ספר

מדרש רבה

עם הני תלתא באורים, אהובים וברורים

עץ יוסף. ענף יוסף. ויד יוסף.

מאת הרב המנוח הצדיק מו"ה **חנוך זונדיל** ז"ל. המפורסם לשם ולתהלה בכל קצוי ארץ, בבאוריו שיצאו
מכבר לאור על התנחומא ומדרש חמש מגילות:

העץ ישא פרי הפשט והפתרון, לבאר כל מקומות הסתומים ע"ד הפשט הנכון, ונכללו בו כל הפירושים הקרובים לפשט האמיתי, כמו פי' היפ"ת ונזה"ק, ושארי מפרשים חדשים וגם ישנים:

הענף ישלח פארותיו על פלגי חכמת מפרשי המדרש, מהמבארים המפורסמים, ושכנו תחתיו דרושים קצרים ומאמרים יפים, כלמו מחמדים, יתענגו בם הנבונים והישרים:

היד יוסף הניף המחבר ידו להציג על הגליון כל המראה מקומות אשר נמצאים דברי המדרש במקומות אחרים, אם בבבלי, או בירושלמי, ומדרש רבה, ותנחומא, וזהר חדש, ותיקוני זהר, ותנא דבי אליהו, ושוחר טוב, ומדרש משלי, ואגדת שמואל, ואבות דרבי נתן, וילקוט, ואותיות דר"ע, ותרגום, ושארי מדרשים, והציב לו יד להורות מקומם:

ועתה הוספנו עליהם אבי והראש לכל המפרשים הוא הפירוש

מתנות כהונה

ואף שרובו ככולו הביא בהעץ לא חסנו על ההוצאה להדפיסו בשלימותו, והמקומות שהעץ והענף מביאים פי' המתנות כהונה
אף שהוא כולו לפני המעיין לא שלחנו בו יד והנחנו אותו כמו שהוא:

חלק שני

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ז

©
כל הזכויות, ובכללן זכות צילום והעתקה,
כולו או חלק ממנו, בין בארץ ובין בחוץ לארץ,
שמורות לחברת ב.ב. הוצאה לאור והפצה בע"מ
רח' מאה שערים 91 ירושלים
טלפון 02-814387/8

לוחות: "פרנק" בע"מ

PRINTED IN ISRAEL

הסכמות הגאונים

כבוד הרב הגאון הגדול שלשלת היוחסין שמו נודע לשבח פ"ת נ"י ע"ת פה"ח. המפורסם לשם ולתהלה

נקש"ת מ"ח דובעריש מיזלש נ"י

הנה האיש המופלג הגביר הר"ר יצחק במוהר"י קאפעלאוויץ מווילנא הציג לפני הון שמביא לבהד"פ פה קהלתנו ספר מדרש רבה עם פי' עין יוסף מהרב כבוד המנוח מוה"ר זונדיל ז"ל מביאליסטאק. וביקש ממני לתת הסכמתי על הפירוש הזה. והנה לאשר כבר יצא מוניטין של הרב המפרש הנ"ל בפירושיו על התנחומא ועל חמש מגילות שהדפיס עודנו בחיים חיותו. ולעת זקנתו הוסיף חכמה ודעת כדרך ת"ח כ"ז שמזקינין כו' השאיר אחריו ברכה בכתובים פירוש על המדרש רבה בדרך הפשט לכל נפש ובלישנא קלילא מתקבלים דבריו על דעת הלבבות. ומיוסדים על אדני פז גדולי המפרשים שקדמוהו. ועוד הוסיף לגלות איה מקום דברי ק' רבותינו בעלי המדרש ז"ל בש"ס בבלי וספרי חוה"ק כמבואר בהקדמת הרב המחבר ז"ל. וכדרכה של תורה עניה במקום זו ועשירה במ"א. וכשם יד יוסף כנהו. וכבר תמכו בידיו גדולי רבני זמנו ז"ל בהסכמותיהם יהללוהו כי הגדיל לעשות נטע פרי עץ הדר עין יוסף. לזאת הנני גם אנכי מסכים להדפיס הפירוש עין יוסף הנ"ל על המדרש רבה וח"מ. וחלילה לשום איש להסיג גבול ויהרי"ק הנ"ל מסך שגבלו הרבנים ז"ל בהסכמותיהם. הבעה"ח לכבוד רבותינו בעלי המדרש ולכבוד נשמת המפרש ז"ל. ביום ח"י אדר"ש

א"ך פר"י ע"ין יוס"ף לפ"ק:

דובעריש מייזלש חופ"ק ווארשא יע"א

כבוד הרב הגאון הגדול פ"ה נ"י ע"ה פה"ח שמו נודע בשערים המפורסם בכל קצוי ארץ בחיבוריו הרבים והיקרים

בקש"ת מ"ח יוסף שאול הלוי נ"י

הנה יד שלוחה אלי מגבר חכם בעת הרב המפורסם היפה וכבוד מו"ה גרשון אמשטרדם. ודבר טוב על המופלג וו"ה הנגיד מוהר"ר יצחק במו"ה יקותיאל קאפעלאוויץ נ"י אשר הביא לבהד"פ מדרש רבה ואחריו יאיר נתיב כאור יקר והמאור כשם עץ יוסף. וענף יוסף. ויד יוסף. אשר חברו הרב המופלג החכם השלם מו"ה חנוך זונדיל ז"ל מביאליסטאק. וכבר נתפרסם המחבר הלז בהספרים שכבר הדפיס ונתקבלו באהבה. והנה אם כי לא ראיתי רק עלה אחת ראה ראיתי כי היטיב אשר דבר. ואשר ליקט מכל המון חבורים. מספר נזר הקדש. ויותר מטורים יקרים ונפרש יפ"ת וספר המעריך ורש"ה. וגם הראה בקיאותו בציינו היכן מובאים המאמרים במדרשי', ופרקי דר"א, ותדב"א, וילקוטים, חסר, לפניו נגלו כל תעלומות, וגם סילת וברר בנפת שכלו הכל בקיצור נמרץ תוכן הדברים ואשר חננו ה' להוסיף. וידעתי כאשר יצא לאור עולם רבים יאותו לאורו. וכפי הנראה מדפיס גם על חמש מגילות את אשר כבר נדפס. והוסיף עליהם יד יוסף. ומאד הבטח אם יזכני ה' לראות ספרו במהדורתו היקרה כי יהיה מאור עינים. וידעתי כי כל הבא בתוכו יתמה על בקיאותו ועל לקוטיו אשר לקט. ואשר בקש מאתי לגדור גדר בפני עושי שלא מבלי להדפיסו בלי רשותו ורשות ב"כ. הנני לגדור בגדר התורה אשר יזהרו לבלי שלוח יד במלאכת רעהו. וגם ע"פ חוקי המדינה ענוש יענש בפלילים כי מקנת כספו היא מאת המחבר ז"ל. וחלילה חלילה לעשות כדבר הזה אשר אין לו סחר. לבא בשדה אחר. ודבר שכפוס לו למהדור כזה וישראל קדושים הם. ואני מבקש מאת אחב"י לתמוך ידי המדפיסים. מאתו וקנו לכם בכסף מלא להביא ברכה אל בתיכם. דברי המדבר לכבוד התורה ולומדיה. היום יום א' יתרו י"ד שבט שנת תרכ"ז לפ"ק:

הצעיר יוסף שאול הלוי נאטהנזאהן האבד"ק לבוב והגליל

הרב הגאון החריף ובקי המפורסם לתהלה כבוד מו"ה שמואל אביגדור נ"י בעהמ"ח על התוספתות אב"ד דק"ק קארלין.

חן כל יקר ראתה עיני אשר פעל ועשה ידידי ואהובי הרב הגדול בתורה ויראה חריף ובקי נודע לשם ולתהלה יו"א פ"ת מו"ה חנוך זונדיל נ"י מק"ק ביאליסטאק ביאור נאה ומקובל על כל הש"ס עין יעקב. וג"כ על מדרש רבה בדברים נאותים ומתקבלים על הלב עפ"י דרכי הראשונים ז"ע. וכבר נתפשטו חיבוריו הנעימים על המדרש תנחומא ועל מדרש חמש מגילות ושארי חיבוריו בעולם. ורבים אשר קרבת ה' יחפצון יקבעו הלימודים במדרשים הנ"ל עפ"י ביאוריו הנעימים מידי שבת בשבתו. בם יתענגו רוחיהם. ועתה הנה רצון הרב המחבר להעלות על מכבש הדפוס חיבוריו על עין יעקב ועל המדרשים. הנני להעיד על כשרון מעלליו כי התועלת רבה עד מאד להבין דברים על מכונם באגדת חז"ל אשר דבריהם סתומים ורמוזים והרב המופלג הנ"ל פתח שעריה האיר מאיתיה. טעמו וראו כי טוב. ועיבותא מחזקינא לו על ביאוריו. וגם על אשר היה לפקח עינים לציין מוצא דברי המדרש בכל מקומות מובאותיהם בבבלי וירושלמי ספרי וספרא ומכילתא וזוהר הקדוש ות"ה ותיקוני זוהר ותנחומא ושוח"ט ומד"ת וילקוט והמוהל רבתי ופדר"א ושארי מדרשים. גם טעמתי נופת צוף בחידושי גפ"ת שלו. ידי תכון עמו להוציאו לאור מעפיו הברורים. וחפץ ה' בידו יצליח לבלע מעשהו ואשרי פעלו. הכ"ד הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה

פק"ק שווישלאץ:

שמואל אביגדור בלא"א מוהרא"ל זללה"ה בעל המחבר על התוספתות.

הרב המאור הגדול נאון יעקב צבי ישורון המפורסם לתהלה בקש"ת מו"ה יעקב צבי מעקלענבורג נ"י

מדרש רבה על התורה וחמש מגלות יוצא כעת לאור העולם עם פירוש חדש הנקרא בשם עין יוסף. ענף יוסף. יד יוסף. כבר בחנוהו חכמי התורה. כי ע"פי עץ הדעת הללו נושאים פרי תנובה. וכל חכם לב אשר ישלח ידו אליו בעודו בכפו יבלענו לרוב טעמו ונעימותו. ואחרי כי בלעדי היגיעה הרבה שהיא כמשא כבד על המביא ספר לבית הדפוס מגורף אליו גם הוצאה גדולה מאד. לכן אין מהראוי לשום אדם להדפיס ספר זה בלתי רשיון המחבר בין במדינה זו בין במדינה אחרת. וכל אחד ישים אל לבו אמר איסור דאורייתא וישמור לנפשו מאלות הר עיבל אשר אלות ישפכו על ראש המסיג גבול רעהו. ע"כ שומר נפשו ירחק מזה:

דברי החותם פק"ק קעניגסבערג יום כ' ל"ד בעומר התרכ"א ליצירה.

יעקב צבי ב"ר גמליאל מעקלענבורג.

הרב המאור הגדול החריף ובקי המפורסם לתהלה כבוד מו"ה ירוחם במוהר"י אלט שולר האב"ד דק"ק בארדקי.

הן כל יקר ראתה עיני בחטרים המושלמים ונחמדים. כתפוחי זהב במשכיות כסף משוקדים. על אבני נזית ויסודות נאמנות מיוסדים. מכבוד הרב המופלג וותיק וי"א משכתו קב ונקי המפורסם מו"ה חנוך זונדיל במו"ה יוסף מביאליסטאק. אשר כבר יצאו לו מוניטין על כני חבב בפירושיו הנעימים לדברי רבותינו ז"ע בעלי המדרש לחמש מגילות והתנחומא. חכו ממתקים וכלו מחמדים. עין ראתה אמרותיו המזוקקים ותאשרהו. אוזן שמעה יקובם עליו ותהללהו. וזאת הרבים תלוי בו פי רבים המה אשר נפשם חשקה לדעת ולהבין אמרות קודש מרבותינו התנאים והאמוראי' בעלי המדרש ע"ה. כי כל דבריהם כגחלי אש תוכני להבות להלהיב נפשות בני אדם לעלות מעלה ולאור פני מלך. ולהשים רסן על פני תשוקות המדומיות המתפרצים להוריד את האדם למטה כבהמה בבקעה. ומי זה לא ישתרר לנו לקול הקורא מהכז"ל למוד אגדה ומתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. אפס מפני היות דברי המדרשים בקצר אמרים וסתומים וחתומים אין חזונם נפרץ. ע"כ נלאו העם למצוא הפתח להבין ולהשכיל דברי החכמים וחידותם. וביותר משגגות המעתיקים והמדפיסים כבו פניהם תרולי השגיאות והפגיאות עד אין מספר. את כל אלה ראה ונתן אל לבו הרב המופלג הנ"ל ויכב מלרף ומטהר ספר המדרשות מכל סיג ותלהה. להיותם מנוקים מכל טעות ושגיאה. וחפץ ה' בידו הלוה לחבר ביאור מספיק יפה אף נעים. יסודתו בהררי קודש שמש הפרדים אשר ה' קולה. הוד דור וחכמיו. כי ברוב חכמתם העפילו לעלות גבהי שחקים. להוריד לעם ה' דגן שמים ולחם חוקים. ובעומק תבונתם דלו דלו לנו מי הדעת מבארות עמוקים. והוסיף עוד בחכמה ודעת ע"י שקידתו העצומה ודעתו הרחבה להפליא ידיעתו פירושים ערבים ונכוחים הקרובים לפשוטים ומתקבלים על שכל הישר. יתענגו בהם כל מבין והלייד. כי זה כל האדם. **ועתה** כאשר נקרה נקריתי לפה ק"ק ביאליסטאק נתכבדתי מכבוד הרב הנ"ל להשים עיני בחבוריו הנעלים והמבוארים. ובתוכם הטור נחמד על ס' התורה למס' ברכות. ותנחתי את שאהבה נפשי כי ראיתי וישעיהו בחכמה ויופי דרכו גם בגפ"ת ותועלתו גלויה למבקשים דבר אמת. וראוי הוא לאדפוסי' הדרא. אולם עכ"ז הסכמת דעתי לדעתו לתת מפעל הקדימה לפירושיו וביאוריו למדרש רבה על התורה להיותו דבר נחוץ ושוה לכל נפש. כי התרבשים שלפנינו אשר שות שתו המדפיסים סביב המד"ר המעטיים בידינו לא ירוו צמאון העם המתאוים לדבר ה' כי יחי מהם ישתו כירוביהם בגדולות ונפלאות בחריפות מאד נעלה ומבלעדי ספמע הפלידו עיד הרבה דברים יגיעים לשמוע. עתה כאשר יתן ה' בינה לתורה ביאור המפואר מכבוד הרב הנ"ל מבורר ושוה לכל. עדתי יגהיו התונים המונים לקבוע לימודי התדרשות חוק ולא יעבור. וגם הנבונים בעם ישישו כאשר ימלאו דברי חפץ כמוב טעם ודעת ערוכים לפניהם ויוסיפו לקח איש איש כיד ה' הטובה אשר עליו ומלאה הארץ דעה כו'. והנני מוסיף לדברי רבני גדולי הדור לגזור אומר לבלתי להסיג גבולו ולעשות גרמא בנזקין לכבוד הרב הנ"ל. וכל המסייעים והעוזרים לכבוד הרב המחבר הנ"ל להוציא חפצו לטובה יתברכו מאלקי שוכן מעונה עדי נבוא לציון ברנה בב"א. הכ"ד הכותב וחותם

פק"ק ביאליסטאק:

הק' ירוחם במוהר"י אלט שולר החונה בק"ק בארדקי יצ"ו.

שטרי מכירה

מודה אני הח"מ ואני תמיד עלי כמבי עדים כשרים ונאמנים. אף שאני הח"מ מכרתי במכירה גמורה וחלוטה. את הבאורים שלי עין יוסף, וענף יוסף, ויד יוסף, שעל המדרש רבה וחמש מגילות. לה"ה הרב המופלג המפורסם מו"ה גרשון נ"י אמשטרדם. ורשות בידו למכור את הביאורים הנ"ל לכל איש שירצה אם לאחד או לשנים ושלשה וכבר קבלתי לידי דמי המכירה עד פ"ת. ומעתה שייכים הביאורים הנ"ל להרב מו"ה גרשון אמשטרדם הנ"ל. ואינו רשאי שום אדם ואף אני בעצמי או ב"כ לחזור ולהדפיסם בלי רשות הרב הנ"ל או ב"כ. וכל מי שירצה להדפיסו שעלנו עליו לאמר ארור מסיג גבול רעהו מלבד מה שיענש בפקודת חוק הקיר"ם. ולראיה התמתי יום א' י"ד מנחם אב שנת תרי"ט לפ"ק ביאליסטאק:

נאום חנוך זונדיל בהמנוח מו"ה יוסף ז"ל בעל המחבר עין יוסף וענף יוסף ויד יוסף

בפנינו עדים הח"מ הא"ס בח"י שמש הרב מוהר"ר חנוך זונדיל בהמנוח מו"ה יוסף ז"ל בעל המחבר הנ"ל על כל הנ"ל דכתוב ומפורש לעיל אחר שקרא בעצמו כל הנ"ל ונתרצה על הכל וקיבל בקנא"ס וביקש מאתנו לאשר ולקיים. וכדין אשרנוהו וקיימנוהו כדחזי יום י"ל פ"ק הנ"ל:

נאום יעקב במו"ה מו"ה טובית ז"ל מ"מ נאם. ונאום ירחמיאל בנא"מ במנוח מו"ה דוד אס"מ:

עפ"י השטר מכירה שיש לי מהח"מ מהרב הג' וכו' המנוח המפורסם מו"ה חנוך זונדיל זלה"ה על הבאורים שלו על המדרש רבה וחת"מ עין יוסף, וענף יוסף, ויד יוסף, נח"י הר' הג' און המחבר המנוח הנ"ל ונקיום עדים כד"ה. ומבואר בהשט"מ שיש בידי הח"מ להדפיס בעצמי או למכור אותם לכל מי שארצה. גם מבואר שמה שאין רשאי שום אדם בעולם לחזור ולהדפיס בלתי רשותי או ב"כ. כהיום מכרתי אני הח"מ בכלותי השטר את הביאורים הנ"ל עם כל הזכיות שהיו לי מהמנוח המחבר מכרתי הכל להרבני המופלג הנגיד מו"ה יצחק קאפעלאווין נ"י במכירה גמורה וחלוטה נל"ע מכירה כדת בלי שום שיור זכות לעצמי או לב"כ כלל. וקבלתי כל דמי המכירה מהרבני מוהרי"ק הנ"ל להדפיסם ולחזור ולהדפיסם בלי שום מוחה ומעכב בעולם כלל. גם יכול מוהרי"ק הנ"ל למכור את הזכות לאחר לכל מי שירצה להדפיסם ולחזור להדפיס ע"ע. וחפץ ה' בידו יצליח כחפצו והפץ המכירה כאמת. כל הנ"ל נעשה בקנא"ס מעכשיו ובכל אופן היותר מועיל ע"פ תוה"ק. ולאות אמת ולראיה באתי על החתום יום ו' ה' אדר שני תרכ"ז לפ"ק פה ווילנא: **נאום גרשון אמשטרדם**

בפנינו בד"ר הח"מ התה א"ע הרב המופלג המפורסם וכו' מו"ה גרשון אמשטרדם נ' הנ"ל על השט"מ הנ"ל. גם קיבל בקנא"ס בפנינו הח"מ וביקש מאתנו לקיים אותיות ידו וכעניין ואשרנוהו וקיימנוהו כדחזי. ולראיה התמנו יום ו' הנ"ל פ"ק הנ"ל:

נאום מאיר במו"ה ארי' ליב אס"פ נאום אליעזר במו"ה אלכסנדר אס"פ

נאום אברהם במו"ה יעקב אס"פ

במדבר רבה

פרשה א (א) **וידבר** ה' אל משה במדבר סיני. א זש"ה (תהלים לו) משפטיך תהום רבה. א"ר מאיר משל את הצדיקים בדירתן ואת הרשעים בדירתן. משל את הצדיקים בדירתן (יחזקאל לד) במרעה טוב ארעה אותם ובהרי מרום ישראל יהיה נויהם. ומשל את הרשעים בדירתן (שם לא) כה אמר ה' אלהים ביום רדתו שאולה האבלתי כסתי עליו את תהום. במה רשעים מתכסים כשהן יורדין לשאול בתהום. חזקיה ב"ר חייא אמר הגינית הזו במה מכסין אותה בכלי חרס ממהו בה כשם שהיא של חרס כך מכסין אותה בכלי חרס כן הן הרשעים מה כתיב בהם (ישעיה כט) והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו. ולפי שהן חשוכין הקב"ה מורידן לשאול שהיא חשוכה ומכסה עליהם את התהום שהוא חשך שנא' (בראשית א) וחשך על פני תהום. הוי (תהלים לו) צדקתך כהררי אל ב צדקה שאתה מביא על העולם מפורסמת כהרים הללו. משפטיך תהום רבה משפט שאתה עושה בעוה"ז תהום רבה. מה התהום בסתר אף משפט שאתה מביא בסתר. כיצד כיון שחרבה ירושלים בתשעה באב חרבה. וכשמראה ליחזקאל הוא מראה לו ג בכ' בחדש. למה שלא לפרסם באי זה יום חרבה. אבל מי שהוא בא לגדל ישראל מפרסם אי זה יום אי זה מקום אי זה חדש אי זו שנה אי זו אופטיאה. לצאתם מארץ מצרים לאמר. מה א"ל שאו את ראש כל עדת בני ישראל: (ב) ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני זש"ה (ירמיה ב) הדור אתם ראו דבר ה' המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה וגו'. אמר הקב"ה לישראל על שאמרתם למשה (במדבר יט) למה העליתנו ממצרים למות במדבר. וכי כמדבר הייתי לישראל וכי כמדבר עשיתי עמהם. בנוהג שבעולם מלך ב"ו שיצא למדבר שמא מוצא הוא שם שלוה כשם שהיה מוצא בפלטין או אבילה או שתייה ואתם הייתם עבדים למצרים והוצאתי אתכם משם והרבצתי אתכם בסינמטין. שנא' (שמות יג) ויסב אלהים את העם דרך המדבר מהו ויסב שהרביצם כדרכי המלכים רבוצין על מטותיהם. ולא העמדתי להם ג' ה פדגוגין משה אהרן ומרים שבזכות משה הייתם אוכלים את המן מה שלא ראו אבות הקדושים שנאמר (דברים ח) ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך. ובזכות אהרן הקפתי אתכם בענני כבוד שנא' (תהלים קה) פרש ענן למסך. וכמה ענני כבוד היו מקיפין את ישראל במדבר. ר' הושעיה ור' יאשיה. ר' יאשיה אמר ה' ד' לארבע רוחות וא' מהלך לפניהם. ר' הושעיה אמר וז' ד' לד' רוחות השמים וא' מלמעלן וא' מלמטן וא' שהיה מהלך לפניהם רחוק ג' ימים והיה מכה לפניהם את הנחשים ואת העקרבים ואת השרפים ואת הסלעים ואם היה מקום נמוך היה מגביהו ואם היה מקום גבוה היה משפילו ועושה אותם מישור שנא' (ישעיה מ) כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו. והבאר בזכות מרים שאמרה שירה על המים שנא' (שמות טו) ותען להם מרים שירו לה'. ובמי באר (במדבר כא) אז ישיר ישראל את השירה הזאת. א"ר ברכיה הכהן בש"ר לוי מלך ב"ו שיש לו מדינה והוא משלח בני אדם גדולים לתוכה שיהו נושאים משואיהם ועושים משפטיהם מי צריך להיות זקוק למזונותיהם לא בני מדינה צריכין להיות זקוקין להם. אבל הקב"ה לא עשה כן אלא שילח למשה ולאהרן ולמרים שנא' (מיכה ו) ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים. ואעפ"כ בזכותן היו מתנהגין. המן בזכות משה תדע לך שהוא בזכות משה כיון שנסתלק משה (יהושע ה) וישבת המן ממחרת. וענני כבוד בזכותו של אהרן מנ"ל כיון שנסתלק אהרן מה כתיב (במדבר כא) ותקצר נפש העם בדרך. שהיתה השמש קופחת עליהם. והבאר בזכות מרים מה כתיב (שם כ) ותמת שם מרים ותקבר שם. ומה כתיב אח"כ (שם) ולא היה מים לעדה. והיאך היתה הבאר עשויה סלע ו כמין כוורת היתה ומתגלגלת ובאת עמהם במסעות. וכיון שהיו הדגלים חונים והמשכן עומד היה אותו הסלע בא ויושב לו בחצר אהל מועד והנשיאים באים ועומדים על גביו ואומרים עלי באר והיתה עולה. ואח"כ הבאתי לכם שלוים. המדבר הייתי לישראל. שמא כמדבר נהגתי עמכם אלא אם ארץ מאפליה. לא אני בידי הייתי מאיר לכם שנא' (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם. ד"א אם ארץ מאפליה מהו מאפליה. שמא אמרתי לכם שאני מביא לכם טובה והלקשתי אותה. ואין מאפליה אלא הלקשה שנא' (שם ט) והחטה והכסמת לא נכו כי אפילות הנה. לא נפל דבר מכה שאמר הקב"ה לישראל שכן אמר יהושע (יהושע כג) לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל הכל בא. (ירמיה ב) מדוע אמרו עמי רדנו. מהו רדנו ט לשון משנה היא הרודה פת חמה אמרו ישראל כשהפת נתבשלה בתנור וניטלת ממנה יכולה היא

ליבבע

יד יוסף פרשה א א ב"ר פ' ל"ג. תנחומא ס"ז. ויק"ר פ' כ"ז. ילקוט ס"ז. תנחומא אמור: ב תנחומא וילקוט ס"ז: ג יחזק' פ"ד דתענית כל פ' וכ"ע: ד מכס"ל פ"ד סי' י"ג. סדר עולם רבה פ"י. ויק"ר פ' כ"ז. תנחומא אמור וס"ו. תענית ט'. לקמן פ' י"ג. מדרש תהלים סי' י"ד פסוק הכמס נסים. וזהר אמור וילך דף רפ"ג: ה (פדגוגין) כאשר ישא האומן את היונק תרגום יונתן פדגוגא: ו תנחומא בלק. תרגום יונתן פסוק במחלו תהת לרגבי. ספרי בהעלותך פיסקא ס"ג וק"ו. ס"ו כא. וזהר סוף פלק ג' דף ס"ג סי' פ' ואמור. וילך דף רס"ג. סדר"א תנא פ' י"ב. אדר"נ פ' ל"ט. מכילתא ריש בשלח. סוטה' סוטה פ"ג. ועי' בילקוט דהתם י"ג פנים. ברייתא דמלאכת המשכן: ז עי' סע"ר פ"י. תוספ' סוכה פ"ג. מכילתא בשלח פ' ה'. קדושין ל"ח: ח תוספ' סוכה פ"ג. ויק"ר פ' ל"ב וש"נ: ט תרומות פ"י מ"ג. מכשירין פ"ג מ"ג:

מתנות כהונה

פרשה א אמר רבי מאיר כ"ז בב"ר ס' ל"ג ושם פירשתיו: **ממהו בה.** ממס ג"א נעשה בה מכסין אותה: **מי.** שהוא. כמו משנה כלו' כשהוא: **אופטיאה** פי' הערוך כשאירע דבר של חשיבות וגדולה שממנו הוכבין המטבעות בספרות כמו שכותבין קך וכך למלך פלוני: **מה אמר להם שאו.** דרשו לשון גדולה והתנשאות: **בסינמטין** הערוך לא פירשו ולפי הענין הם מטות מכובדות: **רבוצין** דרש ויסב לשון הסיבה כמו שהיו רגילין בימי חכמי התלמוד ליסב על מטות סביב השלחן: **פדגוג** אומן ת"י פדגוג כאשר ישא האומן וגו': **משואיהם** משא שלהם להנהיגם ולהדריכם בכל דבר צרכם: **מתנהגים** בכל דבר צרכם: **קופחת** לשון הכאה כד"א לקפה בהם מקפת בהלכם: **שמא כמדבר** כלו' רק מדבר לבדו והלא קיימתי הכל כן הוא לקמן בפרשת מסעי: **אלא אם ארץ וכו'.** כלומר לאו דוקא לא כמדבר אלא אפי' אם ארץ מאפליה והילקוט ירמיה ה' לא גרס אלא: **והלקשתי** ואחרתי אותה כד"א יורה ומלקוש

ענף יוסף

פרשה א (א) [וכשמראה ליחזקאל הוא מראה לו בעשרים בחדש] נראה דר"ל בעשירי בחדש לחדש למה שלא לפרסם באיזה חדש ובאיזה יום חרבה. ור"ל דביחזקאל (סי' כ"ד) כתיב ואתה בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה. וכתיב (שם סי' ל"ג) ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר. דמשמע שהיה החורבן בחדש עשירי בחמשה לחדש. ונאמר היה החורבן בתשעה באב שהוא חדש חמישי. אלא כדי שלא לפרסם באיזה חדש ובאיזה יום. וכ"ש שלא לפרסם באיזה שנה דהא החורבן היה בתשעה עשרה שנה. אלא ש: מדרש מקצר

נרא

עץ יוסף

פרשה א (א) **זש"ה כו'** סוגת המדרש שדבור זה שהיה לגדל את ישראל לכן פרסם הכתוב באיזה מקום ובאיזה עת היה ומביא סמוכים לזה מקרא צדקתך כהררי אל ומשפטיך תהום רבה. וכיון שמביא הקרא דריש ליה בדרש אחר בתחלה: **זש"ה צדקתך** כהררי אל משפטיך תהום רבה. כצ"ל דרים דרישא מיירי בצדיקים וסיפא ברשעים. ואמר משל את הצדיקים בדירתן פירוש המשיל ודימה את שכר הצדיקים לדירתן. בכמו שדירתן בהרי ישראל שטובים כענין שנא' במרעה טוב ארעה אותם ובהרי מרום ישראל יהיה נויהם. כי ההרים הוא אויר טוב ויפה. כן רמז הפלגת הצדקה הנעשית להם כהררי אל: **ומשל את הרשעים בדירתן.** המשיל הפלגת עונש הרשעים לעומק התהום כדמיון דירתן בגיהנם המכוסה בתהום שהוא חשך: **ביום רדתו שאולה כו'.** דכתיב התם כי כולם נתנו למות אל ארץ תחתית וגו' אל יורדי בור. וכתיב בתריה ביום רדתו שאולה וגו' ומפרש דמאמר ביום רדתו הוא מוסב אל יורדי בור המוזכר מקודם ביום רדתו אל הבור הוא הקבר אז שאול הובלתי (ומפרש האבלתי כאילו כתיב הובלתי). שמיד אחר רדתו לקבר הולכתו לגיהנם. והיינו דכתיב בתריה כסיתי עליו את התהום כלו' כסיתי עליו בגיהנם את התהום. והכא מפרש טעמא לפי שאין כיסוי לגינית של חרס אלא מחרס כפי מינה. כך הרשעים חשך כדכתיב והיה במחשך מעשיהם. וכן כיוצא בו הגיהנם ארץ עיפתה. וכן התהום וחשך על פני תהום: **ממהו בה** פי' ממה שהיא נעשה בה מכסין אותה והא"מ גרס מינה ובה: **צדקה שאתה מביא לעולם.** זהו פירוש אחר על פסוק צדקתך כהררי אל וגו'. ומאה כצ"ל ד"ם לצדקתך כהררי אל צדקה כו': **אבל מי שהוא בא.** צ"ל אבל כשהוא בא (א"ם): **אופטיאה** בלשון יוני פרכה ובלשון של שפי שרים רומיים האגברים מידי שנה בשנה לממשול. ובכל ספרי זכרונות היו כותבין בשנת פרכת פלוני שלטי לכוון הזמן לקבוע מינו. והמערך פי' לספר' מעשה: (ב) **ד"א וידבר** כו'. זש"ה כו' שגילה לן הכתוב שבמדבר היה. לפי שקלסה להקב"ה לכן פרסם הכתוב מדבר זה ומביא סמוכים לזה מפסוק הדור אתם ראו דבר ה' כדמסיק זש"ה הדור אתם ראו כו': **בסינמטין** בלשון יוני מיני מלשת (מוסף הערוך): **רבוצין על מטותיהם** דרש ויסב לשון הסיבה על מטות סביב השולחן וחשב כאן ג' ענינים תומרי ורוחני. שעל הרוב מקום מדבר מונע מן שלימות הגשמי. ועל הסיבן לסוס בשלוה ובמנוחה. וכן מקום אין זרע לאוכל המשרתי מן לפניכם פסים ט ב' שלימות רוחני וגשמי. כי היה נבלע באברים ותור לכחות הגופיים ולחם שמה"ש אוכלין אותו שזהו מזון הנפש: **שנא' ויאכילך כו'** אין מזה ראי' שהיה בזכות משה אלא מביא מזה הפסוק ראי' שהמן לא ראו אבותיהם הקדושים. ובסמוך דייק דהמן היה בזכות משה מדפסק המן במיתת משה: **שנא' פרש ענן למסך** זה לראי' שהקיף אותם בעננים. אבל מה שהיה בזכות אהרן לוחד לקמן מדנסתלקו במיתת אהרן: **לארבע רוחות** בגין דלא ישלוט בהון עינא בישא: **ואחד מלמעלן** בגין דלא ישלוט בהן ברכא ומטרא ולית לא מטרא גרדא: **ואחד מלמטן** די הוה מסובר יתהון היכמא דמסובר מרביתא ית ינקא תי' בבה"ס פסוק שמאלו: **משואיהם** משא שלהם להנהיגם ולהדריכם בכל דבר צרכם: **היו מתנהגים** בכל דבר צרכם. והכוונה שאלו לא הגביה שכל זכותינו נוגע רק מהם. אף שאין אנו זכאים רק בזכותם: **וישבות המן ממחרת** באכלם מעבור הארץ וגו'. אלמא דעד ט"ז ניסן הוה להו לישראל מן. ומה ס"ל (שמות ט"ז) ובני ישראל אכלו את המן וגו' עד בואם אל ארץ נושבת היינו ארץ סיחון ועוג. אלא יום שמת משה פסק המן מלירד. ועדיין היו אוכלין את המן שבכליהם עד שעברו את הירדן. ולא ויבטל המן ממחרת הפסח. תמצא שאכלו עד ט"ז בניסן ומסיים בס"ע יאי מ' שנה חסר ל' יום. ול' יום שהיו אוכלים עוגה שהוציאו בידם ממצרים שהיה יפה להם כמן. לכן כתיב ובני ישראל אכלו את המן מ' שנה: **קופחת עליהם** פי' מכה עליהם: **כוורת** פי' כלי להכנים בתוכו נחיל של דבורים. ופעמים שעושים כלי כמין כוורת ומכניסין לתוכו דברים אחרים (מוסף הערוך): **שמא כמדבר נהגתי עמכם.** כן הוא בדפוסים ישנים: **אלא אם ארץ מאפליה.** כלו' לאו דוקא לא כמדבר. אלא אפילו אם הייתי לכם כארץ מאפליה בתמיה. ומפרש מאפליה לשון אופל וחשך. ובתנחומא ליתא תיבת אלא: **בידי הייתי מאיר לכם.** הכוונה על אור הרוחני להשראת השכינה. ואור הגשמי ג"כ המאיר להם הדרך: **מהו מאפליה** ר"ל מהו מ"ם של מאפליה: **שמא אמרתי לכם כו'** והלקשתי אותה. וה"ק אם מדבר הייתי לישראל אין מקום זרע מאומה. או עכ"פ ארץ מאפלת את תבואתה ומאחרת אותה. והכוונה אם לא הביאותי להם כל טוב והכל כאשר הבטחתים כן באה להם כדכתיב ולא נפל: **כי אפילות הנה** פי' מאוחרות היו שעדיין לא היו קשים ושוחקין דיאי הרך ובפני הקשה: **לשון משנה הוא** תרומות פ"י מ"ג. מכשירין פ"ג מ"ג: **הרודה פת חמה** הוצאת הפת מן התנור נקראת רדייה: **כשהפת נתבשלה** בתנור כו'. שמעלים

עלהם

ליקבע בתנור עוד. [י] אנו היינו ביחד כבתנור שנאמר (ישעיה לא) ותנור לו בירושלם. והגליתנו לבבל ומה את מבקש ממנו עוד. ד"א מדוע אמרו עמי רדנו לא נבוא עוד אליך מהו רדנו כד"א (מ"א ה) כי הוא [יא] רודה בכל עבר הנהר. אמרו לו נתצת לנו את בהמ"ק וסילקת שכינתך ממנו ומה את מבקש ממנו ולא נבוא עוד אליך. א"ל ומי יתן לי והייתי במדבר עכשיו היכן כל אותן הנסים שעשיתי לכם. וכה"א (ירמיה ט) מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי וגו' היכן שהייתי מתקלס שנאמר (ישעיה מב) ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירונו יושבי סלע. לנשיא שנכנס למדינה וראו אותו בני המדינה וברחו. נכנס לשניה וברחו מלפניו. נכנס לעיר חריבה וקדמו אותו והיו מקלסין אותו. אמר הנשיא זו העיר טובה היא מכל המדינות כאן אני בונה כס נאה וכאן אני דר. כך כשבא הקב"ה לים ברח מלפניו שנא' (תהלים קיד) הים ראה וינוס. וכן ההרים רקדו כאילים. בא במדבר חרבה קידמה אותו וקילסה אותו. שנאמר (ישעיה מב) ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירונו יושבי סלע. אמר זו העיר טובה לי מכל המדינות בו אני בונה כנסיה ודר בתוכה התחילו שמחים שהקב"ה דר בתוכן שנא' (שם לה) ישושום מדבר וציה: (ג) ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני. [יב] עד שלא עמד אהל מועד דבר עמו בסנה שנא' (שמות ג) ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה. ואח"כ (שם יב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר. ודיבר עמו במדין שנא' (שם ד) ויאמר ה' אל משה במדין. ודיבר עמו בסיני שנאמר וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר. וכיון שעמד אהל מועד אמר יפה היא הצניעות שנאמר (מיכה ו) והצנע לכת עם אלהיך הרי הוא מדבר עמו באהל מועד. וכן דוד אמר (תהלים מה) כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה. בת מלך זה משה שנא' (ישעיה יט) וסכרתי את מצרים ביד אדונים קשה. אלו הן המכות שבאו על מצרים. ומלך עז ימשל בם. זה משה שהיה מלכה של תורה שנקראת עז שנא' (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן לפיכך כל כבודה בת מלך פנימה. ממשבצות זהב לבושה. זה אהרן שנא' (שמות כח) ועשית משבצות זהב [יג] מכאן אמרו אשה שהיא מצנעת עצמה אפי' היא ישראלית ראויה היא שתנשא לכהן ותעמיד כהנים גדולים שנא' ממשבצות זהב לבושה. אמר הקב"ה כך הוא כבודי שאהא מדבר מלפנים שנאמר (במדבר ז) ובבא משה אל אהל מועד. אריב"ל [יד] אילו היו אוה"ע יודעים מה היה המקדש יפה להם קסטריות היו מקיפים אותו כדי לשומרו. שהיה יפה להם יותר משל ישראל שכן שלמה סדר תפלה (מ"א ח) וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא וכתיב (שם) ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. אבל כשהוא בא אצל ישראל מה כתיב (דה"ב ו) ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו. אם היה ראוי לו היה נותן לו ואם לאו לא היה נותן לו. ולא תאמר בהמ"ק אלא [טו] אילולא ישראל לא היה מטר יורד [טז] ולא השמש זורחת. שבזכותן הקב"ה מרויח בעולמו. ולעוה"ב עכו"ם רואין לישראל היאך הקב"ה עמהם והן באין להידבק להם שנא' (זכריה ח) בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים: (ד) ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני. [יז] זש"ה (שיר ז) שררך אגן הסהר. מדבר בסנהדרין שהיתה נתונה בלשכת הגזית והיא משולה כשרר. ולמה היא משולה בשרר אלא [יח] מה השרר הזה נתון באמצע הגוף כך סנהדרין של ישראל נתונה באמצעו של בהמ"ק. (שם) אל יחסר המזג מהו אל יחסר המזג שלא היו חסרים אחד משלשתן. אל יחסר המזג. מי שהוא מוזג כראוי מוזג שלישו של כוס יין ושני חלקים מים. כך היתה סנהדרין יושבת מתמיד השחר עד תמיד של בין הערבים ולא היה אחד מהם נפנה לצורכו. ומה היו עושים כשהיה אחד מהם מבקש לצאת היה סופר אם היה שם כ"ג היה יוצא ואם לאו לא היה יוצא למה שכתב אל יחסר המזג. שלא היו חסרים אחד משלשתן לפיכך אל יחסר המזג. (שם) בטנך ערמת חטים. נמשלו ישראל כערימה של חטים מה החטים הללו נכנסות לאוצר במנין. כך אמר הקב"ה שיהיו ישראל נמנים בכל שעה לכך נאמר בטנך ערמת חטים. אבל התבן והקש אינן נמנין ולא נמדדין. כך עכו"ם נמשלו בתבן ובקש שנא' (תהלים פג) כקש לפני רוח וכן (עובדיה א) ובית עשו לקש. למה שאין להקב"ה הנייה מהם שנא' (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו. אבל ישראל יש להקב"ה הנייה מהם קורין ק"ש ומתפללין ומברכין שמו של הקב"ה בכל יום. לפיכך הן נמנים בכל שעה לכך נמשלו בחטים שנאמר בטנך ערמת חטים: (ה) וידבר ה' אל משה בהר סיני זש"ה (תהלים קמז) לא עשה כן לכל גוי וכן (שם קמח) וירם קרן לעמו. [יט] משל למלך שנטל אשה ראשונה ולא כתב לה כתובה. נירשה ולא כתב לה גט. כך לשניה ולשלישית ולא היה כותב להן כתובה ולא גט. אלא מה עשה ראה ענייה יתומה בת אבות ביקש ליטול אותה. אמר לשושבינו אל תנהוג בה כראשונות זו בת אבות היא צנועה היא במעשיה וכשרה וכתוב לה כתובה באי זו שבוע באי זו שנה באי זה חדש בכמה בחדש באי זו איפרכיא. כשם שכתוב באסתר (אסתר ב) ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת שבע למלכותו. כך הקב"ה ברא לדור המבול ולא כתב אימתי בראן. העבירן מן העולם ולא כתב אימתי העבירן אלא (בראשית ז) ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה. וכן לדור הפלגה וכן למצרים לא היה כותב אימתי נבראו ואימתי מתו. אלא כיון שעמדו ישראל אמר הקב"ה למשה איני נוהג באלו כאותן הראשונים אלו בני אבות הם בני אברהם יצחק ויעקב. לך כתוב להם באי זה חדש בכמה בחדש ובאי זו שנה ובאיזה איפרכיא ובאיזה עיר רוממתי קרנם ונתתי להם תלוי ראש. לכך נאמר וידבר ה' אל משה במדבר סיני הרי איפרכיא. באהל מועד הרי מדינה. בשנה השנית זו שנה. בחדש השני זה החדש. באחד לחדש בכמה לחדש הרי נכתבה אופטיא. למה שאו את ראש כל עדת בני ישראל לקיים מה שנאמר (תהלים קמז) לא עשה כן לכל גוי. ומה עשה וירם קרן לעמו: (ו) ד"א וידבר ה' אל משה. אשריו של משה שס' רבוא עומדים והכהנים והלוים והזקנים הכל עומדים שם ומכולם לא נדבר אלא עם משה. וידבר ה' אל משה במדבר סיני. למה במדבר סיני מכאן שנו חכמים [כ] בג' דברים ניתנה התורה. באש ובמים ובמדבר. באש מנין (שמות יט) והר סיני עשן כלו וגו'. ובמים מנין שנא' (שופטים ה) גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים. ובמדבר מנין וידבר ה' אל משה במדבר סיני. ולמה נתנה בג' דברים הללו אלא מה אלו חנם לכל באי העולם. כך ד"ת חנם הם שנא' (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים.

ד"א

יד יוסף י ספרי סוף שלח לך. וע' תד"א ח"א פרק ל"א: יא עיין מ"ש בענף יוסף בפ' רדנו ביטול הממשלה עוד י"ל דהכי אמרו היינו רודים מובלים כל עוד שבית המקדש היה בינינו והשכינה בתוכו. אבל אחרי בגלות את ביהמ"ק שהוא מכון השכינה אין עוד אליך: יב תנחומא וילקוט ס"ז: יג ויק"ר פ' כ'. תנחומא אחרי. ילקוט שמיני רמז תקכ"ה ותהלים רמז תש"נ. לקמן סוף פ"ב: יד ויק"ר פ' א'. תנחומא ס"ז ופרוסה: טו ב"ר פ' ל"ט: טז כמ"ש ירמיה ל"א פסוק ל"ד ונ"ס: יז תנחומא כ"ז. תוית פ"ז: יח פסיקתא רבתי פ"י: יט פסיקתא רבתי פ' ע"ו. תנחומא פ"ז: כ מכילתא יתרו. ילקוט פ"ז:

ענף יוסף

(ה) [ברא לדור המבול כו' העבירן מן העולם ולא כתב אימתי העבירן] לכאורה יפלא הלא לא נסתר דבר שכתוב בבנים שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש וגו' ולא והבוג בני סדורות מאדם ומעלה שהוא היה אלף תרנ"ו לבריאת עולם. ואולי כיון שאיכא פלוגתא בזה ר"א אמר זה מרחשון ורבי יהושע אומר זה אייר אבלא בגמ' בתמוה א"כ אינו מבורר באיזה חדש היה: בלא

מתנות כהונה

ומלקוט: ה"ג שכן אמר יהושע לא נפל וכו': ה"ג הגודה פת חמה אמרו ישראל כשהבית נחרבה: ה"ג היינו בידו כבתנור: כד"א כי הוא רודה וכו'. ויהיה פי' רדנו ביטול הממשלה כד"א להשבו שפירושו הסרת הדפן: והצנע לכת גרסי': ביד אדונים קשה גרסי': ה"ג אמר הקב"ה כך וכו' עד שאהא מדבר מלפני: קסטריון פי' הערוך גזוטראות בבנייני': ולעולם הבא. לימות המשיח. וכן תמצא בהדיא בפ' שני דייני גזירות שקורא לימות המשיח עולם הבא ועיין בב"ר סוף פרשה מ"ג: בשרר בטבור: משלשתן מצלם מהן וכדמפרש ואזיל ועיין כל זה בפ"ק דסנהדרין ומדרש תאית: ולא היה א' מהן וכו'. בתמיה: ה"ג וידבר ה' אל משה במדבר סיני זהו בגלמל וכו': אלא מה עשה גרסי': כתב לה כתובה גרסי': בת אבות. כלומר בת עניים מבתי אבות: ה"ג כמי אבות הם בני אברהם יצחק ויעקב: אפרכי' פי' הערוך מקום וארץ והכוונה

פלוני

עץ יוסף

שלהם היהם למעלה ומדביקים הפת בכותלי התנור. וכשהיה נאפה היו מקפלים ומכירים הפת מן כותלי התנור. ולא היה באפשר עוד להדביק לתנור: ואנו היינו בירושלים כבתנור כו' כ"ה בתנחומא וכ"ה במדרשים ישנים: ומה את מבקש ממני עוד. וזהו דכתיב גם רדנו לא נבא עוד אליך. כי דימו שהירידה טובה להם שנסתלקה השכינה ולא יענשו ככה בחטאתם: כי הוא רודה בכל כו'. פי' רדנו ביטול הממשלה כד"א להפש שפירושו הסרת הדפן: אמרו לו נתצת לנו את. כצ"ל וכ"ה בתנחומא: ומי יתן לי והייתי במדבר היכן כו'. ולכן מסיים המדבר הייתי וגו' שלולי הייתי במדבר אשר שם הכירוני ויראו ממני: היכן שהייתי מתקלס שנא' ישאו מדבר כו'. כי בעת התגלות כבוד שכינה למטה בתורה הגדול ונורא. אז גם אור הגשמי מתראה כידוע. וז"ש ישאו מדבר וגו' ירונו יושבי סלע: כאן אני בונה אכסנאי כאן כו' וכ"ה בתנחומא ובילקוט: וכן ההרים רקדו כאילים. כשבא הקב"ה לים. ועיין מ"ש בתנחומא: התחילו שמחים שהקב"ה דר בתוכו. ושאו את ראש קאי על משה ועל המדבר שישאו ראשם של ישראל וישאו לפניהם רינה (פ"ך על התורה): (ג) ד"א וידבר כו'. בתנחומא ובילקוט ליתא ד"א. וכן נ"ל במיותר. ודבר עמו בסיני שנא' וידבר ה' כו' בהר סיני. כצ"ל: יפה הוא הצניעות ר"ל שהשראת השכינה תהיה בצניעות למען תהיה באימה וביראה. כל כבודה של התורה. שהיא בתה של משה. שהיה מלך שהוקם על של תורה. והוקם על פרעה ועל ביתו. ראוי להיות פנימה בצניעות באהל מועד. כשם שהיה נכנס אהרן במשבצות זהב ומכפרים על כמה עבירות כדאי' בויק"ר פ"י: ה' עוז לעמו יתן. וכתיב בי מלכים ימלוכו. לפיכך כל כו'. כן הוא בנחיי: מכאן אמרו אשה כו'. זהו דרש אחר על פסוק כל כבודה בת מלך וגו' ומביאו כאן להראות מעלת הצניעות: קסטריות בלשון רומיי מבצר ומחנה של אנשי המלחמה. וכן באנגליהם ובעירותם בכסרטיאן ובקסטרוותכן: אם היה ראוי לא היה נותן לו כו'. לפי שישראל מכיר

להקב"ה ויודע שהשכינה בידו ואם אין תפלתו נשמעת תולה בעצמו ובחטאתו. אבל עכו"ם קורא תגר ואומר בית שבנו הולך מסוף העולם ועד סופו נתיגעתי בכמה דרכים ובאתי והתפללתי בתוכו ולא מצאתי בו ממש. ולפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי: ולא היה מטר יורד. כמ"ש בב"ר פ' ל"ט הגשמים בזכותך כו': ולעוה"ב פי' לימות המשיח: אשר יחזיקו עשרה אנשים עיין במס' שבת דף ל"ב: (ד) בשרר פי' בטבור: שלא היו חסרים אחד משלישתן. כצ"ל וכ"ה בתנחומא. ופי' שלא היו חסרים מכ"ג שהוא השלים מסנהדרין של ע'. שכ"ג כ"ג הוא ס"ט ועם מופלא ב"ד הם ע'. וכ"ה בהדיא בשהש"ר: מי שהוא מוזג כראוי כו'. היינו דוקא ביין השרוני כדאי' בשה"ש רבה. אבל לא בשאר יינות כדאמרו בשבת דף ע"ז כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא. וכמ"ש התוס' שם ובעירובין דף כ"ט: ובמנין כן ישראל נמנין כי הם נחשבים כדבר שבמנין. והעכו"ם מכונים בתבן וקש שאינו עיקר הפרי. רק הוקצו לשמירת הפרי: (ה) וידבר ה' אל משה במדבר סיני זש"ה. כצ"ל: משל למלך מצייר לנו יקרת ענין האומה שהקפיד ה' למנותם ולכתוב עניינם ומקומם: בת אבות כלו' בת טובים: לשושבינו ולאמנן רע קרנוס ולאמנון שושבינא: איפרכיא פי' מקום והכוונה ובב"ר ומבית אביך זו איפרכיא שלך: תלוי ראש שהו דרש לשון התנשאות ותלוי ראש באה"מ הרי מדינה או שצ"ל הרי עיר. או שלעיל צ"ל ובאיזה מדינה רוממתי קרנם: אוטטיאה פירשתי לעיל: למה שאו את ראש. ולא קאמר ספור: (ו) אשריו של משה. משום דלאן כתיב במדבר סיני ששם היו כל ישראל עומדים ועכ"ז דיבר רק אתו. והם אשריו ותהלותיו שנבחר מכל במעלתו: למה במדבר סיני כלומ' למה ליה לכתוב שהיה הדבור במדבר: הוי כל צמא לכו למים. וגו' ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב. וכל הכתוב מיירי בתורה. שהתורה נמשלה למים ויין וחלב ולחם ונתנה בג' דברים אלו. שיהיו בחם על ערך

דשם

ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני אלא כא כל מי שאינו עושה עצמו במדבר הפקר אינו יכול לקנות את החכמה והתורה. לכך נאמר במדבר סיני: (ז) ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני. כב ו' שמות נקראו לו. הר אלהים. הר בשן. הר גבנונים. הר מוריה. הר חורב. הר סיני. הר אלהים למה שישב בו האלהים בדין שנא' (שמות כא) ואלה המשפטים. הר בשן שבא שם הקב"ה. הר גבנונים הר שפסל כל ההרים כשם שאתה אומר (ויקרא כא) או גבן או דק. הר חמד שחמד הקב"ה לישב שם שנאמר (תהלים סח) ההר חמד אלהים לשבתו. הר חורב שעליו נשמטה החרב שנא' (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת. מות יומת הרוצח. הר סיני שבו נשנאו עכו"ם להקב"ה כג ונתן להם אפופסים שנא' (ישעיה ס) והגוים חרוב יחרבו. א"ר אבא ב"כ בש"ר יוחנן והגוים מחורב יחרבו שנטלו איפופסים שם. ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני. א"ל שאו את ראש אמר הקב"ה לישראל לא חיבבתי בריה יתירה מכם לכך נתתי לכם תלוי ראש ודמיתי אתכם לי שכשם שיש לי תלוי ראש על כל באי העולם שנא' (דה"א כט) לך ה' הגדולה וגו'. כך לכם עשיתי להיות לכם תלוי ראש לכן נאמר שאו את ראש לקיים מה שנא' (תהלים קמח) וירם קרן לעמו. וכה"א (דברים כח) ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ: (ח) ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף וגו'. את מוצא המנין הזה שוה למנין שנמנו ישראל במלאכת המשכן שנא' וכסף פקודי העדה וגו'. והוא היה בשנה ראשונה שהרי כשקבלו עשרת הדברות מיד עלה משה לקבל הלוחות וחטאו על מעשה העגל ומיד עשו משכן והוקם באחד בניסן בשנה שניה שנאמר (שמות מ) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן. ואימתי היה המנין הזה באחד באייר בשנה שניה שנא' ואת כל העדה הקהילו וגו'. כאותו מנין שמנאן כשיצאו ישראל ממצרים בט"ו בניסן כמה היו ת"ר אלף רגלי הגברים לבד מטף וכשבאו למנותן בשנה שניה באחד לחדש השני הוא מוצא אותן יתירים ג' אלפים ות"ק ונ'. ואין אנו יודעים אלו היתירים אם מונה להם עשרים מר"ח ניסן של שנה שניה ליציאתם ממצרים או מונה להם עשרים מר"ה שהוא ר"ח תשרי והוא שנה ראשונה ליציאתם ממצרים. צא ולמד מן האדנים שנא' וכסף פקודי העדה מאת ככר וגו' בקע לגלגלת מחצית השקל וגו' אימתי הביאו השקלים ממחרת יוה"כ. כד ולשני בקרים הביאו כל הנדבה למלאכת המשכן שנא' (שמות לו) והם הביאו אליו עוד נדבה וגו'. ואם אתה אומר שלא מנו לאותן שיצאו ממצרים שהיו פחות מבן עשרים לא מנו להם כ' שנה עד חדש ניסן של שנה שניה אם כן את מוצא בשקלים ג' אלפים ות"ק ונ' שקלים יתירים. אלא מה יש לך לומר מתשרי כה מנו להם עשרים שהוא ר"ה לבריותו של אדם הראשון ולכך כל החשבון כך להודיענו שהרי נכנסו חדש אחד בשנה שניה ליציאתם ממצרים ולא ניתוספו אותן של עשרים שנה במנינם על אותן שנתנו לאדני המשכן לומר לך שאין מונין להן מניסן אלא מתשרי: (ט) והלוים למטה אבותם וגו'. בא הכתוב לומר לפי שלא א"ל הקב"ה למשה בתחלה שימנה שבט לוי שכן אתה מוצא שלא מנה נשיא לשבט לוי בשעה שמנה נשיא השבטים אף משה לא מנאו שכך אמר משה אילו היה חפצו של הקב"ה שאמנהו היה אומר לי לכך נאמר והלוים למטה אבותם וגו' שלא רצה למנותן. מיד היה משה עומד תמה למה לא צוהו הקב"ה למנות שבטו ולא היה יודע אם מונה אם לאו ראה הקב"ה שהוא תמה מיד פירש לו למה לא צוהו למנות הה"ד וידבר ה' וגו' אך את מטה לוי לא תפקד וגו' א"ר פנחס בר אידי מה כתיב בראש הספר שאו את ראש כל עדת בני ישראל. רומם את ראש גדל את ראש לא נאמר אלא שאו את ראש. כאדם האומר לקוסטנר סב רישיה דפלן כך נתן רמז למה שאו את ראש שאם יזכו יעלו לגדולה כמ"ד (בראשית מ) ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך. אם לא יזכו ימותו כולם כמה דתימא ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ. והיה גלוי לפני המקום שימותו כולם במדבר וינטלו ראשיהן לפיכך אמר הקב"ה למשה אך את מטה לוי וגו'. כו בתוך בני ישראל אין אתה מונה אותן אבל לעצמן מנה אותן. למה אמר הקב"ה אם נמנה שבט לוי עם ישראל ומתערב עמהם בא מלה"מ להרוג את ישראל והגזרה יוצאת עליהם שלא יכנסו לארץ אלא מתים במדבר שנא' (במדבר יד) במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם והוא מוצא לשבטו של לוי מעורב עמהם כז והם מתערבים עם ישראל למות. לפיכך לא מנה אותם עם ישראל אלא הפרישם במנין. ולכך אף בלשון שכתוב בהן בישראל שאו את ראש לא נאמר בהם אלא פקוד את בני לוי: (י) ד"א אך את מטה לוי לא תפקוד. למה לא נמנו עם ישראל. אלא שבטו של לוי פלטינין היו. משל למלך שיש בו לגיונות הרבה ואמר לפרופסיטוס לך מנה את הלגיונות חוץ מן הלגיון העומד לפני. לפיכך א"ל הקב"ה למשה אך את מטה לוי וגו' בתוך בני ישראל אין אתה מונה אותן אבל לעצמן מנה אותן שאין שבחו של מלך שימנה לגיונו עם הלגיונות לפיכך נמנו ישראל לעצמן ושבט לוי לעצמן. ומנין אתה אומר שמטעם הזה א"ל. שכן כתיב אחריו ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות וגו'. בשעה שא"ל הקב"ה למשה אך את מטה לוי לא תפקוד וגו' נתירא משה ואמר שמא יש פסול בשבטי שאין הקב"ה חפץ שאמננו. א"ל הקב"ה למשה לא אמרתי לך כן אלא להוציאן מן הגזירה שלא ימותו עמהם הה"ד ואת כח ראשם לא תשא בתוך בני ישראל. למה שהלוים שלי הן. והיו לי הלוים שכל

יד יוסף כא לקמן פ' י"ט: כב ילקוט ס"ז. ש"ר פ"ב סי' ו'. שבת פרק פ"ט. ש"ר פ' נ"א. תנחומא ס"ז. פסיק' כ"ק נ"ח: כג מכל"ל פ"ד סי' ד'. ילקוט ישעיה רמז ס': כד פ"ר פ' מ"א וס' ק"ש. ותנחומא נשא סי' כ': כה ע' בכלל אגרכם ר"ה י"א: כו לקמן פ"ג כז ע' פ"ש בגן בשם כמאמר. ובכ"ר פ' פ"א סי' ו' כגן ונ"ע:

מתנות כהונה

תלוי ראש. פאר הדם לי התנשאות ועלוי ותלוי ראש: הפקר שפל ועניו ללמוד מכל וללמד לכל: הר המוריה. בילקוט ובתנחומא גרס הר חמד והכי מוכח לקמן וגם לא מצינו שנקרא הר המוריה ולעיל פרשה שמות פר' ב' גרס חמשה שמות וקלס בטעמי' טובות: שבא שם. בשן דרש נוטריקון בא שם ובירו' שכיח מאד להחליף שן בשי"ן אדם אדן רשות הרבים הרבין חסידים חסידין וכן הרבה: גבן וכו'. הרי שגבן לשון פסול הוא: ה"ג הר חמד שחמד הקב"ה לישב שם שנא' ההר כו': אפופסין פי' הערוך גזר דין: מחורב מהר חורב: א"ב אתה מונה כו'. בתמיה ואולי צריך לומר אי אתה מונה ומצאתי בספר הנקרא פסיקתא זוטרתי שכתב וז"ל למדנו בכל זמן שהיו ישראל עסוקין במלאכת המשכן לא חסרו מהם נפש אחת עכ"ל ובזה נחה קושיא שהקשה הרמב"ן על רש"י ז"ל כמו שכתב בפירושו: ה"ג לפי שלא אמר לו הקב"ה: אם מונה כו'. כלומר אם ימנה אותם לעתיד או לא ימנה אותם כל עיקר: קוסטניר ההורג את המחויבים מיתה למלך: סב רישיה דפלן. קח ראשו של פלוני כלומר שיחתוך ראשו: אף בלשון כו'. כי הכא דלא לישתמע סב רישא דפלגיא: פלטינין בני פלטין המלך והעומדים שם לשמש בפני עצמן: פרופסיטוס פי' הערוך ל' לעז הגדול שבשרים: ואת ראשם לא תשא. וכדפי' לעיל סב רישיה דפלן: ה"ג ולא

ענף יוסף

(ט) [שלא מנה נשיא לשבט לוי] לקמן סדר בהעלותך אי' ומי היה נשיאו של לוי זה אהרן שנא' ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי. א"כ קשה מה שאמר כאן שלא מנה נשיא לשבט לוי. הא כתיב כאן את אהרן. וי"ל מדלא תארו הכתוב כאן בשם נשיא שבטו ע"כ דלא היה הכוונה שיהיה לעולם מנין שבטו רק שיהיה במעמד הנשיא כמו משה עצמו: (אמר הקב"ה אם נמנה שבט לוי עם ישראל כו' והוא מוצא לשבטו של לוי מעורב עמהם והם מתערבים עם ישראל למות) קשה איך שייך לומר שהמלאך המות יהרוג אנו שלא חטאו ובפרט צדיקים גמורים כאלו הא כתיב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש. ועוד דהמז"ל כיון שניתן כו' אין מבחין כו' ס"ט לצדיק שאינו גמור. ושמא י"ל דגם הלוים טעו בדברי המרגלים. ועם כל זה לא נענשו מפני שלא טעו בעגל. אבל שאר השבטים שטעו בשניהם יחד נגזרה בהם הגזירה של מ' שנה. ולכן אם היו מעורבין עם ישראל היה מלאך המות ממית גם הלוים כיון שגם הם היו בכללו בחטא: רש"ל

עץ יוסף

דקות השכל. ובמים בחריצות ושחו כמים. ובמדבר על התמדה וקיום בהתבודדות. ותמיכתו בצריכה: מה אלו חנם לכל באי עולם. כי נמשלים הם בכ"מ. המים בכ"מ. האש וקל להשיגה מחמת שהיא מתרבה והולכת תמיד. ומדבר שהוא מקום לא זרע. לכן הוא הגם לכל: במדבר הפקר ר"ל שאינו חושש לנפשו מרוב התמדתו בתורה. שצריך האדם להמית א"ע על ד"ת. ולהיות שפל ועניו ללמוד מכל וללמד לכל כי אין התורה נמצאת בגסי הרוח: (ז) ששה שמות נקראו לו. הכא לא חשיב אלא שמות דהר גופא אבל צין וקדש ופארן וקדמות אינו אלא שמות המדבר שאצלו: הר מוריה בתנחומא גרס הר חמד במקום הר המוריה. וטעות נפל בספרינו כמ"ש לקמן בסמוך הר חמד שחמד הקב"ה כו' ולא מפרש למה נקרא הר המוריה: שישב בו אלהים בדין. שכן שם אלהים מורה על מדת הדין. שישב בו אלהים בדין פי' שדן ואמר אם מקבלים התורה מוטב ואם לאו תהיה לכם קבר. ומה שהוכיח מאלה המשפטים היינו דסמך משפטים להר סיני (יפ"ת בש"ר): שבא שם ר"ל התגלות ה' פנים בפנים. ודרש בשן נוטריקון בא שם. ובירוש' שכיח מאד להחליף ש"ן במ"ם. ונקרא כן להודיע ענותנותו של הקב"ה שהניח ההרים הרמים. ושכן שכינתו בשפל: גבן כו' הרי שגבן לשון פסול הוא. והכוונה שפסל כל ההרים שנעבדה עכו"ם ונפסלו בזה כבעל מום שפסול להקרבה לגבוה. אבל הר סיני לא נעבד בו עכו"ם (יפ"ת): שחמד הקב"ה כו' ר"ל שאין בכחנו לדעת סבת הבחירה והחמדה להר הזה דוקא: שעליו נשמטה החרב. בתנחומא גרס נמסכה החרב. והיא היא שמשמעה פי' נמסרה מתערה. והכוונה שמשם קבלה התורה נגזר על עוברים מיתה בידי אדם או בידי"ש: נשנאו העכו"ם הכוונה על האמונה האמתית באחדותו ית' ועבודתו. כי במצות המעשיות אין החיוב עליהם. כי הכל זכר לקורותינו כמו שהאריכו הספרים והראשונים והאחרי'. אבל עיקרי הדת הזה ראוים להיות כוללים כל אומה ולשון. אך המה לא קבלוה ולכן כל העכו"ם שעבדו את אלילים נחרבו ונאבדו מן העולם המה עם אמונותיהם: נשנאו כו' דרש סיני שנאה דאותיות זסצר"ן מתחלפות: אפופסין גזר דין (ערוך): אמר רבי אבא ב"כ כו'. לא דריש זה על הר סיני אלא על הר חורב. ועיין בש"ר ס"נ סי' ו': מחורב מהר חורב: לך ה' הגדולה וגו' לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש. לכך נא' שאו את ראש: (ח) ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף וגו' ושלשת אלפים ותק"נ: וכסף פקודי העדה מאת ככר ואלף ושבע מאות ושבעים וחמשה שקל בשקל הקדש בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקדש לכל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים. ופרש"י כך היו ישראל וכך עלה מנינם אחר שהוקם המשכן בספר וידבר. ואף עתה בנדבת המשכן כך היו. ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלף עולה מאה ככר כל אחד של שלשה אלפים שקלים ע"ש ברש"י: והוא היה בשנה ראשונה. למחרת יוה"כ שאז נצטוו על מעשה המשכן: ולשני בקרים הביאו כו'. מייתי ראיה שהביאו כל השקלים תיכף ממחרת יום הכפורים כשנצטוו עליה: שהוא ר"ה לבריתו של אדה"ר. וכמו שפרש"י בסדר כי תשא אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו. אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מונין מניסן כמו ששנינו במס' ר"ה ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה שנתחדשה שנה באחד בניסן. אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילים מתשרי. נמצאו שני המנינים בשנה אחת המנין האחד היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם. ונצטוו על המשכן. והשני באחד באייר. וע' מזרחי כי תשא: (ט) בא הכתוב לומר לפי כו'. דק"ל למה לא מנה משה את הלוים כיון שלא אמר לו הקב"ה שלא ימנה את הלוים: ולא היה יודע אם ימנה. כנ"ל. כלו' אם ימנה אותם לעתיד. או אם לא ימנה אותם כל עיקר: קוסטנר ההורג את המחוייבי מיתה: סב רישיה דפלן קח ראשו של פלוני. כלו' שיהרגנו: אלא הפרישם במנין והא דלא מנה אותם נ"כ מבן עשרים. הוא מפני שאילו היה מנין שבט לוי מבן עשרים שנה ומעלה כשאר השבטים היו נכללים גם הם בכלל הגזרה. אף אם היו השבטים סך לעצמן ושבט לוי סך לעצמו. ולפי"ז פי' אך את מטה לוי לא תפקוד וגו' בתוך בני ישראל כלומר מנין שפקדם את ישראל דהיינו מבן עשרים שנה ומעלה (מזרחי) וע' לק' פ"ג סי' ח': אף בלשון כו' כי היכי דלא לישתמע סב רישא דפלניא: (י) פלטינין היו פלטין בלשון רומיי היכל וארמון. ובני היכל מלך נקראו פלטיני (מוסף הערוך): לפרופסיטוס בלשון רומיי שר ונגיד (מוסף הערוך): שאין שבחו של מלך שימנה לגיונו עם הלגיונות. שמפני שהם לגיון של מלך אין ראוי שיהיה מנינם מבן עשרים שנה ומעלה כמנין שאר השבטים. ולכן מנה שאר השבטים מבני כ' ומעלה ושבט לוי מבן חדש ומעלה. שבזה יהי' נבדל שבט לוי משאר השבטים והיה שבט לוי מין בפני עצמו ושאר השבטים מין בפני עצמו (מזרחי): ואתה הפקד את הלוים. מפרש הפקד לשון פקיד ושר. ר"ל שאמר הקב"ה ואתה תמנה את הלוים על משכן העדות. הרי שפלטינין היו: הה"ד ואת ראשם לא תשא. וכדפירש לעיל סב רישא דפלן: והיו לי הלוים במדבר ח'. וכדאי' בויק"ר פ' כ' סימן ג'

שבל מי שהוא מקרב אותי אני מקרבו הם קרבו עצמן לי שנא׳ (שמות לב) ויאמר משה מי לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי הן קרבו אותי ואני מקרבן. והיו לי הלוים. ולא עוד כן אלא לפי שנמצאו עמי נאמנים ששמרו אזהרתי (שם כ) לא יהיה לך אלהים אחרים וגו׳. לפיכך הן ראויין שיהיו נאמני ביתי ואתה הפקד את הלוים וגו׳ וכה״א (תהלים קא) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי. את מוצא כל מי שנדבק בדבר המקום אהבו לעולם. שכן אתה מוצא ביהושע שנדבק בעמלק ועשה בו כתורה וכמצוה שנאמר (שמות יז) ויחלש יהושע וגו׳. א״ל המקום משבטך אני מעמיד פורעו לעמלק לעולם (שופטים ה) מני אפרים שרשם בעמלק. ושאול שנבדק ולא נמצא נאה בפיקודו אלא ויחמל שאול והעם החזירו לאחריו וניטלה הימנו מלכותו (שם) אחריך בנימן. ואף השבט הזה בדקתיו ונמצאו שמורים ונתנו נפשם על קדושת שמי שנא׳ (שמות לב) שימו איש חרבו על ירכו וגו׳ ויעשו בני לוי כדבר משה וגו׳ (דברים לג) האומר לאביו ולאמו וגו׳. אף כן אני מקרבן ועושה אותן בני פלטירי ואני מאמין קדושתי ותשמיש ביתי אליהם. הה״ד ואתה הפקד את הלוים וגו׳ למה שהם נאמנים לי. ואף בשעת פרוקן והקמתו איני חפץ באחרים שיפרקוהו ויקימוהו אלא הם. הה״ד ובנסע המשכן וגו׳. יכול המצוה על הלוים אבל אם עשו ישראל רשות ת״ל והזר הקרב יומת. וכה״א (תהלים קא) עשה סטים שנאתי וגו׳ אלו ישראל שסטו מאחרי המקום ועשו את העגל ושנאן את המקום להיות גזברין שלו. ולא תאמר שלא ינעו בו ישראל בשעת מסעות אלא אף בשעת החניית לא יקרבו אליו אלא בני לוי הה״ד וחנו בני ישראל איש על מחנהו וגו׳ והלוים יחנו סביב למשכן. ולמה אני מזהירן שירחקו ישראל עצמן מן המשכן כדי שלא יהא קצף עליהן שאינן ראוין להתקרב אצלו הה״ד ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל. אבל הלוים הם ישמרוהו הה״ד ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות. ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה׳ את משה כן עשו. שריחקו עצמן מן המשכן ונתנו מקום ללוים לחנות סביב למשכן:

פרשה ב

(א) וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן לאמר. בי״ח מקומות אתה מוצא משה ואהרן שוים כנגד י״ח ברכות. [א] ג׳ אבות הראשונים משם אתה מוצא קבע שמתפללים ג׳ פעמים ביום. אברהם קבע תפלת בקר שנא׳ (בראשית יט) וישכם אברהם בבקר וגו׳ ואין עמידה אלא תפלה שנא׳ (תהלים קו) ויעמד פנחס ויפלל. יצחק קבע תפלת המנחה שנא׳ (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח ואין שיחה אלא תפלה שנא׳ (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטף וגו׳. יעקב קבע תפלת הערב שנא׳ (בראשית כח) ויפגע במקום וגו׳ ואין פגיעה אלא תפלה שנא׳ (ירמיה ז) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו׳. בי״ח מקומות משה ואהרן מזונין רמז לי״ח ברכות [ב] כנגד י״ח אזכרות שכתובות בשמע ישראל. ובמזמור (תהלים כט) הבו לה׳ בני אלים. ג׳ אבות התקינו שמתפללים ג׳ פעמים ביום ומשה ואהרן ומן האזכרות האלו למדנו לי״ח ברכות: (ב) איש על דגלו וגו׳. [ג] הה״ד (תהלים כ) נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול וגו׳. אמרו ישראל להקב״ה הרי אנו מרננים בישועתך מה שעשית לנו בשמך נרננה בישועתך (שמות יד) ויושע ה׳ ביום ההוא את ישראל [ד] ויושע כתיב כביכול ישראל נגאלים וכאילו הוא נגאל. ובשם אלהינו נדגול שקבע הקב״ה שמו בשמנו ועשה אותנו דגלים שנא׳ (במדבר ב) איש על דגלו. חיבה גדולה חבבן הקב״ה שעשאם דגלים כמה״ש כדי שיהיו ניכרין. ומנין שהוא אהבה לישראל שכן שלמה אומר (שיר ב) הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה. א״ר אבהו מה ת״ל הביאני אל בית היין וגו׳. למה״ד לעשיר שהיה לו אוצר מלא יין ונכנס לבודקו ומצאו כולו חומץ. בא לצאת מתוך האוצר ומצא חבית אחת יין טוב אמר חבית זו עומדת עלי כמלא אוצר. כך ברא הקב״ה ע׳ אומות הקדמונים ומכולם לא מצא הנייה אלא בישראל. שנא׳ הביאני אל בית היין ומניין יין עולה ע׳. י׳ עשרה י׳ עשרה נ׳ חמשים הרי ע׳ ומכוים ודגלו עלי אהבה. [ה] ר׳ יהודה אומר הביאני אל בית היין למרתף הגדול של יין זה סיני ולמדנו משה תורה שהיא נדרשת מ״ט פנים ודגל״ו עלי אהבה. א״ר חנינא בראשונה כל מי שהיה מראה איקונין של מלך באצבע היה נהרג והתינוקות הולכים לבית המדרש ומראים את האזכרה באצבע [illegible] האלהים ודגלו עלי אהבה וגודלו עלי אהבה. ר׳ יששכר אומר ודגלו עלי אהבה אפי׳ אדם יושב ועוסק בתורה ומדלג מהלכה להלכה ומפסוק לפסוק. אמר הקב״ה חביב הוא עלי ודלגו עלי אהבה. ודילוגו עלי אהבה. ד״א ודגלו עלי אהבה אמר הקב״ה יש לאומות קדמונים דגלים ואין חביב עלי אלא דגלו של יעקב. הה״ד ודגלו עלי אהבה. ד״א הביאני אל בית היין בשעה שנגלה הקב״ה על הר סיני ירדו עמו [ו] כ״ב רבבות של מלאכים שנא׳ (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. והיו כולם עשויים דגלים דגלים שנא׳ (שיר ה) דגול מרבבה. כיון שראו אותן ישראל שהם עשויים דגלים דגלים התחילו מתאוים לדגלים אמרו הלואי כך אנו נעשים דגלים כמותן. לכך נאמר הביאני אל בית היין זה סיני שנתנה בו התורה שנמשלת ביין (משלי ט) ושתו ביין מסכתי. הוי אל בית היין זה סיני. ודגלו עלי אהבה. אמרו אילולא היא מדגיל עלי אהבה וכה״א נרננה בישועתך וגו׳. א״ל הקב״ה מה נתאויתם לעשות דגלים חייכם שאני ממלא משאלותיכם (תהלים כ) ימלא ה׳ כל משאלותיך. מיד הודיע הקב״ה אותם לישראל

יד יוסף פ״ב א בבלי וירוש׳ ברכות פ״ד. תנחומא חיי שרה ותקן ושוח״ט מזמור כ״ט. זוהר נח דף ע״ב ופנחס וב״ר פ״ס ופ׳ ס״ח. וילקוט וירא רמז פ״ו: ב ויק״ר פ״א. בבלי וירוש׳ ברכות פ״ד. תנחומא וירא. ותוספתא סוף פ׳ תפלת השחר: ג תנחומא ס״ז: ד ילקוט זכריה רמז תקע״ז. תנחומא סוף אחרי. ש״ר סוף פ״ל: ה שהש״ר פ״ב: ו תנחומא ריש וישלח וס״ז ילקוט תהלים רמז תשנ״י שהש״ר פ״ו סי׳ ע״ז:

מתנות כהונה

ולא עוד כן אלא לפי שנמצאו כו׳: **אחריך** בנימין. כלומר רמז הכתוב שמלכותו חזר לאחור: **ונמצאו** שמורים גרסי׳: ה״ג **ולא תאמר** שלא ינעו בו ישראל בשעת מסעות אלא אף בשעת החניות לא יקרבו כו׳ פירוש ולא תאמר שלא יהיו גזברים אלא אף בשעת החנייה לא יגעו בו: **שריחקו** עצמן גרסי׳: **פרשה ב קבע** קביעות. ראייה וסמך וכל זה בב״ר ס״ח: מזונין לשון זוג כלומר נמנים בשוה: ה״ג ומן האזכרות כו׳. פי׳ מיניה דכתיב י״ח פעמים משה ואהרן וי״ח אזכרות בק״ש ובמזמור הבו לה׳ וכו׳ למדנו י״ח ברכות בתפלה: **ויושע** כתיב כלומר נוכל לקרותו ויושע שמו כשמינו ישראל כדלקמן בס׳ זו: **נברין** כל א׳ וא׳ לבדו ראובן לעצמו ושמעון לעצמו: **חבית** זו גרסי׳: **ודגלו** כמניין ודגלו: **וגודלו** אצבע שמראה בו האזכרה. או כי״ל גדולה שמתגדל ומתרהב בו. **ודילוגו** ודגלו נוטריקון ודלוגו. **אלואי** כמו הלואי: **אמרו** הלואי כו׳. עיין זה בש״ה פסוק הביאני ובפסוק מי זאת הנשקפה ושם הוא יותר מבואר: **אילולי**

כמו

עץ יוסף

[ב] בכ״מ שנא׳ לי אינו זז לעולם לא בעוה״ז ולא לעוה״ב עכ״ל. והטעם שבאומר לי הוא תולה אותו בהקב״ה. וכשם שהוא קיים כך זה שנא׳ בו לי קיים: **ולא עוד כן** אלא לפי שנמצאו כו׳. פי׳ ולא מחמת זה הדבר הגדול שעשו שמסרו עצמן על קדושת שמי. אלא אפי׳ מחמת זה הדבר הקטן שלא עבדו העגל ראוין הם שיהיו נאמני ביתי: **כל מי שנדבק** נ״ל שנבדק. וכן להלן ביהושע נ״ל כן. וכ״ה במדרשים ישנים: **אהבו לעולם** כו׳ אף לזרעם אחריהם. ויותן לו שכרו מדה במדה. כדבר אשר נדבק נפשו בו. כמו יהושע שהחזיק עצמו במלחמת עמלק. על כן זאת שכרו שמשבטו יצא מכה בעמלק ע״ד שכר מצוה מצוה: **מני אפרים** שרשם בעמלק. ומסיים בילקוט מני אפרים בלבד לשרש בילהו של עמלק. ופי׳ ממני ומאלו שאפרים בלבד יכרם בילתו כו׳: **האומר לאביו** ולאמו לא ראיתיו. ופרש״י בחומש כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה׳ אלי נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל. או את אחיו מאמו. או בן בתו. וכן עשו. ואי אפשר לפרש אביו ממש ואחיו ממש ובניו ממש שהרי לוים הם. ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנא׳ ויאספו אליו כל בני לוי ע״כ: **בני פלטירי** פי׳ השוטים ובני פלטרין שלי שיהיו ממונים על היכלי: **ולא תאמר** שלא ינעו בו ישראל אלא בשעת הקמתו ובשעת פירוקו לבד. אבל בשעת המסעות ינעו. אלא אף בשעת החניות לא יקרבו כנ״ל. (א״א): **שריחקו עצמן** כו׳ עשו בלב שלם הואיל והוא צוי ה׳. והא דכתיב ככל אשר צוה ה׳ כן עשו (ש״ך על התורה):

פרשה ב (א) **משה ואהרן** שוים בדיבור. שבי״ח פעמים כתיב וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן: **מג׳ אבות** הראשונים אתה מוצא. כנ״ל (א״א): **וישכם אברהם בבקר** אל המקום אשר עמד שם לפני ה׳. והוא (בראשית י״ט): **ויצא יצחק** לשוח בשדה ואין שיחה כו׳ בזוהר סדר נח דף י״ח ע״ב אי׳ ויצא יצחק לשוח בשדה וכי לא הוי ליה בית או מקום אחר להתפלל. אלא אותו השדה הוא אשר קנה אברהם סמוך למערה כו׳ ובשעתא דהוי יצחק אעיל בגויה הות שכינתא וכו׳. ואברהם אמאי לא הוי מצלי התם משום דקבישתא דאתרא הוי ליה בקדמיתא וכו׳ ע״כ: **ואין שיחה** אלא תפלה שנא׳ תפלה כו׳. בפלאות פרשה לך לך אי׳ שנא׳ אשפוך לפניו שיחי. וכן הוא בתוס׳ ע״ז דף ו׳ ע״ב ד״ה ואין שיחה: **יעקב קבע** תפלת הערב. ובודאי שכל השלשה אבות התפללו כל אחד כל השלשה תפלות כל אחד בזמנה ערב ובקר וצהרים. רק מדמצינו נקרא שאברהם התפלל שחרית. ויצחק מנחה. ויעקב מעריב. ע״כ שאף שכ״א התפלל כל התפלות. מ״מ בעיקר התקינה לדורות היה כ״א מקום להכין להקן תפלתו לדורות ולכן כתב בתורה שחרית באברהם ומנחה ביצחק וערבית ביעקב. והדרשים אומרים שי׳ לזמניהם לאות במה משמותם. אברהם ב׳ כנגד בקר. יצחק צ׳ כנגד צהרים. יעקב ע׳ כנגד ערבית (אבודרה״ם): **רמז לי״ח ברכות** שבתפלה ובירוש׳ אי׳ א״כ הוה אם יאמר לך אדם י״ט ברכות הינון אמור לו של מינים קבעו חכמים ביבנה לאחר זמן מרובה. ואנשי כנסת הגדולה לא תקנו רק י״ח: **כנגד י״ח אזכרות** שכתובות בשמע ישראל. פי׳ הי״ח ברכות תקנו נ״כ כנגד י״ח אזכרות שבכל הג׳ פרשיות של ק״ש (ועיין ברכות כ״ח ע״ב) וכנגד י״ח אזכרות שבמזמור לדוד הבו לה׳ בני אלים. דלכלהו היכוון מסדרי הברכות ועיין בויק״ר פ״א סי׳ ח׳: **ג׳ אבות התקינו** כו׳ כלו׳ הג׳ תפלות בכלל ג׳ אבות תקנום. ואיכות הברכות ופרטם שהם י״ח. תקנום כנגד משה ואהרן וכנגד י״ח האזכרות. ועיין בתענית דף כ״ח ע״א ברש״י ד״ה הללו: (ב) **הרי אנו** מרננים בישועתך מה שעשית לנו כו׳. ר״ל שאין אנו מרננים בישועתינו אלא בישועתך שנחרותם ונתגדל שמך אחר שלעבר כביכול משעבודנו במצרים ע״ד עמו אנכי בצרה: **ויושע כתיב** יותר נראה גירסת הספרים דגרסי ויושע כתב כי הוא מלא וא״ו ע״פ המסורת ודרשינן ליה כאילו היה נקוד ויושע היו״ד בחיר״ק והוא״ו בקמץ. כמו שם סד הפיוט לעתה מגויינת ויושע. וכ״ה בתנחומא ס״ס אחרי וכן הובא בילקוט זכריה רמז תקע״ז בשם תנחומא (מנחם שי) וז״ש כביכול ישראל נגאלין וכאלו הוא נגאל עמהם (כנ״ל): **שמו בשמנו** ישראל ישר אל. וגם כתיב הראובני השמעוני וכן כל השבטים שה״א בראש השם ויו״ד בסוף השם. הוא שם יה׳: **ועשו אותנו דגלים** שהדגלים שעשו ישראל בסדרן מכוון לענין סדרי המלאכים למעלה וריחוים עליהם כמ״ש להלן: **א״ר אבהו** כו׳ למה״ד כו׳. דריש הביאני אל בית היין אל בית המיוחד ליין. שיהו בראות ההוכב שאין בו תמוהה יין. הביאני שמה. כי נתבחתי לגפן טוב מוציא יין משובח. ונתן דגלו עלי כי כל הבטתו עלי באהבה. והנמשל מבואר שהעולם אשר עיקר התכלית שיהיו אנשיו עובדי ה׳. אך כולם פנו לרעה. רק עלי הביט שאני מוכנת לזה ולכן נתן דגלו זו התורה עלי לעיין אתייסר ע״י זה להיות מוכנת לדיבוק ובזכותי עומד העולם כולו: **למרתף הגדול** של יין זה סיני. כי הר סיני הוא מקום מוכן להשפעה הגדולה והחזקה אשר כל מיני שיחות נובע רק מזה. **מנין ודגלו** שעולה מנין מ״ט ובתנחומא ובשה״ש רבה גרס שהיא נדרשת מ״ט פנים טהור ומ״ט פנים טמא. והכוונה שבתורה יש שטים רבות אותיות. ולעתיד יהפכן ויצרפן ה׳ בצירופים וצירופים הרבה ומכל צירוף יהיה פנים חדשות לתורה. ולכן יעלו הצירופים לפנים הרבה (רמב״ן): **היה נהרג** כי אינו מדרך והגימוס להראות באצבע על דמות המלך אבל אצלנו יתברך אינו כן. איקונין פי׳ צורה: **ומראים את האזכרות** באצבע. שאותיות התורה שמותיו של הקב״ה וים להם רוחניות והרגש היה להם להקפיד (יפ״ת): **וגודלו** פי׳ אצבעו שמראה בו את האזכרות או י״ל גדולתו שהוא מתגדל ומתגאה בו (מת״כ): **ודלוגו עלי** אהבה. ר״ל שלא יאמר אדם איך אני יכול ללמוד תורה שיש כמה וכמה מאמרים המורי׳ וצריך אני לדלג אותם. אמר הקב״ה מ״מ עלי אהבה: **כ״ב רבבות** של מלאכים. וכ״ה בתנחומא ריש וישלח. אבל נ״ל בם וכאן כ״ב אלף מרכבות מלאכים וכ״ה בתנחומא ס״ז: **עשה אותם** דגלים כמו שנתאוו. דרש באותות לשון בכל אות נפשם. שכל ישראל נתאוו לדגלים במעמד הקדום כאשר ראו שם דגלים של מלאכי

השרת

לישראל ואמר למשה לך עשה אותם דגלים כמו שנתאוו : (ג) איש על דגלו באותות. זהה"ד (שיר ו) מי זאת הנשקפה וגו'. קדושים וגדולים היו ישראל בדגליהם וכל העכו"ם מסתכלין בהם ותמיהין ואומרים מי זאת הנשקפה וגו'. אומרים להם העכו"ם שובי שובי השולמית הדבקו לנו באו אצלנו ואנו עושין אתכם שלטונים הגמונים דוכסין אפרכין אסטרטליטין שובי שובי ונחזה בך. ואין נחזה אלא שררה שכן אמר יתרו למשה (שמות יח) ואתה תחזה וגו'. וישראל אומרים מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם נותנים לנו שמא כמחולת המחנים שמא יכולים אתם לעשות לנו כגדולה שעשה האלהים במדבר דגל מחנה יהודה דגל מחנה ראובן דגל מחנה דן דגל מחנה אפרים יכולים אתם לעשות לנו כך. מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם נותנים לנו שמא כמחולת המחנים שמא יכולים אתם ליתן לנו כגדולה שעשה לנו האלהים במדבר שהיינו חוטאים והוא מוחל לנו ואומר לנו והיה מחניך קדוש. אף בלעם הביט בהם ויצאת עינו כנגדן שלא היה יכול ליגע בהם שנא' (במדבר כד) וישא בלעם את עיניו וגו' אלו הם הדגלים התחיל אומר מי יכול ליגע בבני אדם אלו מכירין את אבותיהם ואת משפחותיהם שנא' (שם) שוכן לשבטיו. מכאן למדנו שהיו הדגלים גדולה ונדר לישראל לכך נאמר איש על דגלו : (ד) ד"א איש על דגלו. הה"ד (שיר ו) יפה את רעיתי כתרצה [ח] שאני מתרצה לכם. ד"א כתרצה שאתם [ט] מתרצים לי. ד"א כתרצה שאתם [י] מתרצים בקרבנות שנא' (ויקרא א) ונרצה לו לכפר עליו. נאוה כירושלים כאותן כתות של מלה"ש שהם יראים ומושלמים לי. איומה כנדגלות ובמה אתם כנדגלות בדגלים שנתתי לכם. ודוד רואה ואומר (תהלים קמז) לא עשה כן לכל גוי אלא לעמו הה"ד איש על דגלו וגו' : (ה) ד"א איש על דגלו. הה"ד (דברים לב) ימצאהו בארץ מדבר וגו'. מציאה גדולה מצא הקב"ה את ישראל שנאמר (הושע ט) כענבים במדבר מצאתי ישראל. כך ימצאהו בארץ מדבר. מדבר היה העולם עד שלא יצאו ישראל ממצרים. ובתהו יליל ישימון. תהו ולילה היה העולם עד שלא יצאו ישראל ממצרים ועד שלא קבלו את התורה. לא עשה כן אלא כיון שיצאו ישראל ממצרים וקבלו את התורה · מהו אומר יסובבנהו יבוננהו וגו'. יסובבנהו שהקיפן בענני כבוד יבוננהו שהבינם בד"ת. יצרנהו אשרי האזנים ששמעו עד היכן חבבן עד היכן שמרן עד היכן נצרן. כביכול עד כאישון עינו. ראה היאך שמרן עד היכן שמרן היאך נצרן שאמר האלהים למשה משה אמור להם שיעשו משכן ביניהם כביכול אני מניח את העליונים ויורד ושוכן ביניהם. ולא עוד אלא שעשה אותם דגלים לשמו. אמר הקב"ה למשה עשה אותם דגלים לשמי למה שהם בני שנאמר (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם. והם צבאותי וכה"א (שמות ז) והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים. וכה"א דגל מחנה יהודה תימנה לצבאותם. ולפי שהן צבאותי אעשה אותם דגלים לשמי הה"ד איש על דגלו : (ו) באותות [יא] סימנין היו לכל נשיא ונשיא מפה וצבע על כל מפה ומפה כצבע של אבנים טובות שהיו על לבו של אהרן. מהם למדין המלכיות להיות עושין מפה וצבע לכל מפה ומפה. כל שבט ושבט נשיא שלו צבע מפה שלו דומה לצבע של אבנו. ראובן אבנו אודם ומפה שלו צבוע אדום ומצוייר עליו דודאים. שמעון פטדה ומפה שלו צבוע ירוק ומצוייר עליו שכם · [יב] לוי ברקת ומפה שלו צבוע שליש לבן ושליש שחור ושליש אדום ומצוייר עליו אורים ותומים. יהודה נפך וצבע מפה שלו דמותו כמין שמים ומצוייר עליו אריה. יששכר ספיר ומפה שלו צבוע שחור דומה לכחול ומצוייר עליו שמש וירח ע"ש (דה"א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. זבולן יהלום וצבע מפה שלו לבנה ומצוייר עליו ספינה על שם זבולן לחוף ימים ישכון. דן לשם וצבע מפה שלו דומה לספיר ומצוייר עליו נחש ע"ש יהי דן נחש. גד שבו וצבע מפה שלו לא לבן ולא שחור אלא מעורב שחור ולבן ומצוייר עליו מחנה ע"ש (בראשית מט) גד גדוד יגודנו. נפתלי אחלמה וצבע מפה שלו דומה ליין צלול שאין אדמותו עזה ומצוייר עליו אילה על שם נפתלי אילה שלוחה. אשר תרשיש וצבע מפה שלו דומה לאבן יקרה שמתקשטות בו הנשים ומצוייר עליו אילן זית ע"ש מאשר שמנה לחמו. יוסף שוהם וצבע מפה שלו שחור עד מאד ומצוייר לשני נשיאים אפרים ומנשה מצרים ע"ש שהיו תולדותם במצרים. ועל מפה של אפרים היה מצוייר שור ע"ש בכור שורו זה יהושע שהיה משבט אפרים. ועל מפת שבט מנשה היה מצוייר ראם ע"ש (דברים לג) וקרני ראם קרניו ע"ש גדעון בן יואש שהיה משבט מנשה. בנימין ישפה וצבע מפה שלו דומה לכל הצבעים לי"ב הצבעים ומצוייר עליו זאב ע"ש בנימין זאב יטרף. לכך נאמר באותות שסימנין היו להם לכל נשיא ונשיא : (ז) לבית אבותם לא היה צ"ל אלא איש על דגלו באותות יחנו בני ישראל. מה ת"ל לבית אבותם [יג] הה"ד (איוב לו) אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק. בשעה שאמר הקב"ה למשה עשה אותם דגלים כמו שנתאוו התחיל משה מיצר אמר עכשיו עתידה המחלוקת להנתן בין השבטים אם אני אומר לשבטו של יהודה שישרה במזרח והוא אומר אי אפשי אלא בדרום. וכן ראובן וכן אפרים וכן כל שבט ושבט מה אני עושה. א"ל הקב"ה משה מה איכפת לך אין צריכין לך מעצמן הן מכירין דירתן. אלא דייתיקי יש בידן מיעקב אביהם היאך לשרות בדגלים איני מחדש עליהם כבר יש להם טכסים מיעקב אביהם כמו שטענו אותו והקיפו את מטתו כך יקיפו את המשכן. דא"ר חמא ב"ר חנינא כיון שבא אבינו יעקב ליפטר מן העולם קרא לבניו דכתיב (בראשית מט) ויקרא יעקב אל בניו ובירכן וציוון על דרכי האלהים וקבלו עליהם מלכות שמים. משנגמר דבריו א"ל כשתטלו אותי ביראה ובכבוד לוו אותי ולא יגע אדם אחר במטתי ולא אחד מן המצריים ולא א' מבניכם מפני שאתם נטלתם מבנות כנען. וכה"א (שם נ) ויעשו לו בניו כן כאשר צום. בניו ולא בני בניו. וישאו אותו בניו. היאך צום אלא א"ל בני יהודה יששכר וזבולן יטענו מטתי מן המזרח. ראובן ושמעון וגד יטענו מטתי מן הדרום. אפרים ומנשה ובנימין יטענו מן המערב. דן אשר ונפתלי יטענו מן הצפון. יוסף אל יטען שהוא מלך ואתם צריכין לחלק לו כבוד. לוי אל יטען למה שהוא טוען את הארון. ומי שהוא טוען ארונו של חי עולמים אינו טוען ארונו של מת. ואם עשיתם וטענתם את מטתי כשם שצויתי אתכם האלהים עתיד להשרות אתכם דגלים. כיון שנפטר טענו אותו כשם שצום שנא' ויעשו לו בניו כן כאשר צום. הוי (איוב לו) אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק. שמיעקב היה בהם דעה היאך ישרו דגלים. ולפועלי אתן צדק זה הקב"ה שפעל פעולות טובות עם ישראל. וכדי ליתן להם פעולה טובה שכר שקיימו מצות אביהם לא

צום

יד יוסף ז שהש"ר פ"ו. תנחומא ס"ו : ח ילקוט ס"ו : ט ספרי סוף ופסקן : י שהש"ר פ"ו סי' ס'. וילקוט ס"ו ושם"ם : יא תנחומא ס"ו. וע' יונתן כ"ע. במד"ר פ"ב פסוק ג' : יב נ"ע בזה לא שם נמנין הדגלים (כד"ל) : יג תנחומא ס"ז :

מתנות כהונה

כמו מי יתן כלומר : הגמונים וכו'. מיני שלטונים ושרים הם עיין כל זה בפיר' הערוך פסוק שובי שובי : וישא בלעם. סיפיה דקרא וירא את ישראל שוכן לשבטיו : ונדר לשון גדולה והתנשאות כד"א כסיתו לי מקום להתגדר בו פי' להתגדל : ה"ג ומושלמים לי : ועד שלא קבלו התורה לא עשה. לא עשה להם שום סימן חבה לו פסי' לא עשה ולא עכב אלא מיד כו' וכן סמגא כנים בספר הזה : ח"נ להיות שוין מסם ונגע : דייתיקי שטר צואה : תנינן סמן .

פיין

ענף יוסף

פרשה ב (ג) [וישראל אומרים כו' מה גדולה וכו' נותנים לנו כמחולת המחנים כו'] דכוונת הדגלים שעשה לכם דבר שמלאכי השרת משמשים בהם כדאמרו חז"ל במדרש כבירור המלאכים

נכיני

עץ יוסף

הפרס (נחיי) : (ג) קדושים וגדולים היו ישראל כו'. הקדושה הוא בענינים הנפשיים שנתקדשו פ"ז מאד. כי הסדור והמדרגה הנעשה בעולם השפל המכוון לעולם העליון נעשה כח מקבל השפע מלמעלה. כמו סדר בית המקדש כתבניתו כמנווה שהיה מוריד השפע מלמעלה וגדולים בענייני הגוף ג"כ שהכל היו יראים מפניהם כי נפל פחדם עליהם כי מהקדושה נמשך הגדולה : ואומרים מי זאת הנשקפה וגו' אומרים להם כו' הדבקו לנו כו'. ביאור הדבר שהעכו"ם בחותם מעלתם. אמרו מי זאת הנשקפה כשחר. ומחלים פניהם שיתחברו אתם באהבה ויסורו מאחרי ה'. ואומרים שובי שובי אלינו השולמית אתם האומה שמשלימים נפשיכם למיתה על אלהיכם (ודרש השולמית נוטריקון משלמת למיתה כדאי' במדרש). שובי שובי אלינו להדבק בנו ותהיו מכובדים ונחזה בך שנעשה אתכם שלטונים ודוכסים. ולא שתהיו עם לבדד ישכון בפני עצמכם : הגמונים בל' יוני פקיד וקצין (מוסף הערוך) : דוכסין ואפרכין אסטרטליטין. דוכוס פירוש שר. ואיפרכוס גדול ממנו. ואסטרטליטים גדול ממנו כדאיתא בפסיקתא דחלת הברכה. דוכוס בל' רומי שר גדול. ואיפרכוס בל' יוני שר הפרכים. ואיסטרטליטין בל' יוני פקיד מלחמה (מוסף הערוך) : וישראל אומרים להם מה תחזו בשולמית. מה גדולה אתם נותנין לאומה שמשלמת עצמה למיתה. שמא כמחולת המחנים. שמא יכולים אתם לעשות לנו כגדולה שעשה האלהים במדבר דגל מחנה יהודה. ואחז בדגל יהודה בראשונה. לפי שמסבתו המלוכה כמ"ש לא יסור שבט מיהודה. ועוד ראו אהבתו עלי שהמשלתי לפניו ומחל לי. והזהירני עוד על הקדושה יתירה למען לדבק בו. ואיך תפתני להסיר הדיבוק והקדושה ולהתחבר עמך : אף בלעם כו' כלו' שהיה מחפש אולי ימצא מקום לקללם. וכשראה אותם שוכן לשבטיו זהו הדגלים · שכל אחד עומד במקומו הראוי המכוון לנגד כחו למעלה. ואז אין כח במזל הרע השומר לשמשם לשלוט עליהם. ולכן בירכן בע"כ : גדולה ונדר פי' גדר לבל ישלוט בהם רע או קללה ח"ו : (ד) כתרצה שאני מתרצה לכם כו' שאתם מתרצים בקרבנות. שענין שעל ג' דברים העולם עומד. על התורה ועל העבודה ועל ג"ח. ואמרו חז"ל כשחרב בית המקדש בכו ואמרו חז"ל שאין לנו תקומה כי אין לנו תורה (כמ"ש מלכה ושריה בגוים אין תורה) ולא עבודה אמר רבי יוחנן בן זכאי ועוד נשתייר לנו דבר אחד והוא ג"ח כמ"ש עולם חסד יבנה. וה"ש כתרצה שאני מתרצה לכם ושינו ע"י התורה שהוא עיקרים שהתורה וקב"ה חד הוא. ד"א כתרצה שאתם מתרצין לי ע"י ג"ח כמ"ש עולם חסד יבנה. ד"א כתרצה שאתם מתרצים בקרבנות והוא העבודה : שהם יראים ומושלמים לי. הם ירושלים לפני תיבות יראה ושלם : ובמה אתם אומה ואמר כדגלות בדגלים שנתתי לכם : (ה) מציאה גדולה כו' המציאה הוא דבר שלא חשב שימצא במקום הזה. וכן נדמו ישראל למציאה שימצא ולא מבין העכו"ם כלם אומה שתהיה דבוקה בה' וכ"א כמציאת ענבים במקום מדבר ושממה שהם חביבים מאד על מוצאם : תהו ויללה היה העולם כנ"ל : עד שלא קבלו את התורה. כדאיתא בריש רות רבה שאילו לא קבלו את התורה היה העולם מתמוטט : לא עשה כן פי' לא עיכב אלא מיד כו' : מהו אומר יסובבנהו יבוננהו וגו' יסובבנהו שהקיפן כו'. ר"ל מה עשה ה' לשמרם ולהגן עליהם מן העכו"ם סביבותם הן בענינים גופניים לבלי יזיקו להם הקיפם בעננים מעלה ומטה וכד' רוחות כדאי' לעיל פ"א. והן בענינים נפשיים נתן להם התורה התמימה המיישרת הלב. וכ"כ נצרם עד שהיה הכתוב שנצרם כאישון עינו כביכול וגם להקים לו משכן ישכון בתוכם וגם לעשות דגלים לאות ולסימן שהם מיוחדים לו : עשה אותם דגלים לשמי. דוגמת דגלי מלאכי מעלה ועי' בנחיי שהאריך בדברי נועם : (ו) באותות סימנין היו. דרש באותות מלשון אותות השמים. והם סימנים שהיו בכל דגל ודגל : ומצוייר עליו דודאים. כתב הנחיי שהיה בדגל ראובן צורת אדם רמז לדודאים : כמין שמים פי' כעין שמים : ומצוייר עליו אריה. שכן המשילו אביו לגור אריה : יודעי בינה לעתים. שהיו בקיאים בתקופות ומזלות : וצבע מפה שלו לבנה. סימן לעשרו שהכסף לבן (נחיי) : דומה לספיר שהוא שחור : וצבע מפה שלו דומה לכל הצבעים. פי' שהיה צבע מפתו כלולה מכל הצבעים של כל השבטים : שמתקשטות בו הנשים על שם בנות אשר היו נאות והיו ראויות למלכות כדאי' בב"ר פרשה ע"א. ובנחיי הגירסא לאור שמן זית : (ז) הה"ד אשא דעי למרחוק. שמשה התבוננתי איך ראוי להיות סדר ומעמד הדגלים ולפועלי זה הקב"ה אתן צדק באיזה עלי נדגלים ככה : דייתיקי שטר צואה ועיקר הדבר דלא

סהם

צום לרעות דגלים אלא כמצות אביהם. צדק עמהם שלא שינה הדבר שלא ליתן מחלוקת ביניהם. לכך נאמר לבית אבותם כענין שהקיפו מטת אביהם כן יחנו. הוי לבית אבותם יחנו בני ישראל: (ח) מנגד סביב לאהל מועד יחנו. תנינן תמן השובת בדרך עושה לו עגולות עד ד' אמות דברי ר' חנינא. ומטלטל בתוך ד' אמות בשבת ואומר שביתתי במקומי וזוכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח ורוח. וכמה הם ד"א ר' יהודה אומר כדי שיטול חפץ מן מרגלותיו ויתננו במראשותיו. והשובת במדינה אפי' היא גדולה כאנטוכיא מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. והשובת במערה אפילו היא כמערת צדקיהו שהיתה י"ח מיל מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח שירצה. ומנין סמכו תחומין מן התורה שנאמר (במדבר לה) ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ואת פאת נגב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה וגו'. וכן את מוצא ביהושע כשהלך להחריב את יריחו א"ל יהושע עתידים אתם לעשות שם את השבת אל תרחיקו מן הארון יותר מן אלפים אמה לכל רוח. למה שתהיו רשאין לבוא להתפלל לפני הארון בשבת. וכה"א (יהושע ג) אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה. וכן את מוצא כשאמר הקב"ה למשה שישרה ישראל דגלים א"ל השרה אותם לכל רוח רחוק אלפים אמה שנא' (במדבר ב) מנגד סביב לאהל מועד יחנו. מהו מנגד א"ר יצחק ברחוק מיל שהם אלפים אמה. ומנין דהאי מנגד ברחוק מיל הוא ילפינן מנגד מנגד. כתיב הכא מנגד סביב לאהל מועד יחנו וכתיב להלן (בראשית כא) ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת וגו' ותשב מנגד וגו'. מה להלן מיל אף כאן מיל. ומנין דהאי מנגד דאמר בהגר רחוק מיל. כתיב הכא הרחק וכתיב להלן רחוק אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה מה להלן מיל אף כאן מיל: (ט) והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה וגו'. הה"ד (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ וגו'. ברא הקב"ה ד' רוחות לעולם. מזרח מערב צפון ודרום. מזרח משם האור יוצא לעולם. מערב אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום יוצאין לעולם. דרום טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין לעולם. צפון משם החשך יוצא לעולם. וכשם שברא הקב"ה ד' רוחות העולם כך סיבב לכסאו ד' חיות ולמעלה מכולם כסא הכבוד. וכנגדן סידר הקב"ה הדגלים למשה. א"ל הקב"ה משה מזרח שממנו אור יוצא לעולם יהיה כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה שנא' והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה וגו'. ועליו שבט יששכר שהוא בעל תורה שנא' (דה"א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וכה"א והחונים עליו מטה יששכר וגו'. ועליו זבולן שהוא בעל עשירות כמה דכתיב (בראשית מט) זבולן לחוף ימים וגו'. וכה"א מטה זבולן וגו' כל הפקודים למחנה יהודה וגו' ראשונה יסעו שכן התורה נקראת ראש (משלי ח) מעולם נסכתי מראש. ואומר (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף ואומר (מיכה ב) ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. את מוצא בכ"מ יהודה תחלה. לחנייות דגל יהודה תחלה שנא' והחונים קדמה וגו'. תחלה לנסיעה שנא' ראשונה יסעו. לקרבנות יהודה תחלה שנא' ויהי המקריב וגו'. למלחמה יהודה תחלה שנא' (שופטים א) מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה ויאמר ה' יהודה יעלה וכתוב אחר אומר (שם כ) ויאמר ה' יהודה בתחלה. וכשיבא המבשר יהודה מתבשר תחלה שנא' (נחום ב) על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום תני יהודה חגיך. הרי מן המזרח. ודרום טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין ממנו לעולם. יהי כנגדו שבט ראובן שהוא בעל תשובה ותשובה מדה טובה ורחמיו של הקב"ה באים על הבריות בשעה שהם עושין תשובה. הה"ד דגל מחנה ראובן תימנה וגו'. ועליו גד שהוא בעל גדוד שנא' (בראשית מט) גד גדוד יגודנו. ראובן בתשובה וגד בגבורה ושמעון באמצע לכפר עליו. הה"ד והחונים עליו מטה שמעון וגו' ומטה גד וגו' כל הפקודים למחנה ראובן וגו' ושנים יסעו. שהתשובה שניה היא לתורה. לאחר שהיו נוסעים אלו שני דגלים היו הלוים נוסעים את המשכן. הה"ד ונסע אהל מועד מחנה הלוים וגו'. מערב אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום. וכנגדן אפרים ובנימן ומנשה ומי יעמוד לפני שלג וברד אפרים ומנשה ובנימן שנאמר (תהלים פ) לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך. ושכינה לעולם במערב בגבול בנימן שנא' (דברים לג) לבנימן אמר ידיד וגו'. הה"ד דגל מחנה אפרים לצבאותם ימה וגו' ועליו מטה מנשה וגו' ומטה בנימן ונשיא וגו' כל הפקודים למחנה וגו' ושלישים יסעו. נאה לתורה ולתשובה גבורה כדי שיתגבר אדם בתורה ויתגבר על יצרו. צפון משם החשך יוצא לעולם. וכנגדו שבט דן למה שהוא החשיך בעולם בע"א שעשה ירבעם שני עגלי זהב. וע"א חשך הוא שנא' (ישעיה כט) והיה במחשך מעשיהם. וחזר ירבעם על כל ישראל ולא קבלו ממנו אלא שבט דן שנא' (מ"א יב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב וגו' ואת האחד נתן בדן. ולכך צוה הקב"ה שיחנה דן בצפון הה"ד דגל מחנה דן צפונה וגו'. ועליו שבט אשר מאיר על החשך שנא' (דברים לג) ולאשר אמר ברוך וגו' וטובל בשמן רגלו. וכה"א והחונים עליו מטה אשר. ועליו נפתלי שהוא מלא ברכה כדי לפרנס. כמה דכתיב (שם) נפתלי שבע רצון וגו'. וכה"א ומטה נפתלי וגו' כל הפקודים למחנה דן וגו' לאחרונה יסעו לדגליהם. שכל מי שעובד ע"א הולך לאחור ולא לפניו. לכך נאמר (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. כשם שברא הקב"ה ד' רוחות וכנגדן ד' דגלים אף כך סיבב לכסאו ד' מלאכים. מיכאל וגבריאל ואוריאל ורפאל. מיכאל בימינו כנגד ראובן. למה נקרא שמו מיכאל בשעה שעברו ישראל בים פתח משה בשירה מי כמוך וגו'. משסיים את התורה אמר (דברים לג) אין כאל ישורון. מי כמוך אין כאל הרי מיכאל. אוריאל משמאלו כנגד דן שהוא בצפון למה נקרא שמו אוריאל בשביל תורה נביאי וכתובים שהקב"ה מכפר עליו ומאיר להם לישראל שנא' (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך. ודוד אמר (תהלים קיח) אל ה' ויאר לנו הרי אוריאל. וכה"א (מיכה ז) כי אשב בחשך ה' אור לי. גבריאל מלפניו כנגד מלכות יהודה ומשה ואהרן שהיו במזרח. ולמה נקרא שמו גבריאל. ביהודה כתיב כי יהודה גבר באחיו וגו'. ובמשה כתיב ויקרא אל משה. וכתיב (ישעיה ט) ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור הרי גבריאל. רפאל כנגד אפרים. ולמה נקרא שמו רפאל כדי לרפאות שברו של ירבעם שיצא מאפרים שהוא במערב (במדבר יב) אל נא רפא נא לה הרי רפאל: (י) אלה פקודי בני ישראל לבית אבותם וגו'. בי' מקומות נמנו ישראל. א' בירידתן למצרים (דברים י) בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו'. וא' בעלייתן (שמות יב) ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה וגו'. וא' אחר מעשה העגל (שם ל) כי תשא את ראש בני ישראל וגו'. וב' בחומש הפקודים א' בדגלים ואחד בחילוק הארץ. וב' בימי שאול (ש"א טו) ויפקדם בטלאים

מתנות כהונה

ן בירושלמי בפ' מי שהוציאוהו : במערת צדקיהו. ובס' בתנחומא במערה שברח בה צדקיהו וגרסי' י"ב מיל אלפים אמה לסטר : הה"ג אך רחוק יהיה וגו' : הה"ג סיבב לכסא ד' מלאכים :

מי שסיים כמו משסיים : מי כמוך. הרי כתיב מי וכתיב אין כאל הרי מיכאל אוריאל משמאלו עיין פ' שופטים שהארכתי קצת בזה : ויאר לנו. ויאר בספר אותיות אורי וכתיב קוה אל ה' הרי

עץ יוסף

שהוא למיקס ולרעות (ערוך) : טכסים בל' יוני סדר (מוסף הערוך) : (ח) עושה לו עגולות עד ד' אמות דברי ר' חנינא כו'. פי' ד' אמות מכל צד שמותר לטלטל בהם : ומטלטל בתוך ד"א. הטעם דנותנין לו ד"א דכתיב שבו איש תחתיו ומקומו של אדם ד"א : כדי שיטול חפץ מן מרגלותיו כו'. אבל ר"מ פליג וס"ל מלא קומתו ופישוט ידיו ורגליו ואיכא בינייהו מגומגמות. דלר"י ד"א מצומצמות ולר"מ גדולות דפישוט ידים ורגלים יותר מאמה הוא : והשובת במדינ' כו' מהלך את כולה כו'. בתנחומא גרים מהלך את כולה ועבורה וחוץ מעבורה אלפים אמה לכל רוח ומהו עבורה חניות ופונדקאות (פי' מלון אורחים שאוכלין ושותים וישנים שם) והן חוץ למדינה על הדרך ע"כ : במערת צדקיהו מפרש בתנחומא במערה שברח בה צדקיהו. ושם בתנחומא גרים שהיתה כה י"ב מיל : ומנין סמכו תחומין. כלו' היכן מצאו סמך לתחומין מן התורה וקאמר מפסוק ומדותם וגו' : ומדותם מחוץ לעיר. שזה שייך לעיר מגרש וא"כ מותר ההליכה בה כעיר עצמו ולכן לא הרחיקו הארון כי אם אלפים אמה בכדי שיהו יכולין ללכת בשבת. ודייק נ"כ על אלפים דכתיב מנגד שהוא סימן הרחוק ומצאנו במקום אחר כתיב מנגד ורחוק. ורחוק הוא אלפים אמה א"כ גם כאן כן : אך רחוק יהיה ביניכם כו'. ואך משמע מיעוט כדאמרינן בעלמא אכין ורקין מיעוטין. והיינו שלא יתרחקו יותר מאלפים אמה כדי שיהיו רשאים לבא להתפלל לפני הארון. ומ"מ החמירו נ"כ אף שלא להתקרב פחות מאלפים כדכתיב להדיא אך רחוק יהיה בינו וביניכם כאלפים אמה במדה אל תקרבו אליו. ודיוקו שטעם הריחוק הוא משום שבת. כתב הרד"ק מ"ש במדה בפת"ח הבי"ת ולא בשו"א מורה על מדה הידוע שהוא אלפים אמה של תחום שבת הידוע : ותשב לה מנגד הרחק וילפינן מנגד מנגד ורחוק מרחוק פי' כאן בדגלים כתיב מנגד סביב לאהל מועד יחנו ולא פירש שיעורו. וילפינן ממנגד דכתיב בהגר. ובהגר ילפינן דמנגד היינו אלפים אמה מדכתיב הרחק וכתיב ביהושע אך רחוק מה רחוק שנא' ביהושע אלפים אמה שהרי שם מפורש כאלפים אמה. אף רחוק שנא' בהגר נ"כ מיל שהם אלפים אמה. והלמד בג"ש חוזר ומלמד בג"ש כדאי' בפ' איזהו : (ט) והחונים קדמה כו' ה' בחכמה יסד ארץ. בא להורות בזה שהעולם השפל מכוון למול עולם העליון. וכל מה שאנחנו רואים פה בעולם מקום טוב יותר הוא נגד הדבר הטוב המיוסד למעלה. וידוע דאור הוא הנבחר ביותר זך ובהיר מכל הגשמיים על כן נמשכה מציאותו מדבר היותר נעלה בעליונים כי את זה לעומת זה עשה האלהים. ולכן יהודה שהוא הראשון במעלה ואף לו המלוכה. הוא במזרח שהוא מעלת המקום. ודי בזה להבין בדרך כלל הענינים וליורים (אסה"נ) : וקור וחום ועיין סד"ס

ס"ג : ונשמי ברכה פס לשון וגשמי מנה : וכשם שברא הקב"ה ד' רוחות וסיבבן לכל העולם סלו ובריות העולם עומד באמצע. כך ברא הקב"ה ד' רוחות וסיבבן לכסא הכבוד. וכסא הכבוד באמצע ולמעלה מכולם. כן הוא במדרש כונן : מזרח שממנו אור יוצא לעולם. יהיה כנגדו מי שהוא אור. כן הוא שם. ור"ל שהמלוכה נקראת אור כדכתיב (מלכים א' י"א) למען היות ניר לדוד ופי' ניר כמו נר. והתורה נקראת אור שנאמר ותורה אור. העבירות נקראת אור וכדאמרו בשבת דף קנ"ו האי מאן דבכוכב יהא גבר עתיר כו' מאי טעמיה משום דאית ביה נורא : ורחמיו של הקב"ה באים על הבריות כו'. פי' שהקב"ה משפיע ברכה על הבריות בשעה שהם עושים תשובה : וגד בגבורה כדכתיב וטרף זרוע אף קדקד ודרשו חז"ל הובא ברש"י הרוגיהן של גד היו ניכרין חותכין הראש עם הזרוע במכה אחת : לכפר עליו על מעשה זמרי : שהתשובה שניה היא לתורה. כמ"ש ולבבו יבין (בתורה) ושב ורפא לו : ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות. ופירושו ונסע אהל מועד בתוך מחנה הלוים ומחנה הלוים בתוך המחנות של ישראל : עוררה את גבורתך. והגבור יכול לעמוד נגד קור וחום : ושכינה לעולם במערב בגבול בנימן. ר"ל אפי' במדבר כדכתיב לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו. וכתב הגר"א בהדרת אליהו שם ישכון לבטח במדבר : ושלישים יסעו נאה לתורה ולתשובה גבורה ר"ל שנאה לתורה שהיה בדגל יהודה ולתשובה שהיה בדגל ראובן. גבורה דגל אפרים : וכנגדן שבט דן עיין בהשמטות הזוהר מספר בראשית דף ס' ע"ב דשם אתפרדם : ולא קיבלו ממנו. אלא שבט דן ואע"ג דאחד נתן בבית אל שהיתה מחלק בני יוסף. יש לומר כיון דירבעם היה מבני יוסף היו כמוכרחים לקבל ממנו. אבל משבטים אחרים לא רצו אלא שבט דן : כדי לפרנס פי' שהוא ברכה של אכילה דכתיב שבע רצון. משא"כ באשר דכתיב ברוך מבנים אשר וטובל בשמן רגלו. נמצא שהברכה שלו הוא רק שמן ולא פרנסה של אכילה. לכן הוצרך לנפתלי בשביל פרנסתו : הולך לאחור פי' נסוג אחור מדרכי ה' ועבודתו : מי כמוך הרי כתוב מי. וכתיב אין כאל. הרי מיכאל : אוריאל משמאלו כנגד דן כו'. וכן הוא במדרש כונן. ובזוהר סדר צו אי' אוריאל מלפניו כנגד יהודה. גבריאל משמאלו כנגד דן : בשביל תורה נו"כ במדרש כונן גרס כנגד תנ"ך : ויאר לנו ויאר בספר אותיות אורי. וכתיב אל ה' הרי אוריאל. וכן אל נא רפא נא. רפא עם תיבת אל. הוא רפאל : וכתיב ויקרא שמו פ'. ר"ל וכתיב בהבן שיצא מיהודה ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור. הרי גבריאל : (י) ושנים בחומש הפקודים. הוא ספר במדבר : ואחד בחלוק הארץ. היינו בפרשת פנחס : כד לשון ערוכין פי' כשהם עשירים היה

פוס

בטלאים ויפקדם בבזק. כד אינון עתירין באילין אמרייא וכד אינון מסכינין בבזקיא. וא' בימי דוד (שם ב כד) ויתן יואב את מספר מפקד העם אם מספר למה מפקד ואם מפקד למה מספר אלא יד עשה שתי אנפריאות גדולה וקטנה. הקטנה הראה לדוד הגדולה לא הראה לו. לפיכך כתיב את מספר מפקד. וא' בימי עזרא (עזרא ב) כל הקהל כאחד ארבע רבוא וגו'. וא' לע"ל (ירמיה לג) עוד תעברנה הצאן ע"י מונה: (יא) אלה פקודי בני ישראל וגו'. הדא דכתיב (הושע ב) והיה מספר בני ישראל כחול הים וגו'. והיה מספר בני ישראל הדא דכתיב (תהלים קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים, מפני שהבטיח הקב"ה את אברהם ובאת אותה הבטחה בשעה שיצאו ישראל ממצרים. ואימתי הבטיחו הקב"ה כשאמר לו לצאת מבית אביו שנא' (בראשית יב) לך לך מארצך וגו' ואעשך לגוי גדול וגו'. אמר אברהם לפני הקב"ה רבון העולמים כל מה שהבטחת אותי מה הנאה יש לי בהם שאין לי בנים שנא' (שם טו) ויאמר אברם ה' אלהים מה תתן לי וגו'. שאברהם רואה במזל שאינו עתיד להוליד בנים. מה עשה לו הקב"ה באותה שעה א"ר יהודה בר ר' סימון א"ר חנין א"ר יוחנן מלמד שהעלהו הקב"ה למעלה מכיפת הרקיע וא"ל צא מן אותו המזל שאתה רואה שאין אתה עתיד להוליד ממנו אני מראה לך שאתה מוליד שנא' (שם) ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וגו'. א"ר שמואל ב"ר יצחק אינו אומר הבט אלא למי שהוא נתון למעלה כמ"ש (תהלים פ) הבט משמים וראה. ויאמר לו כה יהיה זרעך. מהו כה יהיה זרעך א"ר לוי בשם ר' יוחנן למה"ד טו למי שיצא לדרך והלך יום הראשון ויום השני ויום השלישי עד י' ימים ולא מצא לא עיר ולא פונדק ולא אילן ולא מים ולא בריה. ואחר שהלך י' ימים צפה אילן א' מרחוק אמר שמא יש תחתיו מים. כיון שהגיע אצלו מצאו עומד על המעין. כיון שראה אותו נאה ופירותיו מתוקין וענפיו נאין ישב לו ונתקרר בצלו ואכל מן פירותיו ושתה מן המעין וערב לו ושבת נפשו עליו. כיון שעמד לילך אמר לאילן מה לי לברכך ומה יש לי לומר לך. שיהא עצך נאה נאה הוא. שיהא צלך נאה כבר הוא נאה. שיהיו ענפיך נאים נאים הם. שיהו פירותיך מתוקין מתוקין הם. שיהא מעין יוצא מתחת שרשיך כבר מעין יוצא מתחת שרשיך. שתהא עומד במקום חביב במקום חביב אתה עומד. מה לי לברכך אלא כל הנטיעות העומדות ממך יהיו כמותך. כך כשברא הקב"ה את העולם עמדו עשרים דור ולא היה בהם תועלת ולא עמד מהם צדיק אחד. אחר כ' דור צפה הקב"ה את אברהם שהיה נתון בארץ בבל שנקראת רחוקה שנא' (מ"ב כ) מארץ רחוקה וגו'. ואמר הקב"ה תאמר שיש בו כח לעמוד. כיון שהשליכו אותו לכבשן האש וקידש שמו של הקב"ה ועמד בנסיונו מיד קירבו הקב"ה לא"י. בנה לו את הפונדק והיה זן עוברים ושבים והיה מכניס את הבריות תחת כנפי השכינה. והודיע כבודו של הקב"ה בעולם. ונתן שמו ע"ש הקב"ה כמלאכים. א"ל הקב"ה אברהם מה יש לי לומר לך ומה יש לי לברכך. שתהא שלם צדיק לפני או שתהא שרה אשתך צדקת לפני. צדיק אתה שרה אשתך צדקת לפני. או שיהיו כל בני ביתך צדיקים צדיקים הם לפני. מה יש לי לברכך אלא כל בנים שעתידים לעמוד ממך יהיו כמותך. מנין שכ"כ (בראשית טו) ויאמר לו כה יהיה זרעך. את מוצא אברהם שנתברך בכוכבים שנא' (שם) הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו'. ויצחק נתברך בחול שנא' (שם כב) כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך וגו'. ויעקב נתברך בעפר הארץ שנאמר (שם כח) והיה זרעך כעפר הארץ וגו'. ברכתו של אברהם באתה בימי משה שכן כתיב (דברים א) ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום וגו'. וברכתו של יעקב שנתברך בעפר הארץ באתה בימי בלעם שכ"כ (במדבר כג) מי מנה עפר יעקב. וברכתו של יצחק שנתברך בחול באתה בימי הושע שנא' (הושע ב) והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. והואיל דביצחק כתיב ביה ברכת החול. היה נצרך לומר והיה מספר בני יצחק ואינו אומר כן אלא והיה מספר בני ישראל. ולמה. אלא בשעה שיצא יעקב אבינו לילך לפדן ארם מסר לו יצחק את ברכת החול כמ"ש לו (בראשית כח) ויתן לך את ברכת אברהם. מהו את. א"ר חמא ב"ח כך א"ל ברכה שנתברכנו אני ואברהם כאחד. כי ברך אברכך ברכה לאב ברכה לבן. והרבה ארבה רביה לאב רביה לבן. וכחול אשר על שפת הים. את הברכה הזו מסר יצחק ליעקב לפיכך הוא אומר והיה מספר בני ישראל כחול הים הוי (תהלים קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים: (יב) ד"א והיה מספר בני ישראל. א"ר ברכיה הכהן ברבי והיה מספר הסופר כמספר התורה נתבקש להם. שכך אמר להם ע"י משה (דברים ז) ברוך תהיה מכל העמים הוי והיה מספר בני ישראל כחול הים. משלן בעפר משלן בכוכבים. בעולם הזה הם משולים בעפר מה עפר הארץ עשוי דייש לכל באי עולם. כך ישראל עשויים דייש לאו"ה שנא' (מ"ב יג) כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש. ד"א מה עפר הארץ אם אינו נמצא אין אדם מתקיים. אם אין עפר אין אילנות ואין תבואה. כך אם אין ישראל אין העולם מתקיים שנא' (בראשית כב) והתברכו בזרעך כל גויי הארץ. בעוה"ז הם משולים לעפר לימות המשיח הם משולים לחול הים. מה דרכו של חול מקהה שיניו. כך ישראל לימות המשיח מכלין כל העכו"ם שנא' (במדבר כג) וירד מיעקב וגו'. וכתיב (יחזקאל כה) ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל. ד"א למה משלן בחול. מה חול אדם נוטל ממנו מלא קמצו ונותן לעיסה או לתוך התבשיל אין בריה יכול לטעמו שהוא מקהה את שיניו. כך הם ישראל כל מי שהוא בוזזן או גוזלן בעוה"ז הוא מקהה את שיניו לע"ל למה שהוא קדש שנאמ' (ירמיה ב) קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבוא אליהם נאם ה'. וכל מי שנוגע בקדשים חייב מיתה. ד"א כחול הים. מה דרכו של חול אדם מכניסו לאור ומוציאו בולים ועושין הימנו כלי זכוכית. כך ישראל נכנסין לאור ויוצאין חיים שנא' (דניאל ג) עבדוהי די אלהא עילאה פוקו ואתו וגו'. ואף לע"ל הם נכנסין לגיהנם ועכו"ם נכנסין

שם

יד יוסף יד תנ"ש סוף פ' ל': טו הד"א ח"ג פ' כ"ט:

מתנות כהונה

הרי אוריאל וכן אל נא רפא נא רפאל: כדאינון עתירין גרסי'. פי' כשהם עשירים היה מונה אותם בטלאים שכל א' וא' היה נותן טלה וכשהם עניים היה נותן כל א' וא' אבן אחד בזק היינו אבן כן פי' הערוך ועיין מזה בפ"ב דיומא: אנפריאות ספר החשבון: נפקד לשון חסר כד"א לא נפקד ממנו איש ומצאתי בקונטרס ישן מספר הוא הענין בפרטות ומפקד הוא המנין בכלל: ה"נ תאמר שיש כו'. מי יאמר שיש בו כח לעמוד [illegible] וכן הוא בירושלמי לשון מורגל: ונתן שמו. במה שנקרא אברם נוטריקון אב"רם וכן המלאכים נקראים בשם הש"י מיכאל וגבריאל: ה"נ והיה מספר הסופר כמספר וכו'. ונא לפרש מה דכתיב והיה מספר דמשמע ש"ש להם מספר והדר קאמר אשר לא יספר ואמר כמספר הסופר וכו' כמו מספר הכתוב בתורה מכל העמים וקרי ליה מספר כ"ל התורה: ומוציאו בולים ה"ג בערוך ופי'

ט

ענף יוסף

נסיוני ראו אותם כדגלים ואמרו לטומנו שיעשה גם לנו הקב"ה דגלים. א"ל הקב"ה למשה עשה להם דגלים ועיין דגלים אלו שהיו משתמשים בהם באותיות סתורה כדאיתא בזוהר בספר עזרא שנעם:

(יב) [ד"א והיה מספר בני ישראל א"ר ברכיה הכהן ברבי והיה מספר הסופר כמספר התורה נתבקש [שם] לא נמצא רומזים בש"ס [יומא כ"ב ע"ב] כתיב והיה מספר בני ישראל וכתיב אשר לא ימד ולא יספר. וקאמר שכוונת הכתוב והיה מספר בני ישראל ה' יעו מספר התורה שהוא ששים רבוא אותיות יהיה כחול הים אשר לא ימד וגו' אמר שכאלו אחד יהיה רבבות מישראל. שהוא כמו ישראל יש ששים רבוא

עץ יוסף

מונה אותן בטלאים שכל אחד ואחד היה נותן טלה. וכשהם עניים היה נותן כל אחד ואחד בזק היינו אבן כדפירש בהגהות ע"פ שהגירסא נשתנה. ועיין בפ"ב דיומא: אם מספר למה מפקד ר"ל שהם הלשון הכתיב הוא מספר למה אמר מפקד. ואם מפקד הכתיב למה אמר מספר. לזה אמר בעשה שתי אנפריאות גדולה וקטנה. והגדולה נקראת מספר והקטנה נקראת מפקד שנפקדו ונחסרו ממנו רבים. דמפקד לשון חסרון כמו לא נפקד ממנו איש. לזה אמר הכתוב את מספר מפקד והחסרון. שהקטן הראהו (כלי יקר): אנפריאות פירש בלשון יוני החשבון ומספר דבר מה (ערוך): (יא) שאברהם רואה במזל שהוא עתיד להוליד. וא"ם הן לי לא נתת זרע. פי' בהתחלת בריותי. שלא בראהו במזל מוליד (יפ"ת): שנא' ויוצא אותו החוצה. ודרים שהוציאו חוץ לעולם. והיינו לנעלה מכיפת הרקיע. וזה להורות לו שיתאהו עליון ויפלוט על הסידור השמיימי. ולא ימס לבבו מזה שהמזל דוחקו (יפ"ת). ובהגהות סדר בופטים ה' ואין הוצאה אלא רקיע שנא' עד לא עשה ארץ וחוצות. וכה"א כן אראלם צעקו חוצה: אינו אומר הבט כו' ר"ל מדלא אמר שא נא עיניך השמימה. ע"כ מבוס שהיה למעלה מכיפת הרקיע כדמשמע הבטה שהוא מלמעלה למטה: מהו כה יהיה זרעך. ר"ל דהל"ל כן זרעך לא ימנה הע"כ ברמז לו במ"ש כן יהיה זרעך שיהיו כולם דהוים שיתנהג העולם על ידם כמו הכוכבים אלו שהם מנהיגי העולם השפל. ועי"ד בנא' ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד: שמא יש תחתיו מים יהיה מה שיהיה חביב הוא בעיניו מבוס שצמא מאד. וכיון שהגיע אצלו מצאו שעומד על המעיין מתוק וטוב שהבהמה בלי גדולה עד מאד: ולא היה בהם תועלת. שלא נמצא אפי' איש טוב ומ"ים שלא נמצא בהם צדיק. ויצא אח"כ אברהם שהיה צדיק גדול: שנקראת רחוקה שנא' מארץ רחוקה באו מבבל (מ"ב כ') או (ישעיה ל"ט) מארץ רחוקה באו אלי מבבל: שנקראת רחוקה שעיקר התקרבות השכינה והופעתה על הארץ בארץ ישראל מקום הקדושה. ובבל רחוק מהתפשטות השכינה. ולכי הנביא הוכב בעלי תורה וחכמה כמותם. וכ"ש הורה זה' מהלים. ואברהם יהא בבבל. ולכי אמר הקב"ה הא"ך שיש בו כח לעמוד. פי' שישמור עצמו על קדושה הנפש ולהוציא את בני דורו: בנה לו את הפונדק. כדאי' בב"ר ס' נ"ד ויטע אשל פונדק. אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים. ומשהו אוכלין ושותין [illegible] מה עמר. ואמר להון ברוך אל עולם שאכלנו משלו. [illegible]

שמו על הקב"ה כמלאכים. הכוונה ע"פ דאי' בילקוט ס' [illegible] בן אברהם שברכו אל הרי שהיה שמו כמלאכים מיכאל גבריאל שיש שם אל בשמם (תוספת אמרים): ובמה יש לי לברכך כו'. ובאור הכתוב הבט נא השמימה וראה מעלתך הגבוה שאתה מגיע בצדקתך את כל העולמות ובמה אברכך עוד בהצדיק אם נסתך יותר רק בזאת אברכך הלואי יהיה זרעך היוצא ממך כמוך מנהיגי עולם. והוא שמסיק שברכתו של אברהם באתה בימי משה כדכתיב והנכם היום ככוכבי השמים לרוב פי' מנהיגי עולם השפל ככוכבים: כי ברך אברכך שפירש ברכה לאב וברכה לבן. והרבה ארבה רבייה לאב רבייה לבן. וברכת האב וברכת הבן היינו במדרגת הכוכבים. וברכת הבן רבויו היינו במדרגת החול בכל אחד היא מדרגה המיוחדת בפני עצמה. וכל אחד נתקיים בעתו וזמנו. וזהו שמסיים הוי לעולם ה' דברך נצב בשמים כלו' הבטחתך נצב בשמים ועומדת לעד. וזהו לדור ודור אמונתך. פי' נתקיים ברכותיהם בדור ודור בימי משה ובימי יהושע: (יב) ד"א והיה מספר כו'. בגמרא (יומא כ"ב ע"ב) כתיב והיה מספר בני ישראל וכתיב אשר לא ימד ולא יספר: והיה מספר הסופר כו'. יבואר משום שכשישראל צדיקים אף שיש להם מספר בכמות אין להם מספר באיכות. כמו משה שהיה שקול כששים רבוא וז"ש שתפלת הושע היה על ישראל שיהיו כולם צדיקים. ואמר והיה מספר כלו' הסי' מה שיוכל הסופר לספור בכמות יעלה לאין מספר אשר לא ימד ולא יספר באיכות. שכל אחד יחשב כמספר התורה שיש בה ס' רבוא אותיות ויהיה אותו המספר לאין מספר אשר לא ימד ולא יספר ויכך נאמר להם על ידי משה ברוך תהיה כלבון יחיד. שכל אחד יהיה ברוך מכל העמים. ועמים יאמר על ישראל כמו שדרשו על פסוק אף חובב עמים: מה עפר הארץ מגיד שהוא היסוד החזק מכל ע"כ היכן שיהיה לדוש כו' למרמס לכל העולם. כי ממנה נצרכו כל. כך ישראל המה תכליתם וגנזר עליהם שלריך יעזרו יותנו כעפר לדוש: מה דרכו של חול. אשר המה עצמיים נפרדים וחזקים אחד. ולכן הוא מקהה השינים. כן האומה הנבחרה היו נפרדים מכל והמה חזקים ומזוהרים: בלא קומצו נותן לעיסה כו'. ר"ל שהחול אף שהוא מעורב בקמח. עכ"ז לא יתבטל במקום [illegible] ויקהה את השינים: מה דרכו של חול אדם מכניסו לאור. אין האור שולט בו לכלותו [illegible] ומוציאו בולים נ"ל בולים בסמ"ך וכן הגיהו הערוך ערך כלס. ועיין שבת קנ"ד [illegible] פירש"י הקיטות כהנים של זכוכית: כך הן מוזהרים לע"ל כן בזוהר ההשגה.

כי

שם. ואלו הם נכנסין לתוכה ואובדים וישראל יוצאין מתוכה בשלום שנא' (ישעיה מג) כי תלך במו אש לא תכוה. למה. כי אני ה"א מחזיק ימינך. לכך מושלן בחול. לע"ל משלן בכוכבים מה הכוכבים מזהירין בכל הרקיע כך הם מזהירין לע"ל. שנא' (דניאל יב) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. ולמה נמשלו בכוכבים ולא בחמה ולא בלבנה [טז] אלא אברהם נמשל בחמה. ויצחק בלבנה. ויעקב בכוכבים. לע"ל החמה והלבנה בושים שנא' (ישעיה כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקיניו כבוד. והכוכבי' אינם בושים. כך אברהם ויצחק פניהם מתכרכמות לע"ל בשביל בניהם. אברהם בשביל ישמעאל ובני קטורה. יצחק בשביל עשו ואלופיו. הכוכבים אין להם בושה. כך יעקב אין לו בושה שלא יבוש שנא' (שם כט) לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו. למה כי בראותו ילדיו מעשה ידי וגו' שכולם צדיקים (שיר ד) כולך יפה רעיתי. ד"א מה הכוכבים חולקין כבוד זה לזה ושלום ביניהם שנא' (איוב כה) עושה שלום במרומיו. כך הם הצדיקים אוהבים זה לזה. כשם שהכוכבים אינן מריבין זה עם זה כך הם הצדיקים. ד"א מה הכוכבים אינן שולטים אלא בלילה. כך ישראל אינן שולטים אלא בלילה מפני עול גלות. ד"א מה הכוכבים יכול אחד לשרוף כל העולם כולו. כך הם הצדיקים כגון אליהו שירדה אש בדיבורו שנא' (מ"ב א) אם איש האלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך ותרד אש אלהים מן השמים ותאכל אותו ואת חמשיו : (יג) אשר לא ימד ולא יספר (הושע ב). משהוא נותן קצבה והיה מספר חוזר ואומר אין להם קצבה אשר לא ימד ולא יספר. אלא שהראה הקב"ה להושע כשם שהראה לאברהם וא"ל (בראשית טו) הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם. מה הדבר הזה וספור הכוכבים אם תוכל לספור. מי שאמר וספור חוזר ואומר אם תוכל לספור. להודיעך שהראה אותו תחלה במספר א' ואחר כך שנים ואח"כ ג' ואח"כ י"ב ואח"כ ע' ואחר כך הראה לו מזלות שאין להם מספר. ולמה הראה אותו כך. סימן הראה אותו שהוא מרבה אותן כך בעולם. הראה אותו א' שמתחלה הוא היה יחיד בעולם שנאמר (יחזקאל לג) אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים לנו נתנה הארץ למורשה. שהוא בא לחסות תחת כנפי שמים תחלה. חזר והראה אותו שנים אברהם ויצחק. חזר והראה אותו שלשה אברהם יצחק ויעקב. וחזר והראה אותו י"ב שבטים. ואח"כ ע' כנגד שבעים נפש שירדו למצרים. ואח"כ הראה אותו מזלות שאין להם מספר. שישראל עתידין לפרות ולרבות באחרונה שאין להם מספר שנא' (שמות א) ובני ישראל פרו וישרצו. ואף להושע שהראהו במספר ושלא במספר. שתחלתן היו במספר וחזרו ורבו שלא במספר. לכך נאמר אשר לא ימד ולא יספר וגו'. ד"א בעוה"ז יש להם מספר שנא' (דברים ד) ונשארתם מתי מספר וגו'. אבל לע"ל בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר : (יד) והיה במקום אשר יאמר להם וגו'. היכן נאמר להם. כשעשו אותו המעשה קרא אותן הקב"ה עמו של משה שנא' (שמות לב) לך רד כי שחת עמך מיד הגר משה מתניו בתפלה שנא' (שמות לב) ויחל משה את פני ה' אלהיו וגו'. משל למלך שראה את אשתו מנשקת לסרים. אמר לשושבינה מגרשה אני טורפה אני תלך לבית אביה. א"ל למה. שמצאתיה מנשקת לסרים. א"ל עכשיו היא מעמדת לך בנים נאים וגבורים והם יורדין עמך למלחמה. אמר אין הימנו תוחלת אין מוליד לי. ועל דבר שאין הימנו הנאה אתה כועס. כך (שם) למה ה' יחרה אפך בעמך וגו'. א"ל משה זה העגל שעשו ישראל עכשיו הוא מסייעך. הוא מוריד גשמים ואתה מפריח טללים. א"ל הקב"ה וכי יש בו תוחלת. א"ל משה ואם אין בו ממש למה אתה כועס. למה ה' יחרה אפך בעמך וגו' למה יאמר וגו' זכור לאברהם וגו'. מה כתיב אחריו וינחם ה' על הרעה וגו'. שלו. הוי והיה במקום אשר יאמר להם וגו' : (טו) ד"א והיה במקום וגו'. א"ר יוחנן מה כתיב למעלה מן הענין (הושע א) לך קח לך אשת זנונים וגו' וילך ויקח את גמר וגו'. וכל הענין קרא שמו לא עמי כי אתם לא עמי וגו' ואח"כ והיה במקום אשר יאמר להם וגו'. מה אם בשעה שהיה כועס עליהם כך היה מחבבן. בשעה שהוא אוהבן עאכ"ו. למה"ד למלך שכעס על אשתו אמר מגרשה אני ואיני חס על בניה. לא היא אשתי ולא אני אישה. ירד לשוק הלך לו אצל הזהבי א"ל עשה לאשתי תכשיטין של זהב. הלך אוהבו ומצא לו אצל הזהבי שעושה לאשתו תכשיטים. הלך ואמר לשכנותיה לא שמעתן שהמלך עושה מריבה עם אשתו והוא אומר לה מגרשה אני. עכשיו ראיתי אותו אצל הזהבי א"ל עשה תכשיטין לאשתי. כך כשכעס הקב"ה על ישראל אמר להושע לך קח לך אשת זנונים וגו'. איני מבקשה זנה תזנה הארץ וגו'. איני מרחם עליה קרא שמה לא רוחמה. לא היא שלי ולא בני שלה (שם) כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם. אמר להם הושע עכו"ם מה אתם סבורים בשביל שאמר להם הדברים הללו כי אתם לא עמי שהוא כועס עליהם. ראו היאך הוא אומר להם. מה כתיב אחריו והיה במקום אשר יאמר וגו'. וכן ישעיה אומר (ישעיה א) שמעו שמים והאזיני ארץ וגו' הוי גוי חוטא. ומה כתיב אחריו (שם) לכו נא ונוכחה וגו' רחצו הזכו וגו'. למה"ד לבן מלכים שא"ל אביו לבית הספר הלך לו לשוק והיה מתחיל משחק עם הנערים וידע אביו שלא הלך לבית הספר מקללו ומשמיעו דברים רעים. אח"כ א"ל רחוץ ידך ובוא סעוד עמי. כך ישעיה אמר (שם) בנים גדלתי וגו' ומי שהוא נוטר כל הענין מהו אומר לכו נא ונוכחה וגו'. וכן ירמיה הקב"ה א"ל (ירמיה א) מה אתה רואה ירמיהו ואומר מקל שקד וגו' סיר נפוח וגו' מצפון תפתח הרעה וכל הענין. מה כתיב אחריו הלוך וקראת באזני ירושלם וגו' קדש ישראל וגו'. משל למלך שנטל אשה היה אומר אין נאה היומנה אין משובחת היומנה אין מיושבת היומנה. נכנס שושבינה לביתה ראה אותה מנוולת. הבית אינה מכוונת. המטות אינן מוצעות. א"ל שושבינה הלואי את שומעת שהיה בעליך משבחיך לתוך השוק אין אותו השבח מעשים הללו. אמר השושבין אם כשהיא מנוולת כך הוא משבחה. אילו היתה מתוקנת על אחת וכמה. כך דורו של ירמיה חוטאין והוא אומר להם (שם ב) זכרתי לך חסד נעוריך וגו'. א"ל ירמיה הלואי אתם שומעין מה הוא אומר עליכם הלוך וקראת באזני ירושלם וגו' זכרתי לך חסד נעוריך וגו' קדש ישראל וגו'. אמר אם בשעה שהם חוטאים כך הוא מחבבם. כשהם עושין רצונו על אכו"כ. אף כאן כי אתם לא עמי וגו' ומה אחריו והיה במקום וגו' : (טז) ד"א והיה במקום וגו'. הה"ד (שיר ח) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו'. ואומר אם יתן איש את וגו'. א"ר שמואל בר נחמן בשתי אהבות הכתוב הזה מדבר. ראשו מדבר באהבתו של ישראל. שאם יתכנסו כל עכו"ם ליטול את האהבה שבינו לבין ישראל אינן יכולין. שנא' מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. ואין מים רבים אלא עכו"ם שנא' (ישעיה יז) הוי המון עמים רבים וגו'. ונהרות לא ישטפוה. אלו הם המלכים והשרים שלהם כמה שנא' (שם ח) ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים וגו'. וסופו מדבר באהבתו של תורה שאם מתכנסין כל העכו"ם ואומרים אנו מוכרים כל ממונינו ועושים את התורה והמצות א"ל הקב"ה אפי' אתם מוכרים את ממונכם לקנות את התורה בזיון הוא עליכם (שיר ח)

אם

יד יוסף טז פסיקתא רבתי פ' י"א :

מתנות כהונה

בו מראה זכוכי' וזכוכי' עצמה וכן הוא בב"ר פ"ו : ה"ג ילדיו מעשי ידי : **אינם** שולטים אלא בלילה. כלו' כל שמחתם ושולטנותם שמראים הכל בלילה שביום אינם נראים מפני אורת הגלות : **ועל** דבר שאין סימנו כו' כך השיב לו השושבין : **שלו** כלו' הרי הכתוב קראם עם שלו של הקב"ה שנאמר וינחם וגו' לעשות לעמו : **איני מבקשה** זנה גרסי' : **מיושבת** כלומר נאה ומתוקנה במעשיה : **מה אחריו**. כלו' מה כתיב אחריו : **אינה מכוונת**. מקולקלת ואינה מיושבת ומכוון דבר על אופניו : **אלואי** הלואי : **אין** אותו השבח וכו'. אין השבח ההוא

ראוי

עץ יוסף

כי יזכה אור פניו למאד. וכן באור השמש דוגמת זיו זוהר אדה"ר קודם החטא : **אלא אברהם** נמשל בחמה כו'. כי החמה אורה בעצמותה. ויצחק היה אב מנעוריו ואורו מאור אביו. כאור הלבנה המאירה מאור החמה. ויעקב נמשל לכוכבים שמאירים באור עצמיי (כמו החמה) רק שאורם כהה מאד מאתנו ולא יתראה אלינו בתקפו. כן זרע יעקב יגלה אורם באחרית הימים. ובעוה"ז אור הצלחתם אור כהה. ע"ד הכ' אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וגו' : **החמה והלבנה בושים** עמן הכוונה נוכל לומר דרך מליצה. לפי שהשמש וזריחת אורם נחשך ונסתר תחתנו מסבת הלקוים ונדמה אליהם אברהם ויצחק כמו שלא הועילו באור פנים ונדחקים לאור בניהם להיות גם הם זרע קודש מגבהם. אבל הכוכבים אף שאורם קטן לעינים מהחמה ולבנה אבל על כל זה אינם נסתרים לעולם. וזהו ישראל בכלל אף שהם נראים קטנים בתולדם מאבותיהם עכ"ז הם כולו זרע אמת : **לא עתה יבוש יעקב**. קאי על עת העתיד. כי יזדככו ע"י יסורין וישובו להיות טובים וישרים : **מה הכוכבים יכול אחד לשרוף כו'**. ר"ל כמו שהוסד בכוכבים חום גדול עד שיהמיו ה' זייר מאד. ובהתקרבותם לארץ יכולים לשרוף העולם כן הצדיקים וכדמסיים : **כך ישראל אין** שולטין. בתורה אלא בלילה שביום יש להם כמה מונעים ובפרט טרדת הפרנסה : (יג) **שהראה** אותו תחלה במספר אחד ואח"כ שנים כו'. ר"ל שתחלה אמר לו לספור הכוכבים שאותם נראים לעינים והתחיל למנות אחד ב' ג' שלשה וכו' עד שאח"כ הראה לו שהם זה על גב זה לאין מספר וכיוצא ואף להושע הראהו במספר ושלא במספר כו' וז"ש הושע והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד וגו' פי' והיה מספר בני בכמות. כחול הים אשר לא ימד ולא יספר באיכות. שכל אחד יהיה נחשב לריבוא. ד"א בעוה"ז בזמן הרשעים יש להם מספר כמ"ש ונשארתם מתי מספר שיהיה להם מספר אבל לע"ל בהאין ישראל דעה את ה' יהיו בני כחול הים אשר לא ימד ולא יספר באיכות : (יד) זה העגל שעשו ישראל עכשיו הוא מסייעך. פי' בשמות רבה פ' מ"ג סימן ז' ושם נתב' : **אשר דבר לעשות** לעמו. לעמו של משה אע"כ אלא לעמו שלו הוי במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם כי שהם עמך אמר להם בני אל חי. כן הוא בפסיקתא רבתי : (טו) **למה"ד למלך** כו' תכשיטין כו'. שבתחלה גילה לו שיאמר להם לא עמי. ומאז גילה לו בנבואה שבמקום לא עמי יאמר להם עמי וגו' בני אל חי. והוסיף להם שם חדש יותר מאשר היה בתחלה. וזהו כדמות התכשיטין שהוסיף לה יותר למען לא ידעו אחרים שהוא שונאה באמת : **רחוץ ידיך** כו' הכוונה בנמשל שירחצו מהעונות ומנופים בהתגאלו בהם כמ"ש רחצו הזכו. שישובו מעונותיהם ולא יטנפו עוד נאמנה ה"ע. אף שהגאלו מתחלה ועזבו התורה. וזהו ולא הלכו לבית הספר : **ומי שהוא נוטר** נ"ל ומשנומר : **אין נאה היומנה** אחז אצל ירמיה המשל הזה. ואצל ישעיה משל אחר. וזה ע"פ מליצת הנביא במה שמדתה ומפתה את ישראל. ירמיה אמר זכרתי לך אהבת כלולותיך. זהו בעת היותה כלה בעת התחלתה לדבק בו. ולכן מביא משל מנשואי אשה. ישעיה מדמה כבן בנים גדלתי. ולכן אמר משל לבן : **מיושבת** כלו' נאה ומתוקנה במעשיה : **מה אחריו** כלו' מה כתיב אחריו : (טז) **מדבר** בב' אהבות. כלו' אחד האהבה והדיבוק שבין ישראל לה'. שהקב"ה אוהבם ושמח אחד עיתם לרוב. ויקימו העכו"ם ויתפנו לבטל זאת כמו שמסיק והולך. הב' אהבת התורה שיקומו העכו"ם ויאמרו שיחסבו את התורה ויקיימו אותה. זה נ"כ א"א כי המה לא הוו מוכנים לזה : **שאם יתכנסו** כל העכו"ם כו'. עיין מ"ש בש"ר פ' מ"ט. עוד יש לפרש שאפי' יקטרגו העכו"ם כנגד ישראל לומר שגם ישראל חטאים כמותם ולמה יבחר בהם יותר. וכמו שקטרג בלעם כדלקמן פ' כ' גבי בנה לי בזה שבעה מזבחות. עכ"ז לא יוכלו לבטל אהבת ה' מישראל. שה' יוכיחם לישראל על עונותיהם ותעמוד האהבה במקומה. וא"ש אם מתכנסין שאע"פ שהם רבים לא יהיו נהרים ישראל בהם מעט מכל (יפ"ת) : **ואין מים רבים** אלא כו'. שהם נרבו כמים רבים. ונהרות לא ישטפוה אלו המלכים והשרים. הקדמונים. היינו מלכות אנטיוכוס והרב בנ"א בחזקה עוד להשיב את ישראל מאחרי ה' ולא יכלו : **אנו מוכרים** כל ממונינו. וז"ל הפוח"ב

ושהד

אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. באי זו אהבה באהבתו של תורה שנאמר (תהלים קיט) מה אהבתי תורתך וגו'. א"ל למה אין את מקבלנו. א"ל שאתם חוטאים. אמרו לו ישראל אינם חוטאים. א"ר ברכיה מה כתיב אחריו (שיר ח) אחות לנו קטנה וגו'. א"ל הקב"ה כשם שהתינוקת הזו כשהיא קטנה והיא חוטאת על אבותיה אין אבותיה מתרעמין עליה למה שהיא קטנה כך הם ישראל כשהם חוטאים אין הקב"ה מעלה עליהם תדע לך שהוא כן שכן בימי הושע הכעיסו להקב"ה. התחיל הקב"ה מייראן כי בני זנונים וגו' כי היא לא אשתי וגו' קרא שמו לא עמי כי אתם לא עמי. ועל שהוציא מפיו לשעה ולא עשה אלא בשביל להחזירן למוטב ולא יכול לסבול אפי' אחת אלא עד שהיה במקומו חזר בו והיה במקום וגו'. א"ר יצחק אמר הקב"ה לישראל אני ראשון לטובה ואחרון לרעה. ראשון לטובה (הושע ב) ואמרתי ללא עמי עמי אתה ואח"כ הוא יאמר אלהי אבל ברעה אני אחרון (שם א) כי אתם לא עמי ואח"כ ואנכי לא אהיה לכם. א"ר תנינא בלא דעת סבורים מה שהוא אומר ואנכי לא אהיה לכם שהוא אומר שאינו הווה לכם לאלוה לאי אלא מהו ואנכי לא אהיה לכם אע"פ שאתם לא עמי שתבקשו להפריש ממני אני לא אהיה לכם אין רעתי משתוית עמכם אלא בעל כרחכם תהיו עמי וכה"א (יחזקאל כ) והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וגו'. אלא מה אני עושה לכם (שם) חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. הא למדת חיבתן של ישראל לפני המקום: (יז) ד"א והיה מספר בני ישראל. ר' אבין הלוי ב"ר פתח (עזרא ח) במספר במשקל לכל וגו'. א"ר אבין כל הדברים יש להם מדה המים יש להם מדה שנא' (ישעיה מ) מי מדד בשעלו מים. והשמים יש להם מדה שנא' (שם) ושמים בזרת תכן. והעפר יש לו מדה שנא' (שם) וכל בשליש עפר הארץ. וההרים יש להם מדה שנא' (שם) ושקל בפלס הרים. והגבעות יש להם מדה שנאמר (שם) וגבעות במאזנים. כל הדברים יש להם מדה שנא' במספר במשקל לכל. ומי שאין לו מספר ולא מדה אלו ישראל שאין להם מספר ומדה שנא' והיה מספר בני ישראל כחול הים. מה חול הים אין לו מדה כך ישראל. למה"ד למי שהיה יודע ג' אומניות זהבי ויוצר וזגג כל מי שהיה מחבבו היה קורא אותו בנו של זהבי וכל מי שהיה שונאו היה קורא אותו של זגג. כך היה משה מפני שהיה אוהב את בני ישראל משל אותן בכוכבים שנא' (דברים א) והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. אבל בלעם שהיה שונא אותם משל אותם כעפר שנא' (במדבר כג) מי מנה עפר יעקב. והושע שהיה בינוני לא אוהב ולא שונא משלן כחול שנא' מספר בני ישראל כחול הים. ד"א כחול הים נמשלו ישראל בחול והעכו"ם בסיד שנא' (ישעיה לג) והיו העמים משרפות סיד. אם אין אתה נותן חול בסיד אין לו עמידה כך אם אין ישראל אין העכו"ם יכולים לעמוד. כך אתה מוצא אילולא יוסף היו מצרים אבודים ברעב. וכן אילולא דניאל היו חכימי בבל אבודין. יח רבי תנחומא בש"ר אליעזר בן יעקב נמשלו ישראל כחול. מה החול הזה אתה עושה בו גומא מבערב ובשחרית אתה מוצא אותה שנתמלאת. כך כל האלפים שחסרו ישראל בימי דוד אימתי נתמלאו בימי שלמה שנא' (מ"א ד) יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרוב. ר"א בש"ר יוסי בן זמרא כ"ז שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו. ואיזה זמן נמנו לצורך בימי משה בדגלים ובחילוק הארץ. ושלא לצורך בימי דוד: (יח) אשר לא ימד ולא יספר. א"ר שמלאי מהו הדבר הזה מי שהוא אומר שיש להם מספר הוא חוזר ואומר שאין להם מספר לא ימד ולא יספר. אלא יח בזמן שאין עושין רצונו ש"מ יש להם מספר שאין חסרים ממנין ס' רבוא והיה מספר. ובזמן שהם עושין רצונו של מקום אין להם מספר אלא אשר לא ימד ולא יספר. ד"א אשר לא ימד ולא יספר. א"ר סימון בשם ריב"ל מי שהוא אומר והיה מספר בני ישראל חוזר ואומר אשר לא ימד ולא יספר אם אין להם מספר היאך יש להם מספר. כשם שהוא אומר (ויקרא כד) ויצא בן אשה הישראלית וגו' (יהושע ז) וילכד עכן בן כרמי וגו' (במדבר כה) ושם איש ישראל המוכה וגו' זמרי בן סלוא וגו' לאלו יש מספר. אבל לצדיקים אשר לא ימד ולא יספר: (יט) אלה פקודי בני ישראל לבית אבותם בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום שהרי כתב הקב"ה חשבון ישראל ד' פעמים בדגלים. שני פעמים בפרט. ושני פעמים בכלל. ועוד מנה כל דגל ודגל בכלל ופרט להודיע כמה היו חביבין לפניו שהם היו צבאותיו ורוצה למנותן כל שעה כאדם שיש לו סגולה חביבה עליו ביותר והוא מונה וחוזר ומונה עד כמה פעמים כדי שידע חשבונה וישמח בה על כל מנין ומנין. כך היה הקב"ה שמח בזכירת מנין ישראל לומר כך צבאות יש לי בעולמי שעושין רצוני ומתנחם בהם. והלוים לא התפקדו וגו' כשם שאומר במנין ישראל כאשר צוה ה' את משה. ששמחה היתה לפני המקום לפי שהלוים לא נמנו עמהם כדי שלא יכלו עמהם בגזירה. ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה חביבין הם הדגלים לפני המקום שהרי כתב בהן כאשר צוה ה' את משה כשם שכתוב במלאכת המשכן. כן חנו לדגליהם וכן נסעו איש למשפחותיו על בית אבותיו מגיד הכתוב שמיד היו ישראל זריזים לקיים דברי המקום בדגלים ולא עכבו לעשות: (כ) ויעשו בני ישראל וגו'. ואהרן הכהן היה. ר' יהושע ב"ר נחמיה ור' לוי ב"ר חיתא בש"ר חייא בר אבא כיון שהלך אהרן ליחסן א"ל ישראל עד שאתה מיחסנו יחס אלעזר בנך למי הוא נושא לא לבתו של פוטיאל דכתיב (שמות ו) ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה. כיון שראה הקב"ה שהיו מזלזלין בו ישראל הקדים כבודו של אהרן לכבודו של משה הה"ד (במדבר ג) ואלה תולדות אהרן ומשה. כל מי שהמקום מתעסק בו להעמיד ממנו אומה או שלשלת יוחסין היה המקום מתעסק בו כענין הזה לכתוב בו תולדות. שכן את מוצא י"ב תולדות בכתובים הראשון (בראשית ב) אלה תולדות השמים והארץ. זה ספר תולדות אדם. (שם ו) אלה תולדות נח. אלה תולדות בני נח. אלה תולדות שם. אלה תולדות תרח. אלה תולדות ישמעאל. יצחק. עשו. יעקב. אלו י' תולדות נתעסק בהן הקב"ה לבראות עולם ולהעמיד אומות. ושני בני אדם כתב המקום תולדותם. אחד לשלשלת המלכות ואחד לשלשלת הכהונה. (רות ד) ואלה תולדות פרץ להעמיד שלשלת המלכות הימנו. אלה תולדות אהרן ומשה בשביל שלשלת הכהונה: (כא) אלה תולדות אהרן ומשה. והרי תולדותיו של משה לא נתבעו כאן ולמה נאמר תולדות אהרן ומשה בשביל כבודו של משה שלא למעט את כבודו. ואלה שמות בני אהרן הבכור נדב וגו' אלה שמות בני אהרן הכהנים המשוחים אשר מלא ידם לכהן זו היא שאמרנו שלא נתעסק הכתוב אלא בשלשלת הכהונה: (כב) וימת נדב ואביהוא לפני ה' (במדבר ג). בכמה מקומות נכתבה מיתת נדב ואביהוא ללמד שהיה צער לפני המקום עליהם שהיו בני אהרן חביבים וכה"א בקרובי אקדש. בהקריבם אש זרה. ר"ע אומר על ההקרבה מתו שנאמר

בהקריבם

יד יוסף יז מג"ש פ' נ"ב. פסיקתא רבתי פ' י"א יח יומא כ"ב. ספרי ח"ב פיסקא מ"ז. ילקוט הושע ל':

מתנות כהונה

רצוי ושייך למעשים אלו: מהו אומר עליכם גרסי': אינם חוטאים. בתמיה: כשהיא קטנה. והוא הדין לקטן אלא מדכתיב אחות נקט לשון נקבה ובשיר השירים רבה גרס קטן: אין הקב"ה מעלה עליהם. אינו מחשב עליהם חטאת: לשעה כלומר מה שקראן לא עמי אינו היה רק לשעה עד שיחזירם למוטב: אפי' אחת. שעה אחת ואולי שכך צריך להגיה: בלא דעת סבורים. פי' אנשים חסרי דעת מבינים אותו שלא יהי' להם לאלוה כו': יוצר אומן העושה כלי חרס: זגג אומן העושה כלי זכוכית: זהבי אומן צורף זהב: ה"ג על הים לרוב ד"א כו': הדבר הזה גרסי': מי שהוא. כמו משהוא: סגולה אבן טובה או מכסים חשוב: גר' דל"ל ד' פעמים בדגלים ב' פעמים בפרט וב' פעמים וכו': ה"ג כך צבאות יש לי בעולמי: ה"ג למי הוא נושא: ה"ג אומה או שלשלת יוחסין: לא נתבעו. כלו' לא נתבקשו לשון תובע ונתבע: זו היא שאמרנו כו'. דייק מדכתיב הכהנים כו' לכהן ש"מ דחשיבות אתא לאשמועינן: ה"ג ר"ע אומר על ההקרבה מתו פי' שהקריבו אש זרה וכן הוא לעיל פרשה אחרי מות ובילקוט פרשה שמיני וכן הוא לפי דקדוק הלשון: הקריבה פי' שקרבו את עצמם ליכנס לפני ולפנים:

הצ

עץ יוסף

ושוחד על נקי לא לקח שאם מתכנסים כל העכו"ם ונותנין ממונם בדבר אחד מן התורה אינן יכולין כו': בזיון הוא לו כי די בזיון לאדם לומד תורה ועכ"ז הוא הוכח. ורק ישראל אף שחוטאים זהו רק במקרה מצד היצה"ר. אבל עצם נפשם טובה. ולא ישכן הנפילה בהם לגמרי: ישראל אינם חוטאים בתמיה: כשהיא קטנה מדכתיב אחות נקט קטנה לשון נקבה: כך הם ישראל כשהם חוטאים. בשהש"ר כך ישראל מתגלגלין בעבירות כל ימות השנה ויוה"כ בא ומתכפר להם: אין הקב"ה מעלה עליהם. אינו מחשב עליהם לחטא: תדע לך כו'. זה ביאור והיה במקום אשר וגו'. כלו' באותו מקום ובאותו זמן עצמו: התחיל הקב"ה מייראן ולהגידם שישובו בתשובה בכדי שיתקרבו אליו: לשעה כלו' מה שקראן לא עמי לא היה רק לשעה עד שיחזירם למוטב: לסבול אפי' שעה אחת. כצ"ל (מ"א): בלא דעת סבורים פי' אנשים חסרי דעת סבורים כו': שאינו הווה לכם לאלוה לאו אלא. כצ"ל. או נ"ל לא תאמר כן אלא: (יז) כל הדברים יש להם מדה. רק בחול לא מצינו שכתוב בו מדה. ולכן נדמו ישראל לחול שאין להם מדה בחיבוב: זהבי אומן צורף זהב ועושה אומנות בזהב: ויוצר אומן העושה כלי חרס: וזגג אומן העושה כלי זכוכית: בנו של זהבי כי משה שהיה אוהב לישראל מאד יודע ערכם המשילם לזהב שהוא יפה עד מאד כך הם יפים בתכונתם ובמדותם הטובות גם חזקים כזהב שעומדים לעולם להיות עם ה': וכל מי שהוא שונאו. כגון בלעם המשילם לעפר שהוא עכור ולא חזק. וכך נ"ל שונאו היה קורא אותו של יוצר. ומי שאינו לא אוהבו ולא שונאו קורא אותו של זגג. והוא הושע שהיה בינוני בדעתו אמר שישראל הם יפים אבל כזכוכית ובעת שחוטאים הם נוחים להשבר כזכוכית. שדימה אותם לחול וזכוכית עושין מחול: אם אין אתה נותן חול בסיד אין לו עמידה. עיין בב"ר ס"נ: גומא מבערב שהחול הוא עצמיים קטנים ונפרדים על כן יתקבץ מהם התלדים ויתמלא הגומא כבראשונה. כן ישראל אינם נחשבים ונאהבים לה' מצד כללותם. כי אם כל איש פרטי נחשב ג"כ והוא נאהב לה'. ועל כן יתמלא כל חסרון מאיש אחד בפרט: שלא לצורך חסרו כי בריח כרוחה למראית העין שיתחסרו הוא מצד עין הרע. ולא כן אם הקב"ה מצוה ע"ז אז לא ישלוט בו שום הפסד: (יח) ויצא בן אשה כו' לאלו יש מספר. שהצדיקים אף שיש להם מספר בכמות מ"מ אין להם מספר באיכות. וז"ש לאלו הרשעים יש מספר. אבל לצדיקים אשר לא ימד ולא יספר באיכות: (יט) שמח בזכירת מנין. ע"ד ה' זכרנו יברך. בעי"ז יתברכו מפיו ית': והלוים לא התפקדו וגו'. כאשר צוה ה' את משה. ששמחה היתה לפניו בזה ג"כ שלא יהיו נמנים הלוים בתוך בני ישראל כדי שלא יהיו בכלל הגזירה כדלקמן לעיל פ"א סי' ס': זריזים ולכן אמר הכתוב שכן חנו וכן נסעו. כלו' מהר עשו זאת וקיימו: (כ) ואהרן הכהן היה. ר"ל למה כתיב ככל אשר צוה ה' את משה הא צווי של הקב"ה היה למשה ולאהרן לאמור איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל: לא לבתו של פוטיאל. ומפרש בהגדה דהיינו יתרו שפיטם עגלים לעכו"ם. ובתו לאו דוקא. אלא כלו' מזרעו. ועיין במס' סוטה: הקדים כבודו של אהרן לכבודו של משה הה"ד כו'. שלא כתיב אלה תולדות משה ואהרן כאורחיה דקרא תמיד לאקדומי למשה. אלא דאתא למימר דשקולין זה לזה כדאמרי' בב"ר פ"א: (כא) לא נתבעו כלו' לא נתבקשו. לשון תובע ונתבע (מת"כ): בשביל כבודו של משה כו'. ונ"מ לא נכתב הי"ו יקר בה יה. משום דהא אמרו בסנהדרין דף י"ט א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנא' ואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב (שם) ואלה שמות בני אהרן. לומר לך אהרן ילד ומשה לימד. לפיכך נקראו על שמו: זו היא שאמרנו כו'. דייק מדכתיב הכהנים כו' לכהן. ש"מ דחשיבות אתא לאשמועינן (מת"כ): (כב) מלמד שהיה צער כו'. כי הדבר החביב מוזכר תמיד לעורר הצער כאילו קשה בעיניו כביכול מיתתם. ולכן נכתב מיתתם בד' מקומות: ר"ע אומר על ההקרבה מתו. פי' שהקריבו אש זרה כדכתיב כאן בהקריבם אש זרה: על הקריבה מתו פי' על שנתקרבו ונכנסו לבית קדשי הקדשים בלא רשות. ואע"ג שהזהרם אל יבא ולא ימות [illegible]

פ"מ

בהקריבם אש זרה. ר' יוסי אומר על הקריבה מתו שנאמר בקרבתם לפני ה'. ר"א אומר אף משום הקריבה. אש זרה לא מן התמיד של בין הערבים ולא מן תמיד של שחר אלא אש הדיוטות שנא' אש זרה. בר קפרא בש"ר ירמיה ב"ר אלעזר אומר בשביל ד' דברים מתו בניו של אהרן על הקריבה ועל ההקרבה ועל אש זרה וכו' (כמו שכתוב למעלה בויקרא רבה בפרשת אחרי מות עד הרבה סייחים מתו ונעשו שרותיהן שטיחין אינן אמותיהן). בד' מקומות הוא מזכיר מיתתן של בני אהרן ומזכיר סורחנן וכ"כ למה להודיעך שלא היה עון בידם אלא זה בלבד. א"ר אלעזר המודעי צא וראה כמה היא קשה מיתתן של בני אהרן לפני הקב"ה שכל מקום שהוא מזכיר מיתתן מזכיר סורחנן. כב"ל כדי שלא יתן פתחון פה לבאי עולם שלא יהו הבריות אומרים מעשים מקולקלים היה להם בסתר שע"י כן מתו. וימת נדב ואביהוא לפני ה'. א"ר יוחנן וכי לפני ה' מתו אלא מלמד שקשה לפני הקב"ה בשעה שבניהם של צדיקים מסתלקים בחייהם דאביהם. בהקריבם אש זרה לפני ה'. ר' יוחנן דיפו בעא קומי ר' פנחס בר חמא בש"ר סימון כאן את אמר לפני ה' לפני ה' ב' פעמים ולהלן את אמר על פני אהרן אביהם פעם א' אלא מלמד שהוא קשה לפני הקב"ה כפלים מאביהם. במדבר סיני. וכי במדבר סיני מתו אלא מלמד שמהר סיני נטלו אפופסי שלהם למיתה. הה"ד (שמות כד) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו א"ר פנחס מכאן שהיו ראוין להשלחת יד. א"ר הושעיא וכי קילורין עלתה עמהם לסיני כמה דתימא (שם) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. אלא מלמד שזנו עיניהם כלפי שכינה כאדם שמביט בחבירו מתוך מאכל ומשקה. ר' יוחנן אמר אכילה ודאית דכתיב (משלי טז) באור פני מלך חיים. א"ר תנחומא מלמד שהגיסו את לבן ועמדו על רגליהם וזנו עיניהם מן השכינה. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר משה לא זן עיניו מן השכינה ונהנה מן השכינה. לא זן עיניו מן השכינה. דכתיב (שמות ג) ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים. ונהנה מן השכינה דכתיב (שם לד) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו. בשכר כי ירא וייראו מגשת אליו. בשכר מהביט (במדבר יב) ותמונת ה' יביט. נדב ואביהוא זנו עיניהם מן השכינה ולא נהנו מן השכינה. ולמה לא מתו באותה שעה. משל למלך שהיה משיא את בתו ונמצא בשושבין שלה דבר של לוגמיא. אמר המלך אם אני הורגו עכשיו הריני מערבב שמחת בתי למחר שמחתי באה ומוטב בשמחתי ולא בשמחת בתי. כך אמר הקב"ה אם אני הורג נדב ואביהוא עכשיו הריני מערבב שמחת תורה למחר שמחתי באה מוטב בשמחתי ולא בשמחת תורה הה"ד (שיר ג) ביום חתונתו יט זה סיני. וביום שמחת לבו זה אהל מועד. ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר. ר' יעקב בר אבוי בש"ר אחא אילו היו להם בנים קודמין לאלעזר ולאיתמר שכל הקודם לנחלה קודם בכבוד ובלבד שהוא נוהג כמנהג אבותיו. ויכהן אלעזר ואיתמר וגו'. ר' יצחק אמר בחייו. ר' חייא בר אבא אמר במותו. על דעתיה דר' יצחק דהוה אמר בחייו נאמר כאן על פני ונאמר להלן על פני דכתיב (בראשית יא) וימת הרן על פני תרח אביו. מה על פני האמור להלן בחייו אף על פני האמור כאן בחייו. ע"ד דר' חייא בר אבא דהוא אמר במותו נאמר כאן על פני ונאמר להלן על פני (שם כג) ויקם אברהם מעל פני מתו. מה על פני האמור להלן במותו אף על פני האמור כאן במותו. ע"ד דר' יצחק דהוא אמר בחייו אירעה טומאה באהרן שימש אלעזר. אירעה טומאה באלעזר שימש איתמר. כ מעשה בשמעון בן קמחית שיצא לדבר עם המלך הערביים וניתזה צינורה של רוק מפיו על בגדיו וטימאוהו נכנס יהודה אחיו ושימש תחתיו לכהונה גדולה. אותו היום ראתה אמן שני בניה כהנים גדולים. אמרו חכמים ז' בנים היו לקמחית וכולן שימשו בכהונה גדולה. נכנסו חכמים אצלה אמרו לה מה מעשים טובים יש בידך. אמרה להם כך יעזרו עלי אם ראו קורות ביתי שערות ראשי מימי. אמרין כל קמחה קמחין וקמחה דקמחית קמחה סלת וקראו עליה הפסוק הזה (תהלים מה) כא כל כבודה בת מלך פנימה וגו'. וע"ד דר' חייא דהוא אמר במותו כשמת אהרן שימש אלעזר בנו. כשמת אלעזר שימש איתמר. לכך נאמר ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם:

פרשה ג

(א) הקרב את מטה לוי וגו'. הה"ד (תהלים צב) צדיק כתמר יפרח וגו'. א מה התמר הזה צלה רחוק כך מתן שכרן של צדיקים רחוק מהם עד לעה"ב. מה התמר הזה עושה תמרים רטובים ניקלווסין נובלות ועושה סולין. כך הם ישראל יש בהם בני תורה ויש בהם עמי הארץ ויש בהם בורים. מה התמרה הזו יש בהם נובלות שאינן נכנסות לאוצר ועושה תמרים והם נכנסות לאוצר. כך ישראל כשהיו במדבר מהם נכנסו לא"י מהם לא נכנסו. מה התמרה הזו עושה תמרים ועושה קוצים וכל מי שהוא מבקש לגבות תמרים הקוצים שיש בה שולטין בו. כך הם הצדיקים כל מי שאינו משמר עצמו מהם ב נשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף ואף כל דבריהם

כגחלי

יד יוסף יט סוף תענית : כ ויק"ר סוף פ"כ. ירוש' פ"ק דיומא : כא לעיל פ"א סי' ג' וש"נ: פ"ג א ב"ר פ' מ"א. שוח"ט מזמור צ"ב. תנחומא ס"ז: ב אבות פ"ב מ"י:

ענף יוסף

רבוא אותיות לתורה (מנא כשומר) : (כב) [במדבר סיני נטלו אפופסין שלהם למיתה כו'] פי' שאז בסיני נגזר עליהם מיתה. וזהו שנאמר בקרבתם לפני ה' וימותו שר"ל שאז דומה כאילו כבר מתו מאחר שכבר נגזר עליהם אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה שמתן להם ועירבוב זה פירושו לפי שאונן אסור בפ"ח ואילו היו מתים אז לא היו אהרן ובניו טהורים ראויין לקבלת התורה אבל יום חינוך המשכן כ"ג מקריב אונן : ומ"א

מתנות כהונה

ה"ג שנא' בקרבתם לפני השם ר"א אומר אף משום הקריבה ופי' דר"ע סבר על ההקרבה לחוד מתו ולא על הקריבה ורבי יוסי סבר על הקריבה לחוד מתו ולא על ההקרבה כדאיתא בהדיא בת"כ ובילקוט ריש אחרי מות ור"א סבר שעל כל אחד מהן על הקריבה וההקרבה היו ראוין למות. וה"ג בת"כ ר"א אומר כדאי קריבה לעצמה כדאי ההקרבה לעצמה : **ולהלן** הוא אומר כו'. כל זה פירשתי ריש אחרי מות : **ה"ג** להודיעך שלא היה עון : **ה"ג** מיתתן של בני אהרן לפני כו' : **ה"ג** שמהר סיני נטלו אפופסין : **ודאית** שההנאה מזיו השכינה נקרא אכילה שממנו בא קיום וחיים לבעליה שנאמר באור פני מלך חיים : **ונמצא** בשושבין גרסינן : **לגומיא** לפי ענינו הוא דבר שמגנה וה"ג לעיל ריש אחרי מות : **אמרה** להם כך יעזרו עלי. כך יעזרו לי מן השמים : **פנימה** וגו'. ממשבצות זהב לבושה כהן גדול הלבוש ממשבצות זהב : **עד** לעולם הבא. דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכן מסיים בשוחר טוב שנא' והיה עקב וגו' : **נקלווסין** כו' הערוך מין פרי : **סולין** קוצים מלשון סילון ממאיר : **נובלות** פירות כמובן מלשון נבל : **שולטין** בו. עוקצים אותו : **להילול** להלל בו כתב הסכים : **ה"ג** בב"ר בפ' מ' הניינא ובויקרא רבה פרשה כ"ג סיבים לחבלים **יפי' סיב** הגדל סביב האילן [illegible]

מחבלים

עץ יוסף

מ"מ פגע בהם מדת הדין אע"פ שלא שאחרו מחלה שהיה להם לאחר שלא ליכנס אחר שאהרן לא נכנס עדיין שם. אבל על אש זרה ס"ל לר' יוסי שאין ליענש דמצוה להביא מן ההדיוט : **ר"א אומר** אף משום הקרבה. ס"ל שב' הדברים יחד חייבו להם מיתה וכל אחד מהם תספיק לחייב מיתה. וכדאי' בת"כ סדר אחרי ר"א אומר כדאי הקרבה לעצמה (להתחייב מיתה עליה) כדאי הקריבה לעצמה (להתחייב מיתה עליה) : **בפר' אחרי** פ"כ סי' ו' : **סייחים** סוסים קטני' : **שטיחין** פי' מכסה : **בד' מקומות** אחד בפ' שמיני כאמרו וימותו. ב' בפרשה אחרי מות בפ' בני אהרן. ג' וימת נדב ואביהו בהקריבם אש זרה לפני ה'. ד' וימת נדב ואביהו וגו' ובנים לא היו להם : **להודיעך** כו' להודיע לפני החדש שמתו על העון קל. ע"ד בקרובי אקדש לפי שהיו קרובים אל ה' ביותר על כן דקדק עמהם לדונם אפי' על חטא קל כמ"ש וסביביו נשערה מאד : **וכי לפני ה'** מתו. שלא מתו בפני אהרן אלא בחוץ מקום שהלוים מותרים ליכנס מדכתיב ויקרבו וישאום בכתנותם : **אלא מלמד** שקשה לפני הקב"ה בשעה כו'. דייק זה משום דכתיב וימת נדב ואביהו על פני אהרן אביהם להורות שקשה הדבר שמתו בחיי אביהם. ולכן אמר כאן לפני ה' כאילו הדבר קשה לפניו ית' משום זה. וזה כדרך לשון בני אדם מתו מוטל לפניו ומצערו הרבה. ודעת השני אחר שנאמר ב"פ וזה להזק הדבר כידוע שהכפל הוא להזק הדבר. מוכח מזה שהכלים קשה לפני ה' מהצער שסבל אביו : **לפני ה'** שני פעמים. היינו חד בפרשה שמיני וימותו לפני ה'. וחד בהאי סדר וימת נדב ואביהו לפני ה'. ופ"א בדברי הימים כתיב לפני אביהם : **כפלים מאביהם** וכפל הקושי אחד על נדב ואביהו עצמן ע"ד יקר בעיני ה' המותה לחסידיו והשני על צער אהרן שמתו בניו בחייו : **וכי במדבר** סיני מתו. אע"פ שהקמת המשכן במדבר סיני היה מ"מ מכיון שמתו באהל מועד ה"ל למימר שמתו שם : **אלא מלמד** שמהר סיני נטלו כו'. ופי' במדבר בדבור נגזר סיני. והוא מלשון ומדברך נאוה : **אפופסין** גזר דין : **קילורין** בלשון רומיי עוגה ומין פת (מוסף הערוך) : **עלת עמהם** לסיני דאת אמר ויחזו כו'. כל"ל : **באדם שמביט** בחבירו כו' ר' יוחנן אמר אכילה ודאית. לר' הושעיא פי' ויאכלו וישתו שהיה לבם גס (פי' גדול) כמתוך אכילה ושתיה. ולר' יוחנן הסתכלות השכינה גופא מקרי אכילה ושתיה שזה מזון הצדיקים כי באור פני מלך חיים : **ומשה לא** ידע כי קרן עור פניו. וזה היה לו ע"י שדבר ה' עמו פנים בפנים : **ולא נהנו** מן השכינה כלו' שמתו בעבור זה. וזהו כל הרודף כו' וכל הבורח כו' **משל למלך** דק"ל דכיון דבסיני נגזר עליהם מיתה ושביק לה כדי שלא לערבב מתן תורה השתא נמי איכא שמחת הקמת המשכן. לה"ק דהאי דמי לשמחת בתו והאי דמי לשמחת עצמו. ומ"מ ליה לערבב שמחתו ולא של בתו : **דבר של לוגמיא** פי' כלי' דבר אסור לאיסטכת (מוסף הערוך) **הריני מערבב** שמחת בתי דמ"מ חשיב כנשואי בת כדאמר בש"ר פ' ל"ג משל למלך שהיה לו בת יחידה כו'. **הריני מערבב** שמחת התורה כי אלו נתעצבו ביום ההוא לא היתה נכנסת בלבם כל כך שאין הנבואה שורה מתוך עצבות. וכן לדבר הלכה וכל אחד קבל ביום ההוא מסיני כל מה שעתיד ללמוד כדלעיל ש"ר פ' כ"ה **זה סיני** שבו נתחתן לישראל ע"י התורה שהיא כבת שמשאה להם כדאי' בר"ה סדר תרומה. ועיין שלהי תענית : **זה אהל מועד** וקרי ליה שמחה לבו כי בו שרתה שכינה על ישראל והיתה שמחה גדולה לפני ה' ולפני ישראל : **היו** קודמין כלו' היה אפשר שיהיו קודמין : **קודמין בנחלה** לירש אביהם והם קודמין לאחי אביהם : **במותו** פי' אבל בחייו לא שימשו בכהונה גדולה רק ככהן הדיוט : **אירע טומאה** דאל"כ לא היה אהרן נסתלק מכהונה גדולה : **וניתזה צינורה** שמפה רוק : **וטימאוהו** שרוקו מטמא כזב. ועיין יומא דף מ"ז : **כל קמחה קמחין** פי' קמח של כל בני העולם קמח. וקמח של קמחית היא סולת. ועל שם שנקראת שמה קמחית אמרו כן : **כל כבודה** בת מלך פנימה. וגו' ממשבצות זהב לבושה. פי' אם תכבד עצמה בתוך הבית. תזכה להעמיד בנים כהנים גדולים שנא' בהם ועשית משבצות זהב. וע' לעיל פ"א סימן ג' :

פרשה ג (א) צדיק כתמר מה תמר כו'. כדמסיק צדיק כתמר יפרח מדבר בשבט לוי כו'. אלא במתחלה דריש ליה באנפי אחרינא : **צלה רחוק** שע"י שהם גבוהים וענפיהם למעלה נמצא הצל למרחוק ולא אצלם : **כך מ"ש** של צדיקים רחוק מהם עד לעה"ב. שנא' (דברים ז) והיה עקב תשמעון. וכתיב (שם) לשומרי מצותיו לאלף דור (שוח"ט). דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא : **רטובים** לתמרים שאינן מבושלות קורין בלשון ישמעאל רוטב (ערוך) : **נקלווסין** בלשון רומיי מין תמרים הטובים (מוסף הערוך) והמעריך פי' תאנים יבשים : **סולין** לשון יוני ופירושו עלים. או תמרים טובים כמ"ש בערוך זרע סליון של לוף. זרע ביונא מתוי לוף סוטה והמת"כ פי' סולין קוצים. וקשה דא"כ ה"ל למימר ויש בהם רשעים (מעריך) : **נובלות** כתוכים מלשון נבול תבול : **ויש בהם** עמי הארץ. עם הארץ דעתו מעורב עם הבריות במדות הטובות ומקיים דעות ישרות ויודע לשמור עצמו מן הפשעים. ועל זה נקרא עם הארץ חפפי שהוא עיתים בדרך ארץ : **ויש בהם בורים** בור יקרא מי שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ שאפי' מדות אין בו ליישב בין אנשים. כמו שקראו חז"ל לשדה שאינה לא זרועה ולא חרושה שדה בור שהיא שממה : **לגבות תמרים.** נ"ל לגנוב תמרי' שהגנב הולך בלא תורח ושהם ללקט התמרים ומשמר עצמו מן הקוצים. או שכרת מקודם הקוצים ואח"כ לוקט התמרים אבל הגנב ממהר לכן שורט ידיו בקוצי' : **כך הם הצדיקים** הנוגע בהם לרע נשיכתן כו' ועקיצתן כו' **נשיכת שועל** שיניו של שועל דקות ועקומות כלפי פנים. וכשהשינים נכנסות בבשר אין מרגיש בנשיכה מרוב דקות השן. אבל כשחוזר להוציא שיניו נאחז הבשר בכפיפת השינים ונעתק עימהם והוא מרגיש אז כאב גדול מכל נשיכת שאר בעלי חיים. האדם לרוב דקותו אין סבור מרגיש בו לשעתו. אלא שאח"כ נוקב ויורד ומתפשט ומכאיב (מדרש שמואל) **עקיצת עקרב** הוא מלשון עוקץ והוא הזנב. שהעקרב מכה בזנבו ששם ניש הארס וממית : **ולחישתן** לחישת שרף השרף שורף בהבל פיו : **ואף כל** דבריהם כגחלי אש. שאם לא יעשו מיתה כשועל ועקרב ושרף עכ"פ יעשו רושם כגחלי אש (מדרש שמואל) ורב"י פי' ואף כל דבריהם אף קלות שבקלות. כי שרון נדר של חכמים כגון יחוד של שגיה לא שלא שהורם כגון שמבלה

ולא

בנחלי אש. ד"א מה תמרה זו אין בה פסולת אלא תמרים לאכילה. לולבין להילול. חריות לסיכוך. סיבים לחבלים. סנסנים לכברה. שפעת קורות לקרות בהן את הבית. כך הם ישראל אין בהם פסולת אלא מהם בעלי מקרא מהם בעלי משנה מהם בעלי אגדה מהם בעלי מצות מהם בעלי צדקות וכל הענין. ד"א מה תמרה זו לבה מכוון למעלה כך ישראל לבן מכוון לאביהן שבשמים שנאמר (תהלים כה) עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי. ד"א מה תמרה זו יש לה תאוה כך צדיקים יש להם תאוה מה תאותם הקב"ה שנאמר (ישעיה כו) נפשי אויתיך בלילה אף רוחי בקרבי אשחרך כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל. א"ר תנחומא מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת בחמתן ולא היתה עושה פירות והיו מרכיבין אותה ולא עשתה פירות אמר להם דקלי תמרה היא רואה מיריחו והיא מתאוה לה בלבה והביאו ממנה והרכיבו אותה מיד עשתה פירות. כך כל תאותן וצפויין של צדיקים הקב"ה. מה תמרה זו אינו עושה פחות מג' אנבונין כך אין ישראל חסרים מג' צדיקים בעולם כאברהם יצחק ויעקב חנניה מישאל ועזריה. וכה"א (שיר ז) אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן וריח אפך כתפוחים. מה תמרה זו יש בה לולבין להלל וחריות לסכה אפי' הסיב שלה הולך לחיזוק ועצה להדליק. כך בישראל צדיקים ישרים חסידים בני תורה אפי' סוריהן גומלי חסד אינון. אי מה התמרה אין עושין ממנה כלים כך הצדיקים אין עושין פירות ת"ל (תהלים צב) כארז בלבנון ישגה. א"ר תנחומא שאלתי אותה לר' הונא ואמר הייני בבבל ועושין ממנה כלים שלחנות ומנורות. אי מה הארז הזה אין עושה פירות כך הצדיקים אין עושין פירות ת"ל צדיק כתמר יפרח. מה התמרה עושה פירות כך הצדיקים עושים פירות שנא' (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. מה תמרה וארז כל מי שהוא עולה לראשם ואינו משמר את עצמו הוא נופל ומת כך כל מי שהוא בא ומזדווג לישראל סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם. תדע לך שכן שרה ע"י ששכבה פרעה לילה אחת לקה הוא וביתו בנגעים שנא' (בראשית יב) וינגע ה' את פרעה וגו'. מה תמרה וארז גדולים מכל האילנות כך ישראל גדולים מכל העכו"ם שנאמר (אסתר ט) כי גדול מרדכי וגו' (שמואל ב ה) וילך דוד הלוך וגדול. מה תמרה ג אם נעקרת אין לה חילופים כך הם הצדיקים אין להם חילופים בשעה שמתים שנא' (איוב כח) והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה. ד"א צדיק כתמר וגו'. מדבר בשבטו של לוי שהיו צדיקים והפריחו מע"ט בעת שעשו ישראל העגל שנאמר (שמות לב) ויאספו אליו כל בני לוי. לפיכך נידלם הקב"ה בישראל כארז הזה שהוא גבוה וגדול בלבנון משאר האילנות כך הם גדולים מכל ישראל שלא בחר בכל השבטים לעמוד בשימושו אלא בני לוי בלבד. הה"ד (תהלים צב) שתולים בבית ה' א"ר חנן בן פזי עד שהם שתולי' הם בבית ה' אלו התינוק' שהם בבי' הספר. ד"א שתולי' בבית ה'. שלא היו זזים מבהמ"ק לעולם. בחצרות אלהינו יפריחו. אלו השירות תדע לך שהוא כן שנא' הקרב את מטה לוי וגו' ושמרו את משמרתו וגו': (ב) ד"א הקרב את מטה לוי וגו'. הה"ד (שם סה) אשרי תבחר ותקרב אשרי מי שבחרו הקב"ה אע"פ שלא הקריבו ואשרי מי שקרבו אע"פ שלא בחרו. ואיזה זה שבחרו זה אברהם שנא' (נחמיה ט) אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם. אבל לא קירבו אלא הוא קירב את עצמו. ה יעקב בחרו הקב"ה שנאמר (תהלים קלה) כי יעקב בחר לו יה. וכה"א (ישעיה מד) יעקב אשר בחרתיך. אבל לא קירבו אלא הוא קירב את עצמו שנא' (בראשית כה) ויעקב איש תם יושב אהלים. משה בחרו שנאמר (תהלים קו) לולי משה בחירו אבל לא קירבו. אשריהם אלו שבחרם הקב"ה אע"פ שלא קירבם. בא וראה יתרו קירבו הקב"ה אבל לא בחרו. רחב הזונה קרבה אבל לא בחרה. אשריהם אלו שקירבן אע"פ שלא בחרן. מטרונה שאלה לר' יוסי א"ל אלהכון מאן הוא בעי מקריב. הביא לפניה כלכלת של תאנים והיתה בוררת יפה ובוררת ואוכלת. א"ל את יודעת לברור והקב"ה אינו יודע לברור מאן דהוא חמי עובדוי טבין הוא בחר ביה ומקריב ליה. ר' נחמיה בש"ר שמואל בר רב יצחק לא כל הקרוב קרוב ולא כל הרחוק רחוק. יש נבחר ונדחה ונתקרב יש נבחר ונדחה ולא נתקרב. אהרן נבחר (ש"א ב) ובחר אתו מכל שבטי ישראל לי לכהן. ונדחה ובאהרן התאנף ה'. וכתיב ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. שאול נבחר (שם י) הראיתם אשר בו בחר ה'. ונדחה (שם טו) ונחמתי כי המלכתי את שאול וגו'. ולא נתקרב (שם טז) ואני מאסתיו ממלך על ישראל. דוד נבחר (תהלים עח) ויבחר בדוד עבדו. ונדחה (ש"ב טו) ויצא המלך וכל ביתו ברגליו ויעמדו בית המרחק. ריב"ל אמר נידוהו אעפ"כ קיבל עליו נדויו הה"ד (שם) ודוד עולה במעלה הזתים עולה ובוכה וראש לו חפוי. ונתקרב. א"ר יודן עירא היאירי רבו של דוד קירבו. הוא שדוד אומר (תהלים קיט) ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך. יודעו כתיב עירא היאירי היה רבו וקירבו. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר ששה הם שנבחרו כהונה לויה ישראל מלכות בית דוד ירושלים בהמ"ק. כהונה מנין דכתיב (ש"א ב) ובחר אתו מכל שבטי ישראל לי לכהן. לויה מנין שנא' (דברים יח) כי בו בחר ה' אלהיך. ישראל מנין שנא' (שם ז) ובך בחר ה' אלהיך. מלכות בית דוד מנין שנא' (תהלים עח) ויבחר בדוד עבדו. ירושלים מנין שנאמר (ד"ה ב ו) העיר אשר בחרת בה. בהמ"ק מנין דכתיב (שם ז) בחרתי והקדשתי את הבית הזה. אמר דוד אשרי מי שהקב"ה בחר בו. ואשרי מי הוא שקירבו. ואיזהו אלו בכפלים מי שהקב"ה בחר בו וקירבו. ואיזה זה זה אהרן ולוי. אהרן מנין שנאמר ובחר אתו מכל שבטי ישראל לי לכהן ומנין שהקריבו שנא' ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. לוי בחר בו הקב"ה שנא' כי בו בחר ה' אלהיך. ומנין שהקריבו שנא' הקרב את מטה לוי והעמדת. ועליהם הכתוב אומר (תהלים סה) אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך כמה דתימא ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה וגו'. (שם) נשבעה בטוב ביתך. שהיו אוכלים מן המעשרות שהיו מביאים לבית כמה דתימא ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה וגו'. והעמדת אותו לפני אהרן הכהן ושרתו אותו. ישרתוהו בעבודתו וימנה מהם גזברין ואמרכלין. ושרתו אותו עליהם הכתוב אומר (שם קא) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הולך בדרך תמים הוא ישרתני וגו'. ושמרו את משמרתו וגו' ושמרו את כל כלי אהל מועד וגו' שהיו חונים סביב למשכן והם היו נושאין כליו וטוענין אותם. ונתתה את הלוים לאהרן וגו' יכול ישרתוהו בעבודתו שיעשו לו מלאכתו ת"ל ואני הנה לקחתי לי הלוים וגו' נתונים לה' לשם הם מסורים לכהנים

יד יוסף ב תנחומא נ"ע. ועי' בראשית: ד ובפס"ר שואל כל בני לוי כלן בכלל זה ועיין בספר ג"ר אריכם שם ביומא: ח אשר כים הנוסח:

מתנות כהונה

הכלים: **שפעת קורות.** פי' בערוך קורות גדולות: **לקרות** לעשות מהם תקרה לבית: ה"ג בעלי משנה מהם בעלי אגדה כו' עד צדקות וכל ענין: **תאוה** כמתאוה שהתמרה להיות מורכב מאילן אחר וכדמפרש לקמן ועיין בערוך ערך נסן: ה"ג מעשה בתמרה א' שהיתה עומדת בחמתן וחמתן שם מקום: **דקלי** אומן בכך בהרכבת דקלים: **תמרה** היא כו'. נשל פי' לך לך גרסי' תמרה זו רואה וכן בפרש"י הבי' בי' זו כשם שוחר טוב ובשוחר טוב שלפנינו גרס תמרה זו: **וצפויין** שממתינים ומצפין ומביטין: **עושה** פחות משלשה גרסינן: **אנבונין** פירות כד"א והגביה שניה: **אעלה** בתמר. ודרשוהו חז"ל על חנניה מישאל ועזריה כמו שפירש"י שם: ה"ג הגיות לסוכה. כלומר לסכך בו וכן אמר לעיל חריות לסיכוך: **סוריהן** הקוצים שבהם כד"א כקול הסירים. ור"ל הגרועים שמי האילן ובשוחר טוב גרסי' צוריה שבהם שנא' כפלח הרמון רקתך: ה"ג אין עושים ממנה כלים כך הצדיקים ת"ל כארז: **חילופן** דוגמתן ותמורתן וכן הוא לקמן בקהלת ובירושלמי: **שתולים** ר"ל קטנים ונערים כנטיעה: ה"ג הם בבית ה' אלו התינוקות: ה"ג רחב הזונה קירבה: **מאן** הוא בעי כו'. מי שרוצה לקרב ולבחור בו מקרבו אף על פי שאינו ראוי לקרבו: **מאן** דהוא כו'. מי שהוא רואה שמעשיו טובים: ה"ג התאנף ה' וכתיב ואתה הקרב את אהרן אחיך: **לבית** לבית המקדש: **אמרכלין** גזבר עליון נוטריקון מר על כל כ"ה הערוך בשם תוספות דסקליה וכן הוא בויקרא רבה פרשה ה' ועיין עוד שם פי' אחר: **לקחתי** לי הלוים וגו'. גרסינן ונאמר פי' נתונים נתונים המה

עץ יוסף

ולא שנא שמחה שלא סבלים: **אין בה פסולת** אלא בכל האילן דבר שלא יצא ממנו תועלת. רק שהתועליות מתחלקות בין רב למעט. כן בישראל יש בהם כמה תועליות היוצא מלימודם הטוב. ורק יש גדולה ויש קטנה מהם: **להילול** להלל בו בחג הסוכות להקב"ה: **חריות** פי' ענפים לסכך בהם את הסוכה: **סיבים** פי' סיב הגדל סביב האילן ועושין ממנו חבלים: **סנסנים** פי' כמין קוצין תלוין ממנו כמו בנופן: **שפעת קורות** פי' קורות גדולות (ערוך): **לקרות** לעשות מהן תקרה לבית: **מה תמרה** זו יש לה תאוה. שמתאוה התמרה להיות דבוק למינה. ותאותה אינה להנאת עצמה זולת הטבע שטבע בה למען יצא ממנו התכלית הנכון. והוא הוצאת פרי התמר כמבואר ע' ערוך ערך נסן: **כך הצדיקים** יש להם תאוה. שהם חלק אלוה ממעל מצד מקור נפשותם יש להם ג"כ תאוה זה לא להנאת עצמם מאומה כי אם לכבוד ה' שזהו עצם התשוקה הנפשית להתדבק בו ובדרכיו: **בחמתן** שם מקום: **דקלי** אומן בנטיעות דקלים: **תמרה היא** רואה מיריחו. זכר אחד עומד ביריחו והיא מתאוה לקבל הרכבה ממנו: **וצפויין** שממתינים ומצפים ומביטים: **אנבונין** הם עיקר הפרי שבתמר. כן בישראל מוכרח להמצא ג' צדיקים גדולים כו' כי כן יסד הקב"ה בעולמו. שעל ידיהם העולם מתקיים: **אעלה בתמר** דרשו חז"ל על חמ"ע כמו שפרש"י שם: **הולך לחיזוק** פי' לעשות ממנו חבלים ולקשור ולחזק בהם: **צדיקים** ישרים חסידים עדיפי מצדיקים (רש"י ספ"ק דתענית ט"ו ב) על מ"ש שם צדיקים לתורה וישרים לשמחה. בנוסח ר"א הגדול אי' מעלה א' לצדיקים כו' מעלה ב' ישרים כו' מעלה ג' תמימים כו'. ורשב"א כתב צדיקים עדיפי מישרים: **סוריהן** הקוצים שבהם כד"א כקול הסירים. ור"ל הגרועים שמי האילן. ובשוח"ט גרסי' צוריה שבהם שנא' כפלח הרמון רקתך: **שלחנות ומנורות** בשוח"ט הגי' וכנורות: **הוא נופל ומת** מפני שכל הענפים הם למעלה בראשו: **ומזדווג** להרע להם. אף שלא כיון להרע להם רק למלאות תאותו כמו פרעה ולקה הוא וביתו: **גדולים** כו' כלו' גדולים במעלה. שבזה יתיחדו להתגדל ילך הלוך וגדול כמו מרדכי ודוד: **חילופן** דוגמתן ותמורתן: **כך הם הצדיקים** אין להם חילופים בשעה שמתים. אבל אח"ז כשיגדיל אותו שנולד למלאות מקומו יהיה אז חילופים להצדיק שמת: **עד שהם** שתולים הם בבית ה'. זהו לפי הפי' דקדק כתמר יפרח אלו הצדיקים וכמש"ל. **ד"א שתולים** בבית ה' שלא היו זזים כו'. הוא לפי הפירוש והדרוש שפסוק צדיק כתמר יפרח מדבר בשבטו של לוי: **בחצרות אלהינו** אלו העזרות. כצ"ל (רד"ל) שאמרו שם שירה נאה כמו הפרח שהוא דבר נחמד ונאה: (ב) **מי** שבחרו אע"פ שלא קירבו. הבחירה הוא שהוא מוצא חן בעיניו מצד כחותיו הטובים. והנה האבות אע"פ כחותיהם היו טובות. אבל לא קירבם ה' בתחלה לסייעם במעשה טוב. כי היו מסולסלים. ורק הם בעצמם התחזקו מאד להתהלך לפני ה'. אבל רחב ויתרו לא נבחרו כי לא היו כחותיהם טובות. רק ה' קירבן ועזרם ע"י משה ויהושע. ולא כן בבחירה בלא קריבה. ובקריבה בלא בחירה. ואיך אשרי מי שנבחר מצד כחו. ונתקרב מה' לסייעו: **יתרו קירבו הקב"ה** אף לעיל סדר יתרו אמר הקב"ה למשה כו' אני הוא שהקרבתי ליתרו כו': **מאן דהוא** בעי מקריב. מי שרוצה לקרב בו ולבחור בו מקרבו. ודעתה היה. כי ה' בורא אנשים טובים ונותן בהם כח להטיב מעשיהם. והשיב לה הבחירה הוא ביד האדם. רק לאיש טוב המתחזק עצמו בטוב ה' מסייעו: **מאן דהוא** חמי עובדוי טבין. מי שהוא רואהו במעשיו טובים הוא בחר ביה כו': **ולא נתקרב** ואני מאסתיו כו'. ר"ל שלא נדחה רק ממלוכה אבל לא נדחה מצדקתו ח"ו. אלא הוא הנקרא ג"כ את"כ בחיר ה': **וראש לו חפוי** והוא הולך יחף. פי' שנהג עצמו כמנודה. כי מנודה חייב בעטיפת הראש ולילך יחף: **וידעו** כתיב לשון יחיד: **כי בו** בחר ה' אלהיך. קשה הא קרא זה קאי שם על הכהנים. ויש נראה להגיה שנא' (דה"א ט"ו ב') כי אם הלוים כי בם בחר ה' וגו': **שהיו מביאים** לבית ר"ל לבית המקדש וכדכתיב (מלאכי ג') הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי וגו'. ואם היה אחר דקנסוהו עזרא ללוים לפי שלא עלו עמו וגזר להביא כל המעשרות אל לשכת בית ה' והיו הכהנים והלוים שוים במעשר ראשון: **אמרכל** גזבר עליון מר על הכל: **ת"ל ואני** הנה לקחתי וגו' והיו לי הלוים. כצ"ל פי' לי לעבודתי לשרת לעשות בהמ"ק ולא לצורך עצמם:

נתונים

לכהנים ולא לעשות מלאכתו. שהיו שוערים ומשוררים ושומרין כל כלי אהל מועד ונושאין אותם וטוענים אותם. ואת אהרן ואת בניו תפקד וגו' כשם שנצטוו הלוים כן נצטוו הכהנים על עבודתם וכולם ע"י משה והזר הקרב יומת. הרי זה עונש: (ג) וידבר ה' אל משה לאמר. ואני הנה לקחתי וגו'. ואני [ו] בשמחה הנה ברצון דברי ר' ישמעאל אמרו לו תלמידיו רבינו לפי שהוא אומר (בראשית ו) ואני הנני מביא את המבול מים. שומע אני יש שמחה לפני המקום. אמר להם [ז] יש שמחה לפני המקום כשיאבדו מכעיסיו וכה"א (משלי יא) בטוב צדיקים תעלוץ קריה וגו'. ואומר (תהלים ג) שני רשעים שברת לה' הישועה וגו'. ואומר ה' מלך עולם ועד וגו'. ואומר (שם קד) יתמו חטאים וגו'. ואומר ובאבד רשעים רנה. ר' נתן אומר ואני מוסיף אני על הבתן הנה בשמחה וכה"א (שמות ד) וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. ורבנן אמרי כל מקום שנא' בו ואני כביכול הקב"ה ובית דינו. [ח] ובנין אב שבכולם (ירמיה יא) וה' וגו' דבר עליך רעה: תחת כל בכור פטר רחם בבני ישראל. בתחלה היתה עבודה בבכורות ולפי שקלקלו בעגל זכו לוים על שלא טעו בעגל ליכנס תחתיהם. כי לי כל בכור וגו' כמה דתימא קדש לי כל בכור וגו'. לי יהיו אני ה' לפי שהוא אומר ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל תחת כל בכור שומע אני מיום ההוא ואילך לא יהיו הבכורות קדושים ת"ל יהיו מלמד שהם צריכין פדיון: (ד) במדבר סיני לאמר. הה"ד (תהלים סח) אלהים מושיב יחידים ביתה. אמר הקב"ה אף ע"פ שבני אדם בעה"ז היו יחידים אלא הפריתי אותן והרביתי אותן ועשיתים בתים שישבו בהן בעה"ז. כיצד דוד היה יהידי ועשיתי אותו בית שנא' (ירמיה כא) בית דוד כה אמר ה'. ואהרן היה יהידי ועשיתי אותו בית שנא' (תהלים קלה) בית הלוי ברכו את ה' בית אהרן ברכו את ה'. ואף ישראל יחידים היו שנא' (ש"ב ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וגו' והרבה אותן האלהים שנא' (דברים א) ה' אלהיכם הרבה אתכם וגו'. הוי מושיב יחידים ביתה. ד"א אלהים מושיב וגו' [ט] שאלה מטרונה אחת לר"י בן חלפתא אמרה לו הכל מודים שבששת ימים ברא אלהים את העולם. מששה ולכאן מהו עושה. אמר לה מעלה סולמות ומוריד סולמות. פלוני שהיה עשיר יעני. ופלוני שהיה עני יעשר שנא' (ש"א ב) ה' מוריש ומעשיר וגו'. ר' ברכיה אומר לא השיבה כן אלא כך אמר לה מזווג בעולמו זוגים ואומר פלוני ישא פלונית ופלונית תנשא לפלוני ומושיבן בבתיהן. אמרה לו יכולה אני לזווג אלף ביום אחד. שתק ר' יוסי והלך לו. מה עשתה הביאה אלף עבדים ואלף שפחות וזיווגן זה לזה אמרה להם פלוני ישא פלונית ופלונית תנשא לפלוני. כיון שנכנסו עמהם בלילה נפלה קטטה ביניהן ועמדו והכו אלו את אלו. לבקר הלכו אצלה דין רישיה פצוע ודין ידיה פצוע. שלחה בשביל ר' יוסי וספרה לו המעשה. אמר לה אם הדבר הזה קל הוא בעיניך קשה לפני המקום בקריעת י"ס הה"ד (תהלים סח) אלהים מושיב יחידים ביתה וגו'. מהו אלהים מושיב יחידים. הקב"ה יושב ודן אותם ומביא זה ממקום א' וזה ממקום אחר ומושיבן בבית א'. מוציא אסירים בכושרות. שהוא מוציאן מבתיהן אסורים בעל כרחן ומזווגן. בכושרות אם אינן זוכין בוכים ואם זכו משוררין. ד"א אלהים מושיב יחידים ביתה. שהוא מזווג לכל או"א כמותן. ד"א אלהים מושיב. מי שהוא נושא אשה הגונה לו הקב"ה עושה אותן בתים. ואין יחיד אלא לשון גדולה. כמה דתימא (בראשית כו) כמעט שכב אחד העם. ואומר (דה"א יז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. והוא מוציא מהם בנים בעלי תורה אוסרים ומכשירים. הוי מוציא אסירים בכושרות. אך סוררים אבל מי שאינו נושא אשה הגונה לו יוצאין מהם בנים ע"ה הה"ד (תהלים סח) שכנו צחיחה. ואין צחיחה אלא לשון צמא כמה דתימא (ישעיה ה) צחה צמא. ומ"ש הכתוב צחיחה שהן צמאים בלא תורה. היאך מה דתימא (עמוס ח) לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'. ד"א אלהים מושיב יחידים. מי היה זה עמרם ויוכבד. בזכות להוציא אסירים בכושרות אלו ישראל שהיו משועבדים במצרים מה עשה הקב"ה זיווג יוכבד לעמרם כדי שיעמוד מהם גואל ויגאל ישראל. ד"א אלהים מושיב יחידים אלו ישראל שירדו יחידים למצרים בשבעים נפש ועשאן הקב"ה בתים שנא' (שמות א) ובני ישראל פרו וישרצו וגו'. מוציא אסירים בכושרות על שהרחיקו עצמן מן הזנות הוציאן ממצרים. וכן שלמה אומר (שיר ד) גן נעול אחותי כלה וגו' [יא] גן נעול אלו הבתולות. גל נעול אלו נשי האנשים. מעין חתום אלו הפנויות. אמר להם הקב"ה בזכותם אני גואל את בני. הה"ד אחריו (שם) שלחיך פרדס רמונים בזכות גן שלחיך ויהי בשלח פרעה. הוי בזכות הנשים כשירות יצאו ישראל ממצרים לכך נאמר מוציא אסירים בכושרות. ד"א מוציא אסירים בכושרות מה בכושרות אלא כיון שיצאו ישראל ממצרים לא יצאו אלא בכושרות. אר"ע לא הוציאן אלא [יב] בחדש כשר לצאת לא בתמוז מפני השרב ולא בטבת מפני הצנה. אלא בניסן שהוא כשר לצאת בו לדרך לא חמה קשה ולא צנה קשה. וא"ת תשרי. הרי יש בו עונת גשמים הוי בכושרות. ד"א בכושרות א"ר אלעזר בכושרות אותן שהיו בוכין אלו ישראל ומשה. (שמות ב) והנה נער בוכה וכן (שם) ויאנחו בני ישראל וגו'. הרי הם משוררין עכשיו שנא' (שם טו) אז ישיר משה ובני ישראל הוי בכושרות. ד"א בכושרות אר"א בן עזריה בכיה ושירה יש כאן [יג] המצריים בוכים מפני שהיו בוזזים שבזזום ישראל ורקנו בתיהם שנא' (שם יב) וינצלו את מצרים. וישראל היו משוררים שהיו טוענים ביזת שונאיה' הוי בכושרות. ד"א אדונו של עבד בוכה שברח עבדו לפניו ועבד משורר שנפנה מן השעבוד. כך המצריים בוכין שברחו ישראל שנא' (שם יד) ויגד למלך מצרים כי ברח העם. וישראל אומרים שירה שנפנו מן השעבוד הוי בכושרות. ד"א באיזו זכות יצאו ישראל ממצרים א"ר חלפיי בזכות יעקב שנא' בכושרות שכה"א (הושע יב) וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו. ד"א בכושרות רבותינו אומרים בזכות הנשים האמהות הכשירות שנ' בכושרות בכשרון אב"כ אלא בכושרות ביפות וכשרות. ד"א בכושרות בזכות הכשרי' שהיו בהם יצאו. ומי היו הכשרים שהיו בהם. אלא זה שבטו של לוי שאע"פ שהיו ישראל עובדי כו"ם במצרים [יד] שבטו של לוי היו עובדין להקב"ה ומלין עצמן לפיכך משה מקלסן בסוף מיתתו שנא' (דברים לג) כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו הוי בזכות הכשרים שבהם יצאו ישראל ממצרים. ד"א בכושרות בזכות מה יצאו ישראל ממצרים. אריב"ל מפני

שצפה

יד יוסף ו ספרי קרח פיסקא קי"ז: ז מגלת תענית פ"ח. ברכות ט'. שוח"ט מזמור ק"ד. פדר"א פי"ט: ח ירוש' סנהדרין פ"ק: ט ב"ר פ' ס"ח. ויק"ר פ"ח. ולקמן ס' כ"ג. תנחומא וישלח כי תשא מטות. תנ"ב ס"ס ועיין ריש סוטה: ילקוט ויצא וילקוט תהלים רמז תתנ"ד ורמז תתי"ב: י ילקוט תהלים רמז תשנ"ב: יא ויק"ר פ' ל"ב. שוח"ט מזמור ס"ח. שהש"ר פ"ד. מכילתא סדר בא. ובילקוט ובתרגום: יב ע' תוכ"ר פסוק נשקד. ילקוט תהלים רמז תשנ"ב: יג ילקוט תהלים רמז תשנ"ב: יד ש"ר פ' י"ט. לקמן פ' ס"ו. תנחומא בהעלותך סי' ח'. ספרי ת"א פיסקא כ"ז ות"כ פיסקא ש"נ:

מתנות כהונה

המה לי לכם הם מסורים לכהנים: ה"ג כמה דתימא קדש לי וגו': אלא הפריתי. כלומר לא נשארו כך אלא וכו' ואולי אלא הוא ט"ס: שאלה וכו'. בפרשה ויצא ובויקרא רבה פ"ח פירשתיו: זוכין זכאין לפני הקב"ה ודריש בכושרות נוטריקון בכי ושירות: כמותן ׳ דוגמתן כאלו הם אחד: ומי כעמך ישראל גרסינן: בע' נפש. ואומות העולם הקדמונים הם ע' ואבי ישראל לא היו כי אם איש אחד נגד אומה שלמה ואין לך יהודים גדול מזה: על שהרחיקו עצמן. דרש בכושרות לשון כשר וטוב: ה"ג גל נעול אלו נשי וכו': פנויות אלמנות וגרושות: ה"ג אלו ישראל ומשה והנה כו': בכושרות דרש נוטריקון מי שבכה לשעבר היה משורר עכשיו: וישר אל מלאך. דרש וישר לשון שירה כבתיבתו וכתיב בכה ויתחנן הרי בכה ושירות.

מו

עץ יוסף

נתונים לה' כן כתיב (במדבר י"ח ו') מתנה נתונים לה': כשם שנצטוו הלוים כו' עד והזר הקרב יומת. פי' כשם שנצטוו הלוים שלא יעשו עבודת הכהנים כן נצטוו הכהנים על עבודתם שלא יעשו עבודת הלוים. והזר הקרב אפי' כהנים לעבודת הלוים חייבים מיתה שגם הם זרים הם ללוים. ועיין בספרי סדר קרח: וכולם על ידי משה. שלמשה נאמר הקרב את מטה לוי וגו' וגם נאמר לו ואת אהרן ואת בניו תפקוד וגו': (ג) ואני הנה לקחתי את הלוים וגו' תחת כל בכור פטר רחם מבני ישראל והיו לי הלוים: ואני בשמחה הנה ברצון. מדכתיב בכל לשון ואני הנה דריש ליה דה"ל למיכתב ואני לקחתי את הלוים. ובספרי סדר קרח אי' ואני ברצון הנה בשמחה: שומע אני יש שמחה כו' פי' והרי הוא לרעה ׳ ובאבוד רשעים רנה הרי יש רנה לפני המקום כשהרשעים נאבדים וכן מביא קרא שני רשעים שברת וכיסא על עמך ברכתך סלה יש שמחה לפניו ית' וכן הביא הפסוק ה' מלך עולם ועד וגו' כשיאבדו הרשעים מארצו. וכן מביא ראיה שאפי' על רשעי ישראל כשנאבדים יש לי שמחה כדכתיב יתמו חטאים מן הארץ וגו' ברכי נפשי את ה' ר"ל עם ה' שגם לפניו ית' יש שמחה ואומר באבוד רשעים רנה. מיותר שהרי כבר הובא זה הקרא. ואני מוסיף אני על ההנה. פי' על ההנה שהבאתי אותם שבחרתי אותם להיות מבני היכלא דמלכא ולעבוד עבודתי. עוד אני מוסיף להם מתנות לויה. ואני כביכול הקב"ה ובית דינו כו' וה' דבר עליך רעה. פירש"י דהוי"ו לשון תוספת הוא כמו פלוני ופלוני. ובספר המאמרות כתב הטעם משני שהוא מאתר של שם הויה כדכתיב וידבר ה' והוי"ו התוספת מורה על הב"ד: ולפי שקלקלו בעגל לכן נפסלו לעבודת ה' כדכתיב על כן לא יעלו כהני הבמות כו'. ומה שלא הרגו בני לוי אף לא יהיו במנכה ואפי' שתפחדם שלא יהרגו הקריבו לעגל. והדין הוא כהן שעבד עכו"ם אפי' בשוגג נפסל מהכהונה ולזה נפלה העבודה מהם ׳ ת"ל יהיו פי' לי יהיו בקדושתן וצריכין פדיון. (ד) ועשיתים בתים לא לבד שנבחרו הם בעלויים להיות חלק ה' אבל גם זרעם מיוחדים במעלה ורבשם לבית אב מיוחד מטרונא אשה חשובה: מששה ולכאן מהו עושה. בעולמו. כי חשבה בקיום העולם הוא כמו המלאכה היוצא מהאומן שאינה צריכה המלאכה עוד לבעליה. ולא הבינה כי העולם צריכה בכל רגע להידום ולקיום ההויה כמ"ש המחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. והשיב לה שהוא עושה סולמות. והכוונה לצדד הענין שהעני בטבע יעשר. והעשיר יעני. בכל מעשה ה' להעמיד הכל בצדק: אלא כך אמר לה מזווג כו'. הסביר לה שאף פעולות הטבעיות והרצוניות נמשך מאתו. והראה לה בדבר הופי מענייני הזיווג עד שראתה והבינה איך תוכן רוחות ה' והוא הפועל בעולמו אף לאחר הבריאה: קשה לפני המקום כקריעת ים סוף. יהייהם אלו יתב' קושי בקריעת ים סוף אם במה שהטיב לישראל שלא היו ראויים לנס כזה כמ"ש חז"ל. ואם במה שהזיק למצרים (יפ"ת): ומביא זה ממקום אחר כו'. אדם יחיד ואשה יחידה מזווגם יחד ומושיב אותם בית: אסורים בע"כ כלו' מה שהיה תחלה שלא ברצון שבה רצון להם אחר כאהבה בע"כ. כי לפי רצונו הטבעי לא היה מתפצו לזה: אם אינם זוכין ואינם נהגים מזווגם הם בוכין. ואם זכו ונהגים מזווגם הם משוררים ושמחים. ודרש בכושרות נוטריקון בכי ושירות: ד"א כו' כמותן הדבר אחר מפרש ליה בזיווג שני שהוא לפי מעשיו כדאי' במס' סוטה. שקשה לזווגם כקריעת ים סוף: מי שהוא נושא אשה הגונה לו כו'. וה"פ מושיב יחידים גדולים וכשרים שנשאו זה לזה. ביתה בית של תורה ומכריה אחד העם ודרשו המיוחד שבעם דאחד הוא לשון גדול: אין צחיחה אלא לשון צמא. נהיתה ליה ולמתה: זה עמרם ויוכבד שנגרשו וחזרו יחידים זה כנ"ע וזו כנ"ע כדאי' בסוטה: על שהרחיקו עצמן מן הזנות דרש בכושרות לשון כשר וטוב: גן נעול אלו הבתולות. שהוא נעול לנכרי. וגל נעול פי' מעיר (מלשון פתוחו גלי) נעול היינו נשי האנשים שהוא נעול לאחרים. מעין התום אלו הפנויות היינו אלמנות וגרושות. חתום משמע שמירה יתירה לרבותא דאף על גב דידעו איש והפקר ילדייהו עם כל זה הם שומרים א"ע (יפ"ת): בזכות גן שלחיך הא לאו הכי לא היו של הים מאז עד ת' שנה. ופי' פרדס רמונים דהוו דמו לפרדס רמונים ברבוי אנשיהם והכיתתן כדלעיל ב"ר פ"ה לכך נאמר מוציא אסירים בכושרות במעשה הכשרות ד"א מוציא כנ"ל: אלא בניסן שהוא זמן מוכשר וטוב: בכושרות אותן שהיו בוכין כו'. דרש נוטריקון מי שבכה לשעבר היה משורר עכשיו: ומשה והנה נער בוכה. פעי' שהיה בוכה המלה עליו בת פרעה וחזה נחמה הגאולה פעי' זה שרו: וישראל משוררים שמלבד שנכברו מהשעבוד אלא אף גם ראו נקמה בשונאיהם ׳ אדונו של עבד כו' והוא שמחה כפולה לראות נקמה כזו בזכות יעקב כי יעקב הבוה סימן לבניו וישר אל מלאך דרש וישר לשון שירה וכתיב בכה ויתחנן הרי בכי ושירות מו דרש בכושרות בכי ושרות לשון שררה ממש כמו וישר אל מלאך: ומלין

עצמו

צפה הקב"ה שהם עתידין לעשות לו משכן שנא' (שמות כט) וידעו כי אני ה' אלהיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ע"ם לשכני בתוכם. הוי לא יצאו ישראל ממצרים אלא בזכות המשכן · ושבטו של לוי בזכות מה יצאו שמא בזכות אהל מועד יצאו אף הם. אריב"ל לא אלא בזכות עצמן יצאו לפיכך כיון שהוא בא למנות את ישראל בראש הספר הוא מזכיר אהל מועד ויציאת מצרים. שנא' וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד מזכיר מיד לצאתם מארץ מצרים להודיעך שלא יצאו ישראל ממצרים אלא בזכות אהל מועד. אבל בני לוי שיצאו בזכות עצמן כיון שהוא בא למנותן אינו מזכיר בפרשתן לא אהל מועד ולא יציאת מצרים. הה"ד וידבר ה' אל משה במדבר סיני לאמר פקוד את בני לוי: (ה) פקוד את בני לוי. להלן הוא אומר אך את מטה לוי וגו' וכאן הוא אומר פקוד את בני לוי. א"ר יהודה בר שלום לטובתן של בני לוי לא נמנו עם ישראל טו שאת מוצא שישראל שיצאו ממצרים לא נכנסו לארץ שנא' (במדבר יד) במדבר הזה יפלו פגריכם וגו'. ואילו נמנה שבט לוי עמהם היו בגזירה שכך אמר הקב"ה וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים וגו'. טז אבל לא נמנו עמהן ונכנסו לארץ. ולמה זכו יז נכנסו כולן לארץ לפי שכשם שהיו צדיקים במצרים כך היו צדיקים במדבר ונתנו נפשם על הקב"ה. ואימתי עשו כן בשעה שעשו ישראל אותו מעשה מה כתיב (שמות לב) ויעמד משה בשער המחנה וגו'. וכשם שעמדו בימי משה כך בא"י בימי יהושע היו מלמדים ישראל שיעבדו להקב"ה שנא' (יהושע כד) ויעבוד ישראל את ה' כל ימי יהושע וגו'. מי היו הזקנים הללו ר' יהודה הלוי בשם רבותינו אמר אלו היו בני לוי. ר' ברכיה ב"ר חלבו בשם אבא סמוקיר אלדד ומידד היו. נמצאת אומר שהאריכו ימים אחר יהושע. ומנין שנכנס שבט לוי לא"י שנאמר (במדבר כו) כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר אלו היו ישראל. (שם) ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון. מן המשמע של מקרא אתה שומע שלא נשתייר אדם מישראל כי אם כלב בן יפונה ויהושע. אינו כן אלא אתה קורא ומוצא שנכנס אלעזר בן אהרן הכהן ועל ידו נתחלקה הארץ לכל שבט ושבט מבניהם של אותם שיצאו ממצרים שנא' (יהושע יט) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וגו'. מהו כן שכיון שאמר ולא נותר מהם איש כי אם כלב וגו' ואת מוצא שנשתייר אלעזר. אלא בא אלעזר ללמד על שבטו כשם שנכנס הוא כן נכנסו הם כההיא דתנינן כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. ואף אלעזר היה בכללן של ישראל בגזרה שנא' (במדבר כו) מות ימותו במדבר ויצא מכללן של ישראל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על השבט. אם אתה אומר שלא נכנס כל השבט אף אלעזר לא נכנס ואם אומר את שנכנס אף כל השבט נכנס · א"ר תנחומא ב"ר אבא אני שאלתי ולמדתי אותה לפני ר' אבא הונא הכהן ב"ר אבון ואמרתי לו תדע לך שנכנסו כל שבט לוי לא"י ואמרתי לו מן המקרא אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן וגו'. ואמר לי כלום נגזרה הגזרה אלא על בני כ' שנה נמצאת אומר מי שהיה פחות מבן כ' שנה נכנס. אמור שהיה אלעזר פחות מבן כ'. ואמרתי לו הרי אנו מוצאים שהיה נשוי אשה עד שהוא במצרים שנא' (שמות ו) ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה. וא"ל ר' הונא אומר אני שהיה בן י' שנים כלום היתה הגזירה אלא על בן כ'. ואמרתי לו והרי היה עד שלא נגזרה גזרת משמש באהל מועד שנא' (במדבר ד) ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן וגו' מצינו שלא היה רשות לאחד מן הכהנים ליכנס ולשמש באהל מועד אא"כ היה לו בן ל' שנה שנא' (שם) מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה וגו'. הרי נמצאנו למדים שהיה אלעזר עד שלא נגזרה הגזירה בן ל' שנה או יותר מיד הודה לו ר' הונא לר' יהודה שנכנסו כל שבט לוי לארץ. לפיכך א"ל הקב"ה למשה הואיל שישראל אין נכנסין ושבטו של לוי נכנסין כשתבא למנותן עשה הפרש בין ישראל לריתיהם. הה"ד (במדבר א) אך את מטה לוי לא תפקוד וגו' אי אתה מונה אותם עם ישראל אבל אתה מונה אותם לעצמן הה"ד (שם ג) פקוד את בני לוי וגו': (ו) כל זכר. למה כל זכר ואינו מזכיר כל נקבה מפני שכבודו של הקב"ה עולה מן הזכרים. אמר דוד (תהלים קכז) הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן. הנה נחלת ה' בנים הזכרים ואם באו הנקבות אף הן שכר: (ז) מבן חדש ומעלה תפקדם. למה מבן חדש ומעלה וכי מבן חדש יכולים לשמור אהל מועד הרי הוא עצמו מבקש למי שישמרנו ולמה הוא מונה מבן חדש. א"ר הונא הכהן בש"ר שמואל בר זעירא בשביל לכפול להם שכר. למה יז שאתה מוצא שאינן קריבים לשרת אלא מבן ל' שנה ולמה הוא מונה אותן מבן חדש אלא שיהיו מקבלים שכר ובאים עד שהם מבן חדש. א"ר הונא הכהן א"ר שמואל בר זעירא את מוצא יח כתוב בשמואל (ש"א ז) וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו וכי כל ימי חייו שפט שמואל את ישראל והרי כל ימי חייו לא היו אלא נ"ב שנה ואת מוצא שתים שהיה יונק ומ' שנה שהיה עלי קיים ושופט בהם לא היה שמואל יכול לשפוט לפני רבו וב' שנים שמלך שאול הרי מ"ב. נשתייר שם עוד י' שנים. הוי לא נשא נשואן של ישראל אלא י' שנים וכתיב (שם) וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו. אלא אמר הקב"ה הריני מכתיב עליו כל ימי חייו שיקבל שכר כל ימים שהיה בעולם. ואף שבט לוי אמר הקב"ה למשה שימנה אותן מבן חדש ומעלה כדי שיהא מתחשב להם עד שהם מבן חדש הוי מבן חדש ומעלה תפקדם: (ח) ד"א מבן חדש א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום למוד הוא הקב"ה להיות מונה בשבט הזה בכ"מ עד שהם קטנים. יט מנין בשעה שאמר הקב"ה ליעקב שירד למצרים אותה שעה ספר את בניו נמצאו כולם ס"ו שנא' (בראשית מו) כל נפש ששים ושש וב' בניו של יוסף ויוסף הרי ס"ט והוא אומר כל הנפש לבית יעקב הבאה וגו'. אמר ר"ש ב"נ למוד הוא הקב"ה למנות השבט הזה עד שהם במעי אמן. א"ר ברכיה הכהן ב"ר השרף הזה אינו מספיק לצאת עד שמספנין אותו כך יוכבד היתה אמה מעוברת בה באותה שעה והיתה במעי אמה ונמנה עליה. ארשב"ל כ עד שאמה נכנסת לפתח מצרים ילדה אותה לפיכך נאמר עליה (דברים י) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה. ואף מבני בניה אמר הקב"ה כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם. למה הוא כן. לפי שהשבט הזה חביב הוא לעולם לפני הקב"ה. מכל השבטים לא נבחר אלא השבט הזה בלבד שנא' (ש"א ב) ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן. א"ר לוי את מוצא דברים הרבה ברא הקב"ה בעולם וכירר לו א' מהם. כא ברא ז' ימים ובחר הקב"ה בשבת שנא' (בראשית ב) ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו. ברא שנים ובירר לו א' מהם שנא' (ויקרא כה) ושבתה הארץ שבת לה'. ברא שביעית ובירר לו א' מהם שנא' (שם) וקדשתם את שנת החמשים שנה. ברא ארצות ובירר לו אחד מהם א"י שנא' (דברים יא) תמיד עיני ה' אלהיך בה. וכן הקב"ה קורא אותה ארצו שנא' (יואל ד) ואת ארצי חלקו. ברא רקיעים ובירר לו א' מהם זה ערבות שנא' (תהלים סח) סולו לרוכב בערבות. ברא אומות ובירר לו אחת מהם אלו ישראל שנא' (דברים יד) ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה. ברא שבטים ובירר לו אחד מהם זה שבט לוי שנא' (ש"א ב) ובחר אתו מכל שבטי ישראל. לפיכך אמר הקב"ה למשה שיפקדם מבן חדש מפני שהוא מתכבן ביותר. איתיבין אם טעמים אלו היה צריך למנותן מבן יום אחד. אמרו רז"ל למה צריך למנותן מבן חדש מפני שאין בן יום בן קיימא אבל בן חדש ידוע שהוא בן קיימא לפיכך מבן חדש ומעלה תפקדם: (ט) ד"א למה נמנו מבן חדש לפי שלא נמנו הלוים מנין זה אלא לפדות בכורי ישראל וכשם שהבכורים נפדים מבן חדש כך הלוים נמנו מבן חדש. ויפקד אותם משה ע"פ ה' וגו' אמר משה לפני הקב"ה אתה אומר לי שאמנה אותן מבן חדש יכול אני להיות מחזר

ומסבב

יד יוסף טו לעיל פ' א'. ב"ב קכ"א: טז ב"ב קכ"א: יז שוח"ט מזמור נ"ב: יח תנחומא כי תשא סי' ג': יט ב"ר פ' צ"ד. תנחומא כ"ז. תנ"ש פ' ל"א: כ ילקוט פנחס רמז כ"ו: כא ויק"ר פ' כ"ט. פדר"א פ' י"ח. שוח"ט מזמור נ"ב. ועיין תוס' על פסוק ויולד את חנוך. ספר יצירה סוף פ"ד. ילקוט תהלים סי' קל"ט רמז תתמ"ח. זוהר ויקרא דף ט'. ו"מ דף ס'. פ"ו תנ"א ובהבמצוות זוהר ח"א :

מתנות כהונה

או דרש בכושרות בכו ושירות לשון שירה ממש כמו וישר : מפני שלפה כו' דרש בכושרות למשכן ע"ש שנטהרו ונתכפרו בו ודרשו מלשון קרוש כד"א כבורה בדברי רז"ל פירוש קורא על שם שאמר הכתוב קרוש בשנו אריים שדרשו חז"ל על המשכן וכמו שפרש"י שם : אבא סמוקר.

כך שמו : (הנכנסים א"ה אולי צ"ל השבט) ואמרתי לו כו'. כדדרש לעיל בכל דבר שהיה בכלל וכו' : ה"ג מן הזכרים אמר דוד כו' : נשא נשואן. נשא משאן : שמספנין וכו'. כלומר רודין אותו מן העץ ע"י כשוג שנבלע הארך בתוכו : ה"ג חביב הוא לעולם לפני הקב"ה :

בן

עץ יוסף

עצמן אבל ישראל נטלו את המילה כדאי' בש"ר פ"א סי' י' ע"ש. אבל בפדר"א פ' כ"ט אי' בפרעה מנע מהם ברית מילה : כי שמרו אמרתך פירש מה בנוה ה' שלא לעבוד כו"ם. שמאהם הראשון האחרו על זה. ובריתך ינצרו זו המילה שנקראת ברית שנא' בה ואתה את בריתי תשמור. וזהו דאי' בספרי דברים פיסקא ש"ן כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו במצרים. וכן הוא בש"ר פ' י"ט : שהם עתידים לעשות לו משכן. פי' שהוציאם בשביל להושיבם בית ה'. ודרש בכושרות למשכן ע"ש שנטהרו ונתכפרו בו : על מנת לשכני בתוכם. וכן פרש"י בחומש : (ה) במדבר הזה יפלו פגריכם. וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה : ולמה זכו שנכנסו כולן לארץ. שהרי גם הלוים חטאו בדברי מרגלים כמ"ש לעיל פ"א סימן י' ע"ש. וקאמר שזכו על שלא חטאו בעגל משום שעלתה גזירה זו במחשבה תיכף בחטא העגל : נמצאת אומר שהאריכו ימים כו'. נראה דקאי אאלדד ומידד. וכדאי' ברבה ובתנחומא סדר בהעלותך שהשבעים הזקנים לא נכנסו לארץ. אבל אלדד ומידד נכנסו לפי שמיעטו את עצמם ואמרו שאינם כדאין להיות במנין הזקנים : ואמרתי לו תדע לך כו'. דכל דבר שהיה בכלל כו' : אומר אני שהיה בן י' שנים. כלו' יכול אני לומר שהיה בן י' בעת שנשא. והביא לו ראיה שהיה משמש באהל מועד וזה א"א עד שהיה בן שלשים שנה : מיד הודה לו ר' הונא לר' תנחומא שנכנסו כנ"ל : (ו) שכבודו כו'. כי המה עיקרי עובדי ה' ומקיימי התורה : ואם באו הנקבות מכרם שכר פרי הבטן כלו' נחלת ה' הם בנים זכרים וה"מ אם מוליד נקבות הם נ"כ שכר פרי הבטן :

(ז) שנים שהיה יונק. לא גרסינן לה דימי היניקה נכלל בארבעים שנה שהיה עלי שופט : שיקבל שכר כל ימים שהיה בעולם. כי מי בהוא הניב לו יתב' מאז שמזגו טוב הניב בעיניו מעת ילדותו. וכן היו חביבין בעיניו הלוים : (ח) עד שהם במעי אמן. בילקוט ליכא עוברא מיוסי לבא דכתיב בשלי גילה מספר בנוי. ומשמע דהדיא ליה שהוא סיפרן בשהן עדיין בנוי במעי אמן : למוד הוא הקב"ה למנות כו'. כלו' שהיתה יוכבד מן המנין אע"פ שלא נולדה עדיין. כי להפיכות השבט הזה כבאוה במעי אמו נחשב כילוד. ע"ד הכתוב בטרם אצרך בבטן ידעתיך (נזה"ק). ועיין בב"ר פ' נ"ד סי' ח' : השרף הזה שרף הגוטף מעצי הקטף ומיד מידי נלאו מן העץ מקבלין אותו ומספנין אותו בכסוג שלא לאבד טפה ממנו (מת"כ) : אמר רשב"ל ועד שאמה נכנסה כו'. לפיכך מנה אותה הכתוב בכלל שבעים נפש הבאים מצרימה לפי שנולדה מיד כשבאו למצרים על שער העיר דכיון שנולדה מיד חשובה כאילו באה עמהם : ועד שאמה נכנסה לפתח מצרים ילדה אותה. ובגמ' ב"ב משיים דכתיב אשר ילדה אותה ללוי במצרים. לידתה במצרים והורתה שלא במצרים ע"כ : מכל השבטים לא נבחר אלא השבט הזה בלבד שנאמר ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן. לעיל סימן ב' מייתי ליה על בחירת הכהונה. ואולי דייק הכא מדקאמר מכל שבטי ישראל מוכח דהשבט נבחר (הרש"ש) : שנא' וקדשתם את שנת החמשים. דשנת השמיטה השביעית הסמוך ליובל הוא הניב שנמצאי ב' שנים קדושים סמוכים : שאין בן יום בן קיימא. ולמה ימנו נפלים : (ט) יכול אני להיות מחזר כו'. ר"ל

באהלים

ומסבב בחצרותיהם ובתוך בתיהם ולספור כאו"א שאת אומר לי כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם. א"ל הקב"ה את עושה שלך ואני עושה שלי. א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום היה משה הולך ועומד לו על פתח אהליהם והשכינה מקדמת ואומר לו ה' תינוקות יש בבית הזה ח' תינוקות יש באהל הזה י' תינוקות יש באהל הזה הה"ד (במדבר ג) ויפקד אותם משה ע"פ ה' וגו'. כשם שהשכינה אומרת לו: (י) ויהיו אלה בני לוי בשמותם וגו'. א"ר אבהו כ"מ שנא' אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף על הראשוני'. כאן שנא' ויהיו אלה בני לוי בשמותם מה פסל. פסל בכורי ישראל על שעבדו לעגל: (יא) ואלה שמות בני גרשון וגו'. ראה כמה חביבין הלוים שנתעסק הקב"ה בכל משפחות שלהם למנות שמותם מה שלא עשה כן בישראל. הה"ד ואלה שמות בני גרשון למשפחותם וגו'. וכן ובני קהת למשפחותם וגומר. וכן ובני מררי למשפחותם וגו'. אמרו רבותינו אלו שמונה משמרות שהתקין משה מפי הקב"ה עד שעמד דוד ועשה אותן כ"ד לכהונה ולויה. לגרשון משפחת הלבני וגו' למה צריך לחזור משפחותיהם והלא כבר אמורים למעלה למה צריך הכתוב לכך. לפי שהוא אומר ואלה שמות בני אהרן הבכור וגו' וימת נדב וגו' אע"פ שהיו לאהרן ד' בנים לא העמידו משפחות אלא השנים אלעזר ואיתמר. יכול אף הלוים כן אע"פ שהיו לגרשון ב' בנים ולקהת ד' בנים ולמררי ב' בנים שמא לא העמידו כולם משפחות. לכך חזר הכתוב כשבא למנות בניהם גרשון וקהת ומררי חשב שהעמידו כל בניהם משפחות שהיו כולם צדיקים חביבין בני לוי שנתעסק המקום בכל משפחה ומשפחה מהן במנינם ובמקומם ובנשיאיהם ובעבודתן במשכן. בני גרשון מהו אומר פקודיהם במספר כל זכר וגו' הרי שנתעסק הכתוב במנין בני גרשון. משפחות הגרשוני אחרי המשכן יחנו ימה הרי מקומן. ונשיא בית אב אליסף וגו' הרי נשיא שלהם. ומשמרת בני גרשון וגו' וקלעי החצר וגו' הרי עבודתן במשכן. וכן מונה הכתוב בבני קהת הה"ד ולקהת משפחת העמרמי וגו' הרי שהודיע הכתוב בבני קהת שהעמידו כולם משפחות שלא נתכלו אחד מהם. במספר כל זכר וגו' הרי מנינם. למה פירש הכתוב במספר בני קהת שומרי משמרת הקדש מה שלא נאמר לא במספר בני גרשון ולא במספר בני מררי. וכי בני קהת מבן חודש ומעלה שומרים משמרת הקדש והלא עד שהיה בן ל' לא היה כשר לעבודה. למה עשה כן. לפי שהיה הארון מכלה בבני קהת והיה ממעטן שהיה מקצר ימיהם ואעפ"כ מחיבת הקדש היו רצים בני קהת אחריו. לפיכך העלה עליהם שכר כאילו מבן חדש נכנסו לשמש כמו שכתוב בשמואל הרמתי (ש"א ז) וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו. אף הוא היה מבני קהת. משפחות בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה הרי מקומן. ונשיא בית אב וגו' הרי נשיא שלהם. ומשמרתם הארון וגו' הרי עבודתן בקדש. ונשיא נשיאי הלוי וגו' למה חשב בבני קהת שני נשיאים. לפי שמקהת יצאו כהנים ולוים מעמרם יצאו משה ואהרן בני משה היו לוים ובני אהרן כהנים. ולכך חשב אלעזר שהיה מן הכהנים והוא היה אמרכל על הלוים של בני קהת וגם הוא היה נושא מעבודת הקדש עם בני קהת הה"ד (במדבר ד) ופקדת אלעזר בן אהרן וגו'. ולמה לא חשב איתמר והלא על ידו היתה משמרת בני גרשון ובני מררי למה לא מנאו עמהם לנשיא כמו שמנה אלעזר לנשיא עם בני קהת. לפי שאיתמר לא היה משותף בעבודת בני גרשון ובני מררי לכך לא מנאו לנשיא עמהם. אבל אלעזר שהיה שותף במשאו עם בני קהת לכך מנאו הכתוב לנשיא עמהם. למררי משפחת המחלי. הרי שמנה הכתוב בבני מררי שלא מת אחד מהן והעמידו משפחות ופקודיהם במספר כל זכר וגו' הרי הודיע מנינן. ונשיא בית אב למשפחותם צוריאל וגו' הרי נשיא שלהם על ירך המשכן יחנו צפונה הרי מקומם. ופקדת משמרת בני מררי הרי עבודתן במשכן: (יב) והחונים לפני המשכן קדמה. זכה קהת שהקיפו בניו המשכן מב' רוחות. הרי נעשו שבט לוי ד' מחלקות להקיף ד' רוחות המשכן כנגד ד' דגלים. ולפי מעשיהם היו הלוים חונים לארבע רוחות כמו שהיו הדגלים סדורים. הא כיצד מערב משם אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וכנגדן היו חונים דגל אפרים ובנימין ומנשה שהיו גבורים כדי לעמוד בכולם וכן השרה המקום לרוח מערב גרשון שהית עבודתו בקדש האהל מכסהו ומסך. מי יעמוד לפני שלג וברד וקור וחום אהל מכסה ומסך. ולמה נקרא גרשון מי יגור נגד שלג וברד וקור וחום מי שהוא חזק כשן ואין שן אלא לשון חזק כדכתיב (שיר ה) מעיו עשת שן. דרום טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין משם לעולם ושם חונים דגל ראובן שהוא בעל תשובה שבזכות התשובה הגשמים יורדין. וכן השרה הקב"ה לאותו רוח דרום בני קהת שהיו נושאין הארון שבו התורה שאין הגשמים תלוים אלא על התורה שנא' (ויקרא כו) אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם וגו' ואם בחקותי תמאסו וגו' ונתתי את שמיכם כברזל. ולכך נקרא קהת כמה דתימא (קהלת י) אם קהה הברזל אם ראית שקהו השמים מלהוריד מטר ונעשו כברזל כמ"ד (ויקרא כו) ונתתי את שמיכם כברזל הוי יודע בעבור עונש התורה שלא קיימו דכתיב (קהלת י) והוא לא פנים קלקל. על שלא קיימו התורה שנתנה להם פנים בפנים כמה דתימא (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם וגו'. וקלקלו מעשיהם הוי קלקל. צפון משם החשך יוצא לעולם ושם היו חונים שבט דן שהיה חשך בע"א שעשה ירבעם כג והניח בדן. לכך היו חונים שם בני מררי שהיתה עבודתם העצים קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו כמה דתימא (ירמיה י) מוסר הבלים עץ הוא ולכך נקרא שמו מררי על מירור. מזרח משם האור יוצא לעולם ושם היו חונים דגל יהודה שהיו בעלי מלוכה בעלי תורה בעלי מצות. לכך היו חונים שם משה ואהרן ובניו שהיו בעלי תורה בעלי מצות מכפרים על ישראל בתפלתם ובקרבנם. כד ועליהם נאמר אשרי צדיק ואשרי שכנו אלו שבטים שהיו סמוכים למשה ולאהרן יהודה ויששכר וזבולן היו כולם גדולים בתורה (בראשית מט) לא יסור שבט וגו' ומבני יששכר יודעי בינה וגו' ומזבולן מושכים בשבט סופר. על שהיו שכנים לתורה נעשו כולן בני תורה. וג' של דרום שהיו לבעלי מחלוקת סמוכין אבדו עמהם ועליהם נאמר כה אוי לרשע אוי לשכנו. ומי היו בעלי מחלוקת קרח בן יצהר בן קהת ולפי שהיו סמוכים להם ראובן ושמעון וגד היו כולם בעלי מחלוקת שנא' (במדבר טז) ויקח קרח בן יצהר וגו' וכן בני גד ובני שמעון אף הם היו בעלי מריבה. ושמרו משמרת המקדש למשמרת בני ישראל. היו שומרים שלא יכנסו שם ישראל. כ"כ למה שאם היו נכנסין לשם היו נענשים מיתה הה"ד (שם א) והזר הקרב יומת: (יג) כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן כו וא"ו של ואהרן נקוד על שלא היה אהרן מן המנין. ודכוותה (בראשית טז) ישפוט ה' ביני וביניך שלא אמרה לו אלא על הגר בלבד. וי"א המטילים מריבה בינו לבינה. ודכוותה (שם יח) ויאמרו אליו איה שרה נקוד על אי"ו שבאליו

יד יוסף כב ב"ר פ' י"ב וש"נ. וש"ר פ"א וש"נ. תנחומא שמות ומשפטים. ילקוט בראשית ומשפטים. זוהר בראשית וריש נח: כג עיין מ"ש לעיל: כד לקמן ס' י"ח: כה ת"כ תזריע. מסכ' סוף פ' י"ב דנגעים. אדר"נ פ"ט. תנחומא סדר במדבר סי' י"ב: כו אדר"נ פ' ל"ד. מ"ס פ"ו. ב"מ פ"ז. נזיר כ"ג. בכורות ד'. פסחים ל"ג. מנחות פ"ז. סנהדרין מ"ג ספרי בהעלותך. ב"ר פ' מ"ח ופ' נ"א וס' ע"ח ופ' פ"ד. שהש"ר פ"ג. ילקוט וירא רמז פ"ב ופ"ה. וישלח רמז קל"ג. ויצא רמז קמ"א. בהעלותך רמז תשכ"ג. תנחומא ויצא. ירושלמי פסחים פ' ט':

מתנות כהונה

בן קיימא. ראוי להתקיים שיצא מכלל נפל: נתכלו ל' כליון: לא היה משותף. שלא היה נושא במשכן אבל אלעזר הוא בעצמו נשא ד' דברים כדלקמן סוף פ"ד: לכך נקרא גרשון. נוטריקון יגור

עץ יוסף

שהלויים לא יניחו אותו לספור בניהם כדי שלא תשלוט עליהם המגפה. ואח"כ היה לכל אחד ליתן שקלים כמנין בנו. וי"ל דמ"מ האב מונה את בניו לידע כמה שקלים יתן. אבל במנין ישראל נתן כל אחד שקלו ולא היו נמנין כלל (ז"ר): והשכינה מקדמת ומודיע לו. כנ"ל. וכן הוא בתנחומ': וכשם שהשכינה אומרת לו. כלו' שנתגלה לו בנבואה כמה בנים לכל אב: (י) אלה פסל את הראשונים. דמשמע אלה הם החשובים ולא הראשונים: ואלה מוסיף על הראשונים. להשוות אלה לאלה (יפ"ת): (יא) אמרו רבותינו אלו שמונה משמרות. כנ"ל. שבני גרשון היו ב' לבני ושמעי. ובני קהת היו ד' עמרם ויצהר חברון ועוזיאל. ובני מררי היו ב' מחלי ומושי. ועיין בתענית דף כ"ז דאי' שם משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ד' מאלעזר וד' מאיתמר. בא דוד ושמואל והעמידן על כ"ד: והלא כבר אמורות למעלה. קאי אפרשה ואתא דשם מנה משמרות לוי בפרטן. או קאי אדלעיל מיניה דהכי משמע לישנא דלמעלה טפי: לפי שהוא אומר ר"ל במזכיר שהיה לאהרן ד' בנים ומתו שנים והניחו רק שנים. הוכרח לכתוב שאלו גרשון וקהת ומררי כולם פרחו ולא נקטע אחד מן השירות ומשמרת בני גרשון וגו' וקלעי. כנ"ל: הרי עבודתן במשכן ור"ל שהודיע לך הכתוב מניינם כמה היו. ומקומם באיזה מקום עמידתן. ואיזה נשיא שלהם. ומה עבודתן. וכ"ז מרוב חיבתן: שלא נתכלו פי' שלא כלה: למה פירש הכתוב במספר בני קהת שומרי כו'. וכי היתה כוונתו על שנשאו את הארון כאלו ק"ק. למה כתיב זה כאן כשמנאו מבן חדש. וכי מבן חדש ומעלה שומרים משמרת הקודש: כמ"ש בשמואל הרמתי עיין לעיל ס' ז': בני משה היו לוים אבל משה עצמו כהן היה כדכתיב משה ואהרן בכהניו. ועיין בפוה"ט לפסוק זה: אמרכל פי' אמרכל שהוא מי (פי' אדון) על הכל. לא היה משותף שלא היה נושא במשכן. אבל אלעזר הוא בעצמו נשא ד' דברים כדלקמן סוף פרשה ד': (יב) שהיו גבורים כדכתיב לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ועיין לעיל פ"ב סי' ט': ולכך נקרא גרשון נוטריקון יגור שם וכדמסיים אם בחקותי תלכו כו'. וקאי על התורה שבה חקק וברא הקב"ה עולמו כדאי' בריש תנחומא: ולכך נקרא קהת לשון על השמים שבהעדר עשיית התורה יקהו שמים מהוריד גשמי ברכה: דכתי' והוא לא פנים. ר"ל הדור ההוא לא קיימו התורה שניתנה להם פנים בפנים וקלקלו מעשיהם: עבודתם העצים למען יתגברו כרעשי המשכן ובעלים. לא כבעלי עכו"ם. כי כל מעשה המשכן ובעולת הבנינים לבטל כח ההפך הגומה מכהונותיהם ובעילוקיהם מכפרים על ישראל בתפלתם ובקרבנם. שרוח מזרחית מזקת הרבה לזה היה צריך לחונו רוח משה ואהרן כו': ועליהם נאמר אשרי צדיק כו'. היינו בפסוק. אלא נלמד מדכתיב וגם לאום ההולך את הכרם היה נאון ובקר. וגם הוי לרשע הוי לשכנו נ"כ אינו פסוק אלא נלמד מדכתיב בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך. לא יסור שבט מיהודה. וכדדרשו בב"ר פ' נ"ח לא יסור שבט מיהודה זה סנהדרין כו' ע"ש: יודעי בינה כו' כדאי' בבמדב"ר ס' י"ג מהו לעתים ר"י חייר לעבורין. לדעת מה יעשו ישראל באיזה יום יעשו מועדים וכו' וכן הי' באסת"ר בפסוק ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים: ויקח קרח בן יצהר. וגו' ודתן ואבירם בני אליאב והון בכלל בני ראובן: וכן בני גד בנא' גד גדוד יגודנו פי' שהיה בעל גדוד ומריבה. ובדה"א י"ב כתיב ופני אריה פניהם: ובני שמעון אף הם כו'. שהרי חלקו על משה במעשה זמרי: שלא יכנסו שם ישראל. וזהו למשמרת בני ישראל. כלו' לשמור את ישראל שלא יכנסו ויתחייבו ח"ו מיתה לשמים: (יג) וי"ו של ואהרן נקוד על שלא היה אהרן מן המנין. כנ"ל (ה"א). וכן היא באדר"נ פ' ל"ד והגיה שם הגר"א באין אהרן מן המנין. ולשון רש"י בחומש שלא היה במנין הלוים. וכתב הרא"ם פי' שלא היה אהרן מהעסק במנין הלוים אלא משה לבדו. ונקוד ואהרן ללמד בהע"ם שכתוב אשר פקד משה ואהרן לא היה רק משה לבדו אבל בכ"ק דרשכת בכורות כרש"י שלא היה אהרן בכלל מנין לא הוא ולא בהמותיו כו' פי' שלא היה נכלל בתוך מניינם של לוים כו'. וכתב הז"ל דתרוייהו איתנייהו מדכתיב אשר פקד משה ואהרן משמע שאהרן מנה לאחרים והוא לא היה מן המנין. ומדנקוד עליו וכל נקודה עוקר התיבה ללמדנו שלא היה ג"כ מן המונים: ישפוט ד' ביני וביניך. פי' נקוד על יו"ד שניה של וביניך. כן הוא במס' סופרים פ"ו ובמכילתא: אלא על הגר בלבד. כי' שלא אמרה לו ישפוט ה' את אברהם אלא על הגר אמרה כאילו כתיב ישפוט ה' ביני ובין הגר: וי"א על המטילין מריבה כו' מפרשים בזה ר"ל דבאמת היה תרעומות גם על אברהם שהיתה סבורה כמדעתו עשה לו שמא בעבור שלא היה מוחה בה. אך הנקודה אתי לאורויי שעיקר תלונתה על הגר היתה ובעליה אמרה ישפוט ה': על אי"ו שבאליו

שבאליו שהיו יודעין היכן היא ומבקרין אחריה. ודכותה (שם יט) ולא ידע בשכבה ובקומה נקוד על וא"ו שבאמצע של ובקומה של בכירה בשכבה לא ידע אבל בקומה ידע. ודכוותה (שם לג) וישקהו נקוד עליו על שלא נשקו בכל לבו. ודכוותה (שם לז) וילכו אחיו לרעות את למה נקוד על את מלמד שלא הלכו לרעות אלא לאכול ולשתות ולהתפתות. ודכוותה (במדבר ט) או בדרך רחוקה לכם נקוד על ה"ת של רחוקה מלמד שלא היה דרך רחוקה אלא מן אסקופת העזרה ולחוץ. וי"א שאפי' בדרך קרובה והוא טמא לא היה עושה עמהם את הפסח. ודכוותה (שם כא) ונשים עד נפח אשר נקוד על ר"ש שבאשר שאף מלהלן היה כן. וי"א מלמד שלא החריבו האומות אלא מדינות. ודכוותה (שם כט) עשרון עשרון תעשה. נקוד על עשרון אחד ראשון של פסח מלמד שלא היה שם אלא עשרון אחד בלבד. ודכוותה (דברים כט) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד. א"ל עשיתם נגלויים אף אני אודיע לכם את הנסתרות. וי"א למה נקוד אלא כך אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר למה כתבת אותן אומר לו כבר נקדתי עליהם. ואם יאמר לי יפה כתבת כבר אמחוק נקודותיהם מעליהן: (יד) ע"פ ה' למשפחותם כל זכר מבן חדש ומעלה שנים ועשרים אלף. [כו]את מוצא שבט לוי היו בפרט כ"ב אלף וג' מאות. מפני שהיו ד' משפחות גרשון וקהת ומררי משה. ואת קורא כל משפחה ומשפחה בפני עצמה ומחשב אותם לגרשון שבעת אלפים וח' מאות ולקהת ח' אלפים ושש מאות למררי ששת אלפים ומאתים והם עולים כ"ב אלף וג' מאות. וכיון שהוא כולל את הלוים הוא עושה אותם כ"ב אלף. השלש מאות היכן. אלא אותם שהזכיר בפרט להודיע כמה היו בכל משפחה ומשפחה. ואלו שנכללו כ"ב אלף וחיסר מהן ג' מאות למה עשה כן. אלא מפני שמנאן להקישן לפדות בכורי ישראל ופחת מהן ג' מאות שהיו בכורות שהיו בלוים שאין בכור פודה בכור. לכך היו במשפחות כ"ב אלף וג' מאות ובכלל כ"ב אלף לפחות בהן בכורי ישראל:

פרשה ד

(א) ויאמר ה' אל משה פקוד כל בכור זכר לבני ישראל וגו'. הה"ד (ישעיה מג) מאשר יקרת בעיני נכבדת וגו'. [א]אמר הקב"ה ליעקב יעקב הרבה את יקר בעיני. שכביכול קבעתי איקונים שלך בכסאי [ב]ובשמך המלאכים מקלסין אותי ואומרים (תהלים מא) ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. הוי מאשר יקרת בעיני נכבדת וגו'. ד"א מאשר יקרת וגו' אמר הקב"ה ליעקב הרבה יקר את בעיני שכביכול אני ומלה"ש שלי יצאו לקראתך בצאתך לילך לפדן ארם. ובביאתך. בשעה שיצאת מה כתיב (בראשית כח) ויצא יעקב וגו' ויפגע במקום וגו' ויחלם והנה סולם וגו' והנה ה' נצב עליו וגו'. א"ר הושעיא אשרי ילוד אשה שכך ראה המלך ופמליא שלו נצבים עליו ומשמרים אותו. ומנין בביאתו שנא' (בראשית לב) ויעקב הלך לדרכו וגו' הרי המלאכי'. השכינה מנין שנא' (שם לה) וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו וגו' הוי מאשר יקרת בעיני וגו'. ד"א מאשר יקרת בעיני וגו' אמר הקב"ה יקר את בעיני שלכל העכו"ם לא נתתי מנין ולך נתתי מנין. [ג]משל למלך שהיו לו גרנות הרבה והיו כולם טינופות ומלאות זונים ולא דקדק במנינן. והיה לו גורן אחת ראה אותה נאה אמר לבן ביתו אותן הגרנות טינופות ומלאות זונים לפיכך לא דקדקתי במנינם אבל זה דע כמה כורים יש בו כמה שקים כמה מודיאות יש בו. כך המלך זה ממ"ה הקב"ה. והגורן אלו ישראל (ישעיה כא) מדושתי ובן גרני וכה"א (ירמיה ב) קדש ישראל לה' ראשית תבואתה. ובן ביתו זה משה שנא' (במדבר יב) לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא. אמר הקב"ה למשה העכו"ם טינופות הן שנא' (ישעיה לג) והיו עמים משרפות סיד קוצים כסוחים וגו' לפיכך אל תדקדק במנינם. אבל ישראל צדיקים הם כולם חטים אגודיהם שנא' (שם ס) ועמך כלם צדיקים וכה"א (שה"ש ד) כולך יפה רעיתי ומום אין בך. לכך דקדק במנינם של ישראל כך עשה משה מנה אותם כמה כורין יש בו שנא' (במדבר א) שאו את ראש כל עדת בני ישראל. כמה שקים וצבאו ופקודיו. כמה מדות שנאמר פקוד כל בכור זכר וגו': (ב) ד"א פקוד כל בכור זכר וגו'. [ד]הה"ד (שה"ש ו) ששים המה מלכות וגו' אחת היא יונתי תמתי וגו'. משל לאדם שהיה לו פרגמטוטין של אבנים של זכוכית. והיה מוציאן לשוק ולא היה מבחין במנין שלא היה מוציאן במנין. ונכנס להניחן ולא היה מניחן במנין שלא היה משגיח עליהם שהיו של זכוכית. והיה לו פרגמטיא אחת של מרגליות נאות והיה נוטלה ומוציאה במנין ומניחה במנין. כך כביכול אמר הקב"ה לעכו"ם לא נתתי מנין למה שאין חשובין לפני כלום שנאמר (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו. אבל אתם בני שנא' (שם מו) העמוסים מני בטן וגו'. לכך מונה אתכם בכל שעה. לכך נאמר פקוד כל בכור זכר. הוי ששים המה מלכות וגו'. אחת היא יונתי אלו ישראל: (ג) מבן חדש ומעלה. [ה]תנינן תמן תינוק שנולד לח' חדשים אין מחללין עליו את השבת ואין חותכין את טבורו ואין מטלטלין אותו ממקום למקום. אלא אמו נותנת עליו ומניקתו. והמטלטלו בשבת כמטלטל אבן בשבת. בן ז' וספק שהוא בן ח' אין מחללין עליו את השבת ואין חותכין את טבורו ואין טומנין שלייתו ואין מטלטלין אותו ממקום למקום. ואם דבר ברי שהוא בן ז' חי מחללין עליו את השבת וחותכין טבורו וטומנין שלייתו כדי שלא יצטנן הולד ומטלטלין אותו ממקום למקום. למה מחללין את השבת על הולד בן ז' מפני שהוא של חיים. אבל הנולד לח' לא כלו חדשיו ואינו של חיים לפיכך אין מחללין עליו את השבת. [ו]שאלו לר' אבהו מניין לולד בן שבעה שהוא חי. א"ל מדידכון אנא ממטי לכון. זיט"א איפט"א איט"א אופט"י. ואי זהו בן ח' כל שאין צפרניו ושערו גמורים. [ז]רשב"ג אומר כל שאינו חי ל' יום לא כלו חדשיו אבל נפל הוא. למה סמכה דעתו של רשב"ג לדבר תורה. שלא צוה המקום למנות הבכורים כדי לפדותן אלא אחר ל' יום

הה"ד

יד יוסף כו לקמן פ' ד': פ"ד א תנחומא ס"ו. ילקוט ישעיה: ב תנחומא קדושים: ג פסיקתא דר' שקלים: ד תנחומא ס"ו: ה תוספתא שבת פ' ט"ו. שבת קל"ה: ו ב"ר פ' י"ד וש' כ'. ירוש' יבמות פ"ד. תנחומא ס"ג. וילקוט בראשית: ז שבת קל"ה. יבמות ל"ו ע'. נדה מ"ד. תוספתא פ' ט"ו דשבת:

מתנות כהונה

יגור שם וכדמפרש ואזיל: ה"ג ואם בחקותי תמאסו וגו' ונתתי את שמיכם כברזל: ה"ג וג' של דרוש שהיו לבעלי וכו': ומבקרים אחריה. מפני השלום לחבבה על בעלה כמו שדרשו הז"ל שם: למה נקוד. עיין בב"ר ס' פ"ד גרס למה נקוד על את וכן הביאו כל המפרשים וכן במס' סופרים פ' שני ועיין כל אחד ואחד בפרשה שלו: ה"ג עשיתם נגלויים פי' מצות הנגלות: ה"ג נקודותיהן מעליהם על פי ה': זונים. פסולת הגמלא בתוך החטים ועיין בערוך ערך זון: מודיאות מדות: אגודיהם קשר שלהם כלומר הכל בכלל: פרגמטים היא מלא סחורה של אבנים וכו': תנינן ברייתא היא בס' ר"א דמילה: ואם דבר ברי כו': חי פי' ראוי הוא להיות חי: בערוך גרסי' היטא אוכטו ועיין פירושו בב"ר פרשה י"ד: לדבר תורה

עץ יוסף

שבאליו פי' תיבת אליו אל"ף יו"ד וא"ו נקוד: שהיו יודעים היכן היא כו'. עיין ב"ר פ' מ"ח: אבל בקומה ידע פי' שהרגיש בעמידתה ואעפ"כ לא נשמר ליל שני מלשתות כן פרש"י בחומש: שלא נשקו בכל לבו. הנקודה באה למעט את פשוטה הנשיקה שלא היתה בכל לב: ולהתפתות וכן הוא באדר"נ. והגר"א מוחק תיבת ולהתפתות. אבל בזרע אברהם שעל הספרי כתב פי' להכול ולשתות וע"י אכילה ושתיה יתפתו זה לזה להתייען על יוסף: נקוד על ה"א של רחוקה. באדר"נ פרשה ל"ד ובמס"ס פ"ו ובפסחים פרק מי שהיה ובירושלמי ובספרי כתבו שנקוד על ה"א של רחוקה שלא היה דרך רחוקה כו'. ר"ל שהנקודה באה ללמד שלא קאי רחוקה אדרך אלא אחים שהוא בדרך. רחוק מעשיית הפסח. והיינו שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה. ועיין בתוי"ט פרק ט' דפסחים משנה ב': והוא טמא פי' שהדרך טמא. ור"ל מוחלט וודאית מספיק בינו לא היה עושה עמהם את הפסח. וידי משה כתב הוא טמא שהדרך טמא כגון בית הפרס: שאף מלהלן היה כן. פי' מנפח ולהלן החריבו ג"כ (ז"ר ח"ח): וי"א מלמד שלא כו'. ח"ל האדר"נ על פי הגהות הגר"א מלמד באף יכאן ולהלאה החריבו אלא שעד כאן החריבו האומות והמדינות. מכאן ולהלאה החריבו האומות ולא המדינות: נקוד על ועשרון אחד הראשון של פסח. נ"ל נקוד על ועשרון אחד הראשון של חג הסוכות. וכן הוא באדר"נ בהדיא. ור"ל דביום הראשון של חג כתיב ועשרון עשרון ונקוד על וי"ו בני של ועשרון. ובמגהות א"ר יוסי למה נקוד וי"ו שבאמצע עשרון של עשרון הראשון של חג. שלא ימדוד לא בשל ג' לפר ולא בשל שנים לאיל ע"כ. וזהו מ"ש המדרש מלמד שלא היה שם אלא עשרון אחד בלבד פי' שלא היה מודד בשל ג' עשרונים לפר כו' אלא בשל עשרון היה מודד: נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד. וכן י"א אותיות שהן כמנין אותיות לה' אלהינו שהן ראויין לנקוד ומנקד י"א אותיות אחרים. ועיין סנהדרין דף מ"ג ופלוגתא דר"י ור"נ: עשיתם גלויים פי' אם עשיתם המשפט באותן שעבדו עבירות בגלוי. אף אני אודיע לכם הנסתרות כלו' אז יעשן אף ה' להעניש אותם שעברו בנסתרות להודיע קלונם ברבים: וי"א למה נקוד כו'. הוא דעה אחרת דעזרא עצמו היה מסופק בזה (א"ח). ובספר א"ח הקשה דלמה לא היה לו לכתוב אותם ולמה היה לו לחסור מה שכתוב בתורה עכ"ל. ובאדר"נ ע"פ הגהות הגר"א אי' נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד מלמד שלא ענש עליהם אלא עד שעברו את הירדן. ולמה נקוד אלא כך אמר עזרא כו'. ואף לגירסא זו לא מתיכן: כבר נקדתי עליהם כלו' וידעו הכל שצריך להסר ולגרוע אותן: יפה כתבת וכלו' והנקוד בטעות. אז אעבור הנקודה מעליהן. וז"ל ואם יאמר לי יפה כתבת אמחוק כו': (יד) על פי ה' למשפחותם כו' ואת מוצא כו'. כלו' דבמספר הפרט מגיע כ"ב אלף וג' מאות. ובמספר הכללי רק כ"ב אלף. ומפרש מפני שהיו הג' מאות לוים בכורים ואין בכור פודה בכור. לכן אינם שוים להשבון. אבל בפרטם חשבם להודיע כמה היו: מפני שהיו שלשה משפחות כו'. כצ"ל ותיבת משה מיותר. ועיין רש"י במח"כ ד"ה ד' משפחות (רש"ש): שאין בכור פודה בכור. שדי שיפקיעו את עצמן:

פרשה ד (א) הרבה את יקר בעיני. כדמסיק שלך נתתי מנין וכו' ומחלה דרים ליה בדרשות אחרות: איקונים צורה פנים: ובשמך המלאכים מקלסין אותי ואומרים כו'. עיין בתנחומא סדר קדושים ס' ב' אמר להם הקב"ה לישראל עד שלא בראתי העולם (כצ"ל) היו מלאכי השרת מקלסין אותי בכם ומקדשין את שמי בכם והיו אומרים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם וע"ש מ"ש: והנה ה' נצב עליו וגו' כו'. כביכול הקב"ה נראה נצב עליו כשמרו: אשרי ילוד אשה שעלה במעלה הגבוה ככה שיראה המלך ופמליא כו': ופמליא חיילות (ערוך). והמוסיף כתב בלשון רומיי בני בית: ומנין בביאתו שהיה בא מבית לבן הארמי הכבד שלא זכה לזה: וירא אלהים אל יעקב עוד. בהיראה הזו כעין הראשונה שהיה ה' נצב עליו בצאתו כן גם עתה בביאתו ג"כ (כלי פז): מדושתי ובן גרני תבואת קדש של ערימת חטי כמו שפרש"י שם: זונים זרעונים שחורים שנמצאים בין החטים (ערוך). והמוסיף כתב פי' בלע"ז ורומיי מין נסע כמו מין דגן טלד מחסיב מטופשים קודם הזרעם: כולם חטים אגורי הם. כן גרס המעריך. ופי' מלאים סולת כמו זית אגורי: ועמך כולם צדיקים נאמר על ימות המשיח שאז יתבטל יצה"ר מלב אנשים ואז יהיו כולם צדיקים. ועיקר ראייתו מהכתוב אחריו נצר מטעי. שנפשותיהם טובות בעצם שהם נצר מטעו של הקב"ה. אף שחטאו לפעמים. עכ"ז תכונתם טובה: (ב) פרגמטוטין כלבוש יוני סחורה (מוסף הערוך): למה שאין חשובים כלום. כדאי' בשהש"ר פ"ו סימן י"ג ששים המה מלכות ושמונים פלגשים כו': (ג) תמן תנינן תוספתא שבת פט"ו והובא במס' שבת דף קל"ה: אין מחללין עליו את השבת. שהרי כמת הוא ואין מילתו מילה. ולקמן נמי מוקי האי חיטל במכשירי מילה ואליבא דר' אליעזר (רש"י): אלא אמו נוחנת עליו ומניקתו. בגמרא מסיק מפני הסכנה. ופרש"י מפני שהחלב הרבה בדדיה ומביאה לידי חולי. ועיין בתוס' שם: כמטלטל אבן בשבת עיין בתוס' שם: ספק בן ז' ספק בן ח'. כצ"ל: אין מחללין עליו את השבת. וביו"ד סי' רכ"ו סעיף י"א בהגהת רמ"א כתב ויש אומרים דמחללין ליה הואיל וספק בן שבעה הוא. אלא דאין מחללין עליו את השבת בשאר דברים וכן נראה לי עיקר עכ"ל. ועיין בהש"ך שם: ואין טומנין שלייתו בשאר ולדות טומנין את השליא כדי שיחם הולד. שליא הוא מה שהולד מונח בו במעי אמו: שאלו לר' אבהו מבואר בספר בראשית פ' י"ד: כל שאינו חי ל' יום. ורשב"ג פליג אתרסי. היינו דנכנסם ולדות לרשב"ג היכי דלא שהה תבעון ליה ספיקא. ובספה לרשב"ג

שט

הה"ד פקוד כל בכור וגו'. ושא את מספר שמותם. נתן להם תלוי ראש לפי שהבכורים חייבין מיתה במעשה העגל: (ד) ד"א פקוד כל בכור זכר. חיש פקידה לבכורות שנא' פקוד כל בכור זכר. יש פקידה לבנים שנא' (ש"א ב) כי פקד ה' את חנה וגו' ותהר ותלד ג' בנים ושתי בנות. יש פקידה לשמירה (איוב י) ופקודתך שמרה רוחי. ויש פקידה של ש"מ שנא' (ישעיה ס) ושמתי פקדתך שלום. ולקחת את הלוים לי. שיהיו לקוחים לשמי. אני ה'. נאמן אני לשלם שכר טוב על שהם לקוחים לשמי. תחת כל בכור בבני ישראל. לפי שהבכורות שלי הם שנא' (במדבר ג) כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים וגו'. אמר הקב"ה בשביל חיבתם של ישראל שניתי סדרו של עולם. באיזה צד. כתבתי בתורה שיהא חמור נפדה בשה שנא' (שמות לד) ופטר חמור תפדה בשה. אני לא עשיתי כן אלא פדיתי שה בחמור. המצריים שנקראו חמור שנא' (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם. וישראל נקראו שה שנאמר (ירמיה נ) שה פזורה ישראל. והרגתי בכוריהם והקדשתי בכוריהם של ישראל שנא' כי לי כל בכור בבני ישראל ביום הכותי כל בכור וגו'. ואת בהמת הלוים תחת כל בכור בבהמת בני ישראל. שכן את מוצא שהרג המקום בכורי בהמות מצרים והציל בהמות ישראל. ולכך הקדיש לשמו בכורי בהמות ישראל וכה"א כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור וגו': (ה) ויפקד משה כאשר צוה ה' אותו את כל בכור בבני ישראל. את מוצא במנין הלוים נאמר בו ע"פ ה' שנא' ויפקד אותם משה ע"פ ה' מלמד שהשכינה אמרה לו כך תינוקות לוים יש בבית הזה. למה שהוא מקרבן לעבודתו. אבל במנין הבכורות שהוא מוציאן מעבודתן לא נשתתף הקב"ה במנין שלהם לכך לא נאמר בהם ע"פ ה'. ד"א הלוים שהיו צדיקים ולא נשתתפו במעשה העגל ומסרו עצמן על קדושת השם שנאמר (שמות לב) ויאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי. אמר הקב"ה הם נשתתפו לי אף אני אשתתף להם למנותם בעצמי ובכבודי. אבל הבכורות הם ריחקו עצמן מן הקב"ה והם הקריבו לפני העגל לכך ריחק הקב"ה מן מניינם: (ו) ויהי כל בכור זכר במספר שמות מבן חדש ומעלה וגו'. הרי שהיו הבכורות יתירים על הלוים רע"ג. כיון שראה משה כן לא ידע מה לעשות. אמר משה אמר לי המקום שאמנה הלוים ואמרת בכורי ישראל ואקח הלוים לשמו תחת בכורי ישראל. והרי יש בבכורי ישראל יתרים על הלוים רע"ג ועכשיו מה אעשה לבכורי ישראל היתרים על הלוים. מיד קפץ הדיבור על משה והורהו מה לעשות הה"ד וידבר ה' וגו' קח את הלוים וגו'. אמרו רבותינו למה צוה הקב"ה לפדות בכורי ישראל בלוים. שבתחלה היו הבכורות משמשין עד שלא עמד שבט לוי כמה ששנו רבותינו עד שלא הוקם המשכן היה הבמות מותרות ועבודה בבכורות ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים. ותדע לך שהיו הבכורות מקריבים עד שלא עמד שבטו של לוי. טול מתחלת ברייתו של עולם. אדה"ר היה בכורו של עולם וכיון שקירב קרבנו שנא' (תהלים סט) ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס לבש בגדי כהונה גדולה שנא' (בראשית ג) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם בגדי שבת היו והיו הבכורות משתמשין בהם. כיון שמת אדם מסרן לשת שת מסרן למתושלח כיון שמת מתושלח מסרן לנח עמד נח והקריב קרבן שנאמר (שם ח) ויקח מכל הבהמה הטהורה וגו'. מת נח ומסרן לשם וכי שם היה בכור ט והלא יפת היה בכור שנא' (שם י) אחי יפת הגדול. ומפני מה מסרן לשם. מפני שצפה נח שלשלת האבות עומדת ממנו. ותדע לך ששם היה מקריב שנא' (שם יד) ומלכי צדק מלך שלם וגו' וכי כהונה לו ניתנה והלא לא ניתנה כהונה אלא משעמד אהרן מהו שהוא אומר כאן והוא כהן מפני שהיה מקריב ככהנים. מת שם ומסרה לאברהם וכי אברהם היה בכור אלא מפני שהיה צדיק נמסרה לו הבכורה וקירב שנאמר (שם כב) ויעלהו לעולה תחת בנו. מת אברהם ומסרה ליצחק. עמד יצחק ומסרה ליעקב וכי יעקב בכור היה אלא שאת מוצא שנטלה יעקב מן עשו בערמה. א"ל (שם כה) מכרה כיום את בכורתך לי. את סבור שמא על חנם אמר יעקב לעשו שהוא ימכור לו את הבכורה ילאו. אלא שהיה יעקב מבקש להקריב ולא היה יכול מפני שלא היה בכור. אמר עשו מה אני מבקש מן הבכורה הזאת שנא' (שם) הנה אנכי הולך למות וגו'. יא באותה שעה נתנבא עליו יחזקאל וא"ל (יחזקאל לה) אם לא דם שנאת ודם ירדפך וכי שונא היה עשו את הדם הרי כמה צדיקים הרג הרי כמה הסידים הרג והוא אומר אם לא דם שנאת ודם ירדפך. אלא א"ל אם לא דם הקרבן שנאת שהיה בכור והבכורות מקריבין לפיכך ודם ירדפך. באותה שעה כיון שלקח יעקב את הבכורה התחיל מקריב שנא' (בראשית לה) ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל וגו' ועשה שם מזבח וגו'. וכן בשעה שהקריב משה בסיני הבכורות הן הקריבו שנא' (שמות כד) יב וישלח את נערי בני ישראל וגו' מהו נערי הבחורין שבבכורות. ויעלו עולות הא למדת שלא היה אדם מקריב אלא הבכורות. וכיון שעשו ישראל אותו המעשה אמרו יבואו הבכורות ויקריבו קרבנות לפניו שנא' (שם לב) וישכימו ממחרת ויעלו עולות ויגשו שלמים. א"ל האלהים אני נתתי פרוקפי לבכורות ועשיתי אותן גדולים בעולם וכפרו בי ועמדו והקריבו לפני העגל הרי אני מוציא את הבכורות ומכנים את בני לוי. לפיכך אמר האלהים למשה שימנה אותן שנאמר (במדבר ג) פקוד את בני לוי. א"ר יהודה הלוי מי לחשך שהוציא האלהים את הבכורות מן הקרבן והכנים את בני לוי שנא' קח את הלוים תחת מי תחת כל בכור בבני ישראל ואת בהמת הלוים תחת בהמתם. והיו לי הלוים אני ה' אמרו רבותינו למה"ד לטרפסטיס של מדינה שנמצא אחריו דבר של זיטמא. ידע המלך ואמר לאפרכוס לו הוצא אותו והכנס אחר תחתיו אעפ"כ נמצא אותו השולחני חייב קטבלטון. אמר המלך מי שיורש מקומו יפרע עליו מה שהוא חייב. כך הבכורות היו גדולים בעולם ועמדו והקריבו לפני העגל אמר האלהים יצאו הבכורות ויכנסו בני לוי. אעפ"כ היו הבכורות חייבין כליה אמר האלהים יבאו בני לוי ויפדו אותן לפיכך אתה מוצא הלוים פודין את הבכורות הה"ד קח את הלוים וגו'. ואת בהמת הלוים תחת בהמתם יג כי פטורין כהנים ולוים לפדות בכוריהם מבכור אדם ומבכור חמור דאיתקש לבכור אדם דכתיב אך פדה תפדה וגו' ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה. יד אבל מבכור בהמה טהורה לא אלא קדוש הוא. מהו והיו לי הלוים אני ה' נאמן אני לשלם להם שכר טוב

על

יד יוסף ח בתנחומא ס"ז. ילקוט שמעוני רמז ס"ח ט ב"ר פ' ל"ז: י לק' פ"י: יא ב"ר פ' ס"ג. סד"א ח"א פ' כ"ד: יב לקמן פ"י: יג בכורות ד': יד ב"ר י"ג

מתנות כהונה

תורה. כלומר סמך עצמו על דברי התורה: **תלוי** ראש. דרש ושא לשון התנשאות: **באיזה** צד. פי' כמו כיצד בתלמוד בבלי: **במניין** הללו. במניין הלוים כמו ששנו בפרק בתרא דמס' זבחים: **שנא'** אחי יפת הגדול. עיין בפרש"י בס' נח: **על** חנם. בלא כוונה וטעם: **פרוקופי** מתנה של גדולה ושיטה: **לחשך** לחש באזנך והוא לשון מורגל בתלמוד: **טרפסטי'** שולחני וע"ש בתוכה מעותיו על השלחן נקרא טרפיס והוא שולחן בלשון יון: **זיטמא** דבר זיוף והוא מלשון זופא שפירושו גרוע כ"ש הערוך: **אפרכוס** שר חשוב: **קטבלטון** לא מצאתי פירושו

עץ יוסף

אינו נפל אפי' לא כלו לו חדשיו. דאמרינן לשבעה גמרה צורתו ואישתהי עד סיומה. ועיין יבמות דף פ' תוס' ד"ה כיון: **למה סמכה דעתו** כו' על מה סמך רשב"ג דעתו בזה שאמר כל שאינו חי כו'. ע"ז קאמר המדרש שסמך על דברי תורה: **נתן להם** תלוי ראש לפי שהבכורים חייבים מיתה כו'. דרש ושא לשון התנשאות. כלו' נשא את ראשם ע"י המנין הזה. כי אלולי זאת אין כפרה להם בחטאם: (ד) **שנא'** כי פקד ה' את חנה. הא דלא הביא מן התורה וה' פקד את שרה. לפי שבה היתה הטובה מרובה עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה כדדרשו חז"ל: **לי שיהיו לקוחים** לשמי. ובויק"ר פ"ב סי' ג' אי' בכ"מ שנא' לי אינו זז לעולם לא בעה"ז ולא לעה"ב ע"כ: **אני ה'** נאמן אני לשלם שכר טוב. שכ"מ שנא' אני ה' אצל מצוה הוא מראה לגודל השכר. וכשנא' אצל עבירה הוא מראה לגודל העונש. שה"ק הקב"ה ראה שאני המצוה ביכולת בידי: **שהבכורות שלי** הם שנא' כי לי כל בכור. ואע"פ שכ"מ שנא' לי אינו זז כו' והבכורות נדחו משהוקם המשכן. מ"מ לא פקעה קדושתם. דהא צריכי פדיון כדאיתא לעיל פ"ג: **באיזה צד** פי' כמו כיצד. ובתנחומא אי' בהדיא כיצד: **כתבתי בתורה** שיהיה חמור נפדה בשה. שבשבר חמור עם היותו ראוי להיות קדוש להיותו בכור. הנה להיותו טמא מטבעו הוא מתרחק ממעלתו של מקום ובא השה תמורתו ועיין בנזה"ק בב"ר פ' נ"ו סימן ו': (ה) **את** מוצא במנין הלוים נאמר ע"פ ה'. כצ"ל: **שהוא מוציאן** מעבודתם כו' שכל דבר רע ועונש אין חפץ ה' כי מפיהו לא תצא הרעות. לכן אין מזכיר שמו על זה: **והם הקריבו** לפני העגל. שמה שנא' ויעלו עולות ויגשו שלמים היה ע"י הבכורים. אך לא עשו אלא מפחד שלא יהרגו כמש"ל פ"ג סימן ג' ע"ש: (ו) **היו** הבמות מותרות. כל אחד בנה מזבח ומקריב עליו. ומשהוקם המשכן נאסרו כדכתיב (ויקרא יז) ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו': **ועבודה בבכורות** בכורי ישראל היו מקריבים. ומכאן ואילך הכהנים כדכתיב קרב אל המזבח (רש"י): **ותיטב** לה' משור פר. וכדאי' בפ"ק דע"ז שאדם הראשון הקריב שור שקרניו קודמות לפרסותיו שנא' ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס. ברישא מקרין והדר מפריס ע"ש ברש"י: **שנא' ויעש** ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. וכתיב (ויקרא יז) כתונת בד קדש ילבש (מנ"כ): **בגדי שבת היו** שבע"ש קודם שלילה חטא ואח"כ ויעש לו כתנות עור וילבישם. ואפשר שצ"ל בגדי שבח הו. וכן איתא בזוהר סדר ואתחנן דף רס"א ע"ב מאי לבושי יקר הוו. ועיין בב"ר סוף פר' כ' ותבין: **והיו הבכורות** כו' וכדאי' בב"ר פ"כ שבהם היו בכורות משתמשין פי' לעבודה (רש"י שם): **שנא' ויקח** מכל הבהמה הטהורה. וכדאי' בסדר"א פכ"ג וז"ל הביא נח ממין בהמה טהורה שור וכשב ועז וממין עוף טהור תורים ובני יונה כו' והקריב עולות ארבע. ועיין בב"ר פ' ל"ד: **מת נח** מסרן לשם. ובסדר"א פרק כ"ד אי' שלקחה חם בן נח והנחילה לנמרוד כו': **שנא' אחי** יפת הגדול. עיין מ"ש בב"ר פ' ל"ז סימן ס' בענין. אבל בסדר"א פ"ח אי' וכי שם בן נח כהן היה. אלא ע"י שהיה בכור (וכן אי' באנ"ב פ' מ"ב) והיה משרת ביום ובלילה לפיכך נקרא כהן ע"כ: **וכי אברהם** היה בכור. בב"ר סוף פ' ל"ח דייק מדכתיב תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן. מדחשיב ליה קרא לאברהם ברישא משמע היה אברהם גדול מכל האחים. אבל המדרש דכאן סובר דדרך חכמתן חשיב להו: **מת שם** ומסרה לאברהם. שנא' על דברתי מלכי צדק: **מת אברהם** ומסרה ליצחק. כדכתיב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ואי' בב"ר פ' ס"א סי' ה' ובדברים רבה פ' י"א ר' יהודה אומר בכורה. וכמ"ש שם שהכוונה דהיינו הבכורה לענין עבודה. שאע"פ שישמעאל היה בכורו וראשית אונו של אברהם מ"מ מפני שהיה יצחק צדיק נמסרה לו הבכורה לקדושת העבודה: **עמד יצחק** ומסרה ליעקב. ואע"ג שיעקב לקח הבכורה מעשו. מ"מ אמר שיצחק מסרה ליעקב. הוא במה שאמר גם ברוך יהיה. שהסכים יצחק וברכו מדעתו כמ"ש רש"י שם: **בערמה** בחוכמא: **שמא על** חנם אמר יעקב כו'. דודאי משום יכופת פי שנים לא ימסור יעקב עצמו ונפשו דהא ידע יעקב שעשו זה ימכור לו שנאה ויבקש להמיתו: **שנא' הנה** אנכי הולך למות. וכדאי' ברש"י בחומש אמר עשו מה טיבה של עבודה זו. א"ל כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה אמר אני הולך למות על ידה א"כ מה חפץ לי בה: **ויעלו עולות** ויגשו שלמים. והתם כתיב ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים. מה התם בכורות אף כאן בכורות: **פרוקפי** בלשון יוני גדולה וכבוד (מוסף): **לחשך** להם באזניו. והוא לשון מורגל בתלמוד. כלומר מאין הבנת זאת. א"ל מהמקרא הזה ולהורות בא בהוא רמוז בתורה: **לטרפסטים** בלשון יוני שולחני ועל שם שמונה מעותיו על השולחן נקרא טרפוס שהוא שולחן בלי': **זיטמא** בלי' חקירה ותביעה ועון (מוסף): **לאפרכוס** בלי' שר העיר (מוסף): **קטבלטין** בלשון יוני תשלום ופרעון (מוסף) והמעריך פי' סדין נכנו: **כי פטורין** כהנים ולוים לפדות בכוריהם. וכדאי' בבכורות דף ד' ע"א כהנים ולוים פטרו הן עצמן (מפדיון הבן) מק"ו. אם הפקיעה קדושתן של לוים קדושת של ישראל במדבר לא יפקיעו את של עצמן. ופרש"י אם הפקיעה קדושת גופי הלוים את קדושת בכורי ישראל במדבר. דין הוא שתפקיע קדושת בכורה שבהן כדאמר לקמן בכורי הלוים לא הפקיעו אלא עצמן עכ"ל: **ומבכור חמור** ט' ומבכור פטר חמור פטורים כהנים ולוים מהום דאיתקש לבכור אדם כו'

שכל

על שקידשו שמי בעגל: (ז) ואת פדויי השלשה וגו'. אמרו רבותינו וכי הבכורות טו היו עודפין על הלוים שהוא אומר העודפים על הלוים. והרי מן החשבון הלוים היו עודפים על הבכורות. שאת מוצא שבט לוי היה בפרט כ"ב אלף ות' מאות מפני שהיו ד' משפחות גרשון וקהת ומררי ומשה ואת קורא כל משפחה ומשפחה בפני עצמה ומחשב אותה וכן ארבעתן הן עולות כ"ב אלף ות' מאות. ובבכורות את מוצא כ"ב אלף ורע"ג הרי שהיו הלוים עודפים על הבכורות כ"ז והוא אומר בבכורות העודפים על הלוים. אלא מפני שהיו כ"ב אלף של בכורות ורע"ג וכולהם היו בכורות אבל בלוים היו שם ג' מאות בכורות שלכך הוציא בפרטם כ"ב אלף ות' מאות ובכלל כ"ב אלף ולא יותר. נמצאת אתה אומר כמנין לא היו עודפים הבכורות על הלוים אבל הבכורות היו עודפין עליהם. הוציא מהן הבכורות שאין בכור פודה בכור והיו ג' מאות בכורים נמצאו בכורי ישראל עודפים על הלוים רע"ג. טז וזו השאלה שאל הוננטים הגמון לריב"ז א"ל משה רבכם או גנב היה או לא היה יודע לחשוב. א"ל למה. א"ל הוננטיא מפני שהיו כ"ב אלף בכורות ועוד רע"ג וצוה המקום שיפדו הלוים בבכורות. תן כ"ב אלף של לוים כנגד כ"ב אלף בכורות ועוד נמצאו בלוים יתירים על כ"ב אלף ג' מאות כמו שהוא מחשב במנין ראשון בפרטן. מפני מה אותן ג' מאות לוים היתירים לא פדו אותן רע"ג בכורות העודפין על כ"ב אלף בכורות. שאנו מוצאין שאותן רע"ג נותנין ה' ה' סלעים. ועוד מפני מה כשכלל מנין הלוים בסוף מפני מה פחת מהן ג' מאות מן מנין הראשון. הוי לא גנב אותן מן החשבון אלא כדי שיתנו אותן רע"ג בכורות ה' ה' סלעים לאהרן אחיו. או שמא לא היה יודע לחשוב. א"ל רבן יוחנן לא גנב היה ויודע היה לחשוב ודבר אחד לחש לי לומר לך. א"ל אמור. א"ל ריב"ז יודע את לקרות אבל אין את יודע לדרוש. אמרו אותן כ"ב אלף של לוים פודין לכ"ב אלף של בכורות. נשתיירו בלוים עוד ג' מאות. ובבכורות עוד רע"ג. והיו אותן ג' מאות שבלוים בכורות ואין בכור פודה בכור לפיכך משמנה אותן גנבן מפני שהיו בכורות. מיד נסתלק ממנו: (ח) ולקחת חמשת חמשת שקלים וגו'. יז אמר הקב"ה אתם מכרתם בכורה של רחל זה יוסף בכ' כסף שהם ה' שקלים לפיכך יהיה כא"א מכם פודה בנו הבכור ה' סלעים במנה צורי. ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פדויי העודפים בהם כשם שניתנו הלוים לאהרן ולבניו דכתיב (במדבר ג) ונתת את הלוים לאהרן ולבניו נתונים נתונים המה לו מאת בני ישראל. כך ניתן לו כסף הפדיון שהיה במקום לוים: (ט) ויקח משה את כסף הפדיום וגו'. כיצד עשה להם. יח ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר כך עשה כתב על כ"ב אלף פיתקין לוי לוי ונתן בקלפי. ועוד על רע"ג פיתקין כתב ה' סלעים ה' סלעים ונתן בקלפי ועירבן. והיה אביו של בכור פושט ידיו בקלפי אם עלה בידו פתק כתב בן לוי היה אומר לו כבר פדאך בן לוי. ומי שעלה ביה פתק של ה' סלעים היה משה אומר לו תן ה' סלעים שאתה חייב וכן עשו כולם. ור"נ אומר אם כן יכול הוא לדון עמו ולומר לו לא הימך לומר לי תן ה' סלעים הרי נתמצו כל הפיתקין שכתוב עליהן לוי לוי אם אני נותן ידי מה עולה בידי לא פיתק של ה' סלעים מי אומר לי שאם היה שם פיתק של לוי לוי שלא זכיתי בו. אלא כך עשה כתב על כ"ב אלף ורע"ג פיתקין לוי לוי ועל רע"ג ה' סלעים. באו ונתנו ידן. ומי שהיה עולה בידו ה' סלעים אם היה בא לומר לו כלום. היה משיבו משה אילו זכית לא היה שם פיתק לוי אלא שאת חייב מן השמים. באותה שעה היה נותן: (י) מאת בכור בני ישראל לקח את הכסף חמשה וששים ושלש מאות ואלף בשקל הקדש. יט מלמד שלא כשקלי הדיוט שקלי הקדש. שקלי הדיוט אם שוקל א' אחד חוזר ושוקל כולן כאחד או יוסיף או יגרע. אבל שקלי הקדש ישרים שקלן כל אחד ואחד וחזר ושקלן כולן כאחד לא ריבה ולא מיעט. ויתן משה את כסף הפדיום וגו' מלמד שלא נתן להם עד שנאמר לו מפי הקב"ה תן להם. כאשר צוה ה' את משה נתן מחצה לאהרן ומחצה לבניו כשם שא"ל הקב"ה ונתת הכסף לאהרן ולבניו. שקל אהרן כנגד בניו: (יא) וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר. כ לפי שכל מעשה הפרשה באהרן הביא את אהרן לכלל דיבור. שזה כלל שכל זמן שדיבר לכהנים מעשה לכהנים. נשא את ראש וגו' אינו אומר פקוד אלא נשא את ראש לשון נשיאות כשנמנו להתמנות על מלאכת הקדש קבלו נשיאות. מתוך בני לוי שמכל בני לוי לא חשובים כבני קהת מהם כהנים ולוים. ולפי שהיו חשובים ועוד שעבודתן היתה קה"ק לפיכך נמנו תחלה שאת מוצא כשמנאן מבן חדש לפדות הבכורים נמנו דרך תולדותיו גרשון תחלה ואחר קהת ואחר מררי. אבל כאן שמנאן למנותן על כלי הקדש לפי חשיבות עבודתן מנאן. קהת לפי שהיה ממונה על הארון ועל קה"ק זכה למנות תחלה. ואחריו גרשון שהיה בכור והיה ממונה על היריעות ועל אהל מועד. ואחריו מררי שהיה ממונה על הקרשים ועל הבריחים ועל העמודים ועל האדנים ועל היתדות. כא מבן שלשים שנה ומעלה וגו' וכתוב אחד אומר מבן כ"ה שנה כיצד יתקיימו ב' כתובים הללו. מבן כ"ה לתלמוד מבן ל' לעבודה. זאת עבודת בני קהת וגו' לפי שזכה קהת שיצא ממנו אהרן שהיה קה"ק לכך זכו בניו להיות עבודתן קה"ק: (יב) ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה וגו'. אמר הקב"ה למשה בשעה שיהיו מפרקין את המשכן לא יהיו בני קהת מפרקין את הפרכת מפני הארון. אלא יהיו בני אהרן נכנסין והם מפרקין אותה מפני שהם כהנים. ושנו רבותינו הכהנים שומרים מבפנים והלוים מבחוץ. מחיצת הכהנים גדולה ממחיצת הלוים ומה היו בני אהרן עושים כשהיו מורידים את הפרכת א"ר חמא ב"ר חנינא כך היו קונטסין גדולים וצינורות של זהב בראשיהן וי"א של ברזל והיו מגביהין את הפרכת בקונטסין ופורקין את הקורקסין. ואעפ"כ לא היו משפילין אותה בבת אחת כדי שלא יראו הארון אלא משפילין קימעא קימעא עד שהורידוה וכסו את הארון. מנין שכן האלהים אמר למשה שנאמר ובא אהרן ובניו וגו'. כב אמרו הפרכת היתה דומה לוילון ועביה טפח ועל ע"ב נימין נארגת ועל כל נימא ונימא כ"ד חוטין. וג' מאות כהנים מטבילין אותה יב' כהנים גדולים נושאים אותה בקונטיסין מפני הארון. ואח"כ נותנין עליו כיסוי עור תחש שלא יראה בארון כלום. הה"ד (במדבר ד) ונתנו עליו כסוי עור תחש וגו': (יג) ר' נתן אומר כג חביב מעשה הארון ככסא הכבוד של מעלה שנאמ' (שמות טו) מכון לשבתך פעלת. שהמקדש מכוון כנגד בהמ"ק. והארון כנגד הכסא עשה למעלה הימנו כפורת כשרפים שהם עומדים ממעל לו. עשה בו ב' כרובים שהם חביבים כנגד שמים

יד יוסף טו לעיל פ' ג': טז בכורות ה'. ירושלמי פ"ק דסנהדרין: יז ב"ר פ' ס"ד. ירוש' שקלים פ"ב: יח בבלי וירוש' פ"ק דסנהדרין. וספרי ח' א' פיסקא ל"ט: יט לקמן פ' י"ד סי' כ"ז: כ ספרי נשא פיסקא ל"ט ובהעלותך פיסקא כ"ט: כא חולין כ"ד. ספרי בהעלותך פיסקא כ"ג: כב ב"ר פ' ל'. שקלים פ"ח. חולין ע'. תנחומא ויקהל. תנ"כ פ' ע"ט: כג תנחומא ויקהל:

מתנות כהונה

פירושו ולולי הוא מלא מסורסין על הסלון דלך כבוד ועיין ערך קסבל: ת"צ ורע"ג וכולהם: שלכך גרסי': כ"ב אלף שלא מאות גרסינן: לחש לי. משה רבי לחש באזני במה שכתבו בתורה וכדמפרש ואזיל: גנבן העלימם והשמיטם בכללם בסוף: כתב על כ"ב גרסי': הימך כמו הימך כלומר ממך ודעתך: נתמצו לשון מין חסים כלומר כבר כלו כולם: היה נותן. בירושלמי סוף פ"ק דסנהדרין פריך ח"ל הגע עצמך שעלו כולן לוי א"ל מעשה נסים היו ומסורגין עלו עכ"ל פי' שלא יכול להיות שיעלו כולם בן לוי אף אותן רע"ג היתרים על הלוים ומפני מעשה נסים כו': לתלמוד. שלמוד ה' שנים דיני עבודה: ה"ג בני אהרן עושין כשהיו מורידין כו' עד ב"ר חנינא אלא כך היו. ופי' מה היו עושין שלא יראו הארון בשעה שפורסין את הפרוכת: קונטסין כמו קונדיסין: צינורות ברזל. חד מקום למעלה כדי להגביה את הפרוכת מתוך הקורקסין דהיינו הווי"ן שהיה תולה בו: ה"ג ומרפין את הקורקסין או ופורקין: כדי שלא יראו גרסי': אמרו הפרוכת כו'. ע"ז סוף פרשת פקודי: ה"צ דומה לוילון: בקונטסין קונטסין: ת"נ שהמקדש מכוון כנגד בית המקדש והארון כו' ור"ל כנגד ביהמ"ק של מעלה. וכן מצאתי בתוס'

עץ יוסף

שכל מישנו בבכור בהמה טמאה וכל שאינו בבכור אדם כגון לוים וכהנים שנפסלו מק"ו כדלעיל אינו בבכור בהמה טמאה: אבל מבכור בהמה טהורה לא. פי' לא הפסדו. אלא קדוש הוא קדושת עולמים שלא יוכל לצאת לחולין ע"י פדייה: (ז) מפני שהיו ג' משפחות כו'. (ותיבת ומשה מיותר) וכן שלשתן כצ"ל: ואת קורא כל משפחה ומשפחה בפני עצמה כו'. בגרשון כתיב שבעת אלפים וחמש מאות. ובקהת כתיב שמונת אלפים ושש מאות הרי ששה עשר אלפים ומאה. ובמררי כתיב ששת אלפים ומאתים הרי כ"ב ועשרים אלף ושלש מאות. ובכללן כתיב כל זכר מבן חדש ומעלה שנים ועשרים אלף: הוננטין ובבכורות דף ה' פי' קונטרוקוס: לחש לי משה רבי להם באזני. כלו' רמז לי בתורה שאדע להשיבך. וכ"ז דרך להוות וכבוד: גנבן פי' העלימן והשמיטן בכללם לבסוף: ואין בכור פודה בכור. משום שדי לבכור שיפקיע קדושת עצמו. כן אי' בפ"ק דבכורות. ועיין מ"ש לעיל סוף פ"ג: מיד נסתלק ממנו נסתר ממנו וקיבל תשובתו: (ח) בכורה של רחל. לפי שרוצה לומר שערך הבכורות כנגד ערך זה הזכירו בכח בכורה של רחל לפי שהיה בכור לה: שהם חמשה שקלים שהשקל ד' גרין: לפיכך יהיה כל כו'. אין זה טעם לפדיון הבכורות. דודאי הוא מפני שפחתו הלוים המורתם. אלא טעם ערך הפדיון קאמר (יפ"ת). ועיין בב"ר פ' פ"ד סי' י"ז: (ט) כיצד עשה להם. כלו' אחר שהעודפים רע"ג היו מוכרחים לפדות א"ע בה' שקלים דוקא. א"כ יהיה מחלוקת שכל אחד יאמר למה לא אהיה מהנפדים בלוים. ומפרש שהיה זה ע"י גורל: הימך כמו הימך כלו' ממך ודעתך: נתמצו לשון מין חסים. כלו' כבר כלו כולם (מת"כ): באותה שעה היה נותן. בירו' פריך ח"ל הגע עצמך שיעלו כולם בן לוי. א"ל מעשה נסים היו. ופי' אלא יכול להיות שיעלו כולם בן לוי אף אותן רע"ג היתרים על הלוים. ומפני מעשה נסים היו. ועיין גם ביפ"מ: (י) מלמד שלא כשקלי הדיוט שקלי הקדש כו'. פי' בשקלי הקדש היו מכוונים במשקלם שהמשקל של פרוטרוט האחת טוב למשקל של פרוטרוט האחרת. שאם היתה משקל אלמא בלא שום הכרע היה גם במשקל האחרים כן כדמות הכרע שהיה בלי שום תוספת ומגרעת. לא כדרך השוקלין שאין מדקדקין במשקל הפרוטרוט כל כך בצמצום ולפעמים יהיה בו הכרע ולפעמים לא יהיה בו. ועיין לקמן פ' י"ד סי' כ"ז: כסף הפדיום וגו' לאהרן ולבניו ע"פ ה' כאשר צוה ה' את משה. מלמד שלא נתן כו'. ר"ל שלא תאמר שמשה סמך בזה על עצמו פדיון בכור שנאמרה לו מכבר ליתן לאהרן ולבניו אלא בבכורות. וא' לו עתה בשעת מעשה שיתן לאהרן ולבניו: (יא) לפי שכל מעשה הפרשה באהרן. הביא את אהרן לכלל הדיבור. ולא שיהיה הדיבור מתחלה למשה ולאהרן בשוה. כי נבואת משה היה פה"פ. ולא כן נבואת אהרן: שכל זמן שדיבר לכהנים כו'. פי' שכל מצוה שנצטוו הכהנים מעשה בכהנים ולא בישראל אלינו נוהג רק בכהנים ולא בישראל: לשון נשיאות התנשאות ורוממות: מבן שלשים לעבודה דבן שלשים לכח לעבודת משא. וחמש שנים מקודם ללמוד עבודת משא: (יב) ומה היו בני אהרן עושים. שלא יראו הארון בשעה שפורסין את הפרוכת: קונטיסין כמו קונדיסין בלע"ז ורומחין ארוך וראשו חד: וצינורות פרכוס מזלגותיו לנורייאיה. הוא דבר חד עקום למעלה כדי להגביה את הפרוכת מתוך הקורקסין. דהיינו הווין שהיה תולה בו: לוילון בלשון רומיי יריעה ומסך (מוסף): ועל ע"ב נימין נארגת. לוי"א כלעז: כ"ד חוטין לפי שהיה עשויה תכלת וארגמן ותולעת שני ושש. וכל מין ומין חוטו כפול ששה כדאי' ביומא דף ע"א: וג' מאות כהנים לשון גוזמא. דלא היה צריך כל כך כהנים להטבילה. כדאי' בפרק גיד הנשה: מטבילין אותה דכלים הנגמרים אע"פ שנגמרו בטהרה צריכין טבילה לקדש כדאיתא במסכת חגיגה משנה ב' פרק ג' בברטנורא. ובחולין דף ע' פרש"י מטבילין אותה אם נטמאה. ועיין במסכת תמיד פרק ב' בפי' הרא"ש ובפי' גר תמיד: וב' כהנים גדולים כו'. זהו טוס כדלעיל. וצ"ל וב' כהנים נושאים כו' בקונטסין גדולים שלפני הארון. וכן הלשון לעיל בסמוך. בקונטיסון בקולנסין: (יג) שנאמר מכון לשבתך. אל תקרא מכון אלא מכוון כנגד שבתך. וי"מ פי' מדלא קאמר מכון שבתך כמו ותחת משמע השמים מכון שבתך. משמע שמכוון לשום הוא שבתך דהיינו השמים: המקדש מכוון כו' פי' המקדש של מטה מכוון כנגד המקדש שלמעלה

שמים וארץ שהיה בהם מושבו של הקב"ה שנא' (שמות כה) כרוב א' **מקצה** מזה וגו'. וכשם שהשמים פותח את אוצרו לארץ שנא' (דברים כח) **יפתח** ה' לך את אוצרו הטוב את השמים. כך השכינה נתונה למעלה משתי כרובים שנתונין מזה ומזה הם מכוונים זה לזה. שנא' (שמות כה) ופניהם איש אל אחיו. כנגד כסא הכבוד שמכוון כנגד הקב"ה שנא' (תהלים נ) מציון מכלל יופי אלהים הופיע. ואף בשעה שהיו נוסעים לא היו פורסין עליו לא בגד ארגמן ולא תולעת שני אלא בגד כליל תכלת. כד למה שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנא' (יחזקאל א) וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר וגו'. ללמדך שהארון היה דומה לכסא הכבוד. ולכך נאמר בו כליל תכלת שכולו היה דומה לו. ולפי שהארון דומה לו לכך היה הבגד תכלת מלמעלה פניו כנגד הרקיע הדומה לו. מה שאין את מוצא כשאר כלים שיהא בגד תכלת מלמעלה אלא בגד תכ"ת מלמטה וכסוי עור תחש מלמעלה. אבל בארון כסוי עור תחש מלמטה ובגד תכלת מלמעלה. ועוד בארון נא' בו כליל תכלת מה שלא נאמר בכולם כליל תכלת. למה שהוא חשוב מכל כלי המשכן: (יד) ר' שמעון אומר כה ג' כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהם. מעשה הארון כנגד בעלי תורה שהם ספונים. שלכך כתב מלמעלה שכל הזוכה לתורה כאילו זוכה למלכות וכהונה. וכה"א (משלי ח) בי מלכים ימלוכו וגו'. מעשה השלחן כנגד מלכות בית דוד. שהשלחן מכסין בתכלת כנגד דוד שהיה צדיק וכרת לו הקב"ה ברית מלכות לו ולבניו. ולכך הפריש כליו ממנו וכסה בתולעת שני. שע"י חטא בניו נחלקה מלכות. ולכך היה הוא וכליו בכסוי אחד שבסוף מלכות חוזרת להם בבתחלה: (טו) ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת. על כל כלים העומדים בהיכל היו פורשים בגד תכלת מפני שהשכינה שורה שם דוגמת מקום שכינתו של מעלה הדומה לתכלת. באיזה צד היו עושין היו נותנים על גופו של שלחן בגד תכלת להבדיל בינו ובין כליו. ואח"כ נותנין כליו עליו שנא' ונתנו עליו את הקערות וגו'. הקערות אלו דפוסין שהיו עושין את לחם הפנים בדפוס. ואופין אותו בתנור כדפוס וכשהיו מוציאין מן התנור היו מחזירין אותו לדפוס שלא ישבר הלחם. ג' דפוסין היו שם אחד לתנור ואחד לבצק וא' שהוא רודה נותנן לדפוס כדי שלא יקלקלו את הלחם. את הכפות אלו בזיכי לבונה שהיו נותנין על גבי המערכות כמד"א (ויקרא כד) ונתת על המערכת לבונה זכה. הא כאי צד מסדרין לחם הפנים נותן ו' חלות לסדר זה ו' חלות לסדר זה. אם נתן ח' חלות לסדר זה וד' חלות לסדר זה. או שעשה ג' סדרים של ד' ד' לא עשה כלום. עשה ב' סדרים של י"ב ר' אומר רואין את העליונות כאילו אינן והתחתונות כשרות. באי צד מסדרים את הבזיכין. נותן בזיך א' ע"ג סדר זה ובזיך אחד ע"ג סדר זה. אם נתן בזיכין בלא לבונה או לבונה בלא בזיכין או שהיה דבר חוצץ בין הבזיכין ללחם ובין הלחם לשלחן הרי אלו פסולין. אבא שאול אומר בתוך ב' טפחים שבין האדם לחבירו היה נותנן ומה אני מקיים ונתת על המערכת לבונה זכה שהיא כולה סמוכה למערכה. ואת המנקיות אלו הקנים כ"ח קנים של זהב חלולין מקבלין טומאה היו שם י"ד לסדר זה וי"ד לסדר זה. נכנס בע"ש ושומטן ונותנן לארכו של שלחן. כל הכלים שהיו במקדש ארכן לארכו של בית חוץ מן הארון שהיה ארכו נתון כנגד רחבו של בית. כך היו בדיו נתונין כך היה נוטל. כיצד מסדירין אחר שבת היה נכנס מגביה ראשה של חלה ונותן קנה תחתיה מגביה ראשה האחר ונותן קנה תחתיה ואחד באמצע. ג' תחת כל חלה וחלה וב' תחת העליונה שאין עליה משוי. והתחתונה נתונה על טהרו של שלחן. ולמה היו נותנין קנים ביניהם כדי שישלוט הרוח בהם ולא יתעפש הלחם. ולמה היו הקנים עשויים כחצי קנה חלול כדי שלא יתיקרו על הלחם. ולכך כתיב בצווי ומנקיותיו אשר יוסך בהן שהיו מעמידין הלחם כמין סוכה. שכל חלה וחלה נעשית סוכה לזו שהיא תחתיה. ואת קשות הנסך אלו סניפין ד' סניפין של זהב עושין לו וקרניו היו שם שבהן סומכין את החלה התחתונה ב' לסדר זה וב' לסדר זה מפני שהחלות דומות לספינה כדי שלא תהא רוקדת. והיו הסניפין כנגד הלחם כדי שיהיו הסניפין מגביהין את הלחם מע"ג השלחן. ומהו שאמר הכתיב (במדבר ד) קשות הנסך שאף הם היו מעמידין ראשי החלות התחתונות למעלה שלא היו נוגעין בשלחן והיו מסיכות על השלחן אבל אמצעית של חלה תחתונה נוגעת בשלחן לפי שחלה עשויה כמין ספינה רוקדת יורה מלמטה ונסבה ורחבה למעלה. ולחם התמיד עליו יהיה מכאן אתה למד שאף בשעת מסעות היה עליו לחם. ופרשו עליהם בגד תולעת שני על הכלים ועל הלחם. ואח"כ היו מכסין השלחן וכל הכלים אשר עליו בכסוי עור תחש והיו משימין בדיו לישא אותו בהם שנא' וכסו אותו במכסה עור תחש ושמו את בדיו: (טז) ולקחו בגד תכלת וכסו את מנורת המאור. אף המנורה לפי שעומדת בהיכל היא וכל כליה הנכנסים לשם היו מכסים בבגד תכלת הה"ד ולקחו בגד תכלת וכסו וגו'. במנורה לא היה מפריש בינה לכליה. ואח"כ היו מכסין אותה ואת כל כליה במכסה עור תחש והיו נותנין אותה על המוט לפי שלא היו שם בדים שישאו אותה בהם הה"ד ונתנו אותה ואת כל כליה וגו': (יז) ועל מזבח הזהב יפרשו

בגד

יד יוסף כד סוטה י"ז. חולין פ"ט. מנחות מ"ג. ספרי שלח פיסקא קט"ו. תנחומא שלח סי' ט"ו. ירוש' ברכות פ"ק. ולקמן פ' י"ד סי' י'. ושוח"ט מזמור כ"ד. ולק' פ' ט"ז. וזהר סוף ח"ג דף ש"א סי' ס'. כפר הכביר דף י"א: כה אבות פ' ד'. אדר"נ פ' מ"א. תנחומא ויקהל. תג"ש פ' כ"ג. ב"ר פ' נ"ד. יומא פ"ז. קה"ר פסוק טוב שם. ולקמן פ' י"ד:

מתנות כהונה

[illegible]: ה"ג מזה ומזה מכוונים זה לזה ופי' שהיו נתונים כל א' וא' על קצה הכפורת ופניהם זה מול זה. ה"ג בעלי תורה שהם ספונים. פי' חשובים: **שלכך** כתיב מלמעלה. ופרשו עליו בגד תכלת מלמעלה: **וכרת לו**. דרש כן מפני שהתכלת ירוק ככרתי: **שעל ידי** חטא גרסי': **א' לתנור**. שהיו אופין אותו בתוכו בתנור: **ואחד לבצק**. כשהיה עדיין בצק היו מתקנין אותו בדפוס שיהא עשוי כעין אותו דפוס: **רודה** מפרים ומוציא הלחם מן הדפוס ואח"כ היו נותנין אותו בדפוס ולא הניחוהו בדפוס הראשון לפי שנפחה בתנור וצריך דפוס גדול מן הראשון: **כדי שלא יקלקלו** את הלחם גרסי' וה"נ בפ' שתי הלחם ובתורת כהנים וכן אמר למעלה שלא ישבר: **כאי צד**. כמו כיצד והוא לשון קצר מן כאי זה צד כלו' באיזו צד ואופן היה נעשה: **או שעשה** ג' גרסי': ה"ג סדר זה ובזיך א' על גבי סדר זה וכל הענין מבואר בפרק שתי הלחם במסכת מנחות: **הרי** אלו פסולין גרסי': ה"ג של זהב חלולין ומקבלין טומאה היו שם כו' עד לארכו של שלחן: **בערב** שבת. פירוש בליל שבת: **ונותנין** כו'. פי' על הכנסה היו מניחין לארכו של שלחן דאילו על השלחן לא היה מקום פנוי להניחן לארכן כן פירשו שם התוספות: **סמוכה** למערכת. דריש על המערכה סמוך כמו ועליו מטה מנשה בפירושו סמוך כדאיתא בפ' שתי הלחם: **ה"ג** סניפין של זהב עושין לו: **וקרניו** היו שם וכו' שבראש כל סניף היו ב' קרניים כזה. ושוליו של לחם התחתון שהיה חד כשולי הספינה היה נכנס מכוון בין שתי הקרנות ואע"פ שגם ה' לחמים שעליו היו נ"כ כספינה רוקדת מ"מ לא היו הסניפין סומכין אלא התחתון וכן הוכיחו שם התוס' לפי שא"א כלל בלא העמדה והעליונות היו מונחים על התחתונות ונסמכין ע"י כ"ח קנים כדאיתא בפ' שתי הלחם וכל זה למאן דאמר בלחם הפנים היו עשוי כמין ספינה רוקדת כלומר חד למטה שמרקד והולך מהרה אבל למאן דאמר שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה היו באותן סניפין פגולין הרבה כמין ראשי הקנים שהיו מונחים על הלחם. ויש"ג כמין דקרנין היו שם וכן הוא בפ' ב' הלחם: **שלא** תהא רוקדת. מרקד ונופל לצדדין כך יש לפרש גי' הספר וטוב להגיה דומות לספינה רוקדת כו' עד כדי שיהו הסניפין מגביהין וכו' וכ"ה בא"א: **כנגד** החלה כלומר תחתיו ממש ושוה לו: **ונסבה** ורחבה למעלה גרסי' ולשון המקרא ביחזקאל מ"א: **על הכלים** וכו'. אבל לא על השלחן עצמו: **לפי** שעומדת בהיכל

ט'

עץ יוסף

שלמעלה: **כנגד הכסא** הכבוד של מעלה שנא' (ירמיה י"ז) כסא כבוד מרום מראשון. ובאיזה מקום הוא. מקום מקדשנו כן הוא בתנחומא: **כשרפים שהם** עומדים ממעל לו. ר"ל למעלה על כסא הכבוד. וכן פי' רבינו בחיי כוונת המדרש וז"ל כי הכפורת שעל הארון נגד השרפים שעל הכסא שנא' שרפים עומדים ממעל לו: **שהיה בהם** מושבו של הקב"ה. שנא' ודברתי אתך שם מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים: **שנתונין מזה ומזה** פי' שהן נתונין כל א' וא' על קצה הכפורת. ובתנחומא גרס שנתונים מזה ומזה מגדלין לישראל בלוחות שנא' בהם מזה ומזה הם כתובים. מכוונים זה לזה כו': **מציון מכלל יופי** פי' שהוא כלול יופי של מעלה: **שתכלת דומה לים** שתכלת נבע ירוק של חלזון. פי' חלזון הוא דג ועולה מן הים פעם אחת לע' שנה ומראית דמו דומה לים (מזרחי): **כמראה אבן ספיר** דמות כסא. הרי שהכסא דומה לספיר. והרקיע דומה נ"כ לספיר שנא' (שמות כ"ד) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וגו' דהיינו רקיע. ועיין מנחות פ"ד בתוס' ד"ה רקיע: (יד) **וכתר** שם טוב עולה על גביהן. בשמ"ר פ' ל"ד סי' י' ושם נתבאר: **ספונים** חשובים: **שלכך כתיב מלמעלה** ופרשו עליו בגד תכלת מלמעלה: **כאילו זוכה למלכות** לכן בתכלת שהוא לבוש מלכות כמ"ש (אסתר ח') בלבוש מלכות תכלת: **ברית מלכות** לו ולבניו וגו'. ולפי שהתכלת ירוק ככרתי לכן אמר וכרת לו הקב"ה ברית כו': **ולא הפריש** כליו ממנו. מלת ולא מיותר וצ"ל ולכך הפריש כליו ממנו וכסה בתולעת שני כו'. ובתולעת שני מרמז על החטא כמ"ש אם יהיו חטאיכם כשנים. ועי"ז החטא נכסה מבניו המלוכה: **ולכך היה** הוא וכליו כו'. נ"ל ואח"כ היו מכסין אותו ואת כליו בכסוי אחד (א"א): (טו) **דוגמת** מקום שכינתו כו'. כדאי' לעיל סי' י"ג: **אחד לתנור** שהיו אופין את לחם הפנים בתוכו בתנור. וזו היתה של ברזל לפרש"י בחומש. אבל ברמב"ם א' שהיה של זהב: **ואחד לבצק** לפי שהחלות היו דומות לספינה כדלקמן סי' ט. לכן היו צריכין לתקן הבצק בתוך הדפוס שיהא עשוי כעין הדפוס. ודפוס זה היה של זהב (רמב"ם): **ואחד כשהוא** רודה כו'. ובמנחות דף צ"ד ע"א פריך הגמרא ולהדרה לדפוס קמא אחר שרדה מן התנור היינו לדפוס שתיקנה בו. ומשני כיון דאפי לה נפחה. וצריכה דפוס גדול מן הראשון. ואותה דפוס שלישי של זהב היה כמו שפרש"י בסדר תרומה: **אלו בזיכי לבונה** פי' בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות: **באי צד** כמו כיצד. כלומר באיזו צד ואופן היה נעשה: **רבי אומר** רואין את כו'. [illegible] שאול דלקמן בסמוך שלא היו נותנין הבזיכין על החלות אלא על השולחן סמוך להם. ועיין מנחות דף צ"ח ע"א: **בתוך ב'** טפחים כו'. עי' במשנה מנחות פ' י"א ותבין: **אלו הקנים** שמקיימין הלחם מעיפוש: **מקבלין טומאה** מיותר (א"א). אבל בתו' שם מנחות צ"ו א'. ובאמת קנים אלו שהיו של זהב מקבלין טומאה בכל ענין שכלי מתכות פשוטיהם טמאים: **י"ד לסדר** זה כו'. ששה חלות היו בכל סדר. והחלה התחתונה היתה יושבת על טהרו של שולחן ובין החלה התחתונה לשניה היה נותן ג' קנים. וכן בין שניה לשלישית ובין שלישית לרביעית ובין רביעית לחמישית. הרי י"ב קנים. ובין החמישית לששית לא היה נותן אלא ב' קנים. שלא היה על החמישית משא כבידה: **נכנס בע"ש** כו' משום דסדור הקנים במערכה החדשה וגם נטילתן מעל הקנים אינו דוחה את השבת. לכן היה נכנס הכהן בע"ש סמוך לכניסת שבת ושומטן להקנים מבין כל לחם ולחם ומניחן לארכו של שולחן. ופירשו התוס' לארכו של שולחן על הרצפה היו מניחן לאורך השולחן ועיין הרי"ם: **ארכן לארכו** של בית. ממזרח למערב היו מונחים בארכן: **חוץ** מן הארון כו'. כדי הבדים שבארון היו נראין ודוחקין בפרוכת ודומין כשני דדי אשה שנ' (ש"ה א') ויאריכו הבדים ויראו. והבדים לרחבו של ארון היו מונחין. נמצא ארכו של ארון לרחבו של בית: **כיצד מסדירין** את הקנים: **שלא יתיקרו** שלא יכבידו על הלחם: **שהיו מעמידים** הלחם כמין סוכה כו'. ובמנחות דף צ"ז א' שמסככין בהן את הלחם. ופירש"י שעל הלחם מסככין הקנים בין חלה לחברתה. וכן פי' רש"י בחומש: **ד' סניפים** של זהב כו'. עי' פירש"י בחומש: ד' סניפים של זהב עושין לו מפוצלות מראשיהן כמין דקרנין שהיו שם שבהן סומכין כו' מפני שהחלות דומות לספינה רוקדת והיו הסניפין כו'. כצ"ל (א"א). (עי' מנחות צ"ד ע"א) ספינה רוקדת פירוש כמין ספינה שאין לה שוליים אלא מלמעלה רחבה ומלמטה כלה והולכת עד כאצבע ופני ראשיה חדין והולכין ואין נוגעין במים ולהכי קרי לה רוקדת שמרקדת והולכת מהר. ועיין בגמ' שם דפריך הכי סמכו ליה סניפין ללחם (והלא אין הסניפין ניטין אלא מצד ראשו של לחם ואין יכול לסמוך פני שאר דופנותיו שלא ישבר) ומתרץ דעגיל להו מיעגל (פי' אין הסניפין עומדין זקופין אלא עשויים כחצי מעגל שקורין צירק"ל) ואותו עיגול תחת דופנו של לחם וסומך את כל הלחם. וראש הסניף סומך לראש הלחם: **והיו משימין** בדיו כו'. פי' שהיו משימין אותן לכוון יפה לשאת בהם כמ"ש הרמב"ן: (טז) **לפי** שעומדת בהיכל. שהוא מקום קדוש מאד שהוא נגד ביהמ"ק של מעלה. לפיכך היו מכסין אותה בתכלת הדומה לרקיע כמו

ספיר

בגד תכלת. אף מזבח הזהב לפי שהיה עומד בהיכל היו מכסין אותו בבגד תכלת תחלה ואח"כ כסוהו במכסה עור תחש ושמו בדיו ליטול בהם שנא' וכסו אותו במכסה וגו'. אבל כליו לא היו נותנין עמו אלא לבד היו נותנין אותן על בגד תכלת ומכסין אותן במכסה עור תחש והיו נותנין אותן על המוט כדי ליטלן עליו שנא' כל כלי השרת אשר ישרתו וגו'. מה היו כליו כף ומחתה כף לקטרת סמים ומחתה להכניס בה גחלים. כו היה מניח המחתה של גחלים על גבי המזבח ומערה הקטורת שבכף לתוכה על גבי הגחלים זה היה מזבח הזהב. מזבח הנחשת שהיה עומד בחצר היו מסירין את הדשן מעליו והיו פורשים עליו בגד ארגמן להבדיל בינו ובין כליו הנתונין עליו הה"ד ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן. מזבח העולה לפי שלא היו בפנים לא היו מכסין אותו בתכלת אלא בארגמן למה בארגמן שהוא היה אורג את ישראל מן החטא שעליו היו מקריבין תמידין בכל יום וחטאות ואשמות ועולות ושלמים. ואחר שהיו מכסין אותו נותנין עליו כליו שנא' ונתנו עליו את כל כליו אשר ישרתו וגו': (יח) תנו אש תמיד כז אף בשבת אף בטומאה. לא תכבה אף במסעות מה היו עושין לה כופין עליה פסכתר דברי ר' יהודה. ר"ש אומר אף בשעת מסעות היו מדשנין אותה שנא' ודשנו את המזבח. על דעתיה דר"י ניחא שלכך לא הזכיר פסכתר עם כלי המזבח במסעות שנאמר את המחתות ואת המזלגות ואת היעים ואת המזרקות ואינו מזכיר סירות למה שעל גבי האש היו כופין אותה. ע"ד דר"ש כל כלי המזבח לרבות את הסירות. על דעתיה דר"ש ודשנו את המזבח ניחא. על דעתיה דר"י היו מדשנין אותו והיו מניחין שם אש והוורין וכופין עליו פסכתר כדי שלא תכבה. ואע"פ שהיה הפרש כלים הנתנין בפנים לכלים העומדים בחוץ לענין בגד תכלת אבל לענין עור תחש אלו ואלו שוין שנאמר ופרשו עליו כסוי עור תחש ושמו בדיו: (יט) מה ראה המקום לצוותן כך ארון תחלה ואח"כ שלחן ואחריו מנורה ואחריו מזבח הזהב ואחריו מזבח העולה אמרו רבותינו פירוקן בשעת מסעות כעמידתן בשעת חניית מסעות מה בשעת הקמת משכן ארון תחלה דכתיב ויבא את הארון וגו' ואח"כ ויתן את השלחן ואח"כ וישם את המנורה וגו' ואח"כ וישם את מזבח הזהב וגו' ואח"כ ואת מזבח העולה וגו'. אף בשעת פריקתן ארון תחלה ואחריו שלחן ואחריו מנורה ואחריו מזבח הזהב ואחריו מזבח העולה. וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש זה הארון. ואת כל כלי הקדש אלו שלחן ומנורה וב' מזבחות וכל כליהן. בנסוע המחנה לא היה כן אלא בשעת מסעות: (כ) ואחרי כן יבאו בני קהת לשאת וגו' אמר משה לפני האלהים רבש"ע דמן של בני קהת אסור ודמן של בני אהרן מותר. א"ל הקב"ה לאו אלא אהרן ק"ק שנא' (ד"ה א כג) ויבדל אהרן להקדישו קדש הקדשים וארון ק"ק ואין ק"ק מזיק לק"ק. אבל בני קהת אינם ק"ק וארון וכל כלים הנתונים בפנים ק"ק והם מזיקים להם לכך יתנו בני אהרן דעתן שלא ימותו בני קהת. אלה משא בני קהת באהל מועד אלה במשא ואין שאר כלים במשא אלא בעגלות. וכה"א ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש וגו': (כא) ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן וגו'. הה"ד (משלי כה) אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד. אם לפני מלך ב"ו צריך אדם לנהוג שפלות בעצמו ק"ו לפני המקום. ותנינן הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. ללמדך שאין נאוה לפני המקום כח אליהו אומר כל המרבה כבוד שמים וממעט כבוד עצמו כבוד שמים מתרבה וכבודו מתרבה. וכל הממעט כבוד שמים ומרבה כבוד עצמו כבוד שמים במקומו וכבודו מתמעט. מעשה באיש אחד שהיה עומד בבית הכנסת ובנו עומד כנגדו וכל העם עונים אחר העובר לפני התיבה הללויה ובנו עונה דברים של תפלות. אמרו לו ראה בנך שהוא עונה דברים של תפלות. אמר להם ומה אעשה לו תינוק הוא ישחק. שוב למחר עשה כאותו ענין וכל העם עונין אחר העובר לפני התיבה אמן הללויה ובנו עונה דברים של תפלות. א"ל ראה בנך שהוא עונה דברים של תפלות א"ל ומה אעשה לו תינוק הוא ישחק. כל אותן ח' ימי החג ענה בנו דברים של תפלות ולא א"ל כל דבר ולא יצאת אותה השנה ולא שנתה ולא שילשה עד שמת אותו האיש ומתה אשתו ומת בנו ובן בנו ויצאו ט"ו נפשות מתוך ביתו ולא נשתייר לו אלא זוג אחד של בני אדם אחד חיגר וסומא ואחד שוטה ורשע. שוב מעשה באדם אחד שהיה מתחרט שלא קרא ולא שנה. פעם אחת היה עומד בבית הכנסת וכיון שהגיע העובר לפני התיבה לקדושת השם הגביה את קולו ואמר ק' ק' ק' ה' צבאות. א"ל מה ראית שהגבהת קולך. אמר להם לא זכיתי לא למקרא ולא למשנה ועכשיו שניתנה לי רשות לא אגביה את קולי ותשוב נפשי עלי. ולא יצאת אותה השנה ולא שנתה ולא שילשה עד שעלה אותו האיש מבבל לא"י ועשאוהו שר החיל של קיסר ומינוהו ראש על כל בירניות שבא"י ונתנו לו מקום ובנה עיר וישב שם וקראו לו קילונו לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות. מכאן אתה למד שלא ינהג אדם נאוה לפני המקום שכל המתגאה לפניו מתבזה וכה"א (ש"א ב) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. וכן את מוצא בדוד מלך ישראל שלא נהג עצמו בגאות לפני המקום אלא ביזה עצמו לפניו כהדיוט להרבות כבודו של מקום. אימתי בשעה שהעלה הארון מבית אבינדב אשר בגבעה להביאו לירושלים הה"ד (ש"ב ו) ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלשים אלף. אמר דוד איני מעלה את הארון בחשאי מיד נתייעץ עם שרי האלפים והמאות שישלחו בכל א"י שיתקבצו אליהם וילכו להעלות הארון שנא' (דה"א יג) ויועץ דוד עם שרי האלפים והמאות לכל נגיד (שם) ויאמר דוד לכל קהל ישראל אם עליכם טוב ומן ה' אלהינו וגו' ויקבצו אלינו ונסבה את ארון האלהים אלינו וגו'. מיד אמרו לו כולם עשה כמו שאתה חפץ שנא' (שם) ויאמרו כל הקהל לעשות כן כי ישר הדבר בעיני כל העם. מיד שלח וקיבץ כל ישראל שבכל א"י שנא' (שם) ויקהל דוד את כל ישראל מן שיחור מצרים ועד לבא חמת להביא את ארון האלהים מקרית יערים. כמה זקנים מינה דוד שם. א"ר ירמיה בן אלעזר ור' ברכיה בשם ר' אבא ב"כ כט צ' אלף זקנים מינה דוד ביום אחד ולא מינה את אחיתופל עמהם וקדשן שיהא עושין דרגון לפניו הה"ד ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלשים אלף ויוסף תלתין אלפין. עוד ל' אלף. ל ופשוטיה דקרייה ל' אלפין הרי צ' אלפין. מיד הלכו לגבעה להעלות משם הארון שנא' (ש"ב ו) ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה וגו'. כתוב אחד אומר (דה"א יג) ויעל דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון האלהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם וגו'. וכתוב אחד אומר

ויקם

יד יוסף כו פ"ו דתמיד: כז ספרא ריש נו. ירושלמי בפ"ד דיומא: כח סדר"א ח"א פי"ג: כט ירוש' פרק חלק. ילקוט ש"ב ו'. תנ"ש פ' כ"ס: ל כתב הכלי יקר על נ"ך. יתכן שהשלשים אלף שנזכר בפסוק מפורש הם היותר מעולים. והששים אלף האחרים מהבנו"ס גרועים מהם עכ"ל:

מתנות כהונה

כו'. שהוא נגד כ"ה של מעלה לפיכך היו מכסין אותה בתכלת הדומה לרקיע כמו שפי' למעלה: אותם על המוט גרסי': ה"ג זה היה מזבח הזהב מזבח הנחשת כו' שאורג כו' כלומר מבדיל ומאיל: תנו כיון תנו רבנן: תנו אש תמיד גרסי': אף בשבת כו'. תמיד קדרים: פסכתר כשיפה של נחושת: סירות היינו פסכתר וכ"ה אונקלוס סירותיו פסכתרוותיה: ה"ג בקודש הקדשים וארון קדש קדשים ואין קדש קדשים מזיק לק"ק אבל בני קהת אינם קדש קדשים וארון וכל כו': בירניות מקומות המבצרים: קילוני נראה שהוא לשון קול על שם שזכה לכך על שהגביה קולו בעניית אמן או הוא לשון גזירה כמו קלוון אבל שפי' נוהר אני ופי"ש שהיה נואר על כל קראוהו כן: איני מעלה את הארון בחשאי. ע"ד גרוע עם הדרת מלך: שיתקבצו אליהם גרסי': ה"ג כמה זקנים מינה דוד שם. דוד שם היה ממנה נשיאים וזקני העדה ודייק מדכתיב ל' אלף ובד"ה כתיב שקבץ כל ישראל שמע מינה אלו ל' אלף היו זקנים: דרגון בערוך משמע שמירה ומגן: ה"ג בירו' דפ' חלק ויוסף ל' אלפים עוד ל' אלפים ופשוטה דקרייה ל' אלפין הרי נ' אלפין: ופשוטה דקרייה. פשוטה של מקרא:

אבר

עץ יוסף

ספי' למעלה: (יז) היה מניח המחתה כו'. עיין פ"ז דתמיד: הה"ד ודשנו את המזבח. פי' יטלו את הדשן מעליו: שאורג כו'. מפרש שהוא מלשון כל מכל ארג נכסי: (יח) אף בשבת דלהכי אמר תמיד לומר בלא היה שבת וטומאה מונעין אותו אלא בשבת יבעיר. ואם נטמאו כהנים היו מבערין בטומאה (ק"א): לא תכבה קרא יתירא הוא לזה דרשו אותו במסע המחנות במדבר ממקום למקום ולזה אמר לא תכבה שירצה לא תכבה אותה בשביל טורח המסעות (ק"א): מה היו עושין לה. כדי שלא תשרוף האש בגד הארגמן אשר היו פורשין עליה דכתיב ופרשו עליו בגד ארגמן: פסכתר כלי גדול מחזיק להק. והיא קדירה גדולה דתרגום סירותיו פסכתרותיה: אף בשעת המסעות היו כו'. כן הוא בילקוט סדר זו. אבל בת"כ סדר הנ"ל א' ר"ש אומר אף בשבת ומסעות מדשנין אותה. ולפי גרסתנו ה"ק ליה ר"ש לר"י אתה אומר לא תכבה אף בשעת המסעות זה אינו שהרי בשעת המסעות היו מדשנין אותה שהוציאו כל הדשן ולא כביא כביא שנא' ודשנו את המזבח א"כ לא הכבה הוא שלא בשעת המכשות. ונראה שגם ר"ש מודה שהאש שירדה מן השמים היתה נשארת רבוצה תחת הבגד הארגמן ולא היה שורף הבגד שעליו אף בלא פסכתר ונ"ע בגמ': ואינו מזכיר סירות היינו פסכתר: על דעתיה דר' יהודה מדשנין אותו והיו מניחין שם אש. פר"ש ס"ל ודשנו שהסירו כל הגחלים וכל האפר. ור"מ ס"ל שלא הסירו רק הדשן והיו מניחין שם אש היינו הגחלים שהיו עם האש: (יט) אף בשעת פריקתן כו'. עיין תוס' מנחות דף צ"ה ע"א ד"ה מר: לא היה כן, אלא בשעת מסעות. ר"ל בשעת שהיו מפרקין ומכניסים לנסוע אבל בשעת המסעות והדרך לא היו בני אהרן רשאין עוד לעסוק בדבר. אבל לא מכתבר לומר שבא למעט בשעת הקמת המשכן שיהיו רשאים הלוים בני קהת בעצמן לפרק ולהעמיד הכלים על מקומם. שהרי כיון שכבר הוקם המשכן התחלה ע"י בני גרשון ומררי לא היו יכולין ליכנס לאהל מועד ולק"ק לסדר הכלים שם (רד"ל): (כ) דמן של בני כו'. בכל כך הרבית להזהיר אותם ועל בני אהרן לא הזהרת כ"כ כאילו אין מקפיד עליהם אם ימותו. ואמר לו ה' לא כן אך מגיד שאהרן בעצמו קודש קדשים לכן יכול לראות קודש קדשים ולא יזיק לו. אבל בני קהת לא יוכלו לדבק בקדושה יתירא: (כא) קץ לפני המקום. לפיכך לא נהג אלעזר כבוד בעצמו ונשא בעצמו שמן המאור וקטרת הסמים כו' כמו שמסיים בסוף סימן זה: הוי עז כנמר ע' טוש"ע א"ח סי' א': וקל כנשר כמ"ש (ש"ב א') מנשרים קלו: ורץ כצבי כמ"ש (הושע ו') ונדעה נרדפה וגו': וגבור כארי כדכתיב (ש"ב א') ומאריות גברו וגו': אליהו אומר כל המרבה. תדא"ר פי"ג: וממעט כבוד עצמו כבוד שמים מתרבה וכבודו מתרבה. כצ"ל וכן הוא בתדא"ר: וכל העם עונים אחר העובר לפני התיבה אמן הללויה. כן הוא בתדא"ר: תינוק הוא ושוחק כן הוא בתדא"ר: כל אותן ימי החג ענה בנו דברים של תפלות. כצ"ל וכן הוא בתדא"ר: ולא יצאת אותה השנה ולא שילשה כו'. דבכל שנה מתו קצת נפשות מאותן ט"ו. וכן לקמן עלה לגדולה יתירה בכל שנה (רש"ש): א"ל ומה ראית בתדא"ר הגי' אמרתי לו. ואליהו ז"ל הוא שמספר שאמר לו כן: א"ל לא זכיתי כו'. שהיה מצטער על העדר ידיעתו בתורה. ולכן בעת עמדו בתפלה התפלל בכל נפשו: בירניות מקומות המבצרים (מת"כ): ובנה עיר בתדא"ר אי' בית: וקראו לו קילוני כמו קלונית פירוש דרוך ופיסור מכל מיני מסים: בדוד מלך ישראל כלו' אף שהיה מלך ישראל ועכ"ז נכנע לבו. כמ"ש ונקלותי עוד מזאת: בחשאי ע"ד גרוע עם הדרת מלך: נתייעץ עם שרי אלפים. וזה ממדת ענוה שלא עשה כי אם אחר העצה: כמה זקנים מינה דוד שם נשיאים וזקני העדה. ודייק מדכתיב (בשמואל ב ו) שלשים אלף. ובד"ה כהל כל ישראל. ש"מ אלו ל' אלף היו זקנים: דרגון הוא לשון ההמנות וכבוד: ויוסף תלתין אלפין פי' מדכתיב ויוסף מרבה שלשים אלף שהתוספת כעיקר ומדכתיב' עוד מרבינן תו שלשים אלף. ופשוטו של מקרא שלשים אלף הרי תשעים אלף. אבל באגדת שמואל דריש לה מאת כל בחור. דדריש בחור כל בחור את כל בחור (יפ"מ): מיד הלכו לגבעה להעלות משם הארון שהארון בגבעה היה בבית אבינדב שהביאוהו שם כשהחזירוהו פלשתים כמ"ש (שמואל ב ו) וכן כתיב

כה

(ש"ב ו) ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה וגו' כיצד יתקיימו שני כתובים הללו. כל ישראל הלכו לבעלתה שהיא קרית יערים והמתינו שם על הארון עד שיביאוהו מן הגבעה אבל דוד והזקנים קמו מבעלי יהודה היא בעלתה היא קרית יערים והלכו נגד הארון לגבעה להביאו מן הגבעה לקרית יערים היא בעלתה ומבעלתה יעלוהו כל ישראל עמו עד ירושלים וי"א בתחלה נמלכו שלא ילכו אלא עד בעלתה וישלח משם עד בית אבינדב אשר בגבעה להעלות משם ארון האלהים עד קרית יערים ומשם יעלו כולם עמו לירושלים. כיון שהיו שם אמר להם אין כבודו של ארון שיבא ביחידים אלא נלך כולנו לשם לכך כתיב ויקם וילך דוד לכל העם וגו'. ולמה לא הלך בתחלה אל בעלתה שהיא קרית יערים לפי שהגבעה וקרית יערים בבת אחת היו יושבים ששם היו יושבין הגבעונים שנאמר (יהושע ט) ויסעו בני ישראל ויבאו אל עריהם ביום השלישי ועריהם גבעון והכפירה ובארות וקרית יערים ונפלה קרית יערים בחלק יהודה שכן הוא מונה בחלק נחלתו קרית בעל היא קרית יערים והיא היתה גבול בין יהודה ובנימין שכה"א בגבול ארץ בנימן (שם יח) והיו תוצאותיו אל קרית בעל היא קרית יערים עיר בני יהודה וגו'. אבל הגבעה ששם היה הארון היה בגבול בנימין שכן כתיב בערי בנימין (שם) גבעון והרמה ובארות והמצפה והכפירה והמצה. ולכך באו בתחלה עד קרית יערים שהיא גבול בין יהודה לבנימין ואחר הלכו לגבעון. אשר נקרא שם שם ה' צבאות. [לא] א"ר יוחנן משום רשב"י מלמד שהשם וכל כנוייו מונחין בארון. רב הונא אמר מלמד [לב] שהלוחות ושברי הלוחות מונחין בארון. וירכיבו את ארון האלהים וגו' לא נשאו כתורה שהרי כתיב ולבני קהת לא נתן וגו' [לג] מפני מה נענש שנתעלם המקרא מעיניו מפני שקרא לד"ת זמירות שנא' (תהלים קיט) זמירות היו לי חקיך וגו'. א"ל הקב"ה ד"ת שכתוב בהן (משלי כג) התעיף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותן זמירות הרי אני מכשילך בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן יודעין אותו ולבני קהת לא נתן וגו' ואיהו אתייה בעגלה. [לד] והיה ארונא טעין כהניא לרומא וטריף לון לארעא טעין כהניא לרומא וטריף לון לארעא. שלח דוד ואייתיה לאחיתופל א"ל לית את אמר לי מה נעביד לדין ארונא דהוא טעין כהניא לרומא וטריף לון לארעא וטעין כהניא לרומא וטריף לון לארעא. א"ל שלח שאיל לאינון חכימיא דמניתה. אמר דוד מאן דידע למקימתיה ולא קם ליה יהא סיפיה מתחנקא. א"ל דבח קמוי והוא קאים. אמר הקב"ה לאחיתופל מילה דמינוקיא אמרין בכנישתא בכל יום לא אמרת ליה ולבני קהת לא נתן וגו' ודא רבתא אמרת ליה דבח קמוי וקאים. ולכך היה זובח כשהעלהו בשניה שלא יבא לידי כך שנא' (ש"ב ו) ויהי כי צעדו וגו'. ויהי עוזא ואחיו נוהגין את העגלה שנא' (שם) וישאוהו מבית אבינדב וגו' עוזא מאחריו ואחיו לפני וישאוהו מבית אבינדב אשר בגבעה וגו'. מהו שאמר הכתוב וישאוהו מבית אבינדב וגו' מה נשאו עמו ארגז ששגרו פלשתים דורון לאלהי ישראל שעליו ס"ת מונח. כההוא [לה] דתנינן ארון שעשה משה אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו באמה בת ו' טפחים. והלוחות ארכן ו' [לו] ורחבן ו' ועוביין ג' מונחות לארכו של ארון. וכמה לוחות אוכלות י"ב טפחים ונשתיירו שם ג' טפחים צא מהם טפח חציו לכותל זה וחציו לכותל זה נשתיירו שם ב' טפחים שבהם ס"ת מונח שנא' (מ"א ח) אין בארון רק שני לוחות וגו'. אין רק. אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ס"ת שמונח בארון. פירנסת ארון לארכו בא ופרנס ארון לרחבו כמה לוחות אוכלות בארון ו' טפחים נשתיירו שם ג' טפחים צא מהן טפח חציו לכותל זה וחציו לכותל זה נשתיירו שם ב' טפחים שלא יהא ס"ת נכנס ויוצא בדוחק דברי ר"מ. ר"י אומר באמה בת ה' טפחים והלוחות ארכן ו' ורחבן ו' ועוביין ג' ומונחות לארכו של ארון. כמה לוחות אוכלות בארון י"ב טפחים נשתייר שם חצי טפח אצבע ומחצה לכותל זה ואצבע ומחצה לכותל זה. פירנסת ארון לארכו צא ופרנס ארון לרחבו כמה לוחות אוכלות בארון ו' טפחים נשתיירו שם טפח ומחצה צא מהם חצי טפח אצבע ומחצה לכותל זה ואצבע ומחצה לכותל זה. נשתייר שם טפח שבו העמודים עומדין שנא' (שה"ש ג) אפריון עשה לו המלך שלמה וגו' עמודיו עשה כסף. וארגז ששגרו פלשתים דורון לאלהי ישראל מונח בצדו שנא' (ש"א ו) ואת כלי הזהב אשר השיבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו ושלחתם אותו והלך. ועליו ס"ת מונח שנא' (דברים לא) לקוח את ספר התורה הזה. בצדו היה מונח ולא בתוכו ומה אני מקיים אין בארון רק שני לוחות לרבות שברי לוחות שמונחין בארון. לפי שהלוחות השלמות [לז] ולוחות השבורות על צדיהן היו מונחות בארון לפי שלא היו עבות אלא ג' טפחים. אבל קודם שהיה הארגז דף אחד היה יוצא מן הארון ועליו היה ס"ת מונח לכך כתיב וישאוהו מבית אבינדב זה היה הארגז שעליו ס"ת מונח והיה עומד מצד ארון ברית ה'. ואחיו הולך לפני הארון. מכאן אמרו אחיו הולך לפניו. כיון שהעלו אותו היו צ' אלף זקנים מהלכין לפניו והכהנים טוענין בו והלוים מנגנין וכל ישראל משחקין מי שיש בידו לולב מי שיש בידו תוף וכלי שיר הה"ד (ש"ב ו) ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני ה' וגו' זה לולב שאדם [לח] מנענע בו. (שם) ויבאו עד גורן נכון [לט] כתיב כידון וכתיב נכון א"ר יוחנן בתחלה כידון ולבסוף נכון. (שם) וישלח עוזא אל ארון האלהים וגו' א"ל הקב"ה הארון נושאיו נשא עצמו לא כ"ש דכתיב (יהושע ד) ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם נשא ארון נושאיו ועבר. (שם ו) כי שמטו הבקר למה שמטו שהיו מוליכין אותו שלא כתורה שהן היו צריכים להוליכו בכתף וטענוהו בעגלה והלך

לו

יד יוסף לא ב"ב י"ד : לב תנחומא ויקהל סי' ז'. ברכות י"ח. מנחות נ"ט : לג סוטה פ"ז. ולקמן פ' כ"א. תנחומא פנחס סי' ה'. וכתב רש"י בדה"א י"ג שטעות דוד היה לפי שאמר דוד כל עוית שבה אלו כשהשיבוהו פלשתים על עגלה חדשה ועיין לקמן על הגליון : לד ירוש' פ' חלק. תד"א ח"א פ' ל"א : לה ב"ב י"ד. ירוש' שקלים פ"ו : לו ש"ר פ' מ"ז. וע' ב"ב תוס' ד"ה מלמד. מנחות נ"ט : לז תנחומא ויקהל סי' ז' : לח מנענע בו ג"כ לשמחה לפני ה' כמ"ש ושמחתם לפני ה' אלהיכם. וע' ויק"ר פ"ל : לט סוטה פ' ד' :

מתנות כהונה

אשר נקרא שם וגו' גרסי' : **וכל** כינויו. מייתורא דשם שם קדריש : **לא** נתן עגלות אלא בכתף ישאו : **נענש** דוד שבאה לידו שנתעלם וכו' : **התעיף** לשון כפל וכפלת ת"י ותעיף שאם תכפול עיניך לשום עין בתורה הדעת מהסתכל בהם מיד ואיננו כפרש"י. **ואיהו** אתייה גרסי בפ' אלו נאמרים. ופי' הוא הביאו על עגלה. ה"ג בירושלמי והיה ארונא טעין כהניא לרומא וכו' פי' והיה הארון נושא הכהנים למעלה וחובטן למטה לארץ : **ואייתי** והביאו : **א"ל ליה** וכו'. לשון שאלה אין אתה יכול לומר לי מה נעשה לארון זה. **דהוא** טעין כהניא גר' : **שאל** לאינון חכימיא כו'. שאל לאותן חכמים שמנית והדך קינטור א"ל כן על שלא מינה אותו עמהן ואמר **דוד** מי שיודע להקים הארון שיעמוד על העגלה ואינו מקים אותו יהא סופו בחנק : **א"ל דבח**. זבח לפניו זבח והוא עומד : **מילה** דמיניקא וכו'. דבר שהתינוקות אומרים בכל יום בבה"כ : ה"ג ודא רבתא א"ל דבח כו' ופי' וזה דבר גדול שזבח לפניו אחרת לו : **דבח** וכו' היה דוד זובח לפניו והיה הארון עומד כדאיתא דתניא פ"ק דב"ב : ה"ג אין רק אין מיעוט וכו' : **ועמודים** עומדים. עמודים של כסף היו מונחים בארון רמז לקיומם ועמידתן של ישראל כדאיתא התם : **לקוח** את ספר וגו'. סיפיה דקרא ושמתם אותם מצד ארון : לכך כתיב וישאוהו וגו'. סיפיה דקרא עם ארון האל [illegible] : **ומשחקים** לפני ה' וגו'. ובמנענעים דרש ביה לשון ניענוע : **כתיב** כידון. בד"ה גורן כידון והוא רומח או אלה : **בתחלה** כידון. על שמת עליו עוזא : **ולבסוף** כשהטעו מכים עבד שנשאוהו הלוים ולכן

כתיב

עץ יוסף

כאן וישאוהו מבית אבינדב אשר בגבעה : **כיצד יתקיימו** שני כתובים הללו. דבשמואל כתיב ויקם וילך דוד וגו' מבעלי יהודה להעלות משם את ארון **האלהים** דמשמע שהלכו מבעלי יהודה אל מקום אשר שם הארון להעלותו משם. ובד"ה כתיב ויעל דוד וכל ישראל בעלתה קרית יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון האלהים דמשמע שהארון היה שם. ובאמת היה הארון בגבעה כדכתיב (שם שמואל ב ו) וישאוהו מבית אבינדב אשר בגבעה ומפרש שכל ישראל הלכו לבעלתה שהיא קרית יערים. והמתינו שם על הארון עד שיביאוהו מן הגבעה אך דוד והזקנים שמו אל לבם שאין כבוד הארון שיעלוהו מגבעה ע"י יחידים קמו מבעלי יהודה והלכו לגבעה להביא הארון מן גבעה לבעלי יהודה ומבעלי יהודה יעלוהו כל ישראל עמם עד לירושלים. וי"א דגם כל ישראל הלכו עם דוד לגבעה מפני כבוד הארון : **אשר נקרא** שם שם ה' צבאות. פסוק הוא (בשמואל ב ו). ומדכתיב שם שם תורה על השם הוא השם המפורש וכל כינויו הם השבע שמות שאינם נמחקים. **הלוחות ושברי לוחות** כו' לכן כתיב שם שם כפול להורות על שני הלוחות אשר כל אחד נקרא בשם ה' : **לא נשאו כתורה** שהרי כתיב ולבני קהת לא נתן משה עגלות. לפי שהם עליהם לשאת בכתף : **מפני מה** נענש דוד מפני שקרא ד"ת זמירות כו'. פי' שאמר דוד כשהייתי בורח מפני אויבי וגורתי מפניו הייתי משתעשע בחקיך והיו לי זמירות לשעשועי (רש"י) : **התעיף** לשון וכפלת דמתרגמינן ותעיף. שאם תכפול עינך לשום עין בתורה הדעת מהסתכל בהם מיד ואיננו (רש"י) : **אתה קורא** אותן זמירות. כי דברי תורה הם צריכים עיון ושינון שלא ישכחו ממנו : **שאפי' תשב"ר** יודעין אותו כו' בכתף ישאו. לשון עתיד לרמוז שגם לעתיד ישאו בכתף ולא בעגלות. ודוד טעה מה שאפי' תינוקות יודעים שישאו הוא לשון עתיד (רי"ף) : **והיה ארונא** טעין כו'. פירוש והיה הארון נושא הכהנים למעלה וחובטן למטה לארץ : **ואייתי** והביאו : **אמר ליה** לית כו'. לשון שאלה אין אתה יכול לומר לי מה נעשה לארון זה : **שאל לאינון** חכימיא כו'. שאל לאותן חכמים שמנית. ודרך קנטור אמר ליה כן על שלא מינה אותו עמהן. ואמר דוד מי שידע להקים הארון שיעמוד על העגלה ואינו מקים אותו יהא סופו בחנק : **א"ל דבח** זבח לפניו זבח והוא עומד : **אמר הקב"ה** לאחיתופל מלה דינוקא כו'. דבר שהתינוקות אומרים בכל יום בבה"כ לא אמרת לו. וזה דבר גדול שזבח לפניו אחרת לו : **דבח קמוי וקאים** היה דוד זובח לפניו והיה הארון עומד : **ולכך היה** זובח כשהעלהו בשניה שלא יבא לידי כך. נראה שצ"ל שלא בא לידי כך. וכן אי' לקמן וכיון שראה דוד כו' הוסיף עוד וזבח לפניו כו' : **עוזא מאחריו** כו' מדכתיב ואחיו הולך לפני הארון. מסתמא הלך עוזא מאחריו : **שנא' וישאוהו** מבית אבינדב אשר בגבעה עם ארון האלהים מה נשאו עמו. כצ"ל ור"ל מדכתיב וישאוהו מבית וגו' עם ארון האלהים דמשמע עוד ד"א נשאו עם ארון האלהים : **ארגז ששיגרו** פלשתים כו'. ואפשר שלא הזכירו בפרטות לפי שהיה מפלשתים : **כההוא** דתנינן בפ"ק דב"ב : **ארון שעשה** משה אמתים וחצי ארכו. כצ"ל : **באמה בת** ו' טפחים. ר"מ לטעמיה דאמר כל האמות היו בינונית : **והלוחות ארכן** ו' ורחבן ו' וכן הוא בב"ב פ"ק. ובש"ר פ' מ"ז. אבל בתנחומא סדר כי תשא סי' ל"ו ובירוש' פ"ד דתענית אי' ורחבן שלשה : **חציו לכותל זה** שהרי מבחוץ נמדד אמתים וחצי ארכו : **ס"ת** שכתב משה. כמו שנאמר ויכתוב משה את התורה : **אין רק** כ"ל אין הוא מיעוט. וגם רק הוא מיעוט. ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ס"ת : **פירנסת** פי' פירשת וכדי מדתו לארכו : **רי"א באמה** בת ה'. ר"י לטעמיה דאמר אמת הכלים באמה בת ה'. עיין מנחות דף צ"ו ע"א במשנה : **אצבע ומחצה** באצבע קטנה קאמר. שהטפח ד' אצבעות בגודל. וה' באצבע. ו' בקטנה : **שהיו העמודים** עומדים שני עמודי כסף כמין עמודי ס"ת שוכבין לארכו והלוחות ביניהם שנא' עמודיו עשה כסף (רש"י) : **מונח בצדו** של ארון : **ועליו ס"ת מונח** אבל מעיקרא היה מונח בדף היוצא מן הארון (רש"י) : **לקוח את** ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'. כצ"ל : **לרבות שברי** לוחות שמונחות בארון. כצ"ל : **מכאן אמרו** אחיו הולך לפניו ועוזא מאחריו. כצ"ל. דמדכתיב שאחיו הולך לפניו מסתמא עוזא מאחריו כמש"ל : **והכהנים טוענים בו** מאליו באלפיך כתב שכראות דוד מיתת עוזא א"כ בא לנסות בכהנים והיו מיד הכהנים מסתכנים : **זה לולב** שאדם מנענע בו. ובמנענעים דרש לשון נענוע. **בתחלה כו'** ולבסוף כו'. פי' בתחלה כשלא נשאוהו הלוים היה כידון פי' שבר וחורבן שנהרג עוזא וגם הכהנים היו בסכנה. ולבסוף כשנשאוהו הלוים היה נכון שעזר אלהים את הלוים : **הארון נושאיו נשא** כשעברו ישראל את הירדן : **נשא הארון נושאיו** שהכהנים עמדו עם הארון בירדן בשפת המזרח עד שעברו כל העם. וכשעברו נתקו כפות הכהנים אל החרבה ונמלאו הירדן והכהנים מצד מזרח וכל ישראל בצד מערב. נשא הארון נושאיו ועבר. וזהו דכתיב ויעבור ארון ה' ולא כתיב נושאי הארון. ועיין בסוטה ל"ה ברש"י : **והלך לו לעצמו** שהארון דחה הבקר ושמט אותם והיה מהלך מעצמו ועוזא חשב לאחוז בארון עד יחזור הבקר למקומם. לכן ויחר אף ה' בעוזא על

עסקי

לו לעצמו. (שם) ויחר אף ה' בעזא ויכהו שם האלהים על השל. מהו על השל. ר' יוחנן ור"א ח"א על עסקי שלו. וח"א שעשה צרכיו בפניו. וימת שם עם ארון האלהים א"ר יוחנן עוזא בא לעוה"ב שנא' עם ארון האלהים מה ארון קיים לעוה"ב אף עוזא בא לעוה"ב. ויחר לדוד על אשר פרץ ה' וגו'. מהו ויחר א"ר אלעזר שנשתנו פניו כחררה מה טעם דלא כתיב ביה אף. מיד נתירא דוד להביאו אצלו שנא' (שם) ויירא דוד את ה' ביום ההוא ויאמר איך יבא אלי ארון ה'. מה עשה דוד הטהו בית עובד אדום לעמוד שם שנא' (שם) ולא אבה דוד להסיר אליו את ארון ד' וגו' ויטהו דוד בית עובד אדום הגתי. לוי היה עובד אדום הגתי שכן מיחסו עם הלוים (דה"א כו) ועובד אדום ואחיו ששים ושנים. ולמה נקרא שמו עובד אדום ע"י שעבד לפני ה' כראוי. אדום שהאדים פני דוד. הוא היה מתירא מפני הארון שלא ימיתנו והוא עובד לפניו ובירכו הקב"ה. הגתי שהיה מגת · [ס] כשחזר דוד לירושלים בא אחיתופל וא"ל דוד לא היה לך ללמד מפסוק קטן שהתינוקות קוראין (במדבר ז) ולבני קהת לא נתן וגו'. הלוים נושאים את הארון ואין הכהנים נושאין את הארון. בכתף הם נושאים את הארון ולא על עגלה. ומנין שכן הוא שכן את מוצא כשהעלהו בשניה לא היה שם כהן ולא עגלה שנא' (דה"א טו) אז אמר דויד לא לשאת את ארון האלהים כי אם הלוים. וכתיב (שם) וישאו בני הלוים את ארון האלהים וגו'. (ש"ב ו) וישב ארון ה' בית עובד אדום הגתי [סא] אמרו רבותינו שני דברים היו קודשים וגדולים ומסבורין בני אדם שהן קשים וכדי שלא להוציא לעז עליהם כתב בהן דבר גדול של שבח וברכה. ואלו הן קטרת וארון. קטרת שלא יאמר אדם קשה הוא קטרת על ידו מתו נדב ואביהוא וע"י נשרפו עדת קרח וע"י נצטרע עוזיהו. לכך כתב הקב"ה מעלה גדולה בקטרת שניצלו ישראל על ידו שנא' (במדבר יז) ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל וגו'. ארון שלא יאמר אדם קשה הוא הארון הוא הכה בפלשתים הוא הרג באנשי בית שמש הוא הרג לעוזא לכך כתב בו ברכה שנא' וישב ארון ה' וגו'. ללמדך שאין קטרת וארון הורגין אלא עונות הורגין. במה בירך הקב"ה בית עובד אדום. ר' יוסי אומר בבנים הה"ד (דה"א כו) ולעובד אדום בנים שמעיה הבכור וגו' יואח השלישי ושכר הרביעי ונתנאל וגו' פעולתי השמיני. בעון קומי ר' יוחנן מהו פעולתי א"ל על שפעל פעולה גדולה בתורה. מה פעולה גדולה פעל שהיה מדליק לפני הארון נר א' שחרית ונר א' ערבית. ר' יוסי [סב] עבד לה אפטרה מה אם הארון שלא אכל ושתה ולא מתכבד אלא בשביל שני לוחות שהיו בו זכה בית עובד אדום שיתברך בזכותו. מי שקבל חכמים ותלמידיהם במאכל ובמשתה ועל מטות כבודות עאכ"ו שישלם לו הקב"ה שכרו. [סג] אמרו על עובד אדום ח' בנים היו לו וח' כלות היו לו וכל חדא וחדא מנהון ילדה תרין בירחא הא כיצד היתה טמאה ז' וטהורה ז' ויולדת. טמאה ז' וטהורה ז' ויולדת. ט"ז לכל ירח לתלתא ירחין הרי מ"ח. ובנו ששה דכתיב (דה"א כו) ולשמעיה בנו נולד בנים וגו' בני שמעיה עתני וגו' הא נ"ד. וח' דידיה דכתיב ולעובד אדום בנים וגו' הא ס"ב. הה"ד (שם) כל אלה מבני עובד אדום המה ובניהם ואחיהם איש חיל בכח לעבודה ששים ושנים לעובד אדום. הוי כי ברכו אלהים לכך נאמר ויברך אלהים את בית עובד אדום וגו'. שמע דוד לסוף ג' חדשים שבירך הקב"ה לעובד אדום ולביתו קיבץ זקני ישראל והשרים ושרי הכהנים והלוים להעלות את הארון בשמחה גדולה דכתיב (ש"ב ו) ויגד למלך דוד לאמר ברך ה' את בית עובד אדום וגו' וכתוב אחר אומר (דה"א טו) ויהי דויד וזקני ישראל וגו'. מי העלוהו הלוים העלוהו. וכיון שראה דוד שהעלוהו הלוים ולא ניזוקו כמה שא"ל אחיתופל הוסיף עוד חבה לפניו כמ"ש אחיתופל בראשונה. הה"ד (שם) ויהי בעזור האלהים את הלוים וגו'. כתוב א' אומר ויזבחו ז' פרים וז' אילים וכתוב א' אומר (ש"ב ו) ויהי כי צעדו וגו' ששה צעדים ויזבח שור ומריא. [סד] ר' תנינא ור' מנא ח"א על כל צעידה וצעידה שור ומריא ובסוף ז' פרים וז' אילים. וח"א על כל צעידה וצעידה ז' פרים וז' אילים ובסוף שור ומריא. רבנן אמרי מקרא חד פריש לחבירו על כל ו' פסיעות ז' פרים וז' אילים. רב פפא בר שמואל אמר על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות ז' פרים וז' אילים. א"ל רב חסדא א"כ מלאת את כל א"י במות אלא על כל שש פסיעות שור ומריא על כל שש סדרים של שש שש פסיעות ז' פרים וז' אילים. (שם) ודוד מכרכר בכל עז לפני ה' וגו'. בא וראה כמה בזה דוד את עצמו לכבודו של הקב"ה היה לו לדוד להיות מהלך לפניו סתם כמלך לבוש כלי מלכותו. לאו. אלא לבש כלים נאים לכבוד הארון ומשחק לפניו מה שאפשר לומר. שנא' (דה"א טו) ודוד מכורבל במעיל בוץ וכל הלוים הנושאים את הארון וגו' וכתיב (ש"ב ו) ודוד מכרכר בכל עז לפני ה'. מהו בכל עז בכל כחו מהו מכרכר שהיה מקיש ידיו זו על זו וטופח ואומר כירי רם והיו ישראל מריעים ותוקעים בשופרות ובחצוצרות ובכל כלי שיר שנא' (שם) וכל בית ישראל מעלים את ארון ה' בתרועה ובקול שופר וכתוב אחד אומר (דה"א טו) וכל ישראל מעלים את ארון ברית ה' וגו'. כיון שבאו לירושלים היו כל הנשים מציצות על דוד מן הגגות ומן החלונות וראו אותו מרקד ומשחק ולא היה איכפת לו. הה"ד (ש"ב ו) והיה ארון ה' בא עיר דוד וגו' הרי לך שאשתו נשקפה עליו ומנין שכל נשי ירושלים כן שכן היא אומרת לו (שם) מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו. (שם) ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר וגו' כיון שראתה אותו משים עצמו כהדיוט נתבזה בעיניה. מהו מפזז ומכרכר היאך היה עושה. אמרו רבותינו היה לבוש בגדי זהב סגונין דומין לפז והיה מכה בידיו זו ע"ג זו וטופח כיון שהיה מכרכר כירי רם היה מפזז מהו מפזז שהיה הזהב המסונן שהיה עליו קולו פוזז. יכול לא היה דוד עושה יותר מזו לאו אלא הופך איספירם ומשוויר

יד יוסף ס ספרי נשא פיסקא מ"ו. ולק' פ' י"ב סי' כ"ה : סא מכילתא בשלח. ילקוט ש"ב ו'. תנחומא בשלח סי' כ"א : סב ברכות ס"ד. שהש"ר פ"ב : סג ירוש' פ' החולץ. שהש"ר פ"ב סי' ע"ז. תרגום דר"י דה"א י"ג : סד ירוש' פרק חלק. סוטה פ"ז. וילקוט שמואל רמז קמ"ב :

מתנות כהונה

כא כתיב שם בד"ה ויהי בעזור האלהים את הלוים שהיה הארון נושא את נושאיו וכ"כ הרד"ק אבל רש"י פי' בפ' אלו נאמרין שבסוף היה נכון לבית עובד שנתכבד בגללו ועיין טוב שם : **שלו** פרש"י שבא לאחוז בארון : **שעשה צרכיו** פירש"י דדרש מלשון כי ישל והלייחה דבר שמשיל ויורד מלמעלה למטה : **כחררה** שנה שלוחין על הגחלים : **מאי טעמא**. מ"ש דרשה להאי ויחר לשון חררה יותר מכל ויחר דכתיבי בתורה ומשני משום דלא כתיב ביה אף וכל אחר ויחר כתיב ביה אף והכי איתא בהדיא בפ' אלו נאמרין : **ועובד אדום**. פי' בני אדום ואחיו הכל ס"ב שכן מנה אותם בד"ה סי' כ"ו : **ה"ג אדום** שהאדים פני דוד : **פעולתי** שם בן עובד השמיני בד"ה סימן כ"ו ושאר הבנים שמותם מבוארים מעצמן ולכן לא בא עליהם וע' שם : **אפטרה** שנפטר מן האכסניא כדאיתא בפ' הרואה : **לתלתא ירחין**. שכך שהה בביתו : ובנין ששה וכו'. ובירושלמי פ' החולץ ובפ' הרואה בתלמודא דידן הגיה שאשת עובד אדום ילדה גם כן ששה : **ותמניא דידיה**. שמונה בני עובד עצמו : ולא מוקי גרסי' : **מקרא חד פרוש** כו'. ואותו מקרא שבד"ה הוא פירוש למאי דכתיב בשמואל שור ומריא היינו ז' פרים וז' אלים ויהי שור ומריא שם הכלל כמו ויהי לי שור וחמור ושש צעדים דכתיב בשמואל פירוש לויזבחו שבעה פרים שבד"ה שהיה לאחר ששה צעדים : ה"ג על כל ו' פסיעות ז' פרים : **סתם** כלומר כפשוטים בלי פזוז וכרכור : **לאו** כלומר לא עשה כן : **מה** שאפשר לומר בפיו הכל היה עושה : וכתיב ודוד מכרכר גרסי' : **כירי רם**. נוטריקון של יכרכר. כירי אדון כמו מר כירי פ'סחר וכלפי הקב"ה אמר כן או י"ל שאומר כן על הארון ע"ד ש"ה ארון הברית אדון כל הארץ ואע"ג דכירי בכ"ף היינו עבד כדמוכח בפרק כיצד מעברין ובפ' שלוח הקן נ"ל דהיינו כשהכף רפוי' או לא הוי מהדקין הכף כל כך כמו הקוף אבל כשמהדקין אותה יהיה משמעותיה נ"כ אדון : **מציצות** מביטות כד"א מציץ מן החרכים : **סגונים** מזוקקים ומצורפים אמרת ה' צרופה תרגום מימרא דה' כן יהיה כזה שהוא מסנן דבר מה במסננת כדי לזקקו : **קולו פוזז**. נצל כפעמונים

ענף יוסף

כא) [וח"א שעשה צרכיו בפניו] עיין מ"ש בענף יוסף. עוד יש ליישב ע"פ דאי' לקמן פ"ה סימן ה' שכבודו של לוי היו מסלקים ויחפים. וע"פ זה י"ל על משל דעוזא לא חלק כבוד לארון ולא חלץ מנעליו. שכל שירותו אליה מנעלים כדכתיב של נעליך מעל רגליך וגו'. ופי' צרכיו שהלך במנעלים כמו שמקנו לכך על המנעלים שעשה לו כל צרכו. דנעלה מנעלים מקרי עשיית צרכיו. וק"ל :
שסר

עץ יוסף

עסקי שלו פי' שגגו. ועיין בהלש"ך : **וחד אמר** שעשה צרכיו בפניו. דרש של מלשון כי ישל זיתך דבר שמשיל מלמעלה למטה (רש"י) ונ"ל דזה נמי גרמה לו דהא בד"ה מפורש במקרא ויכהו על אשר שלח ידו וגו' (רש"א). אך קשה מאד הדבר לפי פי' זה. לכן נראה שפי' צרכיו צרכי עצמו. כלו' שהסיח דעתו מקדושת הארון וחשש שמא ישל ואחז בו : **הארון קיים** שהרי גנוז כדאמרינן ביומא שגנזו יאשיהו : **שנשתנו פניו בחררה** שהיה מצטער על שמת עוזא על ידו. ודרש ויחר לשון חרה : **מה טעם** דרשת להאי ויחר לשון חררה. ומפרש משום דלא כתיב ביה אף. משום שהי' מיתרה אפו של דוד על משפטי ה'. רק שנשתנו פניו כאדם שמתאבל ממקרה פתאומית : **לוי היה עובד אדום**. מפני שכתוב הגתי סד"א שגר היה והלך לפרש שהיה לוי : **מיחסו עם** הלוים ששים ושנים לעובד אדום. (ד"ה א' כ"ו) כנ"ל וכדלקמן בפרשה (רד"ל) : **ובירכו הקב"ה** כמ"ש ויברך ה' את עובד אדום : **ואין הכהנים** נושאין את הארון. ר"ל שאפי' כהנים אין נושאין את הארון. רק בג' מקומות נשאו הכהנים את הארון (כדאי' בסוטה דף ל"ג ע"ב) ע"ש הדיבור : **וירץ אל** תוך הקהל וגו'. ויתן את הקטורת ויכפר על העם. ועיין מ"ש בילקוט שמואל ב' ו' רמז קמ"ב : **שנא' וישב** ארון ה' וגו'. ויברך ה' את בית עובד אדום וגו' בעבור ארון האלהים. ר"ל בעבור כבודו להסיר מעליו חרשעות שהיו אומרים שהוא של פורענות. לפיכך גלה הקב"ה שהיה של ברכה : **אפטרה** כשנפטר מן האכסניא כדאי' בפרק הרואה ואמר דרוש זה לכבוד אכסנאי : **לתלתא ירחין** שכך שהה הארון בביתו : **ובנו ששה** כו' בירו' פרק החולץ ובבבלי פ' הרואה חשוב שאשת עובד אדום ילדה ג"כ ששה : **ותמניא דידיה** בני עובד אדום עצמו : **הא שתין ותרין** הרי ס"ב ואגדה זו ס"ל שילדו בכל ב' שבועות אחד אחד. אבל בבבלי הנ"ל אי' שילדו ששה בכרס אחד : **הלוים העלוהו** מפני שהוזכרו גם כהנים בפסוק האורך לפרש הלוים נשאוהו : **ח"א על** צעידה וצעידה שור ומריא. ובסוף שבעה פרים ושבעה אילים. פי' ובסוף אחר ששה צעדים. **וס"ק** קרא דבכל אחד מששה צעדים שור ומריא. ולא נקט ששה אלא משום ז' פרים וז' אילים דמפורש בהדיא קרא דד"ה שאותן ז' פרים וז' אילים היה אחר כל ששה צעדים. והוא כדעת רב פפא לקמן בסמוך : **וח"א על כל** כו' ובסוף. פי' אחר ששה צעדים שור ומריא : **מקרא חד פריש** ואותו מקרא שבד"ה הוא פירוש למאי דכתיב בשמואל שור ומריא היינו ז' פרים וז' אילים. ויהיה שור ומריא שם הכלל. כמו ויהי לי שור וחמור. וששה צעדים דכתיב בשמואל פירוש לויזבחו ז' פרים שבד"ה שהיה לאחר ו' צעדים (מת"כ). ופי' מריא אילים שמנים : **ועל כל** שש פסיעות ז' פרים כו'. לפי שבכל פסיעה היו מקריבין פר אחד. וא"כ בפסיעה הששית היה ראוי להקריב ג"כ פר אחד. וגם כנגד כל השש פסיעות ששה פרים. ועלו במספר שבעה פרים. וכן יתבאר לקמן על כל שש פסיעות שור ומריא ועל ו' סדרים של שש שש פסיעות ז' פרים (רי"ף) : **מלאת כל א"י במות**. דעל כל פסיעה מזבח (רש"י) : **אלא על כל** ששה פסיעות שור ומריא. ולדידיה ניחא טפי דנקט בהאי קרא ששה צעדים. וקרא דד"ה ז' פרים וז' אילים היינו על כל ששה סדרים כו'. אע"ג דלא מפורש התם כלום. נלמד סתום מן המפורש מה בשמואל בשור ומריא ששה אף התם בד"ה בז' פרים ששה (רב"א) : **סתם** כלו' כפשוטיה בלי פזוז וכרכור : **לאו** כלו' לא עשה כן : **אלא לבש** כלים נאים כו'. נאים שבבגדי מלכות כדמפורש בגדי זהב סגונין דומין לפז : **מה שאפשר לומר** בפה הכל היה עושה (מת"כ) : **כירי רם** נוטריקון של מכרכר. כירי פי' אדון. וכלפי הקב"ה אמר כן. או י"ל שאמר כן על הארון ע"ד שה"כ ארון הברית אדון כל הארץ (מת"כ וע"ש) : **מריעים ותוקעים בשופרות** שמ"ש בתרועה ובקול שופר הוא כלל ופרט שמפרש אח"כ במה היו מריעים בקול שופר וחצוצרות : **וכל ישראל** כו' ר"ל ששם בד"ה מפורשים שאר כלי שיר. דכתיב שם וכל ישראל מעלים את ארון ברית ה' בתרועה ובקול שופר ובחצוצרות ובמצלתים משמיעים בנבלים וכנורות : **מציצות** פי' מביטות כד"א מציץ מן החרכים : **ותרא את המלך** דוד מפזז ומכרכר וגו' ותבז לו בלבה

ומשוויר לפניו שכן כתיב במקום אחר (ד"ה א' טו) ותרא את המלך דויד מרקד ומשחק וגו'. והיו כל הנשים מציצות עליו מן הגגות ומן החלונות ולא איכפת לו. ומהיכן את למד שהיה דוד הופך איספירס ומשוויר שכן את מוצא כיון שהכניסוהו לעיר דוד הציגוהו במקום אשר הכין לו דוד והעלה עולות לפניו הוא וישראל שכן כתיב (ש"ב ו) ויביאו את ארון ה' ויציגו אותו וגו'. תמן כתיב ויקריבו עולות ושלמים לפני האלהים. אחר שכלה להעלות ברך כל העם על שכבדו את הארון ונתן לכולם מתנות מרוב שמחתו בארון ולנשים. שנא' (שם) ויכל דוד מהעלות העולה והשלמים וגו' ויחלק לכל העם לכל המון ישראל וגו'. מהו אשפר [מה] אחד מששה בפר. אשישה אחת מששה באיפה. וי"א אשישה גרבא דחמרא. כמה דתימא (הושע ג) ואוהבי אשישי ענבים. לאחר שנפטרו כל ישראל ממנו נפנה לברך את ביתו ולשמחם מרוב שמחת הארון. יצאת מיכל לקראתו ובזתהו על שבזה עצמו לכבוד הארון לעיני הנשים הה"ד (ש"ב ו) וישב דוד לברך את ביתו וגו'. לא הניחתו ליכנס לתוך הבית אלא יצאת לחוץ והיתה מקפחתו בדברים ותאמר מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו מכאן את למד שהיה הופך איספירס ומשוויר שכן היא אומרת לו אשר נגלה היום. התחילה עושה מריבה כנגדו מבקשת לאכול פניו אמרה לו אם ראית כבודך מה נכבד היום מלך ישראל עכשיו הודעת שאתה מלך אשר נגלה היום הלוואי בצניעות אלא לעיני אמהות עבדיו ואלו הן נשי ישראל שהיא קורא אתהן אמהות. כהגלות נגלות אחד הריקים. א"ר אבא ב"כ [מו] הריק שבריקים זה ארכסיטס שאין ריקם הימנו מכל מצוה כך היה דוד מרקד לפני הארון. אמרה לו היום נגלה כבודו של בית אבא בא וראה מה בינך לבין בית אבא כל בית אבי היו צנועים וקדושים אמרו עליו על בית שאול שלא נראה מהם לא עקב ולא גודל מימיהם הה"ד (ש"א כד) ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול וגו'. מהו ויבא אל גדרות הצאן. ר' אבין בש"ר אלעזר [מז] נכנס לו לדיר הצאן גדר לפנים מגדר. ויבא שאול להסך את רגליו. עשה עצמו כסוכה עטיף פעליונים וישב לבית הכסא והוה חמי ליה משולשל ציבחר ומסלק ציבחר משולשל צבחר ומסלק צבחר. אמר דוד לית אריך מנגע בהא גופא צניעא הדא הוא דהוא א"ל (שם) הנה היום הזה ראו עיניך את אשר נתנך ה' היום בידי במערה ואמר להרגך ותחס עליך. ואחוס עליך אכ"כ אלא ותחס עליך צניעותך חסת עליך. וכך אמרה לו מיכל כל בית אבי היו צנועין כל כך ואת עומד ומגלה לבושך כאחד הריקים. כיון שנגמרה דבריה א"ל וכי לפני מלך ב"ו שחקתי והלא לפני ממ"ה שחקתי אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו. ואילו היה אביך צדיק יותר ממני היה האלהים בוחר בי ופוסל בבית אביך הה"ד (שם ו) ויאמר דוד אל מיכל לפני ה' וגו'. א"ל אביך היה מלך על ישראל בלבד אני נגיד על ישראל ויהודה הה"ד על עם ה' זה שבט יהודה על ישראל אלו שאר שבטים. ד"א א"ל [מח] של בית אביך היו מבקשין כבוד עצמן ומניחין כבוד שמים. ואני איני עושה כן אלא מניח כבוד עצמי ומבקש כבוד שמים הה"ד (שם) ונקלותי עוד מזאת ואל תאמרי שהייתי שפל בעיני אחרים ולא נבזה בפני עצמי ת"ל והייתי שפל בעיני. ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה. א"ל אותן בנות ישראל שצוותת אותן אמהות אינן אמהות אלא איסהות לוואי יהא לי חלק עמהם לע"ל הה"ד (שם) ועם האמהות אשר אמרת לוואי עמם אכברה ולפי שאמרה מיכל כן נענשה שכן כתיב אחריו (שם) ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה. והכתיב (ד"ה א' ג) יתרעם לעגלה אשתו [מט] שגעתה כעגלה ומתה היינו דכתיב עד יום מותה הא ביום מותה היה לה. אין לך אדם בישראל שביזה עצמו על המצות יותר מדוד. ה"ת דהוא אמר לפני אלהים [נ] (תהלים קלא) ה' לא גבה לבי בשעה שמשחני שמואל למלך. ולא רמו עיני בשעה שהרגתי את גלית. ולא הלכתי בגדולות בשעה שהחזירוני למלכותי. ובנפלאות ממני בשעה שהעליתי את הארון (שם) אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כשם שהתינוק הזה אינו מתבייש להתגלות לפני אמו כך שויתי נפשי לפניך שלא נתביישתי להתבזות לפניך לכבודך. כגמול עלי נפשי כהן ינקא דנפק ממעי דאימיה ואין בו רוח גסה לינק משדי אמו כן הות נפשי עלי שאיני מתבייש ללמוד תורה אפילו מקטני ישראל. א"ר אדא ב"ר חנינא א"ל הקב"ה אתה שוית עצמך לגמול. חייך כשם שאין לתינוק הזה עונות כך אין לך עונות שנא' (ש"ב יב) גם ה' העביר חטאתך לא תמות. מיכן את למד שאין אדם רשאי לנהוג גאוה לפני המקום אלא צריך אדם להתבזות על כבודו. א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום [נא] אין מעשיו של הקב"ה כמעשה ב"ו למה עביד מגידס של ב"ו יש לו כלים נאים בשעה שהוא יוצא לשוק הוא לובשם אבל בשעה שהוא עומד לבשל פושט את היפים ולובש מקורעים ווזסטא ועוד בשעה שהוא גורף את הכירים ואת התנור הוא לובש רעים מהם. אבל לפני הקב"ה בשעה שכהן גורף את המזבח ומדשנו היה לובש כלים מעולים שנא' (ויקרא ו) ולבש הכהן מדו בד וגו' בשביל והרים את הדשן למה כן אלא להודיעך שאין גאוה לפני המקום. וכן אתה מוצא באלעזר הכהן שהיה נוהג בשפלות לפני המקום. [נב] אריב"ל אלעזר היה דוכנין נשיא על הנשיאים שנא' (במדבר ג) ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן וגו'. ראה שררה שהיתה בידו. ואת סבור מפני שהיה אדם גדול היה נותן לאחרים שיטענו את הכלים שהיה עשוי לטעון אותם לאו אלא הוא עצמו היה טוען שנא' ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן וגו'. והיאך היה טוען כל אלו אמרו רבותינו כן היה טוען שמן המאור בימינו וקטרת הסמים בשמאלו ומנחת התמיד של יום תלויה בזרועו. ובין הערבים היכן היה נתון. א"ר אחא ארשב"י כמין **צלוחית** קטנה היה תלה באפונדתו. מפני

שהיה

יד יוסף מה פסחים ל"ב: מו ירוש' סוכה פ' החליל: מז ברכות ס"ב. ירוש' פ' החליל. ילקוט שמואל רמז קל"ג: מח אג"ש רבתי פ' כ"ס. ירוש' פ' החליל: מט ב"ר פ' פ"ב. אג"ש פ' י"א. סנהדרין כ"א: נ ירוש' סנהדרין פ"ב: נא ירוש' בכת פ' המגניע: נב ועיין יב"ע פסוק נביאי הלוי:

מתנות כהונה

כפעמונים: **הת"ו** יכול לא היה דוד כו': **אספירס ומשוויר**. מיני בגדים ארוכים דרך נויים והוא היה מהפך שוליהן מלמטה למעלה כדי שיהא קל ברגליו כדלקמן ובא"א כתב בשם הערוך משוויר קופץ: **ה"נ** אשפר א' מששה בכר כן הוא במס' פסחים: **נגלה** לשון גלוי: **לאכול** פניו משל הוא או נ"ל לאכל כלומר לבייש פניו: **הלוואי** כמו הלואי: **הריק** בבריקים גרסי'. זה ארכסיסם. בערוך משמע שר על הלסטים וגרס ארכלסטים ארכי כינוס שר ודיים אחד הריקים המיוחד שבריקים: **לבין** בית אבא גרסי': **כסוכה** להסך קדרים לשון סיכה: **פעליונים** וילנות סדינים או סודרים ועיין בערך פליום: **והוה** חמי ליה. דוד היה נחבא במערה והיה רואה אותו וכו': **ה"נ** בירושלמי בס' כהן גדול משולשל נבחר וכו' פי' משלשל ומוריד בגדיו מעט וריזר ומעלה אותם מעט כדי הלוכך כדאי' בפ"ב דכתובות דמהדר ליה למתא שופי' תא. וה"נ בהדיא בירושלמי דפ' החליל משלשל ציבחר ומסלק: **ה"נ** בירושלמי בפ' החליל אמר דוד לית אריך מנגע וכו'. וכי' אינו הגון לנגוע בגוף לנוע הזה: **ותחס** עליך. גם זה בפ' הרואה: **אימהות** לשון אם למקרא: **לוואי** כמו הלוואי: **שגעתה** שגעקה: **ה"נ** שאמר לפני אלהים ה' לא גבה לבי וכו'. כזה התינוק שיונק ממעי אמו: **כהן** ינקא וכו': לגמול לקטן כד"א כגמול עלי אמו: **עביד** מגידס גרסי' ופי' עושה תבשילין: **ווזסטא** לפי הענין פירושו ומלוכלכים: **ה"נ** בירושלמי בפ' המגניע אלעזר היה דוכנין וכו' ופי' לשון סררה כד"א בס' לא יחסור ריש דוכנא ועיין ערך דכן: **ה"נ** בירושלמי ומנחת התמיד של יום תלויה וכה"ע

עץ יוסף

כיון ברלתם. כנ"ל: **סנונים** בירקרק חבון מתרגמין דהנה סמיגא: **קולו פזוז** נלול כפעמונים: **אלא הופך אספירס** פי' גלבון יוני כסות הרגלים. פי' הופך עקבות כסות רגליו. ומשוויר פי' ומרקד (מוסף הערוך). אבל המעריך כתב אספירס בלבון טורקי פאקל"א מין דילוג הוא בהחדם הופך כל גופו ולכן ביזתו מיכל: **והעלה עולות** לפניו הוא וישראל כו' תמן כתיב **ויקריבו** כו' מזה התם למד בישראל הקריבו ג"כ. ובכדי לפייס שבירך כל העם על שכיבדו הארון והקריבו קרבנות: **וי"א אשישה** כו' פסחים דף ל"ו ע"ב: **גרבא דחמרא** פי' הכים של יין: **נפנה לברך** את ביתו. לשון ברכה ממש כי היום יום רצון מתקבלת שם שכינה. ובו ביום בירך את ישראל בשם ה' צבאות. ובו ביום ישב ג"כ לברך את ביתו בשם ה' צבאות: **לא הניחתו** ליכנס לתוך הבית כו'. דייק זאת מדכתיב והלא וגו' לקראת דוד וגו': **אשר** נגלה לשון גלוי. **לאכול פניו** דרך משל הוא או נ"ל לאכל פניו פי' לבייש פניו: **אם ראית כבודך** דרך תמיה ובזיון הוא כלומר היום קבלתי כבוד ממך כי הראת כבודך (זהו בלשון נקיה) וחזרה ואמרה אבר נגלה היום כלומר בגלוי ולפני מי לעיני אמהות עבדיו ואגב מפרש המדרש מניאות מיכל עד שקראה לכל נשי ישראל אמהות: **הריק שבריקים** זהו אחד הרקים. כלו' המיוחד שבהם שבריקים **ארכיסטס** ובאגדת שמואל אי' ארכיסטרים. פי' גלי' מרקדים ומכרכרים (מוסף הערוך). או פי' גדול הגנבים (מעריך): **היום נגלה כבודו** של בית אבא דייקו מדהשיב לה ה' אשר **בחר בי** מכל בית אביך. ובזה בא להבינה שלא תתכבד בבית אביה כי תחשוב כי נלקח המלוכה מבית אביה וניתנה לדוד **גדר לפנים מגדר** מדכתיב גדרות בל"ר דרשו כן. **כסוכה** להסך קדרים לשון סוכה ור"ל שסיכך רגליו בבגדיו ועשה עצמו כסוכה וכדמפרש. **פעליונים** וילנות סדינים או סודרים: **והוה חבי ליה** דוד היה נחבא במערה והיה רואה אותו משולשל נ' בהר כו' פי' משלשל ומוריד בגדיו מעט. והוזר ומעלה אותם מעט כדי הלוכך **לית אריך** כו' פי' אינו הגון לנגוע בגוף נגוע הזה: **צניעותיך חסת עליך** ואע"ג דיהיב טעמא כי משיח ה' הוא לעבדיו לדחויהו הוא דקאמר (יפ"מ) **היה האלהים** בוחר בי ופוסל בית אביך בתמיה **אביך היה** מלך על ישראל לבד. אבסר פנ"ל בית אביך והיינו היא בוכה. משום שהיא אמרה לו כל בית אבי היו צנועים ויהיוונה בזה על אים בוכה בהיה צדיק וצניע. וכמו שאמר דוד בעצמו (ש"ב ד' י"א) אף כי אנשים רשעים הרגו איש צדיק וגו' וע"ז השיב לה דוד בית אביך היה מלך על ישראל לבד. **הה"ד ונקלותי עוד מזאת**. פי' יותר ממה שעשיתי אעשה לבזות עצמי ולהקל: **ואל תאמרי** כו' ואל תאמרי שאני מרוצה ע"מ לשפל ונבזה בעיני אחרים אבל בעיני עצמי אני מכובד ת"ל והייתי שפל בעיני. **אמהות** פי' שפחות **אימהות** לשון אם שרה רבקה רחל ולאה: **לוואי יהא לי חלק** עמהם לע"ל. ולכך אומר בל' עתיד אכבדה **לעגלה אשתו** והיינו מיכל כדאמרינן בסנהדרין פרק כ"ב עגלה זו מיכל כו' הרי שהיה לה בנים. ומתרץ המדרש דעל שגעת כעגלה ומתה היא דמסקרינא עגלה. והיינו שמתה בלדתה כדאי' בב"ר פ' פ"ב והיינו דכתיב עד יום מותה ונענשה דקאמרנא היינו שעד יום מותה לא היה לה בן (יפ"מ) **הא ביום מותה** הוה לה. בגמ' סנ"ל דחו הלוי שינויא ותירצו עד אותו מעשה הוה לה ומכאן ואילך לא הוה לה: **בשעה שמשחני** שמואל למלך. נקט גובה לב בשעת המשיחה שלא היתה מכורסמת ולא היה יכול להתגאות בפוזאני רק בלב ובשהרג גלית שנכבד בפרהסיא נקט רום עינים דהוי בפרהסיא (יפ"מ) **בשעה שהחזירוני למלכות** דהיינו שהיו מחזירים אותו בעיר ויקראו לפניו אברך לא הלך בגאוה ובגודל (יפ"מ): **בשעה שהעליתי** את הארון. אמר בנפלאות על העלות הארון. על שנעשו על ידו כמה פלאים בירדן ובפלשתים. ובכמה דוכתי (יפ"מ) **כך שויתי** נפשי כו'. ופי' שויתי ודוממתי השויתי עצמי ונדמיתי לגמול **כהן ינקא** כו' כתינוק הזה שיוצא ממעי אמו כו' ומלת גמול נאמר גם על היונק אחרי גדלו מעט הקרוב לגמל: **כשם שאין לתינוק** עונות כו'. לפי שכוונת דוד היה טוב מאד: **לנהוג גאוה** אף שתכוון מפני כבוד הבריות ע"ד נהוג נשיאותך ברמה ב"ו לא ימצא כלום: **מגידס** פי' עושה תבשילין: **ווזסטא** בל' יון חגורה וכתונת פחותה נתון לפני הבגדים כדי שלא יטנפו (מוסף): **שנא' ולבש הכהן** מדו בד כו' למה כן. כלו' אמאי לבים הכי הא אין דרך העולם ללבוש בגדים נאים בגריפת תנור וכירים אלא לפי שאין גדולה לפני ה' דאפי' כשהוא לבוש בגדים נאים הוא משמש לפני ה' בעבודות השפלות. וזה להורות שאין גאוה לפניו. והא דכתיב ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים ואמרו הטעם בגדים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו. התם גנאי הדבר שישמש בעבודה שגרועה בבגדים שמשמש בהן בעבודה המעולה: **היה דוך** דוכנין נשיא על הנשיאים. כנ"ל וכן אי' בירוש' ודוך לשון דוכוס. והאי תיבת נשיא על הנשיאים הוא פי' על דוך דוכנין **ואיך היה** טוען כל אלו. כלו' איך היה יכול לטעון כל אלה וקאמר שמן המאור בימינו כו' ואף כי כל אלה היו משא כבד ככר כתב הרמב"ן דאלעזר חזק ואמיץ כיעקב אבינו. וכן מרע"ה ואהרן אחיו וקוי ה' יחליפו כח.

בזרועו

שהיה חגור מתניו בזינו כעבד לפני קונו׳ להודיעך שאין גאוה לפני האלהים פקודת כל המשכן וכל אשר בו בקדש ובכליו שעל ידו היה נותן להם הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וכל כליהם כמה דתימא ומשמרתם הארון וגו׳ ונשיא נשיאי הלוי אלעזר וגו׳ :

פרשה ה

(א) אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי וגו׳ . א וזה״ד (תהלים לג) הנה עין ה׳ אל יראיו וגו׳ להציל ממות נפשם וגו׳ . הנה עין ה׳ אל יראיו וגו׳ זה שבטו של לוי שהם יושבים ומקוים לחסדו של הקב״ה . וכי כל הבריות אינן מיחלים לחסדו של הקב״ה אלא ביותר שבטו של לוי שלא נטלו חלק בארץ אלא יושבים ומתפללים שתעשה א״י פירותיה כדי שיטלו מעשרותיהם . שאין להם כלום בעולם אלא חסדו של הקב״ה היו למיחלים לחסדו . להציל ממות נפשם מן מיתה עצמה ולחיותם ברעב אלו כ״ד מתנות כהונה שנתנו לשבט לוי . י׳ במקדש וי׳ בגבולין וד׳ בירושלים הוי ולחיותם ברעב . א״ר אלעזר בן פדת מאיזו מיתה היו נצולים אם ממיתה של עולם הרי אין בריה שאין מתה . מהו להציל ממות נפשם אלא ממיתת הארון . כיצד א״ר אלעזר בן פדת בשם ר׳ יוסי בן זמרא בשעה שהיו ישראל נוסעין היו שני ניצוצין של אש יוצאין מתוך שני בדיו של ארון כדי לפגוע שונאיהם . ומנין שכן משה אומר לישראל מה אתם מתייראין מן בני ענק וכי קשים הם מאותן שהיו באים כנגדנו והיה הארון שורפן . וכה״א (דברים ט) וידעת היום כי ה׳ אלהיך הוא העובר לפניך וגו׳ . מכאן אתה דורש שהיו ב׳ ניצוצין מקדמין לפניהם . אמר להם (שם) הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך וכיון שהיו הניצוצין יוצאין היתה האש שפה בטועני הארון והיו נשרפין ומתמעטין . ומנין שהיה שבט קהת מסועט אלא אתה מוצא ג׳ משפחות היו טוענין כל כלי המשכן . גרשון טוען כל כלי האריגה יריעות פרכת המסך והקלעי׳ . ומשפחת קהת היו טוענין הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש . ומררי טוען הקרשים והבריחים והעמודים והאדנים . את מוצא שהיו נמנים ד׳ משפחות הללו מבן חדש ומבן ל׳ שנה וכיון שהוא מונה את הגרשוני מבן חדש הוא מונה אותם ז׳ אלפים וה׳ מאות וחוזר ומונה אותן מבן ל׳ שנה ומוצא אותן ב׳ אלפים ושש מאות ול׳ הרי שהיו ק״ל יותר על שליש . וכן מררי מונה אותם מבן חדש ועולה מניינן ו׳ אלף ומאתים וכיון שהוא מייחסן מבן ל׳ שנה הוא מוצא אותן ג׳ אלפים ומאתים הרי שהיא ק׳ יותר על חצי׳ין . אבל משפחת קהת את מוצא אותן מרובין מכל המשפחות . כי מבן חדש הוא מונה אותן הוא מוצא אותן ח׳ אלף ו׳ מאות וכיון שהוא בא מבן ל׳ שנה הוא מוצאן ב׳ אלף ו׳ מאות ונ׳ . הרי שהיו אפי׳ פחות משלישיתן קי״ז . למה כן אלא כשם שאמר ר״א בן פדת בשם ר״י בן זימרא מתוך שהיתה האש יוצאה ושפה בטועני הארון הי׳ מתמעטין והיו כאו״א רצין זה נוטל את השלחן וזה נוטל את המנורה וזה נוטל את המזבחות ובורחים מן הארון מפני שהיה מזיקן והיה הארון כאילו מתבזה והיה הקב״ה כועס עליהם ושוב היו מתכלין . אמר הקב״ה למשה מה אני הורג בני קהת אם יטענו הרי מתמעטין ואם לא יטענו הרי כעס עליהם א״ל הקב״ה למשה ולאהרן עשו להם תקנה לבני קהת כדי שלא יכרתו מן העולם שלא יהו מניחין ובורחין אל תכריתו את שבט וגו׳ אלא יבא אהרן ובניו ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו כדי שלא יובלו להתחלף מעבודה לעבודה וממשא למשא הה״ד (במדבר ד) וזאת עשו להם וחיו וגו׳ . ר׳ שמואל ב״נ אמר ח״ו לא היו בני קהת מניחין את הארון ורצין לשלחן ומנורה אלא אע״פ שמתמעטין היו נותנין נפשם על הארון . וא״כ למה היה מזהיר עליהם אל תכריתו את שבט וגו׳ אלא מפני שהיו יודעין שכל מי שטוען בארון שכרו מרובה והיו מניחין את השלחן והמנורה והמזבחות וכולן רצין לארון ליטול שכר . ומתוך כך היה זה מריב ואומר אני טוען כאן וזה מריב ואומר אני טוען כאן . ומתוך כך היו נוהגין בקלות ראש והיתה השכינה פוגעת בהם . אמר האלהים למשה עשה להם תקנה כדי שלא יתכלו מן העולם אל תכריתו וגו׳ . אלא יסדרו אותם על עבודתם ואל משאם שלא יריבו זע״ז . עשה להם משה תקנה אלא שהיו מריבין זה כנגד זה זה אומר אני טוען בארון וזה אומר לאו אלא אני טוען ולא היה יודע א׳ מה קבוע לו מהו משאו . אמר הקב״ה יהיו אהרן ובניו נכנסים ונותנים לכל א׳ וא׳ טעונו שנא׳ ואהרן ובניו יבאו ושמו אותם וגו׳ :

(ב) ד״א אל תכריתו וגו׳ . ב הה״ד (משלי כב) אל תגזול דל כי דל הוא וגו׳ . אמרו רבותינו במה הכתוב מדבר אם הוא דל מהו גוזל לו אלא לא דיבר אלא במתנות עניים שהוא חייב ליתן להם מן התורה לקט שכחה ופאה ומעשר עני והזהיר הקב״ה שלא יגזול אדם מהם מתנות הראויות ליתן להם כי דל הוא די לו עניותו . לא די לעשיר שהוא עומד בריוח ועני בצער אלא אף גוזל ממנו מה שנתן לו הקב״ה . ואל תדכא עני בשער וגו׳ כמה דתימא (שמות כג) לא תטה משפט וגו׳ . ואומר כל אלמנה וגו׳ . (משלי כב) כי ה׳ יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש . וכה״א אם ענה תענה אותו וגו׳ וחרה אפי והרגתי וגו׳ . ד״א אל תגזול . מדבר בשבטו של לוי ג למה קורא אותן דלים שהיו דלים במנין מכל השבטים אין לך בכל השבטים פחות במנין כמנשה שלא עלה מניינם אלא ל״ב אלף ור׳ והם היו מבן כ׳ שנה ועד בן ס׳ חוץ מאותן שהיו מבן חדש ועד כ׳ וחוץ מן אותן שהיו מן ס׳ שנה ומעלה . אבל כל שבט לוי לא היו מבן חדש ומעלה אלא כ״ב אלף ונ׳ מאות ואהרן ובניו . למה שהיו סמוכים לקדש וכל מי שאינו נזהר כראוי מדת הדין פוגעת בהן . אמר הקב״ה לישראל הם שומרים משמרת הקדש כדי שלא תזוקו והם מתדלדלים בשבילכם אל תגזלו מהם המתנות שנתתי להם . כי דל הוא ועוד שהם דלים מנחלה שלא נטלו עמכם חלק בארץ שנא׳ (יהושע יג) ולשבט הלוי לא נתן משה נחלה . (במדבר יח) ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה וגו׳ ולא יקרבו עוד וגו׳ ועבד הלוי את עבודת אהל מועד וגו׳ . ואל תדכא עני בשער . כמה דתימא (דברים כו) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך וגו׳ . שאם עשית כן כי ה׳ יריב ריבם וגו׳ . אל תגזול דל מדבר בבני קהת למה קורא אותן דל שהיו משבט לוי שלא נטלו חלק בארץ :

(ג) ד״א אל תכריתו וגו׳ . הה״ד (מ״ב יד) ולא דבר ה׳ למחות את שם ישראל מתחת השמים . אין הקב״ה מבקש שימות אחד מהם . ראה מה כתיב (ישעיה נו) ואל יאמר בן הנכר וגו׳ . ומה על בן נכר אמרתי שלא לפסלו עאכ״ו ישראל

יד יוסף פ״ה א תנחומא ס״ח : ב תנחומא ס״ז . ולקמן פ״י סימן ס׳ : ג תנחומא ס״ז :

מתנות כהונה

ובה״ע היה היה מתן אמר רבי אחא כו׳ : ה״ג בירושלמי וכן הביא רש״י בחיי כמין לצלוחית קטנה היה תולה באפונדתו : **בזינו** כתרגומו : **פקודת כל המשכן** גרסי׳ : **ה״ג** מעשרותיהם אלא וכו׳ : **עשר במקדש**. בפסיקתא זוטרתי קחשיב להו חטאת בהמה . אשם ודאי . זבחי שלמי צבור . חטאת העוף . ואשם תלוי . לוג שמן של מצורע . שתי לחם . לחם הפנים . מותר העומר . שירי מנחות : **עשר בגבולין**. תרומה . תרומת מעשר . חלה . ראשית הגז . מתנות שהם זרוע ולחיים וקיבה . פדיון הבן . ופדיון פטר חמור . שדה אחוזה . שדה חרם . גזל הגר : ד׳ בירושלים . בכור . בכורים . התורם מתודה . ואיל נזיר : **עורות קדשים**. האשם קמפרש לאו כל א׳ וא׳ כמפשטו : **מאותן** מכל אותן שונאים שהיו באים נגדינו ולא היתה להם תקומה בפני הארון : **כנגדינו** גרסי׳ : **מכאן** אתה דורש מדכתיב אש אוכלה ושני פעמים כתיב הוא ש״מ שני ניצוצים הן : **שפה** נוגע בחוזקה כד״א ושיף ועייל : **ד׳ משפחות**. גרשון קהת ומררי ואהרן עם בניו וכן הוא לקמן בסדיא : **אצל** בני חדש של בני קהת גרסי׳ ח׳ אלף ושש מאות : ה״ג מתוך שהיתה האש : **היו מתמעטין**. ואע״פ שלפי סדר הפרשיות היה מנין קודם שנסעו הארון שהרי בראש הספר כתיב באחד לחדש השני ומטה והולך על סדר נסיעתם ובעשרים לחדש נכתב ככתוב בפ׳ בהעלותך מ״מ ס״ל דפרשה זו של אל תכריתו לא נאמרה עד אחר נסיעתן ונכתבה פה אצל סדר הנסיעות דהל״ל מהו זה שאמר אל תכריתו ומי הוא זה שהכריתן אם לא ע״י שיאות הארון ועוד דאם לא כן לא ידענו למה נחסר המנין הזה מהראשון כל זה השיעור ולא מצינו בהם חטא מפסם מות ולא בא הכתוב לפרש אלא לפרש שהיו נכרתים ע״י שיאות הארון ותחסר מהם כל כך ולכך זה הטוב אל יגרמו להם כריתה אלא אהרן ובניו יכנסו ויסדרו דבר דבור על אופניו . וכן מצאתי שוב בספר החזקוני בפ׳ פנחס בפרשה ואלה פקודי הלוי ונגמר עד ויהיו פקודיהם כ״ג אלף ופי׳ הוא ז״ל ח״ל מנין זה מוכיח שהארון היה מכלה בהם שהרי הם נמנים מבן חדש ולא נוסף במנין ל״ח שנה רק אלף ויפרש׳ שמתו תפסו מעשרים ומעלה היה מהפרש עכשיו קרוב למנין שבמדבר סיני על כרחך שמתקופה בחסרון המנין נ״ל מה שהארון היה מכלה בהם כי בלעדי זאת לא יוכל למצוא מקום לחסרון המנין והוא הדבר אשר דברתי : בתבלין מעין כלה מרובו של הקב״ה : **לא תטה משפט**. דייק מדכתיב בשער וכ״מ שנ׳ שער מדבר בסנהדרין או דיינים : **כי תכלה**. סיפיה דקרא ואכלו בשעריך : **ומה על בן נכר** גרסי׳ :

נגו

ענף יוסף

פרשה ה (א) [עשר במקדש] בפסיקתא זוטרתי והוא בברייתא בחולין דף קל״ג ע״ב . ובב״ק דף ק״י ע״ב קחשיב להו חטאת בהמה . אשם ודאי . זבחי שלמי צבור . חטאת העוף . ואשם תלוי . לוג שמן של מצורע . שתי הלחם . לחם הפנים . מותר העומר . שירי מנחות : [עשר בגבולין] תרומה . תרומת מעשר . חלה . ראשית הגז . מתנות שהם זרוע ולחיים וקיבה . פדיון הבן . ופדיון פטר חמור . שדה אחוזה . שדה חרם . גזל הגר : (וארבע בירושלים) בכור . בכורים . התורם מתודה ואיל נזיר וחזה ושוק של שלמים . ועורות קדשים היינו עור העולה והחטאת והאשם אבל עורות קדשים קלים לבעלים וכו׳ בספרי

עץ יוסף

בזרועו שמן המשחה היכן היה נתון . כצ״ל וכ״ה בירוש׳ וכ״ה מבואר בכתוב : **באפונדתו** בגד שהוא חלוק קטן ויש בו הרבה מקומות תפורים ונותנין בו דבר המוצרע להם (ערוך) : **בזינו** פי׳ כתגור : **שאין גאוה לפני המקום**. כלו׳ כי מעשיו שיהיה גאון הגדל ואינו שלו בעסיים דבר נכבד לפי הרחוק או בלתי נכבד כי הכל שוים :

פרשה ה (א) אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלוים . כצ״ל : **זה שבטו** של לוי ומנין שנקרא שבטו של לוי יראי ה׳ שנא׳ (מלאכי ב׳) והגאס ט מורא ויראתי למיחלים לחסדו שהם יושבים . כצ״ל . וכ״ה בתנחומא וילקוט : **מאותן** מכל אותן שונאים שהיו באים נגדינו ולא היתה להם תקומה מפני הארון : **הוא העובר לפניך** אש אוכלה הוא : **מכאן** אתה דורש שהיו ב׳ ניצוצין כו׳ . עיין בתנחומא סדר ויקהל סי׳ ז׳ ומ״ש שם : **מכאן אתה דורש** כו׳ . מדכתיב אש אוכלה . ושני פעמים כתיב הוא ש״מ שני ניצוצין הן (מת״כ) : **שפה** נוגע בחוזקה כד״א שיף ועייל (מת״כ) : **גרשון טוען** כו׳ פרכת המסך . הרש״ש מוחק תיבת פרכת כי שם פרכת הוא רק על אותו שהיה מבדיל בין קדש לקה״ק והוא היה במשא בני קהת : **ד׳ משפחות** גרשון קהת ומררי ואהרן עם בניו . וכ״ה לקמן בסדיא . ועיין מ״ש לעיל: **עשה להם** משה תקנה שהיו מריבין . כצ״ל (ס״א) : (ב) **לא** תטה משפט . דל״מ שנא׳ שער מדבר בסנהדרין או דיינים : **ואומר כל** אלמנה וגו׳ . פי׳ מדקך הסמיך לאיסור עני ומוכח כמו אלמנה ויתומים עליהם אין מפניהון כי ה׳ יריב ריבם . ולזה אמר אל תדכא עני בשער כי ה׳ יריב ריבם . וזהו שאה״כ כפל אל תגזול דל כי דל הוא : **דלים במנין** כי שם דל הונח על מיעוט ורזון הבשר בגוף אחד . או במ[illegible]ר הרבוי מהם דלים ורזים במנין : **למה שהיו סמוכים** לקדש כו׳ . דלוי דגם במצרים לא נכרתו מפני שלא היה עליהם שיעבוד . ומי שלא היה בכלל האמר יעשו לא היה גם כן בכלל כן ירבה וכן יפרוץ אבל היה להם להתרבות אחר כך במדבר . על זה אמרו מפני שהיו סמוכים לקדש כו׳ : **כדי שלא יזוקו** ישראל בנגעם בארון . והם דלים בשבילכם . לכן ראוי לחמול עליהם . וזהו אל תגזול דל . כלו׳ ראוי לתת מתנותיהם המגיע אף שהם דלים במספר מפני שנופלים בארון והם מוסרים א״ע לסכנה בשבילכם . ועוד כי דל הוא מנחלה ואין לו במה להחיות נפשו : **כי תכלה** ונושו ואכלו בשעריך ולכן כאן דכתיב עני בשער מוסב עליהם : **שאם עשית כן** וגולה את מתנותיהם : **אל תגזול דל** מדבר בבני קהת . מתחלה דרש על כלל לוים שעכ״פ הם שומרים משמרת הקודש משאר כלי בהמ״ק . ועתה מפרש על בני קהת שהם נופלים בארון : (ג) הה״ד ולא דבר ה׳ כו׳ . כדמסיק המדרש קי״ז : **שהיו גרים** גרורין ובתנחומא גרים גרים אלגורים : **והרג הכהנים** כו׳ ומשם בתנחומא מסג::

ישראל שהם בני. הוי ולא דבר ה' למהות וגו'. וכן הגבעונים שהיו גרים גרורים ולא היו גירי אמת אלא מן היראה נתגיירו קבלתי אותם ד ועל שבקש שאול להזדקק להם והרג הכהנים שהיו מספיקין מזונותן הרגתיו ולא עוד אלא שהבאתי ג' שנים רעב בשבילם שנא' (ש"ב כא) ויהי רעב בימי דוד וגו'. ומה אם לגבעונים שבאו אצלכם לא פסלתי. לבני אני פוסל הוי ולא דבר ה' למחות וגו' ועאכ"ו ללוים שהם משרתים לפני הוי אל תכריתו: (ד) אל תכריתו. הה"ד (נחום א) טוב ה' למעוז ביום צרה. ה אין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו מלך ב"ו שמרדה עליו מדינה הוא עושה בה אנדרולומוסיא והורג הטובים עם הרעים והקב"ה אינו כן בשעה שהדור מכעיסים לפניו הוא ממלט לצדיקים ומאבד לרשעים. חטא דור אנוש י איבד אותם והציל לחנוך (בראשית ה) ויתהלך חנוך. למה ביום צרה ויודע חוסי בו. דור המבול הכעיסו ואיבדן והציל לנח (שם ו) ונח מצא חן בעיני ה' הוי ביום צרה ויודע חוסי בו. סדומיים הכעיסו ואיבדם והציל לוט שנא' (שם יט) ויהי בשחת אלהים את ערי הככר וגו' הוי ביום צרה ויודע חוסי בו. הביא השך על המצריים (שמות י) ולכל בני ישראל היה אור הוי ביום צרה ויודע חוסי בו. יצאו ישראל ממצרים באו למדבר עשו אותו מעשה הוין משבטו של לוי שנא' (שם לב) מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי. מיד עמד משה והרג לחטאים ע"י שבט לוי שנא' (שם) ויעשו בני לוי כדבר משה. ונגף הקב"ה עושי מעשה העגל ולא נגף שבט לוי שנא' ויגף ה' וגו' הוי ביום צרה ויודע חוסי בו. אמר הקב"ה שבט לוי חסו בי וקדשו שמי בעגל הדין הוא שאדע אותם לטוב ואצילם מצרה לפיכך הזהיר למשה ולאהרן על בני קהת שהיו לוים שלא יתכלו במעשה הארון. הה"ד אל תכריתו וגו': (ה) ד"א אל תכריתו וגו'. מה כתיב למעלה וידבר ה' אל משה ואל אהרן. א"ר לוי מה עסקו של אהרן נזכר כאן אלא שהוא נותן רמז לבני קהת ואומר להם תנו דעתכם שלא לנהוג בקלות ראש ולהכנס אצל הארון. אם נהגתם בו בקלות ראש למדו מבני אהרן. אמר בני אהרן בשביל שנכנסו שלא ברשות מה כתיב בהן (ויקרא י) ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם. אף אתם תנו דעתכם שלא יגיע לכם כשם שהגיע לבני אהרן לפיכך הוא כתוב וידבר ה' אל משה ואל אהרן ורבותינו אמרו למה כתיב כאן אהרן לפי שבשעה שנצטוו בני קהת על משא הארון נתייראו התחילו צווחין על משה ואומרים הרי אנו מתים כשם שמתו בני אהרן. א"ל הקב"ה למשה כשם שעשיתי תקנה לאהרן שנא' בזאת יבא אהרן וגו' כך למשפחות הקהתי אעשה להם תקנה שלא ימותו הה"ד אל תכריתו וגו' וזאת עשו להם וגו'. ואל תתמה על זו שעשה להם הקב"ה תקנה שלא ימותו שאף ברשעים מצינו שעשה להם תקנה שלא ימותו. בשעה שפי' הקב"ה למשה ל"ו כריתות שבתורה אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים אם יחטא אדם בהן כך הוא נטרד. א"ל הקב"ה ילקו ארבעים ויצאו ידי כריתתן. וזו ששנינו כל הייבי כריתות שלקו נפטרין מידי כריתתן שנא' (דברים כה) ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא אחיך דברי ר' חנניה בן גמליאל. ומה העובר עבירה אחת נפשו ניטלת עליה העושה מצוה אחת עאכ"ו שתנתן לו נפשו. ולמה חייבתו תורה ליתן לו מלקות מ' לפי שעבר על התורה שנתנה למ' יום וגרם מיתה לעצמו שנוצר במ' יום. ילקה מ' ויצא ידי עונשו. כשם שנעשה לאדה"ר שחטא ונתחייב מיתה ונלקה מ' שנתקלל העולם בחטאו מ' קללות י' לאדם וי' לחוה וי' לנחש וי' על הארץ והאריך לו הקב"ה היום שנא' (בראשית ב) כי ביום אכלך ממנו מות תמות והוא חיה תתק"ל שנה ולא נמר יומו של הקב"ה. אם לרשעים עשה תקנה ק"ו לצדיקים הוי אל תכריתו וגו' ר' אבא בר איבו אמר די הוא שאינו מזכיר כאן אלא על המשפחה בלבד למה הוא מזכיר לכל השבט שהרי הוא אומר את שבט משפחות הקהתי אלא שהקב"ה (ישעיה מו) מגיד מראשית אחרית ומקדים דברים שלא נעשו צפה הקב"ה שקרח עומד ממשפחות קהת וחולק על משה שנא' (במדבר טז) ויקח קרח בן יצהר וגו'. ומשה עתיד לבקש לפני האלהים שתבלע הארץ אותן. א"ל הקב"ה תן דעתך זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר וגו' · חסר קרייה כלום מהו לו. א"ל הקב"ה משה לו אני שומע אבל לכל השבט איני שומע לך לכך נאמר אל תכריתו וגו': (ו) הקהתי הה"ד (ישעיה מח) למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך מדבר בישראל. למען שמי אאריך אפי אלו ישראל שייחד הקב"ה שמו עליהם אנכי ה' אלהיך. ושיתף שמו בשמם ישראל. ולכך האריך הקב"ה אפו עם ישראל שלא טרדם וגבה מהם קמעא קמעא בגלות כדי לנקותם ולא בקש למחותם שלא יתחלל שמו בהם. שכן מצינו כשהיו ישראל במצרים מרדו בהקב"ה ורצה הקב"ה לכלותם שם והאריך אפו עמהם למען שמו ולא עשה כמה דתימא (יחזקאל כ) ואומר לשפוך חמתי עליהם וגו'. וכן כשיצאו ישראל במדבר מרדו בו ובקש הקב"ה לכלותם והאריך אפו עמהם למען שמו שנא' (שם) ואומר לשפוך חמתי עליהם וגו'. וכן בני דור המדבר מרדו בהקב"ה ובקש לכלותם והאריך אפו עמהם למען שמו ונשבע שיפרע עמהם בשעבוד מלכיות. אבל לא עשה כלה שנא' ואומר לשפיך חמתי וגו' והשיבותי את ידי וגו' וגם אני נשאתי את ידי וגו'. (ישעיה מח) ותהלתי אחטם לך כדי שלא יתחלל שמו של הקב"ה בהם יביא להם קץ הגאולה ההתום שנא' (יחזקאל לו) וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים וגו' ולקחתי אתכם מן הגוים וגו'. ד"א ותהלתי אחטם לך לפי שישראל נבראו לומר תהלתו של הקב"ה כמה דתימא (ישעיה מג) עם זו יצרתי וגו' לכך כדי שיתהלל שמו בהם הקב"ה הותם לטובה כמה דתימא (שיר ח) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך. והיא גרמה להם שלא נכרתו בגלות הוי לבלתי הכריתך. ד"א למען שמי אאריך אפי מדבר בקהתים למה"ד למלך שהיה לו בן ונדבק ללסטים ונתפשו ונתפש בנו עמהם. אמר המלך מה אעשה אהרוג את הלסטים אי אפשר שהרי בני עמהם. בשביל בני הריני ז מפנה אותם עכשיו. וכך היו הלוים נושאים המשכן והיה הקב"ה מביט בקרח ובעדתו שעתידין להלוק על משה ועל אהרן. אמר הקב"ה מה אעשה לאלו להרוג אותם עכשיו אי אפשר שהרי מעורבים הם עם האחרים צדיקים. וכדי שלא יפגע בכולם מדה"ד לקח הקב"ה הצי שמו ונתן עליו יה שנתן הקב"ה עליו הקהתי ה"א בתחלה ויו"ד בסוף הרי י"ה כדי לעשות עליהם משמרת עד יבא יומם הוי למען שמי אאריך אפי וגו' לכך כתיב הקהתי כאן: (ז) וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו וגו'. וזאת עשו להם כשם שכתב באהרן זאת בזאת יבא אהרן וגו' אף כאן כתיב זאת. כמו שעשה תקנה לאהרן כן עשה להם. וחיו ולא ימותו וגו' א"ל הקב"ה עשו להם תקנה לבני קהת שיחיו ולא ימותו בגשתם אל הארון שאילולא הם לא היו ישראל קיימים. למה שארבעה משפחות הללו גרשון וקהת ומררי ואהרן ובניו מקיפין את אהל מועד שאם נטנפו ישראל בדבר והפורענות

באה

יד יוסף ד לקמן פ"ח. יבמות פרק הערל: ה תנחומא ס"ז ס' כ"ו: י כדאי' בב"ר פ"כ וכס"ף פ' כ"ג: ז בתנחומא גרס מכפר:

מתנות כהונה

לבני אני פוסל. בתמיה: **אין מדותיו** גרסי': **אנדרולומוסיא** אבדון כולל על כלם: **הורג** הטובים וכו'. לפי שאינו יודע מי מרד ומי לא מרד: ה"ג כשם שהגיע לבני אהרן לפיכך הוא כתיב כו': ה"ג ברשעים מצינו שעשה: ה"ג על התורה שנתנה לארבעים: **שנוצר במ'** גרסי': ה"ג ונתחייב מיתה ונלקה ארבעים: **ולא** גמר יומו של הקב"ה. שהוא אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול והוא לא היה חי כל אלף לקיים כי ביום אכלך מות תמות: ק"ו לצדיקים גרסי': ה"ג בר איבו אמר די הוא וכו': **אלא על המשפחה**. של קהת: **לכל השבט**. של לוי: **דברים** שלא נעשו גרסינן: ה"ג עתיד לבקש לפני האלהים: **אותן** כל השבט: **חסר** כו' בתמיה וכי חסר הכתוב כלום: **לו** על קרח וסיעתו: **שיחד** הקב"ה שמו גרסי' וגם הגירסא אפשר לישב מלשון י"ש שאל להיות: **קץ** גאולה החתום. דרש אחטם כמו אחתם ופי' אסיר ואפתח החותם כמו ודשנו פי' הסרת הדשן וכן רבים: **וכלים** ומוגעים כד"א כלאם שבי'

ט

עץ יוסף

שהרג מהגבעונים ממש וכדאי' בירוש' סנהדרין שהמית מהגבעונים ז'. שני חוטבי עצים. ושני שואבי מים. ושמש. וסופר. וחזן. ועיין ע"ד פ"ח סי' ד' מ"ש שם: (ד) **אין מדותיו** כו' אף שמדה"ד מתוחה על העולם ומוסרם לטבע הכולל אשר אינה מבחנת בין טוב לרע. עכ"ז ה' יצילם שלא כדרך הטבע: **אנדרולמוסיא** פי' אבדן כולל על כולם: **חטא דור** אנוש איבד אותם. כדאי' בב"ר פ"ה ובסוף ס' כ"ג: **הציל לחנוך** שנא' ויתהלך חנוך. וגו' ואיננו כי לקח אותו אלהים וס"ל כמ"ד בפדר"א שחנוך בא חי לג"ע. ולכן אמר שניצול מפורענות בני דורו. ודייק לה מדלא כתיב ביה לבון וימת כמו באחיך וכנגד כל אלו ההופעים שחשב פה רמז (בנחום) שכנגד דור אנוש ודור המבול אמר ובשטף עובר וגו'. וכנגד הסדומיים אמר שם אכלו (באש) כקש יבש. וכנגד המצרים ואויביו ירדף חשך: **והרג לחטאים** כו' ונגף הקב"ה עושי מעשה העגל. עיין בתנחומא פ' תשא סי' כ"ו. ובפסיק' רבתי וברש"י בחומש: **ואצילם מצרה** כלו' התבוננו כי הוא מבני לוי אשר המה קדשו שמי ואיך לא אחום עליהם: (ה) **מה עסקו** של אהרן נזכר כו'. נ"ע דהא מעשה הפרשה באהרן (אהרן ובניו יבאו ושמו וגו') (כד"ל): **למדו מבני אהרן** ולכן היה אהרן עם משה בנבואה זו כדי שיראו את אהרן ויזכרו ממעשה בניו ויזהרו מאד מזה: **כך הוא נטרד** בתמיה. וכי כך יהא נטרד מן העולם הז'. ומה יהיה ממנו. והשיב לו ה' שע"י מלקות הוא נפטר: **ומה העובר** כו' כלו' כך חסה עליו התורה שתנתן לו נפשו. אף כי בעבור המצוה: **עשרה לאדם** ובפדר"א השיב שם העשרה קללות דאדם והוה ונחש והארץ. ועיין בילקוט בראשית ועי' בעירובין דף ק' ע"ב ובאדר"נ פ"א. ועי' בהק"נ פי' הגר"א ז"ל בביאורו שם: **ולא נמר** יומו של הקב"ה. ולא כים אלו ה"ז זמן. אלא שע"ד הכאלה כשט יומו של הקב"ה אלף שנים. וזהו שנא' כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול. והוא לא היה חי כל אלף לקיים כי ביום אכלך ממנו מות תמות: **די הוא** היה די שיזכור רק המשפחה. ולמה מזכיר שבטו. רק רמז לו שפני שמשה אולי רצה בנבואה על משפחות בני קרח שיעמדו עמו וע"י זה יכלו. ואולי יעלה על הדעת מבלי לחמול עליהם. ולזה אמר אל תכריתו את כל השבט כי לא כולם רעים ח"ו: **למען אשר** לא יקרב איש זר וגו' כאשר דבר ה' ביד משה לו חסר קרייה. כצ"ל. פי' מה היה חסר אם לא היה כתוב תיבת לו. ויהו לו. על קרח וסייעתו: (ו) **שמו** בשמם ישראל. ששם אל יש בישראל: **וגבה מהם** קימעא קימעא בגלות. וזה ארובת אפים שלא גבה עונם בפעם אחת כי אם מעט מעט. שהאף והכעס היה נמשך במשך זמן ובגלל. ולא בפעם אחת ובחוזקה: **ואומר לשפוך** חמתי עליהם וגו' בתוך ארץ מצרים ואעש למען שמי וגו' וכן כשיצאו ישראל במדבר מרדו בו ובקש הקב"ה לכלותם והאריך אפו עמהם למען שמו שנא' (שם) ואומר לשפוך חמתי עליהם במדבר לכלותם ואעשה למען שמי וגו'. וכן בני דור המדבר מרדו ט'. כצ"ל. ור"ל כשיצאו ישראל ממצרים למדבר כמ"ש וימרו על ים בים סוף. וכן אח"כ במדבר חטאו בעגל ובמרגלים: **יביא** להם קץ הגאולה החתום. מרומז זאת במלת אחטם. לפי שהאף והחוטם הוגה על הכעס היוצא מהנחירים. ובסגירת האף אז אות כי נתבטל הכעס לגמרי. ואז יתחיל האהבה האמתית בין ישראל לאביהם שבשמים וזהו ותהלתי פי' למען תהלתי אחטם ואסגור כעסי בשלימות. ואביא לכם קץ הגאולה החתום: **לפי שישראל** נבראו לומר תהלתו של הקב"ה. וח"ש ותהלתי בשביל שהם מיוחדים תהלתי אחטם והסגור לך כעסי בשלימות. וזה יהיה לעת התחי' כ"ב: **ונדבק ללסטים** פי' שנדבק ללסטים במקרה שתפסו אותם והוא ביניהם ולכן חמל עליו. ואמר בשביל בני הריני מפנה אותם עכשיו. פי' אהיה מסיר הדין מהם ומכפר להם עכשיו. וכן בענייננו מפני הצדיקים שבהם הוסיף עליהם חצי שמו לבלתי יקטרג מדה"ד על קרח ועדתו בשופן להבאת היך היתה יכאו את עון המקדש: **עד יבא יומם** שיגיע בעת שחלקו על הכהונה. שאז נחלקו לצד אחר מכל הלוים. וזהו פת"א ואתפלג קרח פי' שנחלק מכלל העדה. ולכן לא הגינו הצדיקים עליהם ולא היה שמירת הקב"ה רק על הצדיקים: (ז) **וזאת** עשו להם כשם שכתוב באהרן וזאת ואו' מוסיף. כלו' הדבר האמור אצלם הכהנים כן תעשו להם. דאל"כ ה"ל לומר זאת: **ביד בני** קהת שהם שרוים אצל אהל מועד כו'. ואף בבגעת חנייתם היו כל הלוים סמוכים לאהל מועד

קהת

באה לצאת מאהל מועד מפני השכינה מיד בני קהת שהם שרוים אצל אהל מועד עומדים וכלים אותה שלא תצא עליהם מנין שנא' (במדבר א) והלוים יחנו סביב וגו'. א"ר פנחס הכהן בר חמא ואם אין את למד מכאן יש לך מהיכן ללמוד בשעה שחלק קרח על משה בא מלאך המות לצאת על ישראל ולחבל אותם ואילו יצא הרג את כל ישראל. והיה משה שרוי אצל אהל מועד שהיה מבני קהת והרגיש בו שמבקש לצאת על ישראל מיד אמר לאהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח וגו' וכפר עליהם מהרה בדילוג וזרז עצמך מה אתה עומד ומשתהא הולך מהרה אל העדה. א"ל אהרן ח מרי מה ראית א"ל ראיתי למה"מ שיצא לנגוף לשונאי ישראל כי יצא הקצף מלפני ה'. נמצאת למד שהלוים היו כלין את הפורעניות ומהן בני קהת שנושאי הארון היו. א"ל הקב"ה הם מצטערים עם ישראל כל הצער הזה ואין אתם עושים להם תקנה (שם ד) וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו: (ח) מה ראה הקב"ה להזהיר על משפחות הקהתי יותר משאר המשפחות. א"ר יהודה ב"ר סימון בש"ר שמואל בן ר' יצחק יש דבר מעולה בשבט לוי ובמשפחות קהת מה שאין בכל ישראל. כיצד כל השבטים לא איכפת להם בכלי בית המשכן אבל שבטו של לוי טוענין בכלי המשכן. מי שהוא טוען בקרשים מי שהוא טוען בבריחים מי שהוא טוען באדנים כך היו בני מררי טוענין. ומשפחות בני גרשון טוענין כל כלי האריגה. ומשפחות בני קהת בארון. ד"א במה היה שבטו של לוי מעולה מישראל שישראל היו מהלכין לבושים סנדלים. אבל שבטו של לוי שהיו טוענין בכלי המשכן היו מהלכין יחיפים הרי למדנו שהיה שבט לוי מעולה מכל השבטים. ומעולין בשבט לוי משפחת קהת שהיה בן לוי נותן משאו או הקרשים או הבריחים או האדנים או כל דבר על העגלות אבל משפחות קהת היו טוענין בכתפיהם שלא היה להם רשות ליתן הארון על העגלות שנא' (במדבר ז) ולבני קהת לא נתן וגו'. ועוד בדבר אחר היו מעולים מכל הלוים שכל הלוים היו טוענין בכלי המשכן והיו מהלכין כדרכן ופניהם כנגד הדרך אבל בני קהת היו מהלכין אחוריהם ט ופניהם לארון כדי שלא ליתן אחור לארון. הוי נמצאת אומר אע"פ שהיו גדולים מן שאר המשפחות ואין צ"ל מן ישראל לא היתה רוחן גסה עליהן אלא משועבדין לפני הארון למה כן לפי שאין גדולה לפני האלהים. נמצאת אומר אע"פ שהיתה משפחת קהת י פלאטיני אלא כיון שהיו באין לטעון את הארון היו טוענין בו כעבדים. אמר הקב"ה התורה היא חיים שנא' (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה וגו' (שם ד) כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא. ובני קהת מחזיקים בתורה שהיא חיים זה הארון שנושאין שבו התורה בדין הוא שיחיו ולא ימותו הוי וחיו ולא ימותו וגו'. אהרן ובניו יבאו ושמו אותם וגו' מכאן היה ר' שמואל ב"ר נחמן אומר מפני שהיו בני קהת יודעין שכל מי שטוען בארון שכרו מרובה והיו מניחין השלחן והמנורה והמזבחות וכו' (כמ"ש למעלה) עד אהרן ובניו יבאו וגו':

(ט) ולא יבאו לראות כבלע וגו'. א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום רוצה אתה ללמוד באיזה ענין מתין בני קהת צא ולמד מן המקרא הזה ולא יבאו לראות כבלע וגו' מלמד כשהיו באין לטעון את הארון היו מפרקין את הפרכת מפניו והיו זנים עיניהם מן הארון לפיכך היו מתכלים שנא' (שמות לג) כי לא יראני האדם וחי. והיאך עשה להם משה תקנה א"ל האלהים בשעה שיהיו מפרקין את המשכן לא יהיו בני קהת מפרקין את הפרכת מפני הארון. אלא יהיו בני אהרן נכנסין ומפרקין אותה מפני שהם כהנים ויכסו הארון וכן השלחן וכן כל הכלים הנזכרים לו וכזה יהיה להם תקנה שלא ימותו אם אינם מסתכלין בארון. הה"ד ולא יבאו לראות כבלע וגו' זה הארון אם עושין כן. מהו כבלע א"ר לוי אם רואין בארון כבלע הזה שהוא נופל מן העין מיד הם מתים תדע מאנשי בית שמש שנא' (ש"א ו) ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' ויך בעם וגו'. מהו כי ראו בארון ה' ר' אבהו ור' אלעזר יא ח"א קוצרים ומשתחוים היו וח"א יב מדברים דברים יתירים היו מה אמרו מאן אמרייך דאמריית ומאן פייסך דאיפייסת. ר' לוי אמר יג נכפפת היריעה שעל הארון וראו כו' איתא חמי כמה תקלה גדולה היה להם על כן שכן כתוב (שם) ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש. יד ר' אבהו ור' אלעזר ח"א ע' איש היו וכל א' וא' שקול כחמשים אלף איש. וח"א נ' אלף היו כל א' וא' שקול כע' סנהדרין. ר' חנינא ור' מונה ח"א ע' איש טו זו סנהדרין ונ' אלף איש טז שהיו שקולין כנגד נ' אלף איש. וח"א ע' איש זו סנהדרין ונ' אלף איש מעם הארץ. אליהו אומר נתקבצו ויצאו למלחמה ונפלו מהם נ' אלף איש ונפלה כת סנהדרי גדולה עמהם. מי הרג אותם הוי לא הרג אותם אלא אנשי בית שמש על שראו בארון. ולכך הזהיר בני קהת ולא יבאו לראות וגו'. אמר הקב"ה כשם שעשיתי לבני קהת על שהיו יראים אותי כבדתים וחלקתי להם כבוד והזהרתי עליהם להציל ממות נפשם. כך כל מי שהוא מתירא ממני אני מכבדו ואיני מכרית שמו מן העולם. ממי את למד מבני יונדב בן רכב ע"י שעשו רצוני מה כתיב בהם (ירמיה לה) לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים. ומה אם אותן שהם גרים כך עשיתי להם בישראל שהם בני אוהבי בני ידידי עאכ"ו כשהם עושים רצוני שהם עומדים לפני כל הימים שנא' (ישעיה מח) לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו' ואומר (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום:

סדר נשא

פרשה ו (א) נשא את ראש בני גרשון וגו' הה"ד (משלי ג) יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה א תנינן תמן חכם קודם למלך מת חכם אין לנו כיוצא בו מת המלך כולן ראויין למלכות. המלך קודם לכה"ג שנא' (מ"א א) ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם וגו'

יד יוסף ח פי' אדוני : ט מכאן טוליה כרמב"ם פ"ב מהלכות כלי המקדש ועי' שם ע"ש וכס"מ לא כראה מקומו : י פלאטיני פי' חשובים כבני פלטרין : יא סוטה ל"ה : יב פר"א פ"א פ' ר"ח . תג"ש פ' ר"ב : יג תנחומא ויקהל סי' ז' : יד פ' אלו נאמרים : טו ס"י : טז פי' בכל כס' סנהדרין ביחד היו שקולים כנגד נ' אלף אבל מ"ד דלעיל כ"ל בכל אחד מהע' היה שקל כנ' אלף איש כנ"ל : פ"ו א כבלי וירוש' פ"ג דהוריות . סד"א פ"ב פ' ט"ו :

מתנות כהונה

ט מנע הדיבור מהם וכן ויכלא הגשם : והרגיש בו שמבקש לצאת גרסינן : ה"ג מהרה בדילוג. פי' שילך בקפיצה וריצה ודייק מדכתיב מהרה : מרי אדוני : כלין מונעין : ה"ג למד מכאן יש וכו' : ה"ג ומהן בני קהת שנושאי הארון היו : השבטים לא איכפת גרסי' : כלי האריגה גרסי' : או כל דבר על העגלות גרסי' : ה"ג מעולים מכל הלוים שכל הלוים שהיו כו' עד מהלכין כדרכן : מהלכין אחוריהם גרסי' : פלאטיני חשובים כבני פלטין : כבלע כשיעור הרף עין שהמכסה יורד למטה על העין ומכסה העין וחוזר ונגלה עד מהרה וחוזר הרף עין שנרפה העין מכליותו : קוצרים ומשתחוים. פירש"י בס' אלו נאמרין לא היו בטלים ממלאכתן לכבודו והאי לאו לשון בזיון הוא כמו אל תרהוני שאני [illegible] ועיין מזה בב"ר פ' נ"ד : ה"ג ומאן פייסך דאיפייסת : מאן אמריך . מי הכעיסך שהכעסת ולא הלכת עצמך מן הבכייה ועתה מי פייסך שנתפייסת לבא אליך : איתא חמי . בא וראה : כמה תקלה גרסי' : ה"ג כל אחד ואחד שקול כחמשים אלף : מי הרג אותם כלומר מלחמה [illegible] : בני אוהבי ידידי . זה אברהם שנא' זרע אברהם אוהבי ונאמר מה לידידי בביתי ודרשוהו חז"ל על אברהם אבינו : אמר המבאר פרש אני אחלה לדבר בביאור הפרש' הארוכה והרחבה הזאת לעבור במילין לא אוכל כי אם דברתי דברי על אחן [illegible] המעיין יצ"ו . דע אחי המעיין יברכך השם שבפרשה הזאת תמצא לפעמים כתבתי על קצת ענינים עיין במקום פלוני ולא אבאר לבא ולהרחיב הביאור על [illegible] אשר [illegible] ועולה אמנם הטעם זאת לבד בים מקומות שמצא המחבר ז"ל מגדר ההגדה לבאר ענין ההלכות ודינים כענייני גזל ופר' סוטה ונזיר וברכת כהנים וכיוצא בהם וטעמי ונמוקי עמו להיות דרוכה [illegible] המעיינים בספר הזה [illegible] כוונתם לבד אל [illegible] על דרך ההגדה יען כי הוא רב [illegible] בספר זה ומעט מזער היוצאים מן הכלל הזה והם [illegible] למה לי להגדיל אמרים הדברים לבוא

ענף יוסף

כספרי סדר קרח : (ח) [כך היו בני מררי טוענין] שהיה מעלה מ"ח קרשים ול"ו עמודים של החצר וחד של מסך . ומאה אדנים . וס"ס אדני נחשת ס' לחצר וס' לעמודי פתח אהל מועד למסך . בני גרשון טוענים כל כלי האריגה . והיה מעלה ח' דברים . יריעות המשכן עשר התחתונות . ואהל מועד הם יריעות עזים העשויות לאהל עליו . מכסהו הם עורות האילים המאדמים ומכסה התחש שכן אמר בסדר תרומה ועשית מכסה לאהל עורות אילים מאדמים ומכסה עורות תחשים מלמעלה . ומסך פתח אהל מועד . וקלעי החצר . ומסך פתח החצר ומיתריהם . ומשמרות בני קהת היה מעלה הארון והשלחן והמנורה והמזבחות ב' והפרוכת וכלי הקדש . עיין רש"י במדבר ד' :

פרשה ו (א) ויקרה היא מפנינים כו') קאי אמלך דקרא [illegible] דאמר [illegible] שהוא יקר מכ"ג פ"ס . ר"ל דמקמאמר [illegible] ולא [illegible] נ"ב [illegible] שהוא [illegible] גדול

עץ יוסף

קהת בצד דרום . והשאר לשאר רוחות . אמר מיד בני קהת שהם שרוים אצל א"מ כו' משום שהם היו [illegible] שבלוים : שנא' והלוים יחנו סביב . וגו' ולא יהיה קצף : היו כלין את הפורעניות . פי' היו מונעין את הפורעניות . כמו ויכלא הגשם : מהרה בדילוג פי' שילך בקפיצה וריצה . וקדייק מדכתיב מהרה : (ח) מה ראה הקב"ה להזהיר על משפחות הקהתי יותר משאר המשפחות . הלוים . שגם הם טוענין דברים המקודשים . ומפרש אמת שכל הלוים [illegible] המשכן . אבל שבט קהת שמקודשים יותר מפני שהם נושאים לארון הקודש . [illegible] היו מהלכים יחפים [illegible] כארון וכלין : לפי שאין גדולה לפני האלהים . [illegible] שהוא גדול ומובחר משאר בני אדם [illegible] בדין הוא שיחיו כו' [illegible] (ט) שהם כהנים והם קדש [illegible] כבלע הזה [illegible] מהו כי ראו בארון ה' [illegible] קוצרים ומשתחוים [illegible] ואמן פייסך [illegible] איתא חמי בא וראה .

במה תקלה גדולה כו' להם : רבי אבהו ור' אלעזר . מדלא כתיב וחמשים אלף איש כו' . גם מדכתיב איש איש בכל פרט משמע להו דהיינו [illegible] החמשים אלף נמי כדאיה ליה ולמר כדאיה ליה . דה"ל לכתוב חמשים אלף ושבעים איש (רש"א) : שבעים איש זו סנהדרין כו' . ולפי דבריו יתיישב דנקט איש בכל פרט . אבל לא יתיישב דה"ל למכתב והחמשים כו' (רש"א) : אליהו אומר [illegible] ולמלחמה [illegible] לכהונה : ואיני מכרית שמו [illegible] לו הקשבת [illegible] בני אוהבי אברהם [illegible] לידידי בביתי [illegible] על אברהם :

סדר נשא

פרשה ו (א) הה"ד יקרה היא מפנינים . הכוונה [illegible] חכם שמת אין לנו כיוצא [illegible] : ויאמר המלך כו' [illegible]

וגו'. כה"ג קודם לנביא שנא' (שם) ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא צדוק קודם לנתן. ר' הונא בש"ר חנינא אמר נביא כופף ידיו ורגליו ויושב לו לפני כהן מה טעם דכתיב (זכריה ג) שמע נא יהושע הכהן הגדול וגו'. יכול בני אדם הדיוטות היו ת"ל (שם) כי אנשי מופת המה ואין מופת אלא נבואה שנא' (דברים יג) ונתן אליך אות או מופת. ב משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים. נביא קודם למשוח מלחמה. משוח מלחמה קודם לסגן. סגן קודם לראש משמר. ראש משמר קודם לראש בית אב. ראש בית אב קודם לאמרכל. אמרכל קודם לגזבר. גזבר קודם לכהן הדיוט כהן הדיוט קודם ללוי. לוי קודם לישראל ישראל לממזר ממזר לנתין נתין לגר גר לעבד משוחרר. אימתי בזמן שכולן שוין אבל אם היה ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ שנא' יקרה היא מפנינים. סברין מימר לפדות להחיות ולכסות הא לישיבה לא. א"ר אבין אף לישיבה מה טעם יקרה היא מפנינים אפי' מזה שהוא נכנס לפני ולפנים. ד"א יקרה היא מפנינים. מדבר בקהת וגרשון אע"פ שגרשון בכור ומצינו שבכ"מ חלק הכתוב כבוד לבכור. לפי שהיה קהת טוען הארון ששם התורה הקדימו הכתוב לגרשון. שבתחלה אמר נשא את ראש בני קהת ואח"כ אומר נשא את ראש בני גרשון וגו'. הוי יקרה היא מפנינים מבכור שיצא ראשון ואין פנינים אלא תחלה כמד"א (רות ד) וזאת לפנים בישראל: (ב) נשא את ראש וגו'. הה"ד (איוב לו) לא יגרע מצדיק עיניו וגו'. אין הקב"ה מונע דוגמא דידהו לפי שמצינו שיעקב חמד את הבכורה לשם שמים כדי שיוכל להקריב ולקחה מעשו בדמים. הסכים הקב"ה עמו וקראו. בני בכורי. ונתן גדולה לבכורים שיקריבו לפניו. הוי לא יגרע מצדיק עיניו ואין עיניו אלא תחתיו כמד"א (ויקרא יג) והנה הנגע עמד בעיניו. ומהו תחתיו אלו בניו כמד"א (תהלים מה) תחת אבותיך יהיו בניך. (איוב לו) ואת מלכים לכסא שחלק הקב"ה כבוד לבכורים. ולהם ראוי מלכות ליטול שנא' (דה"ב כא) ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור. וכן בדוד הוא אומר (תהלים פט) אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ. הוי ואת מלכים לכסא ויושיבם לנצח שהם היו ראוים ליטול הכהונה ומה שהלוים עושים אלולי לא חטאו במעשה העגל שבתחלה היו הבכורים מקריבים שנא' ג (שמות כד) וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וגו'. וכן יעקב אומר לראובן (בראשית מט) ראובן בכורי אתה וגו'. ד שאת זו כהונה כמד"ת (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. עז זו מלכות שנא' (ש"א ב) ויתן עז למלכו. שאלולי לא סרח ראובן במעשה בלהה היה ראוי ליטול כהונה ומלכות לפי שהיה בכור. ומנין אף לעבודת הלוים היו ראוין שכן את מוצא שנכנסו ה פשוטי הלוים תחת בכורי ישראל שנא' (במדבר ג) ולקחת את הלוים לי אני ה' תחת כל בכור בבני ישראל וגו'. הוי ויושיבם לנצח זו היא הלויה שהיו ראוים הבכורים ליטול כמד"ת (דה"א כג) ויספרו הלוים מבן שלשים שנה ומעלה וגו' (עזרא ג) מאלה לנצח על מלאכת בית ה' וגו'. ועל שבט הלוי אמר הכתוב (תהלים קא) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי. הוי ויושיבם לנצח ויגבהו מי גרם להם לבכורים שאבדו הכבוד הזה על שנתגבהו בעצמם ועבדו לפני העגל לפיכך ואם אסורים בזקים שנאסרו מלהקריב דבר הנעשה באש. ואין זקים אלא אש שנאמר (ישעיה נ) הן כולכם קודחי אש וגו' שהם צריכין לפדות עצמם כאו"א בה' שקלים בכסף וליתן ללוים. הרי מצינו בבכורי ישראל שירדו מגדולתם על מעשה העגל אבל בכורי הלוים שלא טעו בעגל ניתנה הכהונה לאהרן שהיה בכור ושאר בכורי הלוים לא הוצרכו לפדיון ולא לכפרה וזכו ללויה עם אחיהם. ואם לחשך אדם והלא גרשון היה בכור למה הקדים הכתוב לקהת לנשיאת ראש ואחר מנה לגרשון אף אתה אמור לו לפי שקהת היה מטועני הארון שהוא קה"ק ויצא ממנו אהרן הכהן שהוא קה"ק וגרשון היה קדש לכך הקדימו הכתוב לקהת. ומנין את למד שגרשון לא איבד גדולתו לפי שהיה בכור שכן את מוצא כשם שאמור בקהת נשא את ראש בני קהת כך אמור בגרשון נשא את ראש בני גרשון. ומהו שאמר הכתוב גם הם שלא תאמר שלכך מנה בני גרשון שניים שהם פחותים מבני קהת לאו אלא כתב גם הם שאף בני גרשון כיוצא בהם של בני קהת אלא שהקדימו הכתוב כאן בשביל כבוד התורה אבל במקומות אחרים הקדים לגרשון תחלה לקהת: (ג) לבית אבותם למשפחותם. לבית אבות עשה לו משפחות ולא לבית אמותם. שאם נשאו בני גרשון מבנות קהת או מבנות מררי יקראו בניהם על שם משפחות גרשון. אבל אם משאר משפחות נשאו מבנות גרשון היו בניהם נקראין על שם שאר המשפחות: (ד) מבן שלשים שנה ומעלה וגו'. ו תני כה"ג אין נכנס לעזרה לעבודה אלא א"כ ז נמשח ז' ונתרבה ז' אע"פ שלא נמשח ז' ונתרבה ז' ועבד עבודתו ח כשרה. כהן הדיוט אין נכנס לעזרה לעבודה אלא א"כ הביא עשירית האיפה משלו ועובדה בידו אע"פ שלא הביא עשירית האיפה משלו ועובדה בידו ועבד עבודתו כשרה. בן לוי אין נכנס לעזרה לעבודה אלא א"כ למד ה' שנים שנא' (במדבר ח) זאת אשר ללוים מבן חמש ועשרים שנה ט ולהלן הוא אומר מבן שלשים שנה אם נאמר מבן חמש ועשרים למה נאמר מבן שלשים ואם נאמר כבן שלשים למה נאמר מבן חמש ועשרים אלא

כל

יד יוסף ב הוריות י"ג ותוספתא: ג לעיל פ"ד: ד ב"ר פ' צ"ח וצ"ט: ה פשוטים שאינם בכורים שאותן שהיו בכורים לא היו פודים בכורי ישראל שדי להם להפקיע את עצמם: ו תוס' שלה שקלים פ"ב: ז יומא ס': ח נפ"כ פ' ט הגי' פסולה וכבר כתב הכ"מ פ"ה מהלכות כלי המקדש שאי' דהיא כברה ע"ג וע' בויקר' סוף פ"ח: ט לעיל פ"ד. חולין כ"ד. ספרי בהעלותך פיסקא ס"ג:

ענף יוסף

נחל פ"ס שבוא בא ונכנס לפני ולפנים: (ד) [תני כ"ג אין נכנס לעזרה כו'] וז"ל הרמב"ם הלכות כלי המקדש פ"ד הלכה י"ב וי"ג. וממנין כ"ג הוא ראש לכל הכהנים ומושחין אותו בשמן המשחה ומלבישין אותו בגדי כ"ג כו'. ואם אין שם שמן המשחה מרבין אותו בבגדי כהונה גדולה בלבד כו'. כיצד מרבין אותו בבגדים לובש שמונה בגדים ופושטן וחוזר ולובשן למחר שבעת ימים יום אחר יום כו'. וכשם שרבוי בגדים שבעה כך משיחה בשמן שבעת ימים יום אחר יום. ואם עבד קודם שיתרבה בבגדים כל שבעה או קודם שיומשח כל שבעה עבודתו כשירה הואיל ונתרבה או נמשח פעם אחת נעשה כ"ג. וכל דבר וכתב הראב"ד נראה מדבריו ימים שבעה בהם המשיחה לא היה עובד ואין זה מן החכמה אלא כשאמרו נתרבה שבעה ונמשח שבעה דבעינן שבעה לכתחלה ה"מ לעבודת יוה"כ אבל לעבודת אותן הימים

בכל

מתנות כהונה

להביא שרשי הענינים ההם למוצאיהם בגובה ועומק ואורך ורוחב תרבה הפעולה למעט תועלת הכן אם ואולי ימצא איש נלבב ילבב ימאן מלהגיה דבר גדול וקטן מלעמוד על המכוון בו כמשפט אוהבי אמת המעריכים הנועם מן הטוב כקטן כגדול הלא הצבתי לו ציונים באות אמת יורהו דרך נכון מן מוצא דבר שרשיו וענפיו עמודיו ואדניו לא יעדרו דבר ועד מהרה ירוץ ויבקש וימצא מה שלבו חפץ זאת היתה הכוונה לא זולתו. וה' יתברך יאיר עיניך ועיני בתורתו אמן: שמע נא. סיפיה דקרא היושבים לפניך והם היו נביאים כדמפרש ואזיל וכל הענין בירושלמי סוף פ' בתרא דהוריות: אמרכל גזבר עליון נוטריקון מר על כל שכל דבריו מתקיימים ועיין עוד לעיל בס"ג: גר קודם לעבד משוחרר. בירושלמי מפרש הטעם מפני שעבד עסקן רע עם הבריות אמר ר' יוחנן אל תאמן בעבד עד ששה עשר דורות וילף לו מישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה והרג גדליה במצפה: יקרה היא וגו'. דריש ליה בגמרא דידן סוף מסכת הוריות יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים פי' לקדש קדשים: סברין מימר. התלמידים היו ר"ל: לפדותו. מבית השביה: לפני ולפנים. לפנים מכל השורות של התלמידים והוא נכנס ויושב בראש ישיבה לפנים מכולם: דוגמא דידהו. גרס בבראשית רבה פ' ע"א ופי' מה שחפצים בו וקובעין דוגמתו ומגמתו נגד עיניהם ולבם כד"א ועינו כעין הבדולח: ואין עיניו וכו'. עכשיו לא דרש ליה מעין דוגמא והוא כמו דבר אחר: פשוטי הלוים. שאינם בכורים שאותן שהיו בכורים לא היו פודים בכורי ישראל שדי להם להפקיע את עצמם: וליתן ללוים. לאהרן ולבניו ככתוב בפ' במדבר: לחשך. אמר לך ולחש באזניך: ואחר. ואח"כ: ויצא ממנו אהרן. בני קהת עמרם היה קדש ולא קדש קדשים: ולא לבית אמותם גרסי': ונתרבה. בלבש שמונה בגדים שבעה ימים עיין בפ"ק דיומא: עשירית האיפה וכו'. כל זה בתורת כהנים ובשקלים בפ' מעות שנמצאו: אא"כ למד חמשה

שנים

עץ יוסף

דהוה כ"ג קמו עמהם מעבדי אדוניהם. ומ"כ אנפשיה קאמר ס"מ דמלך אדוניו של כ"ג הוא (רש"י): שמע נא יהושע הכהן. וגו' אתה ורעיך היושבים לפניך. משמע דכופפין לפניו (יפ"ת). וצריכין אנו לדברי רב הונא מפום דאי מקרא ומשח אותו שם צדוק כו' צדוק קודם לנתן. ה"מ דלמא שאני צדוק דהוה מכהן באורים ותומים וה"ל כהן ונביא. לכן הוסיף רב הונא ללמוד מיהושע כ"ג שהיה בבית שני. ובבית שני לא היו אורים ותומים: ואין מופת אלא נבואה. כלו' אין נקראים אנשי מופת אלא אנשי נבואה שנעשה מופת על ידן. והיינו כדאי' במגילה פ"ק שהיו חגי זכריה ומלאכי. ואין להקשות דלמא יהושע כ"ג נמי נביא הוה דהא קא משתעי מלאך בהדיה דכתיב ויעד מלאך ה' ביהושע לאמר. י"ל דהא זכריה הוא דקא חזי לה במראה הנבואה להודיע גדולתו של יהושע בן צדוק הכהן הגדול. כדכתיב בריש' דעניא ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' וגו': משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים. הכי גרסי' ליתא בירושלמי שם. אבל בבבלי שם י"ג ובתוספתא הי'. וגרס שם אח"כ מרובה בגדים קודם למשוח מלחמה. וכאן הרכיב המסדר שתי הגי' יחד. ואין מכוון כל כך שהרי נביא קודם למרובה בגדים וכ"ש למשוח מלחמה (רד"ל): לאמרכל פי' אמר טוב. כלו' הממונה על כולם ואין מסרבין על דבריו: גיזבר פרש"י הממונה על האוצרות שבמקדש: ממזר לנתין במ"מ הוא מישראל: גר לעבד משוחרר שהגר כיון דאגייר איגלאי מלתא למפרע דמעיקרא הוה דעתיה לאגיורי והוה מינטר נפשיה. אבל עבד משוחרר לא היה בחזקת שימור דלא ידע דמשחררין ליה דלאו בידיה קיימא לאשתחרורי ולכן משמר עצמו מזנות ומדברים רעים אחרים. ועוד שעבד הוא בכלל ארור כנען. שמדלא מלא נח קללה לכנען גדולה מזו שיהא עבד לאחיו. מכאן שכל עבד הרי הוא בכלל ארור. ועיין בהוריות וברש"י שם: לכ"ג עם הארץ היינו בזמן בית שני שלא דקדקו לקיים והכהן הגדול מאחיו שיהא גדול בחכמה כו' (תוי"ט) והואיל ואינו קורא בתורה אין עבודתו עבודה ואינו מקבל עליה שכר (ז"א רות): קודם לכ"ג ע"ה שנא' יקרה היא מפנינים. בירושל' ליתא הני תיבות שנא' יקרה היא מפנינים. וכ"נ דאל"כ קשה אח"כ למימר סברין מימר כו': סברין מימר התלמידים היו רוצים לומר: לפדותו מבית השביה: מזה שהוא נכנס היינו הכהן גדול שהוא נכנס כו': (ב) דוגמא דידהו פי' מה שחפצים בו וקובעין דוגמתו ומגמתו נגד עיניהם ולבם כד"א ועינו כעין הבדולח (מת"כ): שיעקב חמד את הבכורה כו'. ואף שמסתמא ראה יעקב בנבואה מאחרית הבכורים. מ"מ ראה שיקריב הוא ובניו הבכורים כל זמן שלא יכשלו מהם: לשם שמים כו' ע"ל פ"ד סימן ו': ואין עיניו אלא תחתיו. עכשיו לא דריש זה מעין דוגמא. והוא כמו ד"א (מת"כ): והנה הנגע עמד בעיניו וכתיב שם ואם תחתיה תעמוד הבהרת. ושניהם פירושם אחד שהנגע או הבהרת עומדת במראה אחת כמקודם. לכן לא יגרע מצדיק עיניו הוא כמו לא יגרע מצדיק תחתיו. ומהו תחתיו. וקאמר אלו בניו: ואת מלכים לכסא וגו' ויושיבם לנצח ויגבהו ואם אסורים בזיקים ילכדון בחבלי עוני: ויושיבם לנצח שהם היו ראוים כו'. זהו ויושיבם לנצח כי זה הוא מונח לנהות שומרי משמרת הקודש במנצח תמיד ועסקים בעבודת הקודש במקום קדוש: וישלח את נערי ב"י. מהו נערי הבהורים שבבכורות כדאמר לעיל פ"ד: וישא אהרן וה"ק יתר שאת שהיה ראוי להיות לך יתרון על כל אחיך הכהונה שהיא נשיאת כפים: עז מלכות שהיא סגולה אלהית אל מלכים שמלבשים ביתר עוז בעת זכותם למלוכה. כמ"ש בשאול שנתהפך לאיש אחר אחרי המשחו למלוכה: זו היא הלויה פי' זו היא עבודת הלוים. שהיו ראוים הבכורים ליטול. ודרש לנצח בפת"ח תחת הנו"ן וז"ב כמ"ד ויספרו כו' ומעלה וגו' מאלה לנצח על כו': קודחי אש וגו' מאזרי זיקות: שהם צריכים לפדות עצמן. זה דריש מסיפיה דקרא ילכדון בחבלי עוני. שצריכים ליתן כספם ואבדו ממון הלקם בקדשים ונעשים עניים: וליתן ללוים פי' לאהרן ולבניו שהם מכלל לוי: לאהרן שהיה בכור כנגד משה. ולא שהיה בכור ממש. שהרי מרים היתה גדולה ממנו ג' שנים כדאי' בש"ר פ"א: לחשך אומר לך ומלחש באזנך: ואחר פי' ואח"כ מנה לגרשון: לפי שקהת היה מטועני הארון. והקדימו להורות דכבוד התורה הקדימו ודחה לזקנה: ויצא ממנו אהרן בני קהת עמרם וגו': גרשון היה קודש ולא ק"ק: (ד) אלא א"כ נמשח שבעה. ימים זה אחר זה. וז"ל הרמב"ם הלכות כלי המקדש הלכה ט' כיצד מושחין את הכהן יצק את השמן על ראשו וסך ממנו על גבי עיניו כמין כ' יונית כזה X שנא' ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אותו לקדשו: ונתרבה שבעה פי' שלובש הרבה בגדים היינו שמונה בגדי כ"ג ז' ימים זה אחר זה: כהן הדיוט אין נכנס כו'. וז"ל הרמב"ם אין הכהן עובד תחלה וכן כ"ג אינו עובד תחלה עד שיביא עשירית האיפה משלו ושבד בידו שנא' זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו. ואם עבד קודם שיביא עשירית האיפה.

וכו

כל אותן שנים שמבן כ"ח ועד בן ל' היה למד מכאן ואילך מקרבין אותו לעבודה מכאן אמרו כל שאינו רואה סימן ברכה במשנתו בתוך ה' שנים שוב אינו רואה. ר' יוסי אומר ג' שנים שנא' (דניאל א) ולגדלם שנים שלש י זקן אין מושיבין אותו בגזית אלא אם כן נעשה דיין בעירו משנעשה דיין בעירו מעלין ומושיבין אותו בהר הבית משם מעלין ומושיבין אותו בחיל משם מעלין ומושיבין אותו בלשכת הגזית: (ה) כל הבא לצבא צבא שהיו שוערים. לעבוד עבודה באהל מועד שהיו משוררים. זאת עבודת משפחות הגרשני ולא אחרת מלמד שבני גרשון היו אסורין ליכנס לעבודת בני מררי בקרשי המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו. לעבוד ולמשא שבעת שהיו מקימין המשכן הם היו פורשין יריעות המשכן אהל מועד וכל מה שהיה ממונה תחת ידם היו מקימין. ובעת שהיו פורקין המשכן הם היו טוענין אותו על העגלות. ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה כמשמעו ארשב"ל אומר היה ר"מ יא תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמו היה ולא הכירו בו חכמים שבאותו הדור אם מין חיה הוא או מין בהמה הוא וקרן אחת היתה לו במצחו ולפי שעה נזדמן לו למשה ונעשה ממנו משכן ונגנז מדקאמר קרן אחת היתה לו במצחו מזה למדנו שטהור היה. ואת מסך פתח אהל מועד כמד"ת ((שמות כו) ועשית מסך לפתח וגו'. ואת קלעי החצר אלו קלעים שעשו סביב החצר כמד"ת ועשית את חצר וגו'. וכן לפאת צפון וגו' ורחב החצר וגו' וחמש עשרה אמה קלעים וגו' ולכתף השני וגו' ואת מסך פתח שער וגו' כמד"ת ולשער החצר וגו'. אשר על המשכן ועל המזבח סביב יב תני מזבח העולה ארכו ה' אמות ורחבו ה' אמות וגבהו ג' אמות שנא' (שם כז) ועשית את מזבח העולה וגו' דברי ר"מ א"ל ר' יוסי ממשמע שנא' חמש אמות ארך וחמש אמות רחב איני יודע שהוא רבוע מה ת"ל רבוע יהיה אלא מופנה להקיש לדון ממנו גז"ש. נאמר כאן רבוע ונאמר להלן רבוע מה רבוע האמור להלן גבהו שנים ברחבו אף כאן גבהו שנים ברחבו. א"ל ר"מ אם כדבריך נמצא גובה מזבח מן הקלעים ה' אמות. א"ל ר' יוסי והלא כבר נאמר וקלעי החצר סביב וגו' מה משכן י' אמות אף מזבח י' אמות. ואת מיתריהם אלו המיתרים. יג מה היו עושין בהם היו מקפלין היריעות והקלעים והיו אוסרים אותם בהם ומניחים אותם על העגלות. ואת כל כלי עבודתם אלו קרסי זהב ואלו קרסי נחשת שהיו מחברים בהם היריעות. ואת כל אשר יעשה להם ועבדו כל מה שהיה נעשה לכל הכלים יהיו בני גרשון עושים. ע"פ אהרן ובניו תהיה להם וגו' זו היא שאמרו שחלק הקב"ה כבוד לבכור כשם שעבודת בני קהת היתה ע"פ אהרן ובניו כמד"ת (במדבר ד) אהרן ובניו יבאו ושמו אותם איש איש וגו' כן עבודת בני גרשון היתה ע"פ אהרן ובניו. אבל בבני מררי לא נאמר בו ע"פ אהרן ובניו. ופקדתם עליהם במשמרת את כל משאם הביא הכתוב משה עמהם שיהיו מצוים עליהם שיהיו שומרים על כל מה שנושאים. זאת עבודת משפחות בני הגרשוני וגו' בתחלה שמו אהרן ובניו ומשה עמהם לבני גרשון על עבודתם ועל משאם ועל משמרתם מכאן ואילך עבודתם ומשמרתם היתה ביד איתמר בן אהרן הכהן: (ו) בני מררי למשפחותם. בבני קהת ובני גרשון נאמר בהן נשיאות ראש שחלק להם הקב"ה כבוד לקהת בעבור כבוד הארון ולגרשון על שהיה בכור. אבל בבני מררי שלא היו אלא בני פשוט ועבודת משאם לא היה אלא קרשים ובריחים ועמודים ואדנים לא נאמר בהם נשא את ראש למשפחותם לבית אבותם תפקוד אותם למה נאמר בבני קהת ובני מררי למשפחותם לבית אבותם הקדים משפחותם לבית אבותם. ובגרשון הקדים לבית אבותם ואחר אמר למשפחותם. לפי שנשיאות ראש של בני גרשון באה מבית אב שלהם אבל נשיאות ראש של בני קהת אינה תלויה בבית אבות שלהם כ"א בנשיאת הארון. וכן בני מררי לא היו כ"א מבית אב פשוט לכך הקדים משפחות לבית אבות. וזאת משמרת משאם וגו' זאת ולא אחרת מלמד שבני מררי אסורין לשמור ולעבוד מה שבני גרשון שומרים נושאים ועובדים. קרשי המשכן אלו מ"ח קרשים של משכן. ובריחיו אלו ט"ו בריחים והבריח התיכון. ועמודיו אלו ד' עמודי שטים שפורסים עליהם הפרוכת וה' עמודי שטים שפורסים עליהם המסך של פתח האהל. ואדניו אלו אדני הקרשים ואדני העמודים שהיו ק"ה אדנים. ועמודי החצר סביב אלו נ"ו עמודים שהיו עומדים סביב החצר שעליהם פורסים הקלעים. ואדניהם אלו נ"ו אדנים שבהם היו מעמידין העמודים וד' עמודים וארבעה אדנים שהיו פורסין עליהם מסך שער החצר. ויתדותם אלו יתדות המשכן ויתדות החצר של נחשת שהיו נועצים בארץ סביב שלא יפיל הרוח לקלעים. ומיתריהם לכל כליהם ולכל עבודתם שבהם היו מעמידים הקלעים עם היתדות ובהם אוסרים העמודים והבריחים וטוענים על העגלות שלא יפלו לארץ. אבל לקרשים היו עושים יד אטבי של ברזל שבהם מחזיקים הקרשים שלא יפלו מעל העגלות. ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם הזהירם הקב"ה שיהיו מפקידים כל הלוים איש איש על עבודתו ועל משאו כדי שלא יבאו לידי מחלוקת. וכך היו עושין איש פלוני לוי יטעון קרשים איש פלוני לוי יטעון בריחים איש פלוני לוי יטעון עמודים וכן כל כלי וכלי. זאת עבודת משפחת בני מררי וגו' בני מררי על שלא היה נשיאתם מבית אב שלהם לכך לא נאמר ע"פ אהרן ובניו תהיה כשם שנא' בבני גרשון אלא כל מעשיהם היתה ביד איתמר מלמד שהיה איתמר נוטל כל הכלים ונותנם לבני מררי. וכן לבני גרשון והיה מעבידם על עבודתם ועל משמרתם: (ז) ויפקד משה ואהרן. מיד עשו משה ואהרן ופקדו את בני הקהתי תחלה כשם שאמר להם הקב"ה ומנין שאמר הקב"ה לשניהם שיפקדו אותם שנא' (שם) וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר נשא את ראש בני קהת. מפני מה נאמר דיבור בקהת ובגרשון מה שלא נאמר במררי. כדי לחלוק כבוד לגרשון על שהיה בכור ולהקישו לקהת. למה לא נאמר ואל אהרן בדבור פרשת בני גרשון כשם שנאמר בפרשת בני קהת. טו לפי שאהרן ממועט הוא מכל הדברות שנא' למשה שלא דברה שכינה עם אהרן. ולמה יש פסוקות הרבה שכתב בהן אהרן. לא שהיה הדיבור עם אהרן אלא כל פרשה שהיה אהרן צריך לה כתיב בה אהרן. לאמר הקב"ה אמר למשה כדי שיאמר לאהרן. לכך נכתב אהרן בדיבור בני קהת לפי שכל משא בני קהת וכל עבודתם היו נותנים להם אהרן ובניו שהם לא היו רשאין ליגע בארון ובכל הכלים עד שאהרן ובניו היו

יד יוסף י ירוש' סנהדרין פ"ק ובבלי ס"ח: יא בבלי שבת פ' ב' ויחזק': יב זבחים נ"ט: יג לקמן פי"ב סי' כ"ד ומש"ש: יד שבת נ"ח: טו ריש מכילתא ולקמן פ' י"ד:

מתנות כהונה

בפ"ס. עיין זה בפ"ק דחולין: מושיבין אותו בלשכת הגזית גרסי': ה"ג ר"ש בן לקיש אומר היה ר' מאיר שהם כו'. ועיין בערך נמס מדליקין: מזה למדנו כו'. פסקי תוס' שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו כדאיתא פ"ק דע"ז ויהמור פי' הערוך שהיה היה דומה לעז גדול ואנהגו שהרין אותו בל"א אין האמן פי' בעל קרן אחת: **העולה וגו'** גרסי': **ארכו** חמשה. כל זה במסכת זבחים פ' קדשי קדשים: **להלן** בבית עולמים: **אוסרים** קושרים: **נשיאות** ראש. נשא את ראש: **כן** עבודת בני גרשון. עיין לקמן ע"ב: **פשוט** במררי לא היה בכור: **בא** מבית אב וכו'. בגרשון היה בכור: **ובהם** אוסרים העמודים והבריחים גרסי'. פי' בשעת המסעות: **אטבי** מסגרת של ברזל כדאיתא במסכת שבת בפ' הזורק: ה"ג **בבני** מררי על שלא היה נשיאתם מבית אב וכו': הכי גרסינן **היתה** ביד איתמר מלמד כו': **לפי** שאהרן ממועט כו'. עיין בפרש"י ריש פ' ויקרא ולקמן בסדר זה: סו

ענף יוסף

בכל יום מונה במונה בגדים עכ"ל וע' בככף מבכר: (ז) [לפי שאהרן ממועט הוא מכל הדברות שנא' למשה כו'] במכילתא ריש פ"א אי' נמצא ממעט אהרן מכל הדברות שבתורה חוץ משלשה מקומות שאין בת"ח. וכתב בתוס' אמת חדא בפ' שמיני וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת וגו'. ואידך בפ' קרח ויאמר ה' אל אהרן ואתה ובניך אתך וגו' ודבר ה' אל אהרן אתה ובניך אתך תשמרו וגו'. ואלו ג' דברות דשייכי לכהני ובמקום אחד אמרו חכמינו כהדא בלא אמר ג' דברות אלא ג' מקומות. ואידך ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם. אבל לך ניראתה משה שמונה לא קחשיב שאין זה מן הדברות שבתורה. וע' בימ"מ בויק"ר פ"א סוף סי' א' ולקמן פ' י"ד: סבן

עץ יוסף

וגן כ"נ שמבד בכהונה גדולה קודם שיגא משירית הלויה עבודתן כזירה עכ"ל. ועיין בסוף פ' הסכלת דף נ"א ע"ב ובתוספתא סוף שקלים ובירו' פ"ז דשקלים: **היה למד** הלכות עבודה (רש"י): **לעבודה** דבן חמשים לכה: **סימן ברכה** ביברנה הבנתו ויתוסף זכירת לימודו. אז שוב אינו רואה. כי זה סימן שסכלתו מרובה או שקידתו אינו ע"ד האמת והישר. ואז קשה לו עוד לבוא לתכלית האמת: **ג' שנים** בשלש שנים צריך שיהא רואה סימן יפה במשנתו. ובחולין מקשה מלוים ומשכן שעבודה שאני שהיא קשה ולכן לא ילמדון לימוד מלימוד: **ולגדלם כו'** בחולין מתרץ לת"ק שאני לשון כשדים דקליל: **בעירו** דאז הרגיל עצמו בהנהגה בעבודת מבא העם ואח"כ יבא להעמים עליו יותר ויותר בדבר נבהר: **מעלין ומושיבין** אותו בהר הבית כו'. פי' להיות דיין בהר הבית כשמת אחד מהם. ויושב שם עד שמת אחד מבל חיל ומעלין את זה שם. וכולן יש בהם מעלה זה מזה (רש"י): **בחיל** בסנהדרין דף פ"ח וברמב"ם איתא בעזרה: (ה) **שהיו שוערים** שאין עובדים רק עומדים בבא לשמור פלטין של מלך: **שהיו משוררים** וכדעת ר' יוחנן לקמן סוף סי' י"ח ע"ש: **לעבוד ולמשא** בשעת שהיו מקימין כו'. דרש לעבוד ע"ז בשעת שהיו מקימין המשכן הם היו פורשין כו'. ולמשא הוא הטעינה על העגלות: **על העגלות** מכסהו אלו עורות אילים מאדמים. ומכסה התחש אשר כו'. כנ"ל. וכן הוא בפרש"י בחומש. ופירש דקאמר על מכסה התחש כמשמעו מפני שמכסה הראשון לא מפורש וצריך לדורשו שהוא עורות האילים (רד"ל): **בריה בפני** עצמו היה. הא בריה בפני עצמו לא כוי שמם כיון בריקומות אחרים. אלא דהיינו ספק כדקאמר ולא הכיר ע ש ע' (רש"א): **לפי שעה** ומ"ש ואנגנז תחש היינו נמי בדור המדבר לפי אותה שעה (רש"א): **למדנו שטהור היה** ומסיים בגמרא קאמר רב יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנא' ותיטב לה' משור פר מקרין כו': **דברי ר' מאיר** לפי הגמרא זבחים דף נ"ט ע"ב צריך להיות דברי ר' יוסי פ"ל דברים ככתבן שלא היה גובהו אלא ג' אמות: **ונאמר להלן רבוע** ר"ל ונא' במזבח הזהב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע ואמתים קומתו: **אף כאן גבהו שנים** ברחבו. הרי עשר אמות. והא דכתיב ושלש קומתו היינו משפת סובב ולמעלה עד מקום הקרנות. ולמטה הימנו שם אמות. וגובה הקרן אמה: **נמצא גובה** מזבח מן הקלעים ה' אמות. ואפשר כהן עומד על גבי המזבח ועבודה בידו וכל העם רואים אותו מבחוץ (גמרא): **מה משכן** צריך קלעים לחצר סביביו מוקף גובה עשר אמות דהא הכי הוא גובהה דכתיב (שמות כ"ו) עשר אמות אורך הקרש. אף מזבח צריך היקף קלעים עשר אמות. והא דכתיב שגובה הקלעים היה ה' אמות היינו משפת מזבח ולמעלה ר"ל למעלה מן המזבח היה גובהן ה' אמות. ועי' כל זה בזבחים דף נ"ט ע"ב: **אלו המיתרים** פי' חבלים: **אוסרים** קושרים: **כל מה שהיה** נעשה. תיקון לכל הכלים: (ו) **נשיאות ראש** נשא את ראש: **פשוט** שמררי לא היה בכור: **באה** מבית אב שלהם. שגרשון היה בכור: **אלו ט"ו בריחים** כפי' הרמב"ם בפ' תרומה: **והבריח התיכון** עי' בגמ' דף צ"ח ע"ב: **וד' אדנים** וד' עמודים שהיו פורסין עליהם מסך שער החצר. כנ"ל: **ובהם אוסרים** העמודים והבריחים. פי' בשעת המסעות: **אטבי** פי' הם המסגרות שמסימין למעלה בעגלות כדי כבהיא בשנה ובלע"ז איספריסור"א (ערוך): **שהיו מפקידים** כל הלוים איש איש על עבודתו. אחר ובשמות שידעו כל איש מיוחד בשמו. וזו המלאכה המוטלת רק עליו ולא על זולתו. אף שהוא מוכר במלאכת רעהו. עכ"ז עשו זאת בכדי שלא יבא לידי מחלוקת שידעו לפעמים שמלאכת זולתו יותר קלה: (ז) **מיד עשו** משה ואהרן. דה"ל מאי דכתיב שעשו משה ואהרן כאשר צוה ה'. אלא בא להורות שעשו מיד בזריזות: **אלא כל** פרשה שהיה אהרן צריך לה כתב בה אהרן. וכתב הרהכ"ד שאהרן והמשנה שיש בירושלמי חוץ שנכתב בהם משה ואהרן הוא בהיה אהרן נכנס עם משה באהל מועד גאלו דברות. ואע"ג דממעטין אהרן אפי' מהועדה כדאי' בתורת כהנים. זהו בערך מה שלא היה מתועד עמו ולא היה קורא לו. אבל היה עמו לו רשות למשה להכניסו עמו כאותן דברים בלבד שנא' בהם אל משה ואל

היו מכסים אותם כמד"ת (במדבר ד) וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש וגו' לכך כתיב בדיבור פרשת בני קהת אהרן שהוא היה מצווה על עבודתם ועל משאם. אבל בבני גרשון אין את מוצא שיעשה שם אהרן כלום אלא על פיו היו עושין בני גרשון כל מה שהיו עושין. ומעשיהם ביד איתמר שהוא היה נותן לכל א' וא' עבודתו ומשאו. לכך לא נכתב אהרן בדיבור פרשת בני גרשון: (ח) ונשיאי העדה את בני הקהתי וגו' מה צריך נשיאים כאן והלא הקב"ה לא א"ל למשה שיהיו נשיאי ישראל עמו במנין הלוים. למה עשה כן. אלא כך אמר משה אחר שהנשיאים היו עמי במנין כל ישראל כמה דתימא ואתכם יהיו וגו' לא אעשה להם הלישות דעת ואוליכם עמי למנין הלוים. ומנין שכן הוא אתה מוצא אחר מנין ישראל כתיב (שם א) אלה הפקודים אשר פקד וגו'. אבל אחר מנין הלוים אין את מוצא שיזכור שם נשיאים אלא אשר פקד משה ואהרן. ללמדך שנשיאי ישראל לא מנו הלוים ע"פ הדיבור אלא משה הוליכם עמו כדי להלוק להם כבוד. מבן שלשים וגו' מכאן אמרו טו בן ל' לכח. ויהיו פקודיהם למשפחותם וגו' זו היא שאמרו שהארון היה הורג בבני קהת שבשמנאם מבן חדש היו ח' אלפים ות"ר ומשמנאן מבן ל' שנה לא נמצאו שליש. אלה משפחות הקהתי וגו' זו היא שאמרו שהנשיאים לא מנו עמהם מפי הדיבור שאין מזכיר כאן נשיאים. ע"פ ה' ביד משה ואהרן הם עשו ע"פ ה' כשם שאמר הקב"ה למשה שימנה אהרן עמו בבני קהת שנא' וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר נשא את ראש וגו'. לכך נאמר ביד משה שמשה אמר לאהרן לפי שאהרן נתמעט מכל הדברות שבתורה שנא' למשה: (ט) ופקודי בני גרשון וגו' כשם שמנה לבני קהת על פי ה' כך מנה לבני גרשון. מבן שלשים שנה וגו' באהל מועד היו פסולים מנ' שנה ולהלן יז אבל משנכנסו לא"י לא היו נפסלים אלא בקול. ויהיו פקודיהם וגו' זו היא שאמרו שבני גרשון לפי שלא היו מטועני הארון לפיכך לא הסרו ממנין הא' שני שלישים אלא היו ק"ל יותר משליש. אלה פקודי משפחות בני גרשון למה לא נאמר במנין הקהתים בני קהת וכתיב בהן הקהתי כשם שאמור בבני גרשון ובני מררי לפי שמניינם היה לשם טעינת הארון צירף הקב"ה שמו עמהם כדי שלא יכלו ה"א בראשו ויו"ד בסופו הרי י"ה לומר י"ה יצילם ממיתה לקיים מה שנא' (תהלים לג) להציל ממות נפשם. אשר פקד משה ואהרן ע"פ ה' למה לא נאמר במנין בני גרשון ביד משה כשם שאמור במנין בני קהת · לפי שבני קהת אמר הקב"ה למשה שימנה אהרן עם משה הקב"ה הזכיר לאהרן בראש המנין על דעת כן שימנה כל הלוים עם משה אבל משה משמע שבמנין בני קהת הזכיר הקב"ה לאהרן ולא הזכירו עוד לא במנין בני גרשון ולא במנין בני מררי השב משה בדעתו ואמר לכך אמר לי הקב"ה שימנה אהרן עמי לבני קהת מפני שעל ידו נעשית כל משאם וכל עבודתם אבל עבודת בני גרשון ובני מררי שאינה נעשית על ידו אינו רוצה שימנה עמי לכך א"ל לאהרן שימנה בני קהת עמו בשם הקב"ה ולכך כתיב במנין בני קהת ע"פ ה' ביד משה. אבל כשבא למנות בני גרשון לא א"ל משה לאהרן בשם הקב"ה שימנה בני גרשון עמו אלא חלק לו כבוד לפי שהיה אחיו הגדול והוליכו עמו וצירפו עמו למנין לכך לא נאמר ביד משה. אף על פי שבדעתו של הקדוש ברוך הוא היה שימנה אהרן עמו כל הלוים ולדעת כן הזכיר אהרן בראש המנין לפי שלא אמר ליה משה לאהרן שימנה בני גרשון עמו בשם הקב"ה חיסר כאן ביד משה: (י) ופקודי משפחות בני מררי למשפחותם וגו'. מפני מה נאמר בבני מררי במנין משפחות ולא כבני קהת ולא בבני גרשון לפי שבני מררי היו מרובין לעבודה שהרבו משפחות שהיו ו' אלפים ור' נתרבו מבן ל' ק' יותר על מחצה מבן חדש. שכן את מוצא מבן חדש עלה מספרם ו' אלף ור'. ומבן ל' שנה ומעלה עלה מספרם ג' אלף ור'. מאה יותר ממחצית. אבל בבני קהת לא נאמר משפחות בני קהת שמבן ל' שנה ומעלה לא נמצאו שליש מאותו שנספרו מבן חדש ומעלה. וכן בבני גרשון לא נאמר ופקודי משפחות שאף הם לא הגיעו להצי אותם שהיו מבן ל' שנה ומעלה לפי שמבן חדש ומעלה היו ז' אלף וה' מאות ומבן ל' שנה ומעלה לא היו כי אם ב' אלפים ושש מאות ול'. מבן ל' שנה ומעלה וגו' מבן נ' שנה ומעלה היה פסול לעמוד במשכן לעשות עבודה שלא היו יכולים לומר שירה אבל מנ' שנה ומעלה חוזר היה לנעילת שערים. ויהיו פקודיהם למשפחותם שלשת אלפים ומאתים זו היא שאמרו לפי שנתרבו באוכלוסא ראויין לעבודה נאמר בהם משפחות. אלה פקודי משפחות וגו' למה נאמר בבני מררי ביד משה שבשעה שראה הקב"ה שלא א"ל משה לאהרן בשם הקב"ה שימנה בני גרשון לפיכך כשבא למנות בני מררי א"ל הקב"ה למשה לך אמור לו לאהרן בשמי שימנה בני מררי עמך לכך נאמר ביד משה: (יא) כל הפקודים אשר פקד משה וגו'. מאחר שחשב הלוים משפחת בני קהת לבד ומשפחת בני גרשון לבד ומשפחת בני מררי לבד. חזר וכלל מניינם ביחד להגיד שכולם שקולים לפני המקום בחיבה. מבן ל' שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודת עבודה ועבודת וגו'. יח תני השיר מעכב את הקרבן דברי ר"מ והכמים אומרים אינו מעכב. א"ר אלעזר טעמיה דר"מ מהאי קרא (במדבר ח) ואתנה את הלוים נתונים וגו' ולכפר על בני ישראל וגו' מה כפרה מעכבת אף שירה מעכבת. ורבנן מוקמין מהאי קרא מה כפרה ביום אף שירה ביום. א"ר יהודה בשם שמואל מנין לעיקר שירה מן התורה שנא' (דברים יח) ושרת בשם ה' איזהו שירות שבשם ה' הוי אומר זו שירה. ר' יצחק אמר מהכא (תהלים פא) שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל. ר"נ בר יצחק אמר מהכא (ישעיה כד) המה ישאו קולם ירנו בגאון ה' וגו'. תני ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו ממשמע שנא' בכתף איני יודע שישאו. מה ת"ל ישאו. אין ישאו אלא לשון שירה וכה"א שאו זמרה ותנו תוף וגו' ואומר ישאו קולם ירננו. הנניה בן אחי ר' יהושע אמר מהכא (שמות יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול על עסקי קול. ר' אסי אמר מהכא (דה"ב ה) ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד. ר' יונתן אמר מהכא (במדבר יח) ולא ימותו גם הם גם אתם מה אתם בעבודת מזבח אף הם בעבודת מזבח. ר' יוחנן אמר מהכא לעבוד עבודת עבודה איזו היא עבודה שצריכה עבודה הוי אומר זו שירה: (יב) ויהיו פקודיהם שמונת אלפים וחמש מאות ושמונים. זו היא שאמרו מנאם בפרט מנאם בכלל. כאדם שיש לו חפצים נאים ומשובחין וחביבין עליו ביותר מונה אותם בפרט וחוזר ומונה אותם בכלל מתוך ששמח בריבוי מניינם. כן צוה הקב"ה לכתוב מנין הלוים בפרט וכלל לפי שהיו בני ביתו וכשרים וחביבים עליו ביותר. על פי ה' אשר פקד אותם ביד משה הרי זה אמור כנגד בני קהת שאהרן מנאם לבני קהת ואמר פלוני ופלוני ישאו את הארון פלוני ופלוני ישאו את המזבח וכן כל כלי קה"ק. כשם שאמר הקב"ה למשה שיעשה אהרן כן עשה אהרן הוי ביד משה. ומנין אתה אומר שבעבודת בני קהת הכתוב מדבר שכן כתיב (במדבר ד) איש איש על עבודתו ועל משאו. וכן אמור בבני קהת אהרן ובניו יבאו ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו. ופקדיו אשר צוה ה' את משה הרי זה אמור כנגד בני גרשון ובני מררי שצוה הקב"ה למשה שעל פיו תהיה עבודתם עם אחיו אהרן. בבני גרשון כתיב (שם) ופקדתם עליהם במשמרת את כל משאם הרי משה עמהם. ובבני מררי כתיב (שם) ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם הביא משה עמהם לכך כתיב (שם) ופקדיו אשר צוה ה' את משה. שמנה משה ואמר פלוני ופלוני של בני גרשון ישאו את היריעות. פלוני ופלוני ישאו את אהל מועד. וכן כל כלי עבודתם משא של בני גרשון היה ממנה להם במנין. וכן מנה משה ואמר פלוני ופלוני של בני מררי ישאו את הקרשים פלוני ופלוני של בני מררי ישאו את הבריחים וכן עשה לכל כלי עבודת

יד יוסף טו אבות פ"ה: יז חולין כ"ד: יח ערכין י"א.

ענף יוסף

(י) [מבן חמשים שנה ומעלה היה פסול לעמוד במשכן כו' שלא היו יכולים לומר שירה אבל כו' חוזר היה לנעילת שערים] הנה זה דורש המדרש על פסוק מבן שלשים שנה וגו' דכתיב במררי הרי דס"ל שבני גרשון ומררי נמנו מבן שלשים עד בן חמשים אע"ג שלא היתה עבודת הכתף עליהם מזה הוא שאחר נ' שנה היו נפסלים לשיר. אבל זאת לא מצינו מבואר בבני קהת אחר נ' שנה אם נפסלים משיר ג"כ הוא אינם נפסלים אלא מעבודת הכתף שלזה נמנו מבן ל' ועד נ' שלאחר נ' לא יעבוד עוד עבודת הכתף. אבל לשיר הם כשרים אף לאחר חמשים וע' ברש"י בהעלותך וברמב"ן ובמזרחי ובספרי סדר הנ"ל ובחולין: (יא) [השיר מעכב הקרבן] קשה דהך השיר בשעת ניסוך והניסוך אין מעכבת הקרבן (מנחות דף ע"ו) ונראה לפרש השיר מעכב את הקרבן היינו ניסוך שאם אין שירה אין ניסוך (תוס' ערכין י"א ד"ה השיר) וע' בר"ה כ"א תוס' ד"ה ונתקלקלו הלוים בשיר:

מתנות כהונה

היו ח' אלפים גרסי' ועיין ריש פ' ה': משנכנסו לא"י זו היא שאמרו לעיל ריש פ"ה · שני שלישים. כמו בני קהת: ה"ג אלא היה מלא ול' יותר וכו' ועיין לעיל ריש פ"ה: ה"ג שימנה אהרן עם משה הקב"ה כו': ה"ג אבל משה משמע שבמנין וכו' אינו רוצה שימנה עמי גרסי': ה"ג אע"פ שבדעתו של הקב"ה היה שימנה אהרן עמו כל הלוים: ולא בבני קהת גרסי': ה"ג שאף הם לא הגיעו להצי אותם כו': ה"נ ז' אלף וה' מאות ומבן ל' שנה ומעלה לא היה כ"א ב' אלפים ושש מאות ול' מבן שלשים ומעלה וגו' מבן נ' שנה ומעלה היה פסול וכו': מחמשים שנה חוזר לנעילת שערים עיין כל ענין השיר בפ' אין נערכין: מוקמין וכו'. לומדים ומעמידים הדין מפסוק זה: שצריכה עבודה וכו'. אין השירה עבודה בפני עצמה

עץ יוסף

אהרן ע"כ: (ח) הלישות דעת שידמו אולי נפלו ממעלתם: בן ל' לכח שכן בן לוי לא היה נכנס ליבא בכתף עד שיבא בן שלשים מפני שאז נכנס בכחו ובגבורתו: ובשמנאן מבן ל' כו'. ומבני גרשון היו יותר משלים ובבני מררי יותר מחצי. מוכח שהארון היה מכלה אותם: (ט) כך מנה לבני גרשון ע"פ ה'. כדכתיב אלה פקודי משפחות בני גרשון וגו' אשר פקד משה ואהרן על פי ה': משנכנסו כו' בקול לפי שאז בבית עולמים לא היתה עבודתם רק בשיר ולכן נפסלים בקול. וז"ל הרמב"ם בהלכות כלי המקדש פ"ג הל' ט' אבל לדורות אין הלוי נפסל בשנים ולא במומין. אלא בקול שיתקלקל קולו מרוב הזקנה יפסול לעבודתו במקדש. ונראה לי שאינו נפסל אלא לומר שירה. אבל יהיה מן השוערים עכ"ל: צירף הקב"ה כלו' שהיה מוכנה בהשגחה אלהית מיוחדת מאחר כדי שלא יכלו ח"ו: (יא) להגיד שכולם שקולים. ולוים הם אף שיש להם מיוחדים למלאכות עליונות וגדולות ויש לקטנות מהם. עכ"ז כולם שוים במעלה: ואתנה את הלוים ולוים מסורים הם. וכתיב ולכפר על ב"י להקים זה לזה. מה כפרה מעכבת אף שירה מעכבת: ורבנן מוקמין כו' פי' והחכמים מעמידים זה הפסוק לומר מה כפרה ביום אף שירה ביום: שבשם ה' פי' שמזכירין בו שם השם: שאו זמרה שזה ליווי ללוים: בגאון ה' וגו' נהלו מים ופרש"י ינהלו בשיר ביהמ"ק יותר מנהלת ים סוף: תני בגמרא אי' והכא מייתי לה מהכא ולבני קהת כו'. ופרש"י מייתי לה לעיקר שירה מן התורה: אלא לשון שירה כלו' שירה נ"כ ובאורו בכתף ועוד ישאו. שיש עליהם שתי עבודות: על עסקי קול שהיה מצוהו לשורר לפי שמשה לוי היה (רש"י): רבי אסי בגמרא אי' רב אסי: ויהי כאחד למחצצרים ובקרא (במדבר י') כתיב ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם. אלמא איכא שירה מן התורה: אף הם הלוים בעבודת המזבח. ולא משכחת לוים כשרים בעבודת מזבח אלא בשיר: זו שירה שירה צריך עבודת קרבן שאיני צריך אלא על היין של נסכי קרבן כדכתיב (במדבר י') ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם (רש"י): (יב) מנה כו' בפרט כו' בכלל. אף שאין הבדל בין מנינם כי מהפרט יודע הכלל עכ"ז מרוב החביבות טוב לו לחשוב גם הכלל בפועל בכדי שיצוייר לפניו מספר הרבוי הרב וגם מספר הפרטי. ויתכן עוד לפי שכל פרט יש בו מעלה מיוחדת מה שאין ברעהו כי כל אדם נבדל במעלתו מזולתו. ויש בזה מה שאין בחבירו. אך המה פרטים מיוחדים. ובהצטרף הכלל מכולם אז ימצא כל השלמות המיוחדים באיש איש מהם. ולכן חשב מספר הפרטי ומספר הכללי מכולם: על פי ה' פקד אותם ביד משה. כצ"ל ושיבוש אחר מיותר: וכן אמור בבני קהת אהרן ובניו יבאו ושמו. וכצ"ל: הביא משה במה שאמר תפקדו לשון רבים הביא משה עמהם:

גם

משא בני מררי שמינה אותם במנין על עבודתם הוי אשר צוה ה' את משה. שמשה נצטוה על שתי המשפחות הללו בני גרשון ובני מררי שהוא יצים היאך ישאו והיאך ישמרו מה שתחת ידיהם הוי אשר צוה ה' את משה:

פרשה ז (א) צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה וגו'. הה"ד (משלי כה) הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי. א"ר תנחומא ב"ר אבא מהו הגו סיגים מכסף ב"ז שהפסולת הזו בכסף אינו מראה יופיו לא עשה אלא נכתננה הפסולת ממנו מיד הוא מראה שבחו. הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי. א כיצד בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו כל רובן בעלי מומין. למה מפני שהיו יגיעים בטיט ובלבנים ועולים לראש הבנין ומי שהוא בונה ע"י שהיו עולין לראשי הדמוסין או האבן נופלת וקוטעת ידו או הקורה או הטיט נכנס בעינו והוא נסמא והיו בעלי מומין. כיון שבאו למדבר סיני אמר האלהים כך היא כבודה של תורה שאתן אותה לדור בעלי מומין ואם אמתין עד שיעמדו אחרים הרי אני משהא במתן תורה מה עשה האלהים אמר למלאכים שירדו אצל ישראל וירפאו אותן ותדע לך שכן א"ר יהודה א"ר סימון ב מנין שלא היה בהן חגרין שנא' (שמות יט) ויתיצבו בתחתית ההר ואין נצב אלא על תליו. מנין שלא היה בהן גדמין שנא' (שם כד) כל אשר דבר ה' נעשה. ומנין שלא היה בהן חרשין שנא' ונשמע. ג ומנין שלא היה בהן סומין שנא' (שם כ) וכל העם רואים את הקולות. ומנין שלא היה בהן אלמים שנא' ויענו כל העם. נמצאת אומר שהרי נתרפאו כולן. ואם אין אתה למד מכאן יש לך ללמוד ממקום אחר שנא' (שם טו) כל המחלה אשר שמתי וגו'. הרי לך שנתרפאו. אבל כיון שעשו אותה מעשה של עגל חזרו למומן ונעשו זבין ומצורעין. שכן משה רואה אותן שנא' (שם לב) וירא משה את העם כי פרוע הוא ואין פרוע אלא לשון צרוע כמד"ת (ויקרא יג) והצרוע אשר בו הנגע וגו' ראשו יהיה פרוע. אמר האלהים למשה עד שלא עשיתם את המשכן הייתי מגלגל בדברים והיו הזבים והמצורעים מעורבים עמכם. עכשיו שעשיתם את המשכן ואני משרה שכינתי ביניכם הפרישו אותם מכם וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש. בשביל מה ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם: (ב) וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו'. למה נסמכה פרשת מצורעים לפרשת הלוים. את מוצא ישראל והלוים קבלו עליהם מלכותו של הקב"ה בסיני שנא' (שמות יט) ויענו כל העם יחדיו. לסוף מ' יום מרדו ישראל בהקב"ה (שם לב) ועשו להם עגל מסכה וגו' ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים. אבל הלוים נמצאו מושלמים עם הקב"ה שנא' (שם) ויעמוד משה בשער המחנה וגו'. אמר הקב"ה (ש"א ב) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו בני לוי שכבדוני שלא כפרו בי להם אני מכבד. אבל ישראל שביזוני שאני העליתי אותם ממצרים והם אמרו לעגל שהוא העלם בדין הוא שיקלו. מה כבוד כיבד הקב"ה את הלוים שלקחם לחלקו שנא' (במדבר ג) ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל וגו'. וכיון שבא למנותן לעמוד בשימושו הוא בעצמו מנאם ומנין שכן הוא א"ר יהודה ב"ר שמעון כתיב למעלה מן פרשת מצורעים ע"פ ה' פקד אותם ביד משה ואומר ופקדיו אשר צוה ה'. וכתיב בראש הענין ויהיו פקודיהם. אר"י ב"ר שמעון היאך ימצא הדורש ידיו בין פקודיו לפקודיהם. אם פקודיו למה פקודיהם. אלא פקודיהם מה שמנו משה ואהרן ופקודיו מה שמנה האלהים. ולמה מנאם האלהים אמר הקב"ה שלא יאמר אדם וכי משה ואהרן היו יכולין למנות כל אותן האוכלוסין אמר האלהים אם הרהרת אחריהם כאילו אחרי אתה מהרהר לכך כתיב ופקודיו ופקודיהם. והיאך מנאם משה א"ר ברכיה הקב"ה א"ל למשה במשפחת פלוני כך וכך עד שמנה אותן הה"ד ע"פ ה' פקד אותם ביד משה. לכך כשמנאם משה מבן חדש ע"פ הקב"ה מנאם שנא' (שם) כל פקודי הלוים וגו'. א"ר ברכיה הכהן כך את סבור שהיה משה הולך ונכנס לאהלו של כאו"א לראות כמה בנים היו לו. לאו. אלא אמר האלהים למשה יש באהלו של פלוני שנים ובאהלו של פלוני שלשה עד שמנה אותן מנין שנא' ע"פ ה'. הוי כבוד גדול חלק להם שהוא בעצמו מנאם. אבל במנין ישראל אין את מוצא ע"פ ה' לפי שהם לא כבדוהו אף הוא לא כבדם. וכן כשבא הקב"ה לעשות משכן קירב הלוים לשימושו כשם שאמור בפרשה אמר הקב"ה הלוים שכבדוני יהיו אצלי אבל אותן שטעו בעגל הם ילקו בצרעת שנא' (שמות לב) וירא משה את העם כי ד פרוע הוא וכה"א (תהלים קא) עשה סטים שנאתי וגו': (ג) וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו'. את מוצא מלך ב"ו יש לו פרופיסיטין אף האלהים יש לו פרופיסיטין שנא' (במדבר א) שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו'. מלך ב"ו יש לו דוכסין אף האלהים יש לו דוכסין שנא' (שם ג) ונשיא נשיאי הלוי וגו' אריב"ל חוך דוכנין היה. ה מלך ב"ו מחלק דונטיבא ללגיונותיו והאלהים מחלק דונטיבא שנא' (שמות טז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. מלך ב"ו מחלק כלים ובסטיא לאיסרטיוטות שלו ואף האלהים כן שנא' (דברים ח) שמלתך לא בלתה וגו'. מלך ב"ו יש לו ספקולא ואף האלהים יש לו ספקולא שנא' (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת. מלך ב"ו יש לו קטריקם אף האלהים יש לו קטריקם שנא' (דברים כב) וענשו אותו מאה כסף. מלך ב"ו יש לו קטפירס אף האלהים יש לו קטפירס שנא' (שם כה) ארבעים יכנו לא יוסיף. מלך ב"ו יש לו מטלון של טרודין אף האלהים יש לו מטלון של טרודין שנא' וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו': (ד) וישלחו מן המחנה וגו'. ו מהיכן באת עליהם הצרעת ר' יהודה ב"ר סימון אמר מן מעשה העגל. ורבותינו אמרין מן המתאוננים. לדעת רבותינו מן המתאוננים באת עליהם צרעת כיצד בשעה שהוריד להם האלהים את המן עשה להם האלהים כמה נסים. אמרו רבותינו לא היו נצרכין להפנות כדרך בני אדם ולמה כן אלא אמר האלהים יהיו בני נצרכין להפנות והיאך הכתבתי עליהם שהם אלהים שנא' (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם. אלא כשם שאין המלאכים צריכין לדבר זה אף הן לא יצרכו לדבר זה עוד. ד"א אמר האלהים האומות אוכלין ונצרכין והיאך אני נותן הפרש בין בני לבין האומות לפיכך לא היו נצרכין. מה עשו ז בטובה שעשה להם האלהים התחילו אומרים ליצנות עליו. אומר זה לזה אי אתה שומע שמעון אחי. וזה אומר מה אתה אומר ראובן אחי. א"ל בחייך ראית בימיך אדם נותן חטים ברחים ואינן נטחנות ויורדות אף אנו אוכלין את המן ואינו יורד. א"ל חביתו מתירא אני שליום אחרון תנפח כריסו ותיבקע מפני שאין אנו מוציאין אותה. באותה שעה אמר האלהים למשה איני יכול לסבול ולכבוש (במדבר יד) עד אנה ינאצוני וגו' ועד אנה לא יאמינו לי בכל נפלאותי אשר אעשה עמו אכ"ב אלא אעשה בקרבו. ארשב"י כמה אותות ונפלאות עשיתי בקרביהן והן מנאצין אותי כענין שנא' (ויקרא ח) והקרב והכרעים וגו'. ומנין שלא היה יוצא מהן שנא' (תהלים עח) לחם אבירים אכל איש. אל תהי קורא אבירים אלא לחם איברים ח לחם שהוא נימוח באיבריהם

יד יוסף פ"ז א תנחומא יתרו סי' ח'. תכב"ל פ"ב סי' ט"ו: ב מכילתא חודש יתרו דף פ"ב. לקמן ס' י"ג. תכב"ל פ"ד. פסיקתא רבתי פ"ז. תנחומא יתרו סי' ח': ג מכילתא שם פסוק נמיש כל העם: ד ספרתם ככם נרעם כמד"א (ויק"א י"ג) ורלשו יהיה פרוע (ויק"ר פ' י"ח סי' ד'): ה ויק"ר פ' י"ח: ו ויק"ר פ' י"ח: ז לקמן פ"ז: ח יומא ע"ה:

מתנות כהונה

עלמה אלא עבודה היא לעבודת הקרבן כמו שפירש"י ז"ל בסדר זה: הביא משם. במה שאמר ספקודו לשון רבים: לא עשה. לא נפסל ולא נתעכב במלאכה הזאת אלא וכו': ומי שהוא כמו ומתמוצא: ע"י שהיו גרסי': הדמוסין שורות הבנין נקראו דימוסין: ה"ג כך היא כבודה. בתומים: ה"ג עד שיעמדו אחריהם הרי אני משהא כו': יש לך ללמוד ממקום אחר גרסי': אשר שמתי. פי' אשר שמתי עליך במצרים ע"י עבדתם: מגלגל בדברים. י"ל כשהייתי רוצה לצוות דבר מה הייתי נגלה בדבור אל משה אבל לא היה לי ביניכם קביעת מקום ולכן לא הייתי מקפיד על היות ביניכם זבים ומצורעים: מעורבים עמכם גרסי': עד שמנה אותם עד שמלא ועמד על סוף מניינם: לאהלו של כל אחד גרסי': פריפיסיטין פי' בערוך לשון גדולי' וחשובים: דוך דוכסין. דוכוס על הדוכסים וכן פי' הערוך בשם הירושלמי: דונטיבא מנה ופרס מנים המלך כן פי' הערוך: בסטיא לפי הענין הוא מין בגד: לאיסרטיוטות שרים: ספקולא שום מיתה כ"ש הערוך וע' בב"ר ס' ע"ט ותמצאהו: קטריקם עונש קנס: קטפירס פי' הערוך עונש מלקות וע"ל ס' מצורע פר' י"ח כל הענין: מטלון מטיל מכוד וגלות על המחויבים מל' ג' אשי נוטל עליך אני הוא לי הכבר ומגרס והגרנה הם בסדר זה: ה"ג או אתה שומע שמעון אחי כו': בקרביהן לבן הקרב והכרעים והדמסרם ואזיל

ענף יוסף

פרשה ז (א) [ואם אין אתה למד מכאן כו' כו' אני ה' רופאך] ע"ד דאי' בסנהדרין ק"א כתיב כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. וכי מאחר שלא שם רפואה למה. לכן מפרש מדע שלא אשים עליך כל המחלה אשר שמתי במצרים ממנה שאני הוא רופאך מן

עץ יוסף

פרשה ז (א) לא עשה לא נפסל ולא נתעכב במלאכה הזאת אלא כו' (מת"כ): מיד הוא מראה שבחו שהכסף הוא מצד עצמו יפה ונחמד ואין צריך לייפותו. רק החסרון מצד הסיגים. והיפך כשהוא ממנו הסיגים אז נראה מעלה כן ישראל כל חסרונם ומומיהם לא היה מצד עצמן רק מצד שינגע בטיט ולבנים. והיפך כשנתרפאו אז נגלה מעלה: הדמוסין שורות הבנין: כך היא כבודה נתמיה: אשר שמתי במצרים. פי' אשר שמתי עליך במצרים ע"י עבדתם (מת"כ): חזרו למומן פי' מאותם הבאים למות לכן בצרעת ולא מתו דמצורע חשוב כמת: מגלגל בדברים כו' שלא היה הדבור קבוע בתמידות כי אם ע"י גלגול וסבה בעת שהגיע נגלות להם המקום וכדומה. וגם לא היה לי ביניכם קביעות מקום. ולכן הייתי נגלה בדבור אל משה ולא הייתי מקפיד על היות ביניכם זבים ומצורעים. אבל אחרי הקמת המשכן שאז אני משרה שכינתי בקביעות ואין השכינה שורה במקום טומאה: (ב) בדין הוא שיקלקלו נראה דצ"ל בדין הוא שיקלו מלשון ובוזי יקלו: והיאך מנאן משה. דהוה הקושיא לא יניתו למנות בניהם שלא ישלוט עליהם נגף. גם ליכא למימר שכל אחד נתן שקלים במנין כמו ומנה משה להשקלים. דא"כ יהיה צריך כל אב למנות את בניו לידע כמה שקלים יתן. אבל במנין ישראל שמנו מבן עשרים נתן כל אחד בקעו ולא היה מנין כלל (ז"ל): עשו זבים ומצורעים שנאמר וגו'. לא ישב בקרב ביתי וגו'. שבחטאת העגל שמו מאחרי ה' ועי"כ נתרחקו. נעשו זבים ומצורעים הבלתי ראוים לקבל אור אלקים: (ג) פרופיסיטין בלשון רומי שרים ושרים (מוסף): דוך דוכנין דוכוס על הדוכסין. ודוכוס בל"ד כל נגש: דונטיבא בל"ד מתנות שמחלק שר צבא להילות בעת נאסם נגד אויביהם (מוסף): ובסטיא בל"ך מלבוש (מוסף): לאיסרטיוטות תרגום אהשדרפני המלך אסטרטילוטי דמלכא: ספקולא בל"ד יסורים ומקל השוטר ומיתה כ"ד (מוסף): קטריקם עונש קנס (מת"כ): קטפירס פי' עונש מלקות (ערוך): מטלון של טרודין. בל"י ורומי מקום מחנה המחנות אשר לשם היו גולים האנשים הפושעים והנגעים אותם לחסור ולהפוח המסמוחים (מוסף): (ד) ריב"ם אמר מן מעשה העגל. ורבותינו אומרים מן המתאוננים. בס' מצורע הגי' מסכה: שהם אלהים שינו בהם אנשים אלהים מחונקים רק בדביקה ה' בלי פירוד מאומה. ואחר שיהיו נצרכים להפנות יכרם הדיבוק כי אינו שורה במקום מאוס. ואסור אז להרהר בדברי קדושה: הפרש בין בני כו'. דעת הדבר אחר דאף נאמר שישראל היו כדאים שיהנו לזאת המעלה. אבל הסן ה' להראות ההבדל שביניהם לעכו"ם למען ידעו שהם אנשי סגולה. ולכן נמן בסבעם כן: ליצנות דייק מדכתיב ונאתי במורה על זדון גדול המעלה הזאת. וזה מצד המלוגות. שזה דבר רע מאד: אף אנו אוכלים את המן ואינו יורד. כי באמת היה המן מבריא מאד את כל הגוף. כי לא היה בו פסולת מאומה. ולכן היה נבלע באיברים בלי מותרות. והם דברו עליו לגנות שהוא מחליא הגוף ומרקנים המותרות בתוכו. ומזה יבואו לידי חלאים כי יתעכבו הדם מבני המותרות: ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר אעשה עמו אין כתיב כאן כנ"ל: אלא עשיתי בקרבו. כנ"ל פי' בקרב מעיו מלשון הקרב והכרעים והדמסרם. ור"ל שבאמת פרגלים הזכיר הקב"ה חטא המתאוננים שדברו לגנות על המן: אעפ"כ למד משה סמוריה.

פי'

באיבריהם. אע"פ כן למד משה סניגוריא עליהם וחזר בו אלהים מן הרעה. ואח"כ אמרו זה לזה יהיו זכורין אותן הימים שהיינו במצרים בשעה שהיינו מבשלין קדירות של בשר ויושבין ואוכלין פכסמין ופותין בתוך הזום של בשר. לואי מתנו שם ולא הוציאנו האלהים משם שנא' (שמות טז) מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו וגו'. עכשיו אין לנו אלא המן הזה בלבד בערב כן בבקר כן בחול כן בשבת כן עשה אדם יו"ט אין לו לאכול אלא מן. עשה יום רע אין לו לאכול אלא מן הרי נפשות יבשים שנא' (במדבר יא) ועתה נפשנו יבשה אין כל וגו'. ארשב"י וכי בשר היו מבקשין והלא כל מעדני עולם טועמין במן. כל מי שהיה מתאוה בשר היה טועמו. וכל מי שהיה מתאוה דגה היה טועמו. מי שהיה מתאוה תרנגול או פסיון או טווס כך היה טועם כל מה שהיה מבקש ולמה מתרעמים אלא שהיו מבקשים עלילה היאך לחזור למצרים. ואעפ"כ אמר האלהים למשה מה הם מבקשים בשר אמור להם שאני אתן להם בשר ואין אתם אוכלים ממנו יום א' בלבד או יומים אלא חדש ימים הה"ד (שם) לא יום אחד תאכלון וגו' עד חדש ימים. באותה שעה נתן להם האלהים בשר כל מי שלא נתרעם לפני האלהים היה אוכלו ונהנה ממנו ומי שהיה מנאץ לפני האלהים היה אוכלו והיה בודקו ויוצא מאפו שנא' (שם) עד אשר יצא מאפכם. והיה לכם לזרא רשב"ל אומר לאסברא ר' הונא הכהן בר אבין בשם רשב"נ בשם רבותינו שבגולה אומר לזרא ולבוטנא. ר' אביתר אומר מאי לזרא לקדרא או שאהיה אותן דורא במעיהן. ר' איבו בר נגרי אומר והיה לכם לאזהרה שמיכן ואילך יזהירו להם. ר' יהודה ב"ר סימון אמר מהו והיה לכם לזרא שנעשו כולם זרים במה שנא' (ויקרא כב) וכל זר לא יאכל בו כך כל מי שניאץ לאלהים נעשה זר. והיאך נעשה זר אלא שבאת עליהם הצרעת. א"ל האלהים למה הם נאצו אותי הרי הם זרים מן הקהל וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו'. ועל דעתיה דר' יהודה ב"ר סימון דאמר מן מעשה העגל באת עליהם הצרעת מפיק ליה מהאי קרא (ישעיה יז) ביום נטעך תשגשגי וגו'. ט אמרו רבותינו אחר מ' יום שקבלו ישראל את התורה עשו ישראל את העגל מנין שכן אתה מוצא שהאלהים רמז למשה על כך. א"ל האלהים משה אין את רואה לישראל היכן הם עומדים ואומרים (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. חייך בכזבים הם עומדים אינם מושלמים לי אלא מ' יום שנא' (שם יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'. חסר מקרא כלום. לי. למ"ד שלשים. יו"ד עשרה הרי מ'. י רשב"י ור"א בן יעקב אחד מהם היה אומר כ"ט יום היו ישראל מושלמין. וחד מנהון היה אומר י"א יום היו ישראל מושלמין ותרויהון מחד קרא שנא' (דברים א) אחד עשר יום מחורב וגו' אחד מהן אומר מהו אחד עשר יום אמר להם משה לא כ"ט יום הייתם מושלמין לאלהים וי"א אחרונים הייתם מתחשבין היאך לעשות את העגל שנא' אחד עשר יום. וחבירו אומר י"א יום היו מושלמים לאלהים וכ"ט היו מתחשבין היאך לעשות את העגל. ר"ש בן חלפתא אומר יום אחד היו מושלמין שנא' (שם ד) יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב. ר"מ אומר לא כדברי אלו ולא כדברי אלו אלא אפי' בשעה שהיו אומרים (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע היו אומרים בפיהם אחד ובלבם אחד. שנא' (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו הרי אפילו באותו היום שהיו עומדים לפני הר סיני לא היה לבם נכון לבוראם. הוא שישעיה אומר להם ביום נטעך תשגשגי. יא א"ל האלהים ביום שבקשתי לעשות אתכם נטיעה לשמי עשיתם סיגים הוי ביום נטעך תשגשגי. מהו (ישעיה יז) ובבקר זרעך תפריחי ר' חמא ור' חנינא ור' שמואל בר נחמן חד מנהון אמר למה"ד למלך שהיה לו גינה אחת מליאה בכרוב נאה ומשובח נכנס לתוכה בין הערבים וראה אותה ואמר מה נאה ומשובח לבקר אני סוכר אותה לתגרין ואמלא כיסי זהובים. בבקר נכנס לראות ומצא אותה שהפרינה. א"ל תיפח רוחך בערב היית נאה ומשובח ובבקר הרי הפרנת. כך אמר האלהים לישראל ובבקר זרעך תפריחי. וחבירו אומר למי שהיה לו שדה של פשתן נכנס לתוכה בערב והיתה נאה. בא להכנס בבקר ומצאה שנעשה נבעולין. כך א"ל האלהים ובבקר זרעך תפריחי. (שם) ביום נחלה ביום שסברתי לעשותכם נחלה לשמי לא קיימתם מלכותי עליכם. (שם) וכאב אנוש בואו וקבלו את הצרעת. ולמה קורא אותה וכאב אנוש לשון נכר מפני שהיא מכה הגברתנית. ד"א וכאב אנוש שהיא מנתשת את הגוף שהיא נכנסת בו לפיכך אמר האלהים למשה הפרש המצורעים שביניהם שהם עשו אותו המעשה:

(ה) וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו'. מכאן א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום יב על י"א דברים הצרעת באה על קללת השם ועל ג"ע ועל שפ"ד ועל האומר על חבירו דבר שאינו בו ועל גסות הרוח ועל הנכנס בתחום שאינו שלו ועל לשון שקר ועל הגנבות ועל שבועת שקר ועל המחלל ש"ש ועל ע"ז. ר' יצחק אומר על עין רעה. ורבותינו אומרים על מי שמנאץ בדברי תורה. ועל דעתיהו דרבנין דאמרין על מי שהוא מנאץ בד"ת שנא' (שם ה) לכן כאכול קש לשון אש וגו' ופרחם כאבק יעלה זה צרעת שנא' (ויקרא יג) ואם פרוח תפרח הצרעת. מהו כאבק יעלה. כאותו פיח כבשן שזורק משה השמימה (שמות ט) והיה לאבק על כל ארץ מצרים וממנו לקו המצרים בשחין אבעבועות פורח באדם ובבהמה. על דעתיה דר' יצחק דאמר על עין הרע יג כשאדם צר עין ואינו משאיל את כליו הקב"ה משלח צרעת בביתו ומוציא כליו לחוץ והבריות אומרים פלוני שלא היה משאיל כליו ואומר שלא היו לו כלים הרי שהיה לו כליו ועליו הכתוב אומר (איוב כ) יגל יבול ביתו. ועל דעתיה דר"י הלוי דאמר על קללת השם מפיק ליה מגלית. שנא'

כי

יד יוסף ט ש"ר פ' מ"ב סי' ו' : י ש"ר פ' מ"ג : יא ויק"ר פ' י"ח : יב פ' יג בערכין . ויק"ר פ' ט"ז וס' י"ז. דב"ר פ' ו'. ירוש' פ חלק. תנחומא מצורע. ילקוט מ"ב רמז ר"ע. אסר כלק דף ר"ו : יג דב"ר פ"ו. יומא י"א. ערכין ט"ו :

מתנות כהונה

ואמ"ל : **שהוא** מיחה באיבריהם גרסי' : **פכסמין** גוסריקון פת כוסמין : **הזום** במרק כן משמע בערוך : **ופותין** לשון פתות אותה פתים : **פסיון** מין עוף : **טווס** פאווא : ה"ג הערוך ערך זר ולעיל פר' מצורע לזרנא ולבסנא ופי' ט לזרנא ענין הרחקה ולבסנא נפיחת הבטן וע"ש בפנים : ה"ג הערוך ולעיל פרשת מצורע פ' י"ח : **לזרא** לקדרא ופי' הערוך תולעים ובערוך ערך דדרא גרס דרכיה : **דורא** פי' הערוך בערך דר מיני תולעים : **היכן** כלומר איך הם : **אלא** ארבעים יום גרסי' : **חסר** מקרא וכו'. אם אמר ואתם תהיו ממלכת למה אמר לי : י"א יום מחורב. פי' מאותן ימים שהייתם בחורב כשר סיני שהיה בין הכל מ' יום ועיין בב"ר פ' מ"ב : **סינים** השנשפי נקוד בסיכולת לשון ס"נ והוא ממלות הכפולות : ה"ג **וראה** אותה ואמר מה נאה : **שהפרינה** שהחליפה אם עלתה מסובה לרעה לא נמר ת"י לא סרג ודרש תפריחי כמו תפריני הגית"ל רשיה אחר יו"ד הנהה והפי דרש ספרח הזרע והלך לו ולא נשארו רק הנבשלים : **תיפח** רוחך בערב גרסי' וגם גירסת הספר אפשר לקיימה וק"ל : **לא** קיימתם וכו'. ליישה דקרא מד קליר פי' הקליר נתדנד ממקומו : **נכר** חזק וכבד כמו שפרש"י ורד"ק : **מנתשת** לשון תשוח וכד"א אנוש אנוש בקמ"ץ ועיין כל זה בויקרא רבה פ' י"ז : ה"נ **דבר** שאינו בו ועל גסות ט' עד באינו ט : **כשאדם** צר עין גרסי' : **ואם** אין. כמו ואם אין מחזי

פי'

עץ יוסף

פי' מלילה. כדכתיב גם במתאוננים (במדבר י"א ב') ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש : **ואח"כ אמרו** זה לזה יהיו זכורים כו'. כדכתיב שם אח"ז והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו. והמדרש מפרש תיבת זכרנו על מי יאכלנו בשר דכתיב מקמיה. ר"ל שזכרנו אותן הימים כו' : **פכסמין** פי' לחם יבש פעמים שיתקיים הרבה (והוא שעושים כן למאכל עבדי המלך כנהוג מזה) ח"פ פותים בתוך הזום כו' (מוסף). והמת"כ פי' פכסמין גוסריקון פת כוסמין : **ופותין** פלשון פתות אותה פתים : **הזום** הוא המרק או הקצף העולה על פי הקדירה (א"א) ודייק המדרש את מדכתיב שאמרו בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע ולא כתיב באכלנו בשר שלא נתנו להם בשר. אלא שנתנו להם המרק או הקצף העולה על פי הקדרה ופתו הלחם לפתים בהמרק שהוא ואכלו עם המרק : **עכשיו אין** לנו אלא המן הזה כו'. חוזר לענין מתאוננים שאמרו כן כדכתיב בלתי אל המן עינינו : **הרי** נפשות יבשים. כלומר הנפש המתאוה יבישה מחפלה שהפילה לפעמים במאכל אחר : **פסיון** שלו תרגומו פסיוני. והוא מין עוף מאור תסוב ועולה על שולחן מלכים (מוסף הערוך) : **טווס** קרעות מן והבמים תרגום ומן דפיל ומווסין. מין עוף בטעם מגוונים טובים : **עלילה** בלי טעם מחומה רק מלב אלא כעם דברו דברים שאינם אמת : **לאסברא** הוא מלשון יסכר פי דוברי שקר. והוא מין חולי הגרון המחנק. ונקרא חולי זה זרה לפי שהוא חולי זר ומשונה כמ"ש בברכות דף ח' קשה מכולם אסכרא. והיה להם מדה כנ"מ שחטאו בגרון ליהנות בדבר שאינו ראוי : **לזרנא** ענין הרחקה כמתרגם סורו אלי זורו לותי. ולבוטנא פי' שחין נפוח. והמעריך פי' לזרנא ולבוטנא קוא ושלשול : **לקדרא** מין תולעים קטנים הנוטפים בבשר וקשה להפרידם (א"א) ופי' לזרא שהיא מכה זר ומשונה. והערוך גרס לדריא. וכתב המוסף פי' בל"י ורומיי חולי השלשול : **שהיה אותן** סרד"ל גרס כותן : **דורא** פי' תולעים : **לאזהרה** שיהיה לכם לאזהרה באחרית לשאול עוד דבר כזה. כי תראו מה אחריתו מזה. והם כדמות מלילה לומר אח"כ תזהרו מלבקש עוד כזה : **מפיק ליה** מהאי קרא ביום נטעך. הכוונה על מה שמסיים בסוף : **חסר** המקרא כלום. פי' מה היה חסר המקרא אילו לא היה כתוב תיבת לי. אלא שתיבת לי באתה לרמוז ואתם תהיו כמנין לי ממלכת כהנים וגוי קדוש : **וי"א אחרונים** הייתם מתחשבין כו'. אלא שלא מצאו מקום עד שראו שנתאחר משה ומצאו עילה לגרום כוונתם. ופי' דקרא הכי הוא אחד עשר יום מאותן הימים שהיו מחורב עד מעשה העגל דהיינו ארבעים יום יצאו להם בדרך הר שעיר פי' לדרך שעיר לעבוד אלהים : **וכ"ט** הו מושלמים כו'. ופי' דקרא הכי הוא כיון שעברו אחד עשר יום נעשו מחורב היינו הר סיני שקבלו שם את התורה. באו לדרך שעיר דהיינו לעשות מעשה שעיר. ומאז ממרים הייתם עם ה' תמיד עד קדש ברנע שחטאו במרגלים ושם נחתם גזר דינם למות במדבר : **שנא'** יום אשר עמדת כו'. ובס"ד פ' מ"ב גרס שנא' ותחמול עמי לאויב יקומם. וע"ש ביאורו : **אפי' בשעה** שהיו אומרים כו'. והא דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים. פי' מי יתן והיה זה מה שאמרו בפיהם בלבבם כל הימים (רי"ף) : **ביום שבקשתי** לעשות אתכם נטיעה לשמי כו'. פי' ביום שבקשתי לעשות אתכם מלך סוגיות דבריכם שתהיו כנטיעה שעושה פרי קליר כמו נטע. בו ביום נעשיתם סיגים ככסף סיגים. שדבריכם היו טובים רק לפנים אבל לבבם לא היה נכון. ודרש תשגשגי לשון סיג משום שהוא נקוד בשי"ן שמאל. והוא מהמלות הכפולות : **ר' חמא** ור' חנינא. נ"ל ר' חמא בר חנינא. וכן הוא בויק"ר פי"ח : **שהפרינה** שהמירה והחליפה את עצמה מטובה לרעה. לא נמר ת"י לא פרג. ודרש תפריחי כמו תפריני (מת"כ) : **ומצאה** שנעשה נבעולין. מפרש תפריחי שפרח הזרע והלך לו ולא נשאר רק הנבעולין. והרמז בזה שהאמונה הפנימית מכונה בשם זרע. והנבעולין הם החיצונים. ואח"כ האדם שאין תוכו כברו הוא כמו הנבעולי בלא זרע שאינו נחשב למאומה : **ביום שסברתי** כו' מפרש קליר לשון ענף (כמו ועשה קציר כמו נטע) ור"ל ביום שקויתי לעשותכם נחלה לשמי להיות אני עליהם לסכך ולמגן ולגל מן השעבוד ומן מלאך המות ומן היסורים כדכתיב חרות על הלוחות. נתנדנד אותו הענף ונתבטל מלהיות עליכם לסכך ולמגן ולגל. והוא מד קציר נתנדנד הקציר הוא הענף ביום שקויתי לעשותכם נחלה לשמי : **לשון נכר** כו' מפרש אנוש לשון אנושות. ח"ש מפני שהוא מכה הגברתנית פי' מכה חזקה ככח גבורת אנש. שתיבת אנש הוא מלשון איש אנוש אדם גבר : **הגברתנית** נ"ל גברתנית (א"א) : **מנתשת** נ"ל מתשת (א"א) ומפרש אנוש מלשון ואתשה מכתי. כי הצרעת אוכלת בשר הבריאה ומתשת הגוף : (ה) **מכאן** א"ר יהודה הלוי. פי' מכאן למד אחד מהאחד עשר דברים והוא עכו"ם כמ"ש לקמן : **על י"א** דברים כו'. עיין מ"ש בויק"ר פי"ז : **לכן** כאכול קש כו'. עיין בפתיחתא ב' דאיכה רבתי : **ופרחם כאבק** יעלה זה הצרעת כו'. ומפני מה. כי מאסו את תורת ה' ונאצו זו תורה שבכתב. ואת אמרת קדוש ישראל נאצו זו תורה שבע"פ. כדאי' בפתיחתא הנ"ל. וכל המצות נאמרו לטובת ישראל שנא' (דברים ו') ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים. ולכן מי שמנאץ דברי תורה אינו חפץ בטוב. שולח הקב"ה עליו צרעת שהיא אוכלת כל הגוף ועוכר את דמו. ומסולק מכל טוב : **אותו** פיח הכבשן כו'. והוא כדמות מלילה שמסרה צרעת בעופם כמו שזרקה למצרים בזרוק משה הפיח למעלה ונהפך לשחין אבעבועות : **משלח צרעת בביתו** ובא לכאן ואמר כנגע נראה לי בבית. ובית מנים ושם

סס

(ש"א יז) כי חרף מערכות אלהים חיים מה כתיב בו (שם) היום הזה יסגרך ה' בידי יד ואין יסגרך אלא הצרעת שנא' והסגירו הכהן. ועל ג"ע מנין שנא' (ישעיה ג) ושפח ה' קדקד בנות ציון א"ר אלעזר בן פדת אין וספח אלא הצרעת שנא' שאת או ספחת וגו'. ועל שפ"ד מקין שנא' (בראשית ד) וישם ה' לקין אות א"ר נחמיה זו הצרעת נאמר כאן אות ונאמר בחזקיהו אות. מה אות האמור בחזקיהו שחין אף כאן שחין. ואם אין את למד מכאן למד מיואב ששפך דמים מה כתיב בו (ש"ב ג) ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע. ועל האומר דבר לחבירו שאינו בו זה משה בשעה שא"ל האלהים שילך אצל ישראל א"ל רבוני והרי אינן מאמינין אותי שנא' (שמות ד) והן לא יאמינו לי וגו'. טו א"ל האלהים הא משה כבר את יודע שאינן מאמינין אותך מאמינין בני מאמינין הם ואמרת לי (שם) והן לא יאמינו לי וגו' הבא נא ידך בחיקך וגו' מיד ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג. ועל גסות הרוח זה נעמן שנא' (מ"ב ה) ונעמן היה איש גדול מהו גדול שהיתה רוחו גסה מפני שהיה גבור חיל וע"י כך נצטרע. ועל הנכנס בתחום שאינו שלו זה שבקש להכנס בתחום הכהונה ומה כתיב בו (דה"ב כו) והצרעת זרחה במצחו. טז ועל לשון שקר זו מרים שנא' (במדבר יב) ותדבר מרים ואהרן במשה ומה כתיב אחריו (שם) ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת. ועל הגנבות ועל שבועת שקר דכתיב (זכריה ה) ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר וגו'. אי זו היא מכה שהיא מכלה את העצים ואת האבנים הוי אומר זו הצרעת שנא' (ויקרא יד) ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו וגו'. ועל המחלל ש"ש זה גחזי שרץ אחר נעמן ליטול ממנו ממון שנאמר (מ"ב ה) וירדוף גחזי אחר נעמן וגו'. אלישע קידש שמו של הקב"ה שלא רצה ליטול מנעמן כלום וגחזי רדף אחריו ונשבע לו לשקר ששלח אצלו שישלח לו ממון נמצא זה מחלל שם שמים מה שקידש אלישע. א"ל הקב"ה לגחזי רשע אתה אמרת (שם) חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה. יז נשבעת בשמי כדי לחללו חייך מאומה אמרת ומומו אתה נוטל וצרעת נעמן תדבק בך. ועל ע"ז אלו ישראל כשעשו אותו מעשה נעשו מצורעים שנא' (שמות לב) וירא משה את העם כי פרוע הוא ואומר (ישעיה יז) וכאב אנוש לפיכך אמר האלהים למשה הפרש המצורעים שביניכם ממחנה ישראל שהם עשו אותו המעשה: (ו) וישלחו מן המחנה כל צרוע. אריה"ג בא וראה מה כח עבירה קשה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה לא היו בהן זבין ומצורעים משפשטו ידיהם בעבירה היו בהן זבין ומצורעין לפי דרכנו למדנו שלשה דברים אלו אירעו בו ביום: (ז) צו את בני ישראל. כ"מ שנא' צווי הצווי מיד בשעת המעשה ונוהג לדורות. ר' יהודה בן בתירא אומר אין צווי בכ"מ אלא זירוז שנא' (דברים ג) וצו את יהושע וחזקהו. לפי דרכנו למדנו שאין מחזקין אלא המוחזקין ואין מזרזין אלא המזורזין. רשב"י אומר אין צווי בכ"מ אלא חסרון כיס שנא' (ויקרא כד) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך. צו את בני ישראל וישלחו. (במדבר לה) צו את בני ישראל ונתנו ללוים. (שם כח) צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני הא אין צווי בכ"מ אלא חסרון כיס חוץ מאחת ואי זה זה (שם לד) צו את בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם באים אל הארץ כנען תיוחס לענין חילוק הארץ. ר' אומר אין צווי בכ"מ אלא אזהרה שנא' (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם וגו' ומעץ הדעת טוב ורע וגו': (ח) וישלחו מן המחנה. יח ממחנה שכינה מלמד שמצורעים וטמאי מתים משתלחים משם. צרוע זה מוסגר כל צרוע זה מוחלט. זב זה זב גמור כל זב לרבות זב שתי ראיות וכל זב לרבות זב ראיה אחת. טמא לנפש זה אדם שהוא יכול להשתלח כל טמא לרבות כלים הנוגעים במת וכל טמא לרבות כלים הנוגעים בשרץ. וי"א טמא לנפש זה אדם וכלים הנוגעים כל טמא לרבות הנוגעים בשרץ. מזכר ועד נקבה בכל אדם הכתוב מדבר. או אינו מדבר אלא בלוים נושאי ארון. ת"ל מזכר ועד נקבה תשלחו בכל אדם הכתוב מדבר. מזכר ועד נקבה אחד גדולים ואחד קטנים במשמע. מזכר טבול יום ועד נקבה לרבות מחוסר כפרה. ולא יטמאו את מחניהם יכול כולם ישתלחו חוץ למחנה אחת אמרת צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה ריבה כאן מחנה אחת. אל מחוץ למחנה תשלחום ריבה כאן שתי מחנות. ולא יטמאו את מחניהם ריבה כאן ג' מחנות. יט מכאן אמרו ג' מחנות הן מחנה ישראל ומחנה לויה ומחנה שכינה. מפתח ירושלים ועד הר הבית מחנה ישראל. מפתח הר הבית ועד העזרה מחנה לויה. מפתח העזרה ולפנים מחנה שכינה. יכול כולם ישתלחו למקום א' ת"ל במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו כל שהזב מטמא מצורע מטמא חמור מצורע שמטמא בביאה. כל שטמא מת מטמא הזב מטמא חמור הזב שהוא מטמא תחת אבן מסמא. כל שטבול יום מטמא טמא מת מטמא חמור טמא מת שהוא מטמא את האדם. כל שמחוסר כפורים פוסל טבול יום פוסל חמור טבול יום שהוא פוסל את התרומה

יד יוסף יד ויק"ר פ' כ"ח. שמואל רבתי פ' כ"א: טו ש"ר פ' ג': טז אדר"נ פ"ט. ספרי ה"ב פיסקא רפ"ס: יז זוהר תזריע על פסוק ואיש כי יהיה בו נגעות: יח ספרי פ"א וילקוט ס"ז: יט זבחים קי"ו:

מתנות כהונה

פי' ואם אין רצונך ללמוד משם שמא לא היה כי אם שחין למד אותו מיואב ובא"ג הגיה למד מכאן למד מיואב: כבר את וכו'. בתמיה: ונשבע לו. שנא' הואל קח וגו' הואל ל' אלה ושבועה פי' נעמן אמר שישבע לו כן פרש"י במלכים ובפ' חלק וכן נהדיא במדרש שמואל פ' י"ז: ששלח אצלו גרס': מאומה לשון מום שאין הברת האל"ף נכרת ורש"י פי' שבכתיב הוא מומה: כאב אנוש. כדלעיל עמוד ג': שנ' דברים כו'. מעשה עגל. שנעשו מצורעים ונשתלחו מן המחנה וכל זה שנוי בספרי: תייחם לענין חלוק הארץ. פי' אותו לשון נוי הוא ייחום ושייך לענין חילוק הארץ ודוגמא זה עיין בב"ר פ' ל"א וז"ל זה פיטן; לענין' המיכה שפירש"י יחוס ושייכות וכן לקמן דף קע"ג ע"ב: זב גמור. בעל ג' ראיות: מפתח ירושלים כו'. כל זה בספרי ובמסכת כלים: בביאה אם נכנס מצורע תחת אילן בעוד שהמצורע יושב תחתיו טמא גם הוא אבל אם הטהור יושב ומצורע עובר טהור וכל זה עיין בפ"ק דמסכת כלים ובפ' י"ג דמסכת נגעים: אבן מסמא. פי' אבן או דף מונח ע"ג כלים אפי' י' זה על גבי זה והזב יושב על האבן וילך ובא טהור וישב לו על האבן טמא הטהור ועיין שם בפי' הר"ש טעמו ונימוקו:

עשר

עץ יוסף

את הבית. והוא מוציא כליו לחוץ: ועה"כ א' יגל יבול ביתו. וכמו שדרשו בויק"ר פ' י"ז יגל יבול ביתו נגרות ביום אפו יהו גוררין ומוציאין. אימתי ביום שיגרה הקב"ה אפו באותו האיש. הא כיצד אדם אומר לחבירו השאילני קב חטים ואומר לו אין לי כו'. השאילני נפה וכברה ואומר אין לי. מה הקב"ה עושה מגרה נגעים בתוך ביתו כו'. הה"ד יגל יבול ביתו שנגלה מה שבתוך ביתו. התבואה והכלים נגררות מתוך ביתו ביום שיגרה הקב"ה אפו באותו האיש: יסגרך ה' בידי שע"י תפלתי תצטרע ולא תוכל לברוח ממני ע"י שיותש כחך ע"י הצרעת ואוכל אני להרגך. וכמו שמסיק המדרש ואין יסגרך אלא צרעת: ושפח ה' קדקד בנות ציון. וכולהו קראי דהתם בזנותם קמיירי שהגבהת קומתן ונטיית גרונם וכל הדברים האזכרים שם בכתובים הכליהם לזנות היתה שהיו מכוונים להתייפות להרגיל לערוה: אמר ר"נ זו הצרעת. לפי שהיה חייב מיתה על שהרג את הבל וכשירא שפלה הקב"ה עליו צרעת קשה יהיה שזה לו במקום מיתה שמצורע חשוב כמת: ונאמר בחזקיהו אות. (מ"ב כ') מה אות כי ירפא ה' לי. ולעיל מיניה כתיב וימרחו על השחין ויחי. ובב"ר פ"כ יליף מן והאמינו לקול האות האחרון: מיואב ששפך דמים. שהרג את אבנר ועי"ז קלל דוד אותו אל יכרת כו'. כך צ"ל ואם אין את למד מכאן למד מיואב: כבר את יודע. בתמיה: מאמינים שנא' ויאמן העם (ש"ר פ"ג ס' ט"ו): בני מאמינים שנאמר (בראשית פ"ו) והאמין בה'. ועל הרוב מעשה אבות ירשו בנים ויהיו גם כן מאמינים: בשמי לשקר וגו' ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו: אלישע קידש שמו של הקב"ה. לפי שהפועל האמת ד"ל רפואת נעמן היה מהשי"ת לא רצה לקחת שכר ע"ז: חייך מאומה אמרת ומומה את נוטל. משום דקשה שלא מצינו לשון מאומה על מציאות דבר. אלא על העדרו. לא תתן לי מאומה. להכי קאמר דה"ל כאילו כתיב מומה שרמז שיקח מומו של נעמן דהיינו הצרעת. והכלי יקר כתב שהם ז"ל דורשים קרי וכתיב דקרינן מאומה וכתיב מומה לשון מום. ועיין מנחת שי: וצרעת נעמן תדבק בך. שמאחר שנעמן נתן הכסף והבגדים כופר תרומת צרעתו ואתה לקחתו. ראוי אם כן שתקח ג"כ הצרעת עמו: כי פרוע הוא שפרחה בהם צרעת כדי"א ורא"ש יהיה פרוע: וכאב אנוש עיין סוף סימן הקודם: (ו) מה כח עבירה קשה. הן בגוף והן בנפש ועושה רושם חזק עדי עד: שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה. ר"ל מעשה העגל: היו בהם זבים ומצורעים. דייק זה מדכתיב ויעשו כן בני ישראל וישלחו כו' משמע שהיה בהם זבין ומצורעים. וכבר ידענו שבשעת מתן תורה נתרפאו כולם. א"כ ע"כ לומר שבמעשה העגל חזרו למומן (ז"כ): למדנו שנ' דברים אלו. ר"ל זב ומצורע וטמא מת (ז"כ): אירעו בו ביום. ר"ל ביום שעשו את העגל. והמת"כ פי' שנ' דברים היינו מעשה עגל ושנעשו מצורעים ושנשתלחו מן המחנה. וכל זה תמצא בספרי ע"ל. ודבריו תמוהין. וכן בספרי ליתא רמז לזה: (ז) הצווי מיד בשעת מעשה. ר"ל בשעת הקמת המשכן שבו ביום הוקבעו שלש מחנות. מחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישראל. והוזקקו הטמאים להשתלח: ונוהג לדורות היינו בבית עולמים שבירושלים. שגם שם לא היה שלש מחנות: אלא זירוז פי' שיהא מהיר וזריז בדבר: לפי דרכינו למדנו שאין מחזיקין כו'. פי' שהתורה באה ללמדנו שאין מזרזים אלא למזורזים. והא נלמד דוקא מיהושע שהיה בלאו הכי זריז בתורה דכתיב ויהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל ואמר הקב"ה למשה חזקהו ואמצהו בתורה (ז"א): אלא חסרון כיס. בא להוסיף על דברי ת"ק. ואמר שהסיבה היותר גדולה שיאמר הכתוב בלשון צו הוא אלא מפני שיש באותה מצוה גם חסרון כיס. אבל מצוה שאין בה חסרון כיס אפי' שיש בה זירוז מיד ולדורות לא תבא עליו מלת צו (הרא"מ): צו את בני ישראל וישלחו. ומי שהוא נר חוץ למחנה יש בו חסרון כיס וודאי שאין יכול לישא וליתן עם בני אדם (ז"כ): תייחם לענין חילוק. פי' שם אני מודה שהוא לשון זירוז (י"מ). ובספרי גרס מזרזם לענין חילוק הארץ. וי"ג תיחם: ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו. וילפינן ט דהכא מנו דהתם. מה התם אזהרה בלא תעשה אף כאן אזהרה בלא תעשה שלא יכנסו טמאים למקדש. וא"ת ולא יטמאו את מחניהם למה לי י"ל דמנו אזהרה ל"ת למיד. ומלא יטמאו לדורות (ז"א): (ח) וישלחו מן המחנה ממחנה שכינה. דליכא למימר דקאי וישלחו מן המחנה ממחנה לויה דמדכתיב אל מחוץ למחנה תשלחום הרי מחנה לויה אמור. הא מה אני מקיים וישלחו מן המחנה אלא זה מחנה שכינה. ועי' בספרי ובז"א שם: מלמד שמצורעים וטמאי מתים משתלחים משם. אינו מדוקדק דהא מצורע משתלח חוץ משלש מחנות: צרוע זה מוסגר. קשה הא מוחלט חמור ממוסגר והל"ל צרוע זה מוחלט כל צרוע זה מוסגר וי"ל דה"א כיון שהמוסגר צריך לשלחו מן המחנה מכ"ש מוחלט קמ"ל (ז"כ). אבל יותר נראה לגרוס איפכא צרוע זה מוחלט כל צרוע זה מוסגר: זב זה זב גמור בעל שלש ראיות: וי"א כו' כל טמא לרבות הנוגעים בשרץ. והיינו של וכל טמא לא דרשו: מזכר ועד נקבה בכל אדם הכתוב מדבר. צ"ל וישלחו מן המחנה בכל אדם הכתוב מדבר. וכ"ה בילקוט וכן גרס הז"כ והז"א: או אינו מדבר אלא בלוים נושאי ארון. פי' מדכתיב המחנה בה"א הידיעה משמע דקאי אמחנה שכתוב קודם לזה היינו מחנה לויה שכתוב בפרשה שלפני זו (ז"כ): ת"ל מזכר ועד נקבה תשלחו כו'. ואם אי' דקאי אדלעיל מיניה לא ה"ל להזכיר נקבה דהא לעיל לא הופקדו אלא הזכרים האחוזים לעבודה. אלא ודאי בכל אדם הכתוב מדבר (ז"כ): ואחד קטנים במשמע ודייק זה מדכתיב מזכר עד נקבה ולא כתיב מאיש עד אשה דהוי משמע להוציא את הקטנים. אבל מזכר עד נקבה משמע כל דהו ואפי' קטנים ור"ל שהגדולים מצווים על הקטנים להטעינן שלוח חוץ למחנה. דלא עדיף הקטן מכלים טמאים (ז"א): טבול יום שכבר טבל אבל לא היה לו הערב שמש ואסור ליכנס למחנה שכינה: ועד נקבה לרבות מחוסר כפרה. אפשר דרש דבר הפורש מן הנקבה ואין דוגמתו בזכר. והיינו יולדת שהיא מחוסרת כפרה. והוא שטבלה והעריב שמשה אלא שלא הקריבה עדיין קרבנותיה שעדיין לא טהרה טהרה גמורה שנא' וכפר עליה הכהן וטהרה. מכלל שעדיין לא נגמרה טהרתה כדאי' בס"פ הנכנסין דף ס"ג ע"ב: ועד העזרה היינו עזרת ישראל כן הוא בזבחים דף קי"ו ע"ב ותוספתא פ"ק דכלים: יכול כולם ישתלחו אל מקום אחד. פי' חוץ לכל השלש מחנות: ת"ל במצורע בדד ישב. ודרשי' לבדו ישב שלא יהיו טמאים אחרים יושבים עמו. ופרש"י כגון זבים וטמאי מתים. למדנו לשילוחו של מצורע שהוא חמור מכולם. ובספרי מסיים מצורע היה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל מה מצורע שהוחמרה טומאתו חמור שילוחו משל חבירו אף כל שחמורה טומאתו חמור שלוחו משלוח חבירו. מכאן מנו חכמים למעלות כל שהזב מטמא כו': חמור מצורע שמטמא בביאה. לכאורה קשה דהא זב חמור ממצורע שמטמא משכב ומושב ומטמא כלי חרס בהיסט משא"כ מצורע. ועיין פסחים ס"ז ע"ב (רש"ש): שמטמא בביאה פי' אם בא אל הבית מטמא כל מה שבתוכו אע"פ שלא נגע: תחת אבן מסמא פי' אבן גדולה מונחת על הבגדים והזב יושב על האבן אע"פ שאינו מכביד על הבגדים. הבגדים טמאים: שהוא מטמא את האדם. מפני שהאדם אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה. וטמא מת הוא אבי אבות הטומאה ומטמא

אדם

התרומה. מכאן נתנו חכמים מחיצות ואמרו כ עשר קדושות הן א"י מקודשת מכל הארצות ומה היא קדושתה שמביאין ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם מה שאין כן מכל הארצות. ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן ארץ כנען כשרה לבית שכינה ואין עבר הירדן כשר לבית שכינה. כא עיר חומה מקודשת מן הארץ שמצורעים הולכים בכל הארץ ואינם הולכים בערי הומה. ירושלים מקודשת מערי חומה שקדשים קלים ומעשר שני נאכלים בירושלים. ואינן נאכלים בערי חומה. הר הבית מקודש מירושלים שזבים וזבות נכנסים בירוש'ים ואין נכנסים בהר הבית. החיל מקודש מהר הבית שגוים וטמא מת נכנסין להר הבית ואין נכנסין להיל. עזרת הנשים מקודשת הימנו שאין טבול יום נכנס לשם ואין חייבים עליו חטאת. עזרת ישראל מקודשת הימנה שמחוסרי כפורים נכנסין לעזרת הנשים ואין נכנסין לע"י. ישראלים מעורבין שמש נכנסים לעזרת כהנים ברוחב י"א אמה על אורך קל"ה אבל לא היו עומדין על הדוכן. והלוים היו עומדין על הדוכן אבל לא היו נכנסין מיכן ולפנים. ובעלי מומין כהנים ופרועי ראש ושתויי יין היו נכנסין מיכן אבל לא היו נכנסין בין האולם ולמזבח ולא לאולם ולא להיכל ולא לסביבות המזבח ד' אמות. ושאר כהנים נכנסין לאולם ולהיכל ולסביבות המזבח ד' אמות. אבל לא היו נכנסין לבית קה"ק. וכה"ג היה נכנס לבית קה"ק ד' פעמים ביוה"כ. א"ר יוסי בה' דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל שאין פרועי ראש ושתויי יין ושלא רחוץ ידים ורגלים נכנסין לשם. וכדרך שהם פורשים מן ההיכל בשעת הקטרה כך היו פורשין מבין האולם בשעת הקטרה. כב הוי מה מעלה בין האולם ולמזבח ולהיכל אלא שבין האולם ולמזבח נכנסין לעבודה ושלא לעבודה ולהיכל אין נכנסין אלא לעבודה בלבד. כג וכשם שהיו במדבר ג' מחנות מחנה שכינה מחנה לויה מחנה ישראל כך היה בירושלים. מפתח ירושלים ועד פתח הר הבית מחנה ישראל. מפתח הר הבית ועד שער ניקנור מחנה לויה. משער נקנור ולפנים מחנה שבינה. והן הן קלעים שבמדבר. ובשעת מסעות אין בהן משום קדושה ואין חייבין עליהם משום טומאה: (ט) ולא יטמאו את מחניהם. כד למה נאמר לפי שהוא אומר וישלחו מן המחנה שומע אני לא יגעו לא בארון ולא בנושאין אבל יקצו להם מקום בפני עצמן ת"ל ולא יטמאו את מחניהם. אשר אני שוכן בתוכם חביבין הן ישראל שאע"פ שהן טמאין שכינה ביניהם שנא' (ויקרא טו) השוכן אתם בתוך טומאותם ואומר ולא יטמאו את מחניהם ואומר (במדבר לה) ולא תטמא את הארץ וגו'. ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה להודיע שבחן של ישראל שבשם שא"ל משה כן עשו. כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בני ישראל ר' אלעזר ב"ר שמעון אומר אין במשמע אלא המשלחים לא הוצרכו ומנין אף המשתלחים לא הוצרכו ת"ל כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בני ישראל מעצמן לא הוצרכו שיעשיאום משה ואהרן: (י) ד"א צו את בני ישראל. רבנין פתרין קרייה בגלות. צו את בני ישראל עד שעברו ישראל על המצות נתחייבו שילוח זה גלות. הה"ד וישלחו מן המחנה אין וישלחו אלא לשון גלות כמד"ת (ירמיה טו) שלח מעל פני ויצאו. מן המחנה זו א"י ששם השכינה חונה. כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש רמז להם שאם יעברו ישראל על ג' עבירות הללו עכו"ם וג"ע ושפיכות דמים יתחייבו גלות. צרוע זו ע"ז מה מצורע מטמא בביאה אף ע"ז מטמא בביאה. זב זו ג"ע שאלו ואלו מטמאין ע"י שכבת זרע. טמא לנפש אלו שופכי דמים שהן מטמאין עצמן ומטמאין הארץ בשפ"ד. ותנינן כן כה גלות בא לעולם על עובדי ע"ז ועל ג"ע ועל שפ"ד ועל שמיטת הארץ. על ע"ז כיצד הוא אומר (ויקרא כו) והשמדתי את במותיכם וגו' וכתיב (שם) ואתכם אזרה בגוים וגו'. א"ל המקום לישראל הואיל ואתם רוצים בע"ז אף אני אגלה אתכם למקום שיש ע"ז לכך והשמדתי את במותיכם. ועל ג"ע כיצד א"ר ישמעאל ב"ר יוסי כ"ז שישראל פרוצין בעריות שכינה מסתלקת מהם שנא' (דברים כג) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. ועל שפ"ד כיצד שנא' (במדבר לה) ולא תחניפו את הארץ וגו'. מגיד הכתוב ששפ"ד מטמא את הארץ ומסתלקת השכינה. ומפני שפ"ד הרב בהמ"ק וגלו ישראל מארצם והדברים הללו היו במקדש ראשון ולכך גלו וחרב

בהמ"ק

יד יוסף כ פ"א מ"ו דכלים : כא תוספתא פ"ק דכלים : כב תוספ' דכלים פ"ד : כג זבחים קי"ז. תוספ' דכלים פ"ד : כד ספרי ס"ז פיסקא א'. ילקוט ס"ז : כה אבות פ"ה :

ענף יוסף

מן התחלואים שכבר היו במצרים בזכות התורה א"כ כ"ש שלא אשים תחלה : (ח) [א"י מקודשת כו' שמביאין ממנו העומר כו' ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן כו'] הנה מכאן משמע שעבר הירדן נקראת א"י ומביאין ממנה עומר ובכורים כו' ות"ק דריה"ג בכורים פ"א משנה י'. וכן תניא בסנהדרין דף י"א ע"ב ת"ר על שלש ארצות מעברין את השנה יהודה ועבר הירדן והגליל. וכתב רש"י שם זו עבר הירדן והגליל כו' דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן כו'. אבל בתנחומא סדר מטות סי' ה' אי' בני גד ובני ראובן שהיו עשירים כו' וישבו להם בח"ל לכך גלו תחלה. וכן משמע בקה"ר פסוק טוב מלא כף נחת. וכן משמע ביחזקאל מ"ז פסוק י"ח ע"ש וברש"י. וכן כתב הר"ן נדרים דף כ"ב דעבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר וע' בספרי ריש סדר מסעי : [ופרועי ראש ושתויי יין כו] ע' במשנה פ"ק דכלים וברטנורא שם וכאן או דצריך למחוק ושתויי יין או דצריך להוסיף גם שלא רחוץ ידים ורגלים : [ובעלי מומין כהנים כו' לא היו נכנסים בין האולם ולמזבח ולא לאולם ולא להיכל ולא לסביבות המזבח ד' אמות] וע' הרמב"ם פ"ו מהלכות ביאת מקדש הלכה א' כל כהן שיש בו בין מום קבוע בין מום עובר לא יכנס לתקדש מן המזבח ולפנים שנא' אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש ואם עבר ונכנס לוקה אע"פ שלא עבד. וע' במשנה למלך וברמב"ן בהשגת ספר המצות לאוין סימן ס"ט. ולשון המדרש שלפנינו משמע כהדיא כהרמב"ם :

נפיכן

מתנות כהונה

עשר קדושות. פ"ק דמסכת כלים ואע"פ שהם אחד עשר עיין בערוך סוף ערך עשר דפי' בשם רב האי דא"י אינה חשובה קדושה לפי שבשאר הקדושות יש בהן כבוד למקום מה שאין כן קדושת ארץ ישראל וי' קדושות הן בתוך א"י ועיין במסכת כלים בפירוש הר"ש שהאריך בזה : ה"ג בה' דברים כו'. עד שאין בעלי מומין ופרועי ראש כו' : **אבל יקצו.** יחדו להם מקום מיוחד בתוך המחנה : ה"ג **מה מעלה** בין האולם ולמזבח ולהיכל אלא כו' : **לא הוצרכו.** לעשו וכפייה : **שיעשיאום** שיכפו אותם לשון גט מעושה : **בביאה** כבר נתפרש בסמוך

שפי

עץ יוסף

את האדם. משא"כ טבול יום דקליפה סותאתיה : **שהוא פוסל** את התרומה. דכתיב ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים וקי"ל דבתרומה מיבעי. וקת"ל ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה אלא היה טהרתו תלויה בקרבן כגון זב ומצורע והוי מחוסר כפורים מותר לאכול בתרומה : **נתנו** חכמים מחיצות. להורות שיש הבדל בקדושה מחילה לפנים ממחילה ואין קדושתן שוה : **עשר** קדושות הן. דא"י אינה ממנין הקדושות. לפי שבשאר קדושות יש בהם כבוד למקום שמונעים ממנו קצת טומאות. או שמונעים מקצת בני אדם ליכנס אליו. ואין בשתם א"י קדושה זו. והבאת בכורים ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים אינם כקדושות הללו (ברטנורא סוף פ"ק דמסכת כלים) : **שמביאין ממנה העומר** דכתיב (ויקרא כ"ג) וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר. קצירה ולא קציר חוצה לארץ : **והבכורים** דכתיב (דברים כ"ו) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך : **ושתי הלחם** דכתיב (ויקרא כ"ג) ממושבותיכם תביאו לחם : **ארץ כנען** מקודשת מעבר הירדן כו'. זה אינו במשנה דמסכת כלים פ"א : **כשירה לבית שכינה** פי' לבנות שם בהמ"ק (ז"כ) : **עיר חומה** פי' עיירות המוקפות חומה מימות יהושע בן נון. דבמצורע כתיב (שם י"ג) מחוץ למחנה מושבו חוץ למחנה ישראל. וכשכבש יהושע את הארץ קדש העיירות שהיו מוקפות חומה בימיו שיהיו כמחנה ישראל להשתלח מהם מצורעים. ואם נכנס מצורע לעיר המוקפת חומה אינו לוקה אע"פ שאינו רשאי. אבל אם נכנס לירושלים לוקה ואם נכנס להר הבית לוקה שתים. כן כתב הרמב"ם מהלכות ביאת מקדש פ"ג הלכה ח' ט' ע"ש : **שקדשים קלים** ומעשר שני כו'. דכתיב (דברים י"ב) ובאת שמה והבאתם שמה וגו'. וכתיב (שם) לא תוכל לאכול בשעריך וגו' : **הר הבית** ת"ק אמה על ת"ק אמה היה. ובו היה בית המקדש בנוי. ומשם מתחיל מחנה לויה ושיעורו עד עזרת ישראל : **שזבים וזבות** נדות ויולדות (משנה פ"ק דכלים) : **שזבים וזבות** נכנסים בירושלים כו' שכל שטומאתו חמורה שלוחו חמור משלוח חבירו. ולכן מצורע שטומאתו בביאה משולח חוץ לירושלים שהיא כנגד מחנה ישראל וזבים וזבות שטומאתו חמורה מטומאת מת שמטמא באבן מסמא לכן משתלחים מהר הבית שהיא מחנה לויה. ומותרות בירושלים : **החיל** לפנים מחומת הר הבית היה כותל נמוך עשרה טפחים והוא נקרא סורג. ולפנים ממנו החיל עשר אמות : **וטמא מת** נכנס להר הבית. וה"ה מת עצמו מותר בהר הבית שהוא מחנה לויה. שנא' ויקח משה את עצמות יוסף עמו. עמו במחנה לויה : **ואין נכנסין להיל** וה"ה בועלי נדות (רמב"ם) : **עזרת הנשים** לפנים מן החיל היתה אורך מאה ושלשים וחמשה על רוחב קל"ה : **שאין טבול** יום נכנס לשם. יהושפט ובית דינו גזרו זה כדאי' בזבחים דף ל"ב וביבמות דף ז' ע"ש. וגזרו על טבול יום ולא גזרו על מחוסר כפורים. לפי שטבול יום אסור בתרומה ומחוסר כפורים מותר בתרומה. וכל שטומאתו חמורה מחברו חמור שלוחו משלוח חברו : **ואין חייבין** עליו חטאת. לפי שאינה אלא מדברי סופרים : **עזרת ישראל** לפנים מעזרת נשים היתה אורך קל"ה על רוחב אחת עשרה. וכן עזרת כהנים היתה אורך קל"ה על רוחב אחת עשרה. וראשי פספסין היו מבדילים בין עזרת ישראל לעזרת כהנים : **ואין נכנסין** לעזרת ישראל. וה"ה שאין טהור נכנס לשם עד שיטבול (ברטנורא) : **ואין נכנסין** לעזרת ישראל. ומסיים במשנה פ"ק דכלים וחייבין עליה חטאת וכדאי' בפ' הקומץ רבה דף כ"ז תנא מחוסר כפרה שנכנס לעזרה שוגג חייב חטאת. מזיד ענוש כרת. והנ"ל לטבול יום ושאר כל הטמאים : **ישראל מעורבין** שמש כו'. ומיירי באלו שאינם צריכין כפרה שכיון שהעריבו שמשן הרי הם טהורים לכל דבר ומותרים ליכנס בעזרת כהנים. ודוקא בשעת צרכיהם לסמיכה לשחיטה לתנופה כדאי' במשנה פ"ק דכלים : **ובעלי מומין** כהנים ופרועי ראש. להרמב"ם מדאורייתא לא היו רשאים ליכנס בין האולם ולמזבח כו'. בעלי מומין דכתיב (ויקרא כ"א) כי כל אשר בו מום לא יקרב. ופרועי ראש דאמר רחמנא לאהרן ולבניו (שם י') ראשיכם אל תפרעו והם היו במשכן. אבל הרבה חולקו עליו וס"ל דכל הני מעלות דרבנן : **ולא לסביבות** המזבח ד' אמות. משאר צדדי המזבח שלא כנגד האולם. עיין ברמב"ן בהשגות ספר המצות ס"ט : **ושאר כהנים** ר"ל שאינם בעלי מומין ופרועי ראש ואינם שתויי יין וגם רחצו ידיהם ורגליהם הם רשאים ליכנס לאולם כו'. ועיין משנה ט' פ"ק דכלים בתוי"ט : **ד' פעמים** אחד להקטיר קטורת. ב' להזות מדם הפר. ג' להזות מדם השעיר. ד' להוציא כף ומחתה. ואם נכנס ה' פעמים חייב מיתה כדאי' בתוספתא פ"ק דכלים : **שוה להיכל** שאין בעלי מומין ופרועי ראש וכו'. כנ"ל וכן הוא במשנה : **בשעת הקטרה** בין בשעה שכ"ג מקטיר קטורת לפני ולפנים. ובין בשעה שמקטירין קטורת במזבח הזהב שבהיכל. כל העם פורשים מבין האולם ולמזבח כשם שהיו פורשים מן ההיכל. ות"ק פליג על רבי יוסי וסבר דבשעה שמקטירין קטרת בהיכל הוא דפרשי מבין האולם ולמזבח אבל כשמקטיר קטורת לפני ולפנים אין העם פורשים אלא מן ההיכל בלבד ולא מבין האולם ולמזבח. והלכה כת"ק (ברטנורא) וע"ש בתוי"ט : **שער ניקנור** של עזרה היה שער המזרח (רש"י) : **והן הן** קלעים שבמדבר. לפנים משער ניקנור היה במקום לפנים מן הקלעים במשכן (רש"י) : **בשעת מסעות** כו' עיין מנחות דף צ"ה ע"א : (ט) **שומע** אני לא יגעו לא בארון כו'. פי' שמי שמשולח ממחנה שכינה לא יגע בארון שבמחנה שכינה אבל יקצה (פי' ייחד) לו מקום שם וידור. או מי שמשתלח ממחנה לויה לא יגע בנשאים אבל מותר להיות שם. ת"ל ולא יטמאו את מחניהם שאסור לו להיות בהמחנה בלא יטמאו את המחנה : **שנא' השוכן** אתם כו'. מייתי ג' קראי ללמוד שאפי' טמאו כל השלש מחנות שכינה עמהם והכי דייקי קראי השוכן אתם דמשמע במחנה שכינה. ולא יטמאו את מחניהם מחנה שלהם היינו לויה. ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה היינו מחנה ישראל (ז"א) : **להודיע שבחן** אף שדבר קשה עד מאד להיות מרוחק מבין בני אדם עכ"ז קיימו תיכף : **המשלחים לא הוצרכו** לכפיה לכופם בידיהו את הטמאים ולא יחושו עליהם. ומנין שאף המשתלחים היינו הטמאים עצמם לא הוצרכו לכפיה לכופם לצאת חוץ למחנה. ת"ל כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בני ישראל. והוא מיותר דהרי כבר כתיב ויעשו כן בני ישראל אלא ללמד שאף הטמאים לא עכבו : **שיעשיאום משה ואהרן** כנ"ל (א"א) ופי' שיעשיאום שיכפו אותם מלשון גט מעושה : (י) **פתרין** קרייה בגלות. כי מגלות איש פרטי שנגלה ממקום הקודש והשראת השכינה נוכל לקחת ציור על גלות הכללי. ובכאן ע"י חטא העגל החלה הגלות מעט מעט להתפשט בין אנשים פרטים. וכמו שקרה אז להפרט כן אח"כ קרה לכולם ולכן מצאנו הלשונות שוות כדמסיק : **אין וישלחו** אלא לשון גלות. שהגלות שהוא בע"כ נקרא שלוח : **מטמא בביאה** אם בא אל הבית כל מה שבתוכו טמא אף שלא נגע : **אף עכו"ם** מטמא בביאה. פי' תקרובת עכו"ם עיין חולין י"ג ע"ב (רש"ש). **על עכו"ם** כו' ועל נ"ע כו'. מה שאמר מלא על ד' פעמים הוא להודיענו שעל כל א' מהם לבדו כדאי הגלות לבא : **הואיל ואתם** רוצים בעכו"ם כו'. ר"ל שהוא מדה כנגד מדה כי לפי שהם ברצון נפשם עבדו עכו"ם על כן הם הולכים בגלות ושם יעבדו עכו"ם שכן כתיב ועבדתם שם אלהים אחרים וגו' : **שכינה מסתלקת מהם** ומפורש בתורה בסוף פרשת אחרי אל תטמאו

בכל

בהמ"ק. ראה"ר יוחנן בן תורתא ט מקדש ראשון מפני מה חרב מפני שהיו בה ג' דברים ע"ז וג"ע ושפ"ד. ע"ז דכתיב (ישעיה כח) כי קצר המצע מהשתרע וגו' כי א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן קצר מצע זו מלהשתרר עליו שני רעים כא'. (שם) והמסכה צרה כהתכנס א"ר שמואל בר נחמני כי מטי ר' יונתן להאי קרא בכי אמר מאן דכתיב ביה (תהלים לג) כונס כנד מי הים תעשה לו מסכה צרה. ג"ע שנא' (ישעיה ג) ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון וגו'. שפ"ד דכתיב (מ"ב כא) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד וגו'. כח ולפיכך הביא עליהם הקב"ה ג' פורעניות כנגד ג' עבירות שבידם שנא' (מיכה ג) לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו' והשילוח הזה אמור בגלות בבל. מזכר עד נקבה תשלחו הרי זה אמור כנגד גלות מדי שהלכו מבבל למדי. ולפי שלא יצאו מא"י כשגלו למדי לכך לא נאמר כאן מחנה. ולמה כתיב בגלות מדי מזכר עד נקבה רמז להם שעתידה מלכות מדי לגזור עליהם גזירות מזכר עד נקבה שנא' (אסתר ג) ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד וגו'. אל מחוץ למחנה תשלחום הרי זה אמור כנגד גלות אדום שהחריבו בהמ"ק והגלו את ישראל מארצם. ולמה סמך גלות אדום אצל גלות בבל לפי שכשם שבבל החריב המקדש והגלה ישראל כך עשו אדומיים. וכה"א (תהלים קלז) בת בבל השדודה הכתוב קרא לאדום בת בבל. ואע"פ שגלות מדי מבדיל ביניהם במקרא לא עשה הכתוב כן אלא מפני שגלות מדי לא בא אלא מכח גלות בבל שכשגלו למדי מבבל יצאו. ולא יטמאו את מחניהם הרי זה אמור כנגד שעבוד יון ולכך לא נאמר בזה שילוח שלא הגלום מארצם. ולכך נאמר בזה טומאה שטמאו יונים את ההיכל בע"ז שלהם. אשר אני שוכן בתוכם רמז להם שבכ"מ שיגלו שכינה עמהם. כט תני רבי נתן אומר חביבין ישראל שכל מקום שגלו שכינה עמהם גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר (ש"א ב) הנגלה נגליתי לבית אביך וגו'. גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר (ישעיה מג) למענכם שלחתי בבלה וגו'. גלו לעילם שכינה עמהם שנא' (ירמיה מט) ושמתי כסאי בעילם. גלו לאדום שכינה עמהם שנא' (ישעיה סג) מי זה בא מאדום. וכשהן פזורין שכינה עמהם שנאמר (דברים ל) ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' והשיב לא נאמר אלא ושב. ואומר (שה"ש ד) אתי מלבנון כלה וגו'. ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כיון שחטאו גלו. כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בני ישראל מה דבר הקב"ה למשה שאם יעשו תשובה במלכיות שיהיו שם הקב"ה מקבצם. שנא' (דברים ל) והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו' והביאך ה' אלהיך וגו' ומל ה' אלהיך וגו'. כן עשו בני ישראל שעתידין ישראל שיעשו תשובה באחרית הימים והם נגאלים שנא' (ישעיה ל) בשובה ונחת תושעון. וכשם שמצורע זב וטמא נפש לא יטהרו לעולם עד שיבואו במים טהורים. כך עתיד הקב"ה לזרוק עליהם מים טהורים ולטהרם שנא' (יחזקאל לו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו':

פרשה ח

(א) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת וגו'. א ר' אבהו אומר (הושע יד) ישובו יושבי בצלו אלו הגרים שהם באים וחוסים בצלו של הקב"ה. יחיו דגן בתלמוד ויפרחו כגפן באגדה וזכרו כיין לבנון אמר הקב"ה חביב עלי שמותן של גרים כיין נסך שהוא מתנסך על גבי המזבח. ולמה הוא קרא אותו לבנון ב שמלבין עונותיהם של ישראל כשלג שנא' (ישעיה א) אם יהיו חטאיכם כשנים וגו'. רשב"י אומר שכל הלבבות שמחים בו הה"ד (תהלים מח) יפה נוף משוש כל הארץ. ורבנן אמרי ע"ש (מ"א ט) והיו עיני ולבי שם כל הימים. ד"א יחיו דגן יעשו עיקר הם כישראל כמה דתימא (זכריה ט) דגן בחורים. יפרחו כגפן כישראל כר"ת (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע. וכן אתה מוצא כשם שכתובה פרשה בתורה בין ישראל לחבירו אם מועל בו שהוא חייב קרבן שנאמר (ויקרא ה) נפש כי תחטא ומעלה וגו'. כך הקב"ה כתב פרשה בתורה בין ישראל לגרים שאם גוזל אדם מישראל לגר דינו כגוזל מישראל. את מוצא בזה כתיב חטא כי תחטא ובגוזל הגר כתיב מכל חטאת האדם. בזה כתיב ומעלה מעל בה' ובזה כתיב למעול מעל בה'. בזה כתיב והיה כי יחטא ואשם ובגר כתיב ואשמה הנפש ההיא. בזה כתיב ושלם אותו בראשו ובגר כתיב והשיב את אשמו בראשו. בזה כתיב וחמישיתו יוסף עליו ובגר כתיב וחמישיתו יוסף עליו. בזה כתיב ואת אשמו יביא לה' ובגזל הגר כתיב מלבד איל הכפורים. הא למדנו שהגרים עיקר הם כישראל הוי יחיו דגן ויפרחו כגפן: (ב) איש או אשה וגו'. ג הה"ד (תהלים קמו) ה' אוהב צדיקים וגו'. כך אמר הקב"ה (משלי ח) אני אוהבי אהב וכה"א (ש"א ב) כי מכבדי אכבד. הם אוהבים אותי ואף אני אוהב אותם ולמה הקב"ה אוהב צדיקים שאינן נחלה ואינם משפחה. את מוצא הכהנים בית אב הם. הלוים בית אב הם. שנא' (תהלים קלה) בית אהרן ברכו את ה' בית הלוי ברכו את ה'. אם מבקש אדם להיות כהן אינו יכול. להיות לוי אינו יכול. למה שלא היה אביו לא כהן ולא לוי. אבל אם מבקש אדם להיות צדיק אפי' גוי יכול הוא שאינן בית אב לכך הוא אומר (שם) יראי ה' ברכו את ה'. בית יראי ה' לא נאמר אלא יראי ה'. אינו בית אב אלא מעצמם נתנדבו ואהבו להקב"ה לפיכך הקב"ה אוהבם לכך נאמר (שם קמו) ה' אוהב צדיקים וגו'. הרבה הקב"ה אוהב את הגרים למה"ד למלך שהיה לו צאן והיתה יוצאת בשדה ונכנסת בערב. כן בכל יום. פעם א' נכנס צבי אחד עם הצאן הלך לו אצל העזים היה רועה עמהם נכנסה הצאן לדיר נכנס עמהם יצאת לרעות יצא עמהם. אמרו למלך הצבי הזה נלוה עם הצאן והוא רועה עמהם כל יום ויום יוצא עמהם ונכנס עמהם. היה המלך אוהבו בזמן שהוא יוצא לשדה ד היה מפקד מרעה יפה לרצונו. לא יכה אדם אותו. הזהרו בו. ואף כשהוא נכנס עם הצאן היה אומר להם תנו לו ישתה. היה אוהבו הרבה. אמרו לו מרי כמה תישים יש לך כמה כבשים יש לך כמה גדיים יש לך ואין את מזהירנו. ועל הצבי הזה בכל יום ויום את מצוינו. אמר להם המלך הצאן רוצה ולא רוצה כך היא דרכה לרעות בשדה כל היום ולערב לבא לישן בתוך הדיר. הצביים במדבר הם ישנים אין דרכם ליכנס לישוב בני אדם לא נחזיק טובה לזה שהניח כל המדבר הרחב הגדול במקום כל החיות ובא ועמד בחצר. כך אין אנו צריכין להחזיק טובה לגר שהניח משפחתו ובית אביו והניח אומתו וכל או"ת ובא לו אצלנו לכן הרבה עליו שמירה שהזהיר את ישראל שישמרו עצמם מהם שלא יזיקו להם וכה"א ואהבתם את הגר וגר לא תונה וגו'. וכשם שחייבה תורה לגוזל לחבירו תשלום ממון וקרבן איל הכפורים כן חייבה תורה לגוזל את הגר תשלום לו ממונו ויביא קרבן איל הכפורים. שכן כתיב דבר אל בני ישראל איש או אשה וגו'. והפרשה הזו בגזל הגר אמורה דכתיב (שם) ה' שומר את גרים.

שהרבה

יד יוסף ט יומא ט': כז פסיקתא דאיכה רבתי סי' כ"ב. ויקל' פ' י"ח ופ"ק דיומא: כח סנה' קלט: כט מ"ר פ' ט"ו. איכה רבתי פ"א. ירוש' תענית פ"ק. ספרי ס"פ פיסקא פ"ד. מכילתא. ילקוט פ"ז.
מגילה כ"ט. זוהר אמרי דף פ"ז והאזינו דף רצ"ז. זוהר ריש שמות: פ"ח א ילקוט הושע: ב ספרי ה"ב פיסקא כ"ח. ילקוט והמתנן: ג שוח"ט קמ"ו: ד שוח"ט שם:

מתנות כהונה

שני רעים. שני חבירים ור"ל הקב"ה ולהבדיל בין קדש לחול ע"ז שכתוב ועיין זה במדרש איכה בפתיחה: **והשילוח הזה.** דכתיב בפרשת וישלחו וגו': **ולמה סמך כו'.** י"ל משום דכתיב תשלחום ולא כתיב תשלחו כמו שכתוב גבי גלות מדי מזכר עד נקבה תשלחו מ' שכינו של אל הגרות והוב המוכרים בפסוק ראשון אצל גלות בבל לרמוז לנו שהם דומים זה לזה ואח"כ אמר ואע"פ שגלות מדי מבדיל ביניהם למה לא סמכם זה לזה ממש אלא מפני וכו': ס"נ **אלא מפני שגלות מדי כו':** כ"נ **שאם יעשו תשובה במלכיות:** על שם והיו עיני ולבי. לבנון נוטריקון לב ועינים: כ"נ **יחיו דגן יעשו כו':** **עיקר הם כישראל** גרסי': **שאינן נחלה** וכו' שלא יכול אדם לירד בתוכה דרך ירושה ונחלת אבות וכדמפרש ואזיל: **שאינן בית אב.** הצדיקים אינו בית אב: **רוצה ולא רוצה** גרסי': **לסורו** פי' נראה לשכינתו כמו לסיאורו שהוא שרגילו על לגבל' והכי איתא במדרש קהלת בפסוק טוב אחרית דבר הפרסי לסיאורו ובערוך

גם

עץ יוסף

בכל אלה וגו' ולא תקוה הארץ אתכם בטמאכם אותה. הרי בבירור שהגלות באה על ג"ע: **ומפני ש"ד חרב בהמ"ק וגלו כו'.** והוא מדה כנגד מדה כמו שהם שפכו דמים כך נשפך דמם סביבות ירושלים ואין קובר. מהמשתררים נמקו בשוגג: **כי קצר המצע כו'.** אמר דרך משל כי קצר המצע מהשתרע מלהשתרר עליו שני רעים כאחד ודריש מהשתרע נוטריקון מהשתרר רעה אחר. ור"ל שכמו שאין המטה סובלת שיהיה עם האשה בעלה והשוקה. כן בהמ"ק לא יסבול הסמל שהעמיד מנשה בהיכל עם השכינה: **תעשה לו מסכה צרה.** פי' שעשו את מסכות והבם צרה להשי"ת שכתוב כונס כנד מי הים כאשה שנעשית צרה לחברתה. ולשון כהתכנס דורש שמרמז על הכתוב כונס כנד מי הים. ועיין באיכה רבתי: **יען כי גבהו בנות ציון.** וכולי קרא מיירי דהאי בפריצות דרכם קמיירי שהיו מכוונים להתייפות להרגיל לעבירה: **ציון שדה תחרש וירושלים** עיים תהיה והר הבית לבמות יער הרי ג' גזירות שדה ועיים ובמות יער ועיין שבת קל"ט ע"א: **והשילוח הזה** דכתיב בפרשה וישלחו וגו' (מ"כ): **להשמיד וגו'** טף ונשים וגו': **ולמה סמך** גלות אדום אצל גלות בבל. ר"ל והלא שעבוד יון קדים: **שבכ"מ שגלו שכינה עמהם.** לפי שכביטול שכינה מגסערה עמהן בגלות מפני חיבתו לכן לא מסרם לטבע המערכות. כי אם הכל בהשגחה פרטית גם לא יניחם להיות משוקעים בטומאת העבירות כי רוה"ק יעבור בתוכם לטהרם: **הנגלה נגליתי** דאין ס"א הנגלה כ"א האומה: **למענכם שלחתי בבלה** פי' שלחתי את השכינה עמכם. ע"ד ובפשעיכם שולחה אמכם שפירשו חכמי אמת על השכינה. אבל בירוש' פ"ק דתענית גרס שנא' למענכם שולחתי בבלה. ר"ל דדריש שלחתי כמו שולחתי: **גלו לעילם** היינו למדי כמ"ש (דניאל ח') ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה. ועיין בס"ד פס"ו: **וכשהן חוזרין** שכינה עמהם. כצ"ל וכן הגי' הנוסחא שס"מ בכמה מדרש זה וכן הוא בספרי: **והשיב לא נאמר אלא ושב.** ומלת את שבותך יפרש עם שבותך (ז"א): **ואומר אתי מלבנון כלה.** פי' כשתגלו מלבנון אתי תגלו כי אני אגלה עמכם וגו'. אתי מלבנון תבואי פי' וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם. ואף כל ימי הגולה בארצך לי נר ועל כן כתיב אתי מלבנון תבואי ולא כתיב אתי ללבנון תבואי. לומר משעת יציאתכם מכאן עד שעת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תלכו ותבואו (ז"א): **במים טהורים** שזהו תגולה אלהית אף שנשארו מגרעתם עכ"ז צריך גם למים. כן גם עם התשובה צריך גם טהרה מלמעלה. והוא הנקרא סיוע מלמעלה כמ"ש הבא לטהר מסייעין לו כי יתעורר מלמעלה רוה"ק ויטהרם על לבבם:

פרשה ח (א) **יחיו דגן בתלמוד.** כי לא יתכן שיבטיח להם בעניינים גשמיים. שזהו כאן וכאלם בעיני האלהים הטוב לעבודת ה'. אע"כ שמרמז על ענינים נפשיים. ודגן שדגן שהוא לחם המשביע את הגוף ומסעדו. וכן לנפש המזון המחיה לנפש מלחם שמים הוא התלמוד שהוא העיקרי להשלמה שממנה ידע האדם איך להתנהג. וקרא לאגדות גפן שכמו שהיין משמח האדם כן האגדה עיטוט של מקרא: **שמותם של גרים** אין הכוונה על שם שהשכמי הניתן להם. כי אם שם הגר שכתיו שבא להתגייר באמונה אשר לא נתגדל עליה. והוא נחשב כקרבן וכיין המתנסך ע"ג המזבח. כי שפיכת נפשו לה' חביב מכל קרבן: **שמלבין עונותיהם** של ישראל. כדאי' בסדר תנוה פ' ל"ו משום כל האדם שלא היה אחד מישראל מינו כשהיה ביהמ"ק קיים. למה שהיה אדם נכנס לשם מלא עונות והיה מקריב קרבן ומתכפר לו אין שמחה גדולה מזו שהיה יוצא לדיק: **שכל הלבבות** שמחים בו. שהכל שותים מתמלאים אי' ונקרא לבנון ע"ש הלב. והגו"ן נוסף: **ע"ש והיה** עיני ולבי לבנון נוטריקון לב ועינים: **ד"א יחיו דגן יעשו עיקר כו'.** כלו' שיהיו עקרים כישראל. וקרא לדגן בכנוי כעיקר שהמזון הוא העיקר לחיי הגוף. וכן דימו אותם לגפן כישראל המכונים בשם גפן: (ב) **שאינן נחלה** כו'. שלא יכול לירד בתוכם דרך ירושה ונחלת אבות וכדמפרש: **שאינו בית אב** הצדיקים אינו בית אב: **צבי אחד כו'** כלו' אחר שהוא מסוג המדבריים יושב במנוחה במקום רחב ידים אינו נכנס לבין אדם. ועכ"ז נכנס שמה רשות בעלים. ומ"כ שהנגם טובה יש לו. כן הגר בגלגה

אל

שהרבה בשמירתם כדי שלא יחזרו לסורם. [ה] חביבין הגרים שבכל מקום הכתוב מקיש אותם כישראל שנא' (ישעיה מד) ואתה ישראל עבדי יעקב וגו'. נאמרה אהבה בישראל שנאמר (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה'. ונאמרה אהבה בגרים שנא' (דברים י) ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. נקראו ישראל עבדים שנאמר (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים ונקראו גרים עבדים שנא' (שם נו) מהיות להם עבדים. נאמר רצון בישראל שנא' (שמות כח) והיה על מצחו תמיד לרצון וגו'. ונאמר רצון בגרים שנאמר (ישעיה נו) עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי וגו'. נאמר שירות בישראל שנאמר (שם סא) ואתם כהני ה' תקראו וגו'. ונאמר שירות בגרים שנא' (שם נו) ובני הנכר הנלוים וגו'. נאמר שמירה בישראל שנא' (תהלים קכא) ה' שומרך וגו'. ונאמר שמירה בגרים (שם קמו) ה' שומר את גרים. וכן את מוצא [ו] בארבע כתות העומדות לפני המקום שנא' (ישעיה מד) זה יאמר לה' אני וגו' זה יאמר לה' אני הרי כולו למקום לא נתערב בו חטא. (שם) וזה יקרא בשם יעקב אלו גרי צדק. (שם) וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה. (שם) ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים. הא למדנו שהגרים הרי הם כישראל ולכך נאמרה פרשה זו:

(ג) איש או אשה וגו' הה"ד (ש"א ב) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. תני ר' יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המבזה את התורה גופו מבוזה על הבריות שנאמר כי מכבדי אכבד וגו'. ד"א כי מכבדי אכבד [ח] זה פרעה שנהג כבוד במי שאמר והיה העולם ויצא בראש פמליא שלו שנאמר (שמות יד) ופרעה הקריב וגו'. אמרו לו עבדיו אדונינו כל המלכים אינם יוצאים אלא לאחר פמליא שלהם. אתה מפני מה אתה יוצא בראש פמליא שלך. אמר להם וכי לפני ב"ו אני הולך הריני הולך להקביל פני ממ"ה הקב"ה. [ט] לפיכך נהג הקב"ה בו כבוד ולא נפרע ממנו אלא הוא בעצמו שנאמר (שיר א) לסוסתי ברכבי פרעה וגו'. ובוזי יקלו זה סנחריב מלך אשור שנא' (מ"ב יט) ביד מלאכיך חרפת ה' וגו' לפיכך הקב"ה נוהג בו בזיון ולא נפרע ממנו אלא ע"י מלאך שנא' (שם) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו'. ד"א כי מכבדי וגו' מדבר בגרים הם מכבדים להקב"ה שמניחים מעשיהם הרעים ובאים וחסים תחת כנפי השכינה הקב"ה מכבדם. ללמדך שכל המיישר ארחותיו הוא מכבד להקב"ה שנא' (תהלים נ) זובח תודה יכבדנני ואומר (ירמיה יג) תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשיך וגו'. ובוזי יקלו אלו הרשעים שהרי סרים מאחרי המקום הקב"ה מקילם. מי היו שבזו המקום אלו עובדי העגל מה ביזוי עשה להם שלקו בצרעת ובזיבות ושלחם מן המחנה שנא' וישלחו מן המחנה וגו'. ומה כיבוד עשה הקב"ה לגרים שאחר פרשת שילוח טמאים כתיב פרשת אזהרת גרים. ללמדך לחוטאים מישראל הרחיק המקום וגרים הבאים לשמו קירב המקום שעשה דינם חמור כדין ישראל שכל הגוזל להם כאילו גוזל לישראל הוי כי מכבדי אכבד:

(ד) איש או אשה וגו'. הה"ד (תהלים קלח) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך. א"ר פנחס. [י] ב' דברים שמעו מלכי או"ה מפי הקב"ה ועמדו מכסאותם והודו. בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל ואמר (שמות כ) אנכי ה' אלהיך. אמרו מלכי או"ה זה כמונו אומר אי זה מלך רוצה שיהא אחר מכחישו. וכן הקב"ה בשעה שאמר לא יהיה לך אמרו אי זה מלך רוצה שיהיה לו שותף. וכן הקב"ה בשעה שאמר לא תשא אמרו אי זה מלך רוצה שיהיו נשבעים בו ומשקרים. וכן הקב"ה בשעה שאמר זכור את יום השבת אמרו אי זה מלך רוצה שלא יהיו הבריות מכבדים את יום השבת. אבל בשעה שאמר כבד אמרו בנימוסות שלנו כל מי שמכתיב את עצמו סיגרון למלך הוא כופר באבותיו וזה מכריז ואומר כבד את אביך ואת אמך. עמדו מכסאותם והודו לו. בשעה שאמר הקב"ה ואת אשר חטא מן הקדש ישלם אמרו בנימוסות שלנו כל דאכיל צינורא מן קיסר יהב ביה סכן דפדן. וזה מכריז ואמר את אשר חטא מן הקדש ישלם. ולא עוד אלא שהחמיר בהדיוט יותר מגבוה שבגבוה כתיב (ויקרא ה) נפש כי תמעול מעל וגו' ובהדיוט כתיב נפש כי תחטא וגו'. עשאו כמזיד. [יא] ולא עוד אלא שבזה הקדים מעילה לחטא ובזה הקדים חטא למעילה. ולא עוד לישראל אלא אפי' בגוזל הגר כן. מי הוא אלוה כזה האוהב את אוהביו ומקרב רחוקים כקרובים הבאים לשמו. עמדו מכסאותם והודו לו. ולא תאמר בגירי הצדק שנתגיירו לש"ש קירב הקב"ה אלא אפי' אותן שנתגיירו שלא לש"ש מצינו שתבע הקב"ה עלבונם [יב] הה"ד (ש"ב כא) ויהי רעב בימי דוד וגו'. מהו שנה אחרי שנה מלמד שהיו ג' שנים רצופות. כשראה דוד שהתחיל הרעב לבא בימיו אמר [יג] בעון ה' דברים הגשמים אינן יורדין בעון עובדי ע"ז ומגלי עריות ושופכי דמים ופוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין ובעון שאינן נותנין מעשרותיהם כתקנן. בעון עובדי ע"ז מנין שנא' (דברים יא) השמרו לכם פן יפתה וגו' ואומר וחרה אף ה' בכם וגו'. בעון מגלי עריות מנין שנא' (ירמיה ג) ותחניפי ארץ בזנותיך וגו' ואומר (שם) וימנעו רביבים ומלקוש וגו'. בעון שופכי דמים מנין שנא' (במדבר לה) כי הדם הוא יחניף את הארץ. כי הדם הוא יתן אף על הארץ. בעון פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין מנין שנא' (משלי כה) נשיאים ורוח וגשם אין. למה איש מתהלל במתת שקר. בעון שאין נותנין מעשרותיהן כתקנן מנין שנא' (מלאכי ג) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו'. [יד] שנה ראשונה התחיל דוד להוכיח דורו ואמר להם שמא יש בכם בני אדם שהן עע"ז שאין השמים נעצרים מהוריד טל ומטר אלא בעון זה. יצאו ובקשו ולא מצאו. שנה שניה אמר להם שמא גלוי עריות יש בכם שאין השמים נעצרים אלא מפני כך. יצאו בקשו ולא מצאו.

שנה

יד יוסף ה מכילתא משפטים פי"ח. ילקוט ישעיה רמז ת"כ: ו אדר"נ פ"א. קה"א ח"א ס' י"ח. מכילתא משפטים פ' י"ח: ז אדר"נ פ' כ"ז. פרקי אבות פ"ד: ח סנהדרין צ"ד. שוח"ט מזמור י"ח: ט ס"ל פ' י"ח שי' ס' וס"ג: י פסיקתא רבתי פ' כ"ג: יא ב"ב פ"ט: יב אג"ס פ' כ"ח: יג ירוש' ס"ג דתענית וס"ד דקדושין. ילקוט בלק רמז תשע"א. יבמות ע"ח. פדר"א פ' י"ז. שוח"ט מזמור י"ז ס' י"ג: יד יבמות ע"ח. פדר"א פ' י"ז:

ענף יוסף

פרשה ח (ג) [לפיכך נהג בו הקב"ה כבוד ולא נפרע ממנו אלא הוא בעצמו] בפ' חלק אי' פרעה שחירף בעצמו ופרע הקב"ה ממנו בעצמו. סנחריב שחירף ע"י שליח נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח. ופי' בעצמו הוא בעצמו ולא ע"י שליח לא היה בזוי כל כך. ולכן הקב"ה כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתבייש כל כך דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן. ועי' במהרש"א שפי' באופן אחר וכאן משמע כפרש"י. וכן משמע לקמן פ"ט סי' למ"ד ובתנחומא סדר בשלח ע"ש:

אינו

מתנות כהונה

לא פי' כן וע"ש: **יעקב** אשר בחרתי וגו'. אלו הגרים כדלקמן וזה יקרא בשם יעקב או י"ל דסמוך אסיפיה דקרא זרע אברהם: ה"ג **להקביל** פני מלך: ה"ג **לפיכך** הקב"ה נהג בו בזיון: **זובח** תודה. סיפיה דקרא ושם דרך וגומר ודרחז"ל כל השם אורחותיו זוכה ורואה פני השכינה ועיין מזה בויקרא רבה פ' ט': ה"ג **מי** היו שבזו המקום: ה"ג **שמעו** מלכי אומות: **מכחיש** במלכותו לאמר לו לא מלך אתה: **סיגרון** מוסגר ומשועבד למלך: **צינורא** כלי קטן כד"א מחטין וצינורות: **יהב** ביה. נותן בעדו סכין של שני פיות: **פדן** שנים כמו שפרש"י אלא פדן

הגה: ולא עוד. עיין בפ' הספינה: **ויהי** רעב וכו' עיין כל זה בפ' הערל ביבמות: **יחניף** נוטריקון יתן אף: ה"ג **התחיל** דוד להוכיח דורו ובא"א הגיה דוד דורש: **מוצל** נקי וניטל:

אוס

עץ יוסף

אל ה' ועזב עמו ומשפחתו ועלה בנפשו להיות נכנע תחת עול עבודת ה' איך לא אאהבנו יותר מישראל שהם בתכונתם טובים: **בגזל הגר אמורה** דיין מדכתיב ואם אין לאיש גואל. וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא זה הגר: **לסורם** כדי שלא יסורו מאחרי ה' כמו שהרגלו לסור מאחרי ה': **ישראל עבדי יעקב** אשר בחרתיך אלו הגרים כדלקמן וזה יקרא בשם יעקב. או נמי י"ל דסמיך אסיפיה דקרא זרע אברהם אוהבי (מה"כ): **נקראו** ישראל עבדים. וזה מעלה להיות מעבדי המלך ה' צבאות כמ"ש במשה שנקרא עבד ה': **נקראו גרים** עבדים שנא' מהיות להם עבדים. פ"ה וז"ל (כדאי' בילקוט ישעיה רמז ת"כ ובמכילתא סדר משפטים פ' י"ח) שנא' (ישעיה נ"ו) להיות לו לעבדים ורישא דקרא ובני הנכר הנלוים כו': **שירות** תלשון ושרת את אחיו. וזה מעלה גדולה שהם משרתי ה': **שמירה** זו ההשגחה הנסיית ההופפת עליהם נעלה מהשגחה הטבעית: **לא נתערב** בו חטא. אלו החסידים שמדקדקים אפי' על חטא קל. וזהו כולו לה' שלא חטאו מאומה כי הוא מדובק תמיד בה': **וזה יקרא** בשם יעקב אלו גרי הצדק. דמשמע שעד עתה לא נקראו בשם יעקב ויקראו עתה בשם יעקב: **אלו** בעלי תשובה. לזה אמר שיכתוב ידו לה'. כאילו כותב וחותם שמעתה יהיה לה' ולא יחטא עוד: **אלו** יראי שמים. שלא טעמו טעם חטא. אבל באדר"נ פ' ל"ו דרשו ובשם ישראל יכנה אלו גרי אמת. והנוסחא דהכא הוא גם במכילתא. ומצאתי בהגהות הגר"א שכן צ"ל זה יאמר לה' אני אלו יראי שמים שלא נתערב בהם חטא. וזה יקרא בשם יעקב אלו קטני בני רשעי ישראל. וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה. ובשם ישראל יכנה אלו גרי הצדק: (ג) **כל** המכבד את התורה. שאינו מניחה אלא במקום קדוש ולא על הספסל שיושבים בו בני אדם. גם לא תורה על גבי תורה. פי' אחר כל המכבד את התורה שאינו מלמדה לתלמיד שאינו הגון שנא' יפוצו מעינותיך חוצה לתלמיד הגון. ואין לזרים אתך לתלמיד שאינו הגון (רש"י): **פמליא** פי' בל"ר בני בית (מוסף): **ולא נפרע** ממנו אלא הוא בעצמו. ולא נתבייש כ"כ כל כך דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן (רש"י): **שנא' לסוסתי** כו' וכמו שדרשו בשה"ש רבה פרעה רכב על סוס זכר וכביכול נגלה הקב"ה על סוס זכר כו' ע"ש. ועיין בסנהדרין דף צ"ד: **ביד מלאכיך** חרפת ה'. ע"י שלוחים דהוא בזוי יותר. אף הקב"ה נפרע ממנו ע"י שליח ונתבייש יותר (רש"י): **זובח תודה יכבדנני** סיפיה דקרא ושם דרך וגו' ודרשו חז"ל כל השם אורחותיו זוכה ורואה פני השכינה. ועיין מ"ש בויק"ר פ"ט: (ד) **ב'** דברים שמעו כו'. וקא מפרש קרא יודוך ה' כל מלכי ארץ על כל המאמרות ששמעו מאמרי פיך. על כולם הודו ושירו ממה שראו כי גדול כבוד ה' לכבד התחתונים שהם אב ואם וישירו בדרכי ה' שהם דרכים להלוך בהם בני ישראל. ולא לכבוד עצמו כי גדול כבוד ה' מבלי כבוד הבריות: **זהו** במונו העניין כי האומות לא ידעו מדרכי ה' מאומה אשר הוא בלי הפחות רק לקחו ליותר מתכונת ב"א המתפעלים ומקבלים תענוג מכיבוד זולתו. ולכן כאשר ראו אזהרת ה' מעניני כבוד ה' הבינו כי הכל למען כבודו. אבל כאשר ראו שהוא מזהיר על כיבוד אבותיו אשר מדרך הטבע המתכבד והפך בכבוד. אינו רוצה שיכבד לאחרים מאומה זולתו. אז הודו בכל האזהרות הוא רק למען האדם (אה"נ): **מכחישו** במלכותו לאמר לו לא מלך אתה. **מכבדים את** יום השבת. פי' איזה מלך רוצה שלא יהיו הבריות מכבדים יום מועד שלו: **סגרין** בלשון רומיי איש מלחמה הנשבע לעשות כפי יכלתו לווי השררה (מוסף): **כל דאכיל צינורא** פי' מיגון של רוק. והכוונה שכל מי שנהנה מן דבר של מלך אפי' דבר מועט נענש מיתה ונותנין בו סכין של שני פיות. פדן פי' שנים כמו שפירש"י אלא פדן ארם. ור"ל שנענש ככול מתה שראוי אם היה נחל להדיוט: **נפש כי תמעול** מעל. והמעלה בשגגה: **שבזה הקדים** מעילה לחטא כו'. פי' בגזל גבוה כתיב נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה'. לא מקרי חטא עד שנהנה. אבל בהדיוט כתיב נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש וגו' דמיד בהתחלת הגזל קרי ליה הפה מבעת כפירה (רש"י) והטעם בזה דבהקדש כל זמן שהוא בעין כל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתא ולכך לא הוי חוטא עד שנהנה ממנו (רש"א): **בעון ה' דברים** וירושלמי פ"ג דכתובות אמר בעון ד' דברים ולא השב שם בעון שאינם נותנין מעשרותיהם כתיקון מטעם שאכתוב לקמן בסיוע. אבל באגדת שמואל פ' כ"ח ובילקוט בלק רמז תשע"א אי': **וחרה אף** ה' בכם. ועצר את השמים ולא יהיה מטר. והוא מדה כנגד מדה. משום דמפתח של גשמים ביד ה'. לזה ראוי שיסגור ה' בעדו מה שבידו מאחר שעובד אחרים (יפ"ת): **וימנעו רביבים** ומלקוש וגו'. ומצח אשה זונה היה לך. והוא מדה כנגד מדה משום דזנות באה על ידי רוב שבע ותענוג ולכן ילקו ברעב (יפ"ת): **יחניף** נוטריקון יתן אף: **יתן אף** על הארץ. ומדה כנגד מדה מה שאף הם ימותו ברעב (יפ"ת): **איש מתהלל** במתת שקר. ומדה כנגד מדה הוא שאותו שמתהלל במתת שקר הסותע תושב שיבא פרי לדקתו לאכול לשבעה ולמכסה עתיק. והיה מתת שקר שאינו נותן כלום לעומת זה באים הענים והרוח ואינו יורד הגשם (כלי יקר): **אל בית האוצר** וגו' אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. וס"ל לבעל התאמר דהאי ברכה היינו גשמי ברכה והוא מדה כנגד מדה כדי שהארץ תצמח תבואה להוציא ממנה תרומות ומעשרות. ומכלל הן אתה שומע לאו שאם לא יתנו תרומות ומעשרות לא תזרע ולא תצמיח: **שנה ראשונה** התחיל כו'. משמע להו הכי דמשמעא קודם שכלו השלש שנים שפשפש

ובדק

שנה שלישית א"ל שמא שופכי דמים או פוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים יש בכם או מונעי המעשרות יש בכם שאין הגשמים נעצרים אלא עליהם . יצאו ובקשו ולא מצאו . מכאן ואילך אמר דוד אין הדבר תלוי אלא בי . התחיל שואל באורים ותומים הה"ד (ש"ב כא) ויבקש דוד את פני ה' ארשב"ל ששאל באו"ת . א"ר אלעזר טעמיה דרשב"ל אתיא פני פני. כתיב הכא ויבקש דוד את פני ה' וכתיב התם (במדבר כז) ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו וגו' . א"ל הקב"ה דוד מוצל אתה אלא על שאול ועל בית הדמים הה"ד (ש"ב כא) ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים וגו' . על שאול שלא עשיתם עמו חסד ולא נספד כהלכה. א"ל הקב"ה דוד אינו שאול שנמשח בשמן המשחה . אינו שאול שבימיו לא נעשתה ע"ז בישראל . אינו שאול שחלקו עם שמואל הנביא . ואתה בארץ והוא בח"ל. ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים טו והיכן מצינו שהמית גבעונים אלא מתוך שהרג נב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן. א"ר אלעזר כתיב (צפניה ב) בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו מהו אשר משפטו פעלו שהוא עושה משפטו ופעלו כאחת. את מוצא הקב"ה תובע משפטן של גבעונים מן שאול וזוכר פעולתו של שאול לשלם לו שכר טוב . באותה שעה טז אמר דוד וכי בשביל הגרים הללו עשה הקב"ה לעמו כן . א"ל הקב"ה אם תרחיק את הרחוקים סופך לרחק את הקרובים . צא ולמד מיהושע רבך שבשעה שאמרו הגבעונים (יהושע י) עלה אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו . באותה שעה אמר יהושע וכי בשביל הגרים הללו אנו מטריחים על הציבור . א"ל הקב"ה יהושע אם תרחיק את הרחוקים סופך לרחק את הקרובים. צא ולמד מהיכן הוא מטעך לא מן הגרים שנא' (בראשית מו) ויולד ליוסף בארץ מצרים וגו' וכתיב (במדבר יג) למטה אפרים הושע בן נון. מיד (ש"ב כא) ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם והגבעונים וגו'. מהו שאמר הכתוב (שם) והגבעונים לא מבני ישראל המה וכי מה ענין זה לזה אלא כך אמר הכתוב לפי שקרא דוד לגבעונים ואמר אליהם מה שאמר ולא קבלו ממנו לכך והגבעונים לא מבני ישראל המה שעמד דוד וריחקן שלא יבאו בקהל וזו היא ששנינו שנתינים אסורים לבא בקהל. יז באותה שעה אמר דוד ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל רחמנין וביישנין וגומלי חסדים. רחמנין דכתיב (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך. ביישנים דכתיב (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו יח זה סימן לביישן שאינו חוטא וכל מי שאין לו בושת פנים דבר ברי שלא עמדו אבותיו על הר סיני . גומלי חסדים מנין דכתיב (בראשית יח) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו'. וכתיב (דברים ז) ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד. ואלו אין בהם אחד מאלה מיד עמד וריחקן . הה"ד והגבעונים לא מבני ישראל המה אין ראויין אלו להתערב עמהם אע"פ שגרים הם לא עמדו אבותיהם על הר סיני כי על שם כנענים מתחשבים הה"ד (ש"ב כא) כי אם מיתר האמורי . מה כתיב בהן (דברים ז) לא תתחתן בם וגו' אף אלו כמותם אין ראויין להדבק בישראל. כתוב א' אומר (יהושע ט) ויאמר איש ישראל אל החוי וגו' וכאן קרי ליה אמורי אלא מן האמורי היו ולמה קורא אותן חוי על שעשו מעשה חוי מעשה נחש . הנחש אמר יודע אני שא"ל הקב"ה (בראשית ג) כי ביום אכלך ממנו מות תמות אלא הריני הולך ומרמה בהם והם אוכלין ונענשים ואני יורש את הארץ לעצמי . כך עשו הגבעונים אמרו יודעים אנו שאמר הקב"ה לישראל (דברים כ) כי החרם תחרימם החתי והאמורי וגו' (שם ז) לא תכרות להם ברית וגו' אלא הרי אנו הולכין ומרמין בהם והם כורתים אתנו ברית מה נפשך יהרגו אותנו יעברו על השבועה יקיימו אותנו עוברים על הגזירה בין כך ובין כך נענשים ואנו יורשין את הארץ לעצמינו. לפיכך כשראה יהושע כן א"ל (יהושע ט) למה רמיתם אותנו וגו' . א"ל יהושע אתם עשיתם מעשה נחש לפיכך תטלו שכרו של נחש א"ר אלעזר ארורין כנחש דכתיב (שם) ועתה ארורים אתם כשם שכתוב בנחש (בראשית ג) ארור אתה מכל הבהמה. מהו (ש"ב כא) ובני ישראל נשבעו להם . אמר דוד בעת שבני ישראל נשבעו להם תלוי הדבר בי שאם אחפוץ לרחקן ולקרבן הרשות בידי הריני מרחקן . ומנין שתלו הדבר בדוד דכתיב (יהושע ט) ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים וגו' א"ר אמי בשם ריב"ל אחר שאמר לעדה ולמזבח ה' מה צ"ל אל המקום אשר יבחר אלא תלאו יהושע בדוד . אמר אני איני לא מקרבן ולא מרחקן אלא מי שהוא עתיד לבנות בית הבחירה אם ראתה דעתו לקרב יקרב לרחק ירחק. וכיון שבא דוד וראה שהיו אכזרים ריחקן. אף עזרא ריחקן דכתיב (נחמיה יא) והנתינים יושבים בעופל וגו'. יט אף לעתיד לבא הקב"ה מרחקן שנאמר (יחזקאל מח) והעבד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל יאבדוהו מכל שבטי ישראל . (ש"ב כא) ויבקש שאול להכותם אף ע"פ שלא הכם נתאכזרו עליו ללמדך שלא על חנם ריחקן דוד. בקנאתו לבני ישראל ויהודה אע"פ שלא כעס עליהם שאול אלא בשביל קנאה שהיה לו על ישראל ויהודה ולא עשה בשביל שנאה שהיו שונאם ולא ריחמו על בניו. מה היא הקנאה שלא היו מגלים לו היכן דוד היה מתחבא. מיד שלח דוד וקרא להם מה לכם ולבית שאול אמרון ליה על שפסק מזוננו ועל שהמית ממנו ז' אנשים שני חוטבי עצים וב' שואבי מים וחזן וסופר ושמש. אמר לון ומה אתון בעיין כדון הה"ד (שם) ויאמר דוד אל הגבעונים מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו את נחלת ה'. א"ל מה הנייה ליהוי לכון אם תקטלון מן בית שאול נפשא . אלא אמרו לי מה תקנה אעשה לכם שאתם מתפייסין וכמה כסף וזהב אתן לכם כופר נפשכם, ובמה אכפר כמד"ת (שמות כא) אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו כדי שיפסוק הרעב הה"ד וברכו את נחלת ה'. וכמה דתימא (בראשית

ויברך

יד יוסף טו לעיל ס' ס' . ויק"ר פ' כ"ג . ב"ק ס"ז : טז תנ"ס : יז ירוש' פ"ד דקדושין . שוח"ט מזמור ח' . תנ"ס פ' כ"ם . יבמות ע"ח : יח נדרים כ' : יט ב"ר פ' כ' . תנ"ס פ' כ"ם :

מתנות כהונה

אינו שאול כו' . בתמיה : **שחלקו** כו' . בגמ' אמר אתה ובניך עמי ודרז"ל עמי במחיצתי : **אין** ראויין אלו להתערב גרסי' : **ויאמר** אליהם מה שאמר . להתפייס מבית שאול כדאיתא ביבמות פרק הערל : **מעשה** חוי . מעשה נחש כאחד גרסי' חוי תרגום של נחש חוי : **כורתים** אתנו ברית גרסי' : **יהרגו** אותנו . ר"ל מיד שיתנו לכם להרוג אותם הרי הוא כאילו עברו על השבועה וה' יתברך יצרף להם מחשבה למעשה כי לא יתן לשפוך דם נקי חנם והאמורים יעמדו עליהם ויהרגום : **ובני** ישראל נשבעו . פסוק בשמואל ב' כ"א : **תלוי** הדבר בי שאם אחפוץ גרסי' : **ושואבי** מים . בסיפיה דקרא קסמיך אל המקום אשר יבחר וכדמפרש ואזיל : **יאבדוהו** כשוחר טוב מזמור ח' איתא דהכתיב הוא יאבדוהו וכן הוא במזמור י"ח : **ומה** אתון בעין

כדון

ענף יוסף

(ד) [אינו שאול שנמשח בשמן המשחה] משמע שאול נמשח בשמן המשחה ובכריתות דף ה' ע"ב אין מלכי בית דוד מושחין ואין מלכי ישראל מושחין וכו' . וכתבו רש"י ותוס' שם מלכי ישראל אין מושחין מדוד ואילך דכתיב ביה מיעוט זה טעון משיחה ולא אחר . אבל שאול דהוי קודם לכן נמשח עכ"ל

וכן

עץ יוסף

ובדק . ומסתמא על פי חומר העבירה בדק תחלה (רש"ח) : **אין הדבר** תלוי אלא בי . ר"ל דבר מלכות שצריך להיות נחתך ע"פ המלך . ולכן שאל באורים ותומים דאין שואלין באו"ת אלא למלך דהיינו דבר התלוי במלוכה (רש"ח) : **מוצל** פי' נקי וניצול אתה מן החטא . רק מחטא שאול ובית הדמים : **על שאול** שלא עשיתם עמו חסד ולא נספד כהלכה . שלא עשיתם עמו חסד הוא לשון הירוש' שם . ולא נספד כהלכה הוא לשון הבבלי ביבמות שם : **שלא נספד כהלכה** ופי' הכתוב בעבור שאול בלבד יש חטא על העם . וכן בעבור בית הדמים : **אינו שאול** בתמיה . השכחתם מעלתו שהיה מלך שנמשח בשמן המשחה . ושעל טוב בקרב ישראל . כי הוא עקר עבודת אלילים ובער החרשים מן הארץ : **שחלקו** עם שמואל . בגמ' אמר אתה ובניך עמי . ודרשו חז"ל עמי במחיצתי . אשר מדרגתו לעוה"ב כמדרגת שמואל : **והוא** קבור בח"ל . מכאן משמע שעבר הירדן אינו בקדושת הארץ . ועיין מ"ש לעיל פ"ז סי' ז' : **שהיו מספיקין** להם מים ומזון . כ"ה בבבלי פ' הערל . ופרש"י כהנים היו מספיקים להם מזון לגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח עכ"ל . ומים לאו דוקא שהרי הוא דבר הניתן בחנם : **מעה"כ** כאילו הרגם . אבל בירוש' פ"ד דקדושין אי' שהרג מהגבעונים שבעה אנשים ב' חוטבי עצים וב' שואבי מים וחזן וסופר ושמש : **מהו אשר** משפטו פעלו . דמה ענין ענוה עם משפט דקאמר ענוי ארץ אשר משפטו פעלו . הוה לו לומר צדיקים או ישרים אשר משפטו פעלו (יפ"ת) : **שהוא עושה** משפטו ופעלו כאחת . שבמקום שעושה משפטו לאנשים . שם מזכיר הצדקות שפעלו . כי הכא שתובע משפטן של גבעונים מן שאול זוכר טוב פעלתו של שאול . באומר אל שאול ואל בית הדמים כדמפרש : **סופו לרחק** כו' פי' מדה גוררת מדה אם ירגיל עצמו בהרחקת האדם : **ואמר** אליהם מה שאמר . להתפייס מבית שאול : **שעמד** דוד וריחקן . שלא יבאו בקהל . והא לא מבני ישראל שגזר עליהם שלא יהיו נחשבים מב"י לענין החיתון . והא ששנינו שנתינים אסורים לבא בקהל . ומזה המדרש משמע דלא כשיטת ר"ת ביבמות דף ע"ט ע"א בתוס' ד"ה ונתינים דנתינים אסורים מן התורה ודוד גזר עליהם שעבוד : **ג' מתנות** נתן כו' . חשב אלו הג' מדות שהם העקרים הגדולים . הן בעניינים שבין אדם לחבירו כרחמים וג"ח . והן בעניינים שבין אדם למקום שמכח הבושה ירוב לחטוא מפניו ית"ש : **רחמנים** לרחם על אויביהם שלא לנקום מהם כבקשת דוד מהגבעונים (יפ"ת) : **ונתן לך** רחמים ורחמך . ואמרו בשבת פרק ל"ג כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים שנא' ונתן לך רחמים ורחמך . ופי' הכתוב ונתן לך רחמים דהיינו שיהיה לך מדת הרחמים שתהיה אתה מרחם על הבריות . ולא כן הגבעונים : **ובעבור תהיה** יראתו על פניכם כו' . ואמרי' בנדרים דף כ' א הבושה כו' . כי יראה היכרת בפנים של הבושה כמ"ש בושת פנים . וזה סימן לביישן שאינו חוטא . ומאחר שהבושה באה לנו מנתינת התורה . לכן אמר וכל מי שאין לו בושת פנים דבר ברי שלא עמדו אבותיו על הר סיני : **ואת** ביתו אחריו . ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט . ואע"ג שלא הוזכר בכתוב אלא משפט וצדקה . הוציא מן הכתוב הזה ג"כ ג"ח והוא בכלל ושמרו דרך ה' כי הג"ח נקרא דרך ה' כו' (רש"ח) : **ואלו אין** בהם אחד מאלה . שאין בהם מדת רחמנים מדלא מרחמי על בני שאול . ואין בהם מדת ביישנים שלא בושו מדוד ושריו שפייסום . והעיזו פניהם ליקם . ואין בהם מדת ג"ח דכיון דלא ויתרו על עלבונם שכבר היה זה כמה שנים . מכ"ש שלא יוותרו לגמול חסד בגופם או ממונם (יפ"ת) : **הה"ד והגבעונים** לא מבני ישראל המה . שפירושו כמו שמפרש המדרש שאין ראויין אלו להתערב עמהם אע"פ שהם גרים דאל"כ מאי קמ"ל הא פשיטא שלא היו מבני ישראל ממש : **מעשה חוי** מעשה נחש . תרגום של נחש חויא : **הנחש אמר** כו' שאחז"ל שבתחלה היה כגמל וסמאל רוכב עליו . והוא היצה"ר ממש אשר כל ענינו ברע . וכל כונתו ויראתו מטוב שאינו יכול להדבק בטוב : **יהרגו** אותנו ר"ל שמיד שיתנו לנו להרוג אותם הרי הוא כאילו עברו על השבועה . וה' יתב' יצרף להם מחשבה למעשה כי לא יתן לשפוך דם נקי . והאמוריים יעמדו עליהם ויהרגום (מ"כ) . אבל גיר' הילקוט ואין יורשין את הארץ ניחא טפי : **ארורין כנחש** כמו שהנחש נגרע מכל חיות השדה במינו . כן נגרעים הם מכל ישראל במינם : **אני לא** מקרבן ולא מרחקן . שאע"ג שיהושע גזר עליהם . לא החליטה אלא תלאה בדוד : **לבנות** בית הבחירה . ודוד בנה יסודות כדאי' במדרש חזית ועוד שחשב לבנותו והכין כל הזהב והכסף והנחשת . ונתן תבנית כל הבנין לשלמה . ומחשבה טובה מצרפה ה' למעשה . ולכן נקרא הבית על שמו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד כדאי' בשוח"ט : **אף עזרא** ריחקן . ר"ל ריחקן יותר מדוד . דכתיב והנתינים יושבים בעופל . אלמא שהיו נבדלים ממחנה ישראל ויושבין לעצמן . ויתכן דדריש עופל לשון אופל על שהיו מרוחקים (יפ"ת) : **והעבד** העיר יעבדוהו . ביחזקאל גבי ישיבת ירושלים לעתיד . ומשמע ליה דבגבעונים איירי שהוא העובד שניתן לחוטבי עצים ושואבי מים . ובסיפיה דקרא שהגבעונים יהיה שם לשקה על גרפי העיר ולכן יעבדוהו מכל שבטי ישראל ר"ל שיפרנסוהו . ומינה ילפינן שעבודתם תדירה עליהם ולא ימלטו ממנה . אלא מדנקט לשון יעבדוהו בהוא בלתי הגון ולא קאמר יפרנסוהו וכיוצא . רמז נמי דקרינן ביה יאבדוהו כלו' מצוה בקהל כמו שהיו מלפנים (יפ"ת) ועיין במנחת שי : **שלא כעס** כו' בשביל קנאה . הקנאה הוא בלב . והכעס הוא בפועל לעשות להם רעה בעבור זה : **על** שפסק מזוננו . יבמות שם ועיין ויק"ר ספכ"ב : **ועל שהמית** כו' ירוש' שם . והרכיב המדרש דעת הבבלי והירוש' ביחד . ואפשר שס"ל להמדרש שזה וזה היה . שבשעה הרג ולהשאר אבד מזונותיהם : **ומאי אתון** בעיין כדין . מה אתם רוצים כעת הזאת : **וברכו את** נחלת ה' . מפרש ברכו כו' שיתפללו עליהם ולא ימאיתו על חנם : **לי כתיב** פי'

שון

(ט) ויברך יעקב את פרעה כ שברכו שיכלה הרעב. (ש"ב כא) ויאמרו לו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו לי כתיב לנו קרי. למה כן. א"ל דוד מה הנייה לכון דאינון מתקטלין סבו לכון כסף וזהב א"ל אין אנו מבקשין כסף וזהב עם שאול ועם בני ביתו לא היה לנו חייב ממון שממון ניטל ממנו אלא נפשות חייב לנו ונפשות אנו מבקשין. אמר דוד דילמא דאינון בהתין פלגין מן פלגין נסב כל חד וחד מנהון והוה מפיים ליה קבל גרמיה והוה א"ל מה הנייה לך ואינון מתקטלין סב לך ממון והוא א"ל אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו. ואין לנו לחזור על אחרים אלא עליו שעבדיו לא רצו לשלוח יד בכהנים ולא בנו שנא' (ש"א כב) ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע בכהני ה' הוי ואין לנו איש להמית בישראל. כיון שראה דוד שלא קבלו ממנו א"ל מה אתם אומרים אני עושה לכם. אם נפשות אתם מבקשים אני אעשה הה"ד (ש"ב כ"א) ויאמר מה אתם אומרים אעשה לכם. כיון שאמר להם דוד כן אמרו לו אין אנו מבקשין לפרוע לו ככל מדתו. הוא כלנו וחשב להשמידנו שלא יהיה לנו עמידה בכל גבול ישראל. אין אנו מבקשים מכל בניו אלא ז' כנגד הז' אשר הרגם ממנו הה"ד ויאמרו אל המלך האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו וגו'. אשר כלנו ז' אותיות הן כנגד ז' נפשות שהרג מהם לפיכך (שם) יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום לי"י בגבעת שאול בחיר י"י וגו'. כדי שיראו כל העולם ויתיראו ולא יוספו עוד להרע לגרים לכך כתיב לי"י שהוא צוה להיטיב לגרים והוא הרע להם. למה בגבעת שאול כדי שירעו אם למלך לא נשא הקב"ה פנים ק"ו להדיוטים. בחיר י"י אתמהא הם מקטרגים עליו וקריין ליה בחיר י"י אלא הם אמרו בגבעת שאול כא יצתה ב"ק ואמרה בחיר י"י. כיון שראה דוד צרתו צרה התחיל אומר להם אני אתן הה"ד (שם) ויאמר המלך אני אתן. ויחמול המלך על מפיבושת בן יהונתן וגו' כב על שהיה אדם גדול בתורה נתן דוד עיניו בו להצילו מידם אמר דוד הריני מעבירן לפני המזבח וכל מי שהמזבח קולטו הרי הוא שלו והעבירן לפני המזבח ונתפלל עליו והלך המזבח ממנו ולא קלטו הה"ד (תהלים נז) אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי שהסכים הקב"ה עם דוד. (ש"ב כא) ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול וגו'. והכתיב (שם ו) ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה. ומירב היכן היא אמור מעתה בני מירב היו וגידלתם מיכל ונקראו על שמה. (שם כא) ויתנם ביד הגבעונים ויוקיעום בהר לפני י"י ויפלו שבעתם יחד שבעתם כתיב חסר יו"ד זה מפיבושת בן יהונתן שניצל שהיה חסר מן השבעה. (שם) והמה הומתו בימי קציר בראשונים בתחלת קציר שעורים מלמד שהומתו בי"ו בניסן יום שהיו מקריבים את העומר. (שם) ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור. מהו אל הצור א"ר הושעיא שהיתה אומרת הצור תמים פעלו. (שם) מתחלת קציר שעורים עד נתך מים עליהם מן השמים ר' אחא בר זבינא אמר בש"ר הושעיא גדול הוא קידוש השם מהילול השם כתיב (דברים כא) לא תלין נבלתו על העץ ובקב"ה כתיב מתחלת קציר שעורים עד שנתך מים עליהם מן השמים מלמד שעמדו תלוים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון. כג וכתיב (דברים כד) לא יומתו אבות על בנים. ובנים מתו בעון אביהם. א"ר חייא בר אבא בש"ר יוחנן מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא. והיו או"ה אומרים תורתן של אלו פלסטון היא כד כתוב בתורתן לא תלין נבלתו ואלו תלוים ז' חדשים. כתוב בתורתן אין דנים ב' ביום אחד ואלו שבעתם יחד. כתוב בתורה לא יומתו אבות על בנים ואלו מתים בעון אבותם. והיו שואלים עליהם מה חטאו אלו שנשתנית מדת הדין והיו ישראל אומרים להם אבותיהם של אלו פשטו ידיהם בגרים גרורים. אמרו להם וכי מה טיבן. אמרו להם אלו הגרים שנתגיירו בימי יהושע. אמרו להם וכי בשביל הגרים הגרורים האחרים הללו עשה הקב"ה לעמו כן. מה בבני מלכים כן בהדיוטות עאכ"ו. מה אם אלו שלא נתגיירו לש"ש ראו היאך תבע הקב"ה את דמן המתגייר לש"ש עאכ"ו. ודאי אין אלוה כאלהיהם ואין אומה כאומתה ואין לנו לידבק אלא באומה זו שאלהיה גדול מכל אלהים. מיד נתגיירו הרבה גרים מאו"ה באותה שעה ק"נ אלף שנא' (ד"ה ב' ב') ויספור שלמה כל האנשים הגרים אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דוד אביו וימצאו מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות. מהם עשה שלמה ע' אלף נושא סבל ופ' אלף חוצב בהר שנא' (שם) ויספור שלמה שבעים אלף איש נושא סבל וגו'. וכ"כ למה להודיע שהקב"ה מקרב את הרחוקים ושמח לרחוקים כקרובים ולא עוד אלא שמקדים שלום לרחוקים מן הקרובים שנא' (ישעיה נז) שלום שלום לרחוק ולקרוב. הוי עד נתך מים עליהם מן השמים. מהו ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם. בא וראה החסד שעשתה רצפה בת איה עמהם שהיתה שומרם ביום מעוף השמים ובלילה מחית השדה ז' חדשים. ואע"פ שאמר הקב"ה לדוד על שאול שלא נספד כהלכה והוא נקבר בח"ל והיה דוד מתעצל בהספדו שאמר שאול כבר עברו עליו תריסר ירחי שתא ולא ארחי לאספודי כיון שהגידו לו מעשים של רצפה בת איה נשא ק"ו בעצמו ואמר. מה זו שהיא אשה כך עשתה גמילות חסדים. אני שאני מלך עאכ"ו. מיד הלך לגמול חסד עמהם הה"ד (ש"ב כא) ויגד לדוד את אשר עשתה וגו' וילך דוד ויקח את עצמות שאול וגו' ויעל משם את עצמות שאול וגו'. מה עשה דוד כה עמד וכנס כל זקני ישראל וגדוליהם ועברו את הירדן ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמות שאול ויהונתן בנו ונתנו אותם בתוך ארון המת ועברו את הירדן שנא' (שם) ויקברו את עצמות שאול ויהונתן בנו וגו'. מהו בצלע בקבר קיש אביו מלמד שהביאוהו לגבול ירושלים וקברוהו שם. וצלע היא בצד ירושלים שנא' (יהושע יח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים וגו'. (ש"ב כ"א) ויעשו ככל אשר צוה המלך. ומה צוה המלך צוה להיות מעבירים ארונו של שאול בכל שבט ושבט והיה השבט שהיה נכנס בו ארונו של שאול יוצאים הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וגומלים חסד עם שאול ובניו כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים עד שבאו לארץ אחוזתו לגבול ירושלים. וכיון שראה הקב"ה שגמלו לו כל ישראל חסד ועשו דינם של גבעונים מיד נתמלא רחמים ונתן מטר על הארץ שנא' (שם) ויעתר אלהים לארץ אחרי כן. הא למדנו כמה קירב הקב"ה את הרחוקים אפילו שנתגיירו שלא לש"ש ואין צריך לומר על גירי הצדק. הוי יודוך י"י כל מלכי ארץ וגו':

(ה) דבר אל בני ישראל. כו תני דבר אל בני ישראל על ידי ישראל מתודים ואין מתודים לא על ידי גוים ולא על ידי תושבים. איש או אשה כז להשוות אשה לאיש בכל חטאת ונזקין שבתורה. כי יעשו

מכל

יד יוסף כ ב"ר סוף פ' פ"ס. ול"ל מזות דריס"ג : כא ברכות י"ב : כב ירוש' שם : כג יבמות שם : כד מתני' כי"ה פ"ו דסנהדרין : כה סדר"א פ' י"ז : כו ספרי זוטא הובא בילקוט : כז פסחים מ"ג . כוכס כ"ח. יבמות פ"ד . קידושין ל"ס. ב"ק ע"ו . תמורה כ' . נדה מ"ח . ספרי פ"ז פיסקא כ' :

מתנות כהונה

כדון. מה אתם רוצים כעת הזאת: ה"ג **מה הנייה** לכון דאינון כו'. מה הנאה ותועלת יש לכם שהם נהרגים קחו לכם כסף כו': ה"ג. **אמר** דוד דלמא דאינון בהתין פלגין כו'. פי' ושמא הם מתביישין זה מזה ליקח ממון: **פלגין** כו'. החצי מן הגים כגון כל אחד מחבירו: **נסב** כו'. לקח כל אחד ואחד מהם: **קבל** גרמיה. נגדו ובפני עצמו: **סב** לך ממון גרסי': **על** אחרים. מישראל שיהרגו בעדם: **מבקשים** אני אעשה גרסי': **נתן** דוד עיניו בו גרסי': **ומירב** היכן היא. כלו' למה לא זכר את בניה ומה הגיע אליהם: **פלסטין** כמו פלסתר שפי' כזב ושקר: **שלא** לשם שמים. כדלעיל כדי שיעברו ישראל או על הברית או על גזירת המקום ויענשו: **כאלהיהם** כאומתם גרסי': **גדול** מכל אלהים גרסי': **ולא** ארחיה. אין דרכו ושורת הדין לאספודי

עץ יוסף

אין לי כסף וזהב כתיב וקרינן אין לנו. לפי שמפרש שבתחלה דיבר עם כולם ביחד והשיבו כולם ביחד אין לנו כו'. וכן דיבר עם כל אחד ואחד בפני עצמו אולי יפתה לכל אחד ולא יחזקו יחד איש את רעהו. והשיב כל אחד אין לי וגו': **מה הנאה** לכון כו'. פי' מה הנאה ותועלת יש לכם שהם נהרגין קחו לכם כסף כו': **דלמא דאינון** בהתין פלגין כו'. פי' שמא הם מתביישין זה מזה ליקח ממון. פלגין מן פלגין פי' החצי מן החצי: **נסב** כו' לקח כל אחד ואחד מהם: **קבל** גרמיה נגדו ובפני עצמו: **על אחרים** מישראל שיהרגו בעדם: **לכך** כתיב לה'. כאילו כוונתם היה לה' במה שהמרו את מצות ה' שלוה לקרבם: **יצאת בת** קול ואמרה בחיר ה'. כלו' שנתכפרו לו שגגותיו (רד"ק): **ויחמול המלך** על מפיבושת בן יהונתן וגו' על שהיה כו'. אינו מפיבשת זה שאמרו עליו שהיה מבייש פני דוד בהלכה דההוא מפיבשת בן שאול הוה ומפיבושת זה הוא שנמסר ביד הגבעונים כדכתיב את ארמוני ואת מפיבושת. ומה שמסרו דוד מפני שבקש עליו רחמים ולא נענה: **על שהיה** אדם גדול בתורה. בקרא כתיב ויחמול המלך על מפיבשת בן יהונתן על שבועת ה' אשר ביניהם בין דוד ובין יהונתן בן שאול והכא אמר על שהיה גדול בתורה. ומפרש דקים להו לחז"ל דאם לא היה גדול בתורה לא היה דוחה נפש מפני נפש אלא מפני שהיה ג"כ גדול בתורה נתפלל עליו וכו': **לפני המזבח** כן הוא בירוש'. אבל בבבלי פרק הערל אי' לפני הארון. וקאמר כל שהארון קולטו למיתה הפך מ"ש כאן שהנקלט לחיים: **הרי** הוא שלו. ובירוש' גרס הרי הוא שלי: **ונתפלל עליו** דאל"כ מאי ויחמול המלך. הלא קליטתו בגללו. ואם לא העבירו לפני המזבח יקשה וכי משוא פנים יש בדבר: **שהסכים** כו' וזהו לשון גומר שדוד התחיל וה' גמר על ידו לעשות כחפצו להצילו: **אשר ילדה לשאול**. וגו' את חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי המחולתי. ועל זה הקשה והכתיב ולמיכל בת שאול כו': **והכתיב ולמיכל** בת שאול כו' ומירב היכן היא. פריך בתרתי. חדא איך אמר ואת חמשת בני מיכל הא מיכל לא היה ולד. שנית הא מירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמ"ש על מירב והיא ניתנה לעדריאל המחולתי. וז"ש ומירב היכן היא הלא היא שניתנה לעדריאל ולא מיכל. ואע"ג דלעיל פ"ד סי' דביום מותה היה לה ולד למיכל. אך זה מן הנמנע דיהיה לה ביום מותה ה' בנים. וצ"ל כ"כ דהמדרש סליג אגמ' דסנהדרין פ' כ"ג ע"ש: **שבעתם כתיב** חסר יו"ד זה מפיבשת בן יהונתן שניצל שהיה חסר מן הז'. פי' שהוא היה לו להיות מן הז' אלא שהתפלל דוד והצילו. ואע"פ שלעולם ז' היו המוקעים שנתן אחר תחתיו כמ"ש ב' בני רצפה בת איה וחמשת בני מיכל מ"מ כתיב חסר י' רמז למה שנחסר מפיבשת מהמוקעים. ונראה שצ"ל יתיר יו"ד. וע' רד"ק פ' ויפלו שבעתים: **יום שהיו** מקריבין את העומר. כדאי' ברות רבה פ"ד סי' ב' כ"מ שנא' קציר שעורים בקציר העומר הכתוב מדבר: **מהו אל הצור** ולא קאמר על הגבעה כדקאמר בגבעת שאול: **שהיתה** אומרת הצור תמים פעלו. פי' שהצדיקה עליה את הדין. וה"ק קרא והטו הדבר אל הצור. כי מיד צור זאת שהבינה שמיד ה' היתה זאת: **ובקידוש השם** כתיב. שהכא הו' קידוש השם בהנחתם על העץ ימים רבים שיתפרסם הדבר לכל ויוכח קדוש השם שיאמרו אין אלוה כאלהי ישראל שעשה משפט לעשוקים כדלק': **עד י"ז** במרחשון. שהיא רביעה ראשונה: **ואל יתחלל** שם שמים. שהיו האומות אומרים אין תורה זו ראויה להדבק בה שהרי פשטו ידיהם בגרים ליטול מזונותיהם וגם הרגו מהם ז' ולא עשו נקמה בהם: **הוי עד ניתך** המים עליהם. כלו' שלכן כתיב זאת להורות על מעלת ק"ה שנעשתה במה שתלו עד ימות הגשמים בלא קבורה: **אני שאני מלך** יש בכחי לעשות טוב וחסד בכל אשר אני רוצה עאכ"ו. וסמיכות קראים שמיד נכתב וילך דוד להורות שממעשיה השכיל לעשות זאת: **ועברו את** הירדן ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמות שאול ויהונתן בנו שלא שלטה בהם רמה ותולעה ועליו נאמר שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה ולקחו את עצמותם ונתנום בארון כו'. כן הוא בסדר"א פ' י"ז. ואפשר שגם כאן צ"ל כן רק שנחסר מדפוס: **ומה צוה המלך** דלמה לומר שיקחו עצמות שאול כבר כתיב ויקח את עצמות שאול כו' אלא שבא להוסיף שצוה המלך להספידו כדמסיק: **ונתן מטר** על הארץ. והא דכתיב מקודם עד נתך מים עליהם מן השמים. וי"ל שלא ירדו אז אלא מעט להודיע שיקברו אותם. ואחר שנקברו ויצאו ידי ג"ח עם שאול נעתר אלהים לארץ וירדו גשמים הרבה (רד"ק): **אפי' אותם** שנתגיירו שלא לש"ש. היינו הגבעונים. כדלעיל שכל כוונתם היה כדי שיעברו ישראל על הברית או על גזרת המקום: (ה) **ע"י** ישראל מתודים. אם

אמר

מכל חטאת האדם. למה נאמר פרשה זו. לפי שהוא אומר נפש כי תחטא וגו' אבל בגזל הגר לא שמענו בכל התורה לכך נאמר איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם בא הכתוב ולימד על גוזל הגר ונשבע לו שישלם קרן וחומש לכהנים ואשם למזבח. זו מדה בתורה כל פרשה שנאמרה במקום אחד וחיסר בה דבר אחד וחזר ושנאה במקום אחר לא שנאה אלא על שחיסר דבר אחד. כי יעשו שחשבו לעשות ולא עשו. ללמדך שמשחישב אדם לחטוא כמועל במקום. מכל חטאת האדם. ממה שבינו לבין חבירו על הגנבות ועל הגזלות ועל לה"ר. למעול מעל בי"י. לרבות הנשבע בשם לשקר והמקלל. ד"א מכל חטאת האדם למעל מעל בי"י למה נאמר לפי שהוא אומר נפש כי תחטא וגו' או מצא אבידה. אין לי אלא במשקר באלו מעלה עליו הכתוב כאילו משקר במקום. בשאר כל דבר מנין ת"ל כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בי"י וגו'. למעול מעל אין מעילה בכ"מ אלא שיקור וכה"א (דה"א ה) וימעלו באלהי אבותיהם ואומר (יהושע ז) וימעלו בני ישראל מעל בחרם ואומר (דה"א י) וימת שאול במעלו אשר מעל וגו' ואומר בעוזיה (דה"ב כו) צא מן המקדש כי מעלת ואומר ומעלה בו מעל. ואשמה הנפש ההיא מנין אתה אומר בגוזל את הגר ונשבע לו והלך להביא את הכסף ואת האשם ולא הספיק להביא עד שמת שיהיו היורשים פטורים ת"ל ואשמה הנפש ההיא. או כשם שפטורים מן האשם כך הם פטורים מן הקרן ת"ל ונתן לאשר אשם לו. ואשמה הנפש ההיא הכל במשמע האנשים והנשים והגרים במשמע. משמע מביא את אלו ומביא את הקטן אמרת מה אם ע"ז החמורה פטר בה את הקטן ק"ו לכל מצות שבתורה. ואשמה הנפש ההיא והתודו למה נאמר לפי שהוא אומר (ויקרא ה) והתודה אשר חטא עליה. אין לי אלא חטאת שטעונה וידוי אשם מנין ת"ל ואשמה הנפש ההיא והתודו. כח ר' נתן אומר בנה אב לכל המתים שטעונין וידוי. אין במשמע וידוי אלא בארץ ומנין אף בגלות וידוי אמרת והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'. וכן דניאל אומר (דניאל ט) לך י"י הצדקה וגו' מפני מה כי חטאנו לך:

(ו) והתודו את חטאתם אשר עשו. כט ולא על מה שעשה אביו שאם א"ל תן פקדון שהפקדתי אצל אביך והוא אומר לא נתת פקדון משביענו ואמר אמן ולאחר מכאן נזכר שומע אני שהוא חייב ת"ל והתודו את חטאתם אשר עשו ולא על מה שעשה אביו. והשיב את אשמו בראשו. למה נאמר לפי שהוא אומר (ויקרא ה) ושלם אותו בראשו אין לי אלא עיקר דמים. חומש מנין ת"ל והשיב את אשמו בראשו וחמישיתו. בראשו וחמישיתו יוסף ל כשהוא בראשו מביאים חמש ואשם ואין מביאים על תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' חומש ואשם. וחמישיתו יוסף עליו לא שיהא הוא וחומשו חמשה. ונתן לאשר אשם לו · למי שנגזל משלו. לא ר' נתן אומר הרי שהיה הנגזל חייב מנה לחבירו ובא בב"ד ולא הספיק ליתנו עד שנמצא בעל חוב של נגזל מנין שמוציאין מן יד הגוזל ונותנין לבעל חוב של נגזל ת"ל ונתן לאשר אשם לו מ"מ: (ז) ואם אין לאיש גואל. לג אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל להשיב האשם אליו. האשם המושב לי"י לכהן בכסף הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא באשם כשהוא אומר מלבד איל הכפורים הרי אשם אמור. הא מה ת"ל האשם המושב לי"י בכסף הכתוב מדבר. האשם זה הקרן. המושב זה החומש. לי"י לאסרו לזרים. או יכול מקודש ת"ל לכהן. לד קנאו השם ונתנו לכהנים לכהן שבאנשי משמר. מלבד איל הכפורים מכאן אמרו משמרה שזכתה בכסף זכתה באיל. באי זה איל הכתוב מדבר באיל האמור להלן במכחש בפקדון ובגזל. ואת אשמו יביא לי"י איל תמים מן הצאן וגו' אשר יכפר. לה צריך שיקדים כסף לאיל. בו פרט לאיל שמת עליו. היה ר"ע אומר הרי שגזל

את

יד יוסף כח סנהדרין מ"ג : כט ספרי ס"ו פיסקא ג'. ב"ק ס"ז וק"ד : ל ב"ק ס"ס ע"ב. ת"כ וכ"נ : לא ב"מ נ"ד. ת"כ פ' כ"ג : לב ספרי ופסחים ל"א. קדושין פ"ז. כתובות ר"ע פ"ב. גיטין נ"ז. ב"ק פ' : לג ב"ק ק"ט : לד ערכין כ"ח. מנחות פ"ס : לה ב"ק קי"א :

מתנות כהונה

לאפוקי : ע"י ישראל. משביע על אחד מן לי פקדוני וכחש ונשבע ומכר שהוא חייב ולא על השבועה שמשביעו עכו"ם או תושב וע' לקמן : שחשבו לעשות גרסי'. דייק מדלא כתיב אשר עשו : היורשין פטורין. מן האשם : אלא אשמה. כדכתיב מאשר חטא לשון אשמה ואשמה ל' אשם : ה"ג ולא על מה שעשה אביו : משביענו גרסי' פי' משביע אותו : ה"ג אין לי אלא עיקר דמים חומש מנין ת"ל והשיב את אשמו בראשו וחמישיתו יוסף כשהוא כו' ופי' אין לי שמביא אשם אלא על כפירת עיקר הגזל על כפירת חומש מנין שמביא אשם ת"ל והשיב אשמו בראשו וחמישיתו למד שהחומש וה"נ שוין להבאת אשם כמו שהם שוים לתשלומים שוים. אם כפר החומש ונשבע עליו לשקר כדילף בת"כ מדקאמר וחמישיתו לרבות חמשיות הרבה ואח"כ דרש בראשו וחמישיתו כשאינו חייב אלא קרן אחד מביא אשם ומשלם חומש ולא כשהוא משלם ד' וה' קרנות והמעיין בת"כ ובספרי ימצא כי כן הוא : הוא וחומשו חמשה ה"ג נמי בת"כ ופי' חומש מלבר שהוא רביעית מלגיו והכי איתא בפ' הזהב דף נ"ד ודייק מדכתיב וחמישיתו יוסף עליו שלאחר שניתוסף עליו יהיה בין הכל חמשה חלקים : להשיב האשם וכו'. משמע מ"מ בין איש ובין אשה : מקודש לקנות ממנו קרבנות : שבאנשי משמר. כלומר לאנשי אותו משמר : האסור להלן. בס' ויקרא : צריך שיקדים. דאל"כ מה מועיל קרבנו והגזילה עדיין תחת ידו דומה לטובל ושרץ בידו ודייק מדכתיב אשר יכפר שיביא האיל בזמן שהוא יכול לבא לכפרה והוא אחר השבת הכסף ועיין כל זה סוף פרק הגוזל עצים : שמת עליו

עץ יוסף

אמר לו ישראל מן לי פקדוני וכחש ונשבע ומכר והודה שהוא חייב. ולא על שבועה שמשביעו עכו"ם או תושב (מת"כ) : תושבים פי' גרים תושבים : למה נאמר פרשה זו. דהרי כבר נאמר בס' ויקרא בגוזל את חבירו ונשבע לו ואח"כ הודה שמחוייב לשלם קרן וחומש ואשם : אבל בגוזל הגר לא שמענו בכל התורה. ר"ל דלא שמענו שאם מת הגר שישלם לכהנים. אבל הא ודאי דגוזל הגר נמי צריך לשלם קרן וחומש לגר ואשם למזבח דהא כתיב וכחש בעמיתו וגר נמי בכלל עמיתו כדמוכח בב"ק דף ק"י ע"ב ע"ש : ולימד על גוזל הגר ונשבע לו ומת הגר. שישלם קרן וחומש לכהנים כו' (ז"ר) : שחשבו שמלת יעשו הוא לשון עתיד שחושב לעשות • וע"ז יעשה בעתיד : כמועל במקום. וצריך להתודות כשחשב. וכן מהפרש סיפא דעל הגניבות כו' ועל לה"ר כו' שכולם לענין וידוי לכפרה קאמר : ממה שבינו כו'. זהו חטאת האדם שחוטא אדם לאדם. ולמעול מעל בה' הוא מדבר במה שבין אדם למקום. וזהו הנשבע לשקר כו' שחוטא בדבר שבינו לבין חבירו ונשבע לשקר ע"ז שזהו בין אדם למקום : להביא הנשבע לשקר והמקלל. דסד"א שאלו משום חומרן אין מועיל להם הוידוי : למה נאמר מלא מכל קדייק דלכתיב איש או אשה כי יעשו מחטאת כו' : אלא במשקר באלו. כגון בפקדון או בתשומת יד או בגזל הכתובים בקרא דהוי כאילו משקר במקום. דהא כתיב בהו ומעלה מעל בה' : בשאר כל דבר. פי' בשאר עבירות מנין נ"כ דהוי כאילו משקר במקום : ת"ל כי יעשו מכל חטאת האדם. כל רבויא הוא כל חטאת שעושה כאילו משקר במקום. ולכך מייתי בתר הכי כל הני קראי דכתיב גם על שאר עבירות : וימת שאול במעלו אשר מעל. עיין באגדה שמואל על פסוק זה : ואומר ומעלה בו מעל. גבי סוטה כתיב. הרי דאפי' בשאר עבירות כאילו משקר במקום : ולא הספיק להביא עד שמת. פי' הגזלן : ת"ל ואשמה הנפש ההיא דייק דמשמע דוקא הגזלן הוא דמייתי אשם ולא יורשים (ז"א) : ת"ל ונתן לאשר אשם לו. ואשם היינו קרן מדכתיב בתריה מלבד איל הכפורים ש"מ דהאשם דרישא קרן הוא (רש"י). ונראה דכיון שהם חייבים בקרן חייבים נ"כ בחומש. והכי דייק לישנא דקתני שפטורים מן האשם משמע אבל לא מן החומש (ז"א). והטעם בזה הוא דקרבן לא יביא שהוא קנס. אבל חומש שהוא מה שהיה יכול להשביח במעותיו אלו היה בידו. הוה ליה כמו הקרן וישלמו לו אותו עם הקרן. ומיירי דהודה האב הגזלן קודם שמת ודקאמר שהלך להביא את הכסף כו'. אבל אם לא הודה האב קודם מיתתו אלא שהודה היורש משלם הקרן לבד : הכל במשמע היינו טומטום ואנדרוגינוס. כן אי' בספרי בהדיא : האנשים ונשים כדי נסבה. דהא בהדיא כתיב איש או אשה. אלא ר"ל הנפש מרבה נ"כ הגרים כמו אנשים ונשים. שאם הגר גזל את הגר חברו ונשבע לו ואח"כ הודה חייב קרן וחומש ואשם (ז"א) : משמע מביא את אלו. פי' כמו שמביא את אלו כך תביא לרבות גם את הקטן : אמרת מה אם עכו"ם החמורה פטר בה את הקטן ק"ו. כצ"ל וכן הוא בספרי. ור"ל דכתיב בפ' שופטים איש או אשה פרט לקטן : והתודה אשר חטא עליה. גבי קרבן עולה ויורד כתיב שהיא חטאת : ת"ל ואשמה הנפש ההיא והתודו. דריש סמוכים ואשמה והתודו שאף האשם טעון וידוי : לכל המתים שטעונין וידוי. דריש סמוכים הנפש והתודו שאפי' בשעת נטילת הנפש טעון וידוי. ועיין ז"ר : ומנין אף בגלות כו'. כלו' דאולי הגלות והצרות בעצמן מכפרים עד שאין צריך לזה וידוי. לזה אמר שלא כן והטעם בזה כי הצרות יכניעו הגוף. והוידוי הוא לתיקון הנפש שאם לא יתודה ישאר רושם הרע בנפשו :

(ו) משביענו פי' משביע אותו. אבל בספרי גרס משביעך אני : ולאחר מכאן חזר. כלו' על מה שעשה בעצמו מביא על השוגג כמזיד מפני שהיה לו לזכור. אבל עניני אביו לא רמיא על נפשיה והוי כאנוס : ולא על מה שעשה אביו. ומיירי שאין הגזילה קיימת להכי פטור היורש אפי' על שבועה דידיה דאל"כ הא אי' בב"ק ק"ד שהיורש אינו חייב על שבועת אביו אבל על שבועה דידיה חייב כשנשבע לשקר אפי' על פקדון אביו. וכאן הגזילה קיימת יש חילוק דאי איכא אחריות נכסים חייבים לשלם הקרן משום כבוד אביהם ופטורים מחומש. ואי ליכא אחריות נכסים פטורים אף מקרן (ז"א) : והשיב את אשמו בראשו למה נאמר. ר"ל דהרי כתיב כבר בס' ויקרא ושלם אותו בראשו : אין לי אלא עיקר דמים. פי' אין לי שמוסיף חומש אלא על כפירת עיקר הגזל. על כפירת חומש מנין שמוסיף חומש. היינו אם נתן לו את הקרן אחר שנשבע והודה ונתחייב קרן וחומש. ונשבע לו שבועה שניה על החומש שנתנו לו והודה מנין שמשלם לו החומש וחומשו של חומש : ת"ל והשיב את אשמו בראשו וחמישיתו. פי' דהכא לא כתיב אותו רק כתיב אשמו. משמע דקאי אחומש. דושלם אותו משמע אקרן אבל אשמו משמע במה שאשם אפי' בחומש (וכן משמע מפרש"י בחומש) : בראשו וחמישיתו יוסף כשהוא כו'. זהו דרש אחר על פסוק בראשו וחמישיתו יוסף. ועיין בב"ק דף ס"ה ובת"כ פ' כ"ב : שהוא בראשו פי' כשאינו חייב אלא קרן אחד מביא חומש ואשם. ולא כשהוא משלם ד' וה' קרנות. כגון אם טבח או מכר שנתחייב לו ד' וה' וכפר ונשבע והודה אינו חייב חומש ואשם. וזהו דעת רשב"י בב"ק דף ס"ה. אבל חכמים פליגי וס"ל שאשם ממש משלם אף במקום שיש כפל כו'. ובת"כ משמע שפסק כחכמים ע"ש : שיהא הוא וחומשו חמשה. שהוא רובע הקרן. שאם גנב ארבעה זוזים יתן לו ה'. דהכי משמע מאמרו וחמישיתו יוסף עליו שלאחר שניתוסף עליו יהיה בין הכל חמשה חלקים. והוא חומש מלבר שהוא רביעית מלגיו : ר' נתן אומר כו' ובא בב"ד. פי' שבא שנגזל עם הגזלן לב"ד ונתחייב הגזלן ולא הספיק הגזלן ליתנו לנגזל עד שבא בעל חוב של נגזל כו' : ת"ל ונתן לאשר אשם לו. ולא כתיב לאשר הגזלו אלא לאשר האשם שלו. והאשם הוא קרן כדאמרינן בהגוזל (דף ק"י) למי שהקרן שלו (רש"י). וזה שאמר המדרש לאשר אשם לו למי שנגזל משלו. פי' שאם עיקר הממון הוא של אחר אף שגזל אותו צריך ליתן למי שבאה הגזילה משלו. וכמו שמסיק ר' נתן ואמר הרי שהיה כו' : (ז) אשה מנין פי' מנין שאם גזל את אשה גיורת ונשבע והודה ואחר מיתתה שצריך ליתן המעות לכהנים. ת"ל להשיב האשם אליו האשם המושב. ופרש"י תרי השבות כתיב להשיב האשם וכתיב האשם המושב. לישנא אחרינא תרי השבות כתיב להשיב האשם האשם המושב עכ"ל ור"ל חד לאיש וחד לאשה. והמת"כ פירש להשיב האשם משמע מכל מקום בין איש ובין אשה. והנכון לפרש דלא כפרש"י מהמה שלא הביא המדרש רק אלו המלות להשיב האשם אליו. והאי תיבות האשם המושב לה' וגו' מסיים על דרש אחר. אבל באמת סומך המדרש על הני תיבות האשם המושב וכמו שפרש"י. וכן ראי' שגם בגמרא שם נשמט תיבת האשם לפי' הב' שברש"י : האשם המושב לה' לכהן בכסף הכתוב מדבר. פי' האשם היינו הכסף : לה' יכול מקודש לאסרו לזרים ת"ל לכהן קנאו השם כו'. כצ"ל וגי' הספר תמוה דאין אסור לזרים וחולין גמורים הם (רד"ל) : קנאו השם הקב"ה כדכתיב המושב לה' : לכהן שבאנשי משמר. צ"ל שבאותו משמר. פי' לכהן שבאותו משמר שהוא בא להתכפר בו ולהביא קרבנו. אבל אין נראה לפרש של אותו משמר של שעת הודאה שאז נתחייב. שהרי בכל הקרבנות חטאות ואשמות נדרים ונדבות אין אנו הולכים אחר שעת החיוב ליתנו לאותו משמר שהיה באותו שעה שנדר או נדב או חטא שהוא מתחייב בה. אלא אחר הבאה אנו הולכים. וכמו כן בכאן (סוט') : שנא' מלבד איל הכפורים. מכאן אמרו משמרה שזכתה באיל זכתה בכסף. כצ"ל. וז"ל הגמרא ב"ק דף ק"י ע"ב לכהן שבאותו משמר. אתה אומר לכהן שבאותו משמר או אינו אלא לכל כהן שירצה. כשהוא אומר מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו הרי בכהן שבאותו משמר הכתוב מדבר ע"כ. ופרש"י כשהוא אומר מלבד איל הכפורים משמע למי שזה שלו זה שלו. ואיל הכפורים אינו יכול להקריב אלא כהן שבאותו משמר כדכתיב (דברים י"ח) לבד ממכריו על האבות אני בשבתי ואתה בשבתך ע"כ. והא דאמר לקמן ס"פ אמר ר' עקיבא מה לי בין יהויריב נוטל כו'. אפשר דכאן קאמר לכתחילה : אשר יכפר צריך להקדים כו'. ר"ל מדכתיב בלשון עתיד ולא כתיב אשר כיפר. משמע דכשהשיב לכהן את האשם דהיינו הקרן שהוא הכסף עדיין לא כיפר (רש"י סוף הגוזל קמא) ועיין מה שפי' המת"כ : בו פרט לאיל שמת עליו. כתב הרז"ל עלה דדרשי' בו פרט לאיל שמת בעליו. עלו לרעות באיל שמת. פי' משלם לו ממעשים אם

שמו

את חבירו ונשבע לו ונתן הכסף לאנשי משמר והלך להביא את האשם ולא הספיק להביא עד שמת מנין אתה אומר שיורשיו פטורים להביא איל הכפורים במקומו שנא' אשר יכפר בו עליו יצא זה שכפרה לו נפשו: (ח) וכל תרומה. [לו] מגיד הכתוב על התרומה שהיא נוהגת בכל. לכל קדשי בני ישראל. ריבה קדשים אחרים סתומין שאין מפורשין בענין הזה שהם לכהנים ואין בהם לשם כלום כשם שאמור המושב על גזל הגר ואתמהא מה אני מרבה החלה והחרמים והעורות והבכורות פדיון הבן ופדיון פטר חמור. אשר יקריבו. ר' ישמעאל אומר וכי תרומה מקריבין מה ת"ל אשר יקריבו לפי שהוא אומר (שמות לד) ראשית בכורי וגו' אבל לא שמענו מה יעשה להם ת"ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה. בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו נתונים כולן לכהנים: (ט) ואיש את קדשיו לו יהיו. [לז] למה נאמר לפי שהוא אומר (במדבר יח) כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני ישראל וגו'. שומע אני יטלו בזרוע ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת קדשים לבעליהן. ואיש את קדשיו לו יהיו. קדשי ישראל לישראל מעשר כספו ומעשר בהמתו ושלמים ונטעי רבעי והורד ופסחו. קדשי כהן לכהן חטאתו ואשמו מעשרו ובכורו. איש אשר יתן לכהן לו יהיה. לפי שאמרו משמרה שזכתה בכסף זכהה באיל הרי מי שנתן כסף לכהן ולא הספיק להביא את האיל עד שמת האיש יכול יטול הכסף מכהן ויחזיר ליורשי האיש ת"ל ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה. א"ר אלעזר ב"ר שמעון זו היתה משנת ר"ע עד שלא בא מזיפרין משבא מזיפרין אמר מה לי בין יהויריב נוטל את הכסף בין ידעיה נוטל את הכסף הרי שנתן כסף ליהויריב ולא הספיק להביא את האיל עד שנכנס ידעיה יכול יטול הכסף מיהויריב ויתן לידעיה אמר איש אשר יתן לכהן לו יהיה. אמרת מתנת איש מתנה ואין מתנת קטן מתנה. אין לי אלא מתנת איש ומנין את מרבה מתנת אשה ויורשי קטן אמרת ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה. ואיש את קדשיו לו יהיו הרי שמדד לכהן בארץ ונתוספו אחרים עליהם יכול קורא אני עליו ואיש את קדשיו לו יהיו ת"ל איש אשר יתן לכהן לו יהיה. או יכול אפי' מדד לו בקופה ונתוספו אחרים יכול קורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו. רבי יוסי אומר הרי שפדה בנו בתוך ל' יום ומת יטול קורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו. לאחר ל' יום אין מוציאין מיד כהן וקורא אני עליו ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה: (י) ד"א ואיש את קדשיו לו יהיו. מה כתיב למעלה וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל וגו'. אמר הקב"ה כל מי שיתן תרומה וקדשים לכהן כראוי יזכה שישיא בנותיו לכהונה ויהיה זרעו אוכל בקדשים. וע"ז נאמר ואיש את קדשיו לו יהיו שזרעו יהיה אוכל קדשים בזכות תרומה ומעשרות והקדשים שנתן לכהן בעין יפה. ד"א ואיש את קדשיו לו יהיו הה"ד (תהלים קכח) אשרי כל ירא י"י ההולך בדרכיו אינו אומר אשרי ישראל אשרי כהנים אשרי לוים אלא אשרי ירא י"י אלו הגרים שהם יראי י"י שהם באשרי כשם שנא' בישראל (דברים לג) אשריך ישראל כך נאמר בהם אשרי כל ירא י"י. ובאי זה גר אמור אשרי בגר שהוא גר צדק לא בכותיים הללו שכתוב בהם (מ"ב יז) את י"י היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים אלא בגר שהוא ירא מן הקב"ה והולך בדרכיו של הקב"ה הה"ד ההולך בדרכיו. יגיע כפיך כי תאכל זה הגר שאין לו זכות אבות וכדי שלא יאמר אוי לי שאין לי זכות אבות כל מע"ט שאסגל אין לי שכר אלא בעה"ז לכך הכתוב מבשר לגרים שבזכות עצמו יאכל בעה"ז ובעה"ב. הה"ד יגיע כפיך כי תאכל אלו מע"ט שיגע בעה"ז כמה דתימא (איוב ג) ושם ינוחו יגיעי כח ואומר (קהלת ט) כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה וגו'. מה שכרו (תהלים קכח) אשריך וטוב לך [לח] אשריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב. אשתך כגפן פוריה אע"פ שאשתו נתגיירה עמו ואינה מבנות ישראל הרי היא כבנות ישראל. הה"ד כגפן פוריה אלו ישראל שנא' (שם פ) גפן ממצרים תסיע. פוריה שהיא טוענת פירות ולא כגפן בוקק שהיא זוכה לבנים. בירכתי ביתך בזמן שהיא נוהגת בעצמה דת יהודית שהיא צנועה זוכה שיוצאין ממנה בנים בעלי משנה בעלי מקרא בעלי מע"ט. הה"ד (שם קכח) בניך כשתילי זיתים [לט] מה הזית הזה זיתים לאכילה זיתים ליבש וזיתים לשמן ושמנו דולק מכל חשמנים [ם] ואין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים כך באים בני הגרים מהם בעלי מקרא מהם בעלי משנה מהם בעלי משא ומתן מהם חכמים מהם נבונים ומהם יודעי

דבר

יד יוסף לו ספרי פיסקא ה': לז ספרי פיסקא ו': לח ברכות ח': לט שוח"ט מזמור קכ"ח: ם מנחות נ"ג:

מתנות כהונה

עליו. כלומר קודם שמקריבים: ה"ג **עד** שמת מניין אתה אומר שיורשיו וכו': **שכפרה** לו נפשו. כלומר שמת ומיתתו זהו כפרתו: **שהיא** נוהגת בכל אם פי' תרומה אף ממין הפטור מתרומה והכי משמע לן בספרי ויליף מסיפיה דקרא לכל קדשי וגו' מה קדשים נוהגת בכל אף תרומה כן: ה"ג **לכל** קדשי בני ישראל ריבה: **והבכורות** בכור בהמה טהורה נאכל לכהנים ולא בא ממנו לשם אלא מתן דמים ע"ג המזבח: **לפי** שהוא אומר ראשית וכו'. והיא תרומה פי' בכורים כמו שפירש"י ז"ל בסדר זה: **והעורות** של קרבן בהמה: **שטובת** קדשים כו'. טובת הנאה ליתנו למי שירצה: **לישראל** מעכבו לו לעצמו: **מעשר** כספו מעשר שני שפודאו בכסף ומוליכו לירושלים לאכלו שם: **יהויריב** וידעיה. ראשי משמרות הוו ועיין בירושלמי דתענית פ"ד בשלשה פרקים: **הרי** שנתן הכסף ליהויריב גרסי': **מה** לי בין וכו'. דפשיטא שאין היורשין מעכבין לעצמן: **יכול** יטול וכו' שהכסף יגרור אחר מי שמקריב האיל אבל לגבי יורשין אין לומר כן שהרי מקריבים איל בשביל אביהם כדלעיל: **בארץ** חלק קרקע: **יכול** כו'. ויהיה גם לאותן שנתוספו חלק כו' משום שטובת ההנאה לבעלים ליתנו למי שירצה ת"ל לכהן לו יהיה שהרי אינו מחוסר מעשה משא"כ במדד לתוך הקופה שעדיין לא בא ברשות כהן: **שהם** באשרי. מבורכים בברכת אשרי: **בוקק** רק שאינו טוען פירות לאכילה בעוד שהם לחים: **דולק** מכל וכו'. אורו מבהיק מכל השמנים: **יודעי** דבר בעתו. כד"א ובני יששכר יודעי בינה לעתים לכוין לכל עת ועת שעתו כפי הענין והזמן וכן מצאתי שוב פירושו בהרד"ק ד"ה

א'

עץ יוסף

מתו הבעלים. ומתלה עליו מרבינן אם מת האיל ובעליו קיימים שצריך להביא אחר עכ"ל: **היה** ר' עקיבא אומר הרי שגזל את הגר. כצ"ל וכ"ה בספרי. וז"ש ונתן הכסף לאנשי משמר שדין זה אינו אלא בגר שאין לו יורשים: **ונשבע** לו ומת הגר: **שכפרה** לו נפשו. כלו' שמת ומיתתו זהו כפרתו. ולעיל סי' ה' יליף מן ונכרתה הנפש ההיא להיכא דלא נתן הכסף עדיין והכא אם כבר נתן הכסף בחייו: (ח) **שהיא** נוהגת בכל. וכ"ה בספרי ס"ז. וז"ל הספרי בח"ב פיסקא ק"ה מעשר דגנך תירושך ויצהרך יכול אין לחייב אלא על דגן תירוש ויצהר. ת"ל תבואה זרעך עכ"ל הרי דס"ל דכל הפירות חייבים מדאורייתא. וכן פסק הרמב"ם רפ"ב מהלכות תרומות ע"ש: **כשם שאמור** המושב לה' לכהן על גזל הגר. כצ"ל (כד"ל): **והחרמים** ס"ל כריב"ב פ"ח דערכין שסתם חרמים לכהנים (ז"כ): **והעורות** היינו עורות שאר קדשים דלא כתיבי בהדיא שהם לכהנים. דאילו עורות של עולות כתיב בהדיא בקרא בפ' צו ולמה לי למרביניהו (ז"כ): **והבכורות** בכורי בעלי מומין מבהמה טהורה דאילו התמימים הא כתיב (במדבר י"ח) אך בכור שור וגו' את דמם וגו' את חלבם תקטיר ועיין בכורות ריש דף מ"ח: **פדיון הבן** ופדיון פטר חמור. קשה הא כל הני שחשב המדרש כתיב בהו בהדיא בקרא שהם לכהנים ול"ל למרביניהו וי"ל דלימד כאן שיהיו נתונים לאנשי משמר ולא יתנם לכל כהן שירצה. אבל בעורות ליכא למימר דאיירי בעורות עולות והתם למימר שיהיו נתונים לאנשי משמר ולא לכל כהן שירצה דהא בעורות כתיב בהדיא (ויקרא ז' ח') והכהן המקריב את עולת איש עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה. והיינו לבית אב של יום כדפרש"י שם. לכן ע"כ נ"ל כמו שפירשתי לעיל בשם הז"כ: **אשר יקריבו** לכהן רבי ישמעאל אומר וכי תרומה מקריבין לכהן ומה ת"ל אשר יקריבו לכהן. כ"ה גירס' הילקוט והספרי. ופרש"י בחומש וכי תרומה מקריבין לכהן והלא כהן הוא המחזר אחריה לבית הגרנות: **בא הכתוב** ולימד שיהיו נתונים לכהנים. וכן הוא בלשון זה הובא ברש"י שבחומש. אבל הז"כ והנ"א כתבו שגיר' המדרש שיהיו כלם ניתנים לכהנים. ופירושו שאע"ג דכתיב בהדיא בפ' קרח וידבר ה' אל אהרן וגו' בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה' לך יהיה ומוקי לה בספרי פ' קרח פיסקא קי"ז על בכורים ממש ולא על מנחות כדמוקי לה במסכת מנחות דף פ"ד הוה אמינא דמקריבים קצת מהם למזבח והשאר לכהנים כמו בשאר קרבנות להכי כתיב כאן ללמד שיהיו כולן לכהנים. ואע"ג דכתיב כל שאור וכל דבש לא תקטירו פירשו כל מיני פירות לא תקטירו. ה"א דגבי בכורים גלי הכתוב תביא בית ה' אלהיך להקריב מהן למזבח קמ"ל. ולגיר' הספר שלפנינו יש לתרץ דאע"ג דכתיב בסדר קרח לך יהיו ה"א לכל כהן שירצה בא הכא ולימד שיתנו לכהן שבמשמר ולפי הגמרא דמנחות הנ"ל נ"כ לא קשה: (ט) **לפי** שהוא אומר (במדבר י"ט) כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני ישראל. כצ"ל: **מגיד שטובת** קדשים לבעליהם. פי' בטובת הנאת קדשים לבעלים. ר"ל שהרשות ביד בעלים לתת קדשיהם לאיזה כהן שירצו ונוטל מישראל סלע או יותר כדי לתת תרומתו או שאר קדשיו לבן בתו כהן אבל כהן עצמו אסור אפי' לסייע בבית הגרנות. וכ"ש ליתן לבעלים מעות בעד זה. ואם עשו כן חללו: **מעשר כספו** ס"ל שצריך ליתן מעשר מריוח כספו (ז"כ): **מעשר בהמתו** כדאי' בזבחים פ' איזהו מקומן והמעשר נאכל לכל אדם. ופרש"י מעשר בהמה: **ושלמים** כו' שלמים ותודה דכתיב בפ' צו שהחזה ושוק לכהנים מכלל השאר לבעלים. וגבי פסח כתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה וגו'. ונטע רבעי הוא אם נטע אדם אילן. שלש ש' הוא ערלה ואסור בהנאה. ובשנה הרביעית נאכל לבעלים בירושלים: **מעשרו** היינו תרומת מעשר: **ובכורו** כדאי' במשנה פרק איזהו מקומן הבכור נאכל לכהנים.

ופרש"י כדכתיב (במדבר י"ח) ובשרם יהיה לך: **איש אשר** יתן לכהן לו יהיה לפי שאמרו משמרה שזכתה באיל זכתה בכסף. כצ"ל: **מזיפרין** שם מקום: **משבא מזיפרין** אמר מה לי בין יהויריב נוטל את הכסף כו'. פי' זו היתה משנת ר"ע עד שלא בא מזיפרין שאז היה סבור שהגם שאין מקריבין כלל האיל מ"מ הכסף שנתן לכהן לו לכהן יהיה. אבל אחר שבא מזיפרין אמר היכא אמרינן שהכסף שנתן לכהן לו יהיה אלא היכא שמקריבין האיל אלא שמקריב אותו משמר אחר. אבל אם אין מקריבין כלל האיל כגון שמת הגזלן אחר נתינת הכסף לכהן קודם שהביא את האיל. יטול הכסף מכהן ויחזיר ליורשי הגזלן. לפי שאמרו משמרה שזכתה כו'. כצ"ל ליישב הגי' שלפנינו. ועיין בספרי ובילקוט: **אמרת מתנת** איש מתנה. כי כן כתיב איש אשר יתן. אבל מתנת קטן אינו כלום. אך מנין לרבות אשה ת"ל ואיש לרבות. ר"ל וי"ו של ואיש רבוי הוא ותרבה מתנות אשה ויורשי קטן. וצריך לומר דמיירי שהמית הקטן קטלה ומת. וסד"א כיון שהקטן לא היה מחוייב לעשר גם הם פטורים קמ"ל (ז"כ). ואפשר שנ"ל ואפוטרופסי קטן. ועיין גיטין נ"ב ע"א (כד"ל): **הרי שמדד** לכהן בארץ כו'. לפי הגי' שלפנינו כך פירושו אם הניח הפירות בארץ אע"פ שבאו כהנים אחרים אין רשאי ליטול ממנו וליתן לאחרים. אבל אם מדד בקופה של בעל הבית ונתוספו עליהם כהנים מותר ליטול מהם וליתן לאחרים. וקשה דהא אפי' הוא בארץ לא זכה בה הכהן דהא עדיין מונח בקרקע של בעל הבית. ועוד דדוחק לומר שבעל הבית מדד לתוך קופה שלו. לכן נראה שכך צ"ל הרי שמדד לכהן בארץ כו' יכול קורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו. או אפי' מדד לו בקופה (ר"ל בקופה של כהן) ונתוספו אחרים יכול קורא אני עליו ואיש את קדשיו לו יהיו ת"ל איש אשר יתן לכהן לו יהיה. וא"ת הא קי"ל בח"מ דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה. וי"ל דגבי מתנות כהונה הקילו (ז"כ): **הרי שפדה** את בנו בתוך שלשים. דנפל הוי ולא מחייב בפדיון (רש"י). אבל בתוס' פירשו דאפי' בידוע לן שכלו חדשיו. בבן חדש תלה רחמנא: **לאחר ל'** אין מוציאין. אפשר דהא קמ"ל משום דקיי"ל דאם נתן לו בתוך שלשים ומת בתוך שלשים דצריך הכהן להחזיר לו חמשה סלעים כדאי' שם בתשובה. אבל אם נתן לו בתוך שלשים ומת לאחר שלשים דאכתי לא קיים תלות פדיון שהרי נתן לו בעוד שהיה פטור מפדיון. וה"א דמוציאין מיד הכהן ויחזור ויפדהו. ונפקא מינה שאם ירצה אח"כ ליתן לכהן אחר יהא רשאי. ת"ל ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה שאין מוציאין מידו (ז"א): (י) **יזכה** שישא כו'. דרש ואיש הנותן את קדשיו סופו שלו יהיו כי בנותיו יהיו לכהן ויאכלו קדשיו: **אלו הגרים** שהם יראי ה'. וכמו שדרשו לעיל סי' ב' יראי ה' בטחו את ה' אלו הגרים: **כשם שנאמר** בישראל אשריך ישראל כך נאמר בהם. כצ"ל: **שאין לו** זכות אבות. רק מיגיע כפו וכחו: **ושם ינוחו** יגיעי כח. שפי' שבם ינוחו הצדיקים שהיו מתייגעים בכחם לעמוד נגד היצה"ר: **אשריך בעוה"ז** שלא יהיה צריך לבריות רק יהנה מיגיעו. מדה כנגד מדה: **בוקק** פי' ריק שאינו טוען פירות לאכילה. והוא מלשון (הושע י') גפן בוקק ישראל: **מה הזית** הזה זיתים לאכילה כו'. כלו' כמו הפרי הזה ועליו אין בו דבר שלא יהיה לתועלת ולטובת העולם אף שהטובות אינם שוות. יש טובה מרובה ולהלאה. ויש לאחר זמן לייבש. ויש רק להאיר. כן בניך יש ת"ח שהם עיקר השלימות ויש בעלי משנה שיגדלו אחר כך בתלמוד. כי מן המשנה יבוא ללמוד התלמוד. וכן בעלי מו"מ וחכמים בעניינים המדיניים בהם כשמן הדולק ומאיר לזולתו. כך הם מאירים ומועילים לעולם: **דולק מכל** כו' פירוש אורו מבהיק מכל השמנים: **ואין עליו** נושרים כו'. מנחות דף נ"ג ע"ב: **יודע** דבר בעתו. כמ"ש

דלם

דבר בעתו ויש להם זרע קיים לעולם. (שם) סביב לשלחנך שלבניך יעמוד זכותך שמשלחנך יזכו בניך למעלות גדולות. (שם) הנה כי כן יבורך גבר ירא י"י שכן מצינו באברהם ושרה שהיו גרים מא והיה אברהם ירא י"י הוא נתברך בענין הזה וכן יתברכו כל הגרים שינהגו כמנהגם. (שם) יברכך י"י מציון מלמד שהקב"ה מברכם ממקום שהוא מברך את ישראל. ומנין שהברכות יוצאות מציון שנא' (שם קלג) כטל חרמון שיורד על הררי ציון וגו' ואומר יברכך י"י מציון וגו'. וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך שיזכו לראות בטוב ירושלים לע"ל. וראה בנים לבניך שלום על ישראל וכי בשביל שיראה הגר בנים לבניו לכך יבא שלום על ישראל אלא בגר צדק הכתוב מדבר שזוכה שמשיא בתו לכהן וזוכה ועומדים מבניה שהם בני בניו כהנים שמברכין את ישראל ואומרים יברכך וגו' יאר י"י וגו' ישא י"י וגו' לכך נאמר שלום על ישראל. כשם שמצינו ברחב הזונה על שהכניסה את המרגלים לביתה ומלטה אותם העלה עליה הקב"ה כאילו עמו עשתה ונתן לה שכרה וכה"א (יהושע ב) ותקח האשה את שני האנשים ותצפנם אכ"כ אלא ותצפנו. ומה שכר נטלה שנשאו מבנותיה לכהונה וילדו בנים שהיו עומדים ומשמשים על גבי המזבח והיו נכנסין למקדש ומברכין את ישראל בשם המפורש. ואלו הן מב ברוך בן נריה ושריה בן מחסיה וירמיה בן חלקיה וחנמאל בן שלום הרי למדנו שאין הכתוב מדבר אלא בגירי הצדק לכך נאמר (תהלים קכח) וראה בנים לבניך שלום על ישראל. וכן רמז משה בתורה כן שאחר פרשת גזל הגר כתיב ואיש את קדשיו לו יהיו לומר שגר שמתגייר לש"ש זוכה שיוצאים מבניו בנים שיהיו חקדשים שלהם וכה"א (דברים י) ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. מג עקילס הגר נכנס אצל ר' אליעזר א"ל הרי כל שבחו של גר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. א"ל וכי קלה היא בעיניך דבר שנתחבט עליו אותו זקן (בראשית כח) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ובא זה והושיטה לו בקנה. נכנס אצל ר' יהושע התחיל מנחמו בדברים לחם זו תורה שנא' (משלי ט) לכו לחמו בלחמי. ושמלה זו טלית זכה אדם לתורה זכה למצות ולא עוד אלא שמשיאין בנותיהם לכהונה ויהיו בני בניהם מקריבים עולות ע"ג המזבח. לחם זה לחם הפנים ושמלה אלו בגדי כהונה גדולה. הרי במקדש בגבולים מנין לחם זה חלה ושמלה זו ראשית הגז לכך נאמר ואיש את קדשיו לו יהיו בפרשת הגר:

פרשה ט (א) איש איש כי תשטה אשתו וגו'. הה"ד (דברים לב) צור ילדך תשי וגו'. צור ילדך הה"ד (איוב כד) ועין נואף שמרה נשף וגו'. הנואף אומר אין בריה יודעת בי לפי שכל מעשיו אינן אלא בחשך וכה"א (משלי ז) עובר בשוק אצל פנה ודרך ביתה יצעד בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה. הוא סבור לפי שעושה מעשיו בחשך שהקב"ה לא ידע בו וכה"א (ישעיה כט) הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו שכן דרך כל עוברי עבירה הם חושבים שהקב"ה לא יראה במעשיהם וכה"א (איוב כב) הלא אלוה גובה שמים וראה ראש כוכבים כי רמו. ואמרת מה ידע אל וגו'. עבים סתר לו ולא יראה וגו'. האורח עולם תשמר וגו'. וכה"א ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין. אינו אומר לא יראני אדם אלא לא תשורני עין לא עין של מטה ולא עין של מעלה. מהו וסתר פנים ישים. הקב"ה שהוא יושב סתר ישים פנים של נואף באותו העובר לפי שהנואף והנואפת רוצין שלא תתעבר אלא שיעשו תאותן בלבד והקב"ה מפרסמן בעולם כדי שידעו הבריות ויאמרו פנים של זה הם פני הנואף שצר צורת העובר בדמות הנואף הוי וסתר פנים ישים. ולפיכך נקרא זמה לפי שהן כופרים שניהם ואומרים לא עברנו עבירה והבריות אומרות א"כ זה מהו. ולא תאמר בזמן שהיא מתעברת מן הנואף אותה שעה דומה צורת הולד לצורת הנואף אלא אפילו היא מעוברת מבעלה ובא עליה הנואף הקב"ה מהפך צורת הולד לצורת הנואף וכה"א (דברים לב) צור ילדך תשי. א"ר יצחק הנואף הזה כביכול מרשל כח השכינה. כיצד העובר שהוא מתעבר מן האיש צר צורתו בתוך מ' יום לאחר מ' יום הנואף בא עליה והקב"ה עומד ותוהא ואומר של מי אצור של צורת הבעל או של צורת הנואף כביכול צור ילדך תשי. יו"ד של תשי זעירא. תש ידי הצייר. א"ר אבהו למה"ד לצייר שהיה צר איקונין של מלך בא לגמור הפרצוף אמרו לו מת המלך ועמד מלך אחר כיון ששמע הצייר כך נתרשלו ידיו התחיל אומר מה אעשה מאלו הסממנין אם אצור אותו בצורת מלך הראשון או בצורת השני התחיל תמה. כך האיש משמש הקב"ה צר צורת העובר בדמות אביו. חזר הנואף ובא עליה הרי נתערבו הסממנין הה"ד (הושע ד) אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו. מה עשה הקב"ה כביכול חזר והפך את הצורה שצר בתחלה בדמות האיש לדמות הנואף לקיים מה שנא' וסתר פנים ישים. הוי צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך. משל לארכיקיטון קטאדיקוס על אותה מדינה התחילו בני המדינה מטמינים כספם וזהבם לתוך המטמונים א"ל הארכיקיטון אני בניתי את המדינה ואני עשיתי את המטמונים ממני אתם מטמינים. כך אמר הקב"ה למנאפים ממני אתם מסתירים את עצמכם והלא אני הוא שבראתי את הלבבות הה"ד (ירמיה יז) אני ה' חוקר לב בוחן כליות וגו' לכך נאמר ותשכח אל מחוללך. אני בראתי אתכם ועשיתי אתכם מחילים מחילים אלו הלבבות והכליות ואתם שוכחין אותי ומשקרין בי איני רואה ואיני יודע מעשיכם. וכן רמז משה דבר זה בפרשת סוטה הה"ד (במדבר ה) איש איש כי תשטה אשתו וגו'. לא היה צ"ל אלא איש כי תשטה אשתו מה ת"ל איש איש שאע"פ שהיא משמשת לאחד אעפ"כ לשנים היא זקוקה שהיא כופרת בשנים. האחד כשהיא מזנה היא כופרת באישה שהפקיד גופו אצלה לשמרו. והאחד שהיא כופרת בהקב"ה שצוה אותה (שמות כ) לא תנאף. ואומר (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת. ומנין שהקב"ה נקרא

איש

יד יוסף מא כמ"ש כי ירא אלהים אתה (בראשית כ"ב) : מב מגילה י"ד. ספרי בהעלותך פיסקא פ"ח. רות רבה פ"ב. סנ"ה פ' כ"ג. ילקוט יהושע רמז ט' : מג ב"ר פ' ע'. פ"ר פ' י"ט. קה"ר פ' טוב אחרית. ילקוט ויצא. תנחומא ל"ל :

מתנות כהונה

פ' י"ב : ה"ג שלבניך יעמוד כו'. משלחנך כלומר ממשפיע הטובים כי זהו השלחן אשר ערוך לו או י"ל ממעשה הצדקה וגמילות חסדים שמאכיל ומשקה לאין נכון לו כמו שמצינו באברהם ויטע אשל : שינהגו כמנהגם גרסי' : לע"ל לימות המשיח כדאמרי' כל ימי חייך להביא לימות המשיח וכן הוא בהדיא ס"ס שני דייני גזרות ובמאמר התחייה להרמב"ם ז"ל : ה"ג כאילו עמו עשתה ונתן לה שכרה : ותצפנו ל' יחיד כביכול כלפי מעלה : והושיטה לו בקנה. כלו' בנקל כזה שמושיט בקנה קלה ועיין עוד בב"ר פ' ע' ובמדרש קהלת פסוק טוב אחרית דבר : בגבולים מנין. שיהיה לו מתנות מברכת שלחן גבוה : צור ילדך. עיין כל זה בויקרא רבה סוף פ' אחרי מות : זה מהו. כלומר צורת התינוק הזה מהו הלא צורתו דומה לצורת הנואף : ה"ג של מי אצור של צורת הבעל או של צורת הנואף : מאלו הסממנים גרסי' : ארכיקיטון פי' הערוך אומן בונה חדרים ובתים. ארכי פי' שר כלומר אומן. קיטון פי' חדר : קטאדיקוס פי' הערוך ממונה לענוש ולקנוס בני המדינה ומעשה זה יותר בביאור בב"ר פר' כ"ד. המטמונים החדרים הטמונים : מחילים מחילים. מערות חלולים וחדים מחוללך ל' מחילות או פי' מחבבם מל' חלילה של רקוד וכפ' אחרי מות אתלעליות רקוד פי' הערוך מתפתה רשע וכן שיקר : איני רואה וגו'. בתמיה : מה ת"ל איש איש גרסי' : משמשת לאחד גרסי'. פי' לבעלה : זקוקה

שם

עץ יוסף

דלא אמר ובני יששכר יודעי בינה לעתים לכוון בכל עת ועת שעתו לפי הענין והזמן : שלבניך יעמיד כו' משולחנך כלומר ממשפיע הטובים כי זהו השולחן אשר ערוך לו. או יש לומר ממעשה הצדקה וגמילות חסדים שמאכיל ומשקה לאין נכון לו. כמו שמצינו באברהם ויטע אשל : ממקום שהוא מברך כו'. כי ידוע כי רק מציון מקור הברכה והשפעה הטובה כי שמה השכינה שורה ושם מקור הטובה ומשם יינקו ישראל ולא ממקום אחר : לע"ל לימות המשיח כדאמרינן כל ימי חייך להביא לימות המשיח. וכ"ה ס"ס שני דייני גזרות ובמאמר התחייה להרמב"ם ז"ל (מת"כ) : ישא ה' וגו' וישם לך שלום. ומדת השלום הוא מדה כוללת כי אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום. וזהו וראה בנים לבניך והם יהיו שימו שלום על ישראל כי יזכו בכהונה. וזה אי אפשר כי אם בגדיו : אלא ותצפנו לשון יחיד כביכול כאילו הסתירה לו יתב' כי האילה עבדי ה'. שזהו רצונו וחפצו בעולם : ואלו הן ברוך ב"נ כו'. בב"ר ריש פ"ג אי' שם עשרה כהנים נביאים וחשב שם ג"כ יחזקאל ובוזי : ברוך בן נריה ושרי' בן מחסיה. ומצינו שהיו כהנים דכתיב במלכים ב' כ"ה שריה כהן הראש. ושריה היה בן נריה בן מחסיה ככתוב בירמיה נ"א וברוך היה ג"כ בן נריה בן מחסיה (שם ל"ב) ומזה נראה שהיו אחים. ואף דלכאורה משמע דברוך לא זכה לנבואה דכתיב ואתה תבקש לך גדולות אל תבקש ר"ל שהקב"ה אמר לו שהוא לא יבקש נבואה. אבל מצד החסד זכה לנבואה. ועיין לקמן פ"י סי' י"ד ומ"ש שם : הרי כל שבחו כו'. דקס"ד שזה הוא כל עיקר שכרו להיות לו רק מזונות מצומצמים ולא עושר גדול ועל זה אמר שזה הוא דבר קטן. וחשב שאין זה אלא לפי שהגר אינו חביב כל כך בעיני הקב"ה : א"ל וכי קלה כו'. ר"ל שר"א השיבו וכי קלה היא בעיניך דבר שנתחבט בו' פי' שנצטער בו אותו זקן יעקב המובחר שבאבות. וממנו למדנו ע"כ שאין זה עיקר השכר אלא הוא ברב טוב הצפון לעוה"ב. ואין זה אלא מתנת חנם ולפיכך די אף בלחם חוקו ולא במותרות למען יהיה שכרו שלם לעוה"ב. וכן הוא בגר (נזה"ק) : ובא זה הגר והושיטה לו הקב"ה בקנה כלו' בנקלה : לחם זו תורה דתרתי קאמר קרא. לחם כפשוטו ותורה נמי דאיקרי לחם דהא בהא תליא. שאם אין קמח אין תורה כו' כי התורה היא לחם ומזון הנפש. כמו שהלחם הגשמיי הוא מזון הגוף וא"א להתקיים בלעדו : זו טלית פי' סודר דרבנן וסודר זה היה לסימן לסמוכים להיות מורי הוראה לרבים וז"ש זכה לתורה זכה לסמיכה כי יזכה להיות נושא שררה על הציבור (יפ"ת) או רמז למ"ש בזוהר שכל צדיק עושים לו לבוש יקר מן האור התורה והמצות שנתעסק בהם ועז"א זכה לתורה זכה לטלית הוא אור עולם העליון (נזה"ק) : שהן משיאין כו'. ולחם היינו עולה כמד"א את קרבני לחמי וגו' עולה שהוא הקרבן היותר קדוש שכולה כליל : לחם זה לחם הפנים. בב"ר פרשה ע' גרס ד"א לחם זו לחם הפנים כו' ונראה שכן צ"ל גם כאן. משום דמעיקרא דריש לחם זו עולה והשתא דריש זו לחם הפנים. הרי שהוא דרש אחר : בגבולין דליכא קרבן וכיוצא מנין שיהיה לו מתנות מברכת שולחן גבוה. וקאמר כמ"ש אוכלי חלה ורמשים הנז : לכך נאמר ואיש את קדשיו לו יהיו כו'. פי' ואת קדשיו במה שמקדש עצמו להכניס ת"ע תחת עבודת ה' אז לו יהיה כל עבודות ה' בקרבנות ובכל הדברים שחשב כאן :

פרשה ט (א) איש איש כי כו'. הה"ד צור ילדך תשי. שהנואף מרשל כח השכינה כדדרש בסמוך. ח"ש איש איש לרמז שהיא כופרת בשני אישים בבעלה ובהקב"ה שנקרא איש כדלקמן : צור ילדך תשי הה"ד ועין נואף. פי' דכתיב צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך אל שברא אותך ועשה בך מחילין וחללין והתה משקר בו כאילו אינו רואה כדלקמן. ע"ז אמר הה"ד ועין נואף שמרה נשף וגו' : ישים פנים של נואף באותו העובר. שהנואפת מרוב אהבתה להנואף ורוב חשקה בו ומחשבתה אדוקה בו. יצטייר בקרב הולד שבקרבה ג"כ ציור דמותו : זה מהו כלו' צורת התינוק הזה מהו הלא צורתו דומ' לצורת הנואף : לאחר מ' יום הנואף בא עליה. ס"ל דאשה מתעברת משנים כאחד כמ"ש סוט' (ז"ל). ובירוש' יבמות פ"ד אי' עד שלא תסרח הזרע מתעברת משני בני אדם כאחת. ולא אחר שנסרח הזרע ע"ש. ותוהא לשון תמהון : יו"ד של תשי זעירא. ואין בכל המקרא כמוהו הוא לרמז שתש ידי הצייר. ודרש צור כמו צייר כדרך שאמר בברכות אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו : איקונין צורה שוה בולטת (ערכי הכנוים) : לארכיקיטון הוא שר חיצות ארכי קיטון. ור"ל לשר הבנים והאומנים : קטאדיקוס פי' נוגה עונש (ערוך) : המטמוני החדרים הטמונים : מחילים מערות חלולים. ודרש מחוללך לשון מחילות או פי' מחשבה מלשון חלילה של רקוד (מת"כ) : ומשקרין בי איני רואה כו'. פי' ומשקרין בי לומר שאיני רואה ואיני יודע מעשיכם : משמשת לאחד פי' לבעלה : לשנים היא זקוקה. פי' היא זקוקה להשמר משנים שלא תמעול בהם הקב"ה ובעלה. וכך צ"ל לשנים היא זקוקה והיא כופרת בשנים כשהיא מזנה האחד היא כופרת באישה כו' : היא כופרת באישה שהפקיד גופו אצלה. היינו שטיפה זרע של בעלה שהיא מתעברת ממנו ואח"כ כשהנואף בא עליה נתערבו הטיפות כדלעיל. והיא כופרת בו ותוסבת באין יודע ממעשיה כמעשי' מלומה ונסתרו מעשיה ממנו : כופרת בהקב"ה שמדמה כי אין רואה מעשיה : וכה"א העוזבת אלוף נעוריה. היינו בעלה שנקרא אלוף שהוא אוזן לה ולקחה לאשה. ואת ברית אלהיה

שכחה

איש שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה וגו'. ולכך כתיב בסוטה ומעלה בו מעל לפי שהיא כופרת בפקדון כמד"ת (ויקרא ה) נפש כי תחטא ומעלה מעל בה'. וכחש בעמיתו וגו' והרי דברים ק"ו מה ממון הקל כל הכופר בפקדון כאילו כופר בהקב"ה שנא' ומעלה מעל בה' וכחש. הכופר בפקדון הגוף עאכ"ו שכל הכופר בו כאילו כופר בהקב"ה לכך נאמר איש איש על שהיא כופרת בשני אישים בהקב"ה שנקרא איש ובבעלה שהוא איש. וכה"א (משלי ב) העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה: (ב) ד"א איש איש. לימדה אותך התורה שתהא ותרן בתוך ביתך. נשפך יין הוי וותרן (משלי ח) להנחיל אוהבי וגו'. וכן שמנך ואוצרותיהם אמלא. נקרע כסותך (תהלים כ) ימלא ה' כל משאלותיך. אבל אם שמעת דבר אשתך קום כנגד למי שגבר את הוי גבר לכך נאמר איש איש. ד"א איש איש הוי שוי לבני אנשא. מעשה באשה אחת שנזדקק לה אדם אחד וא"ל לאי זה מקום תלך מה עשתה האשה הלכה ואמרה לאשתו והלכה אשתו לאותו מקום ונזקק לה. אח"כ תוהא בו ובקש למות. אמרה לו אשתו מפתך אכלת ובכוסך שתית אלא מי גרם לך שאת גם רוח הוי שוה לבני אדם. ד"א איש איש. הרבה פורשין לים ורובן חוזרין. יחידים הם שהולכים ולא חוזרין. כך הרבה נוטלים נשים רובן מצליחין ויחידים נכשלים (קהלת ז) וחוטא ילכד בה. ד"א איש איש מה כתיב למעלה (במדבר ה) וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו' א"ר תנחום בר חנילאי למה נכתבה פרשת מצורע למעלן ואחריה פרשת סוטה א משל להמירה שהיתה הולה והוליכה אצל האפייטרום וכיוה אותה וילדה בן מרושם למה שנכוית אמו כך הולידה פרשת מצורע בן מרושם זה הנואף שכתוב בו לצבות בטן ולנפיל ירך. וכה"א בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה הוי איש איש וגו': (ג) כי תשטה אשתו. הה"ד (משלי ו) נואף אשה חסר לב וגו' נואף אשה וגו'. הה"ד (קהלת א) מעות לא יוכל לתקן וגו'. תני מעות לא יוכל לתקן זה שביטל ק"ש של שחרית או ק"ש של ערבית או תפלה של שחרית או תפלה של ערבית. (שם) וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חביריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם. ד"א מעות לא יוכל לתקן ב תני מי שלא חג י"ט ראשון של חג חוגג את כל הרגל וי"ט האחרון של חג עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו על זה נאמר מעות לא יוכל לתקן. ר"ש בן מנסיא אומר אי זהו מעות שאינו יכול לתקן זה הבא על הערוה פנויה והוליד בן או בא על אשת איש אע"ג דלא הוליד. כל עבירות הכתובים בתורה יש להם תקנה. גונב אדם איפשר יחזיר גניבתו ויתקן. גוזל אדם איפשר יחזיר גזילתו ויתקן וכן השולח יד בפקדון וכן העושק שכר שכיר. אבל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן העולם והלך לו שאינו יכול לתקן שתהא אשתו מותרת לו כבתחלה הוי מעות לא יוכל לתקן.

ואומר (תהלים לז) לוה רשע ולא ישלם וגו' יש אדם לוה ואינו פורע שאין הדניסטים משבר שניו וגובה אותו. מהו לוה רשע ולא ישלם וגו'. יש אדם שהוא גוזל בית או שדה או ממון ב"ד מוציאים ממנו אבל אם בא על אשת איש מהו משלם אם משלם כך שגם הוא יתן לו אשתו לזנות עמה נמצא העולם מלא ממזרים הוי לוה רשע וגו'. הרשע עושה מלוה שאינו יכול לשלם שאוסר אשה על בעלה אבל מי שהוא צדיק אינו לוה דבר מן חבירו אלא מה שהיה חונן ונותן לכך נאמר מעות לא יוכל לתקן שעושה מעשה מעות שלא יוכל לתקנו. וחסרון לא יוכל להמנות שהוא נקרא חסר לב ולא ימנה במנין הצדיקים וכה"א (משלי ו) נואף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה. מהו חסר לב מכאן שאין אדם הולך אצל אשת איש עד שיצא מדעתו וכה"א (שם ט) מי פתי יסור הנה וחסר לב ואמרה לו מים גנובים ימתקו וגו' (שם) ולא ידע כי רפאים שם וגו'. וכשם שהוא נקרא פתי כך הזונה נקראת פתיות שאינה זונה עד שתצא מדעתה שכן כתיב (שם) אשת כסילות הומיה פתיות וכל ידעה מה לקרא לעוברי דרך וגו'. וכן רמז משה בתורה על חסרון דעתה שנא' איש איש כי תשטה אשתו תשטה כתיב בשי"ן לומר שאינה זונה עד שיכנס בה השטות הוי כי תשטה אשתו: (ד) ד"א איש איש וגו'. הה"ד (בראשית יז) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך וגו'. ונתתי לך הה"ד (דברים כג) כי ה' אלהיך מתהלך וגו' הה"ד (משלי ה) ועתה בנים שמעו לי וגו' הרחק מעליה דרכך וגו' פן ישבעו זרים כחך וגו'. מהו ועתה בנים שמעו לי מדבר בעשרת השבטים ובשבט יהודה ובנימן שכל ישראל נקראו בנים שנא' (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם וגו'. שמעו לי הזהירם שיקיימו את השמיעה. ואל תסורו מאמרי פי הזהירם שיקיימו את העשיה כשם שקבלו עליהם בסיני (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. לפי שעל עבירות שניהם גלו שנא' (מ"ב יח) ויגל מלך אשור את ישראל וגו' על אשר לא שמעו בקול ה' וגו' ולא שמעו ולא עשו. (משלי ה) הרחק מעליה דרכך הזהירם שיתרחקו הזנות מהם. ואל תקרב אל פתח ביתה הזהירם על העריות שנא' בהן (ויקרא יח) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. (משלי ה) פן תתן לאחרים הודך שיאבדו מלכותם ותנשא לגוים ואין הודך אלא מלכות כמד"ת (דניאל יא) ולא נתנו עליו הוד מלכות. (משלי ה) ושנותיך לאכזרי נתנו שנותיהם למלאך אכזרי שקרבו ימיהם ושנותיהם ליאבד כמד"ת (יחזקאל כב) ותקריבו ימיך ותבוא עד שנותיך וגו'. (משלי ה) פן ישבעו זרים כחך שגלו מארצם וישבו זרים במקומם ואכלו כחם ויגיעם ואין כחך אלא כח ארצם כמד"ת (בראשית ד) כי תעבוד את האדמה וגו'. וכן את מוצא כשהגלה מלך אשור לעשרת השבטים הושיב זרים בארצם שנא' (מ"ב יז) ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומעוא ומחמת וגו' הוי פן

ישבעו

יד יוסף פ"ט א ויק"ר פ' ט"ו סי' ה' : ב חגיגה ט' :

ענף יוסף

וכן פרש"י בהוריות דף י"א ע"ב: (ג) [מעות לא יוכל לתקון זה שבטל ק"ש כו'] נקט דוקא שבטל ק"ש או תפלה אף שכמה מצות יש להם זמן ואם עבר הזמן אין תקנה לו. נ"ל דהוי כי המצות שאינם תלויה בנפש כמו ק"ש ותפלה שהם ע"י דבור שכלי. אינם דומה למצות שהיא תלויה בנפש ר"ל במעשה. כי המצות שהיא על ידי מעשה אפשר שיעשה מעשה אחר ויהיה תיקון במצוה שבטל וכאילו עשה המצוה שבטל. אבל המצות שהם בלא נפש כמו ק"ש ותפלה שהם ע"י דיבור שכלי שייך בזה מעוות לא יוכל לתקן כי אין תקנה לדבר שהוא שכלי. כי אין בו השתנות ואף שיעשה עוד מצוה כזו אין תיקון לאותה מצוה שבטל. רק מצוה שבטל בפני עצמה ומצוה שיעשה היא מצוה בפני עצמה. וכן מי שמינוהו חביריו לדבר מצוה ולא עשה עמהם. מצות הרבים הוא דבר עליון עד שנחשב מצות הרבים דבר נבדל לגמרי

ועליו

מתנות כהונה

היא. להשמר משנים שלא תמשול בהם בהקב"ה ובבעל': להנחיל וגו' גרסי'. כלומר יש ביד הקב"ה להנחילך עד טובה הרבה ונקט לשון הכתוב להנחיל אוהבי יש וגו': למי שגבר את וכו'. על מי שאתה גבר וכחך עליה הוה גבר צריך להשמר שלא תשטה ושני איש דריש: ה"ג ד"א איש איש הוי וכו': שווי שלא יגיס דעתו וכדמפרש ואזיל: שנזדקק לה. ודבר עמה שתשמע אליו: לאיזה מקום גרסי': הוי שוי כו'. וזהו איש איש כלומר היה שוה לכל איש ואיש ולא תזוח דעתך עליך: האפייטרום לפי הענין פירושו רופא בהמות ומלאכתם באש והם נורסי ברזל ולפיכך נכוית: מרושם כמו רושם של הכוויה ועיין בויקרא רבה פ' ט"ו: וכה"א בתת וגו'. וזה מדבר בנואף כמו שפירש"י ז"ל בסדר זה וכדלקמן: תני מעות כו'. בפ' תפלת השחר ומסיק שם דאיירי דבמזיד לא יתפלל דאי בשוגג הא מתפלל תפלה שלאחריה שתים: ה"ג בפ"ק דחגיגה וי"ט אחרון של חג עבר הרגל ולא חג איתו כו': הערוה פנויה. כגון אחותו שלא אסורה על שום אדם ואי לאו דמוליד ממזר לא היתה קלקלתו עומדת לעד והכי מוכח ליה בפ"ק דחגיגה: או הבא על א"א שאסרה על בעלה לעולם וכדאיתפרש ואזיל: דניסטים פי' הערוך מלה בלשון יון: משבר שיניו. בשניים כלומר יורד עמו עד לחייו שגובה מה שיש לו בידו: ה"ג הזהירם שיקיימו את השבועה. ואל תסור וגו' הזהירם שיקיימו את העשייה. שיתרחקו

הזנות

עץ יוסף

שיש הקב"ה שבהם. וזהו איש איש כי תשטה אשתו. אשתו תסור ותשטה משניהם שנקראו איש: (ב) שתהא וותרן בתוך ביתך. פי' על ענין ממון תהיה וותרן עם בני ביתך. ואל תטיל אימה יתירה בתוך ביתך. כדאמרי' בפ"ק דגיטין כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף הוא בא לידי ג' עבירות ג"ע וש"ד ומחלל שבת. וגיר' ר"ח וחלול השם במקום מחלל שבת: להנחיל אוהבי יש. כלו' יש ביד הקב"ה להנחילך עד טובה הרבה ונקט לשון הכתוב להנחיל אוהבי יש: וכן שמניך ואוצרותיהם אמלא. דכתיב (ד"ה א' כ"ז כ"ח) אוצרות שמן: נקרע כסותך ימלא ה' כל משאלותיך. אולי מדכתיב והאלה וגו' ושמלות (שמות ג' כ"ב): למי שגבר את כו'. על מי שאתה גבר וכחך עליך הוי גבר וזריז להשמר שלא תשטה ושני איש דריש: הוי שוי לבני אינשי. וזהו איש איש כלו' איש היה שוה לכל איש ולא תזוח דעתך עליך. כי מרוב גסות הרוח שתהיה בך לא תהיה רוחך טוב באשתך ותהיה בשנאה עמה ומזה תבא היא להרהר באחר: שנזדקק לה שדבר עמה שתשמע אליו: מי גרם שאת גס רוח. ומרוב גסות רוחך לא היית מרוצה באשתך: ויחידים נכשלים בלקיחת אשה מנאפת וזהו והחוטא ילכד בה באשה המנאפת. וזהו איש איש כפול לרמוז על איש פרטי שאירע לו שנכשל: האפייטרום פי' בל"י רופא הסוסים והבהמות ונכוית ע"י רפואתה. ושנכווית נרשם העובר מטיפה: כך הולידה פרשת מצורע בן מרושם כו'. אפשר ר"ל שאם שימש מטתו באיסור בימי נדתו. וכן בזונה (שנכללת ג"כ בלשון זב האמור בפרשה [illegible]) אם לא פירשה מבעלה. יצא הולד מרושם נואף שיענה אח"כ בנפילת ירך וצבית בטן (כדל"ל) ועיין בויק"ר פ' ט"ו סימן ד' וצ"ע: וכה"א בתת וגו'. וזה מדבר בנואף כמו שפרש"י ז"ל בס' זה וכדלקמן (מת"כ): (ג) כי תשטה אשתו הה"ד נואף אשה כו'. דכתיב תשטה בשי"ן. לכן אמר שבא לרמוז שאינה מזנה עד שתכנס בה השטות: נואף אשה וגו' הה"ד מעות לא יוכל לתקן. ר"ל למה נקרא בעבירה זו חסר לב יותר מבכל עבירות. משום שהוא מעות שלא יוכל לתקן: זה שביטל ק"ש כו'. בפ' תפלת השחר מסיק דאיירי דביטל במזיד. אבל באונס יש לו תשלומים ע"ש: או תפלה של שחרית או תפלה של ערבית. וה"ה תפלת המנחה. אלא דנקט ליה דומיא דביטל ק"ש דלא שייך רק בק"ש של שחרית וערבית (רש"א): זה שנמנו חביריו לדבר מצוה. ואמרו לו לך עמנו ולא הלך נמצא שהסר עצמו מאותו מנין שלא יוכל עוד להתמנות כאותו מנין שהיה עמו אותה מצוה (רש"י): תני מי שלא חג כו'. חגיגה דף ט' ע"א: מי שלא חג. שלא הביא שלמי חגיגתו ועולת ראייתו. אבל שלמי שמחה כל הימים חייבים בשמחה. ולפיכך לא שייך לומר בהם שהם תשלומי הראשון: ויום טוב האחרון שמיני עצרת. ואע"ג דרגל בפני עצמו הוא. הוי תשלומין דראשון דחג השבועות נמי אע"ג דלא הוי אלא יום אחד. יש לו תשלומין כל ז'. מדאקשינהו קרא להדדי בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות. מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה: והוליד בן ממציא פסולים בישראל והן לו לזכרון. לפיכך אין עונו נמחק בתשובה ומסיימו התוס' אבל שאר עבירות גוזל וגזל אין עדיו לפניו. ועיין במהרש"א דבגזל של רבים קאמרי ע"ש: הבא על ערוה פנויה. כגון אחותו שלא אסורה על שום אדם. ואי לאו דמוליד ממזר לא היתה קלקלתו עומדת לעד: או בא על אשת איש. שאסרה על בעלה לעולם וכדמפרש: דניסטים פי' מלוה ברבית בל"י דנסטס (ערוך): אם משלם כך שגם הוא יתן כו'. עיין בתוספתא חגיגה פ"א ה' ה' ומה שמגיה שם בעל מנחת בכורים ונעלם ממנו מדרש הלזה: משבר שיניו בשניים כלו' יורד עמו לחייו שגובה מה שיש לו בידו: אלא מה שהוא חונן ונותן. פי' אלא מה שהוא יכול להיות חונן ונותן: חסר לב ולא ימנה כו'. כי כל אדם אף החוטא לבו טוב לה'. ורק יצרו הוא רע כמ"ש כי יצר וגו'. אבל זה נקרא חסר לב. כי אין עוד רצון טוב אצלו. ולכן לא יוכל להמנות בין הצדיקים כי השחית נפשו מאד בזה: עד שיצא מדעתו. כי אלולי היה שכלו עמו לא היה נכתה על דבר זה לעשות עבירה כזה: בשי"ן לדרוש גם בשי"ן ימין: (ד) ד"א איש איש וגו' הה"ד ונתתי לך כו'. שבא לרמוז שאף שהנואפת רוצה שירש הממזר נכסי בעלה וליטול חלק בארץ. אומר הקב"ה ומעלה בו בבעל מעל. ר"ל בבעלה היא יכולה למעול ולשקר. אבל בי שאמרתי ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך. ר"ל לזרע המיוחס אחריך אתן את ארץ ישראל ולא לממזרים. אינה יכולה לשקר שאני טורח [illegible] את העולם. וכמו שמסיק לקמן: נקראו בנים מפני שהם מדובקים בה' ושמו הגדול שיתף בהם: שיקיימו את השמיעה. לאמונת באחדות ה' והאמנתו ויראתו שהוא שמיעת הלב: שיקיימו את העשיה. לשמור מצותיו בפועל ובמעשה האברים. וזהו אל תסורו מאמרי פי שציויתיך לשמור ולעשות: הזהירם שיתרחקו הזנות מהם. כי מזונה צריך להרחיק אף מדרכה שיהיה רחוק ממנה מכל וכל: הזהירם על העריות. שהם קרובים לו אף [illegible] צריך שירחקם מהם מ"מ אל תקרב אל פתח ביתה. הוא כינוי לפועל העבירה כמ"ש לא תקרבו לגלות ערוה: למלאך אכזרי קרא להשטן שהוא ממדת הדין הגדול המענים בשם מלאך

ישבעו זרים כחך. (משלי ה) ועצביך בבית נכרי אין עצביך אלא בנים כמד"ת (בראשית ג) בעצב תלדי בנים. ד"א עצביך זו יגיעת הארץ לומר שיאכלו בעצבון כל מה שיאכלו בארץ נכריה כמד"ת (שם) בעצבון תאכלנה וגו' וכה"א (מ"ב יח) ויגל מלך אשור את ישראל אשורה וגו'. כל זאת אירע להם לעשרת השבטים על שהיו שטופים בזנות אשת איש שעליו נחתם גזר דין שנא' בהם (עמוס ו) השוכבים על מטות שן וסרוחים על ערסותם וגו' [ג]שהיו מסריחים מטותיהם בש"ז שאינה שלהם שהיו מחליפים נשותיהם זה לזה מה כתיב אחריו (שם) לכן עתה יגלו בראש גולים וסר מרזח סרוחים אותה שעה תסור שמחת הסרוחים. וכן מיכה מתנבא עליהם (מיכה ב) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה מעל עולליה תקחו הדרי לעולם מגיד הכתוב שהיו מענים נשי אנשים ואסרום אותן על בעליהן והן מגרשין אותן הוי נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה זה בית בעלה שהיתה מתענגת בו. מהו מעל עולליה תקחו הדרי לעולם לא היה לי בעולם הדר אלא העוללים שנא' (תהלים ח) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז ואני מתהדר בהם כמה דתימא (משלי יד) ברב עם הדרת מלך. ואתם עשיתם אותם ממזרים בטלתם אותו הדר שלי שאין אני חפץ בממזרים שכן כתיב (דברים כג) לא יבא ממזר בקהל ה' וגו'. מה כתיב אחריו (מיכה ב) קומו ולכו כי לא זאת המנוחה בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ. א"ל הקב"ה על שאר עבירות הייתי מאריך אפי עמכם כיון שפשטתם בניאוף קומו ולכו וגו'. מהו וחבל נמרץ אני אמרתי (דברים לב) כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו אני נטלתי יעקב לנחלה והוא היה חלקי לפי שהיה זרעו דומה לחבל שהוא משולשל זה בזה שהיו כולם מיוחסים בני אבותיהם ולא היה זרע אחר מפסיק ביניהם שכולם שומרים עצמן מן הניאוף ולא היה שם ממזרות. כיצד כתיב (דה"א ה) אלעזר הוליד את פנחס פנחס הוליד את אבישוע וכן כולם. והשלשלת באה כך ואת נכנסת על אשת חבירך וטמאת את הנחלה היאך הוא מונה פלוני בני והוא אינו בנו שהוא ממזר פסקת את החבל הוי וחבל נמרץ. מהו נמרץ נואף ממזר רשע צורר. הא למדת בי' השבטים שלא נחתם גזר דין אלא בעון הניאוף. ומנין לשבט יהודה ובנימן שלא נחתם גזר דינם אלא על הניאוף שכן ירמיה צווח לפני האלהים בימי מנשה עשו ישראל רעות יותר מהם ולא החרבת אותם אלא בימי הה"ד (ירמיה ד) מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו'. א"ל הקב"ה בימי מנשה אע"פ שהכעיסו אותי היו הבנים בני אבותם עכשיו בני זמה הם הה"ד (שם ה) כי אויל עמי וגו' מה כתיב בסוף הפרשה (שם ה) סוסים מיוזנים משכים היו איש אל אשת רעהו יצהלו. אע"פ שעברו על המצות כולן וכפרו בהקב"ה כמד"א (שם) כחשו בה' הוא מאריך אפו. ועל הניאוף נחתם עליהם גזר דין שכן כתיב אחריו (שם) העל אלה לא אפקד בם נאם ה' וגו'. אמר הקב"ה על הכל אני כובש ועל הזמה אני כועס הריני מוסרן למלכיות הה"ד אחריו (שם) עלו בשורותיה וגו'. (משלי ה) פן ישבעו זרים כחך וכן א"ל משה לישראל בשעה שאתם יוצאים למלחמה הזהרו שלא יהיה בכם עון ניאוף שאם יש עון זמה ביניכם דהקב"ה הנלחם לכם הוא ישוב מאחריכם ואתם נמסרים ביד שונאיכם הה"ד (דברים כג) כי ה' אלהיך מתהלך וגו' ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. מהו כי ה' אלהיך א"ל משה לישראל הוו יודעין שאין הקב"ה מייחד שמו בישראל שהוא נקרא אלהיך אלא בזמן (שם) והיה מחניך קדוש ואותה שעה הוא משרה שכינתו ביניכם והוא מציל אתכם מיד אויביכם ומוסר שונאיכם הה"ד מתהלך בקרב מחניך להצילך וגו'. ומנין שישראל נקראו קדושים בעת ששומרים עצמן מן הניאוף ומן הזמה שכן כתיב (ויקרא כ) והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלהיכם מכאן בזמן שהם קדושים הוא להם לאלוה מה כתיב אחריו (שם) ושמרתם את חקתי ועשיתם אותם אני ה' מקדשכם. אימתי הקב"ה מקדש את ישראל בזמן שהם שומרים חקיו ומה הם החקים אלו העריות דכתיב ניאוף אשת איש בראשון שנא' ואיש אשר ינאף. ומה ראה להפסיק קללת אב ואם בין הקידוש לניאוף שכן בתחלה כתוב איש איש אשר יקלל את אביו לפי שכך אמר הקב"ה מי גרם לבן שיקלל אביו הניאוף לפי שהוא סבור בבעל אמו שהוא אביו ומכבדו וסבור בנואף שאינו אביו ומקללו. כיוצא בו אתה אומר (שמות כא) ומכה אביו ואמו וגונב איש ומכרו. וכי מה ראה להפסיק גונב נפש בין מכה למקלל והלא לא היה ראוי להפסיק ביניהם לפי שמכה ומקלל שניהם נאמרים בעונש אביו ואמו. למה עשה כן ללמדך שעל זה נתחייב גונב נפש מישראל לאחר שהוא מכה אביו ואמו ומקללם לפי שאינו גדל עמם ואינו מכירם אף כאן לכך הפסיק בין הקידוש לזונת מקלל אביו לפי שכל מי שבא על אחת מכל עריות האמורות בתורה פעמים שמוליד בן וגורם לממזר לקלל אביו. ולמה הזכיר קללת אם והלא אמו מכיר הוא אימתי מכיר אמו בזמן שהממזר הוא מניאוף אשת איש לפי שהנואפת תולה אותה בבעלה. אבל בשאר עריות פנויות הן משליכות את בניהן בשווקים מפני הבושה ואחרים מגדלים אותם ואותן ממזרים אינן מכירין לא אביהם ולא אמותיהם. ואפי' ממזר מאשת איש פעמים שאינו מכיר לא אביו ולא אמו אימתי בזמן שנאפה ובעלה במדינת הים והיא משלכת אותו. ולכך ענש הכתוב מי שבא על אשת איש ועל העריות מיתת בית דין וכרת לכך נאמר והיה מחניך קדוש. ד"א והיה מחניך קדוש [ה]תמן תנינן אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה לא מן הדוכן ולמעלן ולא מסנהדרין ולמעלן כל שהוחזקו אבותיו שוטרי הרבים וגבאי צדקה משיאים לכהונה ואינו צריך לבדוק אחריהן. ר' יוסי אומר אף מי שהיה חתום עד בערכי ישנה של צפורי ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר אף מי שהיה מוכתב באיסטרטיא של מלך. כתיב (דברים יז) שום תשים עליך מלך וגו' אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין ומכין ברצועה ת"ל מקרב אחיך תשים עליך מלך כל שתשימשו עליך לא יהא אלא מקרב אחיך ומן הברורים שבאחיך. [ו]ר' שמואל בר נחמן בש"ר יונתן אומר מנין שאותם היוצאים למלחמה צריכין שלא יהיו ביניהם ממזרים. שכן כתיב בבני אשר (דה"א ז) והתיחסם בצבא במלחמה זכות יחוסיהן עומדת להם במלחמה. עד כדון מן הקבלה מדבר תורה מנין שכן כתיב (דברים כג) לא יבא פצוע וגו' לא יבא ממזר וגו' לא יבא עמוני וגו' לא תתעב אדומי וגו' מה כתיב בתריה כי תצא מחנה על איביך וגו' לכך כתיב והיה מחניך קדוש וגו' שלא יהיו ביניהם ממזרים ולא נולדים שלא בקדושה לפי שאין הקב"ה מיחד שמו עליהם ואינו מסייעם במלחמה. וכן אמר הקב"ה לאברהם אבינו (בראשית יז) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך. [ז]לאותו זרע שיהיה מיוחס אחריך לו אתן את ארץ מגוריך לאחזת עולם והייתי להם לאלהים אבל ממזרים שאינן מיוחסים אחריך שאינן ניכרין אבות שלהם לא אהיה לו לאלהים שאיני מיחד שמי עליו ולא אתן לו חלק בארץ. ולכך כתיב בסוטה בעת ששוכבת עם אחר ומעלה בו מעל. ב' מעילות הללו למה אחת שהיא משקרת בהקב"ה והשנית שהיא משקרת בבעלה. כיצד משקרת בבעלה שהיא אומרת על הממזר שהוא בנו ואינו בנו והוא יורש את נכסיו. כיצד משקרת בהקב"ה שהקב"ה אמר שהממזרים לא יקחו חלק בארץ אלא בן שהוא מיוחס אחר אביו והיא אומרת על הממזר שהוא בן בעלה ונותנת

לו

יד יוסף ג סנה' ס"ג : ד הור"ג סוף פ' ל"ח : ה קדושין ס"ד : ו ירוש' קדושין פ"ד . ספרי שופטים פיסקא קנ"ז . יבמות מ"ט . קידושין ע"ז : ז יבמות ס' :

מתנות כהונה

הטעם מהם גרסי' : **אירע להם לעשרת** גרסי' : **שמחת הסרוחים**. מרזח דרש לשון גובה רוח ונסות ושמחה לב כמו שאמרו גבי נבל הרשע הזה שפה לו מרזחים פי' מיני שמחות : ה"ג בתחלה כתיב איש : **לאחר** שהוא מכה. כלומר שלאחר כך הוא מכה אותם לפי שגנוב מהם בנערותו ואינו מכירם הלשון מגומגם : **ערכי** ישנה. פי' בסנהדרין הממונים בשר ישנה קרוב לציפורי : **אסטרטיא** וכו'. פי' בגמרא דס' י' יוחסין דאמנין בחיילות בית דוד וכו' : הכי גרסינן **משיאין** לכהונה ואינו צריך כו' ועיין כל זה בס' י' יוחסין : ה"ג **היוצאים** למלחמה צריכין שלא יהיו ביניהם ממזרים : **עד כדון**. עד עתה הבאתי לך ראיה מן הקבלה דהאי והתיחסם בצבא פסוק הוא בדברי הימים סימן ז' וכל המקרא נקרא קבלה חוץ מתורת משה :

מנא

עץ יוסף

אכזרי. שממנים בזעף גדול מאד שעי"ז קרבו ימיהם להגלות מארצם : **אלא כח ארצם** שהיה מוכן להיות כחך כי תוסיף תת כחה לך ועתה תהיה לזרים : **אלא בנים** שנגלו ממקומם למקום זרים : **יגיעת הארץ** כלו' אף הדבר הבא ביגיעה. שזהו יגיעת הארץ שנגזר על האדם שיאכלנה בעצבון ועמל. אך יהיה זה בבית נכרי בארץ נכריה : **ויגל מלך** אשור את ישראל אשורה וגו'. זה אין בו ראיה כאן והוא מיותר : **שמחת הסרוחים** מרזח דרש לשון גבה רוח וגסות ושמחת לב כמ"ש בנבל. הרשע הזה שבזה לו מרזחים. פי' מיני שמחה : **שהיו מענים** נשי אנשים ואוסרים אותם על בעליהם . לשון עינוי טפל גם על פיתוי כדכתיב (דברים כ"ב פ' כ"ד ע"פ) דאילו באונס מותרת לבעלה אלא מאשת כהן שהיא אסורה אפי' באונס : **הדר אלא העוללים** כי שם הדר הונח על הדבר שאין בו פסולת ומומה. וכן הם היונקים שעדנה אין בהם רע לאומה והם נקיים עודנה מכל טומאה והמא : **שהיו כולם מיוחסים**. והוו ראוים ע"י זה ביהיו כולם נקיים וטהורים כתכונת אבותיהם : **מהו נמרץ** נואף כו'. חשב את אלו התוארים שהם הגרועים שבעולם שאין כמוהו. אביו נואף. ובנו ממזר. שניהם רשעים וצוררים שהם רשעים בזדון ומרד. כי תכונתם רע ובליעל : **בימי מנשה** כו' שזהו מעי מעי אוחילה עד מתי ארחיה. כי כל זה שאל על מה שהנצילה בימיו. ועל זה היתה התשובה אחריה כי אויל עמי אותי לא ידעו. ומסיים המקרא איש אל אשת רעהו יצהלו. והוא גמר הגזירה : **מה כתיב** בסוף הפרשה סוסים כו'. היינו בפרשה שאחריה : **עלו בשורותיה** וגו' הוי פן ישבעו. כנ"ל : **שהוא נקרא אלהיך**. ר"ל שמייחד שמו עליך : **דכתיב ניאוף** א"א בראשון. תחלה לשני שאר העריות בפרשת קדושים : **וגונב איש ומכרו** והה"כ כתיב ומקלל אביו ואמו. כמלא מפסיק גונב נפש בין מכה אביו למקלל אביו : **לפי שאינו** גדל עמהם ואינו מכירם. שרוב הנגנבים הם קטנים שנגנב אביו כשהוא קטן ונמכר ועל כן אינו מכירם. ויכול להכותם בלי ידיעה מאומה שהם אבותיו : **ולכך ענש הכתוב** כו' מיתת ב"ד. לפי שעי"ז יפחת סדר העולם : **ד"א והיה מחניך** קדוש תמן כו'. הכוונה למה שסיים המדרש שהיוצאים למלחמה צריכין שלא יהיה ביניהם ממזרים. וא"ש והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך : **אין בודקין** לא מן המזבח ולמעלן. פי' שהתחיל לבדוק באמהות ומצא שאחד אביה שמש על המזבח א"צ לבדוק באם אבי אביה. דכיון דבנה שמש על המזבח בידוע שמיוחס הוא (רש"י) : **ולא מן הדוכן** ולמעלה. אם הועד עליו שעמד אצל הלוים בדוכן לשורר שיר : **ולא בסנהדרין** אם נמנה בסנהדרין א"צ לבדוק את אמו. וכן שוטרי הרבים וגבאי צדקה משיאין בנותיהם לכהנים ואין צריכין לבדוק אחריהם : **אף מי שהיה** חתום עד בערכי כו'. עיר סמוכה לציפורי ששמה ישנה : **באיסטרטיא** של מלך. בגמרא אי' בחיילות של בית דוד. ופרש"י שהיו באים במחלוקת חדש בחדש והוזכרו בגלה. והוא לשון איסטרטיא. וכותבין בשמות משפחת פלוני ופלוני בחדש פלוני. והיו זהירין ליחסן מכל פסול שתסייעם זכות אבותם במלחמה : **אין לי אלא מלך**. דבעינן שיהיה מקרב אחיך : **שוטרי הרבים** פרש"י דיינין בעלמא שאינן ממנין כ"ג של סנהדרי קטנה : **כל שתשימהו** עליך כו'. פרש"י מרבויא דמשימות דקרא קא יליף שום תשים מקרב אחיך תשים כל משימות שאתה משי' עליך לא יהיו אלא מן הברורי' שבאחיך. דמקרב אחיך משמע מעיקרן דלא לאפוקי גר . מאחיך מיבעי ליה : **זכות יחוסיהן** עומדת להם במלחמה. פי' לכך היו אנשי המלחמה מיוחסים כדי שתעמוד להם זכות אבותם כדאמר בגבלי . ואע"ג דמדאורייתא ילפינן לה דרשינן טעמא דקרא דהל"ל מאי טעמא הרי אין כאן סברא (יפ"מ) : **עד כדון** מן הקבלה. פי' עד עתה הבאת ראיה מן הקבלה דהאי והתיחסם בצבא המלחמה פסוק הוא בד"ה. וכל המקרא נקרא קבלה חוץ מתורת משה : **מדברי תורה מנין** . משום דליכא מידי דלא רמיזא משה בתורה כדאי' בתענית . לכן בעי לאשכחי מד"ת שכן הוא (יפ"מ) : **מה כתיב** בתריה ט

פצא

לו חלק בארץ. מהו ומעלה בו אמר הקב"ה בבעליך את יכולה לשקר בי אין את יכולה לשקר שאני רואה את הכל שכן כתיב (זכריה ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ ואומר (משלי טו) עיני ה' צופות רעים וטובים. לא כשאת סבורה להנחיל הממזר שלך נכסי בעליך אני מכיר הממזר ואני טורדו מן העולם. כההיא דא"ר חנינא אחת לס' ולע' שנה הקב"ה מביא דבר גדול בעולם ומכלה מהם את הממזרים ונוטל עמהם כשרים שלא לפרסם את החוטאים. (ישעיה לא) וגם הוא חכם ויבא רע לא מסתברא דלא וגם הוא חכם ויבא טוב אלא ללמדך שאפילו רעה שהקב"ה מביא לעולם בחכמה הוא מביא. (שם) ואת דברו לא הסיר וקם על בית מרעים ועל עזרת פועלי און. ר' הונא אמר אין ממזר חי יותר מל' יום ח ר' זעירא כד סליק להכא שמע קלי קריין ממזריא וממזרתא אמר לון מהו כן אמר הא אזילא דר' הונא אין ממזר חי יותר מל' יום א"ל רבי יעקב בר אחא עמך הייתי כשאמר ר' אבא בר רב הונא בשם רב אין ממזר חי יותר מל' יום אימתי בזמן שאינו מפורסם אבל אם היה מפורסם חי הוא הוי ומעלה בו מעל ולא בהקב"ה: (ה) ד"א ומעלה בו מעל. הה"ד (ירמיה כג) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה'. מדבר בנואף שהוא מטמין עצמו בסתר לעשות זמה כמד"ת (איוב כד) ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים. ואני לא אראנו נאם ה' משל למה"ד למי שנכנס לגנוב בתוך שני בתים זה לפנים מזה והיו בהם ב' שומרים אחד בחוץ ואחד בפנים כיון שבא לצאת מפתח הפנימי יצא ולא הרגיש בו השומר הפנימי בא לצאת מן החיצון הרגיש בו השומר שבחוץ ותפסו א"ל בשבפנים שחקת אבל בי אין את יכול לשחוק. כך אמר הקב"ה לנואף בבעל האשה שחקת שלא הרגיש בך אבל אני יושב ומשחק על הרשעים כמד"ת (תהלים ב) יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו לפי **שאני רואה** את הכל כמד"ת (זכריה ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ **ואומר** (משלי טו) בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים. ואני אהיה עד ממהר לפרסמך בעולם כמד"ת (מלאכי ג) והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ועושקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר ה' צבאות אף כאן הוא אומר ואני לא אראנו נאם ה'. ט קרי ביה לא אראנו לבריות ואפרסם מעשיו. כיצד הוא מפרסם מעשיו שהקב"ה נותן בלב בעל הסוטה לקנאות את אשתו והוא משקה והמים בודקין את הסוטה והנואף. הוי לא אראנו נאם ה'. אותה שעה מתפרסם הנואף והכל יודעין שהוא שכב עמה. אף כאן הוא אומר ומעלה בו מעל אומר הקב"ה לסוטה בבעליך את מועלת ומשקרת בי אין את יכולה לשקר שאני אפרסם את מעשיך מעביר עליו רוח קנאה והיא שותה ושניהם נדונים הוי ומעלה בו מעל. י אמרו מעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו והיתה האחת נשואה בעיר אחרת בקש בעלה של אחת מהן לקנאות לה ולהשקותה מים המרים בירושלים הלכה לאותה העיר שהיתה אחותה נשואה שם אמרה לה אחותה מה ראית לבא בכאן אמרה לה בעלי רוצה להשקות אותי מים המרים ואני טמאה אמרה לה אחותה אני הולכות תחתיך ושותה. אמרה לה לכי ועשי כן. מה עשתה לבשה בגדי אחותה והלכה ושתתה מים המרים ונמצאת טהורה חזרה לביתה יצאת אחותה שזנתה לקראתה חבקו ונשקו זו לזו כיון שנשקו זו לזו הריחה במים המרים מיד מתה לקיים מה שנאמר (קהלת ח) אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות ואין משלחת במלחמה ולא ימלט רשע את בעליו הוי לא אראנו וגו' לכך נאמר ומעלה בו מעל. ד"א ומעלה בו מעל מעילה כפולה שמעלה בו בנפשות ובממון שהביאה לו נפשות אחרות לקחת לו ממונו. ד"א ומעלה בו מעל שמעל בו בזכרים ובנקבות ומעלה בו מעל בעה"ז ולעה"ב פירשה הימנו בב' עולמות: (ו) ושכב איש. ע"י איש הוא מקנא אותה ואינו מקנא אותה ע"י בהמה. אותה זו שנתרה בה. שכבת זרע יא פרט לשקינא לה דרך איברים **שלא** תאמר בפקידת הבעל תלה הכתוב ובעל הא קפיד לכך נאמר שכבת זרע. ונעלם מעיני אישה יב ולא שיהא בעל רואה ומעמעם הא אם ידע בה בעלה אין רשאי להערים עליה ולהשקותה. ונסתרה והיא נטמאה כיון שנסתרה התורה קראה אותה טמאה. ד"א ונסתרה והיא נטמא' יג כמה שיעור סתירה כדי טומאה כמה היא טומאה כדי ביאה כמה היא ביאה כדי הערא' כמה הערא' ר"א אומר כדי חזרת דקל ברוח. ר"י אומר כדי מזיגת הכוס. בן עזאי אומר כדי לשתותו. ר"ע אומר כדי גלגול ביצה. ר' יהודה בן בתירה אומר כדי לגמות ג' ביצים מגולגלות זו אחר זו. ר"א בן פנחס אמר כדי שיקשור גרדי את הנימא. פנימון אומר כדי שתושיט ידה ותטול ככר מן הסל אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (משלי ו) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ואשת איש נפש יקרה תצוד. א"ר יוסי כל אלו שיעורים לאחר התרת סינר. א"ר יוחנן כל אחד ואחד בעצמו שיער. ובן עזאי נשא אשה מימיו. אית דבעי מימר נתחסם. ואית דבעי מימר

בעל

יד יוסף ח ויק"ר פ' ל"ג סי' ו'. ירוש' ובבלי יבמות ע"ח: ט ספרי חוקת ויצא קנ"ח. ב"ר פ"מ סי' ג'. קה"ר סוף פ' י' וע' בתרגום פסוק אם יסתר איש: י תנחומא ס"ז: יא סוטה כ"ז. לקמן סי' ע"ו לתנ שאין המים בודקין אותם על דרך איברים: יב ספרי תנחומא ס"ז: יג לשון סירוש' ובבלי סוטה פ"ק. ספרי ס"ז. תנחומא ס"ז. תוספ' סוטה פ"ק:

מתנות כהונה

מהו ומעלה בו כו'. שהיה צריך לומר בהם כיון שמדבר בשניהם בהקב"ה ובבעלה: ה"ג **לא** כשאת סבורה ה"ג בירושלמי דפ' הערל לא מסתברא אלא וגם וגו' פי' אין הסברא לומר אלא וגם וכו' ובירושלמי דעשרה יוחסין גרס כמו כאן והוא הוא ופירושו לא מסתברא ולא מתיישב בלא זאת שיכתוב וגם כו': **ואת** דברו לא הסיר ואת דברו כו'. גרסי' בסג"ל תחת הדלת וכ"מ בירושלמי דעשרה יוחסין ועיין בויקרא רבה פרשה ל"ב: **כד סלק** כו'. כשעלה לכאן לארץ ישראל: **שמע קלי**. שמע קול הבריות קורים לזה ממזר ולזו ממזרת אמר להו לחכמים מאי זה הלך לו ובטלו דברי רב הונא שאמר אין וכו': ה"ג בירושלמי דפרק הערל ובפ' עשרה יוחסין א"ל רב יעקב בר אחא עמך הייתי כשאמר ר' אבא בר ר' הונא בשם רב אין ממזר חי יותר מל' יום אימתי וכו': ה"ג **הוי** ומעלה בו מעל ולא בהקב"ה: כשבפנים גרסי' פי' באותו שומר שבפנים: **כך** כלומר עשית כך שהיית מתעלם מפניו ושחקת בו: **קרי ביה לא אראנו**. הא"ף הראשונה בשוא והוא פועל יוצא: **הוי** ומעלה בו. בבעל דוקא: ה"ג **בעלי** רוצה להשקות אותי מים כו': **נפשות** אחרות גרסי': **זו** שנסתרה בה. אבל אינה נאסרת על בעלה בשכיבת אחותה או אמה כדבעי למילף בק"ו ביבמות פ' האשה ובספרי לקמן דף קכ"ד ע"ג ואתי אותה לדרוש קל וחומר: **ומעמעם** ומהפך את עצמו כאילו אינו רואה לשון עמיא תרגומו של כהה: **חזרת** דקל ברוח. פ"ק דסוטה ופירש"י ז"ל שהולך סביב הדקל והרוח דוחפתו עד שחוזר למקומו: **התרת** סינר. כי כן היה מנהג הנשים לחגור על בשרם סינר כעין מכנסיים כדפרש"י בפ' כילד במסכת יבמות וגם עזרא תיקן שבנות ישראל יחגרו בסינר ארוך מלפניה ומאחריה עד הארץ. **בעצמו** שיער. כפי מה שהרגיש בעצמו מהירות תשמישו: ה"ג בירו' דפ"ק דסוטה **ובן** עזאי נשא אשה מימיו אית דבעי מימר נתחמם וכו' פי' והלא בן עזאי לא נשא אשה מימיו כמו שאמר ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה: **נתחמם** גרסי' ופי' ראה קרי בחלומו כאילו בא על אשה: ובירו' גרסי' ונתחתם והוא כמו ונתחסם ופי' נתחזק ונתעלם וקבל כן מרבו והכי אמרינן **פ"ק** דסוטה מרבו קבל ודוגמתו בויקרא רבה פרשה כ"ג אתחסם ר' אליעזר לבי יה בגרתה לי פירושו

עץ יוסף

אלא כו'. שאפי' מאן דלא דריש סמוכין **בכל התורה**. במשנה תורה דריש כדאי' בריש יבמות. **מהו ומעלה בו** דהא אפי' בלא תיבת בו ג"כ ידעינן שהמעילה היא בבעלה כדכתיב ברישא דקרא איש איש כי תשטה אשתו. ועוד כיון דדרשינן לומעלה מכפל איש איש שמשקרת בשני אישים בהקב"ה איש מלחמה ובאישה הוא בעלה. וכן דרשינן ב' מעילות הללו אהא שהיא משקרת בהקב"ה והשנית שהיא משקרת בבעלה אם כן יותר רהוי שלא יכתוב תיבת בו ויהי' קאי המעילה על שני האישים: **בבעליך את** יכולה לשקר כו'. וזהו בו מעל שבו מעלה לשקר. אבל מעל הקב"ה כשאר ידוע לו יתב': **שאני רואה** את הכל. שלא ידומה ח"ו אחר שהוא יתב' מקור הטוב אינו צופה ברע. כי לא יגור בו רע למחותה. לזה אמר שלא כן כמ"ש עיני ה' צופות רעים וטובים: **שלא לפרסם** את החוטאים. כי הדבר מכלה ע"פ הרוב גם הבלתי חוטאין כמ"ש חז"ל כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע. ובסבה זו לא ידעו מי המה הממזרים. אבל סבת הדבר הוא מחמת הפסולים: **לא מסתברא דלא** פי' וכי לא יסתבר טפי שלא לכתוב כך אלא לכתוב וגם הוא חכם ויבא טוב. שלהטיב יתואר בחכמה ולא להרע. ומשני דבסילוק ממזרים איירי שאף שמביא דבר לעולם. בחכמה מביאה דהיינו לסלק הממזרים ונוטל עמהם כשרים שלא לפרסם את החוטאים. והא דאמר לעיל שכדי לפרסם את החוטאים הקב"ה צר צורת העובר כולד. וכן אמרו בס"ר גבי אם יסתר איש במסתרים הקב"ה מפרסם שעובד עכו"ם בסתר ע"ש פ"ח. י"ל דוקא בניאוף מפרסם ה' משום ממזרות שלא יטמעו בכשרים. ובעכו"ם ג"כ דאיקרי זנות בכמה דוכתי הקפיד ה' בפרסום מעשיהם. מיהו הא דאמרינן לקמן פ' פנחס כשם שפרסם פנחס לשבח פרסם הרשע לגנאי משמע דפליג אהא. ועיין בויק"ר פ' ל"ב **ואת דברו** לא הסיר וקם כו'. זהו סוף פסוק של וגם הוא חכם ויבא רע. ודרש דברו ע"ד דאמרו בסוף קה"ר לית קורין אותו דבר דדביר טבין עם בישין. והוא לראיה שנוטל עמהם כשרים למען עזרת פועלי און שלא ידעו מי הם. ונראה שכך פי' הכתוב וקם על בית מרעים הם ממזרים. ועל עזרת פועלי און כלו' אותן הכשרים שעזרו עמהם בדבר הם אותם שלא עשו הרע בעצמן. אבל סייעו לדבר עבירה או שלא מיחו בהם: **אין ממזר** חי יותר משלשים יום. כדי שלא יטמעו בכשרים. ובאינו מפורסם איירי כדמסיק: **כד סליק** כו'. כשעלה לכאן לא"י: **שמע קלי** הבריות קורין לזה ממזר ולזה ממזרת. אמר להו לחכמים מה זה הלך לו ובטלו דברי רב הונא שאמר אין כו': **אבל אם** היה מפורסם חי הוא והנך שבא"י מפורסמים היו לפיכך הם חיים. (ה) ד"א ומעלה בו מעל הה"ד אם יסתר. גם באגדה זו בא לתרץ מה דכתיב ומעלה בו כיון באגדה הקודמת: **שבפנים שחקת** פי' באותו שומר שבפנים שחקת שלא הרגיש בך. **קרי ביה** לא אראנו. שאל"ף ראשונה בפת"ח והוא פועל יוצא. דאי כנבואה קשה מי לא ידע שה' רואה הכל. אלא הכוונה שמראה לכל: **והמים בודקים** את הסוטה והנואף. שגם לבועל המים בודקים כדלקמן: **הוי ומעלה** בו מעל. פי' בו בבעל דוקא: **מעביר** עליו רוח קנאה והיא שותה ושניהם נידונים. כצ"ל: **אמרו מעשה** כו' הביא מעשה זאת לתרץ ג"כ זה דכתיב ומעלה בו: **לכלוא** את הרוח. כלו' להסגיר רוחו בקרבו מבלי לצאת ממנו אם הגזירה מוחלטת: **בזכרים ובנקבות** כלו' שמוליד ממזרים הן זכרים והן נקבות: **בשני** עולמות כי על הרוב אם היא אשה כשרה נמשכת אחרי בעלה במדותיה ואז יתהלכו שניהם בעוה"ב במדרגה אחת: (ו) **ואינו** מקנא אותה ע"י בהמה. דאין זנות לבהמה (סוטה דף **כו** ע"ב) ואינה נעשית זונה בבעילת בהמה ואינה נאסרת על בעלה (רש"י): **זו** שנתרה בה. אבל אינה נאסרת על בעלה בשכיבת אחותה או אמה כדבעי למילף בק"ו ביבמות פרק האשה רבה דף צ"ה ע"א ובספרי. ואתי אותה לדרוש הקל וחומר. או פי' זו שנסתרה בה דוקא אם קנא לה מקודם הוא דנאסרת. אבל בלא קינוי אינה נאסרת בסתירה גרידא. או פירושו דוקא זו שקינא לה היא שנסתרה. אבל קינא לאשתו אחת ונסתרה אשתו השניה לא: **דרך איברים** פי' סרינותא בעלמא הוא שוכב עמה בקרוב בשר (רש"י): **בפקידת הבעל** תלה הכתוב. דכתיב וקנא. **ובעל** הא קפיד שהרי קינא לה על כך (רש"י): **ולא שיהא** הבעל רואה ומעמעם. פי' ונעלם **משמע** דוקא שנעלם ממנו הטומאה. הא אם היה רואה ומעמעם פי' מהפך את עצמו כאילו **אינו** רואה אין המים בודקין אותה. תרגום של כהה עמיא. וכן ממעט מונעלם אם ידע בה **בעלה** שנטמאה אין ראוי להשקותה אלא יפטרנה בגט (ז"א): **כמה שיעור** סתירה כדי טומאה. דהאי ונטמאה דכתיב בתר ונסתרה בשיעור טומאה קמיירי. דאי ס"ד טומאה ממש. מאי והיא נטמאה הא לעיל מיניה כתיב כבר ושכב איש אותה שכבת זרע והיינו ונטמאה (ז"א): **כדי הערא'** פרש"י היינו נשיקת אבר באותו מקום. **כדי חזרת** דקל ברוח. פי' שהרוח דוחפתו לצפון והוא חוזר למקומו: **כדי מזיגת הכוס** למוזגו במים. ושיעור כוס רביעית מן הכתם: **כדי גלגול ביצה** פי' צליית הביצה נקראת גלגול על שם שנוהגים לגלגל את הביצה לראות אם היא כבר צלויה. ובבבלי מפרש כדי לגמוע ביצה ולגומעה: **ג' ביצים** מגולגלים זו אחר זו. דהיינו צליה וגמיעה. ועיין פ"ב דסוטה: **שאין ראיה** כו' פי' אע"פ שאין ראיה בתורה לדבר. דקרא לאו להושיט יד לסל כתיב ביה. יש רמז מקרא דהוקשה אשה זונה לככר לחם: **לאחר התרת סינר** ושיעור סתירה כדי התרת הסינר והשיעורים הנזכרים: **התרת הסינר** כן היה מנהג הנשים לחגור על בשרם סינר כעין מכנסיים (מת"כ): **כל אחד ואחד** מהתנאים הללו בעצמו שיער כמה שוהה בביאתו: **ובן עזאי** נשא אשה מימיו. בתמיה. דהא אמר בפ' הבע"י שאמרו לו אתה נאה דורש ואין נאה מקיים. והשיבם מה אעשה ונפשי חשקה בתורה

אפשר

בעל ופירש. ואית דבעי מימר (תהלים כה) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. יד מנין להעראה שהיא אוסרת באשת איש א"ר יונה שכן כתיב (ויקרא יח) כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה הוקשו כל העריות לנדה מה נדה בהעראה דכתיב (שם כ) את מקורה הערה אף כל העריות בהעראה. ועד אין בה שהוא כשר להעיד טו ומנין אף עד שאין כשר להעיד אם אמר נטמאת אינה שותה ת"ל עד ועד. והיא לא נתפשה אסורה הא אם נתפשה מותרת טז ויש לך תפושה בישראל והיא אסורה ואיזו זו כל שתחלתה ברצון וסופה באונס. ויש לך שאינה תפושה בישראל והיא מותרת ואיזו זו כל שתחלתה באונס וסופה ברצון. כהדא אתתא אתת גבי ר' אמרה ליה נאנסתי א"ל ולא ערב ליך א"ל ואם יטבול אדם אצבעו בדבש ויתננה לתוך פיך ביוה"כ שמא אינו רע לך ובסוף אינו ערב לך וקבלה. יז ד"א ועד אין בה אע"פ שאין לה עכשיו יש לה לאחר זמן. כיוצא בדבר אתה אומר (בראשית יא) ותהי שרי עקרה אין לה ולד אע"פ שאין לה עכשיו יש לה לאחר זמן שנאמר (שם כא) וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר. כיוצא בדבר אתה אומר (אסתר ב) לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד אע"פ שלא הגידה עכשיו הגידה לאחר זמן. ואף כאן ועד אין בה אע"פ שאין לה עכשיו יש לה לאחר זמן שנא' (מלאכי ג) וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר וגו': (ז) ועבר עליו רוח קנאה וגו'. הה"ד (משלי ו) שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו. יח ריה"ג אומר אלו ז' דברים בסוטה הם אמורים (שם) עינים רמות שהסוטה תולה עיניה לאיש אחר וכה"א (ישעיה ג) יען כי גבהו בנות ציון וגו'. (משלי ו) לשון שקר שהיא נואפת ואומרת ממך אני מעוברת ומשקרת לו. (שם) וידים שופכות דם נקי שהנואף נכנס ע"מ שאם נתפס יהרוג או יהרג. (שם) לב חורש מחשבות און שהנואף והנואפת אין מחשבותם בכל שעה אלא עון אימתי הם חוטאים ואומרים זה לזה באיזה מקום באיזה שעה. (שם) רגלים ממהרות לרוץ לרעה בודאי שממהרין לעשות את החטא. (שם) יפיח כזבים עד שקר שאם יתפשו הם מכזבים ומשקרים ונשבעים משיחים היינו זה עם זה לדברים אחרים. (שם) ומשלח מדנים בין אחים שכל ישראל אחים זה עם זה שנא' (תהלים קכב) למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. והנואף אשת חבירו הבעל שומע ושונאו ואף הנואף אינו יכול לראותו הוי ומשלח מדנים בין אחים. אף כאן הוא אומר ועבר עליו רוח קנאה אין קנאה אלא לשון כעס כמד"ת (דברים לב) הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם ואומר (משלי ו) כי קנאה חמת גבר וגו': (ח) ועבר עליו רוח קנאה. הה"ד (קהלת ז) ומוצא אני מר ממות וגו'. כיצד היא מרה ממות שהיא נותנת לו יסורין בעה"ז למה שהוא טועה אחריה ולבסוף מורידה אותו לגיהנם שנאמר (משלי ה) כי שחה אל מות ביתה שאול צעדיה יתמכו. יט שאלו תלמידיו לר' הונא אביו של ר' אחא למדתנו רבינו הנואף והנואפת עוברין על י' הדברות על הט' אנו מכירים ועל השבת אין אנו מכירים. כיצד על אנכי כ שכל הנואף באשת חבירו כופר בהקב"ה. שנא' (ירמיה ה) איש אל אשת רעהו יצהלו העל אלה לא אפקד נאם ה' ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי עלו בשרותיה ושחתו וכלה אל תעשו הסירו נטישותיה כי לא לה' המה. על לא יהיה לך דכתיב בו (דברים ה) כי אנכי ה' אלהיך אל קנא. וב' פעמים אמרו בסוטה ועבר עליו רוח קנאה וגו'. למה ב' פעמים שהיא מקנאה להקב"ה ולבעלה. וכה"א כי מנחת קנאות הוא שהן ב' קנאות. על לא תשא שהוא מנאף ונשבע שלא עשה. ועל כבד את אביך שהנואף עם הסוטה מתעברת ממנו ואומרת לבעלה ממך אני מעוברת והעובר גדל ומכבד לפני בעלה סבור שהוא אביו ואינו אביו ועוכר בשוק ומקלל את הנואף סבור שאינו אביו והוא אביו. על לא תרצח שהנואף נכנס על מנת או יהרוג או יהרג. על לא תנאף דבר שהוא מפורש שהוא נואף. על לא תגנוב שהוא גונב מקור חבירו וכה"א (משלי ט) מים גנובים ימתקו. על לא תענה שמעידה עדות שקר ואומרת ממך אני מעוברת. על לא תחמוד שהנואף אשת חבירו חומד כל אשר לבעלה. כיצד כשבעלה נפטר מן העולם סבור שאותו הבן הוא שלו עומד הבעל וכותב לו דייתיקי מכל נכסיו ומוריש כל מה שיש לו ואינו יודע שאינו בנו נמצא שהנואף חומד כל מה שיש לחבירו וחומד אשתו. א"ל לר' הונא הרי אמרנו ט' אמור לנו כיצד עובר על זכור את יום השבת. א"ל אני אומר לכם פעמים כהן יש לו אשה וישראל נואף בא עליה והיא יולדת בן סבורים בו שהוא בנו של כהן ועומד אותו בן ומשמש בבהמ"ק ומעלה עולות בשבת ונמצא מחלל את השבת. הרי שעברו הנואף והנואפת על י' הדברות ועליה אמר שלמה (קהלת ז) ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה. אוי לה לעבירה שעוברין בה על י' הדברות. את האשה אשר היא מצודים צדה בעוה"ז וצדה בעוה"ב. וחרמים החרם הזה צד במים ואינו צד ביבשה אבל האשה צדה במים וצדה ביבשה. לבה שהיא תובעת בלבה. אסורים ידיה אלמלא שאסורים ידיה שאינה תובעת בפה לא היתה מנחת לאדם שלא תהא תובעתו. טוב לפני האלהים ימלט ממנה כא תני בשם ר"מ כשם שיש דעות במאכל ובמשתה כך יש דעות באנשים יש אדם שיורד זבוב בכוסו וזורקו ושותיהו זה בשאר כל אדם שהוא רואה את אשתו מדברת עם שכניה ועם קרוביה ומניחה. יש לך אדם זבוב פורח על גב כוסו והוא נוטלו ושופכו ולא טועמו זה חלק רע באנשים שנתן את עיניו בה לגרשה. יש לך אדם זבוב שכן על גב כוסו והוא נוטלו ומניחו כמות שהוא זה יהודה בן פפוס שנעל את הדלת בפני אשתו אמרין ליה נהיגין הוון אבהתך עבדין כן. יש לך אדם זבוב מת נופל לתוך כוסו והוא נוטלו ומוצצו ושותהו זה הרשע שהוא רואה את אשתו לבה גס בעבדיה יוצאת לשוק וראשה פרוע ופרומה מב' צדדיה ורוחצת במקום שב"א רוחצין זו מצוה מן התורה לגרשה שנא' (דברים כד) כי ימצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו. מהו (שם) והלכה והיתה לאיש אחר הכתוב קראו אחר שאין זה בן זוגו של ראשון שהלה הוציא את אשתו משום ערוה והלה נכשל בה אם זכה הוא לשמים

יד יוסף יד יבמות נ"ד : טו ירוש' סוטה פ"ו : טז שם פ"ד : יז תנחומא ס"ו. ב"ר פ' נ"ח . איכה רבתי פ"א סי' כ"ח וסי' נ"ט . פסיקתא רבתי פ' ל"ב . תנחומא ס"ו . ילקוט נח : יח תנחומא ס"ז : יט תנחומא וילקוט ס"ז . פסיקתא רבתי פ' כ"ד : כ דע שכתב רש"י ז"ל אין לשון ניאוף בכ"מ אלא באשת איש דבשאר עריות זונה מקרי. וכ"כ רש"י ז"ל פ"ו דסוטה גבי כל הפרשה לא נאמרה אלא מנואף ונואפת : כא ירוש' פ"ק דסוטה . בבלי סוף גיטין . תוספ' סוטה פ"ה :

מתנות כהונה

פירושו שם ועיין עליו : **בעל ופירש**. שהיה נשוי ובעל ופירש וגרסה מחמת שנפשו חשקה בתורה והכי איתא כתוב בפ' הבא על יבמתו ובגמ' פ"ק דסוטה : **הערָאה** תחילת שמש : **עד ועד**. היה יכול לכתוב עד וכתב ועד לרבות אף מי שאינו ראוי להעיד : **אם** אמרה נטמאתי גרסי'. **בישראל** אפילו בישראל : **כהדא כו'**. כמעשה זאת האשה הבאה לפני כו' : **וקבלה** כלומר וקבל דבריה והתירה לבעלה ישראל : **יש** לה לאחר זמן גרסינן ופי' הקב"ה יעיד בה כדלקמן : ממך לבעלה אמרה כן : ה"ג **רוח קנאה**. אין קנאה אלא לשון כעס : **מכירים** יודעים : **כי** לא לה' המה. אינם מאמינים בה' : **ומורישו כו'**. עיין מזה פרשה י"א לקמן : ה"ג **מדברת** עם שכינה וכן הוא בירושלמי פ"ק דסוטה ובבלי סוף גיטין : **לגרשה** ולפיכך מקפיד עליה כל כך כדי למצוא עלילה לגרשה : **כמות שהיא**. אינו שופכו אבל אינו שותה גם כן : **נהיגין וכו'**. בתמיה וכי אבותיך היו נוהגין לעשות כן שמפני זה נכנס איבה בינו לבינה ומזנה תחתיו כן פירש"י סוף מסכת גיטין : ה"ג **נוטלו** ומוצצו ושותהו : ה"ג בירושלמי לבה גס בעבדיה. ומשם ואילך גרסי' יוצאה לשוק והוא מתלמוד בבלי סוף גיטין : **משום ערוה** גרסי' : **ראוי היה**. דייק מדכתיב

עץ יוסף

השבר לעולם שיתקיים ע"י אחרים . ומשני י"א נההמס פי' ברכה קרי לאוכלו על ידי היתום . ושיער באותו הכוס כשיעור האכל . וי"א דאין ה"ג בבא אשה ובעל . ושוב פירש הימנה ולא נשא עוד ועז"א מה אעשה ונפשי חשקה בתורה : **כתיב כי** כל אשר יעשה כו'. בפ' עריות כתיב כי כל אשר כו' : **ת"ל עד ועד** ר"ל דה"ל לכתוב עד אין בה וכתיב ועד לרבות אף מי שאינו ראוי להעיד : **ויש לך** שאינה תפושה בישראל והיא מותרת. והיא מיעוטא הוא לל: בסתם הוא אסור אמרתי לך טעם האיסור תלוי באלא נתפשה מותרת . ויש אשה שאע"פ שברצון מותרת ואיזהו כל שתחלתה של בעילה באונס וסופה של בעילה ברצון : **כהדא** כו' כמעשה זאת האשה הבאה לפני כו' : **אמרה ליה נאנסתי** פי' מה אני לבעל . אסורה או מותרת : **ולא** ערב ליך בסוף שנהנית מבעילת המאנס דה"ל סופו ברצון : **ובסוף אינו** ערב לך . נהנה שנכנס בגרונך אפ"ה את נהנה ממנו : **וקיבלה** רבי לתשובתה והתירה לבעלה דה"ל אונס גמור . אע"ג דהוה רצון בסוף יצר אלבשה המאנס : **ועד אין** בה אע"פ שאין לה עכשיו כו'. יצא להם זה ממאי דנקט מלת אין ולא נקט לא היה בה . ועיין באיכה רבתי פתיחתא ח'. והיינו שהקב"ה יעיד בה וכמו שמסיק המדרש וקרבתי אליכם כו' : **אע"פ שאין** לה עכשיו יש לה אח"ז . ולאו לאשמועינן דמתחלה ברמז הרעה נרמז תיקונה דבתר הכי . דאין שינוי רצון בדברי ה'. ועוד קמ"ל שמקדים רפואה למכה (יפ"ת) : **לא הגידה אסתר** נ"ל אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה. שהדיוק הוא מדכתיב אין כנ"ל : (ז) **בודאי** שממהרים לעשות את החטא. פי' בודאי כמשמעו שממהרין לעשות את הרע ואין צריך לשום דרש . וכן לשון המדרש כמה פעמים : **ואף הנואף** אין יכול לראותו כו'. כמ"ש שלהי נדרים דניחא ליה דלימות כמ"ש כי נאפו ודם בידיהם : **אלא** לשון כעס . כי מלת קנאה בכ"מ הוא ברצותו שנלחת זולתו ושונו . וכאן לא שייך זאת . רק מפני שהקנאה בא מלב כועס מאד . ע"כ מכנה פה הכעס לקנאה . ומביא ראיה שהכתוב הם קנאוני נ"כ מוכרח להיות פירושו לשון כעס וכמו שמסיים כעסוני : (ח) **שהיא** נותנת לו יסורין בעה"ז . כי לבסוף יתודע הדבר ותגלה רעתו וילבש הגבר קנאה וכעס עליו . והבעל משקה אותה מים המרים והמים בודקין את הנואף נ"כ : **הסירו נטישותיה** הם האומות הרשע . והוא גם מושאל על בנים הנולדים באיסור . כי מקורם לא לה' המה כי מולידיהם כפרו בה' בעת שעשם המזימתה : **שהוא גונב** מקור חברו . הוא שם מושאל דרך כבוד : **ואומרת ממך** אני מעוברת . פי' שאומרת לבעלה ממך אני מעוברת : **דייתיקי** פי' שטר צוואה . ונקרא כן מלשון דא תהי למיקם דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי : **וישראל נואף** בא עליה . וודאי דאפי' כהן נואף בא עליה הולד ממזר ואינו ראוי לשמש על גבי המזבח . אלא דמשכחת לה באינו ממזר כגון שהראשון קדשה על מנת שאין בה מומין . ואח"כ נמצא בה מומין שאפי' היה מורכב על כתיפה הולכת לה . ובזה מתורץ מה שמקשין הא ממזר לא חי . עמ"ש בתנחומא וכל דברי כדי לקוח משם : **ומעלה** עולות בשבת . היינו עולת התמיד : **החרם הזה** כו' הרס הוא מצודה שצד דגים במים כד"א תרמו פלים . ומצודה נקרא מה שפורשים אותו ביבשה : **אבל האשה** צדה בים וצדה ביבשה . לפשר הכוונה שהיא מאבדת אותו מן העוה"ז ומן העוה"ב ע"ד שאמרו חז"ל שעוה"ז דומה ליבשה והעוה"ב דומה לים שכל מי שאינו מכין ביבשה אין לו מה לאכול בים . וחשה"כ אשר היא מצודים וחרמים . ובילקוט דרים צדה בעוה"ז וצדה בעוה"ב . המצודה הזה צדה ביבשה ולא בים . והחרם הזה צד בים ולא ביבשה . אבל האשה צדה במים וביבשה עכ"ל . הרי כמו שפירשתי ועיין קהל"ר פ' ומוצא אני מר ממות את האשה . ופ' כי לא ידע האדם את עתו : **לבה שהיא** תובעת בלבה . כלו' אף שתובעת רק בלבה ולא תגלה בפה עכ"ז היא כמצודים לצוד את האדם . ומכ"ש אם היתה תובעת בפה אז היו כולם נכשלים בה : **שאינה** תובעת בפה . שנטע הקב"ה בטבעה כך בגזירת והוא ימשול בך כדאי' בעירובין דף ק' ע"ב : **כשם שיש** דעות במאכל כו' . שיש ממאס במאכל מחמת מיאוס דבר מועט ויש במרובה ויש שאינו מואסנים כלל . כך דעות בני אדם חלוקות בקפידות פריצות אשתו : **פורח על** גבי כוסו. אף שלא נגע בכוסו . כן ימצא איש אף שלא ראה מאומה מאשתו רק שידמה מעט מן המעט בלבו על אשתו זה סימן שבטבע זונה וחפץ לגרשה על כן חושב עליה רע נהגס : **זבוב שכן** ע"ג כוסו . כלו' בדבר מועט שמדברת עם אדם : **ומניחו** כמות שהוא . נוטל הזבוב ומשמר הכוס שלא ישכון עליו זבוב עוד . כמו מעשה יהודה בן פפוס שנעל את הדלת בפני אשתו : ודימה הענין הזה לזבוב ע"ד מליצתם יצר הרע דומה לזבוב היושב על מפתחי הלב : **שנעל את** הדלת כשיצא לשוק נעל את הדלת מפני אשתו שלא תדבר עם שום אדם : **נהיגין** כו' בתמיה

ומי

לשמים הרי הוא מגרשה ואם לאו סוף שהיא קוברתו שנא' (שם) או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה ראוי היה זה למיתה שהאשה הזאת הכנים לתוך ביתו. על הראשון שגרשה אמר שלמה טוב לפני האלהים ימלט ממנה ועל שני שהכניסה לתוך ביתו אמר הכתוב וחוטא ילכד בה. ד"א טוב לפני האלהים ימלט ממנה זה שהקב"ה מעביר עליו רוח קנאה ומקנא לאשתו בזמן שרואה אותה שהיא פרוצה. וחוטא ילכד בה זה שהוא רואה את אשתו שהיא קולנית ורגלה רמה ופרוצה בשחוק ואינו מקנא בה לפי שדרכן של בנות ישראל לא קולניות ולא רגל רמה ולא פרוצות בשחוק לכך נאמר ועבר עליו רוח קנאה: (ט) תנא דבי [כב] ר"י אין אדם מקנא לאשתו אא"כ נכנסה בו רוח טהרה שנא' ועבר עליו רוח קנאה. ותליא בפלוגתא תני וקנא את אשתו רשות דברי ר"י ר"ע אומר חובה הא למדנו שהוא רוח טהרה שאם אתה אומר רוח טומאה וכי רשות יש לו לאדם או חובה להכניס רוח טומאה בעצמו. תני ר"א בן יעקב אומר כלפי שאמרה תורה (ויקרא יט) לא תשנא את אחיך בלבבך יכול זו ת"ל ועבר עליו רוח קנאה וגו'. ועבר עליו רוח קנאה כיצד עוברת עליו כמה דתימא (קהלת י) כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר. היה ר"מ אומר אדם עובר עבירה בסתר הקב"ה מכריז עליו בגלוי שנא' ועבר עליו רוח קנאה ואין עבירה אלא לשון הכרזה שנאמר (שמות ט) ויצו משה ויעבירו קול במחנה וגו'. וקנא את אשתו א"ר נחמן בר יצחק אין קינוי אלא לשון התראה וכה"א (יואל ב) ויקנא ה' לארצו ויחמול על עמו: (י) והיא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה. תני ר' אומר [כג] ג' טומאות נאמרו בפרשה אחת לבעל ואחת לבועל ואחת לתרומה. וכי מצאנו אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאכול בתרומה א"ר אבון אבן איתמרת אחת לבעל ואחת לבועל ואחת ליבם. אר"י ב"ר בון מתניתא אמרה כן ואם מת חולצת ולא מתייבמת: (יא) והביא האיש את אשתו אל הכהן. מה כתיב למעלה מן פרשת סוטה ואיש את קדשיו לו יהיו וגו' וכי ישראל אוכל קדשים אלא אם באת אצל כהן בנדרים ובנדבות ובבכורים אני מעמיד הימך כהנים אוכלים קדשים ואם לנלגת במצות [כד] ולא הבאת קדשים לכהן סופו והביא האיש את אשתו אל הכהן וגו'. תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא. והביא את קרבנה עליה [כה] הרי זה מביא קרבן משלו. עשירית האיפה לפי שעברה על עשרת הדברות. קמח שעורים [כו] הנואף האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה. לא יצוק עליו שמן ולא יתן עליו לבונה [כז] תני אר"ש בדין הוא שתהא מנחת חוטא טעונה שמן ולבונה כדי שלא יהיה חוטא נשכר ומפני מה אינה טעונה שלא יהא קרבנה מהודר. ד"א לא יצוק עליו שמן למה שהשמן אורה לעולם שהכתיב קראו יצהר והיא אהבה את האפילה לא יהיה אורה במנחתה. ולא יתן עליו לבונה שהלבונה זכרון לאמהות שנא' (שיר ד) אלך לי אל הר המור אלו אבות העולם ואל גבעת הלבונה אלו האמהות וזו פירשה מדרכיהן לא יהא זכרונן בקרבנה שהלבונה קרואה זכרון. כי מנחת קנאות הוא שתי קנאות היא כשם שקנאה לבעל כך קנאה לבועל כשם שקנאה למטה כך קנאה למעלה. מנחת זכרון זו לטובה אם נמצאת טהורה. מזכרת עון זה לרעה אם נמצאת טמאה. והקריב אותה הכהן [כח] אינה באה בתוך הרגל. והעמידה שלא יעמיד עמה לא עבדיה ולא שפחותיה מפני שלבה סמוך עליהם. לפני ה' בשער נקנור. מכאן אמרו ראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשער [כט] נקנור: (יב) ולקח הכהן מים קדושים. [ל] אין מים קדושים אלא שנתקדשו בכלי ואלו הן מי כיור. ולמה היו המים מן הכיור לפי שהכיור לא [לא] נעשה אלא מן מראות הנשים שנא' (שמות לח) ויעש את הכיור נחשת וגו'. אותן נשים שאמרו האלהים מעיד עלינו שיצאנו טהורות ממצרים. כשבא משה לעשות כיור א"ל האלהים באותן המראות עשה אותו שלא נעשו לשם זנות והימנה תהיינה בנותיהן נבדקות אם טהורות הן כאמותיהן. ד"א אמר האלהים והלא לא נגאלו ישראל ממצרים אלא בזכות המצוה הזאת על ששמרו עצמן מן הזנות. וכן את מוצא כל נסים שעשה האלהים לישראל במצרים לא עשה אלא על ששמרו עצמן מן הערוה. [לב] שהיה המצרי משלשל דליו והיהודי משלשל דליו זה ממלא דם וזה ממלא מים. שניהם שותים מן ההבית זה שותה דם וזה שותה מים. צפרדע רואה ליהודי והיא בורחת הימנו ורואה למצרי וקופצת עליו. בהמתן רועות כאחד והיה הברד מניח לזו והורג לזו ראה פלאים שהיה שם וכן כל י' מכות. באו לים ועשה להם יותר ממצרים במצרים כתיב (שם ט) הנה יד ה' הויה ובים כתיב יד הגדולה שנאמר (שם טו) וירא ישראל את יד הגדולה. א"ר יצחק וכי יש יד גדולה ויש יד קטנה אלא גדולה ממש שעשה במצרים עשה בים. [לג] הקפה שלישו של ים שנאמר (שם) קפאו תהומות בלב ים והלב שלישו של אדם והכו בתוכו ביבשה. מה כתיב שם שמעו עמים ירגזון היו או"ה קוראין תגר ואומרים משוא פנים יש כאן אנו ערלים והם ערלים להם ויושע ה' ביום ההוא וגו' ולנו ונער פרעה וחילו בים סוף. באיזו זכות הוא עושה להם כל הנסים הללו א"ל הקב"ה (שה"ש ו) [לד] ששים המה מלכות ושמנים פילגשים הרי ק"ם ולא מצינו אלא ע' [לה] ל' בני חם וי"ד בני יפת כ"ו בני שם שנא' (דברים לב) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל וכמה הם (בראשית מו) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים והאומות ע' ואת אומר ק"ם.

אלא

יד יוסף כב סוטה פ"א. ספרי ס"ז: כג ירוש' פ"ק דסוטה ה"ב: כד יל"ש במדבר פ"ס ס' ס"ז: כה נדרים ל"ה: כו סוטה ס' ו"ח: כז סוטה י"ד. יבמות ל"ב. מנחות ו': כח ספרי זוטא הובא בילקוט. תוספ' ירוש' פ"ק דסוטה וכרמב"ם פ"ג מהלכות י"ס ה"א וצ"ע: כט תמיד פ"ה: ל ספרי ס"ז: לא זוהר שמות דף ד': לב ש"ר פ"ט סי' ס' וש"נ: לג מכילתא בשלח פ"ו. תנחומא בשלח סי' י"ז: לד ספרי האזינו פיסקא ש"א: לה שוח"ט מזמור ט'. ולקמן פ' י"ד סי' כ"ג:

ענף יוסף

ועליו נאמר וחסרון לא יוכל להמנות. שאע"ג שנמנה אח"כ עם אחרים מנין ראשון כבר הלך חז ממין אחר. אך כל זאת הוא דוקא כשלא שב בתשובה. אבל בתשובה ודאי יש תקנה על הכל ואפילו בא על הערוה והוליד ממנה ממזר. אלא דכאן מיירי בלא תשובה. וקאמר דלא דמי לגנב וגזלן שאע"ג שלא עשו תשובה להחזיר מ"מ כיון שאפשר בחזרה אין לומר בו מעות לא יוכל לתקן. ונ"מ שעונשו יותר קל ממי שעשה חטא שאי אפשר בחזרה (נתיבות עולם נת"ב תשובה פ"ה): (יב) [הקפה שלישו של ים] וז"ל המכילתא קפאו תהומות בלב ים היאך לבו של אדם נתון משתי חלקיו ולמעלה. כך קפא עליהם הים משני חלקיו ולמעלה עכ"ל. ויובן עם מ"ש הגר"א ישעיה י' פסוק כ"ג. וז"ל כי בירדן המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וכל ישראל עוברים בחרבה בקריעת הירדן. משא"כ בים אילו היו המים נהרכין והמצרים היה להם טורח גדול לירד לעומקה של בור המים. כי שולי הים עמוק עמוק. ואלולי היו המים כמה שהם מתייבשים כמו נד. היה טורח גדול לדרוך ולעלות על מי הים. כי גובה המים גבוה כעין הר גבוה. לכן הפליא הקב"ה חסדו ונפלאותיו בקע גבהו של ים עד מקום שהמים שוים עם הארץ. וגזר אותם לגזרים כמין חומה מימינם ומשמאלם. אבל המים שהוין עם כל פני הארץ נהייבשו כעין קרח ועליהם

מתנות כהונה

מדכתיב כי ימות לשון ודאי והל"ל אם ימות: קולניות שצועקת בקול רם דרך עזות: **רגל רמה**. פסיעות גסות בקפילה דרך גבר: **זה** שהקב"ה גרסי': **לביתה** כלומר לבעלה: **אבן** כמו הכן פי' הכי קאמר: ה"ג **אני מעמיד**: **הימך** מידך כד"א הימנו ממנו: **ואם לנלגלת** במצוה גרסי': **תרעא כו'**. שער שאינו פתוח לצדקה יהא פתוח לרופא והיה כן למשל בפיהם: **משלו** דייק מדכתיב והביא שהיה נ"ל והביאה שהרי אמר קרבנו עליה: **הנואף האכילתו** גרסי'. פי' שהיה האכילה הנואף וכן לקמן וכן פרש"י בפרשה זו וכן הוא בפ"ק דסוטה בהדיא: **שלא** יהא חוטא נשכר. שהוא ממעט ההוצאה על השמן והלבונה: **לפי** שעברה גרסי': **אינה באה** וכו'. ומדכתיב אותה לבדה וברגל רבים הבאים וכן הוא בספרי: **באותן המראות** גרסי': **משלשל** וכו'. מוריד דלי לתוך הבור למלאות מים: **תגר ירגזון** לשון רוגז והרעשות: ה"ג **ולא** מצינו אלא ע' שלשים בני חם וי"ד בני יפת כ"ו בני שם ועיין בפרשת נח ואע"פ שבפרשת אתה מוצא ע"ד שם וחם ויפת עצמן לא מנה עמהן רק הנולדים אחר המבול כאז התחיל עולם חדש ונשאר רק ע' יותר ואחד לא מעלה ולא מוריד וגם מצאתי בשוחר טוב מזמור ט' שגורס כמו שהגהתי תוס' באות הבל בילקוט בס' נח כתב בשם מדרש מ"ש מדות ח"ל ע"ד היו בני נח ולא נחלק העולם אלא לשבעים יצב גבולות עמים למספר בני ישראל חסר מעתה שם וארפכשד ושלח

עץ יוסף

וכי אבותיך היו נוהגין לנעול כן שמפני זה נכנס איבה ביני לבינך ומזנה תחתיו (רש"י) ועוד כיון דאבותיך לא היו נוהגין לסגור הדלת בעד נשותיהם אם כן לפי הקפדתך ראוי שתהום לעלתך לפסול תמרות: **אם זכה** כלו' שמן השמים יצילוהו להפרד ממנה שלא יחטא ח"ו: **ראוי היה** דייק מדכתיב כי ימות ודאי. וה"ל לומר אם ימות: **ד"א טוב** וגו' שהקב"ה מעביר כו'. מפרש בזה מלא ועבר. שהוא על דבר שלא יהיה. כי ה' ב"ה תעורר לבו שיעבור עליו רוח קנאה: **קולנית** שצועקת בקול רם דרך עזות. ובתוספתא איזו היא קולנית כל שהיא מדברת בתוך ביתה ושכיניה שומעין את קולה. ועיין בכתובות דף ע"ב: **רגל רמה** פסיעות גסות בקפילה דרך גבר: **לכך נאמר** ועבר עליו רוח קנאה. שהקב"ה יעביר עליו רוח שיקנא לה: (י) **תני** דבי ר' ישמעאל אין אדם כו'. בסוטה ד"ג א"י תנא דבי ר' ישמעאל אין אדם מקנא לאשתו אלא א"כ נכנסה בו רוח. שנא' ועבר עליו רוח קנאה. מאי רוח רבנן אמרי רוח טומאה (פרש"י ע"י שטן הבא להחטיאו להקניא את אשתו) רב אשי אמר רוח טהרה (פרש"י רוח טהרה ששונא את הפריצות) ומסתברא כמ"ד רוח טהרה כו' ע"ש. מזה מראה שחסר כאן: **וקנא את** אשתו רשות. פי' רצה לקנא יקנא רצה לגרש יגרש (תוס'): **ר"ע אומר חובה** פי' יקנא אבל לא יגרש: **יכול אף** זו כן ר"ל יכול אף זה שרואה את אשתו שעברת על דת יהודית נסתרת עם שכניה לא יקנא לה: **כי עוף השמים** כו'. ר"ל שנודע מבלי הגדה רק בהעברה בעלמא. וכמו שמסיים אין עבירה אלא כרוז כי נסתבב תלמעלה שיצא הקול: **אדם עובר בסתר** כגון אשה פריצה עוברת בסתר. והקב"ה מכריז בגלוי. שנותן בלב בעלה לקנאות לה והדבר מתפרסם בגלוי (רש"י): **וכה"א ויקנא** ה' לארצו. התרה בילך והסיל וגזם שלא יפהיתו עוד את ארצו. דבמילות גובאי מפתעי קראי ולארצו פירוש על ארצו. (י) ג' טומאות נאמרו בפרשה. ונסתרה והיא נטמאה. והיתה אם נטמאה. אחת איסור ונטמאה (ז"ר). ורש"י כתב אחד וקינא את אשתו והיא נטמאה: **ואחת לתרומה** שאפי' היא בת כהן ובעלה כהן נפסלה מן התרומה. **וכי מצאנו** כו' ר"ל למה צריך להביא מן המקרא לפוסלה מן התרומה בודאי יהא אסורה בתרומה אחר שנאסרה לביתה. לכן אמר ר"א דאתא לאוסרה על היבם: **לביתה לבעלה**: **אבן** פירוש הכי איתמר: (יא) **הימך** ממך כמו הימנו ממנו: **תרעא דלא** כו' שער שאינו פתוח לצדקה יהא פתוח לרופא. והיה כן למשל בפיהם. וכן כאן יהיה מוכרח לבוא אל הכהן שלא בשובתו כ"א לרפא נגע לבבו: **משלו** דייק מדכתיב והביא שהיה נ"ל והביאה שהרי אמר קרבנה עליה (מת"כ): **כדי שלא יהיה** כו'. פי' כדאי ונכון וראוי היה שלא יהיה חוטא נשכר. שהוא ממעט ההוצאה על השמן והלבונה. אלא מפני מה אינה טעונה כו': **כשם שקנאה לבעל** ר"ל כשם שאסורה לבעל כך זהו שלא תשתה כך אסורה לבועל. **כשם שקנאה למטה** פי' כשם שמעורר עליה קנאת הבעל למטה. כך מעורר עליה קנאת המקום למעלה: **זו לטובה** שהיא היא נקראת תנחה שהוא הקרבן העולה לרצון לפני ה'. ואם לאו היא מזכרת עון לבד. ולכך כתיב זכרון ב"פ: **אינה באה** בתוך הרגל. פי' שברגל א"צ להקריבה שמאליה באה לעזרה אע"ג דנשים פטורות מראיה מכל מקום כשבאה לירושלים היא מקיימה מצות ראיה (ז"ר): **מפני שלבה** סמוך עליהם. פי' כשאדם רואה בני ביתו דעתו מתגברת עליו ולא תודה והנו מבקשים שתודה כדי שלא ימחה שם הקדוש על המים: **בשער נקנור** הוא שער המזרח מפני שלא נתקדש (ז"ר): **ראש המעמד** פי' הממונה על כך מעמיד את הטמאין (היינו המצורעים שכבר טהרו מצרעתם) בשער נקנור שהוא שער המזרח כדי שיהיו מזומנים לזרוק עליהם דם האשם (רמב"ם). ויליף מצורע מסוטה דכתיב בה לפני ה'. ועיין בז"א: (יב) **ואלו הם** פי' היינו הם המים שנתקדשו בכלי. הוי אומר אלו מי כיור: **באותן המראות** כמ"ש במראות הצובאות אשר צבאו: **והימנו תהיינה** בנותיהם נבדקות כו'. שהימנו שמך קטגוריא על בנותיהם אם אינן טהורות כאמותיהן. כי היאך יושחתו בנות הכשרות ככה: **משלשל דליו** מוריד דלי לתוך הבור למלאות מים: **וכי יש יד** גדולה כו'. אף שהוא משל מ"מ נ"ל המשל על דרך הרגיל. לכן מפרש שהיד פירוש ההכאה. ומלת גדולה מוסב לעומת ערך מכת מצרים היה בים גדולה ממנו. ולפ"ז לא קאי הגדולה על היד אלא על ההכאה שאף במצרים כתיב יד הנה יד ה' הויה במקנך. בים היה המכה למצרים והנס לישראל יותר גדול: **תגר ירגזון** לשון רוגז ותרעומות (מת"כ): **למ"ד בני חם וי"ד בני יפת כ"ו בני שם**. אבל שם חם ויפת עצמן לא מנה עמהן רק הנולדים

אלא לו ס' משפחות יש בארץ שמכירין את אביהם ואינן מכירין את אמותיהן ונקראו מלכות. ושמנים משפחות יש בארץ מכירין את אמותיהן ואינן מכירין את אביהן ונקראו פילגשים שהפילגשים חשודות. והשאר אינם מכירין לא אביהם ולא אמם אלא מעולמים ועליהם נאמר (שיר ו) ועלמות אין מספר. וישראל אחת היא יונתי תמתי גדלו במצרים (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים וגו' והן גן נעול אחותי וגו'. אחת היא שקילקלה שם ופירסמה הכתוב שנאמר (ויקרא כד) ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי הוא המצרי שהרג משה שלא תתפרסם הדבר בין המצריים שנא' (שמות ב) ויך את המצרי וגו'. אבל ישראל (תהלים צו) הבו לה' משפחות עמים כיון שראו כן ראוה בנות ויאשרוה וגו'. באו לילך וה' הולך לפניהם וגו' לא ימיש וגו' והמן יורד והבאר עולה להרים להם יורד המן מן השמים והמים מן הארץ ובשר מן הים ויגז שלוים מה שלא נעשה לבריה בעולם הרגישוה האומות ואמרו (שיר ו) מי זאת הנשקפה וגו' אמרו להם בניו של אלהים הן אמרו להן אינן בני מצרים לא כשם ששעבדו המצרים בזכרים לא כך שעבדו בנשים מיד קפץ הדיבור על משה א"ל מנה את בני וידע שהבנים בני אבותיהם שנא' (במדבר א) שאו את וגו' בני ראובן וגו' בני שמעון וגו' וכן כולם. אמר הקב"ה לסוטות אמותיכן גדלו בין הטמאים ולא נחשדו ואתם גדלתם בין הטהורים ונחשדתם לפיכך יבא מעשה ידיהן של אותן שגדלו בין הטמאים והיו טהורות ויבדקו ויוכיחו למי שגדל בין טהורים ונטמאו לכך היו המים מן הכיור. בכלי חרש לז א"ר מאיר היא השקתו יין משובח בכוסות משובחין לפיכך כהן משקה אותה המים המרים במקדה של חרס. ומן העפר לח מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה זכתה יוצא ממנה בן כאברהם אבינו דכתיב ביה (בראשית יח) ואנכי עפר ואפר לא זכתה תחזור לעפרה. לט רבותינו אמרו בשכר שאמר א"א ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשתי מצות אפר פרה ועפר סוטה אבל עפר כיסוי לא מנה מפני שהוא הכשר מצוה ואין ממנו הנאה. למה היה בודקה במים ובעפר לפי שהאדם נברא מן העפר והיא נוצרה במים לכך היא נבדקת במים ובעפר אם טהורה כברייתה: (יג) ומן העפר אשר יהיה. מ יכול יתקן מבחוץ ויכניס ת"ל בקרקע המשכן אי בקרקע המשכן יכול יחפור בדקר ת"ל אשר יהיה הא כיצד יש שם הבא אין שם תן שם. יקח הכהן ונתן אל המים מא תני ג' צריכין שיראו עפר סוטה ואפר פרה ורוק יבמה. משום ר' ישמעאל אמרו אף דם צפור של מצורע. והעמיד הכהן את האשה מקום שמעמידה בתחילה שם מעמידה בסוף. לפני ה' והלא כתיב למעלה והעמידה לפני ה' אלא שהוא מודיעה לפני מי היא עומדת לפני ה'. ופרע את ראש האשה לכהן שנכנס בבהמ"ק ועבדו ממתין בחוץ שלא יטמא לא דיו להיות כרבו כך שלא יאמר הכהן אני פורע ראש האשה ורוחו גסה עליו לכך נאמר לפני ה' ופרע. ופרע למה שדרך בנות ישראל ראשיהן מכוסות ולכך היה פורע ראשה ואומר לה את פרשת מדרך בנות ישראל שדרכן להיות מכוסות ראשיהן והלכת בדרכי הגוים שהן מהלכות ראשיהן פרועות הרי לך מה שרצית. מב ונתן על כפיה את מנחת הזכרון אבא חנן אומר משום ר"א מפני ליגעה כדי שתחזור בה והלא דברים ק"ו אם חס המקום על עוברי רצונו עאכ"ו שיחוס על עושי רצונו. מנחת קנאות היא מג יהיו כל מעשיה לשם קנאה יכול אם לא היו כל מעשיה לשם קנאה לא תהא כשרה ת"ל היא. וביד הכהן יהיו מי המרים מגיד הכתוב שאין המים נהפכין להיות מרים אלא בידי כהן. ד"א נקראו מרים ע"ש מד שמאררים את הגוף ומבערין את העון. המאררים א"ר תנחומא מים המאררים כנגד רמ"ח איברים שיש בה וכנגד רמ"ח איברים שיש בנואף: (יד) והשביע אותה הכהן. מה אין משביעין שתי סוטות כאחת ואין שורפין שתי פרות כאחת ולא עורפין ב' עגלות כאחד לא הורגין ב' אנשים כאחד ולא מסגירין ב' כא' ולא מחליטים ב' כא'. ואמר אל האש' מו בלשונ' ואל הגנב ואל הגזלן בלשונם אם לא שכב איש אותך מז מלמד שפותח לה בזכות אומר לה הרבה היין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה קדמוך ונשטפו. אל תגרמי לשם הגדול שנכתב בקדושה שימחה על המים. מח ואומר לפניה דברי אגדה מעשים שאירעו בכתובים הראשונים כגון (איוב טו) אשר חכמים יגידו וגו'. ואומר לפניה דברים שאינן כדאי לשומען היא וכל משפחות בית אביה כגון מעשה ראובן בבלהה ומעשה יהודה בתמר שהודו על מעשיהם ולא בושו מה היה סופן נחלו חיי עוה"ב: (טו) ואם לא שטית טומאה תחת אישך. מט למה נאמר לפי שמצינו שריבה הכתוב ארוסה ושומרת יבם לקינוי יכול שיהיו שותות ת"ל תחת אישך את שהיא תחת אישה שותה ואין אלו שותות. טומאה נ להוציא דרך איברים. הנקי ממי המרים המאררים האלה א"ר ישמעאל בתחלה מודיעה כחן של מים המרים אומר לה בתי אומר לך המים המרים האלה למה הם דומים לסם יבש הנתן על גבי בשר חי ואין מזיקו כשהוא מוצא מכה מתחיל לחלחל אף את אם טהורה את שתי ולא תמנעי שתהיי נקיה הה"ד הנקי ממי וגו'. ואת כי שטית אין לי אלא כדרכה שלא כדרכה מנין ת"ל וכי נטמאת. ויתן איש בך את שכבתו

להביא

יד יוסף לו שהש"ר פ' ששים המה מלכות : לז סוטה ט' : לח שם י"ז : לט חולין פ"ט. ב"ר פ' מ"ג : מ סוטה ט"ו : מא סוטה ט"ז ותוספ' פ"א. ספרי ס"ז : מב שם י"ד ספרי ס"ו : מג ספרי וזוטא סוטה בילקוט. תנחומא ס' וסם לר' יצחק ממ"ש כהן : מד בספרי ובגי' שמררין והוא הנכון : מה סוטה ח'. פרה פ"ד מ"ג. סנהדרין מ"ג : מו סוטה ל"ב. וס"ו דשבועות : מז סוטה ז'. סנהדרין ל"ג. שבועות ל"ז : מח יבמות ובבלי פ"ק דסוטה וספרי ס"ז : מט סוטה כ"ט : נ שאין במים בודקין אותה ע"ד איברים חס מודיעה לה הכהן :

מתנות כהונה

אלא ועבר לדיקים הוו ולפיכך יצאו מכללם : ואינם מכירים את אמותיהן כ"ה ג"כ במדרש חזית ונראה שיש לכל אחד ואחד נשים הרבה והבנים הנולדים בערבוביא הם ולכן אין מכירין אמותן : חשודות לנאף אף עם מי שאינה מיוחדת לו : מעולמים נעלמים : ה"ג שלא תתפרסם שלכן הרגו כדי שלא תתפרסם משום חלול השם שלא ימצא בעל דין מקום לומר הרי שהמצרי זה בעל באשה זו וילמוד סתום מן המפורש שאף בכולן נעשה כן ולכן מצא מרע"ה מקום כשר להרגו : ה"ג כיון שראו כן כו' : השקתהו היא השקתה את הנואף : אמרה תורה הבא עפר גרסינן : עפר כיסוי לא מנה גרסי' : בילקוט דף כ"ה ליש ע"ג גרס לפי שהוא נברא כו'. ופי' הבועל כי טבע הזכר קשה וחזק בתולדות וטבע אדם הראשון הנברא מן העפר והיא נוצרה ממנו מאחת מצלעותיו ותולדות המים נעברת בהן לפיכך הן חלושי כח ומעודני בשר ודם הנדה והזיבה מצוי בה מכח לחה הלבנה שטבעה בהן ובירושלמי יש גירס' אחרת והביא הילקוט גם היא אבל כאן אין צורך להגיה : כברייתה כאשר כברייתה : יש שם. עפר תחוח יביא ואם אין שם עפר תחוח יביא ממקום אחר ויניחם בקרקע המשכן ויטלנו משם והכי איתא בהדיא בפ' היה מביא : תני ג' צריכים שיראו ירושלמי בפ' היה מביא : לא דיו. בתמיה ופי' יהיה טוב מרבו : אני פורע. לשון תימה בזיון הוא לי : אם חס המקום. שהרי חס עליה שלא תמות במים המאררים : יהיו כל מעשיה גרסי'. ופי' מעשה של מנחה : ת"ל היא מיותר. הוא לרבות שהיא כשרה מכל מקום : ה"ג מגיד הכתוב שאין כו' : ומבערין לשון ביעור. בספרי גרסי' ומרעדין ובילקוט גרסי' ומערערין : כנגד רמ"ח וכנגד רמ"ח. המאררים נמסרים שלו ב' פעמים רמ"ח : אין משביעין כו'. אותה קדייק וכן בכל אלו כתיב בכל אחת מהם מיעוט : מסגירין ומחליטין. המצורע : בלשונה באותה לשון שהיא שומעת ודייק מאל האשה והיא דעת רבי יאשיה אבל לדעת ר' ישמעאל יליף לה מדכתיב ואמרה האשה אמן אמן אם אינה שומעת כיצד היא אומרת אמן כדאי' בספרי : היין ט'. סבות מביא לידי זנות וכן שחוק וילדות ואין הנגאי כל כך גדול ולכן תודה : ונשטפו פי' שלא היו מודים ושוטים : בכתובים הראשונים וכו'. פירש"י פ"ק דסוטה בדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים כגון הגדה זו של אשר חכמים יגידו ומי הם ראובן ויהודה : להוציא דרך איברים גרסי' : לחלחל מרעיד ומקלקל

עץ יוסף

הנולדים אחר המבול שאז התחיל עולם חדש. ועיין מת"כ : ששים משפחות מקובל היה להם ככה. ונקראו שיודעות את אביהם בשם מלכות שעכ"פ הם בנות מלכות. והפלגשי מכירים את אביהם בשם פלגשים החשודות אף עם מי שאינה מיוחדת לו : מעולמים נעלמים : אשר בשר חמורים ומגדלים בתאוות רעות למאד כחמור שהוא גם החומר למאד : שלא תתפרסם הדבר פי' שלכן הרגו כדי שלא תתפרסם משום חילול השם שלא ימצא בעל דין מקום לומר הרי במצרי זה שלא באשה זו וילמוד סתום מן המפורש שאף בכולן נעשה כן. ולכן מצא מרע"ה מקום כשר להרגו (מת"כ) : אבל ישראל הבו כו'. אחז הכתוב הזה דוגמא הכתוב ראוה בנות ויאשרוה שכולם שבחו אותם. ח"ש הבו לה' משפחות עמים. שאתם בעצמיכם תתנו תודה על משפחות ישראל שהם טהורים. ולכן אחז בכאן בשם משפחה להורות על היחוס : בניו של אלהים הן. כלו' אנשים אלהיים מבזים כל עניני עולם הזה ותאוותיו. רק דבקים בה' תמיד : זכתה יוצא כו' לפי שמבזין אותה עד מאד על כן אם היא טהורה זוכה לכל טוב. ואם לאו הוא להיפך : ואין ממנו הנאה ואין זה קיבול שכר. אבל כאן יש הנאה. בסוטה לתת שלום ושלא ירבה ממזרים בישראל אם זוכה היא. ואם נקתה ונזרעה זרע ומבטלת לעז מעל בניה (רש"י) : לפי שהאדם נברא מן העפר. פירוש הבועל. כי טבע הזכר קשה וחזק בתולדתו מטבע אדה"ר הנברא מן העפר. והיא נוצרה ממנו מאחת מצלעותיו שתולדות המים נעברת בהן (מת"כ) : כברייתה פירוש כמאמר כברייתה : (יג) ומן העפר אשר יהיה יכול כו'. פרש"י אי לא הוי כתיב בקרקע יכול יתקן מבחוץ ויכנים ר"ל יזמין עפר מבחוץ ויכנים בהיכל והיו בכניסתו : ת"ל בקרקע פי' בקרקעיתו : אי בקרקע המשכן יכול כו'. פרש"י אי בקרקע ולא כתיב אשר יהיה. יכול לא מצא שם עפר תיחוח יחפור שם בדקר : ת"ל אשר יהיה. פי' מדלא כתיב ומקרקע המשכן יקח ש"מ לא הקפיד אלא שיהיה מונח בקרקעית המשכן שעה אחת : הא כיצד יש שם כו'. פי' יש שם עפר תיחוח הבא משם. אין שם תן שם על הקרקע ותחזור ותיטלו משם ותתנו לתוך המים : תני ג' צריכין שיראו. פי' שלשה דברים בתורה שיעורן בכדי שיראו. עפר סוטה מדלא כתיב ונתן במים אלא כתיב אל המים שצריך שיתן שיעור שיהא נראה ויכר על פני המים. ואפר פרה נמי"ל לה בג"ש מן עפר סוטה. ורוק יבמה דכתיב לעיני הזקנים וירקה. רוק הנראה לעיני הזקנים : אף דם ציפור ששוחטו אל כלי חרס על מים חיים וצריך שלא יתן מים אלא כשיעור שיהא הדם של ציפור ניכר בהם : מקום שמעמידה בתחלה שם מעמידה בסוף. שהיו מסיעין אותה ממקום למקום כדי ליגעה ותודה שלא יצטרכו למחוק את השם. וקאמר דבמקום שמעמידה בתחלה היינו בשער ניקנור שם היו מחזירין אותה דכתיב לפני ה'. ולפני ה' הוא שער ניקנור כמו שדרשו לעיל : לא דיו בתמיה ופי' יהיה טוב מרבו : שלא יאמר הכהן אני פורע. בתמיה. בזיון הוא : כדי שתחזור בה. פי' כדי שתודה ולא תמחה השם. וזהו הק"ו : אם חס המקום שהרי חס עליה שלא תמות במים המאררים : יהיו כל מעשיה. פי' המעשה של המנחה : ת"ל הוא הוא מיותר לרבות שהיא כשרה מ"מ (מת"כ) : שאין המים נהפכין להיות מרים אלא בידי כהן. שהרי מים קדושים הם מן הכיור ואף קורא אותם מי המרים. אלא ביד כהן נהפכין להיות מרים : ומבערין לשון ביעור. ובילקוט גרסינן ומערערין. ובספרי גרס ומרעדים. והוא מלשון חיל ורעדה : (יד) ואמר אל האשה בלשונה. פי' באיזה לשון שהיא שומעת ומבינה. דאל האשה משמע דברים הנכנסין בלב האשה שתהא מכרת הלשון (רש"י) : מלמד שפותח לה בזכות. דה"ל למימר אם שכב הנקי וממילא נשמע ג"כ הדיוק הא אם לא שכב הנקי אלא שבדיני נפשות פותחין תחלה בזכות : הרבה ילדות עושה. וגורם לנערה ילדה שתבא לידי קלקול ושמא זמת הדבר אל תביאי עצמך לידי מיתה משונה כזו : הרבה קדמוך ונשטפו. שקלקלו ולא הודו ונענשו כמו דור המבול שקלקלו בזמה ונשטפו מן העולם : בכתובים הראשונים בדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים כגון הגדה זו דאשר חכמים יגידו ויודו על חטאם ולא כחדו מאבותיהם עונם. כגון ראובן הודה על מעשה בלהה. יהודה על מעשה תמר (רש"י) : שאינן כדאי לשומען. אינם ראויים לה שאומר לפניה דברי הודאות לדיקים הראשונים אלא כדי שתודה על קלקולה כדאמרי' לקמן שראובן ויהודה הודו ולא בושו (רש"י) : (טו) לפי שמצינו שריבה הכתוב כו'. כדאי' לקמן סי' ל"ג ובסוטה דף כ"ד דבר אל בני ישראל ואמרת עליהם לרבות ארוסה ושומרת יבם לקינוי : ת"ל תחת אישך. כאן יליף מקרא תחת אישך וכר' יוחנן ור' יאשיה בסוטה דף כ"ד ולקמן סי' ל"ב למד מקרא תחת אישה ונסמכה כמו שלמד במשנה סוטה דף כ"ג ע"ש : להוציא דרך איברים עיין לעיל סי' ו' : ואין מזיקו כיון שהבשר הוא שלם ויפה אין מזיק לו הסם : לחלחל לנקב הבשר כשיתן עד אצל הגוף מחמת לחלוחית המכה מלא מן את מינו ומשר : שתי ולא תמנע ולא יזיקו לך מים המרים : ת"ל וכי נטמאת דכתיב משכבי אשה וקיי"ל בסנהדרין דף נ"ד מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה. פרש"י שתי משכבות יש באשה שאין זה לזה לחייב בכל עריות כדרכה ושלא

כדרכה

נא להביא את הסרים. מבלעדי אישך להביא את אשת הסרים על הכל היה מתנה עמה: (טז) והשביע הכהן את האשה כשבועת האלה. נב א״ר זירא בש״ר ב׳ שבועות האמורות בסוטה למה אחת קודם שנמחקה מגלה ואחת לאחר שנמחקה מגלה לפי שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ורבנן אמרין אחת שבועה שיש עמה אלה ואחת שבוע׳ שאין עמה אלה כיצד היא שבועה שיש עמה אלה באומר לה משביעני עליך שלא נטמאת ואם נטמאת יבאו בה, ואמר הכהן לאשה נג פרט לחרשת. יתן ה׳ אותך נד אוי להם לרשעים שעושים מדת רחמים אכזריות בכ״מ שנא׳ ביו״ד ה״א מדת רחמים שנא׳ (שמות לד) ה׳ ה׳ אל רחום וחנון וכאן מדת אכזריות. לאלה ולשבועה יכול עצמה של אשה לאלה ולשבועה אמר בתוך עמך לומר שיהיו הכל נשבעות בך ולוטות זו את זו ואומרות אם עשית הפין זה יהא סופך כסופה של פלונית: (יז) בתת ה׳ את ירכך נופלת ואת בטנך צבה. נה תני הרי הוא אומר בסוטה בתת השם את ירכך נופלת ואת בטנך צבה. ממקום שהתחילה בעבירה משם התחילה הפורענות ירך התחילה בעבירה ואח״כ בטן לפיכך תתקלל ירך תחלה, ואח״כ בטן ושאר הגוף לא פלט שנא׳ והיתה האשה לאלה בקרב עמה. נו וכן את מוצא באנשי דור המבול אדם התחיל בעבירה תחלה שנא׳ (בראשית ו) וירא ה׳ כי רבה רעת האדם בארץ לקו תחלה ושאר לא פלטו שנא׳ (שם ז) וימח את כל היקום וגו׳. קטני סדום התחילו בעבירה תחלה (שם יט) אנשי סדום נסבו וגו׳ אף הם לקו תחלה ושאר לא פלטו שנא׳ (שם) ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים. פרעה התחיל בעבירה תחלה שנא׳ (שמות א) ויצו פרעה לכל עמו ויאמר אל עמו הבה הוא לקה תחלה והשאר לא פלטו שנא׳ (שם יח) ובך ובעמך. מרגלים הם התחילו בעבירה תחלה שנא׳ (במדבר יג) ויוציאו דבת הארץ אף הם לקו תחלה ושאר לא פלטו שנא׳ (שם יד) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ ואומר (שם) אני ה׳ דברתי אם לא זאת אעשה. שכיני ארץ ישראל הם התחילו בעבירה תחלה שנא׳ (ירמיה יב) כה אמר ה׳ על כל שכני אף הם לקו תחלה שנא׳ (שם) לכן כה אמר ה׳ וגו׳ הנני נותשם מעל אדמתם. נביאי ישראל הם התחילו בעבירה תחלה שנאמר (שם כג) כי מאת נביאי ירושלים יצאה חנופה לכל הארץ אף הם לקו תחלה ושאר לא פלטו שנא׳ (שם) ולקח מהם קללה: (יח) ובאו המים המאררים האלה במעיך. אין לי אלא במעיך ומנין אף בכל אבר ואבר ובכל שערה ושערה ת״ל ובאו ובאו אף בכל אבר ואבר ובכל שערה ושערה. לצבות בטן ולנפל ירך ר״נ אומר נז מנין כשם שהמים בודקין את האשה כך בודקין את האיש הנואף ת״ל לצבות בטן ולנפל ירך. ואמרה האשה ולא אלמת. אמן אמן על השבועה אמן על האלה אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אמן לשעבר אמן לע״ל נח אמן שלא נטמאתי מן האירוסין אמן שלא נטמאתי מן הנשואין. וכתב את האלות האלה ולמה מים ממקום שבאת ועפר ממקום שהיא הולכת. וכתב לפני מי שהיא עתידה ליתן דין וחשבון. את האלות נט יכול כל האלות שבתורה היה כותב ת״ל האלה. הכהן פסל הכתוב בישראל. בספר ולא בנייר: (יט) ומחה אל מי. ר׳ זכריה חתניה דר׳ לוי משתעי הדין עובדא. ס דר״מ הוה יליף דריש בכנישתא בכל ערובת שובה והות תמן הדא איתתא יליפה שמעת קליה. חד זמן איעני דרשא אזלת בעייה מיעל לביתה ואשכחת בוצינא טיפי. א״ל בעלה הן הוית אמרה ליה הוינא שמעת קליה דדרושה. א״ל כך וכך לא הוי אתתא עללת להכא עד זמן דהיא אזלא רקקה באפוי דדרושה. צפה ר״מ ברוה״ק ועבד גרמיה חשש עייניה. אמר כל איתתא דחכמה מלחיש לעיינא תיתי תלחוש. אמרין לה מגירתא הא ענתיך תיעולין לבייתיה עבדי גרמיך לחשה ואת רקקה גו עייניה. אתת לגביה אמר לה חכמת אנת מלחיש לעיינא. מן אימתיה עלה אמרת ליה לא. א״ל ורוקית בגוה ז׳ זמנין והוא טב לה. מן דרוקת א״ל אזלין אמרין לבעליך חד זמן אמרת לי והא דרוקית ז׳ זמנין. אמרין ליה תלמידוי ר׳ כך מבזים ד״ת אילו אמרת לן לא הוינן מייתין ליה ומלקין ליה ספסלא ומרעיין ליה לאינתתיה. א״ל לא יהא כבוד מאיר גדול מכבוד קונו ומה אם שם הקדוש שנכתב בקדושה אמר הכתוב שימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו וכבוד מאיר לא כ״ש: (כ) אל מי המרים. סא אמר אבוה דשמואל צריך ליתן מר לתוך המים שנא׳ מי המרים שמרים כבר. והשקה את האשה וגו׳ תני סב היה משקה ואח״כ מקריב את מנחתה שנא׳ והשקה את האשה וגו׳ ואח״כ ולקח הכהן וגו׳. ובאו בה המים המאררים למרים תני סג כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו שנא׳ ובאו ובאו דברי ר״ע סד וכן היה דורש ר״ע ששה קראי כתיב באו ובאו באו ובאו חד לצואה

דידיה

יד יוסף נא וכ״ה בספרי: נב סוטה י״ח: נג ספרי זוטא הובא בילקוט. סוטה כ״ז: נד זוהר ס״ז: נה סוטה ח׳. ירוש׳ פ״ק דסוטה ספרי ס״ז. ב״ר פ״נ. תוספ׳ סוטה. מכילתא ותנחומא בשלח. ילקוט וירא: נו תוס׳ סוף פ״ד דסוטה: נז סוטה כ״ח וספרי ס״ז. נח יונתן במדבר ה׳ פ׳ כ״ב: נט ספרי וש״ס י״ז: ס ירוש׳ פ״ק דסוטה. ויק״ר פ״ט. דב״ר פ״ה: סא סוטה כ׳: סב כרבנן שם י״ט: סג סוטה כ״ז: סד סוטה כ״ח:

מתנות כהונה

ומקלקל הבשר או הוא לשון חלל כלומר מחקה הבשר ומפיל בה נקבים: **הסרים** פירש״י פ׳ ארוסה וסריס בר שכיבה הוא ואע״ג דלאו בר זריעה הוא · **ולפי שאין** מוקדם וכו׳. כלומר אע״ג ששתי השבועות נכתבו קודם שנמחקה המגילה כדמתקיף רבה פרק היה נוטל אין מוקדם וכו׳ וכאילו האחת כתובה אחר שנמחקה · **משביעני** כו׳. שתאמר אמן שלא נטמא׳ כאשה אחרת ואם נטמאת יבואו בך המים דקיימא שבועה אאשה שלא נטמאת ואלה אבועל כפירש״י וכאילו אמר ואם נטמאת משביעני שיבאו בה: **יכול** עצמה וכו׳. שיתקיימו בה השבועה והאלה ת״ל לצבות בטן מיתורא קא יליף ליה כדאיתא פ׳ כשם וכן פירש״י בסדר זה: **מאיש** זה. שנחשדה עליו: ה״ג בירושלמי כרך היה מביא שהיא הולכת וכתב לפני מי שהוא עתידה ליתן דין וחשבון: ה״ג בירושלמי פ״ק דסוטה משתעי הדין עובדא דר׳ מאיר היה יליף דריש בכנישתא בכל ערובה שובה וכו׳ כי׳ היה מספר זה מעשה דר״מ היה רגיל שהיה דורש בבה״כ של עיר אחת בכל ערב שבת ועוד עיין מעשה זה בויקרא רבה פ״ט ושם פירשתיו וכן לקמן פ׳ שופטים: **חדא** איתתא גרסי׳: ה״ג שמעת קליה: **איעני** דרשה. נמשך הדרשה: ה״ג **בעי ה** מיעל מיטפי. לא הוי אתתא עללה להכא עד זמן דהיא אזלה רקקה באפוי דדרושה: **גרמיה** כל אתתא. עבדי גרמיך. חכמת אנת גרסי׳: **מן** אומתיה. מן אימתו שמתיראה מפניו כי נגועה היתה: **ספסלה** וכו׳. פי׳ היינו כופתין אותו על העמוד ומלקין אותו: **ומרעיין** ומרצין ומפייסין ט׳: **אל** מי המרים גרסי׳: ה״ג **ובאו** ובאו דברי ר״ע ועיין כל זה פ׳ כשם: **ששה קראי** וכו׳. פי׳ דכתיב ג׳

פעמים

עץ יוסף

כדרכה. וא״כ שלא כדרכה הוי נמי סומאה: **להביא את הסרים** לקינוי שמקנא לה ממנו אע״ג דלאו בר זריעה הוא מ״מ בר שכיבה הוא: **להביא אשת הסרים**. אע״ג דלאו בר זריעה הוא מ״מ בר שכיבה הוא. ומבלעדי אישך למוקדם שכיבת בעל לבועל הוא דאתא וסריס בר שכיבה הוא. ובסריס חמה קאמר דמותר לקיימה. ולא בסריס אדם שאסור לקיימה משום לא יבא פצוע דכא (רש״י סוטה דף כ״ו ע״א ד״ה קמ״ל) ועיין בתוס׳ שם ובתוי״ט. אבל בסוטה דף כ״ד במשנה פירש״י אשת סריס כגון שנסתרה לאחר שנשאת וקדמה שכיבת בעל לבועל עכ״ל וצ״ע: **על הכל** היה מתנה עמה. פי׳ אפי׳ אם הבועל הוא סריס (ז״א). ונראה שע״ש הוא שם וכאן וצ״ל על כל עריות היה מתנה עמה. וכן אי׳ במשנה סוטה דף כ״ד ע״א אשת סריס שותה. פי׳ כל עריות מקנין ועי׳ בגמרא וברש״י שם. ואף גירסתנו יש לפרש כן: (טז) **לפי שאין** מוקדם כו׳. כלו׳ אע״ג ששתי השבועות נכתבו קודם שנמחקה המגלה אין מוקדם כו׳ וכאילו אחת כתובה אחר שנמחקה (מת״כ). **שיש עמה אלה** דכתיב בהדא מינייהו בשבועת האלה · **משביעני עליך** בשם ומזכיר את השם: **שלא נטמאת** ואם נטמאת יבואו בך. כצ״ל. ופרש״י משביעני עליך שיהא אמת מה שאמרת בפנינו שלא נטמאת יבואו בך המים. דקיימא שבועה אאשה שלא נטמאת ואלה אבועל · **ואמר הכהן** לאשה פרט לחרשת. ספרי זוטא הובא בילקוט וכתבו הרמב״ם פ״ב ה״ג. ובש״ס לא נתבאר זה רק דאתיא מכלל דאמרינן שם דף כ״ז מקיש אשה לאיש וכיון דנתחרש הוא אינה שותה דבעינן והביא האיש וגו׳ ה״נ נתחרשה היא: **מדת אכזריות** כי גם מדה״ר מסכים להענישה שלא כדרך העולם: **יכול עצמה** כל אשה כו׳. שיתקיימו בה השבועה והאלה: **ואומרות אם** עשית הפך. כצ״ל: **יהא סופך** כסופו כו׳. וכן כרש״י סדר זה יתן ה׳ אותך לאלה יהיו הכל מקללין בך יבואך כדרך שבא לפלונית. ולשבועה שיהיו הכל נשבעין בך לא יארע לי כדרך שאירע לפלונית (יז) ירך התחילה בעבירה. פרש״י כדרך חשיבה שכך נהגה תחלה בקירוב בשר: **לפיכך תתקלל** הירך תחלה. והקללה היא תחלת הפורענות. ומיהו כי בדקי מיא כי אורחייהו בדקי שבתחלה נכנסו תחלה ומקלקלות אותן ואח״כ נופלות לירך. ועיין סוטה דף ט׳ בגמרא וברש״י: **שנא׳ והיתה** האשה לאלה בתוך עמך. צ״ל **בקרב** עמך. ובתוספתא ליתא זה. ובספרי אי׳ אחר חברים מנין ת״ל ובאו בה. **וכ״ה** בילקוט. ועיין לקמן: **וימח את** כל היקום. אחר על פני האדמה מאדם ועד בהמה. בריפא אדם ואח״כ בהמה: **אנשי סדום** נסבו על הבית מנער ועד זקן · **הכו בסנורים** מקטן ועד גדול. הרי שהקטנים שהתחילו תחלה בעבירה לקו תחלה: **אם לא** זאת אעשה. לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי במדבר הזה יתמו ושם ימותו. הרי שגם השאר לא פלטו: **שכיני א״י** כו׳ אף הם לקו תחלה שנא׳ הנני נותשם מעל אדמתם. כצ״ל והוא סוף פסוק של כה אמר ה׳ על כל שכיני הרעים: (יח) **ת״ל** ובאו ובאו אף בכל אבר כו׳. וכ״ה בילקוט בשם ספרי זוטא. ובגמ׳ בסוטה דף כ״ח דרבינן להני ובאו כולהו לדרשא ע״ש. ואפשר דצ״ל כאן ת״ל ובאו בה בכל אבר כו׳: **ת״ל לצבות** בטן ולנפל ירך. ובסוטה דף כ״ח ובספרי מפיימים אי אינו אלא בטנה וירכה של נבעלת. כשהוא אומר וצבתה בטנה ונפלה ירכה הרי בטנה וירכה של נבעלת אמור. הא מה ת״ל לצבות בטן לנפיל ירך זה בטנו וירכו של בועל: **ולא אילמת** סוטה דף כ״ז: **אמן על השבועה**. ר״ל שאמרה אמן שלא נטמאתי היינו קבלת השבועה. וה׳ **על האלה** היינו שאמרה אם נטמאתי יבואו בי כמו שמשביעה שבועה שלא נטמאת ואם נטמאת יבואו בך. כך אומרת אמן על השבועה ואמן על האלה: **אמן לע״ל** שאם תטמא לאחר זה מים מעוררים אותה וחוזרין לתוך גרונה כאדם הנחנק ע״י משקה נראה כעושה ערער: **מן האירוסין** ע״י גלגול שבועה דהיה מגלגל עליה זנות של אירוסין ואע״פ שלא היה בו קינוי מכאן לגלגול שבועה מן התורה: **וכתב את** האלות האלה. ולמה מים ועפר וכתב. מים ממקום שבאת. ועפר למקום שהיא הולכת. וכתב לפני מי שהיא עתידה ליתן דין וחשבון. כצ״ל. וכ״ה בירוש׳ פרק היה נוטל. **ופי׳** ולמה מים ועפר דהוה אפשר לבודקה בלאו הכי ע״י השבועה לחוד (יפ״מ). ודריש מים ממקום שבאת פי׳ שבאת מטיפה סרוחה. ועפר למקום שהיא הולכת למקום עפר רימה ותולעה. **ולפני** מי כו׳ שהקב״ה חושב וכותב הכל: **יכול כל** האלות שבתורה היה כותב. פי׳ אילו כתיב וכתב את האלות ה״א כל אלות שבתורה. ת״ל האלה שאינו כותב רק האלות שבפרשה זו: **הכהן פסל הכתוב בישראל**. אם נעשה ע״י ישראל: **בספר ולא בנייר** פי׳ בספר בקלף: (יט) ר׳ זכריה כו׳ משתעי הדין עובדא. היה מספר זה המעשה כדי שיבין האדם בלבו כמה גדול השלום עד שלא יחוש האדם על בזיון בשביל זה: **דר׳ מאיר** הוי יליף כו׳. דר״מ היה רגיל שהיה דורש בבית הכנסת בכל ערב שבת. והיה שם אשה אחת רגילה לשמוע קולו. פעם אחת שהה בדרשתו. הלכה ורצתה ליכנס לביתה. ומצאה נרות כבוים. אמר לה בעלה אנה היית. אמרה לו הייתי שומעת קול הדרשן. אמר לה כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף שאין האשה הזאת נכנסת לביתה עד שתלך ותרקק בפני הדרשן: **וצפה ר״מ** כו׳ ראה ר״מ הדבר ברוח הקודש ועשה עצמו חולה בעיניו. אמר כל אשה שיודעת ללחוש לעינים תבא ותלחש: **אמרין לה** מגירתא כו׳. אמרו לה השכינות הרי השעה שתבא לביתך עשי עצמך לוחשת לו ואת רוקקת תוך עיניו: **אתת לגביה** כו׳ כשבאת אצלו אמר לה יודעת את ללחוש לעין. ומאימתו עליה אמרה לו שאינה יודעת אמר לה מ״מ רקקי בו ז׳ פעמים והוא טוב לה לעין. אחר שרקקה אמר לה לכי אמרי לבעלך פעם אחת אמרת לי ואני רקקתי שבעה פעמים: **אמרין ליה** תלמידיו כו׳. אמרו לו תלמידיו כך מבזין דברי תורה אילו אמרת לנו לא היינו שולחין ומביאים אותו ומלקין אותו על הספסל ומרצין ומפייסין אותו לאשתו. **ולא יהא** כבוד מאיר ככבוד קונו שאם היה מחלה עלבונו מ״מ היה נוטר השנאה בלבו על אשר הביאתו לידי מלקות: **בשביל** להטיל שלום. דליכא למימר כדי ליפרע מסוטה שהרי כשמודית שזינתה אינה שותה (יפ״מ): (כ) **צריך** ליתן מר לתוך המים. לענה או שאר דבר מר. וזה ג״כ שאמר לעיל סי׳ י״ג שאין המים נהפכין להיות מרים אלא בידו של כהן. והיינו ע״י דבר מר: **ואח״כ ולקח הכהן** מיד האשה את מנחת הקנאות והניף וגו׳: **ששה קראי** כתיב באו ובאו באו ובאו חד לצואה. כצ״ל. שר״ע וי״ו יתירא דריש כדמסיק בסוטה דף כ״ח ע״א. הילכך לרבי עקיבא שיתא קראי כתיבי. שלשה ובאו כתובים שם. חד ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן. וחד והשקה את האשה את מי המרים המאררים ובאו בה המים וגו׳. וחד והשקה את המים וגו׳ ובאו בה המים וגו׳. ובכולם כתיב וי״ו יתירא הרי בית דבכל אחת היה צריך לכתוב באו וכתיב ובאו. הרי שלשה באו ושלשה וי״ו הרי ששה: **חד לצואה דידיה** ר״ל קרא דוהשקה את האשה **את מי המרים המאררים** ובאו בה המים

שפה

דידיה וחד לצואה דידה. חד לעשיה דידיה וחד לעשיה דידה. חד לבדיקה דידיה וחד לבדיקה דידה. המים המאררים למרים מה ת"ל למרים אלא שהיו עושים בה מיני פורעניות משונים היתה מלובנת עושין אותה שחורה מאדמת עושין אותה ירוקה וסרח פיה ותפח צוארה יהא בשרה נישל תהא זבה תהא מתעטשת תהא מתפרקת איברים: (כא) ולקח הכהן ביד האשה סה ולא מיד שלוחה. מיד האשה א"ל ר"א לר' יאשיה סו מנין למנחת סוטה שטעונה תנופה בבעלים א"ל אתיא יד יד משלמים כתיב הכא ולקח הכהן מיד האשה וכתיב התם (ויקרא ז) ידיו תביאנה את אשי ה' מה כאן כהן אף להלן כהן ומה להלן בעלים אף כאן בעלים הא כיצד כהן מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף. את מנחת הקנאות מגיד שמביאה מנחה אחת לשם שתי קנאות. והניף את המנחה לפני ה' במזרח סז שבכ"מ שנאמר לפני ה' הוא במזרח עד שיפרט לך הכתוב. והקריב אותה אל המזבח סח לימד על מנחת סוטה שטעונה תנופה והגשה. וקמץ הכהן מן המנחה וגו' סט מן המנחה המחוברת שלא תהא מונחת בתוך ב' כלים. וקמץ והקטיר המזבחה מן הקטרת שאנו עתידין לרבות. כיצד מקטירה מולחו ונותנו על גבי אישים דכתיב וכל קרבן מנחתך וגו': (כב) ואחר ישקה את האשה את המים. מה ת"ל והלא כבר נאמר והשקה את האשה אלא להביא את שרשומו ניכר. והשקה את האשה למה נאמר לומר לך שאם נמחקה מגלה ואמרה איני שותה היה ר"א אומר מכין אותה ברחבו של סיף ומערערים אותה ומשקים אותה על כרחה. והיתה אם נטמאה בין כדרכה בין שלא כדרכה. ותמעל מעל באישה מגיד הכתוב שמעילת הבעל גורם לפי שמצינו טומאה בשאר עריות יכול אם נטמאת באחת מהן שהמים יבדקו אותה ת"ל ותמעל מעל באישה שמעילת בעלה גורמת לה שתבדק. ובאו בה המים וגו' מלמד שהם מתחלחלים בכל איבריה. וצבתה בטנה וגו' כתוב אחד אומר בתת ה' את ירכך וגו' הקדים ירך לבטן. וכתוב א' אומר וצבתה בטנה ונפלה ירכה הקדים בטן לירך. רבנן אמרי כי לייט ירך והדר בטן לייט ע כשם שהתחילה בעבירה תחלה. מיא כי בדקי כארחייהו בדקי. איתיבין בקללה נמי כתיב לצבות בטן ולנפל ירך לא תברא ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך שלא להוציא לעז על מים המרים. והיתה האשה לאלה בקרב עמה שתהא מפורסמת לכל: (כג) תני היה ר"מ אומר עא מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדים לו שנא' (ישעיה כז) בסאסאה בשלחה תריבנה. אין לי אלא דבר שהוא סאה מנין למודד בתרקב וחצי תרקב קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא מנין שנא' (שם ט) כי כל סאון סואן ברעש. ריבה כאן סאות הרבה. אין לי אלא דבר הבא במדה מנין שאפילו פרוטות מצטרפות לחשבון גדול ת"ל (קהלת ז) אחת לאחת למצוא חשבון. בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה שחייבין עליה מיתה בידי שמים מת שורו אבדה תרנגולתו אבדה צלוחיתו נכשל באצבעו החשבון מתמצה עב אחת מתארעה לאחת והחשבון מתמצה. כמה הוא מיצוי חשבון עד א'. וכן את מוצא בסוטה שבמדה שמדדה בה מודדין לה היא עמדה לפניו כדי שתהא נאה בעיניו לפיכך כהן מעמידה לפני הכל להראות את קלונה שנא' והעמיד הכהן את האשה לפני ה' זה שער נקנור. היא פרסה סודרין נאין על ראשה לפיכך כהן נוטל כפה מעל ראשה ונותנה תחת כפות רגליה. היא קשטה לו פניה לפיכך פניה מוריקות. היא כיחלה לו עיניה לפיכך עיניה בולטות. היא קילעה לו שערה לפיכך כהן סותר את שערה. היא הראית לו באצבעותיה לפיכך צפרניה נושרות. היא חגרה לו בצלצול לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושר למעלה מדדיה. היא פשטה לו ירכה לפיכך ירכה נופלת. היא קבלתיה על כריסה לפיכך בטנה צבה. היא האכילתו מעדני עולם עג לפיכך קרבנה מאכל בהמה. היא השקתו יין משובח בכוסות משובחות לפיכך כהן משקה מים המרים במקידה של חרס. היא עשתה בסתר יושב בסתר עליון שם בה פנים שנא' (איוב כד) ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים. ד"א היא עשתה בסתר המקום פירסמה בגלוי שנא' (משלי כו) תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל. עד אנשי דור המבול לא נתגאו לפני המקום אלא מתוך טובה שהשפיע עליהם שנא' (איוב כא) בתיהם שלום מפחד וגו' שורו עבר וגו' ישלחו כצאן עויליהם וגו' ישאו בתוף וכנור וגו' יבלו בטוב ימיהם וגו' היא גרמה להם ויאמרו לאל סור ממנו וגו' מה שדי כי נעבדנו וגו'. אמרו דור המבול הואיל ואין לו עלינו טרחות אלא שני טיפות של גשמים הללו אין אנו צריכין יש לנו מעיינות ונחלים שאנו מסתפקין מהם מים בין בימות החמה בין בימות הגשמים שנא' (בראשית ב) ואד יעלה מן הארץ וגו'. א"ל הקב"ה בטובה שהטבתי לכם בה אתם מתגאים לפני בה אני נפרע מכם שנא' (שם ז) ביום הזה נבקעו וגו' וימח את כל היקום וגו'. רבי

יוסי

יד יוסף סה ספרי ס"ז: סו סוטה י"ט: סז מנחות ס"א: סח פ"כ ויקרא ס' י"א: סט מנחות כ"ב. ס"כ לו פ"ב. לקמן סי' פ"ט: ע ב"ל פ"נ סי' י"א: עא סוטה ח'. שוח"ט מזמור פ"א. ירוש' פ"ק דסוטה. סנהדרין ס' י"א. זוהר פנחס. תוס' סוטה ריש פ"ג: עב המעריך מפרש לשון ריעות כלו' מתארעות ופירושו שולם יפה לפי הגירסא שלפנינו. אבל לפי גירסת הערוך הגרים ד"א צריכין לפרש כמו שכתבתי בשם סופ"מ: עג ת"י במדבר פ"ב פסוק פ"ו ולהלן: עד תנחומא ומכילתא בשלח:

מתנות כהונה

פעמים ובאו והוי מלי למכתב באו הרי שלשה ווין נדרשת עד ג' הרי שמה: **תנופה בבעלים** גרסי' פי' בניית הכהן ידו תחת ידה כמו בכל התנופות ועיין כל זה בפ' היה מביא: **מנחה אחת** וכו'. דהל"ל מנחות מבעי ליה: **המחוברת** שתהא כל המנחה מחוברת בכלי אחד: **ושרשומו ניכר**. שלא נמחקה לגמרי מגילת סוטה במים אע"פ ישקה אותה: **שמצינו טומאה**. דכתיב טומאה גבי כל העריות: **שמעילת בעלה**. שזנתה תחתיו לאחר שקינא בה: **כי לייט**. כשמקלל הכהן: **מיא כי** כו'. המים כשהיו בודקין כדרך הליכתן בבטן מתחלה ואח"כ בירך: **לא תברא**. אינה סתירה שמודיע לה הכהן במבטן יתחיל תחלה שלא יתמרו אח"כ שלא היו בודקין כמאמר הכהן: **תומן** ועוכלא. משקולות קטנים ושיעורם בב"ב המוכר את הספינה כפרש"י בפ"ק דסוטה: **שאפי' פרוטות**. פירש"י אע"פ שלא נפרע ממנו פעם ראשונה ושנייה לא יוסרו לו עליה אלא מצרפין לו אותו לחשבון: פ"נ **החשבון** מתמצה אחת מתארעה לאחת והחשבון כו' והכי מוכח לקמן בקהלת ובילקוט קהלת: **מתמצה** למצוה דרש לשון מצוי פי' גמר וסוף: **אחת מתארעה** כו'. אחד מזדמן עד חבירו כלומר במה שנכשל או ניזק הוא נגד מה שנתחייב מיתה כי דם כדם יכפר ואם נאמר שטב על נכשל באצבעו לבדו מפייסב יוסר ובא לומר שהנכשל באצבעו אינו מתכפר לו אלא אם יזקף כאותו אצבע פעם שנים קודם שנתרפא ניקוף הראשון כדאיתא בפ"ק דחולין דם ניקוף מרגה כדם עולה ה"מ באצבע ימין וכניקוף שני ופירש"י ז"ל שבאצבע ימין ניקף בכח ובניקוף שני קודם שנתרפא הראשון ולפי זה אין צריך לדחוק דבר אחר וכן בירושלמי גרס ליה בפ"ק דסוטה: **שער ניקנור**. שהיה במזרח וכל מקום דכתיב לפני ה' הוא בד מזרחי: **כיפה** נעימה: **תחת** רגליה ה"ג פ"ק דסוטה: **באצבעותיה** רמזה לו שיבא אצלה: **צלצול** חגורה נאה: **חבל מצרי**. פי' בערוך חבל העשוי מנצרים של אילן ועיין לקמן: **שם בה פנים**. פירש"י שגלו שלו כד"א ושמתי את פני בגלוי הגוה: ה"ג פנים ישים

עץ יוסף

אתה לטמאה שהקב"ה גוזר שיטהר בה המים למרים. והעי"ז יתירים אתה לטהר דידיה שהקב"ה גוזר שיטמא בו בנואף המים למרים: **חד לעשיה דידיה** כו'. ר"ל דקרא והשקה את המים והיתה אם נטמאה וגו' עשיה. כאן הודיע הכתוב את ישראל דמגמיח להם שיבדקום המים. והעי"ז יתירה אתא לעשיה דידיה: **חד לבדיקה** כו'. בגמרא פי' חד לידיעה דידה וחד לידיעה דידיה. ופרש"י שקרא ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן להודיע לנו דבטן והדר ירך שלא להוציא לעז על המים ולפסר ליישב הגי' דכאן חד לבדיקה כו' שבודקין המים אותו תחלה הבטן והדר ירך. וחד לבדיקה דידה שבודקין אותה ג"כ תחלה בטנה והדר ירכה:

(כא) שטעונה תנופה בבעלים. שתהא האשה מניפה עם הכהן. דהא קרא בכהן להודיע כתיב ולקח הכהן מיד האשה וגו' (רש"י): **משלמים** שטעונה חזה ושוק והאימורין דשלמים: **ידיו תביאנה** בבעלים כתיב וגבי תנופה כתיב: **לשם שתי קנאות**. אם קינא לה מאחבים הרבה ונסתרה עמהם כדאי' בפ"ב דכריתות (ז"ר): **לפני ה' במזרח** עי' מנחות דף ס"א ע"א ותוס' שם: **שטעונה תנופה והגשה** תנופה מדכתיב והניף את המנחה לפני ה'. והגשה פי' שיגיש אותה לקרן מערבית דרומית כדתני' במנחות דף י"ט ע"ב: **המחוברת** שתהא כל המנחה מחוברת בכלי אחד: **מן הקטורת** שאנו עתידים לרבות. לקמן פ' צ סי' מ"ח הכי אי' והקטיר המנחה זו קמיצה הקומץ שקודמה אזכרה. פי' שנקראת מקודם אזכרה שעל ידו היא מכרת למעלה ע"ש: **(כב) ואחר** ישקה את האשה את המים מה ת"ל כו'. סדר המקראות כך הוא. וכתב ומחה והשקה והניף המנחה והקריב וקמץ והקטיר ואחר ישקה את האשה והדר כתיב השקאה ג' והשקה את המים והיתה אם נטמאה וקאמר המדרש ואחר ישקה את האשה מה"ל שהמדרש ס"ל כרבנן בסוטה דף י"ט דוהשקה קמא לגופא שהיה משקה ואח"כ מקריב כדאי' לעיל סי' כ'. לכן מקשה ואחר ישקה דכתיב אחר הקטרה למה נאמר. על זה מתרץ אלא להביא את שרשומו ניכר ר"ל שאם היה רשומו ניכר צריך לחזור ולמחוק עד שלא יהיה רשומו ניכר (רש"י). ואי' שם בגמרא דלרבנן אתא והשקה בתרא שאם נמחקה המגילה ואמרה איני שותה כו' מבקן אותה בעל כרחה. ולפ"ז צריך להיות כאן והשקה את המים למה נאמר לומר לך שאם נמחקה מגילה כו': **מערערין אותה** כלו' פותחין פיה שלא במוכרח ושופכין את המים לתוך גרונה (רש"י): **בין שלא כדרכה** דכתיב משכבי אשה. ופרש"י שני משכבות יש באשה פוין זה לזה לחייב בכל עריות כדרכה ושלא כדרכה: **שמעילת בעלה** שזנתה תחתיו לאחר שקינא בה: **שהם מתחלחלים** דייק מדכתיב את"ז ולצבתה בטנה וגו' למה כתיב תו ובאו בה. אלא ללמד שהם מחלחלים כו': **כי לייט** כשמקלל הכהן: **כשם שהתחילה בעבירה תחלה**. שהירך נהנה תחילה בקירוב בשר לפיכך לייט סירך תחלה (רש"י). ובעל מירי קרבן פירש שהתחילה בעבירה היינו שזנתה תולה דכל כבודה בת מלך פנימה: **מיא כי** בדקי כו'. המים כשהיו בודקין כדרך הליכתן בבטן תחלה ואח"כ בירך: **לא תברא** אינה סתירה שמודיע לה הכהן שמבטן יתחיל תחלה שלא יתמרו אח"כ שלא היו בודקין כמאמר הכהן: **(כג) בסאסאה** בשלחה תריבנה. פי' בתוך אומה שהם עומדת כשאתה משלחה לאבדון תריבנה: **דבר שהוא סאה** כלו' עבירה גדולה: **בתרקב** פרש"י חצי סאה. תרי וקב דהיינו ג' קבין: **תומן ועוכלא** תומן פי' חצי קב שהוא חצי רובע שמונה תרנוס אמני. ועוכלא הוא אחד מחמשה בקב והקב ששה ביצים. והוא ביצה וחומש דביצה. ועיין בבבא בתרא דף צ' (ערוך): **ריבה כאן סאות הרבה**. פי' דכל רעיה הוא ורבי כל מיני מדה. דאי סאה לחוד. כל למה לי. ופירושו כל סאון סואן שהקב"ה מודד לכל אחד כסאתו: **מנין שאפי'** פרוטות כו'. פי' אם לא נפרע ממנו פעם ראשונה ושניה לא יוסרו לו עליהם אלא מצרפין לו אותו לחשבון: **בנוהג שבעולם** אדם נכשל כו'. כלו' וכן לענין הטובה כל חוב גדול נפרע לפעמים מן האדם אחת לאחת וכן מצטרפין לענ"ש גדול שהיה חייב (קרבן העדה): **החשבון מתמצה** פי' ה' מצרף מיתת השור ואבדת התרנגולת והצלוחית ומכת האצבע. אע"פ שכל אחד בפני עצמו עונש קל. מ"מ נחשב הוא כאילו הוא עונש חמור שבמיתה נצרפם יחד לכפר על עונש המיתה כשנפרע כל חשבונו עד תמימו ולא ל"ח לו כלום: **אחת מתארעה** לאחת כו'. בירושלמי גרס ד"א אחת מתארעה לאחת כו'. ופי' ספ"מ שהקב"ה נפרע ממנו מעט מעט על עונותיו כדי שלא יצטרפו ויצטרך ליפרע ממנו בבת אחת. ופי' מתארעא לשון מערערין אותה שפירושו ענין סתירה ושיבור. והכוונה שהצרה האחת סותרת ומבטלת העבירה האחת עד שיתנקה מכולם: **מיצוי חשבון** עד אחת. פי' שהחשבון מדוקדק עד אחת כי חטא עבירה קלה לא יוותר ה' עליו. ותפי' נרה קנה לא תבא בחנם. אלא זה לעומת זה (יפ"מ): **שער נקנור** שהיה במזרח. וכ"מ דכתי' לפני ה' הוא בד מזרחי: **כפה** נעימה: **לפיכך פניה מוריקות** שאינה מספקת לבוא עד שפניה מוריקות: **בצלצול** חגורה נאה (מת"כ): **חבל מצרי** חבל העשוי מנצרים של אילן (ערוך): **שם בה פנים** שגלוי לפרע ממנה. וכמתי אני את פני (ויקרא כ') ונתתי פני (שם כ"ז) טוב לשון פונה אני מכל עסקי ועוסקי בכן: **שנא' תכסה** שנאה במשאון. פרש"י המכסה דבר הגלוי למקום במשאון בחנך שעשה מעשיו בחשך: **אנשי דור המבול** כמ"ש בה"ב מפרש בכל העונשין איך הם מדה במדה: **שלום מפחד** שלא היו מזיקין שולטים בהן: **שורו עבר** כו' פי' הפר מעבר את נקבתו ולא יפלט כלפי האחז: **ישלחו כצאן עויליהם** פולחים עולליהם לנפשם מבלי אומנים ומגדלים כלאן הזה שאין מי מגדלם ועוסק בתיקונם. ורש"י פי' בעת לידתו היה הולך ומרקד מיד ואם פגע בו מזיק היה נלחם בו. והיתה אומרת לו אמו הבא לי מספרים ואחתוך סרך: **ישאו בתוף וכנור** היו נושאים קול בשיר בתוף וכנור: **יבלו בטוב** ימיהם הזקינו ימיהם בטובה: **היא גרמה להם** כו'. כי ע"י טובה הרבה שכתו שנצריכין למטר מלמעלה. ותמצו הטובה כמתייהם: **ויאמרו לאל סור ממנו**. האנשים ההם אמרו לאל סור עלמך ממנו: **מה שדי** כי נעבדנו מה שדי הוא כי נעבד לו: **ואין לו עלינו**

טרחות

יוסי בן דורמסקית אומר הם לא נתגאו לפני המקום ית' אלא בגלגל העין שדומה למים שנא' (שם ו) ויראו בני האלהים את בנות האדם. אף המקום לא נפרע מהם אלא בגלגל המים הדומה לעין שנא' ביום הזה נבקעו וגו'. אנשי המגדל לא נתגאו לפני המקום אלא בשביל טובה שהשפיע להם שנא' (שם יא) ויהי כל הארץ שפה וגו' ויהי בנסעם מקדם וגו'. ואין ישיבה א"א אבילה ושתיה שנא' (שמות לב) וישב העם לאכול ושתו. והיא נרמת להם שנא' (בראשית יא) ויאמרו הבה נבנה לנו וגו'. ובה נפרע מהם הקב"ה שנא' (שם) ויפץ ה' אותם משם וגו' על כן קרא שמה בבל וגו'. אנשי סדום לא נתגאו לפני המקום אלא בשביל טובה שהשפיע להם מהו אומר בארצם (איוב כח) ארץ ממנה יצא לחם וגו' מקום ספיר וגו' נתיב לא ידעו עיט וגו' לא הדריכוהו בני שחץ וגו' אמרו סדום הואיל ומזון יוצא מארצנו כסף וזהב יוצא מארצנו אבנים טובות ומרגליות יוצאות מארצנו אין אנו צריכין שיבא אדם אצלינו שאין באין עלינו אלא לחסרנו נעמוד ונשכח את הרגל מבינותינו. א"ל המקום בטובה שהטבתי לכם אתם מבקשים לשכח את הרגל מבינותיכם אני אשכח אתכם מן העולם מהו אומר (שם) פרץ נחל מעם גר וגו'. (שם יב) לפיד בוז לעשתות שאנן וגו' ישליו אוהלים וגו' היא נרמה להם לאשר הביא אלוה בידו וכה"א (יחזקאל טז) חי אני נאם ה' אלהים אם עשתה סדום אחותך ובנותיה כאשר עשית את ובנותיך הנה זה היה עון סדום אחותך וגו' וכ"כ למה (שם) ויד עני ואביון לא החזיקה וגו'. מצרים לא נתגאו לפני המקום אלא במים שנא' (שמות א) ויצו פרעה לכל עמו וגו' כל הבן הילוד וגו'. אף המקום לא נפרע מהם אלא במים שנא' (שם טו) מרכבות פרעה וגו'. סיסרא לא נתגאה לפני המקום אלא בשביל לגיונות שאין מקבלין שכר שנא' (שופטים ה) באו מלכים נלחמו וגו' אז נלחמו מלכי וגו'. אף הקב"ה לא נפרע מהם אלא בלגיונות שאין מקבלין שכר שנא' (שם) מן שמים נלחמו וגו'. לא זזו משם ולא ספנוהו מפני שהוא גולייר. שמשון מרד בעיניו שנא' (שם יד) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני אף הוא לקה בעיניו שנא' (שם טז) ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו: (כד) כתוב אחד אומר (שם יד) וירד שמשון תמנתה וכתוב א' אומר (בראשית לח) הנה חמיך עולה תמנתה ע' רב אומר שתי תמנות היו אחת של יהודה ואחת של שמשון. א"ר איבו בר נגרי כגון הדא בית מעון שיורדים לה מפלוגתא ועולי' לה מטבריא. ר' סימון אומר תמנת אחת היתה ולמה כתיב בה ירידה ועליה אלא של יהודה שהיתה לש"ש לפיכך כתיב בה עליה. של שמשון שלא היתה לש"ש לפיכך כתיב בה ירידה. כתיב ויבאו עד כרמי תמנתה א"ר שמואל בר רב יצחק מלמד שהיו אביו ואמו מראים לו כרמי תמנתה זרועים כלאים ואומרים לו כשם שכרמיהם זרועים כלאים כך בנותיהן זרועות כלאים. ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא א"ר אלעזר בז' מקומות כתיב לא תתחתן בם א"ר אבין ליאסר ז' עממים והכא הוא אומר הכן. א"ר יצחק (משלי ג) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן: (כה) תני ע' ר' אומר תחלת קלקולו בעזה לפיכך לקה בעזה. תחלת קלקולו בעזה דכתיב (שופטים יד) וירד שמשון עזתה וירא שם אשה זונה ויבא אליה לפיכך לקה בעזה דכתיב (שם טז) ויורידו אותו עזתה ויאסרוהו בנחשתים ויהי טוחן בבית האסורים. איתיבון והכתיב (שם יד) וירד שמשון תמנתה א"ר שמואל בר נחמן דרך נשואין היה של תמנתה אבל תחלת קלקולו בעזה היה. ויהי אחרי כן ויאהב אשה בנחל שורק וגו' מהו בנחל שורק שנעשה כאילן שאין עושה פירות כך כיון שנשתלש בחטא נעשה מועד לעבירה. ושמה דלילה רבי אומר אלמלא לא נקרא שמה דלילה היתה ראויה שתקרא כן. דלדלה את כחו דלדלה את מעשיו דלדלה את לבו. כתיב (שם טז) ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו וגו' מנא ידעה א"ר חנן ניכרין דברי אמת. נחמני אמר ידעה ביה באותו צדיק דלא מפיק ש"ש לבטלה כיון דאמר לה נזיר אלהים אני אמרה השתא ודאי קושטא קא אמר. דלדלה את כחו דכתיב (שם) ויסר כחו מעליו. ויהי טוחן בבית האסורים א"ר יוחנן אין טחינה אלא לשון עבירה וכה"א (איוב לא) תטחן לאחר אשתי וגו' מלמד שכאו"א הביא לו אשתו בבית האסורין כדי שתתעבר ממנו היינו דאמרי אינשי קומי דשתי חמרא חמרא קומי רפוקא גרידיא דיבלא. א"ר יצחק דבי ר' אמי לפי שנתאוה שמשון לדבר טמא לפיכך נתלו חייו בדבר טמא שנא' (שופטים טו) ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי ויצאו וגו'. ויקרא שמשון אל ה' ויאמר אדני אלהים זכרני נא וגו' מה זכירה היתה לו אצל הקב"ה והוא מתאוה לזנות. א"ר יהודה בשם רב אמר שמשון לפני הקב"ה רבון העולם זכור לי כ' שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום. מהו האלהים ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים א"ר אחא אמר לפניו רבון העולם תן לי שכר עיני אחת בעוה"ז ושכר עיני אחת תהא מתוקנת לי לע"ל: (כו) אבשלום ע' בשערו מרד שהיה מתגאה בו שנא' (ש"ב יד) וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימים וגו'. לפיכך נתלה בשערו שנא' (שם יח) ויחזק ראשו באלה ויותן בין השמים וגו'. תני ר' יהודה הנשיא

אומר

יד יוסף עה זוהר נח דף ס"ב: עו ב"ר פ' פ"ס. בבלי וירוש' פ"ק דסוטה. עז תנחומא ומכילתא בשלח. תוספ' פ"ג דסוטה: עח ירוש' ובבלי פ"ק דסוטה ותוס'. תנחומא בשלח פ"ג סי' י"ב:

מתנות כהונה

היה ד"א היא וכו': במשאון כחסך: שני ספות וכו'. ע"ש שני רביעיות שהן זמן הגשמים כדאיתא בפ"ק דתענית: אמרו סדום הואיל גרסי': שיבאו בני אדם גרסי': לא זזו משם. משמע הכוכבים לא חלקו לו כבוד כלל ולא ירדו למטה אלא מן השמים נלחמו משא"כ גבי פרעה דכתיב ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו' גם הוא לבדו נשאר כמו שדרשו מדכתיב עד אחד: ולא ספנוהו. פי' לא חשבוהו לכלום: ספונים הוא חשובים: וגלייר הדיוט והלש ודייק מדכתיב מן השמים נלחמו ממסילותם נלחמו: של יהודה. כלומר שעלה שמה יהודה והיא יושבת על ההר: ה"ג בירושלמי פ"ק דסוטה כגון הדא בית מעון וכו' פי' בית מעון היתה יושבת בשיפוע של הר והיו עולין לה מטבריה שיושבת בעמק ויורדין לה מפלגותא שהיה יושבת בראש ההר: ה"ג ליאסר שבעה עממים וכה הוא אומר הכן א"ר יצחק וכו' פירוש וכאן הוא אומר כן כי מה' הוא: אם ללצים כו'. כלומר בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו: דרך נשואין. אותה שלקח בתמנת דרך נשואין ולא היה כ"כ בקילקול אבל אותה שבעזה היתה בלא קידושין כפירש"י: שאין עושה פירות. קרי ביה בנחל סרק: שנשתלש שזה היה פעם הג': היתה ראוי שתקרא גרסי': ה"ג כתיב ותרא דלילה: עבירה זנות: ה"ג כדי שתתעבר ממנו היינו דאמרי אינשי קמי דשתא חמרא חמרא קמי רפיקא גרירא דיבלא א"ר כו'. פירש"י לפני כל אדם מביאין מה שהוא רגיל בו לפני שותי יין מביאין יין לפני עובד אדמה ועושה גננות שרגיל בדבר ירק מביאין סל מלא ירק: דיבלא מין ירק הוא: ה"ג אבשלום

של

עץ יוסף

שלהות. כי חשבו שהעולם עומד בטבע. גם אינם צריכים לגשמים. כי יש להם התעינות שהוכן הכל בטבע: שתי טיפות כו' ע"ש שתי רביעיות שהן זמן הגשמים כדאי' בפ"ק דתעניות (מת"כ): בגלגל העין שדומה למים. שהתאוה הרעה מקורה מיסוד המים. וע"כ נענשו ביסוד זה: ארץ ממנה יצא לחם. פי' ארץ שממנה אשר יצא ממנה לחם רב: מקום ספיר היו אבניה: נתיב לא ידעו עיט. לא עבר עליהם חיל של לסטים: לא הדריכוהו בני שחץ. לא עברו דרך בו בני גאוה הם קרילי ההוות: פריץ על סדום ועמורה נחלי אש וגפרית. מעם גר ממקום שהוא נובע וניגר: לפיד בוז אש של גיהנם עומד למי שאכן בעצתו לומר שלום יהיה לי: ישליו אהלים לשודדים. אהלי השודדים היה בשלוה: היא נרמה להם לאשר הביא אלוה. הפורענות עליהם בידו: אז נלחמו מלכי וגו' בצע כסף לא לקחו פי' אנס באו לעזרת סיסרא לא בקשו ממנו שכר רק הלכו ברצון ובאהבה ובחשק נמרץ: מן שמים נלחמו. וגו' הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא ועיין תנחומא סדר בראשית סי' ה': לא זזו משם לא ירדו הכוכבים למטה לארץ אלא ראש הכוכב האחד היה בשמים וסופו השני בארץ. וזהו דכתיב ממסילותם נלחמו: ולא ספנוהו פי' לא חשבוהו לכלום. מה שאין כן גבי פרעה כתיב ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו'. וגם במצרים נשאר פרעה כמו שדרשו מדכתיב עד אחד. ובמלחמת סיסרא אף הוא נהרג: גולייר הדיוט ואלם. שלא אמן לבו בגבורים לעמוד במלחמה אלא גם ברגליו: שמשון מרד בעיניו. כתב הרמב"ם אל יעלה על דעתך ששמשון מושיען של ישראל. ושלמה ידיד ה' נשאו נכריות עד שלא נתגיירו. אלא גיירום. ולפי שלא בבית דין הגדול נתגיירו רק מחמת אהבת אדם נתגיירו חשבום הכתוב כנשים נכריות: (כד) וירד שמשון תמנתה. אלמא תמנת בירידה. וכתיב הנה חמיך עולה תמנתה אלמא תמנת בעליה. ושמשון ויהודה תרוייהו בארץ ישראל הוו (יפ"ת): שתי תמנות היו אחת בירידה ואחת בעליה. ואותה של יהודה היתה בעליה על ההר: ר' איבו בר נגרי אמר כגון. כנ"ל ור"ל שלשתם חדא תמנת הוה. אלא שהיתה יושבת באמצע שיפוע ההר. והבא מגובה ההר יורד והבא מלמטה עולה. וכן היה בית מעון באמצע ההר וטבריא ברגלי ההר ופלגותא (בירושלמי גרס פלפתה) בגובה ההר: של יהודה שהיתה לשם שמים דתמר לשם שמים נתכוונה להיות לה זרע מבית יעקב כתיב בה עליה: של שמשון שלא היתה לש"ש. דכתיב אותה קח לי כי היא ישרה בעיני: מלמד שהיה אביו כו'. דייק מדלא קאמר ובואם בכרמי תמנתה מ"מ שתכלית ביאתם תמנתה לבוא עד הכרמים כדי לומר לו זה: זרועות כלאים ממזרים מעורבבים מן הבעל והנואף. וזה פגם שתהיה אשתו מזרע נואף (יפ"מ): בשבעה מקומות כתיב לא תתחתן בם. כלו' איסור נכריות באיסור לאו בשבעה מקומות דכתיב בסדר כי תשא ולקחת מבנותיו לבניך. ובס' ואתחנן לא תתחתן בם. לא יהיה קדש כתרגומו ו לא ישא עבד או שפחה. וכתיב לא תחיה כל נשמה. וכתיב לא תכרות להם ברית והיינו התחתנות. וכתיב ביהושע והתחתנתם בהם. וכתיב בעזרא ולהתחתן בעמי וגו'. או נמי הא דכתיב בסדר ואתחנן לא תכרות להם ברית ולא תחנם לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך. הרי חמשה לאוין בהמשה קחשיב להו. והא דס' כי תשא ולא תחיה כל נשמה הרי שבעה (קה"ע): לאסור ז' עממין אבל שאר אומות מותרין. והכא הוא אומר הכין שנענש שמשון על זנות של דלילה והא לא נאסרו בנות פלשתים מדאורייתא אפי' באישות כ"ש בזנות: אם ללצים הוא יליץ כיון שנתחבר לרשעים ראוי היה לענש (קה"ע): (כה) והא כתיב וירד שמשון תמנתה. וגו' וירא שם אשה מבנות פלשתים ותישר בעיני שמשון. ומעשה של זו בתמנת קודם מעשה של זו שבעזה. דרך נשואין היו ומסתמא גיירה ולא הוה קלקול כולי האי (קה"ע): שאין עושה פירות. כי האדם המורגל בעבירה אז אין תכלית טוב יוצא ממנו. כי משוקע בעבירה וברגילתו. ודרש שורק מלשון סרק (מת"כ): אלמלא לא נקרא שמה דלילה כו'. משום דגבי אשה שבתמנת וגבי אשה זונה שבעזה לא הוזכר שמם. ובאשה זו הוזכר שמה דלילה. ועוד דה"ל למימר ודלילה שמה שהרשעים קודמין לשמן. מכל זה דקדק שאלמלא לא נקראת כו'. ר"ל ראוי שתקרא דלילה כיון שדלדלה פי' שעקרה כחו ולבו ומעשיו (כלי יקר). ולפי שמצינו ג"פ ותאמר דלילה בהאי עניינא דרשו שדלדלה אותו בג' דברים כחו ולבו ומעשיו (רש"א): ניכרים דברי אמת מתקבלים ומיושבים דברי אמת והדבורים על אופניהם. ראתה שערו גדול ולא היה שותה יין והבינה שהדברים האחרונים שאמר לה שבדבר זה היה כחו גדול אמת הוא (רש"י): ויסר כחו מעליו. דלדלה את מעשיו דכתיב והוא לא ידע כי ה' סר מעליו. כנ"ל שדלדלה את לבו ילפינן מדכתיב ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו. וצ"ל לעיל דכתיב ותרא דלילה כו': אין טחינה אלא לשון עבירה. פי' זנות והוציאו לשון טחינה משמעיה דבעל כרחו שמן להם בריאים שהיא מלאכה כבדה אם כן הוה ליה למכתב וטחן להם דהוה משמע בעל כרחו. אבל ויהי טוחן משמע לשון רצון כדאמרי אינשי כו'. ומייתי מתטחן לאחר אשתי וגו' דמוכח שפי לדבר עבירה מדכתיב בס ועליה יכרעון וגו' כי הוא זמה וגו' (רש"א): כדי שתתעבר ממנו שחשבו שאע"פ שסר כחו לפי שעה היה עד שיסוב שערו אל ראשו שאז ישוב כחו אליו. לכך היו מבקשים להתעבר ממנו (כלי יקר): קמי דשתי חמרא כו'. פי' לפני כל אדם מביאים מה שרגיל בו. לפני שותי יין. קמי רפיקא כו' פי' לפני חופרי שדות וגנים שרגיל לאכול ירק מביאים לו מדה מלא ירק. דיבלא מין ירק הוא (רש"י). וכן אליו נתגלגל הדבר בדבר שהיה חומד תמיד בו היה נכשל: אשר בלחי ולחי החמור דבר טמא הוא. ואלמלא הלחי היה מת בצמא (רש"י): העבר לי מקל שנמצא בו מדה טובה מאד. כי לא היה בו מדת גאוה ולא רצה ליהנות מהם אפי' העברת מקל שהוא צורך הדיינים לרדות במקל למי שלא יקבל הדין. וכ"ש דבר שיהיה להנאתו לבדו (כ"י): תן לי שכר עיני אחת. דייק מדקאמר נקם אחת הכוונה שינקם על אחת מהשתי עינים ולא על שתיהן כדי שתשאר לו השניה לעולם הבא (כ"י) ואע"פ שחטא בעיניו ולקה בהם מ"מ מאחר שעל הצלת ישראל קנאוהו פלשתים יש לו שכר בזה (יפ"מ): (כו) אבשלום בשערו מרד. שהיה מתגאה בשערו לומר שהוא נאה למלכות שנא' וכאבשלום לא היה וגו': אחד לי"ב חדש היה מגלח. דבכך היה כובד ונגזר

מכסי

אומר עט אבשלום נזיר עולם היה אחד לי"ב חדש היה מגלח שנא' (שם טו) ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי וגו' כי נדר נדר וגו'. ומגלח אחד לי"ב חדש שנא' (שם יד) והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח וגו'. יליף ימים ימים מבתי ערי חומה דכתיב (ויקרא כה) ימים תהיה גאולתו מה להלן י"ב חדש אף כאן י"ב חדש. ר' נהוראי אומר מגלח אחד לל' יום יליף ליה מכהנים שנא' בהם (יחזקאל מד) וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו. ויותר מל' יום הוי פרע. וגבי כהנים מה טעם אין רשאין לגדל פרע משום כבוד ה"נ איכא כבוד. ר' יוסי אומר מגלח מע"ש לע"ש שכן מצינו בבני טבריא ובבני צפורי מגלחין מע"ש לע"ש. (ש"ב יד) ושקל את שער ראשו מאתים שקלים וגו' אבשלום א"ר חנינא פ כחרובית גדולה היה. יכול ככידון. ר' ביבי בש"ר יוחנן אומר בדין היה עשוי. א"ר חנינא כד סלקית להכא נסבית אזורי ואזוריה דברי ואזוריה דחמרית מקפא כורתא דחרוביתא דארעא דישראל ולא מטין. קצית חד חרוב ונגר מלא ידי דבש: (כז) פא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי פעם אחת נפתחה מערה מתחתי ועמדתי בגלגל עיניו של מת עד חוטמי כשחזרתי לאחור אמרו לי של אבשלום היתה. שמא תאמר אבא שאול ננס היה לאו אלא אבא שאול ארוך בדורו היה ור' טרפון מגיע לכתפו היה. ר"ט ארוך בדורו היה ור"ע מגיע לכתפו. ר"ע ארוך בדורו היה ור"מ מגיע לכתפו. ר"מ ארוך בדורו היה ור' מגיע לכתפו. ר' ארוך בדורו היה ורב מגיע לכתפו. רב ארוך בדורו היה ורב יהודה מגיע לכתפו. רב יהודה ארוך בדורו היה ואדא דיאלא מגיע לכתפו. פושתכנא דפומבדיתא קאי ליה לאדא דיאלא עד פלגיה כ"ע קיימי ליה לפושתכנא דפומבדיתא עד פלגיה: (כח) כתיב (ש"ב יד) וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל להלל מאד יכול בכל ת"ל מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום. ודכוותיה (ש"א ט) ולו היה בן ושמו שאול בחור וטוב יכול בכל ת"ל משכמו ומעלה גבוה מכל העם. תנא דבי ר' ישמעאל בעת שנתלה אבשלום באלה שקל ספסירא בעא למיפסקיה באותה שעה נבקע שאול מתחתיו. ולפי שבא על י' פילגשי אביו שנא' (ש"ב טו) ויעזב המלך את עשר נשים ואומר (שם) ויבא אבשלום אל פילגשי אביו לפיכך ניתנו בו י' לונביאות שנא' (שם יח) ויסבו עשרה נערים וגו': (כט) כתיב (שם) ואבשלום לקח ויצב לו בחייו. מאי לקח ארשב"ל שלקח מקח רע לעצמו. (שם) את מצבת אשר בעמק המלך א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של מלכו של עולם שנא' (שם יב) כה אמר ה' הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך וגו'. ודכוותיה פב (בראשית לז) וישלחהו מעמק חברון א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון (שם טו) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו'. כי אמר אין לי בן וכתוב אחד אומר (ש"ב יד) ויולדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת ושמה תמר א"ר יצחק בר אבדימי שלא היה לו בן ראוי למלכות. פג ולפי שגנב אבשלום ג' גניבות לב אביו ולב ב"ד ולב אנשי ישראל לפיכך נקבעו בו (שם יח) שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום עודנו חי בלב האלה. לב אביו מנין (שם טו) ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך וגו' פד כל ימיו של דוד לא מלך אלא מ' שנה הכא הוא אומר הכין. אלא פה משעה ששאלו ישראל מלך. (שם) כי נדר נדר עבדך וגו' א"ל מאן את בעי כדון א"ל כתב לי חד פיתק דתרין גוברין דנסיבון עמי א"ל אמור לי למאן את בעי א"ל כתוב לי סתם ולמאן דאנא בעי אנא נסב כתב ליה סתם אזל וצמת ליה תרין תרין גברין עד דצמת ליה ר' גוברין הה"ד (שם) ואת אבשלום הלכו מאתים איש מירושלים קרואים והולכים לתומם ולא ידעו כל דבר. קרואים מדוד. והולכים לתומם מאבשלום. ולא ידעו כל דבר מעצת אחיתופל. א"ר הונא בש"ר אחא כולם ראשי סנהדריות היו וכיון דחמון מילייה אתיין לחילופין אמרו רבון העולמים נפלה נא ביד דוד ואל יפול דוד בידינו שאם נופלים אנו ביד דוד מתרחם עלינו ואם נופל דוד בידינו אין אנו מתרחמים עליו שנא' (תהלים נה) פדה בשלום נפשי וגו' הרי שגנב לב אביו. לב בית דין שנא' ויאמר אבשלום מי ישימני שופט בארץ וגו' והיה בקרב איש להשתחות לו וגו' ויעש אבשלום כדבר הזה לכל ישראל. לב אנשי ישראל מנין שנא' ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל: (ל) וכן פו סנחריב לא נתגאה לפני המקום אלא ע"י מלאך שנאמר (ישעיה לז) ביד עבדיך חרפת אדני ואבא מרום קצו וגו' אף הקב"ה לא נפרע ממנו אלא ע"י מלאך שנא' (מ"ב יט) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו'. פז כולם מלכים קושרי כתרים בראשיהם. נבוכדנצר אמר אין כל באי עולם כדאי לשרות ביניהם עשה לו עב קטנה ודר בתוכה שנא' (ישעיה יד) אעלה על במתי עב אדמה לעליון. א"ל הקב"ה אתה אמרת בלבבך השמים אעלה וגו' אני אורידך אל שאול הה"ד (שם) אך אל שאול תורד וגו'. א"ל אתה אמרת אין כל באי עולם כדאין לשרות ביניהם אתה אין אתה כדאי לשרות ביניהם (דניאל ד) ומן אנשא לך טרדין ועם חיות ברא מדורך וגו' (שם) בה שעתא מלתא ספת וגו'

יד יוסף עט נזיר ה'. תמורה י"ד. תנ"ס ס' כ"ו. מכילתא בשלח פ"ב : פ תנ"ס פ' י"ג וכ"ד : פא נדה כ"ד : פב ב"ר פ' פ"ד. סוטה י"א. ילקוט וישב : פג סוטה ט'. מכילתא בשלח פ"ו : פד ירושל' סוטה פ"ק : פה סדר עולם רבה פ' י"ד. ילקוט ש"ב : פו תנחו' סוטה לעיל פ"ח סי' ג'. תנחומא בשלח סי' ט' ונו סי' כ'. מכילתא בשלח פ"ב ופ"ו : פז ב"ר פ' י"ח סי' ט'. תד"א פ"א פי"ג. זוהר וארא דף כ"ט :

מתנות כהונה

א"ר חנינא כחרובים וכו'. והוא לקוח מירושלמי פ"ק דסוטה דהתם קאי אמתניתין דסק שמשון הלך אחר עיניו כו' ואבשלום נתגאה בשערו : ואמר שמשון. כלומר שאף תקן שנכשל בעיניו ומסיים והולך כולא מלתא דשמשון ואח"כ מהדר אבשלום כלומר שאף נתלה בשערו א"ר חנינא כחרובית כו' ובמדרש שמואל ל"ג מלת אבשלום כלל בפ' י"ג ופ' כ"ז מפני שהם מספר והולך בענין אבשלום בלבד ולא דבר משמשון מאומה : כחרובים וכו'. כאילן של חרובין שהוא עב אחד וגבוה ויש לו ענפים הרבה וכן היו שערותיו : כבידון כרומח מפוספת ולא מסודרת סלתלים : כד סלקית להכא. כשעליתי לכאן לא"י מבבל : נסבית אזורי. בירושלמי דפ"ק דסוטה גרסי' אסיר. ופי' חגור של עור רחבה ואזורי דהכא היא היא ובירו' פ' שביעי דמסכת פיאה גרס כמו כאן : דברי של בני : דחמריה תגורו של מוליך בהמתו המחמר מאחריו ורי' קושר' זה בזה כדי שיהי' ארוך ובא להקיף חד חרוב מחרובין של א"י ולא הגיעו כל התגורות עד שניהם וכאשר פירשתיו כ"מ במדרש שמואל בלשון נח ומתוקן : כורתא הוא כמו קורה וה"ג במדרש שמואל בהדיא קורתו של חרוב : קצית קצצתי כלומר פלעתי חרוב אחד וה"ג בהדיא במדרש שמואל : ונגר גרסי' בירו' פי' היה זב כד"א מים הנגרים ובמדרש שמואל גרס ומשך מלא כף ידו דבש : פושתכנא בפרק המפלת פירש"י שם אדם וכ"פ הערוך ותוספות בשם רשב"ם פירשו לשון פרנסה וממשלה : דיאלא פירש"י שמש דרבנן ואדא שמו : קאי עומד כצ' הגיע : יכול בכל וכו'. בירושלמי מסיים ביה אבל באבנר הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום. כלו' שלא היה בו דופי ומ"מ נהרג מטעמים דמפ' לעיל פ' אמור : שקל ספסירא כו'. לקח חרב להתוך שערותיו ונבקע הגיהנם תחתיו והיה מתיירא שלא יפול לתוכו. ובגמ' דידן לא גרים שקיל ספסירא כו' ובודאי פ"ס הוא דהא גרס האי דנבקע השאול ואי לאו דבעא למפסקיה בקיעת השאול למה ועיין יפה ענף גרס ליה וכן הילקוט : בעא למפסקיה גרסי' : לנביאות רומחים : מקח רע. כדמפרש בגמ' פ"ק דסוטה : בעצה עמוקה וכו'. על חטא בת שבע : ה"ג ויקח שלשה שבטים בכפו : הוא אומר הכין. מקץ מ' שנה ומשני אותם מ' שנה מונה משעה כו' : כדון גרסי'. בירושלמי פי' מה אתה חפץ ממני כזאת א"ל כתוב לי חד איגרת שכל שני אנשים שאראה שאקחם עמי : למאן וכו'. למי אתה רוצה : ולמאן וכו'. ולמי שאני רוצה אני אקח : וצמת וכו'. והצר ואסף לו שנים שנים אנשים מכל עיר ועיר כך מפורש בתנחומא ורבים הם בירו' כן שהם עד שאסף לו מאתים אנשים : מדוד ע"י כתבו : וכיון דחמון כו'. כיון שראו הדברים באים בחילוף ובהיפוך רצונם כמו שמבואר בתנחומא שאחיתופל שהיה אומר אחר אבשלום : לשרות כו'. אינם ראוים שאשרה ואשב בקרבם : ומדורך היא לעתיד. ר' מאיר סבר שם

סכי

עץ יוסף

מהכי לא הוה ליה כובד דכאים בגודלו. אבל אמר נזירי עולם מגלח אחד לשלשים יום דהוי ליה בהכי כובד (רש"י) : מה להלן י"ב חדש. כדמפרש ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה (רש"י) : יליף לה מכהנים הדיוטים : משום כובד הכא נמי איכא כובד. כצ"ל פי' כובד שיער והוה ליה ניוול. ועיין נזיר ד' ה' ע"א. ורבי מסרן דאבשלום הואיל ובעל כח היה לא הוה כובד לדידיה עד י"ב חדש כי כאיש גבורתו (רש"י) : שכן מצינו בבני טבריה כו'. ובגמרא הג"ל א"ר שכן מצינו בבני מלכים שמגלחים מע"ש לע"ש. ופרש"י דס"ל לרבי יוסי הואיל דאורחייהו דבני מלכים להסתפר מע"ש לע"ש הוה ליה כובד כאחר אחים. אבל לאחר אינשי ליכא כובד עד שלשים יום : כחרובית גדולה פי' קליעת שיער ראשו היתה גדולה כאילן הרוב : יכול ככידון פי' יכול ככידון היה ראוי להמשיל שערותיו. כי כן דרך להמשיל הדבר הגדול. ע"ז אמר דלא מני מימר הכי משום בדין פי' קליעות קטנות היה עשוי. ר"ל שקליעת השער היה עשוי בדין בדין שיוצאת ממנה קליעות קטנות מזה ומזה כפארות האילן. ולהכי קאמר כחרובית ולא קאמר ככידון דלית ביה בדין (יפ"ת) : א"ר חנינא כו' מביא ראיה שהחרוב הוא עב מאד : כד סלקית להכא כשעליתי לא"י מבבל. לקחתי חגורה שלי והגורה דבני וחגורה של מוליך החמור וקשרתים זה לזה כדי שיהיה ארוך. ובאתי להקיף כורם שהיה בחרוב בא"י ולא הספיק אורך שלשתן להקיפו. ובתנ"ס פ' י"ג גרס להקיף קורתו של חרוב אחד : וקצית חד חרוב כו'. וחתכתי חד ענף מהחרוב ונמשך דבש מלא ידי : (כז) ננס פי' קטן : רבי ארוך בדורו היה וכו' היה מגיע לכתפו. ר"ח ארוך בדורו היה ורב מגיע לכתפו. כן הוא בגמרא : ואדא דיילא כן הוא בגמרא. ופרש"י שמש דרבנן ואדא שמו : פושתכנא פרש"י שם אדם. וכן פי' בערוך. אבל התוס' כתבו דא"כ ה"ל למימר מפומבדיתא ופי' רשב"ם לשון פרנסות וממשלה. ורב נמה פי' איש גבוה מכל העם : (כח) יכול בכל יכול בכל ענייו היה יפה מכל ישראל : לא היה בו מום. בענין זה היה יפה מכל ישראל. אבל בתוארו ובקומתו ובמדות טוב בישראל אנשים יפים ממנו : משכמו ומעלה כו' בזה לא היה טוב ממנו : ספסירא לקח חרב להתוך שערותיו. ונבקע הגיהנם תחתיו והיה מתיירא שלא יפול לתוכו : לונביאות רמחים : (כט) שלקח מקח רע לעצמו. שמלא לקיחה הונה נ"ל על מי שבונה עצמו ולוקח דרך רעה כמו שפירש"י בויקח קרח. דאי כפשוטו מאי לקיחה שייך ביה. ועיין בפרש"י בגמרא : וישלחהו מעמק חברון יוסף משמעי קרא כששלחו יעקב אל אחיו והוא התחלת סיבת ירידת יעקב למצרים (רש"י). וזהו העצה העמוקה שלא הבינו בתחלה כל הענינים האלו למה קרה כך : שקבור בחברון אברהם : ראוי למלכות ולא יהיה ניכר כבודו בעולם : לפיכך נקבעו בו שבעה שבטים שנא' ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום וגו'. כצ"ל : והכא את אומר הכין. דמשמע מקץ ארבעים שנה למלכות דוד. ואי אפשר שהיה זה בסוף ימיו שהרי לאחר זה היה עוד חמש שנים. שלשה שני הרעב שהיו אחרי כן. וקרוב לשנה שהלכו למנות את העם אחרי הרעב דכתיב ושוטו בארץ וישובו מקצה תשעה חדשים ועשרים יום. ובנה אחת בנה המקדש דוד משמרות כהונה ולויה שנא' בשנת ארבעים נדרשו (יפ"ת) : אלא משעה ששאלו ישראל מלך. משום דבשאלה נלמדו ישראל במלחמת דוד ואבשלום והכירו כי הרשע לעשות בשאלתם : קרואים מדוד שהיו נקראים ע"י הוזמנו כאילו קראם : והולכים לתומם מאבשלום. כי לא ידעו שעשה בעקבה להביא ב' ב' ע"י חותמו של דוד. אלא כל ב' ב' היו חושבין שהם לבדם נקראים מפני מצות דוד והשאר היו באים מצד אבשלום שהיו מבני סיעתו. ואמר ולא ידעו מעלת אחיתופל. כלומר שלא ידעו שכוונת אבשלום למרוד במלך בעצת אחיתופל : ראשי סנהדראות היו בתנחומא יליף מאספה לי שבעים איש דהיינו סנהדרין : אתיין לחילופין כלו' שאינו הולך לכלם הנדד כי אם לרדוף לדוד. התפללו על דוד והפקירו עצמם שיפלו בידו של דוד ולא הוא בידם. בהוכרחו לילך למלחמה מיראת אבשלום והיו יראים בהנערה המלחמה אולי לא ירחמו עליו. לכן התפללו שמוטב שיפלו בידו של דוד : שנא' פדה בשלום וגו' כי ברבים היו עמדי בהרבנים והן הראשי סנהדראות היו בעזרי שמבקשים שיפלו בידי ולא אני בידם (יפ"ת) : מי ישימני שופט בארץ וגו'. כלו' לא נאה למלך שמרוד בעסקיו שיהיה הוא שופט בארץ כי אם ב"ד הממונים לכך (קה"ע) : (ל) וכן סנחריב כלו' שמדון מדה במדה כמו כולם : אלא ע"י מלאך פי' שליח. ועיין לעיל פ"ח סימן ג' : שנא' (מ"ב יט) ביד מלאכיך חרפת ה' וגו' והכוהה מלון קצו וגו'. כצ"ל לפי דעתי : ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף. ודייק מדקאמר ויך במחנה אשור ולא קאמר ויך מחנה אשור ע"כ שהיו אלה ראשי גייסות קושרי כתרים לבד דלא העם (כלי יקר). ובתנחומא סדר בשלח ס' הגדול שבהם ממונה על שלשים איש ע"ם. והקטן שבהם ממונה על קס"ה אלף : לשרות פי'

אינם

וגו' (שם) ולקצת ירחין תרי עשר וגו' : (לא) ואם לא נטמאה האשה לשעבר . וטהורה היא לע"ל . אותה שעה ונקתה מן האלות ומן השבועה . ונזרעה זרע ר"א אומר כדאי הוא הצער שינתן לה בנים בשכרה פח שאם היתה עקרה נפקדת . ר' יהושע אומר א"כ ילכו כל העקרות ויקלקלו בשביל שיפקדו וזו שישבה הפסידה . מה ת"ל ונקתה ונזרעה זרע שאם היתה יולדת בצער היתה יולדת בריוח נקבות יולדת זכרים שחורים יולדת לבנים קצרים יולדת ארוכים יולדת לב' שנים יולדת בכל שנה יולדת א' יולדת ב'. ר"ש אומר אין נותנין שכר לעבירה אלא לפי שהיתה אסורה לזרע לשעבר יכול תהא כן לע"ל ת"ל ונקתה ונזרעה זרע מותרת היא לזרע מעתה : (לב) זאת תורת הקנאות . פט אין לי אלא לשעה לדורות מנין ת"ל זאת תורת הקנאות . הקנאות המקנא יקנא בשילו ובבית עולמים יכול אף בבמה ת"ל זאת . אשר תשטה אשה להביא את מי צ שנתחרש בעלה או שנשתטה או שהיה חבוש בבית האסורין שב"ד מקנין להם לפוסלן מכתובתן . או אף להשקותן ת"ל והביא האיש את אשתו אל הכהן האיש משקה ואין בית דין משקין . תחת אישה ונטמאה להוציא את הארוסה ואת היבמה . או איש אשר תעבור וגו' איש או איש לרבות כהן וסרים שיקנאו . והעמיד את האשה לפני ה' לרבות אשת כהן צא ואשת סרים שהן שותות . ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת כל מה שאמור בפרשה ללמדך שדבר אחד מעכב . ונקה האיש מעון מגיד שהוא בנשיאות עון עד שלא תשתה האשה אבל לאחר שתשתה ונקה האיש מעון . והאשה ההיא תשא את עונה צב שמעון בן עזאי אומר בטהורה הכתוב מדבר הואיל והביאה את עצמה לידי דברים הללו אף היא לא תצא מידי פורענות : (לג) איש איש וגו' . אין במשמע אלא אשתו הנשואה לקינוי צג מנין את מרבה ארוסתו ושומרת יבם שהוא מקנא לה להשקותן כשינשאו ולקנאות כל הנשים שיש בהן הויה כגון אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין כדי לאוסרן אבועל כבעל דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם . לפי שנא' והביא האיש את אשתו האיש משקה ואין ב"ד משקין . או האיש מקנא ואין ב"ד מקנאין דבר אל בני ישראל וקנא לרבות ב"ד שיקנאו . דבר אל בני ישראל ע"י ישראל מקנאין ואין מקנאין לא ע"י גוים לא ע"י תושבים . או בני ישראל פרט לגרים . א"ר איש איש לרבות את הגרים . ד"א איש איש לעשות אשה כאיש דברי ר"ע . ד"א איש איש לרבות אשת חרש ושוטה ואשת שעמום ושהלך בעלה למדינת הים והיה חבוש בבית האסורין שבית דין מקנין להן לפוסלן מכתובתן . יכול אף להשקותן ת"ל והביא האיש את אשתו וגו' : (לד) כי תשטה אשתו צד בראויה לאיש הכתוב מדבר להוציא אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט . צה וכדברי עקביא בן מהללאל אף המשוחררת והגיורת וחכ"א משקים . אמרו לו והרי כורכמית שפחה משוחררת היתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון . כלשון הזה אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו ב"ד את ארונו . מה אנן קיימין אם בישראל שנשא גיורת ככר כתיב בני ישראל ולא גרים אם בגר שנשא בת ישראל ככר כתיב והביא האיש את אשתו אלא כן אנו קיימין בגר שנשא גיורת . מ"ט דעקביא בני ישראל ולא גרים . מה טעמייהו דרבנן ואמרת אליהם לרבות כל האמור בפרשה מה אמור בפרשה ושכב איש אותה מי ששכיבתה אוסרתה בעלה מקנא ומשקה : (לה) ומעלה בו מעל . מעילה על דבר ערוה או מעילה על דבר ממון כשהוא אומר ושכב איש אותה שכבת זרע הרי מעילה על דבר ערוה ולא על דבר ממון . ומעלה בו מעל אין מעל בכל מקום אלא שיקור וכה"א (ד"ה א ה) וימעלו באלהי אבותיהם וגו'. (יהושע ז) וימעלו בני ישראל בחרם וגו' . ושכב איש אותה להוציא את הקטן שאינו איש . צו אותה ולא אחותה לומר ששכיבתה מזנותה אוסרתה על בעלה אבל אם שכב בעלה עם אחותה אינה אסורה היא על בעלה שאינה נאסרת על בעלה בשכיבת אחותה . שהיה בדין שתאסר שאם במקום שבא על איסור קל זה הבא על אשת איש שהוא איסור קל שאין האוסרה אוסרה כל ימיו לפי שהיא ניתרת בגט נאסר האוסר זה הבעל שנאסרה לו אשתו אחר שזנתה . מקום שבא על איסור חמור כגון הבא על אחות אשתו ועל חמותו שהוא איסור חמור שהאוסרה אוסרה כל ימי האוסר זו אשתו שהיא אוסרת על בעלה אמה ואחותה אינו דין שנאסר האוסר זו אשתו שתהא ראויה שתאסר בשכיבת אחותה ואמה ת"ל אותה . אותה שכיבתה אוסרתה ואין שכיבת אחותה וחמותה אוסרתה : (לו) ונעלם מעיני אישה צז להוציא את הסומא . ונסתרה והיא נטמאה אין עדים לטומאה אבל יש עדים לסתירה או אין עדים לא לטומאה ולא לסתירה אם אמרת כן אף היא מותרת לבעלה הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון אין עדים לטומאה אבל יש עדים לסתירה . ועד

אין

יד יוסף פח סוטה כ"ו . ברכות ל"א . ספרי ס"ז . ירוש' סוטה פ"ב : פט ספרי ס"ז פיסקא כ' : צ סוטה כ"ז . ירוש' פ"ד : צא לעיל סי' ס"ו . סוטה כ"ו וירוש' פ"ד : צב ספרי ס"ז פיסקא כ' : צג סוטה כ"ד וכ"ט וירוש' פ"ד : צד ספרי ס"ז פיסקא י' : צה ברכות פ"ג . עדיות פ"ס . ירוש' סוטה פ"ב . ספרי ס"ז פיסקא ז' : צו יבמות נ"ס : צז ספרי ס"ז פיסקא ד' . סוטה כ' :

מתנות כהונה

שכי סוף פ"ב דסוטה : הצער של ההשקאה כדאיתא לעיל : ה"ג בנים בשכרה : לעבירה שהזקיקה עצמה להשקותה שלא היתה זהירה בקנאות בעלה וכדלקמן : אסורה לזרע . לזרוע זרע מבעלה : יכול וכו' . מאחר שנאסרה תשאר באיסורה : בשילו בעוד שהיה משכן שילה קיים יכול היה האיש לקנאות באשתו וכן בעוד בבית עולמים קיים דדרים הקנאות לשון רבים ומיעוט רבים שנים וכפ"י פי' בפ' היה מביא דלא גרסי' בשילו וכ"ש דלא גרסי' נוב וגבעון וכ"ה בספרי : איש או איש . שהיה יכול לכתוב איש וכתב או איש לרבות כו' וכל זה נתבאר היטב בפ"ד דמסכת סוטה ובספרי : להוציא את הארוסה כו' . שאינן שותות אבל קנוי מקנאין להן כדלקמן והכי איתא בפ' הארוסה : ה"ג להשקותן כשינשאו : הויה קידושין : כבעל כבר אסורה עליו ואין צורך לאוסרה עליו במשכב בועל : ה"ג אבועל כבעל דבר אל בני ישראל ואמרת וכו' ועיין בפ' הארוסה ודייק ואמרת אליהם לרבות וכן פירש"י פ' ארוסה : בני ישראל . וסמיך ליה וקנא והאי דבר אל בני ישראל מיותר הוא לרבות הב"ד שיקנאו דוגמת מה שדרשו אצל לאפי המסות ועיין שם בפירש"י ז"ל : ה"ג פרט לגרים א"ר : אשה כאיש . ועיין סוף פרק ארוסה למאי הלכתא ותמצאנו מבואר לקמן : ה"ג דברי ר"ע ד"א איש איש לרבות ודברי ר"ע שמא בספרי . ולימד איש איש סוף פ' ארוסה להוציא אלמנה שאינה שותה אבל מקנין לה כדלעיל והיא אינה ראויה לקיימה לאישות אע"פ שקידושין תופסין בה : המשוחררת גרסי' : דוגמא השקוה . עיין בפ' מי שמתו בבלי וירוש' : אם בגר שנשא בת ישראל גרסי' : בבר כתיב

ט'

עץ יוסף

אינם ראוים שישרה וישב וידור בקרבם : (לא) וטהורה היא לעתיד לבא . ר"ל אבל כשתשתה לע"ל מים מערערין ובודקין אותה (גמ' סוף פ"ב דסוטה) : הצער של ההשקאה : וזו שישבה בביתה ולא עשתה כן הפסידה בתמיה . כלו' הלא עכ"פ היא יותר טובה שלא באת לידי כך אף שאשלה בבנים : שאם היתה יולדת בצער כו' . ובשביל זה לא נסתרה עם איש שהרי יחוד אסור מן התורה ונקרא קלקול : אין נותנים שכר לעבירה . שעכ"פ עשתה עבירה כשהסתירה עצמה כנ"ל והזקיקה עצמה להשקותה : אסורה לזרע פי' אסורה לזרוע זרע מבעלה : יכול כו' מאחר שנאסרה תשאר באיסורה . ת"ל ונקתה כו' מותרת היא לזרע מעתה . וכמ"ש בספרי שאין אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב : (לב) לדורות מנין פי' בשילו ובבית עולמים . ת"ל זאת תורת הקנאות . הקנאות המקנא יקנא בשילו ובבית עולמים . כן נראה לפי גירסא זו . אבל לקמן סי' נ"א אי' זאת תורת הקנאות שהוא מקנא לה בבית עולמים ובשילו ובנוב ובגבעון . ועיין רש"י בסוטה דף ט"ו ד"ה איסי בן יהודה כו' שכתב דשילו משכן הוא ואין צריך לרבויא דהוא עיקר הכתוב . ונוב וגבעון אין משקין בה סוטות דהא במה הואי כו' ולא קרבה כהן מנחת סוטה . אבל בית עולמים (ביהמ"ק שבירושלים) הוצרך לרבות שלא תאמר משכן נאמר ולא מקדש . אבל התוס' שם ד"ה לרבות נב וגבעון מקיימים הגי' : להביא את מי שנתחרש בעלה . כ"ה בספרי . אבל בגמ' סוטה דף כ"ז יליף לה מהאיש איש : שב"ד מקנאין להם אם רואים אותם שמנהגת בפריצות : להוציא את הארוסה ואת היבמה . ארוסה דלא קרינא בה תחת אישה . ויבמה לא מיקרי אשתו כיון דעדיין לא בא עליה ולא אגידא בהדיה אלא מחמת קידושי אחיו . ולא ממעטינן אלא דלא שותות ולא נוטלות כתובה הא קינוי מקנין להם כדלקמן : לרבות אשת כהן ואשת סרים שהן שותות . בגמ' פריך אשת כהן שותה פשיטא . ומתרץ מהו דתימא והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת וזו הואיל ונתפשה אסורה אימא לא תשתה קמ"ל . אשת סרים פשיטא מהו דתימא מבלעדי אישך אמר רחמנא והאי לאו בר הכי הוא קמ"ל . ועיין לעיל סי' ס"ו : שהוא בנשיאות עון עד שלא תשתה ר"ל אם בא עליה קודם שתשתה אבל אחר כשתשתה ויצאה טהורה רשאי לבא עליה : והביאה עצמה לידי דברים הללו . שעברה ונסתרה ויחוד אסור . וגם גרמה לשם הקדוש שנכתב בקדושה שימחה על המים : (לג) כדי לאוסרן אבועל כבעל דבר אל בני ישראל . ר"ל ת"ל דבר אל בני ישראל ואמרת עליהם . ופרש"י דואמרת רבויא הוא : ואין ב"ד מקנאין ת"ל דבר אל בני ישראל וקנא לרבות ב"ד שיקנאו . כ"ה בדפוסים הרבה ופי' המת"כ בני ישראל וסמיך ליה וקנא והאי דבר אל בני ישראל מיותר הוא לרבות הב"ד שיקנאו : ואין מקנאין לא ע"י עכו"ם כו' . בסוטה דף כ"ו מסיק דמקנאין על ידן ע"ש : לרבות אשה באיש שכשם שאם הוא סומא לא היה משקה דכתיב ונעלם מעיני אישה . כך היא אם היתה סומא לא היתה שותה (גמרא דף כ"ז) : (לד) בראויה לאישות כנ"ל וכ"ה בספרי : אלמנה לכהן גדול שאין קדושין תופסין בה מש"ה אין משקין אותה דאשתו כתיב וזו אינה אשתו (ז"א) : אף המשוחררת והגיורת . אין משקין : כורכמית כך שמה . או על שם מקומה (רש"י) : דוגמא פי' רש"י פירש על שהיו דומין לה שהיו בני גרים כמותה לכך השקוה שהיו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב . פי' אחר דוגמא השקוה פי' מי צבע . אבל לא מי מרים ממש ולא מחקו המגילה עליה אלא ליראה אותה : ונידוהו לפי שזלזל בכבודן של שמעיה ואבטליון . ולפירוש השני לפי שחשד אותם לעשות שלא כדין לפי שאין עושין כן שמא יוציאו לעז על מי המרים לומר שאין בודקין . ועיין כל זה בתוי"ט : מה אנן קיימין שמעייתו דחכמים דאמרי משקין . ובמאי עסקינן : אם בישראל שנשא גיורת ככר כתיב והביא האיש וגו' אם בגר שנשא בת ישראל כבר כתיב בני ישראל ולא גרים . כנ"ל . וכן הוא גי' הרא"ב"ד וה"פ אם בישראל שנשא גיורת הא אין משקין דככר כתיב והביא האיש את אשתו דמשמע שיהיו שוים שכתו דבאיש בעינן דוקא ישראל כדלקמן ה"ה באשה בעינן שתהא ישראלית דמשוו להו קרא איש את אשתו . ואם בגר שנשא ישראלית וקרי לה גיורת על שהיא אשת הגר . אמאי משקין הא כתיב בני ישראל וגו' איש כי תשטה אשתו דמשמע דדוקא אם הוא ישראל הוא דכי תשטה אשתו שאין לה ככתוב בפרשה אבל לא הגרים : אלא כן אנו קיימין . פי' אלא כי פליגי חכמים ועקביא בגר שנשא גיורת : ומה טעמיה דעקביא פי' ומ"ט דעקביא דאמר אין משקין משום דכתיב בני ישראל וממעטינן גרים אפי' נשאו גיורת : ואמרת עליהם לרבות פי' ואמרת אליהם רבויא הוא דכתיב בראש הפרשה דבר אל בני ישראל ואמרת עליהם ומוקמינן בני ישראל למעט גר שנשא בת ישראל ומאמרת אליהם מרבינן גר שנשא גיורת שאליהם משמע שיהיו שוין והני דמיין להדדי : מי ששכיבתה אוסרתה . על בעלה . בעלה מקנא ומשקה לה וזו לאחר שנתגיירה אם זנתה נאסרת על בעלה הגר (פ"מ) : (לה) או מעילה על דבר ממון . כגון כהא בפקדון דכתיב ביה מעילה סוף סדר ויקרא : וימעלו באלהי אבותם שעבדו אלילים : וימעלו בני ישראל מעל בחרם . גבי עכן כתיב שמעל בחרם : להוציא את הקטן פחות מבן ט' שנים שאין ביאתו ביאה ואינה נאסרת על בעלה : שהיה בדין שתאסר כלו' בדין הוא שתאסר בשכיבת אחותה ומה אם במקום שבא כו' : שהוא איסור קל ולמה נקרא איסור קל לפי שאין האוסרה (זה בעלה שאוסר אותה על כל העולם) אוסרה כל ימיו . דיכול לשאתה בגט (הנה הז"ל קראו אשת איש איסור קל לגבי חמותו . כמה שיב לה היתר . משא"כ בחמותה . והנה מגד אחר אשת איש חמורה מחמותו . שזו בחנק וזו בשרפה) : זו אשתו שהיא אוסרת על בעלה אמה ואחותה . כל ימי חייה שאפי' יגרשנה בעלה מ"מ אסור לישא אחותה של גרושתו כל ימי חייה של גרושתו (ואמה אסור לישא אפי' לאחר מיתה . ואפי' למ"ד חמותו לאחר מיתת אשתו אינו בשריפה מ"מ איסורא איכא דארור שוכב עם חותנתו (רש"י בסנהדרין ד' ע"ו) א"כ נ"ל שמ"ש שהאוסרה אוסרה כל ימי האוסר זו אשתו כו' משום אחותה נקט) : (לו) להוציא את הסומא . ממלת מעיני ממעט סומא שאין לו עינים : אבל יש עדים לסתירה . מונסתרה והיא נטמאה לא משמע זה . אלא מסיפא דקרא דכתיב ועד אין בה ומלת בה יתירה דה"ל למכתב ונסתרה והיא נטמאה ועד אין ואנן ידעינן דהטומאה דלעיל מיניה קאי דהא מיניה קא סליק . השתא דכתיב בה אינו אלא למעט דדוקא בה דהיינו בטומאה דקאי עלה הוא דעד אחד מהימן אם קנא לה בעלה מתחלה אל תסתרי עמו ועברה ונסתרה אבל לסתירה אם לא באו שני עדים

להעיד

אין בה [צח] בב' עדים הכתוב מדבר אתה אומר בב' עדים הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא בעד אחד ת"ל לא יקום עד אחד באיש וגו' שאין ת"ל אחד אלא בנה אב כ"מ שנא' עד הרי הוא בכלל ב' עד שיפרט לך הכתוב אחד. והיא לא נתפשה [צט] להוציא את האנוסה שמותרת לבעלה או יכול בין ישראל בין בכהונה אמרת מה אם שרצים קלים שהיא טומאה קלה עשו בה אונס כרצון בכהונה. סוטה חמורה דין הוא שעשה אונס כרצון בכהונה. ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו [ק] שלא יקנא לה לא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש אלא מתוך דבר של אימה: (לז) תניא המקנא לאשתו [קא] ר' אליעזר אומר מקנא לה ע"פ שנים ומשקה ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו. ר' יהושע אומר מקנא ע"פ שנים ומשקה ע"פ שנים. [קב] מ"ט דר"י כי מצא בה ערות דבר ערוה זו הסתירה דבר זה הקינוי כי מצא אין מציאה בכ"מ אלא בעדים. ר"א אומר ערוה שהיא באה מכח דבור. [קג] כיצד הוא מקנא לה אומר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני ודברה עמו עדיין היא מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה. נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה ואם מת חולצת ולא מתייבמת. אל תדברי לשון נקי הוא מתניהא שאינו אומר אלא על הטומאה. וקנא את אשתו ר"א אומר הובה ר' יהושע אומר רשות. א"ר אלעזר ב"ר יוסי קומי ר' יוסי אתיא דר' אליעזר כב"ש ור"י כב"ה. דר"א כב"ש דב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם מצא בה ערות דבר. מצא בה דברים כעורים לגרשה אינו יכול שלא מצא בה ערוה לקיימה אינו יכול שמצא בה דברים כעורים. לפום כן הוא אומר חובה. ור"י כב"ה דב"ה אומרים אף אם הקדיחה תבשילו לפום כן אומר רשות רצה לקנאות יקנא לגרש יגרש. והיא נטמאה או עבר עליו וגו' [קד] היה ר' ישמעאל אומר מה ת"ל והיא נטמאה והיא לא נטמאה. אם היא טמאה למה שותה ואם טהורה היא למה הוא משקה אלא בא הכתוב ללמדך שלעולם אין משקין אלא על הספק. ומכאן אתה דן לשרץ. מה סוטה שלא עשה בה אונס כרצון ושונג כמזיד דין הוא שנעשה בו ספק כודאי אף שרץ כן. ומה סוטה רשות היחיד אף שרץ רשות היחיד. ומה סוטה דבר שיש לו דעת לישאל אף שרץ יש לו דעת לישאל. מכאן אמרו דבר שיש לו דעת לישאל ספק רה"י טמא ספק רה"ר טהור [קה] את שאין לו דעת לישאל בין ברה"י בין ברה"ר ספיקו טהור: (לח) והביא האיש את אשתו. האיש משקה ואין ב"ד משקין. והביא האיש וגו' [קו] מן התורה האיש מביא את אשתו אל הכהן אבל אמרו כיצד הוא עושה לה מוליכה לב"ד שבאותו מקום ומוסרין לו ב' תלמידים שמא יבא עליה בדרך. [קז] ר' יהודה אומר בעלה נאמן עליה מק"ו מה אם הנדה שחייבין עליה כרת הרי הוא נאמן עליה זו שאין חייבין עליה כרת אינו דין שיהא נאמן עליה. אמרו לו לא אם אמרת בנדה שיש לה היתר אחר איסורה תאמר בזו שאין לה היתר אחר איסורה ואומר (משלי ט) מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם. כ"ש הואיל ואין חייבין על ביאתה כרת לא יהא בעלה נאמן עליה נחשדו ישראל על הסוטות ולא נחשדו על הנדות. א"ל ר"י נזירת הכתוב הוא והביא האיש את אשתו אל הכהן. אמרו לו ובלבד בעדים. ר' חייא ב"ר יוסף שלח בתר איתתא תלתא תלמידין אמר שאם יפנה אחד מהם לצורכו תתייחד עם השנים. והא תני מוסרין לו שני תלמידי חכמים וכו'. א"ר אבין ובעלה הרי ג'. אף הוא שכר לה בית והיה מעלה לה מזונות ולא היה מתיחד עמה אלא בפני בניה. [קח] וקרא על עצמו הפסוק הזה (ירמיה מה) יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי: (לט) והביא את קרבנה עליה. [קט] חכמים אומרים קרבן שמכשירה לו כגון זבה ויולדת הרי זה מביא משלו ואין מנכה מכתובתה וקרבן שאין מכשירה לו כגון שקיפחה נזירות בראשה או שחללה את השבת הרי זה מביא משלו ומנכה מכתובתה. עשירית האיפה אחד מעשרה באיפה. קמח ולא סלת. שעורים ולא חטים אמר ר"נ הניחו ספרים לי ואומר כמין חומר אבל נראה הוא כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה. לא יצק עליה שמן [קי] אבל צק הוא על שירית. ולא יתן עליה לבונה מגיד שהוא בשתי אזהרות אם נתן עליה

יד יוסף צח סוטה ב' ול"א סנהדרין ל': צט יבמות נ"ו וק"י. כתובות י"א וע"ז. נדה נ"ב: ק ירוש' סוטה לפ"ק: קא בבלי וירוש' ריש פ"ד דסוטה וספרי פ"ב פיסקא קע"ח: קב ירוש' ריש סוטה: קג בבלי רפ"ק: קד ספרי פ"ז פיסקא ו'. סוטה כ"ח: קה פסחים י"ט. נדה ד וה'. ירוש' סוטה פ"ק: קו ספרי פ"ז פיסקא ט' · סוטה ז': קז ירוש' פ"א דסוטה ובבלי: קח בזוה"ק מזמור ר': קט ספרי פיסקא ח': קי מנחות נ"ט:

מתנות כהונה

כו'. וגריס נמרבו מאיש איש: ששכיבתה עם איש אחר אוסרת' על בעלה. וזו הרי שכינסה אוסרתה על הגר שהרי יש לו קידושין בה: שאינן איש. ה"ג בספרי ובגמ' פ' ארוסה גרס ושאינו איש ומפרש התם למעוטי מאי וכן בירו' דס' ארוסה: ה"ג שהיה כדין שתאסר. כלו' בדין הוא שתאסר בשכיבת אחותה ומה אם במקום כו': שאין האוסרה. זה בעלה שאוסרה על כל העולם: לפי שהיא ניתנת בגט גרסי': שכיבתה אוסרתה גרסי': דבר של אימה מדכתיב רוח קנאה קדייק: ודברה עמו גרסי': המקנא כו'. עיין כ"ז בפרק קמא דסוטה בתלמוד בבלי וירושלמי ובספרי: היא תמיהא. הוא בעייה: ה"ג מצא בה ערות דבר מצא בה דברים: לפום כן אומר רשות גרסי': כיצד הוא עושה לה גרסי' אמרו לו לא אם אמרת גרסי': ה"ג בספרי נחשדו ישראל על הסוטות ולא נחשדו על הנדות. ובירוש' לא גרס ליה ולא בתלמוד דידן בס"ק דסוטה: שלח בתר כו'. בירושלמי משמע שלא אחריה להעלותה מבבל לא"י: אף הוא שכר כו'. נראה שהיתה נשוים דוגמא מעשה דזכריה בן קצב בס"ב דכתובות: ה"ג בספרי חכמים אומרים קרבן שמכשירה: ה"ג שם שקיפחה נזירות בראשה: סלת מובחר מן הקמח כדאמרי' במסכת אבות מוציא את הקמח וקולטת את הסלת: הניחו לי כו'. כלומר הניחו לי לאמר טעם נאה ומקובל כחומר הזה ותומר פי' התוס' בשם ר' הילל מרגלית ע"ש טכס שריחו נודף ורבינו סעדיה גאון פי' כמין המעשה דבלשון ארמית אומר אדם לחבירו מה מברך מה מעשיך ושוב עיין בערוך: ה"ג אבל צק הוא על שיריה. פירוש שירי המנחה אחר הקרבת הקומץ

עץ יוסף

להעיד שנסתרה עם אותו שקנא לה בעלה. אלא עד אחד בלבד אע"פ שקנא לה בעלה בפני עדים וגם יש אחד לטומאה כיון דאין שני עדים לסתירה אינה אסורה לבעלה. אלא צריך שיהו שני עדים בשעה שקנא לה בעלה אל תסתרי עם איש פלוני. ושני עדים שנסתרה עמו אחר הקנוי. ואז אם העד עד אחד שנטמאת עמו היא נאסרת עליו (מזרחי): ועד אין בה בבני עדים הכתוב מדבר. פי' וקאמר עדים שנים אין כאן בטומאה זו אלא עד אחד. וקרא בטומאה קא משתעי ושכב איש אותה שכבת זרע ועדים שנים אין בה אלא אחד והיא לא נתפשה לא נאנסה אסורה ואינה שותה. דקרא דועד אין בה על והיא לא נתפשה אסורה קאי. ולא על והביא האיש את אשתו וגו' שהוא סדר השקאה (ועיין מזרחי): או אינו מדבר אלא בעד אחד. דאפי' עד אחד אין בה בטומאה. ובגמ' פריך אלא במאי מתסרא ע"פ: שאין ת"ל אחד דמדכתי' עד ולא כתיב עדים אני יודע דאחד קאמר: עד הרי הוא בכלל שנים. פי' משום דעד איש אלא לשון עדות וסתם עדות שנים: להוציא את האנוסה דאנוסה מותרת לבעלה: בין בכהונה שאפי' אשת כהן שנאנסה שהיא מותרת לבעלה: סוטה חמורה שהיא במיתה. אינו דין שעושה אונס כרצון בכהונה ואשת כהן שנאנסה אסורה לבעלה: דבר של אימה מדכתיב רוח קנאה קדייק (מת"כ): (לז) מקנא לה ע"פ שנים. פרש"י שצריך להביא שני עדים שאמר לה בפניהם אל תסתרי עמו. ומשקה ע"פ עד אחד או על פי עצמו שאפי' אין עדים שנסתרה אלא עד אחד או הוא בעצמו ראה נאסרה על בעלה עד שתשתה: מה טעמיה דרבי יהושע כי מצא כו'. כן הוא בנוסחא בתוס' ד"ה מאי טעמיה בדף ב' ע"ב. אבל בירושלמי שלפנינו הנוסחא מ"ט דר"א: כי מצא בה ערות דבר. ואע"ג דהאי קרא לאו בסוטה כתיב מ"מ דריש ליה אקינוי וסתירה הואיל ואלית קינוי בגירושין (פני משה): ערוה זו סתירה שמביאה לידי ערוה: דבר זו קינוי שבא ע"י דבור: אין מציאה בכל מקום. בכ"מ שנא' בתורה כי ימצא איש שוכב וגו' ולדומה דוקא בעדים הוא. והכא נמי צריך שיהו ב' עדים לקינוי ולסתירה (פ"מ): ד"א ערוה שהיא באה מכח דבור. נ"ל דה"ק ור"ל רבי אליעזר דסבירא ליה מקנא לה על פי שנים אבל משקה לה ע"פ עד אחד א"כ לא דריש אלא תיבת דבר שהוא קינוי קשה עליו מה מקיים הוא תיבת ערוה דלאיזה מילתא דריש ליה. והא כי מצא דילפינן מיניה שנים קאי נ"כ על תיבת ערוה שפירושו סתירה. וא"כ גם בסתירה צריך שנים. ומשני דר"א דריש ליה ערוה שהיא באה מכח דברו כלו' דלא דרשינן לערוה בפ"ע אלא חדא קאמר קרא כי מצא בה ערוה שהיא באה מכח דברו היינו הקינוי שאלו לא יקנא לה ע"פ בנים מקודם לא היתה נאסרת ע"פ עד אחד ולא היתה נקראת ערוה. וכן מצאתי בדפוס מינקווי שלו' שם נ"ל ר"י במקום ד' ר"א: כיצד הוא מקנא לה כו' בפני שנים אל תסתרי פירושו אל תדברי. אלא נקט לשון נקי כדלקמן. וה"ק אם אמר לה אל תדברי כו' לאו כלום היא ועדיין מותרת. אלא דוקא כשאמר לה אל תדברי ונכנסה עמו לבית הסתר כו': חולצת ולא מתייבמת דכתיב גבי אשה שמצא בה ערות דבר והלכה והיתה לאיש אחר ודרשינן לאיש אחר ולא ליבם ואעפ"כ אינה פטורה מן החליצה כמו שאם היה בעלה חי דלא היתה מותרת בלא גט (גמרא): אל תדברי לשון נקי הוא. פירוש שלאו משום דיבור בעלמא הוא משקה אותה אלא לשון שמשה הוא רק שדיבר בלשון נקי. ומיהו דברה בשפה על כרחך דיבור ממש הוא: רבי יהושע אומר רשות. פירוש אם רצה לקנא הרשות בידו. ואי לאו קרא ה"א דאסור הוא משום לא תשנא את אחיך בלבבך. ת"ל וקנא את אשתו בכאן רצה לקנא הרשות בידו: לפום כן פי' לפיכך: מה ת"ל הוא נטמאה. דמשמע דודאי נטמאה ומה ת"ל והיא לא נטמאה. אי פשיטא ליה דנטמאה למה שותה. ואי פשיטא ליה דלא נטמאה למה משקה: על ספק וה"ק קרא אשה זו שמא נטמאה שמא לא נטמאה. וקאמר לך דישקנה לברר הספק. ואי לא משקה אותה אסורה (רש"י): דן לשרץ ספק נגע בטהרות ספק לא נגע. דמחזיקין לה בטומאה מספק: שלא עשה בה אונס כרצון. שאם נאנסה מותרת לבעלה: אף שרץ כן ר"ל שרץ שמטמא באונס כברצון ובשוגג כבמזיד כ"ש שמטמא מספק: ומה סוטה רשות היחיד. דנסתרה כתיב ואין רשות הרבים ראוי לסתירה אלא ברשות היחיד. אף שרץ ברשות היחיד דוקא ספיקו טמא אבל ברשות הרבים ספיקו טהור: דבר שיש בו דעת לשאול. אם נטמא אם לאו. אף ספק טומאה שרץ דבר שיש בו בנוגע זה דעת לשאול אם נגע אם לאו והוא אומר איני יודע כגון אדם. אי שהרוק שהיה אדם עסוק בהם בשעה בנולד הספק הוא דטמי' אבל בדבר שאין בו דעת לשאול אם נגע אם לאו אפי' ברשות היחיד ספקו טהור: (לח) מן התורה האיש כו' פירוש צריך להעלותה אל ב"ד הגדול שבירושלים. וקאמר דמן התורה בעלה נאמן עליה שלא יבא עליה בדרך. דקי"ל דאם בא עליה בדרך שוב אין המים בודקין אותו: ומוסרין לו ב' ת"ח. שידעו להתרות בו שלא יבא עליה בדרך: בעלה נאמן עליה ואין להעמיד עדים אצלו: הרי הוא נאמן הבעל נאמן עליה להתייחד עמה ולא חיישינן שיבא עליה: זו שאין חייבין עליה כרת. סוטה שאין חייבין עליה כרת אלא לאו הוא דאיכא דכתיב לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה ודרשי' מיניה לרבות סוטה שנסתרה. לא כ"ש שיהא בעלה נאמן עליה: שיש לה היתר אחר איסורה. כשתטהר לפיכך אין יצרו תוקפו. שמובטח הוא לאחר זמן. שאמר בזו שאין לה היתר אם תצא שמאה לפיכך לבו רודף אחריה. וא"ת לא ימתקו יצרו על אשתו הואיל ובעלה כבר. על זה אמרו ואומר מים גנובים ימתקו כלו' דבר האסור לו יצרו רודף אחריו. ועוד כ"ש הואיל ואין חייבין כו'. ועוד נחשדו ישראל על הסוטות כו': אמרו לו ובלבד בעדים. הא דכתיב והביא האיש את אשתו היינו כשאותה לבית דין בעדים שלא להתייחד עמה. ומיתורא דאת קדריש: שלח בתר איתתא שנסתרה ושלא להביאה: תלתא תלמידין דכדרך לא שני בשנים עד דאיכא שלשה דוקא: ובעלה הרי שלשה שהרי בעלה הוא שלישי מעלה אותה: אף הוא אהא דתנן בפרק ב' דכתובות שאמרו לו לרבי זכריה בן הקצב אין אדם מעיד על עצמו ואסר עליו אשתו שהיה כהן קאי שאף על פי כן שכר לה לאשתו בית לעצמה. ואפשר שרבי חייא בר ר' יוסף כהן היה ועליה קאי. אי נמי כאשתו שהיא נחבשה על נפשות שאסורה אפי' לבעלה ישראל (קרבן העדה): יגעתי באנחתי להוציאה מבית השביה. ומנוחה לא מצאתי שאסורה עלי: (לט) שמכשירה לו שמטהרם לו לגמרי שמותרת לאכול בקדשים ויש לבעלה מזה טובת הנאה. אבל לבעלה טהורה אף קודם שבאת הקרבן (ז"ך). ודבריו אלו הוא נעלם מהרפ"ם: שקיפחה שכרתה נזירות בראשה (ז"א): או שחיללה כנ"ל: סולת מובחר מן הקמח: הניחו לי כו' כלו' הניחו לי מקום להתגדר לאמר טעם נאה ומקובל כחומר הזה. ותומר פי' תוס' מרגלית. ענין אחר טופס שריחו נודף. ורש"י פי' חומר טפורין בלע"ז והוא של זהב ותוהמים בו שני אחרי חלוק לגיי. ורבינו סעדיה גרס הומר בה"א ופי' כמין מעשה. שכן קורין המעשה בלבון ארמית. וכדמסיים כשם שמעשים מעשה בהמה: מעשה בהמה שהפקירה עצמה לתשמיש למי שאינו בן זוגה: אבל צק הוא על שיריה. פי' שירי המנחה אחר הקרבת הקומץ שהיא נאכל לכהנים וכתיב ביה למערם שיתבלבו דכך גלולם כדפי' גם' שם מנות (מת"כ): בשתי אזהרות מדלא כתיב

עליה שמן ולבונה מפני מה טעמו של דבר מגיד כי מנחת קנאות הוא. מנחת זכרון שומע אני זכות וחובה ת"ל מזכרת עון כל הזכרונות שבתורה לטובה וזו לפורענות דברי ר' טרפון ר"ע אומר אף זו לטובה שנא' אם לא נטמאה האשה וגו'. אין לי אלא מזכרת עון מזכרת זכות מנין ת"ל מנחת זכרון מכ"מ. ר' ישמעאל אומר קיא מנחת זכרון כלל מזכרת עון פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט אם אומר את כן לא נמצאת מדה"ד מקופחת שהיה לבעל דין לחלוק וכי אי זו מדה מרובה מדת הטוב או מדת פורענות הוי אומר מדת הטוב. אם מדת הפורענות המועטת הרי הוא מזכרת עון מדת טובה מרובה דין הוא שתהא מזכרת זכות זו מדה בתורה כל כלל ופרט שדרך הדין לוקה בו יתקיימו זה וזה ואל תלקה דרך הדין. כיצד יתקיימו זה וזה ואל תלקה דרך הדין שאם היתה טמאה פורענות פוקדתה מיד ואם יש לה זכות תולה לה ג' חדשים כדי הכרת העובר דברי אבא יוסף בן חנן. אלעזר בן יצחק איש כפר דרום אמר ט' חדשים ונקתה ונזרעה מה זרע בן ט' חדשים אף זכות ט' חדשים. ר' ישמעאל אומר י"ב חדש אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (דניאל ד) להן מלכא מלכי וגו' כלא מטא וגו' לקצת ירחין תרי עשר וגו'. רשב"י אומר אין זכות תולה לה במים המרים ואם אומר אתה שהזכות תולה במים המרים מדחה אתה המים בפני כל הנשים השותות ומוציא אתה שם רע על הטהורות ששתו ויאמרו טמאות היו אלא שתלה להם זכות. ר' אומר אני אבריע אם היתה טהורה סופה למות כדרך בני אדם ואם טמאה סופה למות וצבתה בטנה ונפלה ירכה. ארשב"י וכי מי יודיע לכל העומדים שסוף זו למות וצבתה בטנה ונפלה ירכה אלא כיון שהיתה שותה פניה מוריקות ועיניה בולטות וכמו שרביטין היו מוריקין בה והם אומרים מהרו והוציאוה שלא תטמא את העזרה: (מ) והקריב אותה הכהן קיב מכאן אמרו אין משקין ב' סוטות כאחת. והעמידה לפני ה' יפנה עליה העזרה. ולקח הכהן מים קדושים מקודשים מן הכיור. בכלי חרש ולא בשאר כלים ולא בשבר של חרש. ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ולא זר. ונתן אל המים עפר על פני המים. מכאן אמרו היה מביא פיילי של חרס ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור ר' יהודה אומר רביעית. כשם שממעט בכתב כך ממעט במים. נכנס להיכל ופנה לימינו מקום היה, שם אמה על אמה וטבלה של שיש וטבעת היתה קבועה בה מגביה ונוטל עפר מן תחתיה ונותן כדי שיראה על המים שנא' ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים. תני בקרקע המשכן קיג איסי בן יהודה אומר להביא קרקע בית עולמים: (מא) והעמיד הכהן את האשה. בתחלה קראה הכתוב אשתו שנא' איש איש כי תשטה אשתו והביא האיש את אשתו. למה. חס האלהים על כבודן של ישראל אומר האלהים אע"פ שקינא לה עד עכשיו ברשותו היא שמא תחזור בה ואם לא חזרה בה הרי היא יוצאת מרשותו והעמיד הכהן את האשה ופרע את ראש האשה והשקה את האשה וכן כולם. ואם שתתה ונמצאת טהורה ונקתה מתנקה וחוזרת לבעלה. אשר תשטה אשה תחת אישה האלהים חס על כבודן של ישראל. למה. (ישעיה מו) העמוסים מני בטן. ומה אם בשעת הקלקלה חס על כבודן ושקד לטובתן כשיעשו רצונו עאכ"ו. לפני ה' וגו' קיד כתיב (ש"א ב) אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו ר' חייא בר אבא פתר קרייה בבועל אהין זיין ומפרנס ואת אתי לך על עתיד. וריב"ל פתר קרייה באשה אהין זיין ומפרנס ואת תלייה עינין על חורן. ופרע את ראש האשה ומבזין על הספק א"ר שמלאי כ"מ שאת מוצא זנות את מוצא אנדרולומוסיא בעולם: (מב) והעמיד הכהן. קטו שאם היתה חיגרת אינה שותה. קטז תני היו מעלין אותה לב"ד הגדול שבירושלים ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על עידי נפשות. קיז אומרים לה בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים רעים עושים. עשי למען שמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים ואומרין לפניה דברים שאין כדאי לשומען היא וכל משפחת בית אביה. וכשם שמאיימין עליה שתחזור בה כך מאיימין עליה שלא תחזור בה אומרים לה בתי אם טהורה את וברי לך שאת טהורה עמדי על בורייך שאין המים הללו דומין אלא לסם יבש שהוא נתון על גבי בשר החי ואינו מזיקו מצא שם מכה התחיל מתחלחל ויורד. אם אמרה טמאה אני

יד יוסף קיא ירוש' סוטה פ"ג : קיב ספרי פ"ז פיסקא פ' : קיג סוטה ט"ו : קיד תוספ' וירוש' פ"ק דסוטה : קטו סוטה כ"ז : קטז בבלי וירוש' פ"ק : קיז ספרי פ"ז פיסקא י"ב :

מתנות כהונה

שקומץ שהיה נאכל לכהנים וכתיב ביה למשחה שיאכלוהו דרך גדולה כדאיתא בפ' היה מביא: **בשתי** אזהרות. מדלא כתיב חד לא יתן על השמן ועל הלבונה: **מגיד** הכתוב: **זכות** וכו'. שע"י מנחה זו מכר זכותה נ"כ: ה"ג **אף** זו לטובה שנא' ואם לא וגו' אין לי אלא מזכרת עון זכות מנין: ה"ג **אם** מדת פורענות המועטת הרי היא מזכרת עון מדה טובה כו': ה"ג שדרך הדין לוקה בו יתקיימו וכו': **ג'** חדשים ה"צ בפ' היה נוטל: **ואם** אתה אומר גרסי': ה"ג **מדחה** אתה את המים בפני כל הנשים השותות: **יפנה** כו'. שהיא עומדת בפנים בעזרה והכהן מבחוץ שנאמר והעמיד האשה לפני ה' האשה לפני ה' ולא הכהן לפני ה' כך הביא בילקוט: **שממעט** ר' יהודה וע"ש בפ' היה מביא: ה"ג כדי שיראה על המים שנא' ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח וגו': **וטבלא** של שיש. אבן רחבה שהיתה מונחת בתוך שאר רצפת אבנים וטבעת קבועה בו כדי להגביה כו': ה"ג בספרי **איסי** בן עקביא אומר להביא קרקע בית עולמים ופירש"י בפ' היה מביא שגירסא זו עיקר ועיין שם הטעם: **ונקתה** מתנקה כלומר נאמר ונקתה שתהא מתנקה וחוזרת לבעלה מיד: חס האלהים וכו' לפיכך כתב תחת אישה שעדיין נקרא שמו עליה וכדלעיל: **אהין** פי' זה הבעל זן וכו': ה"ג בפ"ק דסוטה בירו' ואת אתי לך על עתיד פירוש ואת באת על המוכן ומזומן מלשון להיות עתידים ליום הזה וחש עתידות למו והכהנה רבות כלומר באת על האשה שלא הסרחת בפרנסתה: **ואת** תלייה כו'. ולא תולה עיניך על איש אחר: **ומבזין** כו'. בירוש' פי' בתמיה שמא תמצא טהורה ונמצאת מתבזה בחנם ומפני כל מקום כו': **אנדרלומוסיא** גזר דין כולל טובים ורעים אף כאן כיון שיש כאן רמז ורגלים לזנות שהרי נסתרה אחר הקינוי אין הכתוב מקפיד על ספק טהרתה: **אומרים** לה בתי גרסי': **שאינן** כדאי

עץ יוסף

כתיב חד לא יתן על השמן ועל הלבונה: **מפני מה טעמו של דבר**. פי' למה לא ישים עליה שמן ולבונה: **מגיד כי** מנחת קנאות הוא. פי' מגיד הכתוב מפני שמנחה קנאות הוא שלא יהיה קרבנה מהודר (ז"א): **זכות** שעל ידי המנחה הזו נזכר זכותה נ"כ: **ת"ל מזכרת עון** ולא זכות. וס"ל לרבי טרפון אין בכלל אלא מה שבפרט. ור"ע ס"ל דאף זו לטובה. וה"פ דקרא מנחת זכרון לטובה אם יש לה זכות אע"ג דמנחה היא המזכרת עון דלכל כמה דלא קרבה מנחה לא בדקי מיא לה. אפ"ה מזכירה לטובה. נמצא שהזכרונות לטובה הם (קרבן העדה): **מנחת זכרון כלל** בגם הזכיות מזכרין לה. מזכרת עון פרט דמשמע עון מזכירין לה ולא זכיות: **מדת הטוב מרובה** ממדת הפורעניות אחד מת"ק בתדה טובה נאמר נוצר חסד לאלפים ובמדת פורענות נאמר על שלשים ועל רבעים: **שדרך הדין לוקה** פי' מדת היושר: **נתקיימו זה וזה** פי' הק"ו וגם הכלל ופרט: **ואל תלקה** דרך הדין והיושר: **כדי הכרת העובר** פרש"י דדרים ונקתה ע"י זכות כדי שיעור ונזרעה זרע כשיעור שהעובר ניכר במעוברת. **מה זרע בן ט' חדשים**. בגמרא יליף לה מדכתיב זרע יעבדנו וסופר זרע הראוי לספר. פרש"י הראוי לספר לחיות ולבא לידי ספור שבח של מקום: **ואע"פ שאין ראיה לדבר**. דזכות תולה י"ב חדש. ומפרש בגמרא דמש"ה אין ראיה במורה מנ"נ דלמא שאני עכו"ם דלא מיפקיד דינה עליה. פרש"י אין ממהרים מן השמים לפקוד עונותם עליהם בעה"ז. אבל ישראל ממהרים לפרוע מהם בעוה"ז: **דכתיב להן מלכא** כו'. דניאל אמר לנ"נ כשפתר לו החלום שיהא נטרד מן האנשים ולהיות עם בהמה וחיה. להן מלכא פי' המנס המלך. מלכי ישפר עלך כי' עצתי שפר בעיניך להאמין לעצתי. וחטאך בצדקה פרוק פי' חטאך על ידי צדקה תפדה. כלא מטא עד נבוכדנצר פי' כל הפתרון נתקיים בו. לקצת ירחין תרין עשר. הרי בזכות תלתה לו י"ב חדש (רש"י): **מדחה אתה המים** בספרי גרס מדהה. פי' מחסר ומהפיך. וגוון החסר נקרא דיהא כלבון מהנה בנגעים. ולפי גירסתינו מדחה פי' שהנשים שיש להם זכות לא יודו לעולם: **מפני כל הנשים השותות**. פי' כל הסוטות שיהיו ממשפחה הגונה לא יודו לעולם אלא יבהו ויאמרו שזכות אבותם מסייעתם. ועוד שמוציא אתה שם רע על הטהורות (ז"א): **שרביטי היו מוריקין בה**. בספרי גרס מזרקין בה. ופי' מזרקין גידין (ומלת מזרקין אי' בדוכתי טובא בש"ס ישי' גידין) ור"ל שהגידין היו בה כמין שרביטין (ז"א): (מ) **אין** משקין שתי סוטות כאחת. דאות' מיעוטא הוא אותה לבדה ולא חברתה (ז"א): **יפנה** כו' שהיא עומדת בפנים בעזרה וכהן מבחוץ שנא' והעמיד האשה לפני ה' האשה לפני ה' ולא הכהן לפני ה'. כך הביא בילקוט (מת"כ): **מקודשים מן הכיור** דכתיב מים קדושי' ואין קדושים אלא שנתקדשו בכלי. והיינו הכיור: **ולא בשבר** של חרס. דכיון דכתיב כלי בעינן כלי שלם: **היה מביא** הכהן: **פיילי** כוס של מים: **כשם שממעט** ר' יהודה: **מקום היה שם** ניכר מתוך שאר רצפת ההיכל: **וטבעת היתה קבועה** לאחזה במטבעתה ולהגביהה מבין הרצפה שהיתה כולה מאבני שיש: **כדי שיראה** צריך ליתן שיעור שיהא נראה וניכר על פני המים: **ונתן אל המים** מדלא כתיב ונתן **במים** אלא אל המים משמע שלא יהא נבלע בתוכן: **להביא קרקע** בית עולמים. ס"ל דהא דיהיה אתי להורות שיהיה מתקן מבחוץ ויכניס בפנים להיכל ונותן אל המים וא"צ להניחו בקרקע ההיכל א"כ בקרקע למה לי. לזה קאמר להביא קרקע בית עולמים. שלא תאמר משכן נאמר ולא מקדש לכך הוצרך לרבות. אבל משכן שילה א"צ לרבות דשילה משכן הוא. ונוב וגבעון אין משקין בהם סוטות דהא במה הוא ולא היה שם ארון אלא מזבח האבנים לבד ולא קרבה בהן מנחת סוטה ולא שום חובת יחיד שאין לה זמן קבוע. **בית** עולמים בית המקדש שבירושלים קרי לה בית עולמים לפי שאחר קדושתו היתר במקום אחר ושוב לא שרתה שכינה במקום אחר (רש"י). ועיין מ"ש לעיל סי' ל"ב: (מא) **והעמיד** הכהן את האשה. ולא כתיב והעמיד הכהן אותה כמ"ש למעלה והקריב אותה הכהן והעמידה. משום דהש קאי על מה שקראה למעלה אשתו של המביא. וכאן בשעת השקאה חזר לקרותה האשה בעצמה שלא על שם בעלה: **ונקתה מתנקה** כלו' נאמר ונקתה שתהיה מתנקה וחוזרת לבעלה מיד: **חס האלהים** כו' לפיכך כתיב תחת אישה שעדיין נקרא שמו עליה וכדלעיל: **פתר קרייה בבועל** דאי כאונאת ממון או אונאת דברים היכי פסיק וקאמר ופללו אלהים והלא אפשר שימחול לו חברו ולא יבא ה' עמו במשפט. להכי מוקי ליה בחטא איסור דלא מצי מחיל. והכי קאמר קרא אם יחטא איש לאיש שזה זן ומפרנס אתה בא על אשתו אשר סרח בפרנסתה ודאי ישפוט אלהים ביניהם כי זה לא יתן למחילה. כי זה מעוות לא יוכל לתקן (יפ"ת). והוא אמר כנגד בניו והפליג לומר אביהם שידעו איך חטא גדול העלה עליהם הכתוב: **אהין** כו' פי' הזה הבעל זן ומפרנס. ואת אתי לך על עתיד פי' ואתה באת לך על המוכן ומזומן. מלשון להיות עתידים ליום הזה (מת"כ): **פתר קרייה באשה** מפרש אם יחטא מלשון קולע אל השערה ולא יחטא. דמתרגמינן ולא משכן. וה"פ אם ישנה האשה בין איש לאיש. בין איש הזן ומפרנס אותה לאיש אחר דתולה עיניה על איש אחר (שירי קרבן). כן נראה לפרש הנוסחא שלפנינו. אבל בתוספתא פ"ק דסוטה דריש זה על פ' אם יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו. וכתבו היפ"ת והקרבן העדה שנוס' התוספתא עיקר. וה"פ למ"ד דמוקי לה בבועל אם יחטא איש הנואף לרעהו זה הבעל של האשה. ונשא בו בנואף אלה להאלותו שכשם שהמים בודקין אותה כך בודקין את הנואף. ולמ"ד דמוקי לה באשה כך פירושו אם יחטא איש היינו האשה (כדדרשו איש איש לעשות אשה כאיש). לרעהו זה בעלה (וקאמר לשון זכר כמו דאמר אם יחטא איש) לאו לה דרכה באשה: **ומבזין על הספק** בתמיה. דלמא טהורה היא ונמצאת נתבזית על חנם: **אנדרולומוסיא** דבר והורגת טובים ורעים לפיכך ראוי שתתבזה אפי' על הספק כדי שיהיו נזהרים אפי' מיחוד: (מב) **ומאיימין עליה** כדי שתודה: **כדרך שמאיימין** על עידי נפשות. יותר מעל דיני ממונות כדאמרי' בסנהד' דף ל"ז הוו יודעים שלא כדיני ממונות דיני נפשות. כך כאן מאיימין עליה יותר מעל דיני ממונות: **הרבה יין עושה** למען לא תתביים להודות כי חרפה שמוצאין לה זכות. ועד מזכירין אותה שמו הגדול: **הרבה ילדות עושה** גורם לנערה ילדה שתבא לידי קלקול. ושמא אמת הדבר אל תביאי עצמך לידי מיתה מנוולה כזו: **שכנים רעים** יודעים לכחות ותנויין לה תמיד: **שאינה כדאי לשומען** שאינה ראויה לשמוע אותן הדברים שאומרים לפניה ממעשיהן של צדיקים כגון מעשה יהודה וראובן. כדי שתודה על קילקולה: **שלא תחזור** בה שאולי תודה על שקר מפני יראת המים ותאמר טמאה אני. כי תדמה כי סם המות הוא אף שהיא טהורה תמות מזה. לכן אומרים לה שאין זה ממית רק במקום החטא בהות מקום המכה: **עמדי על בורייך** הסמכי על נקיותך: **ואין מזיקו** כיון שהבשר הוא שלם ויפה אין מזיק לו הסם: **מתלחל ויורד** פי' מנקב הבשר בעומק על חלל הגוף מחייח לחלוחית המכה מלא מין את מיעו ומיער: **שוברת כתובתה** כותבת שובר על כתובתה זייתי והפסדתי כתובתי ונותנת ביד בעלה שלא תתבעט עוד אחר זה. ואינה נהרגת לפי שלא התרו בה עדים בשעת מעשה (רש"י): **לשערי מזרח** לשער ניקנור. פרש"י לשערי מזרח שער התיכון שבו נכנסין

אני שוכרת כתובתה ויוצאה אם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשערי מזרח לשער נקנור ששם משקין את הסוטות ומטהרין את היולדות ומטהרין את המצורעים. והכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו. [קיח] תני ופרע את ראש האשה כהן נפנה לאחוריה ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה דברי ר' ישמעאל. ד"א [קיט] לימד על בנות ישראל שיהיו מכסות ראשיהן אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר (ש"ב יג) ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה. [קכ] תני ופרע את ראש האשה אין לי אלא ראשה גופה מנין ת"ל האשה אם כן מה ת"ל ופרע את ראש מלמד שהכהן סותר את שערה. היתה מכוסה לבנים מכסה שחורים היו עליה כלי זהב וקטלאות ונזמים וטבעות מעבירין ממנה כדי לנוולה כשם שלא חסה על כבוד המקום כך אין חסין על כבודה. ואח"כ מביא חבל המצרי וקושר למעלה מדדיה. [קכא] ולמה חבל המצרי א"ר יצחק לפי שעשת' מעשה מצרים. וכל הרוצה לראות בה רואה חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גס בהן וכל הנשים מותרין לראותה שנא' (יחזקאל כג) ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה: (מג) ונתן על כפיה. [קכב] מכאן שאם היתה נדמת לא היתה שותה. [קכג] תני היה מביא את מנחתה בתוך כפיפה מצרית ונותנה על ידיה. [קכד] כדי ליגעה כדי שתחזור בה. וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים [קכה] יראה אותה המים כדי להטיל אימה עליה. והשביע אותה הכהן הכהן משביעה ואינה נשבעת מאליה. ואמר אל האשה ילמדה הכהן סדר שבועה דברי ר' ישמעאל ר' יונתן אומר אם אינה שומעת לשונו [קכו] יאמר לה ע"י תורגמן. אם לא שכב איש אותך לרבות המערה אותה מכל צד. ואם לא שטית טומאה תחת אישך [קכז] פרט לאונסים מה תחת אישך לרצון אף כאן לרצון. הנקי ממי המרים המאררים האלה היה א"ל אם טהורה את שתי ואל תמנעי כדי שתהא נקיה לבעליך ע"י אלו המים והיה משביעה כדי שתשתה. ואת מזידה היית כי שטית תחת אישך. וכי נטמאת לרבות בן ט' שנים ויום א' שיקנאו לה. [קכח] אמרו רבותינו בזמן שהאשה מיוחדת עם בעלה והיא משמשת עמו ולבה לאיש אחר שראתה בדרך אין לך ניאוף גדול מזה שנא' (יחזקאל טז) האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים וכי יש אשה שמנאפת תחת אישה אלא זו היא שפגעה באיש אחר ונתנה עיניה בו והיא משמשת עם בעלה ולבה עליו. שאל מלך ערביים את ר"ע אני כושי ואשתי כושית וילדה בן לבן אהרגנה שזינתה תחתי. א"ל צורות ביתך שחורות או לבנות א"ל לבנות א"ל כשהיית מתעסק עמה נתנה עיניה בצורות הלבנות וילדה כיוצא בהן. ואם תמה אתה בדבר למוד מצאנו של יעקב אבינו שמן המקלות היו מתיחמות שנאמר (בראשית ל) ויחמו הצאן אל המקלות והודה מלך ערביים לר"ע. אף כאן רמז משה בתורה תחת אישך וכי נטמאת. ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך לא על זו אנו משביעין אותך בלבד אלא מה שסטית מבלעדי אישך: (מד) תני [קכט] מבלעדי אישך פרט לשקדמה שכיבה אחרת לאישך שאם שכב בעלה עמה אחר כן אין המים בודקין אותה. והא תנינן כשם שהמים בודקין אותה כך הם בודקין אותו כשם שהיא אסורה לבעלה כך היא אסורה לבועל כשם שאסורה לאחיו של בעל כך היא אסורה לאחיו של בועל כשם שהמים בודקין אותה על כל ביאה וביאה שהיא מקבלת מבעלה אחר הבועל כך הם בודקין אותו ר' אבין בש"ר אילא אמר כאן בידוע כאן בשאינו ידוע: (מה) והשביע הכהן וגו'. [קל] מכאן שאם נכתבה מגלה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה שבתחלה כתיב והשביע ואח"כ וכתב. בשבועת האלה [קלא] מכאן אתה דן לכל השבועות שבתורה שלא יהיו אלא באלה ובשבועה. הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהן שאינה אלא באלה ובשבועה אף פורטני בכל השבועות שבתורה שלא יהיו אלא באלה ובשבועה. ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט לך באחת מהן שאינה אלא ביו"ד ה"א אף פורטני בכל השבועות שבתורה שלא יהיו אלא ביו"ד ה"א. לאלה ולשבועה למה נאמר [קלב] לפי שהוא אומר להלן (ויקרא ה) ושמעה קול אלה אין לי אלא אלה מנין לעשות שבועה כאלה הרי אתה דן נאמר כאן אלה ונאמר להלן אלה מה אלה האמורה כאן עשה שבועה כאלה אף אלה האמורה להלן עשה שבועה כאלה. לאלה ולשבועה [קלג] שכל הנשים לוטות כך תגיע ליך כשם שהגיע לפלונית. ולשבועה שיהיו הכל נשבעות כך תגיע לי כמו שאירע לפלונית אם לא אעשה כך וכך. בתוך עמך ועמך שלום. בתוך עמך ולא בעם אחר הפרש בין אדם המתנבל במקום שמכיר לאדם המתנבל במקום שאין מכיר. בתת ה' את ירכך וגו' זו בדיקת האשה. ובאו המים המאררים וגו' [קלד] ריה"ג אומר זה בטנו וירכו של בועל מגיד הכתוב שכשם שהפורענות פוקדתה כך פורענות פוקדתו. והלא דברים ק"ו אם מדה פורענות מועטת

המביא

יד יוסף קיח ספרי פ"ז פיסקא י"א: קיט כתובות ע"ב: קכ סוטה ח': קכא ירוש' פ"ק: קכב סוטה י"ד: קכג ספרי פ"ז: קכד ירוש' ריש פ"ק וסוף פ"ג וכולה בילקוט: קכה ספרי פ"ז: קכו ירוש' רפ"ז דסוטה: קכז ירוש' פ"א ה"ב: קכח תנחומא פ"ז: קכט סוטה כ"ד. יבמות נ"ח. ירוש' פ"ק: קל סוטה י"ז וי"ח: קלא ספרי פ"ז פיסקא י"ד: קלב שבועות ל"ה. ספרי פ"ז פיסקא י"ד: קלג ספרי שם: קלד סוטה כ"ח ספרי שם:

מתנות כהונה

כלפי כו'. כגון מעשה לראובן ובלהה ועיין טוב בפ"ק דסוטה: **נפרמו** פירש"י פרימה גדולה מקריעה: ה"ג בספרי ד"א לימד על בנות ישראל: **ולמה** חבל המצרי כו'. בירו' פ"ק דסוטה ולפי הנראה שהיה חבל מיוחד העשוי מפשתן של מצרים ורש"י פי' פ"ק דסוטה חבל העשוי מצורי הדקל וטכל עומר מפני שלבן לידי נופל על ל' מצרי: **נדמת** שנקצצה ידה: ה"ג **כדי שתחזור** בה וביד הכהן יהיו וגו' יראה אותה המים כדי להטיל אימה עליה: **והשביע כו'**. וה"ג בירוש' דריש פרק היה מביא כתיב וביד הכהן יהיו מים וגו' מעתה כדי לייגעה אלא כדי כו' פי' שמקשה על הא דתנן ומתנם על ידיה כדי לייגעה אלא מעתה הא דכתיב וכו' כהן וגו' וכי גם זה היה כדי לייגעה והרי לא היו בידה ומשני שזה היה נוטל בידו כדי להטיל אימה כו': **יראה** כו'. היה מראה לה המים: **סדר** שבועה. כל ענייני השבועה כדאיתא ריש פרק אלו נאמרין: ה"ג ילמדה הכהן סדר שבועה וכו' ובספרי ישנו לזה אבל יש שם ט"ס והילקוט הביא כהוגן ובירושלמי וכן בגמ' דידן גרס ר' יאשיה במקום ר' ישמעאל: **מכל צד**. בין הערה בה כדרכה בין שלא כדרכה: **מזידה** היית. דייק מדכתיב ולא דתפשע מדעתה במזיד: **ט' שנים ויום** אחד. שבעילתו ביאה ומקנין עליו והילקוט מביא בת ט' שנים ובודאי ט"ס הוא ועיין בס' הרוסה דסמך על כל עריות מקנין הן מן הקטן ומפרש בגמ' דכתיב ושכב איש אותה ולא קטן ע"כ הרי שבן ט' שביאתו ביאה בכל מקום מקנין על ידו: **אלא** מה שסטית ס'. כלומר אלא על כל מה שסטית עמו יהיה מי שיהיה: ה"ג **פרט** לשקדמה שכיבה אחרת לאישך שאם שכב כו' ופי' שאם שכב הבועל עמה קודם שבא עליה בעלה מימיו ופי' הענין אחריו באמרו שאם שכב כו'. ועיין פ' הרוסה דף כ"ד ע"ב וביבמות דף נ"ח ובירושלמי פ"ק דסוטה: ה"ג **בודקין** אותה. ופריך והא תנן כו' עד על כל ביאה וביאה שהיא מקבלת כו' שמע מיניה שאם בא בעלה עליה אחר ביאת הבועל שהמים בודקין אותה ומשני לא קשיא כאן בידוע שלא אין המים בודקין ואם אין ידוע שבא הבועל עליה קודם בעלה המים בודקין אותה: ה"ג **בשם** ר' אילא אמר כאן כו': **פורטני** כמו פורש אני וה"ג בילקוט: **השבועות** שבתורה גרסי': **למה** נאמרה. פשיטא כבר נאמר והשביע הכהן את האשה ועיין בס' שבועת העדות: ה"ג **נשבעות** כך תגיע לי כמו שאירע לפלונית אם לא אעשה כך וכך: ה"ג **בתוך** עמך ולא בעם אחר כו': **שמכיר** את

הבריות

עץ יוסף

נכנסין להר הבית ומשם לשער נקנור הוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים. נקנור אדם גדול היה והביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים לאותו שער. ונעשה בו נסים. וקראו על שמו: **ששם משקין** סוטות דבעינן לפני ה' כדלעיל: **ומטהרין את היולדות** דאין קרבנם של אדם קרב אלא א"כ עומד על גביו. ומי שיכול ליכנס לעזרה נכנס. ואלו שלא היו יכולים מפני שהיו מחוסרים כפרה עומדים בהלל שער נקנור שלא נתקדש (נמ"כ): **ומטהרין את המצורע** כדכתיב והעמיד הכהן המטהר וגו': **ואוחז בבגדיה** בנים הנוהר שלה (רש"י): **ואם נפרמו** פרימה גדולה מקריעה. שנקרעה לקרעים הרבה: **כהן נפנה לאחוריה** דכתיב האשה לפני ה' ואין כהן לפני ה' (ז"ר) שהוא עומד מבחוץ והיא עומדת מבפנים: **שיהיו מכסין ראשיהן** מדהצריך הכתוב לפרוע ראשה של סוטה כדי לנוולה ש"מ שגנאי הוא לבנות ישראל לילך בגלוי ראש: **אע"פ שאין ראיה** לדבר. די"ל דשאני תמר דבת מלך שהיה לכן הוי גנאי לה. מ"מ זכר לדבר איכא דר"ש הוא דאמר כל ישראל ב"מ הם: **ד"א לימד על כו'**. נוסח אחר ר' ישמעאל אמר לימד. וכן מצאתי בספרי: **גופה מנין** כדתנן מגלה את לבה: **וקטליאות** תכשיט הוא כמין חצי עגול פתוח וסוגרת בו את הלוקה ומקיף את גרונה מן האחדים: **חבל מצרי** לפי הנראה שהיה חבל מיוחד העשוי מפשתן של מצרים. אבל רש"י פי' בפ"ק דסוטה חבל עשוי מצורי דקל מסיב הגדל סביב הדקל וכרוך עליו (מת"כ): **למעלה מדדיה** כדי שלא ישמטו בגדיה לארץ: **לפי שעשתה** מעשה מצרים. לפי שנא' בתחילת בפרשת עריות כמעשה ארץ מצרים ועיין פרש"י: **מפני שלבה** גס בהן. כשאדם רואה בני ביתו דעתו מתגברת עליו ולא תירא ולא תודה ואנו מבקשים שתודה ולא ימחה שם הקדוש על המים: **וכל הנשים** מותרים לראותה. בגמ' פריך והא תני רישא כל הרוצה לראות בה רואה ואפי' אנשים. ותירץ רבא כל הרוצה לראות בה רואה לא שנא גברי לא שנא נשים. ונשים חייבות לראותה שנא' ונוסרו כל הנשים: (מג) **אם** היתה נידמה קטועה הכף: **היה מביא** הבעל כדכתיב והביא את קרבנה עליה: **יראה אותה המים** היה מראה לה את המים: **ילמדה אותה הכהן סדר** שבועה. שמלמד עמה מעיקרא סדר השבועה על מה אומרת כל זה (ז"ר): **לרבות המערה** אותה מכל צד. שאפי' משכבות יש באשה שוין זה לזה לחייב בכל עריות כדפי' לעיל: **כדי שתשתה**. ואת כי שטית תחת אישך מזידה היית. (דייק מדכתיב ולא דמשמע מדעתך במזיד): **וכי נטמאת** לרבות בן ט'. כנ"ל. וז"ל הילקוט לרבות בן ט' שנים ויום אחד שיקנו לה ויפקו אותה מכתובתה מאחת ידו עכ"ל. ועיין בירוש' ספ"ד **בן ט'** שנים ויום אחד. בשלמו ביאה: **לא על זו** ר"ל לא על זו שנסמוך בתחלה במחשבה. שאף שהיא עבירה גדולה על כל זה אין המים בודקין אותה על זה. אלא על מה שסטית במעשה מבלעדי אישך: (מד) **מבלעדי** אישך פרט לשקדמה כו'. שמבלעדי אישך משמע שבעלה נתן בה שכבתו קודם סתירה זו ולא אחר זו (רש"י): **על כל ביאה כו'**. דהאיסורא נבעלת להבעל אחר ביאת הבועל וכפי רבוי האיסורין היא נענשת ומיתתה מנוולת ביותר: **כך הם** בודקין אותו לבועל. שהוא ג"כ חייב באיסורין שעשה הבעל. שמעינן מיהא שאף שבא עליה אח"כ היא בודקה והמים בודקין אותה. ומשנינן כאן בידוע ר"ל כשידוע הבעל שהיא אסורה לו שכבר היה לה קינוי וסתירה אם בא עליה הבעל אין המים בודקין אותה דלא קרינן ביה ונקה האיש מעון וכאן שאינו ידוע שלא ידע הבעל שהיא אסורה לו. לכך המים בודקין אותה ונענשת על ביאת הבעל של אחר הבועל (קרבן העדה): (מה) **קודם** שתקבל עליה שבועה פסולה. ובירו' פ"ב דסוטה הלכה ג' אי' פלוגתא בזה ע"ש: **הואיל ונאמרה** שבועה בתורה סתם. כגון שבועת העדות ושבועת הפקדון ושבועת הדיינים. ופרט באחת מהם פי' ר"ל ופרט כאן בסוטה בשבועת האלה שמשביעה גם באלה שבוע' שלא נטמאת ואם נטמאת יבאו בך כו' אף פורטני פי' אף בכל שבועות כו' (ז"א): **ופרט לך** באחת מהן שהוא אלא ביו"ד ה"א. כלומר כאן בסוטה דכתיב יתן ה' אותך לאלה: **לאלה ולשבועה** למה נאמר. והלא כבר נאמר בשבועת האלה מהכא משמע דתהוי לאלה ולשבועה ותו לא ה"ל למכתב אלא יתן ה' את ירכך נופלת (רש"י): **אין לי אלא אלה**. פי' שבועה שיש עמה אלה. מנין לעשות שבועה כאלה פי' שבועה גרידתא בלא אלה כשבועה שיש עמה אלה (ז"א): **נאמר כאן אלה** בסוטה ונאמר להלן אלה פירוש להלן גבי שבועת העדות. מה אלה האמורה כאן עשה שבועה כאלה פי' שבועה גרידתא כשבועה שיש עמה אלה. ודייקי' זה מדכתיב לאלה ולשבועה דמיותר כנ"ל. וגם מדכתיב מהופך לאלה ולשבועה דה"ל למכתב יתן ה' אותך לשבועה ולאלה דשבועה שיש בה אלה כך הסדר שבועה שלא נטמאת ואם נטמאת יבואו בך. שע"כ לומר דהא דכתיב ברישא והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה אין פירושו דוקא שבועה שיש בה אלה אלא אפי' שבועה גרידתא נ"כ הוי כשבוע' שיש בה אלה. וז"ל הילקוט בשם ספרי זוכה אם השביעה בשבועה יצא ואם השביעה באלה לא יצא. אף אלה האמורה להלן בשבועת העדות עשה שבועה גרידתא בלא אלה כשבועה שיש עמה אלה (כנ"ל לפרש. ודלא כבעל ז"א בספרי פיסקא מ"ד): **לוטות** מקללות: **לפלונית** הסוטה: **ועמך שלום** ר"ל אתה תהיה לקללה ולעמך יהיה שלום: **ולא בעם** אחר פי' ובתוך אנשיך תהיה לקללה שמכירין אותך. ולא בעיר אחרת שהפרש בין ט'. והמג"ר בפירושו ולא בעם אחר בזמן הזה אין משקין סוטות. ומה שאמר שהפרש יש בין אדם כו' הוא דרש על בתוך עמך. יע' נראה לגרוס

ילקוט

חמביא תקלה לחבירו הרי הוא כיוצא בו ק"ו למדת הטובה מרובה : (מו) ואמרה האשה אמן אמן. קלה הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא באמן אף פורטני בכל השבועות בתורה שלא יהיו אלא באמן. שאם אין אתה עונה אמן אחר המשביע אתה עושה שבועתו שוא. אמן אמן קלו מכאן שמגלגלים עליה אמן מאיש זה אמן מאיש אחר. ומכאן אתה דן לכל שבועות שבתורה שמגלגלין עליהן את הישן. והלא דברים ק"ו ומה סוטה שלא נתבעה מקודם מגלגלין עליה את הישן גזילות שנתבעו מקודם אינו דין שמגלגלין עליה את הישן. אמן שלא נטמאתי ואם נטמאתי לעצמה. קלז ר"א בש"ר יוסי בן זמרא אמן לקבלה אמן לשבועה אמן יאמנו הדברים. אמן לקבלה מסוטה ואמרה האשה אמן אמן. אמן לשבועה (ירמיה יא) למען הקים את השבועה אשר נשבעתי וגו'. אמן יאמנו הדברים (מ"א א) ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן יאמן ה' את דבריך : (מז) וכתב את האלות קלח כדכתיבין שאם כתבן למפרע פסולה. קלט בא לו לכתוב את המגילה מאיזה מקום הוא כותב מואם לא שכב איש אותך וגו' ואת כי שטית וגו' והשביע הכהן את האשה וגו' ובאו המים וגו' ולא היה כותב ואמרה האשה אמן אמן דברי ר"י. ב"ט אלות אלות ממש ואת לרבות צואות וקבלות. האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות כגון הנקי ממי המרים וגו' שמכלל הן שומע לאו. האלה למעוטי קללות שבמשנה תורה. ר' יוחנן ורשב"ל. ח"א משביע ואחר כך כותב וה"א כותב ואח"כ משביע. מ"ד משביע ואחר כך כותב כמה דהיא קרייה והשביע וכתב. ומ"ד כותב ואח"כ משביע כדי לסמוך שבועה להשקאה ואין מוקדם ומאוחר בתורה. הכהן בספר קם לא על לוח ועל הנייר אלא על המגלה שנא' בספר. קמא כתבה אינרת פסולה שנאמר בספר. כתבה על ב' דפין פסולה שנאמר בספר ספר אחד ולא שנים. אין כותבין לא בקומוס ולא בקנקנתום ולא בכל דבר שרושם אלא בדיו. שנא' ומחה כתב שיכול לימחק. קמב והלא דברים ק"ו מה לעשות שלום בין איש לאשתו אמר המקום ספר שנכתב בקדושה ימחה על המים ספרי מינין שמטילין איבה וקנאה ותחרות עאכו"כ שימחו מן העולם ושורף את האזכרות שבו עמו מפני שלא נכתב בקדושה דברי ר"ע. ומחה אל מי המרים מגיד הכתוב עשה את המים מרים. והשקה את האשה וגו' היה ר"ש אומר קמג נאמר השקאה קודם למנחה ונאמר השקאה לאחר מנחה לומר שאם קדמה השקא' כשרה ואם קדמה מנחה כשרה : (מח) ולקח הכהן מיד האשה. קמד וכי על ידו הוא מניף לא על ידיה הוא מניף אלא מכאן שהוא נוטלה מתוך כלי חול ונותנה לתוך כלי שרת וכהן מניח ידו תחתיה ומניפה. קמה מכאן אמרו היה נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותנה לתוך כלי שרת ונותנה על ידיה וכהן מניח ידו תחתיה ומניפה. והניף והגיש וקמץ והקטיר והשאר נאכל לכהנים. מיד האשה קמו ולא מיד שלישה שאם פירסה נדה לא היתה שותה. והניף את המנחה מוליך ומביא. מעלה ומוריד מנין ת"ל אשר הונף ואשר הורם. מקיש הרמה לתנופה לומר שכ"מ שיש תנופה יש הרמה מכאן אמרו מצות תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד. וקמץ הכהן מן המנחה וגו' מן המנחה המחוברת שלא תהא מונחת בשני כלים וקומץ. והקטיר המנחה זו הקטרת הקומץ שקידמת אזכרה. ואחר ישקה את האשה כענין שאמרנו : (מט) והשקה את המים וגו'. קמז היה ר"ע אומר אם נמחקה מגלה ואמרה איני שותה מחמת רתיתא משקין אותה בע"כ אבל אם אמרה מחמת בריותא אין משקין אותה שהרי היא בדוקה ועומדת. ובאו בה וגו' למה נאמר לפי שהוא אומר וצבתה בטנה קמח אין לי אלא בטנה

יד יוסף קלה שם : קלו ירוש' סוטה פ"ב : קלז דכ"ר פ"ז. ירוש' פ"ב דסוטה. שבועות ל"ו. שוח"ט מזמור נ"ב. ילקוט תהלים רמז תת"מ : קלח סוטה י"ז : קלט בבלי וירוש' פ"ב : קמ שם : קמא סוטה י"ז : קמב ספרי פ"ו פיסקא ע"ו : קמג סוטה י"ט : קמד ירוש' סוטה ריש פ"ג : קמה בבלי וירוש' ריש פ"ג דסוטה : קמו ספרי פ"ו פיסקא י"ז : קמז סוטה י"ט : קמח ספרי פ"ו פיסקא י"ב :

ענף יוסף

ועליהם דרכו בני ישראל. וז"ש והים בקעת לפניהם היינו שהים נבקעים. ואח"כ ויעברו ביבשה ובאותן המים עצמן ואת רודפיהם השלכת. ע"ש באריכות : (מז) [מגיד שהכתיב עשה את המים מרים] בילקוט גרס מגיד שהכתב עושה את המים מרים וכתב המת"כ שט"ס הוא בילקוט וצ"ל מגיד הכתוב כמו שהוא הגי' לפנינו במדרש. אבל מצאתי בירוש' סוטה פ"ב ה"ב על פסוק מי המרים וז"ל מי יכול מראה מים (פי' יכול יהא מראיהם מראה מים) תלמוד לומר מרר (פי' שמררים שיהיו שחורים) או מרר יכול מראה דיו. ת"ל מי. הא כיצד מראה מים ומראה מרר שיערו חכמים חצי לוג מים מן הכיור (שבו ניכר המים והדיו שנמחק מעל המגילה שקלא שחרות ניכר בהם) ועי' בקרבן העדה שם הלכה ג'. הרי דלפי הירוש' אפשר נקיים נוסחת הילקוט :

מתנות כהונה

הבריות. וממילא שהם מכירין אותו וה"ג בספרי חולתו בכל מקום שמכירים אותו : מועטת שהיא מועטת נגד מדת הטוב שמדה טובה לעולם מרובה : את הישן. שאין כח הדין נותן להשביעו עליו כמו כל גילגול שבועה : לעצמה כלו' יארע לעצמה ויתקיים בה שבועות האלות והספר מדבר דרך כינוי : ה"ג בירושלמי אמן לשבועה אמן יאמנו הדברים כו' פי' אמן יש בקבלת שבועה והאמנת דברים וכו'. וכדמפרש ואזיל : למען הקים את השבועה. שיפיה דקרא ולמען ואומר אמן ירמיה י"א : מואם לא שכב גרסי' : שומע לאו. ואם לא הנקי : ה"ג לרבות צוות וקבלות ועיין בפ' היה מביא : כמה דהיא קרייה גרסי'. פי' כמו שהיא נקראת בפרשה : הכהן בספר. רישא דקרא וכתב וגו' : אינרת לשון פירטוס ועי' בפרש"י

מכאן

בספרי היה מגיה : שרושם נבלע בקלף ואינו יכול למחות : שימחו מן העולם גרסי' : שבו בספרי מינין. כל הענין הזה לקוח מספרי ושם גרס הכי מגיד הכתוב עשה את המים מרים פי' שיתן בו דבר מר וכ"ה בפ' היה נוטל דף כ' ע"א ואע"פ שהילקוט מביא הגי' כמות שהיא כתובה פה בודאי ט"ס הוא שבגמרא דייק מדכתיב המרים שמרים כבר : שלישה שליש בין הכהן ובין האשה שיקבל מנחת' מחמתה : פירסה נדה. שמא המנחה אם תגע בו : הנפה ל' מוליך ומביא כד"א יונופף ידו מנייפא ליה במס' מגילה : אזכרה הקומץ נקרא כך לפי שעל ידו היא נזכרת למעלה : כענין באמרנו גרסי' : מחמת בריותא גרסי'. פי' שאמרה ברי לי שנטמאה אלא דאמרה מעיקרא כי מטינא למשתי לא שתינא כפירש"י בס' ה"נ : יארעיך גרסי'

עץ יוסף

ילקוט ח"ל בתוך עמך ולא בזמן הזה. בתוך עמך הפרש יש בין אדם כו' : הרי הוא כיוצא בו. שהטועה נענש כמותה. ק"ו למדת הטובה כו' שהמביא את חבירו לעשות מצוה שמקבל שכר כעושה מצוה : (מו) שלא יהיו אלא באמן. אם אחד משביע את חבירו אינו חייב עד שיענה אמן אחריו : אתה עושה שבועתו שוא. פי' אתה שבועתו לבטלה (ז"א) : שמגלגלין עליה אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אמן אם ארוסה אמן אם נשואה ומכאן אתה דן. כצ"ל לפי דעתי והפיר מסיים לפי זה מגלגלים עליה את הישן. היינו שנשבעת שלא זנתה כשהיתה ארוסה ע"י גלגול : מה סוטה שלא נתבעה מקודם. פי' בסוטה אע"פ שלא תבע הבעל לגלגל עליה. הכ"ד מגלגלין עליה על מה שעבר. ק"ו בגזלות שהבעל דבר בעצמו תובעו על מה שעבר אינו דין שיגלגלו עליו (ז"כ) : אמן שלא נטמאתי משום שצריכה לומר אמן על השבועה אמן על האלה. והיינו שאומרת אמן שלא נטמאתי הוא אמן על השבועה שהשביעה הכהן משביע אני עליך שלא נטמאת. ואם נטמאתי לעצמה הוא קבלת האלה שאמר לה הכהן ואם נטמאת יבואו בך כל הקללות הללו. לכן אמרה אמן על זה שאם נטמאתי יארע לעצמה ויתקיים בה האלה. והספר מדבר דרך כינוי (קה"ע) : ר"א בשם ר"י בן זמרא אמר אמן לשבועה אמן לקבלה אמן יאמנו הדברים. אמן לשבועה מסוטה. אמן לקבלה למען הקים כו'. כצ"ל (קרבן העדה) וה"פ אמן משמש ג' דברים. העונה אמן אחר שבועה שחבירו משביע אותו כמוציא שבועה מפיו דמי. והאומר לחבירו הריני עושה לך דבר זה על מנת שתקיים לי תנאי זה ועונה אחריו אמן. כאילו אמר בפירוש בפיו שמקבל עליו תנאי זה מה שהתנה חבירו עמו. והעונה אמן אחר תפלה ותחינת חבירו הרי הוא כאומר יהי רצון שכן יהא ויתאמתו דבריך : אמן לשבועה מסוטה שהרי הכהן הוא משביעה ושני באמירת אמן שאמרה היא ובדקי לה מיא : אמן לקבלה למען הקים כו'. דכתיב בירמי' ארור אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת אשר צויתי את אבותיכם וגו' למען הקים את השבועה אשר נשבעתי לאבותיכם כיום הזה ואען ואומר אמן ה'. והיינו שקיבל על עצמו ארור : (מז) שאם כתבן למפרע. פי' שאם כתב הפסוק שכתוב מאוחר קודם להפסוק דכתיב קודם פסול. דכתיב האלה משמע כמו שהם כתובות בפ' : והשביע הכהן את האשה וגו' יתן ה' אותך לאלה ולשבועה ובאו המים וגו'. וכותב ואמרה האשה אמן אמן כצ"ל. ועיין בבלי וירושלמי פ"ב דסוטה : אלות אלות ממש ר"ל דכתיב וכתב את האלות האלה הכהן בספר. וס"ל לרבי יוסי אלות אלות ממש היינו יתן ה' אותך וגו' ובאו המים המאררים האלה במעיך וגו'. ותיבת את אתא לרבות בכותב צוות וקבלות. צוות היינו והשביע הכהן את האשה. וקבלות היינו ואמרה האשה אמן אמן. האלות ר"ל הה"א יתירה האלות אתא לרבות שכותב קללות הבאות מחמת ברכו' והיינו ואם לא שכב איש אותך וגו' הנקי דמשמע הא אם שטית לא הנקי. האלה למעוטי קללות שבמשנה תור'. דאי כתיב קרא וכתב את האלות בספר הזה משמע אלות שבמשנה תורה יככה ה' בשחפת וגו' דאלה איקרי דכתיב והיה בשמעו את דברי האלה הזאת וגו'. אבל ה"א דהאלה לא דרש ר"י דלאו כיה הוא (רש"י) : כמה דהיא קרייה כלו' כפשטיה דקרא דכתיב האלה והשביע ואח"כ וכתב. ופלוגת' זו אי' בירו' אבל בבבלי סוטה ד' י"ז ליכא פלוגת' אלא פסקו שם שאם כתב ואח"כ השביעה פסולה כדאי' לעיל פ' זו סי' מ"ה : לא על לוח לוח של עץ : הנייר נייר של עשבים הוא שכותשין ומדבקין אותן בדבק שקורין גלי"ד ועושין כעין עור (רש"י). ונראה דצ"ל ולא על הנייר ולא על דיפתרא אלא על המגילה. שכן הוא במשנ' בבבלי ובירוש'. ודיפתרא הוא עור שאינו מעובד כל צרכו דמליה וקמיח ולא עפיץ שהיו מעבדין הקלפין בעפצים שקורין גלי"ש : בספר בקלף : אינרת בלא שירטוט פסולה במחיק בספר והלכה למשה מסיני שהספרים צריכין שירטוט (רש"י) : על שני דפין כדפי של ספר תורה העשוין עמודים (רש"י) : בקומוס שרף האילן ומהיכו במים וכותב הימנו : בקנקנתום וויטריאל"ו או אורדימנ"ט קורין אותו (רש"י) : שרושם ונבלע בקלף ואינו יכול למחוק. וקומוס וקנקנתום עבדי רושם : אלא בדיו שלנו של שרף (רש"י) : האזכרות השמות : מגיד הכתוב עשה את המים מרים. ח"ל הספרי מגיד הכתוב עושה את המים המרים. ופי' בז"א שהכהן עשה אותם מרים. שיתן לתוך המים לענה או שאר דבר מר. וכן הוא בפרק היה נוטל דף כ' ע"א. וכ"ה לעיל סי' כ' : שאם קדמה השקאה כשרה כו'. מלשון זה משמע ששוה בין אם משקה אותה תחלה או אחר כך. אבל בגמ' אי' ר' שמעון ואחר ישקה לגופו שמקריב את מנחתה ואח"כ משקה. והשקה קתני שאם השקה ואח"כ הקריב את מנחתה כשרה : (מח) ולקח הכהן מיד האשה. וגו' את מנחת הקנאות והניף את המנחה לפני ה'. ופריך וכי על ידו הוא מניף הכהן את המנחה. הא תנן במתני' שהכהן מניח ידו תחתיה ומניפה. אלא מכאן שמניחה תחלה לתוך כלי חול והיינו כפיפה מצרית ועתה נוטל מתוך כלי חול ונותנה לתוך כלי שרת וחוזר ונותן על ידיה ומניח ידו תחתיה ומניפה (קרבן העדה) : מניח ידו תחתיה בירוש' פריך ואין הדבר כאור (פי' וכי זה אינו מכוער) ומתרץ מביא מפה. ופריך ואינו חוצץ. ומתרץ מביא כהן זקן. ואפי' תימא ילד שאין יצה"ר מצוי לשעה מועטת : והגיש לקרן מערבית דרומית : ולא מיד שלישה שליש בין הכהן ובין האשה שיקבל מנחתה מחמתה. ובספרי גרס ולא מיד שלוחה. מיד האשה שאם פרסה נדה לא היתה שותה עכ"ל. שאם פרסה נדה אין הכהן יכול ליקח מידה שהרי תטמאנו וגם המנחה נטמאת ולא היה יכול להקטיר הקומץ לכך לא היתה שותה : מוליך ומביא דתנופה היינו מוליך ומביא כד"א יונופף ידו (מת"כ) : אשר הונף כו' באיל המלואים כתיב. והרמה היינו מעלה ומוריד : מקיש הרמה לתנופה מה תנופה מוליך ומביא אף הרמה כן (פי' אף היכא דכתיב הרמה לבד צריך נ"כ להוליך ולהביא) ומה הרמה מעלה ומוריד אף תנופה מעלה ומוריד (פי' אף במקום דכתיב תנופה לבד צריך נ"כ הרמה היינו מעלה ומוריד כן הוא בספרי : זו הקטרת הקומץ שקרויה אזכרה. כצ"ל וכ"ה בספרי. ופי' שקרויה אזכרה שע"י היא נזכרת למעלה : כענין שאמרנו לר"ש כדאית ליה ולרבנן כדאית להו. דלר"ש אתא לומר שבתחלה מקריב את מנחתה ואח"כ משקה ולרבנן אתא לשרישומו ניכר דאם לא נתהקה יפה לא ישקנה. ועיין מ"ש בסי' הסמוך : (מט) והשקה את המים היה ר"ע אומר כו'. עיין בסוטה דף י"ט ע"ב ונראה שט"ס יש כאן. דר"ע ס"ל והשקה קמא היינו והשקה את האשה אתא למימר שאם נמחקה ואע"ג שנמחקה שלא כדין קודם הקטרה מ"מ משקין אותה בעל כרחה. ואחר ישקה אתא לרישומו ניכר. והשקה בתרא היינו והשקה את המים לגופיה לומר שתקריב מנחתה ואח"כ משקה ע"ש ברש"י. ולפ"ז או בצ"ל כאן והשקה את האשה היה ר"ע אומר או צריכין לאחוק הני תיבות היה ר"ע אומר וכן צ"ל והשקה את המים אם נמחקה כו'. והוא כר"ש הובא דעתו לעיל סוף סי' מ"ז. או כרבנן הובא דעתם לעיל סי' כ' תני היה משקה ואח"כ מקריב את מנחתה וכן הובא דעתם לעיל סי' כ"ב ואחר ישקה את האשה כו' להביא את שרישומו ניכר : מחמת רתיתא שאנו רואים אותה רותתת דאיכא למימר דאינה מחמת שלא יבדקוה המים אם היא טהורה ודולה היתה לסמוך על טהרתה ולשתות ולפיכך היא רותתת וכשמגעת לשתות חוזרת בה (רש"י) : מחמת בריותה שאינה רותתת ואמרה איני שותה ודאי טמאה היא ולכך אינה רותתת דסיכא מעיקרא ואמרה כי מטינא למישתי לא שתינא (רש"י) : ת"ל ובאו בה והא דכתיב וצבתה בטנה ונפלה ירכה לומר אבר שהתחיל בעבירה ממנו יתחיל הפורענות כדאי' לעיל :

במנת וזרכה שאר איברים מנין ת"ל ובאו בה. והיתה לאלה שיהיו אלין בה יארעיך כשם שאירעה לפלונית וכה"א (ישעיה סה) והנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך אדני אלהים ולעבדיו יקרא שם אחר. ומצינו למדים שהרשעים שבועה לצדיקים. ומנין שהצדיקים ברכה לרשעים שנא' (ירמיה ד) והתברכו בו גוים ואומר (בראשית מח) ויברכם ביום ההוא לאמר בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה: (נ) ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא. ר' ישמעאל אומר וכי מי טמאה שהכתוב מטהרה שהוא אומר וטהורה היא. אלא מגיד הכתוב כיון שיצא עליה שם רע אסורה לבעלה. וטהורה היא טהורה לבעל טהורה לבועל טהורה לתרומה. ר' יהודה אומר משום ר"א וכי אין אנו ידעין שאם לא נטמאה האשה שהיא טהורה מה ת"ל וטהורה היא אלא סוף שהמקום פורע לה תחת ניוולה קמט שאם היתה עקרה שהיא נפקדת׳ יולדת בצער יולדת בריוח. יולדת כעורים יולדת לבנים. וי"א וטהורה היא קנ טהור הוא הולד. ונקתה ונזרעה זרע להוציא את אילונית ושאינה ראויה לילד: (נא) זאת תורת הקנאות. הקנאות שהוא מקנא לה בבית עולמים ובשילו ובנוב ובגבעון. תורת קנא מלמד שהאשה שותה ושונה בין באיש אחד ושני בועלים בין בשני אנשים ובועל אחד בין בשני אנשים ושני בועלים. יכול אף באיש אחד ובועל אחד ת"ל זאת. אשר תשטה אשה תחת אישה להקיש איש לאשה קנב ואשה לאיש לומר לך כשם שאם היה הוא סומא לא היה משקה דכתיב ונעלם מעיני אישה כך אם היתה היא סומא לא היתה שותה. וכשם שאם היתה היא חגרת גדמת ואלמת לא היתה שותה דכתיב והעמיד הכהן את האשה ונתן על כפיה ואמרה האשה כך הוא אם היה חגר או גדם או אלם לא היה משקה: (נב) ונטמאה היה ר"ע אומר קנג ד' פעמים האמורים בפרשה אם נטמאה ואם לא נטמאה נטמאה ונטמאה אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה ואחד לכהונה. קנד או איש אשר תעבור וגו' למה נאמר לפי שהוא אומר ועבר עליו רוח קנאה רשות יכול כשם שעד שלא קנא לה רשות אף כאן משקנא לה רשות ת"ל אשר תעבור עליו וגו' חובה. ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת מכאן אמרו קנה מגלת סוטה שנכתבת בלילה פסולה. נאמר כאן את כל התורה הזאת ונאמר להלן (דברים יז) על פי התורה אשר יורוך. מה משפט ביום אף מגלת סוטה ביום. מנין שאם כתב אות אחת ומחק אות אחת וכתב אות אחת ומחק אות אחת שהיא פסולה דכתיב ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת: (נג) ונקה האיש מעון קנו שלא יאמר אוי לי שהרגתי בת ישראל אוי לי שהייתי משמש עם הטמאה לכך נאמר ונקה האיש וגו'. ונקה האיש מעון אינו חושש שמא תלתה לה זכות. יכול אף היא לא תחוש שמא תלתה לה זכות ת"ל והאשה ההיא תשא את עונה. קנז ואתיא כמ"ד זוכות תולה ואינה נכרת. ר"א ונקה האיש מעון קנח כשהאיש מנוקה מעון האשה ההיא תשא עונה. אבל בזמן שאין האיש מנוקה מעון אין האשה תשא את עונה. שאין המים בודקין אותה כענין שנא' (הושע ד) לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כשמנאפים א"ל הואיל ואתם רודפין אחר זנות המים לא יבדקו את נשותיכם לכך נאמר ונקה האיש מעון והאשה וגו': (נד) ד"א כי תשטה וגו'. רבנין פתרין קרייה במעשה העגל איש זה הקב"ה שנקרא איש שנא' (שמות טו) י"י איש מלחמה. כי תשטה אשתו אלו ישראל שסרו מאחריו כד"ת (שם לב) סרו מהר ומתרגמינן סטו בפריע. והם נקראו אשתו שנא' (הושע ב) והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי וגו'. וכה"א (שמות יט) וקדשתם היום ומחר. קדושים תהיו. ומעלה בו מעל זו מעילת ע"ז כמד"ת (במדבר לא) למסר מעל בה' על דבר פעור׳ ושכב איש זה אהרן שעשה להם את העגל. שכבת זרע שכך היתה דרכה של עבודתת שמעבירים את זרעם לפניה באש כמד"ת (ויקרא יח) ומזרעך לא תתן להעביר למולך. ונעלם מעיני אישה ונסתרה ח"ו שהם חשבו בעצמם כאילו עין של מעלה אינו רואה כמד"ת (תהלים צד) ויאמרו לא יראה יה. ואומר (איוב כב) עבים סתר לו ולא יראה. ונסתרה כמד"ת (ישעיה כט) הוי המעמיקים מי"י לסתר עצה. והיא נטמאה כמד"ת (יחזקאל לו) כטומאת הנדה היתה דרכם לפני. ועד אין בה שלא היה בהם נביא שיעיד בהם כמד"ת (מ"ב יז) ויעד י"י בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה שכבר הרגו לחור על שהיה מוכיחם. והיא לא נתפשה שעשו אותה ברצון ולכך נענשו. ועבר עליו רוח קנאה (שמות כ) כי י"י אלהיך אל קנא. וקנא את אשתו כמד"ת (שם לב) לך רד כי שחת עמך וגו'. והיא נטמאה כמד"ת (שם) וישתחוו לו ויזבחו לו. או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה שהרבה כשרים היו בהם וקנא הקב"ה לכולם שבקש להם לכלות הטובים עם הרעים שנא' (שם) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם. והביא האיש זה הקב"ה. את אשתו אלו ישראל. אל הכהן קנט זה משה שהיה כהן כל ז' ימי המלואים ואומר (תהלים צט) משה ואהרן בכהניו. מה היא ההבאה שהביא דינם אל משה שא"ל לך רד כי שחת עמך. והביא את קרבנה עליה שנתן למשה אותה שעה שני לוחות העדות שנא' (שמות לא) ויתן אל משה ככלותו וגו'. עשירית האיפה שהיו כתובים עליהם עשרת הדברים. קמח שעורים שבעון ע"ז נעשו ישראל בקמח כמד"ת (ישעיה מז) קחי רחים וטחני קמח. והשעירם הקב"ה בין האומות כמ"ד (זכריה ט) ואסערם על כל הגוים לפי שבדיבור לא יהיה רמז שם ד' מלכיות. לא יצוק עליה שמן שא"ל הקב"ה ועתה הניחה לי וגו'. ולא יתן עליה לבונה כמד"ת (דברים ט) חרף ממני וגו'. לומר שלא יזכיר לו לא זכות אבות ולא זכות אמהות. כי מנחת קנאות היא כמד"ת (שם)

ראיתי

יד יוסף קמט ברכות ל"א. סוטה כ"ז. ספרי פ"ז. קנ סוטה כ"ו. ספרי פ"ז פיסקא י"ט: קנא סוטה י"ח: קנב סוטה כ"ז. קנג סוטה כ"ט: קנד ספרי פ"ז פיסקא כ"א: קנה סוטה י"ז: קנו ספרי פ"ז פיסקא כ"א: קנז עי' תוס' סוטה י' ד"ה ומסורת כו': קנח יבמות נ"ט. סוטה כ"ח ומ"ז. קידושין כ"ז. שבועות ס'. ספרי פ"ז פיסקא כ"א: קנט ש"ל פ' ל"ז:

מתנות כהונה

גרסי': טהורה לבעל. אותו שנחשד עליה לבועל: טהור הוא הולד. שנולד מכאן ולהבא ולבועל: ובשילו ובנוב כו'. ע"ל ה"ג שהאשה שותה ושונה בין כו'. ועיין סוף פ' היה מביא: יכול אף כו' השקה ושונה: שאם היה הוא סומא גרסי' סוף פ' ארוסה: כך אם היתה היא סומא גרסי': ד' פעמים כו'. עיין בפ' כשם: רשות שאם רוצה קנא ואם לא: משקנא לה רשות. ומיתאל על קנוי ועיין בפ' ארוסה דף כ"ה ע"א: ה"ג מגלה סוטה שנכתבה בלילה: אשר יורוך. סיפיה דקרא ועל המשפט הכי איתא בפ' ס' מביא: התורה הזאת. כמשפט ס"ת שאם היא מגומר' פסולה: אף היא כו'. פי' אם יודעת בעצמה שהיא טמאה אע"פ שאין המים בודקין אותה תדע שהזכות תולה לה ולבסוף לא תנקי עיין מזה לעיל: ה"ג ואתם רודפים אחר זנות המים כו' ומתרגמינן סטו לשון סוטה דכתיב בקרא: תקראי וגו' גרסי': שמעבירים את זרעם לפניה בלא גרסי': שכבר הרגו כו'. לפיכך לא נמצא נביא שיוכיחם מפני האימה וע"ל בפ' כי תשא: לכלות הטובים וכו'. שאע"פ שלא עבדוהו לא היו ראוין ליגלל ואולי על שלא מיחו בידם כי רבים היו הכשרים: ה"ג והכי מוכח לקמן לפי שבדיבור לא יהיה רמז כו' והוא כמה שכתוב פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים והיא רמז לארבע מלכיות כי בבל ומדי נחשבים לגלות אחת בעבור שלא היה הפסק גאולה ביניהם כדאיתא לעיל ומכל מקום המלכיות עצמם היו חלוקים וכן כתיב על שלשים ועל רבעים שלשים כנגד הגלות ורבעים כנגד המלכיות: ה"ג ועיין לקמן והמגלה כי כן הוא שבדיבור לא יהיה יהיה

עץ יוסף

שיהיו אלין בה מקללין בה: כשם שאירע לפלונית הסוטה. ובספרי מסיים נשבעים שיהיו משבעין בה שיארעך כשם שאירע לפלונית אם עשית הדבר הזה. וכה"א והנחתם שמכם כו': והתברכו בו גוים פי' כל אחד יאמר לבנו תהא כשלטי ישראל. ומפני שאפשר לפרש כפרש"י שם ח"ל מי שיוכל לדבק בישראל יתפאר בדבר וא"כ אין ראיה שהצדיקים ברכה כו' לזה מביא ראיה מקרא ישימך אלהים כאפרים כו' ופרש"י הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים וגו' (ז"א): (נ) וכי מי טמאה שהכתוב מטהרה. פי' דטהורה היא יתירא הוא כיון דכתיב ואם לא נטמאה פשיטא דטהורה היא: אסורה לבעלה וטהורה היא אתיא ללמד שעכשיו לאחר שבדקוה במים המרים ונמצאת טהורה שלא נטמאת הוא דטהורה ולא קודם לכן אע"פ שלא זינתה ודאי. דס"ל ספק סוטה אסורה לבעלה עד שתבדק (ז"א): טהורה לבעל כו' פי' כלפי שאמרה תורה ונטמאה ג"פ למימר שהיא טמאה לבעל ולבועל ולתרומה. על זה אמר עכשיו שהיא טהורה לבעל וטהורה לבועל שנחשד עליה שאם אח"כ מת בעלה או גרשה מותרת לו וטהורה לתרומה: שאם היתה עקרה כו'. עיין סוטה דף כ"ו ובילקוט בשם ספרי זוטא: טהור הוא הולד שנולד מכאן ולהבא (מת"כ) וכדלעיל: ושאינה ראויה לילד כגון עקרה וזקנה כאינה ראויה להריון. וממעט לה מדכתיב ונזרעה זרע מי שדרכה להזריע יצאה זו שאין דרכה להזריע והכי לא שותה (גמרא): (נא) בשילו ובנוב ובגבעון. עיין מ"פ לעיל סימן ל"ב: תורת מלמד שהאשה שותה ושונה כו'. ר"ל מדכתיב תורת הקנאות משמע תורה אחת לכל הקנאות שבכולן יעשה לה כתורה הזאת (רש"י): בין באיש אחד ושני בועלים. פי' שחזר וקינא לה והיא נסתרה עם בועל אחר. בין בשני אנשים פי' שמת בעלה זה שהשקה ונשאת לאחר וקינא לה והיא נסתרה עם הבועל הראשון. בין בשני אנשים ושני בועלים היינו לאחר שהשקה זאת מת ונשאת לאחר וקינא לה מבועל אחר: ת"ל זאת מיעוטא הוא. זאת ולא אחרת: דכתיב והעמיד ולא חיגרת: ונתן על כפיה ולא גידמת קטועת יד: ואמרה האשה ולא אלמת: (נב) ד"פ האמורים בפרשה כו'. ח"ל הגמ' סוטה דף כ"ט ע"א אלא לר"ע ארבעה קראי כתיבי. ופרש"י ד' קראי כתיבי יתירי ב' נטמאה וחד ונטמאה ור"ע דריש ו"ו כרי ארבעה עכ"ל. וכוונת רש"י לזה דהא' שם דף כ"ח ע"א ת"ר שלש פעמים האמורין בפרשה אם נטמאה נטמאה ונטמאה למה ופרש"י שלש פעמים וקינא את אשתו והיא נטמאה והיתה אם [illegible] ד' פעמים האמורים בפרשה אם נטמאה ונטמאה אחד כו': ואחד לתרומה אפי' היא בת כהן ובעלה כהן נפסלה מן התרומה (רש"י): או איש אשר תעבור וגו' למה נאמר. כי בתחלה בפרשה נאמר ועבר עליו רוח קנאה (ז"א): ועבר עליו רוח קנאה רשות. ס"ל כר' ישמעאל וקנא את אשתו רשות רצה לקנא יקנא (ז"א): אף כאן משקינא לה רשות. אי בעי משקה לה ואי בעי לא משקה לה. ואע"ג דספק סוטה אסורה לבעלה כאמת יגרשנה (ז"א): חובה משקינא לה ונסתרה מוכרח הוא להשקותה כדי לברר הספק: אשר יורוך וגו' ועל המשפט: כתב אות אחת ומחק. על המים וחזר וכתב אות שלאחריה ומחקה על המים עד שהשלים את כולה. פסול דכתיב את כל התורה עד שתהא כולה כאחד: (נג) אף היא כו'. פי' אם יודעת בעצמה שהיא טמאה אע"פ שאין המים בודקין אותה תדע שהזכות תולה לה ולבסוף לא תנקי: כשהאיש מנוקה מעון למעוטי היכא דהבעל גופיה איתו מנוקה מעון שבא ביאה אסורה מימיו. אין המים בודקין את אשתו. ולפי זה לומר דונקה האיש מעון אתי להכי דרשי דלעיל. ולעולם אימא לך אפי' אם הוא אינו מנוקה מעון המים בודקין אותה. לכך מייתי קרא אחרינא (ז"א): לא אפקוד על בנותיכם. עוד נבדקין במים המרים כשתזנינה. למה כי בעליהם עם זונות יפרדו וכשאין הבעלים מנוקים מעון אין המים בודקין את אשתו. יפרדו תרגום יונתן מסתייעין כלו' מתחברין אתם לשתות יין: (נד) פתרין קרייה במעשה העגל. הוא על דך הרמז בדרשה: וכה"א וקדשתם היום כו' קדושים כו'. דהם לשון קידושין כדלקמן פי"ב: ח"ו פי' ח"ו שהם הסתירו עצמם מהקב"ה אלא בכל מקום עיני ה' משוטטות. אלא הכוונה שהם חשבו בעצמם שהסתירו עצמם מהקב"ה: שכבר הרגו לחור לפיכך לא נמצא נביא שיוכיחם מפני האימה (מת"כ): לכלות הטובים כו' שאע"פ שלא עבדוהו לא היו ראוים לינצל על שלא מיחו בידם כי רבים היו הכשרים: זה משה שהיה כהן. כדאי' בפ"ר פ' ל"ז. ויש אומרים לא שמש אלא שבעת ימי המלואים. אבל בזוה"ק אי' כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה הה"ד משה ואהרן בכהניו. ולפמ"ש שה"ק המדרש שהיה כהן כל שבעת ימי המלואים. זהו לאחד מ"ד. ולמ"ד משה ואהרן בכהניו שמזה לומד מ"ד אחר ששמש כל מ' שנה בכהונה גדולה: שבעון עכו"ם נעשו ישראל כו'. שבעון העגל נגזרה עליהם גלות כדאי' במדרש: והשעירם הקב"ה המדרש מפרש משעורים בסי"ן כמו שהיה כתוב משורים בסמ"ך. שאומות אלו מתחלפים זה בזה: לפי שבדיבור לא יהיה רמז כו'. והוא מ"ש פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים. והוא רמז לד"מ. כי בבל ומדי נחשבי' לגלות אחד בעבור שלא היה הפסק גאולה ביניהם כדאי' לעיל פ"ב. ומ"מ המלכיות עצמם היו חלוקים. וכן כתוב על שלשים ועל רבעים. שלשים כנגד הגלות ורבעים כנגד המלכיות (מת"כ): לומר שלא יזכיר לו כו'. [illegible] הבאות ולהנה אלו שאמהות

ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא. מנחת זכרון שבדיבור לא יהיה יהיה לישראל שם זכרון טוב לבוערים בע"ז כמ"ש (שמות כ) ועושה חסד לאלפים וגו'. מזכרת עון לטועים אחריה כמו שנאמר (שם) פוקד עון אבות וגו'. והקריב אותה הכהן שנתפלל עליהם כמד"ת (שם לג) ויחל משה את פני י"י וגו'. והעמידה לפני י"י שמחל הקב"ה ואמר שלא יאבד את כולם כמד"ת וינחם י"י על הרעה. ולקח הכהן זה משה. מים קדושים לקדושת שמו של הקב"ה ירד אל הנחל היורד מן ההר. בכלי חרש כשם שאין לכלי חרש טהרה אחר שנטמא כך לא היה להם תקנה לכל הטועים בעגל שכולם נאבדו. ומן העפר זה היה עפרות הזהב אשר טחן כמד"ת (שם) ויטחן עד אשר דק. אשר יהיה בקרקע המשכן שע"י העגל ירדו ישראל שעבודהו עד לקרקע ונתמשכנו בידי המות. יקח הכהן זה משה. ונתן אל המים כמד"ת (דברים ט) ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר. והעמיד הכהן זה משה. את האשה לפני י"י כמד"ת (שמות לב) ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי לי"י אלי וגו'. ופרע את ראש האשה וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן. קס באותה שעה שלטה בהם הצרעת כמד"ת וראשו יהיה פרוע. ונתן על כפיה את מנחת הזכרון שהוכיחם על התורה שקבלו. שאם יזכו יהיה להם לזכרון שם ולפי שעברו עליה היתה להם מנחת קנאות. וביד הכהן זה משה. יהיו מי המרים המאררים למדך הכתוב שע"י משה נהפך הנחל למים רעים. והשביע אותה הכהן זה שבועה שהשביעם שיקיימו את התורה כמ"ד (שם כד) הנה דם הברית אשר כרת י"י וגו'. ואין ברית בלא שבועה. וכך אמר להם משה אם קיימתם שבועת הברית אם לא שכב וגו' שלא טעיתם אחר ע"ז שלא השתחויתם לה. ואם לא שטית שלא זבחתם. טומאה שלא שחקתם לפניה. הנקי ממי המרים האלה כמד"ת (שם טו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול י"י אלהיך וגו'. את כי שטית זה המזבח לעגל. ואת כי שטית זה המקטר. כי נטמאת זה המנסך. וכי נטמאת זה המשתחוה. ויתן איש בך וגו' זה המקבלו עליו לאלוה ואמר לו אלי אתה. קסא וכל אלה עדים ולא התראה. והשביע הכהן את האשה וגו' כמד"ת (דברים כט) לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו. אין ברית אלא שבועה כמד"ת (בראשית כא) כי שם נשבעו שניהם ויכרתו ברית בבאר שבע. ומנין שבסיני לקחו שבועת האלה שכן כתיב (דברים כח) אלה דברי הברית וגו' מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב הקיש ברית חורב לברית ארץ מואב. מה להלן באלה אף כאן באלה. אי זהו ברית של חורב ואם לא תשמעו לי וגו'. ואמר הכהן לאשה זה משה. יתן י"י אותך לאלה ולשבועה וגו' אלו קללות שבתורת כהנים. ובאו המים המאררים האלה אלו דמים של נחל שבו השליך משה עפר זהב העגל והשביעם משה בכל מה שקבלו בסיני שהמים יבדקו אותן. קסב ג' פעמים כתוב כאן ובאו כנגד ג' דינין שנידונו עובדי העגל הרב ובדיקת מים ומגפה. לצבות בטן ולנפל ירך מלמד שאף אהרן השוכב נענש עמהם שנא' (דברים ט) ובאהרן התאנף וגו' קסג ואין להשמידו אלא מיתת בנים כמד"ת (עמוס ב) ואשמיד פריו ממעל וגו'. ראויים היו כל בניו למות אלא שנתפלל משה עליו ומתו השנים כנגד שני קללות האמורות כאן לצבות בטן ולנפל ירך. ומנין שעל מיתת הבנים הכתוב מדבר שכן כתיב (תהלים קכז) שכר פרי הבטן. ואומר פרי בטנך. ואומר יוצאי ירך יעקב ונשארו השנים. קסד וכה"א (שמות כב) על כל דבר פשע מדבר באהרן שהפשיע את ישראל בדיבור לא יהיה. על שור כמד"ת (תהלים קו) וימירו את כבודם בתבנית שור. על חמור אלו המצריים שנקראו חמורים כמד"ת (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים וגו' הם הסיתו את ישראל לעשות העגל. על שה אלו ישראל שטעו אחריו שנקראו שה כמד"ת (ירמיה נ) שה פזורה ישראל. על שלמה שהשליכוהו עדיהם כמד"ת (ישעיה ג) שמלה לך קצין תהיה לנו. על כל אבדה שאבדו מה שאמרו בסיני (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה. אשר יאמר כי הוא זה שאמרו לעגל אלה אלהיך ישראל. עד האלהים יבא דבר שניהם זה משה שנקרא אלהים (שם ז) ראה נתתיך אלהים לפרעה. אשר ירשיען אלהים זה משה. ירשיען כתיב. (שם כב) ישלם שנים לרעהו אלו שני בניו ששילם להקב"ה שהוא ריע לישראל שמתו. ואמרה האשה אמן אלו ישראל שענו אמן אחר קללת ע"ז כמד"ת (דברים כז) ארור האיש אשר יעשה פסל וגו'. למה ב"פ אמן. כנגד ארור בפרט ארור בכלל כמד"ת (שם) ארור אשר לא יקים וגו'. וכתב את האלות האלה הכהן זה משה. בספר זה הלוח שהיה כתוב בו פוקד עון אבות וגו'. וכי הוא כתבן והלא הקב"ה כתבן אלא לפי שטעו ישראל לא נתנן הקב"ה אלא למשה כמד"ת (שמות לא) ויתן אל משה. ולכך נקראו על שמו כאילו הוא כתבן. ולמה קרא הלוח ספר לפי שהיה ספר. ומחה אל מי המרים לפי שבעון ישראל שיבר את הלוחות קסה ופרח הכתב מעליהם ובאותה מחיית הכתב שתו ישראל עונשם במים. והשקה את האשה כמד"ת (שם לב) וישק את בני ישראל בדקן כסוטות. ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות אלו הלוחות שהיה הקב"ה שולח להם לקחם מהם שלא רצה ליתנם להם. והניף את המנחה לפני ה' שהחזיר כתב הלוחות למקומן. והקריב אותה אל המזבח אלו הלוחות ששיבר תחת ההר כמד"ת (שם) וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר במקום המזבח אשר בנה משה תחת ההר לקבל התורה כמד"ת (שם כד) ויבן מזבח תחת ההר. וקמץ הכהן מן המנחה וגו' שלימד משה סניגוריא על ישראל ממה שכתוב בלוחות ועושה חסד לאלפים לאוהבי. אמר משה הרי האבות אוהביך עשה עמהם חסד והצל את בניהם הה"ד (שם לג) זכור לאברהם וגו'. ואחר ישקה וגו' אחר שנתלה עליהם והעביר פנים של זעם כמד"ת (שם) ויפן וירד משה אחר כן בדקן כסוטות והשקה את המים. והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו וגו' בעת ששתו מהם נבדקו ומתו כל החוטאים מיתה משונה. קסו מטרונה שאלה את ר' אליעזר מפני מה חטייה אחת בעגל והם מתו בה ג' מיתות. אמר לה אין חכמה לאשה אלא בפלכה דכתיב (שם לה) וכל אשה חכמת לב בידיה טוו. א"ל הורקנוס בשביל שלא להשיבה ד"א מן התורה איבדת ממנו ג' מאות כור מעשר בכל שנה. א"ל ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים. וכשיצא אמרו לו תלמידיו ר' לזו דחית בקנה לנו מה אתה משיב ר' ברכיה בר אבא בר כהנא בש"ר אלעזר אמר כל מי שהיה לו עדים והתראה היה מת בב"ד. עדים ולא התראה היה נבדק כסוטה. לא עדים ולא התראה היה מת במגפה. רב ולוי בר סיסי תרויהון אמרין זיבח קיטר וניסך היה מת בב"ד. טיפה ריקד שחק היה נבדק כסוטה. שמח בלבו היה מת במגפה. והיתה האשה לאלה בקרב עמה ועמה שלום שהן לקו והשאר פלטו. ואם

לא

יד יוסף קס לעיל פ' ז': קסא יומא ס"ו: קסב זוהר תשא דף קל"ג: קסג ויק"ר פ' י': קסד תנחומא אחרי סי' ח': קסה תנחומא תשא ועקב. אדר"נ פ"ב. תד"א ח"א פ' כ"א וח"ב פ"ד. פדר"א פ' מ"ה. ירוש' תענית פ"ד. יונתן תשא ודברים. אותיות דר"ע. ש"ר פ' מ"ו: קסו ירוש' סוטה פ"ג ה"ד. יומא ס"ב. פסיקתא רבתי:

מתנות כהונה

יהיה לישראל וכו' פירוש אם מקיימים דיבור לא יהיה להיות נשמרים מלעבוד ע"ז כמה שנא' ועושה חסד וגו' ולשומרי מצותי והנזהר מע"ז כמקיים כל התורה: **לבוערים** ל' כפשות כמו נבער מדעת שמחזיקים אותה לשטות והבל וריק או היא לשון ביטול וביעור: **כמו** שנא' פוקד גרסי': **שכולם** נאבדו גרסי': **עפרות** זהב. של העגל: ה"ג ישראל **שעבדוהו** עד לקרקע. כלו' לכלל שפלות גמור ונתנו למשכון ביד המות שאלמלא שעשו העגל היו חיים וקיימים לעולם כמו שדרשו ז"ל בפסוק אני אמרתי אלהים אתם וגו' אמרתי שתהיו קיימים לעולם כאלהים שנא' חרות על הלוחות חירות מגליות וחירות ממלאך המות ועכשיו נמסרו ביד הגלות וביד המות וזהו בקרקע המשכן: **שחקתם** כמו שאמר ויקומו לצחק: ה"ג **את כי** שטית זה המזבח לעגל: **ואת כו'**. ודרש את ואת וכן דריש כי וכי נטמאה: **המקבלו** עליו באלוה וכו'. פירש"י בפ' ד' מיתות שכולה חדא מילתא היא שמקבלו באלוה באמירה בעלמא כגון שאמר אלי אתה ובל"א פי' המקבלו עליו באלוה שלא בפניו ואמר לו אלי אתה בפניו ותנא סיפא לגלויי רישא דאיירי אפילו שלא בפניו: **ולא** התראה. עיין לקמן: **ואם** לא תשמעו לי. בפרשה בחקותי: **שאף** אהרן כו'. כעין שדרשו חכמים ז"ל לצבות בטן של טעל: **בדיבור** לא יהיה כדפי' לעיל ג': **הם הסיתו**. ערב רב שמצריים הוו: **שטעו** אחריו גרסי'. ור"ל שטעו אחר העגל: **ירשיען** כתיב. חסר וי"ו לשון יחיד: **שמתו** חוזר על בניו: **אחר** קללות ע"ז גרס: **לפי** שהיה ספר. כלו' ספור דברים כדאמרינן גבי וכתב לה ספר כריתות. ואולי צ"ל כספר: **ובאותה** מחיית הכתב שתו ישראל עונשים גרס: **בדקן** כסוטות גרסי' וכן לקמן: ה"ג **אחר** שנתחלה עליהם ור"ל שהתפלל עליהם ולשון ויחל משה נקט: **היה** נבדק כסוטה גרס

וכן

עץ יוסף

כאמהות. וכיון דכתיב לא יצוק עליה שמן ולא יתן עליה לבונה הרי שלא רצה להזכיר לא זכות אבות ולא זכות אמהות: **לישראל שם** זכרון טוב. שבדבור לא יהיה כתיב ועושה חסד וגו' ולשומרי מצותי. והנזהר בעכו"ם כמקיים כל התורה. הרי שאם מקיימים הדבור לא יהיה להיות נשמרים מעכו"ם הוא להם לזכרון טוב (מת"כ): **לבוערים** הא"א מגיה למסערים: **עפרות** זהב של העגל: **ירדו ישראל** שעבדוהו עד לקרקע ונתמשכנו כו'. פי' שירדו ישראל לשפלות גדול ועבד עליהם שעבוד. ונתנו למשכון בידי המלאך המות שאלמלא לא עשו את העגל היו בני חורין משעבוד וממות כדכתיב חרות על הלוחות. ודרשו חז"ל חירות מן השעבוד וחירות ממלאך המות וחירות מיסורים: **שחקתם לפניה** כדכתיב ויקומו לצחק: **את כי** שטית זה המזבח לעגל ואת כי שטית זה המקטר. כנ"ל שדרש איכא ואת בלא ו' זה המזבח. ודריש הוי"ו זה המקטר. וכן דריש כי וכי: **זה המקבלו** עליו באלוה כו'. פרש"י בפרק ד"מ שכולה חדא מילתא הוא שמקבלו עליו באלוה באמירה בעלמא כגון שאמר אלי אתה. ובלשון אחר פירש המקבלו עליו באלוה שלא בפניו. ואמר לו אלי אתה בפניו. ותנא סיפא לגלויי רישא דאיירי אפי' שלא בפניו: **מלמד שאף** אהרן השוכב נענש עמהם. וכמו שדרשו לעיל דקרא לצבות בטן וגו' קאי על הבועל ע"ל סי' מ"ה: **שכר פרי הבטן** אמר שהבנים הם השכר מפרי הבטן. א"כ צבית בטן הוא כינוי לסיפך על השמדת הבנים: **על כל דבר פשע** כו'. מולא עוד מטה שהיא דוגמת זו המרמז עליו. שלכן אחז הכתוב באבידת אלו הענינים ושור שה חמור שלמה לרמוז על זה: **וימירו את כבודם** כו'. שישראל קבלו את העגל ע"ש שור של מעלה שבמרכבה כדאי' ברבה ובתנחומא סדר כי תשא ע"ש. וז"ש **על חמור** אלו המצריים. הם הע"ר שנתגיירו ועלו עמהם ממצרים והיו סיבת העגל (בחיי): **על שה אלו ישראל**. ר"ל שהע"ר התחילו במעשה העגל ונטפלו ישראל שנקראים שה עמהם. ועשו גם הם אחר העגל (בחיי): **שאמרו לעגל** אלה אלהיך ישראל. נראה שצ"ל (נחמיה ט') זה אלהיך ישראל: **אשר ירשיען** אלהים זה משה. שאמר לאהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה. הרי הרשיע משה הדיין לאהרן: **ירשיען כתיב** חסר וא"ו לשון יחיד. וכן הוא בריש פ"ק דסנהדרין: **שמתו** חוזר על בניו. ועיין תנחומא סדר אחרי סי' ח' מ"ש בזה: **לפי שהיה ספר** כלו' ספור דברים. ואולי צ"ל כספר (מת"כ). ולי נראה שצ"ל לפי שהיו נגללין כספר כדאי' בשהש"ר פ' ידיו גלילי זהב. ואפשר שזהו ג"כ כוונת המת"כ שכתב ואולי צ"ל כספר: **וקמץ הכהן** מן המנחה. וגו' את אזכרתה. ודרשו לעיל במזכרת זכות ג"כ: **שנתחלה עליהם** פי' אחר שהתפלל עליהם מלשון ויחל משה: **ויפן וירד משה** ודרשו בס' כי תשא ויפן שפינה הכעס אח"כ וירד משה: **מטרונא** אשה חשובה: **חטייה אחת בעגל** עבודותיו שוות לענין איסור מפני מה אין מיתתן שוות שמתו העובדים בשלש מיתות. בסייף שימו איש חרבו וגו' ובמגפה ויגוף ה' את העם. ובמיתת הדרוקן ויזר על פני המים. ואמרי' שבדקן כסוטות לצבות בטן: **בפלכה** פי' פלך שהאשה טווה בה: **ג' מאות** כור מעשר. שר"א כהן היה (י"מ). והחיוב היך לא תנה אותו הרמב"ם בין הכהנים. ועוד וכי מטרונא נתנה מעשר (סדר הדורות): **ישרפו ד"ת** ואל ימסרו לנשים. כ"ש שאין למסור להם בשביל הפסד ממון. דס"ל לר"א אסור ללמד בתו תורה: **זיבח קיטר** כו' פי' או זבח או קיטר או ניסך היה מת בב"ד בסייף. ואע"ג דחייבין עליהם סקילה. כיון שעדיין לא נתפרשו להם ד' מיתות ב"ד נידונו במיתת ב"נ בסייף (רש"י). ואע"ג

דמשם

לא נטמאה האשה אלו שהיו כשרים ששתו. וטהורה היא אלו שבט לוי. ונקתה אלו הלוים שזכו לעבודת הקדש על זאת שכל מעשיהם בנקיות. ונזרעה זרע אלו ישראל הכשרים שזרעם נכנס לארץ כמד"א (הושע ב) וזרעתיה לי בארץ. ועשה להם הקב"ה מ"ש לאברהם (שמות לב) וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם וגו' שכן כתיב אחר מעשה העגל (שם לג) וידבר ה' אל משה לך עלה מזה. זאת תורת הקנאות כך אמר הקב"ה התורה הזאת של קנאות ע"ז לעולם תהיה שכשם שפרע הקב"ה מעובדי העגל בקנאה כך יפרע מהם לדורות וכה"א (דברים לב) הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם מה כתיב (שם) מזי רעב גגד וצבתה בטנה שכן תרגם אונקלוס נפיחי כפן. מחוץ תשכל חרב כנגד אותן שהרגו בני לוי בחרב. וקטב מרירי זה הדבר כנגד ויגף ה' את העם. אשר תשטה אשה (יחזקאל טז) האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים היה נביא מוכיחם שתחת הקב"ה עבדו ע"ז. או איש אשר תעבור עליו רוח קנאה היה מתנבא משה שעתיד הקב"ה לקנאותם. ולכך כתב בתחלת הפרשה ועבר עליו רוח קנאה שהוא מדבר כנגד קנאת העגל שעברה ולבסוף כתב תעבור עליו רוח קנאה שהוא אומר על העתיד. וקנא את אשתו זה היה בימי יחזקאל שהיו ישראל עובדי ע"ז וקנא להם הקב"ה שנא' (שם ח) ויאמר אלי בן אדם שא נא עיניך דרך צפונה ואשא עיני דרך צפונה והנה מצפון לשער המזבח סמל הקנאה הזה בביאה. והעמיד את האשה לפני ה' שהוכיחם יחזקאל על זאת להשיבם להקב"ה ולא הועיל. ועשה לה הכהן זה יחזקאל. את כל התורה הזאת שנבאו להם שיבאו עליהם פורעניות הוא וירמיהו הכהן כשם שבאו על ישראל במדבר על מעשה העגל ובאה הפורעניות על ישראל בימיהם. את מוצא במעשה העגל מתו בחרב כך בימי אלו הכהנים כתיב בהם (ירמיה מג) אשר לחרב לחרב. בעגל מתו מיתות משונות כך בימי ירמיהו (שם טז) ממותי תחלואים ימותו. בעגל מתו בדבר שנא' (שמות לב) ויגף ה' את העם כך בימי ירמיהו אשר לדבר לדבר. בעגל כתיב (שם) וביום פקדי ובימי יחזקאל כתיב (יחזקאל ט) קרבו פקדות העיר לכך נאמר ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת. ונקה האיש מעון זה הקב"ה שינקה את ישראל שלא יעשו לו עוד עון לפניו שכך אמר להם ע"י יחזקאל (שם לו) וזרקתי עליכם מים טהורים וגו' ונתתי לכם לב חדש וגו' ואת רוחי אתן בקרבכם וגו' (שם לז) והושעתי אותם מכל מושבותיהם וגו'. והאשה ההיא תשא את עונה כמד"ת (שם לו) לא למענכם אני עושה נאם אדני אלהים יודע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל. וכשם שמחל להם הקב"ה בעגל ונתרצה להם ושכן בתוכם והכניסם לארץ כך נבא יחזקאל שכך יעשה הקב"ה לבסוף שנא' (שם לז) דבר אליהם כה אמר אדני אלהים הנה אני לקח וגו' ולא יטמאו עוד בגלוליהם וגו' והיה משכני וגו' כי אני ה' מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם:

פרשה י (א) **איש** או אשה כי יפליא וגו'. הה"ד (שה"ש ה) שוקיו עמודי שש וגו'. א שוקיו זה העולם שנשתוקק הקב"ה לבראתו כמד"ת ועלי תשוקתו. ומנין שכה"א שנא' (בראשית ב) ויכלו השמים והארץ וגו'. ואין ויכלו אלא לשון תאוה שנא' (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי וגו'. עמודי שש שהעמיד כל מעשה בראשית לו' ימים שנא' (שמות כ) כי ששת ימים עשה ה' וגו'. הרי ג' אמהות שמהם נבראו הכל. מיוסדים על אדני פז שיסודן היה ג' דברים משובחים שאין כמותן בעולם הה"ד (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו זה הים. חכמה היא יראת ה' כמד"ת (איוב כח) הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה. דעת זה המכיר את בוראו כמד"ת (הושע ד) ואין דעת אלהים בארץ ואומר (ירמיה ט) השכל וידוע אותי. מראהו כלבנון זה שכר בעל תשובה שהוא נקרא סר מרע שעליו אמר הכתוב (הושע יד) ארפא משובתם וגו' ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון. בחור כארזים זה הירא והמכיר בוראו שהוא נקרא צדיק ועליו אמר הכתוב (תהלים צב) צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה ואומר (ש"א ב) ובחר אותו מכל שבטי ישראל וגו' ואומר (תהלים סה) אשרי תבחר ותקרב. חכו ממתקים זה הקב"ה ראה מהו אומר (עמוס ה) כי כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו ויש לך חיך מתוק מזה. (יחזקאל לג) חי אני נאם אדני אלהים אם אחפץ במות הרשע וגו' ויש לך חיך מתוק מזה. ובשוב רשע וגו' אין לך חיך מתוק מזה. ארשב"ל ובלבד בתוהא על הרשע הא כיצד תני רשב"י הרי שהיה אדם רשע גמור כל ימיו ובסוף נעשה צדיק גמור עליו הכתוב אומר (שם) ורשעת הרשע לא יכשל בה. א"ר יוחנן ולא עוד אלא כל עבירות שעבר הקב"ה מונה אותן לו זכיות הה"ד (תהלים מה) מר ואהלות קציעות כל בגדתיך. כל בגדות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות בזמן שהן קציעות ואומר (יחזקאל לג) עליהם הוא יחיה: (ב) ד"א חכו ממתקים א"ר שמואל בר נחמן ב בג' מקומות שמעו אה"ע שהקב"ה מוכיח את ישראל ושמחו ובסוף יצאו בבושת פנים ואלו הן (ישעיה א) לכו נא ונוכחה יאמר ה' אמרו עכשיו הוא מבלה שונאיהם של ישראל מן העולם אפשר לאלו להתוכח עם בוראן. כיון שא"ל אם יהיו חטאיכם כשנים וגו'. אמרו זו התוכחות לא בעי אלא מתפוננה עמהון. ודכותיה (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה' וגו' אמרו עכשיו הוא מבלה שונאיהן של ישראל מן העולם אפשר לאלו להתוכח עם בוראן. וכיון שא"ל (שם) עמי מה הלאתיך ענה בי. אמרו זו תוכחה לא בעי אלא מתפוננה עמהון. ג ודכותיה (הושע יב) וריב לה' עם יהודה ולפקד על יעקב וגו' אמרו עכשיו הוא מבלה שונאיהם של ישראל מן העולם אפשר לאלו להתוכח עם בוראן. כיון שא"ל (שם) בבטן עקב את אחיו וגו'. אמרו זו תוכחה לא בעי אלא מתפוננה עמהון. א"ר יוחנן ב"ר שמעון לאלמנה שקבלה על בנה חמתיה לדיין דאין בנור וכזפת ובמלבין אמרה אין דאין הוא לברי באילין דינא קטיל הוא ליה דחלת. כד גמר מיליא א"ל מה הוא עביד ליך אמרה ליה כד הוה במעי הוה מבעט לי. א"ל חזו סורחנא כך יעקב בבטן עקב את אחיו. ר' אלעזר בש"ר סימאי אחותו של יעקב חלק לו כבוד: (ג) ד"א חכו ממתקים. ר' עזריה ור' אחא בש"ר יוחנן ד בשעה ששמעו ישראל אנכי בסיני נפשם יצאת מהם. חזר הדבור אצל הקב"ה אמר לפניו רבון העולמים אתה חיים ותורתך חיים ושלחתני אצל מתים

יד יוסף פ"י א ויק"ר פ' כ"ט. שמו"ר פ"ט סי' י"ד: ב ויק"ר פ' כ"ז. שמו"ר פ"ו סי' ב'. תנחומא אמור: ג זכר סוף שלום דף כ"ג: ד פ"ל פ' כ"ט. שמו"ר פ"ו סי' ג': ה תנחומא [illegible]

מתנות כהונה

וכן לקמן מעשה זה איתא בירושלמי פ' היה נוטל: על זאת. על שלא משו בעגל כלל: כך אמר כ"ה כו'. דרש קנאות ל' רבים: התורה הזאת של קנאות. כלו' דין זה שנחזה בג' מיני מיתות כשם שבאו על ישראל גרסי': זה העולם כו'. כל זה הוא לעיל סוף פ' קודשים והמדרש חוזר בפסוק שוקיו עמודי שש וכו': שנשתוקק שחשק וחפץ ברצונו המוחלט ודרש שוקיו לשון משתוקק: ומניין פי' מנין שהקב"ה משתוקק לבריאתו: ג' אמהות. ארץ ושמים והים הנזכרים בפסוק זה בס' ויכמע. והאמהות ר"ל עיקר ושורש הכל כדאי' בס' יצירה ג' אמות אמ"ש ס' ספר' בו המפרשים כך: וסור מרע בינה. היינו בינה היינו תבונה ונ"ל לפרשו שמי שיש בו תבונה הוא סור מרע: בתוהא על הרשע גרסי' ובמד' חזית גרס על הראשונות: שהן קציעות. כששוחקין קציעות מתפזין במכתשת ועושין אותן כמין ככרות ולא ריחן נודף: ה"ג שהן קציעות ואומר עליהם יחיה. ותיבת דקרא ובשוב רשע מרשעתו ואלו עליהם דרש לרשעתו כלו' בשביל הרשעות יחיה: בשלשה מקומות כו'. כל זה טיקרה רבה פ' כ"ז וגם פ' י' ובמ' חזית פסוק חכו ממתקים: מתפוננה פי' המעיך מתמעטא: זו תוכחתם. בתמיה: וזה סורחנה גרסי'. בתמיה וכי זהו סרחון: חלק לו כבוד. שהיה דקרא ובלוטו ערש אם אלהים: חזר הדיבור אצל הקב"ה גרסי': כולם מתים. כלו' שהרי כולם מתים

עץ יוסף

דמשה תלוי ידע דין ד' מיתות דכבשי לאמרו לו כללות ופרטות. מ"מ המספרים בהם לא ידעו דין ד' מיתות. והמותרה לדבר קל לכ"ע לא אותרה לדבר חמור. לכך מדוקדק בסייף (קה"ע): טיפה מהכה כף על כף מחמת שמחה: אלו שהיו כשרים ששתו. שמחה היה משקה כל העדה שלא היו עליהם עדים והתראה. והכשרים שהיו בהם ששתו זכו ונכנסו זרעם בארץ. ואלו שהיו עליהם עדים ולא התראה נבדקו כסוטות. כך צריכין לומר לרבי אליעזר אף שהוא קנא דתנן. ולרב ולוי בר מיסי ע"כ צ"ל שמשה השקה כולם שמאין ידעו מזה שמיפה ויקד ושתק היה לשם עבודת העגל: שזרעם נכנס לארץ קשה אם היו זרעם בני עשרים בשעת שילוח מרגלים גודלי לא נכנסו ואם לא היו בני עשרים גם בניהם של העובדי העגל נכנסו: כך אמר הקב"ה כו' דרש קנאות לשון רבים: התורה הזאת של קנאות כלו' דין זה שנדון בשלש מיני מיתות: בימי יחזקאל כי מרמז נ"ל על העמיד אחר קרה כמוהו בשנה שין זה:

פרשה י (א) שנשתוקק שחשק וחפץ ברצונו המוחלט. ודרש שוקיו לשון משתוקק (מת"כ): ומנין שכן הוא אומר. פי' מנין מכך אמר הכתוב בשום מקום. ומשיב שנא' ויכלו השמים וגו' ויכל אלהים ואין ויכל (כנ"ל) אלא לשון תאוה. משום דליכא לפרש ויכל כמשמעו שכלה מלאכתו ביום השביעי דהא"כ הוא סותר לקרא דושבות ביום השביעי. ומ"ש ואין ויכלו אלא לשון תאוה הוא ס"ם משום דויכלו השמים פירושו כמשמעו. אלא נ"ל ואין ויכל אלא לשון תאוה. ובכל כתב דמרעם ירושלמי ויכל וחמיד. וחזו שתקשו לנו מסדרי המסלות חמדת ימים אותו קראת: ג' אמהות ארץ ושמים והים הנזכרים בפסוק זה בס' ויעמע יסכו (והמפרשים פסר' כי שמא נבראים מעה. כי הכוונה לפרשה ימכז) והאמהות ר"ל שקר ושרש הכל (מת"כ). ועיין מה שמגיה הידי משה. אבל לי נראה שהוי שמה תיבות הרי שלשם אמהות שמהם נברא הכל. צריכין לאות אחר השכל וידוע אותי קודם מראהו כלבנון. והמעין יבחר: וסור מרע בינה היינו בינה היינו תבונה ואין צריך לפרשו שמי שיש בו תבונה הוא סר מרע (מת"כ): זה שכר בעל תשובה. שהוא נקרא סר מרע והוא בינה כדאיתא ולבבו יבין ושב ורפא וכמ"ש רס"ב דמגילה: ובלבד בתוהא על הרשעה. נ"ל על הראשונות (א"א) וכ"ה במהש"כ. ועיין בירוש' פ"ק דפיאה. ונ"ל דלא יהיה כמוכל ואוחז שרץ בידו. פי' שם בעל תשובה שמסגיל לעשות טוב אבל אינו שב על העבירות: הא כיצד כלו' כ"כ גדלה מעלת התשובה עד שאמרי' בשעה אתם קונה לו חיי עוה"ב אף שהיה רשע גמור כל ימיו. והוא מבואר משדי ס'. ויש לך חיך מתוק מזה להתנהג בחסד ככה: מונה אותן לו זכיות כתב נר"מ שער התשובה שאין ספק מזה הוקא בשב מאהבה: בזמן שהן קציעות פי' בזמן שמקוטפין ומופסקים מלעשות עוד עבירה. וכמו תיהא על הראשונות. או פי' בזמן שהן קליפות כששוחקין קליפות כותשין במכתשת ועושין אותם כמין ככרות ולא ריחן נודף (מת"כ). והכוונה שמאוס שמפשפש התשובה שהיה בלוחו זמן על החטא. ונ"ל שהיה להבעל תשובה כמו עשה ככתו לא לעמוד בעבירה. והוא מתגבר על יצרו ומשבר תאותו ומאוותיו. ומתרחק מן העבירות. זה נקרא שב לאמתו ומחמת אהבת המקום. אבל אם שב מפני שנפל ממנו התאוה. קשה מאד שהתשובה שהיה מקובל אם לא ברוב החסד מאת המקום יתב'. ומ"מ לא נעשה לו זכיות מהעבירות שעבר:

(ב) בג' מקומות כו' לכו נא ונוכחה כו'. משום דנוכחה משמע להוכיחם בתפלתם שיגבר אותם בעיניהם. ושכלים זה להפרע מהם. דהל"ל אלו עמדיה. והדר קאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ונמצא שמוסר על הראשונות כשעשאיו ילבנו ויסמע. וכן גבי שמעו הרים את ריב ה' דנתר הכי אמר עמי מה עשיתי לך וכו' דאין בזה תוכחה אלא התגלות ה' אלא הרע להם ושהטיבם ורצוי להחזיק לו טובם. וכן גבי וריב לה' עם יהודה דכתיב בתריה בבטן עקב את אחיו כו' ומאי שעמיה לריב על זה. לכי דרים דאין הכ"ל שהתוכחה שהיה להפרע. ומפני שבמתו העבר"ם כה. הפכה לטובה (יפ"ת): ושמעו כו' ונ"ל שהתוכחה שהיה מפורסמת לכל (יפ"ת): אמרו זו התוכחות בתמיה וכי זו היא תוכחה שאמר להוכיח אותם: מתפוננה פי' המעיך מתמעטא: שקיבלה לשון תרעומת: חמתיה כו' ראתה את הדיין שדן באור ובזפת ובלוטים. כל אחד ואחד לפי דינו. אמרה אי ישפוט הדיין לבני גולו המשפטים יהרוג הוא אותו: דחלת יראה לומר לדיין חטא בנה: כד גמר כו' כשגמר הדיין מבסקו אמר לה מה זה עשה לך בנך. אמרה לו כשהיה במעי היה בועט תוכם ברגלו בי: א"ל זו סורחנא כו' פי' בתמיה וכי זה סרחון וחטא: חלק לו כבוד שהיה דקרא ובלוטו ערש אם אלהים (מת"כ). והכוונה שהקב"ה חלק כבוד ליעקב שנתן לו כח להאבק עם המלאך ולסיותו שר כנגדו. וזה שלום הראה לו הקב"ה כי בניו ישבו חלק ה' נבזו שלא ישלטו בהם כוכב ומזל כל זמן שישמעו לקול הקב"ה ולא ישבו מעונות השמים: (ג) נפשם יצאה מהם. ר"ל שהיו קרובים למות

מתים. כולם מתים. באותה שעה חזר הקב"ה והמתיק להם את הדיבור . (תהלים כט) קול י"י בכח קול י"י בהדר אמר ר"ח ב"ר חנינא לבחורים קול י"י בכח לתשים קול י"י בהדר . תני רשב"י התורה החזירה להם נפשותיהם שנא' (שם יט) תורת י"י תמימה משיבת נפש . כולו מחמדים ר"ח בר אבא כנוהג שבעולם פועל עושה עם בעל הבית ע"י שהוא מנבל עצמו בטיט הוא נותן לו שכרו אבל הקב"ה מזהיר את ישראל ואומר להן אל תנבלו עצמכם בדבר רע ואני נותן לכם שכרכם הה"ד (ויקרא יא) אל תשקצו את נפשותיכם וגו'. מהו אני י"י נאמן אני לשלם מתן שכר על כך אתמהא הוי כלו מחמדים . ר' תנחום ב"ר חייא בש"ר יוחנן כתיב (יחזקאל כ) ואת שבתותי קדשו ח במה את מקדשו במאכל ובמשקה ובכסות נקיה מה כתיב בו (שם) והיה לאות ביני וביניכם לדעת כי אני י"י אלהיכם . אני י"י נאמן אני לשלם לכם מתן שכרה הוי כלו מחמדים. זה דודי כמד"ת (ויקרא כ) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי . א"ר לוי כל מעשיהם של ישראל מובדלים מן או"ה בחרישתן ובזריעתן בקצירתן בעומרן בדישתן בגרניהם ביקביהם ובתגלחתם ובמנינם . בחרישתן (דברים כב) לא תחרש בשור ובחמר יחדיו . בזריעתן (ויקרא יט) שדך לא תזרע כלאים . בקצירתן (שם) לא תכלה פאת שדך בקצירך . בעומרן (דברים כד) ושכחת עומר בשדה וגו'. בדישתן (שם כה) לא תחסום שור בדישו . בגרניהם ביקביהם (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר . בתגלחתם (ויקרא כא) ופאת זקנם לא יגלחו . במנינם שישראל מונים ללבנה ואו"ה מונין לחמה כי תשא את ראש וגו' שאו את ראש וגו'. להיות לי הרי אתם שלי הוי זה דודי וזה רעי . ר' יודן בש"ר חמא ב"ר חנינא ור' ברכיה בש"ר אבהו אמר שהוא מרבה לי רעים. י כיצד כתיב ואבדיל אתכם מן העמים כזה שהוא בורר את היפה מן הרע בורר וחוזר ובורר שכל מי שבורר את הרע מן היפה שוב אינו חוזר ובורר. כך הקב"ה מצפה לאו"ה שמא יעשו תשובה ויקרבן לתחת כנפיו :

(ד) ד"א שוקיו עמודי שש וגו'. שוקיו זו תורה שנא' (משלי ג) ושקוי לעצמותיך. עמודי שש למה נמשלו ד"ת לעמודים לפי שהם עמודי העולם שנא' (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי . ר' הונא בשם בר קפרא אמר ז מה העמודים הללו יש להם קופליות מלמעלן ובסיסיות מלמטן כך הן פרשיותיה של תורה נדרשות לפניהם ולאחריהם . נדרשות מלפניהם כגון הדא (ויקרא יט) כי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ וגו' מה כתיב לפניהם (שם טו) ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע וכי מה ענין זה לזה אלא איניש דהוא אזיל ומתחבר בחבריה בנטיעותיו ומתוך שהוא נכנס ויוצא בתוך ביתו נחשד על שפחתו . וכשם שאדם פורש את עצמו מן פירות ערלה כך המקולקלין בשפחות פרושין מן הכשרים ליום הדין דא"ר יודן בש"ר לוי אלו שהיו נוהגין היתר בשפחות בעה"ז עתידין להתלות בקדקדי ראשיהם לע"ל שנא' (תהלים סח) אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער והוא אומר לא אשם אני חייב . יתהלך באשמיו יזיל ההוא נברא בחוביו. כיצד נדרשות מאחריהם שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל מה כתיב בתריה (ויקרא יט) לא תאכלו על הדם וכי מה ענין זה לזה אלא אמר הקב"ה לערלה את ממתין ג' שנים ולאשתך אין את ממתין עד שהיא מטהרה מנדתה. לערלה את ממתין ג' שנים ולבהמה אין את ממתין עד שתמצה דמיה. מי קיים מצות הדם שאול קיים מצות הדם שנא' (ש"א יד) ויגידו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לי"י לאכול על הדם וגו' (שם) ויאמר שאול פוצו בעם ואמרתם להם הגישו אלי איש וגו'. ח מהו ושחטתם בזה רבנן אמרין סכין הראה להם כמה היה צריך להיות שיעור ארכו מנין בזה ב' תרין ז' שבעה ה' חמשה הרי ארביסר אצבעות א"ל כסדר הזה תהיו שוחטים ואוכלים. והיכן פרע לו הקב"ה ביום מלחמה שנא' (שם) והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אשר את שאול ואת יהונתן ותמצא לשאול וליהונתן בנו . מי המציאה לו ר' הונא בש"ר יצחק אמר המלאך המציאה לו. ורבנן אמרי הקב"ה המציאה לו חרב מדה כנגד מדה. מה כתיב שם (שם יד) ויבן שאול מזבח לי"י וגו' ט והלא כמה מזבחות בנו ראשונים נח בנה מזבח אברהם בנה מזבח יצחק בנה מזבח יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח. ואת אומר אותו החל לבנות מזבח לי"י. רבי יוסי אומר החל במלכים. ר' יודן אמר לפי שנתן נפשו על הדבר של שחיטה שהוא צורך מזבח לפיכך העלה עליו הכתוב כאילו אותו החל לבנות מזבח. ודכותיה פרשת נזיר נדרשת לפניה ולאחריה כיצד לאחריה זאת תורת הנזיר וגו' מה כתיב אחריו (במדבר ו) כה תברכו את בני ישראל וגו' וכי מה ענין זה לזה אלא כך צוה הקב"ה כשם שאין הנזיר טועם יין אף אתם לא תטעמו יין כשתהיו מברכים את ישראל לכך כתיב (שם) כה תברכו בענין נזיר ולכך אין הכהנים נושאים כפיהם במנחה משום שכרות . כיצד נדרשת לפניה איש או אשה כי יפליא וגו' מה כתיב למעלה (שם ה) זאת תורת הקנאות וכי מה ענין זה לזה אלא כשהם משקים את הסוטה היו אומרים לה י הרבה יין עושה וכל ישראל עומדים שם אנשים ונשים ואם היתה טמאה וצבתה בטנה וגו' וכשם שבודקים אותה כך בודקים אותו . והיו ישראל האנשים והנשים שהיו רואין באים לתוך בתיהם ואומרים אוי לו לפלוני ולפלונית ששתו יין ונשתכרו ועברו עבירות ומתו נשבע אני שאיני שותה יין לעולם שלא יהא לי כמותו וכן הנשים אומרות לכך נסמכו זו לזו . אמר הקב"ה אם נזר אדם מן היין כך תורתו איש או אשה כי יפליא וגו'. ד"א כשם שהנזיר מובדל מיין כך אני מבדיל את הסוטה משאר נשים לרעה : (ה) איש או אשה כי יפליא וגו'. הה"ד (משלי כג) תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה.

תנה

יד יוסף ו פסיקתא רבתי דפ' הנדפס . ילקוט כא וסוף קדושים שהש"ר פ"ו סי' ד' : ז ויק"ר פ' כ"ה . שהש"ר פ"ה : ח ויק"ר פ' כ"ה . אג"ש פ' י"ח : ט לקמן פ' כ' סי' ט"ו : י לעיל פ"ט וש"נ :

מתנות כהונה

מתים : **לתשים** תשושי כח. וזקנים : ה"ג **פועל** עושה עם בעל כו' : **אתמהא** בתמיה וכי ראוי לתת שכר על דבר שהוא להנאתו וטובתו הרי שאין לך חיך מתוק מזה : **כי** תשא את ראש וכו'. שנותנים כופר נפשם ומונים דוקא מבן עשרים שנה ומעלה והלוים מבן חדש : **להיות** לי . כלומר וזה שאמר הכתוב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהיו בכל דבר מובדלים מן העכו"ם לשמי : **מרבה** לי רעים . חברים כלומר הגרים שמתגיירים ומתחברים לישראל ועיין כל זה במד' חזית : **קופליות** עיין סוף פרשת קדושים : הכי גרסינן **ומתחבר** בחבריה או ומשעבד כלומר שלא עמו בנטיעותיו ועיין בפ' קדושים ובמדרש חזית פסוק שוקיו : **כך** המקולקלין גרסי' : ה"ג **נוהגין** היתר בשפחות בעולם הזה עתידין להתלות בקדקדי עד אני חייב יתהלך באשמיו : **והוא** אומר . אדלעיל קאי שאמר בנחשד על שפחותיו ועיין סוף קדושים ובמד' חזית פסוק שוקיו ושם פירשתיו : ה"ג **הרי ארביסר** אצבעות : ה"ג יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע כו' : **בענין** נזיר . טוב הוא להגיה כענין נזיר כלומר הברכות הוא כענין הנזיר שאינו משתכר : **הרבה** יין עושה . כלומר שמא מתוך יין באת לידי קלקול ולכן אין הנגלאי כל כך ותן תודה כדי שלא ימחה השם במים כדלעיל בפ' סוטה : **שבודקים** המים אותה : **אותו** ר"ל הבועל כמו שדרשו מן לצבות בטן ולנפיל ירכך : **נשבע** אני כו'. עיין עוד

דברים

עץ יוסף

למות . הה"ד אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו הרי שלא מתו אלא שהיו קרובים למות . ומ"ש נפשי יצאה בדברו פי' קרוב ליציאת הנפש . וא"ש הדבור להקב"ה ושלאחתי אלא מתים ר"ל שנחשבים כמתים מצד חלישותם . חזר הקב"ה והמתיק כו' : **קול ה'** בכח כו' דבמתן תורה מיירי המזמור הזה כדאי' במכילתא : **לתשים** פי' לתשושי כח ולזקנים : **מנבל** עצמו ר"ל שעושה דבר מגונה נגד טבעו . על כן נותן לו שכרו שכפה עצמו לעשות נגד הטבע : **אתמהא** בתמיה . וכי ראוי לתת שכר על דבר שהוא להנאתו וטובתו . הרי שאין לך חיך מתוק מזה : **כל מעשים** של ישראל כו'. וכדאי' בתנחומא סדר שלח שלא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל יצא לחרוש כו' : **כי תשא** את ראש כו'. שנותנים כופר נפשם . ומנים דוקא מבן עשרים ולמעלה והלוים מבן חדש : **להיות לי** הרי כו'. כלו' ושה"כ להיות לי שנא' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי לומר הרי אתם שלי שתהיו בכל דבר מובדלים לשמי (מת"כ) : **שהוא מרבה** לי רעים . חברים שיכנסו תחת כנפי השכינה : **וחוזר ובורר** שמא ימצא עוד טובים . אבל הבורר הרע מן היפה אינו חוזר ובורר שלא חש אם ימצא עוד רעים . וכן כאן הקב"ה בורר וחוזר ובורר הצדיקים מהם שנכנסו תחת כנפי השכינה . וז"ל הילקוט סוף פ' קדושים א"ר ברכיה בשם ר' אבהו אילו אמר ואבדיל העמים מכם לא היה תקומה לעכו"ם . אלא ואבדיל אתכם כזה שהוא בורר היפה מתוך הרע וחוזר ובורר . אבל כשהוא בורר הרע מתוך היפה שוב אינו בורר ע"כ : **מצפה** לעכו"ם ר"ל שה' יתברך בורר רק היפות מן הרעות עד שאפי' העכו"ם שהם הרעים הגמורים מצפה גם עליהם אולי ישובו : (ד) **לפי** שהם עמודי עולם . שהוא היסוד והעיקר המעמיד לכל העולם שהן שש סדרי משנה שמעמידים העולם שנברא בששה ימים : **אם לא בריתי** היינו התורה שניתנה בברית . יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי . או כך פירוש אם לא בריתי יומם פירוש אם לא התורה שנאמר בה והגית בו יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי : **מה העמודים** הללו יש להם קפליות . פי' סמיכות הפרשיות לא דבר ריק הוא שהעולם מתקיים על זה כמו על העמודים כדמפרש : **קופליות** פי' כתר ומר רחב לקבל עליו הבנין . וקיפלוס לשון חוזק (מת"כ) . והיפ"ת כתב בלשון יון קורין לראש קייפלי"ש : **ובסיסיות** רגל מצוייר יפה : **ומתחבר בחבריה בנטיעותיו** כלומר עושה עמו בנטיעותיו : **עתידין לתלות** בקדקדי ראשיהן כו'. עיין ביפ"ת שמפרש טעם העונש הזה על העון הזה : **והוא אומר** לא אשם אני חייב . מתהלך באשמיו כולי עלמא אמרין ייזיל כו'. כצ"ל (א"א). ור"ל מדכתיב מתהלך באשמיו ולא כתיב בחטאתיו או בעונותיו כאורחיה דקרא משמע ליה דמיירי בשפחה חרופה שמביא אשם עליה . וה"ק קרא אך אלהים ימחץ ראש של אותו שמתהלך בבטחון אשמו פירוש אשם . ומשום דהל"ל מהלך באשמיו . לכך אמרו שאשם נ"כ לרמוז בשמיה מוכח . ר"ל שלא נתכפר לו אות אשמה ותמיד שמיה מוכח : **ולאשתך אין** אתה ממתין . קמפרש דלא תאכלו על הדם אזהרה נמי על הנדה . ופי' לא תאכלו כעי לאשמים דהאי לאו שבכללות הוא ומרבי' מיניה כמה מילי (יפ"ת) : **שתמצה** לשון מיץ אפים : **מי קיים** מצות הדם כו'. מייתי להא הכא להוכיח שפירוש לא תאכלו על הדם קודם מצוי הדם . ולאשכחן לשאול שקיים מצוה זו כלו' בהזהיר העם שהיו עוברים על זה כמ"ש הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם . שמעינן פי' דלא תאכלו על הדם על כרחך קודם מצוי הדם (יפ"ת) . ואג"ב דמייתי ענין שאול מפרש הכא ושחטתם בזה . וכן מפרש ויבן שאול מזבח דכתיב התם : **הרי ארביסר אצבעות** והיינו כשיעור ב' גודלי בהמה . ואע"ג דאי שחיט בהולכה והובאה אפי' בסכין כל שהוא סגי . אך זמנין דשחטי בהולכה או הובאה לחוד . לכן בעי שיהיה הסכין מלא צואר חוץ לצואר כדאי' בפרק השוחט : **כסדר הזה** כלו' בסכין כזה . ואע"ג דלהפרים מלאכול על הדם נתעורר . אידי דאזהרינהו מהא הזהיר' נמי בשיעור הסכין משום דרשה (יפ"ת) : **שנא' והיה** ביום מלחמת כו'. ואע"ג דזה היה קודם י"ל דהקב"ה ידע שיעשה זאת הקדים לו החסד : **מי המציאה לו** שהרי מתחלה קאמר ולא נמצא ואח"כ ותמצא : **רבנן אמרי** כו' דעת רבנן דכיון דעם אלהים עשה היום הזה שבנה מזבח לה' כדלקמן נעשה לו נס זה ע"י הקב"ה . אבל דעת ר' יצחק כיון דהחרב הוי לשפוך בו דם לא היה זה ע"י הקב"ה אלא ע"י מלאך שאין שמו יתב' נקרא על הרעה (יפ"ת) : **נח** וכו' ואע"ג דאדם נמי הקריב שור שקרניו קדמו לפרסותיו כדאי' בפ"ק דעכו"ם לא חשיב הכא אלא המפורש בקרא . והבל אע"פ שהקריב מבכורות נאמר לא מצינו שבנה מזבח (יפ"מ) : **החל במלכים** כלו' הוא היה ראשון למלכים שבנה מזבח . ובשבחו דבר הכתוב שלא עזב את ה' במלכותו ובגדולתו והיה ראשון למלכים שמהרו בעבודת ה' . ועיין מ"ש בויק"ר פ' כ"ה ובשהש"ר פ"ה סי' י"ד : **לפי שנתן** נפשו על הדבר של שחיטה . בשמואל רבתי ליתא הני תיבות של שחיטה . ונוכל לפרש שם ע"פ מה שהביא הרד"ק שם מדרש אותו החל לבנות שהוא נתן בעצמו אבן הראשונה ע"ש . וז"ש לפי שנתן נפשו לדבר שבנפשו ובעצמו עסק בבניינו לכן העלה עליו הכתוב כו'. אבל יותר נראה שפה פירושו כמו שמפורש כאן לפי שנתן נפשו על הדבר של שחיטה שהוא צורך מזבח לפיכך כו' : **בענין נזיר** פי' סמוך לפרשת נזיר . או אפשר שצ"ל כענין נזיר (מת"כ) . כלו' הברכות הוו כענין נזיר שאינו משתכר . ויותר נראה שצ"ל לכך כתיב כה תברכו אחר ענין נזיר : **הרבה יין עושה** כלו' שמא מתוך יין באתה לידי קלקול ולכן אין הנגלאי כל כך ותן תודה כדי שלא ימחה השם הקדוש במים : (ה) **ומלתם** את כו' ושמתם כו'. ר"ל שיהיה הלב דבק רק בה' ולא תחשוב בדברים נעשים המטמטמים הלב . וכן העיניים לא יביטו

בחלום

תנה בני אלו ישראל שנקראו בנים שנא' (דברים יד) בנים אתם לי"י אלהיכם לבך לי כמד"ת (שם י) ומלתם את ערלת לבבכם וגו' ושמתם את דברי אלה על לבבכם. ועיניך דרכי תצרנה כמד"ת (במדבר טו) וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות י"י. (משלי כג) כי שוחה עמוקה זונה בע"ז הכתוב מדבר שהיא נקראת זונה כמד"ת (דברים לא) וזנה אחרי אלהי נכר הארץ. נקראת שוחה ע"ש (ישעיה ב) וישח אדם. עמוקה ע"ש (שם) וישפל איש וכה"א (שם) ושח גבהות האדם וגו'. ומנין שבע"ז הכתוב מדבר שכך כתיב אחריו (שם) והאלילים כליל יחלוף. ובאר שע"י ע"ז ירדו ישראל לבור שנא' (איכה ג) צמתו בבור חיי. (משלי כג) צרה כמד"ת והצר לך וגו'. (שם) נכריה זו ע"ז כמד"ת אלהי נכר. (שם) אף היא מנא לן שע"ז מביאה אף על האדם שנא' (דברים יא) פן יפתה לבבכם וגו' וחרה אף י"י בכם. (משלי כג) כחתף תארב כמד"ת (דברים יא) ואבדתם מהרה. (משלי כג) ובוגדים באדם תוסיף אדם אלו ישראל שנקראו אדם אתם. ובוגדים כמד"ת (ישעיה כד) רזי לי רזי לי וגו'. ד"א ובוגדים באדם וגו' אלו קללות של ת"כ שהם פורעניות אחר פורעניות וכתוב בהן ויספתי כמד"ת (ויקרא כ"ו) ואם עד אלה לא תשמעו וגו' ויספתי עליכם מכה. ומנין שעל עובדי ע"ז הכתוב מדבר שכן כתיב (שם) והשמדתי את במותיכם וגו'. (משלי כג) למי אוי למי אבוי וגו' אע"פ שחטאו ישראל ומסרן הקב"ה ביד או"ה בעונותיהם אף הם לא יצאו נקיים שלסוף הקב"ה דן את עכו"ם שמסרן בידם כמו שעשה במצרים ובבבל. לכך כתוב ו' פעמים למי כנגד ו' גליות שגלו ישראל לבין האומות וכולן לקו [יא] על ידיהם ואלו הן מצרים תחלה ואחר אשור בבל מדי ויון ואדום וכה"א (זכריה א) וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט וגו' (ירמיה מו) כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתיך שם לכך נאמר למי אוי למי אבוי וגו'. למאחרים על היין אלו ישראל שנקראו יין כמד"ת (ישעיה כז) ביום ההוא כרם חמר ענו לה. למאחרים אלו או"ה המאחרים על היין לשתותם וליקח כל יגיעם. הבאים לחקור ממסך שהם חוקרים עלילות אחריהם באי זה ענין יטלו את אשר להם ויהרגו אותם ויעשו עמהם רעה. (משלי כג) אל תרא יין כי יתאדם הקב"ה מזהיר את הגוים שלא יכבידו עול קשה על ישראל הה"ד אל תרא יין כי יתאדם · מהו כי יתן בכוס עינו בכים כתיב שהם נותנין עיניהם בכיסם של ישראל. (שם) יתהלך במישרים שנוטלין כל אשר להם ונשארים בתיהם כמישור. ד"א יתהלך במישרים שעושים בהם א"ש כל הישר בעיניו. ד"א יתהלך במישרים שכל גזילות שנוזלין לישראל אין חושבין עצמם עון אלא חושבין שכל מה שעושין להם מן היושר. (שם) אחריתו כנחש ישך אומר להם הקב"ה חוה לפי שהלכה אחר עיניה בעצת הנחש כמד"ת (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב וגו' מה היה סופה נתקללה ע"י הנחש ז' קללות מן הכתוב. שנא' (שם) אל האשה אמר הרבה ארבה וגו' [יב] ואותו אילן יין היה. אף אתם תלקו ע"י ישראל שנקראו יין בעת שתסתכלו בהם ותשתו ממונם שנא' (ירמיה ב) קדש ישראל לה' ראשית תבואתה וגו'. (משלי כג) וכצפעוני יפריש מה הצפעוני מפריש את האדם מן חיים למות כך בעון שעושין רעה לישראל יאבדם מן העולם שנא' (יואל ד) מצרים לשממה תהיה וגו'. זה הגזל שהוא חשוב עליהם כמות הה"ד (שם) אשר שפכו דם נקיא בארצם. (משלי כג) עיניך יראו זרות תחת הראייה שהיו האומות מסתכלים בישראל כנגד זה יביא עליהם הקב"ה פורעניות משונות שיהיו זרות זו לזו כדרך שבאו לישראל. כמד"ת (דברים לא) ומצאוהו רעות רבות וצרות. רעות שהן צרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא. (משלי כג) ולבך ידבר תהפוכות אתם מתהפכים עלי [יג] בכל יום כמד"ת (איכה ג) אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום ולבם של ישראל יוצא מדעתו מרוב התלאות שעושים להם כך ישלם הקב"ה גמול להם מדה כנגד מדה שיביא עליהם פורעניות קשות שיצא לבם מדעתו וידבר לבם תהפוכות ויביא עליהם בלהות. תהפוכות כד"א (איוב ל) ההפך עלי בלהות וכן הוא אומר (ישעיה סו) קול י"י משלם גמול לאויביו מדה כנגד מדה. והיית כשוכב בלב ים זה פרעה שטבע בלב ים כמד"ת (שמות טו) קפאו תהומות בלב ים ואומר וגער פרעה וחילו בים סוף. מה פרעה הכהו הקב"ה י' מכות כנגד י' דברים שגזרו על ישראל ולבסוף טבעו כנגד (שם א) כל הבן הילוד וגו'. כך יעשה הקב"ה לכל האומות שעושים רעה לישראל מדה כנגד מדה. (משלי כג) וכשוכב בראש חבל זה היה סיסרא מה כתיב (שופטים ד) והוא לחץ את בני ישראל בחזקה עשרים שנה מה היה סופו [יד] לפי שהיה מחרפם ומגדפם בנחיצה לכך מת מיתת נדופה שמסרו ביד אשה כד"א (שם) כי ביד אשה ימכור י"י את סיסרא. לכך נאמר וכשוכב זה היה סיסרא שכתוב בו (שם ה) בין רגליה כרע נפל שכב. בראש חבל שחבלתו יעל בראשו עם היתד שבאהל. הה"ד (שם) ידה ליתד תשלחנה וימינה וגו' מדה כנגד מדה: ד"א וכשוכב בראש חבל זה היה המן שבקש להרוג את כל היהודים הם ובניהם ולבוז את ממונם ובקש לתלות את מרדכי לכך הגיע לו מדה כנגד מדה שמת הוא ובניו ולקח מרדכי ממונו. לכך נאמר וכשוכב זה היה המן שמת מיתה משונה כד"א (יחזקאל לב) שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה אשר נתנו בגבורתם את חללי חרב והמה את ערלים ישכבו ואת יורדי בור. בראש כד"א (אסתר ט) ישוב מחשבתו הרעה על ראשו ותלו אותו. חבל אלו בניו שנא' ותלו אותו ואת בניו על העץ. ואין חבל אלא בניו כד"א (קהלת ה) למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך מעשה ידיו של אדם אלו בניו. חיבל חבל כתיב זה היה המן שנתנק בחבל. ומנין שהיה ממונו למרדכי שנא' (אסתר ח) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן מדה כנגד מדה. (משלי כג) הכוני בל חליתי אוי להם לאו"ה שאין לומדים מוסר. במה שעשה הקב"ה לראשונים לא למדו אחרונים הה"ד הכוני בל חליתי. אומרים האומות אע"פ שהכה הקב"ה פרעה ומצרים על אודות ישראל אעפ"כ לא לקחתי מוסר הה"ד בל חליתי. הלמוני בל ידעתי אע"פ שפרע מסיסרא שכתוב בו והלמה סיסרא לא נתתי לדעתי בו לקחת מוסר ממנו. מתי אקיץ ולא עוד אלא שהייתי ממתין מתי תעבור המכה ואוסיף לבקש רעתם של ישראל. הה"ד (שם) אוסיף אבקשנו עוד וכה"א (שם כז) אם תכתוש את האויל במכתש וגו':

(ו) ד"א תנה בני לבך לי וגו'. מה ראה הקב"ה לשאול מישראל הלב והעינים שיהיו אחריו לפי שהעבירה תלויה בהם הה"ד (במדבר טו) ולא תתורו אחרי לבבכם וגו'. עינא וליבא תרי סרסורי דחטאה אינון. כי שוחה עמוקה זונה כשם שאמר משה אשר אתם זונים אחריהם. לומר שהזנות תלויה בהם. העינים רואות את הזונה והלב מהרהר אחריה. כך אמר רוה"ק ע"י שלמה כי שוחה עמוקה זונה. למה קראה שוחה על שם כי שחה אל מות ביתה. עמוקה כמד"ת (משלי ט) בעמקי שאול קרואיה. זונה זו אשת איש. ובאר צרה שהיא מורידה לנואף לגיהנם הה"ד (שם ה) שאול צעדיה יתמכו ושאול נקרא בור דכתיב (תהלים ל) ה' העלית מן שאול נפשי חייתני מיורדי בור. מהו שאמר צרה זה גיהנם שהיא רחבה מלמטה ופיה צר מלמעלה הה"ד (איוב לו) ואף הסיתך מפי צר רחב לא מוצק תחתיה. נכריה שהיא נכריה לך שהיא אשת איש. (משלי כג) אף היא שמביא' את האף על האדם שכן כתיב לא תנאף

לא

יד יוסף יא כצ"ל: יב ב"ר פ"ע. ויק"ר פ"כ י ולקמן פ' א סי' פ'. זוהר בראשית דף ל"ו. ילקוט שם. וזוהר ויחי דף קל"ו: יג ויק"ר פ"ו:

מתנות כהונה

דברים נשימים בתחלה שמות רבה פ' י"ו : ה"ג ששה פעמים למי כנגד כו'. פי' למי אוי למי אבוי וגו' כתיב ו' פעמים ועיין בפ' שמיני כל פ' זו מדרשה יפה: ה"ג ענו לה למאחרים אלו א"ה המאחרים על היין לשתותם. מאחרין ויועצין עצות על ישראל לשתות יגיעם דוגמת שכו' על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם : יכבידו כו'. דרש אל תרא לשון להרע כד"א אל תרעו פי' אל תריעו : בתיהם כמישור גרסי' : שתסתכלו כו'. בעין הרע שנותנין עיניהם בממונם : זה הגזל. סיפיה דקרא כ"ה מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי : כמות באלו הכנוס : ה"ג כנגד זה יביא עליהם : זרות מהופכות וצרות כדלקמן ואולי צ"ל צרות : ה"ג שיהיו זרות זו לזו כדרך שבאו לישראל וכן מצאתי בא"ס : שהן צרות זו לזו בפ"ק דחגיגה פי' ר"ש רפואות נשיכה זו קשה לזו דאמרינן בפ"ב דע"ז קירצא לעקרבא חמימי לזיבורא וחילופא סכנתא הלכך היכן שנושכין שניהם נעשות צרות זו לזו ואין לו תקנה : ה"ג ועקרבא ולבך ידבר תהפוכות : יוצא מדעתו גרסי' : מדה כנגד מדה גרסי' : לבם מדעתו גרסי' : י' דברים. שגזר פרעה שילקו וחרא הבית בשם תנחומא ותנא דבי אליהו שגזר עליהם עשר גזרות וכנגד כל גזירה וגזירה נפרע מהם הקב"ה מדה כנגד מדה וגם הפייטן הביאו בפיוט של פסח : בראש חבל שחבלתו גרסי' : סרסורא האמצעי כסרסור הזה שהוא אמצעי בין המוכר

עץ יוסף

בתאוות המרחקות את האדם מה' : ע"ש וישח אדם כי ע"י זה נעשה שפל במעלתו שגרע מכל וכבדו יותר מכולם : אף הוא הוא לשון הכתוב אף הוא כחתף תארב. ודרש מלשון אף וכעס : רזי לי רזי לי וגו'. ור"ל וסיפיה דקרא אוי לי בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו. ופרש"י חמש בגידות הללו כנגד בבל ומדי ופרס יון ואדום שישתעבדו בישראל. ועל עכו"ם הכתוב מדבר מדכתיב בתריה וחפרה הלבנה וגו' ותרגם יונתן ויבהתון דפלחין לסיהרא כו'. או אפשר שמפרש רזי לי ע"ד דכתיב (צפניה ב') כי רזה את כל אלהי הארץ. ופרש"י כחש כלו' יבטל אותם ויכחיש אמונתם : אלו קללות דרש ובוגדים כאלו הטובות בוגדים באדם מלבא עליהם. רק יוסיף עליהם רעה אחר רעה : ו' פעמים למי אוי למי אבוי וגו' כתיב ששה פעמים : ואחר אשור שהגלה את עשרת השבטים : בבל הוא נבוכדנצר מלך בבל שהגלה יהודה ובנימן : אשר אני קצפתי מעט. פי' אני קצפתי מעט על ישראל נגד מה שהרעו הם לישראל בגלות והם עזרו לרעה. להרע להם יותר מדאי : המאחרים על היין לשתותה. פי' המאחרים בנשף ויועצין עצות על ישראל שנקראו יין. לשתותה פי' לשתות יגיעם : שלא יכבידו עול קשה. דרש אל תרא כאילו להרע כמ"ש אל תרעו וגו' שפירשו חז"ל אל תגעו כד"א כי רעו בארץ ה' : נתקללה ע"י הנחש ז' קללות. אפשר דצ"ל עשרה קללות כדאי' בבמדב"ר פ"ט סי' ה' ע"ש. ואפשר כיון שאמר קללות מן הכתוב לכן קאמר ז' שמן הכתוב לא משמע רק ז'. ועיין בעירובין דף ק'. ראשית תבואתה וגו' כל אוכליו יאשמו וגו' : לשממה תהיה וגו' מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי. ע"ז אמר זה הגזל כו' : כמות כאלו הכנס : זרות מהופכות וצרות כדלקמן. והא"א מגיה שצ"ל צרות במקום זרות : כגון זבורא ועקרבא ופי' הר"ש בפ"ק דחגיגה רפואות נשיכה זו קשה לזו דאמרן בפ"ב דע"ז קירצא לעקרבא חמימי לזיבורא וחילופא סכנתא. הלכך מכה בנשיכות שניהם נעשות צרות זו לזו ואין לו תקנה: כמד"א ההפך עלי בלהות. מביא ראיה דמה דכתיב לבך ידבר תהפוכות הוא כאילו כתיב בלהות כדכתיב ההפך עלי בלהות: כשוכב בלב ים כלו' תקבלו העונשים כמו שקבלו הקודמים פרעה וסיסרא: כנגד עשרה דברים שגזרו על ישראל. שגזר פרעה על ישראל כדאי' בתנחומ' ובמד"א שגזר עליהם עשרה גזרות. וכנגד כל גזירה וגזירה נפרע מהם הקב"ה מדה כנגד מדה. שניאוה בפיוט של פסח : את בני ישראל בחזקה. ודרשו בילק"ו פ"ז סי' ו' מהו בחזקה בחירופין וגידופין. וז"ש מה היה סופו לפי שהיה מחרפם ומגדפם בנחיצה. ואפשר שצ"ל בלחיצה: שמסרו ביד אשה לבזותו ולחרפה שנהרג כמוהו (וכדאי' בילקוט שכבה השולם נכחו. ולא היה כבד שלא הבא תשמשה בקולו. ואפי' היה שבשדה כיון שהיה נותן עליה קולו לא היתה זזה ממקומה) יעל ביד אשה : חיבל חבל כתיב זה. כצ"ל. ור"ל שקרינן חבל. ולכן דרשינן מקודם אלו בניו כד"א וחבל את מעשה ידיך. והשתא קאמר חבל כתיב לכן דרשינן על המן שנתלה בחבל : (ו) תרי סרסורי סרסור הוא אמצעי בין המוכר והקונה. וכן עינא וליבא. לפי שהעין הראות רואה דבר האסור והיכף הלב מתאוה לרעה כאלו הם סרסורים לפתות את נפש האדם לעשות זאת. ולכן המה העקרים שמנקם ה' מהם שידבקו בדרכיו ית' ויראו ויתפשו רק בס' : רחבה מלמטה ופיה צר מלמעלה. ע"ד הגזל. כמו שהבור הרחב למטה וצר למעלה

לא תהנה האף ממך . ד"א לא תנאף אל תתן אף בין איש לאשתו . כחתף תארב שאין הקב"ה מאריך למנאפים להפרע מהם . וכה"א (מלאכי ג) והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים . (משלי כג) ובוגדים באדם תוסיף שהיא מפתה אנשים כשרים ועושה אותן בוגדים ומוספת רשעים בישראל הה"ד (שם ט) אשת כסילות הומיה וגו' וישבה לפתח ביתה וגו' לקרא לעוברי דרך המישרים אורחותם מי פתי יסור הנה וחסר לב ואמרה לו מים גנובים ימתקו וגו' ולא ידע כי רפאים שם וגו' הוי ובוגדים באדם תוסיף . למי אוי למי אבוי כנגד הנואף אומר למי אוי כמד"ת לצבות בטן . למי אבוי זה אב אוי . כמד"ת ולנפל ירך לפי שהירך הוא עושה העבירה לכך נקרא אבוי אב אוי . למי מדנים כל אלו למי האוי והאבוי לניאף המשלח מדנים בין איש לאשתו . הוי למי מדנים למי שהמדנים שלו וכה"א (שם ו) ומשלח מדנים בין אחים זה איש ואשתו שהם אחים זה לזה . למי שיח ועוד למי הם באות הקללות שאמרנו האוי ואבוי הוי למי שיח . למי פצעים חנם זו הזונה שהיתה נפצעת פצעי אהבה . חנם בלי שום פצע מבעלה שוחקת עם אחר . למי חכלילות עינים זו הזונה שמשקת את הנואף יין כמד"ת (בראשית מט) חכלילי עינים מיין . ד"א למי שיח זו שבועת האלה כמד"ת ואמר הכהן לאשה יתן ה' וגו' . למי פצעים חנם על עסקיה נפצעת חנם . שהכהן פורע את ראשה ואוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו . למי חכלילות עינים זו שתיית המים שמיד כשהיתה שותה עיניה בולטות . כל אלו למי למאחרים על היין . מכאן שהיין גורם . לבאים לחקור ממסך יד מן דשמע הן אית ליה חמר טבא רדיף בתריה . אל תרא יין כי יתאדם הזהירה רוה"ק על היין שלא ישתכר אדם למה כי יתאדם שאחריתו דם שעובר עבירה שיתחייב עליה מיתה . ד"א כי יתאדם כי יתאוה לדם נדה ולדם זבה . (משלי כג) כי יתן בכוס עינו בכים כתיב ע"י הכוס יתן עינו בכים לשון נקי דברה תורה לומר שיבא על הערוה . יתהלך במישרים סוף אשתו אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ואינו פורש . א"ר אסי אם ת"ח הוא סוף שמטמא את הטהור ומטהר את הטמא . ד"א יתהלך במישרים סוף שהוא מתיר את העבירות ועושה אותן הפקר כמישור מסיח עם אשה בשוק מנבל פיו דברים רעים בשברות ואינו מתבייש . אחריתו כנחש ישך מה הנחש ע"י שהסית לחוה לשתות יין נתקללה האדמה בעבורו שנאמר (בראשית ג) ארורה האדמה בעבורך . כך נח ע"י יין נתקלל בנו שלישי של עולם שנא' (שם ט) וייקץ נח מיינו וגו' . ארור כנען זה היה חם שהיה בנו שלישי והוא נקרא אבי כנען . וכן היה מארו . מה צפעון זה מפריש בין מתים לחיים . כך מפריש היין את האדם מדרכי חיים לדרכי המות . לפי שהיין גורם לו לע"ז הה"ד (משלי כג) עיניך יראו זרות כמד"ת (תהלים פא) לא יהיה בך אל זר . ד"א שהוא בא על אשת איש כמד"ת (משלי ה) ולמה תשגה בני בזרה . ד"א שיעשה את המצות זרות כמד"ת (תהלים קיט) גערת זדים ארורים השוגים וגו' . ואין זדים אלא הטועים בעבור היין כמד"ת (משלי כא) זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון זה שכור שנקרא יהיר ולץ . יהיר מנין שנאמר (חבקוק ב) ואף כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה . לץ מנין דכתיב (משלי כ) לץ היין הומה שכר כל שוגה בו לא יחכם . ולבך ידבר תהפוכות שהוא הופך פניו מן הקב"ה ומן המצות כמד"ת (דברים לב) כי דור תהפוכות וגו' . והיית כשוכב בלב ים זה נח ששכב בתבה י"ב חדש בתוך מי המבול ועל ששתה ונשתכר אירע בו פסול שנסתרס . וכשוכב בראש חבל זהו אדם הקדמוני שהוא היה ראש לכל בני אדם שע"י היין נקנסה עליו מיתה וגרם להביא חבלי מות לעולם . הכוני בל חליתי אוי לו לנואף שאינו לומד דעת ממה שעברה עליו . הוא ראה מה אירע לסוטה ע"י היין ולא למד דעת . הלמוני בל ידעתי ראה בתורה מה אירע לנואף ע היין ולא ידע להבין . אלא אמר מתי אקיץ אוסיף אבקשנו עוד . שכ"ז שיהיה לו פנאי להתעסק בזנות ירדוף אחריה . הא למדנו שהיין גורם לזנות . טו ולכך כתב הקב"ה בתורה פרשת נזיר אחר פרשת סוטה שלא יעשה אדם כמעשה נואף ונואפת ששתו יין ונתקלקלו אלא הירא מן החטא יזיר את עצמו מן היין . לכך נאמר איש או אשה כי יפליא וגו' :

(ז) הה"ד (עמוס ו) הוי השאננים בציון וגו' . טז זה שבט יהודה ובנימין שהיו מסובין בהיכלי עונג . והבוטחים בהר שומרון אלו י' השבטים שיושבים לבטח בסבסטי . נקובי ראשית הגוים הבאים משני שמות שם ועבר שמשם נקראו ישראל עברים . (שם) ובאו להם בית ישראל או"ה בשעה שהם אוכלים ושותים הם מתעסקין בדברי תפלות . מי חכם כבלעם . מי גבור כגלית . מי עשיר כהמן . אח"כ באין ישראל ואומרים להם אחיתופל לא היה חכם . שלמה לא היה חכם . שמשון לא היה גבור . דוד לא היה גבור . קרח לא היה עשיר . שלמה לא היה עשיר . שנא' בו (מ"א י) ויתן המלך את הכסף בירושלם וגו' ומסכימין כולם כדברי ישראל . עברו כלנה וראו זה קטיספון . ולכו משם חמת רבה זו חמת אנטוכיא . ורדו גת פלשתים אלו תלוליא דפלסטיני . הטובים מן הממלכות האלה זה ציון ושומרון . אם רב גבולם מגבולכם א"ל הקב"ה חלק גדול וטוב נתתי לכם שאין לאחת מכל האומות טוב וגדול מחלק שלכם . ולמה אין אתם עושים רצוני ואין אתם מתיראים ממני שאביא עליכם פורענות על שאין אתם משימין דברי על לבבכם . הה"ד (עמוס ו) המנדים ליום רע זה יום של גלות שמרחיקים אותו מלבם שאין חוששין עליו שאומרים לא תבא עלינו רעה . ותגישון שבת חמס הגשתם עצמכם לישב אצל החמס זה עשו כמד"ת (עובדיה א) מחמס אחיך יעקב וגו' . השוכבים על מטות שן על ערסין דפיל . וסרוחים על ערשותם שהיו מסריחין בעבירות את מטותיהן שהיו מחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין מטותיהם בשכבת זרע שאינה שלהם . ואוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק בא וראה כל שבט ושבט היה לו מיומם בפני עצמו כיון שהיה מבקש לילך למיומם שלו היה מעביר כל המרעה לפניו והיה נוטל השמן שבהם ועומד עליו ושחטו . הפורטים על פי הנבל כדוד חשבו להם כלי שיר כשם שהיה דוד משורר ע"י נבלים להקב"ה כך התקינו להם נבלים לשורר על היין הה"ד השותים במזרקי יין . רב ור' יוחנן ורבנן . רב אמר

קלוריא

יד יוסף יד ויק"ר פ' י"ב סי' א' : טו ברכות ס"ג . נזיר ב' . סוטה ב' : טז ויק"ר פ"ה . תנחומא שמיני סי' ה' :

מתנות כהונה

שמוכר והקונה : **נקראת** בור . היא באר : **תהנה האף** . תנאף נוטריקון תהנה האף : **לצבות** בטן . ודרשו חז"ל בסוטה שמדבר בבטן כל נואף וע"ל בפ' סוטה : **אב** אוי . כלומר הסבה והמקור שממנה באת האוי עליו : **פצעי** אהבה . ע"י חבוק ונשוק ולחוק : ה"ג **על** עסקים נפצעת חנם שהכהן כו' . ואע"פ שלא נודע שנטמאה רק על עסקי הסתירה עושין לה כך וזהו חנם : **מן** דשמע כו' . עיין כל זה בפ' שמיני ושם פירשתיו : **בנו** שלישי גרסי' : **וכן** היה מאררו גרסי' פי' נח כשהיה מאררו היה קורא אותו כנען לפי שהיה אבי כנען וכתיב כנען בידו מאזני מרמה : **שנסתרס** כך דרשו חז"ל בפסוק וירא חם וגו' : **ממה** שעברו כו' . כלומר ממי שקדם לו ולא למד דעת : **מה** אירע כו' . כלומר מה שכתוב בתורה שאירע לסוטה : **בל** חליתי . שלא קיהה ולא הרגיש כד"א ואין חולה מכם על מחלתי : ה"ג **אקיץ** אוסיף אבקשנו עוד : **הוי** השאננים כו' . המאמר הזה כולו בויקרא רבה פ"ה ושם פירשתיו : **בסבסטי** ילקוט בספר עמוס לא גרס ליה וכן לעיל בפ' ויקרא ל"ג ליה ולפי הענין הוא שם מקום : **לישב** אצל החמס גרסי' : **בעבירות** את מטותיהן גרסי' : **האוכלין** כרים מצאן גרסי' :

למיומם

עץ יוסף

למעלה קשה לצאת מתוכה . ולמטה הוא מתהפך לכל צד לסבול העונש בה . כן הגיהנם המוכן לנפש החוטאת רחבה למטה שיש בה די לרוב לקבל עונש . וצר למעלה לצאת מתוכה : **ואף** הסיתך שסונין הסיתך והדיחך : **מפי צר רחב** וז"ל הילקוט מפי צר זה גיהנם שפיה צר . ושמא תאמר כשם שפיה צר כך כולה צר ת"ל רחב . וכה"א (ישעיה ל') העמיק הרחיב : **לא תהנה** האף ממך . כי המדה"ד המכלה ומענים עושה מעשהו בחזק גדול נמרץ לענוש אנשיו כאילו נהנה ממנו מאד . ודרש תנאף תהנה אף : **כחתף תארב** כחתף פי' פתאום : **לצבות בטן** ודרשו חז"ל בסוטה שמדבר בבטן וירך של נואף : **זה אב אוי** דרש אבוי לשתי תיבות אב אוי . וה"ק למי אב אוי פי' למי הקללה של לנפיל ירך . וקרי לירך אב אוי שהוא הסיבה והמקור שממנו בא האוי עליו כדמפרש שהירך הוא עושה העבירה . וקאמר שכל אלו למי כו' לנואף שמשלח מדנים בין איש לאשתו . והדר קאמר למי שיח למי עוד הם באות שיח ודיבור מקללות הנ"ל היינו האוי זו לצבות בטן . והאבוי זה אב אוי היינו לנפיל ירך . וקאמר שהם באות למי פצעים חנם זו האשה הזונה כדמפרש : **בלי שום** פצע מבעלה . כלו' נודדת מאהבת בעלה חנם לאהבת אחר : **שמשקת את** הנואף יין . למען הגבר תאותו : **זו שבועת האלה** שמוכרחת להרבות בשיחה ולהשביעה : **על עסקיה** נפצעת חנם . פי' על עסקה שהסתירה עצמה נפצעת לפעמים חנם . שאף שאם היא טהורה מ"מ בזיונה שבזהה הכהן זה אינה חוזרת : **אם נקרעו** נקרעו ואינו חושש . ואם נפרמו אינו חושש . פרימה גדולה מקריעה שנקראת לקרעים הרבה (רש"י) : **מן דשמע** הן אית כו' . ששומע היכן יין טוב למכור הולך אחריו . ודייק מלשון לחקור שחוקר ודורש היכן היין טוב : **אל תרא** יין כי יתאדם הזהירה כו' . משום דאי כפשוטו ה"ל להזכיר מתועלת היין מה שהוא זן ומשמח ומחכים ומרפא . לכן פי' כי יתאוה דם . ודרש יתאדם לשתי מלות פי' שמחמת שכרות יתאוה לעשות עבירה שיתחייב עליה מיתה . ולדבר אחר יתאוה לדם נדה ולדם זיבה . דהשתא הוי כי יתאדם נתינת טעם אל ההמנע משתיית יין : **לדם נדה** כו' שע"י השכרות יוסיף לרוץ אחר הזנות ולא יחוש לנדה וזיבה : **לשון נקי** דברי תורה . ובויק"ר מסיים כדכתיב (משלי א') כיס אחד יהיה לכולנו ע"ש ביאורו : **סוף שאשתו** כו' ופי' יתהלך במישרים שיתהלך בדרכו ולא ימנעוהו דבר מכשול : **סוף שמטמא** את הטהור כו' . ופי' יתהלך במישרים שכל הדרכים ישרים אצלו בעיניו אע"פ שטועה בהוראתו : **לשתות יין** כמ"ד אותו אילן ענבים היה וכדלעיל סי' ה' וש"נ : **נתקלל בנו** שלישו של עולם . שלאחר המבול לא נתקיים בעולם אלא לפני נח ושלשה בניו נמצא ירש כל אחד מבניו שליש העולם : **וכן היה מאררו** כנ"ל . פי' נח כשהיה מאררו היה קורא אותו כנען לפי שהיה אבי כנען וכתיב כנען בידו מאזני מרמה (מת"כ) : **בין מתים להיים** טיק"ר גרס בין מיתה לחיים . ופי' לשון מפריש הוא שגורם שהאדם חי מצד הנפש ומת מצד הגוף . וכשיוצא הנפש מן הגוף היא הפרשה בין מות לחיים : **כך מפריש** היין כו' . כך הפריש היין של עץ הדעת את האדם מדרכי חיים לדרכי מות שנגזר עליו ועל דורותיו מיתה : **לדרכי מות** עיניך יראו זרות לפי שהיין . כנ"ל (רד"ל) : **גורם לו** לעכו"ם כו' , שהוא בא על א"א כו' שיעשה את המצות זרות . חשב ג' דברים אחד בענין האמונה . הב' במדות כי ירדוף אחרי תאותו . והג' במעשה לסור ח"ו ממצות התורה : **שנסתרס** כך דרשו חז"ל בפסוק וירא חם וגו' : **ממה שעברו** כו' כלו' ממי שקדם לו ולא למד דעת : **מה אירע** כו' כלו' מה שכתוב בתורה שאירע לסוטה . ופי' בל חליתי שלא קיהה ולא הרגיש כמד"א ואין חולה מכם עלי : **(ז) זה שבט** יהודה כו' . שעיקר מלכותם בציון ובירושלים : **אלו עשרת** השבטים שיושבי' לבטח בסבסטי . פי' מוסף הערוך וז"ל הורדס המלך בנה עיר שומרון החרבה ויקרא לה סבסטי לכבוד קיסר אגוסטוס אשר היונים קוראים לו סווסטוס : **הבאים משני** שמות שם ועבר . ובויק"ר פ"ה סי' ג' גרס שהם באים משני ראשי האומות משם ועבר . והכוונה שפי' נקובי מגזירת אשר נקבו בשמות . ור"ל שהם נקובים ומפורסמים ביחוסם בהם מזרע שם ועבר שהיו ראשי הגוים שכל אחד היה בזמנו ראש בעולם בחכמה ובחשיבות . ולפי שבאים ישראל מיחוס גדול לא היה להם להתעסק בתפלות לומר מי חכם כזה או גבור כזה . אלא היה להם להזכיר הצדיקים הקודמים ולילך בדרכיהם ועתה בחרו להם ישראל ג"כ דרך זה . ושה"כ ובאו להם בית ישראל ור"ל שעם היותם מיוחסים ביחוס מאת של צדיקים ותמיד הלכו בדרכיהם . עתה באו ג"כ להתעסק בדברים כאלו שאומרים ישראל להם כי גם ביניהם היו חכמים ועשירים : **קטיספון** בב"ר פ' ל"ז אכד וכלנה . הדס ונציבין וקטספון . ומפרש האדרס במות ארעה אלו להודיעם שלותם . שעם היות אלו הטובות שבארצות האומות . מ"מ של ישראל היו יותר טובות מדקאמר הטובות מן הממלכות האלה : **זו חמת אנטוכיא** תרגום ירוש' חמת אנטוכיא . מהר ההר תתאו לבא חמת אנטוכיא . ואת החמתי ויח אנטוכיא : **תלוליא דפלסטיני** תרגום ערי מגדל קרסין תלולין . וכתב המוסף הערוך בלשון יוני נקרא פלסת פלסטיני . וצידון נקרא פניקא עכ"ל . וכן כתב הא"א : **זה יום** של גלות . כי הוא יום הרעה שהנביאים היו מתנבאים עליהם : **הגשתם עצמכם** כו' שתקרבון עצמיכם לשבת בגלות . ופי' המנדים ליום רע לפי יחסי שמעין נע ונד כלו' שמניעין עצמם ללכת בגלות ומגישים עצמם לשבת בגלות : **ערסין דפיל**

שנות

קלוריא ר"י אמר בכוסות קטנים רבנן אמרי בכוסות שיש להם זרבובית. מהיכן שותים ר' אבהו בש"ר חנינא אמר מפתגיתא שהיה יינו מפתה את הגוף. רבנן אמרין בש"ר חנינא מפלונתא. וראשית שמנים ימשחו רב יהודה בר יחזקאל אמר זה שמן אנפיקנון שמשיר את השער ומחליק את הבשר. ר' ינאי אמר שמן אנטכנון. ואחר כל השבח הזה ולא נחלו על שבר יוסף. מה סופן ע"י יין נתפתו וזנו ולכך יגלו הה"ד (עמוס ו) לכן עתה יגלו בראש גולים וגו'. הא למדנו כ"מ שיש יין יש ערוה ולכך כתב הקב"ה פרשת נזיר אחר פרשת סוטה לפי שהיין גורם ערוה ולפיכך יזיר אדם עצמו ממנו שלא יטעה אותו. ולכך נאמר איש או אשה כי יפליא וגו':

(ח) הה"ד (משלי לא) [יז] דברי למואל מלך. למה נקרא שלמה למואל. א"ר ישמעאל באותו הלילה שהשלים שלמה מלאכת בהמ"ק נשא בתיה בת פרעה. והיו שם צהלת שמחת בהמ"ק וצהלת בת פרעה ועלתה צהלת שמחת בת פרעה יותר מצהלת בהמ"ק. הוא דאמר מתלא כולא מתנפים למלכא. ולכך נקרא למואל שהשליך עול מלכות שמים מעליו כלומר למה לו אל. ובאותה שעה עלתה במחשבה לפני הקב"ה להחריב את ירושלים הה"ד (ירמיה לב) כי על אפי ועל חמתי וגו'. רבנן אמרי אלף מיני זמר הכניסה לו בת פרעה והיתה מצוה לזמר לפניו באותו לילה. והיתה אומרת לו כך מזמרין לפני ע"ז פלונית וכך מזמרין לפני ע"ז פלונית. מה עשתה בת פרעה כמין פרס שטחה לו למעלה [יח] ממנו וקבעה בו כל מיני אבנים טובות ומרגליות שהיו מבהיקות כעין כוכבים ומזלות. וכ"ז שהיה שלמה רוצה לעמוד היה רואה אותן הכוכבים והמזלות והיה ישן לו עד ד' שעות. א"ר לוי אותו היום נתקרב תמיד בד' שעות ועל אותה שעה שנינו מעשה היה ונתקרב תמיד של שחר בד' שעות והיו ישראל עצבים שהיה יום חנוכת בהמ"ק ולא היו יכולין לעשות מפני שהיה ישן שלמה והיה מתיראים להקיצו מפני אימת המלכות. הלכו והודיעו לבת שבע אמו והלכה היא והקיצתו והוכיחתו הה"ד (משלי לא) משא אשר יסרתו אמו. [יט] א"ר יוחנן מלמד שכפפתו אמו על העמוד ואמרה לו מה ברי הכל יודעין שאביך ירא שמים היה עכשיו יאמרו בן בת שבע הוא אמו גרמה לו. ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אין רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא הבן מלובן ומזורז. ומה בר נדרי כל נשים של בית אביך כיון שמתעברות היו נודרות ואומרות יהיה לנו בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהיה לי בן זריז ומלומד בתורה והגון לנביאות. (שם) אל תתן לנשים חילך שתהא רודף אחר זמה שהן מטלטלין דעתו של אדם (שם כט) ורועה זונות יאבד הון. ודרכיך למחות מלכין התורה הזהירה ואמרה (דברים יז) ולא ירבה לו נשים הזהיר בדברים הללו שהם מחיות מלכים. אל למלכים למואל מה לך אצל מלכים שאומרים למה לנו אל לעשות כמעשיהם. אל למלכים שתו יין מה לך להשוות עצמך למלכים השותים יין ומשתכרין ועושין כל מיני זמה אל תעשה כמעשיהם. ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם גלוים לו ישתה יין וישתכר. פן ישתה וישכח מחוקק אר"ש אלו ד"ת החקוקים וכתיב בהן לא תנאף. וישנה דין כל בני עוני אמרה לו הדין נמסר למלכות בית דוד כמד"ת (ירמיה כא) בית דוד דינו לבקר משפט. תשתה יין ותשנה דין כל בני עוני תזכה את החייב ותחייב את הזכאי. [כ] מכאן אמרו דיין ששתה רביעית יין אל ידון [כא] וכן חכם ששתה רביעית יין אל יורה. (משלי לא) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש א"ר חנן לא נברא יין בעוה"ז אלא לשלם שכר לרשעים בעוה"ז שהם אבודים לעוה"ב ולנחם אבלים הה"ד ויין למרי נפש. מכאן אמרו כל הנהרגים בב"ד היו משקין אותו יין חי כדי שתטרוף דעתו עליו לקיים מה שנא' תנו שכר לאובד. ישתה וישכח רישו על האובד יאמר שישכח המות שהיא רישו. ועמלו על מרי נפש הוא אומר שמתו לו בנים ובנות והוא מר נפש והיין ישמח לב ולא יזכר עוד את צערו. ועמלו לא יזכר עוד אלו בניו שהם עמלו כההיא דתנינן ואת עמלינו אלו הבנים כמ"ש (שמות א) כל הבן הילוד וגו'. פתח פיך לאלם מכאן שאם אין טוענין ליורש וללוקח שב"ד טוענין. ד"א פתח פיך לאלם כנגד היתומים הוא אומר שאין יודעין לטעון ועוד שאין יודעין בעסק אביהם שבית דין טוענים בשבילם. הוי אל דין כל בני חלוף זה בני המת שחלף והלך לבית עולמו. ד"א שהן חלופי אביהם כמד"ת (תהלים נה) אשר אין חליפות למו וגו' א"ר חנינא [כב] זה שאין מניח לו בן. פתח פיך שפט צדק שלא תעשה שתלמדם טענות. ודין עני ואביון כמד"ת (שמות כג) לא תטה משפט אביונך בריבו. ד"א אלו הצדקות ומתנות עניים שהם דינם שאתה צריך להוציא מן הגזלן ולתת להם. [כג] לקיים מה שנא' (משלי כב) אל תגזול דל כי דל הוא וגו':

(ט) ד"א דברי למואל מלך משא וגו'. זו היתה תורה שמסרתו לשלמה שנקראת אם ללומדיה כמד"ת (שם ב) כי אם לבינה תקרא אם כתיב. ולמה נקרא הדבר משא לפי שדבר קשה בא לו לכל מי שיעשה כמעשה שלמה. מה ברי וגו' אינו אומר מה בני אלא מה ברי אלו צוואות ואזהרות של תורה שהיא נקראת בר. כמד"ת (תהלים ב) נשקו בר פן יאנף וגו' שכל דבריה ברים. ועל אזה"ת הכתובה בתורה (דברים ז) ולא תתחתן בם בתך

לא

יד יוסף יז ויק"ר פי"ב. תנחומא שמות. ומדרש משלי ס' ל"א. ושבת פ"ט : יח פי' למעלה ממטתו : יט סנהדרין פ' בן סורר ומורה : כ תוס' פ"ט דסנהדרין : כא ויק"ר פ' ל"ז. עירובין כ"ד : כב ב"ב קט"ו. ילקוט תהלים רמז תשע"ב : כג במדב"ר פ"ט. תנחומא שמות :

מתנות כהונה

למיומם בילקוט וטויקרא רבה לא גרס ליה גם לא מנאתי ולא במעתי פי'. ולפי הענין הוא יום טוב כעין זבח משפחה : **מפלונתא** שעל יינם נתפתו וגלו י' השבטים : ה"ג **ואחר כל** השבח הזה : **אחר פ' סוטה גרסי'** : **למואל** דוגמא מדרש זה יש בויקרא רבה פ' י"ב : ה"ג **והיו** שם צהלה כו' : ה"ג **למה לו** אל וכמוהם וכו' : למה לא אל למואל קא דריש בנוטריקון : **פרס** יריעה פרושה ופסוחה ובמדרש משלי גרס פרוכת : **מפני** שהיה ישן. והמפתחות מב"ה היו מונחים תחת ראשו כדאיתא פרשה י"ב בויקרא רבה : **שכפפתו** על העמוד כו'. כל הענין בפרק בן סורר : **בת** שבע היא אמו גרמה לו גרסי' : הכי גרסינן **שיהא** הבן מלובן ומזורז : **לעשות** כמעשיהם. מה לך אצלם ללמוד מהם ולעשות כמעשיהם : אל למלכים שתו יין גרסי' : **כדי** שתטרף דעתו עליו. בפרק נגמר הדין קאמר שנותנין בתוכו קורט של לבונה כדי שתטרף דעתו : על האובד. שזכר בפסוק שלפניו והיה פסוק שני ישתה וישכח וגו' פי' לפסוק תנו שכר לאובד וגו' : **ועמלו** הוא פי' על מרי נפש שבפסוק הנו וטעם דברי הפסוק כן הוא וישכח רישו חוזר על האובד ועמלו הוא חוזר על מרי נפש : **בניו** שהם עמלו גרס : ה"ג **שאם** אין טוענין כו'. פי' שאם הם עצמם אינם טוענים וגם אין בם מי שטוען זכות בשבילם שב"ד עצמן טוענים בשבילם כל טענות שאפשר שהיורש או המוכר היו יכולין לטעון ולמדוהו רז"ל בב"ב מפסוק זה פתח פיך לאלם. ואח"כ דרשו דוקא על היתומין : **חילופי** אביהם. במקומם תחתם : **דינם** דין של העניים שהקדוש ברוך הוא זכה אותו להם : **מן** הגזל. המעכב שלא ליתן להם : **שמסרתו** שהיא מסרה אותו וכדמפרש ואזיל : **שדבר קשה**. כמשא הכבד על האדם : ה"ג **לא תתחתן** בם ר"ש בן יוחאי אמר להכנה ממנה פ'. ועיין

כ"ז

עץ יוסף

מטות של עצמות פיל : **בעבירות** כמ"ש של פי חבריהם כדמסיק והולך : **מיומם** לפי הענין הוא יום טוב ושמחה של ליצנות. ועיין בשוח"ט מזמור י"ח : **היה מעביר** כו' דקל"כ מנאן למה לי. לימא כרים ועגלי מרבק : **היה מעביר** כל המרעה. ליקח השמן שבכולם : **כשם שהיה** דוד מעורר. ר"ל שאמרו כי טוב לאדם שישמח ויגיל בתוף וכנור שהרי דוד לא היה מעורר אלא ע"י כלי הניגון. ולא ידעו כי דוד לא היה עושה לשמחת לבו רק להודות לה' ובהטת עליו רוה"ק ע"י זה על דרך ויהי כנגן המנגן וגו' : **הדא הוא דכתיב** כאי מיטות מיוחד. ועיין בויק"ר פ"ה : **קלוריא** יין קרוש ונעשה כקלוריה וע"י כן אפשר לזורקו מיד ליד ולא ישפך. והיינו במזרקי לשון זריקה : **בכוסות קטנים** דמדכתיב מזרקי לשון רבים משמע שהיו שותים פעמים רבות. והם להיות הכוסות קטנים שהכוסות גדולים יתבעו בפעם אחת : **זרבוביות** פיום הרבה שיוכלו כמה בני אדם לשתות מהם (יפ"ת). והמוסף הערוך כתב זרבוניות פי' מרזבים והאותיות הפוכות. וכן לדעת רבים פי' הפסוק בעת יזרבו נצמתו מים הנגרים במרזב : **מפתגיתא** בויק"ר גרס מפתגמא ופירושו שם מקום. וקאמר שעל שם יינו שהיה מטובה מפתה את הגוף לזנות שהיה משמח הלב ספי. לכן נקרא פתוגתא : **מפלוגתא** שם מקום. ונקרא כך שעל יינה נתפתו וגלו : **אנפיקנון** שמן זית שלא הביא שליש : **שמשיר את השער** וכן איתא בפסחים דף מ"ב אנפיקנון שמן זית שלא הביא שליש. ולמה סכין בו שמשיר את השער ומעדן את הבשר. והערוך כתב וח"ל ואני למדתי מפי רבי מגליה ז"ל שמשחיר את השער : **אנטכנון** לא מצאתי פירושו : **ואחר כל** השבח הזה. פי' ע"י רוב טובתם לא נתנו לב לתקן שבר יוסף דהיינו נפש העבירות שהיו בהם עד ורם לבבך וגו' : (ח) **נשא** בתיה בת. היינו בתיה מיוחס. ועיין מ"ש בויק"ר : **צהלת** שמחה : **הוא דאמר** מתלא כו'. וזהו שאומרים המשל כולו מחנפים למלך : **להחריב** כי אחרי שהמלך ככה. העם ימשכו אחריו : **כי על** אפי ועל חמתי. היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה להסירה מעל פני. ופי' כי בימי שלמה שבנה את העיר ואת הבית כהלו לחטוא. והיינו באותו הלילה שנשא בת פרעה : **מיני זמר** כלי שיר (רמ"ז) : **לפני עכו"ם פלונית** ולא מיחה בה (רמ"ז) : **פרס** יריעה פרושה ופסוחה. ובמדרש משלי גרס פרוכת : **מבהיקות** מאירות : **מפני שהיה ישן** והמפתחות מבית המקדש היו מונחים תחת ראשו כדאי' בויק"ר : **הה"ד משא** אשר יסרתו אמו. פרשת תוכחה שהוכיחתו אמו : **שכפפתו אמו** על העמוד. להלקותו. יסרתו לשון מלקות. ומפני שהיתה רואה ברוח הקודש בעל הגאה היתה מוכיחתו (רמ"ז) : **הכל יודעים** כו' עכשיו יאמרו כו'. והיינו מה ברי למה תגרום לרבנן אחריך שאמרה ברי ולא בן אביך כלו' שאתה רשע מאמי (רמ"ז) : **כל נשים** של בית כו'. כלו' מתי נראתו לך לתוקן בעל תורה ובעל כח שדחקתי ונכנסתי שחכמים יפה ללכת ולזכו כדאמרי' ג' חכמים אמרו יפה לאשה ויפה לולד. ושוב לא נזדרזו (רמ"ז) : **והגון לנביאות** דהא בר לשון נבואה שהנבואה נקרא בר כמו שאמר מה לתבן את הבר (מהרש"א) :

הזהר בדברים הללו פי'. וה"ק ודרכיך תשמור מאותן מעשים שמסבבין למחות מלכין : **מי שכל רזי עולם גלוים לו** פי'. וה"ק קרא אל לרוזנים לומר איה שכר. לא נאה להם לומר כן. או דרשו אי מלשון אין כלו' לרוזנים ראוי לומר אין שכר שלא ישתוהו : **שכל רזי עולם גלוים** לו. פי' מי שכל רזים והסודות גלוים לו וראוי להוציא סודות אלו שלא לגלותן לאחרים ישתה יין וישתכר ויגלה הסודות כמ"ש בפרק אחד דיני ממונות נכנס יין יצא סוד (רמ"ז ורש"א) : **דברי תורה החקוקים** שהיה דת אמונית כי אם חקוקה מלמעלה ועומדת תמיד במלואה והזהרותיה כדבר החקוק העומד בלי יתבטל לעולם : **הדין נמסר** למלכי ב"ד. כי היה כאח מוכשר לזה : **לא נברא** יין בעוה"ז אלא לכלם כו'. משום דאמרי' לעיל שהרבה קלקולים באין מן היין. וכן אמרי' בכמה דוכתי ועל כן היה ראוי שלא לבראו כלל. או לא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים : **לשלם שכר לרשעים** שמתעדנין בו בעוה"ז ומקבלין בו שכר מקצת מצות שעשו בעוה"ז : **ולנחם אבלים** להפיג לערו מעט. וכן הרוגי בית דין שיטרוף דעתן ולא ירגישו כל כך בצער : **תנו שכר לאובד** היינו רשע שנסרד והולך לו : **למרי נפש** לאבלים לפכות צערייהו : **כדי שתטרוף** דעתו עליו. בפרק נגמר הדין קאמר שנותנין בתוכו קורט של לבונה כדי שתטרוף דעתו : **ישתה וישכח** רישו על האובד יאמר. שתחלה כתב הפסוק תנו שכר לאובד וגו' ואח"כ כתיב ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכר עוד. וס"ל שהפסוק השני הוא פירוש על פסוק הראשון וה"ק קרא שזה שאמרתי לך ויין למרי נפש הוא כדי שעמלו לא יזכר עוד. וכך ס"ל ועמלו על מרי הנפש הוא אומר. ור"ל זה דכתיב בפסוק ב' ועמלו לא יזכר עוד על מרי נפש הוא אומר. שלכן נותנים יין למרי נפש כדי שלא יזכור עוד עמלו אלו בניו כדמסיק : **עמלינו** אלו הבנים שהאדם יש לו עמל הרבה עד שיגדלם : **שאם אין** טוענים כו'. פי' שאם הם עצמם אינם טוענים וגם אין שם מי שטוען זכותם בשבילם שב"ד עצמן טוענים בשבילם כל הטענות שאפי' היורש או הלוקח היו יכולים לטעון. ולמדוהו חז"ל בב"ב מפסוק זה פתח פיך לאלם. ואח"כ דרשו דוקא על היתומים (מת"כ) : **חלופי אביהם** במקומם ותחתם כי קיום העולם במה שדור הולך ודור בא. והמה תחת אביהם : **אשר אין** חליפות למו. דרש חליפות לשון חליפין תמורה מקומו (רמ"ז). והיינו כדאמר ר' חנינא זה שאינו מניח לו בן שיהיה ממלא מקומו לקיים מצות בוראו להעמיד כולם הנאתי דלעתיד. ומח"כ הקב"ה שעיקר בריאתה לקיים המין בעוה"ז עולם שעובר והויה חיובה ברוב המצות : **שלא תעשה** שתלמדם טענות כו'. כלו' שפתחת פיך לאלם אבל עכ"ז השפוט אמת שלא תלמדם טענות. והרד"ל כתב בנ"ל פתח פיך שפט צדק שלא תטה דין עני ואביון כמד"ת לא תטה כו' : **שהם דינם** של העניים שהקב"ה זיכה אותם להם : **מן הגזלן** המעכב חלקם שלא ליתן להם : (ט) זו היתה התורה שמסרתו לשלמה. שבאה התגלות הנבואה והתעוררות מהתורה העליונה להוכיחו על זה. והיא הנקראת אם כמגדלת בנה. כי הם מגודלים בכל טוב ע"י שמירת התורה : **כמד"ת נשקו בר** וכדומ'

בגמ"ש

לא תתחתן לבנו הוא אומר דבר זה לפי ששלמה לקח מבנות הגוים והתחתן בהם. שנא' (מ"א יא) והמלך שלמה אהב נשים וגו' מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם אכן יטו וגו'. כד חנניה בן ר' יהושע אמר משום הכי אמר לא תתחתן בם. רשב"י אומר לאהבה ממש לזנות. ר"י ב"ר חלפתא אומר לא חייבין לגיירן ולקרבן תחת כנפי שמים. מה בר בטני הזהירה תורה על אשת איש ולכך כתיב בכאן בטן שבנואף ונואפת כתיב וצבתה בטנה וגו' לצבות בטן וגו'. ומה בר נדרי הזהירתו התורה שלא לשתות יין כדי שלא יבא להתעסק בזנות ולכך כתיב בכאן נדרי כנגד פרשת נזיר הכתובה אחר פרשת סוטה שכתוב בה איש כי יפליא וגו'. (משלי לא) אל תתן לנשים חילך אחר שזכר רוה"ק אלו ג' אזהרות ברמז חזר ופרטן בפירוש. הה"ד אל תתן לנשים חילך כנגד נשים נכריות שלקה וסרו לבבו מן הקב"ה הוי הילך זו חילך של תורה שאמרה (דברים יז) ולא ירבה לו נשים וגו' ועבר עליה. ודרכיך למחות מלכין כנגד זנות אשת איש הכתוב מדבר הה"ד ודרכיך למחות כמד"ת (בראשית ו) כי השחית כל בשר וגו'. למחות דברי תורה היועצים אותך טובה כמד"ת (משלי ח) לי עצה ותושיה. ואין מלכין אלא עצות כמד"ת (דניאל ד) להן מלכא מלכי ישפר עליך. הוי למחות מלכין כמד"ת וכתב האלות האלה וגו'. אל למלכים למואל וגו' כה ג' שמות נקראו לו ידידיה קהלת ושלמה. ריב"ל אמר כו ז' אגור בן יקא למואל איתיאל. א"ר שמואל ב"ר נחמן עיקר אוותיגניה שלהם ג' ידידיה קהלת ושלמה. מודי ר' שמואל ברבי נחמן באילין ארבעתייה אלא שנתכנה בהם והוצרכו להדרש אגור שאגר ד"ת. יקא שהקיא ד"ת כספל הזה שהוא מתמלא בין שעתו ומתפנה בין שעתו. למואל שנם לאל ואמר יכולני להרבות נשים ולא להטוא. איתיאל שאמר איתי אל ואוכל. ואומר אל למלכים למואל אמרה התורה ג' דברים שנצטוו המלכים שלא להרבות נשים ושלא להרבות סוסים ושלא להרבות כסף וזהב אין עליהם לומר לאל שירבו ולא יחטאו. אל למלכים שתו יין הרי זה אמור כנגד נזיר האמור אחר פרשה סוטה שצריכין המלכים לשמור עצמן מן היין וכן הרוזנים כדי שלא יבאו לידי זמה ויחייבו העולם. ולמה הזהירה מלכים ורוזנים לבדם והלא כל בני אדם צריכין להזהר מן היין שלא ישתו ויקלקלו. אלא מפני שסיפק ביד מלכים לשתות ולעשות כל רצונן בעבירה ואין שימחה בידם. (שם לא) פן ישתה וישכח מחוקק שבשביל היין שישתה ישכח מה שצותה תורה למחוקק חקים של תורה היא פרשת סוטה. וישנה דין כל בני עוני הנואף הזה כשהוא הולך אצל אשת איש והיא מתעברת הימנו נמצא אותו ממזר שאין לו דין חלק בנכסי בעלה והוא יחלוק עם בניו בנכסים שיהיו סבורים שהוא בנו. ד"א פעמים לא יניח הבעל בן ומן התורה ירושתו חוזרת לאחיו וזה הממזר יירש ממונו שיהיו סבורים שהוא בנו וישנה דין כל בני עוני. לכך הזהירה תורה אחר סוטה דין נזיר שהיין גורם לנואף ונואפת לבא לתקלה הה"ד איש או אשה כי יפליא וגו'. ומנין שחזר שלמה והודה שנא' (שם ל) כי בער אנכי מאיש זה נח דכתיב (בראשית ט) ויחל נח איש וגו' שע"י יין נתקלל ולא למדתי ממנו. ולא בינת אדם לי זה אדה"ר שע"י יין ששתה נתקלל העולם בעבורו. דא"ר אבין כז יין מסכה לו חוה לאדם ושתה. שנאמר (שם ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכתיב (משלי כג) אל תרא יין כי יתאדם וגו'. ולא למדתי חכמה זה מחכמת התורה שבכ"מ שכתוב יין בתורה עשה רושם. ודעת קדושים אדע מי שרצה לקדש עצמו שלא יכשל בזנות יזיר עצמו מן היין. וקלקלתי בזנות ודעת קדושים אדע. לכך נאמר פרשת נזיר אחר סוטה: (י) דבר אל בני ישראל אלו הנודרים בנזיר. ואמרת אליהם להזהיר ב"ד על כך שלא יניחו לנזיר לעבור על נזירותו שאם יראו שירצה לבטל נזירותו יכופו אותו כדי לקיים דבריו ללמדך שהגדולים מוזהרין ע"י הקטנים והם נענשים על ידיהם אם לא יוכיחו אותם. כח וכה"א וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה: (יא) איש או אשה כי יפליא וגו'. הה"ד (שופטים יג) ויהי איש אחד מצרעה וגו'. ויהי א"ר לוי כט כ"מ שנא' ויהי אינו א"א לשון צער (אסתר א) ויהי בימי אחשורוש היה המן. (רות א) ויהי בימי שפוט ויהי רעב. (בראשית ו) ויהי כי החל האדם ויראו בני האלהים וגו'. (שם יד) ויהי בימי אמרפל עשו מלחמה. (יהושע ה) ויהי בהיות יהושע ביריחו וגו' והרבו שלופה בידו. (שם ו) ויהי י"י את יהושע (שם ז) וימעלו בני ישראל מעל בחרם. (ש"א ח) ויהי כאשר זקן שמואל ולא הלכו בניו בדרכיו. ויהי דוד בכל דרכיו משכיל (שם יח) ויהי שאול עוין את דוד. (שופטים יג) ויהי איש אחד מצרעה (שם) ויאמר מנוח אל אשתו מות נמות: (יב) ויהי א"ר יודן ל כ"מ שנא' בלשון הזה בצדיקים שקול הוא כל"א צדיקים כמנין ויהי. איש אחד כ"מ שנא' אחד גדול הוא. בהקב"ה נאמר אחד דכתיב (דברים ו) י"י אחד אין בעולם כיוצא בו וכן באברהם (יחזקאל לג) אחד היה אברהם לא היה באותן ימים כיוצא בו. בישראל כתיב (דה"א יז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אין באומות כיוצא בהן. וכן באבימלך הוא אומר (בראשית כו) כמעט שכב אחד העם לפי שהיה מלך. וכן באלקנה הוא אומר אחד לפי שלא היה בדורו כיוצא בו: (יג) מצרעה לא כל ששמו ושם עירו מפורש בידוע שהוא מאותה העיר שמו ולא שם עירו בידוע שהוא מירושלים. ממשפחת הדני לפי שצרעה היתה ליהודה כדכתיב (יהושע טו) אשתאול וצרעה וצרעה היה לדן (שם יט) ויהי גבול נחלתם צרעה ואשתאול לפיכך צריך לפרש שהיה ממשפחת הדני. אינו אומר משבט אלא ממשפחת הדני מלמד שהיה אביו מדן ואמו של מנוח מיהודה. ועל זה אמר יעקב (בראשית מט) דן ידין עמו וגו' לב כמיוחד שבשבטים זה יהודה לכך הקישו ליהודה שבארץ יהודה היה ואמו היתה מיהודה. וכן מנוח היה מדן ואשתו היתה מיהודה נמצא שמשון בא משבט דן ומשבט יהודה שכך אמרו לג אמיה דשמשון הצללפוני שמה והיא מיוחסת על שבט יהודה שנאמר (דה"א ד) ושם אחותם הצללפוני: (יד) ושמו מנוח לד הרשעים קודמים לשמם

נבל

יד יוסף כד ירוש' פ"ב דסנהדרין. שהש"ר פ"א סי' י': כה ריש קה"ר. ריש שהש"ר: כו בזוהר נח דף כ"ח. ובאדר"נ סוף פ' ל"ט אי' ו' שמות. זוהר תזריע דף מ"ז: כז ב"ר פ' י"ט סי' ח'. ילקוט בראשית. זוהר פקודי דף רס"ז: כח סנהדרין כ"ז. שבועות ל"ט. ת"כ בחקותי סוף פ"ז: כט ב"ר פ' מ"א. מגילה י': ל אג"ש פ"א: לא מגילה ט"ו: לב ב"ר פ' צ"ח וע"ש תנחומא ויחי: לג ב"ב צ"א: לד אג"ש פ"א. אסת"ר פ"ו. רות רבה פ"ד. ילקוט ש"א א':

מתנות כהונה

כ"ה משלם במדרש חזית סוף פ"א: **משום הכי כו'.** הלשון מגומגם ובמדרש חזית גרס על שם לא תתחתן כלומר שעבר ממש על לא תתחתן: **לזנות** אבל לגיירן מותר: ה"ג ור' יוסי בן חלפתא אומר לא חייבין לגיירן כו': **כי השחית וגו'.** וגימוהו מן העולם: ה"ג למחות מלכין דברי תורה כו'. כמ"ד וכתב וכו' לכן אמר למחות לשון מחייה: **למואל וגו'.** כיפיה דקרא אל למלכי' שתו יין הרי יין בהדיא שהוא השלישי: **אוותיגניה** ממשלה ועיקר ועיין זה ריש מדרש קהלת ומד' חזית: **באילין ארבעתייה.** באלו הד' שנים באלה היה נקרא אלא שנקרא בהן דרך כינוי: **בין שעתו וכו'.** כלומר כמעט רגע: **שנם לאל.** דרש למואל כמו נמואל בהילוף אותיות דבלג"ת כמו לשכה נשכה: **להרבות** נשים ולא לחטוא גרס: ה"ג לא יניח הבעל בן. **יזיר** עצמו גרס: **וקלקלתו** בזנות. מעתה ודעת קדושים אדע או הוא ל' תימה: **שירצה** לבטל נזירותו גרסי': **אינו** אלא ל' צער. עיין זה משלם בב"ר ס' מ"א וריש רות וריש

עץ יוסף

בשו"ט מזמור ב' רב אמר נשקו בר של תורה שנא' (משלי ט') לכו לחמו בלחמי עד שלא הזדקף עליכם מדה"ד ותאבדו דרכה של תורה: **ועל אזהרה הכתובה** בתורה ולא תתחתן כו'. ר"ל זהו שאמרתי לך מה ברי אלו גוואות ואזהרות איזה אזהרות אני אומר. אלו אזהרות הכתובות בתורה ולא תתחתן כו' שעל אלו אזהרות התורה מייסרתו לשלמה על שעבר עליהם: **חנניה בן** ר' יהושע אומר על שם לא תתחתן בם. כצ"ל. וכן הוא בירוש' פ"ב דסנהדרין ובשהש"ר פ"א סי' י'. והכוונה דס"ל לר' חנניה דהא דכתיב לא תבואו בהם היינו בחתנות. וחטא שלמה היה שעבר על לא תתחתן. וס"ל דלא תתחתן בשהן דרך אישות. ואי איתיה בכל האומות כר' שמעון דאמר כי יסיר לרבות כל המסירים. עבר בכל הנשים דקאמר קרא בת פרעה מואביות עמוניות אדומיות צדניות חתיות. ואי ליתא בכל האומות אלא בשבעה עממין. עבר בלא תתחתן בחתיות מיהא: **רשב"י אומר** לאהבה ממש לזנות. ס"ל דלא עבר שלמה על דאורייתא כי לא לקחן דרך אישות. דבהכ"ג ליתא חתנות ולא חטא בזה אלא משום דמיגניא מילתא לשלם כמוהו. וכ"ש שהיה הדבר ידוע לכל ואיכא חלול ה'. ומה שאמר הכתוב מגוים אשר אמר ה' לא תבואו בהם. ה"ק דאפי' מן הגרועים שבהם שנאסרו בחתנות דבק שלמה לאהבה ר"ל לזנות: **ר' יוסי בר** חלפתא אומר להאהיבן לגיירן. כצ"ל. וכן הוא בירוש' ובשה"ש רבה. ור"ל שהוא פליג על תרויהון וס"ל שגיירן כהלכה קודם שנשאן. וליכא איסור חתנות. דס"ל דדוקא אם לא נתגיירו הוי איסור בחתנותן ומה שנחשב לו לחטא היינו משום שלא היו מתגיירות לשם שמים כמ"ש הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה. **על** חטא איש. ופירושו מה בר בטני שכתבתי בצירתי העונש בצביית בטן על זה וא"כ אתה מסוג זה: **וצבתה בטנה** וגו' לצבות בטן. וכמו שדרשו לעיל פ"ט ונבתה בטנה וגו' הוא בטנה וירכה של הנואפת. ולצבות בטן וגו' הוא בטן וירך של הנואף: **שלא לשתות** וא"כ היה לך להיות בר נדרי להזיר מן היין: **חילך של תורה** שמהראוי שיתעסק בכחו וחילו רק בתורה ולא להתליטה בתאוות נשיות. או פירושו הילך של תורה אחרי שהתורה צוה שלא ירבה. בודאי מצותה חזקה ותקיפה מאד מבלי לסור ממנה: **הה"ד ודרכיך** כמה דאיתא כי השחית כל בשר את דרכו וגו'. כצ"ל. ואפי' לפי הגי' שלפנינו קאי אכמה דאיתא כו' על תיבת ודרכיך לומר שודרכיך הוא זנות אשת איש שכמו דרכו דכתוב שם הוא זנות כ' ודרכיך הכתוב כאן היא זנות: **למחות מלכין** למחות ד"ת. כצ"ל: **וכתב האלות האלה** וגו' ומחה אל מי המרים: **ידידיה** ככתוב בספר שמואל ב' י"ב: **אגור יקא** למואל איתיאל כולן בספר משלי סי' ל': **אוותיגניה** בשהש"ר גרס אותנטיה. ופי' בלשון יון מלכות ושררה (ערוך) ופירושו העיקר והטובים שבהם הם אלו השלשה: **שאגר** שאסף: **שהיא מתמלא** ומתפנה בשעתו. כצ"ל. וכ"ה בקהלת ושה"ש רבה. ופי' ומתפנה ונאסף. וכך למד שלמה תורה בשעתו ושכחה בשעתו: **שנם** שדיבר: **שאמר אתי אל** ואוכל. דרש איתיאל לשתי תיבות איתי אל. ואל הוא לשון כח כמו ואת אילי הארץ לקח כלו' יש לאל ידי להרבות נשים וסוסים וכסף וזהב ואוכל עמוד שלא אחטא: **וישנה דין** כל בני שפי הטאף כו'. מפרש עוני לשון זנות כמד"א ושכב אותה ועגה. ור"ל שישנה דין כל בני הכשרים של שמעונה הזונה שבניה הכשרים שיש לה מבעלה ראוים לירש כל הירושה של בעלה. ולדבר אחר מפרש כל בני עוני הממזרים שיטלו ירושה שלא כדין: **זה נח** פי' בער אנכי יותר מאיש נח. כי ראיתי מה שאירע לו מזה. ועכ"ז לא למדתי ממנו: **שע"י יין נתקלל** הא"א גורם נתקלקל. אבל הגי' שלפנינו נ"כ יתא שכיון שנתקלל זרעו ה"ל כאילו נתקלל הוא: **ולא בינת** אדם לי זה אדה"ר כו'. פי' שלא היה לי הבינה להבין מאדה"ר שלא לשתות יין: **כי טוב העץ למאכל.** וגו' וכי תאוה הוא לעינים וכתיב אל תרא יין כי יתאדם ויפה למראה עינים: **עשה רושם** שלא על היין לבד התורה מרמזת כי אם גם מה שימשך ממנו שלכך נסמכה פרשת סוטה לפרשת נזיר: **יזיר עצמו** מן היין שלא יקלקלתו בזנות הוי ודעת קדושים אדע. כצ"ל שתיבת ולא דכתיב ברישא דקרא ולא למדתי חכמה קאי על ודעת קדושים אדע כאילו כתיב ולא דעת קדושים אדע: **(י) אלו הנודרים** עצמם בנזיר: **איש בעון אחיו** דאי כפשוטו הל"ל איש באחיו. אע"כ ה"ק קרא וכשלו איש בעבור עון אחיו. אם היה בידו למחות ולא מיחה וכו' כדאי' במסכת שבועות דף ל"ט: **(יא) ויהי אינו** אלא לשון צרה. שכשמחלק תיבת ויהי לשתי תיבות ויהי שהיהם לשון צרה (יפ"ת) ועי' בב"ר פרשה מ"א וריש רות וריש אסתר רבה: **ויהי בהיות** יהושע ביריחו וגו' והרבו שלופה בידו. (כדאי' במגילה דף ג' ע"ב ופרש"י שאיערו המלאך על ביטול תורה ותמיד של בין הערבים): (שם ו) **ויהי ה'** את יהושע (שם ז') וימעלו בני ישראל מעל בחרם. כצ"ל: **(יג) לפיכך** צריך לפרש שהיה ממשפחת הדני. מזה נראה שס"ל שהיה צרעה ואשתאול אחת ליהודה. וגם היה צרעה ואשתאול אחת לדן. ולפיכך צריך הכתוב לפרש שאותו צרעה שהיה מנוח בה היתה ממשפחת הדני. אבל רש"י והרד"ק כתבו שזה דכתיב כאן ויהי גבול נחלתם צרעה ואשתאול. ר"ל הגבול מנחלתם הלך לצרעה ומשם לאשתאול. אבל הן עצמן היו מנחלת יהודה: **דן ידין עמו** וגו' שמשון נאמרה נבואה זו כדאי' בב"ר פ' צ"ח: **(יד) הרשעים** קודמין לשמן כו'. והכוונה כרשע שהוא מקפיד על פשעותו שיעשו עם שם נקרא לשם ה' אלא הוא רוצה שם האומר מקודם.

חסו

נבל שמו גלית שמו שבע בן בכרי שמו. אבל הצדיקים שמן קודמים ושמו אלקנה ושמו ישי ושמו בועז ושמו מרדכי ושמו מנוח דומין לבוראן ושמי י"י. אתיבין ליה הכתיב (בראשית כד) ולרבקה אח ושמו לבן. [לה] ר' יצחק אומר אפרדוכוס ור' ברכיה אומר מלובן ברשע. אתיבין ושמו מיכיהו לפי שהיה מקבל אורחים נכתב שמו בשם הצדיקים. אתיבין מבני שמואל ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה [לו] רבנין אמרין מה זה רשע אף זה רשע. ר' יודן אמר בש"ר סימון לבסוף עשו תשובה ולכך נקרא שמו ושני שנשתנו למע"ט. ולכך זכו לרוה"ק הה"ד (יואל א) דבר י"י אשר היה אל יואל בן פתואל זה שמואל. [לז] למה נקרא שמו פתואל שפיתה להקב"ה בתפלתו. מנוח למה נקרא שמו מנוח שזכה לדבר עם מלאך והנבואה נקראת מנוחה שנא' (ירמיה נא) ושריה שר מנוחה. מלמד שזכה ברוך בן נריה לרוה"ק כמד"ת (ישעיה יא) ונחה עליו רוח י"י. ואשתו עקרה ולא ילדה מלמד שהיה מחלוקת בין מנוח לאשתו הוא אומר לה את עקרה ולכך אינך יולדת. והיא אומרת לו את עקר ולכך לא ילדתי. ולא היה מנוח עקר: (טו) וירא מלאך י"י אל האשה. מכאן את למד שאשתו של מנוח צדקת היתה שזכתה לדבר עמה מלאך ולשום שלום בינה לבין בעלה ולהודיעה שהיא עקרה והיא מונעת ההריון ולא בעלה לכך דבר עמה. ולפי שראתה במלאך נקראת שמה [לח] הצללפוני שהיא פונה במלאך ואין צלל אלא מלאך כמד"ת (בראשית יט) כי על כן באו בצל קורתי. להלן שהיה לוט צדיק יותר מאשתו באו המלאכים בצל קורתו ולא בצל קורתה ברם הכא שבא המלאך אצלה לפי שהיתה צדקת לכך נקראת הצלל. למה נאמר הצלל ולא אמר הצל לפי ששתי פעמים נראה לו לאשה אחת בעיר ואחת בשדה. (שופטים יג) ויאמר אליה הנה נא את עקרה ולא ילדת הודיעה שהיא עקרה ולכך לא ילדה כדי לשום שלום בינה לבין בעלה לפי שהיתה מתרעמת על מנוח בעלה על שלא היתה יולדת. והרית וילדת בן מכאן ואילך אל תקבלי הריון ותלדי בן: (טז) ועתה השמרי נא. הזהירה שלא תשתה חומץ יין וחומץ שכר וכל משרת ענבים שאלו אינם אלא משמרת ליין כדי שלא יבא הנזיר לשתות יין הנזיר לכך אסרן עליו הכתוב. (שם) ואל תשתי יין ושכר כמשמע כמד"ת מיין ושכר יזיר. ואל תאכלי כל טמא [לט] ואין טמא אלא אסור שהתורה הזהירה לנזיר שלא לאכול כלום. מכל אשר יצא מגפן היין כמד"ת (במדבר ו) וענבים לחים ויבשים לא יאכל וגו' מכל אשר יעשה מגפן היין וגו'. כי הנך הרה וילדת בן מכאן שהיתה השכבת זרע של הלילה שמורה ברחמה שלא פלטתה וכיון שא"ל המלאך והרית וילדת בן אותה שעה קבלה הרחם אותה טיפה לשם. ומורה לא יעלה על ראשו כמד"ת ותער לא יעבור על ראשו למה נקרא שמו של תער מורה שאין השער מתירא אלא מן תער שהוא מגלחה גילוח של השחתה כמד"ת (ויקרא יט) ולא תשחית את פאת זקנך. כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן גלוי היה לפני הקב"ה ששמשון יהיה הולך אחר עיניו לפיכך הזירו בנזיר שלא יהיה שותה יין לפי שהיין מביא לידי זמה. ומה בזמן שהיה נזיר הלך אחר עיניו אילו היה שותה לא היה לו תקנה לעולם מרוב שהיה רודף אחר זמה. מהו שאמר מן הבטן לקיים מה שנאמר (ירמיה א) בטרם אצרך בבטן ידעתיך. אבל ברשעים מהו אומר (תהלים נח) זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב וכה"א (שם נא) הן בעון חוללתי וגו'. והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים בו תהיה חלה נבואת יעקב שאמר (בראשית מט) דן ידין עמו וגו' יהי דן וגו': (יז) ותבא האשה וגו' ומראהו כמראה מלאך וגו'. מכאן שלא היתה שורה השכינה אלא [ם] על בעלי מראה. ויאמר לי הנך הרה וגו' אבל מה שאמר לה הנה נא את עקרה לא גלתה לו שלא רצתה לגלות קלקולה. כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן עד יום מותו היא הוסיפה עד יום מותו לפי שלא ידעה מה שעתיד אבל המלאך שהיה יודע שעתיד הוא לאבד נזירותו ע"י דלילה לכך לא אמר עד יום מותו. ויעתר מנוח אל י"י ויאמר כי אדוני וגו' ארשב"ל למה נמשלה תפלת הצדיקים לעתר. לומר לך [מא] מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכין מדת אכזריות למדת רחמניות. וישמע אלהים בקול מנוח למה חזר המלאך אצל האשה ולא בא אצל מנוח. שלא לפסול דבריו הראשונים שאמר לאשה. ד"א כדי לחבבה בעיניו. ותמהר האשה ותרץ וגו' מלמד שכל מעשה הצדיקים במהירות. אשר בא ביום אלי אינו אומר היום אלא ביום מלמד שלא נראה המלאך אליה עד למחר. לפי שמנוח לא נתפלל עד למחר בתפלת הבקר כמד"ת (תהלים ה) י"י בקר תשמע קולי וגו'. מלמד שהצדיקים מבררים על מעשיהם. ויאמר אני אני הוא בתחלה ואני הוא בסוף שאיני מחליף בדבורי. ויאמר מנוח עתה יבא דבריך א"ל מנוח עד כאן שמעתי מן האשה והנשים אינם בנות הוראה ואין לסמוך על דבריהן אבל עתה יבא דבריך מפיך אני רוצה לשמוע. שאיני מאמין בדבריה שמא חלפה בדברים או פיחתה או הותירה. מה יהיה משפט הנער מנזירות שיצטרך הנער לשמור אחר שיולד. ומעשהו מה תעשה אמו קודם לכן כל הימים שתהיה הרה ממנו. ויאמר מלאך י"י אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה לחלוק כבוד לאשה ולחבבה בעיניו. תשמר על חומץ יין וחומץ שכר ומשרת ענבים. א"ל מכל אשר יצא מגפן היין וגו' ויין ושכר אל

תשת

יד יוסף לה ב"ר פ' ס': לו שוח"ט מזמור פ' ורות רבה: לז ילקוט יואל א': לח ב"ב סוף פ' הספינה. מדרש משלי סי' ל"א. אג"ב פ' ל"ב: לט סוטה פ"ק: ם בשבת צ"ב אמרו בעל קומה: מא יבמות ס"ג. סוכה י"ד:

מתנות כהונה

ורים אסתר: **דן ידין עמו.** על שמשון נאמרה נבואה זו כמו שפירש"י בפ' ויחי: ה"ג **שבך** אמרו אימיה דשמשון הצללפוני שמה והוא בב"ב בפ' הספינה בסופו: **אפורדוכסי** פי' הערוך לבן מאוד ועיין מזה במדרש רות בפסוק ולנעמי מודע: **מלובן ברשע** גרסי': ה"ג **אתיבין** מבני שמואל ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה ופסוק הוא בשמואל א' סי' ח' ומדכתיב ומשנהו משמע שמשניהם שוים ודרשו רבנן מה זה רשע כו' ובשניהם כתיב ושם קודם שם העצם ומתרץ ר' יודן כו': **נקרא** שמו ושני. בדברי הימים א' סי' ו': **פתואל** זה שמואל הנביא: **שפתה להקב"ה** גרסי' והפתוי הוא דכתיב ויקבצו המצפתה וישאבו מים וגו' עד ויאמרו חטאנו לה' וזה היה הפתוי שאמר כלום אתה מבקש מן האדם הזה אלא שיאמר חטאתי כנאמר הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי והרי אומרים חטאנו כמו שמצינו בילקוט עמוס: **ולא היה** כו' כלומר והאמת שמנוח לא היה עקר וכדמפרש ואזיל: **נראה לו** גרסי': **משמרת יין** כלומר גדרה שלא לשתות יין עצמו וכמו עשו משמרת למשמרת: **שלא יבא הנזיר לשתות יין** גרסי': **ואל תשתה יין וגו'.** קאי למעלה על אשת מנוח: **מכאן** שהיתה כו' שהרי לא היתה בטוחה בין דיבור והרית וילדת בן שפי' לעתיד ובין דיבור כי הנך הרה בפי' שכבר הרה היא: **כמה** דטימא ולא השחית וגו'. וילפינן פאה פאה לגזירה שוה מן ופאת זקנם לא יגלחו כמו שפירש"י פרשה אמור: **אחר** עיניו. כלומר אוהב נשים וכן הוא אומר כי היא ישרה בעיני וכן אמרו חכמים ז"ל שמשון הלך אחר עיניו שנא' כי היא ישרה בעיני: **בו תהיה חלה נבואת יעקב** גרסי'. וכ"ה בפ' קמא דסוטה על ותחל רוח ה' לפעמו: **מכאן** שלא היתה כו'. שהרי היא לקחה אות וסימן שהוא איש האלהים כלומר נביא ממה שהיה מראהו כמלאך כלומר בעל מראה: **עתר** עץ ארוך ובראשו שני שקלין פורך בלע"ז כן פי' רש"י בפ' קמא דסוכה: **אינו אומר היום.** שמשמעות שראייה הראשונה היתה ג"כ היום אלא ביום משמע ביום האחר

של

עץ יוסף

וזהו כן קודמין לשמן. אבל הצדיק רואה את הנולד אם רק כתר שם טוב יעלה על ג' כתרים. ולכן אינו מקפיד על הנאת גופו. והיפ"ע כתב הצדיקים שמן קודם לפי שידוע טוב מעשיהם קודם בואו לעולם והעליונים שמחים בהם כמ"ש בתנחומא ס' קדושים עד שלא בראתי עולמי הן מה"ש מקלסים להקב"ה בישראל ואומרים ברוך ה' אלהי ישראל. אבל לא כן ברשעים: **שבע בן בכרי שמו.** קשה הא שם כתיב ג"כ ושמו שבע בן בכרי: **אפורדוכום** פי' הערוך מלובן ביותר שהיה משונה עד אשר רואיו ושומעיו יתמהו עליו. ובשם רש"י מצאתי פי' לדוכוס התובע עניים של הבריות ומלבן את הדין ועושה דין בין אדם לחבירו. וכלו' שאין לבן שם העצמי כי שמו קמואל או בלעם כדאמ' במדרשים. אלא ע"י שהיה מלובן בעורו מאד או מלבן את הדין קראו אותו בשם לבן. ורבי ברכיה אמר שהיה מלובן ברשע כלו' שהיה רשע ברור ועל שם זה נקרא לבן. ומ"מ למה שאין זה שם העצמי כגלית ונבל נכתבה לכתוב תחילה שמו. לפי ששם אחר קדם לו לשם לבן והוא השם שנקרא כשנולד (יפ"ת): **ושם משנהו** אביה רבנן אמרי מה זה רשע. דרשו זה מדכתיב משנהו משמע שהיה שוה לו מה זה רשע אף זה רשע. ומ"מ כתיב שמו קודם. ומשני ר' יודן שבסוף נעשו למעשה הטוב. ור"ל אף עצמם היו טובים ומחוכמים בחכמת רק השאתם גרם להם רעתם. והראיה כששבו מיד זכו לרוה"ק מצד גודל חכמתם. ומפרש ומשנהו ג"כ בשב כראשון: **ולכך נקרא** שמו ושני. בד"ה א' סי' ו': **פתואל זה שמואל** הנביא: **שפיתה להקב"ה בתפלתו** והפיתוי הוא דכתיב ויקבצו המצפתה וגו' ויאמרו חטאנו לה' וזה היה הפתוי שאמר כלום אתה מבקש מן האדם הזה אלא שיאמר חטאתי שנא' הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי. והרי אומרים חטאנו. כמו שמצינו בילקוט עמוס: **מלמד שזכה** ברוך כו'. לכאורה נראה דצ"ל מלמד שזכה שריה בן נריה. ועיין מ"פ לעיל פ"ח סי' י'. ולפי הגי' שלפנינו צ"ל דס"ל המדרש דשריה בן נריה בן מחסיה הוא ברוך בן נריה. וקראו שריה ע"ש שררה של מנוחת רוה"ק: **ולא היה** מנוח עקר. כלו' והאמת שמנוח לא היה עקר וכדמפרש: (טו) **לשום** שלום בינה לבין בעלה. וכדאמ' לעיל שהיה מחלוקת ביניהם ממי מניעת ההריון: **שהיא פונה במלאך** פי' שהשיגה ראותו מלאך ופונה בו בכוונה. ומה שאמרה לבעלה איש האלהים בא אלי ומראהו וגו'. הוא משום ענוה יתירה דהיה בה שלא רצתה ליטול לה כתר נבואה (כלי יקר): **ואין צלל** אלא מלאך. יתכן לפי שהמלאך אין לו תמונה גשמית קיימת כי אם במראה לבד על כן מכונה דוגמת הצל שאינו גוף ממש: **לפי שהיה צדקת** לא קאמר שהיתה צדקת יותר מבעלה. דגם הוא היה צדיק כמותה וכמו שאמרו לעיל סי' י"ד שנא' ושמו מנוח. שאע"פ שלאחר מ"ד עם הארץ היה. מ"מ היה שלם במדות. אלא משום שקשה למה לא בא המלאך אצלו כמו בלוט לכן מתרץ לפי שהיתה צדקת והיתה ראויה לראות מלאך. וכדי להשקיט המחלוקת שהיה בינה ובין בעלה בא המלאך אליה ואמר לה הנה נא את עקרה ולא בעליך. לכן לא תתקוטט עמו. ולא היה יכול שיאמר זה לבעלה: (טז) **הזהירה** שלא תשתה כו'. דרש השמרי לשון משמרת כלו' שלא תשתה חומץ יין וחומץ שכר גזירה שלא תשתה יין ושכר עצמו: **לשתות יין** הנזיר לכך אסרן. תיבת הנזיר מיותר: **מכאן שהיתה** שכבת זרע כו'. דבתחלה אמר והרית שפירושו לעתיד ילדה מזה שלא הרתה עדיין. ואיך יאמר אח"כ הנך הרה בלשון הווה שמשמע שכבר הרה היא. לכך אמרו שהיה תוך ג' ימים של קליטת הזרע. ובתחלת דברו אמר לה והרית שתקבל הריון. ואחר דבורו זה נקלט הזרע ואמר לה הנך הרה: **אלא מן התער** שהוא מכחיש השער לגמרי לא במספרים: **ולא תשחית** וגו' וילפינן פאה פאה לגז"ש מן ופאת זקנם לא יגלחו כמו שפי' רש"י בפ' אמר: **יהיה הולך** אחר עיניו. כלו' אוהב נשים. וכמו שאחז"ל שמשון הלך אחר עיניו שנא' כי היא ישרה בעיני: **בבטן ידעתיך** שהכינו מן הבטן בנזירות שע"י שנזר אלהיו על ראשו יהיה ה' עמו ויתוסף הכנתו לטוב מתחלת תולדתו: **בו תהיה** חלה נבואתו של יעקב. בו שהיה שורה ומתקיים נבואת יעקב שאמר דן ידין עמו וגו' יהי דן נחש שקם עלי דרך כן היה שמשון נוקם ומתנקם על פלשתים וגו' לישועתך קויתי ה': (יז) **מכאן** שלא היתה שורה כו'. לקחה אות וסימן שהוא איש אלהים כלו' נביא ממה שהיה מראהו כמלאך כלו' בעל מראה. פ"מ שלא היתה השכינה שורה אלא על בעל מראה: **שלא רצתה** לגלות לו קלקולה. וגם לא אמרה לו מה שא"ל המלאך והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים. משום שהיתה יראה לגלות פן יודע הדבר ויהרגוהו והיא הרה. או בצאתו מרחם אמו. וזהו דכתיב ותבא האשה ותאמר לאישה לאמר שר"ל שאמרה לו רק מה שראוי לומר לו אבל מאמר את עקרה ומאמר והוא יחל להושיע את ישראל. שאין ראוי לומר לו לא אמרה לו: **ויעתר** הוא עץ ארוך ובראשו שני שקלין פורך בלע"ז כן פרש"י בפ"ק דסוכה: **שלא לפסול דבריו** הראשונים. כי לא היה רוצה לומר שהמחלוקת היה תלוי בה מפני דרכי שלום. ויהי מוכרח לפגום ולפסול דבריו (ידי"מ): **כי לחבבה** שידע מעלתה שלה נתראה ולא לו: **הצדיקים במהירות** כי הם נוערים תמיד אל השלימות במהירות בלי עצלות: **אינו אומר היום** שמשמעותו שראייה ראשונה היתה ג"כ היום. אלא ביום משמע ביום ההוא של אתמול (מת"כ): **מבררים** על מעשיהם. הכוונה שזה שהתפלל מנוח שיבא המלאך אליו ולא האמינה לדבריה הא מנוח בודאי ידע חוט מעשיה וצדקתה שלא תדבר כזב. אך שדרך הצדיקים לברר על מעשיהם וכמו שמסיק בסמוך: **מה יהיה** משפט הנער מנזירות שיצטרך הנער. כצ"ל: **תשמר על** חומץ יין כו'.

רל

תשת כמשמעו וכל טומאה אל תאכל כמד"ת (במדבר ו) וענבים לחים ויבשים לא תאכל · כל אשר צויתיה תשמר מה שאמר לה ומורה לא יעלה על ראשו : (יח) ויאמר מנוח אל מלאך י"י נעצרה נא אותך . א"ל מנוח עצורים היינו כמד"ת (בראשית כ) כי עצור עצר י"י בעד כל רחם ואתת בשרתנו בהרווחה נעשה עמך יו"ט . כמד"ת (במדבר כט) ביום השמיני עצרת תהיה לכם . ונעשה לפניך גדי עזים שמחתנו ונשמחה עמך בגדי עזים לפי שאין שמחה אלא בבשר . ויאמר מלאך י"י אל מנוח אם תעצרני לא אוכל בלחמך א"ל המלאך אין דרך נביאי י"י לקבל שכר על נבואתם . בנביאי שקר מהו אומר (יחזקאל יג) ותחללנה אותי אל עמי בשעלי שעורים ובפתותי לחם להמית וגו' . אבל בנביאי אמת מהו אומר (מ"ב ה) ויאמר חי י"י אשר עמדתי לפניו אם אקח . ואם תעשה עולה לי"י תעלנה רמז לו המלאך שצריך להעלות עולה לי"י על בשורה טובה כשם שעשה אברהם בשעת שא"ל הקב"ה (בראשית יג) לזרעך אתן את הארץ הזאת מיד בנה אברהם מזבח על בשורה טובה שכן כתיב ויבן שם מזבח לי"י הנראה אליו ואין מזבח אלא קרבן . כי לא ידע מנוח כי מלאך י"י הוא למה נאמר לפי שאשתו אמרה לו ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד היתה סבורה שהכיר בו מנוח שהוא מלאך ואעפ"כ היה מזמנו לו לאכול שטועה היה כסבור שיש אכילה למעלה . לכך נאמר לא ידע מנוח כי מלאך י"י הוא לכך היה מזמנו לאכול . אבל אילו היה יודע שהיה מלאך אינו אומר לו שיאכל . שבקי היה שאין אכילה למעלה . ולמה לא הכיר בו . מכאן את למד בשעת שהיו הנביאים הולכים בשליחותו של הקב"ה רוה"ק שהיתה שורה עליהם היתה נותנת להם אימה בעיני רואיהם שהכל מתיראים מהם שהיו דומין למלאכים . ולמה אכלו המלאכים שבאו לבשר את שרה בהריון וזה לא רצה לאכול . לפי שאותם מלאכים כשנתראו תחלה לאברהם בדמות עוברי דרך נתראו לו והוא הכניסם לביתו כמנהגו והזמינם לאכול והם לא רצו לבטל ממנו מנהג האכסנאים ואכלו עמו ואחר שאכ"ו אמרו שליחותן ולא נראה הדבר שיקבלו שכר על שליחותן . אבל זה המלאך בתחלה אמר שליחותו ואילו היה אוכל עמו היה נראה כאילו קיבל שכר על שליחותו לכך נמנע מלאכול . ויאמר מנוח אל מלאך י"י מה שמך לפי שלא הכיר בו שהיה מלאך לכך שאל לו על שמו . כי יבא דברך וכבדנוך א"ל מנוח אמור לי שמך כדי שאשאל באי זה מקום אמצאך בעת שיתקיימו נבואתך ונתן לך דורון . ואין וכבדנוך אלא מנחה כמד"ת (במדבר כב) כי כבד אכבדך . ויאמר לו מלאך י"י למה זה תשאל לשמי א"ל המלאך אין את צריך לידע שמי שאין סופך שתראני עוד לעולם . הה"ד (שופטים יג) והוא פלאי על עצמו א"ל שהוא יהיה מכוסה ממנו שלא יראנו עוד לעולם כמד"ת (תהלים קלט) פליאה דעת ממני . ד"א והוא פלאי א"ל המלאך איני יודע לומר לך שמי שלפי השליחות ששולח הקב"ה אותנו קורא לנו שם הוי והוא פלאי לפי פליאה ופליאה שעושה על ידינו הוא קורא לנו שם . ד"א והוא פלאי שם שמו המלאך פלאי לפי שליחותו . הוא בא להזיר את שמשון כמד"ת כי נזיר אלהים יהיה הנער לכך קרא שמו פלאי כענין שאמר הכתוב איש או אשה כי יפליא וגו' . את מוצא שרמז בפרשה זו לנזירות שמשון ללמדך שאין לך דבר כתוב בנביאים וכתובים שלא רמז משה בתורה איש זה היה המלאך שבא להזיר את שמשון שנקרא איש כמד"ת (שופטים יג) האתה האיש אשר דברת אל האשה . מהו ויאמר אני א"ל המלאך אתה חושב כי שאני איש ואני איני איש אלא אני מלאך . ודכותיה (בראשית כז) אתה זה בני עשו ויאמר אני איני עשו אלא יעקב . או אשה שלא נראה תחלה אלא לאשה . כי יפליא ששם שמו פלאי . לנדור נדר נזיר להזיר לי"י כמד"ת כי נזיר אלהים יהיה הנער : (יט) דבר אל בני ישראל וגו' : סב תני דבר אל בני ישראל ישראל נודרים נזירות ואין הגוים נודרים נזירות . ואמרת אליהם לרבות את העבדים . איש ולא קטן . או אשה לעשות הנשים כאנשים . וזו היא ששנינו הגוים אין להם נזירות נשים ועבדים יש להם נזירות . חומר בנשים מבעבדים שהוא כופה עבדו ואינו כופה את אשתו . חומר בעבדים מבנשים שהוא מיפר נדרי אשתו ואינו מיפר את נדרי עבדו . הפר לאשתו הפר עולמית הפר לעבדו יצא לחרות משלים נזירותו . עבר מכנגד פניו ר"מ אומר לא ישתה ור' יוסי אומר ישתה : (כ) כי יפליא . מי שיודע להפלות מכאן אמרו מופלא הסמוך לאיש נדריו קיימין . ד"א כי יפליא כשיפריש . לנדור פרט למהרהר בלב . לנדור נדר נזיר למה נאמרה פרשה זו סג לפי שהוא אומר איש כי ידור נדר לי"י או השבע וגו' שאם נדר יום אחד אסור יום א' ב' אסור ב' . מאותו המין שנדר מאותו המין אסור . שומע אני אף בנזירות כן לכך נאמרה פרשה זו סד שאם נדר יום אחד או שעה אחת אסור ל' יום לשתות יין וליטמא למתים ואסור בתגלחת . לנדור נדר נזיר למה כתיב כאן נדר לעשות נזירות כנדרים מה בנדרים עובר על בל יחל ועל בל תאחר אף בנזירות כיוצא בהן ומה בנדרים האב מיפר נדרי בתו והאיש מיפר נדרי אשתו אף בנזירות כיוצא בהן . נזיר להזיר סה לעשות כינוי נזירות כנזירות האומר הריני נזיק נזיח פזיח הרי זה נזיר . להזיר יכול שיזיר את אחרים ת"ל נזיר את עצמו מזיר ואין מזיר את אחרים אבל הלכה למשה מסיני שהאיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר . ר' ישמעאל אומר נזיר להזיר סו מכאן שאדם קובע עליו נזירות בתוך נזירותו . להזיר לי"י . סז שמעון הצדיק אמר מימי לא אכלתי אשם

נזיר

יד יוסף סב ספרי פ"ז . בבלי וירוש' נזיר ריש פ"ט : סג נזיר ס"ב . נדס פ"ו . ספרי פ"ו : סד מ"ל ד' : סה שם ב' . נדרים ג' : סו שם י"ח : סז ירוש' פס"ג דסוע וספרי פ"ו . נדרים ט' . נזיר ד' :

מתנות כהונה

כל אתמול : ה"ג מכל אשר יצא מגפן כמה דתימא וענבים : וכל טומאה פי' אסור כדלעיל בכלא העמוד : ה"ג ונשמחה עמך בגדי עזים לפי כו' : היתה סבורה שהכיר גרסי' . פי' שמא אתה היית סבור שהכיר כו' : ואחר שאכלו כו' . הוא טעם אחר למה אכלו עם אברהם ולא עם מנוח ורבים הם בספר הזה כיוצא בזה : שהוא יהיה מכוסה גרסי' : קורא לנו גרסי' : שם שמו המלאך פלאי . המלאך גם את שמו פלא ע"ש כי יפליא וכדמפרש ואזיל : אתה זה בני גרסי' : כופה את עבדו . לבטל נזירותו : ה"ג יצא לחירות משלים נזירותו פירוש כשהוא יוצא לחירות צריך להשלים נזירותו : עבר מכנגד פניו . פירוש העבד ברח מעם אדוניו ור' יוסי סבר שאינו לא מקרי שם אדוניו עליו : ה"ג בס' בתרא דנזיר ר"מ אומר לא ישתה ור' יוסי אומר ישתה : לעשות נזירות כנדרי' גרסי' ועיין זה במס' נזיר : נם לי . אמר לי : רועה הייתי בעירי גרסי' : הניאוב כל מאמר זה בירושלמי דפרק קמא דנזיר ולפי הענין

הוא

עץ יוסף

ר"ל במלת תשתה מרומז שלא תשתה חומץ יין כו' . כמו שדרשו לעיל סי' ס"ז ועתה השמרי נא הזהירה שלא תשתה חומץ יין וחומץ שכר וכל משרת ענבים שאלו אינן אלא תמרות ליין כו' : וכל טומאה אל תאכל כמד"ת וענבים לחים כו' . שמפרש וכל טומאה כל הדברים האסורים לנזיר כדלעיל סי' ע"ז ואל תאכלי כל טמא אין טמא אלא אסור שהתורה הזהירה לנזיר שלא לאכול כלום . והיינו ענבים לחים ויבשים לא יאכל : (יח) עצורים היינו כו' . כלו' שלכן אמר בלשון עצירה לעוררו על הטובה שעשה עמם שעד הנה היו עצורים וגרוזהו : אין דרך נביאי ה' . השיב לו כדמיונו שהוא נביא ולא מלאך . לזה אמר אם תוכל לעצרני כדמיונך שאני בן אדם . אבל לא אוכל בלחמך כי אינני חפץ בשכר . רק עיקר העולה להודות לה' ע"ז : ואין מזבח אלא קרבן . כצ"ל . או שכך פירושו ואין מזבח הוא עיקר . אלא הקרבן הוא העיקר : מראהו כמלאך ה' נורא מאד היתה סבורה כו' . הכוונה כמו שכתבתי לעיל סי' ס"ו שהיא הכירה שהוא מלאך אלא שלא רצתה להתפאר לפני בעלה שזכתה לנבואה ולא הוא אמרה אל בעלה איש האלהים בא אלי . וכדי שיבין מעצמו שהיה מלאך סיימה בדבריה ומראהו כמראה מלאך האלהים וגו' . ולכן היתה סבורה שהכיר בו מנוח שהוא מלאך כו' . לכן העיד הכתוב עליו שלא ידע מנוח כי מלאך ה' הוא לכך היה מזמנו לאכול כו' : ולמה אכלו המלאכים שבאו כו' . ס"ל כדעת ההד"א ויאכלו שאכלו ממש ולפי הב"ר שאמר שהיו נראים כאוכלים קאמר הטעם על שלא היו נראים כאן ג"כ כאוכלים : ולא נראו הדבר שקבלו . כצ"ל : שם שמו המלאך פלאי . שם שמו פלאי ע"ש כי יפליא וכדמפרש : לפי השליחות כי השם הוא רק לפי הפעולה . ואין להם פעולה קיימת שיהיה קריאת השם בה נודעת לכך . ואף שיש מלאכים קיימים בשמם מיכאל גבריאל וכדומה . כאן היה מהמלאכים הנראים רק לשעתם : איני עשו אלא יעקב דייק זה מדלא קאמר אני עשו . אלא אני (רש"י) : (יט) ואין הגוים נוזרים נזירות שאם קבלו נזירות אינו כלום ומותרים לשתות יין ואין מביאים קרבנות נזירות עליהם . לרבות את העבדים . שיש להם נזירות : לעשות הנשים כאנשים . שהנשים יש להם נזירות : וזו ששנינו נזיר ריש פ"ט : שהוא כופה את עבדו . עבד שנדר בנזיר רבו כופהו לשתות יין בעל כרחו . אבל אשתו שנדרה בנזיר אינו יכול לכופה . וכיון שנדרה ושמע ולא הפר לה שוב אינו יכול להפר (רש"י) : שהוא מפר נדרי אשתו וכו' . שאם היפר נדר אשתו ואח"כ רוצה שתקיימנו אינה היכנת לקיימו . ואם כפה עבדו לעבור על נדרו ואח"כ רוצה בקיומו חייב העבד לקיימו (קה"ע) : הפר לאשתו הפר עולמית . שאפי' נתארמלה או נתגרשה אינה משלמת נזירותה כיון שהפר לה הבעל בעוד שהיתה תחתיו . אבל בעבדים אינו כן שכיון שיצא לחרות ישלים לנזירותו שקיבל עליו ומתחיל ומונה כבתחילה . ואם מנה קצת בפני רבו משלים את האחר (רש"י) : הפר לעבדו לאו דוקא אלא כלו' מיחה : עבר מכנגד פניו שברח מפניו של רבו : ר"מ אומר לא ישתה . דקנסינן ליה לעבדיה דליהוי ליה לעבד דאיהדר גבי רביה . דאי קאי ליה גביה כפי ליה לאשתויי חמרא : ורבי יוסי אמר ישתה . קסבר כיון דמיהדר הדר לרביה ישתה חמרא בכל מקום דהואיל כי טפי דלא ליכחוש ולא נהוי פסידא לרביה . ולדברי הכל בתר תקנתא דרביה אזלינן :

(כ) מי שיודע להפלות . דהיינו קטן בן י"ב שנה ויום אחד שהוא מופלא סמוך לאיש . שכבר יודע לפרש לשם מי נדר . סמוך לאיש שהוא סמוך לבא לכלל גדול דהיינו שנה אחת קודם זמן שהוא ראוי להביא ב' שערות . והיינו כשהוא בן י"ג שנה ויום אחד . ובתוך י"ג בודקין אותו אם יודע לשם מי נדר ולשם מי הקדיש נדרו נדר והקדשו הקדש : ד"א כי יפליא כשיפרש . דהיינו שיאמר בהדיא הריני נזיר . ולא שיתלה נזירותו בדבר אחר . היינו אם אמר הריני נזיר אם זה פלוני . אינו נזיר . כרבי טרפון בנזיר דף ל"ב ע"ב : לנדור פרט למהרהר בלב . שהרהר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא (ז"ר) . והרד"ל מגיה בהגה שצ"ל כי יפליא לנדור כשיפרוש פרט למהרהר בלב : שומע אני אף בנזירות כן . פי' שאם נדר בנזירות יום אחד לא יהא נזיר אלא יום אחד . וכן אם נדר מן התגלחת לא יהא אסור אלא מן התגלחת : לכך נאמרה פרשה זו . לחלק דין נזירות מדין נדרים דבנזירות אפי' לא אמר אלא הריני נזיר שעה אחת הרי זה נזיר שלשים יום דקי"ל אין נזירות פחות משלשים יום . וכן אם אמר הריני נזיר מן התגלחת הרי זה נזיר ואסור בכולם כדאי' בגמרא . ויליף לה מדכתיב מיין ושכר יזיר אפי' לא נזר אלא מיין להודיע הוי נזיר מכולם (ז"א) : מה בנדרים עבר על בל יחל ובל תאחר . אם אמר ככר זה עלי איכא בל יחל . ואי נדר להביא קרבן איכא בל תאחר (ר"ן) : אף בנזירות כיוצא בהן . ובנדרים דף ג' ע"ב פריך בל יחל דנזירות היכי משכחת לה הא כיון דאמר הריני נזיר הוה ליה נזיר . אבל קם ליה בבל יאכל . שתה קם ליה בבל ישתה . ותירץ רבא לעבור עליו בשנים . עוד פריך בל תאחר דנזירות היכי משכחת לה כיון דאמר הריני נזיר הוי ליה נזיר אכל קם ליה בבל יאכל . ותירץ רבא כגון דאמר לא איפטר מן העולם עד שאהא נזיר דמן ההיא שעתא הוי ליה נזיר דילמא מיית וצריך לקבל עליו מיד הנזירות דילמא ימות . ואי משהה ליה קם ליה בבל תאחר ע"ש : ומה בנדרים האב מפר נדרי בתו כו' . כדכתיב בסדר מטות : אף בנזירות כיוצא בהן . שהאב והבעל יכולין להפר בנזירות . ואע"ג דנזירות עינוי נפש הוא ופשיטא דמצי מיפר . סד"א כיון דבדבור אחד נאסרו ביין ובתגלחת ובטומאה . וטומאה לאו עינוי נפש הוא סד"א דלא מצי מפר קמ"ל (ז"ר וז"א) : האומר הריני נזיק נזיח פזיח ה"ז נזיר . כן מצאתי הנוסחא בדפוס תהלים . ונוסחא זו עיקרית . ובגמרא אי' איכא דאמרי לשון שבדו להן חכמים הן . ואיכא דאמרי דהני כנויים לשון נכרים הם אי משום דכי מחקת לרגל דקוף דנזיק . ודופן דח' דנזיח . וגגו דפ' דפזיח ודופן ח' שבו משוית ליה נזיר (רש"י בגמרא) : יכול שיזיר את אחרים . מדכתיב להזיר פועל יוצא משמע שהוא מזיר אחרים שאם אומר פלוני יהא נזיר יהיה נזיר (ז"ר) : ואינו מזיר את אחרים . לא כמו נדר שיכול להדיר אחרים שלא יהנו ממנו : שאדם קובע עליו נזירות בתוך נזירותו . שאם אמר הריני נזיר היום וחזר ואמר הריני נזיר היום צריך למנות ב' נזירות של שלשים שלשים יום דסתם נזירות שלשים יום . ואי לאו קרא ה"א כיון דכבר הוי נזיר לא חייל תו נזירות עליה . בא קרא דנזיר להזיר למימר כשקיבל להיות נזיר אפשר לו להזיר עוד (ר"ן והרא"ש) : להזיר לשם שמים כו' . פי' מדכתיב להזיר לה' דרשינן שמצוה להנזיר לשם שמים וכהאי עובדא דשמעון הצדיק : לא אכלתי אשם נזיר . אשם נזיר טמא (גמרא) דאינו נזיר

פסול

נזירי אלא אחת פעם אחת עלה אלי אחד מן הדרום וראיתיו אדמוני ויפה עינים וטוב רואי וקווצותיו מסודרות תלים תלים. אמרתי לו מה ראית להשחית את השער הנאה הזה. נם לי רבי רועה הייתי בעירי והלכתי למלאות את הניאוב מן המעין וראיתי את הבובייא שלי בתוך המים ופחז יצרי עלי ובקש לאבדני מן העולם אמרתי לו רשע מה אתה מתגאה בדבר שאינו שלך של עפר של רמה ושל תולעה הוא. עלי להקדישך לשמים ולגלחך לשמים. והרכנתי את ראשי ונשקתיו ואמרתי לו כמותך ירבו עושי רצון המקום בישראל עליך אמר הכתוב להזיר לי"י. ר' מונא בעי למה לא היה שמעון הצדיק אוכל אשם נזיר א"ת מפני שנזיר חוטא היה על שציער עצמו מן היין וכי לא אכל שמעון הצדיק חטאת חלב או חטאת דם מימיו. סבור שמעון הצדיק בני אדם מתוך הקפדה הם נודרים בנזיר וכיון שהם נודרים מתוך הקפדה סופן לתהות וכיון שהוא תוהא נעשו קרבנותיו כשוחט חולין בעזרה וזה מתוך ישוב הדעת נדר ופיו ולבו שוים:

(כא) מיין ושכר יזיר וגו'. הה"ד (ישעיה ה) הוי גבורים לשתות יין וגו' מצדיקי רשע עקב שחד וגו'. תמן כתיב (קהלת י) אשריך ארץ שמלכך בן חורים אימתי הארץ באשרי בזמן שמלכה עוסק בתורה שנא' (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה וגו' [מח]אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שהוא עוסק בתלמוד תורה בלבד. ושריך בעת יאכלו שקובעים עתים לתורה ואח"כ הם אוכלים לקיים מה שנא' (קהלת ט) לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך. הה"ד אחריו (שם י) בגבורה ולא בשתי בגבורה של תורה ולא בשתייה של יין. לכך אמר ישעיה גבורה של תורה היא באשרי אבל גבורת יין היא באוי הוי גבורים לשתות יין. וכה"א (משלי כג) למי אוי למי אבוי וגו' למאחרים על היין וגו'. ואנשי חיל למסך שכר תמן כתיב (שמות יח) ואתה תחזה מכל העם וגו' ושפטו את העם וגו'. אבל אלו אינם אנשי חיל אלא למסך שכר כמד"ת (משלי כג) לבאים לחקר ממסך. מהו למסך שכר שהיו מוסכים יין חזק ביין קל כדי להשתכר בו. מעשה בחבורה אחת של זללין שהיו יושבים ושותים יין עד חצי הלילה ולא היו משתכרים בא להם יין אמרו למזוג יין ביין היו עושים כן עד שנכנס בהם היין עמדו והכו זה את זה מתוך השכרות נפלה הצווחה בעיר ובא הלופר ותפשם ומסרם למלכות ונאבדו כולם מי גרם להם היין שהיו שותים. ועליהם נאמר לבאים לחקר ממסך אין ממסך אלא יין ביין הוי ואנשי חיל למסך שכר. ומתוך כך משכחין את התורה ומעוותין את הדין שכן כתוב אחריו (ישעיה ה) מצדיקי רשע עקב שוחד ואומר (משלי לא) פן ישתה וישכח מחוקק ישכח את התורה שניתנה ע"י מחוקק זה משה שנא' (דברים לג) כי שם חלקת מחוקק ספון מה כתיב (משלי לא) וישנה דין כל בני עוני. היין והדעת נמשלו ככימה ועקרב [מט]כל שעה שכימה נראית ברקיע אין עקרב נראה ברקיע ומשעקרב נראה אין כימה נראית. כך היין משול בעקרב והדעת משולה בכימה מה עקרב מכה בעוקצו כך היין מכה בסופו שנאמר (שם כג) אחריתו כנחש ישך. [נ] וכשם שהכימה מבשלת את הפירות ונותנת בהם טעם כך הדעת נותנת ריח וטעם בדבריו של אדם. נכנס היין יצא הדעת כ"מ שיש יין אין דעת. נכנס יין יצא סוד יין חשבונו ע' וסוד חשבונו ע'. הדעת מתחלקת בארבע חלקים ב' בשתי הכליות וחלק אחד בפה וחלק אחד בלב. ומנין ששני חלקים של חכמה בשתי כליות שנא' (איוב לח) מי שת בטוחות חכמה אלו הכליות שהן טוחות בגוף. וחלק אחד בלב שנא' (תהלים נא) ובסתום חכמה תודיעני. וחלק א' בפה (שם מט) פי ידבר חכמות. ניתנה הדעת הזו בד' כלים האלו וכנגדן נתנו חכמים שיעור לשכרות בד' רביעית יין חי שהן ד' כוסות. שתה אדם כוס א' שהוא רביעית יצא האדם מרביעית דעתו. שתה ב' כוסות יצאו שני חלקים מדעתו. שתה ג' כוסות יצאו ג' חלקים מדעתו ולבו מטורף מיד הוא מתחיל לדבר שלא כהוגן. שתה כוס ד' יצא כל דעתו נשתעמטו כל הכליות ונטרף לבו והלשון נפסק מבקש לדבר ואינו יכול אלא לשונו עגום לכך אמרו [נא]כהן ששתה רביעית יין פסול לעבודה ישראל ששתה רביעית יין פסול מלדון. ללמדך שאין טוב יוצא מן היין הה"ד מיין ושכר יזיר וחומץ מפני שכרות. למה אסרה משרת ענבים שהוא לא ישתכר מהם וגם אסרה אכילת כל היוצא מן הגפן דברים שלא ישתכר מהם. למה כך. מכאן שחייב אדם להרחיק עצמו מן הכיעור ומן הדומה לכיעור ומן הדומה לדומה מכאן שעשתה תורה סייג לדבריה:

(כב) תמן תנינן [נב]הוו מתונין בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה כיצד יעשה אדם סייג לדבריו כדרך שעשתה תורה סייג לדבריה. [נג]הה"א ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים ת"ל לא תקרב. יכול תישן עמו בבגדיה על המטה ת"ל לא תקרב. יכול תרחץ את פניה ותכחול את עיניה ויטול הימנה את הכוס ת"ל והדוה בנדתה כל ימים שהיא דוה תהא בנדתה. מכאן אמרו כל המנוולת עצמה בימי נדתה רוח חכמים נוחה הימנה. כל המתקשטת עצמה בימי נדתה אין רוח חכמים נוחה הימנה. הה"א איש איש אל כל שאר בשרו וגו' מכאן אמרו אל יתיחד אדם עם כל הנשים [נד]בפונדק אפי' עם אחותו ואפי' עם בתו ועם חמותו מפני טענת הבריות. לא יספר עם אשה בשוק אפילו עם אשתו ואצ"ל עם אשה אחרת מפני טענת הבריות. כאן נאמר

אצל

יד יוסף מח זוכר קרה. אבות פ"ד משנה ב' : מט ע' ר"ס י"א בגמ' ותוספ' : נ ב"ר פ"י סי' ו' : נא לעיל סי' מו ופ"ג : נב אבות ואדר"נ פ"א : נג אדר"נ פ"ב. ע"ל פ' פ"ו סי' כ'. סה"א ס"א פ' ס"ו : נד פונדק בית גדול שרגילין אורחין ואכסנאין ללון בו (רש"י ב"ק י"ד) :

מתנות כהונה

הוא שם כלי : ופחז יצרי גרסי' : ה"ג ושל תולעה הוא וכן הוא בספרי : ה"ג והרכנתי את ראשי. פי' נשיתי לו את ראשי וירושלמי גרס וסמכתי : ה"ג ואמרתי לו כמותך : לתהות להתחרט כד"א כתה תהות ובבבלי פ"ק דנדרים איתא שלא אכל אשם נזיר טמא שמפני שמרבה עליו ימי נזירות והן מתחרטין וטועים הספר הוא טועים סירוס' : שמלכה עוסק בתורה גרסי' : זלין זוללין : הלופר לא מצאתי פירושו ולפי הענין הוא שומר העיר בלילה ואולי צריך לגרוס השומר : ונאבדו כלם גרסי' : אלא יין ביין ממסך. קא דריש פה נוטרים דאל"כ לחקור מסך מיבעי ליה. ופי' מעשה' כאלו בויקרא רבה פי"ב : ה"ג ככימה ועקרב כל שעה כו'. כימה שם מזל ברקיע כדאמרי' עש כסיל וכימה : בעוקצו זנבו : ריח וטעם בדבריו של אדם גרסי' : טוחות סתומות מלשון כי טח עיניהם וכן פי' הרלב"ג בספר איוב והרד"ק בשרשים : נשתעמטו ל' שגעון ושעמום : עגום ל' גמוס כלו' נכרת : טומאתה לא תקרב גרסי' ועיין כל זה במס' אבות דר' נתן בפ"ק : יכול יחבקנה גרסי' : לא תקרב. משמע שום קריבת דעת : והדוה בנדתה גרסי' : מפני טענה כו'. שאין הכל בקיאין בקרוביו : כאן נא' אצל

סחר

עץ יוסף

טהור ליכא מביא אשם אלא חטאת : קווצותיו פי' שערות הראש הדבוקים יחד : תלים לשון תלים : את הניאוב הוא שם הכלי. בירוש' פ"ק דנדרים גרס השאוב : וראיתי את הבובייא שלי. פי' ודמותי בצורה שלי שבמים ורציתי בכוח נאה : ופחז יצרי פי' מיהר יצרי והתגבר עלי ובקש להביאני לידי מעשים רעים להעבירני מן העולם הבא לילך אחר מראה עיני : ולגלחך לשמים פי' שאקבל עלי נזירות ותהיה שגלחת לשם שמים (הרא"ם) : והרכנתי את ראשי פי' ר"ס אמר זה נטיתי לו את ראשי ונשקתיו כו' : אמר הכתוב להזיר לה'. שגזירותיו לשם שמים : א"ת מפני שנזיר חוטא הוא וכי לא אכל שמעון הצדיק. כצ"ל ומה דביני וביני צריכין למחוק. ופי' הוסף הוא היינו בשמחה עצמו ור"ל א"ת שמפני זה לא אכל משום שנמנע לאכול דבר שבא על חטא ולהכי לא אכל אשם נזיר משום שבא על שצימא עצמו אף שהוא לטעמים בשוגג. א"כ קשה וכי לא אכל שמעון הצדיק חטאת חלב כו'. ועיין ביפ"מ : סופן לתהות ר"ל שסופן מיצטערין וכסבו לאו בהכי יומי ובעו למימני יומא דנזירות אחר. ורובה עליהן ימי נזירות מתחרטין בעצמן שנדרו. וכיון דמתחרטין לא הוי נזירות לשם שמים ונמצאו מביאין חולין בעזרה. משום הכי לא אכל. אבל בנזיר טהור ליכא למיחש דמתחרט דכיון דלא נטמא ולא רבו עליו ימי טומאה ודאי לא מתחרט דאי לאו דאמיד בנפשיה קודם שנדר דיכול לעמוד בו לא היה נודר ולא מתחרט כל הכי דלא נטמא. ואעפ"כ דלא הוה אכל כל קרבנות נזיר טמא דמיימי אחר שמנה נזירות טהרה. דכיון דנתחרט בטומאתו האי כולו נעקר נדרו ואף קרבנות דסוף נזירות הן כחולין בעזרה. אלא נקט אשם דפסיקא ליה לפי שאין נזיר טהור מביא אשם (יפ"מ) : כשוחט חולין בעזרה שאסורין בהנאה. אבל חולין בעזרה ממש לא הוי. שכל זמן שלא התיר אחר נזירותו קיימת וקרבנותיו חובה עליהן. אלא כעין חולין שמתוך שאין כוונתם רצויה אף קרבנותיהם אינן רצוים. אבל זה שבא מן הדרום אינו רואים שלא נעשה מתוך הקפדה אלא מתוך מתון וישוב הדעת ופיו ולבו שוים. אכן סהדי שלא יתחרט כיון שהוא צדיק גמור :

(כא) הארץ באשרי האושר האמתי שלה אם מלכה יהיה עוסק בחכמה וכל המון נמשכים ונגררים אחריו והוא הוא החירות האמתי שאינם עבדים לתאותם המדומה. וזהו עיקר החירות (אסה"ג) : אל תקרי חרות כו'. כי מהרלאי יאמר חרות בלוחות. לכך אמר אל תקרי חרות אלא חירות על הלוחות כלו' על דבר הלוחות. שבזכות תורת הלוחות אם היו בלי מכשול העגל היה חירות (אלשיך) : שאין לך ב"ח סי'. לפי בני אדם מכבדין ומשמשין לפניו. ומי שאינו עוסק בה מרחקין ממנו (רש"י) : בגבורה ש"ת כי הם מתגברין על יצרם ואינם נכנעים לתאותם כהמשתכר שהוא נכנע רק לדמיונותיו : הוא באשרי כי סופו להיות מאושר וחזק בזה ובבא. אבל אחרית היין היא אוי כי תביא רעה באחרית. והענין כי המשתכר בטבעו הוא חזק בדעתו לא יחת מפני כל. אבל כל גבורתו הוא אוין כי סופו להכשל. ולא כן המתחזק בגבורה אמתי ע"י התורה (אסה"ג) : ואתה תחזה מכל העם. אנשי חיל וגו' ושפטו את העם וגו' : זלין פי' זוללין : הלופר פרטליפרין פי' נטרוך של המנחים שהורג חייבי מיתות : אלא יין ביין ממסך קא דריש שני נסיכים. דאם לא כן לחקור מסך מיבעי ליה (מת"כ) : כי שם חלקת מחוקק ספון. פי' כי שם בארץ סיחון ועוג חלקת מחוקק ספון היתה אותה החלקה שהמחוקק קבור בה שהוא משה (ועי' סוטה) : ככימה ועקרב הם שמות מזלות וכמזה שלה זה שוקע : מה עקרב מכה בעוקצו. שספרו הטבעים שבעקרב (שקאר סיאן) יש לו זנב ארוך וכשעוקצו נמצא לכן אחד כעוף אשר ידקור בו ואלו מטוח קטן אלא מין חרסי והיה בדקדו יזרוק המין ההוא לתוך הפצע כו'. וגם העקרב הגדול (קראקאדיל) הוא מכה בזנבו הארוך וממית (הרש"ש) : ונותנת בהם טעם לעדן אותם לפי שטבעו קר והוא מקרר ומלחלח הפירות שלא יתיבשו וירקבו. ועי' בב"ר פ"י סי' ז' : בשתי כליות הוא כפי מאמרם הכליות יועצות. ולהיות שב' כליות הם מימין ומשמאל. והמה בכחות מתחלפות לכן נחשב לב'. הנה התחלת הרעיון לנטות לאיזה דבר הוא מהכליות. והלב הוא המחשב בדבר אם לעשות אם להניח. והפה גומר. וידיעת החכמה ג"כ הפה גומר הידיעה. כי כל זמן שהוא מחשב בלבו היא עודנה ידיעה כללית. והפה הוא מוציא הדבר אל ההתגלות ועל ידי השכרות נאבד ממנו מעט מעט אלו הד' (אסה"ג) : בטוחות סתומות מלשון כי טח מראות עיניהם : ובסתום חכמה תודיעני ופרש"י והלב שהוא סתום תודעני חכמה : נשתעמטו לשון שגעון ושעמום : ענום לשון גמוס כלו' נכרת (מת"כ) : הה"ד מיין ושכר יזיר מפני השכרות. כצ"ל ותיבת וחומץ מיותר (ח"ח) : (כב) הוו מתונים בדין. שאל יבהל כמו שמצינו במס' ברכות דף כ' וכמ"ש בסנהדרין דף ז' ע"ב דכתיב לא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים : והעמידו תלמידים הרבה אשמעינן דמלמדין תורה לכל אדם ואין צריכין לבדוק אחריו כמ"ש ב"ש סוף פ"ב דמס' אדר"נ. ולמאן ברטנורא לאפוקי מן ר"ג דאמר כל שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש. א"נ נמי שאם העמיד תלמידים בילדותו יעמיד תלמידים בזקנותו כמ"ש ביבמות ס"ב ע"ב : ועשו סייג לתורה עשו משמרת למשמרת כדי שלא יבא לידי איסור של תורה : יכול יחבקנה פי' שבכתוב נאמר לא תקרב לגלות ערותה יכול יחבקנה : ת"ל לא תקרב משמע שום קריבת דעת : על המטה ת"ל לא תקרב. המדרש למד כולה מלא תקרב דאף שלא ישן עמה בבגדיה על המטה משום דקסבר דעכ"פ קורבא מיהא איתא ועיין בשבת דף י"ג ונ"ע : כל ימים שהיא דוה תהא בנדתה. דמדלא כתיב והדוה בזיבתה אלא בנדתה שהוא לשון נדוי וריחוק כמו המנודה שהוא מרוחק מבני האדם כן היא לא תתקשט ותהיה מרוחקת מבעלה : כל המנבלת עצמה כו'. כדעת הזקנים הראשונים שאמרו בשבת דף ס"ד שלא תכחול ולא תתקשט ולאפוקי דאף דאמר להו ר"ע א"כ אתה מגנה אותה על בעלה ונמצא בעלה מגרשה כו' מ"מ מה דאפשר לה למעט בקשוט תמעט : ואפילו עם אחותו דאמר רב אסי בקידושין דף פ"א ע"ב מתייחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו אסו' בקביעות. מ"מ מפני טענת הבריות לא יתייחד עמהן אפילו לפי שעה. משום שאין הכל מכירין בקרובים ואתי לאחשודי עד פה מכתב כאן ועם סמנתו הוא טעות הדפוס שבה לא שייכא כלל מפני טענת הבריות דהא

אצל שאר בשר לא תקרבו ולהלן הוא אומר לא תקרבו. לדבר המביא לדבר עבירה לא תקרבו הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור. שכך אמרו חכמים הרחק מחטא הקל שמא יביאך לידי חמור הוי רץ למצוה קלה שתביאך לחמורה. אחריתו כנחש ישך מה הנחש ע"י שהסית לחוה לשתות יין נתקללה האדמה בעבורו שנא' (בראשית ג) ארורה האדמה בעבורך כך ע"י יין נתקלל שלישו של עולם שנא' (שם ט) וייקץ נח מיינו וגו' ונאמר ארור כנען זה היה חם שהיה בנו שלישי והוא נקרא אבי כנען. מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים כך מפריש היין את האדם מדרכי חיים לדרכי המות לפי שהיין גורם לו לע"ז. הה"ד (משלי כג) עיניך יראו זרות כמד"ת (תהלים פא) לא יהיה בך אל זר. וכה"א וכל משרת ענבים לא ישתה וגו' מכל אשר יעשה מגפן היין עשתה תורה סייג לדבריה שלא יאכל ולא ישתה מכל דבר הנעשה מגפן היין כדי שלא יבא לשתות יין. [נה] מתלא אמר לך לך אמרין לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב: (כג) מיין ושכר יזיר. אפי' לא אמר אלא הריני נזיר מן היין הרי הוא נזיר שלם. לפי שמצינו ג' דברים אסורים בנזיר לשתות יין ולגלח שערו וליטמא למתים יכול לא יהא נזיר עד שיזיר מכולם ת"ל מיין ושכר יזיר אפי' מא' משלשתן הרי זה נזיר. אמרו [נו] האומר הריני נזיר מן החרצנים מן הזגים מן התגלחת מן הטומאה הרי זה נזיר וכל דקדוקי נזירות עליו ריה"ג אומר [נז] מיין ושכר יזיר למה כפל הכתוב יין ושכר הלא יין הוא שכר ושכר הוא יין למה כן לפי שהוא אומר (דברים יד) ואכלת לפני י"י אלהיך במקום אשר יבחר מעשר דגנך וגו' יכול אף הנזיר במשמע ומה אני מקיים מיין ושכר יזיר בשאר כל המינים חוץ מיין מצוה. או אף ביין מצוה ומה אני מקיים ואכלת לפני י"י אלהיך מעשר וגו' בשאר כל אדם חוץ מן הנזיר ת"ל מיין ושכר יזיר לעשות יין מצוה כיין רשות. ר"א הקפר אומר יין זה מזוג שכר זה חי או אינו אלא יין זה חי ושכר זה מזוג. ת"ל ונסכו יין רביעית ההין ואומר הסך נסך שכר הוי אתה מנסך [נח] ואין אתה מנסך מזוג הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון הראשון יין זה מזוג שכר זה חי. יזיר אין נזירות בכ"מ אלא פרישות וכן וכה"א וינזרו מקדשי בני ישראל ואומר ענבי נזירך ואומר וינזרו לבשת ואומר האבכה בחדש החמישי הנזר הא אין נזירות בכ"מ אלא פרישות. יזיר שומע אני מסחורתו ומרפואתו ת"ל לא ישתה בשתייה הוא אסור ומותר ברפואתו ובסחורתו: (כד) חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה· [נט] מגיד שעשה בו חומץ כיין וחומץ מצוה כיין מצוה. וכל משרת וגו' מגיד [ס] שאם שרה ענבים במים שהן בנותן טעם. מכאן אתה דן לכל האיסורים שבתורה מה אם היוצא מן הגפן שאין איסורו איסור עולם ואין איסורו איסור הנאה ויש לו היתר אחר איסורו עשה בו טעם כעיקר שאר איסורין שבתורה שאיסורן איסור עולם ואיסורן איסור הנאה ואין להם היתר לאחר איסורן אינו דין שנעשה בו טעם כעיקר. וענבים כמשמען. לחים להביא את הבוסר. ויבשים לא יאכל לחייב ע"ז בפני עצמו וע"ז בפ"ע. ומיכן אתה דן לכל איסורין שבנזיר ומה כאן שהוא מין אחד והם ב' שמות חייב ע"ז בפני עצמו וע"ז בפ"ע אף כל שהם מין א' והם ב' שמות חייב ע"ז בפני עצמו וע"ז בפ"ע להביא יין חדש וענבים שהוא חייב ב': (כה) כל ימי נזרו מכל וגו'. [סא] בא הכתוב ללמדך שאם אכל כזית מכולם שהוא לוקה את הארבעים מכאן אתה דן לכל איסורין שבתורה. מה אם היוצא מן הגפן שאין איסורו איסור עולם ואין איסורו איסור הנאה ויש לו היתר לאחר איסורו הרי הן מצטרפין זה עם זה לכזית שאר איסורין שבתורה שאיסורן איסור עולם ואיסורן איסור הנאה ואין להם היתר אחר איסורן דין הוא שיצטרפו זה עם זה לכזית. מכל אשר יעשה מגפן היין שומע אני אף העלין והלולבין במשמע ת"ל מחרצנים ועד זג [סב] מה פרט מפורש פרי ופסולת פרי אף אין לי אלא פרי ופסולת פרי להוציא את העלין ואת הלולבין שאינן פרי ופסולת פרי. מחרצנים מיעוט חרצנים ב' ועד זג א' דברי ר"א בן עזריה. אלו הן החרצנים ואלו הן הזגים החרצנים אלו החיצונים והזגין אלו הפנימים כמד"ת (שמות כח) פעמון זהב ורמון ומתרגמינן זגא דדהבא ורמונא דברי ר' יהודה. ור' יוסי אומר שלא תטעה כזוג של בהמה החיצון זוג והפנימי ענבל. לא יאכל אין אכילה פחות מכזית מכאן לאיסורי נזיר בכזית: (כו) כל ימי נדר נזרו תער וגו'. למה צוה הקב"ה לנזיר שלא יגלח ראשו לפי שהגילוח מתארו ומיפהו כשם שאמרו ביוסף (בראשית מא) ויגלח ויחלף שמלותיו וגידול שער הוא לשון צער ואבל לכך אמר הקב"ה אחר שזה הנזיר אסר עצמו מן היין כדי להרחיק עצמו מן הזמה יגדל שערו שיתנבל ויצטער כדי שלא יהא יצה"ר קופץ עליו. עד מלאת הימים אשר יזיר לי"י קדוש יהיה יאסרו עליו כקדש שלא ינע בו לפי שה"א הקדישו לש"ש. כל ימי נדר נזרו [סג] נדרו תלויה בנזירותו ולא נזירותו תלויה בנדרו. תער לא יעבור [סד] אין לי אלא תער תלש מירט וסיפסף כל שהוא מנין ת"ל לא יעבור על ראשו לרבות כל המעבירים. ומאחר שסופנו לרבות כל דבר מה ת"ל תער לפי שלא למדנו לתגלחת אחרונה שהיא בתער ללמד ממצורע אי אפשר שאין דנין קל מחמור להחמיר עליו. ר' אומר אינו צריך הה"א תער לא יעבור עד מלאת

התורה

יד יוסף נה שבת י"ג. ב"מ ל"ב. ע"ז י"ז ונ"ח. זוהר נשא דף קכ"ז: נו נזיר ג': נז ספרי כ"ז: נח ב"ב נ"ו: נט ספרי ס"ז פיסקא כ"ג: ס נזיר ל"ז. פסחים מ"ד: סא נזיר ד' ול"ז. פסחים מ"ט. ספרי ס"ז פיסקא כ"ד: סב נזיר ל"ד: סג ספרי ס"ז פיסקא כ"ט: סד נזיר ל"ט:

ענף יוסף

(כה) [מכאן אתה דן לכל איסורין שבתורה כו'] שיצטרפו זה עם זה לכזית. משמע שאם אכל חצי זית חלב וחזיר ואכל חצי זית דם בכדי אכילת פרס שהוא חייב ותימא הא קי"ל בשבת דף ע"א ובכריתות דף י"א דשני מינים אין מצטרפין משום דחלוקין לחטאות ופרש"י או הוי כשיעור לכל חד אין אחד מהם מספר

מתנות כהונה

שאר בשר לא תקרבו גרסי' וכן בסמוך: לדבר המביא כו'. דייק מדכתיב לא קריבה ולא אמר לא שכיבה או לא גילוי לא יגלה לא ישכב: יביאך החטא הקל. ה"ג ונאמר ארור כנען. ה"ג אבי כנען מה כנען זה מפריש בין מיתה לחיים כך וכו' וע"ל: וכן הוא אומר. חוזר על מה שאמר למעלה שיעשה אדם סייג למעשיו: משלשתן הרי זה נזיר גרסי': ר"א הקפר כו' כל זה בספרי פרשה זו: ונסכו יין. אע"פ דלא כתיב יין בסוף פרשה אלוה כתיב ביה · חי אתה מנסך. שכר פירושו יין המשכר וכפי' הרד"ק בספר שרשים: מסחורתו שלא יעשה סחורה ביין ולא יתרפא וכל דינים אלו עיין בספרי ובירושלמי בפ' שני דמסכת ערלה בפ' שלש מינים: שאר איסורין גרסי': ה"ג לא יאכל לחייב על זה בפני עצמו ועל זה כו' עד בפני עצמו אף בפני עצמו: ה"ג ואין איסורו איסור הנאה: זוג וענבל. כ"ז בפ' ג' מינים: שלא תטעה לומר. כר' יהודה אלא הוא כזוג כו': מתארו עושה לו תואר פנים יפות: נדרו תלויה בנזירתו כדלעיל שאפי' שאמר אהיה נזיר ליום אחד לדבר אחד צריך להיות נזיר שלשים יום ובכל דבר: מורט וסיפסף. כולם ענין העברת שער הם ועיין פרק שלשה מינים: ה"ג שלא למדנו תגלחת

עץ יוסף

בה אלא איסור יחוד דאורייתא ואפשר שצריך להיות במקום המותר אמו: כאן נאמר אצל שאר בשרו לא תקרבו. דכתיב איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. וכאן ר"ל בנדה כתיב ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב ושינה התורה בלשונה וכתב בזה לא תקרבו ובזה לא תקרב לרמז על הלימודים הנ"ל. היינו מלא תקרב ילפינן לדבר המביא לדבר עבירה לא תקרב היינו בנדה חיבוק ונישוק ולישן עמה בבגדיה על המטה ומלא תקרבו ילפינן הרחק מן הכיעור היינו להתייחד בפונדק עם אחותו ובתו. ומן הדומה לכיעור היינו שלא יספר אפילו עם אשתו בשוק שהוא רק דומה לכיעור שמא ישעו ויסברו שאינה אשתו: שמא יביאך החטא הקל לידי עבירה חמורה. ור"ל שמלבד העונש שיהיה לו מחמת שהוא עובר עבירה קלה. עוד יקבל עונש על מה שיבא מחמת זה לידי עבירה חמורה: הוי רץ למצוה קלה כו'. שמלבד שיקבל שכר על מה שעושה המצוה קלה עוד יהיה לו שכר על מה שיבא מחמת זה למצוה חמורה: שלישו של עולם שנח היה לו שלשה בנים והם ירשו כל העולם אחר המבול. וכיון שנתקלל אחד הרי נתקלל שלישו של עולם: לעבו"ם שהיא דרכי המות האמתי כאין חיים מאומה: וכן הוא אומר וכל משרת. חוזר על מה שאמר למעלה שיעשה אדם סייג למעשיו (מת"כ): לך לך אמרין לנזירא סחור כו'. דאמרינן ליה לנזיר שילך לו מן הכרם וירחיק עצמו ממנו בתכלית הריחוק דאפילו סחור סחור לכרמא דהיינו סביב הכרם לא יקרב דאפילו קריבה בעלמא אסור (אורח חיים): (כג) ת"ל מיין ושכר יזיר אפילו מאחד משלשתן. ר"ל מדכתיב מיין ושכר יזיר משמע דאפי' לא נזר אלא מיין להודיה הוי נזיר מכולם (רש"י): אמרו האומר הריני נזיר מן החרצנים כו'. כרש"י ותוס' מן החרצנים ומן הזגין או או קתני. ר"ל שאם אמר הריני נזיר מן הזגין כו' הרי הוא כמ"ש הריני נזיר סתם שמקבל עליו כל דקדוקי נזירות: וכל דקדוקי נזירות עליו. משום דנזיר שמשון מותר ליטמא למתים. קמ"ל הכא וכל דקדוקי נזירות עליו (תוס'): מעשר דגנך וגו' תירושך. והירוש היינו יין: יכול אף הנזיר במשמע. שאפי' נזיר מותר לשתות יין של מעשר שני שהוא מצוה: ת"ל ונסכו רביעית ההין. כנ"ל. ור"ל מדכתיב ונסכו משמע נסוך שלו כמות שהוא בלי הערובות מים. ואומר (כהאי סנ"ל וגו') בסיפא דקרא הסך נסך שכר דהניסוך יהיה מן השכר. אלמא דשכר הוא חי (ז"כ וז"א): וינזרו מקדשי בני ישראל. פרש"י יפרשו מן הקדשים בימי טומאתם: ענבי נזירך פרש"י שהפרשת והנזרת בני אדם מהם ולא הפקרתם לא תבציר אותם אלא מן המופקר: וינזרו לבושת שהפרישו את עצמן לעכו"ם: בחדש החמישי הנזר שהיינו פרושים מן האכילה ושתייה ומן התענוג בחדש החמישי הוא ע"ב כל שבעים שנה של גלות בבל ועכשיו שנבנה בית שני אם מחוייבים אנו עוד להתענות. כך שאלו בני גולה לנביא כשעלו מגלות בבל. והביא המדרש כל אלו פסוקים להורות שבכל מקום שיש נדנוד עבירה כתיב ביה לשון נזירה פי' יפרשו את עצמן מן העבירה (ז"א): מסחורתו ומרפואתו שלא יעשה הנזיר סחורה ביין ולא יניחנו ע"ג מכתו: (כד) וחומץ מצוה כגון שנשבע לשתות חומץ וחזר ואמר הריני נזיר (ז"א) אסור שכשם שעשה בו יין מצוה כיין הרשות כך עשה בו חומץ מצוה כחומץ הרשות: בנותן טעם פי' אם יש במים טעם יין חייב בכזית מהן. והא לאו משום היתר מצטרף לאיסור הוא. אלא משום דמשויא ליה כולה איסור אבל היתר מצטרף לאיסור לא ילפי מיניה (רש"י): לכל איסורין שבתורה שיהא טעמו של איסור כממשו: שאין איסורו איסור עולם. אלא כמה שפירש בנדרו. ואם סתם נדר בנזירות הוא נזיר רק שלשים יום: ואין איסורו איסור הנאה. שהרי מותר בסחורה וברפואה כנ"ל: ויש לו היתר אחר איסור. אף תוך ימי נזירות אם שאל לחכם מתיר לו ע"י פתח וחרטה (ז"ר): את הבוסר פי' ענבים שלא נתבשלו: לחייב ע"ז בפ"ע כו'. וזהו לשון הגמרא נזיר דף ל"ח ע"ב ת"ר וענבים לחים ויבשים לא יאכל לחייב ע"ז בפ"ע כו'. וכתבו התוס' לחים ויבשים קרא יתירא הוא לכתוב ענבים והוו לחים ויבשים במשמע. אלא לחייב ע"ז בפ"ע כו' שאם אכל לחים ויבשים בהתראה אחת שהתרו אל תאכל ענבים לוקה שתים ואפילו הן מין אחד ומשם אחד כיון שהן שני שמות: להביא יין חדש וענבים. שאע"פ שטעמם שוה הואיל שהוא שני שמות לוקה שתים (רש"י ותוס' ע"ש) · (כה) שאם אכל כזית מכולם שהוא לוקה. פי' שאם לא אכל בין חרצן וזג אלא כזית לבד מביניהם אפ"ה חייב מלקות. ופרש"י מדכייליניהו לחרצנים חנין בהדא אכילה לומר שמצטרפין: והלולבין אלו החוטים רכים שבגפן: מה פרט מפורש פרי ופסולת. פרי פרי ענבים. פסולת פרי חומץ. וע' בנזיר ד' ל"ד ע"ב: מחרצנים מיעוט חרצני' שנים. ואע"ג דכבר דרש לה לכלל ופרט. מ"מ דרשינן זאת נ"כ. דאל"כ לכתוב חרצנים וזגים או חרצן וזג. ש"מ למידרש ביה כלל ופרט ואיכא נמי למידרש ביה עד שיאכל שני חרצנים וזג (נזיר דף ל"ה): החרצנים אלו החיצונים הקליפה מבחוץ. והזגין הן הגרעינים שבפנים: ור"י אומר שלא תטעה כו'. ר' יוסי ס"ל בהיפך החרצנים אלו הפנימים והזג הוא מבחוץ. ויהיב סימנא שלא תטעה כזוג של בהמה שהחיצון נקרא זוג. כן בענבים החיצון נקרא זג. וממילא הפנימים נקראים חרצנים: (כו) שהגלוח מתארו עושה לו תואר פנים יפות: כדי שלא יהא יצה"ר קופץ עליו. כדאי' לעיל מעשה פעם אחת כו' וקווצותיו מסודרות תלתלים כו'. נדרו תלויה בנזירותו פי' שאם אמר הריני נזיר ע"מ שאהא שותה יין או שאהא מטמא למתים הרי זה נזיר וכל דקדוקי נזירות עליו מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה וכל המתנה על מ"ש בתורה תנאו בטל (ז"ר): תלש השיער בסמוך לבשר. אבל לא עקרו לגמרי וכגון שעקרו נראה · מירט דעקרו לגמרי ממקום גידולו: וספסף כמו סוף. ר"ל שתלש קצת בראש השער (רש"י). והמעריך כתב תלש פי' תלש עיקר השיער מעיקרו. מירט הסירו ע"י סם כמד"א הם שמרוקיה. סיפסף קצץ קצת ובאר מקצת: כל שהוא פי' שער אחד (תוס'): לרבות כל המעבירים ובלבד שיהא כעין תער מעיקרו משרשו לגמרי (תוס'): כל דבר אפי'

שאר

התורה אמרה אחר מלאת לא תהא תגלחת אלא בתער. ד"א א"כ למה נאמר תער ללמדך שאינו סותר לא זוג ולא מספרים אלא תער בלבד: (כז) עד מלאת הימים אשר יזיר לי"י. מנין אתה אומר שאם אמר הריני נזיר סתם מגלח יום ל"א ואם גילח יום ל' לא יצא ת"ל עד מלאת הימים אשר יזיר לי"י ועדיין לא מלאו ימי נזירותו. קדוש יהיה זו קדושת שער. קדוש יהיה אין לי אלא המגלח כמצותו ששערו אסור גילחוהו אחרים קודם זמנו ושלא כמצותו מנין ת"ל קדוש יהיה מכ"מ. [סה] בר פדא אמר סתם נזירות ל' יום שנא' קדוש יהיה יהיה בגימטריא ל'. ר' שמואל בר נחמן בש"ר יונתן כנגד כ"ט פעם שכתוב בפרשה נדר נזיר נזרו יזיר להזיר והא אינון תלתין א"ר יוסי בר בון אחד להידושו יצא ואינו עולה מן המנין. [סו] על דעתיה דבר פדא אם גילח יום ל' לא יצא ע"ד דר' שמואל אם גילח יום ל' יצא. אית דבעי נשמענה מן הדא גדל פרע שער ראשו כמה הוא גידול שער ל' יום. ואית דבעי נשמענה מן הדא עד מלאת הימים וכמה הם ימים מלאים ל' יום מעתה אם גילח יום ל' לא יצא. א"ר יצחק בר אלעזר הימים הימם כתיב: (כח) גדל פרע. לומר לך שהוא גדל פרע אין לי אלא מי שיש לו פרע מי שאין לו פרע מנין ת"ל שער ראשו משהוא. אין לי שהוא אסור לגלח אלא עד מלאת הימים אשר יזיר [סז] מנין שהוא אסור בתגלחת עד הבאת קרבן ת"ל ואחר ישתה הנזיר יין וכי הנזיר שותה יין אלא מופנה להקיש לדון ממנו גזירה שוה נאמר כאן נזיר כל ימי נדר נזרו ונאמר להלן נזיר מה להלן אסור לשתות עד הבאת קרבן אף כאן אסור לגלח עד הבאת קרבן. כל ימי הזירו לי"י וגו' בא וראה שכל מי שמקדש את עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה זה לפי שמזיר את עצמו מן היין וניהג צער בעצמו שלא יגלח ראשו כדי לשמור עצמו מן העבירה אמר הקב"ה הרי הוא חשוב לפני ככה"ג מה כהן אסור ליטמא לכל המתים אף נזיר אסור ליטמא לכל המתים. מה בכה"ג כתיב (ויקרא כא) כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אף בנזיר הוא אומר כי נזר אלהיו על ראשו. מה בכהן כתיב (דה"א כג) ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים אף נזיר נקרא קדוש שנא' כל ימי נזרו קדוש הוא לי"י. בא וראה כמה המצות מעטרות את ישראל והלא גדול שער ניוול הוא לאדם שהוא אינו חופף ראשו ולפי שהוא מגדלו לש"ש קראו הכתוב עטרה לראשו הה"ד כי נזר אלהיו על ראשו: (כט) כל ימי הזירו וגו'. [סח] נזיר שכלו ימיו אסור לשתות ולגלח וליטמא למתים ואם גילח ושתה יין ונטמא למתים סופג את הארבעים על המתים מנין שלוקה דכתיב כל ימי נזרו וגו' לעשות ימים של אחר מלאת כימים שלפני מלאת. לגלח מנין דכתיב כל ימי נדר נזרו וגו' לרבות ימים של אחר מלאת כימים שלפני מלאת. על הטומאה מנין דכתיב כל ימי הזירו לי"י וגו' לעשות ימים של אחר מלאת כימים שלפני מלאת. [סט] ג' מינין אסורים בנזיר הטומאה והתגלחת והיוצא מן הגפן. הטומאת מנין דכתיב כל ימי הזירו לי"י על נפש מת וגו'. תגלחת מנין דכתיב (במדבר ו) כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו. היוצא מן הגפן מנין דכתיב כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן וגו'. חומר בטומאה ובתגלחת מביוצא מן הגפן שהטומאה והתגלחת סותרים והיוצא מן הגפן אינו סותר. חומר ביוצא מן הגפן מבטומאה ותגלחת שלא הותר כלל היוצא מן הגפן והותר בתגלחת מצוה כגון מצורע דנפקא [ע] מראשו האמור במצורע דמיותר להביא נזיר מצורע שמגלח והותר במת מצוה ליטמא. חומר בטומאת מתגלחת שהטומאה סותרת את הכל וחייבין עליה קרבן ותגלחת אינה סותרת אלא שלשים יום ואין חייבין עליה קרבן: (ל) על נפש מת לא יבא [עא] שומע אני נפשות בהמה במשמע כענין שנא' (ויקרא כד) מכה נפש בהמה ת"ל לאביו ולאמו במה ענין מדבר בנפשות אדם. ר' ישמעאל אומר אין צריך הה"א לא יבא בנפשות המטמאות בביאה הכתוב מדבר ואלו הן נפשות אדם. לאביו למה נאמר לפי שהוא כולל בכהן הדיוט (ויקרא כא) לנפש לא יטמא בעמיו וחזר והתירו לקרובים כי אם לשארו וגו' יכול אף נזיר כן יהא מותר ליטמא לקרובים ת"ל לאביו לומר שאינו מטמא לקרובים. ולאמו למה נאמר לפי שהוא אומר בנזיר לא יטמא להם במותם. [עב] רבי אומר במותם אין מטמא אבל מטמא הוא בנגען ובזיבתן. ואין לי אלא בנזיר בכה"ג מנין ת"ל לאמו בכה"ג שלא הייתי צריך שכבר ק"ו הוא ומה אם במקום שכהן הדיוט מטמא לאחיו מאביו אין כה"ג מטמא לאביו מקום שאין כהן הדיוט מטמא לאחיו מאמו דין הוא שלא יהא כה"ג מטמא לאמו. אם זכית מן הדין מה ת"ל לאמו בכה"ג. [עג] מופנה להקיש לדון ממנו גזירה שוה נאמר בכה"ג אמו ונאמר בנזיר אמו מה אמו האמור בנזיר מטמא בנגען ובזיבתן אף אמו האמור בכה"ג מטמא בנגען ובזיבתן. לאחיו למה נאמר לאחיו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. לאחותו מה ת"ל הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא להם במותם. יכול לא יטמא למת מצוה ת"ל לאחותו לאחותו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. נאמר לאחיו

להתירו

יד יוסף [סה] ספרי פ"ז פיסקא כ"ס. בבלי וירוש' פ"ק דנזיר: [סו] וכ"ס בירוש' פ"ק ה"ג: [סז] ספרי פ"ז: [סח] נזיר ס"ו: [סט] נזיר ל"ד ומ"ד: [ע] נזיר מ"ה: [עא] נזיר מ"ח. ספרי פ"ז פיסקא כ"ו: [עב] נזיר מ"ג ומ"ח: [עג] וס"ל דמופנה מצד אחד למדין ומשיבין ועי' בתוס' נזיר מ"ם:

מתנות כהונה

תגלחת אחרונה שהיא כו'. ד"א אם כן כו'. בירושלמי דפרק ג' מינין וס' אעפ"י שכל המעבירין באסור מ"מ אין סותר הנזירות כי אם תער: ה"ג ואם גלח יום שלשים לא יצא: והא אינון תלתין גרסי' וכן הוא בירושלמי פ' הנזיר: להידושו כלומר לגופו ולאחד בתורה דין נזיר או פי' כמו שפירש"י ותוס' פ' קמא דנזיר: גידול שער ל' יום עיין פרק קמא דנזיר: אם גילח יום שלשים יצא. שכבר עברו כ"ט ימים: ימים מלאים. ל' יום חודש ימים הרי היקף של ימים: הימם כתיב. חסר יו"ד בתרא ומעתה אין ראיה מכאן: וכי הנזיר. שקראו שותה כו' עדיין נזיר: כל ימי נדר נזרו וכו' תער לא יעבור: ונאמר להלן נזיר. ואחר ישתה הנזיר יין מגלח וכ"ט פעמים גרסי': אסור לשתות יין ולגלח. עד הבאת קרבן כדלעיל: סותרים שאם גילח או נטמא למת צריך להתחיל הנזירות מראש והימים הראשונים יפלו: ה"נ ותגלחת אינה סותרת אלא שלשים ועיין כל זה בפרק ג' מינין: בביאה בביאת אהל בהמה שם ואלו דוקא נפשות אדם בנא' אדם כי ימות וגו' ועיין לעיל: ה"ג לפי שהוא אומר בנזיר לא יטמא להם במותם עיין כל זה בספרי באורך ובנזיר פרק כהן גדול: רבי אומר במותם כו'. עיין בפרש"י בנזיר פרק כהן גדול: ה"ג אין כ"ג מטמא לאביו מקום כו': להתירו לטמא למת מצוה וכו': ה"ג

בספרי

ענף יוסף

מתכפר בקרבן שבא על חברו לכך לא מגמרסי' עכ"ל וכן פסק הרמב"ם פ"ד מה' מ"א (ועי' מ"א שעל הספרי): (ל) [ת"ל לאביו ולאמו במה הענין מדבר בנפשות אדם] קושיא א"כ אין יליף לקמן בסמוך מלאביו לגופי' שאינו מותר לטמא לקרובים. ולאמו נמי למילף מינה אינו שאמורה בכהן גדול. אבל בגמרא גרס ת"ל על נפש מת לא יבא בנפש אדם הכתוב מדבר. ופרש"י בלא פלינו שנקרא נפש מת אלא אדם לבד. וע"ש

עץ יוסף

אחר מעבירין: לתגלחת אחרונה של מצוה לאחר השלים ימי נזירות שלא כתיב שם אלא וגלח: שאין דבר קל מהמור. שהמצורע חמור שטעון תגלחת כל שער גופו משא"כ בנזיר שאין צריך לגלח אלא ראשו. ולכך ס"ד דלא יטעון תער. לכך כתיב תער לא יעבור. ואם אינו ענין לאיסור העברה שבתוך נזירותו דהא היתר בכל המעבירים לקי. תניהו להתגלחתו של סוף נזירותו דאינו אלא בתער (תוס'): רבי אומר אין צריך. שמן דקדוק הכתוב ידעינן ממילא דתגלחת אחרונה בתער שהרי הוא אומר תער לא יעבור על ראשו עד יום מלאת משמע דביום מלאת צריך גילוח בתער דוקא (ועיין רש"י): ד"א א"כ למה כו'. זהו מסקנא' פ"ו דנזיר ת"ל שם תער אין לי אלא תער מנין לרבות את המספסף ואת המספרים כבתער ת"ל לא יעבור על ראשו כל המעבירים במשמע. מה ת"ל תער מכאן שאינו סותר אלא זה בלבד. ופי' הקרבן העדה שאין תגלחת סותר שלשים יום אלא בתער לבד אבל במספרים ושאר מעבירים אע"פ שלוקה עליהם אינם סותרים: (כז) ואם גילח יום ל' לא יצא כו'. זה לבר פדא דאמר לקמן סתם נזירות שלשים מיהא. ומסיים על דעתיה דבר פדא אם גילח יום ל' לא יצא. דלדידיה מלאת הם שלשים. ולגי' הספרי מנין אתה אומר כו' ואם גילח יום ל' יצא ת"ל עד מלאת הימים אשר יזיר לה' וכבר מלאו ימי נזירות. הוא לדברי ר' שמואל דלקמן דאמר כנגד כ"ט פעם שכתוב בפרשת נזיר. ולדידיה מלאת הם כ"ט יום. ואם גילח יום ל' יצא כדמסיק. ועיין בבלי וירוש' ריש פרק מי שאמר הריני נזיר ול"ע: זו קדושת שער פי' שיהיה השער אסור בהנאה. ופי' הרא"ם דמלת קדוש הוא תואר לשער שלו ע"ש: אחד לחידושו יצא דנזר אלהיו לא קחשיב דהוא לשון כתר כדמתרגמי' כלילא (רש"י ותוס'). או פי' אחד לחדושו כלו' לגופו אלמכיך ללמד דין נזיר. וכ"ט הנותרים לדרשא דכ"ט ימים סתם נזירות: אם גילח יום שלשים לא יצא. דבעינן שיהיו נזירותו שלשים יום שלמים וביום ל"א שהוא לאחר מלאת מגלח. וע"ד דר"ש מן התורה א"צ להיות אלא כ"ט ימים שלמים ומגלח יום ל'. אלא מדרבנן אסור לגלח ביום ל' דגזרינן אטו היכא דאמר בפירוש הריני נזיר ל' יום. ולכן אמר המדרש אם גילח יום ל' יצא. והיינו בדיעבד משום דלכתחלה לא יגלח ביום ל' מטעם הנ"ל: אית כו' איכא דיליף דסתם נזירות ל' יום מהכא: וכמה הם ימים מלאים. כלו' איזהו ימים שהן מלאים וחסירים הוי אומר החדשים. וחדש מלא הוא ל' יום: מעתה אם יצאה דלאו מ"ד מדכתיב יום מלאת מדאורייתא בעינן ל' יום מלאים א"כ אם גילח ביום ל' לא יצא דמלאת החדש ל' יום שלימים הן (פ"מ): הימם כתיב חסר כתיב לומר דבחדש חסר סגי דהיינו כ"ט יום. והא דדרשי' למלאת לכתחילה הוא דבעינן שלמים. ועיין בירוש' פ"ק דנזיר: (כח) מי שאין לו פרע מנין. כב"ה דנזיר ממורט צריך להעביר תער על ראשו. או פירושו מי שאין לו פרע כגון שהוא מגלח בעת הנזירות מנין שהוא חייב לגדל שער: נאמר כאן נזיר גבי תגלחת כל ימי נדר נזרו: ונאמר להלן נזיר ואחר ישתה הנזיר יין. ואע"ג דהתם כתיב נזיר והכא כתיב נזרו מ"מ ילפינן מיניה (ז"ח): אסור לשתות עד הבאת קרבן. כדתנן נזיר דף מ"ו דס"ל ואחר ישתה הנזיר יין אחר מעשה יחידי. ופרש"י אחר מעשה קרבן ואע"ג שעדיין לא גילח דתגלחת לא מעכבא: חשוב לפני ככה"ג כי קדושתו גדולה על ידי נזירותו כמעלת כהן גדול: קראו הכתוב עטרה כי עיקר יופי היא יופי הנפש וזכותה שהוא טעף יופי הגוף המביא לידי התאוה שהוא הניוול האמתי (כט) נזיר שכלו ימיו. ימי ל' בנזירות סתם. ובנזירות מרובה כל ימי שהזיר. ולאחר מלאת קודם הבאת קרבנותיו אסור לשתות כו': סופג את ארבעים. על המתים מנין שלוקה דכתיב כל ימי נזרו וגו'. כנ"ל. ור"ל דבשתיה כתיב כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין וגו'. ובגלוח כתיב כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו. ובטומאה כתיב כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא. ופרש"י בנזיר דף י"ד דכתיב כל דלא צריך וכתביה ואמר כל ימי וגו' לרבות ימים שלאחר כו'. ועיין שם דף ס"ו: שהטומאה והתגלחת סותרים טומאה בהדיא כתיב והימים הראשונים יפלו ובהגלחת סותרת ל' יום כדאמרי' לקמן. והיוצא מן הגפן אינו סותר כדיליף בגמרא כי טמא נזרו טומאה סותרת ואין היין סותר: שלא הותר כלל היוצא מן הגפן. כדאמרי' לעיל שמן כ"ג שאסור יין מצוה כיין הרשות: דנפקא מראשו האמור במצורע דמיותר. דהלא כבר כתיב ברישא דקרא יגלח את כל שערו. אם ראשו למה לי. אלא לפי שנאמר גבי נזיר תער לא יעבור על ראשו כל ימי נזירותו יכול אף מצורע כן אסור לגלח. וכל שערו דקרא בשאר גופו. ת"ל את ראשו דמיותר למימר דאף נזיר מצורע חייב לגלח. ועי' נזיר דף מ"א ע"א: שהטומאה סותרת את הכל. אפי' בנזירות מרובה (רש"י): וחייבין עליה קרבן אשם ותורים או בני יונה: ותגלחת אינה סותרת אלא ל' יום. ואפי' בנזירות מרובה משום דבעינן גדל שער כדי גידול שער כתם נזירות שיצא השער בשעת תגלחת מצוה: (ל) שומע אני נפשות בהמה במשמע. ד"ס לנבלת בהמה לא יטמא דבהמה נ"כ קרויה נפש כענין שנא' ומכה נפש בהמה: אין צריך למעט בהמה מלאביו: המטמאות בביאה פי' שמטמאות באהל. ואלו נבלה לא מטמאה באהל: במותם אין מטמא משום דבמותם ימילא דהא כתיב ברישא דקרא על כל נפשות מת. אלא לומר לך במותם הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא לנגעם ולזיבתם: ואין לי אלא בנזיר. פי' ואין לי שמטמא לאביו ולאמו בנגעם ובזיבתם אלא נזיר. כהן גדול מנין: שלא הייתי צריך כיון לפ ללמוד מן הדין שאינו מטמא שהרי ק"ו הוא: שכהן הדיוט מטמא לאחיו מאביו. דכתיב לאחיו. וס"ל דנגמר אחוה אחוה מבני יעקב. הרי עדיפא משפחת אב ממשפח' אם לגבי כהן הדיוט. ומ"מ אין כהן גדול מטמא לאביו. מקום שאין כהן הדיוט מטמא לאחיו מאמו. אינו דין שאין כ"ג מטמא לאמו: אם זכית מן הדין. פי' אם למדת מן הדין שאין כ"ג מטמא לאמו מה ת"ל אמו בכ"ג. אלא מופנה כו': לאחיו פי' לאחיו דכתיב גבי נזיר: לאחותו דכתיב גבי נזיר מה ת"ל: הרי שהיה הולך הנזיר לשחוט פסחו ולמול את בנו דמילת זכריו ועבדיו מעכבין

אם

להתירו לטמא למת מצוה שאינו אלא איסור לאו לא יטמא להם ונאמר לאחותו להתירו לטמא אפי' במקום פסח ומילה דחייבי כריתות הן. אבל לבנו ולבתו לא נאמר שאין הקטנים ניזורין. [עד] ר"ע אומר נפש אלו הרחוקים מת אלו הקרובים לאביו לאביו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. ואם נאמר לאביו למה נאמר לאמו. אם נאמר אביו ולא נאמר אמו הייתי אומר לכך לא יטמא לו משום דחזקה בעלמא הוא אבל אמו דודאי ילידתיה ליטמא לה. ואי כתב רחמנא אמו הייתי אומר לאמו הוא דלא אזיל זרעה בתורה אבל אביו כיון שאמר הכתוב למשפחותם לבית אבותם אימא ליטמא ליה לכך נאמר לאביו. לאחיו שאם הוא כה"ג ונזיר לאחיו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצו'. ולאחותו שאם היה הולך לשחוט פסחו ולמול את בנו לאחותו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. לא יטמא להם במותם אבל [עה] עומד הוא בהספד ובשורה ר' אומר במותם אינו מטמא אבל מטמא הוא בנגעם ובזיבתם. כי נזר אלהיו על ראשו להגיד מה גרם: (לא) כל ימי נזרו קדוש הוא לה'. למה נאמר. [עו] לפי שהוא אומר עד מלאת הימים אין לי אלא מי שיש לו פסק לנזירותו נזיר עולם מנין ת"ל כל ימי נזרו להביא נזיר עולם. קדוש הוא לה' [עז] זו קדושת הגוף. וכי ימות מת עליו [עח] במחוורת עליו הטומאה להוציא את הספק זו טומאת התהום. [עט] אי זו טומאת התהום כל שאין מכירה אחד בסוף העולם היה מכירה א' בסוף העולם אין זו טומאת התהום. היה טמון בתבן או בצרורות הרי זו טומאת התהום. במים באפילה ובנקיקי הסלעים אין זו טומאת התהום. ולא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד. בפתע פתאום [פ] רבי יונתן אומר בפתע זו שוגג וכה"א (במדבר לה) בפתע בלא איבה הדפו. פתאום זה אונס וכה"א (שם יב) ויאמר ה' פתאום אל משה וגו'. [פא] ורבנן אמרי פתאום זה מזיד וכה"א (משלי כב) ופתיים עברו ונענשו. ד"א פתאום זה שוגג דכתיב (שם יד) פתי יאמין לכל דבר. וכי מאחר שיש בפתאום להוציא ממנו מזיד ואונס ושוגג למה צריך הכתוב לכתוב בפתע להביא את השוגג. [פב] אילו לא נכתב פתע הייתי אומר כי מביא קרבן על טומאתו היכא דנטמא בשוגג מידי דהוה אכל התורה כולה אבל אונס ומזיד אימא לא כתב רחמנא פתע דשוגג הוא לגלות על פתאום דאונס ומזיד הוא ואפילו הכי חייב קרבן על טומאתו. וטמא ראש נזרו [פג] במי שהיה טהור ונטמא הרי הוא חייב בהעברת שער ובהבאת קרבן ולפטור הנזיר בקבר. וגלח ראשו ראשו הוא מגלח ואין מגלח כל שערו. [פד] ביום טהרתו ביום הזייתו בשביעי. אתה אומר ביום הזייתו בשביעי או בשמיני ת"ל ביום השביעי יגלח. אי בשביעי אע"פ שלא הזה ת"ל ביום טהרתו ביום הזייתו. ביום השביעי אין לי אלא שביעי שמיני תשיעי ועשירי מנין ת"ל יגלחנו. אין לי אלא ביום בלילה מנין ת"ל יגלחנו. אין לי אלא תגלחת הטומאה תגלחת הטהרה מנין ת"ל יגלחנו. כיצד היה מזה בשלישי ובשביעי ומגלח בשביעי ומביא קרבנותיו בשמיני ואם גילח בשמיני מביא קרבנותיו בו ביום דברי ר"ע: (לב) וביום השמיני [פה] להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי נאמר כאן שמיני ונאמר להלן שמיני (ויקרא כב) ומיום השמיני והלאה וגו'. מה שמיני האמור להלן הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה. אף שמיני האמור כאן הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה. אילו אמר תורים יכול הרבה ת"ל יביא שתי תורים לא אמרתי אלא שתים. יכול יביא תורים ובני יונה ת"ל או שני בני יונה. יכול יביא פרידה אחת מזו ופרידה אחת מזו ת"ל שתי תורים או שני בני יונה. [פו] מכאן אמרו אין מביאין תורין כנגד בני יונה ולא בני יונה כנגד תורין. אל הכהן אל פתח אהל מועד מלמד שהוא חייב בטיפול הבאתם עד שיביאם אל פתח אהל מועד. ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעולה [פז] שיפרישם הכהן א' לחטאת וא' לעולה בעשייתן. אין לי אלא הפרשה לכהן בבעלים מנין נא' ביולדת (שם יב) ולקחה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת הרי שהבעלים מפרישין בשעת לקיחתן. נמצאו למדין הפרשה בכהן והפרשה בבעלים ונמצינו למדים כאן קן סתומה בזמן שהכהן צריך להפרישן בזמן שהבעלים מפרישין אותה סתומה ונמצינו למדין כאן קן מפורשת בזמן שהבעלים מפרישין אי זו לעולה ואי זו לחטאת: (לג) וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. משום טומאת המתים דברי ר' ישמעאל ר' אלעזר אומר [פח] מאשר חטא על נפשו שציער עצמו מן היין והלא דברים ק"ו ומה המצער נפשו מן היין צריך כפרה ק"ו המצער נפשו על כל דבר. וקדש את ראשו ביום ההוא והזיר לי"י את ימי נזרו נמצינו למדין [פט] שמתחיל למנות מיום שגילה דברי ר' יוסי בר ר' יהודה. ר' אומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וקדש את ראשו ביום ההוא ביום הבאת קרבנותיו. והזיר לי"י את ימי נזרו [צ] כל אשמות שבתורה מעכבין את הכפרה חוץ מזה יכול אף זה מעכב ת"ל והזיר והביא אע"פ שלא הביא

הזיר

יד יוסף

עד נזיר כ' ומ"ס : עה ספרי ס"ז פיסקא כ"ו : עו ספרי ס"ז פיסקא כ"ז : עז נזיר ד' : עח נזיר ס"ג . ספרי פיסקא כ"ח : עט נזיר כ' : פ כריתות ט' וכספרי : פא כריתות שם : פב כריתות ט' : פג נזיר י"ח : פד נזיר מ"ד : פה ספרי ס"ז פיסקא כ"ט : פו קנים פ"ב וספרי ס"ז : פז ספרי ס"ז פיסקא ל' . יומא מ"א : פח נזיר י"ט וכ"ב. תענית י"א. נדרים פ"ק. ב"ק צ"א. שבועות ח' . סוטה ט"ו . כריתות כ"ח : פט נזיר י"ח וי ופ' פ"ו ס"ט ; צ ספרי ס"ז. נזיר י"ח:

ענף יוסף

ומ"ש עוד בתוס' וא"כ מיותר ליה לאביו ולאמו : (לג) [ת"ל והזיר והביא אע"פ שלא הביא הזיר) וא"ם א"כ לרבנן הכא למה לי תיפוק ליה מוהזיר כריסא וסדר והביא . וי"ל אי לאו הכא הוה דרשינן

והזיר

מתנות כהונה

בספרי שאין הקטנים ניזורין וכן הביאו הילקוט ור"ל שאין הנזירות חלה עליהם והאב אינו יכול להזיר את בתו הקטנה אע"פ שהיא ברשותו : ה"ג לאמו הוא דלא אזיל כו' : ה"ג לאחיו שאם הוא כ"ג ונזיר כו' . בס' כ"ג דף מ"ח ע"ב : מה גרם . כלומר כמה טובה אובד בהפסקתו לבטל מעל ראשו נזר אלהיו או נמי להגיד שהנזירות בראש וכדאי' בסוף פ"ק דנזיר נזר אלהיו על ראשו מגיד שהנזירות בראש ובספרי ישנו לכל המאמר כצורתו ולא גרס לזה : פסוק הפסק : זו קדושת הגוף . ולא קדושת שער ובספרי יליף לזה : במחוורת ידוע וברור ודייק מדכתיב עליו ועיין כל זה במס' נזיר בפ' העכו"ם אין להם נזירות : אלא למת בלבד . משני קבר התהום אבל לזב ולזבה לא מהני : ולפטור הנזיר מקבר גרסי' . ופירושו שהיה בבית הקברות או שמת מאהל טומאה מתחלת נזירתו והכי יליף ליה בנזיר בפ' מי שאמר הריני מגלח : ביום הזייתו מגלח שמיני וכו' מיין שאם לא גילח ביום ההזייה בשביעי שיגלח ביום ח' ט' י' : ה"ג בספרי אין לי אלא תגלחת הטומאה תגלח' הטהרה מניין ת"ל יגלחנו כיצד כו' : ה"ג וביום השמיני להוציא כו' : ה"ג מה שמיני האמור להלן הכשר כו' : יכול הרבה . שאם ירצה להביא הרבה קרבנות בידו ת"ל כו' : מכאן אמרו . מדכתיב או : ביולדת ולקחה שתי גרסי' : בעשייתן כשיבא להקריבן צריך שיאמר זה לחטאת וזה לעולה : בזמן שהבעלים מפרישין אותה סתומה . כשאינם מפרישין לאמר איזה לחטאת ואיזה לעולה אלא בסתם שאז הכהן צריך לפרש ולומר זה לחטאת כו' . ובספרי אין הנוסחא כן מ"מ היא היא : והלא דברים קל וחומר . פ"ק דנדרים ודע"ז : נמצינו למדין וכו'. כל זה הוא בפ"ק דנזיר ובפרק מי שאמר הריני נזיר : מנין שהוא אסור

סי'

עץ יוסף

את פסחו (רש"י) : אמרת לא יטמא להם במותם . נקט לשון הכתוב : שאין הקטנים ניזורים ואע"פ שאם הוא נזיר אינו מטמא להם . מ"מ לא מסתברא שיהיו הם ניזורים ולא יטמאו לו . מה שאין כן גבי כהנים שפיר כתיב לבנו ולבתו דאמור ואזהרת להזהיר גדולים על הקטנים (ז"א . ועי' בז"ר) : נפש אלו הרחוקים דסברא הוא לאוקמיה קרא קמא ברחוקים . ומת הכתוב אח"כ מיותר לאוסרן אף בקרובים . דס"ל לר"ע דאפי' לא כתיב מת בנפש ליכא למיטעי לאוקמי בבהמה (ועי' תוס') : דחזקה בעלמא הוא פי' דקורבא דאביו חזקה בעלמא הוא משום דרוב בעילות תולין בבעל . אבל אמו דודאי ילידתיה אימא דמיטמא לה . לכך אי הוה כתב לאביו להודיע ה"א דאתי יתורא דאביו למעוטי לאמו (ועי' תוס') : למשפחותם לבית אבותם משפחות אב קרוי' משפחה ולא משפחת אם קרוי' משפחה (ב"ב דף ק"ט) : אבל עומד הוא בהספד ובשורה . שהיו עושין שורות שורות סביב האבל לנחמו בבואו מן הקבר : אבל מטמא הוא בנגעם ובזיבתם . והיינו עובר על מגעם משום לא יטמא . ועיין מ"ש לעיל : מה גרם ר"ל מה חשיבות גרם לעצמו שנכתב עליו נזר אלהיו על ראשו . ומתרגמי' כלילא דאלהיה : (לא) נזיר עולם מנין . משום דקי"ל נזיר עולם מגלח מי"ב חדש לי"ב חדש . מנין שאם גילח בתוך י"ב חדש שלא יצא . ת"ל כל ימי נזרו וגו' וכל רבוי' הוא להביא נזיר עולם (ז"א) : זו קדושת הגוף שלא לטמא למתים (רש"י) ובספרי מסיים או אינו אלא קדושת שער (פי' שיהיה השער אסור בהנאה) כשהוא אומר קדוש יהיה הרי קדושת שער אמורה הא מה ת"ל קדוש הוא לה' זו קדושת הגוף : במחוורת עליו הטומאה פי' בברורה לו כגון טומאה ידועה סותר . אבל בטומאת התהום שאינה מחוורת ולא הכיר בה אחד בסוף העולם אינו סותר : היה טמון בתבן או בצרורות . טומאה מכוסה מכל אדם היא זו שהיא בין האבנים או עפר או תבן כפי עיניו ולא הכירו בו בני אדם מעולם . אבל מים ואפילה ונקיקי הסלעים אין זו הטומאה מכוסה ונעלמה שהמצוין יכול לראות ולא גרעי הנכתא אלא בטומאה שהיא בתהום המכוסה מן הכל (רש"י פסחים דף פ"א ע"ב) : בלבד אלא למת אבל בשאר טומאות ספק לא הותרו (רש"י) : ויאמר ה' פתאום אל משה . פרש"י ובע"כ יאהו שלבתן ע"פ הדיבור : זה מזיד שנכתה פתאום לעשות זה בכוונה : במי שהיה טהור ונטמא . כלו' שהתחיל למנות נזירות בטהרה ואח"כ נטמא כדכתיב והימים הראשונים יפלו : ולפטור הנזיר בקבר פי' שנזר והוא בבית הקברות (כ"ה בספרי) שאין טעון העברת שער והבאת קרבן . וה"ה דהתעלם לה תאהם דכתיב בהוא עיינא (תוס') : ביום טהרתו ביום הזייתו בשביעי . פי' התגלחת יהיה בשביעי שהוא יום טהרתו להזאה שניה . וקורא אותו ביום טהרתו אע"פ שלא נטהר לגמרי כל עוד שלא הביא כפרתו מפני שיום הזייתו הוא קצת טהרתו (רא"ח) : או בח' וקרא יום טהרתו יען שם הבאת קרבנותיו שמטהרו ליכנס למקדש : או בז' אע"כ שלא הזה . ר"ל ואי הוה כתיב בז' לחוד ה"א שע"פ שלא הזה . ת"ל ביום טהרתו ואח"כ ביום השביעי יגלחנו למימר שמתחלה מזין עליו הזאה שניה ואח"כ מגלח : שמיני תשיעי ועשירי מנין . פי' מנין שאם לא גילח בז' לאיזה סיבה שיוכל לגלח בח' או בט' כו' . ת"ל יגלחנו שהוא מיותר דבכבר כתיב וגלח את ראשו . אלא לרבוי' (ז"א) : בלילה מנין אע"ג דכתיב ביום מנין שיכול לגלח בלילה : תגלחת הטהרה מנין שיהיה כשר בלילה . וכתב הז"ר אע"פ שצריך לגלח תחת הדוד . הא שלמים נאכלין בלילה : כיצד פי' תגלחת טומאה כיצד היה מזה כו' . וכ"ה במתני' דף מ"ד ע"ב : (לב) להוציא את הז' . שאינו רשאי להביא קרבנות בז' : יכול הרבה שאם ירצה להביא הרבה הרשות בידו . ת"ל כו' (מת"כ) : מכאן אמרו מדכתיב או : אין מביאין תורין כנגד בני יונה . כגון אם הביא חטאתו בן יונה לא יביא עולתו תור וכן איפכא . אלא או שניהם תורים או שניהם בני יונה (ז"ר) : שהוא חייב בטיפול כו' . דייק זה כיון דכתיב אל הכהן . למה לי אל פתח אהל מועד שפשיטא דכהן לא יקריבם בחוץ . אלא תלמד שהוא חייב בטיפול כו' ולא יתנם לכהן בביתו והכהן יביאם אל אהל מועד . אלא הוא בעצמו חייב להביאם לאהל מועד (ז"א) : שיפרישם הכהן אחד כו' . בעשייתן . אם נתנו הבעלים הקינין לכהן ולא פירש בשעת לקיחה איזהו לחטאת ואיזהו לעולה . אז יפריש הכהן בשעת עשייתן אחד לעולה כו' . מדכתיב ועשה הכהן אחד לחטאת כו' : בבעלים מנין פי' מנין שהבעלים יכולים להפריש בשעת לקיחה ושוב אין הכהן רשאי לשנותן : נמצאו למדין הפרשה בכהן . מדכתיב ועשה הכהן . הפרשה בבעלים מדכתיב ולקחה שתי תורים : ונמצינו למדין כאן קן סתומה בזמן שהכהן צריך להפרישן ונמצינו למדין כאן קן מפורשת בזמן שהבעלים מפרישין כו' . כצ"ל . ומה דבנתיים צריכין למחוק . ופירושו מבואר קן סתומה אם לא פירשו בעלים בשעת לקיחה איזה לחטאת ואיזה לעולה הוי קן סתומה עד שעת עשייה של כהן . קן מפורשת אם פירשו הבעלים בשעת לקיחה זה לחטאת וזה לעולה שוב אין הכהן יכול לשנותן : (לג) משום טומאת המתים . ר"ל [illegible] על מיתה שבנזיר שמא שכתוב מדבר . אבל בנזיר טהור לא מיקרי חוטא : מאשר חטא על נפשו שציער כו' . והא דקאמר לעיל שנקרא קדוש על שציער עצמו מן היין . מ"מ עבירה קלה הוא שציער עצמו (ועי' בתוס') : ק"ו המצער נפשו מכל דבר . כצ"ל (ז"א) וכ"ה בגמרא : מיום שגילה היינו מז' . ודייק זה דאי כרבי ביום הבאת קרבנותיו . לימא קרא וקדש את ראשו . ביום ההוא למה לי דפשיטא דאשמיני דקיימינן ביה איירי . לכן אם אינו ענין לשמיני תנהו ענין לשביעי : ר' אומר כו' ס"ל מדכתיב וכפר עליו מאשר חטא על הנפש והדר וקדש את ראשו דמשמע אימתי וקדש את ראשו שיתחיל למנות בו בזמן שכפר עליו דהיינו בשמיני . ויתורא דביום ההוא אתא להשמועינן דחייל עליו נזירות ביום שמיני אע"פ שלא הביא קרבנותיו . ועיין נזיר דף י"ח : מעכבין את הכפרה כדאמרינן ביבמות הביא כפרתו אוכל בקדשים : חוץ מזה אשם נזיר שאם לא הביא מעכב שאע"פ שלא הביא אשמו מתחיל למנות ימי נזירותו : ת"ל והזיר והביא כו' פרש"י מדכתיב והזיר

לפי

הזיר משום ר' ישמעאל אמרו אף זה מעכב שנא' והזיר לי"י אימתי והביא כבש בן שנתו לאשם : (לד) והזיר לי"י את ימי נזרו [צא] מנין שהוא אסור ליטמא למתים בימים של אחר נזירותו כימים שבתוך נזירותו עד הבאת קרבן ת"ל ואחר ישתה הנזיר יין וכי נזיר שותה יין אלא מופנה להקיש לדון ממנו גזירה שוה. נאמר כאן נזיר ונאמר להלן נזיר מה נזיר האמור להלן עשה בו ימים של אחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן אף נזיר האמור כאן נעשה בו ימים של אחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. והביא כבש ולא איל. בן שנתו לעצמו ולא בן שנה לשני עולם. לאשם הרי זה קנס. א"ר שמעון לא מצינו אשם שיבא לבטל אלא זה בלבד שכן כתוב אחריו והימים הראשונים יפלו [צב] מי שיש לו ראשונים ואחרונים מותרות. מנין אם אמר הריני נזיר ק' יום ונטמא סוף מאה חסר יום אחד מנין שהוא סותר את הכל ת"ל והימים הראשונים יפלו מי שיש לו אחרונים סותר וזה יש לו אחרונים. נטמא ביום ק' יכול יהא סותר הכל ת"ל והימים וגו' מכלל דאיכא אחרונים וזה אין לו אחרונים. או אפילו נטמא בתחלת ק' סותר את הכל ת"ל והימים הראשונים יפלו מי שיש לו ראשונים וזה אין לו ראשונים. כי טמא נזרו [צג] הטומאה סותרת את הכל ואין התגלחת סותרת את הכל אלא ל' יום דבעינן גדל פרע הטומאה סותרת ואין היין סותר : (לה) וזאת תורת הנזיר. [צד] תורת אחד נזיר ימים ואחד נזיר עולם. [צה] יכול שאת מרבה נזירות שמשון ת"ל וזאת שכן אמרו מה בין נזיר עולם לנזיר שמשון נזיר עולם הכביד שערו מיקל בתער מביא ג' בהמות ואם נטמא מביא קרבן טומאה נזיר שמשון הכביד שערו אין מיקל בתער ואם נטמא אין מביא קרבן טומאה. ר' אומר אבשלום נזיר עולם היה שנאמר (ש"ב טו) ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לי"י בחברון כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר אם ישוב ישיבני י"י ירושלים ועבדתי את י"י. מהו מקץ ארבעים שנה ר' נהוראי אומר משום ר' יהושע לקץ מ' שנה ששאלו להם מלך ואותה שנה ששאלו להם מלך היא שנת י' לשמואל הרמתי. ומגלח אבשלום אחד לי"ב חדש דברי ר' שנא' (שם יד) והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך. נאמר כאן ימים ונאמר להלן (ויקרא כה) ימים תהיה גאולתו מה להלן י"ב חודש אף כאן י"ב חדש. רבי נהוראי אומר מגלח אחד לל' יום כדרך שהכהנים מגלחים שנא' (יחזקאל מד) ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם. ר' יוסי אומר מערב שבת לע"ש שכן מצינו בבני מלכים מגלחים מע"ש לערב שבת : (לו) וזאת תורת. [צו] לקרבן טהרה או אף לקרבן טומאה ת"ל ביום מלאת ימי נזרו לא אמרתי אלא במי שיש פסק לנזירותו. ביום מלאת ביום יביא ולא בלילה. יביא אותו הוא יביא את עצמו ואין אחרים מביאין אותו זו אחת מג' אתים שהיה ר' ישמעאל דורש בתורה. והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרים משיאים אותם והלא הם משיאין את עצמן. כיוצא בו אתה אומר (דברים לד) ויקבור אותו בגיא וכי אחרים קברו אותו והלא הוא קבר את עצמו. אף כאן אתה אומר יביא אותו הוא יביא את עצמו ואין אחרים מביאים אותו : (לז) והקריב את קרבנו לי"י. מגיד שבהמה מקודשת לשם. בן שנתו בן שנה לעצמו ולא בן שנה לשנים. [צז] תמים להוציא את בעל מום. אחד ולא שנים אחד שיהא הקדשו לשם אחד. לעולה שיהא הקדשו לשם עולה. וכבשה יכול שתים ת"ל אחת אמרת אחת אין מגלחין שתי נזירות באחת : בת שנתה בת שנה לעצמה ולא בת שנה לשנים. תמימה להוציא בעלת מום. לחטאת שיהא הקדשה לשם חטאת. ואיל יכול שנים ת"ל אחד אמרת אחד מגלח הוא על זבח א'. תמים להוציא בעל מום. לשלמים שיהא הקדש לשם שלמים [צח] לימד בנזיר שיטען בג' בהמות : (לח) וסל מצות. מצוה שיביא בסל אין לי אלא סל מנין את מרבה שאר הכלים ת"ל סל וסל. [צט] וסל מצות כלל חלות מצות פרט אין בכלל אלא מה שבפרט מלמד שאין טעון ד' מינין כתודה. מצות חלות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים למה צ"ל מצות ברקיקים יכול ליתן לחלות משיחה ולרקיקים בלילה ת"ל מצות למצה שוו ולא שוו לבלילה ולמשיחה. ורקיקי מצות משוחים בשמן יכול כדרך המושחין ת"ל בשמן כדי קיום שמן. כיצד הוא עושה טובל אצבעו ונותן אחת על זו ואחת על זו. [ק] ומנחתם ונסכיהם לעולה ולשלמים או אף לחטאת ולאשם כדרך שהוא אומר במצורע שמביא מנחה על חטאתו ואשמו ועולתו שנאמר (ויקרא יד) וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה וגו' היה מביא ג' עשרונים עשרון לכל מין ומין. יכול אף בנזיר כן ת"ל ואת האיל יעשה זבח שלמים וגו'. ועשה הכהן את מנחתו ואת נסכו והלא איל היה בכלל ומנחתם ונסכיהם ויצא מן הכלל ולימד על הכלל מה האיל שהוא שלמים מיוחד שהוא בא בנדר ובנדבה טעון נסכים אף כל הבאים בנדר ובנדבה שיטענו נסכים : (לט) והקריב הכהן לפני י"י ועשה את חטאתו ואת עולתו מלמד שהחטאת קרב קודם עולה בכ"מ. ואת האיל יעשה זבח שלמים מגיד שהעולה קודמת לשלמים. על סל המצות שיקרים הלחם

לזביחת

יד יוסף [צא] ספרי פ"ז פיסקא ל"ח : [צב] נזיר ל"ט : [צג] נזיר מ"ד : [צד] ספרי פ"ז פיסקא ל"ב : [צה] נזיר ד' : [צו] ספרי פ"ז פיסקא ל"ג : [צז] ספרי פיסקא ל"ג : [צח] נזיר כ"ט : [צט] ספרי פיסקא ל"ד . מנחות ע"ח : [ק] מנחות נ"ח :

מתנות כהונה

כו'. עיין לעיל : **לעצמו** מיום שנולד חשבינן לו השנה מעת לעת ולא לשני העולם כגון אם נולד בניסן שיהיה גמר שנתו בתשרי לפיכך כתיב בן שנתו ולא בן שנה סתם : **קנס** עיין לקמן : וזה יש לו אחרונים. מקצת יום צ"ט ויום ק' כולו : ה"ג וזה יש לו אחרונים נטמא ביום ק' יכול יהא סותר הכל ת"ל והימים וגו' מכלל דאיכא אחרונים וזה אין לו אחרונים או אפילו כו'. ועיין בפרק מי שאמר הריני נזיר : **אלא ל' יום**. עיין בפרק ג' מינים : **ת"ל וזאת** גרסי' : שאתה מרבה כו'. שיסתור נזירתו נ"ל : **שכן אמרו**. בפ"ק דנזיר : **מיקל בתער**. אחר כל ל' יום : **ששאלו להם** גרסי' : **שנת עשר לשמואל**. ויצא החשבון מכוון ממרד בשנים ל"ז למלכות בית דוד ועיין בפי' הרד"ק בספר שמואל : **לקרבן טהרה**. פי' ולא יביא לקרבן טהרה והכי מוכח בספרי : **פסק** הפסק לאפוקי קרבן טומאה שלא נפסק נזירתו עדיין : ה"ג אין אחרים מביאים אותו והקריב את קרבנו וכן הוא בספרי : **לשנים** לשני השותפים וכדלעיל : ה"ג **וכבשה** יכול שתים ת"ל אחת אמרת אחת וכו'. והכי מוכח לקמן וה"ג בילקוט : ה"ג ת"ל סל וסל. פי' דהוה ליה למימר סל וכתב וסל לרבות שאר כל הכלים : ה"ג **שאין** טעון ד' מינין כתודה : **למה צריך** כו'. שהרי כתיב מצות בראש הפסוק וסל מצות וגו' : **שיהו** החלות והרקיקים : ה"ג בספרי יכול כדרך המושחין פי' שדרך המושחין למשוח על כולו : **אחת על זו** . משיחה אחת ובספרי מפרש שכל משיחה היה כמין כ"י וכן הוא בפרק כל המנחות דף ע"ה ובפרק קמא דכריתות דף ה' ושם מפורש מלת כי שהוא אות יונית עיין שם בפרש"י ותוספות : היה בכלל וכו' ולמה יצא וכתב ומנחתו ונסכו גבי איל : **ולימד על הכלל** כו'. שכל דבר שהיה בכלל ויצא כו' : **ויצא מן הכלל**. במה שכתב אלו בפרט מנחה ונסכים :

סף

עץ יוסף

לפ' את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם . לפיכך הקדים הכתוב והזיר להבאת אשמו לומר שאם לא הביא הזיר : **והזיר לה' אימתי** פי' אימתי מתחיל למנות ימי נזירות בזמן שהביא כבש בן שנתו לאשם : (לד) **אלא מופנה** ר"ל תיבת נזיר : **נאמר כאן נזיר** גבי טומאה כתיב והזיר לי"י את ימי נזרו . וגבי יין כתיב ואחר ישתה הנזיר ויליף ג"ש מה בין עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן כדדרשינן ואחר ישתה וגו' אחר כל המעשים . שכל זמן שלא הביא קרבנותיו אע"פ שהשלים נזירותו אסור לשתות יין . אף כאן אסור לטמא למתים אף שהשלים נזירותו עד שיביא קרבנותיו : **בן שנתו לעצמו** מיום שנולד חשבינן לו השנה מעת לעת . ולא לשני העולם כגון אם נולד בניסן שיהיה גמר שנתו בתשרי : **לאשם הרי זה קנס** . כדלקמן לפי שלא שמר עצמו מן הטומאה קנסה אותו התורה כדי שיקבל נזירות בטהרה : **מי שיש לו ראשונים** כו'. קאי על פסוק והימים הראשונים יפלו . והכי קאמר והימים הראשונים יפלו קאי למעלה ולמטה : **מי שיש לו ראשונים** כו'. כדמפרש מנין אם אמר כו' : **ת"ל והימים הראשונים יפלו** מכלל דאיכא אחרונים . לכן מי שיש לו אחרונים סותר וזה יש לו אחרונים היינו מקצת יום צ"ט ויום ק' כולו : **נטמא ביום** מאה כו' וזה אין לו אחרונים . לפיכך אינו סותר הכל אלא ל' . והך ברייתא ר"א היא דס"ל הכי . דאילו רבנן ס"ל במשנה רפ"ג אפי' נטמא ביום מאה סותר הכל (רש"י ותוס') : **או אפי'** נטמא בתחלת מאה . פי' ביום ראשון : **וזה אין לו ראשונים** . הלכך יום שנטמא ממנין נזירותו הוא ומונה צ"ט לזה ויגלח ביום מאה שהוא יום ק"א למניינו (תוס') : **ואין התגלחת סותרת** כו'. שאם גילח תוך ימי נזירותו אם היה בנזירות יותר מל' יום אינו סותר הכל אלא ל' יום דבעינן גידול פרע שהוא מל' יום כדלעיל : **הטומאה והתגלחת סותרת ואין היין סותרו** . כצ"ל : (לה) **ואחד נזיר עולם** . שאם הכביד שערו מיקל בתער (וע' בתוס') דהיינו מי"ב לי"ב חודש ומביא ג' בהמות בשעה שמיקל חטאת ועולה ושלמים כנזיר טהור . ואם נטמא מביא קרבן טומאה שתי תורים ואשם : **ואם נטמא אין מביא** קרבן טומאה . שכן מצינו בשמשון שנטמא למתים : **ואשלם את נדרי** אשר נדרתי . ושם נדר משמע ליה נזירות . ועוד אחר שלא היה מגלח אלא מימים לימים מכלל דנזירות נדר : **מהו מקץ מ' שנה** . אגב דמייתי הפסוק דריש ליה : **מקץ מ' שנה** ששאלו להם מלך . שמרדו במלכו של שאול והיה מרידה אבשלום . ועי' רש"י ותוס' בנזיר דף ה' : **מה להלן י"ב חדש** . כדמפרש בית עד מלאת לו שנה תמימה (רש"י) : **כדרך שהכהנים** הדיוטים (רש"י) מגלחים דמידי הוא טעמא דאמרי' דכהנים מגלחים כל' יום משום דאיכא שער והוה ליה פרע . פ"א איכא כובד (גמרא) . ועיין תוס' שם : (לו) **לקרבן טהרה** דוקא . אבל לא לקרבן טומאה : **או אף לקרבן טומאה** . שיביא אלו ג' בהמות אף לקרבן טומאה עם הקרבנות של טומאה . ומשום דחטאת למעט שלא יביא נזיר טהור קרבנות של נזיר טמא (ז"א) : **לא אמרתי אלא במי שיש פסק לנזירותו** . פי' שיש הפסק לנזירותו . אבל נזיר טמא עדיין לא פסק נזירותו . לכן אינו מביא קרבן טהרה רק קרבן טומאה (מת"כ וז"ל ז"א) : **ואין אחרים מביאין אותו** . שאין ב"ד כופין אותו להביא קרבנותיו (ז"א) : **והלא הם משיאין את עצמן** . שנושאו עון באכלם את קדשיהם שהבדילו לשם טומאה (רש"י בחומש) : **וכי אחרים קברו אותו** . ר"ל דמלת ויקבור אותו משמע שעכשיו בשעת מיתה קברו אלא ודאי פירושו שהוא קבר את עצמו שנכנס לשם בחיים וכשם מת (ז"א) : (לז) **מגיד שבהמה מקודשת לשם** . פי' שהבעלים מקדישים אותם (ז"ר) : **ולא בן שנה לשנים** . דה"א כשמגיע תשרי מתחיל שנה אחרת : **אחד ולא שנים** כו' . ח"ל שילקוט כבש אחד ולא שנים אמר אחד שיהא הקדשו לשם אחד ופי' הז"ר כבש לשון יחיד משמע ולא שנים א"כ מה ת"ל אחד אלא לשיהא הקדשו לשם אחד . לשם הקב"ה וכן י"ל ג"כ כאן : **וכבשה יכול שתים** כו'. פי' וכי מעלה וכבשה יכול שתים שהולך לכתוב אחת . ומתרץ אמרת דמלת אחת אתא למימר שאין מגלחין שתי נזירות כאחת (ז"ר) : **ואיל יכול שנים** בתמיה שת"ל אחד . ומתרץ דלהכי כתיב אחד למימר שמגלח הוא על זבח אחד . וכתב הז"ר דס"ל שהיה מגלח על השלמים להוד : **לימד בנזיר** שיטען בשלשה בהמות . פי' מדכתיב בכל אחד בפני עצמו תמים . ש"מ שטעון ג' בהמות ושלשתן שלשה מנות ואין מעכבין זא"ז כדאי' בגמ' שאם גילח על אחד משלשתן יצא (ז"ר) : (לח) **ת"ל סל וסל** . פי' דה"ל למכתב סל וכתיב וסל לרבות שאר כלים : **וסל מצות כלל** פי' מצות כלל שלל כל המינים חלות ורקיקים ורבוכה וחלות תמן . חלות מצות פרט פי' הא דכתיב אחריו סלת חלות בלולות בשמן ורקיקי מצות . זהו פרט . וז"ל הגמרא דבי ר' ישמעאל תנא מצות כלל . חלות ורקיקין פרט . אין בכלל אלא מה שבפרט . חלות ורקיקין אין מידי אחרינא לא . ובספרי מסיים שהיה בדין הואיל ותודה טעונה לחם ואיל נזיר טעון לחם אם למדתי לתודה שטעונה ד' מינים אף בנזיר יטעון ד' מינים ת"ל וסל מצות כלל כו' אין בכלל כו' : **למה צריך** מצות ברקיקין . שהרי כתיב מצות בראש הפסוק וסל מצות וקאי על החלות ועל הרקיקין שנא' אחריו : **למצות שוין** החלות והרקיקין : **יכול כדרך המושחין** פי' שדרך המושחים למשוח על כולו : **אחת על זו** ואחת על זו . ובילקוט מסיים כמין כ' . פרש"י כי הוא כ"ף יוונית שהיא עשויה כגון שלנו : **ומנחתם ונסכיהם** לעולה ולשלמים . פי' זה דכתיב ומנחתם ונסכיהם בעולה ובשלמים הכתוב מדבר : **או אף** לחטאת ולאשם . יטעון מנחה ונסכיהם . חטאת בנזיר טהור . אשם בנזיר טמא (רש"י) : **והלא איל היה בכלל** ומנחתם ונסכיהם . דהא כתיב כבשה ואיל אחד תמים לשלמים (רש"י) . והזרע אברהם פי' איל שלמי נזיר בכלל כחר אילים שטעונין נסכים היה כדכתיב בפרשת נסכים או לאיל תעשה מנחה וגו'. ויצא מן הכלל דהכא כתיב באיל נזיר את מנחתו ואת נסכו : **ולימד על הכלל** כולו מה איל . כנ"ל : **אף** כל הבאים בנדר ונדבה שיטענו נסכים . יצאו חטאת ואשם שאין באין בנדר ונדבה שאין טעונין נסכים . כן מסיים בספרי : (לט) **לענין שאמרנו** סוף ס' דלעיל ללמד מה האיל שהוא

שלמים

לזכיתת האיל שאין הלחם קדוש אלא בדם הזבח. ועשה הכהן את מנחתו וגו' לענין שאמרנו. וגלח הנזיר פתח אהל מועד ר' יאשיה אומר קא בשלמי' הכתוב מדבר או אינו אלא פתח א"מ כמשמעו אמרת אם כך אמרה תורה (שמות כ) לא תעלה במעלות על מזבחי וגו' ק"ו לדבר בזיון שלא יגלח הא מה ת"ל פתח אהל מועד בשלמים הכתוב מדבר שנא' בהן (ויקרא ג) ושחטו פתח אהל מועד. ר' יצחק אומר אינו צריך הה"א ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת וגו' במי שמחוסר לקיחה ונתינה ולא במי שמחוסר לקיחה הבאה ונתינה. הוי מקום שהיה מבשל שם היה מגלח. אין לי שמגלח אלא במקדש ומנין אף במדינה אמרת גלח וגלח אף במדינ'. מה בין מגלח פתח אהל מועד למגלח במדינה. המגלח פתח אהל מועד היה משלח את השער תחת הדוד. והמגלח במדינה לא היה משלחו תחת הדוד. וגלח הנזיר פתח אהל מועד אבא חנן אומר משום ר' אלעזר אם אין שם פתח פתוח לא היה מגלח. ונוטל את הרוטב ונתן על שער ראש נזרו ומשלח תחת הדוד של שלמים. שנאמר ונתן על האש אשר תחת זבח מזבחו יהא תחתיו. השלמים אין לי אלא תחת השלמים תחת חטאת מנין ת"ל זבח מכ"מ. אין לי ששורפו אלא בזמן שמגלח במקדש במדינה מנין ת"ל ונתן על האש מכ"מ : (מ) ולקח הכהן את הזרוע בשלה. קג אין בשלה אלא שלימה. ד"א ולקח הכהן את הזרוע יכול היה ת"ל בשלה קד אי בשלה יכול בפני עצמה ת"ל מן האיל מלמד שנתבשל עם האיל כיצד הוא עושה חותכה עד שהוא מניח בשערה. לא הקדש בולע מן החול ולא החול בולע מן הקדש. ריב"ל בשם בר קפרא אמר כל נותני טעמים א' מק'. ר' חייא ור' יהושע בשם בר קפרא אמר כל נותני טעמים אחד מס'. ושניהם למדים מאיל נזיר. מ"ד אחד מק' את עושה את הזרוע אחד מק' לאיל. ומ"ד אחד מס' את עושה את הזרוע אחד מס'. מ"ד אחד מק' את מוציא את העצמות מן הזרוע. מ"ד א' מס' אין את מוציא את העצמות מן הזרוע. וכשם שאת מוציא את העצמות מן הזרוע כך הוצא מן האיל. לית יכיל דתני אין טנופת של תרומה מצטרפת עם התרומה קה להעלות את החולין אבל טנופת של חולין מצטרפת עם החולין להעלות את התרומ'. קו וחלת מצה אחת מן הסל שאם נפרצה אי הכרה פסולה. ונתן ער כפי הנזיר אחר התגלחו את נזרו אלו אחר התגלחו את נזרו ואין הבאת קרבנו אחר התגלחו את נזרו : (מא) והניף אותם הכהן. מניח הכהן ידיו תחת כפי הנזיר ומניף. כיצד מניף מוליך ומביא. ומנין שהיה מעלה ומוריד שנא' אשר הונף ואשר הורם. מקיש הרמה לתנופה מה תנופה מוליך ומביא אף הרמה מוליך ומביא מה הרמה מעלה ומוריד אף תנופה מעלה ומוריד מכאן אמרו מצות תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד. תנופה תנופה אחת ולא שתים. לפני ה' קז במזרח שבכ"מ שנאמר לפני ה' הוא במזרח עד שיפרט לך הכתוב. קדש הוא לכהן על חזה התנופה ועל שוק התרומה והלא איל נזיר בכלל כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו' ולמה נאמר כאן לפי שיצא איל נזיר לידון בדבר חדש שהוא טעון בהפרשת זרוע יכול אין לו אלא חידושו בלבד לכך צריך הכתוב להחזירו לכללו שהוא טעון הפרשת חזה ושוק. קח ואחר ישתה הנזיר אחר מעשה יחידי. או אינו אלא אחר המעשים כולם כתיב הכא ואחר ישתה וכתיב התם אחר התגלחו את נזרו. מה התם אחר מעשה יחידי אף כאן אחר מעשה יחידי : (מב) זאת תורת הנזיר וגו'. קט אין לי אלא לשעה לדורות מנין שיהא הדבר נוהג בשילו ובבית עולמים ת"ל תורת. יכול אף בבמה ינהוג קרבן נזירות ת"ל זאת. קרבנו לה' על נזרו ולא נזרו על קרבנו. קרבנו לה' על נזרו הרי נזרו כקרבן לומר כדרך שמועלין בקרבן כך מועלין בשער. קי מלבד אשר תשיג ידו וכי נזיר תלוי בהשגת יד הא כיצד קרבנו לה' על נזרו שהפריש הוא משלו מלבד אשר תשיג ידו שהפרישו לו אחרים שיתכפר במתנתם. כפי נדרו אשר ידור מנין אתה אומר שאם אמר הריני נזיר ע"מ לגלח על מאה עולות ועל ק' שלמים שצריך להביא את כולם ת"ל כפי נדרו. או אפי' אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה חטאות ועל ק' אשמות שיהא חייב להביאן ת"ל אשר ידור לא אמרתי אלא קדשים הבאים בנדר ובנדבה יצאו חטאות ואשמות שאין באין בנדר ובנדבה. כן יעשה על תורת נזרו או אפי' אמר הריני נזיר ע"מ שאהא שותה יין ומטמא למתים קורא אני עליו כפי נדרו ת"ל כן יעשה על תורת נזרו. או אפי' אמר הרי עלי ה' נזירות שאגלח תגלחת אחת ותעלה לכולן קורא אני עליו כפי נדרו ת"ל כן יעשה על תורת נזרו. היה ר' שמעיה אומר מה ראתה תורה להקל על נזיר טמא שמביא תורים או בני יונה. לפי שהוא כשנזר לש"ש נתכוון וכשנטמא מאבד כל מה שעשה וחוזר מראש. לפיכך חסה התורה עליו לפטור עצמו בקרבן עני. למה היה כבש לאשם לפי שלא שמר עצמו מן הטומאה קנסו אותו התורה כדי שיקבל נזירות בטהרה

יד יוסף קא נזיר מ"ה. ספרי פיסקא ל"ה : קב ספרי פיסקא ל"ו. חולין ל"ח : קג ירוש' נזיר פ"ו : קד לאסור את החולין כנ"ל וכן הפסיק הלא"ע בספ"ה סי' נ"ד (רש"ש) : קה ספרי ס"ו פיסקא ל"ז : קו מנחות ס"א ולעיל פ"ט : קז נזיר מ"ו : קח ספרי פיסקא ל"ה : קט תמורה י' :

מתנות כהונה

אף כל הבאים כו'. לאפוקי חטאת ואשם דאינם באים בנדבה והכי מסיים בספרי : **בשלמים** על השלמים הוא מגלח והאי פתח אהל מועד כתיב וגלח על השלמים שנא' בהן פתח אהל מועד ועיין כל זה בפרק ג' מינין : **גלח וגלח**. היה יכול לומר גלח ואמר וגלח לרבות אף במדינה ועיין זה בפ' ג' מינין : ה"ג **ונוטל** את הרוטב ונותן על שער ראש נזרו ועיין בפ' שלשה מינין ותמצא כי כן הוא : **אין** בשלה אלא שלימה. עיין בתוספות פרק גיד הנשה דף צ"ח ריש ע"ב : **אין** לי ששורפו כו'. עיין בפ"ג מינין דתנאי פליגי בהכי : **יכול** היה כו'. כל זה בירושלמי פרק ג' מינין וכאן כו' קושיא היא כלומר וא"כ לא יהיה חלק הכהן מן האיל ומשני ליה יכול פירושו אין אתה יכול לומר כן : ה"ג בירושלמי דפ"ג מינין ליה יכול : **להעלות** כלומר לבטלו : **אבל** טינופת של חולין כו'. וכן כאן העצמות מן האיל שהם חולין מצטרפין עם בשר האיל לבטל טעם בשר הזרוע שהוא קודש : ה"ג בספרי **אחרי** התגלחו את נזרו אלו אחר התגלחו את נזרו ואין כו' : ה"ג **אף** הרמה מוליך ומביא מה הרמה מעלה ומוריד אף תנופה מעלה וכו' : **אחר** מעשה יחידי. אחר הקרבת הקרבן ואע"פ שעדיין לא גילח כן פירש"י בפ' ג' מינין והוא דעת חכמים : **מה** התם כו'. דאחר גילוח עושה תנופה כדכתיב ונתן על כפי הנזיר אחר התגלחו : **קרבנו** לה' על נזרו. כלומר יגלח ואח"כ יקריב הקרבנות : ה"ג **וכי** נזיר תלוי בהשגת יד הא

עץ יוסף

שלמים כו' : **בשלמים הכתוב מדבר** שיהא מגלח אחר שחיטת השלמים שהרי נא' כאן פתח אהל מועד ולא מצינו באחר קדשים שטעון פתח אהל מועד אלא שלמים בלבד בשביל שהן דורון וכדרב יהודה אמר שמואל דאמר שלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין שנא' ושחטו פתח אהל מועד (רש"י) : **או אינו** אלא פתח אהל מועד כמשמעו. בפתח ההיכל יהא מגלח ולא במקום אחר : **לא תעלה במעלות** אלא דרך כבש שלא לגלות בשר ערוה עליו ק"ו שלא ינהוג בו דרך בזיון : **ר"י אומר** אין צריך. ללמוד מכאן שאסור משום דרך בזיון שאפי' לא יהא בו בזיון אינו יכול לגלח אלא מבחוץ דכתיב ולקח את שער ראש נזרו וגו' : **ולא במי** שמחוסר לקיחה הבאה ונתינה. שאם יהיה מגלח אצל פתח אהל מועד יהיה מחוסר לקיחה והבאה לעזרה ונתינה תחת הדוד. הילכך אינו יכול לגלח אלא כנגד הדוד של שלמים. והאי דכתיב וגלח הנזיר פתח אהל מועד בשלמים הכתוב מדבר : **גלח וגלח** פי' דה"ל לכתוב גלח וכתיב וגלח לרבות אף במדינה : **תחת הדוד** שהשלמים בו : **והמגלח במדינה** שיש לו רשות לגלח במקום שירצה : **אם אין** שם פתח פתוח כו'. כי' לכך נאמר בו פתח שאינו יכול לגלח כל זמן שאין פתח אהל מועד פתוח (רש"י) : **אשר תחת** זבח השלמים דהאי תיבה זבח מיותר. לכן דרש אשר תחתיו יהא זבח השלמים כלו' מן הזבח עצמו יהא תחתיו : **אין לי אלא** תחת השלמים. פי' אין לי שישלח השער אלא תחת השלמים מנין שאם שילה תחת החטאת (או תחת האשם גמ') שילא. ת"ל זבח מ"מ. שהטהור ששולח תחת זבח שלו דהיינו חטאת יצא (ואם טמא הוא שטעון שילוח תחת זבח שלו דהיינו אשם) רש"י. ועי' בגמרא : **במדינה מנין** אתיא כרבי יהודה (נזיר מ"ה) דס"ל דטהורים כאן וכאן היו משלחין תחת הדוד אפי' אם גילח במדינה היה משלח תחת הדוד : (מ) **אין** בשלה אלא שלימה התוס' חולין דף צ"ח ע"ב פי' דמשמע ליה בשלה כמו בשל לה למ"ד דגושה (כוונתם שאם תקרא דגושה הורחתה כאילו כתיב בשל לה) ומפיק ה"א כמו שיש לה כלו' כמו שהיא עכ"ל : **יכול בפני עצמה** דמשמע שהיא לבדה נתבשלה : **ת"ל מן האיל** שעדיין מחוברת באיל (קה"ע) **ביצד הוא עושה** שהיה מחוברת והיא בפני עצמה כדי שיתקיימו שני כתובים האלו : **חותכה עד** כו' פי' חותכה לזרוע קודם הבישול עד שהוא מניח בה כשערה (וכירו' הגיל' כשע"ה) מחוברת לאיל ואין זה חיבור חמש. ומבשלה עם האיל ונמצא ב' הכתובים קיימים : **לא הקדש** כו' קושיא הוא. הזרוע איקרי קדש ואסורה לזרים ושאר איל נאכל לזרים. ואיך מבשל הזרוע עם האיל הלא בולעין זה מזה ואיך יאכל הזר קודש (קה"ע) : **ושניהם למדים** מאיל נזיר. דהזרוע נתבשל בקדירה אחת עם האיל ואעפ"כ לא נאסר האיל : **את עושה** את הזרוע אחד ממאה. כדמסיק לקמן דמשער הבשר של הזרוע לבד חוץ מן העצמות. העצם לא בעי לשיעוריה דהא לא פליט טעמא. וכי משערת בשר הזרוע בהדי איל איכא מאה והזרוע איכא אוסרת האיל והכי נמי ילפינן כל האיסורים : **את מוציא** את העצמות מן הזרוע. פי' שלא לשערן עם הבשר : **אין את** מוציא כו'. אלא בכוליה משערינן בשר בהני עצמות וקים להו לרבנן דשיעור איכא ואיכא אוסרת את האיל : **וכשם שאת** מוציא כו'. להאי מ"ד דס"ל דמשערינן בשר זרוע בלא עצמות פריך כשם שאתה מוציא עצמות מן הזרוע כך יצאו דאתה מוציא עצמות מן האיל וא"כ ליכא מאה. ומאי חזית דמשערת האיל בשר בהדי עצמות. וזרוע מלבד העצמות : **לית יכיל** ומתרץ אי אתה יכול לומר כן : **דתני אין** טנופת של תרומה. כגון תרומה שנתערבה בחולין אין הטנופת שבתרומה כגון הסובין והמורסן ושאר פסולת שבתוכה מצטרפין לתרומה. אלא אם יש מאה בחולין נגד המאכל שבתרומה הרי זה עולה ומצטרפין הפסולת שבחולין למאה להעלותה. והכי נמי מצטרפין העצמות שבאיל שמותר לזרים להעלות בשר הזרוע שאסור לזרים. אבל אין מצטרפין עצמות שבזרוע לאיסור. וכנ"ל אין טנופת של תרומה מצטרפת עם התרומה לאסור את החולין : **נפרצה** פי' נשברה : **פסולה** דרים לה תמימה אחת דמשמע שלימה (ז"א) : **אלו אחר** התגלחו את נזרו. פי' התנופה אחר הגלוח. אבל הבאת קרבנות קודם הגלוח. ואע"ג דכתיב בהדיא בקרא שהגלוח אחר הבאת קרבנות קמ"ל הכא לעכב אפי' בדיעבד (ז"כ) : (מא) **כיצד** מניף מוליך ומביא. דתנופה היינו מוליך ומביא כד"א ינופף ידו (מת"כ) : **שנא' אשר** הונף כו'. באיל המלואים כתיב והרמה היינו מעלה ומוריד : **אף הרמה** אף היכא דכתיב הרמה לבד צריך ג"כ להוליך ולהביא : **אף תנופה** אף היכא דכתיב תנופה לבד צריך גם כן הרמה והיינו מעלה ומוריד : **לפני ה' במזרח** במסכת מנחות דף ס"א תנופה היתה במזרח. ופרש"י כלו' אפי' במזרחו של מזבח יכול להניף וכ"ש במערבו שקרוב יותר להיכל עכ"ל. ועיין ברמב"ם פ"ט מהלכות מעה"ק ה"ו. ובכ"מ שם : **והלא איל** בכלל כי את חזה התנופה. פי' והלא כבר כתיב בפרשה צו כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אותם לאהרן הכהן לחק עולם. ושלמי נזיר בכלל היו. א"כ למה נאמר כאן על חזה התנופה ועל שוק התרומה : **לפי שיצא** איל נזיר לידון כו'. פי' שהכתוב הוציא שלמי נזיר מכלל שאר שלמים לידון בהפרשת זרוע בשלה. ואי לאו דהדר קרא הוה אמינא למאי דנפק נפק היינו לזרוע בשלה. ולמאי דלא נפק היינו לידון בחזה ושוק לא נפק. לכך הוצרך לכתוב על חזה התנופה : **אחר מעשה יחידי** אחר הקרבת הקרבן ואע"פ שעדיין לא גילח. כן פרש"י והוא דעת חכמים. ותוס' פירשו אחר מעשה יחידי אף אחד מן הדמים כדמשמע במתני' שם : **מה התם** אחר מעשה יחידי. דלאחר גילוח עביד תנופה כדכתיב ונתן על כפי הנזיר אחר התגלחו את נזרו (רש"י) : (מב) **ת"ל תורת** פי' שמלת תורת הוא שם מונח על קיום התמידי כמו שהתורה נוהג לעולם (ז"א) : **קרבנו** לה' על נזרו כו'. פי' שמתחלה ימנה נזירות ואח"כ יפריש קרבן. ולא שיפריש קרבן ואח"כ ימנה נזירות (ז"א) : **כך מועלין בשער** לאו דוקא מועלין דליכא קרבן מעילה. אלא אסור בהנאה כקדש קאמר (רד"ל) : **וכי נזיר** תלוי בהשגת יד. פרש"י וכי נזיר נדון בהשגת יד הייט קרבן עולה ויורד. והלא קרבן נזיר קבוע הוא בין עשיר בין עני. הא כיצד כו' ה"ק קרא קרבנו שהפריש הוא משלו יביא על נזרו. מלבד אשר תשיג ידו מלבד אותו שאינו יכול להפריש משלו שעני הוא ותשיג ידו לאחר זמן שאחרים יתנו לו יביאנו נמי ויצא. ומסיק שם בגמ' דלענין כפרה איתמר. ואי לאו דרבי רחמנא מלבד אשר תשיג ידו ה"א גזירת הכתוב הוא מדידיה הוא מכפר מדאחרים לא קמ"ל : **שצריך להביא** את כולם ת"ל כפי נדרו. פי' זה דכתיב והקריב את קרבנו הוא בנדר סתם. מלבד אשר תשיג ידו ויאמר בעת שנדר הריני נזיר על מנת שאגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים כו' כי אז כפי נדרו אשר ידור כן יעשה (מזרחי) : **או אפי'** אמר הרי עלי חמשה כו' על תורת נזרו. פי' על כמו למעלה. דוקא כשנודר יותר מתורת נזרו. אבל אם פיחת מתורת נזרו אין אני קורא בו כאשר ידור כן יעשה :

בטהרה. למה נזיר טהור מביא ג' מיני קרבן כדי להתיר ג' דברים האסורין לו היוצא מן הגפן והתגלחת והטומאה החטאת היה מביא להתיר הטומאה והעולה להתיר התגלחת והשלמים להתיר היוצא מן הגפן. ולפי שכתובין ב' אזהרות באכילת היוצא מן הגפן לכך היה מביא עם השלמים שני מיני להם. נסכים לעולה ולשלמים כנגד ב' אזהרות של שתייה להתירן. ולמה היה מפריש משלמי נזיר הזרוע כדי לחזק זרועו. למה פרשת נזיר אחר פרשת סוטה ואחר פרשת נזיר ברכת כהנים לפי שהיו אומרים לסוטה בתי הרבה יין עושה אין דרכה של אשה אלא להבדל מן היין כנזיר מתנים עליה כל האמור בפרשה. ואם היתה טהורה ונקתה ונזרעה זרע יוצאים הימנה כהנים מברכים את ישראל:

פרשה יא

(א) **כה** תברכו את בני ישראל וגו'. הה"ד (משלי ג) אל תקנא באיש חמס ואל תבחר בכל דרכיו. איש חמס זה עשו הרשע. איש כמד"ת (בראשית כה) ויהי עשו איש יודע ציד. חמס כמד"ת (עובדיה א) מחמס אחיך יעקב. ומהו שאמר אל תקנא לפי שהיה גלוי לפני הקב"ה שעתידין ישראל שיהיו משועבדים תחת אדום ויהיו דחוקים ולחוצים ביניהם ועתידים ישראל להתרעם על זאת כשם שאמר מלאכי (מלאכי ג) אמרתם שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וגו' ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו עשי רשעה גם בחנו אלהים וימלטו לפיכך אמרה רוה"ק ע"י שלמה אל תקנא באיש חמס. אל תקנאו בשלום עשו הרשע ואל תבחר בכל דרכיו שלא תעשו כמעשיו. למה הביטו לאחרית הדבר שהנה היום יבא שיתעב האלהים כל מי שהיה מליז במצות. הה"ד (משלי ג) כי תועבת ה' נלוז וכה"א (תהלים ה) איש דמים ומרמה יתעב ה'. אבל מי שמיישר ארחותיו לפניו הוא יהיה מאנשי סודו. הה"ד (משלי ג) ואת ישרים סודו וכה"א (במדבר כג) כעת יאמר ליעקב וגו' ואומר (תהלים כה) סוד ה' ליראיו וגו' ואומר (מלאכי ג) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע ובין עובד אלהים לאשר לא עבדו. (משלי ג) מארת ה' בבית רשע זה עשו הרשע כמד"ת (מלאכי א) כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר ה' צבאות המה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה. (משלי ג) ונוה צדיקים יברך אלו ישראל שכתוב בהם (ישעיה ס) ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. (משלי ג) אם ללצים הוא יליץ אלו אדומים שנקראו לצים שנא' (שם כא) זד יהיר לץ שמו. והם נקראו זדים כמד"ת (מלאכי ג) ועתה אנחנו מאשרים זדים. ומנין שבאדומים הכתוב מדבר שכן כתוב גם נבנו עושי רשעה אלו אדומים כמד"ת (שם א) וקראו להם גבול רשעה. והם מתלוצצים בכל יום על ישראל על הצרות הבאות עליהם כמד"ת (יחזקאל לה) ותגדילו עלי בפיכם והעתרתם עלי דבריכם אני שמעתי. (משלי ג) הוא יליץ שעתיד הקב"ה למדוד להם כמדתם כמד"ת (עובדיה א) כאשר עשית (כן) יעשה לך גמולך ישוב בראשך. (משלי ג) ולענוים יתן חן אלו ישראל שהם עניים ביניהם ומהלכים בענוה בתוכם וסובלים עולם עליהם כדי לקדש שמו של הקב"ה שעתיד הקב"ה לחון עליהם לעשות דין בהן כמד"ת (ישעיה ל) ולכן יחכה ה' לחננכם ואומר (שם כט) ויספו ענוים בה' שמחה ואומר (שם ל) כי עם בציון ישב בירושלים בכו לא תבכה. (משלי ג) כבוד חכמים ינחלו אלו ישראל שהם נקראו חכמים בעת שהם עושים את התורה ואת המצות שנא' (דברים ד) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'. ולפי שישראל משמרים את התורה ביניהם עתיד הקב"ה להנחילם כסא כבוד כמד"ת (ש"א ב) וכסא כבוד ינחילם שעתיד הקב"ה להחזיר לישראל המלכות כמד"ת (דניאל ז) ומלכותא ושלטנא ורבותא די מלכות תחות כל שמיא וגו'. (משלי ג) וכסילים מרים קלון אלו אדומים כמד"ת (עובדיה א) והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו ואומר (ירמיה מט) האין עוד חכמה בתימן אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם. מהו מרים קלון שהם ירימו בחלקם קלון שסופם ילכו לאש ואין קלון אלא שריפה כמד"ת (שם כט) אשר קלם מלך בבל באש ואומר אביב קלוי באש וכה"א ובית יוסף להבה וגו' ואומר (דניאל ז) חזה הוית עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא הוי וכסילים מרים קלון:

(ב) ד"א אל תקנא באיש. מדבר בנואף שהוא בעת ששוכב עם אשת חבירו והיא מתעברת ממנו הוא גוזל ממון מבני בעל האשה ונותן לממזר לפי שבעלה חושב בו שהוא בנו ואינו בנו ומנחילו עם בניו ועל דבר זה נקרא הנואף איש חמס. מהו אל תקנא שכל מי שרואה לנואף שהוא עושה תאות לבו עם אשת חבירו והיא מאכילתו ומשקתו אל יקנא בשלותו ואל יבחר בכל דרכיו למה כי הנואף נקרא תועבה (משלי ו) שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו. ומשלח מדנים בין אחים היא מן התועבות זה הנואף שמשלח מדנים בין איש לאשתו כמד"ת (במדבר ה) ועבר עליו רוח קנאה וגו'. לכך נאמר כי תועבת ה' נלוז זה הנואף שכתוב בו ונלוזים במעגלותם. ואת ישרים סודו זה שרואה מעשיו ונוזר עצמו מן היין כדי ליישר אורחותיו כמד"ת (משלי ט) המישרים ארחותם. מהו סודו שהקב"ה מלמדו היאך ינצל ממנה כמד"ת (שם ד) בדרך חכמה הורתיך. א היין עולה חשבונו ע' והסוד ע' הוא נזר עצמו מן היין העולה מניינו ע' זוכה לסוד החכמה שהוא עולה ע' נכנס יין יצא סוד הוי ואת ישרים סודו. (משלי ג) מארת ה' בבית רשע זה הנואף. מה היא המארה ב שהמים המרים המאררים בודקין אותו כשם שבודקין אותה הוי מארת ה' כמד"ת (במדבר ה) יתן ה' אותך לאלה וגו'. (משלי ג) ונוה צדיקים יברך זה נזיר ונזירה שאם נזרו מן היין להשמר מן העבירה זוכים לברכה לכך סמך אחר פרשת נזיר פרשת ברכת כהנים שהוא זוכה לקבל הברכות של ברכת כהנים הוי ונוה צדיקים יברך כמד"ת יברכך ה' וישמרך. (שם ג) אם ללצים זה הנואף הטועה ביין שנקרא לץ כמד"ת (שם כ) לץ היין הומה שכר וגו'. הוא יליץ שהכל מתלוצצים על הנואף שהוא לאלה ולשבועה לבחירי. ולענוים יתן חן אלו הנזירים שתופשים ענוה בעצמן שנוזרים מן היין ומגדלים פרע כדי לענות עצמן ולהשמר מן העבירה הקב"ה נותן להם חן כמו שכתוב בברכת כהנים ויחנך. (שם ג) כבוד חכמים ינחלו לפי שהיו הנזירים יראים מן החטא נקראו חכמים כמד"ת (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת ה' ואומר הן יראת ה' היא חכמה נוחלים כבוד שהקב"ה נושא פניו אליהם ומשיא להם שלום שבעת שאדם יושב בשלום בביתו הוא כבודו וכה"א (מ"ב יד) הכבד ושב בביתך שכן כתוב אחר פרשת נזיר ברכת כהנים שכתוב בה וישם לך שלום. (משלי ג) וכסילים מרים קלון אלו נואף ונואפת והם נקראו כסילים נואף מנין (משלי ט) מי פתי יסור הנה הנואפת דכתיב (שם) אשת כסילות הומיה. מרים קלון (במדבר ה) ופרע את ראש האשה ואומר וצבתה בטנה וגו' יש לך קלון יותר מזה הוי מרים קלון. לכך נאמר פרשת ברכת כהנים אחר פרשת נזיר שכל מי שמזיר עצמו מן היין לש"ש זוכה לכל הברכות האמורות בברכת כהנים מנין כמ"ש בענין כה תברכו וגו':

(ג) דודי לצבי או לעפר האילים (שיר ב). א"ר יצחק אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים אין את אתא לנבן תחלה דומה דודי לצבי מה הצבי הזה מדלג כך היה הקב"ה מדלג ומקפץ ממצרים לים ומן ים לסיני. במצרים (שמות יב) ועברתי בארץ מצרים וגו'. בים שנא' (שם טו) זה אלי ואנוהו. לסיני (דברים לג) ויאמר ה' מסיני בא. או לעופר האילים ר' יוסי ב"ר חנינא אמר לאורזילא דאיילתא. (שיר ב) הנה זה עומד אחר כתלנו זה מדבר סיני. משגיח מן החלונות (שמות יט) וירד ה' על הר סיני וגו'. מציץ מן החרכים (שם כ) וידבר אלהים את כל הדברים וגו'. ענה דודי ואמר לי (שם) אנכי ה' אלהיך. ד"א דומה דודי לצבי א"ר יצחק אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים את אמרת לנו את אתי לנבן תחלה דומה דודי לצבי מה הצבי הזה נגלה וחוזר ונכסה כך גואל הראשון נגלה ונכסה. ר' ברכיה בש"ר לוי אמר כגואל הראשון כך גואל האחרון. הגואל הראשון זה משה נגלה להם וחזר ונכסה מהם. כמה נכסה מהם ר' תנחומא אמר ג' חדשים הה"ד (שמות ה) ויפגעו את משה ואת אהרן וגו'. אף גואל האחרון נגלה להם

יד יוסף פי"א א עירובין ס"ה. סנהדרין ל"ח : ב לעיל פ"ט סי' י"ח :

מתנות כהונה

הא כיצד : **על מנת** נגלח על מאה עולות כו'. כל זה הוא בספרי : ה"ג **ונוה** צדיקים יברך אלו ישראל : **ביניהם** בין אומה הרשעה : **עולם** שלו ומסים שמשימים עליהם : ה"ג **לחון** עליהם לעשות דין בהם : הכי גרסי' ושלטונא ורבותא די מלכות. דניאל ז' : **מבני** בעל האשה גרסי' : **אל יקנא** גרסי'. ועיין כ"ז לעיל בפ' ט' : **ושבע** תועבת נפשו גרסי' : **שהכל** מתלוצצי' על הנואף גרסי' : **אין** את וכו'. אם אתה בא אלינו כן דרכך להגלות לנו תחלה וכו'. ועיין במדרש חזית שיש שם קצת גירסא אחרת : **שלשה** חדשים וה"ג במדרש חזית בפסוק דומה דודי לצבי וכן הגירסא בילקוט שם אכן בס' שמות רבה הגירסא ששה חדשים

ענף יוסף

ונזיר נזרים אע"פ שלא הביא קרבנותיו. ולשלם אשם מצורע. כתב רחמנא הכא ומגלי דאיצ לן למדרש ונזיר אע"פ שלא הביא ומש"ה צריכי למיכתב תרתי (תוס'):

פרשה יא (ג) [רבי תנחומא אמר שלשה חדשים] אבל בש"ר פ"ה אי' ששה חדשים. ואפשר ששני הדעות אמתיות אמק"א דשם שהיו עבר שנכנס נראו לאהרן שקודם אגלות וגאולת מצרים

עץ יוסף

פרשה יא (א) כה תברכו כו' הה"ד אל תקנא כו'. דריש דנסמכה פ' ברכת כהנים לפרשת הנזיר לרמז שנזיר זוכה לקבל הברכות של ברכת כהנים כדמסיים. ומביא מש' אל תקנא כדדריש ליה בסי' ב'. ואגב דריש ליה לקרא כדרך המדרש : **בעת יאמר ליעקב** ולישראל מה פעל אל. ופרש"י עוד עתיד להיות עת כזאת אשר תגלה חבתן לעין כל. שהן יושבין לפניו ולומדים תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממה"ש והם ישאלו להם מה פעל אל : **ונוה צדיקים** יברך אלו ישראל. וה"ק קרא מארת ה' בבית רשע בארעא השת"א אלו בית שהיא בקביעות. אבל להצדיקים הוא נוה. שנוה היא מקום דירה לפי שעה. ואומר שארעא יהיה מארת ה' אפי' בביתו שהוא הקביעות שלו יהיה גם כן מארת ה' ומכל שכן בעוה"ב. ונוה צדיקים יברך פי' ולהצדיקים אפי' הנוה שלהם בהעוה"ז אשר כנוה לפי שעה יברך וכ"ש בעוה"ב (הגר"א) : **הוא יליץ** על ידי אחרים שעתיד הקב"ה למדוד להם כמדתם שכשם שהתלוצצו מאחרים כן אחרים יתלוצצו מהם : **לעולם יירשו ארץ** ארץ החיים וחיי העוה"ב : (ב) **שהמים** המרים המאררים בודקין אותו כו'. כדאי' לעיל פ"ט סי' י"ח : **נכנס יין** יצא סוד כו'. היינו דאמרינן בפרק הדר המהייבב ביינו הרי יש בו מדעת בנעים זקנים שהסוד מתגבר על ידי יין ואין כח ביין להוציא : **הכבד ושב בביתך** ר"ל ביהואש מלך ישראל שלח אל אמציהו מלך יהודה הכבד ושב בביתך ר"ל כבודך יהיה כשתשב בביתך כי תסיתך קלון מלחמה המלחמה ותאבד כבודך ושם גבורה אשר עשה אתה בה : (ג) **דומה** דודי לצבי כו'. לפי שרוצה לדרוש קרא בענין ברכת כהנים מביא ליה כאן : **אין את אתא** כו'. פי' אם אתה תבא אלינו אין זה חדשות שכן דרכך מעולם להיות דומה לצבי ולהגלות לנו תחלה וכמו שמפרש (מת"כ) : **לאורזילא דאיילתא** עופר האילים תרגום אורזילא דאיילא ופי' איל בחור : **אחר כתלנו** זה מדבר סיני. בשהש"ר גרס אחר כתלנו של סיני הה"ד כי ביום השלישי ירד ה'. והכוונה כמו שמי שהוא עומד אחר הכותל והוא קרוב אליה לבית. כן היה הקב"ה מוכן וקרוב לבא אליהם ליתן להם הדברות : **משגיח** מן החלונות וירד ה' כו'. הכוונה על מה שאמרו בשהש"ר פ"א שמתי מפי הגבורה שמענו אנכי ולא יהיה לך. אבל שאר הדברות שמעו מפי משה. ומה שנאמ' דבר אתה עמנו וגו' היה אחר ב' דברות אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה וז"ש כאן משגיח מן החלונות שדיבר הקב"ה בעצמו עמנו ואח"כ מציץ מן החרכים וידבר אלהים את כל הדברים וגו' והיינו ע"י משה. והמדרש בעצמו מפרש הדברים ענה דודי ואמר לי אנכי ה' אלהיך. פי' שאמר לי בעצמי. וזהו הפירוש משגיח מן החלונות ר"ל בפרהסיא כאדם המדבר עם חברו מתוך החלון. ואח"כ מציץ מן החרכים וידבר אלהים את כל הדברים וגו' פי' שאר הדברות לא נאמרו

להם וחוזר ונכסה מהם . כמה יהא נכסה מהם א"ר תנחומא בש"ר המא ב"ר הושעיא מ"ה ימים הה"ד (דניאל יב) ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף ומאתים ותשעים וכתיב (שם) אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה אילין מותריה כמה אינון מ"ה יום שהוא נכסה מהן וחוזר ונגלה להם . ולהיכן מעלה אותן אית דאמרין למדבר יהודה ואית דאמרין למדבר סיחון ועוג . ג כל מי שהוא מאמינו והולך אחריו הוא אוכל שרשי רתמים ועלי מלוחים הה"ד (איוב ל) הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם. וכל מי שאינו הולך אחריו הוא הולך ומשלים לאו"ה ובסוף או"ה הורגין אותו . א"ר יצחק בר מריון לסוף מ"ה ימים הקב"ה מוריד להם מן . הה"ד (הושע יב) עוד אושיבך באהלים כימי מועד ואומר מועד צאתך ממצרים . או לעופר האילים אר"י בר' חנינא לאורזילא דאיילתא . הנה זה עומד אחר כתלנו זה כותל מערבי של ביהמ"ק שאינו חרב לעולם למה שהשכינה במערב . משגיח מן החלונות בזכות אבות . מציץ מן החרכים בזכות אמהות. כשם שיש הפרש בין חלון לחרך כך יש הפרש בין זכות אבות לזכות אמהות . ענה דודי ואמר לי מה אמר (ישעיה מט) חי אני נאם ה' כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה . ד"א דומה דודי לצבי מה הצבי הזה מקפץ ממקום למקום ומגדר לגדר ומאילן לאילן מסוכה לסוכה כך הקב"ה מדלג ומקפץ מכנסת זו לכנסת זו כ"כ למה בשביל לברך את ישראל שנא' (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' . באיזו זכות בזכות של א"א דכתיב כה תברכו כמד"ת (בראשית טו) כה יהיה זרעך . או לעופר האילים ר' יוסי אמר לאורזילא דאיילתא . הנה זה עומד אחר כתלנו בשעה שבא הקב"ה לבקר אברהם אבינו ביום שלישי למילה כמד"ת (שם יח) וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב וגו' ו ישב כתיב . בא לעמוד א"ל הקב"ה שב אברהם אתה סימן לבניך שבשעה שבניך נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקוראין את שמע ויושבים וכבודי עומד ומה טעם (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל . א"ר חגאי בש"ר יצחק אלהים עומד אכ"כ אלא אלהים נצב איטומים הא כמ"ד (ישעיה סה) והיה טרם יקראו ואני אענה . לכך נאמר הנה זה עומד אחר כתלנו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות . משגיח מן החלונות בשעה שאמר הקב"ה לאהרן ולבניו כה תברכו וגו' אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים לכהנים את אומר שיברכו אותנו אין אנו צריכין אלא לברכותיך ולהיותנו מתברכים מפיך הה"ד (דברים כו) השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו' . אמר להם הקב"ה אע"פ שאמרתי לכהנים שיהיו מברכין אתכם עמהם אני עומד ומברך אתכם לפיכך הכהנים פורשים את כפיהם לומר שהקב"ה עומד אחרינו . ולכך הוא אומר משגיח מן החלונות מבין כתפותיהם של כהנים . מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים . ענה דודי ואמר לי ואני אברכם ·

(ד) כה תברכו . הה"ד (בראשית יב) ואעשך לגוי גדול וגו' . א"ר פנחס בן יאיר ז' ברכות בירך הקב"ה את אברהם ואלו הן . ואעשך לגוי גדול . ואברכך . ואגדלה שמך . והיה ברכה . ואברכה מברכיך . ומקללך אאור . ונברכו בך . כנגד ז' פסוקים שבמעשה בראשית שכתוב בהן כי טוב . ה ר' לוי בר חיתא ור' אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר ג' גדולות וד' ברכות כתוב כאן בישר שהן ג' אבות וד' אמהות . והלא גדולות אינו אלא שתים ואעשך גדולה היא דכתיב (ש"א יב) ה' אשר עשה את משה . אמר רשב"ל ואעשך לגוי גדול ו זה שאומרים אלהי אברהם ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב . יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה. בך חותמין ואומרין מגן אברהם ואין חותמין בכולן . א"ר חייא בר זעירא והיה ברכה ז ברכתך קודמת לברכתי שמשהם אומרים מגן אברהם אח"כ אומרים מחיה המתים . ד"א והיה ברכה והיה בריכה מה הבריכה הזו מטהרת את הטמאים אף אתה מקרב רחוקים תחת כנפי השכינה . ואעשך לגוי גדול א"ר ברכיה אתנך אשימך אכ"כ אלא ואעשך משאברא אותך בריה חדשה כשם שנא' (בראשית א) ויעש אלהים את הרקיע ואת פרה ורבה. לגוי גדול אמר אברהם לפניו רבש"ע מנח לא העמדת ע' אומות . א"ל אותה אומה שכתוב בה (דברים ד) כי מי גוי גדול אני מעמידה ממך . א"ר פנחס הכהן בר חמא אימתי עשה הקב"ה אברהם לגוי גדול כשיצאו ישראל ממצרים ובאו לסיני וקבלו את התורה והגיעו לא"י הביט בהם משה ואמר הרי הן עשויים כשם שהבטיח הקב"ה לזקן שנא' ומי גוי גדול. ד"א לגוי גדול שאתן לבניך את התורה וממנה יקראו גוי גדול שנא' (שם) רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה . ואברכך א"ר ברכיה לפי שהדרך גורמת לאדם לג' דברים ממעטת פריה ורביה ממעטת את היציאה וממעטת את השם. לכך נאמר לו ואעשך לגוי גדול שאין הדרך ממעטת לך פריה ורביה. ואברכך שלא תמעט לך הדרך את היציאה . ואגדלה שמך שלא תמעט לך את השם . אמרי אינשי במתלא מביתא לביתא חלוק מאתר לאתר נפש . ברם את לא נפש חסור ולא ממון את חסר . והיה ברכה כבר כתיב ואברכך מה ת"ל והיה ברכה. ח א"ר אלעזר א"ל הקב"ה משבראתי עולמי ועד עכשיו הייתי זקוק לברך את בריותי . שנא' (בראשית א) ויברך אותם אלהים וגו' ואומר (שם ט) ויברך אלהים את נח ואת בניו אבל מכאן ואילך הרי ברכות מסורות לך למאן דהני לך למברכה בריך. ואעפ"כ לא בירך אברהם לבניו. למה כן ט משל למלך שהיה לו פרדס נתנו לאריס והיה בתוך אותו פרדס אילן אחד של סם חיים ואילן אחד של סם המות אמר האריס אני אעבוד ואשלים ומה שהמלך

רוצה

יד יוסף ג תנחומא עקב סי' ז' : ד שהש"ר פ"ב . שוח"ט מזמור כ"ב . תנחומא וירא . פסיקתא רבתי פ' ט"ו . ילקוט וירא . ילקוט תהלים רמז תתל"א . תנ"ש פ' י"ט : ה ב"ר פ' ל"ט : ו פסחים ק"א : תנחומא לך לך : ח שוח"ט מזמור א' . תנחומא ס"ז : ט ב"ר פ' ס"א . תנחומא לך לך וזאת הברכה . זוהר תולדות קל"ס :

מתנות כהונה

חדשים ורבינו בחיי בסוף פרשה שמות והרמב"ן בפ' וארא הביאו שני הגירסאות בשם מדרש במדבר ובשם מדרש חזי' שלשה חדשים : וחוזר ונכסה . רבי' בחיי נתן טעם כדי להטעות אומות העולם : ולהיכן מעלה אותן גרסינן : למדבר יהודה וכו' . במדרש חזי' ובמדרש רות בפסוק ויצבט לה קלי יליף לה מקרתי וע"ש : ה"ג וחמשה ימים הקב"ה מוריד להם מן : ואומר מועד כו' . ויליף לה מועד ממועד לג"ש : שאינו חרב וזהו עומד אחר כתלינו שנשבע שלא יחרב כן הוא במדרש חזי' : ה"ג ואמר לי מה אמר חי אני ועיין במדרש חזית : מכנס' מביא הכנס' : כה יהיה וילפינן כה כה לגזירה שוה : ה"ג וכבודי עומד ועיין במדרש חזית ובפרשת וירא גרס ויושבים לכבודי ואני עומד : איטימים פי' כערוך מוכן ומזומן והוא בעמידה : פורשים כפיהם לכבוד השכינה אשר עשה את משה וגו' כמ"ש ש"א י"ב ופי' הגדיל וכן פירשו הרד"ק והתרגו' פ' שעשה גדולה וגבורה על ידיהון : משהן וכו' אחר שהם אומרים כו' : משאברא גרסי' ונמשך למטה ועי"ל ריש פ' לך לך : בריה חדשה : כמה שהוציאו ממערכת ומזלו הראשון ובשינוי השם או בברית מילה ואח"כ ואת פרה ורבה : מנח לא העמדת כו' . ואח"כ מאי רבותא שברכתי בגוי גדול : לזקן לאברהם : גורמת וכו' עיין לעיל בפרשה וירא ושם פרשתיו : אחד של סם המות . ולפיכך לא היה אפשר להשקות אותו של סם החיים ועיין בתנחומא

עץ יוסף

נאמרו ע"י הקב"ה בעצמו רק ע"י משה . והוא בדמיון כמליץ מן ההדך (י"פ) : נ' חדשים וכן הוא בשהש"ר . אבל בב"ר פ"ה א' שנה חדשים . והרבינו בחיי בסוף סדר שמות והרמב"ן בפ' וארא הביאו שני הגירסאות : הה"ד ויפגעו כו' כתב הא"א בשהש"ר צ"ע איך יליף . ולי נראה שאינו מביא ראיה על כמה נכסה מהם . אלא מביא ראיה שהיה נכסה מהם כדכתיב ויפגעו משמע שעד עכשיו לא מצאום . שמשה היה נכסה מהם ואהרן היה במצרים ולא עם ישראל : אף גואל האחרון כו' וחוזר ונכסה מהם . הרבינו בחיי נתן טעם כדי להטעות לגוג וחיילותיו : א"ד למדבר יהודה כו' . בשהש"ר פ"ב סי' כ"ב א' מ"ד למדבר יהודה הה"ד עוד אושיבך באהלים כימי מועד . ומ"ד למדבר סיחון ועוג מדכתיב הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר . וברות רבה פ"ה א' איפכא שמ"ד למדבר יהודה מדכתיב הנה אנכי מפתיה וגו'. ומ"ד למדבר סיחון ועוג מדכתיב עוד אושיבך באהלים כימי מועד וכתיב מועד צאתך ממצרים. כלו' דהיינו מדבר סיחון ועוג שהיו שם ישראל כשיצאו ממצרים . ולפי זה נראה שחסר כאן וזה מה דאמר לקמן בסי' זה הה"ד עוד אושיבך באהלים כימי מועד ואומר מועד צאתך ממצרים שייך לכאן לראיה לחד מ"ד . וראי' למ"ד בני חסר כאן : רתמים שם אילן כמו (מ"א י"ט) תחת רותם : ועלי מלוחים מלוח שם עשב אחד . ועי' ברש"י איוב . ובקדושין דף ס"ו : הורגין אותו עיין רות רבה פ' ויצבט לה קלי : ואומר מועד ויליף מועד מועד בג"ש . ועיין מ"ש לעיל : שאינו חרב לעולם בשהש"ר א' שנשבע הקב"ה שאינו חרב לעולם : כשם שיש הפרש בין חלון לחרך . חרך הוא ביקוע בכותל . וחלון הוא החלל הפתוח בשלימות . וכן הגלה היא קטנה מהסגנה . וכן זכות האמהות קטנה מזכות האבות הן בכמות ההשגחה והן באיכותה : מה אמר כו' כי כולם כעדי תלבשי . וז"ש כאן קומי לך רעיתי יפתי המקושטת בעדי עדים ביופי ככלה . ותקשרים ככלה כלו' אל תדמי שכלה תהיה בהסתר פנים עד עולם . כי אם תקשרים אלי ככלה מדובקת בלי פירוד ובלי הסתרה מאומה : מדלג ומקפץ מכנסת זו כו' בשביל לברך את ישראל . כלו' מקבץ כל הזכיות והתע"ס ולימוד התורה שבכל בית הכנסת כדי לברכם בזכות זה . משום שבבתי כנסיות ובתי מדרשות חביב להקב"ה מאד . כי אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד : כה יהיה וילפינן כה כה לגז"ש : ישב כתיב כו' פי' שאילו היה בוי"ו שהוא פועל בינוני היה משמע שגם כשנראה לו ה' היה יושב . אבל מדכתיב בלא וי"ו שהוא פעל עבר משמע שישב קודם שנראה לו ה' וכשנראה לו רצה לקום וא"ל הקב"ה שב : אתה סימן לבניך דכל מה שאירע לאבות כו' לבנים : בעדת אל ואף על גב דסיפא בדיינים . רישא בבתי כנסיות מיירי . כדאמרינן בפ"ק דברכות מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנא' אלהים נצב בעדת אל . ופי' רש"י בבית מועדו : איטימום פי' מוכן ומזומן (ערוך) וזהו בעמידה . תרגום להיות עתידים דיהוון איטימוס עבידין : והיה טרם יקראו כו' . שפי' שהקב"ה מוכן לענות אותם : פורשים את כפיהם לכבוד השכינה : (ד) כה תברכו הה"ד ואעשך לגוי גדול . שמלת כה משמע שמראה על איזה דבר . לכן מפרש שמראה על ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם ואמר לו והיה ברכה כדמסיק . ולכן מביא פסוק זה : ג' גדולות וד' ברכות . שהשלש גדולות רמז לג' אבות שהגדולה נאותה לאבות . והברכות רמז לד' אמהות שהברכה לרגל הנשים כדיליף בפרק הזהב מלאברם הטיב בעבורה (יפ"ת) : והלא גדולות אינו אלא שתים . היינו ואעשך לגוי גדול . ואגדלה שמך . אבל הברכות יש ד' ואברכך והיה ברכה ואברכה ונברכו . ומתרץ דתיבת ואעשך גם הוא לשון גדולה כדכתיב אשר עשה את משה שפירו' אשר הגדיל . ואף שואעשך מוסב על גוי גדול . מ"מ ואעשך לבד הוא פי' ברכה שעשה אותו גדול מאד במעלתו עד שעי"ז יזכה שיצא ממנו גוי גדול בכמות ובאיכות : והיה ברכה ברכתך קודמת לברכתי . ואע"ג שגם ברכת מגן אברהם הוא ברכת ה' . מ"מ עיקרו לא נאמר אלא לכבודו של אברהם שה' מגינו כענין שנא' ואתה ה' מגן בעדי . אבל ברכת מחיה מתים הוא שבח מיוחד לה' לבד (מה"ק) : והיה בריכה מלשון בריכת מים : מקרב רחוקים והיינו הנפש אשר עשו בחרן : אלא ואעשך ואעשך לשון בריה כד"א ויעש אלהים : משאברא אותך בריה חדשה . כי בטבעו היה בלתי מוכן להולדה ונברא בריה חדשה . היינו מה שהוציאו ממזלו הראשון . גם בברית המילה כשהגיע לעילוי (מת"כ) . וזהו ואעשך בריה חדשה שתהיה מוכן להוליד גוי גדול : מנח לא העמדת ע' אומות . ומאי רבותיה דלך לך דמשמע אעשה לך מילתא יתירתא דלא הוי לאחר (יפ"ת) : א"ל אותו אומה כו' . דמ"ש ואעשך לגוי גדול היינו גדול במעלת החשיבות והוא גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו (מה"ק) . ואפשר שבאמת לא עבר הויכוח הזה בפועל בין אברהם להקב"ה . אלא שנשמר הקב"ה בדבריו ממה שהיה אברהם יכול להקשו' לו (הא"ח) : אימתי עשה כו' כי הגדולה באיכות המעלה הוא רק מפני קבלתם התורה וביאתם למקדש הנבואה . וגם על זה היתה כוונת משה באמרו גוי גדול : דבר אחר כו' שאתן לבניך כו' . שהבטיחם שיתן להם התורה ועי"ז יבואו למעלה רמה . כי התורה הטיבה לכם : ממעטת פריה ורביה שאין דרך ארץ לשמש מטתו בדרך (רש"י) : היציאה הממון בעיקרו עומד לירידה : את השם שאין אדם יכול לעסוק בשלום בדרך כאדם שיושב בשלוה בביתו (רש"י) : אמרי אינשי במתלא כו' . אומרים האנשים במשל מבית לבית פי' העוקר דירתו אפי' רק מבית לבית אי אפשר שלא יאבד חלוק או דבר אחר . מאתר לאתר נפש פי' ממקום למקום מאבד נפש כלו' מטורח הדרך נחלש הגוף ונאבד הדרו : ברם את כו' פי' אבל בחיים אתה לא יחסר לך כלום . וזהו דכתיב והיה ברכה שיעמדו לך בברכתו (מה"ק) : לברך את בריותי הצדיקים : למאן דהני לך כו' . למי שראוי והגון בעיניך לברכו ברכהו : של סם המות כרוכים זה בזה אמר האריס אם משקה אני אילן של סם חיים זה של סם המות

יונק

רוצה לעשות לו בפרדס יעשה. כך המלך זה הקב"ה והפרדס זה העולם מסרו לאברהם שא"ל והיה ברכה מה עשה אברהם היו לו ב' בנים אחד צדיק וא' רשע יצחק וישמעאל אמר אברהם אם מברך אני את יצחק הרי ישמעאל מבקש להתברך והוא רשע אלא עבד אני ב"ו אני למחר אפטר מן העולם ומה שהקב"ה חפץ לעשות בעולמו יעשה. כשנפטר אברהם נגלה הקב"ה על יצחק וברכו שנא' (בראשית כה) ויהי אחרי מות אברהם וגו'. ויצחק ברך את יעקב ויעקב ברך לי"ב שבטים שנא' (שם מט) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. מכאן ואילך אמר הקב"ה הרי הברכות מסורות לכם הכהנים יהיו מברכים את בני כשם שאמרתי לאברהם אביהם והיה ברכה לכך נאמר כה תברכו וגו':

(ה) כה תברכו. הה"ד י (שיר ג) הנה מטתו שלשלמה וגו'. רשב"י פתר קרייה בשלמה הנה מטתו שלשלמה זה שלמה המלך. ששים גבורים סביב לה שהיו ס' גבורים סובבים מטתו בלילה והן היו מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה. למה היה עושה כן מפחד בלילות שהיה מתירא מן הרוחות שלא יזיקוהו. ארשב"י יא עד שלא יחטא אדם נותנים לו אימה ויראה משהוא חוטא נותנים עליו אימה ויראה. יב עד שלא חטא אדה"ר היה שומע קול הדבור ועומד על רגליו ויכול לעמוד בו. משחטא היה שומע קול הדיבור ומתחבא שנא' (בראשית ג) ויתחבא האדם ואשתו וגו'. א"ר אבין עד שלא חטא אדה"ר היה שומע הקול אימירון. משחטא היה שומע את הקול אגריון. עד שלא חטאו ישראל (שמות כד) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר. א"ר אבא ב"כ ז' מחיצות של אש היו כוססות זו בזו והיו ישראל רואים ולא מתיראים ולא מתפחדים. יג וכיון שחטאו אפי' פני הסרסור לא היו יכולין להסתכל (שם לד) וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן וגו'. ר' פנחס בר ר' אבין א"ר חנן אף הסרסור הרגיש עמהם מן שעה לשעה שלשעבר (תהלים סח) מלכי צבאות ידודון יד ר' יודן בש"ר איבו מלכי צבאות מלכיהון דמלאכיא אפילו מיכאל אפילו גבריאל היו מתיראים מפני משה וכיון שחטאו בגלורין שלהם לא היה משה יכול להסתכל הה"ד (דברים ט) כי יגורתי מפני האף והחמה. עד שלא חטא שאול ושאול לקח את המלוכה אב"כ אלא (ש"א יד) ושאול לכד המלוכה על ישראל וגו'. מהו (שם) בכל אשר יפנה ירשיע נצח. באי זו זכות בזכות מצות ומע"ט שהיו בידו שהיה עני טו ואוכל חולין בטהרה ומבזבז את ממונו וחס על ממונן של ישראל ושקל כבוד עבדו לכבוד עצמו. ר' יהודה בר נחמן בשם רשב"ל אמר ושהיה בן תורה דכתיב (משלי ח) בי מלכים ימלוכו וגו'. וכיון שחטא (ש"א כח) וירא שאול את מחנה פלשתים ויירא וגו'. עד שלא חטא דוד באותו מעשה (תהלים כז) ה' אורי וישעי ממי אירא וגו'. וכיון שבא אותו מעשה לידו (ש"ב י) ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים. עד שלא חטא שלמה היה רודה בשירים ובשירות והיה מושל על השדים שנא' (קהלת ב) עשיתי לי שרים ושרות וגו' טז משוררים זכרים ומשוררות נקבות. ותענוגות בני אדם פרוזבטה. שדה ושדות שידה ושידתין דהוו אזיין בהון. כיון שבנה בהמ"ק וכל המעשה של אשמדאי. וכיון שחטא טרדו אשמדאי ולאחר שחזר למלכותו היה פחדו עליו והביא ס' גבורים שהיו משמרים את מטתו הה"ד מפחד בלילות שהיה מתפחד מן הרוחות:

(ו) הנה מטתו שלשלמה וגו'. יז רבנין פתרין קרייה ביוצאי מצרים הנה מטתו מטותיו שבטיו כמד"ת (חבקוק ג) שבועות מטות. שלשלמה של הקב"ה שהשלום שלו. ששים גבורים סביב לה ס' רבוא שיצאו ממצרים מבן כ' שנה ומעלה. מגבורי ישראל להביא טף ונשים. כולם אחוזי חרב (שמות יג) וחמושים עלו בני ישראל. מלומדי מלחמה ממי למדו מן הקב"ה שנא' (שם טו) ה' איש מלחמה. איש חרבו על ירכו בשעה שא"ל משה יח כך א"ל הקב"ה סינטימום (שם יב) כל ערל לא יאכל בו היה כאו"א נוטל חרב ומניחו על ירכו ומל עצמו. מי מלן ר' ברכיה תני לה בשם רשב"י משה מוהל ואהרן פורע ויהושע משקה. יט וי"א יהושע מוהל ואהרן פורע ומשה משקה. הה"ד (יהושע ה) ושוב מול את בני ישראל שנית הרי מכאן שמלן בראשונה. (שם) וימל את בני ישראל וגו' מהו אל גבעת הערלות א"ר לוי מקום שעשו אותו גבעה בערלות הרי איש חרבו על ירכו. מהו מפחד בלילות שלא היו יכולין לעשות פסח דכתיב (שמות יב) כל ערל לא יאכל בו ואם לא יעשו ישראל פסח היו מתים בלילי הפסח כאשר מתו בכורי מצרים שנא' (שם) וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים. הוי מפחד בלילות:

(ז) הנה מטתו וגו'. ר' יונתן פתר קרייה בסנהדריות הנה מטתו שבטיו כמד"ת (חבקוק ג) שבועות מטות. שלשלמה של הקב"ה שהשלום שלו. ששים גבורים סביב לה כ אלו ס' עם הארץ שנא' (מ"ב כה) וששים איש מעם הארץ הנמצאים בעיר. מגבורי ישראל להביא י"א איש הרי ע"א סנהדרין ומאי נינהו י"א איש דכתיב (שם) ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש ואת צפניה כהן משנה ואת שלשת שומרי הסף הרי חמשה. ומן העיר לקח סריס א' זה מופלא של בית דין הרי ששה. וחמשה אנשים מרואי פני המלך הרי י"א איש. כתוב א' אומר (שם) וחמשה אנשים וכא"א ושבעה אנשים מרואי פני המלך. מאי נינהו השנים יתירים להוסיף עליהם ב' סופרי הדיינין. (ירמיה נב) ואת סופר שר הצבא המצביא זה שליח ב"ד. כולם אחוזי חרב ר"מ ור' יוסי ר"מ אומר כולם היו משננין את ההלכה כחרב שאם בא מעשה לתוך ידיהם שלא תהא הלכה קורא להם. ר' יוסי אומר

בשעת

יד יוסף י שהש"ר פ"ג: יא פסיקתא רבתי פ' ט"ו: יב אג"ש פ' י"ז: יג זוהר בראשית דף נ"ב: יד קה"ר פ"ט סי' י"ב. ששה"ר פ"ג: טו שוח"ט מזמור ד'. פסיקתא רבתי פ' ט"ו: טז קה"ר פ"ב: יז שהש"ר פ"ג: יח שם פ"א סי' כ"ז: יט ש"ר פ' י"ט סי' ו': כ ירוש' פ"ק דסנהדרין:

מתנות כהונה

בתנחומא פרשה לך לך ובבראשית רבה פרשה ס"א ואולי נחסר פה הגירס': **אני אעבוד** ואשלים. אשלים זמני שקבל לי המלך וכן הוא בתנחומא ובבראשית רבה: **ה"ג ב"ו למחר אפטר** מן העולם ומה כו': **שהיה מתיירא** כו' לאחר שחזר למלכותו שכבר נכשל בחטא ונטרד ע"י אשמדאי ועיין במדרש חזית: **ה"ג** שנתנין עליו אימה: **הקול** אימרון גרסינן. אימירון פי' הערוך בייתי כלומר רגיל ושכיח בלא בהלה ופחד: **אגריון**: יערי ובהול: **כוססות** מעורבבים ונוגשות מלשון כסכוסי קרמי: **והיו** ישראל גרסינן: **סרסור** אמצעי בין המוכר ובין הקונה כך היה משה אמצעי בין הקב"ה וישראל: **והנה** קרן וגומר גרסינן: **מלכיהון** דמלאכיא. מדלא כתיב מלאכי צבאות אלא מלכי משמע מלכן של המלאכים והוא מלכי צבאות מלכים של צבאו' של מעלה: **גלוריון** פי' הערוך חלבין: **האף** והחמה בני מלאכי חבלה הם כדלקמן בס' עקב: **לבד** משמע בכח הדין ומצד זכות: **שהיה** עני גרסינן: **רפה ידים** אחיתופל אמר כן על דוד. שמואל ב' י"ז: **ה"ג** היה רודה בשירים ובשירות כדמפ' ולעיל: **והיה** מושל על השדים גרסי': **פרוזבטה** במדרש חזית גרסי' גרונטי ופי' בערוך מיני מרחצאות או מאכלים שמנים ובמדרש קהלת משמע מרחצאות ואם נכונה הגירסא שלפנינו פירושו לשון ערבה ושמחה ועיין ערך פרזבט: **שידה ושידתין**. שדים זכרים ושדות נקבות. ה"ג ושידתין דהוו אזיין בהון וה"ג במדרש חזית ובמדרש קהלת ופירושו שהיו מתחממין בהם כד"א לזה יפרש דניאל ג' וכן מצאתי בספר ישן דגרס בהדיא אזיין בהון שדין והיו מחממים אותם ובילקוט קהלת גרס הוו בהון ופי' בו כמבואר היו מרוממין ומגדלים אותם ול"נ פירושו הוו מהלכין ומשחקין בהם ועשו בהם כל צרכם: **כיון** שבנה כו'. במד' חזית ובקהלת לא גרס ליה: **מטתו** קרין מטותיו לשון מטות אבותם וכדמפרש: **שבטיו** גרסי': **סינטומוס** פירושו זה הכלל וסוף סוד הדבר ועיל פ' בא ובמדרש חזית בפסוק עד שהמלך במסיבו ובפסוק הנה מטתו: **ומל** עצמו. לאו דוקא עצמו אלא היה למול עצמו וכדמפרש ולעיל: **ה"ג** שנא' וששים איש מעם הארץ הנמצאים בעיר: **ומאי** נינהו. היכן הם נזכרים: **מופלא** שבב"ד. במדרש חזית מפרש הטעם למה נקרא שמו סריס: **ה"ג** וכתוב אחד אומר ושבעה אנשים סוף ספר ירמיה: **זה** שליח בית דין. ואותו והם שני הסופרים לא קחשיב להו במנין כיון שאין נצרכים לגופא דדינא: **קורא** להם. כלומר ממתנת עליהם כאילו טועה ואומרת מה דינו אבל במדרש חזית בפסוק כמגדל גרסי' קורה להם כלומר שהיא כרוכה ותוכנס בפיהם שלא יצטרך להיות קורא

תוהה

עץ יוסף

סופה עמו. ואם אני משקה זה של שם השוה המלך זה של שם חיים חי. חזר ואמר אני אעבוד ואשלים. כנ"ל. ועי' בב"ר פ' ס"א ושם נתבאר: **לכך נא' כה תברכו**. ר"ל כה כמו שאמרתי לאברהם והיה ברכה. תברכו את בני ישראל: **(ה) כה תברכו** הה"ד הנה מטתו. בפי' לפרש מעלת ברכת כהנים שהם שומדים כנגד כל הפורענות ומביא סמוכים לזה מפסוק הנה מטתו שמפרש ליה בברכת כהנים כדלקמן: **שהיה מתיירא** כו' לאחר שחזר למלכותו. שכבר נכשל בחטא ונטרד ע"י אשמדאי: **נותנין לו** אימה ויראה. שכל הבריות מתפחדים ממנו: **נותנין עליו** אימה ויראה. ומתפחד הוא מאחרים: **אימירין** פי' בייתי בלשון יון בלעז דומיסטיק"ו (ערוך) כלו' רגיל ושכיח בלא בהלה ופחד: **אגריון** פי' יערי ובהול. ור"ל כמי ששומע קול חיות היער שמתפחד ובהול: **ז' מחיצות** הוא כנגד ז' גלגלים וכנגד ז' ימי הבנין הידועים לבעלי אמת: **כוססות** מעורבבים ונוגשות מלשון כסכוסי קרמי (מת"כ). ובבה"ש רבה גרס מוכסות והרב מוה' אברהם בהגר"א גרס טוססות זו בזו ומפרש שהוא מלשון (ישעיה נ"ט) ורוח ה' נוססה בו. פי' מתרוצצת שהטבע מחיצות של אש היו מתרוצצות ומתפשטות זו בזו סביב ישראל מרום מטיה ולא היו מתיראין עכ"ל. וכל' שהשיגו ענינים ולא היו מתפחדים. כי נטהרו בהכנתם לדעת כל דבר על בוריו: **הסרסור** הוא האמצעי בין המוכר ובין הקונה. כך היה משה אמצעי בין הקב"ה לישראל. וקאמר שאף הוא הרגיש כמאמרם בברכות כלום נתתי לך גדולה אלא בשבילם עתה לך רד: **מן שעה לשעה** כלו' בכל עת שחטאו נתמעט גם מעלת משה: **מלכי צבאות** מלכיהון דמלאכיא כו'. ר"ל מדלא כתיב מלאכי צבאות ידודון. משמע מלכן של מלאכים. ואיזה זה מיכאל וגבריאל שהם שרים של צבאות של מעלה: **בגלורין** פי' מלבין. אף והמה בני מלאכי חבלה הם. וכן פרש"י בסוף איוב. וממדרש אכתב למדתי שהוא אדם הדיוט המוליך רסן הסוס בידו כשאדם חשוב רוכב עליו (א"א): **לבד** משמע בכח הדין ומצד זכות: **נצח** פי' יתחייב לאחרים לאסוקי שלא נפרש משעל רשע: **שהיה עניו** כנ"ל (א"א) וכ"ה בפסיקתא פ' ט"ו סי' ג' ובאג"ש פ"ט. כמ"ש אם קטן אתה בעיניך. ובהרפו אותו ויהי כמחריש ונחבא אל הכלים ולא רצה למלוך: **ואוכל חולין בטהרה** אי' בשוח"ט מזמור ז' וירם הטבח את השוק והעליה כו' רבי אומר השוק והחזה שהיה אוכל חולין בטהרה: **ומבזבז את ממונו** היינו דכתיב (שמואל א' ט"ו) ויפקדם בטלאים שאסור למנות את ישראל והטלאים היו משלו כדאיתא ביומא דף כ"ב: **וששקל בכבוד עבדו** כו'. שנא' (שמואל א' ט') פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו. הרי ששקל כבוד עבדו כיוצא בו. ועיין בילקוט שמואל: **שהיה בן תורה** כנ"ל ועי' בפסיקתא: **יגע ורפה ידים** אחיתופל אמר כן על דוד: **היה רודה** בשדים ובשדות שהיה מושל כו'. כנ"ל: **ומשוררות נקבות** עיין מ"ש בקה"ר פ"ב סי' י': **פרוזבוטא** במד' קהלת משמע מרחצאות: **שדה ושידתין** פרש"י בפ' מי שאחזו שד זכר ושידה נקבה: **דהוו אזיין בהון** פי' שדים היו מחממים אותו. והמעריך כתב שפירושו שהשדים היו לשלמה ככלי זיין להגן עליו: **כיון שבנה** בהמ"ק כו'. בחזית ובקה"ר ל"ג ליה: **(ו) מטתו מטותיו** מטתו קרינן מטותיו לשון מטות אבותם: **ס' רבוא** שיצאו ממצרים. והם היו הגומרים האמתיים. כי מספר הזה מסוגל לשורה עליהם השכינה. כמ"ש אילו היו ישראל חסרים אחד מס"ר לא היו יכולים לקבל את התורה. וכמ"ש ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם: **להביא טף ונשים** וקורא להם מגבורי ישראל כלו' מקומם גבורה שלא הגיעו לכלל גבורה בשלימות. שכן שהוספה של מ' לפעמים כמו מראשית ולא כל ראשים: **ממי למדו** וכו' פירושו שהיו מלומדי מלחמה אלהית בחוזק הבטחון והדביקות בה'. וכמו שנאמר כביכול באיש מלחמה על פעולה נסים שעשה. כן הם מלומדי מלחמה שיעשה בם נסים למעלה מהטבע: **סונטימוס** בלשון יוני כללו של דבר (מוסף): **ומל עצמו** ר"ל היה למול עצמו וכדמפרש. וזאת עמד להם למגן שלא חסו על עצמם ולא הרגישו בכאבם למען מלאות דבר ה' ומצותיו: **ר"ב** כו' ס"ל שמסתגא לפי מעלתן היו עסוקים מתחלה משה ואח"כ אהרן ואח"כ יהושע וי"א ס"ל שיהושע ע"כ היה מוהל מדכתיב בימם כו'. ואח"כ הואיל ויהושע התחיל ע"כ מתוך ענוה שהיה במשה ובאהרן נתנו כבוד ליהושע להתחיל ומתוך שהיה משה עניו יותר מן אהרן ע"כ היה הוא אחרון (י"מ): **(ז) בסנהדראות** שהם עיני העדה והן הן עיקר המגינים על ישראל: **ומאי נינהו** פי' היכן הם נזכרים: **זה מופלא** של ב"ד. וקורא אותו סריס שמסרס את ההלכה פי' בפלפולו מכריע ופוסק פסק ההלכה. ואשר הוא פקיד על אנשי המלחמ' פי' שעומד על הסנהדרין שהם אנשי מלחמתה של תורה (יפ"ת): **הרי אחד עשר איש**. והששים איש מעם הארץ הרי ע"א סנהדרין: **שני סופרי**

הדיינין

בשעת הדין הכל נושאים ונותנין בהלכה להוציא את הדין לאמתו והיו
רואין כאילו הרב מונחת להן בין ירכותיהן וגיהנם פתוחה לפניהם הוי'
מפחד בלילות היו מתפחדין היאך להוציא את המעשה כדי להנצל מדינה
של גיהנם . ר' מנחם חתניה דר' אלעזר ב"ר אבינה אם באת אשה אצלך
לבית המדרש לשאול לך על הדין או על השאלה תהא רואה אותה כאילו
יצאה מירכך לא תתן בה עין ותהא מפחד מדינה של גיהנם הדומה ללילה :
(ה) הנה מטתו וגו'. ר' שמלאי פתר קרייה במשמרות הנה מטתו מטותיו
שבטיו כמד"ת (חבקוק ג) שבועות מטות . שלשלמה של הקב"ה שהשלום
שלו. ששים גבורים סביב לה אלו כ"ד משמרות כהונה וכ"ד משמרות לויה
וי"ב מחלקות. מגבורי ישראל להביא שאר העם שהיו עומדים בירושלים
סנהדרין ובתי דינין ותלמידים . כולם אחוזי הרב כמד"ת (תהלים קמט) והרב
פיפיות בידם . מלומדי מלחמה זו מלחמתה של תורה כמד"ת (במדבר כא)
בספר מלחמות י"י . ר' זעירא ור' יהודה בשם שמואל תלמידי חכמים
המלמדים את הכהנים הלכות שחיטה וקבלה וזריקה וקמיצה היו נוטלין
שכרן מתרומת הלשכה. ר' יצחק ב"ר רדיפה בשם ר' אמי מבקרי מומין
שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה . ר' אחא ור' תנחום ב"ר
חתניה דר' שמליי מגיהי ספר העזרה היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה.
גידל בר בנימן בש"ר אמי שני דייני גזלות היו בירושלים והיו נוטלין שכרן
מתרומת הלשכה. רב הונא אומר פרכת היתה באה מבדק הבית. שמואל
אמר נשים האורגות את הפרכת היו נוטלות שכרן מתרומת הלשכה. הוי
מלומדי מלחמה שהיו מלמדין לכהנים היאך יעשו עבודה. איש חרבו על
ירכו מפחד בלילות היו מזהירין אותן בעת ששוחטין שלא לפגל הזבחים
ושלא לפסול אחד מן הקרבנות בניתרות : (ט) הנה מטתו וגו'. ר' ביבי
בש"ר אלעזר פתר קרייה בברכת כהנים. כא הנה מטתו זה בהמ"ק כשם
שהמטה אינה אלא לפריה ורביה כך כל מה שהיה בבהמ"ק היה פרה ורבה
שנא' (מ"א ח) ויאריכו הבדים ואומר (דה"ב ג) והזהב זהב פרוים מהו פרוים
שהיה עושה פירות. ואומר (שם א ז) בית יער הלבנון למה נקרא בהמ"ק
יער הלבנון לומר לך מה יער עושה פירות אף בהמ"ק כב הצורות שהיו
בקירותיו של זהב שהיו מצויירין שם כל מיני אילנות היו עושים פירות.
שלשלמה זה הקב"ה שהשלום שלו . ששים גבורים סביב לה אלו ששים
אותיות שבברכת כהנים . מגבורי ישראל שהם מגברים את ישראל. א"ר
עזריה דברים שהם נזכרים בגבורה ששמו של הקב"ה נזכר בכל אחת
ואחת יברכך י"י וישמרך יאר ה' ישא י"י . כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה
שהם נלחמים כנגד כל פורעניות שבתורה. איש חרבו על ירכו שאפי' אדם
רואה בחלומו כאילו חרב מתתכת בירכו כג מה יעשה ישכים לבית הכנסת
ויעמוד לפני הכהנים וישמע בברכת כהנים ואין דבר רע מזיקו . לפיכך
מזהיר את הכהנים ואומר להם כה תברכו וגו' : (י) דבר אל אהרן וגו'.
כד לפי שכל מעשה הפרשה באהרן הביא את אהרן ואת בניו לכל דיבור
שזה כלל כל זמן שהמעשה בכהנים הדיבור לכהנים המעשה לישראל
הדיבור לישראל. כה תברכו ר"י אומר מנין אתה אומר שמפי הקב"ה נאמר
למשה באי זה סדר יברכו את ישראל ת"ל כה תברכו את בני ישראל .
כה כה תברכו את בני ישראל בלה"ק אתה אומר בלה"ק או אינו אלא בכל
לשון נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן (דברים כז) אלה יעמדו לברך את
העם מה להלן בלה"ק אף כאן בלה"ק. ר' יהודה אומר אינו צריך הרי הוא
אומר כה עד שיאמרו כלשון הזה . כו שכ"מ שנאמר עניה ואמירה וכה
בלה"ק. כה תברכו בעמידה כז אתה אומר בעמידה או שלא בעמידה ת"ל
(שם כז) ואלה יעמדו לברך את העם נאמר כאן ברכה ונאמר להלן ברכה מה
ברכה האמורה להלן בעמידה אף ברכה האמורה כאן בעמידה . ר' נתן
אימר אינו כח צריך שכבר נאמר (שם י) לשרתו ולברך בשמו מקיש ברכה
לשירות מה שירות בעמידה דכתיב (שם יח) לעמוד לשרת אף ברכה
בעמידה. כה תברכו בנשיאות כפים אתה אומר בנשיאות כפים או אינו
אלא בנשיאות כפים ושלא בנשיאות כפים ת"ל (ויקרא ט) וישא אהרן את
ידיו אל העם ויברכם מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים .
כט ר' יונתן אימר אי מה להלן ראש חדש וקרבן צבור וכה"ג אף כאן ר"ח
וקרבן ציבור וכה"ג ת"ל (דברים יח) כי בו בחר י"י וגו' הוא ובניו מקיש בניו
לו מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים וכתיב (שם) כל הימים
ואיתקש ברכה לשירות. כה תברכו ל בשם המפורש אתה אומר בשם
המפורש או אינו אלא בכנוי ת"ל ושמו את שמי על בני ישראל ואני
אברכם בשם המיוחד לי. יכול אף בגבולין נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר
להלן (דברים יב) לשום את שמו מה להלן ביהמ"ק אף כאן ביהמ"ק לא מכאן
אמרו במקדש בשם המפורש ובמדינה בכינוי דברי ר' יאשיה . ר' יונתן
אומר הרי הוא אומר (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' זה
מקרא מסורס שבכ"מ שאני אבא אליך וברכתיך שם אזכיר את שמי והיכן
אני נגלה עליך בבית הבחירה אף אתה לא תהא מזכיר את שמי אלא בבית
הבחירה מכאן אמרו שם המפורש אסור לומר בגבולין . כה תברכו וגו'
לב אין לי אלא ברכה לישראל ברכה לגרים ולנשים ולעבדים משוחררין מנין
ת"ל אמור להן לכולן. כה תברכו את בני ישראל פנים כנגד פנים . או
עורף מול פנים ת"ל אמור להם פנים כנגד פנים כאדם שאמר להבירו ;
(יא) אמור להם . לג מכאן שהחזן צ"ל להם שיאמרו . אם ב' כהנים הם
שיעלו לדוכן צריך שיאמר להם החזן כהנים ברכו ואם אינו אלא כהן א'
אינו צ"ל שנאמר אמור להם לשנים. אריב"ל כל כהן שאינו עולה לדוכן
עובר בג' עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי. אריב"ל כל כהן
שאינו עוקר את רגליו לעלות אצל התיבה בברכת עבודה שוב אינו עולה
שנא' (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות ההטאת

מה

יד יוסף כא שהש"ר פ"ג . תנחומא פ"ז ותרומה : כב לקמן פ' י"ב סי' ד' : כג זוהר ס"ז : כד ספרי פיסקא ל"ט : כה סוטה ל"ח . זוהר ס"ז : כו סוטה ל"ג : כז שם ל"ח : כח עי' בגליון הש"ס מה שהקשה שם בשם הגאון מוה' עקיבא איגר ז"ל : כט סוטה ל"ח : ל זוהר ס"ז : לא ירוש' סוטה פ"ז . ספרי ראה פיסקא ל"ג : לב לקמן סי' כ"ג : לג סוטה ל"ח :

מתנות כהונה

ושוהה בה וכן מצאתי בספר ישן שגרס שאין דבר הלכה ספוקה להם : **על הדין** כו' : דיני נדה
וכתמה וכן הוא במדרש חזית : **כאילו** יצאה כו' כאילו היא בתך שאין ילדך מהרהר עליה : **כ"ד**
משמרות כהונה וכו' הרי מ"ח ולע"ג שהיו ג"כ כ"ד משמרות של ישראל היו נשארים בערי
ישראל ומשמרות כהונה ולויה לבד היו עולין לירושלים ושל ישראל היו מתפללין בעריהם על
קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועיין כל זה ריש פרק בתרא דתענית : **וי"ב** מחלקות כ"ד מתנות
כהונה י"ב היו במקדש לבד וי"ב בגבולין ובספרי פרשה קרח קחשיב להו וילקוט מייתי להו
וע"ל ריש פ"ה וסוף פ' הגוזל עצים ובפ' הזרוע וצריך עיון שם : **ת"ח** התלמידים כו' . עיין
כ"ז בירושלמי דשקלים פ' התרומה : **מומין** של בכורות וקדשים איזה מום ואיזה אין מום :
ספר העזרה . ספר היה מונח בעזרה שמתוכו היו מגיהים כל ספרי תורות : **רב** הונא כו'
עיין במד' חזית טעם פלוגתייהו ע"פ הירושלמי : **בנותרות** וזהו מפחד בלילות שהיו מתפחדין
פן יעבור הלול' ויהיה נותר : **היה** פרה גרסי' : **ששמו** של הקב"ה גרסי' : **ה"ג** רבינו בחיי
וישבים לבה"כ מפחד בלילות מפחד שרואה בחלומו : **בלשון** קדש כו' עיין כ"ז בפ' אלו נאמרין
בספרי : **מה** הוא בנשיאות כפים גרסי' : **אי** מה להלן ר"ח כו' עיין בפרש"י ריש שמיני וקלתו
בפ' הקורא את המגילה עומד : **אף** בגבולין . יברכו בשם המפורש : **רבי** יונתן אמר כו' :

משמעות

עץ יוסף

הדיינין שיושבין לפניהם : **זה שליח ב"ד** ואותן שני סופרים והשליח ב"ד לא קחשיב להו
במנין כיון שאינן נצרכים לגופא דדינא : **קורא להם** כלומר מיחתת עליהם כאילו צווחה ואומרת
מה דינו . אבל בחזית פ"ג גרס קושה להם כלו' שהיא הלכה ברורה ומוכנת להם בכיסם שלא
יצטרכו להיות קושה ושוהה בה . וכן בספר ישן גרס שאין דבר הלכה ספקא להם : **על הדין**
כו' דיני נדה וכתמה . וכן הוא בחזית : **כאילו יצאה מירכך** פי' כאילו היא בתך שאין
ילדך מהרהר עליה . והמ"א גרס כאילו יצאה הרב מירכך : (ח) **אלו** כ"ד משמרות כהונה .
ולע"ג שהיו ג"כ כ"ד משמרות של ישראל . אותן היו נשארים בערי ישראל . ומשמרות כהונה
ולויה לבד היו עולים לירושלים . ושל ישראל היו מתפללים בעריהם על קרבן אחיהם שיתקבל
ברצון . ועיין כל זה בפרק בתרא דתענית : **ושתים** עשרה מחלוקות . כל מחלוקה היתה באה
בתחלה החדש ויוצאת בסוף החדש ונכנסת אחרת תחתיה וחוזרת חלילה לכל חדשי השנה . וכן
בכל שנה ושנה . ועל כל אחת היה מוטל בחדשה לעשות צרכי המלך . וכדאי' בד"ה א' כ"ז .
והמת"כ במחילה כבודו לא ירד לזה : **מומין** של בכורות וקדשים איזהו מום ואיזה אין מום .
היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה . דאילו ליטול שכר מכל בהמה בפני עצמה אסור דתק הנוטל
שכר להיות רואה בכורות אין שוחטין על פיו : **מגיהי ספר העזרה** פי' המגיהים הספר
שבעזרה . והמת"כ פי' ספר היה מונח בעזרה שמתוכו היו מגיהים כל ספרי תורות : **דייני**
גזילות עיין כתובות דף ק"ה ובירוש' שקלים פ' התרומה · **האורגות את הפרוכת** שבין
היכל לקדשי הקדשים (קה"ע) . ועי' בחזית פ"ג סי' י"ב : **בנותרות** וזהו מפחד בלילות שהיו
מתפחדים פן יעבור הלילה ויהיה נותר (מת"כ) : (ט) **בברכת כהנים** שהם היו המסבבים
להשפיע ברכה בעולם באמצעית בית המקדש שמרבה ברכה לעולם כמשה שמברכין ומרבין בה .
והששים אותיות של ברכת כהנים המה ענינים מסוגלים לקבל הברכה האלהית . וכמ"ש כה
תברכו כדלהלן והם מגינים מול כל רע או חלום רע המעותד לבא ח"ו (הפה"ג) : **כך כל** מה
שהיה בביהמ"ק היה פרה ורבה . כדאי' בתנחומא ס' תרומה סי' י"א אמר ר' לוי כשהכניס שלמה
את הארון לביהמ"ק הרטיבו כל העצים והארזים שהיו שם ועשו פירות שנא' שתולים בבית ה'
בחצרות אלהינו יפריחו . והיו הולכין ועושין פירות . ומהם היתה פרנסה גדולה לפרחי כהונה
כו' : שנא' **ויאריכו הבדים** וזהו ג"כ כוונת המדרש בבה"ש פ' הנך יפה דודי עד שלא עמד
ביהמ"ק היתה השכינה מפולעת בין ב' בדי ארון . משנבנה בית המקדש ויאריכו הבדים ע"ש
(י) **לפי** שכל מעשה הפרשה באהרן . פי' לפי שמצוה זו נוהגת באהרן ולא בישראל להכי אמר
דבר אל אהרן ואל בניו : **מה להלן** בלשון הקודש . דילפינן קול קול ממשה . כתיב בהר גריזים
קול רם . וכתיב התם משה ידבר והאלהים יעננו בקול . מה להלן בלה"ק דהא בלה"ק ניתנה
התורה אף קול רם דכתיב גבי הר גריזים בלה"ק (גמרא) : **רבי יהודה** אומר כו' כה עד
שיאמרו כו' . אבל לרבנן לא משמע להו עיכובא כה אלא ככה (תוס') : **שבכל מקום** שנא'
עניה כו' . עניה ואמירה גבי לוים בהר גריזים דכתיב וענו ואמרו וילפינן קול קול ממשה כדנ"ל .
כה כתיב גבי ברכת כהנים כה תברכו . ובסוטה ל"ג א' כ"מ שנא' כה ככה עניה ואמירה אינו
אלא בלשון הקודש . ומפרש הגמ' ככה דחליצה דכתיב שם ככה יעשה וגו' : **ת"ל ואלה יעמדו**
גבי הר גריזים : **בנשיאות כפים** שיגביהו את ידיהם : **ת"ל וישא** אהרן את ידיו כו' . פי'
נאמר כאן כה תברכו ונא' להלן וישא אהרן וגו' ויברכם (גמרא) : **ר' יונתן** אומר אי מה
להלן ר"ח כו' . כרש"י דקשיא ליה אהך גז"ש דאיכא למיפרך מה למוספים שכן קרבן צבור
כדכתיב קחו שעיר עזים כו' . ור"ח הוי כדכתיב ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את
המשכן . והוא היה יום שמיני למלואים כדתני' בסדר עולם : **ת"ל כי** בו בחר ה' . וגו' לעמוד
לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים ומקיש בניו לו כו' . ופי' מפום דמפרך הגז"ש מייתי ליה
בהיקישא שמקיש בניו לו מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים . ולא תיקשי הו שכן
כ"ג דאין משיבין על ההיקש . וכתיב כל הימים ולא תיקשי הו ר"ח ועבודת צבור : **ואיתקיש**
ברכה לשירות . כלו' ואע"ג דבהאי קרא לא ברכה כתיב אלא שירות לעמוד לשרת בשם ה' הוא
ובניו . איתקיש ברכה לשירות כדאמרינן לעיל לשרתו ולברך בשמו (ועיין בתוס' שם) : **בשם**
המפורש ככתבו (רש"י) להוריד הברכה ממקור העליון . וכל זה רק במקדש אבל לא בגבולין :
בכינוי בקריאתו באדני (תוס') : **זה מקרא מסורס** בגמרא איתא הרי הוא אומר בכל
מקום אשר וגו' בכל מקום ס"ד אלא מקרא זה מסורס הוא כו' . וכרש"י בכל מקום ס"ד וכי
בכל מקום שם המיוחד נזכר הכתיב זה שמי וזה זכרי לא כשאני נכתב אני נקרא . ועוד וכי בכל
מקום בבינה באה ושורה דכתיב אבא אליך והוא לא ייחד מקום להזכרת השם . אלא מקרא זה
מסורס הוא פי' מהופך הוא . בכל מקום אשר אבא אליך באהל מועד שבמדבר ובשילה ובית
עולמים ע"כ . ובית הבחירה כאן לאו דוקא בהמ"ק אלא המקום שבחר ה' אהל מועד במדבר
ובשילה : **או עורף** מול פנים . פי' או אפי' עורף כנגד פנים . וכ"ה בגמ' . וכרש"י שאין הצבור
צריכין להסב פניהם לצד הכהנים : (יא) **אמור** להם מכאן שהחזן כו' . פרש"י מקרא דלהכי
נפקא לן שהשליח ציבור מזהיר אותן לברך : **אם שני** כהנים הם . פרש"י כשיש שם שני כהנים

לברך

מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה. א"ר שמלאי בית הכנסת שכולה כהנים כולם עולים לדוכן והוא דאישתיירו עשר' ישראל שעונין אמן. בהכ"נ שכולה כהנים מקצתן עולים לדוכן ומקצתן עונים אמן. העם שאחורי הכהנים אינן בכלל ברכה ולכך היו הכהנים עולים אל הארון כדי שיהיו כל העם בפניהם. א"ר שמעון בן פזי לד כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר (תהלים קלד) שאו ידיכם קדש וברכו את י"י: (יב) שאלו תלמידיו את ר"א בן שמוע לה במה הארכת ימים א"ל מימי לא עשיתי בית הכנסת קפנדריא ולא פסעתי על ראשי עם קדש ולא נשאתי את כפי בלא ברכה. מאי מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. כי עקר הכהן רגליו לעלות לדוכן מאי אמר יהי רצון מלפניך י"י אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל שלא יהא בה מכשול ועון. וכי מסיים לברך ומחזיר פניו מן הציבור מאי אמר רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו. א"ר חסדא אין הכהנים רשאים לכוף קשרי אצבעות ידם עד שיחזירו פניהם מן הצבור. ואין הקורא רשאי לקרות ברכת כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור. ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור. ואין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור בשים שלום. ואינם רשאין לעקור רגליהם לילך עד שיגמור ש"צ שים שלום. בזמן שהכהנים מברכין העם מה הציבור אומרים א"ר זירא (שם קג) ברכו י"י מלאכיו וגו' ברכו י"י כל צבאיו וגו' ברכו י"י כל מעשיו וגו'. היכן אומרים אותן רב יוסף אמר בין כל ברכה וברכה ורב אמר בהזכרת השם. פליגי בה רב מארי ורב זביד ח"א פסוק כנגד פסוק וח"א בכל פסוק אומר לכל ג' הפסוקים. במוסף של שבת כשהכהנים מברכים מה הצבור אומרים א"ר אסי (שם קלד) שיר המעלות הנה ברכו את י"י וגו' שאו ידיכם וגו' ברוך י"י מציון וגו'. ולמה אינו אומר יברכך י"י מציון הג' שכתוב בההיא ענין א"ר יהודה בריה דר"ש בן פזי מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב"ה מסיים בברכותיו של הקב"ה. במנחה של תענית מאי אמרי א"ר אחא בר יעקב (ירמיה יד) אם עונינו ענו בנו י"י עשה למען שמך כי רבו משובותינו לך חטאנו (שם) מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ וכאורח נטה ללון (שם) למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע ואתה בקרבנו י"י ושמך עלינו נקרא. לו בנעילה של יה"כ מאי ז מ"י (תהלים קכח) הנה כי כן יבורך גבר ירא י"י יברכך י"י מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך וראה בנים לבניך שלום על ישראל. א"ר חייא בר אבא כל האומרן בגבולין אינו אלא טועה. א"ר חנינא בר פפא תדע דבמקדש נמי לא ליבעי למימרינהו כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין. א"ר אחא בר חנינא תדע דבגבולין נמי סיבעי למימרינהו כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מסביר פנים. א"ר אבהו מריש הוה אמינא להני קראי כיון דחזינא לר' אבא דמן עכו דלא אמר להו אנא נמי לא אמינא להו מכאן שאין אומרים אותן בגבולין. במדינה אומרים ברכת כהנים ג' ברכות ובמקדש ברכה אחת כ"כ למה שאין עונין אמן במקדש. תני מנין שאין עונין אמן במקדש שנא' (נחמיה ט) קומו ברכו את י"י אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה. מנין שעל כל ברכה תהלה שנא' ומרומם על כל ברכה ותהלה. על כל ברכה וברכה תן לו תהלה. לז במדינה נושאין כפיהם כנגד כתפותיהם ובמקדש על גבי ראשיהם חוץ מכה"ג שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ. אמור להם מלא א"ל הקב"ה לכהנים לא מפני שאמרתי לכם שתהיו מברכים את ישראל תהיו מברכים אותם באנגריא ובבהלות אלא תהיו מברכין בכוונת הלב כדי שתשלוט הברכה בהן לכך נאמר אמור להם: (יג) יברכך י"י וישמרך. לח עם הברכה שמירה. מלך ב"ו יש לו עבד בסוריא והוא יושב ברומי שלח המלך בשבילו עלה ובא אצלו נתן לו ק' ליטרין של זהב טענו יצא לדרך נפלו עליו לסטים ונטלו כל מה שנתן לו וכל מה שהיה אצלו שמא יכול הוא לשומרו מן הלסטים. לפיכך יברכך י"י בעושר וישמרך מן הלסטים. ד"א יברכך י"י בממון וישמרך שלא תהא עשוי במדינה פניאם ושלא תבא זימיא למדינה ויאמרו לך תן זהב אלא יברכך וישמרך. יברכך בבנים וישמרך בבנות שצריכות שמירה. יברכך בעושר וישמרך שתעשה ממנו מצות. יברכך י"י לט בברכה המפורשת בתורה (דברים ז) ברוך תהיה מכל העמים וגו' (שם כח) ברוך אתה בעיר וגו' ברוך טנאך וגו' ברוך אתה בבואך וגו' ובאו עליך כל הברכות האלה וגו'. ר' נתן אומר יברכך בנכסיך וישמרך בגופך. ר' יצחק אומר והלא אם מבורכים הם שמורים ואם שמורים הם מבורכים ומה ת"ל וישמרך מיצה"ר שלא יוציאך מן העולם וכה"א (משלי ג) כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד. ד"א וישמרך שלא ישלטו אחרים עליך וכה"א (תהלים קכא) יומם השמש לא יככה וגו' הנה לא ינום וגו' ה' שומרך וגו' ה' ישמרך מכל רע וגו' ה' ישמר צאתך וגו'. ד"א וישמרך מן המזיקים המקיפים אותך שנא' (שם צא) יפול מצדך וגו' כי מלאכיו יצוה לך וגו'. ד"א וישמרך ישמור לך ברית אבותיך וכה"א (דברים ז) ושמר ה' אלהיך לך את הברית וגו'. ד"א וישמרך ישמור לך את

הקץ

יד יוסף לד סוטה ל"ט : לה מגילה כ"ז. סוטה ל"ט : לו סוטה מ' : לז סוטה ל"ח : לח תנחומא ס"ז : לט ספרי פיסקא מ' :

מתנות כהונה

מכתעית הוכנין א"כ מר יליף מהכא ולענין ודינא כוין הן : ת"ל אמור להם. קרא יתירא קדרים : שכולה כהנים. הראשון לאו דוקא והכי דוקא : ה"ג עשרה ישראל שעונין אמן ועיין כל זה בס' אין עומדין ועיין הדוכן עיין בירושלמי פרק הקורא את המגילה ובפרק אלו נאמרים : קפנדריא לקצר דרכו דרך שם ועיין במסכת מגילה בפרק בני העיר : שלש ברכות שמפסיקין והוזן בין כל פסוק ופסוק כדי שיענו הצבור אמן : מנין שאין עונין כו' עיין כ"ז בפרק שני דתענית והיתא התם בעונין בשכמל"ו : ה"ג מנין שעל כל ברכה תהלה שנאמר כו'. ופי' לאתויי שיענה תהלה א' על כל הברכות יחד והכי מוכח בפרק שני דמסכת תענית : במדינה ומפאן בפרק אלו נאמרין מלא טו"ז : באנגריא דרך מהירות והבערה כאדון זה המדבר ומצוה לעבדו עבודתו ומלאכתו ועיין כל זה בפרק אלו נאמרין : פניאת גביית גולגול' או דוגמת זה ויגיד עליו כישו : זימיא הוא ענין מס ועי' ערך זמיון ואולי צריך להיות פניאו שהוא לשון מס אך בתנחומא גם הוא גרס פניאס ואולי הוא בהיפוך אותיות כמו כבש כשב קהל להק : שצריכות שמירה מן הזימה וכמו שכתוב בבן סירא אוי להבי הבנות כו' :

נרורה

ענף יוסף

מגרים. מ"ד ששה חדשים סובר דהסתיו כולא כל ימי החורף. ומ"ד ג' חדשים סובר שעיקר ימי הסתיו הוא מהן ג' חדשים והגנזים הוא כינוי לגשם ואהרן כדאי לקמן סימן כ"ם : יב [בלא ברכה שהכהנים צריכין לברך ברוך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן כו'] וקשה דהא חובה היא בכל המצות לברך עליהן עובר לעשייתן והא נמי מצות עשה על הכהנים לברך את ישראל (הריטב"א) וי"ל שהכהן שעולה לכהנים שמברכין ואינו מברך עמהם עובר בל"ת. אבל אם כבר בירך פעם אחת בו ביום שוב אינו עובר אותו היום. אבל אם בירך מצוה עשה ור"א אע"פ שבירך פעם אחת כשחוזר לברך לא נתרצה לצאת בעניית אמן מברכה בברכו חביריו אלא חזר ובירך ולא נשא את כפיו אלא בברכה מיוחדת. ועי' בריף שסירך כאופן אחר :

שאין

עץ יוסף

לברך. שליח ציבור כשגומר ברכת הודאה קורא אותן כהנים וכן הופכין פניהם שהיו הופכין נגד התיבה להתפלל יהי רצון מלפניך שתהא ברכה זו כו' : בברכת עבודה קודם שיסיים שליח ציבור רצה צריך לעלות על הדוכן (רש"י) : ויורד מעשות החטאת. אלמא בשעת עבודה בידו בירך ואח"כ וירד מעשות אלמא השתא הוא דגמר (רש"י) : א"ר שמלאי בית הכנסת שכולה כהנים כולם עולים לדוכן. והא תניא בית הכנסת שכולה כהנים מקצתן עולין ומקצתן עונין אמן. לא קשיא הא דאישתייר ביה עשרה הא דלא אישתייר ביה עשרה. העם שאחורי. כצ"ל. ועי' סוטה ל"ח. ופרש"י אישתייר ביה עשרה מקצתן עולין לדוכן והעשרה עונין אמן. לא אישתייר עשרה לא חשיבי לברכה להודייהו שלכך כולן עולין ומברכין לאחיהם שבשדות : העם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה. ומפרש בגמ' דווקא אם לא אנסי לעמוד אחורי הכהנים אלא באין הברכה חשובה עליהם. שלכך אינם בכלל ברכה : שלא נטל ידיו לפי עלותו לדוכן (רש"י) : (יב) במה הארכת ימים. איזה זכות בידך עיקר שהארכת ימים (רש"י בע"י סוטה סי' ע"ט) : קפנדריא לקצר דרכו דרך בה"כ ליכנס בפתח זה ולצאת כנגדו. ועי' בברכות (דף ס"ב) : ולא פסעתי על ראשי עם קדש. שהיו התלמידים יושבין בבית המדרש על גבי קרקע והמהלך ביניהם כשהם יושבין ונכנס לישב במקומו מרחיב פסיעותיו על ברכיו ונראה כמפסיע על ראשיהם ולכיכך צריך להקדים או ישב לו מבחוץ. ואפשר שהיה מחמיר על עצמו אף כשרבים צריכין לו : ולא נשאתי כפי לדוק שהכהן היה : כי עקר הכהן רגליו. בעבודה למיסק והוא מחזיר פניו כלפי תיבה מאי אמר : ומחזיר פניו מן הציבור. לצד התיבה עד שיגמור שליח ציבור המברך את עמו ישראל בשלום : לכוף קשרי אצבעותיהם. כשמברכין ולאחר שגמרו סוגרין אגרוף שלהם כשאר בני אדם. קשרי אצבעותיהם התלויות שפושטין ופושטין בהם : ואין הקורא ס"ל שקורא כהנים שיחזירו פניהם לברך. וכך צ"ל ואין הקורא רשאי לקרות כהנים. ותיבת ברכת מיותר. וכן בסוטה ל"ט ליתא תיבת ברכת : אמן של ברכת הודאה : מה הציבור אומרים שיהו מסבירים פנים ומודים לפניו על ברכותיו להראות שהם נוחות להם (רש"י) : ברכו ה' מלאכיו כו'. ושלש מקראות הן כנגד ג' ברכות (רש"י) : רב ששת אמר בהזכרת השם. כצ"ל. וכ"ה בגמ' ופי' כשהכהנים מזכירים את השם : פסוק כנגד פסוק כשהכהנים אומרים פ' ראשון הם אומרים אחד מאלו ובשני אומרים את השני. ובשלישי את השלישי (רש"י) : ברוך ה' מציון אינו באותו מזמור. והיינו דקא פריך ונימא יברכך ה' מציון דכתיב בההוא ענינא : במנחתא דתעניתא שנושאים בו כפים. מש"כ בשאר מנחות משום שיכרות (רש"י) : מקוה ישראל מושיעו בעת צרה. כצ"ל : אינו אלא טועה שלא נתקנו לומר אלא לכבוד שם המיוחד הנזכר במקדש : אמר ר' אחא ב"ה תדע דבגבולין נמי מיבעי למימרינהו. כצ"ל. וכן הוא בסוטה מ' : ואיננו מסביר להראות שברכת רבו חשובה לו ועריבה עליו ותגמול נרצו עליו בכך (רש"י) : וכל כך למה שבמקדש אומר את בלשון ברכה אחת : שאין עונין אמן במקדש. ואין כאן במה להפסיק (רש"י) : קומו וברכו את ה' כו'. בספר נחמיה כתיב שכל ברכה שהיו מברכין במקדש כך היו מברכין ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם למגן אברהם. וכן למחיה מתים (רש"י) : על כל ברכה וברכה תן לו תהלה. ותוספת תהלה מפרש בפ"ב דתעניות שהיא בשכמל"ו (סוס') : כנגד כתפותיהם מפני שצריך נשיאות כפים : על גבי ראשיהם מפני שמברכין את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם לכן הם מגביהין ידיהם למעלה מראשיהם (רש"י) : מן הציץ מפני שהשם כתוב עליו : אמור להם מלא פי' תיבת אמור מלא בוי"ו : באנגריא בל"י ורומיי אנגריא עבודה שנעשית באונס (מוסף) : (יג) שלא תהא עשוי במדינה פניאם. גביית גולגלתא (מת"כ). והמעריך גרס במדינה פסיאס. וכתב פניאס שם עיר והיא דן שבסוף גבול ארץ ישראל. לכן היא מוכנת לפורעניות שלעולם היא דואגת מהגייסות. גם אפשר שהיא מסוכנת משטיפת מים לפי שהירדן יוצא ממערת פמייאס עכ"ל : זימי בל"י מס ועונש (מוסף). ועיין בערך זמיון : שהבנות צריכות שמירה. מן הזמה : יברכך בעושר וישמרך שתעשה ממנו מצות. שלא יהי' עושר שמור לבעליו לרעתו ח"ו. וגם ע"י הצדקה ייתן בלבבו ליתן (שהיא המצוה דיהבא) ישמור העושר שיתקיים כמ"ש מלח ממון חסר (הרד"ל) : וישמרך בגופך דרים דהשמירה קאי אגוף שלא יארע לו חולי. ור' יצחק דריש השמירה מיצה"ר. ור"ל יברכך ה' בממון רק מה יועיל אם היצה"ר ישלוט עליו שלא יעשה בהעושר חיזוק לתורה ויבא ע"י העושר לגיהנם. לזה אמר וישמרך מיצה"ר : בכסלך במכמתך (רש"י) : מלכד שלא תלכד ברשתו של יצה"ר : יומם השמש לא יככה כו'. והם אדום וישמעאל שישמעאל מונה ללבנה ואדום לחמה שלא יכו אתכם כ' אלה (חוזה דוד) : הנה לא ינום וגו'. כדאי' בסוטה מ"ח וכי יש לפני המקום שינה והלא כבר נאמר הנה לא ינום ולא יישן וגו'. אלא בזמן שישראל שרויים בצער כו' לכך נא' עורה למה תישן ע"כ משמע שבשעה בהיפך נאמר הנה לא ינום וגו'. וזה ראיה לפרש וישמרך שלא ישלטו אחרים עליך (ז"א) : ה' שומרך פי' שלא תאמר כי דוקא לכל כללות ישראל יעשה כן כי לא ינום כו' שומר ישראל כתיב אבל לא לכל יחיד בפ"ע. לכך מביא הפסוק ה' שומרך שאפי' ליחיד בפ"ע ה' שומרך ה' צלך : ה' ישמרך מכל רע. הוא הרע עצמו שעשית שמכל עון נעשה מלאך רע ונורר לך עבירה אחרת. ועליו אומר ה' ישמרך מכל רע שעשית (אלשיך) : ה' ישמר צאתך ובואך. לומר שאפי' שאנחנו בגלות עתה. מ"מ ה' ישמר צאתך אף שיצאת בגלות ככר הבטיח אותנו בתורתו הקדושה ואף גם זאת בהיותם וגו' לא מאסתים ולא געלתים לכלותם ובזה כן ישמר בואך מן הגלות ויהיה גאולה שלימה נצחית מעתה ועד עולם (ז"א) : המקיפין כמו שאחז"ל בברכות דף ו' : ישמור לך ברית אבותך. שאע"פ שתמה זכות אבות ישמור לך ברית אבות.

ושר

הקץ וכה"א (ישעיה כא) משא דומה אלי קורא משעיר וגו'. ד"א וישמרך ישמור נפשך בשעת מיתה וכה"א (ש"א כה) והיתה נפש אדני צרורה בצרור וגו'. שומע אני את הצדיק ואת הרשע ת"ל (שם) ואת נפש אויביך יקלענה וגו'. ד"א וישמרך ישמור רגלך מן גיהנם וכה"א (שם א ב) רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו. הרי הם מבורכים ושמורים. ומנין שאף שכינה ביניהם ת"ל יאר ה' פניו וגו'. יאר ה' וגו' ס יתן לך מן מאור השכינה שנא' (ישעיה ס) קומי אורי וגו' ואומר (תהלים לו) באורך נראה אור (שם קיח) אל ה' ויאר לנו. יאר ה' פניו אליך יתן לך מאור עינים. ד"א יאר ה' וגו' שיביט בך בפנים מאירות ולא בפנים זעומות. ד"א יאר זה מאור תורה שיאיר עיניך ולבך בתורה סא ויתן לך בני תורה כמד"ת (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור. ד"א יאר ה' פניו יעמיד ממך כהנים שמאירים את המזבח כמד"ת (מלאכי א) ולא תאירו מזבחי חנם. ואומר (ויקרא ו) והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. ויחנך הרי הם מבורכים ושמורים ושכינה ביניהן ומנין אף חנוני בדעת ובבינה ת"ל ויחנך כמה דמצלינן אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה. ד"א ויחנך יתן בכם דעת שתהיו חוננים זה את זה ומרחמים זה את זה כענין שנא' (דברים יג) ונתן לך רחמים וגו'. ד"א ויחנך יחון אותך בבנים כמד"ת (בראשית לג) הילדים אשר חנן אלהים את עבדך ואומר (שם מג) אלהים יחנך בני. ד"א ויחנך כמד"ת (תהלים סז) אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה. ד"א ויחנך יחנך במשאלותיך וכה"א (ישעיה ל) חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו ענך. ד"א ויחנך שנה ר' חייא הגדול יחנה י"י אצ"ך. ד"א ויחנך יעמיד ממך נביאים כמד"ת (זכריה יב) ושפכתי על בית דוד וגו' רוח חן ותחנונים. ד"א ויחנך יתן חנו עליך בכל מקום שאתה הולך כמד"ת (בראשית לט) ויתן חנו בעיני וגו' (אסתר ב) ותהי אסתר נשאת חן וגו' (דניאל א) ויתן אלהים את *חן דניאל וגו' (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב וגו'. ד"א ויחנך כת"ת וכה"א (משלי ד) תתן לראשך לוית חן וגו' (שם א) כי לוית חן הם לראשך וגו'. ד"א ויחנך במתנת חנם וכה"א (תהלים קכג) חננו י"י חננו וגו' (שם) כן עינינו אל י"י אלהינו עד שיחננו. ד"א ויחנך להוציאך משיעבוד מלכיות כמד"ת (שם) חננו י"י חננו כי רב שבענו בוז. ד"א ויחנך לגאול אותך כמד"ת (ישעיה לג) י"י חננו לך וגו': (יד) ישא י"י פניו אליך וגו'. יעביר כעסו ממך ואין ישא אלא לשון הסרה כמד"ת (בראשית מ) ישא פרעה את ראשך וגו'. פניו אלו פנים של זעם כמד"ת (ויקרא כ) ונתתי את פני בנפש ההיא וגו'. כלו' אותם פנים של זעם שהיו ראויות לבא אליך יסירם ממך. ד"א ישא י"י סב בשעה שאתה עומד ומתפלל שנא' (בראשית יט) ויאמר אליו הנה נשאתי פניך וגו'. הרי דברים ק"ו אם ללוט נשאתי פנים מפני אברהם אוהבי לך לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך זהו שנא' ישא י"י פניו אליך. כתיב אחד אומר ישא י"י פניו אליך וכא"א (דברים י) אשר לא ישא פנים כיצד יתקיימו שני כתובים הללו כשישראל עושים רצון המקום ישא י"י פניו אליך וכשאין עושים רצון המקום אשר לא ישא פנים. סג ד"א ישא י"י פניו וכי הקב"ה נושא פנים והלא כבר נאמר אשר לא ישא פנים. אמר הקב"ה כשם שהם נושאים לי פנים כך אני נושא להם פנים. כיצד. כתבתי בתורתי (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת ואדם מישראל יושב הוא ובניו ובני ביתו ואין לפניהם כדי שביעה ונושאין לי פנים ומברכין ודקדקו על עצמם עד כזית עד כביצה לפיכך ישא י"י פניו וגו': (טו) ד"א ישא י"י סד כתוב א"א ישא וכא"א אשר לא ישא. עד שלא נחתם גזר דין ישא י"י וגו' משנחתם גז"ד אשר לא ישא פנים. ודכוותיה כא"א (תהלים סה) שומע תפלה וכא"א (איכה ג) סכתה בענן לך וגו'. עד שלא נחתם גזר דין שומע תפלה משנחתם גז"ד סכתה בענן לך. כא"א (תהלים קמה) קרוב י"י לכל קוראיו וכא"א (שם י) למה י"י תעמוד ברחוק. עד שלא נחתם גז"ד קרוב י"י לכל קוראיו משנחתם גז"ד למה י"י תעמוד ברחוק. כא"א (איכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב וכא"א (דניאל ט) וישקד י"י על הרעה. עד שלא נחתם גז"ד מפי עליון וגו' משנחתם גז"ד וישקד י"י וגו'. כא"א (ירמיה ד) כבסי מרעה לבך ירושלים וכא"א (שם ב) כי אם תכבסי בנתר וגו'. עד שלא נחתם גז"ד כבסי מרעה וגו' משנחתם גז"ד סה כי אם תכבסי וגו'. כא"א (ירמיה ג) שובו בנים שובבים וכא"א (שם ח) אם ישוב ולא ישוב. אלא כאן קודם גז"ד כאן לאחר גז"ד. כא"א (ישעיה נה) דרשו י"י בהמצאו וכא"א (יחזקאל כ) חי אני אם אדרש לכם. כאן קודם גז"ד כאן לאחר גז"ד. סו כא"א (שם לג) אם אחפוץ במות הרשע וכא"א (ש"א ב) כי חפץ י"י להמיתם. כאן קודם גז"ד כאן לאחר גז"ד. ד"א ישא י"י פניו אליך בעוה"ז אשר לא ישא פנים לעוה"ב. ד"א ישא י"י פניו אליך וכא"א (דברים י) אשר לא ישא פנים. היה ר"י בן דוסתאי אומר כיצד יתקיימו ב' מקרא' הללו. אלא ישא י"י פניו בדבר שבינך לבינו. אשר לא ישא פנים בדבר שבינך לבין חבירך. ר"ע אומר כא"א ונקה וכא"א ולא ינקה היאך אפשר לקיים ב' פסוקים הללו אלא בדבר שבינך לבינו ונקה בדב' שבינך לבין חבירך לא ינקה. סז בן עזאי אומר מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים. ד"א ישא ה' פניו וגו' יהפך פניו כלפי אצלך. לא דומה שואל שלום חבירו בתוך פניו כשואל מן הצדדין אלא ישא י"י פניו אליך יהפך פניו אצלך כמד"ת (ויקרא כו) ופניתי אליכם והפריתי: (טז) וישם לך שלום. סח שלום בכניסתך שלום ביציאתך שלום עם כל אדם. ר' נתן אומר וישם לך שלום זה שלום מלכות בית דוד (ישעיה ט) למרבה המשרה ולשלום אין קץ. רבי אומר זה שלום תורה שנא' (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן וגו'. סט גדול השלום שהקב"ה שינה בדבר מפני השלום שנא' (בראשית יח) האף אמנם אלד ואני זקנתי. גדול השלום ששינה המלאך

שדבר

*לחסד כצ"ל והוא בדניאל א' וחן וחסד נדפס כמו ותשא חן וחסד.

יד יוסף ס ילקוט ישעיה רמז ש"ס: סא ס"ז תנחומא: סב ספרי פיסקא מ"ב: סג ברכות פרק מי שמתו. תנחומא ס"ז. זוהר פנחס דף רמ"ד: סד ספרי ומד"ש. תנחומא כ"ז והאזינו. ר"ה י"ח. נדה ס"ט: סה היינו דוקא אם שב מיראה דזדונות נעשו לו כשגגות אבל כששב מאהבה דזדונות נעשו לו זכיות יש כח בכן לקרוע גז"ד אף ביחיד אחר גז"ד (סדרי טהרה סוף נדה): סו תנחומא נ': סז מדרש משלי סי' י פסוק לא יועיל הון: סח ספרי פיסקא מ"ב: סט ב"ר פ' מ"ח. ויק"ר פ' ט'. תנחומא ס"ז. מסכת דרך ארץ פ' י"א. תנחומא שופטים. ירוש' פ"ק דפיאה. ילקוט ויקרא ותהלים רמז תש"ח:

מתנות כהונה

צרורה כמו שמירה וזהו וישמרך: ה"ג יתן לך מאור עינים כך נראה בילקוט ובספרי: שמאירים לשון אור והם: חניני בדעת גרסי': כמה דמצלינן. כמו שמתפללין בתפלת י"ח: שנה ר' חייא גרסי': יחנה לשון הנייה והבינה: לשון הסרה גרסי': עד כזית וכו' אם הגיע לכל אחד כזית או כביצה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה במס' ברכות בפ' מי שמתו: ישא ה' כיון אליך בעה"ז ע"י תשובה: ואני זקנתי והיא אמרת ואדוני זקן: שלאשה אמר גרם: אנו אומרים עשה שלום וכו'. בתפלת יוצר אור ומביא ראייה מתקוני התפלה כדלעיל

גבי

עץ יוסף

ופי' שנת נ"ה תוס' ד"ה ושמואל: ישמור לך את הקץ. פי' שישמרך מן הפורעניות שיהיה באותו פעם בעת הגאולה. והיינו חבלי משיח שיהיה באותו הזמן. לזה מביא לראיה שיהיה פורעניות באותו פעם מן פסוק משא דומה שמשם מבואר שיהיה פורעניות בעולם. או נמי ישמור ימתין. שימתין להביא הפורעניות על בני אדם גבורים שיהיה להם כח לעמוד בהם. על דרך שאמרו חכמינו ז"ל ברעב שהיה בימי דוד (ידי משה): משא דומה פרש"י הוא שעיר: אלי קורא משעיר. אמר הקב"ה אלי קורא הנביא או המלאך שומר מה מלילה פי' שומר ישראל מה תהא מן הלילה והחשכה הזאת. אמר שומר הקב"ה אתא בקר יש לפני להזריח לעשות בקר לכם וגם לילה מתוקן לרשעים לקץ: צרורה כמו שמורה. וזהו וישמרך (מ"כ): ואת הרשע דהוה אמינא כיון שהנשמה הלך הליה מתעל השוב למקומה. והגוף יהיה נדון על חטאיו. ת"ל ואת נפש אויביך וגו' שאל הרשעים אף הנפש מקבל עונש (ז"ר): מן גיהנם הוא אלנד כף הקלע ניתן בו שיעור וזמן יב"ח לרשע להזדכך מן סיגי הרע: ורשעים בחשך ידמו. פי' גיהנם נקרא חשך כדאי' בב"ר פ' י"ד: הרי הם מבורכים מהברכה יברכך. ושמורים מן וישמרך: שאף שכינה ביניהם. שיהיה להם ברכה אלהית נעלה מהטבע: קומי אורי וגו' ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. ופי' האלשיך וכבוד ה' היא השכינה אשר עליך בגלות יזרח אלא שאינו נראה לעיני בני אדם כו' משא"כ לע"ל לא בלבד תהיה הזריחה כי אם גם תראה ותגלה. וזהו וכבודו עליך יראה: יתן לך מאור עינים. זהו פי' אחר על פסוק יאר ה' פניו אליך. וכו' יתן לך מאור עינים להבין ולהשכיל דעת התורה: בפנים מאירות כי שם פנים הוא לפעמים שם הכעס. והוא גם המושאל כאדם המביט פני חבירו בכעס והרוגז הוא כדמות הכך. אבל כאן יאר ה' פניו כי ההנהגה העליונה תהיה רק לטובה: ויתן לך בני תורה. שהם מאירים עיניו של אדם אם הם טובים וחכמים: כי נר מצוה ותורה אור. כרש"י כמו שהאור מאיר לעולם תמיד כך התורה עומדת זכותה לעולם. וזכות מצוה לפי שעה כאור הנר: כהנים שמאירים לשון אור והם. ר"ל שיקריבו הקרבנות בקדושה ובטהרה ויורידו שפע האור בעולם: כמה דמצלינן כמו שמתפללים בתפלת י"ח: שתהיו חוננים שזהו פי' ויחנך בפיר"ק שיטבע אותך בעל הבינה בטבע שתאהוב לרחם לרעך ולחוס על רעך כענין שנא' ונתן לך רחמים בטבע. ועי"ז וירחמך כי כל המרחם ירוחם: בבנים טובים וחשובים בטבע. והבנים יהיה נחת מהאב. וכאילו הבן איהו בעצמו: כמד"א אלהים יחננו ויברכנו. לפי דרש זה ויחנך מוסב על יברכך כאילו היה כתיב ויחנך תחלה. שהברכה והארת פנים יהיה ע"י מדת החנינה והחסד אף שלא יהיה הזכות כל כך גדול. וזהו כדמות הכתוב יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: ויחנך במשאלותיך שלפעמים תהיה צר לך בהמלך השאלה מה. כי אין לדין בחנך. או ויחנך למלא משאלותיך: יחנה לשון חנייה ובינה כבבר יכול היה הנהגתו בהתחדשות הגלך כמו שהוא חונה אתך תמיד ולא בהנהגה לנרקים: ושפכתי על בית דוד רוח חן. וס"ל שהשפיכה זו היינו נבואה כדכתיב (יואל ג') והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם וגו'. ויותר נראה שצ"ל כמד"ת כי מצאת חן בעיני. וכן הוגה באברבנאל: תתן לראשך לוית חן. עטרת חן. ופרש"י שהתורה והמוסר יהיה לראשך לוית חן: במתנת חנם כדפרש"י אין חנון בכ"מ אלא לשון מתנת חנם: להוציאך משיעבוד מלכיות כו' לגאול אותך. הוא ע"ד כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. וכמו שבמצרים בטלה העבודה שש שנים קודם יציאתם ממצרים. וכן תהיה לעתיד. וממילא יבואר המדרש שלפנינו: (יד) ק"ו כו' וזהו מלת אליך כלומר אליך שאתה מתפלל אליך שאתה מבני אברהם בודאי ישא פנים אליך. ומדרש זה סותר למה דאי' בב"ר פ"נ סי' כ"א דמפרש שם דנשיאות פנים זה לא היה אלא מן המלאך לכבוד האכסנאי ולא מפני זכותו של אברהם ועיין מ"ש הגהז"ק שם: עד כזית כו' אם הגיע לכל אחד כזית לר"מ או כביצה לר"י. דתנן ברכות דף מ"ה עד כמה מזמנין רבי מאיר אומר עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה. ועיין בפי' הגר"א משלי כ"ב אות ט': לפיכך ישא ה' פניו וגו'. דידוע שהקב"ה משלם לאיש כמעשהו. והנה אם האדם עושה לפנים משורת הדין הקב"ה עושה עמו ג"כ לפנים משורת הדין. על כן הנשיאת פנים הוא הדין: (טו) עד שלא נחתם. אז התשובה מועלת: משנחתם גז"ד ונפקוד. כי אחר גז"ד אז גם הרחמים נהפך להם לדין נמהר לכלם להם פורעניות: אם ישוב ולא ישוב. פרש"י כשירצו לשוב מרעתם. לא ישוב הקב"ה מגזירתו: חפץ ה' להמיתם גבי בני עלי כתיב. ומהרן כאן קודם גז"ד כו' עיין תוס' ד"ה כאן בעושה תשובה נדה דף ע' ע"ב: בעולם הזה ע"י תשובה. אבל בעוה"ב אשר לא ישא פנים. דקיי"ל היום לעשותם ולא למחר לעשותם. לבין חבירך עד שתרצהו וימחול לך: לשאינם שבים אף שיוה"כ מכפר הוא רק לשבים כלא כדעת רבי: יהפוך פניו כו' מן הצדדים. כי יש הנהגה טבעית כסדר העולם והרי הוא כאילו בא מן הצד ע"י אמצעים רבים. אבל הפיכת פניו אליו היא ההנהגה הנעלה מדרך טבע הנהוג: (טז) שלום בכניסתך כו'. מברך אותם שיהיה להם שלום בכניסתן וביציאתן ושלום עם כל אדם אף שהיכנס בני אומתך כלם יהיו אוהבים ושלמים עמך: זה שלום מלכות ב"ד. שלא יהגו עוד לבני מלכות. רק מלך המשיח מזרע דוד ימשול ויהיה אמת ושלום בימיו. שאז כולם ידעו את ה' ויקבלו מלכות שמים. ועל זה מביא הקרא למרבה המשרה. פי' להרבות ברכה בתוכן שלא יהיה בה ספק והלוקה לעולם כמ"ש ההומה במלת למרבה שאין בה ספק. ולהיות שלום אין קץ מהמיד לעולם על כסא דוד ועל ממלכתו: שלום תורה שלא ירבו מחלוקת בתורה (ז"כ): עוז לעמו יתן וגו' ה' יברך את עמו בשלום: ואני זקנתי כי היא שעברה נדה אז כשאמרה אמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה לא בלשון תמיה כי אם אמרה מלדי אין מניעה כי היתה לי עדנה אבל מה אעשה ואדוני זקן. וה' שינה לומר באלהה רק בה (ידי משה). וכן שינה המלאך שדיבר עם מנוח מפני השלום שלאשה אמר הנה נא את עקרה ולא

ילדם

שדבר עם מנוח מפני השלום שלאשה אמר (שופטים יג) הנה נא את עקרה ולא ילדת ולא סיפר דבר זה למנוח. גדול השלום שהשם שנכתב בקדושה אמר הקב"ה ימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו. ר' אלעזר אומר גדול שלום שלא נטעו הנביאים בפי כל הבריות אלא שלום. ר"ש בן חלפתא אמר גדול שלום [נ] שאין כלי מקבל [נא] ברכה אלא שלום שנא' (תהלים כט) ה' יברך את עמו בשלום. אף בברכת כהנים אחר כל ברכות סיימן בשלום וישם לך שלום לומר שאין הברכות מועילות כלום אלא א"כ שלום עמהם. ר' אלעזר הקפר אומר גדול שלום [נב] שאין חותם כל התפלה אלא שלום ואין חותם ברכת כהנים אלא שלום. גדול שלום שניתן לענוים שנא' (שם לז) וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום. גדול שלום שהוא שקול כנגד הכל אנו אומרים (ישעיה מה) עושה שלום ובורא את הכל. ר' אלעזר בנו של ר"א הקפר אומר [נג] שאפי' ישראל עובדין ע"ז ושלום ביניהם כביכול אמר הקב"ה אין השטן נוגע ביניהם שנא' (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו. אבל משנחלקו מה נאמר בהם (שם י) חלק לבם עתה יאשמו. הא גדול שלום ושנואה מחלוקת. גדול שלום שאפי' [נד] בשעת מלחמה צריכין שלום שנא' (דברים כ) כי תקרב אל עיר וגו' ואומר (שם ב) ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וגו' ואומר (שופטים יא) השיבה אתהן בשלום. גדול השלום שאפי' המתים צריכין שלום שנא' (בראשית טו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום ואומר (ירמיה לד) בשלום תמות. גדול השלום שניתן לעושי תשובה שנא' (ישעיה נז) בורא ניב שפתים שלום שלום וגו':

(יז) היה ר"מ אומר גדול הוא השלום. שלא ברא הקב"ה מדה יפה מן השלום שניתנה לצדיקים. שבשעה שנפטר מן העולם [נה] שלשה כתות של מה"ש מקדימין אותו בשלום. הראשונה אומרת יבא שלום. שניה אומרת ינוחו על משכבותם. והשלישית אומרת הולך נכוחו. ולא דיין לצדיקים שמיתתן בידי כבוד שנא' (שם נח) וכבוד ה' יאספך. אלא שמקלסים לפניהם בשלום יבא שלום. גדול השלום שלא ברא הקב"ה מדה יפה כמו השלום ומנעה מן הרשעים שבשעה שנפטרין מן העולם ג' כתות של מלאכי חבלה מקדימות אותן הראשונה אומרת (שם מח) אין שלום. השניה אומרת אמר ה' לרשעים. השלישית אומרת (שם נ) למעצבה תשכבון. לא דיין לרשעים שמיתתן ביד מחבלים שנא' (איוב לג) ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים ואומר (שם יח) יהדפוהו מאור לחשך ואומר (תהלים לה) יהי דרכם חשך וחלקלקות ומלאך ה' רודפם אלא שהם מתקנטרים לפניהם ואומרים להם אין שלום וגו' למעצבה תשכבון:

(יח) גדול השלום שניתן שכר התורה והמצות שנא' (ויקרא כו) ונתתי שלום בארץ. [נו] גדול השלום שניתן לאוהבי תורה שנא' (תהלים קיט) שלום רב לאוהבי תורתך. גדול השלום שניתן ללומדי תורה שנא' (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. גדול השלום שניתן לעושי צדקה שנא' (שם לב) והיה מעשה הצדקה שלום. גדול השלום [נז] ששמו של מקום קרוי שלום שנא' (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום. גדול השלום שדרי עליונים צריכין שלום שנא' (איוב כה) עושה שלום במרומיו. [נח] והרי דברים ק"ו ומה אם במקום שאין איבה ושנאה צריכין שלום ק"ו למקום שיש בו כל המדות הללו. ר"ש היה אומר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מלך ב"ו כשהולך למלחמה הוא הולך באוכלוסין ובלגיונות וכשהולך לשלום הולך יחידי. אבל מדת הקב"ה אינו כן כשהוא הולך לשלום יוצא באוכלוסין ובלגיונות שנא' עושה שלום במרומיו וכתיב אחריו (שם) היש מספר לגדודיו ואומר (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקדש ואומר (דניאל ז) אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבבן וגו'. וכשהוא הולך למלחמה אינו הולך אלא יחידי שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה וגו' בשמו הוא נלחם ואינו צריך לסיוע ואומר (ישעיה סג) פורה דרכתי לבדי וגו'. את מוצא כשפרע הקב"ה מדור המבול לא פרע אלא יחידי שנא' (בראשית ו) הנני מביא את המבול מים. וכן מאנשי סדום לא פרע אלא יחידי שנא' (שם יט) וה' המטיר וגו'. וכן כשפרע מן המצרים שנא' (שמות יב) וה' הכה כל בכור וגו'. וכן פרע מהאמורים יחידי שנא' (יהושע י) וה' השליך עליהם אבנים גדולות. וכן מסנחריב פרע יחידי שנא' (מ"ב יט) ויצא מלאך ה' ויך במחנה וגו':

(יט) כתוב אחד אומר [נט] היש מספר לגדודיו וכא"א (דניאל ז) אלף אלפין ישמשוניה. משגלו ישראל מארצם אלף אלפין ישמשוניה כביכול נתמעטה פמליא של מעלה. רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי אלף אלפין ישמשוניה גדוד אחד וכמה הן גדודיו היש מספר. [ס] כא"א (תהלים קמז) מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא ובא"א (ישעיה מ) המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא. כשהקב"ה קורא אותם הוא קורא שמות כולן כאחת והם עונין מה שא"א לו לב"ו לקרוא שני שמות כאחת. וכה"א (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר מלמד שכל עשרת הדברות אמר בדבור אחד. ואומר (תהלים סב) אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עוז לאלהים. ואומר (ירמיה כג) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע. רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי מהו לכולם שמות יקרא [סא] שאין שם שינוי לא השם שנקרא עכשיו נקרא לאחר זמן. וכה"א (שופטים יג) למה זה תשאל לשמי והוא פלאי איני יודע לאי זה שם אני מתחלף. [סב] כא"א (ד"ה א כא) ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות וכא"א (ש"ב כד) בכסף שקלים חמשים. כיצד יתקיימו שני פסוקים הללו מקום הגרן בשש מאות מקום המזבח בחמשים. רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי [סג] י"ב שבטים היו ונטל דוד מכל שבט ושבט

יד יוסף [נ] לאפוקי כלי רמוז על כהן לוי ישראל. כשהכהנים כאגודה אחת ונוחים זה לזה וענוים זה לזה אז מחזקת ברכה אבל כשאינם אגודה אחת אז נעשו שברי כלי ואינם מחזקים ברכה (ספר שם כמוהל): [נא] לקמן פ' כ"א וכ"ג: [נב] רבה ותנחומא ריש פנחס ובוספים: [נג] תנחומא ס"ו ובוספים. ב"ר פ' ל"ח. מסכת ד"א פ"ט. זוהר מקץ דף ר'. ילקוט תהלים רמז תשי"א: [נד] דב"ר פ"ה כי י"ב. ספרי ה"ב פיסקא קל"ט: [נה] כתובות פ' י"ב. פסיקתא רבתי פ' כ'. ילקוט תהלים קמ"ט. שוח"ט מזמור ל' ומזמור קס"ז: [נו] פסיקתא פיסקא מ"ב: [נז] ויק"ר פ"ט: [נח] דב"ר פ"ה: [נט] חגיגה י"ג. ספרי פסקא מ"ב: [ס] ילקוט ישעיה רמז מ"י. שמו"ר פ' מ"ח. תנחומא ויקהל סי' ד': [סא] ב"ר פ' ע"ח. ילקוט ישעיה רמז ס"ו. ועי' שם שגרס שיש שם שינוי: [סב] זבחים קט"ז. תג"ש פ' ל"ב: [סג] בספרי כאם פיסקא ס"ב. וברכה פיסקא שנ"ב. ול"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג:

מתנות כהונה

גמ' ויחנך מדרשו יחנך בבינה ודעת כמה דמגלינן אתה חונן ועל בויקרא רבה ריש כ"ז שמביא ראיה מסדר ברכות רבה והוא כוונת רש"י ז"ל ריש פרשה בחקותי שסיים אם אין שלום אין כלום וכה"א עושה שלום ובורא את הכל ור"ל וכה"א בתקוני התפלה כמ"ש כאן בהדיא ובזה נחה בקשה קושית החזקוני ז"ל שהקשה על רש"י מן הכתוב דכתיב עושה שלום ובורא רע ועיין מזה בויקרא רבה: ה"ג שאפילו ישראל עובדין ע"ז: **שלום** שלום וסיפיה דקרא לרחוק ולקרוב ודרשו הז"ל זה רחוק שנתקרב בתשובה שלימה להקב"ה: **שבשעה** שנפטר גרסי': **השניה** אומרת אמר ה' וגו' גירס' ז הביא נ"כ הילקוט בשם ספרי אבל בתלמוד דידן סוף מסכת כתובות ואולם זה אין הגירסא כן: ה"ג באוכלוסין ובלגיונות וכשהולך לשלום הולך יחידי אבל מדת הקב"ה אינו כן כשהוא הולך לשלום יוצא באוכלוסין ובלגיונות שנא' כו' וכן הביאו בילקוט בפ' בשלח בשם ספרי וכן בסדר זה: **משגלו** וכו' עיין פ' בתרא דחגיגה: **שאין** שם שינוי. שאילו היה לו שם קבוע אם נשאלת אח"כ לשליחות אחרת כבר הכירו שמו ע"ש אותו השליחות אבל עכשיו שאין להם

ענף יוסף

(נא) [שאין כלי מקבל ברכה אלא שלום] שהכלים אינם כישראלי לקיים דוקא כל התרי"ג מצות. ומה שהוא נמנע בידו לקיים. מקיים ע"י כללות ישראל כיסוד שהכהנים מקיימים מצות שאלמנה ימי שאירע לידו מצוה יבום מקיים אותם. וכן כולם שכל ישראל הם גוף אחד וכ"ז אם יש שלום ביניהם. אבל אם ח"ו חלק לבם עתה יאשמו שאין בהם קיום כל תרי"ג מצות וז"ש שאין כלי מחזיק ברכה אלא שלום (זרע אברהם): נמלך

עץ יוסף

ילדת ולא סיפר דבר זה למנוח: **שהשם שנכתב בקדושה**. גבי סוטה היו מוחקין את השם כדי להשקותה מים המאררים ואם נמצאת טהורה מותרת לבעלה: **שלא נטעו הנביאים כו'**. כלו' שהנביאים מזהירים את הבריות כי יעשו תשובה שלא יחרב העולם ויתבטל השלום בעולם שהשלום הוא מעלה ושלימות העה"ז (נתיבות עולם וז"ד): **שאין כלי מקבל ברכה אלא שלום**. כי השלום נחשב כמו הכלי מקבל כל ברכה. כי בשלום הדבר יושלם. וכאשר אין שלום הוא חסר והשלימות מקבל הברכה. כי הברכה היא תוספת טובה כלכך נקרא ברכה. ואי אפשר להגיע אל תוספת ברכה וטובה רק כאשר תחילה הוא בלא חסרון (נתיבות עולם): **אין חותם** כל התפלה אלא שלום. כי השלום הוא ענין השלימות ואין קיום הדבר אלא בחותמו והשלום נותן קיום לפיכך חותם כל הברכות הוא השלום (הנ"ל): **גדול השלום שניתן לענוים**. כי אין המחלוקת רק כאשר כל אחד רואה עצמו מיוחד במעלה. ומפני זה מתחדש המחלוקת. אבל בעל ענוה לא שייך בו מחלוקת. ולכך ניתן השלום לבעלי ענוה (הנ"ל): **גדול השלום שהוא שקול** כנגד הכל. כי הכל צריכין אל השלום ולפיכך השלום כנגד הכל (הנ"ל): **אנו אומרים** (בתפלת יוצר אור) **עושה שלום** ובורא את הכל: **הנח לו**. שאפי' עובדים ע"א הנח לו בשביל הטוב השלום שיש ביניהם: **שאפילו בשעת מלחמה צריכין שלום כו'**. כי אף בשעת מלחמה לא יסולק השלום ולא ניתן רשות למלחמה רק כאשר אינם רוצים בשלום. ומזה תראה כי אין הברכה מן השלום. ולפיכך אמר אחריו שאפי' המתים צריכין שלום ולא תאמר כי אין צריך שלום רק מצד העוה"ז כי בעוה"ז הם בעלי מחלוקת כל אחד רוצה לדחות את השני ממציאותו אבל המתים אינם צריכין שלום. ע"ז א"ל כי אף המתים צריכין שלום. כי אין בעולם שאין מקבל השלום. רק השי"ת שהוא השלום בעצמו והכל מקבלים ממנו ית' השלום (הנ"ל): **שניתנה לעושי תשובה**. פי' כי השי"ת רוצה להביאם בעלי תשובה על שכרם הטוב. ומדלא הכניסם רק בשלום ש"מ כי השלום מדרגה עליונה (הנ"ל): **בורא ניב שפתים** פרש"י בורא אני לו ניב שפתים חדש כלפי שנאחתו נרה עד עתה והכל קראו עליו תגר. יקראו לו שלום שלום לרחוק ולקרוב שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בעבודתי ובתורתי מנעוריו. ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר ה' ורפאתיו מחוליו ומחטאיו: **(יז) הראשונה אומרת יבא שלום**. זהו נגד הנפש שתבא בשלום בעולם העליון אשר שם השלום בפנימיות של מעלה ושם תבא נפש הצדיק צרורה בצרור החיים: **שניה אומרת ינוחו על משכבותם**. עד הגוף שינוח על משכבו בשלום בקבר: **והשלישית אומרת הולך נכוחו**. פרש"י בדרך ישרה. ר"ל כי עמו היושר והמכון נקרא נוכח. כמו (משלי ח' ט') כולם נכוחים למבין. והטעם כי היושר והמכוון נוכח פני כל אדם הטוב. וכל איש ישר פונה אליהם לאהם נגד פניו לחשיבותם. ועיין רש"א בח"א פרק י"ב דכתובות: **הראשונה אומרת אין שלום**. כנגד הנפש עצמה. כי הנשמה תבליה: **שניה אומרת אמר ה' לרשעים**. ר"ל אף שהגוף בקבר מתאוננת לדבר ה' בנבנה. כי שם שמספר מגוף. תחשך לפלוט למעלה אך הנשמה יצא לה מה'. והוא אמר ה' לרשעים שימנע מהם השלום: **השלישית אומרת למעצבה תשכבון**. זהו נגד העדר מנוחת הגוף שלמעצבה תשכבון: **(יח) שכר התורה** כי על ידי השלום ישבו במנוחה ויוכלו להתעסק בתורה מתוך הרחבת הלב. והוא בכלל בשכר מצוה מצוה: **לאוהבי תורתך** ר"ל המחזיקים לומדי תורה ואוהבים אותם: **ללומדי תורה** הם הת"ח עצמן שהם לומדים התורה דכתיב בה וכל נתיבותיה שלום. לכך ראוי להם השלום. וכן ראוי לאוהבי תורה המחזיקים לומדי תורה כי בצל החכמה בצל הכסף: **ששמו של מקום כו'**. כי הוא שלום בתכלית השלימות שאין בו הפכיות תהומה כי אם פשוטי בתכלית הפשטות: **שדרי עליונים צריכין שלום**. שהם יתבכך מאחד הכל בשלום. שאם לא זה היה האחד בטול השני. כאשר הם הפכים. אלא שמתחברים ומתקשרים ע"י הקב"ה שהוא אחד והוא ית' כולל הכל ומשלים הכל ולכך יש שלום (ר"ע): **שאין איבה** כי אין יצר הרע שולט בם: **(יט) כתוב אחד אומר היש מספר כו'**. משום דר"ש דאמר בא וראה שלא כמדת כו' מביא ענין זה נ"כ: **לכולם שמות יקרא**. דמשמע שקורא לכל אחד מכולם שמות הרבה: **לכולם בשם יקרא**. דמשמע שלכל אחד מכולם הוא קורא רק שם אחד בלבד: **אחת דבר אלהים כו'**. מפסוק זה למדו חז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו: **וכפטיש יפוצץ סלע** ודרשינן בסנהדרין דף ל"ד מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים: **שאין שם שינוי כו'**. נ"ל שאין בם בשי. ר"ל באין שם אחד בא עד פעם שני. והשאר ב' הכתובים יתכנו. והיינו שבנשמות חלוקי השמות לפי שינויי השליחות יש לכל אחד שמות הרבה. אבל אהו בצירוף והסמך זמנים הרבה. ועל זה נאמר לכולם שמות יקרא ובבחינות פרטי זמני שליחות נקרא המלאך בכל פעם בשם אחד. וזהו לכולם בשם יקרא שיש בשם אחד פרטי כפי הוראת ענין השליחות כן יקרא לו. ועיין בב"ר פר' ע"ח מ"ש שם: **והוא פלאי** פי' היום הוא שמי שלא ע"פ השליחות המורות שנאמר איש כי יפליא. ואיני יודע לאיזה שם אני מתחלף: **מקום הגורן** בשש מאות מקום המזבח בחמשים. נ"ל מקום הבית. ור"ל כמקום היינו השדה שנבנה בו הבית שלו קנה בשש מאות שקלי זהב. אבל מקום המזבח

שבט חמשים שקל נמצאו שש מאות שקלים מכל השבטים. ר' אלעזר בן שמוע אומר הגורן בשש מאות אבל הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים בשקל חמשים כסף. סד כא"א (דה"ב ט) ויהי לשלמה ארבעת אלפים אריות סוסים ובא"א (מ"א ה) ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים כיצד יתקיימו שני כתובים הללו ד' אלפים אסטבלאות מ' אלף סוסים. סה כא"א (דה"ב ד) מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל ובא"א (מ"א ז) אלפים בת יכיל. כיצד שני כתובים הללו מתקיימים בלח אלפים שהם שלשת אלפים ביבש מכאן אמרו שני כורים בלח שהם שלשה כורים ביבש: (כ) חביב הוא השלום שכל מעשים זכיות שעשה א"א לא נתן שכרו אלא שלום שנא' (בראשית טו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום. וכן אתה מוצא ביעקב אבינו שבקש מן המקום שלום שנא' (שם כח) ושבתי בשלום וגו'. וכן אתה מוצא באהרן שלא נשתבח לפני המקום אלא בשלום שנא' (מלאכי ב) בריתי היתה אתו וגו'. וכן אתה מוצא בפנחס שנתן שכרו שלום שנא' (במדבר כה) הנני נותן לו בריתי שלום. וכן אתה מוצא שלא נמשלה התורה אלא בשלום שנא' (משלי ג) וכל נתיבותיה שלום. וכן אתה מוצא שאין הקב"ה מנחם את ירושלים אלא בשלום שנא' (ישעיה לב) וישב עמי בנוה שלום. וכן לא פרע מן עמון ומואב אלא שמנע מהם שלום שנא' (דברים כג) לא תדרוש שלומם וטובתם וגו'. וכן ישראל מתברכים בכל יום בשלום שנא' וישם לך שלום: (כא) ושמו את שמי. סו מגיד שהם מתברכים בשם המיוחד. יכול אף בגבולין יהו מתברכין בשם המיוחד ת"ל ושמו את שמי ונאמר להלן (נחמיה א) לשכן את שמי. מה להלן מקדש אף כאן מקדש סז אלא משרבו הפריצים חזרו להיות מוסרים את השם לצנועים שבכהונה. א"ר טרפון מעשה והייתי עם אחי הכהנים בשורה והטיתי אזני כלפי כ"ג ושמעתי שאמרו בתוך נעימת הכהנים. או במקדש מברכין ואין מברכין בגבולין אמר (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' אף בגבולין. סח אלא שבגבולין אומר ג' ברכ'ות ובמקדש ברכה אחת. סט במקדש אומר השם ככתבו בגבולין בכינויו. בגבולין נושאין ידיהם כנגד כתפותיהם ובמקדש על גבי ראשיהם: (כב) ואני אברכם ע למה נאמר לפי שנא' כה תברכו את בני ישראל. אין לי אלא ברכה לישרא'. לגרים לנשים ולעבדים מנין ת"ל ואני אברכם. יכול אם רצו הכהנים לברך את ישראל הרי הם מבורכים ואם לאו אין מבורכין ת"ל ואני אברכם. שלא יהיו הכהנים אומרים אנו נברך את ישראל ת"ל ואני אברכם אני אברך את עמי וכה"א (דברים טו) כי ה' אלהיך ברכך וגו'. הכהנים מברכים את ישראל עא מי מברך את הכהנים ת"ל ואני אברכם. הכהנים מברכים את ישראל עב ואני אברך אלו ואלו הוי ואני אברכם:

פרשה יב

(א) ויהי ביום כלות משה וגו' א הה"ד (תהלים פה) אשמעה מה ידבר האל י"י וגו'. את מוצא בשעה שעשו ישראל אותו מעשה וכעס עליהם הקב"ה שנא' (שמות לב) ויאמר י"י אל משה ראיתי את העם הזה וגו' הרף ממני וגו' מיד עמד משה ובקש רחמים מלפניו שיתרצה להם כמה שנאמר ויחל משה וגו' ונתרצה להם הקב"ה שנא' וינחם י"י על הרעה וגו' אעפ"כ היה בלבו עליהם שנא' (שם) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. כיון שנעשה המשכן א"ר יהודה ב"ר סימון הלך משה והרכין אזנו במשכן אמר משה תאמר שיש בלבו של הקב"ה על ישראל הה"ד (תהלים פה) אשמעה מה ידבר האל י"י. מהו האל י"י אמר משה שעד עכשיו הוא עומד בכעסו כנגדם והוא בקושי עמהם. ואין האל אלא לשון חוזק כמד"ת (יחזקאל יז) ואת אילי הארץ. או הוא מתרצה להם והוא נוהג במדת רחמים עמהם הה"ד י"י ואין י"י אלא מדת רחמים שנא' (שמות לד) י"י י"י אל רחום וחנון. מיד פייסו הקב"ה שאין בלבו על ישראל כלום כמה דכתיב (שם) ויעבור י"י על פניו שהעביר זעמו מהם ועבר על פשעיהם. א"ר סימון למה כתיב שני פעמים י"י י"י. אלא שפייסו הקב"ה וא"ל למשה מה לשעבר הייתי נוהג עמהם במדת רחמים עד שלא עשו אותו המעשה כך עכשיו במדת רחמים אנהוג עמהם. א"ר יהודה ב"ר סימון באותה שעה שמע משה קול נאה וקול משובח. לשעבר היה משה עומד והיה הדיבור בא לתוך אזנו כמין סילון ולא היה אחד מישראל שומע. אבל כשהיו פניו מאדימות היו יודעים שהדיבור בא אצלו. וכיון שנעשה המשכן שמע קול נאה. מה שמע (תהלים פה) כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו. א"ר ברכיה הכהן בש"ר יהודה ב"ר סימון אמר הקב"ה למשה לשעבר היתה איבה ביני לבין בני שנאה ביני ובין בני תחרות ביני ובין בני. אבל עכשיו שנעשה המשכן אהבה ביני ובין בני שלום ביני ובין בני. הוי כי ידבר שלום אל עמו אלו ישראל על שעשו המשכן. ואל חסידיו זה שבט לוי שכתוב בו (דברים לג) וללוי אמר תומיך ואוריך וגו'. ומנין אתה אומר שבמשכן הכתוב מדבר שכן כתיב אחריו (תהלים פה) אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד בארצנו. אימתי היה שלום לישראל בזמן ששכן כבוד הקב"ה במשכן כמד"ת (שמות מ) וכבוד י"י מלא את המשכן. אמר רשב"ל מה לי ללמד דבר זה מספר תהלים דבר תורה הוא אפילו במקומה אינה חסרה כלום ראה מה כתיב וישם לך שלום. אימתי ביום כלות משה: (ב) ויהי ביום כלות וגו' ב הה"ד (איוב ד) האנוש מאלוה יצדק וגו'. א"ר ברכיה הכהן כשהלך יעקב אצל פרעה לא יצא מאצלו עד שבירכו שנאמר (בראשית מז) ויברך יעקב את פרעה. מה בירכו. א"ל יעלה נילוס לרגלו. אף אני כשאבא אצלכם אני בא טעון ברכות. והיכן רמזה להם בסיני. אריב"ל ברמז אמר הקב"ה לישראל שיעשו את המשכן שהוא נותן להם ברכות בביאתו שנא' (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי וגו' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. וכן עשה כשבא למשכן בירכן שנא' יברכך י"י וישמרך. אימתי ויהי ביום כלות. הא למדנו שאין אדם צדיק יותר מן האלהים. הוי האנוש מאלוה יצדק. לאו אלא גם הקב"ה ברך ישראל בביאתו אצלם לכך נאמר יברכך ה' וישמרך וסמך לו ויהי ביום כלות וגו': (ג) ויהי ביום כלות וגו' הה"ד (תהלים צא) יושב בסתר עליון. ג א"ר הונא בש"ר אידי מי אמר המזמור הזה. היינו סבורים שבא

שלמה

יד יוסף סד סנהדרין כ"א: סה עירובין י"ד: סו ספרי פיסקא ל"ט ומ"ג. סוטה ל"ח. זוהר ס"ז: סז קידושין ע"א. זוהר ס"ז · סח סוטה ל"ח: סט לעיל סי' ו' וס"ג: ע ספרי ס"ז: עא ספרי פיסקא ל"ט. חולין מ"ט. זוהר ס"ז: עב זוהר שמיני: **פי"ב** א תנחומא ס"ו סי' כ"ס. פסיקת"ר פ"ס: ב תנחומא ס"ז: ג שוח"ט מזמור נ"א:

מתנות כהונה

להם שם קבוע לא שייך שנוי ועיין בב"ר פרשה מ"ח: **כיצד** יתקיימו כו'. עיין כל זה בזבחים פרק דם חטאת ועיין עוד בפ' אלמנה ניזונת בתוספו' ד' נ"ט והגהת דעתך בסוף פעם. **אסטבלאו'** מקום מעמד הסוסים ועיין בסנהדרין פ' כהן גדול: **בלח** אלפים עיין בפ"ק דעירובין: **היתה** אתו וגו' גרסי' ועיין עוד מזה בפרשה שופטים. ה"ג בשם המיוחד יכול אף בגבולין יהיו מברכין בשם המיוחד ת"ל כו' וע"ל: **משרבו** הפריצים גרסי' ועיין זה בספרי: ג' ברכות. עיין זה בפרק אלו נאמרין ולעיל: **כתפותיהם** גרסי': **והרכין** והטה אזנו או הוא מתרצה. ויהיה פי' ההא של האל ה"א השאלה העודנו נוהג עמהם במדת אל החזקה או במד' ה' מדת הרחמים וגם הה"א מוסב על ה' ומושכת את עצמו ואחר' עמו כאלו כתוב האל הי"י: **שהעביר** זעמו פניו פי' כעס כד"א ונתתי את פני כמין סילון כמו אמת המים ההולכ' בלחש ובנחת ע"ע סלן ולקמן גרס סילון של אש ועיין בסוף הספר: **ה"ג** כי ידבר שלום אל עמו ואל

עץ יוסף

המזבח דהיינו הגורן וה"ה הבקר והמוריגים וכלי הבקר קנה בכסף שקלים חמשים ולשון הפסוקים מוכיחים כן כי אומר ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים. והגורן היה המזבח. ובד"ה אומר ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב וגו' ר"ל כל המקום שהוא השדה שסביב הגורן שנבנה בו הבית ובעבורו נתן שש מאות שקלי זהב. ורבי אלעזר ס"ל שגם הגורן בכלל השש מאות שקלי זהב. שבעד כל המקום היינו השדה ובעד הגורן שהוא מקום המזבח נתן שש מאות שקלי זהב. ובעד הבקר והמוריגים וכלי הבקר נתן חמשים שקלי כסף. ולדידיה ה"פ דקרא (דשמואל ב' כ"ד) ויקן דוד את הגורן ולא פירש במה קנאה הרי פירשו בד"ה ויתן דוד לארונה במקום זהב משקל שש מאות. ואת הבקר קנה בכסף שקלים חמשים. והמוריגים וכלי הבקר נכללו בכלל הבקר. ועיין זבחים קט"ז ע"ב ברש"י ובהד"א וברד"ק סוף שמואל. **י"ב שבטים** היו ונטל דוד כו'. ובגמרא שם פריך הא אכתי קשיין אהדדי התם כסף הכא זהב. ומתרץ דה"ק גבה כסף שוה חמשים שקלים של זהב לכל שבט. היינו שש מאות זהב לכל השבטים. **ד' אלפים אסטבלאות** מקום מעמד הסוסים. **ארבעים אלף סוסים** שבד"ה מנה הארוות. ובמלכים מנה הסוסים שהיה לו ארבעים אלף סוסים למרכבתו בארוות מעשרה בכל אחת. והאסטבלא היינו ארוות. ועיין בסנהדרין דף כ"א: **שלשת אלפים יכיל** פי' מחזיק. וכים של שלמה כתיב בזה מחזיק ג' אלפים בתים ובת הוא ג' סאה כמא' האיפה והבת תוכן אחד להם. והאיפה הוא ג' סאין: **בלח אלפים** שהלח אין לו גודש: **שהם שלשת** אלפים ביבש שהגודש מחזיק שליש: **מכאן אמרו** שני כורים כו'. ונפקא מינה לענין מקח וממכר אם התנה לתת לו סאה גדושה או לתקן לו כלי אחרת (תוס' עירובין): **שהם שלשת** כורים ביבש. והיינו דוקא בכלי שגבהו כאלו ארכו ורחבו דקאמר כים של שלמה (רש"י): (כ) **חביב** הוא השלום. מסיים במה שפתח לאמר מדת השלום שכולם נתבשרו רק בו: **וכן אתה** מוצא באהרן. בספרי סדר זו פיסקא מ"ב אי' גדול השלום שבינה קדוש מפני שלום ושמעתי שפירושו שבינה קדוש היינו אהרן קדוש ה' שכשהיו שני ישראלים מריבים זע"ז היה אהרן בא לאחד ואמר לו היאך חברך מתחרט ומתאנח על זה שהקפיד כנגדך ואח"כ היה בא אל השני ואמר לו כך ונעשה שלום ביניהם כדאי' באבות דר"נ: (כא) **בשם המיוחד** ככתבו: **לשכן את שמי** הוא בנחמיה א'. אבל בספרי מביא פסוק לשום את שמו שם (דברים י"ב) **משרבו הפריצים** שמשתמשים בו: **לצנועים שבכהונה** לברך בו את העם במקדש לאחר עבודת תמיד של שחר (רש"י): **אמר רבי טרפון** ר' טרפון כהן היה כדאי' בתוספתא פ"ה דכתובות. ובפסחים דף ע"ב ע"ב. ובבכורות דף ל"א ע"ב: **בשורה** לברך ברכת כהנים: **שאמרו בתוך** נעימות הכהנים. כשהיו הכהנים מושכין את קולם בנעימה היה הכ"ג ממהר להבליע את השם ולא היה נשמע לי: **נעימות** פי' ניגון קול: **ג' ברכות** שמפסיקים הכהנים בין פסוק לפסוק ועונים הציבור אמן (רש"י): **ובמקדש ברכה אחת** לפי שאין עונין אמן במקדש וא"ל כאן סוף הפסק. הכי מפרש בגמרא סוטה מ' ע"ב: **ככתבו** ביו"ד ה"א **בכינויו** באל"ף דל"ת: **כנגד כתפותיהם** מפני שצריך נשיאות כפים שיגביהו את ידיהם כדאמרי' בברייתא סוטה ל"ח ע"א: **ובמקדש** למעלה מראשיהם מפני שמברכין את העם בשם המפורש (וה"ה באהל מועד שבמדבר ובשילה) ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם (רש"י): (כב) **לגרים** הושבים. כמו לגר אשר בשעריך הכתוב גבי נבלה: **ולעבדים מנין** כאן ליתא תיבת ומשוחררים. וכן בספרי. אבל לעיל סימן י' איתא: **ת"ל ואני אברכם** כ"ה בספרי פיסקא ל"ט ופיסקא מ"ג. אבל בגמרא ולעיל סי' י' איתא ת"ל אמור להם לכולהו: **אנו נברך** את ישראל. ר"ל שברכותיהם תלויות בנו. ת"ל ואני אברכם. אני בעצמי ובכבודי. והני כהנים שלוחי דרחמנא נינהו:

פרשה יב (א) **הלך** משה והרכין אזנו. פי' והטה אזנו. כלו' שמע ברוח נבואתו במשכן אשר שם הופעת השכינה והתגלותה לדעת אם עודנו יש בלבו עליהם. עד שהשיג שכלה החמה שנתגלה להם לגמרי: **או היא מתרצה** ויהיה פי' הה"א של האל ה"א השאלה העודנו נוהג עמהם במדת אל החזקה. או במדת ה' מדת הרחמים וגם הה"א מוסב על ה' ומושכת את עצמה ואחרת עמו כאילו כתוב האל הי"י (מת"כ): **שהעביר זעמו** ופניו פי' כעס כד"א ונתתי את פני: **כמין סילון** פי' צנור. כלו' שהגידו יחד בהסתר הדיבור: **תחרות** פי' מריבה: **לשכון כבוד** זה ממש דברי הכתוב להקים המשכן אז וכבוד ה' מלא את המשכן. **אפי' במקומה** אינה חסרה. פי' אפי' במקומה אתה יכול ללמוד דבר זה: **אימתי ביום כלות** שאז שרתה השכינה ביניהם ונתברכו בכל טובה וברכה ושלום: (ב) **כשהלך** יעקב כו'. כך אמר הקב"ה כו' אף אני בא טעון ברכות כלו' אני בא אצלכם עם הרבה ברכות (וטעון לשון רבוי הוא) וכלו' אם הצדיק מברך העולם מתברך בעדו. אף כי בעת התגלות השכינה בודאי נתברך העולם בכל טוב וברכה. וזה האנוש יצדק יותר מאלוה: (ג) **היינו** סבורים שבא שלמה ואמרו. מפני שמזמור זה נאמר על בנין ביהמ"ק כדאי' במדרש תהלים (מת"כ) וכאן גרס דוד במקום שלמה: **והוא אמר** אומר לה' מחסי וגו' המדרש

פע

שלמה ואמרו. ולא אמרו אלא משה הה"ד יושב בסתר עליון זה משה שישב בסתר עליון שנכנס בתוך הענן שהוא סתר עליון כמד"ת (איוב כב) עבים סתר לו. וכ"כ (שמות כד) ויבא משה בתוך הענן. בצל שדי יתלונן [ד] שלן שם לינות הרבה שנא' (שם לד) ויהי שם עם י"י ארבעים יום וארבעים לילה. והוא אמר אומר לי"י מחסי וגו'. ד"א יושב בסתר עליון וגו' א"ר יהודה בר סימון בש"ר יוחנן [ה] ג' דברים שמע משה מן הקב"ה והרתיע לאחוריו. כיון שא"ל (שמות ל) ונתנו איש כופר נפשו. אמר משה מי יוכל ליתן כופר נפשו (איוב ב) עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ועדיין אינו מגיע שנא' (תהלים מט) אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו ויקר פדיון נפשם. א"ל הקב"ה איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחן. זה יתנו א"ר מאיר [ו] נטל הקב"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד והראה לו למשה זה יתנו כזה יתנו. וכן בשעה שא"ל הקב"ה (במדבר כח) צו את בני ישראל את קרבני לחמי לאשי. אמר משה מי יוכל להספיק לו קרבנות אם אנו מקריבין לפניו כל חיתו שדי ועורכין כל עצי לבנון אינו מספיק לו שנא' (ישעיה מ) ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה. א"ל הקב"ה איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחן. ואמרת להם זה האשה וגו' ולא שניהם בבת אחת אלא את הכבש אחד תעשה בבקר וגו'. וכן בשעה שא"ל הקב"ה (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. אמר משה מי יוכל לעשות לו מקדש שישרה בתוכו (מ"א ח) הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וגו' ואומר (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא וגו' ואומר (ישעיה סו) השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו'. א"ל הקב"ה איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחן כשאני מבקש כל העולם כולו אינו יכול להחזיק כבודי. ולא שמש אחד משלי. אלא אני איני מבקש מידך אלא כ' בדרום וכ' בצפון וח' במערב. לכך משה אמר יושב בסתר עליון הקב"ה שהוא יושב בסתרו של עולם הוא רואה את הכל ואינו נראה הוא נתאוה ללון בצלנו. א"ר פרוזדק בר נחשא בש"ר יהודה ב"ר סימון שדי יתלונן בצל שעשה לך בצלאל זה המשכן הוי בצל שדי יתלונן. אומר לי"י מחסי שיר זה של פגעים אמר משה בשעה שהיה עולה להר שהיה מתיירא מן המזיקין. מהו אומר לי"י מחסי אנגתי. ומצודתי קסטרא דידי. אלהי אבטח בו שבשמו אני מבריח את המזיקין ואת מלאכי חבלה. כי הוא יצילך א"ל הקב"ה כי בטחת אני עומד לך כי הוא יצילך וגו'. מפח יקוש ממצדתא דצידא. מדבר הוות מדבר שהוא מביא הוות בעולם. באברתו יסך לך מהו באברתו יסך לך בזכות התורה שניתנה מימינו של הקב"ה שנא' (דברים לג) מימינו אש דת למו. ותחת כנפיו תחסה מי שבא לחסות תחת כנפיו של הקב"ה הוא לו צנה וסוחרה של אמת. מהו צנה וסוחרה אמתו ארשב"ל אמר הקב"ה זיין אני עושה לכל מי שהוא סוחר באמתה של תורה. ארשב"י אמתה של תורה זיין הוא לבעלית. ארשב"י זיין נתן הקב"ה לישראל בסיני ושם המפורש כתוב עליו. לא תירא מפחד לילה מן אגרת בת מחלת ומרכבתה ולא מכל המזיקים המושלים בלילה. מחץ יעוף יומם א"ר ברכיה [ז] יש מזיק שהוא פורח באויר כעוף וקושט כחץ ומי יצילך ממנו שילוח הקן שכן כתיב למעלה כי הוא יצילך מפח יקוש. אין פח אלא צפור כענין שנא' (עמוס ג) התפול צפור על פח הארץ וכתיב (דברים כב) כי יקרא קן צפור לפניך וגו' שלח תשלח וגו'. מדבר באפל יהלוך מי שמעשיו באופל הדבר שולט בו וכה"א (חבקוק ג) לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו. אף כאן הוא אומר מקטב ישוד צהרים. רבנן אמרין שד הוא ולמה קרי ליה קטב [ח] ר' אב"כ אמר דהוא בזה סוניא דיומא מן ראשיהן דד' עד סופיהן דט'. ר' לוי אמר דהוא בזיז סניא דטיהרא מן סופיהן דד' עד ראשיהן דט' ואינו שולט לא בצל ולא בחמה אלא בין הצל לחמה. ראשו דומה לעגל וקרן אחד יוצאה בתוך מצחו והוא מתגלגל ככד. א"ר הונא בשם ר' יוסף קטב מרירי עשוי קליפין קליפין שערות שערות עינים עינים. ארשב"ל ועין אחת קבועה לו בלבו וכל מי שהוא רואה אותו אין לו חיים מעולם בין אדם בין בהמה. וכל מי שהוא רואה אותו נופל ומת. ומרירי שולט מי"ז בתמוז ועד ט' באב. חזקיה ראה אותו ונפל על פניו ומת. א"ר פנחס הכהן מעשה באחד שראה אותו ונכפה על פניו. אמרו יהודה בן ר' שמואל ראה ולא נפל [ט] אמרו אעפ"כ מת. ר' אבהו הוה יתיב פשיט בחדא כנישתא מדוכתא דקסרין חמא חד פארי בתר חבריה ובידיה חד קטו בעי דימחיניה בה חמא מזיקא פארי בתריה ובידיה חד קטו דפרזל נפק ר' אבהו ופארי בתריה א"ל לא תמחיניה דלמא הוא מיית. א"ל רבי מן הדא הוא מיית א"ל הא מזיקא פארי בתרך ובידיה קטותא דפרזלא את מחי ליה בהדא והוא מחי ליה בההוא והוא מיית. ר' יוחנן הוה מפקד לספריא ולמתנניא באילין יומיא דלא יהוון טענין ערקא על מינוקיא. ר' שמואל ב"ר יצחק הוה מפקד לספריא ולמתנניא באילין יומיא דיהוון מפטרין טלייא בד' שעין. יפול מצדך וגו' ר' יצחק אמר [י] היד שהיא שולטת על מצוה אחת זו מצות תפילין כתיב בה יפול מצדך אלף שנמסר לה אלף מלאכים לשמרו אבל הימין שהיא שולטת במצות הרבה ורבבה מימינך רבבה של מלאכים נמסרים לה. א"ר חנינא ב"ר אבהו אינו אומר יסמרו לך אלא יפול אם באים אלף מזיקין הם נופלים מן הצד שהיא שולטת על מצוה אחת ואם באים הם רבוא מזיקין הם נופלין לפני הצד שהיא שולטת במצות הרבה. בנוהג שבעולם אדם נמסר לאלף איש עליו לזון אותן למה שהן מוסרין לו לשומרו והקב"ה מוסר לאדם הזה אלף מלאכים משמאלו ורבוא מימינו לטובתו ולשומרו אליך לא יגש שתזון אותם. רק בעיניך תביט שלותך. ושלמת רשעים

תראה

יד יוסף ד שלן שם ק"כ יום כמנין לן (ילקוט): ה תנחומא ס"ז וסבא. ושו"ט מזמור צ"א: ו ירושלמי פ"א דשקלים: ז רבה כי תשא פי' ג': ח שו"ט צ"א סי' ג': ט שו"ט צ"א ובמ"כ שם: י תנחומא ויגש ומשפטים:

מתנות כהונה

ותג' חסידיו: בשהלך יעקב לך אמר הקב"ה: היינו סוברים כו'. מפני שמזמור זה נאמר על בנין המקדש כדאיתא במדרש תלים: שלן שם לילות גרסי': ויקר פדיון גרסי': ה"ג כשאני מבקש כל העולם כולו אינו יכול להחזיק: ה"ג שמש אחד משלי אלא אני: ה"ג אלא בדרום כ' בצפון ופי' עשרים קרשים לצד דרום וכן לצפון: בצל שדי יתלונן דרשו כאילו כתוב שדי בצלו בצל ולעיל פרשת תרומה דרשו באופן אחר: אנגתא מגן וצנה: קסטרא מחילה של נחשתאות עיין ערך קסטר: ממצדתא הצידא גרסי'. פי' מן המצודה בפור' הצייד לצוד כו': הוות שברון כד"א הוה על הוה: ה"ג יסך לך מהו באברתו כו': שנתנה מימינו. באברתו פי' יד כמו מי יתן לי אבר כיונה: וקושט ה"נ ג"כ במדרש תלים והוא ענין יריה חץ: באופל יהלוך כלו' שמעשיו מעשי רשע כד"א והיה במחשך מעשיהם: דהוא בזה כו'. כמו בזעה כלומר בורח ותוסף מהלך שיעמו של היום והוא מראש ששה שעות של היום עד סוף ט' שעות ודרש קטב ל' כריתה כמו קטבך שאול ויפיד לשון שולל ושודד: בזיז לשון בז ושלל ואולי גם הראשון צ"ל בזה ולקמן באיכה רבה גרס בזה: דטיהרא של צהרים: ה"נ באיכה רבה מן ראשיהן דשית עד סופיהן דתשע והכי מוכח לקמן ע"פ דאמר דיהון מפטירין אליה בארבע שעין ומיהו בשוחר טוב גרס מד' שעות ועד שש ולקמן גרס דיהוון משפין לטלייא מארבע שעין ועד ט': ה"נ מתגלגל ככד וכן במדר' תלים כהיכה יד ובילקוט גרס ככדור וז"ל כדור וכ"ה בשוחר טוב: ועיין אחת קבוע. באותו עין הוא רואה כן הוא בשוחר טוב: וכל מי שהוא רואה וכו'. במדרש תלים וילקוט אין הגירסא כן: פשיט עמד והחזר עליה ועיין סוף פ' מסא: ה"ג כנישתא מדוכתא דקסרין פי' היה יושב ועומד ומחזר לימודו בב"ה א' של קסרין ראה איש א' רץ אחר חבירו ובידו מסה או סכינים ורצה להכותו בו ראה ר' אבהו מזיק א' שרץ אחריו ובידו מסה א' של ברזל יצא ר' אבהו מבית הכנסת ורץ אחר רודף וא"ל אל תכנו פן ימות א"ל הרודף מן מסה זה ימות בתמיה א"ל הרי מזיק רץ אחריך ובידו מסה של ברזל אם אתה תכנו בזה שבידך שהוא של עץ והוא יכנו בזה שבידו שהוא של ברזל והוא מת ועיין כל זה באיכה רבה בפסוק ומרוב עבודה: ה"ג את מחי ליה בהדא: מפקד מנוה: לספריא כו'. לסופרים מלמדים מקראות לתינוקות ולמלמדי משניות: באילין יומיא גרסי'. פי' באלו הימים שבין י"ז בתמוז וט' באב שבהן קטב מרירי שולט: דלא יהוון כו'. שלא יכו וירמו רצועה על התינוקות להכותם כו': ה"ג דיהוון מפטרין טלייא כו'. פי' שיפטרו ויניחו התינוקות באלו ד' שעות כדלעיל סוף ע"א נמי כדאית ליה ולמר כדאית ליה: שנמסרה לה כו'. ויפול פירושו ימות וישלמו לך כמו שפירש"י ז"ל בספר תלים וכן הוא בתנחומא ר"פ פרשת ויגש וסוף פרשת משפטים: א"ר חנינא וכו' ה"ג שהיא שולטת על מצוה אחת ואם באים כו' וכן הוא במדרש תלים ומשום סופר בין אלף לאלף וקל ועיין עוד מזה בפרשת ראה ותמצא נחת: נמסר לאלף

איש

עץ יוסף

נ"ל שהפסוק יושב בסתר עליון עד אומר לה' מחסי וגו' הוא ציון והתחלה לאומר בעל המזמור ומחברו. והתחלת המזמור מתחיל מן אומר לה' מחסי וגו': מי יוכל ליתן כו'. כפי הפשט שחטא נגד כבוד ה' הקב"ה ומהו המחיר העוה"ז הכלה הניתן בעד הנפש הרוממה. והיתה התשובה שאין ערך החטא כפי כבוד ה' הקב"ה כי אם כפי ערך יכולת האדם וכן כפרשו ככה: ולא שניהם בב"א כי אין חפצו להעמיס על עבדיו: ולא שמש אחד משלי. היינו השמש בתקופה שמה שאין אדם יכול להסתכל בה. ועיין חולין דף ס': אלא עשרים בדרום פי' כ' קרשים בדרום: יושב בסתרו של עולם. כלו' שאין אדם יכול להשיג כבודו יתברך הנעלם. הוא רואה את הכל מסתר עליון ורואה את הכל. הוא נתאוה ללון בצלנו וכדמפרש בצל שדי יתלונן בצל שעשה לך בצלאל כו' דמיירי בהקב"ה שיושב בצל המשכן. ומלת בצל בלתי סמוכה: בצל שעשה לך בצלאל. לנחות הלשון קאמר הכי דלאו אפיר בצל שעשה לו בצלאל שהלשון נופל על הלשון. לא שיהיה ע"י בצלאל מעלה ומוריד לענין הביאור (יפ"ת): אנגתי פי' מגן שלי: קסטרא בלשון רומי מבצר. תרגום ירוש' בחצריהם ובטירותם בכפרניהון ובקסטרוותהון (מוסף): א"ל הקב"ה כי בטחת כו'. דמאחר שבתחלה התחיל בלשון מדבר בעדו הוה ליה למימר כי יצילני. ולכן הסב הדיבור כלפי הקב"ה שהקב"ה אמר לו כי הוא יצילך שמי שבטחת בו יצילך וגו': ממצדתא דצידא פי' מן המצודה שפורש הצייד לצוד: הוות שברון כד"א הוה על הוה: שנתנה בימינו באברתו פי' יד כמו מי יתן לי אבר כיונה: לו צנה וסחרה של אמת. פי' הקב"ה נעשה לו צנה המקפת האדם קרוב לארבע רוחותיו סוחרה לשון סחור סחור: מהו צנה וסוחרה אמתו. נראה דצ"ל ד"ה מה צנה וסוחרה אמתו. ומפרש שהקב"ה נעשה צנה לכל מי שהוא סוחר באמתה של תורה ורשב"י אומר שהתורה עצמה נעשית צנה לכל מי שהוא סוחר בה: מן אגרת בת מחלת. עיין פסחים קי"ב ע"ב: וקושט הוא ענין יריית חץ (מת"כ) והג"ה כתב לענ"ד שפשר בזה לשון תרגום. שתרגום אמת קושטא. והכונה מענין קולע אל השערה ולא יחטיא: שילוח הקן המצוה של שילוח הקן יגן עליך: שכן כתיב למעלה כי הוא יצילך. מחמת המצוה פח יקוש זה שילוח הקן וכדמפרש אין פח אלא לצפור כלו' שהפח מוכן להלכד בו הצפור. ולכן לפעמים הפח בעצמו שם מושאל על הצפור: מי שמעשיו באופל פי' ינצלך מדבר ששולט על מי שמעשיו באופל פי' בחשך. כלומר שמעשיו מעשה רשע כד"א והיה במחשך מעשיהם: אף כאן הוא אומר מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד. כצ"ל (מ"א): בזה צ"ל בזיז סוניא דיומא. ור"ל הולך ושובר רובו של יום (מ"כ): בזיז צ"ל בזה: טיהרא של צהרים: ועין אחת קבועה לו בלבו. בשוח"ט א' ובעין אחת הוא רואה והוא בתוך לבו: דומה לעגל בהתראותו לבני אדם נדמה לו כדמות הזה: פשיט לימד: בחדא כנישתא כו' פי' היה יושב ועומד והחזיר לימודו בבית הכנסת אחת של קסרין. וראה איש אחד רץ אחר חבירו ובידו מסה או סכינים ורצה להכותו בו. וראה ר' אבהו מזיק אחד שרץ אחריו ובידו מסה של ברזל. יצא ר' אבהו ורץ אחר הרודף וא"ל אל תכנו פן ימות. א"ל הרודף מן מסה זה ימות בתמיה. א"ל הרי מזיק רץ אחריך ובידו מסה של ברזל אם אתה תכנו בזה שבידך שהוא של עץ והוא יכנו בזה בידו שהוא של ברזל והוא מת: מפקד כו' מנוה: לספריא פי' לסופרים מלמדים מקראות לתינוקות ולמלמדי משניות: באילין יומיא באלו הימים שבין י"ז בתמוז וט"ב שבהן קטב מרירי שולט: דלא יהוון שלא יכו וירמו רצועה על התנוקות להכותם: דיהוון מפטרין כו' פי' שיפטרו ויניחו התנוקות באלו ד' שעות כדלעיל: שנמסרה לה כו' ויפול פירושו ימות כמו על פני כל אחיו נפל: אלף מלאכים לשמרו מן השדים: אינו אומר יסמרו מצדך אלף וגו': בנוהג שבעול' כו' זהו לפי פי' ראשון שמפ' יפול ימות מצדך השמאל אלף מלאכים ורבבה וגו': נמסר לאלף איש לשומרו מן השונאים: מוסרין לו מוסרין במלאכותם. פי' נמסרין: לא יגש כו' לא יגע אחד מהם אליך לאמר פרנסה: כי אתה ה' מחסי. ע"י שורכך הנסת לנו. ומדוע עליון שמת מעונך. ועי' הפני

פסק"ס

תראה מה שישלם הקב"ה לרשעים במעשיהם תראה. כי אתה ה' מחסי וגו' א"ר תנינא אמרו ישראל להקב"ה אתה נותן את התוויה בתחתונים אצלנו ושכינתך תשרה בעליונים. הה"ד כי אתה ה' מחסי שנתת לי תורתך. ועליון שמת מעונך ואתה שמת מעונך בעליונים. לא תאונה אליך רעה כמד"ת (משלי יב) לא יאונה לצדיק כל און. ונגע לא יקרב באהלך א"ר יוחנן עד שלא הוקם המשכן היו המזיקין מתגרין בעולם לבריות יא משהוקם המשכן ששרה השכינה למטה כלו המזיקין מן העולם. הה"ד ונגע לא יקרב באהלך זה אהל מועד. ארשב"ל מה לך אצל כפר תהלים והלא במקומו אינו חסר. יברכך ה' וישמרך מן המזיקין אימתי ויהי ביום כלות משה. מהו ביום כלות שכלו המזיקין מן העולם: (ד) ויהי ביום כלות וגו' הה"ד (שיר ג) אפריון עשה לו. זה העולם שהוא עשוי כמין כילה. המלך שלמה זה הקב"ה ששם שלום בין אש למים יב ופתכן זה בזה ועשה מהן רקיע שנאמר (בראשית א) ויקרא אלהים לרקיע שמים שהוא אש ומים. מעצי הלבנון שנבנה ממקום ביהמ"ק. אר"י ב"ר חלפתא יג למה נקרא אבן שתיה שממנה הושתת העולם הה"ד (תהלים נ) מציון מכלל יופי אלהים הופיע. עמודיו עשה כסף זה הרקיע כמד"ת (איוב כו) עמודי שמים ירופפו ולמה קרי ליה כסף שהוא מכסף על כל מעשה בראשית וכה"א (תהלים יט) השמים מספרים וגו'. רפידתו זהב זו הארץ שהיא מעלה פירות הארץ ופירות האילן שהן דומים לזהב. מה הזהב יש בו מינין הרבה וגוונין הרבה אף פירות הארץ מהן ירוקין ומהן אדומין. מרכבו ארגמן יד זה השמש שהוא נתון למעלה והוא רוכב במרכבה ומאיר לעולם כמד"ת (שם) והוא כחתן יוצא מחופתו וגו'. ומכח השמש הגשמים יורדים ומכח השמש הארץ מעלה פירות ולכך קראו ארגמן שיצרו הקב"ה לארוג מן לבריות ואין מן אלא פירות ומזונות כמד"ת (דניאל א) וימן להם המלך וגו'. תוכו רצוף אהבה שאחר כל מעשה בראשית ברא אדם וחוה למשול בכולם טו וכה"א (משלי ט) שלחה נערותיה תקרא הוי מבנות ירושלים שהיו כל הבריות יראים מהם ומושלים להם כמה דתימא (בראשית ט) ומוראכם וחתכם יהיה וגו'. ד"א אפריון זה העולם. למה קראו אפריון שלא בראו אלא לפריה ורביה וכן הוא אומר (ישעיה מה) לא תוהו בראה לשבת יצרה. עשה לו המלך שלמה שלא בראו הקב"ה אלא על מנת שיהא שלום בין הבריות שנאמר (שם) יוצר אור ובורא חושך עושה שלום וגו'. מעצי הלבנון שבעצת התורה המלובנת בדבריה ברא הקב"ה עולמים וכה"א (משלי ח) לי עצה ותושיה. ומנין שהתורה מלובנת בדבריה שכן כתיב (איוב כח) אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ויאמר לאדם וגו'. עמודיו עשה כסף זה שלשלת יוחסין וכה"א (משלי י) וצדיק יסוד עולם. ואין כסף אלא זקוק יחוס כמד"ת (מלאכי ג) וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם. רפידתו זהב זו התורה שכתוב בה (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז רב. ולא נתנה הקב"ה ללומדה אלא מי ששמר יחוסו וכה"א (שם נ) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך. למה כן (שם) אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך ואומר (שם ט) הבו לה' משפחות עמים הבו לה' כבוד ועוז. מרכבו ארגמן זה הקב"ה שכתוב בו (דברים לג) רוכב שמים בעזרך. והוא אורג את העולם שיצאו כולם למיניהם ולא יתערבו מין בשאינו מינו כמד"ת (בראשית א) תדשא הארץ דשא. והוא אין משרה שכינתו אלא על המיוחסים שבישראל וכה"א (שם יז) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. טז שזרעך ניכר אחריך הקב"ה הווה לך לאלהים ובזמן שאין זרעו ניכר אחריו שהם מערבים זרעם בנשי חבריהם אין הווה להם לאלהים. תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים ר' יודן אמר זו זכות התורה שנאמר בה (משלי ה) אילת אהבים. וזכות הצדיקים שנא' (מלאכי א) ואהב את יעקב. ר' עזריה בש"ר יהודה בר סימון אמר זו השכינה כמד"ת (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך. ד"א אפריון זה בית העולמים. למה נקרא אפריון יז שכל הצורות של זהב מן מיניה. מעצי לבנון כמד"ת (דה"ב ב) ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון וגו'. עמודיו עשה כסף (שם ג) ויקם את העמודים על פני ההיכל אחד מימין וגו'. וכי כסף היה והלא נחשת היה יח אלא שהיה נחשת ממורט שוה ככסף. רפידתו זהב יט תני שכל הבית היה נטוח בזהב חוץ מאחורי הדלתות. א"ר איבו מתני' בבנין שני אבל בבנין ראשון אפי' אחרי הדלתות. כ ז' מיני זהבים הם. זהב טוב. זהב טהור. זהב שחוט. זהב סגור. זהב מופז. זהב מזוקק. זהב פרוים. זהב טוב כמשמעו כמד"א (בראשית ב) וזהב הארץ ההיא טוב. א"ר יצחק כא טובוי דהוא בביתיה טובוי דהוא בלוויתיה. זהב טהור שמכניסין אותו לאור ואינו חסר כלום. ר' יהודה בש"ר אמי אמר כב אלף ככר הכניס שלמה אלף פעמים לכור ולא עמדו אלא על ככר אחת. והתני ר' יוסי בן ר' יהודה מעשה במנורת ביהמ"ק שהיתה יתירה על של מדבר משקל דינר גורדייני והכניסיה לכור שמונים פעמים עד שחסרה. מן קדמוי הוות חסרה סגון מכאן ולהלן לא הוות חסרה אלא ציבחר. זהב שחוט שנטווה כחוט והיה נמשך כשעוה. אדרינוס היה לו משקל ביצה. דיקליטיינוס היה לו משקל דינר גורדייני. הדא אומתא לית לה מיניה' זהב סגור שהיה סוגר כעד

כל

יד יוסף יא פסיקתא רבתי פ"ה: יב ב"ר פ"ד: יג ויק"ר פ"כ. תנחומא אחרי סי' ג'. זוהר נח ע"ב. בסב"ר פ"ג סי' י"ם. יומא נ"ג: יד פדר"א פ"ו: טו ויק"ר פי"א. סנהדרין ל"ח: טז לעיל פ"ט: יז לעיל פ' י"א. בהב"ר פ"ג: יח ירוש' פ"ה דסוכה ה"ג ג יט מדות רפ"ד: כ ב"ר פ' ל"ה. ירושל' יומא פ"ד: כא ב"ר פ' יוסי' ע"ז וש"נ: כב ירושלמי פ"ו דשקלים. מנחות כ"ט:

מתנות כהונה

איש. לשומרו מן השונאים: מוסרין במלאפו"ס פי' נמסרין: לא יגע כו'. לא יגש אחד מהם אליך לאמר פרנסני: ואתה שמת מעונך בעליונים גרסי': כילה אהל של יריעות מכובדים: ופתכן וערכן: שמים נוטריקון אש ומים כמו בפירש"י ריש פ' בראשית: הושתת נשתכלל כד"א כי השתות יהרסון שפירושו היסוד והבסיס והעיקר: מכסף ל' כיסופא הידוע בדברי רז"ל כלומר מביש ומלבן פניהם במה שהם אינם מכבדים כבוד אל והשמים מספרים: ה"ג על כל מעשה בראשית וכה"א: הגשמים יורדים. י"ל כמו שכתבו הקדמונים ז"ל כשהחום גובר מכה בכח ביסוד המים שבחלק האויר וממנו מתהוה הברד והגשם והשוטף ומטר נתך ארצה: לארוג ל' אריגה כלומר להכין ולעשות: שלחה נערותיה. עיין ריש פ' בריתי: ה"ג אלא למי שמשמר יחוסו: ה"ג למה כן אם ראית גנב: לבריותיהם ארגמן דרש נוטריקון אורג מין: מן מיניה. מעולם היו גדולים וכרים ורבים ועיין בערוך ערך מן המשביח ולעיל ובהגהות כו' שרוצה יש בכל העצים והאילנות שהיו שם היו עושים פירות ונקט כאן של זהב לרבותא: ממורט מזוקק מכל סיג: ה"ג היה נטוח בזהב. פי' מחופה ע"י טיחה וסיכה כמו שעוה כדמפ' לקמן: שבעה מיני זהבים הם גרסי': ה"ג כמשמעו כמד"א וזהב: טובוי כו'. טובתו בשעה לו בביתו שראוי ומוכן להוצאה בבית וכן בלווייתי' כשהולך בדרך שבכל מקום שהולך הם מתקבל בכלין ונותר וכן פרש"י בב"ר פט"ז: לאור לכור שמזקקין בו הזהב וה"ג במדרש הזית: אלא ככר אחת לעבות גופו המנורה: אלא על ככר אחד גרסי': והתניא פי' מי חסר כולי הא בכל פעם ופעם ככר אחד והכי איתא בהדיא בס' הקומץ רבה דף כ"ט: במנורת ב"ה ה"ג נ"כ בס' הקומץ רבה ובירושלמי דיומא פ' טרף בקלפי מצאתי הגירסא בסגנון אחר והוי משת סופר הוא: גורדייני בס' הקומץ גרס גרדיקי ופרש"י שם מטבע: מן קדמוי כו'. בראשונה היה חסר הרבה בכל פעם ופעם ככר אחד ומכאן ואילך לא היה חסר אלא מעט בכל פעם:

מכאן

עץ יוסף

הקב"ה לא תאונה אליך רעה כו' כי באותה השכינה בתחתונים. ואז אין מזיק בעולם: זה אהל מועד כו' ע"י אהל מועד לא יקרב הנגע כי כלו המזיקין: מהו ביום כלות כי ע"ז שהיה הקימה מעט מעט בכל יום. וכלה ביום אחרון. ילדק אומרו ביום כלות להקים. אך הנה בכל ז' ימים שהיה מקים המשכן לגמרי ושמש בו עבודה. ואיך יאמר שביום השביעי כלה לגמרי להקימו. לכן דרשו ביום כלות שכלו המזיקין מן העולם שזה הותחלה מיום הראשון והכל בז' שאז נגמר השראת השפע העליונה במשכן: (ד) כילה אהל של יריעות מכובדים. והוא כעין חופה: ופתכן פי' עירבן וכללן. שיסודות הבריאה המה הפכים בטבען. ושיו יחד מזגן מזיגה טבעית שיעמדו יחד. ועיין בב"ר פ' ד' סי' ע': שמים אש ומים דרש שמים נוטריקון אש ומים כמו שפרש"י סדר בראשית: שנבנה ממקום בית המקדש. כלו' העולם נבנה משם כמ"ש אבן שתיה שממנה הושתת העולם: למה נקרא אבן שתיה. משום דתניא ביומא ובויק"ר פ"ך משנטל הארון אבן שתיה היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת כו'. וע"ז אמר למה נקראת שמה אבן שתיה: הושתת פי' נשתכלל כד"א כי השתות יהרסון שפי' הבסיס והעיקר יהרסון: הה"ד מציון מכלל יופי. לעיל מיניה כתיב דבר ויקרא ארץ. הלכך משמע דבבריאת העולם מיירי. ופי' מציון מכלל יופי ממנו מוכלל יופיו של עולם כמ"ש בגמ': זה הרקיע שהרקיע המה העמודים. שכל יסודי בריאת התחתונים עומדים ע"י. וע"י תנועותיהם השפל מתקיים כנודע. כי הכל ע"י תנועת הגלגל: עמודי שמים ירופפו וכמו שדרש ליה בב"ר פ"ד סי' ט' על הרקיע: מכסף לשון כיסופא. כלומר מביש ומלבן פניהם במה שהם אינן מספרים כבוד אל והשמים מספרים (מ"כ): זה השמש שהוא נתון למעלה כו'. וכן בסד"א השמש רוכב במרכבה ועלה מתעבר כחתן כו'. ויש מפרשים שהמרכבה הזאת הם ד' תקופות השנה. והבאר הגולה מפרש כי דבר זה ידוע כי הרוכב על הדבר הוא גדול ממה שהוא רוכב עליו. והשמש הוא גדול מן כל המאורות התחתונים שהוא מושל בעולם. ולפיכך הוא רוכב עליהם. והו שאמרו השמש שהוא נתון למעלה ורוכב במרכבה יורה שהוא נתון על כל התחתונים וגדול מהם: הגשמים יורדים כמ"ש הקדמונים ז"ל כשהחום גובר מכה בכח ביסוד המים שבחלק האויר ומתהוה מתהוה הברד והגשם והשוטף ומטר נתך ארצה (מ"כ): ומכח השמש הארץ מעלה פירות. כי השמש הוא הסבה הגדול והראשון מכח החימום לגדל כל פירות הארץ ולהיות כל זרע: לארוג לשון אריגה. כלו' להכין ולעשות: שאחר כל מעשה בראשית נברא אדם וחוה כו'. שעיקר תכלית הבריאה היא זה שנברא האדם שהוא המכיר בוראו והוא הנאהב מה' והוא המושל בכל מעשה בראשית שהם מתנהגים כפי מעשיו. וכמ"ש הכתוב בצלמו על החכמה שהיא חכמת מעשה בראשית בכללה שלחה נערותיה תקרא. זה אדם וחוה כדאי' בויק"ר ריש ס' במיני. וזהו שבראם באחרונה היה מחמת אהבה וכדאמרו בסנהדרין דף ל"ח אדם נברא בע"ש כדי שיכנס לסעודה מיד (פרש"י שימצא הכל מוכן): שיהיו כל הבריות יראים מהם. כדכתיב ומוראכם וחתכם וגו'. ואותו מורא וחתת שהיו בימי אדם חזרו בימי שלמה כי הוא התחיל להוציא מיני ערמיות לגוד ולהכניע. וממנו למדו כל האנשים: ובמושלים להם כצ"ל וכ"ה בדפוסים ישנים. וכד"א והיה השדה השלמה לך (איוב ה'): אלא לפריה ורביה כי זה עולם ההפסד והתמורה. ועיקרה רק להוליד ההויה בחזרה לקיום המין ולהדם ההויה [illegible]: וכן הוא אומר לי עצה ותושיה. וכדאיתא בילקוט בשם פירקא דרבי אליעזר עד שלא נברא העולם נתיעץ הקדוש ברוך הוא בתורה שמה הוכיח לברא את העולם. השיבה ואמרה לו רבון העולמים אם אין צבא למלך או אם אין מחנה למלך על מה הוא מלך. אם אין עם מקלסין למלך איזהו כבודו של מלך. ושמע הקדוש ברוך הוא וערב לו ע"כ: אז ראה ויספרה כו'. וכדאיתא בשמות רבה פ"מ אמר רבי אחא כשבא הקדוש ברוך הוא לומר תורה לישראל אמרה ארבעה פעמים בינו לבין עצמו עד שלא אמרה לישראל שנא' אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואח"כ ויאמר לאדם. הרי שהתורה שניתנה לישראל מלובנת (פי' נרוסה וברורה) בדבריה: וצדיק יסוד עולם כי הצדיקים המה היסודות שבהם העולם עומד. שע"י מעשיהם הטובים העולם נברא ומתקיים: הבו לה' משפחות עמים כו'. פי' מי שמשפחתו מיוחסת בעמו שזרעו מיוחס אחריו. אז יתנו כבוד ועוז. ואפשר שצ"ל ואו' (תהלים כ"ט) הבו לה' בני אלים הבו לה' כבוד ועוז. ופי' אלים המיוחסים בני אברהם יצחק ויעקב הבו לה'. ורמז ומפרש מהו. ואמר הבו לה' כבוד ועוז. ר"ל שבהו ואתרו הכבוד והעוז שמה לה': כד"ת תדשא הארץ דשא. עיין בפרש"י בחומש: זה בית עולמים עתה דורש כל הכתוב על ענין אחר. והו בית עולמים. שהוא העיקר המעמיד לעולם שבאמצעותו היתה השראת השכינה. והיא היתה מזהב ומעצי לבנון ומכסף. והכל היו מכוונים לענינים גדולים ורמים: מן מיניה מעולמם היו גדלים ופרים ורבים כדאי' בתנחומא ס' תרומה בכל העצים והאילנות שהיו שם היו עושים פירות וכדאי' לעיל פי"א סי' ס': מן מיניה. עשה לו המלך שלמה ודאי. כפשוטא על שלמה המלך: מעצי הלבנון כמה כו'. כצ"ל. וכן הוא בשה"ש רבה: ממורט מזוקק מכל סיג: היה נטוח פי' מחופה ע"י טיחה וסיכה כמו שעוה כדמפרש: זהב טוב כמשמעו כפירושו הטוב. ואע"ג דזהב סגור ומזוקק הטוב טפי כדאיתא בסמוך. מ"מ קרי ליה טוב לגבי שאר מיני זהב. ואסגור ומזוקק דחשיבי טפי לא הם קרא דלא שכיחי: טובוי דהוא בביתא כו' טובתו דהוא בלווייתיה. פרש"י בב"ר פ' ט"ז שיבתו הוא בבית. שיכול לקנות בו מה שירצה. וטובתו בלכתו בדרך שלא טויתו עלו. שבקל יכול למוכרו ולהסתפק מדמיו. במקום שאינו יכול להספיקו

ושנו

כ' הזהבים . כתיב (דה"א כט) ושבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים וכי כסף היה והלא זהב היה דכתיב (דה"ב ג) ואת הבית הגדול חפה עצי ברושים ויחפהו זהב וגו' ולמה קרי ליה כסף על שהיה מכסיף בעד כל הזהבים . וכל הכלים היו נעשים ממנו הספות והיעים והמזרקות והמזלגות והכפות והמחתות זהב סגור . תמן כתיב (מ"א ז) והפותות לדלתות הבית . מהו פותות ר' יצחק מגדלאה אמר כג זה פותה שתחת הציר . ר' סימאי אמר א"ו פותחות ללמדך שאפי' דבר קל לא היה בביהמ"ק חסר . זהב מופז ר' פטריקי אחוי דר' דוסי בשם ר' איבו אבא אימר דומה לגפרית מוצתת באש . ר' אבין אמר לשם מקומו נקרא זהב מאופז . זהב מזוקק (בית) ריש לקיש אמר מחתכים אותו כזיתים ומאכילים אותו לנעמיות והוא יוצא מזוקק . זהב פרוים רשב"ל אומר ארום כד דומה לדם הפר וי"א שעושה פירות . א"ר חנינא בר יצחק יום שהכנים מנשה צלם להיכל יבשו כל אותן הפירות הה"ד (נחום א) ופרח לבנון אומלל . ולע"ל הכל חוזר דכתיב (ישעיה לה) פרוח תפרח ותגל וגו' . מרכבו ארגמן (דה"ב ג) ויעש את הפרוכת תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ . לפי שארגמן חשוב שבכולן שהוא לבוש מלכות כמד"ת (דניאל ו) וארגונא ילבש לכן חשב ליה לדידיה . ודכוותיה (ישעיה סו) אוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר . ומה איסור גדול יש לחזיר מן שאר בהמות טמאות ולעכבר משאר שרצים אלא חשב חזיר וה"ה לכל הבהמות וחיות טמאות ומנה לעכבר וה"ה לכל השרצים שבעולם . ד"א אפריון זה הארון . ר' יהודה ב"ר אלעאי אמר למלך שהיה לו בת נאה משובחת וחסודה אמר המלך עשו לה פרוים מוטב שתראה נויה של בתי מן פרוים . כך התורה נאה ומשובחת וחסודה . אמר הקב"ה עשו לה ארון שיראה נויה של תורה מן הארון . עשה לו המלך שלמה זה הקב"ה שהשלום שלו ועשה כן התורה כולה שנא' (משלי ג) וכל נתיבותיה שלום . מעצי הלבנון (שמות כה) ועשו ארון עצי שטים . עמודיו עשה כסף אלו שני עמודים של כסף שהיו עומדין לפניו כמין איסטוות . רפידתו זהב (שם) וצפית אותו זהב טהור . מרכבו ארגמן ר' תנחומא אמר זה הכפרת שהוא דומה לארגמן וכתוב בו (שם) ונתת את הכפרת על הארון מלמעלה. תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים ר' יהודה ב"ר סימון אמר זו זכות התורה זו זכות הצדיקים שעוסקין בה . ר' עזריה בש"ר יהודה ב"ר סימון אמר זו השכינה . א"ר אבא ב"כ כתיב (שם) ונועדתי לך שם וגו' וכו' . ד"א אפריון זה המשכן . א"ר עזריה בש"ר יהודה בר"ס משל למה"ד למלך ב"ו שהיה לו בת והיה אוהבה יותר מדאי . כל זמן שבתו קטנה היה מדבר עמה בפרהסיא ראה אותה בחצר היה מדבר עמה . כיון שהגדילה ובאת לידי סימנים אמר המלך אין זו כבודה של בתי שאהא מדבר עמה בפרהסיא אלא עשו לה פאפליון לכשאני מבקש לדבר עם בתי אהיה מדבר עמה מן הפאפליון ולפנים . כך כשראה הקב"ה את ישראל במצרים היו נערים שנא' (הושע יא) כי נער ישראל ואוהבהו וממצרים קראתי לבני . ראה אותם על הים היה מדבר עמם שנא' (שמות יד) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי . ראה אותם בסיני היה מדבר עמם שנא' (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם . וכיון שקבלו את התורה ונעשו לו אומה שלימה ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אמר הקב"ה אין שבחן של בני שאהיה מדבר עמהם בפרהסיא אלא עשו לי משכן וכשאני צריך לדבר עמהם אהיה מדבר עמהם מן המשכן הה"ד (במדבר ז) ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וגו' . עשה לו המלך שלמה זה הקב"ה שהשלום שלו שהוא עושה שלום עם ישראל מן התחרות שהיה לו עמהם מן מעשה העגל . מעצי הלבנון (שמות כו) ועשית את הקרשים וגו'. עמודיו עשה כסף (שם כז) ווי העמודים וחשוקיהם כסף . רפידתו זהב (שם כו) ואת הקרשים תצפה זהב . מרכבו ארגמן (שם) ועשית פרכת תכלת וארגמן וכתיב (שם מ) וסכת על הארון את הפרכת וגו' . תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים ר' עזריה בש"ר יהודה בר"ס אמר זו השכינה. ר' יודן אמר זה זכות התורה וזה זכות הצדיקים . א"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי (שם) ולא יכול משה לבא וגו' משל למה"ד למערה שהיא נתונה על שפת הים רעש הים ונתמלאת המערה והים לא חסר כלום . כך אהל מועד נתמלא מזיו השכינה והעולם לא חסר כלום . הוי תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים זו השכינה . א"ר אבא ב"כ כתיב ונועדתי לך שם וגו' ללמדך שאפי' מה שאחורי הכפורת אינו פנוי מן השכינה . גוי אחד שאל את ר"ג אמר מפני מה נגלה הקב"ה למשה מתוך הסנה א"ל אילו נגלה על חרוב אחד או על תאנה אחת כך היית שואלני ולהוציאך חלק אי אפשר ללמדך שאין מקום בארץ פנוי מן השכינה שאפי' מן הסנה מדבר היה עם משה . ד"א אפריון וגו' מה כתיב למעלה (שיר ג) הנה מטתו שלשלמה וגו' זו ברכת כהנים כדאמרינן למעלה ללמדך ששלמה לא בא אלא לפרש את התורה וסמך דבריו על סדר התורה . כשם שלמעלה מפרשת המשכן כתוב פרשת ברכת כהנים . כך עשה שלמה בתחלה זכר ברכת כהנים וגו' ואחר דיבר על המשכן . אפריון עשה לו וגו' למה כן א"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי כה למה"ד למלך שקדש את בתו ועשה לה קידושין גדולים ושלטה בה עין רעה . כשבא המלך להשיא את בתו מה עשה נתן לה קמיע אמר לה יהא הקמיע הזה עליך שלא ישלוט בך עין רעה עוד . כך עשה הקב"ה כשבא ליתן תורה לישראל עשה פומבין גדולה כמ"ש (שמות כ) וכל העם רואים את הקולות ט ולא היו אלא קדושים כמו שכתוב (שם יט) לך אל העם וקדשתם היום ומחר ושלטה בהם עין רעה ונשתברו הלוחות כמד"ת (שם לב) וישבר אותם תחת ההר . לא עשה כן אלא כיון שבאו ועשו את המשכן נתן להם הקב"ה את הברכות תחלה כדי שלא תשלוט בהם עין רעה לפיכך כתיב תחלה יברכך ה' וישמרך מן עין רעה ואח"כ ויהי ביום כלות וגו' . א"ר אבין אין

מזותיו

יד יוסף כג פס"ר פ"ו : כד לקמן פ' י"ג סי' י"ז : כה פסיק"ר פ"כ : ט ויק"ר פ' אחרי . פסיק"ר פ"ס :

מתנות כהונה

מכאן ואילך גרסי' : **כחוט** דריש שהוא לשון תוסין כמשמעו : ה"ג **והיה** נמכר כשעה . ודרש נמי שהוא לשון מסיכה כד"א תן שהוא וכן פי' הרד"ק בספר השרשים : **הדה** זאת האומה : **לית לה** מיניה גרסי' . פי' אין לה ממנו ולא כלום : ה"ג **סגור** שהיה סוגר . פי' שאין אחד מן הזהבים יכול להראות טוב ממנו כד"א והמסגר שהיו סוגרין בדבריהם פה כל שומעיהם : מכביה מביים ולשון כיסוי ידוע : **פותה** הרד"ק והערוך ערך פתא פי' כמין כוס קטן קבוע תחת הציר כדי שתסוב בו הדלת בקלות ובמהירות : ה"ג בירושלמי ולקמן במדרש חזית זהב מופז : **ר' פטריקי** אחוי כו' . מאופז ממקום אופז והאל"ף נבלעת שאין הנראה נכרת כל כך : **כל** אותן הפירות . שאף צורות של אילנות שצייר שלמה בבה"מ היו עושין פירות ולכן אמר כל אותן פירות אך שקיצר כאן שלא בא לפרש רק מהו זהב פרוים ובמד' חזית ובתנחומא פ' תרומה הביאו מכלם : **לפי** שארגמן כו' . ולכן לא כתב רק רכבו ארגמן : **ומה** איסור כו' . לשון קושיא היא עמר כאן מכאן להביא ראיה דנקטי' משום חשיבות דנקיט חזיר ועכבר וה"ה לשאר : **וחסודה** נושאת חן כד"א כלה נאה וחסודה חסדאי את וחסדאין מילך וכל זה הוא במדרש חזית : **פרוים** אהל וכילה ועיין בערוך : ה"ג **ועשה** כן התורה : **שהיו** עומדין כו' . עיין מזה במד' חזית בפסוק תורי זהב ושם המאמר מבואר : **אסטווה** עיין בערוך ערך אסטווה שהוא כעין סריסין ושלוחות שלפני ההגמון : **ר' תנחומא** גרסי' : ה"ג **זכות** הצדיקים שעוסקין בה : ה"ג **ונועדתי** לך שם וגו' וכולה ור"ל כדאיתא במד' חזית ופ"ש ולקמן : **סימנים** סימני נערות : **פאפליון** פי' הערוך אהל : ה"ג **לדבר** עמהם מדבר עמהם מן המשכן : **וכתיב** וסכות גרסי' . ופי' הרי שהפרכת היה סוכך על הארון לכסותו : **מה** שאחורי הכפורת כו' . דייק מדכתיב ודברתי אתך מעל הכפורת הרי שהדיבור לא היה כ"א מעל הכפורת וכתיב ונועדתי לך שם הרי שהועדה היתה בכל האוהל ואפי' במה שאחורי הכפרת : ה"ג **כך** היית שואלני . כמו שאתה שואלני עכשיו כשנראה לי בסנה ולכן אני צריך להשיבך מ"מ להוציאך חלק בלא טעם א"א : **פומבון** עומדי פי' פרסום גדול : **ולא** היו אלא קדושים . כלומר לא היכר

נכס

עץ יוסף

ואינו יכול מנגב : **ואינו חסר כלום** ולכן נקרא טהור שהוא מזוקק מסיגים : **אלא על ככר** אחת . לעשות ממנו המנורה : **והתני** כו' פי' מי מחסר כולי האי בכל פעם ופעם ככר אחד : **על של מדבר** פי' על של משה שעשה במדבר : **גורדייני** ובמנחות דף כ"ט גרס קורדייקי . ופרש"י שם מטבע . והמוסף כתב שנקרא המטבע גורדייני על שם הקיסר גורדיין : **מן קדמוי** הוות חסרה סגין כו' . ר"ל קודם שעמד הזהב על טהרתו חסר הרבה שהיה בו סיגים הרבה . אבל אחר שנצרף עד שעמד על טהרתו לא היתה נחסרת אלא מעט באותן שמונים פעמים : **בחוט** דרש שהוא לשון תופין . ודרש נמי שהוא לשון מסיכה כד"א תן שהוא וגו' : **דקלטיינום** המוזכר בב"ר פ' ס"ג : **לית לה מיניה** פי' אין לה ממנו ולא כלום : **שהיה סוגר** בעד כל הזהבים . שבשעה שנפתח כל החנויות נסגרות . שאין מכר לזהב אחר מפניו : **כתיב** (ד"ה א' כ"ט) ושבעת **אלפים** ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים וכי כסף היה . כצ"ל מביא זה לראיה דנקרא סגור לסבה שהזכיר שהיה מכסיף ומביים את הזהבים בהם גרועים לפניו . ועי' ביפ"ת בשה"ש פס : **וכל הכלים** היו נעשים ממנו הספות והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות זהב סגור . כצ"ל שכן כתיב במלכים א' ז' אבל היעים והמזלגות היו של נחשת מרוק כדכתיב בד"ה ב' ד' : **זה פותה** שתחת הציר . שהוא כמין כוס קטן מונח תחת הציר כדי שתסוב בו הדלת בקלות ובמהירות : **דומה לנפרית** הזה שמוצהבת באש . פי' כשהוא מונח באש מראיתו זך ובהיר מאד . ומופז לשון הוזק וקשה : **לשם מקומו** נקרא זהב מאופז . ממקום אופז והאל"ף נבלעת : **וי"א שעושה** פירות כשנטעה שלמה בבהמ"ק נטע בו כל מיני אילנות . ובשעה שהיו שבשדה עושין פירות אלו שבבהמ"ק עושין פירות . א"ר חנינא . כצ"ל (י"א) וכ"ה בשהש"ר . וטעם הדבר שעשה ה' בבהמ"ק דוגמא ודפוס כל העולם כדי שעל ידי עבודת ה' הנעשית בו יתעורר כח כל הנמצא בדוגמתו להצליח כהוגן . וזה ענין הפירות . ולכן כשהכנים בו מנשה עבו"ם יבשו הפירות . בשנפסד סגולת ביהמ"ק . נאבד השפע מכל העולם (יפ"ת) : **ולפי שארגמן** כו' ולכן לא כתב רק מרכבו ארגמן : **אלא חשב** חזיר כו' . ר"ל שפרט אותו מפני שהוא משוקץ מכל מאכלי מ' שכלו המאוס . וכן העכבר משוקץ מכל מיני שרצים . ולכן פרט אותם . ומביא ממנו דוגמא לפרש כאן ארגמן נ"כ שלכן פרטו לפי שהוא חשוב שבכלן : **פרוים** נ"ל פריום פי' הטמא הניכר במשנה דפ"ב דכתובות (א"א) או פירושו אוהל וכילה (מת"כ) . או פי' בלשון יוני מין כסא ועגלה לשאת בה אדם (מוסף) : **ועשה כן התורה כולה** שלום שנאמר . כצ"ל (א"א) : **שהיו עומדים לפנים** כצ"ל וכ"ה בשהש"ר פסוק תורי זהב ופסוק עמודיו עשה כסף ע"ש . ור"ל לפנים בארון . שהיו של כסף כמין עמודי ספר תורה . והוא סימן להעמדת ישראל : **כמין איסטוא** סרגוס והנה המלך עומד על העמוד ע"ל אסטיגא : **זה הכפורת** שהוא דומה להרגמן . פי' שזהבה דומה לארגמן . כ"ה בשהש"ר : **כתיב ונועדתי** לך שם וגו' . הכוונה למה שאמר לקמן סי' ז' ללמדך שאפי' מה שאחורי הכפורת אינו פנוי מן השכינה : **שבתו קטנה** היה רואה אותה בשוק ומדבר עמה בפרהסיא . כצ"ל וכ"ה בשהש"ר : **סימנים** סימני נערות : **פאפליון** בלשון רומי אהל : **התחרות** המריבה : **וכתיב** וסכות על הארון את הפרוכת . הכוונה למה דאמר בסוכה ז' ע"ב פרוכת מחיצה וקא קרייה רחמנא סככה . וקאמרי רבנן שהוא דמיכוף ביה פורתא דמהוי כסיכוך . ופרש"י ליכוף בה למעלה פורתא כעין גג יעשה מקצתה . הרי שהפרוכת היה סוכך על הארון לכסותו : **למערה** כו' והעולם לא חסר . פי' אף שאנו מייחסין מקום להשראת השכינה אין הכוונה שהיא במקו' הזו ואינה במקום אחר רק שמשם ההתגלות יותר נראית לבני אדם . וההבדל רק מצדנו : **מה שאחורי** הכפורת כו' . דייק מדכתיב ודברתי אתך מעל הכפורת . הרי שהדיבור לא היה כי אם מעל הכפרת . וכתיב ונועדתי לך שם . הרי שהועידה היתה בכל האהל ואפי' במה שאחורי הכפורת : **על חרוב** אחד כו' . בשהש"ר גרס מתוך חרוב אחד כו' וחרוב הוא אילן של חרובין : **כך היית שואלני** כמו שאתה שואלני עכשיו כשנראה לו בסנה . ולכן אני צריך להשיבך . מ"מ עכשיו ששאלתני להוציאך חלק בלי טעם אי אפשר : **כדאמרי' למעלה** פרשה י"א : **זו ברכת כהנים** שבאמצעית הברכות שורה השכינה ומסתלק כל רע : **ולא היו אלא** קדושים . נ"ל ולא היו אלא קידושין כמה דכתיב כו' . וכן הוא בתנחומא ס' ז' . משום שבמשל אומר למלך שקידש את בתו כו' כשבא המלך להשיא את בתו כו' לכן קאמר בנמשל שבהר סיני לא היו אלא קידושין כמה שכתוב לך אל העם וקדשתם שהוא לשון קידושין . אבל נישואין היו כשנאמר ביום כלות משה כלת כתיב ביומא דעלת כלה לגננא פי' לחופה כדאי' לקמן סי' י' :

מדותיו של הקב"ה כמדת מלך ב"ו מלך ב"ו נכנס במדינה משכני המדינה מקלסין אותו ומכבדין אותו אח"כ הוא עושה להם צרכיהם בונה להם דימוסיאות עושה להם נחת רוח במדינה. אבל הקב"ה אינו כן אלא עד שלא עשו ישראל את המשכן נתן להם את הברכה תחלה כמה שנא' יברכך ה' וישמרך ואח"כ ויהי ביום כלות וגו': (ה) ויהי ביום וגו' כז מהו ויהי א"ר יהושע תנאים עשה הקב"ה עם ישראל עד שהם במצרים שאינו מוציאם משם אלא ע"מ שיעשו לו משכן וישרה שכינתו ביניהם כמ"ש (שם כט) וידעו כי אני ה' אלהיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם. ע"מ לשכני בתוכם. וכיון שהוקם המשכן וירדה השכינה ושרתה בתוכם ויהי רב אמר דבר שלא היה משנברא העולם ועד עכשיו נעשה באותו היום. שמשנברא העולם ועד אותה שעה לא שרתה שכינה בתחתונים אלא משהוקם המשכן ואילך. לכך נאמר ויהי דבר חדוש הוא. רשב"י אומר דבר שהיה ופסק וחזר לכמות שהיה. שכן אתה מוצא מתחלת בריותו של עולם שרתה השכינה בתחתונים כמ"ש (בראשית ג) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן וגו'. וכיון שנסתלקה השכינה בעת שחטא אדם שוב לא ירדה עד שהוקם המשכן. לפיכך כתיב ויהי דבר שהיה ופסק ימים הרבה וחזר לכמות שהיה: (ו) ויהי. ווי היה. כח מי אמר ווי א"ר אבין כביכול הקב"ה אמר ווי. למה"ד למלך שהיה לו מטרונה רוטננית וא"ל המלך עשה לי פורפירא. כל ימיה שהיתה עסוקה באותה פורפירא לא היתה מרננת. אחר ימים נגמרה את הפורפירא ונתנה אותה לכובס ועשאה והביאה למלך כיון שראה אותה המלך התחיל צווח ווי שלא תחזור לרוטנניתה. כך אתה מוצא שהיו ישראל מרננים בכל שעה כמ"ש (שמות טו) וילונו העם על משה וכן (שם טז) וילונו כל עדת בני ישראל וגו' וכן (במדבר יז) אתם המתם את עם ה'. תבע הקב"ה שיעשו לו מקדש כמ"ש (שמות כה) ועשו לי מקדש וגו'. את מוצא כל הימים שהיו עסוקים במלאכת המשכן לא היו מרננים. וכיון שנגמרו מלאכת המשכן התחיל הקב"ה צווח ווי שלא יחזרו וירננו כשם שהיו מרננים: (ז) ויהי. הבכורים אמרו ווי שנטלה מהם הכהונה. כט שעד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות שנא' (שם כד) וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וגו' וכן כתיב (שם יט) ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם וגו'. ריב"ק ודבי. ל אחד מהם אומר הכהנים אלו הבכורות. וחבירו אמר זה נדב ואביהוא. וכן כתיב (ישעיה יד) שבר ה' מטה רשעים שבט וגו' א"ר אבא בר ממל לא אלו הבכורות לפי שהקריבו לפני העגל אבדו כהונה. וכן את מוצא שכל הכהנים שעבדו לע"ז בבנין ראשון פסלן הקב"ה במקדש שני שנא' (יחזקאל מד) והכהנים והלוים בני צדוק וגו'. לפיכך כשהוקם המשכן צווחו הבכורים ווי: (ח) ויהי. מי אמר ווי מה"ש אמרו ווי. לב אמרו עכשיו הקב"ה מניח אותנו ויורד ודר בארץ. אעפ"כ פייסם הקב"ה ואמר להם חייכם העיקר למעלה הוא. שכן כתוב (חבקוק ג) כסה שמים הודו ואח"כ ותהלתו מלאה הארץ. א"ר סימון בש"ר יב"ל שחק עליהם הקב"ה כשאמר להם העיקר למעלן. מנין שכן כתיב (תהלים קמח) הודו על ארץ ושמים. תחלה ארץ ואח"כ שמים לפיכך אמרו ווי: (ט) ויהי. מי אמר ווי. לג או"ה אמרו. למה ווי אלא כך אמרו עד שלא היה הקב"ה שוכן ביניהם היה מתקיים עליהם ועושה מלחמותיהם. עכשיו שעשו לו משכן והוא דר ביניהם עאכ"ו. לפיכך אמרו ווי: (י) ביום. הה"ד (שיר ג) צאינה וראינה בנות ציון וגו'. מדבר בעת ששרתה השכינה במשכן. צאינה וראינה כמד"ת (ויקרא ט) וירא כל העם וירנו ויפלו על פניהם. בנות ציון המצויינים לו במילה. שאילולא שהיו מהולים לא היו יכולין להביט בשכינה אלא נופלים היו כשם שנפל אברהם. לד שנא' (בראשית יז) ויפל אברם על פניו וידבר אתו אלהים. וכן בבלעם אומר (במדבר כד) נופל וגלוי עינים. וכה"א (ויקרא ט) ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' מהו זה הדבר על המילה אמר להם כמד"ת (יהושע ה) וזה הדבר אשר מל יהושע. אשר צוה ה' לעשות לאברהם. משל לחנוני אחד שהיה לו אוהב והיה כהן והיה לו טומאה בתוך ביתו של אוהבו והיה מבקש להביאו בתוך ביתו. א"ל הכהן אם אתה מבקש כדי שאבא לתוך ביתך שמע לי והסר הטומאה מתוך ביתך. וכשידע החנוני שאין שם טומאה הלך והביא הכהן אל ביתו. כך הקב"ה כיון שבקש להראות לאברהם אוהבו היתה ערלה תלויה בו. כיון שמל עצמו מיד נגלה שנא' (בראשית יז) בעצם היום הזה נמול אברהם ואח"כ (שם יח) וירא אליו ה'. לפיכך אמר להם משה המילה צוה האלהים לעשות לאברהם אביכם בעת שביקש להראות לו. אף אתם מי שיש בכם ערל יצא וימול לעצמו וירא אליכם כבוד ה'. לכך אמר שלמה צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה במלך שהוא חפץ בשלימים כמד"ת (שם יז) התהלך לפני והיה תמים שהערלה מום היא בגוף. ד"א במלך שלמה לה במלך שברא בריותיו שלמים ברא חמה וירח על מליאתן. לו וכל מעשה בראשית בקומתם נבראו שנא' (שם ב) הארץ וכל צבאם. לז בר קפרא אמר אדם וחוה כבני כ' שנה נבראו. ד"א במלך שלמה במלך שהשלים מעשיו לאוהביו. השלים אש לאברהם. חרב ליצחק. מלאכים ליעקב. ד"א במלך שלמה במלך שהוא עושה שלום בין בריותיו החיות של אש והרקיע של שלג. החיות של אש שנא' (יחזקאל א) והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק. והרקיע של שלג שנא' (שם) ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח וגו'. ולא זה מכבה את זה ולא זה מכלה את זה. א"ר יוחנן כתיב (איוב כה) המשל ופחד עמו וגו' לח המשל זה מיכאל והוא של שלג ופחד זה גבריאל והוא של אש. מהו עמו מושלמים לו לא זה מזיק את זה ולא זה מזיק את זה · א"ר אבין לא סוף דבר בין מלאך למלאך לט אלא אפי' במלאך עצמו הוא עושה שלום. ואית ביה חמש אפין הה"ד (דניאל י) וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק וגו' לא זה מכבה את זה ולא זה מכלה את זה. כתיב (שם ז) נהר די נור נגד ונפק והרקיע של מים שנא' (תהלים קד) המקרה במים עליותיו ולא זה מכבה את זה ולא זה מכלה את זה. א"ר יעקב דכפר חנן עושה שלום במרומיו מ מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה. א"ר יוחנן לית מזל חמי במה דקדים ליה ולית מזל חמי במה דלעיל מיניה אלא במה דלרע מיניה

יד יוסף כז תנחומא ס"ז. פסיק"ר פ"ס: כח תנחומא ס"ז. פסיק' פ"ס: כט זבחים קי"ג. בכורות ד'. פסיק' פ"ס: ל זבחים קס"ז: לא ילקוט ישעיה רמז רפ"ס: לב זוהר תרומה ק"מ. ותנחומא ס"ו ותרומה. פסיק"ר פ"ס: לג פסיק"ר פ"ס: לד זוהר נ"ל. תנחומא נ"ל ויראה סי' ו'. ילקוט תורה רמז ס"ב: לה שהש"ר פ"ג סי' ל'. וילקוט שם: לו חולין ס': לז שהש"ר פ"ג סי' כ'. ב"ר פ' י"ד סי' ז'. ילקוט בראשית: לח ילקוט שה"ש. ריש ספר הבהיר. תנחומא ויגש סי' ו'. שהש"ר פ"ג. זוהר ויקרא דף י"כ. פסחים קי"ח: לט ירוש' פ"ג דר"ה: מ דב"ר פ"ס. שהש"ר פ"ג סי' כ':

מתנות כהונה

בהם נשמות אדם רק נקיות וקדושה אלהית: **לא עשה.** כביכול לא נאמר במחשבה זו אלא כו': **רוטננית** מרננת ומתלוננת כדאמרי' בס' שיה נושא רסון מנושה ולא ידע מאי אמר פי' מדבר ומלהם: **פורפירא** לבוש מלכות: ה"ג ר' **יהושע** בן קרחה ור' א' כו'. ועיין בזבחים ס' פרת הפסח: **מתקיים** מגנין ועומד להם בכל צרכם: **במה** דתימא ויראו כל העם וגו': **וראינה** כ"ל כאן בכבוד השכינה מפני שאתם מצויינים וכו': **בקומתם** נבראו גרסי'. ועיין כ"ה במדרש חזית: **וכל צבאם.** בצביונם ובקומתם וכן פירש"י בס' בראשית בפי' החומש: ה"ג על ראשי החיה רקיע: **במלאך** עצמו גרסי': **חמש** אפין. וכ"ה במדרש חזית ובירו' דמסכת ר"ה בס' אין מכירין ודייק מדכתיב בקרא ה' תוארים. תרשיש. ברק. לפיד אש. ונחשת קלל. וקול המון. תרשיש דרשו חז"ל פי' גיד הגשה תרי אלפי אמה בים התרשיש והרי מים ואח"כ ברק ולפיד אש: **חמי** רואה: ה"ג **לית** מזל חמי במה דקדים ליה וכו' עד במה דלעיל מיניה אלא

עץ יוסף

לא עשה כביכול לא נאמר במחשבה זו (מת"כ): **דימוסיאות** פי' מים חמין היוצאין מן הקרקע כגון חמי טבריא (ערוך): (ה) **תנאים** עשה הקב"ה כו'. שויש פירושו ויהי הדבר אשר התנה עם ישראל: **וכיון שהוקם** המשכן וירדה השכינה ושרתה בתוכם. מסיים בפסיקתא באותה שעה נתקיימו כל אותן התנאים לפיכך הוא ויהי מה שאמר ד"א רב אמר כו': **דבר חדוש הוא** כלו' הויה חדשה מה שלא היה מעולם ככה: **רבי שמעון** כ"י אומר כו'. דעתו שקודם חטא אדם הראשון היה ככה רק שנתקלקל מחטאו. ועל ידי הקמת המשכן נתקן כאשר מתחלה: **וכיון שנסתלקה** השכינה בעת שחטא אדם. וכדאי' בב"ר פ' י"ט וישמעו את קול ה' אלהים מהלך אכ"ל אלא מתהלך מקפץ ועולה ע"ש: (ו) **רוטננית** בערוך הביא הנוסחא רוטנית בלשון יוני הומיה מקללת ועולבת ובפסיקתא הנוסחא רוננת. והוא מלשון רינון האמור בש"ס על דבר לעז של גנאי: **עשי ליך פורפירא** כ"ה בתנחומא וכוונתו היה כדי שיהיה לה עסק. שהבטול מביא לידי שעמום. פורפירה שם המוסיף בלשון יוני ורומי בגד מלכות: **וכן אתם** המתם את עם ה'. הביא זה הכסוק לראיה שהיו מרננים תמיד: (ז) **וכן כתיב** שבר ה' מטה רשעים כו'. בנביאות בבל כתיב ונשאת המשל הזה על מלך בבל וגו' דמלך בבל הוא הנמשל ממנו והמשל הוא הבכורים שכמו ששבר ה' הבכורים והגדולה והכבוד שהיה להם לוקח מהם. כן שבר ה' מטה נבוכדנצר ונטל ממנו הממשלה והגדולה שהיה בידו. ועי' הרש"א בחד"א פ' חולין דף קל"ג: **לפי שהקריבו** לפני העגל. עי' מ"ש לעיל פ' ג': **פסלן הקדוש** ברוך הוא במקדש שני שנא' והכהנים הלוים בני צדוק. אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם. ואע"ג דהתם מיירי על מקדש דלעתיד. מ"מ ילפינן דה"ה בבית שני: (ח) **שחק** עליהם הקב"ה. הדבר קשה לאומרו ונראה שזה בבחינת מתחלפות יש כתות עליונות שהמה העקרים והנעלים. ויש כתות שהאדם העיקר בתיכם וכמו שהאריכו החכמים בספריהם. אסה"נ ועיין זוהר תרומה דף ק"מ ע"ב: (ט) **מתקיים** מגניח ועומד להם בכל צרכם: (י) **מצויינים** לו במילה. זה"ק שראו הכבוד מפני שהם מצויינים במילה: **ויפול אברם** על פניו וידבר אתו אלהים. משמע דעד דלא מל הוי נפיל על אנפוי ומליל עמיה בתר דמל קאים בקיומא ולא דחיל זוהר פ' לך לך. וכן פרש"י בחומש והא דלא כתיב הנפילה עד השתא ללמד על ההפרש שקודם שמימול ולאחר שנימול. שהרי אחר שנימול כתיב ואברהם עודנו עומד לפני ה': **וכן בבלעם אומר** ע' מ"ש בתנחומא ס' בק סי' ה': **נופל וגלוי עינים** ופרש"י בחומש לפי שלא היה בלעם מהול לא היה בו כח לעמוד ולדבר עם הקב"ה משמד לפיכך נפל: **והיה כהן** פי' האוהב של החנוני. והיה לו טומאה בתוך ביתו של החנוני והיה מבקש החנוני להביאו להאוהב לתוך ביתו. אמר לו הכהן הוא האוהב אם אתה מבקש כדי שאבוא לתוך ביתך שמע לי והסר הטומאה מתוך ביתך. וכשידע החנוני שאין שם טומאה הלך והביא הכהן אל ביתו. ותיבות של אוהבו מיותר. והמשיל את אברהם לחנוני שהיה מכניס אורחים. ואת הקב"ה כביכול לכהן: **וכל מעשה** בראשית בקומתן נבראו ובצביונם נבראו שנ'. כצ"ל (א"א): **כבני עשרים** שנה נבראו. כלו' שלא נבראו כתינוק אלא על מליאתן בצביונם ותוקפם שהיו כבן כ' שנה. וכן כבר נשלמו בדעתם וחכמתם כאילו כבר היו בני עשרים. והילך נענשו בני יומן: **השלים מעשיו** כלו' עשה שלום בין ההפכים: **כמראה הבזק** ואמרו בחגיגה דף י"ג כאור היוצא כו': **והרקיע** שעל ראשי החיות של שלג: **המשל זה** מיכאל כו'. וכן אי' בתנחומא סדר ויגש. אבל בב"ר פ' י"ב אי' המשל זה גבריאל ופחד זה מיכאל. ובאדר"נ פ"ב אי' בקול מים רבים זה גבריאל המלאך. ובתרגום אי' איוב כ"ה על פסוק המשל ופחד עמו מיכאל מימינא והוא דאשא וגבריאל משמאלא והוא דמיא. ובדברים רבה פ"ה אי' הנוסחא הפוכה מיכאל כולו אש וגבריאל כולו שלג. וכתב המת"כ והנזה"ק שנוסחא דידן עיקר כי כן מבואר גם בזוהר בכמה מקומות דמיכאל מצד החסד וגבריאל מצד הדין והפחד. ועיין מת"כ בב"ר פי"ב ובדברים רבה פ"ה. ועיין במס' פסחים פ' ע"פ ובתנחומא סדר תצוה: **עמו מושלמים** כו' כצ"ל: **ואית ביה** חמש אפין. פי' שיש בקרא חמש תוארים. דהיינו תרשיש וברק לפיד אש ונחשת קלל וקול המון היינו מים. שמשמע ליה דקול דבריו בקול המון פירושו כמו ים או המון מים רבים. שיש בו בהתלאך חלק מים רבים. הרי שמקצתו אש ומקצתו מים (יפ"מ). או אפשר שדייק מדכתיב תרשיש ודרשו חז"ל בס' נ"ה תרי אלפי אמה בים התרשיש (מת"כ): **והרקיע של מים** והא דאמר לעיל סי' זה שהרקיע של שלג. התם ברקיע שעל ראשי החיות שהוא רקיע א'. ומדרש זה ס"ל כמ"ד בב"ר פ"ד שהרקיע אינו אלא של מים: **מעולם לא** ראתה חמה פגימתה סי'. מפני דרכי שלום דחלשה דעתה דלבנה אם תראה החמה פגימתה: **לית מזל** חמי כו'. פי'

אין

מינה. כהדין בר נשא דהוא נחית בסולמא הפיך לאחוריה. תני רשב"י אומר הרקיע הוא של מים והכוכבים של אש והן דרים זה עם זה ואינן מזיקין זה את זה. ואפי' בין המכות הוא עושה שלום הה"ד (שמות ט) ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד, סא ר' יודא ור' נחמיה. ר' יודא אמר צלוחיות של ברד מליאות אש. ר' נחמיה אמר אש וברד פתוכים זה בזה. א"ר חנין טעמיה דר' יודא כהדא פרטתא דרומנא דהרצינתא מתחמיא מלגו. טעמיה דר' נחמיה כהדא שאשיתא דקנדילא דמיא ומשחא מעורבים כחדא והיא דלקא מן גביהון. א"ר יודא בר"ס מהו מתלקחת מיתה ומתקהלא לעשות שליחותה בשביל לעשות רצון בוראה. א"ר אחא למלך שהיו לו שני לגיונות קשים והיו מריבים זה לזה. וכיון שהגיע מלחמתו של מלך עשו שלום זה עם זה ובאו ועשו מלחמתו של מלך. כך אש וברד מריבים זה לזה וכיון שראו מלחמתו של הקב"ה במצרים נאמר (שם) ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד נס בתוך נס לכך נאמר (שיר ג) כמלך שלמה. בעטרה שעטרה לו אמו א"ר יצחק חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שעשתה בת שבע עטרה לשלמה בנה. אלא עטרה זה אהל מועד. כעטרה הזאת שמקובעת באבנים טובות ומרגליות ומעוטרת בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש. סב א"ר חנינא שאל רשב"י את ר' אלעזר ב"ר יוסי א"ל אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו. א"ל הן למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אוהבה יותר מדאי. לא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותו. לא זז מחבבה עד שקרא אותה אמו. כך היה הקב"ה מחבב את ישראל קראן (שם ה) אחותי רעיתי יונתי תמתי. לא זז מחבבן עד שקראן אמו הה"ד (ישעיה נא) הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו. סג ולאמי כתיב. עמד רשב"י ונשקו על ראשו א"ל אילולא לא יצאתי לעולם אלא לשמוע טעם זה מפיך די. ד"א אמו אומתו. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר בשעה שאמר הקב"ה למשה עשו לי משכן היה לו להעמיד ד' קונטיסים ולמתוח את המשכן עליהם. סד אלא מלמד שהראה הקב"ה למשה למעלן אש אדומה אש ירוקה אש שחורה אש לבנה א"ל כתבניתם אשר אתה מראה בהר. ר' ברכיה בש"ר בצלה למלך שהיה לו לבוש משובח עשוי במרגליטון אמר לבן ביתו עשה לי כזה. א"ל אדני המלך יכול אני לעשות כמותו. א"ל סה אני בכבודי ואתה בסממנך. כך אמר משה לפני הקב"ה אלוה אני יכול לעשות כאלה. א"ל בתבניתם אשר אתה וגו' בתכלת ובארגמן ובתולעת שני ובשש. אמר הקב"ה למשה אם את עושה מה שלמעלה למטה אני מניח סנקליטון שלי של מעלה וארד ואצמצם שכינתי ביניהם למטה. למעלה שרפים עומדים אף למטה עצי שטים עומדים. העמד אכ"כ אלא עומדים כנתון באסטרטיא של מעלה הה"ד (שם ו) שרפים עומדים ממעל לו. מה למעלה כוכבים אף למטה כוכבים. א"ר חייא בר אבא מלמד שהיו קרסי הזהב נראין במשכן ככוכבים הקבועים ברקיע. ביום חתונתו זה סיני חיתונין היו שנא' (שמות יט) וקדשתם היום ומחר. וביום שמחת לבו זה מתן תורה שנא' (שם לא) ויתן אל משה ככלותו וגו' ככלתו כתיב. סו ד"א ביום חתונתו זה אהל מועד. וביום שמחת לבו זה בית העולמים. ומנין לאהל מועד שחיתונין היו דכתיב ביום כלות משה להקים את המשכן סז כלת כתיב ביומא דעלת כלתא לגננא. ד"א ביום כלות ביום הקים אכ"כ אלא ביום כלות ביום שכלו המזיקין מן העולם:

(יא) ויהי ביום כלות משה וגו' סח הה"ד (משלי כז) נוצר תאנה יאכל פריה וגו' מדבר ביהושע שהוא שימש את משה כמד"ת (שמות לג) ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל. למה נמשלה תורה בתאנה שרוב האילנות הזית הגפן התמרה נלקטים כאחת והתאנה נלקטת מעט מעט. וכך התורה היום לומד מעט ולמחר הרבה לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשתים ועליו נאמר נוצר תאנה. מהו יאכל פריה פרי של תורה מלכות ושררות שנא' (משלי ח) בי מלכים ימלוכו כי שרים ישורו. וכן אירע ליהושע שלא ירשו בניו של משה מקומו אלא יהושע ירש מקומו כמד"ת (במדבר כז) קח לך את יהושע בן נון וגו'. ושומר אדניו יכובד זה יהושע שהיה משמש את משה ביום ובלילה כמד"ת (שמות לג) לא ימיש מתוך האהל ואומר (במדבר יא) אדני משה כלאם לפיכך כיבדו הקב"ה. מה כבוד עשה לו הקב"ה לפי שכך אמר ליהושע (שם כז) ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים וגו' ולפי ששמש אדניו זכה לרוה"ק שנא' (יהושע א) ויהי אחרי מות משה וגו' שאין ת"ל משרת משה למה נאמר לומר לך לפי שהיה משרת משה זכה לנבואה הוי יכובד. ד"א נוצר תאנה וגו' סט אין הקב"ה מקפח שכר בריה. בכ"מ שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר אין הקב"ה מקפח שכרו. רצונך לידע שלמה בנה ביהמ"ק שנא' (מ"א ו) ויבן שלמה את הבית ויכלהו. בשביל שנתן דוד נפשו על ביהמ"ק שנבנה שנא' (תהלים קלב) זכור ה' לדוד את כל ענותו וגו' אם אבא באהל ביתי וגו' אם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום לה' וגו'. ולא קיפח הקב"ה שכרו אלא הכתיבו על שמו (שם ל) מזמור שיר חנכת הבית לדוד. לשלמה אכ"כ אלא לדוד הוי נוצר תאנה יאכל פריה. וכן את מוצא במשה נ שנתן נפשו על ג' דברים ונקראו על שמו ואלו הן דינים תורה ומשכן. דינים מנין דכתיב (שמות יח) וישב משה לשפוט את העם וגו'. ונקראו על שמו דכתיב (דברים לג) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. נא תורה מנין שנא' (שמות כד) ויהי משה בהר ארבעים יום וגו'. ונקראת על שמו שנא' (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי. משכן מנין שכן את מוצא שהיה משה מחזיר על האומנין בכל יום ובכל שעה ללמדם כיצד יעשו את המלאכה שלא יטעו בה לפי שא"ל הקב"ה (שמות כה) וראה ועשה בתבניתם וגו'. ולכך כתיב על כל דבר ודבר כאשר צוה ה' את משה שלא היה זז מעל גביהם וכה"א וירא משה את כל המלאכה וגו' ויברך אותם משה. נב מה ברכה אמר

ויהי

יד יוסף סא ב"ר פ' י"ב. שהש"ר פ"ג סי' כ"ג. סב ש"ר פ' כ': סג שהש"ר פ"ג סי' כ"א. ילקוט פקודי רמז ס"ו וסס"ט: סד שהש"ר פ"ג סי' כ"א וס"ו סי' פ"ח. פ"כ שמיני פ"מ. ש"ר פ' נ"ב. ילקוט פקודי רמז ת"ו וס"ה: סד זוהר פקודי דף רמ"א: סה ש"ר פ' ל"ה: סו סד"ע ספ"ו: סז זוהר שמות דף ה' וס"ו. ופסיק"ר פ"ס: סח לקמן פ' כ"א. ספרי פיסקא ק"מ: סט תנחומא ס"ו. ותנחומא ומכילתא בשלח. וילקוט ס"ו: נ מכילתא בשלח ותנחומא בשלח ותצא ושופטים. פסיק"ר פ"ס. וילקוט תצא ויש טעות סרכה בסם ג: נא שוח"ט מזמור א': נב תנחומא פקודי סי' י"ט. כעה"כ פ"ז. ספרי פיסקא קמ"ג:

מתנות כהונה

אלא במה דלרע: דלרע שלמטה ממנו וע"ן בס' תוספות: **נחית** יורד מעל הסולם והופך פניו לאחוריו באופן שאינו רואה אלא מי שלמטה ממנו ובירושלמי דמסכת ראש השנה גרסי' דסליק בסולמא: **הרקיע** הוא של מים גרסי': **פתוכים** מעורבים: **פרטתא** כו'. פי' הערוך קל פת הרימונים שהגרעינין נראין מתוכו: **מלגיו** גרסי': **שאשיתא** נראה כעששית בו מים ושמן והוא דולק ואין המים מכבין והערוך פי' פתילה של נר: **מן גביהון**. מעליהם וכפ' ואלא גרס ונותא דליק מן גביהון פי' מתוק: **דקנדילא** כפ' ואלא לא גרים ליה וכן נראה דקנדילא משמע בכל מקום נר של שעוה וכהאי גונא: **מיתה ומתקהלא** כו': **מתלקחת** דרים טטריקון מיתה יש אלנו כלומר דבר שהוא היפוך ומיתתו ואעפ"כ מתקהל ומתקבץ לעשות כו': **נאמר** ויהי ברד גרסי': **בת יחידה** גרסי': ה"נ **והיה** אוהבה לא זז מחבבה כו'. במד' חזית וכן בכל מקום שמצאתי מקד' זה גרסי' יותר מדאי והוא קורא אותה בתי לא זז כו' עד את ישראל קראן בתי שנא' שמעי בת וראי ולא זז מחבבן עד שקראן אחותי הה"ד פתחי לי אחותי לעיני: **האזינו** גרסי': **מרגליטון** מרגליות: **יכול אני**. בתמיה: ה"נ **א"ל** כתבניה אשר אני וגו': **העמד** אין כתיב עיין במדרש חזית: ה"נ **כנתון** באסטרטיא ופי' גנבא והילות של מעלה וכן פי' הערוך ערך אסטרטיא: **שנא'** וקדשתם. ל' קדושין ממש: **ביומא** דעלת כו'. ביום שנכנסה כלה לחופה: **באחד** בפעם א' נלקט כלם: **ושאל לו** כו' משמע שהוא עצמו לא יזכה לרוח הקודש: **בבל יום** ב"פ. בבקר ובערב לצורך התמיד כדלקמן: **נותן**

ע

ענף יוסף

(י) [למלך שהיה לו בת יחידה כו'] ונראה שמתחלה אדם לומד מרבו ומקבל חכמתו מרבו. כמו כנס המקבלת מאחרים בכל מעשה ידיה לאביה. ואח"כ כשנעשה חכם ואין צריך עוד לרבו הרי הוא כחבר לרבו בחכמתו כמו אחות ואחיות שאין משפיעים זה לזה. ואח"כ כשמלמד עם אחרים נעשה רב והוא משפיע לתלמידיו כמו האם שמשפעת לבנים. וז"ש מתחלה קרא אותה בת כלומר שמתחתי אתה בת שאתה לומד מרב כמו אתה בתי. שאני עשיתי אותך לבת. ואח"כ אחותי שאח"כ נעשה חבר ואתה אחותי שעשיתיך לאחות. ואח"כ אמי שעשה אותי לאם שאני מלמד לאחרים. ובכל זה מחמת התורה הרי הוא כאם של התורה דהיינו כתורה שהוא אותו לאם (הגר"א גהש"ש). ועיין מ"מ בגה"פ: (כלת כתיב) ואע"ג שבכל הספרים נכתב כלות מלא בוא"ו. ה"פ מדכתיב כלות ולא כתיב ביום כונו להקים המשכן אלא לדרוש

עץ יוסף

אין מזל רואה במה שקודם לו ולעיל ממנו. אלא בזה שלמטה ממנו ור"ל שהסולם שקועים בחטרת המזלות וכשהגלגל מתנועע כל אחד רואה של מטה ממנו ולא של מעלה ממנו. וגם זה משום טובה שלום במרומיו כדי שיהא כל מזל ומזל אומר אני הוא הראשון כדאמר בדב"ר פ"ה: **כהדין בר נש** דהוא נחית בסולמא הפוך לאחוריה. פי' כאדם היורד מן הסולם שפניו אינו כלפי הסולם אלא לאחור נמצא כל אחד רואה של מטה ממנו ולא של מעלה ממנו: **והכוכבים של אש** שהם מאירים כאש: **ואפילו בין המכות** כו'. פי' לא מיבעיא בשעת שלום אלא אפילו בשעה שבאים לעשות דין: **צלוחית של ברד** מליאות אש. ונמצא שהאש מבפנים והברד מקיפו מבחוץ. והנה הנס הזה מזולת חבור ב' ההפכים הוא שהאש בתוך הברד הפך הטבע שיסוד האש מקיף ליסוד האויר וליסוד המים וכאן המים מקיפים האש: **פתוכים** פי' מעורבים: **כהדא פרטתא** דרומני כו'. פי' קליפת הרמונים שהגרעינין נראין מתוכו: **כהדא עששיתא** תרגום שה"ש נראין כעששית. והוא כלי שקורין לאמ"פע שנותנין בו מים ושמן והוא דולק ואין המים מעכבו אף שקצת טיפי מים בתוכו. וכן אע"פ שנתערבו גרעיני הברד וגם הלקי האש מ"מ לא כבה האש: **כהדא שאשיתא דקנדילא** עמ"ש לעיל פירושו דקנדילא. והמה"כ לא דק דקנדלי הוא כלי שדולקים בו שמן. **מיתה ומתקהלא** מתלקחת דרים נוטריקון מיתה יש אלנו כלו' דבר שהוא היפוכו ומיתתו ואעפ"כ מתקהל ומתקבץ לעשות כו'. והא"א כתב שצ"ל ומתקהלא והוא לשון קהות שינים: **לכך נאמר** כמלך שלמה. לפי שעושה שלום: **באבנים טובות** ומרגליות כך היה אהל מועד מצוין בתכלת וכארגמן. כצ"ל: **והיה אוהבה** יותר מדאי והיה קורא אותה בתו. לא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותו. כצ"ל (א"א): **מחבב את ישראל** קראן בתו הה"ד (תהלים מ"ה) שמעי בת וראי ולא זז מחבבן עד שקרא אותן אחותו. כצ"ל (א"א) וכ"ה בשהש"ר פ"ג סי' כ"א וע"ש: **קונטיסים** פי' בלשון יוני ורומי עץ ארוך וכאשו חד (מוסף): **ולמתוח** פי' ולפרוס: **במרגליטין** פי' במרגליות ואבן יקרה: **יכול אני** בתמיה: **אני בכבודי** אם לא תכוון כך אני מוחל על כבודי: **מה שלמעלה למטה** ר"ל דוגמת שלמעלה אתה עושה למטה: **סנקליטין** פי' ב"ד (ערוך): **העמד אכ"כ** ר"ל שהיה לו לכתוב העמד עצי שטים בלשון ציווי: **באסטרטיא** תרגום אסדרפסי המלך אסטרטיוטי מלכא: **שנ' וקדשתם** לשון קדושין: **ביומא דעלת כלה** כו'. ביום שנכנסה כלה לחופה. ובזוהר שמות דף ה' ע"ב מסיים שכינתא דאיהי כלה ע"כ: (יא) **ויהי ביום כלות משה וגו'** הה"ד נוצר תאנה כו'. כדמסיק לפי שמסר נפשו עליו לכך נקרא על שמו ומביא מקרא דנוצר תאנה ולגב מפרש ליה נאנסי אהריני נ"כ: **נלקטים כאחד** בפעם אחת נלקטים כל הפירות מן האילן לפי שהם מתבשלים בפעם אחד אבל התאנה אינה מתבשלת אלא מעט מעט. ואותם שנתבשלו אם לא ילקטו אותם מיד יתליעו כדאי' בב"ר פ' ס"ב. וצריך השומר לשמור תמיד. והשומר הוא יאכל פריה: **לומד מעט** וזהו נוצר אותה כתאנה ללקוט בגנו מעט מעט. כי אינו יכול ללומדה כולה בבת אחת ולשכוח כי אם אחר מעט מעט לסוף תקוע בלבו: **מלכות ושרות** כי הוא מושל על הבריאה והטבע שכל נעים לרצונם. כי הוא מבטל כל רע מהעולם: **שהיה משמש** הכל בפי דברים. אחד הלימוד והידיעה. ב' ההליכה בדרכיו תמיד לראות מדותיו והנהגותיו. שלכן לא מש מתוך האהל להתבונן במדותיו תמיד: **אדוני משה כלאם** יהושע אמר כן למשה על אלדד ומידד שנתנבאו משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ שיכלאם. הרי מרוב אהבתו ודיבוקו אליו קנא קנאתו: **שכך אמר** ליהושע ולפני אלעזר כו'. והיה זה שיוס למשה שהיה הכבוד לבית אביו שיעמוד יהושע לפני אלעזר כדאי' לקמן פ' כ"א: **ולפי ששמש** אדוניו זכה לרוה"ק. כלו'. ולא נצרך לאלעזר וכדאמרי' בעירובין ס"ג: **שנתן דוד** נפשו על ביהמ"ק. שהכין כל הכסף והזהב לבנין ביהמ"ק וגם בנה היסוד: **הוי נוצר תאינה** ושומרה אף שלא גידלה ולא נטעה בעצמו יאכל פריה: **ונקראת על שמו** שנא' זכרו תורת משה. שאע"פ שהיא תורת אלהים. מ"מ זכה משה שנקראת

על

(תהלים צ) ויהי נועם ה' אלהינו וגו' אמר להם תשרה השכינה במעשה ידיכם. א"ר חייא בר יוסף [נג] כל ז' ימי המלואים היה משה מעמיד המשכן ומפרקו בכל יום ב' פעמים. וא"ת שהיה אחד משבטו של לוי נותן לו יד לאו. אלא אמרו חכמים היה קובעו ומפרקו ולא סייעו אחד מישראל שנא' ויהי ביום כלות לכך נקרא על שמו שאינו אומר ביום הקים אלא ביום כלות יום שכלו הקמותיו וזכר שמו שם לכך נאמר כלות משה: (יב) כלות משה. הה"ד (קהלת ב) כי יש אדם שעמלו וגו'. [נד] כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון זה בצלאל שעשה המשכן בחכמה ובדעת כמ"ש (שמות לה) ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה וגו'. ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו זה משה שלא עמל במשכן ונקרא על שמו הה"ד כלות משה ודכוותיה שלמה ודוד: (יג) להקים את המשכן [נה] הה"ד (משלי ל) מי עלה שמים וירד וגו'. מי עלה שמים זה הקב"ה דכתיב ביה (תהלים מז) עלה אלהים בתרועה ה' וגו'. וירד (שמות כ) וירד ה' על הר סיני. מי אסף רוח (איוב יב) אשר בידו נפש כל חי. (משלי ל) מי צרר מים בשמלה (איוב כו) צורר מים בעביו. (משלי ל) מי הקים כל אפסי ארץ (ש"א ב) ה' ממית ומחיה וגו'. מה שמו צור שמו שדי שמו ה' צבאות שמו. ומה שם בנו כי תדע (שמות ד) בני בכורי ישראל. ד"א מי עלה שמים זה אליהו דכתיב ביה (מ"ב ב) ויעל אליהו בסערה השמים. וירד (שם א) רד אותו אל תירא. (משלי ל) מי אסף רוח בחפניו (מ"א יז) חי ה' אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר וגו'. מי צרר מים בשמלה (שם ב ב) ויקח אליהו את אדרתו וגו'. מי הקים כל אפסי ארץ (מ"א יז) ויאמר אליהו ראי חי בנך. ד"א מי עלה שמים וירד מי הוא זה שתפלתו עולה לשמים והיא מורידה את הגשמים ובזכותו רוחות טובות מנשבות לגדל את העשבים שנא' מי אסף רוח זה שמחלק מעשרותיו בחפניו הוי בחפניו. וכה"א (מלאכי ג) הביאו את המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די [נו] עד שיבלו שפתותיכם לומר די. ומנין שהרוחות צורך התבואה שכן כתיב (דברים לב) יערוף כמטר לקחי תזל וגו'. מי צרר מים בשמלה מי שאינו מחלק מעשרותיו בחפניו אין תפלתו עולה לשמים ואינה מורדת את הגשמים אלא צורר המים בעבים ואינם יורדים לארץ. מי הקים כל אפסי ארץ כמד"ת (שם כח) יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר. מה שמו ומה שם בנו כי תדע מה שמו אברהם הפריש מעשר תחלה שנא' (בראשית יד) ויתן לו מעשר מכל והקנה לו הקב"ה שמים וארץ ולמה בירכו שיקנה לו האלהים שמים וארץ לזרעותיו. ומה שם בנו זה יצחק שנתן מעשר ונתברך שנא' (שם כו) ויזרע יצחק וגו' מהו וימצא בשנה ההיא מאה שערים [נז] מלמד שמדדן לעשרן. כי תדע וכן הזהיר הקב"ה את ישראל שאם יעשרו תבואתם יברכם בעושר שנאמר (דברים יד) עשר תעשר וגו' עשר בשביל שתתעשר. ד"א מי עלה שמים זה משה דכתיב ביה (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים. וירד וירד משה מן ההר אל העם. מי אסף רוח בחפניו (שם ט) כצאתי את העיר אפרוש וגו'. מי צרר מים בשמלה כמד"ת (שם טו) נצבו כמו נד נוזלים. מי הקים כל אפסי ארץ וכי משה הקים כל אפסי ארץ אלא שהקים אהל מועד שהעולם הוקם עמו. ריב"ל בשם רשב"י להקים המשכן אב"ב אלא להקים את המשכן משכן אחר הקים עמו שנקרא אהל כשם שהמשכן נקרא אהל מועד כמד"ת (ישעיה מ) וימתחם כאהל לשבת שעד שלא הוקם המשכן היה העולם רותת משהוקם המשכן נתבסס העולם לכך נאמר להקים את המשכן: (יד) להקים את המשכן הה"ד (שמות טו) נחית בחסדך וגו'. [נח] תמן תנינן על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ושלשתן זכרן משה בפסוק אחד נחית בחסדך עם זו גאלת זה החסד. נהלת בעזך זו תורה כמד"ת (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן. אל נוה קדשך זו עבודת המשכן והמקדש. נחית בחסדך אלו הדורות שעמדו משנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים שקבלו התורה [נט] שהיה הקב"ה מנהיג אותם בחסדו שלא היו מע"ט שיהיו בהם וזנם הקב"ה בחסדו. וכנגדן אמר דוד כ"ו פעמים כי לעולם חסדו. ובאותו חסד יצאו ישראל ממצרים לכך נאמר נחית בחסדך עם זו גאלת שבחסד גאלם. נהלת בעזך ניהלם בזכות התורה שקבלו עד הקמת המשכן. [ס] למה היה העולם דומה באותה שעה לטרסקל על ב' רגלים שאינו יכול לעמוד והוא רותת כיון שעשה לו רגל ג' נתבסס ועמד כך כיון שנעשה המשכן כמד"ת אל נוה קדשך מיד נתבסס ועמד שמתחלה לא היה לעולם אלא ב' רגלים חסד ותורה והיה רותת נעשה לו רגל ג' זה משכן מיד עמד ולכך כתיב להקים את המשכן. מהו את. העולם שנקרא אהל הוקם עמו הוי להקים את המשכן: (טו) ד"א להקים את המשכן. [סא] אר"ס בשעה שאמר הקב"ה לישראל להקים את המשכן רמז למלה"ש שיעשו אף הם משכן ובעת שהוקם למטן הוקם למעלן והוא משכן הנער ששמו מטטרו"ן שבו מקריב נפשותיהם של צדיקים לכפר על ישראל בימי גלותם ולכך כתיב את המשכן שמשכן אחר הוקם עמו וכה"א מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך: (טז) ד"א את המשכן שהוא שקול כנגד העולם שקרוי אהל כשם שמשכן קרוי אהל. [סב] כיצד כתיב בראשית ברא אלהים וגו' וכתיב (תהלים קד) נוטה שמים כיריעה ובמשכן כתיב (שמות כו) ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן וגו'. כתיב בשני (בראשית א) יהי רקיע ויהי מבדיל וגו' ובמשכן כתיב (שמות כו) והבדילה הפרוכת לכם. בשלישי יקוו המים מתחת השמים ובמשכן (שם ל) ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה וגו'. ברביעי יהי מאורות ברקיע השמים ובמשכן (שם כה) ועשית מנורת זהב טהור וגו'. בחמישי ועוף יעופף על הארץ וגו' ובמשכן (שם) והיו הכרובים פורשי כנפים. בששי נברא אדם ובמשכן (שם כח) ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. בשביעי כתיב (בראשית ב) ויכלו השמים וגו' ובמשכן (שמות לט) ותכל כל עבודת משכן וגו'. בבריאת עולם כתיב ויברך אלהים ובמשכן (שם) ויברך אותם. בשביעי ויכל אלהים ובמשכן (במדבר ז) ויהי ביום כלות משה. בשביעי ויקדש אותו ובמשכן (שם) ויקדש אותו. הוי את המשכן:

המשכן

יד יוסף נג לקמן פ"ז וס' י"ג. וכע"ר ס"ז. ספרי וילקוט ס"ז. פסיק"ר פ"ס. ירוש' פ"ק דיומא. תנחומא פקודי. ת"כ סוף מכילתא דמילואים. תנחומא תשא: נד פסיק"ר פ"ס. תנחומא ס"ז: נה מדרש וילקוט משלי. פסיק"ר פ"ס. תנחומא ס"ז סי' ל"ד: נו שבת ל"ב. תענית ח'. מכות כ"ג. וסוף אהס"ל. וירוש' פרק הרואה. ויק"ר פ' ל"ס: נז ב"ר פ' ס"ד. פסיק"ר פ' כ"ס: נח אבות פ' א'. פסיק"ר פ"ס. תנחומא ס"ז. אדר"נ פ"ד. אג"ש פ' כ"ו. ילקוט בשלח: נט פסחים קי"ח: ס תנחומא תרומה: סא תנחומא ס"ז. זוהר תרומה דף קנ"ט. פסיקתא פ"ס. זוהר ויקרא דף י': סב תנחומא ריש פקודי. ושוח"ט מזמור כ"ו:

ענף יוסף

לדרוש לשון כלה כו'. (מנחת שי ע"ש בארוכה): (יב) [ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו זה משה] קשה הא מ יכי הכא בהקמת המשכן ומה לבצלאל לזה. וי"ל דהמדרש דקדק מתחלת הכתוב שהקשה בעצה

משה

מתנות כהונה

לו יד. לעזרו בדבר מה: **רד אותו וגו'.** כך כתיב גבי אליהו מלכים ב' סי' א': ה"ג **רוח בחפניו** חי ה' אשר כו': **ולמה בירכו.** שם לאברהם שיקנה וכו' ועיין כ"ז יותר מבואר בילקוט משלי: **מלמד שמדדן כו'.** דאם לא כן למה מדדן והלא אין ברכה מצויה לא בדבר המדוד והמנוי ועיין בס' תולדות דאיתא הכי בהדיא: **לזרעותיו** ביאליתו זרעותיו וצריך לזה שתים ממעל למטר ורוח והמה והאדמה התן כחה מלמטה: **ואת המשכן.** את מרבה עוד משכן אחר וזהו העולם שנקרא אהל וכדמפרש ואזיל: **רותת** רועד ונוטה ליפול: **נתבסס** גרסי' ופי' עומד על בסיסו ועמידתו. ועיין בב"ר פ' ס"ו: **אלו שעמדו.** הדורות שעמדו: **טרסקל** ענין כולקן ועיין בערוך: **וכן הוא אומר כו'.** שזכר הכתוב ג' מקדשות: **אהליך** כתיב מלא ביו"ד משמע ל' רבים: **אלא משכנותיך.** קרי הש"ס נקודה בפתח ל' משכון של הלואה ועיין עוד בס' פקודי:

סס

עץ יוסף

על שמו (מכילתא ותוס'): **בכל יום שני פעמים.** בבקר ובערב לצורך התמיד: **נותן לו יד** לעזרו בדבר מה: **ביום הקים** שאז היה משמע שרק הקימה ביום ההוא היתה מידו. כי אם ביום כלות. שמתחלה ועד כלה היה הכל מעשה ידיו לבד: (יב) **שעשה המשכן בחכמה** כו'. כי כיון במעשהו על פי החכמה העליונה הרמוזה בזה: (יג) **מי עלה שמים זה הקב"ה.** שאף שכבודו בשמים ירד להזדקק בשפלים ליתן להם את התורה שע"י יזכו לעולם שכולו טוב: **צור שמו** שהוא יסוד העולם: **שדי שמו** שאמר לעולמו די שנתן קצבה ומדה לכל הנבראים בכחותם ואיכותם: **ה' צבאות שמו** שהוא בכל צבא הברואים אות כדרכתם בהוית. כלו' שכל הנבראים מקיימים רק מאתו יתברך ומהפכו. אבל שמו העצמי המורה על מהותו הוא נעלם מכל רק מצד פעולותיו הוא מכונה: **ומה שם בנו** שקרא אותם בנו: **זה אליהו כו'** ביאור כדלעיל מי יעריך נפשו מול מעלתו שהזדכך גם בגופו לעלות למרום: **מי אסף רוח** כו' אם יהיה השנים האלה כו'. פי' אסף רוח שע"י הרוח יתקבצו העננים: **ראי חי בנך** שהחיה את המת והוא קימה כל אפסי הארץ. ע"ד שאמרו כל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא: **מי הוא** זה שתפלתו עולה לשמים כו'. וקאמר זה שמחלק מעשרותיו בחפניו הוי בחפניו: **עד שיבלו כו'** כו' פירשו (רש"י) ובירוש' פ' הרואה הי' עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר דיינו ברכות דיינו ברכות ע"כ. והשתא אתי שפיר כי הוא בי"ת מקיבת ברכות הוא ממולא שכפים וזה הוא כוונת המדרש עד שיבלו שפתותיכם מלומר די הכוונה על תיבת ברכה הנאמר בפסוק זה (בגדי ישע): **מי שאינו** מהלך מעשרותיו. וה"ק מי שאין מחלק מעשרותיו בחפניו. צורר המים בעבים ואינם יורדים לארץ: **כמד"ת יתן ה'** את מטר כו'. מזה ראיה שאם אין גשמים יורדים נהרס העולם וה"כ מי שנותן מעשר שבזכותו הגשמים יורדים הוא המקים כל אפסי ארץ. **והקנה לו** הקב"ה שמים וארץ. עי' בתנחומא סדר בהר סי' א' בענף: **מלמד שמדדן לעשרן** מפני שמכלל מאה שערים מאה נייגים ר"ל במלא אחת פעמים נגד הזרע שהוציא לזריעה. וקשה ע"ז למה מדדם והלא אין הברכה שורה על דבר המנוי והמדוד. אלא ע"כ שמדדן לתעשרות כדתנן אל תרבה לעשר אומדות ועיין בב"ר פ' ס"ד: **כי תדע** וכן הזהיר כו'. וה"ק קרא מה שמו כלו' ידוע מי הוא שהיה יכול על ככה בזכות המעשר הוא אברהם. וכן תדע מה שם בנו שעשה כן זה יצחק וכי תדע מפליך ככה כמו שהבטיח ה' עשר תעשר: **זה משה** ביאורו כדלעיל · **ומשה עלה אל האלהים.** במדרגת הנבואה למעלה מאד. וירד הוא הורדה ליתן תורה לישראל. וההורדה נ"כ מעלה גדולה שירד מדביקות גדולה כ"כ להוריד בשפל למען הודיע התורה לעם: **כצאתי את העיר** אפרוש את כפי אל ה' הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד. והיינו נ"כ ע"י הרוח: **שהעולם הוקם עמו** וכידוע מאמרם בזוהר כשהוקם המשכן אז הוקמו כל העולמות עליונים ותחתונים. וזהו שהקים כל אפסי ארץ. (ועי' בביאור הגר"א על משלי): (יד) **על התורה** שנא' (ירמיה ל"ג) אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. וכמ"ש סוף פ"ג דנדרים ופ"ד דפסחים: **ועל העבודה** של ביהמ"ק כמ"ש בסוף מגילה. א"ר אמי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנא' אם לא בריתי כו'. ולכך שו קרין במעשה בראשית כל אותו השבוע. ואחר שנחרב ביהמ"ק התפלה במקום הקרבנות: **ועל ג"ח** מלוה מעות לעני שהוא גדול מהצדקה לכי שאינו מתבייש ועוד שג"ח נוהג בין בעשירים בין בעניים. וכה"א וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו ללמדך שבשביל החסד העולם מתקיים (רש"י). וכ"כ כי אמרתי עולם חסד יבנה: **כ"ו פעמים** כל"ח כנגד כ"ו דורות שהיה עד מ"ת: **בזכות התורה** שקבלו עד. כצ"ל: **לטרסקל** בלשון יוני שלחן של שלש רגלים (מוסף): **רותת** רועד ונוטה ליפול: **נתבסס** בסיס בלשון יוני ורומיי כן ומכון ורגל עמוד הו דבר אחר אחר עליו נטען (מוסף). ופירושו כאן שעמד על כנו ובסיסו ומכונו: (טו) **הוקם למעלן** העולות הרוחניות המכוונות כנגד המעשיות אשר למטה. וזהו מכון לשבתך מכוון מ"ה כנגד הלה: **ששמו מטטרון** ובזוהר לך לך דף פ"ח אי' שמיכאל הוא המקריב. ומצאתי בספר תולדות יוסף בדר מתפשים שמיכאל הוא מטטרון: **שבו מקריב** נפשותיהם של צדיקים לכפר כו'. במנחות דף ק"י לעולם זאת על ישראל א"ר גידל א"ר זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן ע"ש בתוס' ד"ה ומיכאל: **וכה"א מכון לשבתך** אל תקרי מכון אלא מכוון כנגד שבתך. ודלא קאמר תכון שבתך משמע מכוון לאותו שהוא כנגד דהיינו השמים. ועיין בתנחומא ויקהל סי' ז' ובפקודי סימן א' וב': (טז) **בשם** שמשכן כו'. שהמשכן הוא דוגמת מעשה בראשית במכוון כנגדו בכל פרטיו. וא"כ הוא תכון

כנגד

(יז) המשכן [סג] התה"ד (במדבר כד) מה טובו אהליך יעקב וגו'. מה טובו אהליך יעקב זה אהל מועד שבמדבר ושבשילה ונוב וגבעון. משכנותיך ישראל [סד] אל תהי קורא משכנותיך אלא משכנותיך ישראל שהמשכן והמקדש יתמשכנו ע"י ישראל בעת שחטאו. משכן מנין שנא' (תהלים עח) ויטש משכן שילה אהל שכן באדם שנתמשכן ע"י ישראל שנקראו אדם (יחזקאל לד) צאן מרעיתי אדם אתם. המקדש מנין שנא' (איכה ד) שפך חרון אפו ויצת אש בציון. ואומר (נחמיה א) חבול חבלנו לך זה מקדש ראשון כמד"ת (שמות כב) אם חבול תחבול שלמת רעך. לכך נקרא משכן שכך א"ל הקב"ה למשה אמור להם לישראל שיעשו לי משכן שאם יחטאו יהא מתמשכן על ידיהם: (יח) ד"א ויהי ביום כלות משה. [סה] אי זה יום זה ר"ח ניסן שנא' (שם מ) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן. א"ר זעירא מהו ביום מכאן שהקמת הלילה היתה פסולה לעבודת היום. כל ז' ימי המלואים היה משה מעמיד את המשכן בכל בקר ובקר מושחו ומקריב ומפרקו. אותו היום העמידו ומשחו ולא פרקו. ר' חייא בר יוסף אמר שני פעמים בכל יום היה משה מעמידו ומפרקו אחת בבקר ואחת בערב. ר' חנינא הגדול אומר ג' פעמים בכל יום. שנא' הוקם ויקם להקים אחת לתמיד של שחר ואחת למלואים ואחת לתמיד של ערב. נמצינו למדים שבכ"ג באדר התחילו ימי המלואים אהרן ובניו ומשכן וכל הכלים לימשח. מנין לפירוקין א"ר זעירא ביום כלות משה ביום שכלו הקמותיו. בר"ח ניסן הוקם המשכן בב' נשרפה פרה אדומה בג' הזה ממנו על הלוים כמד"ת (במדבר ח) הזה עליהם מי חטאת. ותחת הזיה שניה שהיו צריכין הלוים להזות מפני שהיו כולם טמאי מתים במה שהרגו בעובדי העגל כמד"ת (שמות לב) והרגו איש את אחיו וגו' ויעשו בני לוי כדבר משה וגו' צוה המקום לגלחם במקום הזיה של יום שביעי. משה נתקדש בענן כל ז' שנא' (שם כד) וישכן כבוד ה' על הר סיני וגו'. אהרן ובניו נתקדשו בשמן ובדם שנא' (ויקרא ח) ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח ויז על אהרן וגו'. מעלה נטל אהרן יותר מבניו לפי שהיה כה"ג שיצק על ראשו משמן המשחה מה שלא עשה לבניו. משיחת אהרן כיצד כל ז' ימי המלואים היה משה מפשיט את אהרן את בגדיו ומרחיצו וסכו בין עיניו. ישראל נתקדשו בפרת חטאת שנא' (במדבר יט) דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה וגו'. הלוים נתקדשו בהזיה ובתגלחת בקרבן ובתנופה. בהזיה מנין שנא' ולקחו פר בן בקר. בתנופה מנין שנא' (שם ח) והניף אהרן את הלוים תנופה. המשכן נתקדש בעמידה ובפירוק ובמשיחה. בעמידה מנין שנא' (שם ז) להקים את המשכן. בפירוק מנין (שם ד) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש. בשמן המשחה מנין שנא' (ויקרא ח) וימשח את המשכן ואת כל אשר בו וגו'. שומע אני ראשון שנמשח היה קדש ת"ל וימשחם ויקדש אותם. מגיד שלא קידש א' מהם עד שנמשחו כולם. א"ר איבו מכיון דכתיב וימשח אותו ויקדש אותו מאיזה דבר נאמר וימשחם ויקדש אותם. א"ר איבו א"ר תחליפא דמן קסרי ורשב"ל ח"א משהיה מושח כאו"א חוזר והיה מושח כולם כאחד. וח"א וימשחם משיחה בעוה"ז ומשיח' לעוה"ב. מגיד שבמשיחתן של אלו הוקדשו כל הכלים לע"ל. ודכותיה (שמות לו) ויחבר את היריעות אחת אל אחת בקרסים מה ת"ל ויהי המשכן אחד. ר' איבו א"ר תחליפא דמן קסרי ורשב"ל ח"א משהיה מחבר כל אחת ואחת היה מחבר כולם כאחד. וח"א מהו ויהי המשכן אחד אחד למדידה ואחד למשיחה. וימשחם משחם מבחוץ ומבפנים. ר' יאשיה אומר מדות הלח נמשחו מבפנים ומבחוץ ומדות היבש נמשחו מבפנים ולא נמשחו מבחוץ. ר' יונתן אומר מדות הלח נמשחו מבפנים ולא נמשחו מבחוץ ומדות היבש לא נמשחו לא מבחוץ ולא מבפנים תדע לך שאינן מקדשות שנא' (ויקרא כג) ממושבותיכם תביאו לחם תנופה וגו' הא אימתי הן לה' לאחר שנאפו: (יט) ויקריבו נשיאי ישראל. [סו] למה נזדרזו הנשיאים לבא ולהקריב תחלה ובמלאכת המשכן נתעצלו ולא הביאו אלא אבני שוהם ואבני מלואים באחרונה. [סז] לפי שבשעה שאמר משה כל נדיב לב יביאו תרומת ה' למלאכת המשכן ולא אמר לנשיאים היה רע בעיניהם על שלא א"ל להביא. אמרו יביאו העם מה שיביאו ומה שיחסר נמלא אנחנו. שמחו כל ישראל במלאכת המשכן והביאו בשמחה כל נדבה וכזריזות ראה מה כתיב (שמות לה) ויבאו האנשים על הנשים שהיו דוחקות זה על זה ובאים אנשים ונשים בערבוביא. [סח] ולשני בקרים הביאו כל הנדבה שנא' והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר וכתיב והמלאכה היתה דים וגו'. לאחר שני הימים בקשו הנשיאים להביא נדבתם ולא יכלו שכבר צוה משה ויעבירו קול במחנה וגו'. והיו הנשיאים מצירים על שלא זכו בנדבת המשכן אמרו הואיל ולא זכינו בנדבת המשכן ניתן בבגדי כה"ג התה"ד (שם) והנשיאים הביאו את אבני השוהם וגו'. אמר הקב"ה בני שנזדרזו יכתב שהביאו והותר והנשיאים שנתעצלו חיסר אות אחת משמם שכן כתיב והנשיאם חסר יו"ד. כיון שנגמר המשכן הקדימו והביאו קרבן בזריזות התה"ד ויקריבו נשיאי ישראל וגו'. [סט] אמרו הרי השעה שנקריב קרבנות בשמחה ששרתה שכינה במעשה ידינו. כיון שנעשה המשכן ולא היה חסר כלום אמרו מה יש לנו להביא. הלכו והביאו עגלות שיהיו נושאים עליהם את המשכן. [ע] ומי נתן להם העצה הזאת שבטו של יששכר. שכך אמרו להם משכן שעשיתם פורח הוא באויר אלא התנדבו עגלות שתהיו נושאים אותו בהם לכך כתיב ויקריבו נשיאי ישראל שנתנחמו על מה שעשו בתחלה: (כ) ויקריבו נשיאי ישראל. [עא] שומע אני שהיו הדיוטות ונתמנו ת"ל ראשי בית אבותם. ולא ראשי בית אבות אלא אף נשיאי שבט התה"ד (במדבר ז) הם נשיאי המטות נשיאים בני נשיאים. הם נשיאי המטות הם שהיו ממונים עליהם במצרים (שמות ה) ויכו שוטרי בני ישראל וגו'. הם העומדים על הפקודים על מנין התלים כמד"ת (במדבר א) ואתכם יהיו איש איש למטה וגו': (כא) ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלות צב וגו'. [עב] שש כנגד ששת ימי בראשית. שש כנגד שש

סדרי

יד יוסף סג ש"ר פ' ל"א וד' ל"ה: סד זוהר נחקוקי: סה סד"ע פ"ז. ירוש' פ"ק דיומא. ספרי פ"ו. זבחי' פ"ט. ולקמן פי"ג. פ"ב סוף מכילתא דמלואים. תנחומא פקודי סי' י"א והג"א סי' ל"ס: סו תנחומא וספרי פ"ו: סז אדר"נ פ' י"א: סח תנחומא פרשה. וש"ר פ' מ"א ול"ט. ותוה"ע מזמור ק"ה. ותנחומא כאן: סט תנחומא פ"ו: ע סדר"ע פ"ו סי' י': עא ספרי פ"ו: עב בסד"ר פ"ו:

מתנות כהונה

היה משה מעמיד כו'. וכ"ז הוא בירושלמי דמסכת יומא בפ"ק וה"נ התם ולא פרקו ר' יוסי בר יודא אמר אף ביום השמיני מעמיד ומושחו ופורקו: והניף אהרן וגו'. והזיה ותגלחת כבר למדם בסמוך: ובפירוק ובמשיחה גרסי': מאיזה דבר נאמר כו'. כלומר מאי טעמא ולאיזה דבר נאמר: שבמשיחתן של אלו גרסי' ולעיל לאו הכי גרסינן: מבחוץ ומבפנים. כן במנחות גמ' כל המנחות: תדע לך שלא נמשחו שהרי לא היה מקדשין את הנעשה בתוכו: ולא אמר לנשיאים. בפני עצמם: כ"ג היה רע בעיניהם על שלא אמר להם להביא: פורח כו'. בשמים

ענף יוסף

משה ולא כל המשכן שנעשה על ידי בצלאל (עבודה רזא): (יח) [כל ז' ימי המלואים היה משה מעמיד את המשכן כו' ומפרקו] קשה מאחר שלא היה מ"א שבעה בלא שבת א"כ איך היה מעמידו בשבת ומפרקו שלא יש בו איסור בנין וסתירה. והאפשר לומר ע"פ מ"ש בסוכה דשוקה מחילה שהוכיות לסתור בנין לסתיר

עץ יוסף

כנגד מעשה מרכבה שהוא ביהמ"ק שעליון וכנגד מע"ב: (יז) אל תהי קורא משכנותיך כו'. כלו' קרי המ"ם נקודה בשו"א לשון משכון. ואמר מה טובו אהליך יעקב זה הבתי מקדשים שבשעתם יהיו להם הבתי מקדשים למשכון ולא ישפוך חמתו עליהם: חבול חבלנו לך זה מקדש ראשון. לולי דמסתפינא הייתי מגיה חבול חבלנו לך זה משכן ומקדש כמד"א אם חבול שלמת רעך. והכוונה למה דאמר בש"ר פ' ל"א אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה. ואם תעברו על המצות הללו אני ממשכן שני משכנות בנא' אם חבול תחבול שלמת רעך. ועיין ביאורו שם בענין ועיין בש"ר פ' ל"א סי' ג': (יח) ד"א ויהי ביום כלות. מכרם ביום כלות ביום שכלו הקמותיו כדלקמן: אותו היום העמידו ומשחו ולא פרקו. ופרש"י מדלא כתיב ביום הקים אלא ביום כלות משה להקים את כו' מלמד שכל שבעת ימי המלואים כו' ואותו היום העמידו ולא פרקו כו': שבכ"ג באדר התחילו ימי המלואים. נמצא כלו המלואים בר"ח ניסן ובר"ח ניסן היה שמיני למלואים: התחילו ימי המלואים אהרן ובניו לעבוד ומשכן וכל הכלים לימשח. כן הוא בילקוט: מנין לפירוקין פי' כיון שהיו מפרקין אותו א"כ זה כל ביום כלות. ר"ל מדכתיב ביום כלות ולא כתיב ביום הקים כנ"ל: בר"ח ניסן הוקם המשכן. פי' בר"ח היה הקמתו לקיום שסוב לא פרקו עד עשרים באייר שנסעה השכינה ממדבר סיני: בשני נשרפה פרה אדומה. להיות נטהרים לפסחיהם. וקודם לזה לא יכלו לעשותה דבעינן והזה אל נוכח פני אהל מועד וליכא (רש"י במדבר דף ס'): שהיו כולם טמאי מתים. מהריגת עובדי העגל שלא היו להם במה לטהר כיון שלא נשרפה הפרה עד ב' בניסן אחר הקמת המשכן כמ"ש לעיל (ז"ח): בהזיה מנין שנא' (שם ח') וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת. בתגלחת מנין שנא' (שם) והעבירו תער על כל בשרם. בקרבן מנין שנא' (שם) ולקחו פר בן בקר. כצ"ל או כך צ"ל בהזיה ובתגלחת ובקרבן מנין שנא' וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וגו' ולקחו פר בן בקר: ראשון שנמשח היה קדש. מדכתיב וימשח אותו ויקדש אותו בלשון יחיד ה"א דכל אחד ואחד נתקדש תיכף משנמשח. להכי נאמר וימשחם ויקדש אותם בלשון רבים לומר דלא נתקדשו עד שנמשחו כולם: מאיזה דבר נאמר כלומר מאי טעמא ולאיזה דבר נאמר: חזר והיה מושח כולם כאחד. דכתיב ברישא דקרא אותו לשון יחיד משמע שקידש כלם כאחד ואח"כ כתיב אותם לשון רבים משמע שקידש כל אחד בפני עצמו. לכן אמר מפרש כו' חוזר והיה מושח כולם כאחד. פירוש בפעם אחד בלי הפסק בינתים: ומשיחה לעה"ב נ"ל דס"ל לעתיד לבא לא ינסכו נמשוח הכלים פעם אחרת. ועיין בספר הפרמים להרמב"ן ורמב"ם (ז"ר): מגיד שבמשיחתן של אלו הוקדשו כל הכלים לע"ל. בילקוט אי' וחד אמר וימשחם משיחה בעוה"ז ומשיחה לעוה"ב • כו'. כגי אמר כו' מה ת"ל וימשחם מגיד שבמשיחה של אלו הוקדשו כל הכלים לע"ל. ופי' הז"ר וז"ש לע"ל בלדורות א"נ משיחה כדאי' בפ"ק דסנהדרין עכ"ל. לכן גם כאן נ"ל ד"א וימשחם ויקדש אותם מגיד שמשיחתן של אלו כו': מה ת"ל ויהי המשכן אחד. כיון שנתחבר אותם שביעה באה אחד: משהיה מחבר כל אחד ואחד היה מחבר כולם כאחד. פי' מתחלה חבר ה' היריעות לבד וה' יריעות לבד. ואח"כ חבר השני חוברות כאחד. אבל אפשר לא (ז"ר): אחד למדידה פי' שהיו במדה אחת מכוון (ז"ר): ואחד למשיחה פי' שהיו בשעת משיחה מחוברים: ר' יאשיה אומר מדת הלח כו'. טעם פלוגתתם הוא דכתיב וימשחם ויקדש אותם. וס"ל לרבי יאשיה אותם למעוטי מדת יבש מבחוץ. ולהכי ממעט מאותם מדת יבש ספי מדה לא משום דוימשחם גבי כלי המזבח כתיב שכן מדת הלח הינו הין וחצי הין. ומשמע שהיה נכון במדה הלח ליבוי משיחה יותר ממדה יבש. ור' יונתן סבר מדת יבש הוא ולא אצטריך קרא למעוטי. כי אצטריך קרא למעוטי מדת לח מבחוץ. ועיין מנחות דף נ"ז ע"ב תוספות ד"ה רבי יאשיה: תדע לך דלא נמשחה. שהרי אינן מקדשות מה שבתוכן עד לאחר שנאפו דתנור מקדשן. דתנור היה בעזרה. דכתיב ממושבותיכם תביאו לחם תנופה בתים שני עשרונים שלא הביאה המן מחוץ לעזרה כדכתיב בכורים לה'. הרי אימתי הן לה' לאחר שנאפו שקידשן התנור. אבל מעיקרא לא קדשינהו עשרון שנמדדו בו. ורבי יאשיה דריש בכורים לה' אקודם אפייה קאי (רש"י): (יט) היה רע בעיניהם על שלא אמר להם להביא. לפי שהנשיאים לא חטאו בעגל כדאי' בסדר"א והיו סבורים שלא השרה שכינה על מעשה ישראל. ולפיכך אמרו שמשה היה לו לצוות להם לעשות משכן אבל כיון שהגיע זמן להקריב קרבנות בשמחה אז אמרו הנשיאים הרי השעה שנקריב קרבנות בשמחה שהשרה השכינה (ז"ר): והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר. דא"א לפרש כמו ולקטו אותו בבקר בבקר על המשך הזמן. דהא כתיב מרבים העם להביא ויעבירו קול במחנה אל יעשו עוד. וע"כ בימים מועטים הביאו הכל. ומזהר שלא פירש הכתוב כמה ימים אין לנו אלא ב' ימים דמיעוט ימים שנים (יפ"ת) ועיין מ"ש בש"ר פ' מ"א: שכן כתיב והנשיאם חסר. כצ"ל: שבטו של יששכר בהזים יליף לה מקרא: פורח הוא באויר: לכך כתיב ויקריבו כו' שנתנחמו כו'. דרש ליה ויקריבו שהוא נוחין ווי על העבר ומדרזו להביא עתה: (כ) ת"ל ראשי בית אבותם. בכל שבט היה חלק לבתי אבות כדאי' בפ' פנחס והם היו תחלה ראשי בית אבות ואח"כ נתמנו לנשיאים (ז"ח): ולא ראשי בית אבותם כו'. ר"ל לא ראשי בית אבותם לבד אלא שהיו אף נשיאי שבט שהיו נשיאים עליהם במצרים כדמסיק שהיו נשיאים בני נשיאים: שהיו ממונים עליהם במצרים. דהל"ג הם הם למה לי: (כא) שהמלך מצוה עליה בכל יום. ס' תרגום כסף זהב ונשים

וסוסים

סדרי משנה. שש כנגד שש אמהות אלו הן שרה ורבקה רחל ולאה בלהה זלפה. שש א"ר הונא כנגד שש מצות שהמלך מצווה עליהם בכל יום אלו הן (דברים יז) לא ירבה לו נשים רק לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו מאד לא תטה משפט ולא תכיר פנים ולא תקח שחד. שש כנגד שש מעלות לכסא (דה"ב ט) ושש מעלות לכסא. באיזה צד עג בצד שהיה עולה ויושב. עלה לישב על מעלה הראשונה הכרוז יוצא ואומר לו לא ירבה לו נשים. עלה לישב על מעלה שניה הכרוז יצא ואומר לו לא ירבה לו סוסים. עלה לישב על מעלה שלישית הכרוז יוצא ואומר וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. עלה לישב על מעלה ד' הכרוז יוצא ואומר לא תטה משפט. עלה לישב על מעלה ה' הכרוז יוצא ואומר לא תכיר פנים. עלה לישב על מעלה ו' הכרוז יוצא ואומר לא תקח שוחד. בא לישב על כסאו וידות מזה ומזה עד מקום השבת כיצד שרביט של זהב נתון נתלה מאחריו ויונה בראשו ועטרה של זהב בפי היונה ויושב תחתיה בשבת נוגעת ואינה נוגעת. שש עגלות כנגד שש רקיעים. ולא ז' הם. א"ר אבין הן דמלכא שרי טומיקון: (כב) שש עגלות צב. מהו צב דומות לקליינין. צב ר' ישמעאל אומר אין צב אלא מצויירות. צב עד אין צב אלא מטוקסות שלא היו מחוסרות כלום. צב ר' אומר אין צב אלא קמורות וכמנסקי פסקאות היו מחופות ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (ישעיה סו) והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו'. צב ר"ש אומר אין צב אלא צמודות שנא' (שם מט) והביאו בניך בחוצן וגו'. תני בש"ר נחמיה כמין כמרוסא היו כיפין עשויות. ר' נחמיה אומר היו כצבעו של רקיע. י"ב בקר כנגד י"ב שבטים וכנגד י"ב מזלות שומע אני עגלה על כאו"א ת"ל עגלה על ב' הנשיאים. שומע אני ב' שוורים לנשיא אחד ת"ל ושור לא'. מפני מה לא הביאו תציין עגלות ותציין שוורים מפני שהיו יראי' שמא ימות שורו של אחד מהם או שמא תשבר עגלה של אחד מהם ונמצא אותו השבט אין לו חלק במשכן: (כג) ויקריבו אותן לפני המשכן. עה מלמד שהביאום ומסרום לצבור. באו ועמדו לפני המשכן ולא קבל מהם עד שנא' לו מפי הגבורה קח מאתם הה"ד ויאמר ה' אל משה לאמר קח מאתם וגו'. מהו לאמר תני רב הושעיא א"ל הקב"ה משה צא ואמור להם דברי כבושים ודברי נחמות. קח מאתם באותה שעה היה משה מתיירא ואומר תאמר שמא נסתלקה מפני רוה"ק ושרתה על הנשיאים. א"ל הקב"ה משה אילו להם הייתי אומר שיביאו לך הייתי אומר שתאמר להם. אלא קח מאתם. מאתם היה הדבר הא הסכימה דעתם לדעת העליונה. והיה משה מתיירא ואומר תאמר שמא אחת מן העגלות נשברה או אחד מן השוורים מת ונמצא קרבנן של נשיאים פסול. א"ל הקב"ה והיו לעבוד את עבודת אהל מועד. ניתן להם הויה שיהיו קיימים לעולם. עו עד היכן היו קיימים ר' זירא בש"ר שמואל ב"ר נחמן ור' חוניא בשם בר קפרא אמר עד שבגלגל שוורים זבחו. והיכן הקריבום ר' אבא ב"כ אמר בנוב הקריבום. ר' אבהו אמר בגבעון הקריבום. ר' חמא ב"ר חנינא אמר בבית העולמים הקריבום. א"ר לוי טעמיה דר' חמא ב"ר חנינא דכתיב (מ"א ח) ויזבח המלך שלמה את זבח וגו'. תני בשם ר"מ עד עכשיו הן העגלות והפרות קיימות ולא הוממו ולא הזקינו ולא הטריפו ולא נשברו והלא דברים ק"ו מה אם העגלות שנדבקו במלאכה באהל מועד ניתן להם הויה עד שיהיו קיימות לעולם. ישראל שהם דבוקים בהקב"ה עאכ"ו שנא' (דברים ד) ואתם הדבקים בה' וגו': (כד) ונתת אותם אל הלוים איש כפי עבודתו לפי טורח משאו הרבה לו עגלות להקל ממשאו. ויקח משה את העגלות וגו' הרי משה נוטלן ומחלקן לפי דעתו. את שתי העגלות וגו' לפי שלא היתה עבודת בני גרשון כ"א יריעות האהל והמכסאות והמסך והקלעים והמיתרים שהיו מעמידים בהם היריעות. ראשי המיתרים האחד היה קשור ביריעות וראשיהם השני היה קשור ביתדות והיו נועצים היתדות בארץ כדי שלא יגלול הרוח ליריעות ולפי שלא היתה עבודתם כבידה נתן להם שתי עגלות בלבד. אבל לבני מררי שהיתה עבודתם קשה וכבידה קרשים ובריחים ועמודים ואדנים ויתידות ומיתרים לכל כליהם ולכל עבודתם נתן להם ד' עגלות הה"ד ואת ארבע העגלות וגו': (כה) ולבני קהת לא נתן וגו'. עז ר' נתן אומר מכאן נתעלם מעיני דוד שלא נשאו הלוים את הארון אלא בעגלה חדשה שנא' (ש"ב ו) וירכיבו את ארון האלהים על עגלה חדשה וגו'. ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעזא אמר אחיתופל לדוד לא היה לך ללמוד מן משה רבך שלא נשאו הלוים את הארון אלא בכתף שנא' (במדבר ז) ולבני קהת לא נתן וגו'. הרי דוד משלחן ומעלן בכתף שנא' (דה"א טו) ויקרא דוד לצדוק ולאביתר הכהנים וללוים לאוריאל עשיה ויואל עד כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר צוה משה כדבר ה'. והיכן צוה ולבני קהת לא נתן וגו'. הא לא חידשו הלוים כלום אלא הכל מפי משה ומשה מפי הקב"ה: (כו) ויקריבו הנשיאים את חנכת המזבח וגו' עח מגיד הכתוב כשם שהתנדבו הנשיאים למלאכת המשכן כך התנדבו לחנכת המזבח. ויקריבו הנשיאים את קרבנם וגו' באו ועמדו לפני המזבח ולא קבל מהם משה עד שנאמר לו מפי הקב"ה יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח. ועדיין
לא

יד יוסף עג דב"ר פ"ס. אסת"ר פסוק על כסא מלכותו : עד ספרי ס"ז. שהש"ר ס"ו. ילקוט ישעיה רמז תע"ב : עה שהש"ר פ"ו : עו ילקוט ואתחנן רמז תתכ"ד. וכיוצא בתוס' זבחים ל"ט. שוח"ט מזמור ק"א. שהש"ר פ"ו סי' י' : עז ספרי ס"ז. ולעיל פ"ד סי' כ"ח : עח ספרי ס"ז :

ענף יוסף

לספיר פינסזל. מתילה כזו אסרו לעשות בשבת. אבל מתילה שנעשה בשביל צניעות וכבוד ברי. והמשכן היה נעשה בשביל צניעות כדאיתא במדרש לעיל. וברי לעשותם בשבת (בשר נפתלי שבע רצון ע"ש) : (כג) [שמא אחת מן העגלות נשברה כו' ונמצא קרבן של נשיאים פסול] נראה כי להיות העגלות שש לרמוז אל הרמזים אשר נאמרו בס' כ"א פ' ז'. וכן היות השוורים י"ב לרמוז אל הרמזים אשר נאמרו בסי' כ"ב. לזה אמר שמא תשבר כו' ונמצא ימשך בהקרבן של כל הנשיאים בטל ופסול בהכנת הכוונה הנרמזת בסך השש עגלות ובסך הי"ב שוורים בכלל (כלי יקר) :

כתס

מתנות כהונה

בתמיה : שבטו של יששכר. במדרש חזית יליף ליה מקרא בפסוק יפה את כתרצה : הכי גרסינן באיזו צד כצד שהיה עולה ויושב עלה לישב על מעלה ראשונה : הכי גרסינן על מעלה רביעית הכרוז יוצא ואומר לא תטה משפט עלה לישב על מעלה חמישית הכרוז יוצא ואומר לא תכיר פנים עלה לישב על מעלה ששית הכרוז יוצא ואומר לא תקח שוחד : הכי גרסינן על כסאו וידות מזה : מאחריו מאחר הכסא : ויושב תחתיה בשבת. במקום מושבו : נוגע העטרה : הן דמלכא שרי. היכן שהמלך שורה ושוכן : טומיקון פי' הערוך מכובד פ"א כסא המלך הוא ואינו מן המנין : לקליינין לקלישת וה"נ בילקוט בהדיא : מטוקסות מתוקן על מתכונתו עיין ערך פקס : אלא קמורות גרסי'. ופי' עגולות כמו כיפה כדי שלא ישתברו כלי שרת והכי גרסי' בהדיא במד' חזית. ועיין ערך קמרס השני שגרס קומריסתא וה"נ נ"כ בילקוט ובמד' חזית : וכמנסקי פסקאות. ה"נ ג"כ בספרי ופירושו לא מצאתי ולפי הענין הוא כיסוי כמין כילה שעל העגלות השרים : כמרוסה במ"ח בפסוק יפה את כתרצה גרס קרימסיטין ונראה שהוא קליעה של מין עץ קל ודק כקרומות הקנים כדי שלא ישבר בו כלי הקדש : כצבעו של רקיע. דרש צב כמו צבע : שמא תשבר עגלה גרסי' : ה"נ מלמד שהביאום ומסרום לצבור ועיין במדרש חזית : ולא קבל מהם עד שנאמר לו גרסינן : אלו להם כו'. אם אני צויתי על הבאתם על ידך הייתי מצוה אותם שתאמר להם : הויה והיו קדייק וכ"ה בילקוט ואתחנן : שבגלגל שורים כו'. פסוק הוא בהושע סי' י"ב ודריש ליה שזבחום והקריבום שם לע"ג מדכתיב שוורים שהם וכן הוא במד' חזית ובשוחר טוב : והיכן הקריבום. י"ל דמלתא באפי נפשיה הוא ולא סבירא ליה שבגלגל הקריבו ובס"ע לא גריס ליה : ה"נ ויזבח המלך שלמה את זבח הבקר ועיין במה שכתבתי במדרש חזית בפסוק יפה את כתרצה ותמצא נחת : ה"נ העגלות והפרות קיימות. וה"נ במדרש חזית בפסוק יפה את כתרצה דאיתו פרות הפלשתים מיד הקריבו לקרבן ככתוב בספר שמואל : ה"נ קיימות לעולם ישראל בהם כו' : ה"נ עאכ"ו

שנאמר

עץ יוסף

וסוסים אסור בכל יום. וכן לא תטה משפט ולא תכיר פנים ולא תקח שוחד. משום דבכל יום עומד לדין (ועי' יפ"ע באסת"ר) : על מעלה הראשונה הכרוז יוצא ואומר לו לא ירבה לו נשים כו' על מעלה שניה כו'. אף שבפ' כתיב קודם לא ירבה לו סוסים ואח"כ כתיב לא ירבה לו נשים. מ"מ הקדים הכרוז ללא ירבה לו נשים משום שנפשו של אדם מחמדתן יותר ויותר : מאחריו מאחר הכסא : ויושב תחתיה בשבת במקום מושבו : נונע העטרה : טומיקון פי' בערוך מכובד. פי' אחר כסא של מלך. והכוונה שמפני חשיבותו אינו נמנה עם השאר. ולא עשו עגלה כנגדו כי רב הוא ונורא מאד : (כב) לקליינין לקליעות. וה"נ בילקוט (מת"כ) והערוך ערך קליטן פי' אהל. אל הקובה תרגום ירושלמי לגו קלא : מצוירות בצבעונים : מטוקסות מתוקנין (ז"ח) : אלא קמורות וכמין סקפטסיאות. כצ"ל. וכענין זה הגירסא בילקוט. קמורות פי' מכוסות (מוסף). ספקטוסיאות כתב המוסף פי' בלשון יוני עגלה וגג מכוסה להגן מן הרוח גשם ושלג : ואע"פ שאין ראיה לדבר. דבשלמא בני אדם דרכם לשאת במרכבות מחופים. אבל קרשים לא. לכן קאמר זכר לדבר. ועכ"ם צ"ל דמן הצדדים היו פתוחים והכסוי שעמד על גבי עמודים דהא איתא בשבת פרק הזורק דהקרשים היו מונחים ארכן על רוחב העגלה ונוטלין מזה ומזה (ז"ר) : צמודות היינו כמין צמיד פתיל עליו שהיו יכולים לפתחו ולחזור ולכסותו (ז"ר) : כמרוסא בחזית גרס קמריטין. פי' עגלות כמו כיפה כדי שלא ישתברו כלי שרת : כצבעו של רקיע דרש צב כמו צבע (מת"כ) ולפי דברינו אין רמז לצבע רקיע דוקא. גם קשה שהביאם בש"ר נחמיה. לכן כמדומני שט"ס יש כאן וכצ"ל בעין כמרוסא היו כיפין היו עשויות כקובתו של רקיע. והוא פירוש על קמרוסא שהוא הוי כיפה תלולה (רד"ל) : שומע אני עגלה לכל אחד ואחד. ולא התנדבו רק שש נשיאים (ז"ר) :

שומע אני שני שוורים לנשיא אחד. פי' שכל נשיא היה לו חלק בשני שורים ת"ל כו' :

(כג) ולא קיבל מהם. דאל"כ למה כתיב ויקריבו אותם לפני המשכן הא כבר כתוב ויקריבו את קרבנם שש עגלות וגו' אלא שלא רצה משה לקבלם והיו מוכרחים לעמוד לפני המשכן עד שנאמר למשה מפי ה' שיקבל מהם : דברי כבושים כו' והיא שאמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו כבר הייתי צריך לסבול בו את עולמי והבאתם לי כן הוא בשהש"ר פ"ו. ובילקוט הגיר' דברי שבח : ואומר שמא נסתלקה ממני רוה"ק כו'. שהיה סבור שדבר ה' היה אליהם שיביאו מה שהביאו ואליו לא נגלה השם מקודם : אילו להם כו' אם אני צויתי על הבאתם על ידך הייתי מצוה אותם שתאמר להם : שמא אחת מן העגלות נשברה. הוא בינוני : הויה והיו קדייק. ופירושו לשון קיום : עד שבגלגל שוורים זבחו. מקרא הוא בהושע סי' י"ב. וקאי על עבודת אלילים. והמדרש דרשו כפשוטו כשבאו לגלגל ולא הוצרכו לשאת את המשכן אז זבחו השוורים (ז"ר) ועיין מת"כ : והיכן הקריבום המת"כ לא גרס לה. וס"ל דר' אבא פליג וס"ל דבנוב הקריבו. ונראה הטעם דס"ל דכל זמן משכן שילה היו סבורים שמא יצטרכו עוד לשאת המשכן שיקבע במקום אחר. אבל כשחרבה שילה ונלקח הארון היו מתייאשים מזה כיון שהותרו הבמות להקריב בכל מקום והקריבו השוורים בנוב. ור' אבהו ס"ל דאחר נהרג נוב הכהנים וגלו גם אורים ותומים נתיאשו מזה והקריבום בגבעון. ורבי חמא ס"ל דלא נתיאשו מזה עד שנבנה בית המקדש (ז"ר) : טעמיה דרבי חמא מדכתיב בד"ה ב' ז' ויזבח המלך שלמה את זבח הבקר בה' הידיעה זבח בקר לא נאמר כו' וכתיב ואת ארבע העגלות ואת שמונת הבקר. כן הוא בשהש"ר. וכן נ"ל גם כאן פסוק של ד"ה הנ"ל : למלאכת המשכן שהתנדבו העגלות והבקר להוליך את המשכן : (כד) הרי משה נוטלן ומחלקן לפי דעתו. פי' שהקב"ה אמר לו שתם כפי עבודתם כך יתן להם עגלות ושוורים. ומשה היה משער שעבודת בני מררי היתה כפולה משל גרשון לכך נתן להם עגלות ושוורים כפלים כדמסיק (ז"ר) : והמיתרים שהיו מעמידים בהם היריעות הנה לעיל בפרשה ו' אי' ואת מיתריהם אלו המיתרים. מה היו עושים בהם היו מקפלין היריעות והקלעים והיו אוסרים אותם בהם ומניחים אותם על העגלות ע"כ. נראה שהיו שני מיני מיתרים אצל בני גרשון והא דכתיב אצל בני מררי ויתדותם ומיתריהם היינו יתידותם ומיתריהם של עמודים כמו שפרש"י בחומש ע"ש : (כה) משלחן ומעלן בכתף. בספרי אי' משלהו ומעלו בכתף פי' כשהוליכו מבית עובד לעיר דוד הביאו בכתף : עד כמשפטם ביד אהרן וגו'. נראה שהוא ט"ס וצ"ל עד כאשר צוה משה כדבר ה' שזה הפסוק ויקרא דויד לצדוק וגו' הוא בד"ה א' ט"ו. ושם ליתא הני תיבות כמשפטם ביד אהרן וגו' רק הוא בד"ה סימן כ"ד ואינו ענין לכאן דלא מיירי כלל מנשיאת הארון בכתף. אלא מעבודת משמרות הכהנים : (כו) למלאכת המשכן העגלות והבקר להוליך את המשכן : לחנוכת המזבח הקרבנות שהקריבו כל אחד יומו : ולא קבל מהם מדכתיב בתריה ויאמר ה' אל משה נשיא אחד ליום כו' יקריבו את קרבנם כו' דמשמע שאלולי

שאמר

לא היה משה יודע כיצד יקריבו אם למסעות אם לתולדות עד שנאמר לו מפי הקב"ה יקריבו אותם למסעות. ועדיין לא היה משה יודע כיצד יקריבו אם כלם כאחד אם כל אחד ואחד יומו עד שנאמר לו מפי הקב"ה כל אחד ואחד יומו שנא' נשיא אחד ליום. והלא נשיאים היו מתנדבין ולא הדיוטות מה ת"ל נשיא אחד ליום לפי שהיה נחשון מלך והוא הקריב תחלה אל יאמר הואיל והקרבתי תחלה אקריב עם כאו"א ביומו לכך נאמר נשיא אחד ליום. וי"א בשעה שא"ל הקב"ה למשה נשיא אחד ליום אמר להם משה לנשיאים לכולכם אמר לי הקב"ה שתקריבו אבל לא נאמר לי מי יקריב ראשון נתנו עיניהם בנחשון יפ זה קידש שמו של הקב"ה על הים זה ראוי להוריד את השכינה והוא יקריב ראשון לכולם וכן עשה הה"ד ויהי המקריב וגו' :

פרשה יג (א) ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון וגו'

א הה"ד (תהלים נא) היטיבה ברצונך את ציון וגו' אז תחפוץ זבחי צדק וגו'. לפי שבמדבר בהקמת המשכן הקריבו לחנוכת המזבח קמעא כמד"ת קרבנו קערת כסף וגו' כף אחת וגו' פר אחד וגו' שעיר עזים וגו' ולזבח השלמים וגו' הרי כל הקרבן. למה"ד ב למלך שיצא לדרך והיו מביאים לפניו סעודה לפי הדרך ולפי הפונדק. א"ל למלך כך אתם מכבדים לי וכך אתם נותנים לי איני מלך ואיני שולט במלכות. אמרו לו אדונינו בדרך אנחנו ולפי הדרך ולפי הפונדק הכנסנו לך כשתכנס למדינה ותכנס לפלטרין שלך תראה כמה אנו מכבדין אותך. כך כשהוקם המשכן הקריבו לו הנשיאים דורון וקרבן קערה ומזרק וכף פר אחד וגו' ושעיר עזים וגו' ולזבח וגו'. אמר להם הקב"ה כך הוא כבודי. אמרו לו רבון העולמים במדבר אנו נתונים ולפי המדבר הקרבנו לפניך. כשתכנס לפלטרין שלך אתה רואה כמה קרבנות וכמה פרים נקריב לפניך. הה"ד (תהלים נא) היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים אז תחפוץ זבחי צדק אז יעלו על מזבחך פרים ולא פר אחד. וכן את מוצא בשלמה שבנה ביהמ"ק ובקש להקריב לחנוכת ביהמ"ק ראה מה כתיב שם (מ"א ח) ויזבח שלמה את זבח השלמים וגו'. וכן בימי עזרא (עזרא ו) והקריבו לחנוכת בית אלהא דנה תורין מאה דכרין וגו'. הוי היטיבה ברצונך את ציון וגו' אז תחפוץ וגו' : (ב) ויהי המקריב וגו' הה"ד (שה"ש ד) עורי צפון ובואי תימן וגו'. היה ר' יוסי אומר אימתי התחילו מלואים בכ"ג באדר ובא' בניסן שלמו ימי המלואים וכל ז' ימי המלואים היה משה מעמיד את המשכן וכל בקר ובקר מקריב קרבנותיו עליו ופירקו. בשמיני העמידו ולא פירקו שנא' (שמות מ) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן. ואותו יום שמיני אחד בשבת היה ור"ח של ניסן היה. בו ביום עמד אהרן ובניו ורחצו ידיהם ורגליהם מן הכיור עבדו את עבודתם וסדרום על הסדר. בו ביום הקריבו ישראל תמידים נדרים ונדבות חטאות ואשמות בכורות ומעשרות. על אותו היום הוא אומר עורי צפון ובואי תימן וגו'. עורי צפון זו עולה שנשחטת בצפון. ובואי תימן אילו שלמים שנשחטים בדרום. הפיחי גני זה אהל מועד. יזלו בשמיו ג זה קטורת הסמים. יבא דודי לגנו זה השכינה. ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנות. באתי לגני אחותי כלה זה יום שמיני. אריתי מורי עם בשמי זה לבונת הקטורת ולבונת המנחה. אכלתי יערי עם דבשי זה אברי העולה ואימורי ק"ק. שתיתי ייני עם חלבי אלו הנסכים ואימורי קדשים קלים. אכלו רעים זה משה ואהרן. שתו ושכרו דודים זו כנסת ישראל : (ג) ר' אלעזר ור' יוסי ב"ר חנינא. ד ר"א אומר שלמים הקריבו בני נח. ר' יוסי בר"ח אמר עולות הקריבו בני נח. מתיב ר"א לר' יוסי בר"ח והא כתיב (בראשית ד) והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן דבר שחלבו קרב. מה עבד לה ר' יוסי בר"ח מן שמניהון. מתיב ר"א לר' יוסי בר"ח (שמות כד) וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים. מה עבד לה ר' יוסי בר"ח שלמין בעורן בלא הפשט ובלא ניתוח. מתיב ר"א לר' יוסי ב"ח הא כתיב (שם יח) ויקח יתרו חותן משה עו"ה וזבחים עולה זו עולה זבחים אלו זבחי שלמים. מה עבד לה ר' יוסי ב"ח כמ"ד לאחר מ"ת בא יתרו. רב אמר אתפלגון ר"א וריב"ח חד אמר קודם מ"ת בא יתרו ואחרינא אמר לאחר מ"ת בא יתרו. א"ר חמא ב"ר חנינא מ"ד קודם מ"ת בא יתרו כמ"ד שלמים הקריבו. ומ"ד לאחר מ"ת בא יתרו כמ"ד עולות הקריבו. ה הדא מסייעא לריב"ח עורי צפון זו עולה שנשחטת בצפון. מהו עורי דבר שהיה ישן ונתעורר. ובואי תימן אלו שלמים שהם נשחטים בדרום. מהו ובואי דבר שהוא בא לחדש. ר' אבא בריה דר' פפי ור' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר אף הדין קרייה מסייע ליה לריב"ח וזאת תורת העולה היא העולה שהקריבו בני נח כדאתי לשלמים זאת תורת זבח השלמים אשר הקריב אב"ב אלא אשר יקריב מכאן ולהבא. במה מקיים ר"א קרייה דריב"ח עורי צפון וביאי תימן. פתר ליה בגליות. עורי צפון לכשיתעוררו הגליות שהן נתונות בצפון יבאו ויחנו בדרום לכשיתעורר גוג שהוא נתון בצפון יבא ויפול בדרום (יחזקאל לט) ושובבתיך וששאתיך והעליתיך מירכתי צפון. לכשיתעורר מלך המשיח שהוא נתון בצפון יבא ויבנה את ביהמ"ק שהוא נתון בדרום כד"א (ישעיה מא) העירותי מצפון ויאת וגו'. ד"א עורי צפון מלמד שהרוחות עתידות לתבעים קנאה זו עם זו. רוח הדרום אומרת אני מביא גלות תימן וגלות יהגרה וכל הדרום. ורוח צפון אומרת אני מביא גלות צפון. והמקום נותן שלום ביניהם והם נכנסות בפתח אחד לקיים מה שנא' (שם מג) אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק וגו'. ר' חוניא בש"ר בנימין בר לוי אמר לפי שבעוה"ז כשרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת. אבל לע"ל אמר הקב"ה אני מביא רוח ארגסטים לעולם ושתי הרוחות משמשות בו הה"ד אומר לצפון תני וגו'. ד"א עורי צפון וגו' לע"ל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בג"ע ואין צריכין לא בפלסמון ולא ראשי בשמים אלא

רוח'

יד יוסף עם לקמן פ' י"ג. פסיקתא פ"ז. אג"ב פ' ע"ד. פדר"א פ' מ"ב. שוח"ט מזמור ע"ו וקט"ז. סוטה ל"ז: **פרק יג** א תנחומא ס"ז סי' כ"ו: ב ויק"ר פ"ז: ג פסיק"ר פ"ה: ד ב"ר פ' כ"ב וכ"ד. ויק"ר פ"ט. שהש"ר פ"ד. ילקוט בראשית ושה"ש פסוק עורי צפון. ירוש' פ' אין בין ופ"ק דמגילה. פסיק"ר פ"ה. ובמ"ש ס' פרס מעלה : ה אמר ויקרא דף י"ח : ו פ' כי תבא. ואלו יכוון על הסגולים המוזכרים בדס"א ס' :

מתנות כהונה

שנאמר ואתם : **למלאכת** המשכן. שהתנדבו העגלות : **עד שנא' לו** גרסי' : **למסעות** כסדר מסעיהם לדגליהם : **זה שקידש** וכו'. שהוא קפץ לתשובה לתוך הים כדאי' במסכת סוטה פ' אלו נאמרים וע"כ נקרא נחשון ע"ש נחשול שהים כדאיתא לקמן : **איני מלך**. בתמיה : **כך הוא** כבודי. בתמיה : ה"ג **הוי היטיבה ברצונך** : **מעמיד** את המשכן ע"ל : **שלמים הקריבו** בני נח. מאמר זה בירו' במגילה בפ' אין בין המודר ובב"ר פכ"ב ופל"ד וויק"ר פ"ט ושם פרשתיו : **שלמים** אף שלמים : **כמ"ד** עולות כו'. ולא שלמים ולפיכך הוכרח לומר שיתרו בא אחר מתן תורה דאל"כ היאך הקריב שלמים : **במה מקיים** ר"א גרסי' : **לשיתעורר**. גוג גרסי' : **אני** מביאה כו'. אני מביאה שמלה לפסח ירושלים : **שרוח** נשוים גרסי' : **בפלסמון** לחול ולגלף כדמפרש

עץ יוסף

שאמר לו השם לא היה מקבלם (מהרז"ו) דלשיל לענין עגלות והשוורים נאמר לו. וכאן נאמר לו לענין הקרבנות שהביאו : **אם למסעות** הייט לסדר הדגלים נחשון לשבט יהודה ואחריו אליצור בן שדיאור לשבט ראובן וכן כולם. או אם לתולדות כסדר שנולדו ראובן תחלה. ואע"ג שעדיין לא היה סדר המסעות עד אחד באייר כמפורש בפרשת במדבר. מקודם היה בידם סדר הדגלים מיעקב אבינו עיין רש"י ז"ל ויחי ובמדבר פסוק איש על דגלו : **עד שנא'** לו מפי הקב"ה יקריבו אותם למסעות. ובילקוט מסיים שנא' ויהי המקריב אין ויהי אלא שנאמר לו מפי הגבורה שיקריבו למסעות ע"כ. דהל"ל ויקרב מכ"ל מאו ויהי המקריב שהיה מפי הקב"ה המקריב ביום הראשון נחשון בן עמינדב שהוא על סדר המסעות (מזרחי) וכזה לענין הגיה בילקוט שנ"ל אין ויהי אלא שנא' לו מפי הגבורה שנא' ויהי ביום דבר ה' עכ"ל משמע דיליף ויהי דהכא מויהי דהתם מה להלן דבר ה' אף כאן דבר ה' : **והלא נשיאים** היו מתנדבים ולא הדיוטות כו'. ומה מ"ל טוב פעם ב' נשיא אחד ליום אלא לפי שהיה נחשון כו' (ז"א) : **זה שקידש** כו' שהוא קפץ לתשובה לתוך הים כדאי' במס' סוטה פרק אלו נאמרים. ועל כן נקרא נחשון ע"ש נחשול שהים כדאי' לקמן :

פרשה יג (א) **קמעא** פי' מעט : **הפונדק** לשון יוני בית מלון (מוסף) : **איני מלך** בתמיה כך הוא כבודי : **לפלטרין** בלשון רומיי היכל וארמון (מוסף) :

(ב) **ואותו** יום שמיני אחד בשבת היה. הראשון בס' שידעת מורה על שעבר על יום ראשון של מעשה בראשית : **זו עולה** שנשחטת בצפון. בעזרה כדכתיב צפונה לפני ה' : **אלו שלמים** שנשחטים בדרום. אף בדרום דלא ייחד קרא להו דוכתא כדתנן שלמים שחיטתן בכל מקום בעזרה. ומשום דדרום נגדיי לצפון נקט תימן כי אורחיהו שמזכיר תמיד זה אצל זה : **זה אברי** העולה ואמורי קדשי קדשים. שמשמעות הפסוק הראשון קאי על קדשי קדשי'. והאחרון על קדשים קלים להכי דריש הפסוק השני על קדשים קלים : (ג) **שלמים הקריבו** ב"נ. שלמים הן שחלבן קרב על המזבח והבשר נאכל לבעלים אלא חזה ושוק דליתן לכהן. ור"ל שגם שלמים הקריבו : **ר"י ב"ח** אמר עולות הקריבו. ר"ל שלא הקריבו אלא עולות שכולו כליל לאישים ולא שלמים. אבל ממ"ת ואילך שנבחרו ישראל קרבו גם שלמים : **מבכורות צאנו** ומחלביהן דמשמע שלמים שהם דבר שחלבו לבד קרב. אבל עולה כולה כליל ומחלביהן למה לי שהרי בכלל מאתים מנה : **מן שמניהון** ומתרץ ספי' ומחלביהן שהקריב היותר שמנות מלבן חלב יגהר הדיינו המיטב והנבחר. ולשמועינן קרא דקרבנו היה מן המשלה ולא כאחיו קין שהביא מן הגרוע כדפרש"י בחומש והוא מהמדרש מפרי האדמה מן הגרוע (רש"ה) : **וישלח את נערי** ב"י. הם קודם מ"ת היה כדאי' במכילתא. שהי הקריבו ב"נ שלמים שקודם מ"ת כולהו ב"נ הוו : **שלמין בעורן** פי' כלו' כעולה עולה הוו. ומאי שלמים דקאמר לשון שלימות שהיו שלימות בלא הפשט וניתוח. דדין הפשט וניתוח בסיני נאמר ואפי' בני ישראל במדבר י"ח שהקריבום בלא הפשט וניתוח שלא נתפרשו דיני הקרבנות אלא באהל מועד כדאי' בפ' פרת חטאת : **כמ"ד לאחר** מ"ת בא יתרו. פי' הס"ל כמ"ד שלאחר מ"ת בא יתרו : **ואחרינא** אמר לאחר מ"ת בא יתרו. ואע"ג דפרשת יתרו מקמי מ"ת כתיב אין מוקדם ומאוחר בתורה : **שנשחטת בצפון** בעזרה כדכתיב צפונה לפני ה'. ואע"ג דבני נח לא היו רגילים לשחוט בצפון דלפונה לפני ה' כתיב ואין צפון בבמה כדאי' בזב"ח. קרי ליה לעולה המתעוררת משינתה בשם צפון כיון דהשתא דינא הכי : **דבר שהיה** ישן ונתעורר. שבתחלה היו בני נח מקריבים נה ושוב נעזבו ממנה. והשתא אזהר רחמנא שיחזרו ישראל לנהוג אותו : **שהם נשחטים** בדרום פי' אף בדרום דלא ייחד קרא להם דוכתא כדתנן שלמים שחיטתן בכל מקום בעזרה ומשום דדרום נגדיי לצפון נקט תימן כי אורחיהו שמזכירים תמיד זה אצל זה : **היא העולה** שהקריבו ב"נ. דהא משמע שידועה מכבר. דאל"כ הוה ליה למה לי : **אשר הקריבו אב"ב** וכו' היה פירושו זאת תורת השלמים הנאמרים כבר שהבא עכשיו להקריב אם תודה יקריבנה : **שהם נתונים בצפון** כי כל עולם רובם גלו בצפון : **ויבואו ויחנו בדרום** המד"א הגני מביא אותם מארץ צפון וגו' (ירמיה ל"א) : **יבואו ויחנו בדרום** ואע"פ שא"י באמצע העולם קרי ליה דרום לגבי מקום שממנו הגליות באות דהוי צפון העולם וכן מ"ש בגוג ומגוג שיפלו בדרום : **יבא ויבנה** את ביהמ"ק וכתב היפ"ת נראה שאין קיבוץ גליות ומפלת גוג ומגוג ע"י מלך המשיח. אלא מתחלה יתקבצו הגליות ויהיה ענין גוג ומגוג. ואח"כ יתגלה מלך המשיח לבנות ביהמ"ק. ולכן סדר כאן ג' ענינים אלו דמקויים הנו מהגאולה. קבוץ גליות ונקמת גוג ומגוג ובנין ביהמ"ק. ולא סמך הכל במלך המשיח. ואע"ג דפשטה מילי דנהו כולהו כיילינהו קרא כאומר עורי צפון ובואי תימן דמקוים הם וינהו שלשתן : **המד"א העירותי מצפון** וכתיב התם רפסן לציון הנה הנם. ועמידתו בצפון שיושב עם אחים במדינה : **אני מביא** גלות תימן. פי' אני מביאם שהלם לפסח ירושלים : **אין רוח** דרומית מנשבת. ובמהש"ר גרס עד ובשרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת. והכא לא גרס לה אפשר משום דאמר בפ' לא יחפור ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כולם : **ארגסטוס** פי' הערוך רוח של פלוס שלא יסכנו בו הספינות (ס"א) : **ושני הרוחות משמשות** חש"ה שהי רוח צפונית ובואי רוח דרומית לקבץ גליות המפוזרים בכם : **הה"ד אומר** לצפון תני וגו'. ר"ל מדכתיב הכא תני והכא אל תכלאי. פ"ע דדרכו להמנע. והיינו בעת שרוח שכנגדה מנשבת שזו מוחקת וקאמר שלעתיד לא יהיה כן. ועיין עוד זה להבאת הגשם מרחוק שאם יגיעום דרך יש באיום

שלם

רוח צפון ורוח דרום מכבדות וזוחלות כל בוסמני ג"ע ונותנים ריחם. הה"ד (שיר ד) הפיחי גני זה כיבוד הגן. יזלו בשמיו זה זילוף. (שם) יבא דודי לגנו אומרים ישראל לפני הקב"ה וכי יש בעל הבית שיעשה סעודה לאורחים ולא יהיה מיסב עמהם. יש חתן עושה סעודה למקוראים ולא ישב עמהם. אם רצונך יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו. אמר להם הקב"ה הריני עושה כשם שאתם מבקשים באותה שעה הקב"ה בא לג"ע הה"ד (שם ה) באתי לגני אחותי כלה וגו' אחותי שנתאחו לי בגלות. כלה שנתכלו בגלות כמד"ת (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום וגו'. לפיכך עתיד לקראם אחותי שיהיו אחויים אצלו כלה כמד"ת (איכה ב) כלילת יופי ואומר (ישעיה סא) וככלה תעדה כליה ואומר (שם מט) ותקשרים ככלה. (שיר ה) אריתי מורי עם בשמי שנתמררו בגלות והיו מבשמים עצמם בקידוש ש"ש לכך עתיד הקב"ה לענגם בג"ע ולקטר לפניהם מן כל הבשמים. אכלתי יערי עם דבשי לפי שהערו ישראל נפשם למיתה בגלות כמד"ת (ישעיה נג) תחת אשר הערה למות נפשו. והיו עוסקים בתורה המתוקה מדבש לפיכך עתיד הקב"ה להשקותם יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ולהרחיצם בנחלי חלב. ד"א ע"ש (יואל ד) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסים והגבעות תלכנה חלב וגו'. (שיר ה) אכלו רעים אלו ישראל שעשו רצונו של הקב"ה בגלות ולא רצו להתערב באומות אלא שמרו בריתו של הקב"ה. ד"א אכלו רעים אלו בעלי מצות. שתו ושכרו דודים אלו חכמי תורה:

(ד) ור' יוסף בר חמא דריש ליה להאי קרייה כוליה. עורי צפון במשכן. עורי צפון ובואי תימן אלו עולות ושלמים שהעולות נשחטות בצפון והשלמים בדרום. הפיחי גני זה המשכן. מהו גני גנוני. מה הכילה הזאת מצויירת במיני צבעונים כך היה המשכן מצוייר במיני צבעונין (שמות כו) תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר. יזלו בשמיו זה הקטרת. יבא דודי לגנו א"ר חנינא לימדתך התורה ד"א שלא יהא החתן נכנס לחופה עד שהכלה נותנת לו רשות הה"ד יבא דודי לגנו ואח"כ באתי לגני. ר' עזריה בש"ר יודא בר"ס ח משל למלך שכעס על מטרונה וטרדה והוציאה מתוך פלטרין שלו לאחר זמן בקש להחזירה אמרה יחדש לי דבר ואח"כ הוא מחזירני. כך לשעבר היה אדם שרוי בג"ע במחנה השכינה כעס עליו הקב"ה וגירשו ממחיצתו כשיצאו ישראל ממצרים בקש הקב"ה להחזיר ישראל למחיצתו וא"ל שיעשו לו משכן וישכן בתוכם כמד"ת (שמות כה) ועשו לי מקדש וגו'. אמרו ישראל יחדש לנו הקב"ה דבר אחד שהוא חפץ להחזירנו אצלו מה הוא החידוש לשעבר היה הקב"ה מקבל קרבנות מלמעלן (בראשית ח) וירח ה' את ריח הניחוח. ועכשיו יהא מקבל קרבנות מלמטן הה"ד יבא דודי לגנו זו השכינה. ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנות. באתי לגני אחותי כלה למה"ד למלך שאמר לבני המדינה שיבנו פלטר ובנו אותו והיו בני המדינה עומדים על פתח פלטר ומצעקים ואומרים יכנס המלך לפלטר. מה עשה נכנס בפשפש ושלח להם הכרוז אל תצעקו שכבר באתי לפלטר. כך כשעמד המשכן היו ישראל אומרים יבא דודי לגנו. ט לפי שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסלו ועמד המשכן מקופל עד ר"ח ניסן והיו ישראל אומרים הרי עשינו המשכן מתי תבא השכינה ותשרה בתוך מעשה ידינו. כשהגיע ר"ח ניסן וצוה הקב"ה להקים את המשכן שלח להם ע"י משה מה אתם יראים כבר באתי לגני אחותי כלה. א"ר ישמעאל ב"ר יוסי באתי לגן אב"כ אלא באתי לגני לגנוני. למקום שהוא עיקרי מתחלה. וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה י הה"ד (שם ג) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום. א"ר חמא בר כהנא מהלך אב"כ אלא מתהלך בגן מקפץ ועולה. מהו (שם) ויתחבא האדם ואשתו א"ר איבו יא באותה שעה נרעה קומתו של אדה"ר ונעשית של ק' אמה כיון שחטא אדם נסתלקה השכינה לרקיע הראשון. חטא קין נסתלקה לרקיע השני. דור אנוש נסתלקה לרקיע השלישי. חטאו דור המבול נסתלקה לרקיע הרביעי. חטאו דור הפלגה נסתלקה לרקיע החמישי. חטאו הסדומיים נסתלקה לרקיע הששי. חטאו המצריים נסתלקה לרקיע השביעי. וכנגדן עמדו ז' צדיקים והורידו את השכינה מן העליונים לתחתונים ואלו הן אברהם הורידה מן השביעי לששי יצחק הורידה מן הששי לחמישי יעקב הורידה מן החמישי לרביעי לוי הורידה מן הרביעי לשלישי קהת הורידה מן השלישי לשני עמרם הורידה מן השני לראשון משה הורידה מן העליונים לתחתונים. א"ר יצחק כתיב (תהלים לז) צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה הרשעים במה ישכנו באויר. אלא הרשעים סלקו השכינה מן הארץ אבל הצדיקים השכינו השכינה בארץ. אימתי שרתה השכינה בארץ ביום שהוקם המשכן שנא' (שמות מ) ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן. (שיר ה) אריתי מורי עם בשמי זו הלבונה והקטורת. אכלתי יערי עם דבשי אלו אברי עולה ואימורי קה"ק. שתיתי ייני עם חלבי אלו המנחות והנסכים. אכלו רעים זה משה ואהרן. שתו ושכרו דודים זה נדב ואביהוא שנשתכרו בצרתן. ד"א אכלו רעים אלו הנשיאים אר"ש בן יוסניה למה קרא לנשיאים רעים שמכיון שהיה אחד מהם מקריב קרבן וקרבנו מתקבלת יב היה עושה י"ט לאוהביו לרעיו ולקרוביו. שתו ושכרו דודים אלו הנשיאים ולמה קרי להו דודים שהיו דודים אלו לאלו. למה א"ל אכלו רעים שתו ושכרו דודים א"ר ברכיה למלך שעשה סעודה והזמין אורחים כיון שאכלו ושתו א"ל תנו את המנה הזאת לבעל הבית. אף הכא באתי לגני אחותי כלה ואף אתם אכלו שתו ושכרו דודים. א"ר ברכיה משל למלך שעשה סעודה והזמין אורחים ונח השרץ לתוך התמחוי ופשט המלך את ידו ופשטו הכל את ידיהם שאילו משך המלך את ידו משכו הכל את ידיהם. א"ר ינאי משל למלך שעשה סעודה והזמין אורחים והיתה עינו יפה באורחים והיה מחזר עליהם ואומר להם יערב לכם יכסס לכם. ד"א אריתי מורי וגו' אר"ש בן יוסניה יג ג' דברים כתוב כאן אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי כנגד ג' דברים שעשו הנשיאים שלא כהוגן וקבלם הקב"ה ואלו הן בכ"מ אין היחיד מתנדב בקטרת והנשיאים הביאו (במדבר ז) כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת. בכ"מ אין היחיד מביא חטאת אלא אחר ידיעת חטאו ואלו הביאו שעיר שלא בחטא. בכ"מ אין קרבן יחיד דוחה את השבת וכאן קרבן יחיד דוחה את השבת. הא למדנו כמה קרבן נשיאים חביב לפני הקב"ה:

(ה) ויהי המקריב וגו'. יד הה"ד (משלי כט) גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמך כבוד. א"ר תנחומא בר אבא גאות אדם תשפילנו זה אדה"ר כיצד בשעה שעבר אדם על צוויו של הקב"ה ואכל מן אילן ביקש הקב"ה שיעשה תשובה טו ופתח לו פתח ולא בקש אדם. הה"ד (בראשית ג) ויאמר אלהים הן האדם וגו' א"ר אבא ב"כ מהו ועתה אלא שא"ל הקב"ה אפילו עכשיו עשה תשובה ואני מקבלך ואמר אדם אי אפשי. הקב"ה אמר ועתה

ואמר

יד יוסף ז שהש"ר סוף פ"ד. פסיק"ר פ"ה : ח שהש"ר פ"ה : ט כנה ותנחומא פקודי : י ב"ר פ' י"ט. תנחומא פקודי ונשא. פסיקתא פ"ה. וילקוט בראשית. זוהר בראשית דף י"ב : יא ב"ר פ' י"ב ופ' י"ט. ילקוט בראשית. זוהר תולדות דף קמ"ג : יב מ"ס פ' כ"ח : יג תנחומא פ"ז : יד פסיק"ר פ"ז : טו ב"ר פ' כ"א. שוח"ט מזמור ק'. פסיקתא פ"ז. ילקוט בראשית :

מתנות כהונה

כדמפ' והולך : אחויים דבוקים כד"א קורעים ומאחים : שנתמררו לשון מרירות כלו' שנצטערו הרבה : שהערו יערי דריש ל' הערה למות נפשו : להשקותם כו'. סיפיה דקרא קדרים שתיתי ייני עם חלבי ודרים חלבי כמו זבת חלב ודבש : שעשו רצונו. רעים דרש לשון רצון שתרגו' רצון רעה הפך רעי : גנוני כילת חופה חתנים : ה"ג המשכן מצוייר במיני כו' ואמר להם שיערב גרסי' : זו השכינה בדרשות הר"ן שוע' בפ' ט גרס ליה וכן בסדר עולם ובמד' חזית ליתא : ה"ג מה עשה נכנס בפשפש. והוא פתח קטן הדרך שם נכנס לתוך הפלטין : בכ"ה בכסליו. עיין מזה בב"ר פ' נ"ב ויתבאר לך : ה"ג וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה הה"ד וישמעו : מקפץ ועולה. למעלה וכדמפ' ואזיל : מהו ויתחבא. והלא קומתו היתה מן הארץ עד לשמים. ועי"ל פ' בראשית ורים תזריע : נרעה קומתו גרסינן. ה"ג א"ר יצחק צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה תלים ל"ז : באויר בתמיה : השכינו כו'. דרש וישכנו כאלו ישכינו ול' שכינה כלומר וישכינו השכינה : ה"ג אימתי שרתה השכינה בארץ ביום כו' ה"ג אלו אברי עולה ואימורי קדשי קדשים : ה"ג אמר להם אכלו רעים כו'. ועיין כל זה במד' חזית : ופשט ידו לתוך התבשיל לאכול ממנו אף כאן באתי וגו' ואח"כ אכלו רעים שתו ושכרו דודים. ובנמשל הפרך הוא כדמפרש לקמן ג' דברים שעשו הנשיאים שלא כהוגן : ולא

נקם

עץ יוסף

אלא מזה ואלא מזה יהיה הרוח מביא כולם ביחד : לעשות סעודה לצדיקים בג"ע. כבר האריכו גדולי חכמי ישראל לבאר הדברים. אם על צד הפשוט או ע"צ הרמז ועיין בספריהם כי מי אנכי שאבוא אחריהם לקרב או לרחק בעניינים רמים כאלה : בפלסמון בלשון יוני ורומי אין שמן ערב והוא ראש בשמים (מוסף). וכו' שאין צריכין לאפלסמון לזהול ולזלף כדמפרש. בוסמני פי' בשם : לא יהיה מסב עמהם. כי יהיה רצונם שיתגלה להם ממקור א"ס. וכן יהיה שחקים הפלא : שנתאחו לי מלשון מאחים את הקרע. פי' שנתדבקו לי בגלות : שנתכלו באחרן שנים כמד"א כי עליך הורגנו וגו' : אחויים דבוקים : ואומר (ישעיה מ"ט) ותקשרים ככלה : שנתמררו לשון מרירות כלו' שנצטערו הרבה בגלותם כי המור הוא בשמים שריחם נודף. אבל גוף המור הוא מר מאד שלכן נקראת מור : מבשמים עצמם ריח האמונה הגדולה הנאותה בלב ישראל : ולקטר לפניהם מכל הבשמים. היא כל ההשגות והשכליות השמימיים בג"ע. ודע שד שבאמת ההשגה בעלאה ניכוד ה' הבג"ח הוא נעלם. רק שיושג מעט. על כן תכנה זאת רק בשם ריח כי גוף הדבר הוא נעלם ומכוסה מעיני כל חי : שהערו יערי דרש לשון הערה למות נפשו. ודרש באתי לגני שהיה מכבת הכנסיה שלכן נדבקתי בם מפני שהיא אחות וכלה. ואכלתי והתענגתי ממה שהערו נפשם על קידוש התורה : להשקותם יין המשומר כו'. ועיין ברבב"א שכתב שהדברים כפשוטם. ויש מפרשים שהוא כנוי להשגה הגדולה הנקיה מכל סיג ומשומר מכל השמרים העבים. ויין ידוע בגימטריא סו"ד כמאמרם. ונהלי חלב הוא כינוי על כיבוס הנפש בגאוה ולבונה כחלב להשקותם כו' סיפיה דקרא קדרים שתיתי ייני עם חלבי. ודרש חלבי כמו זבת חלב ודבש. ד"א על כם והיה כו'. והוא כנוי להשפע הגדולה והרבה שתהיה אז בעת ההיא : שעשו רצונו רעים דרש לשון רצון כתרגום רצון רעה הפך רעי : (ד) גנוני כילת חופת חתנים : מצוייר במיני צבעונים כי הגוונים יש להם מבוא גדול בהחכמה עליונה הרמוזה בזה וכלם הוו במשכן לרמז על זה : לימדתך התורה דרך ארץ. מדקדק לה במשל חתן וכלה למוד דרך ארץ : יחדש לי דבר מתנה להראות לי חבה יתירה מפני כולם בידעו שהוא חפץ כי להחזירני אצלו : מלמעלן וירח ה' את ריח הניחוח. כי הריח הולך למרחוק : בפשפש פי' שער גדול (ערוך). ועמד המשכן מקופל עד ר"ח ניסן. כדאי' ברבה ובתנחומא סדר פקודי שהקב"ה נתכוון להעמיד המשכן בחדש שנולד בו יצחק. וכדאי' בילקוט חדש הטעם משום שלא שרתה השכינה במשכן של משה אלא בזכות יצחק : לגנוני להופתו : מהלך אב"ב עיין מ"ש בב"ר פ' י"ט : נרעה קומתו כו' נחסר קומתו כדאי' בב"ר פ"ה : חטאו המצרים בב"ר פ' הנ"ל איתא המצרים בימי אברהם. ור"ל שהיו שטופי זימה שחמדו את שרה ולקחה פרעה וע"ש מ"ש. אבל הצדיקים השכינו השכינה בארץ. נראה דכוונת המדרש אל העיקרי וישכנו לעד אלא וישכינו : מורי עם בשמי זו הלבונה והקטורת. ולעיל סימן ב' אמר זה לבונת הקטרת ולבונת המנחה. ובשהש"ר פ"ה סי' א' אי' זה קטורת הסמים וקומץ הלבונה. ובסדר עולם פ"ז אי' זו קטורת ולבונה והמנחות. ואפשר שצ"ל שם זו לבונת הקטורת ולבונת המנחה או צ"ל זו הקטורת ולבונת המנחה : אלו המנחות והנסכים דרש חלבי מלשון חלב יצהר (קרח) וחלב כליות חטה (האזינו) ולעיל אמר אלו הנסכים ואימורי קדשי קלים. וכן הוא בחזית ודרים חלבי מלשון חלב : ונח שרץ לתוך התמחוי ונתפשל הפרך הוא מה שמפורש לקמן שלשה דברים עשו הנשיאים שלא כהוגן (מה"כ) : פשט המלך את ידו. תוך התבשיל לאכול מתנו. אף כאן באתי וגו' והאח"כ אכלו רעים שתו ושכרו דודים : (ה) מהו ועתה כו', אתי לרמוז שהקב"ה אמר

אפי'

ואמר אדם פן אי איפשי. ארשב"ל [טז] כיון שיצא אדם מן הדין התחיל מחרף ומגדף נאמר כאן כרובים (שם) וישכן מקדם לג"ע את הכרובים ונאמר בסנחריב כרובים (ישעיה לז) ה' צבאות יושב הכרובים מה להלן חרופים וגדופים אף כרובים שנא' כאן חרופים וגדופים. הוי גאות אדם תשפילנו לפי שנתגאה על הקב"ה מעשות תשובה השפיל אותו וגרשו מג"ע. ושפל רוח יתמך כבוד זה אברהם שהשפיל רוחו ואמר (בראשית יח) ואנכי עפר ואפר לכך קרא אותו הקב"ה (יהושע יד) האדם הגדול בענקים שם זה גדול מן אדה"ר. ד"א גאות אדם תשפילנו זה פרעה שנתגאה על משה ואמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' והשפילו הקב"ה (תהלים קלו) ונער פרעה וחילו. ושפל רוח יתמך כבוד זה משה (שמות ח) למתי אעתיר לך וגו' ואומר (שם ט) כצאתי את העיר אפרוש את כפי וגו'. ד"א גאות אדם זה עמלק שנתגאה על הקב"ה בחרופיו וגדופיו שהיה משליח זמורה אל אפו והיה נוטל זכרותן של ישראל וזורק כלפי מעלה ומחרף ומגדף ואומר בזו חפצת הה"ד (דברים כה) ויזנב בך שהכם מכת זנב. ושפל רוח יתמך כבוד זה יהושע שהרגו שנא' (שמות יז) ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו וגו'. ד"א גאות אדם תשפילנו זה תבור וכרמל שבאו בסוף העולם מתגאים לומר שאנו גבוהים ועלינו הקב"ה נותן את התורה. ושפל רוח יתמך כבוד זה סיני שהשפיל את עצמו לומר שאני נמוך וע"י כך תמך הקב"ה כבודו עליו וניתנה עליו התורה וזכה לכל הכבוד הזה כמד"ת (שם יט) וירד ה' על הר סיני. ד"א גאות אדם תשפילנו זה יוסף שהנהיג שררה שהיו אומרים לו אחיו לפניו עבדך אבינו והיה שותק לפיכך נקרא עצמות בחייו שנא' (בראשית נ) והעליתם את עצמותי מזה. ושפל רוח יתמך כבוד זה יהודה שהשפיל עצמו לפני יוסף בשביל בנימן (בראשית מד) ידבר נא עבדך דבר (שם) כי עבדך ערב את הנער ועתה ישב נא עבדך וגו'. א"ר ברכיה הכהן בר' בש"ר לוי אמר הקב"ה יהודה אתה השפלת עצמך מפני אחיך הקטן הימך חייך כשיוקם המשכן ויבאו השבטים להקריב אין אחד מהם מקריב ראשון לפניך אלא חולקים לך כבוד ואתה הוא שתקריב ראשון הה"ד (במדבר ז) ויהי המקריב ביום הראשון למטה יהודה וגו':

(ו) הה"ד (תהלים עו) נודע ביהודה אלהים וגו'. וש"ה (איוב טו) אשר חכמים יגידו וגו' זה יהודה שהודה ואמר (בראשית לח) צדקה ממני. [יז] ולא כיהד מיעקב ומשם ולפי שהציל תמר ושני בניה מן השריפה דכתיב (שם) ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף לכך הוצלו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש דכתיב (דניאל ג) ענה נבוכדנצר ואמר בריך אלההון דשדרך מישך ועבד נגו וגו' (שם) ומני שים טעם די כל עם אומה ולישן וגו' ולכך אמר נודע ביהודה אלהים. ד"א נודע ביהודה אלהים כשירד דניאל לגוב אריות והוצל דכתיב (שם ו) באדין דריוש מלכא כתב לכל עממיא וגו' (שם) מן קדמי שים טעם די בכל שלטן מלכותי להוון זאעין וגו' (שם) משיזב ומציל ועבד אתין ותמהין וגו' הוי נודע ביהודה אלהים. מפני מה הוצל דניאל מן האריות לפי שהתפלל לפני הקב"ה שנקרא אריה דכתיב (הושע יא) אחרי ה' ילכו כאריה ישאג. ודניאל משבט יהודה שנקרא אריה שנאמר (בראשית מט) גור אריה יהודה וכתיב (דניאל א) ויהי בהם מבני יהודה דניאל וגו'. יבא אריה ויציל אריה מפי אריה. ד"א מפני שנדמה לאריות שהוא אריה לכך לא הזיקוהו. מפני מה לא הושלך לכבשן מפני שהיה אלוהו של נבוכדנצר דכתיב (שם ב) ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכה ליה. ד"א מפני שהיה נשרף דכתיב (דברים ז) פסילי אלהיהם תשרפון באש לכך זימן הקב"ה בלבו של דריוש שלא יטילנו לכבשן האש להודיע גבורתו. ד"א נודע ביהודה [יח] הה"ד (הושע ה) אפרים לשמה תהיה וגו'. אפרים לשמה תהיה במשמעו. ביום תוכחה כמד"ת (ישעיה לז) יום צרה ותוכחה ונאצה. בשבטי ישראל בשבתי בתוכם בשכני בתוכם. הודעתי נאמנה כמד"ת (תהלים יט) עדות ה' נאמנה. בשעה שגלו השבטים ולא גלו יהודה ובנימן התחילו אוה"ע אומרים נשא להם פנים בשביל שהיו בני אכסניא שלו ולא הגלם וכשגלו הודיע האלהים אותו עוז בעולם. (הושע ה) היו שרי יהודה כמסיגי גבול עליהם אשפוך כמים עברתי הוי נודע ביהודה אלהים. ד"א נודע ביהודה כמד"ת (תהלים כז) אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי וגו'. [יט] מהו אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח באיזה זאת כמ"ש משה (דברים לג) וזאת ליהודה ויאמר וגו'. בישראל גדול שמו הה"ד (משלי יט) נכונו ללצים שפטים וגו'. [כ] נכונו לעוברי עבירות דינין משל לאחד שהיה רוכב על הבהמה אם אינה סורחת אינה מלקה ואם סורחת מלקה. כך אמר הקב"ה נכונו ללצים שפטים אמר הקב"ה עד שלא בראתי את האדם התקנתי לו ה' מגלבין שאת ספחת בהרת שחין מכוה. ואית דאמרי צרעת ונתק כנגד ה' תורות שנאמר (ויקרא יד) זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק ולשאת ולספחת ולבהרת. [כא] לעבד רע שהיה נמכר והלך אחד לקנותו ידע בו שהוא רע ולקח עמו כבלים ומגלבים שאם יברח יהא רודה אותו בהן. כשברח הביא כבלים וכבלו והכהו במגלבין. א"ל העבד אדני יודע היית תחלה שאני עבד

יד יוסף טו ב"ר פ' י"ט. פסיקתא פ"ו: יז מ"ר פ"ל. בבלי וירושל' פ"ק דסוטה: יח פסיקתא דשוב"ל. ילקוט תהלים רמז תשי"ג. ותוספתא רמז תק"ב: יט ויק"ר פ' כ"א: כ ויק"ר פ' ט"ו: כא תנחומא מצורע סי' ד':

מתנות כהונה

נקם. שהקב"ה שואל לו תשובה: הן האדם וגו' גרסי': **עשה תשובה.** דייק מדכתיב ועתה אין ועתה אלא תשובה כדא"ו ועתה מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו' כן הוא בפ' בראשית ובזוהר טוב: ה"ג **ואמר** אדם אי אפשי וגו' עד פן אי איפשי. פי' איני רוצה לשוב בתשובה ולהודות לפניך ודייק מדכתיב פן ואין פן אלא לאו כדאמרי' השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה וע"ל בפ' בראשית: **תשפילנו** גר' בכל מקום: **שם** זה של אברהם גדול וכו'. ודייק מדכתיב הגדול וכן הוא בילקוט משלי: **שהיה** משליח זמורה כו'. פסוק הוא ביחזקאל סי' ח' ועיין שם בפירש"י ורד"ק ז"ל וגם בערוך ערך זמר ובילקוט יחזקאל ומצאתי בספרי ז"ל מתחלה לא ידעו ישראל מה טיבו של זמורה זו עד שבא עמלק ולמדו שנא' והנם שולחים הזמורה אל אפם וכלל הענין שהיא עבודה בזויה ועשה כן כדי להכעיס כלפי מעלה גרסי': **בזו** חפצת. ושלך מה שהפלת: **תבור** וכרמל. שני הרים גבוהים הם: **שבאו** דרך משל הוא: **הימך** כמו הימך כלומר ממך: **ומשם** אביו של עבר שהיה נשיא ואב ב"ד בימים ההם: **דכתיב** ויאמר יהודה וגו'. הרי שילא דינה לשריפה ומפני שהודה נצלת היא ובניה ולכך אמר נודע ונוס' בעל ידי שירת יהודה קדשו ב"ש כשיצאו מכבשן האש היה נודע אלהים בכל העולם דכתיב די כל אומה ולישן כו': **משבט** יהודה שנקרא אריה גרסי': **שהוא** אריה. דניאל בהיה מזרע יהודה: **מפני** שהיה אלוהו. ולכן היה חס עליו: הכי גרסינן **בלבו** של דריוש שלא יטילנו. פי' לפי שבודאי ישרף ולא יהיה יכול נבורתו של הקדוש ברוך הוא: **בשבתי** בתוכם וכו'. עיין בפירוש רש"י בספר הושע ויתבאר לך היטב: ה"ג **נכונו** לעוברי כו' ועיין בויקרא רבה פרשה ט"ז: **ואית** דאמרי כו'. גרעת ונתק במקום בהן ומכוה: ה"ג **ה'** תורות שנא' זאת התורה לכל נגעוגו': **והלך** א' גרסי': **כבלים** כבלי ברזל: **מגלבין** רצועות ומקל' שמייסרין בהם

ענף יוסף

פרשה יג (ה) [כמד"ת וירד ה' על הר סיני כו'] אין כוונה להביא ראיה שהתורה ניתנה בסיני אלא לפי שאמר ושפל רוח יתמך כבוד זה סיני בהשפיל עצמו כו'. לזה אמר כמה דתימא וירד ה' על הר סיני כו' כי היכי דכתב מה שירד על הר סיני ולא בגבוהים לפי סיני הוא כדי להודיעך כמה חביבים בעיניו נמוכי רוח. הכי נמי מה שנאמר בהר סיני הוא מן הטעם הזה בעצמו דהיינו משום שנמוך

עץ יוסף

אפי' ועתה יעשה תשובה אני מקבלו. והאדם אמר פן פי' אי אפשי. שאין פן אלא לאו. שמיאן לשוב בתשובה. ועל זה אמר הקב"ה ישלח ידו וגו' פי' וכי מעתה ישלח ידו ואכל גם מעץ החיים אתמהא: **אי אפשי** והא דאמרו בעירובין אדם הראשון שב בתשובה. אח"כ היה: **נא' כאן** כרובים כו'. בב"ר פ' י"ט אי' לא נטרד אדם הראשון מג"ע עד שחירף וגידף הה"ד (ישעיה כ') יקו לעבות עבים ויעם כאותים. ועי' ביפ"ת ומ"כ שם: **שם זה** גדול מן אדה"ר. כדאי' בילקוט יהושע האדם הגדול בענקים זה אברהם כו' ונקרא אברהם הגדול בענקים אפי' מאדה"ר. וע"כ שהכוונה שהיה גדול במעלה ממנו: **שהיה משלח זמורה** פ' הוא ביחזקאל ח' וע"ש בפרש"י ורד"ק ז"ל. והערוך ערך זמר כתב שזמורה פי' כיחו וניעו. ועכ"פ כלל הענין שהיא מעשה בזיון ועשה כן כדי להכעיס כלפי מעלה: **בזו חפצת** והולך מה שהפלת: **תבור** וכרמל שני הרים גדולים הם: **שבאו** דרך משל הוא (מת"כ) ולפי דרכו זה מתפאר אדם אדמה כמו שפירשו קצת מפרשים ובישראל ובאדם (ירמי' ל"ב): **נקרא** עצמות בחייו. כלו' שהכניע עצמו וקרא את עצמו עצמות בחייו: **אתה השפלת** עצמך מפני אחיך הקטן הימך. בפסיקתא הגי' יותר נכונה וז"ל אתה השפלת עצמך לפני אחיך הקטן ממך בשביל אחיך הקטן שנקטן הימך. פי' ממך. א"כ עיקר הכוונה שהשפיל עצמו בשביל בנימן שהיה הקטן בשבטים: **אלא חולקין לך** כבוד. כדאי' לעיל סוף פרשה י"ב: (ו) זה יהודה בהודה כו' וזהו על צד הרמז אשר חכמים אמרים יגידו האמת ולא יכחדו מאבותם אף שאינו לפי כבודם. כי יחזקו להודות על האמת: **מיעקב ומשם** בהם ישבו על המכסה של תמר. וכ"ה בפ"ר (ידי משה). הנה למ"ע לא מצאתי מדרש זה בפ"ר. ואדרבה לפי הנראה הוא בלתי אפשר ששם ישב בדין יהודה ואמר בהבי שם את לחמים ליעקב כדאי' נבדיא בסמ"ר פ"א ובפ' הלוקין אי' בג' מקומות הופיע רוה"ק בבית דינו של שם כו' דכתיב ויכר יהודה וגו' ופרש"י שם בבית דינו של שם לא היה שם אז הוא שנה שאמרי מה אלא בית דינו שלאחריו חבריו ותלמידיו. וקרי ליה ב"ד של שם כמו בית שמאי בית הלל עכ"ל. ובפ"ר פ"ל אי' כילד היה יצחק ויעקב יושבים שם וכל אחיו והיו מחפים אותו כו' ולכן או דסירום כאן בית דינו של שם או נ"ל יצחק במקום שם: **דכתיב ויאמר יהודה** הוציאוה ותשרף. הרי שילא דינה לשריפה מיד ואז היתה מעוברת עם בני בניה. ומפני שהודה יהודה אח"כ ואמר צדקה ממני הציל שלש נפשות. ובזכות זה הוצלו מבניו ג' נפשות שע"י היה נודע אלהים בכל הארץ כדכתיב ענה נבוכדנצר ואמר בריך אלההון די שדרך וגו'. וגם בזכות זה זכה יהודה למלוכה כדאי' בפ"ר פ"ל. חז"ל אמר הכתוב יגידו ולא כחדו מאבותם ולכן להם לבדם ניתנה הארץ שזכה והיה מלך. והוא נ"כ נודע ביהודה אלהים שע"י זרע יהודה הכירו שכל להקב"ה וקלסוהו: **באדין דריוש** מלכא שלח וגו'. הרי שע"י זרע יהודה הכירו להקב"ה וקלסוהו: **ד"א מפני** שנדמה לאריות שהוא אריה. פי' מפני שנדמה דניאל בעיני אריות לאריה לכן לא הזיקוהו. וצריך לומר שהמלאך דמה דניאל בעיניהם בדמות אריה: **מפני שהיה** אלוהו של נ"נ כו' ד"א מפני שהיה נשרף כו'. בסנהדרין דף צ"ג ע"א ת"ר שלשה היו בתוכה עצה (שהלך עצם דניאל בעצה שהשליכו יתניו לכבשן האש) הקב"ה ודניאל ונ"נ. הקב"ה אמר ליזיל דניאל מהכא דלא לימרו בזכותיה איתנצלו. ודניאל אמר איזיל מהכא דלא ליקיים בי (דברים ז') פסילי אלהיהם תשרפון באש. ונ"נ אמר יזיל דניאל מהכא דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא. ופרש"י דלא ליקיים בי כו' דנ"נ עשאו אלוה כדכתיב ולדניאל סגיד והוה ליה כפסילי אלהיהם שהמקרא הזה היה נוח עליו לשורפו לכך היה מתיירא עכ"ל ומה שאמר המדרש מפני שהיה אלוהו של נ"נ הכוונה שדריוש חס עליו שלא ישרף מפני שהיה אלוהו של נ"נ. וכדי שלא יאמרו קלייה לאלהיה בנורא. אבל מה שאמר ד"א מפני שהיה נשרף כו' משמע שבודאי היה נשרף זה סותר למ"ש הגמרא הנ"ל דהקב"ה אמר דלא לימרו בזכותיה איתנצלו. דהקב"ה לא היה מעיקרו כיון דלא קבל על עצמו לעשות אלוה ונ"ע: **בלבו של דריוש.** לאו דוקא של דריוש אלא נ"נ כריו כשעשו הדת תחלה דכל דיבעי עד תלתין יומין יתרמי לגוב אריותא: **אפרים לשמה** תהיה כל עשרת השבטים נקראו ע"ש אפרים על שם ירבעם שהיה מאפרים. ואמר אפרים לשמה תהיה ביום תוכחה. לשון ויכוח. כמא דתימא יום צרה ותוכחה בפי' נ"כ ויכוח. ור"ל שלכן גלו העשרת השבטים קודם מפני שנתמלא סאתם קודם. וקאמר בשבטי ישראל היינו יהודה ובנימן שהם המיוחדים שבשבטים אע"פ ששבתי בתוכם ושכינתי בתוכם כלו' שבית המקדש בתוכם הודעתי נאמנה פי' הודעתי שלמותי בעולם שאין אני מחניף אפי' ליהודה ובנימן שהם בני אכסניא שלי. וכדכתיב גם היו שרי יהודה כמסיגי גבול פי' שאחזו בדרכי ישראל הבירים לפיכך גם עליהם אשפוך כמים עברתי לפי שנתמלא סאתם נ"כ: **כמ"ש משה** וזאת ליהודה. כדאמרי' בספרי (וכעין זה אי' נ"כ בתנ"ב פ"ו) מלמד שהתפלל משה על דוד ואמר לפניו רבש"ע כל זמן שדוד מלך ישראל שרוי בצער ומתפלל לפניך אתה מעלה אותו מתוכה. ואל עמו תביאנו שתחזירו אצל אחיו לשלום כו': **אם אינה** סורחת כו'. כנ"ל ודמה יסורי הרשע ליסורי בהמות. כי כמו שעם היות הסוס והמתג מוכנים לא ילקה אם אינה סורחת כך עם היות סבת האדם מוכן לנגעים לא ילקה אלא ע"י חטא עכ"ל: **מגלבין** פי' רצועות שוט לסוס ומתג לחמור תרגומו שוטא לסוסיא ומגלבא לחמרא: **ואית דאמרי** נרעת ונתק במקום בהן ומכוה: **כבלים** כבלי ברזל: **לעבד רע** כי יצר לב האדם רע. אך עם כל זה התורה עזו: שהנחתום שהוא בלילה ועשה עיסה ויודע את פרימותם: **וברדלא** בלשון המוני של יון קולסים לרצועה גדולה (שוטר): **מרדלא** מקילא: **התחילו** מתיראין שהכנו שנגעים אלו מעותדים

עבד רע למה קנית אותי. א"ל לפי שהייתי יודע שאתה רע מעללים לכך התקנתי כ"כ לאסרך ולהלקותך שאם תסרח תלקה בהם. כך אמר הקב"ה עד שלא בראתי אדם אני ידעתיו (בראשית ח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה ולכך נאמר נכונו ללצים שפטים. מהו מהלומות שלשה תיבות אמר ר' ברכיה כב מה לו מות. א"ר אבין משל למטרונה כג שנכנסה לפלטין וחמת שוטיא וברדיליא והיא מדחלא. אמרו לה בני פלטין דידיה לא תדחלי אלו לעבדים ולשפחות הם אבל את לאכול ולשתות ולהתכבד. כך כנ"י כששמעו פרשת אהלות ונגעים התחילו מתיראין. אמר להם משה אלו לאו"ה אבל אתם לאכול ולשתות ולעסוק בתורה. (משלי לא) היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה הוי (תהלים עו) בישראל גדול שמו. ד"א בישראל גדול שמו הה"ד (מלאכי א) כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וגו' וכי בכל מקום מקריבים קטורת ומנחה לשם הקב"ה אלא בכ"מ שישראל עומדי' ומתפללים תפלת מנחה עליה נאמר מנחה כמשמעו ואומר (מ"א יח) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא. מוגש זו תפלת שחרית כמד"ת (בראשית יח) ויגש אברהם וגו' בתפלה. מוקטר זו תפלת ערבית כמד"ת (תהלים קמא) תכון תפלתי קטורת לפניך וגו'. הוי גדול שמי בגוים בכ"מ שישראל עומדים שם כד לכם נאמר גדול שמי בגוים. ד"א נודע ביהודה אלהים בזמן שינקום מאויביהם כמד"ת (יואל ד) מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה וגו' (שם) ונקיתי דמם לא נקיתי וגו'. הוי נודע ביהודה אלהים כמד"ת (תהלים ט) נודע ה' משפט עשה בפועל כפיו וגו'. נודע ביהודה אלהים א"ר יהודה ב"ר אלעאי כה כשעמדו ישראל על הים היו השבטים מדיינים אלה עם אלה. זה אומר אני יורד תחלה וזה אומר אני יורד תחלה כו קפץ נחשון לתוך גלי הים וירד. ועליו אמר דוד (שם סט) הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש. אמר הקב"ה למשה ידידי שוקע בים ואתה מתפלל (שמות יד) דבר אל בני ישראל ויסעו הוי נודע ביהודה אלהים. ולפיכך הגדיל הקב"ה שמו של נחשון בישראל שזכה להקריב ראשון שנא' (במדבר ז) ויהי המקריב ביום הראשון וגו' הוי בישראל גדול שמו: (ז) ויהי. א"ר שמעון בר אבא כש"ר יוחנן כז בכ"מ שנא' ויהי משמש צרה ושמחה. אם צרה אין צרה כיוצא בה ואם שמחה אין שמחה כיוצא בה. אתא ר' שמואל בר נחמן ועבדה פלגא. בכ"מ שנא' ויהי צרה והיה שמחה. אתיבון ליה הכתיב (בראשית א) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. אמר להם אף היא אינה שמחה שלא זכה העולם להשתמש באותה אורה. כח דא"ר יהודה ב"ר סימון אותה אורה שברא הקב"ה ביום הראשון היה אדם צופה ומביט בה מסוף העולם ועד סופו. וכיון שראה הקב"ה דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה עמד וגנזה והתקינה לצדיקים לע"ל שנא' (משלי ד) ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום. איתיבון ליה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. אמר להם אף היא אינה שמחה שכל מה שנברא ביום הראשון עתיד להבלות שנא' (ישעיה נא) כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה ויושביה כמו כן ימותון וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת. איתיבון ליה כלויהי מששת ימי בראשית. אמר להם אף הם אינם שמחה שכל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכים עשייה כגון החרדל צריך ליمתק והתורמסין צריכין לשלוק והחטים צריכין ליטחן. איתיבון ליה והכתיב (בראשית לט) ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו המצרי. אמר להם אף היא אינה שמחה שמתגרת בו הדוב. (במדבר ז) ויהי ביום כלות משה. אמר להם אף היא אינה שמחה כט שנגנז בו בנין הבית. והכתיב (ויקרא ט) ויהי ביום השמיני קרא משה• אמר להם אף היא אינה שמחה שבו ביום מתו נדב ואביהוא. והכתיב (יהושע ו) ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ. אף היא אינה שמחה שבו ביום קרע שמלותיו שנא' (שם ז) ויקרע יהושע שמלותיו ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה' עד הערב הוא וזקני ישראל. והכתיב (ש"ב ז) ויהי כי ישב המלך בביתו. אמר להם אף היא אינה שמחה שבו ביום בא אליו נתן הנביא וא"ל הקב"ה (מ"א ח) אתה לא תבנה הבית. והכתיב ויהי המקריב. אמר להם אף היא אינה שמחה מפני שהיה צפוי לפני הקב"ה שהם הולכים עם קרח במחלוקתו. א"ר יהודה בר"ס כש"ר לוי בן פרטה ל משל לבן פולוטמנין שגנב במרחץ והיה הבלני מתיירא לומר לו שמו אעפ"כ פרסמו בחור אחד לבוש לבנים. כך אע"פ שלא פירש שמותן של נשיאים שחלקו עם קרח והלכו עמו פירסמן ברמז נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם כמד"ת (במדבר א) אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם וגו'. אנשי שם שזכר שמותן בדגלים כמד"ת (שם) ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם וגו'. אמרי ליה אמרינן דידן אמור את דידך. אמר להם כ"מ שנא' והיה שמחה (יואל ד) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסים. (זכריה יד) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים. (ישעיה יא) והיה ביום ההוא יוסיף ה' וגו'. (שם ז) והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר. (שם כז) והיה ביום ההוא יתקע וגו'. (שם ד) והיה הנשאר בציון. והכתיב (ירמיה לח) והיה כאשר נלכדה ירושלים. אמר להם אף היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם. ובו ביום נטלו ישראל אפוכי על עונותיהם. דא"ר שמואל בר נחמן אפוכי שלימה נטלו ישראל על עונותיהם ביום שחרב ביהמ"ק שנא' (איכה ד) תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך: (ח) ביום הראשון. לא א"ר שמואל בר אבא מהו ביום הראשון מן היום הראשון שברא הקב"ה את העולם נתאוה לדור עם בריותיו בתחתונים. ראה היאך כתיב בבריית יום הראשון (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. יום ראשון אינו אומר אלא יום אחד. וכשם שאמר יום אחד יאמר יום שנים יום שלשה אלא למה אמר יום אחד שעד שהקב"ה היה יחידי בעולמו נתאוה לדור עם בריותיו בתחתונים. לא עשה כן אלא כיון שהוקם המשכן והשרה בו הקב"ה שכינתו ובאו הנשיאים להקריב אמר הקב"ה יכתב שביום זה נברא העולם. ד"א ביום הראשון ביום שהוקם המשכן אינו אומר כאן אלא כיום הראשון. מהו הראשון לבריאת עולם מלמד שאחד בשבת היה. נמצאת

אומר

יד יוסף כב אג"ב פ"א: כג ויק"ר פ' פ"ו: כד אג"ב פ' ע"ז: כה סוטה ל"ז. ומכילתא בשלח פ"ה: כו דרש נחשון לשון נחשול שבים: כז ב"ר פ' מ"ב. תנחומא שמיני. ופסח"ר פ"א. רו"ר פ"א. פסיקתא פ"ה ופ"ו: כח ב"ר פ' י"א ופי"ב ופ' מ"ב. ש"ר פ' ל"ה. רו"ר פ"א. אסת"ר פ"א. תנחומא שמיני. זוהר בראשית דף מ"ה מקץ דף ס"ג ואמור. וריש ז"ח. וז"ח רות דף ק"ג חגיגה י"ב. ילקוט איוב רמז תתקכ"ו: כט סוטה פ"א. מכילתא יתרו. אדר"נ פ"מ. פסיקתא פ"ה: ל לקמן פ' י"ח. פסיקתא פ"ז: לא פסיק"ר פ"ז. ב"ר פ"ג:

ענף יוסף

סופו נמוך ושפל והקב"ה מגביה את הנמוך ש (פרשת דרכים): (ז) [בכל מקום שנא' ויהי צרה וכו' שמחה

מתנות כהונה

בהם העוברים על דת: ה"ג יודע הייתי תחלה: וחמת וראתה: שוטיא וברדליא זיירות ורצועות עיין ערך ברזל: ה"ג לא נקיתי וגו'. הוי נודע ביהודה: קפץ נחשון. דרש נחשון לשון נחשול שבים כדלקמן: ושמחה, או שמחה: ועבדה פלגא גרסי'. ועיין בפ' לך לך וריש רות וריש מגילת אסתר וריש פר' שמיני ושם פי' ועיין בפ' לך לך פ' מ"א: ה"ג שמתגרת בו הדוב. הדוב אשת פוטיפרע: לשלוק. ז' פעמים שולקין אותו התורמוס ואח"כ הוא ראוי לאכילה: ה"ג שנגנז בו בניין הבית. ופי' בניין המשכן שנא' בו ולא יכול משה לבא וגו' הכי איתא במדרש רות ועיין שם: פולוטמנין בריש ועיין ערך פלמטים: כך אע"פ גרסי': מנחם מנחם בן עמיאל והוא משיח שיבא במהרה והוא נולד ביום שנחרב המקדש כדאיתא באיכה רבה בפסוק על אלה אני בוכיה: מהו ביום הראשון. שהיה לו לכתוב ביום שהוקם המשכן וכדלקמן: אפוכי הנחה ותשלומין: לא עשה כן. על ידי חטא אדם והבאים אחריו כדלעיל: בבריית יום ראשון גרסי': יכתב שביום כו'. כיון שמעתה יהיה לי דירה בתחתונים בזה היה הכוונה ביום הבריאה ולכן כתיב ביום א' ולעיל בבראשית רבה פ' ג' איתא בהדיא הכי:

ה"ג

עץ יוסף

משתדלים לבא עליהם דרך טבע שהדו. והודיעם הקב"ה שנגעים אלו שהם לישראל אינן רק מצד השגחיי ותוכחת מוסר ואינן באים דרך טבע. ולכן לא יפחדו כל זמן שיהיו עובדי ה' (יפ"ת): **אבל אתם** לאכול ולשתות ולעסוק בתורה. כלומר אם תשמרו התורה תזכו בכל טוב ליהנות מהם על ידי זה ג"כ. כי לא כוונת התורה שידוכא האדם בימי חייו. אבל בויק"ר הגי' לאכול ולשתות ולשמוח: **היתה כאניות** סוחר כו'. פסוק זה דרש במדרש משלי על התורה. שצריך אדם לגלות מרב אל רב עדי יזכה לתורה להבינה על בוריה. שכמו שעניים הנופפים מבקשים טרפם מרחוק. כן למוד התורה: **הוי בישראל** כו' כי הם מונהגים רק בהשגחה נסית ולא שלטה בהם כל רע: **גדול** שמי בגוים וגו' ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה: **וכי בכל** מקום מקריבים קטרת כו'. הא כתיב השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה: **עליו נאמר** מנחה טהורה כמשמעה. כצ"ל: **ואו' ויהי** בעלות המנחה כו'. מביא ראיה מזה שתפלת מנחה חשובה לכן קרי לה טהורה כמ"ש בפ"ק דברכות ממקרא זה דלעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שאף אליהו נענה במנחה: **ויגש אברהם** וגו' בתפלה. פי' הגשה זו של אברהם היתה הגשה לתפלה כדאי' בב"ר פ' מ"ט. והגשה זו של אברהם היתה בשחרית קודם חצי היום שכל זמן שהיה אברהם מבקש רחמים בעד הסדומיים לא הלכו המלאכים להפך כדאי' כל זה בב"ר סוף פ' מ"ט וריש פ"נ ע"ש א"כ היה תפלת אברהם קודם גמר שש שעות על היום: **הוי בישראל** גדול שמו. דרש בישראל ע"י ישראל נתגדל שמו בין העכו"ם כלם. כי ע"י הכל יכירו את ה' כמ"ש והלכו גוים לאורך. וכתיב והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר בית ה': **קפץ נחשון** כו' קודם שנבקע הים. והאמינו בדבר ה' אל משה דבר אל בני ישראל ויסעו וגו' כמ"ש לעיל. וזה דכתיב ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה. דמדלא קאמר ויבאו בני ישראל ביבשה בתוך הים מורה שבאו לתוך הים ואח"כ נעשה יבשה והוא שבט יהודה. ומה דכתיב ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים היינו בשבטי ישראל שלא באו עד שנעשה יבשה: **ואתה מתפלל** בגמרא א' ואתה מאריך בתפלה. והכוונה דבמקום סכנה מתפללים תפלה קצרה כדאמרינן במס' ברכות: (ז) ויהי משמש צרה ושמחה. ר"ל זימנין דצרה וזימנין דשמחה דאשכחן ויהי טובא גבי שמחה כגון ויהי אור וכל הני דבסמוך. וטובא גבי צרה כגון ויהי רעב: **ועבדה פלגא** פירוש ועשה פשרה וחלוקה שמודה דויהי משמש צרה. ופליג אמה שאמר דמשמע שמחה והודה דוהיה שמחה (יפ"ת): **היה אדם** הראשון: **מסוף העולם** ועד סופו. והא דלא קאמר מתחילת העולם ועד סופו. לפי שהעולם מאמצע נברא כדא' בגמ' בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו ומוצק נקרא מרכז הארץ. ואח"כ שהלא הארץ הוא אמצעי וצדדיה הם סוף (נחיל יין): **ודור הפלגה** שהם עתידים להטות לבו עמד וגנזה מהם. ודייק שגנזה מהם ממה שנא' ויהי אור ולא אמר ויהי כן. כי לא נשאר כן עוד מתכונתו עד לעתיד לבא (אדרת אליהו): **כי שמים כעשן** נמלחו. ענין השחתה וכן ארץ מלחה ולא תשב והוא עבר במקום עתיד (רד"ק): **החרדל** שאינו נאכל מגד חריפותו צריך להמתיקו: **התורמסין** הוא מין קטנית שאינו נאכל מפני מרירותו צריכין להמתיקו ע"י בשול שנתבשלה ז' פעמים ואח"כ היא מתוקה ע"י תיקון כדאי' פ' אין צדין: **הדוב** זו פוטיפרע: **שנגנז בבנין בית** כצ"ל ופי' כשנבנה הבית נגנז המשכן. והמת"כ לא כיון יפה: **ויהי ביום השמיני** ושמחת המשכן שלימה הוה וכדאיתא בפ"ק דמגילה שאותו היום היתה שמחה לפני ה' כיום שנבראו שמים וארץ. ומשני דמ"מ כיון שמתו נדב ואביהו לא היתה שמחה שלימה: **פולוטמנין** בלשון יוני שר ודיין (מוסף): **הבלני** בעל המרחץ (מוסף): **בחור אחד** אף שאינו סימן המכל אבל טוב סימן יש בו שמתוכו יוכל להכיר בקלא מקריו: **מנחם** הוא משיח שיבא במהרה. והוא נולד ביום שנחרב המקדש כדאי' באיכה רבתי פסוק על אלה אני בוכיה: **אפוכי** בל"י ורומיי שטר פרעון כמו שובר (מוסף): **תם עונך** כו' שאלולי חורבן הבית לא היה נשאר ח"ו מישראל שריד ופליט. וגם צרות גלות לא הביאה צרה כלל כיון דע"י יכופר עון כמו שלא יצטער הלוה בפריעת חוב המלוה: (ח) **נתאוה** לדור כו'. ולא עשה כן מפני הרשעים שגרמו לו לסלק שכינתו מרקיע לרקיע עד שבאו הצדיקים והורידוה זה אחר זה עד שהביאוה למשכן כדלעיל פ' זו סי' ד': **יום ראשון** אינו אומר כו'. שלפי האמור בכתוב שני ושלישי כו' ה"ל למימר יום ראשון. ומאחר שאמר יום אחד הל"ל שוב שנים שלשה וארבעה כו': **שעד שהקב"ה** היה יחידי בעולמו. כי לא היו נבראים עדיין שיכירו כבודו. נתאוה לדור עם בריותיו. כי רצונו יתברך בבריאתו היה שימצאו נבראים שידבקו בו וזהו קדירה שידור עם בריותיו. אך לא נשלם הרצון והשתוקק

עד

אומר [לב] עשר עטרות נטל אותו היום. ראשון לבריאת עולם. ראשון לכהונה. ראשון לנשיאות. ראשון לשכינה דכתיב (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ראשון לעבודה. ראשון לברכת כהנים. [לג] ראשון לראשי חדשים. ראשון לאיסור במה. ראשון לאכילת קדשים. ראשון לירידת האש דכתיב (ויקרא ט) ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח וגו': (ט) נחשון בן עמינדב למטה יהודה. למה נקרא שמו נחשון ע"ש שירד תחלה לנחשול שבים. אמר רשב"י אמר הקב"ה למשה [לד] מי שקידש את שמי בים הוא יקריב תחלה. וזה היה נחשון וכן עשה הה"ד (במדבר ז) נחשון בן עמינדב וגו' [לה] יחסו הכתוב על שם שבטו שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו. או שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון בן עמינדב [לו] משלו הביא ולא שגבה משבטו והביא אלא מה ת"ל נחשון בן עמינדב יחסו הכתוב ע"ש שבטו: (י) וקרבנו קערת כסף וגו' [לז] הה"ד (שיר ג) כלך יפה רעיתי ומום אין בך מדבר בישראל. תני רשב"י בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל את התורה לא היו בהם לא סומים ולא חרשים ולא שוטים ולא אלמים ולא פסחים ולא חגרים ועל אותה שעה הוא אומר כלך יפה רעיתי ומום אין בך. עד שחטאו בעגל ונעשו בהן זבים ומצורעים כמד"ת (שמות לב) וירא משה את העם כי פרוע וגו' וכתיב (ויקרא יג) והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע. ועל אותה שעה הוא אומר (במדבר ה) וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב. אבל לפני הר סיני כולם שלמים היו הוי כלך יפה רעיתי וגו'. ד"א כלך יפה רעיתי [לח] מדבר בשבטים. וא"ת כיצד היו כולם יפים שהרי יעקב אביהם בירך לשבטים ומקנתר לראובן ושמעון ולוי והיאך אתה אומר כלך יפה רעיתי. א"ר אלעזר אע"פ שבירך את השבטים האחרונים וקנתר לראשונים אלא חזר ובירכם שנא' (בראשית מט) כל אלה שבטי ישראל י"ב וגו'. עשה אותם יונקים זה מזה. מהו (שם) ויברך אותם איש כברכתו וגו' [לט] משברכן חזר וברכן אלא מלמד כשבירך יעקב אבינו את בניו והיה מושלן בהיות משל יהודה באריה (שם) גור אריה יהודה משל דן בנחש יהי דן נחש וגו' נפתלי באילה נפתלי אילה שלוחה וגו' בנימין בזאב בנימין זאב יטרף אעפ"כ חזר וקרא כולם אריות כולם נחשים כולם אילות כולם זאבים תדע לך שהוא כן שהרי דן שנקראו נחש חזר וקראו אריה דן גור אריה וגו'. הא למדת שחזר וכלל ראובן שמעון ולוי בברכת אחיהם לקיים מה שנא' כלך יפה רעיתי וגו'. ולכך חזר הכתוב ומנה לראובן ושמעון ולוי לעצמם בספר ואלה שמות ולא מנה השבטים אחרים. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אומר לכך מנה ראובן ושמעון ולוי לעצמם שכל השבטים לא שמרו יחוסיהם במצרים וראובן ושמעון ולוי [ם] שמרו יחוסיהם לכך הוא מונה שם יחוסם. ר"נ אומר כל השבטים היו עובדי ע"ז במצרים ושבט ראובן ושמעון ולוי לא עבדו ע"ז ולכן זכו למנות לעצמם. ורבנן אמרין כל השבטים לא הנהיגו שררה במצרים ראובן ושמעון ולוי הנהיגו שררה במצרים מת ראובן נתנו שררה לשמעון. מת שמעון נתנו שררה ללוי. מת לוי בקשו לתת שררה ליהודה ויצאת ב"ק ואמרה להם הניחו אותה עד שיגיע זמנה. אימתי הגיע זמנה לאחר מיתתו של יהושע (שופטים א) ויהי אחרי מות יהושע וישאלו וגו' ויאמר ה' יהודה יעלה וגו'. ר' לוי ור' תנין חד מנהון אמר לכך חזר וייחס אלו שלשה השבטים מפני שקינתרן אביהם. ואחרינא אמר מפני שייחסן אצל משה ואהרן. ולית אנן ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא ממה דא"ר יודן בש"ר יודה ב"ר סימון בש"ר תנין בש"ר שמואל בר יצחק (משלי טו) אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין הוי הוא ר' תנין דאמר מפני שקנתרן. ולפי שקבלו תוכחת אביהם זכו להתייחס בצד משה ואהרן לכך נאמר כלך יפה רעיתי וגו'. ד"א כלך יפה רעיתי וגו' לפי שירמיה אומר (ירמיה ו) כסף נמאס קראו להם ויחזקאל קורא אותם סיגים (יחזקאל כב) בן אדם היו לי בית ישראל לסיג וגו'. בא זכריה ואמר (זכריה ד) ראיתי והנה מנורת וגו' של זהב היא כולה לקיים מה שנא' כלך יפה רעיתי וגו'. ד"א כלך יפה וגו' מדבר בנשיאי השבטים בעת שהקריבו לחנוכת המזבח לא הקריבו כולם ביום א' אלא כאו"א יומו כמד"ת נשיא א' ליום. יכול מי שהקריב ראשון הוא היה חביב יותר ויהודה שהקריב תחלה הוא היה חביב מכולם לכך א"ר חלבו בכל השבטים כתיב קרבנו קרבנו ובנשיא יהודה כתיב וקרבנו אתמהא הוא הקריב ראשון ואמר וקרבנו לא היה צ"ל כן אלא הראשון קרבנו והאחרונים וקרבנו למה כן. [מא] א"ר ברכיה הכהן בר ר' בשביל יהודה שהקריב ראשון שאם בא להתגאות על אחיו ולומר אני מכובד מכם שאני הקרבתי תחלה הם משיבים אותו ואומרים לו אתה הוא שהקרבת אחרון שכך כתיב וקרבנו עשה אותך טפלה לאחיך הוי כלך יפה וגו'. ד"א למה בראשון וקרבנו א"ר יודן העלה עליהם הקב"ה כאילו כולם הקריבו ביום ראשון וביום אחרון שאין זה גדול מזה. כתיב זאת חנכת המזבח וגו' והלא קערה אחת היתה ומזרק אחד היה וכף אחת היתה ביום המשח אתו מה ת"ל קערות כסף שתים עשרה וגו'. אלא העלה עליהם כאילו כולם הקריבו ביום ראשון וכאילו כולם הקריבו ביום אחרון: (יא) ד"א וקרבנו. א"ר פנחס בן יאיר למה בכל קרבנות הנשיאים כתיב קרבנו עתדים חסר ובנחשון כתיב וקרבנו עתודים מלאים וקרבנו למה ו' יתירה. [מב] כנגד ו' דברים שנתחדש באותו היום בעולם. ראשון לשכינה ששרתה בישראל שנא' (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ראשון לנשיאים. ראשון לברכת כהנים שנא' (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. ראשון למחיצת מחנה שכינה. ראשון לאיסור הבמה דכתיב (דברים יב) השמר לך פן תעלה עלותיך וגו'. ראשון לירידת האש דכתיב ותצא

יד יוסף לב ב"ר סוף פ"ג. שבת פ"ז. סדע"ר פ"ז. ת"כ שמיני. יונתן ויקרא פ' י' פסוק ט"ז. במדרש אגדה: לג נ"ל ראשון לחדשים וכן הוא בשבת פ' ר"ע: לד סוטה ל"ז. שוח"ט מזמור ע"ו ולעיל סוף פ' י"ב. ופסיקתא פ"ז. אג"ב פ' ע"ד: לה ספרי ס"ז: לו יונתן ותרגום ירושלמי במדבר ז' פ' י"ז: לז פסיקתא פ"ז. שהש"ר פ"ד׳ ולעיל ריש פ"ז. זוהר יתרו דף פ"ב: לח פסיקתא פ"ז: לט ב"ר פ' צ"ט. שיטה חדשה על ברכת יעקב: ם פי' שלא היו מתחתנים אלא במי שראוי להם. ולא משום ממון ולא משום נוי. אבל שאר היו כל השבטים גדולים כמו שהעיד הכתוב עליהם: מא פסיקתא פ"ז. שהש"ר פ"ד: מב מדרש אגדה:

מתנות כהונה

פ"ג נמצאת אומר עשר עטרות כו'. עד ראשון לברכת כהנים ראשון לראשי חדשים ראשון לאיסור במה ראשון לאכילת קדשים וכן הוא בפ' ר' עקיבא במס' שבת ובב"ר פ"ג וכתב שם רש"י ז"ל דה"נ ובכל מקום לא קא חשיב אלא עשר עטרות וכן מצאתי שוב בדרשות ר"י אבן שועיב פ' פקודי: ושכנתי וגו'. ובאותו יום כתיב כי היום ה' נראה אליכם וכן הוא בב"ר ופי' ראשון לשכינה שקבעה דירה בתחתונים: לעבודה [illegible] ונדר ונדבה כן פירש"י בב"ר: לנחשול נחשון הוא נחשול בחילוף אותיות דטלנ"ת: או שגבה וכו'. ולפיכך כתיב למטה יהודה: משברכן חזר וברכן גרסי'. ופי' לשון תימה: בספר ואלה שמות. בפ' וארא: מפני שייחסן כו' מפני שרוצה לייחס משה ואהרן שהם משבט לוי כמו שפי' שם רש"י: מה דאמ' כמו מדאמר: טפלה לאחיך כאילו הם הקריבו כלם בראשונה. והוא באחרונה: עשה אותך הכתוב. ובמ' חזית מוסב הדבור כלפי הקב"ה: ה"ג במדרש חזית והכי מוכח לקמן כאילו כלם הקריבו ביום הראשון וביום האחרון פי' לפיכך כתיב בכלם קרבנו ואפילו ביום האחרון כאילו הוא הקריב בראשונה וכולם אחריו וביום הראשון כתיב וקרבנו כאילו כבר הקריבו כלם באותו יום: כתיב זאת וכו'. משמע שביום המשחו הקריבו כלם והלא לא הקריבו באותו יום רק נחשון מזרק אחד וכו' ביום האחרון מפיק ליה מדכתיב בסוף הפרשה זאת חנכת המזבח אחרי המשח אותו משמע שאחר יום המשחו הקריבו כלם: ושכנתי בתוכם. וכתיב בו ביום כי היום ה' נראה אליכם: למחיצת מחנה שכינה. שג' מחנות חלוקות הן מחנה שכינה מחנה

עץ יוסף

עד בנין המשכן. ולכך נאמר בהקמת המשכן הראשון כאילו הוא ראשית הבריאה שאז נשלם המחשבה העקרית: לא עשה כן. פי' לא נתעכב כן לעולם: ראשון לבריאת עולם ולהכי כתיב הראשון בה"א הידיעה ולא כתיב ראשון לרמוז ליום ראשון של בריאת עולם: עשר עטרות נטל אותו היום. בשביל חשיבותו ביום הבריאה נטל י' העטרות כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם (יפ"ת): ראשון לבריאת עולם שיום אחד בשבת היה כדאמר לעיל. ור"ח ניסן היה כדאמר לעיל סימן ב' ולקמן סי' זה: ראשון לכהונה שעד שלא הוקם המשכן הותרו הבמות והעבודה בבכורות. משהוקם המשכן נאסרו הבמות והעבודה בכהנים: ראשון לנשיאות פי' לקרבן נשיאים לחנוכת המזבח: ראשון לשכינה שאז שרתה השכינה ביניהם בקביעות: ראשון לעבודה עבודת הצבור כגון תמידים ושאר קרבנות שבאים מתרומת הלשכה (רש"י): ראשון לראשי חדשים. שראש חדש ניסן היה וכתיב ראשון הוא לכם לחדשי השנה: ראשון לאכילת קדשים. במחיצה דעד השתא היו נאכלין בכל מקום (רש"י בגמרא) והוזקק לפרש כן משום דהא אשכחן אכילת קדשים בתוך שבעת ימי המלואים כדכתיב בשלו את הבשר פתח אהל מועד. אבל התם שלא במחיצה הוי. ומה שנאמר פתח אהל מועד לאו פתח ממש אלא במקום פתח אהל מועד וכן כתב הרא"ם ז"ל בריש שמיני (יפ"ת) ועיין מה שכתוב בסדר עולם רבה פ"ז: (ט) לנחשול נחשון הוא נחשול בחילוף אותיות דטלנ"ת (מת"כ): מי שקידש שמי. ולכן מעלתו ונכונות נפשו גדולה מאד. ולכן הוא ראשון במעלה להקרבה: יחסו הכתוב על שם שבטו. ויהיה פי' למטה יהודה בלמ"ד כאילו כתיב של מטה יהודה. למ"ד משמשת בראש התיבה במקום של כדפרש"י בסדר וישלח למי אתה של מי אתה (ז"ס): או שגבה משבטו. כלו' או שאמר שמא גבה משבטו. ויהיה שמוש הלמ"ד למטה יהודה כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו דפרש"י על אשתו. ה"נ כן למטה יהודה על מטה יהודה דהיינו שגבה משבטו והביא עליהם קרבנות אלו (הרא"ם): ת"ל זה קרבן נחשון. משמע שהקרבן של נחשון היה ולא של שבטו: (י) לא היו בהם לא סומין כו'. וה"ה שלא היה בהם זבים ומצורעים שגם זה חולי גדול: ונעשו בהם זבים שבא מחמת התאוות. כי חזרה הזוהמא למקומה והתחילו לחטוא והוכו בתחלואים ההם: עשה אותם יונקים זה מזה. כי שבטי יה היה בכל אחד תכונה מיוחדת מדעה. וכל הכוונה שיעקב כיונה לבניו היה ע"פ תכונתם איש איש כפי תכונתו. אך עכ"ז לא נחסרו מכל אחד מעט מהתכונה הנמצא באחיו ועל כן כללם יעקב אח"כ בברכה שיהו יונקים זה מזה. ולכן חזר וקרא כולם אריות כולם נחשים כולם אילות כולם זאבים: משברכן חזר וברכן. קושיא הוא כיון שכתיב ויברך אותם למה כתיב עוד הפעם איש אשר כברכתו ברך אותם אלא לומר שכללם כולם אח"כ בכל ברכה וברכה ואפי' לשלשה השבטים שלא בירכם מתחלה כלום כללם ג"כ בברכת שאר אחיהם לכן כתיב ברך אותם כלו' כולם: לקיים מ"ש כולך יפה רעיתי. ומום אין בך. כלו' שאין בהם שום חסרון באופן שהם כלולים זה בזה בכל השלימות ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה: ולכך חזר הכתוב ומנה לראובן כו'. הכוונה למה שמסיים לקמן מפני שקנתרן יעקב. והנה מייתי דעת כל המ"ד בזה ומספר בנ"ל ולמה חזר הכתוב ומנה כו': בספר ואלה שמות בסדר וארא: מת ראובן נתנו שררה לשמעון. לפי מה דאי' בספר הישר סדר שמות וכ"ה במדרש הדשה שראובן חי מאה ועשרים וחמש שנה ושמעון חי מאה ועשרים א"כ חי אחר זאת. וכן מת לוי בקשו לתת שררה ליהודה ג"כ תמוה שהרי לוי האריך ימים יותר מכל השבטים כדאי' בס"ע פ"ג ובספר הישר שם: מפני שקינתרן אביהם. וקבלו תוכחת אביהם כדלקמן: מפני שייחסן אצל משה ואהרן. מפני שרצה לייחס משה ואהרן שהם משבט לוי. וכמו שפרש"י שם. ושמיד מנו ראובן ושמעון קודם שבט לוי: לפי שירמיה אומר כסף נמאס. עיין ברבה סדר מצפצים פ' ל"א: בא זכריה ואמר ראיתי כו'. עיין ברבה סוף סדר אמור: לכך נאמר כולך יפה רעיתי ומום אין בך אף בראובן ושמעון ולוי שקינתרם: אתה הוא שהקרבת אחרון. חסר ו' של וקרבנו הא' וי"ו העיטוף שבא באחרונה ובודאי אי אפשר לומר שיהודה הקריב אחרון שהרי כתיב ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון. אלא ר"ל כאילו הקריב אחרון שהקב"ה לא החשיב אותו אלא עשה אותו טפלה לאחיו: כאילו כולם הקריבו ביום ראשון כו'. פי' לפיכך כתיב בכולם קרבנו ואפי' ביום אחרון כאילו הוא הקריב ראשון וכולם אחרון. וביום ראשון כתיב וקרבנו כאילו כבר הקריבו כולם באותו יום: זאת חנכת המזבח ביום המשח. משמע שביום המשחו הקריבו כולם והלא לא הקריב באותו היום רק נחשון מזרק אחד כו': וכאילו כולם הקריבו ביום אחרון. מפיק לה מדכתיב בסוף הפרשה זאת חנוכת המזבח אחרי המשח אותו. משמע שאחר יום המשחו הקריבו כולם (מת"כ): (יא) קרבנו עתדים חסר. פי' שקרבנו חסר בלא ו'. וגם עתדים חסר בלא ו'. משא"כ בנחשון כתיב וקרבנו עם ו'. וגם כתיב עתודים מלא עם ו' וע"ז קאמר ו' דברים: ושכנתי בתוכם וכתיב בו ביום כי היום ה' נראה אליכם: למחיצת מחנה שכינה. שלש מחנות חלוקות הן. מחנה שכינה. מחנה לויה. מחנה ישראל. לענין שלוח הטמאים. יש שנשתלחו רק ממחנה שכינה כגון טמאי מתים. ויש משני מחנות כגון זבין. ויש משלש מחנות שהיו המצורעים

(ויקרא ט) ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח וגו'. ולכך יבא בן נחשון בשש מדות שלמים ויבנה יסוד בהמ"ק. כסד"ת (ש"א טז) ויען א' מהנערים וגו' כי יודע נגן יודע לשאול. גבור חיל יודע להשיב. איש מלחמה יודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר. ואיש תואר שמראה פנים בהלכה. וה' עמו שהלכה כמותו בכ"מ. ולכך עתודים מלאים שדוד שעמד ממנו נתברך בששה ברכות. ואין עתודים אלא לשון עמידה כמד"ת (איוב טו) אשר התעתדו לגלים ואומר (משלי כד) ועתדה בשדה לך. ד"א למה עתודים מלא והוא יתיר וא"ו. סד כנגד ו' בנים שהיו מנחשון בעלי ו' ברכות ואלו הן דוד משיח דניאל חנניה מישאל ועזריה. דוד דכתיב יודע נגן וגו'. משיח דכתיב (ישעיה יא) ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה הרי תרין. רוח עצה וגבורה הרי ד'. רוח דעת ויראת ה' הרי ו'. דניאל חנניה מישאל ועזריה מנין דכתיב (דניאל א) ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה וגו' ילדים אשר אין בהם כל מום ומשכילים בכל חכמה וגו'. ד"א וקרבנו למה וי"ו יתירה ר' ביבי בשם ר' ראובן שיתא כנגד ו' דברים שניטלו מאדה"ר סה ועתידים לחזור ע"י בן נחשון הוא משיח. אלו הן ו' דברים שניטלו מאדה"ר זיוו וחייו וקומתו ופירות הארץ ופירות האילן ומאורות. זיוו שנא' (איוב יד) משנה פניו ותשלחהו. חייו מנין שנא' כי עפר אתה ואל עפר תשוב. קומתו שנא' ויתחבא האדם וגו' סו שעשה קומתו ק' אמה. פירות הארץ ופירות האילן (בראשית ג) ארורה האדמה בעבורך וגו'. מאורות (ישעיה כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה וגו'. ומנין שנגנזו דכתיב (איוב לח) וימנע מרשעים אורם וגו'. ומנין שעתידים לחזור לימות המשיח זיוו מנין שנא' (שופטים ה) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. חייו (ישעיה סה) כימי העץ ימי עמי סז תני רשב"י אין עץ אלא תורה דכתיב (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה. קומתו (ויקרא כו) ואולך אתכם קוממיות תני ר' חייא בקומה זקופה ואין יראים מכל בריה. ר"ש אומר ר' אמה קוממיות קומה של מיות. ר' יהודה אומר ק' אמה כאדה"ר. סח ר' אלעזר בר"ש אומר נ' מאות אמה שנאמר קוממיות קוף מאה מיות מאתים. ר' אבהו אומר ט' מאות אמה ר' הונא בש"ר דוסא טעמיה דר' אבהו דכתיב כימי העץ ימי עמי וסדן של שקמה עושה בארץ ו' מאות שנה והילד הזה יוצא ממעי אמו אמה גדומה צא וחשוב אמה ומחצה לכל שנה ואת מוצא ט' מאות אמות. פירות הארץ ופירות האילן מנין דכתיב (זכריה ח) כי זרע השלום הגפן וגו'. מאורות מנין (ישעיה ל) והיה אור הלבנה כאור החמה:

(יב) וקרבנו קערת כסף אחת. תני סט מגיד שלא נעשו מתחלה אלא ע"ש קרבנו. מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש אין לי אלא מזרק שנתפרש בו בשקל הקדש קערה מנין ת"ל שניהם מלאים סלת מה זה בשקל הקדש אף זה בשקל הקדש. ר' חנניה בן אחי ר' יהושע אומר אין צריך שהרי כבר נאמר כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות בשקל הקדש מה ת"ל שניהם מלאים שהיו שוים במדה. ומה הפרש בין קערה למזרק קערה גילדה עבה מזרק גילדו דק. סלת בלולה בשמן זו מן הנדבה. כף אחת עשרה זהב וגו'. ע א"ר חנין שעושה כל מה שבכף אחת שבכלי הקדש מצרף מה שבתוכו ליטמא שאם נגע טבול יום במקצת מה שבתוכו פסל את כולו. עשרה זהב היא של זהב ומשקלה של כסף. אתה אומר כן היא של זהב ומשקלה של כסף או היא של כסף ומשקלה של זהב ת"ל כל זהב הכפות עשרים ומאה הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון היא של זהב ומשקלה של כסף. מלאה קטורת עא זו קטורת נדבה. פר אחד בן בקר שלא היה בעדרו כמותו. איל אחד שלא היה בעדרו כמוהו. בן שנתו שנה של עצמו ולא שנה למנין עולם. לעולה מגיד שכולם כשרות לעולה. או כבש שנתפרש בו כשר לעולה ושאר כולם לא הוכשרו לעולה ת"ל פר אחד איל אחד כבש אחד מגיד שכולם כשרות לעולה. שעיר עזים אחד לחטאת לכפר על קבר התהום. ולזבח השלמים מגיד שכולם כשרות לזבח השלמים. או בקר שנתפרש בו כשר לזבח השלמים וכולם לא הוכשרו לזבח השלמים ת"ל ולזבח השלמים וגו' מגיד שכולם כשרות לזבח

יד יוסף סג ילקוט שמואל א' רמז קכ"ט. סנהדרין נ"ג. ואג"ב פ' י"ט: סד רו"ר פ"ו. שיטה הדס על ברכת יעקב. בסנהדרין נ"ג. ילקוט שמואל רמז קכ"ט: סה ב"ר פי"ב ופי"ט. וחזית פסוק הנה מטתו. וב"ר פ' ל'. ילקוט בראשית: סו ב"ר פי"ב ופי"ט. במד"ר פ"ג סי' י"ד: סז ב"ר פ' י"ב. קה"ר פסוק והארץ לעולם עומדת: סח ב"ר פ' י"ב. ב"ב ע"ה: סט ספרי ס"ז: ע זבחים ר"פ. חגיגה כ"ג. עא מנחות נ':

מתנות כהונה

מחנה לויה מחנה ישראל לענין שלוח טמאי' יש שנשתלחו רק ממחנה שכינה כגון טמאי מתים ויש מב' מחנות כגון זבים ויש מג' המצורעים פי' ושאר הד' כלהן אינן תלוין במקדש וכלהן אינם הדשים ממש והוק ולכן קחשיב תחילה מחנה שכינה להכניס מניין הפסח אעפ"י שלמעלה לא קחשיב ליה בפני עצמו וכ"כ שהוא בכלל ראשון לשכינה כחשיב כבר: **בן נחשון**. דוד המלך יצא מנחשון כמו שהוכיח רש"י בפי' מגלת רות: **לשאול כהלכה**. כדאי' בפ' חלק: **ילדים וגו'**. כלותו כתוב הטוב ו' מיני מעלות עיין שם: **שיתא** גרסי' משיח בן דוד שיצא מנחשון: **זיוו וחייו**. ע"ל בב"ר פ' י"ב ובילקוט מד' רות דיליף להו מקרא: ה"ג **ופירות** האילן ומאורות זיוו שנא' משנה פניו ותשלחהו חייו מניין שנא' כי עפר אתה ואל עפר תשוב קומתו שנא' ויתחבא האדם וגו' שעשה קומתו ק' אמה פירות הארץ ופירות האילן ארורה כו': **וחפרה כו'**. בב"ר לא גרס ליה וה"ג מאורות מניין שנגנזו דכתיב: **אין עץ** אלא תורה. והכא שהי' קיימת לעולם כך הם קיימים לעולם: **והתינוק כו'**. ומי הריון לכל חודש הם י"ב חדשי השנה: **אמה** גדומה. פירש"י בב"ר אמה ומחצה שלו: **עושה בארץ**. מתקיים וגדל ו' מאות שנה וכן יהיה גידול הקומה לעתיד כשיעור אמה והוי לכל שנה לכם מאות שנה וכשיעמדו בקומתן לעתיד יהיה קומתן כך ולא אפשר לומר שכוונת הכתוב שיאריכו ימים כימי העץ שהרי כתיב בלע המות לנצח ויהיו לעולם וחזו יותר מימי העץ כל זה פירש"י בב"ר: **שלא נעשו כו'**. דייק מדכתיב וקרבנו קודם קערת כסף והוה ליה לקערת כסף קרבנו: **קערה מנין**. שהיתה בשקל הקדש: **גילדה**. שם שנעשה בו הוא כמו גלד מים הנקרשים מחמת הקור הגדול: ה"ג **מזרק** גילדו דק: **מן הנדבה**. ולא ממנחת הנזיר: ה"ג **כלשון** הראשון היא של זהב: **המיוחד** שבעדרו. אחד משמע בכל מקום המיוחד ומובחר: **של עצמו**. י"ב חדש מיום שנולד ולא משנות העולם כאם נולד קודם תשרי שיושלם שנתו מיד מכונס תשרי: **קבר התהום**. ספק קבר שנתכסה ונשתלם מן

עץ יוסף

המצורעים. ולעיל סימן ח' אי' שעבר עבירות נפל אותו היום. וכאן לא חשיב להו לכולהו דלעיל משום דהכי דלא חשיב כאן כלהן אינן תלוים במקדש וכלהו אינן הדשים ממש. ולכן קחשיב תחילת מחנה שכינה להטלים מנין הפסח אע"פ שלמעלה לא קחשיב ליה בפני עצמו וסבר שהוא בכלל ראשון לשכינה שחשב כבר (מת"כ): **בן נחשון** דוד המלך יצא מנחשון כמו שמיחסו במגלת רות: **ויען אחד מהנערים כו'**. כדאית' בסנהדרין נ"ג אמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע יודע נגן שיודע לשאול כו' ודייק שהיה האומר דואג משום דכתיב כאן ויען אחד מן הנערים וגו' וכתיב (שמואל א' כ"ב) ויאמר דוד אל הנער המגיד לו ודרשו בפסיקתא שהיה דואג האדומי ודייקו שאמר בלשון הרע לפי שעבדיו של שאול אמרו יבקשו איש יודע מנגן בכנור. והוא אמר יודע נגן. ולא אמר בכנור. וגם כל המעלות גבור חיל וגו' דהשיב. מי בקש זאת ממנו. לכן דרשו שאמר זה ללשון הרע כדי שיתקנא בו שאול. וכמו שאחז"ל בס' גם שסוף כל המספר בטובתו של חברו יותר מדאי בא לידי רעתו ע"כ: **לשאול** בהלכה: **גבור חיל** יודע להשיב. כי לזה צריך גבורת השכל לכוון לאמתת הנקודה: **לישא וליתן** כו' להתווכח בת"ת: **שמראה פנים בהלכה** פי' שמביא ראיה לדבריו: **וי"י עמו** שהלכה כמותו. כי לזה צריך ישועת ה': **אלא** לשון עמידה. שלכן אחז הכתוב בזאת עתודים לכתוב שם המלא כי במלה הזאת יוכל לרמוז ג"כ שם עמידה: **אשר התעתדו** לגלים פי' אשר הועמדו והוכנו להיות גלים ודגורין כדרך ההורגות: **ועתדה בשדה לך**. פי' העמיד והזמין לך בשדה די מחסורך: **ד"א למה** עתודים מלא והוא יתר ו'. ר"ל והוא תיבת וקרבנו יתיר ו' דה"ל לכתוב קרבנו ולא וקרבנו כיון שהוא היה הראשון. ועי"ש מתרץ על שיצאו ממנו ו' בנים. וכל אחד היה לו ו' מעלות: **ונחה עליו** רוח ה' רוח חכמה ובינה הרי תרין. שהמדרש מפרש רוח ה' הוא הכלל. וחכמה ובינה עצה וגבורה דעת ויראת השם הוא הפרטים בשש דמייתי: **אשר אין** בהם כל מום וגו' ומשכילים כו'. כנ"ל: **וקומתו** כ"ל שאדה"ר מן הארץ עד לרקיע היה כדאמרי' בב"ר פ"ח: **ופירות הארץ** שבתחלת העולם היו הכל עושים פירות בני יומן כדאי' בב"ר פ"י. ועוד שנתמעטו הפירות שהפי' אילני סרק עשו פירות כשנבראו כדאי' בב"ר פ"ה. ופשוט שכל זה מקללות ארורה האדמה: **משנה** פניו ותשלחהו. ובאדם הראשון קמיירי קרא. ושנוי הפנים פשוט הוא שהוא בזיוו ובהדרו לא בתמונתו ותארו. שלא יתכן שמינה ה' את צורתו מכמות שהיה כי בצלם אלהים עשה את האדם: **שנא'** ויתחבא האדם. דכיון שהיה מגיע לשמים איך יכול להתחבא בתוך עץ הגן אלא שנגרעה קומתו. ובתנחומא ס' בראשית סי' ו' אי' קומתו מנין דכתיב (תהלים קל"ט) אחור וקדם צרתני וגו'. ר"ל שתי פעמים יצרתני תחלה גבוה ולבסוף שפל (תוס' בחגיגה פ"ב): **שעשה קומתו** ק' אמה. דאי' בילקוט כיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו והעמידו על מאה אמה שנא' אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך פי' ששת עליו כף נימיטרי' מאה: **והפרה הלבנה** כו' בב"ר לא גרס לה אלא הכי גרס מאורות מנין שנגנזו דכתיב וימנע כו': **ומנין שנגנזו** כו' מנין שנגנזו ולא אבדה וכלה לגמרי שנאמר וימנע מרשעים אורם דמשמע דוקא שהם נמנעה אותו האור ולא מן העולם: **וימנע** מרשעים אורם. והע"ג דמצדיקים נמי נמנעה מהן. ה"ק מפני הרשעים. והת"כ מ"ס הסיבה. אי נמי כיון דלצדיקים לבסוף יזכו אליה בהדי להם מתוקנת לא הוי מניעה לגבייהו (יפ"ת): **ואהביו כצאת** השמש בגבורתו. שאורו פניהם כחמה. ועיין בתנחומא ס' בראשית סי' ו' בנגף: **אין עץ** אלא תורה. דאי כפשוטו הלא גם העץ ימות בארץ גזעו ולא יחיה תמיד. וגם יש עצים שחיים ומתקיימים במעט זמן אלא מרמז על התורה שהיא תמידית ונצחית ואותו שהם דבוקים בתורה ג"כ יחיו לעולם ופשט דכתיב העץ משמע הידוע דהיינו דאיקרי עץ חיים: **בקומה** זקופה שלא ילכו שחוח לפני אויביהם: **קומה** של מאות. ופי' קוממיות קורא מאות ומיעוט מאות שנים. אבל רש"י בפ' הספינה כתב ל' ממין דרים: **ק' אמות** ומ"ש קוממיות לשון רבים כיון שכל אחד מהם יהיה מאה אמה וקאי על הכלל ועל מאה אמה: **כאדם הראשון** לאחר החטא ועיין בב"ר: **וסדן של שקמה** סדן הוא בלשון יוני עב וחזק הקוע בארץ (מוסף) ועי' בב"ר פ' י"ב והם נתבאר: **אמה גדומה** הערוך גרס גרומה פי' תוספת ועי' בב"ר שם: **הגפן תתן** פריה וגו'. מכינוי פריה קא יליף: **כאור החמה** וגו' ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים פי' כאור שבעת ימי בראשית ביום חבש ה' בכל עמו ומחץ מכתו ירפא: (יב) **אלא** על שם קרבנו. דמלת קרבנו יתירה הוא אלא ללמד שמתחלה נעשה על שם קרבן (ז"כ): **קערה מנין** שהיתה בשקל הקדש: **מה זה** בשקל הקדש. ממלת שניהם דייק: **אין צריך** ללמוד ממלת שניהם שהקערה היתה משקלה בשקל הקדש. אלא מהחשבון הכולל של הכלים דכתיב בסוף הפרשה נלמד: **כל כסף הכלים** אלפים וארבע מאות בשקל הקדש. לא וחשוב י"ב מזרקות לי"ב נשיאים משקל כל אחד שבעים שקל עולה ח' מאות וארבעים שקלים. וכן י"ב קערות כל אחת משקלה שלשים ומאה עולה משקל כולם אלף ותק"ס. הרי הכל אלפים ות' שקלים. וכתיב ביה בשקל הקדש הרי להדיא שגם משקל הקערה היה בשקל הקדש: **ומה ת"ל שניהם** כלו' מאחר שנלמד מהחשבון הכולל דגם הקערה היה משקלה בשקל הקדש ותו לא צריך להקישה למזרק א"כ ל"ל מלת שניהם: **שהיו שוים במדה** פי' ממלת שניהם נלמד דאע"פ שלא היו שוים במשקל מ"מ היו שוים שניהם במלואם במדתם: **ומה הפרש** בין קערה למזרק. כלו' איך אפשר שיהיו שניהם שוים במדה כיון שהקערה משקלה ק"ל שקלים והמזרק משקלו ע' שקל: **הקערה** גילדה עבה. שהיה עורה דהיינו הכסף שלה עבה. והמזרק היה הכסף שלו דק. משום הכי היו שוים במדה: **זו מן הנדבה** שאית הראשונה שבמנחות האמורות בפרשה ולא למנחת נסכים שהרי הוא דבר היחיד מעמעם מה שליאה קטורת נדבה כדלקמן אף מלאים סולת נדבה. ועיין מזרחי: **שאם נגע** טבול יום במקצת כו'. פי' אם היתה עריבה ארוכה ובה אוכלי קודש מכאן ואוכלי קודש מכאן ואין נוגעין זה בזה ונגע טמא באוכלין שבראשה האחד ולא נגע בכלי ואוכל אין מטמא כלי אפי' מדרבנן והפ"ה האוכלין שבצד השני אינם טמאים שהכלי מצרפן (רש"י): **היא של זהב** ומלת זהב אכף קאי: **או היא** של כסף כו'. ומלת זהב אעשרה קאי דסמיך ליה: **ת"ל כל** זהב הכפות קכ"ד. הרי שסמך מלת זהב לכפות לומר שהכפות של זהב אבל משקלם של כסף: **זו קטורת נדבה** שאין היחיד מביא קטורת בנדבה אלא בהוראת שעה היתה (גמרא): **שלא היה בעדרו כמוהו**. דייק דמלת אחד הוא מיותר. שמלת פר הוא אחד ולמה כתיב אחד. אלא לומר אחד המיוחד שבעדרו: **מגיד** שכולם כשרות לעולה. כלומר בפר ואיל וכבש האמורים בפ' כולם הקריבו לעולה: **ושאר כולם** לא הוכשרו. כלומר לא הקריבו לעולה (ז"א): **ת"ל פר אחד איל אחד** כו'. פי' מאחד אחד מקיש להו (ז"א): **לכפר על קבר התהום**. איזהו קבר התהום שלא הכיר בה אדם בסומאה זו כלומר משוקע בתהום ואין דרך לעמוד עליו. ומ"ש לכפר על קבר התהום ולשון כפרה לא שייך אלא על ההבאה עיין במזרחי: **וכולם לא** הוכשרו לזבח השלמים. כיון דכתיב ולזבח השלמים בקר שנים משמע דוקא בקר קרבו שלמים. אבל לא אילים ועתודים וכבשים

לזבח השלמים. זה קרבן נחשון בן עמינדב משלו הביא ולא שגבה משבטו והביא. זה קרבן זה הביא קטרת נדבה ואין היחיד מביא קטרת נדבה זה מביא חטאת שלא חטא ואין היחיד מביא חטאת שלא חטא [נב] זה קרבן דוחה את השבת ואין קרבן יחיד דוחה את השבת: (יג) ד"א וקרבנו וגו' מה ראו הנשיאים להקריב קרבנות בענין הזה. רבנן אמרין אע"פ שקרבן שוה הקריבו כולם על דברים גדולים הקריבו [נג] וכאו"א הקריבו לפי דעתו. התחיל נחשון והקריב על סדר המלוכה במה שהמליכו אביו על אחיו כמד"ת (בראשית מט) יהודה אתה יודוך אחיך גור אריה יהודה וגו' וכה"א (דה"א ה) כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו וגו'. והיה מסורת ביד שבט יהודה חכמיהם וגדוליהם מן יעקב אבינו כל מה שעתיד ליארע לכל שבט עד ימות המשיח. וכן היה ביד כל שבט ושבט מסורת כל מה שיארע לו עד ימות המשיח מן יעקב אביהם. וקרבנו וגו' הקערה והמזרק הקריב כנגד מלכות בית דוד שעתידים לעמוד ממנו שמלכו בכיפה בים וביבשה. כגון שלמה ומלך המשיח. שלמה מנין דכתיב (מ"א ה) כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה. [נד] רב ושמואל ח"א תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם. וח"א גבי הדדי הוו קיימו וכשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על העולם כולו. ואומר (שם י) וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו וגו' והמה מביאים איש מנחתו וגו'. ומנין שהיה שולט בים דכתיב (שם) וגם אני חירם אשר נשא זהב מאופיר וגו' (שם) כי אני תרשיש למלך בים עם אני חירם אחת לשלש שנים וגו' ואומר (תהלים פט) ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו. מלך המשיח מנין דכתיב (שם עב) וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ. בארץ מנין דכתיב (שם) וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו ואומר (דניאל ז) וארו עם ענני שמיא וגו' וליה יהיב שלטן וגו' (שם ב) ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב ומלאת כל ארעא. ולכך הקריב קערה כנגד הים שהוא מקיף את העולם כולו ודומה לקערה. למה היה שלשים ומאה משקלה לפי שכשהקוה הקב"ה ביום השלישי של יצירת העולם כל המים למקום א' קראן ימים שנא' (בראשית א) ולמקוה המים קרא ימים וימים בגימטריא הוא ק'. יו"ד יו"ד עשרים מ"ם מ"ם שמונים הרי מאה. בא שלמה והוסיף ים א' למלאכת המקדש לטבול בו הכהנים כמד"ת (מ"א ז) ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו אל שפתו וגו'. וכנגד אותן ל' אמה שהיה קו הים שעשה שלמה סביב הוסיף על משקל הקערה ל' שקלים כנגד ים של שלמה. הרי ק"ל שקל משקל הקערה כנגד הימים וים של שלמה. מזרק אחד כסף כנגד העולם שהוא עשוי ככדור הנזרק מיד ליד. למה משקלו ע' שקל ששלטו שניהם על ע' אומות שהם מסוף העולם ועד סופו. ומנין שהים עשוי דוגמת קערה והעולם עשוי ככדור כההיא דתנינן [נה] וחכ"א אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור קערה וסייף ועטרה וטבעת. מקל שהוא רודה בו את העולם. צפור (ישעיה י) ותמצא כקן ידי לחיל העמים. כדור שהעולם עשוי ככדור. א"ר יונה אלכסנדרוס מקדנוס כד בעא מיסק לעיל הוה סליק וסליק עד שראה את העולם ככדור ואת הים כקערה בגין כן ציירין ליה כדורא בידיה. ויצוריניה קערה בידיה אינו שליט בים. [נו] אבל הקב"ה שליט בים ושליט ביבשה. מציל בים ומציל ביבשה ולכך הביאו קערה כנגד הים ומזרק כנגד היבשה. שניהם מלאים שלשלמה הביאו האומות מנחות וכן עתידים להביא למלך המשיח כמד"א (תהלים עב) מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו. ואין מלאים אלא לשון דורון כמד"ת (ש"א יח) וימלאום למלך. סלת כמד"ת (איכה ד) המסולאים בפז. בלולה בשמן כמד"ת (קהלת ז) טוב שם משמן טוב ואומר (שה"ש א) שמן תורק שמך שהיה שמם הטוב יוצא בכל העולם. למה של כסף כמד"ת (משלי י) כסף נבחר לשון צדיק. כף אחת עשרה זהב כנגד עשרה דורות מן פרץ ועד דוד שנא' (רות ד) ואלה תולדות וגו' וחצרון הוליד וגו' ועמינדב הוליד את נחשון וגו' ועובד הוליד וגו' וישי הוליד את דוד. כף אחת שהיו יד אחת כולם צדיקים גמורים. הוי מלאה קטרת שמעשיהם היו נעימים כריח הקטרת. פר א' בן בקר כנגד אברהם שהיה עיקר היחוס שעליו נאמר (בראשית יח) ואל הבקר רץ אברהם. איל א' כנגד יצחק שנא' בו (שם כב) ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. כבש א' כנגד יעקב שנא' בו (שם ל) והכשבים הפריד יעקב. שעיר עזים אחד לחטאת כנגד יהודה שהוא הביא לאביו כתנת הפסים של יוסף שהטבילוהו בדם השעיר שנא' (שם לז) וישחטו שעיר עזים וגו'. [נז] ויהודה הביאה לאביו ואמר (שם) הכר נא הכתנת בנך וגו' לכך נמדד לו באותה מדה שאמרה לו תמר (שם לח) הכר נא למי החותמת והפתילים ולכך נאמר בזה החטאת שהביאוהו כפרה עליו על שציער את אביו. ולזבח השלמים וגו' אלו דוד ושלמה שהם התחילו במלכות שאין בקר אלא לשון מלכות כמד"ת (דברים לב) חמאת בקר וחלב צאן וגו' ומתרגמינן יהב להון ביזת מלכיהון. שלמים שהיו צדיקים גמורים והיו ישראל בימיהם מושלמין. ובימי שלמה היה המלכות שלימה שנא' (דה"א כט) וישב שלמה על כסא ה'. ושניהם בנו ביהמ"ק דוד עשה היסוד ושלמה בנאו. אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה הרי ט"ו כנגד ט"ו מלכים שהיו מן רחבעם ועד צדקיהו מלך בן מלך מהם היו צדיקים גמורים מהם בינונים מהם רשעים גמורים. זה קרבן נחשון בן עמינדב כיון שראה הקב"ה שהקריב על סדר האבות ושלשלת המלוכה התחיל מקלס את קרבנו זה קרבן נחשון בן עמינדב: (יד) ביום השני הקריב נתנאל וגו'. [נח] למה נאמר בו הקריב לפי שבא ראובן וערער אמר דיי שקדמני יהודה למסעות אקריב אני לתולדות. נזף בו משה וא"ל מפי הקב"ה נאמר לי הקרב למסעות. ד"א הקריב הקריבו משה בעל כרחו של ראובן. ד"א הקריב כאילו הקריב תחלה למה כן לפי שזכה בעצת נשיאים העלה עליו הכתוב כאילו הוא הקריב תחלה. אבא חנן אומר משום ר"א לפי שזכה בעצה זכה שניתן בינה בשבטו. שנא' (דה"א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ונאמר (שופטים ה) ושרי ביששכר עם דבורה וגו'. וכן הכתוב מספר בשבחו בבתי דינין במצרים שנא' (במדבר כו) לישוב משפחת הישובי ואין ישוב

יד יוסף נב מ"ק ס': נג דייקו כן מפני שלא נשתמש הכתוב בכם במכוון כאחד או שניהם ולומר הה"כ ויעשו כל הנשיאים. כמורגל בענינים כיוצא בזה. אלא שהזכירם בכל אחד בשם מה שהקריבו ע"כ כדי שהתגלה כוונת כל אחד בפני עצמו (בעל עקידה): נד מגילה י"א הכה"ד. וילקוט מ"ר רמז קמ"ז ואסתר. סנהדרין כ': נה ריש פ' כה"צ בבלי וירוש': נו ירוש' פ' הנזכר: נז ב"ר פ"ד וש' פ"ה. ותנ"כ פ' ס'. ילקוט: נח ספרי ס"ז:

מתנות כהונה

מן העין ועיין לעיל בפרשה כ"ז פירשתיו: משלו הביא גרסי': שלא חטא. כלומר בלא חטא וע"ל: ואין היחיד. כלומר שאר יחיד: שהמליכו אביו. יעקב אבינו המליך ליהודה על כלם. שעתיד לארע לכל גרסי': כל מה שארע לו גרסי': הקריב קערה גרסי': והוסיף ים אחד גרסי': ה"ג הוסיף על משקל הקערה ל' שקלים כנגד ים של שלמה: הנזרק כו'. והמזרק נ"כ הוא כלי הנזרק מיד ליד כמו שפירש"י בפ' זו: ששלטו שניהם. שלמה ומלך המשיח: כההיא דתנינן ריש פ' כל הצלמים: ותמצא כקן ידי. פסוק הוא ישעיה סימן י"ג: כדבעא כו'. כשרצה לעלות למעלה לגובה האויר וישב לו על כנפי הנשרים והעלוהו לגבה ואח"כ הורידוהו: ה"ג בירושלמי פ"ג דמסכת ע"ז סליק וסליק עד שראה את כו' עד קערה בידו אינו שולט בים אבל הקב"ה שולט בים ושולט ביבשה ומציל בים וביבשה: שהיה שמש וכו'. של שלמה ומלך המשיח ואמר שהיה לשון עבר בשביל שלמה שכבר היה וגם אמר למעלה שמלכו שניהם לשון עבר בשביל שלמה: על שציער גרסי': ה"ג והיו ישראל בימיהם מושלמין ובימיו: ה"ג מפי הקב"ה נאמר לי הקרב: הקרב למסעים. קרי ביה הקרב ככתיבתו לשון צווי: ד"א הקריב וכו'. ר"ל קרי ביה הקריב בנקודתו ולשון הפעיל שב על משה רבינו שהקריבו בעל כרחו כו': כאילו הקריב תחלה. מדלא כתוב והקריב דריש הכי: בעצת נשיאים. נתנאל נתן עצה להם שיתנדבו הנשיאים ויקריבו העגלות ועל החנוכה המזבח כדלעיל פ' י"ב: ה"ג לפי שזכה בעצה זכה שניתן בינה כו' ועיין בילקוט פ' ז: ונאמר ושרי

עץ יוסף

וכבשים (ז"א): ת"ל ולזבח השלמים וגו'. ר"ל ולזבח יתירא הוא דה"ל לכתוב ולשלמים. אלא מלא ולזבח לרבות את כולם. או י"ל דמיתורא דוי"ו קא דרש (ז"א): זה מביא חטאת שלא חטא. כלו' הוראת שעה היתה בהנשיאים הביאו חטאת נדבה בלא שום חטא. ואין שאר יחיד מביא חטאת נדבה בלא שום חטא: זה קרבן דוחה שבת. שהרי נשיא אפרים הקריב בשבת כדלקמן: (יג) וכל אחד ואחד הקריב לפי דעתו. שהיה מכוין בה ענין גדול אבל כוונתם שונות זה מזה: שהמליכו אביו ליהודה על כולם: לאירע פי' להתגאות. שנמסר להם בעל פה מן יעקב אבינו: לכל שבט פי' לכל שבט שלהם. או אפשר ט"ס וצ"ל לכל שבט עד ימות המשיח: שמלכו בכיפה בכדור הארץ. ואמר בלשון עבר שמלכו. משום שלמה שכבר היה קודם שאמר בעל המאמר זה: כי הוא רודה בכל עבר הנהר כו' רב ושמואל כו'. עי' בחס"ד מה נתב': וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה. והוא משיח שיבא על ענני כבוד. ועיין בתנחומא תולדות סי' י"ד ובתג"ב פ' מ"ד: שהיה קו הים שעשה שלמה כו'. כדכתיב שם וקו שלשים באמה יסב אותו סביב: ככדור פי' שהעולם עגול ככדור שקורין פילקא בלשון לע"ז שהתינוקות משחקים בו: וחכמים אומרים רישא דמתניתין כל הצלמים אסורים מפני שהם נעבדים פעם אחת בשנה דברי ר"מ. ועלה קאמרי רבנן אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל כו'. וטעמא דהני ודאי נעבדין דמשום חשיבותא יהבי הני תפסי בידייהו. מקל שהוא רודה בו כו כדמפרש הכא. והנך קערה שחשב כאן בהני דברים שתופס בידו מיותר. וכן בבבלי וירושלמי ליתא. וכן מוכח לקמן בסמוך: כד בעי כו' כשרצה להעלות למעלה לגובה האויר ישב לו על כנפי נשרים והעלוהו לגובה ואח"כ הורידוהו: העולם ככדור כי העומד על הארץ נראה כאילו הארץ הוא שטוח. ובגובה האויר אז נראית כי היא כדורי מכל צד: ואת הים כקערה. פי' התוס' ים אוקיינוס המקיף את כל העולם: ציירין לבון קפילה (ועיין רש"י סדר כי תשא פסוק ויצר אותו בחרט) כלומר מחשיבים בידה: ויצורינה קערה בידה. קושיא הוא. מכיון דים דומה לקערה למה לא החשיבוה קערה בידה כמו שהחשיבוה כדור. ומתרץ משום שהם מודים שהעכו"ם אינן שולטים בים. והטעם שהם טועים בכוכבי השמים ובמזלות שכנגדם שוטים כשלמעלה. והכוכב או המזל השולט ביבשה אינו שולט בים: שניהם מלאים שלשלמה כו'. אתו על צד הרמז שניהם שני המלכים יהיו מלאים כל טוב ממה שיביאו להם: אשכר פי' תשורה ודורון: וימלאום למלך שהרי שאול לא ביקש מדוד אלא ק'. והוא הביא מאתים והשלימום כולם למלך. הרי שהיה מלא דורון למלך שאול: שהיה שמם הטוב. של דוד ומלך המשיח: שהיו יד אחת. כולם שוים לטובה. וכולם צדיקים גמורים. ולעיל אמר שהנביאים היו במחלוקתו של קרח ואולי אח"כ קלקלו: לכך נמדד לו באותו מדה כו'. ר"ל לפי שציער את אביו במאמר הכר דעי"ז חשב יעקב שטרוף טורף יוסף. כן הוא נצטער במאמר זה שעל ידו נתבייש בדבר: וישב שלמה על כסא ה'. וכדאי' בב"ר פ' ס"ו וכי יוכל אדם לישב בכסאו של הקב"ה מי שנאמר בו כורסיה שביבין די נור. אלא מה הקב"ה שולט מסוף העולם ועד סופו ושולט בכל המלכים כו' כך שלט שלמה מסוף העולם ועד סופו כו' לכך נא' וישב שלמה על כסא ה' למלך כו' ע"ש: כנגד ט"ו מלכים שהיו מן רחבעם כו'. עי' בבמדבר רבה פרשה ט"ו מש"ש: התחיל מקלס כמרמז זה ראוי להקרבת קרבן אמיתי כי כיון על העתידות לתקן אותו בקרבנו: (יד) הקריב למסעות קרי ביה הקרב ככתיבתו לשון צווי. ד"א הקריב כו' ר"ל קרי ביה הקריב כנקודתו ולשון הפעיל שב על משה רבינו שהקריבו בעל כרחו כו': שקדמני יהודה למסעות. שמקודם היה בידם סדר הדגלים מיעקב אבינו שסדרן למטת מטתו. עיין ברש"י פ' ויחי: ד"א הקריב כאילו הקריב תחלה. מדלא כתיב והקריב דריש הכי (מת"כ) ועי' בספרי: לפי שזכה בעצת הנשיאים. כשהוא נתן להם העצה להקריב כדאי' לעיל פ' י"ב: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. ואומר שרי ביששכר עם דבורה פרש"י שרים ביששכר הם הסנהדראות שעוסקים בתורה יודעי בינה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט (ז"א): ואין ישוב אלא בתי דינין לפי שהבינה הוא שיודע לעבר שנים כו' ובדבר זה תלוי כל המצות. לכך קאמר עליהם לישוב משפחת הישובי לפי שהיו יודעים לעבר שנים כו': ויבואו לפניך כמנוח עם וישבו לפניך. פרש"י וישבו לפניך כלומר הם עמי ע"כ. כלו' כאילו הם ח"ח שמקבלים עמי. ומבוא עד כאלה ויעקב אשר [illegible] סגלים

ישוב אלא בתי דינין שנא' (יחזקאל לג) ויבאו אליך כמבוא עם וישבו לפניך וגו' (בראשית כה) ויעקב איש תם יושב אהלים ואומר ויששכר באהליך. הקריב את קרבנו וגו' נט א"ר פנחס בן יאיר למה הוסיף הקרב וחסר יו"ד אלא כנגד פרה אדומה שעשו באותו היום לכך הוסיף הקרב חסר יו"ד והעמיד התיבה על ד' אותיות כנגד ד' דברים שהיתה פרה צריכה אדומה תמימה בלא מום בלא נשיאות עול כמד"ת (במדבר יט) ויקחו אליך פרה אדומה תמימה וגו': (טו) קערת כסף אחת. בא נשיא יששכר והקריב ע"ש התורה לפי שהם אהבו את התורה יותר מכל השבטים שנא' (דה"א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו'. ס מהו לעתים ר' תנחומא אמר לקרסין. ר' יוסי אומר לעבורים. (שם) לדעת מה יעשה ישראל באיזה יום יעשו מועדים. ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדריות שהיה שבט יששכר מעמיד. וכל אחיהם על פיהם שהיו מסכימים הלכה על פיהם ואומר (בראשית מט) ויט שכמו לסבול שהיו סובלים עול תורה. ויהי למס עובד שכל מי שהיה טועה בהלכה היו שואלים אותה לשבט יששכר והם מבארים אותה להם. קערת כסף כנגד התורה שהיא קרואה לחם שנאמ' (משלי ט) לכו לחמו בלחמי. ונאמר בלחם הפנים (שמות כה) ועשית קערותיו וכפותיו סא ותנינן קערותיו אלו דפוסים שהיו עושים לחם הפנים בדפוסים. שלשים ומאה משקלה צא וחשוב כ"ד ספרים של תורה שבכתב ושמונים מן המשנה שמתחלת במ"ם מאימתי קורין את שמע וכו' ומסיימת במ"ם (תהלים כט) ה' יברך את עמו בשלום. מ"ם ארבעים ומ"ם ארבעים הרי שמונים. הרי ק"ד שעולים מניינם של תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ד"א שראשי ששה סדרי משנה חשבון ראשי אותיותיהן עולים שמונים צא וחשוב ס' מן מאימתי של סדר זרעים. י' מן יציאות השבת של סדר מועד. ח' מן חמש עשרה נשים מן סדר נשים. א' מן אבות נזיקין מן סדר ישועות. כ' מן כל הזבחים מן סדר קדשים. א' מן אבות הטומאות מן סדר טהרות. הרי שמונים מיכן שעולים תורה שבכתב ותורה שבעל פה למנין ק"ד. ונתנה לכ"ו דורות שהיו מאדם ועד משה שניתנה תורה על ידו הרי ק"ל לכך היה משקל הקערה ק"ל. מזרק אחד כסף כנגד התורה המשולה ביין שנא' (משלי ט) ושתו ביין מסכתי. ולפי שדרך היין לשתות במזרק כמד"ת (עמוס ו) השותים במזרקי יין לכך הביא מזרק. שבעים שקל בשקל הקדש למה כשם שיין חשבונו ע' כך יש ע' פנים בתורה. למה נאמר בקערה האחת כנגד התורה הצריכה להיות אחת כמד"ת (במדבר טו) תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם. למה נאמר במזרק אחד שד"ת שבכתב וד"ת שבעל פה כולם נתנו מרועה א' כולם אל אחד אמרן למשה מסיני. למה היו של כסף כנגד התורה שנאמר בה (תהלים יב) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל וגו'. שניהם מלאים סלת המקרא והמשנה מלאים הם שאין אחד סותר על חבירו. סלת כמד"ת (שם יט) ונפת צופים סב כסלת שצפה על גבי נפה. בלולה בשמן זו התורה שצריכה לבלול במע"ט כההיא דתנינן סג יפה ת"ת עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון הוי למנחה שאותה שעה הוא נושא נחת רוח ליצרו בזמן שאדם עוסק בת"ת והוא בעל מע"ט ושומר עצמו מן החטא. כף אחת כנגד הלוחות שנכתבו מיד הקב"ה כמד"ת (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים וגו'. עשרה זהב אלו י' הדברות שהיו כתובים בלוחות כמד"ת (דברים י) ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון וגו'. זהב כמד"ת (שה"ש ה) ידיו גלילי זהב ואומר (תהלים יט) הנחמדים מזהב וגו'. מלאה קטרת שתרי"ג מצות כלולות בהן. סד וכן את מוצא תרי"ג אותיות יש מן אנכי עד אשר לרעך כנגד תרי"ג מצות. וז' יתירות כנגד ז' ימי בראשית. ללמדך שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה. הוי מלאה קטרת שכן ק' מתחלפת בד' א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ועולה חשבון התיבה אחר כן למנין תרי"ג. ד"א מלאה קטרת סה שבין כל דיבור ודיבור שהיו כתובים בלוחות פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובים. ואתיא כההיא דאמר חנניה בן אחי ר' יהושע ידיו גלילי זהב אלו ב' לוחות הברית שכתוב עליהן כתובים באצבע אלהים. גלילי זהב מה הגלים הללו בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים כך בין כל דיבור ודיבור פרשיותיה של תורה היו כתובים ודקדוקיה. פר אחד בן בקר כנגד כהנים. איל א' כנגד לוים. כבש אחד כנגד ישראל שכולם קבלו את התורה בסיני. שעיר עזים אחד לחטאת כנגד הגרים שעתידים להתגייר ושהיו שם שכולם ראויים שנא' (ויקרא יח) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם סו כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם מלמד שאפילו גוי המתגייר ועוסק בתורה הרי הוא ככה"ג. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד שתי תורות המקרא והמשנה. שכל מי שמבקר וזובח יצרו לעשות ככל הכתוב בהן הוא עושה שתי שלומות שלום למעלה ושלום למטה סז שנאמר (ישעיה כז) או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד ג' פסוקים של התורה שבהם ששה סדרי משנה. והן מן שתים שתים פסקה וכל פסקה ופסקה מן חמשה תיבות ואלו הם (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' וגו' פקודי ה' וגו' מצות ה' וגו'. יראת ה' וגו' משפטי ה' וגו' לכך הקריבו לשלמים ג' מיני קרבנות אלו כנגד הג' פסוקים שבהן ו' סדרי משנה אתיא סח כההיא דא"ר תנחומא (תהלים יט) תורת ה' תמימה וגו' זה סדר נשים שמזהיר על האדם לפרוש מן הערוה כדי להצילו מן המיתה כמד"ת (משלי ה) רגליה יורדות מות וגו' ואומר (שם ב) כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים ואומר (שם) להצילך מאשה זרה וגו'. עדות ה' וגו' זה סדר זרעים שאדם מאמין בחייו של עולם וזורע. פקודי ה' וגו' זה סדר מועד שיש בו כל המועדות שכתוב בהן ושמחת בחגיך. מצות ה' וגו' זה סדר קדשים שהוא מאיר עינים בין חולין לקדשים. יראת ה' טהורה זה סדר טהרות שהוא מפריש בין טומאה לטהרה. משפטי ה' וגו' זה סדר נזיקין שיש בו רוב הדינים. ולכך הקריבו מכל מין ומין ה' ה' כנגד ה' תיבות הכתובות על כל סדר וסדר. ולמה נכתבו ה' תיבות על כל סדר וסדר כנגד התורה שהיא ה' ספרים ללמדך שהיא גופי תורה. למה שם הקב"ה

כתוב

יד יוסף נט מדרש פדשא : ס ב"ר פ' ע"ב. אסת"ר פ"ד. שה"ש פסוק יפה את רעיתי : סא מנחות צ"ז : סב ירושל' סוטה פ"ט. תנחומא עקב סי' א'. ילקוט תהלים : סג אבות פ"ב : סד לקמן פי"ח סי' י"ג : סה שה"ש פ"ה. ירושל' שקלים פ"ו : סו סנהדרין נ"ט. ב"ק ל"ח. ע"ז ג' : סז ב"ר פכ"ב : סח ילקוט תהלים. שבת ל"א :

ענף יוסף

שמחה] עי' בב"ר פ' מ"ב מ"ש בשם אדרת אליהו מהגר"א ז"ל : (סד) [שתרי"ג מצות כלולות בהן] בעשרת הדברות. נ"ל שס"ל להמדרש כדעת רבנן בשהש"ר פ"א כי' י"ג דכל העשרת הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה אבל לרבי יהושע דס"ל שם שרק השני דברות הראשונות שמעו מפי הקב"ה ס"ל שבשני הדברות הראשונות הוי נכלל כל התרי"ג מצות. וז"ש במדרש בשעה שאמר הקב"ה אנכי נקבע התורה בלבם ובשעה שאמר לא יהיה לך פסק היצה"ר מביניהם וכיון שאמרו דבר אתה עמנו חזרו לכמו שהיו. וכתב הגר"א בביאורו על השה"ש כי שני דברות הראשונות הם כלל כל התורה וכל המצות אנכי כולל כל מצות עשה ולא יהיה לך כולל כל מצות ל"ת. ולכן משמע אנכי נקבע התורה בלבם ומשמע לא יהיה לך פסק היצה"ר והוא חלק הל"ת : ולפי

מתנות כהונה

ושרי גרסי' : ויששכר באהלך. ובאוהל נופל ל' ישיבה כד"א יושב אוהלים יושב אהל ומקנה : למה הוסיף ה'. שהיה לו לומר וקרבנו כמו אצל שאר הנשיאים : בא נשיא יששכר גרסי' : לקרסין פי' בערוך לעתים ועיין בערך קרסן : והם מבארים גרסי' : ותנינן בפ' שתי הלחם במס' מנחות : ומסיימת במ"ם. מסכת עוקצין שהוא סוף ו' סדרי משנה מסיימת ה' יברך ע' : ה"ג בשלום מ"ם ארבעים : ה"ג כ' מן כל הזבחים : ה"ג ונתנה לכ"ו דורות שהיו : ה"ג למה נאמר במזרק אחד שדברי כו' : על גבי נפה. דרש נופת לשון נפה : ה"ג מתחלפת בד' א"ת ב"ש ג"ר ד"ק : אלא האדם כו'. עיין בתוס' פרק שור שנגח ד' וה' דף ל"ח : שמבקר שחוקר ודורש ביראת השם ית' לזכות יצרו : ה"ג כנגד ג' פסוקים של התורה שבהם סדרי משנה כדמפרש ואזיל : ה"ג מן שתים שתים פסקה. פסקה הפסקה אתנחתא וסוף פסוק כנגד הג' פסוקים כדמפרש ואזיל : שאדם מאמין. ומעיד בחיו של עולם זה הקב"ה שנקרא חי עולמים על שמחייה את כל העולם כלו או י"ל במאמין ובטוח בה' שיחיה ולא ימות : ה"ג וזורע פקודי ה' וכו' עד לקדשים : יראת ה' וכו' עד לטהרה משפטי ה' : ה"ג מאיר עינים

עץ יוסף

אהלים ופרש"י אהלו של שם ואהלו של עבר והם היו ב"ד. הכא נמי דכוותיה. ועוד ראיה מדכתיב שמח זבולן בצאתך כו' שזבולן ויששכר עשו שותפות כו' והם יושבים ועוסקים בתורה כו' לעבר שנים ולקבוע חדשים שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל (רש"י) : אדומה. תמימה. בלא מום. הכוונה למאי דאי' בילקוט סדר חקת. פרה שומע אני שחורה ולבנה (חצי אדומה והאי שחורה או לבנה כשרה) ת"ל תמימה לאדמימות. או תמימה למומין. כשהוא אומר אשר אין בה מום הרי מומין אמורים הא מה ת"ל תמימה לאדמומית עכ"ל. והיינו כוונתו כאן אדומה ולא תהיה חצי אדומה וחצי שחורה אלא תמימה באדמומית. גם בלא מום. ובלא נשיאות עול : (טו) אהבו את התורה. וע"כ עמלו לדעת קביעות החדשים והשנים שידעו מזה קביעת המועדים של תורה : לקרסין בלשון יוני עת וזמן (מוסף) וכן פי' הא"ח לקרסין לפרקים. ור"ל שידעו והשיגו ברוה"ק גזרת שמים בשינוי העתים עת צרה ופורענות ומקרי הזמנים שהם לפרקים והתפללו (נזה"ק). ונראה שזהו ג"כ הכוונה באסת"ר ריש פ"ד ע"ש. ודע דבאסת"ר שם אי' לדעת מה יעשה ישראל שהיו יודעין לרפאות את הקירוס וזהו סיום לדעת רבי תנחומא שמפרש יודעי בינה לעתים לקורסין. וכאן מפרש לדעת מה יעשה ישראל באיזה יום יעשו מועדים והוא סיום לדעת האומר יודעי בינה לעתים לעבורים ונמצא שהסר כאן הסיום דהם ושם חסר הסיום דכאן : לעיבורין פי' לעבר שנים : שהיא קרויה לחם כו' המשולה ביין כו' כנגד התורה הצריכה להיות אחת. הכוונה דאי' בר"מ פ' נו ופ' עקב מטעם דתורה שבכתב שהוא מצד הימין נמשל ללחם. והורה שבע"פ שהוא מצד השמאל נמשל ליין. והיינו כי לכך נמשלה התורה ללחם ויין כלפי תורה שבכתב ושבע"פ (נזה"ק) : שהיו עושים לחם הפנים בדפוסים. שנערך ונילוש ונאפה בדפוסין (רש"י גמרא) : ומסיימת במ"ם ה' יברך את עמו בשלום : שאין אחד מהם סותר על חברו. שאין תורה שבע"פ סותר לתורה שבכתב כי אם פירוש המקרא ושניהם אחד : שצפה על גבי נפה. לפי שמרוב שמנה מטפטפת בדופני נפה ודמי לעיסה שנילושה בדבש ושמן. טעם דבק טעסה. נופים שלשה (יפ"ת) : יפה ת"ת עם ד"א. כמ"ש (קהלת ז') טובה חכמה עם נחלה. ועיין ילקוט שם : שיגיעת שניהם כו' שמתוך שהוא לומד ועוסק בתורה ובסחורה באמונה להתפרנס אינו חומד לגזול ממון אחרים : כנגד הלוחות שנכתבו כו'. שניתנה בכף ידו ויהיו אחת. כי הלוחות והמכתב יחד הן מכתב אלהים לא טבעית ומלאכותית כי אם בכח אלהי : ידיו גלילי זהב וכמו בדרים בחזית ולקמן בסמוך פסוק זה על הלוחות : א"ת ב"ש כו' שמתחלפת א' בת'. ב' בש'. ג' בר'. ד' בק'. וכן להיפך הת' מתחלפת בא' כו' : שבין כל דבור ודבור כו' פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובים. כתב היפ"ת שזה לא היה רק בלוחות שניות. דאילו בראשונות לא הוי רק י' דברות לחוד כדאי' בש"ר פ' מ"ז : איל אחד כנגד לוים. כי אל"ף מתחלפת בוי"ו. מאותיות אהו"י. נמצא איל אותיות לוי : כבש אחד כנגד ישראל. שנקראו שה פזורה : שכולם ראוים לתורה : אלא האדם כו' עיין תוס' ב"ק דף ל"ח : המתגייר ועוסק בתורה. ואם לא נתגייר ועוסק בהלכות אותן שבע מצות להיות נקי בהם נ"כ מקבל שכר ככ"ג. ועיין סנהדרין דף נ"ט וב"ק דף ל"ח ועכו"ם דף ג' ומ"ש שם בעין יעקב : שמבקר פי' שחוקר ודורש ביראת השם ית' לזכות יצרו : או יחזק במעוזי או מלשון אם כמו או נודע כי שור נגח הוא. כלו' אם יחזק במעוזי זו התורה שנקראת עוז כדכתיב ה' עוז לעמו יתן. ר"ל שקיים לעשות ככל הכתוב בה יעשה שלום לי שלום יעשה לי הכפל מורה על שני שלומות שלום למעלה ושלום למטה : פסקה הפסקה אתנחתא וסוף פסוק : בחייו של עולם זה הקב"ה שנקרא חי העולמים על שמחיה את כל העולם כולו וזורע כי ענין הזריעה לפי ראות אנוש הוא הפסד וכליון שהרי הזרעים מתמוגגים ברביבים ונרקבים. והאדם מקוה ומאמין כי בזה יותן להם לאוכל ומחיה תבנך : בין חולין לקדשים שזהו גדר הבדלה ואם אין דעת הבדלה מנין. והוא מאירת עינים ע"י הדעת כנ"ל : בין טומאה לטהרה שזה עיקר יראת ה' לטהר נפשו מכל חלאה וטומאה : שהיא גופי תורה שהמשנה היא גופי תורה : מעיד עליהם שמפיו אמרן למשה. ר"ל מפיו ממש פה אל פה כמו שעשרת הדברות שהו פה אל פה. לא כמו

שאמרי

כתוב בכל סדר וסדר שהוא מעיד עליהן שספיו אמרן למשה כשם שאמר ה' ספרי התורה. זה קרבן נתנאל וגו' כיון שראה הקב"ה שהקריב על סדרי התורה התחיל משבח את קרבנו זה קרבן נתנאל בן צוער: (טז) ביום השלישי נשיא לבני זבולן אליאב בן חלון. למה בכל הנשיאים מזכיר שבטם ואחר כך מזכיר שמותם וביהודה ויששכר מזכיר שם נשיאיהם תחלה וא"ר כך מזכיר שמותם לפי שנחשון היה מלך ונתנאל היה מלכה של תורה כמד"ת (משלי ח) בי מלכים ימלוכו. וככ"מ המלך מקדים לעמו שנא' (מיכה ב) ויעבור מלכם לפניהם וגו' (מ"א ח) לעשות משפט עבדו ואח"כ ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. למה בכל הנשיאים כתיב שם נשיא ונחשון אינו קרוי נשיא לפי שהקריב תחלה שאם בא להתגאות על הנשיאים האחרים לומר שאני מלך עליכם שאני הקרבתי תחלה הם יאמרו לו אין אתה אלא הדיוט שכולם קרואים נשיא ואתה לא נקראת נשיא לקיים מה שנא' (משלי טז) תועבת ה' כל גבה לב וגו' ואומר (תהלים קלח) כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע. למה זכה זבולן להקריב שלישי לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממונו ליששכר כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנסה ולא יתבטל מלעסוק בתורה לפיכך זכה זבולן להיות שותף לתורה והיה חבירו של יששכר ולכך הקריב אחריו ואחר יהודה לקיים מה שנא' (משלי יח) מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו. קרבנו קערת כסף אחת בא נשיא זבולן והקריב קרבנו על השותפות שהיה לו עם יששכר אחיו לפי שהיו זבולן ויששכר שותפים יששכר היה עוסק בתורה וזבולן היה עוסק בפרקמטיא והיה טורח זבולן ונותן לתוך פיו של יששכר. ועל זה היה קרבנו קערת כסף כנגד הים שהוא עשוי כקערה שהיה חלק זבולן שנא' (בראשית מט) זבולן לחוף ימים ישכון. מזרק א' כסף כנגד הארץ שהיא עשויה ככדור שהיתה חלק יששכר שנא' (שם) וירא מנוחה כי טוב וגו'. שלשים ומאה משקלה מזרק אחד וגו' הרי מאתים כנגד מאתים ראשי סנהדראות שהיו בשבט יששכר שנא' (דה"א יב) ראשיהם מאתים. ולכך תלה חשבון הגדול בזבולן [סט] לפי שגדול מעשה יותר מן העושה שלולי זבולן לא היה יששכר יכול לעסוק בתורה שהוא היה מאכילו ונותן לתוך פיו. ד"א קערה כנגד לחם שהיה מאכילו. מזרק כנגד היין שהיה משקהו. ולמה היה של כסף שגם כסף היה נותן לו לעשות כל צרכו כמד"ת (קהלת י) לשחוק עושים לחם ויין ישמח חיים והכסף יענה את הכל. שניהם מלאים סלת וגו' זבולן ויששכר שניהם היו נוטלין שכר תורה ביחד ושניהם היו מפרנסין ביחד. כף אחת זו ברכתו של זבולן שברכו אביו זבולן לחוף ימים ישכון. ואין כף אלא חף כמד"ת (תהלים צח) נהרות ימחאו כף. עשרה זהב מלאה קטרת כנגד י' תיבות שיש בברכת זבולן הה"ד זבולן לחוף ימים וגו'. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד הברכה שבירכן משה (דברים לג) כי שפע ימים יינקו ושפוני טמוני חול. פר אחד בן בקר וגו' הזכיר שם מכל המינים עולה לבד שעיר שהיה לחטאת שלא מצינו שעיר לעולה כנגד ברכת משה שבירכן שניהם לענין הקרבן שנא' (שם) עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק והעולה היא זבחי צדק [ע] שאינה באה על חטא. ד"א שזבולן ויששכר שניהם היו מקריבים ביחד זבחי צדק היו הקרבנות שכשם שהיה לזבולן חלק בשכר תורתו כך היה ליששכר חלק בממונו של זבולן. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד מה שבירכן משה כי שפע ימים יינקו שני ימים. אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה הקריב ג' מינין כנגד ג' דברים שבירכן משה ושפוני טמוני חול. שפוני [עא] זה חלזון. טמוני זו טרית. חול זו זכוכית לבנה. למה היו חמשה מכל מין ומין כנגד ה' תיבות שהם בפסוק שבירך משה שותפותם שנא' (שם) שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך. זה קרבן אליאב וגו' כיון שראה הקב"ה שהקריב אליאב על שותפות התורה התחיל משבח קרבנו זה קרבן אליאב לקיים מה שנא' (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה זה שבט יששכר ותומכיה מאושר זה שבט זבולן: (יז) ביום הרביעי נשיא לבני ראובן וגו'. כיון שנגמר דגל יהודה התחיל נשיא ראובן להקריב שהיה בכור והקריב קרבנו על שבטו של ראובן. קרבנו קערת כסף אחת אל תקרי קערת אלא עקרת זה ראובן שהוא היה עיקר הצלה שהוא פתח בהצלה תחלה הה"ד (בראשית לז) וישמע ראובן ויצילהו מידם. ד"א שעקר מחשבת אחיו שהיו חפצים להרגו כמד"ת ועתה לכו ונהרגהו וגו'. כסף ע"ש (משלי י) כסף נבחר לשון צדיק. שלשים ומאה משקלה זה דיבור שא"ל תחלה ג' אותיות שבראשי ג' תיבות הללו חשבונם עולה ק"ל. קח ל' מלא ו' מכנו ו' מנפש הרי ק"ל. מזרק א' כסף כנגד העצה שנתן להם שיזרקו אותו אל הבור כמד"ת (בראשית לז) ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור וגו'. כסף כמד"ת כסף נבחר לשון צדיק. שבעים שקל בשקל הקדש כנגד הסוד שהיה בלבו להצילו וסוד חשבונו ע'. שניהם מלאים סלת וגו' שמה שא"ל לא נכנו נפש ומה שאמר להם השליכו אותו לא נתכוון אלא להצילו שבשני הדברים כתובה שם הצלה. בתחלה כתיב וישמע ראובן ויצילהו מידם ולבסוף כתיב למען הציל אותו מידם. כף אחת עשרה וגו' כף כנגד מה שאמר לאחיו ויד אל תשלחו בו. עשרה זהב שהציל עצמו שמיתה בהם והציל ט' אחיו משפ"ד ולכך כתיב זהב שיש מין אחד [עב] בזהב הדומה לדם וזהו זהב פרוים. מלאה קטרת אע"פ שאירע לשבטים שבא לידיהם מכירת יוסף את סבור שלא היה בא לידם אותו המעשה אלא אם כן היו רשעים במעשה אחרים לאו אלא צדיקים גמורים היו ולא בא לידם חטא מעולם אלא הוא הה"ד (שם מב) ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו וגו'. שהיו מפשפשים בעצמם למה אירע להם תפיסת מצרים ולא מצאו אלא זה בלבד ומתוך נגותם סיפר הכתוב שבחם שלא היה בידם עון אלא זה בלבד. ולפי שמכירת יוסף זכות היה לו שהיא גרמה לו למלוך וזכות היתה לאחיו ולכל בית אביו שכלכלם בלחם בשני רעבון. לכך נמכר על ידם [עג] שמגלגלין זכות ע"י זכאי הוי מלאה קטרת. ד"א מלאה קטרת שבאותו זמן [עד] היה ראובן בעל תשובה לובש שק ומתענה ומתפלל לפני הקב"ה שימחול לו על עון מעשה בלהה והתפלה משולה לקטרת. כמד"ת (תהלים קמא) תכון תפלתי קטרת לפניך וגו' הוי מלאה קטרת. פר אחד בן בקר אלו הזבחים הקריב כנגד התשובה שהיה עוסק בה בעת שנמכר יוסף והתשובה משולה כנגד כל זבחי חוטא שכן כתיב (שם נא) זבחי אלהים רוח נשברה. וכשם שחוטא מביא על חטאו [עה] עולה וחטאת לכך הביא בכאן כנגדו עולה וחטאת. ולפי שהעולה חביבה מן החטאת לכך הקריב מכל המינין עולה חוץ מן השעיר שלא מצינו שעיר לעולה בכל התורה. שעיר עזים אחד לחטאת לכפר על מעשה בלהה. ולזבח השלמים בקר שנים לפי שהיה חסר מלהמנות עם אחיו משום מעשה בלהה שנ"כ (בראשית לה) וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל והפסיק הענין שהניח שם פרשה לומר שנתרחק ולכך אותה פרשה פתוחה אע"פ שנתרחק ידיו של הקב"ה פתוחות לקבל שבים. ובשביל שביקר שני מע"ט הצלת יוסף והתשובה נעשה שלם עמהם שנכנס במנינם הה"ד אחריו ויהיו בני יעקב י"ב. ועל אלו ב' המעשים שעשה ראובן מצא משה פתח להתפלל על ראובן שלא יהא חסר מאחיו הה"ד (דברים לג) יחי

ראובן

יד יוסף סט ב"ר פ' : ע רב"י (ו קרא א' ד') כתב שעולה מרצה על עשה ועל ל"ת שניתק לעשה : עא מגילה ו'. ספרי ה"ב פיסקא בנ"ד : עב לעיל פ' י"ב סי' ד' : עג שבת ל"ב. ב"ב קי"ט. סנהדרין פ' תוספתא יומא פ"ד : עד ב"ר פ' פ"ד. ילקוט וישב ; עה ולעיל סי' ס"ו אמר שעולה באה שלא על חטא :

מתנות כהונה

מיהם . בין חולין לקדשים : הנשיאים האחרים גרסי' : ממרחק יידע גרסי' : כנגד הים גרסי' : עשויה ככדור גרסי' : ה"ג ראשיהם מאתים ולכך : חשבון הגדולה גרסי' . פי' חשבון הגדולה של סנהדרין שבשבט יששכר רמזו בקרבן זבולן לפי כו' : שגדול מעשה . הכופה את חבירו וגורם לו לעשות מצוה כד"א גדול מעושה : ימחאו כף . דריש כף כמו חוף ימים כד"א על יד סירכן או ר"ל כ' מן כף היא לשו' מפני אות יוא"ה שקדמו וקרי ביה חף : שבירכן לזבולן ויששכר : חלזון טרית כו' . בפ"ק דמגילה בפרש"י ספוני ל' חשיבות זה החלזון שהוא דבר חשוב . טרית מין דג חשוב . חול . זו זכוכית לבנה הנעשה מן החול כדאמרי' ביציאות השבת וחול של זבולן היה יפה לו משאר חול : נגד ה' תיבות שהם בפסוק גרסי' : ה"ג ג' אותיות שבראשי ג' תיבות הללו וכו' : שמיתה בהם . שמי שיש בידו למחות ואינו מוחה העון תולה בו : מין אחד בזהב כו' . ולכן נקרא זהב פרוים על שם שהיה דומה לדם פרים כדלעיל : משולה נמשלה :

שולה

עץ יוסף

שאר נבואות שבנביאים אחרים שאין פה אל פה ממש : (טו) לעשות משפט עבדו זה המלך : שאם בא להתגאות כו' . ר"ל שלכן לא הזכירה התורה נשיאותו כדי שיבינו בזה שאם יתגאה בנשיאות אז אינו נחשב לנשיא שלכן לא כתיב בו נשיא להורות על זה : וגבוה ממרחק יידע . ומתרגמינן ונוהגא מן שמיא רחקין ימחיך . ור"ל שמפרש יידע יסר כמו ויודע בהם את אנשי סוכות : שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל . הרי הקערה והמזרק מאתים : חשבון הגדול של הסנהדרין בזבולן שהרי הקערה שהיא שלשים ומאה משקלה שהיא מרמזת כנגד זבולן שהיה חלקו על הים שהוא בדמיון קערה : מעשה הכופה את חבירו וגורם לו לעשות מצוה . כד"א גדול מעשה . והטעם בזה שלעולם יש לסבה יתרון על המסובב . ועיין ב"ב דף ט' . שלמדו שם זה מקרא : קערה כנגד לחם שהיה מאכילו . הקערה מרמז על לחם כמ"ש לעיל שנאמר בלחם הפנים ועשית קערותיו ותניא קערותיו אלו דפוסים שהיו עושים בהם לחם הפנים : מזרק כנגד היין כדכתיב השותים במזרקי יין : ואין כף אלא חף . המדרש הוא על דרך אל תקרי . ואין מקרא יוצא מידי פשוטו אבל יש להם רשות לחכמים ז"ל לדרוש המקראות בכל ענין שיכולין לדרשן . וסמכו על מה שכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמענו מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וכן כתיב הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע וכדרשת חז"ל . וסמכו בדרוש זה על לשון חכמים דבלשון חכמים על כיף ימא כמו על חוף ימא ועיין בספר באר הגולה : ולזבח השלמים בקר שנים כנגד כו' כי שפע ימים יינקו ושפוני טמוני חול . שבירכן משה בשני דברים . כי שפע וגו' ושפוני וגו' ונראה שמתיבת ולזבח השלמים כו' עד סוף אחד צ"ל לקמן אחר תיבות ושפוני טמוני חול וצ"ל ד"א ולזבח השלמים כו' : שאינה באה על חטא . ובהגהותמא ע' סימן ז' ס' שלא באה על הכהור שלב שנא' (איוב א') והשכים בבקר והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם וע"ש מ"ש ע"ז : כי שפע ימים יינקו שני ימים . שים ניטשר היה נ"כ נחלק יששכר . ופרש"י בחומש כי שפע ימים יינקו זבולן ויששכר והיה נותן להם ממון בשפע : שפוני זה חלזון שהוא דבר חשוב . שפוני לשון חשיבות בלשון ברייתא כדפרש"י בגמרא . ובחומש פרש"י ספוני לשון כסוי כמו שנאמר ויספון את הבית . זו חלזון שעולה מן הים להרים וצובעים בדמו תכלת ונמכר בדמים יקרים : טרית מין דג שקורין טונינ"א : חול זו זכוכית לבנה . שתחלת ברייתה מן החול כדאמרינן פ"ק דשבת . והחול של זבולן חשוב משאר חולות וראוי לזכוכית לבנה (רש"י) : למחזיקים בה זה שבט יששכר כו' . ל"ע דהכא מפרש מחזיקים בה על הת"ח עצמן ותומכיה על המסייעין בהן . ובב"ר פ' ל"ט ובויק"ר פ' כ"ה ובתנחומא סדר כי תבא משמע דמחזיקים בה היינו המחזיקים ביד ת"ח : (יז) שהוא היה עיקר הצלה . דרש שכוונתו היה לרמוז על היפך אותו מלשון עיקר . או מלשון עקירה : לשון צדיק במה שהיה מדבר להם ומייעצם לטובה : כנגד הסוד שלהם אמר להשליכו הבורה והוא כיון בסוד להשיבו אל אביו אח"כ : שמיתה בהם שמי שיש בידו למחות ואינו מוחה העון תולה בו : מין אחד בזהב כו' . ולכן נקרא זהב פרוים על שם שהיה דומה לדם פרים כדלעיל פ' י"ב : צדיקים גמורים כקטורת העולה למעלה : אבל אשמים כו' שאמרו זאת אחר התבוננות שלא חטאו משום אלא חטא זה של מכירת אחיהם : שבאותו זמן היה ראובן בעל תשובה . היינו בעת שישבו לאכול לחם נפרד מהם ועסק בשקו ובתעניתו . ועיין בב"ר פ' פ"ד סי' י"ט . והו מלאה קטורת לפי שהיה עוסק בתפלה העולה למעלה כעשן הקטורת : משולה נמשלה : והפסיק הענין שיש פיסקא באמצע הפסוק : שביקר חקר ודרש : ג' פעמים שמזכיר ראובן כו' . שהוא

פסוק

ראובן וגו׳. יו יחי ראובן במה שהחיה יוסף. ואל ימות במעשה בלהה במה שעשה תשובה. ויהי מתיו מספר שיהיו בניו במנין שאר השבטים לכל דבר. ולכך נאמר ולזבח השלמים בקר שנים כנגד שני מע״ט שביקר הצלת יוסף והתשובה נעשה שלם ונמנה עם אחיו. אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה למה ג׳ מינין כנגד ג׳ פעמים שמזכיר ראובן בפרשת הצלת יוסף וכנגד ג׳ ויאמר הכתובין שם. למה היו חמשה חמשה כנגד ה׳ תיבות שבהן נתקרב ראובן הה״ד ויהיו בני יעקב שנים עשר. זה קרבן אליצור וגו׳ כיון שראה הקב״ה שהקריב על הסדר הזה התחיל מקלס את קרבנו זה קרבן וגו׳: (יח) ביום החמישי נשיא לבני שמעון שלומיאל בן צורישדי וגו׳. לפי שראובן נזדרז להציל אחיו מן המיתה. ושמעון קנא על זנות אחותו בשכם להציל אחותו מיד טמאים לכך זכה להקריב אחריו. קרבנו קערת כסף אחת וגו׳ בא נשיא שמעון והקריב על סדר מעשה המשכן. ולמה הקריב קרבנו כנגד מעשה המשכן דוגמת מעשה שמעון אבי השבט לפי ששמעון קינא על זנות והרג כל אנשי שכם על שענו דינה אחותן כמד״ת (בראשית לד) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו וכן המשכן היה הורג בנואפים ובסוטות כמד״ת (במדבר ה) ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן וגו׳ ואומר והשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמעל מעל וגו׳. ולכך הקריב שלומיאל קרבנו על סדר מעשה המשכן זכרון למעשה שמעון. קרבנו קערת כסף אחת וגו׳ קערת כנגד חצר המשכן שהיה מקיף את המשכן כשם שהים מקיף את העולם. שלשים ומאה משקלה כמד״ת (שמות כז) ארך החצר מאה באמה והמשכן שהיה בתוכו ל׳ אמה ארכו הרי ק״ל. מזרק אחד כסף כנגד החצר בלא המשכן שהיתה ע׳ אמה נ׳ אמה לפני המשכן וכ׳ אמה אחרי המשכן הרי ע׳ אמה. ד״א החצר היה ארכו ק׳ אמה ורחבו נ׳ כמד״ת אורך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים וגו׳. יז טול חמשים שהיה האורך יתר על הרוחב ועשה ממנו רצועות וסבב על החמשים של רוחב בריבוע יהיה ארכו ברחבו ע׳ אמה ושירים על ע׳ אמה ושירים. וע״ז אמר שבעים שקל וגו׳ והשירים לפי שלא היה אמה לא חשיב ליה. ד״א למה ע׳ כנגד ע׳ עמודים שהיו בחצר המשכן. כ׳ עמודים לפאת נגב וכ׳ עמודים לפאת צפון וי׳ לפאת ים. וי׳ עמודים לפאת קדמה. וד׳ עמודים למסך שער החצר הרי ס׳ לחצר. ו׳ לפרכת וה׳ למסך פתח המשכן ועמוד הענן הרי ע׳. שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה כנגד החצר והמשכן שבחצר היו מקריבין על מזבח העולה מנחה בלולה בשמן ובמשכן היה שם לחם הפנים שהיה של סלת והיה שם מנורה שמדליקין אותה בשמן והיה לבונה על השלחן שעולה לריח ניחוח. כף אחת זה הוא ספר התורה שהיה מונח אצל הארון. מה הכף הזו יש בה ה׳ אצבעות כך היו בו ה׳ ספרים. עשרה זהב אלו הלוחות שהיו בארון שהיה בהם עשרת הדברות. ד״א עשרה זהב כנגד י׳ פרשיות שכתוב בהן עשייה הנאמרת במשכן ואלו הן ועשו ארון וגו׳ ועשית כפרת וגו׳ ועשית שלחן וגו׳ ועשית מנורת וגו׳ ואת המשכן תעשה וגו׳ ועשית יריעות וגו׳ ועשית את הקרשים וגו׳ ועשית פרכת וגו׳ ועשית את המזבח וגו׳ ועשית את חצר המשכן וגו׳. פר אחד בן בקר כנגד יריעות המשכן שהיו של מיני צבעונין כמד״ת (שם כו) ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו׳. איל אחד כנגד המכסה של עורות אילים מאדמים. כבש אחד כנגד עורות תחשים. שעיר עזים כנגד האהל שהיה יריעות עזים. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד בצלאל ואהליאב שהם השלימו מלאכת המשכן. ד״א כנגד מסך פתח המשכן ומסך פתח החצר שהם היו משלימים לסגירת האהל מצדדיו וסגירת החצר מכל צדדיה. אילים חמשה וגו׳ ג׳ מינים אלו כנגד קלעי החצר מן ג׳ רוחותיה תימנה וצפונה וימה שהיו תימן וצפון ארכן של קלעים ק׳ אמה כנגד אורך החצר. וים ארכה כנגד רחבה נ׳ אמה. ולמה היו של ה׳ ה׳ כנגד קלעי החצר שהיו גבוהות ה׳ אמות שנא׳ וקומה ברחב חמש אמות לעומת קלעי החצר ואומר וקומה חמש אמות שש משזר ג׳ פעמים הרי ט״ו כנגד קלעי הרוח הד׳ שלא היתה ארכן אלא של ט״ו ט״ו אמה שנא׳ (שמות כז) ולפאת קדמה מזרחה חמשים אמה קלעים ט״ו אמה וגו׳ ולכתף השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים ט״ו אמה. זה קרבן שלומיאל וגו׳ כיון שראה הקב״ה שהקריב על סדר המשכן התחיל מקלס את קרבנו זה קרבן שלומיאל וגו׳: (יט) ביום הששי נשיא לבני גד אליסף בן דעואל. לפי ששמעון לקח חרבו והלך ועשה מלחמה עם אנשי שכם בשביל אחותו. ובני גד עברו את הירדן לעזור לאחיהם לירש את הארץ כמד״ת (דברים לג) צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל. לכך זכה והקריב אחר שמעון. קרבנו קערת כסף אחת וגו׳ א״ר ברכיה כנגד יציאת מצרים הקריב נשיא גד ולמה כן לפי שבירכו אביו בגדודים שנא׳ (בראשית מט) גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב. ודבר זה אמר יעקב על מה שהיה עתיד לעבור חלוץ למלחמה את הירדן כמד״ת (במדבר לב) ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ה׳ למלחמה וגו׳. וביציאת מצרים כתיב צבא כמד״ת (שמות יב) יצאו כל צבאות ה׳ וגו׳. ונאמר בהם (שם יג) וחמושים עלו בני ישראל וגו׳. הוא חמושים הוא חלוצים. יח ליוצאי מצרים נחלקה הארץ כמד״ת (שם ו) ונתתי אותה לכם מורשה אני ה׳. ובני גד סייעו להם עד שנכבשה הארץ ונחלקה לכולם לפיכך הקריב נשיא שלהם על יציאת מצרים. א״ר ברכיה התחיל להקריב קרבנו כנגד מה שאירע להם מיום שירדו יעקב ובניו למצרים עד שיצאו הה״ד קרבנו קערת כסף אחת כנגד יוכבד אם משה שנא׳ בה (שם ב) וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. יט מלמד שגירשה עמרם וחזר ולקחה. ולכך הקריב קערה שלא תקרי קערת אלא קרעת לפי שנקרעת ממנו אתויי דדין הוא אתויי דדין. כסף אחת שנתאוה עמרם להחזירה לאשה ע״י מרים אחות אהרן ולכך כתיב כסף ע״ש התאוה כמד״ת (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי וגו׳ ואומר (בראשית לא) כי נכסף נכספת לבית אביך וגו׳. אחת אל תקרי אחת אלא אחות שבעת שהיתה אחות אהרן פ נתנבאת ואמרה לאביה שיחזיר אשתו שעתיד להוליד מסנה בן שיגאול את ישראל. ע״ז נאמר (שמות טו) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו׳ וכי אחות אהרן ולא אחות משה פא אלא שהיתה נבואתה בעת שהיתה אחות אהרן ולא אחות משה שעדיין לא נולד משה. ולפיכך בעת שהושלך משה ליאור הלכה וראתה מה יארע למשה ומה יהיה בסוף נבואתה כמד״ת (שם ב) ותתצב אחותו מרחוק וגו׳

הוי

יד יוסף יו ספרי ה״ב פיסקא סמ״ו: יז עירובין כ״ג ונ״ס: יח רבה ותנחומא פנחס. וס׳ יש נוחלין: יט ב״ר ס״א. פסיקתא רבתי פ׳ כ״ג. סוטה פ״ק: פ מדרש משלי סי׳ ל״א: פא ב״ב מדוס. ש״ר פ״א. סוטה י״ב. מגילה י״ד:

מתנות כהונה

עולה ותשלח גרסי׳: **שביקר** שחקר ודרש וביקר הוא לשון ביקור: **ואל** ימות גרסי׳: ה״ג ג׳ מינים כנגד ג״פ וכו׳. על וכנגד ג׳ ויאמר הכתובים: **שבהן** נתקרב גרסי׳: **הקב״ה** שהקריב גרסי׳: **נזדרז** להציל גרסי׳: **בנואפים** שכשם שהמים בודקין אותה כך היו בודקין אותו: ה״ג **ולכך** הקריב שלומיאל קרבנו על סדר מעשה המשכן: **כשם** שהים מקיף גרסי׳. והקערה דומה לים כדלעיל: **רצועות** כו׳. ויהיה ממנו ד׳ רצועות כל א׳ נ׳ אורך וי׳ רוחב ועוד ד׳ רצועות כל א׳ אורך נ׳ ורוחב ב׳ אמות ומחצה וכשתקיפם סביב הרבוע של נ׳ על נ׳ יהיה האורך והרוחב ע׳ וחמש ולפי שהרצועה החמישית אינה מגעת לאמות שלימות לא קחשיב להו ע׳ אמה וכן משקל המזרק ע׳ שקלים: **שהיו** בחצר המשכן. עם המשכן: **הרי** ס׳ לחצר גרסי׳: **זה** הוא ספר גרסי׳: **מונח** כו׳. כדאי׳ פ׳ השותפין שדף היה בולט בצד הארון ועליו היה מונח ס״ת: **מיני** צבעונין. דרש פר מלשון אפריון שהוא חופה נאה: **תחשים** ואמרינן במס׳ שבת בפ׳ במה מדליקין ובפ׳ כלל גדול תחש שבימי משה כשר היה ואמרינן במד׳ חזית שהכנס כלו קדוש לכן הכתוב רמז לתחש: **מצדדיו** גרסי׳: **ולמה** היו של ה׳ ה׳. אילים ועתודים וכבשים: **וקומה** ברוחב. סוף פ׳ ויקהל: **וקומה** ה׳ אמות סוף פ׳ תרומה: **ג׳** פעמים מנין ה׳ באה בקרבן ג״פ למה שאם לרמוז לקומת הקלעים די כשיבא מין אחד חמשה אלא שהוא בין הכל ט״ו רמז לאורך הקלעים שלפאת קדמה: **ולפאת** קדמה וגו׳. סוף פ׳ פקודי: **גד** גדוד יגודנו גרסי׳: **הוא** חמושים כו׳. כלומר שהכוון אחד לשניהם: **וליוצאי** מצרים נחלקה. כדאי׳ ביש נוחלין ועיין ברמב״ן בפ׳ ויחי ובפ׳ פנחס ושם בפירש״י: **מבית** לוי גרסי׳: **שנקרעת** ממנו. כשפירש׳ ממנו ע״י גט כריתות: **אתויי** דדין וכו׳. אותיות של זה קערת

כמו

עין יוסף

פסוק כ״א וישמע ראובן וגו׳ ופסוק כ״ב ויאמר אליהם ראובן וגו׳ ופסוק כ״ט וישב ראובן אל הבור וגו׳: **וכנגד** שלשה ויאמר. פסוק כ״א ויאמר לא נכנו נפש. פסוק כ״ב ויאמר אליהם ראובן וגו׳ ופסוק ל״ד ויאמר הילד איננו וגו׳: **שבה נתקרב ראובן** שפסוק זה בא ללמדנו שאע״פ שנאמר וילך ראובן וישכב וגו׳ מ״מ הוא בכלל אחיו שעשה תשובה. ולא נעדר ממנין בני יעקב שכולם שוים וכולם צדיקים: (יח) **כנגד** מעשה המשכן. מפני שהיה כמו ומדתו נגד דבר הרע במה שהמשכן ג״כ כנגדו אותו הדבר. ולכן היה קרבנו דוגמת המשכן כיון שהוסב להלן: **היה** הורג בנואפים. שכשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו כדאי׳ לעיל פ״ט. **כשם שהים** מקיף העולם. והקערה דומה לים כדלעיל סימן י״ג: **כנגד החצר** בלא המשכן. פי׳ כנגד מה שנשאר מן החצר אחר שהועמד המשכן בתוכו: **ועשה ממנו** רצועות וסבב כו׳. כיצד עשה חתך חמש רצועות של עשר אמה רוחב וארכן חמשים. הסבב האחת למזרח והאחת למערב הרי רחבה שבעים. וארכה חמשים. עוד שים אחת לצפון ואחת לדרום. הרי שבעים אמה על ע׳ אמה. אלא שהקרנות פגומין כל קרן וקרן עשר על עשר מפני התוספת שהוספת. טול מן החמשים ד׳ החתיכות של עשר על עשר ושים בד׳ קרנות ונתמלאו נשארה רצועה אחת של עשר על עשר אמות שהיא ששים טפחים על ששים טפחים ועשה אותן שלשים רצועות של שני טפחים. הרי שלשים רצועות אורך כל אחת ואחת עשר אמה ורוחב שני טפחים שכולן הן אורך ג׳ מאות אמות. תן שבעים לכל רוח הרי שבעים אמות וד׳ טפחים על שבעים אמות וד׳ טפחים. אלא שהקרנות פגומין טפחיים על טפחיים ונשאר בידך עשרים אמות אורך ברוחב טפחיים טול מהן שמונה טפחים ושים לקרנות ונתמלאו. ונשארו בידך י״ח אמות וד׳ טפחים ברוחב טפחיים. ואם באת לחלקו ולהקיף כאן אין מגיע התוספת לרוחב ב׳ שליש אצבע דהא בעית למעבד מיניה רצועה של רפ״ב אמות וד׳ טפחים אורך להקיף ארבע הרוחות. וז״ש המדרש והשירים (כל השבעים אמות) לפי שלא היו אמה (אלא ד׳ טפחים ושתות מעט מב׳ שליש אצבע) לא חשיב ליה: **ועמוד הענן** הרי שבעים. וכן משקל המזרק ע׳ שקלים: **והיה לבונה** על השולחן שעולה לריח ניחוח. בא ליישב שהרי שייך בה מנחה על לחם הפנים: **ספר תורה** שהיה מונח אצל הארון. כדאי׳ פרק השותפין שדף היה בולט מצד הארון ועליו היה ס״ת מונח: **מיני צבעונים** דרש פר מלשון אפיריון שהוא חופה נאה. וכתיב יריעות וחברת את האהל והיה אחד: **כנגד** עורות תחשים. דאמרי׳ במס׳ שבת פרק ב״מ ובפרק כלל גדול תחש שבימי משה כשר היה. ואמרי׳ במדרש חזית המשכן כולו קדוש לכן הכתוב רמז להתם (מת״כ) ואפשר שתחשם דומה לכבש: **ג׳ פעמים** מנין ה׳ באה בקרבן ג׳ פעמים למה שאם לרמוז לקומת הקלעים די שיבא מין אחד חמשה. אלא שהוא בין הכל חמשה עשר לרמוז לאורך הקלעים שלפאת קדמה שלא היתה ארכן אלא של ט״ו ט״ו אמה:

(יט) **לעזור לאחיהם** והרי זה כדמות כח שמעון ללבוש גבורה להנקם מאויביהם בשביל אחיהם כמו שעשה שמעון בשביל אחותו: **כד״א צדקת** ה׳ עשה כו׳. כמו בפרש״י שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו. וז״ש משפטיו עם ישראל כמו שעשה שמעון עם אחיו: **הוא חמושים** הוא חלוצים. כלומר שהכוון אחד לשניהם: **וליוצאי מצרים** נחלק הארץ. כדאי׳ ביש נוחלין. ועיין ברבה ובתנחומא וברש״י סדר פנחס: **על יציאת מצרים** לפי שהתחלת הגלא וסדרי המלחמה היו מיום יציאתם ממצרים שלכן נקראו אז בשם צבאות ה׳. וגד על שהיה עיקר המסייע בגלא הקריב קרבנו על יציאת מצרים. וכמו שמפרש שכיון בקרבנו על התחלת הגאולה והגואל ממי יצמח: **מלמד** שגירשה עמרם. ר״ל מדכתיב וילך ע״כ נשואין שנים היו (רמ״א): **שנשאה עמרם** להחזירה לאשה ע״י מרים. כדמסיק שנתנבאה שיחזור אשתו. שעתיד להוליד בן שיגאל את ישראל ועי׳ מ״פ בשמות רבה

פ״א

הוי כסף אחת. שלשים ומאה משקלה [סב] לפי שהיתה בת ק"ל שנה בעת שנולד משה הא כיצד לפי שיוכבד נולדה בין החומות בעת שירדו ישראל למצרים. ולפיכך נכנסה בחשבון היורדים למצרים שנא' כל נפש שלשים ושלש [סג] בכללן את מוצא ל"ג ובפרטן אין את מוצא כי אם ל"ב. למה שיוכבד נולדה בין החומות והיתה מן הבאים למצרים. אין אנו יודעין שבמצרים נולדה אחר שלא הוזכר שמה עם שמות הבאים אלא לומר לך שבמצרים נולדה בין החומות בעת שנכנסו למצרים אבל לא הורתה במצרים. צא וחשוב מיום שירדו אבותינו למצרים עד יום שנולד משה הן ק"ל שנה. לפי שרד"ו שנים עשו ישראל במצרים [סד] מנין שנא' (בראשית מב) רד"ו שמה צא מהן שמנים שנים שהיו למשה בעת שיצאו ישראל ממצרים נשתיירו ק"ל הא למדנו שיוכבד בת ק"ל שנה היתה בעת שנולד משה. מזרק אחד כסף זה משה שנזרק ליאור. ד"א שנזרק מן המצרים שנא' (שמות ב) ויברח משה וגו'. שבעים שקל בשקל הקדש אלו ע' זקנים שמינה משה כולם נביאים מאותן [סה] שא"ל הקב"ה (שם ג) ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך וגו' וכה"א (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו'. שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה שהוא והם כולם נתמלאו רוה"ק. והם נתמלאו רוח"ק מרוחו של משה ומשה לא חסר כלום [סו] כאדם שמדליק נר מנר הנר דולק וחבירו אינו חסר. כאדם שמריח באתרוג הוא נהנה והאתרוג אינו חסר כלום. למנחה כמד"ת (שם) ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו וגו'. ד"א שניהם מלאים כנגד אלדד ומידד כמד"ת (שם) וישארו שני אנשים במחנה שם האחד אלדד וגו'. למנחה כמד"ת ותנח עליהם הרוח וגו'. כף אחת שמתחת יד משה לקו המצריים י' מכות הוי עשרה זהב. למה היו מקצת הכלים של כסף ומקצתן של זהב לומר לך האחרונים שהיו של זהב כנגד ביזת הים שכשם שהזהב נחמד ויקר מן הכסף כך היתה ביזת הים גדולה משל מצרים ועל אלו ואלו נאמר (שה"ש א) תורי זהב נעשה לך [סז] זו ביזת הים. עם נקודות הכסף זו ביזת מצרים. וכה"א (יחזקאל טז) ותבאי בעדי עדים. בעדי זו ביזת מצרים עדים זו ביזת הים. הוי מלאה קטרת שכל ישראל נתמלאו מהם כסף וזהב וכל מיני בשמים וכה"א (שה"ש ד) שלחיך פרדס רמונים נרד וכרכום קנה וקנמון הוי מלאה קטרת. ד"א ק"ל של קערה וע' של מזרק וי' של כף הרי ר"י כנגד רד"ו שנים שעשו ישראל במצרים מיום שירד יעקב למצרים עד שיצאו משם. פר אחד בן וגו' הזכיר ג' מינים לעולה כנגד ג' פרנסים טובים שנתן להם הקב"ה לישראל משה אהרן ומרים שנא' (מיכה ו) ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים [סח] נתן להם מן בזכות משה וענני כבוד בזכות אהרן ובאר בזכות מרים. ד"א למה נאמר ג' מיני עולה כנגד ג' מדות טובות שהיו בידן של ישראל במצרים ובזכותן נגאלו. שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ושגדרו עצמם מן הערוה. שעיר עזים אחד לחטאת כנגד הפסח שצוה הקב"ה לעשות מן העזים על פרישות ע"ז. [סט] לפי שעובדי ע"ז היו ישראל במצרים ולא היתה מיה"ד נותנת לגאלם עד שפרשו ממנה. ועל פרישות ע"ז שעשו ונגאלו עליה במד"ת (שמות יב) וראיתי את הדם ופסחתי עליכם לפיכך הקריבו כנגדה שעיר לחטאת. לפי שבעון ע"ז היו מקריבין שעיר לחטאת. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד יעקב ויוסף שבזכותם נגאלו ישראל ממצרים שנא' (תהלים עז) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה. ד"א כנגד משה ואהרן שהם עשו את כל המופתים ועל ידיהם יצאו שנא' ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה וגו'. אילים חמשה וגו' למה ג' מינים כנגד ג' אבות שזכר הקב"ה להם הברית שכרת להם וגאלם. שנא' (שמות ב) וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב. למה ה' ה' לפי שחשבונם עולה ט"ו כנגד האבות והשבטים שהם ט"ו שכשם שנשבע הקב"ה לאבות כך נשבע לשבטים שנאמר (חבקוק ג) שבועות מטות אמר סלה. ד"א למה ט"ו לפי שנגאלו בט"ו בניסן שנא' (במדבר לג) ממחרת הפסח וגו' ואומר (הושע ג) ואכרה לי בחמשה עשר כסף. זה קרבן אליסף וגו' כיון שראה הקב"ה שהקריב על סדר גאולת מצרים התחיל מקלס את קרבנו.

זה קרבן אליסף בן דעואל:

פרשה יד

(א) ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד.

הה"ד (תהלים ס) לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי. [א] תנינן תמן ג' מלכים וד' הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב ג' מלכים ירבעם ואחאב ומנשה. ר' יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעוה"ב שנאמר (דה"ב לג) ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלם למלכותו. אמרו לו למלכותו השיבו ולא השיבו לחיי העוה"ב. ד' הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי מי מנאן א"ר אנשי כנסת הגדולה מנאום. א"ר יהודה אמר שמואל [ב] בקשו לצרף את שלמה עמהם ובא דמות דיוקנו של דוד ונשתטח לפניהם ולא השגיחו עליו. יצאת אש מבית קדשי הקדשים וליהטה סביבותיהם ולא השגיחו עליה. יצתה ב"ק וא"ל (משלי כב) חזית איש מהיר במלאכתו וגו' מי שהקדים ביתי לביתו ולא עוד שביתי בנה בז' שנים וביתו בנה בי"ג שנה [ג] יתיצב לפני חשוכים לאו אלא לפני מלכים יתיצב וכל יתיצב לפני חשוכים ולא השגיחו עליה. חזרה וא"ל (איוב לד) המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני ומה ידעת דבר מיד נמנעו מלצרפו עמהם. דורשי רשומות אומרים כולהם יש להם חלק לעוה"ב חוץ מבלעם מה טעם (תהלים ס) לי גלעד ולי מנשה וגו' מואב סיר רחצי וגו' לי גלעד [ד] זה אחאב מלך ישראל שמת ברמות גלעד. לי מנשה כמשמעו זה מנשה בן חזקיהו. ואפרים מעוז ראשי זה ירבעם בן נבט אפרתי

יד יוסף סב פ' יש נוחלין. ב"ב ק"כ. תנ"ש פ' ל"ב: סג ב"ר פ' צ"ד סי' ח': סד ב"ר פ' צ"א: סה לקמן פ' ט"ו: סו ספרי פ"א פיסקא נ"ג. ויסר יסבו דף פ"ז. ולקמן פ' ט"ו: סז שהש"ר פ"א: סח ויכל אמור. ויק"ר פ' כ"ז. במדב"ר פ"א. אדר"נ משלי סי' ד'. סנת מה אמור וס"ז. סדר עולם פ"י. תענית ט': סט ש"ר פ' ט"ו: פ"יד א שוח"ט מזמור ס'. בבלי וירושלמי פ' חלק. תיום ריש פ"א. אדר"נ פ' ל"ו וס' מ"א. כמו שם כתב שאינו נחרו כי אמי טטריקון אחאב מנשה ירבעם בכסיסים לעבוד ע"ז: ב פסיק"ר פ"ו. וע' מדרש משלי פ' כ"ב: ג והוא כוונת רש"י פ' חלק יתיצב לפני חשוכים ניסכנם בשמים עכ"ל: ד פר"א פ' י"ז. סנהדרין ק"ד. וירושל' שם. ילקוט תהלים רמז תשע"ט:

מתנות כהונה

כמו קערה: אחות אהרן ולא אמות משה. והוא קודם שנולד משה: שהיתה בת ק"ל. יוכבד אם משה: אין אנו יודעין. בתמיה ולמה לו לומר אשר ילדה אותה ללוי במצרים: רד"ו שמה. בהיה לו לומר לכו ולא לשון ירידה לרמז לרד"ו שנה שישתעבדו שמה: ה"ג רוח הקדש והם נתמלאו רוח הקדש מרוחו כו': ויהי כנוח דרש מנוחה לשון משום: ה"ג אלו ואלו נאמר תורי כו': שזכר הקב"ה להם הברית שכרת גרסי': ואכרה לי וגו'. תרגומו חז"ל בס' גיד הנשה על גאולת מצרים שהיתה ט"ו בניסן: דמות דיוקנו גרסי' ועיין כל זה בבבלי ובירושלמי בפ' חלק: חזרה בת קול: סיר רחצי גרסי'. ודרשו על גחזי על שם שלקה ע"י רחיצת נעמן ונאסף מצרעתו: אמרו ישראל כו'. וזו גירס' הירושלמי ובבלי גירס' מלאכי השרת: ומה

עץ יוסף

פ"א: נולדה בין החומות. כלו' בתוך מצרים כדכתיב (במדבר כ"ו) אשר ילדה אותה ללוי במצרים. ולפי שפשוטה היתה בדרך קאמר שלידתה היתה בין החומות (רמב"ם פרק י"ג) והקדים המדרש זה להורות החשבון על שהיתה בת ק"ל שנה כמו שמחשב לקמן: והיתה מן הבאים למצרים שנא' אשר ילדה אותה ללוי במצרים ואין אנו יודעים. כצ"ל ופי' בתמיה וכי אין אנו יודעים כו': שנא' רדו שמה ואמרו בב"ר פ' צ"א בשעה שהם עתידים לעשות שם ר"י שנה מנין רדו. וע' שם: אלו ע' זקנים כו'. כדאי' ברבה ובתנחומא בכמה מקומות: ובאת אתה וזקני ישראל. בש"ר אמר בשם השוטרים שהוכו בשביל ישראל אז. ואע"ג דאי' שם שנשמטו הזקנים ולא הלכו עם משה אל פרעה. מ"מ זכו לנבואה על שהוכו בשביל ישראל: ומשה לא חסר כלום. אלא מלא רוח ה' כבתחלה. והוא מלאים: כמא דתימא ויהי כנוח. דרש מנחה לשון מנוח: אלדד ומידד שהיו מרוח ה' בעצמו. ולא פסקה נבואתם אבל הזקנים קבלו נבואתם ממשה שנאצל מן כנוחת משה עליהם ופסקה נבואתם אח"כ כדאי' לקמן פט"ו ע"ש: עם נקודת הכסף זו ביזת מצרים. ר"ל עם נקודת הכסף שהיה ביזת ככר שהוצאת ממצרים. נקודות כלי כסף מנוקדים ומצויירים בהברבורות וגווים (רש"י): בעדי זו ביזת מצרים. דהיה מלשון בעדך יאכל עד שהוא לשון ביזה ושלל. ועדים הוא לשון רבים קאי על ביזת הים שהיה הרבה יותר מביזת מצרים: שלחיך פרדס רמונים. מדרש על ביזה ממצרים. והמשילן לפירות קטורת: כנגד ג' מדות טובות כו'. ובויק"ר פ' ל"ב חשב ד' דברים טובים. ועיין בהמקומות שציינתי ביד יוסף: את לשונם שדיברו בלה"ק שהוא לשון קודש בטבע. וגם מגיד שלא יתערבו עמהם דברו בלשון מיוחד בינן לבינן להורות שהם עם מיוחד: עד שפירשו ממנה וכמו שדרשו בש"ר פ' ט"ו על פסוק משכו וקחו לכם צאן משכו מעבודת אלילים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח: ואכרה לי כו' ודרשו חכמינו ז"ל בפרק גיד הנשה על גאולת מצרים שהיתה ט"ו בניסן: נשבע לשבטים שגם זכותם עמד לבניהם לגאלם. ודע דכל אלה הענינים הם רמזים עליונים שהיה ידוע לחכמינו ז"ל מה שרמז כל אחד ואחד בקרבנו:

פרשה יד (א) ג' מלכים ירבעם כו'. אבל ג' אלה לגודל מעלתם בחכמה ושמא יחשוב הטועה כי לרוב חכמתם וחכמת התורה שהיו יודעים אותה ידיעה גדולה יש להם חלק לעוה"ב. לכן הודיענו שיסודי האמונה נתקלקלו אצל הנזכרים ונפסקו בקנאתם ולפיכך נדחו מחיי העוה"ב. אבל בלעם והוא אינו מישראל לפי שחסידי אוה"ע יש להם חלק לעוה"ב. והודיע כי בלעם מרשעי אוה"ע היה ואין לו חלק לעוה"ב (יפ"ת): ג' מלכים ירבעם ואחאב ומנשה. ובסדה"ד ה"א סוף ע"ג חשב ירבעם אחז ומנשה. ובאדר"נ פרק מ"א אמר חמשה מלכים אין להם חלק לעוה"ב. ואפשר שחשב ג"כ יהויקים ואחז. ועי' סנהדרין דף ק"ג: ד' הדיוטות כו' ושם באדר"נ חשב ששה הדיוטות קין וקרח ובלעם ואחיתופל ודואג וגחזי. אבל שם פרק ל"ו א' כמו כאן: אמרו למלכותו השיבו כו'. באדר"נ פ' ל"ו הכי אי' רבי יהודה אומר מנשה ככר שכן שנאמר ויתפלל אליו ויעתר לו. א"ל אילו כתיב וישיבהו לירושלים ושתק הייתי כדבריך. כשהוא אומר למלכותו השיבו ולא השיבו לחיי העוה"ב ע"כ. ור"ל שלא ניתנה לו כי אם העוה"ז לגמול לו על פניו להאבידו מן העוה"ב: בקשו לצרף את שלמה עמהם. דכתיב ביה ויעש שלמה הרע בעיני ה'. אז יבנה שלמה במה וגו' והרבה נשים וסוסים וכסף: דיוקנו פרצוף אך נגלה ברם בדיוקנא פי' בלשון יוני דמות ותבנית (מוסף): ונשתטח לפניהם לבקש מהם שלא יצרפו לפי דעתם שאין לו חלק לעוה"ב יחוסו על כבודו ולא יזכירוהו עם אלו הנזכרים דרשעי הוו. ולא השגיחו עליו דמהוי כמשוא פנים להעלים האמת מפני בקשת דוד: יצאת אש כו' יצאה בת קול כו' לא השגיחו על האש ועל בת קול כענין רבי יהושע שאמר כששמע בת קול לא בשמים היא כדאי' בב"מ. והכי נמי אמר שרמזו הם מתוך הכתובים שאין לו חלק לעוה"ב ס"ל דלא חיישינן לב"ק ואש. דהוא לנסיונא קאתיא: וביתו בנה בי"ג שנה. משום שבבנין ביתו נתעצל. אבל בבנין ביהמ"ק היה זריז כדאי' בתוס' פ"א סי' ה'. וא"כ שתכן שיפתוח אח"כ דרכיו הטובים עד שלא יזכה באחרית לעוה"ב. או בזכותו שתכן שלא יעמוד לו הזכות: המעמך ישלמנה ופי' עליכם לשלם תשלומי עונשי לאדם באתם מואסים בו בשלמה לומר שאין לו חלק לעוה"ב. כי אתה תבחר ולא אני וכי הבחירה בכם תלויה ולא בי. לומר מי שיש לו חלק ומי אין לו. הלא הדבר בי תלוי (רש"י). ומ"מ נ"ל דלאסמכתא בעלמא דרך דרש נקט ליה הכא: מיד נמנעו מלצרפו הטעם ששמעו לב"ק זה ולא לבת קול הראשון והוא דבשלמא בענין מעשה שביד האדם לעשות הוא דלא חיישינן לב"ק כנגד הנראה מהכתובים מכיון דלא בשמים היא. אבל במילתא דלא נפקא מינה מעשה לדידן כגון זו שביד ה' הוא לתת לו חלק לעוה"ב ואין הדבר תלוי בידיהם מפני מנויין אותו בכה"ג יש להאמין לבת קול דלא גרע מנסיון בבת קול כזה (יפ"מ): דורשי רשומות פרש"י פסוקים כדכתיב ואת הרשום בכתב אמת. ובב"ק דף פ"ב ע"א ולא מצאו מים דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה ופרש"י רשומות מקראות ר"ל רמוזות במקראות. וכוונתו כמ"ש בעניו במקרא על דברי חכמים וחידותם (משלי א') דורשי רשומות מקרא מלא והסר רמז דמיון וחידה. והתורה חיים כתב דורשי רשומות היינו מקראות סתומות כדאי' בפ' אלו מציאות מתיחין ברשום פי' שההבית סתומה והתומה ומהודק יפה: לי גלעד זה כו'. פרש"י עלי לסבול עונם כדי שיהיו הם זוכים. ואין זה אלא רמז בעלמא: שנפל ברמות גלעד אפשר שרמז מקום מותו לומר שבזה כפר עונו: זה ירבעם וכו' מעוז ראשי מלכי. שהמלך מעוז לעמו והוא הראש. והכוי יורה כי הפעול כמו נסכתי מלכי. שלא שרו יחדו מלכים (יפ"מ): זה אחיתופל דקאתי מיהודה. כדאמר

אפרתי . יהודה מחוקקי זה אחיתופל דקא אתי מיהודה . מואב סיר רחצי זה גחזי שלקה ע"י רחיצה . על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי . אמרו ישראל לפני הקב"ה ומה נעביד ומלכא דישראל מקללן (שם נה) אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם . אמר הקב"ה עלי לעשותם רעים אלו לאלו הה"ד (שם ס) עלי פלשת התרועעי עלי לפרש להם מע"ט ולעשותן רעים אלו לאלו . תמן אמרו כתיב עלי פלשת התרועעי אמרו מלה"ש לפני הקב"ה אם יבא מי שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת מה אתה עושה לו א"ל עלי לעשותן רעים זה לזה : (ב) ד"א לי גלעד ולי מנשה . לפי שיש מחלוקת הרבה על המשוחים י"א ז' שנא' (מיכה ה) והקמנו עליו שבעה רועים וי"א ח' (שם) ושמנה נסיכי אדם . ואינו אלא מה שמפורש ד' שנא' (זכריה ב) ויראני ה' ארבעה חרשים ואומר מה אלה באים לעשות ויאמר לאמר אלה הקרנות אשר זרו וגו' . ואלו הן ד' חרשים דוד בא ומפרש . לי גלעד ה זה אליהו שהיה מתושבי גלעד . לי מנשה זה משיח שעומד מבניו של מנשה שנא' (תהלים פ) לפני אפרים ובנימין ומנשה וגו' . ואפרים מעוז ראשי זה משוח מלחמה שבא מאפרים שנא' (דברים לג) בכור שורו הדר לו . יהודה מחוקקי זה הגואל הגדול שהוא מבני בניו של דוד . מואב סיר רחצי מהו מואב סיר רחצי אמר האלהים אף כשיבואו הגואלים הללו אני בא ומסייען עד שיביאו המואביות עמהם . על אדום אשליך נעלי מה אני עושה שולף מנעלי ודורכן ורומסן בעקבי . וכה"א (ישעיה סג) פורה דרכתי לבדי וגו' . י משלו משל למה"ד למלך ב"ו שבנה ד' פלטרין בד' מדינות נכנס לראשונה אכל ושתה ולא ש"ף נעלו וכן לשניה וכן לשלישית . כשבא לרביעית אכל ושתה ושלף נעלו . א"ל צאו והביאו לי כל אנשים גדולים שיש במדינה הזאת ויערכו לפני לחם . אמרו לו מפני מה כשנכנסת לראשונה אכלת שתית ולא שלפת נעליך ובזו שלפת נעליך ואכלת ושתית . א"ל כשנכנסתי לראשונה לא היתה דעתי מיושבת עלי וכן לשניה וכן לשלישית בכל עת הייתי אומר אימתי אראה אותה שעה שאכנס באחרונה ועכשיו שנכנסתי מיד נתישבה דעתי עלי . אף כך הקב"ה עשה מלחמה בפרעה ובעמלק ובסיסרא ובסנחריב ובנבוכדנצר ובהמן ובמלכי יונים ולא נתקררה דעתו עד שיעשה נקמה באדום בעצמו הוי (תהלים ס) על אדום אשליך נעלי . עלי פלשת התרועעי אני אפיל שתותיה של אדום ואביא גאולתכם . וכה"א (מלאכי א) המה יבנו ואני אהרוס וגו' ועיניכם תראינה : (ג) ד"א לי גלעד ולי מנשה וגו' . מדבר בדוד בעת שמת שאול עמד אבנר בן נר והמליך לאיש בשת בן שאול על הגלעד ועל יזרעאל ועל אפרים כמד"ת (ש"ב ב) ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול לקח את איש בשת וגו' . ואומר (שם) וימליכהו אל גלעד ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים וגו' . ויזרעאל היה למנשה שכן כתוב (יהושע יז) ויאמרו בני יוסף לא ימצא לנו ההר ורכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל התחיל דוד אומר אע"פ שאבנר מחזיק בבן שאול להמליכו על אלה השבטים עתיד הקב"ה להמליכני על כולם הה"ד (תהלים ס) לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי וכה"א (מ"א ב) ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה על כל ישראל ויהודה . מואב סיר רחצי לפי שבשעה שברח דוד מפני שאול הוליך אביו ואמו אל מלך מואב כי היה ירא מפני שאול והיה בוטח בהם לפי שהיה מרות המואביה . הה"ד (ש"א כב) וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם עד אשר ארע מה יעשה לי אלהים ואומר (שם) וינחם את פני מלך מואב וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה . ולכך קראו סיר מה הבשר מתעכל בסיר כך נתעכלו שם ז שהרגם מלך מואב ולא נמלט מהם אלא אח אחד לדוד שברח אצל נחש בני עמון ושלח מלך מואב אחריו ולא רצה ליתנו . והוא החסד שעשה נחש עם דוד ולפיכך נתגרה עם המואבים הה"ד (ש"ב ח) ויך את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות ותהי מואב לדוד לעבדים נשאי מנחה . על אדום אשליך נעלי כמד"ת (מ"א יא) כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום וכתיב (ש"ב ח) ויהי כל אדם עבדים לדוד . עלי פלשת התרועעי כמד"ת (שם) ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים ויכניעם ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים : (ד) ד"א לי גלעד וגו' אמר סימה בר כתפה בשם רשב"ל אמר האלהים ח אם יאמר לך אדם שאין המתים חיים את אמור לו הרי אליהו שהוא בא מגלעד שנא' (מ"א יז) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד הוא מעיד שכבר החייתי את המת בנה של צרפית על ידו בעוה"ז הוי לי גלעד . ולי מנשה אם בא אדם לומר שאין האלהים מקבל את השבים הרי מנשה בן חזקיה יבא ויעיד שלא הרשיע בריה בעולם לפני כמותו ובשעת תשובה קבלתיו שנא' (דה"ב לג) ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלם למלכותו . אפרים מעוז ראשי אם יאמר לך אדם שאין האלהים פוקד עקרות הרי אלקנה שמהר אפרים מעיד שפקדתי את חנה שנא' (ש"א ב) כי פקד ה' את חנה . יהודה מחוקקי אם בא אדם לומר שאין האלהים מציל מן האש הרי חנניה מישאל ועזריה מעידים שהצלתים מן האש שנא' (דניאל ג) די שלח מלאכה ושזיב לעבדוהי וגו' . ד"א יהודה מחוקקי אם יאמר לך אדם שאין הקב"ה מציל מן חיות רעות הרי דניאל שהיה מיהודה מעיד שהצלתיו מן האריות כמד"ת (שם ו) אלהי שלח מלאכה וסגר פום אריותא ולא חבלוני . מואב סיר רחצי אם יאמר לך אדם שאין הקב"ה מרפא את המצורע הרי נעמן יבא ויעיד שרפאתיו ע"י רחיצת הירדן והסרתי הצרעת מעליו כמד"ת (מ"ב ה) וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר . ולמה קרא לנעמן מואב ע"ש ששמע לעצת עבדיו כמד"ת (שם) ויגשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלא תעשה וגו' לכך נקרא שמו מואב ע"ש אבי . ד"א מואב סיר רחצי אם יאמר לך אדם שאין הקב"ה מציל מן המים יבא משה שנקרא אבי כמד"ת (דה"א ד) ואשתו היהדיה ילדה את ירד אבי גדור וגו' שהסרתי אותו מן הטביעה ע"י רחיצת בת פרעה כמד"ת (שמות ב) ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור וגו' ותפתח ותראהו את הילד וגו' . על אדום אשליך נעלי אם יאמר לך אדם שאין הקב"ה מציל מן העץ יבא מרדכי ויעיד שהצלתיו מן העץ שהכין לו המן שהיה עמלקי מזרע אדום והשבתי לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ . לכך נאמר על אדום אשליך נעלי על המן האדומי השלכתי נעלי שהמתי אותו כתנק בנעילת גרונו . עלי פלשת התרועעי אם יאמר לך אדם שאין הקב"ה מציל חלש מיד גבור בלא חרב ובלא חנית יבא דוד ויעיד המד"א (ש"א יז) וידעו כל הקהל הזה כי לא בחרב ובחנית יושיע ה' כי לה' המלחמה . כמד"ת (שם) ויקומו אנשי ישראל ויהודה ויריעו וירדפו את הפלשתים וגו' : (ה) ד"א לי גלעד וגו' . ט מדבר בארבעה שהקריבו באיסור במה . לי גלעד אמר האלהים שלא

יבא

יד יוסף ה פ' סוכה ס"ס. וילקוט זכריה : ו תד"א ח"ב ס' י"ט : ז שוח"ט מזמור ז' . ילקוט ש"ב רמז קמ"ו : ח תנחומא נח סי' כ"ח. בתנחומא ורבה אמור פסוק שור או כשב . אג"ב פ' כ"ב. ועיין תד"א ח"א ס"ג : ט תנחומא ס"ז. ויק"ר פ' כ"ב. ירושל' פ"ק דמגילה . אג"ש פ' י"ג . ירוש' תענית פ"ב . ילקוט שופטים. תמורה כ"ט :

מתנות כהונה

ומה נעבד כו' . בתלמוד בבלי יש גירס' אחרת ולקמן מייתי לה והוא גירס' ירושלמי וה"ג מה נעביד ומלכא דישראל מקללן פי' ומה נעשה והיאך נחשבים לעה"ב ודוד מלך ישראל יקלל אותם ר"ל דואג ואחיתופל : **לעשותם** רעים גרסי' : ה"ג **תמן** אמרין כתיב כו' : מי שהרג . זה דוד : **מה** אתה עושה כו' . אם יצעק לפניך על שאתה נותן חלק לעה"ב לדואג ואחיתופל . ה"ג דוד בא ומפרש לי כו' . משיח בן יוסף ועיין בפ' החליל : **עד** שיבואו המואביות וכו' . ר"ל שיכלה אותם עד שלא ישארו רק הנקבות והם מותרים כמו שארז"ל מואבי ולא מואבית : ה"ג **נתישבה** דעתי עלי : **אפיל** שתותיה . יסודות שלה שרשיה כד"א כי השתות יהרסון ודריש התרועעי כמו ערו ערו עד היסוד בה : **והיה** בוטח בהם . במואבים : **שהרגם** מלך מואב . דייק מדכתיב וישבו עמו כל ימי היות כו' . שמשמעותו אבל משם ואילך לא ישבו עמו וכן פי' שם רש"י ורלב"ג : **וזהו** החסד כדכתיב בשמואל ב' סי' י' ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד : ה"ג בתנחומא מהאש הרי חנניה : **שהסרתי** כו' . דרש סיר לשון הסרה : **שהמתי** לשון מיתה : **בנעילת** גרונו . שנסתם וננעל פתיחת גרונו ודריש נעלי

לשון

עץ יוסף

כדאמר בבבלי . ועיין רש"י שם וקרי ליה מחוקקי לפי שהיה חכם . וכן ותחוקק חבין רגליו . מני מכיר ירדו מחוקקים (יפ"מ) : **זה נחזי** וקרי ליה מואב משום דמואב בא מערוה וגם היו צרי עין כדכתיב על דבר אשר לא קדמו וגו' . וגחזי היה ג"כ עינו צרה . ופרון בגרוה כדאי' בירושלמי פרק חלק : **שלקה ע"י רחיצה** פרקן נעמן בירדן : **על אדום** אשליך נעלי זה כו' . פרש"י אנעיל אותו בג"ע : **זה דואג האדומי** כדאי' בפסיקתא שדואג היה גר אדומי : **ומה נעביד** כו' ומה נעשה ואיך נכניסם לעה"ב ודוד מלך ישראל מקלל אותם . ר"ל לדואג ואחיתופל : **עלי לפלש** לבקש להם זכות ועי"ז יתפייס דוד ויתרצה להם **ולעשותן רעים** דרש התרועעי לשון ריעות . וה"ק קרא ע"י פיוס מעשים טובים יעשו ריעים . שפי' עלי ע"י כמו עלי עשור ועלי נבל (יפ"מ) : **תמן אמרו** סנהדרין ק"ד : **אם יבא** מי שהרג את הפלשתי זה דוד . ובא נחלה פליטה ע"י בחורים על ידי זה נת לבניך . ודואג קטרג עליו אז . כי"ש בן מי זה העלם שא"ל דואג לשאול עד כאתה שואל אם הוא הגון למלכות שאל אם הוא ראוי לבא בקהל . וגם שהלשין על דוד נגד שאול בהרג הפלשתי כלקח אכהני נב והם יצעק דוד לפניך על שאתה נותן חלק לעוה"ב לדואג מה אתה עושה להפיס דעתו : **עלי לעשותן** רעים זה לזה . והיינו התרועעי לשון ריעות . ר"ל כיון שאין עליו רק עבירות שבין אדם לחבירו אינו נמחל עד שירצה את חבירו . הרי עלי לעשותן רעים שיתרצה דוד לו וימחול לו ויבא לעוה"ב (רש"א) : (ב) **ואלו** הן ד' חרשים . מפרש החרשים הכמים ע"ד הדרש והמסבר ועיין סוכה נ"ב ע"ב או מפרש החרשים אומנים אליהו חרש אמן שבנה מזבח בהר הכרמל ותלינו שהיה עתיד להפתלת . ומשיח ב"ד ומשיח ב"י שיהם חרשים לבנין ביהמ"ק : **אליהו שהיה** מתושבי גלעד . וביאר בספר החשבי פירוש באחד מעשה כלגם בגבעה נשבעו ישראל להרוג את יושבי יבש גלעד ואי אפשר בלא נמלטו מהם או שלא היו אנשים בלא נמצאו שם בפעם ההיא ולא נהרגו . והנה אליהו היה אחד מהם . ולאחר זמן שנתיישבה העיר חזרו שם התושבים הראשונים שנמלטו . והם נקראו תושבי גלעד ע"ש : **שנא' לפני** אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך . אפרים זה משוח מלחמה . ובנימן זה אליהו שבא מאפרים עיין בב"ר סוף פ' ע"א : **אף כשיבאו** הגואלים הללו הם ג' הראשונים . מ"מ העיקר יהיה ע"י משיח ב"ד : **עד שיבואו** המואביות עמהם . ר"ל שיכלו אותם עד שלא ישארו רק הנקבות והם מותרים כמו שאמרו חז"ל מואבי ולא מואבית : **אפי' שתותיה** אפי' יסודות שלה ושרשיה כד"א כי השתות יהרסון . ודרש פלשת לשון אפיל שתות . וה"ק כשאפיל שתותיה התרועעי אתרצה לכם ואגאל אתכם או דריש התרועעי כמו ערו ערו עד היסוד בה : (ג) **והיה** בוטח בהם . במואבים מפרש רחצי מלשון (דניאל ג') די התרחצו עלוהי שפי' בטחון : **בסיר** בקדרה : **שהרגם מלך מואב** דייק זאת מדכתיב וינחם את פני מלך מואב וגו' ולא מצינו שילחו משם (רש"י ש"ב ה') ועיין מ"ש בתנחומא ריש וירא : **שהרגם מלך מואב** בשוח"ט מזמור ז' אי' וימדד שני חבלים להמית ריב"ל אמר ע"י שהרגו אביו ואמו ועשו לרות . ר"י אומר אביו ואמו ואחיו הרגו ולרות עזו : **והוא החסד** שעשה נחש עם דוד . כדכתיב (ש"ב י') ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד : (ד) **שאין** המתים חיים . משום שענין תחיית המתים קשה אצל הסברא לכן יפרשו הכתובים המורים עליה בתחיית הנפש והשארותה . ומה שנא' יחיו מתיך וכדומה יפרשו שהוא משל לתגבורת אומתינו השפלה בימות המשיח עם היותם חשובים בגלות כמתים . אמנם תחיית בן הצרפית שהיתה הויה ממש יודו בתחייה כפשט הכתובים (יפ"ת) : **אבי גדור** וכדאי' בויק"ר פ"א שנקרא אבי גדור על שהיה אבי כל הגודרים פרצותן של ישראל ועושים גדר לתורה ולמצות . **שהסרתי** דרש סיר לשון הסרה: **שהמתי** לשון מיתה : **בנעילת גרונו** שנסתם וננעל פתיחת גרונו . ודרש נעלי לשון נעילת שער : **ויריעו** דרש אתרועעי לשון תרועה (מת"כ) : (ה) **באיסור**

במה

יבא אדם ויהרהר אחר אליהו שמגלעד שהקריב באיסור במה ובנה מזבח בהר הכרמל והקריב עליו קרבן וביהמ"ק היה קיים והתורה אסרה עליו שנא' (דברים יב) השמר לך פן תעלה עולותיך וגו' כי אם אל המקום וגו'. אמר הקב"ה אני הוא שאמרתי לו שיעשה כך שנאמר (מ"א יח) ובדברך עשיתי הוי לי גלעד. ולי מנשה שלא יבא אדם ויהרהר אחר גדעון בן יואש שהיה מן מנשה שנא' (שופטים ו) הנה אלפי הדל וגו' שהקריב באיסור במה. א"ר אבא ב"כ ז' עבירות עבר גדעון באותה שעה שקירב והיה זר ובן כומרים והקריב בלילה ומעצי אשרה ושור מוקצה לע"ז ושור נעבד ובאיסור במה שהרי המשכן היה בשילה. אמר האלהים אל יהרהר אדם אחריו לשמי עשה ואני הוא שאמרתי לו שנאמר (שם) ויהי בלילה ההוא ויאמר לו ה' קח את פר השור אשר לאביך וגו' (שם) ובנית מזבח לה' אלהיך על ראש המעוז הזה במערכה וגו' והעלית עולה בעצי האשרה אשר תכרת הוי לי מנשה. ואפרים מעוז ראשי זה יהושע בן נון שבא מאפרים שנא' (במדבר יג) למטה אפרים הושע בן נון אם בא אדם לומר למה בנה מזבח בהר עיבל כמד"ת (יהושע ח) אז יבנה יהושע מזבח לה' אלהי ישראל בהר עיבל והלא המשכן היה שם וכתיב בתורה (ויקרא יז) איש איש מבית ישראל אשר ישחט וגו'. אמר האלהים אני הוא שאמרתי לו שנא' (דברים כז) ובנית שם מזבח לה' אלהיך מזבח אבנים וגו' וכה"א (יהושע ח) כאשר צוה משה עבד ה' את בני ישראל ככתוב בספר תורת משה (שם) מזבח אבנים שלמות אשר לא הניף עליהם ברזל ויעלו עליו עולות וגו' הוי אפרים מעוז ראשי. יהודה מחוקקי זה דוד שבא מיהודה. אם יאמר לך אדם למה הקריב דוד באיסור במה שנא' (ש"ב כד) ראה הבקר לעולה וגו'. אמר האלהים אני הוא שאמרתי לו שנא' והקם לה' מזבח וגו'. מואב סיר רחצי וגו' אלו ג' אומות אמר הקב"ה לישראל לכשנכנסו לארץ לירש את ארצם מנין שנא' (דברים ב) אל תצר את מואב וגו'. וכן אדום דכתיב (שם) אל תתגרו בם. ארץ פלשתים מנין דכתיב (שמות יג) ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא י קרובה היתה השבועה שנשבע אברהם לאבימלך (בראשית כא) ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי ועדיין נכדו היה קיים. ולע"ל עתיד הקב"ה להתיר שלעתן לישראל שנאמר (ישעיה יא) ועפו בכתף פלשתי' ימה וגו' ומתרגמינן ויתחברון כתף חד למטחי ית פלשתאי. לכך נאמר עלי פלשת אתרועעי (שם) אדום ומואב משלוח ידם כמד"ת מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי. ד"א (תהלים קח) ואפרים מעוז ראשי זה שמואל בן אלקנה שהיה אפרתי והקריב באיסור במה שנא' (ש"א ז) ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה כליל לה'. א"ר אבא ב"כ יא ג' עבירות נעשו בטלה של שמואל הוא ועורו ומחוסר זמן ולוי היה. ומנין שקיבל הקב"ה קרבנו שנא' (שם) ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה' הוי אפרים מעוז ראשי. ד"א אפרים מעוז ראשי מדבר ביהושע שהיה משבט אפרים יב והוא עשה מלחמה בשבת שנאמר (יהושע ו) ויהי ביום השביעי וישכימו כעלות השחר ויסובו את העיר וגו'. ומנין שהיתה שבת שאין שבעה לעולם בלא שבת. ולפי שהיה יום שבת אותו יום שכבשו את יריחו לכך החרים את יריחו קדש לה' כמד"ת (שם) והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה לה' וגו'. א"ר יהושע השבת כולה קדש וכל מה שנכבש בשבת יהיה קדש לה'. וכה"א (שם) וכל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא לה' אוצר ה' יבא. א"ר ברכיה הכהן כעיר הנדחת עשאה והרי עיר הנדחת אסורה בהנאה שנאמר (דברים יג) ושרפת באש את העיר ואת כל שללה וגו'. וכה"א (יהושע ו) ויחרימו את כל אשר בעיר מאיש ועד אשה מנער ועד זקן ועד שור ושה וחמור לפי חרב. א"ר יהודה הלוי בר שלום לימד לישראל מה שאמר הקב"ה (במדבר טו) ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה. אמר יהושע הואיל וכבשנו אותה תחלה נקדיש את כל שללה לגבוה. אם יאמר לך אדם היאך חלל יהושע את השבת אמור לו על פי הקב"ה עשה שנא' (יהושע ו) ויאמר ה' אל יהושע ראה נתתי וגו' וסבתם את העיר וגו' וביום השביעי תסבו את העיר וגו'. ואי אפשר לז' ימים בלא שבת הוי אפרים מעוז ראשי. ד"א אפרים מעוז ראשי מדבר בנשיא אפרים שהקריב קרבנו לחנכת המזבח ביום השבת שנאמ' ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו'. מנין שיום שבת היה. לפי שכבר אמרנו אותו יום שהתחילו הנשיאים יום ראשון היה. מכאן את למד שיום הז' להקרבה שבת היה. שלא תאמר היאך חלל את השבת והלא אין קרבן יחיד דוחה את השבת וזה הקריב בשבת. אמר הקב"ה לא על פיו עשה שאני אמרתי למשה נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח בלא הפסק יקריבו זה אחר זה הוי אפרים מעוז ראשי. לכך נאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו':

(ו) ביום השביעי וגו'. יג הה"ד (איוב מא) מי הקדימני ואשלם וגו'. א"ר תנחום ב"ר אבא מי שאין לו נכסים ועושה צדקה וגמילות חסדים. מי שאין לו בנים ונותן שכר סופרים ומשנים. מי שאין לו בית ועושה מזוזה. מי שאין לו טלית ועושה ציצית. מי שאין לו בנים ומוהל ועושה ספרים ומשאילן לאחרים. אמר הקב"ה זה הקדים וקיים מצותי עד שלא נתתי לו במה לקיימן צריך אני לשלם ליתן לו ממון ובנים שיהיו קוראים בספרים הוי מי הקדימני לעשות מצוה ואשלם לו שכרה. למה שאיני חסר דבר שהעולם ומלואו שלי הוא. לכך נאמר (איוב מא) תחת כל השמים לי הוא:

(ז) ד"א מי הקדימני ואשלם מדבר באברהם שמעצמו הכיר להקב"ה. כמד"ת (משלי יד) מדרכיו ישבע סג לב וגו'. מהו מדרכיו ישבע סג לב ר' אבא ב"כ אומר אותו הלב שהוא מלא סיגים מדרכיו עתיד להשתבע. (שם) ומעליו איש טוב זה היה אברהם שהכיר מעצמו להקב"ה יד ולא היה אדם שלימד אותו היאך להכיר את המקום אלא הוא מעצמו וזהו אחד מד' בני אדם שמעצמם הכירו להקב"ה. איוב הכיר מעצמו להקב"ה מנין שכה"א (איוב כג) מחקי צפנתי אמרי פיו. חזקיה מלך יהודה אף הוא מעצמו הכיר להקב"ה מנין שכן כתיב עליו (ישעיה ז) חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. ומלך המשיח מעצמו הכיר להקב"ה. וכן אברהם א"ל הקב"ה אברהם העליונים והתחתוני' שלי הם כמד"א (איוב מא) תחת כל השמים לי הוא ואומר (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה ואתה הודעת שמי בעולם חייך שאני מקנה אותך את העליונים

יד יוסף י ב"ר פ' נ"ד. תנחומא הוכר בשלח דף מ"ה : יא ויק"ר פ' כ"ב. ירושלמי מגילה פ"ק. תנ"ש פ' י"ג : יב ירושלמי שבת פ"ק. רבה ותנחומא במדבר. ילקוט יהושע רמז ע"ו. קדע"ר פ' י"ח נמגל' פ' כ"ג סי' י'. ב"ר פ' מ"ו : יג ויק"ר פ' כ"ז : יד פי' תנ"ש שטיב נח. פי בן נ"ס שנה היה לאברהם כשהכיר גם מ"מ ליופר שכעו לא הולך לגורס:

מתנות כהונה

לשון נפילה מטר : **ויריעו** ורבם התרועעי לשון תרועה : **הדל** וגו' גרסי' : **ז'** דברים סי'. ה"ג בתנחומא ובילקוט ובספרים גרס ח' דברים וכן פירש"י ורלב"ג בספר שופטים ומנו עד דברים האחרים ע"ש : **שקירב** והיה זר גרסי' ועיין מזה בויקרא רבה ס' כ"ד ותמצא גירסאות שונות : **ויתחברון** כו'. דרש התרועעי לשון ריע וחבר : **משלוח** ידם. סיפיה דקרא של ועפו בכתף הוא : ה"ג **אל** תצר את מואב וכן אדום דכתיב אל תתגרו בם : **הוא** ועורו ומחוסר זמן גרסי' וכן הוא בירוש' פ"ק דמגילה : **שאין** ז' כו'. ובכל יום מז' ימים היו מקיפין אותו הרי על כרחך שחללו את השבת וכן הוא בירוש' פ"ק דשבת ועוד יליף ליה התם מדכתיב עד רדתה ואפי' בשבת : **אסורה** בהנא'. אפי' להקדיש לשמים ומשו"ה ר"י הלוי שהשלל הקדישו לה' כמו חלה : וה"ג **שהתחילו** הנשיאים יום ראשון היה וע"ל : **לא** על פיו עשה גרסי' : **ועושה** מזוזה גרסי'. ופי' ועושה מזוזה וציצית לאחרים כדי לקיים המצוה במה שאפשר לו לקיים : **ממון** בנים ושמלה והכל בכלל : **הוי** מי הקדימני. פי' מי שהקדימני ועיין כל זה בויקרא רבה פ' כ"ז : **סיגים** כלומר מעשים הרעים כד"א כסף היה לסיגים : **מדרכיו** שמטיב דרכיו ומעשי' עתיד

ענף יוסף

פרשה יד (ה) [ולפי שהיה יום שבת אותו יום שכבשו כו'] קשה מנלן דכאמר בשבת שמתחילו ימי הסיבוב דהוי שביעי שבת. דלמא ביום אחר התחילו והיה שבת בתוך השבעה ימים. וי"ל דאע"ג דליכא למילף כלל מקרא. אלא דכ"ק בעל המאמר כיון דע"כ שחיללו את השבת באחד מהשבעה ימים א"כ אית לן למימר מסברא דיום הכבוש היה בשבת מדאסר יהושע ביזת יריחו כנראה כמעשה בשבת. עוד י"ל מדלא כתיב וביום שביעי וכתיב השביעי ע"כ היינו שביעי הידוע והוא יום השבת. וזהו

עץ יוסף

במה שכ"ז הצטדק דוד על עשותו הבמה כי כן עשו השלשה הראשונים לפי שעה ע"פ הדיבור. וכן היה הדיבור לדוד ככה ולא מלבו : **שנאמר** ובדברך עשיתי. ר"ל שבדבר י"י הקריב באיסור במה : **שבע עבירות** עיין בכל המקומות שציינתי ביד יוסף כי יש מקומות שגרסו שמונה עבירות : **והקריב בלילה** שהקרבן בכל מקום פסול בלילה מדכתיב ביום צותו את בני ישראל. וכן שחיטה מדכתיב ביום זבחכם והכא כתיב ויהי בלילה. וא"ת אי הקב"ה א"ל לעשותו בלילה מאי קאמר ויהי כי ירא מעשות יומם ויעש לילה הרי כך מצותו. ואי לא קאמר ליה היכי הוי עביד עבירה. וי"ל דקאמר לו אי בעית עביד בלילה ואלמלא שאחז היה עושה ביום כעיקר המצוה (יפ"ת) : **ושור מוקצה** שהוקצה לתקרובת עכו"ם ז' שנים כדכתיב ופר השני ז' שנים ומפרש בש"ס שהוקצה לאשרה ז' שנים : **ושור הנעבד** לא ידענו מהיכן נפקא (רש"י) : **זה יהושע** כו' למה בנה מזבח כו' יהודה מחוקקי זה דוד כו' למה הקריב דוד באיסור במה. הנה אגדה זו דמנה יהושע ודוד באלו שעשו ע"פ הדבור ע"כ צ"ל דס"ל כר' יוסי בר חנינא בויק"ר פ' כ"ב ריש ס' ו' דמשהוקם המשכן נאסרו הבמות לעולם ואין לה היתר אלא ע"י נביא ולא מותר אף כשבית המקדש הוה קיים ופליג על מתני' דפרק חטאת דתני' שם באו לגלגל הותרו הבמות פי' כשעברו את הירדן והוקבע שם בגלגל את המשכן כל שבע שנים שכבשו ושבע שנים שחלקו גם אי' שם באו לשילה נאסרו הבמות ונתחרבה שילה הותרו הבמות עד שנבנה ביהמ"ק ולא שוב נאסרו : **ועתה נכדו** היה קיים. על כן לא היו יכולים לילך דרך ארץ פלשתים שלא היה רשות בידם מפני שבועת אברהם : **ויתחברון** דרש התרועעי לשון ריע וחבר : **זה שמואל** כו' והקריב באיסור במה. עיין מ"ש לעיל : **הוא ועורו** שכתיב ויעלהו עולה כליל. משמע כולו בלא הפשט וניתוח. ועולה טעונה הפשט כדכתיב והפשיט את העולה וה"ה לעולת הנזיר ולעולת הצבור כדפשט נש"כ : **ומחוסר זמן** כדכתיב טלה חלב ומפרש קטן יונק. ודייק שהיה קטן כל כך דהוה מחוסר זמן משום דהל"ל מאי נפקא מינה לאשמועינן דהוה יונק (יפ"ת) : **ויענהו ה'** שירד אש מן השמים ושרף את העולה או ע"י הרעם שהרעים ה' בקול גדול על פלשתים ויהומם שמכל זה ידעו שקבל ה' קרבנו : **שאין שבעה** לעולם בלא שבת. ובכל יום מהשבעה ימים היו מקיפים את יריחו הרי ע"כ שחללו את השבת : **א"ר יהושע** מלת רבי מיותר שקאי על יהושע תלמידו של משה רבינו : **וכל מה** שנכבש בשבת כו'. ולכן אסור ליהנות ממנה כי לא ניתנה שבת לדחות כ"א מפני סכנת נפשות ולא להרווחת ממון : **והרי עיר** הנדחת אסורה בהנאה. וא"כ איך הקדישו לשמים הא עיר הנדחת אפי' להקדיש לשמים אסור ומתרץ ר' יהודה הלוי שהשלל הקדישו לה' כמו חלה ר"ל שהשור ושה וחמור החרימו לפי חרב כעיר הנדחת. והכסף והזהב וכלי הנחשת והברזל נתנו אוצר בית ה' כמו חלה : (ו) **הה"ד** מי הקדימני כו'. מכוונה למאי דסיים לקמן סי' ט' מדבר ביוסף כו' ואגב דריש ליה בדרשות אחרות כדרך המדרש : **ועושה מזוזה** להיותה מוכנת בידו אם יזכה לבית וכן מי שאין לו טלית ועושה ציצית שיהיה לו מזומן בידו (יפ"ת). או פי' שעושה מזוזה וציצית לאחרים כדי לקיים המצוה במה שאפשר לו לקיים (מת"כ) : **ליתן לו ממון** שיקנה נכסים ויקנה לו בית וטלית (מת"כ) : **הה"ד** מי הקדימני לעשות מצוה. כגון זה שנתן צדקה עד שלא היה לו נכסים. וקנה מזוזה וציצית עד שלא היה לו בית וטלית. ואע"פ שאי אפשר לעשות המצוה אם לא יקדים לו הקב"ה המעות מ"מ קרי ליה מקדים המצוה לגבי תנחום כיון דעבד ליה קודם שהצורך לעשותה (יפ"ת) : (ז) **מדבר** באברהם שמעצמו הכיר להקב"ה כו'. ביאורו דודאי אם אין לאדם בתורה ובחכמה קבלת טוב רבו אי אפשר לו להשיג חכמה ודעת ויראת ה' בתורה מעצמו. אלא בסיוע שפע רוח הקדש. והכי נמי הוי באברהם ומבואר בזוהר ריש פ' לך לך דלעולם ליכא אתערותא דלעילא אלא בתר אתערותא דלתתא. ולכן באברהם שביע דהאי מעיקרא אתערותא דלתתא שהוא מעצמו מתעורר תחלה להשיג חכמה ודעת ויראת ה' או נתעורר עליו גם מלמעלה שפע רוה"ק להאיר לו האמת. וכן בסוף הפסוק לבו לנפלה לחוש נסכלות והבלי העולם או מתנהגים עמו ג"כ לפי דרכו להיות נשאר תמיד בסכלות ובחשיכה. וז"ש מדרכיו ישבע סוג לב בראות מלא הבאורי' רשע בדרכי סכלות הוא ג"כ ישבע לו כפי חלקו ואין טובה לו באור החכמה. אבל מעליו איש טוב

עם

העליונים ואת התחתונים שנא' (בראשית יד) ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. הוי מי הקדימני ואשלם לפה תחת כל השמים לי הוא: (ח) ד"א מי הקדימני ואשלם. טו א"ר אלעזר ב"ר חייא כל מה שעשה אברהם למלה"ש פרע הקב"ה לבניו ביציאתם ממצרים ועתיד ליתן אותם לע"ל. אתה מוצא באברהם (שם יח) יוקח נא מעט מים. ואף הקב"ה פרע לבניו (שמות ו) ולקחתי אתכם לי כנגד יוקח נא. א"ר יוחנן אין לי אלא בעה"ז לע"ל מנין (ישעיה יד) ולקחום עמים והביאום אל מקומם. באברהם כתיב מעט מים והקב"ה נתן לבניו מים ביציאתם ממצרים (שמות יז) והכית בצור ויצאו ממנו מים. ולע"ל מנין (דברים ח) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים וגו'. ולימות המשיח מנין (ישעיה ל) והיה על כל הר גבוה ועל כל גבעה נשאה פלגים יבלי מים וכן (שם מא) אפתח על שפיים נהרות. באברהם כתיב (בראשית יח) ורחצו רגליכם. והקב"ה נתנה לבניו ביציאתם ממצרים (יחזקאל טז) וארחצך במים. ובא"י (ישעיה א) רחצו הזכו. ולע"ל מנין (שם ד) אם רחץ ה' וגו'. באברהם כתיב (בראשית יח) והשענו תחת העץ שעשה להם סוכה והקב"ה עשה סוכות לבניו ביציאתם ממצרים (ויקרא כג) כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו'. ובא"י (תהלים קמ) סכותה לראשי ביום נשק. מהו ביום נשק ביום זיונם של ל"א מלכים. ולע"ל מנין (ישעיה ד) וסוכה תהיה לצל יומם וגו'. הוי מי הקדימני ואשלם וגו'. וכה"א (קהלת יא) שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים וגו': (ט) ד"א מי הקדימני ואשלם. מדבר ביוסף שהוא טז הקדים ושימר את השבת עד שלא נתנה (בראשית מג) וטבוח טבח והכן א"ר יוחנן ע"ש היתה ואין הכן אלא לשבת שנא' (שמות טז) והיה ביום הששי והכינו וגו'. אמר הקב"ה יוסף אתה שמרת את השבת עד שלא נתנה התורה חייך שאני משלם לבן בנך שיהא מקריב קרבנו בשבת מה שאין יחיד מקריב ועלי לקבל קרבנו ברצון. הוי מי הקדימני ואשלם ומנין שכן הוא ממה שאמור בענין ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו': (י) ביום השביעי וגו'. הה"ד (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם וגו'. יז את מוצא בשעה שבנה שלמה את ביהמ"ק ביקש להכניס את הארון לבית קדשי הקדשים ובאותה שעה דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה כ"ד רננות מן פסוק (דה"ב ו) כי האמנם ישב אלהים וגו' עד ועתה קומה ה' אלהים לנוחך אתה וארון עזך וגו' כ"ד פסוקים ולא נענה. חזר ואמר שאו שערים ראשיכם והנשאו וגו' ולא נענה. חזר ואמר שאו שערים ראשיכם וגו' ולא נענה. וכיון שאמר (שם ו) ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד עבדך מיד נענה ונשאו שערים ראשיהם ונכנס הארון ושרתה השכינה בבית וירדה האש מן השמים שכן כתיב אחריו (שם ז) וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העולה והזבחים וכבוד ה' מלא את הבית. ולמה נצטער שלמה. ע"י שנתגאה ואמר (מ"א ח) בנה בניתי בית זבול לך וגו'. מהו בנה בניתי א"ר יעקב בריה דרב יהודה בר יחזקאל אמר יח בנין בנוי בניתי. ר' יהודה בש"ר יוסף אמר הכל מסייעין למלך כ"ש יט הכל מסייעין לממ"ה הקב"ה אפי' רוחות ואפי' שדים ואפי' מלאכים. א"ר ברכיה כתיב (שם ו) והבית בהבנותו וגו' אשר הם בונים אין כתיב אלא בהבנותו כ מאליו היה נבנה. (שם) אבן שלמה מסע נבנה מלמד שהיתה האבן מסעת את עצמה ועולה וניתנת על גבי הדימוס. א"ר אבהו ואל תתמה דהכתיב (דניאל ו) והיתית אבן חדא ושומת על פום גובא וכי יש אבנים בבבל אלא מלמד שעמדה מא"י ובאתה וישבה לה ע"פ הגוב. רב הונא בשם רב יוסף אמר מלאך ירד באותה שעה ונדמה בדמות ארי של אבן וישב ע"פ הבאר הה"ד (שם) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני. ומה לכבוד ב"ו היתית אבן חדא לכבוד ממה"מ הקב"ה עאכ"ו לכך נאמר שאו שערים ראשיכם וגו'. מהו (תהלים כד) ויבא מלך הכבוד א"ר סימון כא למה נקרא שמו של הקב"ה מלך הכבוד המלך שהוא חולק כבוד ליראיו. א"ר סימון כתיב (במדבר יב) והעם לא נסע עד האסף מרים כב מלמד שנתעכב לה הענן. ר' לוליאני בש"ר יצחק כתיב (שמות יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול האלהים ידבר ומשה יעננו בקול אב"כ אלא משה ידבר והאלהים יעננו בקול כג בקולו של משה היה מדבר עמו. כד ר' ברכיה בש"ר סימון אמר (בראשית לט) ויוסף הורד מצרימה מה כתיב שם (שם) ויהי ה' את יוסף. ר' יודן בש"ר איבו אמר אין לי אלא ברווחה בצרה מנין (שם) אין שר בית הסהר רואה את כל מאומה בידו באשר ה' אתו. ד"א מלך הכבוד כל הכלים שבמשכן היו מכוסים בעור תחש מלמעלן ובארון כתיב (במדבר ד) ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה וכל כך למה כדי שיבא הארון מסויים הוי ויבא מלך הכבוד. ד"א מלך הכבוד אמר חזקיה מה נשתנית תכלת משאר מיני צבעונין שצוה האלהים להיות בציצית כה מפני שתכלת דומה לעשבים והעשבים דומים לים והים דומה לרקיע והרקיע דומה לקשת והקשת דומה לענן והענן דומה לכסא והכסא דומה לכבוד שנא' (יחזקאל א) כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו'. והלך ליראיו תכלת שהוא מעין כבודו שנא' (במדבר טו) ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת הוי ויבא מלך הכבוד שהוא חולק כבוד ליראיו. ד"א ויבא מלך הכבוד א"ר אבין מלך שהוא חולק מכבודו ליראיו. כו מלך ב"ו אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ואין לובשין לבושו. אבל הקב"ה אינו כן בהקב"ה כתיב (תהלים יח) וירא על כנפי רוח ואומר (נחום א) בסופה ובסערה דרכו. ונתנו לאליהו שנא' (מ"ב ב) ויעל אליהו בסערה השמים. מלך ב"ו אין יושבין על כסאו ובשלמה כתיב (דה"א כט) וישב שלמה על כסא ה'. נתן את שרביטו למשה שנא' (במדבר כ) ויקח משה את המטה מלפני ה'. לבושו של הקב"ה הוד והדר שנא' (תהלים קד) הוד והדר לבשת. ונתנו למשיח שנא (שם כא) הוד והדר תשוה עליו. ד"א ויבא מלך הכבוד שהוא חלק כבוד ליוסף הצדיק על שהיה ירא אלהים שנא' (בראשית מב) את האלהים אני ירא שבשבילו שכן ה' לאדוניו שנא' (שם לט) וירא אדניו כי ה' אתו. א"ר אבין הלוי

יד יוסף טו ב"ר פ' מ"ח. ש"ר פ' כ"ט. קה"ר פסוק שלח לחמך. ב"מ פ"ט. תנחומא וילקוט וירא. פסיק"ר פ' י"ד. ועיין תד"א ת"א פ' י"ב. ובמכילתא ריש בשלח. ובתוס' פ"ד דסוטה: טז ב"ר פ' נ"ב. תנחומא נשא. ילקוט תקן. תד"א ת"א פ' כ"ו. מכילתא ריש בשלח: יז שוח"ט מזמור כ"ד. שבת פ"ב. ועיין לקמן פ' ע"ו: יח ש"ר פ' נ"ב. בהש"ר פ"א סי' ס'. פסיקתא פ"ו: יט שוח"ט מזמור כ"ד: כ שהש"ר פ"א סי' ס'. פסיק"ר פ"ו. ש"ר פ' נ"ב. זוהר נח דף ע"ה. זוהר פקודי דף רכ"ב: כא ש"ר פ"ח סי' ב' וש"נ: כב ספרי בהעלותך פיסקא ק"ו. סוטה ט': כג ברכות מ"ה: כד ב"ר סוף פ' פ"ח. ילקוט בראשית: כה שוח"ט מזמור כ"ד. לעיל פ"ד סי' י"ג. ספר הבהיר דף י"א. סוטה י"ז. חולין פ"ט. מנחות מ"ג. ספרי שלח פיסקא קט"ו. תנחומא שלח. ירושלמי ברכות פ"ק. זוהר סוף חלק ג' דף ס"א. ולקמן פ' ע"ז: כו רבה ותנחומא וארא. לקמן פ' ע"ו. שוח"ט מזמור כ"א. תנחומא פ"ו:

ענף יוסף

וזהו שמסיים המדרש בקרבן אפרים לכן אמר ביום השביעי: (י) [ובאותה שעה דבקו שערים זה לזה] בשוח"ט גרסי' בקש שלמה להכניס את הארון והיה השער קטן אמה אמות ארכו ושתי אמות וחצי רחבו. והארון היה אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו. וכי לא היה אמה וחצי נכנסת בתוך שתים וחצי. אלא באותה שעה דבקו שערים זה בזה ואמר שלמה כ"ד רננות כו' הכל כדאי' כאן. וכן בשבת פ"ב משמע דס"ל שהארון היה נכנס אלא שנס דבקו שערים זה בזה כהגירסא דכאן ודשוח"ט. ולעיל בש"ר פ"ח סי' א' אי' עשה ארון של עשר אמות ע"ש מ"ש: [חזר ואמר שאו שערים ראשיכם כו'] ואע"פ שאין רמז לזה במלכים וד"ה אלא משמע דבפעם שלישית אמר זכרה לחסדי דוד. לא קשה שלא חש הכתוב לכתוב רק פשטתיו

מתנות כהונה

שעתיד להיות שבע ודשן וכן פי' הרלב"ג בפירושו לספר משלי: זיונם שהיו מזיינים עצמם ללחום עם ל"א מלכים: ה"ג לצל יומם וגו' הוי מי כו': דבקו שערים כו'. בשוחר טוב מפ' ליה דהל"כ הכי פתח השער היה רחבו ב' אמות וחצי והארון לא היה רחבו כ"א אמה וחצי ולמה לא נכנס אלא שדבקו כו': כי האמנם ישב כו' בד"ה ב' סי' ו': ולמה נצטער. למה באתה כל הצער זה לידו ה"ג בשוחר טוב ובריש מדרש חזית ובילקוט מלכים בנין בנוי בניתי: ה"ג מסייעין למלך כל שכן הכל כו'. ועיין מזה סוף ספר שמות: בקולו של משה. משמע כשהיה מדבר עם משה היה קול הדיבור שוה לקולו של משה ולא הגביה קולו יותר מן המתורגמן מפני הכבוד כדין הקורא בתורה ובתנחומא גרס בהדיא בקול שהיה יכול משה לסבול ורש"י לא פי' כן פר' יתרו ועיין שם ובשוחר טוב לא גרסי' בקולו של משה וכו' ולפי זה יהיה הכבוד שאלה הדבור בחשה והעגייה בהקב"ה וק"ל: מסויים כלו' מסומן בסימן ואות ניכר בין שאר כלי המקדש: לעשבים בכל מקום שבכתוב המאמר כזה לא כתב עשבים וגם ענן וכבוד דלקמן אבל בשוחר טוב גרס כמו כאן: אין רוכבין על סוסו. עיין לקמן פ' ע"ו: ה"ג האלהים שנאמר את האלהים אני

עץ יוסף

זה אברהם שמעצמו הכיר להקב"ה שלא היה אדם שלמדו אלא השיג הכל בשפע רוה"ק לפי שהיה איש טוב בטבעו טוהר מעצמו בטוב והיה משתדל תמיד בטוב לחקור ולדרוש להבין יראת ה' ותורתו לפיכך גם מן השמים האירו לו בסיוע שפע חכמה רוה"ק (מה"ק): **קונה שמים וארץ** וקאי על אברהם שקנה השמים והארץ מהקב"ה ע"י מעשיו הטובים: (ח) **כל מה שעשה** אברהם למה"ש כו'. דריש דאשמעינן צדקת ה' שנתן שכר לאברהם כפי כל פרטי מעשיו בגמילות חסדים לאורחים זה שלש פעמים במדבר ובארץ ולעתיד היינו לימות המשיח (יפ"ת): **פרע** הקב"ה לבניו ביציאתן ממצרים ובארץ ועתיד ליתן אותם לע"ל. כצ"ל וכן הוא בב"ר פ' מ"ח ס"י: **והכית בצור** ויצאו ממנו מים בארץ מנין כי ה'. כצ"ל: **זיונם** שהיו מזיינים עצמם ללחום עם ל"א מלכים: **שלח להמך** ברמז על עשיית הטוב שיהיה הזכות מעותד לרוב ימים: (ט) **ואין** והכן אלא לשבת. דפשיטא דשבות שבה להכין הוא לצורך האורחים כמ"ש כי אתי יאכלו האנשים בצהרים. אע"כ צ"ל לדרשא אהא דערב שבת היה שמצוה להכין ליום המחרת ועיין מ"ש בב"ר: (י) **כ"ד רננות** דהיינו לשון תפלה ותחנה רנה: **עד ועתה קומה כו'**. פי' ועד בכלל דהיינו עד פסוק ה' אלהים אל תשב פני משיחך: **מיד נענה** כו' ולכן כתיב אחריו וככלות שלמה להתפלל כו'. דמשמע דלא נענה להיות הארון בא במקומו והשכינה ירדה עליו עד שכילה להתפלל דהיינו ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך. אבל קודם שכילה תפלה זו לא היה נענה בכל כ"ד רננות דכתיב מקמיה האי קרא ה' אלהים אל תשב כו' (רכ"א) ועיין מ"ש בש"ר פ"ח: **ולמה נצטער** פי' למה באת כל הצער הזה לידו. ומתרץ לפי שנתגאה כו': **מהו בנה בניתי** א"ל יעקב כו' בנין בנוי בניתי. לכאורה זה סותר למ"ש שנצטער ע"י שנתגאה ואמר בנה בניתי בית זבול לך. לכן נראה שגיר' השוח"ט עיקר דאי' שם מפני שנתגאה ואמר בנה בניתי בית זבול לך. רבי יעקב בריה דר"י אמר בנין בנוי בניתי לך. ולפ"ז ר' יעקב פליג ואמר שלא מגאוה ואדרבה הכניע עצמו לפני הקב"ה. ואפשר שס"ל שבא הצער לידו כדי שיעשה הנס לכבוד דוד לאות שמחל לו ה' על עון בת שבע כדאי' בפ"ב דשבת: **אמר ר' יעקב** בריה דרב יהודה. צריך להיות רבי יצחק בריה דרב יהודה (א"א) וכן הוא בריש חזית: **אלא בהבנותו** מבנין נפעל: **הדימוס** שורות בנין של אבנים: **וכי יש אבנים בבבל**. שבבל היא בירידו של עולם: **מלאך ירד** כו' אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא. מפרש פום הבור של אריות וזה היתה סיבה שלא חבלוהו. דכן כתבו הטבעיים שכאשר האריה ניצוד והושם בכליבה אין לו חיל ונעשה רך הלבב (רש"ש) ולפי דבריו הא דהוצרך המלאך להדמות לאריה היה להגדיל הנס שיתראה להם כדמות אריה גדול המגינו לסגור פיהם: **לכבוד ממה"מ** כבנין ביהמ"ק: **למה נקרא** שמו מלך הכבוד. הלא כל מלך יש לו כבוד ואיך יהיה שם מלך הכבוד מיוחד להקב"ה ועוד כי אינו מקבל שום טובה וכבוד מהנבראים כי ח"ל לשום דבר חלילה. לכן קאמר שהוא שולט ומושל על הכבוד. והכוונה כי הכבוד ביד המכבדים ולא ביד המכובד. ולכן לא יקרא מכובד אלא מי שהכבוד בידו והוא הנותן כבוד לזולתו ע"ד איזהו מכובד המכבד את הבריות. וכן הקב"ה לפי שחולק כבוד לזולתו נקרא מלך הכבוד. וכן פירש בעל העקידה בשער ס"ה. וכתב עוד שאמר ליראיו מפני שמשלימות הכבוד שעליו יקרא המכבד בעל הכבוד שנותן למי שראוי לו: **בקולו של משה** פירשתי במקום אחר ליתרו: **אין לי** אלא בהרווחה. כלו' אין לי שהיה ה' עמו אלא בשעת הרווחה אבל בשעת הצרה בהיותו בהסתר פנים מנין שגם בהיותו הפרק היה ה' עמו. ס"ל אין שר בית הסוהר גו' באשר ה' אתו. הרי שאף בהיותו בבית הסוהר היה ה' עמו (מה"ק): **מסויים** מסומן בסימן ואות ניכר בין שאר כלי המקדש: **לעשבים** עיין בהתקומות שציינתי ביד יוסף שם שנויים בהנוסחאות: **אין רוכבין על סוסו** כו'. מפני אימת מלכות כדתנן בסנהדרין פרק כ"ג אין רוכבין על סוסו כו' שנא'

חלוי ב"ר יוסף מברך להקב"ה על כל דבר ודבר שהיה עושה . והיה אדוניו רואה אותו מלחש בפיו והוא אומר לו מה אתה אומר והוא משיבו ואומר אני מברך להקב"ה . א"ל אדוניו מבקש אני לראותו . א"ל יוסף הרי חמה אחד מכמה שמשיו שלו ואין אתה יכול להסתכל בו והיאך תוכל להסתכל בכבודו . א"ל הקב"ה [כו] חייך בשביל כבודך אני נגלה עליו שנאמר וירא אדניו כי ה' אתו . ד"א ויבא מלך הכבוד שהוא חולק כבוד ליראיו יוסף הצדיק נתיירא מן הקב"ה כמד"ת (שם) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים . ונתן כבוד להקב"ה שלא נגע בה מפני יראתו . א"ל חייך לבן בנך אני פורע שאחלוק לו כבוד שאתן לו רשות להקריב את קרבנו ביום קדש שלי ולא יהיה נזוק הה"ד ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו' : (יא) ביום השביעי וגו' . הה"ד (קהלת יב) דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד . [כח] תני מעשה בר' יוחנן ב"ב ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעים . אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום . אמרו לו תלמידיך אנו ומימיך אנו שותים . אמר להם אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש [כט] שבת של מי היתה . שבת של ר' אלעזר בן עזריה היתה . ובמה היתה הגדה היום . אמרו לו בפרשת הקהל . ומה דרש בה (דברים לא) הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע טף למה . [ל] כדי לקבל שכר למביאיהם . אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני . ועוד דרש בה (שם כו) את ה' האמרת וגו' וה' האמירך היום וגו' [לא] אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה בעולם דכתיב (שם ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד . ואני אעשה אתכם חטיבה בעולם (ש"ב ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ . ואף הוא פתח ודרש דברי חכמים כדרבונות למה נמשלו דברי תורה כדרבן [לב] לומר לך מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם אף דברי תורה מכוונין לב לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים . אי מה דרבן זה מטלטל אף ד"ת מטלטלים . ת"ל וכמסמרות נטועים . אי מה מסמר זה חסר ולא יתיר אף ד"ת חסרים ולא יתירים . ת"ל נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרים ורבים . בעלי אסופות אלו ת"ח שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאין והללו מטהרין . הללו אוסרין והללו מתירין . הללו פוסלין והללו מכשירין . [לג] שמא יאמר אדם הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין היאך אני לומד תורה מעתה . ת"ל נתנו מרועה אחד אל אחד נתנן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא שנא' (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה . [לד] אף אתה עשה אזנך כאפרכסת וקנה לך לב שומע את דברי המטמאין ואת דברי המטהרין את דברי האוסרין ואת דברי המתירים את דברי הפוסלין ואת דברי המכשירין .

כלשון הזה אמר להם אין דור יתום שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו : (יב) ד"א דברי חכמים כדרבונות . א"ר תנחומא ב"ר אבא לה מה הדרבן הזה מכוון את הפרה לחרוש בתלם שלה כך דברי חכמים מכוונים את האדם הזה לדרכיו של הקב"ה . א"ר תנחומא המשנה קראת אותו מרדע והמקרא קרא אותו דרבן ומלמד דכתיב (שופטים ג) במלמד הבקר . וכן (ש"א יג) ולהציב הדרבן . א"ר נתן למה נקרא מרדע שמורה דעה בפרה . למה נקרא שמו דרבן שדר בינה בפרה . ולמה נקרא מלמד שמלמד את הפרה לחרוש בתלם שלה . כך הם דברי חכמים דרים בינה בבני אדם ומורים דעה בהם ומלמדים אותם דרכיו של הקב"ה . וכמסמרות נטועים נטועים הם באדם כשהוא משמרם . ולמה נמשלו בנטיעה כשם ששרשיו של אילן משתרשים לכל מקום כך דברי חכמים נכנסים ומשתרשים בכל הגוף . בעלי אסופות אימתי הם כמסמרות נטועים באדם בזמן שבעל תורה נכנס לתלמוד והם נאספים לשמוע . נתנו מרועה אחד ר' יוחנן מברך יום הראשון של חג ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות לולב ושאר כל הימים על מצות הזקנים . ר' יהושע מברך בכל יום על נטילת לולב ואין ר' יהושע מודה לר' יוחנן שיום טוב הראשון דבר תורה הוא שנא' (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ושאר כל הימים מדבריהם הם . אר"ש בר חלפתא בש"ר אחא סבר ר' יהושע כן ומה טעם עבד כן מפני שכתוב דברי חכמים כדרבונות וגו' נתנו מרועה אחד ד"ת ודברי חכמים מרועה אחד נתנו . (קהלת יב) ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגיעת בשר . ויותר מהמה בני הזהר יותר מד"ת הוי זהיר בדברי סופרים וכה"א (שיר א) כי טובים דודיך מיין לי טובים דברי דודים מיינה של תורה . למה שאין אדם מורה כראוי מד"ת מפני שהיא סתומה וכולן סימנין שנא' (דברים לא) ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם סימנין בפיהם . אבל מתוך דברי חכמים אדם מורה כראוי מפני שהם פורשים את התורה . ולכך נמשלו דברי חכמים כדרבונית מפני שהן מדיירין בינה בבני אדם . ד"א ויותר מהמה בני הזהר א"ר אבא כרוזנגיא אם יאמר לך אדם למה לא נתנו בכתב דברי סופרים כשם שנתנו דברי תורה אמור לו לפי שאי אפשר לכתוב כל דבריהם הה"ד ויותר מהמה בני הזהר . מהו מהמה מה נכנסה בך אם באת לכתוב דברי סופרים למה שאילו באת לכתוב דבריהם אין קץ וסוף לדברים לעשות ספרים הה"ד עשות ספרים הרבה אין קץ . אבל מה יש לו לאדם לעשות שיהא מייגע בשרו הרבה להגות דברי חכמים הה"ד (קהלת יב) ולהג הרבה יגיעת בשר . ד"א ולהג הרבה אם יגעת הרבה בדבריהם הקב"ה מסיר יצה"ר ממך . הה"ד בשר כמד"ת (יחזקאל לו) ונתתי לכם לב בשר . ד"א ולהג הרבה יגיעת בשר אם יגעת הרבה בלהג דברי חכמים הקב"ה מבשרך בשורות טובות הוי בשר . ד"א אם יגעת בדברי חכמים אתה נעשה בשר הה"ד בשר .

וכה"א

יד יוסף כו ב"ר פ' פ"ו . תנחומא ס"ז סי' ל' : כח חגיגה פ' בגלי וירושלמי . מכילתא בא פ' י"ו . אדר"נ פ' י"ח . תוספתא סוטה פ"ז : כט ברכות כ"ח : ל מ"ס הל' ר פ' י"ח : לא ברכות ו' : לב ספרי פ"ב פסקא מ"א . אדר"נ פ' י"ח . פסיק"ר פ"ז . ירושלמי פ' חלק . קה"ר פ' י"ב . תנחומא בהעלותך : לג לקמן פ' ט"ו : לד ברייתא דל"ב מדות פ"א : לה פסיק"ר פ"ג . קה"ר פ' י"ב . תנחומא בהעלותך וסדר ויגש : לו שה"ש פ"א :

מתנות כהונה

אני ירא : שכן פי' נמסך ונגלה להראות לו ודוגמתו בב"ר סוף פ' ל"א זה סימן לעשות החיבה פירש"י המשכן ושכינתו וכן בב"ר פ' ל"ד נגי כהו ורבו זה סכן בזכות קרבנות כלומר ברכה נמשכת ונתנה לו בשביל הקרבנות : לקבל שכר למביאיהם . פירוש מנלהי במכילהין בס' בא לרבות בכר לעתי רצונו כיוצא בדבר ועשו לי מקדש וכו' והלא בשמים והארץ הוא מלא אלא לקבל שכר על העשייה לקיים מה שנא' ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ויותר תרגלהו מכורש במסכת סופרים פ' י"ח : חטיבה פירש"י פ"ק דחגיגה גבה מיוחד : אעשה אתכם חטיבה גרסי' : מסמר זה חסר . מחסר והולך בהחלודי' אוכלת אותו ועיין כל זה במדרש קהלת : היאך אני לומד כו' כי לא אדע איזה מהם אמת ועיין מזה בספר עין יעקב בהדוסין : כאפרכסת פירש"י פרימוי' שעל הרחיים בה שופכין התבואה ויורד למטה על הרחיים לרכב ונפתן שם עד אשר דק : המשנה כו' . בלשון משנה נקרא הדרבן מרדע : והמקרא קרא גרסי' : במלמד הבקר . שופטים ד' : ולהציב הדרבן . שמואל א' י"ג : כשהוא משמרם גרסי' . ודריב הכתוב כמסמרות לשון שמירה : משתרשים לכל מקום גרסינן : ומשתרשים בכל הגוף גרסינן : ושאר כל הימים כו' . במקדש דוקא מצות אתרוג כל שבעה ובגבולין ביום ראשון מן התורה ושאר הימים מדברי סופרים כדאיתא בפ' לולב וערבה וכדמפרש והזיל : מדבריהם הם גרסי' : דודים חז"ל נקראים דודים ורעים להקב"ה : סימנין בפיהם גרסי' . ודריש שימה כמו סימן וכדאיתא בפ' כיצד מעברין : פורשים מפורשים : מדיירים בינה . עיין בערוך ערך מלמד ומכאלה : כדרונניא שם מקום : למה לא נתנו . שדברים בעל פה אי אתה רשאי לכתבם שנא' על פי הדברים האלה וגו' : מה נכנסה כו' . דרש מהמה מהומה מה המה כלו' מה הנאה יהיה לך מהם שהרי אי אפשר לכתוב כלם : ס"ג שאלו באת לכתוב דבריהם : הוי בשר . קרי ביה בסר לשון בשורה : בשר כמו סר והטוב : ספירה נראה שהוא מין

ענף יוסף

משלוחיו לכ' ולא דיבורו עם השעורים (יפ"ת) : (יא) [וא"ת כיון אני לומד תורה מעתה ת"ל נתנו מרועה אחד אל אחד נתנם כו' מפי אדון כו'] ביאור זה כי השי"ת כאשר נתן ידיעה לישראל נתן כל דבר ודבר בתורה כפי מה שהוא . ואמר בדין זה יש בו בחינה לטהרה ויש בו בחינה לחיוב . ודין זה יש לאיסור ולהיתר יש בדין זה בחינה לאיסור ויש בו בחינה לאיסור . וכן בכשר ופסול יש בחינה אחת כסף כאחרת . רק שנוין כל כד למעשה אין ספק בהלכה יותר עיקר מן השני . ומ"מ אל האומר כי דבר באינו שקר אינו

עץ יוסף

שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך : וישב שלמה על כסא ה' . עיין במ"ר ס' ס"ו : שכן פי' נמסך ונגלה להראות לו (מה"כ) : אני נגלה עליו שנראה לו הקב"ה בחלום . או בהקין בעמוד ענן וכיוצא בו לכבוד הצדיק (רמב"ן) : שלא נגע בה לשכב אצלה אפי' בלא תשמיש וכמו שפרש"י בחומש : (יא) להקביל פני ר' יהושע . יו"ט היה . שחייב לכבד את רבו בקבלת פנים : תלמידך אנו ואין לנו לדבר בפניך : שבת של מי היתה . שר"ג הוי דרש ב' שבתות . וראב"ע שבת אחת . ורצה לידע מי הוא בעל ההגדה (רש"ה) : כדי להקביל שכר למביאיהם . פי' כדי ליתן שכר לאביו ואמו על שמביאים אותו : אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם כו' ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם . כ"ה בגמרא . ופרש"י חטיבה אחת שבח אחד מיוחדת לומר אין כמוך (לבון הטובות אכון מגרים ספי' מטובחום) . והאמרת פי' שבחת . כמו יתאמרו כל פועלי און . פי' ישתבחו שדרכם ללהג : ואף הוא ראב"ע (רש"י) : כדרבונות דרבן הוא כמו קוץ עב נעוץ בראש מלמד הבקר : לתלמיה שורת המענה (רש"י) : להביא חיים לעולם רצו בזה שכמו שהדרבן הוא מכוון את הפרה לעבות החרישה ביושר ומן החרישה באו חיים לבעליה ולעולם . והם התבואה והפירות . אף ד"ת מכוונים לב האדם ומפקחים אותו הבנת דעת אמתי שהיא תכליתו . ועי' התורה נקרא איש חי שהוא דבוק על ידה בחיי עולם האמתי כמ"ש כי היא חייך וגו' וכדאי' בהגהו' סדר עקב : אי מה דרבן זה מטלטל . פי' בלתי מתקיים . אף ד"ת אינן מתקיימים ה"ל וכמסמרות שהוא דבר קבוע ומתקיים במקומו כך ד"ת מתקיימים לעולם : אי מה מסמר זה חסר . ר"ל מחסר ומנקב בכותל מקום שהוא תקוע שם (רש"ה) : ת"ל נטועים דה"ל לכתוב תקועים . וכתיב נטועים . לרמוז מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרים ורבים : אלו ת"ח שיושבים אסופות . שהתורה נקנית בקיבוץ כדאמר' איפסי ד"ת הבעין כחיקוס בזמן שומעין אותן באסופות . ומדכתיב אסופות דרים ליה לפני אסיפות מה . בין הללו מטמאים והללו מטהרין (רש"ה) : איך אני לומד כו' . כי לא אדע איזה מהם אמת : אל אחד נתנן כו' . אין לך אחד מבני המחלוקת מביא ראיה מתורת אלוה אחר אלא מתורתו של הקב"ה : פרנס אחד כו' אין לך מביא ראיה מדברי נביא הבא לחלוק על משה רבינו : כאפרכסת פי' בערוך הוא דלי של רחים שהוא מכניס הרבה ומוציא קימעא . והוא משל ביכנים לאזנו לשמוע דברי כולם בין המטמאין ובין המטהרים . אבל יקנה לו לב להבחין איזה יכשר ויוקבע הלכה כמותו כפרש"י . וכן פרש"י בחגיגה אפרכסת פרימוי"א בעל הרחים : שרבי אלעזר שרוי בתוכו . משמע שהדרש דלעיל אמר ראב"ע . ור' יהושע אמר אשרי הדור כו' : (יב) המשנה קראת אותו מרדע . כדתנן באהלות פ' ט"ו כל המטלטלין מביאים את הטומאה בעובי המרדע : והמקרא קרא אותו דרבן ומלמד . אף על גב דדרבן הוא המחט התקוע במקל שבו עוקצין את הפרה והמקל נקרא מלמד כדתנן בפרק ס' דכלים מלמד שבלע את הדרבן . קאמר הכא שהמרדע נקרא דרבן ומלמד שפעמים נקרא הכל בשם החלק (יפ"ת) : כשהוא משמרם דרים מסמרות לשון שמירה : ושאר כל הימים כו' שבמקדש דוקא מצות אתרוג כל שבעה . ובגבולין ביום ראשון מן התורה ושאר הימים מדברי סופרים וכדמפרש . ומשמע מכאן דלר"י מברך בשאר כל הימים רק דפליגי במסכת של ברכה אם על מצות לולב או על מצות זקנים : ואין ר' יהושע מודה כו' . קושיא היא : טובים דברי דודים . חז"ל נקראים דודים ורעים להקב"ה : סימנין בפיהם וכדאמר בפ' כיצד מעברין אל תקרי שימה אלא סימנה . וכתב הרש"א מזה לשון סימן נקרא ביצעיה ובעזרה נסמן והכא שימה הכ' אחרונה טפל מהפעלים שהלמ"ד טפל בהם עכ"ל . ור"ל האות האחרונה מן השורש נקרא למ"ד הפעל : כדרונניא שם מקום ובפסיקתא גרס סרונגא : למה לא נתנו כו' . שדברי בעל פה אי אתה רשאי לכותבם : מהו מהמה מהומה נכנסה בך . כצ"ל וכ"ה בפסיקתא רבתי פ"ג . ועיין בקה"ר פ"ג . (ועיין במת"כ) : אבל מה יש לו לאדם לעשות . פי' לפי שא"א לכותבן משום רבויים ע"כ צריך שיבא ללמוד בע"פ ולייגע עצמו : הוי בשר לשון בשורה : אתה

נעשה

וכה"א (משלי ח) כי שרים ישורו : (יג) ד"א דברי חכמים כדרבונות א"ר ברכיה הכהן לז כדור של בנות כהדא ספירה של תינוקות שהן מלקטות וזורקות לכאן ולכאן כך הם דברי חכמים זה אומר טעמו וזה אומר טעמו. יכול מפני שזה אומר טעם אחד וזה אומר טעם שני שמא דבריה פורחים הם ת"ל (קהלת יב) וכמסמרות נטועים לא אמר וכמסמרות קבועים אלא נטועים . למה מפני שעשה איתם כמסמרות והמסמר שיש לו שושנה נוח לשלוף לכך אמר וכמסמרות נטועים שרשין של אילן הנטועים קשים ליעקר. ולמה נמשלו דבריהם כמסמר לפי שהמסמר של ברזל שיש לו שושנה אע"פ שקשה נוח הוא ליעקר ושרשים של אילן הנטועים אע"פ שקשים ליעקר אבל אין בהם כח כבחו של ברזל לח לכך נאמר וכמסמרות נטועים נתן לד"ת כח של ברזל וכמטעי שרשיו של אילן . א"ר ברכיה הכהן ברבי אנו קוראין מסמרות ואין כתיב אלא משמרות . לט מה משמרות כהונה ולויה כ"ד אף ספרים כ"ד . הקיש דברי סופרים לד"ת שהן אמיתים כמותם . ד"א וכמסמרות משמרות יתיב מה משמרות כ"ד אף המסמרין כ"ד . ם בעי כמה מסמרים יהיו בו [illegible] . ר' יוחנן אמר ה' כנגד ה' ספרי תורה. רב הונא אמר ז' שנא' (דברים לג) ברזל ונחשת מנעליך וכימיך דבאך . דרש ר' אחא בש"ר חנינא ט' . רבי היה נותן י"א על זה וי"ג על זה מנין משמרות . ד"א וכמסמרות נטועים המסמר הזה את קובעו ואע"פ שתחזור ותטלנו מקומו ניכר כך כל מי שפשטו בו חכמים יד אע"פ שחזרו וקבלוהו סופו ליטול שלו מתחת ידיהם . ד"א וכמסמרות נטועים בשעה שד"ת יוצאין מפי בעליהן כתקנן הם ערבים לשומעיהם כמסמרות נטועים . ובשעה שהם יוצאים מטוסמסים הם מרות לשומעיהן כמסמרות . כמסמרות בעלי אסופות אימתי הם נטועים ד"ת כאדם הזה בזמן שבעליהם נאספים מהם. כל זמן שרבו קיים הוא היה מפליג לומר כל זמן שנצרך הרי רבו לפניו ואני שואלו . מת רבו הרי יגע ביום ובלילה לקיים תלמודו . יודע הוא שאין לו למי לשאול. הוי אימתי הן נטועין באדם הזה בזמן שבעליהן נאספים מהם. מא נתנו מרועה אחד אע"פ שזה אומר טעמו וזה אומר טעמו דבריהם של אלו ושל אלו כולהם ניתנו מן משה הרועה מה שקיבל מיחידו של עולם : (יד) דברי חכמים כדרבונות . מב תני מנין אתה אומר שאם שמע אדם דבר מפי קטן שבישראל יהא בעיניו כשומע מפי חכם שבישראל ת"ל (שם יא) והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום . ולא כשומע מפי חכם אלא כשומע מפי חכמים שנא' דברי חכמים כדרבונות מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם כך ד"ת מכוונים דעתו של אדם לדעת המקום . ולא כשומע מפי חכמים אלא כשומע מפי סנהדרין שנא' בעלי אסופות ואין אסופות אלא סנהדרין שנא' (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. ולא כשומע מפי סנהדרין אלא כשומע מפי משה שנא' נתנו מרועה אחד שנא' (ישעיה סג) ויזכר ימי עולם משה עמו . ואומר (שמות ג) ומשה היה רועה . ולא כשומע מפי משה אלא כשומע מפי הקב"ה שנאמר נתנו מרועה אחד (תהלים פ) רועה ישראל האזינה . אחד שנא' ה' אחד . מג הה"א (שיר ז) עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק . עיניך אלו זקנים המתמנים על הצבור וכה"א (ישעיה כט) כי נסך עליכם ה' רוח תרדמה ויעצם את עיניכם . ברכות מה ברכה זו אין אדם יודע מה שבתוכה כך אין אדם עומד על דברי חכמים . בחשבון שנגמרים בעצה ומחשבה . והיכן נגמרים בבתי מדרשות על שער בת רבים . אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק מד עשיתם את התורה קוו לאליהו שאמרתי לו (מ"א יט) שוב לדרכך מדברה דמשק ואומר (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי וגו' (שם) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' . ויותר מהמה בני הזהר וגו' אמר הקב"ה כ"ד ספרים כתבתי לך מה הזהר ואל תוסף עליהם . למה עשות ספרים הרבה אין קץ כל מי שקורא פסוק שאינו מכ"ד ספרים כאילו קורא בספרים החיצונים הוי הזהר עשות ספרים הרבה שכל העושה כן אין לו חלק לעוה"ב . הה"ד אין קץ כמד"ת (דניאל יב) ואתה לך לקץ הרי לך המוסיף ספר מהו עונשו . ומנין שאף ההוגה ומתיגע בהן ת"ל ולהג הרבה יגיעת בשר . שאין בשרו ננערת מן עפרה. כההיא דתנינן מו ואלו שאין להם חלק לעוה"ב כו' והקורא בספרים החיצונים : (טו) ד"א דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים . מה המסמר הזה הנטוע בדלת הוא מקיים הדפין כך כשהצדיקים גוזרים הקב"ה מקיים דבריהם . תדע לך מיעקב בשעה שבירך מנשה ואפרים עשה את הקטן קודם לגדול שנא' (בראשית מח) וישם את אפרים לפני מנשה וקיים הקב"ה גזירתו ועליו נאמר דברי חכמים כדרבונות אל תקרי כדרבונות אלא כדרבנות כשיעקב גזר שתהא הרבנות לאפרים קיים הקב"ה דברו כמסמר הנטוע . מז ואמר הקב"ה הואיל וגזר יעקב על אפרים שיהא ראשון אף אני אשימנו ראשון לכל דבר . בשופטים ובדגלים ובמלכים ובקרבנות .

בשופטים

יד יוסף לז לקמן פ ט"ו. ירושלמי פ' י"א דסנהדרין פסיק"ר פ"ג : לח תנחומא וילך : לט תנחומא בהעלותך : מ ירושלמי במס' סנה' . ופ' חלק . קה"ר פ' י"ב : מא תנחומא וילך : מב ספרי עקב פיסקא מ"א . ירושלמי פ' חלק . קה"ר פ' י"ב : מג ילקוט שה"ש : מד לכך כמגדל הלבנון עשיתם את התורה לופה פני דמשק קוו לאליהו כו' (כן הוא גירסת הילקוט שה"ש) : מה דע שלא אסרו אלא לכתוב ספר ולחבר אותו לגד ספרי תנ"ך. לומר שהם דומים להם. אבל לחבר ספרי המוסר וספרי יראה מליצה על כל אדם להרבות חכמה ויראה וכן מבואר מגזון כל במאמר זה . וזהו פשוט גדול : מו בפרק חלק : מז פסיק"ר פ"ג . ב"ר פ' נ"ו . תנחומא ויחי :

ענף יוסף

אינו נחשב כלום . וזה אינו כי השומע כל הדעות הרי השיג הדבר כפי מה שיש לדבר בהיות מהתלפות. רק לענין הלכה אחד מכריע על השני ולפעמים ההנהגות שוים לגמרי מצד הענין ואז בניהם מן השמים נשום ואין מכריע . וזהו מחלוקת הלל ושמאי שיצאה בת קול אלו ואלו דברי אלהים חיים. אך ההלכה כבית הלל על שהם נוחים ועלובים כו' [באר הגולה] : (יג) [ה' כנגד ה' חומשי תורה] כתב היפ"ת לפי שהרגלים הם כלי התנועה ועל ידם יגיע להדם השלימות . ועל שלשה דברים העולם עומד . תורה ג"ח עבודה . ר' יוחנן סבר ת"ת עדיף אמר כנגד ה' חומשי התורה . ר"ה סבר נגד תפילה והם ז' ימי בראשית . ר"א סבר ג"ח עדיף אמר נגד ט' ירחי לידה שהקב"ה מגלה חסדיו לעובר . ורבי שם פניו

נגד

מתנות כהונה

מין פרי עגול ככדור כדתנן במסכת כלאים הפול והספיר : **פורחים** כלו' עולים ויורדים בהם ולאו ורפיא בלי חוזק : **שושנה** כפתור וקשר בראשו : **אף** ספרים גרסי' : **לדברי** תורה . כ"ד ספרים כולם הם דברי תורה ומקיים דברי סופרים להם : **אף** המסמרים כ"ד . עיין לקמן בסמוך : **בעי** כמה כו' . איבעיא היא לבני הישיבה כמה מסמרות יהיו בו בסנדל ובירושלמי ובקהלת ה"ג בעי : ה"ג **כמה** מסמרות יהיו בו בסנדל וכן הוא בירושלמי בפ' במה אשה ובפרק חלק ולקמן סוף מדרש קהלת : **וכימיך** וגו' . שיהו מסמרות של נחושת וברזל במנעליך כמנין ימיך כימות השבוע שהם ז' : ה"ג **ושלשה** עשר ע"ז : **ע"ז** על מנעל ימין וכן על השמאלי ומסמרות אלו היו קובעין בו לחבר עור העליון על העץ התחתון שדורסין עליו והוא הסולי' וכן בפירש"י בפ' במה אשה : **ט'** כנגד ט' ירחי לידה כן היא במדרש קהלת : ה"ג **שפשטו** בו חכמים יד . וכן מצאתי במדרש קהלת : **שפשטו** כו' . שהרחיקוהו בנדוי או במיתה שעל זה הזהירו במס' אבות הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה כו' : **כתקנן** מסודרים בפיהם הלכה דהלכתא בלי פקפוק : **במוטסמסים** שאינם מסודרים וחלוקים כדבר המתמסמס : **כמס** ל' מסים ודרים כמסמרות נוטריקון כמס מרות כלומר כשהם יוצאים מתוסמסים הם מרים לשומעיהן : **שבעליהם** נאספים . שבעלי התורה והם החכמים הגדולים כשהם נאספים לעולמם שאז צריך התלמיד לזרז ולאמץ בד"ת מאחר שאין לו לשאול כדמפרש ואזיל : ה"ג **כל** זמן שרבו קיים : ה"ג יודע הוא שאין כו' מבה הרועה ל' אמי זלה"ה אמר בו דרך סימן טוב מרעה נוטריקון מבה רבינו ע"ה : **ת"ל** והיה כו' . שמוע השמע קדרים שאם תשמע מפי אחד גרוע ממנו יהא בעיניך כאלו תשמע מפי : **מה דרבן** זה כו' . עד את המקום ל"ג ליה במדרש קהלת וכן הוא בילקוט קהלת בשם ספרי ל"ג ליה : **ויזכור** ימי וגו' . סיפיה דקרא רועה צאנו ישעיה ס"ג : **אל** תוסף עליהם . כגון ספר בן סירא ודוגמתו כן הוא במדרש קהלת : **החיצונים** ספרי מינין : **הדפין** הנסרי' והלוחות שהדלת נעשה מהם : **וקיים** הקב"ה . שהרי קדמו לכל דבר שבקדושה : **כדרבנות** הכלי והאוצר של הרבנות שכל דבר הנאצר באוצר מזומן בכך כד"א

כד

עץ יוסף

נעשה כבר . כמו פר והשוב : (יג) **כדור** של בנות . פילק"ע בלעז שזורקין אותו הבנות ומקבלין אותו מיד ליד (רש"י בישעיה) : **ספירה** הוא מין פרי עגול ככדור בירו' כלאים הפול והספיר (מת"כ) : **וזורקות לכאן** ולכאן כו' . כלו' התורה יש לה מעלה בזה שהיא עמוקה מאד בפעמים בכל אשר מיגע בה מוצא בה טעמים שונים ויבונים . והשכל כאילו יעוף ממקום למקום ומטעם לטעם . אך אולי ידמה האדם א"כ אמה רק הטעיות שא"א לעמוד בהם לעולם וז"ש יכול כו' שמא דבריהם פורחים כלו' עולים ויורדים בהם אין ולאו ורפיא בלי חיזוק . לכן דימה למסמר שהוא חזק . ובמשל שנוכל למצוא טעם חזק בזה . אך יש לו למסמר חסרון שיש לו שושנה מלמעלה (כפתור בראשו) שעל ידה נוכל לשלוף אותו . ולכן דימה לנטע שקשים לעקור . כן נוכל למצוא טעם חזק שא"א לעקור : **משמרות** כלו' וכמסמרות נטועים : **לדברי תורה** כ"ד ספרים כולם הם דברי תורה ומקיים דברי סופרים להם : **אף המסמרים כ"ד** ע' לקמן : **בעי כמה** מסמרים כו' . יהיה בו בסנדל והמסמרות אלו היו קובעים בו לחבר עור העליון על העץ התחתון שדורסין עליו (רב"י) והא דלא יצא איש בסנדל המסומר אינו אלא בשבת וי"ט אבל בחול מותר ואפי' בשבת לא אסרו אלא דוקא אם עשוי לחזק אבל לנוי מותר כדאי' שם בגמרא דף ס' ע"ב : **וכימיך דבאך** מקים ברזל ונחשת דמנעלים דהיינו המסמרות לימיך דהיינו ימי השבוע ואסמכתא בעלמא הוא (יפ"ת) : **תשעה** כנגד תשעה ירחי לידה כדאי' בקה"ר : **אחד עשר** כו' שמפני זונות לא יתן י"ב על זה וי"ב על זה : **מנין משמרות** כהונה ולויה דהיו כ"ד כי כן חלקם דוד : **שפשטו בו** חכמים יד . שהרחיקוהו בנדוי או בנזיפה בע"ז הזהירו במס' אבות הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה כו' : **כתקנן** מסודרים בפיהם הליבא דהלכתא בלי פקפוק : **הם ערבים** לשומעיהם כמסמרות נטועים . ר"ל נטע שנטוע במקום הראוי שהוא דבר על אופניו ויפה לעין רואיו : **מטוסמסים** שאינן מסודרות וחלוקים כדבר המתמסמס ונימוק : **הן מרות** לשומעיהם כמסמרות . כי' בשוקלן כמו מסייל . וה"ק קרא דברי חכמים לפעמים הם כמסמרות לשומעיהם . ולפעמים הם כנטע כשהוא נטוע במקו' הראוי : **לשומעיהן כמסמרות .** כמסמרות נועים בעלי אסופות אימתי . כצ"ל **שבעליהם נאספים** שבעלי התורה והם החכמים הגדולים כשהם נאספים לעולמם שאז צריך התלמיד לזרז ולאמץ בדברי תורה מאחר שאין לו מי לשאול כדמפרש : **מן משה הרועה** נתנו מרעה אחד . מרעה נוטריקון מבה רבינו ע"ה (מת"כ) : (יד) **אשר** אנכי מצוה אתכם היום . ומשה הוא דקאמר לה מדקאמר לאהבה את ה' . ואע"ג דונתתי מטר ארצכם דבתריה מדבר בשם ה'. הכא משמע דמשה בדבר עצמו מדבר . ובמדרש קהלת מייתי אשר אנכי מצוך היום . והיינו קרא דושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום ומהתם ניחא טפי דכל הפרשה בשם משה אמורה כמדבר מפי עצמו ואיתא נמי התם יתורא (יפ"ת) : **מה דרבן** זה כו' . עד לדעת את המקום ועד בכלל מיותר (מת"כ) וכן היפ"ת כשהעתיק זה המדרש בביאורו על הירוש' לא העתיק זה : **משה עמו** וסיפא דקרא איה המעלם מים את רועה צאנו : **ואומר ומשה היה רועה** . שמא משום דהיה רועה הוי מקמי דהוה נביא לא משמע דהשתא שזכה למה שזכה איקרי בשם זה להכי מייתי נמי קרא את רועה צאנו דהשתא נמי קרי ליה הכי (יפ"ת) : **אלא כשומע** מפי הקב"ה . ולפי שרחוק שהשומע מפי קטן יהי' בעיניו מיד כשומע מפי הקב"ה לכן אמר שיהי' זה מדרגה אחר מדרגה שבתחלה יהיה בעיניו כשומע מפי חכם ואח"כ כשומע מפי חכמים כו' עד שיהיה בעיניו כשומע מפי הקב"ה (יפ"ת) : **שנא' נתנו** מרועה אחד. ואין רועה אלא הקב"ה שנא' רועה ישראל האזינה כ"ה בקה"ר : **עיניך אלו הזקנים** שהם עיני העדה משגיחים בכל דבר להורות להם הדרך הנכונה : **ויעצם את עיניכם** וגו' את הנביאים ואת ראשיכם החוזים כסה : ובילקוט שה"ש מביא הנוסחא בשם ספרי וכה"א והיה אם מעיני העדה : **בעצה ובמחשבה** בכח המבער הגדול נגמר הידיעה : **בבתי מדרשות** (בנא') על שער בת רבים . והיינו שערים המצויינים בהלכה : **עשיתם את** התורה קוו לאליהו . אפשר שיש כינוי אל הכהנים כמ"ש ישימו קטורה באפך (כמ"ש הגר"א) וכתיב בהם כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו . וקאמר אם הכהנים יהיו חזקים בתורה כמגדל הלבנון . צופה פני דמשק קוו לאליהו כו' : **ואל תוסיף עליהם** כגון ספר בן סירא ודוגמתו כ"ה בקה"ר : **החיצונים** ספרי מינים : **ההוגה** ר"ל שאף שלא עשה אותו מ"מ אסור להגות וללמוד בהם : (טו) **הנטוע בדלת** פי' הקבוע בדלת : **הדפין** הנסרים והלוחות שהדלת נעשה מהם : **וקיים הקב"ה** שהרי קדמו לכל דבר שבקדושה : **אלא כדרבנות** ר"ל דברי חכמים וגזירתם שיש להם קיום כדרבנות פי' כמו שהיה קיים להרבנות שנתן יעקב לאפרים : **אשימנו ראשון** לכל דבר . והא דאשכחן בסדר כנוסם ובסדר מסעי קיפכא שמזכיר מנשה קודם . י"ל שלא הקדים שפיד

בם

בשופטים יהושע שהיה שופט (במדבר יג) למטה אפרים הושע בן נון ואח"כ גדעון בן יואש שהוא משבט מנשה. בדגלים שנא' דגל מחנה אפרים ואח"כ ועליו מטה מנשה. במלכים ירבעם בן נבט היה משל אפרים ואח"כ יהוא בן נמשי משל מנשה. אף קרבנות הנשיאים כשבאו להקריב אפרים מקריב ראשון ביום השביעי ומנשה אחרון ביום השמיני. וכה"א ביום השביעי נשיא לבני אפרים ואח"כ ביום השמיני נשיא לבני מנשה. ועליו הכתוב אומר (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך: (טז) קרבנו קערת כסף אחת וגו'. זה הקרבן הקריב לשם יעקב שהקדימו למנשה ולשם יוסף שבעבור אהבתו בירכן יעקב כל אותן הברכות. כמד"ת (בראשית מח) ויברך את יוסף ויאמר האלהים וגו' ואומר (שם) כך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה וגו'. קערת זה יעקב אל תקרי קערת אלא עקרת שעקר הימין ממנשה בעד אפרים. כסף ע"ש (משלי י) כסף נבחר לשון צדיק מה שאמר ליוסף וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגו'. שלשים ומאה משקלה כנגד ק"ל תיבות שיש מן וישת על ראש אפרים עד וישם את אפרים לפני מנשה. מזרק אחד כסף זה היה יוסף שנזרק מאביו ונמכר למצרים. אחד שהיה מלך במצרים כמד"ת (בראשית מ) כמעט שכב אחד העם וגו' וכה"א (שם מב) ויוסף הוא השליט על הארץ וגו'. כסף ע"ש כסף נבחר לשון צדיק שע"י חכמתו זכה למלכות כמד"ת (שם מא) אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת וגו' אתה תהיה על ביתי וגו'. שבעים שקל בשקל הקדש נח שבא גבריאל והוסיף לו אות אחת על שמו משמו של הקב"ה ולימדו ע' לשון שנא' (תהלים פא) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. שאילולי כן לא היו המצריים מקבלים את יוסף לשלוט עליהם. שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה. יעקב ויוסף שניהם היו צדיקים גמורים ושניהם היו דומים זה לזה. אתיא בההיא דא"ר שמואל בר נחמני (בראשית לז) אלה תולדות יעקב יוסף נט לא היה צריך קרייה למימר אלא אלה תולדות יעקב ראובן. למה נאמר אלה תולדות יעקב יוסף. ללמדך שהיה יוסף דומה לאביו בכל דבר ס מה יעקב נולד מהול אף יוסף נולד מהול. מה זה היתה אמו עקרה אף זה היתה אמו עקרה. מה זה נתקשית אמו מצער עיבורה אף זה נתקשית אמו בשעת הלידה. מה זה ילדה אמו שנים אף זה ילדה אמו שנים. מה זה אחיו מבקש להרגו אף זה אחיו מבקשים להרגו. זה אחיו שונא אותו וזה ג"כ. זה רועה וזה רועה. זה נשטם וזה נשטם. סא זה נגנב ב' פעמים (שם לא) גנבתי יום וגנבתי לילה. וזה נגנב ב' פעמים (שם מ) כי גנב גנבתי וגו'. סב זה נתברך בי' ברכות וזה נתברך בי' ברכות. זה יצא חו"ל וזה יצא חו"ל. זה נשא אשה בחו"ל וזה נשא אשה בחו"ל. זה הוליד בנים בחו"ל וזה הוליד בנים בחו"ל. זה לוו אותו מלאכים וזה לוו אותו מלאכים. זה נתגדל ע"י חלום וזה נתגדל ע"י חלום. זה נתברך בית חמיו בשבילו וזה נתברך בית חמיו בשבילו. זה ירד למצרים וזה ירד למצרים. זה כלה את הרעב וזה כלה את הרעב. זה השביע בנו וזה השביע אחיו. זה מת במצרים וזה מת במצרים. זה נחנט וזה נחנט. זה עלו עצמותיו וזה עלו עצמותיו הא לפי שהיה יוסף דומה לאביו לכך נאמר אלה תולדות יעקב יוסף. ולכך נאמר שניהם מלאים וגו' על יעקב ויוסף. כף אחת כנגד כף ימינו ששם על ראש אפרים. ולמה קרי לה אחת שהיא חשובה מן יד השמאל. עשרה זהב כנגד י' תיבות שיש מן (שם מח) וישלח ישראל את ימינו עד והוא הצעיר. מלאה קטרת שראה יעקב דבר זה ברוה"ק שראוי היה אפרים שיניח ימינו על ראשו. וכה"א שכל את ידיו כי מנשה הבכור סג השכילו ידיו לרוה"ק כמד"ת (תהלים פט) משכיל לאיתן האזרחי. פר אחד בן בקר כנגד אברהם שנא' בו (בראשית יח) ואל הבקר רץ אברהם. איל אחד כנגד יצחק שכתוב (שם כב) ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. כבש אחד כנגד יעקב דכתיב ביה (שם ל) והכשבים הפריד יעקב. ולמה הקריב אלו ג' מיני עולות כנגד האבות כנגד הברכה שבירכם יעקב הה"ד (שם מח) ויקרא בהם שמי וגו'. שעיר עזים אחד לחטאת כנגד יוסף שכתוב בו (שם לז) וישחטו שעיר עזים וגו'. ולמה הקריב זה כנגד יוסף לפי שבשם שבירכם יעקב ע"ש ג' האבות כך בירכם ע"ש יוסף ותלאם עליו שנא' (שם מח) בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד שתי ברכות שבירכם בתחלה יברך את הנערים ולבסוף בך יברך ישראל וגו'. אילים חמשה וגו' הרי ג' מינים כנגד ג' דורות שראה יוסף לאפרים שהיו נקראים ע"ש יוסף והיו בתי אבות שנא' (שם נ) וירא יוסף לאפרים בני שלשים. וכה"א (במדבר כו) אלה בני אפרים למשפחותם לשותלח וגו' ואלה בני שותלח לערן וגו' אפרים ושותלח וערן הרי ג' בנים של ג' דורות. למה היו של ה' ה' כנגד ה' תיבות של וישם את אפרים לפני מנשה שמשם זכה אפרים להקריב ראשון. זה קרבן וגו' לפי שהקריב על סדר סד זה התחיל הקב"ה מקלס את קרבנו זה קרבן אלישמע וגו': (יז) ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור. הה"ד (קהלת ח) אני פי מלך שמור וגו'. אם יאמר לך המלך שיהא מוראו עליך ותשמור גזירתו שמור גזירת פיו וכה"א (דברים יז) שום תשים עליך מלך סה שיהא מוראו עליך ואומר (יהושע א) כל איש אשר ימרה את פיך וגו'. ואין אני האמור כאן אלא אימת מלכות כשם שאמר פרעה ליוסף הה"ד (בראשית מא) ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו'. מהו אני פרעה כך אמר פרעה ליוסף אע"פ שאמרתי לך אתה תהיה על ביתי וגו' שעשיתיך מלך על כולם סו הזהר שתנהג בי כבוד והמליכני עליך. לכך אמר אני פרעה כלומר שתהא אימת מלכותי עליך. ודכוותיה (שמות ו) וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' למה צריך כאן לומר אני ה' אלא סז אמר הקב"ה למשה אע"פ שעשיתיך אלוה של פרעה כסד"ת (שם ז) ראה נתתיך אלהים לפרעה הזהר להיות אלהותי עליך שלא עשיתיך אלוה כי אם לפרעה לבדו. הוי אני פי מלך שמור. האני שיאמר לך פי המלך שתהא אימתו עליך שמור שלא תמרוד על צוויו. יכול אפילו יאמר לך לעבור על דברי המקום. ת"ל (קהלת ח) ועל דברת שבועת אלהים בא הכתוב להודיעך שדברת שבועת אלהים יהיה עליון על צווי מלך ב"ו. שתבטל רצון המלך מפני רצון אלהים. ותקיים כל הדברות שבתורה שנכנסת בשבועת עליהם לקיימן כמד"ת (דברים כט) לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו וגו' ואומר (שם כז) אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשותם ואמר כל העם אמן. ודכוותיה (ויקרא יט) איש אמו ואביו תיראו וגו' סח יכול אפילו א"ל אביו שחוט לי ובשל לי בשבת ישמע לו. ת"ל (שם) ואת שבתותי תשמרו כולכם חייבים בכבודי. אף כאן הוא אומר על דברת שבועת אלהים. שלמעלה מן מאמר המלך שמור דברת שבועת אלהים. (קהלת ח) אל תבהל מפניו תלך וגו' אם יכעוס המלך עליך כדי להעבירך על חוקי התורה אל תתבהל מכעסו כדי שתלך בעצתו כמד"ת (תהלים א) אשר לא הלך בעצת רשעים. ואין פניו אלא כעסו כמד"ת (דניאל ג) וצלם אנפוהי אשתני. הוי מפניו תלך. אל תעמוד בדבר רע שלא תעמוד בדרכו ללכת בה כמד"ת (תהלים א) ובדרך חטאים לא עמד. מהו בדבר שלא תתיירא מאותו דבר רע שיאמר לך שישרפך ויהרגך ויעשה לך יסורין קשים אם לא תתקיים גזירתו ויפחידך שאין אלוה בעולם שיוכל להצילך מידו הה"ד אחריו (קהלת ח)

כי

יד יוסף נח סוטה פ"ז. ילקוט תהלים: נט ב"ר פ' פ"ד. תנחומא וישב מקץ ויגש. ילקוט וישב: ס תנחומא נח. אדר"נ פ"ב. ב"ר פ' ס"ג. טוה"מ מזמור פ'. ילקוט ראובני סדר תכחס לך: סא ב"ר פ' פ"ט: סב דב"ר פ"א סי' י"ז. פדר"א סוף פ' ל"ב: סג בסקי"ל פ"ג: סד ספרי בוטים פיסקא קנ"ו. סנהדרין י"ט וכ"ב. כתובות י"ז. קדושין ל"ב. סוטה מ"ח: סה ב"ר פ' נ' סי' כ': סו ליט רו"ר: סז ת"כ קדושים. יבמות ו':

מתנות כהונה

כד מפלים ספרי מכדי : ה"ג מן וישת על ראש אפרים : ה"ג וזה רועה זה נשטם וזה נשטם : ה"ג לעיל בב"ר פ' פ"ד וה"ג רש"י ז"ל וכן הילקוט : **נגנבתי** כו'. הענין מוסב על המדבר מלמד שהוא עצמו נגנב : **כי גנב** וגומר. שאחיו מכרוהו לישמעאלים וישמעאלים למצרים : **על סדר** הזה גרסי' : **האני** אותו מלת אני שיאמר לך מרומז על אימתו וכדלעיל ועיין במדרש קהלת :

כי

עין יוסף

אם אפרים אלא בקדימת מעשה ובהסכמת אבל לענין קדימה בכתוב מקדים לפעמים גם מנשה מפני כבוד בכורתו אע"פ שאפרים גדול ממנו (מה"ק) : **בשופטים יהושע** שהיה משבט אפרים שנח' למטה אפרים. כנ"ל. משמע מכאן שיהושע לא היה מלך אלא שופט. וכן משמע בויק"ר פ' כ"ה סי' פ' : (טז) **עד** וישם את אפרים לפני מנשה. ועד בכלל : **והוסיף לו אות** אחת כו'. כדאי' בסוטה בשעה שא"ל פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו אמרו האיצטגנינין לפרעה עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמליכהו עלינו. א"ל גנוני מלכות אני רואה בו. א"ל א"כ יודע בשבעים לשון באותה שעה בא גבריאל ולמדו ע' לשון ולא היה גמיר עד שהוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה שנא' עדות ביהוסף שמו וגו' ומסיים בילקוט הפסוק הזה מהאי בעי"ן ומסיים בע' על ע' לשון שלמדו : **אלה תולדות** יעקב ראובן. כלו' ראובן וכל האחים אחריו. ולמה פרט רק את יוסף לבד. ע"ז אמר לפי שכל מה שאירע כו' ובהיותו דומה לו בכל דבר לפיכך הוא נקרא עיקר תולדותיו (יפ"ת) : **שהיה יוסף** דומה לאביו בכל דבר. כי הדומים בתכונתם ובמדותיהם בודאי פעולותיהם שוות. ולכן המקרים שקרה להם מלמעלה היה ג"כ שוה. כי המאורעות הוא כפי פועל האדם. וחשב כמה ענינים הן מן מעלת עצמיות שנולדו בהם. והן מן מעלות אמם. וכן המאורעות שנזדמנו מאד מרוב היסורים וכן בענין גדולתם וטובתם הכל בענין אחד. וזהו שניהם מלאים שהיו שניהם ממולאים בכל טוב המעלות (אמ"ה) : **מה יעקב** נולד מהול. בב"ר פ' ס"ג מדכתיב ממעיך יפרדו. ובתנחומא סדר נח יליף מדכתיב ויעקב איש תם. אף יוסף נולד מהול דכתיב אלה תולדות יעקב יוסף וכ"ה בתנחומא סדר יתקן וכן הוא באדר"נ : **מצער עיבורה** דכתיב ויתרוצצו הבנים בקרבה. אבל בשעת הלידה לא מצינו בה קושי : **אף זה** נתקשית אמו בשעת הלידה. אפשר ס"ל אף זה נתקשית אמו מצער עיבורה והיינו שהיה לה צער וקושי ממה שלא נתעברה כמ"ש ליעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי : **זה אחיו** שונא אותו. שאמר בשעה שלא היה מבקש להרגו הייתי עד שלא קיבל הברכות. מ"מ שנא אותו על הבכורה. אף יוסף אפי' בשעה שלא היו מבקשים להרגו היו שונאים אותו כדאמרינן וישנאו אותו קודם ויתנכלו אותו להמיתו : **זה נשטם** כו' וישטום עשו את יעקב ואחי יוסף נמי היו משטימים אותו כדכתיב וישטמוהו בעלי חצים : **שנא' גנובתי** יום וגנובתי לילה. עיין בבראשית רבה פרשה ס"ח ושם נתבאר : **זה נתברך** בעשרה ברכות כו'. ע' בבראשית רבה ושם נתבאר. וע' ג"כ בד"ר פ"א סי' י"ז מ"ש בארוכה : **זה לוו אותו** מלאכים. כדדרשי' גבי והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים. וגבי ויפגעו בו מלאכי אלהים. וזה לוו אותו מלאכים דשלשה מלאכים נזדווגו לו כדאמרי' בב"ר פ' פ"ד : **זה נתגדל** ע"י חלום. שבירכו ה' בחלום הסולם. וזה נתגדל ע"י חלום פרעה : **זה נתברך** בית חמיו בשבילו. דכתיב ויברכני ה' אותך לרגלי. וביוסף כתיב ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף. והמצרי היה חמיו כמו שאחז"ל כי פוטיפרע הוא פוטיפר : **זה כלה את** הרעב. עי' בב"ר ושם נתבאר : **זה השביע בנו** שיעלהו ממצרים וזה השביע את אחיו שיעלו עצמותיו : **זה עלו עצמותיו** אע"ג דכל גופו העלו. משום דביוסף נ"ל עצמות קאמר הכי נמי ביעקב דבעצמות מיהו הוו דומים (יפ"ת) : **לכך נאמר** אלה תולדות יעקב יוסף. ר"ל להכי קרי ליוסף תולדות יעקב ביחוד. לפי שהוא דומה לו : **עד והוא הצעיר** ועד בכלל : **כנגד אברהם** כו' מלא כו' מורה למה שפירש לעיל בקרבן נחשון שהיה עיקר היחוס : **אפרים ושותלח** וערן הרי ג' בנים של דורות. מפרש בני שלשים ג' דורות ואפרים בכלל וס"ל שערן מיולדי מצרים היה : (יז) **האני** אותו מלת אני שיאמר לך מרומז על אימתו וכדלעיל : **ת"ל ואת שבתותי** תשמרו. לכאורה נראה דמדסמך זה לזה דייק ליה. אבל אומרו כולכם חייבים בכבודי לא נפקא לן מהסמיכה. אלא מאומרו אני ה' בסיפא דקרא. ופי' הפסוק אע"פ שאמרתי לך איש אמו ואביו תיראו הוא בתנאי שאת שבתותי תשמרו. אבל אם כדי לכבדו צריך אתה לחלל את שבתותי לא תשמע לו לעבור מצות התורה לא. וזה מפני שאני ה' אדון לכולכם ואתה ואביך חייבים בכבודי (קרבן העדה) :

כי כל אשר יחפוץ יעשה. כמו שאמר נבוכדנצר לחנניה מישאל ועזריה (דניאל ג) בה שעתא תתרמון לגוא אתון נורא יקדתא ומן הוא אלה די ישיזבנכון מן ידי. (קהלת ח) באשר דבר מלך שלטון וגו' אם מסרת עצמך על המצות לקיים גזירת הקב"ה ולבטל גזירת בשר ודם מה שכרך בעת שיגזור הקב"ה להביא פורענות לעולם שהוא מלכו של עולם ושליט בכל לעשות ככל חפצו ואין מי שימחה בידו (איוב כג) והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש אתה העמוד ותבקש רחמים על הגזירה לבטלה והקב"ה נושא לך פנים והוא מבטלה בזכותך לפי שבטלת גזירת מלך ב"ו לקיים גזירתו. לכך נאמר באשר דבר מלך שלטון זה הקב"ה בעת שידבר דבר להביא לעולם להודיע שלטנותו בעולם כמד"ת (קהלת ג) והאלהים עשה שייראו מלפניו. תדע מי ימחה על גזירתו ויאמר לו למה תעשה כך שומר מצוה לכך נאמר (שם ח) ומי יאמר לו מה תעשה מי הוא שיאמר לו למה תעשה לבריותיך נתת עמהם במדת רחמים. זהו שומר מצותיו הה"ד (שם) שומר מצוה וגו'. ומהו לא ידע דבר רע מדה כנגד מדה. הוא לא עמד בדבר רע לכך לא ידע דבר רע. (שם) ועת ומשפט ידע לב חכם שישנו חכם לב רואה את הנולד נח ומחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. והוא משים אל לבו אם היום אעבור על המצות ויש לי עת לעשות חפצי ואין מי שימחה בידי למחר יבא עת שיעשה הקב"ה בו משפט על שעבר על תורתו. וכה"א (שם ב) החכם עיניו בראשו והכסיל וגו' ואומר לב חכם לימינו וגו'. ועת ומשפט ידע לב חכם מי שלבו חכם יודע הוא שאם יעבור על המצות יבא העת שיעשה הקב"ה משפט בו והוא פורש מן העבירה. הה"ד אחריו (שם ח) כי לכל חפץ יש עת ומשפט וגו' בכל דבר שיעשה האדם חפצו ויבטל חפץ המקום ידוע יהיה לו שעתיד ליתן הדין ואע"פ שאין נפרעין ממנו מיד אל יחשוב שהקב"ה יוותר לו על עונו נט אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה. ואימתי פורע ממנו לכשימלא הדין וכה"א (איוב כ) במלאת ספקו יצר לו וגו' לכך נאמר (קהלת ח) כי רעת האדם רבה עליו; כשם שעשה לדור המבול שנתן להם ארכה ולבסוף פרע מהן כמד"ת (בראשית ו) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו'. מה כתיב אחריו ויאמר ה' אמחה את האדם וגו'. (קהלת ח) כי איננו יודע מה שיהיה וגו' בא הכתוב ללמדך כל מי שאינו חוזר בו מעבירה שיש בידו ואינו מתירא מיום הדין כשיבא לא ישאו לו פנים. ואם יבא לומר שיארכו לו ויחזור בו אין שומעין לו הוי כי כאשר יהיה הפורענות מי יגיד לו כדי שיעשה תשובה ויתקבל. לומר לך קודם גז"ד שומעין לו לאחר גז"ד אין שומעין לו לכך נא' (שם) כי כאשר יהיה מי יגיד לו. אין אדם שליט ברוח וגו' לפי שמצינו ד' מיתות גזר הקב"ה על עוברי עבירות לכך כתוב כאן ד' דברים כנגדן שאין ביד החיים להנצל מהם אחר גזר דינו ואלו הן אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח זו מיתת חנק וכל הדומות לה שאין אדם מת ממנה אלא ע"י הרוח שאין לו מאי זה מקום לנשום. הוי אין אדם שליט ברוח להוציאו בעת שיבא היום שיכלא הרוח בגופו. ואין שלטון ביום המות זו מיתת סקילה וכל הדומות לה כמד"ת (דברים יג) וסקלתו באבנים ומת. ואין משלחת במלחמה זו מיתת הסייף וכל הדומות לה כמד"ת (שמות יז) וצא הלחם בעמלק וכתיב ויחלש יהושע וגו'. (קהלת ח) ולא ימלט רשע את בעליו זו מיתת שריפה וכל הדומות לה כמד"ת (מלאכי ג) והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא. הרי ד' מיתות זכורות בפסוק זה. שאע"פ שבטלו סנהדרין ובטלו ד' מיתות נט דין ד' מיתות לא בטלו שהקב"ה דן החיים למות בהן בשפטים רעים כנגדן. מי שהוא חייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי או נמסר ביד גוים שחונקים אותו. מי שחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו או גוים סוקלין אותו. מי שנתחייב הריגה לסטין באין עליו והורגין אותו. מי שנתחייב שריפה או נופל באור או נחש נושכו הא למדת שאין אדם יכול להנצל מדינו של הקב"ה שלא ימדוד לו כמדתו לכך נאמר אין אדם שליט ברוח וגו':

(יח) ד"א (קהלת ח) אני פי מלך שמור. מדבר ביוסף הצדיק שהוא שמר אני שאמר לו פרעה כמד"ת (בראשית מא) ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה וגו' שמעולם לא מרד על צוויו. ועל דברת שבועת אלהים שאע"פ שנכנס לאותה גדולה לא פרק עול שמים מעליו והיה ירא להקב"ה כמד"א (שם מב) את האלהים וגו' ולכך נאמר אלהים. והיה זהיר על השבועה ס שלא נשבע חי השם אם תצאו מזה אלא חי פרעה אם תצאו מזה הוי שבועת. מהו דברת שגדר עצמו מן הערוה כמד"א (דברים כג) ולא יראה בך ערות דבר ואומר (שם כב) על דבר אשר לא צעקה הנערה בעיר וגו' וכה"א (בראשית לט) ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי מה כתיב שם וימאן ויאמר אל אשת אדוניו הן אדני וגו' לכך נאמר ועל דברת כמד"ת ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה וגו'. (קהלת ח) אל תבהל מפניו בעת שנכנס לבית לעשות מלאכתו והיה הבית פנוי שלא היה שם אדם שיראהו כמד"ת ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש וגו' ובאת ותפשה בבגדו כדי שישכב עמה אעפ"כ לא נתבהל מן מעשיה והלך לו לחוץ כמד"ת ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה. לכך נאמר אל תבהל מפניו לא נתבהל מפנאי הבית אלא שנס והלך לו. אע"פ שאמרה לו שאם לא ישכב עמה היא אוסרת לבעלה שהוא חפץ לאנסה ובעלה הורגו ואין מי שימחה בידו לפי שהיה עבדו אעפ"כ לא עמד לעשות תאותה בשביל אותו דבר רע שהיא מנזמת לעשות לו. לכך נאמר (קהלת ח) אל תעמוד בדבר רע כי כל אשר יחפוץ (אלהים) יעשה. ומנין אתה למד שהיתה מנזמת לו כך מן סוף הדברים. כיון שראתה שלא הועילה במעשיה ראה מה עשתה ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר וגו' ויהי כשמעו וגו' ותנח בגדו וגו' ותדבר אליו וגו' ויהי כהרימי קולי וגו'. (שם) באשר דבר מלך שלטון וגו' מה שכר נתן לו הקב"ה על כך השליטו על ארץ מצרים הה"ד באשר דבר מלך וגו' כמד"ת (בראשית מא) וידבר פרעה אל יוסף בחלומי הנני וגו'. שלטון כמד"ת (שם מב) ויוסף הוא השליט על הארץ. ומי יאמר לו מה תעשה כמד"ת (שם) לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו. כ"כ למה על ששמר את המצות הה"ד (קהלת ח) שומר מצוה לא ידע דבר רע. מהו לא ידע דבר רע שאותו דבר רע שאמר שר המשקים כמד"ת (בראשית מא) ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים וגו' סא דבר כאן בגנעת יוסף ג' דברים. נער שהוא שוטה כמד"ת (משלי כב) אולת קשורה בלב נער. עברי שונא. עבד שאינו ראוי למלכות. אעפ"כ לא ידע יוסף אותו דבר רע כלו' שלא נגע בו הדבר. שמלך. (קהלת ח) ועת ומשפט ידע לב חכם זה היה יוסף שנקרא חכם כמד"ת (בראשית מא) אין נבון וחכם כמוך. והיה יודע שעתיד ליתן הדין אילו נגע באשת פוטיפר לפיכך פירש ממנה הה"ד (שם לט) ולא שמע אליה לשכב אצלה סב בעוה"ז להיות עמה לעוה"ב. ד"א

ועת

יד יוסף נח אבות פ"ב. מדרש תהלים על פסוק חשבתי דרכי. ב"ב דף ע"ח באו חשבון אלו כו': נט תנחומא תצא סי' כ"ו. ב"ר פ' ס"ז. אסת"ר. ירושלמי שקלים פ' הממונה. וירושלמי תענית פ"ב. ב"ק פ"ס. ילקוט תולדות וילקוט אסתר: נט כתובות ל' סנהדרין ל"ז. סוטה ח': ס ב"ר פ' צ"א סי' ח'. ילקוט מקץ פד"א ח"א פ' כ"ז: סא ב"ר פ' פ"ט. תנחומא וילקוט מקץ: סב סוטה ג'. יומא ל"ה. ע"ז ה'. ב"ר פ' פ"ז. תנחומא וילקוט מקץ:

מתנות כהונה

ה"נ הוי מפניו הלך וכו': שישרפך גרסי': ה"ג יודע הוא שאם יעבור על המצות: יוותר לו על עונו גרסי': ההין מדה כד"א רביעית ההין: ארכה אריכות זמן שמא יחזרו בתשובה כד"א לשלותך תהא ארכה: ינשום יוציא ויכניס רוח נשמתו: שיכלא לשון מניעה כמו אדוני משה כלאם: בסרונכי מיתת אסכרה ועיין בפ' אלו נערות בפירש"י: לסטין באין כו'. בפ' אלו נערות מוסר או נמסר למלכות: שהוא שמר אני כו'. ע"ל: את האלהים וגו' גרסי' וסיפיה דקרא אני ירא: ולכך נאמר אלהים. רמז לכתוב שבועת אלהים: בנגעת יוסף. נכלם

עץ יוסף

רואה את הנולד כמ"ש (קהלת ב) החכם עיניו בראשו כו' ואמרו חז"ל בראשיתו רואה כו': ומחשב הפסד מצוה מה שהוא מפסיד מסחורתו בשעה שהוא עוסק במצוה. הוא מחשב כנגד השכר שיקבל עליה לעתיד: ושכר עבירה שהוא נהנה בה הוא מחשב כנגד הפסדה שהוא עתיד להפסיד בה בעוה"ב. כי ההפסד שעתיד לבא עליו הוא הרבה מאד. וכן הב"ר שעתיד לבא הוא הרבה מאד (רש"י): אלא מאריך רוחיה כו'. פי' אלא מאריך אפיה אולי ישוב וגבי דיליה כלומר שב. והא דכתיב נושא עון היינו למי שעושה תשובה. ועיין מ"ש בתנחומא כי תצא סי' כ"ו: ההין המדה כד"א רביעית ההין: שנתן להם ארכה אריכות זמן פן יחזרו בתשובה כד"א לשלותך תהא ארכה: לאחר גזר דין אין שומעין לו. במס' ר"ה דף י"ז א' א"ר יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גז"ד של אדם. ומוקי לה בצבור דוקא אבל ביחיד אין נקרע גז"ד אפי' בשעה לאחר שנגמר דינו ביום הכפורים. וכתב בספר סדרי טהרה בסוף מסכת נדה הא דמחלק בענין קריעת גז"ד בתשובה בין יחיד לצבור היינו בשב מיראה דזדונות נעשה לו כשגגות. אבל בשב מאהבה דזדונות נעשין כזכיות יש כח בהן להקרע גז"ד אף ביחיד: לנשום יוציא ויכניס רוח נשמתו: שיכלא הרוח בגופו שיכלא לשון מניעה כמו אדוני משה כלאם: דין ד' מיתות לא בטלו. וא"ת והא חזינן כמה חייבים דמתים כדרכם. וי"ל דזכות מילה תולה ושכר מצות שעשו משתלמין בעוה"ז כדכתיב (דברים ז') ומשלם לשונאיו (תוס' ד"ה מיום סנהדרין ל"ד). והריטב"א כתב דין ד' מיתות לא בטלו פי' באותן שנפטרין דינם בעוה"ז כי בודאי יש כמה רשעים שמתים בשלוה ובהשקט שנדונים לעוה"ב. וזה ברור עכ"ל: בסרונכי אסכרה (רש"י): נופל מן הגג דומה לנסקל שדוחפין אותו מבית הסקילה לארץ וגבוה שתי קומות היה כדאמרי' בפ' נגמר הדין (רש"י): או חיה דורסתו חיה מפילו לארץ והורגו בדריסה (רש"י): נחש נושכו והארס שורפו (רש"י): (יח) שאעפ"י שנכנס לאותו גדולה. ר"ל ואע"פ שהיה על ועליון עכ"ז שמר שבועת אלהים. ולכך נאמר אלהים רמז לכתוב שבועת אלהים: והיה זהיר על השבועה שלא נשבע כו'. ר"ל שבשבועת שקר בודאי לא היה נשבע הסי' בפרעה. דהא כתיב גם בנבוכד' ילך אל הקלל. אלא בודאי כוונת יוסף היה כשאמר חי פרעה אם תצאו מזה רצונו לומר אם תצאו כולכם כל העשרה אחים. וזה קיים. שהרי נשאר שמעון אתם דסי' בהד"א ה"א סי' כ"ז לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא קיים יוסף שנאמר חי פרעה אם תצאו מזה. והלא דברים ק"ו ומה כשהיה נשבע במלך ב"ו קיים את שבועתו אם נשבע בממה"מ הקב"ה עאכ"ו ע"כ. הרי שקיים יוסף מה שנשבע חי פרעה אם תצאו מזה וגו'. וכ"ה כוונת המכילתא ריש סדר בשלח דקאי' שם יוסף קיים כל העשרת הדברות כו' לא תשא וביוסף כתיב חי פרעה ע"כ. ר"ל שהם קיים שבועה לב"ו כ"ש שבועה שנשבע בהקב"ה. וכן מה שאמר חי פרעה כי מרגלים אתם ג"כ לא היה שקר כדאי' ברבה סדר מקץ פ' צ"א שכשבאו למצרים עברו שלשה ימים ולא באו לקנות תבואה. ושאל להם יוסף ע"ז ואמרו אבדה נאבדה לנו והיינו מבקשים אותה ע"ש. וזה היה כוונתו במה שאמר מרגלים אתם. ועיין מ"ש בב"ר פרשה צ"א סי' ה': שגדר עצמו כו' כלומר שהיה דבר גדול שהגביר על יצרו. לכן מכונה בשם דבר: ואין איש וכמו שאמרו בב"ר פ' פ"ז כו' פ' ואין איש מאנשי הבית אפשר ביתו של אותו הקיט משתייר בלא איש רבי יודא אמר יום אידם של נילוס היה והלכו הכל לראות והוא לא הלך: לא נתבהל מן מעשיהם. כי יצר הלב הבא לאדם פתאום. נפשו הבהמית מוטרפת בשעת מעשה. ובלי התבוננות אז יבוא לזה. אך הוא עמד בשכלו להשבית שאון היצר: מפנאי מריקות: אשר יאמר לכם תעשו. וזהו מי יאמר לו מה תעשה כי כן צוה להם המלך שיעשו ואין מי ימחה בידו: בנגעת יוסף פי' במה שנוגע אל יוסף שאף שהפליג בשבחו מידיעת פתרון חלומות. הפליג בגנותו ג"כ. לומר שידיעתו מכח שטותו כמאמרם ניתנה נבואה לשוטים. או אפשר שנ"ל בגנות יוסף: נער שהוא שוטה כו'. משום שהיה אפשר לו לשר המשקים לומר ושם אתנו פקיד על כל האסירים. ואמר בלשון בזוי. ש"מ שכיון לבזותו. נער שהוא שוטה כלו' שאין דעתו שלימה שעודנו רך בשנים. ולהנהיג שררה ראוי שיהיה בו טעם זקנים (יפ"ת): עברי שונא לפי שאוכלים הלחם שהיו המצרים עובדים אותו. כדכתיב כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם וגו': עבד שאינו ראוי למלכות. שכך היה כתוב בנימוסין של מצרים שלא יהיה עבד מולך. כדאי' בב"ר פ' פ"ט: שעתיד ליתן הדין כו'. כלו' שידע אף אם ימלא תאוותו היום יש עת להנקם ממנו להפרע על מעשיו: להיות עמה בעוה"ב כמ"ש במס' עכו"ם ה' ע"א וכל העושה עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין כו' שנא'

ולא

ועת ומשפט ידע לב חכם זה הקב"ה שכתוב בו (איוב ט) חכם לבב ואמיץ כח הביא עת על יוסף לשלם לו שכרו במשפט מדה כנגד מדה. סג הא כיצד הוא שלט ביצרו ולא נגע בה לפיכך נעשה שליט כמד"ת ויוסף הוא השליט על הארץ. הוא לא שמע לה כמד"ת ולא שמע אליה לכך המליכו הקב"ה על מצרים כולה והיו כולם נשמעים לדברו כמד"ת (בראשית מא) אשר יאמר לכם תעשו. פיו שלא נשק בעבירה לפיכך על פיך ישק כל עמי. הוא אמר לה איננו גדול בבית הזה ממני וגו' כדי להדיחה מעליו לפיכך אתה תהיה על ביתי. הוא לא תפש לה והיא תפשתו בידיה כמד"ת ותתפשהו בבגדו וגו' לפיכך ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף. הוא עזב בגדו בידה לפיכך וילבש אותו בגדי שש. הוא לא הרכין צוארו לעבירה לפיכך וישם רביד הזהב על צוארו. הוא לא רכב עליה לפיכך וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו. היא קראה לאנשי ביתה על כך כמד"ת ותקרא לאנשי ביתה וגו' לפיכך (שם) ויקראו לפניו אברך. הוא נתון אל בית הסוהר על כך כמד"ת (שם לט) ויתנהו אל בית הסוהר לפיכך ונתון אותו על כל ארץ מצרים. הוא לא נתן עיניו בה ולא במצריות בעת שמלך כמד"ת (שם מט) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין שעילם עינו מאשת פוטיפר ומן המצריות בנות צעדה עלי שור ולפיכך עלי שור. סד א"ר ראובן מהו עלי שור אמר הקב"ה עלי לשלם שכר אותה העין. כיצד שנו רבותינו שהיו אוכלים במקדש קדשים קלים תוך החומה לפנים מחומת ירושלים. אבל בשילה שהיה חלק יוסף אוכלין אותן בכל הרואה. הוי עלי שור כמד"ת (איוב ז) לא תשורני עין רואי. א"ר עזריה א"ל הקב"ה ליוסף אתה שמרת מצות לא תנאף שהיא שביעית בדברות ולא נאפת באשת פוטיפר. וגם שמרת מצות לא תגנוב שהיא שמינית בדברות שלא גנבת ממונו של פוטיפר ולא גנבת מקור אשתו כמד"ת (שם כד) ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר וגו'. יבא העת שאני פורעם לך. למחר כשיבאו הנשיאים להביא בחנכת המזבח יהיו נשיאי שני בניך אחד מקריב ביום ז' והשני ביום ח' ואין שבט אחר מפסיק בין שני בניך כשם שאתה לא הפסקת בין לא תנאף ללא תגנוב. שכן כתיב ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו' ביום השמיני נשיא לבני מנשה וגו' לכך נאמר ועת ומשפט ידע לב חכם: (יט) קרבנו קערת כסף אחת וגו'. אל תקרי קערת אלא עקרת כנגד יעקב שעקר את הבכורה מראובן ונתן אותה ליוסף (בראשית מח) ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך וגו'. כסף כמד"ת (משלי י) כסף נבחר לשון צדיק כמה שאמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. שלשים ומאה משקלה כשירד יעקב למצרים בשביל יוסף בן ק"ל שנים היה שנא' (בראשית מז) ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה. מזרק אחד כסף כנגד יוסף שנזרק מאביו ונמכר למצרים. כסף על שם כסף נבחר לשון צדיק מה שאמר לאביו (שם מח) לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על ראשו. שבעים שקל בשקל הקדש שעל ידו ירדו ע' נפש למצרים. שניהם מלאים וגו' יעקב ויוסף שניהם היו צדיקים גמורים ושניהם העמידו שבטים. כף אחת עשרה זהב וגו' כנגד חבלי מנשה עשרה שנא' (יהושע יז) ויפלו חבלי מנשה עשרה. פר אחד בן בקר וגו' איל אחד וגו' שעיר עזים אחד וגו' הרי ג' כנגד ג' דורות שראה יוסף מן מנשה שנטלו חלק בארץ שנא' (בראשית נ) גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף ובה"א (במדבר כו) בני מנשה למכיר משפחת המכירי ומכיר הוליד את גלעד אלה בני גלעד איעזר וגו'. מכיר וגלעד ואיעזר הרי ג' דורות שהיו בתי אבות שנקראו על שם יוסף כי מנשה ע"ש יעקב נקרא כמד"ת (בראשית מח) ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם. והרביעי זה היה יאיר בן מנשה שנטל חלק בארץ כמד"ת (במדבר לב) ויאיר בן מנשה הלך וילכד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר. ג' מיני עולה שהקריב היו כנגד בני מכיר בן מנשה. ושעיר החטאת היה כנגד יאיר שלא הוריש חלקו לבניו כי לא היו לו בנים ולכך קראן על שמו שלא היה לו זכר וירשו חלקו בני מכיר אחיו. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד שבט מנשה שנחלק לשנים ולקח ב' חלקים בארץ חציו בעבר הירדן וחציו בארץ כנען. אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה הרי ג' מינים כנגד ג' דברים שעשה יוסף בשביל מנשה שהיה מבקש לגדלו על אפרים אחיו. האחת (בראשית מח) ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל. והשנית ויתמך יד אביו להסיר אותה מעל ראש אפרים על ראש מנשה. והשלישית (שם) ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכור וגו'. למה היו של ה' ה' כנגד ה' נשים משבט מנשה שנטלו חלק בארץ. סה אלו בנות צלפחד ה' כמד"ת (במדבר כז) כן בנות צלפחד דוברות נתון תתן להם אחוזת נחלה וגו'. והן היו חמש שנא' (שם) ואלה שמות בנותיו מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה. וכן יעקב הזכירן בברכת יוסף שנא' (בראשית מט) בנות צעדה עלי שור אלו בנות צלפחד שנטלו חלק בארץ. ד"א למה ה' ה' כנגד הברכה שבירכן יעקב וידגו לרוב בקרב הארץ ודגים נבראו ביום החמישי. זה קרבן גמליאל וגו' כיון שראה הקב"ה שהקריב קרבנו על הסדר הזה התחיל מקלס את קרבנו זה קרבן גמליאל: (כ) ביום התשיעי נשיא לבני בנימן אבידן בן גדעוני. למה הקריב בנימן אחר בני יוסף לפי שכשם שהיתה השכינה בחלקו של יוסף בשילה כך שרתה בחלקו של בנימן במקדש בירושלים. ד"א ע"ש שאה"כ (תהלים פ) לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו. קרבנו קערת כסף אחת אל תקרי קערת אלא עקרת כנגד רחל שהיתה עקרת הבית. סו היא היתה עיקר ביתו של יעקב שנא' (בראשית מו) בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן ואומר (שם מח) מתה עלי רחל. כסף אחת שמתפללת נולד בנימן שנאמר (שם ל) ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר. ועליה נאמר (משלי י) כסף נבחר לשון צדיק לשון צדקת. שלשים ומאה משקלה סז שנולד בנימן כשהיה יעקב בן ק' שנה ולכך נקרא שמו בנימן. בן ימן שנולד כשהיה אביו בן ק' שנה. והוא היה בן ל' שנה כשירד למצרים הרי ק"ל. מזרק אחד כסף הוא מזרק הוא גביע כנגד יוסף שביחן צדקות אחיו בנימן על אודות הגביע. וכיון שראה יוסף שמסר יהודה נפשו על בנימן הכיר צדקות אחיו והתודע להם. ולפי שהיה יוסף שותה יין בגביע שחשבונו שבעים לכך היה משקל המזרק שבעים שקל בשקל הקדש. שניהם מלאים שניהם היו שוים יוסף ובנימן שהמשכן הוקם בחלק יוסף בשילה וביהמ"ק בחלק בנימן בירושלים הוי סלת בלולה בשמן למנחה. כף אחת עשרה זהב כנגד עשרה בנים שהיו לו לבנימן כשירד למצרים שנא' (בראשית מו) ובני בנימן בלע ובכר וגו'. והיו כולם צדיקים הוי מלאה קטרת. פר אחד בן בקר וגו' הרי ג' מיני עולה כנגד ג' פעמים שנבנה ביהמ"ק בחלקו. אחת בימי שלמה ואחת בימי עולי הגולה והשלישית לימות המשיח. שעיר עזים אחד לחטאת כנגד הבנין שבנאו הורדוס שנבנה ע"י מלך חוטא והיה לו בניינו לכפרה על שהרג חכמי ישראל. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד שני מלכים שיצאו מבנימן שאול ואיש בשת. ד"א כנגד שני גואלים שיצאו ממנו מרדכי ואסתר. אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה הרי ג' מינין של ה' ה' כנגד ג' מעלות של ה' ה' שנטל בנימן ואלו הן (שם מג) ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש ידות ולבנימן נתן

שלש

יד יוסף סג תנחומא בראשית סי' י"ג . זוהר מקץ דף קצ"ז . ב"ר פ' צ' . ויק"ר פ' כ"ג . ילקוט מקץ : סד זבחים קי"ח : סה לקמן פ' כ"א : סו רו"ר פסוק ואמרו כל העם : סז סוטה ל"ו ס"ב . סדר עולם וישלח :

מתנות כהונה

נראה שצריך להיות בנעת : **שכר אותו עין** . דרש עלי לשון ראיה וכדלקמן : **שהיה חלק יוסף** גרסי' : **בכל הרואה** . בכל מקום שהיו יכולין לראות העיר כן הוא בפ' בתרא דזבחים : **כי לא היה לו בנים** וזה מורה על הסתם כמאז"ל לשון עברה הוא כמי שאינו מניח בן ליורשו : **אלו בנות צלפחד** . עיין לקמן פ' כ"א ובתרגום אונקלוס פ' ויחי : **מתה עלי** . הרי שהיא נחשבת עליו לעיקר ולפי מה שאחז"ל שמתה על שאיחר נדרו הרי שהיא היתה עיקר באמת : **כנגד הברכה** גרסי' : **לשון צדקה** . צ"ל כצ"ל : **שביחן** ל' בחינה ונסיון : **שחשבונו** ע'. יין בגימטריא ע'

עץ יוסף

ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה . לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה לעוה"ב ע"כ . ופי' מלשמוע מעמסו . ובכל התורה תיבת דהא דקאמר הגמרא וכל השכר עבירה אחת היינו עריות . דסתם עבירה דנקט הש"ס עריות הוא : **פיו שלא נשק בעבירה כו'** . חשב כל המעלות הסרפות שנשתלם לו מדה במדה מן ההיפך להיפך : **הוא לא הרכין צוארו לעבירה** . נקט הרכנה משום דהרדת הגוף ומנעתו לעבירה הוי דבר מגונה מצד עצמה . ולפי שתחלת מעשה תולות הבדרה שהיא עיקר הגוף בצואר . נקט צואר להרכנה (יפ"ת) : **ומן המצריות בנות צעדה עלי שור** . וכדאי' בב"ר פ' צ"ח בנות צעדה עלי שור וגו' אמר אותה בשעה שיצא יוסף למלוך על מצרים היו בנות מלכים מציצות עליו דרך החרכים והיו משליכות עליו צירין וקטלין ונזמים וטבעות כדי שיתלה עיניו ויביט בהן . אעפ"כ לא היה מביט בהם : **ולפיכך עלי שור** ולפיכך עלי לשלם לו שכר אותה ראיה . ודרש שור לשון ראיה כדמפרש רבי ראובן : **בכל הרואה** בכל מקום שהיו יכולים לראות העיר . והענין כי זהו סימן הקדושה שהיה בנפשו בשמר משך . ולכן יהיה קדוש בכל מקום . כי קדושת המקום תלוי ג"כ בקדושת האדם שבוכן בה : **שלא גנבת ממונו של פוטיפר** . שהיה נאמן ביתו ולא גנב אפילו כלום . ועי' בחדא"ח ח"ס פ"ו שחשב שם שקיים יוסף כל עשרת הדברות : **כמד"א ועין נואף** שמרה נשף לומר לא תשורני עין . וכתיב ובלילה יהיה כגנב הרי שסמיך לשון גניבה בנואף . ולעיל פ"ב למד מדכתיב בקה"ת מים גנובים ימתקו : **(יט) כנגד יעקב** כלו' קרבנו היה לכוון בזה ענין יעקב ומאורעות יוסף ומאורעותיהם שיקרה אותם באחרים : **ואני נתתי לך שכם אחד כו'** . ובדברי יהודה דאמר בבראשית רבה סוף פרשה צ"ז זו בכורה : **כי מנשה על שם יעקב נקרא** . אבל אפרים נשאר במקום יוסף . לכן לעיל באפרים הזכיר שולת ענין ג' דורות שראה יוסף : **כי לא היו לו בנים** . וזה מורה על הסתם כמ"ש ז"ל לשון עברה על מי שאינו מניח בן ליורשו . ויאיר בן מנשה נהרג בימי יהושע . ויאיר הגלעדי הכתוב בשופטים י' היה אחר . שהיה לו שלשים בנים ולמ"ד עיירות בארץ הגלעד : **שהיה מבקש לגדלו על אפרים אחיו** . והטעם דיוסף לפי סברתו מה שנמשך לו מקנאת אחיו בו על אהבת אביו אותו מהם . היה מקפיד בהיותו מטיל קנאה בין מנשה ואפרים בהודיעו הגדם יתירה לקטן . וחשב כי לא ידע יעקב מה שהיה לו ביוסף . ע"ז השיב לו אביו ידעתי בני ידעתי (יפ"ת) : **אלו בנות צלפחד** עיין לעיל פ' כ"א . ובתרגום אונקלוס וברש"י סדר ויחי : **(כ) לפני אפרים כו'** . שהם היו המעולים שבשבטים כמאמרם ז"ל (סוטה פרק ח"ג) ראוי היה יוסף שיצאו ממנו י"ב שבטים כיעקב . וכמאמרם ז"ל שבא לי"ה על בנימן שמות בעשיו של נחש (מהרז"ו) : **בני רחל אשת יעקב** . ובכולן לא נאמר כן . אלא שהיתה עיקרו של בית (רש"י) ובגמ' רבה למד מדכתיב ורחל עקרה עיקרה של בית . ועי"ש מ"ש : **מתה עלי רחל** וכדאי' בב"ר רבה פ"ב אמר יעקב אבינו קשה עלי מיתתה של רחל מכל הצרות הבאות עלי . וגם לפי מה שאחז"ל שמתה על שאיחר נדרו . הרי שאז היתה עיקר באמת : **שנולד בנימן** כשהיה יעקב בן מאה שנה . וכן הוא בסע"ר פ"ב . ובספר סדר ויצא . שהרי אבינו יעקב היה בן ס"ג כשנתברך . אח"ז היה נטמן י"ד שנה ושמש את עבר . נמצא עומד על פ"ד בן ע"ז שנה . ועשרים שנה עבד בבית לבן . יצא מחרם נהרים ובא לסוכות עשה שם י"ח חדשים כדאי' בב"ר פ' ע"ח . יצא מסוכות ובא לו לבית אל ועשה שם ששה חדשים . יצא משם ונולד לו בנימן : **שביחן צדקות אחיו בנימן על אודות הגביע** . כצ"ל שט"ס הוא וצ"ל שביחן צדקת אחיו בבנימן . ור"ל שביחן צדקת כל אחיו בזה שנתן הגביע באמתחת בנימן אם ימסרו נפשם עליו . וכיון שראה שמסרו נפשם על בנימן הכיר צדקת כל אחיו והתודע להם : **שביחן** לשון בחינה ונסיון : **שחשבונו** בגימ' יין . בגמט' שבעים : **בבנינו לכפרה** להורדוס על שהרג לתלמידי רבנן וכדאי' בפ"ק דב"ב שעצה בן בוטא נתן לו זאת

העצה

שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות והשלישית זה היה מרדכי שהיה משבט בנימן שזכה ללבוש חמשה לבושי מלכות שנא' (אסתר ח) ומרדכי יצא מלפני המלך וגו'. זה קרבן אבידן וגו' כיון שהקריב על סדר הזה התחיל הקב"ה מקלס את קרבנו זה קרבן אבידן וגו': (כא) ביום העשירי נשיא לבני דן אחיעזר בן עמישדי. הרי נותרו ג' שבטים דן ואשר ונפתלי מה ראה דן להקריב תחלה להם. לפי שאביו הקישו ליהודה. כמד"ת (בראשית מט) דן ידין עמו וגו' [סח] כמיוחד שבשבטים זה יהודה לפיכך היה ראש לאלו שנשארו כשם שיהודה היה ראש לכולם. קרבנו קערת וגו' הרי זה הקריב קרבנו כנגד שמשון לפי שברכת יעקב לדן לא היתה אלא ע"ש שמשון. וגם גבורת שמשון לא היתה תלויה אלא בנזירותו לכך הקריב נשיא דן על הסדר הזה. הה"ד קרבנו קערת כסף זה היה נזיר טהרה ולכך קרא לו קערה שהוא היה מביא להם. שלשים ומאה משקלה מן (במדבר ו) וזאת תורת הנזיר עד ואחר ישתה הנזיר יין ק"ל תיבות. מזרק אחד כסף שבעים וגו' שאותה שעה הותר לשתות יין הנשתה במזרק שחשבונו ע' הוי יין. ד"א למה שבעים כנגד נזיר שנטמא שנזרקה נזירותו כמד"ת (שם) והימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו. ויש בו ע' תיבות מן כל ימי נזרו קדוש הוא לה' עד כי טמא נזרו. ד"א למה שבעים כנגד שבעים אותיות האמורות בברכת דן מן דן ידין עמו וגו' עד ויפול רוכבו אחור על שפיטת שמשון לפי שפסוק האחרון לישועתך וגו' לא אמרו יעקב אלא על שמשון. ולכך קרא מזרק שנזרק שמשון מן אחיו שלא רצה לישא אשה מבנות אחיו כי אם מבנות פלשתים. ד"א מזרק ע"ש שקראו נחש ושפיפון שהם נזרקים על הארץ שהיו להם רגלים והולכים על גחון. [סט] וכן שמשון היה חיגר בשתי רגליו. מזרק ע"ש (בראשית מט) ויפול רוכבו אחור. שניהם מלאים וגו' שנזיר טומאה ונזיר טהרה שניהם צריכין סלת חלות מצות בלולות בשמן לפי שנזיר טומאה אינו יוצא בקרבן שמביא על טומאתו ואינו יכול לשתות יין עד שיביא עוד קרבן על נזירות טהרה. ד"א שניהם מלאים סלת וגו' לפי ששמשון בין קודם שנתגלח שער נזרו בין לאחר שנתגלח שער נזרו היה כנזיר טומאה שעל שטימא עצמו בנויה היא גרמה לו לאותו גילוח. ולאחר גילוח הרג שמשון בפלשתים דכתיב (שופטים טז) ויהיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו. כף אחת עשרה זהב כנגד י' דברים האסורים ביין שנזיר אסור בהן. ואלו הן (במדבר ו) מיין ושכר יזיר הרי שנים. חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה הרי ד'. וכל משרת ענבים לא ישתה הרי ה'. וענבים לחים ויבשים לא יאכל הרי שבעה. כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין הרי ח'. מחרצנים ועד זג לא יאכל הרי י'. למה היתה של זהב לפי שהיין אדום הוא כמד"ת (משלי כג) אל תרא יין כי יתאדם והזהב אדום. למה היתה מלאה קטרת שכל המזיר עצמו מן היין צריך לעשות לש"ש שנא' (במדבר ו) לנדור נדר נזיר להזיר לה'. פר אחד בן בקר וגו' הרי כאן ג' מיני עולה כנגד ג' מינין שהנזיר מוזהר עליהם שתיית יין ואכילת ענבים וטומאת מת. שעיר עזים אחד לחטאת כנגד אזהרת שער כמד"ת (שם) קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו. ד"א ג' מיני עולה כנגד ג' אזהרות שהזהיר המלאך לאם שמשון הה"ד (שופטים יג) מכל אשר (יעשה) יצא מגפן היין לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טומאה אל תאכל. והשעיר כנגד האזהרה של שער הה"ד (שם) ומורה לא יעלה על ראשו כי נזיר אלהים יהיה הנער. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד שני דברים שמשלו אביו לנחש ושפיפון שנא' (בראשית מט) יהי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי אורח וגו'. ד"א כנגד שנמשל בשני דברים מפי שני בני אדם. יעקב משל אותו לנחש ושפיפון. ומשה לגור אריה שנא' (דברים לג) דן גור אריה. ד"א כנגד ב' פעמים שכתוב עליו שהוא שפט את ישראל כ' שנה ואלו הן (שופטים טו) וישפט את ישראל בימי פלשתים כ' שנה (שם טז) והוא שפט את ישראל כ' שנה [ע] ללמדך שכ' שנה שפט את ישראל בחייו וכ' אחר מיתתו היה מוראו של שמשון על פלשתים וישבו בהשקט. ד"א כנגד ב' עמודי התוך אשר הפיל. אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה למה ג' מינים כנגד ג' מינים של קרבנות שהיה מביא נזיר טומאה שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה וכבש בן שנתו לאשם. למה היו של חמשה חמשה כנגד ה' מינים שהיה מביא נזיר טהרה כבש לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים וס"ת חלות ורקיקי מצות ומנחתם ונסכיהם. ד"א למה ג' מינים כנגד ג"פ שהכה שמשון בפלשתים בחייו ואלו הן (שם יד) ויך מהם שלשים איש (שם טו) ויך אותם שוק על ירך וגו' ויך בה אלף איש. היו הג' מינים של ה' ה' הרי ט"ו כנגד הנס שנעשה לו בלחי ונקרא המעין על הנס שנא' (שם) על כן קרא שמה עין הקורא אשר בלחי והן ט"ו אותיות. זה קרבן אחיעזר וגו' כיון שראה הקב"ה שהקריב על סדר הזה התחיל מקלס את קרבנו זה קרבן וגו': (כב) ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר פגעיאל בן עכרן וגו'. מה ראה נשיא אשר להקריב אחר נשיא דן לפי שדן נקרא שמו ע"ש דין ואשר נקרא שמו ע"ש אישורו לפיכך צוה הקב"ה להקריב אשר אחר דן שצריך הדיין לאשר דינו כמד"ת (ישעיה א) דרשו משפט אשרו חמוץ. קרבנו קערת כסף וגו' א"ר תנחומא [עא] כל השבטים לשם גאולתן של ישראל ולשם שבחן נקראו שמותם. ואשר נקרא שמו לשם גאולתן של ישראל כמד"ת (מלאכי ג) ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות. ולשם שבחן כמד"ת (תהלים קמד) אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו. אין אישורן של ישראל אלא על שבחרו בהקב"ה להיות להם לאלהים והקב"ה בחר בהם להיותם לו לעם סגולה ולפיכך כשבא נשיא אשר להקריב הקריב קרבנו ע"ש הבחירה שבחר הקב"ה בישראל מכל האומות כמד"ת (דברים יד) ובך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה וגו'. ועליהם נאמר (תהלים סה) אשרי תבחר ותקרב וגו'. ולכך הקריב קרבנו קערת כסף כנגד או"ה שהם היו תחלה לאברהם. שלשים ומאה משקלה [עב] אלו ע' בני נח וששים מלכות שאמר שלמה (שיר ו) ששים המה מלכות. ומי היו י"ו בני קטורה וישמעאל וי"ב בניו ועשו וי"ז בניו ובני בניו. כיצד בני אליפז הרי ח' ואלו הן (בראשית לו) בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנז (דה"א א) ותמנע ועמלק הרי הם ח' עם אליפז. תמן כתיב בני אליפז בכור עשו אלוף תימן וגו' אלוף קרח אלוף געתם אלוף עמלק וגו' הרי ט' ורעואל עם בניו ה' שנא' בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה הרי י"ד. ובני עשו ג' יעוש ויעלם

וקרח

יד יוסף סח ב"ר פ' צ"ח ופ' צ"ט. במדב"ר פ"י. תנחומא ויחי : סט סנהדרין ק"ה. סוטה י' : ע ירושלמי פ"ק דסוטה : עא ש"ר פ"א סי' ה'. תנחומא שמות וילקוט שמות : עב לעיל פ"ט. שוח"ט מזמור פ"ז :

מתנות כהונה

ע' : בניינו לכפרה. להורדוס כדאי' בפ"ק דב"ב : מה ראה דן להקריב גרסינן : במיוחד שבשבטים גרסי' : שהוא היה מביא להם. הנזיר ביום התגלחו ככתוב בפרשת נזיר : ה"ג הנשתה במזרק שחשבונו : ה"ג ע' תיבות מכל ימי נזרו : ה"ג כנגד ע' אותיות האמורות בברכת דן : שפיטת ששפט ישראל : והולכים על גחון. עכשיו הולכים על גחון שבשעה שהסית הנחש את חוה קצץ הקב"ה את רגליו : בשתי רגליו. דכתיב שפיפון ושפי הוא חגר ברגל א' מדכתיב גבי בלעם וילך שפי והוא היה חגר ברגל א' דכתיב ותלחץ את רגל בלעם : ה"ג : שיביא עוד קרבן על נזירות כו' עד היה כנזיר כו' : ה"ג לאותו גילוח ולאחר גילוח הרג : שעיר דרש כמו שער : מפי ב' בני אדם גרסי' : כבש לעולה וכבשה לחטאת. הדא מלתא היא לפי' חשיב להו כחדא וכן מנחתם ונסכיהם חדא מלתא היא שאין נסכים בלא מנחה ולפי נקרא בכל מקום מנחה נסכים : ט"ו אותיות. שם המעין עין הקורא אשר בלחי : אישורו חיזוק וכדמפרש ואזיל : ה"ג אלו ע' בני נח ועיין בפ' נח ותמצאם כי וע' לעיל בפ' זו ס"ט : ורעואל עם בניו ה' גרסי' : כבהמה בעור דריש כמו בעיר כד"ה ואת בעירנו :

בלע

עץ יוסף

שפלה ואמר לו אתה כבית אורו של עולם. היינו רבנן כדכתיב ותורה אור. אלך והעסוק באורו של עולם היינו ביהמ"ק דכתיב ונהרו אליו כל הגוים : שאול ואיש בושת. וכן חשיב ליה לאיש בושת בויק"ר פ' כ"ה סי' ה'. אבל בתנחומא לא חשיב ליה לאיש בושת מפני שמיד פסקה מלכותו. והרי הוא כלא היה. ולהכי אמר כאן ד"א כנגד שני גואלים שיצאו ממנו מרדכי ואסתר :

(כא) כמיוחד שבשבטים הוא יהודה שהיה ראש השבטים. ולפי שמיהודה הוד מלכות לשפוט את ישראל אמר שמדן יהיה שופט כמוהו שיהיו ישראל בימיו בשלוה כמו בימי דוד ע"י שהיה עושה נקמה בפלשתים. או כמי שהיה שופט בצדק גמור בלי שום הנאה לעצמו וכדאי' בסוטה דף י' זכרני והזקני אמר רב אמר שמשון לפני הקב"ה זכור לי עשרים שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום. פי' שלא נהנה מהם אפי' בהעברת מקל ממקום למקום. שהעברת מקל שהוא צורך הדיינים לרדות במקל ורצועה למי שלא יקבל הדין ועכ"ז שהוא לצורך עצמם לא הטריח כ"ש דבר שהיה להנאת שמשון לבדו (כלי יקר). כדוד דכתיב ביה ויהי דוד עושה משפט וצדקה (יפ"ת) : שהוא היה מביא להם. הנזיר ביום התגלחו. כדכתיב בפרשת נזיר. והלחם נקרא על שם הקערה. כמו שדרשו בקערה דישראל לעיל פ' י"ג סי' ט"ז. ובקערה חשבון לעיל פ' הנ"ל סי' ע"ז ע"ש : עד ואחר ישתה הנזיר יין. עד שיכנס יין ולא שיכנס יין בכלל. שכנגד תיבת יין שחשבונו שבעים רמז נשיא דן במה שהביא המזרק שהיה משקלה שבעים שקל נגד מה שהותר הנזיר ביום התגלחו לשתות יין שחשבונו ע' וע"ש (עמוס ו) השותים במזרקי יין. וזהו שסיים המדרש הוי יין. ר"ל היינו דכתיב ואחר ישתה הנזיר יין : עד כי טמא נזרו. ועד בכלל : עד ויפול רוכבו אחור. ועד בכלל : שפיטת שמשון ששפט את ישראל : לישועתך וגו' לא אמר יעקב אלא על שמשון. משמע דהוא תפלה על שמשון ועי' בתנחו' ויחי סי' י"ב וב"ר פ' צ"ח ופ' צ"ט סי' י"ב ומ"ש שם : וכן שמשון היה חיגר בשתי רגליו. כדאי' בסוטה דף י' ובסנהדרין דף ק"ה בלעם חגר ברגלו אחד היה שנא' וילך שפי (ר"ל שפי' שנלחץ רגלו אל הקיר נעשה חגר באותו רגל שנא' וילך שפי כמו דשף מדוכתא) שמשון חגר בשתי רגליו היה שנאמר שפיפון עלי אורח ע"כ. (פי' שפיפון שפיפה כפולה. דחגר היה בב' רגליו) ועי' בב"ר פ' צ"ח : מזרק ע"ש ויפל רוכבו אחור. כדאי' בב"ר פ' צ"ח סי' י"ד א"ר לוי כתיב ועל הגג כשלשת אלפים אלו מה שהיו על שפת הגג. אבל מה שהיו לאחוריהם ולאחורי אחוריהם אין בריה יודעת ואת אמרת וירדו אחיו וכל בית אביהו וישאו אותו ר"ל מדקאמ' וישאו אותו ולא קאמר וימצאוהו דמשמע שלא הוצרכו לחפש אחריו אלא מיד נראה להם על זה קא מתמה איך אפשר זה ומשני אלא יעקב אבינו בקש רחמים על הדבר ויפול רכבו אחור ע"כ. פי' יעקב בקש רחמים שימצא מיד שלא יתעכב מהקבורה כלל. והרמז לזה מדכתיב ויפל רוכבו אחור שמשמע שהתפלל שלא יפול עליו אלא אחור כלו' ברחוק ממנו כדי שיוכל שמשון לעלותו (יפ"ת) : שנזיר טומאה ונזיר טהרה שניהם צריכין מצות סלת חלות בלולות בשמן. כצ"ל ור"ל שבנזיר טהרה כתיב וסל מצות סלת חלות בלולות בשמן וגו' אבל נזיר טומאה לא צריך לזה. וקאמר המדרש הא דכתיב שניהם מלאים סלת בלולה בשמן רמז על נזיר טומאה ועל נזיר טהרה שאע"פ שנזיר טומאה אינו צריך להקריב מצות סולת חלות וגו' מ"מ נחשב כאילו צריך משום לפי שנזיר טומאה אינו יוצא בקרבן המביא על טומאתו ואינו יכול לשתות יין עד שיביא עוד קרבן על נזירות טהרה : כנגד אזהרת שער שעיר דריש כמו שער (מת"כ) ויותר נראה שהכוונה שעי"ר לחטאת על שמשון שעבר על אזהרת שער. כמש"ל שעל שטימא עצמו בנויה היא גרמה לו לאותו גילוח : וישפוט את ישראל בימי פלשתים כו'. ור"ל שבקרא זה כתיב בימי פלשתים ולא כתב כן בפ' שני. גם בימי פלשתים מיותר שהדבר מוכרע מענינו. לכן קאמר שהיו מתייראים ממנו הפלשתים כ' שנה אחרי מותו (שירי קרבן) : כנגד שני עמודי התוך אשר הפיל. כדכתיב (שופטים ט"ז) וילפת שמשון את שני עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם וגו' ויט בכח ויפול הבית על הסרנים ועל כל העם אשר בו וגו' : כבש לעולה וכבשה לחטאת. חדא מילתא היא לפיכך חשיב להו כחדא. וכן מנחתם ונסכיהם חדא מילתא היא שאין נסכים בלא מנחה. ולפי נקרא בכ"מ מנחה נסכים (מת"כ) : ט"ו אותיות שם המעין עין הקורא אשר בלחי : (כב) אישורו חיזוק וכדמפרש (מת"כ) : כנגד עכו"ם. שלשים ומאה משקלה אלו ע' ב"נ שהם היו תחלה לאברהם. וששים מלכות שאמר שלמה. כצ"ל לפי דעתי : אלו ע' ב"נ היינו שלשים בני חם וי"ד בני יפת וכ"ו בני שם כדאי' לעיל פרשה ט' סי' י"ב וע"ש בעץ : וישמעאל וי"ב בניו הרי י"ג : ועשו וי"ז בניו ובני בניו. ר"ל עמו עם בניו ובני בניו

כב

וקרח וג' הרי י"ז. וי"א אלופים שחושב בסוף שנא' ואלה שמות אלופי עשו למשפחותם בשמותם אלוף תמנע וגו' הרי נ"ז. וא"ת והלא הם נ"ח תמנע בתו של אליפז היתה. וגו' מלכי אדום שהיו מזרע אדום ואלו הן בלע בן בעור והוא הנקרא ע"ש עשו שהיה בלע ומכר בכורתו בשביל בליעתו. בן בעור בנו של מי שעשה עצמו כבהמה שנא' (בראשית כה) הלעיטני נא מן האדום האדום הזה כי עיף אנכי כמד"ת [עג] אין אובסין את הגמל אלא מלעיטין אותו. והשני יובב בן זרח מבצרת ובצרה מן אדום היתה שנא' (ישעיה סג) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צועה ברוב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע. והג' חשם מארץ התימני ותימן היה ארץ אדום שנא' (עובדיה א) וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל. אבל שאר המלכים משאר מקומות היו ומשאר אומות הרי ס'. ולמה קרא לכל אלו קערות ע"ש שפסלן הקב"ה ואין קערה אלא לשון צרעת כמד"ת (ויקרא יד) שקערורות ירקרקות. כסף ע"ש חרפה שילבו כולם לחרפות לדראון עולם. ומנין לכסף שהוא לשון חרפה שכן בלשון ירושלמי קורין לחרפה כסופא. מזרק אחד כסף אלו ישראל שהפריש הקב"ה מהם כמד"ת (תהלים קלה) כי יעקב בחר לו יה וגו'. ואומר (יהושע כד) ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק. שבעים שקל בשקל הקדש וגו' כמד"ת (דברים י) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וכולם היו קדושים. שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה שלאומות ולישראל שלח הקב"ה נביאים מהם בהם הוי למנחה כמד"ת (ישעיה יא) ונחה עליו רוח ה' ואומר (במדבר יא) ותנח עליהם הרוח [עד] ולכולם רצה הקב"ה ליתן תורתו שנא' (דברים לג) ויאמר ה' מסיני בא וגו'. כף אחת מכולם לא בחר הקב"ה אלא בישראל שנא' (שה"ש ו) אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה וע"ז הם מאושרים מכל האומות כמד"ת (שם) ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה. אלו האומות. ולמה בחר בהם הקב"ה שכל האומות פסלו את התורה ולא רצו לקבלה ולא בחרו בהקב"ה ובתורתו שהיא ה' ספרים כנגד ה' אצבעות שבכף. וקבלו י' הדברות בסיני הוי כף אחת עשרה זהב. מהו מלאה קטרת שכולם אמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע קבלו עליהם ת"ת והמעשה. פר אחד בן בקר וגו' ג' מיני עולה אלו למה כנגד ג' כתרים שנתן הקב"ה לישראל על זאת [עה] כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר תורה זה הארון שכתוב בו ועשית עליו זר זהב. כתר כהונה זה מזבח הזהב שכתוב בו ועשית לו זר זהב סביב. כתר מלכות זה השלחן שכתוב בו ויעש לו זר זהב סביב. שעיר עזים וגו' כנגד שם טוב הוא המעשה כמה דתנינן [עו] לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה לפי שהמעשה הוא מכפר על האדם כההוא דתנינן [עז] תשובה ומע"ט כתרים בפני הפורענות. ואותו כתר הוא כנגד המנורה לקיים מה שנא' (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור. למה נקראת התורה אור שהיא מאירה את האדם מה יעשה. ולפי שהתורה מלמדת את האדם כיצד יעשה רצון המקום לפיכך שכר התלמוד גדול [עח] וגדול המעשה יותר מן העושה שנא' (ישעיה לב) והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם. ולזבח השלמים בקר שנים שנתן הקב"ה לישראל שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבע"פ. נתן להם תורה שבכתב שיש בה תרי"ג מצות כדי למלאם מצות ולזכותם שנא' (שם מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. נתן להם תורה שבע"פ להיות מצויינין בה משאר האומות שעל כך לא נתנה בכתב כדי שלא יזייפוה אוה"ע כשם שעשו תורה שבכתב ויאמרו שהם ישראל וע"ז אמר הכתוב (הושע ח) אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו. אמר הקב"ה אם אכתוב לישראל רובי תורתי זו המשנה שהיא גדולה מן המקרא כמו זר נחשבו. אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה אלו ג' מיני שלמים כנגד כהנים לוים וישראלים. ד"א כנגד ג' גדולות שנתן להם הקב"ה בשכר שקבלו את התורה ואלו הן סגולה ממלכת כהנים וגוי קדוש שנא' (שמות יט) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. הם היו הג' מינין מן ה' ה' ועולה חשבונם ט"ו כנגד התורה שהיא ה' ספרים. וי' הדברות שקבלו שנכתבו על שתי לוחות ה' על לוח זה וה' על לוח זה. ד"א כנגד אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים שהם עיקר הבחירה כמד"ת (דברים ד) ותחת כי אהב את אבותיך ויבחר בזרעו אחריו ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים. זה קרבן פגעיאל וגו' כיון שראה הקב"ה שהקריב על הסדר הזה התחיל מקלס את קרבנו זה קרבן פגעיאל בן עכרן:

(כג) ביום שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן. למה הקריב נפתלי אחר אשר לפי שאשר נקרא שמו על אישורן של ישראל ונפתלי נקרא שמו על התורה שקבלו ישראל. מהו נפתלי נפת לי זו התורה שכתוב בה (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים ונתנה למ' יום מנין לי. ולפי שאישורן של ישראל היה תלוי על התורה לפיכך הקריב נפתלי אחר אשר. וכשם שמחשבת ישראל עלתה תחלה לפני המקום ואח"כ תקן להם תורה לכך הקדים אשר לנפתלי. ד"א לפי שיעקב בירך לנפתלי אחר אשר לפי שהיו שוים בברכת הארץ אשר היה שמנה לחמו ונפתלי היתה ארצו אילה שלוחה לכך הקריב כאן נפתלי אחר אשר. קרבנו קערת כסף אחת וגו' ר' יודן אמר כנגד האבות והאמהות הקריב נשיא נפתלי למה כן לפי שנפתלי כיבד את אביו יותר מדאי שהיה אביו שולחו לכ"מ שירצה והיה זריז במשלחתו ומצא קורת רוח ממנו והיו אמריו נעימים עליו ולכך בירכו אביו באילה שלוחה שהיה רץ במשלחתו כאיל.

ולכך

יד יוסף עג שבת פ' כ"ד. ב"ר פ' ס"ג. במדב"ר פ' כ"א. תנחומא פנחס. פסיק"ר פ' ט"ו. מדרש משלי סי' י"ג: עד ספרי ח"ב פיסקא קמ"ג. ע"ז פ"ק: עה סמ"ך פ' ל"ד אבות פ"ד. יומא פ"ו. אדר"נ פ' מ"א. קהל"ר פסוק טוב שם משמן טוב. חג"ה פ' כ"ג. ולעיל פ"ד: עו אבות פ"ק: עז ברכות פ"ד: עח כל"ל ע' :

מתנות כהונה

בלע ל' בלעו זולל וסובא : **שפסלן** גרסי' : **מהם** בהם . נביאים שהם מתוכם ומהם שלח אליהם כדי שישמעו לו : ה"ג **מסיני בא** וגו' גרסי' . והדשו חכמינו ז"ל מלמד שחזר הקדוש ברוך הוא על כל האומות שיקבלו את התורה ולא רצו כדאיתא בפרק קמא דע"ז : **ת"ת** והמעשה . וכן כ"ף במילואו כ"ף פ"ה כנגד נעשה ונשמע : ה"ג זר זהב סביב כתר מלכות זה השולחן שכתוב בו ויעש לו זר זהב סביב : **שם טוב** . הוא כתר הרביעי והעולה על ג' הראשונים כדאי' במסכת אבות ועיין בשמות רבה פ' ל"ד ובמדרש קהלת בפסוק טוב שם משמן טוב : **מה** יעשה . מה שיעשה : **המעשה** המלמד וכופה אדם לעשות צדקה כדא"א גם מעשה : **ועבודת** הצדקה . זה הכסף שהוא עבודה המביאה לצדקה כדאי' בפ"ק דב"ב : **כדי למלאם** כו' . שכל א' מישראל יכול לקיים מצות מה שלא היה כן אילו לא היו המצות רבות כן פי' הרמב"ם בפ' אלו הן הלוקין וכן פי' הזוהר פרשת קדושים וכן הוא בספר עקרים מאמר ג' פ' כ"ג ורש"י פי' בו שלא היה לכתוב לגוות מצות הרבה ואזהרות הרבה על שקצים ורמשים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהם אלא כדי שיקבלו שכר אותם הפורשים מהם והמדרש הזה נוטה לפי הזוהר והרמב"ם : **מצויינין** משונין כדרש אין יפלגו : ה"ג **ואתם** תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש : **עיקר** הבחירה . שבחר בם הקב"ה : **מהו** נפתלי נפת לי גרסי' : **עלתה** תחלה . להבראות

שנא'

ענף יוסף

נגד עבודה של כן אמר כ"ד נגד המשמרות : **(כב)** [נתן להם תורה שבכתב שיש בה תרי"ג מצות כדי למלאם מצות ולזכותם שנא' כו'] והוא על דרך שאמרו רצה הקב"ה לזכות את ישראל כו' . שנא' ה' חפץ למען צדקו וגו' . הכוונה בזה משום שלא כל הדעות שוות אלא כל אחד ואחד יש לו נטיה לאיזה מן המצות ולא לכל מצוה ומצוה . ואילו היו המצות מועטות לא כל אדם יזכה לאיזה מצוה . לכן מתחסד ה' כדי לזכותם והגדיל הרבה לישראל תורה ומצות כדי שלא יהיה אחד מישראל שלא ישים לו תשוקה לאיזה מצוה מתרי"ג

עץ יוסף

הם י"ז . כיצד בני אליפז הרי שמונה עם אליפז ועשו . ואלו הן (בראשית לו) בני אליפז . תימן . אומר . צפו . וגעתם . וקנז . ובד"ה א' א' כתיב עוד . ותמנע . ועמלק . הרי שבעה חוץ תמנע שתמנע לא חשיב שהיא היתה בת וכאמור לקמן . ועוד קרח שחשיב (בראשית ל"ו) פסוק ט"ז בני אליפז בכור עשו אלוף תימן אלוף אומר אלוף צפו אלוף קנז אלוף קרח אלוף געתם אלוף עמלק . הרי שבעה בני אליפז . ואליפז ועשו הרי תשעה . ורעואל בן עשו עם ד' בניו . הרי חמשה . ובני עשו שהיו מאשה אחרת שלשה יעוש ויעלם וקרח . ושני קרח היו אחד מבני עשו ואחד מבני אליפז . כן פרש"י סוטה י"ג הרי י"ז . וי"א אלופים שחושב בסוף הגי ל"ז : **ואם תאמר** והלא הם נ"ח . והרי היה לאליפז שמונה כמו שחשב לעיל . ומתרץ תמנע שחשיב לעיל בבני אליפז נקבה היא . ולא קחשיב לה בחשבון הכולל שלא חשבינן אלא הזכרים . **שהיה בלע** פי' שהיה עשו בולע . ר"ל זולל וסובא וחשק ליתן רוב מאכל אל בית בליעתו . כמו שמכר הבכורה בשביל בליעתו : **כי עיף** אנכי שער פיו כגמל כדא"ח אין אובסין . כצ"ל ועי' בב"ר בס : **ובצרה מן** אדום היה . אע"ג דמוכח דבצרה היא ממואב כמו שמזכר בירמיה קטיל מ"ח ועל קריות ועל בצרה . ס"ל דתרי בצרה הוו ופליג אדלעיל בב"ר פ' ס"ג שאמרו שם שבצרה אינה מאדום אלא ממואב : **שפסלן הקב"ה** שפסלן והמאיסן כמצורעין . כדמפרש שקערה לשון צרעת . שכמו שהצרעת עמוק מראיה . כן הקערה עמוקה . ונקרא שם הקערה על שם קערורית : **מזרק אחד** כסף אלו ישראל . מפרש מזרק לשון זריקה שהזריק והפריש את ישראל מביניהם ועשה אותם לגוי אחד בארץ . ומפרש כסף מלשון כי נכסף נכספתה ור"ל שכולם קדושים וחומד אותם הקב"ה : **מהם בהם** נביאים שהם מתוכם ומהם שלח עליהם כדי שישמעו לו . והוא שניהם מלאים שמלאו אותם רוח ה' . אלא כף אחת שנדבקו בו : **מסיני בא ונו'** וכדאי' בפ"ק דעכו"ם מלמד שלקח התורה והחזירה על כל האומות ולא קבלו עד שבא אצל ישראל וקבלוה : **ולא בחרו בהקב"ה** נ"ל והם נתרו (אב"ח) : **קבלו עליהם** ת"ת והמעשה . פרש"י קבלו עליהם ת"ת כדי שידעו היאך לעשות . שזהו העיקר . ולכן הקדימו נעשה לנשמע : **זה השלחן** פרש"י בתומא שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שולחן מלכים ע"כ . וכמו שאמרו הרוצה להעשיר יצפין וסימנך שולחן בצפון : **לא המדרש** עיקר ס' . כמ"ש בספ"ב דברכות (דף י"ז ע"א) שכל טוב לכל עושיהם ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם כו' ע"ש :

כתרים מגן להגן עליו מפני הפורענות (רש"י) : **כנגד המנורה** פי' שהיא מאירה פי' . שאמר לפי בעל המאמר ערך התורה למעשה . והמעשה לתורה . כדאי' בזוהר סדר תרומה פתח רבי אבא ואמר כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר כי נר מצוה כל מאן דאשתדל בהאי עלמא באינון פקודין דאורייתא אתסדר קמיה בכל פקודא ופקודא חד שרגא לאנהרא ליה בההוא עלמא . ותורה אור מאן דאתעסק באורייתא זכי לההוא נהורא דסלקין שרגא מיניה . דהא שרגא בלא נהורא לא כלום . נהורא בלא שרגא אוף הכי לא יכול לאנהרא . אשתכח דכלא דא לדא אצטריך . אצטריך עובדא לאתקנא שרגא . ואצטריך למנדע באורייתא לאנהרא שרגא . זכאה איהו מאן דאתעסק בה בנהורא ובשרגא עכ"ל : **שהיא מאירה** את האדם . כיצד כו' . שהתורה מלמד לאדם איך יעשה מעשים טובים ותשובה כדי שיתכפרו לו עונותיו : **גדול המעשה** פי' שכופה את חברו שיתן צדקה : **שנאמר והיה** מעשה הצדקה . דהאי"ל והיה מעשה עבודת הצדקה שלום והשקט ובטח . ומדפלגינהו משמע דעבודת הצדקה להוד שהיא הצדקה עצמה . ומעשה הצדקה הוא המעשה לחברו שיתן צדקה . וקאמר ששכר הצדקה הוא רק השקט ובטח שהיא הרווחה קצת . אבל שכר המעשה הוא השלום שהוא דבר של טובה גמור . ועד עולם דקרא אתרוייהו קאי . ומשם הדבר שגדול המעשה יותר מן העושה . שהשלום יש לשנה יתרון על המטובב . ועיין בינה לעתים דרוש עם להגות דרוש ע"ח : **כדי למלאם** כו' שכל אחד מישראל יכול לקיים מצוה . מה שלא היה כן אילו לא היו המצות רבות . וכן פי' הזוהר בסדר קדושים : **ויאמרו שהם ישראל** הכוונה היינו מה שמתגאים עמר ספ' נתר גם ולקח אותם במקום ישראל ונתן להם את תורתו ולקחו כל המוסרים הטובים שבתורה משה ושמו אותם בכליהם ואילו היתה תורה שבע"פ בידם היו לוקחים הכל . והיה מקום לטעות אחריהם כי ה' נתן תורתו להם . אבל עכשיו שאין בידם אמתת הדברים כנודע מתורה שבע"פ . נודע כי שקר נסכם . ופירוש שקר כי הספרים האמתי מקובל אצלם בידינו : **עיקר הבחירה** שבחר בם הקב"ה : **(כג) נפתלי** זו התורה . דרש נפתלי נוטריקון נופת לי זו התורה שנקראת נופת צופים ומתנה לארבעים יום כמנין לי . שהוצרך משה להתעכב משך ארבעים יום כדי להשיגה . ועי' מ"ש בתנחומא כי תשא סי' כ"ז : **ולפי שאישורן** של ישראל כו' . כדאי' לעיל ריש סי' כ"ג ע"ש : **שמחשבת ישראל** עלתה תחלה כו' . וכדפ"ל לר' הונא ור' ירמיה בב"ר פ"א

פי'

ולכך בירכו באמרי שפר על שהיו אמריו שפרים. ולכך זכה נפתלי שעשה הקב"ה נקמה בסיסרא ע"י ברק שהיה מקדש נפתלי. ולפי שנפתלי היה זהיר בכבוד אבותיו לפיכך נשיא נפתלי למד מאבי אביו ואחז את דרכו והקריב קרבנו על סדר אבותיו ואמותיו של נפתלי הה"ד קרבנו קערת וגו'. קערת כנגד שרה שהיתה עקרת הבית והיא היתה עיקר האמהות שהיתה ראשונה. כסף שהיתה צדקת כמד"ת (משלי י) כסף נבחר לשון צדיק. אחת שהיתה יחידה בדורה צדקת. שלשים ומאה משקלה שהיתה ק"ל שנה חסר קמעא שנא' (בראשית כג) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. מזרק זה אברהם שנזרק מארצו ומבית אביו שנא' (שם יב) ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. אחד כמד"ת (יחזקאל לג) אחד היה אברהם ויירש וגו'. כסף שהיה צדיק ע"ש כסף נבחר וגו'. שבעים שקל בשקל הקדש [עז]בעת שכרת הקב"ה ברית עם אברהם בין הבתרים בן ע' שנה היה. לפי ששלשים שנה קודם שנולד יצחק נגזרה גזירת בין הבתרים דברי ר' יוסי. לקיים מה שנאמר (שמות יב) ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים. שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה שאברהם ושרה שניהם היו מלאים במע"ט שנא' (בראשית יב) ואת הנפש אשר עשו בחרן. [פ]מלמד שהיה אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים. כף אחת עשרה זהב זה אברהם שכפף את יצרו ועמד בעשר נסיונות שניסהו המקום. מלאה קטרת שהיו מעשיו נעימים לפני המקום כריח הקטרת. פר אחד בן בקר וגו' כנגד הקרבנות שצוהו הקב"ה לעשות בעת שכרת עמו ברית בין הבתרים כמד"ת (שם טו) קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו'. פר כנגד עגלה. איל כנגד איל משולש. כבש אחד כנגד תור ונוזל שהיו קרבן עני חלוף כבש של קרבן עשיר שנאמר (ויקרא יב) ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת וכפר עליה הכהן וטהרה. ולכך הקריב כבש במקום תור ונוזל שאין עניות במקום עשירות. שעיר עזים וגו' כנגד ועז משולשת. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד יצחק ורבקה שהיו תמימים ובני מלכים. אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה למה היו ג' מינים אילים ועתודים וכבשים כנגד יעקב ולאה ורחל. ולמה היו של ה' ה' לפי שחשבונם עולה ט"ו כנגד יעקב ולאה ורחל וי"ב שבטים. והאמהות לפי שקראום האימהות אמהות לכך לא נכנסו בחשבון. זה קרבן אחירע בן עינן כיון שראה הקב"ה שהקריב על סדר הזה של אבות התחיל מקלס את קרבנו וגו': (כד) ר' פנחס בן יאיר אמר כנגד הדורות שהיו מאדה"ר עד המשכן וכנגד המצות שנצטוו הקריבו הנשיאים קערת כסף אחת. אל תקרי קערת אלא עקרת זה היה אדה"ר שהוא היה עיקרן של בני האדם. א"ר שמעיה מנין אתה אומר שלאדם הראשון נאמר קערת כסף לפי שמנין אדה"ר הם ט' מאות ול' שנה וקערת כסף חשבונו ט' מאות ול'. ומנין שהיה אדה"ר ט' מאות ול' שנה שנא' (בראשית ה) ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת. למה של כסף [פא]לפי שניתן לו ו' מצות שנא' (שם ב) וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים וגו'. והתורה נקראת כסף שנא' (תהלים יב) כסף צרוף בעליל לארץ. למה נאמר בה אחת על שם חוה שנבראת ממנו שנא' (בראשית ב) ויקח אחת מצלעותיו. שלשים ומאה משקלה כנגד ק"ל שנה [פב]שפירש מן האשה ולבסוף הוליד לשת שהוא היה ראש תולדותיו שנא' (שם ה) ויחי אדם ש"שים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את שמו שת שממנו הושתת העולם לפי שהבל וקין נטררו מן העולם. מזרק כנגד נח הצדיק שנזרק מן דור המבול. למה כסף על שנקרא צדיק ברורו שנא' (שם ז) כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. ד"א על מצות שנצטווה נקרא כסף שנא' (שם ט) אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. א"ר שמעיה כנגד השנים שהיו לנח בעת שהעמיד תולדות עולה חשבון מזרק אחד כסף. צא וחשוב אותיות שלהם והם עולים ה' מאות וכ' כנגד ה' מאות שנים שהיו לו בעת שהעמיד תולדות שנא' (שם ה) ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח וגו'. ולכך איחר לפריה ורביה מפני עון דורו שהיה רואה עד שגילה לו הקב"ה ענין התיבה ובאותה שעה נשא אשה והעמיד בנים. והיה מאותה שנה עד המבול ק' שנים. ואותן ז' אחד העולים למנין עשרים שהם יתרות על חמש מאות הם רמז לכ' שנים שנגזרה גזירת המבול קודם שהעמיד נח בנים כמד"ת (בראשית ו) והיו ימיו מאה ועשרים שנה. שבעים שקל בשקל הקדש כנגד [פג]ע' אומות שיצאו ממנו. ד"א למה שבעים כנגד מראש ספר בראשית עד קללת נחש ע' פסוקים. א"ר פנחס שני אויבים לא נארו עד שהשלים עליהם שבעים פסוקים. הנחש והמן הרשע. הנחש מבראשית עד ארור אתה מכל הבהמה ע' פסוקים. המן מאחר הדברים האלה גדל המלך וגו' עד ויתלו את המן ע' פסוקים. [פד]לתכלית ע' נתלה על ג'. ד"א כנגד ע' שמות הקרושים מן ספר בראשית עד פרשתו של נחש. וא"ת יש בו אחד יותר (שם ג) והייתם כאלהים אינו קדש. ד"א כנגד ע' שנה שהיו לתרח כשהוליד לאברהם שנא' (שם יא) ויחי תרח שבעים שנה. שנים היו בשני דורות של ע' שנה. קינן בדור אחד (שם ה) ויהי קינן שבעים שנה ותרח בדור שני. ד"א כנגד ע' ימים שבכו את יעקב החסיד שנא' (שם נ) ויבכו אותו מצרים שבעים יום. ד"א כנגד ע' ימים טובים שנתן הקב"ה לישראל ז' ימי הפסח. וח' ימי החג' ור"ה. ויוה"כ. וחג שבועות. ונ"ב שבתות שיש בשנת החמה הרי ע'. ד"א כנגד [פה]ע' שמות שיש לו [פו]להקב"ה. ע' שמות שיש לישראל. [פז]ע' שמות לתורה. ע' שמות לירושלים. ד"א כנגד ע' שנה שהיכר אדם משנותיו [פח]ונתן לדוד בן ישי לפי שראוי היה להיות אלף שנים. שנא' (שם ב) כי ביום אכלך ממנו מות תמות [פט]ויומו של הקב"ה אלף שנים שנאמר (תהלים צ) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור ואשמורה בלילה. שניהם מלאים שאדם ונח שניהם קבלו מצות והיו צדיקים הוי סולת בלולה בשמן למנחה. כף אחת וגו' [צ]כנגד י' מאמרות

שנברא

יד יוסף עז סד"ע פ"א. מכילתא בא. ש"ר פ' י"ח. תנחומא ופ"י בא. ילקוט נ"ל: פ ב"ר פ' ל"ט ופ' פ"ד. חזית פסוק לריח שמניך. אדר"נ פ' י"ב. תנחומא סדר נ"ל. ירוש' פ"ד מיתות. ספרי פ"ג פיסקא כ"ב. פסיק"ר פ' מ"ג. זוהר נ"ל דף ע"ט. ילקוט נ"ל ורמז: פא ב"ר פ' ס"ז. ש"ר פ"ל. דב"ר פ"ב. חזית פסוק ישקני. תנחומא יתרו. סע"ר פ"ס שוח"ט מזמור א' ופ' ד מיתות. ילקוט בראשית ויתרו ובס"ם. ש"ר ג' נ"ב. מד"ש משלי סי' נ"א. זוהר בראשית דף נ"ו. ותוספתא שם דף ל"ז: פב עירובין י"ח. ב"ר פ' כ"ג. זוהר בראשית דף נ"ד. וינ"ע: פג היינו מ"ספ י"ד ומתם בלבים ומשם כ"ו הרי שבעים. בזח"ס מזמור ס' ומדרש חדש: פד כוח סוף פיוט לפרשה זכור שמתחיל זכור את אשר כו' כן כוח במדרש פרשה: פה ונספר הכביר אי ע"ב שמות: פו אותיות דר"ע. זוהר פנחס דף רכ"ג: פז אותיות דר"ע אות א': פח פדר"א פרק י"ט. זהר ויצלא דף קס"ח. ילקוט בראשית רמז מ"א: פט ב"ר פ"ח ופ' י"ט. תנ"ס פ"ס. זוהר תרומה דף קס"ט. ז"ח דף כ"ד. ולעיל פ"ס סי' ס'. תנחומא ויק. וריש ספר הכביר: צ זוהר ויקרא דף י"א ע"ב:

מתנות כהונה

שנא' קדש ישראל לה' ראשית תבואתו: ה"ג לפי שהיה נפתלי נוהג מאבי אביו: קמעה מעט: שלש שנים הוא מעט בערך מאה ושלשים: לקיים מה שנא' כו'. ושלשים וד' מאות התחילו מברית בין הבתרים ואז נאמר לו כי גר יהיה זרעך זהו יצחק שנולד אחר שלשים שנה בשנת מאה לאברהם ומאז עד שיצאו ממצרים ארבע מאות שנה וכל זה הוא מבואר בסדר עולם והביאו הילקוט בפ' לך לך: שכפף כף לשון כפייה: שברת עמו גרסי': ה"ג ולכך הקריב כבש במקום תור ונוזל: תמימים דרך שלמים בל' שלימות ותמימות: ה"ג וכבשים כנגד יעקב: ה"ג וי"ב שבטים והאמהות לפי שקראו כו'. ופי' כיון שראו האמהות שהאימהות נכנס על ידם היו מזולזלין כאן לקרותן שפחות כמו שדרז"ל בני הגר: שהוא היה עיקרן גרסי': שלאדם הראשון. כלומר כנגד אדם הראשון: נשמת חיים וגו'. וסמיך אסיפיה דעניינא ויצו ה' אלהים על האדם וגו' שהמקרא זה דרז"ל שנצטוה אדם הראשון במצות: שש מצות. עיין בב"ר סוף פ' י"ו ונתבאר על פי הירושלמי למה לא חשיב שבעה כמו שמנו חכמינו ז"ל בפ' ארבע מיתות: על שנקרא צדיק. ונאמר כסף נבחר לשון צדיק כדלעיל: על מצות כו'. והתורה והמצות נקראו כסף שנא' כסף צרוף בעליל: ה"ג ויהי נח בן חמש מאות שנה: ה"ג מפני עון דורו: ה"ג ואותן ז' אחד העולים. ופי' אותיות ז' אחד שבמלות מזרק אחד כסף: שהם יתרות גרסי': לתכלית ע' כו'. וזהו שיסד הפייטן בפ' זכור תכלית ע' כו' ותכלית פי' סוף וקץ: והייתם כאלהים אינו קודש. כדמתרגמינן ותהון כרברבין: קינן בדור א' גרסי': שבכו את יעקב גרסי': ונתן לדוד כו'. לפי שהראה הקב"ה לאדם דור ודור ופרנסיו ראה דוד חייו הקצובים ג' שעות ונתן לו אדם ע' שנה משלו ועיין בילקוט בפסוק זה ספר תולדות אדם:

עשר

עץ יוסף

סי' ה': קמעא פי' מעט ושלש שנים הוא המעט בערך ק"ל: בן ע' שנה היה. וכ"ה בסד"ע פ"א וע"ש: שנא' ויהי מקץ שלשים כו'. פי' ל' שנה משנולד יצחק ושלשים שנה קודם שנולד יצחק. וע"כ הוא מונה משעה שנגזרה גזירת גירות היינו בין הבתרים. והגר"א בסד"ע כתב שהשלשים שנה משעה שהציל אותו מאור כשדים. אבל בספר היכל א' שמעשה אור כשדים היה בשנת החמשים לאברהם. לכן נראה כמ"ש: מלמד שהיה אברהם מגייר כו'. לשון נפש דריש ענין הגרים שהם קונים נפש הדת (מה"כ): שכפף דריש כף לשון כפייה: שהיו תמימים דרך שלמים בלשון שלימות ותמימות: ובני מלכים כנאמר מלך אדם היה. ואברהם דכתיב עליו נשיא אלהים אתה מלך אתה עלינו. ולכיך בני בקר שהשור מלך בבהמות: והאמהות לפי שקראו האימהות אמהות. ר"ל בלהה וזלפה לפי שקראום האימהות היינו רחל ולאה אמהות. כדכתיב ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה וגו' ולכן לפי שנקראו אמהות לא נכנסו בחשבון: (כד) שלאדם הראשון נאמר. כלו' כנגד אדם הראשון: שש מצות וכ"ה בב"ר פ' ט"ז ובש"ר פ"ל ובילקוט סדר יתרו בשם פסיקתא. אבל עוד אי' שם בילקוט אדם ניתנו לו ז' מצות. וכ"ה בילקוט פ"ה ועי' בהמקורות ברמזתי ביד יוסף: שנא' וייצר ה' אלהים כו'. הכוונה על סוף הענין דכתיב בה ויצו ה' אלהים על האדם לאמר וגו' שמזה הכתוב למדו שנצטוה על המצות: הוליד לשת שהוא היה המובחר ור"ל כל אותן ק"ל שנה שפירש אדם מאשתו היה מוליד לילין ומזיקין והולך בדמותו כצלמו. ואז הואל להוליד אנשים שלמים שהם עיקר האומה: הושתת העולם נתייסד העולם: על שנקרא צדיק בדורו. שעכ"פ בדורו היה צדיק אף לפי האומר לגנאי בדורותיו היה צדיק עכ"פ ונאמר כסף נבחר לשון צדיק: על מצות שנצטוה והתורה והמצות נקראו כסף שנאמר כסף צרוף בעליל: מפני עון דורו שהיה רואה. וידע והבין שבודאי יבא שטף לעולם. לכן לא רצה להעמיד תולדות. עד שגילה לו הקב"ה ענין התיבה שהוא ובניו ינצלו מהמבול באותה שעה נזקק להעמיד תולדות ועי' בב"ר פ' כ"ו סי' ג' דדריש שם באופן אחר: ואותן ז' אחד העולים. פי' אותיות ז' אחד שבמלות מזרק אחד כסף: והיו ימיו ק"כ שנה. שזה כנגד דור המבול נאמר שהאריך ה' להם ק"כ שנה מעת שנגזרה הגזירה: הנחש והמן שהם היו מקור הרע. לתכלית שבעים כו' ר"ל זהו שיסד הפייטן בפרשת זכור לתכלית שבעים כו' ותכלית פי' סוף וקץ: והייתם כאלהים אינו קודש. כדמתרגמינן ותהון כרברבין: כנגד ע' ימים כו'. שבכו הוא ע"ד שאמרו בפ"ק דב"ב חסד לאומים חטאת לישראל (יפ"ת): ויש בשנת החמה. שאם היינו מונין ללבנה הנה חדש העיבור משלים ההפרש כנודע (אלשיך): ע' שמות יש לו להקב"ה. וזה לשון אותיות דר"ע ע' שמות יש לו להקב"ה ואחר שלא בפירוש אין להם חקר ולא מספר. ובבעל הטורים סדר בהעלותך מנה הע' שמות שיש לו להקב"ה ע"ש: ע' שמות שיש לישראל. עיין בבעל הטורים שם שמנה אותם. אלא שחסר שם שנים מן המנין כי בפרטם אינו כי אם ס"ח. וגם מנה רבים חד ודאי ט"ס. שצ"ל רעים. והשנים החסרים הם אלהים ודודי ע' תנחומא סדר קדושים: ע' שמות לתורה עיין אותיות דר"ע אות א': ע' שמות לירושלים וזה שיסד הפייטן במעריב ליל ב' דפסח בפיוט אור יום הנף וז"ל יתירה חבתך ירושלים בנוי שבעים שמותיך. וכתב בסידור של"ה פי' שמרוב חבה ואהבה קרא לה הכתוב שבעים שמות כנגד ע' שמותיו של הקב"ה: ונתן לדוד ב"י לפי שהראה הקב"ה לאדם דור ודור ופרנסיו ראה אדם שדוד חייו הקצובים ג' שעות ונתן לו אדם ע' שנה משלו ועי' בילקוט בפסוק זה ספר תולדות אדם: לפי שראוי היו לחיות אלף שנים. היינו שאחר שהרים ה' עליו ואמר למלאכים הריני נותן לו יום

משלי

שנברא בהם העולם. צא וכנגד עשר ספירות בלי מה. וכנגד י' דורות מאדם ועד נח. צב וכנגד י' דורות מנח ועד אברהם. וכנגד י' הדברות. וכנגד י' שליטים שבאדם. וכנגד י' תולדות שבתורה. וכנגד י' נסים שנעשו לאבותינו במצרים. וי' נסים על הים. וכנגד י' בריתות האמורות בפרשה מילה. מלאה קטרת כנגד המילה הכתוב מדבר שבעת שמלו ישראל במצרים שנא' (יחזקאל טז) ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי היה ריח הדם והערלה ערב לפני הקב"ה כבשמים. וכן כשמלן יהושע כמו כן היה ערב לפני הקב"ה. וע"ז נאמר (שיר ג) אלך לי אל הר המור זו מילה של מצרים שעשו מן הערלות הר מפני שהיו כולן צריכין לימול והיה ערב לפני הקב"ה כריח מור דרור שהיה ראש הבשמים. ואל גבעת הלבונה זו מילה של ביאת ארץ כנען שעשו מן הערלות גבעה כמד"א (יהושע ה) אל גבעת הערלות והיה ריחם ערב לפני הקב"ה כריח לבונה. הוי מלאה קטרת. המור שהוא ראש לסמני הקטרת ולבונה שהיא אחרונה לסמני הקטרת הזכיר שניהם בפסוק. פר אחד בן בקר כנגד (שמות כד) וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים. איל אחד כנגד איל המלואים למשה היה למנה. כבש אחד כנגד שני תמידין (במדבר כח) את הכבש אחד תעשה בבקר וגו'. שעיר עזים אחד לחטאת כנגד שעיר המשתלח שנושא את עונות ישראל. ד"א פר אחד בן בקר וגו' הרי כאן ג' מיני עולה כנגד שמים וארץ וים. כנגדן נתברכו ג' אבות אברהם יצחק ויעקב (בראשית כו) והרביתי את זרעך ככוכבי השמים. (שם יג) ושמתי את זרעך כעפר הארץ. (שם כב) וכחול אשר על שפת הים. ושעיר עזים כנגד התורה שנא' בה (דברים לב) כשעירים עלי דשא. ללמדך שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה. ד"א למה הקריבו מג' מינין עולה כנגד נח שלקח מכל הבהמות והקריב עולות שנא' (בראשית ח) ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח. ולמה לא הקריבו עופות. לפי שאין עניות במקום עשירות. למה שעיר לחטאת לפי שנח לא הקריב אותן עולות אלא לכפר על קללת הארץ כמד"א (שם) וירח ה' את ריח הניחוח ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם וגו'. ד"א למה ג' מיני עולה ואחד לחטאת כנגד ד' טבעים שברא מהם הקב"ה העולם. הג' הם עליונים זה למעלה מזה. והד' הוא התחתון הכבד שבכולן. ואלו הן. הארץ היא הכבידה שבכולן וכנגדה נעשה השעיר. המים למעלה מן הארץ. האויר שממנו נוצר הרוח למעלה מן המים. והאש למעלה מן האויר שהאש קלה מכולם שהיא עולה עד לרקיע. וסימן לדבר כשהשלהבת נעקרת מן הגחלת פורחת והולכת היא למעלה. וכן אמרו שהאש סובבת כל העולם כולו למעלה עד לרקיע וכנגד האש והרוח והמים עליונים נעשו שלשה מיני העולם. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד ב' מזבחות שעשה יעקב. אחד בבית אל ואחד בבאר שבע. אילים חמשה כנגד איתני עולם חמשה. ואלו הן (דה"א ב) ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולם חמשה. עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד המזבח ארכו חמש אמות ורחבו חמש אמות. ד"א כנגד ה' הרגשות וה' מורגשות. זה קרבן וגו' זה שהוא אומר בסוף כל קרבן נשיא ונשיא לומר לך כיון שהקריבו על הסדר הזה התחיל הקב"ה לקלס את קרבנם ואומר זה קרבן כל אחד ואחד: (פד) זאת חנכת המזבח ביום המשח אותו. וכי ביום שנמשח נעשה כל חנכת המזבח. והלא עד מלאת שנים עשר יום לא נגמרה חנכת המזבח. אלא בא הכתוב ללמדך שכל השבטים הם שוים וחביבים כולם כאחד לפני הקב"ה שהעלה עליהם הכתוב כאילו ביום הראשון הקריבו כולם. לקיים מה שנא' (שיר ד) כלך יפה רעיתי ומום אין בך. זאת חנכת המזבח צג יכול שהוא נמשח מעתה ת"ל זאת עוד אינו נמשח מעתה. אומר אני לא ימשח לימות המשיח אבל ימשח לע"ל. אמר זאת חנכת המזבח אחרי וגו' עוד אינו נמשח לע"ל. וכה"א (ויקרא ז) זאת משחת אהרן ומשחת בניו צד יכול שהם נמשחים מעתה ת"ל זאת עוד אין נמשחים. אדין אני אומר לא ימשחו לימות המשיח אבל ימשחו לע"ל. ת"ל זאת אינם נמשחים לעולם לע"ל. ומה אני מקיים (זכריה ד) אלה שני בני היצהר. זה אהרן ודוד. זה מבקש כהונתו וזה מבקש מלכותו. אהרן מבקש כהונתו ודוד מבקש מלכותו: (פד) ביום המשח אותו. ביום שנמשח בו ביום הקריבו. אתה אומר ביום שנמשח בו ביום הקריבו או לא בא ללמדך אלא ביום שנמשח בו זכו הכהנים לקבל מתנות. כשהוא אומר (ויקרא ז) אשר צוה ה' לתת להם ביום משחו אותם צה וא"ר שמעון מנין שמפרישין היו ישראל מתנות כהונה מהר סיני ולא זכו אהרן ובניו בהם עד שנמשחו בשמן המשחה ת"ל אשר צוה ה' לתת להם ביום משחו אותם. הא למדנו שביום שנמשח המשכן בו ביום זכו הכהנים לקבל מתנות. הא מה ת"ל ביום המשח אותו ביום שנמשח בו ביום הקריב נחשון קרבנו. אי ביום המשח אותו יכול קודם שנמשח הקריב נחשון ת"ל זאת חנכת המזבח אחרי המשח אותו. אי אחרי המשח אותו יכול לאחר זמן ת"ל ביום המשח אותו. הא למדנו ביום שנמשח בו ביום הקריבו הנשיאים ולאחר שנמשח. מאת נשיאי ישראל צו מגיד הכתוב שבשם ששוו כולם בעצה אחת כך שוו בזכות. ר"ש אומר מה ת"ל מאת נשיאי ישראל מלמד שנתנדבו מעצמן והית קרבן כולן שוה כארכן כך רחבן כך משקלן. ולא

הקריב

יד יוסף צא זהר ויקרא דף י"א : צב ע' לעיל פ"ב סי' ל' וצ"ע . ולפמ"ש שלא חשב כאן אלא תולדות שנתעסק בהם הקב"ה לבריאת עולם ולהשמיד אותם . אבל של תולדות שלאחריהם שבאותם הכתוב והלכתם לא חשב כאן . וע"ש ותבין : צג ילקוט פ"ז : צד פ"ב גו פ' י"ם : צה לקמן פ' י"ם . אדר"נ פ' ל"ד : צו פ"ב שם : צז ספרי פ"ז וילקוט :

מתנות כהונה

עשר ספירות גרסי' ומשנה היא בספר יצירה : י' שליטים . עיין במדרש קהלת בפסוק החכמה תעוז לחכם וגו' : ה"ג שבעת שמלו ישראל . ועיין זה במדרש חזית בפסוק אלך לי אל הר המור : ה"ג למה לא הקריבו עופות לפי שאין עניות כו' . כך הגיה בנוסחא אחת והוא כפשוט ופרח : לכפר על קללות הארץ . וכן חטאת באה לכפרת עון : ה"ג שברא מהם הקב"ה העולם השלשה כו' : וכן אמרו . בעלי הטבעיים שהאש כו' : ה"ג וכנגד האש והרוח ומים : ה' הרגשות . ה' חושים שבהם אדם מרגיש הכל וכן חוש הראות . וחוש השמע . וחוש הריח . וחוש הטעם . וחוש המשוש : וה' מורגשות . הם הדברים הפועלים ההרגשות שאין הרגש בלי מורגש דרך משל אין רואה בלי נראה ואין שומע בלי נשמע וכן כולם : כאילו ביום ראשון כו' ע"ל : מעתה מכאן והלאה : אדין כמו עדיין : שני בני היצהר . פי' בזכריה ד' משמע שנמשחו בשמן המשחה שלשון יצהר קרא אותם בני היצהר כדאמר תירוש ויצהר וכמו שפי' שם הרד"ק שמדבר בזרובבל ויהושע הנמשחים בשמן המשחה : יכול קודם כו' . וביום שנמשח הקריב קודם המשיחה : תלמוד לומר זאת כו' . משמע שהמשיחה היא עיקר מלאכת היום והחנוכה

היתה

עץ יוסף

משלי כדאי' בב"ר פ' י"ט סי' י"ד : ויומו של הקב"ה אלף שנים . לא שהה אלא זמן מ"ז . אלא שעל דרך ההלכה כתבו כן : עשר ספירות משנה היא בספר יצירה : עשרה שליטים שבאדם . שהשולטים באדם שכל מעשי האדם נעשין על ידיהם ואלו הן ב' ידים וב' רגלים וב' עינים וב' אזנים וראש הגויה ופה . כמו שאמרו סוף פ"ג דנדרים . וי' אברים אלו כוללים כל חושים . ב' עינים חוש הראייה . ב' אזנים חוש השמע . ב' ידים וב' רגלים וראש הגויה חוש המישוש . הפה חוש הטעם . וכל מעשה אדם המורגשים נעשים ונגמרים על ידם כי חוש החמישי שהוא הריח באף אין בו צורך כל כך למעשה ודרכי אדם . ומצינו כמה בני אדם חסרון . ועל כן י' אברים אלו נקראו בגוף שליטים (מהרש"א) . ועי' במדרש קהלת פסוק והחכמה תעוז לחכם : וכנגד י' בריתות האמורות בפרשת מילה . ר"ל בפרשה האחת כי בפרשה השניה יש גם ג"כ ג' בריתות . ועיין בתוס' יו"ט סוף פ"ג דנדרים ד"ה שנכרתו עליה י"ג בריתות : ערב על שהגבירו כחה לסבול כאב כזה : שמים וארץ וים שהמה יסודי הבריאה בכללה עולם הגלגלים ועולם השפל המתחלק ליבשה ולמים : שעירים עלי דשא . כשעירים לשון רוח סערה מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהם (רש"י בחומש) : לכפר על קללות הארץ . וכן חטאת באה לכפר עון : כנגד ד' טבעים (ר"ל יסודות) שברא מהם הקב"ה העולם הם אש מים רוח עפר . שלשה מהם עליונים זה למעלה מזה . והרביעי הוא תחתון הכבד שבכולם . הארץ היא הכבידה שבכולן ולכן לא נעשה בעבורה עולה לפי שאינה מן העליונים בטבעה וכנגדה נעשה השעיר לחטאת לכפר על חטאת הארץ . המים למעלה מן הארץ והאויר למעלה מן המים . והאש למעלה מהאויר שהאש קלה מכולם שהיא עולה עד לרקיע . וכנגד האש רוח ומים שהם עליונים נעשה ג' מיני עולה . ר"ל לפי שהנה עליונים בטבעם יתכן לנו בני תבל להביא ג' קרבנות תודה לה' על בריאתם לנו . מן העולות לפי שטבעם שהם עליונים : ב' מזבחות שעשה יעקב כו' . ורש"י סדר בלק פסוק את שבעת המזבחות חשב גם שנים ליעקב אחד בשכם ואחד בבית אל . ואפשר דלא חשב באר שבע משום דלא כתיב שם שבנה מזבח רק ויזבח זבחים (ויגש מ"ו) משום שכבר היה המזבח שעשה יצחק כמו שנא' (תולדות כ"ו) ויבן שם מזבח והקריב יעקב במקום שהקריב אביו לעורר זכותו לזרעו ועיין בנזה"ק בב"ר פ' נ"ד סי' ה' ובפ"ס שם . לכן נראה להגיה כאן במקום ואחד בבאר שבע ואחד בבית אל . כדאי' ברש"י הנ"ל : כנגד איתני עולם ה' כו' . הכוונה למאי דאי' בילקוט ד"ה שם ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולם חמשה אלו שנתגלגלו במצרים . וכן הוא בס"ע רבה פ' כ"ח . עוד אי' שם איתן זה אברהם כו' הימן זה משה כו' וכלכל זה יוסף כו' ועיין בסדר חקת ברבה ובתנחומא . ונקראו איתנים על שהיו חכמים היותר שבעולם : ה' הרגשו' ה' חושים שבהם האדם מרגיש הכל והן חוש הראות וחוש השמע וחוש הריח וחוש הטעם וחוש המשוש : וה' מורגשות הם הדברים הפועלים ההרגשות שאין הרגש בלי מורגש . דרך משל אין רואה בלי נראה ואין שומע בלי נשמע וכן כולם : (פח) ת"ל זאת שהוא מיעוט דמשמע זאת ולא אחרת : אבל לע"ל ימשח שיהיו בזמן שהמקדש או פירושו על זמן בית שני שאז לא היה שמן המשחה . ומלת לע"ל ירצה בזמן הבא . והוי אחר מיעט מלת זאת ג"כ . שה"ם דימים המשיח הוא דליכא צריך למשיחה משום שטעם המשיחה הוא להמשיך בשפע הקדושה מלמעלה והוא הזמן הטוב . ובימות המשיח יהיה קדושתם רבה ולא יהיו צריכים להמשיחה . אבל בבית שני יהיו צריכין משיחה . ת"ל זאת למעט שגם בבית שני לא יהיה משיחה : אמר זאת חנוכת המזבח אחרי וגו' . מזה הלשון שימלא זאת השני ממעט גם לע"ל . כי נתקדש קדושה עולמית מאז ועד עולם ועיין בסמוך : זאת משחת כו' ת"ל זאת . שהוא מיעוט דמשמע זאת ולא אחרת ואין לומר שימעט משיחה לכ"ג אחר . שהרי כ"ג בן כ"ג נמשח שכן אמר משחת אהרן ומשחת בניו וא"כ ע"כ לא ממעט אלא ימות המשיח ולע"ל כדמסיק . וה"ק קרא זאת המשיחה תהיה לאהרן וזאת המשיחה תהיה לבניו והוא מה שימשחו בזמן הזה ולא אח"כ (ק"ח) : אדין כמו עדיין : ת"ל זאת אינם נמשחים לעולם לע"ל . קשה כאן מיעט מלת זאת לימות המשיח ולע"ל ולעיל הצריך שני מיעוט וזאת למעט המשיח ולע"ל : ומה אני מקיים אלה שני בני היצהר . לפירוש הראשון שפירשתי לע"ל שיהיו בזמן המשיח ק"ש ומה אני מקיים אלה שני בני היצהר דמשמע הבנים המשוחים ביצהר . דיצהר הדר לבנים . ומשני זה אהרן ודוד ושיצהר קאי אאבות . וה"ק קרא אלה שני בנים שנמשחו ביצהר כבר והם אהרן ודוד שנמשחו בזמן הזה שעומדים על אדון כל הארץ זה מבקש כהונתו וזה מבקש מלכותו . ולפי' השני שפירשתי לעיל על הבית שני ק"ש ומה אני מקיי' אלה שני בני היצהר שהם זרובבל ויהושע כ"ג בקראם בני היצהר דמשמע שהוא בנים הנמשחים ומתרץ שאינו אלא בני הנמשחים והם אהרן ודוד שעומדים על אדון כל הארץ זה מבקש כהונתו וזה מבקש מלכותו אבל זרובבל ויהושע כ"ג הם בעצמם לא היו נמשחים : (פד) בו ביום הקריבו . ולא לאחר זמן : ת"ל אשר צוה ה' כו' . דיוקו של ר"ש משום שבהלבשה היה ראוי שיאמר נותן ההפרשה ואח"כ נוי המתנות . וא"כ לא הי"ל לומר אלא אשר צוה ה' להרים שאתם לתת להם . וממה שלא אמר כך למד ר"ש שלא נתנהם עתה ההפרשה שמעת עמדם בסיני היו מפרישים . ולא נצטוו עתה אלא לתתם לאהרן ולבניו . וא"כ אע"ג שהיו מפרישים אותם לא זכו בהם אהרן ובניו עד שנמשחו (ק"ח) : הא למדנו כו' פי' הרי למדנו מקרא זה שביום שנמשח המשכן בו ביום זכו הכהנים לקבל מתנות . א"כ מה ת"ל ביום המשח אותו ע"כ להורות שביום שנמשח בו ביום הקריב נחשון קרבנו : אי ביום המשח אותו כו' . אי לא כתיב רק קרא ביום המשח אותו ולא היה כתוב גם קרא אחרי המשח אותו יכול כן אמת שהקריב נחשון ביום המשח אותו . אלא קודם שנמשח הקריב . ת"ל זאת חנוכת המזבח אחרי המשח אותו . ואי לא הוה כתיב רק אחרי המשח אותו לבד . ה"א שהקריב לאחר זמן . ת"ל ביום המשח אותו הא למדנו משני המקראות שביום שנמשח בו ביום הקריב ולא קודם המשיחה אלא לאחר המשיחה : מלמד שנתנדבו מעצמן והיה כו' . ר"ל כל אחד מדעת עצמו כיון שכוונו לשום קרבנותיהם שוים לכל חבירו בין בארכן ובין ברחבן ובין במשקלם וכל אחד מהן

הקריב אחד מהן יותר על חבירו. שאילו הקריב אחד מהן יותר על חבירו לא היה קרבן אחד מהן דוחה את השבת. א״ל הקב״ה אתם הלקתם כבוד א׳ לחבירו ואני חולק לכם כבוד שתקריבו ביום שבת שלי כדי שלא יהא הפסק בקרבנכם: (כז) קערת כסף שתים עשרה. צח הן הן שנתנדבו ולא אירע בהן פסול. א״ר יודן והלא קערה אחת ומזרק א׳ וכף אחת הקריבו ביום המשח אותו מה ת״ל קערת כסף שתים עשרה מזרקי כסף שנים עשר כפות זהב שתים עשרה. אלא העלה עליהם הכתוב כאילו כולם הקריבו ביום ראשון וכאילו כולם הקריבו ביום אהרון. שלשים ומאה הקערה האחת כסף כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות. וכי אין ידוע שאלפים וד׳ מאות הן למה צריך הכתוב לומר משקלן בכלל. לומר יכול בזמן ששקלן בבת אחת היו יתירים ובזמן שהיה שוקלן אחד אחד היו חסרים לכך צריך הכתוב לומר כאו״א משקלו ומשקל כולן בבת אחת שלא פחתו ולא הותירו. בשקל הקדש למה נאמ׳ לפי שהוא נאמר קרבנו קערת כסף אחת וגו׳ ואין לי אלא מזרק שנתפרש בו בשקל הקדש. קערה מנין. ת״ל כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות בשקל הקדש. למה צריך לומר בהן הקערה האחת המזרק האחד אלא מלמד שהיו מקדשים את הנופל לתוכן ונפסלין אחר כן בטומאה ובלינה. וכה״א (שמות כה) קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן. בהן היו מנסכים והלא כבר נאמר ואת קשות הנסך. ומה אני מקיים אשר יסך בהן אלא מלמד שהיו מקדשים את הנופל לתוכן ונפסלין בטומאה ובלינה. כפות זהב שתים עשרה וגו׳ למה נאמר. לפי שהוא אומר כף אחת עשרה זהב ואין אתה יודע אם היא של זהב ומשקלה של כסף או היא של כסף ומשקלה של זהב. כשהוא אומר כל זהב הכפות עשרים ומאה הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון. ומעלין על כאו״א שהקריב י״ב כפות. והן הן שנתנדבו ולא אירע בהן פסול: (כח) כל הבקר לעולה שנים עשר פרים. צט למה נאמר. לפי שהוא אומר פר אחד בן בקר ואיני יודע אם כשר לעולה או לאו לפי שלא נאמר לעולה אלא בכבש ומנין שהוכשרו כולן לעולה. לכך אמר כל הבקר לעולה מגיד שכולם הוכשרו לעולה. ומעלין על כאו״א כאילו הקריב י״ב פרים. והם הם שנתנדבו ולא אירע בהם פסול. אילים שנים עשר כבשים שנים עשר הטיל הכתוב לאילים בין פרים לכבשים לומר מה פרים וכבשים שנתפרש בהן לעולה הוכשרו כולם לעולה אף אילים הוכשרו כולם לעולה. ומעלין על כל או״א כאילו הקריב י״ב אילים וי״ב כבשים. והם הם שנתנדבו ולא אירע בהם פסול. וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים למה נאמר לפי שהוא אומר ולזבח השלמים בקר שנים. מגיד שכולם הוכשרו לזבח השלמי׳. או בקר שנתפרש בו כשר לזבח השלמים ואילים ועתודים וכבשים לא הוכשרו לזבח השלמים. ת״ל וכל בקר זבח השלמים אם אינו ענין ללמד על הבקר תנהו ענין לאילים ועתודים וכבשים שכולם הוכשרו לזבח השלמים. ומעלין על כאו״א כאילו הקריבו כ״ד פרים וס׳ אילים וס׳ עתודים וס׳ כבשים. והם הם שהתנדבו ולא אירע בהן פסול: (כט) א״ר פנחס בן יאיר קערת כסף י״ב מזרקי כסף י״ב כפות זהב י״ב בקר י״ב אילים י״ב כבשים י״ב שעירים י״ב כנגד י״ב מזלות וכנגד י״ב הדשים לחמה וי״ב הדשים ללבנה ק וכנגד י״ב שבטים וי״ב נשיאים וי״ב מנהיגים בנפש וי״ב לחם הפנים על השלחן. כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות משנברא העולם ועד שהיה משה בן ל״ב שנה שהתחיל להורות לישראל במצרים אלפים וד׳ מאות שנה. כפות זהב שתים עשרה שהם שקלים ק״כ כנגד ימי משה החסיד. וכן קרבן נפשות כנגד אלו. פרים כנגד מלכים. אילים כנגד נשיאים. שעיר עזים כנגד רוזנים וסגנים ופחות. וכבשים כנגד פקידים (ב״ש טו) והכרתי והפלתי. פרים של זבח השלמים כ״ד כנגד כ״ד ספרים וכ״ד משמרות כפרה על כ״ד אלף שמתו בבעל פעור. אילים ס׳ עתודים ס׳ כבשים ס׳ כנגד ס׳ רבוא וכנגד סוד שחשבונו ס׳ וכנגד ששים המה מלכות וכנגד בית שני שנבנה ס׳ על ס׳ (דניאל ג) רומה אמין שתין פתיה אמין שת. אלישע שימש לישראל ס׳ שנה. וכנגד (דברים ג) ששים עיר כל חבל ארגוב. (בראשית כה) ויצחק בן ששים שנה שנא׳ (שיר ג) ששים גבורים סביב לה. וכנגד אותיות שבברכת כהנים ס׳. קרבן כל נשיא ונשיא היה מן השלמים מן ג׳ המינים ט״ו ט״ו כנגד פסוק יברכך ה׳ שהוא ט״ו אותיות. כל מין ומין היה של ה׳ ה׳ כנגד אותיות ה׳ שיתר כל פסוק ופסוק על של חבירו ה׳ אותיות. כיצד פסוק יברכך הוא של ט״ו אותיות. יתר עליו הפסוק יאר י״י ה׳ אותיות שהוא מן כ׳ אותיות. יתר עליו ישא ה׳ על הפסוק יאר ה׳ ה׳ אותיות שהוא מן כ״ה אותיות. ולפי שחותם ברכת כהנים שלום וישם לך שלום לכך הקריבו שלמים כנגדם. אילים ס׳ עתודים ס׳ כבשים ס׳ הרי ק״פ כנגד שנותיו של יצחק: (ל) זאת חנכת המזבח אחרי המשח אותו. קא אי ביום המשח אותו יכול קודם שנמשח ת״ל אחרי המשח אותו. מיכן את למד ביום שנמשח ולאחר שנמשח התחילו הנשיאים להקריב: (לא) ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וגו׳. קב כא״א (במדבר ז) ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וכא״א (שמות מ) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וגו׳. אי אפשר לומר ובבא משה שהרי כבר נאמר ולא יכול משה. ואי אפשר לומר ולא יכול משה שכבר נאמר ובבא משה וגו׳. הכריע כי שכן עליו הענן. אמור מעתה כ״ז שהיה הענן שם לא היה נכנס משה לשם נסתלק הענן היה נכנס ומדבר עמו. וכה״א (מ״א ח) ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה׳ את בית ה׳ מלמד שנתנה רשות למחבלים לחבל. וכה״א (שמות לג) ושכותי כפי

עליך

יד יוסף צח ספרי פ״ו: צט ספרי פ״ז: ק פ״י במדבר פ״ז פסוק כ״ד: קא לעיל כר׳ כ״ו: קב ח״כ דף כ׳:

מתנות כהונה

היתה גם כן ביום ההוא: **שנתנדבו** מעלמן גרסי׳: **כארבן** קך רחבן. הקערות והמזרקות והכפות: הכי גרסי׳ **וכי אין ידוע**: ה״ג **למה** צריך הכתוב לומר משקלן בכלל: **היו יתרים**. עיין בפירש״י בסדר הזה: **כל אחד** ואחד משקלו גרסי׳. ופי׳ משקל כל א׳ וא׳ בפרט: ה״ג **יוסך** בהן היו מנסכים ועיין כל זה בספרי: **שהקריב** י״ב כאלו הקריב: **והן הן** כו׳. זה עוד טעם למה כללן כולם יחד ואומר כפות שנים עשר כדלעיל גבי קערות: **שנתנדבו** ולא אירע גרסי׳: **י״ב** מנהיגים בנפש בספר יצירה בפ׳ חמישי קחשיב להו ב׳ ידים ב׳ רגלים ב׳ כליות טחול כבד מרה המסס קיבה קורקבן. ור׳ סעדיה גאון ביארם באורך בספר יצירה ובעל נפש ועיין שם לו ר״ל י״ב דברים המשתכים הנפש עם הגוף והושע ועיין במדרש קהלת בפסוק ההכיתה פעוז לחכם: **שהתחיל להורות** כו׳. כי בצאת ישראל ממצרים היה מבריאת העולם שני אלפים ותמ״ח שנה כבתוב ריש ספר הקבלה להראב״ד ז״ל ובאותו פרק היה מרע״ה בן שמונים כבתוב בפר׳ וארא יצא מהם מ״ח שנה וישארו לך ל״ב שנה הרי כשהיה בן ל״ב שנה היה שנת אלפים וארבע מאות: **י״ב** כו׳. ז׳ פעמים י״ב כנגד ז״פ י״ב קחשיב: **י״ב** מלכים כשרים. עם רחבעם שאע״פ שלא כתב עליו ויעש הישר ג״כ לא כתב ויעש הרע כמו שכתוב אצל הרעים ומכל מקום כאן אין כוונתו לכוון מספר י״ב רק הגדולים והחשובים נגד הגדולים והחשובים ולא לשמור תמונת המספר רק פרים נגד מלכים וכן לעולם הגדול והחזק נגד החשוב והחזק והקטן נגד הקטן. ס׳ רבוא. מספר ישראל היוצאים מארץ מצרים: **סוד** שחשבונו ס׳. יש ליישבו בדוחק שנחשוב הסמ״ך רק התיבה כמספר קדמיי ואם לא לא ידענא מאי אידון ביה: **אי** ביום כו׳. שכתוב בראש הס׳ וע״ל: **כשישוב** נשבעתי באפי דרש בל׳ נוטריקון: **שומע** אני מאהל

מועד

עץ יוסף

כוונה אחרת בקרבנו כדאי׳ לעיל: **לא היה קרבן** אחד מהן דוחה את השבת. כי היה מורה שיש בהם כבוד המדומה ולא מתקבל קרבנם עד שידחו שבת. בקרבן יחיד אינו דוחה שבת עיין לעיל פ׳ י״ג סוף סי׳ ד׳: **(כז) הן הן** שנתנדבו. דאל״כ מניה אחא לאשמעי׳ (מזרחי): **ולא אירע** בהם פסול. פסול היינו שלא נקבו. כלו׳ שלא נתקלקלו שאם נתקלקלו אין מתקן אותם שאין עניות במקום עשירות (ז״א וע״ש עוד): **יכול בזמן** ששקלן בבת אחת היו יתירים כו׳. פי׳ הרא״מ שהיו מכוונים במשקלם שהמשקל של פרוטרוט האחת שוה למשקל של פרוטרוט האחרת באם היתה משקל האחת בלא בוס הכרע היה גם משקל האחרת כן. ואם הי׳ במשקל האחד הכרע היה גם משקל האחר כן כדמות ההכרע ההוא בלי תוספת ומגרעת ולא כדרך השוקלי׳ שאין מדקדקים במשקל הפרוטרוט כ״כ בצמצום ולפעמים יהיה בו הכרע ולפעמים לא יהיה בו וכשחוזר לשקלם כולם יחד פעמים מרבה פעמים ממעט: **קערה מנין** שהיתה בשקל הקדש: **ת״ל כסף** הכלים אלפים וד׳ מאות בשקל הקדש. לא והכתוב י״ב מזרקות ל״ב כביאים משקל כל אחד ע׳ שקל עולה ח׳ מאות וארבעים שקלים. וכן י״ב קערות כל אחת משקלה שלשים ומאה שלה משקל כולם אלף וחמש מאות ושתים. סך הכל אלפים וארבע מאות שקלים. וכתיב ביה בשקל הקדש הרי להדיא שגם משקל הקערה היה בשקל הקדש: **הנופל לתוכן** אפי׳ חולין כדאי׳ פ״ט דחגיגה (ז״ר): **ונפסלין אח״כ בטומאה** פי׳ כיון שהוקדש בכלי שרת קדוש קדושת הגוף ליפסל בטומאה כדאי׳ בפ״ב דמעילה וזהו דכתיב האחת לומר שעושה מה שבתוכה אחת כלו׳ שמלין מה שבתוכה לקדש: **אשר יוסך** בהן ולי בהן היו מנסכין. כצ״ל וכ״ה בילקוט. פי׳ דס׳ מנקיות הן הסניפים. וקשות היינו הקנים. וע״ז פריך וכי בהן היו מנסכין פי׳ וכי היו מניחין הלחם בסניפין והלא היו מניחין אותו בקנים ועי׳ ברש״י סדר תרומה (ז״ר): **אם היא** של זהב כו׳. ומלת זהב אכף קאי: **או היא** של כסף כו׳. ומלת זהב אעשרה קאי דסמוך ליה **כשהוא אומר** כל זהב הכפות כו׳. הרי סמך מלת זהב לכפות לומר שהכפות של זהב אבל משקלם של כסף: **ומעלין על כל** אחד ואחד שהקריב י״ב כפית כו׳. פי׳ דתניא דכתיב כפות זהב י״ב למה לי. אם ללמד שהם של זהב ומשקלם של כסף זה ילמד מדכתיב כל זהב הכפות. אלא ללמדך שמעלים על כל אחד ואחד כאילו הקריב י״ב כפות. ועוד ללמד מזה שהן הן שנתנדבו ולא אירע בהם פסול (ז״א): **(כח) ומנין** שכשרות כולם לעולה. מני ספר ואיל יככם האמורים בפסוק כולם הקריבום לעולה (ז״ר): **(כט) י״ב** מנהיגים בנפש. בספר יצירה פרק חמישי קחשיב להו ב׳ ידים ב׳ רגלים ב׳ כליות טחול כבד מרה המסס קיבה קורקבן. ורבי סעדיה גאון ביארם באורך בספר יצירה ע״ש: **שהתחיל להורות** כו׳ כי בצאת ישראל ממצרים היה מבריאת העולם שני אלפים ותמ״ח שנה שכתוב ריש סדר הקבלה להראב״ד ז״ל. ובאותו פרק היה משה רביע ע״ה בן פ׳ שנה ככתוב בסדר וארא. הוצא מהם מ״ח שנה וישארו לך ל״ב שנה. הרי כשהיה בן ל״ב שנה היה שנת אלפים וארבע מאות (מת״כ). אך זה לא נתברר לי מנין להם שאז התחיל להורות. וברבה ותנחומא סדר שמות אי׳ פלוגתא להד מ״ד היה משה במצרים מ׳ שנה ולחד מ״ד כ׳ שנה. ועיין במדרש משלי ובילקוט פסוק לנער דעת ומזמה ובקדושין דף ל״ו: **משה החסיד** לעיל בענין של כל יום הזכיר צדיק. וכאן שכולל כל יום ויום כהדדי והוא גדול במעלה הזכיר חסיד שהוא גדול מצדיק (י״מ): **וכן קרבן נפשות** ר״ל משום שבקרבן הנשיאים היה ג״כ קרבן כלים. לכן אמר שקרבן נפשות כן מלמו כנגד אלו: **פרים כנגד מלכים** כי שור מלך בבהמות והשיב כל מיני הבהמות כל אחד כפי מה שהוא למטה במעלתו מחברו לעומת כל מיני נשיאות דומתם בהדם: **כנגד מלכים** י״ב מלכים כשרים עם רחבעם. שאע״פ שלא כתב עליו ויעש הישר כמו כן לא כתב עליו ויעש הרע כמו שכתוב אצל הרעים. ומ״מ בכאן אין כוונתו לכוון מספר י״ב רק הגדולים והחשובים נגד הגדולים והחשובים ולא לשמור תמונת המספר רק פרים נגד מלכים. וכן לעולם הגדול והחזק נגד החשוב והחזק. והקטן נגד הקטן (מת״כ). **כנגד ששים רבוא** מספר ישראל היוצאים מארץ מצרים: **וכנגד סוד** שחשבונו כו׳. יש ליישבו בדוחק שנחשוב הסמ״ך רק המשים כמספר קדמיי (מת״כ) ור״ל שיש א״כ בזה האותיות א׳ ב׳ ג׳. הבי״ת הוא שנים. והאל״ף וגימ״ל ביחד הם ד׳. נמצא שכל אחד מהם ג״כ שנים וכן מ״ם נו״ן סמ״ך. הנו״ן הוא המשים ומ״ם וסמ״ך ביחד מאה נמצא כל אחד המשים (הס״א) ועיין בספר השובת שתי להם: **וכנגד בית** שני שנבנה ס׳ על ס׳ רומה אמין שתין פתיה אמין שתין. והוא בעזרא ו׳ ג׳. ובתדפוס שלפנינו נדפס (דניאל ג׳) והוא טעות כי זה כתיב בצלם נבוכדנצר ועי׳ במס׳ מדות פ״ד וצ״ע: **אלישע שמש** לישראל ס׳ שנה. בסע״ר פ׳ י״ט אי׳ מכאן אתה מחשב כמה שנים שרתם אלישע את ישראל מ״ס ליהואש ועד עכשיו (שהוא השנה העשירית ליואש מלך ישראל) הוי יותר משנים. וכתבתי שם בעץ יוסף שעולה לס״ד שנים ואפשר שהמדרש לא כיון רק על העשיריות: **ויצחק בן** ס׳ שנה וכנגד (שיר ג׳) ששים. כצ״ל ור״ל כנגד יצחק שהיה בן ששים בלדת שני בניו. ולנגד מה דכתיב ששים גבורים סביב לה׳ **(ל) אי** ביום המשח אותו כו׳. כבר בארתי זה לעיל סימן כ״ז עיין שם: **(לא) כתוב** אחד אומר ובבא משה אל א״מ לדבר אתו. ומדקאמר ובבא משה בלי הגבלת זמן לביאתו יובן שירלה שכאשר היה משה רוצה לבא היה בא: **וכתוב אחד** אומר ולא יכול משה לבא. שנראה מזה שלא היה הביאה תלויה בידו וברצונו כי הוא מעצמו לא היה יכול לבא: **הכריע** כי שכן עליו הענן. שבירושו שלא יכול משה לבא כאשר שכן עליו הענן אבל כשלא היה הענן היה יכול והוא בא בעצמו. וז״ש אמור מעתה כו׳: **וכה״א ולא** יכלו הכהנים כו׳. בא לתת טעם למ״ש בהענן היה מונע את משה מלבא אל אהל מועד. וקאמר שהרי כתיב ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה׳ וגו׳ הרי שכבוד ה׳ הוא מונע זה: **ושכותי** כפי ס׳ מכאן

שנתנם

עליך עד עברי מיכן שנתנה רשות למחבלים לחבל . וכה"א (תהלים צה) אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי בשישב אפי יבואון אל מנוחתי : (לב) אל אהל מועד לדבר אתו . קג למה נאמר . לפי שהוא אומר (ויקרא א) וידבר ה' אליו מאהל מועד שומע אני מאהל מועד ממש ת"ל (שמות כה) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת וגו' . אי אפשר לומר מאהל מועד שהרי כבר נאמר מעל הכפרת . ואי אפשר לומר מעל הכפורת שהרי כבר נאמר מאהל מועד . באי זה צד נתקיימו שני כתובים הללו זו מדה בתורה שני כתובים זה כנגד זה והרי הם סותרים זה ע"י זה יתקיימו במקומן עד שיבא כתוב אחר ויכריע ביניהן . מה ת"ל ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו מגיד הכתוב שהיה נכנס משה ועומד באהל מועד וקול יורד מן השמים כמין סילון של אש לבין ב' הכרובים והוא שומע את הקול מדבר אליו מכפנים : (לג) לדבר אתו . קד א"ר יהודה בן בתירא י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן . וכנגדן נאמר י"ג מיעוטין . ללמדך שלא לאהרן נאמר אלא למשה שיאמר לאהרן . ואלו הן ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו . וישמע את הקול מדבר אליו . מבין שני הכרובים וידבר אליו . (שמות כה) ונועדתי לך ודברתי אתך וגו' . (שם ל) אשר אועד לך שמה . (שם כט) לדבר אליך שם . (ויקרא ז) ביום צותו . (שמות לד) את אשר יצוה . (שם כה) את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל . (שם ו) ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים . (במדבר ג) ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני . (ויקרא א) וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר . קה הרי י"ג מיעוטין מיעט אהרן לכולם . ריה"ג אומר בג' מקומות נאמר בתורה דבור למשה בארץ מצרים ובהר סיני ובאהל מועד . בארץ מצרים מהו אומר ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים מיעט את אהרן מדברות ארץ מצרים . בהר סיני מהו אומר (במדבר ג) ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני מיעט את אהרן מדברות הר סיני . באהל מועד מהו אומר (ויקרא א) וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר מיעט את אהרן מדברות אהל מועד : (לד) ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו . קו תני (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה . בישראל לא קם אבל באו"ה קם . כדי שלא יהא פתחון פה לאו"ה לומר אילו היה לנו נביא כמשה היינו עובדים להקב"ה . ואיזה נביא היה להם כמשה זה בלעם בן בעור א"א הפרש יש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם . ג' מדות היו ביד משה מה שלא היו ביד בלעם . קז משה היה מדבר עמו עומד שנא' (שם ה) ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך וגו' . ועם בלעם לא היה מדבר עמו אלא נופל שנא' (במדבר כד) נופל וגלוי עינים . משה היה מדבר עמו פה אל פה שנא' (שם יב) פה אל פה אדבר בו . ובבלעם כתיב נאם שומע אמרי אל שלא היה מדבר עמו פה אל פה . משה היה מדבר עמו פנים בפנים שנא' (שמות לג) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים . ועם בלעם לא היה מדבר כי אם במשלים במד"ת (במדבר כג) וישא משלו ויאמר וגו' . ג' מדות היו ביד בלעם מה שלא היו ביד משה . משה לא היה יודע מי מדבר עמו ובלעם היה יודע מי מדבר עמו שנא' נאם שומע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה . קח משה לא היה יודע אימתי הקב"ה מדבר עמו ובלעם היה יודע אימתי הקב"ה מדבר עמו שנא' ויודע דעת עליון . משלו משל לטבח של מלך שהוא יודע מה המלך מקריב על שולחנו ויודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שולחנו . כך היה בלעם יודע מה הקב"ה עתיד לדבר עמו . בלעם היה מדבר עמו בכל שעה שירצה שנא' נופל וגלוי עינים היה משתטח על פניו ומיד היה גלוי עינים על מה ששואל ומשה לא היה מדבר עמו בכל שעה שירצה . ר' שמעון אומר אף משה היה מדבר עמו בכל שעה שירצה שנא' ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו מיד וישמע את הקול מדבר אליו : (לה) וישמע את הקול מדבר אליו . קט יכול שהיה קול נמוך . ת"ל את הקול . קול לא נאמר אלא הקול הוא הקול המתפרש בכתובים ומה הוא הקול המתפרש בכתובים (תהלים כט) קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים קול ה' חוצב להבות אש קול ה' יחיל מדבר קול ה' יחולל אילות . יכול שהיו שומעים אותו הקול מבחוץ ת"ל וידבר ה' אליו מאהל מועד . קי מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל . כיוצא בו אתה אומר (יחזקאל י) וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה . יכול מפני שהיה קול נמוך ת"ל כקול אל שדי בדברו . א"כ למה נאמר נשמע עד החצר החיצונה אלא כיון שהיה מגיע עד החצר החיצונה היה נפסק . ר' אליעזר אומר הרי הוא אומר (שמות כט) ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי עתיד אני להתועד להם ולהתקדש בהם . אימתי הרי זה יום שמיני שנא' (ויקרא ט) וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם . או אינו אומר אלא ליתן להם יעידה לדברות ת"ל ונועדתי לך לך היתה יעידה ולא היתה יעידה לכל ישראל . אוציא את ישראל שלא הוכשרו לעלות בהר ולא אוציא את הזקנים שהוכשרו לעלות בהר . אוציא את הזקנים שלא נראו בדבר עם משה ולא אוציא את בני אהרן שנראו בדבר עם משה . אוציא את בני אהרן שלא נתועדו בדבר עם משה ולא אוציא את אהרן עצמו שנתועד בדבר עם משה . ת"ל אשר אועד לך לך היתה יעידה ולא

היתה

יד יוסף קג ספרי ס"ז : קד ספרי ס"ז . ת"כ ויקרא פ"ב . וריש מכילתא : קה עיין לעיל פ"ו סי' ו' מ"ש שם בשם הרה"ג כיפרון והמעלה שיש במקומות אלא שנכתב בכסה משה ואהרן : קו ספרי פ"ב סוף פיסקא שנ"ז . וזהר בלק דף קצ"ג ע"ב . ונסקדמת הזוהר . ובזוהר שמות דף כ"א . פדר"א פ"ב ס"י : קז פדר"א פ"א ס' כ"ח : קח פדר"א פ"ב פ"י : קט ת"כ ריש ויקרא : קי שכט"ר פ"ב פי' י"ג . ויק"ר פ"א :

מתנות כהונה

מועד ס'. עיין כל זה בספרי פ"א ובספרא ריש ס' ויקרא : סילון של אש גרסי' ועיין בסוף הסדר : ה"ג בג' מקומות נאמר בתורה דבור למשה בארץ מצרים כו' ופי' למשה לבדו וכדמפרש ואזיל למעט את אהרן וה"ג בת"כ בהדיא נאמר בתורה דבור למשה : ה"ג אילו היה לנו נביא : ה"ג פה אל פה בגו' פה אל פה אדבר : ג' מדות היו ביד בלעם כו' . עיין בעקידה בפרשת בלק : יכול שהיה קול נמוך מפני שלא היה נשמע אלא עד אהל מועד כמו שפירש"י ריש ס' ויקרא : הקול משמע הקול הידוע ממקום אחר : אלא ליתן להם יעודה גרסינן : יעידה · ל' וועד : להם יעודה אף לישראל : בדבר בדיבור : ה"ג ולא אוציא את בני אהרן ולא אוציא את

ענף יוסף

מתרי"ג מצות לקיים אותה כתיקונה אשר גם יזכה לחיי העולם הבא . פי' אחר' רקיים שניכולל מצות כראון . ולזה כתב הרמב"ם בפירוש המשנה מעיקרי האמונה בתורה כי כשיקיים האדם מצוה מתרי"ג מצוה כסדר וכהוגן ולא ישתף עמה דבר מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה וכה נה לחיי העוה"ב : (לד) [בישראל לא קם אבל כו' זה בלעם כו'] בזוהר סדר בלק אמר רבי שמעון

עץ יוסף

פנתנה כו'. ר"ל מכאן מוכח שבעוות האדם בלתי נשמר הוא בסכנה וניתנה רשות לחבל אותו : אשר נשבעתי באפי כו' . פי' בזמן היות האדם בלתי הגון לראות אור פניהו . אז אי אפשר לראות כבודו ית' וזהו אשר נשבעתי באפי ר"ל בעת אפי כי . שלא יוכלו לבא אל בית מנוחתי . מפני שאז ניתנה רשות למחבלים לחבל : (לב) למה נאמר פי' מה בא ללמדנו . פשיטא כשבא משה אל אהל מועד לדבר אתו שמע את הקול מדבר אליו (ז"ר) : מאהל מועד ממש הוא היכל : מעל הכפורת והכפורת הוא על הארון בק"ק . הרי שמן ק"ק היה מדבר עמו נמצאו ב' כתובים סותרים זא"ז : יתקיימו במקומן והיו אתה רבאי לדחותן עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם : מה ת"ל ובבא תיבת מה הוא מיותר (ז"א) : סילון פי' צינור : לבין שני הכרובים . פיסא דהאי קרא וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת כו' מבין שני הכרובים . ופרש"י מדבר בינו לבין עצמו ומשה היה שומע מאליו . הרי ב' הכתובים קיימים דמאי דכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד מפני שמשה היה עומד באהל מועד ושומע הדבור שהיה מדבר הקב"ה בינו לבין עצמו מעל הכפורת מבין שני הכרובים : (לג) לדבר אתו דלא הל"ל אלא לדבר לו . ואמר אתו . למעט את אהרן שאע"פ שהיה נכנס עמו לאהל מועד לא היה שומע הדבור אלא משה מפני דמדבר לו הל"ל למימר ואמר אליו למעט את אהרן . או נמי הכל יתר דבאומרו לדבר אתו היה די שיאמר וישמע את הקול מדבר (ק"א) : מבין שני הכרובים וידבר אליו . כי גם הכא הל"ל לו . או נמי כולו יתר כלהסון : ונועדתי לך שם דתיבת לך מיותר דהל"ל ונועדתי שם : ודברתי אתך מעל הכפורת . שהל"ל ודברתי מעל הכפורת . ואע"כ תיבת אתך בא למעט את אהרן : אשר אועד לך שמה . בסדר כי תשא ונתת ממנה לפני העדות באה"מ אשר אועד לך שמה . והאי לך מיותר הוא דהל"ל למימר אשר אועד שמה . אלא למעט את אהרן : לדבר אליך שם שכתוב אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם . דתיבת אליך מיותר למעט את אהרן : ביום צוותו בסדר צו אשר צוה ה' את משה ביום צוותו את בני ישראל . דלמשה הל"ל . ואמר את משה : את אשר יצוה . סוף סדר כי תשא כתיב ובבא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה עד צאתו ויצא ודבר אל בני ישראל את אשר יצוה . והמיעוט הוא באומרו לדבר אתו . שהיה די שיאמר ובבא משה לפני ה' יסיר את המסוה . אלא למעט : את כל אשר אצוה אותך כו' . בסדר תרומה . דלך הל"ל ואמר אותך למעט : ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים . בסדר וארא : ר"י הגלילי אומר אתא לאוסופי על דברי רבי יהודה בן בתירה . דרבי יהודה לא חשיב אלא מהחדש הזה לכם ואילך שהוא תחלת המצות . ומההיא ואילך הוו י"ג דברות שנאמרו למשה ולאהרן . אבל הצווין אשר נאמרו קודם לכן לא נתמעט אהרן . כגון ויצום אל בני ישראל . וכגון תנו לכם מופת . וכגון קחו לכם מלא חפניכם פיח . ורבי יוסי הגלילי אתא למימר דאף מן הצווין קודם לכן נתמעט (הרא"ב"ד ז"ל) : ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים . ופי' הפסוק להוציא את בני ישראל ממצרים בזה הוא אהרן ומשה . כי בענין ההוצאה נשתתפו אהרן ומשה . אבל ביום דבר ה' כו' לא היה אהרן בזה אלא משה לבד . א"כ בזה ממעט את אהרן מדברות מצרים (ק"א) : ביום דבר ה' אל משה בהר סיני . שזהו שדבר ה' אל משה לבד כל הדברות שהיו בהר סיני . ולא לאהרן : וידבר ה' אליו מאה"מ . כל הדברות שהיו בהר סיני ולא לאהרן . ושאר מיעוטים לא דריש רק דרשות אחרות : (לד) זה בלעם ר"ל פי' כמו בישראל לא קם כמשה להיות מוחזק בנבואה אמת יותר ממשה לכל האותות והמופתים אשר עשה לעיני כל ישראל . כך היה בלעם מוחזק בין האו"ה בנבואה יותר משאר נביאיהם כגון בלדד השוחי וצופר הנעמתי . ושיעו לא קם בישראל כמשה אבל באו"ה קם להיות מוחזק נשיאיהם לנביא שכל אותה היו מאמינים בו בכל אשר יברך מבורך ואשר יאור ארור (ס' מגיד הקטן) : שנאמר נופל וגלוי עינים . כשנפל אז היה לו גלוי עינים לראות מה שרואה : משה היה מדבר עמו פנים בפנים · ר"ל נבואה מפורשת : לא היה יודע מי מדבר עמו . אם הקב"ה בעצמו אם מלאך ועיין בעקידה פ' בלק : (לה) יכול שהיה קול נמוך . כו' מדכתיב אליו דדרשי' מיניה שמשה לבד שמע . יכול מפני שהיה קול נמוך בשביל זה לא שמע אהרן וכל ישראל : אלא הקול הוא הקול המתפרש בכתובים . ירצה דהקול הוא הידוע אליו יתברך כפי עוצם כחו ויכלתו . ומי פירש מהות זה הקול בכתובים : כיוצא בו אתה אומר וקול כנפי כו' . שכאן לא נתבאר חוזק הקול הביא דמיון ממה שאמר אשר היה הקול בלתי מתפשט עם היותו קול חזק (ק"א) : יכול מפני שהיה קול נמוך . ולהכי לא היה נשמע אלא עד החצר על זה אמר שהיה חזק כקול שדי . ופירש הכתוב וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה ולא יותר אע"פ שהיה כקול שדי וחזק מפני שהיה נפסק ברצון אלהי (ק"א) : ר"א אומר הרי הוא כו' . ר"א סבר שמשלשה דברים צריך למעט את ישראל והזקנים ובני אהרן ואהרן בעצמו . אחד מהיעידה לדברות באה"מ ועוד ליכנס בעת הדיבור עם משה . ב' מהדברות עצמן . ג' מקול הדברות שהוא הברת הקול מבלי חתוך אותיות וכולהו מפרש ואמר ר"א הנה שלכאורה הפסוק ונועדתי שמה לבני ישראל כותב דברי . במשמעות ונועדתי משמע לדבור וכתיב לבני ישראל . אל תאמר כן . אלא פירושו שיהיה להם ועד ר"ל שיתיעד להם ויתקדש כבודו יתברך בהם . ואימתי היה זה כו' : או אינו כו' או אין זה כוונת הכתוב אלא ליתן להם יעידה לדברות . כלו' שיתועדו באהל מועד לשמוע הדברות ת"ל ונועדתי לך ומלת לך הוא מיעוט למר לך ולא לישראל . וא"כ קרא דונועדתי לבני ישראל הוא ישוב לראיית כבוד השכינה וקרא דונועדתי לך הוא להדבור : אוציא את ישראל כלו' אלו לא היה לי אלא קרא זה לא הייתי ממעט אלא את ישראל שלא היה להם יעידה לדברות לפי שלא הוכשרו לעלות בהר כאשר דבר ה' את משה בהר סיני : אוציא את הזקנים כלו' אפי' אוציא את הזקנים שלא נראו כו' ולא אוציא את בני אהרן שנראו בדבור עם משה כדכתיב בסדר שמות ויאמר ה' אל משה ואל אלעזר וגו' שאו את ראש . שנראה כאלו היו הם בדבור עם משה (ק"א) : אוציא את בני אהרן . כלו' אפי' אוציא את בני אהרן אשר שנראו לחוד אבל לא נתועדו ונשתתפו עם משה בדבור . אבל לא אוציא את אהרן אשר נשתתף עם משה בדברות דכתיב אל משה ואל אהרן : ת"ל קרא אחרינא למעט את אהרן מהיעידה שאמר אשר אועד לך שמה . למעט גם את אהרן בהוסף שהמיעוט הראשון נמעט ישראל והזקנים ובני אהרן שלכלם

היתה יעידה לכולם. אוציאם מן היעידה ולא אוציאם מן הדברות. ת"ל ודברתי אתך. אוציא את ישראל ולא אוציא את הזקנים. אוציא את הזקנים ולא אוציא את בני אהרן. אוציא את בני אהרן ולא אוציא את אהרן עצמו. ת"ל לדבר אליך עמך היה הדבור ולא עם כולם היה הדיבור. יכול לא היו שומעים את הדבור אבל היו שומעין את הקול ת"ל (במדבר ז) וישמע את הקול מדבר אליו. קיא קול לו קול אליו. אוציא את ישראל ולא אוציא את הזקנים. אוציא את הזקנים ולא אוציא את בני אהרן. אוציא את בני אהרן ולא אוציא את אהרן עצמו. ת"ל קול לו. אוציא את כולם ולא אוציא את מה"ש שאין משה יכול ליכנס לרשותן למקומן עד שיקרא. ת"ל קול לו קול אליו. משה היה שומע את הקול ואין כל אלו שומעין את הקול. יכול היה הקב"ה מדבר עמו ולא היה קוראו תחלה ת"ל ויקרא אל משה וידבר הקדים קריאה לדבור. קיב דרך ארץ שלא ידבר אדם עם חבירו אלא א"כ קוראו תחלה. הלא דין הוא נאמר באהל מועד דבור ונאמר בסנה דבור. קיג מה דבור האמור בסנה הקדים בו קריאה לדבור דכתיב (שמות ג) ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה אף דבור האמור באהל מועד הקדים קריאה לדבור. לא אם אמרת בדבור הסנה שהוא תחלה לדברות תאמר בדבור אהל מועד שאינו תחלה לדברות. דבור הר סיני יוכיח שאינו תחלה לדברות והקדים בו קריאה לדבור. לא אם אמרת בדבור הר סיני שהוא לכל ישראל תאמר אהל מועד שאינו לכל ישראל. הרי אתה דן מבנין אב לא הרי דבור הסנה שהוא תחלה לדברות כהרי דבור הר סיני שאינו תחלה לדברות לא הרי דבור הר סיני שהוא לכל ישראל כהרי דבור הסנה שאינו לכל ישראל הצד השוה שבהם שהם דבור ומפי קדש למשה הוא והקדים בו קריאה לדבור אף כל שהוא דבור ומפי קדוש למשה נקדים בו קריאה לדבור. אי מה הצד השוה שבהם שהם דבור ובאש ומפי קדוש למשה והקדים בהם קריאה לדבור אף כל שהוא דבור ובאש ומפי קדוש למשה נקדים בו קריאה לדבור יצא דבור אהל מועד שאינו באש. ת"ל ויקרא וידבר הקדים קריאה לדבור. יכול לא היתה קריאה אלא לדבור זה בלבד ומנין לכל הדברות שבתורה ת"ל מאהל מועד כל שהוא מאהל מועד נקדים בו קריאה לדבור. יכול לא היתה קריאה אלא לדברות בלבד מנין אף לאמירות ולצוויים א"ר שמעון ת"ל דבר וידבר לרבות אף לאמירות ולצוויים. יכול אף להפסקות ת"ל וידבר לדבור היתה קריאה ולא היתה קריאה להפסקות. וכי מה הפסקות היו משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין. והרי דברים ק"ו ומה אם מי שהוא שומע מפי הקב"ה ומדבר ברוה"ק צריך להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין. עאכ"ו הדיוט הלומד מהדיוט. ומנין שכל הקריאות היו משה משה ת"ל ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה. שאין ת"ל ויאמר. אלא מלמד שכל הקריאות היו משה משה. ומנין שעל כל קריאה וקריאה היה אומר הנני ת"ל (שם) ויאמר משה משה ויאמר הנני. שאי ת"ל ויאמר אלא ויען הנני. מה ת"ל ויאמר מלמד שעל כל קריאה וקריאה היה אומר הנני. משה משה אברהם אברהם יעקב יעקב שמואל שמואל קיד לשון חבה ולשון זרוז. ד"א משה משה הוא משה עד שלא נדבר עמו ומשה משנדבר עמו: (לו) מעל הכפרת אשר על ארון העדות. קטו למה נאמר לפי שהוא אומר להלן וידבר ה' אליו מאהל מועד יכול מכל הבית ת"ל מעל הכפרת אשר על ארון העדות. אי מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כולה ת"ל מבין שני הכרובים דברי ר"ע. א"ר שמעון בן עזאי איני כמשיב על דברי רבי אלא כמוסיף על דבריו. הכבוד שנא' בו (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' ראה חיבתן של ישראל להיכן נדמה להם הכבוד הזה המרובה דחק להיות מדבר מעל הכפרת מבין שני הכרובים. ר' דוסא אומר הרי הוא אומר (שמות לג) כי לא יראני האדם וחי. קטז בחייהם אינן רואין אבל רואים הם בשעת מיתתן. וכה"א (תהלים כב) לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה. קיז ר"ע אומר כי לא יראני האדם וחי אף חיות הנושאות את הכסא אינן רואות את הכבוד. אר"ש בן עזאי איני כמשיב על דברי רבי אלא כמוסיף על דבריו כי לא יראני האדם וחי אף מלה"ש שהיותם חיי עולם אינן רואים את הכבוד. וידבר אליו ולא למלה"ש שהיו שם מגיד הכתוב שהיה יוצא הקול מפי הקב"ה כמין סילון לתוך אזניו של משה והמלאכים היו באמצע ולא היו שומעין אותו. וכה"א (איוב לז) ירעם אל בקולו נפלאות הוי וידבר אליו:

סדר בהעלותך

פרשה טו (א) בהעלותך אנו מוצאין בהרבה מקומות צוה הקב"ה על הנרות ועל הדלקתן בשמן זית. (שמות כז) ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית. וכה"א (ויקרא כד) על המנורה הטהורה יערך את הנרות. אף כאן בהעלותך את הנרות. זש"ה (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר א"ל הקב"ה למשה לא בשביל שאני צריך לנרות הזהרתיך על הנרות

יד יוסף קיא יומא ד': קיב יומא ד'. מכילתא יתרו פסוק ומשה עלה: קיג מדה מל"ב מדות דר"א בן דריס"ג: קיד ב"ר פ' נ"ו. ש"ר פ"ב: קטו ת"כ ריש ויקרא: קטז ז"ח דף י"ג. זוהר ויחי דף ר"ח. קיז ספרי ה"א פיסקא קי"ג. שוח"ט מזמור י"ח:

מתנות כהונה

את אהרן עצמו ת"ל לדבר אליך: ה"ג **אי** מה הצד השוה שבהם שהם דבור ובאש ומפי קדוש למשה והקדים וכו': **הוא** משה כו' שלא נתגאה במה שנדבר עמו הקדוש ב"ה: **דחק** לראות גרסי': השלמת פרשת נשא בעזה"י החסיד העליון המתחסד עם בריותיו וחפץ בהצדקם ברוך הוא וברוך שמו לעולם ועד: **בהעלותך**: **שקופים** אטומים. ואמרו רז"ל במס' מנחות פ' כל הקרבנות

עץ יוסף

יש לי טעם וסברא למעט אותם. ולא את אהרן שאין לי טעם למעט אותו. ולזה צריך קרא: אהרינא דנייעט מתנה אהרן: **ולא אוציאם** מן הדברות. משמיעת הדברות בתוך האותיות דנימא דנהי שלא נתועדו להכנס אל אהל מועד לשמוע הדברות. אבל הדבור עצמו בשעה שהיה מדבר ה' עם משה היו שומעים אותו בתוך אותיות ת"ל **ודברתי אתך** דלא הו"ל אלא ודברתי. אלא לומר בהעידה לך וגם הדבור לא יהיה אלא אתך: **אבל היו** שומעין את הקול. והוא הברת הקול בלי התוך אותיות: **ת"ל וישמע** את הקול מדבר אליו קול לו כו'. הנה משמע שבמישמע קול לו קול אליו ממעטין ישראל וזקנים ובני אהרן ואהרן ומ"ה דבאומרו קול לו (למשה) בודאי שאין אחר לא ישראל ולא אהרן שומעים שא"כ לא יהיה הקול לו לבדו (ק"א): **קול לו** קול אליו. פי' מדה"ל קול לו ואמר אליו: **וידבר הקדים** כו' ר"ל מדאמר ויקרא ואמר וידבר גמרינן שהקדים לקרא אותו ואח"כ דבר אליו (ק"א): **הלא דין הוא** פי' ולמה צריך ויקרא וידבר למימר שהקדים קריאה לדבור הא ידעינן זה מק"ו: **שהוא תחלה לדברות** שמפני שמעולם לא דבר עמו צריך לקרא אותו כדי שיבין שעמו מדבר ויוכן לשמוע. ואם כן הסנה בקריאת הסנה לא היה הדבור אלא בהתחלה. ולזה לא ילמד ממנו לשאר הדברות שאין צריך לקרא אותו עוד כאשר ידבר. **דבור הר** סיני יוכיח כו' והקדים בו קריאה לדבור. כדכתיב ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה ויאמר ה' אל משה: **בדבור הר סיני** שהוא לכל ישראל. פי' שהיה אז הדבור לכל ישראל עם משה כדכתיב בעבור ישמע העם בדברי עמך. ולזה הבדיל את משה מהם אחר שקראו בקול הגאות לו לא בקול העם של ישראל (ק"א): **יצא דבור** אהל מועד שאינו באש ת"ל ויקרא וידבר כו'. עיין בק"א: **אלא לדבור** זה כו'. כלו' אילו לא אמר מאהל מועד יכול אני לומר שלא היה קריאה לדבורי אהל מועד כולם אלא לדבור זה לבד שהוא היה תחלה לדברות אהל מועד אבל לשאר דברות אהל מועד מנין: **ת"ל** מאהל מועד. דקרא יתירא הוא להראות שהקריאה היה בכל דבור ודבור שדבר עמו מאהל מועד (ק"א): **יכול לא** היתה קריאה אלא לדבור. שהקרא לא אמר אלא ויקרא וידבר כל מאהל מועד ואילך. שנראה שלדבור לחוד קדם הקריאה: **ת"ל דבר** וידבר כו'. פי' דהל"ל ויקרא אל משה לדבר. ואמר וידבר בוא"ו התוספת לרבות האמירות והצוויין שגם להם היה קריאה: **יכול אף להפסקות** שכאשר היה שב לדבר היה תחלת הנבואה והיה קריאה: **ת"ל ויקרא** וידבר לדבור היתה כו'. ר"ל במקום אשר יאמר בו דבור היה קריאה שאם היה תחלת דבור הנבואה אבל לא להפסקה שלא היה אלא השלום הדבור ועדיין היה שפע הנבואה עליו: **וכי מה** היו הפסקות משמשות. פי' השאלה דלאחרת שלא היה הפסק השפע אם כן לאיזה תכלית היו ההפסקות משמשות. ומשני ליתן ריוח למשה לתת לו זמן אשר בו יתבונן בחלק הדבור הנאמר לו כדי שלא יתערבבו הדברים. ויתיישב בדעתו וזכרונו. ואח"כ יאמר לו הענין האחר: **ומה אם** מי שהוא שומע מפי הקב"ה. שיש בידו ללמד הדברים באופן שלא יתבלבלו הענינים לשומע. ועוד שכאשר ירצה הנביא לדבר מה ששמע הוא מדבר ברוה"ק. על אחת כמה וכמה הדיוט הדבק לדמיונות. וגם שהוא שומע מפי הדיוט שאין יכולת בידו לסדר הדברים ולהשמיען באופן שלא יתבלבלו. שצריך בדיבורו ליתן ריוח לשומע בין ענין לענין: **שאין ת"ל ויאמר** ר"ל דהיה די באומר ויקרא אליו אלהים משה משה: **שכל הקריאות** היה משה משה. ופירוש הפסוק ויקרא אל משה ובכל פעם שנאמר זאת הקריאה היה אומר משה משה. **לשון חבה** לפי שאוהב את האדם ומחבב אותו ימתיק שמו בפיו ולזה יקראנו פעם אחר פעם: **הוא משה** עד שלא נדבר עמו כו'. פי' שהאכ"ד שלא זחה דעתו עליו. וכן אברהם יעקב שמואל:

(לו) יכול מכל הבית. ר"ל שהיה הקול מתפשט בכל הבית: **ת"ל מעל** הכפורת שלא היה הקול דובק באויר כל הבית אלא באויר אשר על הכפור' בלבד: **יכול מעל** הכפורת כולה. בין במקום הכרובים ובין במקום אשר לא היו שם כרובים. ת"ל מבין שני הכרובים. שלא היה הקול יוצא ודובק אלא באויר אשר בין הכרובי' ושם היה הקול עם התוך אותיות. ומשם היה בא לאוזן משה אשר היה באהל מועד: **א"ר שמעון** ב"ע איני כמשיב כו'. שלפי דברי ר"ע היה הקול מתעלם ומסתתר בין שני הכרובים לבד ולזה יש מקום לומר שזה יורה מיעוט חבה ואהבה לישראל ולא מתפשט בכל הבית לזה הוצרך רשב"ע לומר שזה יורה חבה ואהבה לישראל ואעפ"כ איני כמשיב והולך על דברי רבי. אלא גם רבי סובר שזה אהבה וחבה אלא שלא פירש דבריו וקצר. ואני מוסיף שסבת זה התעלמות הוא אהבה וחבה לישראל. שהגם שהוא מלא עליונים ותחתונים דחק עצמו להיות מדבר מבין שני הכרובים כדי להראות בזה השגחתו על ישראל בפרטות: **דחק להיות מדבר** כנ"ל: **רבי דוסא** אומר הרי הוא אומר כו'. ר"ל למה נדחק עצמו לבקש טעם למה לא היה הקול מתפשט בכל הבית. הרי הכתוב אומר בהדיא טעם לזה כי לא יראני האדם וחי וא"כ היה מסתתר הכבוד מפני משה כדי שלא יראה בכבוד האלהי שהוא דבר מנוע מכל חי בגוף ונפש כי הוא שאל הראני נא את כבודך ונאמר לו כי לא יראני האדם וחי. ואגב זה דריש תיבת וחי שהוא תנאי שבחייהם אינן רואין אבל במיתתן רואין ונהנין מזיו הכבוד לפי שמתפרד הנפש מהגוף המונע אותה מראות כבודו (ק"א): **וכן ה"א** ר"ל שמזה הפסוק ג"כ יובן דבמיתתו יראה וז"ש לפניו יכרעו כל יורדי עפר וזה יהיה כשנפשו לא חיה: **אף חיות** הנושאות כו'. רבי עקיבא סבר שהוא"ו הוא וא"ו התוספת. ואמר זה על החיות הנושאות כו'. ופירוש הכתוב כי לא יראני האדם ואפי' החי שהם החיות שנושאות את כסא הכבוד אינם רואות את הכבוד אלא אומרות ברוך כבוד ה' ממקומו: **איני כמשיב** לפי שר"ע דריש מלת וחי מלשון חיות. והוא דורש אותו מלשון חיים. לזה אמר איני כמשיב על דבריו כי אני דורש הוא"ו להוסיף את מלאכי השרת שהם נקראים חי לפי שאין להם הרכבה שהוא סבת ההפסד. כי בזה הם נבדלים מהחיות. וזה שגם החיות חיים חיי עולם אבל אין זה חייהם מצד עצמם אלא מצד היותם נושאות הכבוד אבל מה"ש חיים חיי עולם והוא חייהם מצד עצמם: **מפי הקב"ה** כמין סילון לתוך אזניו של משה. ר"ל שהיה נכנס משה ועומד באהל מועד וקול יורד מן השמים כמין סילון של אש לבין שני הכרובים כמין סילון לתוך אזניו של משה כדלעיל: **והמלאכים היו** באמצע ולא היו שומעין אותו. כבר נודע דעת חכמי אמת שנפש האדם גבוה מנפש המלאכים זולתי נפש המלאכים הוא בלי חומר המסתיר. ונפש האדם מכוסה. ולכן השגת המלאכים גבוה. אבל לא כן אצל הנביאים שנתמרק גופו ואז היה נפשו גבוה עד שהיה שומע מה שלא היו המלאכים שומעים כי בגבהות עצמו נפשו גבוה מהם:

סדר בהעלותך

פרשה טו (א) בהרבה מקומות כו'. וידמה האדם כאילו הוא צריך לנרות. לא כן כי אם למען האדם לזכותם כמו שמסיק וז"ה ה' חפץ כו'. כי הדבר הזה הוא רק לזכות לישראל ולא שהוא צריך לאורה (יפ"ת): **אלא עשה** חלונות צרות מבפנים כו'. כי האור צריך שיצא בתחילה ממקום צר שלא יתגלה בפתע פתאום ויחשיך עפעפי עין הרואה שלהסתכל בו. ועכ"ז הוא מאיר מעט ממקום צר והולך ומתרחב. וכן אור השפע והנבואה

פונה

הנרות אלא לזכותכם שנא' (דניאל ב) ונהורא עמה שרא וכתיב (תהלים קלט) גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה בא ללמדך שאינו צריך לנרות של ב"ו. תדע כשאדם בונה בית עושה לו חלונות צרות מבחוץ ורחבות מבפנים כדי שיהא האור נכנס מבחוץ ומאיר מבפנים ושלמה שבנה ביהמ"ק לא עשה כך אלא עשה חלונות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ כדי שיהא האור יוצא מביהמ"ק ומאיר לחוץ שנא' (מ"א ו) ויעש לבית חלוני שקופים אטומים להודיעך שכולו אור ואין צריך לאורם. ולמה צוה אתכם לזכותכם לכך נאמר בהעלותך את הנרות. הוי ה' חפץ למען צדקו. ולא עוד אלא אם אתם זהירים להדליק את הנרות לפני אני מאיר לכם אורה גדולה לע"ל לכך נאמר (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך: (ב) בהעלותך את הנרות. את מוצא י"ב שבטים שהקריבו קרבנות לחנוכת המזבח ושבט לוי לא הקריב כלום והיו מצירין ואומרים למה רחקנו מהקריב לחנוכת המזבח. משל למלך שעשה סעודה והיה קורא אומניות. היה אוהב אחד שאוהבו יותר מדאי לא קרא אותו עמהן. היה מצר לומר שמא יש לבו של מלך עלי כלום שלא זמנני בכל סעודות האלו. כיון שעברו אותן ימי סעודה קרא אותו אוהב. א"ל לכל בני המדינה עשיתי סעודה ולך לעצמך אני עושה סעודה. למה שאת אוהבי. כך המלך מלכי המלכים הקב"ה את מוצא י"ב שבטים הקריבו לחנוכת המזבח וקבלן הקב"ה שנא' (במדבר ז) קח מאתם. ושבטו של לוי לא הקריבו כיון שעבר חנוכת המזבח אמר הקב"ה לאהרן ולבניו כל השבטים עשו חנוכה ושבטך לא עשה לכך דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך ואח"כ קח את הלוים: (ג) ד"א בהעלותך. את מוצא א שנתקשה משה במעשה המנורה יותר מכל כלי המשכן עד שהראהו הקב"ה באצבע. וכן בפרסות בהמה טמאה וטהורה שנאמר (ויקרא יא) זאת החיה אשר תאכלו את זה לא תאכלו והראהו באצבע. וכן בירח (שמות יב) החדש הזה לכם. וכן במנורת (במדבר ח) וזה מעשה המנורה מקשה זהב כלומר מה קשה היא לעשות שהרבה יגע בה משה. כיון שנתקשה א"ל הקב"ה למשה טול ככר זהב והשליכהו לאור והוציאהו והיא מעצמה נעשית. שנא' גביעיה כפתוריה ופרחיה (וקניה) ממנה יהיו מכה בפטיש ומעצמה נעשית. לכך הוא אומר מקשה תיעשה ג מלא יו"ד כתיב ולא כתיב תעשה כלומר מעצמה תיעשה. נטל משה את הככר והשליכו לאור אמר משה רבש"ע הרי ככר בתוך האש כשם שאתה רוצה כן תעשה מיד יצתה המנורה עשויה כתקנה לפיכך כתיב כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה משה את המנורה אב"כ אלא כן עשה סתם ומי עשה הקב"ה. לפיכך א"ל הקב"ה למשה אם הזהרתם להיות מדליקין לפני אני משמר את נפשותיכם מכל דבר רע שנמשלו נפשות בנר שנא' (משלי כ) נר ה' נשמת אדם ונאמר בהעלותך את הנרות: (ד) זש"ה (תהלים יח) כי אתה תאיר נרי. ד אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע לנו אתה אומר שנאיר לפניך אתה הוא אורו של עולם והאורה דרה אצלך דכתיב (דניאל ב) ונהורא עמה שרא. ואתה אומר אל מול פני המנורה. הוי כי אתה תאיר נרי. א"ל הקב"ה לא שאני צריך לכם אלא שתאירו לי כדרך שהארתי לכם. למה. לעלות אתכם בפני אומות שיהיו אומרים ראו היאך ישראל מאירין למי שהוא מאיר לכל העולם. משל למה"ד לפקח וסומא שהיו מהלכין בדרך א"ל פקח לסומא כשתכנס לתוך הבית צא והדלק לי את הנר הזה והאיר לי. א"ל הסומא בטובתך כשהייתי בדרך את היית מסמכני עד שנכנסנו לתוך הבית את היית מלוה אותי ועכשיו אתה אומר הדלק לי את הנר הזה והאיר לי. א"ל הפקח שלא תהא מחזיק לי טובה שהייתי מלווך בדרך לכך אמרתי לך האיר לי. כך הפקח זה הקב"ה שנא' (זכריה ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ. והסומא אלו ישראל שנא' (ישעיה נט) נגששה כעורים קיר היה הקב"ה מנהיגן ומאיר להם שנא' (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם. כיון שעמד המשכן קרא הקב"ה למשה וא"ל תאירו לי שנא' בהעלותך את הנרות בשביל לעלות לכם: (ה) מה כתיב למעלה מן הענין שנא' (במדבר ז) ויהי ביום כלות משה ויקריבו נשיאי ישראל ואח"כ דבר אל אהרן בהעלותך את הנרות. ה זש"ה (תהלים לד) יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו. את מוצא למעלה י"א שבטים הקריבו ושבט אפרים הקריב וכל הנשיאים הקריבו חוץ מנשיאו של לוי ומי היה נשיאו של לוי זה אהרן שנא' (במדבר יז) ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי. ואהרן לא הקריב עם הנשיאים והיה אומר אוי לי שמא בשבילי אין הקב"ה מקבל שבטו של לוי. א"ל הקב"ה למשה לך אמור לו לאהרן אל תתירא לגדולה מזו אתה מתוקן. לכך נאמר דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות. הקרבנות כ"ז שביהמ"ק קיים הם נוהגים אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו. וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם. ד"א אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות שלא תהיו מבזין על המנורה הוי (זכריה ד) כי מי בז ליום קטנות ושמחו וראו האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה. אלה זו המנורה. שבעה אלו שבעת הנרות. כנגד ז' כוכבים שמשוטטין בכל הארץ כך הם חביבין שלא תהיו מבזין עליהן לכך נאמר

אל

יד יוסף פט"ו א ב"ר סוף פ' ס"ו וריש מכילתא. מנחות פ"ג. חולין פ"ג. תנחומא שמיני וס"ז. ס"כ פסוק וזה כתיב. ספרי ס"ו. פסק"ר פ' ס"ו. ועיין נרע"מ מסבטים: ב אסר נג דף ע"ד: ג ויק"ר פ' ל"א: ד תנחומא ס"ג: ה תנחומא ס"ו:

מתנות כהונה

הקרבנות אטומים מבפנים ושקופים מבחוץ: **לכך** נא' בהעלותך. פירושו כדי להעלותך ולזכות אותך וע"ל בויקרא רבה פרשה ל"א: **ולא** עוד אלא אם אתה גרסי': **מצירין** מצערין: **אומנות** כל בעלי אומנות שהם באומנתם קראם יחד: ה"ג **וכן** בפרסות בהמה טמאה וטהורה וגבי שרצים דכתיב ג"כ וזה לכם הטמא בכלל בהמה טמאה הוא דהד טעמא וסברא לתרווייהו ובתוס' בפ' אלו טרפות מפרשין בענין אחר ולא סליק שפיר לפי לשון המאמר הזה וע"ש: **מקשה** נוטריקון מה קשה: ה"ג **נעשית** שנא' וכפתוריה כו': **ממנה** משמע מעצמה ומאליה: **לפיכך** לפי שהיא מעשה שמים: **לעלות** לשון עילוי והתנשאות ולשון בהעלותך דייק כן: **בטובתך** כלומר בחסדך אמור לי מהו זה כשהייתי וכו': **מסמכני** מפני שידעת בי שאני סומא: **ושבט** אפרים. אע"פ שמנשה הבכור כבר הקריב על שבט יוסף: **בשבילי** שאין אני זכאי בעיניו: **הנרות** לעולם. הרמב"ן ז"ל הביא מדרש שדרשו על נרות חנוכה דנעשה ע"י כהנים בני אהרן וקיום אותה מצוה היא לדור דור משא"כ חנוכת המזבח שבטלה שעשו אלף הלך לו: **וכל** הברכות. ברכת כהנים יברכך יאר ישא: **ז'** כוכבים. ז' כוכבי לכת: **לכך** נאמר אל מול

פני

ענף יוסף

שמעון בר"א כל מילי דבלעם חייבא תקיפין הוינן. והא אוקמוהו חבריא דכתיב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואמרו בישראל לא קם אבל באוה"ע קם ומנו בלעם. והא אוקימנא מנא משה לית דכוותיה בכתרין עלאין. בלעם לית דכוותיה בכתרין תתאין. דא מסיטרא דקדושה ודא בסיטרא דמסאבא כו' ע"ש עוד. ובזוהר במות עמוד ל"ז מיתה מעלת משה בסיטרא קדישא. ומעלת בלעם בסיטרא דמסאבא להדדי:

פרשה טו (ה) [ושבט אפרים הקריב וכל הנשיאים כו' יכו] אפשר דהך שקרבנות נשיאי אפרים שהקריב בשבת הוכיח אהרן שכל נשיא הקריב בעד כל שבטו. דהרי קימ"ל שאין קרבן יחיד דוחה שבת. אלא ודאי כל קרבן בא בעד כל השבט ונקרא קרבן צבור שדוחה את השבת ועל כן נצטער אהרן לומר בשביל שחטא את העגל נדחה כל השבט לוי (זב"ש): [לכך נאמר דבר אל אהרן ואמרת:

עץ יוסף

שלא מביהמ"ק מעט מעט כדי שיהיה כח בגוף האדם העכור לקבל האור ההוא (בר"י): **ויעש לבית** חלוני שקופים אטומים. וכדפירש"י בפ' כל קרבנות הצבור שהיו שקופים בגגהן ואטומים בפנים. ופרש"י שקופים מבחוץ רחבים מבחוץ. ואטומים מבפנים ופיהם קצר בפנים. דרך בנאים כשעושים חלון צרה בין אותם מבפנים שמשפעין את עובי הכותל מכל צד כדי שלא יסתום ויעכב לפני הכותל את האור מלבא לצדדים. אבל חלוני ההיכל קצר מבפנים ומרחיב והולך לצד חוץ כדי שתצא האורה מן ההיכל ותאיר לעולם. כי לא לאורה אני צריך ע"כ. ויהיה שקופים מלשון השקפה והסתכלות. ואטומים מלשון אטום ומכוסה. ומשמע ליה שקופין מבחוץ ואטומים מבפנים ולא להיפך. דא"כ מאי אשמועינן קרא: **ולמה צוה** אתכם לזכותכם. שרצה לזכך ולזכות אתכם. ולא שהוא צריך לאורה. לכך בהעלותך את הנרות ר"ל לשון עליה. דאל"כ לכתוב בהדלקתך: **לכך נאמר** קומי אורי כו'. פי' קומי אורי בעה"ז לפני במצות הדלקת הנרות ובזכות זה יבא אורך לימות המשיח: (ב) **והיו מצירין** (פי' מצטערים) ואומרים למה רחקנו כו'. אפשר שהיו מצטערים על שלא שרתה עליהם רוה"ק וסיעתא דשמיא לעורר אותם להקריב קרבן: **אומניות** כל בעלי אומנות: **וקבלן הקדוש** ברוך הוא שנא' קח מאתם. כפירוש הרמב"ן דשו מניאין הקרבנות על העגלות. והכל צוה את משה קח מאתם הכל כו' ע"ש (הרב"ש). אבל לעיל סוף פ' י"ב ובספרי אי' ויקריבו הנשיאים באו ועמדו לפני המזבח ולא קבל משה מהם (עי' מהרז"ו) עד שנא' לו מפי הגבורה יקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח. ועדיין לא היה משה יודע כיצד יקריבו אם למסעות אם לתולדות עד שנא' לו מפי הקב"ה יקריבו למסעות. ועדיין לא היה משה יודע כיצד יקריבו נשיאים אם כולם כאחד או כל אחד יומו עד שנא' לו מפי הקב"ה יקריבו כל אחד ואחד יומו שנא' נשיא אחד ליום ע"כ. ובודאי כוונת המדרש כאן ג"כ על המדרש והספרי הנ"ל. אלא שקצר כאן הענין וגו' וכך נ"ל שנא' קח מאתם וגו'. והכוונה על מה שכתוב אח"כ נשיא אחד ליום וגו': **אמר הקב"ה** למשה כל השבטים עשו. כצ"ל. או צ"ל לכך נאמר דבר אל אהרן כו'. וכ"ה בתנחומא: (ג) **את מוצא** שנתקשה משה כו'. עיין בכל המקומות שציינתי ביד יוסף ותמצא שנוים הרבה בין המאמרים במה נתקשה: **שנתקשה משה** המלאכה עצמה היתה קשה. ונעשה מעצמה ע"י נס אלהי. וכן נתקשה משה לדעת כוונת עשייתה. שיהיה מכוון ע"י מעשיו להוריד השפע ע"י זה. עד שהראהו באצבע שגלה לו בנבואה ענינה הגדולה: **וכן בפרשת** בהמה טמאה. כצ"ל (כד"ל): **שנא'** זאת החיה וכל מקום שנא' זאת או זה מורה על הרמוז אליו: **זאת החיה** וכדאי' בחולין פרק אלו טרפות תנא דבי ר"י זאת החיה מלמד שתפס הקב"ה כל מין ומין והראהו לו למשה ואמר לו זה תאכל וזה לא תאכל: **וכן בירח** פרש"י בגמרא כשנת מולד לבנה אינה נראית כי אם מעט ולענין פירוש כדאמרי' בר"ה כזה ראו וקדשו. ובפירוש החומש כתב נתקשה משה על הלבנה באיזה שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש. הראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש. ועיין במ"כ: **מה קשה** היא לעשות. בגביעיה וכפתוריה ופרחיה מעשה מקשה: **ממנה היו** אתה מכה בפטיש. כצ"ל (א"א): **ממנה** מכמע מעצמה ומאליה: **לפיכך** לפי שהיא מעשה שמים: **אם הזהרתם** להיות מדליקין לפני. שכוונת הקב"ה לזכותנו ולכפר על נפשותינו לזה נתן לנו מצוה בנר דוגמת הנפש שקרויה נר כדי שע"י זה נזכה לכפלים נפשותינו וכאילו נר ה' בידינו ובשכר האורתנו גם יאיר נרנו (יפ"ת): **ונאמר בהעלותך** את הנרות. ר"ל מדלא כתיב בהדלקתך את הנרות. אלא שבא לרמוז שבהנרות יהיה לו עליה. והיינו מה שע"י הנרות ישמור להם נפשותיהם שקרויה נר. אבל יותר נראה שהיא ונאמר הוא מיותר והאי מיבות בהעלותך את הנרות הוא שהחלה לדרוש זש"כ כי אתה תאיר נרי וכ"ה בתנחומא: (ד) זש"ה כי אתה תאיר נרי. זה קאי על בהעלותך את הנרות: **ואתה אומר** אל מול פני המנורה כו'. הוא לשון הקושיא. והוא ע"ד שפרש"י אל מול פני המנורה שיהיו כולם פונים לאמצעי שלא יאמרו לאורה הוא צריך. וזהו שאמרו ישראל ואתה אומר אל מול פני המנורה וגו' הכי שאין אתה צריך לאורה כלנו. אמר להם הקב"ה כו' רק להעלות אתכם בפני האומות כו' פי' שיהיה לכם מעלה לפני אוה"ע שיאמרו ראו היאך ישראל מאירים כו'. פי' שאינם כפויי טובה במתאמצים בכל כחם לשלם טובה תחת טובה. ואע"פ שלא נחשב נגדי הקב"ה טובה. מ"מ אינהו דידהו עבדי. וע"ז מביא המשל (ידי משה): **בטובתך** כלומר בחסדך אמור לי מהו זה כשהיית כו': **מסמכני** מפני שידעת בי שאני סומא: (ה) זש"ה יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו. קדושיו זה אהרן קדוש ה'. ליראיו אלו הלוים (כדלעיל ר"פ ה') בני שבטו שניתנה להם מצות הנרות שאין לה מחסור כדמפרש לקמן שאין להם הפסק (רד"ל): **ושבט אפרים** הקריב להשלים במקום לוי למספר י"ב. כי מנשה הבכור נחשב ליוסף: **אבל הנרות** לעולם אל מול כו' וכל הברכות כו'. רמז לנרות של חנוכת חשמונאי שהיתה בנס שני ע"י הכהנים הם חשמונאי ובניו. שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותינו. ובלשון הזה מצאתיו במגילת סתרים לרבינו נסים שהזכיר הגדה זו. ואמר ראיתי במדרש כיון שהקריבו י"ב שבטים ולא הקריב שבט לוי כו' א"ל הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם והיא חנוכת בני חשמונאי. ולפיכך הסמיך פר' זו לפ' חנוכת המזבח עכ"ל. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנוכת הנשיאים נוהגת לעולם. ודרשו סמוכים לחנוכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם (רמב"ן): **אלה זו המנורה** פי' שבעה אלה זו המנורה. ולמה שבעה נגד ז' כוכבים. פי' ז' כוכבי לכת שהנהגת השפע על פיהם. אך השפע העליונה למעלה מהם ולהתנהג בהשגחה נסיית: **לכך נא'** אל מול פני המנורה. שלאחה בגלוי הוא. ובא לתרץ

למה

אל מול פני המנורת יאירו שבעת הנרות. שלא יטעה איתך יצרך לומר שהוא צריך לאורה ראה מה כתי' בחלונו' (יחזקאל מ) וחלונות אטומו' אל התאים ואל אליהמה לפנימה וגו' וכן לאילמות כהחלונות האלה בחלונות אכ"כ אלא כהחלונו' שיהיו רחבות מבחוץ וצרות מבפני' כדי שיהיו מוציאין אורה לחוץ. א"ר ברכיה הכהן בר' הברק הזה תולדות האש של מעלן הוא והוא ז יצא ומבהיק את כל העולם כולו. שנא' (שם א) ודמות חיות מראיהן כגחלי אש בוערות כמראה הלפידים ומן האש יוצא ברק ומבהיק את כל העולם כולו ואני צריך לאורה שלכם. ולמה אמרתי לך כדי להעלותך. א"ר תנינא אמר הקב"ה עינים שיש בך יש בתוכן לבן ושחור ואין אתה רואה מתוך הלבן אלא מתוך השחור. ומה אם עיניך שיש בתוכן שחור ולבן אין אתה רואה אלא מתוך השחור. הקב"ה שכולו אורה הוא צריך לאורה שלכם. ד"א אל מול פני המנורה ב"ו מדליק נר מנר דלוק שמא יכול להדליק נר מתוך חשך. שנא' (בראשית א) והחשך על פני תהום מה כתיב אחריו ויאמר אלהים יהי אור ומתוך החשך הוצאתי אורה ואני צריך לאורה שלכם. ולא אמרתי לך אלא להעלות אותך להעלות נר תמיד: (ו) ד"א בהעלותך זש"ה (תהלים קלט) גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה ולנו אומר בהעלותך למה"ד למלך שהיה לו אוהב א"ל המלך תדע שאצלך אני סועד אלא לך ותקן לי. הלך אוהבו והתקין מטה של הדיוט מנורה של הדיוט ושלחן של הדיוט. כיון שבא המלך באו עמו שמשין סיבבו מיכן ומיכן מנורות של זהב לפניו. כיון שראה אוהבו את כל הכבוד התבייש והטמין את כל מה שהתקין לו שהיה הכל הדיוטות. א"ל המלך לא אמרתי לך שאצלך אני סועד למה לא התקנת לי כלום. א"ל אוהבו ראיתי את כל הכבוד הזה שבא עמך ונתביישתי והטמנתי כל מה שהתקנתי לך שהיו כלי הדיוטות. א"ל המלך חייך שאני פוסל את כל כלי שהבאתי ובשביל אהבתך איני משתמש אלא בשלך. וכן הקב"ה כולו אורה שנא' (דניאל ב) ונהורא עמה שרא. והוא אומר לישראל התקינו לי מנורה ונרות. מה כתיב שם (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ועשית מנורת זהב טהור. כיון שעשו באת שכינה מה כתיב שם (שם מ) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד. מיד קרא למשה ובבא משה אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר. מה דבר אליו. בהעלותך את הנרות. אמרו ישראל (תהלים מג) שלח אורך ואמתך המה ינחוני גדול אורו של הקב"ה החמה והלבנה מאירים לעולם. ומהיכן הן מאירים מזיקוקי אור של מעלן הן חוטפין שנא' (חבקוק ג) לאור חציך יהלכו לנוגה ברק חניתך. גדול האור של מעלן שלא ניתן ממנו לכל הבריות אלא אחד ממאה שנא' (דניאל ב) ידע מה בחשוכה לפיכך עשיתי חמה ולבנה שיאירו לפניך שנאמ' (בראשית א) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר: (ז) אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. ואמר דוד (משלי טז) באור פני מלך חיים. א"ר יעקב ברבי יוסי נמנעה השמחה מן הרשעים ונתנה לישראל שהוצרך הקב"ה לישב עם ב"ו בנר שא"ל אל מול פני המנורה יאירו. ר' לוי בר ר' אומר מנורה טהורה ירדה מן השמים שא"ל הקב"ה למשה (שמות כה) ועשית מנורת זהב טהור. א"ל כיצד נעשה אותה. א"ל מקשה תיעשה המנורה. ואעפ"כ נתקשה משה וירד ושכח מעשיה. עלה ואמר רבוני כיצד נעשה אותה. א"ל מקשה תיעשה המנורה. ואפ"כ נתקשה משה וירד ושכח מעשיה עלה ואמר רבוני שכחתי אותה. הראה לו למשה ועוד נתקשה בה. א"ל וראה ועשה עד שנטל מטבע של אש והראה לו עשייתה ואעפ"כ נתקשה משה א"ל הקב"ה לך אצל בצלאל והוא יעשה אותה. ואמר לבצלאל מיד עשאה. התחיל תמה ואמר אני כמה פעמים הראה לי הקב"ה ונתקשיתי לעשותה ואת שלא ראית עשית מדעתך בצלאל ז בצל אל היית עומד כשהראה לי הקב"ה עשייתה. ולפיכך כשחרב ביהמ"ק נגנזה המנורה. ח וזו אחד מה' דברים שנגנזו הארון והמנורה והאש ורוה"ק והכרובים. וכשישוב הקב"ה ברחמיו ויבנה ביתו והיכלו הוא מחזירן למקומן לשמח את ירושלים שנא' (ישעיה לה) ישושום מדבר וציה ותגל ערבה פרוח תפרח ותגל: (ח) קח את הלוים. הלכה כמה נימין היו בכנור שהיו הלוים מנגנין בו א"ר יהודה ט ז' נימין היו בכנור שנא' (תהלים טז) שובע שמחות את פניך נעימות וגו' אל תהי קורא שובע אלא שבע שמחות וכן דוד אומר (שם קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. י ולימות המשיח נעשית שמונה שכן דוד אומר בנינון (שם ו) למנצח בנגינות על השמינית. ולע"ל נעשית עשר שנא' (שם קמד) אלהים שיר חדש אשירה לך בנבל עשור. ומי התקין להם שמואל ודוד שנא' (דה"א ט) המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם. והם העמידו חלוקי השיר והיו הלוים עומדים על הדוכן ומזמרים לפני מי שאמר והיה העולם. ראה חיבה שחיבב הקב"ה את הלוים כך אמר הקב"ה למשה הרבה הלוים חביבין לפני קח אותם לשמי לשררה. מנין ממה שקרינו בענין קח את הלוים: (ט) קח את הלוים יא זש"ה (תהלים יא) ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו. ה' צדיק יבחן אין הקב"ה מעלה את האדם לשררה עד שבוחן ובודק אותו תחלה וכיון שהוא עומד בנסיונו הוא מעלה אותו לשררה. וכן את מוצא באבינו אברהם נסהו הקב"ה עשר נסיונות ועמד בהן ואח"כ ברכו שנא' (בראשית כד) וה' ברך את אברהם בכל. וכן יצחק נסהו בימי אבימלך ועמד בנסיונו ואח"כ ברכו שנא' (שם כו) ויזרע יצחק בארץ ההיא ויברכהו ה'. וכן אבינו יעקב נסהו בכל אותן הצרות בעשו ברחל בדינה ביוסף והיאך יצא מבית אביו (שם לג) כי במקלי עברתי את הירדן ובירכו (שם לה) וירא אלהים אל יעקב עוד בבאו מפדן ארם ויברך אותו. וכן יוסף באשת פוטיפרע יב והיה הבוש י"ב שנה ואח"כ יצא ונעשה מלך על שעמד בנסיונותיו. הוי אומר ה' צדיק יבחן. אף שבטו של לוי נתנו עצמן על קדוש שמו של הקב"ה שכשהיו ישראל במצרים מאסו בתורה יג ובמילה שכן יחזקאל מוכיחן (יחזקאל כ) כה אמר ה' אלהים ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים. מה כתיב בסוף אחריו וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי ואמר לשפוך המתי עליהם. מה עשה הקב"ה הביא חשך על המצרים ג' ימים יד והרג בהן כל רשעי ישראל

יד יוסף ו תנחומא ס"ז : ז ברכות נ"ס : ח יומא פ"ק . כריתות ס"ק . הוריות פ"ג . שהש"ר פ"א ירושלמי ס"ב דתענית : ט ערכין י"ג . פסיקתא דעשרת הדברות . תנחומא ס"ז . שוח"ט מזמור פ"ו . ולקוט תהלים מזמור ז' : י שוח"ט מזמור פ"א : יא תנחומא ס"ו : יב ב"ר ריש פ' ז'. ותנחומא וישב : יג לעיל פ' ג'. ספרי ס"ז פיסקא ס"ו. וח"ב פיסקא ס"ג . וש"ר פ' י"ט : יד ש"ר פ' י"ד:

מתנות כהונה

פני המנורה . מילתא באפי נפשיה היא . וכא לתרץ למה כתב אל מול פני המנורה יאירו כדי שלא יאמרו לאורו הוא צריך וכדפרש"י ז"ל : ה"ג **התאים** ואל אליהמה ופסוק הוא ביחזקאל סי' מ' פירש"י וכתפות פתחיהם של ב' התאים וכן פי' לאילמות דלקתן וכן לאילמות וגו' : **עד כהחלונות** גרסי' : **כהחלונות** שיהיו וכו' . פי' כמו ה"א שפתחה הפנימי העליון צר ופתחה התחתון רחבה : **ואני** צריך לאורה בתמיה : **להעלות** נר תמיד . כלומר וזהו דכתיב להעלות ל' עילוי ושבח כלום : **תקן לי**. התקן לי צרכי סעודה : ה"ג **סיבבו** מיכן : **מיכן** מכאן : **פוסל** פוסלן מלהשתמש בהם עכשיו : **ולא יכול** משה וכו' . סיפיה דקרא כי שכן עליו וגו' . וכבוד ה' מלא את המשכן . ובשביל אור השכינה לא יכול משה לבא וקרא לו ה' ית' והותר לו בהעלותך : **ברק** חניתך גרסי' : **ידע** מה . קרי ביה מאה כמאחז"ל מה ה' אלהיך שואל : **הרשעים** שאינם מאמינים באל חי : **ישושום** מדבר וכו' . ה' לשונות של שמחה כתיבים ישושום ותגל פרח תפרח ותגל לומר שיחזרו למקומן אותן ה' דברים שחסרו : **אלא** שבע כו' . כל זה נפסק כאלו מברכין : ה"ג **הרבה** הלוים חביבין : **י"ב** שנים . ששמש בבית אדוניו שנה א'

עץ יוסף

למה כתיב אל מול פני המנורה יאירו . ואמר שהוא כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך וכפרש"י ז"ל (מת"כ) : **אלא כהחלונות** ר"ל לכון כהה . כלו' חלונות כהות שהיו צרות מצד פנים ורחבות מבחוץ שהפך המנהג (רש"י וכהיי) : **ואין אתה רואה** כו' . וטבע השחרות להחשיך ע"כ מוכח שהיא רק מראה לטובה שמקבל אור מכנגדו . ושפיר הוא הק"ו הקב"ה שהוא כולו אור לאורה הוא צריך (חס"א) : **לא אמרתי** לך אלא להעלות אותך להעלות נר תמיד . במנחות פ"ז עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל . מאי עדות אמר רבא זה נר מערבי שנותנין בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים . וזה אומר להעלות אותך להעלות נר תמיד שנר אחד יהיה דולק תמיד והוא הנר מערבי . ובזה אני מעלה אותך כנ"ל (במ"ח) : (ו) **למלך** שהיה לו אוהב כו' אלא בשלך . וזהו כוונת הכתוב בהעלותך את הנרות אף שהם אור קטן מאד לעומת האור שלמעלה על כל זה אל מול פני המנורה הגדולה המאור שלמעלה יאירו אותן שבעת הנרות להעלות נר תמיד . כי באמצעיתן תאיר השפע הגדולה מלמעלה . וזהו איני משתמש אלא בשלך כי תהיה כאמצעית שע"י תשרה השכינה . וזהו כיון שעשו באת השכינה : **תקן לי** התקן לי צרכי סעודה : **פוסל** פוסלן מלהשתמש בהם עכשיו : **מיד קרא** למשה שנא' (ויקרא א') ויקרא אל משה וכתיב ובבא משה . כצ"ל (א"א) וכ"ה בתנחומא : **ידע מה** ע"ד שאמרו חז"ל אל תקרי מה אלא מאה (ידי משה) : **לפיכך עשיתי חמה** ר"ל לפי שהאורה של מעלה גדולה מאד ולא היה אפשר לקרוץ מחומר לסובלה לפיכך עשיתי חמה כו' : (ז) **אמר דוד** באור פני מלך חיים . אפשר צריך להגיה שלמה חלוף דוד או פסוק אחר מתהלים (הרש"ש) : **באור פני** מלך חיים . ר"ל לפי שהמנורה רומזת לאור הגנוז כשבעת ימי בראשית אשר באור פני מלך חיים . ובלי הרשעים לא היה נגנז אותו האור . וזהו שמסיים נמנע השמחה מן הרשעים כו' . וזה קאי על אור הגנוז : **מן הרשעים** שאינם מאמינים באל חי . וניתנה לישראל היינו לצדיקים כדאי' בתנחומא . כדכתיב (משלי ג') אור לצדיקים ישמח : **מנורה טהורה** בלי גשמיות : **והראה לו עשייתה** וזהו דכתיב וזה מעשה המנורה . שהראה הקב"ה לפי שנתקשה בה וכמו שפרש"י בחומש : **מיד עשאה** וזהו דכתיב כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה היינו בצלאל . ואעפ"כ היתה מעשה שמים . שאל"כ לא היה יכול לעשותה . וזה דלא כתיב כן עשה בצלאל . אלא כן עשה סתם ור"ל כן עשה מי שעשאה : **ולפיכך כשחרב** כו' פי' לפי שהיתה מעשה שמים היא קיימת לעד (י"מ) . ויש שפירשו שכדי שלא יאמרו להתקפות עוד נגנזה זו : **מחמשה דברים** שנגנזו כו' . עיין בהמקומות שציינתי ביד יוסף שיש חילופים בהחמשה דברים : **הארון** בפ"ק דכריתות ובפ"ג דהוריות יליף לה מקרא דארון יאשיהו גנזו : **והאש** הוא האש שירדה מן השמים בימי שלמה והיתה בוערת רבוצה כארי . כדאי' בסוף פ"ק דיומא : **ורוח הקדש** פרש"י לא שרתה בנביאים משנת שתים לדריוש ואילך . וכתוב בספר צמח דוד שיש בגי' זו ט"ס וצ"ל משנת ארבע לדריוש המלך היה דבר ה' אל זכריה : **והכרובים** הנה בגמרא חשב ארון וכפורת וכרובים . ואתא לפי שהם נגנזו עם הארון . והכא כיון דלא חשיב כפורת לא ה"ל לחשוב גם כרובים שהם היו עשוים מקשה מן הכפורת וכיון דכפורת בכלל הארון א"כ גם הכרובים מכלל הארון : **ישושום מדבר** כו' שם כתיב ישושום מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת פרוח תפרח ותגל אף גילת ורנן . הרי בנזכר כאן ה' פעמים לשון שמחה . היינו ישושום . ותגל . ותגל . גילת . ורנן . (והמ"כ לא ירד לזה) שההמשה שמחות מרמז שיחזרו החמשה דברים שנחסרו : (ח) **אל תהי** קורא שובע אלא שבע . ואף שאין מקרא יוצא מידי פשוטו . יש לחכמים ז"ל רשות לדרוש המקראות בכל ענין שיכולין לדורשן : **חלוקי השיר** מחלוקת הלוים איש בכלי שיר המיוחד לו כמפורש בד"ה שם : **ממה שקרינו** בענין קח את הלוים . ר"ל עילה אותם במעלה ובכבוד המד"א (ישעיה י"ד) ולקחום עמים והביאום וגו' . ועיין בב"ר פ' פ"ז : (ט) **עד** שבוחן ובודק אותו כו' . ואף שהקב"ה יודע אם יעמוד בנסיון אם לאו . ומכוין זה להועלת הרואים כי ידעו מעשה ה' ישר וזך פעלו כי לא יתן הגדולה אלא להגון לה (יפ"ת) . ועיין ב"ר פ' נ' ס"נ : **וכן יצחק** נסהו בימי אבימלך . היינו ברעב ובבארות שגזלו ממנו . וכמו שכתוב בפדר"א הרעב שהיה בימי אברהם לנסיון : **וכן יעקב** אבינו נסהו כו' ברחל כו' וביוסף כו' ובירכו וירא כו' . באברהם ויצחק אמר ואח"כ בירכו . וביעקב לא אמר ואח"כ . משום שבאמת חשב ביעקב גם צרות שהיו אחר הנסיון . וכאן לא חשב צרת לבן . אבל בב"ר ריש סדר ויצא חשב לה : **מאסו בתורה ובמילה** כדאי' בש"ר פ"א סי' י' כשמת יוסף הפרו ברית מילה אמרו נהיה כמצרים . וכן משמע בש"ר פ' י"ט סי' ו' . אבל בפדר"א פ' כ"ט אי' שפרעה מנע מהם ברית מילה : **והרג בהן** כל רשעי ישראל . וכדאי' בש"ר אמר הקב"ה אם אביא אני עליהם מכה בפרהסיא וימותו ויאמרו מצרים כשם שעבר עלינו כך עבר עליהם לפיכך הביא על המצריים החשך שלשה ימים כדי שיהיו קוברים מתיהם ולא יהיו רואין אותן שונאיהם : **שכן הוא** אומר וברותי מכם כו' . פי' ולעיל מיניה כתיב כאשר

נשפטתי

ישראל שבה"א (שם) וברותי מכם המורדים והפושעים בי. וכה"א (שיר ב) התאנה חנטה פגיה ט״ו אלו הרשעים שהיו בישראל. (שם) והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הנשארים שעשו תשובה נתקבלו. (שם) קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך שהרי הגיע קץ הגאולה אבל שבטו של לוי כולם צדיקים היו והיו עושים את התורה. שנא' (דברים לג) כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו זו המילה. ולא עוד אלא בשעה שעשו ישראל את העגל לא נשתתפו שם שבטו של לוי שנא' (שמות לב) ויעמד משה בשער המחנה ויאספו אליו כל בני לוי. כיון שא"ל משה שימו איש חרבו על ירכו מה עשה שמו ולא נשאו פנים וכן משה מברכן (דברים לג) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. וכיון שראה הקב"ה שכולם צדיקים נסה אותן ועמדו בנסיונן שנא' (שם) אשר נסיתו במסה. מיד אמר והיו לי הלוים לקיים מה שנאמר ה' צדיק יבחן אבל הרשעים כתיב בהם (תהלים יא) ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו. וזה אמר דוד (שם קכח) אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו: (י) עשה לך שתי חצוצרות כסף (במדבר י) זש"ה (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם. בשעה שהכניס שלמה את הארון למקדש אמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם שהיו הפתחים שפלים ואמר הנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד. אמרו השערים מי הוא זה מלך הכבוד מיד בקשו השערים לירד עליו ולרוץ את ראשו אילולא שאמר ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. וחזר ואמר (שם) ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה שאו שערים ראשיכם. א"ל התגדלו שמלך הכבוד עליכם. מיד חלקו לו כבוד ונשאו עצמן ונכנס הארון. א"ל הקב"ה אתם חלקתם לי כבוד. חייכם כשאני אחריב את ביתי אין אדם שולט בכם. תדע שכל כלי המקדש גלו שנא' (דניאל א) ויתן אדני בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים אבל שערי ביהמ"ק במקומן נגנזו שנא' (איכה ב) טבעו בארץ שעריה. ט״ז מהו ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה שהוא חולק ליראיו מכבודו. כיצד הוא נקרא אלהים וקרא למשה אלהים (שמות ז) ראה נתתיך אלהים לפרעה. הוא מחיה מתים וחלק מכבודו לאליהו והחיה את המת שנא' (מ"א יז) ויאמר אליהו ראי חי בנך. ולמלך המשיח הלביש לבושו שנא' (תהלים כא) הוד והדר תשוה עליו. מה כתיב (שם מז) עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר אמר ליה הקב"ה למשה מלך עשיתיך שנא' (דברים לג) ויהי בישורון מלך מה מלך כשהוא יוצא תוקעין לפניו אף אתה עשה לך שתי חצוצרות כסף. כשתכניס את ישראל יהיו תוקעין בהן והן מתכנסין שנא' (במדבר י) ותקעו בהן ונועדו אליך לכך עשה לך: (יא) ד"א עשה לך שתי חצוצרות כסף. זש"ה (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך. מהו ומלך י״ז המליכהו עליך. ד"א ומלך המלך יצ"ט על יצה"ר שנקרא מלך שנאמר (קהלת ט) ובא אליה מלך גדול וסבב אותה. ד"א ומלך יכול אם יאמר לך המלך לך עבוד ע"ז שתשמע לו ת"ל ירא את ה'. י״ח כך מצינו לנ"נ שאמר לחנניה מישאל ועזריה לעבוד ע"ז ולא שמעו לו אמרו לו (דניאל ג) לאלהך לא איתנא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא נסגוד. א"ל נ"נ הצדא שדרך מישך ועבד נגו אנטום אתמול אתם אומרים כל מי שהוא מבקש ליקח לו ע"ז היה הולך לירושלים שנא' (ישעיה י) ופסיליהם מירושלם ומשומרון ועכשיו באתם לעשות ע"ז שלי צדו הצדא שדרך מישך ועבד נגו לא כך אמר לכם הקב"ה שתשמעו למלכות כל מה שהיא אומרת לכם שנא' (קהלת ח) אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים. י״ט אמרו לו מלך אתה עלינו למסים ולארנוניות אבל לעבוד ע"ז נ"נ את וכלב שוים. ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכדנצר לא אמרו אלא (דניאל ג) נבוכדנצר לא חשחין אנחנא על דנה פתגם להתבותך הן איתי אלהנא די אנחנא פלחין ומן ידך מלכא ישזיב והן לא. כ׳ אמרו לו בין מציל ובין שאינו מציל (שם) ידיע להוא לך די לאלהך לא איתנא פלחין. הוי ירא את ה' בני ומלך. ועם שונים לא תתערב ועם אותן שאומרין שהן שני אלוהות בעולם אל תתערב להן שסופן ליאבד מן העולם. שנא' (זכריה יג) והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה. ומה הן השלישית אלו ישראל (ישעיה יט) ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה וגו' בקרב הארץ. הוי ירא ה' בני ומלך. כ״א וכל מי שהוא ירא מן הקב"ה סופו ליעשות מלך ממי אתה למד מאברהם ע"י שנתיירא מן הקב"ה נעשה מלך שנא' (בראשית כב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ומנין שנעשה מלך שנא' (שם יד) אל עמק שוה הוא עמק המלך מהו שוה עמק המלך כ״ב שהשוו הכל ונטלו עצה וקצצו ארזים ועשו כסא והושיבוהו מלך עליהם. ולא תאמר אברהם בלבד אלא אפילו משה שנתירא מן הקב"ה נעשה מלך לכך כתיב ירא את ה' בני ומלך. עשה לך שתי חצוצרות כסף שיהיו תוקעין לפניך כמלך: (יב) עשה לך. כ״ג משלך עשה לך. לך אתה עושה ולא לאחר. את משתמש בהן כ״ד ואין אחר משתמש בהן תדע לך שהרי יהושע תלמידו של משה לא נשתמש בהן אלא בשופרות. כשבא להלחם ביריחו נתכנסו ליריחו ז' אומות שנאמר (יהושע כד) ותעברו את הירדן ותבואו אל יריחו וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפריזי החתי והכנעני והגרגשי החוי והיבוסי ואתן אותם בידכם. וכי שבע אומות היו בעלי יריחו. כ״ה א"ר שמואל בר נחמני יריחו נגרא של א"י אם נכבשה יריחו מיד כל הארץ נכבשת לפיכך נתכנסו לתוכה ז' אומות. מה כתיב שם (שם ו) וירע העם ויתקעו בשופרות מלמד שאפי' יהושע תלמידו לא נשתמש בהם. ולא תאמר ליהושע אלא אפילו משה רבינו שעד שהוא חי בעצמו נגנזו. א"ר יצחק הרי שמשה אומר כשהוא בא ליפטר מן העולם (דברים לא) הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושוטריכם. והיכן היו החצוצרות לתקוע בהן ולכנסן. אלא עד שהוא בחיים נגנזו. א"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי לקיים מה שנא' (קהלת ח) אין שלטון ביום המות הוי עשה לך שתי חצוצרות כסף לך אתה עושה ואין

אחר

יד יוסף ט״ו פסק"ר פ"ב: ט״ו רבה ופ"חומא ושמ"א. במדב"ר פ' י"ד. שוח"ט מזמור כ"א. תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ו: י״ז תנחומא ס"ז: י״ח ויק"ר פ' ל"ג. תנחומא נח וס"ז. תנ"ב פ"ז. פסק"ר ב"נ סי' ל'. ילקוט ס"ז: י״ט שוח"ט מזמור ס"ו: כ׳ זוכר תולדות דף קמ"ב. בכב"ר פ"ז סי' י"ג: כ״א פי' שיהיו דבריו נשמעים כאלו היה מלך. כבאתו"ל כל מי שיש בו י"ש דבריו נשמעים: כ״ב ב"ר פ' מ"ב. וש' פ"ג. וש' נ"ח. קס"ר פסוק טוב ילד. ילקוט לך לך. תנחומא בהעלותך: כ״ג ספרי פ"ז: כ״ד תנחומא ויחי וס"ו. כנה ריש ויחי. ילקוט יהושע רמז ס"ו. קס"ר פ"ח סי' י"א. ילקוט ס"ז: כ״ה ילקוט יהושע רמז ל"ב:

מתנות כהונה

פ' מגלו' בבית ובשדה והוא קרו והולך כדלעיל פ' ויסב וכן י"ז שנה היה כספירת מאביו וכן ל' היה בעמדו לפני פרעה: שמו חרבו על ירכם: האומר לאביו ולאמו. עיין בפירש"י בס' וזאת הברכה: אמרו השערים וכו'. שסברו שעל עצמו אמר כן: ולרוץ את ראשו גרסי': הוד והדר תשוה וגו'. מגומגם הוא ובתנחומא ל"ג ליה וכתב בהקב"ה הוד והדר לבשת עיין כל זה בס' נפת פ' י"ד: כך מצינו לנבוכדנצר גרסי': אנטום הערוך לא פירשו ונראה פי' כמו מסומים שפירושו נכון ומזומן ואמת נכון וכן מנחתיו טוב בפי' אבן עזרא ורבינו סעדיה: ה"ג ליקח לו ע"ז היה הולך לירושלים. שנאמר ופסיליהם מירושלים ומשומרון ועכשיו באתם לעשות ע"א שלי וכו' ועיין בויקרא רבה פ' ל"ג ויתיישב לך במה שכתב ושם פי' כל הענין: שתשמעו למלכות גרסי': ה"ג את וכלבא שוים: ב' אלהות. דורש שונים ל' שנים: סופו ליעשות מלך גרסי': ה"ג עמק המלך שהשוו הכל וכו': אברהם בלבד. שלא היה זולתו אז בעולם מי שהכיר בורא הכל: ומלך והיה מלך: נגרא בריח והחק כל ארץ ישראל: אני מעורר. בקש

עד

ענף יוסף

ולאגרת כו') פנין כלעם זו שהוא סכנה אל הלמורם. כנר כדי שולמרם. ר"ל דבר אל האבן שלא ינסער כי שנו גדול מאלהם. ואח"כ ואמרם אלו הפרש לו מה סוף שהוא בבעלותך כו' כי זה דבר גדול כדלקמן (אלשיך): (י) [מיד חלקו לו כבוד כו'] דברים אלו סלמור. והכוונה שבלבם היה מתגלגל לפני כעם ובמדבר על הזרוע שיעשו כדבריו לכבוד השם. ועל סמך עצמו כנגדו לגאול על מ"ש ויבא מלך הכבוד

מי

עץ יוסף

בספסמי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים וגו': התאנה חנטה פגיה אלו הרשעים. מפרש דתאנה היא כנסת ישראל כדכתיב כבכורה בתאנה וגו'. והפגים הם התאנים שלא נתבשלו כל צרכן. וכך הם הרשעים שמקדיחים תבשיליהם שנתבשל. וסמדר נתנו ריח מפרש אביונים שאין פרי עדיין אלא שהענבים ניכרים ונתנו ריח תשובה ונתקבלו: קומי לך רעיתי כו'. וזה לשון שה"ש רבה אמר משה אמר לין כל הדין ריחא טבא אית גביכון ואתון יתובין הכא קומי לך רעיתי יפתי שהרי קץ הגאולה הגיע: כי שמרו אמרתך היינו התורה. ובריתך ינצורו זו המילה כדכתיב ואשה את בריתי הטמור: האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. וכדאמרו בספרי ה"נ פיסקא מ"ן אביו זה אבי אמו מישראל ואחיו זה אחיו אמו מישראל. שהרגו הלוים אותם ולא נשאו להם פנים: שכולם צדיקים נסה אותם. משום שאין הקב"ה מנסה אלא הצדיקים כדאי' בב"ר פ' כ"ה סי' ב' (ועי"ש ביד יוסף) ולכן כיון שראה הקב"ה בהם צדיקים שמרו את התורה והמילה נסם אותם במעשה העגל. ועמדו בנסיונם שלא נשאו פנים. ובתנחומא אי' ונסה אותם: אשר נסיתו במסה וכדאי' שם בספרי הרבה נסיתו ונמצא שלם בכל נסיונות: מיד אמר והיו לי הלוים. ואי' בויק"ר פ"ב סי' ב' כל מקום שנא' לי אינו זז לעולם לא בעוה"ז ולא לעוה"ב. והטעם שכאומר לי הוא תולה אותו בהקב"ה וכשם שהוא קיים כך זה שנא' בו לי קיים. שמתפלסם וקנאתם אינה יורדת לעולם: אשרי כל ירא ה'. שהלוים נקראו יראים כמ"ש לעיל:

(י) אמרו השערים מי הוא זה מלך הכבוד. פרש"י בגמרא שחשבו שעל עצמו אומר: ולרוץ פי' ולשבור: ולרוץ את ראשו אלולי שאמר ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה. וחזר ואמר שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד. א"ל מי הוא זה מלך הכבוד. אמר להם ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. א"ל התגדלו. כצ"ל לפי דעתי. ועיין שבת פ"ב: ולמה"ש הלביש לבושו הלבוש הוא כנוי לכל הבריאה כמ"ש (תהלים ק"ד) הוד והדר לבשת. וכלם כלבוש תבליהם ותחליפו. כי מציאותה ניכר כבודו יתב' כלבוש הכבוד שלובשו. וכנה מלך משיח מעלתו גדולה מאד עד שישלוט בכל המציאות. והוא הכינוי כי הלבוש לבשו: ויהי בישורון מלך מפרש וקאי על משה שהיה בישורון מלך. ודלא כפרש"י שם ע"ש:

(יא) המליכהו עליך כי הרגיל לגיים בלבך מלכותו יתב' עד שיהיה בלבך יראתו כיראת בשר על מלכו: המלך יצ"ט כי השכל צריך למלוך באדם שינהג בכל כחותיו ולא כפי יצר הלב. וכנגד הוא מלך ירא את ה' והוא מלך משיכת השכל אל היצ"ט מלך עליו: שנא' ובא אליה מלך גדול. ודרשו בקה"ר זה יצה"ר. ולמה הוא קורא ליצה"ר גדול. שהוא גדול מיצר טוב י"ג שנה: ד"א ומלך אם המלך יכול. כצ"ל (א"מ) שתשמע לו ת"ל ירא את ה' ומלך. ר"ל ירא את המלך אך באופן שלא יהיה נגד יראת ה': אנטום פי' בלע"ז אתה ויגיב (מוסף) ובתנחומא סדר נח אי' מהו הצדא אמר להם באמת אתם לא מרים. ובאנ"ב פ"ז אי' א"ל קושטא אתון אמרין: אתמול כל מי שהוא. כצ"ל (א"מ). והוא שיטת אתם אומרים מיותר: צדו ריק. תרגום תהו ובהו צדיא וריקניא: ולארנוניות הוא בלשון יוני מה שמקבלים אנשי העיר לתת ארוחה או מתנה לגלפין וגו' (מוסף): לא אמרו אלא. ר"ל לא חשחין. ור"ל כשל מנחת שי מלת מלכא באתנחתא ומלת ר"ל בז"ק או ברביעי שהוא שהולם דבור שאמרו לו ר"ל לא חשחי וגו'. שלא קראו אותו אלא בשמו ר"ל: ב' אלהות דרש שונים לשון שנים: שהושוו הכל ונטלו עצה כו'. ופירושו שהוא עמק שבו הוקם אברהם למלך: וקצצו ארזים כן היו דרכם לעשות כשממליכים מלך חדש. וכיוצא ויקחו איש בגדו וישימו תחתיו אל גרם המעלות (מ"ב ט'): אברהם בלבד שלא היה זולתו אז בעולם שהכיר בורא הכל: ירא את ה' בני ומלך. כך א"ל הקב"ה למשה מלך עשיתיך מה מלך שיוצא למלחמה תוקעין לפניו אף אתה כשאתה יוצא למלחמה יהיו תוקעין לפניך מגן ממה שקראו בענין עשה לך שתי חצוצרות כסף. כצ"ל. או צ"ל בני ומלך הוי עשה לך שתי כו'. ועי' בתנחומא סדר ז: (יב) את משתמש בהן ואין אחר משתמש בהן. דעיקר גניזתן היה משום דלא ישתמש בהן אחר ואפי' יהושע תלמידו. כי מעלה זו ניתנה למשה שהוא לבדו ישתמש בחצוצרות. ומשום דהוכרח לגנוזן הקדים גניזתן בחיי משה קודם מותו משום ואין שלטון ביום המות: נגרא בריח והחק. כמו שהבריח הוא שמירת כל הבית כך שהיה יריחו שמירת כל ארץ ישראל. והיינו דכתיב (יהושע ו') ויריחו סוגרת את כל ארץ ישראל שהיא מנעולה. והיא היתה מסוגרת בשמירה גדולה ע"י שנתכנסו לתוכה שבעה אומות והם עשו לה שמירה גדולה בפני בני ישראל אין יוצא ואין בא: הוי עשה לך כו' לך אתה עושה ואין אחר משתמש בהם כל ימיך. כצ"ל וכ"ה בתנחומא: שנא' ויעמדו הלוים כו'. בכלי דוד והכהנים בחצוצרות וגו'. ודייק מדכתיב כלי דוד משמע שהיה משתמש אף בחצוצרות ורב ס"ל דדוד עשאן אבל לא היה משתמש בהם אלא במקדש (ועגו מלהשתמש בהן

מן

אחר משתמש בהן כל ימיך. עשה לך אתה משתמש בהן שאתה מלך ואין אחר משתמש בהן אלא דוד המלך שנא' (דה"י כט) ויעמדו הלוים על עמדם והשיר משורר והחצוצרות מחצצרים. אמר רב החצוצרות שהיו במקדש אף הן נגנזו אבל דוד המלך היה משתמש בכנור שנאמר (תהלים נז) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. [כו] א"ר פנחס הכהן בר חמא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו ומנגן מאליו מיד היה עומד דוד וכל התלמידים שהיו עוסקין בתורה והיו ינעים ומנדדים שינה מעיניהם והוגין בתורה עד עמוד השחר. לפיכך היה אומר דוד עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. הדרך השחר מעורר בני אדם אבל אני אעירה שחר אני מעורר השחר. ד"א עורה כבודי מהו עורה כבודי מפני עבודת יוצרי. שהיה יצרו אומר לו דוד לא מלך אתה ודרך מלכים לישן עד ג' שעות ביום ואתה למוד ועומד חצות לילה. והיה אומר לו עורה כבודי. אין כבודך לפני כבוד יוצרך כלום. לכך נאמר עורה כבודי. (שם קיט) חצות לילה אקום להודות לך [כז] אמר דוד חייב אני לעמוד בחצי הלילה ולקלסך על פלאות שעשית עם זקנתי בחצי הלילה דכתיב (רות ג) ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת ותאמר אנכי רות אמתך ואמר לה ליני הלילה. א"ר יהושע בן לוי ב"ר שלום אמרה לו בדברים אתה מוציאני. אמר לה חי ה' איני מוציאך בדברים. חי ה' [כח] מלמד שהשביע על יצרו שהיה מקטרגו וא"ל את פנוי והיא פנויה הרי השעה שתזדקק לה. מיד נשבע אותו צדיק חי ה' איני נוגע בה בזו. ולא בועז לבדו [כט] אלא כל הצדיקים משביעין על יצרן. וכן את מוצא בדוד כשנפל שאול בידו מה אמר דוד (ש"א כו) ויאמר דוד חי ה' כי אם ה' יגפנו או יומו וגו'. ולמה נשבע שני פעמים א"ר שמעון בר נחמני [ל] היה בא יצרו וא"ל אילו נפלת אתה בידו לא היה מרחם עליך והרגך. מן התורה מותר להרגו. בא להרגך השכם להרגו שהרי רודף הוא. לפיכך קפץ ונשבע שני פעמים חי ה' שאיני הורגו. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אתה יודע כחו של יצר הרע שהוא קשה. א"ל הקב"ה סיקלו אותו קימעא בעוה"ז ואני מעבירו מכם לעתיד. שנא' (ישעיה סב) סלו סלו המסלה סקלו מאבן הרימו נס. וכה"א (שם נז) ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי. ולעוה"ב אני עוקרו מכם (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי וגו' כך דרש ר' תנחומא: (יג) ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. [לא] הלכה בתוך כמה אמות חייב אדם לעמוד מפני הזקן. כך שנו רבותינו [לב] בתוך ד' אמות חייב אדם לעמוד מפני הזקן שנא' (ויקרא יט) מפני שיבה תקום. ושואל בשלומו בתוך ד' אמות. ואי זה הידור אמרה תורה והדרת. שלא יעמוד במקומו ולא ישב במקומו ולא יהא סותר את דבריו. וכשהוא שואל הלכה שואל ביראה. ולא יקפוץ להשיב ולא יהא נכנס בתוך דבריו. שכל מי שאינו נוהג ברבו כל המדות האלו נקרא רשע לפני המקום ותלמודו משתכח ושנותיו מתקצרות ולסוף הוא בא לידי עניות שנא' (קהלת ח) וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלהים. מורא זו איני יודע מהו. כשהוא אומר מפני שיבה תקום ויראת מאלהיך. הוי זה מוראת הרב. א"כ הרי מוראת רבית ומוראת משקלות. אלא א"ר אלעזר נאמר כאן פני זקן ונאמר להלן (שם) איננו ירא מלפני אלהים. וחייב להקדימו לכל אדם בכניסה [לג] וביציאה ולנהוג בו מורא וכבוד שנא' (דברים י) את ה' אלהיך תירא. [לד] ותניא את לרבות בעלי תורה שאין לך מדה אחרת כיוצא בה. וכה"א (שם א) ואתן אותם ראשים עליכם מיכן את למד שתנהוג בו מנהג נשיאות לעמוד מפניו להקדימו לכל דבר שבגדולה. א"ר אבא הכהן בר פפא כשהייתי רואה סיעה של בני אדם הייתי הולך בדרך אחרת שלא להטריח עליהן שלא יהיו רואין ועומדין מלפני. וכשאמרתי דברים לפני ר' יוסי ב"ר זבידא אמר לי צריך אתה לעבור לפניהם ויהיו רואין אותך ועומדין לפניך ואת מביאן לידי יראת שמים. שנא' מפני שיבה תקום ויראת מאלהיך. למה שמעלתן של צדיקים מעלה שאין לה ירידה אבל מעלתו של עשו מעלה שסופה ירידה היא. היום הוא אפרכוס למחר סגן למחר קומוס למחר סרדיוט. וכן כל גדוליהם. וכן הנביא אומר (עובדיה א) אם תגביה כנשר וגו'. אבל מעלתו של יעקב מעלה שאין לה ירידה ואין קדושתם נופלת לעולם. וכן אתה מוצא [לה] שהזקנים אחד מי"ג דברים שהן כתובין לשמו של הקב"ה אלו הן הכסף והזהב הכהנים והלוים וישראל והבכורות והמזבח ותרומה ושמן המשחה ואהל מועד ומלכות בית דוד והקרבנות וא"י והזקנים. הכסף והזהב מנין שנאמר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב. הכהנים מנין דכתיב (שמות כט) וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי. הלוים מנין (במדבר ג) והיו לי הלוים. ישראל מנין (ויקרא כה) כי לי בני ישראל. בכורות מנין (במדבר ג) כי לי כל בכור. המזבח מנין (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי. תרומה מנין (שם כה) ויקחו לי תרומה. שמן המשחה מנין (שם ל) שמן משחת קדש יהיה זה לי. אהל מועד מנין (שם כה) ועשו לי מקדש. הקרבנות מנין (במדבר כח) את קרבני לחמי לאשי. מלכות בית דוד מנין (ש"א טז) כי ראיתי בבניו לי מלך. א"י מנין (ויקרא כה) כי לי הארץ. הזקנים מנין (במדבר יא) אספה לי שבעים איש: (יד) אספה לי [לו] זש"ה (עמוס ט) הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה. ימה"ד [לז] לפלטין שהיתה בנויה ע"ג ספינות כ"ז שהספינות מחוברות פלטין שעל גביהן עומדות כך הבונה בשמים מעלותיו כביכול כסאו מבוסס למעלה בזמן שישראל עשוין אגודה אחת. לכך נאמר הבונה בשמים מעלותיו אימתי בזמן ואגודתו על ארץ יסדה. וכה"א (דברים לג) ויהי בישורון מלך וגו'. לכך א"ל הקב"ה למשה אספה לי למה [לח] שכינוסן של צדיקים הנייה להם והנייה לעולם אבל כינוסן של רשעים תקלה להם ותקלה לעולם: (טו) ד"א אספה לי שבעים איש. בשעה שא"ל הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש [לט] אמר משה מה אעשה אם אביא חמשה מכל שבט ושבט אינן עולים למנין ע' ונמצאו ששים. ואם אביא ששה משבט זה וחמשה משבט זה הרי אני מטיל קנאה בין שבט ושבט. מה עשה נטל ע"ב פתקין וכתב בהן זקן ועוד שנים פתקין חלק וטרפן בקלפי. אמר בואו וטלו פתקכם. מי שעולה בידו פתק כתוב בו זקן היה יודע שנתמנה זקן. ואם עלה בידו הלק היה יודע שלא נתמנה. והממונה אומר לו הרי שם פתק אחד כתוב בו זקן אילו היית ראוי להתמנות היה עולה בידך. כיון שעשה כך נתמנו הזקנים. אלדד ומידד היו שם ומיעטו עצמן אמרו אין אנו כדאי להיות במינוי הזקנים. ועל שמיעטו עצמן נמצאו יתירים על הזקנים חמשה

דברים

יד יוסף כו בבלי וירוש' פ"ק דברכות. מדרש איכה סוף פ' ב'. רות רבה ריש פ"ו. ז"ח דף י"א. תד"א ת"א פ' י"ח: כז רות רבה פ"ו: כח ז"ח דף כ"ד: כט ספרי ת"ב פיסקא ל"ג: ל שוח"ט מזמור ד': לא תנחומא ס"ז: לב קדושין ל"ג: לג ספרי: לד ילקוט ואתחנן רמז תתמ"ד. ב"ק מ"א. קדושין נ"ז. פסחים כ"ב. בכורות ע"ב: לה תנחומא ס"ז והרומה. ויק"ר פ' כ'. ספרי ת"א פיסקא נ"ב: לו תנחומא ס"ז: לז ספרי ס"ז פיסקא שמ"ו: לח סנהדרין ע"א: לט בבלי וירוש' פ"ק דסנהדרין. ספרי ס"ז פיסקא צ"ה. ותנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

עד שלא האיר היום ועיין כל זה בפ"ק דברכות ובמדרש רות פ"ה: **לכך** נאמר עורה וכו'. כלומר מגוער וריק אתה כבודי נגד כבוד יוצרי: **שני פעמים**. אחד נגד יצרו שמסיתו שלא כדין והשני על הסיתו כדין שהרי רודף הוא. ושני פעמים חי ה' וחלילה לי מה' ובמדרש רות ל"ג ליה: **שנאמר** מפני וכו'. בתוך ד' אמותיו קרוי בפניו שכל ד' אמותיו של אדם הן כנגדו: **אם** כן הרי וכו'. אם כי שאתה דורש לשון יראה הרי אלינו גבי רבית ומשקולות לשון יראה וכן הוא בפ"ק דקידושין: ה"ג **ונאמר** להלן איננו כו': **אפרכוס** סגן וכו'. מיני ממשלות הם כל אחד פחות משלפניו: **אם תגביה** וכו'. סיפיה דקרא משם אורידך: **ויהי בישורון** מלך וגו'. וסיפיה דקרא בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל: ה"ג בירושלמי סוף פ"ק דמס' סנהדרין ובתנחומא

עץ יוסף

אין למקדש) וכדאמרינן בר"ה דף כ"ז שאין חצוצרות אלא בשערי מזרח בהר הבית ובדברי ירושלמי שהביאו הרמב"ן והר"ן שאין החצוצרות נגנזין ע"ש: **כנור היה** תלוי כו'. פרש"י ונקביו לצד רוח צפונית. כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו. דאחת מד' רוחות מנשבות בכל יום. ו' שעות הראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית כהלוך החמה. ושש שעות אחרונות רוח דרומית. ובתחלת הלילה רוח מערבית. ובחצות הלילה רוח צפונית. וכתבו התוס' רוח צפונית מנשבת עם כל רו"ח: **אני מעורר השחר** שקם עד שלא האיר היום. והיינו דכתיב אעירה שחר: **והיה אומר לו** עורה כבודי כו'. פי' עורה ולא תישן כמחשבתך לחוש לכבודי. כי אין לחוש לכבודי לגבי כבוד ה' ולפיכך אעירה שחר: **על פלאות** שעשית עם זקנתי כו'. ר"ל שהיתה רות זקנתו ראויה שיקלל אותה בועז על שהחרידה אותו. ולא די שלא קללה אלא שנתן הקב"ה בלבו וברכה שנא' ברוכה את לה' בתי וכדאי' ברות רבה פ"ו: **דכתיב** ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת. דאשמעינן קרא חסדי ה' שנתן בלבו לברכה במקום שהיה ראוי לקללה על שהחרידתו. כדי שיעמוד ממנה דוד וזרעו (יפ"ע): **את פנוי** שאילו לא היית פנוי היה מבוער הדבר שיאמרו שלא נזקק לאשה זו אלא להנאת יצרו: **איני מוציאך** בדברים דבר אחר חי ה' מלמד שהשביע כו' חי ה' איני נוגע בה בזו שלה. כצ"ל והיינו דסמיך ליה ותגל מרגלותיו וגו'. כלו' שלא זזה משם. כמו שכתב במג"ש. ור"ל שחי ה' אמר ליצרו. וכדי שלא תבין רות בדבר. הסב הדבור כמדבר לה שכבי עד הבקר וגו': **ולמה נשבע** שני פעמים. אפשר שהכוונה על זה דאי' ברד"ק שם וז"ל ובדרש כי אם ה' יגפנו למה זכר שני פעמים ה'. היינו וחי ה'. חלילה לי מה' משלוח ידו וגו': **לפיכך קפץ** ונשבע שני פעמים כו'. אחד נגד יצרו שמסיתו. והשני כנגד אבישי בן צרויה. והא דאי' בכו"כ כלומר רבי אלעזר אומר ליצרו נשבע. ורשב"ג אמר לאבישי בן צרויה נשבע שאם יגע בשאול שהוא מערב דמו עם דם שלו. והמדרש דהכא ס"ל שהיו שבועות יש כאן. והוא משום שנשבע לאבישי וגם ליצה"ר: **סיקלו** פי' שהיצה"ר נקרא אבן וא"ר סיקלו אותו כו' ע"ד שאמר סקלו מאבן שפי' סקלו המסילה והשליכו האבני מכשול מתוך המסילה. **כלו' שלכו** שיצה"ר מלכסם מעט מעט בעוה"ז: **שנא' סולו** סולו המסילה כו'. כלו' קמעא. כי בעוה"ז צריך ליצה"ר. אבל לעוה"ב אני עוקרו לגמרי (כלי פז): (יג) **שנאמר** מפני כו'. ובתוך ד' אמותיו של אדם הן כנגדו (מת"כ): **שלא יעמוד במקומו** במקום המיוחד לרבו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו: **נקרא רשע** לפני המקום. שלא ידמה כי הפשע רק בין אדם לחברו. כי גם זה מחטא בין אדם למקום יחשב שכבוד רבו ככבוד שמים. וע"ע לקמן: **ותלמודו משתכח** שהתורה אינה חביבה בעיניו. ולכן עונשו שישכחנה: **ושנותיו מתקצרות** שמודדים לו כמדתו שלא יאריך ימים ותלמודו משתכח ולא יקומו ויהדרו פניו: **ולבסוף הוא** בא לידי עניות. נראה שהוא מיותר. וכן בגירסא ליתא. שליכא שום לימוד מקרא לזה ואפשר שזה נכלל בכלל וטוב לא יהיה לרשע שיהיה לו עניות: **הוי זה** מוראת הרב. והא דלא מפרש כפשוטו אשר איננו ירא מלפני אלהים זו מוראת שמים גופא כדכתיב את ה' אלהיך תירא וגו'. דא"כ הל"ל מלפני ה' אלהים כי השם (רש"א): **א"כ הרי** כו' קושיא היא א"כ שאתה דורש לשון יראה שהוא מוראת הרב א"כ הרי ג"כ כתיב יראה גבי משקלות ורבית: **בכניסה וביציאה** כדעת הספרי בביאה ג"כ הגדול קודם: **אפרכוס** שר מדינה (מוסף): **סגן** ואת כהני התפנה דיאשיהו תרגומו סגן כהניא. ובמקרא מליט ויד השרים והסגנים (נחמיה י'): **קומוס** בל"י ורומיי נגיד (מוסף): **סרדיוט** בלשון יוני איש מלחמה (מוסף) או פי' שר התמונה לעשות דין מהדיוטות (ערוך). ועכ"פ הוא מיני ממשלות בכל אחד פחותה משלפניו: **מי"ג דברים** שהם כתובים לשמו כו'. ר"ל שבכולם כתיב לי כדלקמן. וכשאומר לי הוא תולה אותו בהקדוש ברוך הוא וכשם שהוא קיים כך זה שנא' בו לי (יפ"ת): **הקרבנות** מנין את קרבני לחמי וגו' תשמרו להקריב לי: (יד) **מבוסס** פירוש עומד על בסיסו וכנו: **ויהי בישורון מלך** בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. ומפרש ויהי בישורון מלך על הקב"ה וכמו שפרש"י בחומש: (טו) **אלדד** ומידד היו שם ומיעטו עצמן. ולא באו לקיבוץ של הזקנים כדכתיב והמה בכתובים ולא יצאו האהלה. וא"כ צריך לומר שנשארו ד' פתקין בקלפי: **לא נתנבאו** אלא למחר. על דבר שיהיה ביום מחר כדכתיב ואל העם תאמר התקדשו למחר שהכוונה ביום

עצמם

דברים. הזקנים לא נתנבאו אלא למחר כנא' (במדבר יא) ואל העם תאמר התקדשו למחר. אבל אלו נתנבאו על מה שעתיד בסוף מ' שנה שנא' (שם) וישארו שני אנשים במחנה וגו' מה היו מתנבאים ס י"א על מפלתו של גוג. סא וי"א משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ. תדע לך שכן יהושע אומר למשה (שם) ויען יהושע בן נון. וירץ הנער ויגד למשה מי היה זה גרשום בן משה. הזקנים לא נכנסו לארץ אבל אלדד ומידד נכנסו לארץ. אלדד הוא אלידד בן כסלון ומידד זה קמואל בן שפטן. הזקנים לא נתפרשו שמותן. הזקנים נפסקה נבואתן שהיה משל משה שנא' ואצלתי מן הרוח אשר עליך. אבל אלו היתה רוח נבואתן מן הקב"ה שנא' ותנח עליהם הרוח. וא"ת הזקנים שהיתה נבואתן משל משה שמא חסר משה מן נבואתו כלום. לאו. סב למה"ד לנר שהיה דולק והדליקו ממנו כמה נרות ואור דליקתו לא חיסר. כאן משה משלו לא חיסר כלום שנא' (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה: (טז) אספה לי. סג וכי לא היו זקנים לשעבר והלא כבר נאמר במצרים (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל. אלא מפני מה א"ל הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש. ללמדך שבשעה שאמר פרעה (שם א) הבה נתחכמה לו וישימו עליו שרי מסים קיבץ את כל ישראל וא"ל בבקשה מכם עשו עמי היום בטובה. היינו דכתיב (שם א) ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך סד בפה רך. נטל סל ומגריפה מי היה רואה את פרעה נוטל סל ומגריפה ועושה בלבנים ולא היה עושה מיד הלכו כל ישראל בזריזות ועשו עמו בכל כחן לפי שהיו בעלי כח וגבורים. כיון שהחשכה העמיד עליהן נגשים וא"ל חשבו את הלבנים. מיד עמדו ומנו אותם. וא"ל כזה אתם מעמידים בכל יום ויום. מינה את הנוגשים של מצרים על השוטרים של ישראל והשוטרים נתמנו על יתר העם. וכשאמר להם (שם ה) לא תוסיפון לתת תבן לעם היו באין הנוגשים ומונין את הלבנים ונמצאו חסרות היו מכין הנוגשים את השוטרים שנא' (שם) ויכו שוטרי בני ישראל. סה והיו השוטרים מוכין על יתר העם ולא היו מוסרים אותן בידי הנוגשים ואומרים מוטב אנו ללקות ואל יכשלו יתר העם. לפיכך כשאמר הקב"ה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע איני יודע מי ראוי ומי איני ראוי. אמר ליה (במדבר יא) אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו אותן הזקנים והשוטרים שהיו מוסרין עצמן ללקות עליהם במצרים בכתבנת הלבנים יבואו ויטלו בגדולה הזו. לפיכך הוא אומר אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו. ולפי שמסרו עצמן ללקות על הצבור לפיכך ונשאו אתך במשא העם. ללמדך שהשוון הקב"ה למשה. מכאן את למד שכל מי שמוסר עצמו על ישראל זוכה לכבוד ולגדולה ולרוה"ק. לכך כתיב אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו מי הם אותן שכתוב בהן ויכו שוטרי בני ישראל: (יז) אספה לי שבעים איש. סו והיכן היו הראשונים זש"ה (איוב לד) ירוע כבירים לא חקר ויעמד אחרים תחתם. עד שהיו במצרים היו להם ע' זקנים שנא' (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל. ועמהן יצאו ממצרים. וכשעלה משה לקבל את התורה היו עמו שנא' (שמות כד) ויעל משה ואהרן ושבעים מזקני ישראל (שם) ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה. כיון שעלה משה התנה עם ישראל שירד לארבעים יום כיון ששהא לירד שנא' (שם לב) וירא העם כי בשש משה ואין בשש אלא לשון שיהוי שנא' (שופטים ה) מדוע בשש רכבו לבא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו. נכנסו כל ישראל אצל הזקנים ואמרו להן משה התנה עמנו שירד לסוף ארבעים יום והרי ו' שעות יותר ולא ירד ואין אנו יודעין מה היה לו (שמות לב) קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו. כיון ששמעו כך אמרו להם מה אתם מכעיסין למי שעשה לכם כל אותן נסים והנפלאות. ולא שמעו להם והרגום. ולפי שעמד חור כנגדן בדברים קשים עמדו עליו עוד והרגוהו. נכנסו כל ישראל לאהרן בטקסים גדולה שנא' (שם) ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום. מה אתה יושב קום. א"ר יצחק רוה"ק צווחת (תהלים כו) שנאתי קהל מרעים. קום עשה לנו אלהים ואם לאו כי זה כזה אנו עושים לך כשם שעמדנו על חור והרגנוהו כך אנו עושים לך. כיון שראה אהרן מה שעשו לזקנים ולחור נתיירא מהן שנא' (שמות לב) וירא אהרן ויבן מזבח לפניו הבין ממי שזבוח לפניו. ומנין שהרגו לזקנים ולחור שכן ירמיה מוכיח את ישראל (ירמיה ב) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא במחתרת מצאתים כי על כל אלה. מהו על כל אלה בשביל אלה אלהיך. מה פרע מהם (שמות לב) ויגף ה' את העם על אשר עשו את העגל. אחר זמן כשעלה להם אמר למשה אספה לי שבעים תחת אבותם שבעים שנהרגו על קדושת שמי הוא שכתוב ירוע כבירים לא חקר ויעמד אחרים תחתם: (יח) אספה לי שבעים איש וש"ה (קהלת יב) דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד. בדור של בנות. מה הכדור של בנות מזרקין בו לכאן ולכאן כך היו הדברות מזרקין בסיני. ד"א כמסמרות נטועים מכאן אמרו חכמים אסור לקרות בספרים החיצונים שכתוב נטועים. מה משמרות הכהנים כ"ד אף הספרים כ"ד. בעלי אסופות אלו סנהדרין וא"ת זה מתיר וזה אוסר זה פוסל וזה מכשיר זה מטמא וזה מטהר ר"א מחייב ור' יהושע פוטר ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין. למי נשמע. אמר הקב"ה אעפ"כ כולם נתנו מרועה אחד: (יט) אספה לי שבעים איש. וש"ה (משלי כב) אוהב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך. למה לא א"ל אספה לי ע' אנשים אלא שבעים איש מיוחדין שיהיו דומין לי ולך (שמות טו) ה' איש מלחמה ומשה (במדבר יב) והאיש משה ענו מאד. אספה לי וכי לא היה להם זקנים קודם לכן והכתיב בהר סיני (שמות כד) ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא וגו'. והפרשה הזו אח"כ היתה ואז היו הזקנים. אלא בשעה שבאו ישראל לאותן הדברים ויהי העם כמתאוננים נשרפו כולם באותה שעה. אלא שהיתה שריפתם כשריפת נדב ואביהוא שאף הם הקלו ראשם בעלותם להר סיני כשראו את השכינה (שם) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. וכי אכילה ושתיה היתה שם. למה"ד לעבד שהיה משמש את רבו ופרנסתו בידו והיה נושך כמנה כך הקלו ראשן כאוכלין ושותין והיו ראויין לישרף באותה שעה הזקנים ונדב ואביהוא ומפני שהיה יום מתן תורה חביב לפני הקב"ה לפיכך לא רצה לפגוע בהן

בו

יד יוסף ס סנהדרין י"ז. הג"ג פ"ב. יונתן פ"ז: סא זוהר פ"ז דף כג"ס: סב גמ' סוף פ' י"ג. זוכי' יסכו דף פ"ו: סג תנחומא פ"ו: סד ב"ר פ' מ'. סוטה פ' ט'. ילקוט שמות: סה ע"ל פ' ס':
סו תנחומא פ"ז:

מתנות כהונה

ובתנחומא לגבי שבעים ושנים שפסקן וכתב כהן זקן עוד שנים שפסקן חלק: **היה עולה בידך.** בירושלמי פריך עליה וזה לשון הגמ' עלמך שעלו כולו זקן א"ל מעשה נסים היה ומהורנים היו עולים עכ"ל ועיין לעיל פרשה ד': **וישארו שני** וכולי. סיפיה דקרא אלדד ומידד ויתנבאו והנבואה היתה משה מת ויהושע מכניס כדלקמן והם היה סוף מ' שנה: **נטל סל** וכו'. לעשות לבנים: **יכשלו** יהיו נכשלים ונחלשים מרוב עבודה: ה"ג **נכנסו כל ישראל** אצל הזקנים ואמרו כו': **אמרו להם מה אתם.** הזקנים אמרו כן: **בטקסים** כדגל וכמסקנה ומהומה רבה: **כי זה.** קרי ביה כזה כלומר לחור כך אנו עושין לך: **ויבן מזבח.** דייק מדכתיב ויבן והל"ל ויבנה וכן דרכו ויבן את הגלעד. ויבן נח מזבח. וכן פירש"י שם: **שכתוב נטועים.** כנטיעה זו שמעלת למחים הדשים מידי שנה בשנה ויום ביומו כן דבר תורה ואם כן איך יהיה לו אזן לזה או י"ל שעל דברי חכמת התורה יסי' נטוע ומקוטע ובה לבדה יבלע האדם ועיין במדרש קהלת בפסוק ולהג הרבה. ועוד י"ל כמשמע [illegible] סיפא קשה ליעקר כך אל יזוז מדברי תורה: **מה משמרות.** שכן כתוב בשי"ן: ה"ג **ב"ש פוסלין** וב"ה מכשירין: **מרועה אחד.** הקב"ה שנקרא רועה ישראל או כ"ל משה רבינו ע"ה וע"ל: **ופרנסתו** מסיכה שאוכל ממנו ואולי צ"ל ופרוסתו:

לאמר

ענף יוסף

מי זה מלך הכבוד. כמשנה כי על עצמו אמר ולפי שנבואתו נמשך על דמותו וסתירתו בנגוד על סדר אמר כדרך משל כאלו המעריס עלמו בקשו להרגו ע"ד והארץ מתקוממה לו (יפ"ת): **(טז)** [ואצלתי מן הרוח כו'] פירוש בתוך מביא בכם במדרש אמר הקב"ה נמצא כמה כבוד כבדתיך. אני אין כל בריה יכול לראותני כי כנא' כי לא יראני האדם וחי. ואתה כן שנא' וייראו מגשת אליו. כי כתיב וראית את אחורי כך כתיב והביטו אחרי משה. לי יש שבעים שרים של מעלה שהאצלה כחם ממני ואתה יש לך שבעים זקנים שהאצלה כחם ממך. כדי שקירון עור פניו והאצלה מהודו על הזקנים היה למעלה מהם לכבודו לישראל שהוקם כבודו לכבוד שמקום: [למה הדבר דומה לנר כו'] ואף דמסיק לקמן שזה היה פוגמו. הוא ע"ד דאמר בפרק ב"מ אין מדליקין מנר לנר משום אכחושי מצוה. ופרש"י דמתחזי כמאן דשקיל מאורה. פי' כרואה שנר שניטל מן האור כלום. וס"ל היה פוגמו רק נגד הרואה (ידי משה): **(טז)** [אותן הזקנים והשוטרים שהיו מוכרין כו'] וא"ת ומאחלת כשאסף זקנים במצרים לכבודם. וכן כמ"ש דכתיב עלה אל ה' אתה ואהרן ושבעים איש מזקני ישראל. אמאי לא נמר בהאס. כי לא אמר אספה לי שבעים איש אלא מפני שמתו

הראשונים

עץ יוסף

שלמם להנבואה שנאמרה פג יום מחר: **מה שעתיד בסוף מ' שנה.** כדמסיק שאמרו משה מת ויהושע מכניס שזה היה סוף מ' שנה (זי"ל): **על מפלתו כל גוג.** שנא' כה אמר ה' האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם. אל תקרא שנים אלא שנים איזה הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר אלדד ומידד (סנהדרין דף י"ז): **משה מת** מתנבאים קרי ביה מת נביאים שהיו אומרים משה מת ויהושע מכניס ישראל לארץ: **ויען יהושע ב"נ** וגו' אדוני משה כלאם. פי' כלאם מן העולם ואם לא התנבאו שמשה מת למה לו לכלאם: **וכתיב וירץ הנער** כו' וכ"ה בתנחומא. וגם מפסוק זה מביא ראיה שהתנבאו משה מת מדכתיב וירץ הנער וגו' ומי היה זה זה גרשום בן משה שהוא בנו בכורו. אבל אלעזר לא היה אלא בן נ' או ד' שנה באותה מעשה. ומדקונא גרשום לזה ש"מ שנתנבאו משה מת: **הזקנים נפסקה נבואתן** שנא' ויתנבאו ולא יספו. פירושו שלא הוסיפו להתנבאות: **ואצלתי מן הרוח** בלא היה להם רק אצילות ממשה להיות אתו במשא העם. ועי' ברמב"ן בפסוק וירדתי ודברתי עמך שם. ומהרש"א בחדושי אגדה: **(טז) ומגריפה** פי' כלי שהופרין בו את הקרקע: **היו מכים** הנוגשים את הכופרים על שלא דחקו את עושי המלאכה. שזה ודאי בגלגל דהרוב והיו מוסרים הנוגע חוקו לא היו מכים אותם. כי מה לעשות להם עוד: **מוטב אנו ללקות** ובתנחומא גרס מוטב לנו ללקות: **ואל יכשלו** יתר העם. בכובד המלאכה. מלשון (נחמיה ד') כי כשל כח הסבל: **זוכה לכבוד ולגדולה** שמאחר שמסר נפשו על ישראל ראוי שיכנעו לו (יפ"ת): **ולרוח הקודש** כראוי שידבק באור החיים מאחר שהערה למות נפשו (יפ"ה): **(יז)** הרי שהה בעית יותר ולא ירד. מפרש כי שהה משה כי באו שש ולא ירד. ועי' מ"ש בב"ר סוף פ' י"ח: **אמרו להם מה אתם מכעיסין** כו'. שאעפ"י שאינו דעתיכם מה משה מ"מ איך תבקשו אלהי נכר ולא תזכרו חסדי ה' העושה לכם כמה נסים (יפ"ת): **בטקסים** פי' בדגל ובמסקנא תרגום דגל מהנה טיקס מברית. והמעריך כתב שהוא לי' ופירושו בגזומות ומשפטות: **נתיירא מהן** והא דלא מסר עצמו להריגה על קידוש שמו יתב' הוא מכמעם דאי' לעיל בויק"ר פ"י שאמר אהרן אם הורגים אותי שאני כהן ונביא מתקיים אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ומיד הם גולים: **הבין ממי שזבוח לפניו.** מפרש ויבן מלשון: **הוא שכתוב ירוע כבירים לא חקר** כו'. פי' ירוע לצדיקים כבירים שאין חקר לצדקתם (כמ"ש לעיל שהיו שופטי ישראל ויושבים ביבונה) ויעמד להם אחרים תחתיהם. ואעפ"י שלא נהרגו מה' אלא עובדי העגל. לפי שנהרגו על קידוש ה' אלה הרינהם בה': **(יח) כדור של בנות.** פלק"ע בלעז שזורקין אותו הבנות מיד ליד (רש"י): **כך היו הדברות מזרקין בסיני.** כדאי' בשה"ש ס' שבקש שהדיבור היה מחזר על כל אחד ואחד מישראל ואומר לו מקבלני את עליך כו': **ד"א כמסמרות נטועים.** פירוש ד"א מיותר: **אסור לקרות בספרים החיצונים.** משום דכתיב כמסמרות נטועים בשי"ן. דרים, [illegible] כמן משמרות כ"ד אף ספרים כ"ד: **שכתוב במשמרות נטועים מה משמרות.** כצ"ל: **בעלי אסופות** אלו סנהדרין. כמ"ש אספה לי שבעים איש: **מרועה אחד** הקב"ה שנקרא רועה ישראל או כ"ל משה רבינו ע"ה (מת"כ): **(יט) בשריפת נדב ואביהו.** שריפת נשמה וגוף קיים כדאי' בסנהדרין דף נ"ב ע"א ודף נ"ד ע"א. פסחים ע"ה ע"א. שבת קי"ג ע"א. ב"ק ל"א ע"ב. תנחומא ס' נח סי' פ"ז. ור"ל שהאור העביר מהנשמה כחם תולדות ההשה. אבל הגוף לא נשרף כלל. ועיין ת"ם בתנחומא שם מהדורא שניה: **לא רצה לפגוע בהן בו ביום.** שלא לעשות עיכוב בשמחת התורה לפי שלאון

מסור

בו ביום לעשות פרצה בהן. הה"ד (שם) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו מכלל שהיו ראויין להשתלחת יד אבל לאחר זמן נגבה מהן. נדב ואביהוא אף הן נשרפו כשנכנסו לאהל מועד. והן נשרפו כשנתאוו אותה תאות שנא' (במדבר יא) והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה. מהו והאספסוף ר"ש בר אבא ור"ש בן מנסיא אחד מהן אומר אלו הגרים שעלו עמהן ממצרים ונאספין עמהם שנא' (שמות יב) וגם ערב רב עלה אתם. ואחד מהן אומר והאספסוף אלו סנהדרין שנא' (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מה כתיב שם (שם) ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה בקוצים שבמחנה. ומנין שאותן זקנים שעלו להר סיני נשרפו שנא' (תהלים קו) ותבער אש בעדתם ואין עדה אלא סנהדרין שנא' (במדבר טו) והיה אם מעיני העדה נעשתה וכתיב (ויקרא ד) ואם כל עדת ישראל ישגו וכה"א (תהלים עח) ואף אלהים עלה בהם ויהרג במשמניהם אלו סנהדרין ובחורי ישראל הכריע אותן הבחורים שהיו קרויין זקנים שכתוב בהן (ש"ב ו) ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל. כשחזרו ובכו ובקשו בשר אם נאמר בשר חיה כל מה שבקשו נעשה להם המן לתוך פיהם שנא' (תהלים עח) ויתן להם שאלתם ותאותם יביא להם. ואם נאמר שלא היה להם שור ובהמה והלא כבר נאמר (שמות יב) וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר. אם נאמר אכלום במדבר והלא כתיב (במדבר לב) ומקנה רב היה לבני ראובן. מכאן א"ר שמעון לא נתאוו בשר אלא שאר בשר שכה"א (תהלים עח) וימטר כעפר שאר ואין שאר אלא עריות שנא' (ויקרא יח) איש איש אל כל שאר בשרו. הוי שכך בקשו להם להתיר את העריות וכה"א (במדבר יא) וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו כשבקשו כך לכך (שם) ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע. באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה למה הרעת לעבדך לכשעבר היה עמי מי שישא במשאן ועכשיו אני לבדי שנא' (שם) לא אוכל אנכי לבדי לשאת וגו'. ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג. באותה שעה א"ל הקב"ה מנה תחת אותן הזקנים זקנים אחרים תחתיהם שנא' (שם) אספה לי שבעים איש. וירדתי ודברתי להודיעך שיום מנוי הזקנים היה חביב לפני הקב"ה כיום מתן תורה. שכתוב בו (שמות יט) כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם. אף במנוי הזקנים כתיב שם ירידה. למה"ד למלך שהיה לו פרדס ושכר לתוכו שומר ונתן לו שכר השמירה אחר זמן א"ל השומר איני יכול לשומרו כולו לבדי אלא הבא עוד אחרים שישמרו עמי. א"ל המלך נתתי לך את הפרדס כולו לשומרו וכל פירות שמירתן לך נתתי ועכשיו אתה אומר הבא לי עוד אחרים שישמרו עמי. הריני מביא אחרים שישמרו עמך והוי יודע שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי אלא מתוך שכר נתתי לך משם הן נוטלין שכרן. כך אמר הקב"ה למשה כשאמר לא אוכל אנכי לבדי לשאת. א"ל הקב"ה אני נתתי בך רוח ודעת לפרנס את בני ולא הייתי מבקש אחר כדי שתתיחד אתה באותה גדולה. ואתה מבקש אחרים תדע שמשלי אינן נוטלין כלום. אלא (במדבר יא) ואצלתי מן הרוח אשר עליך. [ט] ואעפ"כ משה לא חסר כלום שלסוף מ' שנה א"ל (שם כז) קח לך את יהושע בן נון ונתת מהודך עליו. מה כתיב (דברים לד) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו. אמר הקב"ה בעוה"ז נתנבאו יחידים ולעוה"ב כל ישראל נעשין נביאים. שנא' (יואל ג) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם וגו'.

כך דרש ר' תנחומא בר' אבא :

סדר שלח

פרשה טז (א) הלכה

[א] מהו לפרוש לים הגדול קודם לשבת ג' ימים. שנו רבותינו אין מפליגין בספינה בים הגדול ג' ימים קודם לשבת בזמן שהוא הולך למקום רחוק. אבל אם מבקש לפרוש כמו מצור לצידון מותר לו לפרוש אפילו בע"ש. מפני שהדבר ידוע שהוא יכול לילך מבעוד יום. בשליח הרשות. ואם היה שליח מצוה מותר לו לפרוש בכל יום שירצה. למה מפני שהוא שליח מצוה ושליח מצוה דוחה את השבת. וכן את מוצא בסוכה ששנו ששלוחי מצוה פטורין מן הסוכה. שאין לך חביב לפני הקב"ה כשליח שמשתלח לעשות מצוה ונותן נפשו כדי שיצלח בשליחותו. ואין לך בני אדם שנשתלחו לעשות מצוה ונותנין נפשם להצליח בשליחותן כאותן שנים ששלח יהושע בן נון שנא' (יהושע ב) וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים וגו'. מי היו. שנו רבותינו אלו פנחס וכלב והלכו ונתנו נפשם והצליחו בשליחותן. מהו חרש מלמד שעשו עצמן קדרין והיו צווחין הרי קדרות מי שירצה יבא ויקנה. כל כך למה שלא ירגיש בהן אדם קרי ביה חרש כדי שלא יאמרו בני אדם שהן מרגלים. (שם) וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה עמדה וקבלן והרגיש בהן מלך יריחו ושמע שבאו לחפור את הארץ שנאמר (שם) ויאמר למלך יריחו לאמר. כיון שהלכו לבקשם מה עשתה רחב נטלה אותם להטמינם. א"ל פנחס אני כהן והכהנים נמשלו למלאכים שנא' (מלאכי ב) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא והמלאך מבקש נראה מבקש אינו נראה. [ב] ומנין שנמשלו הנביאים כמלאכים שכה"א במשה (במדבר כ) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים. והלא משה היה. אלא מכאן שנמשלו הנביאים כמלאכים. וכה"א (שופטים ב) ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים ויאמר אעלה אתכם ממצרים. והלא פנחס היה אלא מכן שנקראו הנביאים מלאכים. לפיכך אמר לה פנחס אני כהן ואיני צריך להטמין אלא הטמיני לכלב חבירי ואני עומד לפניהן ואינן רואין אותי וכן עשתה שנא' (יהושע ב) ותקח האשה את שני האנשים ותצפנם אכ"כ אלא ותצפנו הרי שלא הטמינה לפנחס אלא לכלב. ללמדך כמה נתנו ב' צדיקים אלו נפשם לעשות שליחותם. אבל שלוחים ששלח משה היו רשעים מנין ממה שקרינו בענין

יד יוסף טו ס"י : **פט"ז** א תנחומא ס"א. שבת י"ט : ב רבה ותנחומא ר"ע ויקרא. מס' דרך ארץ פ' ר"א

ענף יוסף

הראשונים כדאמר לקמן. וי"ל כי הראשונים היו שופטי ישראל וזוכים בישיבה בהיותם במצרים. כי לא פסקה ישיבה מאבותינו לעולם כדאיתא בש"ס. ובימיהם של אלו הראשונים לא היו ראוים השוטרים בירחו אלו משניהם (יפ"ת) :

פרשה טז (א) [אלו פנחס וכלב] אפשר נרמז שניהם בראשי תיבות אלו חרש לאמר. חרש על שם כלב שהחריש את ישראל כמד"א ויהס כלב. לאמר על פנחס שהוא כהן משוח מלחמה

בשליח הרשות. כמו הני מילי בשליח הרשות ואולי בחסר : ה"ג **שעשו** עצמן קדרין. וכן הביאו רבינו בחיי קרי ביה הרב בשיטלא : **מבקש** נראה. כלומר כשירצה ומבקש שיהא נראה הוא

מתנות כהונה

לאחר זמן נגבה מהן גרסי' : **והן** נשרפו. הזקנים : **בקוצים** שבמחנה זהו אליבא דרשב"א אבל לר' שמעון בר מנסי' דרש ליה לשון קצינים : **ויוסף** עוד וגומר וכל אלו מנה זקנים וע"ל : **אם** נאמר בשר חיה גרסינן. פי' שבשאלתם היה בשר חיה שלא היתה נמצא בידם והלא נהפך טעם המן לכל טעם שבקשו : ה"ג **לא** נתאוו בשר אלא שאר בשר : **למשפחותיו** דרש חז"ל במסכת יומא בפרק יום הכפורים על עסקי משפחותיו : ה"ג **הזקנים** זקנים אחרים : **נתתי** לך את הפרדס גרסי' : **שישמרו** עמי גרסי' : **הריני** מביא גרסי' : **כי** סמך משה גרסי' :

עץ יוסף

אסור בה"ח ואילו הוו מתים ביום מ"ת לא היה אהרן ובניו המותרים (וכן אביהם של הזקנים ואחיהם ובניהם) אינן ראוין לקבלת התורה ביום השמחות. אבל יום חינוך המשכן אע"פ שגם הוא יום שמחה לנו של הקב"ה וחוק אסור ג"כ בהקרבת קרבן ביום חינוך לקרבנות. מ"מ אין זה כל כך ערבוב ופרצה בהרי כ"ג מקריב אונן. ועיין מ"ש בדב"ר פ"ג סי' ט"ו : **נשרפו כשנכנסו** לאהל מועד. שנא' בקרבתם לפני ה' וימותו. מאי קמ"ל מהו וימותו. אלא שר"ל שמא דומה כאילו כבר מתו. וז"ש וימותו כאילו כבר מתו מאחר שכבר נגזר עליהם : **נדב ואביהו** נשרפו כשנכנסו לא"מ. כצ"ל : **ותאכל בקצה** המחנה בקוצים שבמחנה. (א"א) ולמ"ד והאספסוף אלו הערב רב פי' בקצה המחנה בקוצים שבמחנה : **ופרנסתו** היתה שאוכל ממנה. וא"א גרס ופרנסתו : **והן נשרפו** (פי' הזקנים) כשנתאוו אותו תאוה שנא' כו'. בהגה קאמר שהזקנים נשרפו כמתאוננים ואח"כ אמר כשנתאוו תאוה. שהמדרש ס"ל כדעת הספרי שהכל היה מעשה אחת. שז"ל כי שם קברו את העם המתאוים כו' אבל עדיין אי אתה יודע מי הוו אותם המרגלים את ישראל לדבר עבירה · הרי הוא אומר והאספסוף אשר בקרבו אלו הגרים כו'. רבי שמעון בן מנסיא אומר אלו הזקנים שנאמר אספה לי שבעים איש כו' ע"ש : **ומנין שאותן** זקנים כו'. משום שמכאן אין הכרע כל כך. לכן מביא ראיה אחרת שהיו הזקנים שעלו להר סיני נשרפו. וא"כ ממילא ע"כ והאספסוף הם הסנהדרין ובקצה המחנה פי' בקצינין שבמחנה : **שהיו קרויין** זקנים כענין שכתוב ויוסף עוד כצ"ל (א"א) : **בשר חיה** פי' שבשאלתם היה בשר חיה שלא היתה נמצא בידם והלא נהפך טעם המן לכל טעם שבקשו (יפ"ת) : **אלא שאר בשר** הכוונה כי המן היה מאכל הנבלע באיברים ולא נמצא בהם ע"י זה תשוקת התאוות לעריות כמו שנמצא ע"י אכילת בשר מפני המרבה דם בגוף האדם · וזה הוו מבקשים וזה ניתן להם. ולכן מוכיח מכאן שרצו להתיר עריות : **בוכה למשפחותיו** ודרשו חז"ל ביומא פ' יום הכפורים על עסקי משפחותיו : **ובעיני משה רע** במה שראה כי הם יתורו אחרי עיניהם : **חביב כו'** ירד ה'. כי מלת ירידה מורה שהשפיל עצמו ממדרגתו מפני שחביב בעיניו הדבר מאד : **שכר השמירה** ובמשל ניתן למשה הנבואה הגדולה מה שלא זכה שום אדם אחריו. ועי"ז היה יכול לשתף אותם כי היה בכחו. רק לא רצה : **מלא רוח** ואם היה מפה הסר א"כ גם יהושע לא היה מלא : **בעולם הזה** כו' כוה

סיום המאמר בדבר טוב שלעתיד יתוקן הכל על תכלית השלימות ·

סדר שלח

פרשה טז (א) אין מפליגין כו' ג' ימים קודם לשבת. דהיינו ביום ד' בשבת אסור לפרוש (מ"א) אבל הב"ח וע"ת פסקו דמותר ברביעי : **שהדבר ידוע** שהוא יכול כו'. פי' ע"י רוח. אף שעכשיו אינו רוח טוב מ"מ מותר. וה"ה במהלך ג' ימים סגי בה' (כ"י) : **בשליח הרשות** נ"ל בד"א שליח הרשות (א"א). וכ"ה בתנחומא · **בשליח הרשות** יש אומרים שכ"מ שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו חשוב הכל דבר הלוה. ואינו חשוב דבר הרשות רק כשהולך לטייל (רמ"א בא"ח סי' רמ"ח) : **שליח מצוה מותר** ויפסוק עם הספן על מנת שישבות בשבת. ואח"כ אף אם לא ישבות הספן אין בכך כלום (מחבר סי' הנ"ל) ולפ"ז בשבת אסור דהא לא יוכל לפסוק עמו שישבות (מ"א) אבל בש"ל דף י"ד פי' בפשיטות הש"ס לדבר מצוה מותר אפי' בשבת. וזהו שסיים המדרש ושליח מצוה דוחה את השבת. ולשון דוחה כלו' לא גזרו רבנן בדבר מצוה : **ושליח מצוה** דוחה את השבת כו' ואין לך בני אדם כו' כאותן שנים כו'. עיין בסדר הדורות דף י"ם מביא בשם ספר הראש יוסף כי המרגלים באו בע"ש ליריחו. ובלילה היה שבת הלכו משם. ע"ש : **שעשו עצמן** קדרין פי' קרי ביה חרש בשי"ן שמאלי. ועשו עצמן קדרין לפי שהיא מלאכה פחותה בעיני ההמון. ויחשבו שבודאי אנשים פחותים כאלו לא ישלחו למרגלי ארץ. וגם מפני שנשים באות לקנות קדרות. ונשים דרכם לדבר הרבה וישמעו מהם חדשות בענייני כבוש המדינה : **אמר לה** פנחס אני כהן כו'. לשיטת המדרש נ"ל שלא בשעת הדחק ושירוף הוכח ליעשות נס לפנחס שלא יהיה נראה. והצפנו לכלב לבד. אמנם אח"כ כשהלכו אנשי המלך לא סמכו על הנס אלא והטמינם בפשתי העץ לשניהם יחדיו : **מבקש נראה** כו' כשירצה שיהא נראה הוא נראה : **ומנין שנמשלו** הנביאים כמלאכים. בתנחומא גרס מבקש אינו נראה. וכן הנביאים נמשלו כמלאכים ומנין כו'. וכ"ג רבינו בחיי. ור"ל שפנחס כהן ונביא. ולפי גרסתנו שגרס ומנין כו' הכוונה דאפשר לומר דפסוק כי שפתי כהן וגו' קאי על כהן גדול. לזה אמר שהנביאים נקראו מלאכים ופנחס היה נביא ג"כ : **והלא פנחס היה** דהכי מוכח כאמרו מן הגלגל דאלמא מקום מושבו בגלגל הוא. וע"כ פנחס הוא דהוא העומד שם לפרח : **אלא מכאן** שנקראו הנביאים מלאכים. ופנחס היה נביא **כדכ'** בסע"ר פ"כ וישלח ה' איש נביא וגו' (שופטים ו') זה היה פנחס

בענין שלח לך אנשים : (ב) וש"ה ג (תהלים עו) אשתוללו אבירי לב נמו שנתם. אשתוללו אלו משה ואהרן ששלחו המרגלים ובאו ואמרו לשון הרע על הארץ ולא היו יודעין מה לעשות. אלא אף משה ואהרן נתרשלו את ידם. מיד עמד כלב ושיתק כל אותן אוכלוסין שנא' (במדבר יג) ויהס כלב את העם. עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר הס והם שותקין לשמוע ממנו. א"ל טובה הארץ מאד מאד. א"ל הקב"ה למשה טובה גדולה אני מחזיק לו שנא' (דברים א) זולתי כלב בן יפנה מהו זולתי לזה אתי יותר מס' רבוא מכם. אתם לא מצאתם ידיכם א"א כשלתם. לכך נאמר אשתוללו אבירי לב. כ"כ למה על שהיו שלוחין טפשין. אמר שלמה (משלי כו) מקצה רגלים חמס שותה שולח דברים ביד כסיל : (ג) שלח לך אנשים ד ר' אחא הגדול פתח (ישעיה מ) יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם. למה"ד למלך שהיה לו אוהב והתנה עמו וא"ל לך עמי ואני נותן לך מתנה הלך עמו ומת. אמר המלך לבנו של אוהבו אע"פ שמת אביך איני חוזר בי במתנה שאמרתי לו בוא וטול אתה. כך הדבר המלך מלכי המלכים. והאוהב זה אברהם שנא' (ישעיה מא) זרע אברהם אוהבי. א"ל הקב"ה בא לך עמי (בראשית יב) לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך. התנה עמו שיתן לו מתנה שנאמר (שם יג) קום התהלך בארץ וגו' וכה"א (שם) כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה. אמר ליה הקב"ה למשה אע"פ שהתניתי עם האבות ליתן להם את הארץ ומתו איני חוזר בי אלא (ישעיה מ) ודבר אלהינו יקום לעולם : (ד) שלח לך אנשים. ה זש"ה (משלי י) כחומץ לשנים וכעשן לעינים כן העצל לשולחיו. נכרים היו המרגלים שיהיו מוציאין לשה"ר על הארץ שנא' (ירמיה ט) וידרכו את לשונם קשתם שקר. למה"ד לעשיר שהיה לו כרם כשהיה רואה שהיין יפה היה אומר הכניסו את היין בביתי וכשהיה רואה שהיין חומץ היה אומר הכניסו את היין בבתיכם אף כך הקב"ה כשראה שהזקנים מעשיהם כשרים קרא אותן לשמו שנא' (במדבר יא) אספה לי שבעים איש וכשראה את המרגלים שהן עתידין לחטוא קרא אותן לשמו של משה. שלח לך אנשים. וש"ה (משלי כו) מקצה רגלים חמס שותה שולח דברים ביד כסיל וכי כסילים היו המרגלים והלא כבר נאמר שלח לך אנשים וכ"מ שנא' אנשים בני אדם צדיקים הם שנה"א (שמות יז) ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים. וכה"א (ש"א יז) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים. (שם א) ונתת לאמתך זרע אנשים. ולאלו את קורא כסילים. אלו לא נקראו כסילים אלא על שהוציאו דבה על הארץ שנא' (משלי י) ומוציא דבה הוא כסיל. ו אעפ"כ בני אדם גדולים היו ועשו עצמן כסילים עליהם אמר משה (דברים לב) כי דור תהפוכות המה בנים לא אמן בם. שנבחרו מכל ישראל מפי הקב"ה ומפי משה שכן כתיב (שם א) וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים. מכאן שהיו צדיקים בפני ישראל ובפני משה ואף משה לא רצה לשלחם מדעת עצמו עד שנמלך בהקב"ה על כאו"א פלוני משבט פלוני וא"ל ראויים הם. ומנין שאמר הקב"ה שהיו ראויים שנאמר (במדבר יג) וישלח אותם משה ממדבר פארן ע"פ ה'. ואח"כ לסוף מ' יום נהפכו ועשו כל הצרה וגרמו לאותו דור שילקה באותו המכה שנא' כי דור תהפכות המה שנתברו צדיקים ונתהפכו. לכך נאמר שלח לך אנשים אלה שמות האנשי' : (ה) ד"א שלח לך אנשים ויתורו. ז (שם יב) ותדבר מרים ואהרן במשה ואח"כ שלח לך. וש"ה (ישעיה מד) לא ידעו ולא יבינו כי מה מראות עיניהם. מה ראה לומר אחר מעשה מרים שלח לך אנשים. אלא שהיה צפוי לפני הקב"ה שיאמרו לה"ר על הארץ. אמר הקב"ה שלא יהיו אומרים לא היינו יודעין עונש לה"ר. לפיכך סמך הקב"ה הענין זה לזה לפי שדברה מרים באחיה ולקתה בצרעת כדי שידעו הכל עונשו של לה"ר. שאם בקשו לומר לה"ר יהיו מסתכלין מה נעשה למרים. ואעפ"כ לא רצו ללמד לכך נאמר לא ידעו ולא יבינו כי מה מראות עיניהם : (ו) ד"א שלח לך אנשים. ח אף ע"פ שאמר הקב"ה שלח לך לא היה מן הקב"ה שילכו למה שכבר אמר להן הקב"ה שבחה של א"י. (דברים ח) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ וגו'. וכה"א (שם יא) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה וגו'. ועד שהם במצרים אמר (שמות ג) וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ וגו' הכתוב אומר (שם יג) וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן. ומהו שלח לך אנשים. אלא ישראל הן בקשו הדברים הללו שבשעה שהגיעו לירש את התחומין א"ל הקב"ה (דברים א) ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ. באותה שעה נתקרבו ישראל אצל משה שנאמר ותקרבון אלי כלכם וזהו שאמר עזרא (נחמיה ט) ולא שמעו אל מצותיך וימאנו לשמוע ולא זכרו נפלאותיך. וכה"א (במדבר י) לתור להם מנוחה אלא אמרו (דברים א) נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ שלא האמינו. וכן בדוד הוא אומר (תהלים קו) ולא האמינו לדברו וכתיב (שם עח) ובתורתו מאנו ללכת. ר' יהושע אומר למה היו דומין למלך שזימן לבנו אשה נאה ובת טובים ועשירה. א"ל המלך זמנתי לך אשה נאה ובת טובים ועשירה. א"ל הבן אלך ואראה אותה שלא היה מאמין לאביו. מיד הוקשה הדבר והרע לאביו. אמר אביו מה אעשה אם אומר לו איני מראה אותה לך עכשיו הוא אומר כעורה היתה לפיכך לא רצה להראותה. לסוף א"ל ראה אותה ותדע אם כזבתי לך. ובשביל שלא האמנת בי קונם שאין אתה רואה אותה בביתך אלא לבנך אני נותנה. וכך הקב"ה אמר לישראל טובה הארץ. ולא האמינו אלא אמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו. אמר הקב"ה אם מעכב אני עליהם הם אומרים על שאינה טובה לא הראה אותה לנו. אלא יראו ובשבועה שאין אחד מהן נכנס לתוכה שנא' (במדבר יד) אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכל מנאצי לא יראוה. אלא לבניהם אני נותנה. כיון שאמרו למשה נשלחה אנשים לפנינו התחיל משה עומד ותוהא אמר אפשר לי לעשות דבר עד שאמלך בהקב"ה הלך ונמלך א"ל כך וכך בניך מבקשים. א"ל הקב"ה אין זו תחלה להם עד שהם במצרים הלעיגו לי שנא' (הושע ז) זו לעגם בארץ מצרים. למודים הם לכך איני צריך לנסותם שכתיב (דניאל ב) ידע מה בחשוכא ונהורא עמה שרא. א"ל הקב"ה משה יודע אני מה הם אלא אם בקשת ט שלח לך לעצמך. מנין שכן כתיב אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור : (ז) ויקרא משה להושע בן נון יהושע. י מה ראה משה להוסיף על שמו של יהושע יו"ד אלא כלב נטל שכרו מן הארץ שנאמר (יהושע יד) אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולבניך עד עולם. ויהושע נטל שכר עשרה אנשים של מרגלים שנתוסף בו יו"ד יתיר. יו"ד עשרה. (במדבר יג) ויקרא משה להושע בן נון יהושע. ד"א כיון שראה משה אותן שהיו רשעים אמר ליהושע יא י"ה יושיעך מן הדור הזה. אלה

שמות

יד יוסף ג תנחומא ס"ז. ילקוט תהלים רמז תתס"ו: ד תנחומא ס"ז: ה תנחומא ס"ז: ו זוהר ס"ז דף קנ"ט. פי' רש"י שלח פ' ג': ז תנחומא ס"ו. ילקוט יהושע רמז שכ"א: ח תנחומא ס"ז: ט פר"א פ"מ פ' כ"ט: י תנחומא ס"ז: יא סוטה ס"ו. ולקמן פ' י"ח. זוהר ס"ז דף קנ"ח:

מתנות כהונה

כמו נראה : וישתק כל אותן אוכלוסין . והשתיק : ה"ג א"ל הקב"ה למשה טובה גדולה אני כו' : זולתי לזה אתי גרסי' . ופירושו אלמלא נצטריכו לזה אתי כך אמר הקב"ה זה היה בחכמתו אתי יותר כו' : ה"ג מששים רבוא מכם : נכרים כו' . נ"ל הכתוב אינו חוזר בו כדאמרינן ומזל מלכים לך : ה"ג י"ב אנשים מכאן שהיו צדיקים : הכתוב אומר וה' הולך כו'. לפיכך לא היו צריכין למרגלים ושאלו שלא כהוגן : לתור להם וגו' . ושם זקוקין של אש היו יוצאין מבין שני בדי הארון ושרפו האויבים ונחשים ועקרבים ולא נשיאהם שהקב"ה היה דורש טובתם ואעפ"כ לא האמינו : ה"ג וכתיב ובתורתו מאנו כו' : כעורה היא גרסי' : למודים הם לכך . שלא להאמין . בילקוט לא גרס לנסותם ופי' איני צריך לנסותם ע וכן הוא שם כיהודה מה הם

עץ יוסף

פנחס שכ"ל : הטמינני לכלב חבירי כו"ל : ממה שקראו בענין שלח לך אנשים . שלא רצה הקב"ה לקראם על שמו אלא על שם משה . ובתנחומא גרס אבל שלוחים ששלח משה היו רשעים כו' . הוי שלח לך אנשים : (ב) אשתוללו לשון סכלות כמו מוליך יועצים שולל (איוב י"ב) : אשתוללו אלו משה ואהרן כו' . שזה השתוללות היה ששמעו להם לשלוח מרגלים כיון שהבינו שאין רצון ה' מסכים לזה מדאמר ליה למשה שלח לך : אלא אף משה ואהרן נתרשלו את ידן . והא שנא' בפ' הנ"ל ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם : על הספסל כדי שיהא נראה מכולם . כי עמד במקום גבוה והכריז שישתקו . ואמר הס לשון שתיקה . שכן דרך בני אדם שרוצה לשתק אנשים אומר ה"ס (רש"י) : והם שותקין לשמוע ממנו . אולי יאמר גם הוא ככל המרגלים שזה היה רצונם . ועיין רש"י בחומש . והכ"ל כשאומר להם טובה הארץ לא שמעו לו שזה היה נגד רצונם : לזה אתי כו' דרש זולתי נצטריכו לזה אתי . כך אמר הקב"ה זה היה בחכמתו אתי יותר כו' : מקצה רגלים חמס שותה כו' . מקצה לשון קציצה . חמס פי' דברי שקר . ופי' הקורא הרוצה לתת מרגוע לרגליו ושולח אמריו ביד כסיל . הנה הכסיל לא בדעת ידבר ומהפך הכוונה . ובע"כ צריך הוא לכתת רגליו לרוץ מהרה לתקן מה שקלקל הכסיל. ושותה עוד חמס . כי הכרו יוסיף עליו בעבור דברי השליח : (ג) יבש חציר נבל ציץ כו' אע"פ שמתו האבות כו' . דרש חציר על כל מין האדם כמ"ש (ישעיה שם) כל הבשר חציר . ודרש ציץ על חסד כמ"ש (שם) וכל חסדו כציץ השדה . ח"ש יבש חציר היינו שמתו האבות . ונבל ציץ ונתבטל החסד שהבטיח הקב"ה להם . מ"מ ודבר אלהינו יקום לעולם שלא נתבטל אותה הבטחה מבניהם . והוא שהנביא מבשר שמה שהגאולה העתידה שאף שיבש חציר ונבל ציץ . שכל הבטחתו שאמר לעולם לבניהם אחריהם מפני שהם בני אוהבו : (ד) שלח לך אנשים זש"ה כחומץ כו' . פי' שקלקול העצל תחזור אל שולחיו כמו כאן במשה שנקראו על שמו : וכשהיה רואה שהיין חומץ כו' . ובנמשל כך כשראה המרגלים שהן עתידין לחטוא ולהוציא דבה משום [illegible] הוו ע"י שמותן קראן לשמו של משה : מקצה רגלים כו' פירשתי לעיל ס' ב : בחר לנו אנשים וכמו שדרשו ברבה ובתנחומא סוף ס' בשלח בחר לנו אנשים גבורים ויראי חטא. ודוקא מדכתיב בחר לנו שרוצה דומה לנו : והאיש בימי שאול והוא קאי על ישי אבי דוד שהוא בעשיו של נחש : ונתת לאמתך זרע אנשים . וכמו שדרשו בגמרא לא ע"ש : בני אדם גדולים היו . בתבונתם ולא היו נמשכים אחרי יצרם ורק ע"י הוצאת דבה היו כסילים . על שלא ידעו כמה כל א"י כמה היא מגהמת את האומה : (ה) וש"ה לא ידעו ולא יבינו כו' . כלו' לא ידעו ממ"ש בתורה . ולא יבינו מעצמם . כי מה מראות עיניהם מ"ש בתורה . מהשכיל לבותם להבין מעצמם : (ו) והכתוב אומר וה' הולך לפניהם כו' . מביא ראיה שלא היה להם לפחד מן העם היושב עליה ולא צריכים מרגלים : וה' הולך לפניהם וגו' . וכדאי' לעיל ריש פ' במדבר שהיה הענן מכה לפניהם את הנחשים כו' . וא"כ לא היו צריכין למרגלים : יומם בעמוד ענן וכה"א והארון נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה . ומהו שלח לך אנשים כו' ולא זכרו נפלאותיך שלא אמרו נשלחה אנשים . כצ"ל לפי דעתי . ור"ל שמזה הפסוק נ"כ ראיה שלא היו צריכים למרגלים כמ"ש בתנחומא ויקהל ובשוח"ט שהארון היה הורג נחשים ועקרבים ושורף את הקוצים והורג שונאיהם של ישראל : ז"ש עזרא ולא שמעו כו' . וקודם לזה כתיב ובעמוד ענן הנחיתם יומם כו' . עיין בחלוקך מה שדקדק בכאן : שנא' זו לעגם בארץ מצרים . לקמיה כתיב ישובו לא על היו כקשת רמיה נפלו בחרב שריהם מזעם לשונם . ומדרים שפיר על המרגלים שבטו בלא של מלכות שמים . ונהפכו כקשת רמיה כדדרים לעיל . ונפלו בחרב שריהם מזעם לשונם שהוציאו דבה : למודים הם לכך שלא להאמין : איני צריך לנסותם בתנחומא ובילקוט ליתא תיבת לנסותם . ופי' איני צריך לעליותם . כי יודע אני מה שיעשו . והו שלח לך לעצמך : ידע מה בחשוכא ותרגו נג"ל פי' זה מעשיהם של רשעים שנא' והיה במחשך מעשיהם : יודע אני מה הם . יושבי הארץ זאת : (ז) מה ראה משה להוסיף על שמו של יהושע יו"ד . אלא כו' . ובזוהר סדר זו אי' רבי יצחק אמר וכי הושע קריה קרא . והא כתיב (שמות י"ז) ויאמר משה אל יהושע (שם ל"ג) יהושע בן נון נער (שם י"ז) ויחלש יהושע . ומתרץ אע"ג דאסכתן יהושע בקדמיתא הרא קריאה הכי על האי דוכן אתקריים : אלא כלב נטל שכרו מן הארץ . ר"ל כלב נטל שכר זממו בעוה"ז . ויהושע שכר נפשו . כמ"ש זכה נטל חלקו וחלק חברו בג"ע . ועי"ז היה מרמז היו"ד נגד כולם : יה יושיעך מן הדור הזה . כמו דהתפלל על יהושע יותר משל שאר המרגלים . עיין בתלמיך

בגרוכם

שמות האנשים מה היו שמותן סתור בן מיכאל נחבי בן ופסי גואל בן מכי. [יב] יש בני אדם ששמותיהם נאים ומעשיהם כעורים שמותיהם כעורים ומעשיהם נאים שמותיהם נאים ומעשיהם נאים שמותיהם ומעשיהם כעורים. שמותיהם נאים ומעשיהם כעורים זה ישמעאל ועשו. ישמעאל שומע אל עשו עושה רצון עושיו. ומעשיהם רעים. שמותיהם כעורים ומעשיהם נאים אלו עולי גולה (עזרא ב) בני ברקוס בני סיסרא בני תמח. שמותיהם כעורים ומעשיהם כעורים אלו המרגלים מה כתיב בהן סתור שסתרו מן העולם: (ח) ויאמר אליהם עלו זה בנגב. [יג] עם שהם עולים א"ר ברכיה הכהן ברבי מצאו ג' בני ענקים שם אחימן ששי ותלמי. [יד] למה נקרא שמו אחימן שהיה אומר אחי מן יבא עלי. ששי שהיה בריא כשיש. תלמי שהיה עושה תלמים בארץ. ילידי הענק שראיהו שהיה עונק את השמש. כשראו אותן מרגלים נתייראו. לפיכך אמרו כי חזק הוא ממנו אמר ר"ל [טו] הטיחו דברים כלפי מעלה. ובאותו עון נגזר עליהם גזירות קשות. מה הקב"ה אמר לירמיה לך אמור להן אין אתם יודעים מה הוצאתם מפיכם (ירמיה יא) לקול המולה גדולה שאמרתם מה גרמתם לעצמכם הציתם אש עליכם יום לשנה יום לשנה תשאו את עונותיכם. אמרו ונהי בעינינו כחגבים אמר הקב"ה ויתרתי עליהם אלא וכן היינו בעיניהם יודעים הייתם מה עשיתי אתכם לעיניהם. מי יאמר שלא הייתם בעיניהם כמלאכים. מה גרמתם לעצמכם כמספר הימים אשר תרתם את הארץ. לא דיים כך אלא שלא נכנסו לארץ. א"ל הקב"ה לישראל בעוה"ז ע"י שהיו שלוחי ב"ו נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ אבל לעוה"ב אני משלח לכם מלאכי פתאום ויפנה את הדרך שנאמר (מלאכי ג) הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבוא אל היכלו: (ט) וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועליתם את ההר. [טז] שכן התגרין מראין את הפסולת תחלה ואח"כ מראין את השבח. וראיתם את הארץ ג' פעמים א"ל ומה הארץ. למה. בראשון וראיתם וגו' א"ל היו מכתלין בארץ ישראל יש ארץ שמגדלת גבורים ויש ארץ שמגדלת חלשים ויש שמגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין. כך פקדן. ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ומה הארץ אשר הוא יושב בה מנין אתם יודעין כחם אם במחנים הם שרוין הם גבורים בוטחין על כחם אם במבצרים חלשים הם ולבם רך. ומה הארץ השמנה היא אם פירותיה קלים אם שמנים. [יז] א"ל הסתכלו באבנים ובצרורות שלה אם של צונמא הם הם שמנים אם של חרסות הם רזים הם. והימים ימי בכורי ענבים מכאן אמרו [יח] אין תקופת תמוז בלא תאנים וענבים. ויעלו ויתורו את הארץ כיצד היו נכנסים לעיר הדבר נוגף את הגדולים ומתעסקים בני העיר בקבורתן ובריה לא היתה רואה אותם. לכך אמרו הארץ אשר עברנו בה וגו' בנסים שהיה עושה להם הקב"ה בו הוציאו דבה. ויעלו בנגב ויבא עד חברון ושם אחימן שהיו עד מאד גבורים שנאמר (דברים ט) אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק. (במדבר יג) וחברון שבע שנים נבנתה וגו' [יט] להודיעך שבחה של א"י שהפסולת שלה משובחה הרבה יותר מן המשובח של מצרים. שבשעה שיצאו ונחלו בני נח את העולם אחר המבול הם בנו עיירות תחלה. ולא במקום השבח אלא במקום הפסולת של א"י. וצוען מצרים היא הטובה שבארץ מצרים. וזו קדמה לה ז' שנים. וא"ת לא. מי שבנה זו לא בנה זו. הוא הדור היא המשפחה (בראשית י) ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען ועמדו ובנו זו לפני זו וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים: (י) ויבאו עד נחל אשכול. [כ] לא רצו ליטול מפירות א"י אילולא כלב ששלף את הזיין וירץ לפניהם ואמר להם אם אין אתם נוטלים או אתם הורגים אותי או אני הורג אתכם לא היו נוטלים לפיכך (יהושע יד) אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה. וישאוהו במוט בשנים אין פחות משני מוטות לפי שאין אומר במוט שנים אלא בשנים. וי"א ג' במוט אחד בשנים הרי ג'. וכמה היה משוי של כאו"א. נאמר באבנים שנטלו מן הירדן (יהושע ד) ואת שתים עשרה האבנים אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל. כמה שיעורה של כל אחת ואחת משאוי מ' סאה. מכאן אתה מחשב לאותו אשכול. אדם נושא משוי לעצמו מגביה סאה. מגביה עליו חבירו נושא סאתים. ואם מגביה סאתים נושא עם חבירו נושא שלש הוי מכאן מחשב: (יא) וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. [כא] והלא אתה מוצא שהלכו מדרום לצפון מ' יום. ומ' יום היו מהלכין את כולה. אלא שגלוי היה לפני

הקב"ה

יד יוסף יב תנחומא שמות וס"ז. ב"ר פ' ע"א: יג תנחומא ס"ז: יד סוטה פרק ז': טו סוטה פרק ז'. ירוש' פ"ד דפסחים. ערכין ג'. תנחומא ל"ג: טז תנחומא ס"ז: יז חולין פ"ח הוס' ד"ה כל: יח אוכה רבה פ"א אות ל': יט כתובות קי"ב. ספרי ח"ב פיסקא ל"ז: כ תנחומא ס"ז: כא תנחומא ס"ז:

ענף יוסף

מלמטה שהוא הכרית ואמר שמע ישראל אתם קרבים וגו' והוא לאמר שאומנתו אמירה (אלשי"ך): (ז) [יש ושיעך מן הדור כו'] כי משה רבינו ידע נאמנה כי אף בבואתם שעה כל המרגלים כשרים כמה וחפלים בירושת הארץ הקדושה. מכ"ז בראותם עם רב כוס ורכב וגם בני ענק. אז יפול לב האדם עליהם. לזה בקש משה על יהושע. וכן בקשו אבות העולם על כלב (כדאי' בסוטה ל"ד) אשר מהמונם לא יפנה ומקילם אל יחם. אמנם לא יזח מהם ולא ישכח אשר הוציא השי"ת את ישראל ממצרים. ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב (חיי סים): (ט) [בנסים שהיה עושה להם הקב"ה בו הוציאו דבה] שהיה להם לתלות מיתתם בהטת הכנענים כי כבר נודע להם שמעשה ארץ כנען מקולקלים יותר מכל האומות. וכם אמרו כליצן שבל כעס אשר ראינו בתוכה אנשי מדות סונות כמה. א"כ ודאי בכל סלוי

כרוע

מתנות כהונה

הם יושבי הארץ ההוא: אלא אם נקשת גרסי': ה"ג יש בני אדם ששמותם נאים ומעשיהם כעורים שמותם כעורים ומעשיהם נאים ששמותם. ועיין בב"ר פ' ע"א: ה"ג בילקוט אחי מן יבא עלי ששי שהיה בריא וכו' פי' מי יבא עלי. ובס' אלו נאמרין בבבלי ובירושלמי הגירסא בענין אחר ועיין שם: הטיחו וכו'. כמו שפירש"י בסדר זה ודייק מלא ממנו כלפי מעלה שאינו מוסב על ישראל אין ראיה מאשר הם חזקים מהם שהרי פרעה ועמלק היו חזקים ונפלו לפניהם: ה"ג הציתם אש עליכם יום כו': ויתרתי עליהם גרסי': ויתרתי שלא הייתי מקפיד עליהם כל כך אם בעיני עצמם היו כחגבים אלא וכו' על זה יש לי להקפיד וכי הייתם יודעים וכו': מה גרמתם לעצמכם גרסי': הפסולת היא ארץ הנגב כמו שפירש"י בסדר כזה: ה"ג אמר להם ומה הארץ למה בראשון וראיתם וגו': צונמא קשים וחזקים ומדובקים: חרסות נשברים בקל כד"א נואה ינפה כחרס לענין ק"ש: כיצד וכו'. פירוש וכי לא היו מרגישים פי"ב אנשים נכרים ואין בידם סחורות ולא מידי ובודאי מרגלים הם: וזו קדמה לה ז' שנים. ולפי שקדמה היתה מתוקנת יפה מלוען כי כן המנהג אדם א' הבונה ב' בניינים בונה את הנאה דהבונה ואח"כ הכיעור שפסולתו של ראשון נותן בשני ועל זה אמר ואם תאמר לא פירש אין ראיה מן הקדימה שמי שבנה זו וכו' כך הגהתי בספרי פ' עקב: ה"ג וא"ת לא: ובנו לשון בניין כד"א בנו את הבטן: וירץ לפניהם גרסי': שאין אומר במוט שנים גרסי': וכמה היה משאוי כו': דייק מדכתיב וישאוהו דמשמע שהיה עליהם למשא דאם לא כן ויביאו מיבעי ליה ולא בא הכתוב לכתוב אלא לפרש: כמה שיעורו כו'. בס' אלו נאמרים יש שכן ביעורם חז"ל: משוי לעצמו. ואותן אבנים הגביה כל א' וא' אבנו על כתפו כדכתיב איש אחד וגו': מגביה סאה. על כתפו ונשאו: מגביה חבירו. ומניחו לו על כתפו והוא עמו אינו עוזרו נושא סאתים: ואם מגביה סאתים. כלו' נושא סאתים מפני שיחידי ס' כשמגביה ונושא סאה

סס

עץ יוסף

באריכה ולקמן סדר קרח: אלה שמות האנשים מה היו שמותן כו'. ר"ל שהכתוב אמור קא מתמה אלה שמות האנשים האמורים למעלה סתור בן מיכאל נחבי בן ופסי גואל בן מכי וס"ה לאיזך שמות אלו מורים על רשעתם כמו שדרשו חז"ל. ומ"מ שלהם משה ולא תם ולא דייק בשמותם. ואף שיש בני אדם ששמותיהם כעורים ומעשיהם נאים. היינו דרך מקרה. אבל ברובא שמא גרים: יש בני אדם ששמותיהם כו'. בהשם מורה על תכונתם אם טובה ואם רעה. וכמו שאחז"ל אל תקרי אשר שם שמות אלא שמות. אך עכ"ז האדם בבחירתו יוכל להפוך טבעו ותולדתו לטוב: עשו עושה רצון עושיו. אע"ג דאי' בילקוט (דה"א) ויקראו שמו עשו הא שוא שבראתי בעולמי. מ"מ דרש דהכא יותר פשוט: ישמעאל שומע אל עשו עושה רצון עושיו. ומעשיהם כעורים שלא עשו ולא שמעו לדבר ה'. וכנגד זה אמרו ישראל נעשה ונשמע. ולא כאלו שלא עשו ולא שמעו: ומעשיהם כעורים אלו המרגלים. ואף שאמר לעיל שצדיקים היו. עכ"ז בהוגם הוצאת הדבה היו רעים. וזה גרם להם אח"כ רעה גדולה. ודע שחסר כאן המאמר שמותיהם נאים ומעשיהם נאים אלו השבטים. וכ"ה בתנחומא כאן ובב"ר פ' ע"א: (ח) עלו זה בנגב א"ר ברכיה הכהן עם שהם עולים מצאו בלשה בני ענקים. כצ"ל: מן יבא עלי פי' מי יבא עלי: שהיה עושה תלמים בארץ. כתלם המחרישה שמעלה העפר ומעמיק הארץ (רש"י): שהיה עונק את השמש. מרוב גבה קומתו דומה כאילו צוארו נוקב ועונק בנקב שהחמה יוצאה בו (רש"י): הטיחו פי' זרקו דברים כלפי מעלה שאמרו כי חזק הוא ממנו מן הקב"ה. ודייק כן שאילו מוסב ממנו על ישראל אין ראיה מאשר הם חזקים מהם שהרי פרעה ועמלק היו ג"כ חזקים מהם ומ"מ נפלו בידם. שהקב"ה הפילם בידם. אע"כ שאמרו שהם חזקים מן הקב"ה: מה הקב"ה אמר לירמיה כו' לקול המולה כו'. בקרא כתיב (שם) זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך לקול המולה גדולה הצית אש עליה ורעו דליותיו וה' צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה בגלל רעת בית ישראל וגו'. וה"ק ירמיה לבני דורו שכמו שבדור המדבר עם שהיו זית רענן וגו' מ"מ בשעת קול המולה שנשאו בבכי. הצית הקב"ה אש בפלי הזים שהזכיר בראש הכתוב. כמו כן אתם אף שה' צבאות הוא הנוטע אותך. מ"מ דבר עליך רעה בגלל רעת בית ישראל: לקול המולה גדולה שאמרתם כו'. וליכא למימר דעל מה שאמרו לעגל אלה אלהיך ישראל או על שאר דברים רעים שהוציאו מפיהם קאיירי משום דרשו דליותיו דמשים קרא משמע במרגלים שבניהם שהם כענפים היו רועים במדבר ארבעים שנה (יפ"ת): ויתרתי עליהם פי' לא הייתי מקפיד עליהם כל כך אם בעיני עצמם היו כחגבים. אלא על מה אני מקפיד על זה שאמרו וכן היינו בעיניהם שאיך ידעו אם היו בעיניהם כחגבים או כמלאכים שמי יאמר שלא עשה הקב"ה אותם בעיניהם כמלאכים. אבל במס' סוטה דחי לה. וקאמר כי הוו מברו אבלי. שמעי דאמרי הוו מברו לגו. וכיון דהוגאו סלקו באוילני. שמעי דקאמרי הזנא אינשי דדמו לקמאי בקוילי: לא דיים כך שנשתהו במדבר מ' שנה אלא שגם לא נכנסו לארץ: (ט) הפסולת הוא ארץ הנגב כמו שפרש"י בחומש: ג"פ אמר להם ומה הארץ. וראיתם את הארץ וגו'. ומה הארץ וגו'. ומה הארץ השמנה היא וגו': צונמא קשים וחזקים ומדובקים: חרסות נשברים בקל כחרס: כיצד כו' פי' כיצד היו יכולים לרגל ולא ירגישו בהם אנשי הארץ. ומתרץ היו נכנסין לעיר והדבר נוגף את הגדולים כי היו [illegible] בקבורתם ולא לישאלו אבתרייהו. ודייק המדרש כן משום דליכא למימר שבקר אמרו הארץ ארץ אוכלת יושביה. א"כ למה לא השיבו אותם על כך יהושע וכלב דשקר הוא. אבל השתא ארץ אוכלת יושביה. הוא סר צלם מעליהם שמתו כל גדוליהם כדי שיוכלו המרגלים לתור את הארץ: וזו קדמה לה שבע שנים. ר"ל ולפי שקדמה לה היתה מתוקנת יפה מלומדת כי כן מנהג אדם אחד הבונה שתי בניינים בונה את היפה תחלה ואח"כ הכיעור שפסולת של ראשון נותן בשניה. ועל זה אמר וא"ת לא מי שבנה זו בנה זו כלו' מנלן דאדם אחד בנאן דילמא מי שבנה זו לא בנה זו: ועמדו ובנו זו לפני זו. עד לפני צוען מצרים ועד בכלל אינו בספרי: ועמדו ובנו זו לפני זו. ופרש"י בחומש אי אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה צוען למצרים בנו הגדול. והוא מכתובות קי"ב וסוטה פ"ז. ואפשר דהמדרש סובר שכנען היה הבכור כדעת הבהיי: (י) אילולא כלב שסלף כו'. אבל בסוטה פ"ז אמרו יהושע וכלב לא נטלו כלום. מאי טעמא אב"א משום דחשיבי. ואב"א שלא היו בלותה עצה. ופרש"י שלא היו בלותו עצה להביא אשכול משונה כזה שהמרגלים לרעה נתכוונו לומר כשם שפירותיה משונים כך יושביה משונים וגבורים ונטוים. ואפשר שהגמרא והמדרש לא פליגי שמתחלה לא רצו לטול כלל ליטול כדי שלא יראו שבחו של ארץ ישראל. וכיון שהוכרחו ליטול ע"י כלב נטלו גדולים ומשונים כדי לומר כשם שפירותיה משונים כו'. וכיון שהבינו כלב ויהושע זאת לא רצו לשאת כלל: אלא בשנים כלו' בשני מוטות. ולא קאי בשנים אשני אנשים. דא"כ היה לו לכתוב שנים. ויש אומרים שני שקאי על האדם ובשנים עם שניה והוא הרי ג': וכמה היה משאוי כו'. דייק מדכתיב וישאוהו דמשמע שהיה עליהם למשא. דאל"כ ויביאו מיבעי ליה. ולא בא הכתוב לכתוב אלא לפרש (מת"כ): משאוי מ' סאה ז"ל רש"י ושקלום רבותינו משקל כל אחד מ' סאה: משאוי לעצמו ואותן אבנים הגביה כל אחד ואחד בעצמו על כתפו כדכתיב איש אחד וגו': מגביה סאה פי' אם בעצמו מגביה סאה על כתפו. אם מגביה עליו חבירו ומניח לו על כתפו והוא עצמו אינו עוזרו נושא סאתים. ואם נושא עם חברו נושא [illegible] חברו נושא שלש הרי שהנושא ביחידי שליש ממה שנושא עם חברו. ועיין בס' אלו נאמרים [illegible] מכאן מחשב הרי לך מכאן החשבון של משקל האשכול שהכתיב קראו מאתי [illegible] וגו' (יא) ארבעים יום מהלך מדרום לצפון כפי החשבון עברה פרסאות טוס. ולכן ישראל

סיס

הקב"ה שהן באים ואומרים לה"ר על הארץ ונגזר על אותו הדור שנים של צרה יום לשנה יום לשנה וקפץ הקב"ה לפניהם את הדרך . למקום ההוא קרא נחל אשכול כב זש"ה (ישעיה מו) מגיד מראשית אחרית שהכל צפוי היה לפני הקב"ה . אשכול אוהבו של אברהם היה ונקרא אשכול על אודות האשכול שעתידין ישראל לכרות ממקומו . וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ וגו' אפס כי עז העם כך דרכן של מספרי לה"ר פותחין בטובה ומשלימין ברעה . עמלק יושב בארץ הנגב מה ראו לפתוח בעמלק משל לתינוק שסרח ולקה ברצועה וכשמבקשין להפחידו מזכירין לו הרצועה שלקה בו . כך היה עמלק רצועה רעה לישראל . ומה ראה לישב לו על הספר על דרך כניסתן של ישראל לארץ כך צוהו עשו זקנו לקדמן לדרך ועקר ממקומו וישב לו בדרך וירד העמלקי והכנעני ויכום ויכתום עד חרמה . ויהס כלב שבתחלה א"ל אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר אמת שנאמר (יהושע יד) ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ואחי אשר עלו עמי המסיו את לב העם . וכן הקב"ה מעיד עליו שנא' (במדבר יד) ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו . כשבאו המרגלים אמרו נאמן עלינו כלב מיד עמד על הספסל ושיתק את כל ישראל שהיו מצווחין על משה שנא' ויהס כלב . והם היו סבורין שהיה אומר לה"ר לפיכך שתקו . פתח ואמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה מיד חלקו כנגדו ואמרו לא נוכל לעלות אל העם וגו' : (יב) ותשא כל העדה ויתנו את קולם . כג זש"ה (משלי יח) דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן . דברים שרגנו אחר הקב"ה גרמו להם צרה גדולה שאילו לא נשתוו למרגלים לא היו לוקין עמהם אלא השלימו אחריהם שנאמר (דברים א) ותרגנו באהליכם ותאמרו . מהו ותרגנו תרתם גנות א"י שקראת הקב"ה ארץ טובה . ותשא כל העדה ויתנו את קולם זש"ה (ירמיה יב) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה אותו קול שבכיתם גרם לכם להיות שנואין . ועל אותו הדור אמר ישעיה (ישעיה יז) ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך תפריחי ביום שאמר ליטע אתכם בארץ נעשיתם סיגים . ובבקר זרעך תפריחי עד שלא בא השרב פרחתם . נד קציר ביום נחלה ביום שעברתי ליתן לכם נחלת אביכם נעשיתם קלון בעולם . וכאב אנוש זה הפורענות ששלחתם ירושה לדורות שבכו בליל ט' באב . כד וא"ל הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם לפני אני אקבע לכם בכיה לדורות ומן אותה שעה נגזרה על בהמ"ק שתתחרב כדי שיגלו ישראל לבין האומות . שכה"א (תהלים קו) וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות . נשיאות יד כנגד נשיאות קול : (יג) וילונו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם כל העדה כה אלו סנהדראות . לו מתנו בארץ מצרים וגו' משל למלך שעלה אחד לבימה שלו לידון הוציא דבר מפיו במה שחייב את עצמו · הניח המלך את האלוגין שלו וחייבו מפיו . א"ל כדין שהוצאת מפיך בו אני דנך יהא לך כמו שאמרת . כו אף כך א"ל הקב"ה (במדבר יד) במדבר הזה יפלו פגריכם חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם . התחילו לומר למה ה' מביא אותנו . ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה ויפול משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת ישראל ויהושע בן נון וכלב בן יפונה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר אם חפץ בנו ה' והביא אותנו אך בה' אל תמרדו ואתם וגו' . אמרו להם אין אתם נאמנים עלינו אחינו חששים בנו יותר מכם . שנא' אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבינו לאמר וגו' . ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים ומי הם משה ואהרן . כז וכבוד ה' נראה וגו' מלמד שהיו זורקין אבנים והענן מקבל : (יד) ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצוני העם הזה . כח אמר הקב"ה כ' צווחות צווחתי מפניכם סופכם לצווח ארבע בשעבוד מלכיות (תהלים יג) עד אנה ה' תשכחני נצח עד אנה תסתיר את פניך ממני עד אנה אשית עצות בנפשי עד אנה ירום אויבי עלי . צווחתי עד מתי לעדה הרעה סופכם לצווח (שם ו) ונפשי נבהלה מאד ואתה ה' עד מתי . אבנו בדבר אמר משה רבש"ע הבט לברית אבותם שנשבעת להם שתעמיד מהם מלכים נביאים וכהנים . א"ל הקב"ה ואין אתה מבניהם (במדבר יד) ואעשה אותך לגוי גדול . כיון שראה משה כך עמד במדה אחרת ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים ואמרו אל יושב הארץ הזאת יאמרו שלא היה בו כח לזון אותם . א"ל והלא ראו נסים וגבורות שעשיתי על הים . אומרים בנו היה יכול לעמוד בשלשים ואחד מלכים אין יכול לעמוד . רבון כל העולמים עשה בשבילך (שם) ועתה יגדל נא כח ארני תנצח מדת רחמים למדה"ד . כאשר דברת לאמר אני אמרתי לפניך באיזה מדה אתה דן את עולמך (שמות לג) הודיעני נא את דרכך ומדה"ד העברת ממני ויעבור ה' על פניו ויקרא . אותה המדה שאמרת לי קיים ה' ה' אל רחום וחנון סלח נא . קבל הקב"ה את דבריו והודה לו (במדבר יד) ויאמר ה' סלחתי כדברך שהם עתידים המצרים לומר כדברך . (שם) ואולם חי אני אם יראו האנשים העולים מבן עשרים שנה ומעלה בן כ' שנה בין שהיה עמהם בעצה בין שלא היה עמהם בעצה . פחות מבן כ' שנה ולא הביא ב' שערות בין שהיה עמהם בעצה בין שלא היה עמהם בעצה . ואם הביא ב' שערות והוא פחות מכ' היה עמהם בעצה לא היה נכנס . ואעפ"כ לא מת אחד מהן פחות מס'

שנה

יד יוסף כב ספרי ח"ב פיסקא כ"ב : כג תנחומא ס"ז : כד תרגום איכה א' פסוק כ' . סוטה ס"ז . ירוש' פ"ד דתענית . זוהר ס"ז דף קס"א . סר"ס ס"א פ' כ"ט . איכה רבתי פסוק אזכרה נגינתי . ו"ס דף ל"ו . יונתן ס"ז . ילקוט ישעיה רמז רפ"ו : כה תנחומא ס"ז : כו ובזוהר איתא מאן דלית גרמיה יה מיד מלאכים הממונים על הקול חטפו כי שף השמים יולין את הקול . לכן וישמע ה' את קול דבריכם מה שאתם רוצים למות במדבר : כז סוטה פרק ו' : כח תנחומא ס"ז :

מתנות כהונה

אם נשאו עם חבירו נושא שלש וכי חבירו נושא שלש הרי שנושא ביחידי שלש מה שנושא עם חבירו כך צ"ל לפרש על פי הגמרא דסוטה אלו נאמרין וע"ש פירש"י ז"ל : הוי מכאן מהפך . הרי לך מכאן החשבון של משקל האשכול שהכתוב קראו משוי של וישאוהו וגו' : מ' יום . מהלך מדרום לצפון כפי החשבון י' פרסאות ליום וארץ ישראל היה ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה : את כולה . לאורך ורוחב בתמיה : אוהבו של אברהם . שנא' אחי ענר אשכול וממרא והם בעלי ברית אברם : ונקרא אשכול גרסי' באנו אל הארץ וגו' גרסי' . וסיפיה דקרא וגם היא ארץ זבת חלב ודבש : פותחין בטובה . למען יאמינו להם השומעים כמו שפירש"י ז"ל : ומשלימין ומסיימין : שלקה בו גרסי' : נאמן עלינו כו' . וכאשר יאמר הוא כן אנהגו מודים : נשתוו שוים ושמעים לדבריהם וילקוט גרס לא שמעו : תרתם גנות . ותרגנו דרך נוטריקון : להיות שנואין גרסי' : נעשיתם קלון גרסי' . ופירושו נעשיתם קול המולה בעולם כן גלאה מדרש ישעיה וילקוט דגרסי' נעשיתם כלוח : זה הפורענות ששלחתם גרסי' . כדי שיגלו ישראל גרסי' : סנהדראות שבכל מקום שנא' עדה אינו אלא סנהדרין : לידון להיות נידון : האליגון הדין והגימוס כ"ש הערוך : כך אמר להם כו' . והם אמרו או במדבר הזה לו מתנו : אל תמרודו גרסי' : ומי הם . שאמרו עליהם לרגום אותם : העברת ממני . כמו לפני ומנגדי : בין שהיה עמהם בעצה כו' . היו אומרים שוים שלא נכנסו לארץ : ולא הביא שתי שערות ס' . לא היו נענשים : לא היה נכנס . אלא ומעלה קדייק דמשמע למעלה מיום

כנעורים

ענף יוסף

בגוש פגע אויר הארץ . שאוכל ומכלה אלו יושביה כשרגלים בם . ק"ו שתשוק לבאים ממרחק ולא הורגלו באויר הארץ (כלי יקר) : (יב) [אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם כו'] בסנהדרין ק"ד ע"ב בכה תבכה בלילה שתי בכיות שגלו למה . בלילה על עסקי לילה [ופרש"י שני שבכו אותה לילה בכיה של חנם :

עץ יוסף

היה ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה : את כולם לאורך ורוחב בתמיה (מת"כ) . וכן פרש"י בתומש שהם שלש ארכה ורחבה : זש"ה מגיד כו' אשכול אוהבו של אברהם היה . הכוונה לפי שאח"כ ויבאו עד נחל אשכול . משמע שהיה שמו כך מימים קדמונים . ואח"ז אמר למקום ההוא קרא נחל אשכול על אודות האשכול משמע שעכשיו קראו כן . לזה אמר שכי על הקב"ה שעוד בימי אברהם קראו כך ע"ש העתיד לפי שהיה אוהבו של אברהם (ידי משה) : אוהבו של אברהם . כדכתיב וענר אשכול וממרא והם בעלי ברית אברם : באנו אל הארץ וגו' . וגם היא ארץ זבת חלב ודבש : פותחין בטובה למען יאמינו להם השומעים כמו בפרש"י ז"ל : ומשלימין ומסיימין : הספר על גבול של ארץ ישראל : כך צוהו עשו זקנו . עיין בילקוט חקת ע"ש וישמע הכנעני : וישב לו בדרך אפשר שלמד זה . שהרי כאן כתיב בעמלקי יושב בנגב . ולהלן כתיב והעמלקי יושב בעמק . לומר שקדמו לדרך אל ההר : נאמן עלינו כלב וכאשר יאמר הוא כן אנהגו מודים ולפי כלב היה שליח שבט יהודה גבר באחיו . והיה בעצה של מרגלים אהוב מבה לדרשת חז"ל . ולפיכך אמרו נאמן עלינו כלב . אבל באמת לא אמרו כן אלא לפי שסברו שיאמרו כמו שאמר להם אני עמכם בעצה : (יב) נרגן מתאונן : כמתלהמים ענין הכאה המשברת : נשתוו שוים ושמעים לדבריהם : השלימו פי' הסכימו והשוו עמהם תרתם גנות הוא נוטריקון של מלת ותרגנו : תרתם גנות א"י כדכתיב (תהלים ק"ו) דלקמיה דוירגנו באהליהם כתיב וימאסו בארץ חמדה : גרם לכם להיות שנואין . ובתנחומא גרס גרם לכם ללקות בשוגלים ועיין מ"ש בהגהות ג' : נעשיתם סיגים ופי' הסיגים לשון סיג בתולף סמ"ך בשי"ן : עד שלא בא השרב פרחתם . שדרך הכרם לפרוח בבא השמש והמפריח בבקר אינו הגון (רש"י בישעיה) : ביום שעברתי בתנחומא גרס ביום שאמרתי : נעשיתם קלון בעולם . מפרש נד מלשון נדידה . וקציר הוא ענף כמו ושלח קצירה (תהלים פ') ר"ל שגדלו ונתגדלו ענפיכם שיפה הוא כנודכם ביום נחלה ביום שאמרתי כו' : אתם בכיתם בכיה של חנם לפני כו' . נפקי להו מדכתיב ויבכו העם בלילה ההוא , ולא כתיב בלילה סתם כמו לאותו הלילה המיוחד לבכיה והוא ליל ט"ב (תורת חיים) : (יג) אלו סנהדראות שבכל מקום שנא' עדה אינו אלא סנהדרין : לו מתנו בארץ מצרים . וגו' או במדבר הזה לו מתנו . משל למלך שעלה לבימה כו' להדרוש : לידון פי' להיות נידון : הניח המלך את האלוגין . אלוגין בלשון רומי ספר זכרון אשר בו ישובה או יעונה דבר . וגם ספר מדות (מוסף) . ור"ל שהניח המלך את הטענות שהיה מגיע לו ע"פ הדת והגימוס : אף כך אמר להם הקב"ה במדבר כו' . שלפי שהם מאסו בארץ המדה לכן אמר הקב"ה אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם ואין החזרה מגדי (מלא העומר) : אמרו להם אין אתם נאמנים עלינו כו' . משפי שאין כאן בס' התשובה על יהושע וכלב . מבאר שהתשובה מפורש בס' דברים אחינו המסו וגו' וכדמפרש שהם נאמנים יותר אלינו כו' : ומי הם משה ואהרן . שנהם שתח הכתוב תחלה וילונו על משה ואהרן ועל זה הוזר לרגום אותם באבנים . וע"פ מ"כ וכבוד ה' נראה באהל מועד . כלו' לראיה שיכנסו לשם . אבל יהושע וכלב לא היו נכנסים תוך ענן הכבוד : מלמד שהיו זורקים האבנים כו' . דייק מדכתיב סמוך לו בחד קרא משמע ליה שכבוד ה' הוא דבק לרגום אותם באבנים דלפיל מיניה (רש"א) : והענן מקבל שכבוד ה' הוא הענן : (יד) ב' צווחות צווחתי מפניכם כו' . שראה כי לא נעצר כח לכבול . חולק השפי לגוש לד' . הבנים בנים הרחמן . והבנים בנים פני אלפיך סדר זו וע"ש : אומרים בנו כו' זהו תשובת משה להקב"ה שאמרו בנו כו' : כאשר דברת לאמר אני אמרתי לפניך כו' . הכוונה שמשה שאל להקב"ה באיזה מדה הוא דן את העולם . השיבו הקב"ה שהוא ארך אפים בין לצדיקים בין לרשעים כמ"ש ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים . א"ל משה רשעים יאבדו . א"ל הקב"ה חייך שאתה צריך לדבר (עיין רש"י) וזהו כוונת המדרש הגלה מדה"ר למדה"ד כאשר דברת לאמר באמה מאריך אף גם לרשעים אומר כו' . ומדה"ד העברת ממני כו' (כצ"ל וכ"כ בתנחומא ומדה"ד העברת ממני) : ואולם חי אני כו' ערכינ ב' פסוקים ואולם חי אני הוא תחלת פסוק במדבר י"ד פסוק כ"א . ואם יראו האנשים העולי' ממצרים מבן עשרים שנה ומעלה הוא במדבר ל"ב י"א : בין שלא היה עמהם בעצה לא היה נכנס . פחות מבן כ' ולא הביא ב' שערות בין שהיה עמהם בעצה בין שלא היה עמהם בעצה היה נכנס . ואם הביא ב' שערות . כצ"ל ור"ל מבן עשרים שנה ומעלה אף שלא היה עמהם בעצה ואף שלא הביא ב' שערות לא היה נכנס על שלא מיחה . פחות מבן עשרים שנה שלמים אם הביא סימניו אם היה עמהם בעצה לא היה נכנס כיון שנחשב כגדול והיה עמהם בעצה . כן היה הגזירה אבל אח"כ ריחם ה' עליהם וביטל מהם הגזירה . וזה שסיים המדרש ואעפ"כ לא מת אחד מהם פחות מששים שנה . ור"ל שאף בהגזירה היה אף על פחות מבן עשרים שנה שלמים אם היה לו שערות והיה עמהם בעצה . מ"מ לא מת אחד כו' . מפני שמחל להם הקב"ה . ועי' בפתיחתא דאיכה רבתי כו' ל"ג . אבל עד י"ט שנה שלמים אף שהיה להם שערות והיה עמהם בעצה לא היה בכלל הגזירה : בא וראה מה בין צדיקים לרשעים כענין שנא' ושבתם וראיתם בין צדיק כו' . כצ"ל . וכ"ה בתנחומא ור"ל בא וראה מה בין צדיקים כו' ואלו הן צדיקים קודם

לכן

שנה. בא וראה מה בין צדיקים לרשעים (מלאכי ג) בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. משל למטרוניתא שהיתה לה שפחה כושית והלך בעלה למדה"י כל הלילה אומרת אותה שפחה לאותה מטרונה אני נאה ממך והמלך אוהב אותי יותר ממך. אמרה לה אותה מטרונה יבא הבקר ונדע מי נאה ומי שאוהב אותה המלך. אף כך או"ה אומרים לישראל אנחנו מעשינו יפים ובנו חפץ הקב"ה לכך אמר ישעיה יבא הבקר ואנו יודעין במי חפץ שנא' (ישעיה כא) אמר שומר אתא בקר וגם לילה יבא העוה"ב שנקרא בקר ואנו יודעין במי חפץ (מלאכי ג) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע. כתיב (תהלים סב) אך הבל בני אדם כזב בני איש א"ר חייא בש"ר לוי כל הבלים שישראל עושין כל ימות השנה במאזנים לעלות מוחל להם הקב"ה במזל מאזנים בחדש תשרי (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם: (טו) ויאמר ה' עד אנה ינאצוני. [כט] הה"ד (משלי א) ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם נאצו כל תוכחתי. מהו ותפרעו אלא כל טובה שיעצתי עליכם קלקלתם אותה ופרעתם אותה שנא' ותפרעו כל עצתי. מתחלה (שמות ג) וארד להצילו מיד מצרים ואתם לא עשיתם כן באתם לים ומיד קלקלתם את העצה שנאמר (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף. באלפי אלפים ורבי רבבות של מלאכים ירדתי בשבילכם [ל] והייתי מוסר לכאו"א מכם ב' מלאכים אחד חגרו זיינו וא' נותן עטרה בראשו. [לא] א"ר יהודה דצפרין אמר זונים אסר להם ור' סימאי אומר פורפירא הלבישן ושם המפורש חקוק עליו. וכל הימים שהיה בידם לא היה דבר רע נוגע בהם ולא מלאך המות ולא ד"א וכיון שחטאו א"ל משה (שמות לג) ועתה הורד עדיך. באותה שעה וישמע העם את הדבר הרע הזה וגו' מה כתיב (שם) ויתנצלו בני ישראל את עדים. מה עשה הקב"ה במתן תורה הביא למה"מ א"ל העולם כולו ברשותך חוץ מאומה זו שבחרתי לי. א"ר אלעזר בנו של ריה"ג אמר מלאך המות לפני הקב"ה על חנם נבראתי בעולם א"ל הקב"ה בראתי אותך שתהא משכל בא"ה חוץ מאומה זו שאין לך רשות עליה. ראה עצה שיעץ הקב"ה עליהם שיהיו חיים וקיימים שנא' (דברים ד) ואתם הדבקים וגו' וכה"א (שמות לב) והמכתב מכתב אלהים הוא חרות [לב] מהו חרות ר' יהודה אומר חירות מן המלכיות. ור' נחמיה אומר ממלאך המות. ור' אומר מן היסורין. ראו עצה שיעץ עליהם הקב"ה ומיד קלקלו העצה אחר מ' יום לכך נאמר (משלי א) ותפרעו כל עצתי. א"ל הקב"ה אני אמרתי שאין אתם חוטאים ותהיו חיים וקיימים כמותי כמו שאני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם כמה"ש שאין מתים ובקשתם אחר הגדולה הזאת למות אכן כאדם תמותון. באדה"ר שצויתי אותו מצוה אחת שיעשה אותה ויהיה חי וקיים לעולם שנא' (בראשית ג) הן האדם היה כאחד ממנו. וכן (שם א) ויברא אלהים את האדם בצלמו שיהיה חי וקיים כמותו והוא חבל מעשיו וביטל גזירתי ואכל מן האילן ואמרתי לו כי עפר אתה. [לג] אף אתם אני אמרתי אלהים אתם חבלתם עצמכם כאדם אכן כאדם תמותון ומי גרם לכם כך ותפרעו כל עצתי. א"ל הקב"ה [לד] בטובה שהבאתי עליכם בה אתם מכעיסים. באו למדבר והאכלתי להם מן מ' שנה ולא נצרך אחד מהם לנקביו אותן מ' שנה אלא שאכלו את המן והוא נעשה להם בשר שנא' (תהלים עח) לחם אבירים אכל איש וגו'. ובו הכעיסו אותי [לה] אומר זה לזה אין אתם יודעין שיש לנו כמה ימים שלא עשינו צרכינו. ואדם שאינו עושה צרכו ד' ימים או ה' ימים הוא מת ונפשנו קצה בלחם הקלוקל שהיה קל בתוך מעיהם. אמר הקב"ה במה שהטיבותי להם בו הכעיסוני שנא' (ישעיה ה) מה לעשות עוד לכרמי וגו'. הלכו המרגלים וראו את הארץ ואת מוצא בכ"מ שישראל הולך ניכר הוא שנא' (שם סא) כל רואיהם יכירום וגו'. אמר הקב"ה אם רואים להם האמוריים מכירים הם אותן שהן ישראל והורגים אותם. אלא מה אני עושה על כל מדינה ומדינה שהיו המרגלים נכנסים היה ראש המדינה נינף או מלכה היה נינף. כדי שיהו עסוקים להוציא מתיהם ואין נותנין דעתם למרגלים שלא יהרגו אותן. והן הכעיסו בו כשבאו אצל משה ואצל ישראל אמרו מה הארץ בכ"מ שנכנסו מתים היו רואים ומה הגייה ארץ אוכלת יושביה. אמר הקב"ה אני הייתי סבור שאתם נעשין כאבות (הושע ט) כענבים במדבר וגו'. ולא הייתי סבור שאתם נעשין כסדום שנא' (דברים לב) כי מגפן סדום גפנם. (ישעיה ה) מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באשים. לכך אמר עד אנה ינאצוני. א"ל משה שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה והמתה את העם הזה כאיש אחד. שלא יהיו או"ה אומרים אלהי כנען קשים הם מאלהי מצרים. אלהיהן של מצרים שקר הם אבל של כנען של בעל הם. ואמרו אל יושב וגו' מבלתי יכולת ה' מפני שלא היה לו יכולת להוסיף להם מזונות הוציאם להמיתם במדבר ואין לשון יכולת אלא מזונות כמד"ת (מ"א ה) אלף כור חטים מכולת לביתו. ד"א שלא יהיו או"ה נוהגין בך כאכזרי לומר בא דור המבול ואבדן. בא דור הפלגה ובאו סדומיים ובאו מצריים ואבדן. אף אלו שקראן בני בכורי הרי הוא מכלה אותן כלילית הזו שאינה מוצאה כלום והיא הופכת על בניה. כך מבלתי יכולת ה'. אמר משה רבון העולמים (במדבר יד) כי עין בעין נראה אתה. מהו כי עין בעין אמר ר"ל הרי מאזנים מעוין. אתה אומר אכנו בדבר ואני אומר סלח נא. נראה של מי עומד שנא' (שם) ויאמר ה' סלחתי כדברך. אע"פ כן לא בטלה גזירתו של הקב"ה שאמר למשה ואעשה אותך. [לו] העמיד ממנו ס' רבוא שנא' (דה"א כג) ובני רחביה רבו למעלה. ולע"ל הקב"ה מכנסן שנא' (ישעיה מט) הנה אלה מרחוק יבאו ואלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים והגליות באים עמהם. והשבטים שהם נתונים לפנים מן סמבטיון ושלפנים מן הרי השך הם מתכנסין ובאים לירושלים. אמר ישעיה [לז] (שם) לאמר לאסירים צאו אלו שנתונים לפנים מן סמבטיון. לאשר בחשך הגלו אלו שנתונים לפנים מן ענן של השך. (שם) על דרכים ירעו ובכל שפיים מרעיתם אלו שנתונים בדפני של אנטוכיא. אותה שעה הם נגאלים ובאו לציון בשמחה שנא' (שם לה) ופדויי ה' ישובון וגו': (טז) עד מתי וגו'. הלכה תינוק שיש בידו אבן בשבת מהו לטלטלו [לח] שנו רבותינו נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה ואבן בתוכה מדור המדבר את למד שהיה הקב"ה נושאם במדבר כביטול כאשר ישא איש את בנו והיתה ע"ז בידם שנא' (נחמיה ט)

אף

יד יוסף כט תנחומא ס"ז: ל תנ"א ת"כ פ"ד: לא ש"ר פ' מ"ה. זוהר בראשית דף ל"ג. פדר"א פ"מ: לב תנחומא תשא וכ"ז. ש"ר פ' ל"ב וס' מ"א. תנחומא ע"ב. זוהר בראשית דף ל"ז. ובכלה דף מ"ס. ומשפטים דף קי"ג. ז"ח רות דף ק"א. תד"א ח"ב ס"ד. זוהר חיי שרה דף קנ"א: לג זוהר חיי שרה דף קנ"א: לד לעיל פ' ז': לה ספרי פ"א פסיקתא פ"ח: לו ברכות ז': לז ילקוט' פי"א דסנהדרין. איכה רבתי פ' ל'. ונק"י פסוק ויאמר הנה אנכי כורת ברית: לח מסכת שבת:

מתנות כהונה

הנעורים: ה"ג בא וראה מה בין: **מה בין** לצדיקים כו'. ואלו היה לצדיקים קודם לכן ולכן אע"פ שקלקלו זכו בלא מת א' מהם פחות מס' ואגב זה מביא מדרש על פסוק זה בין עובד וגו': **שפחה כושית**: ה"ג במדרש תרי עשר: **ופרעתם** ל' כי פרוע הוא פי' מגולה ומקולקל: **זונים** וכו'. הנוזה קשר להם: **פורפירא** לבוש מלכות: **עדים** מהר חורב. העדי שקבלו בהר חורב והוא התורות כמו שדרש לקמן: **משכל** מכלה כמד"א שכלה חרב: **ובטל** גזרתי גרסי': **ומי** גרם להם כך גרסי': **והיא** נעשה להם בשר. נשתנה לבשר גופם: **שהיה** קל ט'. קלקל כתיב דרש ביה קל קל: **הכעיסו** ט גרסי': ה"ג **ואצל** ישראל אמרו מה הארץ וגו' וכו': **שנכנסו** וכו'. כלו' כך אמרו המרגלים והספר מדבר דרך כינוי כדרך ל' קודש בכל מקום: **של בעל**. ל' חוזק וטוב כד"א שדה בעל: **נוהגין בך**. כלו' יאמרו עליך כי נוהג אתה בעצמך מנהג אכזרי: **כלילית** כו'. אמא של שדים מזקת התינוקות ואם אינה מוצאה כלום מזקת בניה ודבר זה צריך לביאור ארוך והמעיין בספר הזוהר פרשת אחרי מות יתבאר לו: **דפנו** של אנטוכיא. פי' הערוך רבלה: ה"ג **ואיני** יכול לסבול עד מתי כו': **כמה נסים**

עשיתי

עץ יוסף

לכן. ולכן אע"פ שקלקלו זכו שלא מת אחד מהם פחות מששים. ואגב זה מביא דרש על פסוק זה בין עובד כו': **למטרוניתא** תרגום שומר הפלגשים נטיר מטרוניתא: **במאזנים לעלות** פי' שיעלו הזכיות וירדו העונות ר"ל שימחנו. או פי' להיפך שירד הכף של הזכיות ויעלה הכף של עונות ע"ד נושא עון: (טו) **ותפרעו** כל עצתי ותוכחתי לא אביתם (משלי א' כ"ה) נאצו כל תוכחתי. (שם פסוק ל"ד): **ופרעתם אותה** לשון כי פרוע הוא. פי' מגולה ומקולקל (מת"כ). ור"ל ותבטלו כל עצתי שיעצתי לגדל אתכם בעולם. ובהתגוראת גרם ובטלתם אותה: **אחד חוגרו זיינו** וכדעת רשב"י בש"ר פ' נ"א שאמר כלי זין נתן להם והשם הגדול חקוק עליו כו': **ואחד נותן** עטרה בראשו. וכדאמר בפ' ר"ע שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ס' רבוא של מה"ש וקשרו לכל אחד מישראל שני כתרים. ופרש"י ב' כתרים של זיו שכינה: זונים כלי ורומח הגורה (מוסף): **פורפירא** בגדי מלכות השובים. ובש"ר פ' מ"ה מסיים שנא' ואעדך עדי. ובחזית יליף פורפירא מואלבישך רקמה: **ולא דבר אחר** של חטא ומקרה רע. כי היו אז כמו אדה"ר קודם חטאו והיו לדבקים בה' דיבוק תמידי עד שהם חיים לעולם: **א"ל משה** ועתה הורד עדיך. וגו' ואדעה מה אעשה לך. אלמא בעוד עדים עליהם היו ניצולים מהפורענות (יפ"ת): **אמר מה"מ** כו' על חנם נבראתי כו'. הלשון אינו מדוייק כיון שא"ל בתחלה העולם כולו ברשותך כו' מה זו שאלה על הנם כו'. ונראה שר"א בן של ריה"ג שאמר אמר מלאך המות כו'. לא קאי ע"ז שאחר התדרש תחילה מה עשה הקב"ה הביא למ"ה כו': **מהו חרות** נתבאר בש"ר פ' ל"ב: **מן היסורים** הבאים לגוף מהחלאים ועניות וכיוצא: **לכך נאמר** ותפרע כל עצתי. כד"א כי פרוע הוא: **והוא נעשה** להם בשר. פי' נשתנה לבשר גופם (מת"כ): **לחם אבירים** וכמו שדרשו ביומא ע"ה שהיה נבלע בכל איברים ולא היו צריכים לנקביהם: **שהיה קל** בתוך כו'. קלקל כתיב דרש ביה קל קל (מת"כ): **ולא עשיתי בו** וגו' מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באשים. ועל זה קאי האמר הלכו המרגלים וכתו כו' כמו שמסיק המדרש: **בכל מקום** שנכנסו כו'. כלו' כך אמרו המרגלים והספר מדבר דרך כינוי כדרך לשון המדרש בכל מקום: **מדוע קויתי לעשות ענבים**. ר"ל כהאבות שנקראו ענבים כמ"ש כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם. ויעש באושים כדכתיב כי מגפן סדום גפנם וגו' ענבמו ענבי רוש וגו': **אבל של כנען** של בעל הם. אבל של כנען בעלי כח הם. וכן בעל נ"כ פי' כח כמו מי כמוך בעל גבורות: **שלא היה** לו יכולת להוסיף להם מזונות. עוד במדבר ע"י מן. ולאו אינו יכול להביאם על כן המיתם במדבר: **ד"א שלא** יהיו או"ה כו'. הד"א בא להוסיף שיאמרו אף שבאמת יש יכולת בידו. נעשה להם כאכזר שלא חס להצילם. וטוהג אתה בעצמך מנהג אכזרי: **כלילית** אם של שדים מזקת התינוקות ואם אינה מוצאה כלום מזקת בניה (מת"כ) ודבריו מבוארים לפי דעת בעלי האמת בספריהם. ועיין בזוהר סדר אחרי מות ויתבאר לך: **נראה של מי עומד**. שידע משה שכל דבור שיצא מפי הקב"ה אפי' על התנאי אינו מבטל. לכן אינו יכול לבטל הדברים טובים שדבר על ישראל להביאם לא"י: **שאמר למשה** ואעשה אותך כו'. כדכתיב כאן אכנו בדבר ואורישנו ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו. אבל קשה הא זה היה מחויב הקב"ה לקיים למשה מאמת שאמר הקב"ה כן למשה במעשה העגל ואעשך אותך לגוי גדול. ואפשר משום דכאן כתיב לגוי גדול ועצום ממנו. כיצא לפי דברי הקב"ה שאמר במעשה העגל ואעשך אותך לגוי גדול לא היה מחויב רק לעשות למשה שיהיו רבוא כמו ישראל. אבל לא יותר מששים רבוא. אבל מתה שאמר כאן לגוי גדול ועצום ממנו היה מחויב לעשות אותו יותר מששים רבוא. וח"ש אעפ"כ (שהיה ההבטחה למשה רק על התנאי שאינו אם יכלה ח"ו את ישראל) לא בטלה גזרתו של הקב"ה שאמר למשה ואעשך אותך וגו' העמיד ממנו (יותר כצ"ל) מששים רבוא שנא' בני משה כו' ובני רחביה רבו למעלה. ור"ל וכמו שדרשו חז"ל בברכות דף ז' ע"א למעלה מששים רבוא: **ולעתיד לבא** הקב"ה מכנסן כו' לפי שאמר לעיל ומן הוסה שעה נגזר' על בית המקדש שתחרב כדי שיגלו. לכן אמר ולעתיד לבא הקב"ה מכנסן: **לפנים מן סמבטיון** שהם אסורים ע"י הנהר סמבטיון שלא יוכלו לעבור. כדאי' בב"ר פ' י"א ולכן לא יכולו לבוא ט: **מן הרי חשך** שירד עליהם הענן וכיסה אותם כדאי' בירו' כלו' שהפסיק ביניהם והם נתונים אחורי הרי השך: **בדפני של אנטוכיא** פי' הערוך רכלס. שהם קרובים לט אלא שאבדו דרך לבא. והו דכתי. על

דרכים

אף כי עשו להם עגל מסכה. וכן אתה מוצא כשעברו בים [לט] צלמו של מיכה עבר עמהם שנאמר (זכריה י) ועבר בים צרה. ובכל כך לא הניחן הקב"ה ואמר למשה קרעתי להם את הים והכעיסוני שנא' (תהלים עח) כמה ימרוהו וגו' ואף כאן הוציאו על הארץ שם רע ואיני יכול לסבול עד מתי אהיה סובל להם עד מתי לעדה הרעה: (יז) ד"א עד מתי. זש"ה (מלאכי א) כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי. אמר הקב"ה או"ה מכבדין אותן ואתם כמה עשיתי נסים לכם ומכעיסין אתם אותי. רצונך לידע עגלון מלך מואב אדם ערל היה ונכנס אהוד בן גרא אצלו [מ] כיון שהזכיר לו שמי חלק לי כבוד ועמד לו מכסא שנא' (שופטים ג) ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא לקיים מה שנא' כי ממזרח וגו'. (עליך) אמר הקב"ה או"ה מכבדין אותי וחולקים לי כבוד ואתם מכעיסין אותי ואני טוען אתכם עד מתי אני סובל עד מתי לעדה הרעה. אמר הקב"ה כביכול אדם קונה לו עבד שיהא העבד נוטל הפנס ומאיר לקונה ואני לא עשיתי כן אלא אתם עבדי (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים ואני נוטל את הפנס ומאיר לכם. ד"א בנוהג שבעולם אדם קונה עבד שאם יצא לדרך יהא עבדו קודם ומתקן לו אטימסיה ואני לא עשיתי כן אלא אתם עבדי ואני הייתי מתקן לכם אטימסייה שנא' (במדבר י) וארון ברית ה' וגו' לתור להם מנוחה. ד"א כנוהג שבעולם אדם קונה עבד שיהא עבדו אופה לו לחם ואני לא עשיתי כן אתם עבדי ואני אופה לכם לחם מן השמים וכה"א (תהלים עח) לחם אבירים אכל איש. אמר הקב"ה למשה אכלה אותם מלפני. אמר לפניו רבון העולמים אתה מאריך אף ועבד אם יהיו מעשיו טובים ויהא שומע לרבו ויהא רבו מסתכל בו בסבר פנים יפות אין מהזיקין לרבו טובה ואימתי הם מחזיקין בזמן שהעבד של תרבות רעה ורבו מסתכל בו בסבר פנים יפות. כך אתה אל תבט בקשה ערפם שנאמ' (דברים ט) אל תפן אל קשי העם הזה. א"ל הקב"ה בשבילך אסלח להם שנא' (במדבר יד) ויאמר ה' סלחתי כדברך:

פרשה יז

(א) כי תבאו אל ארץ מושבותיכם. הלכה כמה דברים חייב אדם לעשות לבנו [א] שנו רבותינו ה' דברים האב חייב לעשות לבן. האב זה הקב"ה והבן אלו ישראל כשם שהאב חייב למול את בנו כן עשה הקב"ה לישראל מל אותם ע"י יהושע (יהושע ה) עשה לך חרבות צורים. האב חייב לפדותו והקב"ה פדה ישראל שנא' (ש"ב ז) לפדות לו לעם. ללמדו תורה והקב"ה לימד תורה לישראל (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם (ישעיה מח) אני ה' אלהיך מלמדך להועיל. ללמדו מצות הקב"ה לימד את המצות לישראל. להשיאו אשה והקב"ה א"ל פרו ורבו. האב זקוק לבנו להאכילו ולהשקותו לרחצו לסוכו ולהלבישו וכן עשה הקב"ה לישראל (יחזקאל טז) וארחצך במים ואשטף דמיך ואלבישך רקמה ולחמי אשר נתתי לך (במדבר כא) עלי באר ענו לה. מה האב נותן לבנו נכסים כך הקב"ה עשה לישראל (ירמיה ג) ואתן לך ארץ חמדה. ומה הבן חייב להיות מעלה לאביו דורון. כך אמר הקב"ה לישראל כי תבואו אל ארץ וגו' ועשיתם עולה לה': (ב) [ב] כך פתח ר' תנחומא בר אבא בש"ר חנניה אחיו של ר' אחא ב"ר תנינא זאת הפרשה של נסכים שנא' (במדבר טו) או לאיל תעשה מנחה ויין לנסך שלישית ההין ומכאן ואילך והיה באכלכם מלחם הארץ ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה הרי חלה למטה ונסכים למעלה לפיכך פתח ר' תנינא (קהלת ט) לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך. אכול בשמחה לחמך [ג] זו פרשת חלה ושתה בלב טוב יינך זו פרשת נסכים מהו כי כבר רצה וגו' זו הכנסת ישראל לארץ שנא' כי תבאו אל הארץ וגו': (ג) ד"א [ד] הפסוק הזה מדבר כנגד אברהם. בשעה שאמר הקב"ה לאברהם (בראשית כב) קח נא את בנך את יחידך השכים אברהם ונטלו בזריזות והוליכו והעלהו להר המוריה אמר אברהם רבש"ע לחנם אמרת לי קח נא. א"ל לאו. אלא להודיעך בעולם שנא' (שם יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה. אמר רשב"י א"ל הקב"ה [ה] חייך שאני מעלה עליך שאם אמרתי לך שתשחוט את נפשך שלא היית מעכב על שמי שכך כתיב (בראשית כב) לא חשכת את בנך הרי כבר פירש מנין את יחידך זה נפשך שהנשמה קרויה יחידה שנא' (תהלים כב) הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי. אמר אברהם רבון העולמים אי אפשר לי לירד מכאן בלא קרבן. א"ל הקב"ה הרי קרבנך מתוקן מששת ימי בראשית (בראשית כב) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל. ושנו רבותינו אילו של אברהם נברא בין השמשות נטלו אברהם והעלהו עולה תחת בנו כמו שנא' ויקח את האיל ויעלהו לעולה. חסר המקרא מהו תחת בנו. אמר אברהם רבון העולמים [ו] תהא רואה כאילו דם יצחק זרוק לפניך. נטל האיל והפשיטו ואמר כך תהא רואה כאילו עורו של יצחק הפשטתי לפניך. נטלו והספיגו אמר כך תהא רואה כאילו יצחק מסתפג לפניך. שרפו ואמר כך תהא רואה כאילו אפרו של יצחק צבור על גבי המזבח. ד"א מהו תחת בנו א"ל הקב"ה חייך בנך נתקרב ראשון האיל הזה תחתיו. [ז] באותה שעה אמר אברהם איני זז מכאן עד שתשבע לי שאין אתה מנסה אותי עוד לעולם. שאם ח"ו לא הייתי שומע לך אבדתני כל אשר יגעתי מימי. א"ל הקב"ה חייך כך הוא. ונשבע שלא ינסנו עוד שנא' (שם) ויאמר בי נשבעתי נאם ה'. [ח] א"ל הקב"ה יסורין קשים ונסיונין אחרים היו ראוין לבא על אברהם ואינו באין ואלו הן היסורין אותן שבאו על איוב הוו

ראוין

יד יוסף לט ש"ר פ' כ"ד. וס' מ"א. פרק חלק. תנחומא כי תשא. וסדר נחם. ספרי ת"א פיסקא פ"ד. אדר"נ פ' ל"ד. בוח"ט מזמור ק"א. ירוש' סוכה פ' לולב ופרקס. מכילתא בא. ילקוט שופטים: מ ילקוט שופטים רמז מ"ב: פי"ז א קדושין כ"ט. תנחומא ס"ז. ובזוהר תרומה דף קס"ד אי' הלת מילין בעי בר נש למעבד לבריה מילה ופדיון ולנסבא ליה אתתו. ירוש' קדושין פ"ק. תוספתא קדושין פ"ק. ספרי ת"ב פיסקא ש"ג: ב תנחומא ס"ז. קה"ר פ"ט: ג קה"ר פ"ט: ד תנחומא ס"ז. קה"ר פ"ט: ה ספרי ת"ב פיסקא ש"ג. ב"ר פ' נ"ו סי' י': ו ב"ר פ' נ"ו סי' י"ד: ז ב"ר פ' נ"ו סי' י"ח: ח ב"ר פ' נ"ז סי' ג'.:

מתנות כהונה

עשיתי לכם גרסי': חלק לי כבוד. לשמי: הפנס מאיר שקורין (לנטירנא): **אטימוסייה** מקום מזומן וכשר למנוחה: ה"ג מסתכל בו בסבר פנים יפות: **אין מהזיקין לרבו** גרסינן: ה"ג לקמן בקהלת וכן הוא אכול בשמחה לחמך זו פרשת חלה ושתה בלב טוב יינך זו פ' נסכים: **מהו כי כבר רצה וגו'.** זו הכנסת ישראל לארץ שנא' כי תבאו אל הארץ וגו': **ד"א הפסוק הזה וכו'.** כי ידעתיו בחירק תחת יו"ד והוא פועל יוצא: **הרי כבר פי'.** שלא חשך בנו מן השחיטה או יצחק שהכינו לכך: **ומנין** כלומר מנין ומאין ומאיזה טעם כתב שוב את יחידך: **מששת ימי בראשית.** דייק מדכתיב והנה איל משמעותי' הנה כבר הוא מוכן ומזומן מאז ולא בא לסתום אלא לסרב על זמן קודם שאין קדימה לפניו: **חסר המקרא.** בתמיה וכי חסר המקרא כלום ולמה לי למימר תחת בנו: **והספיגו** מקנחו בכסוג לסות נקי וטהור כדאמרי' בי טבחא: **אמר אברהם** איני זז גרסי': **בנך נתקרב כו'.** כאלו נתקרב ואח"כ האיל תחתיו וע"ל בב"ר פ' נ"ו ויתגאל לך: **אמר לו הקב"ה יסורין וכו'.** אברהם נתיירא מיסורי' אחר אחר הדברים וגו' הכאוני דברים שהרהר על היסורין שלא יבואו עליו והבטיחו הקב"ה וע"ל בב"ר פ' נ"ז כי כן הוא: **לבוא על אברהם.** הספר מדבר דרך כינוי כי לא נאה לומר עליך: **דשאב**

בל

ענף יוסף

[הגה] שנא' ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה א"ר יוחנן אותו הלילה ליל ט"ב היה. אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם כו': (טז) [צלמו של מיכה עבר עמהם] קשה שלא היה כמה מאות שנה בימיהם. וי"ל דפי' הכוונה שלאח ממנו כאיש מיכה שעבר הפסל הוא שעבר עמהם. וכמו בהכתלן ההכינה נעת ברהם יעקב בנבואה את האיש שעתיד לגרום ממנו ירבעם בן נבט: (יז) [אדם קונה לו עבד כו'] נ"ל שמגיד שהקב"ה ברחם ובדאם הם חייבין לשמור מצותיו והם כעבדים. ומגד סכוו נקראו בנים (יפ"ת):

ויקם

עץ יוסף

דרכים ידעו (יפ"מ) **(טז) אף כי עשו להם עגל מסכה.** וגו' ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר וגו'. וקרא להעגל אבן ע"ש הכתוב האומרים לעץ וגו' ולאבן וגו': **שנאמר ועבר** בים צרה. בס' חלק גרסי' ועבר בים צרה אמר"י זה פסלו של מיכה ופרש"י בלשון א' מיכה עשה פסל והביא עמו כשעברו ישראל הים. ואע"ג שמעשה הפסל היה אחרי מות יהושע. יש לומר שמה שמספר הכתוב מגנבת הכסף ומעשה הפסל היה במצרים אלא שהיה טמון ביד מיכה. ובימים ההם אין מלך בישראל הוא שהעזו לפרסם עניינו ועשה לו בית וכהני במה (יפ"ת): **(יז) עכו"ם** מכבדין אותי. דייק העדה הרעה הזאת כאילו הם נגרעו מכולם בהכרת כבודי והשגחתי כאור החמה שזהו משל הפנס. ובהכנת כל דבר צרכו לדרכו זהו המשל שעבדו מתקן לו כל דבר. ובהכנת המזונות זהו המשל שיהיה אופה לו לחם: **הפנס** כלי עששית ונר דולק שקורין לענטר"ע (מוסף): **ומאיר לכם** כמ"ש (שמות י"ג) וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש להאיר להם: **אטימסייה** מקום מוכן וכשר למנוחה. תרגום להיות עתידים דיקון אטימוס: **וכה"א לחם אבירים אכל איש.** נראה דנ"ל ודגן שמים נתן למו לחם אבירים אכל איש: **ואימתי הם מחזיקים** כו' כלו' שמזה נודע ייטיב העבד אח"כ את דרכו לטובה. ברלותו החסדים הגדולים שעושה רבו עמו:

פרשה יז (א) האב חייב כו'. כל זה הוא להתבונן מחסדי ה' עלינו בכל הטעמים הנזכרים לו. הן בקיום גופי הן בהשלמות הנפשי ולהבתו אלינו כאהבת האב לבנים בלמת להטיבו בכל דבר: **חייב לפדותו** אם הוא בכור: **ללמדו תורה** נ"ל ללמדו תורה שנא' ולמדתם אותם את בניכם. והקב"ה לימד תורה לישראל דכתיב (ישעיה מ"ב) אני ה' אלהיך מלמדך כו'. וכ"ה בתנחומא: **ללמדו מצות** שזה בכלל ולמדתם אותם את בניכם. והקב"ה לימד את המצות לישראל שנא' (ויקרא כ"ו) אלה המצות אשר צוה ה' (תנחומ'): **להשיאו אשה** כדכתיב (ירמיה כ"ט ו') וקחו לבניכם נשים: **האב זקוק** לבנו להאכילו כו'. לעיל אמר המספר דברים האב חייב לעשות לבנו. וכאן אמר זקוק לבנו. מפני שאינו חיוב רק שמזדקק לעשות לו זה מחמת אהבת האב לבנו. ונפרע עד י' שנה: **נותן לבנו נכסים** דרך מתנה והבן חייב להעלות לו דורון כנגדו: **(ב) כך פתח ר' תנחומא כו'** זאת הפרשה של נסכים כו' לפיכך פתח כו' לך אכול כו'. ע"ד שכתב הבחיי בסמיכת פרשת נסכים למרגלים לנחם את הבנים המתאבלים לחזק לבם שיכנסו לארץ ויקריבו שם קרבנות. וז"ש המדרש זאת הפרשה של נסכים כו' הרי חלה למטה ונסכים למעלה ר"ל הרי יש בפרשה זו חלה ונסכים לפיכך פתח כו' מהו כי כבר רצה וגו' זו הכנסת ישראל לארץ. ור"ל כי כבר רצה שמחל להם הקב"ה את עוונם ויכנסו לארץ: **זו פרשת חלה** לא נתחייבו ישראל בחלה רק בבואם אל הארץ כדאמרי' בקדושין גדולה תורה שקדמה לחלה מ' שנה: **(ג) והעלהו להר המוריה.** א"ל הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער. אמר אברהם כו'. כנ"ל. וכ"ה בתנחומא: **להודיעך בעולם** פי' להודיע טבעך בעולם. וכ"ה בתנחומא. ויצא מזה גם תועלת לי שימסרו אחרי אמונתך להכירני בעולם: **כי ידעתיו** בחיר"ק תחת היו"ד. והוא פועל יוצא: **הרי כבר פירש** שהוא יצחק כמ"ש קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק. וא"כ למה נאמר כאן עוד הפעם את יחידך: **מנין את יחידך** נ"ל מהו את יחידך. וכ"ה בתנחומא: **זה נפשך** באה לרבות גם נפשו שנקראת יחידה. מיתורא דקרא. וכלל שניהם בדבור אחד משום דשייכי אהדדי. כי בהיותו בנו יחידו הוי גלי קמיה קב"ה דהוה ניחא ליה טפי באיבוד נפשו מאיבוד נפש בנו. ולפיכך נחשב לו ג"כ כאילו הקריב עצמו (נזה"ק): **רבון העולמים** אי אפשר לי לירד. בתנחומא אי' אפשר לי לירד. ופי' בתמיה: **מששת ימי בראשית** דייק מדכתיב והנה איל משמע כבר הוא מוכן ומזומן מאז. ולא בא לסתום אלא לסרס על זמן קדום שאין קדימה לפניו (מת"כ): **חסר המקרא** בתמיה. וכי חסר המקרא כלום אם לא היה כתיב תחת בנו: **אמר אברהם** רבון העולמים הריני שוחט את האיל כך תהיה רואה כאילו בני שחוט לפניך. נטל דמו ואמר כך תהיה רואה כאילו דם יצחק זרוק לפניך. כנ"ל. וכ"ה בתנחומא. ור"ל שמפרש תחת לשון לחלופי דכתיב תחת הנחשת אביא זהב. שאמר הוי רואה דמו של זה כאילו דמו של בני להיות לו כופר נפש: **נטלו והספיגו** פי' הספיגו במלח כלשון המשנה זבחים פ"ו משנה ה' וטופגו במלח ופי' הברטנורא לשון שאיבה ולקיחה כמו סופג את הארבעים. נותן עליו מלח כדי שיהא הבשר מוסף ומקבל המלח: **חייך בנך נתקרב ראשון.** פי' חייך שאני מעלה עליך כאילו בנך נתקרב ראשון כו'. והשתא מפרש תחת לשון דאתפוסי להיות הוא ותמורתו קודש. דלישנא דאתפוסי הוא בקדושת ההקדש במקומו ונתפס גם בהתמורה. כמו תהיה תמורה הבהמה שעמדה במקומה. ולכן אמר הוי רואה כאילו בנך נתקרב ראשון והאיל הזה תחתיו דהיינו אחריו (נזה"ק): **איני זז מכאן עד שתשבע לי כו'.** עיין בב"ר פ' נ"ו ושם נסתר: **שנא' ויאמר בי נשבעתי.** נתבאר בב"ר פ' נ"ו: **לבא על אברהם** הספר מדבר דרך כינוי כי לא נאה לומר עליך (מת"כ): **ואלו הן היסורין** שבאו על איוב. כי נראה שכבר נגזרו היסורין לבא לא היו חוזרים ריקם בלי טפל נפש. וכדאמרי' בגמרא רבתי בפסוק אם שוב בא נוע

וגו'

ראוין לבא על אברהם שכן הוא נסמך לפרשה (שם) ויהי אחרי הדברים האלה ויגד וגו' את עוץ בכורו ואת בוז. ועוץ היה איוב (איוב א) איש היה בארץ עוץ איוב שמו. באותה שעה א"ל הקב"ה לאברהם (קהלת ט) לך אכול בשמחה להמך כי כבר רצה האלהים את מעשיך: (ד) ד"א לך אכול וגו'. מדבר בשלמה [ט] בשעה שבנה את בהמ"ק ושבללו עשה ז' ימים חנוכה. והזר ועשה עוד ז' ימים של חג. ושכחו לעשות יוה"כ והיו מצירין א"ר יצחק יצתה רוה"ק ואמרה לו לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך: (ה) ד"א כי תבאו אל ארץ מושבותיכם א"ר זכאי דשאב אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע בכ"מ אתה קורא אותה ארץ כנען וכאן ארץ מושבותיכם. א"ל הקב"ה חייכם נתתי אותה לאברהם ליצחק וליעקב וכולם מן המקרא והבן יורש את האב לכך כתיב ארץ מושבותיכם. [י] ולמה זכה כנען שנקראת הארץ על שמו. כיון ששמע שישראל באין פצה את המקום אמר הקב"ה אתה פציתה את המקום תקרא הארץ על שמך ואתן לך ארץ יפה כארצך ואי זו זו אפריקי: (ו) מה כתיב למעלה פרשת מרגלים ויעפילו לעלות הביאו אפילה על יושביה כולם באפלה. וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה שלא עלו עמהם א"ל משה כך אמר הקב"ה אלי לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם אמרתם אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבנו. מהו המסו לבבנו אמרו רבותינו [יא] מכאן שיערו הרמונים ששנו רבותינו הרמונים משימסו. המסו את לבבנו לאמר אמר משה מתחלה חלקתם אותה (דברים א) ותקרבון אלי כלכם. [יב] לטובה (שם ה) ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם לרעה ותקרבון אלי כלכם ותאמרו. וכתיב (שם א) ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הקב"ה אמר (מלאכי א) אהבתי אתכם והן אומרים בשנאת ה' אותנו. היו דורשין ואומרים תדע לך שהוא שונא אותנו מלך ב"ו יש לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שוקי ואחת של בעל. לא למי שהמלך אוהב נותן של שוקי ולאותו ששונא הוא נותן אותה של בעל. ארץ מצרים של שוקי והיינו בתוכה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען. אעפ"כ ותתגרו איש את כלי מלחמתו ויאמר ה' אלי אמור להם לא תעלו ולא תלחמו סבור הייתי לעלות אתכם עכשיו לא תעלו ירידה היא לכם אעפ"כ ותתגרו נעשיתם כולכם אחת. ותהינו לעלות ההרה מהו ותהינו שהיו אומרים מטיפה לטיפה נתמלא ההין. כתוב אחד אומר ותזידו וכתוב א' אומר ותהינו. מהו ותזידו שהזידו על חניותיו של הקב"ה. ותעלו ההרה ויצא האמורי וגו' מהו הדבורים מה הדבורה הזו כיון שהיא מכה לאדם מיד היא מתה אף אותם כיון שהיה אחד מהם נוגע בכם מיד היתה נפשו יוצאת. מה הדבורה הזו פורחת כך היו פורחים עליכם. לשעבר היו שומעים שמעכם ומתים שנאמ' (שמות טו) שמעו עמים ירגזון ועכשיו וירדפו' ויכתו אתכם. ותשובו ותבכו לפני ה' ולא שמע ה' כביכול עשיתם מה"ד כאילו אכזרי. א"ר שמואל בר נחמני אוי להם לרשעים שהן עושין למה"ד כאילו אכזרי · ויאמר י"י קום לך למסע אם באתי לעשות עמכם משפט אינן נכנסין לארץ אלא קום לך למסע הוי כי תבאו אל ארץ. ועשיתם אשה לי"י עולה או זבח א"ל הקב"ה כל מי שמקריב לי קרבן בעוה"ז אינו מקריבו על חנם אלא מקריבו והוא ערב עלי גם לעוה"ב. הוא זכה לקרב ואני מקבלו והוא ערב לי שנאמר (מלאכי ג) וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמניות: (ז) ועשו להם ציצית. [יג] הה"ד (תהלים צז) אור זרוע לצדיק וגו' (ישעיה מב) י"י חפץ למען צדקו. זרע הקב"ה את התורה ואת המצות להנחילם לישראל לחיי העוה"ב. ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל. יצא לחרוש (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור. לזרוע (שם) לא תזרע כרמך. לקצור (שם כד) כי תקצר קצירך. לש (במדבר טו) ראשית עריסותיכם חלה. שחט נותן לכהן הזרוע והלחיים. קן צפור שלוח הקן. בחיה ובעופות (ויקרא יז) ושפך את דמו וכסהו בעפר נטע (שם יט) וערלתם ערלתו את פריו. קבר מת (דברים יד) לא תתגודדו. מגלח שער (ויקרא יט) לא תקיפו. בנה בית (דברים כב) ועשית מעקה (שם ו) וכתבתם על מזוזות. נתכסה בטלית (במדבר טו) ועשו להם ציצית. ועשו להם [יד] תעשה ולא מן העשוי. שלא יוציא מן נימין ויעשה מהן אלא מצוה להביא לבן ותכלת ויעשה. אימתי כשהוא תכלת ועכשיו אין לנו אלא לבן שהתכלת נגנז. על כנפי [טו] ולא באמצע אלא על הכנף. פתיל [טז] שהוא צריך לפותלן. אר"מ מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין [יז] שהתכלת דומה לרקיע והרקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר (שמות כד) ויראו את אלהי ישראל וגו'. והיה לכם לציצית שתהא נראית וכמה שיעורה ב"ש אומרים ד' אצבעות וב"ה אומרים ג' וכמה חוטין

ב"ש

יד יוסף ט ב"ר פ' נ"ס . מ"ק פ"ק . שבת פרק ב' . ילקוט מ"א רמז קנ"ג : י תנחומא כא סי' י"ב . מכילתא כא פ' י"ח . ילקוט רמז רכ"ב . תוספתא שבת פרק ח' סי' י"ב : יא ר"פ מסכת מעשרות : יב ספרי ח"ב פיסקא כ' : יג תנחומא ס"ז : יד מנחות דף מ"ג : טו מנחות דף מ"ב· טז ספרי ס"ז : יז מנחות דף מ"ג . סוטה י"ז . חולין פ"ט . ירוש' פ"ק דברכות . במדב"ר פ"ד . ופ' י"ד . תנחומא ס"ו . טוח"ע עומר כ"ד . זוהר חלק ג' דף ק"א סי' ס' :

מתנות כהונה

של מקום שהוא: **והיו מצירין** . עיין זה בס' ב' דמס' שבת : **מן המקרא** . במקרא כתיב בנתנה לאברהם ליצחק וליעקב: **והבן יורש** כו' . לפי' כתיב אצל ביאתם לתוכה מושבותיכם : **פצה** כלומר פינה והרחיב להם כד"א הפוצה את דוד פצני והצילני ובכל מקום גרס פינה: **על יושביה**. לא נתיישב יפה ונראה שצ"ל עולים ובוכים שההליכה והשיבה היה בתפלה כדכתיב ותשובו ותבכו בפ' דברים : **שלא עלו** וכו' . ויהיה פירוש מן המחנה ממקום החנייה כמו שפירש"י בס' בהעלותך : **אמר להם** משה וכו' . טעם למה לא עלה עמהם לפי שאמר הקב"ה וכו' : ה"ג **מכאן** שיערו הרימונים . ופי' שיעור אימתי שיתחייבו במעשר למדו מכאן : **ששנו** ר"פ מסכת מעשרות ומכאן בירושלמי ר"י בר פזי בשם ריב"ל מפיקנו מהכא ר' יונה בעי מן רבני דאגדתא האי שמע לה אחינו המסו לבבנו פלגין לבבינו וכן מפרשו והולך לשון חלוקה על תחלת הבקשה על שליחות המרגלים שהיתה מחולקת מהקריבה הראשונה של מתן תורה משם היתה מסודרת ראשים וזקנים וכו' וכאן כולם בערבוביא כמו שפירש"י בפ' דברים והיתה מחולקת ומשונה מדרך המוסר : **לטובה** כלומר כשבאו כהוגן נאמר ותקרבון וגו' : **אחת** של שוקי גרסי' : **שוקי** שקייה כלומר של משקה : **בעל** בית השלחין שצריכין להשקותו : **ארץ** מצרים של שוקי שהנילוס עולה ומשקה את הארץ : **כלי** מלחמתו . לעלות לארץ ישראל : **לעלות** להגביה ולהגדיל אתכם : **ירידה** פי' דאל"כ לא תעלו למה לי : **נעשיתם** כו' דרש ותהינו לשון הן . וכן הוא א' בלשון יון הן י"ל דדייק מדכתיב ותתגרו איש וכו' כולם כאיש א' וכן עיקר : **נתמלא** ההין . כלומר כבר יש בידינו עונות ומתיראים אנחנו שלא נתמלא ההין כלומר המדה : **על חניותיו** . נראה שראו שהארון ברית ה' לא מש ממקום החנייה ואעפ"כ הזידו היתה ועלו ודרש ותהינו לשון הנייה בחילוף ה"א בחי"ת אותיות אחה"ע : **פורחים** עליכם . כלומר במהירות ובזריזות באו עליכם : **מדת** הדין וגו' . לפום ריהטא משמע דצ"ל מדת הרחמים כי השם הכתוב הוא שם הוי"ה והוא של רחמים וכן כפירש"י בפ' דברים ויש ליישבו כאילו הוא אכזרי בלי תערובת רחמים מלקבל תשובתם אע"פ שבכית כרותה ששערי דמעה לא ננעלו : **אלא** מקרבו . כלומר הוא מקרבו בעה"ז : **גם** לעה"ב . דייק מדכתיב לה' דמשמע לעולם שכולו לה' ובלע המות לנצח : **שלא** יוציא מן נימין כמו שפירש"י והרא"ש בס' התכלת ובפ"ק דסוכה ומכאן תשובה לפירוש הרמב"ם שפי' טעם הנימין משום ביזוי מצוה וע"ש : **לפותלן** כלומר שזורין ולא יהיה כל החוט בד בבד · **מה** נשתנה תכלת מכל גרסי' : **שתהא** נראית . פי' שצריך שיהיו הציצית על בגדיו כדי שיזכור תמיד מטעם

הפס

עץ יוסף

וגו' לא נבראו היסורין לאנס כו' : **ויהי אחרי הדברים האלה** . שהזכיר אברהם בירה היסורין שלא יבאו עליו נתבשר בזה עוץ זה איוב בעולם שהוא יקבל היסורין : **שנא' איש היה** בארץ עוץ איוב שמו . ופי' בארץ עוץ בארץ של זה ששמו עוץ והיינו איוב . וב' שמות היה לו (יפ"ת) : (ד) **וחזר** ועשה עוד ז' ימים של חג . כדכתיב (דה"ב ז') כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים . וע' בב"ר פ' ל"ה : **ושכחו לעשות** יום הכפורים במועד קטן אמרו שאכלו בכוונה שדרשו ק"ו ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם וקרבן יחיד דוחה שבת דאיסור סקילה (ופרש"י וקרבן יחיד נשיאים דחנוכת המזבח) מקדש דקדושתו קדושת עולם וקרבן צבור יוה"כ דעונש כרת לא כ"ש . אלא מאי הוי דוחגים . התם צורך גבוה הכא צורך הדיוט . ופריך הכא נמי מיעבד לעבדו מיכל לא ליכלו ולשתו . ומתרץ אין שמחה אלא בבשר ע"ש : (ה) **דשאב** שם מקום : **מן המקרא** כלו' מפירש במקרא כתוב שניתנה לאברהם יצחק ויעקב . ולא מן הדרש : **והבן יורש** כו' לפיכך כתיב אצל ביאתם לתוכה מושבותיכם כאילו נאחזתם בה בירושה מהבטחת האבות : **פצה** כלו' פינה והרחיב להם כמד"א הפוצה את דוד ובשאר מקומות במדרש גרס פינה (מת"כ) . ועי' לקמן סדר שופטים סי' י"ג א' שגרגשי פנה והלך לו . וכן הוא בו ק"ר פ' י"ז : (ו) **על יושביה** הא"ח כתב שצ"ל הביאו אפילה עליהם ממה שעלו בהר לא הארון ברית ה' ט' : **מקרב המחנה** פי' ממקום החנייה כמו שפירש"י בחומש : **אמר להם** משה ט' . טעם למה לא עלה עמהם לפי שאמר הקב"ה כו' : **מכאן שיערו הרמונים** פי' שיעור אימתי שיתחייבו במעשר : **משימסו** משיתמעכו תחת ידו (ברטנורה) . ובירוש' ר"פ מס' מעשרות א' ר' יודא בר פזי בשם ריב"ל מפיקנו מהכא . ר' יונה בעי מן רבנן דאגדתא היא שמע לה אחינו המסו לבבינו פלגין לבבינו . וכן המדרש כאן מפרש והולך לשון חלוקה על תחלת הבקשה על שליחות המרגלים שהיתה מחולקת מהקריבה הראשונה של מתן תורה ששם היתה מסודרת ראשים וזקנים וכו' . וכאן כולם בערבוביא כמו שפירש"י בסדר דברים והיתה מחולקת ומשונה מדרך המוסר : **לטובה** כלו' כשבאו כהוגן נאמר ותקרבון וגו' : **של שוקי** לשון תשוקה . וכן הביא הערוך מן המדרש אין שוקי של אשה אלא לבעלה שנא' ואליך תשוקתו . ופי' שדה הצמאה והמשתוקקת למים . והפך ממנה שדה הבעל כדתני' בריש מ"ק (א"א) : **ארץ מצרים** של שוקי . שהנילוס עולה ומשקה את הארץ : **כלי מלחמתו** לעלות לארץ ישראל : **לעלות** להגביה ולהגדיל אתכם : **ירידה היא לכם** פי' דאל"כ לא תעלו למה לי (מת"כ) : **נעשיתם כולכם אחת** ותתגרו דרשו לשון קיבוץ ואסיפה . כמו אגירה לפורן . ועיין במת"כ : **נתמלא ההין** כלו' כבר יש בידינו כמה עונות ומתיראים אנחנו שלא יתמלא המדה (ודרש ותהינו לשון הין) וי"ל שעשינו ההין שלא לכן אנו מוסרים נפשינו לעלות ההרה : **שהזידו על** חניותיו כו' . שכיון שהתרה משה בהם שלא יעלו ולא ילחמו כי ה' אין בקרבם ולא ילך הארון עמהם . והם ראו כן שהארון לא מש ממקום החנייה . ואעפ"כ הזידו ועברו על דברי הקב"ה ויעלו ההרה . והו דכתיב מתחילה ותהינו ואח"כ ותזידו : **פורחים עליכם** כלו' במהירות ובזריזות באו עליכם : **שהן עושין** מדת הדין כאילו אכזרי . נראה דצ"ל מדת הרחמים . כי השם שכתוב כאן היא שם הוי"ה ב"ה . והם בחטאם עשו אותו כאילו אכזרי דכתיב ולא שמע הוי"ה בקולכם ולא האזין אליכם כמו שמסיק . וכ"ה ברש"י סדר דברים . והמת"כ כתב שיש ליישב הגירסא כאילו מדת הדין אכזרי בלי תערובות רחמים מלקבל תשובתם . אע"פ שבכית כרותה ששערי דמעה לא ננעלו . והוא משום שלא היתה תשובה גמורה רק מיראת העונש ע"כ : **אלא** קום לך למסע . וגו' ויבואו ויירשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם . ולא בזכות עצמם . והו שמסיים המדרש הוי כי תבאו אל ארץ וגו' ר"ל שמיד אחר ויכתום עד החרמה כתיב כי תבאו אל ארץ שיתחילו לילך וליסע ממקום הזה למקום אחר : **אלא מקריבו** כלו' הוא מקריבו בעה"ז . והוא ערב עלי גם לעה"ב . להשפיע בעבור זה רב טוב בעוה"ב כלו' ליום המשיח : **גם לעולם הבא** דייק מדכתיב לי"י דמשמע שכולו לי"י ובלע המות לנצח (מת"כ) : **הוא זכה** לקרב כו' . נראה דלעיל איירי מעולה ושלה באה על הרהור הלב אבל שלמים שלא באה על שום חטא חביב יותר לפני הקב"ה וכנגד זה אמר הוא זכה לקרב כו' והוא ערב לי : (ז) **זרע הקב"ה** דרש זרוע מלשון זרע . פי' כן יכונה המע"ש שעל ידם קוצר טובה הברכה . והאור אור התורה . **כי תקצר** קצירך . לדוש לא תחסום שור בדישו . לש כצ"ל . וכן הוא בתנחומא : **שחט** פי' אם שחט : **תעשה ולא** מן העשוי . פי' תעשה לשמה ולא מן העשוי כבר שלא לשמה : **שלא יוציא** מן נימין . של הטלית ויעשה כו' . כן הוא בברייתא . ובר"ש מנחות מ"ב ע"ב : **ולא באמצע** אלא על הכנף . ר"ל לא למעלה מג' גודלין מפני שאינו נקרא כנף . ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל עד הציפורן משום שנא' על הכנף ואם היה למטה מקשר גודל היה תחת הכנף (א"ח סי' י"א) : **פתיל שהוא צריך** לפותלן . פי' שיהיו שזורין ולא יהיה כל חוט בד בבד . מיהו בדיעבד אם לא שזרן לא פסל בהכי (נ"ג וא"ר) : **שהתכלת דומה** כו' התכלת הוא צמר צבוע בדם חלזון שהוא דג שדומה עינו לעין הים ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי . ושורין אותו צמר תחלה בסיד ואח"כ מכבסין אותו עד שיהא נקי . ומבשלין ביורה רותחת הדם ההוא והצמר עם סמנין כמו אהל וגריף כדרך שעושין הצבעין כדי שיקלוט הצמר את העין (בחיי סדר שלח) והמזרחי כתב שהתכלת צבע ירוק של חלזון . פ' חלזון הוא דג ועולה מן הים פ"א לשבעים שנה ומראית דמו ירוק דומה לים : **ויראו את** אלהי ישראל . וגו' ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר . הרי דבשמים כתיב

ספיר

יח ב"ש אומרים ד' ובית הלל אומרים ג'. וראיתם אותו יט פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לסומים. חזר ואמר למען תזכרו נתן ראיה ונתן זכירה. זכירה למי שאינו רואה ראיה למי שרואה. וראיתם אותו אותו ולא אותה. שאם עשית כן כאילו כבא כבוד אתה רואה שהוא דומה לתכלת. וראיתם וזכרתם כ המראה מביא לידי זכרון וזכרון מביא לידי מעשה שנא' (במדבר טו) למען תזכרו ועשיתם למה (דברים לג) כי לא דבר רק הוא מכם. משל לבעל הבית שהיה שוקל ארנוניות וכותב אפכיות. א"ל אביו בני הוי זהיר באפכיות שחייך נתון בהן. כך א"ל הקב"ה לישראל כי לא דבר רק הוא מכם כי היא חייך וגו'. ולא תתורו אחרי לבבכם הלב והעינים הם סרסורין לגוף שהם מזנין את הגוף. למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי משל לאחד מושלך לתוך המים הושיט הקברניט את החבל וא"ל תפוש חבל זה בידך ואל תניחהו שאם תניחהו אין לך חיים. אף כך א"ל הקב"ה לישראל כ"ז שאתם מדובקין במצות (שם ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום וכה"א (משלי ד) החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך. והייתם קדושים בזמן שאתם עושים את המצות אתם מקודשים ואימתכם מוטלת על האומות. פרשתם מן המצות נעשיתם מחוללים. א"ל הקב"ה לישראל בעוה"ז ע"י יצה"ר אתם פורשים מן המצות. לע"ל אני עוקרו מכם שנא' (יחזקאל לו) ואת רוחי אתן בקרבכם וגו':

סדר קרח

פרשה יח (א) ויקח קרח בן יצהר בן קהת וגו'. א הה"ד (משלי יח) אח נפשע מקרית עז זה קרח שחלק כנגד משה ומרד וירד מן הכבוד שהיה בידו. ואין נפשע אלא מרידה כמד"א (מ"ב ג) מלך מואב פשע בי. ומדינים כבריח ארמון שהעלית הארץ בריחיה בעדו. ארמון שחלק על משה ועל המקום. ויקח אין ויקח אלא משיכת הדברים רבים שנמשכו כל גדולי ישראל והסנהדראות אחריו. במשה הוא אומר (במדבר א) ויקח משה ואהרן את האנשים האלה. וכן (ויקרא ח) קח את אהרן ואת בניו אתו. וכה"א (הושע יד) קחו עמכם דברים. וכן (בראשית יב) ותקח האשה בית פרעה. הוי ויקח קרח שבדברים רבים משך לבם. ויקח קרח ע"י מה נחלק ע"י אליצפן בן אחי אביו שנעשה נשיא על משפחתו (במדבר ג) ונשיא בית אב למשפחות הקהתי אליצפן בן עוזיאל אמר קרח ד' אחים היו אחי אבא שנא' (שמות ו) ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל. עמרם הבכור זכה אהרן בנו לגדולה ומשה למלכות מי ראוי ליטול את השניה לא השני שנא' ובני קהת עמרם ויצהר. אני בנו של יצהר הייתי ראוי להיות נשיא על משפחתי והוא עשה בנו של עוזיאל קטן של אחי אבא יהי גדול עלי. הריני חולק עליו ומבטל כל מה שנעשה על ידו לכך ויקח קרח: (ב) ויקח קרח ב מה כתיב למעלה מן הענין (במדבר טו) ועשו להם ציצית קפץ קרח ואמר למשה טלית שכולה תכלת מהו שתהא פטורה מן הציצית. א"ל חייבת בציצית. א"ל קרח טלית שכולה תכלת אין פוטרות עצמה ד' חוטים פוטרות אותה. בית מלא ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה. א"ל חייב במזוזה. א"ל כל התורה כולה רע"ה פרשיות אינה פוטרת את הבית פרשה אחת שבמזוזה פוטרת את הבית. א"ל דברים אלו לא נצטוית עליהן ומלבך אתה בודאן הה"ד ויקח קרח אין ויקח אלא לשון פלינא שלבו לקחו וכענין שנאמר (איוב טו) מה יקחך לבך. הוא שמשה אומר להם המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל. אמרו חכמים חכם גדול היה קרח ומטועני הארון שנא' (במדבר ז) ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם וקרח בן יצהר בן קהת. וכשאמר משה (שם טו) ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת מיד צוה ועשו ר"נ טליתות תכלת ונתעטפו בהן אותן ר"נ ראשי סנהדראות שקמו על משה שנא' ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קריאי מועד. עמד קרח ועשה להם משתה ונתעטפו בטליתות תכלת. באו בני אהרן ליטול מתנותיהם חזה ושוק עמדו כנגדן אמרו להן מי צוה אתכם ליטול כך לא משה לא נתן כלום לא דבר המקום כך. באו והודיעו את משה. הלך לפייסן מיד עמדו כנגדו לקדמו לפני משה. ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים מי הם אליצור בן שדיאור והביריו האנשים אשר נקבו בשמות. ג אע"פ שלא פרסמן הכתוב נתן סימניהן ומתוך המקראות את מבין אותם. משל למה"ד לבן טובים שנמצא גונב כלים מבית המרחץ ולא היה רוצה בעל הגניבה לפרסמו התחיל נותן סימניו. אמרו לו מי גנב כליך א"ל אותו בן טובים בעל קומה ושיניו נאות ושערו שחור וחוטמו נאה משנתן סימניו ידעו

יד יוסף יח מנחות דף מ"ח. זבחים י"ח: יט מנחות דף מ"ג. שבת כ"ז זבחים י"ט: כ מנחות מ"ג: **פר"ח** א תנחומא ס"ג: ב תנחומא ס"י. ירוש' פרק חלק. מדרש משלי סי' י"ח פסוק כעות בעשרו. יונתן ריש קרח: ג לעיל פ' י"ג סי' ז'. פסיקתא רבתי פ"י:

מתנות כהונה

שם יתברך כמו שכתבו הפוסקים ודרש ציצית לשון הבטה כד"א מציץ מן החרכים: **ולא אותה.** דהל"ל אותה כלומר המצוה של ציצית וכתב אותו אלא שרמז לכסא הכבוד וכמו שאחז"ל כל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה שנא' וראיתם אותו: **כי לא דבר רק הוא מכם.** ר"ל כמו שדחז"ל ואם רק הוא מכם רק כלומר מגדכם שהרי אם תרצו תעשו לכם מעשים וסימנים המחזיקים כח הזכרון המביא לידי מעשה וכהאי דאמרי' בעירובין אגמריה בסימנין ואסבריה בדדמי ליה ומסורת סייג לתורה: **ארגוניות** מסים: **אפכיות** פי' הערוך ספר זכרונות: **שחייך וכו'.** שמחוק כך מדרז במצות המלך: **מזנין** גורמין לו שמזנה בתאותו ומה' יסיר לבו: **הקברניט** מנהיג הספינה נקרא כן: **תפוס חבל זה.** שנו ימשכנו ליבשה או לתוך הספינה: **חסלת פרשת שלח. בעה"י נתחיל פרשת קרח: זה קרח.** שהיה הוא ומשה בני אחים: ה"ג **ומדינים** שחלק על משה ועל המקום כבריח ארמון שהעלה הארץ בריחיה בעדו כארמון: ה"ג **בנו** של עוזיאל קטן של אחי כו': **ד'** חוטין. בכל ציצית חוט א': **פוטרת** אותה גרסי': **אתה בודאן.** כשר לאמר אין תורה מן השמים כדאי' במד' קהלת בפסוק זבובי מות יבאיש: **שלבו** לקחו גרסי': **הבדיל** אלהי ישראל ולא אחי מעלמי: **עבודת** הקדש עליהם גרסי': **וכשאמר וכו'.** זה סיפה מכאשר: **לקדמו** הוו מקדימים לדבר אלו קמום חכו שאמר לפני משה: **אשר נקבו.** עיין לקמן: **אותו בן טובים.** פי' אותו שנגנב כולם

ענף יוסף

פרשה יח (א) [ויקח קרח כו'] כתב הרמב"ן שמחלקותו של קרח היה במדבר פארן בקדש ברנע אחר מעשה מרגלים. וכעסו של קרח היה על נשיאות אליצפן כמאמר רבותינו. וקנא גם באהרן כמו שנאמר ובקשתם גם כהונה. ונמשכו זקן ואבירים עמו. וטענתם היה לסמיכה במדבר ולא אל אהרן זכה אלא והנה סכיאתו ע"ש שהאריך בדברי טעם ודעת כדרכו דרך הקדש ואמת:

עץ יוסף

ספיר וכמעשה וגו' כמראה אבן ספיר דמות כסא. אלמא רקיע הוא כמחזה כסא (מנחות מ"ג וע"ב בתוס'): **שתהא נראית** דרש ציצית לשון הבטה כד"א מציץ מן החרכים. ור"ל שצריך שתהא הציצית תלוי ויוצא מן הכנף. וע"ז בעי וכמה שיעורה שתהא יוצא. ועיין מנחות מ"א ובספרי סדר ע: **וכמה שיעורה** שיהא תלויה הענף לבד מן הגדיל (רש"י): **ב"ש אומרים** ד' וכן הלכה כדאמרו בפ' התכלת הלכתא ארבע בתוך כלם משולשת ד'. שפירוש נותן ד' חוטין בסוף הטלית בתוך ג' אצבעות וכופלן לשמונה חוטין. ומשולשת פי' תלויה הציצית ד' אצבעות והיינו כב"ש: **אותו ולא אותה** דהל"ל אותה כלו' המצוה של ציצית (מת"כ) ובספרי אי' ר"מ אומר וראיתם אותם לא נאמר (ופי' הז"ו דהא אציצית קאי וציצית הוא ל"ר) אלא וראיתם אותו. מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית מעלים עליו כאילו הקביל פני השכינה שהתכלת דומה לים כו' והרקיע דומה לכסא הכבוד. ור"ל כמ"ש בגמרא כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם ואותו תעבוד. ופרש"י מה להלן בשכינה אף כאן בשכינה: **המראה** פי' ראיית ציצית מביאה לידי זכירת מצות (רש"י): **כי לא דבר רק הוא מכם.** ר"ל כמו שדרשו חז"ל ואם רק הוא מכם הוא רק כלו' מגדכם. שהרי אם תרצו תעשו לכם מעשים וסימנים המחזיקים כח הזכרון המביא לידי מעשה. וכהאי דאמרינן בעירובין אגמריה בסימנין ואסבריה בדדמי ליה ומסורת סייג לתורה (מת"כ): **ארנונית** בל"י מה שמקבלים אנשי העיר לשאת ארוחה או מתנה לשלטון ושר (מוסף): **אפכיות** כפר הזכרונות (ערוך) והמעריך פי' כתבי קבלות: **ולא תתורו** אחרי לבבכם. ואחרי עיניכם אשר אתם זונים. הלב והעינים כו': **מזנין** גורמין לו שמזנה באחותו ומה' יסיר לנו: **הקברניט** בלשון יוני מנהיג הספינה רב החובל (מוסף): **תפוס חבל זה** שנו ימשכנו ליבשה או לתוך הספינה: **בעוה"ז** הוא סיום במאמר טוב ונתקות יבושה באחרית ב"ב: **אתם פורשים** כי הנפש מצד עצמה לולא יצרי הגוף היתה חשוקה רק בטוב. כי עלם מתאוים רק שפה ושמחה לעשות רצון ה'. אבל המניעה רק מצד היצר הבא מגשמיות הגוף. ולכשיעקר טגר אז ממילא יהיו רוצים במצות:

סדר קרח

פרשה יח (א) זה קרח שהיה הוא ומשה בני אחים: **וירד מן כבוד שהיה בידו.** וכדאי' בזוהר ריש ס' זה מאי ויקח. נטיל עיטא בישא לגרמיה. כל דרדף בתר דלא דיליה איהו עריק מקמיה. ולא עוד אלא מה דאית ביה אתאביד מיניה. קרח רדיף בתר דלאו דיליה דידיה אביד ואחרא לא רווח עכ"ל. ח"ש המדרש וירד מן הכבוד שהיה בידו: **מלך מואב פשע בי.** מקרית עז שפשע בתורה שהיא קרית עוזו של הקב"ה שנא' ה' עוז לעמו יתן. ומדינים כבריח ארמון שעשה דין עם משה ועם המקום העלית הארץ בריחיה בעדו כארמון. ויקח. כצ"ל (מ"ח ומת"כ): **אלא משיכת דברים** שלקח בעצתו את אנשי ישראל. ומביא ראיה שגם על דברים בלתי ממשיים שייך לשון לקיחה כמו קחו עמכם דברים. וכן ויקח משה ואהרן את האנשים האלה. לקחם בדברים. וכן ותקח האשה בית פרעה בודאי אין לומר שלקחוה בזרוע שאין זה כבוד מלכות אע"כ פי' בדברים. וכן קח את אהרן ואת בניו אתו כדאי' בילקוט שם קח את אהרן וגו' שפתה אותו בדברים לפי שהוא בורח מן השררה. ואין קח אלא לשון פיתוי. וכ"ה ותקח האשה בית פרעה ע"כ. וכן אפשר שהנשיאים ג"כ ברחו מן הגדולה לפיכך כתיב ויקח משה ואהרן את האנשים האלה שלקחם בדברים: **ע"י אליצפן** כו' לכך ויקח קרח. לכן פי' יחוסו כאן לרמז שבשביל יחוסו שהוא בן יצהר הוא שחלק: **(ב) מה כתיב** למעלה מן הענין. הביאו ראיה לויקח קרח שלקח פ' ציצית: **טלית שכולה** הכלה כו'. נ"ל דס"ל לקרח דצריך להטיל בה ד' חוטין לבן רק שפסולים מתכלת (ז"ר): **טלית שבולה תכלת** כו'. בית מלא ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה. הלעיג על שתי מצות אלו דוקא. לפי שתיהם עשוים לזכרון. כי בציצית כתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. וכמו כן מצות מזוזה בא לזכרון לאדם שיזכור בה כי' בצאתו ובואו מן הבית. וקרח אמר שכיון שכל העדה כולם קדושים וצדיקים לא יצטרכו לדבר המזכיר להם יראת החטא כי מעצמם הם זהירים. ובטענות אלו היה מהגיף את העם כדי שיסכימו אתו במחלוקתו. וכן כתיב בסוף ויקהל עליהם קרח את כל העדה (עיר גבורים). והגאון כתב שבזה רמז משל על ישראל. כי המשילם לטלית שכולה תכלת ובית מלא ספרים. וכיון בזה לומר כי ישראל שכולם קדושים וכולם חכמים מלאים מן המעלות למה יצטרכו להתחררים ולמתנשאים עליהם. והמשיל המתחררים לחוט של תכלת שכרוך על הכנפה תוסין כן הם מתגאים עליהם שיהיו כפופים תחת ידם. גם המשיל המתחררים למזוזה שהיא עומדת בחוץ וכולם כלויים מבפנים: **ארבע חוטין** פי' בכל ציצית חוט אחד: **בית מלא ספרים** כתב הס"ד על התורה לא ידעתי מאין להם שאל קרח שאלה ז. ומצאתי במר קיהס קיהה כתיב הכא ויקח וכתיב התם ויקח ספר הברית עכ"ל. וכלי יקר כתב דמסיק לה מדכתיב דתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם. למה לי לכתוב פתח אהליהם אלא שיצאו נצבים להרף ולגדף על המזוזה שבפתח אהליהם: **את הבית** ושני פרשיות שבמזוזה פוטרת. כצ"ל: **רע"ה פרשיות** אבל בירושלמי פרק כל כתבי ומס' סופרים ס"פ ט"ז ובפוה"פ מזמור כ"ב ולקמן דר"ע אות לדי"ק אי' קע"ה פרשיות בתורה שכתוב בהם דבור אמירה צווי כנגד שניתיו של אברהם. ואפשר שצ"ל גם כאן כן. ועיין בספר לקיש להרב המקובל מוהר"ש ח"ש שהוסיף הגירסא כמו שהיא לפנינו רע"ה פרשיות: **בודאן** פי' מוציאן כמו (מ"א י"ב) בחדש אשר בדא מלבו. וכמו (נחמיה ו) מלבך אתה בודאם: **שלבו לקחו** נגד אפיקורסים: **ומטועני הארון היה** והיה צריך להיות עניו ולא לבקש גדולות. והוא לא כן עשה: **וקרח בן יצהר בן קהת.** ובני קהת הם טועני הארון: **ועשה להם משתה** כמ"ש בתולה ה' שאז הסתה בלא אכילה ושתיה: **לא דבר** המקום כך. כפר לאמור אין תורה מן השמים כדאי' במדרש קהלת פסוק זבובי מות: **מיד עמדו** כנגדו לקדמו לפני משה. בתנחומא רס עמדו כנגדו שנא' ויקומו לפני משה: **אע"פ שלא** פרסמן הכתוב כו'. והנה זה מדרכי התורה שכל הנסים דרכי טעם וכל נתיבותיה שלום שמספרכמון אצל המטה והזכות כמו נתנוכת המזכה וכאן

ידעו מי הוא. אף כאן אע"פ שסתמן הכתוב בא ונתן סימניהן ואתה יודע מי הם. נאמר להלן (שם א) אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות. ונאמר כאן נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם ויקהלו על משה ועל אהרן:

(ג) ויקח קרח ד לקח טליתו והלך ליטול עצה מאשתו כשאמר הקב"ה למשה (שם ח) קח את הלוים וגו' וטהרת אותם וכה תעשה להם לטהרם וגו' והעבירו תער על כל בשרם מיד עשה כן לקרח. התחיל לחזור על ישראל לא היו מכירין אותו אמרו לו מי עשה לך כך א"ל משה עשה בי. ולא עוד אלא נטלני בידי ורגלי והיו מניפין אותי ואומר לי הרי אתה טהור. והביא את אהרן אחיו וקשטו ככלה והושיבו באהל מועד. מיד התחילו שונאי משה להתגרות בו את ישראל ואמרו משה מלך ואהרן אחיו כה"ג ובניו סגני כהונה. תרומה לכהן מעשר לכהן כ"ד מתנות לכהן. מיד ויקהלו על משה מיד ויאמרו אליהם. א"ר לוי באותה שעה כינס קרח עדתו ואמר להם הרביתם עלינו משוי יותר משעבוד מצרים טוב לנו תחת מצרים מתחת ידכם ובקשו לסקלו לפיכך וישמע משה ויפול על פניו. א"ל משה לא למלוכה אני מבקש ולא לאהרן אחי כהונה גדולה שנא' ואהרן מה הוא כי תלינו עליו. אמר משה רבש"ע לא כך צויתי (שמות כח) ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו והרי עומדים כנגדנו להרגנו. אמר בקר וידע י"י את אשר לו. מהו כן א"ר נתן אמר הקב"ה אם נתקבצו כל חרטומי העולם ובקשו להפוך את הבקר לערב לא יוכלו. וכשהבדלתי בין אור לחשך כך הבדלתי אהרן להקדישו בקדש הקדשים. מיד וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא נעלה לא נלך ולא נבוא אכ"כ אלא לא נעלה (משלי יח) שפי כסיל מחתה לו. פתחו פיהם לפורענות לומר שהן מתין בירידה ולא בעליה כשם שאמרו כך מתו וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. אמר משה הואיל ולא רצו לילך אצלי אני אבא אצלם אולי יתביישו ויחזרו בהם שנא' ויקם משה וילך אל דתן ואבירם. כשראו אותו התחילו להרים ולגדף שנא' ודתן ואבירם יצאו נצבים וכי יושבין או כורעים או נופלים יוצאים בני אדם אלא כשיצאו הן מחרפין ומגדפין. נאמר כאן יציאה והצבה ונאמר בגלית הפלשתי יציאה והצבה דכתיב (ש"א יז) ויצא איש הבינים וגו' ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום. מה יציאה והצבה התם בחרופין ובגדופין אף כאן בחרופין ובגדופין. לפיכך פתח משה ואמר אם כמות כל האדם ימותון אלה. ותפתח הארץ את פיה בוא וראה כמה קשה מחלוקת שכל העוזר במחלוקת הקב"ה מאבד את זכרו שכך כתיב ואש יצאה מאת י"י ותאכל את החמשים ומאתים איש. א"ר ברכיה כמה קשה המחלוקת שב"ד של מעלן אין קונסים אלא מבן כ' שנה ומעלה וב"ד של מטה מבן י"ג. ה במחלוקתו של קרח תינוקות בן יומן נשרפו ונבלעו בשאול תחתיות דכתיב ונשיהם ובניהם וטפם וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה לכך כתיב ויקח קרח:

(ד) ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי. ולמה לא כתיב בן יעקב או בן ישראל. הזש"ה (בראשית מט) בסודם אל תבא נפשי אלו המרגלים. בקהלם אל תחד כבודי זה קרח. אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע לא במרגלים ולא במחלוקת של קרח לא יזכר שמי על אותן רשעים. ואימתי יזכר שמי כשהן מתייחסין ועומדים על הדוכן (דה"א ו) בן תחת בן אסיר בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל. ודתן ואבירם ו מכאן אמרו אוי לרשע אוי לשכנו. דתן ואבירם לפי שהיו שכנים של קרח שהיה שרוי בדרום דכתיב (במדבר ג) משפחות בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה. ודגלו של ראובן סמוך להם שנא' (שם ב) דגל מחנה ראובן תימנה. אבל דגלו של יהודה היה במזרח ויששכר וזבולן עמו שנא' (שם) והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה וסמוכין להן משה ואהרן דכתיב (שם ג) והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו. לפי שהיו אלו סמוכין לתורה זכו להיות בני תורה כדכתיב (תהלים ס) יהודה מחוקקי וכתיב (דה"א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וכתיב (שופטים ה) ומזבולן מושכים בשבט סופר. ודתן ואבירם שהיו שכנים לקראת בעל מחלוקת לקו עמו ואבדו מן העולם:

(ה) ויקהל עליהם קרח. א"ל כל העדה כולם קדושים וכולם שמעו בסיני אנכי י"י אלהיך ומדוע תתנשאו על קהל י"י. אלמלא אתם שמעתם לבדכם והם לא שמעו הייתם אומרים עכשיו כולם שמעו ומדוע תתנשאו. מיד נזדעזע משה מפני המחלוקת מפני שכבר היה בידן סורחן רביעי. משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי אוהבו של מלך. אמר כמה פעמים אטריח את המלך. אף כאן משה חטאו בעגל (שמות לב) ויחל משה. (במדבר יא) ויהי העם כמתאוננים ויתפלל משה. במרגלים (שם יד) ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים. במחלוקתו של קרח אמר במה אוכל להטריח את המקום. לפיכך וישמע משה ויפל על פניו:

(ו) וידבר אל קרח בקר. מה ראה לומר בקר ח אמר משה שמא מתוך מאכל ומשתה אמרו דבר זה אמר שמא בין כך ובין כך יעשו תשובה לכך נאמר בקר ויודע ה'. א"ל אין לי רשות ליכנס עכשיו אין לפניו לא אכילה ושתיה אלא בשבילנו על שאכלנו ושתינו. ד"א א"ל משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם לערב יום ולילה והוא שאמר הכתוב בתחלה (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר ויבדל אלהים בין האור ובין החשך בשביל תשמישו של עולם. וכשם שהבדיל בין האור ובין החשך בשביל תשמישו של עולם כך הבדיל ישראל מן האומות שנא' (ויקרא כ) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. וכך הבדיל אהרן שנא' (דה"א כג) ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים. אם יכולין אתם לערב אותה הבדלה שהבדיל בין האור ובין החשך אתם יכולין לבטל את זו. לכך א"ל בקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו כבר היא מתוקן ואת אשר יבחר בו יקריב אליו:

(ז) זאת עשו קחו לכם מחתות ותנו בהן אש ושימו עליהם קטרת לפני ה' מחר. ט מה ראה לומר כן א"ל בדרכי הגוים יש נימוסין הרבה וכומרין הרבה כולן מתקבצין בבית אחד ואנו אין לנו אלא ה' אחד ותורה אחת ומשפט אחד ומזבח אחד וכה"ג א'. ואתם ר"נ איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה בכך. לכן אתה וכל עדתך זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו הרי לכם תשמיש החביב מן הכל הוא הקטרת חביבה מן כל הקרבנות וסם המות נתון לתוכו שבו נשרפו נדב ואביהוא לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש. א"ל משה הרי אני אומר לכם שלא תתחייבו. מי שיבחר מכם יצא חי וכלכם אובדין. רב לכם בני לוי הרי אמרתי לכם

יד יוסף ד תנחומא ס"ה : ה פרק חלק. ותנחומא ס"ו : ו לעיל פ"ג סי' י"ב. פ"כ מצורע. נגעים פרק י"ב. אדר"נ פ"ט. תנחומא במדבר סי' י"ב : ז תנחומא ס"ו : ח תנחומא ס"ז : ט תנחומא ס"ז :

מתנות כהונה

הוא בן טובים ועיין בס' נשא בס' י"ג: **לקח טליתו.** כמו שפי' לתעלה וכן פי' רבינו בחיי: **עצה מאשתו.** כמו שדחז"ל על חכמת נשים בנתה ביתה וגו' בס' חלק: **והלך ט'.** דרש ויקח על לקיחה וקבלת העצה וי"ו של והלך כמו ושוד: **הרביתם כו'.** ל' רב קדייק וכן הוא בילקוט: **ואמר להם.** למשה ולאהרן: **אמר בקר.** הקב"ה אמר כן למשה: **אם נתקבצו** גרסי': **לכך** כתיב ויקח. שלקח לו דין מיוחד ומשונה משאר עונשים: **הייתם אומרים.** כלומר היה לכם לאמר טובים אנו מכם: ה"ג **אין לפניו לא אכילה ושתיה.** כלומר לא משום שיש לפניו אכילה ושתיה ח"ו אלא וכו': **כבר הוא מתוקן.** הקדוש משמע הוא קדוש: **מן הכל הוא הקטורת** גרסי': **נתון לתוכו.** כמו לא אמר אלא נתון וכן הוא בילקוט פי' כי בכל קטורת כבר נתן אותו

עץ יוסף

וכאן אצל הפורענות הסתירן (בחיי): **אותו בן טובים** פי' אותו שגנו הוא בן טובים: (ג) **לקח טליתו** כדלעיל טלית שכולה תכלת: **והלך ליטול עצה מאשתו.** אולי דייק מדכתיב יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם. מורה שגם המה הסכימו עמהם. וכמו שאחז"ל על פסוק חכמת נשים בנתה ביתה וגו' בפרק חלק: **מיד עשה כן לקרח.** לפי שאהרן היה כהן ולא היו מגלחין אותו. וא"כ לאחר משה היה קרח שבני קהת היו עמרם ויצהר. וקרח היה בן יצהר. א"כ הוא היה גדול שבלוים (ז"ר): **מי עשה לך כך.** שהשחית את שער שלך לגנות שלא תהיה נאה כדרך האדם שהוא נאה כשהוא מסולסל בשערו: **מעשר לכהן** ר"ל מעשר מן המעשר היינו תרומת מעשר. או אתי כר"א ב"ע ביבמות פ"ז דאמר אף לכהן: **הרביתם** כו' לשון רב דייק. וכ"ה בילקוט: **טוב לנו** למות תחת מצרים. כ"ה בתנחומא. ודרש מ"ש כי העליתנו כו' למות במדבר. ר"ל טוב היה לנו למות במצרים ולא במדבר: **ובקשו לסקלו** אפשר יליף האי ויפול על פניו דמשה ממ"ש במרגלים ויפול משה ואהרן על פניהם שכתוב שם ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים שדרשוהו שם על משה ואהרן (רד"ל): **לא יוכלו וכשם** שהבדלתי בין אור. כצ"ל: **כך הבדלתי** את אהרן להקדישו בק"ק. כי אין קדושתו במקרה ונרמז כי אם בעצם הגשם הוא נבדל מזולתו: **אמר משה** הואיל ולא רצו כו'. מכאן שאין מחזיקים במחלוקת: **בחרופין** כי היציבה מורה על ההתחזקות הנמצא בלב איש נגד זולתו: **כמה קשה מחלוקת** ובספרו מוסר מביא מאמר חז"ל שביום מחלוקתו של קרח לא ירד המן. וביום שעשו את העגל ירד המן הרי כמה קשה המחלוקת: **הקב"ה מאבד זכרו** ולכן אבד את זכרם שגם קבורה לא היתה להם שעי"ז יזכרו לפעמים כשנראה קבריהם בעולם: **תינוקות בן יומן נשרפו.** דכתיב ותאכל את החמשים ומאתים איש את מרבה אף הקטנים. ונבלעו דכתיב וטפם שהם עוללים קטנים. **ולכך כתיב** ויקח קרח שלקח לו דין מיוחד ומשונה משאר עונשים (מת"כ): (ד) **בסודם** אל תבא נפשי אלו המרגלים כו' כן הוא בתנחומא כאן. אבל בס' ויחי בר"ר ובתנחומא אי' בסודם אל תבא נפשי במעשה זמרי. ובקהלם אל תחד כבודי בשעה שהן נקהלין על משה בעדת קרח. ואגדתינו מפרש כדעת רב שמואל בר יצחק בפרק חלק בסודם כו' אלו המרגלים ובקהלם כו' זה עדת קרח. שמעשה מרגלים היה קודם מעשה קרח: **אלו המרגלים** שהיה קללה בידם שהמרגל משבט שמעון הוא היה בעל המעשה בידיהם (רש"א): **זה קרח** מדכתיב תחד ותבוא בלשון עתיד דרוש דרמז נתי אהא (יפ"ת): **אמר יעקב** לפני הקב"ה רבש"ע לא במרגלים כו'. כי מטבע הבנים נמשכים ממזג אביהם ואמר שאין בקרבו שמץ מן מדות האלה. כי אם ברוע בחירתם יעשו ולא נמשך מזרעו: **ואימתי יזכר** שמי כשהן עומדין על הדוכן. מפני שבד"ה בהתיחסם על הדוכן לא מצינו בכל משפחות לוי שנזכר בהם שם יעקב אלא על בני קרח. לכך דייקו שיעקב ביקש רחמים לבל יזכר שמו עליהם כי אם כשיתקנו דרכם לעשות תשובה אז סוף יהיו מתייחסים אחריו במעשה הטוב כמו בענין הדוכן. ולפיכך נזכר שמו עליהם (נזה"ק): **מכאן אמרו** אוי לרשע אוי לשכנו. וכדכתיב (דה"ב כ') בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך: **זכו להיות בני** תורה. שלמדו ושנו תמיד מפי משה ואהרן: **יהודה מחוקקי** וכדכתיב לא יסור שבט מיהודה זו סנהדרין שהוא מכה ורודה. ומחוקק מבין רגליו אלו שני סופרי הדיינים כו' (ב"ר פ' צ"ח): **יודעי בינה לעתים** כדאי' בב"ר פ' י"ג מהו לעתים ר"י אמר לעיבורים. לדעת מה יעשה ישראל באיזה יום יעשו המועדות. ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיה שבט יששכר מעמיד כו'. וכן אי' באסת"ר: (ה) **אלמלא** נ"ל אילולי ביו"ד לבסוף. ועיין מגילה כ"א תוס' ד"ה אלמלא: **והם לא** שמעו הייתם אומרים. כלו' היה לכם מקום לומר טובים אנחנו מכם: **מיד נזדעזע משה** בקודם זה היה יכול להמליץ בעד ישראל על מעשה העגל שאמר להקב"ה לי נאמר לא יהיה לך. ולהם לא נאמר. אבל עכשיו שאמר קרח כולם שמעו בסיני אנכי ה' כו' א"כ אין להם תירוץ על מעשה העגל. ולכן נזדעזע שזהו בידם עכשיו סרחון רביעי וכתיב פעמים שלש עם גבר: (ו) **אין לפניו** לא אכילה כו'. כלו' לא משום שיש לפניו אכילה ושתיה ח"ו אלא כו': **כבר הוא מתוקן** ר"ל הקדוש משמע הוא קדוש. וה"ק ואת הקדוש כבר והקריב אליו: (ז) **נימוסין** בלשון יוני חק ומשפט (מוסף). ור"ל שעובדים לאלילים הרבה כי אינן יודעים האחדות האמיתית הפשוט'. ולכן הם מעמידים כהנים רבים איש איש כפי עבודתו ואלהות מיוחד אבל אנחנו לא כן: **וסם המות** נתון לתוכו. והכוונה שנתן להם עצה שיענשו בה עונש מיתה. וזה סם המות דרך משל (בחיי): **הרי אמרתי לכם** התראה רבה וגדולה: **ולא טפשים היו** כלו' איך נתפתו כל כך ולא נפל פחד עליהם. ומתרץ הם הטאו בנפשותם כי נפשם נהפכה לרע עד שלא מלאו בחירה בנפשם להפוך לבם. ולכן קראם חטאים בנפשותם.

לכם. לא טפשים היו שכך התרה להם וקבלו עליהם לקרב. הם חטאו בנפשותם שנא' את מחתות החטאים האלה בנפשותם. וקרח שפקח היה מה ראה לשטות הזו אלא עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו שמואל ששקול כמשה ואהרן שנא' (תהלים צט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו כ"ד משמרות עומדת מבני בניו שכולם מתנבאים ברוה"ק שנא' (דה"א כה) כל אלה בנים להימן. אמר אפשר הגדולה הזו עתידה לעמוד ממני ואני אדום. ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ועומדין מהן ומשה היה רואה. לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדין ואחד פליט והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש: (ח) ויאמר משה אל קרח. י מי שילך ומדבר עם יוסף אומר לשמעון שמע. י"א שהיה מבקש כמנו שיחזור בו ואומר לפניו דברים רכים. כיון שראה שלא שמע אמר עד שלא ישתתפו אחרים עמו התחיל לדבר להם שמעו נא בני לוי הקטן הוא הכבוד שבידכם המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל וגו' הזר על קרח ויקרב אותך ואת כל אחיך בני לוי לפי שהיה גדול שבשבט נעשו אחיו טפלה לו. לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' המחלוקת הזו אינה כנגדנו אלא כנגד הקב"ה. משל למלך שהיו לו עבדים הרבה ורצה לעשות אחד מהן בן חורין וליתן לו זמורה הזר ועשה אותו סנקליטיקוס. עמדו חביריו כנגדו אמרו אם הוא עצמו בא ונטל לעצמו אותה גדולה יפה עשו שעמדו כנגדו עכשיו שרבו הוא שעשה לו כל מי שעומד כנגדו לא כנגד רבו הוא עומד. אף כך א"ל משה אילו אהרן אחי נטל לעצמו את הכהונה יפה עשיתם שנתרעמתם עליו. עכשיו הקב"ה נתן לו שהגדולה והגבורה והמלכות שלו כל מי שעומד על אהרן לא על הקב"ה הוא עומד לכך כתיב ואהרן מה הוא כי תלינו עליו. יא בוא וראה חסידותו של אהרן הצדיק בשעה שהציק משה שמן המשחה על ראשו נזדעזע אהרן ונבעת אמר למשה אחי שמא לא הייתי ראוי להמשח בשמן הקדש ומעלתי ונתחייבתי כרת שאמר הקב"ה על בשר אדם לא ייסך. לפיכך העיד הכתוב עליו (תהלים קלג) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן כטל חרמון. הקיש שמן המשחה לטל הרמון. מה טל הרמון אין בו מעילה כך שמן היורד על אהרן אין בו מעילה לפיכך הנועדים על ה'. כל הדברים האלו פיים משה לקרח ואין את מוצא שהשיבו דבר. לפי שהיה פקח ברשעו אמר אם אני משיבו יודע אני בו שהוא חכם גדול ועכשיו יקפחני בדבריו ואני מתרצה לו בעל כרחי מוטב שלא אזקק לו. כשראה משה שאין בו תועלת פירש הימנו. וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם אף הם עמדו ברשען ולא נזקקו להשיבו. ויאמרו לא נעלה הכשילם פיהם לרשעים וברית כרותה לשפתים שמתו וירדו לשאול תחתית לאחר שירדו היים שאולה. המעט כי העליתנו וגו' כי תשתרר עלינו על מה את מתרברב עלינו מה טובה עשית לנו הוצאתנו ממצרים שהוא כגן י"י ובארץ כנען לא הכנסתנו אלא הרי אנו במדבר והנגף משתלח בנו העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה: (ט) ויחר למשה למה שאדם הדן עם חבירו ומתווכח ומשיבו יש לו נחת רוח. ואם אינו משיבו יש לו צער. ויאמר משה אל י"י אל תפן אל מנחתם אל הקבלם בתשובה. היה צריך למקרא לומר אל תפן אל עבודתם מהו אל מנחתם כך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע יודע אני שיש לאלו חלק באותה מנחה שהקריבו שנא' מלבד עולת התמיד ומנחתה והיתה של כל ישראל קריבה הואיל ופירשו אלו מבניך אל תסתכל בחלקם תניחנו האש ואל תאכלנה. לא חמור אחד מהם נשאתי יב מה שהיה דרכי ליטול לא נטלתי מהם כנוהג שבעולם אדם שהוא עושה בהקדש נוטל שכרו מן ההקדש. ואני בשעה שהייתי יורד מן מדין למצרים היה דרכי ליטול מהן חמור שבשביל צרכיהם ירדתי ולא נטלתי. וכן שמואל הצדיק אמר (ש"א יב) הנני ענו בי נגד י"י ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי. שור שהייתי מקריב עליהם לקרבן ומבקש רחמים עליהם וכן למשוח עליהם מלך משלי היה. שנא' (שם א טז) עגלת בקר תקח בידך. וכה"א (ש"א ט) כי זבח היום לעם בבמה ולא נטלתי משלהם. וכשהייתי חוזר ועושה דיניהם וצרכיהם והולך וסובב כל עיירות ישראל שנאמר (ש"א ז) והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל. דרך העולם בעלי דינין הולכין אצל הדיין ואני הייתי הולך וסובב מעיר לעיר וממקום למקום וחמור שלי. וכן משה אמר (שמות יח) כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי ואני לא עשיתי כן אלא הלכתי אצלם ולא הרעותי את אחד מהם שלא חייבתי את הזכאי ולא זכיתי את החייב. וכשראה משה שעמדו בגאותן א"ל אתה וכל עדתך וגו'. הלך קרח כל אותו הלילה והיה מטעה את ישראל ואומר להם מה אתם סבורים שאני עוסק ליטול את הגדולה לעצמי אני מבקש שתהא הגדולה על כלנו חוזרת שמשה נטל מלכות לעצמו והכהונה גדולה נתן לאחיו והיה הולך ומפתה כל שבט ושבט כראוי להם עד שנשתתפו עמו מנין שנא' ויקהל עליהם קרח את כל העדה הקריבו כולם מדברים עמו. מיד וידבר י"י אל משה ואל אהרן לאמר הבדלו מתוך העדה הזאת ויפלו על פניהם ויאמרו אמרו לפניו רבש"ע מלך ב"ו שמרדה עליו מדינה ועמדו וקללו את המלך או שלוחיו י' או כ' מהם משלח שם לגיונותיו ועושה בם אנדרלומוסיא והורג הטובים עם הרעים לפי שאינו מכיר בהם מי מרד ומי לא מרד מי כבד את המלך ומי קלל אבל אתה יודע מחשבותיו של אדם ומה שהלבבות והכליות יועצות ויצר בריותיך אתה מבין ואתה יודע מי חטא ומי לא חטא מי מרד ומי לא מרד אתה יודע רוח של כא"א מהם לכך נאמר אלהי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא. א"ל הקב"ה יפה אמרתם אני מודיע מי חטא ומי לא חטא: (י) וידבר י"י אל משה לאמר העלו מסביב למשכן קרח. יג אע"פ ששמע משה מפי הגבורה לא א"ל העלו

יד יוסף י תנחומא ס"ז: יא הוריות י"ב. כריתות ה'. שוח"ט מזמור קל"ג. ויק"ר פ"י: יב שמואל רבה פ' י"ד. ילקוט ש"א רמז ק"ח: יג תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

אותו שם בכל המקריבו ואינו נבחר לכך ימות ורבינו בחיי גרס נתן להם בתוכו ופירשו על העלה שיתן אותה להקטירו ולדעתי דיקן עדיף: **הרי אמרתי לכם.** התראה רבה וגדולה: **וקרח שפקח.** כלומר בשלמא המה הר"נ איש י"ל שטעו בלי דעת אבל קרח כו': **ששקול כו'.** כן דרשו חכמים ז"ל ממה שנא' משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו: **שנא' כל אלה גרסי':** **אדום** לשון יחוס אהרן וכה"א ואדום לא אנא פתח: **שבניו עשו תשובה גרסי':** **ומשה היה רואה** גרסי': **ששמע מפי** גרסי': **מי שילך וכו'.** דהשיב דקרא שמעו נא וגו': **הקטן המעט** פירושו המעט באיכות ולא בכמות: **אלהי ישראל וגו' גרסי':** **לפי שהיה גדול גרסי':** **וליתן לו זמורה גרסי'.** פי' שכך היה המנהג שכל מי שהמלך משחררו נותן בידו זמורה והוא סי' חירות ושבט מושל כמו עדיין יש מקומות שהמושלים והרודים בעם יש בידם מקל יד והוא סימן לממשלה: **סנקליטיקום** שר יועץ מיועציו כן פי' בערוך וכן אהרן בראשונה היה לוי נבחר לעבודת הכס ואחר כך נבחר לכה"ג ובילקוט לא גרס הזר וכו': **אמרו חביריו אם הוא כו':** **יקפחני** גרסי' פי' ישתום יוסיף דברי: **שמתו וירדו** לבאר שחתים. זו גיהנם: **שאולה** זה פי' אהרן ודייק מדכתיב ב' פעמים לא נעלה ובשעת הדין כתוב נ"כ וירדו וגו' ואה"כ ויאבדו וגו': ובילקוט גרס לשכוים וירדו לשאול שנא' וירדו הם וגו': **ומשיבו** תשובה על דבריו כאן ולאו ואינו לא השיבו כלל: **אל מנחתם כו'.** היה לו לומר אל עבודתם שהרי הקטורת אינה מנחה: **שהקריבו** כלומר שישראל מקריבים ערב ובקר וכן משמע בפירש"י בחומש: **מלבד כו'.** כלומר מנחת התמיד שעליו נאמר מלבד וגו' ואותה מנחה היתה קריבה משל ישראל. **דרכי** כלומר מנהגי מצד הדין: ה"ג **עליהם** לקרבן ומבקש רחמים: **וכן למשוח כו'.** בשעה שהיה הולך למשוח את דוד למלך: ה"ג **משלי היה:** **ולא נטלתי גרסי':** ה"ג בגאותן אמר להם אתה וכל עדתך וגו' הלך קרח כו': **שמשה נטל גרסי':** ה"ג והיה הולך ומפתה כל שבט ושבט כראוי לו. פירוש לפי מה שהיה גדולת משה ואהרן טוען ומזיק להם: **כלם מדברים עמו.** י"ל דבכו דברי מחלוקת על משה ובילקוט גרס כל העדה שנכנסו ובאו עמו מיד וכו': **אנדרלמוסיא** גרסי'

ענף יוסף

(ט) [ואני בשעה שהייתי יורד ממדין למצרים כו'] ובשמות רבה פ"ד סי' א' אי' א"נ כך אמר משה כל אותן השעות שהיינו נוסעים במדבר לא אמרתי לאחד מהם שיטול דבר משלי כו'. ולא רצה לדרוש שם כמו כאן בשעה שהייתי יורד מן מדין למצרים כי יקשה לו מה היה לו ליטול מאחר שהם אלא ישראל לא היו במדין שיטול מהם חמור. לכן דרש על המסעות שבמדבר. והמדרש דכאן לא רצה לדרוש המסעות דמדבר דשם לא היה צורך שיטול מהם יותר מגרמו. ושם שלא היה צורך לגלגל עצמם

עץ יוסף

כי מי שמגביל בחטא גם נפשו נהפכה לרעה ואז אין תקוה לו לטוב: **אפשר הגדולה הזאת כו'.** ולכן חשב עצמו מוכן לאלו הגדולות. ולכן החל במחלוקת. ואחר שהחל במחלוקת אז החל להלוות את המריבה במאמרו כל העדה כולם קדושים וכאלו אינו מכוון על עצמו: **ששקול כו'.** כן דרשו חז"ל מה שנא' משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו: **אדום** לשון יחוס אהרן: (ח) **מי שילך כו'.** דהשיב דקרא שמעו נא בני לוי וגו': **ואומר לפניו דברים רכים.** דלשון אמירה אלא שהגונים כדא' בספרי פסוק ותדבר מרים: **הקטן הוא הכבוד שבידכם המעט כו'.** מפרש המעט המעט באיכות: **אינה כנגדו** פי' כנגד אהרן ובמדרשים אחרים אי' אינה כנגדנו: **וליתן לו זמורה** שכן היה המנהג שכל מי שהמלך משחררו נותן בידו זמורה והוא סימן חירות ושבט מושל כמו עדיין יש מקומות שהמושלים והרודים בעם יש בידם מקל יד והוא סימן לממשלה: **סנקליטיקום** נע"ר פ' ומשה עלה לך קרא לפלוני סניקליטיקוס. פי' יועץ אחד מבית דין (מוסף). וכן אהרן בראשונה היה לוי נבחר לעבודת השם ואח"כ נבחר לכהן גדול. ובילקוט לא גרס הזר כו': **בשעה שהציק כו'** נזדעזע כו' שמא לא הייתי ראוי כו'. לפי הנוסחא דכאן צריכין לפרש שאהרן חשב שהוא מעל בחטא העגל וכמ"ש ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו. שעי"ז כך הוא חרעו אינן ראוין עוד לכהונה וליכנס לפנים. וע"כ היה דואג שמא הוא מועל בשמן המשחה. אבל בהוריות פ"ב אי' (וכ"ה בשוח"ט) ת"ר כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שמרו כמין שתי טיפין (של שמן) מרגליות היו תלויות בזקנו של אהרן. אמר רב פפא תנא כשהוא מספר עולות ויושבות בעיקר זקנו ועל דבר זה היה משה דואג אמר שמא מעלתי ח"ו בשמן המשחה (סימנו יותר מדאי) יצתה בת קול ואמרה לו כטל חרמון מה טל זה אין בו מעילה אף שמן שבזקן אהרן אין בו מעילה. ועדיין אהרן דואג שמא הוא לא מעל לפי שלא נהנה אני מעלתי שנהנתי יצתה ב"ק ואמרה הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד מה משה לא מעל אף אתה לא מעלת ע"ש. ולפ"ז צריך כאן הכוונה על שתי טיפין שלא היה מנסער. ומפני דמייתי הנה מה טוב וכו' שהוא תשובת אהרן מפרש נמי כשמן הטוב שהוא תשובת משה מה טל אין בו מעילה כו': **מה טל חרמון כו'.** דפי' כשמן הטוב וגו' כטל חרמון. ר"ל כשמן הטוב כטל שניהם שוין: **יקפחני** פי' ישתום ויסתיר דברי: **שמתו וירדו** בשאול שהשים. זו גיהנם: **שאולה** זה פי' אהרן. ודייק מדכתיב ב' פעמים לא נעלה ובשעת הדין כתוב נ"כ וירדו וגו' ואח"כ ויאבדו (מת"כ): **מתרברב** מתגדל עלינו: (ט) **ומשיבו** תשובה על דבריו כאן ולאו: **מהו אל מנחתם** שהיה לו לומר אל עבודתם שהרי הקטורת אינה מנחה: **שהקריבו** כו' כלו' שישראל מקריבים ערב ובקר: **מלבד** כו' כלו' מנחת התמיד שעליו נאמר מלבד וגו' ואותה מנחה היתה קריבה משל ישראל: **דרכי** כו' מנהגי מצד הדין: **שבשביל צרכיהם** ירדתי ולא נטלתי הכוונה לומר שאותו החמור שנא' ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור שלו היה מן הראוי שאקח מהם הואיל ואני ירדתי למצרים בשבילם ולא לקחתי. ואמר זה לבדות מחשבתם שחשבו שמשה לקח לעצמו המלוכה לגאותו: **שור שהייתי מקריב** כו'. דייק דהל"ל מאי רבותיה שלא לקח מבלהם שאם לקח הרי הוא גזלן: **וכן למשוח** כו' בשעה שהיה הולך למשוח את דוד למלך: **כי זבח היום לעם בבמה.** וזה הזבח היה משל שמואל אשר עשה והכין לעם להאכילם לכבוד שאול בבמה. וזהו שאמר לעם בבמה ולא קאמר כי זבח העם בבמה. וע"כ נאמר כי הוא יברך הזבח כי היה בעל הבית מזבח הזה ובעל הבית טועם והוא יברך הזבח: **ממקום למקום** וחמור שלי. כמ"ש בברכות י' כתיב והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והמצפה ושפט את ישראל וסמיך ליה ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וכי איני יודע ששם ביתו. אלא שבכל מקום שהיה הולך שם היה נושא כל כלי תשמישי ביתו עמו והכל חייתו והמורו. שלא ליהנות משל אחרים: **שלא חייבתי** את הזכאי כו' שעמד על אמתת הדין אפי' בדין מרומה: **כל שבט** ושבט כראוי להם. פי' לפי מה שהיה גדולת משה ואהרן טוען לנגדו ומזיק להם: **כלם מדברים** עמו דבכו דברי מחלוקת על משה: אנדרלמוסיא:

העלו עד שהלך והתרה בהם שנא' ויקם משה וילך אל דתן ואבירם להודיע רשעתן שאע"פ שהלך משה ברגליו אצלן הרשעים קשין לרצות מה עשו לא רצו לצאת מאליהן (נ"א מאהליהם) נגח כשראה משה כך אמר עד כאן היה לי לעשות וידבר אל העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים. יד שנו רבותינו ד' נקראו רשעים הפושט ידו לחבירו להכותו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע שנאמר (שמות ב) ויאמר לרשע למה תכה רעך טו הכית לא נאמר אלא תכה. והלוה ואינו משלם שנאמר (תהלים לז) לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. ומי שיש בו עזות פנים ואינו מתבייש לפני מי שגדול הימנו שנא' (משלי כא) העז איש רשע בפניו וישר הוא יבין דרכו. ומי שהוא בעל מחלוקת שנא' סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה. ושניהם היו בדתן ואבירם עזות פנים ומחלוקת. מחלוקת מ' מכה. ח' חרון. ל' לקוי. ק' קללה. ת' תועבה. וי"א תכלית כלייה מביא לעולם. ויעלו מעל משכן קרח כיון שראו שנסתלקו ישראל מסביבותיהם יצאו מחרפין ומגדפין שנא' יצאו נצבים ולהלן כתיב (ש"א יז) ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום. ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני אם כמות כל האדם ימותון אלה משל למה"ד לשושבין בתו של מלך שהיו עדותיה בידו עמד אחד מן המסובין וקלל את השושבין ואמר לא היו בתולים לבתו של מלך. עמד השושבין כנגד המלך וא"ל אם אין אתה תובע בנפקין שלך ואין אתה מוציא את זה והרגו בפני הכל אף אני אומר בודאי שלא נמצאו בתולים לבתו של מלך. מיד אמר המלך מוטב לי להרוג את זה ולא יוציא השושבין שם רע על בתי. וכך קרח נחלק על משה ואמר מלבו ומעצמו אמר משה כל הדברים הללו. פתח משה ואמר לפני הקב"ה אם מתים אלו על מטותם כדרך שבני אדם מתים והרופאין עולין והן מבקרים. אותם כדרך שכל החולים מתבקרין. אף אני כופר ואומר לא ה' שלחני ומלבי אמרתי. טז זה אחד מג' נביאים שאמרו בלשון הזה אליהו ומיכיהו ומשה. אליהו אמר (מ"א יח) אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים ואתה הסבות את לבם אחורנית אם אין אתה עונה אותי אני אומר אתה הסבות את לבם אחורנית. וכן מיכיהו אמר לאחאב (שם כב) אם שוב תשוב בשלום אף אני אומר לא דבר ה' בי. וכן משה אם כמות כל האדם וכו'. א"ל הקב"ה למשה מה אתה מבקש אמר לפניו רבש"ע יז אם בריאה אם בראת פה לארץ הרי יפה. אם לאו יברא ה' לה עכשיו פה. א"ל הקב"ה (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור: (יא) ותפתח. א"ר יהודה באותה שעה נפתחו לארץ פיפיות הרבה שנא' בקרב כל ישראל. א"ר נהמיה והרי כתיב ותפתח הארץ את פיה. א"ל והיאך את מקיים בקרב כל ישראל אלא שנעשית הארץ כמשפך וכל היכן שהיה א' מהם היה מתגלגל ויורד ובא עמו נמצאת מקיים בקרב כל ישראל ומקיים ותפתח הארץ את פיה. ואת כל היקום יח זה הממון שמעמיד את הרגלים. יט רבותינו אמרו אפי' היו כלים ביד הכובס היו מתגלגלין ובאין ונבלעין עמהן. א"ר שמואל בר נחמני אפילו מחט שהיתה שאולה ביד ישראל מידם אף היא היתה נבלעת שנא' וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. וכ"כ למה שחלק על הקב"ה. אעפ"כ לע"ל הם עתידין לעלות. ר' יהודה בן בתירא שונה שיש להם חלק לעוה"ב שנא' ויאבדו מתוך הקהל כדוד הוא אומר (תהלים קיט) תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי מה אבידה שנא' בדוד היא עתידה להתבקש אף כאן אבידה העתידה להתבקש. כ וכן חנה מתפללת עליהם (ש"א ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: (יב) אח נפשע מקרית עז ומדינים כבריח ארמון (משלי יח) זה קרח שפשע בתורה שהיא עוז שנא' (תהלים כט) ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. ומדינים כבריח ארמון ולא היה יודע שבעלי דיניו היו קשים כבריח ארמון זה משה ואהרן. מה הבריח אינו זז כך משה שנא' (שמות כו) והבריח התיכון בתוך הקרשים מבריח מן הקצה אל הקצה. אמר איוב (איוב טו) וישכון ערים נכחדות בתים לא ישבו למו אשר התעתדו לגלים לא יעשר ולא יקום חילו ולא יטה לארץ מנלם לא יסור מני חשך יונקתו תיבש שלהבת ויסור ברוח פיו אל יאמן בשוא נתעה כי שוא תהיה תמורתו בלא יומו תמלא וכפתו לא רעננה יחמס כגפן בסרו וישלך כזית נצתו כי עדת חנף גלמוד ואש אכלה אהלי שחד. וישכון ערים נכחדות בתים לא ישבו למו אשר התעתדו לגלים זה היה קרח שהיה קתליקוס לביתו של פרעה והיו בידו מפתחות האוצרות שלו. א"ל הקב"ה מה הנאה יש לך אין אתה שולט עליהם שנא' בתים לא ישבו למו. אשר התעתדו לגלים ולמי הן מעותדין לאלו שהן גולין ישראל שגלו ממצרים. אבל קרח לא יעשר ולא יקום חילו אף כשימות אינו קם. ולא יטה לארץ מנלם לא יסור מני חשך לעולם אינו סר מן החשך. יונקתו תיבש שלהבת אמרו רבותינו אשתו של קרח כשירדה לגיהנם כיבת אותה. ויסור ברוח פיו שלא יאמר שמואל עתיד לעמוד ממני ובשבילו אני נמלט אף הוא יסור ברוח פיו. אל יאמן בשוא נתעה הקב"ה צוה על ר"ן איש שחלקו עמו אל תאמינו טועה הוא אל יאמן כשהוא נתעה. בלא יומו תמלא עד שלא יגיע קצו למות הוא ממית עצמו. יחמס כגפן בסרו זו אשתו. וישלך כזית נצתו אלו בניו. ולכת כי עדת חנף גלמוד. ואש אכלה אהלי שחד. ואש יצאה מאת ה': (יג) ד"א ויחלק ויקבץ וידבר ויצו קרח אינו אומר אלא ויקח מה לקח לא כלום לקח אלא לבו נטלו אמר הכתוב (איוב טו) מה יקחך לבך ומה ירזמון עיניך. א"ר לוי למה חלק קרח על משה אמר אני בנו של שמן בן יצהר שנא' (דברים ז) ותירושך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרות צאנך על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך. תירוש זה יין ויצהרך זה השמן ובכל המשקים שתתן את השמן הוא נמצא עליון. ולא עוד אלא שכתוב (זכריה ד) אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ. וכי יש לשמן בנים. אלא כא זה אהרן ודוד שנמשחו בשמן המשחה. אהרן נטל כהונה ודוד מלכות. אמר קרח ומה אלו שנמשחו בשמן המשחה בלבד. נטלו כהונה ומלכות. אני שאני בנו של שמן איני נמשח ונעשה כהן ומלך. מיד נחלק על משה. ויקח שלקחו לבו (תהלים נה) כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו זה דואג ואחיתופל שהיו מחרפין אותי ולא היו שונאי והיו מחרפין אותי ולא קוראין אותי בשמי אלא (ש"א כ) מדוע לא בא בן ישי (שם כב) ראיתי את בן ישי (שם טז) הנה ראיתי בן לישי הוי כי לא אויב יחרפני ואשא. (תהלים נה) ואתה אנוש כערכי אלופי שהיה אדם גדול

בתורה

יד יוסף יד ילקוט ס"ז: טו ב"ר ח'. זוהר בראשית דף נ"ז. סנהדרין נ"א: טז ירוש' פרק חלק ילקוט ס"ז: יז נדרים ל"ט. ירוש' פרק חלק. דב"ר פ"ב סי' ל'. מדרש משלי סי' י"ט פסוק נוטה בבשרו:
יח קה"ר פ' ו' סי' ו'. סנהדרין פ"י: יט ירוש' שם: כ אדר"נ פ' ל"ו. אג"ב פ"ס: כא לעיל פ' י"ד סי' כ"ס:

מתנות כהונה

גרסי'. פי' גזר דין כוללת: ה"ג ל' לקוי: **תכלית** כך נדרש הת"ו והוא לשון כלייה וכדמפרש ואזיל: **אם אין אתה תובע** גרסי': **בנפקין** בגלוי עיין ערך נפק: **ואין אתה מוציא** גרסי': **בודאי** אומר שהאמת כן הוא: **רבש"ע** אם בריאה. פירש דהריו אם בראת כו': **ותפתח** א"ר יהודה גרסי': **בקרב כל ישראל** גרסי'. וכן בסורת התהוגים: **ותפתח הארץ** וגו'. את פיה: **הם עתידים** גרסי': ה"ג **ארמון** זה קרח שפשע: **שבעלי** דיניו גרסי': לפי הענין צ"ל אינו זז שנא' והבריח וגו' כך משה וגם נוס' הספר יש לפרשו כך וזה שכתוב שנא' והבריח וגו' בא על הבריח שזכר וגם י"ל שבא על משה ויש לו סוד על דרך הקבלה שהבריח התיכון רומז למשה: **קתליקוס** פי' הערוך ממונה על האוצרות והלוים לא היו משועבדים בעבודת פרך: **אין אתה** שולט גרס': **אינו** קם גרסי': **לא** כלום לקח גרס: **ומה** ירמזון גרסי'. **איני** נמשח. כמשיח: **מחרפין** אותי גרסי': **ולא** היו שונאי. שאלו היו שונאיו לא היה מקפיד כל

כך

עץ יוסף

אנדרלומוסיא תיבה מורכב מן אנדרא פי' איש ולומסיא הריגת האנשים כלומר מגפה כוללת רעים וטובים: (י) **ארבעה** נקראו רשעים. שלא ידומה כי אין עבירה גדולה כ"כ אחר שלא הכה. והעזות היא תכונה טבעית בתולדה. והמחלוקת אחר במדמה כי הוא צדיק במחלוקתו. והלוה ואינו משלם אחר שאין לו. לזה אמר שלא כן הוא כי המה מן מדות הגרועות מאד. ואף שהם רק בין אדם לחבירו עכ"ז נקרא ג"כ רשע למקום: **הכית** לא נאמר דאע"ג דהכתוב עתיד במקום עבר רבים. מ"מ היכא דאיכא למדרש דרשינן (יפ"ת): **תכלית** כך נדרש הת"ו. והוא לשון כלייה וכדמפרש: **בנפקין** בלשון רומי תועלת הן בממון הן בכבוד (מוסף): **אני אומר** לא דבר יי' בי. דייק משום דהפי' אחאב לא היה כופר בנבואת מיכיהו כי מוחזק לנביא אמ"ת היה אלא בנבואה זו הוא שהיו מכחישים אותו לפי שדברי הנביאים פה אחד היה טוב. לכן לא הו"ל למימר לא דבר ה' בי שהות הכחשת נבואתו לגמרי. אלא לא דבר ה' הדבר הזה. אלא שבכעסו אמר שיהיה כופר בנבואתו לגמרי דרך גוזמא (יפ"ת): **וכן משה** אם כמות כל אדם. אם מתים אלו על מטותיהם כו' אף אני כופר ואומר לא ה' שלחני. והכוונה בזה שאם לא יעשה ה' המבוקש לו. כל השומע כפירת קרח יתחזק בדבריו וכאילו אף הוא יהיה כופר ואומר לא ה' שלחני. כלו' שהענין יתפרסם כאילו הוא יודה בו (יפ"מ): **רבש"ע אם** בריאה כו'. אם בראת כו' פי' אם פיה של הארץ בכאן מוכן ואם לאו יקרב לכאן ועיין נדרים ל"ט. ודייק זה דאל"כ לא הוה צריך לומר אלא ואם יברא ה' (יפ"מ): (יא) **שנא'** בקרב כל ישראל. דברים י"א: **והרי כתיב** ותפתח הארץ. את פיה משמע פה אחד: **ואת כל היקום** בסדר עקב (דברים י"א) כתיב גבי דתן ואבירם אשר פצתה ותבלעם ואת אהליהם כתיב ואת כל היקום אשר ברגליהם דהיינו דבר נוסף שהוא עושר וממון שלהם שמעמידין האדם על רגליו (כדאי' בסנהדרין ק"י) בעל זה סמכו לחלוק עם משה (רש"א): **כלים ביד הכובס** אפשר דרש אשר ברגליהם על הכובס על שם שדורך הבגדים ברגליו. וכן פרש"י בש"ב י"ז וז"ל עין רוגל קורא כובסי בגדי נמר בבורסקי אותם ברגל: **אפי' מחט** דמלאה זוטרתי היא והיתה שאולה דה"ל כאילו קנה בלהם אלא דכיון כל ימי שאילתו דבק באחריותו קאי ומכל אשר להם מונה אפי' מהם. ומשאולה דריש לשון שאלה ר"ל שאולה כמו שאולה במלאכתו (יפ"מ): **וכן חנה מתפללת** עליהם כו'. לפי דאי' לעיל שקרח ראה שלשלת יוחסין יוצא ממנו והוא הביאו למחלוקתו ולא ידע כי בניו יעשו תשובה ומהם יצא שמואל ולזה כשאמרה חנה על עצמה עד עקרה ילדה וגו' אז אמרה ה' ממית ומחיה וגו' ואלו לא המיתה אותם אלא ירדו חיים שאולה לכחות העלה אותם והוא מוריד שאול ויעל (רש"א). והאר"י ז"ל כתב לרמוז באמר יפרח סופי תיבות קרח ללמד שבסוף תיקון העולם גם הוא יתוקן: (יב) **זה קרח** שהיה הוא ומשה בני אחים. **שפשע** בתורה באמר אין תורה מן השמים: **שנא' ה'** עוז לעמו יתן. התורה היא מעוזם של ישראל. ועיין בעין יעקב זבחים בסי' י' ומ"כ שם: **שנא' והבריח התיכון** זה ראיה למ"ש מה הבריח אינו זז. הוא כמו שנא' והבריח התיכון כו'. גם י"ל שבא על משה ויש לו סוד ע"פ הקבלה שהבריח התיכון רמז למשה (מח"כ): **קתליקום** ממונה על האוצרות שהלוים לא היו משועבדים בעבודת פרך: **אף כשימות** אינו קם. ר"ל אף כשמת לא יקום חילו לבניו. כי נבלע כל ממונו ורכושו עמו: **לעולם אינו** סר מן החשך. של גיהנם: **כיבת אותה** נ"ל כיוה אותה מפרש יונקתו אשתו שיניקתה והוחה מבעלה קרח. ואמר יונקתו תיבש שלהבת. שהשלהבת של גיהנם שרפה אותה והכוונה שסבלה גופה בגיהנם ולא העלה עוד משם לעתיד. אבל קרח יעלה כדאי' לעיל סי' י"א. **אף הוא יסור** כלו' יסור הזכות של רוח פיו שעתיד לעמוד ממנו איש אשר רוח בו: **טועה הוא** אל יאמן בשוא נתעה כי שוא תהיה תמורתו בלא יומו כו'. כצ"ל: (יג) **אני בנו של שמן**. שאני בן יצהר שנא' כו' ויצהר הוא שמן. ויותר נראה שצ"ל אני בנו של יצהר בנו של שמן שנ' כו': **איני נמשח** פי' איני צריך למשיחה. באף שאיני נמשח נעשה כ"ג ומלך. וזהו שנתכנה אף בשמו של שמן שהוא עליון על כל המשקים לרמוז שאהיה עליון במדרגה על הכל: **כי לא** אויב יחרפני. מייתי זה כאן משום דדריש לה בעניינא דמשה עם קרח כדלקמן. ואגב דריש ליה בדרוש אחר: **לא היו שונאי** לא היה להם ממני שום רעה שיהיו שונאים אותי. וגם לא קראו שנאתם עלי בפרסום ובפני: **מדוע לא** בא בן ישי. זה אמר שאול ליהונתן והכתוב שמה שאול שאל את דוד היה ע"י דואג כדאי' במדרש

ובילקוט

ברורה ומיודעי שהיה נושא ונותן בהלכה. (שם) אשר יחדיו נמתיק סוד מהו בבית אלהים נהלך ברגש כב כדתנן הפר היה קרב בכ"ד כדי שיהא הרוגש תרגיש שנא' (שם) בבית אלהים נהלך ברגש. ישיא מות עלימו א"ר אלעזר עצת מינות היה בהן למה היו דומין לבית שהוא מלא תבן והיה בבית חורין והיה התבן נכנס בהם לאחר ימים התחיל אותו התבן שהיה בתוך אותן החורין יוצא ידעו הכל כי היה אותו הבית של תבן. כך דואג ואחיתופל לא היה בהן מצות מתחלה אע"פ שנעשו בני תורה היו כתחלתן הוי (תהלים נה) כי רעות במגורם בקרבם. ד"א מדבר במשה כי לא אויב אלא קרח שהוא משלי יחרפני. אשר יחדיו נמתיק סוד אהרן וקרח שניהם שוין. בבית אלהים נהלך ברגש זה שוחט ומקריב וזה זורק את הדם. ישיא מות עלימו שהביא את המיתה עליו וירדו הם וכל אשר להם וגו'. רב לכם בני לוי אמר הקב"ה למשה את מחית בחוטרא ובמה דמחית את לקיאת אמרת רב לכם למחר את שמע רב לך: (יד) ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם. כג לימדך שבכ"מ שהיא רוצה מצמית את הפורענות. חיים שאולה י"א חיים וקיימים עד עכשיו. ותכס עליהם הם אבדו ולא פחדותן שנעשו אחרים תחתיהן שרי אלפים ושרי מאות. וכל ישראל נסו לקולם שהיו צווחין בקולם משה רבינו הצילנו. ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת אלו היו נבלעין ואלו היו נשרפין וקרח עומד בין השרופים שאמר משה ואתה ואהרן איש מחתתו וקרח לקח יותר מכולם שנשרף ונבלע. ולמה נעשו בו שני דינין שאילו נשרף ולא נבלע היו הבלועין מתרעמין שלא הביא עלינו את כל הפורענות הזה אלא קרח והן נבלעין והוא ניצול ואילו נבלע ולא נשרף היו השרופים מתרעמים שלא הביא עליהם את הפורענות אלא זה והן נשרפין והוא ניצול. לפיכך נידון בב' מיתות וליהטו האש תחלה לעין כל השרופים שבידן היתה המחתה והקטרת בה וקפלתו האש כדור והאש מגלגלת בו עד שהבאתו לפי הארץ עם הבלועים שנא' ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש: (טו) ואון בן פלת. כד למה נקרא שמו און שכל ימיו באנינות. בן פלת בן שנעשו בו פלאות. אמר רב און בן פלת אשתו הצילתו. אמרה ליה מה לך בהדי פלוגתא אי אהרן כהנא רבה את תלמידא אי קרח כהנא רבה את תלמידא. אמרה ליה ידענא כוליה כנישתא קדישא דכתיב בהו כי כל העדה כלם קדושים. מה עבדת אשקיתיה חמרא וארוויתיה ואגניתיה בערסא והות יתבא אבבא היא וברתה וסתרת למזייה כל מאן דאתא בשביל און בעלה כיון דחזייה הדר. אדהכי והכי אבלעינהו. היינו דכתיב (משלי יד) חכמות נשים בנתה ביתה זו אשתו של און ואולת בידיה תהרסנו זו אשתו של קרח. ויקומו לפני משה נשיאי עדה מיוחדין שבעדה. קריאי מועד שיודעין לעבר את השנים ולקבוע חדשים. אנשי שם שהיה להם שם בכל. וישמע משה מה שמע א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כה מלמד שחשדוהו באשת איש. שנא' (תהלים קו) ויקנאו למשה במחנה א"ר שמואל בר יצחק אמר רב מלמד שכל אחד קינא לאשתו ממשה. וילך אל דתן ואבירם אמר ר"ל מכאן שאין מחזיקין במחלוקת. אמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר משום לא יהיה כקרח וכעדתו. א"ר אסי ראוי להצטרע כתיב הכא כאשר דבר ה' ביד משה לו וכתיב התם (שמות ד) ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך וגו'. א"ר חסדא כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנא' (במדבר כו) בהצותם על ה'. א"ר יוסי ב"ר חנינא כל העושה מריבה עם רבו כאילו עושה עם השכינה שנא' (שם כ) המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה'. א"ר חנינא כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה שנא' (שמות טז) לא עלינו תלונותיכם כי על ה'. א"ר אבהו כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחרי השכינה שנא' (במדבר כא) וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים וגו': (טז) דרש כו רבא מאי דכתיב (חבקוק ג) שמש ירח עמד זבולה. מלמד שעלו שמש וירח לזבול ואמרו לפניו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא.

עד

יד יוסף כב יומא פ' ב'. סוח"ט וילקוט תהלים מזמור נ"ה: כג תנחומא ס"ו: כד תנחומא ס"ז. סנהדרין ק"ט: כה ת"י סדר א פסוק ושמע משה: כו פ' חלק. תנחומא ס"ז. נדרים ל"ט:

מתנות כהונה

כך סגר על האדם כשהוא מתהפך מהרהר שונאו כן פירש"י בס' תהלים: ה"ג **אלופי** שהיה אדם גדול בתורה ומיודעי שהיה נושא ונותן עמו בהלכה: ה"ג נמתיק סוד. מהו בבית אלקים נהלך ברגש כדתנן הפר כו'. ופי' כדתנן פ"ב דיומא שהפר הוא קרבן בכ"ד כהנים שכולם היו משותפים בהקרבתו איש איש על עבודתו כדי שיהיה קול המולה בעזרה מפני רוב אנשים לקיים בבית אלהים וגו' וברוב עם הדרת מלך: **מרגיש** שנא' בבית אלהים נהלך ברגש ישי מות וגו': **היה בהן**. בדואג ואחיתופל: **והיית בבית** גר': ה"ג **דואג** ואחיתופל היה בהם מינות מתחלה וגרסת הספר י"ל בדוחק: **ד"א** מדבר במשה גרסי': **זה** שוחט כו'. קרח שבאתישה כפרה בזר: **ומקריב** י"ל לקבלת הדם ועיין בפרש"י בפ' ויקרא: **את** מחית כו'. אתה הכית אחרים במקל ובמה שהכית תלקה בו גם אתה: **את** שומע כו'. שנאמר רב לך אל תוסף וגו': **פחדותן** שררתם ואימתם שהיתה מוטלת על העם כי הוו כלם נשיאי עדה אותו תכסים וממשלה לא נתבטל שאחרים נעשו תחתיהן והכי איתא בתנחומא בהדיא: **שנעשו** תחתיהן שרי גרסי': **צווחים** בקולם גרסי': ה"ג **שאמר** משה ואתה ואהרן איש מחתתו וקרח לקח יותר מכלם: **אלא זה**. קרח: ה"ג: **לעין** כל השרופים שבידו היתה: **וקפלתו** כו'. האש שהיה נקפלת סביבו כעגל: **כדור** פי' עגל כי הכדור עגול: **באנינות** מתאבל על שהיה אחיה עמהם בעצה: **פלאות** פירש"י בחלק שניצל מהם. עיין בפ' חלק דמוכח דה"ג אי קרח כהנא רבא אתה תלמידא א"ל מאי מעביד האי בעצה ואשתבעי ליה בהדייהו אמרה ליה כו'. ופירש"י ז"ל מה לך בעצה זו אם אהרן כהן גדול אם קרח כהן גדול מ"מ אתה תלמידו והי לך. הואי כו'. הייתי עמהם בעצה ונשבעתי עמהם באם יקראוני שאלך: **כוליה** כו'. כל העדה קדושים וצנועים ולא יכנסו עלי אם אני פרועה ראש: **אשקתי'** כו'. השקת אותו יין: **וארויתיה** השכירתו: **ואגניתיה** השכיבתו וישן לו והיתה יושבת על פתח ביתה היא ובתה וסותר' קליעת שערת ראשה וכל מי שבא בשביל לקרות את און בעלה היה חוזר הרי יצא ידי שבועתו שהרי לא קראוהו: **אשתו** של קרח. עיין בפ' חלק שהיא השיאתו לכל זה: **היא** וברת' גרסי'. פי' היא ובת. ובתה היתה מטייל בשערות ראשה ובפ' חלק לא גרס ובגרסה: **שחשדוהו** באשת איש גרסי': **קינא** לאשתו. ממשה ועין כל זה בפ' חלק: **הטהרהר** אחר רבו גרסי': **אמרו** לפניו רבש"ע גרסי': **והאידנא** עד דמטו לאו גרסי'.

פי'

ענף יוסף

שמ"ס במדבר. לכן פי' כשעה שסייחי יורד ממגרים למדין. ועיין בען: (כ"ך) [מלמד שחשדוהו באשת איש] כפוונה שכל הנביאים מקבלים נבואתם ע"י אמצעי היינו ע"י המלאכים שמקבלים לאישים. ומשה רבינו היה לו מעלה על כל הנביאים. שהוא קיבל הדיבור מפי הקב"ה בעצמו. וכם אמרו כל העדה כלם קדושים וגו' ישוו עצמם למשה. וזהו שחשדוהו שנבואתו היא ג"כ מאשת איש ע"י שמלאכים שנקראו אישים בכל הנביאים מקבלים נבואתם מהם. ומה שאמר מאשת איש לפי שהנביאים חומין לאשה המקבלת מן הזוכר כך הם מקבלים הנבואה מהמלאכים (פר"א סדר בלק מהדורא ד') וכן כתב הרב במורה

עץ יוסף

וילקוט. לכן הביא קרא המדרש בזוי שאול לדוד על שמו של דואג: **ונותן עמי בהלכה** כנ"ל (מ"כ): **כדתנן התמיד** היה קרב בי"ב. הפר היה קרב בכ"ד. ולרבע פייסות היו שם. ולמה. א"ר יוסי כדי להרגיש את כל העזרה שנא' בבית אלהים נהלך ברגש. ישי מות עלימו. כנ"ל (מ"מ): **כך דואג** ואחיתופל היה בהם מינות מתחלה. כנ"ל (מת"כ): **שהוא משלי** ממשפחתי: **זה שוחט** ומקריב וזה זורק את הדם. שהם ומקריב הוא מיותר. ור"ל קרח היה שוחט את הקרבן ואהרן היה זורק את הדם. וגירסתינו ומקריב נכלל לפרן דלהקריב היינו הולכה ולדרב חסדא יומא מ"ט שס"ל שהולכה כשירה בזר. ועיין זבחים י"ד ונ"מ: **את מחית** בחוטרא ובמה דמחית כו'. אתה הכית אחרים במקל. ובמה שהכית תלקה בו גם אתה: **את שמע** כו' אתה תשמע ממני רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה:

(יד) **שמכל** מקום שהוא רוצה כו'. שלא היה בזה דרך הטבע מבקיעת האדמה כי אם בדרך נס ברצון ה': **יש אומרים** חיים דורים עד עכשיו. כ"ה בתנחומא. וכן לפי גירסתנו נ"כ פי' שהם חיים וקיימים בגיהנם עד עכשיו ונדונין שם. והטעם בזה לפי שהמיתה היא ממרקת עון כאמרם ז"ל מיתה מכפרת. אבל אלו שכפרו בה' ובתורתו ובנבואתו ובכהונת אהרן. והילע את השם. אין מן הדין שימותו. שהמיתה מכפרת ואלו אין להם כפרה עולמית: **פחדותם** פי' שררתם ואימתם שהיתה מוטלת על העם. כי היו כולם נשיאי עדה אותו תכסים וממשלה לא נתבטל. שאחרים נעשו תחתיהם. וקמ"ל שאע"ג שהמחלוקת באה מכח השררה מ"מ עשו אחרים תחתיהם (יד"ל): **שנשרף ונבלע** נשרף שנא' ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש. וקרח היה בהדייהו (גמרא בחלק) ופרש"י דחיבת את לרבות קרח. או מדכתיב מקריבי הקטורת וקרח ממקריבי הקטורת היה ע"כ. ר"ל דילמוד סתום מן המפורש כיון דכ"ן איש נשרפו משום שהיו מקריבי קטרת. קרח נמי נשרף שהיה ג"כ מקריב קטורת (רש"י). ונבלע כמו שהיה בסוף ותפתח הארץ את פיה וגו' ותבלע אותם ואת בתיהם ואת כל אשר לקרח: **וקפלתו האש כבדור** פי' שהאש היתה מקיפו סביב בעגול ככדור: **שנאמר ותפתח** כו' אשר לקרח. ובפ' שהם כ"ז י"א כתב גם להדיא תבלע הארץ אותם ואת קרח. וכן הוא בחלק דף ק"י: (טו) **ואון בן פלת**. מכאן ולהלן מועתק מן ש"ס סנהדרין ק"ט: **שכל ימיו באנינות** פי' מתאבל על שהיה עמהם מתחלה בעצה. וקם והעיז פניו כנגד משה ואהרן אומרים שישב באנינות לפי שבא לו ההצלה ע"י אשתו ולא בא לו ע"י עצמו (עץ על התורה): **שנעשה בו פלאות** ר"ל שניצל מהם והבין שאין מנהגם כשורה (רש"י): **מה לך** בהדי פלוגתא כו'. פי' מה לך לחלוק במריבה זו. אם אהרן כ"ג אתה תלמידו אי קרח יהיה כ"ג סוף אתה ג"כ תלמידו. מ"מ אתה לא תהיה כ"ג. וא"כ מה לך לחלוק על אהרן: **אמרה ידענא** דכוליה כנישתא קדישא. כנ"ל. ור"ל שהיתה חושבת בלבה עצה איך להצילו ושלא יוכלו קרח ועדתו לבא לביתה לפתות את בעלה. ונגמר בלבה ואמרה ידענא כו'. או אפשר שהסר כאן ור"ל כדאי' בגמרא אי קרח יהיה כ"ג תהיה אתה ג"כ תלמידו (מ"מ אתה לא תהיה כ"ג) אמר לה מה אעביד האי בעצה ואשתבעי ליה אמרה ליה ידענא כו': **כי כל העדה כלם** קדושים. וצנועים ולא יכנסו אלי אם אני אהיה פרועה ראש (רש"י): **אשקיתיה** השקתה אותו יין והשכירתו והשכיבתו במטתו וישן לו. ועשתה זאת כדי שלא ישמע אם יקראו אותו מבחוץ: **והות יתבא אבבא** כו'. והיתה יושבת היא ובתה על פתח ביתה וסתרה קליעת שערה וכל מי שבא לקרות את און בעלה. כשראה אותה פרועת ראש היה חוזר לאחוריו. ובין כך ובין כך בלע האדמה את קרח ועדתו: **זו אשתו** של קרח. שהיא הסיתה אותו לכל המחלוקת כדאי' בחלק: **מיוחדים שבעדה** פי' מיוחדים מתוך בני ישראל בתורה ובחכמה. **קריאי** מועד שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים דבהן תליא קביעות המועדים. וע"כ כתיב מועד ולא כתיב עדה כדרך שכתוב בכל מקום (רמ"א): **שהיה להם שם בכל**. בגמרא אי' בכל העולם. והוא דבר נוסף על החשיבות שהיה להם בבני ישראל. שגם בכל העולם היה להם שם בחשיבות ומעלה: **מה שמע** דייק מדהול"ל וישמע משה ואהרן ויפלו על פניהם. וע"כ דרשו שמיעה זאת למשה לחוד: **שחשדוהו** באשת איש. ודרשו כן מדכתיב ויקנאו למשה במחנה משמע כל זמן שהיה במחנה קנאו לנשותיהם. עד שנטה אהלו מחוץ למחנה: **מכאן שאין** מחזיקין במחלוקת. שגם אחר שא"ל הקב"ה למשה העלו מסביב למשכן קרח דתן כו' הלך משה בעצמו אליהם לדבר עמם דברי רצוי אולי ישובו עוד. ומכאן שאין מחזיקין במחלוקת שמחל על כבודו והוא בעצמו הלך לבטל מחלוקת: **לא יהיה כקרח וכעדתו**. דמאחר שכתב למען אשר לא יקרב איש זר וגו' ע"כ ולא יהיה כקרח וגו' הוא ענין אחר דהיינו שלא יחזיק במחלוקת כמו שעשה קרח (רמ"א): **כאשר דבר ה'** ביד משה. הינו דלא קאי על קרח כלו' על החולקים על הכהונה כקרח. וזהו ביד משה ולא כתיב אל משה רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו שנא' ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג (רש"י בתוספ' סדר א): **החולק על** רבו חולק על ישיבתו. ומייתי מקרח שהיה חולק על שררתו של משה ובכללו על תורתו של משה: **שנא' בהצותם על ה'**. ר"ל דכתיב אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה'. מעלה עליהם הכתוב כאילו היו חולקים כלפי השכינה: **מריבה** תגר וקטטה לפעמים נגדו בדברים: **המתרעם** אומר על רבו שעשה בו מדה כעוסה ומדה אכזריות (רש"י) והיינו שהתרעמו ומתלוננים מי יתן מותנו ביד ה' וגו' כשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע. אמר על זה השיב משה ואנחנו מה לא עלינו וגו' ר"ל הגם שאתם מתלוננים עלינו כמ"ש וילונו כל העדה וגו' על משה וגו' ואין אתם הוספין אבל הוו יודעים כי לא עלינו וגו' כי אם על ה'. כי המתרעם על רבו כמתרעם על השכינה (רמ"א): **כל המהרהר** כו' מחשב עליו דברים (רש"י). דהיינו דבר נוסף. דהתרעומות היינו דבר שנחסר לו עשה ממנו שהיה לו מקודם. אבל הרהור הוא שמבקש יותר ממה שצריך לו כדכתיב ביה בתאוה קרא אחר שהיה להם המן ונפשנו קצה בלחם הקלוקל. ולכך נענשו כאן יותר כי הרהור הוא דבר נוסף על התרעומות. ועונש היה בשיכה נחש כמ"ש ז"ל דהמבקש ומתקנא ביותר ממה שראוי לו ראוי לנשכו נחש (רש"י): (טז) **שמש ירח עמד זבולה**. לעיל מיניה כתיב ותבקע ארץ. בשעה בקיעת הארץ עלו שמש וירח לזבול רקיע ששמו זבול ואמרו להקב"ה אם לא אתה עושה דין לבן עמרם מקרם

ומדחו

עדשורק בהם חצים . א"ל לכבודי לא מחיתם לכבוד כ"ו מחיתם . והאידנא עד דמחו להו לא נפקי . דרש רבא מאי דכתיב (במדבר טז) אם בריאה יברא ה' אמר משה רבון העולמים אם בריאה גיהנם מוטב ואם לאו יברא ה' . למאי . אילימא למברייה ממש והכתיב (קהלת א) אין כל חדש תחת השמש אלא לאקרובי פיתחא . (במדבר כו) ובני קרח לא מתו כז תאנא משום רבינו מקום נתבצר להם בגיהנם . אמר רבה בר בר חנה כח זימנא חדא הוה אזלינא באורחא ואמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך בי בלועי דקרח אזלי וחזאי תרי ביזעי וקא נפק קוטרא מינייהו . שקל גבבא דעמרא ואמשייה במיא ואותביה בריש רומחא ועייליה להתם איחריך ונפל . א"ל אצית מאי שמעת ושמעי דהוו קאמרי משה ותורתו אמת והן בדאין . אמר לי כל תלתין יומין מהדרא להו גיהנם כבשר בתוך קלחת ואמרי הכי כט משה ותורתו אמת . ולע"ל עתיד הקב"ה להוציאן ועליהם אמרה חנה (ש"א ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל : (יז) מנצפ"ך האותיות כפולות ל צופים אמרום . לא כ"ך נרמז לאברהם לך לך לק' שנה יוליד . מ"ם ליצחק (בראשית טו) כי עצמת ממנו מאד רמזו שהוא וזרעו עצומים בב' עולמות . נ"ן ליעקב הצילני נא מציל בב' עולמות . פ"ף לישראל למשה (שמות ג) פקד פקדתי אתכם . צ"ץ (זכריה ו) הנה איש צמח שמו וגו' זה משיח ואומר (ירמיה כג) והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ . שר חמשים כ"ד ספרים הוסיף עליהם י"א מן תרי עשר חוץ מן יונה שהוא בפני עצמו וששה סדרים וט' פרקים דתורת כהנים הרי נ' . (שיר ו) ששים המה מלכות ס' מסכתות . ושמנים פלגשים פ' בתי מדרשות שהיו בירושלים כנגד פתחיה . ועלמות אין מספר לב משנה החיצונה . (שם ג) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה ששים אותיות שבברכת כהנים . (בראשית יד) שמונה עשר ושלש מאות לג הוא אליעזר . (שם כו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורתי לד בן ג' שנים הכירו . לה השטן בגימטריא שס"ד מנין ימות השנה שליט להלשין בכולן חוץ מיום כפור . אמר רב אמי בי ר' אבא לו אברהם עד שלא נימול ולא הוליד היה חסר ה' . ניתוסף ה' ונעשה שלם והוליד למנין אותיותיו . (משלי יב) אשת חיל עטרת בעלה לז זו שרה שרי היתה שמה לח פליגי בה תרי אמורי ח"א נחלק היו"ד לשנים ה' לאברהם ה' לשרה וח"א יו"ד שניטל מן שרה קרא תגר עד שבא יהושע והוסיף לו משה י' לט י"ה יושיעך מעצת המרגלים . מ י' מיצחק מול י' נסיונות . צ' לצ' שנה לשרה נולד . ח' לח' ימים נמול . ק' ק' שנים היו לאברהם . ויעקב על שמו נקרא יו"ד מול העשירי . חשוב מבנימין עד לוי הוא עשירי . ע' בשבעים נפש וגו' . ק' כנגד אותיות הברכה ויתן לך . נשתיירו ב' כנגד ב' מלאכים עולים . הלוחות היו בהן תרי"ג מצות כנגד אותיות מן אנכי עד אשר לרעך לא פחות ויותר . וכולן נתנו למשה בסיני שבהם חקים ומשפטים תורה ומשנה תלמוד ואגדה . (ישעיה לג) יראת י"י היא אוצרו אין בכל המדות גדול מיראה וענוה (דברים י) ועתה ישראל מה י"י אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את י"י אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את י"י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך

יד יוסף כז שוח"ט מזמור א' : כח ב"ב ס' ה' . וס' חלק : כט קה"ר פ' א' סי' כ' : ל ב"ר פ"א . ירוש' מגילה פ"א . בבלי שבת פרק הבונה . וס"ק דמגילה . תנחומא כ"ז . סדר"א ס' מ"ה ילקוט לך לך : לא זוהר לך דף ע"ט . תנחומא נ"ל סי' ג' : לב כוונתו על הבריתות : לג נ"ב מדות מדה כ"ט . ב"ר ס' מ"ג וס' מ"ד . ויק"ר פ' כ"ח סדר"א ס' כ"ז . שוח"ט מזמור ק"י . ילקוט נ"ל . זוהר וירא דף קי"ב . נדרים פ' ג' . תנחומא נ"ל סי' י"ג . אג"ב פ' י"ג : לד תנחומא נ"ל סי' ג' . ב"ר פ"ל . וס' ס"ד . וס' נ"ה . שהש"ר פ"ו . נדרים פ"ג . פסיקתא רבתי פ' כ"א . ז"ח דף ל"ד . זוהר בלק דף ס"כ סי' א' : לה יומא כ' : לו נדרים פ"ג . תנחומא נ"ל : לז תנחומא סוף פרשה סי' ד' . ואג"ב . ילקוט משלי : לח ב"ר פ' מ"ז סי' א' . ש"ר פ"ו . ויק"ר פ' י"ט . חזית פסוק ראשון . סנהדרין ק"ז : לט לעיל פ' פ"ז . סוטה פ' ז' : מ לעיל פ' י"ג סי' ט"ו :

ענף יוסף

במורה נבוכים : (יז) [יה יושיעך מעצת המרגלים] קשה הא קודם יציאת המרגלים לא נגלה למשה שיוציאו דבה . וי"ל שמשה היה מדייק בשמותם שהם מכוערים והם משה שמם על שם מעשיהם שעתידים לעשות שיוציאו דבת הארץ . וז"ש הכתוב אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ . ר"ל אף כי היו כשרים באותה שעה . אלא שמותם . משה היה דייק בשמותם . לכך הוסיף על שם יהושע ואמר יה יושיעך מעצת מרגלים :

שבע

מתנות כהונה

פי' ומאז עד עכשיו אינם יוצאים עד שמכין אותם : **אם בריאה** גיהנם גרסי' : **טייעא** סוחר ישמעאל : **בי בלועי** . מקום שנבלעו וכל מאמר זה הוא בב"ב פ' המוכר את הספינה : **ואחוי לך** . ואראה לך : **בזעי** שני בקעים והיה יוצא עשן מהם : **שקל** גרסי' . פי' אותו ישמעאל לקח גיזת צמר ושראה במים והושיבה וקבעה בראש הרומח : ה"ג **רומחא** ועיילא להתם ואיחרך . פי' הושיטה לשם למקום שיצא ממנו אותו עשן ונחרך מן החום שיצא משם : **אצית** מאי שמעת גרסי' . פי' הסכת ושמע מה שתשמע דבר שלא ושמעתי שהיו אומרים משה כו' : **כ"ך** ר"ל כ"ף פשוטה וכפופה וכן כולם ועיין כל זה בתנחומא בפ' זו : **למאה** כו' . כ"ף יתירה במילואו גימטרי' מאה כלומר לך לכ"ף וכן לך לך גימטרי' מאה : **ממנו** מאד . שני ממי"ן : **הצילני** נא גרסי' . והיינו שני נונין : **איש** צמח . סיפיה דקרא ומתחתיו יצמח הרי שני צד"יק . צמח צדיק והרי ג"כ שני צד"יק ועיין עוד מזה בערוך ערך חמש : **שר** חמשים . פסוק הוא ישעיה סי' ג' : **כ"ד** ספרים . חמשה חומשי תורה ה' מגילות תלים משלי איוב דניאל עזרא דברי הימים יהושע שופטים שמואל מלכים ישעיה ירמיה יחזקאל וספר יונה דחשיב ליה בפני עצמו הרי כ"ד וי"א מתרי עשר לבד מיונה הרי ל"ה וששה סדרים ותשעה פרקים דתורת כהנים הרי חמשים והא דחשיב יונה לספר בפני עצמו נוכל לומר מפני שכולו נאמר על האומות ואין בו זכר לישראל ואין בכל הנביאים כמוהו כמו שכתב הרד"ק בראש ספר יונה ואף על פי שנבואת נחום האלקושי היתה ג"כ על א"ה מכל מקום היתה על מלך אשור כמו שהוכיח שם הרד"ק והוא הצר לישראל מאד והגלה אותם מארצם והקב"ה נקם את נקמתם ע"י נבוכדנצר ונבואה זו נאמרה על נקמה זו מה שאין כן נבואת יונה וכ"ז כתבתי לפי גירסת הספר שגרס ט' פרקים דתורת כהנים אבל מאד אפלא שאם ר"ל הפרשיות כפי אשר הם סדורים בתורת כהנים הלא יש ויש בו פרשיות הרבה מאוד וגם א"א לומר שר"ל הפרקים כמו שהם סדורים שמה שהמה יותר ויותר מהם והנה אמת נכון שר"ל הפרשיות כפי אשר המה סדורים בתורה ויקרא לו שמיני כו' והמה י' עד סוף ספר ויקרא וספר תורת כהנים נתחבר על כל אותו הספר כמו שכתוב בערוך ערך ספר וא"כ הטוב לומר שצריך להגיה פה ועשרה פרקים דת"כ והנה מה שאמר חוץ מן יונה ר"ל שאינו מן המנין כלל ליחשב במספר הנביאים מטעם שכתבתי בשם הרד"ק ואע"פ שנכתב ונקשר במספר תרי עשר היינו מטעם שאמרו חז"ל דאל"כ יאבד זכרו איידי דזוטר ולכן אמר שהוא בפני עצמו כלומר ענין נבואה נבדלת מן שאר י"א ולכן בתוספרס לא יתחשב וזה נחשב על הדעת יותר ממה שנאמר שנחשב לספר בפ"ע מפני שנא' על א"ה וזה לא יענה על לב משכיל לחשוב נחמיה לספר בפני עצמו מפני שנא' על א"ה כמו שתבואר מתוכו וגם לא מצינו א' מהמחברים שימנהו בפני עצמו ולב המחכים יחקור וימצא כי כן הוא אכן בתנחומא גרסי' ג"כ ס' פרקים דת"כ : **בתי** מדרשות . דרים פלגשים בל' נוטריקון פלג שם ע"ש שבבתי מדרשות חולקין ופליגין אלו אוסרין ואלו מתירין כאויבים בשער : **כנגד פתחיה** . כך פתחים היו לירושלי' ובתי דינין ובתי מדרשות היו קבועין בשער העיר כמו שמצינו אצל מרדכי וזולתו בכל תקים ואע"פ שבסוף יחזקאל כתיב שי"ב שערים הוו לירושלים זהו לעתיד כשיבנה מחדש במהרה בימינו אמן : **החיצונה** מה שלמדו היחידים חוץ לאלו בתי מדרשות : **שמונה** עשר וגו' פסוק כתיב באברהם כשרדף אחר המלכים ודרשו על אליעזר לבד שכן עולה גימט' שלו : **הכירו** אברהם להקב"ה כמנין עקב וכל ימיו היו קע"ה : ה"ג **שלא** נימול ולא הוליד : **חסר ה'** . ממספר רמ"ח אברים שבאדם : **למנין** כו' . כלומר שנשלם מנין אותיותיו : ה"ג **עטרת** בעלה זו שרה : ה"ג **והוסיף** לו משה יו"ד י"ה יושיעך מעצת המרגלים : **יצחק** יו"ד מול כו' . ושם יצחק קדים : **לתשעים** שנה לשרה גרסי' : ה"ג ק' מאה שנים היו לאברהם כו' : **על שמו** . כלו' ע"ש עצמו ומאורעותיו ולא כיצחק הנקרא על שם מאורעותיו של אברהם : **הוא** העשירי . לפיכך היה פרוש לעבודת השי"ת ע"ש וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך : **ויתן לך** . יש בו מאה אותיות מן של כו' וישתחו הראשון חשוב כקריאתו וישתחו : **נשתיירו** ב' גרסי' : **עולים** כלו' דכתיב עולים לשון רבים תרתי משמע : **עד** אשר לרעך . ולא עד בכלל ח' אותיות של אשר לרעך כתבו הקדמונים ז"ל שרומזים לשבע מצות בני נח והמקובלים כתבו שרומזים לשבע ספירות מחסד עד עטרת ועיין במערכת השמות ולעיל בפ' נשא פי"ג א' שם נגד ז' ימי בראשית : **ויותר**

כלו'

עץ יוסף

ועדתו . לא נגה ונאור לעולם : **בכבודי לא מחיתם** שהרי בכל יום יש שמשתחוים לחמה : **והאידנא עד** דמחו להו לא נפקי . פי' ומאז ועד עתה אינם יוצאין עד שמכין אותם . שכך גזר עליהם המקום . לישנא אחרינא והאידנא עד דמחו להו לא נפקי מאחר שראו שהקפיד הקב"ה שלא מיחו לכבודו . עד דמחו להו לא נפקי שחשו לכבוד המקום על בני אדם שמשתחוים לשמש ולירח (רש"י) : **אין כל** חדש תחת השמש . ואי גיהנם לא נברא עד השתא שעתה הוה ליה חדש : **לקרובי פתחא** שיקרב פתחה של גיהנם ותפתח פתח הארץ במקום שהם : **נתבצר** מלשון עיר בצורה . התקין להם הקב"ה מקום גבוה שלא העמיקו כל כך בגיהנם ולא מתו (רש"י) . ולמדו לומר כן מדכתיב ואת כל האדם אשר לקרח . ובניו ודאי בכלל האדם אשר לקרח הם . שגם הם מן הבלועים היו . ואיך כתיב ובני קרח לא מתו . ע"כ אמר שהרהרו בלבם תשובה נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם (רש"א) . ועיין בשוח"ט מזמור א' ומ"ש שם : **טייעא** סוחר ישמעאל : **תא ואחוי** לך כו' . בוא ואראה לך מקום בליעתן : **אזלי והזאי** כו' הלכו וראו ב' בקעים ועשן יוצא מתוך הבקעים : **שקל גבבא** דעמרא כו' . לקח הטייעא גיזת צמר ושראה במים והושיבה וקבעה בראש הרומח והושיט למקום שיצא אותו העשן ונחרך מן החום שיצא משם ונפל מן הרומח : **אצית** כו' פי' הסכת מה דשמעית : **משה ותורתו אמת** בתנחומא גרס משה אמת ותורתו אמת והן בדאין . כלו' שאין להרהר בדבריו אף אם לא יבינהו שכל אנושי . וכמו שאמרו בב"ר פ"א כי לא דבר רק הוא מכם אם רק הוא מכם הוא . רצונם שיש לכל מצוה טעם מתוק לנפש . אך לקוצר הבנתינו לא נשיגם : **ועליהם אמרה** חנה כו' . עיין מ"ש על זה לעיל ס"ס י"א : (יז) **מנצפ"ך** כו' הביא זה כאן לסיים שלא ברא הקב"ה דבר אחד לבטלה . וכן פי הארץ לבלוע לקרח : **מנצפ"ך** בפ' הבונה משמע דיחלפך היינו הפתוחות . ובפ"ק דמגילה משמע איפכא וכבר נתעוררו בזה רש"י ותוס' ז"ל : **צופים אמרום** הנביאים שנקראו צופים כדכתיב צופים מהר אפרים . דמתחלה לא היה אלא מ"ם אחד ונו"ן אחד . ובגמ' פריך והא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה . ומשני שכחום וחזרו ויסדום ע"כ : **כ"ך** ר"ל כ"ף פשוטה וכפופה . וכן כולם : **נרמז לאברהם** ר"ל השני כפי"ן נרמז לאברהם שנא' בו לך לך בשתי תיבות אלו יש שני כפי"ן . והשני תיבות לך לך עולה מספרם מאה לרמוז שלמאה שנה יוליד בן שיהיה מיוחס אחריו : **ממנו מאד** שני ממי"ן : **הצילני נא** והיינו שני נוני"ן : **איש צמח** וגו' ומתחתיו יצמח הרי שני צד"יק . צמח צדיק הוא ג"כ שני צד"יק : **כ"ד ספרים** חמשה חומשי תורה . ה' מגילות . תהלים . משלי . איוב . דניאל . עזרא . ד"ה . יהושע . שופטים . שמואל . מלכים . ישעיה . ירמיה . יחזקאל . וספר יונה (דחשיב ליה בפני עצמו) הרי כ"ד . ואחד עשר מתרי עשר לבד מיונה הרי ל"ה . וששה סדרים ותשעה פרקים דתורת כהנים הרי חמשים . ועיין במת"כ : **שמונים בתי מדרשות** דרש פלגשים בלשון נוטריקון פלג שם . על שם שבתי מדרשות חולקים ופליגי אלו על אלו . אלו אוסרים ואלו מתירים כאויבים בשער : **כנגד פתחיה** פי' כל כך פתחים היו לירושלים ובתי דינים ובתי מדרשות היו קבועים בשער העיר כמו שמצינו אצל מרדכי . וזולתו . ואע"פ שבסוף יחזקאל כתיב שנים עשר שערים היו לירושלים . זהו לעתיד כשיבנה מחדש : **משנה החיצונה** ר"ל מה שלמדו היחידים חוץ לאלו בתי מדרשות : **הוא אליעזר** שמנין אליעזר י"ח ושלש מאות . כן הוא בב"ר פ' מ"ג . ונדרים דף ל"ב . והו דכתיב וירדוף עד דן ולא כתיב וירדפו (יפ"ת) : **בן שלש** שנים הכירו . שמנין עקב שמע אברהם בקול בוראו . ששנותיו של אברהם קע"ה . וכיון דבן ג' הכיר את ה' נמצא ששמע בקולו כמנין עקב : **מנין ימות** השנה חסר חד שהוא שלים . כנ"ל (א"א) . ועי' יומא דף כ' : **עד שלא** נימול לא הוליד והיה חסר ה' איברים נתוסף לו ה' . כנ"ל (א"א) . והחמשה איברים הם שני עינים ושתי אזנים וראש הגויה (נדרים פ"ג) . ועי' בב"ר פ' מ"ד : **והוליד למנין אותיותיו** שהוליד את יצחק שהיה מתוקן ברמ"ח איברים . לאפוקי קודם שנימול שהוליד את ישמעאל (יפ"ת) : **קרא תגר** עיין בב"ר ריש פ' מ"ז : **והוסיף** לו משה יו"ד שנא' ויקרא משה להושע בן נון יהושע יה יושיעך . כנ"ל (א"א) . ועי' מ"ש בס' שלח סי' ז' : **יו"ד מיצחק מול** נ"ל ליצחק י' מיל' : **ח"ת דשמונה** ימים נמול . שהוא הראשון שניתול לשמונה וכדאי' בתנחומא ס' שמות סי' ד' : **יעקב על** שמו נקרא . כלו' על שם מאורעותיו . לא כיצחק שנקרא על שם מאורעותיו של אברהם : **יו"ד מול** העשירי יהיה קודש . השוב למפרע מבנימין עד לוי . כנ"ל (א"א) : **הוא עשירי** ונתנו מעשר למקום . ולפיכך היה פרוש לעבודת השי"ת : **כנגד אותיות** הברכה ויתן לך הוא מאה שהם נשתיירו מאה . כנ"ל . וכ"ה בתנחומא . ור"ל שלא תחשוב בתיבות הנך שלשה תיבות ויתן לך האלהים . ויהיה מאה אותיות מן הטל כו' . וישתחו הראשון חשוב כקריאתו וישתחו : **נשתיירו** מיותר כאן : **עולים** כלו' דכתיב עולים לשון רבים ואין פחות משנים : **עד אשר לרעך** ולא עד בכלל . ח' אותיות של אשר לרעך כתבו הקדמונים ז"ל שרומזים לשבע מצות ב"נ . והמקובלים כתבו שרומזים לשבע ספירות מחסד עד עטרת . ולעיל פ' י"ג א' כנגד ז' ימי בראשית (מת"כ) : **ויותר** כלו' ולא יותר : **וכולם נתנו** למשה בסיני . כלו' הרמזים הרמוזות באותיות התורה מרמזים לענינים גדולים : **שואל מעמך** וגו' כי אם ליראה . ואף שבפסוק לא נאמר כי אם ליראה א"כ מהנראה שזה דסי' במדרש כאן אין בכל המדות גדול מן היראה ומן ענוה שפ"ש הוא מלת ועתה . וכן

שותק

נפשך. יראת בגימטריא תרי"א. [מא]ותורה תרי"א ויראה ותורה עמם הרי תרי"ג. ציצית ת"ר וח' גרורין וה' קשורין הרי תרי"ג. שנים למעלה וג' למטה. ימי אברהם קע"ה שנה יצחק ק"פ שנה יעקב קמ"ז שנה. כשאתה כוללן נמצא ה' מאות שנה ושתי שנים. וכן מהלך שמים לארץ כימי השמים על הארץ. (ש"ב כג) הוקם על כנגד ק' ברכות שבכל יום היו מתים מישראל מאה אנשים בא דוד ותקן להם ק' ברכות כיון שתקנם נתעצרה המגפה. על עולה של תורה [מב]ועולה של קצרה. (הושע יד) כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו אמרו ישראל רבש"ע בזמן שבהמ"ק קיים היינו מקריבים קרבן ומתכפר ועכשיו אין בידינו אלא תפלה. טו"ב בגימטריא י"ז תפלה י"ט ברכות הוצא משם ברכת המינין שתקנוה ביבנה ואת צמח דוד שתקנו אחריו ע"ש (תהלים כו) בהנני י"י ונסני. ור' סימון אומר וקח טוב בגימטריא נפ"ש. אמרו ישראל כשבהמ"ק קיים היינו מקטירים חלבים ואימורין ומתכפרין ועכשיו הרי חלבנו ודמנו ונפשותינו יהי רצון מלפניך שתהא כפרה עלינו (הושע יד) ונשלמה פרים שפתינו. (רות ד) ויתן לה י"י הריון בגימטריא רע"א. שיעור מי מקוה מ' סאה כל מי באר שכתוב בתורה. וכמה ביצים במקוה ה' אלפים וז' מאות וששים. כל סאה קמ"ד ביצים. חלה מ"ג ביצים וחומש. ומנין למקוה שצריך מ' סאה (ישעיה ח) את מי השלוח ההולכים לאט [מג]בגימט' מ'. ומפריש חלה צריך שיפריש [מד]אחד ממ"ג וחומש מן התורה למנין חלה. [מה]אבות מלאכות מ' חסר אחת דכתיב אלה הדברים אלה ל"ו דברים ב' הדברים ג' הרי מ' חסר אחת. (דברים כה) ארבעים יכנו לא יוסיף כנגד מ' קללות שנתקללו נחש וחוה ואדם ואדמה ופחתו חכמים אחת משום לא יוסיף. רבו זכיות מליצי טובות ופחתו עונות מוטב שיבואו ב' וידהו א'. ששך כא"ת ב"ש בבל. טבאל באלב"ם רמלא. (ויקרא טז) בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה בזאת רמז למקדש ראשון שיעמוד ת"י שנה:

(יח) יתברך שמו של מלך מה"מ הקב"ה שברא את עולמו [מו]בחכמה ובתבונה ולנפלאותיו אין חקר ולגדולתו אין מספר דכתיב (תהלים לג) כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות. מהו כונס כנד [מז]כשברא הקב"ה את עולמו א"ל לשר של ים פתח פיך ובלע כל מימות בראשית. אמר לפניו רבש"ע דיי שאעמוד בשלי התחיל לבכות בעט בו והרגו שנא' (איוב כו) בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב את מוצא ששר של ים רהב שמו. מה עשה הקב"ה כבשן ודרכן וקבלן הים שנא' (עמוס ד) ודרך על במתי ארץ. ושם להם חול בריח ודלתים שנא' (איוב לח) ויסך בדלתים ים וגו' וכתיב (ירמיה ה) האותי לא תיראו נאם ה' ואם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים וכתיב (איוב לח) ואמר עד פה תבא ולא תוסיף. א"ל הים רבי אם כן יתערבו מימי המתוקין במלוחין א"ל לאו כאו"א יש לו אוצר בפני עצמו שנא' (תהלים לג) נותן באוצרות תהומות. א"ת שזה תימה גדול שאין מתערבים כל מימי הים. הרי פרצוף שברא הקב"ה בבני אדם מלא הסיט יש בו כמה מעינות ואין מתערבין זה בזה. מי עינים מלוחין מי אזנים שמנים מי החוטם סרוחים מי הפה מתוקין. מפני מה מי עינים מלוחין שבזמן שאדם בוכה על המת בכל שעה מיד היתה מסתמא אלא על שהן מלוחים פוסק ואינו בוכה. מפני מה מי אזנים שמנים שכשאדם שומע שמועה קשה אלימא תופשה באזניו מתקשרת ומת מתוך שהם שמנים מכנים בזה ומוציא מזה. מפני מה מי החוטם סרוחים שבזמן שאדם מריח ריח רע אלימא מי החוטם סרוחים שמעמידין אותו מיד מת. מפני מה מי הפה מתוקין פעמים אוכל אכילה ואינה מתקבלת בלבו אם אין מי הפה מתוקין אין נפשו חוזרת עוד. ועוד לפי שקורא בתורה דכתיב בה (תהלים יט) ומתוקים מדבש לפיכך מי הפה מתוקין. והלא דברים ק"ו ומה מלא הסיט יש בו כמה מעינות הים הגדול עאכ"ו שנא' בו (תהלים קד) זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר. [מח]ללמדך שבכ"מ הקב"ה עושה שליחותו ולא ברא דבר אחד לבטלה. פעמים שעושה שליחותו ע"י צפרדע ופעמים ע"י צרעה ופעמים ע"י עקרב. א"ר תנין דצפורי מעשה בעקרב אחד שהלך לעשות שליחותו של הקב"ה בעבר הירדן וזימן לו הקב"ה צפרדע אחת ועבר עליה והלך אותו עקרב ועקץ את האדם וכן מעשה בקוצר אחד שהיה מעמר וקוצר בבקעת בית תופת כיון שבא השרב נטל עשב וקשר בראשו אתא עליה חויא גיבר קם קטליה. עבר עליה חבר חמא קטיל חויא א"ל מאן קטל הדין חויא א"ל אנא. איסתכל עישבא דברישיה א"ל מרים את עישבא דברישך ואת משביח. עבד הכי קרב לגביה לא הספיק ליגע בו עד שנשר איברים איברים. ר' ינאי היה יושב ופושט בפתח עירו ראה נחש מרתיח ובא לעיר. מאן דמיקמין ליה מן הבא אזיל להבא מאן דמוקמין ליה מן הבא אזיל להבא. אמר שזה הולך לעשות שליחותו. כיון שנכנס לעיר נפלה הברה בעיר פלוני בר פלוני נשכו נחש ומת. ר' יצחק בן אלעזר

הוה

יד יוסף מא ר"ש מדה"ם כוק : מב מ"ק פ"ג. שוח"ט פ"א : מג פסיקתא רבתי פ' ט"ו. מדרש משלי סי' י"ג : מד זוהר שלח דף קע"ד : מה שבת פ' ז : מו תנחומא פ"ז : מז ב"ר פ' ה'. תנחומא סי פרש. ש"ר פ' ט"ו : מח ב"ר פ"י. ויק"ר פ' כ"ב. קה"ר פ"ה. תנחומא ר"פ חקת. זוהר שמיני. פדר"א פ' מ"ט :

מתנות כהונה

כנ' ולא יותר : **וענוה** נראה שטעות סופר הוא בכאן : **גרורין** כלו' חוטין הנגררין : **שנים למעלה** כו'. שכן הוא סדר הקשרים ב' למעלה אצל הכנף ומעט גדיל ביניהם ואח"כ לצד מטה הוו עושין שלשה קשרים : **ושתי שנים**. והם נגד שמים וארץ עצמם שהרי בכל מקום אמרו חז"ל שמן השמים ועד הארץ מהלך ת"ק או יש לומר שחכמינו ז"ל לא חשו למחשב הב' שנתי בנין יתירין : **הוקם על**. פסוק בשמואל ב' כ"ג : **עולה של תורה**. דרש הקרי על העי"ן בקמץ לשון עולה : **עולה של קצרה**. בתנחומא ובפ"ק דע"ז ובפ"ג דמסכת מ"ק איתא עולה של תשובה ולפיכך נ"ל תשובה על קוצר המעשים. או קצרה פירושו תשובה ועינוי נפש כדאמר קצירי ומריעי : **בגימטרי'**. פה בא"ת ב"ש : **רע"א** כך ימים הוא שיעור הריון של אשה ועיין בב"ר פ' כ' : **כל מי באר**. כלו' כל לשון באר מים הכתובים בתורה הם מ' ודוקא מלת באר לאפוקי בארות בארות חמר וכן מבארות בני יעקן וגם אינם של מים וכן בארות בארות בני יצחק לא קחשיב ודוק והבכה ובאר שבע נקראת כן ע"ש המים ושפיר קא חשיב להו והטוב להניח כנגד מי באר וכן מצאתי שוב בחות חמת והגאוני. ועיין עוד במדרש חזית בפסוק מעין גנים : **מן התורה למנין** כו'. כלומר צריך שיפרוש מן התורה אחד מארבעים ושלש והחומש מנין למנין הל"ה בגימטריא מ"ג וה"א במילואו ה"א רמז על החומש : **ופחתו חכמים** אחת גרסי' : **משום לא יוסיף**. כדאיתא בסנהד' ובמסכת מכות : **רבו זכיות** כו'. בתנחומא גרס סנהדרין כ"ג כדי שירבו מלמדי זכות אחד וירבו מלמדי חובות שנים : **מוטב** כו'. ופירושו אע"פ כאן מטין על פי אחד להטה מ"מ מאחר דכתיב ושפטו העדה שני פעמים עדה הרי כ' ואין מטין ע"פ אחד לחובה הרי עוד שנים ואין ב"ד שקול הרי עוד אחד אע"פ שאותו אחד נוטה לדעת העדה האחת ויהיו המזכים י"א מאחר שהשנים מסכימים לדעת העדה המחייבת מוטב שידחו השנים את האחד ועיין זה בפ"ק דסנהדרין : **טבאל** פסוק הוא בישעיה סי' ז' ורצה לומר רמלא באלב"ם. ורמלא הוא רמליהו : **ששך** דכתיב איך נלכדה ששך ירמיה נ"א ופירש"י ורד"ק ז"ל ופירשוהו ששך בא"ת ב"ש בבל : **וכתיב** האותי גרסי' : ה"ג **אמר לו הים רבי** א"כ כו' : רבי רבי פי' אדוני ומגלתי רבון כל העולמים גרסי' : **שזה** תימה גרסי' : **הסיט** כלומר שיעור קטן רוחב הפנים כמו מן הגודל לאצבע או מן אצבע לאמה כדאיתא בפרק הזורק : **אלימא** הרגשה כמו אלמלי כו' שלא היה והכי כמו אלמלא פי' אילו לא היה : **מעשה בעקרב** כו'. עיין כל המעשים לעיל בויקרא רבה פ' כ"ב ובב"ר וקהלת פ"ה וכה פירשתיו : **מעמר** מאסף עמרים : **בית** תופת גרסי' : **גיבר** כלומר גדול ועצום : **קטיל** חויא. כלומר חויא קטיל פי' נחש שהומת : **מרים** את גרסי' . פי' שטה משנה : **ואתה** משכיח גרסי' : **אמר** הולך גרסי'

עץ יוסף

מוחק המת"כ : **ציצית ת"ר** פי' צית בגימטריא ת"ר . ובטור א"ח סי' כ"ד כתב אע"פ שהוא כתוב חסר יו"ד מפרש בתנחומא ג' פעמים כתוב ציצת בפרשת ציצית וחד מינייהו לגופא. אזדי למ"ד לכולהו והוא משלמת המנין עכ"ל : **גרורין** כלו' חוטין הנגררין : **שנים למעלה** וג' למטה. בתנחומא ליתא זה . והמת"כ כתב פי' שסדר הקשרים ב' למעלה אצל הכנף ומעט גדיל ביניהם . ואח"כ לצד מטה הוו עושין שלשה קשרים : **ושתי שנים** והם נגד שמים וארץ (מת"כ) : **וכן מהלך** שמים לארץ כמד"א כימי השמים . כצ"ל . ע"ד דאי' בירושלמי למען ירבו ימיכם וגו' כימי אבות שהיו שנותיהם כמן השמים לארץ : **הוקם על** זה אמר דוד על עצמו : **עולה של תורה** דרש על בחולם העי"ן : **עולה של קצרה** נ"ל של תשובה (א"א) . וכ"ה בתנחו' ובפ"ק דעכו"ם . ובפ"ג דמ"ק . והמת"כ פי' קצרה תשובה ועינוי נפש כדא' קצירי ומריעי : **שתקנוה ביבנה** פי' שתקנו אח"ז ביבנה : **על שום** בהנני ה' . שביקש דוד שיבחנו בו ברכה כדאי' בסנהדרין ק"ז ע"א ע"ש : **טוב בגימטריא נפש** בא"ת ב"ש : **רע"א** כן מים הוא שיעור הריון של אשה . ועיין בב"ר פ"כ . ובמס' נדה דף ל"א : **כל מי באר** שכתוב בתורה . כלו' כנגד כל לשון באר של מים הכתובים בתורה שהם ארבעים . ועיין מת"כ ונ"ל מ' סאה כנגד מ' באר (א"א) : **לאט בגימטריא מ'** מדרש משלי סי' י"ד . והובא בספר השל"ה לר"ח סי' תקכ"ב . ובפ"ג במס' שבת סביב הס"ג : **ומפריש חלה** צריך שיפריש מארבעים . כצ"ל . בשיעור חלה א' מכ"ד לבעל הבית ואחד ממ"ח לנחתום . ועיין רמב"ם רפ"ט מהלכות בכורים : **למנין חלה** פי' שמנין חלה בגימטריא מ"ג . וה"א במילואו ה' א' רמז על החומש : **דכתיב אלה הדברים** כו'. שבת ע' ע"א : **כנגד מ'** קללות שנתקללו כו'. פי' לעיל פ"ט סי' ה' ונראה שבין כל הקללות של אדם וחוה ונחש והארץ ליכא אלא ל"ט. לכן המלקות שכנגדן הם נ"כ ל"ט . ומ"ש המדרש ופחתו אחד משום לא יוסיף ר"ל אף דכתיב ארבעים יכנו פחתו אחד משום לא יוסיף : **משום לא יוסיף** כדאי' בסנהדרין ובמכות : סנהדרין כ"ג כדי שירבו מלמדי זכות אחד וירבו מלמדי חובות שנים . מוטב שיבואו שנים וידחו אחד . כנ"ל (א"א) וכ"ה בתנחומא . ופי' מוטב שיבואו שנים ר"ל אע"פ שאין מטין ע"פ אחד לחובה . מ"מ מאחר דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה . שני פעמים עדה עשרים ואין מטין ע"פ אחד לחובה הרי עוד שנים . ואין ב"ד שקול הרי עוד אחד . ואע"פ שאותו האחד נוטה לדעת העדה המחייבים ויהיו המזכים אחד עשר . מ"מ מאחר שהשנים מסכימים לדעת העדה המחייבת . מוטב שידחו השנים את האחד ועיין בפ"ק דסנהדרין : **ששך בא"ת ב"ש בבל** . ירמיה נ"א ומלך ששך ישתה אחריהם . ונמצין תמורת אותיות שם ששך בא"ת ב"ש בבל : **טבאל** הוא פסוק (ישעיה ז') ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל וקאמר שטבאל הוא רמלא בא"ב דאלב"ם . ורמלא הוא פקח בן רמליהו מלך ישראל : **בזאת רמז** כו' דבמקדש ראשון היו כל הכהנים גדולים כשרים וכל המניה בן כשר כאילו אינו מת אם כן כמנין בזאת יבא אהרן אל הקדש : (יח) **אמר לו לשר של ים** כו'. בב"ר פ"ה ושם נתבאר ועי' בש"ר פ' ט"ו : **מחץ רהב** ואין מחץ אלא לשון הריגה ומחלה והלפה דקאו : **שנא'** (איוב ט') **ודורך על במתי ים** ושם להם חול כו' . כצ"ל וכמו שפרש"י שם על במתי ים על גובהי ים ועל מעשה בראשית נאמר שגבהו מים התהומים לרום למעלה והדכם . אבל על ודורך על במתי ארץ פרש"י משפיל גבוהים ונשי הרוח : **אבי** פי' אדוני ולא גרס רבון העולמים : **הסיט** כלו' שיעור קטן רוחב הפנים כמו מן אגודל לאצבע או מן אצבע לאמה כדאי' בפרק הזורק : **אלימא תופשה** בתנחומא גרס אלמלא . ונ"ל אלמלי ביו"ד ופי' אילו היה : **אלמלא מי החוטם** פי' אילו לא היו מי החוטם כו' : **שמעמידים** כי הסרחון עומד עד הסרחון החולי מגלי יריח כל כך : **לפי שקורא בתורה** לפי שכל החמשה חושים שבאדם נותן מעלם הנפש המרגשת . רק שפועלת ע"י איברים מיוחדים העין רואה האוזן שומעת לטועמת זה יש חמשה חושים שכלים וחוש הטעם הוא נגד השכל שבהם כמ"ש וטעם זקנים : **ללמדך שבכ"מ** כו' בתנחומא גרס מהו ללמדך שבכל דבר שהקב"ה עושה שליחותו . ונראה שחסר שם וכאן וכצ"ל כתיב ויתרון ארץ בכל היא מהו ללמדך שבכל דבר כו' : **ללמדך שבכל** כו' עושה שליחותו . אע"פ שנראה בחוש או טבעי . מ"מ שייך לשון שליחות משום שהוא יתברך המשוך החדום ההוא בעצמו . ואפי' הטבע שנותן רפאו בו יתברך לא יפעל ועיין ביפ"ת בב"ר פי' : **ולא ברא** דבר אחד לבטלה . ר"ל אם להועלת תרופות . אם להציל מנזקי מזיקים אחרים גדולים מהם . שהם מפחידים מאלו וכדאי' בשבת פ' המוציא . ה' אימות כן . אימת מפגיע על ארי כו' אם להמית ולהחיות . והכי קאמר הלא שים צורך בברייתו אע"פ שהוא להזיק כגון נחשים ועקרבים . יהוא לעשות שליחותו יתב' כרשעים ושית יש בברייתו לתועלת תרופות ולהמית ולהחיות (יפ"ת) : **פעמים** כו' ע"י צפרדע . שאין דרכו לנשוך ולהזיק כל כך שבדא דר' המן : **ופעמים ע"י** צרעה כו' עקרב . אף שאין בני דעת : **חויא** גיבר גדול ועצום : **חבר** חוכר חבר שמחבר נחשים אל מקום אחד ע"י לחש ועי' כריתות דף ג' : **אסתכל** עשבא דברישיה . פי' ראה העשב שבראשו . א"ל קח העשב שבראשך ואח"כ תסתכל . כלו' תסתכל אסה כדבר שאין כך . ועשה כן . ונתקרב לאותו נחש ולא הספיק ליגע

בו

הזה מטייל בשיניתא דקיסרי מצא קולית אחת מושלכת בדרך היה מצנע לה מן הכא הדר משכח לה מן הכא אמר כמדומה אני שזו מתוקנת לעשות שליחותה בתר יומין עבר בלדר מן מלכותא נכשל בה ונפל בה ומת בדקו אחריו ומצאו בידו כתבין בישין על יהודאין. מעשה בשני בני אדם שהיו מהלכין בדרך אחד פקח ואחד סומא ישבו לאכול פשטו ידיהם לעשבי השדה ואכלו. זה שהיה פקח נסתמא וזה שהיה סומא נתפקח לא זזו משם עד שזה נסמך על זה שהיה סומכו. ומעשה באחד שהיה הולך מא"י לבבל כשהיה אוכל לחם ראה שני צפרים מתנצין זה עם זה הרג אחד מהם את חבירו הלך והביא עשב והניחו על פיו והחייהו. הלך אותו האיש ונטל אותו העשב שנפל מן הצפור והלך להחיות בו את המתים. כשהגיע לסולמא של צור מצא ארי מושלך ומת הניח העשב על פיו והחייהו עמד הארי ואכלו. מתלא אמרי טב לביש לא תעביד ובישא לא מטי לך. מעשה בשיחין אחד סומא שירד במים לטבול נזדמנה לו בארה של מרים וטבל ונתרפא. מט טיטוס הרשע נכנס בבית קדשי הקדשים כשהיה מחרף ומגדף עמד וגידר את הפרוכת ונטל ספר תורה והציעה והביא שתי זונות ועבר עליהן ושלף חרבו וקיצץ את ספר התורה נעשה נס התחיל דם מבצבץ ממנו התחיל משתבח לומר שעצמו הרג. התחיל מתגבה והולך כיון שהגיע לים היה הים הולך וסוער אמר אלהיהם של אלו אין גבורתו אלא בים אם הוא רוצה יעלה ליבשה ונראה מי נוצח. א"ל הקב"ה רשע בן רשע בריה פחותה קלה שבבריותי אני משליח בך לבערך מן העולם. נכנס יתוש בחוטמו ומת במיתה משונה ולמה נקרא בריה שפלה על שמכניס ואינו מוציא. נ ופעמים ע"י צרעה שנא' (שמות כג) ושלחתי את הצרעה. אמרו רבותינו כששלח הקב"ה את הצרעה לפני ישראל להרוג את האמורים ראה מה כתיב בהן (עמוס ב) ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל וגו' והיתה נכנסת לתוך עינו של ימין ושופכת ארסה והיה מתבקע ונופל ומת. שכן דרכו של הקב"ה לעשות שליחותו ע"י דברים קלים לכל המתגאין עליו. שלח להם בריה קלה להפרע מהם להודיעך שאין גבורתן ממש. ולע"ל עתיד הקב"ה ליפרע מן האומות ע"י דברים קלים שנאמר (ישעיה ז) והיה ביום ההוא ישרוק י"י לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור: (יט) ומטה אהרן. י"א הוא המטה שהיה ביד יהודה שנאמר (בראשית לח) ומטך אשר בידך. וי"א הוא המטה שהיה ביד משה ומעצמו פרח שנא' והנה פרח מטה אהרן. ואית דאמרי נטל משה קורה אחת והתכה לי"ב נסרים ואומר להם כולכם מקורה אחת טלו מקלכם. ועל מה עשה (משלי כ) כבוד לאיש שבת מריב וכל אויל יתגלע. שלא יאמרו מקלו היה לח והפריח. וגזר הקב"ה על המקל ונמצא עליו שם המפורש שהיה בציץ שנא' (במדבר יז) ויצא פרח ויציץ ציץ. נא והפריח בו בלילה ועשה פרי. ויגמל שקדים גמל לכל מי שהיה שוקד על שבטו של לוי. ולמה שקדים לא רמונים ולא אגוזים לפי שנמשלו ישראל בהם. ואותו המטה היה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בהמ"ק ונגנז. ואותו המטה עתיד להיות ביד מלך המשיח במהרה בימינו שנאמר (תהלים קי) מטה עזך ישלח י"י מציון רדה בקרב איביך:

סדר חקת

פרשה יט (א) **זאת** חקת. זש"ה א (איוב יד) מי יתן טהור מטמא לא אחד. כגון אברהם מתרח חזקיה מאחז יאשיה מאמון מרדכי משמעי ישראל מאומות העוה"ב מעוה"ז. מי עשה כן מי צוה כן מי גזר כן לא יחידו של עולם. תמן תנינן ב בהרת כגרים כאדם טמא פרחה בכולו טהור. מי עשה כן מי צוה כן מי גזר כן לא יחידו של עולם. תמן תנינן ג האשה שמת ולדה במעיה והושיטה החיה את ידה ונגעה בו החיה טמאה טומאת ז' והאשה טהורה עד שיצא הולד. המת בבית הבית טהור. יצא מתוכו הרי הוא טמא. מי עשה כן מי צוה כן מי גזר כן לא יחידו של עולם. תמן תנינן ד העוסקין בפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים היא גופה מטהרת בגדים. אמר הקב"ה חקה חקקתי גזרה גזרתי אי אתה רשאי לעבור על גזרתי: (ב) זאת חקת התורה (תהלים יב) אמרות י"י אמרות טהורות. ה אריב"ל מצינו שעיקם הקב"ה שנים וג' תיבות בתורה שלא להוציא דבר טומאה מפיו (בראשית ז) מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה (שם) ומן הבהמה אשר לא טהורה היא. א"ר יודן אף כשבא ליפתח בסימני בהמה טמאה לא פתח אלא בסימני בהמה טהורה (ויקרא יא) את הגמל כי לא מפריס פרסה אע"כ אלא כי מעלה גרה הוא. ואת הארנבת כי לא מפריס פרסה אע"כ אלא כי מעלת גרה. ואת החזיר כי לא מעלה גרה הוא אע"כ אלא כי מפריס פרסה הוא. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר ו תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעין לדרוש את התורה במ"ט פנים טמא ובמ"ט פנים טהור והיה דוד מתפלל עליהם ואומר (תהלים יב) אתה י"י תשמרם נטר אורייתהון בלבהון. תנצרם מן הדור זו לעולם. ואחר כל השבח הזה יוצאין למלחמה ונופלין ע"י שהיה בהן דילטורין. הוא שדוד אמר (שם נז) נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים וגו' נפשי בתוך לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה. אשכבה לוהטים זה דואג ואחיתופל שהיו להוטים אחר לשון הרע. ולשונם חרב חדה אלו הזיפים שנא' (שם נד) בבוא הזיפים ויאמרו לשאול וגו'. באותה שעה אמר דוד (שם נז) רומה על השמים

אלהים

יד יוסף מט גטין פ' הניזקין : נ ש"ר פ' י' : נא ת"י : **פי"ט** א תנחומא ס"ז : ב נגעים פ' ח' : ג חולין פ' ד' : ד שוח"ט מזמור ט' : ה תנחומא ס"ז . פסחים ג' . ב"ר פ' ל"ס . ויק"ר פ' כ"ו . תנחומא וישלח וס"ז . שוח"ט מזמור א' . ומזמור י"ב . פסיקתא ג' י"ד : ו ויק"ר פ' כ"ו . דב"ר פ"ס . שוח"ט מזמור ז' . תנחומא ס"ז . ירוש' פ"ק דפאה :

מתנות כהונה

גרסי' : **עבר בלדר** גרסי' . פי' הערוך שר ומושל : **וביש"א** לא מטי גרסי' . וכן הוא בספר בן סירא : **על מה** עשה . להתוך לכולם מקורה אחת : **כבוד** לאיש . כלומר למען השלום שלא יאמרו כו' : **גמל לכל** מי . ויגמול דרש ל' גמול ושקדים לשון שקידה ומהירות : ה"ג מאומות . העולם הבא משלם הזה מי עשה כו' : **באדם** שמא פרחה בכולו גרסי' : **המת בבית** . בתוך כמן האהל כי שם ביתו : **שעיקם** עיין כל זה סוף פרשה מסעי וריש פרשה אמור ובקהלת פרשה י' פירשתיו : **שלא** טעמו טעם חטא היו גרסי' : ה"ג **אתה** י"י תשמרם נטר אורייתהון בליבהון תנצרם מן הדור כו' . ופירושו מן הדור הזה שהוא היה בלוי' וכן הוא בהדיא ריש פרשה אמור ובשוחר טוב מזמור ז' : ה"ג **בירושלמי** פרק קמא דפאה דואג ואחיתופל שהיו להוטים

עץ יוסף

ט בנהם עד שנפל ממנו אבריו מפני תוחק ארס הנחש שהעשב ההוא היה מסוגל לדחות ארס הנחש והוא לא ידע : **ופושט** ולומד : **מרתיה** לשון ראח וכעס : **מאן דמוקטין** כו' כשהיה רבי ינאי רודף הנחש מצד זה היה הנחש חוזר ובא מצד זה כאילו היה מכוין ללכת בהכלת : **הברה** קול הברה : **מטייל** כו' פי' היה מטייל בחוף ים של קסרי : **קולית** עצם ירך של מת : **היה מצנע לה** שלא יכשל בה אדם : **בלדר** פי' הערוך בר חבור : **נסתמא** נעשה סומא : **מתנצין** מריבין : **לסולמא של צור** נקרא כן על שעולין אליה בגובה מרום הרים כזה שעולה על הסולם : **מתלא אמרין** כו' משל אומר טוב לאיש רע לא תעשה ורעה לא תגיע ליך : **נזדמנה לו** בארה של מרים . שלפתה ובא הבאר של מרים על פני המים עד מקום בטו שבל הסומא ונתרפא . ולפי שרצה ה' לרפאות האיש ההוא אז גזר שיציפו מי הבאר לשם אבל בויק"ר גרס מצורע אחד שירד במים לטבול וכן עיקר : **וגידר** וקנן : **ועבר עליהם** ובא עליהם : **והתחיל הדם מבצבץ** להודיע בקשה לפני הקב"ה חורבן ביהמ"ק (תוס' גיטין) : **שעצמו הרג** היא דרך כינוי : **אין גבורתו** אלא בים . כדאי' בירוש' מסכת עכו"ם שכל האומות מודים שהקב"ה שולט במים : **א"ל הקב"ה רב"ר** בגיטין מפורש שבת קול יצאה ואמרה לו כן : **בריה פחותה** שלפי שהרשע הזה הזה הגדולה בעצמו לומר שבח ידו עשתה כל אלה . לזה הראה דיש בבריה פחותה שהקב"ה עושה שליחותו ע"י הכל וכן כיוצא בזה נלהוט ביפראל אינו בכחו ועוצם ידו ולא יתפאר הגרזן על החוצב בו (מה"ק) : **בריה פחותה** דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה . נמצא היא הכרה ביצירתה שלא נמצא בה סדר תקון דהיים המותר : **והיתה נכנסת** לתוך כו' . כתב הבחיי סדר עקב הצרעה הוא מין זבוב ומטיל הרס . והחז"ל כתי לרעום היו אתם בימי משה ואתם בימי יהושע . והיתה מכה בפניהם ומסמא עיניהם ולא היו יכולים להלחם ובאלין ישראל והורגין אותם כו' ע"ש ועיין רש"י שמות כ"ג כ"ח ובסופה ל"ז : (יט) **י"א** הוא המטה שהיה ביד יהודה כו' ביד משה כו' ואותו המטה היה ביד כל מלך כו' ביד המשיח כו' . כל אחד ואחד מה שהיה קבלה בידם ועיין בילקוט תהלים רמז תתס"ט : **ועל מה עשה** להתוך לכולם מקורה אחת : **כבוד לאיש** כו' למען השלום שלא יתחרו כו' : **גמל לכל מי** ויגמול דרש לשון גמול . ושקדים לשון שקידה ומהירה . לרמוז שביאה גמול על מי שהוא שוקד רעה על שבטו של לוי . **ואותו המטה** כו' . זהו סיום על מה שאמר לעיל שהוא המטה שהיה ביד יהודה וביד משה וכדאי' בילקוט תהלים הנ"ל :

סדר חקת

פרשה יט (א) **אברהם** מתרח כו' . כלו' ע"פ שבע היציאות מי יתן זה . כי הבן יוצא מילך הבא והיה נ"ל שוה בתכונתו . רק ה' אחד נתן בזה טבע מיוחד ע"ד הבא לטהר מסייעין אותו : **העה"ב מעה"ז** שבעוה"ז האומות מתגרות ומתגברות והחומר סוכך על הנפש השכלי . ועכ"ז יוכל האדם להתגבר בשכלו ולקנות שלימות הנפש לעוה"ב בחיי העוה"ז . שעיקר קדושת מעלת העוה"ב אין זוכין אליה כי אם מתוך מעשה הטוב שאדם עושה בעוה"ז . כמו שאחז"ל מי שטרח בע"ש יאכל בשבת : **כגרים** הגי סול ועיין נדרים פ"ו מ"א : **החיה** פי' המילדת : **החיה טמאה** כו' מדרבנן שמא יוציא העובר את ראשו חוץ לפרוזדור והרי הוא כילוד ומטמא . והחיה סבורה שעדיין הוא במעיה ואתי לטהורי . והאשה טהורה עד שיצא הולד דהאשה מרגשת בעצמה כשמוציא ראשו חוץ לפרוזדור ולא אתי לטהורי (ברטנורה) : **המת בבית** בתוך כמן האהל כי שם ביתו . והוא לשון הפיים של פרשת פרה . ומביא זה לכאן לפרש לשון הפיים ע"פ משנה הנ"ל . והוא פתיחה על פרשת פרה אדומה שמטהרת הטמאים ומטמאה הטהורים כדלקמן : (ב) **אמרות ה'** אמרות טהורות . הביא זה הפסוק לדרוש סיפא דקרא מזוקק שבעתים על הפרה כדלקמן . ואגב דריש ליה לכולה קרא : **שעיקם** ר"ל שמלבד שהאריך הכתוב עיקם לכתוב שלא כדרך דהיינו אשר איננה טהורה אשר לא טהורה היא שהיא הגלילה מהטמאה . שהל"ל מן הבהמה הטמאה כי אורחיה נכתוב (רש"א) : **ומן הבהמה** אשר איננה טהורה . בזה הפסוק יש שתי תיבות מיותרים שהל"ל מן הבהמה הטמאה . **ומן הבהמה** אשר לא טהורה היא . בזה הפסוק יש ג' תיבות מיותרים דה"ל לכתוב ומן הבהמה הטמאה . והביא מקודם הפסוק שמיותר שתי תיבות ואח"כ הפסוק שמיותר ג' תיבות : **אף כשבא** לפתוח בסימני כו' . דלא מיבעי בזכירת טומאה דמזדהר קרא אלא אפי' בסימניה שע"כ להזכירם מזדהר שלא לפתוח בהן . ומכאן ילפינן דהיכא דבעינן לומר ב' מילי והיכא גנאי בחד מינייהו פותחין באידך משום פתח דברך יאיר וע' בפסיקתא רבתי : **תינוקות שהיו בימי** דוד כו' . משום דהא דתורה נדרשת מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא נדרש מדכתיב מזוקק שבעתים . והכא עסקינן בהאי קרא מייתי לה הכא . ואגב זה מייתי ענין התינוקות ודרש בעליל מלשון עוללים . ומזוקק שבעתים על התורה שנדרשת במ"ט פנים כנ"ל ואע"פ כן כשסביב רשעים יתהלכון היינו הולכי רכיל . כרום נתרוממו החיינים והיה זלות לישראל (יפ"ת) : **נטר אורייתהון בלבהון** פי' שמור התורה בלבם . דאי שמירת גופם . הרי הוא אומר תנצרם מן הדור : **תנצרם מן הדור** בפסוק א' תנצרנו . פי' תנצרם מן הדור ההוא שלא ילכדו בעונם : **יוצאין למלחמה ונופלין** בימי שאול מיירי כדאמר בדב"ר פ"ה : **ונופלין על** שהיו בהם דלטורין . פי' בעלי לשון הרע : **לבאים** שם משיות האריה : **שהיו להוטים** אחר לה"ר . בני אדם שניהם חנית וחצים אלו אנשי קעילה שנא' (ש"א כ"ג) היסגרוני בעלי קעילה בידו וגו' . ולשונם חרב חדה . כנ"ל וכ"ה בתנחומא . ואע"פ שמסירתם לדוד ביד שאול נראה שמתוך החונם היה ששאול קבץ העם למלחמה לרדת קעילה לצור אל דוד . מ"מ קרי להו שניהם חנית וחצים . דמן הדין אף שהם בסכנה אין למוסרו מכיון שאינו חייב מיתה : **סלק שכינתך מבינהם**

סלקת

אלהים סלק סכינתך מבינותם. אבל דורו של אחאב כולו עובדי ע״ז היו וע״י שלא היה בהן דילטורין יוצאין למלחמה ונוצחין. הוא שאמר עובדיה לאליהו (מ״א יח) הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרוג איזבל את נביאי י״י ואחביאם וגו׳ ואכלכלם לחם ומים. אם לחם למה מים. אלא מלמד שהיו המים קשים להביא לו יותר מן הלחם. ואליהו מכריז בהר הכרמל אני נותרתי נביא לי״י לבדי וכל עמא ידעי ולא מפרסמי למלכא. א״ר שמואל בר נחמני ז אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות ח אמר אני פרצתי גדרו של עולם. ומפני מה אתה הולך ולשונך שותת. אמר הוא גרם לי. ומפני מה כל חיה נושכת ואינה ממיתה ואתה נושך וממית. ט א״ל (קהלת י) אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון אפשר דאנא עביד כלום דלא מתאמר לי מן עליותא. ט ומפני מה אתה נושך באבר אחד וכל האיברים מרגישין. א״ל ולי אתם אומרים אמרו לבעל הלשון שהוא כאן והורג ברומי. י ולמה נקרא שלישי שהוא הורג ג׳ האומרו והמקבלו והנאמר עליו. ובימי שאול הרג ד׳. הרג את דואג שאמרו. ושאול שקבלו. אחימלך שנאמר עליו. ואבנר בן נר. יא למה נהרג ריב״ל אמר על שהקדים שמו לשמו של דוד הה״ד (ש״ב ג) וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ כתב מן אבנר לדוד. ור״ל אמר ע״י שעשה דמן של נערים שחוק שנא׳ (שם ב) ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו. ורבנן אמרי ע״י שלא המתין לשאול להתפייס מן דוד שנא׳ (ש״א כד) ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך. א״ל אבנר יב מה את בעי מן גלימוי דידך בסירא הועדת כד אתון למעגל א״ל (שם כו) הלא תענה אבנר בכנף אמרת בסירא הועדת חנית וצפחת בסירא הועדת. וי״א יג על שהיה בידו למחות על נב ולא מיחה. ר׳ חנן בן פזי פתר קרא בפרשה פרה שיש בה מז׳ ז׳. יד ז׳ פרות ז׳ שריפות ז׳ הזיות ז׳ כיבוסין ז׳ טמאים ז׳ טהורים ז׳ כהנים. ואם יאמר לך אדם חמשה הן אמור לו משה ואהרן בכלל שנא׳ וידבר י״י אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה וגו׳ :

(ג) זאת חקת התורה וגו׳. טו ר׳ יצחק פתח (קהלת ז) כל זה נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. כתיב (מ״א ה) ויתן אלהים חכמה לשלמה וגו׳. מהו כחול רבנן אמרי נתן לו חכמה כנגד כל ישראל שנאמ׳ (הושע ב) והיה מספר בני ישראל כחול הים וגו׳. א״ר לוי מה חול גדר לים כך היתה חכמה גדורה לשלמה. טז מתלא אמרין דעה חסרת מה קנית דעת קנית מה חסרת (משלי כה) עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו. (מ״א ה) ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם מה היתה חכמתן של בני קדם שהיו יודעים וערומין בטייר. יז אמר רשב״נ בג׳ דברים וכו׳. ומכל חכמת מצרים מה היתה חכמת מצרים את מוצא כשביקש שלמה לבנות בהמ״ק שלח אצל פרעה נכה א״ל שלח לי אומנין בשכרן שאני מבקש לבנות בהמ״ק. מה עשה כנס כל אצטרלוגין שלו צפו וראו בני אדם שעתידין למות באותה שנה ושלחן לו. כשבאו אצל שלמה צפה ברוה״ק שהם מתים באותה שנה נתן להם תכריכיהן ושלחן אצלו. שלח לו לא היה לך תכריכין לקבור את מתיך הרי לך הן ותכריכיהן. ויחכם מכל האדם יח מאדה״ר. מה היתה חכמתו את מוצא יט כשבקש הקב״ה לבראות את האדם נמלך במלה״ש א״ל (בראשית א) נעשה אדם בצלמנו. אמרו לפניו (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו. א״ל אדם שאני רוצה לבראות חכמתו מרובה משלכם מה עשה כינס כל בהמה חיה ועוף והעבירן לפניהן א״ל מה שמותן של אלו. לא ידעו. כ כיון שברא אדם העבירן לפניו א״ל מה שמותן של אלו. אמר לזה נאה לקרות שור ולזה ארי ולזה סוס ולזה חמור ולזה גמל ולזה נשר שנא׳ (בראשית ב) ויקרא שמות. א״ל ואתה מה שמך. א״ל אדם. למה שנבראתי מן האדמה. א״ל הקב״ה אני מה שמי. א״ל י״י. למה שאתה אדון על כל הבריות היינו דכתיב (ישעיה מג) אני י״י הוא שמי כא הוא שמי שקרא לי אדם הראשון. הוא שהתניתי ביני לבין עצמי. הוא שמי שהתניתי ביני לבין בריותי. מאיתן האזרחי כב זה אברהם שנאמ׳ (תהלים פט) משכיל לאיתן האזרחי. הימן זה משה שנאמר

לא

יד יוסף ז ב״ר פ׳ פ״ט : ח תענית ח׳ : ט קה״ר פ״י : י שוח״ט מזמור י״ב . ומזמור ק״כ : יא רבה ותנחומא כוף מטפי : יב שוח״ט מזמור ז׳ : יג שוח״ט מזמור י״ב . סנהדרין כ׳ : יד אוכל אתגי :
טו תנחומא ס״ו . קה״ר פ״ז . פסיקתא ס׳ י״ד : טז ויק״ר פ״א : יז ב״ר פ׳ ע״ו . ברכות ס׳ : יח ריש מדרש משלי : יט ב״ר פ׳ י״ז : כ תנחומא שמיני כ׳ ח׳ : כא פסיקתא חוסי נמצי כלום :
כב ויק״ר פ׳ ט׳ . ב״ב ט״ו :

מתנות כהונה

לבוסים אחר לפון הרע ולפונס וכו׳ : וע״י שלא היה נכסי׳ : ה״ג לחם ומים אם לחם למה מים אלא מלמד שהיו כו׳ . ועיין לעיל פרשה אמור גירסא אחרת וירושלמי דפאה : נושכת כו׳ . עיין ריש אמור : מן עליותא מן השמים ממעל : שלישי לשון הרע נקרא לישנא תליתאי . ועיין לקמן פרשת שופטים ובפ״ים בערכין פרש״י לשון הרע הוא השלישי בינו ובין חבירו המספר בין שני אנשים לא תלך רכיל פי׳ לישנא תליתאי : ה״ג בירושלמי דמסכת פאה ועיין לעיל פרשה אמור : א״ל אבנר מה את בעי מן גלימוי דידך בסירה הועדה כד אתון למעגל א״ל הלא הענה אבנר בכנף אמרת כו׳ ולעיל פרשת אמור פירשתיו : וי״א ע״י שהיה בידו כו׳ . והוא הכניש שנהרג בלשון הרע ההוא : שבע פרות . שבעה פעמים כתיב פרה בפרשה וכן שריפה כו׳ : ה״ג ויתן אלהים חכמה וגו׳ . מהו כחול רבנן אמרי נתן לו חכמה נגד כל ישראל שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול וגו׳ : מתלא אמרין . במשל אומרין הבריות : עיר פרוצה כל זה הוא מן המשל ולקמן בקהלת לא גרס ליה . וילקוט דמלכים גרס ליה : בטייר פי׳ הערוך בצפצוף וסימני העופות ורקידתם ונפייסם בכנפיהם ונראה שהוא לשון חכמה בניחום נתפסי ת״י אמיירים : בג׳ דברים . לקמן בקהלת בשלשה דברים אני אוהב את בני מזרח שאין נושקין אלא על גב יד . ואין חותכין בשר אלא בסכין . ואין נוטלין עצה אלא בשדה . והביאו כאן בשביל חכמה בני קדם : אצטרלוגין גרסי׳ . פי׳ חוזי כוכבים : ה״ג האדם אדם הראשון : אמר לו ה׳ . בקריאתו לי אדנות : כ״צ לקמן בקהלת ביני לבין עצמי הוא שמי שהנהגתי בינו לבין בריותי ובין מלאכי השרת מתוכן כו׳ : לא כן עבדי וגו׳ גרסי׳ . וסיפיה דקרא נאמן הוא

נאמן

ענף יוסף

פרשה יט (ב) [בגע פריה] כמ״ש ז״ל במס׳ פרה פ״ג מ״ה . והיינו פרה אדומה . ושרף את הפרה . אל תוך שריפת הפרה . את אפר הפרה . ואסף איש טהור את אפר הפרה . השלמה פיה . ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת : ושבע שריפות . את עורה . ואת בשרה . ואת דמה . על פרשה ישרוף . עץ ארז . ואזוב . ושני תולעת . ושבע הזיות . והזה מדמה שבע פעמים : ושבע כיבוסים . וכבס בגדיו הכהן קאי על ג״פ הכהן כדכתיב לעיל . ונתתם אל אלעזר הכהן . ולקח אלעזר הכהן מן ארז היינו ג׳ כבוסים . והשורף אותה יכבס בגדיו . וכבס האוסף וגו׳ . והזה הטהור וגו׳ . וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו . ומזה מי הנדה יכבס בגדיו : ושבעה טמאים . כל הבא אל האהל . וכל אשר באהל . וכל כלי פתוח . בחלל חרב . או במת . או בעצם אדם . או בקבר : שבעה טהורים . והזה על האהל . ועל כל הכלים . ועל הנפשות . ועל הנוגע בעצם . או בחלל . או במת . או בקבר כרי : שבעה כהנים . ונתתם אותה אל אלעזר הכהן . ולקח אלעזר הכהן . ולקח הכהן . וטמא הכהן . וכבס בגדיו הכהן . כרי המטה . ומשה ואהרן ג״כ שני כהנים כמו שכתוב משה ואהרן בכהניו (בביאור הגר״א על המדרש) :

יד

עץ יוסף

פלסון הרע מסלק השכינה כדאי׳ בדב״ר פ״ה (יפ״ת) : סלק שכינתך ומ״ש על כל הארץ כבודך . ה״ק אף בסלקך שכינתך לרקיע . כבודך יהא על הארץ : למלחמה ונוצחין שבימי אחאב היה מלך בכיפה כדאי׳ בפ״ק דמגילה : למה מים דלעולם אומרים הקל שהוא ואח״כ הקשה . או קך כי׳ דכיון דהיה מפרנסם בהכילה ואחי שהבקש מים דלא יהיו בצמאם : אלא שהיו המים קשים כו׳ . משום שבימי אחאב נעצרו הגשמים . וקאמר נה הכא לומר דכיון דמים קשים יותר ויסהמא מסרסמא מילתא כשיבקשם לכל כך נביאים וירגישו בדבר ולפיכך דל״ע ידעי ולא מפרסמי למלכא : אמרו לו לנחש הך מילתא למעוד היא כדגרסינן בפ״ק דסוטה : אני פרצתי גדרו של עולם . שאלמלא שההטיא את אדם לא היו מתים : ולשונך שותת פי׳ נוזל הוא לפיך : דלא אתמר לי מן עליותא . פי׳ שלא נגזר עלי מן השמים ממעל : אמרו לבעל הלשון הנה מכאן של נחש שהיה מדבר לה״ה על בוראו . והוכן אח״כ לשעם על דוכי לה״ה : שהוא כאן והורג ברומי . שאומר לה״ה על מי שעומד ברומי וע״י זה נהרג . ולכן כתיב חצי גבור שנונים . ולא אמר כלי זיין משום שכלי זיין מכין במקומן . והן מכה מרחוק כדאי׳ בב״ר פ׳ נ״ח : ולמה נקרא שמו שלישי . פי׳ לשון הרע נקרא לישנא תליתאי . לא תלך רכיל פי׳ לישנא תליתאי ובפרק יש בערכין פרש״י לה״ה הוא השלישי בינו לבין חברו במספר בין ב׳ אנשים : דואג שאמרו כדאי׳ בפסיקתא ובתנחומא סדר כי תצא . אבל בפרק חלק משמע שמת ולא נהרג . ובילקוט ס׳ קל״ח אי׳ כיון שראו תלמידיו שהוא מטמא את הטהור ומטהר את הטמא נחנו הבלים ברגליו וגררוהו שנא׳ גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל : ואבנר בן נר ג״כ נהרג וצריך ולמה נהרג דכיון דצדיק גמור הוה כמו שאמר עליו דוד כי שר וגדול נפל היום בישראל . וגם טרך הגזור בו . בודאי היה גנב עלון לאמרו שלא יהרגנו יואב . טלי שחטאו גורם ולהכי בעי מה חטא היה בו . ומביא כמה דעות על חטאו עד דיש אומרים על שהיה בידו למחות כו׳ : אל דוד תחתיו משמע שם דוד היה כתוב תחת שם אבנר . אבל מן יקומו הנערים וישחקו לא ס״ל שנתחייב כי מאי סבר דלא נתכוון אבנר לש״ד רק לשחוק בעלמא להראות גבורתו כדרך המשחקים . וטוב נמשך מהפתוק שהרג זה את זה ונפלו במלחמה (יפ״ת) : וריש לקיש אמר ע״י שעשה דמן של נערים שחוק . דמפרש תיבת תחתיו כמו במקומו . שיהיו בלוהיו של אדם כמותו לקייב בריח בינו לבין דוד : ע״י שלא המתין והנהגותא גרס ע״י שהמתין : מן גלימוי דידך בסירה הועדה . פי׳ מה אתה רוצה לומר מן הכנף שלך בקוץ הוסרה ונכרת . ולפי זה הם דברי אבנר אל שאול ועי׳ בתנחומא : כד אתון למעגל כשבאו למעגל ונטלו הצפחת והחנית מעל ראשו : חנית וצפחת בסלא הועדה . בתמיה כלו׳ וכי יכול אתה גם כאן לומר כמו שאמרת בכנף . הלא ע״כ להודות שהלכתי ולקחתי אותם ושיתי ג״כ יכול להרגו . ומ״מ לא הם אבנר בשבגתו ולאמר לשאול שמא אחד מן הנערים מבני הגבא נתכנס לו : ולא מיחה . שנסירא מפני שאול שלא יכעס עליו ויתבוע עליו שידו עם דוד . הך מ״מ לא היה לו להניח משום זה מלחמות על ש״ד . והוו ברכיטו ספכר בלשון הרע כסוב : שיש בה מז׳ ז׳ . לפי שהתורה נדרשת במ״ט פנים כנגד חמשים שערי בינה .

ושער החמשים הוא סוד הפרה ונקרא שער השמונה ואין אתה רשאי ליכנס ולא נתגלה לשום אדם רק למשה כמ״ש לקמן לך אני מגלה טעם פרה לאחרים חוקה (י״מ) : שבע פרות ר״ל שבע פעמים כתיב פרה בפרשה וכן שריפות כו׳ : (ג) כנגד כל ישראל . שנקראו חול כמ״ש והיה מספר וגו׳ : מתלא אמרין משל אומרים : דעה חסרת מה קנית . כדכתיב עיר פרוצה וגו׳ . דעת קנית מה חסרת כדכתיב (משלי כ) וכלי יקר שפתי דעת ברז״ל וכלי יקר דאית בה כולהו היינו שפתי דעת . וזהו מאמר החכם דעה קנה כל לא יחסר לא קנה דעה כל לו יחסר : שהיו יודעים וערומין כו׳ . דקדקו חז״ל כך מדקאמר מחכמת כל בני קדם ולא אמר מכל חכמת בני קדם כמ״ש מכל חכמת מצרים . אע״כ כי בבני קדם בכללם נמצאת חכמת הקסמים וחכמת שלמה רבתה למעלה ראש על כולם (כלי יקר על כ״ר) : בטייר בלשון ישמעאל קורין לעוף טייר (ערוך) ור״ל שהיו מבינים בצפצוף העופות ורקידתם ונפייתם בכנפיהם . ונראה שהוא לשון חכמה בניחום . נתפתי פרנס יונתן אמיירה ובפסיקתא גרס בקואין במזל . וחכמים בכל דעה באיסטרלוגיא : אומנין בשכרן שאני מבקש לבנות ביהמ״ק . כלו׳ בקש שאין ראוי למלך שיקח שכר ממלך אחר . ונפרש בראשו חתנו מ״מ א״ל בשכרן משום שרוצה לבנות ביהמ״ק לשמ״ה אין ראוי שיעבוד בעבידים בחנם . אלא לכבד את ה׳ מהונו ואונו (כלי יקר) : אצטרלוגין פי׳ חוזים בכוכבים וכן בלשון יוני (ערוך) : שעתידין למות בתנחומא אי׳ כשעה כדי שיבא עליו בתרעומות ויאמר לו . תן לי דמים מאומנים שכרנם : ויחכם מכל האדם מאדם הראשון . היינו בחכמת הטבעיות שאף שאדה״ר שם שמות לכל הב״ח כפי טבעם . כמ״ש שכתוב וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו . ר״ל הוא שמו המיוחד והמתייחס אליו כפי טבעו . מ״מ שלמה היה חכם ממנו בשלימות הטבעיות (כלי יקר) : נמלך במלאכים א״ל נעשה אדם . ר״ל שזה שאמר להם נעשה אדם לא שהוצרך לסיוע מהם . אלא שנמלך עמהם : חכמתו מרובה משלכם עי׳ ב״ר פ׳ ח׳ : והעבירן לפניהם עי׳ ב״ר שם ונתבאר כל הענין : אמר לו י״י פי׳ בקריאתו לשון אדנות (מת״כ) : שאתה אדון על כל הבריות היינו דכתיב אני י״י . ואע״ג דנקרא כתיב שם הוי״ה ומ״ש שאתה אדון לא שייך אלא בשם אדני . י״ל דשם הוי״ה נקרא בכינוי אדני . ואע״ג שהשם שנקרא אדון אינו כפי המהות אלא כפי שיחס אשר לו עם העולם וכמ״ש הרב בת״א פ״ז . לפי שאי אפשר לאדם שיקרא שם לפ״ם כפי המהות שהוא נעלם מכל בריה . אבל מה שאפשר לידע ממנו יתברך הוא משעבודו ויחסו אל העולם . ועל זה לבד אפשר לו לאדם לקרות לו שם (יפ״ת) : לבין בריותי ובקה״ר ובפסיקתא גרס ביני לבין עצמי הוא שמי שהנהגתי ביני לבין בריותי ובין מה״ש ע״כ . והכוונה כפי שכתבתי לעיל : מאיתן האזרחי זה אברהם . ר״ל היינו בחכמת התכונה כדדרשו חז״ל ויוצא אותו החוצה שא״ל הקב״ה צא מאצטגנינות שלך שלא יסמוך במה שיראו הכוכבים בעקרותו כי הוא יתברך יסדר המערכות ברצונו . ומ״מ שלמה היה גדול ממנו בחכמת התכונה (כלי יקר) : שנאמר משכיל לאיתן האזרחי . [illegible] (רפ״ [illegible] בתהלים שם) [illegible]

סימן

(במדבר יב) לא כן עבדי משה וגו'. ובלבל זה יוסף שנא' (בראשית מז) ויכלכל יוסף וגו'. אמרו המצריים כלום מלך עלינו עבד זה אלא בחכמתו מה עשו לו הביאו ע' פיתקין וכתבו עליהם ע' לשון והיו משליכין אותן לפניו וקורא כאו"א בלשונו. ולא עוד אלא שהיה מדבר בלשון הקדש שלא היה בהן כח לשמוע שנא' (תהלים פא) עדות ביהוסף שמו וגו' שפת לא ידעתי אשמע. דרדע זה דור המדבר שהיה בהן דעה. בני מחול שמחל להם הקב"ה במעשה העגל. (מ"א ה) וידבר שלשת אלפים משל א"ר שמואל בר נחמני חזרנו על כל המקראות ולא מצינו שנתנבא שלמה כג אלא קרוב לח' מאות פסוקים. אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שאמר יש בו ב' וג' טעמים כמד"א (משלי כה) נזם זהב וחלי כתם. ורבנן אמרי שלשת אלפים משל על כל פסוק ופסוק. כד אלף וחמשה טעמים על כל משל ומשל. שיריו אב"כ אלא שירו שירו של משל. (מ"א ה) וידבר על העצים וכי אפשר לאדם לדבר על העצים אלא אמר שלמה מפני מה מצורע נטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים בעץ ארז ובאזוב. ע"י שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת. כיון שהשפיל עצמו כאזוב נתרפא ע"י אזוב. וידבר על הבהמה ועל העוף וכי אפשר לאדם לדבר על בהמה ועוף. אלא אמר מפני מה בהמה ניתרת בשני סימנין והעוף בסימן אחד. על שהבהמה נבראת מן היבשה ועוף בא"א מן האדמה דכתיב (בראשית ב) וייצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ובא"א (שם א) ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף בר קפרא אמר כה מרקק שבים נבראו. ר' אבין בש"ר שמואל אמר אעפ"כ רגלוהי דתרנגולא דמיין לחספניתא דנונא. ועל הרמש וכי איפשר לו לאדם לדבר על הרמש. אלא אמר שלמה מפני מה שמונה שרצים שכתוב בתורה הצדן והחובל בהן חייב ושאר שרצים פטור. כו מפני שיש להן עורות. ועל הדגים וכי איפשר לומר כן אלא מפני מה בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ודגים אינן טעונין שחיטה. אלא מהדין קרא (במדבר יא) הצאן ובקר ישחט להם וגו'. כז הורה יעקב איש כפר ניבוריא בצור על הדגים שטעונין שחיטה ושמע ר' חגי שלח ואייתיה. א"ל מנן הורית. א"ל מהכא ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף מה עוף טעון שחיטה אף דגים טעונין שחיטה. אמר להו ארבעוניה דילקי. אמר בר נש דאמר מילי דאורייתא לקי. א"ל לא הורית טב. אמר ליה מנן. א"ל מהכא (במדבר יא) הצאן ובקר ישחט להם אם את כל דגי הים יאסף להם אלו טעונין שחיטה ואלו טעונין אסיפה. אמר הביט הביטך דהוא טבא בקילטא. כח הורה יעקב איש כפר ניבוריא בצור על בר ישראל הבא על הנכרית והוליד לו בן שנמול בשבת. שמע ר' חגי שלח ואייתיה. א"ל מנא לך הא. א"ל דכתיב (שם א) ויתילדו על משפחותם לבית אבותם. אמר להו ארבעוניה דילקי. א"ל בר נש דאמר מילי דאורייתא לקי. א"ל לא הורית טב. א"ל מנן את מודע לי. א"ל אי אתי לגבך בר עממיא ואמר בעינא למהוי יהודאי ע"מ דמגזירני ביומא דשבתא או ביומא דכפוריא מחללין עליו את השבת או לא. והלא אין מחללין עליו את השבת אלא על בנה של בת ישראל בלבד. א"ל ומנא לך הא. א"ל כתיב (עזרא י) ועתה נכרת ברית לאלהינו להוציא כל נשים והנולד מהם בעצת י"י. א"ל מן הקבלה את מלקני. א"ל כתיב (שם) וכתורה יעשה. א"ל ומאיזו תורה. אמר ליה מדאמר ר' יוחנן בשם רשב"י כתיב (דברים ז) ולא תתחתן בם למה (שם) כי יסיר את בנך מאחרי בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הגויה קרוי בנך אלא בנה. א"ל הכוט חביטך דהוא טבא בקיליטא. אמר שלמה על כל אלה עמדתי ופרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי (קהלת ז) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. כט (שם ח) מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהחכם זה הקב"ה שכתוב בו (משלי ג) י"י בחכמה יסד ארץ. ומי יודע פשר דבר זה הקב"ה שפירש את התורה למשה. (קהלת ח) חכמת אדם תאיר פניו ל א"ר יודן גדול כחן של נביאים שמדמין דמות גבורה של מעלה לצורת אדם שנא' (דניאל ח) ואשמע קול אדם בין אולי. ור' יהודה בר"ס אמר מהכא (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה. (קהלת ח) ועז פניו ישונא שהוא משתנה ממה"ד למדת רחמים לישראל. א"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי על כל דבר ודבר שהיה אומר הקב"ה למשה אומר לו טומאתו וטהרתו. כיון שהגיע לפרשת אמור אל הכהנים א"ל משה רבש"ע אם נטמא זה במה תהא טהרתו. לא השיבו. באותה שעה נתכרכמו פניו של משה. כיון שהגיע לפרשת פרה אדומה א"ל הקב"ה באותה שעה שאמרתי לך אמור אל הכהנים ואמרת לי אם נטמא במה תהא טהרתו לא השבתיך זו טהרתו ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר לא ד' דברים יצה"ר משיב עליהן דכתיב בהן חקה אשת אח וכלאים ושעיר המשתלח ופרה אדומה. אשת אח דכתיב (ויקרא יח) ערות אשת אחיך וגו' ובלא בנים יבמה יבא עליה. וכתיב בערות אשת אח (שם יט) ושמרתם את כל חקתי. כלאים (דברים כב) לא תלבש שעטנז וסדין בציצית מותר וכתיב ביה חקה (ויקרא יט) את חקתי תשמרו. שעיר המשתלח דכתיב (ויקרא טז) והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו והוא עצמו מכפר על האחרים וכתיב ביה והיתה זאת לכם לחקת עולם. פרה מנין לב דתנן כל העוסקין בפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים והיא גופה מטהרת בגדים וכתיב בה חקה זאת חקת התורה: (ד) ויקחו

אליך

יד יוסף כג הזית ס"פ פסוק א': כד זוכר תולדות דף קל"ס: כה חולין פ"ב: כו שבת פ' י"ד: כז ב"ר פ"ז. ירוש' פ' ג' דקדושין. וס"ק דיבמות. ילקוט בראשית: כח ב"ר פ' ז'. ירוש' יבמות פ"ב.
וקדושין סוף פ"ג: כט קה"ר פ"ח: ל ב"ר ר"פ כ"ז: לא יומא ס"ז: לב תוס' מומר ט'.

מתנות כהונה

לשון הימן: **עלינו** עבד זה גרסי': **פיתקין** איגרות חלקים: ה"ג **אלא** שהיה מדבר בל' הקדש שלא כו'. ועיין בס' אלו נאמרין וה"ג לקמן בקהלת: **וקורא** כל אחד ואחד כו'. בס' אלו נאמרין איתא שירד גבריאל ולמדהו וע"ז שייך כאן שפת לא ידעתי אשמע אע"פ שלא הבין ראש המאמר ובתנחומא מביא גם כן שלפי' פסוק זה מתחיל בעי"ן ומסיים בעי"ן לרמוז על ע' לשון שלמדו גבריאל ול' קודש עצמו אינו בכלל שבעים לשון כנגד ישראל גוי א' בארץ למעלה מע' אומות: **דיעה** דרדע נוטריקון דור דיעה: ה"ג **שמחל** להם הקב"ה במעשה העגל: **שיריו** סיפיה דקרא ויהי שירו חמשה ואלף והיה לומר שיריו לשון רבים: **נזם** זהב כו' עיין במדרש הזית סוף פסוק ראשון ובקהלת בפסוק כל זו נסיתי ויתבאר לך: ה"ג **דמיין** להספניתא. ופירושו קשקשים וקילופים ודוגמתו בפ' ר"א דמילה האי מאן דפסי אסי ולא מנגב נקטא ליה חספניתא ופי' הערוך קרום הצומח בעור הפנים ומתקלף ודוגמת זה פי' גם רש"י שם: **והחובל** בהן גרסי': ה"ג בילקוט מלכים ובקהלת אין טעונין שחיטה אלא מהדין קרא הצאן ובקר ישחט להם וגו': **הורה** כו' וכל זה בקהלת בפסוק כל זה נסיתי ובב"ר פ' ז' ושם פירשתיו בהלכתא דבר ישראל הבא על הגויה וכו': ה"ג **לא** הורית טב א"ל מנן את מודע לי א"ל אי אתי כו': **ואמר** בעינא למהוי גרסינן: ה"ג **או** לא והלא אין כו' עד אלא על בנה של בת ישראל א"ל ומנא לך כו': ה"ג מן הקבלה את מלקני: **לצורת** האדם. והאי וחכמת אדם מדבר בהקב"ה כמו ראש הכתוב מי כהחכם: **ממדת** הדין. ועוז פניו פי' מדת העזה: **אם** נטמא זה גרסי': **לטמא** האמ"ד נקודה

עץ יוסף

הימן זה משה היינו בחכמת האלהות בענייני השכלים ובפעולותיהם. ועיין בכלי יקר בארוכה. עוד יש לפרש על דרך המאמר דלקמן כי ד' בדברים שלא נגלו למשה: **בכל ביתי** נאמן הוא. ונאמן הוא לשון הימן (מת"כ): **וכלכל זה יוסף** שהיה בחכמת התדיעות. שאף שיוסף היה גלם בזה. מכל מקום שלמה היה גדול ממנו (כלי יקר): **אמרו המצרים** כו' שהיה יוסף חכם: **שבעים פיתקין** שהיה להם במצרים שלא ימלוך אדם עליהם אא"כ יכול לדבר בשבעים לשון: **שלא היה** להם כח לשמוע. כדאי' בפ' אלו נאמרים שא"ל יוסף לפרעה הגמלן. אנתריה ולא הוה קא גמיר: **עדות ביהוסף שמו** וכתב המת"כ ובתנחומא מסיים בו שלכן פסוק זה מתחיל בע' ומסיים בע' לרמוז על ע' לשון שלמדו גבריאל. ולשון הקדש עצמו אינו בכלל ע' לשון כנגד ישראל גוי אחד בארץ ובתנחומא שלפנינו ליתא זה: **ודרדע** נוטריקון דור דעה: **זה דור המדבר** יבואר ע"פ מאי דאי' בסדר כי תשא ברבה ובתנחומא בפסוק ויתן אל משה ככלותו לדבר וגו' וכי כל התורה למד משה והלא כתיב ארוכה מארץ מדה וגו' הלא כללים למדו הקב"ה למשה ע"כ. ור"ל שהקב"ה למדו כללים ע"פ י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן וע"פ ל"ב מדות דר"א בהלכות ובאגדות. ולכן שלמה הגלית פרטים וגלה תעלומות יותר מדור המדבר אף שהם למדו את התורה מפי משה (כלי יקר). **שהיה בהן דעה** שלא נתנה תורה אלא לאוכלי המן כדאי' במכילתא ובתנחומא: **שמחל להם** כו' הכוונה כיון שדור המדבר היה דור דעה ועכ"ז עשו את העגל ואח"כ עשו תשובה ומחל להם הקב"ה ככה שלמה היה גדול הדעת והסה נשוהו לבבו ואח"ז עשה תשובה ומחל לו הקב"ה: **אלא קרוב** לשמנה מאות פסוקים. וכ"ה בקה"ר ובפסיקתא. אבל בשהש"ר אי' חזרנו על כל ספר משלי ולא מצאנו כתוב בו אלא התקפ"ו פסוקים. וכ"ה נמסר לנו הסכום של פסוקי משלי: **יש בו** שנים ושלשה טעמים. ולהכי כתיב שלשת ולא שלשה אלפים. לומר שהיו הדברים מבוארים בכל פסוק ג' טעמים: **שיריו אב"כ** כ' הא"ח בנ"ל ויהי שיריו של שלמה אא"כ הלא ויהי שירו שירו של אחד חמשה ואלף. ועיין בהמקומות שציינתי ביד יוסף שיש הרבה שנוים בהנוסחאות **וכי אפשר** לו אדם לדבר על העצים. ולא ניחא ליה לפרש שידע טבע העצים. בזה דבר קטן היה בערכו לדעת חכמת האלהים. אלא מוסב על טעמי התורה כמו שמפרש: **בגבוה שבגבוהים** כו' כי כן כתיב וידבר כו' מן הארז כו' ועד האזוב וגו': **מן הרקק** מים שאין בהם עברה שפהים (ערוך) ולכן טבעו חלש יותר מן הבהמה עד שאין חיותו בכי א'. ודגים מתים מהר ע"כ אין צורך לשחיטה. שמחמת הטבע היה נעזר על סוד טעמי התורה וענייניהם: **להספניתא דנונא** סנפיר וקשקשת והרספתין. והוא כגירסת הפסיקתא להרספיתיה. אבל לגירסתנו פי' כעין קרום ור"ל דומה לקשקשים דדג: **שמונה שרצים** החולד והעכבר וגו' (ויקרא י"א) רש"י: הצדן **חייב** בגמינו מעד: **מפני שיש** להם עורות והויא ליה חבורה שאינה חוזרת והויא ליה תולדה דשוחט. ל"א כיון דיש להם עור נצבע העור מדם הנגרר בו דחייב משום צובע (רש"י). **הצאן** ובקר ישחט להם. ומלא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומלא להם. ישחט אכ"כ אלא יאסף: **בצור** בעיר צור: **מנן הורית** מהיכן הוא מוכח בתורה שהדגים טעונין שחיטה: **מה עוף** טעון שחיטה. כדכתיב ציד חיה או עוף ושפך את דמו. ותניא בת"כ מלמד ששפיכת דם העוף כשפיכת דם חיה. והכא איתקש דגים לעוף לומר מה עוף טעון שחיטה אף דגים טעון שחיטה. ועי' קה"ר מ"ש: **ארבעוניה דילקיה** פי' רבעו אותו ויקבל מלקות לפי שהורה בטעות. ולע"ס שהחמיר שלפעמים יתיר את האסור וכדאמר בפ"ק דעכו"ם כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה (יפ"ת): **בר נש** דאמר כו'. פי' וכי הדין כן שבן אדם שאומר דברי תורה ילקה בתמיה: **לא הורית טב** פי' לא פסקת טוב: **א"ל מנן** פי' מהיכן אתה מודיע לי: **אמר חביט חביטך** פי' יעקב אחר כן לרבי חגי הך מכותך שראוי ונכון לקבלה שהיא כוכה לקבל. וקילטא הוא מלשון קולט. לו פי' שרבי חגי אמר זה ליעקב קום ולכה אותך שיפה להלקותך בשביל כעס אחרת: **לבית אבותם** וזה אביו ישראל. לכן בן ישראל מיקרי: **ארבעוניה דילקי** דקרא דויתילדו כאביו ואמו ישראל שהולד נחשב ממשפחת האב ליוחסין ולחלוקת הארץ: **דמגזירני** להמול אותי עיין מ"ש בב"ר פ"ט: **מן הקבלה** מן נביאים וכתובים: **וכתורה יעשה** דמשמע בזה כדין הכתוב בתורה: **ומאי זה תורה** פי' היכא רמיזא בתורה: **בנך הבא** מישראלית קרוי בנך. מבואר בב"ר פ"ט ע"ש. **והיא רחוקה ממני** וה"א להוק"ה בגמטריא פרה אדומה (בחיי) ר"ל שלא עמד על טוריה: **חכמת אדם** תאיר פניו א"ר יודן גדול כו'. ר"ל שבעל המאמר מפרש חכמת אדם על הקב"ה וכדי שלא יקשה שהוא מפרש אדם דקרא על הקב"ה. הביא סמך לדבריו שהרי זה נמצא בכי הנביאים לפי שגדול כחן של נביאים כו' (יפ"ת): **גדול כחם** שהורשו לומר כן כדי לשכך את האוזן: **מהכא ועל דמות** שראיה זו מהוללת ומבוררת יותר (יפ"ת): **ממדת הדין** ועוז פניו מדת העזה (מת"כ) כי פנים הוא לשון כעס כמו פני ילכו (שמות ל"ג): **א"ר יהושע** דסכנין כו'. בקה"ר אי' ד"א מי כהחכם זה משה דכתיב עיר גבורים עלה חכם. ומי יודע פשר דבר שפשר תורה לישראל. חכמת אדם תאיר פניו כו' על כל דבר ודבר שהיה הקב"ה אומר למשה אמר לו טומאתו כו'. וכ"ה בילקוט. ונראה שחסר כאן: **נתכרכמו פניו** נעשה פניו ככרום. שהיה סובר שאינו כדאי לידע במה יטהרו (מת"כ): **ולקחו לטמא** למעט נקודה בפת"ח המורה על הטמא הידוע שכבר שאל על, ליקב"ה: **ארבעה דברים** יצה"ר משיב עליהם כו'. עיין רש"י תולדות פרשה א' פסוק עקב אשר שמע אברהם בקולי. ובס' אחרי מות בפסוק ואת חקותי תשמרו ול"ע: **דכתיב בהן חקה** הק משמע דבר בהי' אלא גזירת מלות מלך. כמו ויפס אופה יוסף להק: **ושמרתם את כל חקתי**. (ויקרא כ' כ"ב): (ד) **לך** אמי יתגלה טעם

פרה

אליך פרה אדומה. [לג] א"ר יוסי ברבי חנינא א"ל הקב"ה למשה לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחר חקה. דא"ר הונא כתיב (תהלים עה) כי אקח מועד אני מישרים אשפוט וכתיב (זכריה יד) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון יקפאון כתיב. דברים המכוסין מכם בעוה"ז עתידים להיות צופים לעוה"ב. כהדין סמיא דצפי דכתיב (ישעיה מב) והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו' וכתיב (שם) אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים. [לד] אעשה אב"כ אלא עשיתים שכבר עשיתי לר"ע וחביריו. דברים שלא נגלו למשה נגלו לר"ע וחביריו. (איוב כח) וכל יקר ראתה עינו זה ר"ע וחביריו. א"ר יוסי בר' חנינא רמז שכל הפרות בטילות ושלך קיימת. ר' אחא בש"ר חנינא אמר בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשה פרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה [לה] ר"א אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים. אמר לפניו רבון העולמים יהי רצון שיהא מחלצי. א"ל חייך שהוא מחלציך הה"ד (שמות יח) ושם האחד אליעזר. שם אותו המיוחד. שאל גוי אחד את ר"י בן זכאי אילין עובדייא דאתון עבדין נראין כמין כשפים אתם מביאים פרה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה ואחד מכם מטמא למת מזין עליו ב' וג' טיפין ואתם אומרים לו טהרת. א"ל לא נכנסה בך רוח תזזית מימיך. א"ל לאו. ראית אדם שנכנסה בו רוח תזזית. א"ל הן. א"ל ומה אתם עושין לו. א"ל מביאין עיקרין מעשנין תחתיו ומרביצין עליו מים והיא בורחת. א"ל ישמעו אזניך מה שאתה מוציא מפיך. כך הרוח הזו רוח טומאה דכתיב (זכריה יג) וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. מזין עליו מי נדה והוא בורח. לאחר שיצא אמרו לו תלמידיו רבינו לזה דחית בקנה לנו מה אתה אומר. א"ל חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרין אלא אמר הקב"ה חקה חקקתי גזירה גזרתי אי אתה רשאי לעבור על גזרתי דכתיב זאת חקת התורה. ומפני מה כל הקרבנות זכרים וזו נקבה. א"ר איבו משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנח את הצואה. כך אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשה העגל: (ה) קח את המטה [וגו'] והשקית את העדה ואת בעירם. [לו] מכאן שהקב"ה חס על ממונן של ישראל. ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע וכה"א (ויקרא ח) ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד [לז] מלמד שבאו"א ראה עצמו עומד על פני הסלע. וכן כשעברו את הירדן נכנסו כל ישראל בין שני בדי ארון שנא' (יהושע ג) ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה ושמעו את דבר ה'. וכאן כל ישראל עומדין ורואין כל נסים שבסלע. התחילו לומר יודע משה חק הסלע אם הוא מבקש יוציא לנו מים מזו. נמצא משה עומד בספק אם אשמע להם אני מבטל דברי המקום. [לח] והקב"ה (איוב ה) לוכד חכמים בערמם. [לט] לפי שהיה משה משמר עצמו כל אותן ארבעים שנה שלא להקפיד כנגדן שהיה מתירא מן השבועה שנשבע הקב"ה אם יראה איש באנשים האלה. אמרו לו הרי סלע כשם שאתה רוצה להוציא מסלע אחר הוצא מזו. צווח עליהם (במדבר כ) שמעו נא המורים. המורים שיטין הרבה יש בו. המורים סרבנין. המורים שוטים שכן בכרכי הים [מ] קורין לשוטים מורים. המורים מלמדין את מלמדיהן. המורים מורי חצים (ש"א לא) וימצאוהו המורים אנשים (המורים) בקשת. וירם משה את ידו ויך את הסלע הכהו פעם א' [מא] התחיל הסלע נוטף מים מועטים שנא' (תהלים עח) הן הכה צור ויזובו מים כזב שהוא נוטף טפין. אמרו לו בן עמרם הללו מים ליונקי שדים או לגמולי חלב. מיד הקפיד כנגדן והכהו פעמים ויצאו מים רבים ושטפו כל מי שהיה מרגן כנגדן שנא' (שם) ונחלים ישטפו. ואעפ"כ לא עשה משה אלא מסלע שא"ל הקב"ה. ומנין שאף אותו סלע שאמרו ישראל עליו וכל סלע וסלע וצרור שהיו באותו מקום היו מוציאים מים שנא' (שם) יבקע צורים וגו'. ולמה נתפש אהרן שנא' ויאמר ה' אל משה יען לא האמנתם בי. משל לבע"ח שבא ליטול גורנו של לוה ונטל שלו ושל שכנו. א"ל הלוה אם אני חייב שכני מה חטא. אף כך אמר משה רבינו אני הקפדתי אהרן מה חטא לפיכך הכתוב מקלסו (דברים לג) וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה. יען לא האמנתם בי וכי לא אמר דבר קשה מזו שאמר (במדבר יא) הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם אף שם אין אמנה והיא גדולה מזו מפני מה לא גזר עליו שם. למה"ד למלך שהיה לו אוהב והיה מגיס בינו לבין המלך בדברים קשים. ולא הקפיד המלך עליו. לימים עמד והגיס במעמד לגיונות גזר עליו מיתה. אף כך א"ל הקב"ה למשה הראשונה שעשית ביני לבינך. עכשיו כנגד הרבים א"א שנ' להקדישני לעיני בני ישראל: (ו) יען לא [מב] האמנתם בי וגו'. זש"ה (קהלת ח) יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה הבל. את מוצא כשקלל את הנחש וא"ל ארור אתה וגו'. [מג] לא הניחו לטעון כלום שהיה לנחש לומר לפני הקב"ה אתה אמרת לאדם לא תאכל ואני אמרתי לו אכול למה אתה מקללני. לא הניחו לטעון כלום. ואהרן היה לו לומר לא עברתי על דבריך למה אני מת. לכן לא תביאו [מד] משל למה"ד לשתי נשים שלוקות בב"ד אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית. אמרה להם אותה שאלה פגי שביעית בבקשה מכם הודיעו לבריות על מה אני לוקה

שלא

יד יוסף [לג] תנחומא ס"ו. פסיקתא פ' י"ד. ילקוט ס"ז: [לד] ילקוט זכריה רמז תקפ"ד: [לה] פרה פ"א. ספרי ריש ס"ו. ובוטשים פיסקא ר"ו: [לו] תנחומא ס"ו: [לז] ב"ר פ' ס' וב"נ: [לח] ילקוט איוב סי' ס': [לט] ילקוט פ"ט דהא' בילקוט ירמיה רמז רס"ה ובמדבר ס' אל משה ואל אהרן ויגש אל בני ישראל (במות ו') מה ג"ם א"ל אל תהיו קורים לבני מורים. כיון שסרחו על מי מריבה. א"ע משה שמעו נא המורים. א"ל הקב"ה כל עצמי סוסי ג'נוס אחבם ואומר נכם אל תהיו קורין לבני מורים כו' לא תביאו לא אתם ולא להין ולא אהותך עלון לארעא דישראל: [מ] סוס"ע מוסגר ע': [מא] יוב"ע ס"ז: [מב] תנחומא ס': [מג] ב"ר פ' כ': [מד] ויק"ר פ"כ. דב"ר פ"ב. יומא פ"ו. ספרי ה"א פיסקא ק"נ. וספרי מ"ב פיסקא כ"ו:

מתנות כהונה

נקודה בפתח סמוכה על הטמא הידוע שכבר שאל אותו עליו: **אשת אחיך גרס**: **לך אני מגלה**. דייק מדכתיב אליך: **יקפאון** יו"ד מורה על העתיד: **צופים** מגולין כדבר הנף על פני המים ויצף הברזל תרגם ויגון וקפא ברזלא וכן פי' רש"י בב' חלו שבבין: **כהדין סמיא דצפי**. כסומא הזה שנפתחו עיניו ורואה כן יתפתחו עיני ישראל בתורה לעתיד לבא. ובערוך וגם בילקוט גרס כהדין טלום ופי' בו מבואר של זכרים בחרים ודוגמתו בב"ר פ' י"ב: ה"ג **עשיתי לר' עקיבא וחביריו דברים כו'**: **רמז שכל כו'** אליך קודים: ה"ג **הקב"ה שיושב ועוסק כו'**: ה"ג **אילין עובדיא דאתון עבדין**. פי' אלו מעשה ש... עושים: **חזזית** פי' הערוך רוח רעה: **עיקרין** שרשי עשבים: **הרוח הזה**. השורה על הטומאה כמם: **בקנה** כלומר בקל כדהמריק בעלמא דוחה בקש. והדמיוה הוא שהרי במי הטאת אין בו לא רוח ולא ריח וטעם שמהמתו יברח רוח רעה: **תבא אמו ותקנח גרסי'**: **פרה ותכפר גרסי'**: **וכל א' ואחד**. כלומר חזהו נס וכבר מנו חכמים ז"ל זה אחד מן המקומות בהמועט יחזיק את המרובה: **וכאן כל ישראל גרסי'**: **חוק הסלע**. אותו הסלע שיוציא ממנו מים יודע בו ומכיר שבנו פעם מכין עליו מיד מוציא מים ואינו בדרך נס: **אלא יוציא כו'**. על סלע אחר אמרו כן: **באנשים האלה**. דקדוק הלשון מורה על הרמוזים באותה שעה ומשה ג"כ בכלל ולפני' בפרשה שלא לא כתיב באנשים האלה בפרשת דברים בדברי משה לישראל כתיב ואהימנותיה דידיה קא סמכינן שכן אמר ליה הקב"ה ודוגמתו מליצ' בהרבה מקומות: **שיטין** פי' שיטות ושגיות: **המורים** סרבנים. לשון ממרים: ה"ג **המורים** מורי חצים. וריים הנים רמז אל לשון הרע כתן שחום: **מרגן כנגדן**. כנגד משה ואהרן: ה"ג **אף כך אמר משה רבינו**: **מקלסו** לאהרן על בשתק ולא אמר לא חטאתי אנכי והכי איתא בילקוט בהדיא: **מגים** לשון התגאות דבר כנגדו: **במעמד** לגיונות. בפני חיילות: **ביני ובינך**. כלומר היה ביני לבינך: **א"א** כלומר א"א לסובלו: **למה אתה כו'**. דברי רב ודברי התלמיד דברי מי שומעין: ה"ג **לא הניחו לטעון כלום ואהרן היה לו כו'**: **קלקלה** מנום: **פגי** ענבים שלא נתבשלו כל צרכן:

לדורים

ענף יוסף

(ד) [יהי רצון שיהא מחלצי] יתכן לפי שבמעשה העגל מסר משה נפשו על ישראל שאמר מחני נא מספרך אשר כתבת. ונקראו ישראל על שמו שנא' ויזכור ימי עולם משה עמו. על כן רצה גם בזרעו זו מצות ועד סוף סקלה על שמו כי פ"ס זו מטעם נגרם אחר העגל כדאיתא לקמן מ"ב לב, משמע כו' (כלי יקר):

כיון

עץ יוסף

פרה. דייק זה מדכתיב אליך. והטעם לפי שיש בה מספר מ"ט כדאי' לעיל שבעה פרות שבעה הזיות כו' וזה רמז שאין לזקק ולצרף כל ענינה כי אם ע"י מ"ט שערי בינה שלא נגלו כי אם למשה (כלי יקר): **כתיב כי אקח מועד כו'**. במדרש שוח"ט פי' ע"ה כי אקח מועד כשיגיע אותו מועד כי לאותו מועדים וגו' אותה שעה אני מישרים אשפוט ע"כ. ומוצב המזמור על מתן תורה כמו שדרשו נמוגים ארץ וגו' אנכי תכנתי עמודיה במה שקבלתם אנכי ה' אלהיך. והתחלת המזמור מדבר בטעמי המצות הנעלמים כעת. אבל כשיגיע מועד מועדים דהיינו לעת"ל אז אני מישרים אשפוט שיאיר אז עיני עורים בתורה ויתהפכו חלק החוקים לאותו מבפטים דהיינו מושכלים שישפוט השכל במלאת בטעמה: **יקפאון כתיב** יו"ד מורה על העתיד: **להיות צופים** פי' מגולים לכם. ויצף הברזל ת"י וקפא פרזלא: **כהדין סמיא דצפי** כסומא הזה שנתפתחו עיניו ורואה. כן יתפתחו עיני ישראל בתורה לעת"ל. וע' בערוך ע' אהרת וביאורו: **דברים שלא נגלו למשה** נגלו לר"ע וחביריו. בתנחומא גרס ד"א דברים שלא נגלו למשה כו'. ור"ל שהלה קאמר בגילה לר"ע וחביריו דברים שהיו מכוסים מאחר בני אדם. ובדבר אחר מוסיף בתוספ' מה שלא נגלה למשה נגלה לר"ע וחביריו: **רמז שכל הפרות** בטלות. דייק זה מדכתיב אליך דמשמע שמשה יתעסק בפרה. ובסמוך כתיב ונתתם אותה לאלעזר אע"כ כך א"ל הקב"ה שלעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר: **חייך שהוא מחלציך** שהיה לוי. ועיין במדב"ר סוף פ"ט ויר"ר סוטה פ"ג ה"ד: הה"ד ושם האחד אליעזר ר"ל דהיה לו לומר ושם השני אליעזר. ע"כ לדרשה בא האחד המיוחד: **שם אותו המיוחד** שגדולה ר"ל מבואר בירוש' סוטה והוריות מעשה שנכנסו זקנים כו' ויצאתה ב"ק ואמרה להם יש ביניכם שנים שראוין לרוה"ק ס' ונתנו עיניהם ברבי אליעזר בן הורקנוס וע' בשהש"ר פסוק לריח שמניך: **אילין עובדיא** דאתון עבדין. פי' אותן דברים שאתם עושים בפרה אדומה: **רוח תזזית** פי' רוח רעה. וכן בערוך גורס תזזית: **עיקרין** פי' שרשי עשבים: **הרוח הזה** השורה על הטמא: **דחית בקנה** פי' בדבר קל שאין בו ממש: **אלא אמר הקב"ה** חקה חקקתי גזירה גזרתי. כשל הלשון יתכן כי בני דברים תמוהין בדבר אחד שהוא מטהר את הטמא בניה אף מטמאה את הטהור דכל העוסקים בפרה כו' ע"ש. ע"כ אמרו חקה חקקתי על האחד גזירה גזרתי על השניה שזוהר הטמא (תאומים): **ומ"ם כל הקרבנות** של זכר ועיין רפ"ב דתמורה: **תבא פרה** ותכפר על מעשה העגל. ועיין תוס' מ"ק כ"ח ד"ה פרה:

(ה) **רואה** א"ע עומד על פני הסלע. וזה היה דרך נס. שהסלע לפי קבלת חז"ל לז היה אלא כמלא פי כברה קטנה כדאי' בב"ר פ"ס וא"כ א"א להקהל כל ישראל לפניו אלא בנס: **וכה"א ואת כל העדה הקהל אל פתח א"מ**. ומסיים בויק"ר ע"י כל ישראל עמים רבוא ואת אומר אל פתח אהל מועד. אלא זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: **גשו הנה ושמעו** להו דקאמר שיגבו בין בדי הארון שהיה לפניו: **חק הסלע** פי' טבע הסלע. ובילקוט ס"ז אי' אין דור שאין בו ליצנין והיו אומרים אין אתם יודעין שבן עמרם רועה של יתרו היה. ורועים בקיאים במים והוא מנקש למסכנו להיכן שיש בו מים ואומר לנו הרי הוצאתי לכם מים ולטעות אותנו. אילו כן יוציא לנו מן האבן הזו או מזו ע"ש: **שהיה מתירא מן השבועה כו'**. שנשבע הקב"ה אם יראה איש וגו'. ידא"ה א"ם בחנכ"ס ס"ח מפה (בעל הטורים): **שיטין** פי' פרוסים: **המורים סרבנים** לשון ממרים: **מורים תצים** וריה חלים רמז אל לשון הרע ע"ד חץ שחוט לשונם וגם מרמז על מחלוקת כמ"ש וימררהו ורבו ושטמהו בעלי חצים: **וימצאוהו המורים אנשים** היא (בה"א ל"ח) המורים בקשת הוא (בדה"א י'): **כזב שהוא נוטף** טיפין. עיין ב"ר פ"נ ס' י"ט. ובסוח"ט מזמור ע"ח: **מרגן כנגדן** כנגד משה ואהרן: **ולמה נתפש אהרן**: שנא' ויאמר ה' אל משה ואהרן יען וגו'. כצ"ל: **מקלסו** לאהרן על ששתק ולא אמר אנכי לא חטאתי: **אשר נסיתו במסה** וגו' תריבהו על מי מריבה. ואי' בספרי תריבהו על מי מריבה שקיפסקים נסתקפת לו (תרגום עלילות דברים ססקופי מילין) אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו. ואעפ"כ קנסת מיתה עליהם: **מגים** לשון גאות וגאוה: **לגיונות** חיילות: **ביני ובינך** כלו' היה ביני לבינך: **אי אפשר** כלו' אי אפשר לסובלו: (ו) **לא הניחו לטעון כלום**. שקפץ ופסק דינו מיד עד שלא טען הוא. כן אי' בהדיא בב"ר פ"כ: **ואני אמרתי לו אכול** דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין למה אתה מקללני.

כצ"ל

שלא יאמרו אף אני קלקלתי. הביאו פני שביעית ותלו עליה ואמרו זו קלקלה ולקתה וזו אכלה פני שביעית ולקתה. אף כך אמר משה רבינו הרי גזרת עלי למות במדבר עם הדור הזה שהכעיסוך שנאמר (תהלים עח) כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון. ועכשיו יאמרו לדורות שאני כמותם. יכתב עלי על מה נענשתי. לפיכך כתב יען לא האמנתם. א"ל הקב"ה למשה באיזו פנים את מבקש ליכנס לארץ. משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן בקש הרועה ליכנס לפלטרין של מלך א"ל המלך אם את נכנס עכשיו מה יאמרו הבריות שאת השבית הצאן. אף כאן א"ל הקב"ה למשה שבחך הוא שהוצאת ס' רבוא וקברתם במדבר ואת מכניס דור אחר עכשיו יאמרו אין לדור המדבר חלק לעוה"ב אלא תהא בצידן ותבא עמהן שנאמר (דברים לג) ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה. לכך כתיב לא תביאו את הקהל הזה אלא שיצאו עמך. המה מי מריבה מכאן את למד שמקדם היה מתוקן שיענש משה על המים ראה מה כתיב (בראשית יד) וישבו ויבאו אל עין משפט היא קדש ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצצן תמר. עין משפטו של משה. המה מי מריבה [מה] משל לבן מלכים שנטל אבן וסימא את עינו והיה אביו אומר על כל אבן זהו שסימא עינו של בני לכך נאמר המה מי מריבה: (ז) וישלח משה מלאכים כה אמר אחיך ישראל· [מו] זש"ה (תהלים טו) לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו. כנוהג שבעולם אדם עוסק בפרקמטיא עם חבירו והקפידו. פורש ממנו ואינו רוצה לראותו. ומשה אע"פ שנענש ע"י ישראל שנא' (תהלים קו) ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם. לא פרק משאן מעליו אלא וישלח מלאכים. אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו אמרו לו אתה ידעת כשאמר הקב"ה (בראשית טו) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה אנו נשתעבדנו ואתה בן חורין וירדו אבותינו על איתו עינוי. משל לשני אחין שיצא שטר חוב על זקניהם פרע אותו אחד מהם. לימים התחיל לשאול חפץ מאחיו א"ל אתה יודע שאותו חוב על שנינו ואני הוא שפרעתיו אל תחזירני מן הפצי שאני שואל. וירדו אבותינו מצרימה מה טיבן של אבות כאן שנא' וירעו לנו מצרים ולאבותינו שכ"ז שישראל בצרה אף הן בצרה. נעברה נא בארצך וגו'. מי באר מי בורות היה צ"ל. למדך תורה דרך ארץ שההולך לארץ שאינו שלו ויש בידו צורכו לא יאכל ממה שבידו אלא שלו יהא מונח ויקנה מן החנוני בשביל להנותו. כך א"ל משה הבאר עמנו ומן אנו אוכלין לא תאמר שאנו מטריחין עליך. שבר אתה עושה לעצמך. כך אמר הקב"ה למשה (דברים ב) אכל תשברו מאתם בכסף. א"ל משה התירו לכם כיסכם שלא יאמרו עבדים היו עניים הם. הראו להם עושרכם וירעו שלא הפסדתם בשעבוד (בראשית טו) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. וידעו שאין אתם חסרים כלום. ולא משלכם אתם נותנים שנא' (דברים ב) כי י"י אלהיך ברכך זה ארבעים שנה י"י אלהיך עמך לא חסרת דבר. דרך המלך נלך שאנו חוסמין את בהמתנו. לא נטה ימין ושמאל זה קשה מכולם שאמרו לו בכל סביבותינו יש לנו רשות להרוג ולבוז אבל בגבולך לא נטה ימין ושמאל: (ח) ויאמר אליו אדום לא תעבר בי. [מז] זש"ה (תהלים קכ) אני שלום וכי אדבר המה למלחמה. ומנין שכך א"ל הקב"ה שאין מניחים אתכם לעבור ולא הכל מהם שאני הוא שרוצה שנא' (דברים ב) אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם וכתיב וימאן אדום נתון את ישראל וגו'. ואח"כ שלחו אל מלך מואב ולא אבה אע"פ שאינו מפורש כאן הרי מפורש בשופטים מלמד שהכל ברוח הקדש שלא היה בכולן קל מיפתח והוא פירש שנא' (שופטים יא) וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמר אעברה נא בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה. ואף משה רמז כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר וגו': (ט) ויסעו מקדש ויבאו וגו' [מח] זש"ה (דה"ב כ) בהתחברך עם אחזיהו פרץ י"י את מעשיך. על שנתחברו לרשע הזה לעבור בארצו חסרו לאותו צדיק לכך נסמכה פרשת אסיפת אהרן לאחר פרשת מלך אדום. ויט ישראל מעליו ויסעו מקדש וגו' מהו כל העדה עדה שלמה עדה הנכנסת לארץ. לפי שמתו יוצאי מצרים ואלו מן אותן שכתוב בהן (דברים ד) חיים כולכם היום. מהו הר ההר הר ע"ג הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול. אע"פ שהענן הולך לפניהם משפיל את הגבוה ומגביה את השפל הניח הקב"ה את ההר הזה דוגמא שידעו נסים שעשה הקב"ה להם שלא הניח הר במדבר שלא יהיו מתיגעין ועולים ויורדים. ועוד אע"פ שהיה הענן עושה כל המדבר מישור היה מניח מקום גבוה למשכן שהוא חונה שם והניח ג' הרים הר סיני לשכינה והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן. מלמד שמודיעים לצדיקים יום מיתתן כדי שיורישו כתרם לבניהם. ומפני מה לא מת אהרן כמו שמתה מרים שלא ידע בה בריה אלא נאמר למשה יאסף אהרן. משל למלך שהיו לו ב' קטיליקין ולא היו עושין דבר בלא דעת המלך היה לאחד מהם חלק יפה אצל המלך והיה המלך צריך לו אמר המלך אע"פ שהוא ברשותי איני נוטלו עד שאני מודיעו. כך אמר הקב"ה הללו שני צדיקים לא עשו דבר חוץ מדעתי ועכשיו כשאני מסלקן איני מסלקן עד שאני מודיען לכך נאמר יאסף אהרן. א"ל רבוני הנח אותו אצל בני ראובן ובני גד. א"ל אשר נתתי לבני ישראל מיתתו מעכבת מתנת הארץ. רצונך שלא ימות ולא יכנסו ישראל לארץ לכך נאמר אשר נתתי לבני ישראל: (י) על אשר מריתם את פי. [מט] זש"ה (משלי י) לא ירעיב י"י נפש צדיק. זה אדה"ר שכל הצדיקים שיעמדו ממנו נגזרה עליהם מיתה ואינן נפטרין עד שרואין פני שכינה ומוכיחין אדה"ר ואומרים לו אתה גרמת לנו מיתה והוא משיבם אני בידי חטא אחד ואתם

אין

יד יוסף מה ויק"ר פ' ל"א: מו תנחומא ס"ז: מז תנחומא ס"ז: מח תנחומא ס"ז: מט תנחומא וילקוט ס"ז. זוהר בראשית דף נ"ז

מתנות כהונה

לדורות כלומר הדורות העתידין יאמרו כן: ה"ג לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן: ה"ג אם נכנס עכשיו מה יאמרו הבריות. פירוש מה יאמרו הבריות אם אתה נכנס הרי אתה הוא שהשבית הצאן כלומר שבמיתתך נשבית והכי מוכח בילקוט: ותבא עמהן. לעתיד לבא: ה"ג את הקהל הזה אלא שיצא. פירוש הקהל הזה שלפניכם לא תביאו שכולם מוכנים ליכנס בארץ כדלקמן אבל אותו דור שיצא עמכם ממצרים תביאו וזה לעתיד: שמקדם כו'. לשון המה דייק: זהו שסימא כו'. המה מי מריבה משמע שאף אותן המים שנבעו בשעה שנכתב הכתוב הזה קראם מי מריבה: והקפידו והקניטו: ואתה בן חורין. אע"פ שגם אתה מזרע אברהם: אף הן. האבות בקבר: מי בורות כו' דמשמע מבורות שלך לא נשתה אלא מי באר שבידינו: ה"ג ויש בידו צרכו לא כו': להנותו בהנאה הוצאה שלו: מטריחין כו'. שיעבור בארצך הנס: כיסכם כיס שלכם והקנו מהם כל צרככם: ה"ג שכך אמר להם הקב"ה: ולא הכל מהם. אין הדבר תלוי בהם שאם לא יניחו אתכם תתגרו בם מלחמה שאני ס': וכתיב וימאן וגו'. סיפיה דקרא ויט ישראל מעליו אע"פ שלא הניחום לעבור לא התגרו בם מלחמה הרי שגזרת השם הוא: שהכל כל דברי השופטים וכל הניתן להכתב: היושבין בשעיר. עיין בפרש"י בחומש: על שנתחברו גו': ה"ג פרשת מלך אדום ויט ישראל מעליו ויסעו כו': הר על גב הר. הור כתיב חסר וי"ו קרי ביה הר וגם הוה לי למימר הר הור כמו הר נבו והגירו וכתב הור ההר למדרש הר ההר: דוגמא אות לעתיד: שלא יהיו מתיגעין גרסי': שלא יהיו כו'. וזהו נס אחד ועוד כו' וזהו נס שני: קטליקין שרים נזכרים כן פי' בערוך: חלק יפה. רמז לנשמתן הטהורה: הנח אותו כו'. ישאר עמהם אי בעבר הזה: ה"ג לבני ישראל על אשר מריתם את פי ובילקוט משמע דגרס על אשר מעלתם בי על אשר מריתם פי: שאין בידו יותר מארבע עונות. שלא נח ביד השלח. ומאז באתי אל פרעה. שמשו נא הנערים.

וכגס

עץ יוסף

כצ"ל (ה"א): מלה"ד לשתי נשים כו'. בא לתרץ מה שנכתב חטא מרע"ה בתורה כמה זימני: קלקלה פי' זינתה: פני שביעית שאסור לאכול פני שביעית עד שיתבשלו. לפיכך האשה שאכלה אותן קודם בישולם לקתה. והרמב"ם פ"ז כתב וז"ל שהפגין אסורים עד שיגיעו לעונת המעשרות כדאי' בת"כ. ומ"מ אין בו מלקות מדאורייתא. ולוקה שאמר ר"ל מכות מרדות דרבנן. אבל פירות שביעית מותרין הם עד שעת הביעור כל שזוכה בהן מן ההפקר עכ"ל: שלא יאמרו אף אני קלקלתי. שעל ידי שאני לוקה עם אותה שזינתה יחשבו שגם אני חטאתי בזנות. לכן הפרסמו חטאתי: לדורות כלו' הדורות העתידים יאמרו כן. שאת השבית הצאן פי' יאמרו שאתה הנהגת הצאן ביד השביה והלכת לדרכך ולא טרחת בהצלת הצאן: אף כך אמר הקב"ה למשה שבחך הוא כו'. והא דבפסוק משמע שבשביל החטא לא נכנס. י"ל שבאמת מחמת החטא זה לא היה מן הראוי שיקנסו עליו עונש זה שלא יכנס לארץ ישראל. אלא עיקר הטעם הוא כדי שבזכותו יעמדו דור המדבר. אך כדי שלא יתרעם אדם על זה תלה לו הקב"ה על העון מי מריבה: שנאמר ויתא ראשי עם. ר"ל דכתיב שם כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא ראשי עם. ופי' לכן ספון המחוקק משה שם בכדי שיתא בראשי עם. אלא שיצא עמך פי' הקהל הזה שלפניכם לא הביאו שכולם מוכנים ליכנס לארץ. אבל אותו הדור שיצאו עמכם ממצרים הביאו וזהו לעתיד: שמקדם היה מתוקן לשון המה קדייק. כלו' אתה שנתקנו כבר כי כל הענינים המה ע"פ גזירה קדומה כנודע: עין משפטו של משה. ר"ל דכתיב שם קדש. וקדש תיבת היא על משה: על כל אבן ואבן זהו שסימא כו'. וכן מזכיר תמיד לזכרון על מי מריבה שעי"ז נגרם מיתת משה ועיין בויק"ר פרשה ל"א: (ז) וחרפה לא נשא על קרובו כנוהג שבעולם כו'. פי' וחרפה לא נשא שאינו נחשב בעיניו בשאת חרפה ולצער מקרובו. שעכ"ז סובל בעדם וחובש על סוכם והכתוב הזה מרמז על משה שנא' בראשו מי יעלה בהר ה' זה משה: והקפידו והקניטו ובתנחומא גרס והפסידו: ואתה בן חורין אע"פ שגם אתה מזרע אברהם: אף הן בצרה פי' מרגישים המה שמה הצער שסובלין בניהם בעוה"ז ועיין ברכות י"ח: מי בורות היה צ"ל. דמשמע מבורות שלך לא נשתה אלא מי באר שבידינו: להנותו שיהנה אושפיזא שלו: הבאר עמנו ומן אנו אוכלים. והא דנקט הקרא דוקא מים. כנותא נקט שאף מים רוצים ליקח מהם אף בלשון דרך לקנות מים. דאל"כ אלא דוקא מים אמרו ביקט ולא דבר אכילה הנאה מועטת היא. אע"כ לרבותא נקט מים: מטריחין כו' שיעבור בארץ אנס: כיסכם כיס שלכם וקנו מהם כל צרכיכם: חוסמין את בהמתנו פי' סוגרין את בהמתנו שלא ילכו לכאן ולכאן לאכול: זה קשה מכולם כי קשה לעכב את כל ההמון הרב אשר הותר להם לשלול שלל. וכאן לא הותר להם השיה מאומה בדבר שלא ניתן להם רשות: (ח) ומנין שכן א"ל הקב"ה שאין מניחים כו'. דכאן לא כתיב צווי הקב"ה שלא להתגרות בהם מלחמה: ולא הכל מהם כלו' שאני הוא המסבב והנותן לו רצון שלא יניח אתכם. אף שהוא ברצונו אינו מניח. אני ג"כ רצוני כך: וכתיב וימאן אדום וסיפא דקרא ויט ישראל מעליו. אע"פ שלא הניחום לעבור לא התגרו בם מלחמה הרי שגזירת השם היה: שהכל כל דברי השופטים וכל הניתן להכתב. היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער. כצ"ל ועיין פרש"י בחומש: (ט) על שנתחברו כו' לעבור בארצו כו'. ויפה אמרו לאמר שאירע על גבול ארץ אדום נמשך לומר יאסף אהרן (אלשיך): כל העדה עדה שלימה. דרש מלת כל כמו כי זה כל האדם. כלו' עדה שהמה כולם קדושים וכל אחד הוא כל כי היו כולם טובים בפרט. וזהו חיים כולכם שוה פי' הטוב והיפך הוא החיים האמתי: הר על גבי הר. הור כתיב חסר וא"ו קרי ביה הר. וגם הל"ל הר הור כמו הר נבו והגיריו וכתיב הור ההר למדרש הר ההר (מת"כ): מלמד שמודיעים לצדיקים כו'. כדכתיב יאסף אהרן וגו' קח את אהרן ואת אלעזר בנו וגו' והפשט את אהרן וגו' והלבשתם את אלעזר בנו וגו': כדי שיורישו את כתרם כו'. שבטרם הפרדם יזהירו וילמדו לבניהם ההנהגה המועילה הראויה להם: שלא ידע בה בריה. פי' שלא הודיע מיתתה לשום אדם קודם. וקשה הא כבר פירש שיורישו כתריהם לבניהם וזה לא שייך במרים. וי"ל דהכי קא קשיא ליה למה הודיע למשה הל"ל להודיע לאהרן לבדו (ז"ר): קטליקין פי' שרים הממונים על האוצרות (ערוך) והמוסיף כתב בלשון יוני ורומיי אדם ממונה על דברי בית ובידו לעשות מה שירצה נקרא קתוליקון: חלק יפה רמז לנשמה הטהורה (מת"כ) ופירושו שהיא צריך לו כי הצדיק כשמשלים הוכחו בארץ ונפשו משתלמת. או מכוונו שיתענג במה בעה"ב ונפטר מעוה"ז ויהיה שמח עם המלך ה' לחזות להתענג מנועם ה'. או רמז על בגדי כהונה שצוה להפשיטו ולהלבישם לאלעזר: הנח אותו בחיים חייתו רק שלא יכנס לארץ: (י) לא ירעיב ה' נפש צדיק זה אדה"ר. וביאור הכתוב לא ירעיב ולא יצער נפש הצדיק זה

אדה"ר

אין כל א' מכם שאין בידו יותר מארבע עונות. ומנין שרואין פני שכינה ומוכיחים אדה"ר שנא' (ישעיה לח) אמרתי לא אראה יה יה בארץ החיים לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל. הצדיקים נענשים מיתה על עבירות קלות שלא יהא אדה"ר נתפש על ידיהם שנא' (משלי י) לא ירעיב י"י נפש צדיק. לכך נאמר על אשר מריתם את פי : (יא) קח את אהרן והפשט. יא"ל הקב"ה הרי את מנחמו שהוא מוריש כתרו לבניו מה שאין אתה מוריש לבניך. ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש אותם והלא אם יצא כה"ג בבגדי כהונה חוץ מהר הבית מפגל את המ' שהם מצמר ופשתים אלא להודיעך שבלשון שקרבו לכהונה וא"ל קח את אהרן בו בלשון א"ל לעלות ההר. ויעש משה כאשר צוה י"י ללמדך שאע"פ שאמר לו גזרת רעה על אהרן לא עיכב. ויראו כל העדה כי גוע אהרן כיון שירדו משה ואלעזר מן ההר נתקבצו כל הקהל עליהם [נא] ואמרו להם היכן אהרן. אמרו להם מת. אמרו היאך מלה"מ יכול לפגוע בו אדם שעמד במלאך המות ועצרו דכתיב (במדבר יז) ויעמד בין המתים ובין החיים. אם אתם מביאין אותו מוטב אם לאו נסקל אתכם. באותה שעה עמד משה בתפלה ואמר רבש"ע הוציאנו מן החשד. [נב] מיד פתח הקב"ה את המערה והראהו להם שנא' ויראו כל העדה כי גוע אהרן. מה כתיב אחריו וישמע הכנעני מלך ערד. את מוצא [נג] כיון שמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ונראה כאשה פרועה. מי היה מלך ערד זה עמלק שנא' (שם יג) עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמורי יושב בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן והיה יושב על הפרצה [נד] כיון ששמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד מיד נתגרה בהם. דרך האתרים התייר הגדול שתר להם את הדרך שנא' (שם י) וארון ברית י"י נוסע לפניהם וגו'. וילחם בישראל אם עמלק היה למה נקרא שמו כנעני לפי שנאסרו ישראל להלחם בבני עשו שנאמר (דברים ב) אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר כשבא עמלק נתגרה בהם פעם ושתים א"ל הקב"ה אין זה אסור עליכם כבני עשו הרי הוא לכם ככנענים שנא' בהם (שם כ) כי החרם תחרימם. לכך נקרא כנעני. מעולם רצועה מרדות היה עמלק לישראל. את מוצא כיון שאמרו (שמות יז) היש י"י בקרבנו מיד (שם) ויבא עמלק. (במדבר יד) ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה (שם) וירד העמלקי והכנעני וגו'. וכאן וישמע הכנעני מלך ערד. את מוצא כשמת אהרן יצא עליהם עמלק [נה] וחזרו לאחוריהם ז' מסעות שנא' (דברים י) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן. וכי שם מת אהרן והלא בהר ההר מת שנא' וימת אהרן שם בראש ההר. הפסוקים מוכיחים שהן שבעה מסעות לאחור ללמדך שחזרו לאחוריהם : (יב) ויסעו מהר ההר ותקצר נפש העם בדרך [נו] והלא כתיב (נחמיה ט) ודרך הטובה נתת להשכילם אלא אותם שיורים שיצאו ממצרים שנגזרה עליהם מיתה לא היו רואים במדבר נחת רוח ולא רוח טובה. וכה"א (במדבר יד) ובניכם יהיו רועים במדבר וגו' זה יום שקצרה נפשם בדרך. וידבר העם באלהים ובמשה [נז] השוו עבד לקונו. ונפשנו קצה בלחם הקלוקל שלא היה יכול לטעום אותו הדור מפירות הארץ כלום. א"ר עקיבא כשהיו מגלים להם התגרים הסל שבא מן פירות הארץ היו סתים שנא' (דברים א) אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה וגו' כל טוב הבא מן הארץ לכך ותקצר נפש העם בדרך הם שרננו ונפשנו קצה. וישלח י"י בעם את הנחשים השרפים מה ראה ליפרע מהם בנחשים לפי שנחש פתח בלשון הרע תחלה ונתקלל ולא למדו ממנו אמר הקב"ה יבא נחש שהתחיל בלה"ר תחלה ויפרע ממספרי לה"ר [שנא'] (קהלת י) ופורץ גדר ישכנו נחש. ד"א למה נפרע מהם בנחשים הנחש אפי' אוכל כל מעדנים שבעולם מתהפכים בפיו לעפר שנא' (ישעיה סה) ונחש עפר לחמו. ואלו אוכלין את המן שנהפך לטעמים הרבה שנאמ' (תהלים קה) ויתן להם שאלתם ואומר (דברים ב) זה ארבעים שנה י"י אלהיך עמך לא חסרת דבר. יבא נחש שאוכל מינין הרבה ובפיו טעם אחד ויפרע מן אוכלים מין אחד וטועמין מינין הרבה. הנחשים השרפים ששורפים את הנפש. ר' יוחנן אומר הנחשים השרפים שהיה הענן שורף אותם ועושה אותן נדר למתנה להודיעך נסים שעשה להם הקב"ה אותן גירה בהן. ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו ידעו שדברו במשה ונשתטחו לפניו ואמרו התפלל אל י"י ויסר מעלינו וגו' נחש יחיד היה. ויתפלל להודיעך ענותנותו של משה שלא נשתהא לבקש עליהם רחמים ולהודיעך כח התשובה כיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם [נח] שאין המוחל נעשה אכזרי. וכה"א (בראשית כ) ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים. וכה"א (איוב מב) וי"י שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו. ומנין שאם סרח אדם לחבירו ואמר לו חטאתי [נט] שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו שנא' (ש"א יב) גם אנכי חלילה לי מחטא לי"י מחדול להתפלל בעדכם. אימתי כשבאו ואמרו חטאנו שנא' (שם) ויאמר העם אל שמואל חטאנו כי עברנו את פי י"י ואת דבריך השיב חלילה לי מחטא לי"י. ויאמר י"י אל משה עשה לך שרף והיה כל הנשוך לא נשוך נחש בלבד אלא אמר כל הנשוך אפי' נחש פתן ועקרב וחיה רעה וכלב. ויעש משה נחש נחשת וישימהו על הנס זרקו לאויר ועמד : (יג) ויסעו בני ישראל ויחנו באובות [ס] שנעשו אויבים למקום. ויחנו בעיי העברים שהיו מלאים עבירה. ויחנו בנחל זרד שלא היה הנחל אלא מלא זרת ולא יכלו לעברו ל"ח שנה שנא' (דברים ב) עתה קומו עברו את נחל זרד וכתיב (שם) והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד תם כל הדור. משם נסעו ויחנו מעבר ארנון שנתרצה להם הקב"ה : (יד) אז ישיר ישראל את השירה הזאת. [סא] השירה הזאת נאמרה בסוף מ' שנה והבאר נתנה להם מתחלת מ'. ומה ראה ליכתב כאן. הענין הזה נדרש למעלה הימנו. על כן יאמר בספר מלחמות י"י את והב [סב] שעשה להם הקב"ה אותות ונסים בנחלי ארנון כנסים שעשה להם בים סוף. [סג] ומה הם נסים של נחלי ארנון. אדם עומד על הר זה ומדבר עם חבירו בהר הזה והוא רחוק ממנו ז' מילין והדרך יורד בתוך הנחל ועולה. ודרכן של ישראל לעבור בתוך

הנחל

יד יוסף נ תנחומא ס"ז : נא פדר"א פ' י"ז : נב ספרי מ"ב פיסקא ט"ס : נג ירוש' פ"ק דסוטה. ק"י ס"ז : נד ר"ה ג'. תענית ט'. ירוש' פ"ק דיומא. ופ"ק דסוטה. סע"ר פ"ט. זוהר אמור ק"ג. ספרי פ"א פיסקא פ"ב. פ"י עקב פסוק ובני ישראל נסעו וגו : נה ירוש' יומא פ"ד. וכן פי' רש"י ס"ז. ונפ' פנחס כתב רש"י ח' מסעות : נו תנחומא ס"ז : נז זוהר ס"ז דף קפ"ג : נח ב"ק פ"ח מ"ז : נט ילקוט ש"א י"ב רמז קט"ו. ברכות י"ב : ס תנחומא ס"ז : סא תנחומא ס"ז : סב פ"י וירוש' : סג ברכות פ' הרואה בשינוי :

מתנות כהונה

והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים. וכי אברהם יצחק ויעקב חטאים היו הרי ד' ועוד לא ה' שלחני. ואם נביאים יברא נ"כ נהפך להם למכשול עון כדאיתא בתנחומא בפ' ואתחנן ושם בילקוט הרי יותר מארבע : כאשה פרועה. שראשה מגולה : התייר על שם שתר להם מנוהה. והכי איתא בירושל' פ"ק דסוטה : פסוקים מוכיחים ריש פ' מסעי : ולא למדו ממנו. מן הנחש שלא לספר לשון הרע שהרי נתקלל : ה"ג שהיה הענן שורף אותם ועשה אותן כו'. וקרי ביה הנחשים השרופים ופי' החזקוני דדייק הכא מדלא כתיב נחשים וכתב הנחשים בה"א הידיעה משמע הידועים והמפורסמים : ה"ג ידעו שדברו במשה. פי' ידעו והבינו שבשביל כך באה להן הרעה הזאת : ה"נ ויסר מעלינו וגו' נחש יחיד היה ויתפלל להודיעך. ובתנחומא לא גרס נחש יחיד היה : שאין המוחל כו'. בתנחומא גרס מכאן שלא יהיה המוחל אכזרי : ויתפלל אברהם וגו'. במשנה סוף פרק החובל למדו מפסוק זה שהמוחל לא יהיה אכזרי אלא ימחול לו מיד כשמבקשין ממנו מחילה : ה"ג ויאמרו חטאנו שנאמר ויאמר וגו' : לא נשוך נחש בלבד גרסי'. ופי' לא הנשוך מן הנחש בלבד נתרפא וה"ג בילקוט ובירושלמי פרק ראוהו בית דין יליף ליה מדלא כתיב הנשוך : זרקו לאויר כו'. לשון נס דרש כמשמעו : שלא צמח זרד הוא זרת בחילוף ד' בתי"ו באותיות דטלנ"ת : ה"ג שנתרצה להם הקב"ה ודרש מדכתיב מעבר ולא כתיב בעבר משמע שנה מאותו עברה חטא וכך מצאתי שוב ברבינו בחיי : ה"ג ומה ראה ליכתב כאן הענין וגו' : רחוק ממנו שבעה מילין. לפי הגונה : ועולה לא"י על הר שכנגדו וילקוט

עץ יוסף

אדה"ר בנפשו נדקם מתחלת בריאתו והוא רשעים כמה שמוכיחים אותו שהרשע יהדוף ויסור ממנו : שאין בידו יותר מארבע עונות. באמת' במכה נמצאים יותר מארבע. אלא לא ביד שלה. ומאי כאחי אל פרעה וגו'. שמעו נא המורים. והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים וכי האבות חוטאים היו הרי ד'. ועוד לא ה' שלחני נ"כ נהפך לו למכשול עון כדאי' בתנחומא סדר ואתחנן ושם בילקוט הרי יותר מד' : שנא' אמרתי לא אראה יה כו'. ר"ל אמרתי שלא אראה יה בארץ החיים של עולם הזה. אלא אמות ואראה יה בשעת מיתה. לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל ר"ל עם יושבי חלד היינו בעוה"ז אלא אמות ואראה אדם היינו אדה"ר : על עבירות קלות בכדי שיניחו מזה כי גם חטא אדה"ר היה חטא קל : לכך נאמר על אשר מריתם את פי. וגו' למי מריבה שהל"ל במי מריבה. אלא למי מריבה למי שיש לו מריבה בשבילכם שלא יהא נתפס עלי דיכם אע"פ שהחטא הוא קל (ב"ד עה"ת) : (יא) הרי את מנחמו כו'. משום בקשה שהל"ל הפשט את אהרן ואת כו' הר ההר. לכן פירשו קח הוא קיחה בדברים. שאמר לו הקב"ה למשה שיפייסנו בדברים באופן שלא יצטער : והלא אם יצא כהן גדול בבגדי כהונה כו'. עיין ביומא רפ"ז. כתב הזית רענן נ"ל דהכי פירושו דאע"פ שהקב"ה אמר לו שילביש לאלעזר דילמא היתה כוונתו שילבישם לאלעזר אח"כ במקדש. ובקרא כתיב וילבש אותם את אלעזר והה"כ כתיב וימת שם אהרן משמע שהלבישו בהר. ולזה רצוני שבלשון שקרבו כו' וקשה למה באמת אמר כך. אלא ללמדו שיקרב אלעזר לכהונה גדולה וילבש אותם הבגדים בפני אהרן להראות לו שבנו זוכה לגדולתו ויהיה דומה בעיניו כאלו הוא עומד ומשמש בהבגדים. וממילא ע"פ הדיבור יצא אהרן בבגדי כהונה : שנא' ויראו כל העדה כו'. כלומר ראיה חשיב בעיניהם מתם : נסתלקו ענני כבוד שהיה בזכותו : כאשה פרועה שראשה מגול': עמלק יושב בארץ הנגב. והא כתיב וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב : התייר הגדול ר"ל כששמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד ואין ישראל נוסעים בכליו אלא אחר התייר הגדול (הוא הארון) לבד. לכך בא ולחם עם ישראל. אבל קודם לכן שהיו מוקפים בעננים מכל רוח ומפנה ומשה ואהרן לפניהם ליישר אדמוקיהם יהיה מהירא להלחם בם (מזרחי) : שתר להם פי' שחפש ותיקן להם את הדרך : נתגרה בהם פעם ושתים. שפעם אחד נתגרה בהם תיכף כשיצאו ממצרים. ופעם ב' במרגלים וכאן הוא פעם ג' : הפסוקים מוכיחין ר"ל הפסוק ריש סדר מסעי : ללמדך שחזרו לאחוריהם והכירו מה שנעשה להם ע"י מיתת אהרן וחזרו והספידוהו שם לכך כתיב שם מת אהרן : (יב) אותם שיורים כו'. בתנחומא הגי' שיירות : ולא למדו ממנו שלא לספר לשה"ר שהרי נתקלקל ונתקלל אלא דברו לה"ר על הקב"ה : השוו עבד לקונו. כלו' כמו כן זה שדברו בה' כעל משה : ממספרי לשה"ה ופורץ גדר ישכנו נחש. הכוונה ע"ש דאי' בערכין ט"ו. א"ל הקב"ה ללשון כו' בהקפתי לך ב' חומות כו'. והוא פורץ גדר שעשה לו הקב"ה ללשון ישכנו נחש : ובפיו טעם אחד ואין מתרעם על טרחו. כ"ה ביונתן וא"כ הם נפרעו ממנו שהוא אינו קץ במאכלו אף שאין בו טעם ואין מתרעם על הקב"ה והם קצו במן שיש בו הרבה טעמים והתרעמו על הקב"ה : הנחשים השרפים ששורפים את הנפש. וזה לשון האוכל אזדמן לגבייהו חיון דמוקדן לון כאשא ועייל אבא למעייהו ונפלין מהון כו' אשא הוי מלהבן בפומייהו ונשכן ופדיין אשא נהון ואתוקדאן מעייהו ומהון עכ"ל. וח"ש כאן ששורפים את הנפש כלו' הנפש החיונית : שהיה הענן שורף אותם. קרי ביה השרופים שהיו נשרפים כבר מן הענן (בחיי) אותן גירה בהן : ועושה אותן נדר למתנה. פירשו אותן ויחייהו תלהבות. ועיין ב"ר פ"ה שלא המלך לגיון קשה והקישה לדי כו' : אותן גירה בהן דייק מדכתיב הנחשים בה"א הידיעה : ידעו שדברו במשה והבינו שבשביל כך באה להם הרעה : ויאמר העם אל שמואל חטאנו. מקרא זה נ"ל ויאמרו כל העם אל שמואל וגו' כי יספנו על כל חטאתינו. והשיב חלילה לי וגו' : לא נשוך נחש בלבד נתרפא ודייק זה מדכתיב כל הנשוך : זרקו לאויר ועמד מגרש על הנס שבנס יהיה שמה. מדכתיב וישימהו על הנס דרש נס ממש : (יג) אלא מלא זרת. זרד היא זרת בחילוף ד' בתי"ו באותיות דטלנ"ת : שנתרצה להם הקב"ה דרש מעבר שנה מאותו עברה וזעם (בחיי) ועיין זוהר בשלח דף ל"ו : (יד) שעשה להם הקב"ה כו'. והב כמו יהב שפי' נתן. כלו' אשר נתן להם נסים בים סוף ואם הגהלים ארנון כנס שמספרים בניסי ים סוף כך יש לספר בניסי נחלי ארנון : אדם

עומד

הנחל. נתכנסו כל האומות לשם אוכלוסין שאין להם סוף ישבו מקצתן בתוך הנחל והנחל מלמעלן עשוי מערות. וכנגד המערות הר שכנגדו עשוי סלעים סלעים כגון שדיים שנא' ואשד הנחלים. נכנסו האוכלסין לתוך המערות ואמרו כשירדו ישראל לתוך הנחל אלו עומדין לפניהם שבתוך הנחל ואלו למעלה מן המערות ונהרוג את כולם. כיון שהגיעו ישראל לאותו מקום לא היו צריכין לירד למטה מן הנחל. סד אלא רמז להרים ונכנסו שדיים של הר זה לתוך המערות ומתו כולם. והקיפו ההרים ראשיהם זה לזה ונעשה דרך כבושה. ולא נדע אי זה הר נסמך להבירו. ואותו נחל מפסיק בין תחומי א"י לתחומי ארץ מואב שנא' כי ארנן גבול מואב בין מואב ובין האמורי. הר שבארץ מואב לא נזדעזע שבו המערות וההר מא"י נזדעזע שבו הסלעים כמין שדיים ונסמך להר שכנגדו ומפני מה נזדעזע מפני שהוא מא"י. משל לשפחה שראתה בן אדניה בא אצלה קפצה וקדמה אותו וקבלתו. נכנסו הסלעים לתוך המערות ורצצו כל אותן גבורין. והבאר ירדה לתוך הנחל ומתגברת שם ואבדה כל האוכלוסין כדרך שאבדה אותן הים לכך הקיש את והב בסופה לנחלי ארנון. ועברו ישראל על אותן ההרים ולא ידעו כל נסים הללו. אמר הקב"ה הריני מודיע לבני כמה אוכלוסין אבדתי מפניהם ירדה הבאר לאותן המערות והוציאה גולגליות וזרועות ורגלים שאין להם חקר וישראל חזרו לבקש את הבאר וראו אותה שהיא יוצאה מלאה מתוך הנחל ומוציאה איברים. ומנין שהבאר הודיע בהן. שנא' ואשד הנחלים ומשם בארה וכי משם היתה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים. והיו ישראל עומדים על הנחלים ואומרים לה עלי באר ענו לה ואמרו שירה עליהם: (טו) אז ישיר ישראל. סה מפני מה לא נזכר משה שם. מפני שנתענש ע"י המים ואין אדם מקלס לאיספקלטור שלו. ולמה שמו של הקב"ה לא נזכר בה. משל לשלטון שעשה סעודה למלך אמר המלך אוהבי שם אמרו לו לאו אמר אף אני איני הולך לשם. אף כך אמר הקב"ה הואיל ומשה אינו נזכר שם אף אני איני נזכר שם. באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם וכי הפירה היתה שם אלא שנתנה בזכות אבות שנקראו שרים. שנא' (תהלים קה) פתח צור ויזובו מים כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו. כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם סו שהיו הנשיאים עומדים על גבה ומושכין במטותיהן כאו"א לשבטו ולמשפחתו. וריוה שבין הדגלים מלא מים מגוברין. סז אשה שהיתה צריכה לילך אצל חברתה מדגל לדגל היתה מהלכת בספינה שנא' (שם) הלכו בציות נהר. ואין ציות אלא ספינות שנא' (ישעיה לג) וצי אדיר לא יעברנו. והמים יוצאים חוץ למחנה ומקיפין פיסא גדולה שנא' (תהלים כג) ינחני במעגלי צדק למען שמו. סח ומגדלים מיני דשאים ואילנות לאין סוף שנאמר בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני. כל ימים שהיו במדבר כך היו משתמשין בה לכך קילסו עליה באר חפרוה שרים. וממדבר מתנה שנתנה להם במדבר לשמשן. ד"א למה ניתנה במדבר שאילו ניתנה להם בארץ היה השבט שנתנה בתחומו אומר אני קודם בה לכך ניתנה במדבר שיהיו הכל שוין בה. ועוד למה ניתנה במדבר כשם שמדבר לא נזרע ולא נעבד כך המקבל עול תורה פורקין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. כשם שמדבר אין מעלה ארנון כך בני תורה בני חורין בעוה"ז. ד"א במדבר מי מקיים את התורה מי שמשים עצמו כמדבר ומפליג עצמו מן הכל. וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ג' מקומות כנגד ג' בתי דינין שבירושלים שהיו מפרשין תורה לכל ישראל. וממתנה נחליאל סט אלו סנהדרין שבהר הבית. ומנחליאל במות אלו סנהדרין שבעזרה בצד המזבח. ומבמות הגיא אשר בשדה מואב אלו סנהדרין שבלשכת הגזית בתחום רות שבאה משדי מואב (רות ב) נערה מואביה היא השבה משדי מואב. ונשקפה על פני הישימון זה באר שבאת עמהן עד שנכנסה לתוך ימה של טבריא ע והעומד על פני הישימון רואה בתוך הים כמלא תנור והוא הבאר הנשקף על פני הישימון:

(טז) וישלח ישראל מלאכים. עא זש"ה (תהלים לז) בטח ביי ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה. ואומר (שם לד) סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו. ולא הקפידה התורה לרדוף אחר המצות אלא (דברים כב) כי יקרא קן צפור (שמות כג) כי תפגע (שם) כי תראה חמור (דברים כד) כי תחבוט זיתך (שם) כי תבצור כרמך (שם כג) כי תבא בכרם רעך אם באו לידך את מצווה עליהם ולא לרדוף אחריהם. עב אבל אחר השלום בקש שלום במקומך ורדפהו במקום אחר. וכן עשו ישראל אע"פ שא"ל הקב"ה (שם ב) החל רש והתגר בו מלחמה רדפו אחר השלום שנא' וישלח ישראל מלאכים אל סיחון אעברה: (יז) וישלח ישראל. עג כל ד"ת צריכין זה לזה שמה שזה נועל זה פותח וכאן נאמר וישלח ישראל ובמקום אחר תלה השליחות במשה שנא' (דברים ב) ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכתיב (שופטים יא) וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וכתיב (במדבר כ) וישלח משה מלאכים מקדש [וגו'] נעברה וגו'. הכתובים האלו צריכין זה לזה שמשה הוא ישראל וישראל הן משה ללמדך שראש הדור כל הדור. אעברה בארצך כמו ששלח אל מלך אדום שלא להזיקו כך שלח לזה. אוכל בכסף תשברני וגו' דרכן של מים ליתן בחנם ואנו ניתן דמו. דרך המלך נלך ובמקום אחר כתיב עד אשר אעבור וגו' אמשול לך משל למה"ד לשומר שנטל שכרו לשמור גפן או תאנה. בא אחד וא"ל עבור מכאן שאני בוצר את הכרם. א"ל אני איני יושב לשמור אלא בשבילך ואתה באת לבוצרה. כך סיחון נטל שכרו מכל מלכי ארץ כנען והיו מעלין לו מסין שהיה ממליך אותן הוא ועוג שקולין כנגד כולן שנאמר (תהלים קלו) לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען. אמרו ישראל נעביר בארצך לכבוש את המלכות. א"ל איני יושב אלא לשמרם מפניכם. ולא נתן סיחון את ישראל עבור בגבולו ויאסף סיחון במחשבה עשה הקב"ה למסרו בידן שלא בצער. כתיב סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון אילו חשבון מלאה יתושים אין כל בריה יכולה לכבשה ואילו היה סיחון בבקעה אין כל בריה יכולה לשלוט בו ואין צ"ל שהיה גבור ושרוי בעיר מבצר. אשר יושב בחשבון אילו ישב (לו) בעיירות שלו הוא ואוכלוסיו היו ישראל מתיגעין בו לכבוש את כל עיר ועיר אלא כנסן הקב"ה לפניהם למוסרן בידם בלא צער וכה"א (דברים ב) ראה החלותי תת לפניך. הרגו את כל גבוריו שיצאו לקראתן וחזרו על הנשים ועל הטף שלא ביגיעה לכך כתיב ויאסף סיחון: (יח) ויקח ישראל את כל הערים האלה וגו' כי חשבון עיר סיחון עד זש"ה (תהלים לז) כי י"י אוהב משפט. א"ל הקב"ה למשה אל תצר את מואב וחשבון של מואב היתה שנאמ' כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי וגו'. באו ישראל ונטלו חשבון שהיתה של סיחון וכל מה שנטל ממואב שאילו נטלוהו ממנו היה בידם גזל של עולה. אלא נטל סיחון מן מואב ונטלו ישראל מן סיחון שהיו פטורין מן הגזל לכך כתיב כי חשבון עיר סיחון. על כן יאמרו המושלים זה בלעם ואביו ששכרן סיחון לקלל את מואב והן אמרו תבנה ותכונן עיר סיחון כי אש יצאה מחשבון אכלה ער מואב שקללו את מואב שימסרו בידו

יד יוסף סד ת"י ס"ז וירוש': סה תנחומא ס"ז: סו במדב"ר. והנחומא במדבר: סז שוח"ט מזמור ס'. תוספתא דסוטה פ' ג': סח שהש"ר פ"ד סי' כ"ו: סט ילקוט ס"ז: ע ויק"ר פ' כ"ג. ירוש' כלאים פ"ט. קה"ר פ"ה סי' י'. ילקוט ס"ז: עא תנחומא ס"ז. ובסוף מס' ד"א סוף פ' השלום: עב אדר"נ פ' י"ב: עג תנחומא ס"ז: עד תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

וילקוט לא גרס ליה: **שדיים** כו'. ולפי' ל' שדיים קא דריש: **נכנסו** האוכלסין. מקלחן: לא הצריכן הקב"ה: ה"ג ובין האמורי הר שבארץ כו' עד שבו המערות: **וקבלתו** וכן קפץ הר של א"י כנגד ישראל: **ואומרים** לה עלי באר. פי' והעלי מה שאתה מעלה כמו בפירש"י ז"ל: **לאיספקלטור** פי' הערוך שר הטבחים ההורג המחוייבים מיתה: ה"ג **וריוה** שבין הדגלים מלא כו': **מגוברין** מים רבים מתגברים ועולים עד שהיו מקבלים ספינות: **חברתה** מדגל לדגל גרסי': **פיסא** כו'. חלק גדול ודוגמתו ריש פ' ויצא יעקב ובילקוט לא גרס ליה: **משתמשין** בה בבאר הזאת: **ועוד** למה ניתנה כו'. מכאן והולך דרש ממדבר מתנה על מ"ת כד"א ויתן אל משה וגו' וכן בסוף הסדר: **ארנון** מסים לשון ארנוניות: **ומפליג** מרחיק: **בקש** שלום במקומך גרסי': **שמא** זה נועל כו' גרסי'. פי' אף אם בפסוק אחד ניעל הרי חבירו פותח: **וכאן** נאמר. כלומר וכן כאן: **עד** אשר אעבור וגו' הרי שאמרו לו בכי' שהלכו לכבוש את ארץ כנען: **שהיה** ממליך אותם. בילקוט גרס והוא היה ממליך אותם והוא יותר נכון: **במחשבה** כלומר בכוונה: ה"ג **עשה** הקב"ה למוסרו בידם שלא כו': ה"ג **כי** חשבון עיר סיחון: זש"ה כי ה' וגו': **מלך** האמורי וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא הוא והוא נלחם במלך מואב וגו': **שנטל** ממואב גרסי': **שאלו** נטלוהו ממנו. פי' מן מואב: **עולה** לשון לא תעשה עול.

עץ יוסף

עומד על הר זה כו'. כלו' במכוונים היו זה כנגד זה עד שאילו היו קרובים זה לזה היה אדם יכול לעמוד על הר זה ולדבר עם חברו בעומד על הר זה: **אובלוסין** חיילות: **שנא'** ואשד הנחלים. דרש ואשד לשון שדים: **רמז הקב"ה**: **וקבלתו** שקפץ הר של א"י כנגד ישראל שהיו בצד מואב. והוא אשר נטה לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב. והוא ונשען לגבול מואב: **והבאר ירדה לתוך הנחל**. אחר שנתפרדו ונתרחקו ההרים זה מזה: **ואומרים לה** עלי באר. פי' העלי מה שאתה מעלה כמו בפי' רש"י: (טו) **לאיספקלטור** שר הטבחים ההורג המחוייבים מיתה: **אמר המלך** כו' מאחר שהבירה היתה בדוה"ק טובה ה' בכוונה שלא יזכרו שמו: **שנקראו שרים** אברהם נדיב אלהים. ישראל כי ברית עם אלהים ואנשים וכנגד אברהם יצחק וכדכתיב (תהלים ק"ה) אל תגעו במשיחי. וכי' בגדולי ובנשיאי: **מגוברין** כי' מים רבים מתגברין ועולים עד שהיו מקבלים ספינות: **פיסא גדולה** חלק גדול בתוספתא דמהלכות פס"ז פיסא פיעילון כו': **ינחני במעגלי צדק** ריש' דקרא על מי מנוחות ינהלני והושו להלן בהר: **ומגדלין מיני** דשאים כו'. ואע"פ שהיה להם כל זאת ומ"מ אמרו לא מקום זרע וגו' כי אינו יתבע הייקום. רק מקרה בלתי מתמיד (אלשיך): **משתמשין בה** בהר: ד"א **למה** ניתנה במדבר כו'. דרש ממדבר מתנה על התורה כד"א ויתן אל משה (מה"כ) ועי' פ"א ובב"ר פל"ב: **ארנון** פי' מסים (ערוך): **ומפליג** ומרחיק: **אלו** סנהדרין בעזרה בצד המזבח. בסנהדרין ס"פ י"א אי' בהיו יושבים לצד עזרה נכים ע"פ ובכ"י. אבל עכ"פ היה סמוך למזבח (ז"כ): **בתחום רות** שבאה משדה מואב. בלשכת הגזית בחלקו של יהודה שמשם משפחת דוד המלך שבא מרות: **והעומד על** פני הישימון. בפ' כ"מ אי' הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויראה כמין כברה בים כו'. ולעיל בב"ר כ"ה אי' כמלא פי כברה קטנה היתה בה. אבל בתנחומא ובתוספתא סוכה כ"ג אי' כמ"ש כאן: (טז) **לא** קפדה התורה לרדוף אחר המצות. כדכתיב שכן ארץ ורעה אמונה ר"ל בישכון במקומו וירעה אמונה ואמונה כולל כל המצות: **ורדפהו במקום אחר** כי כל דבר יושלם בשלום לפי' חייב אדם לרדוף עד שיבא לשלום (ספר נ"ע): (יז) ש"זה שזה נועל כו'. שלפעמים פסוק אחד סותם הדברים ובא חבירו ומפרש הדבר: **שמשה הוא ישראל** כי שקול הוא כנגד כולם: **שראש הדור** ככל הדור. כמ"ש בעירובין דף מ"א בתר רישא גופא גריר: **כמו** ששלח אל מלך אדום כו'. שכאן לא כתיב בשלהו אל סיחון שיקנו וימנו אוכל ומים. מ"מ האמת הוא כמו ששלח אל מלך אדום שלא יזיקהו אלא בעוד ירויח מהם כן שלחו לו כדכתיב בדברים ב' אוכל בכסף תשברני: **בדרך המלך נלך** ולא אמרו לו שהלכו לכבוש את ארץ כנען ובדברים ב' כתיב מפורש עד אשר אעבור את הירדן שאמרו לו שהולכין לכבוש את הארץ כנען: **שהיה ממליך אותם** ובילקים הגירסא והוא היה מרליך אותם: **במחשבה** פי' בכוונה: **ואובלסין** פי' וחייליו: **ראה ההלותי** ר"ל בזה שאספתי אותם למקום אחד התחל רואה שה ולותי תת לפניך: (יח) **זש"ה** כי י"י אוהב משפט. צריך לרמוז (ישעיה ס"א) כי ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה. וכדמפרש בסמוך: **שאילו נטלוהו ממנו** מן מואב: **עולה** מלשון לא תעשה עול (מה"כ). ותפס לשון הכתוב שונא גזל בעולה ור"ל שאפי' קרבן עולה מגזל שונא

בידו אוי לך מואב. וישב ישראל בכל ערי האמורי נשתייר יעזר. וישלח משה לרגל את יעזר אותן מרגלים זריזין היו אמרו בטוחין אנו בתפלתו של משה וכבר שלח מרגלים לשעבר והביאו תקלה אנו לא נעשה כן אלא בהקב"ה נאמין ונעשה מלחמה עשו כך והרגו את האמורי אשר בה. ויפנו ויעלו י"א מלחמת סיחון עשו באלול ועשו את הרגל בתשרי ואחר הרגל מלחמת עוג כר"א (דברים טז) ופנית בבקר והלכת לאהליך: (יט) ויצא עוג מלך הבשן. [עה] שבכנסן הקב"ה לפניהם למוסרן בידם. ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו זש"ה (משלי כח) אשרי אדם מפחד תמיד. וכן היא מדת הצדיקים אע"פ שהקב"ה מבטיחן אין פורקים מיראה וכן ביעקב (בראשית לב) ויירא יעקב לא נתיירא אמר שמא נתלכלכתי אצל לבן בבלום וכתיב (דברים כג) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך והניחני הקב"ה. ואף משה תפש את היראה בנגד אביו ולמה נתיירא אמר שמא מעלו ישראל במלחמת סיחון או נתלכלכו בעבירה. א"ל הקב"ה אל תירא כולן השלימו בצדק. אל תירא אותו שלא עמד גבור בעולם קשה הימנו שנא' (שם ג) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים. והוא נשאר מן הגבורים שהרגן אמרפל וחבריו שנא' (בראשית יד) ויכו את רפאים בעשתרות קרנים. וזה הפסולת שלהם כפריצי זיתים הפלטים בתוך הגפת שנאמר (בראשית יד) ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שוכן באלוני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברם זה עוג וכאן עושה אותו שירים שנא' (דברים ג) מיתר הרפאים וכוונתו היה שיצא אברהם ויהרג [עו] נתן הקב"ה שכר רגליו וחיה כל אותן שנים ונבה ממנו שנפל ביד בניו. כשבא משה לעשות מלחמה נתיירא הימנו אמר אני בן ק"כ שנה וזה יותר מת"ק אילולא שהיה לו זכות לא היה כל השנים האלו. א"ל הקב"ה למשה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו בידך הרגהו ועשית לו כאשר עשית לסיחון וגו'. (דברים ג) ונחרם אותם והלא כתיב (שם) וכל הבהמה ושלל העיר בזונו לנו. אלא הגופות החרימו שלא ליהנות מהם. ויכו אותו ואת בניו [עז] בנו כתיב שהיה לו בן קשה הימנו. אמר הקב"ה לישראל בעוה"ז אתם מכלין את האומות קימעא קימעא ולע"ל אני מבערן בבת אחת שנא' (ישעיה לג) והיו עמים משרפות סיד קוצים כסוחים באש יצתו: (כ) ד"א אז ישיר ישראל. זה אחד מג' דברים שאמר משה לפני הקב"ה וא"ל למדתני. אמר לפניו רבש"ע מנין ישראל יודעין מה עשו לא במצרים נתגדלו וכל מצרים עובדי ע"ז הם וכשנתת את התורה לא נתת אותה להם ואף לא היו עומדין שם שנא' (שמות כ) ויעמד העם מרחוק ולא נתת אותה אלא לי שנא' (שם כד) ואל משה אמר עלה אל ה'. וכשנתת את הדברות לא נתת להם ולא אמרת אני ה' אלהיכם אלא (שם כ) אנכי ה' אלהיך. לי אמרת. שמא חטאתי. א"ל הקב"ה חייך יפה אמרת למדתני מכאן ואילך אני אומר בלשון אני ה' אלהיכם. הב' כשא"ל הקב"ה פוקד עון אבות על בנים אמר משה רבש"ע כמה רשעים הולידו צדיקים יהיו נוטלין מעונות אביהם. תרח עובד צלמים ואברהם בנו צדיק וכן חזקיה צדיק ואחז אביו רשע וכן יאשיהו צדיק ואמון אביו רשע וכן נאה שיהו הצדיקים לוקין בעון אביהם. א"ל הקב"ה למדתני חייך שאני מבטל דברי ומקיים דבריך שנא' (דברים כד) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וחייך שאני כותבן לשמך שנאמר (מ"ב יד) ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' וגו'. הג' כשא"ל הקב"ה עשה מלחמה עם סיחון אפילו הוא אינו מבקש לעשות עמך את התגר בו מלחמה שנא' (דברים ב) קומו סעו ועברו את נחל ארנון. ומשה לא עשה כן אלא מה כתיב למעלה ואשלח מלאכים. א"ל הקב"ה חייך שאני מבטל דברי ומקיים דבריך שנאמר (שם כ) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום כיון שלא קבל סיחון הפילו הקב"ה מפניהם שנא' (שם ב) ויכו אותו. ולא עוד אלא אף אותן שהטמינו עצמן במערות להרגן רמז הקב"ה להר ורצץ אותן שנא' (תהלים עד) רצצת ראשי תנינים על המים. משל הדיוט אומר [עח] נתת פת לתינוק הודיע לאמו. אמר הקב"ה מנין ישראל יודעין מה טובה עשיתי להם. מה עשו. הרחיקו ההרים זה מזה ושטפו אותן הנחלים שנא' ואשד הנחלים. והיו ישראל עוברים ואומרים שירה אז ישיר ישראל. אמרו ישראל עליך לעשות לנו נסים ועלינו לברך ולקלס לשמך (שם ג) לה' הישועה על עמך ברכתך סלה. ועל המים נגזר על משה ולא נזכר בשירה אמר משה רבש"ע אחר כל נסים שעשית להם אני מת מתחת ידיהם מן המדבר נתת להם את התורה שנא' וממדבר מתנה. ומתחת ידו נחלו אותה שנאמר וממתנה נחליאל נחלו אל ומשנחלו נגזרת עלי מיתה שנא' ומנחליאל במות ומנהל בא מות ומבמות הגיא אשר בשדה מואב שנא' (דברים לד) ויקבור אותו בגי בארץ מואב. אמר איוב (איוב לד) אשר לא נשא פני שרים ולא נכר שוע לפני דל כי מעשה ידיו כולם:

סדר בלק

פרשה כ

(א) וירא בלק בן צפור. [א] זש"ה (דברים לב) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. לא הניח הקב"ה לאו"ה פתחון פה לע"ל לומר שאתה רחקתנו מה עשה הקב"ה כשם שהעמיד מלכים וחכמים ונביאים לישראל כך העמיד לאו"ה. העמיד שלמה מלך על ישראל ועל כל הארץ וכן עשה לנ"נ. זה בנה בהמ"ק ואמר כמה רננות ותחנונים. וזה החריבו וחרף וגדף ואמר (ישעיה יד) אעלה על במתי עב וגו'. נתן לדוד עושר ולקח הבית לשמו. ונתן להמן עושר ולקח אומה שלימה לטובחם. כל גדולה שנטלו ישראל את מוצא שנטלו האומות כיוצא בה. העמיד משה לישראל ובלעם לאו"ה. ראה מה בין נביאי ישראל לנביאי או"ה נביאי ישראל מזהירין את ישראל מן העבירות שנא' (יחזקאל ג) ואתה בן אדם צופה נתתיך וגו'. ונביא שעמד מן הגוים העמיד פרצה לאבד את הבריות מן העולם. ולא עוד אלא שכל הנביאים היו במדת רחמים על ישראל ועל או"ה שכן ירמיה אומר (ירמיה מח) לבי למואב כחלילים יהמה. וכן יחזקאל (יחזקאל כז) בן אדם שא על צור קינה. וזה אכזרי עמד לעקור אומה שלימה חנם על לא דבר. לכך נכתב פרשת בלעם להודיע למה סלק הקב"ה רוה"ק מאו"ה שזה עמד מהם וראה מה עשה: (ב) וירא בלק בן צפור. [ב] מה ראה. ראה בפורענות שעתידה לבא

יד יוסף עה תנחומא ס"ו: עו ב"ר פ' מ"ב. וב"ר פ"א: עז ילקוט ס"ו. וזהר פ"ו: עח שבת י"א. כילום י"ח: פ"כ א תנחומא ס"ו: ב תנחומא ס"ו:

מתנות כהונה

אוי לך כו'. כך היה לשון קללתם: **יש אומרים כו'.** דרש ויפנו ע"ד דכתיב ופנית בבקר וגו': ה"ג **ואחר הרגל** מלחמת עוג כר"א ופנית בבקר: **בבלום** בהנאה של כלום: **כנגד אביו.** אביו שבשמים: **הפלטים** בתוך הגפת. לשון הפליט קא דריש: **פריצי** גרעינים: **גפת** פסולת של זתים: **גבור בעולם.** נ"ל מיום שנטלו הרפאים שלפניו ודוק לקמן: **וכאן עשה אותו** שירים. כל ענין הרפאים בילקוט איתא וכן הוא: **ונבה ממנו** שרצה שיהרג אברהם שלאו"ה הקב"ה מצרף מחשבה למעשה: ה"ג **נתתי** אותו בידך הרגהו: **כאשר** עשית לסיחון וגו' גרסי': **ונחרם** אותו גרסי'. ופסוק הוא בפרשת דברים: **אלא** הגופות החרימו גרסי': ה"ג **בעולם** הזה אתם מכלין כו': **ואמר** לו למדתני. הקב"ה אמר כן למשה: **מה עשו.** כלומר מה רעה עשו במעשה העגל שהם אינם יודעים שיש בו כל רע: **יהיו נוטלין.** לשון תימה: **וכן נאה.** בתמיה: ה"ג **אשר** צוה ה' וגו'. וסיפיה דקרא לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות: ה"ג **מה עשו** הרחיקו ההרים זה מזה ושטפו כו'. ופי' הרחיקו את עצמן ועיין לעיל פרשה יט: **ועל המים** נגזר. במי מריבה: ה"ג ומתחת ידו נחלו: **נחלו אל.** הנחיל ישראל המתנה הזאת התורה: **בא מות.** במות נוטריקון קא דריש: **כך העמיד** לאו"ה. בתנחומא מסיים היה ונדקו נביאיהם ומלכיהם וחכמיהם של ישראל עם מלכיהם נביאיהם וחכמיהם של או"ה: **לשמו** של הקב"ה או י"ל נפשו של דוד כמ"ש הכתוב ראה ביתך דוד שבה"מ נקרא על שמו: **צופה** נתתיך וגו' גרסי': **פירצה** שפרץ הגדר שנגדרו האומות עצמן מן הזנות מימות דור המבול

עץ יוסף

שנאו הקב"ה: **כי חשבון** עיר סיחון. שאע"פ שהיתה של מואב אינה נקראת עיר מואב אלא עיר סיחון. שכבשה במלחמה על כן הותרה לישראל: **אוי לך כו'** כך היה לשון הקללה: **יש אומרים כו'** דרש ויפנו ע"ד ופנית בבקר וגו': **ואחר הרגל** מלחמת עוג. היינו בכ"ג בתשרי (רא"ם יוסף): (יט) **אשרי** אדם מפחד תמיד. כי לכן הוצרך ה' להבטיחו שלא יירא ממנו: **למה נתיירא** כו'. כדאי' בברכות ד' ע"א ר' יעקב בר אידי רמי כתיב (בראשית כ"ח) והנה אנכי עמך וגו' וכתיב ויירא יעקב מאד. שהיה מתירא שמא יגרום החטא: **כנגד אביו** כדרך אביו יעקב. ובתנחומא אי' בדרך אביו: **שמא מעלו** ישראל במלחמת סיחון. וכדאי' בירוש' ובבבלי פ"ז דסנהדרין שמפני החרים לסיחון. ולקמן אמר שהגופים לבד החרימו: **שלא עמד** גבור בעולם כו'. ר"ל מיום שנהרגו הרפאים שלפניו: **כפריצי זיתים** כתב הערוך פריצי גרעינים. גפת פסולת של זיתים. והמעריך כתב זיתים קשים שנמלטו ולא נדרכו עם חבריהם: **ויבא הפליט** כו' ונקרא פליט שנשאר מהרפאים. ועי' בב"ר פ' מ"ב: **וכאן עשה אותו** שירים. זה רמז לפרש פליט לשון פסולת הנשאר: **נתן לו** הקב"ה שכר רגליו. שאע"פ שהוא רשע נתכוין. מ"מ ע"י נתגדל אברהם. וגם הציל לוט: **ונבה ממנו** על שחשב להרוג את הצדיק וצירף לו הקב"ה מחשבה למעשה: **אלולי שהיה לו זכות.** והיה ירא פן יש לו זכות מזהיה כל כך שנים. ועי' בזוהר סדר זו דף קפ"ד ע"א: **כי בידך** נתתי אותו. וכדאי' בב"ר פ"א כי בידך אתננו אכ"כ אלא כי בידך נתתי כבר פסקתי את דינו מימות אברהם: **בידך הרגהו** כו' מכוון למה דאי' בס' ברכה שאמר משה למה"מ עשיתי מלחמה עם סיחון ועם עוג כו' והכיתים במטה שבידי: **ויכו אותו** ואת בניו בנו כתיב. כן כתיב סוף סדר זה במלחמת עוג ויכו וגו'. אבל בזה הפסוק גם הכתיב בניו. רק בדברים ב' פסוק ל"ג כתיב ונך אותו ואת בניו. ופי' הכתיב בנו והם קאי על סיחון. וכן פרש"י שם בנו כתיב שהיה לו בן גבור כמותו: (כ) **וא"ל למדתני** פי' הקב"ה אמר למשה. ר"ל החזיר הקב"ה מדבריו הראשונים וכאילו אמר למדתני ועי' לקמן: **לא אמרת** אני ה' אלהיכם כו'. יתכן לפרש לפי שהיה גלוי לפני הקב"ה שיעשו ישראל העגל ואילו אמר אני ה' אלהיכם לא היה נמצא פ"פ להמליץ עליהם לכן אמר אנכי ה' אלהיך והמאמר היה לכל אחד ואחד מישראל. ולמשה היתה בזה פ"פ נגד מדת הדין: **כשא"ל הקב"ה** פוקד עון אבות על בנים. שהכי מדת הדין הבן יומת בעון האב כי מסתמא נשאר בו המזג והתכונה מאביו. והועיל ע"ז תפלת משה שיתנהג ה' ברחמים: **יהיו נוטלין** כו' בתמיה: **וכן נאה** בתמיה: **אשר צוה ה'** וגו' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות: **עשה מלחמה** עם סיחון כו'. שבאמת כפי הדין לא היו: סיחון ראוי שיטוקא מאתו שלום. רק משה עשה מעצמו וה' הסכים על ידו: **ועברו את** נחל ארנון. וסיפיה דקרא החל רש והתגר בו מלחמה: **אלא מה** כתיב למעלה ואשלח. כצ"ל: **שנא' ונך** אותו כצ"ל: **הרחיקו ההרים** זה מזה. פי' שחזרו ההרים למקומן: **שנא' ואשר** הנחלים תרגום של שפך אשד: **ועל המים** נגזר על משה. שלא יכנס לארץ. לכן לא נזכר בשירה כאין אדם מקלס לאיספקלטור שלו: **ומתחת ידיו** נחלו אותה. כצ"ל. וכן הוא בשוח"ט ריש מזמור ה' מן המדבר זכו שניתן להם תורה ע"י משה רבינו שנא' ויתן אל משה: **וממתנה נחליאל** י"ל מהמפורש שניתנה במתנה נחלו אל ר"ל הכירו גדולת הבורא יתב' ועבדו אותו בכל לב: **בא מות** נוטריקון קדריש:

סדר בלק

פרשה כ (א) **זש"ה** הצור תמים פעלו דרש בהכחשה פ' בלק בתורה להודיע שכל דרכיו ופעולותיו של הקב"ה הוא במשפט לדק: **שאתה רחקתנו** ולא נתת לנו נביאים: **כך העמיד** כו' עי' בתנחומא מה שמסיים עוד: **ולקח הבית לשמו** שנא' מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. שנקראת על שמו על שהכין הכל וגם בנה יסודות: **העמיד** פרצה לאבד את הבריות. זה בלעם שהשיאן לזנות ופרץ הגדר שנגדרו האומות עצמן מן הזנות מימות דור המבול: (ב) **מה ראה** דהל"ל וישמע בלק דמסתמא לא היה במלחמה. אלא וירא הוא לשון ראיית הלב. ור"ל שחשב מחשבה לבא עליהם בדבר שאינם יכולים לעמוד בו כדמסיק.

ובתנחומא

לבא על ישראל מכל שינאיו. שכולם היו באים במלחמות ובשעבוד שהן יכולין לעמוד בהן. וזה כאדם שמוציא דבר ועוקר אומה שלימה. וירא בלק [ג] נוח לרשעים שיהיו סומין שעיניהם מביאין רעה לעולם. ברור המבול כתיב (בראשית ו) ויראו בני האלהים וכתיב (שם ט) וירא חם אבי כנען וכתיב (שם יב) ויראו אותה שרי פרעה. וכן כולם. וכאן וירא בלק. וירא בלק משל למלך שהושיב שומרים לשמרו מן הגייס והיה בטוח עליהם שהיו גבורים. עבר הגייס והרגן והיה מרתת על עצמו. וכן בלק ראה מה עשו בסיחון ועוג שהיה מעלה עליהן שכר לשמרו ונתיירא מעצמו. ועוד שראה נסים של נחלי ארנון: (ג) כתי׳ ויגר מואב. [ד] מהו ויגר. כשהיו ישראל נראין לעמונים נראין עטופים לשלום. ולמואבים נראים מזויינין למלחמה שנ״א (דברים ב) וקרבת מול בני עמון אל תצורם כל מין צרה אל תצר להם. ואל תתגר בם כל מין גירוי. ולמואב אמר אל תצר ואל תתגר בם מלחמה. מלחמה אי אתה עושה אבל מה שאתה יכול להטוף מהן חטוף. ולכך נראין מזויינין למואב והן נאגרין לעריהם. שאין ויגר א״א לשון אסיפה שנא׳ (משלי י) אוגר בקיץ בן משכיל. ד״א ויגר לשון גר שהיו רואין עצמן גרים בעולם. אמרו ירדו למצרים לגור ואחזו אותה ומשכירין היו להם בתים שנא׳ (שמות ג) ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה. ד״א ויגר לשון יראה שהיו מתיראין שראו כל נכסי האומות ביד ישראל שבא סיחון ונטל ארץ מואב שנא׳ והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו׳. ועוג נטל כל ארץ בני עמון שנא׳ (דברים ג) כי רק עוג מלך הבשן וגו׳. באו ישראל ונטלוה משניהם שאין בו עולה והיו אלו רואין את ארצם ביד ישראל והיו אומרים לא אמר להם הקב״ה (שם ב) כי לא אתן לך מארצו ירושה הרי ארצנו לפניהם לכך היו מתיראין. ויקץ מואב שהיו רואין את עצמם כקוצין בפניהם: (ד) ויאמר מואב אל זקני מדין. [ה] מה טיבן של זקני מדין כאן שהיו רואין את ישראל נוצחין שלא כדרך הארץ ואמרו מנהיג שלהן במדין נתגדל נדע מהן מה מדותיו. אמרו להם זקני מדין אין כחו אלא בפיו אמרו להם אף אנו נבוא כנגדן עם אדם שכחו בפיו. ויאמר מואב אל זקני מדין [ו] והלא את מוצא שמדינים נלחמים עם המואבים שנא׳ (בראשית לו) המכה את מדין בשדה מואב והשנאה ביניהם מעיים. משל לשני כלבים שהיו מריבין זה עם זה בא זאב על אחד מהן אמר השני אם איני עוזרו היום הורג את זה ולמחר יבא עלי לפיכך נתחברו מואב עם מדין. עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור מה שור כחו בפיו אף אלו כחן בפיהן. מה שור כל מה שמלחך אין בו סימן ברכה אף אלו כל אומה שנוגעים אין בהם סימן ברכה. מה שור מנגח בקרניו אף אלו מנגחין בתפלתן שנא׳ (דברים לג) וקרני ראם קרניו. ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא והלא בתחלה נסיך היה שנא׳ (במדבר לא) את אוי ואת רקם וגו׳. אלא כשנהרג סיחון המליכוהו תחתיו. בעת ההיא שנרמה לו שעה: (ה) וישלח מלאכים. הקב״ה עשה להם נסים ואמר הקב״ה אני גואל אתכם ואעשה לכם נסים ואתם ממרים אותי. בוא וראה ז׳ גאולות שגאלתי אתכם והייתם חייבים לשבחני ז׳ פעמים כנגד ז׳ גאולות. וכה״א (שופטים י) ויאמר ה׳ אל בני ישראל הלא ממצרים ומן האמורי ומבני עמון ומן פלשתים וצידונים ועמלק וגו׳ ותצעקו אלי ואושיע אתכם הרי ז׳ גאולות והמריתם אותי בז׳ ע״ז שנא׳ (שם) ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה׳ ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות וגו׳. וכן הוא מוכיחן (מיכה ו) עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך. [ז] מה הטרחתי לך שמא אמרתי לך הביאו לי עולות מן חיות שבהרים. שלשה בהמות שברשותך שור שה כשבים ושה עזים. ושבע שאינן ברשותך איל וצבי ויחמור אקו ודישון ותאו וזמר. שמא הטרחתיך עליהם להביא לפני מהבהמה שאינה ברשותך לא צויתי א״א מהבהמה שהיא ברשותך שנא׳ (ויקרא כב) שור או כשב או עז כי יולד. וכן מן הבהמה ומן הבקר ומן הצאן. וכי יצא סיחון ועוג להלחם בכם ולא הפלתי אותם לפניכם. מה הלאיתי אתכם שמא אמרתי לכם להביא קרבן עליהם. לא ראה בלק בן צפור שעשיתי לכם כל הנסים ושבר עליכם בלעם והפכתי את הקללות לברכות: (ו) וירא בלק. כיון שבאו שלוחיו אצל בלעם א״ל הקב״ה מי האנשים. א״ל בלעם בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי. א״ר אבא בר כהנא [ח] זה אחד מג׳ בני אדם שבדקן הקב״ה ומצא קרון של מי רגלים. קין וחזקיה ובלעם. קין בשעה שאמר הקב״ה (בראשית ד) אי הבל אחיך בקש להטעות כביכול. היה צ״ל רבש״ע הנסתרות והנגלות לפניך גלויות ואת שואלני בשביל אחי. אלא א״ל לא ידעתי השומר אחי אנכי. א״ל הקב״ה חייך כך דברת (שם) קול דמי אחיך צועקים. חזקיה כשעמד מחליו שלח לו מרודך בלאדן וגו׳ דורון שנא׳ (ישעיה לט) בעת ההיא שלח מרודך בלאדן בא ישעיהו וא״ל (שם) מה אמרו האנשים האלה ומאין יבאו אליך. היה צ״ל את נביא של מקום ולי את שואל. אלא התחיל מתגאה ואמר (שם) מארץ רחוקה באו אלי מבבל. א״ל ישעיה הואיל וכך אמרת (שם) הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך ומבניך אשר יצאו ממך יהיו סריסים בהיכל מלך בבל. וכן בלעם הרשע בשעה ששלח בלק אצלו א״ל הקב״ה מי אנשים האלה עמך. היה צ״ל רבש״ע הכל גלוי לפניך ואין כל דבר נעלם ממך ולי את שואל. אלא אמר לו בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי. אמר הקב״ה הואיל וכך אתה מדבר לא תאור את העם. אמר הקב״ה רשע שבעולם כתיב על ישראל (זכריה ב) כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו ואתה הולך ליגע בהם ולקללם תצא עינו שנא׳ שתום העין. לקיים כל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו: (ז) וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה. [ט] עירו היה. וי״א שולחני היה שהיו מלכי גוים נמלכים בו כשולחני שהכל מריצין לו. וי״א בתחלה פותר חלומות היה חזר להיות קוסם וחזר לרוה״ק. ארץ בני עמו שמשם היה בלק והוא א״ל שסופו למלוך. לקרא לו שכתב לו לא תהא סבור שלי לבדי את עושה ואני מכבדך לבדי אם תעקרם מכל האומות את מכובד וכנען ועמלקים משתחוים לך. הנה עם יצא ממצרים א״ל אתה מה איכפת לך. א״ל הנה כסה את עין הארץ [י] סתמו עינים שהארץ תלוי בהן סיחון ועוג

החרימום

יד יוסף ג תנחומא ויצא סי׳ ו׳ : ד תנחומא ס״ז . זוהר ס״ז דף קצ״ח : ה תנחומא ס״ז : ו ספרי ה״א פיסקא קנ״ז : ז רבה ותנחומא אמור : ח ב״ר פ׳ י״ט . ילקוט בראשית . זוהר ס״ז דף ר׳ : ט תנחומא ס״ז . זוהר ס״ז דף קל״ב : י תוס׳ זוהר סי׳ י׳ סוף חלק ג׳ דף ט״ד :

מתנות כהונה

המבול כמו שפירש״י בסדר זה : **מה ראה כו׳** . בחר בפורענות לבא בו על ישראל יותר ממה שבא עליהם מכל שונאיהם : **וזה כאדם גרסי׳** : **שמוציא דבר** . כלומר קללה ודיבור בעלמא : ה״ג וכאן וירא בלק וירא בלק משל כו׳ : **מן הגיים גרסי׳** : **מרתת** המלך היה רותת ומפחד מן אותו גייס : ה״ג **נחלי ארנון** כתיב ויגר כו׳ מהו ויגר שהיה לו לומר ויירא ובא״א הגיה דכתיב ואשד הנחלים וגו׳ ויגר מואב : ה״ג **אל תצורם** כל מין כו׳ כל מין כו׳ דלא כתיב אל תתגר בם מלחמה : **שהיו רואין כו׳** . המואבים : **ואחזו** לשון אחיזת נחלה : **ומשכירין כו׳** . הישראלים היו משכירין בתים למצרים כנ״ל ומגרת ביתה שכינו הה״א כל ביתה בא על מלת אשה הקודם לו והיא ישראלית : **לשון יראה** . מורא כד״א גורו לכם מפני חרב : **רק עוג מלך הבשן וגו׳ גרסי׳** . וסיפיה דקרא נשאר מיתר הרפאים ואידך : **שאין בו עולה** . שכבר נא׳ אל תצר גבי מואב ועמון כי לא אתן וגו׳ כסיחון כבר נטלו מהם כמו שאמרו חז״ל עמון ומואב טהרו בסיחון וכדלעיל פ׳ חקת : **לכך היו מתיראין** . שלא ידעו הם שנטהרו בסיחון : **כקוצים** שפל והלם : ה״ג **ישראל** נוצחים שלא כדרך הארץ : **מהן** מן המדיינים : ה״ג **אמר** השני אם היום כו׳ : **נסיך** מושל ואדון נסיכי מדין וכמו שפירש״י ז״ל ואע״ג דכתיב בקרא נסיכי סיחון ביהושע סימן י״ג כבר פי׳ הרד״ק ז״ל שהיו מלכי מדין וגם נסיכי סיחון כי תחת ממשלת סיחון היה מדין בימים ההם ואע״ג שאותן חמשה מלכים מכרו בשמם את אוי וגו׳ ובלק אינו נמנה עמהם נגד ראה בלק כדאיתא לקמן סוף עמוד ג׳ בשיא הפקיר את בתו וכן לקמן פרשה כ״א. וכתיב כזבי בת צור ראש אומות כביכולו מלך וכתיב בלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא ומכאן למדו חז״ל שהיה נסיך בתחלה ואח״כ נעשה מלך ונכל לומר שנקרא צור ע״ש טורים הם לכם או עיקר שמו צור ונקרא בלק ע״ש בא לקוק כמ״ש בעל הטורים . ומהר״ר אליה מזרחי תמה ע״ז והניחו בתימה ולי נראה מה שכתבתי : **שנרמה לו** שעה דוחק השעה דוחקו להמליכו עליהם : **ועמלק** ועמר גרסינן . ומונה והולך שבעה עממין : **ויעבדו כו׳** . ז׳ עבודות זרות מנה לפס : **איל וצבי כו׳** . גם זה בויקרא רבה פ׳ כ״ז : **וכן מן הבהמה כו׳** . כלומר וכן כתיב מן הבהמה ביום ויקרא : **ולא הפלתי** . בתמיה : **קרון** פי׳ הערוך כלי שרוחצין בו וכן לעיל בפ׳ בראשית גבי קין : **בך דברת** בנפשך דברת שלא הודית : **בבבת עינו** . דרש הקרי עינו על הנוגע עצמו כלומר שיכחוש עינו : **עירו היה** . ודרש ה״א בסוף במקום למ״ד בתחלה כמו לפתור : **שולחני** דרש פתורה ל׳ ארמית . תרגום של שלחן פתורה : **מריצין לו גרסינן** . פי׳ מרילין לו מעות להחליפם : ה״ג בתחלה פותר כו׳ . דרש פתורה לשון פתרון : **להיות קוסם** . דכתיב ביהושע בלעם בן בעור הקוסם. **לרוח הקדש** דכתיב ותהי עליו רוח אלהים : **את מכובד גרסי׳** . **והוא** נקרא לו שהקריאה

היא

עץ יוסף

ובהגה״ת גרס ראה בפורענות העתידה לבא על ישראל וכוונתו היה יותר מכל שונאים . שכולם היו באים כו׳ : **שמוציא דבר** כלו׳ קללה ודיבור בעלמא : **נח לרשעים כו׳** ובא לרמז שהראייה של רשעים גורם להם הקללה : **וירא חם** בעי׳ הראיה בא להכות בסרסו **וכן כולם** רלה לומר כמו וירא בכם וגו׳ : **וירא בלק** יכול לילך כו׳ . ודרש וירא לשון הגנה וכמו במדרש : **הגיים** חיל : **והיה מרתת** על עצמו . היה רותת ומפחד מאותו גייס : (ג) **מהו ויגר** דהל״ל ויירא מואב : **כל מין גירוי** דלא כתיב אל תתגר בם מלחמה : **שהיו רואין** כו׳ המואבים : **ואחזו** לשון אחיזה נחלה : **ומשכירין** כו׳ הישראלית היתה משכרת בתים לנשים בנא׳ ומגרת ביתה שכינו הה״א כל ביתה בא על מלת השכה הקודם לו והיא ישראלית : **לעיון יראה** מורא כד״א גורו לכם מפני חרב : **שאין בו עולה** שכבר נא׳ אל תצר גבי מואב ועמון כי לא אתן וגו׳ שכיתה כבר נטל מהם כמ״ש חז״ל עמון ומואב טהרו בסיחון וכדלעיל בסדר חקת **לכך היו מתיראין** שלא ידעו הם שנטהרו בסיחון : (ד) **נדע מהם** פי׳ מהמדיינים **המכה את מדין** מפרש בתמיד היה מכה והולך · **אין בו כו׳** ברכה לפי שעוקר את הכל מן השורש . כך הנו כי מעוקרין את הכל כדכתיב עד בלתי השאיר לו שריד : **שנא׳ וקרני ראם קרניו** . וריפא דקרא בכור שורו וגו׳ : **נסיך היה** פי׳ מושל היה . שר קרוב למלכות ולא מלך : **את אוי** ואת רקם . ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי סיחון יושבי הארץ . כן כתיב ביהושע י״ג . אבל במדבר ל״א כתיב ואת מלכי מדין ועכ״פ כוונת המדרש דצור היא בלק הרי שלא היה אלא נסיך . **שנרמה לו שעה** דוחק השעה דחקם להמליכו עליהם : (ה) **עמי מה עשיתי לך** . כלו׳ לכו נא ונוכחה מה עשיתי לך בעבית לי כנגן : **לא צויתי** אלא מהבהמה שהיא ברשותך כו׳ . שלאלהות שאין ה׳ השם בניעתן פסל אותם שיש יגיעה בהבאתם (יפ״ת) : **ולא הפלתי** אותם בתמיה : **לא ראה בלק כו׳** . בא לדרוש קרא דכתיב עמי זכר נא מה יעץ בלק כו׳ ומה ענה אותו בלעם כו׳ : (ו) **משלשה בני אדם** . בב״ר פ׳ י״ט סי׳ כ׳ או׳ מד׳ . והשב שם גם אדה״ר ע״ש : **שבדקן הקב״ה** פי׳ שניסה אותם בשאלות כמי שאינו יודע עניינם ח״ו . והכו בים ספק לביאל : **קרון** פי׳ הערוך כלי שרוחצין בו : **בקש להטעות** שחשב שאין הכל גלוי לכביו יתב׳ : **כך דברת** קול דמי אחיך צועקים . ואי אפשר לך להכחיש : **ואמר מארץ** רחוקה כו׳ . והוה ליה לאסוקי אדעתיה שלא שאלה אלא א״ל דרך שאלה אלא ליכנס עמו בדברים . ולא הל״ל הלא מה דבר ה׳ בפיך (מס״ק) : **אלא אמר לו בלק כו׳** . וכדאי׳ בתנחומא שאמר יש עתים שיודע ויש עתים שאינו יודע כו׳ : **בבבת עינו** של הנוגע עצמו . כלו׳ שיכחוש עינו : (ז) **עירו היה** ופתורה פירושו כמו לפתור לת״ד בתחלה כמו ה״א בסופה : **שולחני היה** תרגום של שולחן פתורא : **בשולחני הזה** שהכל מריצין לו . מעות כך כל המלכים מריצין לו הנגוזיהם שיודיע להם עצתו : **פותר חלומות היה** פתורה לשון פתרון : **להיות קוסם** דכתיב ביהושע בלעם בן בעור הקוסם : **לרוח הקדש** דכתיב ותהי עליו רוח אלהים ובסנהדרין דף ק״ו אי׳ אמרי בתחלה נביא ובסוף קוסם וע״ל פ׳ מן הרס : **שמשם היה בלק** שהע״פ שהיה מנסיכי סיחון . ארץ מולדתו היה פתורה : **והוא אומר לו** פי׳ בלעם אמר לו : **שכתב לו כו׳** פי׳ הקריאה היתה שלו ולהנאתו : **כנען ומצרים** מתחוים לך . כצ״ל הנה עם יצא ממצרים לכן מצרים מתחזוים לך . ואגרשנו מן הארץ שלא יכנס לארץ כנען וישתחוו לך הכנענים : **א״ל ואת** מה איכפת לך . כ״ה בתנחומא . ומלת ואת הוא ר״ת ול״ת וע׳ במזרחי . וה״ק בלק אל המלאכים לאמר לבלעם הנה עם יצא ממצרים ואם יאמר בלעם מה איכפת לך . אמרו לו הנה כסה את עין הארץ : **סתמו עינים** שהארץ תלוי בהם . בתנחומא גרס הנה

כסה

חתריטום וכסו עיניהם אני מה אעשה. והוא יושב ממלי כתיב כד"א (תהלים קיח) בשם ה' כי אמילם. ועתה לכה נא ארה לי מהו ארה לי אוכל אני לשלוט בהם קימעא כאדם שהוא אורה את התאנים. כי עצום הוא ממני לא שהן גבורים והיילותיהם מרובין אלא שמנצחין בפיהם מה שאיני יכול לעשות. אולי אוכל נכה בו מה ראה זה להתגרות לא כך א"ל הקב"ה שלא יהיו נוטלים מארצם. אלא שהיו בעלי קסמים ונחשים יותר מבלעם שנא' וירא בלק. אלא שלא היה מכוין הדברים לאמיתן. וכה"א (ישעיה מז) נלאית ברב עצתיך יעמדו נא ויושיעך הוברי שמים החוזים בכוכבים. היה רואה בהובריו שישראל נופלין בידו לפיכך הפקיר את בתו ונפלו בה כ"ד אלף. לכך נתגרה בהם ולא היה יודע היאך אולי אוכל נכה יא כמי שמנכה אחד מכ"ד לסאה. כך מן כל כ"ד אלף מישראל חסר אלף אלף. ואגרשנו מן הארץ לא היה מבקש אלא לגרשם שלא יכנסו לארץ. כי ידעתי את אשר תברך מבורך יב מנא היה יודע. שבשעה שבקש סיחון להלחם במואב היה מתיירא שהיו גבורים. שכר את בלעם ואביו לקלל את מואב יג שנא' על כן יאמרו המושלים וכתיב כי אש יצאה מחשבון וכתיב אוי לך מואב לכך אמר כי ידעתי את אשר תברך מבורך. וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם שהוליכו בידם כל מיני קסמים שהיו קוסמין בהם שלא יתן לו עלילות. וביד זקני מדין היו הקסמים שאמרו אם יבא עמנו יצלח. אם יעכב שעה אחת אין בו תוחלת. כיון שא"ל לינו פה הלילה הלכו להן זקני מדין שידעו בקסמים שלהם שאין בו הנאה: (ח) ויבא אלהים ויאמר מי האנשים האלה. יד זש"ה (משלי כח) משגה ישרים בדרך רע בשחותו הוא יפול זה בלעם טו שבתחלה הבריות נוהגות בכשרות ובדבריו אלו היו נוהגין בעריות. שהראשונים (בראשית כט) ורחל באה עם הצאן (שמות ב) ולכהן מדין שבע בנות. עמד בלעם והטעה את הבריות בעריות וכמו שהטעה הוטעה. בעצה שנתן בה נפל והטעהו הקב"ה שכ"כ (איוב יב) משגיא לגוים ויאבדם. כיון שא"ל מי האנשים האלה עמך אמר אותו רשע אינו יודע בהן יש שעה שאינו יודע ואני אעשה בבניו כל מה שאני רוצה. לכך אמר להטעותו. ד"א מי האנשים האלה עמך ויאמר בלעם בלק בן צפור טז התחיל מתגאה ואמר אע"פ שאין אתה מכבדני ואין אתה מוציא לי שם בעולם המלכים מבקשים אותי. הנה העם היוצא ממצרים עתה לכה קבה לי אותו להודיע ששנאם יותר מבלק שבלק לא אמר קבה אלא ארה וזה אמר קבה בפירוש. הוא אמר ואגרשנו מן הארץ והוא אומר וגרשתיו מן העוה"ז ומן העוה"ב: (ט) ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם. יז א"ל א"כ אקללם ממקומי. א"ל לא תאור את העם. א"ל א"כ אברכם. א"ל אין צריכין לברכתך כי ברוך הוא. יח אומרים לה לצרעה לא מן דובשיך ולא מן עוקציך. ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק וגו' לא אמר להם בלעם לא נתן לי רשות לילך ולקלל אלא לתתי להלוך עמכם. אמר לי אין כבודך לילך עם אלו אלא עם גדולים מהן שהוא חפץ בכבודי. לפיכך ויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים כי כבד אכבדך מאד יותר ממה שהיית נוטל לשעבר אני נותן. ויען בלעם ויאמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב מיכן אתה למד שהיו בו ג' דברים עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה. עין רעה דכתיב וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו. רוח גבוה דכתיב כי מאן יי לתתי להלוך עמכם. נפש רחבה דכתיב אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב. אילו היה מבקש לשכור לו חיילות להלחם כנגדן כספק נוצחין ספק נופלין לא די שיתן כך ונוצח. הא למדת שכך בקש. לא אוכל לעבור מתנבא שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו מפי השכינה. ועתה שבו נא בזה גם אתם מהו גם אתם שסופכם לילך בפחי נפש כראשונים. ואדעה מה יוסף יי שמתנבא שעתיד הקב"ה להוסיף להם ברכות על ידו: (י) ויבא אלהים אל בלעם לילה. יט זש"ה (איוב לג) בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים [וגו'] אז יגלה אזן אנשים [וגו'] להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה. העלים הקב"ה ממנו שהליכתו מאבדתו מן העולם ומוליכתו לבאר שחת. להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים שאיבד נפשו בהליכתו שבשעה שהולך אדם לחטוא השטן מרקד לו עד שגומר העבירה. כיון שאיבדו חוזר ומודיעו וכה"א (משלי ז) הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבא עד יפלח חץ כבדו כמהר צפור אל פח. העלים הקב"ה מן בלעם הרשע

יד יוסף יא ירוש' פ"ב דכלאים: יב זוהר ס"ז דף קצ"ט: יג והדרו לעיל פ"ט בלעם ואביו: יד תנחומא ס"ו: טו ב"ר פ' ע' וה' פ': טז זוהר ס"ו דף ר': יז תנחומא ס"ז. בוח"ש מזמור א': יח זוהר ס"ו דף כ"י: יט תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

היא להנאתו. אמר לו אתה מה כו' גרסי': הכי גרסינן ממלי כח ג וכד"א כו': הכי גרסינן שהוא אורה את התאנים. וסי' כמו שלוקט התאנים היום א' וכן מחר א' כדלקמן פרשה כ"א. והיא לשון לקיטה כדאמרינן בבבא בתרא כמלא אורו וסלו: הכי גרסי' שאיני יכול לעשות: אילו אוכל נכה כו' גרסינן: מה ראה זה בלק. פירש לו למה ויסמע בלק כדאיתא גם כן בספר הזוהר אלא וירא רואה בקסמים וכו': ה"ג היה רואה בהובריו שישראל כו': היאך ע"ז נפל עלה מבלעם: כמי שמנכה גרסי': ה"ג לסאה כך מן כל כ"ד אלף: כך מן כו'. פירוש הסאה היא ששה קבין שהם כ"ד רובע הקב והמוכר סאה פחות רובע אינו ניכר כלל שלפיכך אמרו חז"ל בפ' המוכר את הפירות שהמוכר פירות מקבל עליו הלוקח רובע טנופת לכל מין ומין או יש לומר שמנכה אחד מכ"ד כו' כוונתו על אותו טנופת עצמו שצריך הלוקח לקבל וכן היו ישראל עתה כ"ד פעמים כ"ד אלף שהרי ששים רבוא שלשים עשרים והמשה פעמים עשרים וארבע אלף וכבר מתו במחלוקתו של קרח ובמגפה של אחריו קרוב לחמשה עשר אלף מלבד המתים בירידת העמלקי והכנעני ויכתום וגו' וכמה משפחות נהרגו כשחזרו אז לאחוריהם כמו שפירש"י בפ' פנחס וקרוב הוא שהיו חסרים אלף או יותר עד שמתו מהם כ"ד אלף ואף אם לא יהיה כן בכוון המיעוט בטל הוא ואינו מעכב וא"כ נשארים כ"ד פעמים כ"ד אלף וכאן מתו עשרים וארבע אלף הרי שהגיע לכל כ"ד אלף אלף אחד ואע"פ שמיד אחר המגפה מונה אותם בפ' פנחס ועולה מספרם ששים רבוא והותר מ"מ הולך אחר מספר שהיו בצאתם ממצרים ששים רבוא והמספר ההוא היה גלוי לבלק: וכתיב אוי לך וגו'. זהו הקללה שקלל את מואב: שבא יתן לו עלילות גרסי'. פירוש לא הניחו לו מקום עלילה לאמר אין כלי תשמישי עמדי: וביד כו'. פירושו לפי פרש"י ז"ל. כמו ועוד ביד כו' ועיין בפרש"י ז"ל: אם יעכב גרסי': שידעו בקסמים כו'. משמע שבקסמים ממש היו יודעים שאם לא יבא עמהם מיד שאין בו ממש ומה שפרש"י ז"ל שהדחיה בידהם אותם עד למחר הוא עצמו הקסם למד כן ממ"ש חז"ל בפרק חלק כיון דאמר להו לינו וגו' אמרו כלום יש אב ששונא את בנו פי' ובודאי לא יאמר הקב"ה שיקללם ומהרז"ו אליהו מזרחי ז"ל פי' שפרש"י ז"ל למדו מכאן ואין נראה כן מל' שידעו בקסמים שלהם כו'. והילקוט הביא ג"כ לשון זה: ורחל באה כו'. שהיו אומות העולם גדורים מעריות מדור המבול: ה"ג וכמו שהטעה הוטעה כו': בה נפל. שהלך לשם ליטול שכר כ"ד אלף בעצתו זו: לכך אמר. הקדוש ברוך הוא מי האנשים כו': להודיע כו'. לכן חזר הכתוב ושנה בדברי השלוחות: ואגרשנו מן הארץ גרסי': אומרים לה לצרעה גרסי'. והטעם שאמרי' אותן ברכות שברכן להלן כנחלים נטיו כו'. טוב היו בהן מד קללה מתכב לו וכדאיתא בפ' ג' דמסכת תענית: חפץ בכבודי גרסי': אני טפל עכשיו: נפש רחבה גורס כתנחומא וילקוט וכרבינו בחיי ועיין לקמן בפסוק ויזבח בלק בקר וצאן וכן גרסי' במסכת אבות פ' ה':

ס"ג

ענף יוסף

(ז) [כיון שאמר להם לינו פה הלילה הלכו להם זקני מדין] ובסנהדרין דף ק"ה א' ויתבו שרי מואב עם בלעם. ושרי מדין היכן אזול. כיון דאמר להם לינו פה הלילה וגו' אמרו כלום יש אב שונא בנו ע"כ. ושם דלא אמרו כן גם זקני מואב. כמו שמבואר דזקני מדין חכמים היו וידעו כל דברי מהם עם יתרו

עץ יוסף

כסה את עין הארץ שתי עינים שהארץ כו': ממלי כתיב חסר לשון כריתה שהוא יושב להכריתני: כאדם שהוא אורה את התאנים. שלוקט את התאנים מעט מעט לפי שאינן נגמרים בבת אחת. ואורה לשון לקיטה כדאמרי' בב"ב כמלא אורה וסלו: אלא שהיה בעל קסמים. כצ"ל וכ"ה בתנחומא: שנא' וירא בלק שהל"ל וישמע אלא וירא ראה בקסמים: הוברי שמים מגברי הליכות המזלות: ולא היה יודע לכן נפל עצה מבלעם: מכ"ד לסאה כו' פי' הסאה היא ששה קבין שהן כ"ד רובע הקב. והמוכר סאה פחות רובע אינו ניכר כלל. שלפיכך אחז"ל בפרק המוכר את הפירות שהמוכר פירות מקבל עליו הלוקח רובע פסולת לכל מין ומין. או י"ל שמנכה אחד מכ"ד כו' כוונתו על אותו פסולת עצמו שצריך הלוקח לקבל. וכן היו ישראל עתה כ"ד פעמים כ"ד אלף. שהרי ששים רבוא עולים כ"ה פעמים כ"ד אלף. וכבר מתו במחלוקתו של קרח ובמגפה של אחריו קרוב לחמשה עשר אלף מלבד המתים בירידת העמלקי והכנעני ויכתום וגו'. וכמה משפחות נהרגו כשחזרו אז לאחוריהם כמו שפרש"י בסדר פנחס וקרוב הוא שהיו פ' אלף או יותר עד שמתו מהם כ"ד אלף וא"כ נשארים כ"ד פעמים כ"ד אלף. וכאן מתו כ"ד אלף הרי שהגיע לכל כ"ד אלף אלף אחד ואע"פ שמיד אחר המגפה מונה אותם בפ' פנחס ועולה מספרם ששים רבוא והותר. מ"מ הולך אחר המספר שהיו בצאתם ממצרים ששים רבוא והמספר הזה היה גלוי לבלק (מת"כ): מנא היה יודע שכבעה כו'. והכוונה על סוף פסוק ואמר אח"ז יותר מנא ידע זה. וקאמר משיחון ומסיים לכך אמר כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו': ע"כ יאמרו המושלים ע"כ על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב. יאמרו המושלים בלעם ואביו בעור. והם אמרו באו חשבון תבנה ותכונן מכוון כבש סיחון לסוף עירו. וכתיב אוי לך מואב זהו הקללה שקללו את מואב שימסרו בידו של סיחון: כל מיני קסמים ר"ל כאילו אמר כלי הקסמים בידם: וביד זקני מדין היו הקסמים כו'. ותלה הקסם בזקני מדין משום דכתיב בתריה וישבו שרי מואב עם בלעם דזקני מדין הלכו להם (מזרחי): אם יבא עמנו יצליח כו'. הכוונה אם יבא עמנו תיכף ולא ימנע לשאול כלל אל הש"י. א"כ הוא גדול ממשה שצריך לשאול מפי הגבורה שנא' עמדו ואשמעה וגו' א"כ בודאי יצליח. ואם יעכב עד שישאל תחלה מפי הגבורה תיכף ומיד. א"כ הוא במדרגת משה שבכל פעם שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה אין בו תוחלת שאינו יודע מי יגלה את חבירו כיון שכחיהם שוים. וכיון שאמר להם לינו פה הלילה שהוא צריך להמתין עד הלילה דוקא א"כ הוא גרוע הרבה ממדרגת משה ידעו בקסמים שלהם שאין בו הנאה של כלום והלכו להם ועיין במד"ח: (ח) נוהגות בכשרות. פי' שמתחלה היו גדורים בעריות כדאי' בב"ר פ"ע ופ"פ: ורחל באה כו' ולא היתה מתיראה שלא יענו אותה הרועים: בה נפל שהלך לשם ליטול שכר כ"ד אלף שנפלו מישראל בעצתו ונהרג שם: והטעהו הקב"ה שאמר לו מי האנשים כו': משגיא כו' דרשו משגיא לשון שגגה בשי"ן ימנית (מנחת שי): ד"א מי האנשים האלה עמך. דבר אחר מיותר וצ"ל כדאי' בתנחומא לכך אמר מי האנשים האלה עמך כדי להטעותו. ואמר בלעם בלק בן צפור כו': המלכים מבקשים אותי. והוא מלך מואב שלח אלי: שבלק לא אמר קבה לי. אלא ארה והוא בקש מה' קבה במקום ארה: וזה קבה בפירוש. שנוקב השם ומפרש הקללה יותר (תנחומא). שתלת קבה פרשו נקב (מזרחי) שנוקב השם כו' וכתרגום ויקב את השם ופריש: (ט) א"ל א"כ אקללם במקומי כו'. לא תלך לא תאור את העם כי ברוך הוא כל אחד ואחד נדרש לעצמו שמפני שבקש ללכת לקללם א"ל לא תלך עמהם. ומפני שבקש לקללם במקומו נאמר לו לא תאור את העם. ומפני שבקש לברכם נאמר לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא: א"ל א"כ אקללם ממקומי. דאי' בשוח"ט מזמור א' כשאמר לו הקב"ה אל תלך עמהם מיד אמר בלעם בלבו בשביל שאני צדיק שוני מבקש להבריאתי א"ל ואקלל אותם מכאן כו': אין צריכין לברכתך. דאי' שכל הברכות שברכם בלעם נהפך פעם אחד לקללה כדי שלא יאמרו עכו"ם שברכות להם נתקיימו בישראל. וזהו שהיו אומרים לה לצרעה לא מן דובשך ולא מן עוקצך. משל הוא שאומרים אל הצרעה איני חפץ בדבש שלך ולא בעוקצך: לפיכך ויוסף עוד בלק כו'. ר"ל לפיכך לפי שלא אמר להם רק תחלת דברי ה'. ולא אמר להם שא"ל ג"כ לא תאור את העם. לכן שלח בלק עוד שרים רבים ונכבדים מאלה: לשעבר ר"ל במלחמת סיחון מתשובת בלעם אם יתן לי כו' כסף וזהב כו' אתה למד שבלק אמר לו תחלה לכבדו בממון הרבה: דכתיב וישא בלעם את עיניו. שבקש להכניס בהם עין רעה כמו שפרש"י: לתתי להלוך עמכם. במשמע אלא עם שרים גדולים מכם. למדנו שרוחו גבוהה עליו ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של הקב"ה: אם יתן לי בלק כו' אחר שהיה זאת לרבותא שאם יתן לו מלא ביתו כסף וזהב לא יוכל לעבור מכמע שהיה עכ"פ חביב בעיניו הממון. ואגב הודיע שהפץ במלא ביתו כסף וזהב: שאינו יכול לבטל הברכות כו'. ודרש לעבור את פי ה' כמו להעביר ולבטל פי ה': בפחי נפש כדאמרן נפש ופיו הכסילו ואמר גם אתם: מתנבא שעתיד להוסיף להם ברכה. מנבא ולא ידע מה מנבא: (י) שהליכתו מאבדתו. זהו להסיר אדם מעשה זה שיעשה לו עבור זה ע"י שנפשו מגבר יכסה שיאבד ע"י זה. וכן הנפש שבו אובד מבלי להחשיך מני שחת כי אם שבחת בבחת אבידת הגוף והנפש יחד: השטן מרקד לו יוה הכהן הוא שלה"ל ואחר שיש לו רצון מעט אז מסבב היצר לעורר עוד יותר: חוזר ומודיעו כמ"ש בב"ר יורד ומסית ועולה ומסטין כו': עד יפלח חץ כבדו. שאז כבר אין לו תיס. כי האדם הנפתה שלכ"כ לדבר עבירה: וידע כמה שהוא. בלוזה מעמד הוא שמדך בשהול מבקש על נפשו.

פענ"פ

הרשע עד שהלך ואיבד את נפשו . משיצא מן כבודו וידע במה שהוא בו התחיל לבקש על נפשו תמות נפשי מות ישרים : (יא) ויבא אלהים אל בלעם לילה. [כ] זש"ה (שמות יב) ליל שמורים הוא לי"י וגו' הוא הלילה הזה. כל הנסים שנעשו לישראל ופרע להם מן הרשעים בלילה היה (בראשית לא) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה (שם כ) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה (שמות יב) ויהי בחצי הלילה וכתיב (שם יד) ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה (בראשית יד) ויחלק עליהם לילה. וכן כולם . ד"א למה נגלה על בלעם לילה לא היה ראוי לרוה"ק לפי שכל נביאי הגוים בלילה מדבר עמהם וכן אליפז אומר (איוב ד) בסעיפים מחזיונות לילה וכן אליהוא אומר בחלום חזיון לילה על שדיבר אתו בלילה. אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם [כא] מיכן את למד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו שמתחלה נאמר לו לא תלך כיון שהעיז פנים להלוך הלך שכן כתיב ויחר אף אלהים כי הולך הוא. א"ל הקב"ה רשע איני חפץ באיבודן של רשעים הואיל ואת רוצה לילך ליאבד מן העולם קום לך . ואך את הדבר וגו' ללמדך שבהתראה הלך . מיד וישכם קדם ועמד בזריזות הוא בעצמו . [כב] א"ל הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם לעקוד את יצחק בנו (בראשית כב) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו וגו' . וילך עם שרי מואב ללמדך שהיה שמח בפורענות ישראל כמותן . ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך י"י [כג] מלאך של רחמים היה ונעשה לו לשטן . ושני נעריו עמו זו דרך ארץ שהיוצא לדרך צריך שנים לשמשו וחוזרים ומשמשין זה לזה. ותרא האתון את מלאך י"י וכי לא היה יכול המלאך לנשוף בו ויוציא רוחו אא"כ שלף חרבו והרי כתיב בסנחריב (ישעיה לז) ויצא מלאך י"י ויכה במחנה אשור וכתיב (שם מ) וגם נשף בהם (חייהם) . אלא כך א"ל הפה נתן ליעקב שנא' (בראשית כז) הקול קול יעקב והידים ידי עשו וכתיב (שם) ועל חרבך תחיה. והאומות כולם בחרב חייהם ואתה תחליף אומנתך ותבא עליהן כשלהן אף אני אבא עליך כשלך לכך כתיב וחרבו שלופה בידו. ותט האתון מן הדרך הרשע הזה הולך לקלל אומה שליטה שלא חטאה לו ומכה אתונו שלא תילך בשדה. וכתיב ויעמוד מלאך י"י במשעול הכרמים וכי לא היה יכול לו לילך אחריו אלא כך מדת הקב"ה מלך ב"ו משלח ספקלטור להרוג את האדם מהלך אחריו ימים הרבה וזה שנתחייב מיתה אוכל ושותה והספקלטור מהלך ומטרף אחריו ממקום למקום. ולפני הקב"ה אינו כן הספקלטור במקומו עומד ומי שנתחייב מיתה בא אצלו ברגליו. כדי שלא יצטער המלאך לילך אחר בלעם קדמו לדרך . ויעמוד מלאך י"י במשעול הכרמים א"ל [כד] הכרמים נמכרים כשועלים. גדר מזה וגדר מזה אין אתה יכול לשלוט בהן שבידיהם (שמות לב) לוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים . ותרא האתון את מלאך י"י ותלחץ אל הקיר ויוסף מלאך י"י עבור מה ראה לקדמו ג' פעמים עד שלא נראה לו . סימנין של אבות הראה לו עמד לו בראשונה היה ריוח מכאן ומכאן ותט האתון מן הדרך ותלך . בשניה לא יכלה לזוז אלא לצד אחד. בג' אין דרך לנטות ימין ושמאל . ומה היו הסימנים האלו שאילו בקש לקלל בניו של אברהם היה מוצא מכן ומכן בני ישמעאל בני קטורה' בקש לקלל בני יצחק היה מוצא בהן צד א' בני עשו ותלחץ אל הקיר . בניו של יעקב לא מצא בהן פסולת ליגע בהן. לכך נאמר בשלישית במקום צר זה יעקב דכתיב (בראשית לב) ויירא יעקב מאד ויצר לו. אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל שלא מצא פסולת באחד מבניו. ותרא האתון את מלאך י"י ותרבץ תחת בלעם ויחר אף בלעם ויך את האתון במקל על בזיונות שביזתה אותו : (יב) ויפתח י"י את פי האתון. [כה] להודיעו שהפה והלשון ברשותו שאם בקש לקלל פיו ברשותו . ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים. ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי אע"פ שמדבר בלה"ק גוי לשונו סרוח. לו יש חרב בידי משל לרופא שבא לרפאות בלשונו נשוך נחש. בדרך ראה אנקה אחת התחיל מבקש מקל להורגה . אמרו זו אי אתה יכול ליטול היאך באת לרפאות בלשונך נשיך נחש. כך אמרה האתון לבלעם [כו] לי אין אתה יכול להרגני אא"כ חרב בידך והיאך אתה רוצה לעקור אומה שלימה . שתק ולא מצא תשובה. התחילו תמהים שרי מואב שראו נס שלא היה כמוהו מעולם . וי"א א"ל אינה שלי . השיבתו הלא אנכי אתונך אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה הא למדת [כז] שלא היה זקן שהאתון גדולה הימנו . ההסכן הסכנתי לעשות לך כה כיון שדברה מתה שלא יהיו אומרים זו שדברה ועושין אותה יראה. ד"א ההסכן הסכנתי לעשות לך כה חס הקב"ה על כבודו של אותו רשע שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם . ואם חס הקב"ה על כבוד הרשע אין צ"ל על כבוד הצדיק. וכה"א (ויקרא כ) ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה והרגת את האשה ואת הבהמה [כח] שלא יאמרו זו הבהמה שנהרגה אשה פלונית על ידה · [כט] להודיעך שחס הקב"ה על כבודן של בריות וידע צרכן . [ל] וסתם פי הבהמה שאילו היתה מדברת לא היו יכולין לשעבדה ולעמוד בה. שזו הטפשת שבבהמה וזו החכם שבחכמים כיון שדברה לא היה יכול לעמוד בה : (יג) ויגל י"י את עיני בלעם. [לא] וכי סומא היה . להודיע שאף העין ברשותו . ויקד וישתחו לאפיו שדבר עמו . ויאמר אליו מלאך י"י על מה הכית וכי דקיון של אתון בא מלאך לבקש סידו אלא א"ל מה האתון שאין לה זכות ולא ברית אבות נצטויתי לתבוע עלבונה

סידך

יד יוסף כ תנחומא ס"ז : כא מכות י' . זוהר ס"ז דף ל"ז : כב ב"ר פ' נ"ה . ולקוט וירא . מכילתא בשלח פ"א : כג זוהר ס"ז דף ל"ז : כד הכרמים ניכרים לשועלים כ"ה בתנחומא . פי' הכרמים שהם ישראל נמסרים לשועלים עכומ"ז . שום מין שועל אוכל מאכל כען למתוב וכרמים ויותר ענבים לשר יא"ב מאד : כה תנחומא ס"ו . וע' בס"י וירוש' : כו זוהר ס"ז דף ל' : כז פלק קי"ז : כח סנהדרין ל"ג . שמות פ"א . ב"ר סוף פ' ס"ו : כט סנה' ס"ב פ"י : ל ויק"ר פ' ל"ב : לא תנחומא ס"ו :

ענף יוסף

יתרו גדול אלהים : (יא) [מזה ומזה הם כתובים] תורה שבכתב ותורה שבעל פה . ולכך כתיב שני פעמים זה וסוף כ"ד נגד כ"ד ספרים . ומצינו כמה פעמים שהתורה נמשלה לכרם . בכרם נינוה כרמי שלי .

לכך

מתנות כהונה

ה"ג שעתיד הקב"ה להוסיף להם ברכות : ה"ג וכה"א הולך : במה שהוא כו' . באיזה מעמד רע הוא עומד . ובן אליפז אמר בסעיפים גרסי' : ובן אליהוא כו' . שנא' בחלום חזיון לילה וגו' : מוליכין אותו . ואע"פ שהוא נגד רצונו של מקום ועל זה אמר שכך כתיב פי' : שמתחלה נאמר גרסי' : ליאבד גרסי' : ונעשה לו כו' . כדי שישוב לביתו וינצל מן החטא כן כפרש"י ז"ל בסדר זה וכתב מהר"ל אליהו מזרחי שרש"י ז"ל למדו מכאן ותוכן הענין הוא שדרך מלאכי רחמים לעזור לאדם ולהקדימו לאשר אורחותיו וכאן עכב ע"י הפך מדתו אלא ודאי כדי שישוב לביתו עשה כן וגם י"ל שלמדו כן מדכתיב לשטן לו שפירושו שלו ובשבילו נעשה שטן הפך מדתו וזהו כדי להצילו מן החטא : היה יכול המלאך גרסי' : לנשוף עני' נשיבה כדלקמן וגם נשף בהם : ויצא מלאך וגו' . ולא הזכיר חרב בידו : ה"ג וכתיב וגם נשף בהם חייהם . מחייתם כד"א על חרבך תחיה : שלא תלך בשדה . וכתיב ויך את האתון במקל וכי' לו להכריחם ברוח פיו : ספקלטור הורג המחויבים מיתה למלך : ה"ג ברגליו כדי שלא יצטער המלאך לילך אחר בלעם קדמו לדרך ויעמוד כו' : הכרמים כו' לשון תימא הוא ישראל שנקראו כרם ה' צבאות הם נמכרים לך בכסף כשועלים הללו ודרש משעול לשון שועלים : ה"ג בני עשו ותלחץ אל הקיר פי' שלפיכך כתיב ותלחץ אל הקיר ר"ל לצד אחד : ה"ג בזיונות שבזתה אותו : ויפתח כו' . ברשותו של הקב"ה : ה"ג שלשה רגלים רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלשה רגלים : לשונו כרות גרסי' . ופי' התעללת הוא לשון שומחה כד"א ויתעללו בה כל הלילה : ה"ג באת לרפאות בלשונך נשוך נחש : אמר להם . לשרי בלק אינה שלי האתון ואיני בקי להדריכה כרצוני ולפיכך היא אינה נשמעת לי : שהאתון גדולה הימנו . שהיא הכירה אותו מיום הולדו נגלי הוא לו שעדיין היה נער ובער כיון שדברה כו' : הסכנתי דרש לשון סכנת מות : יראה יראה ע"ז : ברשותו של הקב"ה שבלעדה לא יראה האדם מקויים בעינים פתוחות : שדבר עמו . פי' הכירו שמלאך ה' הוא לפי שדבר עמו בחזון לילה והכירו בהכרת פניו עכשיו נעו וזהו לאפיו פי' בשביל הכרת אפיו : ה"ג על מה הכית וכי דקיון של האתון כו' . דקיון פי' עלבון וגנאי ומה לו לתבוע עלבונה . וכי קרוב או גואל הוא לה : ה"ג בידו

אלא

עץ יוסף

שאע"פ נפשו בל אחי אבודה מעוה"ב אף שיאבד מעוה"ז : (יא) כל הנסים שנעשו לישראל כו' בלילה היה . מפני שמדה"ד שולטת בלילה : בלילה מדבר עמם . ע"י החלום שהוא ביטול החוש והנפש מתבודדת יותר אז : ובן אליהו אומר (שם ל"ג) בחלום חזיון לילה על שדיבר אתו בלילה . כצ"ל וכ"ה בתנחומא ואמר' כמ"ד אליהוא אחו מישראל הוה : מוליכין אותו . נותנין לו רשות לילך כי הבחירה בידו : כיון שהעיז פניו כו' . ואע"פ שהוא נגד רצונו יתברך וכמ"ש חז"ל בסנהדרין ק"ה חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני . וע"ז אמר שכך כתיב כו' : ויחר אף אלהים כי הולך הוא . שלא אמר לו קום לך אתם אלא מפני שהעיז : איני חפץ באיבודן של רשעים . כי למען ישראל לא היה חושש אחר ששם הברכה בפיו . ורק החרון היה שהולך לאבד את עצמו : הואיל ואת רוצה כו' קום לך אתם . דרש לך אתם להיות כגיהנם כמותן : שבהתראה הלך . ולכן מחוייב מיתה על הליכתו : כבר קדמך כו' . ע"י זריזותי בטיב בטל כחך . כי כל מעשה אבות סימן לבנים : ללמדך שהיה שמח כו' . דאל"כ עם שרי מואב למה לי : ונעשה לו לשטן . וזהו דכתיב לשטן לו דמשמע דלאחר לא היה שטן . אלא מלאך של רחמים : זה דרך ארץ כו' . דאל"כ ונעריו עמו מיבעי ליה אלא להודיעך דרך ארץ : וחוזרים ומשמשין זה לזה . כלו' אם יצטרך אחד לנקביו יהיה השני משמש שמוש שלו וכן חבריו : ותרא האתון כו' . כתב בספר נחלת חיים הבהמות רואים מה שאין האדם רואה ואחז"ל כלבים צועקים מלה"מ בעיר : לנשוף בו ענין נפיחה : ויך בריהנם אשור . ואי' בסנהדרין צ"ה י"א כהוסמו נשף להם ומתו שנא' וגם נשף בהם ויבשו : וגם נשף בהם ויבשו אלא כך . כצ"ל וכ"ה בתנחומא . ולגירסתינו מלת חייהם הוא פירוש על וגם נשף בהם : והחרבו שלופה בידו . שליפה כלו' שלו שם . הפה לישראל שמתפללים להקב"ה ולא שלך : ומכה אתונו שלא תלך בשדה . כלו' שהיה לו להכריחה ברוח פיו : ספקלטור פי' בלשון רומי תמונה להרוג מחוייבי מיתה : בא אצלו ברגליו . רמז ללשון הש"ס רגלוהי דבר נש אינון ערבין כו' : כדי שלא יצטער המלאך . כי אינו חפץ לשכון אצל רשעים ולהופיע עליהם : הכרמים נמכרים כשועלים . והסבר שנ"ל הכרמים נרמסים לשועלים והוא ע"ד הכתוב בשעלים קטנים מחבלים כרמים וישראל נקראו כרם ה' צבאות : שבידיהם שני לוחות אבנים כתובים . כ"ה בתנחומא ור"ל כדפרש"י בתורה שהיה גדר של אבנים מזה ומזה רומז לכך : משני עבריהם הכוונה שכתובים גלוי ונסתר כי כל התורה שמותיו של הקב"ה . וא"כ בה יכול לבטל כל פגע ומערכה וקסם ואיך יכול לשלוט בהם : בשלישית אין דרך לנטות ימין ושמאל . כדמפרש שיעקב מטה שלימה אין בה פסולת : במקל על בזיונו שבזתה אותו . ודרש במקל מלשון מקלה אביו ואמו : (יב) שהפה והלשון ברשותו . של הקב"ה . שאם יהפוך לקלל הוא ברשות הקב"ה להכריחו לברכם . כמו שפתח פי האתון : החוגגת וכאומרת זכור למי תלך לזו החוגגת ג' רגלים להתקרב בזה אל ה' . ואיך תוכל להוליך לפם : לשונו סרוח התעללת כי הוא לשון טומחה כד"א ויתעללו בה כל הלילה : אנקה אפשר שצ"ל נאקה . והוא גמל נקבה : התחילו תמהין שרי מואב . ואע"פ שכן ראו ותיהו לא שבו מרעתם : וי"א אמר להם אינה שלי . קאי אדלעיל שתק ולא מצא תשובה . וי"א שא"ל אינה שלי ולכך לא הרגתיה בשה . והיא השיבתו הלא אנכי כו' ובסנהדרין דף ק"ה אי' א"ל מ"ט לא רכבת אסוסיא . א"ל דשדאי ברטיבא . א"ל הלא אנכי אתונך . לטעינא בעלמא . אשר רכבת עלי . אקראי בעלמא . מעודך עד היום הזה כו' ע"ש : שהאתון גדולה הימנו . במעודך משמע מיום שנולדו כמו מעודי עד היום הזה (בראשית מ"ח) אף שעדיין הוא כך ואינו רוכב בעצמו . מ"מ היה רוכב ע"י פדגוג וטבע האתון אינו מאריך ימים יותר מארבעים בשום פנים . ונגלי הוא לו שהוא נער ובער וע' בב"ר פ"א סי' י"ב ע"ש : וכיון שדברה מתה . דרש ההסכן לשון סכנת מות : ד"א ההסכן הסכנתי לעשות לך כה חס . ובילקוט גרס ד"א חס כו' : לא היו יכולין לשעבדה . כי היו בושים מפני דבריה ובקשתה לחמול עליה : (יג) וכי סומא היה כלו' מהו לשון ויגל . רק שהראה לו השם שהעין ברשותו שבבירלה הקב"ה לא יראה האדם מאומה : וישתחו לאפיו שדבר עמו . הכירו שמלאך ה' הוא . לפי שדבר עמו בחזיון לילה והכירו בהכרת פניו . חטו לאפיו פי' בשביל הכרת פניו (מת"כ) ולכן

נפל

מידך אומה שלימה שאתה מבקש לעוקרה שיש לה זכות וברית אבות עאכ"ו. הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדרך לב יראה ראתה נטתה. ר"א ירט בא"ת ב"ש סנן. ותראני האתון וגו' גם אותכה הרגתי ואותה החייתי מיכן את למד שהרג את האתון. ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי שהיה רשע ערום ויודע שאין עומד מפני הפורענות אלא תשובה. שכל מי שחוטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו. כי לא ידעתי ועתה אם רע בעיניך אשובה לי א"ל אני לא הלכתי עד שאמר לי הקב"ה קום לך אתם. ואתה אומר שאחזור. כך אומנתו לא כך אמר לאברהם להקריב את בנו. ואח"כ (בראשית כב) ויקרא מלאך ה' ויאמר אל תשלח ידך. למוד הוא לומר דבר ומלאך מחזירו. ועכשיו הוא אומר לי לך אתם. ועכשיו אם רע בעיניך אשובה לי. ויאמר מלאך ה' אל בלעם לך עם האנשים שחלקך עמהם וסופך ליאבד מן העולם. וילך בלעם עם שרי בלק מלמד שכשם שהם שמחים לקלל כך הוא שמח: (יד) וישמע בלק כי בא בלעם. לג מלמד ששלח שלוחים לבלק לבשרו. ויצא לקראתו אל עיר מואב למטרפולין שלהן. מה ראה לקדמו לגבולין אמר הגבולין הללו שנקבעו מימי נח שלא תכנס אומה בגבול חברתה אלו באין יקלקל והיה מראה לו היאך פרצו ועברו גבול סיחון ועוג כאילו קובל עליהם. ויאמר בלק אל בלעם הלא שלח שלחתי אליך (וגו') האמנם לא אוכל כבדך נתנבא לצאת לסופו היסטו בקלון. וכענינו השיבו הנה באתי אליך עתה היכול אוכל דבר מאומה שאין רשות בידי לומר מה שאני רוצה. ויקח בלק את בלעם ויבאו קרית חוצות שעשה שווקים של מקח וממכר ועשה לו אטליז להראות לו אוכלוסין לומר ראה מה אלו באין להרוג בני אדם ותינוקות שלא חטאו להן: (טו) ויזבח בלק בקר וצאן. לד הצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה כאברהם שנא' (בראשית יח) ואקחה פת לחם ואח"כ מהרי שלש סאים ואל הבקר רץ אברהם. ורשעים אומרים הרבה ואפי' מעט אינן עושים. בלק אמר כי כבד אכבדך מאד. וכשבא לא שיגר לו אלא בקר וצאן אחת. התחיל בלעם חורק שיניו עליו שהיה נפשו רחבה. אמר כך שלח לי מחר אני נותן מארה בנכסיו. ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות לה ויהי בבקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל. בלק היה בעל קסמים ובעל נחש יותר מבלעם שהיה נמשך אחריו כסומא. למה"ד לאחד שיש בידו סכין ואינו מכיר את הפרקים וחבירו מכיר את הפרקים ואין בידו סכין כך היו שניהם דומין בלק רואה את המקומות שישראל נופלין בהן. ויעלהו במות בעל (פעור) שראה שישראל נופלין שם. ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות ולמה ז' מזבחות כנגד ז' מזבחות שבנו ז' צדיקים מאדם ועד משה ונתקבלו. אדם והבל ונח אברהם יצחק ויעקב ומשה שהיה אומר למה קבלת את אלו לא בשביל עבודה שעבדו לפניך קבלתם לא נאה לך שתהא נעבד מע' אומות ולא מאומה אחת. השיבו רוה"ק (משלי יז) טוב פת חריבה טוב מנחה בלולה בשמן וחריבה. מבית מלא זבחי ריב שאתה רוצה להכניס מריבה ביני ובין ישראל. ויעש בלק כאשר וגו' ויעל וילך שפי דעתו היה לקלל שער אותה שעה היה שפוי ומן אותה שעה נטרד. ויקר אלהים אל בלעם א"ל רשע מה אתה עושה אמר את שבעת המזבחות ערכתי משל לשולחני המשקר במשקלות בא בעל השוק והרגיש בו א"ל אתה משקר במשקל א"ל כבר שלחתי הדורון לביתך אף כך בלעם רוה"ק א"ל רשע מה אתה עושה א"ל את שבעת המזבחות ערכתי. א"ל (שם טו) טוב ארוחת ירק טובה סעודה שעשו ישראל במצרים ואכלו על מצות ומרורים מפרים שאתה מקריב ע"י שנאה: (טז) וישם ה' דבר בפי בלעם. לה שעיקם פיו ופיקמו כאדם הקובע מסמר בלוח. ר' אליעזר אומר מלאך היה מדבר ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר וישב אליו והנה נצב על עולתו הוא וכל שרי מואב שהיו עומדין ומצפין מתי יבא. וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני פתח ואמר מן הרמים הייתי והורידני בלק לבאר שחת ינחני כד"א (יחזקאל לב) נהה על המון מצרים והורידהו. ד"א מן ארם עם רם שלמעלן הייתי והורידני בלק מכבודי. משל למי שמהלך עם המלך ראה ליסטין הניח את המלך וטייל עם הליסטין כשחזר אצל המלך א"ל המלך לך עם אותו שטיילת עמו שאי אפשר לך שתלך עמי. כך בלעם נזקק לרוה"ק וחזר להיות קוסם כבתחלה שנא' (יהושע יג) ואת בלעם בן בעור הקוסם. לפיכך צווח רם הייתי והורידני בלק. ד"א מן ארם ינחני א"ל השויתו שנינו להיות כפוי טובה אילולא אברהם אביהם לא היה בלק שנאמר (בראשית יט) ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים וגו' וישלח את לוט. ולולי אברהם לא פלט לוט מסדום ואתה מבני בניו של לוט. ואלולי יעקב אביהם לא הייתי אני בעולם לו שלא ראה לבן בנים אלא בזכות יעקב שבתחלה כתיב (שם כט) ורחל באה עם הצאן ואילו היה לו בנים היאך בתו רועה ומשהלך יעקב לשם נתנו לו בנים שנא' (שם לא) וישמע את דברי בני לבן וכן אמר לו (שם ל) נחשתי ויברכני ה' בגללך. לכה ארה לי מי שהוא מארר לעצמו מארר שכך כתיב (שם יב) ומקללך אאור ואומר (שם כז) אורריך ארור. לכה ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל אילו לאומה אחרת בקש שאקלל כגון בני אברהם ויצחק הייתי יכול אלא יעקב. מלך שבירר לעצמו מנה ועמד אחד ואמר נגאי עליה כלום יש לו חיים ואלו חבלתו ונחלתו וסגולתו שנא' (דברים לב) כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (שמות יט) והייתם לי סגולה ולכה זועמה ישראל מלך שנטל עטרה ונתנה בראשו ואמר אדם שאינה כלום

יד יוסף לב תנחומא ס"ו. ת"כ סוף פ' י"ד. וכל"נ מדרש דר"א כנו של ריפא: לג תנחומא ס"ז: לד תנחומא ס"ז. וסדר וירא. ומהר"ש פ' ר"ג: לה זכר במקומו. זכר סוף פלק ג' דף ב"ס ס' ו' לו תנחומא ס"ז. פלק דף ק"י. ילקוט ס"ו: לז ב"ר פ' ע"ג:

מתנות כהונה

אלא אמר לו: ה"ג **לעוקרה** שיש לו זכות וברית אבות אעכ"ו: **יראה ראתה** כו': **ירט** דרש בל' נוטריקון: ה"ג **בא"ת** ב"ש סנן. פירושו נתבאר בתנחומא שיצא לעשות סנן על האתון וה"ג התם באתי לעשות לה סנן שכן ירט בא"ת ב"ש סנן ולי נראה שצריך להגיה שם לעשות לך סנן כי מלאך רחמים היה ויצא לשטנו כדי שישוב לביתו ולא יאבד כמו שנתבאר למעלה: **שהיה רשע** ערום ויודע גרסי': **ואח"כ** ויקרא גרסי': **ועכשיו** כו'. בעיניך שאתה מלאך דהל"ל אם רע בעיני ה' מבעי ליה ועוד הלא כבר אמר לו כי בעיניו היה רע שאמר כי ירט הדרך לנגדי לפי שטמו ומהו אם רע בעיניך: **שחלקך** עמהם. דהל"ל עם האנשים למה לי ועוד שעשה אותו טפל להם ולא הוא עיקר אצלם: **למטרפולין** פי' הערוך שתי מלות הם מטרא בלשון יון אם. פולין. עיירות ופי' אם ועיקר של העיירות: ה"ג **מה ראה לקדמו** לגבולין. פי' שנא' אשר בקצה הגבול: ה"ג **חברתה** אלו באים לקלקל: **היאך** פרצו גרסי': **כאילו** קובל עליהם גרסי': **נתנבא** כו'. שהיה לו לחשוב לשון טוב ולומר האמנם אוכל כבדך ואמר לא אוכל לשון שלילות לרמוז כי בהמה לא יוכל: **וכעניינו** כלומר כענין נבואתו דבר גם הוא שודאי יצא ממנו כך כי פיו אינו ברשותו: **ועשה** אטליז גרסי'. פי' חנויות שמוכרין בו כל דבר ומלאתי פירושו ביד ושיא היא: **לא** שיגר לו כו'. דהל"ל ויזבח זבחים מבעי ליה כדכתיב גבי יצחק: סוף פ' ויצא ומשלא נודע פי כל גרסם זבח וכתיב בקר וצאן לפרש סיפור השגבלה שלא בא הכתוב לפחות אלא לפרש: **נותן** מארה כו'. בנה שלא להעלות זבחים על שבעה מזבחות: ה"ג **בלק היה** בעל קסמים ובעל נחש יותר מבלעם: **למה"ד** גרסי': ה"ג **שיש** בידו סכין ואינו מכיר את הפרקים: **הפרקים** פרקי אברים של הבהמה: ה"ג **שניהם** דומין בלק רואה כו': ה"ג **במות** בעל פעור שראה שישראל נופלים שם ויאמר כו': ה"ג **נעבד** מע' אומות: ה"ג **וילך** שפי. דעתו היה לקלל: **שפוי** שוקט ושלו עם הקב"ה: **בעל השוק**. על תקנת השוק שלא יעשה עול במדה במשקל כו': ה"ג **אתה** משקר במשקל: ה"ג **דורון** לביתך אף כו': **ופיקמו** פי' הערוך כמו שנותן בפי הבהמה ברזל קטוע ברסן להכותה בו לכל צד שירצה. ופיקמו כמו ועיקמו ועיין לקמן: **מלאך** היה מדבר. מתוך פיו של בלעם היה נשמע קולו של מלאך ובלעם לא היה מדבר כלום ודרש דבר כמו דבר ספח כו' פי' מדבר ועיין בילקוט ובספר האוצר: ה"ג **ד"א** מן ארם עם רם של כו'. ופירושו במדרגת רוח הקודש הייתי ובתנחומא גרסי' עם כסא של מעלן כו': **משל** למי שמהלך גרס: **אברהם** אביהם גרסי': **לא פלט** לוט. ומשם נתגלגל תולדות עמון ומואב: ה"ג **לא** פלט לוט מסדום ואתה כו': **בגללך** ובלעם היה נכדו של לבן הארמי ובתנחומא מסיים בה ואילולי אבותם אני ואתה לא עמדנו בעולם: ה"ג **לעצמו** מארר. ודייק מדכתיב ארה לי משמע לו לעצמו: **בני** אברהם ויצחק כדלעיל: **אלא יעקב**. בתמיה: **שבירר** לעצמו גרסי': **לא** נתקלקל כשבכם גרסי': **לגיון** חיל של מלך

עץ יוסף

נפל ארצה שלא היה יכול לשמוע הדיבור מעומד: **וכי** דקיון כו'. פי' עלבון וגנאי ר"ל וכי קרוב הוא נוחל המלאך לה ביתבע עלבונה. אלא א"ל כו': **יראה** ראתה נטתה. פי' בשביל שראתה אותו לכך נטתה: **ירט בא"ת** ב"ש סנן. שיצא להיות סנן על האתון. ולהסבר ספי' נעשות לך סנן. כי מלאך רחמים היה ויצא לשטנו כדי שישוב לביתו ולא יאבד ועי' במת"כ: **מכאן** את למד שהרג את האתון. עיין רש"י ומזרחי. וזה לשון נחיי אולי נטתה מפני שלא נטתה מפני כאשר הרגתיך הרגתיך ואותה החייתי. מכאן שמתה האתון אחר שדברה: **שהיה** רשע ערום. כי לא יתכן שעשה תשובה באמת. שאח"כ היה חוזר לגיתו: **כך** אומנתו כו'. שזה רמוז במלת ועתה שהוא היסוד הקודם כאומר הוא לווי לילך ועתה אתה מעכבני: **עם האנשים** שחלקך עמהם. שעשה אותו טפל להם והוא העיקר אצלם (מת"כ): **מלמד שכשם** שהם שמחים כו'. דהל"ל עם שרי בלק למה לי: (יד) **מלמד** ששלח שלוחים לבלק לבשרו. בכדי שיכבדו ויצא לקראתו: **למטרפולין** פי' אם של עיירות אם בלשון יוני פולין עיר (ערוך): **למטרפולין** שלהן. דהל"ל עיר מואב למה לי: **קובל** מאחוק: **נתנבא** שבופו לצאת כו'. ר"ל מדהל"ל האמנם אוכל ואמר לא אוכל לשון שלילה. לרמוז כי בזמם לא יוכל (מת"כ): **ובענינו** השיבו. כלו' כענין נבואתו דבר גם הוא שבודאי יצא ממנו כך. שפיו אינו ברשותו: **אטליז** פי' דבר נקי מן הכהם והעידים קבועים מידי שנה בשנה במקומות רבים היו תספים (מוסף הערוך): **להרוג** בני אדם ותינוקות כמו שמגוין בירידים ובשווקים. ודרש קרית על מקום שווקים וירידים שזהו גם קריה על המון אדם קוראים והומים זה לזה בכל חוצות: (טו) **ואח"כ** מהרי שלש סאים ואל הבקר רץ אברהם. ואי' באדר"נ שעשה להם שלשה שוורים ות"ע סאין של סולת ע"ש: **לא שיגר** אלא בקר וצאן אחת. אע"ג שכן דרך שקורין לשוורים הרבה שור כמ"ש רש"י על פסוק ויהי לי שור וחמור. י"ל מדשינה התורה והקדימה בקר לצאן (ודלא כברוב המקומות שכתוב צאן ובקר) ע"כ לדרשה אתא שלא שיגר לו אלא בקר וצאן אחת (ס"ס י"ט): **מארה** פי' קללה וקללות בנכסיו אחד מהם שלום להעלות זבחים על ז' מזבחות כדמסיים ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה ז' מזבחות: **אדם** שהקריב שור שקרניו קודמו לפרסותיו כדאי' באגדה ומסתמא בנה מזבח: **והבל** מסתמא נ"כ בנה מזבח והקריב עליו קרבנו. ועיין לעיל פרשה י' ס' ד': **הפרקים** פי' אברים שלמים של הבהמה: **שראה שישראל** נופלים שם ואין לו סכין ובלעם היה לו סכין ולא ראה את המקומות. כנ"ל (א"א). ור"ל שבלק ראה את המקומות שישראל נופלים בהם שהוא כמו ראיית הפרקים והאברים שהם חותכין ובלעם היה יודע לחתוך ע"י קללתו אך לא ידע אנה הוא המקום: **טוב מנחה** בלולה בשמן וחרבה. ודרש פת חרבה לשנים. פת הוא מנחה בלולה בשמן: וחרבה דרש ואסי' מנחה חרבה. ושלוה בה שקרבנות ישראל משימים שלום בעולם. כמו שהיו מקריבים ע' פרים על ע' אומות. מבית מלא זבחי ריב קרבנות בלעם שרצה לעורר מריבה על ישראל מאביהם שבשמים: **היה שפוי** פי' שקט ושליו שהיה עדנו מחשב בלבו שאולי יסכים ה' עמו לקללם: **בעל השוק** ממונה על תקנת השוק שלא יעשו עול במדה ובמשקל: **דורון לביתך** פי' הקרבן הוא כמו דורון להודות הפשע. אבל דורון כזה בשביל לעשות שקר הוא: **טוב ארוחת ירק** וגו' ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו: (טז) **ופקמו** פי' הערוך כמו שנותן בפי הבהמה ברזל קטוע ברסן להכותה בו לכל צד שירצה: **מלאך** היה מדבר. מתוך פיו של בלעם. ודרש דבר כמו דבר בפת"ח פי' מדבר (ור"ל שהיה נשמע קולו של מלאך ובלעם לא היה מדבר כלום): **מלאך היה** מדבר כדי יהושע אומר הקב"ה היה מדבר שנא' כנ"ל (א"א): **והורידני בלק** לבאר שחת. מפרש מן הרמים ינחני לבאר שחת. כד"א נהה על המון מצרים והורידהו וגו' אל ארץ תחתיות את יורדי בור. ונראה כמו נחה שאותיות אהח"ע מתחלפין: **עם רם** של מעלן הייתי. פי' במדרגת רוח הקדש. והמת"כ כתב ובתנחומא גרס עם כסא של מעלן כו'. ולפנינו ליתא זה: **להיות** כפוי טובה. אם מן ארם שהוא ארם נהרים מקום אברהם ינחני להעבירני מבלי להכיר טובה: **לא פלט לוט** ומשם נתגלגל תולדות עמון ומואב: **נתנו לו בנים** ובלעם היה נכדו של לבן הארמי כדאי' בתנחומא ס"ז. וכן איתא בזהר ויצא

קד

כלום יש לו היום ואלו כתיב בהן (ישעיה מט) ישראל אשר בך אתפאר. מה אקב לא קבה אל בשעה שהיה ראויין להתקלל לא נתקלל, כשנכנס יעקב ליטול את הברכות נכנס במרמה דכתיב (בראשית כז) ואת עורות גדיי העזים אמר אביו מי אתה א"ל אנכי עשו בכורך. מי שמוציא שקר מפיו אינו ראוי להתקלל ולא עוד אלא שנתברך דכתיב (שם) גם ברוך יהיה. והיאך אני מקלל לא קבה אל. ד"א מה אקב לא קבה אל בנוהג שבעולם לגיון שמרד במלך חייב מיתה ואלו כפרו בו ומרדו ואמרו (שמות לב) אלה אלהיך ישראל. לא היה צריך לכלותן. אלא אפי' באותה שעה לא זז מהבתן. לזה להן ענני כבוד ולא פסקו מהן המן והבאר. וכה"א (נחמיה ט) כי עשו להם עגל מסכה וגו' ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם וגו' ומנך לא מנעת מפיהם ומים נתת להם לצמאם והיאך אני יכול לקללם. מה אקוב לא קבה אל בשעה שהיה מצוה אותם על הברכות ועל הקללות בברכות היה מזכירן שנא' (דברים כז) אלה יעמדו לברך את העם. ובקללות לא היה טובען שכן הוא אומר ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל. וכשהן חוטאין ואומר להביא עליהן קללה אינו כותב שהוא מביאה אלא בברכות הוא בעצמו מברכן שנאמר (שם כח) ונתנך י"י אלהיך עליון וגו' יצו י"י אתך את הברכה. ובקללות לא היה טובען שנא' (שם) והיה אם לא תשמעו ובאו עליך. מעצמן. הוי מה אקב לא קבה אל. כתיב מראש צורים אראנו להודיע שנאתו של אותו רשע שמתוך ברכותיו אתה יודע מחשבתו. למה"ד לאדם שבא לקוץ את אילן מי שאינו בקי קוצץ את הענפים כל ענף וענף ומתייגע והפיקח מגלה את השרשין וקוצץ. כך אמר אותו רשע מה אני מקלל כל שבט ושבט הריני הולך לשרשן בא ליגע מצאן קשים לכך אמר כי מראש צורים אראנו. ד"א כי מראש צורים [לח]אלו אבות. ומגבעות אלו אמהות. הן עם לבדד ישכן כשהוא משמחן משמחן לבדן שנא' (דברים לב) י"י בדד ינחנו. וכשהאומות בעוה"ז שמחין הם אוכלים עם כל מלכות ומלכות ואין עולה להם מן החשבון שנאמר (שם) ובגוים לא יתחשב. מי מנה עפר יעקב [לט]מי יוכל למנות מצות שהן עושין בעפר (שם כב) לא תחרוש בשור ובחמור לא תזרע כרמך כלאים (במדבר יט) ואסף איש טהור את אפר הפרה (שם ה) ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים וכן כולם וספר את רובע ישראל [מ]הרביעיות שלהן מי יכול למנות אוכלוסין שיצאו מאותן שהיו חוטפות ומחבבות את המצות. (בראשית ל) ותאמר לה המעט קחתך את אישי. הנה אמתי בלהה בא אליה. ותרא לאה כי עמדה מלדת. (שם טז) ותקח שרי אשת אברם את הגר. תמות נפשי מות ישרים משל לטבח שבא לשחוט פרתו של מלך התחיל המלך רואה כיון שהרגיש שהמלך רואה התחיל משליך את הסכין ומשפשף בה וממלא את האבוס לפניה התחיל לומר תצא נפשי שבאתי לשוחטה והרי זנחתיה. כך בלעם אמר תצא נפשי שבאתי לקלל ואני אברך: (יז) ויקחהו שדה צופים ראש הפסגה. [מא]ראה שיש פרצים שם ששם מת משה שנא' (דברים ג) עלה ראש הפסגה. יש פרצה גדולה מזו שראה בנחשים והיה סבור ששם יכלו. ויבן שבעה מזבחות ויאמר אל בלק התיצב כה על עולתיך ויקר י"י אל בלעם וישם דבר בפיו כאדם שנותן כלינוס בפי בהמה ופוקסה להיכן שירצה כך הקב"ה פוקס את פיו כיון שאמר לו שוב אל בלק וכה תדבר אמר מה אני הולך אצלו לפות את נפשו בקש לילך לעצמו נתן הקב"ה לו כלינוס שוב אל בלק וכה תדבר. ויבא אליו והנו נצב על עולתו וגו' בראשונה כתיב בו הוא וכל שרי מואב. כשראו שלא הועילו כלום הניחוהו ונשתיירו מקצת שרי מואב אתו. ויאמר לו בלק מה דבר י"י שראה שאינו ברשות עצמו לומר מה שהיה רוצה ישב לו והיה משחק בו כיון שראה בלעם שהיה משחק אמר לו בלעם עמוד אין אתה רשאי לישב ודברי המקום נאמרים. קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפור שניהם היו מנה בן פרס שהיו עושין עצמן גדולים מאבותיהם לא איש אל ויכזב אינו כב"ו שב"ו קונה אוהבים מצא אחרים יפים מהם כופר בראשונים. והוא אינו כן אי אפשר לו לשוב משבועת האבות הראשונים. ההוא אמר ולא יעשה אומר להביא עליהן רעות אם עשו תשובה הוא מבטלן. את מוצא כתוב בתורה (שמות כב) זובח לאלהים יחרם וגו' ועשו את העגל והיו ראויין לכלייה והייתי סבור לקללן ולהכחידן ומעט עשו תשובה ובטל (שם לב) וינחם י"י על הרעה. וכן במקומות הרבה שאמר על יכניה (ירמיה כב) כי לא יצלח מזרעו איש וגו' ואומר (חגי ב) והפכתי כסא ממלכות והשמדתי חוזק ממלכות הגוים. (שם) ביום ההוא נאם י"י צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם על לבי. ובטל מה שאמר לאביו (ירמיה כב) חי אני נאם י"י כי אם יהיה כניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני כי משם אתקנך. וכן באנשי ענתות (שם יא) ושארית לא תהיה להם. כיון שעשו תשובה קיימן דכתיב (נחמיה ז) אנשי ענתות מאה וגו': (יח) לא הביט און ביעקב. [מב]אמר בלעם אינו מסתכל בעבירות שבידם ואינו מסתכל אלא בנאות שלהן. י"י אלהיו עמו ותרועת מלך בו אמרת לי לכה נא ארה לי יעקב פרדס שיש לו שומר אין הגנב יכול להזיקו ואם ישן לו הגנב נכנס ואלו (תהלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל והיאך אני יכול להזיקן. י"י אלהיו עמו א"ל בלק הואיל ואינך יכול ליגע בהן מפני משה משמשן ראה זה שעומד אחריו מה יהיה א"ל אף הוא קשה כמותו. ותרועת מלך בו תוקע ומריע ומפיל חומה. אל מוציאם ממצרים אמרת לי עם יצא ממצרים מעצמן ואינו כן אלא הוא הוציאם. כתועפות ראם כך הוא מדתו חטאו קימעא הורידן כעוף שנא' (הושע ט) אפרים כעוף יתעופף כבודם. זכו מעלן ומרוממן כעב שנא' (ישעיה ס) מי אלה כעב תעופינה. כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל הרי את מחזר ומנחש ומקסם באי זה מקום תשלוט בהם והם אינם כן כשהן צריכין להלחם בשונא עומד כהן גדול ולובש אורים ותומים ונשאל בהקב"ה. וכל הגוים מקסמים ומנחשים ואלו משברין אותה בתשובה שנא' (שם מד) מפר אותות בדים וקוסמים יהולל: (יט) כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. [מג]ראתה עינו את ישראל יושבין לפני הקב"ה כתלמיד לפני רבו לע"ל ושואלין ממנו כל פרשה ופרשה למה נכתבה וכן ה"א (ישעיה כג) כי ליושבים לפני י"י יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק ואומר (שם ל) ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך. ומלה"ש רואין אותן ושואלין אותן מה הורה לכם הקב"ה לפי שאינן יכולין ליכנס במחיצתן שנאמ' כעת יאמר ליעקב וגו'. הן עם כלביא יקום אין אומה בעולם כיוצא בהם הרי הן ישנים מן התורה ומן המצות ועומדין משנתן כאריות וחוטפין ק"ש וממליכין להקב"ה ונעשין כאריות וכפלינין

לדרך

יד יוסף לח זוהר ס"ז דף ר"י. פסיקתא רבתי פ' י"ג. פ"י ס"ז: לט זוהר ס"ז דף רי"א. פסיקתא פ' י"א: מ נדה ס"ג: מא תנחומא ס"ז: מב תנחומא ס"ז: מג תנחומא ס"ז. דב"ר פי"א. ירוש' שבת פ"ו. נדרים פ"ד:

מתנות כהונה

מלך: ה"ג **לכלותן** אלא אפי' באותה שעה כו': **והיאך** אני גרסי': ה"ג **בקללות** לא היה טובען. פי' לא היה מרסם אותם להזכירם בשמם: **כשהן** חוטאין גרסי': ה"ג **לשרשים** בא ליגע כו'. ועיין בשמות רבה פרשה ט"ו: ה"ג **משמחן** לבדן שנאמר כו': ה"ג **וכשהאומות** בעוה"ז שמחין הם אוכלים: **מן החשבון**. חשבון זכיותיהם: **עושין** בעפר גרסי': **חוטאות** גרסי': **זנחתיה** בתנחומא גרסי' דחקתיה ופי' חוזר אני להחיותם ולהאכילה: **שיש פרצים**. דרש פסגה ל' פיסוק ופירצה כד"א מפסג ועולה מפסג ויורד פי' מפסיק וקוצר: ה"ג **ששם** מת משה שנאמר עלה וגו': **בנחשים** בניחוש קסם שלו: **בלינס** לפי הענין הוא רסן: **פוקס** מעקם: **לפות** לשברון רוח לשון פתוי נפש: **לעצמו** לדרכו: ה"ג א"ל בלעם עמוד אין אתה כו': **שניהם היו** כו'. בלק ובלעם דכתיב בנו בעור בנו צפור כאילו האבות בני בניהם: **משבועת האבות** גרס: **ראויין** לכלייה גרס: ה"ג **ואומר** והפכתי כסא ממלכות והשמדתי חוזק ממלכות הגוים וגו': **אינו** מסתכל גרסי' נראה דצ"ל ואינו מסתכל אלא במצות שלהן: ה"ג **זה** שעומד אחריו מה יהיה א"ל כו'. פי' יהושע יעמוד אחריו ראה מה יהיה גבורתו: **הורידן** כעוף כו'. דרש כתועפות לשון עוף יעופף וראם לשון רם ונבוה: ה"ג **כעוף** שנא' אפרים כו' עד ומרוממן כעב שנא' מי אלה: **משברין** אותה. אותה הניחוש: **שנא'** מפר אותות בדים גרסי': **הורה** לכם הקב"ה גרסי': ה"ג **ליעקב** וגו': **נעשין** כאריות גרסי': **מחבלים** מזיקים: **לא ישכב**. כלומר לא נח אינו מסיים פסוק סיפא

עץ יוסף

דף קס"ו: **לעצמו** מאדר דהיה לו לומר אדרה ליעקב: **אלא יעקב** בתחיה: **לגיון** חיל של מלך: **לא** היה כיבכן. פי' לא היה מרסם אותם להזכירם בשמם: **הריני** הולך לשרשיהם. שאלו ממנו. ור"ל שהיה בלעם מתכוין אם יוציא חסרון וקללה מצד התחלתן. ולכך כאשר היה מהפך הש"י הקללה לברכה היה מברך אותם מצד התחלתן ואח"כ כי מראש צורים אראנו. לומר כי מצד התחלתן ויסוד שלהם קשים הם: **לכך אמר** כי מראש צורים אראנו. מפרש צורים אלו האבות לפי שמשלים האבות להרים. וגבעות אלו השבטים שהן למטה ממדרגת האבות כמו שהגבעות למטה מההרים הגדולים (בחיי). ואח"ז מפרש ומגבעות אלו האמהות שהם למטה ממדרגת האבות כמו שהגבעות למטה מההרים הגדולים. והיבת דבר אחר מיותרים. וכן בילקוט ליתא ד"א: **הם אוכלים** עם כל מלכות ומלכות. שהטוב שמגיע להם אינו נבדל מן ישראל: **מן החשבון** חשבון זכיותיהם: **מי מנה** עפר יעקב מי יכול למנות כו'. הכוונה על שכר המצות הללו אין תכלית לשכרן הטוב: **הרביעיות** במחשבות טהורות: **שהיו חוטפות** ומחבבות את המצות. דרש רובע פועל יוצא שהיו הנשים מסבבים הרביעה. וקאמר שהספ' בלותו ענין שהיא דבר תאוה הם היו מכוונים רק למצוה בכדי להקים זרע שבטי יה: **והרי זנחתיה** כתב המת"כ בתנחו' גרס דחקתיה ופי' חוזר אני להחיותה. ובתנחו' שלפנינו ליתא ובילקוט גרס זכיתיה. וי"ג זנתיה פי' נתתי לפניה מזונות: (יז) **כאדם** שנותן כלינוס. דוגמא דבר בפיו נשמע דבר שיש בו ממש. ופוקס פי' ומעקם ונוטה אותו שילך אל בלק: **לפות** לשבור רוחו לשון פתוי נפש: **לילך לעצמו** פי' לדרכו: **וכה תדבר** ויבא אליו והנה. כצ"ל: **שניהם היו** בלק ובלעם דכתיב בנו בעור בנו צפור כאילו האבות בניהם: **אמר להביא** עליהם רעות כו'. משום שקשה רישא לסיפא. דרישא אמר לא איש אל ויכזב וגו'. וכסיפיה אמר ההוא אמר ולא יעשה. **לכן** מפרש כשאמר לעשות טובה לא איש אל ויכזב וגו' אבל כשאמר להביא רעה ועשו תשובה ההוא אמר ולא יעשה. ואמר זאת כנגד שראה בלק הזקנות שהם מוכנים להכשל. אמר בלעם שיתכן שיעשו תשובה לבטל הרעה: **והייתי סבור** לקללם ולהכחידן. פי' בלעם חשב באותה שעה שכעס עליהם הקב"ה לקללן: **ומעט עשו תשובה**. קאמר מעט על שנתעוררו לתשובה ע"י משה שא"ל אתם חטאתם חטאה גדולה וגו' ולא ע"י עצמם. או פי' ומעט עשו תשובה כמעט רגע עשו תשובה. ובתנחו' גרס מיד עשו תשובה: **ואומר לבן** בנו והפכתי כסא ממלכות והשמדתי חוזק וגו'. כצ"ל (א"א): **ושמתיך כחותם** ובטל מ"ש. כצ"ל: (יח) **אינו** מסתכל בעבירות שבידם ואינו מסתכל אלא בזכות שלהן. כצ"ל (א"א). פי' אינו מסתכל בעבירות שעתידין לחטוא. אבל במצות מסתכל הוא בזה שעתידין להטיב. ומטיב עמהם: **זה שעומד אחריו** פי' יהושע שיעמוד אחריו מה יהיה גבורתו. וכאומר הן עתה לא נוכל אותו. אם יכול נוכל לו בזמן יהושע והשיב גם זה אינו: **קימעא הורידן כעוף** פי' כשחוטאין הוא מורידן רק קימעא כעוף המעופף ועם מן הארץ אבל כשזכו מעלן ומרוממם עד כעב. לפי שמדה טובה מרובה ממדת פורענות. ודרש כתועפות לשון עוף יעופף. וראם לשון רם ונשא ונבוה: **ומרוממם** כעב שנא'. כצ"ל (א"א): **ואלו משברים** אותם בתשובה. פי' וישראל עושין תשובה וע"י התשובה עוקרין הקסמין כלהם לבוא ולעקור: (יט) **כתלמיד** לפני רבו. שיהיה מעלת הצדיקים לעתיד לבא גדולה ממלאכי השרת: **ושואלין ממנו כל פ'** ופ' למה נכתבה כו'. בזה גלו כי השגת התורה לא יהיה בשוה לעולם (תפארת ישראל): **ושואלין אותם** מה הורה לכם הקב"ה. כיון שישראל יהיו לפנים מהם יהיו מחדדי טפי ממלאכים (י"מ): **שנא' כעת** יאמר ליעקב כו'. פי' כעת בעת העתיד שאז ישיגו התורה על אופן יותר נעלה מאד יאמר מהמלאכים ליעקב ולישראל בדרך שאלה מה פעל אל. כי התורה כולה שמותיו של הקב"ה ושמותיו מורים על פעולותיו: הן עם כלביא

יקום

לדרך ארץ למשא ולמתן. אם נתקל אחד מהם בכולם או אם מתבלין באין לינע באחד מהן ממליך להקב"ה. לא ישכב עד יאכל טרף כשהוא אומר י"י אחד נאבלין המחבלין מפניו ומלחשין אחריו בשכמל"ו ובורחין והוא נסמך בק"ש משומרי היום לשומרי הלילה. וכשבא לישן מפקיד רוחו להקב"ה שנאמר (תהלים לא) בידך אפקיד רוחי. וכשננער ממליך להקב"ה השומרים בלילה מוסרין אותו לשומרי היום שנאמר (שם קל) נפשי לאדני משומרים לבקר שומרים לבקר. לכן בלעם אומר אי זו אומה כזו. ודם חללים מתנבא שאין משה מת עד שיתן נקמת בו ובחמשת מלכי מדין. שנא' [מד] לא ישכב עד יאכל טרף זה בלעם הוי ודם חללים ישתה (במדבר לא) ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וכלי הקדש זה הציץ שכתוב בו קדש לי"י. וחצוצרות התרועה בידו א"ל משה לישראל [מה] בלעם הרשע עשה לכם כשפים ופורח ומפריח לחמשת המלכים תראו לו את הציץ ששמו של הקב"ה גלוף עליו והן נופלין תדע שכן כתיב (שם לא) ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם את אוי ואת רקם ואת בלעם בן בעור [מו] מה בקש אותו רשע עם מלכי מדין לא כך כתיב וילך בלעם וישב למקומו. אלא מששמע שנפלו בעצתו כ"ד אלף הזר ליטול מהן שכרו לכך כתיב בלעם בן בעור עם חמשת מלכי מדין: (כ) וישא משלו ויאמר. [מז] הלכה מי שאכל ולא נטל ידיו מה יהא חייב שנו רבותינו נט"י לפני המזון רשות לאחר המזון חובה. מעשה בשעת השמד בחנוני אחד מישראל שהיה מבשל בשר טהור ובשר חזיר ומוכר שלא יתגישו בו שהוא יהודי וכן היה מנהגו כל מי שנכנס לחנות שלו ולא נטל ידיו יודע שהוא גוי ונותן לפניו בשר חזיר וכל מי שנוטל ידיו ומברך יודע שהוא ישראל ומאכילו בשר טהור. פעם אחת נכנס יהודי לאכול שם ולא נטל ידיו והיה סבור שהוא גוי נתן לפניו בשר חזיר. אכל ולא בירך. בא לעשות עמו חשבון על הפת ועל הבשר א"ל יש לי עליך כך וכך מן הבשר שאכלת שהחתיכה עולה עשרה מנה. א"ל אתמול אכלתי אותה בשמונה והיום אתה רוצה ליטול ממני עשרה. א"ל זו שאכלת של חזיר היא. כיון שא"ל כך עמדו שערותיו ונבהל ונתפז. א"ל בצנעה יהודי אני ונתת לי בשר חזיר. א"ל תיפח רוחך שכשראיתי שאכלת בלא נט"י ובלא ברכה הייתי סבור שאתה גוי. מיכן שנו חכמים מים ראשונים האכילו בשר חזיר. אחרונים הרגו את הנפש מעשה באדם אחד שאכל קיטנית ולא נטל ידיו וירד לשוק וידיו מטונפות מן הקיטנית ראה אותו חבירו הלך ואמר לאשתו אומר ליך בעליך סימן שאכל עכשיו קיטנית שיגרי לי אותה טבעת. נתנה לו. אחר שעה בא בעלה אמר לה היכן הטבעת. אמרה לו בא פלוני בסימנין שלך ונתתיה לו. נתמלא עליה חמה והרגה. לפיכך כל שאינו נוטל ידיו אחר המזון כהורג נפש. ולכך הזהיר הקב"ה את ישראל אפי' במצוה קלה שנא' (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם אפי' דבר מצוה שאת רואה אותה ריקה וקלה בה חיים ואריכות ימים. אמר הקב"ה לישראל אם שמרתם מצותי אני מפיל שונאיכם לפניכם שנא' (תהלים פא) לו עמי שומע לי וגו' כמעט אויביהם אכניע· כיון שראה בלעם היאך משמרים ישראל המצות הקלות אמר מי יוכל לקלל את אלו ששומרים מצותיו ושמו משותף בהן שנא' י"י אלהיו עמו. המקלל אותם כאילו מקלל פני שכינה ששמו מעורב בשמן. התחיל הופך למשלים וישא משלו ויאמר וש"ה (משלי כז) מברך רעהו בקול גדול וגו'. כשבא בלעם לקלל את ישראל עיקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך שנא' (דברים כג) ולא אבה י"י אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך י"י וגו'. [מח] נתן הקב"ה כח בקולו וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו כדי שישמעו האומות שהוא מברכן. מנין. א"ר אלעזר הקפר כתיב להלן (שם ה) קול גדול ולא יסף שהיה הולך מסוף העולם ועד סופו לכך כתיב מברך רעהו בקול גדול וגו' שא"ל לכה איעצך והרג כ"ד אלף מישראל יש קללה כזו: (כא) וישב ישראל בשטים. [מט] הלכה בזכות כמה דברים נגאלו ישראל ממצרים. שנו רבותינו בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים. שלא שינו את שמותן שלא שינו את לשונם ולא גילו מסטורין שלהם שמשה א"ל (שמות ג) ושאלה אשה משכנתה וגו' כלי כסף וכלי זהב והיה הדבר הזה מופקד אצלם י"ב חדש ולא גילו אחד מהם למצריים. ולא נפרצו בעריות [נ] שכ"כ (שיר ד) גן נעול אחותי כלה אלו הזכרים. גל נעול מעין חתום: אלו הבתולות. תדע לך. [נא] שהרי אחת היתה ופרסמה הכתוב (ויקרא כד) ויצא בן אשה ישראלית. וכל אותן מ' שנה לא סרחו במדבר עד שבאו לשטים לכך כתיב וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות. שטים שעשו שטות (משלי ו) נואף אשה חסר לב. ויחל העם לזנות יש מעיינות שמגדלין גבורים ויש חלשים ויש נאין ויש מכוערין ויש צנועין ויש שטופין בזמה ומעין שטים של זנות היה והוא משקה לסדום. אתה מוצא [נב] שאמרו (בראשית יט) איה האנשים אשר באו אליך הוציאם אלינו וגו'. [נג] ולפי שנתקלל אותו מעין עתיד הקב"ה לייבשו שנא' (יואל ד) ומעין מבית י"י יצא והשקה את נחל השטים. מימות אברהם לא נפרץ א' בזנות כיון שבאו לשטים ושתו מימיו נפרצו בזנות. ויחל העם לזנות אל בנות מואב בא וראה מה כתיב ביציאתן ממצרים (שמות יד) דבר אל בני ישראל וישובו ויחנו לפני פי החירות מהו פי החירות מקום קבוע לזנות היה ולפי שהצניעו עצמן ביציאתן ממצרים נקרא פי החירות ואלו שהפקירו עצמן לאנשים כתיב ויחל העם לזנות: (כב) ויחל העם לזנות. [נד] כ"מ שנא' העם לשון גנאי הוא וכ"מ שנא' ישראל לשון שבח הוא. (במדבר יא) ויהי העם כמתאוננים (שם כא) וידבר העם באלהים ובמשה (שם יד) ויבכו העם בלילה ההוא (שם) עד אנה ינאצוני העם (שמות לב) וירא משה את העם כי פרוע הוא. ויקהל העם על אהרן. וכן כולם. ויחל העם לזנות [נה] זרוק מטה לאויר לעיקרו נופל. מי שפתח בזנות תחלה השלים לבסוף. [נו] אמותיהם התחילו בזנות (בראשית יט) ותאמר הבכירה אל הצעירה לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו וגו' ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש למדתה אחותה ולפיכך חסה הכתוב על הצעירה ולא פירשה אלא ותשכב עמו ובגדולה כתיב ותשכב את אביה. אותה שפתחה בזנות תחלה השלימו

בנותיה

יד יוסף מד זוהר ס"ז דף רי"א : מה זוהר דף קנ"ג : מו סנהדרין ק"ו . ולקמן סדר מטות סי' ד'. זוהר ס"ז דף קל"ד : מז תנחומא ס"ז . ירוש' ברכות פ"ח : מח ילקוט משלי : מט תנחומא ס"ז . ויק"ר פ' ל"ג במדב"ר פ' י"ג . שוח"ט מזמור קי"ד . ומכילתא פ"ה : נ בשה"ר פ"ד . ילקוט . תרגום : נא זוהר שמות דף ד' ; נב ב"ר פ"נ סי' ט' : נג זוהר ואתחנן דף ל"ט : נד תנחומא ס"ז : נה ב"ר סוף פ' פ' ; נו ב"ר פ' נ"א סי' י"ג ;

מתנות כהונה

סי': מלחשין אחריו. המזיקים עונים כך כששומעין זה שאומר שמע ישראל וגו': משומרי היום כו'. מלאכים השומרים אותו ביום מוסרים וסומכים אותו ביד המלאכים הממונים על שמירת הלילה: ממליך להקב"ה גרסי': יאכל טרף זה בלעם. קרי ביה טורף שבקש לטרוף ע"י מיכאל: הוי דם וגו'. כלומר מעתה הוי אומר דהאי ודם חללים מדבר בחמשה מלכי מדין ובתנחומא לא גרס הוי: על חלליהם גרסי'. ופסוק הוא לקמן בפ' מטות: וכלי הקדש וגו'. לקמן בפ' מטות: גלוף הקוק: ה"ג לכך כתיב בלעם בן בעור עם חמשת מלכי כו': רשות בכל מקום גרסי' מצוה ואולי למצוה לגבי חובה קרי רשות הי טעמי דלמצוה לגבי רשות קרי חובה ר"פ כל הבשר: הרגו הנפש. כשעובדא דכידור בפ' בתרא דמסכת יומא: ומברך שמולא: ה"ג אפי' דבר מצוה שאתה רואה כו': משמרים ישראל גרס: אלו ששומרים גרס: משותף בהם. שנקראו ישראל כדאיתא במדבר רבה פרשה ה': בקול גדול וגו' גרס: ויהפוך וגו' גרס: כתיב להלן כו'. וכאן כתיב מברך רעהו בקול גדול: יש קללה כזו. בתמיה: הכי גרסי' שמותם שלא שינו את לשונם ולא גילו כו': מסטורין סודות ודברי סתר: לא סרחו. לא חטאו בזנות: הוציאם אלינו וגו' גרסי'. ופי' וסיפיה דקרא ונדעה אותם ובירוש' במסכת זכור: ה"ג בילקוט ובתנחומא ובמדרש תהי' עתיד הקב"ה לייבשו שנאמר כו' וה"ג נ"כ רבינו בחיי. ונראה לזכותו נס היה ישראל לפי מה שגרס רבינו בחיי לייבשו ולהדשו: קבוע לזנות. החירות דרש לשון חרות והפקר של זנות: ולפי שהצניעו גרסי': נקרא פי כו'. כאילו היה שמו כך כדי להסתיר מעשה הזנות שעליה נקרא חירות. או י"ל שבמה היה פיתום כמו שכתבו בה כל המדרשים ועל שם הזנות נקראת כן ונוטריקון פי פתום והוא ע"ד שאמר הכתוב אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און וכאשר הנו שמה קראו פי החירות שלא להזכיר שלהם מעשה הזנות מפני שהצניעו עצמם מזה. ומהר"א מזרחי כתב נ"כ שם פיתום נוטריקון פי פתום: לעיקרו נופל. על שאין שממנה גדל כן פי' רש"י ז"ל: ותאמר הבכירה

גרסי'

ענף יוסף

לכן כתיב ויעזוד במשמאל שמרמים גדר מוס וגדר מוס (חד"א): (כא) [שלא שינו את לשונם] קשה שהרי בילקוט רמז רס"ו תני' הנכי ס' אלהיך א"ל נתגיים מהן אנשי לשון מצרי הוא. משל למלך כו' כך הקב"ה. עשו ישראל במצרים כל אותן השנים ולמדו שיחתן של מצרים כו'. וי"ל שלא שינו את לשונם פי' בפניו מדברין אלו עם אלו. אבל בודאי היו מוכרחים ללמוד עכ"פ לשון מצרים כדי שיוכלו לדבר עם המצריים המושלים בהם :

פעדיין

עץ יוסף

יקום אין כו'. דרשו חז"ל מקרא זה על קיום המצות שכשיקום ממטתו ויתגבר מיד הוא כארי וכלביא לקיים המצות של שחרית. וכן בערבית לא ישכב על מטתו עד שיאכל כל הבאים לטורפו כשיקרא את שמע על מטתו: הרי הם יפנים מן התורה. כי בעת השינה עת הסתלקות השכל. אך בבקר בעת יקומו יתגברו כארי לעבודת השם: אחד מהם בכולם. כצ"ל: ממליך להקב"ה וגיגול. כצ"ל. וכ"ה בילקוט: ומלחשין אחריו פי' המחבלים שומעין אחריו בשכמל"ו: משומרי היום לשומרי הלילה. פי' מלאכים השומרים אותו ביום מוסרים וסומכים אותו ביד המלאכים הממונים על שמירתו בלילה: וכשננער ממליך להקב"ה. כמש"ל עמדו משינתן שומדים לאחריות חוטפין ק"ש פי' ממהרים סמוך לקימה: טרף זה בלעם שבא לטרוף את ישראל טרף קרי בו טורף: זה בלעם ודם חללים אלו מלכי מדין שנא' ואת מלכי מדין. כצ"ל וכ"ה בתנחומא: על חלליהם סדע שכן כתוב. כצ"ל (א"א): גלוף פי' חקוק: הרגו על חלליהם ר"ל שנפלו על החללים מן האויר. וכן בבלעם כתיב על חלליהם בס' יהושע: וישב למקומו לארצו נהרים במקום היה: חזר ליטול מהם שכרו. שבמלחמה זו היו מואבים נ"כ כדאי' בספרי ס' מטות וצור זה בלק כנ"ל היה שם בתוך מלחמה שהכניס לבלעם לתת לו שכר: (כ) נט"י לפני המזון רשות. פי' מצוה לגבי חובה רשות קרי לה: מעשה בשעת הגזירה כו'. זה שייך לסיום המאמר לקמן שאמר מי יוכל לקלל את כו' כשומר בהתבונן בלעם שאף במצות קלות יש בהם תועלות גדולות אף כי בגדולות: שלא ירגישו בו כו'. הא לאו הכי אסור לעשות סחורה בדבר אסור. רק מפני סכנה מכרה: תיפח רוחך לשון קללה היא: כמעט אויביהם אכניע וכן סיפיה דקרא מבגאי ה' יכחשו לו ותפס כן בבלעם כתם דבריו ובנוגו. והתחיל לומר משלים לטובת ישראל: ששמו מעורב בשמן. שבסוף שם ישראל הוא שם אל כדאי' בס' במדבר סי' י': כתיב להלן קול גדול. במתן תורה כתיב שהיה הולך הקול מסוף העולם ועד סופו. כן כאן שכתוב בקול גדול פירושו נ"כ שהלך הקול מסוף העולם ועד סופו: בקול גדול וגו'. ר"ל וגו' קללה תחשב לו שאמר לו לכה כו': (כא) נגאלו ישראל ממצרים. קודם לזמנם: את שמותם כדי שיהיו מיוחדים לאומה. ומזה שלא יתערבו בהם: לשונם שהיו מדברים בלה"ק. ועיין מ"ש בשהש"ר: מסטורים פי' סודות ודברי סתר: מופקד אצלם כל י"ב חדש. דהע"ג דדבר נא באזני העם נאמר לבסוף כפהודיעו מכת בכורות. מ"מ בתחלת שליחות מרע"ה נאמר לו ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה וגו' והודיע הדבר לישראל. ומ"ש אח"כ דבר נא באזני העם הוא לומר שאז הגיע עת מעשה: אלו הזכרים כלומר לכלה את כגן נעול מפני הזכרים שאינם פרוצים בעריות. ועי' בכל המקומות שציינתי ביד יוסף ותמצא שיטים נבגי': אלו הבתולות ע"ל פ"ג ב"נ: לא סרחו לא חטאו בזנות עד שבאו לשטים. ולפיכך כתיב וישב ישראל בשטים וגו' ויחל העם לזנות: שעשו שטות. שנא' כי תשטה ודרשו שעשו שטות: והוא היה משקה סדום. שנא' השטים ההוא בבקעת ירדן בסמוכה לצוער מערי סדום. והשם לשון משקה כי כלה משקה לרמוז מ"ש כם לשם ערוה נאמר: אשר באו אליך הוציאם אלינו. וגו' ונדעה אותם: עתיד הקב"ה לייבשו ולהדשו שנא'. כצ"ל וכ"ה בנמי. וי"נ לייבשו. ובז"ח רות הגי' לרפאותו: פי החירות מקום קבוע לזנות היה. שפי החירות הוא לשון גנאי אכלה ומחתה פיה וגו'. ולפי שהצניעו עצמן ביציאתן ממצרים נקראו פי חירות כנ"ל כדכתיב בס' מסעי ויסעו מפני החירות לשון כבוד: ואלו שהפקירו עצמן לגוים. כנ"ל: (כב) לעיקרו נופל על האילן

שממנה

בניתית אחריה שנאמר לזנות אל בנות מואב : (בג) ותקראן לעם לזבחי אלהיהן. נז שהלכו בעצתו שנא' (במדבר לא) הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בי"י. עשו להם קלעים והושיבו בהם זונות ובידיהן כל כלי חמדה והיתה זקנה יושבת מבחוץ ומשמרת לילדה שהיתה לפנים מן ההנות. כשישראל עוברין ליטול הפין בשוק זקנה אומרת לו בחור אי אתה רוצה כלי פשתן שבא מבית שאן והיתה מראה לו ואומרת לו הכנס לפנים ותראה חפצים נאים. הזקנה אומרת לו ביותר וילדה בפחות. מיכן ואילך אומרת לו ילדה הרי אתה כבן בית שב ברור לעצמך. וצרצור יין מונח אצלה נח ועדיין לא נאסר יינן של גוים. ונערה יוצאה מקושטת ומבוסמת ומפתה אותו ואומרת לו למה אנו אוהבין אתכם ואתם שונאין אותנו טול לך כלי זה הנם הלא כלנו בני איש אחד. בני תרח אבי אברהם. אין אתם רוצים לאכול מזבחותינו ומבשולינו הרי לך עגלים ותרנגולים שהטו כמצותכם ואכלו. מיד משקהו היין ובוער בו השטן היה נשטה אחריה שנאמר (הושע ד) זנות ויין ותירוש יקח לב. וי"א בלעם צוה אותם שלא להשקותם שלא ידונו כשתויי יין אלא כמזידין. כיון שהיה תובעה אומרת לו איני נשמעת לך עד שתשחט זה לפעור ותשתחוה לו. והוא אומר לע"ז איני משתחוה. ואומרת לו אין אתה אלא במגלה עצמך. והוא נשטה אחריה ועושה כן. נט זו שאמרו חכמים הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו שנא' וישתחוו לאלהיהן. ויצמד ישראל לבעל פעור בתחלה היו נכנסין בצנעה ולבסוף נכנסין צמידים צמידים זוגות כענין של צמד בקר. ד"א כאדם צמיד במלאכתו. ס ויצמד כצמידים על ידיה. ר' לוי אומר זו גזירה קשה מן העגל דאילו בעגל כתיב (שמות לג) פרקו נזמי הזהב ובכאן ויצמד בצמידים. בעגל נפלו ג' אלפים וכאן כ"ד אלף : (כד) ויאמר י"י אל משה קח את כל ראשי העם (במדבר כה) והוקע אותם. סא ר' יודן אמר ראשי העם ת"ה על שלא מיחו בבני אדם. ר' נחמיה אמר לא תלה ראשי העם אלא א"ל הקב"ה למשה סב הושיב להן ראשי סנהדראות ויהיו דנים כל מי שהלך לפעור. אמר מי מודיען. א"ל אני מפרסמן כל מי שטעה הענן סר מעליו והשמש זורחת עליו בתוך הקהל ויהיו הכל יודעין מי שטעה ויתלו אותו. ת"ע לך שהוא כן שנא' ויאמר משה אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו וגו' : (כה) והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו סג מה ראה לעשות כן ללמדך שלא הלך כבוד לא לשמים ולא לבריות עליו נאמר (משלי כא) זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון. סד אמרה לו איני נשמעת אלא למשה שכך צוה אותי בלק אבא שלא לשמוע אלא למשה רבכם שאבי מלך. א"ל הרי אני גדול כמותו ולעיניהם אני אביאך. תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה א"ל בן עמרם זו מותרת או אסורה. א"ל אסורה היא לך. סה א"ל זמרי ואותה שלקחת מדינית היא. מיד נתרשלו ידיו של משה ונתעלמה ממנו הלכה וגעו כולם בבכיה דכתיב (במדבר כה) והמה בוכים למה בוכים שנתרפו ידיהם אותה שעה. משל למה"ד לבת מלך שנתקשטה ליכנס לחופה לישב באפריון ונמצאת מקלקלת עם אחר שנתרפו ידי אביה וקרוביה. כך ישראל בסוף מ' שנה חנו על הירדן לעבור לא"י שנא' (שם לג) ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השיטים בערבות מואב ושם נפרצו בזנות ורפו ידי משה וידי צדיקים עמו. והמה בוכים והוא עומד כנגד ס' רבוא (שמות לב) ויקח את העגל אשר עשו ורפו ידיו אלא בשביל פנחס שיבא ויטול את הראוי לו. ולפי שנתעצל (דברים לד) ולא ידע איש את קבורתו. ללמדך שצריך אדם להיות סו עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון קונו. מכאן את למד שמדקדק עם הצדיקים כחוט השערה : (כו) וירא פנחס בן אלעזר סז וכולם לא ראו והכתיב (במדבר כה) לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל. אלא ראה מעשה ונזכר הלכה הבועל ארמית קנאין פוגעין בו. ויקם מתוך העדה מהיכן עמד אלא שהיו נושאין ונותנין בדבר אם הוא חייב מיתה אם לאו עמד מתוך העדה ונתנדב ולקח רומח בידו. נטל שיני ברזל בידו והניחו בחיקו והתחיל מסתמך על העץ שנתיירא מפני שבטו שהקיפו אותו. כיון שהגיע אצלם אמרו לו למה באת א"ל אף אני באתי לעשות צרכי. הניחוהו ונכנס. שאלמלא כן לא הניחוהו ליכנס. ויבא אחר איש ישראל אל הקבה דקר שניהם זה על גב זה לתוך טומאת שניהם כדי שלא יהיו ישראל אומרים לא היתה שם טומאה. וקנא לשמו של הקב"ה סח ועשה לו י"ב נסים הנס הא' דרכן לפרוש זה מזה והדביקן המלאך. הנס הב' סתם פיהם המלאך כדי שלא יצווחו. הג' כיון את הרומח כנגד הקבה שלה כדי שתהא זכרותו נראה בתוך הקבה מפני הנוקרנין כדי שלא יהיו אומרים אף הוא נכנס ועשה צרכו. הד' האריך הברזל כדי שידקור את שניהם. הה' נתן כח בזרועו כדי שיגביה את שניהם. הו' נתן כח בעץ לסבול את שניהם. הז' לא נשמטו מן הזיין אלא עמדו במקומן. הח' הפכן המלאך בראש הרומח בתקנן לראות קלונם לכל. הט' לא הטיפו דם שלא יטמא פנחס. הי' ששמר הקב"ה רוחותיהן שלא ימותו ויטמא. הי"א הגביה המלאך את המשקוף כדי שיצאו שניהם בין כתפיו תלויין לעיני הכל. הי"ב כשיצא עמדו בני שבטו לפגוע בו ירד המלאך ונגף בהם. כשראה פנחס שמבקש לכלותן חבטן בקרקע ועמד והתפלל וסלקו. הה"ד (תהלים קו) ויעמד פנחס ויפלל סט שהוא עושה את הדין שנא' (שמות כא) ונתן בפלילים וגו'. כתיב ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף ללמדך בכל שעה שנופלים נמנים. משל לזאב שנפל על הצאן אמר בעל הצאן לרועה חשוב כמה חסרו. להודיעך כמה הזנות מרחקת שזה יחיד ועל ידו נפלו כ"ד אלף מישראל זש"ה (משלי טז) חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה וגו'. משל למלך שהיה עובר וסיעה של נערים עומדים וקלל אחד מהן את המלך. נתמלא המלך עליהם חמה. בא תושב אחד שהיה ביניהם ונתן משטר אחד לאותו שקילל את המלך מיד שככה חמתו של מלך. כך מי גרם להקב"ה שתשיב חמתו ולא נתכלו כל ישראל הוי אומר זה פנחס. לקיים מה שנא' ואיש חכם יכפרנה. אמר הקב"ה בעוה"ז ע"י סרחון הם נמנים אבל לע"ל (הושע ב) והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר. במהרה אבי"ר :

פנחס

יד יוסף נז תנחומא ס"ו. ובבלי וירוש' פי"א דסנהדרין. ספרי ס"ו : נח בסנה"ר פ"ד סוף סי' כ"ו : נט סנהדרין ס' . ספרי ס"ו . ירוש' פי"א דסנהדרין : ס סנהדרין ס"ד . זוהר פנחס דף רל"ז : סא תנחומא ס"ו אסר שמעון דף ג' : סב ירוש' סנהדרין פי"א . ספרי ס"ז . ה"י וירוש' : סג תנחומא כ"ז : סד סנהדרין דף פ"ב . ספרי ס"ז : סה ירוש' סנהדרין פי"א . ויונ"ע : סו אבות פ"ה מ"כ . אדר"נ פ' מ"א. פסחים קי"ב : סז תנחומא ס"ו. ירוש' פ"ט דסנהדרין. בבלי סנהדרין פ"ב . ספרי ס"ז . פ"י : סח פ"י : סט פדר"א פ' מ"ז :

מתנות כהונה

גרסי' : לפיכך הסך הכתוב על הנערה : שהלכו בעצתו גרסי' . פי' בעצת בלעם : והושיבו בהם גרסי' : וצרצור המת ונקרא צרצור ע"ש כשפותחין ממנו עושה צרצר כמו שדרשו גבי נבוכד נצר ויקרא רבה פ' ל"ג : ה"ג כענין של צמד כו' . פי' כמו צמד בקר שהם שוורים תאומים ומחוברים כו' : דאילו בעגל גרסי' : בצמידים על ידיה . משמע שאותן הזונות היו צמידים ואלו גבי עגל לא כתיב אלא נזמי זהב : שלא מיחו בבני אדם גרסי' : ה"ג לא תלה ראשי העם : אלא הושיב להן גר' : השמש זורחת גרסי' : איש אנשיו וגו' גרסי' . וסיפיה דקרא נגד השמש : מדינית היא . ומי התירה לך : ה"ג איני נשמעת אלא למשה שכך צוה כו' . ועיין כל ענין זה ריש פ' תרומה : והוא עומד ל' קופיא ורפו ידיו כאן : נושאין ונותנין כו' . העדה בכל מקום פי' סנהדרין : שיני ברזל ראש הברזל של ראש הרומח : והניחו בחיקו גרס . והכי מוכח בירושלמי דפרק חלק : ה"ג לעשות צרכי המהוהו : שאלמלא כן . לא המדרש לפרש לנו איך התיר לעצמו לומר אף אני אעשה צרכי : ועשה לו הקב"ה י"ב נסים : סתם המלאך פיהם גרסי' : הנוקרנין המדקדקין ומערערין שלא כדבר צורך עיין ערך נקרו בירו' דפרק חלק גרס נוקדנין : אף הוא נכנס כו' . ובזה היה נראה שזמרי שקדם לו לפנחס לא גמר צרכיו עדיין : לראות הלמד פתוחה כמו להראות לאחרים : שלא יטמא . כלומר שלא ילכלך ויטנף אותו : וסלקו גרסי' . ור"ל סלק הדבר או המלאך המשחית : ה"ג ויעמוד פנחס ויפלל ד"א ויפלל שהוא כו' : וקלל א' מהם את המלך גרסי' : בא תושב אחד גרסי' : משטר דין ומשפט ומל' שוטר ומושל : נתכלו ל' כליון : ע"י סרחון כו' . שהם נענשים על סרחונם ומתוך כך הוא מונה אותם אח"כ לידע מנין הנפטרים בחייהם : גדול השלום כו' עיין סוף פרשה

עץ יוסף

במתנה גדול (רש"י) כלו' שהכל חוזר לשרשו : (כג) שהלכו בעצתו . של בלעם : קלעים פי' אהלים של קלעים כמו שעושים בשווקים : ומשמרת לילדה נ"ל כדאי' בתנחו' ומסרסרת לילדה : כלי פשתן לפי שבמצרים הפשתן מצוי כמ"ש עובדי פשתן וגו'. והורגלו ישראל בכך. ובתוך מ' שנה במדבר נחסר להם והם מתאוים לקנות מאשר ימצאו (רש"ח) : שבא מבית שאן . כצ"ל . ועיין בב"ר פ' י"ט בכלי פשתן הדקים הבאים מבית שאן . והוא שם מקום בא"י (יהושע י"ז י"א) : וצרצור פרש"י כד : ועדיין ל"נ כו' . פי' שהם יינם עדיין לא נאסר. שהוא אינו אסור אלא מדרבנן ופנחס גזר עליו אחר מעשה מדין . אבל י"נ גמור אסור מדאורייתא אף בימים ההם (ז"א) : הפוער עצמו לבעל פעור . פרש"י מתריז רעי בפניו . וזהו עבודתו וחייב עליו מיתה : כענין של צמד בקר . פי' כמו צמד בקר שהם שוורים מלומדים ומחוברים כו' : כאדם צמיד כו' פי' כאדם שמחובר במלאכתו בהסק : ויצמד כצמידים על ידיה . של אשה : דאילו בעגל כתיב כו' . ובתנחו' גרס דאילו בעגל כתיב ויתפרקו העם ובאן כתיב ויצמד ישראל כצמידים . ופי' שהעם הוא המון העם . ובאן כתיב ישראל אף הכשרים שבהם . והמת"כ מפרש גירסתינו ובכאן ויצמד בצמידים . שאותן הזונה היו צמידים ואילו גבי עגל לא כתיב אלא נזמי הזהב : (כד) ראשי העם תלה . בהוא מפרש הוקע אותם לראשים . ורבי נחמיה ס"ל דהוקע אותם אהועבדים קאי . אבל הראשים לא תלה : הושיב להם ראשי כו' . שידעו אותו מהרה כדי שישוב חרון אף מישראל : (כה) בבלוריתה בשערותיה האחורים : בלק אבא שאמר זה בלק כמש"ל : נתעלמה ממנו הלכה . שהבועל נכרית המקנאים קנאתו של מקום פוגעים בו בשעה שרואין את המעשה . אבל לאחר מיכן אין מיתתו מסורה לב"ד . והלכה למשה מסיני הוא . פוגעין פי' ממיתין כמו פגע בו ע"כ (ועי' בה"ח רס"ח) : לעבור לארץ ישראל . שהוא אפריון [illegible] : ארא בשביל פנחס כו' . [illegible] על מה שנתעלם ממשה הלכה זו משום [illegible] : ולפי שנתעצל כו' . אף שהיה סיבה מאת ה' בשביל פנחס . שכ"ז שהבהילה היה ביד משה : ויקבור אותו בגי מול בית פעור ולא ידע איש . כצ"ל : שמדקדק עם הצדיקים . אף שהיה זה אך השמים למען פינחס כדלעיל : (כו) ונתנדב נפשו ומסר עצמו על הקידוש השם : נטל שיני ברזל . פי' ראש הברזל של ראש הרומח . והפשר שצ"ל שמן הברזל : והניחו בחיקו מדכתיב ויקח רומח בידו דרומח כאחר על הברזל שלקח בידו מתוך העץ שהיה קבוע בו והניחו בחיקו שלא ירגישו בני שבטו בדבר (רש"ח) : אל הקובה פי' אהל שמושיבים בו זונות (מוסף) : ועשה לו י"ב נסים . בסנהדרין פ"ב אי' אר"י ששה נסים נעשו לו : דרכן לפרוש זה מזה . בפרק הנשרפים אי' שבא"ל לפרוש ולא פירש . והיינו להגלל מסכים או לפגוע בו . ה"ל לפרוש ולא פירש שאם פירש שוב לא היה יכול לפגוע בו : שלא יצווחו כדי שלא יצווחו בני שבטו להציל שאע"פ שהיו עמו . לא היו בתוך הקהל : הנוקרנין פי' המדקדקים שלא כדבר צורך . כגון תרנגול המנקר באשפה (ערוך) : אף הוא נכנס כו' . ואע"פ שהיו נדקרים יחדיו היו אומרים שאחר שפירשו זה מזה עשה צרכיו ושוב אח"כ דקרם : האריך הברזל דמסתמא קטן היה כיון שהניחו בחיקו : כח בזרועו כו' שנשא אותם בכל מחנה ישראל ולא נתיגע (ז"א) : הפכן המלאך שיהיה הוא למעלה ממנו כשדקרן היה זמרי למטה : שלא יטמא פנחס . פי' שלא ילכלך ויטנף אותו . דאל"כ קשה הא הנס העשר היה שמר הקב"ה רוחן שלא ימותו : את המשקוף כו' כתב רש"י והוציאן עד שהם נדבקים ולא הוצרך להשפיל הרומח ויטמאו . או שטעם הנס כדי שבצאתם מיד ותיכף יראו לעין כל . לפי שעיני כל ישראל תלויות מה יעשה בדבר זה (יפ"ת) : וננף בהם ומ"מ הולך לגם השני . שאפי' היו טרודים מאד במגפה לא יניחו את זמרי מידו כשהיה נוער (יפ"ת) : חבטן הפלילן : ויעמד פנחס ויפלל . כצ"ל (מת"כ) . [illegible] משטר דין ומשפט ותלמן [illegible] שלאחו כמעריך : נתבלו לשון כליון : על ידי סרחון . שהם נענשים על סרחונם ומתוך כך

הוא

פרשה כא (א) **פינחס** בן אלעזר בן אהרן הכהן. [א] אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו. לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום גדול השלום שנתן לפנחס שאין העולם מתנהג אלא בשלום. והתורה כולה שלום שנא' (משלי ג) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ואם בא אדם מן הדרך שואלין אותו שלום. וכן שחרית שואלין לו שלום. וכאמש כך שואלין בשלום. וקורין [ב] שמע ישראל וחותמין פורס סוכת שלום על עמו. התפלה חותמין בשלום. בברכת כהנים חותמין בשלום. א"ר שמעון בן חלפתא [ג] אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום שנא' (תהלים כט) י"י עוז לעמו יתן י"י יברך את עמו בשלום: (ב) וידבר משה אל י"י יפקוד י"י וגו'. [ד] הלכה אם ראה הרבה אוכלוסין של בני אדם אומר בא"י אלהינו מלך העולם חכם הרזים. כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוין זה לזה. אלא כאו"א יש לו דעה בפני עצמו. וכה"א (איוב כח) לעשות לרוח משקל לרוחות של כל בריה ובריה. תדע לך שהוא כן שכן משה מבקש מן הקב"ה בשעת מיתה אמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך דעתן של כאו"א ואין דעתן של בניך דומין זה לזה וכשאני מסתלק מהן בבקשה ממך מנה עליהם מנהיג שיהא סובלם לאחד ואחד לפי דעתו שנא' יפקד י"י אלהי הרוח אינו אומר אלא הרוחות: (ג) זש"ה [ה] (ישעיה מה) האותיות שאלוני על בני ועל פועל ידי תצוני. משל למה"ד למלך שנשא אשה והיה לה שושבין בכ"ז שהמלך כועס על אשתו השושבין מפייס ומתרצה המלך לאשתו. בא השושבין למות התחיל מבקש מן המלך בבקשה ממך תן דעתך על אשתך. א"ל המלך אם אתה מצוני על אשתי צוה את אשתי עלי שתהא זהירה בכבודי. כביכול כך א"ל הקב"ה עד שאתה מצוני עליהם יפקד י"י. צוה אותם שיהיו זריזין בכבודי. מה כתיב (במדבר כח) צו את בני ישראל את קרבני לחמי. תחלה הסדיר להן הקרבנות: (ד) מה ראה [ו] הקב"ה ליחס פנחס אחר מעשה זה. שבשעה שנדקר זמרי בן סלוא אמרו חכמים נ' שמות יש לו לזמרי זמרי בן סלוא. ושאול בן כנענית. ושלומיאל בן צורישדי. זמרי שנעשה על אותה מדינית כביצה המוזרת. בן סלוא בן שסילא עון משפחתו. שאול שהשאיל עצמו לעבירה. בן הכנענית שעשה מעשה כנען. ומה שמו שלומיאל. את מוצא בשעה שנדקר זמרי עמדו השבטים עליו [ז] ואמרו ראיתם בן פוטיאל זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז הרג נשיא מישראל. לפיכך בא הכתוב ליחסו פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום [ח] שעדיין הוא קיים וכה"א (מלאכי ב) בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם לו מורא וייראני ומפני שמי נחת הוא. והיתה לו ולזרעו אחריו וגו' ויכפר וכי קרבן הקריב שנא' בו כפרה אלא ללמדך שכל השופך דמן של רשעים כאילו הקריב קרבן. ושם איש ישראל המוכה אשר הכה את המדינית כשם שהקב"ה מתעסק בשבחן של צדיקים לפרסמן בעולם כך מתעסק בגנותן של רשעים לפרסמן בעולם. פנחס פירסמו לשבח וזמרי לגנאי. עליהם נאמר (משלי י) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב. נשיא בית אב לשמעוני שכל הפוגם את עצמו פוגם את משפחתו עמו. זמרי בן סלוא וגו' הכתוב מתמה עליו (קהלת י) פורץ גדר ישכנו נחש. אביו קנא על הזנות תחלה (בראשית לד) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי וגו'. וזה פרץ גדר שגדר אביו. ושם האשה המוכה ראש אומות בית אב וגו' להודיעך עד היכן נתנו המדינין עצמן שבת מלך הפקירו שנא' ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' צור גדול מכולם מלך הוא והפקיר את בתו מי לא הוה מפקיר. ולפי שבזה את עצמו ופירסם את בתו בקלון גרעו הכתוב וכתבו שלישי אבל הוא מלך שבכולם ראש אומות בית אב במדין הוא: (ה) צרור את המדינים. למה כי צוררים הם לכם [ט] מיכן אמרו חכמים בא להרגך השכם להרגו. ר"ש אומר מנין שהמחטיא את האדם יותר מן ההורגו. שההורגו הורגו בעה"ז ויש לו חלק לעה"ב. והמחטיא הורגו בעה"ז ובעה"ב. שתי אומות קדמו את ישראל בחרב ושתים בעבירה. המצרים ואדומים קדמו בחרב (שמות טו) אמר אויב ארדוף אשיג אריק חרבי. (במדבר כ) ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך. וב' בעבירה מואבים ועמונים. על אלה שקדמו בחרב כתיב (דברים כג) לא תתעב אדומי לא תתעב מצרי. אבל אלו שקדמו בעבירה להחטיא את ישראל (שם) לא יבא עמוני ומואבי גם דור עשירי עד עולם: (ו) צרור את המדינים. [י] אע"פ שכתבתי (דברים כ) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום. לאלו לא תעשו כן לא תדרוש שלומם וטובתם. את מוצא במי שבא עמהם במדת רחמים לסוף בא לידי בזיון ומלחמות (וצרות). ואיזה זה דוד (ש"ב י) ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש. א"ל הקב"ה אתה תעבור על דברי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם ואתה עושה עמם גמ"ח (קהלת ז) אל תהי צדיק הרבה. שלא יהא אדם מוותר על התורה וזה שולח לנחם בני עמון ולעשות עמו חסד. סוף בא לידי בזיון (ש"ב י) ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם וישלחם. ובא לידי מלחמה עם ארם נהרים ומלכי צובה ומלכי מעכה ועם בני עמון ד' אומות וכתיב (שם) וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה וגו'. מי גרם לדוד כך שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם לכך כתיב צרור את וגו': (ז) ד"א צרור את המדינים. [יא] לפי שכתבתי (דברים כ) כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה. לאלו לא תעשו כן אלא חבלו אילנותיהן. וכן את מוצא בשעה שהלך יורם מלך ישראל להלחם במואב (מ"ב ג) ויסבו דרך שבעת ימים ולא היה מים למחנה ולבהמה התחילו בוכים ויאמר מלך ישראל אהה כי קרא ה' לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב. השיבו יהושפט האין פה נביא לה' ונדרשה את ה' מאותו. ויען אחד מעבדי מלך ישראל ויאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו להודיע רשעו של יורם שלא היה מודה בו ולא הודה בו אלא יהושפט ויאמר יהושפט יש אותו דבר ה' וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט למה לא נאמר כאן ביהושפט מלך להודיעך ענותנותו של אותו צדיק שלא רצה לירד לפני הנביא

יד יוסף פכ"א א תנחומא ס"ו: ב לעיל ס' י"א: ג ירוש' פ"ב דברכות: ד בבלי וירוש' ברכות פ"ט. תנחומא ס"ו: ה תנחומא וספרי ס"ו פיסקא קמ"ב: ו תנחומא ס"ז ס"י שמות ר' פ' ט"ו: ז ויק"ר פ' נ"ג. ב"ב דף קי"ט: ח ס"י ס"ז: ט תנחומא ס"ז: י תנחומא ס"ז: יא תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

ברכה ממעלת השלום בס' הכא: יפקוד ה' כו'. כ"ז עד מה ראה כו' שייך לקמן: שסילא שהגביה והגדיל עונו כמו המסילאים בפז' המרוממים והגבוהים וכן פי' הערוך: אבי אמו. יתרו שאלעזר לקח לו מבנות יתרו: נשיא נשיא שבט כן פירש"י: שעדיין הוא קיים לפיכך הוי"ו קטיעה קרי ביה שלם. או י"ל מדכתיב הכא שלום והתם כתיב החיים והשלום ובמאמר החיים להרמב"ם מצאתי ז"ל ואמרו במדרש כי כשבאו עליו להרגו פרחה נשמתו מפחדם ונשאר כמת והפילוהו ונשמות נדב ואביהוא שהיו עדיין משוטטות שם הכניסו בדבר והחזירו לו נפשו בשעה חם וחיה ואחר שילחה נשמתו הרי קבל דינו מגזירת אדם ועל כן היה כאילו שלא ימות עד עכ"ל: ה"ג לפרסם בעולם. כך מתעסק בגנותן של רשעים לפרסמם בעולם פנחס כו': ה"ג זמרי בן סלוא וגו' הכתוב כו': ה"ג ראש אומות בית אב וגו': ה"ג המדיינין עצמן שבת מלך הפקירו שנא' ואת וגו': והפקיר גרסי': והמחטיא הורגו גרסי': עמוני כו'. בדבר פעור: מוותר לעשות מדעתו יותר ממה שגזרה התורה: וכתיב וירא יואב גרסי': פני המלחמה וגו' גרסי': ה"ג מי גרם לדוד כך שבקש וכו': צרור את וגו' גרסי': תצור על

ענף יוסף

פרשה כא (ד) [שעדיין הוא קיים] בילקוט בלק רמז תשע"א אמר עמד אליהו ז"ל וקנא קנאה גדולה ויאמר קנא קנאתי וגו' א"ל הקב"ה לעולם אתה מקנא. קנאת בשיטים על ג"ע. וקנאת כאן על השלום. חייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה אותם בעיניך. מכאן התקינו חכמים להיות עושין מושב כבוד למלאך הברית שנקרא אליהו מלאך הברית שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים ע"כ: (ו) (ולאיזה זה דוד כו' שלא יהא אדם מוותר על התורה) כוונת המדרש דדוד חשב שאין איסור לא תדרוש שלומם אלא כשדורש שלומם על לא דבר. אבל כשבא מחמת גמול להם על טובם כיוצא בזה שהחיו את אחיו מנוב שם. לזה אמר לו הקב"ה אני כשכתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם ואתה כו' שאחר שכתבתי כן סתם אין לך לחלק חלוקים לעבור על דברי תורה. ואע"פ שכוונתך לצדקה ולגמלי טוב

עץ יוסף

הוא מונה אותם אחר כך לידע כמה הנותרים בחיים:

סדר פנחס

פרשה כא (א) פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו. כלו' מאחר שיש לו מדת אהרן כאילו הוא בנו בטבע. לכן בדין הוא שיטול שכרו שהיא הכהונה והשלום לכן אמר הנני וגו': **גדול השלום** שנתן לפנחס. כי ענין השלום שניתן לו לא ידומה שהוא רק העדר הרע. שלא יירא מפני שונאיו וממשפחת זמרי שיהיו שלמים עמו. לא כן כי אם שכר אמתי: **ה' עוז לעמו יתן**. ר"ל כשהקב"ה עוז ותעצומות לעמו יתן צריך שיברך את עמו בשלום שהיא כלי המחזיק הטוב והטובה: (ב) **וידבר** משה אל ה' כו' הלכה כו'. עד סוף סי' ג' שייך לקמן אחר סי' י"ד. וכ"ה בתנחומא: **אוכלסין** חיל גדול של ששים רבוא (רש"י): **חכם הרזים** שיודע מה בלב כל אחד (רש"י): **שאין פרצופותיהן** דומין כו'. כי תכונת הרוח יתגלה על הפנים: (ד) **ששה שמות** יש לו לזמרי. בתנחומא גרס נ' שמות. ובסנהדרין פ"ב ובילקוט גרס חמשה. והוא הנכון: **ושלומיאל בן** צורי שדי. עמ"ש הגר"א באד"א סדר נגעים: **כביצה המוזרת** שהולכה ונבלבל שכבת זרעו מרוב בעילות (רש"י): **שסילא** עון משפחתו. פי' גרם שיזכרו ויספרו. לשון המסלאים בפז (איכה ד') שהיו מעריכין עצמן בפז. לישנא אחרינא גרס להפך ולדקדק אחר עונם לשון מסלסל בפעלו (רש"י): **מעשה כנען** זמה כדאמרי' בפסחים קי"ג ה' דברים צוה כנען את בניו ואהבו את הזמה (רש"י): **עמדו השבטים** עליו כו'. כדאי' בירושלמי פ' הנשרפין שבקשו לנדות לפנחס מפני שעשה שלא כרצון חכמים. דהא דאמר קנאין פוגעין בו. לאו דמותר לעשות הכי אלא שהם כנו פוגעין בהן. ומ"מ אין רוח חכמים נוחה מהם כו'. ע"ש וניע"מ: **בן** פוטיאל זה שפיטם כו'. פי' בן יתרו ונקרא פוטיאל ע"ש שפיטם עגלים לע"ז. שאלעזר לקח לו אשה מבנות יתרו: **שפיטם אבי אמו**. לאו דוקא הוא. כי ספק הוא אם אבי אמו מזרע יתרו או אבי אמו. אלא הדא מיירי נקט: הרג נשיא שבט. רש"י: **שעדיין הוא קיים**. ולפיכך הוא"ו קטיעה קרי ביה שלם (מ"כ). והנזר כתב שמעתי שהמלה הוא נוטריקון שלא ימות. מחזק קבלת חז"ל כי פנחס זה אליהו עכ"ל: **בריתי היתה** אתו החיים והשלום. כתב האלשיך (תהלים קמ"ז) קרא להחיים שלום מפני שהמות יפריד בין הנפש והגוף אינו רק מהפרד שלום בין שניהם. אך בהזדכך החומר יתקרבו באיכות ולא תרחק הנפש ותמנע לה מנוח. נמצא כי החיים והשלום אחד הן עכ"ל: **כשם שהקב"ה** מתעסק בשבחן כו'. ר"ל במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי כמו שפירש"י: **צור גדול מכולם מלך** הוא. שהוא בלק כדאי' לעיל ס' בלק שאמרה כזבי אני נשמעת אלא למשה שכך צוה אותי בלק אבא. וי"ל שהיה גם מלך במדין: (ה) **ושתים בעבירה** מואבים ועמונים. וכדאי' בספרי ס' בלק עמדו עמונים ומואבים כו' והושיבו שם נשים כו'. ובסנהדרין ק"ו אמרו ונתעורר יין העמוני מונה כו': (ו) **מוותר על התורה**. פי' לעשות מדעתו יותר ממה שצוותה התורה: **ויגלח** את חצי זקנם כו'. שהשלוחים של דוד להיותם נכבדים היו מגודלי זקן ומלובשים בגדים ארוכים וכדי לבזותם כרת מדויהם בחצי וחצי זקנם: **לידי מלחמה** עם ארם נהרים כו'. בדה"י י"ט כתיב וישלח חנון ובני עמון וגו' לשכור להם מן ארם נהרים ומן ארם מעכה ומצובה רכב ופרשים: **לכך כתיב** צרור את המדינים. בכעס וחימה שלא להניח מחומה כי אין טוב יוצא מהם: (ז) **אשר יצק** מים ע"י אליהו. ונעשה נס על ידו במים. על כן נכו אליו. אולי גם פה יעשה ה' נס על ידו ליתן לכם מים: **יש אתו דבר ה'**. שהרי הוא לא בא אלא ע"י נבואה כאמת יש אתו דבר ה': **וירדו אליו** מלך כו'. ולא קראו לו שיבא אליהם: **ענותנותו** של אותו צדיק. וכן אמרו בשלהי מכות על יהושפט כשהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו כו': **מונה לבנו** מאותו שעה. פי' מונה הילכות לבנו יהורם מאותה שעה: **מה לי ולך** כי כל עסקך עם נביאי השקר: **אל נביאי אביך**. הם נביאי הבעל: **ואל נביאי אמך**. הם נביאי

הנביא בבגדי מלכות אלא כחבר הדיוט . וי"א מפני יב שנגזרה גזירה שיהת עם אחאב היה הכתוב מונה לבנו מאותה שעה לפיכך לא נכתב מלך . ובשכר שירדו לפני הנביא זכו לראות כל הנסים . כשראה אותם אלישע אמר למלך ישראל (שם) מה לי ולך לך אל נביאי אביך ואל נביאי אמך . שלא שאל בו מימיו . התחיל מתחנן לפניו ויאמר מלך ישראל אהה כי קרא ה' לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב (מ"ב ג) ויאמר אלישע חי ה' צבאות אשר עמדתי לפניו כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך ועתה קחו לי מנגן וגו' (שם) כי כה אמר ה' לא תראו רוח ולא תראו גשם והנחל ההוא ימלא מים ושתיתם אתם ומקניכם . ונתן לכם מים מה שתהיו צריכין ועוד א"ל ליתן המואבים בידכם והכיתם כל עיר מבצר וכל עץ טוב תפילו וכל מעייני מים תסתמו . אמרו לו התורה אמרה לא תשחית את עצה ואתה אומר כן . א"ל על כל האומות צוה דבר זה יג וזו קלה ובזויה היא שנא' (שם) ונקל זאת בעיני ה' ונתן את מואב בידכם . שנא' (דברים כג) לא תדרוש שלומם וטובתם אלו אילנות טובות לכך נאמר צרור את המדינים וגו' : (ח) ויהי אחרי המגפה וגו' שאו וגו' . יד כ"ם שנופלין הוזקק למנין . משל לזאב שנכנס לתוך הצאן הורד בעל הצאן למנותן כמה חסרו ד"א למה מנה אותן משל לרועה שמסר לו בעה"ב צאנו במנין השלים הרועה שמירתו כשמחזירן צריך למנותן . כשיצאו ישראל ממצרים מסרן למשה במנין דכתיב (במדבר א) וידבר ה' אל משה במדבר סיני שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו' (שמות יב) ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה כשש מאות אלף רגלי . הרי קבלן במצרים במנין . בא ליפטר מן העולם בערבות מואב החזירם במנין : (ט) לאלה תחלק הארץ . טו ומי הם לעומדים בערבות מואב והלא ליוצאי מצרים נתחלק הארץ דכתיב (שמות ו) ונתתי אותה לכם מורשה . ומפני מה לא חלקה להם . לפי שצפוי היה לפני הקב"ה שסוף עתידין משפחות לכלות מהן ומי הן אלו שכתובות למעלן (שם) ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בן הכנענית הרי ו' כשאתה קורא לנמואל משפחת הנמואלי אין שם אהד . וכן בבנימין בני בנימין בלע ובכר וגו' הרי י' . וכשבא אתה למנותן לבלע משפחת הבלעי וגו' חסרו ה' מן הבנים הרי ו' משפחות על הזנות בעצת בלעם . אין זנית שאינה עושה את שלה . לכך אמר הקב"ה מה אני מחלק את הארץ לבני אדם העתידים למות . כיון שבאו לערבות מואב ועמדו על בוריים א"ל הקב"ה לאלה תחלק הארץ : (י) זש"ה טז (משלי יח) מדינים ישבית הגורל . לפי שכתב סימן כל שבט ושבט מיעקב (בראשית מט) זבולן לחוף ימים ישכן יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים מאשר שמנה לחמו אין לך רשות לחלק אלא ע"פ הגורל . ומעשה נסים היה בגורל . אלעזר בן אהרן מלובש אורים ותומים וקלפי הגורל לפני יהושע שנא' (יהושע יח) ויריתי לכם גורל פה לפני ה'. ועד שלא יעלה הגורל אלעזר אומר ברוה"ק גורל שבט פלוני עולה שיטול במקום פלוני ויהושע פושט ידו ועולה שנא' (שם יט) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון . וזו היתה יתירה יז שהיה הגורל צווח בשעת עלייתו אני גורל פלוני השבט עליתי לו במקום פלוני . ומנין שהיה הגורל מדבר דכתיב על פי הגורל : (יא) ותקרבנה בנות צלפחד . יח אותו הדור היו הנשים גודרות מה שאנשים פורצים שכן את מוצא שאמר להן אהרן (שמות לב) פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם . ולא רצו הנשים ומיחו בבעליהן שנא' ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב וגו' והנשים לא נשתתפו עמהן במעשה העגל. וכן במרגלים שהוציאו דבה (במדבר יד) וישובו וילינו עליו את כל העדה. ועליהם נגזרה גזירה שאמרו לא נוכל לעלות . אבל הנשים לא היו עמהם בעצה שכתוב למעלה מן הפרשה (שם כו) כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה. איש ולא אשה. על מה שלא רצו ליכנס לארץ . אבל הנשים קרבו לבקש נחלה בארץ לכך נכתבה פרשה זו סמוך למיתת דור המדבר שמשם פרצו האנשים וגדרו הנשים . ד"א ותקרבנה בנות צלפחד וגו' יט גדולה להן וגדולה לאביהן. גדולה למכיר וגדולה ליוסף שכך יצאו ממנו נשים כ חכמות וצדקניות. מה חכמתן שלפי שעה דברו שהיה משה עוסק בפ' נחלות לאלה תחלק הארץ. אמרו לו אם כבן אנו נירש כבן ואם לאו תתיבם אמנו. מיד ויקרב משה את משפטן לפני ה' . צדקניות היו כא שלא נישאו אלא להגון להם ולמה זמנן הקב"ה למשה באחרונה שלא יראה משה עצמו שפירש מן האשה מ' שנה הודיעו הקב"ה באלו לומר הרי הנשים שלא נצטוו לא נישאו אלא להגון להם : (יב) וכתיב ויקרב משה את משפטן . י"א שהפליא מן משה שיש צדיקים שנתגאו בדבר מצוה והתיש הקב"ה את כחן את מוצא כב שאמר דוד (תהלים קיט) זמירות היו לי חקיך לומר שקלות ורגילות כזמירות א"ל הקב"ה חייך שסופך לטעות בדבר שהתינוקות קורין. כשהעלה את הארון טעה ונתנו על העגלה שנא' (ש"ב ו) וירכיבו את ארון האלהים על עגלה חדשה תלה הארון עצמו באויר ונשמטו הפרות מתחתיו קרב עזא לסמכו (שם) ויכהו שם האלהים על השל מפני ששגגת תלמוד עולה זדון . ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעזא . א"ל הקב"ה ולא למדת זמירות היו לי חקיך . ולא למדת (במדבר ז) ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו . התחיל תוהא (דה"א טו) פרץ ה' אלהים בנו כי לא דרשנוהו כמשפט . כג וכן משה מפני שאמר (דברים א) והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו. התיש כחו . משל לשולחני שאמר לתלמידו אם יבואו לך סלעים לפרוט פרוט ואם תבא מרגליות הביאה אלי . באת אצלו חוליא אחת של זכוכיות הוליכה אצל רבו הלך רבו להראותה לאחר. אף כך משה אמר הדבר אשר יקשה מכם וגו' . כד באו בנות צלפחד והפליא ממנו ויקרב משה את משפטן לפני ה'. כן בנות צלפחד דוברות כך הוא הדין אמר לו הקב"ה ולא אמרת הדבר אשר יקשה מכם וגו' . הדין שאין אתה יודע הנשים דנין אותו : (יג) ד"א ויקרב משה וגו'. כה ריש לקיש אמר יודע היה משה רבינו את הדין הזה אלא באו לפני שרי עשרות תחלה אמרו דין של נחלות הוא ואין זה שלנו אלא של גדולים ממנו . באו אצל שרי חמשים ראו שכבדו אותן שרי עשרות . אמרו שרי חמשים אף אנו יש שם גדולים ממנו . וכן לשרי מאות . וכן לשרי אלפים . וכן לנשיאים . השיבו להם כולם בענין הזה שלא רצו לפתוח בה לפני מי שגדול מהם . הלכו לפני אלעזר אמר להם הרי משה רבינו . באו אלו ואלו לפני משה. ראה משה שכל אחד ואחד כבד את מי שגדול ממנו . אמר אם אומר להם את הדין אטול את הגדולה אמר להם אף אני יש גדול ממני לפיכך ויקרב משה את משפטן וגו'. השיבו הקב"ה כן בנות צלפחד דוברות שהודה הקב"ה לדבורן . נתן תתן להם תן להם מטלטלין ובכורות אב בנכסי חפר . כו נטלו ג' חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים

יד יוסף יב כדע"ר פ' י"ז . וזהר בא דף ל"ו ע"ב יג ספרי ת"כ פיסקא רכ"א : יד תנחומא ס"ז : טו תנחומא ס"ז . ולעיל פ' י"ג : טז תנחומא ס"ז : יז ילקוט אסתר פסוק בלילה ההוא : יח תנחומא ס"ז : יט ב"ב דף קי"ט . וע' ספרי ס"ז פיסקא קל"ג : כ ילקוט יהושע סי' י"ז : כא ילקוט שמעוני יהושע סי' י"ז : כב לעיל פ"ד . סוטה פ"ז : כג ספרי ת"כ פיסקא י"ז . אג"ש פ' י"ד ספרי ת"כ פיסקא י"ז : כד ילקוט ס"ז : כה תנחומא וילקוט ס"ז : כו ירוש' ב"ב פ"ח . ספרי ס"ז פיסקא קל"ד . ילקוט ס"ז :

ענף יוסף

סוס כפרי טובה אלא ספי לדיק סרכם : (ט) [הרי ששה משפחות נחסרו על הזנות כו'] ע' מ"ש בגר"א כאד"א

מתנות כהונה

על עיר גרסי' : ה"ג מונה לבנו מאותו שעה . ופי' מונה המלכות לבנו יהורם מאותה שעה שהרי היה ראוי ליהרג עם אחאב מלך ישראל אך שזכות התפלה שהתפלל באותה שעה שנא' ויזעק יהושפט (מלכים א כ"ב) אלא לו שבעה שנים וע"ש ברד"ק ובמלכים ב' ג' וב' ח' : כל הנסים . בנזכרו שם : ה"ג נביאי אמך שלא שאל בו מימיו התחיל כו' עד ביד מואב ויאמר אלישע כו' : אין שם אחד גו' : על הזנות . כלו' שנסרחו על הזנות : אין שאינה כו' . אין זנות שאינה עושה מה שעליה כלו' שאינה עשה נגף : לפי שכ' סי' כו' . ולכן היתה קנאה ביניהם שזה חפץ בחלקו של זה והגורל הי' משקיט אותם ואעפ"כ עלה הגורל כפי חלוקת יעקב אבינו וכדמפרש ואז"ל : ויתפרקו משמע לשבר מכרחם מל' ויתפרקו או ר"ל מדכתיב אשר באזניכם ולא כתיב באזניהן כאשר אמר אהרן באזני נשיכם מכאן שמיחו : על מה . לא נשאר מהם איש : שלפי שעה דברו גרסי' . בשעה ובעת הגון דברו שמשה הי' עוסק בפ' נחלות והיו שואלין כענין וכדמפרש ואז"ל : ואם לא נחשבנו זרע תתיבם כו' : באחרונה לסוף מ' שנה : שלא יראה משה . ויתגאה ע"י שלא נצטוו על פריה ורביה : שהפליא העלים כד"א כי יפליא : תלה הקב"ה את הארון באויר או הארון תלה את עצמו : ששגגת תלמוד . שלא היה לו לתתו על העגלה שנ' ולבני קהת לא נתן בכתף ישאו ועיין כ"ז לעיל בפ' במדבר רבה פ"ד : השל בגגה : ה"ג וכן משה מפני שאמר כו' : התיש הקב"ה כחו כמה שהעלי' ממנו משפט בנות צלפחד : חוליא ש' של זכוכית . שהתינוקות שוחקין בו מפני שאינה חשובה כלום :.עלו סנ"ל

עץ יוסף

נביאי האחרים : שלא שאל בו מימיו . ר"ל דהכי לא רצה אלישע לומר לו דבר ה' : אהה כי קרא ה' לשלשת המלכים כו' . א"ל לא למעני העושה כי אם למען חברי מלך יהודה ויתלך אדום : שנא' ונקל זאת כו' . דרשו ונקל זאת לשון נקלה שזאת האומה נקלה ובזויה לפניו יותר מכל . שבכולם אסור לכרות עצה וכן העיר (כלי יקר) . שנא' לא תדרוש שלומם וטובתם אלו כו' . כי האילנות הם טובה לעיר ובלוס ברוב פריס : לכך נאמר צרור את המדינים . והכיתם אותם . דקדקו שמאז בתורה גילה באומרו והכיתם אותם על והכיתם כל עיר מבצר : (ח) בך כשיצאו ישראל ממצרים מסרן למשה במנין כו' . כאומר אליו ראה והביטה המספר הלז השמר פן ואולי יפגע בם מדת הדין . וימסר מניינם על העדר מנה . ומוכיח . ועל דרך זה מסרם מנה ליהושע (אלשיך) : (ט) מפני מה לא חלקה להם . ר"ל ליוצאי מצרים : אין שם אחד . אבל נוחר לא נחסר כמו שכרש"י שהוא זרח והוא נחר : הרי ששה משפחות על הזנות . שנשארו רק קטנים שהיו שהותים יבן עשרים לכך לא באו במנין הזה : שאינו עושה את שלה . פי' שאינה עושה נגף : ועמדו על בוריים . פי' לדיקים גמורים שיהיו ראויים לירש את הארץ : (י) לפי שכתב סימן כו' . ר"ל ולהכי היתה קנאה בהם שזה חפץ בחלק של חברו . והגורל הזה ישתיק אותם ואעפ"כ עלה הגורל עפ"י חלוקת יעקב . ואפשר בנ"ל אע"פ שכתב סימן : אין לך רשות לחלק אלא על פי הגורל . שמעתה יאמר מאת ה' היתה לו . וכענין שכתוב בחיק יוטל הגורל ומה' כל משפטו ובין עצומים יפריד . פי' בין המחלוקת והמריבות כלשון הגיבו עצמותיכם (נחיי) : דכתיב ע"פ הגורל . דהל"כ ע"פ הגורל למה לי הא כתיב אך בגורל תחלק הארץ : (יא) ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב . וגו' אשר באזניהם . פי' מעל עצמן אבל האנשים לא נתנו כמו שפרש"י שם : אבל הנשים לא היו עמהם בעצה . אבל בילקוט סדר שלח א' שגם הנשים האמינו לדברי המרגלים ובכו : איש ולא אשה . דאל"כ אים למה לי . לא נותר אחד מיבעי ליה : מה חכמתן שלפי שעה דברו . בשעה ובעת הגון דברו וכדמפרש : ואם לא תתיבם אמנו . דייקו זה מדקאמרו למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו משמע דמכח דין יבום הוה קאמרי ליה הכי דגבי יבום כתיב להקים לאחיו שם בישראל : שלא יראה משה עצמו כו' . ויתגאה בזה : שלא נצטוו על זה שלא לינשא אלא להגון . אבל משה נצטווה לפרוש מן האשה אם בפירוש אם ע"י ק"ו כדאי' לעיל בפ"ר פ' ט"ו : (יב) שהפליא העלים כד"א כי יפליא : זמירות היו לי חקיך . כשהייתי טרח מפני אויבי ויגורתי מכניו הייתי משתעשע בחקיך והיו לי זמירות להשתעשע (רש"י) : תלה הארון עצמו באויר ונשמטו הפרות מתחתיו . ע' לעיל פ"ד שם נתבאר : על השל על השגגה : חוליא אחת של זכוכית . הוא שנהרז עליו התיבות של זכוכית כמו מרגליות . לשחוק בהם התינוקות : והפליא ממנו ואע"פ שעדיין לא נאמרה פרשת נחלות . מ"מ ה"ל ללמוד הדין מפרשת יבום דכתיב ובן אין לו עיין עליו אפי' בת או בת הבת פוטרת מן היבום . הרי שהבת היא חשובה כבן . וה"ה לענין ירושה שהבנות יורשות במקום שאין לו בן : (יג) באו אלו ואלו לפני משה . והא דכתיב והעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים כו' . דרשינן כך והעמודנה לפני משה ומקמי משה עמדו לפני אלעזר ומקמי אלעזר עמדו לפני הנשיאים כו' . והא דלא כתיב כסדרן לפי שאינו רוצה להקדים תלמיד לרב (רשב"ם) : נטלו שלשה חלקים . יליף מדכתיב נתן תתן כפל לשון : חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים . בפ' י"נ פי' רשב"ם חלק אביהם צלפחד שהיה בן כ' מיוצאי מצרים

מצרים וחלק עם אחיו בנכסי חפר שהיה בכור ונטל שני חלקים . ד"א נתן תתן להם שנטלו בעבר הירדן וקרבו לפני יהושע ואלעזר בארץ כנען שנא' (יהושע יז) ותקרבנה לפני אלעזר הכהן ולפני יהושע ולפני הנשיאים לאמר ה' צוה ביד משה וגו' . ואף יעקב אבינו ראה שנוטלות מיכן (בראשית מט) בנות צעדה עלי שור זה הירדן שנעשה למשה כחומה שלא יכנס לארץ . ואומר ליוסף בנותיך ניטלות כאן וכאן . והעברת את נחלת אביהן להן נאמר בירושת הבן ונתתם כט ובבת והעברתם שהבת מעברת נחלה מן שבט לשבט . והיתה לבני ישראל לחקת משפט שהנחלות יוצאות בדיינין : (יד) ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה הר נבו . כח מה ראה לומר אחר פרשת נחלות אלא ששמע משה רבינו נתן תתן להם סבר שנתרצה לו הקב"ה אמר הריני מנחיל את ישראל א"ל הקב"ה גזירתי במקומה עומדת עלה אל הר העברים וגו' . כאשר נאסף אהרן אחיך אין את יפה מאחיך : (טו) וידבר משה אל ה' לאמר יפקד ה' אלהי הרוחות . כט כל מי שמבקש צרכי צבור כאילו בא בזרוע . יפקד ה' מה ראה לבקש הדבר הזה אחר סדר נחלות אלא כיון שירשו בנות צלפחד אביהן אמר משה הרי השעה שאתבע בה צרכי . אם הבנות יורשות בדין הוא שירשו בני את כבודי . ל א"ל הקב"ה (משלי כז) נוצר תאנה יאכל פריה . בניך ישבו להם ולא עסקו בתורה . יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות הואיל והוא שרתך בכל כחו כדאי הוא שישמש את ישראל שאינו מאבד שכרו . קח לך את יהושע בן נון לקיים מה שנא' נוצר תאנה יאכל פריה : (טז) ד"א יפקד ה' . לא משל למלך שראה אשה אחת יתומה ביקש ליטול אותה לו לאשה . שלח לתובעה אמרה איני כדאי להנשא למלך . שלח לתובעה ז' פעמים ולא היתה מבקשת . לסוף נשאת לו . לאחר זמן כעס עליה המלך וביקש לגרשה . אמרה אני לא בקשתי להנשא לך אתה בקשת אותי . הואיל וכך גזרת לגרשני וליטול אחרת אל תעשה לזו כשם שעשית לי . כך הקב"ה א"ר שמואל בר נחמני לב ז' ימים היה מפתהו הקב"ה שילך בשליחותו והיה אומר לו (שמות ד) שלח נא ביד תשלח . לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום וגו' הרי ז' ימים לאחר זמן פייסו הקב"ה והלך בשליחותו ועשה כל אותן הנסים על ידו . בסוף אמר לו לא תביאו . א"ל משה רבש"ע אני לא בקשתי להלוך . וכה"א (דברים ג) אתה החלות להראות את עבדך וגו' הואיל וכך גזרת עלי אותו שיכנס אל תעשה לו כדרך שעשית לי . אלא אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם . א"ל הקב"ה קח לך את יהושע בן נון . ועשה משה בטוב עין שנא' (משלי כב) טוב עין הוא יבורך . משל למלך שאמר לבן ביתו תן לפלוני סאה של חטים הלך ונתן לו סאתים א"ל הרי סאה משל מלך וסאה משלי . כך אמר הקב"ה למשה וסמכת את ידך עליו יד אחת . מה עשה ויסמך את ידיו ויצוהו . לקיים מה שנא' טוב עין הוא יבורך . לפיכך (שם כז) נוצר תאנה יאכל פריה . למה נמשלה תורה בתאנה שרוב האילנות הזית והגפן והתמרה נלקטין כאחד והתאנה נלקטת מעט מעט . כך התורה היום לומד מעט ולמחר הרבה לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשנתים . איש אשר רוח בו לפי שאמרת אלהי הרוחות שאתה מכיר רוח כל א"א מכל בריות תמנה אדם שידע להלוך עם כל א"א מהם לפי דעתו . וסמכת את ידך עליו כמדליק נר מנר . ונתת מהודך כמערה מכלי לכלי . ומה שאמרת (במדבר לו) ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר . הכבוד אינו זז מבית אביך לג שאף יהושע שעומד תחתיך לפני אלעזר הכהן יעמד : (יז) את קרבני לחמי לאשי . לד א"ל הקב"ה למשה אמור להם לישראל לא שאני צריך לקרבנות . כל העולם כולו שלי הוא . הבהמה שאתה מקריב אני בראתי אותה . וכה"א (תהלים נ) אם ארעב לא אומר לך . אין לפני אכילה ושתיה . א"ר סימון י"ג מדות רחמים כתוב בי שנ' (שמות לד) ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' וגו' . ויש רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי . הוי אם ארעב לא אומר לך . א"ר יהודה ב"ר סימון אמר הקב"ה לה עשרה בהמות טהורות מסרתי לך . ג' הן ברשותך וז' אינן ברשותך . ולא הטרחתי עליך שתהא מחזיר בהרים להביא קרבן מאלו שאינן ברשותך . לא אמרתי אלא מהגדלים על אבוסיך . הוי אם ארעב לא אומר לך . א"ר יצחק כתיב (במדבר כח) את קרבני לחמי . וכי יש לפניו אכילה ושתיה למוד ממלאכי השרת (תהלים קד) משרתיו אש לוהט . מהיכן ניזונין . ר' יודן א"ר יצחק מזיו שכינה הם ניזונין שנא' (משלי טז) באור פני מלך חיים . ארשב"ל כתיב (במדבר כח) עולת תמיד העשויה בהר סיני א"ת שיש לפני אכילה ושתיה למוד ממשה ראה מה כתיב בו (שמות לד) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל וגו' אילו היה לפני אכילה ושתיה היה אוכל ושותה· הוי אם ארעב לא אומר לך . א"ר חייא בר אבא בריותי אינן צריכות לבריותי . סימך שמעת שאומרים השקו נא את הגפן הזאת יין שהוא עושה יין הרבה . השקו את הזית הזה שמן שהוא עושה שמן הרבה . בריותי אינן צריכות לבריותי ואני צריך לבריותי . א"ר ינאי בנוהג שבעולם זה שעובר על גב הנהר א"א לו שלא ישתה ב' או ג' לוגין מים . ואני כל הימים וכל המים אני מלא שעלי כתיב (ישעיה מ) מי מדד בשעלו מים . ואני על לוגך כתבתי הסך נסך שכר . לו לשון שתיה לשון שביעה לשון שכרות . בהמה בראתי בעולמי ואין אדם יכול לעמוד במזונותיה ואיזו זו (תהלים נ) בהמות בהררי אלף . לז ר' יוחנן ורשב"ל ורבנן . ר' יוחנן אמר בהמה אחת היא רבוצה על אלף הרים . ואלף הרים מגדלין לה כל מיני מאכל לצדיקים לע"ל שנא' (ישעיה סה) והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרבץ בקר . ורבנן אמרי בהמה אחת היא רבוצה על אלף הרים

ואלף

יד יוסף כז כ"ב ק"ס : כח תנחומא ס"ז : כט תנחומא ס"ז : ל לעיל פי"ב . וספרי ס"ז פיסקא קל"ו : לא תנחומא ס"ז : לב שמ"ר פ"ג . ויק"ר פי"א . שהש"ר פ"א . תנחומא ויקרא . שוח"ט מזמור י"ח . סד"ע פ"ט . תנחומא פי' פרה ויקרא ואתחנן . ילקוט במעלה רמז קס"ח : לג ספרי ס"ב פיסקא ס"ם : לד פסיקתא דכהני פ' פ"ז . תנחומא וילקוט ס"ז . ספרי פיסקא קמ"ג : לה לגמ' ותנחומא אמור . במ"ר פ"כ : לו סוכה מ"ט . בבלי וירוש' . תנחומא וספרי ס"ז : לז ויק"ר פ' כ"ב . ילקוט סוף איוב :

מתנות כהונה

נ"ל זוכים : ה"ג אמר אם אומר כו' : ובבכורות כו' . חלק בכורתו : ה"ג ב' חלקים חלק אביהם כו' : ה"ג שנוטלות מכאן ומכאן : בנות צעדה כו' . עיין בפ"ח ולעיל : משבט לשבט . כשנשאת משבט אחר הבעל יורש אותה והרי הנחלה שנעשה משבט לשבט בעלה ואיסור העברת נחלה לא היה אלא לאותו דור בלבד : בדיינין מדכתיב משפט : בזרוע בחוזק שהרי משה אמר להקב"ה יפקוד לשון ציווי : שרתך הרבה תורה : ה"ג ולא היה מבקש לכוף נשאת כו' : שבעת ימים היה כו' . עיין בפי' רש"י בס' שמות ולעיל בשמות רבה : אתה החלות . שלחתני לפרעה למנות אותי מלך על ישראל : מעט מעט . שאין מתלקטין מעט היום ומעט למחר : שאתה מכיר כו' . ל' זה אמרת לי : ולא תסב וכו' . כלו' שבקשת שלא יפטר הממשלה מבנך וניבא דקרא נקט : ויקרא ה' וגו' גרסי' : ויש רחמן כו' . בתמיה : לאכזרי זה האדם : ג' הן ברשותך . שור כשב ועז : שבעה אינן כו' . איל וצבי ויחמור וגו' : למוד ממשה . שעכב מ' יום בהר סיני בלא אכילה ושתיה : היה אוכל ושותה . מאחר שיש שם אכילה ושתיה : שהוא עושה כו' . שאם השקהו יין יעשה יין הרבה וכן מצאתי במדרש תלים בהדיא : ה"ג שמן הרבה בריותי אין צריכין לבריותי ואני צריך לבריותי : ה"ג ואני על לוגך כו' . ל' שתיה כד"א וישתו וישכרו לשון שביעה מדכתיב וישכרו אחר וישתו : שכרות כד"א שכורת ולא מיין שפי' מבולבל בלי דעת כמנהג שותי יין : ה"ג לעיל בויקרא רבה פכ"ב וילקוט סוף איוב וכן מוכח כאן ר' יוחנן ורשב"ל ורבנן ר' יוחנן אמר בהמה א' היא כו' עד כל מיני עשבים והיא אוכלת שנא' כי בול הרים ישאו לו ורשב"ל אמר בהמה אחת היא רבוצה על אלף

ענף יוסף

כמ"ש בפ' בלק במסורת אליהם : (טז) [וסמכת את ידך עליו כמדליק נר מנר . ונתת מהודך כמערה מכלי אל כלי] דברי המדרש סותרים זה את זה . דנר מנר זה נשנה וזה אינו חסר . אבל מכלי אל כלי חסר הכלי הראשון . וי"ל ונתת מהודך לשון הוד מלכות (דה"א כ"ט) ושררה . ולכן כתיב ונתת מהודך לומר שנתנו כלו ליהושע ולא נשאר בידו כלום להורישו לבניו כלום . אבל סמיכת יד היא על ענין מסירה

עץ יוסף

מצרים . וקשה הא תנא ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ . ואע"פ שיוצאי מצרים לא נכנסו לארץ שכולם מתו במדבר . מיהו להכי אתני שאם יצאו ראובן ושמעון ממצרים ונולדו להם בנים במדבר ונכנסו לארץ . לראובן בנים עשרה ולשמעון אחד . יטול בן שמעון כנגד עשרה בני ראובן . שהרי לראובן ושמעון נחלקה הארץ וזכו בניו כל אחד בחלק אביהם . וצלפחד יצא ממצרים ומת במדבר לפיכך נטלו בנות צלפחד חלק צלפחד אביהן שהיה מיוצאי מצרים . וחלקו עם אחיו בנכסי חפר שהיה מיוצאי מצרים . ובנות צלפחד קבלו חלק אביהן מנכסי חפר בטעם שחלקו אחי צלפחד נחלת אביהם ביניהם . דבת הבן במקום הבן לירש עם האחים . ועל שהיה צלפחד בכור והיה ראוי ליטול פי שנים בנכסי חפר . ואע"פ שאין הבכור נוטל בראוי . ארץ ישראל מוחזקת ליוצאי מצרים לכן נטלו בנות צלפחד גם חלק הבכורה (ועיין במזרחי) . או אפשר שזה שאמר המדרש שהיה בכור ונטל שני חלקים הכוונה מתשלומים של חפר : בעבר הירדן כו' ולכן כתיב בלשון כפול נתן תתן כלו' גם בארץ גם בעבר הירדן : וקרבו לפני יהושע . ליטול בנחלת חצי מטה מנשה שנתן יהושע בא"י . וי"ל שלא נטלו חלק אביהם וחלק זקינם במקום אחד . אלא חלק אחד נטלו בעבר הירדן וחלק אחד בא"י : ואף יעקב אבינו ראה שנוטלות מיכן ומיכן . כצ"ל וכ"ה בילקוט : שהבת מעברת נחלה כו' . שבנה ובעלה יורשין אותה . וזה דכתיב (בס' מסעי) ולא תסוב לא נצטווה אלא לאותו הדור בלבד : (יד) מה ראה לומר אחר פרשת נחלות . בס' זאת אין כאן מקומה שהרי אמר שעלה אל הר העברים שהוא הר נבו לא ירד כנראה מס"פ וזאת הברכה : אין אתה יפה מאחיך . במלת כאשר נאסף רמז לו כזה . דאל"כ למה ליה למימר כך . ואם לרמוז איכות מיתתן . הלא לא דמו כי במשה לא ידע איש קבורתו : (טו) כאילו בא בזרוע . כי יפקוד הוא לשון צווי ולא לשון בקשה . כי אחר שאינו מכוון לטובת עצמו כי אם לטובת הצבור . אזי רצון ה' שיבקש בזרוע כעבדו : אם הבנות יורשות . אף שאין ממלאים מקום אבותם לכיבוש ארץ ישראל ולצבא צבא בישראל ולא היו במספר הפקודים ואין נקרא הנחלה על שמן . מ"מ יורשין אביהן . אף בני ירשו כבודי אף שאין ממלאים את מקומי : הרבה פרקו . וגדולה שימושה יותר מלימודה : בית הועד בית המדרש : שאינו מאבד שכרו קח לך כו' . ר"ל זהו דכתיב קח לך לשון לך מורה שאל את שמזוקק לך ואשה מגירו כדאי הוא שיטול שכר שימושו (רש"י) . ואע"פ שיש בדורו זקנים וחכמים כמותו . זכה הוא מפני שימושו התמידי לשלמות גדול מהם שישים השאר במקומך : (טז) הרי ז' ימים . עי' במקומות שציינתי ביד יוסף : ועשה משה בטוב עין . שלא אמר לו על שכינתן כבודו לאמר בכל וכל : לפי שאמרת אלהי הרוחות . ולא אמרת אלהי השמים ולא אלהי הארץ . ע"כ היה כוונתך אלהי שאתה מכיר רוח כל אחד ואחד . הא לך יהושע שהוא איש אשר רוח אלהים בו להלך לכל אחד ואחד לפי דעתו : כמערה מכלי אל כלי . כשופך מכלי אל כלי : (יז) אם ארעב כו' . עי' בספרי ס"ז סוף פיסקא קמ"ג ובז"ח שם : שלש הן ברשותך . שור שה כשבים ושה עזים : וז' אינן ברשותך . איל צבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר : אבוסך לשון אבוס . והוא שאמר שם לא אקח מביתך פר ממכלאותיך עתודים . בתמיה וכי לא לקחתי ממך קרבן מהגדלים על אבוסך ולא הטרחתיך להביא מחיתו יער כי לי כל חיתו יער : מזיו שכינה הם ניזונים . והענין שאף אמת שאינן צריכים לדבר ממשי שיזונם אחרי שהם רוחניים . רק עכ"ז צריכין לקיום רוחני : היה אוכל ושותה . כי אזלא לקרתא אזיל בנמוסה : בריותי אין צריכין לבריותי . כלומר דבר פלאי שיתן בכח הבריאה שהשפע בעולם אין נשפעה שהשפע לעולם ממנה בידי אדם לחזק על ידם כח פעולה השפעי : שהוא עושה יין הרבה . פי' שאם תשקהו יין יעשה יין הרבה : ואני על לוגך . לוגך לאו דוקא : לשון שתיה . כד"א וישתו וישכרו : לשון שביעה . מדכתיב וישכרו אחר וישתו : לשון שכרות . כד"א שכורת ולא מיין שפירושו מבולבל בלי דעת כמנהג שותי יין (מה"כ) . ובספרי נסך שכר דאגא רוי שבע : בהמה אחת היא . ושמה בהמות . ולא בהמות רבות דהא כתיב אחר כבקר יאכל הנה נא כחו במתניו וגו' כלשון יחיד (יפ"ת) . ועי' בב"ר פ' א' ס"ה ס' ח' . ועמ"ש מ"ש : רבוצה על אלף הרים . שרועה ומרפקת כלם פעם בזה ופעם בזה שצריכה למזונותיה כל גדוליהם (יפ"ת) : ואלף הרים מגדלים לה כל מיני עשבים והיא אוכלת שנא' (איוב מ') כי בול הרים ישאו לו . וריש לקיש אמר בהמה אחת היא והיא רבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלין לה כל מיני מאכל לאכילתן של צדיקים לע"ל שנאמר והיה השרון . כצ"ל וכ"ה ברבה ויקרא פ' כ"ב ותנחומא פלך ז . ופי' שנאמר כי בול הרים ישאו לו . שההרים עושים ומפריחים לאמים לו : כל מיני

מאכל

ואלף הרים מגדלים לה בהמות בכל יום והוא אוכל מה טעם (איוב מ) וכל חית השדה ישחקו שם. איפשר דאית בעיר אוכל בעיר. א"ר תנחומא נחלים מעשה אלהינו מה רבו מעשיו. ומהיכן הוא שותה ריב"ל אמר כל מה שהירדן עושה לו' חדשים ומכנים הוא עושה גמיעה אחת שנא' (שם) הן יעשק נהר ולא יחפוז יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו. ורבנן אמרי כל מה שהירדן מכנים לי"ב חדש הוא עושה גמיעה אחת שנא' (שם) יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו. ויש בהן לבלוך פה. ר' הונא בש"ר יוסף אמר אין בו כדי לבלוך פה. ומהיכן הוא שותה תני רשב"י ונהר יצא מעדן ויובל שמו שנא' (ירמיה יז) ועל יובל ישלח שרשיו וממנו שותה. תני בשם ר"מ (איוב יב) ואולם שאל נא בהמות ותורך ועוף השמים ויגד לך. שאל נא בהמות זו בהמה. ועוף השמים זה זיז שדי. או שיח לארץ ותורך זה גן עדן. ויספרו לך דגי הים זה לויתן. מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת. מלך אחד היה לך זה שלמה (מ"א ה) ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת וששים כור קמח עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים. א"ר יהודה בר זבידא אלף נשים היו לו לשלמה וכל אחת ואחת עושה לו בכל יום כזה. זו סבורה שאצלה הוא סועד. נחמיה הפחה לא היה יכול לעמוד בסעודתו שנא' (נחמיה ה) ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד צאן שש ברורות וצפרים נעשה לי. אמר הקב"ה בני לא מפני שיש לפני אכילה ושתיה אמרתי לכם אלא בשביל הריח שתהיו ערבים ונוחין לפני כריח ניחוחי: (יח) תשמרו להקריב לי במועדו. לח זש"ה (משלי יג) צדיק אוכל לשובע נפשו. זה אליעזר שאמר לרבקה הגמיאני נא מעט מים לט כדי גמיא. ובטן רשעים תחסר זה עשו שאמר ליעקב (בראשית כה) הלעיטני נא. א"ר יצחק בן ר' זעירא עשו מ פער פיו כגמל אמר אפתח פי ואתה מכנים. התם תנינן מא אין אובסים את הגמל ולא דורסים אבל מלעיטין. צדיק אוכל לשובע נפשו זו רות המואביה שכתוב בה (רות ב') ותאכל ותשבע ותותר מב שהברכה היתה בפיה של אותה צדקת. ובטן רשעים תחסר אלו או"ה. מעשה בגוי אחד שזימן כל בני עירו. א"ר דוסתאי אותי זימן לאותה סעודה עם כל בני עירו ולא היה שולחנו חסר מכל מטעמים שבעולם אלא אגוזי פרך בלבד מה עשה נטל את הטבלא מלפנינו שהיתה יפה כששה ככרי כסף ושברה. אמרתי לו מפני מה עשית כך. אמר לי אתם אומרים שהעה"ז שלנו והעה"ב שלכם אם אין אנו אוכלין עכשיו אימתי אנו אוכלים קראתי עליו ובטן רשעים תחסר: (יט) ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה' כבשים בני שנה תמימים. מג לא שניהם בבת אחת אלא את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. א"ר יהודה בן ר' סימון מעולם לא היה אדם בירושלים ובידו עון. כיצד תמיד של שחר מכפר על עבירות שבלילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום. מ"מ לא לן אדם בירושלים ובידו עון שנאמר (ישעיה א) צדק ילין בה וגו'. א"ל הקב"ה לישראל בעוה"ז אתם מקריבין לפני לחם הפנים וקרבנות לעוה"ב אני מד אערוך לכם שלחן גדול ויהיו או"ה רואין ובושים שנא' (תהלים כג) תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה. וכה"א (ישעיה סה) הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו: (כ) צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי. מה זש"ה (איוב לז) שדי לא מצאנוהו שגיא כח וכתיב (שם לו) הן אל ישגיב בכחו מי כמהו מורה. כיצד יתקיימו שני מקראות אלו אלא כשהוא נותן להם לפי כחו וכשהוא מבקש אינו מבקש אלא לפי כחן. ראה מה כתיב (שמות כו) את המשכן תעשה עשר יריעות. ועתיד הקב"ה לעשות לכל צדיק וצדיק חופה של ענני כבוד שנא' (ישעיה ד) וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופה. ועשן בחופה למה מו כל מי שנותן עיניו עושנות וצרות בתלמידים בעה"ז כתמלא חופתו עשן לעה"ב. אש בחופה למה מלמד שכל צדיק שהוא מעולה מחבירו מז חופתו נכוית ממנו. נוגה שזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו. לכך כתיב (איוב לו) הן אל ישגיב בכחו. כשבקש מהם לא בקש אלא לפי כחן (שמות כז) ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד. וכשהאיר להם לפי כחו (שם יג) וה' הולך לפניהם יומם וגו'. ולע"ל (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח [וגו'] ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. (שם) והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך. וכתיב (שם ל) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים הוי הן אל ישגיב בכחו. כשבקש מהם לא בקש מהם אלא לפי כחן כד"א (שמות כג) ראשית בכורי אדמתך וגו'. וכשנותן להם לפי כחו (יחזקאל מז) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר. מח מהו לחדשיו יבכר. שכל אילן מחדש בכורים אחרים כל חדש וחדש. לא כבכורי חדש זה בכורי חדש זה. כשבקש לא בקש אלא לפי כחן (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר. ונותן להן לפי כחו (ישעיה מא) אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן (שם נה) תחת הנעצוץ יעלה ברוש: (כא) ביום השמיני עצרת תהיה לכם. מט זש"ה (שם כו) יספת לגוי ה'. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבון העולם הוספת שלוה לדור המבול שמא הקריבו פר אחד ואיל אחד. לא דיין שלא בברוך אלא אמרו (בראשית יא) הבה נבנה לנו עיר. וכן לסדומים וכן לפרעה וכן לסנחריב וכן לנבוכדנצר שמא הקריבו אחד מהם פר אחד ואיל אחד לא דיין שלא הקריבו אלא הכעיסוך. ולמי נאה להוסיף שלוה וכבוד לישראל שנא' יספת לגוי ה'. ואין גוי אלא ישראל (ש"ב ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע עליך ליתן לנו את המועדים ועלינו להיות מקריבים לפניך קרבנות כראוי. כבר נתת לנו ראשי חדשים ואנו מקריבים לפניך שנא' (במדבר כח) ובראשי חדשיכם וגו'. בפסח הקרבנו לך ר"ה הקרבנו לך יום הכפורים הקרבנו לך וכן בחג אפי' מועד אחד לא בטלנו. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה עליך להוסיף לנו מועדות ועלינו להיות מקריבים לפניך ומכבדין אותך (ישעיה כו) יספת לגוי נכבדת רחקת כל קצוי ארץ. א"ל הקב"ה חייכם איני מחזיר ימים טובים מכם אלא אני מוסיף לכם מועדות שתשמחו בהם שנא' ביום השמיני

עצרת

יד יוסף לח תנחומא ס"ז. פסיקתא פ' ס"ו מדרש משלי סי' י"ג : לט ב"ר פ"ס. ילקוט חיי שרה : מ ב"ר פ' ס"ג : מא שבת פ' כ"ד. במדב"ר פ' י"ד : מב רות רבה פ"ס : מג תנחומא ס"ז. פסיקתא פ' ס"ו. שהש"ר פסוק לסוסתי. ילקוט פ"ו וישעיה. קה"ר פ"א : מד ב"ר פ' כ"ס סי' ח' : מה תנחומא ס"ז. פסיקתא רבתי סוף פ' ע"ו : מו ב"ב ע"ס : מז זוהר בלק דף קע"ו : מח ילקו' תהלים פ"ז וריש תענית : מט תנחומא ס"ז :

מתנות כהונה

אלף הרים ואלף הרים מגדלין לה כל מיני מאכל ס'. ואע"ג שבילקוט סדר זה הבית הגירסא כמעט כמו שכתוב' פה מ"מ נדחה א' מפני ב' בפרש היכי דמוכח מיניה וביה: ויש בהן ליבלוך כו'. בתמיה שלפי גדלו אינה מלכלך פיו: ה"ג בויקרא רבה וילקוט איוב ובילקוט ס' זו ליבלוך פה ר' הונא בשם ר' יוסף אמר אין בו כדי ליבלוך פה ומהיכן כו'. אך שבילקוט פ' זו גרס ר' הושעיא במקום רב הונא: ועל יובל וגו'. מדמשתבח ביה קרא ש"מ מבחר הנהרות הוא זה ומהיכן יצא אם לא מעדן וא"כ יהיה אחד מד' נהרות: ה"ג נחמיה הפחה. והוא נחמיה בן חכליה ונקרא כן ע"ש שהמלך מנה אותו לפחה דכתיב בנחמיה סי' ה' אשר צוה אותי להיות פחם כו': ה"ג לא היה יכול לעמוד בסעודתו שנא' ואשר וכו' עד צאן שש ברורות וצפרים נעשו לי. ופסוק הוא נחמיה סי' ה': ה"ג נעשה לי. הוי אם ארעב לא אומר לך ועיין בילקוט: התם תנינן. בפ' מי שהחשיך: על עבירות שבלילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום וכן הוא במד' חזית סוף פסוק לסוסתי וכן הביאו בילקוט פה וריש ישעיה ובתנחומא וכן פירש"י ריש ישעיה וכן הסכמת נוסחא ובעל העקדה ז"ל הביאו ככתוב פה ומיישבו ע"ד הכוונה ואנו אין לנו אלא אחר דעת הרבים להשות וגם הוא הודה שיותר נראה שיהיה בהיפוך אך שלייטב הגי' בא וכן מצאתי טוב שכך הגיה בעל אות אמת והאמת יורה דרכו: עושנות לשון עשן כלו' בעינים כהות ורעות: מלמד שכל וכו'. והוא בפ' חמישי דב"ב: ה"ג חופתו נכוית ממנו. וכן הוא בב"ב וזהו ענין דכתיב בחופה: כשבקש מהם לא בקש גרסי' וכן למטה בסמוך:

ה"ג

עץ יוסף

מאכל לאכילתן של צדיקים לע"ל. דסוף הבהמות ליאכל לצדיקים: מגדלים לה בהמות בכל יום. אבל לא עשבים. ומ"ש כי בול הרים ישאו לו היינו שילמדו למחיה למזון החיות אשר שם שהן בעטרו: אפשר דאית בעיר אוכל בעיר. והא אין בהמה אוכלת ב"ח כדרך החיות אלא שהלמחים כן ניזונת: שנאמר הן יעשוק נהר ולא יחפוז. דריש וא"ו של ולא. ואע"ג שבמלאחיו כתיב לא יחפוז בלא וא"ו (מת"כ). והמנחת שי כתב שבנוסחא קדמון מכוללת כתוב ולא בוא"ו: שנא' יבטח דרשו י"ב של יבטח (מת"כ): ויש בהן לבלוך כו'. בתמיה. שלפי גדלו אין בזה אפי' הדחת פה בעלמא: ונהר יוצא מעדן והוא גדול מאד ומתנו ישתה לשבעה. ודריש לשון יובל שיובל לפי בהמות: ושמו יובל ר"ל שם הנהר קודם שיפרד שנא' ועל יובל כו' פרש"י בכורות נ"ה ע"ב דבען החיים משתתי קרא כו' ע"ש: זו בהמה שאלו מפני גדולתן ושבח סבורא יתב' ניכר יותר בהן נקט להו (יפ"ת): זו זיז שדי. דאי' בויק"ר פ' כ"ב זיז עוף טהור הוא כו' בשעה שהוא פורש כנפיו מכהה גלגל חמה. פירוש שכשי גדלו מכסה בכנפיו לפני החמה ומכתיר אורו מהעולם: זה ג"ע שהוא גדול מכל העולם כדאי' בפ"ק דתענית עולם אחד מששים מג"ע: זה לויתן וקאמר דגי הים לשון רבים משום דזכר ונקבה נבראו: אלף נשים היו לו לשלמה וכל אחת כו'. דייקו מ"ש ליום אחד ר"ל לכל יום ולכל בית אחד (כלי יקר): נחמיה הפחה הוא נחמיה בן חכליה. ונקרא כן ע"ש שהמלך מנה אותו לפחה כדכתיב (נחמיה ה') אשר צוה אותי להיות פחם. ובפסיקתא משמע שנקרא כן ע"ש שלא אכל לחם הפחה: (יח) כדי גמיאה. מתשובת רבקה שאמרה שתה אדוני ולא כלבונו. משמע מזה דהוא לא בקש אלא גמיעה אחת. והשיבה שישתה כרצונו (יפ"ת): פער פיו פתח פיו: שהברכה שרתה בפיה של אותה הצדקת. דייק מדקאמר ותותר בתי"ו של כינוי הנקבה כאילו הוא היתה סיבת מה שנותר. שבזכותה נותר שברתה ברכה בריעיה. וכן דייק לקמן דקאמר את אשר הותירה משבעה. ולא אשר נותר משבעה (חנוכת שמואל): בששה ככרי כסף. בתנחומא גרס יותר מששה ובפסיקתא גרס כששה ככרי זהב: (יט) לא שניהם בבת אחת. כי לא הטעמתי עליך למרבה: לעוה"ב אני אערוך לכם שולחן גדול ויהיו או"ה רואים ובושים שנא' תערוך כו'. וכ"ה בתנחומא. דייק מדקאמר תערוך בלשון עתיד: (כ) וכשהוא מבקש. מהן אינו מבקש אלא לפי כחן. וזהו לא מצאנוהו שיבקש מאתנו שגיא כח שנכנסה לתעלה מכחנו. אבל הוא ישגיב בכחו לנו הטוב למרבה: ועשן בחופה למה. כי הענן הוא דבר המגין כמו שכתוב ביוצאי מצרים פרש ענן למסך. אבל חופה מעשן שהוא דבר המזיק למה: עשונות לשון עשן כלו' בעינים כהות ורעות וצרות בתלמידים שלא להכניסם מכנסיו. או מהיהושי תורה שלו: אש בחופה למה אם שהוא דבר המזיק ליה. ואע"ג דהשכחן נמי במצרים ואש להאיר לילה וגו'. הרי מפורש בו שם שהוא מועיל להאיר בלילה. אבל כאן לא כתיב בלילה אלא אש אלא אבל להבה: חופתו נכוית ממנו פי' חופתו של חברו הקטן ממנו נכוית מחופתו של הגדול ממנו. והכוונה בזה הוא שכל מי שהוא קרוב לה' תושפע מינו יתב'. והוא משפיע לזי שקטן ממנו. וזו היא קנאת איש מרעהו בג"ע שנכוה מחופתו של חבירו גם ותו עליו והוא נשפע ממנו. והתכלית לשם שמים לרוחו קרוב אל הסיבה הראשונה להיות מושפע מינו יתברך (כלי יקר): (כא) אלא (איוב כ"א) אמרו לאל סור ממנו וגו' והוספת שלוה לדור הפלגה במה כבדוך אחד מהם. לא דיים שלא כבדוך אלא אמרו הבה נבנה. כצ"ל (א"א) וכ"ה בתנחומא: ולמי נאה להוסיף שלוה וכבוד לישראל. כמו שלוה לדוד ושלמה ודניאל נכבדת שברכוך ויברך דוד. וכן שלמה ודניאל כדאי' בילקוט כאן ובישעיה: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע עליך ליתן לנו את המועדות כו'. בא לתת טעם לחג עצרת שנראה דבר נוסף. כי אחר שכבר עשינו ז' ימים חג הסוכות ושמחנו מה צורך עוד לחג עצרת לזה מביא בעל המאמר פסוק יספת לגוי וגו' שישראל ביקשו שלהם נכנסין לביהמ"ק ויקריבין קרבנות ולזה יחד ה' להם עצמם רגל נוסף: אפי' מועד אחד לא בטלנו. הקרבנות. כי בריב הפתחה לא שכחנו שם אלהינו אלא לעולם ישאתו על עמינו: יספת לגוי ישראל נכבדת ועל כן ריחקת מלפניך כל קצוי ארץ: א"ל הקב"ה לישראל. אף שלכאורה היה נראה בראוי לרבר לכם יו"ט

מפני

עצרת: (כב) ביום השמיני עצרת. י זש"ה (תהלים קט) תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה. יא את מוצא בחג ישראל מקריבין לפניך ע' פרים על ע' אומות. אמרו ישראל רבון העולמים הרי אנו מקריבין עליהם ע' פרים והיו צריכין לאהוב אותנו והם תחת אהבתי ישטנוני. לפיכך א"ל הקב"ה עכשיו הקריבו על עצמכם ביום השמיני עצרת תהיה לכם. והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח לה' פר בן בקר אחד איל אחד משל למלך שעשה סעודה שבעה ימים וזימן כל בני אדם שבמדינה בז' ימי המשתה. כיון שעברו ז' ימי המשתה אמר לאוהבו כבר יצאנו ידינו מכל בני המדינה נגלגל אני ואתה במה שתמצא ליטרא בשר או של דג או ירק. כך אמר הקב"ה לישראל (במדבר כט) ביום השמיני עצרת תהיה לכם. נגלגל במה שאתם מוצאים בפר אחד ואיל אחד: (כג) ביום השמיני יב מה ראה להיות פוחת כל יום למדך התורה דרך ארץ מן הקרבנות שאם ילך לאכסניא וקבלו חבירו יום ראשון מקבלו יפה ומאכילו עופות. יג בב' מאכילו בשר. בג' מאכילו דגים. בד' מאכילו ירק. כך פוחת והולך עד שמאכילו קטנית. תהיה לכם מהו תהיה לכם. אמר להם המועדים נאים לכם. שאל גוי אחד את ר"ע א"ל למה אתם עושים מועדות לא כך אמר לכם הקב"ה (ישעיה א) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי. אמר לו ר"ע אילו אמר חדשי ומועדי שנאה נפשי היית אומר יד לא אמר אלא חדשיכם ומועדיכם בשביל אותן מועדות שעשה ירבעם שנא' (מ"א יב) ויעש ירבעם חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש כחג אשר ביהודה (שם) ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל בחדש אשר בדא מלבו ויעש חג לבני ישראל ויעל על המזבח להקטיר. אבל המועדות האלו אינן בטלים לעולם ולא החדשים. למה שהן להקב"ה שנא' (ויקרא כג) אלה מועדי ה'. וכן אלה הם מועדי. וכן (שם) וידבר משה את מועדי ה'. ולכך אין עתידים ליבטל ועליהם נאמר (תהלים קיא) סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר:

סדר מטות

פרשה כב (א) וידבר משה אל ראשי המטות. איש כי ידור נדר לי"י. א הה"ד (ירמיה ד) ונשבעת חי י"י באמת במשפט ובצדקה. א"ל הקב"ה לישראל לא תהיו סבורים שהותר לכם להשביע בשמי. אפי' באמת אין אתה רשאי להשבע בשמי אא"כ יהיה בך כל המדות האלו (דברים י) את י"י אלהיך תירא. שתהא כאותן שנקראו יראי אלהים אברהם איוב ויוסף. אברהם דכתיב (בראשית כב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. איוב דכתיב (איוב א) איש תם וישר ירא אלהים. יוסף דכתיב (בראשית מב) את האלהים אני ירא. הוי את י"י אלהיך תירא. ואותו תעבוד אם אתה מפנה עצמך לתורה ולעסוק במצות ואין לך עבודה אחרת לכך נאמר (דברים י) ואותו תעבד. ובו תדבק ב וכי יכול אדם לידבק בשכינה. והלא כבר נאמר (שם ד) כי י"י אלהיך אש אוכלה הוא. אלא לומר לך כל המשיא בתו לתלמיד שקורא ושונה ועושה פרקמטיא ומהנהו מנכסיו. זהו שנא' עליו ובו תדבק. אם יש בך כל המדות האלו אתה רשאי להשבע. ואם לאו אין אתה רשאי להשבע. מעשה בינאי המלך שהיו לו שני אלפים עיירות וכולם נחרבו על שבועת אמת. כיצד אומר אדם לחבירו בשבועה שאני הולך ואוכל כך וכך במקום פלוני ואשתה כך וכך במקום פלוני. ג והיו הולכין ומקיימין שבועתן ונחרבו. מה הנשבע באמת כך. הנשבע על השקר עאכ"ו: (ב) נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמיך. ד ר' יהודה אומר אילו היה רוצה משה לחיות כמה שנים היה חי. שא"ל הקב"ה נקם אחר תאסף תלה הכתוב מיתתו במדין. אלא להודיעך שבחו של משה. אמר בשביל שאחיה יעכב נקמת ישראל. מיד (במדבר לא) וידבר משה אל העם לאמור החלצו מאתכם אנשים לצבא. אנשים צדיקים ה ולהלן (שמות יז) בחר לנו אנשים. וכן (איוב ד) בנפול תרדמה על אנשים. לתת נקמת י"י במדין הקב"ה אמר נקמת בני ישראל ומשה אמר נקמת י"י במדין. אמר הקב"ה להם אינו אלא דיקו שלכם שגרמו לי להזיק אתכם. אמר משה רבון העולמים אם היינו ערלים או עובדי ע"ז או כופרי מצות לא היו שונאין אותנו ואינן רודפין אחרינו אלא בשביל תורה ומצות שנתת לנו. הלכך הנקמה שלך לתת נקמת י"י במדין: (ג) אלף למטה וגו' וי"א כ' אלפים מכל שבט ושבט שלח. וי"א נ' אלפים מכל שבט ושבט י"ב אלף משמרים את כליהם. עליהם נאמר (שיר ו) שניך כעדר הקצובות שכולם מתאימות. וי"ב אלף לתפלה ומנין שכן שנא' אלף למטה אלף למטה הרי כ"ד אלפים וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה הרי י"ב אחרים. מהו וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שהיו נמסרין זוגות זה לזה. ד"א וימסרו בעל כרחן. לפי שתלה הכתוב מיתת משה בנקמת מדין אמרו נלך למדין וימות משה ונמנעו מלילך. א"ל הקב"ה למשה הטל גורלות על השבטים והם מוסרין מאליהן: (ד) וישלח אותם משה. ז אמר הקב"ה למשה נקם נקמת אתה בעצמך והוא משלח את אחרים אלא מפני שנתגדל בארץ מדין אמר אינו בדין שאני מצר למי שעשה בי טובה. ח המשל אומר בור ששתית ממנו אל תזרוק בו אבן. וי"א שאינה זו מדין שנתגדל בה משה שזו בצד מואב והיא חרבה עד עכשיו. למה שלח פנחס אמר מי שהתחיל במצוה הוא גומר. הוא השיב את חמתו והכה את המדינית הוא יגמור מצותו. וכלי הקדש ט זה הארון שנא' (במדבר ז) כי עבודת הקדש וגו'. ר' יוחנן אמר אלו בגדי כהונה שהם אורים ותומים כמו שנא' (שמות כט) ובגדי הקדש אשר לאהרן. ויצבאו על מדין כאשר צוה י"י את משה ויהרגו כל זכר ואת מלכי מדין הרגו וגו' בחרב י מה בקש שם אלא שהלך ליטול שכרו מן כ"ד אלף עליו נאמר (משלי כו) כורה שחת בה יפול וגולל אבן אליו תשוב. ויקחו את כל השלל ואת המלקוח ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן

יד יוסף י תנחומא ס"ו. שוח"ט מזמור ק"ט: יא [illegible] וס"ו. בכסל"ר [illegible] פ"ד סי' כ' וסי' ח' כי ס"נ: יב תנחומא ס"ז: יג פי' תוס' חולין פ"ד ד"ה עמדים: יד איכה רבתי פ"ב פסוק שכח ה' בציון:
פכ"ב א תנחומא ס"ז ויקרא: ב סוטה י"ד. כתובות קי"א: ג ויק"ר פ"ו: ד תנחומא וספרי ס"ו פיסקא קל"ו: ה ע"ל פ' כ"ו ס' ד'. מכילתא סוף בשלח. במדב"ר פ' ס"ו: ו תנחומא ס"ו וי"א
כרהכ"ון הוא דעת ר' ישמעאל בספרי ס"ו פיסקא קל"ו: ז תנחומא ס"ו · ח ב"ק צ"ב: ט כאדי ס"ו וסוטה מ"ג: י נשא פ"כ סי' י"ט. בבלי [illegible] פ' בלק. זוהר בלק דף קנ"ד:

מתנות כהונה

ה"ג לא כבכורי חדש זה בכורי חדש זה: **יצאנו ידינו גרסי'**: **פוחת בכל יום.** פרי החג הו מקריבים בכל יום א' פחות מביום שלפניו: ה"ג **מהו** תהיה לכם אמר להם המועדים נאים לכם ועיין בילקוט: **שעשה ירבעם.** מדעת עצמו והו מועדיכם שהם משלכם ומדעת עצמיכם אבל אלו נאמר בהם מועדי ה'. וגם ראש חדש בכלל מועד כמו שכתוב בתורה חיים בשם הרמב"ן סימן תקס"ב: **בשביל** שאחיה יעכב. נחמיה: ה"ג **אנשים** לצבא אנשים צדיקים ולהלן כו': **בנפול** תרדמה כו'. ושם מדבר בנבואה: ה"ג **בתנחומא** אמר הקב"ה להם דין שלכם מתנקם שגרמו לי כו' ולפיכך צריך להיות אמר הקב"ה להם אינו אלא דיקו שלכם שגרמו לי כו'. דיקו עלבון וכנים הם בספר זה וכן מוכח לבסוף: **או כופרי מצות גרסי'**: **נמסרין** זוגות זה לזה. דייק לשון וימסרו מלמד שהפילו סדר עורכי מלחמה שהולכים מזוגים שנים שנים שאם יפול האחד יש שני להקימו גם אותו זווג היה על פיהם שמעצמם לא יבחרו כדי למנוע עלילה כי ירא הדרך לנגדם מפני חיבת מכה וכן מוכח ני' שנקום בכם תנחומא דגרסי' נמסרין זוגות זוגות בעל כרחם או פירושו שנמסרו י"ב אלף בעל כרחם נגד אותן י"ב אלף שהלכו בנדבה לכם כדאיתא במדרש חזית בפסוק כמגדל דויד: ה"ג **זה לזה.** ד"א וימסרו וכן ני' תנחומא: **וימות משה.** נחמיה: **והן מוסרין.** המ"ם בכלאמ"ש פי' יהיו נמסרין מאליהם ע"פ הגורל: **והוא מלה.** ל' קושיא: ה"ג **אינו** בדין שאני מצר למי שעשה בי טובה: **והיא חרבה.** ואותו שנתגדל בה משה קרובה לארץ מצרים וטעה קיימת עדיין: **מה ביקש.** בלעם: תלמידיו

עץ יוסף

מפני הטעם הנ"ל. אך לפי שאתם בטוחים מן המזיקין אלו אני מחסר אתכם י"ע אלא מוסיף לכם מועדים שהשמחה בה שנא' ביום השמיני עצרת תהיה לכם כו' הוספתי לכם שמיני עצרת מלבד הקרבת כל ימי החג שהקרבנות על רבוי הטובה לכל העולם. עוד אני מוסיף לכם ברכה מיוחדת: (כב) על ע' אומה. כדי שיתייחד השי"ת על הכל: **ע' פרים על ע' אומות.** כדי לקרבן לאמונה. ויום ראשון היו מקריבין י"ג פרים לרמוז שעתידים כולם לקרא בשם ה' ולעבדו שכם אחד וליחדו. ולזה מתחיל בי"ג בגימטריא אחד. ומתמעטים והולכים למעט קוצי ערלם בעכו"ם (ענף על התורה): **אני ואתה** שהיום הוא רק להראות השפע לכם: (כג) **מה** ראה להיות פוחת בכל יום. שפרי החג היו מקריבין בכל יום אחד פחות מיום שלפניו: **אותם המועדות** שעשה ירבעם. ר"ל מדעת עצמו. והו מועדיכם שהם משלכם ומדעת עצמכם: **ולא החדשים** שגם ר"ח בכלל מועד. כמ"ש בש"ע א"ח בשם הרמב"ן סי' תקס"ב:

סדר מטות

פרשה כב (א) באמת במשפט ובצדקה כו' לא תהיו סבורים כו'. והיה באמת במשפט ובצדקה על זה שלא תאמר לישבע באמת כי אם כשעוסק בתורה שנקראת אמת. ובמצותיה של תורה שנקראים משפט וצדקה. וכדמסיק: **אין אתה רשאי** לישבע בשמי אא"כ יהיו כו'. כי צריך למנוע נשבע בנפשו איך יזכיר שם ה' הנורא בשביל ממונו אשר הוא דבר אפס ואין. זולתי אם הוא איש אמונים מאד וירא ה' ואז כל מעשיו לשם ה' אז הותר לו. כי נתקדש ש"ש על ידו: **את ה' אלהיך** תירא כו'. בפסוק זה עשרה תיבות. ללמדך שכל המקיים כתוב זה כאילו קיים עשרת הדברות (כד הקמח): **ושתהיו באותן שלשה** כו' אברהם איוב ויוסף. שבעל היראה הגדולה לא יחמול על עצמו והכל בעיניו כאין נגד יראתו יתב' כאברהם. ויקבל היסורים מיראה כאיוב. ויגבר על נפשו בתאותו כיוסף. אז הוא איש שלם מכוון למוכיח עצמו ואז מותר לו לישבע באמת: **אם אתה** מפנה כו' לכך נאמר ואותו תעבוד. [illegible] ואותו מיותר לכך פירשו דר"ל ואותו לבד תעבוד: **מפנה עצמך** מכל עסקך: **אתה** רשאי להשבע. עיין בספר המגלות דף ל"ח ברמב"ן ובמנח"ם ע"ש: **וכולם נחרבו על שבועת** אמת. כי אין בכל עבירות כולם עבירה חמורה כשבועה על השבועה. ואמר לב האדם רע מנעוריו והוא כועס תמיד. ומתוך כעסו קופץ ונשבע. לכן אסור לישבע אפי' באמת אם אינו כאותן שנקראו יראי אלהים: **פרקמטיא** סחורה: (ב) **תלה** הכתוב מיתתו במדין. ר"ל בנקמת מדין. והטעם לפי שהיה מעשה מדינים ולא קינא לה' לכן נקנו חייו בנקמת הדין (בעה"ע): **מיד** כו' החלצו מאתכם. וכדאי' בספרי אין החלצו אלא אזדרזו שנא' חלוצים תעברו: **אנשים** צדיקים דאל"כ לא הו"ל למימר אנשים דהא אין דרך של נשים שיוצאות למלחמה אלא בא ללמדך שהיו צדיקים: **ולהלן** בחר לנו אנשים. למי שיהו דומים לנו. לי ולך: **בנפול תרדמה** על אנשים. ושם מדבר בנבואה שאינה שורה אלא על חכם וצדיק: **דיקו** שלכם: (ג) **שני אלפים** מכל שבט ושבט שלח. שהם כ"ד אלף נגד כ"ד אלף שהפילו במדינית מישראל (בעה"ע). והייתי מדכתיב אלף למטה אלף למטה. הרי מכל מטה שני אלפים: **שיניך** כעדר הקצובות. וכדאי' בשה"ש שיניך כעדר הקצובות אלו קצינים י"ב אלף בנדבה וי"ב אלף במסירה. ור"ל דאותן י"ב אלף שהלכו למלחמה עליהם אמר הכתוב וימסרו שנמסרו בעל כרחם. לפי בשמעו שמיתת משה תלוי במלחמת מדין אבל אותן י"ב אלף שהלכו לשמור הכלים באמת הלכו ברצונם: **שהיו** נמסרים זוגות זה לזה. דייק לשון וימסרו מלמד שאפי' סדר עורכי המלחמה שהולכים מזוגים בניס שנים שאם יפול האחד יהיה שני להקימו. גם אותו זווג היה על פיהם. שמעצמם לא נחרצו כדי למנוע עלילה כי ירא הדרך לנגדם מפני חיבת מכה (מת"כ): (ד) **והוא מצלח** אחרים. קושיא היא: **שזו בצד מואב** במזרחה דרומית א"י. אבל זו של משה סמוך למצרים בדרומית מערבית א"י. והיא קיימת עדיין: **בגדי קדש** שבהם אורים ותומים. כמסקנא ביומא דף ע"ג שמשוח מלחמה נשאל באו"ת במלחמה בשמנה בגדים. ועיין פירוש' פ"ק דיומא. ח"ש בלכן פנחס שהיה משוח מלחמה לקח אתו בגדי כהונה מפני שהיה צריך לשאול באו"ת. [illegible] ויקם בלעם וילך וישב למקומו [illegible] ומה ביקש שם [illegible] **שכרו מן** כ"ד אלף כו'. [illegible] ומה שהקשה [illegible] למה נקם [illegible] עמ"ש

הכהן להודיע שכהן שלא נטלו כלום מן הבזה שלא ברשות אלא הביאו לפניהם ואח"כ נטלו. ויצא משה ואלעזר הכהן ונשיאי העדה לקראתם להודיע ענותנותו ושבחו של משה שהיו כלם תלמידי תלמידיו: (ה) ד"א נקם נקמת יא זש"ה (איוב לו) לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא. מהו לא יגרע מצדיק עיניו אין הקב"ה מונע מן הצדיק מה שרוצה בעיניו. ללמדך שמשה מתאוה לראות בנקמת מדין קודם שימות והיה מבקש מן הקב"ה שיראה בעיניו. על משה נאמר (תהלים נח) ישמח צדיק כי חזה נקם נקמת מדין. פעמיו ירחץ בדם הרשע זה בלעם. אמר משה לפנחס ולאנשי הצבא יודע אני שבלעם הרשע הוא שם ליטול שכרו עד שהזאב בא לצאן פרשו לו מצודה. ואותו רשע אם תראו אותו שעושה כשפים ופורח באויר העולם הראו לו את הציץ שכתוב בו קדש לי"י והוא נופל והרגו אותו. (במדבר לא) ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם שהיו עושין כשפים עם בלעם ופורחין. וכשראו את הציץ נפלו על חלליהם. אמרו רבותינו כתיב ביהושע (יהושע א) כאשר הייתי עם משה אהיה עמך. והיה צריך יהושע לחיות ק"כ שנה כמשה רבינו. ולמה נתקצרו שנותיו י' שנים. בשעה שאמר הקב"ה למשה נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך ואע"פ שנתבשר בשורת מות לא איחר הדבר אלא נזדרז וישלח אותם משה. אבל יהושע כיון שבא להלחם עם ל"א מלכים אמר אם אני הורגם מיד. מיד אני מת כשם שעשה משה רבינו. מה עשה התחיל מעכב במלחמתם שנאמ' (שם יא) ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה. א"ל הקב"ה וכך עשית הריני מקצר שנותיך י' שנים. אמר שלמה (משלי יט) רבות מחשבות בלב איש ועצת י"י היא תקום: (ו) ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד. יב הלכה שלשה מתנות נבראו בעולם זכה באחת מהן נטל חמדת כל העולם. זכה בחכמה זכה בכל. זכה בגבורה זכה בכל. זכה בעושר זכה בכל. אימתי בזמן שהן מתנות שמים ובאות בכח התורה אבל גבורתו ועשרו של ב"ו אינו כלום. שכן שלמה אומר (קהלת ט) שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר וגם לא ליודעים חן כי עת ופגע יקרה את כולם. וכן ירמיה אומר (ירמיה ט) כה אמר י"י אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל וגו'. ומתנות אלו בזמן שאינן באין מן הקב"ה סופן להפסק ממנו. שנו רבותינו שני חכמים עמדו בעולם אחד מישראל ואחד מאו"ה. אחיתופל מישראל ובלעם מאו"ה ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני גבורים עמדו בעולם אחד מישראל ואחד מאו"ה שמשון מישראל וגלית מאו"ה ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני עשירים עמדו בעולם אחד מישראל ואחד מאו"ה. קרח מישראל והמן מאו"ה ושניהם נאבדו מן העולם למה שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם. וכן את מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול והבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל לפיכך גלו תחלה מכל השבטים שנא' (ד"ה א ה) ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה. ומי גרם להם על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם. מנין ממה שכתוב בתורה ומקנה רב היה לבני ראובן וגו': (ז) ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' יג זש"ה (תהלים עה) כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. מהו כי לא ממוצא וממערב. לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר אפילו פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים אינו נעשה עשיר. מהו ולא ממדבר הרים א"ר אבא מרומניא כל הרים שבמקרא הרים הם חוץ מזה שהוא רוממות שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו. מה הקב"ה עושה נוטל נכסים מזה ונותן לזה שנא' כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. לכך נקרא שמם נכסים שנכסים מזה ונגלין לזה. ולמה נקרא שמם זוזין שזזים מזה ונתנים לזה. ממון מה אתה מונה אינו כלום. מעות מה לעת. ובלשון הזה אתה דורש וכן חנה אומרת (ש"א ב) י"י ממית ומחיה מוריד שאול ויעל י"י מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם מהו אף מרומם באף שהוא מביא לזה מרומם את זה. יד שאלה מטרונה אחת את ר' שמעון בן חלפתא לכמה ימים ברא הקב"ה את העולם א"ל לששת ימים שנאמר (שמות לא) כי ששת ימים עשה י"י את השמים ואת הארץ. אמרה לו מאותה השעה ועד עכשיו מה עושה. א"ל יושב ועושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה לכך נאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. תדע לך כשביקש שיעשירו בני ראובן וגד הפיל את המדינים לפני ישראל כדי שיעשירו בני גד ובני ראובן מה כתיב למעלה וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם וגו' ואח"כ ומקנה רב. הא שהשפיל הקב"ה את המדינים וריומם את ישראל. לקיים מ"ש כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים. אלא כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים: (ח) ד"א ומקנה רב טו זש"ה (קהלת י) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו· לב חכם לימינו זה יצ"ט שהוא נתון בימינו. ולב כסיל לשמאלו זה יצה"ר שנתון בשמאלו. ד"א לב חכם לימינו אלו הם הצדיקים שהן נותנין לבם לתורה שהיא מימין שנאמר (דברים לג) מימינו אש דת למו. ולב כסיל לשמאלו אלו הן הרשעים שהן נותנין לבם להעשיר שנא' (משלי ג) בשמאלה עושר וכבוד. ד"א לב חכם לימינו זה משה. ולב כסיל לשמאלו טז אלו בני ראובן ובני גד שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר שחיבבו את ממונם יותר מן הנפשות. שהן אומרים למשה גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו. אמר להם משה אינה כלום אלא עשו את העיקר עיקר. תחלה בנו לכם ערים לטפכם ואח"כ וגדרות לצאנכם. הוי לב חכם לימינו זה משה. ולב כסיל לשמאלו אלו בני ראובן ובני גד. אמר להם הקב"ה אתם חיבבתם את מקניכם יותר מן הנפשות חייכם אין בו ברכה. עליהם נאמר (שם כ) נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך וכה"א (שם כג) אל תיגע להעשיר מבינתך

חדל

יד יוסף יא תנחומא ס"ז: יב תנחומא ס"ז: יג תנחומא ס"ז. ילקוט ש"א רמז פ"ה: יד ב"ר פ' ס"ח. ויק"ר פ' ח'. במדב"ר פ"ג. תנחומא תשא וס"ז. תג"ש פ"ס וילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תשע"ד ורמז תתי"ב. ועי' ריש כוסה: טו תנחומא ס"ז: טז עי' בספר אמרים טהורים מאמר הקטר דין פי"ח בת"ג טעם על שלא זכו ראובן וגד וחצי שבט מנשה ליטול חלק בארץ:

ענף יוסף

מבירת שהכמה כענין שייכת זקנים זה לא הסרה מהמיכתו של משה כלום כמדליק מנר לנר: (ה) [שמשה מתאוה לראות כו'] שב"ך על ההורה מביא מדרש בזה הלשון. את יתנה שבשליטו הקב"ה למשה בעליונים ....., עלית למרום שבית שבי כו'. וכן בעשר מכות שלט באוצרות שלג ובאוצרות ברד והביא עליהם ואחר כל השבח הזה היה יושב ובוכה שנא' והמה בוכים פתח אהל מועד. ידע הקב"ה מה בלבו של משה א"ל הקב"ה

מתנות כהונה

תלמידיו כו'. ואח"כ הלך לקראתם: מונע מן הצדיק גרסי': כי חזה נקם. ומפרש והולך איזה נקם נקמת מדין: עד שהזאב. כלו' בעוד שהוא אצלם: ה"ג כיון שבא להלחם עם ל"א מלכים אמר אם אני הורגם מיד מיד אני: ה"ג המלכים האלה מלחמה: ושניהם נאבדו מן העולם גרסי': כל הרים שבמקרא הרים. כלו' הרים ממש: שנכסים לשון כסוי: ובלשון הזה כו'. כל ל' הנאמר על הממון כגון הון. הנאה אין. פסיפס. פשוט ומופשט מהכלים טוב: דינר דין רס או דין נור כלומר אש וגהלים בוחה בהיקו: סלע קשה כסלע וכן כולם או הוא נמשך לנסה כלומר כלשון הזה שאמרתי שהקב"ה נוטל נכסים מזה ונותן לזה מן

לפה

עץ יוסף

כמ"ש בסדר בלק סי' י"ט: **תלמידי תלמידיו** ומ"מ הלך לקראתם לכבודם: (ה) **ד"א נקום** נקמת בי זש"ה לא יגרע כו'. סמך לדבר שהקב"ה מקק למשה הצדיק שיראו עיניו תשוקתו. ולא יספיק במה שיבטיחהו על קיומה אחרי מותו: **ללמדך שמשה** מתאוה כו'. כלו' מזה שאמר הקב"ה אחר תאסף אל עמך. שמשמע כי זו היתה בקשתו לראות בנקמת המדינים קודם שימות. מפני שהמדינים החטיאו את ישראל. והמחטיא את האדם חמור יותר מן ההורגו: **פעמיו ירחץ** בדם הרשע זה בלעם. ואע"ג דפנחס הרגו כיון שמשה צוה לפנחס על הריגתו. לכן נדרש כעמיו ירחץ וגו' על משה: **עד שהזאב** בא לצאן פרשו לו מצודה. ע"ד מ"ש בתנחומא סדר זו סי' ג' גמלא אזל למבעי קרני. אודני דהוו ליה גזון מיניה. וכן הזאב כשבא לצאן נתפס במצודה. וכן בלעם ע"י שהיה בא להרויח וליטול שכרו ממדין נלכד בפחיתותם: **הראו לו** את הציץ. ענין הציץ להפילם נראה מפני שע"י חוה הקדש רוח הטומאה בורחת וכאומר בשיר של פגעים ויהי נועם ה' וגו' כי ע"י נועם רה"ק יברחו כל מיני משחית: **כתיב ביהושע** כאשר הייתי עם משה כו'. שאע"פ שמיתתו היתה נדחית בדחייה התעסקה מ"מ לא עכב. ולפי שהקב"ה ידע את לבבו אמר לו אחר תאסף. כלו' עשה זאת ואחר תאסף שלא תמות רק אחרי זאת ובידך לעכב את המיתה. ועכ"ז לא עכב (יפ"ע): **כאשר הייתי** עם משה כו'. ומאחר שזכה יהושע שיהיה ה' עמו כמו עם משה נראה שצדיק הוא מאד. וא"כ למה באריכות שימים קצר ממנו. והשיב על שנתעצל במלחמת ל"א מלכים: **רבות מחשבות** כו'. מפני שבספר משלי דבר כפי ההכמה אמר שאפי' כפי החכמה שיראה היות ההשתדלות האנושי מועיל הודה כי אין בו כח נגד הגזירה האלהית: (ו) **זכה** באחת מהם נוטל חמדת כל העולם. אחר שהכל למען כבוד ה'. וענין אלו הג' חכמה היא הידיעה. הגבורה הוא במדות לכבוש את יצרו כמ"ש איזו גבור הכובש את יצרו. והעשיר לעשות טוב לזולתו. וזהו שמסיים אבל גבורתו ועשרו של ב"ו. כלו' מה שהוא מכוין רק לטובת עצמו אינו כלום: **אלא חוטפין** אותה להן. כלו' שמזלם הגביהם שאלולם כאילו בא בחטיפה. ולכן נפסקו מהר: **וישבו להם** חוץ לארץ ישראל. ס"ל בעבר הירדן לאו מא"י היא. וכן משמע בקה"ר פ"ד. וכדמשמע ביחזקאל פ"ז פסוק י"ח ע"ש וברש"י: **לפיכך** גלו תחלה מכל. עי' בפתיחתא דאיכ"ר סי' ה' דאי' שם פלוגתא בזה: (ז) **לא** ממה שאדם יוצא כו'. דריש ממערב מלשון מע־־ך (יחזקאל כ"ז): **א"ר** אבא מרומניא. ממקום רומניא וכבר הארכתי בזה לעיל פ' י"ד: **כל הרים** שבמקרא הרים. פי' הרים ממש: **חוץ מזה** שהוא רוממות. והוא נאמר על העשיר שהוא מתרומם. כמו שנקרא הדל עני שהוא נכנע. כך העשיר יש לו התרוממות ביותר וכדכתיב ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. כי הפרש גדול מה שיראה האדם לעיניים גדולתו כמו העושר. משא"כ שאר מעלות שאינן נראין בעין אליו: **שאין אדם** מתרומם כו'. אם מפני שאין מתקיים אצלו ופתאום יכול ממנו או מצד עצמו כי במה זה נחשב הוא. הלא הכל כאין וכאפס: **נוטל נכסים** מזה ונותן לזה. כי העושר אינו כמו שאר הדברים אשר הם בעולם. כי אם הוא חכם גם אחר יכול להיות חכם. ואין זה מבטל זה. אבל העושר הבא לאחד הוא ממעט את האחר. והפי"מ משפיל את האחד קודם וממעט אותו ומגיע לאדם אחר עשרו (נ"ע): **שנכסין** מזה ונגלין לזה. כי אין העושר כמו החכמה והגבורה שהם לעצם האדם. כי החכמה היא לאדם עצמו. וכן הגבורה לכך אלו שתי המעלות אינם קרובים אל הסילוק והסרה. אבל העושר קרוב אל הסילוק וההסרה עד שהוא נחשב כמו האדם שהוא סוגר עינו ונכסה ונאבד עשרו ממנו ונגלה לאחר. לכך נקראו נכסים שנכסים מזה ונגלים לזה כל כך במהירות (הנ"ל): **שזזים מזה** ומתגים לזה. כי הוא יתב' כאשר רוצה להריס אחד אשר השעה עומדת לו או ישפיל את אחד מעשרו ונותן לזה אותו עושר. ולכן נקראו זוזים שזזים מן האדם הזה כדי שיגיעו לאחר (ספר הנ"ל): **ממון מה** אתה מונה. פי' מה חשיבותו של עושר שהוא נמנה כאילו יש לו חשיבות של מה. כי המנין מורה על החשיבות והמעלה כי כל דבר חשוב נמנה (הנ"ל): **מעות מה לעת** שכל דבר שהוא גשמי הוא תחת הזמן ותחת השינוי. ולכן נקרא מעות כלו' מה הדבר נחשב שהוא לעת מה. ואינו דבר תמידי (הנ"ל): **ובלשון זה** אתה דורש את כולם. כנ"ל וכ"ה בתנחומא. פי' כל לשון הנאמר על הממון כגון הון הנאה אין. פסיפס פשוט ומופשט מהכלים טוב. דינר דין רס או דין נור. כלו' אש וגהלים לפה בוחה בהיקו. סלע קשה כסלע: **וכן חנה** אומרת כו'. כאף שהוא מביא כו'. בחרות אפו יתי' באים להשפילו או יוסיף ה' לו ינון על מכאוב. ובאף שהוא מוריד לזה מרומם לזה. והורדה של זה המוכחת היא סיבת התרוממות של זה הבורא לו כדי שיהיה לו כליון עינים תאבון נפש (מ"נ): **מעלה לזה** ומוריד לזה. כי מעשה ה' לעולם להעמיד חבל כלדק ולזה מעלה לזה ומוריד לזה כפי מעשיהם. ואין מעשה חשוב מזה (יפ"ת)· (ח) **אלו בני ראובן** כו'. שגם בעיני עוה"ז יש ימין ושמאל. כי אהבת הבנים גדולה וכלים מאהבת הממון: **שנא' נחלה** מבוהלת בראשונה. שנבהלו ונתאוו לקחת נחלתם קודם

לאחרים

הזל. ואיזה עשיר השמח בחלקו שנא' (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך :

סדר מסעי

פרשה כג (א) הלכה

א מי שהיה נרדף מן הגוים או מן הלסטים מהו שיחלל את השבת. כך שנו רבותינו מי שהיה נרדף מן הגוים או מן הלסטים מחלל את השבת בשביל למלט את נפשו. וכך אנו מוצאין בדוד כשביקש שאול להורגו ברח ממנו ונמלט. אמרו רבותינו מעשה שבאו לגדולי ציפורי כתבים רעים מן המלכות. הלכו ואמרו לר' אלעזר בן פרטא רבי כתבים רעים באו לנו מן המלכות מה אתה אומר נברח. והיה מתירא לומר להם ברחו ואמר להם ברמז ולי אתם שואלים לכו ושאלו את יעקב ואת משה ואת דוד. במה כתיב ביעקב (הושע יב) ויברח יעקב. וכן במשה (שמות ב) ויברח משה. וכן בדוד (ש"א יט) ודוד ברח וימלט. גוכה"א (ישעיה כו) לך עמי בא בחדריך. אמר להם הקב"ה ובאלו כל גדולי עולם יראו וברחו מן שונאיהם. כל אותן מ' שנה שעשיתם במדבר לא הנחתי אתכם לברוח אלא הייתי מפיל שונאיכם לפניכם במה שהייתי עמכם. ולא עוד אלא כמה נחשים וכמה שרפים וכמה עקרבים היו שם שנא' (דברים ח) נחש שרף ועקרב ולא הנחתי אותם להזיק אתכם. לכך אמר הקב"ה למשה כתוב את המסעות שנסעו ישראל במדבר כדי שיהיו יודעים מה נסים שעשיתי להם. מנין ממה שקרינו בענין אלה מסעי : (ב) אלה מסעי דזש"ה (תהלים עז) נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן מה נחית נוטריקון הוא. נחית רבי אליעזר אומר נ"סים עשית עמהם. ח"יים נתת להם. י"ם קרעת להם. ת"ורה נתת להם. וע"י מי ע"י משה ואהרן. ד"א נחית רבי יהושע אומר נ"פלאות עשית להם. ח"ירות נתת להם. י"מינך תושיע אותם. ת"לוי ראש נתת להם ע"י משה ואהרן. ורבותינו אומרים נחית נ"ביאים העמדת מהם. ח"סידים העמדת מהם. י"שרים העמדת מהם. ת"מימים העמדת מהם ע"י משה ואהרן. ד"א נחית ר"ע אומר נ"וראות עשית בשונאיהם. ח"רון אף שלחת בהם. י"רך הולחמה אתם. ת"הומות כסית עליהם. ע"י מי ע"י משה ואהרן. ד"א נחית כצאן עמך מהו כצאן אלא מה הצאן הזה אין מכניסין אותה לצל הקורה. כך ישראל כל מ' שנה שעשו במדבר לא נכנסו לצל הקורה לכך נמשלו כצאן. ד"א נחית כצאן עמך מה הצאן אין כונסין לה אוצרות אלא רועים אותה במדבר כך ישראל כל מ' שנה שהיו במדבר ניזונו בלא אוצרות לכך נמשלו כצאן. ד"א נחית כצאן מה הצאן כל היכן שהרועה מנהיגה היא נמשכת אחריו כך ישראל כ"מ שהיו משה ואהרן מסיעים אותם היו נוסעים אחריהם שנא' אלה מסעי בני ישראל. לקיים מ"ש נחית כצאן עמך : (ג) אלה מסעי המשל למלך שהיה בנו חולה הוליכו למקום אחר לרפאותו. כשחזרו התחיל אביו מונה כל המסעות ואומר כאן ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך. כך אמר לו הקב"ה למשה מנה להם כל המקומות היכן הכעיסוני לכך נאמר אלה מסעי. ד"א אלה מסעי למה זכו ליכתב בתורה כל המסעות האלו על שקבלו את ישראל. ועתיד הקב"ה ליתן שכרן דכתיב (ישעיה לה) ישושום מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת פרח תפרח ותגל וגו'. ומה מדבר על שקיבל ישראל כך המקבל תלמידי חכמים לתוך ביתו עאכ"ו. את מוצא עתיד המדבר להיות ישוב והישוב עתיד להיות מדבר. ומנין שעתיד הישוב להיות מדבר שנא' (מלאכי א) ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה. ומנין שהמדבר עתיד להיות ישוב שנאמ' (ישעיה מא) אשים מדבר לאגם מים. את מוצא עכשיו אין אילנות במדבר ועתיד להיות שם שנא' (שם) אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ. ועכשיו אין דרך במדבר שכולו חול ועתיד להיות שם דרך שנא' (שם מג) אף אשים במדבר דרך בישימון נהרות. ואומר (שם לה) והיה שם מסלול ודרך ודרך הקדש יקרא לה לא יעברנו טמא והוא למו הולך דרך ואוילים לא יתעו : (ד) צו את בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם באים אל ארץ כנען זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה. מלמד שהראה הקב"ה למשה כל מה שהיה ועתיד להיות. הראה לו מדן עומד שמשון. וברק בן אבינועם מנפתלי. וכן כל דור ודור ודורשיו. דור דור ושופטיו. ו דור דור ומנהיגיו. דור דור ופושעיו. דור דור וצדיקיו שנאמר (דברים לד) ויאמר י"י אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך. מלמד שהראהו גיהנם. אמר משה מי נדונין בו. א"ל הרשעים והפושעים כי שנאמר (ישעיה סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו'. התחיל משה מתיירא מן גיהנם א"ל הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבור. ומהו זאת הארץ לאמר א"ל הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם קיימתי לבניכם לכך נאמר לאמר : (ה) זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה. וכי הארץ נופלת והלא כתיב (קהלת א) והארץ לעולם עומדת. אלא כשבאו המרגלים והוציאו דבת על הארץ כעס עליהם משה. אמרו לו כל ישראל משה רבינו אילו היו המרגלים ב' ג' בדין הוא שנאמין שנא' (דברים יז) על פי שנים עדים או שלשה עדים. הרי הן י' (שם א) אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבינו לאמר עם גדול ורם ממנו כביכול אין בעל הבית יכול להוציא כליו משם. מה עשה הקב"ה נטל שר הארץ וכפתו והפילו לפניהם שנא' (שם) ראה נתן י"י אלהיך לפניך את הארץ. וכי לפניהם היתה אלא שהפיל שרה ואומר להם עלה רש אל תירא ואל תחת לא מן הנפילים ולא מן עם רב. כתיב (יחזקאל מז) ובהפילכם את הארץ וש"ה (תהלים טז) חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי. חבלים נפלו לי אלו י"ב שבטים לפי שנתחלקה הארץ לי"ב שבטים שנא' (יחזקאל מז) זה גבול אשר תתנחלו את הארץ לשנים עשר שבטי ישראל. בנעימים בזכות התורה שנא' (משלי כב) כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך. ויש אדם שהוא נאה ולבושו כעור. הוא כעור ולבושו נאה. וישראל הם נאים לארץ והארץ נאה להם לכך כתיב אף נחלת שפרה עלי וכה"א (איוב כט) צדק לבשתי וילבשני : (ו) כתיב (יהושע ז) ויאמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד לי"י אלהי ישראל. ז א"ל עכן בשביל דבר זה שאתה אומר אני מת. כיון שראה עכן כך אמר בלבו עכשיו אני נלכד בגורל איני מאמין ונחשב כזבן לפני יהושע. ח באותה שעה א"ל עכן למה תפיל גורלות ביני ובין בני ביתי אני אפיל הגורל בינך ובין פנחס אם לא יעלה הגורל על שניכם אף אני מאמין. באותה שעה אמר יהושע בני שים נא כבוד לי"י אלהי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני. אמר ליהושע

אתה

יד יוסף פכ"ג א תנחומא ס"ו: ב פדר"א פ' כ"ט: ג ילקוט שמות רמז קס"ח: ד תנחומא ס"ג: ה תנחומא ס"ו: ו ילק"ט איוב רמז תתקכ"ט: ז תנחומא ס"ז: ח פדר"א פ"א פ' ל"ח. ירוש' פ"ו דסנהדרין ובבלי מ"ג :

מתנות כהונה

אנה חסר כאן הנה כדמפרש ולעיל ובתנחומא לא גרס ליה: **לכו ושאלו כו'**. אמר כן למען יבינו כי גם הם יברחו: **במה** כמו כל כמה ואולי שצריך להיות במה כלו' בשביל מה שהייתי עמכם: **אין מכניסין כו'**. בימות החמה: **כאן הוקרנו**. והוא ל' קירור: **מלמד שהראה כו'**. דייק מלת זאת כזה שמראה באצבע דכל דבור בספרו ומופלג לו י"ל דילף כעין ג"ש זאת מזאת הארץ אשר נשבעתי דלקמן שזה עיקר הדרש עם הפסוקים שלאחריו ונדרשו בספרי והביאו רש"י ז"ל בפ' זאת הברכה: **בעל הבית כו'**. כלומר בעל העולם ברוך הוא ודייק ליטול ממנו כלפי מעלה דאל"כ הלא גם פרעה ומצרים היו חזקים ורבים מהם: **שאתה אומר אני מת**. בתמיה מה עשית כון כו': **ונחשב כו'**. שאם אעשה כמוך איני מאמין שהגורל אמת: ובתנחומא

עץ יוסף

לאחרים. ולהריגה לא הוצרך שלכן נגע החולה כדלעיל. ועדיין משה כתב לפי שנאמר כתוב אלה אמר ה' אלהיך זוכרם להם תמיד וגו'. מתחלה הם שעשו בגלגולם מסבב לכן אינם מעורכם כל כך כמו לי :

סדר מסעי

פרשה כג (א) הלכה כו' קאי על הפסוק כי אתם באים אל הארץ. ודרש כל הדרשות על שירתי נלכד בשבת. ולסיק מנין הלכה זו גבי מסעות וכיסתם אלי דכתיב עד כדתה אחר' נשנה: **ליסטים** גולים: **כשבקש שאול להרגו ברח**. נשנה כדאמ' בגלי יקר בשם המדרש: **במה שהייתי עמכם**. כלו' בשביל מה שהייתי עמכם: **שנא' נחש** שרף ועקרב. ולעיל מיניה כתיב המוליכך מארץ מצרים כו' המוליכך במדבר כו': **(ב) מהו נחית**. שלשון נחייה שייך באדם המנהיג בנחת רוחו ודעתו ע"פ המנהיגו. אבל צאן ובהמה אינו בהם לשון הנהגה והגהלה ונסיעה כמ"ש נוהג כצאן יוסף. ויסע כצאן. לכן דריש ליה בנוטריקון: **נוטריקון** דנוטריקון הוא אחד מל"ב מדות שהתורה נדרשת בהן. ומהו הנוטריקון רבי אליעזר אומר ניסים כו'. ורבי יהושע אומר נפלאות כו'. והאי קיטעא דבר אחר נחית שקודם ר"א הוא מיותר: **נסים** עשית להם. במכות מצרים. חיים נתת להם במכת בכורות שפסח ה' עליהם והצילם: **נפלאות** עשית להם. בארץ חם. ועי"ז כן חירות נתת להם. וימינך הושיע להם בים. ותלוי ראש נתת להם דכתיב כי תשא את ראש כו' וכדאי' פה במדרש. פני ראש פי' הגבהת הראש. ר"ל גדולה וכבוד: **חסידים** הם הכהנים כדכתיב תומיך ואוריך לאיש חסידך. ישרים הם הלוים כמ"ש (ד"ה ב' כ"ט) כי הלוים ישרי לבב. תמימים הם לדיקי ישראל: **אין מכניסין** אותה לצל הקורה. בימות החמה: **בלא אוצרות** שלא היו ע"פ הכנת הטבע לזרוע ולקצור כי אם שניתן להם מן שמים ע"י נס אלא: **היו נוסעים אחריהם**. כבע"ח הגלוי תספים מאומה אחרי מנהיגם כי אם נמשכים אחריו: **(ג) כאן הוקרנו** לשון התקרר והצטנן: **כך א"ל הקב"ה** למשה מנה להם כו'. מפני שבמסעות אלו אירע ברובם נרות אחר

מלאו נכס. לכן חזר ה' ומזכירם כביכול כמצטער על אשר נצטערו בכל אחד מהמקומות (אלשיך): **ומה מדבר** שאין בו דעת ועשה רק כפי טבעו וכפי רצון ה' וגזירתו. המקבל ת"ח נבחירתו מרצונו עאכ"ו: **אין דרך במדבר** שכולו חול והסיירה אינה מהלכת אלא בלילה לאור המזל ועתיד להיות שם. כצ"ל (א"ח) וכ"ה בתנחומא. שהחול דרכו לכסות הדרך ומכסה מקום הרגלים רגלי אדם ובהמה שדרכו עליו. ולכן לא נמצא דרך במדבר: **(ד) מלמד שהראהו הקב"ה למשה** כו'. מלת זאת דריש. דמשמע כזה שראה מראה באצבע. או יש לומר דיליף כעין גז"ש זאת מזאת הארץ אשר נשבעתי (דברים ל"ד) שזה עיקר הדרש עם הפסוקים שלאחריו ומדרש בספרי והביאו רש"י ז"ל בפ' ברכה: **מלמד שהראהו** גיהנם. בספרי ברכה למד מתיבת עד הים האחרון שהוא נקרא. ודרש נקרא לשון נקרא: **התחיל משה מסירא מן גיהנם**. נראה שירא שמא יעבור דרך גיהנם לג"ע. וכמו שפי' האלשיך ע"פ באריכות: **קיימתי לבניכם** שהיון שנכנסו ארץ סיחון ועוג וגם הראהו הקב"ה למשה את כל הארץ. כאילו כבשו כל אחד מהם: **(ה) הרי** הן עשרה. ואף שיהושע וכלב שבכתובים נ"כ שמים והרי כמוהו. מ"מ הרי לא הכחישום בגוף הדבר שהערים גדולים כו' ובני ענקים במה. רק אמרו עלה נעלה וכו'. והרי זה כמחלוקת במאמר הדעת. דאזלינן בתר רוב דעות: **עם גדול** ורם ממנו כביכול אין בעל הבית. כלו' בעל העולם כולו הוא הקב"ה. ודייק ממנו כינוי כלפי מעלה: **כתיב ובהפילכם את הארץ**. זה נ"כ ראיה שכתב בהארץ לשון נפילה משום שהוא מפיל שריהם. ועל לשון בנחלה דרש נחלה שפרה כו': **זה גבול** כו' זה גבול והגימ"ל הוא במקום ז' גלוגל"ח: **הם נאים לארץ**. כי הארץ היא קדושה ולא יוכל לסבול נקרנה כי אם אנשים קדושים כמ"ש ולא תקיא וגו' כאשר קאה וגו': **(ו) כתיב ויאמר יהושע** כו'. דרש זה נמשך על פסוק (במדבר ל"ד י"ג) זאת הארץ אשר תתנחלו אותה בגורל: **בשביל דבר** זה שאתה אומר אני מת. פי' שהתחיל את יהושע. ובשביל הוא לשון בתמיה ועל פיו אני חי: **וכיון שראה עכן כך**. פי' שראה ברוחו להפיל גורל. אמר בלבו עכשיו אני נלכד בגורל ויראו הכל שאני חייב. אלא לא הניח להפיל גורל כי איני מאמין בגורל וטוב לי להיות שקרן בעיני יהושע לבד. אבל אם יפיל גורל אהיה שקרן בעיני כל ישראל: **בינך ובין פנחס** כו'. ר"ל שאמר שכמו שזה הגורל כהנה ופנחס ע'

כבכן

אתה הגד נא לי מה עשית. מיד נפל מחלוקת בישראל ועמדו שבט יהודה במריבה והרגו ישראל כתות כתות. כיון שראה עכן כך אמר בלבו כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא ואני על ידי נהרגו במה אנשים מישראל אני חוטא ומחטיא מוטב אני אודה לפני הקב"ה ולפני יהושע ואל תבא תקלה על ידי. מה עשה עכן עמד והשמיע קולו לכל הקהל והסו כל הקהל לפניו ואמר ליהושע (שם) אמנה אנכי חטאתי לי"י אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי לא זאת בלבד אלא כבר מעלתי באחרות. א"ל יהושע ואני כך הייתי יודע שהדבר תלוי כך א"א הגד נא ואל תכחד ממני. א"ל וארא בשלל אמר הסתכלתי מה שכתוב בתורה (דברים כ) ואכלת את שלל אויביך. אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד חמשים שקלים משקלו ואחמדם ואקחם. ואל תאמר שאני עני והייתי צריך שאין בשבט עשיר ממני. מיד (יהושע ז) וישלח יהושע מלאכים וירוצו האהלה והנה טמונה באהלו והכסף תחתיה מפני מה שלח יהושע כדי שלא יגנבו אותם שבט יהודה ולא יוסיפו במחלוקת. לפיכך שלח יהושע מהרה ויביאום אל יהושע ואל כל בני ישראל. ויציקום לפני י"י מהו ויציקם ט שהבטן לפני המקום ואמר יהושע לפני הקב"ה רבש"ע בשביל אלו כעסת על בניך הרי הם נתונים לפניך. מיד ויקח יהושע את עכן בן זרח ואת הכסף ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנותיו כדי לרדותן. ואת שורו ואת חמורו ואת צאנו ואת אהלו ואת כל אשר לו לשריפה. וכל ישראל עמו לראות בדינו כדי שלא יהיו רגילים לעשות כן. ויעלו אותם עמק עכור ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך י"י ביום הזה. היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעוה"ב ויש לך חלק בו. (שם) וירגמו אותו כל ישראל אבן הוא לבדו. וישרפו אותם באש בממונו הכתוב מדבר שכן נאמר לו מפי הגבורה והיה הנלכד בחרם ישרף באש אותו ואת כל אשר לו. א"כ מה ת"ל וירגמו אתו ואת כל אשר לו. מלמד שהודה עכן שבשבת גנב והוציאה מיריחו והטמין בתוך אהלו ונסקל על חלול שבת ונשרף על שמעל בחרם. ומנין את מוצא שכן הקב"ה אמר ליהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה גבורי החיל וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה הקף את העיר פעם אחת כה תעשה ששת ימים ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות היובלים וגו' יא ללמדך שבשבת נכבשה חומת העיר. דבר זה עשה יהושע מדעתו והסכים הקב"ה על ידו. אמר יהושע יב השבת קודש דכתיב (שמות לא) ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם. וכל מה שנכבשנו יהא קדש שנא' (יהושע ו) וכל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא לי"י אוצר י"י יבא. ומנין שהסכים על ידו שנא' (שם) והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה לה'. באותה שעה וישב י"י מחרון אפו. עליו נאמר (משלי טז) חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה זה יהושע שהשיב חרון אף י"י מישראל:

(ז) כי אתם באים אל הארץ כנען. יג הלכה עד שלא נכנסו לארץ כיצד היו מברכין על המזון. שנו רבותינו עד שלא נכנסו לארץ ישראל היו מברכין ברכה אחת הזן את הכל משנכנסו לארץ ישראל היו מברכין על הארץ ועל המזון. משחרבה הוסיפו בונה ירושלים. יד משנקברו הרוגי ביתר הוסיפו הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. ואין לך חביבה מכולם יותר מברכת על הארץ ועל המזון. שכך אמרו חכמים ז"ל כל מי שאינו מזכיר בברכת המזון על הארץ ועל המזון ארץ חמדה וברית ותורה וחיים לא יצא ידי חובתו. אמר הקב"ה חביבה עלי ארץ ישראל יותר מן הכל למה שאני תרתי אותה וכה"א (יחזקאל כ) ביום ההוא נשאתי ידי להם [וגו'] ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות וכה"א (ירמיה ג) ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים. את מוצא כשהרג יהושע אותם המלכים א"ר ינאי הכהן ס"ב היו שם ל"א ביריחו ול"א בימי סיסרא. טו כשהלך להלחם עם ישראל נהרגו אף הם עמו. למה שהיו מתאוים לשתות מים מן א"י. ובקשו מן סיסרא יאמרו לו בבקשה ממך נבוא עמך למלחמה. כל מלך שהיה מבקש לילך למלחמה היה משלם ושוכר פועלים בכסף שיעזרו אותו. אמרו לסיסרא אין אנו מבקשין ממך כלום אלא נבוא עמך בחנם שאנו מתאוים למלאית כרסינו מן מים של אותה הארץ שנא' (שופטים ה) באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו בצע כסף לא לקחו. להודיעך שאין חביבה כא"י. א"ל הקב"ה למשה הן הארץ חביבה עלי שנא' (דברים יא) ארץ אשר י"י אלהיך דורש אותה תמיד וישראל חביבין עלי שנא' (שם ז) כי מאהבת י"י אתכם אמר הקב"ה אני מכניס את ישראל שהן חביבים עלי לארץ שחביבה עלי שנא' כי אתם באים אל הארץ כנען:

(ח) כי אתם באים אל הארץ כנען טז זש"ה (במדבר כג) לא איש אל ויכזב. ד"א לא איש אל איש עושה לאל שיכזב לא בן עמרם עשה אותו להנחם הוא שהוא אומר (דברים ט) הרף ממני ואשמידם עמד בן עמרם ועשה אותו להנחם שנא' (שמות לב) וינחם י"י על הרעה. יז ד"א לא איש אל ויכזב כשהוא אומר להביא טובה על ישראל אע"פ שדור חייב אינו מאחר. וכשהוא אומר להביא רעה חוזר בו ההוא אמר ולא יעשה. תדע אמר לאברהם (בראשית טו) הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך ועשה כן שנא' (דברים א) י"י אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב. א"ל ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ולא עשו ארא ר"י שנים הוי לא איש אל ויכזב בטובה אבל ברעה ההוא אמר ולא יעשה

אמר

יד יוסף ט סנהדרין מ"ד וילקוט יהושע ; י מס' שמחות פ"ב . פדר"א פ' ל"ח ; יא ירוש' פ"ק דשבת וכדע"כ פ' י"א ; יב לעיל פי"ד ; יג תנחומא ס"ז זוהר עקב דף רע"ד ; יד ב"ב קכ"א . לוכס כבפי פסוק כלע פ' ; טו ילקוט שופטים רמז נ"ב ; טז תנחומא ס"ו . ירוש' תענית פ"ב ; יז ב"ר פ' נ"ג . תנחומא וילקוט וירא . שוח"ט מזמור י"ג ;

ענף יוסף

הקב"ה חייך אין אתה מסתלק מן העולם עד שתנקם מהם שנא' נקום וגו' ואחר תאסף : (ז) [משנקברו הרוגי ביתר כו'] הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה כתב הגר"א נראה שתיקנו הטוב והמטיב שלא תאמר כיון שלא הסריחו אין כאן צורך לקבורה. אבל באמת הקבורה אינה צורך הגוף לבד רק ג"כ צורך הנפש. כי כל זמן שלא ישוב העפר אל הארץ לא תשוב הרוח אל האלהים. לכן תיקנו המטיב שנתנו לקבורה. ואכמכוונו לברכת המזון שבחי' ימין אל לבו כי סיפו להכריח שהרי נאלו תפנינן לגם שלא הסריחו . ולכן לא ימלא בסוף כבתן דשעיס ע"ש באורך :

מתנות כהונה

ובתנחומא לא גרים ליה : והסו בתקו כד"א ויהס כלב : אלא הגד נא וגו' כלומר אימא לי גופא דעובדא היכי הוה : שאין בשבט עשיר כו'. מדכתיב ואחמדם קדייק שאם היה עני לא משום המדה לקחם אלא משום דוחק עניותו : יגנבו כו' ויאמרו שלא לקח כלום אלא מחמת קידוש השם שלא יהרגו עוד מישראל הודה לומר כן : כדי לרדותן . פי' יראו ויקחו מוסר וכן הוא בפ' נגמר הדין : א"כ מאחר דכתיב וישרוף למה רגמוהו ומנין את מוצא כו' מנלן דהאי וירגמו היה בשביל חילול שבת דלמא דינו היה ברגימה ושריפה ואע"פ דלא כתיב גב בא אלא וישרוף היינו לומר אחר הסקילה ורבים כן שחסר הדיבור כאן וסמיך קרא אדסיפיה · ששת ימים . וסיפיה דקרא וביום השביעי וגו' שהסכימו מן השמים : באותה שעה . משנשרף עכן עד שלא נכנסו גרסי' . ועיין כל זה בפ' שלשה שאכלו נראה דה"ג שאני שהלשי אויה פיכום נפעמי פוסה בידי . וגם גי' הספר יש לברכה מלשון תרו את הארץ כלו' עברתי עליה לארכה ולרחבה להטיבה בכל דבר : לא בן עמרם עשה . ופי' הכתוב לא איש אל ויכזב והעפ"כ על

יד

עץ יוסף

כלתך אינו אמת . כן זה הגורל אפשר שאינו אמת רק מקרה בעלמא ואיך מנווה בזה שאת המקום : והסו בתקו . כמו ויהס כלב ולמד שהשמיע קולו מדכתיב ויען עכן אין עניה אלא בקול רם : והסו כל הקהל לפניו ואמר ליהושע . דרש ויען עכן את יהושע ויאמר דעניתו שהלה בקול רם היה להשתיק העם אל יהושע ואח"כ דבורו היה אל יהושע ויאמר : כבר מעלתי באחרות . בירושלמי פ"ו דסנהדרין איתא' בארבע חרמים מעל. בחרם כנעני מלך ערד . בחרם סיחון ועוג . בחרם מדין . בחרם יריחו . ובב"ר פ' פ"ה איתא' חרמו של עמלק. וחרמו של סיחון ועוג . וחרמו של יריחו . וחרמו של כנעני . ובגמרא דילן בפ' נגמר הדין גרסינן שלש חרמין שני בימי משה ואחד בימי יהושע כו' . ר"א ה' ד' בימי משה וא' בימי יהושע . וע' לעיל סדר חקת : אלא הגד נא לי . אימא לי גופא דעובדא היכי הוה : א"ל וארא בשלל בס' מנחת שי וארא קרי ואפשר שהב"ה רומז למה שאמר הסתכלתי כו' ר"ל הסתכלתי מ"ש בה' חומשי תורה אכלה את שלל כו' : הסתכלתי מ"ש בתורה כו' . וערבו עלי ד"ת מד"ס נזירך שגזרם כן הביא הכלי יקר בשם מאחז"ל : ואל תאמר שאני עני כו' . דייק מדכתיב ואחמדם שאם היה עני לא משום המדה לקחם אלא משום דוחק עניות : שלא יגנבו כו' . ויאמרו שלא לקח כלום . אלא מחמת קיום השם שלא יהרגו עוד מישראל הודה לומר כן : מהו ויציקום נ"ל ויציקם בלא ו"ו שיהושע הוא שהציקן בקרקע כמאחז"ל כו' : כדי לרדותן שיראו את קלקולו ויזהרו בעצמן ולא יוסיפו למעול בחרם (רש"י) וזה שאמר המדרש על בניו ובנותיו שהם לא נהרגו אלא הביאום להיות בדינו כדי לרדותם . אבל הכסף והזהב ואת האדרת ושורו וחמורו ואהלו ואת אהלו ואת כל אשר לו לשריפה . וכמו שאמר לקמן וכל ישראל עמו לראות בדינו שיזהרו שלא לעשות כן : בממונו הכתוב מדבר . היינו הכסף והזהב והאדרת ושורו כו' כמש"ל א"כ מה ת"ל כו' . ר"ל א"כ כיון שהקב"ה צוה והיה הנלכד בחרם ישרף באש אותו . למה סקלוהו ומפני שהודה עכן שחילל את השבת . שיריחו נכבשה בשבת והוא הוציא הכלים מיריחו והטמין בתוך אהלו . והקב"ה צוה על השריפה ולא על הסקילה משום שלא היו עדים והתראה . אבל יהושע רצה להביאו לחיי עוה"ב. לכן סקלו ג"כ כדי שיהיה לו כפרה גם על חילול שבת ונסקל על חילול שבת . ואחר כך שרפו אותו : ומנין את מוצא . פי' ומנין אתה לומד שבשבת נכבשה יריחו בשבת . שבשבת נכבשה . השביעי משמע השביעי הידוע והוא שבת : שהסכים על ידו מן השמים באותה שעה. כשעשה הדין בעכן אז שב ה' מחרון אפו . ש"מ שהסכים על ידו · (ז) שנו רבותינו כו' . עין ברכות מ"ח ובכניע הרמ"ם פ' ב' ול"ע : משנכנסו לארץ היו מברכין על הארץ ועל המזון . ובפ"ג שאכלו גרסי' יהושע תיקן להם לישראל ברכת הארץ כשנכנסו לארץ . וכתב בשבולי הלקט לפי שראה את משה רבינו ע"ה שחמד ליכנס לארץ ישראל . וגם אבות העולם חמדו ליכנס שם כיון שזכה הוא ליכנס שם תיקן בברכת הארץ חמדה · משחרבה כו' ובגמרא שם איתא' דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים . וכתב הטור דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך . ושלמה תיקן ועל הבית הגדול וכו' . ועכשיו בגלות שינו הנוסח כמטבע דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית . והם היו מבקשים להמשיך שלום הארץ והמלכות והבית ע"כ : משנקברו הרוגי ביתר כו' . שהיתה עיר גדולה להלחם. והיו בה אלפים ורבבות מישראל ואח"כ גברה מלכות רומי עליהם ולכדום והרגנו כולם ואז נגדעה לגמרי קרן ישראל ונשארה נבלתם מאכל לעוף השמים זמן רב והיתה הרכה גדולה לישראל בדבר זה עד שישבו ר"ג ובית דינו כמה ימים בתעניות וזכו אוצרות הרבה עד שניתנה רשות לקברם . ואז תיקן ברכת הטוב והמטיב על רוב הטובה הזאת · כל מי שאינו מזכיר בברכת המזון כו' ארץ חמדה וברית ותורה כו' . הטעם שצריך להזכיר המדה כתבתי לעיל . וברית צריך להזכיר לפי כשניתנה לאברהם כרת ה' אתו ברית לתת לו את הארץ . וצריך שיזכיר בה תורה שנא' ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו . ח"ל שכר האמונה והבטחון בברכת הארץ אחר שהזכיר בה ארץ חמדה טובה ורחבה צריך שיזכיר בה ברית. וטעם הדבר לפי שכיון שנכנסו ישראל לארץ נצטוו יהושע למול את בני ישראל שנ' בעת ההיא אמר ה' וגו' ושוב מול וגו' . לכן צריך לסמוך ברית לארץ מיד . ואח"כ תורה ועל תורתך שלמדתנו לפי שלא היתה התורה שלמה אלא בא"י שהרי הרבה מצות תלויות בארץ ועי' ברכות מ"ח סוף ד"ה ברית ותורה : תרתי אותה מלשון הכתוב לתור להם מנוחה. כלומר עברתי עליה לארכה ולרחבה להטיבה בכל דבר ששים ושנים היו עיין בב"ר פ' נ"ג סי' י"ד וסוף פ' פ"ה : שנא' באו מלכים נלחמו אז נלחמו כו' שקשה כפל לשון במקרא באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען אלא בא לומר כי היה הסך שלהם כסף ההוא של המלכים שאז נלחמו בימי יהושע ל"א מלכי כנען : (ח) זש"ה לא איש אל ויכזב לא איש עושה לאל שיכזב לא בן עמרם . כצ"ל וכן הוא בתנחומא . ובירושלמי דתענית הגי' יותר ברורה וז"ל לא איש הוא שעשה דבריו של אל כאילו אינו למה ה' יחרה אפך בעמך . ובן אדם ויתנחם לא בן עמרם הוא שעשה להל שיתנחם וינחם ה' על הרעה וגו' עכ"ל ולא ששינה מרע"ה הכוונה והכזיבה . אלא שמשלה כן היה רצון האלהי . רק נתכוון לשיבקש משה רחמים על הדבר נמנוה להם זכור

וכמ"ש

אמר לישראל (הושע א) כי אתם לא עמי וחזר ואמר (שם) ואמרתי ללא עמי
עמי אתה. ההוא אמר ולא יעשה אמר לאברהם כי לך ולזרעך אתן וגו'
ולא חזר בו שנא' כי אתם באים אל ארץ כנען והכניסם לארץ: (ט) כי
אתם באים (במדבר לג) והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם. יח זש"ה
(איוב לה) מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו. מלפנו מבהמות ארץ
אמר להם הקב"ה למדו מפרו של אליהו שבשעה שאמר אליהו לעובדי
הבעל (מ"א יח) בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה כי אתם הרבים נתקבצו
ת"נ נביאי הבעל ות"נ נביאי האשרה ולא יכלו לזוז את רגלו מן הארץ.
ראה מה כתיב שם (שם) ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד
וינתחוהו וישימו על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את הפר האחד
ואנתחהו ואש לא אשים. מה עשה אליהו אמר להם בחרו שני פרים
תאומים מאם אחת הגדלים על מרעה אחד והטילו עליהם גורלות אחד
לשם וא' לשם הבעל ובחרו לכם הפר האחד' ופרו של אליהו מיד נמשך
אחריו. והפר שעלה לשם הבעל נתקבצו כל נביאי הבעל ונביאי האשרה
ולא יכלו לזוז את רגלו עד שפתח אליהו וא"ל לך עמהם. השיב הפר וא"ל
לעיני כל העם אני וחבירי יצאנו מבטן אחד מפר אחד וגדלנו במרעה אחד
והוא עלה בחלקו של מקום ושמו של הקב"ה מתקדש עליו ואני עליתי
בחלק הבעל להכעיס את בוראי. א"ל אליהו פר פר אל תירא לך עמהם
ואל ימצאו עלילה. שכשם ששמו של הקב"ה מתקדש על אותו שעמי כך
מתקדש עליך. א"ל וכך אתה מיעצני שבועה איני זז מכאן עד שתמסרני
בידם שנא' (שם) ויקחו את הפר אשר נתן להם ומי נתן להם אליהו.
ואתה למד מאליהו שאמר להם ויתנו לנו שנים פרים. ועוד א"ל בחרו
לכם הפר האחד ועשו ראשונה. ולבסוף כתיב ויקחו את הפר אשר נתן
להם לכך כתיב מלפנו מבהמות ארץ. ומעוף השמים יחכמנו אמר הקב"ה
למדו מן העורבים שהיו מכלכלין את אליהו שנא' (שם יז) ואת העורבים
צויתי לכלכלך שם. יט ומהיכן היו מביאין לו לחם ובשר בבקר
ולחם ובשר בערב משלחנו של יהושפט. ולא היו רוצים אותם
עורבים ליכנס בביתו של אותו רשע אחאב להוציא משלחנו כלום בשביל
אותו צדיק מפני שהיה בביתו ע"ז הוי מעוף השמים יחכמנו. אמר הקב"ה
למדו מפרו של אליהו ומן העורבים ואל תפנו אל האלילים להסתכל בם.
מנין ממה שקרינו בענין והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם: (י) כי
אתם באים אל הארץ כנען. כ זש"ה (ירמיה ב) הדור אתם ראו דבר י"י
המדבר הייתי לישראל. אל תהי קורא המדבר אלא המדבר הייתי
לישראל. מאפליה מהו מאפליה כא שמא אמרתי להכניס אתכם לארץ
והלקשתי אתכם שאין מאפליה אלא לשון הלקשה כענין שנאמר (שמות ט)
והחטה והכוסמת לא נכו וגו'. הרי אתם נכנסים לתוכה כי אתם באים
אל הארץ כנען. מהו כנען ארץ של פרקמטיא שבה סחורה כשם שאתה
אומר (ישעיה כג) אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ: (יא) זאת הארץ
אשר תפול לכם בנחלה כב מהו לכם. לכם היא ראויה. משל למלך שהיו
לו עבדים ושפחות והיה משיא לעבדיו שפחות מן אוסיא אחרת ולשפחותיו
עבדים מן אוסיא אחרת. עמד המלך וחשב בדעתו אמר העבדים שלי
והשפחות שלי כג מוטב שאשיא עבדי לשפחותי שלי לשלי. כך כביכול
אמר הקב"ה הארץ שלי שנא' (תהלים כד) לי"י הארץ ואומר (ויקרא כה) כי לי
הארץ. וישראל שלי הם שנאמר (שם) כי לי בני ישראל עבדים. מוטב
שאנחיל ארצי לעבדי שלי לשלי לכך נאמר זאת הארץ אשר תפול לכם
בנחלה. וזש"ה (תהלים קיא) כח מעשיו הגיד לעמו א"ל הקב"ה לישראל יכול
הייתי לבראות לכם ארץ חדשה אלא בשביל להראות לכם את כחי אני
הורג את שונאיכם מפניכם ונותן לכם את ארצם. לקיים מה שנאמ' כח
מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים: (יב) והקריתם לכם ערים.
כד זש"ה (שם כה) טוב וישר י"י על כן יורה חטאים בדרך (שם) זכור רחמיך
י"י וחסדיך. אמר דוד רבש"ע אלולי חסדיך שקדמו לאדה"ר לא היה לו
עמידה שנא' (בראשית ב) כי ביום אכלך ממנו מות תמות. ולא עשית לו
כן אלא הוצאת אותו מג"ע וחיה תתק"ל שנה ואח"כ מת. מה עשית לו
גרשת אותו מג"ע שנא' (שם) ויגרש את האדם. ולמה נתגרש על שהביא
מיתה על הדורות והיה חייב למות מיד אלא שרחמת עליו וגרשתו
כדרך הרוצח בשגגה שגולה ממקומו לערי מקלט לכך נאמר זכור רחמיך
י"י וחסדיך וגו'. כיון שעמד משה וא"ל הקב"ה והקריתם לכם ערים אמר
משה רבש"ע זה שהרג נפש בשגגה בצפון או בדרום מנין יודע היכן
ערי מקלט שיהא בורח לשם. א"ל (דברים יט) תכין לך הדרך כה תכוין לך
הדרך שלא יהיו טועים וימצא אותו גואל הדם ויהרגנו (שם) ולו אין
משפט מות. עוד א"ל היאך. א"ל העמד להם איסטליות מכוונות לערי
מקלט שיהא יודע לילך לשם ובכל איסטליות רשום עליה רוצח לערי
מקלט שנאמר תכין לך הדרך. לכך אמר דוד (תהלים כה) טוב וישר י"י
על כן יורה חטאים בדרך. כו אם לרוצחין עשה שביל ודרך שיברחו
וינצלו לצדיקים עאכ"ו (שם) ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו:
(יג) וגם שמה רוצח מכה נפש בשגגה כז ולא בזדון ואם יהרוג בזדון ויאמר
בשגגה הרגתי ויהא בורח לערי מקלט אמר הקב"ה אפי' בורח ונכנס במזבח
שלי הרגו אותו שנא' (שמות כא) וכי יזיד איש על רעהו וגו'. ומי היה זה
שברח למזבח ונהרג יואב שנא' (מ"א ב) והשמועה באה עד יואב וגו' אל
אהל ה' ואומר (ש"ב כג) תחכמוני ראש השלישי לא היה יודע שכתוב בתורה
(שמות כא) וכי יזיד איש על רעהו וגו' שהלך והחזיק בקרן המזבח. אלא אמר
כח הרוגי ב"ד אין נקברין בקבורת אבותיהם אלא הם לעצמן מוטב לי
שאמות כאן ואקבר בקבורת אבותי. (מ"א ב) וישב בניהו את המלך דבר
לאמר כה דבר יואב ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו
והסירות דמי חנם אשר שפך יואב מעלי ומעל בית אבי. ולמה נהרג שכן
צוהו דוד אביו (שם) וגם אתה ידעת את אשר עשה לי בן צרויה
צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר
ויהרגם. כט מה עשה לו את מוצא בשעה שכתב דוד ליואב (ש"ב יא) הבו
את אוריה אל מול פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת. עשה
כך נהרג נתקבצו כל ראשי החילים על יואב להרגו שהיה ראש הגבורים
שכך כתיב בו (שם כג) אוריה החתי כל שלשים ושבעה. הראה להם את
הכתב ולפיכך כתוב את אשר עשה לי יואב בן צרויה ואשר עשה וגו'.
היו סבורין כל ישראל שדוד צוהו להרגו שהיה אבנר בן דודו של שאול
לפיכך כתיב (שם ג) ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע. עמד דוד וקלל את
יואב וידעו כל ישראל שלא היה מדוד ונתפייסו וצוה לשלמה בנו שיהרוג
אותו שהיה יואב בן אחותו של דוד והיה מבקש להביאו לעוה"ב כיון
שבקש

יד יוסף יח תנחומא ס"ו. וילקוט מ"א רמז רי"ד: יט ויק"ר פ' י"ט. ילקוט מלכים רמז ר"ט: כ תנחומא ס"ו: כא לעיל פ"א סי' א': כב תנחומא ס"ו: כג פרש"י ע"ב: כד תנחומא ס"ו: כה מכות י. וילקוט תהלים פסוק טוב וישר: כו ילקוט תהלים פסוק טוב וישר: כז תנחומא ס"ו: כח יהוש' מכות פ"ב: כט ילקוט ש"ב רמז קמ"ט:

מתנות כהונה

יד בן אדם יאנוס אחר ע"י מרע"ה: ממה שקרינו בענין. והורשתם: אלא המדבר. לשון דבור כלומר כמדבר לבד ואינו מקיים ובתנחומא מאריך יותר ע"ש ובתנחומא ר"פ במדבר משמע שהוא לשון מדבר ממש: והלקשתי והחרבתי ועכבתי כמד"א יורה ומלקוש ועיין בס' במדבר פ"ה: אוסיא. משפחה ויחוס ובערוך פי' שדה והוא כמו שדה ארם שדה מואב: איסטליות פי' הסמוך כהשם ויש ספרים גרסי' איסלית והם עמודים: ואומר תחכמוני ה'. קשיא הוא כלו' והלא יואב היה חכם גדול לא היה יודע כו': מה עשה לו. יואב לדוד: ולפיכך כתיב כו'. שגלה סתרו לאברהם: שנעשה כלהם. פירוש סופר הוא במקום הזה ונס' אמר כאן וילקוט ל"ג ליה ומתבלבלה הגי' מכאן ע' ירושלמי סנהד' פ"ק דקדושין: ומהזיק

עץ יוסף

וכמ"ש בס' א"ע כיון שאמר לו ברך ממני אחר מאה דבר זה תלוי בי (יפ"ת): כה יהיה זרעך ועשה כן. ר"ל אע"פ שחטאו בעגל: אמר לאברהם ידוע תדע כו'. ועי' גרם השעבוד זעקו אל ה' ותעל שועתם אל האלהים וינחם על הרעה (יפ"ת): ר"י שנים פי' בתנחומא ס' בא סי' ט' ומ"ש שם: אמר ליצחק כי לך ולזרעך. כצ"ל: (ט) כי אתם באים אל הארץ מה כתיב למעלה מן הענין והורשתם את כל כצ"ל וכ"ה בתנחומא: מלפנו מבהמות ארץ כו'. פי' הספר של שם הלך בזריזות ושל בעל לא רצה לילך. ועי' בכלי יקר על ל"ר שהאריך: ות"נ נביאי אשרה. נ"ל ת' נביאי אשרה: ויתנו לנו שנים פרים. ומדכתיב ויתנו לנו דייק המדרש שא"ל שהם יבחרו השני פרים ולא הוא. ומדכתיב שנים פרים ולא אמר שני פרים. נלמוד שהיו מאם אחת וה"ס שנים בהשואה אחת: בחרו שני פרים תאומים מאם אחת. פי' תאומים שוים בכל דבר. כמו ויהיו תואמים (שמות כ"ו). דאי כפשוטו מאם אחת ללא צורך: הגדלים על מרעה אחד. ובתנחומא אי' על אבוס אחד: והטילו עליהם גורלות אחד לשם ואחד לשם הבעל. נראה דכל זה הוא מיותר. דאי על פי' הגורל מאי האיתר תו להם בחרו לכם הפר האחד. ולפי' נ"ל מ"ש המדרש והפר שעלה לשם .... פי' שנבחר לשם הבעל: השיב הפר וא"ל כו'. כתב הזית חיים בפי' דעירובין לא שהפר היה מדבר כן בפיו שאין כל חדש תחת השמש. אלא שהקב"ה נתן את הטבע בלב הפר שלא ילך עמהם כאילו אינו רוצה ללכת מחמת שנבחר לבעל. וכשאמר לו אליהו פר פר אל תירא כו' אז ניטל הוא ישבי את הטבע ההוא והלך. וכ"ז עשה ה' כדי שיראו ישראל וילמדו מוסר מן הפר הזה. וכענין זה הוא בחמורו של רבי פנחס בן יאיר שלא רצה לאכול עד שעישרו תבואתו. שהשי"ת נתן את הטבע בחמור שלא יאכל טבל: שנא' ויקחו את הפר אשר נתן להם. שאם לא לומר שהם חלקו כבוד לאליהו ואמרו מה שהלה אתה לנו ואליהו נתן להם אחד מהם. א"כ כוונה אשר בשבילה אמר אליהו בחרו לכם הפר האחד שנמלטה. אע"כ שהפר לא רצה לילך עד שמסר אליהו אותו בידיו (הרד"ל): משלחנו של יהושפט. תסנהדרין ק"ב ובחולין ה' א' אמרו שהביאו לו מבי טבחי דאחאב: להוציא משלחנו כלום. שלא רצו לבנות לביתו של אותו רשע לטעול שום מזון לפי שהיה מלאה מנבלות וטרפות. הרי מעוף השמים מתחכמו שאחר כדבר שאין בו איסור נבילה לא רצו לטעום משלחנו של אחאב שלא ליכנס לביתו משום הנבלות וטרפות (כלי יקר): (י) אלא המדבר. לשון דבור כלו' כמדבר לבד ואינו מקיים: והלקשתי פי' והחרבתי ועכבתי. ואע"פ שלכאורה נראה שיותר נחשב הארץ עד שימותו כל דור המדבר. י"ל שכיון שזה היה לטובתן בהני טעמי דאמר ברבה ובתנחומא שם. וגם כדי שלא ימות אחד מהם פחות מששים שנה אין זה נקרא איחור והלקשה: כי אפילות הנה כמ"ש ס"כ כי אפלות הנה כי לקישות הן. ולא נמחו כל צרכן ומפני קטנותן לא הוכו נכרד שהן רכות ויכולות לעמוד בפני הקשה: מהו כנען. ר"ל הא היתה ארץ ז' עממין ולמה קראה התורה רק על שם כנען. ומתרץ שנקראת כנען ע"ש שהיא ארץ פרקמטיא לפי שהיא סמוכה לצור ולצידון ומגיעים ראשי מקצועות המסחר שם וכינויה בשמיהם ידוע: (יא) הארץ שלי כי מיוחדת היא להשגחת אלהים כמ"ש עיני ה' אלהיך בה כי היא קדושה בעצם: אוסיא משפחה ויחוס. ובערוך פי' שדה בלשון יוני והוא כמו שדה ארם שדה מואב: וישראל הם שלי. שעומדים תחת השגחתי ולא תחת השרים לכן מוטב שהארץ שלי תעבד שלי ע"י שלי. ועיין בחד"א ח"ב ס"ב: לקיים מ"ש כח מעשיו כו'. פי' זה שנתן נחלת שבעה עממין ולא ברא להם ארץ טובה אחרת. הוא כדי להגיד לעמו כח מעשיו: (יב) זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה. מתחלת בריאת העולם. היינו לאדה"ר כדמסיק: כדרך הרוצח בשגגה. לכאורה קשה אין הדין מיד כרוצח. בפ"ל קדמוני נבל"ל פ' י"ט שהיה כשוגג שנכשל שאכל בלא דעת ע"י שהסיתה (מה"ק עיין שם): איסטליות פי' בלשון יון ורומי מצבת אבן וכותבים בה דבר הנצרך. ובלשון לעז (וועג ווייזר): על אחת כמה וכמה ידרך ענוים במשפט. כלו' קל הדבר שכשמציא הקדוש ברוך הוא מצבים על ענוים וצדיקים הוא לטובה להם והוא כי אם להדריכם במשפט זה בדרך ישרה (כמו המקלט לנוחתי שגם בשגגה לב.ר עליהם) שילמדו ענוים דרכו: (יג) ואומר תחכמוני קשיא היא כלו' והלא יואב היה חכם גדול לא היה יודע כו': מה עשה לך שלום עשה לשני שרי הצבאות. מה עשה

שבקש שלמה להרוג אותו [ל] אמר יואב לבניהו לך אמר לשלמה אל תדינני בשני דינין אם תהרגני טול מעלי הקללות שקללני דוד אביך אם לאו הנח אותי בקללות. מיד ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו. א"ר יהודה כל הקללות שקלל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד. זב מרחבעם בן שלמה שנא' (מ"א יב) והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה. וכתיב בזב (ויקרא טו) וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא. מצורע מעוזיהו שנא' (דה"ב כו) ויהי המלך עוזיהו מצורע עד יום מותו וישב בבית החפשית. מחזיק בפלך מאסא דכתיב (מ"א טו) רק לעת זקנתו חלה את רגליו שאחזתו פלאגרא. נופל בחרב מיאשיהו שנא' (דה"ב לה) ויורו היורים למלך יאשיהו. וא"ר יהודה אמר רב נעצו בו לולינות של ברזל עד שעשאוהו ככברה. חסר לחם מיהויכין שנא' (מ"ב כה) וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חייו. משלחנו של אויל מרודך. את מוצא כל זמן שהיה יהוידע קיים היה יואש עושה רצון בוראו שנא' (שם יב) ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן. אחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם [לא] שקבל עליו ליעשות אלוה לפיכך (דה"ב כד) ואת יואש עשו שפטים. [לב] ומפני מה נהרג אבנר מפני שעשה דמן של נערים שחוק שנא' (ש"ב ב) ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו'. ריב"ל אמר על שהקדים שמו לשמו של דוד שנא' (שם ג) וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ. וחכ"א על שלא הניח לשאול להתפייס מדוד [לג] והיה ספק בידו למחות בנוב עיר הכהנים ולא מיחה: (יד) והקריתם לכם ערים [לד] וכתיב שש ערי מקלט את שלש הערים. ג' שבא"י במערב וג' שבעבר הירדן במזרח בארץ בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה שנא' (דברים ד) את בצר במדבר בארץ המישור לראובני ואת רמות בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשי. הרי ג' במזרח וג' במערב חברון משל יהודה ושכם בהר אפרים זהו נפולין. וקדש בגליל משבט נפתלי. משה חלק לראובן ולגד ולחצי שבט המנשה והבדיל מהם ג' ערים שנא' אז יבדיל משה שלש ערים אבל יהושע חלק לכל השבטים ונתן לשבט הלוי מ"ח עיר. ונטלו הכהנים י"ג והשאר ללוים. ג' ערי מקלט נטלו בגורלם ושבט הלוי לא נטלו בארץ למה (שם יח) אשי ה' ונחלתו יאכלון. [לה] אתה מוצא שנחריב הגלה אותן ג' גליות. גלות ראשונה הגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה. והשניה שבט זבולן ושבט נפתלי שנא' (ישעיה ח) כעת הראשון הקל ארצה זבולן וארצה נפתלי. השלישית הגלה לשאר שבטים שנא' (שם) והאחרון הכביד הכבידן כבמכבד. נבוכדנצר אף הוא הגלן בג' גליות מן שבט יהודה ובנימן. בראשונה הגלה יהויקים ובשניה יהויכין מה עשה קשר אותו בקורבין שלו מיוקר שנא' (ירמיה כט) כי הנני משלחם כגבירה. מה הגבירה הזאת אדם מיקר אותה כך עשה לו נבוזראדן הגלה לצדקיהו והרי ג' גליות. ומנין שהיה סנחריב קוזמוקרטור שהיה מגלה אלו לכאן ואלו לכאן והגלה את ישראל לבבל והביא אלו שבבבל לכאן. אמר הקב"ה בעוה"ז ע"י עונות גלו ונתפזרו בשערי הארץ. אבל לע"ל (דברים ל) אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך (ישעיה יא) ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ. וכן ישעיה אומר (שם לה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה:

יד יוסף ל סנהדרין מ"ח. ילקוט מ"א רמז קע"ס. ירוש' פ"ק דקידושין. אג"ס פ' כ"ס: לא ברכה ובתנחומא ואגדה: לב תנחומא ורבה חקת ירוש' סוטה פ"ק: לג סנהדרין פ"ז: לד תנחומא ס"פ: לה סד"ע פ' כ"ז:

מתנות כהונה

ומחזיק בפלך זה יואש. דכתיב ואת יואש עשו שפטים עד והוא מענין בו כדרך שמענין באשה ע"כ. ואולי יעשה דרכו שני' הספר כך היתה מלשנים וסוף הענין יוכיח ביותר דאל"כ מאי בעי הכא וגם לשון המאמר נמשך אחר גי' הירושלמי ועיין עליו: פלאגרא הוא פודגרא במזכר בכמה מקומות והוא חולה שאין לו רפואה. ובגמ' גי' פודגרי: נעצו בו לונביות גרסי'. ופירושו הניזות ובירוש' גרס ג' מאות לגנזים: ה"ג שקבל עליו לעשות אלוה ומפני מה כו'. פ"ע ר"ס אמור: תחתיו משמע שם דוד היה כתוב תחת שם יואב כמו מן אבנר לדוד וע' בפ' אמור: נפולין משמע שכך שמה: במבבד במכבדת שמכבדין בו הבית: בקירבין מרכבה: נבוזראדן שר של טבחים של נ"נ היה: הגלה לצדקיהו גרסי': קוזמקרטור יושב בכל העולם כלו: אם יהיה נדחך וגו'. כלומר לעתיד לבא יתקיים פסוק זה אם יהיה וגו':

סליק ספר במדבר

עץ יוסף

שהיה בו לדוד. לכך דרשו דהיינו הכהנת של שפראה לשרים ולגבורים: אל תדינני בשני דינין כו'. דייקו זאת מדכתיב ויסב בניהו את המלך ויאמר כה דבר וכה ענני. משמע שהיה דבור ועניה הרבה. וקרא כי פה אמות הוא דכתיב ותו לא. אלא ה"ק ליה תרתי לא תעביד לי: התאמץ לעלות במרכבה יתכן מפני שהיה הלום אחד מהזיבה. על כן הוכרח להתאמץ אחד לעלות במרכבה. ומביא מהכתוב וכל המרכב כי מפני חולשתו אינו יכול לילך כי אם לרכוב: מחזיק בפלך אוחז מקל ליסען עליו מחמת חולי הרגלים: פלאגרה כן שם החולי אף בלעזינו (רש"י). ובגמרא גרסיק פודגארי. והוא חולי שאין לו רפואה: נעצו בו לונביות פי' היתות. ובירוש' ובאיכה רבתי גרסי' שלש מאות לוגביות. וזהו ע"ד הפלגה. ור"ל שהורו בו היום הרבה דכתיב ויורו המורים דמשמע יריות הרבה הורו המורים: את מוצא כל זמן שהיה יהוידע קיים כו'. עיין בירוש' פ"ק דקידושין. ואפשר שגם כאן כוונת המדרש לא, מולא כו' ר"ל בעוד שנתקיימה מחזיק בפלך על יואש שאמר מולא כו' לפיכך ואת יואש עשו שפטים וכדאמרינן בש"ר פ"ח סי' ג' אל תקרי שפטים אלא שפוטים. וגם מדכתיב בם ואת יואש עשו שפטים וגו' ויהרגהו על מטתו. הרי שגם ג"כ נתקיים נופל בחרב: וישתחוו למלך ופי' בב"ר הנ"ל שעשאוהו אלוה אמרו אלולי שאתה אלוה לא היית יוצא לאחר שבעה שנים מבית קדה"ק אמר להם כך הוא וקבל על עצמו לעבוד אלוה. וע"ש מ"ש: ומפני מה נהרג אבנר. דכיון דצדיק הוא כמ"ש עליו דוד כי שר וגדול נפל היום בישראל. וגם שרך הגוטר בו. ומד השן בו. בודאי היה ה' נגד עליו לאמרו שלא יהרגנו יואב. לולא שהסירו גרם. ולהכי בעי מה השא היה בו: אל דוד תחתיו ר"ל שהזכיר שמו של דוד אחריו: והיה ספק בידו. נ"ל ויש אומרים על שהיה ספק בידו כו'. ועיין כ"ז סדר חקת סי' כ': (יד) נפולין של כותים. שהם הר גריזים שיושבים הכותים שם. וכן עוד היו קוראין הערביים לשם נפולוז: ונתן לשבט לוי מ"ח עיר. שהן ג"כ קולטות כדאי' במכות דף י'. ולפ"ז הם הפרטות של ערי מקלט. משה ג' בעבר הירדן. יהושע ג' בא"י ועוד מ"ח עיר. ורוצה לרמוז שהם נגד ג' גליות יהודה וישראל. ולכן מביא ענין זה שלהלן כאן (רד"ל): שנא' כעת הראשון הקל. פי' הגלות הזו הראשונה קלה תהיה כאותה של עת הראשון שכיון שבגלות הראשון לא הגלה רק לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי אף בשניה הקל להגלות רק ארצה זבולן וארצה נפתלי: כבמכבד פי' כבמכבדת שמכבדין בו את הבית כן טיאטא את הכל: בקורנין פי' במכבד: שנא' כי הנני משלחם כגבירה. לא נמצא פסוק זה בתנ"ך. ואפשר שצריך להיות במקומו פסוק (ירמיה כ"ט) אחרי צאת יכניה המלך והגבירה: כך עשה לו שאף שפסר אותו מ"מ הושיבו אותו בעגלה חשובה כגביר: נבוזראדן שר הטבחים של נבוכדנצר: קוזמקרטור פי' שולט מסוף העולם ועד סופו: אלו לכאן ואלו לכאן שנא' (ישעיה י') ואסיר גבולות עמים. כנ"ל (א"א): ונתפזרו בשערי הארץ שנא' (ירמיה ט"ו) ואזרם במזרה בשערי הארץ. אבל לע"ל. כנ"ל וכ"ה בתנחומא: אבל לעתיד לבא אם יהיה נדחך כו'. כלו' לעתיד לבא יתקיים אם יהיה נדחך וגו':

סליק ספר במדבר בעזרת האל הגדול הגבור והנורא. פרשיותיו כ"ג וסדריו עשרה.

* * *

דברים רבה

(א) **אלה** הדברים. הלכה אדם מישראל מהו שיהא מותר לו לכתוב ספר תורה בכל לשון וכו'. [א] כך שנו חכמים אין בין ספרים תפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון. [ב] רבן גמליאל אומר אף הספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. ומה טעמו של ר"ג שאומר מותר לכתוב ספר תורה יונית. [ג] כך לימדונו רבותינו אמר בר קפרא דכתיב (בראשית ט) יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם. שיהיו דבריו של שם נאמרין בלשונותיו של יפת. לכך התירו שיכתבו בלשון יונית. אמר הקב"ה ראה לשונה של תורה מה חביבה שמרפאה את הלשון. מנין שכן כתיב (משלי טו) מרפא לשון עץ חיים. [ד] ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה. ולשונה של תורה מתיר את הלשון. תדע לך לע"ל הקב"ה מעלה מגן עדן אילנות משובחים. ומה הוא שבחן. שהן מרפאין את הלשון שנאמר (יחזקאל מז) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה וגו'. מנין שהוא רפואה של לשון שנא' (שם) והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. [ה] ר' יוחנן וריב"ל. חד אמר להרפיון. וחד אמר כל שהוא אלם ולועט הימנו לשונו מתרפאה. ומצהצחה מיד בדברי תורה שכך כתיב מזה ומזה. ואין מזה ומזה אלא תורה שנא' (שמות לב) מזה ומזה הם כתובים. ר' לוי אמר מה לנו ללמוד ממקום אחר נלמוד ממקומו הרי משה עד שלא זכה לתורה כתיב בו (שם ד) לא איש דברים אנכי. כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו והתחיל לדבר דברים. מניין ממה שקרינו בענין אלה הדברים אשר דבר משה: (ב) ד"א אלה הדברים וזש"ה (משלי כח) מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון. ר' פנחס בשם ר' חמא בר חנינא אמר מוכיח זה משה. אדם אלו ישראל שנא' (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. מהו אחרי. אמר הקב"ה בשביל להביאן אחרי. חן ימצא. זה משה דכתיב (שמות לג) וגם מצאת חן בעיני. ממחליק לשון. זה בלעם שהחליק בנבואותיו ונבה לבם ונפלו בשטים. ד"א מוכיח אדם אחרי. א"ר יהודה ב"ר סימון מהו אחרי אמר הקב"ה כביכול משה הוכיחני אחר ישראל והוכיח לישראל אחרי. לישראל אמר (שם לב) אתם חטאתם וגו'. להקב"ה אמר (שם) למה ה' יחרה אפך בעמך. מהו למה. א"ר יצחק [ז] בשעה שעשו ישראל את העגל ביקש הקב"ה לכלות שונאיהן של ישראל א"ל משה רבש"ע העגל הזה טוב הוא לסייע לך. א"ל הקב"ה מה מסייע לי. א"ל משה אם אתה מוריד גשמים הוא מפריח טללים. אתה מוציא את הרוחות והוא את הברקים. א"ל הקב"ה אף אתה טועה בעגל. אמר לפניו רבש"ע אלא למה ה' יחרה אפך בעמך. ולישראל הוא אומר אתם חטאתם חטאה גדולה. א"ר יהודה ב"ר סימון משל למה"ד למלך שכעס על אשתו. טרפה הוציאה מביתו. שמעו בו השושבינין הלכו אצל המלך ואמרו לו הא מרי כך אדם עושה לאשתו מה עשתה לך. והלכו אצלה ואמרו לה עד אימת את מכעסת אותו. קדמותיך הוא תניינותיך הוא. אף משה כשהלך אצל הקב"ה א"ל למה ה' יחרה אפך בעמך וגו' לא בניך הם. וכשהלך אצל ישראל אמר להן עד אימת אתם מכעיסים אותו קדמותיכון הוא תניינותכון הוא. וכה"א במדבר בערבה מול סוף: (ג) ד"א אלה הדברים אשר דבר משה. זש"ה (תהלים נ) אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך וגו'. [ח] מהו אלה עשית והחרשתי. א"ר שמואל בר נחמן (שמות לב) אלה אלהיך ישראל עשיתם במדבר והחרשתי לכם. למה שהיה משה מפייס עלי ואומר לי סלח נא. ושמעתי לו. דמית היות אהיה כמוך

יד יוסף א מגילה דף ח': ב במשנה וגמ' שם סוגי' רשב"ג: ג ב"ר פ' ל"ו. ילקוט נח. שבת דף קט"ו: ד ילקוט דברים. וילקוט משלי. וספרי ח"ב פיסקא מ"ז: ה ירוש' שקלים פ"ו. סוף פסוק בן יעול והלכה הלך. וסנה' שמי כלאם. ילקוט יחזקאל. ילקוט דברים. פדר"א פ' נ"א: ו ילקוט דברים: ז שמות רבה פ' מ"ג: ח ילקוט תהלים רמז תשס"ב:

מתנות כהונה

בכל לשון וכו'. ור"ל מה שכתוב שוב במשנה פ"ק דמגילה ותפילין ומזוזות אינם נכתבים אלא אשורית: **לא** התירו שיכתבו אלא יונית. ומשנה שלימה היא פ"ק דמגילה: מתיר את הלשון פותח פיו ולשונו ומסירו מאלמותו: **להרפיון** לשון טרף ומזון ועיין במדרש הזית בפסוק גן נעול וכן פי' הערוך ערך טף וכן הוא בירושלמי דשקלים: **ולועט** וכו'. לשון הלעיטני נא: **מתרפא** פי' לתרופה לשון נוטריקון להתיר פה ועיין לקמן במדרש הזית פירושים נוספים: **להביאן** אחרי. להוליכן בדרך אחרי ה': **שהחליק** לישראל: **מהו** למה. כלומר וכי לא היה לו על מה לכעוס שאמר לו למה וכו': **אלא** למה כו'. מאחר שאין בו ממש אין לך לקנא עליו: **טרפה** לשון הכאה ושילוח: **הא** מרי. לשון יללה שמתאוננים כמו אהה ה' אלהים: **קדמותיך** כו'. לשון תימה וכי זו היא לך בלבד כעס ראשונה ושנייה הרי זה כמה פעמים

ענף יוסף

(א) [אין בין ספרים תפילין ומזוזות כו']. כתב בשו"ת אבן מירם שנכתבה למצוה דכל אדם חייב לכתוב ס"ת לעצמו כדאמר בפ"ב דסנהדרין דף כ"א אין נכתבת אלא בלשון קודש. דדבר ברור הוא דאין יוצאין ידי חובת מצות כתיבת ס"ת אלא בכתובה דוקא בלה"ק. ופרשת תפילין ומזוזות אף בלא נכתבו למצותן. תפילין להנתן בראש ובזרוע ומזוזה לקבוע בבית. אלא ליהודים ללמוד בהן. מ"מ אין נכתבין כלל אפילו בלה"ק וכמ"ד בפ"ק דגיטין דף ס' אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה. וע"ש ונראה דהגלוי שיה התם. ואפשר אפילו למ"ד כותבין. מ"מ בלה"ק אבל בכל לשון לא. דהרי קולא לא מקילין שתהא נכתבת מגילה לבד ובכל לשון. ומתני' פ"ק אין בין ספרים תפילין ומזוזה. אלא שספרים נכתבים לעצמם בכל לשון היינו נמי בלא למצותן אלא להתלמד בעלמא. וסו"מ אין נכתבים כלום אלא בלה"ק. דאי נכתוב לשם מצותן הא בעינן וכו' כדאיתא יעוין. ואי בשלא למצותן למד מ"ד אין כותבין כלל אפילו בלה"ק נמי לא. ואפי' למ"ד כותבין. ס"מ בלה"ק וכנ"ל. ודעת ר"ג אי כוונתו דוקא על ס"ת או ס"ם לד

עץ יוסף

(א) אלה הדברים בלשון מפרש מנין אלה התחיל משה להוכיח את ישראל כי ז' באדר מת משה וזה היה בר"ח שבט. הרי ל"ז ימים: **בבל לשון** כו'. ר"ל מה שכתוב שוב במשנה פ"ק דמגילה: **שהספרים נכתבים בכל לשון**. נכתב של כל אומה. ובלשון של כל אומה [ברטנורא]: **שהספרים נכתבים בכל לשון**. והתפילין ומזוזות אין נכתבים אלא אשורית. כן הוא במשנה. ופרש"י ספרים תורה נביאים וכתובים. אשורית לשון הקודש. וטעמא בגמרא דבתפילין ומזוזות כתיב [דברים ו'] והיו הדברים האלה בהווייתן יהו: **אף בספרים לא התירו**. לשון אחר חוץ מלה"ק אלא יונית. משום דלשון יונית דהמנהג בריה בהדיא לכתוב בהן ספר מדכתיב יפת אלהים ליפת וגו' וכדלקמן בסמוך. ומדאצטריך קרא למשרי לשון יונית מכלל דשאר לשון חוץ מאשורית אסור מה"ת: **שיהיו דבריו של שם**. היינו תורה. וזהו דכתיב וישכון באהלי שם היינו בתי כנסיות ובמ"ד. ובמס' מגילה אמרו אמר קרא יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם דבריו של יפת יהיו באהלי שם. ופריך הגמרא ואימא גומר ומגוג. אלא א"ר חייא בר אבא היינו טעמא דכתיב יפת וגו' יפיותו של יפת יהא באהלי שם. ופרש"י הוא לשון יון לשונו יפה מכל בני יפת: **שמרפא את הלשון** כו' מתיר את הלשון כו'. כפשוטו פירושו שהוא מרפא לשון אלמים וכדמסיים נלמד ממשה ע"ה נתרפא לשונו. [ותיבת לשון מתיר משום דרפא דלשון להתיר פה כו']. וענין המאמר לכאן למתני' דספרים נכתבים בכל לשון. הוא לומר בלשונה של תורה היא שבכדי שיהיה נקל להגיה בכל לשון. נתרפא כלו' התירו לכתוב בכל לשון [ובדרך רחוקה קצת י"ל לשון מתיר את הלשון כענין מתיר איסור הלשון שהיא בלשון יוני גריכ"ם הקדוש כדמשמע בירושלמי פ"ק דסוטה ובלבד סוטה שהוא בכלל גזרת חכמת יוונים. ומ"מ לכתיבת התורה לרשב"ג התירוהו דווקא מפני יפיותו] [רד"ל] ועמ"ש בביאוריו לפדר"א ר"פ ל"ח: **תדע לך** כו' כדמסיים לשונו מתרפא ע"י בד"ת. א"כ הרפואה היא בשביל עץ חיים של ד"ת [רד"ל]: **להרפיון** פי' מזון מלשון טרף נתן ליראיו בחילוף הט"ו בטי"ת. וז"ל הירושלמי רבי יוחנן אמר תרפיה מגין עליה וטרף מזונה. ופי' השפה מראה במשנה בשורת עליהו מיד טעם מצנו. כלו' שמוציא פריו שלא כדרך שאילנות שבשני אינו יוצא אלא אחר פריחת העלין ימים רבים. ובספר מים יחזקאל פי' לתרפיון רפואה לכל החולים: **כל שהוא אלם**. שאינו מדבר. וגם אלם מדברי תורה [כמו שאמרו במדרש רות גבי פלוני אלמוני שהיה אלם בדברי תורה]: **ולועט** פי' ואוכל. לשון הלעיטני נא: **מתרפאה ומצהצחה** מיד בדברי תורה. ר"ל שסבת הרפואה להתורה והלשון בבת אחת שע"י התורה יתרפא לו גם הלשון. ודרש לתרופה להתיר פה: **שכך כתיב** יעלה על שפתו מזה ומזה. כנ"ל ור"ל בשביל שיעלה על שפתיו ד"ת הכתובים מזה ומזה [רד"ל]: (ב) **בשביל להביאן אחרי**. להוליכן אחרי עבודתי. הכוונה לזה דאי' בזוהר שלח דף קס"ו ע"א. וזהו בשביל להביאן אחרי לזכות את ישראל שילכו אחר השם. והוא ילך לפניהם להגות מזיו שכינתו: **שהחליק** לישראל בנבואותיו שאמר לישראל דברים מתוקים מה טובו אוהליך יעקב. משה מכריז שאמרו להם פן יפתה לבבכם. ובלעם מכריז ומחניף עמו אחותכם ואינו מקפיד [רש"י משלי שם]: **ונבה לבם** ולכן נכשלו ביצה"ר וכמ"ש בזוהר יצה"ר בפי נבואה. דרוחא וכמ"ש בסוטה דף ד' במי שיש בו גסות הרוח שנכשל בא"א. ולכן כשגבה לבם נכשלו בזנות בשטים [רד"ל]: **כביכול משה הוכיחני** כו'. מפרש מוכיח אדם אחרי. מוכיח לישראל אחר שהוכיח אותי. כמו שהיה בשעת העגל. שמתחלה הוכיח להקב"ה שיפייס לישראל. ביקרתו אדם ואמר לו למה ה' יחרה אפך בעמך. ואח"כ הוכיח לישראל שיעשו תשובה ויתקרבו להקב"ה ואמר להם אתם חטאתם וגו'. ואח"כ שב להקב"ה ואמר אנא חטא העם הזה וגו' ויעשו להם אלהי זהב. וכמו שדרשו חז"ל כאומר אתה גרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו: **מהו למה** כלו' וכי לא היה לו ע"ז לכעוס שאמר לו למה ה' יחרה אפך בעמך: **בקש הקב"ה לכלות** כו' א"ל משה רבש"ע העגל הזה טוב כו'. לא שבא משה להצדיק מהחטא לגמרי בטענה זו. אלא בא להקל קצת בחטא. ואמר שלא היה בזה חטא ע"ז ממש כנראה ממעשהו. אלא שחשבו ישראל היות לזה השפע מושפע עליהם מכח העליונים במעשה העגל. וחשבו שכמו שהאדם צריך להשתדל כאשר בידו להקריב התועלת ולהרחיק הנזק. כן יאות להם לעשות זה אחר שנסתלק מהם משה. והיו כמכינים עצמם לקבל השפעת ה'. כמו שמחויב כל אדם להכין עצמו כראוי לו. ונקרא בזה מסייע בכח ההשגחה. כי לא בקשו רק מנהיג אשר ילך לפניהם במקום משה. וערב רב הוא שהטעו לע"ז ממש. ואע"ג שמ"מ חטאו בזה אחר שהקב"ה הזהיר מכל פסל והשתחויה שהם. בין דרך ע"ז בין דרך אחרת. מ"מ אין ראויים לכליון חרוץ כע"ז ממש. וזהו שאמר במדרש בשעה שעשו ישראל את העגל בקש הקב"ה לכלותן לגמרי. לכן כנגד מה שבקש לכלותן באותה שעה טען משה למה ה' יחרה אפך בחרון אף כזה. למה. אחר שלא כיוונו אלא לקבל ההנהגה על ידו ונמצא מסייע לך. ואמר על דרך משל ואתה מוריד הגשם כו'. והשיב הקב"ה כי זה טעות ושטות בחושבם זה. וכמ"ש הרמב"ם בהלכות ע"ז שכל החושב שיש ממש במעשים אלו אלא שהתורה אסרתם הוא סכל ובוער כי אין ממש בדברים אלו. וא"כ ראוי להעניש שהשתא בדבר. כי אין כאן תועלת. והשיב משה רבינו דא"כ למה ה' יחרה אפך בעמך דהכעס יש להקל יותר בהפסד. שממהר שמה שאסר ה' הוא מה שאין בו תועלת א"כ אלו היה בו איזה תועלת אולי לא היה אוסרו שלא ינעל דלת התועלת בפני האנשים. וא"כ אלה שעשו בחשבם לקבל תועלת אין בהם חטא זולת הטעות שחשבו שיהיה בזה תועלת [יפ"ת בש"ר פ' מ"ג]: **טרפה** לשון הכאה ושילוח: **הא מרי** לשון יללה שמתאוננים [מת"כ]: **קדמותך הוא** כו' לשון תימה. וכי זו הוא לך פעם ראשונה או שניה. הרי זה כמה פעמים שהכעסת אותו: **וכן הוא** אומר במדבר כו'. כפי פרש"י ז"ל בסדר הזה: (ג) **א"ר שמואל בר נחמן** כו'. רצוי שמואל ב"נ מפרש בקרא אלה עשית בא לתת טעם על מה שאמר הקב"ה וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם כיון שכבר אמר לו הקב"ה למשה סלחתי כדברך. ואמר משום שהיה לישראל שני מיני עבירות בעשייתם את העגל. אחד עשיית הצורה אשר הזהיר על זה האל יתברך באומר לא תעשה לך פסל וכל תמונה. והשני על כוונתם שכוונו לצורת שור אשר במרכבה שהיא אחד מד' חיות המרכבה וקראו בנסיעות שדמו הצורה ליוצרה והנסיעה לנוסעה. ולפיכך שנים כתיב [תהלים ק"ו] עשו להם עגל מסכה. ושנית כתיב וימירו את כבודם בתבנית שור. ולכן על עשיית הצורה נמחל להם ע"י משה שפייס להקב"ה ואמר כיון שאין בו ממש א"כ למה ה' יחרה אפך בעמך. ועל כוונתם שכוונו לשור שבמרכבה וקראו בנסיעות שדמו הצורה ליוצרה והנסיעה לנוסעה על זה נאמר וביום פקדי ופקדתי וגו': **ואומר לי סלח נא**. לאו דוקא לשון סלח נא שהרי לשון זה סלח נא כתיב [במדבר י"ד] בענין מרגלים. אלא כלו' שמשה בקש מהקב"ה שיסלח לחטאתם. כדכתיב למה ה' יחרה אפך בעמך. שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: **אעורר**

כמוך. דמיתם את הצורה ליוצרה ואת הנטיעה למי שנטעה. אוכיחך ואערכה לעיניך. תרין אמוראין. ח"א אעורר כל לעיניך. וח"א אסדור כל לעיניך. אמר להם משה איני מוכיח אתכם על מה שאתם עתידים לעשות אלא על מה שעשיתם לשעבר במדבר בערבה מול סוף: (ד) ד"א אלה הדברים אמר ר' אחא ב"ר חנינא ראויות היו התוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה. אלא אילו הוכיחם בלעם היו ישראל אומרים שונא מוכיחנו. ואילו ברכם משה היו או"ה אומרים אוהבן ברכן. אמר הקב"ה יוכיחן משה שאוהבן ויברכן בלעם ששונאן כדי שיתבררו הברכות והתוכחות ביד ישראל. ד"א ט אילו אחר הוכיחן היו אומרים זה מוכיחנו. משה שכתוב בו (במדבר טז) לא חמור אחד מהם נשאתי לזה נאה להוכיח את ישראל. ד"א אילו אחר אומר (שמות יח) עתה ידעתי כי גדול ה' וגו' היו אומרים זה אומר עתה ידעתי. אלא יתרו שהיה יודע שחזר על כל בתי ע"ז שבעולם ולא מצא בהם ממש ואח"כ בא ונתגייר לזה נאה לומר עתה ידעתי וגו'. ד"א אילו אחר אומר (קהלת א) הבל הבלים היו אומרים זה אין לו פרוטה לאכול והוא אומר הבל הבלים. אלא שלמה שכתוב בו (מ"א י) ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים. לזה נאה לומר הבל הבלים. ד"א אילו אחר אומר (קהלת ג) הכל עשה יפה בעתו היו אומרים זה לא אכל מאומה מימיו והוא אומר את הכל עשה יפה בעתו. אלא שלמה שכתוב בו (מ"א ד) וכלכלו הנציבים האלה וגו' ולא יעדרו דבר. מאי ולא יעדרו דבר א"ר חמא בר חנינא שהיו מביאין לו תרדין בימות החמה וקשואין בימות הגשמים לזה נאה לומר את הכל עשה יפה בעתו. ד"א אילו אחר אומר (דניאל ד) וכל דיירי ארעא כלא חשיבין וכמצביה עבד בחיל שמיא וגו' היו אומרים זה לא שלט על שני זבובין מימיו והוא אומר וכל דיירי ארעא כלא חשיבין. אלא נבוכדנצר שכתוב בו (שם ג) ובכל די דארין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון לזה נאה לומר וכל דיירי ארעא כלא חשיבין. ד"א אילו אחר אומר (דברים לב) הצור תמים פעלו היו אומרים זה אינו יודע טובה של מידת הדין והוא אומר הצור תמים פעלו. אלא משה שכתוב בו (תהלים קג) יודיע דרכיו למשה לזה נאה לומר הצור תמים פעלו: (ה) ד"א אלה הדברים אמר שב"נ אמר הקב"ה כדבורים היו בני מתנהגים בעולם על ידי צדיקים ועל ידי נביאים. ד"א אלה הדברים מה הדבורה הזו דבשה מתוק ועוקצה מר כך הן דברי תורה כל מי שעובר עליהן נוטל אופופסין שנא' (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת (שמות לא) מחלליה מות יומת. וכל מי שמקיים אותה זוכה לחיים שנא' (שם כ) למען יאריכון ימיך. ד"א אלה הדברים מה הדבורה הזו דובשה לבעלה ועוקצה לאחרים. כך הן דברי תורה סם חיים לישראל וסם המות לאו"ה. א"ר יהודה ב"ר סימון בשם ר' לוי מה הדבורה הזאת כל מה שהיא מסגלת מסגלת לבעליה. כך כל מה שישראל מסגלין מצות ומע"ט הם מסגלים לאביהם שבשמים: (ו) ד"א אלה הדברים א"ר תנחומא לבה"ד לאדם שהיה מוכר ארגמן. והיה מכריז הרי ארגמן. הציץ המלך ושמע את קולו. קרא אותו וא"ל מה אתה מוכר. א"ל לא כלום א"ל אני שמעתי את קולך שהיית אומר הרי ארגמן ואתה אומר לא כלום. א"ל מרי אמת ארגמן הוא. אלא אצלך אינו כלום. כך משה לפני הקב"ה שברא את הפה ואת הדיבור אמר (שם ד) לא איש דברים אנכי. אבל אצל ישראל כתיב בו אלה הדברים. ד"א א"ר סימון כיון שא"ל הקב"ה למשה שישנה התורה לא היה מבקש להוכיחן על מה שעשו. א"ר סימון למה"ד לתלמיד שהיה מהלך עם רבו וראה גחלת מושלכת. סבור שהיא אבן טובה. נטל אותה ונכווה. לאחר ימים היה מהלך עם רבו וראה אבן טובה היה סבור בה שהיא גחלת והיה מתיירא ליגע בה. א"ל רבו טול אותה אבן טובה היא. כך אמר משה בשביל שאמרתי להם שמעו נא המורים נטלתי שלי מתחת ידיהם. ועכשיו אני בא להוכיחן. א"ל הקב"ה משה אל תתיירא. ד"א אלה הדברים רבנין אמרין א"ל הקב"ה למשה הואיל וקיבלו עליהן תוכחותיך צריך אתה לברכן. מיד חזר וברכן. מנין שנאמר ה'

אלהיכם

יד יוסף ט קס"ר פ"ג סי' י"י ע"ש : י ילקוט דברים :

ענף יוסף

ל"ד ע' בטורי אבן שבא"יך בזה : (ד) [למה"ד לתלמיד שהיה מהלך עם רבו כו'] . ובילקוט אי' אחר רבו. וכוונת המאמר לפי שמשה אמר בהתגלגלותו על שקראו את ישראל מורים אתה המילות ופירשו הז"ל כבר אמרה ליות לבני מרי ומתך לאדתי כך אמר כאן משל למה הדבר דומה לתלמיד שהיה מהלך אחר רבו שאמרה לה: פירשו קראם בני מרי על שהיו ממרים עם ה' על כן היה סבור לילך אחריו ולעשות כמיתו נחלף לגירבתיטו שהיה מהלך עם רבו פי' שהלך כמו עם רבו . ר"ל שעשה כמו שעשה רבו . שכמו שקראם ה' מורים על שהיו ממרים עם ה' על כן קראם ג"כ מורים] אף לכבוד עצמו כי כאמרו שמעו נא המורים אע"פ"י מורים את מוריהם . ר"ל בועטים במוריהם . ונכוה משה בזה לפי שאמר זה דרך כעס ומיתת ד' והיה זה כאש בוערת על לשונו כדרך קנטור ולכבוד עלמו היה דורש כי שם נאמר וירב העם עם משה. ולפי שבקריאה זו אין בה מוסר ותוכחה אלא קנטור לכך לכך קראה גחלת. אבל התוכחה של עכשיו קראה"ן אבן טובה כי אינה בלשון חימום כמו שהאבנים שהיתה דרך כעס וקנטור ועל כן נענש. לעיתים היה מהלך עם רבו לדבר בעניני תוכחה שהם עם רבו ר"ל לכבוד רבו שכן אמר משה בתוכחותיו ממרים הייתם עם ה'. והיה ירא משה פן יכוה בקראם ממרים עם ה' כדרך שנכוה בזה שקראם מורים בימי יריבה. עד שאמר לו הקב"ה אבן טובה היא. כי האבן אשר היא זורק על בני ישראל טובה היא ואל תירא

מתנות כהונה

שעיניהם שהכעסת אותו : וכן הוא אומר במדבר טו'. כפי פירש"י ז"ל בסדר הזה: **אעורר כל.** ואערכה לעיניך. דרש נוטריקון ואעורר כל לעיניך ולמ"ד מלעיניך מוסב למעלה ולמטה כעין שפי' ראב"ע בפסוק והמפרשים הרבה נסו שהוא כמו מהרה נסו : **אעורר כל.** ויהיה לשון נקמה ואולי כיון למדת הדין הנקראת כל והיא עקמת נקמת השם בכל מקום וכמו שפירש ט בעל שערי אורה בספירת כלה והאחר זה דורשו לשון שתי מערכות וערכת את ערכו : **הצורה** ליוצרה וכו'. יש בו סוד ורמזוהו הז"ל באמרם שמתם רגל אחד מספרא מולין שלו והוא סוד קילון בכמיצות שזכרו חז"ל בני אליפע אחר והמקובלים כלם פירשו כך בפרשת עגל וזולתו : **איני** מוכיח כו'. שהרי יש להם לאמר מה אתה יודע שנעשה הרע בעיני ה' הרי יש בידנו לעשות הטוב בעיניו : **שיתבררו** יהיו מבוררין בלא ערער: **זה מוכיחנו.** בתמיה מה לו עלינו ומה הטיב לנו : **זה** אומר עתה ידעתי. בתמיה מה הוא יודע ענייני האלהות. וכל זה בקהלת בפסוק הכל עשה יפה : **מביאין** לו כו'. שהיה מכיר גידי הארץ ובאיזה מקום יצמח אפי' שלא בזמנה או היו מביאין לו ממרחק מארץ ששם ימות הגשמים כשיש כאן ימות החמה וכן בהיפוך : **כדבורים** היו כו'. מנהג הדבורים שא' הולכת בראש וכולם הולכות אחריה בכל מקום שהיא מוליכות אותם וכן הוא בילקוט בהדיא · **אפופסין** גזר דין של מיתה **ועוקצה לאחרים**. בבעלה מכיר ובקי בתנהג להשמר ממנה או פירושו שפורחת הולכת הנה והנה לאגור דבש ואח"כ אוגרות אותם בבית בעלה: **מסגלים לאביהם** שבשמים. באחר ונעשה רצונו : ה"ג בילקוט אל התחילת אלה הדברים **רבנן כו'** וגירסת הספר יש ליישבו שיתור אלה הדברים דרש להכי שא"ל

לברכן

עץ יוסף

כל לעיניך. דרש ואערכה לעיניך נוטריקון ואעורר כל לעיניך. ולמ"ד מלעיניך מוסב למעלה ולמטה. וכל הוא מדת הדין הנקראת כל. והיא הנוקמת נקמת השם בכל מקום. וזהו וביום פקדי וגו' : **אסדר כל** דרש ואערכה לשון שתי המערכות. וערכת את ערכו ור"ל שאסדר לך את שעשית ואפקוד לך ביום פקדי. ורק משמעות דורשים איכא בינייהו והרד"ל כתב דפליגי בזה אם אעורר כלו' שלא נתכפר לגמרי וכמ"ש וביום פקדי וכו"ם בשמ"ר שם. וה"א אסדר לומר שנתכפר לגמרי וכמ"ש גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל רק שבסדר התוכחה שסדר משה סדרו משה ג"כ והוכיחם כמ"ש ודי זהב עכ"ל : (ד) **היו** ישראל אומרים שונא מוכיחנו. פי' אם יבא בלעם ויאמר להם הקללות שבתוכחה יאמרו ישראל שונא קללם פי' שלא שמע מעולם מפי הקב"ה את הקללות אלא שמעצמו קללן על שהוא שונא. וכן אם יבא משה ויברכן. האומות יאמרו שלא שמע מעולם הברכות מפי הקב"ה אלא מעצמו אמרן שהוא היה אוהבן. אבל על ידי שאוהב מקלל ושונא מברך זה יראו שהכל מפי הקב"ה [מפרשים] : **שיתבררו** פי' שיהי' מבורר אצל כולם שהם מפי הקב"ה : **ד"א אילו** אחר הוכיחן כו'. זה קאי על דברי תוכחה מה שהוכיח משה על מעשיהם. וכל אלו דבר אחר שקאמר המדרש אינו כמו בכל מקום שמתחיל בפסוק אחד ואחר עליו כמה דרשות. אלא כאן פירושו ועוד דבר אחר אירע ועוד דבר אחר אמרו. **זה מוכיחנו** הוא ע"ד שאמרו בערכין דף ט"ז העבודה אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח אם אמר טול קיסם מבין שיניך אומרים לו טול קורה מבין עיניך. כרש"י כלומר שאם יש אדם שמוכיח חבירו לומר לו הנח עבירה פלונית שבידך יכול להשיבו גדולה עבירה יש בידך. וזהו שאמר המדרש שהיו אומרים זה מוכיחנו בתמיה הלא גם לו יש ג"כ עבירות. אבל משה שהיה נקי אפילו מכל דבר תמון שכבשו של אדם מתמתקן כדכתיב לא חמור אחד מהם נשאתי וכדאמרו בריש סדר קרח שאפילו בשעה כשירד ממדין למצרים שהיה צריך ליטול מהם משוי ולשלם בעד החמור ברכב עליו מ"מ לא לקח מהם. לו היה נאה להוכיחן. ובקהלת רבה אמרו אילו אדם אחר בא והוכיח את ישראל הייתם אומרים אדם אכל ושתה מהם ונהנה מהם מוכיחן. אלא משה שכתוב בו לא חמור כו' : **זה אומר** עתה ידעתי. בתמיה. מה הוא יודע ענייני אלהות. ובקה"ר מסיים בהדיא זה שאינו יודע טיבה של ע"ז אומר עתה ידעתי ע"ש : **אילו אחר** אמר הבל הבלים כו'. הכוונה כי מי שלא ישיג מתענוגי עוה"ז וקניניו ואוכל לחם צר מהמת חסרון כיסו לרוות הכים ריק ואין בו. לא יודע כי הוא ממהם בתענוגי העולם. כי אמר אילו היה לו היה משביע פיהו וימלאהו. אבל כשאדם ישיג מהללות עוה"ז ויודע כל מהותם והפלס והעפ"כ כונס תאות לבו וממאס הבלי עוה"ז בכח בכלו אשר בקרבו להיותו מבין שהיא הכליה הבל הבלים וזה מעשה בהמה כסוס כפרד לתלהות כריסו ובטנו בחפצי עוה"ז. בזה יודע כי עשייתו הוא לשם ה'. ויתמליך וממשיל את ה' על כל אבריו וגידיו לשבר תאותם אשר בקרבם ולא יעשו כי אם כחפץ ה' בדלתי התורה : **אין לו פרוטה** לאכול. פי' אין לו פרוטה לקנות בה לאכול. ואפשר שלריך להיות אין לו פרוסה לאכול : **שהיו מביאין** לו תרדין בימות החמה כו' לפי שהיה שלמה מכיר גידי הארץ ובאיזה מקום יצמח אפילו שלא בזמנה או היו מביאין לו ממרחק מארץ ששם ימות הגשמים כשיש כאן ימות החמה. וכן להיפך [מת"כ]. ובע"ז דף כ"ח ע"ב כנוסו פרש"י בד"ה והילופא. שהלנון מוסיף עליו קור. והתרדין מחממין ע"כ. ול"ע. וכתב הרד"ל ח' וכיידומה בעיקר הני' דהוי להיות להיפוך תרדין ביה"ג שטבע הם להחם הגוף ביה"ג. וקשואין בטבען קר ביה"ח לקרר. וכ"כ הרמב"ם בה' דעות פ"ד בדלועין ע"ש. ובש"ס [ברכות נ"ז] אמרו גנו וחזרת וקשואין לא ביה"ח ולא ביה"ג כ"ל גנון וקשואין ביה"ח וחזרת ביה"ג עכ"ל : **זה לא שלט** ולא הרגיש בגדולה לעולם על כן מגדיל שם ה'. אבל נ"נ שהיה לו גדול: כ"כ וכולם יראו מפניו. ועכ"ז הרגיש כי הכל כלא מול הקב"ה : **זה אינו** יודע טובה של מדה"ד. כי אולי המדה"ד מכלה ומשחית מאד בעת הזעם. אבל משה שהיה יודע שרשי הנהגת ה' במדותיו ועכ"ז אמר שפעולתו תמים וצדיק וישר ואין עול במדותיו. (ה) **כדבורים** היו בני מתנהגים. פי' שכל הדבורים הקטנים הולכים אחר הדבורה הגדולה שנקראת אם לכולם. כך ישראל ילכו הקטנים אחר גדוליהם. וכתב הרד"ל ואולי לפי דרכיו למדע להנהגת שם דבורה על המין מזה שהם מתנהגים ע"פ דבר ומנהיג נקבה עכ"ל : **ועוקצה מר** כלומר אם תכעס תרע לאדם. כן התורה למי שעבר בדבריה : **אופופסין** פירוש גזר דין [ערוך] וכן בלשון יוני [מוסף הערוך] : **שנאמר מות** יומת הנואף והנואפת. מביא פסוקים אלו מפני שרוצה לדמות העונש לדבש שיש בו עוקץ אכילה והוא מתוק. רק באופן שיקח הדבש שלא במקום הדבורים כי עוקצה מר. כן מלינו בעילה מצוה ומ"ע לקיים פ"ו. אמנם בעילת איסור עוקצה מר. וכן שבת עונג הוא. אמנם לחלל בשבת אף שהוא לעונג מ"מ הוא כמו שרוצה ליקח דבש ממקום הדבורים. משא"כ בשאר עבירות כגון אכפשה או רציחה שחייב מיתה אין לדמות לדבש כי אין שם רק לא תעשה [י"מ] : **ועוקצה לאחרים** שהבעלים כשהולכים לרדות הדבש מן כוורת הדבורים הם הולכים עם אש והזוקה והדבורים בורחים ויכול ליקח הדבש בלי שום נזק. אבל אחרים שרוצים לגנוב דבש הם הולכים בלא אש בהחבא והדבורים עוקצים אותם. וכן כשפורחת ממקום למקום לאסוף מין פרחים להדבש עוקצת לאחרים : **מסגלת לבעליה** כלומר שניתן בטבעה שתעמול לקבץ הדבש לבעליה אף שאין לה הנאה מזה רק להטיב לאחרים. כן הם טבע נפשותיהם שעושים המצות לשמה ורק לשם ה' ומאהבה. לא לשם תועלת ושכר כי אם מאהבה גמורה : (ו) **שהיה יוכר** ארגמן כו'. כוונת המאמר שבאמת היה ארגמן. אך לא היה מן המובחר ואצל כל אדם הוא ארגמן. אך בערך המלכות אינו נחשב זה לקרוא בשם ארגמן. כך משה היה דברן נגד ערך כל אדם אף שהיה כבד פה וגו'. אך בערך הקב"ה שברא הפה והלשון לא היה דברן. ולכן בעת ששלחו הקב"ה בשליחות אל פרעה ואל ישראל שילכך להשיב התשובה ולדבר לפני הקב"ה [וכדכתיב (שמות ה') וישב משה אל ה' וגו'. וכתיב (שם ו') וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו'] אמר לא איש דברים אנכי. אבל אצל ישראל כתיב בו אלה הדברים. ואף שזה כתיב בסוף ימיו יש לומר שאיהו רק פסוק זה לדוגמא ולרמז. אבל באמת לישראל היה דברן מאז ומקדם · **לפני הקב"ה** כו' הגי' לא אים דברים אנכי. והא שהוכיחו ה' על מיאונו. הוא על שהם פה א"כ יתן בפיו כח גם לזה : **א"ל הקב"ה** משה אל התיירא. דייק זה מדכתיב ככל אשר צוה ה' אותו אליהם : דמשמע שאילו לא צוה לו ה' לא היה מוכיחן בנוסח זה. כמו שכתבתי בארוכה בענף ע"ש : **הואיל וקבלו** תוכחתך כו'. ידע משה שקבלו המוסר לפי

פספר

אלהיכם הרבה וגו'. יא אומנין שכל המקבל תוכחה זוכה לברכה שכן שלמה מפרש (משלי כד) ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. יב אמר הקב"ה לישראל בעוה"ז הייתם מתברכין ע"י אחרים. לע"ל אני אברך אתכם שנא' (תהלים סז) אלהים יחננו ויברכנו וגו': (ז) ה' אלהי אבותיכם. הלכה אדם מישראל שנתמנה חכם או דיין על הציבור מהו שיהא מותר לו לדון לעצמו. יג כך שנו רבותינו אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד שנאמר (איוב כג) והוא באחד ומי ישיבנו. ומהו והוא באחד. אר"ל שהקב"ה דן והותם לעצמו. א"ר ראובן יד ומהו חותמו של הקב"ה אמת. ולמה אמת. אמת יש בו שלש אותיות. אל"ף ראשון של אותיות. מ"ם אמצעית. תי"ו סופן. לומר (ישעיה מד) אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים. רבנין אמרי בוא וראה בשעה שנתמנה משה על ישראל אמר להן איני יכול לישא את משאכם לעצמי. אלא מנו לכם דיינים שיהיו דנין אתכם שנאמר הבו לכם אנשים. א"ר ברכיה בשם ר' חנינא צריכין הדיינין טו שיהא בהן שבע מדות. ואלו הן. חכמים ונבונים וידועים. וארבע כמו שכתוב להלן (שמות יח) ואתה תחזה מכל העם וגו'. הרי שבע. ולמה לא נכתבו שבע כאחת. שאם לא נמצאו משבע מביא מארבע. ואם לא נמצאו מארבע מביא מג'. ואם לא נמצאו מג' מביא מאחד שכן כתיב (משלי לא) אשת חיל מי ימצא: (ח) טז ואשימם בראשיכם. ואשמם כתיב. אריב"ל אמר להם משה אם אי אתם נשמעים להם אשמה תלויה בראשיכם. למה"ד לנחש הזה שאמר הזנב לראש עד מתי אתה מתהלך תחלה אני אלך תחלה. א"ל לך. הלך ומצא גומא של מים והשליכו לתוכה. מצא אש והשליכו לתוכו. מצא קוצים והשליכו לתוכן. מי גרם לו על שהלך הראש אחר הזנב. כך כשקטנים נשמעים לגדולים. הם גוזרים לפני המקום והיא עושה. ובשעה שהגדולים מהלכין אחר הקטנים נופלים לאחר פניהם. ד"א א"ר הושעיא למה"ד לכלה שהיתה עומדת בתוך חופתה ונתפחמו ידיה. אם מקנחת היא אותם בכותל. הכותל מתפחם וידיה אין מתנקות. ואם בפסיפס הפסיפס מתפחם וידיה אין מתנקות. ואם מקנחת היא בשערה שערה היא מתנאת וידיה מתנקות. כך בשעה שישראל שומעין לגדוליהם ואין גדולים עושים צרכיהם אשמת תלוי בראשם של גדולים. ואם לאו תלוי בראשיהן של עצמם. א"ר יצחק יז בשעה שישראל נשמעים לגדוליהם ואין גדוליהם עושים צרכיהן. באותה שעת (ישעיה ג) ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו. וכל כך למה שמשאוי של צבור קשה ואין אדם יחיד יכול לישא משאוי של צבור בעצמו. תדע לך שהרי משה רבן של כל הנביאים לא היה יכול לשאת משאוי של צבור לעצמו. מנין ואומר אליכם בעת ההוא וגו'. באי זו עת. ר' יוחנן אמר בעת יתרו מניין שכך כתיב (שמות יח) כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך. ר' חייא אמר בעת מתאוננים שנא' (במדבר יא) לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה וגו' האנכי הריתי וגו'. א"ר ברכיה בשם ר' לוי אמר לפניו רבש"ע אתה אמרת (ישעיה מו) העמוסים מני בטן וגו' אתה נאה לך לטעון אותן. אמר משה לישראל חייכם שאני יכול לטעון עשרה כיוצא בכם. ולמה איני יכול לשאת אתכם שה' אלהיכם הרבה אתכם על גבי דייניכם מניין ממה שקרינן בענין ה' אלהיכם הרבה אתכם: (ט) ד"א ה' אלהיכם הרבה אתכם וש"ה (תהלים ה) אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. א"ר אלעאי ב"ר יוסי בן זמרה יח כך אמר הקב"ה לאברהם שיגאול את בניו בב' אותיות מניין שכך כתיב (בראשית טו) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. כשבא לגאלם גאלם בשבעים ושתים אותיות. יט א"ר יודן (דברים ד) מלבוא

לקרת

יד יוסף יא סד"ל ה"ח ס"ג: יב ילקוט נ"ל רמז תפל"ב: יג אבות פרק ד'. ירושלמי פ"ק דסנהדרין: יד ב"ר פ' פ"א. שה"ש רבה פ"א. ירושלמי פ"ק דסנהדרין. ברכות ירושלמי פ"ק: טו פ' אותיות דר"ע סוף אות מים: טז ילקוט דברים: יז רות רבה פ"א: יח ב"ר פ' מ"ד. תנחומא סדר וילא. פדר"א פרק י"ג. ילקוט סדר לך לך: יט ויק"ר פ' כ"ג. שה"ש רבה פסוק כשושנה. פסיקתא רבתי פ' ט"ו

מתנות כהונה

[illegible]: **לדון לעצמו.** כלו' ביחידי ובעצמו וכן הוא לקמן בסמוך: **אשת חיל כו'.** כלו' [illegible] : **ונתפחמו** [illegible]

[illegible]

ענף יוסף

[illegible]

עץ יוסף

[illegible]

לקחת לו גוי עד סוף הפסוק ע"ב אותיות. ר' אבין אמר בשמו נאלם ושמו ע"ב אותיות. ד"א א"ר אלעאי בשם ר' יוסי בן זמרה מפני מה לא גילה הקב"ה לאברהם אבינו שיתן לבניו את המן. א"ר אבא ב"כ כך הוא דרכן של צדיקים אומרים מעט ועושין הרבה. ד"א מפני מה לא גילה אותו להן. שאילו גילה אותו להן היו ישראל אומרים כבר אכלנו אותו על שולחנו של פרעה. תדע לך תבן לא היו נותנין להן והיו ישראל אומרים (במדבר יא) זכרנו את הדגה וגו' לפיכך לא גילה להן. ד"א א"ר אלעאי בשם ר' יוסי בן זמרה כך אמר הקב"ה לאברהם שמגדל בניו כבוכבים. מנין שנא' (בראשית טו) כה יהיה זרעך. וכשבא לברכן ברכן יותר ממה שאמר להם מהו לרוב. (שם כב) הרבה ארבה. מהו אומר (תהלים יח) תפלטני מריבי עם תשימני וגו'. אלא כ אמר דוד תפלטני מריבי עמי שלא יהא לי דין אצלן. תפלטני מריבי עם שלא יהא להם דין אצלי. א"ל הקדוש ברוך הוא דוד מה אתה יושב. לך אצלן. הייך כבר מניתי אותך מלך עליהם. אמר לפניו הואיל ומנית אותו על בניך תן להם לב שישמעו לי בניך. שכן כתיב (תהלים יח) לשמע אוזן ישמעו לי. ועוד אמר דוד (שם) תשימני לראש גוים. א"ר ברכיה אם דנת את הגוי בא הוא ומוסרך לאלוה. ומי הוא. אלהי האלהים הרואה ואינו נראה. כא אמר להן משה לישראל הייכם שאני יכול לטעון עשרה כיוצא בכם ומאה כיוצא בכם. ולמה לא אוכל לבדי שאת אתכם שה' אלהיכם הרבה אתכם על גבי דייניכם: (י) ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי גו'. אמר להן היום אתם ככוכבים. אבל לע"ל לרב אתכם עתידים להיות דומין לרבכן כיצד כתוב כאן כי ה' אלהיך אש אכלה. וכתיב בישראל לעתיד לבא (ישעיה י) והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה. א"ר לוי בר חמא ומה מי שעובד ע"ז הרי הוא כמותו שנא' (תהלים קטו) כמוהם יהיו עושיהם וגו'. מי שעובד להקב"ה לא כל שכן שיהיה כמותו. ומניין שכך כתיב (ירמיה יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' וגו'. ד"א א"ר אבא כב עתיד מחיצתן של צדיקים להיות לפנים ממלאכי השרת. והם שואלים להם מה הלכות חידש הקב"ה היום. א"ר לוי בר חינא ואל תתמה אף בעה"ז היתה מחיצתן לפנים ממה"ש כג שנא' (דניאל ג) ורוה די רביעאה דמי לבר אלהין שהיו לפנים מהמלאך והוא מכבה לפניהם האש: (יא) ה' אלהי אבותיכם גו'. א"ר אליעזר בן יעקב להביט בברכותיו של משה יש בה מסוף העולם ועד סופו. מה כתיב אלף פעמים. אלף פעם אב"ב אלא פעמים. ד"א יוסף עליכם ככם א"ר אחא יכולין היו ישראל לומר לו רבינו משה אנו יש בנו אחד מכל הדברים שאתה מוכיחנו וקבלנו תוכחותיך אלא שתקו. לפיכך הוא אומר ככם כד צדיקים כיוצא בכם מקבלים תוכחות ושותקים. ד"א למה ברכן בלשון תוספת. כה שתוספתו של הקב"ה יתירה מן העיקר. בנוהג שבעולם אדם לוקח מחבירו ליטרא של בשר. אמר לו הוסיף לי. כמה הוסיף לו אונקיא. אבל הקב"ה תוספתו יתירה מן העיקר. כיצד יצחק היה עיקר לאברהם. ומה שהוסיף לו יותר מן העיקר שנא' (בראשית כה) ויוסף אברהם ויקח אשה וגו'. יוסף היה עיקר לאמו. בנימין שהיה תוספת. מניין שנא' (שם ל) יוסף ה' לי בן אחר. מה כתיב (שם מו) ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו'. הרי יותר מיוסף. חזקיה עיקר מלכותו י"ד שנה

יד יוסף כ שוח"ט מז' י"ח. ילקוט שמואל ב' כ"ב: כא ספרי סדר זו: כב במד"ר פ"ב. תנחומא סדר בלק. ירוש' פ"ו דשבת בבלי נדרים ס"ד: כג ילקוט דניאל: כד ילקוט דברים: כה ב"ר פ' ס"א.
וילקוט דברים:

עץ יוסף

באמר איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם וכמו שפרש"י. לכן אמר לא אוכל לבדי שאת אתכם ר"ל לבדי בלא דבכינה שאת אתכם הבו לכם אנשים וגו'. **(ט)** [רבי אבין אומר בשמו נאלם]. כתב הידי משה ר' אבין מפרש דברי ר' יודן לפי שהוקשה לו והלא ע"ו אותיות הן. לכן מפרש בשמו נאלם דהיינו שם של ע"ב שיוצא מויסע ויבא ויט ושם לא יש אות ג' לפי שהוא גאוה לפיכך צריך אתה להכיר מלת גוי השני. וכן אי' בזוהר. ויש ג' מן מלת גוי ראשון ונשאר ע"ב עכ"ל. וכן כתב בב"ר פ' מ"ד. ולא ידעתי מה שכתב והלא ע"ו אותיות הן. דהא כתוב שהאות יש"ג שהוא שקר דהיינו אלא ע"ה ואם תגלה בדעתך דהיה לפניו נוסחא אחרת באותיות מלא. הא שמנחת שי בד"כ להביא כל הנוסחאות לא הביא שום נוסחא באותיות מלא: **(יא)** [בברכותיו של משה יש בה מסוף העולם ועד סופו. מה כתיב אלף פעמים. אלף פעם אין כתיב כו']. והוא מחוסר ביאור. ומבואר ע"פ מאי דאיתא בזוהר שהדורות תמיד מתגלגלים והולכים כדכתיב דור הולך ודור בא. דור שהולך הוא דור שבא. ואין דור שהוא חשוב רבות כדורו של משה. וכן תמיד נשמת משה עמהם לתקנם. וגמר תקונם הוא באלף דור בענין תיקון הגלגולים. ועל זה אמר דבר צוה לאלף דור. וכד"א ועושה חסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור שבכרם לשון לעיכ"ב נגמר התיקון אחר אלף דור. ומאז יכלו כל התקע"ד דורות שבטל הקב"ה בכל דור והם עזי פנים שבדור. והיינו דאמרינן אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף דהיינו אחר אלף דור. ואח"כ יבואו נשמות חדשות. וזהו כיונת המאמר הנ"ל שאמר ברכותיו של משה הם מסוף העולם ועד סופו כלו' עד גמר סוף תיקון העולם שהוא אחר אלף דור שנא' יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים והיינו אלף דור שאין דור שהוא מששים רבוא כדור המדבר. ובזה תאמר מנלן דקאי על דור זה אחר זה שהוא עד סוף העולם שמא לא בירכם אלא באותו הדור שיתברכו אלף פעמים ככה לזה אמר אלף פעם אין כתיב כאן אלא פעמים. כלו' דאי לא הוי קאי אלא אאותו דור לבד שיתברכו בפעם אחד בזה ה"ל לומר אלף פעם. ומדכתיב אלף פעמים משמע אלף פעמים זה אחר זה דהיינו כמה פעמים עד אלף דור שהוא גמר תיקון העולם. ועל זה אמר ויברך אתכם כאשר דבר לכם. וממילא היו ברכותיו של משה עד סוף העולם [מר הקדש]· [שתוספתו של הקב"ה יתירים מן העיקר]. הטעם ע"פ מה שאמרו בב"ר פ' מ"ה שהאוצר של מתנת חנם הוא גדול מאוצר הקבוע לעושי מצות והענין כי חק הקבוע הראוי זה הוא מצד הדין וכל דבר שהוא מצד הדין יש לו שיעור קצוב וגבול. אבל האוצר מתנת חנם הוא מצד הרחמים והחסד חסד עליון שאין לו שיעור קצוב וגבול. אלא הוא מתפשט בלי שיעור וכנודע ליודעי חן. ולכן אוצר מתנת חנם **הוא גדול מכלם. ולפיכך תוספתו של** הקב"ה

מתנות כהונה

שם של ארבע: **ע"ב אותיות**. וגוי השני אינו מן המנין ובב"ר פרק מ"ד איתא שאם ישבו תשובה יגאלם בע"ב אותיות: **ושמו ע"ב אותיות**. שם של ע"ב היוצא מויסע ויבא ויט ושם של ארבע מתגלגל בצירופו ע"ב עיין בטור א"ח בהלכות ר"ה: **דרכן** של צדיקים כו'. וכ"ש צדיקו של עולם ברוך הוא: **היו** ישראל אומרים כו'. שאם יגלה הדבר לאבות ידעו גם בני ישראל מקבלת אבותם מה אמרו ועניינו של המן ומיד שירד להם יכירוהו ויאמרו כבר אכלנו כו' משא"כ עתה כשירד להם פתאום ולא ידעו טבעו ומראיתו וכן אמר הכתוב כי לא ידעו מה הוא. **ככוכבים** ולא יותר שנא' כה יהיה וגו': **יותר** ממה שאמר לו. בברית בין הבתרים שנא' לרוב ואח"כ שאל מהו לרוב שהיה לו לומר רוב ומשני כדי לקיים אותו רוב שנא' בפרשת העקידה הרבה ארבה וגו' ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וזה נאמר אחר הבטחות כה יהיה זרעך **אמר דוד** ותפלטני וגו'. פי' בס' שמואל כתיב ותפלטני מריבי עמי ובספר תלים כתיב תפלטני מריבי עם: **יושב לך אצלן**. כלו' אתה מדמה עצמך אליהן: **אם דנת את הגוי**. ישראל פי' אם פעית בדינם בא הוא וכו'. **הרבה** כו'. הגדיל וכדלעיל: **לעתיד** לבא לרב כו'. לרב כתיב חסר וי"ו לשון רבנות: **די רביעאה**. ולא קדמאה. וכן הוא בירושלמי דסוף במה אשה ובילקוט דניאל ומדקאמר רביעאה משמע שהמלאך היה עומד לצד החוץ שמוניין הראשון הוא שעומד בראש הכבשן ואעפ"כ היה מכבה לפניהם האש ובירושלמי דסוף פרק במה אשה גרס וכן היו מכבין לפניו האש ע"כ ומי ידע איזה יכשר: **יש בנו** אחד כו'. בתמיה הרי אנו מבני בניהם ואף על פי כן קבלנו תוכחתיך: **תוספת** של הקב"ה בב"ר פר' ס"א הוסב עד יותר מאלו: **לליגיונותיו** לחיילותיו

עץ יוסף

מעלה לגאולתינו בשם זה שפי מהיותה בזה [יפ"ת]. וזהו שאמר ה' אלהיכם הרבה אתכם שהרבה עמהם טובה יותר ממה שהבטיח לאברהם. וזהו ממדת הצדיקים שאומרים מעט ועושים הרבה כדאי' בתנחומא סדר וירא סי' ד'. ובאדר"נ פ' י"ג בהדיא שהקב"ה לא גילה לו לאברהם מתחלה אלא השני אותיות. ואח"כ גאלם בע"ב אותיות. אבל בב"ר פ' מ"ד אי' שגם מתחלה גילה לו הקב"ה לאברהם שאם יעשו תשובה גואלם בע"ב אותיות: **עד סוף הפסוק** ע"ב אותיות. ברבה שם גרס עד מוראים גדולים אתה מוצא ע"ב אותיות. ואם יאמר לך אדם שבעים ושתים הם. אמור לו לא מהם גוי השני שאינו מן המנין. ופי' היפ"ת לפי שהשני נאמר על מצרים הגוי האמר. לא ימנה בכלל השם הקדוש: **ושמו ע"ב אותיות** וכן הוא ברבה שם. אבל בזוה"ק גרסינן ושמו ע"ב שמות: **דבר אחר** א"ר אלעאי. נראה דהני תיבות ד"א מייתרים הן. והמדרש הביא דברי ר' אלעאי אגב כאן לומר שמזה ג"כ ראיה שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. או אפשר לקיים הנוסחא דבר אחר. ופירושו כמו ועוד דבר אחד א"ר אלעאי שגם מזה ראי' שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה: **ד"א מ"מ לא גילה** כו'. לפי שמדבר כאן בענין זה שלא גילה כו' קאמר ג"כ הטעם הזה דרך אגב אף שלא שייך לענינינו: **היו ישראל** אומרים כו'. שאם יגלה הדבר לאבות ידעו גם בני ישראל מקבלת אבותם מה אמרו ועניינו של המן ומיד שירד להם יכירוהו ויאמרו כבר אכלנו כו'. משא"כ עתה כשירד להם פתאום ולא ידעו טבעו ומראיתו. וכן אמר הכתוב כי לא ידעו מה הוא: **ד"א א"ר** אלעאי כו' כך אמר הקב"ה כו'. הכונה מפרש ה' אלהיכם הרבה אתכם שהרבה עמכם טובה יותר מההבטחה לאברהם שלאברהם הבטיח שירבה אותם ככוכבים ולא יותר שנא' כה יהיה וגו'. ומשום שע"ז קשה הא בקרא זה נמי' מסיים והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. דמשמע רק ככוכבים. לכן מסיים ר' אלעאי ואמר מהו לרוב ר"ל דע"כ הרבה אתכם פירושו יותר ממה שהבטיח לכם מתחלה דסיים הפסוק לרוב ולא קאמר רוב. אע"כ שבא לרמז לאותו רוב שנאמר בפרשת העקידה הרבה ארבה וגו' ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים. וזה נאמר אחר הבטחת כה יהיה זרעך. ומלת לרוב רומז להוא הרגיל בלשון המקרא לכתוב בו לשון לרוב כמו ביהושע י"א וכה"ג: **מהו אומר** תפלטני כו'. הביא זאת לראיה שקשה להיות מנהיג ודיין על ישראל כמו שאמר מרע"ה. והכוונה שבספר שמואל כתיב ותפלטני מריבי עמי. ובספר תהלים כתיב תפלטני מריבי עם. ומפרש תפלטני מריבי עמי שלא יהיה לי דין אצלם ולפניהם כי עמי הם ואיני רוצה לריב עם עמי. ותפלטני מריבי עם פירושו שלא יהיה להם דין לפני. ודע שבילקוט שמואל ב' שם אי' בזה הלשון תפלטני מריבי עמי. עם. שלא יהיה לי דין עמהם ושלא יהא להם דין לפני ע"כ. וכתב הכלי יקר [בעל נביאים ראשונים] וז"ל ור"ל שבשירת שמואל כתיב ותפלטני מריבי עמי. ובשירת תהלים י"ח כתיב מריבי עם. משום שבשירת שמואל אמר שלא יהא לי דין עמהם כי עמי הם ואיני רוצה לריב עם עמי. ובתהלים אמר שלא יהיה להם דין לפני והפשר לומר איכא שבשמואל אמר עמי פירושו עמי ואתי שלא יהיה להם דין עמי. ובתהלים אמר עם שלא יהא לי עמם. ומוכן במדרש זה מה שאמר מריבי בלשון רבים. ולא אמר מריב. משום שכוונתו היה על שני מריבים שיפלטהו ה' עכ"ל: **מלך עליהם** ובודאי ישמעו אליך: **תשימני לראש גוים**. ר"ל שביקש דוד שיותר טוב שיהיה לראש ושופט על גוים או"ה. לא על ישראל שירא מפניהם שימסרו דין לשמים וכמו שא"ר ברכיה אם דנת את הגוי ישראל בא הוא הגידון ומוסרך ר"ל ומוסר דינך לאלוה כו' הרואה ואינו נראה. כמו שקרה למשה בימי מריבה. וזהו שאמר משה איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם שלפעמים אתם מריבים עלי לפני ה'. והרד"ל כתב אפשר דרש מ"ש אח"כ חי ה' כו' וירום כו' ומדרים נמי מ"ש אח"כ ה' הנותן נקמות לי שמוקם אם הייב לא' מישראל שלא כדין וכמ"ש בספרי כדכתיב וקבע את קובעיהם כו' עכ"ל: **א"ל משה** לישראל הייכם כו'. עתה חוזר לענין ראשון: **הרבה אתכם** על גבי דייניכם. פי' הגדיל אתכם על גבי דייניכם שיהיו הם נענשים עליכם: **(י) אבל** לע"ל לרב. אתם עתידים. כצ"ל וכן הועתק המדרש בספר מנחת שי. ור"ל משום דכתיב לרב חסר דרש לשון רב ורבנות. והכי קאמר והנכם היום ככוכבי השמים במעלה. ולא יותר. אבל עוד תגדלו להיות במעלה לרב כביכול. שכולם יפחדו מכם כנוגע כביכול בכבוד ה' שהוא בלי תכלית ובלי קצב: **ומה מי** שעובד ע"ז. כלו' אם מדת פורענות ככה מדה טובה שהיא מרובה לא כ"ש: **אשר יבטח בה'**. וגו' והיה ה' מבטחו. פי' שיהיה מבטחו שיהיה הוא ה' פי' כמו ה': **והם שואלים להם** כו'. לפי שישראל יהיו יושבים לפני הקב"ה כתלמיד לפני רבו ושואלין ממנו כל פרשה ופרשה למה נכתבה. ומלאכי השרת רואין אותם ושואלין אותם מה הורה לכם הקב"ה לפי שאינן יכולין ליכנס במחיצתן כדאי' בבמד"ר פ"כ סי' י"ם. והענין הוא שגם אצל המלאכים שייך הלכות התורה. אך בפנימיות התורה וסתרי הלכות ולא בגופי הלכות ודיניהם המעשים. ולעתיד יהיו ישראל גדולים בהשגתם יותר מהמלאכים. כי הנפש מצד עצמה גדולה במעלתה ממעלת המלאכים. רק החומר הוא המסתיר. ולעתיד לבא יוסר לב האבן. ולכן אמר דומים לרבכם כלו' גדולים ממעלת המלאכים מאד: **אף בעה"ז** כו'. שלפעמים אצל אנשים גדולי המעלה מאד מצינו לפעמים ככה. ולעתיד לבא יהיו כולם ככה: **די רביעאה** ולא קדמאה. משמע שהמלאך היה הולך אחוריהם כתלמיד אחר הרב: **והוא מכבה** לפניהם האש ובירושלמי גרס וכן היו מכבשין לפניו את האור. ופי' היפ"ת הם היו דורסין ומהלכין לפניו על הגחלים: **(יא) יש בה מסוף** העולם כו'. כלו' ריבוי ברכות עד שאין סוף ותכלית. ולכן כתיב פעמים כלו' הרבה פעמים ככה. ויודי משה כתב במחנה ישראל היה ג' פרסי. ובגמרא אמר רבי שית אלפא פרסי האי עלמא. נמצא שני אלפים מחנות הוה ככל העולם. ועיין בענף: **שאתה מוכיחנו** אלא קבלו תוכחותיו ושתקו. כצ"ל. ור"ל שהיה משה מוכיחן במדבר בערבה מול סוף וגו' וכמו שפרש"י במדבר מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו'. בערבה שחטאו בבעל פעור בשיטים בערבות מואב. מול סוף מה שהמרו בים סוף כו'. נמצא היו יכולים לומר יש בנו אחד כו' בתמיה הרי אנו מבניהם. ואעפ"כ קבלו התוכחה ושתקו. וכדאי' ברבה סדר חוקת סי' פ' ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל העדה הר ההר. מהו כל העדה. עדה שלמה עדה הנכנסת לארץ. לפי שמתו יוצאי מצרים ואלו מן אותן שכתוב בהן [דברים ד'] חיים כלכם היום. **אונקיא** פי' בלשון יוני ורומי בס מסקל אסר מסקלו שני שקלי הקדש או שמונה דרכמון [מוסף הערוך]: **ויוסף אברהם** ויקח אשה. והולידה לו ששה: **חזקיה עיקר** מלכותו י"ד שנה כו'. והוא כדעת

שנה ומה שהוסיף לו הקב"ה יותר מן העיקר מנין שנא' (ישעיה לח) הנני מוסיף על ימיך חמש עשרה שנה שתוספתו של הקב"ה יתירה על העיקר לפיכך ברכן בלשון תוספת: (יב) ויברך אתכם א"ר לוי למה"ד למלך שאמר לשר הצבא שילך לחלק ללגיונות מליטרא ליטרא של זהב. הלך ונתן להן מחמשה חמשה זהובים ומי' זהובים. אמרו לו המלך אמר לך שתתן לנו מליטרא ליטרא של זהב ונתת לנו מחמשה חמשה זהובים. אמר להן משלי הן כשיבא המלך הוא יתן לכם משלו. כו כך אמרו לו ישראל רבינו משה הקב"ה לא נתן קצבה לברכתינו ואת אמרת אלף פעמים. אמר להם מה שברכתי אתכם משלי ברכתי. כשיבא הקב"ה יברך אתכם כאשר דבר לכם: (יג) ד"א ה' אלהיכם הרבה אתכם וגו'. למה ברך אותם בכוכבים. מה הכוכבים הללו מעלות על גבי מעלות כך הן ישראל מעלות על גבי מעלות. מה הכוכבים הללו אין להם לא חקר ולא מנין. כך ישראל אין להם לא חקר ולא מנין. מה הכוכבים שליטין מסוף העולם ועד סופו כך ישראל. כז אמר לפניו רבש"ע למה לא משלת את בניך בחמה ובלבנה שהם גדולים מכוכבים. אמר לו הקב"ה חייך חמה ולבנה יש להם בושה לע"ל. מנין דכתיב (ישעיה כד) ותפרה הלבנה ובושה החמה וגו'. אבל הכוכבים אין להם בושה לעולם. מנין שכן כתיב (יואל ב) וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה' אלהיכם ואין עוד וגו': (יד) רב לכם סב את ההר הזה. הלכה אדם מישראל שהיה זהיר בכיבוד אב ואם מהו שכרו. כח כך שנו רבותינו אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב. כיבוד אב ואם וכו'. א"ר אבהו שאלו תלמידיו את ר' אליעזר הגדול כט אי זהו כיבוד אב ואם. אמר להם צאו וראו מה עשה דמה בן נתינה באשקלון והיתה אמו חסרת דעת והיתה מסטרתו בין חביריו ולא היה אומר לה אלא דייך אמי. ל אמרו רבותינו פעם א' באו חכמים אצלו ליקח הימנו אבן אחת טובה שנאבדה מכלי כהן שהיה דר באשקלון ופסקו עמו באלף זהובים. נכנס ומצא רגלו של אביו פשוטה על התיבה שהיתה אבן טובה בתוכה והיה ישן ולא ביקש לצערו. ויצא לחוץ ריקם. כיון שלא הוציאה כסבורין שמבקש מהן יותר והעלו דמיה י' אלפים זהובים. כשניעור אביו משנתו נכנס והוציאה להן. בקשו ליתן לו עשרת אלפים זהובים אמר להם חס לי איני נהנה משכר אבותי. אלא בדמים הראשונים שפסקתי עמכם אלף זהובים כך אני נוטל מכם. ומה שכר נתן לו הקב"ה. אמרו רבותינו באותה שנה ילדה פרתו פרה אדומה ומכרה יותר מעשרת אלפים זהובים. ראה כמה גדול כבוד אב ואם. לא אמר רשב"ג לא כיבד בריה את אבותיו כמו אני את אבותי. ומצאתי שכיבד עשו לאביו יותר ממני. כיצד אמר רשב"ג אני הייתי משמש את אבי בכלי צואים וכשהייתי הולך לשוק הייתי משליך אותן הכלים ולובש כלים נאים ויוצא בהן. אבל עשו לא היה עושה כן. אלא אותן כלים שהיה לובש ומשמש בהן את אביו הן מעולים. תדע לך בשעה שיצא לצוד ולהביא לאביו שיברך אותו מה עשתה רבקה שהיתה אוהבת את יעקב בנה נתנה לו מטעמים ואמרה לו לך אצל אביך וטול הברכות עד שלא יטול אותן אחיך. באותה שעה אמר לה יעקב. אמי אין את יודעת שעשו אחי (בראשית כז) איש שעיר ואנכי איש חלק. שלא ירגיש אבי שאיני עשו ואני מתבייש בפניו. מנין שנא' (שם) אולי ימושני אבי וגו'. אמרה לו בני אביך עיניו כהות. ואני מלבשת אותך אותן כלים נאים שאחיך לובש ומשמש בהן את אביך ואתה נכנס אצלו והוא אוחז בידך וסבור כך שאתה עשו ומברך אותך. ומנין שנא' (שם) ותקח רבקה את בגדי עשו וגו' שבהן היה למוד לשמש את אביו שנאמר ותלבש את יעקב. לפיכך כשנכנס יעקב אצלו מה יצחק אומר לו הקול קול יעקב והידים ידי עשו.

ברך

יד יוסף כו ספרי ח"א פיסקא ס"ד. וספרי פ' ו ווילקוט ס' א: כז ילקוט ישעיה רמז כ"ג כח פאה פ"א. שבת דף קכ"ז. קדושין דף ל"ט. ודף מ'. חגיגה דף ו' אדר"נ פ"מ. כט ירושלמי פ"ק דפאה. פסיקתא רבתי פ' כ"ג: ל קידושין דף ל"א. ע"ז דף כ"ד. ירושלמי פאה פ"ק. פסיקתא רבתי פ' כ"ג: לא ב"ר פ' ס"ה. פסיקתא רבתי פרק כ"ג:

מתנות כהונה

לחילותיו: אין להם חקר וכו'. כמו שהוכיח הרמב"ן בפרשה ז: מנין שכן וכו'. מנין דישראל לא יהיה להם בושה לעולם הבא שנא' וידעתם וסיפיה דקרא ולא יבשו עמי לעולם: איזהו כיבוד כו'. כלומר עד היכן וה"ג בירושלמי פרק קמא דפאה: מסטרתו היתה סוטרו על לחייו: שהיה דר באשקלון. דמה בן נתינה היה דר באשקלון ולפיכך היו באין אצלו ועיין כל זה בפ"ק דקידושין ובירושלמי דמסכת פאה: לא כיבד בריה כו'. בימיו לא ראה או לא שמע

ענף יוסף

הקב"ה שהוא מגד המעורבים ברחמים והחסד הוא מרובה על העיקר. כי העיקר הוא מגד הדין שהוא במעטם. והתוספת הוא מגד הרחמים אשר הוא במדה טובה מרובה [נזה"ק בב"ר פ' ס"א סי' ד']: (יב) [א"ל מה שברכתי אתכם משלי ברכתי אתכם כו']. עיין נעץ מה שכתבתי. והירן בסידור השל"ה על פסוק ה' אלהיכם הרבה אתכם. וז"ל ואני אומר כי הקב"ה ברכם בריבוי בגשמיות שלהם וגדולתם. אבל בענין הידיעה והאורה לא בירכם כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. אמנם משה רבן של ישראל היה מתפלל לברכם ברכת רוחניות שיהיה סייעתא דשמיא ויוסף ה' עליכם אלף פעמים כהנה ויהיה ככם היום דור דעה. על כן בברכת הקב"ה כתיב אתכם. ובברכת משה כתיב ככם. וזהו שאמר זו משלי כי כל בחירת ומגמת משה היה על הידיעה ועל הדביקות. ובבאר המאמרות מאמר חקור דין ח"ב סוף פ' ל"ב כתב וז"ל הכוונה בדור המדבר שהיו דור דעה שהיה כל אחד מהם שקול כאלף אף דכתיב דבר צוה לאלף דור מלמד שמקבלי התורה היו גדולים כאלף דור. וכתיב אדם אחד מאלף מצאתי זה משה שהיה שקול ככולם. והנה בכל אלה לא מצאתי שלא מצא בם אלא במדין. וזהו שאמר לכם זו משלי הוא הכוונה כאשר אתם נחשבים ככם לאלף בנים רבות. כן יוסיף ה' עליכם שהיו נמנים בפועל לנפשים אלף רבות. וזאת הברכה משלי כי כן גם אנכי עמכם נחשב לנפשים אלף רבות. עוד אחר שם אמרו מוסר שקודם העגל היו פניו של משה מבהיק אלף פעמים יותר מקרני ההוד ולא היו זקוקים למסוה בקודם העגל היה כחם של דור דעה גדול מאד עד שכל אחד היה נחשב לאלף דור והיו יכולים לסבול זיו פני משה שהיו מבהיקים אלף פעמים ביותר. משא"כ לאחר המעשה ירדו ישראל מגדולתם על הכפל אלף פה. ובזה הוא לפי כונת הכיה נגכרת להתמעט זיוו של משה שהיה שקול כנגד אלף חלקים ממש בניו. ועם כל זה גרם החטא שאין זקוקים למסוה על פניו. וכתב בס' יד יהודה וז"ל ונ"ל שעל פי זה האמר נמי לפרש ברכתו של משה יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים שהוא נחשבים לנפשים אלף רובו כמו שהיה קודם החטא. חה מבט. כמו שמתפלל על אחרים והוא צריך לו עכ"ל. עוד יש לפרש שמצינו כשחטאו ישראל במדבר נאמר בס' כי תשא ובס' שלח כאשר הקב"ה למשה ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו. הרי שהגדיל ב' מדת טובתו רב ועצום יותר ממנו. אבל לא נתפרש כמה מרובים יותר. וכיון שאחז"ל מדה טובה מרובה על מדת פורעניות המה מאות. דבמדת פורענות הוא אומר עד רבעים. ובמדת טובה כתיב עושה חסד לאלפים. א"כ י"ל דה"נ הוא רב ועצום ת"ק פעמים כמותם. וכיון שאחז"ל בכל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר. נמצא ברכה זו מתקיימת למשה. וכיון שהבר מתקיימת לו הבטחה זו כהטא כראבון לף שמחל הקב"ה לישראל. א"כ כשאמר לו בתפלה כמתלוננים בס' שלח ע"כ נתברך עוד הבנים ת"ק פעמים כמותם. נמצא נתברך אלף פעמים כמותם. וזה הברכה שלו בירך לישראל אלף פעמים ככם. וי"ש לכם זו משלי. וה' יברך אתכם וגו' [הבאה]: (יד) [אמי אין את יודעת כו' ואני מלבשת אותך אותן כלים נאים כו' והוא אוחז בידך וסבור כך שאתה עשו]. מדרש זה תמוה מאד שמכאן משמע שלא הכירו מחמת שהיה לבוש בגדי החמודות ובתורה כתיב מחמת שהלבישה אותו על ידיו ועל חלקת צואריו את עורות גדיי העזים. ויש לפרש דהנה בב"ר פ' ס"ה סי' י"מ אי' ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו א"ר יוחנן אין לך דבר שריחו קשה מן הכבש הזה של עזים ואת אמרת וירח את ריח בגדיו. [וכתב היפ"ת וז"ל באמצעי שהיו בגדי החמודות מקוטרים מור ולבונה. או אפשר שבעבור זה לא ירגיש ריח בעף העזים. וכ"ה אחר בגמן לו כי ירים יותר בעסף העזים שהלבים על חלקת צואריו] אלא בשעה שנכנס אביו יע"ב אצל אביו נכנסה עמו גן עדן כו'. ופי' היפ"ת וריח כיאת להזהו לא יורגש ריח רע אלגו. ועוד שהריח טוב יודבק בעסף העזים כמו שנדבק בבהית גלופת דמיוני בס"ם פ' כמקבל עכ"ל. וכתב המהרז"ק וז"ל ונזכר מדרש הטעם מה שבגנה לא ריח ג"ע בבגדין

לא

עץ יוסף

בדעת החכמים דס"ל זכה מוסיפין לו. דלא כר' עקיבא דאמר זכה משלימין לו סא דכתיב והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה משלו הוסיפו לו. כדאי' ביבמות דף נ"ם. ופרש"י משלו הוסיפו לו אלא שמתחלה היו רוצין לקצות משניו. וקשה כיון דהוספה היה על מלכותו ולא על ימיו. שעל ימיו אין זה תוספת מרובה על העיקר. א"כ ה"ל לומר הנני מוסיף על מלכותך וגו'. וי"ל שהימים שקודם מלכותו לא נחשבים לו לחיים שתמיד היה בסכנה מפני חשד לפורפו. עיין פד"ע [יפ"ת]: (יב) הקב"ה לא נתן קצבה לברכתינו. כדכתיב [בראשית י"ג] ושמתי את זרעך כעפר הארץ וגו'. [שם טו] וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך. ועוד רבים: א"ל מה שברכתי אתכם משלי ברכתי אתכם כו'. לכאורה קשה א"כ מה צורך לברכת משה כיון שהיא בכלל מהשיג מנה. ועוד למה באמת לא בירך משה אותם ג"כ בברכה בלא קצבה. ונראה ע"פ מ"ש חז"ל במס' יומא ובמד"ר ע"פ והיה מספר ב"י כחול הים אשר לא ימד ולא יספר. שתחלה אמר והיה מספר. והה"כ אמר לא ימד ולא יספר. כאן כשישראל עושים רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושין רצ"מ. ומעתה נאמר בזמן הטעם הזה לא ברכם משה שלא יהיה להם מספר מפני שאז היה נראה כאילו מחזיק את ישראל שהם ממלאים רצונו של מקום. והוא ע"ה אפילו בעצמו לא היה ביער כן לרוב ענותנותו. ואיך יחזיק כן לשאר בני אדם והיה זה כאילו ממעט בכבודו של מקום. לכן בירך אותם בברכה קצבה. וזה שאמר להם זו משלי כי אני ירא לברככם בברכה שאין להם קצבה. אבל ה' אלהיכם הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם. כי לו יתברך הרשות לקבל מעשיכם ולהחשיבכם כאילו מלאתם את רצונו. אבל אנכי לא אוכל עשות אתם לפי מה שיסופר בדעתי האנושית [ספר תולדות נח] וע' בענף: (יג) כך הן ישראל מעלות על גבי מעלות. כדכתיב [דברים כ"ט] ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. וכן הכהנים מעלה בעצמה נבדל מנפשות לוים. הלוים נבדלים מישראלים. גם כל אחד מישראל אינו דומה בתכונתו לחבירו. וכן בשבע כתות של צדיקים שעתידים להקביל פני שכינה יש בפניהם דומות לחמה. וללבנה. לרקיע. ולכוכבים. לברקים. ולשושנים. ולמנורה הטהורה שהיתה בבהמ"ק כדאי' בוי"ר פ' כ"ט סי' ב': אין להם חקר כו'. כמו שהוכיח הרמב"ן בפרשה ז. וז"ל הספרות דגם ח"ב דף מ"ג. כבר שמעו איך אמר כי אין מספר לכוכבים. הלא חכמי תכונה מנו. אך הפירוש הוא מה שמצינו בכל זמן מזמנים כוכבים חדשים מה שלא ספרו הקדמונים. היעשה ס' הדבות נאמרן לברוא כוכבים חדשים. אבל הענין הוא כך כי הגלגל השמיני הוא עב ויש הרבה כוכבים בעובי זה למעלה מזה. ולפ"כ בחוש הראות אי אפשר לראות רק אחד. אמנם ברוב הימים כפי סדרו של יוצר בראשית ישנו כוכבים שהם תחת זה מלמם. ויניעו בתנועה בלתי שוה עד שיבאו זה רחוק מזה בהרחק מה כפי תנועתם. ומה שהיה מקדם לכוכב אחד נעשו שנים. ואלו הן הכוכבים חדשים הנראים מה שלא היו מקודם. ולא נבראו בריה חדשה. ואי לזאת עכ"ל שאין לספור הכוכבים כי מי יוכל לדעת כמה כוכבים זה למעלה מזה ברום עובי הרקיע ואינם נמנים עפ"י הראות כי אם אחד. והם באמת שנים שהם הרבה עכ"ל. וזה שאמר המדרש מה הכוכבים הללו אין להם לא חקר ולא מנין. כך ישראל אין להם לא חקר ולא מנין. וי"ל בזה נדמו ישראל עם הקודש לכוכבים שהגם שלפעמים עיניהם הוא אחד. באמת הוא הרבה. כמו משה רבינו ע"ה שהיה שקול כששים רבוא. ויאיר בן מנשה שהיה שקול כרובה של סנהדרין. וכן מצינו בכמה צדיקים. וכדאי' במד"ר פ"ב א"ר סימון ויאיר בן מנשה וגו' לא"ו יש מספר אבל לצדיקים הסר לא ימד ולא יספר: מה הכוכבים שולטים מסוף העולם ועד סופו. כי הם פועלים בעולם איש איש בפעולתו המיוחדת. כסיל מחמם. כימה מקק. הלבנה על הגבורת המים ודומה. וכן ישראל שולטים על ההשגחה הנסיית כפי מעשיהם הטובים כן הנהגת העולם כמ"ש אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם: בחמה כו' שהם גדולים. ופעולתם יותר גדולה בארץ. כך היה לו להמשיל ישראל בפועלים גדולים הם בעולם: מנין שכן כתיב כו'. פי' מנין שישראל לא יהיה להם בושה לעוה"ב שנאמר וידעתם וגו' וסיפיה ולא יבושו עמי לעולם: (יד) שאדם אוכל פירותיהם כו'. כתב הרמב"ם כי המצות כולם נחלקים בתחלה על שני חלקים. הא' במה שבינו ובין הקב"ה כגון ציצית ותפילין וכו'. הב' מצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם כגון האזהרה על הגניבה וכו' וכגון הציווי ואהבת לרעך וכו'. וכשיעשה האדם המצות שבחלק הא'. יגמלהו הקב"ה עליה לעוה"ב כמו שנזכר בפ' חלק. וכשיעשה המצות שבחלק הב'. כמו כן תחשב לו לצדקה לעוה"ב לפי שעשה הנכונה. וימצא טובה בעוה"ז בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם כו' ע"ש: והקרן פי' והעיקר. ועיין מס' פאה פ"א משנה א' בתוס' חדשים: איזהו כיבוד כו' כלומר עד שכן וה"ג בירושלמי פ"ק דפאה: צאו וראו מה עשה דמא כו'. קשה איך נלמוד מנכרי אשר לא ראה אור תורה ומסברא דנפשיה עביד. וי"ל דרבי אליעזר נמצא נמי מרבותיו דעד כמה כיבוד אב ואם. ולא מייתי מדמא בן נתינה אלא שלא יקשה איך החמירה תורה כל כך. דהא נכרי מסברא דנפשיה עבד. ומ"מ אין זה רחוק מהדעת [יפ"מ]: שהיתה אמו חסרת כנ"ל: מסטרתו סטרו על לחיו: ליקח ממנו אבן אחת טובה שנאבדה מכלי כהן. בקדושין דף ל"א אי' מאבני האפוד. וכתב הריטב"א מעשה זה היה בבית שני שהרי פרה האדומה שעשה משה הספיקה כל ימי בית ראשון. וכי תימא ומנין היה להם שמיר בבית שני לאבני אפוד שאינו נעשים אלא בשמיר כדאי' בפ' מי שאחזו דהא אמרינן בסוטה משחרב בהמ"ק בטל השמיר. איכא למימר דלאו דיפתחו בית ראשון קאמר. אלא משחרב בית שני. אבל בבית שני שמיר היה לישראל עכ"ל: שהיה דר באשקלון. דמא בן נתינה היה דר באשקלון ולפיכך היו באים אצלו: לא כיבד בריה כו'. בימיו לא ראה או לא שמע. שקודם לכן לא היה מי שכיבד יותר ממנו: את בגדי עשו וגו'. ר"ל וגו' בנה הגדול החמודות אשר אתה בבית וקשה רב פנינס בבית כנקה אחר שהיה לו נשים. אע"כ לומר בם מלבושי כבוד שמשו את אביו וזהו שאמר המדרש

שבהן

ברך אותו ויצא לו. ובא עשו ונכנס אצל אביו. א"ל מי אתה ססית עמי בלב לב (נ"א בקול) גדול. א"ל אני בנך בכורך עשו. כיון ששמע את קולו ידע שעשו הוא. א"ל בני בא אחיך במרמה ויקח את ברכתך. באותה שעה התחיל עשו צווח ואומר בא וראה מה עשה לי התם הזה שכתוב בו (בראשית כה) ויעקב איש תם יושב אוהלים לא די שצחק לי על שמכרתי לו את בכורתי והנה עתה לקח ברכתי. הא למדת שעשו היה זהיר בכבוד אבותיו. א"ר יוחנן כיון שבאו ישראל לעשות עמו מלחמה הראהו הקב"ה למשה אותו הר שהאבות קבורים בו. א"ל משה אמור להם לישראל אין אתם יכולין להזדווג לו עד עכשיו מתבקש לו שכר הכיבוד שכיבד את אלו שקבורין בהר הזה. מנין ממה שקרינו בענין רב לכם סב את ההר הזה: (טו) ד"א רב לכם סב את ההר הזה. זה שאמר הכתוב (תהלים ס) מי יובילני עיר מצור זו רומי. ולמה דוד קורא אותה מצור. לג עיר שמצירה ומבצרה לישראל. ד"א עיר מצור שמבוצרת מ"מ שאין אדם יכול לכבוש אותה. ד"א עיר מצור עיר שהכל מבצרין אותה. א"ר יוחנן היה דוד מתאוה ואומר מי יובילני עיר מצור. מי יתן שאפרע ממנה. א"ל הקב"ה דוד ויכול אתה לה. אמר לפניו רבש"ע מי נחני עד אדום. אמר לפניו מי שכבר השליטני על אדום הוא משליט אותי אף על זו סגיאין. ומנין ששלט דוד על אדום שנא' (ש"ב ח) וישם באדום נציבים. מהו נציבים. ר' סימון אמר קסטרס. רבנן אמרי אדריאנטין. א"ר יהודה בר סימון א"ל הקב"ה דוד יודע אני שידיך חדות והרוצות ואני מבקש לרדות את עולמי בהם. ד"א. דוד. אני צריך לה לדורות. וכבר משה רבך בקש להזדווג בהן ואמרתי לו רב לכם. רב יצוה לתלמידיו סב את ההר הזה: (טז) ד"א רב לכם סב זש"ה (תהלים לז) דום לה' והתחולל לו וגו'. מהו התחולל לו צפה להקב"ה כענין שנא' (שם מג) מה תשתוחחי נפשי וגו'. ד"א והתחולל לו א"ר תחליפא דקסרין מהו והתחולל לו. אם באו עליך יסורין קבל אותן בחילה. (שם לז) אל תתחר במצליח דרכו. זה עשו שכתוב בו (ירמיה יב) מדוע דרך רשעים צלחה. כאיש עושה מזימות זה עשו שדן את בני האדם בערמה. לד כיצד הדיין הזה של מלכות דן את הרוצח והוא אומר למה הרגת. והוא אומר לא הרגתיו. והוא שואל אותו ואומר ובמה הרגתו בסייף או ברומח או בסכין. ד"א דום לה' והתחולל לו א"ר יהושע בן לוי בשעה שבאו השונאים להחריב את ירושלים היו שם ששים רבוא של מזיקין והיו עומדים על פתחו של היכל לפגוע בהם. כיון שראו את השכינה רואה ושותקת מנין שכתוב (איכה ב) השיב אחור ימינו מפני אויב. אף הם נתנו מקום. א"ר יהודה בר סימא ראה אותו מחריב את ביתו ושותק לו ואתם מבקשין להזדווג לו. עד עכשיו מתבקש לו שכר כיבוד אבותיו. רב לכם סב. מהו סב את ההר. א"ר חנינא הרבה סיבב עשו את הורו זה. זה אביו שהיה זקוק לו להאכילו. מנין (בראשית כה) ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו. א"ר שמואל בר ר' נדליה אמר הקב"ה גמילות אני פורע בשעה שנתן יעקב דורון לעשו מה עשו א"ל יש לי רב. לא תצטער. לה אמר הקב"ה בלשון הזה כבדו בלשון הזה אני אומר לו פנו מלפניו רב לכם סב: (יז) ד"א מהו רב לכם. א"ר אחא נוגעין אתם בו בשלכם אתם נוגעים. כיצד ברכה אחת ברכו אביו ועל חרבך תחיה. וליעקב בירך לו עשר ברכות. מנין שכן כתיב (בראשית כז) ויתן לך האלהים מטל השמים אם בטלה היא ברכתו. אף עשר שלכם בטלות. רב לכם סב אמר ר' ברכיה כשנכנס עשו אצל אביו וראה שנטל יעקב את הברכות א"ל לא הנחת לי אפילו ברכה אחת שנא' (שם) הלא אצלת לי ברכה. אמר לו יצחק לז אפי' אני מברכך לו אני מברך. לא כך אמרתי לו הוה גביר לאחיך. העבד וכל מה שיש לו לא של אדוניו הם. מהו פנו לכם צפונה א"ר חייא אמר להם אם ראיתם אותו שמבקש להתגרות בכם אל תעמדו כנגדו. אלא הצפינו עצמיכם ממנו עד שיעבור עולמו הוי פנו לכם צפונה א"ר יהודה בר שלום אמרו לו ישראל רבש"ע אביו מברכו על חרבך תחיה ואתה לח משביר עמו ואומר לנו הצפינו עצמכם מפניו והיכן נברח.

אמר

יד יוסף לב ע' זוהר פ' תולדות דף קמ"ה ונראה שעיקר הנוסחא בלב גדול: לג ילקוט תהלים רמז תשע"ח: לד ב"ר פ' ל"ו. וע' ס"ג. פתיחתא דאיכה רבה סי' ג'. ילקוט משלי רמז תתקנ"ט. ילקוט סדר תולדות: לה סדר"א פ' כ"ז וכן נ"ל שם ולפי שחלק עשו כבוד ליעקב כו': לו במד"ר פ' י"ד סי' ס"ז. סדר"א פ' ל"ב: לז ב"ר פ' ס"ו: לח מסכים כצ"ל:

ענף יוסף

לפי שבגדים אלו היו בגדי חמודות של אדה"ר אשר בהן מג"ע ומקודם בהיותם ביד נמרוד ועשו לא נתנו ריחם. אבל כשהגיעם לאדוניהם הוא יעקב דשוי מנין, שופרא דאדה"ר והיקונו בה נתנו ריח כבראשונה עכ"ל. ולפ"ז י"ל שכך אמר לה יעקב אמי אין את יודעת שעשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק. שלא ירגיש אבי [ר"ל בקולי] שאני יעקב. וירצה למשש אותי ואף שתלבישני על ידי את גורות העזים. מ"מ כשאקרב אליו לנשקו ממשש אותי בודאי ירגיש הריח הרע של עור העזים ואני מהביים בבניו מנין שנא' אולי ימושני אבי וגו'. אבל רבקה ידעה הסוד שבבגדי החמודות בהם מג"ע כשיגיעם ליעקב אדוניהם יתנו ריח כבראשונה היינו ריח ג"ע. וריח זה הוא לחזקו לא ירגיש ריח רע אצלו. ועוד יותר שבריח הטוב יודבק בכסף העזים וזהו שאמרה לו בני כו' ואני מלבשת אותך אותן כלים נאים כו' ואתה נכנס אצלו. שאתה הוא האדון של הכלים. וזהו אותו בידך שהם מלובשים בעורות העזים. וכבוד בן שאהב עשו. שבריח הרע לא ירגיש ונמצא אתה את במחשבת אביך באהב עשו כן ע"י בחינ' איש צייד וכן בזה שבשעת משמוש ירגיש ג"כ שאהב לבוש בבגדי החמודות בעשו היה רגיל להלביש אותם בשעה שהיה משמש את אביו. ויברך אותו. אך קשה לי הא קאמר המדרש לעיל שבבגדי החמודות היה תמיד משמש את אביו למה היה נכנס עכשיו עם המטעמים בלא בגדי החמודות. ואפשר שהיה ירא עשו שלא יבא יעקב עם מטעמים שהיה בודאי יודע שאמו אוהבת את יעקב יותר ממנו. לכן מיהר להביא את המטעמים לאביו ולא לבש אז את בגדי החמודות כדי שלא יתמהמה ויבוא יעקב בתוך זמן זה מטעמים ויקבל הברכות באע"ג דאיסו לא הוי מזלו הוי: (טז) [א"ר יהודה בר סימא ראה אותו מחריב את ביתו ושותק לו ואתם כו']. פ' פ"ב בעין. אבל יותר נראה שזהו היום לדלעיל שהמזיקין כיון שראו השכינה רואה ושותקת אף הם נתנו מקום. ומסיק ר' יהודה ב"ס שהוא כאילו אמרו להם למזיקים הקב"ה ראה

אותו

מתנות כהונה

שמע שקודם לכן לא היה מי שכיבד יותר הימנו: **בלב גדול.** בגסות רוח ובעזות: **שקבורין** כו'. מערת המכפלה היתה נראית משם: **מצאתי** דה"ג עיר שמצירה ומבצרה לישראל ויש טמר במשמעה ומהלשת את ישראל מעט תרגום אונקלוס בגיר או י"ל מחזקת אותו לשפי ימות המשיח וחיי עולם הבא ויהיה מלבון עריס בצרות: **וישם באדום נציבים.** פסוק הוא בדברי הימים א' י"ח: **קסטרס הנדריאנטין** מיני מושלים הם: **חדות** וכו'. ויכולת בידך לנצחם. ד"א דוד אני כו' ועיין בילקוט: **לדורות** להניח עיר אדום לדורות לעתיד עד שיבא היום שנא' בו דרך כוכב מיעקב: **רב לכם רב יצוה לתלמידיו.** פי' שינהגו בו דרך כבוד וע' בילקוט ולקמן סוף עמוד זה: **תשתוחחי** נפשי וגו' נרמז' סיפיה דקרא הוחילי לאלהים: **בחילה** לשון זמר והלולין. כלומר קבלם אותם בשמחה וכן הוא במדרש תלים: **ובמה הרגת** וכו'. אינו מקבל דבריו שאמר לא הרגתיו וכאילו נתאמת אצלו שהרגו בודאי וכן תמצא בפרשת נח ותולדות וריש מגילת רות: **ראה אותו** וכו'. כך אמר משה לישראל הקב"ה ראה אותו מחריב ביתו כו': **את הורו זה.** דרש הר הזה נוטריקון הורו זה: **אני אומר לו.** ליעקב כלומר לבניו: **נוגעים אתם.** אם נוגעים אתם: **רב לכם סב** א"ר ברכיה כו'. ודרש רב

לכם

עץ יוסף

שבכן היה למוד לשמש את אביו. ור"ל שלכן היה מחזיקם בבית אמו וכנ"ל: **בלב גדול** בגסות רוח ובעזות: **מה עשה לי התם הזה.** לכאורה לא נגוהו היה דורש א"כ מהנכון היה שיאמר מה עשה לי הרמאי הזה. אמנם הרצון בזה כי עשו כיוון לגנות את יעקב משלא המיותו. לאמור לקח לו דרך התמימים. למען אשר בתמימותו יצליח בהרמאות כדרך הצבועים [והל יעקב]: **אותו הר** שאבות קבורים כו' את ההר הזה. שחברון שאבות קבורים שם הוא בהר [וכמ"ש יהושע כ"ד] תנה לי את ההר הזה. וכמ"ש בב"ר כל"ד אין הכוון נוהג אלא בהר. ועליו רמז ההר הזה דכאן [רד"ל]: (טו) **עיר** שמצירה. לשון צער: **ומבצרה לישראל** פי' שהיא כורתה לישראל ע"ד דאי' במנחות פרק הקומץ רבה דף ל"ז דאי' מאן דבצרה לגלימיה לא עבד ולא כלום. פי' שחתך ממנה קרן אחד בזוית בעלת ארבע כנפים. או פי' שהיא מחזקת לישראל ע"י הגרות. שיהו על ידה לימות המשיח וחיי העולם הבא. מלשון עריס בצורות. וע"ד דאי' בפ"ק דנגעים מן הגד ונעשית מבוצרת פי' מגוררת סביבות המכה כעיר בצורה. או פי' שמפני אימתם. ישראל מוכרחים היו לעשות מבצרים להסגב בהם. ע"ד שנא' [שופטים ו'] מפני מדין עשו להם בני ישראל כו' ואת המצדות. עיין רד"ק שם [הרש"ש]: **שמבוצרת מכל מקום.** פי' שהיא חזקה מכל הצדדים: **שהכל מבצרים אותה** פי' שהכל מחזקים אותה ושומרים אותה שלא תחרב: **אף על זו.** זמנין סגיאין שבלט דוד על אדום שנא' וישם. כצ"ל וכן הוא בילקוט תהלים. ופי' הרבה פעמים שלט דוד באדום כמ"ש [במלכים א' י"א] כי בהיות דוד את אדום יסב שם יואב וגו' עד כל זכר. וגם דרשו מ"ש תהלים י"ב אלף ובשמואל י"ח אלף בשתי מלחמות היו. ולפיכך נכנעו תחת דוד עד ששם שם דוד נציבים כמ"ש וישם באדום נציבים: **קסטרס** פי' בלשון רומי הוקר ושופט של אנשים שופטים ומורדים בדין. וע' באיכה רבתי פסוק איכה יעיב: **אדריאנטין** תרגום בפסוק כורעים ומשתחוים להמן לאנדרטא די הקים בחדיה. והוא צלם וצורת אדם. ור"ל בכל מקומות אדום היו מציבים צורת דוד להראות שממשלתו בכל אדום: **חדות** כו' ויכולת בידך לנצחם: **לדורות** להניחה לדורות לעתיד עד שיבא היום שנא' בו דרך כוכב מיעקב: **רב יצוה לתלמידיו** כו'. משה מצוה לישראל שימשו לו ויסובו ממנו. וינהגו בו כבוד: (טז) **מה** תשתוחחי נפשי. וסיפא דקרא הוחילי לאלהים וגו': **בחילה** בגילה והלולה ורעדה כמו [איוב ו'] ואסלדה בחילה. ור"ל שתקבל היסורים ואל תכעסו בהקב"ה: **והוא אומר** לא הרגתיו. והינו מאמינו על זה. רק שמחזיק הדבר לאמת שהוא הרגו. לכן שואל אותו ואומר ובמה הרגתו וכשרואה הבעל דין שהדבר פסוק לדין שהוא הרגו נסתתם טענותיו ושותק כאלו מודה לדבריו שהוא הרגו. וע' ברות רבה כ"א פסוק ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב הפסכך כו': **היו שם** ס"ר מזיקין. הדבר מבואר ע"פ חכמי המקובלים והוא ג"כ דעת הפילוסופים שיש רוחות אויריות מוגות הפנים בטוב. והן המה הקרובים לכל דבר שבקדושה. ומבואר ג"כ במדרש ברלבית רבה. שיש שידי דביתא. ויש פידי דכרא. ... ועיין דאמרי דביתא שכאן ע"ש. והן המה אשר לא בקשו להניח לבוא לבית עד שראו שהשכינה שותקת ונסתרה ואז ברחו [הר"ן]. ובאיכה רבתי דרש לה על טיטוס בשעה שנכנס לבית קה"ק והלוא זונה. ודרש לפ"ז יפה בהיות עושה מזימות. לשון זמה וזמם [רד"ל]. **ראה אותו** מחריב כו'. כן אמר משה לישראל ברמז הקב"ה רואה אותו מחריב את ביתו כו'. אתו רב לכם וכי לא די לעבד שיהיה כרבו. ואפשר סב את ההר הזה דרש על בהמ"ק ההר הטוב הזה והלבנון. כלו' סב והסתכל ההר הזה שמחריב ותבין שרב לכם להזדווג לו [רד"ל]: **את הורו זה** דרש ההר הזה נוטריקון הורו זה. או אפשר שדרש ההר על האבות שנקראו הרים: **יש לי רב** וזה היה בזכות שכיבד לאביו: **לא תצטער** ליתן לי מתנה ולחסר את ממונך: **אני אומר לו** ליעקב. כלו' לבניו: (יז) **וליעקב בירך** עשר ברכות. וכן הוא במד"ר פי"ד סי' פ"ז. והעשרה ברכות הם. ויתן לך האלהים מטל השמים. ומשמני הארץ. ורוב דגן. ותירוש. יעבדוך עמים. וישתחוו לך לאומים. הוה גביר לאחיך. וישתחוו לך בני אמך. אורריך ארור. ומברכיך ברוך. והע"ג שמנינו ביעקב עוד ברכות ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגוריך וגו'. אפשר שהמדרש מונה כך. ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני ארץ א'. ורוב דגן ותירוש ב'. יעבדוך עמים ג'. וישתחוו לך לאומים ד'. הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך ה'. אורריך ארור ומברכיך ברוך ו'. הרי ששה ברכות. ועוד ד'. ואל שדי יברך אותך א'. ויפרך וירבך ב'. והיית לקהל עמים ג'. ויתן לך את ברכת אברהם וגו' ד'. וע' מ"ש עוד במדבר רבה פי"ד סי' פ"ז. אבל מלשון הב"ר פ' ס"ז סי' ה' דאי' שם ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר א"ר ברכיה הן גביר שמתיו לך ברכה שביעית ולמה הוא אומרה לו תחלה. וכן הוא בפרש"י בחומש. הנה מזה נראה שבפסוק ויתן לך וגו' ובפסוק שאחריו יעבדוך עמים יש עשרה ברכות. וא"כ קשה על מה שקאמר המדרש שיעקב נתברך בעשר ברכות הא יש יותר וכנ"ל. ואפשר בהמדרש לא חשב כאן אלא הברכות שקיבל יעקב ברצה יצחק ליתן לעשו. אבל אלו הברכות שברכו אח"כ היה ברצון יצחק בלא ערמת יעקב. ובפרש"י לפי דאי' שם סי' י' דאלו הברכות שבירכו אח"כ לא היו ברכות חדשות אלא קיום להברכות הקודמים פו"ל בם לפי שהיו הברכות מפוקפקות בידו כלו' מסופקות אולי לא יתקיימו בידו כי במרמה לקחן. והיכן נתאחזו בידו פי' והיכן נתחזקו בידו. כלה ויקרא יצחק אל יעקב. א"ר אלעזר אין קיום אגם אלא בהוקמיו כו' ע"ש: **שנא' הלא** אצלת לי ברכה א"ל יצחק אפילו כו' הוה גביר לאחיך. קשה הא מה באמר לא הלא אצלת לי ברכה אמר אחר שאמר לו יצחק הן גביר שמתיו לך. ואולי דמכחשינא הייתי הותר בכך נ"ל אף עשר שלכם בטלות א"ר ברכיה כשנכנס עשו אצל אביו וראה שנטל יעקב את הברכות א"ל ברכני גם אני אבי. אמר לו יצחק אפילו כו' לא כך אמרתי לו הוה גביר לאחיך כו' של אדוניו הוא. א"ל עשו לא הנחת לי אפילו ברכה אחת שנא' הלא אצלת לי ברכה [פי' ברכה משמע ברכה אחת. והו להגי' לדברי ר' אחא שעשו לא נתברך אלא ברכה אחת] הר"י: רב לכם סב. מהו כני לכם כו': **לא של** אדוניו הוא. דכל מה שקנה העבד קנה רבו. **ותם**

אמר להן אם ראיתם שמזווג להם ברוך לתורה. ואין צפונה אלא תורה שנא' (משלי ב) יצפון לישרים תושיה. ד"א מהו צפונה א"ר יצחק אמר הקב"ה המתינו עד עכשיו מלך המשיח לבא ויקיים מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ואת העם צו לאמר. אמר הקב"ה ולא לכם בלבד אני מצוה אלא אף אתם צוו לבניכם. אמר הקב"ה למשה אף אתה צוה לראשי הדורות שיהיו נוהגין בו בכבוד הוי ואת העם צו לאמר. א"ר שמואל בר נחמן לט בשעמד עשו עם יעקב אמר לו עשו יעקב אחי נהלך שנינו בעוה"ז כאחת. אמר לו יעקב (בראשית לג) יעבר נא אדוני לפני עבדו. מהו יעבר נא. טול עולמך תחלה. מהו אתנהלה לאטי לרגל המלאכה וגו' אמר לו עד עכשיו יש לי להעמיד חנניה מישאל ועזריה שכתוב בהן (דניאל א) ילדים אשר אין בהם כל מום. ד"א אמר לו עד עכשיו יש לי להעמיד מלך המשיח שכתוב בו (ישעיה ט) כי ילד יולד לנו. עד אשר אבוא אל אדוני שעירה מ א"ר שמואל בר נחמן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שעמד יעקב עם עשו בשעיר. ומה שעירה. אמר לו עד עכשיו יש להעמיד שופטים ומושיעים להפרע מאותו האיש. מנין שנא' (עובדיה א) ועלו מושיעים וגו' אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע עד מתי משועבדים אנו בידו. אמר להם עד שיבא אותו היום שכתוב בו (במדבר כד) דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל. כשיצא כוכב מיעקב וישרוף קשו של עשו. מנין שנאמר (עובדיה א) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וגו'. אמר הקב"ה אותה שעה אני מפיע מלכותי ואמלוך עליכם שנאמר (שם) ועלו מושיעים בהר ציון וגו': (יח) ויאמר ה' אל משה ראה החילותי וגו'. הלכה אדם מישראל שהיה מהלך בדרך ע"ש וחשכה לו והיו בידו מעות או דבר אחר היאך צריך לעשות. מא כך שנו חכמים מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי. ולמה מותר לו שיתן אותו לנכרי. א"ר לוי כשנצטוו בני נח לא נצטוו אלא על ז' דברים ואין השבת מהן לכך התירו שיתן אותו לנכרי. וא"ר יוסי בר חנינא מב גוי ששמר את השבת עד שלא קבל עליו את המילה חייב מיתה. למה שלא נצטוו עליה. ומה ראית לומר גוי ששמר את השבת חייב מיתה. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בנוהג שבעולם מג מלך ומטרונה יושבין ומסיחין זה עם זה. מי שבא ומכניס עצמו ביניהם אינו חייב מיתה. כך השבת הזו בין ישראל ובין הקב"ה שנא' (שמות לא) ביני ובין בני ישראל. לפיכך כל גוי שבא ומכניס עצמו ביניהם עד שלא קיבל עליו לימול חייב מיתה. רבנן אמרי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע לפי שלא נצטוו גוים על השבת תאמר אם הם עושים אותה אתה נושא להם פנים. א"ל הקב"ה מן הדבר הזה אתה מתירא. חייך אפילו הם עושים כל מצות שבתורה אני מפילן בפניכם. מנין ממה שקרינן בענין ראה החילותי תת לפניך: (יט) ד"א ראה החילותי. זש"ה (תהלים קמט) לאסור מלכיהם בזקים. ומהו מלכיהם. א"ר תנחומא אלו הם מלכיהם. ונכבדיהם בכבלי ברזל אלו שריהם של מעלן מד שאין הקב"ה פורע מאומה עד שפורע משריו תחלה. כיצד פרעה וכל המצרים לא שקעם הקב"ה בים עד ששקע לשרן תחלה מנא לן מה אמרי רבנן סוסים ורוכביהם אב"כ אלא (שמות טו) סוס ורוכבו זה השר שלהן. וכשיצאו המצריים לרדוף אחרי ישראל תלו ישראל את עיניהם והיו רואין שרן של מצרים פורח באויר. מנין א"ר יצחק דכתיב (שם יד) והנה מצרים נוסע אחריהם זה השר שלהן הוי לאסור מלכיהם בזקים וגו'. ואף סיחון ועוג כשבקשו להזדווג עם ישראל אמר הקב"ה למשה ראה שהפלתי שר שלהן שנאמר ראה החלותי תת לפניך: (כ) ד"א ראה החילותי זש"ה (משלי יג) תוחלת ממושכה מחלה לב. א"ר עזריה מדבר בישועה העומדת לבוא. כיצד כשהנביא אומר לישראל (חגי ב) עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ הן אומרים תוחלת ממושכה מחלה לב. כיון שאמר להם (ישעיה סב) הנה ישעך בא. אמרו (משלי יג) עץ חיים תאוה באה. ד"א תוחלת ממושכה מה זה פרעה שהיה משה הולך ובא ומביא עליו מכות. ועל כל מכה ומכה היו ישראל סבורין שמשלחן. ועץ חיים תאוה באה. זה מלחמות סיחון ועוג שאמר לו הקב"ה מיד ראה החילותי תת לפניך. ד"א מהו ראה החילותי אמר הקב"ה למשה משה מו ראה שהפלתי שר שלהן. אמר רב אבא בר כהנא במלך שאוסר שונאו של בנו לפניו ואומר לו עשה בו כל מה שאת מבקש: (כא) ד"א ראה החילותי א"ר שמואל בר נחמן כיון שיצאו ישראל ממצרים ועשה להם הקב"ה כל הנסים הללו נפל אימתן על כל או"ה שנא' (שמות טו) תפול עליהם אימתה ופחד. וכיון שבאו לעשות מלחמה עם סיחון ועוג היו האמוריים שואלים אלו לאלו כהייך אומה זו שהיא מבקשת לעשות עמנו מלחמה גבורים הם או לא. כמה אומות הן. והן אומרים בני שלש אומות הן. אמר סיחון ועוג וכל האומה הזו של בני אדם בני שלש אומות הן. אמרו נזיין עצמינו ונצא עליהם ואנו הורגין אותם. מנין (דברים ב) ויצא סיחון לקראתינו. מח באו משה וישראל לתחומה של אדרעי. אמר להן משה נחנה כאן ואנו נכנסין בשחרית. באו ליכנס לאדרעי ועדיין לא היתה העין רואה. תלה משה את עיניו וראה את עוג יושב על החומה ורגליו מגיעות לארץ. אמר משה איני יודע מה אני רואה. חומה אחרת בנו אלו בלילה. אמר לו הקב"ה משה זה שאתה רואה הוא עוג. א"ר יוחנן אורך רגליו י"ח אמות. אותה שעה נתיירא משה אמר הקב"ה אל תתיירא שאני מפילו לפניך. מניין ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו. עוג היה

תולש

יד יוסף לט ב"ר פ' ע"ח. מ"א ה"ג ה' י"ס: מ ב"ר פ' ע"ח. ילקוט וישלח. ע"ז דף כ"ה. וירושלמי מסכת ע"ז פ"ב: מא שבת דף י"ט ע"ב. ודף קנ"ג ע"א: מב סנהדרין נ"ח ע"ב. ילקוט רמז תל"א: מג ש"ר פ' כ"ה: מד ש"ר פ' כ"א סי' כ'. אסתר סדר נח דף ס"ט. זוהר סדר שמות דף י"ח. הגדת שמואל פ' י"ח. זוהר סדר שמות דף ו' ע"ב. אסתר סדר נשא דף ל"ד: מה שמות רבה פ' כ"א. וש' כ"ג: מו פסיקתא [illegible]: מז במד"ר פ' כ"ג: מח שוח"ט מזמור קל"ו. ילקוט תהלים רמז תתפ"ד:

מתנות כהונה

לכם מלבן רבנות והדעת וההתחברות וחזיל: עולמך זמן הנהגתך: עד עכשיו. כלומר עדיין ועוד צריך מלך המשיח לבא ויתקיים מה רב וגו': ואת העם וכו'. ועיין בילקוט כי כן הוא: לרגל המלאכה וגו'. ודרש סיפיה דקרא. ולרגל הילדים ועיין זה בב"ר פר' ע"ח: ראה שהפלתי כו'. פגמ' ההילותי והכי לא התחיל עדיין אלא מלמד שכבר הפיל השר שלו: שלש

אומות

ענף יוסף

אותי כו' עד עכשיו מתבקש לו שכר כיבוד אבותיו. והוא העיקר שבכיה כמדרש וכ"פ סמוך על סמיכין. נכראים כמה שבכו על הכיבוד: (יח) [כך השבת הזו בין ישראל ובין הקב"ה כו']. ביאור שאמר כי מצות שבת מורה על הידוע שהעולם חדש ושיש בורא שברא את העולם ברצונו ובחכמתו. אשר זה כקבלת אמונה לישראל. שאין על זה עונש. ולא יודו בזה אלא בעלי אמונה הדבקים בה'. וזהו קבלת מלכות שמים. וזהו שהיא אות בין ה' ובין ישראל. וגם השבת הוא רמז לעוה"ב כמה שאמר במכילתא לדעת כי אני ה' מקדשכם לעולם הבא כגון קדושת שבת שהוא מעין העוה"ב. ולכן השבת אות בין ה' ובין בני ישראל. והמילה ג"כ לאות בינו ית' ובין ישראל שאנחנו עמו ועבדיו. ולכן כל אחד מהם כבדו כחותם אות ברית קודש כדמות עבדים שמחותמים בחותם אדוניהם. והוא אות על קבלת מלכות. ולכן סברי דלא באו נכרים כשומר את השבת נראה נותן תפלה בימים השבת הוא. שמאחר שאינו נכרים אינו מודה בדבקות ה' לעוה"ב ולא בקבלת עול מלכות שמים. וא"כ שמירתו השבת הוא לטעם אחר באופן כמו בתכנו קלה בטוב לאנשים לנוח מעמלם יום בשבוע. או מעשי שמול פנאי עולם בו ולא יגלה במעשים כנעשים בו. ולגם דומה למלך המשמש עם המטרונא ולא אמר להפסיק דבריהם. וכן הנכרי השומר

בנם

עץ יוסף

רב לכם לשון רבנות. כלו' הרבנות הוא לכם. אלא שהוא מסבב הנהגתו בעוה"ז מברכת יצחק שקבול בהר הזה לכן הניחו אותו לעבור עולמו בהנהגתו. והפסיקו עצמכם ממנו עד שיעבור הנהגתו: לתורה שהיא סוד הגנוז והצפון והיא מביא לעוזרה להנצל מכל צרה: עד עכשיו כלו' עדיין ועוד צריך מלך המשיח לבא ויתקיים מה רב וגו'. ולפי דרש זה היינו לצפונה מרמז על הגאולה העתידה שנא' אומר לצפון תני וגו' ומלך המשיח עתיד לבא מצפון: ואת העם צו לאמר ט' אלא אף אתם צוו לבניכם. זה דרים ממלת לאמר דפירושו שיצוה את העם שהם יאמרו ג"כ לבניהם ולהבאים אחריהם שינהגו ככה: נהלך שנינו בעוה"ז כאחת. פי' תהיה אתה שותף עמי בעוה"ז כדי שאהיה אני עמך שותף בעוה"ב. או אפשר שחסר כאן וצ"ל נהלך שנינו בעוה"ז ובעוה"ב כאחת. וכן הוא בהגדת ילמדנו הובא בפ"ת סדר וישלח וז"ל עשו אומר ליעקב נסעה ונלכה לא אהיה הקומים אנו נאכלנה בעוה"ז ובעוה"ב: טול עולמך תחלה פי' קח הנהגתך בעוה"ז לבד: לרגל המלאכה וסיפא דקרא ולרגל הילדים: ולא מצינו שעמד יעקב עם עשו בשעיר. ובב"ר פ' ע"ח מסיים אפשר יעקב אמתי היה ומרמה בו. וע"כ מה שכתבנו. ומתרץ שדברו מתקיים לע"ל. ובכה"ג מפני הסכנה אפ' ליעקב שהוא מדת אמת כדכתיב תתן אמת ליעקב ברי ליה למימר ליפנא דמשמע לאחר אמת: ומהו שעירה אמר לו עד עכשיו כו'. הב"א אמ"ל לדוכי שעירה. פ"ת אליה: אני מפיע מלכותי שאז יתגלה כבוד ה' וכולם ידעו אותו ולו יוכלו מאד. וזהו המכוונה בשם כוכב ג"כ כי יאירו במאור נפשם ככוכבים לעולם ועד כמ"ש והמשכילים יזהירו וגו' וככוכבים. ואז יהיה הישועה האמיתית: (יח) נותן כיסו לנכרי. מבעוד יום. והטעם דשרו ליה רבנן משום דאין אדם מעמיד על ממונו אם לא שרים ליה על שהוא בל יהי ליטלנו בשבת. אתי לאיתויי ד"א ברשות הרבים [גמרא] והרבינו הרא"ש חולק על רש"י ז"ל וס"ל דאפילו משחשך מותר ליתן כיסו לנכרי. והק"נ כתב דדעת רש"י ג"כ ס"ל אם בדיעבד לא נתן לו עד שחשכה נותן. אלא שלכתחלה צריך ליזהר שיתן מבעוד יום ובזה ודאי רבינו הרא"ש מודה ג"כ. ולא פליגי: מנין ממה שקרינן בענין ראה החלותי תת לפניך. והרי לא התחיל עדיין. אע"כ דההתחלה הוא במה שהבטיחו שלא יהיה נושא להם פנים על איזה מצוה שעשו: (יט) עד שפורע משריו תחלה. וכמו דמסיק שהיה כי במצרים שנא' סוס ורוכבו רמה בים. ולא חשוב שלמעלה יש דבר שיוכל לומר עליו שנפקע. אלא שהקב"ה מסיר את השרים במרום זה נקרא שקיעתן או שריפתן. שבזה שאמר כמה הוסר פחד כמאל שמשפיעים על אומתם. ולפי שיכבשתו של שר מצרים היתה כמים כאומר לי יאורי. ולכן נתקרב להם שיגוע לע"ז. לכן כאשר הפיל ה' להפך הדבר שיהיו המים למצרים למשחים ש טובעו בים. נמצא שהוא כאילו כח השפע שהשר שלהם נתבטל ושקע בים [יפ"ת]. וכתב בספר של ר' שלמה מלכו שכל מקום שצריך לשדד שום שר ומערכה צריך שהקב"ה בעצמו יעשה זאת הפעולה. שאין כח ביד שר אחד להסיר כח שר אחר. כמו שמצינו ביציאת מצרים שלא היה אלא ביד הקב"ה כמה שכתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא שליח אני ה' אני הוא ולא אחר עכ"ל: אלא סוס ורוכבו זה השר שלהם. וסוס דקאמר היינו עם מצרים. ורוכבו הוא השר של מעלה. ועל שם שהוא למעלה עליהם כרוכב על הסוס קרא ליה רוכב ולמצרים סוס. ואיידי דקאמר רוכב לשון יחיד נקט סוס ג"כ לשון יחיד. ומה שהקדים כאן הכתוב סוס. מפני שהוא המוחש [יפ"ת]: פורח באויר כלו' ראו בשכלם ובהשגת רוה"ק שבלבם. או שמדקדק לאיתם ולא זזם בעיניהם כדעת ח"א: והנה מצרים נוסע אחריהם זה השר שלהן. וכדמסיים בש"ר פ' כ"א שרן של מצרים היה שמו מצרים ע"כ. ואמ"צ שכמו עוזא"ל כדאיתא במדרש אבכיר והביאו הילקוט בפסוק ויושע ה'. י"ל דמצרים היה שמו כפי ממשלתו על מצרים. וכפי עניינו נקרא עוזא"ל כדרך המלאכים שזה נקרא מיכאל וזה גבריאל ורפאל [יפ"ת]: שנא' ראה החילותי כו'. כמה ראה. אע"כ במה שהראהו לו שהפיל שרו של סיחון: (כ) עוד אחת כו'. וכתוב בתריה והרעשתי את כל וגו' ובאו חמדת כל וגו' ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר ה' צבאות: (כא) נפל אימתן על כל או"ה. שהזכיר שם ד' אומות לד' רוחות העולם. והם כלל יושבי. פלשת וכל מערב. אדום וכל יושבי דרום. מואב וכל יושבי מזרח. כנען וכל יושבי צפון [תולדות יצחק]: בני שלש אומות ר"ל בני אבות. והם אברהם יצחק ויעקב. והאומה גרם בני שלש אבות: אורך רגליו י"ח אמות. זה סותר למ"ש בריש פ' ס' דברכות שבגל' אמה לא הגיע משה אלא עד קרסוליו. והכא אמר שכל אורך רגליו לא היה אלא י"ח אמות. ואפשר שמה שאמר שהיו י"ח אמות הוא ע"ד דכתיב ערשו ערש ברזל וגו' תשע אמות ארכה וגו' ופרש"י באמת איש באמת עוג. וערשו הוא עריסה שמגדלים בו את הקטנים. כן יש לומר שי"ח אמות היו באמותיו של עוג. והפלפלים דקאמר הגמרא היינו באמת כל אדם. וברבה סוף סדר ברכה איתא שאמר משה ועשיתי מלחמה עם סיחון ועוג שהיו גבורי א"ה שבשעת המבול לא הגיע מים לקרסוליהם ע"כ. וא"כ אפילו אם נאמר שעד קרסוליו היה שלשים אמה יקשה כיון דמי המבול היו ט"ו אמה על ראשי ההרים הגבוהים. א"כ בעמק היו עמוקים יותר מקרסוליו. אבל לפי מה דאי' בפדר"א פ' כ"ג ויפגע אך נח ואשר אתו בתיבה וחוץ מעוג מלך הבשן שישב לו על עץ אחד מן הסולמות של התיבה כו' מה עשה נח נקב חור אחד בתיבה והיה מושיט לו מזונו בכל יום ונשאר גם הוא. גם לפי המ"ד בב"ר פ' ל"ב סי' י"ח

ד'

תולש הר וזורק על ישראל ומשה היה נוטל צרור ומזכיר עליו שם המפורש וסמכו. ישראל אומרים ארורות הידים שבך זורקות. ואמוריים אומרים ברוכות הידים שבך סומכות: (כב) ד"א ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי בידך אתננו אין כתיב כאן. אלא כי בידך נתתי אותו. אמר הקב"ה כבר פסקתי דינו מימות אברהם. כיצד בשעה שנשבה לוט בן אחיו בא עוג ובישר את אברהם שנא' (בראשית יד) ויבא הפליט. אמר ר"ל משום בר קפרא פליט היה שמו ולמה נקרא שמו עוג שבא ומצא את אברהם עסוק במצות בעוגות הפסח. ולא בא לשם שמים. אלא לשם נויה של שרה. אמר בלבו הריני מבשר אותו והגדוד הורגו ונוטל אני את שרה אשתו. א"ל הקב"ה אי רשע. כך אמרת. הייך שאני נותן לך שכר רגליך ומאריך לך שנים. ומה שחשבת בלבך הריני הורג אברהם ונוטל את שרה. ביד בני בניה עתיד אותו האיש ליפול. ד"א כי בידך נתתי אותו. כי בידך אתננו אין כתיב כאן. אלא כי בידך נתתי אותו כבר פסקתי את דינו מימות יצחק. כיצד בשעה שגמל אברהם את יצחק בנו עשה משתה וקרא לכל מלכי כנען שנא' (שם כא) ויעש אברהם [טט] משתה גדול וגו' מהו גדול שכל גדולים היו שם. אף עוג היה שם באותה שעה אמרו לו לעוג לא כך היית אומר אברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד. כיון שראה את יצחק אמר מה הוא זה אין זה כלום. באצבעי אני הורגו. א"ל הקב"ה כך אמרת ע"מ שתראה אלפים ורבבות יוצאים ממנו ובידם אותו האיש עתיד ליפול. ד"א כי בידך אתננו אין כתיב כאן אלא נתתי כבר פסקתי את דינו מימות יעקב. כיצד בשעה שנכנס יעקב אצל פרעה לברך אותו שנא' (בראשית מז) ויברך יעקב את פרעה היה עוג יושב שם באותה שעה. אמר לו פרעה לעוג [נ] לא כך היית אומר אברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד הרי בן בנו ושבעים נפש מירכו. אותה שעה התחיל עוג מכניס עין רעה עליהן. א"ל הקב"ה אי רשע מה אתה מכניס עין רעה בבני. תימס עינו של אותו האיש עתיד ליפול בידן הרי כי בידך נתתי אותו. אמר הקב"ה לישראל כשם שבעוה"ז היו או"ה שומעים שמעכם ומתייראין ומתפחדין מכם. כך לעתיד לבא שנא' (דברים כח) וראו

כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך

סדר ואתחנן

פרשה ב (א) **ואתחנן** אל ה'. הלכה אדם מישראל שהיה עומד ומתפלל מהו שיהא מותר לו להתפלל בקול גדול. [א] כך שנו חכמים היה עומד ומתפלל יכול ישמיע קולו כבר פרשה חנה (ש"א א) וחנה היא מדברת על לבה. יכול יהא מתפלל שלשתן באחת [ב] כבר פירש בדניאל (דניאל ו) וזימנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהיה. יכול יהא מתפלל בכל שעה שירצה. כבר פירש דוד (תהלים נה) ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי. יכול יהא תובע צרכיו ויוצא לו [ג] כבר פירש שלמה (מ"א ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה. רנה זו קילוסו של הקב"ה. ותפלה לצרכיו של אדם. אבא שאול אומר זה סימן לתפלה אם כיון אדם לבו לתפלה יהא מובטח שתפלתו נשמעת שנא' (תהלים י) תכין לבם תקשיב אזניך. א"ר יוחנן [ד] עשרה לשונות נקראת תפלה. ואלו הן. שועה. צעקה. נאקה. רנה. פגיעה. ביצור. קריאה. ניפול. ופילול. ותחנונים. שועה צעקה שנאמר (שמות ב) ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו'. נאקה דכתיב (שם) וישמע אלהים את נאקתם. רנה ופגיעה דכתיב (ירמיה ז) אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. ביצור וקריאה דכתיב (תהלים יח) בצר לי אקרא ה'. ניפול דכתיב ואתנפל לפני ה'. פילול דכתיב (שם קו) ויעמוד פנחס ויפלל. ותחנונים דכתיב ואתחנן אל ה'. ומכולן לא נתפלל משה אלא בלשון תחנונים. א"ר יוחנן מכאן אתה למד שאין לבריה כלום אצל בוראו. שהרי משה רבם של כל הנביאים לא בא אלא בלשון תחנונים. א"ר לוי למה לא בא משה אלא בלשון תחנונים המשל אומר הוי זהיר שלא תתפס מקום דבורך. כיצד כך אמר הקב"ה למשה (שמות לג) וחנותי את אשר אחון. [ה] א"ל מי שיש לו בידי ורחמתי במדת הרחמים אני עושה עמו. ומי שאין לו בידי וחנותי במתנת חנם אני עושה עמו.

ובשעה

יד יוסף טט ע' פדר"א פ' כ"ט. תנחומא ס' חיי שרה סי' ו'. ועיין בב"ר פ' כ"ג: נ ע' תרגום ירוש' ס' דברים פסוק ויאמר ה' אליו אל תירא אותו: **פ"ב** א ברכות בבלי ס"ה. וירושלמי פ"ד. אגדת שמואל פ"ב. תוספתא ברכות פרק ג': ב תנחומא כי תצא סי' כ"ג: ג זוהר ח"ג דף ר"מ ועי' זוהר ס' ויחי דף רמ"ג ורמ"ד. ע"ז דף ז': ד ספרי ס' ו. ועי' בזוהר ס' שמות דף י"ט ע"ב: ה ע' בר"ס ובתנחומא כי תבא על פסוק והנותי את אשר אחון:

ענף יוסף

בנה כמפסיק הקללה באומניות המסורה לנו מס' [יפ"ת ש"ר פ' כ"ה סי' ס"ו]:

פרשה ב (א) [הלכה אדם מישראל כו']. ראוי להבין סמך כל הדרשות הללו עם פסוק ואתחנן. וי"ל שבאו לתרץ מ"ש אל ה' שה"ל לומר ואתחנן אליו. דהא קאמר לעיל מיניה לא תיראום כי ה' הנלחם לכם וסמיך אליה ואתחנן אליו. ועוד מאי בעת ההיא. ומאי לאמר. כו' אמרו הלכה אדם שהיה עומד ומתפלל כו' שבא לרמוז לנו כאן כל אותן דינים. ולרמוז שבתפלה אין להגביה קולו. ולזה אמר ואתחנן. והתחינה לא השמיעה כי אם אל ה' לבדו ולא בקול רם. שלא שמע כי אם ה' לבדו. גם לדרשה האחרת דלא יתפלל בכל שעה כי אם בזמן קבוע וזהו שאמר בעת כלומר התפלה היתה בעת וזמן הקבוע לתפלה שהם שלש פעמים בכל יום ולא יותר. ובזאת תאמר שמא אותן הנביאים שיש להם רשות להתפלל בכל יום יש לאומרם בעת אחת לז"א ההיא כלומר בעת ההיא הקביעה לתפלה דהיינו ערב ובקר וצהרים ולא בזמן אחד מהיום. ולפי שצריך קודם לסדר שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל כדכתיב לשמוע אל הרנה ואח"כ ואל התפלה. לז"א לאמר. כלומר ואתחנן לאמר. השבח והתחינה שקדמתי קודם שבח וגדולה לאמר ה' אלהים אתה החילות וגו' ואח"כ אמרתי התפלה והתחינה אעברה נא וגו' [ככה נבאר בשם רבו] ועיין בעץ: [מכאן אתה למד שאין לבריה כלום אצל בוראו כו']. הענין הוא מ"ש הח"ה בשער הבטחון וז"ל אם היה מעשה האדם כחול במספר. לא יהיה שקול כטובה אחת מן הטובות הבורא יתברך הגורא עליו בעה"ז. ואם ידקדק הבורא עם האדם בהכרעת הודאת הטובה יהיה כל מעשהו נכחד ונשקע בקטנה בטובות הבורא עליו כו'. ואין ראוי לבטוח על מעשיו הטוב ויבטח נפשו בגמול העוה"ז והעוה"ב על מעשיהו. אך יירא ויבהל כהודאה לטובות הבורא התמידיות עליו לא לתקוות גמול עתיד שיתחייב לו במעשהו כו'. וכמו שאמר הנביא מי הקדימני ואשלם והוא"ל

עכס

מתנות כהונה

אומות. ראשי אבות והם אברהם יצחק ויעקב ואולי צ"ל ג' אבות: **על מנת כו'**. מפני דבריך אלה שבזות מתנתי שנתתי לאברהם יגיע לך כן ומאמר שמכה דבריך. אלה נענש ליפול בידם הרי הוא כאילו הדיבור ההוא נדבר בשביל כן ונופל עליו לשון ע"מ כמו למען ספות הרוה והדומים לו וכן הם כל כי על כן שבתורה ומפני שהמדבר ומהענין ההוא נסבב המסובב אלא התסיבב בסבתו וכאלו הסבה נסבבת בעבור תולדות המסובב וכן כתב הרמב"ן בפ' נצבים וכן התנא בפתיחתא דאיכה בפתיחה הוי עיר הדמים בשם הרד"ק וירוש': **תימס** לשון ימסו כמו מים: ה"נ בירושלמי ריש פ"ד תפלת השחר: **יכול יהא מתפלל שלשתן כאחד** כבר פי' בדניאל כו'. יכול יהא מתפלל שלשתן בכל שעה שירצה כבר פירש דוד כו' והכי סליק שפיר שפי דמעיקרא יליף מדניאל שלא יתפלל תכופים זהו אחר זו ובתר הכי דייק שלא יתפלל שלשתן באיזה שעה הלוקות שירצה אלא דוקא לעת ערב ובקר וצהרים וגירסת הספר טוא גירסת מדרש שיואל אות באות וכן הוא בתוספתא דברכות: **שלשתן כאחת** שיתפללן היכף זו אחר זו: **תובע** צרכיו ויוצא לו. ולא יאמר קודם זמירות ותשבחות: **ויזעקו** זעקה היינו צעקה ושינוי דקרא ואגב שועתם: **בצר לי**. דרש ביצור של תפלה יש לי: **שאין לבריה כו'**. בדרך חוב אין לו עליו כלום אלא דרך חסד ורחמים הוא עושה: **בלשון תחנונים**. ולא בדרך דין ומשכחי' שלא תתפס מקום דבריך. כלומר ראה שלא יתפסוך בדבר ביחן כלומר בדברי עצמך או צריך להניח דבורך וכן מלאתי טוב וכן כביכול הקב"ה נתפס בדבריו וכדמפרש ואזיל: **ואתחנן**

כוס

עץ יוסף

ר' יהודה אומר חמש עשרה אמה בהר וחמש עשרה בבקעה. ר"ל שס"ל דבין בהר ובין בבקעה הנגברו המים לא היו רק ט"ו אמה מהספה. ומעשה נסים היו שלא ניגרו המים מן ההרים לממה. כמו שהיה נס זה שהמים היו רותחין וגלידי התיבה היו צוננים. ואח"כ לפי מ"ד זה נ"כ לא קשה קושי' הנ"ל. ובמס' נדה דף ס"א אי' עוג שפלט מן המבול. ופרש"י שברח לא"י כדאמרינן בזבחים קי"ג ע"ב. ובפדר"א ח"ב פרשה כ"ד אי' שפרסות רגליו היו ארבעים מיל. ואפשר הכוונה שזכותו היה שהלך ארבעים מיל לבשר את אברהם כשנשבה לוט בן אחיו כדלקמן ובב"ר פ' מ"ב סי' י"ב אמר הקב"ה חייך שכר פסיעותיך אתה נוטל כו': **תולש הר כו'** עיין התענה באמרה במס' ברכות ריש פ' הרואה ומ"ש שם: (כב) **פליט** היה שמו. הגלמי: **בעוגות הפסח** דאברהם קיים כל התורה כדאי' בב"ר פ' ס"ד. וקצת קשה מ"ש לקראו על שם העוגות לפי שבא אז. ואולי אכל משם הרבה. או לאחר כאן [יפ"ת]: **שאני נותן לך שכר רגליך**. לפי שעל ידו נתגדל אברהם. ואע"פ שהוא לרעה נתכוון: **ומה שחשבת בלבך כו'**. משום דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה [מת"כ ונזה"ק]: **ביום שמל כו'** משתה גדול. ביום הגמל את יצחק. ודרשוהו ביום ה"ג מל [ה"ג מספר ח'] דהיינו ביום שמיני ה"ג ואז מל אותו עשה אברהם משתה: **מהו גדול** שכל גדולים היו שם. ועל כן נקרא משתה גדול כלו' משתה שהיו בם גדולים. דליכא למימר גדול ברבוי המאכלים או גדול תלך רבוי האוכלים דא"כ ה"ל לאיתור משתה רב כמו ויין מלכות רב בזה הלשון נופל על הרבוי. ולא לשון גדול. וגם ליכא למימר משתה גדול מלך המשך הגדול של ימים. דא"כ ה"ל לאומר משתה ארוך. באין לשון גדולה נופל בהמשך הזמן אלא אריכות כמו כי ארכו הימים [יפ"ת]: **פרדה עקרה הוא** מפני שמשתמש עד יצחק כמה שנים ולא הוליד מהגר שבור שבוג נתעקר אברהם: **כיון שראה את יצחק**. בנולד אלום ונמוך שהוא היה הראשון שנתהדד בעריסה כדאי' בב"ר פ' נ"ג סי' י"ד. לכן אמר ויזה הוא: **על מנת כו'** מכפי דבריך אלה שבזית מתנתי שנתתי לאברהם יגיע לך כן. וימאמר שמכת דבריו אלה נענש ליפול בידם הרי הוא כאילו הדיבור ההוא נדבר בשביל כן ונופל עליו לשון על מנת. כמו למען ספות הרוה והדומים לו ומפני שהמדבר מהענין ההוא נסבב המסובב. אלה המסובב בסבתו וכאילו הסבה נסבבת בעבור תולדות המסובב [מת"כ]. או פי' על ירכת כאלו אמר על מנת זה אני מאריך ימיך בהראותו כו': **תימס** לשון ימסו כמו מים. **כשם שבעוה"ז כו'** כמ"ש בענין אחד תם פחדך ויראתך וגו' אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו וגו':

סדר ואתחנן

פרשה ב (א) **כבר פרשה חנה** וחנה היא מדברת על לבה. קשה א"כ אמאי ויחשבה עלי לשכורה. וכי עלי טעה וחשב שיש להתפלל בהשמעת קול. וי"ל משום דאע"ג דמתפללים בלחש צריך להתיך הדברים בשפתים וצריך שישמיע לאזנו. ועלי היה רחוק קצת ממנה ולא ראה נענוע שפתיה וחשב שלא היתה הוצאת הדברים בפה [יפ"מ]. או י"ל שהחשבה לשכורה משום דהרבתה להתפלל וכמ"ש לה עד מתי תשתכרין וגו'. ועל זה השיבה קשת רוח אנכי וכעי לאפוקי בהתחים דהוה מרירא לבה טובא [רש"א]: **יכול יהא מתפלל שלשתן כאחת** כו'. דע שהגירסא הישנה היתה יכול יהא מתפלל בכל שעה כבר פירש בדניאל וזמנין כו'. יכול יהא אומר שלשתן כאחת כבר פירש דוד ערב וגו'. שכן הובא נוסחא זו בשם מדרש דברים רבה פ"ב ביפ"מ ובספר כסף נבחר. ולפי נוסחא זו כך פירושו יכול יהא מתפלל בכל שעה כבר פירש בדניאל כו' ואת דלא אמר כבר מפורש ע"י דוד ערב ובקר כו' כדמייתי לקמן. י"ל דודאי אין הכוונה באומרו יכול יתפלל בכל שעה שלא יפסיק שום רגע. דתורתו ומלאכתו אימתי נעשית. אלא ודאי הכוונה ש תפלל פעמים אין מספר כפי רצונו. וא"כ אין מדברי דוד ראיה. דערב ובקר וצהרים היה מתפלל אבל לא אמר כיה תפלות היה מתפלל בכל פעם. ולכן הוצרך להביא מדניאל דכתיב זמנין תלתא וכיון שכבר למדנו המספר טוב שפיר הביא ראיה שפלש תפלות הללו אינם בבת אחת אלא בשלשה זמנין ערב ובוקר וצהרים [נל"ח]. והנוסחא הישנה היא נוסחת הבבלי. והנוסחא שלפנינו היא נוסחת הירושלמי. והכי פירושו יכול יהא מתפלל השלשה תפלות כאחת כבר פירש בדניאל וזמנין כו' ר"ל מפורש בדניאל שהתפלה צריכה להיות בשעות מחולקות. והייר יכול יהא מתפלל בכל שעה שירצה ר"ל דאף דשמעינן מדניאל שיהיו בשעות מחולקות הדא שלא יהיה שחרית ערבית ומנחה. אלא ג' שעות מחולקות שירצה. וקאמר שמדוד ילפינן דג' שעות היו ערב ובוקר וצהרים [יפ"מ]: **תובע צרכיו** ויוצא לו. ולא יאמר קודם זמירות ותשבחות: **שנא' תכין לבם** פי' אם תכין לבם אז תקשיב אזניך [רש"י]: **עשרה לשונות** נקראת תפלה. ע' בספרי סדר זו פיסקא כ"ו שיש שם הרבה שינויים: **ויזעקו** זעקה היינו צעקה. ושינוי דקרא והיצל שועתם: **בצר לי** דרש ביצור של תפלה יש לי. **שאין לבריה** כלום אצל בוראו. בדרך חוב. אלא דרך חסד ורחמים הקב"ה עושה לו. וע' בענף: **שהרי**

משה

ובשעה שהיה משה מבקש ליכנס לארץ ישראל א"ל הקב"ה רב לך. אמר לפניו רבש"ע לא כך אמרת לי כל מי שאין לו בידי וחנותי במתנת חנם אני עושה עמו. עכשיו איני אומר שתתבקשת לי אצלך מאומה אלא חנם עשה עמי. מנין ממה שקרינן בענין ואתחנן אל ה': (ב) ד"א ואתחנן אל ה' זש"ה (תהלים לט) בתוכחות על עון יסרת איש ותמס כעש חמודו אך הבל כל אדם. ומהו בתוכחות על עון ע"י עון אחד שהיה ביד משה שהוכיח את בניך וא"ל (במדבר כ) שמעו נא המורים יסרת אותו והוכחת אותו. ואין איש אלא משה שנא' (שם יב) והאיש משה עניו מאד. מהו ותמס כעש חמודו. כל חמדה שהיה מתאוה משה ליכנס לארץ המסת אותו כעש הזה שנכנס בכלים ומרקיבן. ואין חמודו אלא א"י כענין שנא' (ירמיה ג) ואתן לך ארץ חמדה וגו'. ואם כך הגיע למשה הצדיק עאכ"ו שאר כל הבריות שהם מתוקנים להבל ומתוקנים ליום הדין. אך הבל כל אדם א"ר אחא שנעשה אלוה שנא' (שמות ז) ראה נתתיך אלהים לפרעה. עכשיו הוא מתחנן ומתחבט ואתחנן אל ה'. ד"א ואתחנן זש"ה (דניאל ב) והוא מהשנא עדניא וזמניא וגו'. א"ר אבין למה"ד למלך שהיה לו אהוב והוא ממנה דוכסים ואיפרכין ואיסטרטליטין. לאחר ימים ראו אותו שהיה מבקש מן השוער ליכנס לפלטין ואינו מניח לו. היו הכל תמהין ואמרין אתמול היה ממנה דוכסין ואיפרכין ואיסטרטליטין ועכשיו הוא מבקש מן השוער ליכנס לפלטין ואינו מניח לו. אמרו להם שעתא עברת. כך משה נוהר על הקב"ה והוא מקיים קומה ה'. שובה ה'. ואם בריאה יברא ה'. אם נברא לה יפה מששת ימי בראשית הרי מוטב ואם לאו יברא ה'. ועכשיו מתחנן ומתחבט ליכנס לארץ ישראל ואינו מתקבל. שעתא עברת. בעת ההיא לאמר: (ג) ואתחנן אל ה' זש"ה (משלי יח) תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות. א"ר תנחומא תחנונים ידבר רש זה משה שבא אצל בוראו בתחנונים. ועשיר יענה עזות עשירו של עולם זה הקב"ה ענה אותו עזות שנא' (דברים ג) אל תוסף דבר אלי. ד"א א"ר יוחנן תחנונים ידבר רש אלו נביאי ישראל. ועשיר יענה עזות אלו נביאי או"ה. א"ר יוחנן אין לך צדיק באו"ה יותר מאיוב ולא בא אלא בתוכחות שנאמר (איוב כג) אערכה לפניו משפט ופי אמלא תוכחות. ואין לך גדול בנביאים ממשה ח וישעיה. ושניהם לא באו אלא בתחנונים. ישעיה אמר (ישעיה לג) ה' חננו לך קוינו. ומשה אמר ואתחנן אל ה'. ד"א ואתחנן אל ה' למה"ד למטרונה שילדה בן. כל ימים שבנה קיים היתה נכנסת בפלטין בזרוע. מת בנה התחילה מבקשת ליכנס בתחינות. כך כל זמן שהיו ישראל קיימים במדבר היה משה נכנס לפני הקב"ה בזרוע (שמות לב) למה ה' יחרה אפך בעמך. סלח נא לעון העם הזה וגו'. כיון שמתו ישראל במדבר התחיל מבקש ליכנס לא"י בתחנונים ואתחנן: (ד) בעת ההיא. באיזה עת באותו עת שנתמנה יהושע שנאמר (דברים ג) ואת יהושע צויתי. א"ר הונא כיון שא"ל הקב"ה למשה הגיע ארכי ליהושע. אותה שעה התחיל לבקש רחמים ליכנס לארץ. למה"ד לאיפרכוס שהיה בארכי שלו. והיה גוזר על המלך והוא עושה. היה פודה למי שרוצה וחובש למי שרוצה. וכיון שנתחלף ונתמנה אחר תחתיו. התחיל לבקש מן השוער ליכנס ולא היה מניח לו. כך משה כל ימים שהיה בארכי שלו היה חובש למי שרוצה שנא' (במדבר טז) וירדו הם וכל אשר להם חיים וגו'. ופודה למי שירצה שנא' (דברים לג) יחי ראובן ואל ימות. וכיון שנתחלף ונתמנה יהושע תחתיו שנא' (במדבר כז) קח לך את יהושע בן נון התחיל להתחנן ליכנס לארץ. א"ל הקב"ה רב לך. ד"א בעת ההיא לאמר. מהו לאמר. א"ר עזריה לאמר לדורות ט שיהיו מתפללין בשעת הצרה. שהרי משה אע"פ שנא' לו (דברים ג) לא תעבור את הירדן הזה התחיל מתחנן. ד"א מהו לאמר אר"ע י אמר משה רבש"ע השיבני על דברי אם אני נכנס לארץ ישראל אם איני נכנס. ד"א מהו לאמר אמר לפניו רבש"ע יא תכתב חטייה שלי לדורות. א"ר שמואל למה"ד למלך שגזר ואמר כל מי שילקט ויאכל מפירות שביעית מחזירין אותו בקומפין. הלכה אשה אחת ולקטה ואכלה. התחילה לחזר אותה בקומפין. אמרה לו אדוני המלך בבקשה ממך יתלו הפגין הללו בצוארי. שלא יהו בני המדינה אומרים נמצא בה דבר כשפים או דבר ניאוף. ומתוך שהן רואים את הפגים בצוארי יודעים שבשבילן אני מחזרת בקומפין. כך אמר משה רבש"ע תכתב חטייה שלי לדורות שלא יהו ישראל אומרים זייף משה בתורה או אמר דבר שלא נצטוה. וידעו שלא היה אלא על המים. הרי בעת ההיא לאמר: (ה) ה' אלהים אתה החילות. מהו ה' אלהים. אריב"ק יב בשני מקומות דימה משה את עצמו לאברהם ולא הועיל לו כלום. כיצד אברהם קרא לו הקב"ה ואמר הנני שנא' (בראשית כב) ויאמר אברהם ויאמר הנני. מהו הנני. הנני לכהונה הנני למלכות. זכה לכהונה וזכה למלכות. זכה לכהונה מנין שנא' (תהלים קי) נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. וזכה למלכות שנא' (בראשית יד) אל עמק שוה הוא עמק המלך. ואף משה בקש לעשות כן שנא' (שמות ג) ויאמר משה

משה

יד יוסף ו במד"ר פ' י"ח נדרים דף ל"ח. ירושלמי פ' חלק. מדרש משלי סי' י"ח: ז סנהדרין דף מ"ד. ספרי סדר זו: ח ע' ויק"ר פ"י: ט ספרי סדר זו פיסקא כט: י ספרי ח"א פיסקא ק"ס ופסיקתא ק"ח. וספרי ח"ב פיסקא כ"ו: יא ויק"ר פרשה ל"א. במדבר רבה פ' י"ט. יומא דף פ"ו. ספרי ח"א פיסקא קל"ז. וספרי ח"ב פיסקא כ"ו. וע' בתנ"ח סניגו"ש סי' פ"ז וש"ס: יב ב"ר פ' כ"ט. ש"ל פ' כ'. זבחים דף ק"ב. ילקוט סדר זה:

מתנות כהונה

הוא לשון והנותי ל' חנם: **ואין איש**. במקום הזה: **המסות** לשון ותמס שחמדתו נמס ונטלה מעל שהרי הקב"ה לא הניח לו: **אלוה** חי כל אדם שהיה אלוה ואדון על הכל: **דוכסין** כו' מיני מושלים הם: **שעתא** כו'. שעתו וזמן ממשלתו עברה ולא יהיה כבראשונה: **ולא בא** כו'. בא נגד הקב"ה בתוכחה ודרך דין: **בפלטין** של מלך: **בזרוע** בחזקה ובזרוע נטויה: **ארכי** ממשלה: **שהיה** בארכי שלו. בזמן ממשלתו: **תשיבני על דברי** גרסינן: **חטייה** חטא שלי שחטאתי לפניך: **בקומפין** בשדה ופלטיא שמשחקין בו ומחזירין אותם בו כדי שתתבזה ברבים: **הפגין** שאוכלים שלא נתבשלו נקראו פגין כמד"א התאנה חנטה פגיה: **עמק המלך**. דרשו חז"ל שהשוו כולם בעצה אחת להמליך אברהם עליהם: **וזר הקרב**. וסיפא

לא

עץ יוסף

משה נכנס כו'. וכן אי' בזוהר סדר זו דף ר"ס ע"ב דבעי בר נש לקב"ה לצלותא דיצלא צלותיה מההגונים מנא לן ממשה דכתיב ואתחנן אל ה': **ומכולן לא נתפלל** כו'. לפי שמשמעם כולם רמז שמתפלל ומבקש בשביל מעשיו הטובים [עיר גבורים]: **אלא בלשון תחנונים** ולא בדרך דין ומשפט: **א"ל הקב"ה רב לך**. כלו' אין לך זכות על זה. ולכן בקש רק מתנת חנם: **מקום דבורך** כלו' כאלו שלא ישמש במקום דבריך ר"ל בדברי עצמך. שכביכול הקב"ה נחם כדבריו וכדמפרש ואזיל: **בענין ואתחנן** הוא לשון והנותי לשון חנם: (ב) **ואין איש** האמור כאן אלא משה: **המסות** לשון ותמס כעש שחמדתו נמס ונטל מעל שהרי הקב"ה לא הניח עליו: **ואם כך הגיע** למשה הצדיק כו' שהם מתוקנים כו'. פירוש הכתוב לפי דרשתם שהתפלל דוד ונכנע מאד בזכרו שתפלת משה שהיה איש האלהים לא הועילה אף שהיה כוונתו ליכנס לא"י רק כדי לקיים המצות שתלויות בארץ לא למען כונת הנפשיות מאומה. ומה חטאו היה כלא כל כוונתו היה רק להוכיח לישראל. ועי"ז היה נפשו מרה לו וכעס עליהם. ועכ"ז נחשב לו כעון. ואם כה זאת. מכ"ש כל אדם שהם מתוקנים להבל. ומתוקנים לעמוד בדין. וזהו אך הבל כל אדם נצב סלה. דנצב היינו לדין כד"א [ישעי' ג'] נצב לריב ועומד לדין: **א"ר אחא** שנעשה אלוה כו'. ר' אחא מפרש אך הבל כל אדם אפילו מי שהיה אלוה ואדון על הכל. או פירושו אפילו מי שנקרא כל אדם על שהיה שקול כנגד כל האדם וכל העולם כולו לא נברא אלא בשבילו שנאמר וירא האלהים לו ובמעשה בראשית כתיב בראשית ברא ובר"ל בשביל משה שנקרא ראשית ברא אלהים וגו' כדאי' בב"ר פ"א סימן ד': **דוכסין** כו' דוכוס בלשון רומי שר צבא. ואיפרכוס בלשון יוני שר הפרשים. ואיסטרטליטוס בלשון יוני נגיד מלחמה [מוסף הערוך]: **השוער** השומר על השער לשמור שלא יבא איש בחצר המלך בלי רשות: **לפלטין** פי' בלשון רומי היכל וארמון [מוסף הערוך]: **שעתא עברת** שעתו וזמן ממשלתו עברה: **אם נברא** לה פה. פי' פה של הארץ נברא כאן מוטב ואם לאו יקרב לכאן ותהיה כאילו נבראת עכשיו כאן פה. ועיין נדרים דף ל"ט. ודייק המדרש שכך אמר משה דאל"כ לא הוה צריך לומר אלא ואם יברא [יפ"ת]: (ג) **עשירו של עולם** כו'. שדבר עם משה באמירת רוח מבלי ישמע לו ולבקשתו. ומה שאחז במשל מעני ועשיר הוא ענין הסיבה מפני שהוא עשיר ע"כ אינו נחשב שעני לפניו לכלום. וכן נדמה האדם מול פניו יתברך כי כל נזקותיו כאין. והוידי משה פי' עשירו של עולם שענה למשה שבא בעזות כדמסיק שאמר השיבני על דברי והוה כעזות והיינו שכתב אל תוסף דבר שהוא לשון קשות: **אלו נביאי ישראל** קראם רשים מפני שהם נכנעים מאד כמו שהרש מכניע א"ע וקטן הוא בעיניו אף שאוכים לגדולה. אך נביאי או"ה הם גדולים בעיניהם ומעשירים מפני חכמתם וגדולתם. על כן עת יחזו דבר מה שלא כרצונם יענו עזות ויתמהו על משפטי ה' הנעלים מדעתם: **ולא בא** נגד הקב"ה אלא בתוכחה ודרך דין: **ממשה וישעיה** ע' בויק"ר פ"י מעלת ישעיה: **בפלטין** של מלך: **בזרוע** בחזקה ובזרוע נטויה: **כל זמן** שהיו ישראל קיימין. היינו הדור שהוציא משה ממצרים: **כיון שמתו ישראל** אף שנשארו הפחותים מבן עשרים שעלו לארץ עכ"ז זכותם לא עמדה למשה. כי אנשים מאותו הדור שמשה הטיב להם ע"כ לא עמד לו זכותם כי אם בני הדור הראשון שהוציאם ממצרים. וחטאו שרמז בעת ההיא כלו' שבעת ההיא אחרי שמתו כל הדור ההוא על כן לא הועיל תפלתו ואמר לו רב לך וגו': (ד) **ארכי** ממשלה: **אותה שעה התחיל** לבקש רחמים ליכנס לארץ. יתבאר ע"פ מאי שכתב המזרחי [ס"פ שמות] שהקשה כיון שא"ל הוא יתברך עתה תראה אשר אעשה לפרעה ופרש"י שם [ע"ש המדרש] העשוי לפרעה תראה. ולא העשוי במלחמת שלשים ואחד גבורי כנען. למה בקש לעבור. ותירץ שחשב משה שיכנס לא"י כאחד העם. ולא נגזר עליו רק שלא יהיה מנהיג. א"כ שפיר קאמר המדרש התחיל לבקש רחמים ליכנס לארץ ר"ל כהדיוט. והארכי יהיה ביד יהושע: **שהיה בארכי שלו**. פי' שהיה בממשלה שלו: **א"ל הקב"ה רב לך**. פי' במדרש שיש לך רב כי תמיד אתה מנהג אותי. עכשיו אראה שאני רב שנהגתי אותך [בעה"ט]: **דבר אחר** בעת ההיא לאמר מהו לאמר. נראה דהני תיבות דבר אחר מיותרים. שהדרש הלזה לא קאי על תיבת בעת ההיא. רק על תיבות לאמר: **השיבני על דברי** אם אני נכנס לא"י אם איני נכנס. הכוונה לפי שעיקר חפצו ורצונו של משה לעשות רצונו יתברך. ואם הוא יתברך יאמר לו שלא ידבר עוד הרי מקיים מצות לא תעשה שמקיים דבורו של הקב"ה. ולזה אמר לו יתברך רב לך. רב טוב הצפון לך [וכמו שפרש"י בחומש] במה שיש לך מצוה חדשה. ל"ת שאל תוסף דבר. וכמו כן מצות עשה עלה ראש הפסגה. ושתי מצות הללו כדי ליתן לך שכר לשון נגד שמהפכן לקיים בא"י כדאי' בסוט' די"ד ע"א [מלא העומר]: **חטייה שלי** החטא שחטאתי לפניך. ובזה ניחא מה שנכתב חטא מרע"ה בתורה ובפרט כמה פעמי'. שמהראוי שלא להזכירו כ"ש שנכתב שפליטו שאין להזכי' גנות הצדיק. אע"כ שבקש משה על כך: **כל מי** שילקט ויאכל מפירות שביעית. נראה שצ"ל מפני שביעית וע' יומא ד' פ"ו ע"ב. ובמס' שביעית פ"ד מ"ז הי' מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית. הפגין משיזריחו אוכל בהם פתו בשדה. פי' הרע"ב משום דדרשינן לאכלה ולא להפסד. ואם אכלן קודם בישולן הוי הפסד. הפגין פגי תאנה כדכתיב התאנה חנטה פגיה. משהזריחו כשדימו זו תחלת בשולן עכ"ל. הרי שאסור לאכול פגי שביעית עד שיבשלו. לפיכך האשה שאכלה אותן קודם בשולן חזרו אותה בקומפין: **בקומפין** הוא כדאי' במשנה ב' פרק כ"ג דכלים שעומדין עליו בקומפין. ופי' הרע"ב שדה שמשחקין שם המלכים ורגליה על מסימן של סוס [וראה תוכף] לרחוב בשוק המלך עכ"ל. וה"נ קאמר שכל מי שילקוט ויאכל מפני שביעית ויעבור על גזירת המלך שיחזירוהו בקומפין ויהיה ללעג וקלס בעיני הבריות: **שלא יהיו ישראל** אומרים זייף משה בתורה או אמר דבר שלא נצטוה. להבין זה נקדים מה דאי' במדרש טוב טעם למה לא נאמר כי טוב ביום השני לפי שמשה רבינו שנקרא טוב דכתיב ותרא אותו כי טוב הוא נלקה ע"י המים לכך לא כתיב ביום השני כי טוב שנבראו בו המי' שעתיד הטוב הנ"ל ללקות. נמצא שאלו אם סרחונו כתוב בתורה על דבר מי מריבה יודעים אנו מה טעם למה לא נאמר כי טוב בשני. אבל לולא זאת לא ידענו למה נאמר בשאר ימים כי טוב ולא בשני. ויאמרו הדורות שזייף משה בתורה שלא נכתב כי טוב בשני. או יאמרו הוסיף משה על מאמרו של הקב"ה וכתב כי טוב בשאר ימים: (ה) **הנני לכהונה** כו'. שלפי שהנני הוא לשון זימון כדפרש"י. פירשו בזה שהתקין עצמו לעבודת שמים במאד מאד. ולפי שהעבודה המופלגת היא כהונה גדולה אשר בה עורת גדול. וכן המלכות להנהיג הצבור אשר בו עורת הרבה. לכך אמר ריב"ק שבמאמר הנני רמז לשתי עבודות גדולות אלו. ומ"ש למה שלשי האמת יש בדבר מעלה וכבוד. אברהם זכה לזה ומשה נתבשר ברמז של מקרב הלוים שלא יזכה אליהן [יפ"ת]: **שנאמר נשבע ה'** כו'. דמיירי באברהם כדאי' בב"ר פ' מ"ו: **אל עמק שוה** וכדאי' בב"ר פ' מ"ב ששם השוו כל האומות וקצצו ארזים ועשו לו בימה גדולה למעלה והושיבו אותו למעלה כו' ואמרו לו מלך

אתה

משה ויאמר תנני. תנני לכהונה תנני למלכות. א"ל הקב"ה (משלי כה) אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד. (שמות ג) ויאמר אל תקרב הלום אין לך עסק בכהונה שנא' (במדבר א) והזר הקרב יומת. אין לך עסק במלכות כענין שנא' (ש"ב ז) כי הביאותני עד הלום. אברהם אמר (בראשית טו) ה' אלהים מה תתן לי. א"ר לוי אמר לפניו רבש"ע אם מתבקש לי בדין שיהו לי בנים תן לי. ואם לאו ברחמים תתן לי. א"ל הקב"ה חייך בדין מתבקש לך (שם) והנה דבר י"י אליו. ואף משה כך אמר ה' אלהים אתה החילות אם מתבקש בדין שאכנס לא"י אכנס. ואם לאו אכנס ברחמים. א"ל הקב"ה אל תתהדר לפני מלך וגו' כי לא תעבור את הירדן הזה. וכיון שראה משה היאך הדברים חזקים. התחיל מדבר דברים קשים. ה' אלהים אתה החילות. אמר לפניו רבש"ע למה איני נכנס לארץ. מפני שאמרתי (במדבר כ) שמעו נא המורים אתה הוא שאמרת תחלה (שם יז) למשמרת לאות לבני מרי. ד"א אתה החילות א"ר ראובן אמר משה לפני הקב"ה למה את עושה לי כך. אתה התחלת לבא אצלי מנין שנא' (שמות ג) וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה. א"ל משגדלת אותי אתה מורידני מגדולתי. א"ל הקב"ה והרי נשבעתי. [יג] אמר לפניו רבש"ע אתה החילות כשבקשת לא חללת השבועה. לא נשבעת שאתה מכלה את בניך בעגל וחזרת בך שנא' (שמות לב) וינחם ה'. ד"א א"ר לוי אמר לפניו רבש"ע [יד] עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני איני נכנס לארץ. א"ל הקב"ה מי שהודה בארצו נקבר בארצו ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו יוסף הודה בארצו מנין גבירתו אומרת (בראשית לט) ראו הביא לנו איש עברי וגו'. ולא כפר אלא אמר (שם מ) כי גנב גנבתי מארץ העברים. נקבר בארצו מנין שנאמר (יהושע כד) ואת עצמות יוסף אשר העלו מארץ מצרים קברו בשכם. את שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצך. כיצד בנות יתרו אומרות (שמות ב) איש מצרי הצילנו מיד הרועים. והוא שומע ושותק לפיכך לא יקבר בארצו כי לא תעבור את הירדן הזה. א"ל הקב"ה למשה אם אתה נקבר כאן אצלן בזכותך הן באין עמך. א"ר לוי למה"ד לאחד שנתפזרו מעותיו במקום אפילה אמר אם אומר אני האירו לי שאקבץ מעותי אין בריה משגחת עלי. מה עשה נטל זהב אחד והשליך בתוכם. והתחיל צווח ואומר האירו לי זהב אחד היה לי ונפל ממני כאן. והאירו לו. מה עשה משנטל את הזהוב אמר להן בחייכם המתינו לי שאלקט את המעות. וליקטן. בזכות הזהוב נתלקטו המעות. כך א"ל הקב"ה למשה [טו] אם נקבר את אצלם במדבר הן באים בזכותך. ואתה בא בראשם שנא' (דברים לג) וירא ראשית לו וגו' ויתא ראשי עם: (ו) כי מי גוי גדול וגו' הלכה אדם מישראל שהיה קורא את שמע מהו שיהא מותר לו להמתין אחר ק"ש ואח"כ יתפלל. [טז] כך שנו חכמים ג' תכיפות הן. תכף לסמיכ' שחיטה. תכף לנטילת ידי' ברכה. תכף לגאולה תפלה. ומי שהוא עושה כן מהו מתן שכרו. אמר רבה בר אבוה אם סמך ושחט יהא מובטח שקרבנו נתקבל. ואם נטל ידיו ובירך מיד יהא מובטח שלא יהא שטן מקטרג בסעודתו. ואם קרא ק"ש ומתפלל מיד יהא מובטח שתפילתו נשמעת. א"ר יהודה ב"ר סימון [יז] את מוצא ע"ז קרובה ורחוקה. והקב"ה רחוק וקרוב. כיצד ע"ז קרובה. גוי עושה ע"ז ומעמידה בתוך ביתו אצלו הרי קרובה. ומנין שהיא רחוקה שנא' (ישעיה מו) אף יצעק אליו ולא יענה וגו' הרי רחוקה. והקב"ה רחוק וקרוב כיצד. א"ר יהודה בר סימון מכאן עד לרקיע מהלך ת"ק שנה. הרי רחוק. וקרוב מנין שאדם עומד ומתפלל ומהרהר בתוך לבו וקרוב הקב"ה לשמוע את תפלתו שנא' (תהלים סה) שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו. [יח] אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע כשיהיו או"ה באים להתפלל לפניך אל תענה אותן שאין באין אצלך בלב שלם אלא הולכין

אצל

יד יוסף [יג] ספרי ח"א פיסקא קל"ד: [יד] ע' בספרי ח"ב פיסקא שמ"א ובזרע אברהם. ובספרי ח"א פיסקא קל"ס: [טו] תנחומא סוף סדר זו. וזוהר תרומה דף קנ"ז. וזוהר חדש דף י"ט: [טז] ברכות בבלי דף מ"ב. ירוש' פ"ק. סד"א ח"א ס"כ. שוח"ט מזמור ד'. ילקוט תהלים רמז תרע"ם. ורמז תתס"ג. שוח"ט מזמור קל"ד: [יז] ירוש' ברכות פ"ט. שוח"ט מזמור ד': [יח] ילקוט שמואל רמז קס"ג:

ענף יוסף

פעם לי אלוה עטיתי לו בנגד כו'. ה"ש משה ה' אלהים אתה החילות ר"ל לכן אין אני מבקש רק מתנת חנם לפי שאתה החילות תמיד לשלם לי קודם עשותי כמ"ש מי הקדימני: (ה) [רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני כו']. בספר לקח יוסף בערך נשה סי' י"ח כתב וז"ל למה נשתנו אלו הצדיקים בקבורתם. יעקב זכה ליקבר בארץ גופו ועצמותיו. יוסף זכה ליקבר עצמותיו ולא גופו. משה לא זכה כלל לא גופו ולא עצמותיו. משום דאמרינן בב"ש שלשה שותפים באדם הקב"ה אביו ואמו. אביו מזריע לובן שממנו מוח ועצמות. אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר כו'. והקב"ה נותן בו נשמה כו'. ויסמתא אתי שפיר. יעקב נכנס לארץ בבשר ועצמות כי אביו ואמו נקברו בארץ משום הגוף והעצמות. יוסף נקברו עצמותיו מפני שאביו נקבר בארץ שממנו העצמות. אבל אמו רחל לא נקברה בארץ כדאי' ברש"י סדר ויחי. על כן יוסף מצד הגוף אביו דהיינו עצמותיו נכנסו לארץ מצד"כ הגוף אמו לא נקבר לא נכנס שלא יהיה בושה לאמו מצד"כ מתה. אביו ואמו לא נכנסו לארץ כי מתו במצרים ובמדבר. לכן לא זכה משה ליקבר בארץ לא בגופו מצד אמו. ולא בעצמותיו מצד אביו עכ"ל. הובא בזרע אברהם ספרי ח"ב פיסקא שמ"א. ולכאורה יש ראי' לדבריו ביוכבד מתה במדבר דאי' בתנחומא סדר זו פי' ר' וז"ל אמר לפניו רבון העולמים ייכבד עמי שהורקה שניה בחיים כבני בניה [ר"ל במיתת מרים ואהרן] יקברו פוד מיניה במיתתי. וכתב הזית רענן וז"ל וצריך לומר דאף בקבר מלמעריס שכ"ל הרי שס"ל הז"ר שמתה במדבר קודם מיתת משה. אבל נעלם ממנו מה דאי' בסע"ר בפ"ע ביוכבד היתה מבאי הארץ וע"ם בכנכות בבר"א. גם נעלם מהם מה דאי' בילקוט סדר חוקת רמז תשס"ד וז"ל שהיה אהרן יכול לומר אני לא

פמאתי

מתנות כהונה

לא תקרב ועיין בבראשית רבה פרשה ל"ה מאמר זה יותר באור: **בדין** ברחמים ידו"ד כתיב שהוא שם של רחמים והניקוד אלהים מדת הדין ועיין בהרמב"ן בפ' ו: **דבר ה'**. דיבור הוא לשון חוזק ודין כמד"א דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות: **אמר** ליה מגדלת. התחלת דיבור הוא זה כמו ד"א ודוק: **רבש"ע** אתה החלות דרש החלות לשון לא יחל דבריו: **שומע** ושותק. ומכתמת גם כשפיו היו מהיקים אותו באיש מצרי והיה לו לומר עברי אנכי ולא מצרי: **מעותיו** מעות של נחשת הם: **בתוכם** בתוך המעות: **הן** באים בזכותך. ומכלל הן אתה שומע לאו: **שתפלתו** נשמעת כו'. בירושלמי בפ"ק דברכות גרס אין השטן מקטרג באותו יום ובבבלי בפרק אין עומדין גורס אינו ניזוק כל אותו היום וכן הביאו כל הספ': **מכאן** ועד לרקיע. בירור מהיים וכן כל רקיע ורקיע וכן בין כל רקיע ורקיע וכן טלפי חיות כמנין יפרה

ת"ק

עץ יוסף

אתה עלינו כו': **אמר לו** הקב"ה אל תתהדר לפני מלך. הוא כנגד מלכות. ובמקום גדולים אל תעמוד הוא כנגד כהן גדול שהוא מדת החסד [מגלה עמוקות אופן קי"ח]: **ויאמר אל** תקרב הלום כו'. לאו למימרא דלא הוה מלך וכהן כלל. דודאי מלך הוה. אלא לו ולזרעו קאמר ודאי' בפ' י"ב דזבחים. מיהו בכהונה פלוגתא דתנאי היא בפ' המבכר אי משה בעליו היה כהן אם לאו. ועי' בויק"ר פ' י"א: **אין לך** עסק בכהונה שנא' והזר כו'. פי' בזה שאמר לו אל תקרב הלום רמז לו שאין לו עסק בכהונה שאין קרב אלא כהונה כמד"א והזר הקרב יומת. וזה מוכרח שהוא לשון הקרבת קרבן. כי על ההגשה לבד אין חיוב מיתה כלל [תולדות נח]: **שנא'** והזר הקרב יומת. המפרש לבמדבר א' שבתנם. כי שם נאמר על זר שיקרב לעבודה הלוים. אבל פה הכוונה על הכתוב שם ג' י"ד. או להכתיב בקרח י"ח ז' [רש"ש]: **בדין** כו' ברחמים. משום דכתיב אדני שהוא דין. והוי"ה שהוא רחמים: **ואם לאו** אכנס ברחמים. והא דלא התפלל אכהן שיכנס לארץ. וכתב במ"ע ריש סדר ואתחנן כדי שלא יתפדוהו בשובה מטול כ"ד מתנות שנתן לו הקב"ה כי הכהן הגדול גדלוהו משל אחיו והעשירוהו כעיבדא דפנחס המסכת. ועי"ש עוד טעם ע"פ סוד: **דבר ה'** דבור הוא לשון חוזק ודין כד"א דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות. והוי"ה הוא רחמים. הרי שאף בדין מתבקש לו: **אל תתהדר** לפני מלך. וגו' רב לך אל תוסף וגו' כי לא תעבור כו': **כיון שראה** משה היאך הדברים חזקים. ר"ל בהתפלל תפלות כמנין ואתחנן ולא נענה התחיל מדבר דברים קשים: **אתה הוא** שאמרת תהלה למשמרת לאות לבני מרי. וזהו שאמר אתה החילות פי' אתה התחלת לקריהם בשם ממרים: **אתה התחלת** לבא אצלי. פי' אתה החילות לבקש אותי שאהיה מנהיגם ואני לא אביתי כי דמיתי כי מי אנכי. ואתה חזקתני שאוכל להיות מנהיגם וא"כ למה עכשיו אתה גוזר עלי למות במדבר. וזהו שמסיק המדרש אמר לו [ר"ל משה להקב"ה] משגדלת אותי כו'. ר"ל אילו הייתי אני המתחיל לבקש גדולה לא הייתי יכול להתרעם על מה שעכשיו אתה מורידני מגדולתי. אבל כיון שאתה הוא שהתחלת לגדלני ופייסת אותי לקבל הגדולה ועכשיו אתה מורידני מגדולתי א"כ מראה דבר זה שכדי לביים אותי ולהורידני נתת לי מתחילה הגדולה. וזה שאמר משגדלת אותי אתה מורידני מגדולתי בתמיה וכי נכון הוא כך: **אתה מורידני** מגדולתי. דבר אחר אתה החלות. א"ל הקב"ה והרי נשבעתי כו'. כצ"ל [רד"ל]. ודרש החילות לשון לא יחל דברו. וה"ק אתה החילות כבר ולכן גם עתה התר שבועתך. כי אין השבועה כגזירה חמורה כי התפלה מועלת והראיה מחטא העגל שנמחל: **ד"א א"ר** לוי אמר לפניו רבש"ע עצמותיו כו'. אפשר דרש להראות את עבדך על עצמותיו של יוסף שלקח משה עמו. וכלל דברי המדרש לפרש את הסיבה מדוע לא זכה להיות גופו נקבר בארץ. ומדייק נגרע ערכו מיוסף שזכה עכ"פ להקבר שם. ומפרש הסיבה שהיה מפני שבתחלה מראהו הסתיר עצמו ששמע קוראים לו מצרי ושתק. לא היה לו לשתוק כי אם היה לו להתאחר שהוא עברי כמו שיוסף גלה עצמו. ואף שהדבר היה לפרעה בני העברים כמ"ש כי לא יוכלו המצרים לאכול עם העברים לחם עכ"ז התאחר בשהוא עברי מארבתו את יחוסו שכל יחוסם מפני שהם מעבר הנהר ומתייחסים שבאו מאברהם שלקח אותו הקב"ה מעבר הנהר והוליך אותו בכל ארץ כנען להיות קניה בהליכתו בה כדאי' במדרש. אבל משה לא חש להודות. ואולי ברמז במלת הזה כי לא תעבור את הירדן הזה מפני שלא יקר היה בעיניך זה היחוס: **שומע ושותק** קשה מנלן זה שהיה שותק. יש לקרא פשוט שאמרו זאת בניהם לפני רעואל אביהם איש מצרי וגו'. ומשה היה חז אצל הבאר כדכתיב ויאמר אל בנותיו ואיו וגו' ומצאתי בספר חסידים סי' קי"ז אמר הקב"ה כו' אבל אתה ששתקת כששמעת שאמרו עליך איש מצרי הצילנו מיד הרועים ולא אמרת איש עברי אנכי לכן לא יכנסו עצמותיך לארץ ע"כ. וכתב המפרש שם וז"ל ר"ל כשקראו למשה כמאמר יתרו קראן לו וגו'. מסתמא שאל משה להם למה קראן לו. והשיב לו אותו שקרא לו מפני שנאמר עליו על ידי בנות יתרו איש מצרי הצילנו. והוא שומע ושותק. וזהו שדייק הספר חסידים אבל אתה ששתקת כששמעת שאמרו עליך איש מצרי וגו' דהיינו אותו שקרא לו אמר לו שמפני כך קרא לו שנאמר עליו ע"י בנות יתרו איש מצרי וגו' ולא אמרת להם עברי אנכי עכ"ל: **לפיכך לא** נקבר בארצו כי לא תעבור את הירדן הזה. ר"ל הכ"ד כי לא תעבור את הירדן הזה. וכדאי' בספרי ח"א פיסקא קל"ה א"ל ומה לא תבוא. א"ל אם לאו עצמותי יעברו את הירדן א"ל כי לא תעבור את הירדן הזה. וכי המת יכול לעבור [פי' הא כתיב ובא עיניך וגו'] משמע מיתות ולמה אמר וכתב כי לא תעבור] אלא אמר לו. משה אף עצמותיך לא יעברו את הירדן עכ"ל: **מעותי** מעות של נחשת הן: **בתוכם** בתוך המעות: **הן באין בזכותך** מהוה דייק. כי לא תוכל לעבור את הירדן מפני דור המדבר הזה הנמצאים פה ולא יקומו כי אם בזכותך. והענין בתחיית המתים עיקרה ויסודה רק בארץ ישראל. ולכן אמרו שמפני א"ל מתגלגלים והולכין עד א"י. ואלו משה שנקבר בח"ל אז לא היה תחיה בחוץ לארץ אם לא מפני זכותו גזר ה' על מתי ח"ל שיחיו. והמשל להורות שהיתה כמו אבידה בכוונה בכדי שיחפשו הטורים מפני יקרת האבידה הזאת: **ויתא** על ידי זכות משה גם ראשי העם: (ו) **שלש תכיפות** הן. פי' ג' דברים יש שיש בהן דין תכיפות כדמפרש ואזיל: **תכף לסמיכה שחיטה** הטעם בזה לפי שעיקר הקרבן להיות כופר נפש החוטא. והסמיכה הוראת זה שיתודה עליו את עונו ויתנגו בחורתו. לכן ראוי לסמוך השחיטה לסמיכה שיתן אל לבו כי זו היא נפש החוטא. ואף כי נמצא סמיכה בקרבנות שאין באין על החטא. לא חילק הכתוב [יפ"ת]: **תכף לנטילת** ידים ברכה. בברכות בבלי דף מ"ב ברש"י וכן התוס' דאנטילת ידים דמים אחרונים קאי שלא יאכל כלום עד שיברך על מזונו משום דכיון שנטל ידיו הסח דעתיה מאכילה. וכן כתב הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ו מהלכות ברכות. והוסיף שם לא יפסיק ביניהם בדבר אחר אפילו לשתות מים. אבל בירושלמי פ"ק דברכות וכאן במדרש משמע דאמים הראשונים קאי. שהרי אין השטן מקטרג באותה סעודה קאמרי. וכן הביא הטור בסי' קס"ו. ועי' בתוס' במס' סוטה דף ל"ט ע"א ד"ה כל כהן שלא נטל ידיו. וי"ע: **תכף לגאולה תפלה** לפי שסבת קבלת התפלה מפני האמונה בהקב"ה שהוא יכול ומשגיח ולכן יש כח בתפלה שיעתר המתפלל בעתירה. לכן יש לסמוך גאולה לתפלה להורות שהיא סיבה עצמית לגאולת האדם יותר מכל הזכיות [יפ"ת]: **שתפלתו נשמעת** ובירושלמי אי' אין השטן מקטרג באותו היום. ובבבלי גרס אינו ניזוק כל אותו היום: **והקב"ה רחוק וקרוב** ר"ל שאע"פ שנראה רחוק בשכינה עד גבהי מרומים עכ"ז נשמע לתפלת הלוחש כאילו הוא קרוב אצלו. כאדם המסיח באזן חבירו. וזה לפי שהאדם שהשכינה בכל מקום. ונמצא אצל קוראיו. כאומר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך [יפ"ת] **מהלך ת"ק שנה** ובירוש' מסיים וכן כל רקיע ורקיע וכן בין כל רקיע ורקיע וכן טלפי החיות כמנין יפרה ת"ק וחמשה עשר: **אדם עומד** ומתפלל ומהרהר בתוך לבו. פי' אדם עומד ומתפלל בלחישה ומהרהר כוונת הם לא בתוך לבו ע"ד דכתיב בחנה ונחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע. ופי' בהרגש ותנה היא מליה בלבה לאוד שאיתא ניון. וכלל

פתיחה

אצל ע"ז שלהן ואתה עונה אותן. והן האין צרתן צרה. ובאין להן אצלך. אף אתה לא תענה אותן שנאמר (תהלים יח) ישועו ואין מושיע על ה' ולא ענם. מהו · ישועו לע"ז שלהן וכשיבואו אצלך על ה' ולא ענם. אבל כשישראל קוראין אצלך מיד שמע תפילתנו שנאמר (שם ד) בקראי ענני אלהי צדקי. א"ל הקב"ה מה אמרת בקראי ענני חייך עד שלא תקראני אני אענה אתכם שנא' (ישעיה סה) טרם יקראו ואני אענה שאין לי אומה אחרת אלא אתם. מנין ממה שקרינו בענין כי מי גוי גדול. (תהלים כ) יענך ה' ביום צרה. רבנין אמרי למה"ד לבן מלך שיצא לתרבות רעה והיו לו שלשה פדגוגין. הראשון אמר יעשה לו כבלים של מאה ליטרין. והשני אמר אינו יכול לעמוד בכבלים של ק' ליטרין. אלא יעשה לו כבלים של י"ב ליטרין. בא השלישי ואמר האיך הוא יכול לעמוד בכבלים של שנים עשר ליטרין יעשה לו כבלים של ליטרא אחת. כך אמר משה יעשו לו כבלים של מאה ליטרין שנא' (דברים לא) ומצאוהו רעות רבות וצרות. חזר אמר יעשו לו כבלים של י"ב ליטרין. שנאמר יענך ה' ביום צרה. כשם שהיום י"ב שעות. כיון שעמד ירמיה אמר לפניו רבש"ע אין בהם כח לסבול כשם שאמר דוד ביום צרה. אלא יעשה להם כבלים של ליטרא אחת שנא' (ירמיה ל) ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע. ד"א יענך ה' ביום צרה. מהו ביום צרה אמר ר"ל יט למה"ד לאשה שישבה על המשבר לילד והיתה מצטערת לילד אמרו מי שענה את אמך הוא יענה אותך. כך אמר דוד לישראל מי שענה ליעקב הוא יענה אתכם מה התפלל יעקב ואעשה שם מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי אף אתה יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כשאתה רואה בניך בצער ואין מי שיבקש רחמים עליהם מיד ענה אותן. א"ל הקב"ה משה חייך בכל שעה שיקראו אותי אני אענה אותם דכתיב (דברים כד) כה' אלהינו בכל קראנו אליו: (ז) ד"א כה' אלהינו זש"ה (תהלים סט) ואני תפלתי לך ה' עת רצון ר' חנינא בר פפא שאל לר' שמואל בר נחמן מה דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון. כ א"ל שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים. אבל שערי תשובה לעולם פתוחים. א"ל מנין. דכתיב (תהלים סה) נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים. מה המקוה הזה פעמים פתוח פעמים נעול אף שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים. אבל הים הזה לעולם פתוח כך ידו של הקב"ה לעולם פתוחות לקבל שבים. אמר רב ענן אף שערי תפלה אינן ננעלים לעולם דכתיב כה' אלהינו בכל קראנו אליו. ואין קריאה אלא תפלה כענין שנא' (ישעיה סה) והיה טרם יקראו ואני אענה. א"ר חייא רבה כתיב (תהלים כז) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' כא הוי מתפלל וחוזר ומתפלל ויש שעה שיתנו לך. ד"א ואני תפלתי וגו' דוד בשביל שהיה יחידי אמר עת רצון. אבל תפילתן של צבור אינה חוזרת לעולם ריקם. הוי כה' אלהינו בכל קראנו אליו: (ח) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כב שאלו המינים את ר' שמלאי כמה רשויות בראו את העולם. א"ל אני ואתם נשאל לששת ימי בראשית. אמרו לו מי כתיב בראשית ברא אלוה. בראשית ברא אלהים כתיב. אמר להן מי כתיב בראו ברא כתי'. ומי כתב ויאמרו אלהים יהי רקיע. יקוו המים. יהי מאורות. ויאמר כתיב. כיון שהגיע למעשה יום הששי היו שמחים אמרו לו הרי כתיב (בראשית א) נעשה אדם בצלמנו. א"ל מי כתיב ויבראו את האדם בצלמיהם אכ"כ אלא ויברא את האדם בצלמו. אמרו לו והא כתיב כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. אמר להם מי כתיב כה' אלהינו בכל קראינו אליהם. בכל קראינו אליו כתיב: (ט) ד"א אשר לו אלהים קרובים אליו. א"ר יוחנן כג כשמתכנסין מלה"ש לפני הקב"ה לומר אימתי ר"ה ואימתי יה"כ. הקב"ה אומר להם לי מה אתם שואלים אני ואתם נלך אצל דין של מטה מנין דכתיב אשר לו אלהים קרובים אליו. אשר לו אומה קרובה אכ"כ אלא אשר לו אלהים קרובים אליו הוא וכל פמליא שלו. א"ר יוחנן אמר הקב"ה עד שלא נעשית אומה שלי מועדי ה'. מכאן ואילך אשר תקראו אתם. ד"א אשר לו אלהים קרובים אליו כד אדם אם יהא לו קרוב עשיר הוא מודה בו. ואם עני הוא כופר בו ואומר שאינו קרובו. אבל הקב"ה כביכול ישראל היו נתונים במצרים בשעבוד הקב"ה אומר קרוביהם אני מנין שנאמר (תהלים קמח) לבני ישראל עם קרובו. ואם קרובו עני הוא עושה עצמו עיקר ואותו טפילה מהו אומר פלוני מתקרב לי. אבל הקב"ה כביכול עושה לישראל עיקר אשר לו גוי קרוב אכ"כ אלא אשר לו אלהים קרובים אליו: (י) ד"א כי מי גוי גדול א"ר חמא ב"ר חנינא כה איזו אומה שגידלה אלהיה כאומה זו. בנוהג שבעולם אומה מבקשת לעשות מלחמה ואינן יודעין אם נוצחין ואם אין נוצחין. וישראל ודאי נוצחין שנא' כי מי

גוי

יד יוסף יט שוח"ט מז' כ': כ ילקוט רמז פסוק פסוקו בענין. שוח"ט מז' ד' ומז' ס"ס. וע' תנ"ב פ' ע"ו: כא ע' ברכות דף ל"ב ע"ב: כב ב"ר פ"ח סי' ח'. ירושלמי ברכות פ"ט. ילקוט סדר בראשית. סנהדרי' דף ל"ח ע"ב: כג ירושלמי ובבלי ר"ה פרק א'. ב"ר פ' ס"ו סי' ג'. פסיקתא רבתי פ' ט"ו. שוח"ט מזמור ד'. ילקוט תהלים רמז תתל"ח: כד ירושלמי ברכות פ"ט. שוח"ט מזמור ד'. ב"ר פ' כ"א סי' י"ב. תנחומא סדר משפטים סי' ט': כה ילקוט תהלים רמז תתפ"ס:

מתנות כהונה

מ"ק וט"ז: עדיך עד שלא יצא המתפלל: פדגוג אומן המגדל בני השלטון ועיין ריש פ' בראשית: כבלים כלי ברזל ליסרו ולאסרו בהם: רעות רבות וצרות. שלשה מיני פורעניות נגד שלשה מעלות שיש בענין מנין מאה אההרים עשירית מאה: ה"ג מה המקוה הזה. ועיין בא"ר רבה בפסוק סכות בעק ובמד' תלים: נשאל לששת ימי בראשית. עיין בב"ר ס' ח': יקוו המים כו'. בכולם כתיב ויאמר ולא כתיב ויאמרו: וכל פמליא וכו'. הם קרובים ונסמכים עליהם: ה"ג תקראו אתם ודריש הכתוב הכי וי"ו קרי ביה אתם: שגדלה כו'. כלומר כביכול גדלה אותו על פי דרכה וכפי רצונה כאב שגדל את בנו והגדילו כפי רצונו

והם

ענף יוסף

משתחוי אלא שתק ובכה כאו ולא נימר על עצמו שטעורית. ומשה מקלסו שנא' שאומר לאביו ולאמו לא ראיתיו לא עמד לומר עשה בשביל אבא בשביל אמא שלא מכוס בכולם בג' בניה מרים אהרן ומשה ע"כ. פרי שיוככר שיהם מגלתי האהרן ויתהה ה בכמתו שלבה בניה. וזהו שאמר בתנחומ' יקהו עוד שיניה במיסתי. ודלא כיום רעתך: (ז) [ואין מי שיבקש רחמים עליהם מיד כו' חייך בכל שעה שיקראו אותי אני עונה אותם כו']. והמוק בוי סבה אמר בתפלתו ואין מי שיבקש רחמים עליכם כו' ואין השיב הקב"ה חייך בכל שעה שיקראו אותי כו'. ונראה כי הם ז"ל אמרו בתחלה בפרשה אמר הקב"ה משה מי שיש לו בידו ונחמתי במדת רחמים אני עושה עמו ומי שאין לו בידו וחנותי במתנת חנם אני עושה עמו. נמצא כי מי שיש לו זכיות אלו יתברך לא יקרא בעבור זה שעושה עמו על צד הדין כי סוף סוף אם צדקה מה פתן לו. אלא שעשה ה' עמו ברחמים להחשיב זכיותיו ולעשות לו בעבורם. אבל מי שאין לו אלא בלום לא יש בו רחמים אלא מתנת חנם. כי אין כל מאומה בידו. וכיון שדבר זה הוא חנם בתורת חן אינו כסות ומכסה שישראל הוא יתברך לתת חנם בכל עת ובכל שעה. כי שמא בזמן מן הזמנים לא ישיב מקום לעשות חנם. ע"כ קדם משה לבקש מלפניו על עמו שבשיטו בגרם ויהיו משוללי זכיות. שאין להם בידו יתברך כלום. באופן שאין מי שיבקש עליהם רחמים דהיינו בתורת רחמים אשר לא יוצגו מאת ה' כי אם לאשר יש לו בידו. אלא בסברת יוצרכו לבקש מתנת חנם בתורת חן לא בעבור זה ישיב פניהם ריקם אלא ענה אותם מיד עכ"פ. והשיבו יתברך כי כן יעשה בכל שעה שיקראו בין בהיות להם בידו שיזכו אל הרחמים. בין שלא יהיה להם בידו שיצטרכו למתנת חנם. לעולם אענה אותם. ואל יעכב עליהם חסרון זכיות [בינם לבניהם]. ובספר אור כים סירן שמבט רבינו ע"ה בקש בדקדוק מכוון. בזמן שישו בניך בצער ואין מי שיבקש רחמים כו' כלומר יש ויש הנביאים צועקים. אוי ואבוי על המכאובים אשר ישיגום אבל אינם יודעים לבקש רחמים. כלומר להתחנן לפניו יתברך בלשון תחנונים ובקשה. עדי יתעורר בשי"ת עליהם ברחמים עכ"ז מנ. אותם. בעת אשר יתאחרו בניו לבקש מאת מדותיהם אשר אחרי ה' לבדנו במדותיו יתברך מה הוא רחום אף אתה כו'. ובכוונתו השי"ת לטובו עונה לבניו. גם בלא בקשה שרחמים לפניו. רק מהקריאה ושועתו לבדה כו': (ט) [אשר לו אלהים קרובים אליו אדם אם יהיה לו קרוב עשיר הוא מודה בו כו']. ולכאורה קשה כי מתחילה אמר בכם ומו עני הוא כופר בו ואומר שאינו קרובו. ואח"כ אמר פלוני מתקרב לי. והרי כל עצמו אינו מודה בקורבתו כלל. ואם עושה את עצמו עיקר הרי אינו כופר בו. ונראה ביאורו כי הם ז"ל הרגישו בכתוב מלת אליו דלא לריך כי כים משמיע למה אשר לו אלהים קרובים. ולישב זה אמרו כי טומס הכתוב גאוותם לנו מגודל עשמותו יתברך באהבתו את ישראל כאלוף אם שיהיה אצל אלוהים. כי יקרא בזה כשאדם אחד בא אצל עשיר ואומר

פלים

עץ יוסף

שיהיה מכוונת את לבו בתפלתו: שאין באין אצלך בלב שלם. שאינם נראים כאוהבים אלא בשעת דחקם לפי שעה. וכשתהיה הרווחה יכבדו את לבם ויחזרו אחור: מהו. ישועו לע"ז שלהם ואינה עונה אותם. ולכשיתוהו. כל"ל: שנא' בקראי ענני אלהי צדקי. פי' בשעה קוראי ענני לפי שהאה אלהי צדקי. ר"ל שבצדק אחזה פניך ובלב שלם ובנפש חפצה: פדגוגין פדגוג בלשון יוני ורומי אומן המגדל התינוק. כאשר ישא האומן את היונק מתרגם ירושלמי פדגוגא: כבלים כלי ברזל ליסרו ולאסרו בהם: של מאה ליטרין רומז לצ"ח קללות. וגם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה. עד שנים. הרי מאה: של י"ב ליטרין כמנין שעות היום: (ז) מאי דכתיב ואני כו'. כי היתכן שיהיה שינוי אצלו יתברך עת מעת: א"ל שערי תפלה פעמים פתוחים כו'. הטעם בזה כי נעילת הפתחים בלי ספק הוא ע"י העונות המבדילים בינינו לבינו יתברך ונועלים שערי התפלה. אם התפלה היא בלי תשובה. ולכן שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים. אמנם שערי התשובה אשר אינם נעולים אלא ע"י העונות. לו הונח שהם נעולים. בהרהר האדם תשובה בלבו לבד עוקר אותו השטן שהרהר בו תשובה. ומיד מוצא פתח פתוח לפניו בנסתלק אותו העון בהוא הלק מהמסך המבדיל בינו לבין אלהיו ע"י הרהור התשובה [כלי המדה]: וים רחוקים מפרש ליה כמו הים. הם הרחוקים מהקב"ה בהם התופלים. מה הים הזה לעולם פתוח כו': אבל הים הזה לעולם פתוח. ובבוה"ט מסיים וכל מי שמבקש לרחוץ בו רוחץ בכל שעה שהוא רוצה. כך התשובה בכל שעה שהאדם רוצה לעשות תשובה עושה והקב"ה מקבלו: דכתיב כה' אלהינו בכל קראנו אליו. וקשה איך מוכח זה הת"ק. וי"ל שבאמת בא ר' חייא רבה לתרץ זאת שהא דכתיב בכל קראנו אליו פירושו ע"ד קוה אל ה' כו' הוי מתפלל וחוזר ומתפלל כו'. והד"א מתרץ כאן ביחיד כאן בצבור: ואין קריאה אלא תפלה. פי' ואין קריאה במקום הזה. אלא תפלה: ויש שעה שיתנו לך כי לפעמים עת גורם שבשערי רצון נפתחים לפניו. כי אין רצון האדם עומד על מעמד אחד ויתכן לפעמים שתפלתו יהיה בכוונה יותר. ולכן נענה לו: תפלתו של צבור כי ההשגחה על הכלל גדולה ומרובה יותר מהשגחה על הפרט והאישים או מפני שבצבור בודאי ימצא פרט אחד שמתפלל בכוונה גדולה. ולכן נענה לכולם בזכותו: (ח) אני ואתם נשאל לששת ימי בראשית. פי' שאלה זו כאילו שאלנו לראשונים וכו' ששת ימי בראשית כי הם ידעו כהוגן כמה בראו העולם כדכתיב [דברים ד'] כי שאל נא לימים ראשונים למן היום אשר ברא אלהים אדם אשר בראו אין כתיב כאן אלא אשר ברא [ב"ר פ' ח' סי' ח']: בראשית ברא אלהים כתיב. ואלהים הוא לשון רבים. ואע"ג דכתיב ברא לשון יחיד. י"ל דנקט לשון יחיד על כל אחד ואחד מהאלוהות כדאשכחן בכמה דוכתי דנקט קרא לשון יחיד על הרבים כגון חכמות נשים בנתה ביתה. חולהו: ברא כתיב לשון יחיד. וכ"ל דכיון דכתיב ברא לשון יחיד צריך לומר דאלהים דגביה נ"כ הוא יחיד. ופעמים דאלהים הוא לשון יחיד כמו כאן ובמקומות אחרים. ופעמים שהוא לשון רבים כמו אלהים אחרים. דאל"כ לא היה משתמיט בחד דוכתיה דלכתוב בראו. ועוד דהכא אין טעם לומר דנקט לשון יחיד על הרבים. כיון דהאי מילתא דחשיבותא ה"ל למימר הבריאה בלשון רבים. ועוד דשיכה למעשי [יפ"מ]: אלא ויברא את האדם בצלמו. וס"ל דכינוי הוי"ו של בצלמו מוסב על הקב"ה. ולא כמו שפרש"י ז"ל בחומש שחוזר על האדם:

(ט) הוא וכל פמליא שלו. בנאהבת ה' לישראל מסרן המועדות לישראל וצריך הוא ומלאכי השרת להמשך אחרי קביעות ישראל: עד שלא נעשית אומה שלי מועדי ה'. פי' קודם שבאו ישראל היו המועדות והעיבורין כפי סדר מהלך הלבנה והמזלות אשר ברא ה'. ולזה נקראו מועדי ה' וכמ"ש והיו לאותות ולמועדים. ומשבאו ישראל וניתנה להם מצות קדוש החדש המועדות תלוים בקריאתם. וזה אמר אשר תקראו אותם קרי ביה אתם. ומה שהזכיר מה שהיה מתחלה. לומר שזו היא יתירה שהגבנו ה' בהמועדות שהיו תלוים בו יתברך שהיו מועדי ה' עתה מסרן לישראל באהבתו אותם [יפ"מ]: אדם אם יהיה לו קרוב עשיר כו'. לפי שכמו שהעשיר מתבזה בשקרובו עני ולכן יכפור בו. כן להיות ישראל בירידה אין כבודו לומר שהם עמו שירתה בקצרה ידו מהושיע וה"ל לכפור בהם. עכ"ז מודה בקורבתם ולא חש לכבודו. וזה מאהבתו אותם: עושה לישראל עיקר שמחנתו עמהם כאילו מתכבד עמהם שמתייחס אליהם. או הוא מענוותנותו יתברך ע"ד שאמרו בב"ר פ' מ"ח ועתך הרבני שאברהם יושב ושכינה עומדת. וכן בישראל [יפ"מ] וע' בענף: (י) שגידלה כו' כלו' כביכול גדלה אותה על פי דרכה וכפי רצונה כאב שגידל את בנו והגדילו כפי רצונו [מת"כ]: ואינן יודעין כו' דהוקשה לו על תואר גדול אם הכוונה לרבוי הכמות או לרבוי האיכות א"כ אין זה חידוש ושלא שלכן ה' קרוב אליהם יותר. ולכן דריש מלת גדול שה' מגדלם ומגדלם ישועתו. ופירושו מי גוי שיהא גדול כל כך בעיני ה' כמוהו שיהיה קרוב להם תמיד: וישראל ודאי נוצחין וסיים בב"ר וביום הכפורים כשעושין תשובה ותוקעין בשופר. וכדאי' בירושלמי פ"ק דר"ה. ובילקוט סדר ז

פס"כ

גוי גדול וגו' : ד"א א"ר תנחומא [כו] מעשה בספינה אחת שהיתה כולה של גוים. והיה בתוכה יהודי אחד הגיעו לנס אחד אמרו לאותו יהודי פלוני טול מעות ועלה לנס הזה וקח לנו משם מאומה. אמר להם לא אכסנאי אני מכיר אני להיכן אלך. אמרו ויש אכסנאי יהודי בכל מקום שאתה הולך אלהיך עמך. הרי אשר לו אלהים קרובים אליו. מהו בכל קראינו אליו. אמרו רבנן יש תפלה שנענית לארבעים יום. ממי את למד ממשה דכתיב ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וגו'. ויש תפלה שנענית לעשרים יום ממי אתה למד מדניאל דכתיב (דניאל י) לחם חמודות לא אכלתי עד מלאת שלשה שבועים ימים. ואחר כך אמר ה' שמעה ה' סלחה וגו'. [כז] ויש תפלה שנענית לשלשה ימים ממי את למד מיונה דכתיב (יונה ב) ויהי יונה במעי הדגה וגו' ואחר כך ויתפלל יונה אל ה' אלהיו ממעי הדגה וגו'. ויש תפלה שנענית ליום אחד ממי את למד מאליהו דכתיב (מ"א יח) ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו'. ויש תפלה שנענית לעונה ממי את למד מדוד דכתיב (תהלים סט) ואני תפלתי לך ה' עת רצון. ויש תפלה שעד שלא יתפלל אותה מפיו הקב"ה יענה שנא' (ישעיה סה) והיה טרם יקראו ואני אענה : (יא) כי תוליד בנים. הלכה אדם מישראל מהו שיהא מותר להקיף פאת ראשו. [כח] כך שנו חכמים אלו דברים אסורים מפני דרכי האמורי. המספר קומי והעושה בלורית. מהו המספר קומי. זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין. מהו חייב. סופג את הארבעים. אבל העושה בלורית אינו מגדלה אלא לשמה של ע"ז. ואין עונש קשה משל ע"ז שהרי הקב"ה אינו מקנא אלא בה מנין שנאמר (שמות כ) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וגו'. וכתיב (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא. רבנן אמרי הואיל ואין בע"ז ממש למה קורא אותן אלוהות. א"ר פנחס בר חמא כדי ליתן שכר לכל מי שפירש ממנה. אמר הקב"ה אע"פ שאין בה ממש. כיון שפורש אדם ממנה מעלה אני עליו כאילו הוא עובר למי שיש בו ממש ובא לו אצלי. אריב"ל אמר הקב"ה הואיל וכך הוא עונשה של ע"ז קשה צריך אני להזהיר אותם עליה. שלא יאמרו אילו הזהירנו עליה פירשנו ממנה. א"ל הקב"ה לישעיה לא תהא סבור שמא לא הזהרתי אותם על ע"ז תחלה עד שלא באו לסיני לקבל את התורה הזהרתי אותן על ע"ז מנין שכך כתוב (ישעיה מח) ואגיד לך מאז בטרם תבא השמעתיך בטרם תבא לסיני השמעתיך ברכות וקללות. למה (שם) פן תאמר עצבי עשם ופסלי ונסכי צום. לפיכך הזהרתי אותם עליה. וע"י מי הזהרתי אותן על ידי משה עבדי מנין ממה שקרינו בענין כי תוליד בנים ובני בנים וגו' : (יב) ד"א זש"ה (הושע ד) כרובם כן חטאו לי כבודם בקלון אמיר. מהו כרובם. [כט] א"ר שמואל בר נחמני שכל מה שהגדולים עושין הדור עושה. כיצד הנשיא מתיר ואב בית דין אומר הנשיא מתיר ואני אוסר. והדיינים אומרים אב"ד מתיר ואנו אוסרים. ושאר הדור אומרים הדיינים מתירין ואנו אוסרין. מי גרם לכל הדור לחטוא. הנשיא שחטא תחלה. [ל] א"ר שמלאי כתיב (הושע ב) כי זנתה אמם הובישה הורתם. שהן מביישין דבריהם בפני עמי הארץ. כיצד החכם יושב ודורש בצבור לא תלוה בריבית והוא מלוה בריבית. אומר לא תגזול והוא גוזל. אומר לא תגנוב והוא גונב. [לא] א"ר ברכיה מעשה באדם אחד שנגנבה טליתו. והלך לקבול לדיין עליה ומצאת פרושה על מטתו. וא"ר ברכיה מעשה באדם אחד שנגנבה קומקמוס שלו ועלה לקבול עליו לדיין ומצאו על הכירה שלו. הוי כרובם כן חטאו לי. ד"א כרובם כן חטאו לי א"ר תנחומא [לב] כל שהרביתי להם ארצות כן חטאו לי. מנין שנאמר (הושע יב) גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי. ד"א כל שהרביתי להן עושר כן חטאו לי מנין שנאמ' (שם ח) כספם וזהבם עשו להם עצבים. ד"א כל שהרביתי להם מלכים כן חטאו לי מנין שנא' (שם ז) כל מלכיהם נפלו אין קורא בהם א'לי. ד"א כל שהרביתי להם בנים כן חטאו לי שנא' כי תוליד בנים וגו' : (יג) ד"א כי תוליד בנים. זש"ה (משלי י) פעולת צדיק לחיים תבואת רשע לחטאת. פעולת צדיק לחיים [לג] א"ר תנחום זה אליפז שגדל בחיקו של יצחק. ותבואת רשע לחטאת זה עמלק שגדל בחיקו של עשו. ד"א פעולת צדיק לחיים כל מה שפעל דוד ושלמה בנו לחיים של ישראל. מהו ותבואת רשע לחטאת

בביאה

יד יוסף כו ירוש' ברכות פ"ט. ילקוט ישעיה רמז סס"ט כז אגדת בראשית פ"ד : כח תוספתא שבת פ"ו. וע' ב"ק דף פ"ג ע"א : כט ילקוט הושע רמז תקי"ט : ל ילקוט הושע רמז תקי"ז. רות רבה ריש פ"א. קהלת רבה פ"ט. לא ילקוט ישעיה רמז רנ"ח : לב ילקוט הושע רמז תתק"ט : לג ילקוט משלי רמז תתקס"ו :

מתנות כהונה

ואם אין אלוהין וישראל ודאי אלוהין שנא' ומי גוי וגו'. ופירושו בראש השנה ויום הכפורים כשעושין תשובה ותוקעין בשופר ודאי עונהין וכדאיתא בירושלמי דפ"ק דמסכת ראש השנה וכמו שהביאו גם בספר אורח חיים והילקוט בס' זו : **לנס** אי הים תרגום שלו נסי אומיא ובפ"ק דגיטין והנסין שבים : **מכיר** אני בתמיה. ומעשה זה בירושלמי דמסכת ברכות בפ' הרואה ועיין עוד שם : **לעשרים** כלומר לאחר עשרים יום כ"א שהם שאמר ה' שמעה וגומר לא היה אלא ביום אחרון לתעניתו שכתוב עד מלאת וגו' ואח"כ נענה : **לעונה** יום או לילה נקראת עונה כדאיתא בסוף מסכת ע"א : **עת** רצון. עת זהו שנה וכה"ג דאיתא בב"ר פ' ל"ד מן ענתה דיהבת ידך עלה כו. שפרושו מן ההוא עת וזמן : **קורצין** שיגלח אותה עד שאינו יכול להתפס כי אם בראש הזוג או בצפורנים כך פי' הערוך : **בלורית** מגדל שערו לשם ע"ז : **ברכות** וקללות. אם לא יעבדו' או יעבדום וי"ל שר"ל למה שאמר בעודן במצרים כמה פעמים וידעתם כי אני ה' וכמ"ש בס' הזוהר בפ' וארא ומצאתי באות אמת בשם ילקוט כתיבת יד גורס בחמשה בסיון אמר להם ברכות וקללות כו'. **ואני** אוסר. בתמיה וכן כולם זה אחר זה ודרש כרובם כתיב חסר וי"ו לשון רב ונשיא. כלומר כשחוטא הרב והוא הנשיא כן חוטאים כולם : **שהן** מביישין. הנשיאים והדיינין וכן גרסינן בילקוט הרי עשר הדיינין מביישין כו' : **אמם** והורתם ר"ל הנשיאים והגדולים כמד"א תורת אמך הורתם לשון מורי התורה : **קומקמוס** יורה של נחושת שמחממין בו המים : **על** תלמי שדי. בפתיחתא דאיכה רבה מפרש שהיו מעמידין

צלמי

עץ יוסף

[מת"כ] וזהו שנא' כי מי גוי שהיה גדול כל כך שיהיה ה' קרוב להם להכריע אותם לכף זכות : **לנס** אי הים תרגום שלו נסי ימא : **מכיר** אני בתמיה : **יש תפלה** שנענית למ' יום כו' לעונה. וזהו בכל קראינו אליו יהיה איך שיהיה או לזמן רב או לזמן מועט או מיד : **ואח"כ אמר** ה' שמעה ה' סלחה כו'. קשה הא קרא דלחם חמודות לא אכלתי הוא בדניאל סי' י' ופסוק ה' שמעה וגו' הוא בדניאל ט'. והיה ביניהם כמה שנים ע"ש. ועוד הא ה' שמעה וגו' הוא תפלה שהתפלל שישמע ה' ואין מזה ראיה שנענה. לכן נראה שט"ס יש כאן וצ"ל ואח"כ כתיב וביום עשרים וארבעה לחדש וגו' [והוא היה במלאת שלשת השבועים] ואשא עיני וארא והנה איש אחד לבוש בדים וגו' ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון וגו' נשמעו דבריך וגו'. ודברי המת"כ תמוהים : **ואח"כ ויתפלל יונה** קשה מאי ראיה היא שיש תפלה שנענית לשלשה ימים כיון שלא התפלל אלא אחר ג' ימים. דלמא אי הוה מתפלל ביום א' היה נענה תיכף ביום א'. ואדרבא מכאן ראי' שיש תפלה שנענית בו ביום. ואפשר שר"ל לבעל המאמר שאין כוונת הכתוב בזה שכתב ויתפלל יונה אחר ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים לומר שאחר השלשה ימים התפלל. אלא הכתוב מתחלה מודיע לנו שנבלע יונה במעי הדג והיה במעיו ג' ימים וג' לילות. ואח"כ מודיע לנו הכתוב שתיכף כשנבלע התחיל להתפלל. וסידור תפלתו איך היה. ואחר שלשה ימים נענה על תפלתו ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה : **לעונה** יום או לילה נקראת עונה כדאי' בסוף מס' ע"ז : **עת רצון** עת זהו עונה. ע"ד דאי' בב"ר פ' ל"ד מן ענתה דיהבת ידך עלה כו' שפירושו מן העת וזמן ההוא : (יא) **הלכה** אדם מישראל כו'. לכאורה שאלה זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם וגו'. וי"ל שהתורה לא אסרה לדעת הרמב"ם אלא השחתה בתער. ולפי דעת התוס' בפ"ק דשבועות. והרא"ש פ"ג דמכות אסרה התורה אף במספרים כעין תער. שגוזז במספרים סמוך לבשר כעין תער. וע' בש"ע יו"ד סי' קפ"א. וע"ז חייב מלקות מן התורה. והכא שואל אם מותר מדרבנן לעשות אותם קצרים עד שלא יגיעו כלל למטה מאזניו. והשיב כך שנו חכמים כו' זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין. קורצין פי' אזנים כדאי' בההר"ג פ' ל"ח ברא קירצין בעולם וברא קורצין באדם זה אזניו של אדם. ובשבט מוסר פ"ח יפרש קורצין מערות שהאזנים הם כמערות. והמספר שערות ראשו עד שאינם יוצאים כלל למטה מאזניו אז יוכל לתפוס את אזניו בלי שום עיכוב של הפאות. וזהו שאמר המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין. לכן המספר פאת ראשו לא יעשה אותם קצרים מן האזנים עכ"פ. וע' במת"כ בשם הערוך : **מהו חייב** סופג את ארבעים. שכיון שאסור לעשות כן מן התורה מפני דרכי האמורי חייב מלקות מן התורה משום לאו ובחקותיהם לא תלכו. ולא הוי לאו שבכללות. אלא לאו שכולל ענינים שוים. וכל הכללים באלו זה כולם אסורים משם אחד דהיינו שהולך בחוקותיהם. כמ"ש הכ"מ על הרמב"ם בריש פ' י"א מהלכות ע"ז. עי"ל שמה שאמר סופג את ארבעים פירושו מכות מרדות וכמו שכתב הריב"ש שאלה ל' וז"ל והתוס' כתבו שאף במכות מרדות מספר המכות הם כמספר של תורה אלא שאינן חזקות כמותן. וזה לפי שאמרו חז"ל בפ"ק דקדושין הקורא לחבירו ממזר סופג את ארבעים. וזה אינו אלא מלקות דרבנן ואמרו סופג את הארבעים עכ"ל : **אבל העושה בלורית** ר"ל שהעושה בלורית עונשו יותר קשה מן המספר קומי כי כל העושה בלורית אינו מגדלה אלא לשמה של ע"ז ואין עונש קשה משל ע"ז שהרי הקב"ה אינו מקנא אלא בה כו'. ר"ל כי ההפרש שבין ע"ז לשאר עבירות הוא כמו שאחז"ל כי בכו"ם אין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה כי אם בע"ז כמ"ש למען תפוש את בית ישראל בלבם. ומנין שנא' לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. כלו' מדכתיב על פני שהוא מיותר. אלא ה"ק קרא לא יהיה לך אלהים אחרים אפי' במחשבה שהיא על פניו ית' לבדו. כי אין מחשבת הלב נראה רק לפניו ית' ולא לפני בני אדם. ולפיכך כתיב דווקא בע"ז אל קנא ולא בשאר עבירות לפי שאין הקב"ה מקנא ליפרע על מחשבה רעה אלא בה. וכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא דכתיב זה ג"כ גבי ע"ז : **הואיל** וכך הוא עונשה של ע"ז קשה. שמצרפין בה מחשבה כמעשה : **שלא יאמרו** אילו הזהירנו עליה פירשנו ממנה. לפי שלא יהיה לך אלהים אחרים על פני יש בו שני פירושים. א' כדאי' בילקוט פ' יתרו משם המכילתא על פני למה נאמר. שלא ליתן פ"פ לישראל לומר לא נצטווה על ע"ז אלא מי שיצא ממצרים. לכך נאמר על פני לומר לך מה אני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים. אף אתה לא בנך ולא בן בנך לא תעבוד ע"ז עד סוף כל הדורות. וכן כתב רש"י בחומש. פי' ב' כמו שכתבתי לעיל על פני היינו אפילו במחשבה שאינו נראה רק לפני. א"כ לפי זה עדיין יהיה פ"פ לישראל לדורות הבאים לומר לא נצטווה על ע"ז אלא אותו הדור בלבד. לפיכך א"ל הקב"ה לישעיה לא תהא סבור כו' עד שלא באו לסיני לקבל את התורה הזהרתי אותם על ע"ז. כי ב"נ נצטוו על ע"ז כבר קודם שבאו לסיני לקבל את התורה. ודבר שנאמרה לב"נ ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה כמו שאמרו בסנהדרין דף נ"ט ע"ש. וקאמר מנין שכך כתיב ואגיד לך מאז כו' בטרם תבוא לסיני השמעתיך ברכות וקללות. ר"ל ברכות וקללות אם לא יעבדום ע"ז או יעבדום נאמרו קודם שבאו לסיני כמ"ש בילקוט פ' יתרו בחמשה בסיון אמר להם ברכות וקללות ע"ש. וז"ל האות אמת ומצאתי בליקוטי רבה מכתיבת יד וז"ל עד שלא באו לסיני לקבל את התורה הזהרתי אותן על ע"ז תני בה' בסיון אמר להם ברכות וקללות מנין שכך כתוב כו' כו' פן תאמר עצבי עשם דלא תימא ע"ז דילי עבדת והיא נותנה אותנו כל דבר עכ"ל : **לפיכך הזהרתי** אותם כו'. לפי שלא הזהרתי אותם בסיני בפירוש על ע"ז גם לדורות הבאים העתידים לבא. לפיכך הזהרתי אותם כו' ע"י משה עבדי אף לדורות הבאים. מנין ממה שקרינו בענין כי תוליד בנים ובני בנים וגו' וגו'. ומדפרט הדורות ולא אמר סתם כי תבאו אל ארץ ונושנתם בארץ וגו'. אע"כ שבא עיקר להזהיר על ע"ז לדורות הבאים העתידים לבא : (יב) **שהגדולים עושים** ויאמרו כפי שרובם וגדוליהם חוטאים כן המה חטאו לי. שלפי שתיבת כרובם כתיב חסר ו' לשון רב לכן דריש ואומר שכל מה שהגדולים כו' : **ואני אוסר** בתמיה. וכן כולם זה אחר זה : **כי זנתה** אמם כו'. אמם והורתם ר"ל הנשיאים והגדולים כד"א תורת אמך. והורתם לשון מורי התורה : **שהן מביישין** פי' הנשיאים והדיינין מביישין דבריהם כו' : **לקבול** והיה כי יצעק אלי מתרגמינן הרי יקבל קדמי ואקבל קבילותיה : **קומקמוס** תרגום בפסיק והשיה כדה והוו תמן קומקמי וכסי [מוסף הערוך] : **ארצות** זהו ונושנתם בארץ שעי"ז השקטו : **על תלמי שדי** בפתיחתא דאיכה רבתי מפרש שהיו מעמידים צלמי ע"ז שלהם על כל תלם ותלם. **עושר** וזהו ונושנתם שמתיישנו שם בעושר רב : **מלכים** ג"כ מונושנתם נדרש שמתיישב בארצו אות הוא על מלכם שיש להם בארץ על כן לא יעלה פורץ עליהם. והענין בכללו כי הארצות והעושר וריבוי הבנים מביא לידי גאון ושובע רב ועי"ז ירום לבבם וישכחו את ה' : (יג) **זה אליפז** שצוה עליו עשו אביו לרדוף אחר יעקב ולהרגו. והוא לא עשה כן אלא לקח ממנו מה שמצא בידו כדי לקיים בזה מצות אביו שהעני חשוב כמת כמו שפרש"י ז"ל בסדר ויצא. **בביאה אחת**. דרש תבואה לשון ביאה כמו מבואה לראש יוסף : הביאה חטא ועון : **שנכנס מנשה** לבית קה"ק כו' והכניסו להיכל. דברי המדרש הללו נראין כסותרים זא"ז. שמתחלה קאמר לבית קה"ק ואח"כ קאמר להיכל. ובגמ' בפ' חלק דף

ק"ג

בביאה אחת שנכנס מנשה לבית קדשי הקדשים היתה חטיה לישראל. שעשה לד צלם של ארבע פנים והכניסו להיכל. מנין שנא' (יחזקאל ח) והנה מצפון לשער המזבח סמל הקנאה הזה בביאה. א"ר אחא לה הא בייא רבא לעלמא התושב מפנה לבעל הבית. ולמה עשה צלם של ד' פנים כנגד ד' חיות שהן סובלות כסאו של הקב"ה. ד"א למה ארבע פנים כנגד ד' רוחות העולם אמר כל מי שיבא מד' רוחות העולם יהא משתחוה לצלם זה. ומה עשה לו הקב"ה מסרו ביד שונאיו מנין שנאמר (ד"ה ב לג) ויבא עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור ויאסרוהו בנחשתים. לו עשו לו מולין של נחושת והכניסו אותו לתוכו והיו מדליקים תחתיו והוא היה נשרף מבפנים. אותו שעה קרא מנשה לכל אלהות שבעולם שהיה מזבח להם ולא ענה אותו אחד מהם שנא' (ישעיה מו) אף (כי) יצעק אליו ולא יענה מצרתו לא יושיענו. כיון שראה מנשה צרתו צרה שלא ענה אותו אחד מהם. התחיל קורא להקב"ה. אמר לפניו רבש"ע הרי קראתי לכל אלוהות שבעולם וידעתי שאין בהם ממש. רבש"ע אתה הוא אלוה על כל אלהים ואם אי אתה עונה אותי אני אומר שמא ח"ו כל הפנים שוות. א"ל הקב"ה הא רשע בדין הוא שלא אענה אותך שהכעסת אותי. אלא שלא לנעול דלת לפני השבים שלא יהו אומרים הרי מנשה ביקש לעשות תשובה ולא נתקבל. לפיכך הריני עונה אותך מנין שנא' (ד"ה לג) ויתפלל אליו ויעתר לו ויחתר לו. מלמד שהיו כלה"ש מסתמין את חלונות של רקיע שלא תעלה תפלתו לשמים. מה עשה הקב"ה חתר את הרקיע מתחת כסא הכבוד וקיבל את תפלתו וישיבהו ירושלים למלכותו. א"ר שמואל בר אוניא בשם ר' אחא לז ברוח השיבו. כמה דתימא משיב הרוח. באותה שעה ידע מנשה כי ה' הוא האלהים. ד"א (משלי י) פעולת צדיק לחיים אלו באי הארץ הצדיקים שהיו בימי משה. ותבואת רשע לחטאת כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ וגו' מהו להכעיסו א"ר אלעזר לח היו יושבין ומחשבין איזו ערוה חמורה שנא' (יחזקאל כב) ואיש את אשת רעהו וגו' טמא בזימה. מאי בזימה. במחשבה היו אומרים מי שבא על אשת איש בחנק ומי שבא על כלתו בסקילה. הרי הכלה חמורה מאשת איש. תני ר' ישמעאל (עמוס ב) איש ואביו ילכו אל הנערה יכול לתאוה. ת"ל למען חלל את שם קדשי. הוי אומר להכעיסו. לט א"ר לוי לא גלו ישראל עד שנעשו שבעה בתי אבות רשעים. בנים תרין. בני בנים תרין. ונושנתם והשחתם ועשיתם הרי ז': (יד) רבנין אמרי יתברך שמו של הקב"ה שיודע מה היה ומה עתיד להיות דכתיב (ישעיה מו) מגיד מראשית אחרית וגו'. כיצד בפרשה זו הראה משה לישראל אם יחטאו היאך הם עתידים לגלות. והיאך הן עושין תשובה. והיאך הן נגאלים. היאך הם עתידין לחטוא דכתיב (דברים לא) ועשיתם הרע בעיני ה' ואח"כ והפיץ ה' אתכם בעמים ואח"כ בצר לך ומצאוך. מהו בצר לך א"ר יוחנן בשם ר"ע כל צרה שהיא של יחיד צרה. וכל צרה שאינה של יחיד אינה צרה. ד"א בצר לך ר' יוחנן דידיה אמר כל צרה שישראל ואו"ה שותפין בה צרה. וכל צרה של ישראל עצמן אינה צרה. דרש ר' יוחנן כגון צרתן בשושן הבירה שלא היתה אלא לישראל שנא' (אסתר ד) אבל גדול ליהודים. מיד הצמיח להן הקב"ה ישועה מנין (שם ח) ליהודים היתה אורה ושמחה. ד"א אמר ר"א מ כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא מתוך ה' דברים אלו. מתוך צרה. ומתוך תשובה. ומתוך זכות אבות. ומתוך רחמים. ומתוך הקץ. מתוך צרה דכתיב (שמות ב) ויאנחו בני ישראל. מתוך תשובה דכתיב (שם) ותעל שועתם. מתוך זכות אבות דכתיב (שם) ויזכור אלהים את בריתו. ומתוך רחמים דכתיב (שם) וירא אלהים את בני ישראל. מתוך הקץ (שם) וידע אלהים. ואף לע"ל אין נגאלים אלא מתוך חמשה דברים הללו. מתוך צרה דכתיב (דברים ד) בצר לך הרי מתוך צרה. ושבת עד ה' אלהיך הרי מתוך תשובה. כי אל רחום ה' אלהיך הרי מתוך רחמים. ולא ישכח את ברית אבותיך הרי מתוך זכות אבות. ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים הרי מתוך הקץ. ודוד פירש אותן (תהלים קו) וירא בצר להם הרי מתוך צרה. בשמעו את רנתם הרי מתוך תשובה. ויזכור להם בריתו הרי מתוך זכות אבות. ויתן אותם לרחמים הרי מתוך רחמים. (שם) הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים הרי מתוך הקץ: (טו) ד"א ושבת עד ה' אלהיך אין לך דבר גדול מן התשובה. מעשה שהיו רבותינו ברומי ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל. וגזרו סנקליטין של מלך לומר מכאן ועד ל' יום לא יהיה בכל העולם יהודי. והיה סנקליטו של מלך ירא שמים. בא אצל רבן גמליאל וגילה לו הדבר. והיו רבותינו מצטערים הרבה. אמר להם אותו ירא שמים אל תצטערו מכאן ועד ל' יום אלהיהן של יהודים עומד להם. בסוף כ"ה ימים גילה לאשתו את הדבר. אמרה לו והרי שלמו כ"ה ימים. אמר לה עוד חמשה ימים. והיתה אשתו צדקת

ממנו

יד יוסף לד סנהדרין דף ק"ג: לה ויק"ר פ' ל'. פסיקתא רבתי דחנוכה סי' כ"ג. יומא פ' קמא. סנהדרין דף ק"ג: לו סנהדרין דף ק"ג. מדרש רות פסוק לעת האוכל גשי הלום. ירוש' פרק חלק. וע' ספרי סדר ואתחנן וסדר ברכה. ובאדר"נ פרק ל"ה. תרגום דרב יוסף ד"ה ב' ל"ג: לז ש וה ד"ה יוסף ד"ה ב' ל"ג. ויקרא רבה פ' ל': לח ילקוט יחזקאל רמז שס"ח: לט גיטין דף פ"ח: מ ירוש' פ"ק דתענית. שוח"ט. וילקוט תהלים מזמור ק"ו:

מתנות כהונה

גלמי ע"ג על כל אלם ואלם: זה אליפז. צוה עליו עשו אביו לרדוף אחר יעקב ולהרגו והוא לא עשה כן אלא לקח ממנו מה שמצא בידו כדי לקיים בזה מצות אביו שהעני חשוב כמת כמו שפירש"י ז"ל בפ' ויצא ועיין עוד בילקוט בפרשת וישב: בביאה אחת. דרש ותבואה לשון ביאה כמו תבואתה לראש יוסף: חטייה חטא ועון: הא בייא כו'. הרי צרה גדולה באה לעולם שהגר תושב מפנה ודוחה בעל הבית מביתו והמשל מבואר מעצמו: מולין בפרק חלק איתא דוד של נחושת חלל מבפנים והכניסו בתוכו וכן הוא בירושלמי דפרק חלק ובערוך: שמא הם שלום. דברי הספר הם ולא דברי מנשה: ס"ג בירושלמי דפרק חלק: ויחתר לו מלמד כו'. וכן הוא בספרי בדברי הימים לא כתיב ויחתר אלא ויעתר ודרש ויחתר בחילוף ח' בעי"ן כמשפט אותיות אחה"ע: משיב הרוח. וישיבהו דרש לשון משיב הרוח וכל זה במדרש רות פ' ה' ופ' אמור פ' ל' ועיין שם: חמורה והיו עושין אותה כדי להכעיסו: בזמה פירושו במחשבה כד"א זמה היא ותרגומו עצת חטאין וכן כאשר זמם משב וכן הרבה: שאינה של יחיד. אלא של רבים אינה צרה שהקב"ה אינו מניחם בצרה דכתיב בצר לך והיה לו לומר בצר לכם שעל רבים אינו אלא לשון צרה: סנקליטין יועצי המלך היושבים על הדין: סנקליטו' אחד מבית דין: עוד חמשה ימים. כלומר שלא יש עוד ה' ימים ויכול הקב"ה לעשות בהם נס להצילם:

אמרה

עץ יוסף

ק"ג אי' מנשה העמידו בהיכל שנא' וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית ה'. אמון הכניסו לבית קה"ק שנא' כי קצר המצע מהשתרע כו'. וכתב המהרש"א ומוקמינן להאי קרא באמון שכו כתיב שהוא הרבה אשמה דהיינו שהוסיף על עון אבותיו באחז לא עמדה אלא בעליה. ומנשה עמדה בהיכל. והוא הוסיף לעמדה בקה"ק שהוא המצע ששם היה מקום השכינה שורה על הכפורת וכמ"ש בין שדי ילין עכ"ל. ול"ע ברש"י יומא פ"ק דאי' שם כי קצר המצע מהשתרע קצר מצע מהשתרר עליו שני רעים. ופרש"י שני רעים שהעמיד מנשה צלם בהיכל עכ"ל שה"ל למימר שהעמיד אמון צלם בקה"ק. ובשה"ש רבה פסוק אפריון עשה לו. ובבמד"ר פ' י"ב סי' ד' אי' ג"כ שהעמיד בהיכל. ואפשר שכיון שהכניס מנשה להיכל זה גרם שיכניס אמון לקה"ק לכן נחשב כאילו הכניסהו לקה"ק: של ארבע פנים בסנהדרין למדו זאת מדכתיב במלכים וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית ה'. ובד"ה כתיב והעמיד את האשרים והפסילים לשון רבים. מכאן שמתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ד' פרצופים. מהני טעמים דקאמר כאן. או מהטעם דקאמרו שם. וע' לקמן: הא בייא בייא הוא לשון צעקת המס ושוות הדין. ור"ל זה צרה גדולה לעולם שהגר תושב יפנה ויגרש לבעל הבית מביתו. והנמשל מבואר מעצמו: כנגד ד' חיות ובסנהדרין אמרו כדי שתהא שכינה רואה מכל צד שתכנס להיכל ותכעוס: מולין פי' כלשון רומי סרד. ובפירוש איתמר בירושלמי דברכות פ' אלו דברים אין בעיתון מיחבן מולין סהון זכפין אילין דאודניכון דקיקין שאמו סוסה ואביו חמור [מוסף הערוך]. ויצא להם זה הדרש מויאסרוהו בנחשתים דהיינו במולין של נחשת. והו ויאסרוהו שהיה מיסרו בנחושים במולין של נחשת ע"י שהסיקו בתוכו האש וע"י כן ויצר לו וחלה את פני ה': אותה שעה קרא מנשה כו'. יצא להם זה מדכתיב בסיפיה דקרא ויתפלל אליו וגו' וידע מנשה כי ה' הוא האלהים דמשמע שקרא קודם לאלהים אחרים [יפ"ת]: רבש"ע אתה הוא כלו' שאני ידעתי עתה. אחר שכל ע"ז אינם כלום. והשתא ידעתי שאתה הוא אלהים ולכן ענני שלא אכפור ח"ו גם בך: שלא לנעול דלת כו'. דאיכא דלא ידע בעבירות חמורות שעשה וידעו בתשובה [יפ"ע]: ויחתר לו הוא על דרך אל תקרי ויעתר אלא ויחתר. וע' מ"ש בזות רבה: חלונות של רקיע שאם נכנסים כל התפלות: משיב הרוח וישיבהו קדרשי לשון משוב הרוח. והחקקו לזה. שאם שב בדרך אחר שתספר ליהם הדבר אל המקרה מנא ידע כי ה' הוא האלהים. ולא יטעה לומר מקרה היה לו. אע"כ שהיה בדרך שלא היה יכול להיות במקרה. לכן דרשו ברוח השיבו שמרומז זה בתיבת וישיבהו. וז"ל תרגום דרב יוסף ד"ה ב' ל"ג ונפקת רוחא מביני כנפי כרוביא ונסביה בגזירת מימרא דיי' והזר למלכותיה לירושלים עכ"ל: כי תוליד בנים דרים ותוצאת כפשוטו על ההון ורכוש האדם שהם המסבבים הגדולים לכל רעה ולכל השחת: מאי בזימה במחשבה כו'. וכמו שפרש"י שם זמה עצות של רשעה: איזו ערוה חמורה והיו עושין אותה כדי להכעיסו: שבעה בתי אבות כו'. היינו ירבעם וביתו. ובעשא בן אחיה וביתו. אחאב וביתו. יהוא וביתו. ופקח בן רמליה וביתו. ומנחם בן גדי וביתו. והושע בן אלה. ור"ל שהמלך ובנו ובן בנו וכל מלכים שקמו מזרעו אחריו. קרי חד בית אב. שלום בן יבש וזכריה לא קחשיב לפי שלא מלכו שנה שלימה. וכן זמרי. אבל עמרי אביו של אחאב על שם בית אב של אחאב קרי. שמפני שאחאב הרשיע לעשות יותר נקרא הקלקול על שמו. ובימי הושע בן אלה גלו עשרת השבטים ומההיא שעתא קרי ליה חורבן דהיינו אומללה יולדת השבעה שילדה שבע משפחות לע"ז: (יד) היאך הם עתידין לחטוא. כלו' על איזה אופן יחטאו. כי יש חוטא מתאוה. ויש להכעיס. ועל זה האופן תמצא: שאינה של יחיד אלא של רבים. אינה צרה. שהקב"ה אינו מניחם בצרה כדכתיב בצר לך ולא כתיב בצר לכם. על כרחך שעל רבים אינו אלא לשון צער: וכל צרה של ישראל עצמן אינה צרה. הטעם לפי שהקב"ה מרחם עלישראל והוא עימהם בצרה. ובילקוט גרס להיפך [נטל בנימין]: מתוך צרה קשה מה ענין זו לאלו. דבשלמא תשובה וזכות אבות ושארא הן סיבות לגאולה אבל צרה עליה הגאולה באה. וליכא למימר דהיינו שע"י הצרה ירחם ה'. דהא מני צרה ומני רחמים נמי. וי"ל שכך היא הגזירה שבשעבר אי"ה לישראל הרבה יהיו נגאלין כדאמר בחזית פסוק השבעתי אתכם נשבע למלכיות שלא יקבו עול על ישראל באם מקשין עול על ישראל הן גורמין לקץ לבא שלא בעונתו. ומ"מ מתוך צרה לחוד לא הוי סגי בגאולת מצרים שהיה בהם. וכן לעתיד [יפ"מ]: ומתוך הקץ ס"ל דהא דכתיב כי גר יהיה זרעך ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. אינו דבק כהארבע מאות שנה עם ועבדום וענו אותם. אלא עם גר יהיה זרעך. ומשנולד יצחק השיב [יפ"מ]: מתוך תשובה דכתיב ותעל שועתם. ובירושלמי למד מתוך תשובה מדכתיב וירא אלהים את בני ישראל. ופי' היפ"ת שראה טוב לבבם וכאן למד מפסוק זה מתוך רחמים. שדרש מלת ראיה על ההשגחה. וההשגחה הוא רחמים: מתוך הקץ וידע אלקים. וכדאמר בפ"ר וידע אלהים ידע שקרב הזמן שאמר לאברהם כו': באחרית הימים הרי מתוך הקץ. באחרית הימים שאז יהיה יום מועד לגאולה: וירא בצר להם הרי מתוך צרה. דוירא בצר להם עבר במקום עתיד: הושיענו אלהי ישענו כו'. פסוק זה הוא בד"ה א' י"ז. אבל בתהלים כתיב הושיענו יי' אלהינו וקבצנו מן הגוים וגו'. וכן צ"ל כאן. ויליף לה מדכתיב בתריה ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם דמשמע מעולם לעולם חדש כדאמר בשוח"ט מן עלמא דהוינא ביה עד עלמא דאתן ביה. ובתרגום תהלים וד"ה אי' מן עלמא הדין ועד עלמא דאתי. ומשמע ליה הכא שפי' מן העוה"ז עד עת קץ שהוא עולם חדש: (טו) סנקליטין יועצי המלך היושבים על הדין: סנקליטו אחד מב"ד: עוד חמשה ימים כלו' הרי עוד חמשה ימים ויכול הקב"ה לעשות בהן נס להצילם: מוץ אותו שהטבעת היה חלול ושם המות היה טמון בתוכו וכשהיו הסנקליטין רוצין להמית אדם בסתר שלא ידע בו שום אדם היה נותן הטבעת בפיו והיה מוצץ בו ומת [מת"כ]. אבל המעריך כתב פי' אבן הנקרא דיאמנטי היה בטבעתו והוא סם המות ובלעה ומת. ומת"כ כתב שהרים עכ"ל. והאות אמת גורם אין לך טבעת מוץ אותו ומות. פי' מול עצמך. וקורא למילה לשון טבעת כמו פי הטבעת: וסנקליטין נטל עליך כו'. נ"ל וסנקליטין בטל עליך. ופי' מנהגם היה כשמת אחד מהסנקליטין אז היה בטל דינן בטלה שלשים יום וכל גזירתם גם כן בטל [אסיפת אמרים בשם מהר"ס]: להראות לה פניה

פי'

ממנו אמרה לו אין לך טבעת מוין אותה ומות. וסנקליטון נטל עליך שלשים ימים אחרים והגזירה עוברת. שמע לה ומוין את טבעתו ומת. שמעו רבותינו ועלו אצל אשתו להראות לה פנים. אמרו רבותינו כא חבל לספינה שהלכה לה ולא נתנה המכס. כלו' הצדיק הזה לא מל. אמרה להן אשתו יודעת אני מה אתם אומרים הייכם לא עברה הספינה עד שנתנה מכס שלה. מיד נכנסה לתוך הקיטון והוציאה להן קופסא שהיתה המילה בתוכה וסמרטוטים מלאים דם נתונים עליה וקראו עליו רבותינו המקרא הזה (תהלים מז) נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגיני ארץ מאד נעלה. מהו מגיני ארץ. אמר הקב"ה לאברהם נעשיתי מגן עוז. מנין שנא' (בראשית טו) אנכי מגן לך לזה אני נעשה מגינים הרבה. כיצד אמר הקב"ה לאברהם (שם יב) ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך ואח"כ מל. וזה לא הבטחתי אותו. מהו מאד נעלה זה נתעלה מאד כאברהם: (טז) ד"א ושבת עד ה' אלהיך א"ר שמואל פרגריטא בשם ר"מ למה"ד לבן מלך שיצא לתרבות רעה. והיה המלך משלח פדגוגו אחריו ואמר לו חזור בך בני. והיה הבן משלחו ואומר לאביו באלו הפנים אני חוזר בי ואני מתבייש לפניך. והיה אביו משלחו ואומר לו בני יש בן מתבייש לחזור אצל אביו. ואם אתה חוזר לא אצל אביך אתה חוזר. כך הקב"ה משלח ירמיה לישראל בשעה שחטאו וא"ל לך אמור לבני הזרו בכם מנין שנא' (ירמיה ג) הלוך וקראת את הדברים האלה וגו'. והיו ישראל אומרים לירמיה באלו הפנים אנו חוזרים להקב"ה מנין שנא' (שם) נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו וגו'. והיה הקב"ה משלח ואומר להם בני אם חוזרים אתם לא אצל אביכם אתם חוזרין מנין (שם לא) כי הייתי לישראל לאב וגו'. א"ר עזריה א"ל הקב"ה לירמיהו לך אמור להם לישראל הייכם אני כופר בכם כב אתם אמרתם לי בסיני ומעי המו עליו אף אני כך אומר לכם מנין שנא' (ירמיה לא) הבן יקיר לי אפרים וגו': (יז) אז יבדיל משה. כג הלכה על כמה דברים נצטוה אדם הראשון. כך שנו חכמים על ששה דברים נצטווה אדה"ר. על ע"ז. ועל ברכת השם. ועל הדינים. ועל שפיכת דמים. ועל גילוי עריות. ועל הגזל. אמר רבי כלן בפסוק אחד שנא' (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם וגו'. ויצו זה ע"ז שנא' (הושע ה) כי הואיל הלך אחרי צו. ה' זה ברכת השם שנא' (ויקרא כד) ונוקב שם ה'. אלהים אלו הדיינים שנא' (שמות כב) עד האלהים יבא דבר שניהם. על האדם זה שפיכות דמים שנא' (בראשית ט) שופך דם האדם וגו'. לאמר זה גילוי עריות שנא' (ירמיה ג') לאמר הן ישלח איש את אשתו. מכל עץ הגן אכל תאכל ולא מן הגזל. מצוה אותו על הגזל. ועל כלן יש סליחה. חוץ כד משפיכות דמים שנא' שופך דם האדם באדם דמו ישפך. א"ר לוי כה והרי כמה בני אדם שהרגו ומתו על מטותיהן. השיבו אותו מהו באדם דמו ישפך כשיבאו כל בני אדם לע"ל. אותה שעה דמו ישפך. אמרו כו מעשה בשני אחים שהרג אחד מהן את חבירו. מה עשתה אמן נטלה כוס אחר ומלאתו מדמו והניחה אותו במגדל. והיתה נכנסת בכל יום ויום ומוצאה אותה הדם תוסס. פעם אחד נכנסה והביטה אותו ומצאו ששתק. אותה שעה ידעה שנהרג בנה האחר לקיים מה שנא' שופך דם האדם באדם דמו ישפך: (יח) אז יבדיל משה. זש"ה (קהלת ה) אוהב כסף לא ישבע כסף. אין אנו יודעים שאין אדם ממלא את נפשו. מהו בכסף. רבנן אמרי אלו תלמידי חכמים שאוהבין דברי תורה שנמשלו בכסף שנא' (משלי טז) וקנות בינה נבחר מכסף. א"ר נחמן מי שאוהב תורה אינו שבע תורה. ומהו (קהלת ה) מי אוהב בהמון לא תבואה מי שהוטה ומהמה אחר תורה לא תבואה ואינו מעמיד תלמידים. גם זה הבל. כז א"ר אחא מי שהוא לומד תורה ואינו מלמד אין לו הבל גדול מזה. ד"א אוהב כסף כח א"ר יצחק מי שהוא אוהב מצות אינו שבע מן המצוה. כיצד את מוצא שני גדולי עולם דוד ומשה ולא שבעו. דוד אע"פ שאמר הקב"ה (ד"ה ב ו) רק אתה לא תבנה לי את הבית הזה. היה דוד אמר לעצמו וכי מפני שאמר לי הקב"ה אתה לא תבנה לי הבית אני יושב. מה עשה זירז את עצמו והתקין כל צרכיו עד שלא מת כמה שנא' (ד"ה א כב) והנה בעניי הכינותי לבית אלהי. וכן משה אע"פ שא"ל הקב"ה כי לא תעבור את הירדן הזה. כט מיד אמר משה אני עובר מן העולם ואיני מפריש להם ערי מקלט. מיד אז יבדיל משה: (יט) מה כתיב למעלה מן הענין וידעת היום והשבות אל לבבך אמר ר"מ אמר הקב"ה את ולבך יודעים מעשים שעשית ויסורין שהבאתי עליך שלא כנגד מעשיך הבאתי עליך. ד"א כי ה' הוא האלהים רבנן אמרי ל יתרו נתן

ממש

יד יוסף כא ע' מס' ע"ז דף י' ע"ב: כב ע' שה"ש רבה פ"ה: כג ב"ר פ' ט"ז. במד"ר פ' י"ד. הזית פסוק ישקני. שמות רבה פ"ל תנחומא יתרו. סנהדרין פ' ד' מיתות. בות"ס מז' א' · סדר עולם פ"ה. מדרש משלי סי' ל'. ילקוט סדר בראשית וס' יתרו ושה"ש. זוהר בראשית דף ל"ז תוספתא שם דף ל"ז. וע' בסנהדרין דף נ"ט בתוס' שם. ובספר עולם יצחק: כד ע' בטעם ע"ז בספר סוכה תיס דף נ"ט ע"א קודם ד"ה כל ישראל יש להם חלק לע"ה: כה ב"ר סוף פל"ד: כו פסיקתא רבתי פ' כ"ג: כז ויק"ר פ' כ"ב: כח קהלת רבה פ"ה: כט ע' מכות דף י': ל מכילתא סדר יתרו. ילקוט יהושע רמז י'. וילקוט מלכים ב' רמז רכ"ט:

ענף יוסף

שהיה לא הוחזק עדיין לקרוב אל אותו העשיר. אז אם אותו האיש הוא עשיר הוא מודה ואומר אמת הוא כי קרוב אתה. ואם הוא עני בוש בו כיון שלא נתפרסם ולא נודע ברבים מה הוא לו [וזהו שאמר בעל המאמר אדם אם יהיה לו קרוב כו' דהיינו אם הוא מעותד להיות קרובו שעדיין לא הוחזק בכך] אולם הוא יתברך אינו כן כי בהיות ישראל בנז"ס ושפלים בגלות מצרים קראם קרוביו כאומרו לבני ישראל עם קרובו. והנה כשהיה לו קרוב שעדיין אינו מפורסם לכן שאז יבקש לכפור בו. אבל אם קרובו עני כו' ר"ל שאינו בא עמם להיות קרובו. אבל כבר הוא קרוב מוחזק בכך שאי אפשר לו להכחישו. או יש לו דרך אחרת לכל השחות לאלות הגדולה לעצמו שאומר פלוני הוא מתקרב אלי. דהיינו שהוא מתגדל ומבקש להיות ניכר וידוע שאותו קרובו שיתכבד בכך. והקב"ה הוא בהיפך שהוא תולה הגדולה בישראל בהקריבו כביכול עליהם כאילו הם העיקר וזהו טעם קרובים אליו שמלת אליו מורה בהתלות בהם. אבל אמרו עם קרובו אינו ענין לזה כלל · כי הם מדבר בעצמות היותו קרובו ואין שום הפרש בזה מצד הכנוי [בינה לעתים]: (יז) [אז יבדיל משה הלכה כו']. כוונת המאמר לומר שדין ערי מקלט אינו אלא לישראל. וא"כ אחר פרשת ערי מקלט וזאת התורה אשר שם משה לפני ב"י ולא לבני נ"ח. וזה שאמר המדרש בסמוך על כולם יש סליחה חוץ מש"ד ור"ל שבנ"ח אם עבר בשוגג על השבע מצות יש לו סליחה חוץ מש"ד. כמ"ש הרמב"ם בהלכות רוצח פ"ה הלכה ד' ג"ת שהרג את ישראל בשגגה אע"פ שהוא שגג הרי זה נהרג כו'. כ"נ שהרג לב"נ בשגגה אין ערי מקלט קולטות אותו כו' ע"ש [שלה יצחק]

פסיקן

מתנות כהונה

אמרה לו. אין לך וכן הוא בילקוט תלים: **מוין אותו.** נראה שהטבעת היה הטל וסם המות היה צפון בתוכו וכשהיו הסנקליטין רוצין להמית אדם בסתר שלא ידע בו שום אדם היה נותן הטבעת בפיו והיה מוצץ בו ומת: **חבל** אוי לשון קובלנא: **כלומר** הצדיק הזה לא מל. אינו מדברי הספר אלא פי' נכתב בתוכו: **הקיטון** חדר: **קופסא** תיבה קטנה: **וזה** לא הבטחתי אותו. ולפיכך ראוי שאני נעשה לו מגינים הרבה ובילקוט מסיים ביה הכי בהדיא: **פרגריטא** בערוך משמע שהוא שם מקום: **באלו** פנים. באיזה פנים: **על** ששה דברים. כן הוא לעיל בפרשה בראשית ובפרק ארבע מיתות איתא שבע מצות וכן לעיל בפרשה בראשית אליבא דרבי יעקב וי"א עוד יותר ועיין שם: **יש** סליחה. בלא מיתה: **תוסס** רותח ומנענע כדאמרינן בדמו של זכריה באיכה רבה: **ששתק** שעמד מרתיחתו: **יושב** יבטל. מלהכין מה שבידי להכינו: **שלא** כנגד מעשיך. השוך מעשיך שמעשיך היו טובים ונכוחים ואינו מכפה אמת הוא

פי

עץ יוסף

פי' נגהם אותה: **חבל** פי' אוי. והוא לשון קובלנא: **חבל לספינה** שהלכה לה כו'. ר"ל כמו הספינה שברחה ולא נתנה המכס כל הסחורה אבודה. כך כל מי שלא מל. אבוד ממנו כל המצות שעשה. וגוף האדם נמשל לספינה כדאי' בזוהר סדר ויקהל שיונה שירד לספינה היינו הנשמה שיורדת לגוף האדם ולכן נאבד כל מה שיש בספינה אם לא נתן המכס היינו שלא מל: **ולא נתנה המכס** פי' כמו שמפרש המדרש אח"כ כלו' הצדיק הזה לא מל. ואלו התיבות אינו מדברי המדרש אלא שהיה כתוב על הגליון והכניסוהו המדפיסים בפנים. ובמס' ע"ז דף י' ע"ב אי' וי לאילפא דאזלא בלא מיכסא. ויבואר כי רמ"ח איברים יש באדם. ורנ"ב איברים בבהמה. וכתיב והיו לבשר אחד. כרש"י שהולד נוצר משניהם ונעשה בשרם אחד. א"כ הולד נוצר מת"ק איברים. לכן צוה הקב"ה להימול לקדש אבר אחד שהיה חלק הת"ק איברים. וזהו דוגמת המכס שנהגו ישראל מלהיות מדין נפש אחד מת"ק לכי נקרא המילה מכס [ספר ברית שלום]. וקאמר חבל לספינה כו' משום דכי היכי דספינה דאזלא בלא מכסא כל הסחורה שבה נתפסת בשביל העברת המכס. כך הוא בדינה של גיהנם כל גופו של אדם נתפס בה בשביל ערלה שלו. דכל מי שהוא נימול אברהם מציל אותו מן הגיהנם. וגם בג"ע אין מניחין מי שהוא ערל. לכך המשילו דבר זה להעברת המכס [תורת חיים]: **הקיטון** ויצא החדרה תרגום ירושלמי ועל לקיטונא [ערוך] פי' בלשון יוני חדר ובכרם אשר שוכבים בתוכו [מוסף הערוך]: **קופסא** פי' בלשון יוני ורומי ארגז ותיבה קטנה [מוסף הערוך]. והערוך כתב כלי שמביאין שם הכוסות: **לאברהם נעשיתי** מגן אחד מגין כנ"ל: **וזה לא** הבטחתי אותו. ולפיכך ראוי שאני נעשה לו מגינים הרבה. (טז) **פרגריטא** אפשר שהוא שם מקום: **פדגוגו** כתב ישא האומן את היונק תרגום ירושלמי פדגוגא. והוא בלשון יוני ורומי אומן המגדל התינוק: **באלו הפנים** כו' בזה הפנים אני חוזר בתמיה איך יכול אני להרים פני נגדו: **כך הקב"ה** משלח כו'. בא לפרש בזה ושבת עד ה' כו' הוא נווי ועלה. שעת יצר לך תשוב לה' ולא תיבוש לילך אצלו כי אל רחום ה' ולא ירפך כי בודאי יקבל תשובתך: **הייכם איני** כופר בכם. כנ"ל [אסיפת אמרים בשם מהר"מ]: (יז) **על** ששה דברים. וכן כתב הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ט' פ'. וע' ביד יוסף שציינתי כל המקומות שישנו בהם מאמר זה. ויתבאר שבע מצות הי' על ששה דברים: **כי הואיל** הלך אחרי צו פי' מפני שהלכה אחרי צווי של נביאי הבעל [רש"י]. או פירושו אחרי מצות ירבעם פי' שנצטוה על העתיד להושיב **אלו הדיינים** פי' שנצטוה על העתיד להושיב דיינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר. ובגמ' גרס על הדינים: **מצוה אותו** על הגזל. מדאצטריך למשרי עלי הגן שהם הפקר. ש"מ דמה שאינו הפקר אסור [רש"י]. **יש סליחה** בלא מיתה: **כשיבאו כל** בני אדם לע"ל. שהוא יום הדין הגדול שיהיו כל האדם יחד. והיינו באדם דמו ישפך כלו' כשיבאו בני אדם דמו ישפך. וכן אי' בתרגום יונתן שם על פסוק שופך דם האדם באדם וגו' וז"ל דיהוד דמא דאינשא בסהדין דיינא מחייבין ליה קטול. ודיהוד בלא סהדין מרי עלמא עתיד לאתפרעא מניה ליום דינא רבא. ואע"ג שגם עכשיו דין ד' מיתות לא בטלו. מ"מ לפעמים זכות תולה כמ"ש התוספת בס' אד"מ. על זה אמר כאן דהקב"ה עתיד נקם ינקם [נזה"ק]. וכן הוא כוונת המדרש בב"ר סוף פ' ל"ד אף דאי' שם לשפיכת אדם. והרד"ל שם פי' לשפיכת אדם היינו שפיכת משיח דכתיב בי' ואתו עם ענני שמיא כבר אינש. וכן בפ' ואתחנן ככה. ולפנינו שם נדפס לשפיכות בני אדם ופ"ה הוא על"ל. ונעלם ממנו מה דאי' בתרגום יונתן מפורש כנ"ל: **תוסס** רותח ומנענע: **ומצאו ששתק** וזה אות כי נפש המת לא ינוח ולא ישקוט מזעפו עדי יקבל ההורג דינו. וכל הדרוש שהביא פה הוא רק דרך אגב על הכתוב המדבר פה מענין רציחה: (יח) **מהו בכסף** מהו שאמר בכסף לא ישבע הלא כל מהוויי עוה"ז כן שכל מה שאוהבן ומחמדן לא ישבע מהם וחפץ עוד יותר ויותר. **ואינו מעמיד** תלמידים. מפרש מי אוהב בהמון שלומד תורה הרבה. לא תבואה לא העמיד תלמידים שחשובים זרע ותבואה. נשאר אחריו כדדרשינן לעיל בב"ר פ' ס"א בבקר זרע זרעך בתלמידים. **גם זה הבל** פי' יהיה מי שיאמר דבר הלכה בשמו ולא יהיו שפתותיו דובבות בקבר. שכל מי שאומרים דבר הלכה בשמו שפתותיו דובבות בקבר והרי הוא כאילו חי בשני עולמים ביחד. וכמו שבקש דוד המלך ע"ה אגורה באהלך עולמים היינו שבקש שיאמרו הלכה בשמו ויהיו שפתותיו נעות בקבר ויהיה כאילו חי בשני עולמים. ועוד שכיון שאינו חפץ ללמדה לאחרים זה אות שאינו חכם להשכיל רק לנפשו לא זולת. ובאמת גם נפשו לא משכיל. שמדרך האדם הוא על האופן זה שישכיל גם נפשות אחרים כמו שאמר הכתוב אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך [ולא תגלה ללמד לאחרים. אל תעשה כן] כי לכך נוצרת שתשפיע ממקורך גם לאחרים. וכמו שפי' הידרם שואל: **ואינו מלמד** קשה הא היינו זה דקאמר לעיל בסמוך ואינו מעמיד תלמידים. ואפשר דהעמדת תלמידים פירושו שקבלו מתורת רבם כמו יהושע שהיה תלמיד קבוע ומשה מסר תורתו ליהושע כמערה מכלי אל כלי. וכשאמר יהושע תורה ברבים היה כאלו משה חי ואומר תורה שידעו הכל שזו תורתו של משה. ובא רב אחא ואמר בזה כשלומד לאחרים אפי' אינם תלמידים קבועים. אח"כ כשאינו מלמד כלל לאחרים אז הוא הבל: **אני יושב בטל** מלעסוק בצרכי הבית: **אע"פ שאמר** לו הקב"ה כי לא תעבור את הירדן הזה אמר משה כו'. הנה לקמן סוף פ' י"ט אי' אמר הקב"ה למשה דבר יפה הן מדברין לך והפרש להן ערי מקלט. וע' עוד סוף סי' כ' מה שכתבתי בשם הילקוט שה' צוה לו שיפריש ערי מקלט. וא"כ מה רבותיה דמשה שאמר מצוה באה לידי אקיימנה כיון שא"ל הקב"ה כך. וי"ל דמ"מ כיון שהיה יודע משה שאלו שבעבר הירדן אינן קולטות עד שנכבשו שלש שבארץ כנען. לא היה צריך להפריש להם ערי המקלט מיד כשא"ל הקב"ה. אבל אמר משה מצוה שבאה לידי אקיימנה אותה מיד וא"ש המדרש מיד אז יבדיל משה (יט) **שלא** כנגד מעשיך. שעדיין לא נפרעתי ממך כנגד שיעור מעשיך. ויהיה כי ה' הוא האלהים פי' כאדם בדין ונכנס עמך לפנים משורת הדין. **בכל אלהים**

משמע

ממש בע"ז שנא' (שמות יח) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים . נעמן הודה במקצת ממנה שנא' (מ"ב ה) הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל . רחב שמתהו בשמים ובארץ שנא' (יהושע ב) כי ה' אלהיכם הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת . משה שמו אף בחללו של עולם שנא' כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד . מהו אין עוד אפי' בחללו של עולם . א"ר אושעיא אמר הקב"ה (משלי לא) תנו לה מפרי ידיה . נא אתה העידות עלי ואין עוד ואף אני מעיד עליך (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה . מה כתיב (שם כב) למען ייטב לך והארכת ימים אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע זו היא אריכות ימים אדם הורג נפש בשגגה וגואל הדם רודף אחריו להרגו והכל מתים שלא בעונתם . אמר הקב"ה למשה חייך יפה הן מדברין לך ותפריש להן ערי מקלט שנא' אז יבדיל משה וגו' : (ב) נב מה ראה משה ליתן נפשו על ערי מקלט . א"ר לוי מי שאכל את התבשיל הוא יודע טעמו . כיצד כשהרג משה את המצרי יצא ביום השני ומצא לדתן ולאבירם מריבין זה עם זה שנא' (שמות ב) ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים . ר' איבו אמר נג זה דתן . התחיל מבזה אותו א"ל הלהרגני אתה אומר . כיון ששמע פרעה כך . אמר כמה דברים שמעתי ושתקתי . כיון שהגיע על שפיכת דמים תפסו אותו . נד והיאך ברח מלפני פרעה דכתיב (שמות ב) ויברח משה מפני פרעה . א"ר ינאי בא הקוסטנר ליתן את החרב על צוארו וקהתה החרב מעל צוארו שנעשה של שיש . ושלמה מקלס אותו (שה"ש ז) צוארך כמגדל השן . א"ר אביתר ולא עוד אלא שקהתה החרב מצוארו והיא נהפכה על הקוסטנר . מנין שנא' (שמות יח) ויצילני מחרב פרעה . אמר משה לי הציל הקב"ה אבל לא לקוסטנר . אמר בר קפרא מלאך ירד בדמות משה והבריחו והיו סבורין במלאך שמשה הוא . א"ר יהושע ראה נסים שעשה הקב"ה למשה . כל אסבילי פרעה מהן נעשו אלמים מהן נעשו חרשים . ומהן נעשו סומין . וברח משה ולא ראו אותו . תדע לך בשעה שבקש הקב"ה לשלוח אותו בשליחותו התחיל מעכב . א"ל הקב"ה אי אתה זכור מה עשיתי לאסבילי פרעה שנא' (שם ד) ויאמר ה' אליו וגו' מי שם פה לאדם וגו' . ואותה שעה עמדתי לך ועכשיו איני עומד לך . א"ר יצחק בא וראה שאין מעשיו של הקב"ה כמעשה בשר ודם . בנוהג שבעולם ב"ו עושה לו פטרון שהוא מתקיים עליו . והוא נתפס באנקליטין . הלכו ומצאו לפטרונו ואמרו לו נתפס בן ביתך . א"ל אני מתקיים עליו . יצא ליהרג היכן הוא והיכן פטרונו . אבל הקב"ה אינו כן . אמרו לפניו מה"ש נתפס משה בן ביתך . אמר להם אני מתקיים עליו . אמרו לו הרי הוא עומד לפני פרעה הרי איפומניטא שלו נקראין הרי הוא יוצא ליהרג . אמר להם אני מתקיים עליו . יצא ליהרג והצילו הקב"ה מנין שנא' ויצילני מחרב פרעה . ד"א אדם יש לו פטרון והוא נתפס בחטיא שלו והושלך למקום חיות היכן הוא והיכן פטרונו . דניאל הושלך לגוב אריות והצילו הקב"ה מנין שנא' (דניאל ו) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא . ד"א אדם עושה לו פטרון והוא עושה חטייה והדיין גוזר עליו שישרף היכן הוא והיכן פטרונו . אבל הקב"ה אינו כן אמרו מה"ש לפני הקב"ה נתפס אברהם בן ביתך . אמר להם אני מתקיים עליו . אמרו לו הרי הוא עומד לפני אמרפל הרי איפומניטא שלו נקראין הרי הוא עומד לישרף . אמר להם אני מתקיים עליו . נה הושלך לכבשן האש ירד הקב"ה והצילו מנין שנא' (בראשית טו) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים . ד"א אדם עושה לו פטרון והוא נתפס בחטייה שלו והדיין גוזר עליו שיושלך בים היכן הוא והיכן פטרונו . אבל הקב"ה אינו כן יונה הושלך לים והצילו הקב"ה מנין שנא' (יונה ב) ויאמר ה' לדג ויקא את יונה . ד"א אז יבדיל משה א"ר איבו כיון שברח משה התחיל אומר שירה שנא' (שמות ב) וישב בארץ מדין וישב על הבאר . מה ישראל אמרו שירה על הבאר אף משה אמר שירה על הבאר . א"ר לוי לפי שארעה פרשת רוצח על ידו בערי מקלט : (כא) אז יבדיל משה שלש ערים מזרחה שמש . מהו מזרחה שמש . א"ר יוסי בר' חנינא א"ל הקב"ה למשה הזרח שמש לרוצח ונתת לו מקלט שיגלה לשם שלא יאבד בעון הרציחה כשם שהשמש הזה מאיר לעולם . ד"א לנוס שמה רוצח רבנין אמרין למה"ד לחרש שהיה עושה איקונין של מלך מתוך שהוא עושה בה נשברה לתוך ידיו . אמר המלך אילו בטובתו שיברה היה נהרג . עכשיו ששיברה שלא בטובתו יטרד למטלון . כך גזר הקב"ה שופך דם האדם באדם דמו ישפך . אבל מי שהרג נפש בשגגה שלא בטובתו

גולה

יד יוסף נא משלי לא אגדת שמואל פ"ט . ולקמן פ' י"א : נב ילקוט סדר שמות רמז קס"ז : נג ש"ר פ' א' . פדר"א פ' מ"ח . תנחומא שמות : נד ירוש' פ"ט דברכות . ושמות רבה פ' א' . שה"ש רבה פ"ז בו"ע מז' ד' . ילקוט סדר שמות : נה ב"ר פמ"ד סי' ס"ו :

מתנות כהונה

כי הוא האלהים דייק אמת הוא י"ל שעדיין לא נפרעתי ממך כנגד שיעור מעשיך ויהיה כי ה' הוא האלהים רחום בדין ונכנס עמך לפנים משורת הדין : **מכל האלהים** . משמע הם גדולים אבל הוא גדול מהם : **בכל הארץ** . הרי שהעיד על הארץ אבל לא על השמים : **שנא' כי ה'** אלהיכם כו' . עד מתחת : **משה שמו** כו' . פי' אבל רחב לא אמרה ואין עוד : **שמו שם** אותו כלומר העיד על ממשלתו ואחדותו : **תנו לה** וגו' . ליתא דקרא נקט סיף ספר משלי : **בעונתם** בלי עתם הקבועה להם מיום הולדם : **לך** ותפריש כו' לשון הליכה : **שמעתי** שהגידו לי על משה : **והאיך ברח** כו' . וכי אפשר לאדם לברוח מן המלכות כן הוא בב' שמות ובמד' חזית ובמד' תלים ד' ובירושלמי פ' הרואה ועיין שם כל הדרשות דלקמן : **וקהתה** נעשית קהה בלי חידוד על שנמסמסה ונחלקה מעל צוארו ובמדרש תלים היתה שנשברה החרב : **הקוסטנר** ההורג נפשות המחוייבים מיתה למלך : **והבריחו** המלאך הבריח את משה והם לא נתנו לב עליו כסבורין היה במלאך שהוא משה וע"ל בפ' בשלח ובמדרש חזית : **אסבילי** מלומדים יודעי דת ודין וממונים על המשפטים וכן נקרא בית תלמוד אסכולי בלשון יון ובמדרש תלים אוכלוסין : **מי שם פה** . ע"ל בב' שמות : **והיה** בתמיה : **פטרון** מושל ואדון כן יונא בב"ר פרשה נ"ד : **שהוא מתקיים עליו** . שנותן הנהגתו עליו להיות לו למגן ולמחסה ומסחר ביום זעם : **באנקליטון** גרסינן ועיין בערוך ופירוש נתפס בדין בב"ד : **היכן הוא** כו' . לא הוא עצמו מועיל לו וגם לא פטרונו מועילו כאשר דבר המלך שלטון ונטה עליהם : **איפומניטא** לפי הענין הוא גזר דין ובילקוט גרס אים זופיה : **מחרב** כו' . משמע מתחת החרב ממש הציל ודייק מדלא כתיב מיד פרעה : **בחטייה** בחטא שלו : **שארעה** פרשת רוצח . לפיכך אמר עכשיו שירה על שנתקיים ע"י פר' ערי מקלט דהרי הוא ברח ונקלט ועכשיו צוה הקב"ה על ערי המקלט ודייק מדכתיב אז יבדיל והתם כתיב אז ישיר כן הוא בילקוט : **בערי מקלט** . בדין ערי מקלט : **א"ל הקב"ה** למשה הזרח שמש כו' . וכן הוא במסכת מכות (דף י) : **לחרש** אומן חרש עצים או אבנים : **בטובתו** כלומר בכוונה : **למטלון** לגלות ולטלטל : **ערפל** וכלשה

דנ"ל

עץ יוסף

משמע שיש עוד אלהים אלא שה' הוא הגדול שבכולם . אבל נעמן אמר שאין עוד אלהים כלל בכל הארץ . אך לא העיד רק שעל הארץ אין אחר . אבל לא העיד על השמים . אבל רחב המליכו אף על השמים : **משה שמו** כו' . פי' אבל רחב לא אמרה ואין עוד : **שמו** שם אותו . כלו' העיד על ממשלתו ואחדותו : **תנו לה** כו' ליתא דקרא נקט משלי ל"א : **ואף אני מעיד עליך** . אחר שסיפר הכתוב בה' יותר גדול מכולם . אם כן אין עוד כמוהו . כי כל גדולת האדם לפי הכרתו את ה' : **מה כתיב** . ר"ל מה כתיב למעלה מן הענין . ונ"ל מה כתיב אשר ייטב לך ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים וגו' אמרו ישראל כו' כי זה הפסוק כתיב קודם אז יבדיל משה . ודרש המדרש סמוכים . ושייך דרשה זו כאן בסדר זו . וכן מצאתי בילקוט : **שלא בעונתם** בלי עתם הקבוע להם מיום הולדם : (ב) **כשהרג** משה כו' . כלו' הוא הרגיש כמה צער שבלב שמחד בקש פרעה להרגו בשביל זה . ולכן התבונן במכ"ש כמה ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח : **זה דתן** ר"ל זה דכתיב ויאמר לרשע למה תכה רעך . הרשע זה היה דתן . וע' ש"ר פ"א סי' ל"ג בענף : **שמעתי** שהגידו לי על משה : **ואיך ברח מלפני פרעה** . ר"ל מדכתיב ויברח משה מפני פרעה דמשמע מפניו ממש . ע"ז תמה ואיך היה יכול לברוח מפניו אחר שכבר נתפס ועומד לפני פרעה : **הקוסטנר** פי' בלשון רומי דיין החוקר ושופט שחוקר ביסורים את המתחייבים [מוסף הערוך] : **וקהתה החרב** נעשית קהה בלי חידוד עד שנמסמסה ונחלקה מעל צוארו . ועל כל זה הולך לברוח דלאו כל שעה ושעה מתרחש ניסא : **צוארך כמגדל השן** אע"ג דקרא בכלל כנסת ישראל קמיירי . היינו שנמשלה בהם מי שעלאו כמגדל השן . וה"ל לר' ינאי שע"י שקהה החרב נבהלו נחפזו כל הרואים וברח משה מפניהם : **והיא נהפכה על הקוסטנר** . והרואים שנקטע ראשו תמהו על משה . ומשה ברח מפניהם כי לא שתו לבם עליו : **ויצילני מחרב פרעה** יתורא דקרא דריש דהל"ל אבי בעזרי מחרב פרעה הוה סגי . ויצילני למה לי . אע"כ לדיוקא : **מלאך ירד** דאם היה הנס שלא היו יכולים להורגו בידים א"כ לא היה לו לברוח . אלא ודאי שלפי שעה נדמה להם שהרגו למשה והוא ברח בשעת מעשה : **והבריחו** ר"ל בזה שנדמה להם כדמות משה בזה הבריחו . שהיו סבורים על המלאך שהוא משה ותפסו את המלאך . ומשה ברח . כן הוא בירושלמי : **אסבילי** מלומדים יודעי דת ודין וממונים על המשפטים . וכן נקרא בית תלמוד אסכולי בלשון יון : **מהן נעשו** אלמים מהן כו' . ועשה ה' כדי להראות למרע"ה מי ישום אלם או חרש או עור כדקאמר ליה בתר הכי . דלא לענין הצלתו . בהיותו כולם אלמים או כולם חרשים או סומין הוה סגי : **שנאמר ויאמר ה'** אליו מי שם פה כו' . וכדמפרש בש"ר פ"א מי שם פה לפרעה כשאמר מפיו הביאו את משה לבימה להורגו . או מי ישום אלם מי שם השגנים אלמין חרשין וסומין שלא הבינוך ומי עשאך פקח שתברח : **ועכשיו איני עומד לך** . בתמיה . ודייק שאמר הקב"ה כן מדכתיב הלא אנכי ה' סתם ולא קאמר אנכי ה' עשיתי . ע"כ משמע דה"ק הלא אנכי עשיתי ותעשה כי כחי שוה לעולם . וא"כ למה אתה חושש ודואג שאין לך פה לדבר . הלא בידי לתקן פיך . מכ"ש להגאל כל ישראל : **פטרון** פי' בלשון רומי מגין בעד אדם . כן בדברי דין . כן בענין אחר [מוסף הערוך] : **באנקליטין** פי' בלשון יון תפס ועון [מוסף הערוך] : **אני מתקיים עליו** שם עומד לו להצילו מיד התופסו . ובילקו' גרס עד אמרו ליה הרי הוא יוצא לדון . א"ל אני מתקיים עליו . א"ל הרי הוא יוצא ליהרג כו' : **היכן הוא** כו' לא הוא עצמו מועיל לו וגם לא פטרונו מועילו כאשר דבר מלך שלטון ונטוה עליהם . והכוונה שהפטרון כל זמן שיכול לעשות בית בכחו לפדותו ממות יתפאר בלבו שיפדנו . אבל לא כשיוצא ליהרג שאז אין בכחו עוד . אבל לא כן אלו יתברך שעשה דוקא ומסבב שיצילנו בשעת ההריגה כדי שיתראה גדולתו וגבורתו יתברך : **איפומניטא** והמוסף הערוך גרס איפומניטא ופי' בלשון יוני ספר זכרון וגזר דבר : **דניאל הושלך** לגוב אריות . ובדניאל היה הנס יותר גדול . שבמשה היה הנס שניצל אבל עכ"פ ברח . ובדניאל עוד יותר שהיה בין המזיקין בגוב האריות ולא הזיקו . ומביא אח"כ ענין אברהם שהיה נס יותר גדול אפי' מדניאל . שהיה ממש בתוך האש השורף בהבערה . ועכ"ז ניצל מזה . וכן יונה הוא גם בתוך הים שהים לא הזיקו . ועוד הדג בלעו שם ולא מת שם והקיאו היבשה : **ד"א אז** יבדיל משה . ר"ל שקשה לו הא דכתיב אז יבדיל ולא כתיב ויבדל משה . ורוצה לתרץ כמה שאמר לוי שאמר שירה כשא"ל הקב"ה שיפרוש ערי מקלט כדלקמן . ומביא מתחלה דברי ר' איבו שאמר שירה כשישב על הבאר על שהזמין לו הקב"ה מקום הצלה מפרעה . ואח"כ הביא דברי ר' לוי : **שנא' וישב** בארץ מדין וישב על הבאר . דקשה דלמאי אצטריך התורה לאשמועינן דישב על הבאר . אלא שבא לרמוז שאמר שירה על הבאר . כי בודאי לא ישב שם בטל כי אם מחשב ומתבונן על גדולתו ונסיו הגדולים ובודאי אמר שירה על זה כמו שאמרו ישראל על הבאר בשעה שראו ניסי ה' ובודאי משה עשה כמו כן : **א"ר לוי** לפי כו' . אפשר שנ"ל ר' לוי אמר לפי כו' על ידו לפיכך אמר שירה בערי מקלט . ור' לוי דייק מסיפא אז שאמר שירה כשא"ל הקב"ה שיפריש ערי מקלט לפי שאירע הדבר הזה על ידו שהרג את המצרי ודייק מדכתיב אז יבדיל והתם כתיב אז ישיר . וכן הוא בילקוט ויבדל משה אינו אומר אלא אז בדל . ואין אז אלא שירה שנא' אז ישיר משה . כיון שא"ל הקב"ה הפרש ערי מקלט א"ל משה למה . א"ל אם יבא אדם הורג בשגגה יהא טורח לשם . אמר משה שירה אני חייב לומר שאף כי אירע הדבר הזה שהרגתי את המצרי עכ"ל : (כא) **מהו** מזרחה שמש . קשה להו לפי שבסדר מסעי [illegible] כתיב את שלש ערים תתנו מעבר לירדן וגו' ולא כתיב מזרחה שמש . ולמה כאן בעשייה הוסיף מזרחה שמש . ומתרץ שא"ל הקב"ה למשה הזרח שמש לרוצח שאף שעד שלא נבחרו אותן שבא"י גם את השלשה שבעבר הירדן אינן קולטות . מ"מ הבדל אתה אותן לרוצחים שלא ידאגו ויצטערו על העתיד . והזרח השמש להם שירתו וישמחו בהבדלתן על העתיד שיהיו ניצולו על ידן [רש"א] . ובודאי שיש ט"ס בנוסחא שלפנינו . או שנ"ל הזרח שמש לרוצח ותתן לו מקלט כו' . או שנ"ל הזרחת שמש כו' ולפי נוסחא זו משה מעצמו הבדילן . והסכים הקב"ה על ידו וא"ל הזרחת השמש לרוצח לשמחו על העתיד שיהיה ניצול ע"י ערי מקלט . ובגמ' א"י כ' בגליות : **ד"א לנוס שמה** רוצח . אפשר דהכי פירוש דבר אחר מיותרים . **לחרש** אומן חרש עצים ואבנים : **איקונין** דיוקנין כמו צורה ודמות . המסולאים כפז תרגומו דמתילין איקונייהון לדהבא [ערוך] ובערכי הכנוים כתב איקונין הוא צורה שאינה בולטת . אנדרטא צורת אדם בולטת עכ"ל . אבל לפי הגירסא הנ"ל שנא כאן : **בטובתו** כלו' בכוונתו : **יטרד למטלון** פי' בלשון יוני ורומי מקום מהגב

במסכות

מלה ממקומו שנא' וגם אל אחת הערים האל וחי. אמר הקב"ה בעוה"ז ע"י שהיה יצה"ר מצוי היו הורגים אלו את אלו ומתים. אבל לע"ל אני עוקר יצה"ר מכם ואין מיתה בעולם (ישעיה כה) בלע המות לנצח: (כב) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. הלכה אדם מישראל שקרא ק"ש ולא דקדק באותיותיה מהו שיצא ידי חובתו. נו כך שנו חכמים קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא. ר' יהודה אומר לא יצא. ואי זהו דקדוק אותיות. למדונו רבותינו בכל לבבכם צריך להפריש בין למ"ד ללמ"ד. ואבדתם מהרה צריך להפריש בין מ"ם למ"ם. ואמר רב יהודה בשם רב נז ואם היה קורא את שמע ומהלך צריך הוא לקבל מלכות שמים מעומד. ואי זהו מלכות שמים ה' אלהינו ה' אחד. ומהיכן זכו ישראל לקרות שמע א"ר פנחס בר חמא ממתן תורה זכו ישראל לקרות שמע. כיצד את מוצא לא פתח הקב"ה בסיני תחלה אלא בדבר זה. אמר להן שמע ישראל אנכי ה' אלהיך. נענו כולן ואמרו ה' אלהינו ה' אחד. נח ומשה אמר בשכמל"ו. רבנן אמרי אמר הקב"ה לישראל בני כל מה שבראתי בראתי זוגות. שמים וארץ זוגות. חמה ולבנה זוגות. אדם וחוה זוגות. העוה"ז והעוה"ב זוגות. אבל כבודי אחד ומיוחד בעולם מנין ממה שקרינו בענין שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: (כג) ד"א שמע ישראל זש"ה (תהלים עג) מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ. רב אמר נט ב' רקיעים הן. שמים. ושמי שמים. ר' אלעזר אמר ס ז' רקיעים הן. שמים. ושמי שמים. רקיע. שחקים. מעון. זבול. ערפל. וכולהו פתח הקב"ה לישראל להודיען שאין אלוה אחר אלא הוא. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מי לי בשמים חוץ מכבודך. כשם שאין לי בשמים אלא אתה. כך לא חפצתי אחר בארץ. כשם שלא שתפתי עמך אלוה אחר בשמים. כך לא שתפתי עמך אלוה אחר בארץ. אלא נכנסת אני בכל יום לבתי כנסיות ומעידה עליך שאין אלוה אחר אלא אתה ואומר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: (כד) ד"א שמע ישראל זש"ה (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך וגו'. מהו ומלך. אברהם שירא אותי לא המלכתיו בעולם שנא' (בראשית יד) אל עמק שוה הוא עמק המלך. יוסף שירא אותי דכתיב (שם מב) את האלהים אני ירא. לא המלכתיו בעולם שנא' (בראשית מב) ויוסף הוא השליט על הארץ. ד"א ירא את ה' בני ומלך ומלוך על יצרך. סא מעשה בר' שמעון בן אלעזר שהלך לעיר אחת בדרום ונכנס לבית הכנסת ושאל לסופר א"ל בחייך יש כאן יין למכור. א"ל רבי העיר הזאת של סב כותים ואין עושין את היין בטהרה כשם שהיו אבותי עושין אותו. אמר אית אנת לנפשך מותר תן לי ואני לוקח לך אמר ואנת אם מרא דנפשך את אל תטעום יהיה. א"ל ר' שמעון בן אלעזר אנא מרי דנפשאי אנא. הוי ומלך ומלוך על יצרך. ד"א ירא את ה' בני ומלך מהו ומלך ואל למולך כענין שנא' (ויקרא יח) ומזרעך לא תתן להעביר למולך. ד"א מהו ומלך המליכהו עליך. (משלי כד) ועם שונים אל תתערב עם אלו שאומרים יש אלוה שני אל תתערב. א"ר יהודה בר סימון (זכריה יג) והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו ויגועו. הפיות שאומרים שתי רשויות הן יכרתו ויגועו. ומי עתיד להיות קיים (שם) והשלישית יותר בה אלו ישראל שנקראו סג שלישין שהם משולשין כהנים לוים וישראלים. שהן מג' אבות אברהם יצחק ויעקב. ד"א שהן מקלסין להקב"ה בשלש קדושות קדוש קדוש קדוש. א"ר אחא כעס הקב"ה על שלמה כשאמר הפסוק הזה. א"ל דבר של קידוש שמא היית אומר בלשון נוטריקון ועם שונים אל תתערב. מיד חזר ופירש את הדבר (קהלת ד) יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו. אין לו לא אח ולא בן אלא שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ר' יצחק פתח (איכה ג) חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו. סד א"ר יצחק למה"ד למלך שנכנס למדינה. ונכנסו עמו דוכסין ואיפרכין ואיסטרטליטין. יש מבני המדינה שבררו דוכוס שיהא מתקיים עליהם. ויש מהן שבררו להן איפרכוס. ויש מהן שבררו להן איסטרטליטין. אמר אחד שהיה פקח איני בורר אלא המלך. למה. שכולן מתחלפין והמלך אין מתחלף. כך כשירד הקב"ה לסיני ירדו עמו חבורות חבורות של מלאכים. מיכאל וחבורתו גבריאל וחבורתו. יש סאו"ה שבררו להן מיכאל ויש מהן שבררו להן גבריאל. אבל ישראל בררו להן הקב"ה אמרו חלקי ה' אמרה נפשי. הרי שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: (כה) ד"א שמע ישראל מהיכן זכו ישראל לקריאת שמע. סה משעה שנטה יעקב למיתה

קרא

יד יוסף נו ברכות דף ט"ו: נז ברכות דף י"ג. תנחומא ריש סדר לך לך: נח ע' פסחים דף נ"ו לא אמרו מ"כ. וע' מ"א סי' ס"א סק"ח: נט חגיגה דף י"ב: ס ויק"ר פ' כ"ט וס"נ. וזוהר סדר בראשית דף ל"ב. וע' סוה"ע ריש מ"ז. ילקוט עקב רמז תתנ"ה: סא ירוש' סוף מס' ע"ז: סב הם האומה שהביא מלך אשור מכותאי ויושבים בא"י והיו גרי אריות כמ"ש רש"י ב"ק דף ל"ח ע"ב: סג כדכתיב [ישע' י"ט] ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה: סד איכה רבתי פסוק חלקי ה': סה ב"ר פ' צ"ח. תנחומא סדר ויחי. פסחים דף נ"ו. ספרי פ"ב פיסקא ל"א. ילקוט סדר ויחי.

מתנות כהונה

דז"ל ערבות: **ומלך** פי' ותהיה מלך. עיין לעיל שדרשו רז"ל שהשוו כלם בעצה אחת והמליכו אברהם עליהם ולכך אמר עמק השוה הוא עמק המלך. **אית** אנת לנפשך כו'. אם יש לך יין מותר למכור מסור אותו לי כי לא היה חש לדבריו: **אם** מרא דנפשך את לא כו'. פי' אם בעל נפש ומושל ביצרך את אל תטעום כו'. כי ודאי היינו שעין בטהרה: **אמר** ליה אנא מרא כו'. כך נראה לפרש הגירסא שלפנינו אבל בירושלמי סוף מס' ע"א מביא המעשה ולא גרסי' הכי וכן מעשה זו ישנו בפ"ק דחולין אך אינו בזה הסיגנון: **ואל** למולך. וה"ק ירא את ה' שתשמר מן המולך שלא לעבדו: **המליכהו** שצריך לקבלו עליו למלך לומר שמע ישראל: **דבר** של קידוש. דבר גדול וקדוש כזה וכי היה לך לאומרו רק בל' נוטריקון ועם שונים שצריכים לפרש עם אותן האומרים שני רשויות כו' כדלעיל ואינו מובן בפי' לכל: **דוכסין** ואיפרכוסין. מיני מושלים הם וכל זה הוא באיכה רבה בפסוק חלקי ה': **שיהא** מתקיים. נתבאר לעיל:

שמתחלפים

עץ יוסף

המתכות אשר לכם היו גולים האבנים השוטפים ועושים אותם להפור ולחפש המטמונים [מוסף הערוך] אבל לפי הענין דכאן משמע שפירושו טילטול וגלות כמו שפי' המת"כ. והטעם שנטרד למטלטל שעכ"פ חוטא הוא כי איך לא שמר דבר יקר כזה והיה לו להניח היטיב לבלי יבוא דבר זה לידו. ואף שאינו מחויב עונש בפועל אבל ת"מ מחויב לבלי יתענג בחייו לכן ישב במקלט ולצער תמיד על שבא לידו דבר זה: **אני עוקר** יצה"ר מכם. וכולם ישבו יחד באהבה ויאמרו אחד שלא יצא מתחת ידם דבר היזק לחבירו. וגם המיתה שבעית ע"י המלאך המות הוא השטן הוא יצה"ר יבטל. וזהו שאמר ואין מיתה בעולם: (כב) **הלכה** אדם מישראל שקרא ק"ש. היינו פסוק ראשון. ולא דקדק באותיותיה מהו שיצא ידי חובתו. והכוונה לפי דאי' ברמ"א בש"ע א"ח סי' ס"א סעיף ד' ויש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה' [דאל"כ הוי משמע ח"ו שישראל הוא ה'] ובין אלהינו לה' השני כדי שיהא נשמע שמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד. ויש להפסיק בין אחד לברוך כי עיקר קבלת מלכות שמים הוא פסוק ראשון ע"כ. וכתוב בש"ע שם ידגיש יו"ד של שמע ישראל שלא תבלע ובלא תראה אלף. ידגיש בדל"ת של אחד שלא תהא כרי"ש. לא יחטוף בחי"ת ולא יאריך באל"ף. וזהו ששואל שאם לא דקדק באותיותיה מהו שיצא ידי חובתו. והשיב על זה כך שנו חכמים קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי כו' ואי זהו דקדוק אותיות כו' בין למ"ד ללמ"ד [פי' שיתן ריוח והבדל קצת בלשון שידמה כי ב' למדין קרא] ואבדתם מהרה כו'. ונ"ל ועד כאן לא פליגי ר' יוסי ור' יהודה שזה אומר יצא וזה אומר לא יצא היינו דוקא שלא דקדק באותיות שאר הפרשה של ק"ש. אבל אם לא דקדק בפסוק ראשון אפילו ר' יוסי מודה שלא יצא ידי חובתו משום דעיקר קבול מלכות שמים הוא בו. ומביא ראי' לזה מדאמר רב יהודה בשם רב שאם היה קורא את שמע ומהלך צריך הוא לקבל מלכות שמים מעומד ואי זהו מ"ש ה' אלהינו ה' אחד. ולא שאר פרשיותיו. משום דעיקר קבול מלכות שמים הוא אלא בפסוק ראשון לבדו ולא בשאר הפרשיות של ק"ש ובהיותו מהלך אינו יכול לכוין. לכן יסתברא כמו לומר שאם קרא פסוק ראשון ולא דקדק באותיותיו לא יצא ידי חובתו אף לר' יוסי. כי אם לא יזכיר האותיות והתיבות שבו בשלימות כמו שראוי לאמר כל אחד ואחד בכוונת הלב לא יהיה קבול מלכות שמים בשלימה כראוי ונ"ל יצא לנו דין חדש מתחדש זו מה שלא נזכר בכל הפוסקים [ספר עולת יצחק]: **ומהיכן** זכו ישראל לק"ש כו'. קשה הא ק"ש היא מצות עשה ומה זכות צריך לזה יותר משאר מ"ע. וי"ל דעל לשון שמע ישראל קאמר שהוא כבוד לישראל שנזכר שמם בקבלת עול מלכות שמים. וכן אומר ה' אלהינו שהוא לומר שעל ישראל נתייחד שמו יותר כדאי' בספרי. וקאמר שמתמ"ת זכו שעל שבלשון זה אמרו במ"ת נשאר הלשון הזה תמיד: **ואי זהו** מ"ש ה' אלהינו כו'. וכן פסק בש"ע א"ח סי' ס"ג סעי' ג' וכן אי' בתנחומא ריש סדר לך לך. אבל הראב"ד והרא"ש והב"ח ס"ל דעד על לבבך צריך לעמוד: (כג) **ערפל** הלוא אמת והמת"כ גורסים ערבות במקום ערפל: **וכולהו פתח** כו' להודיען כו'. ר"ל שפתח להם לגלותם שידעו עיניהם ויבעם אשר מזה ידעו ויבינו שאין אלוה אחר מבלעדו. וכמו שהאריך הרמב"ם ז"ל שמפליאת הגלגלים יוכר אחדותו יתברך. והודעת הנבואה העליונה שהיא למעלה מן כל. אבל אין הכוונה פתיחה ממש: **כך לא** חפצתי אחר בארץ. לא כדעת האומרים עזב ה' את הארץ ומסרה למערכת השמים. כי המדובק בה' ויודע אחדותו ופשיטותו באמת ויודע כי הכל נובע מרצון ה' אז לא יחפוץ ולא ישען על דבר אחר מאומה. וזהו ועמך לא חפצתי בארץ. כי אין עוד זולתך: (כד) **לא המלכתיו** טעם הדבר כי אין מורא כמו מוראת מלכות. ואשר הוא ירא השם. נותן הבי"ת מוראתו עליו עד שהוא נעשה מלך ויהיה לו מוראת מלכות מדה כנגד מדה [ספר נחלת עולם]: **הוא עמק המלך** ודרשו בב"ר פ' מ"ב שהשוו כלם בעצה אחת והמליכו לאברהם עליהם ע"ש: **ומלך ומלוך** על יצרך. כי הנכנע תחת יצרו הוא עבד לתאותו ומוכרח לעשות כל אשר יפתנו. והמתגבר על תאותו הוא בן חורין והפשי מכל רעיוני הבל והוא הוא מושל באמת נקרא. וז"ש ומלך. תהיה מלך על עצמך כי ע"י היראה יכנע יצרך: **לסופר** פי' לחזן שבעיר. וע' ברכות דף מ"ה. וחולין דף ק"ח. או פי' שמש הכנסת: **אמר אית** אנת לנפשך מותר תן לי ואני לוקח לך אמר ואנת אם מרא דנפשך כו'. ופי' המת"כ אית אנת לנפשך כו' אם יש לך יין מיותר למוכרו מכור אותו לי. כי לא היה חש לדבריו עכ"ל. והרד"ל כתב וז"ל אחר [רשב"א א"ל להסופר] אין אית לנפשך מותר הב לי כו' ואני כנ"ל פי' אם יש לך מעות תן לי ואקנה לך שהוא אין בו איסור עכ"ל. ופירוש טעו בזה במחילת כבודם. שחלילה לומר כן על ר"ש שלא חש לדברי הסופר שאמר ליה שהעיר הזאת של כותים ואין עושין את היין בטהרה. לכן נראה שזהו מדברי הסופר. וכך א"ל לר"ש אם אתה מוותר לנפשך שנפשך שלמה עליך תן לי מעות ואני לוקח לך חמר [כצ"ל חמר] הוא יין. אבל אם אתה מרא דנפשך כלו' שאתה השולט על נפשך לכבוש תאוותך ושולט על יצרך. אל תטעום את היין של מקום זה שהוא אסור שכבר נתקלקלו הכותים. וכן הוא בירושלמי סוף מסכת ע"ז שא"ל לר' שמעון אם אתה מריה דנפשך שתי מים ולא יין. ואם נפשך מרקך ושולטת עליך תקח מהיין ע"ש. **מרא דנפשך** הוא ע"ד שאמרו בחולין שהייך לו ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה כלו' מושל ובעל על נפשך המתאווה: **ואל למולך** וה"ק ירא את ה' שתשמור מן המולך שלא לעבדו [מת"כ] ואין הכוונה שהמדרש מפרש ומלך שהוא שם מולך. כי אין זה פשוטו. רק הכוונה מפני שהיה הע"ז נקראת מולך מפני שעובדיה אומרים אותה למלך על כל הע"ז לזה אמר ירא את ה' והאמינו בו שהוא המלך על כל הארץ לא המולך. **המליכו עליך** דהוקשה להם אחר שהוא ירא ה' בודאי יחזיקו למלך. לכן מפרשים שאופן היראה יהיה על אופן נעלה מאד שלא יאמין בשום דבר זולתו ויהיה אימתו וכבודו מוטל עליו כאימת מלך ממש. ולייחדו בכל יום לומר שמע ישראל וגו': **יש אלוה שני** כי המינים אומרים איך יתכן פועל רע וטוב יצא ממקור אחד. לכן הם מאמינים בשניות. אבל הם אין מבינים כי הרע למען הטוב. ואין רע מוחלט בבריאה. ולכן קאמר ירא את ה' הטוב ומלוך אותו עליך ואל תאמין בשניות ח"ו מאומה: **הפיות שאומרים** שתי רשויות כו'. דרש פי שנים פה האומר ומאמין בשניות יכרתו ויאבדו האמונה הזאת מקרב הארץ: **שהם מג' אבות** הקדושים המאמינים רק באחדותו: **בשלש קדושות** שהשלשה קדושות מורה שה' יתעלה שולט ומושל בג' עולמות עולם השפל עולם הגלגלים עולם המלאכים כמו שפי' התרגום והרד"ק: **דבר של קידוש** דבר גדול וקדוש כזה וכי היה לך לאומרו רק בלשון נוטריקון ועם שונים שצריכין לפרש עם אותם שאומרים שני רשויות כו' כדלעיל. ואינו מובן בפירוש לכל [מת"כ]. והרד"ל הגיה של קידוש שמי היית אומרו: **דוכסין ואפרכין** כו' דוכוס בלשון רומי שר צבא. ואיפרכוס בלשון יוני שר הפרכים. ואיסטרטליטיס בלשון יוני נגיד מלחמה [מוסף הערוך]: **שיהא מתקיים עליהם** שיהא השגחתו עליהם להיות להם למגן ולמחסה ולמסתר ביום זעם: **שכולם מתחלפים** כי יש עליהם מושל ומנהיג כרצונו ומחליפם ומשביתם בכל עת שירצה. כן כל הכוכבים ששלוחיהם משתנות כפי רצון ה' ואין להם שלטון מאומה. וכן גם המלאכים העליונים ג"כ הכל תלוים ברצון ה'. ולפעמים מחליף מי שהוא ממונה על מים על אש. ושל אש על מים כמו שהיה בשעת חורבן כדאי' באיכה רבתי. וזהו ה' אלהינו הוא הבעל הכחות כולם. לכן אין אנו רוצים רק ה' אחד שהוא על כולם. וביאור הכתוב מכי שחלקי שבררתי לי רק ה' האחד על כן אוחיל לו שהוא בודאי יעזרני כי יש בידו לעזרני אבל השאר אינם ברשותם: (כה) **מהיכן** זכו ישראל לק"ש. קשה הא ק"ש היא ממצות

עשה

קרא לכל השבטים ואמר להן שמא משאני נפטר מן העולם אתם משתחוים לאלוה אחר. מנין שכך כתיב (בראשית מט) הקבצו ושמעו בני יעקב וגו' מהו ושמעו אל ישראל אביכם. אמר להן אל ישראל אביכם הוא. אמרו לו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. והוא אומר בלחישה בשכמל"ו. אמר ר' לוי ומה ישראל אומרים עכשיו שמע אבינו ישראל אותו הדבר שציויתנו נוהג בנו ה' אלהינו ה' אחד. ד"א שמע ישראל רבנן אמרין בשעה שעלה משה למרום שמע למלה"ש שהיו אומרים להקב"ה בשכמל"ו. והוריד אותה לישראל. ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא. א"ר אסי למה"ד לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטין של מלך. נתנה לה לאשתו. ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך. אבל ביה"כ שהן נקיים כמלה"ש הן אומרים אותו בפרהסיא בשכמל"ו: (כו) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך. מהו בכל לבבך ובכל נפשך. בכל נפש ונפש שברא בך. א"ר מאיר על כל נשימה ונשימה שאדם מעלה חייב לקלס את יוצרו. מנין שנאמר (תהלים קנ) כל הנשמה תהלל יה. א"ר סימון ט חמשה שמות נקראו לנפש ואלו הן. רוח. נפש. נשמה. חיה. יחידה. רבנן אמרי י בוא וראה הקב"ה ממלא את עולמו והנפש הזו ממלאת את הגוף. הקב"ה סובל את עולמו והנפש הזו סובלת את הגוף. הקב"ה הוא יחיד בעולמו והנפש יחידה. הקב"ה אין לפניו שינה והנפש אינה ישינה. הקב"ה טהור בעולמו והנפש הזו טהורה בגוף. הקב"ה רואה ואינו נראה והנפש הזו רואה ואינה נראית. תבא הנפש שהיא רואה ואינה נראית ותקלס להקב"ה שהוא רואה ואינו נראה. אמרו ישראל רבש"ע הנפש הזו שמקלסת אותך עד מתי היא נתונה בעפר (תהלים מד) כי שחה לעפר נפשנו. אמר להן הקב"ה חייכם יגיע הקץ ונפשותיכם שמחות. לפיכך ישעיה מנחם אותן ואומר (ישעיה סא) שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי. א"ר ברכיה יא בעשר מקומות קרא הקב"ה לישראל כלה. ואלו הן. (שיר ד) אתי מלבנון כלה. (שם ה) באתי לגני אחותי כלה. (שם ד) לבבתני אחותי כלה. מה יפו דודיך אחותי כלה. נופת תטופנה שפתותיך כלה. (ישעיה סב) ומשוש חתן על כלה. (ירמיה ג) קול חתן וקול כלה. (ישעיה מט) כי כולם בעדי תלבשי ותתקשרים ככלה. (שם סא) וככלה תעדה כליה. וכנגדן ישראל מעטרים את הקב"ה בעשרה לבושין. ואלו הן. (איוב כט) צדק לבשתי וילבישני. הרי שנים. (ישעיה נט) וילבש צדקה כשריון (שם) וילבש בגדי נקם תלבושת. הרי חמשה. (דניאל ז) לבושיה כתלג חיור. (ישעיה סג) מדוע אדום ללבושך. (תהלים צג) ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר. (שם קד) הוד והדר לבשת. הרי עשרה. ד"א שוש אשיש בה' למה"ד לאשה שהלך בעלה ובנה ותתנה למדינת הים כו' כדכתיב בפסיקתא רשוש אשיש:

סדר עקב

פרשה ג (א) הלכה אדם מישראל שיש לו מנורה שעשוי' פרקים פרקים מהו לטלטלה בשבת. א כך שנו חכמים המרכיב קני מנורה בשבת חייב חטאת. ומשום מה מחייב א"ר אבהו

יד יוסף ט ב"ר פ' י"ד סי' י"ט. ילקוט סדר בראשית: י ברכות דף י'. שוח"ט מז' ק"ג. ויק"ר פ' ד'. פדר"א פ' ל"ד. תנחומא סדר חיי שרה: יא שה"ש רבה פ"ד. ילקוט ישעיה רמז תס"ו: פ"ג א שבת דף מ"ז ע"ב:

מתנות כהונה

מתחלפים משמשים ויורדין מנחלתן כסילוה המלך: ה"ג אל ישראל אביכם הוא. פי' ה' שהוא אלהי ישראל הוא אביכם ואלהיכם לבד ועיין לעיל פרשה ויחי וכוונה לנויה ממלא בתוך התהלים פ' שמיעי: **עכשיו כו'**. כלומר הניחה פנסים היו צריכים להשיב אל דברי יעקב אביהם לאמר שמע כו'. ולקבל עליהם אלהותו ואחדותו אבל אנו למה אנו אומרים כו': נוהג: **קוזמין** פי' הערוך תכשיט: **נפש רוח נשמה כו'**. טעם לכל שם ושם עיין בב"ר פ' י"ד: חמשה שמות יש לה כו'. מאמר זה יצא במדרש תלים וקצת בשינוי לשון הוא בפ"ק דברכות: **שפתותיך** כלה גן נעול אחותי כלה וכן הוא במדרש חזית בפסוק מה יפו וכן הביאו בילקוט בספר ישעיהו: **עשרה לבושין כו'**. במדרש חזית בפסוק מה יפו ומונה אותן במנין אחר: **עד שוש אשיש**. עיין במדרש חזית סוף פסוק הביאני המלך חדריו: [illegible]

ענף יוסף

(כה) [מהיכן זכו ישראל לק"ש]. הנה לשון כו' כ"כ אמרו זכו ממתן תורה וכו' מ"ש שם כנען. ופי"ל שכך פירושו מהיכן זכו ישראל לק"ש להיות מזכירים השם אחר ב' תיבות שמע ישראל ה' יותר ממלאכי השרת שאין מזכירים את השם אלא אחר ג' תיבות קדוש קדוש קדוש ה'. ומשני שם בספ' כ"ב ממתן תורה כי אז נתעלו במדרגת הקדושה יותר ממה"ש. ואחרי שבכר זכו לכך מבעת מ"מ לא נסתלק כתרים לגמרי וקישוטן ניכר קצת עכ"פ כמ"ש חכמי כלום. וכאן מפרש מיעקב אבינו ר"ל זכו להיות מזכירים השם אחר ב' תיבות שיעקב ובניו שהיה מדרגתם יותר ממה"ש שדיוקנו של יעקב חקוק בכסא הכבוד וכו"ל שבטים הם העמודי העולם. וכמו שנשבע הקב"ה לאבות כן נשבע לבני כדכתיב שבועת ממות תאמר סלה. ולכן אף שהדורות הבאים אחריהם חטאו. מ"מ לא נסתלק תפארת ישראל כוח יעקב. ובניו. נגמרי. וגם בכל דור ודור יש יחידי סגולה וכל ישראל נקראים בשם אותו [יפ"ת ונוס"ק]: (כו) [כו' ואהבת כו']. ע' כנען. וכתב בבאר בשם החיים וז"ל וגם כי רז"ל המשילו התחברותו יתברך לבעולמות לבהתחברות הנשמה בגוף. אל יעלה מי ברואים דבריהם. שהמשל רחוק במשל מ"ז. כי באמת אין ערוך ודמיון ביניהם כשום אופן. והקרא מלא דבר הכתוב ואל מי תדמיון אל. וגם כל מי שעיני שכל לו יבין שאין אפשר לשום דמיון מהנבראים אל הבורא יתברך. ולא המשילו חז"ל עלמות הנשמה לעצמות הבורא יתברך. רק לדבר זה דימו. שאף שהנשמה היא כח נברא מאתו יתברך. על כל זה אי אפשר להשיג עצמותה לשום חקר ושעור. אם לא מצד התחברותה לגוף. מכל שכן הבורא יתברך שאין להשיגו רק מצד התחברותו לבעולמות עכ"ל וע"ש שהאריך בו. ובמאר כ' ב"ס בסג"ה: [אמרו ישראל רבש"ע הנפש הזו שמקלסת אותך עד מתי היא נתונה בעפר כו']. ר"ל כי נשמות ישראל מצטערים על בואם בגוף בעולם הזה. אף בגדרים אר' חז"ל ושני לבושים מתקנת לה בעוסק' אמר ע"י דיבור ומעשה בתורה ותפלה ומצות ומע"ע אשר בה נתלבשה בהכנסה לג"ע התחתון. והב' ע"י כוונת הלב שבה מתלבשת בעלייתה לג"ע העליון. וזה שהשיב להם הקב"ה יגיע הקץ שאירתם ר"ל שהמלבוש ההגשמה עליה אז יהיו נשמותם שמחות בהכנסם בג"ע התחתון והעלו"ן ע"י המלבושים כמבר. והוא כי קודם ירידתם לכאן לא היה לה מלבושים. ועכשיו יהיו לה לבושים. והם שניהם אותם ישעיה ואמר שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע ומעיל צדקה יעטני. ובגדי ישע הם הבגדים שהזכירים לעיל. וקראם בגדי ישע כי אלמלא הקב"ה עוזרם לא היתה יכולה לבוא שלנ"ל ולא היה מאושר לעסוק בתורה ובמצות לא המלבושים האלו. וע"י אותן הבגדים נעשה דבקה בה'. ומעיל צדקה יעטני הוא המלבוש שנעשה ע"י כוונה. בזהו צדקה שמלך כוונה ומחשבה לנשמה וכן אמרו בוחר שום אשיש תרין הדוס כו'. א' שמחת הרוח. ואחד שמחת נשמה. וא"כ מזכיר תלת הכא. ואמר תגל נפשי באלהי עכ"ל [ספר קנה חכמה]:

פרשה ג (א) [הלכה כו' מהו לטלטלה בשבת כו']. כדי להסביר לך ענין ההלכה והמה בה מוכרח אני להאריך. דהוי בגמ' מס' שבת דף מ"ז גבי טלטול מנורה של מתכת דפליגי בה ר' יוחנן וריש לקיש. דאמרינן בגמ' שם היכן דחוליות בין גדולה בין קטנה אסורה. כלו' דאסור לטלטלה שמא תפול ומפרק ויחזירנה ומגמר שבה כלי. גדולה נמי ואיום היה חידקי כלו' תפוכין סביב לה ודומה לשל פרקים אסורה אטו גדולה דחוליות. משום דכיון דגדולה דרכה לעשות של חוליות. כי אית ביה חידקי אתי למימר דהוי כשל דחוליות נינהו. כי פליגי בקטנה ואית בה חידקי. ר' יוחנן סבר גוריק. ...

[illegible]

בנין כלים ה"ב ע"כ פלוגתייהו דב"ש וב"ה לאו הוא

עץ יוסף

פסה ומה זכות לריך לזכות בזה הלא ה' נחנה לנו לזכותינו במצותיו כמו שזכנו בכל המצות. ר"ל דעל מנת ישראל קאמר שהוא כבוד לישראל שמכבר שמם בקבלת עול מלכות שמים. וכן אומר יי' אלהי ישראל שהוא לומר שעל ישראל נתייחד שמו כדאי' בספרי. וקאמר שעל בבלשון זה אמרו ליעקב אבינו בלשון הזה תמיד לומר שמע ישראל ממטרת המבשלה כדאמר בסמוך. ומ"מ פסוקו שמע אותה ישראל [יפ"ת] וע' מ"ש בענף: **שמא משאני נפטר כו'**. שפחד יעקב פן יתגמגמו כאחדותו של מקום מצד ראותם השעבוד הבא להם: **אל ישראל אביכם הוא**. כי ה' שהוא אלהי ישראל. הוא אביכם ואלהיכם לבד [מת"כ]: **אמרו לו שמע ישראל כו'**. פי' שאמרו לו שמע ישראל אבינו כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת. אלא ה' אלהינו ה' אחד. או כך פירושו שכך אמרו לו שמע ישראל אבינו כשם שאתה קבלת עליך יחי' שהוא אלהי אחדות. גם אלהינו ה' אחד: **והוא אמר בלחישה ברוך כו'**. וכמ"ש ביומא כשהיו כהן גדול הפסח ביום הכפורים היו עונים אחריו בשכמל"ו. וע' פסחים דף נ"ו ומ"ש שם. וקבלנו ישראל ממטרת התפלה: **שמע למה"ש כו'** והוריד אותה לישראל. הענין הוא כי באמת המלאכים שהם נקיי חומר והם דבוקים תמיד בה' להם נאה לומר כן שברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כי תמיד הם דבקים ומברכים שמו. אבל אנחנו בני אדם השפלים המרותקים מאור פניו יתברך מאד ואחוזים ודביקים רק בענינים עולמיים. רק לפעמים יתנוצץ בנו רוח הדביקות להרגיש כבוד ה' לא היה מן הראוי שאנחנו נאמר ככה. אך משה בשמעו מהמלאכים שבח נקיים לישראל ג"כ שיאמרו ככה. אף שאינם גדולים במעלה כ"כ. אך ביוה"כ שהם נקיים כמלאכי השרת אומרים אותו בפרהסיא: **קוזמין** פי' הערוך תכשיט: **(כו) בכל נפש שברא בך**. כמו שאמר להלן שחמשה שמות לקראו לנפש והם באמת כחות ויתולקות אף שהם נמשכים מכח אחד: **על כל נשימה ונשימה כו' שנא' כל הנשמה כו'**. ודרשו ע"פ מה שנאמר בשפ' כמקותי בפסוק ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם כי הנשמה מתאוה תמיד לילך אל שורשה כי היא נשלחה לכאן שלא ברצונה כדי לקנות לה עוה"ב בשכר מצות ולא מאכל נהמא דכסופא כידוע. והיא מבקשה לצאת מהגוף. אמר לה הקב"ה גם אני שוכן בתוככם ודי לעבד להיות כרבו. והו ונתתי משכני בתוככם ואז לא תגעל נפשי אתכם ע"כ. ממילא יתבאר דברי המדרש הנ"ל: **בא וראה כו'** שהכוונה ידוע בספרי המחקר כי האדם נקרא עולם קטן בכל ענייניו והיינו נמשל של הדם. וקאמר כאן דהנשמה שבגוף והיא רוחנית כנגד הקב"ה בדמיון אחד. דמה הקב"ה מלא כל העולם כמו שנא' מלא כל הארץ כבודו. אף הנשמה מלאה כל הגוף שהוא כנגד העולם. וכן בכל הנך דהשיב ואזיל [רפ"א]: **והנפש הזו טהורה בגוף**. דהיינו בתחילת נתינתה בגוף. וכן אח"כ אם אינו חוטא [רפ"א]: **הקב"ה רואה ואינו נראה**. שאפי' חיות הקודש שהם טוענות כסא הכבוד אינם יודעים איזה מקומו ובאיזה מקום הוא נמצא. ושם הם אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. כדאי' במדרש תהלים מזמור ק"נ. וע"ש: **עד מתי היא נתונה בעפר**. שהגדרים מוכיחות אותה מהשלימות הנפש. ע' בענף: **בעשרה מקומות קרא הקב"ה לישראל כלה**. ולא חשיב כאן אלא תשעה מקומות. וחסר כאן גן נעול אחותי כלה. וע' שה"ש רבה פסוק מה יפו דודיך אחותי כלה: **כלה** להורות שהמה נאהבים ודבוקים אליו עד שכביכול הקב"ה חפץ להזדקק להם מאד. והכוונה על דיבוק הנבואה. והעשרה לבושות בפרטם מורים על ענינים גדולים: **עשרה לבושין** בשה"ש רבה פסוק הנ"ל מונה אותם במנין אחר: **לאשה שהלך בעלה כו'**. ע' בשה"ש רבה פ"א סי' ל"ח ששם אי' זה: **בפסיקתא רשוש אשיש** כנ"ל:

סדר עקב

פרשה ג (א) כך שנו חכמים כו' חייב חטאת כו' כאדם שבונה בשבת. וכיון דחייב [illegible]

אבהו בשם ר' יוחנן המרכיב את המנורה בשבת כאדם שבונה בשבת. ומי שהוא בונה בשבת חייב. א"ר יוסי בר' חנינא אימתי שמרו ישראל את השבת כשם שראוי לה. תחלה כשניתנה להן באלוש. מנין שנאמר (שמות טז) וישבתו העם ביום השביעי. ואת סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת. לא נתתי לך אלא לטובתך. כיצד א"ר חייא בר' אבא את מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקייה ומהנה את נפשך. ואני נותן לך שכר. מנין (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג וגו' מה כתיב אחריו (שם) אז תתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך. אמרו לו ישראל ואימתי את נותן לנו שכר המצות שאנו עושים. אמר להם הקב"ה מצות שאתם עושים מפירותיהן אתם אוכלים עכשיו. ב אבל שכרו בעקב אני נותן לכם מניין ממה שקרינו בענייננו והיה עקב תשמעון: (ב) ד"א והיה עקב. זש"ה (תהלים ס) לי גלעד ולי מנשה. מהו לי גלעד אמר ריש לקיש כו' עד שהן מבני יהודה. ד"א מואב סיר רחצי אמר ר"ש בן חלפתא אמר הקב"ה שופת אני למואב יורה של פורענות. מהו על אדום אשליך נעלי אמר הקב"ה הכל מוכן לעשות תשובה ואני דורך גיתה של אדום בעקב רגלי אימתי והיה עקב תשמעון. אמר הקב"ה לישראל בני לא תהיו סבורים שאני עושה אתכם כעבד שאדונו מבקש למכור אותו קוריסין בכל מה שמוצא אלא כך אני מביא עליכם יסורין עד שתכינו את לבבכם אצלי. א"ר אחא בשבועה נשבע הקב"ה שלא יניח את ישראל לעולם. מנין שנאמר (עמוס ד) לכן כה אעשה לך ישראל. ואין לכן אלא שבועה כענין שנאמר (ש"א ג) ולכן נשבעתי לבית עלי. ועד היכן אני מיסר אתכם עד העקב (עמוס ד) עקב כי זאת אעשה לך עד שתשמרו את מצותי עד העקב: (ג) ד"א מה כתיב למעלה (דברים ז) וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן. א"ר חייא בר אבא למה"ד לאוהבו של מלך שהפקיד אצלו פקדון. ומת אוהבו של מלך. בא בנו ומבקש את הפקדון מידו. א"ל תן לי הפקדון שהפקיד אבא אצלך. א"ל המלך מצאת אחר טוב ממני. הפקדון שאצלי לא שמרתי אותו ולא קיפלתי אותו. כך כשחטאו ישראל בימי ירמיה א"ל הקב"ה לירמיה לך אמור להם לישראל (ירמיה ב) מה מצאו אבותיכם בי עול. על כל מה שנשבעתי לאבותיכם לא קיימתי. נשבעתי להם שאני מברך את בניהם שנאמר (בראשית כב) כי ברך אברכך וגו' לא ברכתי אתכם על ידי משה שנאמר (דברים א) ה' אלהיכם הרבה אתכם. אמרתי לו שאני מוציא אתכם ברכוש גדול (בראשית טו) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא עשיתי כך (תהלים קה) ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל. לפיכך אמר משה ומשמרו את השבועה מן ויפדך מבית עבדים את יודע שהוא האל הנאמן: (ד) ד"א כי ה' אלהיך הוא האלהים. א"ר לוי למה"ד לאוהבו של מלך כו' בא בנו מבקש את הפקדון. אמר לו המלך לך והביא שני איסטרטים ושנים עשר בלביטין. ועל ידיהן אני נותן לך את הפקדון. כך אמר הקב"ה כשיצאו ישראל ממצרים אבותיכם הפקידו אצלי פקדון מנין שנאמר (שמות ג) פקוד פקדתי אתכם. אמר להן יבואו שני איסטרטין ושנים עשר בלביטין זה משה ואהרן ושנים עשר ראשי שבטים מנין שנא' (במדבר א) תפקדו אותם לצבאותם אתה ואהרן ואתכם יהיו איש איש למטה: (ה) ד"א האל הנאמן רבנין אמרי מאמונתו של בשר ודם את יודע אמונתו של הקב"ה. מעשה בר' פנחס בן יאיר שהיה דר בעיר אחת בדרום והלכו אנשים להתפרנס שם. והיו בידן שתי סאין של שעורים והפקידו אצלו ושכחו אותן והלכו להן. והיה ר' פנחס בן יאיר זורע אותן בכל שנה ועושה אותן גורן וכונסן. אחר שבע שנים הלכו אותן החברים לשם לתבוע אותן ליתן להם. מיד הכיר אותן ר' פנחס בן יאיר. אמר להם בואו וטלו אוצרותיכם. הרי מאמונתו של ב"ו אתה יודע אמונתו של הקב"ה. ושוב מעשה בר' פנחס בן יאיר שהלך לעיר אחת והיו העכברים אוכלים בתבואה של אותה העיר באו ובקשו הימנו. מה עשה ר' פנחס בן יאיר. אמר להן למה אין אתם מפרישין מעשרותיכם כראוי. מבקשין אתם שנערב אתכם שאם אתם מפרישין מעשרותיכם כראוי אין עכברים אוכלין עוד. אמרו לו אין. ערב אותן. והלכו העכברים ולא נראו עוד ד"א מעשה באדם אחד שהיה חופר שיחין לרבים. בתו היתה הולכת בדרך

ובאת

יד יוסף ב תנחומא סדר בראשית סי' א'. ע"ז דף ג' ע"א:

ענף יוסף

מ"ש בנין ואין בנין. אלא דכ"ע סברי דיש בנין בכלים ופלוגתייהו בדאית בה חידקי. או דשורי בשל הלוים שחוברין דאין מסורקין גגזרי וליכא משום בנין כמ"ש לעיל בשם הר"ן [ספר עולת יצחק]: [אימתי שמרו ישראל את השבת כשם שראוי לה. תחילה כשניתנה להם באלוש כו']. הנה בירו' שבת דף פ"ח ע"ב קאמר שם בגמ' דנצטוו על שבת במרה. ובכל קאמר באלוש. וע' בתוס' שם ד"ה כאשר צוך במרה שהקשו וז"ל וא"ת וכיון דבמרה איפקוד אשבת היכי אמרינן בפ' כל כתבי דף י"ח ע"ב אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון שנא' ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וגו' וכתיב בתריה ויבא עמלק. אמאי קרי לההיא שבת ראשונה כיון דבמרה נצטוו והא לא היתה שבת ראשונה כו' ע"ש. ולי נראה דע"פ דברי הפ"ע רבה ה"ס לא קשה כלל. דאי' שם שנא' ויבאו מרתה וגו' ויאמר שם שם לו חוק ומשפט שם נתנו לישראל עשר מצות. שבעה מהן שנצטוו בנ"נ הוסיפו עליהם ישראל באותה שעה שבת ודינין וכבוד אב ואם. ממרה נסעו לאלים ומאלים נסעו לאלוש כו' ובאלוש נתנה להם השבת ושם עשו שבת ראשונה שנא' וישבתו העם ביום השביעי ע"כ. וא"כ דברי הפ"ע כוון יפה זה את זה דמתחלה קאמר במרה נצטוו על השבת וסדר קאמר באלוש. ועל כרחך צ"ל כמו שפירש הגר"א ז"ל שתחלה לא אמר להם עד שבא לאלוש אבל הוא נצטוה במרה. וא"כ כמדרש אינו סותר הגמרא וגם מתורץ קושי' התוס' וזה שאמר המדרש כשנתנה להם באלוש. אך מה שאמר המדרש ששמרו שבת זו כשם שראוי לה. ובש בדף קי"ח אי' שלא שמרוהו כתיקונו: [שמא לרעתך כו']. יבואר ע"פ דאי' במס' מעילה שגזרו מלכות גזירה שלא ישמרו שבת. הלך ר' ראובן בן אסטרובלי וישב עמהן ולא הכירו שהוא יהודי ואמר להם מי שיש לו אויב יעני או יעשיר הוי אומר דיעני א"כ לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיענו. אמרו שפיר אמר ובטלוהו וכו'. ובפסיקתא דאיכה אי' דכתיב ישיחו בי יושבי שער שיושבין ומביטין בי ומלעיגין בי כו' והיו אומרים כיהודים הללו בוזזי בביזות הן וכל מה שהם יגיעים כל ימות השבת אוכלים בשבת כו'. א"כ שמא ח"ו יעלה על דעתך ג"כ שכל מה שאנו יגיעים כל ימות השבת אנו אוכלים וכל מזונות של אדם קצובים. דתנוי במזלא תליא. אבל הי' כל מזונותיו של אדם קצובים מר"ה חוץ מהוצאת שבתות. והטעם דשבת לא תליא במזלא כלל. דזכות שמירת שבת גורם להעשיר כדאי' כל המוסיף מוסיפין ליה מן השמים. בתן זכות שבת ניזונים כל ימי השבוע לפי שהיא ברכת ה'. וזהו שאמר לא נתתי לך אלא לטובתך כו' מנין וקראת לשבת עונג וגו' מה כתיב אחריו אז תתענג על ה' שהוא למעלה מהמזל. לכך ויתן לך משאלות לבך דתמן לא תליא במדה וקצבה כלל [בשר פרי שבת]. ע"ל משום דידוע שבשבת מושל מזל שבתאי. ומזל זה מורה על ביטול וחורבן ושממה ועצבות. וזהו שאמר אם סובר שמא לרעתם נתתי לכם את השבת. לא נתתי לכם אלא לטובתכם שאתם למעלה מן המזל ואתם נשגבים למעלה מן המזל. ולכם השבת למנוחה ולשמחה

ולששון

מתנות כהונה

באלוש שבת באלוש אפקוד אליבא דחד מאן דאמר כדאיתא בירושלמי ריש פ' יום טוב ובסדר עולם: שמא לרעתך. שיושב בטל ואינו יכול להשתכר במלאכתו: בעקב. בסוף לעתיד לבא: אמר ר"ל כו'. עד במדרש תלים והביאו הילקוט ולעיל פרשת דברים ופרשת נשא ריש פרשה י"ד ושם עיקר המאמר הנצרך פה: שופת מיושב אני הורה על האש כלומר מכין אני לו פורענות שלימה: הכל מוכן. הלשון מגומגם והענין כשיעשו ישראל תשובה ממהר הקב"ה את הקץ כמה שאמר הכתוב אני ה' בעתה אחישנה ודרשו הז"ל זכו אחישנה: ואני דורך כו'. כלומר אשליך נעלי מעל רגלי ואדמסם בעקבי ועיין לעיל בפרשת נשא פ' י"ד: קוריסין דרך אדנות וביוקר ולפיכך מאכילו ומשקהו כדי שיהא גדול ושמן ויפה תואר. קוריסין לשון אדנות ועיין בערוך ערך קרסא: מצאת אחר כו'. בתמיה: ולא קיפלתי. שצריך לקפלו ולנערו שלא יאכלם עש ורקב כדאיתא בפ' אלו מציאות: איסטרטים נגידים שרים: בלביטון חכמי העצה: אמונתו גרס בכל מקום אומנתו: ובקשו ממנו. עצה טובה ותקנה: שנערוב שאהיה ערב בעדכם ומעשה זה בירושלמי בפ"ק דמסכת דמאי ואיתא התם שאסף כל העכברים והיו מצפצפים ואמר להם דעו מה שהם אומרים שבשביל שלא הפרשתם מעשרותיכם לפיכך הם אוכלים את התבואה: היתה הולכת כו'. בירושלמי בפ"ק דמסכת

דמאי

עץ יוסף

במרכיבו. אסור לטלטלה שמא תתפרק ויחזירנה. וע' מ"ש בענף: באלוש שבת באלוש אפקוד אליבא דחד מ"ד כדאי' בירושלמי ריש פ' יום טוב ובסדר עולם. וזה הולך על מ"ש [בשבת דף קי"ח] שאף שבת ראשונה לא שמרו כהלכתה. וכן אי' בספרי סדר שלח פיסקא קי"ג וז"ל בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא שמרו אלא שבת ראשונה. ושניה חללו במקושש: מצות שאתם עושים מפירותיהם אתם אוכלים עכשיו כו'. להסביר הענין מהו קרן המצות ומהו הפירות. קוא זה. כי מעשה המצוה ופעולתה תכונה על שם קרן. יען שהיא עיקרית המצוה. וגוף הקרן. ועליה אחז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. וכמאמר המשורר [תהלים ל"א] מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. אבל ההידורים והקישוטים הנלוים אליה. כלומר. טהרת הלב וזכות המחשבה. והכוונות המועילות. והזריזות והמהירות. המה מתוארים על שם פירות. כי אינם עיקריים בגוף המצוה. אף לא לעיכובא. כי אם יכריחו ויעירו על ידי האדם הלבוב. אשר לבו נכון עמו לעשות קטורה באפיו יתברך מבכורות מזימותיו ומחשביו. מפונים נאכל פה בעוה"ז [ספר אהל יעקב]. וע' בהאלשיך תהלים קי"ט פסוק קל"ח אבל שכרו בעקב פי' בסוף כמו העקב של הרגל הוא סוף הגוף. והו שנאמר והיה עקב תשמעון בשכר שמיעת המצות יהיה בעקב פי' בסוף: (ב) אמר ריש לקיש כו'. עיקר המאמר הנצרך כאן הוא בס' נשא ריש פ' י"ד ע"ש: שופת מושיב אני סירה על האש כלו' מכין אני לו פורענות כליתה: הכל מוכן לעשות תשובה פי' אם יהיו כל ישראל מוכנים לעשות תשובה כלו' שיהיה בהם רק אפילו התעוררות תשובה אז אני דורך גיתה של אדום. והוא על דרך דאחז"ל שהקב"ה אומר להם לישראל אם אתם תהיו מתחילין בתשובה כחודה של מחט אני פותח לכם לבבכם כפתחה של אולם: אימתי והיה עקב תשמעון. פי' ושיה שאדרכם בעקב רגלי אימתי כשתשמעון אל מצותי ותוכחתי. וזהו אשליך נעלי פי' אשליך נעלי מעל רגלי ואדמסם בעקבי: אמר הקב"ה לישראל כו'. השתא מפרש והיה עקב והיה הדריכה אתכם בעקב ויסורים עד אשר תשמעון: כעבד רע שאינו שומע בקול אדונו: קוריסין פי' זמנים. על דרך דאי' באסתר רבה יהיו לעתים לקורסין פי' בלשון יוני עת וזמן. וכאן הוא הכוונה זה שאני מייסר אתכם לשעה אינו מחמת שאני שונא אתכם ורוצה להיפטר מכם כעבד שרוצה האדון למוכרו בעתים וזמנים כיהוא טעם עליו באיזה ממון ביהגו לו. אלא היסורים שאני מביא עליכם הוא מחמת שאני אוהב אתכם ורוצה אני שתכינו את לבבכם אלי. והמעריך פי' קוריסין פי' בזול: שנא' לכן כו' כך כתיב שם לכן כה אעשה לך עקב כי זאת אעשה לך הכון לקראת אלהיך ישראל. וקודם זה הפסוק כתיב שם הכיתי אתכם בשדפון וגו' שלחתי בכם דבר וגו' הפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדום וגו'. ומפרש ליה לקרא הכי. לכן פי' אני נשבע כה אעשה לך כמו שנא' למעלה וקאמר אח"כ עד הכן הוא מייסר אותם. וקאמר עקב פי' עד העקב ר"ל עד הסוף. כי זאת ר"ל עד שתשמעו אל מצות התורה שנקראת זאת כמו שנא' וזאת התורה. אעשה לך היסורים. לכן הכון לקראת אלהיך ישראל ועשו תשובה ומע"ש: (ג) מצאת אחר טוב ממני בתמיה: ולא קיפלתי שצריך לקפלו ולנערו שלא יאכלם עש ורקב כדאי' בפ' אלו מציאות: כי ברך אברכך וגו' ור"ל וסיפיה דקרא והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים. ולא ברכתי אתכם כן על ידי משה שנא' ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. וכמו שאמר המדרש לעיל ס' דברים סי' ס' מהו לרוב ר"ל דהוא"ל רוב. ומשני כדי לקיים אותו רוב שנא' בפרשת העקידה הרבה ארבה וגו' ככוכבי השמים וכחול: ומשמרו את השבועה כו'. פסוק זה כתיב [דברים ז'] קודם פסוק וידעת כי ה' אלהיך וגו'. וכך כתיב ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם ביד חזקה ויפדך מבית עבדים וגו' וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן וגו': (ד) איסטרטים נגידים שרים. הרגום גליב שלשתים אסטרטיגי פלשתאי. ויפס דוד נגידים אסטרטיגין: בלביטין חכמי עצה. ולשון יוני הוא [ערוך]: פקוד פקדתי אתכם דרש פקוד פקדתי לשון פקדון. שאמר הקב"ה שקבלתי אתכם מן האבות בפקדון: (ה) מעשה בר' פנחס כו'. הביא מעשה זה. לאמר לנו גדל הנאמן ושמו. אשר מלבד שנתן להם מה שלקח מאתם עוד זאת מה שנתגדל ונתרבה אח"כ אף מה שלא ידעו מזה מאומה: הרי מאמונתו של ב"ו אתה יודע אמונתו של הקב"ה א"כ לפ"ז בודאי הקב"ה זורע כל צדקות שישראל עושין וישלם להם הקרן עם הפרי. וזהו שסידרו המסדרי תפלות בשבחי הש"ת זורע צדקות: ושוב מעשה כו' והיו העכברים כו'. הביא מעשה בענין המצות של ה' שהבטיחם שבשביל הפרשת המעשר יתקיימו פרותיו: באו ובקשו ממנו עצה טובה ותקנה: שנערוב שאהיה ערב בעדכם ומעשה זו איתא בירושלמי בפ"ק דדמאי ואיתא שם שגזר ר"פ בי"ד וקיבץ כל העכברים התחילו העכברים לצפצף בפיהם. אמר ר"פ לאנשים של המקום ההוא מבינים אתם מה שהעכברים אומרים. אמרו לו לא. אמר להם אומרים שאין אתם מתקנין את המעשרות. אמרו לו היה ערב בעדנו שנחזור למוטב. וערב בעדם ולא הזיקו עוד: מעשה באדם אחד שהיה חופר כו'. הביא מעשה זה לומר שלא די שמצות ה' מציל לאדם בעניני הקריבים לטבע אלא אף גם בסביבת הטבע. כי ירד מלאך והעלה: היתה הולכת בדרך בירושלמי אי' שהלכה לאכול: ירד מלאך והעלה אותה. בירושלמי אי' ירד מלאך כדמות ר"פ בן יאיר והעלה וכתב הקב"ה

אבוסיו

ובאת לעבור בנהר ושטפה. באו ואמרו לו לר' פנחס כך הגיע לבתו של פלוני. א"ל אי אפשר כיון שהיה עושה רצונו של הקב"ה במים אין הקב"ה מאבד את בתו במים. מיד נפלה צווחה בעיר באתה בתו של פלוני. אמרו רבותינו כיון שא"ר פנחס בן יאיר כך ירד מלאך והעלה אותה. ג מעשה בר' שמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאלי אחד. הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצוארו. אמרו לו רבי (משלי י) ברכת ה' היא תעשיר. אמר להם ר' שמעון בן שטח חמור לקחתי אבן טובה לא לקחתי. הלך והחזירה לאותו ישמעאלי. וקרא עליו אותו ישמעאל ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח. הוי מאמונתו של ב"ו אתה יודע אמונתו של הקב"ה שנאמן לשלם לישראל שכר המצות שהן עושין מנין שנא' (שמות יג) ושמרתם את המצות. ד אבל מתן שכרן והיה עקב תשמעון בעקב אני פורע לכם: (ו) ד"א ושמר ה' אלהיך לך מהו ושמר. א"ר שמואל בר נחמן כל מה שישראל אוכלים בעוה"ז מכח הברכות שברכם בלעם הרשע. אבל ברכות שברכו אותן האבות משומרין הן לע"ל שנאמר ושמר ה' אלהיך וגו'. ד"א א"ר חלבו למה"ד ליתום שהיה מתגדל אצל בעל הבית. היה אוכל משלו ושותה משלו ומתכסה משלו ולמדו אומנות. אותו היתום אמר כל מה שאני אוכל ושותה ומתכסה מתוך שכרי הוא מחשבו. א"ל אותו בעל הבית חייך כל מה שאתה אוכל ומתכסה בכח חבית של מים שאתה ממלא לי בכח עץ אחד שאת מבקע לי. אבל שכרך צרור ומונח לך. כך כל מה שישראל אוכלים בעוה"ז בכח היסורים שהן באין עליהם. אבל שכרן צרור ומשומר לע"ל שנא' ושמר ה' אלהיך לך וגו'. ומהו את הברית ואת החסד א"ר חייא ה שלשה מדות טובות יש ביד ישראל. ואלו הן. ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים. ביישנים מנין שנאמר (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם. רחמנים מנין שנא' (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך. גומלי חסדים מנין שנאמר (שם ז) ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד: (ז) ואהבך וברכך והרבך וגו' למה הוא מקיש פרי הבטן לפרי האדמה. אמר הקב"ה מה פרי אדמתך סיגים אף פרי בטנך סיגים. ד"א מה פרי אדמתך אין בהן לא חטא ולא עון אף פרי בטנך לא יהא בהן לא חטא ולא עון. ד"א מה פרי אדמתך צריכים עישור אף פרי בטנך צריכים עישור וזו המילה. ד"א א"ר יהודה בר סימון למה מקיש פרי הבטן לפרי האדמה שיהיו פרי אדמתך מכפרים על פרי בטנך מנין שכך כתיב (דברים לב) וכפר אדמתו עמו: (ח) ברוך תהיה מכל העמים א"ר חייא בר אבא אין שבחה של מטרונה בשעה שמתקלסת מקרובותיה אלא בשעה שמתקלסת מצרותיה. לא יהיה בך עקר ועקרה סריסין ואילוניות. אין לי אלא באדם. מנין אף בבהמה. דכתיב ובבהמתך. הרי אדם ובבהמה. מנין אף בארץ. דכתיב (שמות כג) לא תהיה משכלה ועקרה בארצך. הרי באדם ובבהמה ובארץ. מנין אף באילן דכתיב (מלאכי ג) ולא תשכל לכם הגפן בשדה. ד"א לא יהיה בך עקר ועקרה א"ר חנין בן לוי אמר הקב"ה ו לא תהא תפלתך עקרה אלא תהא עולה ועושה פירות. ד"א א"ר יונתן לא יהיה בך עקר ועקרה מן התשובה. ז מעשה בר' יונתן שהיה מהלך אצל ניפולין של כותיים. והיה רוכב על החמור והבהמם עמו. נתלוה להם כותי אחד. הגיעו אצל הר גריזים. אמר אותו כותי לר' יונתן רבי מהו דין דהדין טורא קדיש. א"ל ר' יונתן למה הוא קדיש. א"ל אותו הכותי ח שלא לקה במי המבול. א"ל מנין לך. א"ל לא כך כתיב (יחזקאל כב) בן אדם אמר לה את ארץ לא מטוהרה היא לא גושמה ביום זעם. א"ל ר' יונתן א"כ היה לו להקב"ה לומר לנח לעלות לשם ולא לעשות תיבה. א"ל לא עשה אלא לנסותו. שתק ר' יונתן א"ל הבהמם תן לי רשות לומר לו דבר אחד. א"ל אמור. א"ל אותו הבהמם אין ההר הזה תחת השמים. א"ל אותו הכותי אלא חוץ לשמים. א"ל אין כתיב (בראשית ז) חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים. מיד ירד ר' יונתן מן החמור והרכיבו ארבעה מילין. וקרא עליו הפסוק הזה (ישעיה נד) וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי. הוי לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך מהו ובבהמתך ובבהמין שלך: (ט) ד"א ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד א"ר שמעון בן ה חלפתא למה"ד למלך שנשא למטרונה והכניסה לו שנים אריסין. אף המלך זקף לה כנגדן שני אריסין. איבדה מטרונית את שלה אף המלך נטל את שלו. לאחר ימים עמדה וכישרה את עצמה והביאה אותן שני אריסין. אף המלך הביא את שלו. אמר המלך אלו ואלו יעשו עטרה ויתנו בראשה של מטרונה. כך אתה מוצא אברהם נתן לבניו שני אריסין שנא' (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. אף הקב"ה זקף להן כנגדם שני אריסין חסד ורחמים שנא' ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד. ואומר (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך והרבה וגו'. אבדו ישראל את שלהם שנא' (עמוס ו) הפכתם לראש משפט ופרי צדקה ללענה אף הקב"ה נטל את שלו שנא' (ירמיה טז) כי אספתי את שלומי וגו' את החסד ואת הרחמים. עמדו ישראל ובישרו את עצמן והביאו אותן שני אריסין מנין שנ"כ (ישעיה א) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. אף הקב"ה הביא את שלו מנין שנ"כ (שם נד) כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וגו'. וכיון שהביאו ישראל את שלהן והקב"ה נותן את שלו אומר הקב"ה אלו ואלו יעשו עטרה ויתנו בראשם של ישראל שנאמר (הושע ב) וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה': (י) שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן. הלכה אדם מישראל ט ששותה מים לצמאו אומר ברוך שהכל נהיה בדברו. ר"ט אמר בורא נפשות רבות וחסרונם. רבנן אמרי בא

וראה

יד יוסף ג ירושל' פ"ב דמציעא. ילקוט נ"ך רמז תתקמ"ז: ד תנחומא בראשית סי' א'. ע"ז דף ג' ע"א: ה יבמות דף ע"ט. ירושל' קדושין פ"ד. במדבר רבה פ' ח': ו בכורות דף מ"ד: ז ב"ר פ' ל"ג. פיוט פסוק כסלה. ילקוט סדר בראשית: ח ב"ר פ' ל"ג. זבחים דף קי"ג ופ"ג בתוספתא. תענית פ"ק. ילקוט יחזקאל רמז שס"ב: ט ברכות ד' מ"ד. שבועות י"ד:

מתנות כהונה

דמתי אותה שהלכה להכנס ועיין עוד במסכת בבא קמא בפ' שור שנגח את הפרה: **מניין** שצריך הכתוב להאמין על הפלומין שכר מצות שנא' ושמרתם וגו' ולא נאמר שישלם להם אלא לבסוף בנא' והיה עקב: **בכח וכו'**. כלומר בשבילו ובשכרו: **אף פרי בטנך סיגים**. וסיגים פירושו מסויג ומבורר כד"א סוגה בשושנים ועיין ערך סג הערוך: **אף פרי בטנך** יהא מבורר ומסויג מכל פגע רעה. ואיום אמת הגיה מה אין פרי כו': **וכפר אדמתו כו'**. שהאדמה תכפר על העם: **אילונית** לשון איל זכר דוכרנותא כך פירש"י בפרק אלו נערות: **לא תהא** תפלתך. דייק מדכתיב לא יהיה בך דמשמע מאתר בך ומקרב לבך וזו היא התפלה ועיין בפ' אלו מומין: **מן התשובה**. שידעו כולם להשיב תשובה שלימה לצדוקים וכמעשה שמביא. **ניפולין כו'**. עיין בפר' נח ובמדרש חזית בפסוק כמגדל דוד דלא גרסינן הכי וכן בערוך גרס כמו ההם: **והבהמם** מולך בהמתו: **מהו דין כו'**. לשו' מה זה חידוש בא לידינו שפגענו בהר הקודש הזה: **אין ההר הזה**. דרך שאלה הוא: **אלא חוץ כו'**. בתמיה: **א"ל אין כתיב** כו'. וכי לא כתיב כו' לכן לק' ע"ד ואין אתה אומר לי: **ויכסו כו'**. הרי שגם ההר הזה בכלל והאי דכתיב לא גושמה ביום זעם היינו שלא ירד עליו הגשם מן השמים אבל מכל מקום המים הלכו שמה וכמו שכתב הרמב"ן בפ' נח: **ובבהמין** שפירו מוליכי הבהמות אינם עקר מן התשובה: **אריסין** פירוש בעל העקידה שני חלקים תכשיטין וי"ל שפירושו פלפל ועיין בערוך ערך ארסה: **אשר יצוה**. שהיה דקרא לעשות משפט וצדקה: **מה כלב**. מכאוניו דלם נוטריקון

כס

עץ יוסף

שהועיל ויצא הדבר הזה מפיו שלמד הסגוליה הזאת ובזכותו ניצולת דהיה אפשר דלא היתה ניצולת בלאו הכי. שאין הדבר ברור כל כך להצילה שהוא לא פרח במים עצמן. וגם לא היה הבור שהפר הוא. אלא שהנהר שטפה. אבל בזכותו ניצולת עכ"ל: **הלך והחזירה** ואף שאבידתו היה מותר. מ"מ עשה ר"ש כן כדי שיתקדש שם שמים על ידו: **ברוך אלהי שמעון** כוונת שהישמעאל היה בזה לומר. שהמדה הזאת היא נמצא בו. משאה היותו חלק והגל הגורל יתברך. ולפי גדל יקרת החלק. מהנקל להעריך יקרת הכללי הוא הגורל יתברך שמו שממנו נאצלו המדות האלו בנפשותינו. וזה שסיים מאמונתו של ב"ו אתה ידע אמונתו של הקב"ה. הסר אתו עמו האמונה בישר שאת משאת היותו בעל הכתוב כולם [אהל יעקב פ' וישלח]: **מנין שנא'** ושמרתם את המצות. בספרים גרסם [שמות י"ב] ובודאי שפסוק זה נרגם כאן בטעות וצ"ל שנא' [דברים ז'] ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם. ומקודם זה הפסוק כתיב שם וידעת כי יי' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן וגו' ואח"כ כתיב ושמרת את המצוה וגו' ואח"כ כתיב והיה עקב תשמעון. וזהו שאמר המדרש מאמונתו של ב"ו אתה יודע אמונתו של הקב"ה שנאמן לשלם לישראל שכר המצות שהן עושים מנין שנא' ושמרת את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם [וכמו שדרשו חז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרן. וזה שסיים המדרש] אבל מתן שכרן והיה עקב תשמעון בעקב [פי' בסוף] אני פורע לכם: (ו) **דבר אחר** ושמר. נראה דהני תיבות דבר אחר מיותרים הם. שהרי לא דריש לעיל זה הפסוק כלל: **מכח כו'** כלו' בשבילו ובזכותו: **ליתום כו'** בכח היסורין במשל זה של יתום מגדיל מעלת הטובה אף שהוא היה מגדלו ומאכילו ומנהיגו. ונולא השגחתו אז היה כלא היה. והוא בעצמו שלמדו אומנות. ואח"כ מידו כל אלה לו. כן אנחנו אשר יתברך הוא הנותן לנו כח לעשות חיל ומידו כולנו. ועכ"ז ישלם לנו שכרינו כאילו עשינו משלנו אחר שהשכר הוא רק מפני היסורים. כלו' שמרחם על האדם שסובל יסורים בעולם על כן נותן לו טוב. ולא היה רוצה לומר בנחמא מפני מעט מצות שעושה. משום שבאמת שכר המצות כולו הוא רק לנפש כמ"ש שכר מצוה בהאי עלמא ליכא: **בעבור תהיה** יראתו על פניכם. וגו' לבלתי תחטאו. ודייק מדלא קאמר ובעבור תהיה יראתו בלבבכם על כרחך דהיינו בושה התלויה בפנים. וזהו שמסיים בירושלמי זה סימן לבייש שאינו חוטא. וכ"ל דהכי כתיב לבלתי תחטאו. שמתבושה נמנע ליגש מפני גדולת יתברך ורוממותו הגדולה. וזהו כענין הגפת והתביישה מפני הכניסה גדולת אדוניו:

(ז) **וברכך והרבך** וגו' ר"ל ושיהיה דקרא וברך פרי בטנך ופרי אדמתך: **מה פרי אדמתך** סיגים. פי' מסויג. אף פרי בטנך סיגים פי' מסויג ע"ד סוגה בשושנים שדרשו חז"ל במדרש שאם אומרת כשושנה אדומה לאיסור הוא טורם ומסויג ממגע. והמעריך פי' שהוא מלשון פרו ורבו ותרגומו פשו וסגו. ור"ל כמו שפרי האדמה היא נרבה כן פרי הבטן יהיה נרבה. אבל הא"ש מגיה מה פרי אדמתך אין בהם סיגים אף פרי בטנך אין בהם סיגים: **וכפר אדמתו** עמו שהאדמה תכפר על העם: (ח) **אלא** בשעה שהיא מתקלסת מצרותיה. הנה עמו מ"ס מכל העמים מ"ש הפועל שכל העמים יודו בפיהם שישראל הם מבורכים. כי תהיה הבטחתם כל כך עד שצריהם יודו ברוב ברכתם: **ואילוניות** לשון איל זכר דוכרנותא כן פרש"י בפ' אלו נערות: **אף בארץ** כו' בפרי הארץ כשבר האדמה ובדומה: **לא תהא תפלתך עקרה**. דייק מדכתיב לא יהיה בך דמשמע מאתר בך ומקרב לבך וזו היא התפלה [מת"כ] ופרש"י שלא שהא תפלתך כשתתפלל על בניך תהא שמעת תפלתך: **מן התשובה** שידעו כולם להשיב תשובות נכונות לשואליהם. וכמעשה דמביא: **ניפולין** בס' נח הגירסא פלטוס. והיא היא שפירושו הר. והוא הר גריזים שהכותים והשמרונים מחזיקים אותו לקודש ודמות יונה יש להם שם ועובדים אותה [יפ"ת]: **והבהמם** מולך בהמתו: **מהו דין** כו' כלו' מה זה חידוש בא לידינו שפגענו בהר הקודש הזה: **שלא לקה** כו' פי' שלא הוצף במי המבול. וע' בב"ר פ' ל"ג סי' י"א: **את ארץ** כו' הפסוק הזה הוא על א"י ודימה שפירושו בלשון תמיה מדוע לא טהורה ארצך זכר נא כי לא גושמה ביום זעם והיה קבלה נכונה כי הר גריזים היה ככה: **אין ההר הזה** דרך שאלה הוא: **אלא חוץ** כו' בתמיה: **א"ל אין כתיב** כו'. פי' וכי אין כתיב כו': **ויכסו כל ההרים הגבוהים** כו'. הכוונה בזה כדאי' בב"ר פ' ל"ג סי' ס"ז שא"ל אם ההר הזה הוא אחד מן ההרים הרמים והגבוהים שבעולם הא כתיב ויכסו כל ההרים הגבוהים הרי שהוצף במי המבול. ואם מהרים הנמוכים הוא לא הקפיד עליו ולא השיבו לכתוב בפירוש שהוצף גם הוא. והוא בק"ו מהרים הגבוהים. והאי דכתיב לא גושמה ביום זעם היינו שלא ירד עליה הגשם מן השמים אבל מ"מ המים הלכו שמה וכמו שכתב הרמב"ן בס' נח: **ובבהמין** אפי' מוליכי הבהמות אינם עקר מן התשובה: (ט) **אריסין** פי' בל' יוני מין אבן ס בה ובה גווני הקשת [מוסף הערוך]: **והגבעות תמוטינה** וחסדי מאתך לא ימוש וגו' אמר מרחמך ה': (י) **הלכה** אדם מישראל כו'. מפני שמדבר להלן מענין המים זכר הדין תחלה. ופי' בר"ט שעל הטבה ;

נטס

וראה כל הנסים שעשה הקב"ה לישראל לא עשאן אלא על המים. כיצד עד שהן במצרים עשה להם נסים ביאור. א"ר יצחק יהיו המצריים וישראל הולכין לשתות מים מן הנהר המצרי שותה דם וישראל שותה מים. וכשיצאו ישראל ממצרים לא עשה להם נסים אלא על המים מנין שנא' (תהלים קיד) הים ראה וינוס. מה ראה. ר' נהוראי אמר יא שם המפורש ראה חקוק על המטה ונקרע. ר' נחמיה אמר כביכול ידו של הקב"ה ראה ונקרע שנא' (שם עז) ראוך מים יחילו. באו למרה כשעלו מן הים והיו המים מרים עשה שם להם נסים מנין שנא' (שמות טו) ויורהו ה' עץ וגו'. בסלע עשה להם נסים במים מנין שנא' (במדבר כ) ודברתם אל הסלע וגו'. בבאר עשה להם נסים ואמרו שירה שנאמ' (שם כא) אז ישיר ישראל. א"ל משה הוו יודעין כל נסים שעשה לכם הקב"ה לא עשה אלא על המים· ואף בשעה שתעברו את הירדן לירש את הארץ עתיד הוא לעשות לכם נסים במי הירדן: (יא) ד"א שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן זש"ה (תהלים מד) אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם. מהו באזנינו אלא א"ר תנחומא שמענו מה שאמרת למשה בסנה. יב אמרת למשה במנת גלוי וצפוי לפני שהן עתידין להכעיס אותי. אלא גואל אני אותם. ומנין שא"ל הקב"ה כך דכתיב (שמות ג) ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים וגו' מהו כי ידעתי את מכאוביו אמר הקב"ה למשה יודע אני מה כאב הן עתידין לעשות (שם לב) אלה אלהיך ישראל. ואעפ"כ וארד להצילו מיד מצרים. הוי תנאין שהתנית עם משה. וכשם שהתנית עמו כך באזנינו שמענו. מהו אבותינו ספרו לנו זה משה שנקרא אב לכל הנביאים (תהלים מד) אתה ידך גוים הורשת ותטעם. א"ל ממה שעשה לב' מלכי האמורי לסיחון ולעוג שהיו גדולים אתם יודעין שכשתעברו את הירדן מהו עושה לל"א מלכים. הוי שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן. ד"א שמע ישראל מה ראה לומר להן כאן שמע ישראל. רבנן אמרי למה"ד יג למלך שקידש מטרונה בב' מתליות אבדה אחת מהן א"ל המלך אבדת אחת שמרי את הב'. כך קידש הקב"ה את ישראל בנעשה ונשמע. אבדו את נעשה שעשו את העגל. אמר להן משה אבדתן נעשה שמרו נשמע הוי שמע ישראל: (יב) ד"א אתה עובר היום את הירדן. א"ל כשתעברו את הירדן דברים אחרים יתחדשו. לא תהיו סבורין כשם שהייתם במדבר והייתם חוטאים והייתי מבקש עליכם רחמים. אמר להן כשעשיתם אותו המעשה וביקש הקב"ה לכלות אתכם לא נתפללתי עליכם סניגוריא. מנין שנא' (דברים ט) ואתפלל אל ה' ואומר ה' אלהים אל תשחת עמך וגו'. א"ר חייא בר אבא כיון שא"ל הקב"ה למשה ברקיע קום רד מהר מזה יד שמעו ה' מלאכי חבלה וביקשו להזיקו ואלו הן. אף וחמה קצף משחית ומכלה· וכיון שהזכיר משה זכותן של ג' אבות כדכתיב (שמות לב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך ברחו קצף משחית ומכלה ונשתיירו ב' הקשים אף וחמה. אמר לפניו רבש"ע הרי הזכרתי ג' וברחו ג' עמוד אף אתה באף. מנין שנא' (תהלים ז) קומה ה' באפך הרי שעמד הקב"ה באף. ומנין שעמד משה בחמה שנא' (שם קו) לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית. טו ירד משה מן הרקיע והיו הלוחות בידו ולא שברן עד שראה בעיניו. מנין שנא' (שמות לב) ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל אותה שעה ויחר אף משה וישלך מידיו את הלוחות. א"ל הקב"ה משה לא היית מאמין לי שעשו להן עגל שנאמר (שם) סרו מהר מן הדרך אשר צויתים. רבנן אמרי מן הדבר הזה שקד משה היאך לזכות את ישראל שא"ל הקב"ה אשר צויתים. אמר לפניו רבש"ע אני נצטויתי שמא עברתי על הציווי. הם לא נצטוו ולא היו יודעים. א"ל הקב"ה משה לא נצטוו א"ל לאו. טז א"ל מה אמרת בסיני אני ה' אלהיכם לא אמרת אלא (שם כ) אנכי ה' אלהיך. מה אמרת לא יהיה לכם אלהים אחרים לא אמרת אלא לא יהיה לך אלהים אחרים. הוי ה' אלהים אל תשחת עמך ונחלתך. א"ר חייא בר אבא לא הניח משה זוית ברקיע שלא נתחבט בה. ומה היה אומר מה פום סבור ממלל. ד"א (שם לג) ה' אלהים אל תשחת עמך ונחלתך א"ר חייא בר אבא משפסק סניגור יז היה רוה"ק מלמד זכות עליהן וכך היה אומר לישראל (משלי כד) אל תהי עד חנם ברעך והפתית בשפתיך. אל תהי עד חנם ברעך אלו ישראל שנקראו רעים להקב"ה שנאמר (תהלים קכב) למען אחי ורעי וגו'. והפתית דכתיב (שם עח) ויפתוהו בפיהם. וגם שאמרתם בסיני נעשה ונשמע ולא קיימתם. ואומר להקב"ה אל תאמר אשלמה כאשר עשה לי כן אעשה לו אלא ה' אלהים אל תשחת עמך ונחלתך. לפיכך כשבאו לעבור את הירדן הזכיר להן כל מה שביקש עליהן סניגוריא. שהיה סבור שהם מבקשים עליו רחמים שיכנס עמהם. מהו אתה עובר א"ר תנחומא שהיה משה מחבט עצמו לפניהן ואומר להם אתם עוברים אני איני עובר ופותח להם פתח שמא יבקשו עליו רחמים ולא היו מבינים. למה"ד למלך שהיו לו בנים הרבה ממטרונה. סרחה עליו מטרונה ביקש להוציאה. א"ל תהא יודעת שאני נוטל אחרת. אמרה לו אין. ואין את אומר לי מי היא זו שאתה עתיד ליטול. א"ל פלונית. מה עשתה מטרונה כינסה את בניה אמרה להן הוו יודעין שאביכם מבקש לגרשני וליטול את פלוני' יכולין אתם שלא להשתעבד בה. אמרו לה הן. אמרה להן תדעו מה היא עתידה לעשות בכם. והיתה אומרת שמא יבינו ויבקשו עליה מאביהן ולא היו מבינין. כיון שלא הבינו אמרה ואיני מצוה אתכם אלא בשביל עצמכם שתהיו זהירים בכבוד אביכם. כך משה כיון שא"ל הקב"ה (במדבר כז) קח לך את יהושע בן נון וגו' כי לא תעבר' את הירדן הזה היה אומר לפני ישראל (דברים ו) והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה. אתה עובר היום אני איני עובר שמא יבינו ויבקשו עליו רחמים ולא היו מבינין. כיון שלא הבינו אמר איני מצוה אלא בשביל עצמכם שתהיו זהירין בכבוד אביכם שבשמים. מנין שנא' (דברים ו) את ה' אלהיך תירא וגו'. אמר הקב"ה בעוה"ז היו הכל מתאוין לא"י וע"י עונות גליתם ממנה. אבל לע"ל שאין לכם לא חטא ולא עון אני אטע אתכם בתוכה נטיעת שלוה מנין שנא' (עמוס ט) ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם: (יג) בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך. הלכה אדם מישראל שקידש אשה מי צריך ליתן שכר כתב קדושין.

כך

יד יוסף י ש"ר פרשה ט' : יא ילקוט ש"כ רמז תתע"ו. ס"י בשלח : יב ש"ר פרשה ג' ופרשה מ"ב ופרשה מ"ג : יג ש"ר פ' כ"ז. אג"ב ס' ע"ו : יד ש"ר פ' מ"א. שוח"ט מזמור ז'. פדר"א פ' מ"ה : טו ילקוט תורה רמז תצ"ב : טז ש"ר פ' מ"ג. פסיקתא רבתי פרשה כ"א : יז ויק"ר פ' ו'. ילקוט משלי סי' כ"ד ושם בגי' נשמט :

ענף יוסף

ולשמור ולקבלת שכר על המצוה ועל העונש : (יב) [ואומר להקב"ה אל תאמר אשלמה כאשר עשה לי כן אעשה לו] ונראה שאמרו כדכתיב [דברים ל"ב] הם קנאוני בלא אל כו' אקניאם בלא עם כו'. ויבואר ע"ד הכתוב [ירמיה ב'] כי שתים רעות עשו עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים כו' ור"ל שתים רעות. אחת שעזבו הקב"ה ולא די שאותי עזבו אלא אפי' לקחו במקומי אלהים אחרים דהיינו בארות נשברים. ולכך אמר הקב"ה גם אני אעזוב אותם ולא די שאעזוב אותם אלא אקח במקומם את הכשדים ואשביע להם שלום. וז"ש הם קנאוני בלא אל ר"ל כמה שעזבו אותי ועוד יותר כעסוני בזה שהמירו את כבודי בהבליהם. וגם אני אעשה להם ג"כ מדה כנגד מדה. אקניאם בלא עם ר"ל שלא אחזיק אותם לעם. ועוד יותר בגוי נבל אכעיסם ר"ל שאקח גוי נבל תחתיהם. וכזה אכעיסם לישראל. והתפלל עליהם

מתנות כהונה

מה כתב : **הוי תנאין** שהתנית. פי' הרי התנאין כו' : **הוי שמע ישראל** אתה עובר היום. הרי הדבר ברור לכם כאלו תעברו היום : **חמשה מלאכי חבלה**. עיין בש"ר פ' מ"א ופ' מ"ד : **עמוד** אף אתה. כמו גם אתה : **מן הדבר הזה** מן הדיבור הזה שאמר הקב"ה צויתים וכדמפר' ואזיל : **שקד משה** גרסינן. פי' היה שוקד וממהר להשיב סניגוריא : **מה פום סבור** כו'. מה יוכל לדבר פה סגור שנסתתמו טענותיו כלומר מה אומר ומה אדבר כו' : **מלמד זכיות** כו'. ועיין בויקרא רבה פ' ו' ובילקוט משלי סי' כ"ד ופי' משפסק סניגוריותו של משה רבינו ע"ה היה רוח הקודש מלמד זכות עליהם : **התפתית** גרסינן : **שנא'** למען אחי וכו' ומילת גם כן הקב"ה ריע לישראל ולכן אמר לישראל אל תהי עד חנם בהקב"ה שיקרא רעך. אבל בויקרא רבה פ"ו וכן בילקוט משלי הגירסא יותר נכונה וה"ג עד חנם אלו ישראל שנא' אתם עדי נאם ה' ברעך זה הקב"ה שנא' רעך וריע אביך אל תעזוב והפתית כו' ומי שערב לבו לגשת ולבניה יהיה אלהיו עמו : **מחבט** עצמו גרסינן : **אמרה לו אין**. כלומר כן שמעתי ואין בידי לעכב : **ואין אתה** כו'. לשון שאלה ולא תאמר לי מי היא : **וקדשתם** הרי שקדשם

נדבכו

עץ יוסף

נהיה נ"ל כסגול לשון בינוני [מ"א] : **וחסרונם** כל מה שהם צריכין וחסרים : **אלא על המים** כלו' הגדולים שבניסים היו על המים : **וישראל שותה מים** דייקו כן ממה שאה"כ ויחפרו מצרים סביבות היאור מים לשתות. משמע אבל ישראל לא הוצרכו לזה [יפ"ת] : **שם המפורש** ראה כו'. בת"י סדר בשלח ואיכין משה ידיה על ימא באוסרא כו' והיה חקוק ומפורש שמא רבה ויקירא : **שנא' ראוך** מים יחילו. נראה דצ"ל ראוך הרים יחילו זרם מים עבר וגו' רום ידיהו נשא [חבקוק ג'] : (יא) **מהו באזנינו** ר"ל מהו באזנינו שמענו. דה"ל לכתוב באזנינו אבותינו ספרו לנו. וע"כ שהם שני דברים. ומהו הדבר ששמעו באזניהם : **דכתיב ראה** ראיתי כו'. וכדאי' בש"ר פ"ג שא"ל הקב"ה למשה אני רואה ב' ראיות אני רואה אותן מקבלין תורתי זהו ראה. ראיתי זו ראיית מעשה העגל שנא' בעגל ראיתי את העם הזה וגו' : **מה כאב** הן עתידים לעשות כו'. דכבר נאמר עני עמי והא תו למה לי. לכן מפרש על מכאוב העגל. ודברה תורה כלשון אדם [יפ"ת] : **מה כאב** מכאוביו דרש נוטריקון מה כאב [מת"כ] : **הוי תנאין שהתנית** פי' הרי התנאין כו' : **ממה שעשה** לשני מלכי כו' הוי שמע ישראל אתה עובר היום כו'. ז"ש אח"כ לרשת גוים וגו' בני ענקים אשר אתה ידעת וגו' מי יתיצב לפני בני ענק [ודרש לה על סיחון ועוג שנפלו כבר בידם] וידעת היום כי ה' אלהיך וגו' הוא ישמידם וגו'. כלו' ממה שנעשה לפניך כבר תדע להאמין שישמיד לפניך הענקים שבעבר הירדן ג"כ [ידי"ן] : **למה"ד למלך** כו' עי' כ"ז בשמ"ר פכ"ז שם נתבאר : **שמרו נשמע** כמ"ש בגלות אותי עזבו ואת תורתי שמרו. שהמאור שבה היה מחזירן למוטב : (יב) **דברים אחרים** יתחדשו. הנהגה אחרת. כי לא ישא לפשעכם כאשר נשא עד הנה. כדכתיב פן תקיא הארץ אתכם. ולכן הולך ומספר את כל חטאתם ואת נשיאת עונם עד כה : **לא נתפללתי** בתמיה : **ובקשו להזיקו** מפני שלא הניח שם הלוחות שידעה שלטון תאמין כדבר פ' : **ומכלה** ונש"ר חשב במקומו השמד : **קומה ה' באפך** ופי' לפ"ז עמוד באפך לעכבו שלא יזיק לישראל. אבל לגוררי הקמים והנשא בעברה חטס. ודריש שדוד למד לומר כן ממשה [יפ"ת] : **ולא שברן** עד שראה בעיניו. עיין מ"ש בש"ר ריש פ' מ"ו : **מן הדבר הזה** ממה שאמר הקב"ה צויתים : **שקד משה** היה ממהר להשיב סניגוריא : **אני נצטויתי** כלו' יש להליץ עליהם שהם לא הבינו הדבר. ולא היו יודעים שעליהם הזהיר הזאת : **לא אמרת** אלא לא יהיה לך. והא דקאמר חטא העם הזה חטאה גדולה. ע"פ האמת קאמר שהי' חטא גדול : **שלא נתחבט** בה פי' שלא הניח פום לד כל זכות שלא לימד על ישראל. שהיה אומר מה שהפה יכול לדבר. אבל לפני האות אמת והמח"כ שיה הגי' מה פום סבור ממלל. ופירשו מלשון ויסכרו מעיינות תהום : **משפסק סניגור** משפסק סניגוריותיו של מש"ר היה רוה"ק מלמד זכות עליהם : **אלו ישראל** ר"ל תוכחה זו היא לישראל שרוח הקודש מוכיחם ואומר להם לא היה לך להיות עד חנם ר"ל עד שקר [שאמרו לעגל אלה אלהיך ישראל. וחנם ושוא לשון אחד הוא] על הקב"ה שהוא רעך וכמ"ש למען אחי ורעי. ונראה דצ"ל אל תהי עד חנם אלו ישראל. ברעך זה הקב"ה שנקראו רעים להקב"ה. ור"ל ומדהם רעים להקב"ה ממילא הקב"ה ריע להם [ועי' בויק"ר פ"ו] : **דכתיב ויפתוהו בפיהם** וכדאמרו בש"ר פ' מ"ב שהיו עומדים בסיני ואמרו בפיהם נעשה ונשמע ולבם מכוון לעגל. אבל יותר נראה שט"ס הוא מלא וגם ול"ל בפיהם וגו' שאמרתם כו' : **כאשר עשה לי** שכפרו בי : **כן אעשה לו** שאכפור בהם ג"כ שאינם עמי ואלהם א"ו : **אני איני עובר** לכן אמר מלת אתה : **ואין אתה** כו' לשון שאלה. ולא תאמר לי מי הוא : **אלא בשביל עצמכם** לפי האמת גם בתחלה כשהיה הפן שיתפללו בעדו היה ג"כ מכוון לטובת ישראל בכדי שיכנס לא"י וילמדם הדרך הטובה וגם בשביל עצמו לקיים מצות א"י. **היו הכל מתאוים** כלו' ידעתי שמעלתו ותנא שאר ארץ הקדושה רק ע"י עונותיכם הגליתם משם

שגג

יח כך שנו חכמים אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין אלא מדעת שניהן והחתן נותן שכר. וממי למדנו מהקב"ה בשעה שקידש לישראל בסיני דכתיב (שמות יט) ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר. ומי כתב השטר הזה משה מנין שנא' (דברים לא) ויכתוב משה את התורה הזאת. ומה שכר נתן לו הקב"ה זיו הפנים דכתיב (שמות לד) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. אימתי בדברו אתו. אמר ר"ל בשעה שכתב את התורה נטל משה זיו הפנים. יט כיצד אמר ר"ל התורה שנתנה למשה עורה של אש לבנה וכתובה באש שחורה וחתומה באש ומלופפת באש. ועם שכותב קינח את הקולמוס בשערו ומשם כ נטל זיו הפנים. ר' שמואל בר נחמן אמר מן הלוחות נטל משה זיו הפנים. עם שנתנו לו הלוחות מכפים לכפים משם נטל זיו הפנים. כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטלן ושיברן. א"ל הקב"ה כשסרסרת לישראל נתתי לך שכרך זיו הפנים. ועכשיו שברת את הלוחות. א"ר יצחק שנו רבותינו כא נשברה החבית נשברה לסרסור. א"ל הקב"ה אתה היית סרסור ביני לבין בני אתה שברת אתה מחליף מנין שכך כתיב (שמות לד) ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל ההר גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא:

(יד) ד"א פסל לך. זש"ה (קהלת ג) עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים עת לחבוק ועת לרחוק מחבק. א"ר תנחומא מהו עת להשליך אבנים עת היא שיעלה אדריגוס שחיק עצמות וינפץ אבני ביהמ"ק. ועת כנוס אבנים עת שיבנה אותו הקב"ה מנין שנא' (ישעיה כח) לכן כה אמר ה' אלהים הנני יסד בציון אבן אבן בחן פינת יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת ויעה ברד מחסה כזב וסתר מים ישטפו. ד"א עת להשליך אבנים רבנן אמרי כב מדבר במשה עת היה שישליך משה את הלוחות דכתיב (שמות לב) ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר. ועת כנוס אבנים עת היה שיחזירן לישראל שנא' (שם לד) פסל לך שני לחות אבנים. ד"א פסל לך זש"ה (קהלת ז) אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים ינוח. ומי היה זה שכעס זה משה שנא' (שמות לב) ויחר אף משה וישלך מידיו את הלוחות א"ל הקב"ה הא משה אתה מפיג חמתך בלוחות הברית. מבקש אתה שאפיג את חכמתי ואתה רואה שאין העולם יכול לעמוד אפילו שעה אחת. א"ל ומה יש לי לעשות. א"ל לתת עליך קטריקי. את שברת אותן ואת מחליף אותן הה"ד פסל לך שני לוחות אבנים:

(טו) ד"א פסל לך. א"ר יצחק כתיב (ויקרא ה) והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל או את העושק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו או את האבידה אשר מצא. א"ל הקב"ה הלוחות לא היו מופקדים אצלך אתה שברת אותן ואתה מחליף אותן. א"ר יצחק מן הלוחות שניים ריצה משה את הקב"ה לישראל. מה עשה עלה לו אצל הקב"ה כעוס א"ל בניך חוטאין ואת נותן עלי קטריקי. עשה עצמו כאילו כעוס על ישראל. מנין שנא' (שמות לב) וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. כיון שראה הקב"ה כך א"ל משה עתי הפנים בכעס אני ואת כועסין עליהן מיד (שם לג) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל. כג א"ל הקב"ה לא יהיו שתי הפנים בכעס אלא כשתראה אותי נותן רותחין הוי נותן צונן. וכשתראה אותי נותן צונן הוי נותן רותחין. אמר משה רבש"ע והיאך יהא. א"ל הוי חל אתה רחמים. מה עשה מיד ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך. א"ל והרי בניך כד מדין הלה אותן. ד"א אמר לפניו רבש"ע יודע אני שאתה אוהב את בניך ואין אתה מבקש אלא מי שילמד עליהן סניגוריא. א"ר סימון למה"ד למלך ובנו שהיו נתונים בקיטון והפדגוג של בנו נתון בטרקלין היה המלך צווח הניחה לי שאהרוג את בני. אינו מבקש אלא מי שילמד עליו סניגוריא. כה כך הקב"ה אומר למשה (שם לב) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול. אמר משה וכי תופס אני בידו של הקב"ה כביכול אינו מבקש אלא מי שילמד עליהן סניגוריא מיד ויחל משה. ד"א ועתה הניחה לי אמר משה רבון העולמים ולכלותם אתה מבקש עקור העליונים והתחתונים ואח"כ עקור אותם. מנין שנא' (ישעיה נא) שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה ויושביה כמו כן ימותון וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת. תהלה שמים כעשן וגו' ואח"כ ויושביה כמו כן ימותון. א"ל משה ואפי' אתה עוקר את השמים ואת הארץ לישראל אי אתה יכול לעקור שנשבעת לאבותיהם כו ולא נשבעת להם לא בשמים ולא בארץ אלא בשמך הגדול. מנין שנא' אשר נשבעת להם בך. שמא אתה יכול לבטל את שמך. אמר לפניו משה חשוב אותם כסדום. מה אמרת לאברהם (בראשית יח) ויאמר ה' אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם ויתרת לו עד עשרה מנין שנא' (שם) ויאמר אל נא יחר לאדני ואדברה אך הפעם אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה. ואני מעמיד לך מאלו פ' צדיקים. א"ל העמד. אמר לפניו רבש"ע הרי ע' הזקנים דכתיב (במדבר יא) ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו ולקחת אותם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי

מן

יד יוסף יח ב"ב קס"ז. כתובות פ"ד. קדושין י"ב: יט פסס"ר פ' ס'. ריש מדרש כונן. ירוש' שקלים פ"ו ופ"ח דסוטה. ותנחומא יתרו סי' י"ז: כ ש"ר פ' מ"ז וע"ש מה שכתבתי. תנחומא סוף כי תשא: כא ב"ב דף פ"ו: כב ש"ר פ' מ"ס. תנחומא ס"ז: כג ש"ר פ' מ"ס: כד ש"ר פ' מ"ג סי' ד': כה ש"ר ס"פ מ"ב שם ל"ב: כו ש"ר פ' מ"ד:

מתנות כהונה

בדברו אתו. כשכתב התורה מפי ה' יתברך וכדמפרש ר"ל ואזיל: מכפים כו'. מכף ידו של הקב"ה לכף ידו של משה: לסרסור זה שקונה מזה וזה שלוקח אותו ממכרו כבר לאחר וכל זמן שלא מסרו ליד הקונה ממנו אם נשברה נשברה לו לסרסור כן הוא בב"ב פ"ק: שחיק עצמות. כלומר ימחו וישחקו עצמותיו וימח שמו: הא משה. לשון הגערה כמבין: מפיג מחליף ומקרר חמתך כד"א ואין מפיגין בצונן בפרק המביא כדי יין: קטריגי מצאתי בספר מתורגמן שהוא לשון יון והוא קטיגור בהיפוך אותיות ור"ל תוכחה אבל בערוך גרס קטדיקי והוא עונש בל' יון: לא היו מופקדין. בתמיה הרי בידך הפקדתים להביאם לישראל: כעוס כאלו היה כועס על ישראל: רותחין כלומר כועס ורוגז: צונן כמו עננין: הוי נותן רותחין. כלומר אי אתה יכול לכעוס שאני עומד נגד כעסך: כ"ג והרי בניך מרים חלה אותן וכן הוא בילקוט פרשת ויחל וכן משמע בהדיא לעיל פרשה כי תשא ופי' חלה המתק אותם כד"א חריפותיהם מחליא ליה מה מתוק מדבש תרגום יונתן מה חלי מדבשא ודבשו ויחל מלשון מחליא: בקיטון בחדר הפנימי: והפדגוג אומן המגדל בני המלך: בטרקלין בהיכל לפני הקיטון: איני מבקש כו'. שהרי הוא בקיטון מכפשים ואין שם מי ימחה בידו: חשוב כו'. אפי' אם

מחשוב

ענף יוסף

עליהם ואמר אל מאמר אבלמם כאשר עשה לו. וק"ל: (יד) [עת היא שיעלה אדריגוס כו'] וכתב הבאור שענין שהוא ע"ס בהכרח כי ירושלים היתה כבושה לרומיים מאז טיטוס אשר קדם ד' קיסרין לאדריאנוס ע"כ. והנוסח שמות כאלה נמצאים הרבה במדרש עד שאין לעמוד עליהם: [עת היא שיעלה אדריגוס כו'] אולי הכוונה שאותן האבנים שהושלכו אז הן שיכנסו אותם לבנות לעתיד. ולמד כן ממה שאומר יסד בציון אבן יסד לשון עבר לומר שאותה האבן שכבר נתייסדה לשעבר בציון תשוב הנה עוד לאבן פנת פינת יקרת: (טו) [א"ר יצחק מן הלוחות שניים ריצה משה כו'] דעת רבי יצחק [כדעת ראב"ע] שלא נתפלל כל זמן שהיתה העגל ביניהם אלא כשנאמר לו ושמה העתה לי הכוונה כי מדבר אלוי מיד ירד וביער העגל ושב להתפלל בארבעים יום. ועל זה נאמר ויחל משה. ואין מוקדם ומאוחר בתורה ומקרא משיעו בתחנה סוכה התפלה כמו אמר רדתו מן ההר שכתב ואפן וארד מן ההר ואתנפל לפני ה' את הארבעים היום והתפלל

אל

עץ יוסף

אבל לעתיד תהיינה שלמות בלי גלות עוד: (יג) שטרי אירוסין שטרי פסיקתא כו'. כמה אתה נותן לבנך כך וכך כו' [רש"י ב"ב קס"ז ע"ב]: ונישואין כתובה: אלא מדעת שניהם אבי החתן ואבי הכלה שטרי אירוסין מדעת שניהם. ושטרי נשואין מדעת החתן והכלה: וממי למדנו מהקב"ה כו'. ובב"ב לא ילפינן זה מקרא כלל אלא מסברא ע"ש: בשעה שקידש כו' ומי כתב כו'. כינה את התורה בשם שטר שהיא המקשרת את האדם לה' ומקדישו להיות מחובר בו יתב': וקדשתם הרי שקדשם: אימתי בדברו אתו על איזה עת קאמר בדברו אתו. בשעה שכתב את התורה כו' וכדמפרש: כיצד נטל משה זיו הפנים: התורה שניתנה למשה עורה כו'. ר"ל התורה שנתנה הקב"ה למשה להעתיק ממנה היתה כולה של אש [ר"ל בד' בחינות של אש שבהם סוד תורה שבכתב עם תורה שבע"פ. מקרא משנה נביאים וכתובים וגמרא] והדברים עמוקים מסתרי התורה וסודותי': ומלופפת ומחוברת ע"י חוטי הספירה. תרגום וחיבר ומלפף: ר' שמואל ב"נ אמר מן הלוחות כו'. שבקבלת הלוחות דבק בו מזיו השכינה. ואח"כ נאבד ממנו זיו הקרון כשיבר את הלוחות ואח"כ כשנתרצה הקב"ה לישראל החזיר לו הקב"ה: אמר לו הקב"ה כשסדרה לישראל כו'. אפשר צ"ל כשסרסרת לישראל. ור"ל כי שכר זיו הפנים זכה ע"י שהיה סרסור בין הקב"ה לישראל להביא להם את הלוחות והוא שיברן לכך נאבד ממנו אותו השכר. ואח"כ כשנתרצה הקב"ה לישראל אמר לו הקב"ה אתה היית סרסור ביני לבין בני ואתה שברת את הלוחות ולא די שנאבד ממך שכרך אלא אדרבה אתה מחוייב לשלם אחרים תחתיהם כמו שאחז"ל נשברה החבית נשברה לסרסור [דרך הסרסור שהוא מודד ללוקח ובעד זה הוא מקבל שכר. ולכן אם נשברה החבית ע"י מדידה נשברה לסרסור וחייב לשלם]: (יד) שחיק עצמות ימחו וישחקו עצמותיו: וינפץ כו' מפרש ליה עת להשליך אבנים כו' שמעת שהשליכו האבנים נתחייב להיות כנוס האבנים. וה"ל כאילו ההשלכה והכינוס כאין כאחד ויבואר עפ"מ שאחז"ל שאלמלא לא שכך חמתו על בית המקדש לא היה נשאר הי"ו מישראל שריד ופליט. אבל במה ששפך חמתו על הבית יתחייב שיבנה עוד בית. ועי' מ"ש בפתיחתא דאיכה

כ"י ספח תשא גי' חזון: מדבר במשה שמעת שנשברו הלוחות נתחייב בתיקון המעוות וה"ל כאילו פיסול השנית ושיבור הראשונות באין כאחד: הא משה לשון הגערה כמבין: מפיג חמתך מחליף ומקרר חמתך כד"א ואין מפיגין בצונן בפ' המביא כדי יין. כי מדרך בני אדם עת שישברו דבר מה אז נשבת הכעס מלבו: שאין העולם יכול לעמוד. בלא לוחות: קטריקי הוא לשון יון והוא קטיגור בהיפוך אותיות. ור"ל תוכחה [מתורגמן] אבל בערוך גרס קטדיקי והוא עונש בלשון יון [מת"כ]: (טו) לא היו מופקדים אצלך. בתמיה. הרי בידך הפקדתים להביאן לישראל א"כ מוכרח אתה להעמידם: עשה עצמו כאילו כועס. הכוונה בהתעורר בלבו להיות בכעס וכאשר היה כן. אז אמר לו ה' שני הפנים בכעס מה תהא עליהם: לא יהיו שני הפנים בכעס. מפרש ליה ודבר ה' אל משה שיהיה פנים אל פנים היינו שפני משה יגלו את פני ה'. ופני ה' יגלו את פני משה: רותחין כלו' כועס ורותח: הוי נותן צונן כלו' השתק מדות הכעס. ורק כשתראה שאני איני בכעס אז תוכל להוכיחם בכעס. כי אז אין מדה"ד מתגבר כל כך: והרי בניך מדין הלה אותן. כ"ה הנוסחא הנכונה. ופי' הואיל בכם בניך מן הדין פדה אותם משעבודם. וחלה לשון מחללין [תוספת אמרים בשם מהר"ם]. אבל בהוות אמה והמה"כ גורסין והרי בניך מרים חלה אותן. ופירשו חלה המתיק אותם. מה מתוק ת"י מה חלי. ודבשו ויחל הלשון תלוי על שמשה בתפלתו גרם לזה: בקיטון בחדר הפנימי: והפדגוג האומן ת"י פדגוגא אומן המגדל התינוק: טרקלין בלשון יוני חדר גדול ובפרס המוכן למסבה [מוסף]: שאהרג את בני אמר הפדגוג המלך ובנו לפנים בקיטון למי הוא אומר הניחה לי. אלא אינו מבקש. כנ"ל וכן הוא בב"ר פ' מ"ג: ולכלותם אתה מבקש א"כ תחלה יבטל כל הבריאות שהוא לא נבראו אלא למענם. ואם הנקם לכלותם א"כ למה החלות בהם יבטל תחלה כל המציאים: אלא בשמך הגדול הענין כי נשבעת להאבות והדבוקים בשמו הגדול אשר לא תסבר בהם הכליון הגלוי: חשוב אותם כסדום פי' אפי' אם תחשוב אותם כסדום. מ"מ מדוקדק שאם יש מונים בהם הם מגבירים על הגלוי פונים: ושבת אני

פס

מן תרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך . אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר פנחס וכלב הרי ע"ז . א"ל הקב"ה הא משה היכן עוד ג' צדיקים . ולא היה מוצא . אמר לפניו רבש"ע אם הללו בחיים ואינם יכולים לעמוד להן בפירצה הזו יעמדו המתים . אמר לפניו עשה בזכות ג' אבות והרי פ' זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך . כיון שהזכיר משה זכות אבות מיד א"ל כז סלחתי כדבריך . כיון שעמד שלמה וראה שהזכיר משה ע"ז צדיקים חיים ולא הועיל כלום . אילולי שהזכיר זכות ג' האבות שהיו מתים . התחיל אומר (קהלת ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה וטוב משניהם אשר עדן לא היה אשר לא ראה את המעשה הרע אשר נעשה תחת השמש . ד"א זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו א"ר לוי א"ל משה רבש"ע כח חיין הם המתים . א"ל משה אף אתה טועה לא כך אמרתי לך אני אמית ואחיה . א"ל משה ואם חיין הם המתים חשוב כמו שהאבות עומדים ומבקשין על בניהן מה חיית משיבן . כיון שא"ל משה הדבר הזה מיד וינחם ה' על הרעה : (טז) ד"א פסל לך שני לוחות . למה שנים . רבנן אמרי א"ל הקב"ה אלו מעידין ביני ובין בני . כנגד שני עדים כט כנגד שני שושבינין כנגד חתן וכלה כנגד שמים וארץ כנגד העוה"ז והעוה"ב . ד"א פסל לך שאלו את ריב"ז מפני מה לוחות הראשונות מעשה שמים והשנים מעשה אדם . אמר להן למה"ד למלך שנשא אשה והביא הנייר והלבלר משלו עיטרה משלו והכניסה לביתו . ראה אותה המלך שוחקת לעבד אחד משלו . כעס עליה והוציאה . בא שושבינה אצלו א"ל מרי אי את יודע מהיכן נטלת אותה לא בין העבדים גדלה וכיון שגדלה בין העבדים לבה גס בהן . א"ל המלך ומה אתה מבקש שאתרצה לה הבא הנייר והלבלר משלך והרי כתב ידי . כך אמר משה להקב"ה בשעה שבאו לידי אותו מעשה א"ל ל אי אתה יודע מאי זה מקום הוצאת אותם ממצרים ממקום ע"ז . א"ל הקב"ה ומה אתה מבקש שאתרצה להן הבא את הלוחות משלך והרי כתב ידי וכתבתי על הלוחות . א"ל הקב"ה משה חייך כשם שנתת את נפשך עליהן בעוה"ז כך לע"ל כשאביא להם את אליהו הנביא שניכם באין כאחת . מנין שנ"כ (נחום א) ה' ארך אפים וגדל כח ונקה לא ינקה ה' בסופה ובשערה דרכו וענן אבק רגליו גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל. בסופה זה משה דכתיב (שמות ב) ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאור . ובסערה זה אליהו דכתיב (מלכים ב ב) ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים . אותה שעה הוא בא ומנחם אתכם מנין שנא' (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים :

סדר ראה

פרשה ד הלכה (א) אדם מישראל מהו שיהא מותר לו לקרות התוכחות בקריות הרבה . כך שנו חכמים א אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולם . לימדנו רבותינו למה אין מפסיקין בקללות א"ר חייא בר גמדא לפי שכתוב (משלי ג) מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשה את התוכחות קוצין קוצין אלא אחד קורא את כולן . ד"א למה אין מפסיקין בקללות א"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר הקב"ה אני כתבתי על כבודי (תהלים צא) עמו אנכי בצרה אין שורת הדין שיהו בני מתקללין ואני מתברך . כיצד אם יקראו את התוכחות קריות הרבה אין קרוי וקרוי שאין מברך ב' פעמים לפניה ולאחריה . אלא אחד קורא את כולן . רבנן אמרי אמר הקב"ה לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות אלא להודיען איזו דרך טובה שיבחרו אותה כדי שיטלו שכר . מנין ממה שקרינו בענין ראה אנכי נותן לפניכם וגו' : (ב) זש"ה (ירמיה יג) שמעו והאזינו אל תגבהו וגו' . מהו שמעו והאזינו וגו'. א"ר תנחומא אמר הקב"ה שמעו לדברי תורה ואל תדברו גבוהות כי ה' דבר והיכן דבר (משלי טז) תועבת ה' כל גבה לב . ד"א שמעו לדברי תורה ואל תגביה את אזנך משמוע דברי תורה כי ה' דבר . והיכן דבר (שם כח) מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה . ד"א שמעו לדברי תורה והאזינו לדברי תורה . מהו ואל תגבהו אל תגבהו את הטובה מלבוא בעולם . כי ה' דבר והיכן דבר (ישעיה א) אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פי ה' דבר . מהו אם תאבו ושמעתם וגו' א"ר אלעזר ב הסייף והספר ירדו כרוכים מן השמים . אמר להן אם תעשו מה שכתוב בספר הזה אתם ניצולים מן הסייף הזה . ואם לא תעשו אתם נהרגים בסייף הזה . ד"א אם תאבו ושמעתם א"ר לוי למה"ד לעבד שא"ל רבו הרי מונייק של זהב ואם לאו הרי כבלים של ברזל. כך אמר הקב"ה לישראל אם עשיתם את רצוני הרי הטוב והברכה . ואם לאו הרי הקללה . הרי שתי דרכים לפניכם . ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה : (ג) ד"א ראה אנכי . א"ר אלעזר ג משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני באותה שעה (איכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב . אלא מאיליה הרעה באה על עושה הרעה . והטובה באה על עושה הטובה . א"ר חגי ולא עוד שנתתי לכם שני דרכים . אלא שנכנסתי לפנים משורת הדין ואמרתי לכם (דברים ל) ובחרת בחיים : (ד) ד"א מה כתיב למעלה מן הענין כי אם שמור תשמרון וגו' . מהו את כל המצוה הזאת. א"ר לוי זו ק"ש . רבנן אמרי זו השבת שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה . ד"א כי אם שמור תשמרון אמר בר קפרא ד הנפש והתורה נמשלו בנר. הנפש דכתיב (משלי כ) נר ה' נשמת אדם . והתורה דכתיב (שם ו) כי נר מצוה ותורה אור. אמר הקב"ה לאדם הזה ח נרי בידך ונרך בידי. נרי בידך זו התורה . ונרך בידי זו הנפש . אם שמרת את נרי אני משמר את נרך. ואם כבית את נרי אני מכבה את נרך . מנין דכתיב (דברים ד) רק השמר לך

יד יוסף כז וה אינו מדוקדק שהרי פסוק סלחתי כדבריך כתוב בפרשת מרגלים בסדר שלח ולא אצל העגל . וכאן מדבר במעשה העגל . וכן קשה קושיא זו על לשון הספרי"א סוף פ' מ"ו ע"ב . ועי' מ"ע בתנחומא וירא סי' י"ג : כח ש"ר פ' מ"ד כט תנחומא ס"ז : ל ש"ר פ' מ"ג : **פ"ד** א ילקוט משלי ג'. מגילה ל"א. ירוש' פרק בני העיר. מסכת סופרים פ' י"ב. קה"ר פ' ה' סי' ז : ב ויק"ר פ' ל"ה בספרי ח"ב פיסקא מ' : ג איכה רבתי פסוק מפי עליון . תנחומא ס"ז מד"א ח"ב פ"ג : ד ילקוט נו"כ רמז תתקל"ח : ח ש"ר פ' ל"ו . זוהר נח דף ע"ב :

ענף יוסף

את ה' ואומר ה' אלהים אל תשחת עמך וזכור לעבדיך לאברהם ליצחק וגו' פן יאמרו הארץ וגו' ועיין ביפ"ת בב"ר פרשה מ"ד סי' ח' באריכות :

פרשה ד (א) [ואני מתברך] קשה הא קי"ל שמברכין על הרעה כשם שמברכין על הטובה . וי"ל דשאני פורענות דבכבר בא לפורענות שמועד . ועיין בר"ן פרק בני העיר : [אין לך כל קרוי וקרוי שאין מברך שני פעמים כו'] הקשה הט"ז בא"ח סי' תכ"ח הא בזמן המשנה לא היו כל הקוראין מברכין אלא הפותח והחותם ע"ש מה שתירץ אבל בירוש' פ"ג דמגילה אי' אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירה טוב ועשרת הדברות וקללות שבת"כ ושבמ"ת . ומ"כ מעיקרא לא קשה מידי : (ג) [מש אמר הקב"ה הדבר הזה בסיני כו'] אפשר שהמדרש הזה אכוון למאי דאי' בתנחומא ראה אנכי זש"ה מפי עליון לא תצא

מתנות כהונה

תהשוב אותם רעים ותטאים כסדום : **הא משה** . לשון הנערה ובמיחותא : **אם הללו בחיים** . אלו שבעים ושבעה : **חיין הם המתים** . דרך שאלה שלא יהיו המתים לעתיד : **טועה** מסופק בתחיית המתים : **שני שושבינין** . שמעמידין להתן וכלה כדאיתא פ"ק דכתובות : **והלבלר** סופר שלא אתה לו שכרו : **והרי כתב ידי** . אני חותם ומקיים הכתובה אבן גבי הקב"ה הוא הסופר והחותם ברוך הוא ובלוחות אמת מהק והלבלר : **קוצין קוצין** חתיכות מקוצין וכל זה בירושלמי פרק בני העיר ובמדרש קהלת בפסוק אל תבהל מפניו : **ואל תדברו גבוהות** . אל תנהיגו גבהות בעצמכם : **תגבהו** את הטובה . אל תגרמו שהסתר למעלה ולא תרד למטה : **מהו** אם תאבו וגו' גרסינן : **מונייק** ענק ותכשיט לגרגרת : **בסיני** נגלה להם שהבחירה בידם שהרי ציוה אותם עשה ולא תעשה : **ובחרת** בחיים שהורה להם איזה דרך יבחרו בו : **מהו** את כל . שאמר מצוה לשון יחידה ואמר כל משמע כלל הכל : ק"ש שבקולה כנגד כל מצות :

הוי

עץ יוסף

את המתים כו' . דגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם . אמנם לפעמים טוב מהחיים ומהמתים זה אשר עדן לא היה בעולם . אף כשהם רשעים כי טוב להם שלא נבראו [יפ"ת בב"ר פ' מ"ד סי' ב'] · **מה חיית משיבן** באמ"ס שהשבועה היתה על התנאי . מ"מ כדי שלא יהא לבם דוה על בניהם יש לך להגן עליהם [יפ"ת] : (טז) **למה שנים** כי בלוחות הראשונים היו נגד נעשה ונשמע . אבל אח"כ בטלו נעשה [י"מ] : **שני שושבינין** שמעמידין לחתן וכלה כדאי' בפ"ק דכתובות . ולאמנון רע קרנוס ולאמנון שושבינא . והוא בלשון יון חבר שותף ורע . ואות בי"ת באה במקום אות כ"ף [מוסף] : **והלבלר** הסופר והא"ח מוחק תיבת והלבלר כדי שיהא המשל דומה לנמשל : **והרי כתב** ידי וכתבתי על הלוחות . פס"ל שלא עשה רק פיסול הלוחות אבל הכתב היה של הקב"ה . והא דכתיב [שמות ל"ד] כתב לך היינו תורה נביאים וכתובים כדאי' בש"ר פ' מ"ז : **כשם שנתת** את נפשך כו' . שאמר ואם אין מחני וגו' : **בסופה זה משה** דרים דרך נמז . והכוונה בכלל שיסער לקחת ישראל מביניהם בכח גדול ע"י משה ואליהו :

סדר ראה

פרשה ד (א) **אלא** אחד קורא . שלא יתחיל ולא יסיים בפורענות . כי לא תעמוד בדבר רע : **קוצין קוצין** פי' קליות והתיכות : **אין קרוי וקרוי** כו' . שתיקנו לברך כל אחד ואחד מהקורין לפניה ולאחריה . **אלא אחד** קורא את כולן . ויתחיל בדבר אחר ויסיים בדבר אחר [תוס'] : **אלא להודיען** איזו דרך טובה כו' . שאין הקב"ה מכה להמית ולהזיק אלא לתקן . ושקללות הוא להוסיף ולהשמר מן הרע והעונש . ואם יזהרו יקבלו טוב :

(ב) **שמעו** לד"ת ואל תדברו גבוהות כו' . שגובה הלב ורוחב הנפש בהענוני העולם הוא מונעת התורה . ופי' אל תדברו גבוהות אל תנהיגו גבוהות בעצמכם כי ה' דבר והיכן דבר תועבת ה' כל גבה לב : **ד"א שמעו** לד"ת ואל תגביה את אזניך כו' . שלפעמים יטעה לאדם רוח דמיונו לדמות שהעיקר הוא התפלה ומבלה רוב היום בתפלה ואינו עוסק בתורה . שבאדם כזו גם תפלתו תועבה וז"ש בפרקי אבות [פ"א] עשה תורתך קבע [פ"ב] אל תעשה תפלתך קבע **אל תגבהו** את הטובה מלבוא בעולם . ויהיה הגבהה מלשון סילוק וכאילו הטובה קרובה ומזומנת לבא בעולם ורק ע"י העון מסתלק יתב' כמ"ש כי עונותיכם היו מבדילים וגו' : **הסייף והספר** כו' א"ר לוי למה"ד לעבד שאמר לו רבו הרי מונייק כו' הנה רבי לוי עשה המשל במונייק של זהב שהוא תורה על רוב הטובה . ובכבלים שהוא העונש . ולדבריו יפה מפורש הכתיב אם תאבו ושמעתם וגו' . אמנם ר"א אמר שלא הודיע הקב"ה ליעדם בשכר כי אם ביראת העונש . ולדבריו יתפרש רישא דקרא אם תעשו מה שכתוב בספר הזה אתם ניצולים מן הסייף ותשארו חיים ותאכלו מטוב הארץ . **מונייק** ענק ותכשיט לגרגרת : (ג) **משאמר** הקב"ה הדבר הזה בסיני . שגלה להם שהבחירה בידם שהרי צוה אותם עשה ולא תעשה [מת"כ] : **באותה שעה** מפי עליון כו' . מפרש ליה מפי עליון לא תצא עכשיו הרעות והטוב אלא מאליה באה כפי מעשיהם . ע"כ מה יתאונן אדם חי כי אם גבר על חטאיו : **ובחרת בחיים** שהורה להם איזה דרך יבחרו בה : (ד) **מהו** את כל המצוה . ר"ל שקשה להו שאמר מצוה לשון יחידה . ואמר כל שמשמע כלל הכל [מת"כ] . ק"ש שהוא קבלת מלכות שמים אשר תמונה נמשכת כל המצוה ע"כ יקרא אותה בשם כל כי היא מכילה בקרבה כל המצות **זו השבת** כו' דכתיב בה במירה והיא שקולה נגד כל המצות כי מצות בה מורה על חידוש העולם ושיש בורא בברא את העולם . וזהו קבלת של

מלכות

לך ושמור נפשך מאד . הוי כי אם שמור תשמרון . ד"א א"ר שמעון למה"ד [ו] לשני בני אדם אחד היה לו כרם בגליל ואחד וכו' . כך א"ל הקב"ה לאדם תורתי בידך ונפשך בידי . אם שמרת את שלי אני משמר את שלך אם אבדת את שלי אני מאבד את שלך . הוי כי אם שמור תשמרון . ד"א א"ר יהודה בר סימא [ז] אם שמרת רמ"ח וכו' עד נשברה . ד"א מהו כי אם שמור תשמרון אמר הקב"ה אם שמרתם ד"ת אני משמר אתכם מן המזיקין . א"ר אבא בר זעירא [ח] אין בית רובע בחללו של עולם שאין בו כמה אלפים מזיקין . וכל אחד פרמא נתונה בפניו שלא יביט באדם ויזיק . ובשעה שעינותיו של אדם גורמין מעביר פרמא מפניו והוא מסתכל בו ומזיקו . מנין שנא' (תהלים נה) פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' אימתי כי ברבים היו עמדי ומי הם אלו המלאכים שהן משמרין את האדם אריב"ל איקוניא מהלכת לפני האדם והכרוזות כורזין לפניו ומה הן אומרים תנו מקום לאיקונין של הקב"ה . ראה כמה שומרין משמרין אותך . אימתי בשעה שאת משמר ד"ת . הרי נתתי לפניך שני דרכים ברכה וקללה ברכה אם תשמעו לדברי קללה אם לא תשמעו לדברי :

(ה) אמר הקב"ה שמעו לי שאין אדם שומע לי ומפסיד . רבנן אמרין את מוצא יש שומע לאשתו מפסיד ויש שומע לאשתו ומשתכר . כיצד אדם הראשון שמע לאשתו והפסיד . מנין שנא' (בראשית ג) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך . א"ר יצחק למה"ד למלך שאמר לעבדו אל תטעום דבר עד שאבא מן המרחץ. אמרה לו אשתו טעום אתה תבשיל הזה שלא יהא מבקש ליתן לתוכו או מלח או מוריים . בא המלך ומצאו מטעם בשפתותיו. א"ל המלך אמרתי לך אל תאכל ואכלת . א"ל מרי שפחתך נתנה לי . א"ל המלך ולשפחתך שמעת יותר ממני . כך א"ל הקב"ה לאדם ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו . מה עשתה חוה האכילה אותו . א"ר אבין [ט] לא בקשה אלא לבכות ולייליל עליו בקולה ואכל ממנו . שכך כתיב לקול אשתך . לדברי אשתך אכ"כ אלא לקול אשתך . א"ל הקב"ה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת . א"ל מרי הרי שפחתך נתנה לי . מנין שנא' (שם) ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל . א"ל ולחוה שמעת יותר ממני מיד נטרד שנא' . (שם) ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים הרי ששמע לאשתו והפסיד . ויש ששמע לאשתו ונשתכר זה אברהם . מנין שנא' (שם טז) ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי . א"ל שמואל ב"נ למה"ד למי שנולד לו בן ראה אותו איסטרולוגוס אחד אמר זה הנער עתיד להיות ארכי ליסטים צריך הוא לאביו [י] להשליכו . שמע אביו ואמר לבני אני משליך . שמע אביו של אותו איסטרולוגוס אמר כל מה שאמר לכם בני שמעו לו. כך ראתה שרה לישמעאל יוצא לתרבות רעה והיתה אומרת לו לאברהם גרש את האמה הזאת ואת בנה והרע לו . נגלה עליו הקב"ה א"ל אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה וגו' . שמע בקולה ונשתכר שנקרא זרעו לשמו של יצחק שנא' (שם כא) כי ביצחק יקרא לך זרע . אמר הקב"ה ומה אם מי ששמע לאשתו כך עשה שכר. מי ששומע לי עאכ"ו . ושלמה המלך בא ומפרש (משלי א) ושומע לי ישכון בטח ושאנן מפחד רעה :

(ו) כי ירחיב י"י אלהיך וגו' . הלכה אדם בישראל מהו שיהא מותר לו לכסות דם שחיטה בי"ט . כך שנו חכמים [יא] השוחט חיה ועוף בי"ט ב"ש אומרים יחפור בדקר ויכסה וב"ה אומרים לא ישחוט אא"כ היה לו עפר מוכן . [יב] א"ר תני בשם ר' אחא מי שאין לו עפר מוכן אינו צריך לשחוט . למה [יג] שאין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד. לפיכך אם שחט בי"ט צריך שיהא לו עפר מוכן לכסות בו . א"ר ביסנא בש"ר אחא בא וראה [יד] אמר הקב"ה מה שאסרתי לך בבהמה התרתי לך בחיה וכו' עד כולם בתים . רבנן אמרין הרבה דברים אסר אותן הקב"ה וחזר והתירן במקום אחר . תדע לך אסר הקב"ה לישראל לשחוט ולאכול עד שיביאנו פתח אהל מועד . מנין שנא' (ויקרא יז) ואל פתח אהל מועד לא יביאנו לעשות אותו לי"י ונכרת האיש ההוא מעמיו . מה כתיב שם ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לי"י לפני משכן י"י דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו . וכאן חזר והתירו להם שנא' רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת י"י אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא וגו' . מנין ממה שקרינו בענין כי ירחיב י"י אלהיך את גבולך :

(ז) ד"א כי ירחיב . זש"ה (תהלים לא) אגילה ואשמחה בחסדך וגו' אשר ראית את עניי ידעת בצרות נפשי ולא הסגרתני ביד אויב העמדת במרחב רגלי . רבנן אמרין הפסוק הזה מדבר ביוסף אמר יוסף רבש"ע אגילה ואשמחה בחסדך שעשית עמי אילו נפרעת לי מאשתו של פוטיפרע ולא נתת לי את המלכות הייתי בגילה ובשמחה ועתה יש לי את המלכות הוי אגילה ואשמחה בחסדך . אשר ראית את עניי זה יוסף שכתוב בו (שם קה) ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו . ולא הסגרתני ביד אויב זה פוטיפרע . העמדת במרחב רגלי שהשליט אותי על כל ארץ מצרים. מנין שנא' (בראשית מב) ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ ויבואו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה וירא יוסף את אחיו ויכירם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אוכל . ד"א אגילה ואשמחה בחסדך מדבר בישראל . אמרו ישראל רבש"ע אגילה ואשמחה בחסדך שעשית עמנו . שאילו נפרעת מן המצריים ולא נתת לנו את ממונם היינו שמחים. שמחה וגילה יש לנו שנתת לנו את ממונם. אשר ראית את עניי אלו ישראל שכתוב בהם (דברים כו) וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה ונצעק אל י"י אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת וגו' . ידעת בצרות נפשי אלו ישראל שכתוב בהם וימררו את חייהם. ולא הסגרתני ביד אויב זה פרעה הרשע שכתוב (שמות טו) אמר אויב ארדוף . העמדת במרחב רגלי שהרחבת את גבולי שנא' כי ירחיב וגו' :

(ח) כי ירחיב י"י אלהיך את גבולך . זש"ה (משלי יח) מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו . מהו מתן אדם ירחיב לו [טו] מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שיצאו לגבות לעסק מצות רבותינו הלכו לחילתא של אנטוכיא והיה שם אדם אחד והיה נקרא אבא יודן והיה למוד ליתן לרבותינו ביד רחבה . נעשה אותו אבא יודן עני . ראה ר' אליעזר ור' יהושע שהלכו לגבות שם והטמין עצמו מפניהם ועלה לביתו ועשה יום ושנים ולא ירד לשוק אמרה לו אשתו מפני מה לא ירדת לשוק הרי שני ימים א"ל רבותינו באו לגבות לעסק מצות עמלי תורה ואין סיפק בידי ליתן להם ואני מתבייש לירד לשוק . אשתו שהיתה אוהבת את המצות אמרה לו לא נשתייר לנו שדה אחת . מכור חציה ותן אותה להן . הלך ועשה כן מכר אותה חצי שדה בה' זהובים ונתן אותן לרבותינו ואמר להן התפללו עלי התפללו עליו ואמרו לו המקום ימלא חסרונך הלכו להן רבותינו לגבות במקום אחר . אותו אבא יודן חרש בחצי שדהו ומצא שם סימא גדולה ונעשה עשיר יותר ממה שהיה קודם . עד שרבותינו חזרו עברו באותו מקום אמרו לאחד חייך העמידנו עם אבא יודן . א"ל אותו

האיש

יד יוסף ו ילקוט נ"כ רמז תתע"ה. תנחומא קדושים סי' ו' שוח"ט מז' י"ז : ז תנחומא קדושים ותנחומא ר"ס תצא : ח ילקוט נ"כ סוף רמז תת"ע. תנחומא סוף משפטים ושקני' שוח"ט מזמור י"ז ומזמור נ"ה. מדרש כונן ס' כ"א. זוהר ויחי דף ק"ח : ט ב"ר פ"ט וכו' : י פי' להשליכו מעל פניו ולגרשו : יא ריש ביצה. עדיות פ"ד : יב כן פסק הרמב"ם הלכות י"ט ריש פ"ג : יג מגילה ז'. ביצה ל"ו : יד ויק"ר פ' . כ"כ תנחומא שמיני סימן ק"ט : טו ויק"ר פ' ס'. ירוש' הוריות פרק ג':

מתנות כהונה

הוי כי וגו' . קרי ביה תשמרון כמ"ש בקמ"ץ קטן פי' תהיו נשמרים : וארבעים ושמנה . ועי' טוב במדרש משלי : בית רובע . מקום ראוי לזרוע בו רובע הקב : פרמא לעיף ומסוה ועיין עוד מזה בפ' נשא פרשה י"ד : אימתי עושה את נפשי מאותם שלוחמים בי כמו בקרב כשהוא עמדי בעוזרי ברבים ומי הם כו' : אוקונים מהלכת. פי' צלם ודמות וחש"ה אך בצלם יתהלך איש : ראה כך אמרה התורה : הרי כמו הוי : א"ל אשתו . של עבד אמרה כן לאשה עבד המלך : שלא יהא מבקש . שלא יצטרך לבקש ליתן וכו' : מוריים מין סטל חומץ וקיוהא והוא יתוש : מטעם היה טועם ומוצץ את שפתיו : אלא ליילל . עיין בב"ר פרשה י"ט : איסטורלוגוס חוזה בכוכבים : ארכי ליסטים . שני שמות הם ארכי ליסטים פירוש ראש ושר על הלסטים : להשליכו לאבדו ולהמיתו : לבני אני כו'. בתמיה : אא"כ היה לו עפר מוכן . ועיין בפ"ק דמסכת ביצה ד"ב : אין בין וכו' . ולפיכך אסור לחפור בדקר כדי לכסה : מה שאסרתי לך כו' . עיין לעיל בויקרא רבה פ' כ"ב : וכאן כשהתיר נמו לא"י חזר והתיר להם בריחוק מקום : מעשה וכו' . לעיל בויקרא רבה פ"ה סימן ד' : ועשה עכב ותהה : סימא אוצר ועל שם שסמוי מן העין נקרא כן : עד שרבותינו . כלומר כשחזרו רבותינו כו' : חייך לשון שבועה דרך ברכה : ומי יוכל כו' . ומי יכול לעמוד עמו עם המלך טוב ושם

לעמוד

עץ יוסף

מלכות שמים : התורה דכתיב כי נר מצוה כו'. עי' במ"ר פ' ל"ו סי' ג' : הוי כי אם שמור תשמרון . קרי ביה תשמרון הסי"ן בקמ"ץ פי' תהיו נשמרים [מת"כ] : אחד היה לו כרם בגליל ואחד כו' . סיום המשל בתנחומא ס"פ קדושים . וכוונת המשל הוא ג"כ כדלעיל רק שפירש יותר כי הנה בשני המקומות אף שהמה נפרדים עכ"ז הענין אחד בשניהם . כן הנפש הוא נמשך והתורה במקורה למעלה. עכ"ז הגוף מקושרת בתורה : וארבעים ושמונה כו' סיום מדרש זה הוא בשוח"ט מזמור י"ז : מן המזיקין דרש אם שמר הם השמרו המצוה אז תשמרון גם אתם מן כל המאורעות המתרגשים בעולם מיסודי הטבע וכדומה : בית רובע מקום שמחזיק לזרוע בו רובע הקב : פרמא תרגום מסוה פרמא : אימתי פודה את נפשי מאותן שלוחמים בי כמו נקרב . כשהוא עמדי בעוזרי ברבים , ומי הם כו' : איקוניא מהלכת פי' צלם ודמות וחש"ה אך בצלם יתהלך איש. ועי' בערוך ערך אקי' בשם שלמדנו : ראה כך אמרה תורה : הרי כמו הוי : (ה) את מוצא יש שומע כו'. בא להורות בזה כי השמיעה להתפתות אחרי זולתו אינה טובה לעולם . כי אם לשמוע דבר ה' : א"ל אשתו של עבד : מוריים מין סטול חומץ : מטעם היה טועם ומוצץ את שפתיו : לא בקשה כו' שלא באתה בדברי פתוי אלא שצעקה כנגדו והרבתה ריב עמו עד שעי"כ אכל . ונראה דצ"ל לא באת אלא לבכות כו' : למי שנולד כו' הוא משל על מה ששמע אברהם לשלוח את האמה ואת בנה : איסטרולוגוס חוזה בכוכבים : ארכי ליסטים ראש ושר של ליסטים : בא ומפרש כו' מפחד רעה. ר"ל אפי' במקום שיש לפחד מרעה . אעפ"כ כששמע לה ע"פ ה' ישב בטח ושאנן : (ו) השוחט חי' ועוף בי"ט בית שמאי אומרים כו'. עי' בביצה דף ז' ע"ב כל הסוגיא ופרש"י שם : בית שמאי אומרים יחפור בדקר . כגון שיש לו מגעול יום . כלו' שיעקור אותו ממקום נעיצתו ויעלה עפר ויכסה בו . ועי' בגמ' שם : דקר יתד שנועצין בארץ : התרתי לך בחיה עי' בהמקומות שציינתי ביד יוסף : אסר הקב"ה לישראל לשחוט כו'. עי' במס' חולין פלוגתא דר"ע ור"י ישמעאל בענין איסור בשר תאוה וביאור הפסוקים בענין זה . והמדרש דכאן אזיל' דר' ישמעאל . וכך צ"ל תדע לך כו' עד שיביאנו פתח אהל מועד מנין שנא' ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' כו' שפסוק זה מדבר בבשר תאוה לפי דעת רש"י והרמב"ן והרשב"א ותוס' . אבל פסוק ואל פתח א"מ לא יביאנו לעשות אותו מיירי בקדשים ונשחטים חוץ : כאן חזר והתירו שהמצות יש שהם תלוים במקום ובזמן : וכאן חזר וכאן כשמסר בא לארץ ישראל חזר והתיר בריחוק מקום : (ז) זש"ה אגילה ואשמחה בחסדך אשר ראיתה כו'. ומלת וגו' שבינתיים מיותרת : מדבר ביוסף כו' בא להורות על מלת במרחב שפירושו רוב טובה. אף שמבלעדי זאת היה טוב לו. עוד הרחיב לו יותר : ולא נתת לי את המלכות הייתי בשמחה . גילה ושמחה יש לי שנתת לי את המלכות. הוי אגילה . כצ"ל וכ"ה בילקוט [רד"ל] : ברזל באה נפשו . ידעת בצרות נפשי זה יוסף שכתוב בו [בראשית מ"ט] וימררוהו ורבו וישטמוהו בעלי חצים . ולא הסגרתני . כצ"ל לפי דעתי : (ח) שיצאו לעסק כו'. פי' שיצאו לגבות לצדקה להספקת החכמים : לחולתא של אנטוכיא פי' לסביבות של עיר אנטוכיא : עמלי תורה המיגעין בתורה : עד שרבותינו כשחזרו רבותינו כו' : חייך לשון שבועה דרך גוזמא :

העמידנו

האיש נמי יכול לעמוד עם המלך ולא עמו . אמרו לו אין אנו מבקשין אלא שלא ידע שעברנו כאן ולא שאלנו את שלומו . ידע אבא יודן ובא אצלם ונתן להם אלף זהובים. אמר להם עשתה תפלתכם פירות . אמרו לו אף אנו היינו יודעים במעשיך הטובים ועשינו אותך ראש פרק. קראו עליו רבותינו מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו . ד"א מעשה בר' חייא שעשה נדבה בבית המדרש הגדול שבטבריא ופסק אדם אחד ליטרא של זהב. נטלו ר' חייא והושיבו אצלו וקרא עליו מתן אדם ירחיב לו . ד"א מעשה בר"ל שהלך לבצרה והיה שם אדם אחד נקרא אבין רמאה ולא שהיה רמאי ח"ו אלא שהיה מרמה במצות שהיו הקהל פוסק ואח"כ פוסק כנגד כל הקהל . עשה שם ר"ל פסקא ונתן כנגד כל הקהל. נטלו ר"ל והושיבו אצלו וקרא עליו מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו . א"ר אבהו מה לי למקום אחר למוד ממקומו . מה כתיב למעלה (דברים יב) השמר לך פן תעזוב את הלוי . ואח"כ כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר לך : (ט) ואמרת אוכלה בשר כי תאוה נפשך לאכל בשר בכל אות נפשך תאכל בשר . זש"ה (תהלים קמו) עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים ה' מתיר אסורים . מדבר בישראל . א"ר פנחס בר חמא מלמד שהיו במצרים יותר מע' אומות ומכולן לא היו משעבדין אלא בישראל . ומי עשה להם דין עושה משפט לעשוקים . נותן להם לרעבים אלו ישראל מנין שנא' (דברים ח) ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך . ה' מתיר אסורים אלו ישראל . כיצד רבנן אמרי טו ח' דברים אסר להן הקב"ה והתיר להן ח' בהן . אמר הקב"ה אסרתי לך את החלב וכו' . עד סדין בציצית הוי ה' מתיר אסורים . אף להלן אסר בשר תאוה וכאן התירו להן . מנין רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר : (י) ד"א מה כתוב למעלה מן הענין השמר לך פן תעזוב את הלוי ואח"כ כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך . א"ר לוי למה"ד למי שאמר לחבירו השאילני זהוב אחד . א"ל איני מכיר חשבונך . א"ל בדוק אותי . נתן לו ופרע לו מיד . א"ל אפי' צריך אתה עד כ' עד ל' זהובים טול לך . אמר מי גרם לך ליטול כל מה שאת מבקש שעשית לי חשבון טוב . כך האדם הזה כשנבדק ומפריש מעשרותיו כראוי מרחיבין לו את גבולו . הוי לפי מתנתך מרחיבין לך. ד"א כי ירחיב ה' אלהיך אפשר שהקב"ה מרחיב את א"י . א"ר יצחק המגילה הזאת אין אדם יודע כמה ארכה וכמה רחבה . כשהיא נפתחת היא מודעת כמה היא . כך א"י כל רובה הרים וגבעות . מנין שנא' (שם יא) והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה . כשישרה אותה הקב"ה מנין שנא' (ישעיה מ) כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה . אותה שעה היא מודעת מה היא : (יא) ד"א כי ירחיב . רבנן אמרי מדבר בירושלים . מי יכול לראות שלותה של ירושלים כשירחיבנה הקב"ה . א"ר שמואל בר נחמן למה"ד למדינה וכו' (מלאכי ג) וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבוא והכיתי את הארץ חרם הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות (זכריה א) לכן כה אמר ה' שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה נאם ה' צבאות וקו ינטה על ירושלם עוד קרא לאמר כה אמר ה' צבאות עוד תפוצנה ערי מטוב ונחם ה' עוד את ציון ובחר עוד בירושלם (שם ט) גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות :

סדר שופטים

פרשה ה (א) **שופטים** ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק . הלכה קרובו של אדם מהו שיהא מותר לו לישב בדינו כך שנו חכמים א אלו הן הקרובים אביו ואחיו ואחי אביו ואחי אמו וכו' . למה כן . אלא כשם שהקרוב פסול להעיד כן הוא פסול לדון . ומה ראית לומר כן . אמר רשב"י ב כתיב (דברים כא) ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר ה' אלהיך לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. בא וראה הקיש נגעים לריבים וריבים לנגעים ג מה נגעים ביום אף דינים ביום ומה ריבים פרט לקרוב אף נגעים פרט לקרוב . אמר רשב"ג אל תהי מלגלג בדין שהוא אחד מג' רגלי העולם. למה ששנו חכמים ד על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום . תן דעתך שאם הטיתה את הדין שאת מזעזע את העולם שהוא אחד מרגליו . רבנן אמרי קשה הוא כחו של דין שהוא אחד מרגלי כסא הכבוד מנין (תהלים פט) צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך . אמר הקב"ה הואיל וכך עונשו של דין קשה הוו זהירין . מנין ממה שקרינו בענין שופטים ושוטרים : (ב) זש"ה (משלי ו) לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שוטר ומושל תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה. ה מה ראה שלמה ללמד לעצל מן הנמלה. רבנן אמרי הנמלה הזו ג' בתים יש לה. ואינה כונסת בעליון מפני הדלף ולא בתחתון מפני הטינה . אלא באמצעי ואינה חיה אלא ו' חדשים למה שמי שאין לו גידים ועצמות ו אינו חי אלא ו' חדשים · וכל מאכלה אינה אלא חטה ומחצה . והיא הולכת ומכנסת בקיץ כל מה שמוצאה חטין ושעורין ועדשים . א"ר תנחומא וכל הייה אינה אלא חטה ומחצה והיא כונסת את אלו ולמה היא עושה כן . שאמרה שמא יגזור עלי הקב"ה חיים ויהא לי מוכן לאכול. ארשב"י מעשה היה ומצאו בכור שלה שלש מאות כור מה שמכנסת מן הקיץ לחורף. לפיכך אמר שלמה לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם . אף אתם התקינו לכם מצות מן העוה"ז לעוה"ב. ומהו ראה דרכיה וחכם רבנן אמרי ראה דרך ארץ שיש בה שבורחת מן הגזל. אר"ש בן חלפתא מעשה בנמלה אחת שהפילה חטה אחת והיו כולן באות ומריחות בה ולא היתה אחת מהן

נוטלת

יד יוסף טו ויק"ר פ"ט . חולין ק"ט . תנחומא שמיני : **פ"ה** א סנהדרין פ' ז"ג : ב שם ל"ד נדה נ' : ג יבמות ק"ד : ד אבות פ"א משנה י"ח : ה ילקוט נ"כ רמז תתקל"ט : ו ירוש' פ"ק דשבת ה"ג וע' ג"ח י"ד סי' פ"ד ס"ק ס"ג :

ענף יוסף

אלא כרעות ובטוב א"כ אבין במעט שעמדו ישראל לפני הר סיני ונתן להם הקב"ה את התורה באותה שעה כל מי שהוציא הקב"ה פירע ממנו . לפיכך כל מי שמתאת היה הדור מבלע חטאו כו' עד אין הדור לוקה על אחד . ומפרש מפי עליון לא תצא הרעות לצדיקים מפני עון הרשעים ולא טוב לרשעים בזכות הצדיקים אלא לכל אחד כמעשיו : (ח) [נטלו רבי חייא והושיבו אצלו כו'] ונראה בעיקר הדבר לרמוז שפע יד יזכה במתנתו לעמוד עם החכמים בשכר שהעיד כדאמר בויק"ר פ' ל"ה גבי כלל החכמים כנגד הכסף . דאי

לענין

מתנות כהונה

לעמוד יותר בנקל מה שאי אפשר עמו : ראש פרק שכתבוהו בפנקסם בראש כמו שירלוהו הכל ואע"פ שהיו שם אחרים שנתנו יותר וכן הוא לעיל בויקרא רבה פרשה ה' ומדרש תהלים בהדיא : ממקומו שכן שכתוב בתורה מצות הצדקה : ואח"כ כי ירחיב . הרי מבואר ההרחבה כמו מתן אדם ירחיב לו : ה"ג מדבר בישראל : ה"ג אלא בישראל ומי עשה להם דין : אלו ישראל . שהקב"ה התיר להם האיסור וכדמפרש ואזיל ודריש מתיר אסורים מלשון איסור והיתר ותשלום מאמר זה בויקרא רבה פרשה ה' ובמד' תלים : להלן כו' . בפרשה אחרי מות אסר להם בשר תאוה . וכאן הסירו להם בריחוק מקום : חשבונך אם אתה עושה חשבון טוב לפרוע במהרה באמונה : ובבדוק אותי . בהנני ונסני פעם אחד : ה"ג מי גרם לך ליטול כל מה : ה"ג האדם הזה כשנבדק ומפריש וכו' : מרחיב את ארץ ישראל . בתמיה : כשישרה אותה . ישוה ההרים והגבעות והבקעות ולא תהיה רמה ונמוכה לתעלה : ה"ג אלו הם הקרובים אביו ואחיו ואחי אביו כו' ועיין זה בס' זה טהר בבבלי ובירו' : מה נגעים ביום . דכתיב ביום הראות בו : ה"ג בפ' בא סימן אף דינים ביום ומה ריבי' פרט לקרוב אף נגעים פרט לקרוב ומה הקרוב פסול לדין יליף ליה בבבלי ובירושלמי פרק זה טהר אלא יומתו אבות על בנים : אל תהי מלגלג גרס . פי' מיקל ומזלזל : שאת מזעזע גרס : שהוא מפני שהוא כו' : הטינה

טיט

עץ יוסף

העמידנו עם אבא יודן הוליך אותנו אל אבא יודן שרצונו לראות אותו ולשאול בשלומו הטוב : **ומי יוכל** כו' לעמוד עמו . עם המלך טוב ונוח יותר בנקל לעמוד . מה שאי אפשר עמו : **ראש פרק** בפנקס כתבו אותו תחלה לפני גדולים ממנו . כי המעט שנתן הוא יותר גדול מהרבה שנתנו אחרים שנתן מהמעט שנשאר לפניו . ודרשו שע"י הנתינה הרחיב לו ה' ונתעשר יותר עד שאמרו שלמלך נוח יותר להתראות מלפניו : **ליטרא של** זהב כו' וקרא עליו כו' . לומר שכשם שנתקיים בו סוף הפסוק בישיבתו אצל הגדולים . כן יתקיים ראשו בהמשך הזמן [יפ"מ] : **ולא שהיה** רמאי ח"ו . כלפון רמאי וגנב : **רמאי במצות** כלו' ערום במצות צדקה : **שהיה הקהל** פוסק כו' . רמאותיה היה שהיה מבקש להרבות מתנתו . ומתחלה עשה עצמו כאלו אינו רוצה לפסוק עמהם . והיו הקהל מרבים לפסוק כשהפסים שאין זה נותן עמהם ונמצא מרבה גם הוא . ועי' מ"ש בויק"ר פ"ה סי' ד' : **ממקומו** היכן שכתוב בתורה מצות הצדקה : **ואח"כ כי ירחיב** ומי מה ענין זה לזה . אלא אמר הקב"ה לפי מתנותיך מרחיבין לך . כן אי' בויק"ר פ' הנ"ל : (ט) **ה' מתיר אסורים** אלו ישראל . שהקב"ה התיר להם האיסורים וכדמפרש . ודרש אסורים מלשון איסור . ותשלום מדרש זה תמצא בהמקומות שציינתי ביד יוסף : **להלן** ט' בפ' אחרי . וכאן התירו לו בריחוק מקום : (י) **חשבונך** אם אתה עושה חשבון טוב לפרוע במהרה באמונה : **ובדוק אותי** בהנני ונסני פעם אחד : **כל רובה** הרים וגבעות . אפשר שנ"ל הרים ובקעות : **כשישרה** אותה פי' כשיעשה אותה ישרה מהרים ובקעות . ר"ל שיתפשטו ההרים והבקעות אז יתרחב א"י : (יא) **כשירחיבנה** יהיה א"כ פירוש הרחבה בשופע הדרגה הנפש מרוב הטובה . ומביא בהגב פסוקים המדברים משובת ישראל וירושלים לעתיד לבא בהרחבה גדולה מאד :

סדר שופטים

פרשה ה (א) **אלא** כשם שהקרוב פסול להעיד . אי' בסנהדרין דף כ"ז לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים . ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות מ"מ : **ומה ראית** לומר כן . חסר כאן וכצ"ל אלא כשם שהקרוב פסול להעיד כן פסול לדון . וכאמת באמת מעיניו אף שכשר להעיד אינו כשר לדון . מה ראית כו' א"ר שב"ל כתיב כו' מה נגעים ביום אף דינין ביום . ומה נגעים שלא בסומא אף דינים שלא בסומא . ומה ריבים שלא בקרוב אף נגעים פרט לקרוב [שאין כהן רואה נגע קרובו] ועיין נדה מ"ט ע"ב : **אל תהי** מלגלג בדין מיקל ומזלזל שלא תאמר כי היא ממצות השכליות . רק תדע שיש בהם אור פנימי : **מרגלי העולם** כי הוא העמוד שבין אדם לחבירו להציל עשוק מיד עושקו : **מרגלי כסא הכבוד** שהנהגה העליונה מתנהגת בדין ומשפט : (ב) **אשר** אין לה קצין שוטר ומושל קצין שיהיה עוזר המעשים שתעשה . ושוטר שמכריח אותה בכח על המעשים שתעשה : **הנמלה הזו** ג' בתים יש לה כו' . שהיא זריזה ביותר שלא יתקלקלו מעשיה ומזה ילמד האדם שיהיו מעשיו דבר שהוא מקוים כמו שמסיים : **הדלף** המטר : **הטינא** טיט שמרקיב את התבואה · **וכל חייה** אינה אלא חטה ומחצה . פי' וכל מזונותיה : **שמא יגזור** עלי כו' . מלמד חכמים כלו' שבית עושה כן מטבעה להכין לה מזון על ימי החורף ומכ"ש האדם שראוי שידרו להכין צידה לנפשו לעולם הבא : **ומהו ראה** דרכיה וחכם . דמשמע עוד דרכים אחרים טובים ומכרש שיש ללמוד ממנה להזהר מן הגזל וקמ"ל במס' עירובין דף ק' גזל מנמלה ע"ש בסרפ' [כד"ל] : **ומריחות**

בה

נטלה אותה. באת אותה שהיתה שלה ונטלה אותה. ראה חכמה שיש בה וכל השבח הזה שיש בה שלא למדה מבריה ולא שופט ולא שוטר יש לה שנא' (שם) אשר אין לה קצין שוטר ומושל אתם שמיניתי לכם שופטים ושוטרים עאכ"ו שתשמעו להן. הוי שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך: (ג) זש"ה (שם כא) עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. כזבח א"כ אלא מזבח. כיצד הקרבנות לא היו קריבין נוהגות אלא בפני הבית. אבל הצדקה והדינים נוהגות בפני הבית ושלא בפני הבית. ד"א הקרבנות אין מכפרין אלא לשוגג והצדקה והדינין מכפרים בין לשוגג בין למזיד. ד"א הקרבנות אין נוהגין אלא בתחתונים והצדקה והדינין נוהגין בין בעליונים בין בתחתונים. ד"א הקרבנות אין נוהגין אלא בעוה"ז והצדקה והדינין נוהגין בין בעוה"ז בין בעוה"ב. א"ר שמואל בר נחמני בשעה שא"ל הקב"ה לנתן (דה"א יז) לך ואמרת אל דויד עבדי כה אמר ה' לא אתה תבנה לי הבית לשבת כי לא ישבתי בבית מן היום אשר העליתי את ישראל עד היום הזה ואהיה (מתהלך) מאהל אל אהל וממשכן (למשכן) וכל מי שהיה מבקש לקלל את דוד מה היה עושה היה אומר לו טוב שיבנה הבית. תדע לך מה דוד אומר (תהלים קכב) שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. מבקשים לי דברים לומר שאין אתה בונה. א"ל הקב"ה חייך שעה אחת מחייך אין אני מחסר. מנין שנא' (ש"ב ז) כי ימלאו ימיך ושכבת עם אבותיך והקמותי את זרעך אחריך אשר יצא ממעיך והכינותי את ממלכתו. א"ל הקב"ה הצדקה והדינין שאתה עושה חביבין עלי מבהמ"ק מנין שנא' (שם ח) ויהי דוד עושה משפט וצדקה. ח מהו משפט וצדקה לכל עמו. רב יהודה ורב נחמן ח"א היה דן את הדין מזכה את הזכאי ומחייב את החייב. אם לא היה לחייב ליתן היה דוד נותן משלו הוי משפט וצדקה. א"ל רב נחמן א"כ נמצאת מביא את ישראל לידי רמיות. ומהו משפט וצדקה היה דן את הדין מזכה את הזכאי ומחייב את החייב. הוי משפט וצדקה שהיה מוציא את הגזל מידו. אמר הקב"ה לישראל בני הואיל וכך הדינין חביבים לפני הוו זהירין בהם: (ד) ד"א שופטים ושוטרים תתן לך. זש"ה (דברים לב) אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ומשנאי אשלם אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה מראש פרעות אויב. מהו המקרא הזה. ר' יהודה ור"נ. ר"י אומר אמר הקב"ה אם שונן אני את חרבי כברק אני מחריב את עולמי. ומה אעשה ותאחז במשפט ידי. ר"נ אמר אמר הקב"ה ט אם משנן אני את מדה"ד ברק אחד אני מוציא ומחריב את עולמי. ומה אעשה ותאחז במשפט ידי. י א"ר יצחק שני דברים בימינו של הקב"ה צדקה ותורה. צדקה דכתיב (תהלים מח) צדק מלאה ימינך. תורה דכתיב (דברים לג) מימינו אש דת למו. שני דברים בידו ואלו הן הנפש והדין. הנפש דכתיב (איוב יב) אשר בידו נפש כל חי. והדין דכתיב (דברים לב) ותאחז במשפט ידי. אמר הקב"ה הנפש והדין נתונים בידי שמור את הדין ואני אשמור נפשותיכם הוי שופטים ושוטרים. מהו שופטים ושוטרים. רבנן אמרי שיהא השוטר כשופט יא כשיהיו המעשים כנגד המקל והרצועה ושלא יהא המכה צריך ללקות. ד"א ר"א אומר במקום שיש דין אין דין ובמקום שאין דין יש דין. ומהו כן אלא אמר ר"א יב אם נעשה הדין למטה אין הדין נעשה למעלה. ואם לא נעשה הדין למטה הדין נעשה למעלה: (ה) ד"א שופטים ושוטרים. א"ר אחא בא וראה יג שש מעלות היו לכסא של שלמה. מנין שנאמר (מ"א י) שש מעלות לכסא ובפרשה זו כתובים ששה דברים בלא תעשה ואלו הן לא תטה משפט ולא תכיר פנים ולא תקח שחד לא תטע לך אשרה ולא תקים לך מצבה ולא תזבח לה' אלהיך שור ושה הרי ו'. והרי הכרוז עומד לפני כסאו של שלמה כיון שהיה עולה מעלה הראשונה היה כורז לא תטה משפט. מעלה השניה היה כורז לא תכיר פנים. שלישית היה כורז לא תקח שחד. רביעית לא תטע לך אשרה. חמישית לא תקים לך מצבה. ששית לא תזבח לה' אלהיך וגו'. א"ר חייא בר אבא יד סדר הדין כך הוא. התובע תובע והנתבע משיב והדיין מכריע. א"ר סימא וצריך הדיין לשנות טענותיהם מפיו. ממי אתה למד משלמה שנא' (שם ג) ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובנך המת וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי. א"ר יהודה בר אלעאי טו שמעתי שאם רוצה הדיין להושיב האנטדיקין יושיב ואיזה אסור שלא יהא אחד יושב ואחד עומד. דא"ר ישמעאל היה דיין והיו שני בני אדם באים אצלו לדין אחד עשיר ואחד עני. יהא אומר לבוש כשם שהוא לבוש או הלבישו כשם שאתה לבוש. לא תכירו פנים ר"א ור' שמואל בר נחמן. ר' אלעזר אמר אם היית יודע שהדין עמו אל תסבר לו פנים. שלא יהא אומר מתחלה היה רוצה לזכותו. ורשב"נ אמר אם תדע שאין הדין עמו הסבר לו פנים. שלא יהא אומר מתחלה היה רוצה לחייבני. א"ר חנינא כא"א (דברים א) ושפטתם צדק. וכא"א (שם יג) ודרשת וחקרת ושאלת היטב. והיאך הוא. אם ראית את הדין מרומה חקרהו ואם ראית את הדין יוצא לאמתו צדקהו: (ו) ד"א שופטים ושוטרים. א"ר לוי למה"ד למלך שהיו לו בנים הרבה והיה אוהב את הקטן יותר מכולן. והיה לו פרדס אחד והיה אוהבו יותר מכל מה שהיה לו. אמר המלך נותן אני את הפרדס הזה שאני אוהבו מכל מה שיש לי לבני הקטן שאני אוהבו מכל בני. כך אמר הקב"ה מכל האומות שבראתי איני אוהב אלא לישראל שנא' (הושע יא) כי נער ישראל ואהבהו. מכל מה שבראתי איני אוהב אלא את הדין שנאמ' (ישעיה סא) כי אני ה' אוהב משפט. אמר הקב"ה נותן אני מה שאהבתי לעם שאני אוהב הוי שופטים ושוטרים. אמר הקב"ה לישראל בני חייכם בזכות שאתם משמרים את הדין אני מתגבה מנין שנא' (שם ה) ויגבה ה' צבאות במשפט. וע"י שאתם מגביהין אותי בדין אף אני עושה צדקה ומשרה קדושתי ביניכם מנין שנא' (שם ו) והאל הקדוש נקדש בצדקה. ואם שמרתם

יד יוסף ז ירוש' פ"ב דברכות ופ"ב דשקלים : ח סנהדרין ו' . וירוש' שם פ"ב. אדר"נ פ' ל"ג : ט ע"ל פ"ל : י רבה ותנחומא ויקרא : יא פ' בשמיטה דלעיל : יב בר"ר פ' כ"ו וט"ג : יג במדבר פ' י"ב . ולאסתר רבה פסוק כשבת המלך . ומזית פסוק יפה את רעיתי כתרצה . ילקוט נ"ך רמז תשי"ג : יד קה"ר פסוק אי לך ארץ . ירוש' פרק זה בורר : טו תוספתא סנהדרין פרק ו' . שבועות דף ל' :

מתנות כהונה

פים ויוקב את התעלה : ולמה היא עושה גרסינן : כזבח אין כתיב גרסינן . אלא מזבח יוסר מן הזבח : קריבין הקרבנה שלהן : בין בעוה"ז בין בעוה"ב . שבעולם הזה הגמול והעונש לפי הדין ולב חסד מטה כלפי החסד : א"ל הקב"ה לנתן לך וכו' : ואהיה מתהלך מאהל : לקלל לגזל בכבודו ולביישו כד"א והוא קללני קללה נמרצת או יש לפרש קללה ממש שאמרו מי יתן מותך כדלקמן : תדע לך מה וכו'. ממה שאמר דוד תדע שכך היו אומרים : מבקשים כו'. מבקשים פי הדברים כלומר אומרים מי יתן מותך שהרי אתה לא תבנה והוא אמר שמחתי וגו' כלומר גם אני רוצה בכך באותו מהרה כדי שיבנה בית המקדש והקב"ה אמר אין אני מחסר כו' : רמיות שהעניים יסמכו על זה ויגזלו ויחמסו ואם יתחייב בב"ד המלך יפרע בשבילם : בידו ביד שמאל וכן הוא בויקרא פ' ד' ובמד' קהלת סוף פסוק מקום המשפט : השוטר כשופט . שהשופט יוכיח את עצמו ויתן לבו לקלקל מעשיו ולגדור פרצותיו וזה יעמוד לו במקום מקל ורצועה כדמפרש ואז"ל בלא יהא המכה השופט צריך ללקות להיות לוקה על מעשיו : שש מעלות כו'. עיין במדבר רבה פ' י"ב ובמדרש אסתר בפסוק בשבת המלך ובמדרש הזית בפסוק יפה את כתרצה : סדר הדין . בירושלמי פרק זה בורר ובמדרש קהלת בפסוק אי לך ארץ : האנטדיקין גרסינן . פי' הערוך בעלי דינין : יהא אומר . יהא דיין אומר לעשיר לבוש כו' : שאין הדין עמו כו'. ולא תכירו פנים פירושו אל תראה לו שאתה מכיר ויודע שאלא חייב בדינו : לאמתו לתקוא גרס' . פי' שיפסוק הדין בלי דריסה וחקירה : כ"ג רבק

ענף יוסף

נעמין שכבוד בעלמא מעט שדבר לעשות שוה . וזהו כוונת המדרש שכתב שמעתם שצדקה יש לה מעלה גדולה בהלכתם שנגע והשתרשה מאד שכל מתעוררת הנפש לטוב . וכל מה שמוסיף הנפש בהתעוררות טוב . מוסיף קירוב ודיבוק לאלהים . מאי שבשמדם בחכמות שמוטות מאיבם אלא קנין חוק וכל מה שיסים שמעוררות יותר נכנד יהיה שאיכון הנשאר ממנו לנפש יותר רב . ע' נתיבות עולם נתיב הנדיבות : (ה) [בא וראה שש מעלות כו'] עיין בתשובת מהרי"ו קולון רמז ק"ו . ושם היות בכסא תולדות יצחק מניא

עץ יוסף

בתוך הבית שנגע בחטה היא נמלה ועי"ז ידעים שהיא של אחרים : (ג) אלא מזבח יוסר מן הזבח : קריבין הקרבנה שלהן : אלא בפני הבית ואח"כ היא מנוע התלויה בזמן ובמקום . אבל לא כן הצדקה והדין שנוהגים תמיד ובכל מקום : בין בעוה"ז בין בעוה"ב . שבעוה"ב הגמול והעונש לפי הדין : היה אומר טוב שיבנה הבית . דהקב"ה אמר לך אתה לא תבנה הבית . ובמלאת חיי דוד מעכבים בנין ביהמ"ק . לכן היו אומרים טוב שיבנה הבית כלו' מתי ימות כדי שיבנה ביהמ"ק : שמחתי באומרים לי בית ה' נלך . שהיה שמח במיתתו כדי שיבנה ביהמ"ק : מבקשין לי דברים כו' . ר"ל שהם מבקשים עלי דברים וקינטורין . אבל אני אדרבה שמח בזה : מחייך איני מחסר בשביל שיבנה בית המקדש . כי חביבין עלי מעשיך : היה דוד נותן משלו . והא דכתיב לכל עמו היינו לכל מי שהיה בעמו צריך לזה : הוי משפט וצדקה משפט לחייב . ואח"כ עושה עמו צדקה לשלם בעדו : לידי רמאיות שיתלהטו שני בני אדם לתבוע זא"ז בטוחה ואח"כ יחלקו ביניהם : שהיה מוציא את הגזל מידו . שהיו משפטיו ישרים מאד והיה מעניש דינו לבעלי דינין עד שהיו המתחייבים שמחים במשפטיו כאלו עשה עמהם צדקה וחסד [יפ"ת] : (ד) אם שונן אני את חרבי כברק אני כו' . שונן הוא מלשון שנון וחד . כלו' אם אוציא הגזירה חדה מאד אזי יבטל כל המציאות רק שאני אוחז ידי במשפט : א"ר נחמן אמר הקב"ה אם משנן אני את מדת הדין . כן הוא הנוסחא בהרבה מדרשים . ופי' אם הייתי מחדד את מדת הדין היינו לנהוג במדה"ד גמור בלא שתוף מדת הרחמים . ובקצת המדרשים הנוסחא אם משנה אני כו' ופי' אם משנה אני ממדתי לנהוג במדה"ד גמור בלא שתוף מדת רחמים : בימינו הוא מדה"ד שנקרא ימין . והצדקה היוצא [illegible] : בידו ביד שמאל . [illegible] אשר בידו נפש כל חי . [illegible] : הוי שופטים ושוטרים וגו' . [illegible] : שיהא השוטר

כשופט כו' . שהשופטים אלו הדיינים והמתחייב אדם בב"ד מוסרו ביד השוטר והשוטר מלקה ממנו . וקאמר שיהא השוטר ירא והגון כשופט . ושיהו כשיהיו השוטרים והכושים את הבעלי דינים לקיים פסק : כנגד המקל והרצועה פי' שוה להמקל והרצועה . שכמו שהמקל והרצועה הוא לרדות ולהיישיר בני אדם . כך השוטרים יהיו מעשיהם ישרים עד שבם עצמן [illegible] : הדין נעשה למעלה [illegible] (ה) רביעית לא תטע לך אשרה [illegible] : חמישית לא תקים לך [illegible] : ששית לא תזבח [illegible] : וצריך הדיין [illegible] : האנטדיקין [illegible] : יושיב [illegible] : שהדין עמו [illegible] : אל תסבר [illegible] : כתוב אחד [illegible] : צדקהו [illegible] (ו) איני אוהב אלא את הדין [illegible] : ואם שמרתם [illegible]
ביטול

שמרתם את שניהם הצדקה והדין מיד אני גואל אתכם גאולה שלימה. מנין שנא' (שם נו) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות: (ז) כי תבא אל הארץ וגו'. הלכה מלך ישראל שהיה לו עסק מהו שיהא מותר לו לדין לפני ב"ד. כך שנו חכמים [טז] מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו. לימדונו רבותינו למה אין דנין אותו. א"ר ירמיה שכתוב בדוד המלך (תהלים יז) מלפניך משפטי יצא. הוי אין בריה דן את המלך אלא הקב"ה. רבנן אמרי [יז] אמר הקב"ה לישראל בני כך חשבתי שתהיו חורין מן המלכיות מנין שנא' (ירמיה ב) פרא למוד מדבר כשם שהערוד גדל במדבר ואין אימת אדם עליו. כך חשבתי שלא תהא אימת מלכות עליכם. אבל אתם לא ביקשתם כן אלא (שם) באות נפשה שאפה רוח. ואין רוח אלא מלכיות מנין שנא' (דניאל ז) וארו ארבע רוחי שמיא מגיחן לימא רבא. אמר הקב"ה ואם תאמרו שאיני יודע שסופכם לעזבני. כבר הזהרתי על ידי משה ואמרתי לו הואיל וסופן לבקש להן מלך ב"ו מהן ימליכו עליהן לא מלך נכרי. מנין ממה שקרינו בענין ואמרת אשימה עלי מלך וגו': (ח) זש"ה (איוב לד) ממלוך אדם חנף ממוקשי עם. [יח] ר' יוחנן ור"ל. ר"י אמר אם ראית חנף ורשע מנהיג את הדור נוח לו לדור לפרוח באויר ולא להשתמש בו. ואין הלשון הזה ממוקשי עם אלא לפרוח כענין שנא' (עמוס ג) התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה ממלוך אדם חנף וגו' רבנן אמרי כיון שעמדו מלכים על ישראל והתחילו משעבדין בהן אמר הקב"ה לא אתם עזבתם אותי ובקשתם לכם מלכים הוי אשימה עלי מלך: (ט) זש"ה (תהלים קמו) אל תבטחו בנדיבים וגו'. א"ר סימון בשם ריב"ל כל מי שבוטח בהקב"ה זוכה להיות כיוצא בו. מנין שנא' (ירמיה יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. אבל כל מי שיבטח בע"ז נתחייב להיות כיוצא בה. מנין שנא' (תהלים קטו) כמוהם יהיו עושיהם וגו'. רבנן אמרי כל מי שנשען בבשר ודם עובר אף פרוסטיא שלו עוברת שנא' (שם קמו) בבן אדם שאין לו תשועה. מה כתיב אחריו תצא רוחו ישוב לאדמתו. אמר הקב"ה ויודעין שאין בו"ד כלום ומניחין כבודי ואומרין שימה לנו מלך. מה אתם מבקשים מלך חייכם שסופכם להרגיש מה עתיד להגיע להם מתחת מלככם. מנין שנא' (הושע ז) כל מלכיהם נפלו אין קורא בהם אלי: (י) ד"א ואמרת אשימה עלי מלך. א"ר יהודה בר' אלעאי [יט] על ג' דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ. ואלו הן למחות זכרו של עמלק. ולמנות להם מלך. ולבנות להם ביהמ"ק. מינו להם מלך. ומיחו זכרו של עמלק. ולמה לא בנו להן ביהמ"ק. שהיו ביניהם דילטורין. תדע לך דא"ר שמואל בר נחמן דורו של אחאב עובדי עכו"ם היו והיו יוצאין למלחמה ונוצחין. ולמה כן שלא היו ביניהן דילטורין. לפיכך היו יוצאין למלחמה ונוצחין. תדע לך כשבקשה איזבל להרוג כל נביאי ה' מה עשה עובדיה הטמין אותן במערות שנא' (מ"א יח) ואחביא מנביאי ה' וגו' חמשים איש במערה ולא היה אדם שאמר לאחאב כך וכך עשה עובדיה. אבל דורו של שאול כולן היו דילטורין תדע לך כשהיה שאול רודף אחר דוד היו הכל אומרים עליו לה"ר לשאול שנא' (תהלים נב) בבוא דואג האדומי וגו' (שם נד) בבוא הזיפים ויאמרו לשאול לפיכך היו נופלים במלחמ'. ד"א א"ר מנא [כ] כל שאומר לה"ר מסלק השכינה מלמטה למעלה. תדע לך מה דוד אומר (שם נז) נפשי בתוך לבאים אשכבה להטים בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה. מה כתיב אחריו (שם) רומה על השמים אלהים וגו' אמר דוד רבש"ע מה השכינה עושה למטה סלק את השכינה לרקיע. ד"א א"ר שמואל בר נחמן [כא] למה נקרא שמו של לה"ר לשון שלישי. שהוא הורג שלשה האומרו והמקבלו ושנאמר עליו. מנין דואג שאמרו ושאול שקיבלו ונוב עיר הכהנים שנא' עליהן. ד"א א"ר שמואל בר נחמן [כב] שאלו לנחש וא"ל למה אתה מצוי בין הגדרות אמר להן שפרצתי גדרו של עולם. אמרו לו ולמה אתה מהלך בארץ ולשונך שותת בארץ. אמר להן שהוא גרם לי שאמרתי לה"ר על בוראי. ומה היה הלה"ר. א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי הנחש הראשון היה מסית כבני אדם. כיון שלא היו אדם וחוה מבקשין לאכול מאותו אילן התחיל לומר לה"ר על בוראו. ואמר להן מן האילן הזה אכל הבורא וברא את עולמו וצוה אתכם שלא תאכלו ממנו ותבראו עולם אחר. ומה עשה לו הקב"ה. קצץ רגליו וכרת את לשונו שלא יהא מסית. ד"א שאלו לנחש אמרו לו מה אתה נהנה שאתה נושך. אמר להם עד שאתם שואלין אותי למה אין אתם שואלין לבעלי לה"ר שנא' (קהלת י) אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון. מה נהנה שאומר לה"ר. ד"א אמרו לנחש למה את נושך באבר אחד וארסך מהלך בכל האיברים. אמר להן עד שאתם שואלין אותי. למה אין אתם שואלין לבעלי הלשון שעומד ברומי והורג בסוריא. עומד בסוריא והורג ברומי. ראה כמה קשה כחו של לה"ר שנצטוו לבנות ביהמ"ק ובשביל שהיה הדור בעלי לשון הרע לא נבנה בימיהם: (יא) ד"א אשימה עלי מלך. רבנן אמרי אמר הקב"ה בעוה"ז בקשתם מלכים ועמדו המלכים והפילו אתכם בחרב. שאול הפילם בהר הגלבוע מנין (ש"א ד) נס ישראל מפני פלשתים וגו'. דוד נתן מגפה שנא' (שם ב כד) ויתן ה' דבר בישראל. אחאב עצר עליהן את הגשמים שנא' (מ"א יז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר וגו'. צדקיהו החריב את ביהמ"ק כיון שראו ישראל מה הגיע מתחת ידי מלכיהם התחילו צווחין הכל אין אנו מבקשין מלך. למלכנו הראשון אנו מבקשין (ישעיה לג) כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו. אמר להם הקב"ה חייכם כך אני עושה מנין שנא' (זכריה יד) והיה ה' למלך על כל הארץ וגו': (יב) כי תקרב אל עיר. הלכה אלו הן דברים שאמרו מפני דרכי שלום. כך שנו חכמים [כג] אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום. כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל. ראה כמה הוא כחו של שלום [כד] א"ר יוחנן מימיה לא ראתה חמה פגימתה של לבנה. למה כן מפני דרכי שלום שנא' (איוב כה) המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. א"ר לוי אין אחד מן המזלות הללו שהן מהלכין ברקיע רואה מה שלפניו אלא של אחוריו כאדם היורד מעל הסולם ופניו לאחוריו. כדי שיהא כל מזל ומזל אומר אני הוא הראשון. הוי עושה שלום במרומיו. ד"א עושה שלום במרומיו אר"ל [כה] מיכאל כולו שלג וגבריאל כולו אש ועומדין זה אצל זה ואינם מזיקים זה את זה. אמר בר

קפרא

יד יוסף טז סנהדרין י"ח. הוריות ח'. ירוש' פ"ב דסנהדרין: יז ילקוט נו"כ רמז שס"ו: יח פתיחתא דאסתר רבתי: יט סנהדרין כ'. ילקוט שופטים רמז רס"ס שוח"ט מזמור ז'. תנחומא פנה סי' י"א ספרי פ"ב פיסקא ס"ו: כ ירוש' פיאה פ"ק. ויק"ר פ' כ"ו. במדב"ר פ' י"ט סי' ב' ג: כא ערכין ט"ו. שוח"ט מזמור י"ב: כב ב"ר פ' פ"ס: כג גיטין נ"ט: כד במדב"ר פ' י"ב. ירוש' פ"ב דר"ה הלכה ג: כה ילקוט וישלח. תרגום איוב כ"ה פסוק המשל ופחד עמו. אדר"נ פרק כ'. ב"ר פ' י"ב:

מתנות כהונה

רבנן אמרי כו'. ופי' זה שהמליכו עליהם מלכים שאינם הגונים שמשתעבדים בהם היה מפני המוקש והחטא שעזבו את ה': **פרוסטיא** הכנסתו ושררתו שמקוה לקבלו ממנו חכמות שרותיה תענינה תרגום יונתן חכמות פריסתיותה: **דילטורין** הולכי רכיל: **דואג** שאמרו עיין זה לשל ריש פרשה תקע: **מסית** מדבר כבני אדם: **היורד** מעל הסולם ופניו לאחוריו. ועיין סדר נשא פרשה י"ב ובמדרש חזית בפסוק נאוה ולאלה ובירושלמי ראש השנה גרסינן כההין דסליק בסולמא הפיך: **מיכאל** כולו שלג וגבריאל כולו אש. כך צ"ל להגיה לפי מה שנמצא מזה בפי' המקובלים וה"נ ג"כ בס' נשא בשם רבי יצחק וכן תרגם המתרגם בפסוק המשל ופחד עמו אמנם יכול לומר ג"כ שסברת הספר פה שמיכאל משמאל דין אש וגבריאל מימין חסד שלג

עץ יוסף

שמול הדין והצדקה גלו שנא' יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבא אליהם לכן כשומרים שניהם מיד נגאלים כדכתיב שמרו משפט וגו' [מ"נ]: (ז) **מלך** לא דן ולא דנין אותו כו'. שכתוב בדוד המלך מלפניך כו'. ס"ל כירושלמי דדינא הוא שהמלך מפני כבודו לא דן ולא דנין אותו דילפינן מקרא משום שים עליך מלך שתהא אימתו עליך ומביא ראיה מקרא שכתוב בדוד המלך מלפניך משפטי יצא לומר שאפי' בדיני נפשות ג"כ אין דן אותו שום בריה אלא הקב"ה: **מלפניך משפטי יצא** פי' בשוח"ט אמר דוד אתה מלך ואני מלך נאה למלך לדון את המלך. ור"ל לפי שהמלך מעלתו יותר גדול מכולם. ולכן אין לדון לו כי אם גבוה מעל כל גבוה: (ח) **רבי יוחנן** ור"ל לקיש. מאמר ר"ל לקיש ליתא כאן. ובפתיחתא דאסת"ר סי' ט' הוא בשלימות ע"ש: **חנף** כו' מנהיג את הדור. ר"ל שומר חנף אף שאין בידו להרע בהדיא בפרהסיא שאימת מלכות עליו מ"מ קשה מאד. שיהא מפסם ויזיק מבלי שירגישו בו. ומלכות דקרא היינו כל מין שררה: **ולפרוח באויר** כי האדם בעל רע בטבע. ואם לא תהיה הנהגת המושל ביניהם איש את רעהו חיים בלעו ויפרדו איש מעל אחיו. לכן אמר דנוח לו לפרוח בלי התיישבות אלא כצפור ולעוף ולנדוד זה מזה כצפרים עפות [יפ"ע]: **ואין הלשון** הזה ממוקשי עם אלא לפרוח. וס"ל שהמ"ם ממלוך הוא מ"ם היתרון. שיותר ראוי מוקשי עם שהעם יעופו תחת השמים כשפור אשר בהם פח יקוש. יותר משישלוט אדם חנף: **התפול** כו' ר"ל דילפינן בגז"ש. זה מוקש דהתם בענין עופפות לצור מיירי. אף מוקש דהכא נמי כן: **רבנין אמרי** כו' הם מפרשים מה שעמדו עליהם נשיאים שאינם הגונים שהיו משתעבדים בהם היה מפני המוקש שבקשו שלא לשם שמים שהנשיא ישפוט ויוכיח אותם ויהיה מורא עליהם לשמור דרך ה'. ועי' ברד"ק ש"א ח' פסוק ה': (ט) **זוכה** להיות כיוצא בו. כלו' שנקרא איש אלהי. וע"ד שאחז"ל עתידים צדיקים שיקראו בשם הקב"ה ואפשר שהכוונה בזה שיהיו במדרגה והגזר אומר ויקם לך: **נתחייב להיות** כיוצא בה. כלו' שיכלה ויפסד באין תקומה כמקור הרע הנפסד ונשחת: **פרוסטיא** בלי' שררה [מוסף]. חכמות שרותיה ת"י חכמות פריסתיותיה. והמעריך כתב שלשון יוני הוא. ופי' כחו וגבורתו: (י) **אלו** הן למנות להן מלך ולמחות זכרו פ"ע. כצ"ל לפי דעתי. שהרי כן היה שמתחלה מינו להם מלך שאול. ואח"כ היה מלחמת עמלק: **שהיו ביניהם דלטורין** הולכי רכיל. ועי' לשון הרע מסלק השכינה. ובנין הבית הוא סבה להשראת השכינה. וענין סילוק השכינה הוא מ"ז הסרת ההשגחה העליונה מבני אדם: **לפיכך היו** נופלין במלחמה. מפני שהמלשינות היה אומנתו של נחש. והוא הביא להם האלה המתהפכת לעולם: **סלק את השכינה לרקיע**. ומה שנא' על כל הארץ כבודך ה"ק אף כשסלקך שכינתך לרקיע כבודך נודע על כל הארץ [יפ"מ]: **לש"ה לשון שלישי** שדרכם היה לקרות לנ"ם שליש': **שאלו לנחש** הוא דרך מליצה. כי אם היה יכול להשיב היה משיב ככה על שכנו: **שפרצתי גדרו של עולם**. שאלמלא שהחטיא את אדם לא היו מתים: **ולשונך שותת** בירושלמי פ"ק דפיאה ובויק"ר איתא גרסו שותת. ופירושו נגרר את לפיו: **משית** מדבר. **אמר** להן מן האילן כו'. אמר להן לאו דוקא שהרי לא דיבר אלא עם חוה: **מן האילן הזה** כו'. עי' ב"ר פ' ט שם נתבאר: **מה אתה** נהנה שאתה נושך. דהרי דורס ואוכל ואר טורף ואוכל: **למה אין** אתם כו'. כלו' הלא גם בבני אדם ימצא מדה רעה לאהוב לדבר מה שאין הנאה לו מאומה: **שעומד ברומי** והורג בסוריא. שאומר לשון הרע על מי שעומד בסוריא ועל ידי זה נהרג. ולכן נראה לי להנקם מבעלי לש"ה. לשלם להם מדה כנגד מדה: (יא) **מנין** [ש"א ד] נס ישראל מפני פלשתים וגו'. כ"ה בכל המדרשים. והנה שם לא היה בחטא שאול אלא בחטא בני עלי. וצ"ל מניין [ש"א ל"א] וינוסו אנשי ישראל מפני פלשתים וגו': **דוד נתן מגפה** כדאי' בפסיקתא רבתי פ' י"א סי' ג' כשבא דוד למנות גבוריו היה מונה והולך. כיון שהגיע אוריה החתי [ש"ב כ"ג] כל שלשים ושבעה מיד ויוסף אף ה' להרות בישראל: (יב) **הלכה** כמה דברים הן שאמרו מפני דרכי שלום. כצ"ל: **כהן קורא** ראשון כו'. כי היכי דלא ליתו לאינצויי תקינו להו רבנן האי סידרא דכיון דתקנתא דרבנן היא תו לא אתי לנצויי ולמימר אנא קרינא ברישא [רש"י]. אף שנא' וקדשתו עכ"ז הת"ח קודם לכ"ג עם הארץ רק מפני דרכי שלום הכהן תמיד קודם: **מימיה לא** ראתה חמה פגימתה של לבנה. אף שבספרו התוכנים נתנו סיבה כנעים בזה. החכמים נתנו סיבה על התחלת נתינת הטבע ככה הוא מפני דרכי שלום: **ופניו לאחוריו** פי' ופניו הפוך לאחור ולא כלפי הסולם כדרך העולים. כי בהיות פניהם לאחור נמצא כל אחד רואה הבא אחריו שהוא למטה ממנו ולא הקודם לו שהוא למעלה ממנו: **כדי שיהא** כל מזל ומזל כו'. הכוונה שכולם תקועים בגלגל המזלות וכשהגלגל מתנועע כל אחד רואה שלמטה ממנו ולא של מעלה ממנו וסובר שהוא ראשון: **מיכאל כולו** אש כו'. כ"ה הנוסחא הישנה. וכתב המת"כ והגהז"ק שצ"ל כדאי' בבמדב"ר פ' י"ב מיכאל כולו שלג וגבריאל כולו אש. ועי' מ"כ שם: **מיכאל כולו שלג** כו' ממונה על הרחמים לקרב מדה"ד

קפרא כו ומה אם העליונים שאין בהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות הן צריכין שלום התחתונים שכולן שנאה ותחרות וקנאה עאכ"ו שהן צריכין שלום. רבנן אמרי תדע לך כמה גדול כחו של שלום כז אפי' המלחמה שאין אדם יורד לתוכה אלא בחרבות וברמחים. אמר הקב"ה כשתהיו הולכין לעשות מלחמה לא תהיו פותחין תחלה אלא בשלום. מנין ממה שקרינו בענין (דברים כ) כי תקרב אל עיר וגו': (יג) ד"א כי תקרב וגו'. זש"ה (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך וגו'. רבנן אמרי המקרא הזה מדבר בשעה שכעס הקב"ה על ישראל בעגל אמר הקב"ה למשה אכנו בדבר ואורישנו. מהו אכנו בדבר ואורישנו א"ל הקב"ה מה הן סבורין שאני צריך חרבות ורמחות להרוג אותן בהן. כשם שבראתי עולמי בדבר שנאמר (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם כך אני עושה להן מוציא אני דבר מפי והורגן. הוי (במדבר יד) אכנו בדבר ואורישנו. ד"א מהו ואורישנו א"ל אני מוריש אותן לך ומעמיד אחרים ממך. מנין שנא' (שם) ואעשה אותך לגוי גדול. כיון ששמע משה כך התחיל מבקש עליהן רחמים. ומה אמר משה באותה שעה (שם) אשר עין בעין נראה אתה ה'. מהו אשר עין בעין א"ר אחא בשם רשב"ל אמר משה רבש"ע הרי מרה"ד בכף מאזנים מעוין. אתה אומר אכנו בדבר ואני אומר סלח נא. א"ל הדבר מוכרע נראה מי נוצח אתה ה' או אני. א"ר ברכיה א"ל הקב"ה חייך שלי בטלת ושלך קיימת. מנין שנא' (שם) ויאמר ה' סלחתי כדברך הוי ותגזר אומר ויקם לך. ד"א ותגזר אומר א"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי כל מה שגזר משה הסכים הקב"ה עמו. כיצד לא א"ל הקב"ה לשבור את הלוחות הלך משה ושיברן מעצמו. ומנין שהסכים הקב"ה עמו דכתיב (שמות לד) אשר שברת יישר כחך ששברת. הקב"ה א"ל שילחם עם סיחון שנאמר (דברים ב) והתגר בו מלחמה והוא לא עשה כן אלא ואשלח מלאכים וגו'. א"ל הקב"ה כך אמרתי לך להלחם עמו ואתה פתחת בשלום חייך שאני מקיים גזרתך. כל מלחמה שיהיו הולכים לא יהיו פותחים אלא בשלום שנא' כי תקרב אל עיר וגו'. מי קיים הפרשה הזאת יהושע בן נון. א"ר שמואל בר נחמן כח מה עשה יהושע היה פורש דאטגמא בכ"מ שהיה הולך לכבוש. והיה כתוב בה מי שמבקש לילך ילך לו ומי שמבקש לעשות שלום יעשה ומי שיבקש לעשות מלחמ' יעשה. מה עשה הגרגשי פנה והלך לו מלפניהן. ונתן לו הקב"ה ארץ יפה כארצו זו אפריקי. הגבעונים שהשלימו עשה להם יהושע שלום. אבל ל"א מלכים שבאו להלחם עמו הפילם הקב"ה בידו. מנין שנאמר (שם ג) ונכהו עד בלתי השאיר להם שריד: (יד) ד"א וקראת אליה לשלום. ראה כמה הוא כחו של שלום. בא וראה ב"ו אם יש לו שונא הוא מבקש ומחזר מה לעשות לו. מהו עושה לו הולך ומכבד לאדם גדול ממנו שיעשה לאותו שונא רעה. אבל הקב"ה אינו כן אלא כל או"ה מכעיסין אותו והן ישנים וכל הנפשות עולות אצלו. מנין שנאמר (איוב יב) אשר בידו נפש כל חי ובבקר הוא מחזיר לכאו"א נשמתו. מנין שנאמר (ישעיה מב) נותן נשמה לעם עליה. ד"א ב"ו אם יעשה לחבירו רעה אינה זזת מלבו לעולם אבל הקב"ה אינו כן אלא היו ישראל במצרים והיו המצריים משעבדין אותם בטיט ובלבנים לאחר כל הרעות שעשו לישראל חס הכתוב עליהן ואמר (דברים כג) לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו אלא רדפו אחר השלום שנא' (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו. ד"א מהו בקש שלום ורדפהו

כט מעשה בר' מאיר שהיה יושב ודורש וכו' הלכה אותה אשה לביתה שהיה ליל שבת ומצאה הנר שלה שכבה. א"ל בעלה היכן היית עד עכשיו. אמרה לו שומעת הייתי לר' מאיר דורש. והיה אותו האיש ליצן. א"ל בכך וכך אין את נכנסת לביתי עד שתלכי ותרוקי בפניו של ר' מאיר. יצאה לה מביתו נגלה אליהו זכור לטוב על ר"מ א"ל הרי בשבילך יצאה האשה מביתה. הודיעו אליהו זכור לטוב היאך היה המעשה. מה עשה ר"מ הלך וישב לו בבית המדרש הגדול. באתה אותה אשה להתפלל וראה אותה ועשה עצמו מתפסק. אמר מי יודע ללחוש לעין אמרה לו אותה אשה אני באתי ללחוש רקקה בפניו. א"ל אמרי לבעליך הרי רקקתי בפניו של ר' מאיר. א"ל לכי התרצי לבעליך. ראה כמה גדול הוא כחו של שלום. ד"א א"ר עקיבא תדע לך כמה גדול הוא כחו של שלום שאמר הקב"ה בשעה שאדם מקנא לאשתו השם הקדוש הנכתב בקדושה ימחה על המים כדי להטיל שלום בין סוטה לבעלה. ל אר"ל גדול הוא השלום שאמר הכתוב דברים של בדאי ליתן שלום בין יוסף לאחיו. בשעה שמת אביהן היו מתיראין שלא ינקום להן. ומה אמרו לו (בראשית נ) אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף. ואין אנו מוצאים שצוה יעקב אבינו. אלא אמרו הכתובים דברי בדאי מפני דרכי שלום. ד"א חביב הוא השלום שנתנו הקב"ה לציון שנא' (תהלים קכב) שאלו שלום ירושלם. ד"א חביב הוא השלום שנתנו הקב"ה בשמים שנא' (איוב כה) עושה שלום במרומיו. ד"א חביב הוא השלום שנתנו הקב"ה לקרובים ולרחוקים שנא' (ישעיה נז) שלום שלום לרחוק ולקרוב. ד"א חביב הוא השלום שלא נתנו הקב"ה לרשעים שנא' (שם מח) אין שלום אמר י"י לרשעים. ד"א לא חביב הוא השלום שנתנו הקב"ה לפנחס בשכרו שנא' (במדבר כה) הנני נותן לו את בריתי שלום. ד"א גדול השלום שאין הקב"ה מבשר את ישראל שיהיו נגאלים אלא בשלום שנא' (ישעיה נב) משמיע שלום וגו'. ד"א א"ר לוי לב חביב הוא השלום שכל חותמיהם של ברכות אינן אלא בשלום. ק"ש חותמת בשלום פורש סוכת שלום התפלה חותמת בשלום ברכת כהנים חותמת וישם לך שלום. ד"א חביב הוא השלום שאין הקב"ה מנחם את ירושלים אלא בשלום. מנין שנא' (ישעיה סו) הנני נוטה אליה כנהר שלום. אמר דוד מבקש הייתי לשמוע מהו שיחתו של הקב"ה על ישראל. ושמעתי שהיה עסוק בשלומן שנא' (תהלים פה) אשמעה מה ידבר האל י"י כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו וגו' אר"ש בן חלפתא לג ראה מה חביב השלום כשבקש הקב"ה לברך את ישראל לא מצא כלי שהוא מחזיק כל הברכות לברכן בו אלא השלום. מנין שנא' (שם כט) י"י עוז לעמו יתן י"י יברך את עמו בשלום:

סדר כי תצא

פרשה ו (א) כי תצא. כי יקרא קן צפור לפניך. הלכה תינוק שנולד כשהוא מהול מהו שיהא (מותר) צריך למול אותו. כך שנו חכמים א תינוק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית מפני בריתו של אברהם ומנין אתה למד מן התורה שנא' (בראשית יז) המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך. ד"א המול ימול אל תהי קורא בו אלא שתי מילות מילה ופריעה. ר' לוי אמר המול ימול מכאן למוהל צריך שיהיה

מהול

יד יוסף כו ויק"ר פ' ט' במדב"ר פ"ס: כז במדב"ר פ' י"א סי' ע"ז. ספרי פ"ב פיסקא קל"ט: כח ויק"ר פ' י"ח. ירוש' פ"ז דשביעית: כט ויק"ר פ"ט. במדב"ר פ"ט. ירוש' פ"ק דסוטה: ל יבמות ס"ס. ב"ר פ' ק'. מסכת דרך ארץ פרק י"א. ירוש' פ"ק דפאה. הגהות סולדון וכדור ויטי וסדר טוססים. ילקוט ויטי: לא במדב"ר פי"א. וכנס ותנחומא ריש פנחס: לב ספרי ה"ב פיסקא קל"ט: לג עוקצין פ"ג במדבר רבה פ' י"א: פ"ו א שבת קל"ז. ב"ר פ' מ"ז. ירוש' פרק ר"ס דשבת:

מתנות כהונה

שלג וכן הוא בב"ר פ' י"ב ונקרא גבריאל ע"ש כונה מדת הדין בחוזקה ולהיפך נקראת מדת חסד אל בספ' המקובלים כד"א ולנקבה מלא אכלם והקב"ה מכלכל חיים בחסד והוא ע"ש סכובתם מדת הדין בחוזקה ובכח כי אל לשון תחוק כד"א ואת אילי הארץ לקח וכן פירש"י ז"ל ריש פרשת ואתחנן על ידך החזקה וכן מצינו בספר הזוהר פרשה בהעלותך ופרשה במדבר שמיכאל ממזרח ואוריאל מדרום וכן כתב בזוהר חדש הפוך הסדר המורגל בפי' המקובלים ז"ל ורבינו בחיי כתב בפ' במדבר והכי איתא נ"כ בפרשה במד' רבה שגבריאל מלפניו למזרח ואוריאל משמאל לנגון ומעתה שכל לומר נ"כ כסברת הספר הזה לומר שגבריאל לפנים ולהיפך לנגנו חסד שלג כי לעולם הפנים מעלה פנים מאירות ונוטה כלפי חסד שלזה קראו המקובלים ז"ל כתר עליון שהוא רחמים גמורים בלי מערובת דין כלל אל עליון כי החסד נקרא אל וכתר עליון שהוא רחמים גמורים קראוהו אל עליון וה' יתברך יודע טמוני דרכו: מזיקים זה את זה גרסי'. בספ' נמצא דייק מדכתיב עמו וכן במד' חוים: אכנו בדבר. קרי ביה בדבר פי' בדיבור: אני מוריש. לשון ירושה דרכו: א"ל הדבר מוכרע נראה כו'. ומשה אמר כן להקב"ה: יישר וכו'. הרי"ש אשר כמו יאשר וכן בכל מקום אשרי פי' מאושר ומתחזק כד"א אשרו חמוץ: דאטגמא פי' הערוך פתשגן כתב: ודורש כו'. עיין בויקרא רבה ס"ט: ליצן רשע לץ יהיר: מתפסק עשה עצמו חולה כמו שמצינו בדברי חז"ל שקראו לחולה קצירה כדאמרינן כד קציר ורמי בערסיה. מאן קצירי ומריעי. ונפסק ונקצר חדא מילתא היא: שיחתו דיבורו של הקב"ה ועיין עוד דברי שלום בבמדבר רבה סוף פרשה י"א: המול ימול. דריש ביה שמול כבר שנולד כך ישא ימול: דבר אחר המול ימול אל תהי ועיין פרשה לך לך ס' מ"ז: דכתיב המול וכו'. דריש

ביה

עץ יוסף

וגבריאל לשמאל. ועי' בספרי המקובלים: (יג) מוציא אני דבר מפי והורגן. אכנו בדבר קרי ביה בדבר פירוש בדיבור: אני מוריש אותן לך. מפרש ואורישנו לשון ירושה: מעויין פי' שוה בשוה: אמר לו הדבר מוכרע. עכשיו אמר כן להקב"ה הדבר מוכרע פי' שוה בשוה: חייך שלי בטלה ושלך קיימת כו' הוי ותגזר אומר ויקם לך כו'. ור"ל דלך לדיוקא אתא. לך יקום ולא שלי: יישר כחך דרים אשר כמו יישר. וכן בכ"מ אשר פי' מאושר ומתחזק כד"א אשרו חמוץ (מת"כ): חייך שאני מקיים גזירתך. שאחרים הדין שלא יהיו פותחין אלא בשלום: דאטגמא בלי' פתגם המלך ופתשגן כתב הדת: בכל מקום שהיה הולך לכבוש. מלשון זה משמע שלאחר שנכנסו לארץ כשהיה הולך לכבוש מערי ארץ ישראל היה עושה דאטגמא. והא דאי' בירושלמי ששלח עד שלא יכנסו לארץ הוא לאו דוקא: הגרגשי פנה והלך לו כו'. הכי גמירי להו. ומקרא מסייע להם כי כשקבץ יבין מלך חצור המלכים כדי להלחם עם ישראל לא כתיב שם גרגשי. גם בסיפור כלל המלכים המוכים לא כתיב גרגשי. אבל קשה דכתיב וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפריזי והכנעני והחתי והגרגשי וגו'. ובסדר שלח ס' י"ז מי' שהכנעני פנה והלך לו ע"ש. ועי' בתוספתא שבת פ"ח סי' י"ג: ונכהו עד בלתי השאיר להם שריד. צ"ל שנא' (יהושע י"א) ויכם עד בלתי השאיר להם שריד: (יד) שנאמר נותן נשמה לעם עליה. לכל העמים אשר על פני האדמה: שהיה יושב ודורש כו'. עי' בהמקומות שציינתי ביד יוסף: ליצן רשע: בכך וכך לשון שבועה כן וכן יהיה לי שלא תכנס כו': מתפסק עשה עצמו חולה (מת"כ): מי יודע ללחוש לעין. פי' בקי ללחוש על העין שכואב לי. וכשהיו מלחשים היו צריכין לרוק על העין: כדי להטיל שלום שמזה יודע אם זנתה: שאמר הכתוב דברים של בדאי ליתן שלום בין יוסף כו'. שהכתוב לא היה כותב השקר שאמרו אם לא היה מותר לשנות מפני בקשת השלום: בדאי מלשון (מ"א י"ב) בחדש אשר בדא מלבו. ופרש"י לשון כזב: ואין אנו מוצאין שצוה יעקב אבינו. משום שלא נחשד יוסף בעיניו: לציון שעיר החביבה עליו מאד ומבקש שלום לה. א"כ השלום הוא ענין גדול: לקרובים ולרחוקים כדדרשו חז"ל לקרובים זה צדיק ולרחוקי' שנתרחקו ואח"כ עשו תשובה. וע"י מדת השלום מקבלם ה' כי מדת השלום גדול מאד: לרשעים וא"כ פי' כי העדרה הוא רע מאד. ואם כן קיומה הוא ענין גדול מאד: לפנחס בשכרו וא"כ אות הוא כי ענין גדול הוא: לא מצא כלי כו' אלא השלום. כי היא מדה שכל מדות העליונות כלולות בה: ה' עוז לעמו יתן כו'. פה ושאומר בשלותו אמר לא שנאמר יתן לעמו. ולכן יברך את עמו בכלי שמחזיק ברכה והוא השלו':

סדר כי תצא

פרשה ו (א) הלכה תינוק שנולד כשהוא מהול מהו שיהא מותר למול אותו כו'. דשנינו בה במס' שבת קל"ה אם צריך להטיף ממנו דם ברית או אינו צריך ע"ש. חזו השואל שהאפשר שאין צריך להטיף ממנו דם ברית וא"כ אסור למולו שמא יעשה אותו כרות שפכה. או דילמא צריך להטיף ממנו דם ברית משום דחיישינן שמא ערלה כבושה היא: מפני בריתו של אברהם. ואברהם בזקנותו בודאי לא היה ניכר הערלה ועכ"ז מל עצמו: מפני בריתו של אברהם. לכן נקרא דם ברית: אל תהי קורא בו אלא. הוי פירוש מיוסדים כאן

גע

מהול דכתיב המול ימול . א"ר יודן בן פזי מה כתיב בצפורה אשת משה (שמות ד) אז אמרה חתן דמים וגו' למילה אכ"כ אלא למולות שתי מילות . מכאן למילה ומכאן לפריעה . ולמה התינוק נימול לשמונה ימים שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו . וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על הבהמה . מנין שנא' (ויקרא כב) מיום השמיני והלאה וגו' . ג ולא עוד אלא שאמר הקב"ה (שם) אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד . וכשם שנתן הקב"ה רחמים על הבהמה כך נתמלא רחמים על העופות מנין שנא' כי יקרא קן צפור לפניך : (ב) זש"ה (משלי ה) אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע . ג מהו אורח חיים פן תפלס אמר ר' אבא בר כהנא אמר הקב"ה לא תהא יושב ומשקל במצותיה של תורה כענין שנא' (ישעיה מ) ושקל בפלס הרים . ולא תהא אומר הואיל והמצוה הזו גדולה אני עושה אותה ששכרה מרובה והואיל וזו מצוה קלה איני עושה אותה מה עשה הקב"ה לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מצוה ומצוה כדי שיעשו כל המצות בתום מנין שנא' (משלי ה) נעו מעגלותיה לא תדע . למה"ד למלך ששכר לו פועלים והכניס אותן לתוך פרדסו סתם ולא גילה להן מהו שכרו של פרדס שלא יניחו דבר ששכרו מועט וילכו ויעשו דבר ששכרו מרובה. בערב קרא לכאו"א א"ל תחת איזה אילן עשית . א"ל תחת זה א"ל פלפל הוא שכרו זהוב אחד . קרא לאחר א"ל תחת איזה אילן עשית . א"ל תחת זה א"ל פרח לבן הוא שכרו חצי זהב . קרא לאחר א"ל תחת איזה אילן עשית . א"ל תחת זה א"ל זית הוא שכרו מאתים זוז . אמרו לו לא היית צריך להודיע אותנו איזה אילן שכרו מרובה כדי שנעשה תחתיו. אמר להם המלך אילו הודעתי היאך היה כל פרדסי נעשה . כך לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מצות . חוץ משתי מצות החמורה שבחמורות והקלה שבקלות. כבוד אב ואם חמורה שבחמורות ומתן שכרה אריכות ימים שנא' (שמות כ) כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך . והקלה שבקלות שילוח הקן ומהו שכרה אריכות ימים שנא' שלח תשלח את האם וגו' . הוי כי יקרא קן צפור : (ג) זש"ה (משלי א) כי לוית חן הם לראשך רבנן אמרי נעשה ד"ת חן לרשיותך . כיצד אדם בן תורה בשעה שהוא מזקין הכל באין ומסבבין אותו ושואלין אותו ד"ת . ד"א מהו כי לוית חן א"ר פנחס בר חמא לכ"מ שתלך המצות מלוות אותך . כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך . אם עשית לך דלת המצות מלוות אותך שנא' (דברים ו) וכתבתם על מזוזות ביתך . אם לבשת כלים חדשים המצות מלוות אותך שנאמר (שם כב) לא תלבש שעטנז . אם הלכת לגלח המצות מלוות אותך שנא' (ויקרא יט) לא תקיפו פאת ראשכם . ואם היה לך שדה והלכת לחרוש בתוכה המצות מלוות אותך שנאמר (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו . ואם זרעת אותה המצות מלוות אותך שנא' (שם כב) לא תזרע כרמך כלאים . ואם קצרת אותה המצות מלוות אותך שנאמר (שם כד) כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה . אמר הקב"ה אפי' לא היית עוסק בדבר אלא מהלך בדרך המצות מלוות אותך . מנין שנא' כי יקרא קן צפור לפניך בדרך . ד"א ד בן עזאי אומר מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה . כיצד כתיב למעלה כי תצא למלחמה וגו' וראית בשביה וגו' אמר הקב"ה אע"פ שהתרתי אותה לך אמרתי לך וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה כדי שלא תמצא חן בעיניך ותשלח אותה . ה ואם לא עשית כן מה כתיב אחריו כי יהיה לאיש בן סורר ומורה מתוך כך כי יהיה לאיש חטא משפט מות הוי עבירה גוררת עבירה. ומצוה גוררת מצוה מנין תחלה כי יקרא קן צפור מתוך כך כי תבנה בית חדש מתוך כך לא תזרע כרמך כלאים מתוך כך לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו מתוך כך גדילים תעשה לך הרי מצוה גוררת מצוה. ד"א שלח תשלח א"ר אלעזר לא היה צ"ל כן. אלא אמר הקב"ה הואיל ונתעסק בכבודו של עולם ובתיקונו של עולם כדי שתנצל. ד"א א"ר חייא ומה אם צפור שאין לה לא זכות אבות ולא בריתות ולא שבועות בניה מכפרים עליה . בני אברהם יצחק ויעקב שיש להם זכות אבות עאכ"ו שאם סרח א' מהם שהוא מכפר עליהם לע"ל. ד"א שלח תשלח א"ר ברכיה ויש מזיק שקושט כחץ וטס כעוף. מנין שנא' (תהלים נה) לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם. אמר הקב"ה אם קיימת מצות שילוח הקן אני מצילך מאותן . ד"א יש מצוה שמתן שכרה עושר ויש מצוה שמתן שכרה כבוד ומה מתן שכרה של מצוה זו. שאם אין לך בנים אני נותן לך בנים. מנין. שנא' שלח תשלח את האם. ומה שכר אתה נוטל ואת הבנים תקח לך. ד"א שלח תשלח רבנן אמרי למה ב' פעמים. שאם אירעה לך המצוה הזאת פעם שניה לא תאמר כבר יצאתי ידי חובתי. אלא כ"ז שתארע לידך אתה צריך לקיים אותה. ד"א שלח תשלח רבנן אמרי אם שלחת מצות הקן את זוכה לשלח עבד עברי . מנין שנא' (דברים טו) וכי תשלחנו חפשי מעמך . ד"א מהו שלח תשלח את האם. אם קיימת מצוה זו את ממהר לבא מלך המשיח שכתוב בו שילוה מנין שנאמר (ישעיה לב) משלחי רגל השור והחמור . ד"א א"ר תנחומא אם קיימת המצוה הזאת אתה ממהר את אליהו הנביא ז"ל שיבא שכתוב בו שילוה. שנא' (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא והוא יבא וינחם אתכם מנין שנאמר (שם) והשיב לב אבות על בנים :

(ד) זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים . הלכה אדם שיש בו נגע והיה הכהן קרובו מהו שיהא מותר לו לראותו . כך שנו חכמים ז כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו . ר"מ אומר אף לא נגעי קרוביו . וע"י מה הנגעים באים ח ע"י עין הרע . א"ר יצחק בנוהג שבעולם אדם אומר לחבירו השאילני קרדומך שאבקע בו העץ הזה . והוא אומר לו אין לי מעין רעה . כך הוא אומר בהייך השאילני הכברה שלך ויש לו והוא אומר אין לי מעין רעה. מיד באה הנגע על ביתו תחלה. מנין שנאמר (ויקרא יד) וראה את הנגע והנה הנגע בקירות הבית. ומה היו עושין לו מפנין כל מה שהיה לו בתוך ביתו. מנין שנא' (שם) וצוה הכהן ופינו את הבית . כיון שהיה מוציא כל מה שהיה לו בתוך ביתו קרדומותיו וכברותיו היו אומרים ראיתם עין רעה שהיה בידו . מה שהיה לו לא היה רוצה להשאיל. מי גרם לו להפנות ע"י שהיתה בו עין רעה. ד"א א"ר הונא אין הנגעים באין אלא על לשה"ר . ורבנן אמרי תדע לך שהנגעים באין על לשון הרע הוי מרים הצדקת ע"י שדברה לשון הרע במשה אחיה קרבו בה הנגעים. מנין שנא' (דברים כד) זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים.

זש"ה

יד יוסף ב ויק"ר פ' כ"ז ב"ר פ' ע"ס סי' י"ג . וס' ע"ו סי' ס' : ג פסיקתא רבתי פ' כ"ג . שוח"ט מזמור ט' . תנחומא עקב סי' ב' : ד אבות פ"ד מ"ב . תנחומא ס"ז . תד"א מ"כ פרק ג' : ה ספרי פ' פיסקא ר"מ : ו במדב"ר פ' י"ב סי' נ' . תנחומא נשא סי' כ"ג : ז נגעים פ"ב מ"ב . כלים פ"א . ספרי חלק א' פיסקא ק"ס . ויק"ר פ' ט"ז : ח יומא דף י"א . ערכין דף ט' ויק"ר פ' י"ז :

מתנות כהונה

ביה המל יהא נימול : **נתמלא** רחמים . עיין בפירוש הרמב"ן ז"ל : **בתום** בתמים ובשוה : **היאך** היה . בתמיה : **חמורה** שבחמורות . עיין בירושלמי דמסכת פיאה : **לרשיותך** לימי זקנותך שאז אדם נעשה רש ותש כח : **לא** היה צריך לומר כן . כלומר לא היה צריך להכתוב להקפיד על הגלת האם : **כדי** ראוי היה שתנצל : **בניה** מכפרים עליה . שבשבילה היא נגלה . **שהוא** מכפר עליו גרסי' ופירוש על עצמו : **שקושט** לשון יראים חן וכן הוא לעיל בפרשת נשא פ' י"ב ובמדרש תלים : **מצילך** מאותן . מאותן מזיקים ועיין לעיל בפ' נשא היאך יליף ליה

עץ יוסף

וצ"ל בדברי רבי לוי . **רבי** לוי אמר המול ימול אל תהי קורא בו אלא המהול ימול מכאן למוהל שצריך כו' . דמילה ופריעה ילפינן מרבויא דהמול ימול . וזה דהמוהל צריך להיות מהול ילפינן דקדיק המהול ימול . ועיין בב"ר פ' מ"ו : **ולמה התינוק** נימול לשמונה כו' . עי' בס' אמור וסוף מס' נדה : **שנתן הקב"ה** רחמים עליו . והא דאי' בברכות פ"ה האומר על קן צפור יגיעו רחמיך כו' משתקין אותו . כבר העיר בזה התוס' יו"ט שם וכתב שדוקא האומר כן בתפלתו הוא דמשתקין אותו . משא"כ דרך דרש ע"ש : (ב) **לא** תהא יושב ומשקל במצותיה של תורה . איזה קלה ואיזה חמורה . לעשות החמורה כדי שתקבל עליה שכר הרבה : **כענין שנא'** ושקל בפלס . מה פלס דהתם משקל אף פלס דהכא משקל : **בתום** בירושלמי פ"ק דפיאה ובתנחומא ר"פ עקב הלשון כל המצות משלם פי' בשלימות . וכאן נ"כ פירושו בתום בשלימות : **פרח לבן הוא** ואין בה חשיבות : **כבוד או"א** המורה שבחמורות . שהוקש כבודם לכבוד המקום : (ג) **נעשו** ד"ת חן לרשיותך . לימי זקנתך שאז אדם נעשה רש ותש כח ונעשים ד"ת חן בעיני הבריות לפרנסו בכבוד תורתו . וזהו וענקים לגרגרותיך להעניקו מכל טוב הצריך לו להאכילו ולהשקותו : **המצות מלוות אותך** כלו' מסובב אותך : **אם עשית** לך דלת כו' . עי' טוש"ע י"ד סימן רפ"ו : **ואם קצרת** כו' שנא' ושכחת עומר בשדה . הכי מצוה זו של שכחה שאינו ברצונו של אדם . לומר שאפי' מצוה זו שאינה מדעת האדם שכרה מרובה שהיא רבה כדאי' בילקוט רות פסוק וגם שול תשולו וגו' מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בשדהו ועשה אותו היום סעודה ושמחה גדולה אמר מצוה זו באה לידינו בלא כוונה נשמח עליה ע"כ : **אע"פ שהתרתי** אותה לך לא הכרתי לך כו' . שזה שהתירה התורה לא היה אלא כנגד יצה"ר שאם לא היה מתירה ישאנה באיסור . ולכן צוותה התורה וגלחה את ראשה ועשתה צפרניה כדי שלא תמצא חן בעיניו ויבלה אותה : **מה כתיב** אחריו כי יהיה לאיש כו' . בתנחומא אי' מה כתיב אחריו כי תהיין לאיש ב' נשים . שתים בבית מריבה בבית . ולא עוד האחת אהובה והאחת שנואה או שתיהן שנואות . מה כתיב אחריו כי יהיה לאיש בן סו' ר"ל שסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה . ואם חסים עליו אביו ואמו ולא יביאוהו לב"ד לרגום אותו סוף שיצא לתרבות רעה ויעבור עבירות ומתחייב מיתה . וזהו שנא' אחריו וכי יהיה באיש חטא משפט מות : **ומתוך כך** כי תבנה בית חדש כו' . שאם יקיים מצות שילוח הקן יזכה לבנות בית חדש ולעשות מעקה . ויזכה עוד לכרם ויקיים המצוה לא תזרע כרמך כלאים . ויזכה עוד לשדה ויקיים לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו . ויזכה עוד לבגדי [illegible] ויקיים לא תלבש שעטנז למר ופשתים יחדיו [illegible] ויזכה למצות ציצית . וכל זה [illegible] מסמיכות הפרשיות . ועי' בתנחומא : **לא היה צריך** לומר כך . כלו' לא היה צריך להקפיד על שלוח האם : **בכבודו של עולם** . [illegible] שהוא יופי העולם ובתיקונו של עולם שבני אדם אוכלים אותם . [illegible] : **ולא בריתות** [illegible] שנכרתו עם האבות שהוא קיים לעולם . [illegible] זכות אבות לא תמה : **ולא שבועות** היינו שנשבע לאבותם [illegible] : **בניה מכפרים עליה** שבשבילם היא נגלת : **שאם סרח אחד מהם שהוא מכפר עליהם** . [illegible] וכן הוא בקה"ר ריש פ"ד ע"ש : **שקושט בחץ** שקושט הוא [illegible] ורומה מענין קולע אל השערה ולא יחטא . [illegible] : **אם קיימת** מצות שלוח הקן אני מצילך מאותן . ע"ל נשא פ' י"ב האיך יליף לה : **שאם אין לך בנים** כו' [illegible] : **ומה שכר** אתה נוטל ואת הבנים תקח לך . [illegible] : **זוכה לשלח עבד עברי** . [illegible] ולקיים מצות שילוח עבד . [illegible] : **משלחי רגל השור** והחמור . וכדאי' בתנחומא [illegible] משיח בן יוסף שנמשל לשור . והחמור זה משיח בן דוד כו' : (ד) **כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו** . כל ההלכות שבתורה אדם מורה לעצמו חוץ מג' אלו נגעים ונדרים ובכורות [illegible] . נגעים שיאמר הכהן טמא או טהור . נדרים שיאמר החכם מותר . ובכורות שיאמר היחיד מומחה מום [illegible] : **ר"מ אומר** אף לא נגעי קרוביו . דאתקיש נגעים לריבים דכתיב [דברים כ"א] כל ריב וכל נגע . מה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים . ועי' זבחים דף ק"ב : **ע"י עין הרע** פי' [illegible] **אלא על לשון הרע** . [illegible] **שנא' זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים** . [illegible]

נגעים

וש"ה (תהלים נ) תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי. [ט]א"ר יוחנן אם הרגלת לשונך לדבר באחיך שאינו בן אומתך סוף בבן אומתך תתן דופי. ר' יהודה בן לוי אמר אם הרגלת לשונך לדבר באחיך שמאביך ולא מאמך סופך בבן אמך תתן דופי. שכל מי שמגיס את לבו לדבר בגדול ממנו גורם לעצמו שיקרבו בו את הנגעים. ואם אין את מאמין הרי מרים הצדקת סימן לכל בעלי לשון הרע. הוי זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים: (ה) וש"ה (קהלת ה) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. רבנן אמרי המקרא הזה מדבר בבעלי לשה"ר. כיצד אל תתן את פיך מהו כן. כיון שהפה אומר לשה"ר הוא חוטא על הגוף שגורם לו ללקות הרי לחטיא את בשרך שהפה חוטא על הבשר. מהו אל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא. שלא תאמר הריני הולך ואומר לשון הרע ואין בריה יודעת בי א"ל הקב"ה הוי יודע שאני שולח מלאך והוא עומד אצלך וכותב כל מה שאתה מדבר על חבירך. מנין שנא' (שם י) גם במדעך מלך אל תקלל למה (שם) כי עוף השמים יוליך את הקול. ומהו בעל הכנפים יגיד דבר. אלו המלאכים שכתוב בהם (ישעיה ו) שש כנפים שש כנפים לאחד. למה יקצוף האלהים על קולך על אותו הקול שיצא מפיך. וחבל את מעשה ידיך שאותו האיש לוקה בנגעים. ואם אין אתה מאמין הרי מרים ע"י שאמרה לשה"ר על משה אחיה לקתה הוי זכור את אשר עשה וגו' ומתוך כך לקתה. א"ר יצחק למה"ד לעכינא שהיה יושב על פרשת דרכים ונושכת לעוברים ולשבים. בא הדרכון וישב לו כנגדה בא החבר וראה אותן; אמר זו עכנא כך היא דרכה לשוך. על זה אני תמיה שבא ונדבק לה. כך היה משה אומר מרים שדברה כך היא דרכן של נשים דבתניות הן. אהרן הצדיק אף הוא היה צריך לדבר בי. אמר משה (במדבר יב) ותדבר מרים שמא ואהרן כיון שירע משה שאף אהרן דבר התחיל צווח (תהלים מא) גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב. מהו גם איש שלומי זה אהרן שמשים שלום עלי שנא' (במדבר ו) וישם לך שלום. אשר בטחתי בו בשעה שעצר את מלאך המות. מנין שנא' (שם יז) וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד והמגפה נעצרה. אוכל לחמי אלו כ"ד מתנות כהונה שאוכל מישראל. ואחר כל השבח הזה הגדיל עלי עקב (שם יב) ותדבר מרים ואהרן במשה. ר' לוי אמר [י]ד' מדות בנשים ואלו הן. גרגרניות וצוותניות וקנאיות ועצלניות. גרגרניות מנין מן חוה דכתיב (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו'. צוותניות מנין דכתיב (שם יח) ושרה שומעת פתח האהל שהיתה מציתה על המלאך. קנאיות מנין שנא' (שם ל) ותקנא רחל באחותה. עצלניות מנין דכתיב (שם יח) מהרי שלש סאים קמח סולת. רבנן אמרי עוד ב' איסטטניות ופטטות. איסטטניות מנין (שם טז) ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך. ופטטות מנין דכתיב ותדבר מרים. ד"א ותדבר מרים [יא]א"ר יהושע דסכנין כשבא הקב"ה לבראת את חוה מן אדם היה מתבונן מהיכן לבראת אותה שנא' (שם ג) ויבן ה' אלהים את הצלע וגו'. אמר הקב"ה לא אברא אותה מן העין שלא תהא עינה רמה; ולא מן האוזן שלא תהא צוותנית. ולא מן הפה שלא תהא דברנית. ולא מן היד שלא תהא גונבת. ולא מן הרגל שלא תהא פרדניתא. מהיכן אברא אותה מן אבר הצנוע שיש בו מן הירך. ואעפ"כ לא הועיל כלום. וכל מה שנתכוין הקב"ה שלא יהא בה כולהן יש בכשרות. אמר הקב"ה לא אברא אותה מן העין שלא תהא עינה רמה חוה כתיב בה (בראשית ג) ותרא האשה. לא אברא אותה מן האוזן שלא תהא צוותנית (שם יח) ושרה שומעת. לא אברא אותה מן היד שלא תהא גונבת (שם לא) ותגנוב רחל את התרפים. לא אברא אותה מן הרגל שלא תהא פרדנית ולאה כתיב בה (שם ל) ותצא לאה לקראתו וגו'. לא אברא אותה מן הפה שלא תהא דברנית ומרים הצדקת כתיב בה ותדבר מרים. וראה מה הגיע לה זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים: (ו) ד"א זכור. רבנן אמרי למה"ד למלך שעלה מן המלחמה קילסה אותו מטרונה. אמר המלך תיקרי אמן של סנקליטור. לאחר ימים התחילה לערב אוננה של מלך. אמר המלך כך עשת תיטרד למטלון. כך בשעה שעשה הקב"ה מלחמת הים אמרה מרים שירה ונקראת נביאה שנא' (שמות טו) ותקח מרים הנביאה. כיון שאמרה לשה"ר על אחיה אמר הקב"ה תיטרד למטלון שנא' (במדבר יב) ותסגר מרים. ד"א זכור כיון שראה משה מה הגיע לאחותו התחיל צווח ומתפלל עליה בכל לבו ונפשו (שם) אל נא רפא נא לה. רבנן אמרי אמר משה רבש"ע כבר עשית אותי רופא אם אתה מרפא אותה הרי מוטב ואם לאו מרפא אני אותה. ד"א מהו אל נא א"ר אבא בר כהנא למה"ד לתלמידו של רופא שעלת מלכיא לראותו הביא אותה אצל רבו. אמר אותו תלמיד לרבו מרי כבר לימדת אותי כל סדרן של רפואות אם אתה מרפא אותה הרי יפה ואם לאו הריני מרפא אותה. כך אמר משה רבש"ע כבר לימדת אותי כל סדרן של נגעים אם אתה מרפא אותה הרי יפה ואם לאו הרי אני מרפא אותה. ד"א (שם) ויצעק משה אל ה' וגו' משל למה"ד לגבור שהיה הקולר בצוארו נפנה מאותו הקולר. לאחר ימים ראה הקולר נתון בצוארו של אחר התחיל צווח. אמרו לו מה לך צווח אמר להן אי אתם יודעים אני יודע באי זה צער הוא נתון כך היה הקולר בצוארי ואני יודע באי זה צער הוא נתון. כך היה משה צווח. א"ל הקב"ה מה לך צווח. אמר לפניו רבש"ע אני יודע באי זה צער היא נתונה שאני זכור השלשלת שהיתה ידי לתוכה. מנין שנא' (שמות ד) והנה ידו מצורעת כשלג. כיון שנתפלל משה עליה ריפא אותה הקב"ה. מנין שנא' (במדבר יב) והעם לא נסע עד האסף מרים. לפיכך היו זוכרין מה הגיע למרים מתחת ידי לשה"ר. ד"א [יב]א"ר אסי אין אדם אומר לשה"ר עד שכופר בהקב"ה. שנא' (תהלים יב) אשר אמרו ללשננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. א"ר שמעון [יג]ומה אם מרים הצדקת שלא נתכוונה לומר לשה"ר אלא דברה בשביל פריה ורביה כך הגיע אותה הרשעים שמתכוונים לומר לשה"ר על חביריהן לחתוך את חייהם עאכ"ו שיחתוך הקב"ה את לשונם שנא' (שם) יכרת ה' כל שפתי חלקות וגו'. אמר הקב"ה בעוה"ז

ע"י

יד יוסף ט תנחומא פקודי סי' ז' : י ב"ר פ' מ"ט : יא ב"ר פ' י"ח. תנחומא ויצא. ילקוט בראשית. ושמות רמז רס"ט : יב ערכין דף ט"ו. ירוש' פאה פ"ק שוח"ט מזמור י"ב. תהלים י"ח : יג ספרי בהעלותך פיסקא ל"ט. וספרי תצא ל' פיסקא רע"ה

מתנות כהונה

לה: **השאילני קרדומך**. עיין כל זה בארוך פ' מצורע ופ' חקת פ' ד': **בן אומתך**. מישראל ואפ"ה כן נקרא אחיך שנא' לא תתעב אדומי כי אחיך הוא: **סימן** אות וראיה: **ללקות** בנגעים. כדדרשינן זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע ועי"ל בפ' מצורע: **לעכינא** נחש: **הדרכון** פי' הערוך שומר יש לו שם לשומרים: **החבר** מחבר נחשים: **אף הוא היה כו'**. לכן תמה: **אמר משה ותדבר כו'**. כלומר זה אינו רחוק בעיני שמרים מדברת שהנשים דברניות הן שמא שאלה על דעתי שאהרן ידבר: **וצוותניות** דוחקות עצמן לשמוע כל דבר סתר: **מהרי** מכלל שהיתה מתעצלת: **ופטטות** דברנים: **איסטטיניות** רוחם ודעתם קצרה ואינם יכולים לסבול דבר גדול או קטן שכנגד רצונם או מכעיסים אותם והוא ל' הסרה וספילה ובפ"ק דמכות שמנו ר' יודא אמר איסטטיס שלא זו ופירש"י ורב אלפס ז"ל ככה וספית וכן הביאו הערוך וע"ש ובמקצת ספרים גרסינן איסטסיס היא זו והיא היא והכי גרסינן לעיל בפרשת לך לך פר' מ"ה איסטטיות: **ויבן** דרש בו לשון הבנה מדלא כתיב ויצר כלומר היה מתבונן מהיכן כו': **פרדניתא** יוצאנית הנפרדת תמיד מתוך ביתה: **סנקליטור** בעלי עצה וע"ד כן פי' הערוך: **לערב אונה**. מערבת ומבלבלת מחשבות ועצות המלך: **למטלון** לגיון הסוהר: **כבר עשית וכו'**. דרש רפא כמו רופא כלומר יש לה רופא והמשלם לקמן: **מלכיא** פי' הערוך שם ופי' בבא לפניו חולה והיה צריך לראות ולבדוק אותו שם לרפואתו: **מה לך**

צווח

ענף יוסף

מניח שמאמר כמו שהוא כתוב כאן ופירשו הוא ז"ל ע"ד שכתוב שם. מ"מ מצאתי בנוסחא יותר מכוונת לפ"ד לעיל סדר נשא סוף פ' י"ב. ובחסמ"ר שכוק כשכה המלך. והאמת יורה דרכו [חות אמת]. ואם אס"ש שנוסחא שלפנינו: (ה) [היה מתבונן מהיכן לבראות אותה] כבר ידעת בכל הדברים אלו ע"ד דברה תורה כלשון בני אדם וכן בכאן, שהקב"ה לא הוצרך לעיין בחלקי הבוראו דודאי הכל גלוי לפניו מתחלה. אלא שלפי שבראה מהמקום שבחר ולא מהמקומות שיש בהם נזק. בכוונה בזה יאמר כאדם שבאתו בעיון והתבוננות ועוד אמר ג"כ כן בהקב"ה. ומ"מ שבעולם אנשים אלה לפעמים הוא לטובה.

מ"מ

עץ יוסף

נגרעם אל תספר לשון הרע זכור העשוי למרים כו': **שאינו בן אומתך** ז"ל התנחומא פ' פקודי אם דברת באחיך שהוא אחיך סופך לדבר בבן אומתך זה משה כו': **באחיך שמאביך** ולא מאמך. פי' אם הרגלת לשונך לדבר באחיך שהוא מן האב ולא מן האם סופך שתדבר באחיך שהוא גם מן אם אחת: (ה) **שהפה חוטא על הבשר**. פי' שהפה חוטא שילקה בשר הגוף על ידו: **שכתוב בהם שש כנפים כו'**. לכן נקרא בעל כנפים שיש להם כנפים רבים: **וחבל את מעשה ידיך** שאותו האיש לוקה בנגעים. ויתבטל כל גופו ואינו יכול לעשות מעשה כלל. ונקט מעשה ידים שהם עיקר: **לעכינא** בלשון יוני נחש: **בא הדרכון** פי' כמו דרקון וגם הוא מין נחש. אך לא כל כך רע כמו עכינא [מעריך]: **החבר** מחבר נחשים: **אף הוא היה צריך לדבר בי**. בתמיה: **אמר משה ותדבר כו'**. דייק מדכתיב מרים תחלה ואח"כ אהרן: **גם איש שלומי כו'**. האדם המברך לכולם בשלום וא"כ צריך להיות בעצמו איש אוהב שלום: **בטחתי בו בשעה שעצר כו'**. שבטח משה בגבורתו ובכחו לדקן שיוכל לעמוד ולעצור את המ"מ: **ד' מדות בנשים** אף שמדות כאלה ימצא גם באנשים. מ"מ מצוי בנשים יותר. והכתו' שאף בנשים הצדקניות כמוהן נמצא ככה. זה מורה שטבעיהן כן: **גרגרניות** לשון זוללת: **צוותניות** פי' שמבקשים לידע כל דבר סתר: **דכתיב מהרי** כ"ל מדכתיב מהרי מכלל שהיתה מתעצלת בטבעה: **איסטטיניות** אמר ס"ל אסטטיסיות. והוא מלשון איסטרים המורגל בש"ס על איש מפונק. ובב"ר הגי' איסטטנות. ועי' מ"ש שם: **שנא' ויבן** פי' דרש ויבן היו"ד בקמ"ץ והוא לשון בינה. להבים על כל דבר: **שלא תהא עינה רמה**: **שלא תהא צוותנית** מבקשת לשמוע כל דבר. ולשמוע מדנים: **שלא תהא דברנית** הרגילה ותבא לדבר לשון הרע: **פרדניתא** יוצאת ופורחת חרנים פרדיתא. והוא מלשון פרדה שמפזרת רגליה [מעריך]: **ואעפ"כ לא הועיל כלום**. ר"ל שלא הועיל לגמרי שאעפ"כ נכשלות במדות אלו אף שמעלות. כ"ש שאר נשים ומצומצם נכרות שאחרים כולו הן נכשלות ביותר: **ושרה שומעת** דמשמע שהשמה אזנה לשמוע דברי המלאכים: **ותגנוב רחל את התרפים**. כדאי' בתנחומא ס' ויצא סי' י"ב למה גנבה אותם כדי שלא יהו אומרים ללבן שיעקב ברח עם בניו ונשיו. אבל בב"ר פ' ע"ד אי' שכוונתה היתה לש"ש. אבל מ"מ היתה בה מדה זו. וכן ליק אף שכוונתם היתה לטוב מ"מ מצינו מדות אלו בהן: (ו) **מטרונה** אשה חשובה: **סנקליטור** יועץ (מוסף): **אוננה** מאנה. ור"ל שהתחילה מערבת ומבלבלת מחשבות ומעות המלך. והמעריך כתב שצ"ל לעכור אונה של מלך: **למטלון** בית הסוהר הוא מקום גלות לחייבים. ופי' מוסף הערוך שהוא מקום אסיפת המתכיות (הנקראות מפעלענ) בערים שהולכים שם הפושעים: **התחיל צווח** ומתפלל כו'. שנא' ויצעק משה לעקר מכאב הלב. גם מלשון נא ב"פ משמע שהתפלל בכל לבו ונפשו: **ואם לאו מרפא אני אותה**. ובאלו מרומז זאת בכתוב אל נא רפא נא אתה לה. ואם לא הנני רופא אותה אני בעצמי. ולכן הכפיל מלת נא: **ואם לאו מרפא אני** אותה א"ר אבא בר כהנא. כצ"ל לפי דעתי והגי' שיבוש (ד"א מהו אל נא) ישוארים ודוק: **שעלת מלכיא לראותו** כתב המת"כ מלכיא פי' הערוך שם. ופי' בבא לפניו חולה והיה צריך לראות ולבדוק אותו שם לרפאותו עכ"ל. והמעריך כתב שהוא מ"ם וצ"ל שעלה מלוגה באחותו. ופי' נגע רע. ולשון לעז הוא. והמוסיף כתב מלכיא בלשון יוני אשה חולה. לראותו פי' לקבל פניו שירפא אותה: **ואם לאו הרי אני מרפא אותה**. להיות שיודע סבתי הנגעים ומקומם ואיך נמשכו מלמעלה מיסודם. לא יוכל לדעת ג"כ אופן תקונם במה הם מתתקנים: **הקולר** בלשון רומי סוגר הגתן נטולר הפטים והחייבים (מוסף): **נתנה** כו' ר"ל שנפלו הקולר מצוארו: **מה לך צווח** מה אירע לך שאתה צוח: **מי אדון לנו** דלסוף ספר בעיקר. ופומר כן ל"א האומרים ללשוננו נגביר כאילו אומרים אין אדון לנו (רש"י): **שיתתוך הקב"ה את לשונם**. דרך תלונם. והכוונה שיכשלו בלשונם ולשונם יגרום להם כל רע וגלם: **ע"י שהיו** שיכם בעלי לש"ה שלקתה אם שכינה כו'. ובדאי' לעיל סדר שופטים כל

שאומר

ע"י שהיו ביניכם בעלי לשה"ר סלקתי את שכינתי מביניכם שנא' (שם ח) רומה על השמים אלהים אבל לע"ל שאני עוקר יצה"ר מביניכם שנאמר (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם אני מחזיר שכינתי ביניכם. מנין שנא' (יואל ג) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו'. ומתוך שאני משרה שכינתי עליכם כלכם זכין לתורה ויושבין בשלום בעולם שנא' (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך:

סדר כי תבא

פרשה ז (א) הלכה אדם מישראל שהיה עובר לפני התיבה מהו שיהא מותר לו לענות אמן אחר הכהני'.

כך שנו חכמים א העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף ולימדונו רבותינו ואם היה יכול לענות שלא תטרף דעתו יענה. למה מפני שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונין. ב א"ר יהודה בר סימא אמן הזה יש בו ג' אספליאות. שבועה וקבלה ואמנה. שבועה מנין שנא' (במדבר ה) והשביע הכהן וגו' ואמרה האשה אמן אמן. קבלה מנין שנא' (דברים כז) ואמר כל העם אמן. אמנה מנין שנאמר (מ"א א) ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר ה'. ד"א א"ר יודן כל מי שעונה אמן בעוה"ז זוכה לענות אמן לע"ל. ד"א א"ר יהושע ב"ל כל מי שנכנס לבתי כנסיות ולבתי מדרשות בעוה"ז. זוכה ליכנס לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לע"ל. מנין שנא' (תהלים פד) אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה. ד"א ג א"ר יודן כל מי ששומע בקול של תורה בעוה"ז זוכה לשמוע באותו קול שכתוב בו (ירמיה לג) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה וגו'. א"ל משה לישראל הואיל וכל מי ששומע לד"ת כך הוא מתרומם בב' עולמות. הוו זהירים לשמוע ד"ת מנין ממה שכתוב בענין והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך: (ב) זש"ה (משלי ח) אשרי אדם שומע לי. מהו אשרי אדם שומע לי. ד אמר הקב"ה אשריו לאדם בשעה ששמועותיו לי. מהו לשקוד על דלתותי. אמר הקב"ה אם הלכת להתפלל בתוך בית הכנסת אל תעמוד על הפתח החיצון להתפלל שם אלא הוי מתכוין להכנס דלת לפנים מדלת. לשקוד על דלתי אין כתיב אלא על דלתותי ב' דלתות. ולמה כן שהקב"ה מונה פסיעותך ונותן לך שכר. ומהו לשמור מזוזות פתחי. א"ר יהודה בר סימא וכי יש מזוזה בבתי כנסיות אלא מה המזוזה הזו אינה זזה מהפתח כך לא תהא זז מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. אמר הקב"ה אם תעשה כן דע שאתה מקבל פני השכינה מה כתיב אחריו (שם) כי מוצאי מצא חיים. אמר הקב"ה מי הוא זה שבא לבית הכנסת ולא מצא את כבודי שם. א"ר איבו ולא עוד אלא שאת עומד בבית הכנסת והקב"ה עומד עליך. מנין שנא' (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל. אמר הקב"ה לא דייך שאת מקבל פני השכינה בבית הכנסת. אלא שאתה יוצא משם טעון ברכות. מנין שנא' (משלי ח) כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה'. הוי והיה אם שמוע תשמע וגו': (ג) זש"ה (שיר א) לריח שמניך טובים. רבנן אמרי בה' דברים נמשלה התורה. במים וביין ובדבש ובחלב ובשמן. במים מנין (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים. ביין מנין שנא' (משלי ט) ושתו ביין מסכתי. בדבש ובחלב מנין שנא' (שה"ש ד) דבש וחלב תחת לשונך. שמן מנין שנא' (שם א) שמן תורק שמך. מה השמן הזה תחלתו מר וסופו מתוק כך הן ד"ת. אדם מצטער בהן בתחלה ועושה בהן אחרית טובה שנא' (איוב ח) והיה ראשיתך מצער וגו'. ד"א מה השמן הזה חיים לעולם אף ד"ת חיים לעולם. מה השמן הזה אורה לעולם אף ד"ת אורה לעולם. ד"א מה השמן הזה אין יכול להתערב במשקין אחרים אף ישראל אין יכולין להתערב באו"ה. מנין שנא' (ויקרא כ) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. ה ד"א מה השמן הזה אפילו אתה נותן אותו בכמה משקין הוא נעשה עליון על כולם. כך הן ישראל עליונים על כל אומות העולם כמו שכתוב (דברים כו) ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ: (ד) ד"א והיה אם שמוע. א"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר הקב"ה ו אם שמעת למצותי אף אני שומע תפלתך ד"א א"ר יהושע א"ר נחמן יכל מי שבא לבית הכנסת ושומע ד"ת זוכה לישב בין החכמים לע"ל שנא' (משלי טו) אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין. לשמור ולעשות את כל מצותי א"ר שמעון בן חלפתא כל מי שלמד ד"ת ואינו מקיים עונשו חמור ממי שלא למד כל עיקר. למה"ד למלך שהיה לו פרדס. הכניס לתוכו שני אריסים אחד היה נוטע אילנות ומקצצן ואחד לא היה נוטע כל עיקר ולא מקצצן. על מי המלך כועס לא על אותו שהיה נוטע ומקצץ. כך כל מי שלמד ד"ת ואינו מקיים אותה עונשו חמור ממי שלא למד כל עיקר מנין שנאמר (ישעיה כו) יוחן רשע בל למד צדק. אבל אם למד ולא קיים אינו נהנן הוי לשמור ולעשות את כל מצותי: (ה) ברוך אתה בעיר א"ר יצחק בעיר ח בשכר המצות שאתה עושה בעיר חלה וציצית וסוכה ונר שבת. וברוך אתה בשדה בשכר מצות שאתה עושה בשדה לקט שכחה ופאה. רבנן אמרי שתהא ברוך בעיר ע"י שנתברכת מן השדה שנתנה הארץ את פירותיה. ברוך אתה בבאך א"ר יהודה בר סימון המקרא הזה מדבר במשה בבאך זה משה בביאתו לעולם קירב רחוקים זו בתיה בת פרעה. וברוך אתה בצאתך זה משה ביציאתו מן העולם קירב רחוקים זה ראובן. מנין שנאמר (דברים לג) יחי ראובן ואל ימות. ד"א ברוך אתה בבאך בפרקמטיא שלך. וברוך אתה בצאתך בפרקמטיא שלך. ודוד מפרשה (תהלים קכא) ה' ישמר צאתך ובואך.

ד"א

יד יוסף פ"ז א ברכות דף ל"ד : ב במדב"ר פ"ט . בבלי שבועות ל"ו . ירוש' פ"ב דסוטה : ג תנחומא ס"ז : ד ברכות בבלי פ"ק דף ח' . וירוש' פ"ה . ילקוט ע"כ רמז תתקנ"ג . ואמר ויקרא דף ס : ה מסמ"ל פ"א סי' כ"א . תנחומא ס"ז : ו תנחומא ס"ז : ז ילקוט ע"כ רמז תתקנ"ג : ח תנחומא ס"ז :

מתנות כהונה

נוח . מה אירע לך שאתה נוח : איספליאות לפי הענין פירושו משמעות ועיקור וכן בלשון לע"ז קורין כן בירור דברים : זוכה ליכנס כו' . סלה פי' לעדי עד כדאמרינן תנא דבי ר"א ב"י כל מקום שנא' נצח סלה ועד אין לו הפסק לעולם ולעולמי עולמים : ששמועותיו שהוא מבקש לשמוע הם לשם שמים : וכי יש מזוזה וכו' . כלומר מזוזה של קלף שכתוב עליו פרשת שמע והלא כתיב ביתך ופי' חז"ל בית שאתה משתמש בו : כי מוצאי . פי' שמוצא אותי הרי שמוצא ומקבל פני הקב"ה : הוי והיה אם שמוע תשמע וגו' גרסינן וסיפיה דקרא ובאו עליך כל הברכות וגו' : תחלתו מר . הזיתים הם מרים : אף אני שומע תפלתך דרש ביה שמוע תשמע פי' שהוא נשמעת : יוחן רשע וכו' . פירושו חנינה יהי' לרשע מפני שלא למד צדק ר"ל התורה ואינו יודע עד כמה הגיע עונשו : ע"י שנתברכת וכו' . הברכה ההיא נקרא בעיר : בתיה בת פרעה . שהצילתו מן היאור וזכתה לעה"ב : יחי ראובן כו' . עיין בפירש"י בפ' זאת

הברכה

עץ יוסף

שאומר לפ"ה מסלק השכינה כו' עד מה כתיב אחריו רוחי כו' : שאני עוקר יצה"ר ואז אין שנאה וקנאה בתוככם וע"י האהבה יתקשרו אגודת ישראל ביחד לעבוד את ה' ועי"ז ישרה השכינה בתוכם ויזכו לתורה בהמצאות השראת השכינה . ולכן הסמיך בכתוב יחד וכל בניך למודי ה' ע"י שיהיה רב שלום :

סדר כי תבא

פרשה ז (א) הלכה אדם כו' מהו שיהא מותר לו לענות אמן אחר הכהנים . השאלה היא אם מותר לו לענות אמן באם הבטחתו שלא תהא דעתו מטורפת מחמת הגעור . או לא מהני אפי' הבטחתו . והשיב כך שנו חכמים העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף (שלא תטרף דעתו ויטעה) ולימדונו רבותינו ואם היה יכול לענות שלא תטרוף דעתו יענה וכו' . והיינו במאי דקתני בסיפא בנשיאות כפים ואם הבטחתו כו' רשאי . ואם בהפסק גדול כמו נשיאות כפים רשאי באם הבטחתו . מכ"ש בעניית אמן . ומ"ש אח"כ למה שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן כו' והפסק לא הוי מאחר שצורך תפלה הוא : **אספיליאות** לא ידעתי פירוש המלה אולי אספלניות גרסי' ופירושה בלשון יוני דקדוקים ופירושים (מוסף) . ור"ל שאמן משמש לשלשה אלו . שפעמים משמש לשבועה שהעונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו דמי . ומוכיח לה מאמן דסוטה שצריכה לענות אמן על שבועת הכהן . ופעמים משמש לקבלת דברים שהאומר לחברו על מנת שתקיים לי תנאי כך וכך ואחר אמן קבל דבריו וחייב לקיים דברו . ומייתי לה מואמר כל העם אמן . וכ"ה בבבלי שבועות דף ל"ו . אבל בבמדב"ר פ"ט סי' ו' ובירוש' פ"ב דסוטה מייתי ליה מדכתיב ירמיה י"א ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת את אשר צויתי את אבותיכם וגו' ואען ואומר אמן ה' . ופעמים משמש להאמנת דברים שראוי לענות אמן על דבר תפלה ותחנה שהוא לשון מאמן הדברים שיהא רצון שיהא אמת כן : **א"ר יודן** כל מי שעונה אמן כו' . בתנחומא סדר זו סי' ז' מייתי לה מדכתיב ברוך ה' וגו' אמן ואמן : **זוכה לענות לע"ל** כי פה בעוה"ז הוא עילה והכנה להוציא מכח לפועל ניצוצי האמונה האמתית והדביקות בה' ועי"ז יזדכך נפשו לע"ל : **זוכה ליכנס כו'** ע"ד זה אי' בירוש' פ"ה דברכות א"ל כל מי שאינו נכנס בבית הכנסת בעה"ז אינו נכנס בבה"כ לע"ל : **עוד יהללוך סלה** בעה"ב . כדאמרי' תנא דבי ר"א ב"י כל מקום שנא' נצח סלה ועד אין לו הפסק לעולם ולעולמי עולמים : **כל מי ששומע בקול** כו' זוכה לשמוע כו' . דרש אם שמוע תשמע : **מתרומם בב' עולמות** בעוה"ז זוכה לטוב עוה"ז עושר ובריאות ובעה"ב שם יזכה לשכר הנפש שמקבלת להתענג בנועם ה' : **שמוע תשמע** כלומר שמע בעוה"ז . תשמע בעתיד כי זוכה לשמוע לע"ל : (ב) **ששמועותיו** שהוא מבקש לשמוע הם לי כלו' רק לשמי לא להנאה זולתי מתענג וכבוד כי שמע לשם שמים : **אל תעמוד** על הפתח החיצון כו' . ר"ל כשיש ב' דלתות אחת היינו אחת דלת העזרה ואחת של בית הכנסת לא יעמוד בעזרה אלא יכנס תוך בית הכנסת להתפלל (כן פי' היפ"מ) והיינו אפילו כדאיתא עשרה בעזרה . משום שהקב"ה נותן שכר פסיעה כדמסיק : **דלתי אב"ב** לשון יחיד . הדל"ת פתוחה והתי"ו בחיריק (יפ"ת) : **וכי יש** מזוזה כו' . כלו' מזוזה של קלף שכתוב עליו פרשת שמע . והלא כתיב ביתך ופי' חז"ל בית שאתה משתמש בו : **כי מוצאי** פי' שמוצא אותי מצא חיים שמקבל פני שכינה וכתיב באור פני מלך חיים : **ולא מוצא** בתמיה כלו' שבודאי ימצא . כי יופיע עליו רוח חכמה ובינה : **אלא שאתה** יושב בבית הכנסת והקב"ה עומד עליך . כצ"ל (דר"ל ומעט העמידה . שהוא מוכן להשלים תפלתו (יפ"מ) : **בעדת אל** היינו בבכ"נ ובבית"ד וכדפרש"י בפ"ק דברכות בבית מועדו : **ויפק רצון מה'** פי' שמשיג רצונו מהקב"ה : **הוי והיה** אם שמוע תשמע . וסיפיה דקרא ובאו עליך כל הברכות וגו' : (ג) **אדם** מצטער בהם בתחלה . שתחלה קודם שיבין וקודם שירגיל עצמו מרה לו לסבול עולה והבינה . אבל באחרית יתענג ממנה : **מה השמן** הזה חיים לעולם . כי השמן מבריא הגוף ומחייהו . כן התורה הוא חיות הנפש המשכלת וזהו מזונה האמתי ועיין בשהש"ר פ"א סי' י"ס : (ד) **אף** אני שומע תפלתך . דרש ביה שמוע תשמע פי' ההא נשמעת (מת"כ) : **זוכה לישב** בין החכמים כו' . דרש אם שמוע תשמע אם * שמעת בעוה"ז תשמע לעה"ב . וכוונת הדרש לומר שאף שהוא אדם שאינו יכול ללמוד בעצמו רק לשמוע מאחרים מ"מ אם ישמע מאחרים בעוה"ז יזכה גם לע"ל לקבל השגה מפי חכמים : **עונשו** חמור כו' דרש לשמור לעשות לא תהא למד אלא על מנת לעשות : **אריסים** אריס בלשון יוני שומר והוא מקבל שדה או כרם ליתן חלק מהפירות לבעל השדה והשאר שלו (ערוך) : **יוחן רשע** כו' פי' חנינה יהיה לרשע מפני שלא למד צדק ר"ל התורה . ואינו יודע עד כמה הגיע עונשו . אך מי שבארץ נכוחות יעול אז בל יראה גאות ה' מאומה . אחר שהוא משל בפועל שידע עונשו ועבר עליה : (ה) **שאתה** עושה בעיר חלה כו' . בתנחומא הגירסא נשתנה עיין שם : **שנתברכת** שלכן כתיב טי"ו העפוף . משא"כ בשאר לאוות שהברכה בעיר תלוי ע"י ברכת השדה : **המקרא הזה** מדבר במשה כו' . דהיה לו להקדים יציאה ברוך אתה בצאתך וברוך אתה בבואך . לה"ק שמדבר במשה כו' : **מדבר במשה** שמתחלתו ועד סופו היה עוסק בטוב ובשלימות להשלים אנשים ולקרבם לעבודת ה' באמת . ולהיות שמשה זכה לזה על כן ברכם בדמות זה שיזכו להיות טוב כמוהו : **זה ראובן** שהיה רחוק ע"י שבלבל יצועי אביו . והקרב שבקש עליו שיהיה שנא' יחי ראובן כו' . ועיין פרש"י בסדר זאת הברכה : **ודוד מפרשה** כו' בכשות נעתק כאן ומקומו כשידך דרשא בצאתך נעולם וביאתך מן העולם . וע' מניח וכן

דוד

ד"א ברוך אתה בבאך בביאתך לעולם וברוך אתה בצאתך ביציאתך מן העולם. א"ר ברכיה כתיב (קהלת ג) עת ללדת ועת למות וכי אין אנו יודעים שעת הוא שאדם נולד ועת הוא שאדם מת. אלא אשרי אדם שעת מיתתו כעת לידתו. ט מה בשעת לידתו נקי אף בשעת מיתתו נקי. הוי ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך: (ו) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. מהו יפתח א"ר יונתן ג' מפתחות בידו של הקב"ה ואין בריה שולטת עליהן לא מלאך ולא שרף. ואלו הן מפתח של תחיית המתים. ומפתח של עקרות. ומפתח של גשמים. מפתח של תחיית המתים מנין שנאמר (יחזקאל לז) וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם. מפתח של עקרות שנא' (בראשית ל) ויפתח את רחמה. ומפתח של גשמים י שנא' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. ד"א יפתח ה' לך רבנן אמרי יא גדולה ירידת גשמים שהיא שקולה כתחיית המתים מנין שנא' (הושע ו) ויבא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ. מה כתיב אחריו (שם) יחיינו מיומים. לפיכך קבעוה בתחיית המתים שהיא שקולה כנגדה. ד"א יפתח ה' לך א"ר אליעזר בן יעקב בשעה שהגשמים יורדין אף משא ומתן מתברך שנא' לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידיך. רבנן אמרי אף הדגים מתברכים. אמרו רבותינו מעשה שתפשו דג אחד בעכו עד שלא ירדה הרביעה והיו שמין אותו ג' מאות ליטרין ולא מצאו בו אלא ב' מאות אמר להן זקן אחד אילו ירדה הרביעה היו מוצאין בו יותר. משירדה הרביעה תפשו דג א' והיו שמין אותו ב' מאות ליטרין ומצאו בו ש' הרי אף הדגים מתברכים: (ז) ד"א יפתח ה' לך. ראה כמה גדול ירידת גשמים יב רב יהודה בר יחזקאל בשעה שהיה רואה את הגשמים יורדים היה מברך יתפאר ויתגדל ויתברך שמו של מי שאמר והיה העולם. שהוא ממנה אלף אלפים ורבי רבבות של מלאכים על כל טפה וטפה שיורדת. למה מכאן ועד הרקיע מהלך ת"ק שנה והגשמים יורדים ואין טפה מתערבת בחברתה. ד"א גדולה היא ירידת גשמים ששקולה כתחיית המתים. כיצד בזו כתיב פתיחה ובזו כתיב פתיחה. בזו כתיב יד ובזו כתיב יד. בזו כתיב שירה ובזו כתיב שירה. בתחיית המתים כתיב (יחזקאל לז) בפתחי את קברותיכם ובירידת גשמים כתיב יפתח ה' לך. בתחיית המתים כתיב (שם) היתה עלי יד ה' ובירידת גשמים כתיב (תהלים קמה) פותח את ידך. בתחיית המתים כתיב (ישעיה מב) ירונו יושבי סלע ובירידת גשמים כתיב (תהלים סה) יתרועעו אף ישירו: (ח) ד"א יפתח ה' לך. רבנן אמרי אמר הקב"ה לישראל בני כל הטובות שבאות בעולם בזכותכם הן באות. יג כיצד הטל אינו יורד אלא בזכותכם מנין שנא' (בראשית כז) ויתן לך האלהים מטל השמים. המטר אינו יורד אלא בזכותכם מנין שנא' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. אף השלום אינו בא לעולם אלא בזכותכם מנין שנא' (במדבר ו) וישם לך שלום בזכותך. יד מעשה בגוי אחד ששאל את ריב"ז א"ל אנו יש לנו מועדות אתם יש לכם מועדות. אנו יש לנו קלנדא סטרנליא וקרטיסים. ואתם יש לכם פסח עצרת וסוכות אי זה יום שאנו ואתם שמחים. א"ל רבן יוחנן בן זכאי זה יום ירידת גשמים. מנין שנא' (תהלים סה) לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו מה כתיב אחריו (שם סו) מזמור הריעו לאלהים כל הארץ: (ט) ויקרא משה אל כל ישראל. הלכה אדם מישראל שעמד לקרות בתורה מהו שיהא מותר לו לקרות פחות מג' פסוקים. כך שנו חכמים טו הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים. לימדונו רבותינו למה התקינו שלא יפחות מג' פסוקים. טז כנגד אברהם יצחק ויעקב. ד"א כנגד משה אהרן ומרים שניתנה תורה על ידיהן. א"ר הושעיא ראה הפחות בימי משה מה שלא ראה יחזקאל גדול בנביאים. בני אדם שדברה עמהם שכינה פנים בפנים שנא' (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם וגו'. יז אמר רשב"י מנין אתה אומר אילו היו ישראל חסרים אפי' אדם אחד לא היתה השכינה נגלית עליהן דכתיב (שמות יט) כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני. מעשה ברבי שהיה דורש בבית המדרש הגדול. וכשהיה מבקש ליכנס לדרוש היה אומר ראו אם נתכנסו כל הקהל ומהיכן אתה למד ממתן תורה. מנין שנא' (דברים ד) באמור ה' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי. יח ד"א רבנן אמרי את מוצא כשנתן הקב"ה למשה את התורה בקריאה נתנה לו. מנין שנא' (שמות יט) ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה. אף משה רבינו כשבא לשנות את התורה לישראל אמר להם כשם שקיבלתי את התורה בקרייה כך אני מוסר לבניו בקרייה. מנין ממה שכתוב בענין (דברים ה) ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם: (י) זש"ה (משלי ג) בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך. מהו אם תקח אמרי. א"ר הונא בש"ר אחא אמר הקב"ה לישראל יט בני לא תהא תורתי עליכם כאדם שיש לו בת בוגרת והוא מבקש לכנוס אותה אצל מי שמוצא. מהו אם תקח אמרי אם יהא לכם זכות אתם מקבלים את תורתי שמלה"ש נתאוו לה ולא נתתי אותה להם. מנין שנא' (תהלים סח) מלכי צבאות ידודון ידודון. ומה הוא אומר ונות בית תחלק שלל אמרו לפניו רבש"ע הניח שיש לך בעליונים אתה מחלק אותה לתחתונים. הוי אם תקח אמרי אם יהא לך זכות. ומהו מצותי תצפון אתך א"ר אבא בר כהנא אמר הקב"ה כ אתם צופנים לי תורה ומצות בעוה"ז ואני צופן לכם שכר טוב לעוה"ב שנא' (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ד"א אם תקח אמרי א"ר יהודה בר שלום אמר הקב"ה לישראל אימתי אתם נקראים בני כשתקחו אמרי. למה"ד למלך שא"ל בנו סיימני בתוך המדינה שאני בנך. א"ל אביו מבקש אתה שידעו הכל שאתה בני לבוש פורפירא שלי ותן עטרה שלי בראשך וידעו הכל שאתה בני כך אמר הקב"ה לישראל מבקשים אתם שתהיו מסוימין שאתם בני עסקו בתורה ובמצות והכל רואים שאתם בני. הדא אימתי אתם בני משתקחו אמרי. א"ר כשהיו ישראל במדבר היה מהלך עמוד הענן לפניהם והיה עשן המערכה ועשן הקטורת עולה כא והיו שני זיקוקין של אש יוצאין מבין שני בדי הארון והיו שורפין לפניהם את הנחשים ואת העקרבים. והיו אוה"ע רואים אותם והיו אומרים אלוהות הן אלו כל תשמישן אינו אלא באש. א"ל משה וכל השבח הזה שעשו לכם הקב"ה ע"י שקיבלתם תורתו בסיני הוי (דברים ה) ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם וגו'. א"ל הוו יודעים

כל

יד יוסף ט כ"מ דף ק"ז. ירוש' ברכות פ"ב ופ"ק דמגילה: י תענית דף ב'. שוח"ט מזמור ע"ח · מדרש תהלים וילא דף קט"ו. תוספות תל"ע לות ז"ין תב ע"ו מסכתות: יא ב"ר פ' י"ג. תענית דף ד'. ירוש' פ"ס דברכות: יב ב"ר פ' י"ג. ברכות דף נ"ט. ירוש' פ"ס דברכות ותענית פ"א: יג ב"ר פ' ס"ו סי' ג'. שהש"ר פ"ז סי' ח'. ברייתא דמסכת אגדות: יד ב"ר פ' י"ג סי' ד' · שוח"ט מזמור ק"ז: טו מגילה דף כ"א: טז תנחומא פסח סי' כ"ח: יז ב"ר פ"ע סי' ט': יח ילקוט פ"ז: יט תנחומא סדר עקב סי' ט': כ מדרש משלי פסוק נט אם תקח אמרי: כא תשש"ל פ"ג סי' ט'. תנחומא ויקהל סי' ז':

מתנות כהונה

הברכה: **לפיכך** קבעו וכו'. משיב הרוח ומוריד הגשם: **ואין** טיפה וכו'. חכו מפני המלאכים הממונים על זה עיין זה בב"ר פרשה י"ג: **לך** פירושו בשבילך כד"א לך לך: **קלנדרא** וכו'. שמי שמות של ימי אידם שלהם כדאי' בגמ' מס' ע"ז: **שנתנה** תורה ע"י. שהם היו פרנסי אותו הדור: **בת** בוגרת וכו'. לפיכך אמר אם תקח כלומר שהוא יחזור ויהדר אחריה. וכדמפרש והולך שמלאכי השרת בקשוה ולא נתנה להם: **צופנים** אוצרים כד"א אשר נספנו וגו' כאומר זה הבן ושמו מן העין: **סיימני** עשה רושם וסימן שידעו הכל שאני בנך:

פורפירא

עץ יוסף

חוד מפרשה ר"ל מדמסיים ביה מעתה ועד עולם דמפרש ליה מעתה תחלת ביאתך לעולם. ועד סוף ימי עולמך: **בביאתך לעולם** כו'. ושיעור הכתוב כך הוא ברוך היה בצאתך שלא היה בך חטא. וכמו שהיה ברוך בבאתך שלא יהיה בך חטא. ועיין בב"ח. וחו עת ללדת ועת למות. וא"כ ידאג שיתקן מעשיו שיהיה מיתתו כשעת לידתו: (ו) **ואין בריה** שולטת עליהן. שלא נמסרו ביד שליח אחד ביחד. ועיין בעין יעקב: **אני ה' בפתחי** אני ה' ולא שליח: **ויפתח את** רחמה בעצמו ולא ע"י שליח: **שהיא שקולה** כתחיית המתים כו' לפיכך קבעוה כו'. הענין הוא כי הגשמים אינן ע"פ הטבע כלל. כי כל הדברים שבעולם אומרים הפילוסופים שהוא ע"פ הטבע אף זריחת השמש ושקיעתה אבל על הגשמים מודים שאינן ע"פ טבע כלל כאשר אנו רואים שפעמים לא ירד כלל ופעמים ירד בכל יום ויום. ולכן נקרא גבורות גשמים שבזה ניכר גבורות ה' יותר מכל הדברים. וי"ס שהיא שקולה וכו' כי תחיית המתים אינו ע"פ טבע (מד"ש סדר ברכה): **אף מו"מ מתברך** פרש"י כשנושא ונותן אדם עם חבירו ובשעת הסחורות יורדות גשמים מסורת היא ביד התגרים שיש בו סימן ברכה: **אף הדגים** עם היותם תמיד במים מרגישים בטובת הגשמים. שאז מתעדנים במים יותר: **הרביעה** כפ"ק דתענית אי' מאי לשון רביעה א"ר אבהו דבר שרובע את הקרקע שנא' כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וגו' והולידה והצמיחה ע' ברש"י שם: **והיו שמין אותו** כאומד הדעת שישקול לפי גדלו ש' ליטרין. ושקלו אותו ולא מצאו בו רק ר' ליטרין: **זקן אחד** שהיה צד דגים: **אילו ירדה הרביעה** כו'. ר"ל שלפי שלא ירדו גשמים ולכן אין מתענגים. והם כחושים ובשרן רפה ולא ישקלו כנראה לפי גדלן: (ז) **ראה כמה גדול** כו'. אחר שהקב"ה מכניס להם בזאת זה לאות כי טובה גדולה היא בעולם: **ואין טיפה מתערבת בחברתה**. כי על הרוב דבר היורד ממרחק גדול כמותו מתפרק ונוגע אחד באחד ומתערב יחד. ונותך גם זה לארץ. דהל"ל לא יגיעו. שמשרתם שאין בגשמים: **יפתח ה' לך** לא מייתי פותח את ידך. דקרא דאורייתא עדיף (יפ"ת): **ירונו יושבי סלע** והי' בספרי ירונו יושבי סלע היינו אבות ואמהות. וא"כ בתחיית המתים מיירי (יפ"ת): (ח) **בני כל הטובות** כו' בזכותכם. דרש לך בזכותך ולמעך הגשם מברכך ויהיה טוב לכולם: **ויתן לך** מזכותך: **אף השלום** שענין השלום הוא ענין גדול מאד: **לבשו כרים הצאן** בירידת גשמים כדכתיב לעיל מיניה פקדת הארץ ותשוקקיה. ופירושו בא מתלבשות הבקעות מן הזכרים: **מה כתיב** אחריו מזמור הריעו לאלהים כל הארץ. כנ"ל והוא (במזמור ס"ו א'): (ט) **הלכה** כו' מהו שיהא מותר לו לקרות פחות מג' פסוקים. במשנה ד' פרק ד' דמגילה הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים ואסור למעט מכל השלשה יקראו ג' מכל אחד מג' נגבי צריך שיקרא פסוק אחד. ולא יקרא פסוק אחד לשנים. לכן שואל כאן אדם מישראל כו' מהו כו'. ר"ל אדם אחד מהו כו' והשיב כך שנו חכמים כו' שכל אחד לא יפחות מג' פסוקים: **כנגד אברהם** יצחק ויעקב. שבזכותן נתנה תורה לישראל שנא' (שמות י"ט) ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר. ומצין שנקראו אבות הרים שנא' (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים (תנחומא סדר כי תשא סי' כ"ח): **שנתנה התורה** על ידם. שהם היו פרנסי אותו הדור (מת"כ). ולי נראה הכוונה משום שהשלשה מתנות שניתנו בזכותם לישראל היינו המן והבאר וענני כבוד היו לתועלת התורה שיתקיים בידם כדאי' במכילתא ריש בשלח ע"ש: **ראה הפחות** כו' שלכן כתיב ויקרא משה אל כל ישראל ביחד אתם ראיתם. כי כולם ראו מעשה ה' חטו נגנוה גדולה: **מה שלא ראה** יחזקאל גדול שבנביאים. ר"ל שהיה אף הוא גדול בנביאים. אבל הגדולים מכל הנביאים היו משה וישעיה כדאי' לעיל ריש ואתחנן ע"ש: **אילו היו** ישראל חסרים כו'. כי לא היו זוכים למעמד הנבחר פחות מס"ר. ואע"ג דאמר בקה"ר בפסוק את הכל עשה יפה בעתו שלולא שאדם הראשון עבר על ו' מצות היתה התורה ניתנת על ידו. אפשר דכיון שבטבעו טובעו הכל. הניב כשפים רבות (יפ"ת): **בקריאה ניתנה** לו מנין שנא' (שמות י"ט) ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה. כנ"ל כמ"ש כאן: **כשם שקבלתי** את התורה בקריאה כו'. שהקריאה הוא במעלת הנבואה ענין גדול כמו שביארו המפרשים: **בקריאה מנין** ממ"ש בענין ויקרא משה כו'. (דברים כ"ח) כנ"ל: (י) **מהו** אם תקח אמרי. ר"ל שהיתה אם מיותר: **אצל מי** שמוצא אלא אם תקח אמרי אם יהיה לך זכות. כנ"ל. שהיתה אם הוא תנאי אם יהיה לך זכות. תקח אמרי. שהתורה יקר הערך שמלאכי השרת נתאוו לה: **אמרו לפניו** רבש"ע הנח שיש לך. כנ"ל. או נ"ל הנאה שיש לך. דרש נות בית הדבר הנאה ושפה שבבית: **צופנים** אוצרים: **ואני צופן** לכם שכר. כנ"ל. וכ"ה במדרש משלי ובתנחומא: **אימתי אתם נקראים** בני. שאשגיח עליכם כאב על הבן. כשתקחו אמרי היינו התורה: **סיימני** עשה רושם וסימן שידעו הכל שאני בנך: **פורפירא** בלשון יוני ורומי בגד תכלת (תוספ'). ובגמ' פורפירא המטות שהם לבוש למעלה. ועטרה היא התורה (לחיות חכמה עטר האהבה): **והכל רואים** שאתם בני. שע"י התורה והמצות תופנתו בהשגחה וידעו הכל שאתם בני. וזה שמסיים אימתי אתם בני כו' פי' אימתי אתם מוכרים לכל שאתם בני: **הוי** (דברים כ"ט) **ויקרא** משה אל כל ישראל ויאמר אליהם

וגו'

כל נסים שעשה לכם הקב"ה ראיתם בעיניכם . במצרים עשה לכם ועיניכם רואות מנין שנא' (שם ז) המסות הגדולות אשר ראו עיניך מהו המסות המכות מסות נופיהן של מצרים . מהו האותות רבנן אמרי שהיו נרשמות על נופיהן דם צפרדע כנים . מהו והמופתים שהיו המכות מפתות אותן . כיצד לשלשים יום היתה באה המכה . והיתה עושה ז' ימים והולכת לה . והיו נרווחין כ"ג ימים בין מכה למכה ולא היו חוזרין בהן הוי שהיו מפתות אותן : (יא) ולא נתן ה' לכם לב לדעת . מהו ולא נתן ה' לכם לב לדעת . א"ר יצחק בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אמר הקב"ה (דברים ה) מי יתן והיה לבבם זה להם . שמעו ישראל ושתקו . א"ר יהודה בן לוי למה"ד לחבר אחד קשה שראה עבנה אחת קשה . אמר מי יוכל לחבר את זו . אמרו לו ולא את החבר הכל סמך . כב כך כיון שאמר הקב"ה מי יתן והיה לבבם זה להם היה להן לומר רבש"ע אתה תן לפיכך אמר משה ולא נתן ה' לכם לב לדעת . ד"א מי יתן אמר ר"ם כג מי גדול הגנב או הנגנב . הוי אומר הנגנב גדול שהוא יודע שהוא נגנב ושותק כך כתיב (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו . כביכול והוא אומר מי יתן והיה לבבם זה להם . ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת . א"ר שמואל בר נחמני בשביל עצמו א"ל משה הדבר הזה . כד כיצד שני דברים גזר הקב"ה אחד על ישראל ואחד על משה . אחד על ישראל בשעה שעשו אותו מעשה מנין שנאמר (שמות לג) הרף ממני ואשמידם . ואחד על משה בשעה שביקש משה ליכנס לא"י א"ל הקב"ה לא תעבור את הירדן הזה . ומשה ביקש מן הקב"ה לבטל את שתיהן . אמר לפניו רבש"ע סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך . ובטלה של הקב"ה ונתקיימה של משה . מנין שנא' (במדבר יד) סלחתי כדברך . כיון שבא ליכנס לא"י התחיל אומר (דברים ג) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה . א"ל הקב"ה משה כבר בטלת את שלי וקיימתי את שלך . אני אמרתי ואשמידם ואתה אמרת סלח נא ונתקיים שלך . ואף עכשיו מבקש אני לקיים את שלי ולבטל את שלך . א"ל הקב"ה משה אין אתה יודע מה לעשות . אתה רוצה לאחוז את החבל בשני ראשין . א"ל אם אעברה נא אתה מבקש לקיים בטל סלח נא . ואם סלח נא אתה מבקש לקיים בטל אעברה נא . אמר ריב"ל כיון ששמע משה רבינו כך אמר לפניו רבש"ע ימות משה ומאה כיוצא בו ולא הנזק צפורנו של אחד מהם . א"ר שמואל בר יצחק כיון שנטה משה למות ולא בקש עליו רחמים שיכנס לארץ . כנס אותן והתחיל מוכיחן . א"ל אחד פדה ס' רבוא בעגל וס' רבוא לא היו יכולין לפדות אדם אחד . הרי ולא נתן ה' לכם לב לדעת . א"ל אי אתם זכורים כל מה שהנהגתי אתכם במדבר שנא' (שם כט) ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר וגו' . מהו לא בלו שלמתיכם מעליכם א"ר יוסי בר חנינא מה שהיה עליהן לא בלו . אבל מה שהיה להן בתוך התיבות נתבלו . ד"א לא בלו שלמתיכם כה ר"א בנו של ר"ש בן יוחאי שאל את ר"ש בן יוסי המיו כלי קוריים יצאו עם ישראל במדבר . א"ל אותן הבגדים שהיו עליהן מה שהלבישו אותן מלה"ש בסיני לפיכך לא נתבלו . א"ל ולא היו גדילין והיו הבגדים קטנים להם . א"ל אל תתמה על זו . החלזון הזה כשגדל מלבושו גדל עמו . א"ל ולא היו צריכין תכבוסת . א"ל הענן היה שף בהן ומלבנן . א"ל ולא היו נשרפים מן הענן שהוא אש . א"ל אל תתמה על זו . אסיטון הזה אין מגהצין אותו אלא באש . אף בגדיהם שהיו מעשה שמים היה הענן שף בהן ואינו מזיקן . א"ל ולא היו עושין מאכולת . א"ל כו במיתתן לא נגעה בהן רמה בחייהן עאכ"ו . א"ל ולא היה ריחן רע מפני הזיעה . א"ל היו מתענגים בנאות דשאים של באר והיה ריחן מפעפע בכל העולם . מנין שנא' (שיר ד) וריח שלמותיך כריח לבנון . וכל השבח הזה מהיכן ממעין גנים באר מים חיים . (יב) ד"א ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר . א"ר יהודה בוא וראה ענותנותו של הקב"ה בנוהג שבעולם אדם יש לו בן והוא טוענו אם מצער אותו מיד הוא משליכו . כביכול הקב"ה אינו כן אלא היו ישראל במדבר מ' שנה והיו מכעיסין אותו והוא טוענן מנין שנא' (דברים א) ובמדבר אשר ראית וגו' . ד"א א"ר לקיש מהו אשר נשאך . נשאן וגידלן שעשה אותן כאלוהות שנא' (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם . ד"א אמר רשב"י בנוהג שבעולם אדם אם יש לו בן נותנו לשפחה שתניקהו . ואם אין לו שפחה נותנו למניקה . וכמה היא מניקה אותו ב' וג' שנים . כביכול הקב"ה אינו כן . אלא (ישעיה מו) עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' . א"ל הקב"ה בני חייכם כשם שגידלתי אתכם בעוה"ז כך אני מגדיל ומייקר אתכם לע"ל מנין שנא' (ירמיה לא) הבן יקיר לי אפרים וגו' :

סדר נצבים

פרשה ח (א) הלכה אדם מישראל שלא התפלל תפלת השחר או תפלת מוסף או תפלת המנחה הרבה פעמים שלא פנה להתפלל או מקוצר שהיה עושה צרכיו או שהיה מהלך בדרך ושכח להתפלל . איזו שעה מותר לו להתפלל ויצא בה ידי חובתו

כיצד

יד יוסף כב מסכת ע"ז פ"ק . פסיקתא רבתי פ' מ"א . ילקוט סוף ס"ז : כג מכילתא סדר משפטים פ' י"ג : כד תנחומא ואתחנן סי' ו' : כה ילקוט עקב רמז תת"ג . וילקוט תהלים רמז תרנ"א . שוח"ט מזמור כ"ג : כו פדר"א פ' ל"ג :

ענף יוסף

מ"מ בכחם נמצא יותר לדבר עבירה מלדבר מצוה . ולכן כשנבראת מכחות אלו ודאי בעל הרוב יהיה לרעה : (יא) [אף עכשיו מבקש אני כו'] הכוונה דהנה מצינו במעשה העגל אמר משה להקב"ה ועתה אם תשא חטאתם הרי טוב . ואם אין מחני נא וגו' ר"ל שאמות ויהיה מיתתי כפרה עליהם . שמיתת צדיקים מכפרת . ואי' בתנחומא סוף ואתחנן מפני מה נקבר משה בח"ל כדי שיהיו מתים שבח"ל חיים בזכותו . וזה שא"ל הקב"ה שאתה אוחז בחבל בשני ראשים . שפעם אתה רוצה בתקנות ישראל אף שיהיה לך חסרון בחיים . ופעם אתה רוצה בתקנתך אף שיהיה להם חסרון בחיים הנצחיים . אם אעברה נא אתה מבקש ורוצה

מתנות כהונה

פורפירא לבוש מלכות : **הדא** אימתי אתם כו' . ופירושו הוי אימתי אתם זכורים לכל שאתם בני וכדמפרש ואזיל : **מפתות** כו' . דרש המופתים כמו המפתים לשון פתוי : **עושה** שוהה ועושה מלאכה : **ולא היו חוזרין** . לפיכך לא היו המצריים חוזרים מקושי ערפם לשלוח ישראל : **לחבר** יודע לחבר נחשים : **עבנה** נחש : **הכל ממך** . כלומר ברשותך הוא ובך תלוי הדבר הן לחברה הן להניחה : **אין** אתה יודע . בתמיהה : **הרי** לא נתן וכו' . שנתן להם רמז שיתפללו בעדו ולא הרגישו : **נתבלו** וזה להגדיל הנס שמה שדרכו להתבלות לא בלה ומה שדרכו להתקיים היה נתבלה : **כלי** קוריים הערוך לא פירשו ועיין בב"ר ריש פ' מ"ט ובמדרש חזית בפ' שפת השושנה ובמ' קהלת בפסוק ושבחתי את החיים : **מה שהלבישו** הם היו מה שהלבישו וכו' : **החלזון** תולעת שצובעין מדמו התכלת : **אסיטון** בגד עשוי מצמר סלמנדריא שהוא מין חיה שנבראת במקום שבוערים בו אש ז' שנים ורש"י פי' בפ' העור והרוטב שצובעין שם עלי הדם ונעשה ע"י כישוף וע"ל בפרשת ויצא ובילקוט ריש פ' עקב גרסי' אמיטון : **מאכולת** כינים ופרעושי' הבאים מחמת זוהמא : **הרבה פעמים** . פעמים הרבה בא לו לאדם שאינו פנוי להתפלל : **צרכיו** פי' נרכי נקביו :

כך

עץ יוסף

וגו' . כנ"ל . ור"ל וגו' אתם ראיתם וגו' המסות הגדולות וגו' : **שנא' המסות הגדולות** אשר ראו עיניך . (דברים כ"ט) כנ"ל : **מסות נופיהן** כו' דרש מלשון המסה והמקה שנמק גופם מפני רוב המכות : **שהיו נרשמות** על גופיהן כו' . וכ"ה בשוח"ט מזמור ע"ח וע"ש שלמד שם מקרא . ור"ל שנעשה אות על גופם מאיכות המכה הזאת : **מפתות** כו' דרש המופתים כמו המפתים לשון פתוי . ור"ל שבהרווחות להם מן המכה נתפתו שלא לשלח את ישראל : **והיתה עושה** פי' ושוהה שוהה : **ולא היו חוזרים** פי' לפיכך לא היו המצריים חוזרים מקושי ערפם לשלוח ישראל : (יא) **שמעו** ישראל ושתקו . ואף שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים . תירץ האלשי"ך שאין זה אלא להפך הבחירה . אך לעזור אחר שהתחיל אדם לדבוק הוא ית' ממשיך לדבקו בכל עוז . ובכן הטיב אמר בעל המאמר כי אחר שהיה לבבם שלם אז עם ה' . היה עתה להחזיק ביד לבבם בל ימוטו מכשרונם עכ"ל : **לחבר** יודע לחבר נחשים : **עכנא** נחש : **הכל ממך** כלו' ברשותך הוא . ובך הדבר תלוי . הן לחברה הן להניחם : **מי גדול** הגנב או הנגנב . כלו' שלא תאמר שא"ו באמת גנבו דעת המקום . וא"כ הגנב גדול . אלא כה רחמיו של הגנב גדולים שיודע ושותק (רד"ל) . ועיין מ"ש ידי משה . ור"מ ס"ל שבשעה שאמר נעשה ונשמע לבם לא היה נכון כדכתיב ויפתוהו בפיהם כו' . ולפ"ז מה שאמר הקב"ה מי יתן והיה לבבם וגו' פי' מי יתן שמה שאומרים בפיהם יהיה ג"כ בלבבם . יהיו שוים לתוכה : **רבש"ע סלח נא** מקרא זה כתוב במרגלים . וצ"ל דלאו דווקא נקט קרא זה אלא כלו' שמשה בקש מהקב"ה שיסלח לחטאתם כדכתיב למה ה' יחרה אפך בעמך שוב מחרון אפך וגו' ועיין דב"ר פ"א סי' ג' . וצ"ל שגם מה שמסיים שנאמר סלחתי כדבריך ג"כ לאו דווקא שהרי פסוק זה נאמר ג"כ במרגלים . עוד י"ל לפי שכל הכעס שהיה על ישראל במרגלים היה ע"י התעוררת חטא העגל . הוה כאילו כתובים אלו נאמרו במעשה העגל ונ"ע : **בטל סלח נא** כו' . אפשר שכן עלה ברצונו יתברך אם יסכים למשה בסלח נא יסכים משה להקדוש ברוך הוא ולא יבקש אעברה נא . ולכן אמר לו שאתה אוחז החבל בשני ראשין שרצונך שאני אסכים לך בכל מכל ואתה לא תסכים עמי מאומה : **שנאמר ואולך** אתכם מ' שנה במדבר . שהוא לשון מדבר בעדו . בזה רמז להם ראו מה שעשיתי לכם טובות רבות . ועכ"ז לא נתן לכם לב לדעת זאת ולבקש על נפשי : **מה שהיה** עליהם לא בלו כו' . לא בלו שלמותיכם מעליכם דדייק מה שעליהם שדרך להתבלות לא בלו . ומה שהיה להן בתוך התיבות שאין דרך להתבלות נתבלו . וזה להגדיל הנס : **כלי קוריים** בלשון יוני תום הערב וקראו כן כלי אריגה (יוסף) . ור"ל וכי לקחו עמם למדבר כלי אריגה שיהיו יכולים לארוג להם במדבר בגדים חדשים : **החלזון** הוא תולעת שצובעים מדמו התכלת : **אסיטון** ובילקוט עקב גרס אמיטון . ופי' המוסף שהוא בלשון יון ורומיי מין אבן הנטוית ונארגת לבגד וכשהוא מלוכלכת מגהצין אותה באור . אבל בשוח"ט גרס אסיטון כמו כאן . ופי' המת"כ שהוא בגד עשוי מצמר סלמנדריא שהוא מין חיה שנבראת במקום שבוער בו אש ז' שנים . ועיין רש"י פרק העור והרוטב : **במיתתן לא** נגע בהם רמה כו' . בפדר"א פ' ל"ג כל אותו הדור ששמעו קולו של הקב"ה בהר סיני זכו להיות כמלאכי השרת לא ראו טיפת קרי מימיהם ולא משל בהם כל מיני כינים . ובמותם לא שלטה בהם רמה ותולעה . אשריהם בעוה"ז ואשריהם בעוה"ב . ועליהם הכתוב אומר אשרי העם שככה לו עכ"ל : **היו מתענגים** כו' דכתיב בנאות דשא ירביצני . ופי' שהיו רובצים דרך תענוג על הדשאים והיו מתגלגלים עליהם כדרך המתענגים . ובזה קבלו הבגדים ריח טוב מן הדשאים הריחנים . ובשהש"ר הגי' היו מתנענעים . והכוונה אחת : (יב) **והיו** מכעיסין אותו כו' . וז"ש ואולך אתכם וגו' במדבר הזכיר להם המדבר לרמוז להם אף ששם חטאתם לה' מאד עכ"ז הוא טוענן : **ובמדבר אשר** ראית וגו' . ר"ל וגו' אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו : **נשאן** וגידלן למעלה המלאכים השרוים למעלה בשמים : **אדם יש** לו בן נותנו כו' . זהו לדרוש כאשר ישא איש את בנו : **לע"ל** שתזכו להשגות הגבוהות מה שלא יזכה שום בן אדם אליו :

סדר נצבים

פרשה ח (א) **הרבה** פעמים שלא פנה כו' . פי' פעמים הרבה אירע לאדם שאינו פנוי להתפלל מקוצר שהיה עושה צרכיו . ר"ל שהיה טרוד בעסק ממונו שלא יבא לידי הפסד . ועי"כ עבר זמן התפלה . או שהיה מהלך בדרך ושכח להתפלל איזו תפלה . שכולם השוגים כאנוסים ויש להם תשלומין . אי זו שעה מותר לו להתפלל להשלים אותו התפלה אם דוקא בזמן התפלה . או אפי' שלא בזמן התפלה . ואפי' אם תמצא לומר בזמן התפלה דוקא . כיצד הוא צריך לעשות . אם להתפלל מקודם אותה התפלה שבא זמנה עתה . או שרשאין להתפלל מקודם תפלת התשלומין . והשיב כך שנו חכמים תפלת השחר עד כו' ור"ל כי דוקא בזמן הנמשך לתפלת שחרית ובזמן הנמשך לתפלת מנחה הוא מתפלל תפלה של תשלומין . ולא כל היום ממש כי דוקא בתפלת מוסף שנו חכמים כל היום . אבל לא בשאר תפלות . ועל ששאל כיצד הוא צריך לעשות השיב לו אח"כ א"ר אלעזר שכח להתפלל תפלת המוסף כו' מתפלל תפלת המנחה ואח"כ תפלת המוסף למה כו' . וכן בשאר התפלות משום שהגלגל בעתה מתגלגלת , כלו' דבר בעתו מה

טוב

כיצד הוא צריך לעשות . כך שנו חכמים א תפלת השחר עד חצות תפלת המנחה עד הערב תפלת הערב אין לה קבע אבל של מוספין כל היום . א"ר אלעזר שכח ולא התפלל תפלת המוסף ובא להתפלל תפלת המנחה מתפלל תפלת המנחה ואח"כ תפלת המוסף. למה הכל בעתה (מתבראת) ותפלת הערב אין לה קבע עד שיעלה עמוד השחר למה שכן כתיב (משלי ח) אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאנני . וכל מי שמתפלל ומכוין את לבו לתפלה סימן טוב לו שתפלתו נתקבלה שנא' (תהלים י) תאות ענוים שמעת ה' וגו' . גדולה היא התפלה לפני הקב"ה א"ר אלעזר רצונך לידע כחה של תפלה. אם אינה עושה כולה חציה היא עושה . קין עמד על הבל אחיו והרגו יצאה גזירה (בראשית ד) נע ונד תהיה בארץ מיד עמד ונתודה לפני הקב"ה שנא' (שם) גדול עוני מנשוא . ב אמר לפניו רבש"ע כל העולם אתה סובל ולעוני אי אתה סובל כתבת (מיכה ז) נושא עון ועובר על פשע סלח לעוני שהוא גדול . מיד מצא חסד לפני הקב"ה ונמנע ממנו ג נע חצי הגזירה שנ"א (בראשית ד) וישב בארץ נוד. מכאן אתה למד שגדולה התפלה לפני הקב"ה. וכן חזקיהו הנביא בשעה שא"ל (ישעיה לח) ד צו לביתך כי מת אתה מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר . א"ל הקב"ה שמעתי את תפלתך וגו' והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה . שנ"א (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם : (ב) כי המצוה הזאת. הלכה אדם מישראל שעומד לקרות בתורה כיצד מברך . כך שנו חכמים ה הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה . ו ומנין שטעונה ברכה לפניה ולאחריה שכתוב (שם קיט) ברוך אתה ה' ואח"כ למדני חקיך הרי ברכה לפניה. ומנין שטעונה ברכה לאחריה. א"ר שמואל בר נחמן בש"ר יונתן שכתוב אחר השירה וזאת הברכה . משנה להן את התורה אח"כ בירך הרי ברכה לאחריה. ד"א אמר הקב"ה אם נזקקת לברכתה של תורה אף אני מברך אותך שנא' (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו'. ד"א רבנן אמרי אמר הקב"ה אם ברכת את התורה לעצמך את מברך. מנין שנא' (משלי ט) כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים. ואם תאמרו שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם . שמלה"ש נתאוו לה ונעלמה מהן שנא' (איוב כח) ונעלמה מעיני כל חי אלו החיות. ומעוף השמים נסתרה אלו המלאכים מנין שנא' (ישעיה ו) ויעף אלי אחד מן השרפים. אמר להן בני ממלה"ש היא נפלאת אבל מכם אינה נפלאת. מנין ממה שקרינו בענין. כי המצוה אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך : (ג) זש"ה (משלי כד) ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו . מהו ראמות לאויל חכמות. א"ר תנחומא הטיפש הזה נכנס לבית הכנסת והוא רואה אותן שנושאים ונותנים בתלמוד והוא אינו יודע מה הן אומרין הוא מתבייש שנאמר בשער לא יפתח פיהו . ואין שער אלא סנהדרין דכתיב (דברים כה) ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים. ד"א רבנן אמרי הטיפש הזה נכנס לבהכ"נ ורואה אותן עוסקים בתורה. והוא אומר להן היאך אדם לומד תורה תחלה . אומרים לו תחלה קורא במגלה ואח"כ בספר ואח"כ בנביאים ואח"כ בכתובים. משהוא גומר את המקרא שונה את התלמוד ואחר כך בהלכות ואח"כ באגדות. כיון ששומע כך אומר בלבו אימתי אני לומד כל זאת וחוזר מן השער הוי בשער לא יפתח פיהו. ז א"ר ינאי למה"ד לככר שהיה תלוי באויר. טיפש אומר מי יוכל להביאו ופקח אומר לא אחר תלה אותו מביא סולם או קנה ומוריד אותו. כך כל מי שהוא טיפש אומר אימתי אקרא כל התורה. ומי שהוא פיקח מהו עושה שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסיים כל התורה כולה. אמר הקב"ה לא נפלאת היא ואם נפלאת היא ממך שאין אתה עסוק בה. הוי כי המצוה הזאת וגו' : (ד) זש"ה (משלי ד) כי חיים הם למוצאיהם וגו' . א"ר חייא קילורית לעין מלוגמא למכה כוס עיקרין לבני מעים. קילורית לעינים דכתיב (תהלים יט) מצות ה' ברה מאירת עינים. מלוגמא למכה דכתיב (משלי ג) רפאות תהי לשרך. וכוס עיקרים לבני מעים דכתיב (שם) ושקוי לעצמותיך. ד"א כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן מפיו ח מעשה בתלמיד אחד של ר' אליעזר בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו מי גרם לו ע"י שלא היה אומרו מפיו. ונתפלל עליו ר' אליעזר בן יעקב וחזר כל תלמודו. ד"א כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן לאחרים. ד"א כי חיים הם למוצאיהם למי שממציא אותן. מנין שנא' כל המצוה מהו כל המצוה. עד שתכלה כל המצות. ולכל בשרו מרפא לרמ"ח איברים שיש בו הרי כי המצוה הזאת: (ה) ד"א כי המצוה הזאת . א"ר חייא בר אבא ט כל מי שמתחיל במצוה ואינה גומרה גורם שיקבור אשתו ובניו. וממי את למד מיהודה שהתחיל במצוה ולא גמרה. כיצד בשעה שבא יוסף אצל אחיו ובקשו להרוג אותו שנא' (בראשית לז) לכו ונהרגהו. עמד יהודה ולא הניחן. מנין שנא' (שם) מה בצע כי נהרוג את אחינו . ושמעו לו מפני שהיה מלך עליהן. ואילו א"ל נחזירנו אצל אבינו היו שומעין לו. וע"י שהתחיל במצוה ולא גמרה קבר אשתו

יד יוסף פ"ח א ברכות בבלי וירוש' פ"ד : ב ב"ר פ' כ"ב . תנחומא וילקוט בראשית : ג ויק"ר פ"י . תוספתא זוטר בראשית דף כ"ז. ז"ח דף כ"ט : ד ברכות דף י' : ה מגילה דף כ"א : ו ילקוט תהלים כמו התפ"ז ולקמן פ' י"א סס ק"ט : ז ויק"ר פ' י"ט . אג"ב פ"כ : ח תנחומא עקב : ט תנחומא עקב ופ"ק דסוטה וב"ר פ' פ"ט :

מתנות כהונה

כך שנו כו' . גרסת ס"ד : **הכל** בעתה . פי' לפיכך כיון שהגיע זמן המנחה יתפלל מנחה קודם ואח"כ מוסף . גס' אין עומדים מוכח בתלמוד בבלי וירושלמי דה"ג : **שתפלתו** נתקבלה . בגמ' חלום כו' : **סימן** טוב כו' . כלומר יש בידו סימן טוב שתפלתו נתקבלה וסיפיה דקרא קדייק תכין לבם תקשיב אזנך : **לרעתכם** שקשה לפורעם ומשלא שמרה נענש עליה : **החיות** חיות הקדש : **במגילה** אלף בית הכתובה על הטבלא עשויה כמגילה : **קילורות** תחבושת ע"י סרוסה לחולי העין וכן מלוגמא וכוס עיקרין מיני רפואות הן ועיין בערוך : **ממהר** לשמוע . ולהבין כל דבר על בוריו : **למי** שממלאת . שגומר אותן עד תכליתם כד"ם דס המצות : **שמתחיל** כו' . דהא גם כן המצוה לי' שעי' כמו שדרשו חז"ל כל המצוה כלה

ענף יוסף

וכוונה אתה כטובתך אף שיהיה חסרון לישראל אח"כ בשלא סלח לא ואם סלח לא אתם מבקשים שתהיה טובת ישראל אף שיהיה חסרון לך אח"כ בשלא תעבירנה : (ה) [שיהודה שהתחיל במצוה כו'] כי כל כוונתו לא היתה אלא לטובתו. אלא שחשב שלא ישמעו אחיו כשלא לגמרי והחליף ההריגה במכירה . ונמצא הם כן מתחיל במצוה ולא גמרה דכיון שנתן אל לבו להצילו הוה ליה לדבר על לב אחיו להצילו לגמרי . שימסור נפשו ויוליכנו על כתפו . ואע"ג דגם ראובן התחיל במצוה ולא גמר . שאני ראובן בגלוי שמכרוהו אחיו שלא מדעתו . שהרי עסוק

עץ יוסף

טוב . לכן אותה תפלה שזמנה קבוע עשה יקדימנה : **עד הערב** עד חשכה [רש"י] : **אין לה** קבע כל הלילה זמנה [רש"י] : **כל היום** אפי' מאחרים . שהרי קרבנות המוספים יכול להקריב מיד אחר התמיד א"כ גם תפלת מוספין יכול להתפלל מיד מן הבקר [תוס'] : **הכל בעתה** מתבראת נקט לשון הכתוב הכל עשה יפה בעתו . והכוונה שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם : **למה** פי' מפני מה יש השלמה לתפלה שעבר זמנה שכן כתיב אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאונני . כלו' בכל שעה שמשחרני תמצאוני : **סימן טוב לו** כו' . כלו' שיש בידו סימן טוב שתפלתו נתקבלת. וסיפיה דקרא קדייק תכין לבם תקשיב אזנך : **גדולה היא** התפלה כו' א"ר אלעזר כו' . בא ללמדנו דאפי' בשאר ימות השנה ואפי' ליחיד עכ"פ עושה חציה . ולא תשוב ריקם בשום פעם : **קין עמד** על הבל כו' . ובויק"ר פ"י ס' ה' למד מקין כח התשובה : **רבש"ע כל העולם** אתה סובל כו' . תפרש מלשון סבלות . והכי קאמר לכל העולם אתה סובל ולעוני אי אתה סובל כאילו הוא משא כבד [יפ"ת] : **וישב בארץ נוד** ומסיים בויק"ר נע ונד אין כתיב אלא בארץ נוד . ור"ל שכיון דלא אשכחן מקום דאיקרי הכי . מפרשים שבכ"מ שהולך הארץ מזדעזעת תחתיו כדפרש"י : **וכן חזקיהו המלך** כצ"ל . או צ"ל וכן חזקיהו בשעה שאמר לו הנביא :

(ב) **הפותח** והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה . עיין בטור א"ח בב"י סי' מ"ז מ"ש בשם הרשב"א : **שכתב אחר** השירה וזאת הברכה . ר"ל מדכתיב וזאת הברכה בוי"ו מוסיף על ענין הראשון כלו' וזאת התורה משנה להם אח"כ בירך ברכה לאחריה . ור"ל דנוסח ברכת תורה לאחריה אשר נתן לנו תורת אמת כו' והכא נמי אמר ה' מסיני בא וגו' תורה צוה לנו משה וגו' סיים ממש כנוסח ברכת התורה לאחריה : **אם נזקקת** לברכתה של תורה . וזה אות שאתה אוהב התורה באמת . ולכן אף אני מברך אותך . והוא ע"ד שאחז"ל שנחרבה הארץ על שלא בירכו בתורה תחלה . שבזה הראו שאין התורה חביבה עליהם : **אם ברכת** את התורה לעצמך אתה מברך . לפי שלעיל אמר שאם יברך על התורה יברך הקב"ה אותם ובאו רבנן והוסיפו שבזה הברכה שמברך על התורה מחמת חביבות התורה . בזה מברך לעצמו . וכמו שאמרה התורה כי בי [כשתדבק בי] ירבו ימיך . כלו' שימיך יהיו מרובים . ויוסיפו לך שנות חיים שהם שנים טובים של פרנסה ועושר : **שמא לרעתכם** נתתי לכם התורה הכוונה דאי' בתנחומא סדר נח סי' ג' שלא רצו ישראל לקבל תורה שבע"פ עד שכפה עליהם ההר כגיגית . וכוונת ישראל שלא רצו לקבלה לא היתה רק מאהבתם את ה' . באומרם מי יעצור כח לעמוד בכל דקדוקי תורה שבע"פ . וז"ש שמא לרעתכם נתתי לכם התורה היינו תורה שבע"פ שעליה נאמר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים [איוב י"א] וכתיב [שם כ"ח] ולא תמצא בארץ החיים . פי' ולא תמצא אצל מי שמבקש עונג תאוה וכבוד וגדולה בעוה"ז . וכדאי' בתנחומא ע"ש . קדשו לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם שתזכו על ידה לשכר עולם הבא . שאני יודע שתוכלו להשיגה ולקיימה . ואפי' השמים שמלאכי השרת נתאוו לה . מהם נעלמה . אבל לא מכם . כמו שנא' כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא : (ג) **ראמות** מלשון הרוממות ופי' טפש . ולכן אינו עומד כי רם הוא משכלו . וע"כ בשער מושב החכמים לא יפתח פיהו :

במגלה אל"ף בי"ת הכתובה על הטבלא עשויה כמגלה [מת"כ] . או פי' שהיו להמלמדים בימים ההם מגלות קטנות כוללות אלפא ביתא עם חטף הקריאה וסיפורים ותהלים קלים לחנך בהם הילדים : **ואח"כ בספר** פי' ספר תורת אלהים : **אומר בלבו** אימתי אני לומד כל זאת . מפרש ראמות מין אבן יקרה שאינה מצויה כמו ראמות וגביש . כלו' כל חכמה דומה לכסיל כאבן יקרה לומר איך אעסוק בתורה מתי תעלה בידי אבל החכם שונה היום מעט ולמחר מעט : **לככר שהיה** תלוי כו' לא אחר כו' שונה פרק כו' . והנמשל על הבנת התורה שבלתי הלימוד מעט מעט א"א להשיגה בשום אופן שהיא נעלה משכלו . אך אחר שירגיל בה מעט מעט אז יכנס בלבו ויקבל הפרטים כולם ויוצא הכלל מהם עד יעלה אל הבנה רמה : **ואם נפלאת היא** ממך . פי' מסבתך שאתה עצל להשיגה בהם היטב . והכי דריש קרא לא נפלאת היא. ואם נפלאת היא ממך מסיבתך . והוא ע"ד שאמרו בב"ר פ"א ס' י"ט כי לא דבר רק הוא מכם [דברים ל"ב] ואם רק הוא מכם . למה שאין אתם יודעים לדרוש בשעה שאין אתם יגעים בו : (ד) **כי חיים** הם למוצאיהם . ולכל בשרו מרפא : **קילורית לעין** בויק"ר פ' מצורע איתא ומסקרות שיש בהם לקיחת אמר בקילורית אדומה . ופי' הערוך כמו אדום ודומה לאחד ממיני דם ומפסיק הדמע : **מלוגמא** בלשון יוני ורומיי רטיה ומזור [מוסף] : **כוס עיקרין** מין רפואה היא : **מלוגמא למכה** דכתיב כו' לבני מעיים דכתיב ושקוי לעצמותיך . בעירובין פ"ה אי' חש בבני מעים יעסוק בתורה שנא' רפאות תהי לשרך . חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנא' ושקוי לעצמותיך : **למי שמוציאן מפיו** כי באמת א"א למוצאן כי אם ע"י התגלות השפה לדבר בהם שעי"ז יוציאם מהכח לפועל . ואח"כ שהוצאה והמציאה אחד הוא כמובן : **לאחרים** וזהו למוצאיהם למוצא אותם התולה ללמד לאחרים . כי מתלמידיו יותר מכולם . כי ע"י יתברר הדבר ויצא הדין לאמיתו : **למי שממציא אותה** פי' למי שגומר כל המצות כולם . מנין שנא' [דברים ח'] כל המצוה עד שתכלה כל המצות . דכל משמע כל המצות ואיך יאמר מצוה בלשון יחיד . לע"ד בפירושו שיעשה מצוה אחר מצוה עד שתכלה כולם . כי האדם אינו עושה כל המצות ביחד רק זה אח"ז במועדו ובזמנו : **לרמ"ח איברים שבו** שרמ"ח מצות עשה הם כנגד רמ"ח איברים . וזהו שסיים שם בכתוב כל המצוה למען תחיון ורביתם וגו' : **הרי כי** המצוה הזאת . הכוונה כמ"ש הבחיי ז"ל כי המצוה הזאת מאמר זה על התורה כלשון כל המצוה . וכתב הא"ח זה המאמר וגם האחרים הבאים אחר זה . שבאים להזהיר את האדם שאם יעשה מצוה שיגמור אותה . ורבינו בחיי אין גורס אותם כי אם בסדר עקב על פסוק כל המצוה . שעל פסוק כל המצוה שייך שפיר הדרש הזה שבתורה רפואה לכל הגוף מפני שכתוב שם כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם : (ה) **ד"א כי המצוה הזאת** א"ר חייא כו' . אפשר שס"ל כרבי יונתן שם בסנהדרין שאמ' לא למד אלא אחד שלל מדינה של גויים . לכן מפרש כל המצוה שיגמור כל המצוה . וכן פי' כי המצוה הזאת לומר שיגמור אותה המצוה ודרש המצוה לשון מנוי . שימלא זאת המצוה שהתחיל לעשות : **גורם שיקבור אשתו** ובניו . כלו' שהרבה כיצו . לפי שיותר קשה מי שמתחיל ואינו הוא שמפיל ומחבב את המצוה . ואח"כ

ספר

אשתו ושני בניו. שנא' (שם לח) ותמת בת שוע **אשת** יהודה וכתיב (שם) **וימת** ער ואונן בארץ כנען. ד"א כי המצוה הזאת. א"ר לוי בש"ר חמא בר חנינא כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה ובא אחר וגומרה נקראת על שמו שגמרה. כיצד משה התחיל במצוה שנטל עצמותיו של יוסף עמו מנין שנא' (שמות יג) ויקח משה את עצמות יוסף עמו וגו'. וע"י שלא הכניסן לא"י נקראת על שמן של ישראל שקברו אותן. שנא' (יהושע כד) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם אשר העלה משה ממצרים אכ"כ אלא אשר העלו בני ישראל. למה קברו אותן בשכם ימשל למה"ד לגנבים שגנבו חבית של יין הרגיש בהם בעל הבית. אמר להם יערב עליכם אלא בחייכם משאתם שותים את היין החזירו את החבית (הקנקן) למקומו כך בשעה שמכרו השבטים את יוסף משכם מכרו אותו שנא' (בראשית לז) ויאמר ישראל אל יוסף הנה אחיך רועים בשכם. אמר להן הקב"ה משכם מכרתם אותו החזירו עצמותיו לשכם. כיון שגמרו את המצוה נקראת על שמן הוי כי המצוה הזאת: (ו) ד"א אמר הקב"ה אם קריתם את התורה מצוה יא אתם עושים על עולמי שאילמלא התורה כבר היה העולם חוזר לתוהו ובוהו. ד"א כי המצוה מהו המצוה רבנן אמרי דבר קשה למה הוא דומה למלך שהיה לו אבן טובה והפקידה אצל אוהבו. א"ל בבקשה ממך תן דעתך עליה ושמור אותה כראוי. שאם תאבד לא יש לך מהיכן לפרוע לי. ואף אני לא יש לי אחרת כיוצא בה ונמצאת חוטא עלי ועליך אלא עשה מצוה על שנינו ושמור אותה כראוי. כך אמר משה לישראל אם שמרתם את התורה לא על עצמכם אתם עושין צדקה בלבד אלא עלי ועל עצמכם מנין שנא' (דברים ו) וצדקה תהיה לנו. לי ולכם. אימתי כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת. **ד"א כי** המצוה וגו' לא בשמים היא. אמר להן משה שלא תאמרו משה אחר עומד ומביא לנו תורה אחרת מן השמים כבר אני מודיע אתכם לא בשמים היא. שלא נשתייר הימנה בשמים. ד"א אמר ר' חנינא היא וכל כלי אומנותה ניתנה ענותנותה צידקה וישרותה ומתן שכרה. ד"א מהו **לא** בשמים היא שמואל אמר אין התורה מצוייה באיסטרולוגין שאומנותן בשמים. אמרו לשמואל הרי אתה איסטרולוגי וגדול בתורה אמר להן לא הייתי מביט באיסטרולוגיא אלא בשעה שהייתי פנוי מן התורה אימתי כשהייתי נכנס לבית המים: (ז) ד"א לא בשמים היא. אמרו לו רבינו משה הרי אתה אומר לנו לא בשמים היא ולא מעבר לים היא והיכן היא. אמר להן במקום קרוב היא בפיך ובלבבך לעשותו אינה רחוקה מכם קרובה היא לכם. ד"א בפיך ובלבבך לעשותו רבנן אמרי ז' דברים אמר שלמה על העצל ומה שאמר משה היה גדול מכולם. כיצד אמרו לעצל רבך בעיר לך ולמוד תורה ממנו. והוא משיב אותן ואומר להן מתיירא אני מן הארי שבדרך. מנין שנא' (משלי כו) אמר עצל שחל בדרך. אמרו לו הרי רבך בתוך המדינה עמוד ולך אצלו. אמר להן מתיירא אני שלא יהא ארי בתוך הרחובות שנא' ארי ברחובות. אמרו לו הרי הוא דר אצל ביתך. אמר להן והארי בחוץ שנא' אמר עצל ארי בחוץ. אמרו ליה בתוך הבית השיב להן ואם הולך אני ומוצא את הדלת נעול אני מחזר ובא. אמרו לו פתוח הוא מנין שנא' (שם) הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו. לסוף שלא היה יודע מה להשיב אומר להן או הדלת פתוח או נעול מבקש אני לישן עוד מעט מנין שנא' (שם ו) עד מתי עצל תשכב וגו'. עמד משנתו בבקר נתנו לפניו לאכול הוא מתעצל לתת לתוך פיו. מנין שנאמר (שם כו) טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל פיו. ואיזהו השביעי (שם כ) מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין מהו מחורף עצל לא יחרוש. ארשב"י זה שאינו למד תורה בנערותו ומבקש ללמוד בזקנותו ואינו יכול. וזהו ושאל בקציר ואין. ומה שאמר משה היה גדול מכולן. מנין כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. הוצא דבר מתוך פיך. ד"א כי קרוב אליך א"ר שמואל בר רב נחמן למה"ד לבת מלך שלא היה אדם מכירה. והיה למלך אהוב אחד והיה נכנס למלך בכל שעה והיתה בתו של מלך עומדת לפניו א"ל המלך ראה היאך אני מחבב אותך שאין בריה מכיר את בתי ועומדת לפניך. כך אמר הקב"ה לישראל ראו מה אתם חביבים עלי שאין בריה בפלטין שלי מכיר את התורה ולכם נתתיה שנא' (איוב כח) ונעלמה מעיני כל חי. אבל אתם לא נפלאת היא ממך אלא קרוב אליך הדבר מאד. אמר להן הקב"ה בני אם יהיו ד"ת קרובים לכם אף אני קורא אתכם קרובים. שכן כתיב (תהלים קמח) לבני ישראל עם קרובו הללויה:

סדר וילך

פרשה ט (א) **ויאמר** ה' אל משה הן קרבו ימיך. הלכה אדם מישראל שמתו מוטל לפניו מהו שיהא מותר לו להתפלל. כך שנו חכמים א מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפלה. ולמה למדונו רבותינו כן. כיון שרואה צרתו לפניו דעתו מובלבלת אבל משנקבר כל ז' ימי האבל הוא זקוק לכל דבר של מצוה. ומנין אתה למד לאבל ז' ימים. א"ר אבא בר אבינא ב שכן מצינו ביוסף (בראשית נ) ויעש לאביו אבל שבעת ימים והשבת עולה מן המנין. א"ר יוסי ב"ר זבידא בשם ר"ל יש לך ללמוד ממקום אחר. מנין ג שנא' (עמוס ח) והפכתי חגיכם לאבל מה ימי החג ז' אף ימי האבל ז'. ד אמרו רבותינו מעשה היה בימי ר"ש בן חלפתא שהלך לברית מילה וסעד שם. אביו של תינוק השקה אותן יין ישן בן ז' שנים. אמר להן מן היין הזה אני מיישן לשמחתו של בני. היו סועדין עד חצי הלילה. ר"ש בן חלפתא שהיה בטוח על כחו יצא לו בחצי הלילה לילך לעירו. מצא שם מלאך המות בדרך וראה אותו משונה. א"ל מי אתה. א"ל שלוחו של מקום.

יד יוסף י ש"ר סוף פ' ל' : יא ריש רו"ר : **פ"ט** א ברכות בבלי. וירוש' פ"ג : ב ב"ר פ' ק' וש"נ : ג מ"ק ד"ג דף כ' : ד קה"ר פ"ג סי' ד'. ילקוט משלי רמז תתקמ"ח :

מתנות כהונה

כלה המצוה ועיין בפירושנו בריש פ' עקב · על שמו שגומרה. של מי שגומרה · **יערב** כו'. יהא מתוק וערב בפיכם כלומר אין בלבי על איבודו ועיין בב"ר פ' כ"ה · **על עולמי** דרש כי המצוה הזאת היא הגורמת הכל : **דבר קשה**. דבר קשה הוא לומר שאין לו להקב"ה תורה אחרת : **וכל כלי** אומנותה. עיין עוד בויקרא רבה פ' כ"ג · **איסטרלוגין** החוזים בכוכבים מפני שצריכים לעמוד הרבה בחכמה הזאת : **בעיר** בעיר אתה הוא לעירו שהוא דר בו : **בנערותו** דרש מחורף ל' נערות כד"א בימי חורפי : **בזקנותו** שכבר תשש כחו והרים וקציר לשון חולי והולכת כמה דאת אמר קצירי ומרישי כדקצר ורמי בערסיה: **הוצא** דבר וכו'. אינך חסר אלא בהוציא מפיך : **מעיני כל חי**. חיות הקדש כמו שפירש למעלה : **מובלגת** מרוחקת ומובלגת ומרודה. **ומניין** אתה למד כו'. עיין בירושלמי בפרק מי שמתו : **על כחו**. כח זכותו ולא היה מתיירא מן המזיקים : **משונה** נשתנה כמי שדואג ומצטער ועיין במ' קהלת פסוק

עץ יוסף

אמר שהיינו גמרה אות היא שמבזה יהא יענש ח"ו : **וכתיב וימת ער ואונן**. ואי לאו ההיא חטא דיהודה לא היו נענשים כיון דלא היו רק בני ז' שנים כמפורש בס"ע ולא היו בני עונשין [רש"א] : **על שמו שנגמר** אף שלא התחיל בה. מאחר שע"י נגמרו נגמר הדבר בשלימותו : **שנא' ויקח** משה את עצמות יוסף עמו ולוכח לאומר על ידי שלוחו כמו ויבן שלמה את הבית דא"כ עמו למה לי : **וע"י שלא** הכניסן לא"י כו'. ולא נענש על זה משום דאנוס הוה וכדפרש"י בפ"ק דסוטה [יפ"ת] : **ולמה קברו** אותו בשכם. שפוס השכם מקום מוכן לפורענות כדאי' בפ' חלק. לכן קשה ליה למה קברו אותו בשכם : **אמר להם** יערב עליכם. ובנמשל הוא אמת שאתם קיימתם גזירתי ע"י מכירת יוסף ועבדום וענו אותם וגו' אבל עכ"פ החזירו הקנקן היינו עצמותיו למקומו : **בשכם מכרו** כו' אחיך רועים בשכם. פרש"י והיינו דכתיב נקרא היינו כפר הסמוך לשכם ונקרא על שם שכם : **הוי כי** המצוה הזאת. וסופו כי קרוב בפיך ובלבבך לעשותו. כלו' להתחיל ולגמור כי בלב בהתחלה והפה בגמר : (ו) **אם** קריתם את התורה. וזהו בפיך ובלבבך לעשותו מתקיים הכתוב שמוסב על לימוד התורה בפה. **מצוה אתם** עושים על עולמי. ומשום שקשה דה"ל לכתוב כי התורה הזאת. להכי דרשו שאם יקיימו את התורה יהיו עושים מצוה עם העולם · **דבר** קשה דבר קשה הוא לומר שאין לו להקב"ה תורה אחרת [מת"כ] ולפי דברי המדרש מתקיים כך אמר משה כו' משמע שמצוה היא על משה וישראל. יתכן לפרש דבר קשה. הכוונה שקשה לפרש תיבת המצוה באמר משה על עצמו. שמסתיים הפסוק משמע שהכל הוא דברי ה' שאמר כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום וגו' : **משה אחר** עומד כו' שלא נשתייר כו'. כלו' שלא ידומה כי אינה נתונה רק שהיתה כפי הדור ההוא. ואח"כ תהיה התורה על אופן אחר. ולא כן כי לא נשתייר שום תורה אחרת כי היא נצחית שעומדת לעד ולדור דור והיא מקבלת את כל הדורות. וזהו לא בשמים היא כלו' לא ימצא עוד דוגמתה בשמים שיאמר מי יתן ויעלה אים בשמים ויתנה לנו · **וכל כלי** אומנותה נתנה. **כל** המדות טובות שצריכין לתורה ניתנה כדמפרש. שאין דבר כרעוי שאינו תרומז בתורה **וכל** ענייני המדות והצדקות והענוות באות ממנה : **באוסטרולוגין** החוזים בכוכבים מפני שצריכין ליפרד הרבה בחכמה ההיא. כי אי אפשר לבא לחכמת התורה כי אם בהעמיק רק בה : **כשהייתי נכנס** לבית המים. שאז אסור להרהר בדברי תורה : (ז) **רבינו** משה כו'. אף שמשה אמר הכל ביחד. עכ"ז אחר שאמר משה ככה משמע שאחר זאת לבוא יאמרו נלבב. אחר שאמר תחלה לא בשמים היא אז טודאי ישתוממו ויחשבו לאיכן היא לכן תיכף אמר להם כי קרוב וגו' : **שבעה דברים** אמר שלמה על העצל. כי העצל שאמר שלמה **בכל דבריו** נאמר על שכל ללמוד ואותו קראו שמה עצל · **רבך בעיר** כו' רבך בתוך המדינה. נראה שצריך להיות לרבך. רבך במדינה כו' והוא משיב כו' מתיירא אני מן הארי **שבדרך** מנין שנא' אמר עצל שחל בדרך. א"ל הרי רבך בתוך העיר כו' : **הדלת תסוב** על צירה. פי' הדלת של רבו תסוב על צירה. ומ"מ העצל שוכב על מטתו ואינו רוצה לקום לילך אל רבו : **נתנו לפניו** לאכול כו'. הוא דרך לאות נהורות שכל כך גברה עצלותו עד שיתעצל אף לאכול. והכוונה במתעצל לעמול לאכלו ולהביאו ערפו אף בדבר נקל כמו מצלחת לפיו. וכל זה משל ודוגמא לתוחם במלאכה. **זה שאינו** לומד תורה בנערותו. דרש מחורף לשון נערות כד"א בימי חורפי [מת"כ]. והכוונה שבנערותו שהאדם הוא גשמי המצרי צריך טורח גדול שיקבל התורה. ונקרא זה חרישה. כי החרישה הוא מכין האדמה לקבל זרע. וכן צריך האדם לטרוח עד שיקבל השכל ולכך אמר הכתוב מחורף עצל לא יחרוש. ושאל בקציר ואין הקציר היא הזקנה שאז השכל נעשה שכל נבדל מן הגוף כמו שנבדל התבואה מן האדמה ע"י קציר [נתיבות עולם] : **מה שאמר** משה היה גדול מכולם. וזהו שהוא בפיו ואין מוציא אותה אל הפועל. וז"ש כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך היינו כשלומד על מנת לעשות שאז הספיקו בידו ללמוד ולעשות ובשביל כך התורה היא קרובה לו בתכלית הקורבה. מ"מ לא יהיה עצל מלהוציא אותה מכח אל הפועל שיוציאה מן הפה (הנ"ל) : **הוצא דבר** מתוך פיך. כלו' אם תרגיל עצמך לדבר בזה אזי קרוב ונקל מאד להשיגה : **שאין בריה** מכיר את בתי. כן התורה אין בריה מכיר מעלתה ורום הפנתה שנא' ונעלמה מעיני כל חי. מעיני כל חיות הקודש כדלעיל ע"ש :

סדר וילך

פרשה ט (א) **הלכה** אדם מישראל כו'. על זה המאמר יש הרבה קושיות. ועי' בספר עולת יצחק מה שתירץ בארוכה : **מובלגת** כמו מופלגת שאותיות בומ"ף מתחלפות במבטא. וכלו' מופלגת ומרוחקת מכל רעיון זולת צער האבל ישכון בקרבו ודעתו מבולבלת ואינו יכול לכוון מאומה. ועי' בברע"ב והרמב"ם בפי' המשניות ובירושלמי ר"פ מי שמתו שעיים ההרים : **ומנין אתה** למד לאבל ז' ימים. מנין אסמכתא לאבל ז' ימים. דוודאי אבילות ז' דרבנן לכ"ע : **ויעש לאביו** אבל שבעת ימים. ואע"ג דהוה קודם קבורה לא חש כיון דאסמכתא בעלמא קאמר. ויתכן שיאמר דבתר קבורה הוה והכתובים מסורסים [יפ"ת]. **והשבת עולה** מן המנין. של ז' ימי אבילות. והוא משום דדברים שבצנעה נוהג בו : **יש לך** ללמוד ממקום אחר. ר"ל שאם תאמר דאין למידין שום דבר מקודם מתן תורה יש לך ללמוד ממקום אחר. ועי' בב"ר פ"ק : **על כחו** כח זכותו ולא היה מתיירא מן המזיקין : **משונה** כנ'

א"ל וספני מה אתה משונה. א"ל משיחתן של בריות שהן אומרים כך וכך אנו עתידין לעשות ואינו יודע איסתי הוא נקרא למות. אותו האיש שהיית סועד אצלו ואמר לכם מן היין הזה אני מיישן לשמחת בני והרי תגיע פרקו ליטול אחר ל' יום. א"ל תראה לי את פרקי. א"ל לא עליך ולא על כיוצא בך אני שולט פעמים שהקב"ה חפץ במעשיכם הטובים ומוסיף בכם חיים שנא' (משלי י) יראת ה' תוסיף ימים. ה רבנן אמרי קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הצדיקים. מנין שנא' (תהלים קטז) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. תדע לך כך היה צריך לומר למשה הנה אתה מת ולא אמר כך אלא הניח אותו ותלה המיתה בימים. מנין ממה שקרינו בענין (דברים לא) הן קרבו ימיך למות: (ב) זש"ה (קהלת ט) שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ וגו'. ומהו כי לא לקלים המרוץ. א"ר תנחומא ו המקרא הזה מדבר במשה. כיצד אתמול היה עולה לרקיע כנשר. עכשיו היה מבקש לעבור את הירדן ואינו יכול שנא' (דברים ג) כי לא תעבור את הירדן הזה. ולא לגבורים המלחמה אתמול היו מלאכים מרתתין לפניו ועכשיו הוא אומר (שם ט) כי יגורתי מפני האף והחמה. וגם לא לחכמים לחם אתמול (משלי כא) עיר גבורים עלה חכם וירד עוז מבטחה מן השמים ועכשיו ניטלה ממנו וניתנה ליהושע בן נון. וגם לא לנבונים עושר אתמול היה מסיח כעשיר שוב מחרון אפך סלח נא לעון העם הזה. ועכשיו הוא מסיח כרש ואתחנן עשה עמי חנם. וגם לא ליודעים חן אתמול היה יודע היאך לרצות את בוראו. קומה ה'. שובה ה'. ועכשיו משנתחנן כל שבעת הימים לסוף א"ל הקב"ה הן קרבו ימיך: (ג) זש"ה (קהלת ח) אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח. ז ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר אין אדם שליט במלאך המות לכלות אותו ממנו. ואין רוח אלא מלאך שנא' (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות. ר"נ אומר אין אדם שליט ברוח במלכיות לכלותם מן העולם. ואין רוח אלא מלכיות שנא' (דניאל ז) וארו ארבע רוחי שמיא. ד"א ר"א בן יעקב אומר אין אדם שליט בנפשו לכלות אותה. ח למה שכללה הקב"ה בכל הגוף. שאילו כללה הקב"ה באבר אחד. כשהיה מגיע לאדם צרה היה חותך אותו אבר ומת. לפיכך היא בכל הגוף כדי שלא יהא יכול לכלותה. הוי אין אדם שליט ברוח. מהו ואין משלחת במלחמה. אין אדם יכול לומר בשעה שנוטה למות הריני משלח לעבדי תחתי. ר' שמעון בן חלפתא אומר אין אדם יכול לעשות כלי זיין ולהנצל ממלאך המות. כענין שנא' (דה"ב לב) ויעש שלח לרוב ומגנים. מהו ואין שלטון ביום המות אין אדם שליט לומר המתינו לי עד שאעשה חשבונותי ועד שאצוה לביתי ואח"כ אני בא. ד"א מהו ואין שלטון אין מלאך המות אומר הואיל וזה מלך נוותר לו עוד יום א' או ב' ימים. אין לפניו באותו היום משוא פנים. ט תדע לך שכל ימיו של דוד נקרא מלך שנא' (מ"א א) והמלך דוד זקן כיון שהגיע למיתתו אין כתיב בו מלכות. מנין שנאמר (שם ב) ויקרבו ימי דוד למות. ולא ימלט רשע את בעליו אין אדם יכול ליתן לפניו אנקליטין אין אדם יכול לומר לפניו אנקלומא. הרי משה אחר כל אותו השבח שראה כיון שהגיע יום מיתתו לא היה יכול לעכב. מיד אמר לו הן קרבו ימיך למות: (ד) ד"א א"ל משה רבש"ע אחר כל אותו הכבוד ואותו הגבורה שראו עיני אני מת. א"ל הקב"ה משה (תהלים פט) מי גבר יחיה ולא יראה מות. מהו מי גבר יחיה א"ר תנחומא י מי גבר כאברהם שירד לכבשן האש וניצל ואח"כ (בראשית כה) ויגוע וימת אברהם. מי גבר כיצחק שפשט צוארו על המזבח ואח"כ אמר (שם כז) הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי. מי גבר כיעקב שנתפגש עם המלאך ואח"כ (שם מז) ויקרבו ימי ישראל למות. מי גבר כמשה שדבר עם בוראו פנים בפנים ואח"כ הן קרבו ימיך למות. ד"א יא כל הבריות יורדין לקבר ועיניהם כהות. אתה לא כהתה עינך. כל הבריות מטפלים בכלים מעשה ב"ו ארון מטה ותכריכין. אבל אתה בתכריכי מעשה שמים ארון מעשה שמים מטה מעשה שמים. ד"א כל הבריות כשהן מתין מטפלין בהן קרוביהן ושכניהם. אבל אתה אני ופמליא שלי מטפלין בך. מנין שנאמר (דברים לד) ויקבור אותו בגיא. ד"א הן קרבו ימיך למה נגזר עליו מיתה בזה לשון הן רבנן אמרי למה"ד לאחד שכיבד את המלך והביא לו דורון חרב חדה. אמר המלך התיזו את ראשו בה. א"ל אותו האיש אדני המלך במה שכבדתיך בה אתה מתיז את ראשי. כך אמר משה רבש"ע יב בהן קילסתיך שכ"כ (שם י) הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וגו'. ובהן אתה גוזר עלי מיתה. א"ל הקב"ה שכן רע רואה את הכנסות ואינו רואה את היוצאות. א"ל אי אתה זכור בשעה ששלחתיך לגאול אותם ממצרים ואמרת לי (שמות ד) הן לא יאמינו לי הוי הן קרבו ימיך. ד"א אמר ר' אבין מהו הן למה"ד למטרונה אחת שעשתה למלך פורפירא משובחת. נטלה המלך והניחה. הגיעו ימיה של המטרונה למות אמר המלך תיטול אותה פורפירא שכיבדה אותי. כך אמר הקב"ה למשה קילסת אותי בהן ובהן אני גוזר עליך מיתה. ד"א א"ר לוי יג למה"ד לאשה עוברה שנתבשה בבית האסורין. ילדה שם בן גדל אותו הילד עבר המלך לפני בית האסורים. התחיל אותו הילד לצווח אדני המלך למה אני חבוש בבית האסורים. א"ל המלך בחטייה של אמך את נתון כאן. כך אמר משה רבש"ע יד ל"ז כריתות הן שאם יעבור אדם על אחד מהן חייב מיתה. שמא עברתי על אחת מהן למה אתה גוזר עלי מיתה. א"ל בחטייה של אדה"ר אתה מת שהביא מיתה לעולם. הן מהו הן בעון אותו שכתוב בו הן (בראשית ג) הן האדם היה כאחד ממנו וגו'. ד"א מהו הן א"ר סימא היום קובל לפני הקב"ה אמר רבש"ע איני זז ואיני שוקע ומשה קיים. ד"א רבנן אמרי כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום מה עשה. א"ר ינאי טו כתב י"ג תורות י"ב לי"ב שבטים ואחת הניח בארון. שאם יבקש (אחד) לזייף דבר שיהיו מוצאים אותה שבארון. אמר משה מתוך שאני עסוק בתורה שכולה חיים היום שוקע והגזרה בטלה. מה עשה הקב"ה רמז לשמש והיה עומד ומתקשה כנגדו. אמר איני שוקע ומשה קיים בעולם לפיכך איוב מפרשה (איוב ל) אם לא בכיתי לקשה יום. שנתקשה היום כנגדו. הן מהו הן קרבו ימיך. כאדם שאומר לחבירו פלוני קבל עליך לפני המלך: (ה) קרא את יהושע. אמר לפניו רבש"ע טז יטול

יהושע

יד יוסף ה ילקוט רמז תתקמ"ד. תנחומא וילך סי' ד'. שוח"ט סי' ל' : ו קה"ר פ"ט סי' י"ב : ז קה"ר פ"ח : ח ב"ר פ' י"ד : ט ב"ר פ' נ"ו. קה"ר פ"ח. אותיות דר"ע. ילקוט ויחי ומלכים רמז קס"ט : י ילקוט נ"ך רמז תש"ס : יא לכאורה מאמר זה ראוי לכתוב סוף הפ' אחר שהתחיל הקב"ה מפייסו. אבל כאן אין לו שייכות כלל (רד"ל) : יב לקמן פ' י"א. תנחומא ואתחנן ועקב וכנכס : יג קה"ר פ"ז סי' כ"ח : יד ע' בחדושי אגדות ריש כריתות : טו שוח"ט מזמור צ' : טז ספרי ס"פ פיסקא קל"ח. תנחומא ואתחנן :

מתנות כהונה

משונה. אמנם בילקוט משלי גרס משתנה במקום משונה : משיחתן גרסי'. ופי' מדברם הקשים ועיין לקמן בקהלת : מרתתין מפחדין לשון רתת ומורא ועיין במד' קהלת ויתבאר היטב : מסיח כעשיר. מדבר בחזקה כעשיר יענה עזות : כל שבעת ימים. ובסדר עולם יש שלא התפלל אלא יום ז' באדר בלבד : לכלות כו'. דרים לכלא מלשון כליון : לפיכך הוא בכל הגוף. ועיין בב"ר סוף פ' י"ד : ויעש שלח. וכן משלחת פי' חרב : אנקליטין פי' טענות כוזב שיוצא חייב בדינו אומר אלך אל מושל גדול ממנו והוא יפטור את ממשפט : אנקלומא פי' סופר ר"ל אכתוב מחילה השבגוסי וכל צרכי וכל זה לקמן בקהלת : שנתפגש לשון פגיעה ופגישה : ויקבור אותו. לא הזכיר מי הוא וסתמא מדבר בהקב"ה : חרב חדה. עיין עוד בפ' הברכה : פורפירא לבוש מלכות : בחטייה כו'. בשביל חטאת אמך ועיין זה במד' קהלת בפסוק ראה את מעשה האלהים : קובל ל' קובלנא : איני זז כו'. מפני שאין מלכות נוגעת בחברתה והגיע העת שיאור בממשלת יהושע וכן משמע תכף בעוד היום זורח. ודרש קרבו ימיך לשון קריבה לדין לקטול עליו או דרש הן כמו הרי כלומר הרי ימיך

קונליס

עץ יוסף

כלו' משונה במדתו פי' שהיה כעסו וחמתו גדול והשלאם אז אליו כפי מדתו המשונה ולכן השאלה על זה. וא"ל למה פניך רעים כמי שהוא בכעס מחמת צערו : משיחתן פי' מדברם הקשים : קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הצדיקים. דלפי' באהר שהצדיק הוא אילן מאכל שעושה פירות. וקשה לגזור מיתה על הצדיקים משום דאסור לקצץ אילן מאכל : מנין ממה שקרינו בענין הן קרבו ימיך למות. כלו' לימים שנגזר עליו להיות חי קץ שיש כמ"ש בן מאה ועשרים שנה אנכי היום. היום מלאו ימי ושנותי ועלה בחסדא היה חי יותר לפי צדקותיו שיראת ה' תוסיף ימים : (ב) עלה לרקיע שכל זה נעלה מדרך שבע אנושים למדרגה אלהית ועכ"ז לא היה כמו גבול גזירת המיתה : היו מלאכים מרתתים לפניו. דכתיב מלכי צבאות ידודון ידודון. ופי' מלכיהון דמלאכיא. מיכאל וגבריאל היו מתירתין ממנה. ור"ל אפי' מיכאל וגבריאל שהם ראשי המלאכים של מעלה. וכדאי' בקה"ר פ"ט : מפני האף והחמה שני מלאכי חבלה הם : לחכמים לחם דרש על התורה שהוא מזון הנפש ותיומה האמתי. וחשב כאן ג' דברים חכמה גבורה ועושר המעולות לכל דבר נעלה. וזהו הן קרבו ימיך בהשגה ימיך ממה שהיו מלפנים : מסיח כעשיר מדבר בחזקה כעשיר יענה עזות : כל שבעת הימים ובס"ע יש שלא התפלל אלא יום ז' באדר בלבד [מת"כ] : (ג) אין אדם שליט במלאך המות. מפרש ברוח הוא מלאך המות והמפסיק : לכלות אותו ממנו דרש לכלוא מלשון כליון : אין אדם שליט בנפשו לכלות אותה ממנו. ופי' אין אדם שליט ברוח עצמו לכלות אותה ממנו. לפי שהוא רוח אוירי רוחני המוכנת בכל הגוף ומקומו בכל וכל : היה חותך אותו אבר ומת. עי' בב"ר סוף פ' י"ד : לפיכך הוא בכל הגוף. כנ"ל מהו ואין משלחת במלחמה. לפי סדר הכתוב צריך להקדים סדרם על מיתה ואין שלטון ביום המות : במלחמה כו' לעבדו כו' עם שילחמו הכתוב יחדיו. כי המות בא מהתגברות יסוד אחד על חבירו : כלי זיין כו' לא יסכן לעשות מלחמה נגד מלאך המות. ומשלחת לשון שלח ומגן : המתינו לי כו'. וזהו אין שלטון ביום המות אף להמתין יום אחד אין שלטון : הואיל וזה מלך כו'. וזהו אין שלטון מועיל נגד מלאך המות : כיון שהגיע למיתתו אין כתיב בו מלכות. ר"ל שאין דבכתוב אשר נאמר המלך דוד אע"פ שפעמים נקרא דוד לבד [כמו ויאמר דוד אל גד וכאלה רבים] מ"מ הוא לקראו גם כן בשם מלך כיון דהוא באחריתו דהכל הולך אחר החיתום אלא להראות שאין שלטון ביום המות [יפ"ת] : אנקליטין פי' בלשון יוני קריאה שבי"ד מחמת אל עליון ממנו להסיר הגזרה [מוסף] : אנקלומא בלי' קריעת גזר דין [מוסף]. [ובקה"ר ובתנחומא ואתחנן ובב"ר ס"פ מ"ט הגי' לפניו לפניו אנקליטין] ומפרש ולא ימלט רשע וגו' מלשון כל אשר ישנה ירשיע שפירושו יצליח. כלו' לא יצליח לו לומר אלך אל שופטי ואצליח בדיני : (ד) מי גבר כאברהם כו'. כי שם גבר מורה על אדם גדול המעלה מאד : שנתפגש לשון פגיעה ופגישה : אתה לא כהתה עינך כו'. וזהו הן קרבו ימיך. כי אלולא הודיע לו. לא היה מרגיש בנפשו שהוא קרוב למיתה : מטפלים כו' ופמליא כו'. כי התעסקו בו המלאכים העליונים ולא נטמן בארץ. וזהו הן קרבו רק ימיך למות אבל על גופך כמעט אינו שייך המיתה : שנא' ויקבור אותו בגי. ולא הזכיר מי וסתמא מדבר בהקב"ה : בהן קלסתיך כו' כי מלת הן מורה על קיום הדבר ולאמתו עד שאין ספק בלבו על זה : שכן רע רואה את הכנסות כו'. משל הוא על שכן המברך רעהו בקול על רוב הכנסתו ופרנסתו. ואינו מספר רוב הוצאותיו : פורפירא בלי' ורומיי בגד מלכות : תטול אותה פורפירא שכיבדה. לספר סר"ל שתפלגה לעצמה להתכבד בה בקבורתה. ויהיה לפ"ז הנמשל במשה שהן הוא לשבחו. וכמ"ש בצרור המור ע"ש : בחטייה של אמך בשביל חטאת אמך : בחטייה של אדם הראשון. שנגזר על פרידת הנפש מהגוף אף למי שלא חטא מאומה : הן מהו הן ר"ל מהו הן קרבו דהל"ל הן מלאו ימיך : היום קובל לשון קובלנא : איני זז ואיני שוקע ומשה קיים. הכוונה כי כשהגיע עת הבא אחריו למלאות מקומו. הרי הוא כאילו היום קובל ומבקש דין על הראשון כי הוא כגוזל יומו של הבא אחריו. היינו יהושע שהגיע עת מלכותו [יפ"ת] : קבל עליך לפני המלך. דרש קרבו לשון קרב ומלחמה. והוא שהשעמום בדין או קריבה ממש מענין קרבו רבכם [יפ"ת] : כתב י"ג תורות אין ספק שמעשה נסים היה כי מי יוכל לכתוב אפי' ס"ת אחת ביום אחד : מתוך שאני עוסק בתורה היום שוקע כו'. וכדאמרו בפ"ב דשבת גבי דוד. כל יומא דשבתא הוה יתיב וגרים כולא יומא שלא יקרב מלאך המות אליו. שהתורה מגינה ממות ע"ש :

פרש

יהושע ארכי שלי ואהא חי. אמר הקב"ה עשה לו כדרך שהוא עושה לך מיד השכים משה והלך לביתו של יהושע נתיירא יהושע ואמר משה רבי בוא אצלי יצאו להלוך הלך משה לשמאלו של יהושע. נכנסו לאהל מועד ירד עמוד הענן והפסיק ביניהם. משנסתלק עמוד הענן הלך משה אצל יהושע וא"ל מה אמר לך הדבור. א"ל יהושע כשהיה הדבור נגלה עליך יודע הייתי מה מדבר עמך. אותה שעה צעק משה ואמר מאה מיתות ולא קנאה א'. ושלמה מפרשה (שיר ח) כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה אהבה שאהב משה ליהושע ומה שקינא משה ביהושע. כיון שקבל עליו למות התחיל הקב"ה מפייסו א"ל חייך בעוה"ז הנהגת את בני. אף לע"ל על ידיך אני מנהיג אותן. מנין שנא' (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו:

סדר האזינו

פרשה י (א) הלכה אדם מישראל שהיה חושש באזנו מהו שיהא מותר לרפאותו בשבת. כך שנו חכמים א כל שספק נפשות דוחה את השבת. וזו מכת האזן אם סכנה היא מרפאים אותה בשבת. רבנן אמרי מבקש אתה שלא להוש באזניך ולא אחד מאיבריך הטה אזניך לתורה ואת נוחל חיים. מנין שנא' (שם נה) הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם. א"ר תנינא בר פפא ב כל מי שמסיר אזנו משמוע תורה תפלתו נמאסת שנא' (משלי כח) מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. ר' לוי אמר האזן לגוף כקינקל לכלים שכן הקינקל כמה כלים ניתנים עליו ואת נותן מוגמר תחתיו וכלם מתעשנים כך רמ"ח איברים שבאדם הזה ע"י האזן כלן חיין. מנין שנא' שמעו ותחי נפשכם. אמר הקב"ה אם הטית אזנך לתורה כשתבא לפתוח בד"ת הכל משתתקים לפניך ושומעים דבריך כשם שהטית אזניך לשמוע ד"ת. ומהיכן את למד ממשה רבינו. שע"י שהטה אזנו לתורה כשעה שבא לפתוח בד"ת ג נשתתקו העליונים והתחתונים והאזינו דבריו מנין ממה שקרינו בענין האזינו השמים ואדברה וגו': (ב) זש"ה (קהלת ג) ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וגו'. א"ר יוסי בן זמרא מהו עליו אין להוסיף וגו' ד כך אמר הקב"ה מתחלת בריותו של עולם (בראשית א) יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד וגו'. ומפני מה כתיב (עמוס ה) הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה' שמו. שייראו מלפניו שיהיו הבריות יראים מלפניו. למה"ד למדינה שמרדה במלך מה עשה המלך הביא לגיון אחד קשה והקיפה כדי שיהו בני המדינה רואין אותו ומתיראין מלפניו. ד"א כך ברא הקב"ה את עולמו יום שיהא יום ולילה שיהא לילה. בא יעקב ועשה את היום לילה ששקע לו הקב"ה את השמש שלא בעונתה שנאמר (בראשית כח) ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש. בא יהושע ועשה הלילה יום שנא' (יהושע י) שמש בגבעון דום. הרי שהצדיקים גורעים ומוסיפים על דבריו של הקב"ה כדי שיהו הבריות יראין מלפניו. ד"א כך ברא הקב"ה שיהא הים ים ושתהא היבשה יבשה. בא משה ועשה את הים יבשה שנא' (שמות יד) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. בא אלישע ועשה את היבשה ים שנא' (מ"ב ג) כה אמר ה' עשה הנחל הזה גבים וגו' והנחל ההוא ימלא מים. כך ברא הקב"ה את החורף שיהא חורף ואת הקיץ שיהא קיץ בא אליהו ועשה את החורף קיץ שכ"כ (שם א יז) חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. בא שמואל ועשה את הקיץ חורף שכ"כ (ש"א יב) הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר. ד"א כך ברא הקב"ה את העליונים לעליונים ואת התחתונים לתחתונים שכ"כ (תהלים קטו) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. בא משה ועשה את התחתונים לעליונים ואת העליונים לתחתונים שכ"כ (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים וירד ה' על הר סיני. ד"א כך ברא הקב"ה שמים וארץ שיהיו מקלסים אותו. מנין שנא' (תהלים יט) השמים מספרים כבוד אל. כיון שבא משה שיתק אותן מנין שנא' האזינו השמים: (ג) זש"ה (ש"ב כג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם. ה ומהו צדיק מושל יראת אלהים הצדיקים מושלים כביכול שהקב"ה מושל. כיצד כל מה שהקב"ה עושה הצדיקים עושין כיצד הקב"ה פוקד עקרות ואלישע פקד את השונמית. מנין שנא' (מ"ב ד) למועד הזה כעת חיה את חובקת בן. הקב"ה מחיה מתים ואלישע החיה את בנה של שונמית. הקב"ה קורע ימים ואליהו ואלישע קרעו ימים מנין שנא' (שם ב) אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה והנה. הקב"ה מרפא בלא רטיה ואלישע ריפא את נעמן שלא ברטיה. הקב"ה ממתיק את המרים ואלישע המתיק את המרים שכ"כ (שם) ויאמר קחו לי צלוחית חדשה וגו' וכתיב (שם) וירפאו המים. הקב"ה עוצר גשמים ואליהו עצר את הגשמים שנא' (שם א יז) חי ה' צבאות אם יהיה השנים האלה טל ומטר וגו'. הקב"ה מוריד את הגשמים ושמואל הוריד את הגשמים. שנא' (ש"א יב) הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' וגו'. הקב"ה מוריד האש ואליהו הוריד את האש שנא' (מ"א יח) ותפול אש ה' ותאכל את העולה: (ד) ד"א האזינו השמים. א"ר יהושע דסכנין מכאן אתה למד שיש לשמים פה ולב ואוזן. פה מנין דכתיב (תהלים יט) השמים מספרים כבוד אל. ולב מנין דכתיב (דברים ה) וההר בוער באש עד לב השמים. ואוזן מנלן דכתיב האזינו. ד"א למה לשמים ולארץ א"ר שמואל בר נחמן למה"ד לאיסטרטינין ששימש בב' מדינות פרס וקלאינה. עשה יום טוב אמר אם קורא אני לאלו אלו כועסין ואם קורא אני לאלו אלו כועסין. מה עשה קרא לאלו ולאלו. כך משה היה מן הארץ וגדל בשמים. מנין שנא' (שמות לד) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וגו'. אמר אם קורא אני לשמים הארץ רוגזת. ואם אני קורא לארץ השמים רוגזין. אמר הריני קורא לשניהם לשמים ולארץ שנא' האזינו השמים וגו'. ד"א למה לשמים ולארץ א"ר תנחומא ו שאין הקב"ה גואל את ישראל אלא על ידיהן שכ"כ (ישעיה מד) רנו שמים כי עשה ה' וגו'. ד"א למה לשמים ולארץ שלא ניתנה תורה אלא על ידיהן שנא' (דברים ד) מן השמים השמיעך את קלו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה. ד"א שלא ניתנה מן ושליו אלא על ידיהן מנין שנא' (שמות טז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. ושליו מן הארץ דכתיב (שם) ותעל השליו וגו'. ד"א שמשל הקב"ה את ישראל ככוכבי השמים וכעפר הארץ. ככוכבי השמים מנין דכתיב (בראשית טו) הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו'. וכעפר הארץ מנין דכתיב (שם כח) והיה זרעך כעפר הארץ. ד"א למה

לשמים

יד יוסף פ"י א יומא דף פ"ד. ב שבת דף י' ע"א: ג ספרי ס"ו. ד כ"כ ב' ה'. קה"ר ס"ג סי' יו: ה אג"ב פ' כ"ע. ילקוט ש"ב רמז קס"ה. ב"ר פ' ע"ז סי' א'. ילקוט וישלח. תענית דף. כ"ג סקדרות כזוכר דף י'. זוכר ויקרא דף ע"ו ובנהם ד' כמ"ח. מ"ק דף ט"ז: ו ילקוט נו"כ רמז ר':

מתנות כהונה

קובלים עליך ומה עלי לעשות כי אם משפט כתוב וכן משמע בילקוט לקמן ועיין בב"ר ריש פ' נ"ו: **ארכי** ממשלה: **ואמר** משה כו'. משה אמר כן ליהושע ר' בוא כו': **יודע** הייתי כו'. כלומר מה איכפ' לך וכי הייתי יודע מה שה' מדבר עמך אם לא שהיה ליחוד תורה או מצוה לשעה: **לרפאותו** גרסי': **לחוש** שלא יהא לך חשש ותלוי: **קינקל** פי' הערוך כלי מלא נקבי' נותנין אותו על פיו ונותנים מוגמר תחתיו ובגדים עליו והן מתגמרין דרך הנקבים: **אמר** הקב"ה. עיין במ' קהלת ובב"ר פ"ה ופר' כ"ג ופ' ל"ח ויתבאר לך: **לגיון** חיל: **שלא** בעונתה מדכתיב כי בא דייק וע"ל בפר' ויצא ובפי' רש"י בחומש: **שהקב"ה** מושל. כלומר מה שהקב"ה מושל: **לאיסטרטינים** פי' הערוך שר ומושל: **ה"ג** בשתי מדינות פרס וקלאינה:

שמשל

עץ יוסף

(ח) ארכי ממשלה: **ואמר משה** רבי כו'. פי' משה אמר ליהושע רבי בוא אצלי ואלך שנינו לאהל מועד כמו שצוה לי הקב"ה קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד. **שהיה הדבור** נגלה עליך יודע הייתי מה מדבר עמך. כלו' הרי לא היה לך רשות לומר לי אלא דבר תורה או מצוה לשעה. כך אין לי רשות לומר לך והדברים יש להם בלי ספק כוונה עמוקה ואנו מפרשים רק פשוטי המאמרים: **אף לע"ל** והגזירה עליך הוא רק על ימים קצובים. וזהו הן קרבו ימיך ימים של עכשיו. אבל לעתיד לבא תנהוג אותם כמקדם:

סדר האזינו

פרשה י (א) הלכה אדם כו'. ביאור ע"ז בארוכה תמצא בספר עולות יצחק: **חושש** פי' השם וחולי: **וזו מכת** האוזן אם סכנה היא לא נתברר אם כוונת המדרש היינו סכנת אבר שיש בה סכנה להיות חרש באזנו אחת ומרפאים אותה בשבת. או הכוונה סכנת כל הגוף וכדאי' במס' עכו"ם כ"ח ע"ב אמר רבי חנינא מעלין אזנים בשבת. ופרש"י גידי אזנים פעמים שיורדין למטה ומתפרקין הלחיים וצריך להעלותן ויש סכנה בדבר: **הטה אזנך** לתורה ואז לא ישלטו עליך מכות טבעית כי תהיה מוגנה בהשגחה ניסית ע"י שמיעת התורה: **מי שמסיר** אזנו משמוע תורה. אפי' משום שרוצה להתפלל אעפ"כ תפלתו תועבה כדאי' במס' שבת דף י' ע"א כי שני דברים אלו נתנו לאדם מן השי"ת התורה והנפש. ואם מסיר אזנו משמוע תורה שדוחה התורה שהיא מן השי"ת לאדם ואינו רוצה בה. גם תפלתו שהאדם שופך נפשו לפני השי"ת היא תועבה: **האוזן** לגוף כקינקל לכלים כו'. (מכבר מעשה רשת ת"י קנקל עבד מצדא [ערוך] והוא כלי מלא נקבים ונותנים אותו על פיו ונותנין מוגמר תחתיו ובגדים עליו והן מתגמרין דרך הנקבים) כך רמ"ח איברים שבאדם הזה ע"י האוזן כולן חיים. כי ע"י שמיעת התורה דייה ומוסרה נכנס לכל איבריו הגשמיים והרוחניים ומרפא אותן כדכתיב שמעו ותחי נפשכם: **מנין ממה** שקרינו בענין האזינו כו'. וכדאי' בספרי בשעה שאמר משה האזינו השמים שתקו השמים ושמי השמים דוממים. ובשעה שאמר ותשמע הארץ אמרי פי שתקה הארץ וכל אשר עליה דוממים ע"כ: **(ב) כך** אמר הקב"ה כו'. עי' ב"ר פ"ה ושם נתבאר: **הקורא** למי הים וישפכם. עי' מ"ש בב"ר: **למה"ד למדינה** שמרדה כו'. פי' שכמו שהמלך אין דעתו להשחית כוונתו רק שייראו ממנו וישובו לעבודתו. כן הקב"ה אינו חפץ רק שייראו מלפניו ולא ימותו. לכן נפרע להם ע"י המים שהם יראים העולם: **לגיון** חיל ומחנה [ערוך]: **כי בא השמש** ומסיים בקהלת רבה ודאי כבה השמש פי' ודאי הא דכתיב כי בא פירוש כבה כאילו יעקב כיבה השמש אחר שבעטרו שקע: **שהצדיקים גורעים ומוסיפין** וזהו והאלהים עשה להפך הטבע על ידי הצדיקים בכדי שיכירו מעשה הצדיק ויראו מלפניו: **החורף שיהא** חורף כו'. כדכתיב [בראשית ח'] וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו: **כך ברא** הקב"ה שמים כו'. זהו ידעתי וגו' עליו אין להוסיף ועכ"ז עשה ושיתק שמים וארץ בכדי שייראו מלפניו: **שנא' האזינו שמים** וכדאי' בספרי הנ"ל: **(ג) אמר** אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים ומהו צדיק מושל. כנ"ל. וכבר נתבאר בכ"מ: **שהקב"ה מושל** כלו' מה שהקב"ה מושל. והא"א גרס כביכול במה שהקב"ה: **ואליהו ואלישע** קרעו ימים. אינו חושב משה. שמשה קרע הים במצות ה'. וכן בהמתקת המר ויורהו ה' עץ. אבל אליהו ואלישע בגזרת עצמם קרעו המים והמתיקו המר: **ואלישע ריפא** את נעמן. והא דלא חשיב רפואת מרים ע"י משה. משום שמשה לא עשה כלום בעצמו רק צעק אל ה' שירפא. משא"כ באלישע שעשה לו רפואה לרחוץ: **הקב"ה ממתיק** את המרים. מי הים שמתיק אותם בעצים כמשחז"ל וכן בים המתיק להם המים שישתו ישראל מהן כדאי' במכילתא נצבו כמו נד נוזלים: **(ד) שיש** לשמים פה ולב ואוזן. הכוונה על פעולת הדיבור והשמיעה והכוונה: **לאיסטרטינין** תרגום נציב פלשתים אסטרטיני פלשתאי: **עשה יום טוב** וכמשל היום טוב הוא שעלה במתו לעולם העליון ליהנות מזיו השכינה כדאי' בספרי ה"ב פיסקא של"ח עלה אל הר העברים הזה עליה היא לך ואינה ירידה: **שאין הקב"ה** גואל את ישראל אלא על ידיהם כו'. שלעתיד יתוקן השמים והארץ וע"י זה יהיה הגאולה שלימה: **ככוכבי השמים** כו' וא"כ ברכת ישראל הוא כדמותם וכמותן. וע"ז ביקש שיאזינו לקולו ויריקו עליהם **רב** ברכות כמו שהם ממולאים בברכת אלהים: **שהן עדותן** של ישראל. כלו' שקנס ה'

שיהם

לשמים ולארץ שהן עדותיהן של ישראל דכתיב (דברים ד) העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ למה"ד לבן מלכים שמסר לו אביו ב' אפטרופין וכל עטרה שהיה אביו מעטרו לא היה מעטרו אלא על ידיהן. וכשנכנס לחופתו נטלן לעדים שיהיו בינו לבין אביו. כך כל נסים שעשה הקב"ה לישראל ע"י שמים וארץ עשה להן וכיון שבאו ליכנס לא"י אמרו שירה על ידיהן שהן מעידין בינו ובינן. מנין שנא' (ישעיה א) שמעו שמים והאזינו ארץ כי ה' דבר. מה כתיב אחריו בנים גדלתי ורוממתי הוי האזינו השמים: (ה) ד"א למה לשמים ולארץ. א"ר תנינא למה"ד לאחד שהפקיד פקדון אצל אוהבו מת אוהבו שהפקיד את הפקדון אצלו. עמד בנו של אותו שהפקיד הפקדון והיה מכבד לאותו שהפקיד הפקדון אצלו ומכבד לאשתו אמרו לו למה אתה מכבד את שניהם. אמר להן פקדון יש לי אצלם ואינה ברורה לי אצל מי הוא הפקדון. אם אצלו אם אצל אשתו כל היכן שפקדוני מונח שיהא שמור יפה. כך א"ל למשה למה אתה מצוה לשמים ולארץ. אמר להן אני עתיד למות ואיני יודע להיכן נפשי הולכת אם לשמים אם לארץ מנין שנא' (קהלת ג) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה וגו'. לפיכך אני מצוה את שניהם כ"מ שתהא נפשי מונחת שתהא יפה. א"ל הקב"ה חייך אין בריה שליט על נפשך. ז והיכן היא מונחת תחת כסא הכבוד בשמים שכן אביגיל אומרת (שמואל א כה) והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. ד"א למה לשמים ולארץ שבהן העיד הקב"ה על ישראל ח ובהן חטאו ובהן לקו ובהן הן מתנחמין. בהן העיד מנין דכתיב (דברים ד) העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ. ובהן חטאו דכתיב (ירמיה ז) לעשות כוונים למלכת השמים. ובהן לקו מנין דכתיב (שם ד) ואל השמים ואין אורם. בארץ מנין דכתיב ואת הארץ. וחטאו בארץ. דכתיב (הושע יב) גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי. ולקו בארץ דכתיב (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו. ובשמים ובארץ הן מתנחמים דכתיב (ישעיה סו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו':

סדר וזאת הברכה

פרשה יא (א) הלכה אדם מישראל שעבר לפני התיבה וטעה. כיצד הוא צריך לעשות. כך שנו חכמים א העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו. לימדונו רבותינו ב א"ר יוסי בר חנינא טעה בג' ברכות הראשונות חוזר בתחלת מגן. רב הונא אמר אם טעה בג' ברכות האמצעיות חוזר להאל הקדוש. רב אמר אם טעה בג' אחרונות חוזר לתחלת מודים. ד"א העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו. ומנין הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה. ומהיכן למד מאבות העולם ג למה שלא היה אחד מתחיל אלא ממקום שפסק חבירו. כיצד אברהם בירך את יצחק מנין דכתיב (בראשית כה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. ד ומה נתן לו ר' יהודה ור' נחמיה רבי יהודה אמר בכורה נתן לו כענין ה שנא' (שם) וימכור את בכורתו ליעקב. ור' נחמיה אמר ברכה נתן לו כענין שנא' (שם כז) ויתן לך האלהים. עמד יצחק לברך את יעקב אמר ממקום שפסק אבא משם אני מתחיל אבא הפסיק ביתן אף אני מתחיל ביתן. מנין שנא' ויתן לך האלהים. ובמה חתם יצחק בקריאה שנא' (שם כח) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו. עמד יעקב לברך את השבטים אמר איני פותח אלא בקריאה שנא' (שם מט) ויקרא יעקב אל בניו. ו ובמה חתם בזאת שנא' (שם) וזאת אשר דבר להם אביהם. עמד משה לברך את ישראל אמר איני פותח אלא בזאת מנין ממה שקרינו בענין וזאת הברכה: (ב) ד"א וזאת הברכה · זש"ה (תהלים כד) מי יעלה בהר ה'. רבנן אמרי ז מדבר במשה. מי יעלה בהר ה' זה משה שנא' (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים וגו'. ומי יקום במקום קדשו זה משה מנין שנא' (שם ג) כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא. נקי כפים זה משה מנין שנא' (במדבר טז) לא חמור אחד מהם נשאתי וגו'. ובר לבב זה משה. א"ר יצחק אפי' הדיוט אם אומר לחבירו כזה גנאי הוא לו לומר. ומשה אמר (שמות לב) למה ה' יחרה אפך בעמך אלא לבו ברור עליו שאינו תובע צורך עצמו אלא צורכן של ישראל. אשר לא נשא לשוא נפשו זו נפשו של מצרי שלא נטלה על חנם אלא כדין עשה. ולא נשבע למרמה זה משה שנא' (שמות ב) ויואל משה לשבת את האיש. ישא ברכה מאת ה' זה משה א"ר תנחומא אל תהי קורא בו ישא אלא ישיא ברכה לאחרים: (ג) וזאת הברכה. זש"ה (משלי לא) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה. מהו ואת עלית על כולנה מדבר במשה על שנתעלה יותר מן הכל. כיצד אדה"ר אומר למשה אני גדול ממך שנבראתי בצלמו של הקב"ה מנין שנא' (בראשית א) ויברא אלהים את האדם בצלמו. א"ל משה אני נתעליתי יותר ממך. אתה כבוד שניתן לך ניטל ממך שנא' (תהלים מט) ואדם ביקר בל ילין. אבל אני זיו הפנים שנתן לי הקב"ה עמי הוא מנין שנא' (דברים לד) ולא כהתה עינו ולא נס לחה. ד"א נח אמר למשה אני גדול ממך שניצלתי מדור המבול. א"ל משה אני נתעליתי יותר ממך. ח אתה הצלת את עצמך ולא היה בך כח להציל את דורך. אבל אני הצלתי את עצמי והצלתי את דורי כשנתחייבו כליה בעגל. מנין שנא' (שמות לב) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. למה"ד לב' ספינות שהיו בים והיו בתוכן שני קברניטין אחד הציל את עצמו ולא הציל את ספינתו. ואחד הציל את עצמו ואת ספינתו. למי היו מקלסין לא לאותו שהציל את עצמו ואת ספינתו. כך נח לא הציל אלא את עצמו אבל משה הציל את עצמו ואת דורו. הוי ואת עלית על כולנה. ד"א אברהם אמר למשה אני גדול ממך שהייתי זן לעוברים ולשבים. א"ל משה אני נתעליתי יותר ממך אתה היית זן בני אדם ערלים ואני הייתי זן בני אדם מהולים. ולא עוד אלא אתה היית זן בישוב ואני הייתי זן במדבר.

ד"א

יד יוסף ז שבת דף כ"ב · אדר"נ פרק י"ב : ח תוכחה רבה ספ"ח : **פי"א** א ברכות דף ל"ד : ב ירוש' שם : ג ב"ר סוף ס"ק. שוח"ט מזמור א'. ילקוט ויחי וריש תהלים : ד ב"ר פ' ס"א : ה לפענ"ד הל"ל כדאמרי' (דס"א ס') נתנה בכורתו ליוסף [רד"ל] : ו ספרי ח"ב פיסקא שמ"ב : ז שוח"ט מזמור כ"ד. ע"ר ריש פ' ד'. הד"א מ"א ריש פ' י"ז. וילקוט תהלים מזמור כ"ד : ח זוהר נח דף ס"ז ע"ב ודף ס"ח ע"א. זוהר ויקרא דף י"ד ובהשמטות בזוהר של ספר בראשית סי' י"ב. ובז"ח דף כ"ט ע"א :

מתנות כהונה

משל שהמשיל : **שהן עדותיהן כו'**. כלומר ראוין הן לשום עדותיהן של ישראל וכדמפרש ואזיל : **שהן מעידין**. שיעידו עליהן כשיעברו הברית : **בארץ** מנין שהעיד בהן עמהם וחטאו ולקו על ידיה ובה יהיו מתנחמין : **בתחלת** מגן והוא ראש התפלה : **להאל הקדוש**. נראה דר"ל לסיום של האל הקדוש והוא אתה חונן ראש הברכות האמצעות שברכת האל הקדוש הוא מג' הראשונות ועיין כל זה בב"ר פ' ס"א : **לתחילה מודים**. ר"ל ברכה שלפני מודים והוא רצה ואולי שצריך לסיים לשאלת עבודה : **וימכור כו'**. ומכירה ונתינה דבר א' הוא כד"ש ונמכרת ע"ד שיסרא או דייק מדפסק ליה ויעקב נתן וגו' : **אומר לחבירו** כזה כדמפרש ואזיל למה יחרה : **אלא** ישיא גרסי' והוא פועל יוצא לאלתו : **קברניטין** מנהיג הספינות :

מלחות

ענף יוסף

עסוק בשקו ו"זעניתו כוס כדאי' בב"ר [יפ"ת] :

פרשה יא (ג) [ואני הייתי זן בני אדם מהולים] שבמן היה בזמן משה. וקשה ומי לא ידע שאברהם דמשה זן בני אדם מהולים ובמגא שנתעלה ממנו שזן ערלים. ומי הכניסו בסגר זה לומר

עץ יוסף

שיהיה פעולת השמים והארץ מתנהגים כפי פעולת ישראל ומעשיהם. כמ"ש אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם : **אפטרופין** פי' בל"י ודומה ממונה ופקיד [מוסף] : **(ה) ואיני יודע** להיכן נפשי הולכת כו'. כי עד גודל האהבה המחייבת אותו בעבודת הבורא ית' כאפס ואין נחשב בעיניו מעשה עבודתו : **תחת כסא הכבוד** בשמים כו' צרורה בצרור החיים. ובספר נשמת חיים אי' דע כי הטוב הגמור אשר אליה זוכים הצדיקים הוא ההתדבקות עם השי"ת ולסוף נפשם צרורות בקשר של קיימא בצרור החיים עם השם מבלי חזרת פעם אחרת לגוף העכור הזה כו'. והפך זה העונש היותר גדול מן הקנה אל הקנה המוכן לרשעים הוא אותם מגולגלים מהסתפח בנחלת ה' ונכרתים מלפניו. וזהו מה שאמר הכתוב ונכרת האיש ההוא עכ"ל : **בהם העיד** שיהיו בעדם לטוב אם ייטיבו מעשיהם. ויהיו בעדם לרעה אם ירעו מעשיהם. ובהם חטאו שדימו שהכח ניתנה בידם. לכן מהן לקו כי נשתנה טבעם לרעה עליהם. ולבסוף בהם יתנחמו כי תוסיף השפעתם להריק ברכה על ידיהם כמראה עינינו :

סדר וזאת הברכה

פרשה יא (א) כיצד הוא צריך לעשות. פי' אם עבר לפני התיבה וטעה בתחלת ברכה ואח"כ נתיישב דעתו ויודע לשוב לתפלתו. כיצד הוא צריך לעשות והשיב ע"ז כך שנו חכמים כו' והוא משנה בברכות. ומסיים למדונו רבותינו והוא בירושלמי על המשנה הזאת אמר רבי יוסי בר חנינא כו'. ואחר כך אמר ד"א העובר לפני התיבה וטעה ור"ל שטעה באמצע הברכה כו'. ומנין הוא מתחיל כלו' מהיכן הוא מתחיל שאפשר שרצה להתחיל מאמצע הברכה ואמר שיתחיל מתחלת הברכה שטעה. ועי' בגל"ח ברכות דף ל"ד ע"א : **בתחלת מגן** והוא ראש התפלה : **ר"ה אמר** אם טעה באחד מברכות אמצעיות. כצ"ל. או צ"ל אם טעה בברכות אמצעיות : **להאל הקדוש** ר"ל לסיום של האל הקדוש. והוא אתה חונן ראש ברכות האמצעיות : **חוזר לתחלת מודים**. ר"ל ברכה שלפני מודים והוא רצה. ואולי צ"ל לשאלת עבודה : **ד"א העובר** כו' פי' פירושו למעלה וד"א אין פירושו פי' אחר. אלא פי' עוד דבר. אחד אמרו ואפשר שתיבת ד"א מיותר. והם מיירי אם טעה בברכות ק"ש : **ומהיכן למדו** שאינו מתחיל מראש אלא ממקום שפסק הראשון : **ומה נתן לו** ב"ר פ' ס"א ע"ש : **בכורה** לענין העבודה : **ברכה נתן לו** ועי' מ"ש בב"ר פ' ס"א : **ממקום** שפסק אבא משם אני מתחיל. עי' במה"ק בב"ר פ"ק באריכה : **מנין ממה שקרינו בענין** חתם הברכה ובמה חתם משה אשריך ישראל ואף דוד כשבא לומר תפלה ממקום שפסק משה משם התחיל אשרי האיש. כצ"ל [יפ"ת]. וכ"ה בב"ר סוף פ"ק ובשוח"ט : **(ב) מדבר במשה** שהיה גדול החכמים ואבי הנביאים. וגם היה גדול במדות שהיה נקי כפים מגזל מאומה. והיה לבו שלם שירשת ה' האמתית : **לא חמור** אחד מהם נשאתי. וכמ"ש בס' קרח שכך אמר משה אפי' מה שהיה דרכי ליטול לא נטלתי מהם כו'. ובמ"ר פ"ד אי' לא חמור אחד מהם נשאתי כו' כך אמר משה כל אותן המסעות שהיינו נוסעים במדבר לא אמרתי לאחד מהן שיטול דבר משלי ויטען על חמורו. ועי"ש ביאורו : **אם אומר לחבירו כזה**. כדמפרש למה יחרה : **שאינו תובע** צורך עצמו. להיות מלך עליהם שאין מלך בלא עם. אלא כל עיקר מגמתו היה בשביל שיגאלו ישראל : **אלא בדין עשה** כדאי' בשוח"ט ויפן כה וכה כו' שראה את המלאכים ונמלך בהם והרגו בדין. ועי' בפ"ל פסוק ויפן כה וכה : **ולא נשבע** למרמה זה משה אף שהיה בשבועתו לא היתר כי היה מפחד מן יגיד לפרעה אם לא יבטיחנו שישב אצלו : **שנא' ויואל משה** והוא לשון שבועה כמד"א [ש"א י"ד] ויואל שאול את העם לאמר ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב כדאי' במד"א ח"א ריש פ' י"ז. ובנ"ר פ"א. ור"ל שנשבע ליתרו שלא ילך קין מדעתו. וקיים שבועתו שכשהלך בשליחותו של הקב"ה הלך אצל יתרו והתיר שבועתו : **אלא ישיא** והוא פועל יוצא לאלתו : **(ג) כיצד** אדה"ר אומר למשה כו'. ע"כ צ"ל שלא אדה"ר והאבות דברו ולא משה השיב. דהא לא היו ביחד בדור אחד רק הפסוק של רבות בנות וגו' מדבר בעדם כאילו היו הם מדברים. ומסיק שמעלת משה למעלה מגדולתם [תלי"ה] : **אני גדול** ממך שנבראתי בצלמו של הקב"ה. והייתי גבר מעשה אל לבדו ולא חלק אב ואם בעצמי ובשרי. וע"כ היה בכחו לחיות לעולם לולא החטא. ואח"כ גם נפשו המשכלת היתה נחלה במעלה. וא"ל משה הן אמת נדלתה מאד בעיקרך אבל נקלות בהפריעך מצותיו ודבריו לא שמעת. אבל אני פי מלכי וקדושי שומר חיותי וממצותיו בל אט סלה. ולזאת נתמרק גופי והזדכך גופי אף בשעת מותי : **שנא' לא כהתה עינו** כו'. מראיתו כמו ועינו כעין הבדולח [רד"ל] : **קברניטין** בל"י מנהיג הספינה רב החובל : **אברהם אמר** למשה אני נתעליתי יותר ממך. שהייתי זן כו'. וכדאי' בב"ר פ"מ ל"ד ויטע אשל בבאר שבע : **בישוב** שבקל יש להשיג כל מיני

מאכל

ד"א יצחק אמר למשה אני גדול ממך שפשטתי צוארי ע"ג המזבח וראיתי את פני השכינה. א"ל משה אני נתעליתי יותר ממך שאתה ראית פני השכינה וכהו עיניך. מנין דכתיב (בראשית כז) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות. [ט] מהו מראות מראות בשכינה. אבל אני הייתי מדבר עם השכינה פנים בפנים [י] ולא כהו עיני. מנין שנא' לא כהתה עינו ולא נס לחה ((שמות לד) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו). יעקב אמר למשה אני גדול ממך שנתפגשתי עם המלאך ונצחתי אותו. א"ל משה אתה נפגשת עם המלאך בפירבורין שלך ואני עולה אצלן בפירבורין שלהן והן מתיראין מסני. מנין שנא' (תהלים סח) מלכי צבאות ידודון ידודון וגו'. לפיכך אמר שלמה רבות בנות עשו חיל וגו'. אמר הקב"ה הואיל ונתעלה מן הכל הוא יברך את ישראל וזאת הברכה: (ד) ד"א וזאת הברכה. א"ר שמואל בר נחמן [יא] כיון שבא משה לברך את ישראל באו התורה והקב"ה לברך את ישראל. וזאת הברכה זו התורה שנא' בה (דברים ד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. אשר ברך משה זה משה. איש האלהים זה הקב"ה שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה. וכל כך למה לקיים מה שנא' (קהלת ד) והחוט המשולש לא במהרה ינתק. ד"א וזאת הברכה וגו' א"ר תנחומא [יב] אם אלהים למה איש ואם איש למה אלהים. אלא בשעה שהיה הושלך ליאור של מצרים איש. ובשעה שנהפך לדם האלהים. ד"א בשעה שברח מלפני פרעה איש ובשעה ששיקעו אלהים. ד"א בשעה שעלה לרקיע איש ומהו איש לפני המלאכים שכולהון אש. ובשעה שירד מן הרקיע אלהים. מנין שכתוב וייראו מגשת אליו. ד"א בשעה שעלה לרקיע אלהים. כשם שאין המלאכים אוכלין ושותין אף הוא לא אוכל ולא שותה. מנין שנא' (שמות לד) ויהי שם עם ה' וגו'. ד"א מהו איש האלהים א"ר אבין מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה האלהים. מהו לפני מותו רבנן אמרי מה עשה משה נטל את מלאך המות והשליכו לפניו והיה מברך השבטים כאו"א לפי ברכתו. א"ר מאיר [יג] הלך מה"מ אצל משה וא"ל הקב"ה שלחני אצלך שאתה מסתלק ביום הזה. א"ל משה לך מכאן שאני מבקש לקלס להקב"ה. מנין שכתוב (תהלים קיח) לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה. א"ל משה מה אתה מתגאה יש לו מי שיקלסוהו. השמים והארץ מקלסין אותו בכל שעה שנא' (שם יט) השמים מספרים כבוד אל. א"ל משה ואני משתק אותן ומקלס אותו שנא' האזינו השמים ואדברה וגו'. בא אצלו פעם שניה מה עשה משה הזכיר עליו שם המפורש וברח מנין שנא' כי שם ה' אקרא. כיון שבא אצלו פעם שלישית אמר הואיל ומן השם הוא צריך אני לצדק עלי את הדין מנין שנא' הצור תמים פעלו. א"ר יצחק היתה נפשו של משה [יד] מתקשה לצאת והיה משה מסיח עם נפשו ואמר נפשי תאמר שבקש מלה"מ לשלוט עליך. אמרה לו לא יעשה הקב"ה כן (שם קטז) כי חלצת נפשי ממות. ותאמר שראית אותן בוכין ובכית עמהן. אמרה לו את עיני מן דמעה. אמר לה ותאמר שבקשו לדחות אותך לגיהנם. אמרה לו את רגלי מדחי. אמר לה ולהיכן את עתידה להלוך. אמרה לו אתהלך לפני ה' בארצות החיים. כיון ששמע משה כך נתן לה רשות אמר לה שובי נפשי למנוחיכי וגו'. א"ר אבין כיון שנסתלק התחתונים היו מקלסין אותו ואומרים תורה צוה לנו משה והעליונים מקלסין אותו ואומרים צדקת ה' עשה וגו'. והקב"ה מקלס אותו (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה:

(ה) וזאת הברכה. [טו] הלכה אדם מישראל שעלה לקרות בתורה אין מותר לו לקרות עד שלא יברך תחלה מברך ואחר כך קורא. ומשה בשעה שזכה לקבל התורה תחלה בירך ואח"כ קרא. א"ר אלעזר אי זו היא הברכה שבירך משה בתורה תחלה בא"י אמ"ה אשר בחר בתורה הזאת וקדשה ורצה בעושיה. ולא אמר בעמליה ולא אמר בהוגיה אלא [טז] בעושיה. באלו שהן עושין את ד"ת. בעושיה אדם אומר למדתי חכמה ולא למדתי תורה מה אעשה אני שם אמר הקב"ה לישראל חייכם כל החכמה וכל התורה דבר (אחד) קל הוא כל מי שמתיירא אותי ועושה ד"ת כל החכמה וכל התורה בלבו. מנין שנאמר (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת י"י שכל טוב לכל עושיהם. (שם יט) יראת י"י טהורה עומדת לעד. (איוב כח) יראת י"י היא חכמה וגו'. ולמה זכה משה שהקב"ה נתעסק עמו. אלא בשעה שירד למצרים והגיע גאולתן של ישראל כל ישראל היו עסוקים בכסף וזהב. [יז] ומשה היה מסבב את העיר ויגע ג' ימים וג' לילות למצוא ארונו של יוסף. שלא היו יכולים לצאת ממצרים חוץ מיוסף למה שכך נשבע להן בשבועה לפני מותו שנאמר (בראשית נ) וישבע יוסף את בני ישראל לאמר וגו'. משנתיגע הרבה [יח] פגעה בו סגולה וראתה משה שהיה עיף מן היגיעה. אמרה לו אדני משה למה אתה עיף אמר לה ג' ימים וג' לילות סבבתי את העיר למצוא ארונו של יוסף ואין אני מוצא אותו. אמרה לו בא עמי ואראך היכן הוא הוליכה אותו לנחל אמרה לו במקום הזה עשו ארון של ת"ק ככרים והשליכוהו בתוך הנחל החרטומים והאשפים וכן אמרו לפרעה רצונך שלא תצא אומה זו מכאן לעולם העצמות של יוסף אם לא ימצאו אותן עד עולם אינם יכולים לצאת. מיד עמד משה על

שפת

יד יוסף ט ב"ר פ' ס"ה: י תד"א ח"א פ"ד: יא תנחומא ס"ז: יב שוח"ט מזמור צ': יג תנחומא ס"ז: יד פי' שהיתה רוצה לצאת דוקא. וכן אי' בתנחומא דאי' שם מפרכסת לצאת: טו לעיל פ"ח סי' ב': טז ברכות דף י"ז: יז ב"ר ס"ב. סוטה פ"ק: יח זוהר בשלח דף מ"ו. מכילתא ריש בשלח. ומרומז בקס"ג פ"ע סי' כ"ו. ובב"ר פ' נ"ד סי' ח'. תוספתא סוטה פ"ד. תנחומא בשלח:

ענף יוסף

לומר למשה אני גדול ממך. ולפרש זאת נקדים מאמר חכמינו ז"ל הביאו בילקוט צדקת ה' עשה. מה צדקה עשה עם ישראל והלא מן היום להם באר היה עמהם. אלא שהיה מזהיר להם כי יהיה כך אביון. ותמוה זה מקשה מה צדקה עשה להם שהרי המן היה בזכותו. אך התשובה לזה דכיון שהוציאם משה מן הישוב אתר תמן שובעא ואזלא אל המדבר שמם והרב היה מוכ"ח לזון אותם באיזה אופן שיוכל משום שהיה לישראל פ"פ לומר ולהתרעם עליו ולמה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המדבר לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות. א"כ עליו החיוב לזון ולפרנס אותן ולא הוה דרך צדקה. ולזה אמר מה צדקה עשה עמהן. ובזה יבואר מאמר אברהם אל משה אני גדול ממך שהייתי זן לעוברים ושבים ואע"פ שאתה ג"כ היית זן לישראל עכ"ז אני גדול ממך משום שאתה היית חייב לזון אותם לפי שהוצאת אותם מישוב שמזונות מצוים למדבר שמם. אך אני הייתי זן בלי שום חיוב. דמה חיוב היה עלי לזון כל עובר ושב. א"ל משה אני נתעליתי יותר ממך משום שהייתי זן מהולים ואתה היית זן ערלים. ירצה אם תשים בכף מאזנים מה שאני הייתי זן מהולים ואע"פ שהייתי חייב לזונם. עם מה שאתה היית זן ערלים אע"פ שלא בחיוב. מכריע מעשי בערך מה שהייתי זן מהולים וא"כ נתעליתי יותר ממך (מע"ל צדקה): [שנא' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו] נראה לפרש ע"פ מאי דאי' בפדר"א פרק ל"ב שהיה ראוי יצחק שימות על שהביט בשכינה כמו שמתו אצילי בני ישראל. ותחת המיתה כהו עיניו דסומא חשוב כמת. ואי' בש"ר פ"ג ובויק"ר פ"ך משה שלא זן עיניו מן השכינה נהנה מן השכינה שנא' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. אבל נדב ואביהו זנו עיניהם כו'. וכן אי' בתנחומא אחרי. ולפ"ז כוונת המדרש כך הוא ואתה ראית פני השכינה וכהו עיניך שנענשת על ראיית השכינה ועשית עבירה. אבל אני כו' שנא' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. וזה היה לי בזכות שלא רציתי להביט. נמצא שאני טוב ממך שבידך יש עבירה ולא כן עמדי.

ואדרבה

מתנות כהונה

מראות בשכינה מפני שראה בשכינה: **בפרבורין** לפי הענין פירושו בחצרך וברשותך כלומר למטה בארץ שאין שם רשות המלאך וגבולתו: **ידודון** היו נרתעים וזעים מפני האימה עיין זה מפל' במד' קהלת בפסוק כי לא לקלים המרוץ: **אם** איש כו' דמשמע ליה מלת איש מוכרח מדלא כתיב איש האלהים: **שנהפך** לדם האלהים כו'. ופי' שזה היה ענין אלהי לשנות המים לדם: **ששיקעו** משה לפרע' לתוך הים: **שכולה** אש. ובערכן היה הוא איש: **ד"א** בשעה שעלה כו'. וקודם עלייתו היה איש בעלמא: **מחציו** ולמטה כו' מתחת לבו ולמטה אבל מלבו ולמעלה היה כולו קדש וכל מחשבת לבו והשכלתו היה אלהים: **נטל** מלאך המות כו' דרש לפני מותו לפני מי שרוצה להמיתו ובפניו: **א"ל** מלאך המות למשה מה את כו': **ובכית** עמהן. עם המתאבלין כי יצר גם לך: **אדם** אומר למדתי חכמה. ופי' כל ההכמות אוכל לקבל וללמוד וחכמת התורה לא יכולתי ללמוד וא"כ מה אעשה אני שם אצל חכמת התורה כי אוגע לריק: **וישבע** יוסף את בני ישראל לאמר וגו' סיפיה דקרא פקוד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה: **סגולה** בפ"ק דסוטה איתא דסרח בת אשר הגידה לו וכן הוא בשמות רבה פר' כ' ואולי נקראת סגולה וחמדת ישראל על שהיית שנים רבים כידוע וגם היא הצילה עיר ואם

בישראל

עץ יוסף

מאכל ואני הייתי זן במדבר שאי אפשר להשיג שם ונתתי להם המן שטעמו בו כל מין טעם שרצו: **מראות בשכינה** בשעת עקדה כמ"ש בב"ר פ' ס"ה: **אבל אני** הייתי מדבר עם השכינה פנים אל פנים. כדכתיב [שמות ל"ג] ודבר ה' עם משה פנים אל פנים: **ולא כהו** עיני מנין שנא' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. כן הוא בדפוסים הרבה. אבל בדפוס חדש הגיהו שנא' לא כהתה עינו ולא נס לחה: **בפירבורין** הוא מלשון לפרבר [דה"א כ"ו] ר"ל בחצרך וברשותך כלו' למטה בארץ שאין שם רשות המלאך ורגילתו: **שנא' מלכי** צבאות ידודון. וכדאי' בבמד"ר פ' י"ט רבי יוחנן בשם רבי איבו אמר מלכי צבאות מלכיהון דמלאכיא אפי' מיכאל וגבריאל היו מפילסין מפני משה: **הואיל ונתעלה** מן הכל. ממעלות אנושיות למעלות אלהות מה שלא זכה שום בן אדם אליו שלכן נאמר עליו פה איש האלהים: **הוא יברך** את ישראל. אבל ברכת יעקב לא כתיב ביה בתחלה לשון ברכה רק והגידה לכם את אשר יקרא אתכם. רק לבסוף כתיב ויברך אותם וגו' וגם שם דרשו בב"ר ס"פ ויחי דלשון איש אשר כברכתו רומז לברכת משה עתיד אחד כיוצא בי לברך כו': (ד) **באה** התורה והקב"ה לברך את ישראל. שכוונה דמתחלה ברכתן התורה שיקיימוה. להיות זה כל האדם שלא נברא בעוה"ז אלא לעשות ולקיים כל דברי התורה. ואח"כ בירך אותם משה בברכה של עוה"ז שלא יעכב חסרון הפרנסה מלעשות רצון קונם. ואח"כ בירך אותם הקב"ה בשכר שה"כ בהיום לעשותם ולמחר לקבל שכרם הרוחני [זכ"ב]: **אם איש** כו' דמשמע ליה מלת איש מוכרח מדלא כתיב איש אלהים: **זה הקב"ה** הכוונה אף שהוא אלהים פשוט בתכלית הפשיטות עכ"ז הוא כביכול מכונה בשם איש יען הוא מזדקק לאנשים להשגיח עליהם ולהחיותם ולהשכילם: **בשעה שהושלך** דרש על זמנים מתחלפים שפעמים היה רק במדרגת איש. ואח"כ נתהפך למעלה אלהית. וזה מעלה נפלאה בנהפך ממדה למדה: **שנהפך לדם. האלהים** שזה היה ענין אלהי לשנות המים לדם. וצ"ל ובשעה שהפכו לדם. וכ"ה בתנחו' ובשוח"ט מ"ז: **ששיקען** משה לפרעה ולמצרים לתוך הים: **בשעה שעלה לרקיע** איש. זה דרש בבחינת הצירוף שלפי ערך המלאכים שהם נקיי חומר נקרא איש בעל חומר. ובערך האנשים נקרא אלהים כי היה מיוחד במעלתו מהם כאילו נבדל מהאנשיות: **ד"א בשעה** שעלה לרקיע אלהים. הפשט דרש לסמך וגם על זמנים מתחלפים בעת קבלת התורה בעת שהיה במרום היה ממש מכונה בשם אלהים כמלאכי מרום בלי אכילה ושתיה. ולא כן אח"כ: **מחציו ולמטה** מתחת לבו ולמטה איש. אבל מלבו ולמעלה היה כולו קודש וכל מחשבת לבו והשכלתו היה אלהים: **נטל מלאך** המות כו'. דרש לפני מותו לפני מי שרוצה להמיתו ובפניו. או מפרש לפני מותו כלו' לפני מותו ממש שהגיע עתו למות ועכ"ז התגבר משה וברכן: **לקלס** ובשעת הקילוס נפשו דבוקה בה' אז הוא למעלה מהכל ואין כח מלאך המות לשלוט עליו. **שנא' האזינו השמים** וכדאי' בספרי בשעה שאמר משה האזינו השמים היו השמים ובני השמים דוממים: **ובכית עמהן** כו' תאמר שבקשו לדחות אותך לגיהנם כו'. הענין הוא כי בנסוע הצדיק מהעולם מעבירים אותו דרך פתח גיהנם. והרשעים נוחים בכי גדול. ואז בזכות הצדיק נמשכים אחריו ועולים הראוים. והנה לפעמים מצטער הצדיק על בכייתם. ולפעמים מצטער אולי מידי עברו תתעורר מדת הדין על הצדיק וידיחוהו מלכנוס אל ג"ע ימים מספר. ועל הא' אמר שמא ראית אותן בוכות כו'. ועל הב' אמר שמא בקשו לדחות כו'. ועל כן היו מהגדולים דואגים שלא יוליכום דרך גיהנם מדאגה מדבר אחד מאלו [אלשיך תהלים קט"ז פ' ח']: **ותאמר שראית** אותן בוכין ותבכה עמהם. כצ"ל: **כיון ששמע** משה כו' שובי נפשי כו'. מקרא זה כתוב קודם. ודרש כי אמרת הוא נתינת טעם על שובי נפשי מפני שחלצת וכו' [רד"ל]: (ה) **באלו** שהן עושין את ד"ת. כלו' שמקיימים את דברי התורה לא הלימוד וההגיון לבד: **בעושיה אדם אומר** כלו' ועוד כיון עם מלת בעושיה על אדם שהוא אומר כו': **אדם אומר** למדתי חכמה. פי' כל חכמות אוכל לקבל וללמוד. וחכמת התורה לא יכולתי ללמוד. וא"כ מה אעשה אני שם אצל חכמת התורה כי אוגע לריק [מת"כ]. ולי אפשר שצ"ל אדם שהוא אומר לא למדתי חכמה כו'. ור"ל אדם שהוא עשה מצות כמו שלמדוהו אחרים אבל לא למד חכמה ותורה. ואומר אוי לי שלא למדתי חכמה ותורה מה אעשה אני בה. אומר לו הקב"ה כל החכמה וכל התורה דבר אחד הוא וקל הוא להשיגם אם יש לו לאדם יראת שמים ועשה המצות: **סגולה** היא סרח בת אשר כדאי' בסוטה פ"ק דסרח בת אשר הגידה לו וכ"ה בש"ר פ"ך. שהיא נשתיירה מאותו הדור. וקראה סגולה ע"ש שהיתה כאוצר נחמד לבית ישראל והיא הצילה עיר ואם בישראל כדאי' בב"ר פ' נ"ד וקה"ר פסוק טובה חכמה מכלי קרב

פס"ב

שפת הנחל ואמר יוסף אתה ידעת היאך נשבעת לישראל (שם) פקד יפקד אלהים אתכם תן כבוד לאלהי ישראל ואל תעכב גאולתן של ישראל מעשים יש לך בקש רחמים לפני בוראך ועלה מן התהומות. מיד התחיל ארונו של יוסף לפעפע ועולה מן התהומות כקנה אחד. לקח אותו ושם אותו על כתפו והיה סובל אותו וכל ישראל אחריו. וישראל היו סובלים את הכסף ואת הזהב שנטלו ממצרים ומשה סובל ארונו של יוסף. א"ל הקב"ה משה אתה אומר שדבר קטן עשית חייך החסד הזה שעשית גדול הוא ולא השגחת לכסף ולזהב אף אני אעשה עמך החסד הזה ואתעסק עמך. בשעה שהגיעו ימי משה ליפטר מן העולם א"ל הקב"ה הן קרבו ימיך. אמר לפניו רבש"ע אחר כל היגיעה הזו אתה אומר לי הן קרבו ימיך. (תהלים קיח) לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה א"ל אי אתה יכול יט כי זה כל האדם. אמר משה רבש"ע דבר אחד אני מבקש ממך לפני מותי שאכנס ויבקעו כל השערים שבשמים ותהומות ויראו שאין זולתך. מנין שנא' (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'. כ א"ל הקב"ה אתה אמרת ואין עוד אף אני אומר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' לכל האותות והמופתים וגו' ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל: (ו) הן קרבו ימיך למות. א"ר איבו אמר משה רבש"ע בדבר שקלסתיך בתוך ס' רבוא מקדשי שמך בו קנסת עלי מיתה שנא' הן קרבו ימיך למות. כל מדותיך מדה כנגד מדה. מדה רעה כנגד מדה טובה. מדה חסרה כנגד מדה שלימה. מדת צרה כנגד מדת רחבה. א"ל הקב"ה למשה אף זו מדה טובה היא שאמרתי לך הן שנא' (שמות כג) הנה אנכי שולח מלאך (משלי יא) הן צדיק בארץ ישולם (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא. וכשם שעילית אותי על ס' רבוא כך אני מעלה אותך לע"ל בתוך נ"ה רבוא צדיקים גמורים. שנא' הן הן בגמטריא הכי הוי. ה' חמשה נ' חמשים. א"ר יוחנן י' מיתות כתובות עליו על משה. ואלו הן (דברים לא) הן קרבו ימיך למות (שם לב) ומות בהר (שם ד) כי אנכי מת (שם לא) כי ידעתי אחרי מותי (שם) ואף כי אחרי מותי (שם לג) לפני מותו (שם לד) בן מאה ועשרים שנה במותו (שם) וימת שם משה עבד י"י (יהושע א) ויהי אחרי מות משה (שם) משה עבדי מת. מלמד שעד י' פעמים נגזר עליו שלא יכנס לא"י ועדיין לא נתחתם נז"ד הקשה עד שנגלה עליו ב"ד הגדול א"ל גזירה היא מלפני שלא תעבור שנא' כי לא תעבור את הירדן. ודבר זה היה קל בעינו של משה שאמר ישראל חטאו חטאות גדולות כמה פעמים וכיון שבקשתי עליהם רחמים מיד קבל ממני שנא' (דברים ט) הרף ממני ואשמידם מה כתיב תמן (שמות לב) וינחם י"י על הרעה. (במדבר יד) אכנו בדבר ואורישנו מה כתיב תמן ויאמר י"י סלחתי וגו'. אני שלא חטאתי מנעורי לא כל שכן כשאתפלל על עצמי שיקבל ממני. וכיון שראה הקב"ה שקל הדבר בעיניו של משה ואינו עומד בתפלה מיד קפץ עליו ונשבע בשמו הגדול שלא יכנס לא"י שנא' (שם כ) לכן לא תביאו את הקהל הזה. ואין לכן אלא שבועה שנא' (ש"א ג) ולכן נשבעתי לבית עלי. וכיון שראה משה שנתחתם עליו נז"ד גזר עליו תענית ועגה עוג קטנה ועמד בתוכה. ואמר איני זז מכאן עד שתבטל אותה גזירה. באותה שעה מה עשה משה לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הקב"ה עד שנזדעזעו שמים וארץ וסדרי בראשית ואמרו שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו יצתה בת קול ואמרה עדיין לא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו.. אלא (איוב יב) אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. ואין איש אלא משה שנא' (במדבר יב) והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה. מה עשה הקב"ה באותה שעה הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע בכל ב"ד וב"ד שלא יקבלו תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו נז"ד. אותו מלאך שממונה על הכרוזה אכזריאל שמו באותה שעה קרא הקב"ה בבהלה ואמר להם למה"ש רדו בבהלה ונעלו כל שערי רקיע ורקיע שגבר קול התפלה כלפי מעלה וביקשו לעלות הרקיע מפני קול תפלתו של משה שהיתה תפלתו דומה לחרב שהוא קורע וחותך ואינו מעכב שהיתה תפלתו מעין שם המפורש שלמד מן זנגנאל רב וסופר של בני מרום. על אותה שעה הוא אומר (יחזקאל ג) ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד י"י ממקומו. ואין רעש אלא זיע ואין גדול אלא משה שנא' (שמות יא) גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם. מהו ברוך כבוד י"י ממקומו בשעה שראו גלגלי מרכבה ושרפי להבה שאמר הקב"ה לא תקבלו תפלתו של משה ולא נשא לו פנים ולא נתן לו חיים ולא הכניסו לא"י אמרו ברוך כבוד י"י ממקומו שאין לפניו משוא פנים לא לקטן ולא לגדול. ומנין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים שנא' (דברים ג) ואתחנן אל י"י בעת ההיא לאמר. ואתחנן בגימטריא הכי הוי. באותה שעה אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך יגיעי וצערי שנצטערתי על ישראל עד שיהיו מאמינים לשמך. כמה צער נצטערתי עליהן במצות עד שקבעתי להן תורה ומצות אמרתי כשראיתי בצרתן כך אראה בטובתן. ועכשיו שהגיע טובתם של ישראל אתה אומר לי (דברים לא) לא תעבור את הירדן הזה. כא הרי אתה עושה תורתך פלסתר דכתיב (שם כד) ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו ולא יקרא עליך אל י"י והיה בך חטא. זו היא שילום עבודה של מ' שנה שעמלתי עד שיהיו עם קדוש ונאמן שנאמר (הושע יב) ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן. מלאך סמאל הרשע ראש כל השטנים הוא בכל שעה היה מספר מיתתו של משה ואומר מתי יגיע הקץ או הרגע שבו ימות משה שארד ואטול נשמתו הימנו. ועליו אמר דוד (תהלים לז) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו. אין לך רשע בכל השטנים כולן כסמאל. ואין לך צדיק בכל הנביאים כמשה שנא' ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו י"י פנים אל פנים. משל למה"ד לאדם שנזדמן לסעודת חתן וכלה והיה אותו האיש

יד יוסף יט פי' אין לך אדם שלא יראה מות: כ דב"ר פ"ב. תנ"ח פ"ט: כא מד"ת פ"ט פ' כ"ד

מתנות כהונה

בישראל כדאיתא בב"ר בס' נ"ד ובקהלת בפסוק טובה חכמה מכלי קרב: **מעשים יש לך** מעשים טובים יש לך והקב"ה אל ישיב פניך אם תתפלל אליו: **כי זה כל האדם** אין לך אדם שלא יראה מות: **ויראו** שאין זולתך. ישראל יראו שאין זולתך: **כמשה** וגומר לכל האותות: **בדבר** שקלסתיך שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים ואע"פ שבמקרא זה כתוב בס' ואלך דרשו כאן לענין פטירת משה רבינו הכתובה בפרשה זו ועיין עוד בס' ואלך: **כל מדותיך** כו'. אתה משלם נגד המדה והשוכה ועיין בספר של הקדוש ר' שלמה מוליכו במאמר מדה כנגד מדה: ה"נ בפרשת וילך ובמד' קהלת בפסוק ראה את מעשה אלהים: **מדה חסרה** נגד מדה שלימה מדה צרה נגד מדה רחבה: **קפץ עליו** בילקוט גרס קנף עליו: **ועג עוגה קטנה**. עשה עיגול גומא סביבו כעין בית אסורים ועיין בפירש"י בפרק סדר תענית אלו גבי חוני המעגל: **ובקשו** לעלות משמע שמ"ה בקשו לעלות ובספר שפירש מפה רבינו הגירסא נסתגה לשבח: **פלסתר** ענין זיוף וכזב כן פירש"י פ"ק דסוטה: **מספר** מיתתו היה סופר ומונה השעות והרגעים מתי ימות

ענף יוסף

ואדרבה שנחשב לו לזכות שהוסיפו לקירון שנים: (ך) [דכתיב ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש כי עני הוא כו'] בנה טענת משה היה אחרי שכתיב ביומו תתן שכרו כו' וזאת ג"כ היה פועל של הקב"ה ומבקש שכרו וכדי שלא יעבור ה' על שלא תבא עליו השמש הוא מחוייב ליתן שכרו קודם שבא השמש והנה באמת כדי שפיר טען משה ויש לו טענה גדולה. והקושיא קא חזינא הכא ופרוקא לא ידענא שהיאך היה התשובה על טענתו של משה. אך יבואר ע"פ מה שדרשו חז"ל על פסוק תחנונים ידבר רש זה משה שדיבר תחנונים לפני ה' בגא' ואתחנן וגו'. ור"ל שעשה עצמו כרש בתפלתו אך קשה למה דוקא עשה את עצמו כרש בתחנתו. ובמדרש אי' שהקב"ה השיב לו רב לך כבר יש לך הרבה זכיות ושכר שלך מרובה. ובגמ' זאת נקדים מ"ש הסמ"ע בסי' של"ט שמי שהוא שכר שכיר ביומו אם דעתו לפרוע לו אח"כ. אזי אינו עובר כי אם בלאו אחד. והוא במה שכתיב ולא תבא עליו השמש. אבל בלאם שאין דעתו כלל לפרוע לפועל שכירתו אז עובר בחמשה לאוין. ועי' ברש"י ובמזרחי פ' כי תצא על פסוק ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש כי עני הוא. שיצא מדבריהם שפסוק זה לא קאי על עשיר כי אם בעני כו' ע"ש. ולפ"ז לפי דברי הסמ"ע הנ"ל שכתב שאם דעתו לפרוע רק שאינו פורע ביומו אזי אינו חייב בשום לאו מהלאוין כי אם על לא תבא עליו השמש כו' כנ"ל. ועל לאו זה אינו חייב כי אם דוקא אם הפועל הוא עני לפי שלאו זה לא תבא עליו השמש. כי עני הוא לא קאי כי אם על עני ולא על עשיר כנ"ל. ולפ"ז אם יש לו פועל עשיר ובדעתו לפרוע לו רק שאינו פורע ביומו אינו עובר על שום לאו. לפי שאינך ד' לאוין לא קאי כי אם על מי שאין דעתו לפרוע כלל. ולאו זה דלא תבא עליו השמש כי עני הוא אינו עובר כי אם על פועל עני כנ"ל. והנה משה בבקשו מאת הקב"ה ליתן לו שכרו בטענה שאם אינו נותן לו שכרו אזי עובר על לא תבא עליו השמש וגו'. והשיבו לאו זה אינו עובר כי אם בפועל עני ולא בפועל עשיר כנ"ל. א"כ אם יש לו למשה דין כמו פועל עני, אזי יש לו טענה שאם אין ה' נותן לו שכרו ביומו אזי יעבור על לא תבא עליו השמש כנ"ל. משא"כ אם יש לו למשה דין כמו פועל עשיר אין טענה למשה אחרי שה' מבקש ליתן לו שכרו רק שאינו נותן ביומו. ולאו אינו עובר כי אם בפועל עני ולא בפועל עשיר כנ"ל. וזהו כוונת המדרש תחנונים ידבר רש זה משה שעשה את עצמו בתפלתו כעני שאין לו כלום כי אם שכר זה ובגל פועל עני עובר אם אינו נותן לו ביומו אף אם דעתו ליתן לו לאחר זמן כך היה כוונת משה. והשיב לו הקב"ה רב לך יש לך הרבה זכיות ושכר שלך מרובה. וא"כ אינו עובר אעג אם אינו נותן לך תיכף כי אם

עץ יוסף

[מס"כ]. ולי אפשר שנקראת סגולה ע"ש שלא נמסר סוד הגאולה אלא לה כדאי' בפדר"א ותוס' סוטה פ"ק. והוא כי תיבות סוד גאולה: **עשו ארון** של ת"ק ככרים. בסוטה פ"ק אי' ארון של מתכת עשו. כדי שישקע במים ולא ימצאו אותו להעלותו משם: **פקוד יפקוד אלהים אתכם**. והעליתם את עצמותי מזה: **מעשים יש לך** מעשים טובים יש לך והקב"ה אל ישיב פניך אם תתפלל אליו: **ומשה סובל** ארונו של יוסף. משום שהיו המצות חביבות עליו: **חייך החסד** הזה שעשית גדול הוא. שאלולא כן לא היו בני ישראל יוצאין ממצרים. וגם מצד שלא השגיח על כל כסף וזהב. ורק שדבר הזה היה גדול כן מצד הדבר בעצמותיו מצד מעלתך ושלמותך: **שאכנס** לארץ ישראל: **ויבקעו כל השערים** כו' שיראו ישראל האמונה האמתית וישיגו כעוצך שאתה אלה כל העולמות. כמו שאם יבקעו כל השערים שבשמים ותהומות ויראו שאין זולתך: **אתה אמרת** ואין עוד. וא"כ הכרת אמתת כבודי באמת מה שלא זכה שום בן אדם אליו. לכן מעלתך נגבהה ג"כ גדולה מכולם ואני מעיד ואומר עליך ולא קם נביא עוד בישראל כמשה: (ו) **בדבר** שקלסתיך שנא' הן לה' אלהיך השמים: **כל מדותיך** כו' פי' אתה משלם מדה כנגד מדה: **מדה רעה** כנגד מדה טובה כו'. פי' שמא מדה רעה כנגד מדה טובה כו' כמ"ש: **אף זו** מדה טובה כו' כלו' שאף על מדה טובה נכתב הן. וכן זה שאמרתי הן קרבו ימיך למות לטובתך היא שלעתיד אני מעלה אותך במעלה גדולה. ומרומז בפסוק וה' אמר אל העבור. כי כ"מ שנא' וה' הוא ובית דינו כלו' מדה"ד ומדה"ר שהמה ב"ד הגדול של מעלה. וכלו' עד הנה היה נדמה אלי שגזרו הוא רק ממדה"ד. ולכשיתחנן יהפך לרחמים. עד שהשיג ונגלה ב"ד הגדול שלמעלה. ומה שהוא נאמר עם ב"ד אין לו שינוי [י"מ]: **ועג עוגה** פי' עשה היקף בארץ. תרגום ערוגת למחה עוגית גנתה: **לבש שק** על בשרו מתחת לבגדיו ונתעטף שק מלמעלה על בגדיו: **עד שנזדעזעו** שמים וארץ. כי הצדיק בתפלתו מעורר המדות העליונות ופועל בהם השפעות רצוניות: **צביונו** רצונו: **בת קול** מדה הממונה על כך יודעת שבפיס לשון מפני שעשויה להשמיע ושם מפסלתה לכל הנפשות [רמ"י פ"ז דסוטה] ולפי דבריו הוא מלאך. אבל תוס' פ"ק דסנהדרין כתבו דבת קול הוא קול היוצא מקולו של הקב"ה: **אלא אשר בידו** כלו' אשר לוקח בידו נפש משה ועל כן מזדעזע בתפלתו ועושה מטים בעולם: **על הכרזה** אכזריאל שמו. כנ"ל: **ונעלו** כל שערי רקיע. ותספר דמרומז [במקרא איוב סם] יסגור על איש ולא יפתח. ואין איש אלא משה: **ובקשו לעלות הרקיע** משמע שמלאכי השרת בקשו לעלות. ובספר שפירש מפה הגי' נשתנה לשבח (מת"כ): **ואין רעש** אלא זיעה. שלשון הזה מורגל בפי חז"ל מזיעת כסא החיות: **שאין לפניו** משוא פנים. כי נעלם מאתם הנהגתו ית' מדוע פעם מקבל תפלת האדם ופעם לא יועיל בשום אופן: **תקט"ו** כמנין שירה. ועי' תוס' רס"ג דתענית: **כך אראה בטובתן** כי לולי חז"ל מרוב טובה יבעטו. וכן היה עמהם למדם ולהועילם: **פלסתר** ענין זיוף וכזב. רש"י בפ"ק דסוטה: **עד שיהיו** עם קדוש ונאמן ס'. כלו' שנטעתי בלבם האמונה האמתית עד שנעשו קדושים כמו שמבואר בכתוב שעם קדושים ונאמן הוא: **מספר מיתתו** היה סופר ומונה השעות והרגעים מתי ימות. ובילקוט גרס ומצפה מיתתו כלשון המקרא צופה רשע לצדיק וכמו דפי' לקמן: **ואשמחה בה** כלו'

האיש מצפה ואומר מתי יגיע שמחתכם ואשמחה בה. כך היה סמאל הרשע מצפה נשמתו של משה ואומר מתי יהיה מיכאל בוכה ואני ממלא פי שחוק. עד שא"ל מיכאל מה רשע אני בוכה ואתה משחק (מיכה ז) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך י"י אור לי. כי נפלתי מפטירתו של משה קמתי מפרנסתו של יהושע בשעה שהפיל ל"א מלכים. כי אשב בחשך בחורבן בית ראשון ואחרון י"י אור לי לימות המשיח. עד כאן עלתה למשה שעה אחת. באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע אם אין אתה מכניס אותי לא"י הניח אותי בעוה"ז ואחיה ולא אמות א"ל הקב"ה למשה אם לא אמיתך בעוה"ז היאך אחייך לעוה"ב. ולא עוד אלא שאתה עושה תורתי פלסתר שכתוב בתורתי על ידיך ואין מידי מציל. אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע [כב] אם אין אתה מכניס אותי לא"י הניח אותי כחיות השדה שהן אוכלין עשבים ושותין מים וחיין ורואין את העולם. כך תהא נפשי כאחת מהן. א"ל רב לך. אמר לפניו רבש"ע ואם לאו הניח אותי בעוה"ז כעוף זה שהוא פורח בכל ד' רוחות העולם ומלקט מזונו בכל יום ולעת הערב חוזר לקינו כך תהא נפשי כאחת מהן. א"ל רב לך. מהו רב לך א"ל רב לך אשר דברת. כיון שראה משה שאין בריה יכולה להצילו מדרך המות באותה שעה אמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. מה עשה משה נטל את המגלה וכתב עליה שם המפורש. וספר השיר עדיין לא מלא לכתוב עד שהגיע הרגע שבו ימות משה. באותה שעה אמר הקב"ה לגבריאל גבריאל צא והבא נשמתו של משה אמר לפניו רבש"ע מי שהוא שקול כנגד ס' רבוא איך אני יכול לראות במותו. ומי שיש בו דברים אלו איך אני יכול לעשות לו קצף. ואח"כ א"ל למיכאל צא והבא נשמתו של משה. אמר לפניו רבש"ע אני הייתי לו רב והוא היה לי לתלמיד ולא יכול אני לראות במותו. ואח"כ אמר לסמאל הרשע צא והבא נשמה של משה [כג] מיד לבש כעס והגר חרבו ונתעטף אכזריות והלך לקראתו של משה. כיון שראה אותו שהוא יושב וכותב שם המפורש וזוהר מראהו דומה לשמש והוא דומה למלאך י"י צבאות היה מתירא סמאל מן משה. אמר ודאי שאין המלאכים יכולין ליטול נשמתו של משה. וטרם שהראה סמאל את עצמו למשה היה משה יודע שבא סמאל. וכיון שראה סמאל את משה אחזתו רעדה וחיל כיולדה ולא מצא פתחון פה לדבר עם משה עד שאמר משה לסמאל (ישעיה מח) אין שלום אמר י"י לרשעים מה תעשה בכאן. א"ל ליטול נשמתך באתי א"ל מי שיגרך א"ל מי שברא את כל הבריות א"ל אין אתה נוטל נשמתי א"ל כל באי העולם נשמתן מסורין לידי א"ל יש בי כח מכל באי העולם א"ל מה כחך א"ל אני בן עמרם שיצאתי ממעי אמי מהול ולא נצרכתי למוהלני ובו ביום שנולדתי מצאתי פתחון פה והלכתי ברגלי ודברתי עם אבי ואמי [כד] ואפי' חלב לא ינקתי. וכשהייתי בן ג' חדשים התנבאתי ואמרתי שעתיד אני לקבל תורה מתוך להבי אש. וכשהייתי מהלך בחוץ נכנסתי לפלטרין של מלך [כה] ונטלתי כתר מעל ראשו. וכשהייתי בן פ' שנה עשיתי אותות ומופתים במצרים והוצאתי ס' רבוא לעיני כל מצרים. [כו] וקרעתי את הים לי"ב קרעים. והפכתי מי מרה למתוק. ועליתי ודרכתי דרך בשמים. [כז] והייתי תופש במלחמתן של מלאכים וקבלתי תורה של אש ודרתי תחת כסא אש וסוכתי תחת עמוד אש ודברתי עמו פנים בפנים. ונצחתי בפמליא של מעלה וגליתי רזיהם לבני אדם וקבלתי תורה מימינו של הקב"ה ולמדתי אותה לישראל. ועשיתי מלחמה עם סיחון ועם עוג שני גבורי אוה"ע [כח] שבשעת המבול לא הגיעו מים לקרסוליהן מפני גובהן. והעמדתי חמה ולבנה ברום עולם. והכיתים במטה שבידי והרגתים. מי יש בבאי עולם שיכול לעשות כן · לך רשע מכאן אין לך לומר כן לך ברח מלפני איני נותן נשמתי לך. מיד חזר סמאל והשיב דבר לפני הגבורה. א"ל הקב"ה לסמאל בא והבא נשמתו של משה. מיד שלף חרבו מתערה ועמד על משה. מיד קצף עליו משה ונטל את המטה בידו שחקוק בו שם המפורש ופגע בו בסמאל בכל כחו עד שנס מלפניו ורץ אחריו בשם המפורש ונטל קרן הודו מבין עיניו ועיור את עיניו עד כאן עלתה למשה. סוף רגע יצתה ב"ק ואמרה הגיע סוף מיתתך. אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע זכור אותו היום שנגלית עלי בסנה ואמרת לי (שמות ג) לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים זכור אותו היום שהייתי עומד על הר סיני מ' יום ומ' לילה. בבקשה ממך אל תמסרני ביד מלה"מ יצתה בת קול ואמרה לו אל תתירא אני בעצמי מטפל בך ובקבורתך. באותה שעה עמד משה וקידש עצמו כשרפים וירד הקב"ה משמי שמים העליונים ליטול נשמתו של משה. וג' מלאכי השרת עמו [כט] מיכאל וגבריאל וזגזגאל. מיכאל הציע מטתו של משה. וגבריאל פירס בגד של בוץ מראשותיו. וזגזגאל מרגלותיו. מיכאל מצד אחד וגבריאל מצד אחד. אמר הקב"ה למשה השקף עיניך זה על גב זה והשקיף עיניו זה על גב זה. א"ל הנח ידיך על החזה והניח ידו על החזה. א"ל הקף רגליך זה על גב זה הקיף רגליו זה על גב זה. באותה שעה קרא הקב"ה לנשמה מתוך גופו א"ל בתי ק"כ שנה קצבתיך היותך בגופו של משה עכשיו הגיע קיצך לצאת צאי אל תאחרי. אמרה לפניו רבש"ע יודעת אני שאתה אלוה כל הרוחות וכל הנפשות נפש החיים והמתים מסורין בידך ואתה בראתני ואתה יצרתני ואתה נתתני

בגופו

יד יוסף כב ילקט אע"פ שיהיה מסופק באלו שחייה עם חיות השדה שאוכלים עשבים ושותים מים ובמיתתי אלך עם העליונים עם כל זה אהיה כחיות השדה מסופק עמהם ולא אמות שקשה בעיני החסידים המיתה: כג אדר"נ פ' י"ב. וספרי ת"ג פיסקא ש"ס: כד פי' קודם שינק החלב דבר עם אביו ואמו אבל באמת ינק כמשמעות המקרא: כה ספר הישר וש"ר פ"ס: כו פדר"א פ' מ"ב. וזכר כי אבא דף רע"ו: כז פדר"א פ' מ"ו: כח פדר"א פ' כ"ג. וע' נדה ובתוס' שם ובל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג. פסיקתא רבתי פ' ד'. ילקוט סוף בשלח. תד"א ח"א פ"ב: כט יוב"ע פסוק ויקבור אותו בגי:

ענף יוסף

אם לאחר זמן (משה ישככר): [באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע אם אין אתה מכניס אותי לארץ ישראל הניח אותי כו'] בילקוט פטירת משה אי' כשהגיע גזרה של משה וא"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע וגו את יהושע היה משה מצדיק דין בעצמו באמת מפני שעה יהושע תלמידי אני את שהוא עתיד לפרנס את ישראל ולכת בראשם ובשביל זה היה עלי גזר דין שלא אכנס לארץ ולא לאכול מפירותיה (פי' ולקיים מצות התלויות בפירות הארץ. והמצות התלויות בארץ) הברה למה לי כי לא ידרכו רגלי בארץ ישראל מוטב שאחיה שיהיה יהושע פרנס ואני נכנס לארץ ישראל ע"כ והכוונה דהו' שם לעיל מזה שאמר הקב"ה למשה הרבה מתוקן לך לעולם הבא. אבל משה אמר הרבה למה לי. שטעם משה שרצה להשאר בחיים הוא כי הוא היה העובד את ה' ע"מ שלא לקבל פרס בתכלית השלמות. ובתכלית שהיאון לקבל פרס בכל העובדים ע"מ שלא לקבל פרס. מ"מ ידוע להם כי סוף שהכבוד לבא לעולם כולו טוב. כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. אבל משה רבינו ע"ה היה עובד את ה' באמת לאמתו. ולא היו לו עריבות ומתיקות וידידות בעולם יותר מן עבודת ה'. כי זכה לעבדו ית' על כן בקש מהשי"ת שיחיה בעוה"ז ויסגל מצות ומע"ט. ולא ירא כי יצא טוב שכרו בעוה"ב. והיה די לו בעבדו את ה' כל ימיו בלי שום קווי שכר חלף עבודתו. ולכן אמר הברה למה לי. כי לא ידרכו רגלי בארץ ישראל לקיים מצותיה: [וכשהייתי בן ג' חדשים התנבאתי ואמרתי שעתיד אני לקבל תורה כו'] אפשר שזהו מה דאי' בזוהר שמות דף י"א ע"ב וז"ל ותצפנהו שלשה ירחים. שלשה ירחים מאי קא מיירי. א"ר יהודה רמז הוא דקא רמז עד דלא אשתמודע משה בוסרא עלאה עד שלשה ירחים דכתיב בחדש השלישי. דהא כדין אתיהיב תורה על ידוי ושכינתא אתגליא ושריא עלוי לעיניהון דכלא דכתיב ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' עכ"ל: [אתה בראתני ואתה יצרתני ואתה נתתני כו'] כתב השל"ה בברכות דף ס' ע"א וז"ל ונראה כמו שפי' הרמב"ן בפירושו על התורה בס' בראשית שאין בלשונינו הקודש מלה שיהיה פירושה היחוד הגמור יש מאין המוחלט אלא מלת בריאה ע"כ. ונראה שהנשמות נבראו תיכף בבריאת העולם יש מאין. אבל אינם נעשים צורה להיות מוכן ליכנס בגוף. כי משמאת הנשמה בעת הכנסה בגוף יש גם כ"כ צורת איברים רוחניים כמו שיש בגוף גשמיים. וזה נקרא יצירה ציור הדברים. אח אינו נעשה אלא קודם שנכנס

בגוף

מתנות כהונה

ימות כו' ובילקוט גרס מלפה מיתתו: חוזר לקינו וכו'. עיין בספר פטירת משה רבינו ע"ה ובילקוט שמוסיף עוד בקשה שביקש משה רבינו ע"ה ולא ראיתי לכתבו: וספר השיר פרשה האזינו ועיין בתנחומא: והייתי תופש במלחמתן של מלאכים פירושו שרצו למכב על ידו וכדאיתא בספר פטירת מרע"ה: השקף והשקיף בילקוט גרס השכב והשכיב: קצבתיך

פי'

עץ יוסף

כלך בהכלה כן דימה מיתת משה להלולא. כמו הלולא דרשב"י. ושאל כל מאוו היה במיתת משה למען לא יושלמו ישראל בתכלית שלימותן. ולכן השיבו מיכאל שאל ישמח כי אף במות משה יהושע יהיה למנהיג נאמן. ואף שיהיה עוד גלות כי לא ישלמו בתכלית התיקון עם כל זה סוף יתוקנו והיה הגאולה בתכלית: **הניח אותי בעוה"ז** במו"ל: **אם לא** אמיתך בעוה"ז האיך אחייך לעוה"ב. ור"ל שהמיתה הוא לצורך התחיה שלאחריה שהוא תכלית התיקון. **הניח אותי** כחיות השדה כו'. יש בדברים האלה בלי ספק כוונה עמוקה ורמזים נפלאים מה שאין כאן מקומו להאריך. ועי' בילקוט. ובס' פטירת משה שם באו הדברים באריכות יותר. וכל הדברים בזה אינם כפשוטם: **וספר השיר** פ' האזינו: **אמר הקב"ה לגבריאל** שהוא מלאך הממונה על הדין. אך לא אבה ואמר כי אינו יכול להתקצף במדה"ד עליו: **למיכאל** מלאך רחמים: **מיד לבש כעס** כי מדתו קצף וכעס: **שיצאתי ממעי** אמי מהול. שעיקר סיבת המילה תיקון המדות. והיותו נולד מהול יורה כי מבטן אמו היה מתוקן במדות [יפ"ת]. ועי' בשמ"ר פ"א סי' כ"ד: **ובו ביום** שנולדתי מצאתי פתחון פה. לא מצאתי זה במדרש אחר שדיבר משה ט ביום שנולד: **ואפילו החלב** לא ינקתי. והא דכתיב ותניקהו י"ל דה"ק שלא יניק בהכנס רק בשכר [ז"כ]: **ונטלתי כתר** מעל ראשו. הובא בילקוט סדר שמות ובש"ר פ"א סי' ל"א: **וקרעתי את** הים לי"ב קרעים כדכתיב לגוזר ים סוף לגזרים. ועי' באלשי"ך פסוק זה: **במלחמתם של מלאכים** שהקטרגו שלא תנתן התורה לישראל: **ודרתי תחת** כסא אש. בדפוסים אחרים אי' ודרכתי תחת כו': **וסוכתי תחת** עמוד אש. עי' ז"ח דף כ"ד ע"א: **סיחון ועוג** שני גבורי אוה"ע. סיחון ועוג הוו אחים בני שמחזאי כדאי' בנדה ס' האשה: **לא הגיעו** המים לקרסוליהם. חולק על מ"ש בברכות דף נ"ד ע"ב בעד קרסולי עוג היו שלשים אמה. שא"כ כי המבול שהיו ט"ו אמה על ראשי ההרים הגבוהים היו עמוקים יותר מקרסוליו. אם לא שעמד על הר גבוה מאד [רד"ל]. ועי' מ"ש לעיל דב"ר פ"א סי' כ"ח: **והעמדתי חמה** ולבנה ברום עולם. וכדאי' בילקוט סוף ס' בשלח ויהי ידיו אמונה עד בא השמש ט' שעמדה לו השמש. וכן שעמיד החמה במלחמת סיחון ועוג כדאי' בל"ב מדות דריה"ג. ועי' בתענית דף כ' ועכו"ם כ"ה: **והרגתים** משמע שגם לסיחון הרג משה בעצמו. וכ"ה בספרי בהעלותך פיסקא ק"א: **אין לך לומר כן**. לדמות אותי לכל באי עולם. ותאמם הגיה הרד"ל כאן: **ונטל קרן** הודו ועיור את עיניו. גם הדברים האלה יש בהם רמזים עמוקים ואינם כפשוטם: **אני בעצמי** עך ובקבורתך. הבטיחו הקב"ה שלא ישלוט איש בקבורתו כי לא ימות אף גופו כשאר בני אדם: **וקידש עצמו כשרפים** שכל כוונת משה להכין עצמו לשעת פרידתו על צד שלימות העליונה בלי חסרון מאומה. וזהו שקידש עצמו כשרפים וזיכך עצמו כמרכים: **וירד הקב"ה** כו' כי נשמתו עלה למעלה תחת כנפי השכינה במדרגה גבוה מאד: **מיכאל וגבריאל וזגזגאל** וכיוצא עמוקות אופן ק"ח ואופן קי"ח גרס זגזגיאל. והוא מטטרון שיש לו שבעים שמות של הקב"ה. ונקרא זגזגאל לפי שמסר לו הקב"ה כל גנזי אוצרות. ועי' יב"ע פסוק ויקבור אותו בגי: **השקף עיניך** הוא מלשון משקוף שפרש"י והערוך שהדלת שוקף וחובט עליו. כן כאן פירושו השקפת גביני העינים זה על זה. ובילקוט גרס השכב והשכיב: **הנח ידיך** על החזה והניח ידו על החזה. כנ"ל. וכן אמרו בירושלמי נזיר פ"ט הלכה ג' איזהו מושכב כדרכו רגליו מופשטות וידיו על לבו. והביאו הרמב"ן בתה"א ל"ז ע"ב. ומ"ש בספרי האזינו [הובא בילקוט חקת רמז תשס"ד ובפרש"י האזינו] במיתת אהרן פשוט ידך ופשט. היינו שלא יהיו אצבעות ידיו קפוצים וכמ"ש בקה"ר פ"ה. ועי' ברוקח ס"ס שי"ז. אבל אין פשוטות ממש כרגליו אלא כפופות על לבו על החזה כדהכא. ובפסיקתא זוטרתי דרבי טוביה בפרשת האזינו שם הגי' כמאמר הספרי פשוט רגליך במקום פשוט ידך [רד"ל]: **הקף רגליך** זה על גב זה. כמ"ש ביעקב ויאסוף רגליו. אבל הלשון דכאן זה על גב זה משמע שיניחם אחת על גבי חברתה שיהיו כאחד. ואפשר הגי' הנכונה זה אצל זה. וזהו לשון הקיף להמכם יחד שלא יהיה ריוח ביניהם. אבל לשון רגליו מפושטות דאי' בירושלמי הנ"ל משמע כפשוטו כדרך. וכ"ה לשון הרמב"ם שהביא הטי"ד סי' שמ"ב כאדם שהוא ישן. שאין דרך שישן להניח רגליו זה על זה [רד"ל]: **קצבתיך** פי' נתתי לך קצבה. וזהו דלא כמ"ש בשבת דף נ"ה ע"ב יען לא האמנתם בי הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם. אלא ס"ל המדרש הא האמנתם הייתי מוסיף לכם שנים. ואפשר שגם דעת הגמרא כן הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם שהיה בדעתי להוסיף לכם שנים: **יש גוף** שהוא בעולם יותר כו' כלו' אחר שאין

בגופו של משה ק"כ שנה ועכשיו יש גוף טהור בעולם יותר מגופו של משה שלא נראה בו רח.ח טרוחה מעולם ולא רמה ותולעה לכן אני אוהבת אותו ואיני רוצה לצאת ממנו. א"ל הקב"ה נשמה צאי אל תאחרי ואני מעלה אותך לשמי שמים העליונים ואני מושיבך תחת כסא כבודי אצל כרובים ושרפים וגדודים. אמרה לפניו רבש"ע ל מאצל שכינתך ממרום ירדו שני מלאכים עוזה ועזאל וחמדו בנות ארצות והשחיתו דרכם על הארץ עד שתלית אותם בין הארץ לרקיע. אבל בן עמרם לא מיום שנגלית אליו בסנה לא בא לאשתו שנא' (במדבר יב) ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכשית אשר לקח כי אשה כשית לקח. בבקשה ממך תניחני בגופו של משה. באותה שעה נשקו הקב"ה לב ונטל נשמתו בנשיקת פה. והיה הקב"ה כביכול בוכה (תהלים צד) מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און. ורוה"ק אומר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. שמים בוכין ואומרי' (מיכה ז) אבד חסיד מן הארץ. ארץ בוכה ואומרת (שם) וישר באדם אין. וכשבקש יהושע רבו ולא מצאו היה בוכה ואומר (תהלים יב) הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם. ומלה"ש אומרים לג צדקת ה' עשה. וישראל היו אומרים ומשפטיו עם ישראל. לד אלו ואלו היו אומרים (ישעיה נז) יבא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכחו (משלי י) זכר לצדיק לברכה ונשמתו לחיי עולם הבא: אכי"ר. בילא"ו:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

יד יוסף ל סוף פר"א זוהר בראשית דף ל"ז ותוספתא שם ודף נ"ה ודף נ"ח. ילקוט בראשית פסוק ויראו בני: לא הכי בספר"א פ' מ"ו איתא שמיום שנתנה תורה לישראל פירש מן האשה ע"ש. ב"ר פ פ"ד ס' ב': לב תנחומא ואתחנן. אדר"נ פ' י"ב. שהש"ר פ' א' ס' ט"ו. זוהר שמות ד' קנ"א: לג סוטה סוף פ"ק. ספרי ח"ב פיסקא ש"ס: לד כתובות דף ק"ד

מתנות כהונה

פי' נתתי לך קצבה: **יש גוף** כו' בתמיה: **עזה ועזאל** כו' עיין זה בילקוט בראשית בפסוק ויראו בני האלהים את בנות האדם: **ואומרת** ישר באדם אין וסיפיה דקרא דאבד חסיד הוא: **הכי** גרסינן בירושלמי סוף פ"ק דסוטה מלאכי השרת היו אומרים וכו': **ונשמתו לחיי עולם הבא.** סיים הספר בדבר טוב כמ"ש הכתוב זכר צדיק לברכה אמן:

חסלת פרשת וזאת הברכה. וחסלת פי' רבה מהתורה. יתברך שמו בתפארה. כשלמה עוטה אורה. ברוך אתה ה' נותן התורה:

ענף יוסף

בגוף. ולכן אומר אתה נראה טייט התלא נריאת רבינוס שהיא על לגבת טורה רק מוכן לקבל טרה כמו שכיילי הסוכיר טרמבין בכב חכמי יון. ולח"כ ירת לגיד כי טרה שם כל נטאלב בגוף עכ"ל: [והיה הקב"ה כביכול בוכה] רבים הוכיחים מדבר זה הבטח דברים כלפי מעלה. אבל אין זה רק כנוד בעם ביותר שדע כי בכל מקום שתמצא בכתוב ובדברי חז"ל לשון בזה. מי שיעלה על דעתך לומר שיהיה דבר זה אצל הבורא. אך הכל הוא מצד המקבל כי ועת רז"ל והוא דעת התורה. בכל הדברים האלו מצד המקבלים. שהוא יתברך נמצא אל המקבלים כמו שהם מוכנים לקבל. ור"ל להם השי"ת כפי מה שהמקבל ראוי לו מבלי שיהיה הדבר הזה בעצמו יתברך כן. רק שכך האדם מקבל מה שיתברך ויבר זה הוא יסוד גדול מאד גלו אותו חכמים במדרשים הפנימיים והנעלמים. כדאי' במדרש אנכי ה' אלהיך אמר רבי חייא בר אבא לפי כל עסק ועסק וכל דבר ודבר נראה להם הקב"ה נראה כגבור עושה מלחמה. בסיני כסופר מלמד תורה. בימי שלמה כפי מעשיהם מראהו כלבנון בחור כארזים. ונראה להם בימי דניאל כזקן מלמד. שכן נאה לתורה להיות יוצא מפי זקן עכ"ל. הרי נראה כי השי"ת מתואר בתוארים לפי המקבלים. ומכ"ש שהוא יפעיל כאשר מוכנים המקבלים בעצמם. ולא בימצא אצלו ח"ו שינוי או שום דבר או השפעה. רק שכך נמצא הוא ית' אל המקבל. ועל ענין זה באו כל התוארים שבם אצל השי"ת. ולכן כד ר המיטל כ"יב ויתעצב אל לבו ואף שאין התעצבות אל השי"ת כי מי יאמר כזה. רק מפני שהיו חוטאים בדור המבול והיו מוכנים להפסד ראוי ההתעצבות ולפיכך נאמר ויתעצב אל לבו לפי שהוא יתברך נמצא ונראה אל המקבלים. וכן זה שאמרו גם רבן ביה במקדש כב הקב"ה אין הדברים נאמרו אצל השי"ת מצד עצמו רק שכביכול נמ"א אצ המקבלים בבלי רצון ואינו נמצא להם בשלימות כבודו. כאשר ישראל אי כ בשלימות והם נחסרין כי"שר הם נלבן לא להם כך נמצא השי"ת לגמרי (כאשר בגולה). וכן כאן שראה הקב"ה שנלקח משה יחידו כמ"ש משה נעלמו כי ידעתי כי בהמם מסתיין אתרי מוסי וגו'. לכן בראה עצמו בדוגמת בכי ואמר מי יקום לי עם מרעים להשפיל ולהכניע מרם:

עץ יוסף

לו מונע מהשלימות מגופו. כי נזדכך חומרו מאד עד שנעשה גופו כמלאכי השרת. א"ל מדוע חוכרת נגאת ממנו. וה' השיב לה שע"י יציאתה תתעלה עד במעלה עליונה רמה מכמו שהיה עתה. וזה אי אפשר לה בהיותה אף בגוף משה: **ולא רמה** טייט כנים שבראש. **ותולעה** אלו תולעים שבמעים. ועי' באדר"נ פי"ס וקה"ר פ"ה. תמורה דף ל"א ע"א: **אבל בן עמרם** ס'. בא לומר כלפי מה שא"ל ואני מושיבך כו' אצל כרובים כו'. דעבודת משה בעוה"ז בשר נשמתו בו גדולה יותר לעלות לרצון לפניו משל מלאכים ושרפי מעלה: **נשקו הקב"ה** כו'. מות נשיקה הוא דבקות החושק בחשוק ומתוך כך הנפש נפרדה מן העולם הזה שלא נהרגת פעם מיתה והלא על ידי כח המשחית הוא מלאך המות. ואין פותחה במת אלא מצד מלאך המות: **מי יקום לי עם מרעים.** מפני שכל הנביאים לא עמדו בפרץ בשביל ישראל ולא מסרו נפשם עליהם כמו משה רבינו ע"ה כמ"ש ואם אין מחני נא וגו' [אלון בכות]: **ורוח הקודש** אומר כו'. רוח הקדש החפץ להריק שפע הנבואה למשה וראה שנסתלק הנביא הגדול מהעולם שבאמצעיתו שרה רוח הקודש על ישראל אמר ולא קם נביא עוד כמשה: **שמים בוכין** כו' שמים הרגישו שנאבד מהארץ חסיד גדול שעל ידו הריק שפע הטוב מהשמים. אמרו אבד חסיד מן הארץ אבד חסיד המתחסד עם קונו שעל ידי זכותו מריק השמים שפע על הארץ: **ארץ בוכה** ואומרת וישר באדם אין. כי היה ישר יודע לכלכל ענייני ההנהגה הנוגע בעניניה ארציים מדיניים: **וכשבקש יהושע רבו** כו'. שיהושע הרגיש על העדר החסידות ועל העדר האמונה מהם שהיה תורה ומלמדם. אמר הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם: **אלו ואלו** היו אומרים יבא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכחו. ר"ל יבא שלום זה כנגד הנפש שתבא בשלום בעולם העליון אשר שם השלום בפמליא של מעלה. ינוחו על משכבותם זה כנגד הגוף הקדוש שינוח בשלום. כמ"ש חז"ל שאין רמה שולטת בצדיקים. וכמו שספרו לנו חז"ל מהרבה צדיקים זי"ע וזכר צדיק לברכה:

ברוך הנותן ליעף כח אשר עזרני עד כה ללקוט שושנים דברי הגאונים הקדושים מפרשי המדרש. ולהבר מהם פירוש רחב על כל המדרש רבה. כן יסייעני להשלים כל יתר החבורים אשר החלותי בעזרתו יתברך. בריך רחמנא דסייען. וברוך ה' לעולם אמן ואמן:

אסתר רבה

פתיחתא

(א) **ויהי** בימי אחשורוש רב פתח (דברים כח) והיו א חייך תלואים לך מנגד. רבנן ור' ברכיה אמרי והיו חייך תלואים לך זה שהוא לוקח חטים לשנה. (ס"א) ופחדת לילה ויומם זה שהוא לוקח חטים מן הסדקי. (ס"א) ולא תאמין בחייך זה שהוא לוקח לו מן הפלטר. ור' ברכיה אמר והיו חייך תלואים לך זה שהוא לוקח לו חטים לג' שנים. ופחדת לילה ויומם זה שהוא לוקח לו חטים לשנה. ולא תאמין בחייך זה שהוא לוקח לו חטים מן הסדקי. מתיבין רבנן לר' ברכיה והלוקח מן הפלטר מהו. אמר להם לא דברה תורה במתים. ד"א והיו חייך תלואים לך מנגד זה שהוא נתון בדיוטי של קיסרין. ופחדת לילה ויומם זה שהוא יוצא לידון. ולא תאמין בחייך זה שהוא יוצא להצלב. רב פתר קרייה בהמן. והיו חייך תלואים לך מנגד מעת לעת מהסרת טבעת. ופחדת לילה ויומם בשעה שהכתבים פורחין. ולא תאמין בחייך להיות עתידים ליום הזה: (ב) (ס"א) בבקר תאמר מי יתן ערב בבקרה של בבל תאמר מי יתן ערבה. בבקרה של מדי תאמר מי יתן ערבה. בבקרה של יון תאמר מי יתן ערבה. בבקרה של אדום תאמ' מי יתן ערבה. ד"א בבקר תאמר מי יתן ערב. בבקרה של בבל תאמר מי יתן ערבה של מדי. ובבקרה של מדי תאמר מי יתן ערבה של יון. ובבקרה של יון תאמר מי יתן ערבה של אדום. למה (ס"א) מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה: (ג) (ס"א) והשיבך ה' מצרים באניות. א"ר יצחק באניות בעניות ממע"ט. ולמה למצרים שכיעור ורע יש לעבד כשהוא חוזר לרבו ראשון. ב ארשב"י בג' מקומות הקב"ה מזהיר לישראל שלא יחזרו למצרים. הראשון שנא' (שמות י"ד) כי אשר ראיתם את מצרים היום וגו'. והשני כתיב (דברים י"ז) וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. והדין השלישי דכתיב

יד יוסף א פרק המנחות והנסכים. וירושלמי שבת פ' ח'. וילקוט תורה רמז תתקמ"ט: ב ירושלמי סוכה פרק החליל. ילקוט תורה רמז תל"ג. ומכילתא סדר בשלח:

מתנות כהונה

ויהי הג"ה רבנן אמרי והיו כו': הסדקי. נתבאר במדרש רות פ"ה: במתים. כלומר הרי הוא כמת: בדיוטא. עלייה מקום מושב המשפט או כמו בית הסוהר: קסרין. כרך גדול ועיקר במלכות: רב פתר גרסי': הג"ה והיו חייך וגו' מהסרת הטבעת ופחדת כו': שהכתבים גרסי' ור"ל הכתבים שכתב המן: הג"ה שלא יחזרו למצרים בגלותן: היום וגו' גרסי': והדין שלישי גרסי'

ענף יוסף

(א) [זה שהוא לוקח חטים כו']. ליכא למידק דהכא משמע שיש לקנות שהוא לשנים רבות מפני פחד רעבון. הא נראה מיעוט בטחון. והכא זה אמרו במכילתא ובתנחומא בפרשת המן מי שיש לו לאכול היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה כי מי שברא יום ברא פרנסתו. וי"ל דהכא לענין ביזת האדם הס' פותח את ידו לתת לכל אחד די מחסורו. כי כאן יש לנהוג בהשגחה פרטית לישראל. אבל במציאות השונות בעולם שהוא נידון אחר רובו יש לספר מוכח מדינה בהנהגה בעולם כגון שהיו גשמים הרבה ובדגן וכיוצא ואע"ג דכתיב ברעב פדך ממות. מ"מ אין סומכין על הנס. פי"ל דכוונת השאלה והתשובה אלא לכאומר ולפחד כמה שאין בידו לעשות. כי ראוי לבטוח ברחמי שמים. אבל כמה שביד אדם לעשות יש לו לעשות כל מה שבידו לעשות שלא יסמוך על הנס. וכמ"ש בכל מעשה ידך אשר תעשה. והמקצר מסכן עצמו ולקבל עוד שהלשי כמה שהאשר כחו גורם לקצר כחו והעוזר שהלשי ממנו (יפ"ת): [זה שהוא יוצא להצלב]. קשה מאי ולא תאמין בחייך מאי הוי שיאמין בחיים לא ה"ל למימר אלא ולא יהיה לך חיים. וי"ל משום דלאשר יקום בחיים ע"י פיוס כמ"ש בגיטין דיוצא ליצלב אין מעידין עליו שמת מפני שהשר סברה עליו ודאותו או ע"י נס ולפעמים חרב מונחת על צוארו של אדם אל יתיאש עצמו מן הרחמים כדאי' בפ"ק דברכות. לכן אמר ולא תאמין בחייך דמ"מ אין לו בטחון בחיים כי דברים אלו רחוקים. והקשה מינה לאהובי ברמאי (יפ"ת): [מסכת מגלה ט"ו]. כדי נבאר טוב טעם במדרש לשעיק מה שכתב יוסף לקח בקעור נמרן. והוא זה. שהמן ליורשו מתיירא פן לא יתרצה המלך להשמיד עם חשוב כמו שהיו ישראל חשובים מאד בעיני המלך שכן כתב לכתובי השם על יושבי ירושלים בקרו והסכתו די קריה דא מן יומת עלמא על מלכין מתנשאה ומלכין תקיפין היו על ירושלים. הרי לך שהיו חשובים מאד בעיניו. ולכן שאל לו המן בהסם לומר עם אחד שהוא שונא דמי המלך. וכיון שהמלך יגזור מה שיגזור לא יוכל לחזור בו אח"כ כשיודע לו שהם ישראל. וכאשר הרגים אחשורוש שהמן הכתיר ולא גילה מי הוא העם ולא גילה לנגד הפעולה אדמי המלך איננו עושים. נתן הכתבים להמן שהוא יחתום. הנה שהמגגג היה שהמלך יחתום כלומרו שהם המן יחתום הנה ידע מי הוא העם. ונם יתבאר כוונת הכתב והיו חייך תלואים לך מנגד מעת לעת מהסרת טבעת ור"ל מכיון שהיו ישראל שהמן נקם על ההם עם. והמלך לא שאל לו על איזה עם אלא נתן לו טבעתו לחתום כפי מחשבתו. והם היו יודעים שהמן שונא להם מחמת שמרדכי לא רצה להשתחות לו. וגם ידעו שבודאי מגזע עמלק ומזרע אגג. אז דנו בעצמם שבודאי כוונת המן הרע מלגוס נגדם. הנה שלא ידעו מה דבר הגזרה. ואח"כ כשראו שכתבי הגזרה פורחים במדינות רב ע"פ צווי המלך כדכתיב הרצים יצאו דחופים בדבר המלך. נפל פחד על עם ה' פחד יותר. שחשבו כי אם לא היה המלך עושה הדבר אלא להפיק רצון המן היה די במה שהוא ילכו הרצים לעשות דבר המן. אך היות הרצים יצאו דחופים בדבר המלך. כי המלך בעצמו דחף הרוצים ירלה כי בעצמיו מאן אחד לעבר לגלותם [ועיין באלשיך פסוק הרצים יצאו דחופים] והוא שאמר במדרש ופחדת לילה ויומם בשעה שהכתבים פורחים. ואח"ז שמעו שכתוב בכתבי הגזירה להיות עתידים ליום הזה. אז נפל על עם ה' פחד כמות שהבינו שמשמעות הדבר היה שספרו עם כלות העמים ידבר שהכללות העמים יפלטו בעם אחד נפרד ואין נפרד מכללות העמים כי אם ישראל. וכדי להבין הדבר המעתיק בקעור מש"כ יוסף ליקח שלף שהאגגר שהמלך שולח כתב אמר לכולם. אבל המן כוונו להסתיר הדבר עד הגיע יום הנועד להשמידם לא עשה כן אלא כתב שהמגן הכתב לכללות העמים להיות עתידים למלחמה בי"ג באדר ולא הודיעם בל.בו שהמגן עד מי. אבל לאחשדרפנים ולשרים ולפחות כתב לכל אחד כפי עניו שהכוונה היא להשמיד את היהודים. ואמר שהמן שהדל להסתיר הדבר נאמר שהכ"ז ומרדכי ידע שהמגן הכתב שניתן בשושן וכן בשאר המדינות שיהיו עתידים למלחמה שהכוונה היא להשמיד את היהודים שלאחר שידע ענין שהמגמוס שאמרו לו עבדי המלך. וגם ידע לו פרשת הכסף [וגם מצמצמות הכרוז כמו שכתבתי לעיל]. ומה שנא' והם פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר שמתוך דברים אלו נראה שהכתב בפתשגן להשמיד. אל שאמר כן אלא ודאי לא נכתב בפתשגן וולא להיות עתידים סתם. שאם היה כתוב כן בפתשגן שמאס היהודים מה היה צריך לומר שהוא לו כתב הדת שניתן להשמידם. הרי הדברים כתובים כן בהדיא ועוד הקרא בו. אלא כך פי' הכתוב שהלא לו פתשגן הנה שהוא מרין שהוא להשמידם. ואח"כ לא יהיה אלא לגלגום סוף הפתשגן אלא שמרדכי הן והיה מסכתו להיות הדברים כן הבל נקשר. והם שאמר המדרש ולא תאמין בחייך להיות עתידים ליום הזה ר"ל כשראו שכתוב בפתשגן להיות עתידים:

והשלישית

עץ יוסף

(א) **רב פתח** פ' כשהסיפורא לדרש בהגדת פורים היה מתחיל לדרש במקרא זה [רש"י] שכן היה דרכם כשהיו דורשים בענין אחד היו מתחילין בפסוק אחד ודורשין בכלל הענין ובא סיימו בענין שכתוב שבו פתחו. וע' בריש פתיחתא דאיכה: **פתח והיו חייך כו'** משום דקאי ליה מאי דפתח בויהי שהוא לשון וי. פתח נמי קראי דהיינו תרגום ויהי לגאי. בזמן עד ואין קונה דמסיים בה כיון שרבו הכל כן התחילו טוחן וי וי וי הוי בימי אחשורוש: **זה שהוא לוקח כו'** והייך זה בקללות. דבשעה שהיו ישראל על אדמתן היה לכל אחד מישראל קרקע אבל שגלו לא היה להם קרקע לזרוע [מהרז"ו]: **לוקח חטים לשנה** שאפילו הוא עשיר יפחד שמא מחמת עצירת גשמים או שדפון וארבה לא תצא. אח"כ התבואה לקנות שבהמעם שיהיה יחזיק בעל הקרקע לעצמו ולא ירצה למכור לאחרים [יפ"מ]: **סידקי** מוכר קמח סאה סאה וקונה כדי שבת אחת וכיוצא. ולפי שזה פחדו גדול מפי שמא כלות סאה זו לא ימצא לקנות. אמר בו ופחדת לילה ויומם: **מן הפלטר** היינו מנחתום. ולפי שאינו קונה ממנו אלא לשעה ויפחד שמא אח"כ לא ימצא אמר בו ולא תאמין בחייך שבכל שעה הוא בפחד רעבון. וקרא לנדדין קאמר דתנן דלא תאמין בחייך חמנין ופחדת לילה ויומם. כפי הסאהם: **במתים** כלומר הרי זה חשוב כמת: **בדיוטא של קסרין** הוא בית האסורים שחובשים בו כל מי שיש בידו סרחון גדול או קטן ומרוב ימים יפקדו. ומי שסרחונו קטן מוציאין אותו. ומי שסרחונו גדול מעלין אותו למקום הדין לידון אם חייב הוא מיתה. ולהכי נקט בדיוטי נאמר חייך תלואים לך מנגד שהוא מפחד לזמן רחוק כשיפקדו האסורים מה תהיה עליהם וביוצא לידון נאמר ופחדת לילה ויומם שדינו קרוב מיום עד לילה או מלילה עד יום: **יוצא ליצלב** ואין לו אפילו חיי שעה שמא סיכף יתלוהו. והוזה הכתוב בפורענות האחרונה שפעמים יהיה במדרגה מי שחייו תלואים מנגד. ופעמים במדרגה שיוצא לידון כו' ופעמים במדרגה שיוצא ליצלב הכל כפי הסאת לה': **מעת לעת כו'** פי' בכל עת ועת מיום הסרת טבעת. ובילקוט ע' כאורך בעסף: **שהכתבים פורחים** פי' כתבים של המן שמסלח ביד הרצים. ופורחים לשון מהירות כעוף הפורח. וכדכתיב הרצים יצאו דחופים בדבר המלך: **להיות עתידים כו'**. ר"ל כשראו כתוב בפתשגן להיות עתידים וגו': (ב) **בבקרה של בבל כו'** משום דקשה בשלמא בערב תאמר מי יתן בקר היינו שהשעוהב נתבך יקוו לאור. אבל בבקר תאמר מי יתן ערב שנראה שבשוהב בגלות יקוו נתבך לא מסתבר. לזה פי' בקר לשון התחלה. וערב לשון סוף. ופי' בבקרה של בבל שבתחלתם ממלכתם והגלותם תבקשו מי יתן ערבם שתאבד ויבא קצה והערב שמשה. וכן במדי ושאר גלות. ופירוש דלפ"ז סיפא דכתיב ובערב תאמר מי יתן בקר פי' שבערבה של בבל יאמרו מי יתן בקרה של מדי אולי יהיה טוב מזה [יפ"ע]: **ד"א בבקר תאמר** משום דערב משמע מפי שיורה על ההתחלה ולא על סוף כבריינו של עולם שהיום הולך אחר הלילה. ועוד דלפי' קמא צריך לפרש ובערב תאמר מי יתן בקר שבערב של מלכות זו יבקשו מי יתן בקרה של שניה וקשה אל הדעת שבהיותם בסוף גלות זה יבקשו התחלת הב'. כי למה להם בקשה זו. טוב שיבקשו ישועת ה' לגמרי אחר בהם בסוף הגלות. לה"ק בבקרה של בבל תאמר מי יתן ערבה של מדי כו'. והשתא אין פי' בקרה וערבה תחלתה וסופה. אלא בקרה הוא תוקף הגלות וערבה התחלת המלכות כמו שהערב תחלת היום. וה"פ בהיותם בתוקף בבל יבקשו שתתחיל גלות מדי כדי שיכלה זה. וכן בגלות מדי יבקשו שיתחיל יון אולי ימצאו נחת רוח. ולפ"ז בערב תאמר מי יתן בקר פי' בהיותם בהתחלת הגלות יבקשו מתי יהיה בקרו של מלכות זו הטעם שיתגברו לגמרי כדי לגאול מהרה. שבהתחלה הטעם עדיין לא פשטו לגמרי מהרחמן [יפ"ע]: **למה מפחד לבבך כו'** בא בזה לתרץ דלמה לא פי' בעל המאמר קרא דבבקר תאמר מי יתן ערב וגו' כמ"ש בפרק עגלה ערופה בקר וערב ממש ופי' שתמיד יתאוו למה שעבר כי הגלות הולך וכבד ובבקר יתאוו לערב שעבר שלא היה כל כך קשה ובערב הבא יתאוו לבקר החולף שלא היה כל כך קשה. ע"ז אמר דה"ל פי' מי יתן למפרע כהסא דעגלה ערופה מ"מ אומר מפחד לבבך וגו' שהפחד לא יפול אלא על פחד העתיד. ובשלמא א' מי יתן בקשת העתיד א"ש. שמפני לעבר כאוה ומפני פחדו העתיד. מבקש מי יתן בוקר כבר הזמן העתיד. לראות מה יהיה מזה הפחד. אבל אם מבקש הזמן שעבר לא יועיל אלא מהעבר אשר הוא עתה שהזמן העבר לא היה לו. אבל לעבר פחד העתיד אפילו היה עתה כזמן העבר מי הציל ממנו. כי לא למה לא יפחד ג"כ על העתיד:

(ג) **באניות בעניות** דהל"ל מאי נפקא מינה שיהיה באניות או באופן אחר. אלא פירשו לעניות. ופירושו שהעניות הוא ממע"ט דאי כפשוטו מאי למימרא בא כיון דהם מוגלים בספינה ואי שהם עניים: **שכיעור ורע יש לעבד** שבורח מרבו ומחזירין אותו בעל כרחו ס יעם מעמו. והיינו כיעור. ולעבודתו בשוט ובכלי ברזל יוסר מברזלותיו והיינו רע דקאמר: **שנא' כי אשר ראיתם כו'** כתב בעל ההגוך ולא"ש שמן הגלה שם מלה שיהיה מזה. נלה הקבלם שלו מבחן מגיעב. ועיין פס"ע. ובסוכה פרק החליל במסכת"א בשלח ד"ה לא תוסיפון:

דכתי' והשיבך ה' מצרים באניות. בשלשתן כפרו ובשלשתן לקו. הראשונה בימי סנחריב שנא' (ישעיה ל"א) הוי היורדים מצרים לעזרה מה כתיב בתריה ומצרים אדם ולא אל. שנית בימי יוחנן בן קרח שנא' (ירמיה מ"ה) והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה וגו'. והשלישית בימי טרכינוס [ג] שחיק עצמות ילדה אשתו בליל ט"ב והיו כל ישראל אבלים נשתק הולד בחנוכה אמרו ישראל נדליק או לא נדליק אמרו נדליק וכל מה דבעי לימטי עלן ימטי. אדליקו. אזלון ואמרון לישנא ביש לאשתו של טרכינוס אילין יהודאין כד ילידת הוו מתאבלין וכד מיית ולדא אדליקו בוצינין. שלחה וכתבה לבעלה עד דאת מכבש ברבריין בא וכבוש אילין יהודאין דמרדו בך. סליק לאילפא והשיב למיתי בעשרה יומין ואייתיה רוחא בחמשה יומין. אתא ואשכחינון דהוי עסיקין בהדין פסוקא (דברים כ"ח) ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר. אמר להון אנא הוא נשרא דחשיבית למיתי בעשרה יומין ואייתיתני רוחא בחמשה יומין. הקיפון לגיונותיו והרגן. (שם) ואין קונה למה אין קונה רב אמר על ידי שלא הקניתם דברי הברית שאין בכם מי קונה חמשה ספרי תורה מנין של קונה. א"ר שמואל בר נחמן ע"י שחזרתי על כל האומות שבעולם ואין מי קונה דברי תורה כיוצא בכם. ארשב"י אתם יש לכם קנין באו"ה שנא' (ויקרא כ"ה) וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו גו'. [ד] אבל לאו"ה אין להם קנין בכם. ולמה יש לכם קנין באו"ה על ידי שהקניתם אלה דברי הברית. ולמה או"ה אין להם קנין בכם על ידי שלא קנו אלה דברי הברית. א"ר יונתן אתם יש לכם [ה] פטרונות ומה הן אלה דברי הברית. א"ד יודא אתם טמיקא אתם הלוקח לו עבד מן הטמיקא שוב אינו מתחייב בנפשו. שכן אחשורוש אמר לאשתו (אסתר ח') הנה בית המן נתתי לאסתר. וא"ר יודא בר' סימון על דפשיט ידיה בטמיקא כן הות ליה. א"ר יצחק מעשה בפרוצפיה באשה א' שהיתה פודה את השבוים. באתה שבויה אחת ופדאתה שניה ופדאתה. וכיון שמטה ידה ולא היתה יכולה לפדות מיד הקיפוה לגיונות והרגוה. וכל כך למה כדי לזרז השבאים הבאים. ר' לוי ור' יצחק ר"ל אמר מי לקח לו חבר ולמחר הוא להריגה. מי לקח לו אשה ולמחר היא להריגה. ר"י אמר לעבדי' ולשפחות אי אתם נקנין אבל אתם נקנין להשמיד להרוג ולאבד. שכן אסתר אומרת לאחשורוש (שם ז') ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו וגו' שכן כתב לנו משה רבינו בתורה והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה. שמא להשמיד להרוג ולאבד. כיון שראו הכל התחילו צווחין וי. ויהי וי שהיה בימי אחשורוש:

(ד) שמואל פתח (ויקרא כ"ו) ואף [ו] גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם. לא מאסתים בבבל. ולא געלתים במדי. לכלותם ביון. להפר בריתי אתם במלכות הרשעה. כי אני ה' אלהיהם לע"ל. תני ר' חייא לא מאסתים בימי אספסיאנוס. ולא געלתים בימי טרקווינוס. לכלותם בימי המן. להפר בריתי אתם בימי רומיים. כי אני ה' אלהיהם בימי גוג ומגוג: (ה) ר' יודא בר' סימון פתח (עמוס ה) כאשר [ז] ינוס איש מפני הארי וגו' ר' הונא ור' אחא בשם ר' חמא בר' חנינא כאשר ינוס איש מפני הארי וגו' זו בבל על שם (דניאל ז) קדמיתא כארי. ופגעו הדוב זו מדי על שום וארו חיוא אחרי תנינא דמי לדוב. ר' יוחנן אמר [ח] לדב כתיב דא היא דעתיה דר' יוחנן דאר"י (ירמיה ה)

על

יד יוסף ג ירושלמי סוכה פרק החליל. ומכילתא סדר בשלח. ואיכה רבה פ"א וס"ד: ד גיטין דף ל"ז. וילקוט תורה רמז תרס"ו: ה פי' מגן ומליץ לפני הדיין לטובת הנידון: ו מגילה פ"ק. וילקוט תורה רמז תרע"ה. יונתן בן עוזיאל וירושלמי פסוק ואף גם זאת: ז שוח"ט תהלים מז' י"ח. וילקוט עמוס רמז תקמ"ה. וילקוט אסתר: ח ב"ר פ' נ"ט. ויקרא רבה פ' י"ג:

ענף יוסף

(ג) [והשלישית בימי טרכינוס כו']. הנה מה שימצא בקורות העתים שהרומיים שבימי טראיאנוס הקיסר קשרו עם יהודה קשר בעיר הגדולה אלעכסנדריא של מצרים ועלה עליהם והרג מהם רבים - מבואר מכאן שלא היה בהם שום עון אשר חטאו אך אנשי רשע התעוללו עלילות ברשע. ואין ספק שזה שקרא אותו המדרש טרכינוס הוא בעצמו זה שקראו אותו בספרי הקורות טראיאנוס שאין כאן רק שינוי קצת בהברת הלשונות - וגם מה שאמרו בסוכה ריש פרק החליל מהריגת אנשי אלכסנדריא בימי אלכסנדרוס הוא הוא אותו המעשה עצמו שסיפר כאן במדרש זה רק שנפל טעות בהחלפות השמות. תדע שהרי אמר כאן אמרו אמר רשב"י בשלשה מקומות כו' בשלשתן כפרו ובשלשתן לקו כו' ואם איתא דהאי מעשה אלכסנדרוס שהביאו בסוכה מעשה בפני עצמו הוי. הא הוי ליה ארבעה (ס' שו"ת קן הימין): [הקיפון לגיונותיו והרגן].

ואם

מתנות כהונה

גרסי': דכתיב והשיבך וכו'. הרי שקללם בכך שישובו שם על כרחם מכלל שבלאו הכי אסורים הם לשוב שם: והיתה החרב וגו'. וכתיב בסוף הס' ויבאו ארץ מצרים: או לא מדליק גרסי'. ועיין כל זה במגילת איכה בפסוק על אלה ובפסוק קלים ובירוש' דפ' החליל: לגיונותיו גרסי': שלא הקניתם כו'. דייק מדכתיב ואין קונה וסמיך ליה אלה דברי הברית: מנין של קונה. כלו' קונה נוטריקון קונה ה' וה' הוא מנין של ה' חומשי תורה או ר"ל קונה במספר קטן תורה: ואין מי כו'. לפיכך אע"פ שהירצו להמכר להם ואין קונה והיא טובה להם כמו שפרש"י בחומש או פי' כדמפרש רשב"י שלא יהא להם קנין בכם: פטרונות. אחים ולפי' אין לעכו"ם קנין בכם: טמיקא. בערוך ערך טמיקן משמע מכובדים: שוב אינו מתחייב כו'. בתמיה: הנה בית המן וס'. על שפשט ידו ולקח עבד סמיכא: ה"ג על דפשט כו': פודה את השבויים גרסי': שמטה ידה גרסי': הקיפוה כו'. אנשי פרצופיא הקיפוה כו' כדי שיראו השבאים שהרגוה ולא יוסיפו לשבות עוד שבויים: ה"ג לזרז השבאים הבאים והם הלסטים השובים את השבויים: לקח לו חבר. הקב"ה לקח לו לישראל לחבר ולאשה ולפי' ואין קונה אתכם להריגה כהמן וחביריו: ה"ג לקח לו אשה ולמחר היא כו': ה"ג אי אתם נקנים אבל אתם נקנין להשמיד כו': נמכרנו וגו' גרסי'. בפ"ק דמגילה משמע דה"ג טרקווינוס לכלותם בימי המן להפר בריתי אתם בימי רומיים כי אני ה' כו': הארי ונמר גרסי': לדב כתיב. חסר וי"ו היינו דב כמו זאב ועיין עוד בב"ר פ' נ"ט:

סג

עץ יוסף

והשיבך כו'. הרי שקללם בכך שישובו שם בעל כרחם מכלל שבלאו הכי אסורים לשוב שם [מת"כ]: **בימי יוחנן בן קרח שנא' והיתה החרב** נראה להגיה שנא' ויבאו ארץ מצרים מה כתיב שם והיתה החרב וגו' [א"א]: **בימי טרכינוס** ובירושלמי א' בימי טרוגינוס: **נשחק** פי' מת: **ברביין** תורגמה תרגום ירושלמי ברברי. ומעם לועז ח"י מעם ברברא. וביבמות סוף פ' הבא על יבמתו א' בגוי נבל אכעיסם אלו בני ברבריא ובני מרטניא [ברברי"א היא מדינה באפריקי. ומוריטניא מדינה אחרת סמוכה לה] שהולכים ערומים בשוק שאין לך משוקץ ומתועב ומבוזה לפני המקום יותר ממי שהולך ערום בשוק: **ידאה הנשר** בגימטריא עשרה לרמז על זה שיעבר לבא בעשרה ימים ובא בחמשה ימים (בעל הטורים): **אנא הוא נשרא** פרש"י בפרק החליל עליו נאמר מקרא זה וגזרת מלך שלא להאריכה: **והרגן** באיכה רבתי מייתי ממה שהרג גם כן הנשים לפי שלא שמעו לו להשמע עמהם: **שלא הקניתם כו'** דייק מדכתיב ואין קונה וסמיך ליה אלה דברי הברית (מת"כ ויפ"ע): **מנין של קונה** כלו' קונה נוטריקון קונה ה'. וה' הוא מנין של ה' חומשי תורה [מת"כ וי"ג מנין ה' של קונה. ור"ל דמדה"ל למימר קונים וקאמר קונה דריש הכי (יפ"ע). או ר"ל קונה במספר קטן תורה (מת"כ). או פי' מנין התחלת ה' חומשי תורה הם כ"א. ב' של בראשית. ו' של ואלה שמות. ו' של ויקרא. ו' של וידבר. א' של אלה הדברים. עולים כ"א. וקונה במספר קטן נ"כ כ"א. ק' הוא חמשה. ו' ששה. נ' חמשה. ה' חמשה. הרי כ"א (מנות הלוי). וקשה הא קונה חסר ו' כתיב. וס"ל לרב דאין קונה לגריעותא נאמר כמאן דאמר בסמוך לעבדים ולשפחות אי אתם נקנים אבל אתם נקנים להשמיד (יפ"ע): **א"ר שב"נ ע"י כו'** הוא ס"ל דאין קונה למעליותא נאמר שלא ימצא קונה ועל ידי כן לא יהיו נמכרים ומניחים אותם לנפשם (יפ"ע): **ע"י שחזרתי על כל כו'** כדאי' בפ"ק דע"ז גבי חרא מסעיר למו הופיע מהר פרן. וכוונת המדרש הוא שאף שאנחנו בישלנו מהתורה עכ"ז האומות לא בחרו בה כלל ולא קבלוה. א"כ אף שאנחנו ראוים להמכר לעבדים ולהשתעבד להאומות. אבל מאין יזכו הם לקנות אותנו. אחר שאין להם חלק בתורה. והא והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות. אבל הם לא יקנו אתכם. מחמת שאין קונין דבר תורה כיוצא בכם. ועכ"פ לא טובים המה מכם [קול יעקב]: **יש לכם קנין באו"ה** להיות גופו קנוי ובעי גט שחרור להשתחרר. אבל לאומות אין קנין הגוף בישראל. אלא למעשה ידיו בלבד נקנה לו. כדאי' בפ' השולח. והיינו ואין קונה: **ולמה יש להם כו' ע"י שהקניתם כו'** לפי שאם לא קבלו ישראל את התורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו וא"כ בשביל ישראל נתקיימו גם האומות. ע"י כן יש להם שליטה עליהם: **שלא קנו אלה כו'** ואין ראוי שירהב הנקלה בנכבד: **פטרונות** אדונים. ופטרון הוא בלשון רומי מגין בעד אדם הן בדברי דין הן בענין אחר. ולפי שיש לכם פטרונות לכן אין לאומות קנין בכם. ולפ"ז אין קונה פירושו אין מן הדין שיהיה קונה אתכם: **טמיקא** נכסי המלך. מלשון טמיון שהוא אוצר מלכים (יפ"ע): **שוב אינו** מלא שוב יתר (א"א): **דפשט ידיה בטמיקא** משום דבשלמא הריגת המן היה על שלח ידו ביהודים. נפש תחת נפש. אבל בית המן למה ניתן לאסתר ולא ירשו יורשיו ממוט כהרוגי ב"ד. אלא על כרחין טעמא מכי שפשט ידו במלכות כן ישפטו שנמלא מורד במלכות והרוגי מלכות נכסיהן למלך כדאי' בפ"ב דסנהדרין. ומכיון דיהודים קרובי אסתר הוו להו כולהו מן המלכות. ומהשתא תלינן תלייתו נמי בהכי על שלח ידו ביהודים שהם נכסי המלך (יפ"ע): **מעשה בפרוצפיא כו'** השתא תפרש ואין קונה אישראל קאי. שלא יהיו שישראל יקנו אותם לפדותם ככך עובדא שהרגו הפודה השבויים כדי לזרז השבאים הבאים שלא יפדום: **וכיון שמטה ידה** אבל מתחלה אע"פ שלא היו רוצים שימלא כודה השביות. אולי על ידי ממון שהיה מכיסת ומכולת המעוררים: **הקיפוה כו'** אנשי פרוצפיא הקיפוה כו' כדי שיראו השבאין שהרגוה ולא יוכלו לשבות עוד שבוים: **לזרז שבאים הבאים** הם הליסטים השובים את השבויים: **מי לקח לו חבר ולמחר כו'** השתא מפרש ואין קונה שבזמן המכרם בימי הזמן לא היה קונה שום אחד מישראל לא חבר ולא אשה. וה"ק קרא והתמכרתם וגו' פי' אתם תבקשו לשום נמכרים להם בימי המן לעבדים ולשפחות כדי להמלט מהמיתה. ואין קונה פי' ומכם לא יהיה קונה לא חבר ולא אשה שמי יקנה לו חבר ומחר הוא להריגה ומי יקנה **לו אשה ולמחר שם** להריגה (יפ"ע) וע' מ"ש במהדורא קמא: **ר' יצחק אמר כו'** אע"ג שהוא פי' ואין קונה שישראל לא יניחו שיקנו אותם לפדותם כמעשה דפרוצפיא. מ"מ השתא בעי לאהדורי נמי לפי פשטא דקאי לה לקרא בימי המן בע"א: **שכן אסתר אומרת כו'** מייתי ראיה דקרא בימי המן מיירי מדקאמרה אסתר ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו ההרשתי משמע דקאי קרא בדורה. אלא דאסתר שעלימה פי' ואין קונה מאחשורוש רק פירשה לו כפשוטו שאין קונה אפילו לעבדות דאלו להריגה אפילו מכירה לא תהיה להם (יפ"ע): **כיון שראו הכל** שנמכרו להרוג שלזה יש עליהם קנין לומר וי. ולהרוצי מאי דפתח בויהי אתי כדלהכתי בריש סי' א': (ד) **שמואל פתח כו'** הוא אתה נמי למימר טעם למ"ש ויהי בימי אחשורוש שהוא לשון וי כדלעיל. וס"ל דגזרת המן מפני שהשתחוו לצלם נ"נ. וכדי שלא יקשה א"כ וכי משום פנים יש בדבר פתח בהאי פתחא דדריש לא געלתים במדי. והיינו שלא היה ע"ז ממש להיות נגעלים בו כאומר בע"ז וגעלה נפשי אתכם כי לא עשו אלא לפנים כדאמרן בפ"ק דמגילה ובאזית פסוק זאת קאמר: **לא מאסתים בבבל** משום שהגלותם מאי נראה כי מאס ה' בהם. ע"ז אמר לא מאסתים בבבל. שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה כדאי' בפ"ק דמגילה. ור"ל מהעמדת דניאל ותמ"ו שנתנם ה' לחן ולחסד ונתן להם חכמה והשכל על כל חכמי בבל ועשה להם נסים מפורסמים ראיה כי לא מאס ה' בם ועדיין מחזיק בם: **ולא געלתים במדי** שהרי העמדתי להם מרדכי ואסתר כדאי' בפ"ק דמגילה. ור"ל לא געלתים במדי להיותם שם נגעלים נבזים ושפלים מאד כמ"ש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו'. שהעמדתי להם מרדכי ואסתר שע"י נתכבדו מאד כאומר מנשאים את היהודים: **לכלותם ביון** שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיהו בן יוחנן כ"ג וחשמונאי ובניו כדאי' בגמרא הנ"ל. פי' שאף שבקשו יון לכלות את ישראל מנפש ועד בשר בביטול התורה והמצות. מ"מ רצון ה' לא היה לכלותם שע"י שמעון הצדיק ומתתיהו בן יוחנן כ"ג והשמונאי ובניו הורס דגל המצות. ואע"ג דהאי קרא בארץ אויביהם כתיב וא"כ איך מוקי ליה ביון שהיה בזמן הבית והיו ישראל על אדמתם. י"ל כיון דהיה אז ממשלת יון עליהם. גם בארץ ישראל בארץ אויביהם מקרי: **להפר בריתי אתם במלכות הרשעה** שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי הדורות כדאי' בגמרא הנ"ל. ור"ל שאף שנארך קץ של אדום ותפס עגור ועזוב עד שנראה שהפר ה' בריתו עמנו ח"ו. מ"מ ע"י רבי וחכמי הדורות התנאים בתורה וכבוד בשני הגלות של אדום ידענו כי ה' עמנו לעולם: **כי אני ה' אלהיהם** לע"ל שאין אומה ולשון יכולה לשלוט בהם. כי בכל אלו ד' גאולות עדיין היו תחת ממשלת או"ה משא"כ לעתיד שתהיה גאולה שלימה ע"י הקב"ה בעצמו כמו הגאולת מצרים כמ"ש כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות. ועל כן אין כל אומה ולשון יכולין לשלוט בהם אז: **בימי אספסיאנוס** משום דבהני עמדו על ישראל לכלותם וכן בימי גוג ומגוג כדאמר לקמן שמזדווגים לפטרונם כדי לכלותם להכי מוקי קרא בהני משום דלכלותם כתיב ואכלנו קאי (יפ"ע): **בימי אספסיאנוס** היינו בימי החורבן. שנתן הקב"ה לריב"ז חן בעיניו והציל ליבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל כדאי' בהנזקין ובאיכה רבתי: **בימי טרקווינוס** כתב בספר מאור עינים חלק ג' פרק י"ב את זה לשון בכוס אופן אי אפשר להיות הרמז אל טרקווינוס. ונוסח המדרש הוא בלי ספק מוטעה. שהרי השם הזה לא תמצאנו רק לשני מלכים ברומי כו' ע"ש. ובאמת בהמדרש שעם היפ"ע האריך גרס בימי טרכינוס. והוא טרכינוס המוזכר לעיל סי' ג': **לכלותם בימי המן** ואע"ג שאין זה כסדר הגלות דימי המן קדמי טובא. אפשר דלכלותם משמע ליה טפי על המן שבא להשמיד להרוג ולאבד את כל ישראל: **בימי רומיים** שהעמדתי להם של בית רבי. וכן בכל דור ודור באריכת גלותנו: (ה) **פתח כאשר ינוס איש כו'** משום הא דמסיים שעל ביטול בהמ"ק בימי אחשורוש אמרו וי כתיב ויהי בימי אחשורוש פתח בהאי קרא דדריש ונשכו הנחש על המן ובניו שכתבו שטנה על בהמ"ק ואגב אורחי' דריש כוליה קרא: **קדמיתא בארי** והיינו בבל שנ"כ ד' מלכיות אמרו בצלם נבוכדנצר. ושם נאמר אנת הוא רישא די דהבא: **לדב כתיב** כי טפי דלא תיקשי האי דקרי הכא למדי דוב אההיא דר' יוחנן דאב ערבות ז מדי דדוב לחוד חאב לחוד. הביא מ"ש ר' יוחנן לדב

כתיב

על כן הכם אריה מיער זו בבל . זאב ערבות ישדדם זו מדי . נמר שוקד על עריהם זה יון . כל היוצא מהנה יטרף זו אדום . (עמוס ה) ובא הבית זה יון שהיה הבית קיים. ונשכו הנחש זה אדום שנא' (ירמיה מו) קולה כנחש ילך . וכה"א (שיר ה) פתחי לי אחותי זו בבל . רעיתי זו מדי . יונתי ביון . תמתי באדום. שכל ימי יון היה בהמ"ק קיים והיו ישראל מקריבין בו תורים ובני יונה על גב המזבח. ר' פנחס ור' לוי בשם ר' חמא בר חנינא פתרין כתיב (תהלים יח) בצר לי אקרא ה' בבבל. ואל אלהי אשוע ט במדי . ישמע מהיכלו קולי ביון. דא"ר הונא לגרמיה יונתי במלכות יון. שכל ימי יון היה ההיכל קיים והיו ישראל מקריבים תורים ובני יונה על גבי המזבח הוי ישמע מהיכלו קולי. ושועתי לפניו תבא באזניו במלכות אדום . ד"א כאשר ינוס איש מפני הארי זה נבוכדנצר. ופגעו הדוב זה בלטשאצר. ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש זה המן שהיה נושך עמא כנחש. הה"ד (עזרא ד) רחום בעל טעם ושמשי ספרא זה בנו של המן (שם) כתבו אגרא חדא על ירושלים לארתחששתא מלכא כנמא . ומה כתיב בה (שם) כען שימו טעם לבטלא וגו' . מנדה י זו מדת הארץ . בלו זו פרוגינון . והלך זו אנגריא . ואפתום מלכים תהנזק . ר' הונא ור' פנחס אמרין אפילו דברים שהמלכות מתפתה בהם כגון בי טיאטראות ובי קרקסאות היא מזקת . כיון ששלח שמע וביטל מלאכת בהמ"ק . וכיון שראו כך התחילו הכל צווחין וי ויהי בימי אחשורוש : (ו) ר' יצחק פתח (משלי כט) ברבות צדיקים ישמח העם ובמשול רשע יאנח עם. יא בשעה שהצדיקים נוטלין גדולה חדוה ושמחה בעולם והוה בעולם . (מ"א א) והמלך דוד וה שמלך דוד . (שם ג) והמלך שלמה וה שמלך שלמה. (שם טו) והמלך אסא וה שמלך אסא . אלו במלכי ישראל. במלכי או"ה מנין שנאמ' (עזרא א) והמלך כורש וה שמלך כורש . ובשעה שהרשעים נוטלין גדולה וי ואנחה וחרון אף בעולם. (מ"א טז) וימלוך אחאב בן עמרי וי שמלך אחאב בן עמרי. וימלוך הושע בן אלה וי שמלך הושע בן אלה. (ירמיה נב) וימלך מלך צדקיהו בן יאשיהו וי שמלך צדקיהו בן יאשיהו. במלכי או"ה שנא' ויהי בימי אחשורוש וי שמלך אחשורוש : (ז) ר' לוי פתח (במדבר לג) ואם יב לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם וגו' . מדבר בשאול בשעה שאמר לו שמואל (ש"א טו) עתה לך והכית את עמלק. א"ל אזלת זכאה ואיתות חייבא וחסת עלוי שנ' (שם) ויחמול שאול והעם על אגג והא צמחא קיימא מיניה שהוא עושה לכם דברים קשים לשכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם . ואיזה זה המן שאמר להשמיד להרוג ולאבד . וכיון שראו הכל כן התחילו צווחין וי ויהי בימי אהשורוש : (ח) ר' חנינא בר אדא פתח (קהלת י) דברי יג פי חכם חן . זה כורש שנ' (עזרא א) כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה. (קהלת י) ושפתות כסיל תבלענו שאמ' (עזרא א) הוא האלהים אשר בירושלים. (קהלת י) תחלת דברי פיהו סכלות. מה הסכלות (עזרא א) מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל לירושלים. (קהלת י) ואחרית פיהו הוללות רעה דנזר ואמר די עבר פרת עבר ודי לא עבר לא יעבר . ד"א תחלת דברי גו' זה אחשורוש שנא' (עזרא ד) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה וגו'. ואחרית פיהו וגו' שעלה וביטל מלאכת בהמ"ק. כיון שראו הכל כן התחילו צווחין וי ויהי

בימי

יד יוסף ט כמ"ש ואלו נסמך סגיר ויושב זמקם גדולה ומרס : י כ"ע ס' פ"ד : יא אגדת בראשית פרק ל"ס . מגילה דף י"א ע"א : יב מגילה דף י"א : יג קהלת רבה פ"י :

מתנות כהונה

ה"ג יטרף זו אדום ובא הבית זה יון שהיה הבית קיים ונשכו הנחש זה אדום שנאמר קולה כנחש ילך וכה"א פתחי לי אחותי זו בבל רעיתי זו מדי יונתי ביון כו' וסיומא דקרא דכתיב יונים הוא ובשוחר טוב מסיים תמתי באדום שהיו משלימין ומתאימין נפשותיהם על קדושת השם : הוי ישמע כו' . כלומר שהיכל הקודש היה קיים : נושך . לשון הכתוב כד"א והכות אותו נחש ת"א ונשיך יהיה : זו מדת הארץ . מסמין הקרקעות ועיין בפ' השותפין ובערוך ערך ארנון ובערוך פרגנון : ה"נ בערוך בלו זו פרינגרון : אנגריא . שעבוד שמשעבדין בבני אדם לעבוד עבודת המלך : מתפתה ס' . כלו' נתפייס ונתקרר רוחו מדאגון לבו : בי טיאטראות כו' . פירש הערוך בתים שמשחקין בו במיני שחוק בחיות ועופות ובני אדם כיוצא בהם : ה"נ והוהה בעולם ואו וה בעולם והוא לשון שמחה כדאיתא באיכה רבה בפסוק היו צריה בין ווי לוה נפלת ר' יוחנן . אזלת זכאה ס' . הלכת לצדיק והורג רשע או ר"ל והנחת רשע : והא צמחא וכו' . והרי מגידול שצמח ממנו עומד לפניכם רוצה הגידול שגידלהם : הוא האלהים אשר בירושלים . הרי סכלות כי מלא כל הארץ כבודו : יהי אלהיו וכו' . אלהינו היה לו לומר ובמדרש קהלת הגיר' ופתח קלא : ה"נ לא יעבור ד"א תחלת דברי פ' זה באחשורוש שנא' ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה וגו'

ענף יוסף

וא"ש בלותי מצוה אין מזקין ושילוק . כיסם ולאם לכס ע"י גר הנוכה. כא אמר בס"ק דקדושין דהיכא דשכיחא היזקא לא סמכינן אניסא וככא כאקא דקביע הוא ולא הוה להו למיסמך אניסא . ועוד שע"י פיוחס בתלרים נענשו כדלעיל הילכך לא עמדה להם זכות מצות הנוכה כישראל כשלנם בנגסה בנענשו על שלא מיחו בפסל מיכה אע"פ שעכשיו היו עסוקים במצוה : (ז) [מדבר בשאול] . קשה הא פסוק ואם לא תורישו נאמר על יושבי הארץ אלו ז' עממים ומי הכרים בסוכס עמלק והמן . וי"ל משום דקשה להו בפסוק ואם לא תורישו כבר ויתור לבון שכן ה"ל למימר ואם לא תורישו את יושבי הארץ אשר תותירו מהם יהיו לשכים . לכך דרש ר' לוי שהכתוב מרמז ג"כ על שאכרת שאול למחות את עמלק . והכי קאמר קרא ואם לא תורישו את יושבי הארץ היינו ז' עממים . תם מה שאני יודע והיה נאהגים כימיה אשר הותירו מזרע עמלק . כנו מודיע אתכם שכן כו' עממין אשר לא הורישו ובין לעתיד גימי שאול אשר הותירו כהיים על מה שהזכרתי אלו והיו יהיו לשכים וגו'. גם י"ל שהיבה וכיה מרמז על פסוק והיה גנתיה כ' וגו' לך מחה את זכר עמלק . והכי קאמר קרא והיה אשר תותירו בעין באכרת ממחה את זכר עמלק שאמרתי והיה בבניה כ' לך אם תותירו שלא המחו מכל וכל יהיו לשכים וגו' . וז"ש ר' לוי מדבר בשאול בשעה בא"ל הקב"ה עתה לך והכית שפירוש כאמת עתה דוקא לך והכית והמחה את זכר עמלק ולא שתחמול עליו אפילו לבניהו מי שנים . אך שאול שבר בכוונת כנגודם רק שלא לבניהו אי לעולם ירכל חיי שעה מותר . לכן המל על אגג לבניהו אי לגי שעה עד שיורש במולא אם טוב כניע ה' לבניהו מי ולאם לגו יכרענו . וזה שאמר שאול לשמואל שמעתי בקול ה'

ס'

עץ יוסף

כסב דסיון דכתיב דב בלא וי"ו היינו זאב . דזאב ערבות מתרגמינן דיבי . והשתא הוא דעדיה דר' יוחנן ולא קיימין אהדדי . ובנ"ל ס' נ"ס גרס ר' חנינא אמר לדב כתיב : **נמר שוקד כו'** זו יון דכתיב ואחר אחרי כנמר . ודייק לומר על עריהם חכימי יון היו ישראל יושבין על אדמתן בא"י : **כל היוצא מהנה יטרף זו אדום למה כי רבו פשעיהם עצמו משובותיהם . ובא הבית** כנ"ל . ופי' כי ע"י אדומיים יצאו ישראל בגלות : **ובא הבית** סיומא דקרא דכתיב יונים הוא : **זה יון שכל ימי יון היה הבית קיים** כנ"ל (יפ"ע) וכן הוא בשוח"ט : **קולה כנחש ילך** קשה הא קרא זה במצרים כתיב . וע"ע **תמתי באדום** בשוח"ט מזמור י"ח ובילקוט מסיים שהיו ישראל מתאמים עמו ומשלימין נפשותיהם על קדושת השם לפי שגזרה גזירות גזור עליהם בימיהם : **בצר לי אקרא ה' בבבל** שהיו בצרות גדולות . משא"כ במדי שהיו ישראל מתכבדין ע"י דניאל וחביריו : ומלכי מדי ופרס היו מלכי חסד כדכתיב ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס : **דאמר ר"ה לגרמי'** פי' לעצמו . ונראה כאמר פי' אחר באחותי רעיתי בשם אחד ועל כן אמר כי מאמר זה היה משלו : **יונתי במלכות יון** בשוח"ט אי' אחותי זו בבל . רעיתי זו מדי . יונתי ביון ולמה קורין אותה יונתי שהיו מקריבין תורין ובני יונה בימיהם . תמתי באדום . וכאן לא הזכיר אלא מאי דצריך לו לענין ישמע מהיכלו קולי : **הוי ישמע מהיכלו קולי** כלו' שהיכל הקדש היה קיים בימי יון : **זו מלכות אדום** שנא' בה ומלין לצד עלאה ימלל . ע"ל כמו שמצינו (תענית דף ח') בימי ר' זירא גזור גזירה וגזור דלא למיתב בתעניתא כו' שלא נתנו להם רשות לזעוק ולשווע להקב"ה שיבטלו מהם הגזירה . ולכן אמר להם ר' זעירא אל יקבלו עליהם ולכי בטיל גזירה ליתביה . הרי שלא היו רשאים לשווע אל ה' בפרהסיא אלא קבלו התעניות והתפלות בלבבם לקיימן בזמן שהתבטל הגזירה מהם . ורק בלבבם צעקו אל ה' ובא שוועתם אל ה' : **הארי זה נ"נ** דכתיב עלה אריה מסובכו : **זה בלשצר** שהיה אוכל ושותה כדוב דכתיב לקבל אלפא חמרא שתי : **ובא הבית זה אחשורוש שבאו לבנות הבית בימיו . ונשכו הנחש זה המן** כנ"ל (יפ"ע) : **שהיה שף עמא כנחש** פי' שף מענין תשופנו עקב שהיה מכה עם בני ישראל בלשונו הרע כנחש (יפ"ע) או להכי נקרא נחש לפי שהוא מזרע עמלק ועשו שהם תחת ממשלת הסמ"ך שהוא רוכב על הנחש הקדמוני כנודע (מה"ק). או נ"ל שהיה עושה כנחש פי' מלשון עקיו של נחש . כלו' שהשיא עצה לאחשורוש : **כתבו אגרא חדא לארתחשסתא** . והוא אחשורוש כדאי' בפ"ק דמגילה : **ומה כתיב בה** כלו' ע"י שקבל ארתחשסתא זה אחשורוש את דבריהם כתב כען שימו טעם לבטלא וגו' : **מנדה זו מדת הארץ** משום דבעזרא איגרתא של רחום ושמשי כתבו די הן קריתא דנא תתבנא מנדה בלו והלך לא ינתנון ואפתום מלכים תהנזק מפרש להו הכא לומר שהעמיקו לדבר בנזק המלך שעל כן שמע אליהם . ויתר נראה שנ"ל כתבו אגרת חדא על ירושלים לארתחשסתא מלכא כנמא וגו' מנדה בלו והלך לא ינתנון ואפתם מלכים תהנזק . מנדה זו מדת הארץ כו' כיון ששלחו שמע וביטל מלאכה בהמ"ק כדכתיב (שם) כען שימו טעם לבטלא וגו' וכיון שראו כך התחילו הכל צווחין וי ויהי בימי אחשורוש : **זו מדת הארץ** שנותנין מס מקרקעות כך וכך לשנה לכל מדת כך וכך מהקרקע . ורש"י פי' מס של בתים . ופ"ק דב"ב אמר מנדה זו מנת המלך ופרש"י מנחת מסים שהם מעלים תדיר על בני המדינה : **זו פרוגינון** הוא כסף גלגלתא . דהכי פירשו בגט בפרק האומר (יפ"ע) : **זו אנגריא** . ששין באנשים ובבהמות להוליך כלי המלכות וכליו ממקום למקום . ובפרק האומר אמר והלך זו ארנונא ופרש"י מיסור בהמות ותבואות מדי שנה בשנה . ור"ח פי' ארוחת דורון . השובר ממדינה למדינה נותנין לו כל עיר השובר בה ארוחה . ופי' מלשון ויבא הלך לאיש העשיר : **אפי' דברים שהמלכות מתפתה** שהם משתעשעים בם היא מזקת. שאינה חפצה שישתעשעו ויתענגו האנשים עליהם מעלה . ולזה יגרמו לקלקל השעשועים ההם ממנו : **בי טיאטראות ובי קרקסאות** בתים שמשחקים בם מיני שחוק בחיות ועופות ובני אדם וכיוצא בהם . ועי' בערוך ערך אחסר וברש"י כתובות דף ה' ע"א ובסוף פ"ק דע"ז . ובתוס' מגילה דף ו : **כיון ששלח** פי' כיון ששלח בנו של המן. וארתחשסתא הוא אחשורוש כדאי' בפ"ק דמגילה ולקמן פ"א ס' ג'. שמע המלשינות ובטל מלאכה בבהמ"ק וכיון שראו הכל כך שביטל מלאכה בבהמ"ק התחילו הכל צווחין וי ויהי בימי אחשורוש ומלאתי גורסים כיון ששמע שלח וביטל כו' : (ו) **פתח ברבות צדיקים כו'** משום דדרשינן ויהי בימי אחשורוש שצווחו הכל וי בימי אחשורוש כדלעיל . ולפי הטעמים האמורים לעיל קשה בהרי העניינים ההם לא היו בעת שמחה בזה בהתחלת זכרו . להכי מייתי קרא דמיד במלוך אדם רשע יאנח עם כי ניכר הוא מתחלתו וידעו שעתיד להרשיע במלכותו (יפ"ע) : **נוטלים גדולה** שפי' ברבות צדיקים לשון גדולה . מגזרת ורב יעבד צעיר . על כל רב ביתו . כענין במשול רשע כו' : **וה וה בעולם** וה הוא לשון שמחה כדאי' בפרק האומן ובאיכה רבתי פסוק היו צריה בין וי לוה נפלת ריב"ז . וכתב בערכי הכנויים ריש אות ו' הא דאמרי' זוה הוא לשון שמחה משום דוי"ו ה"ה גימטריא ל"ב . והחכמה בלב ואין שמחה אלא הכמה: **והמלך דוד כו'** קשה דהא אשכחן באחאב והמלך היה מעמד במרכבה . וביהורם נמי והמלך הפקיד את השלום. וכן נמצא לשון והמלך אצל רשעים רבים. וי"ל דשאני בדוד ובשלמה שמזכיר שמותם כשמרהם ואומרים וה על במלך מזכירים שמו לברכה (יפ"ע). וקשה הא מצינו לשון זה ג"כ ברחבעם כדכתיב (מלכים א' י"ב) והמלך רחבעם האמין . וי"ל שגם הוא הי' צדיק רק לא כדוד ושלמה : **והמלך כורש** ומלך כשר היה שגזר לבנות בהמ"ק ונתן פרים ואילים וכבשים לעולות . וחטים ומלח יין ושמן כאשר יאמרו הכהנים : **וימלוך הושע בן אלה** לא נמצא מקרא כן רק וימיתהו וימלוך תחתיו . אלא ה"פ וימלוך דכתיב גבי הושע בן אלה : **במלכי או"ה שנא'** משום דס"ד בשלמא במלכי ישראל איכא וי כשהם רשעים שמחטיאים את ישראל . אבל באו"ה מה אכפת לן לה"ק דאפילו באו"ה איכא וי שהם צוררים לישראל : **וי שמלך אחשורוש** שהיה רע כמ"ש בפ"ק דמגילה כל הזוכרו אומר אח לראשו ודומה לנבוכדנצר : (ז) **מדבר בשאול** ע' בענף : **ואיזה זה** זהו דברי המדרש ולאתויי האמה הרע שעמד ממנו. ואמר זהו המן הרע : **וכיון שראו הכל כן** שהיה נראה מתוספת שישראל עצמן גרמו רעתם בהשארות אגג . צווחו וי שהיה לנו כדבר מידינו : (ח) **זה כורש** משום דק"ל מאי ושפתות כסיל תבלענו ופי שפתי הכסיל תבלענו דברי פי החכם . והלא הכסיל בחשך הולך והחכמה תחיה את בעליה . ולא ישמע קול הכסיל אצלו. ועוד ק"ל קרא תחלת דברי פיהו סכלות . אי קאי אכסיל מאי קמ"ל פשיטא שמתחלתו וסופו סכלות. ואי קאי אחכם סותר דבריו. דמעיקרא קאמר דברי פי חכם חן. ושוב קאמר תחלת דברי פיהו הוללות. להכי דריש ליה בכורש כי תחלת דברי פיו היה בחכמה ומוצא חן בעיני אלהים ואדם כאומר כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים שבזה מודה כי הוא אלהים בשמים ובארץ שנתן לו כל ממלכות הארץ והלמלא שהוא שליט בכל הארץ איך נתן לו כל המלכות הארץ . ובמה שסיים הוא האלהים אשר בירושלים דבר דבר סכלות ובילע חכמתו שיחד אלהותו בירושלים לבד . והתחלת דברי פיהו סכלות קאי אכורש שאע"פ שדבריו דברי פי חכם חן במ"ש כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים . מ"מ דבר בסכלות במ"ש מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל . כי לו חכם ישכיל פי היה ראוי הוא להשתדל בעצמו בדבר זה לקבץ הגליות ולבנות ירושלים וכדאמרו בפ"ק דמגילה . ואחרית פיהו הוללות יותר רעה שמנעם מעלות ירושלים (יפ"ע) : **דגזר ואמר כו'** כפרשת המדינה שוממה כשעלו ישראל ממנה כדאיתא במדרש פסוק וידי נטפו מור : **זה אחשורוש כו'** חהו סכלות שלא נער על הכותבים שטנה כמו שעשה דריוש : **שעלה ובטל מלאכת בהמ"ק** ר"ל שעלה ובטלו ממש . והיינו מה שגזר כען שימו טעם לבטלא וגו' . ואף שזה נאמר בארתחשסתא הא כבר אמרו בסדר עולם רבה. שארתחשסתא הוא אחשורוש : **וכיון שראו הכל כן** שאמר

שאמר

בימי אחשורוש : (ט) ר׳ יודא בר׳ סימון פתח (איוב לד) ממלוך אדם חנף וגו׳ . ר׳ יוחנן וריש לקיש . יד ר״י אמר בשעה שהמלך חנף ומושל על הבריות ממוקשי עם מן קשיותיהן וחוביהון דברייתא די לא עבדין רעותיה דברייה עלמא . רשב״ל אמר נוח להן לבריות להגדיל להן כנפים ולפרוח באויר ואל ימסרו וישתעבדו תחת יד מלך חנף . ד״א ממלוך אדם חנף זה אחשורוש שהי׳ חנף שהרג את אשתו מפני אוהבו פעם אחרת הרג את אוהבו מפני אשתו . אבא אוריין איש צדין אמ׳ טו חמש׳ דברים משום רבן גמליאל . מן דסגו דייני שיקרא סגון סהדי שיקרא . מן דסגון דלטוריא סגון ממונהון דברייתא מתבזזה . מדסני אפייא הציפתא איתנסיב הודא והדרא ויקרא מן בריותא . מן דאכעסון בניא חביבא עובדיהון קדם אבוהון דבשמיא אקים עליהון מלכא חנפא ויתפרע מנהון ואיזה זה אחשורוש . וכיון שראו הכל כן התחילו צווחין וי ויהי בימי אחשורוש :

(י) ר׳ ברכיה פתח (ישעיה מ״א) מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו׳ . מתחלת ברייתו של עולם התקין הקב״ה לכל אחד ואחד מה שראוי לו . אדם ראש ליצורי׳ . קין ראש להורגי׳ . הבל ראש לנהרגים . נח ראש לנמלטים . אברהם ראש למולים . יצחק ראש לנעקדים . יעקב ראש לתמימים . יהודה ראש לשבטים . יוסף ראש לחסידים . אהרן ראש לכהנים . משה ראש לנביאים . יהושע ראש לכובשים . עתניאל ראש למחלקים . שמואל למושחים . שאול לנמשחים . דוד ראש למנגנים . שלמה ראש לבונים . נבוכדנצר ראש למחריבים . אחשורוש ראש למוכרים . המן ראש לקונים . וכיון שראו הכל כן התחילו צווחין וי ויהי בימי אחשורוש :

(יא) ר׳ תנחומא ור׳ ברכיה ור׳ חייא רבה בשם ר״א פתרין טז המדרש הזה עלה בידינו מן הגולה כ״מ שנא׳ ויהי אינו אלא צרה . ור׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן פתר מדרש זה עלה בידינו . כל מקום שנא׳ ויהי בימי אינו אלא צרה . א״ר שמואל בר נחמן וחמשה הן . (בראשית יד) ויהי בימי אמרפל ומה צרה היתה שם עשו מלחמה וגו׳ . לאוהבו של מלך שהיה שרוי במדינה ובשבילו המלך נזקק למדינה . וכיון שבאו ברבריין ונזדווגו לו אמרו וי שאין המלך נזקק למדינה כמות שהיה עושה . כך א״א אוהבו של הקב״ה (שם יב) ונברכו בך כל משפחות האדמה (ובזרעך) ובשבילו היה הקב״ה נזקק לכל עולמו . הה״ד (שם יד) וישבו ויבאו אל עין משפט היא קדש . לא בקשו להזדווג אלא לגלגל עינו של עולם עין שעשתה מדה״ד בעולם בקשו לסמותה . היא קדש א״ר אחא הוא כתיב הוא שקידש שמו של הקב״ה וירד לכבשן האש . כיון שראו הכל שבאו כל המלכים ונזדווגו לו התחילו צווחין וי ויהי בימי אמרפל . (רות א) ויהי בימי שפוט השופטים ומה צרה היתה שם ויהי רעב בארץ . למדינה שהיתה חייבת ליפסי של מלך ושלח המלך גבאי יז טמין לגבותה מה עשו בני המדינה תלו אותו והכו וגבו אותו . אמרו וי לכשירגיש המלך בדברים הללו מה ששלוהו של מלך מבקש לעשות לנו עשינו לו . כך כשהיה אחד מישראל היה עושה דברים שלא כראוי מוליכין אותו אל הדיין ומה שהדיין מבקש לעשות לנשפט היה הנשפט עושה לדיין אמר להם הקב״ה אתם מבזים את שופטיכם . הייכם שאני מביא עליכם דבר שאין אתם יכולים לעמוד בו . ואיזו זה הרעב שנא׳ ויהי בימי שפוט השופטים

יד יוסף יד ע׳ דברים רבה פ״ה : טו ילקוט איוב רמז התק״כ : טז ב״ר פרשה מ״ב . ויק״ר רבה פרשה י״א . ובמדבר רבה פ״י . ורות רבה פ״א . ותנחומא סדר שמיני . ופסיקתא רבתי פ״ה . וזוהר חדש רות דף ל״ג . וילקוט אסתר ורות . מגילה דף י׳ ע״ב : יז בלשון יוני אוצר המלך . ושלח המלך את הגבאי ושר של האוצר לגבות המס :

ענף יוסף

כי שכחתי עמי את אגג עדיין הוא בידי להרגו כאשר ידבר ה׳ (ועיין ברד״ק) אבל באמת לא דקדק שאול בדברי הנביא שמואל שאמר לו ועתה לך והכית שפי׳ עתה תיכף דוקא ולא תותירו ממנו עד בקר כי באותה הלילה בא אגג על שפחה אחת ונתעברה ממנו ומהם יצא המן הרשע . וזה שחזר שמואל ויאמר לו לשאול יען מאסתה את דבר ה׳ שדבר לך עתה לך והכית ואתה אמרת אם לא עכשיו יהיה מחר או מחרתיים וימאסך ממלך כי מצוה זו של למחות זכר עמלק הוא שייכא למלך שכן א״ל בתחלה אותי שלח ה׳ למשחך למלך וגו׳ מצות נצטוו ישראל למנות להם מלך ולמחות זכר עמלק ולבנות בית המקדש וכיון שאתה מלך ראוי לך למחות זכר עמלק וכיון שהשארת שורש נחש עמלק ולא מחית רצונו וימאסך ממלך . וזהו שאמר המדרש שאמר ליה שמואל לשאול אחר שבא שאול מהמלחמה אזלת ונכסת ואתית הייבא וחסת עלוי כו׳ והא נתחא קיימא מיניה מתוסה לילה שהכת עליו ובניהמו הי שהוא עושה לכם דברים קשים כמו שנרמז בפסוק והיה אשר תותירו [הכף נכחד] : [ט] (שהרג את אשתו מפני אוהבו) . קשה הלא הריגת ושתי היה מפני שעברה על רצונו וכמו שאמר ממוכן אוהבו גודל ההיזק שימשך למלכות בענין ושתי אם לא יהרגנה · וי״ל באמת עפ״י המשפט של יודעי דת לא נתחייבה ושתי מיתה · וכמו שהתחיל אחשורוש בעצה באומרו כדת מה לעשות במלכה ושתי ר״ל שהיא מלכה קודם שמה ושתי . כלו׳ שהיא בת מלכים ויש לה להתכבד עליו שאינו מזרע מלוכה . ועוד שאמר המלך היה להביאה ביד הסריסים ולא ע״י שרות כמו שמבואר באלשיך וביוסף לקח ע״ש . אך מיוחד זה המן והיה נקרא ממוכן להיות מלין מוכן להלין בעד כללות העמים · כרצותו בהשפלת ושתי ומיתתה על שלא קראתה להביאו לסעודת נשים או כפי שאר טעמים המבוארים לקמן . כראה מקום לאחשורוש בע״י עבותו דין נהוג בושתי תגדל מעלתו ביותר שאת על כל המלכים אשר קדמוהו . והוא שלהיות ממוכן נקרא כן על שם היותו מוכן ומזומן להמליץ בעד כללות העמים ולדרוש זכותם כמורשה בלשם לכך היה שוקד בידו לתת רשות למלך לעשות חוק חדש . והוא כי המלכים אשר קדמוהו לא היה כח בידם לעשות דין נחוץ בלתי יודעי העתים כמו שנא׳ כי כן דבר המלך וגו׳ והמן הוא ממוכן שרצה בייתת ושתי נתן לאחשורוש רשות שיהיה כח וממשלה בידו לעשות משפט נחוץ מבלתי היותו נמלך ביודעי העתים . וזהו שאמר ממוכן יצא דבר מלכות מלפניו פי׳ יצא דבר המלכה וקבלת העצה מלפניו ויהיה מעתה חוק חדש שיכול המלך לעשות משפט חרוץ בלי המלכה . וכמו שמבואר באריכות ביוסף לקח . ואף שנתן ממוכן טעם לדבריו גודל ההיזק הנמשך למלכות בענין ושתי אם יתאחר הדבר עד יצא משפטה עפ״י דיינים . וכמו שמבואר בספר הנ״ל . מ״מ לא היה באמת טענה מספקת להמית אותה בעבור זאת . אך מחמת שרצה אחשורוש לממוכן שהוא אוהבו שנתן לו רשות לעשות משפט חרוץ בלתי היותו נמלך ביודעי העתים . לכן לא שם לבו לדרוש אם טענת ממוכן מספקת להמית אותה ועשה כדבר ממוכן והרג אותה ולא עשה כמחשבתו בראשונה שהמליץ בעדם . וזאת עלה רק מחוזק לספין ברלם במיתתה · ופעם אחרת הרג את אוהבו המן הוא ממוכן מפני אשתו אסתר שהיה אוהב אותה אהבה המופלג ודבק באהבתה . והרג אותו באותו החק שחדש שהודם לו ממוכן שיהיה יכול לעשות משפט חרוץ מבלי להמלך ביודעי העתים . כי לולי זה החק החדש כשאמר חרבונה למלך גם הנה העץ לא היה יכול המלך לעשות משפט חרוץ ולתלות את המן מבלתי הודיע הדבר ליודעי העתים . ואולי אם היה בא דינו לפני יודעי העתים אפשר שהיה ניצול . אך מחמת החק החדש עשה בו תיכף משפט חרוץ . ולא זכר לו הטובה שגדלו על כל המלכים אשר קדמוהו . אוהבו מועצו היה לרעתו . ומי יוכל לעשות כן אם לא מלך חנף שאינו עומד בדעתו : [מן דאכעסון בניא חביבא כו׳] . קשה מה זה שיחסם המדרש לקראתם בניא חביבא במקום קלקולם . אך י״ל שאם ישראל הם חוטאים גמורים אז הקב״ה מעט

מתנות כהונה

וגו׳ שעלה וביטל מלאכת ב״ה כיון שראו הכל כן כו׳ ועיין במדרש חזית בפסוק קמתי הטעם למה אמר די עבר כו׳ : מן קשיותיהן כו׳ . מפני קושי ערפם ורשעת הבריות שאינם עושים רצון בורא העולם ב״ה : מדסנו דייני כו׳ . משרבו דייני שקר נתרבו עידי שקר משרבו המלשינים נתרבו כו׳ שממונם של הבריות מתבזז ונמסר ביד המלכות משרבו עזי פנים והצופים ניקח הוד והדר ויקר מן הבריות . וכן גרסי׳ מן דאמר זעירא לרבה אנא רב מינך איתקטעו שניהון דבני אנשא . פי׳ משאמר הקטן לגדול אני גדול ממך נתקצרו שנות חיי בני האדם : מן דאכעסון כו׳ . משהכעיסו הבנים החביבים את מעשיהם לפני אביהם שבשמים הקים עליהם מלך חנף ונפרע מהם מעונותיהם : זה אחשורוש . שהרג אשתו בשביל אוהבו ואוהבו בשביל אשתו אין לך חנף גדול מזה וכן מסיים בילקוט : **לנעקדים** ואחריו רבו כמו רבו שמסרו נפשם על קדושת הש״י וכמו שאמרה מרים בת נחתום לבנה הקטן כדאי׳ במגילת איכה : **המדרש הזה וכו׳** . עיין כל זה בב״ר פ׳ מ״א וריש פר׳ שמיני וריש מגילת רות

עץ יוסף

שהוסד בית ה׳ על ידי זרובבל והשטן עתה להשלימו ואחשורוש ביטל הבנין נצטערו מאד וצווחו וי : (ט) **ומושל על הבריות** פי׳ וכן מושל על הבריות כשהוא חנף אע״פ שאינו מלך . ואשמועינן דלאו דוקא מלך שבידו להרע בהדיא אלא אפי׳ כל שוטר ומושל שאין בידו להרע בהדיא בפרהסיא שאימת מלכות עליו . וס״ל דמלכות דקרא היינו כל מין שררה . והיינו דבדברים רבה נקט האיש במקום מלך (יפ״ע) : **מן קשיותיהון כו׳** משום דלפי פשוטו דהיינו שהמלכות החנף מוקש לעם שיוקש קשה שהיה ראוי לומר ממלוך אדם חנף מוקשי עם שפי׳ מסיבת מלוך אדם חנף יבואו מוקשים לעם . לזה פירשו רבי יוחנן במלוך אדם חנף שאותיות בומ״ף מתחלפות בעבור שהם ממוצא אחד . ור״ל במלוך אדם חנף אין זה כי אם מסבת קשי עורף העם ועונם . כדי שירצו את עונם . או לפי שכפי הדור כך הוא המנהיג וכדאי׳ בפ׳ שור שנגח . וזהו שאמר מן קשיותיהון כו׳ מפני קושי ערפם ורשעת הבריות שאינן עושין רצון בורא העולם ב״ה · **רשב״ל א׳ נוח כו׳** ר״ל שרשב״ל ראה כי לפי דברי ר״י לא היה ראוי לומר אלא מלוך אדם חנף ממוקשי עם . לזה בא הוא לומר שזה המ״ם הוא מ״ם היתרון וכך אמר הכתוב יותר ראוי מוקשי עם שהעם ישוטו תחת השמים כעופות אשר בהם פח יקוש . יותר משימלוך אדם חנף . וכדאי׳ בדברים רבה פ״ה שאין הלשון הזה ממוקשי עם אלא לפרוח כענין שנא׳ (עמוס ג׳) התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה : **זה אחשורוש** והכתוב דבק לדכתיב לעיל מיניה להביא עליו צעקת דל וגו׳ והוא ישקיט וגו׳ לומר שה׳ שומע אל אביונים להשקיט ולהציל ממלך חנף כאשר היתה לישראל בימי אחשורוש : **שהרג את אשתו מפני אוהבו** שממוכן א״ל השעם כי יצא וגו׳ ולטובת עצמו היה דורש כדלקמן . וע׳ בענף באריכות : **אבא אוריין כו׳**. משום דקשה גם לר״ל מ״ם ממוקשי דהיה צריך לכתוב לדידיה מוקשי עם ולא ממוקשי עם . לזה בא ר׳ גמליאל לתקן זה אשר שהוא ר״י ור״ל ואמר שאמר הכתוב כן לומר שזה נמשך מזה . וזהו מן דסני דייני שיקרא פי׳ משרבו דייני שקר . וזהו ממלוך אדם חנף שלא דן הדיין דין שקר כי אם בעבור השוחד . מזה ימשך מוקשי עם היינו שיהיו סגון סהדי שיקרא פי׳ שיהיה נתרבה עידי שקר . והיו כעם ככהן . ומן דהכעסון בנייא הביבא עובדיהון קדם אבוהון דבשמיא . וזהו ממוקשי עם ימשך מלוך אדם חנף . ויהיו אלו המ״ין ככפי״ן כמוני כמוך . כי כמוך כפרעה (ס׳ נוף דבש בחלק מגלה עמוקות) · **מן דסגון דלטוריא כו׳** פי׳ משרבו המלשינים נתרבו שממונם של הבריות מתבזז ונמסר ביד מלכות . משרבו עזי פנים והצופים נלקח הוד והדר מן הבריות . וטוב גרסינן מן דאמר זעירא לרבה אנא רב מינך איתקטעו שניהון דבני נשא . ופירושו משאמר הקטן לגדול אני גדול ממך נתקצרו שנות חיי בני האדם : **מן דאכעסון כו׳** פי׳ משהכעיסו הבנים החביבים את מעשיהם לפני אביהם שבשמים . הקים עליהם מלך חנף ונפרע מהם מעונותיהם . וע׳ בענף : **ואיזה זה אחשורוש** שהרג אשתו בשביל אוהבו . ואוהבו בשביל אשתו ואין לך חנף גדול מזה וכן מסיים בילקוט : **וכיון שראו הכל כן** שהוא חנף ידעו כי הוקם כדי להפרע מהם והתחילו צווחין וי : (י) **מתחלת ברייתו** ש״ע והיינו מי פעל ועשה קורא הדורות מראש שמתחלה כשברא העולם קרא הדורות לכל אחד בשם קרא ופעל לו כל מה שראוי לו . ואשמועינן שאין מחדש ידיעה אצלו יתברך באלה הדברים לפועל כי הכל ידוע ומתוקן לפניו מתחלת הבריאה ושהמשך הדורות זה אחר זה מאתו יתברך כל אחד במשך התוקן מתחלה ולא על דרך מקרה והזדמן : **אדם ראש ליצורים** פי׳ שאחר שנודע לו יתברך מענין מה שיהיה אדם עשאו ראש ליצורים ולא עשה אברהם ראש ליצורים אע״פ שהוא גדול ממנו אלא תיקן שיהיה אברהם בדור שבו תהיה המילה שיהיה ראש למולים כי הוא הראוי לכך מזולתו . וזה ע״ד מ״ש בקהלת רבה פסוק את הכל עשה יפה בעתו ראוי היה אברהם להבראת קודם אדם אלא אמר הקב״ה וכו׳ : **קין ראש להורגים** כי מה שצפה הקב״ה שקין הורג . הביאו בדור שיהיה ראש להורגים . ולא בדור שקדמוהו רוצחים אחרים כי אז היתה רעתו רבה כפי רוע הכונתו . משא״כ עכשיו שלא היה בדורו אחרים שיוכל להרגם : **הבל ראש לנהרגין** כי מאשר ידע ה׳ שעתיד ליהרג בלי חטא הביאו בדור ההוא שיהיה ראש לנהרגין ולא יהיה בדור אחר שיהיו רבים רוצחים ברעתו ויסיתו דברים ויאמרו איה אלהי המשפט : **נוח ראש לנמלטים** שכאשר ראה הש״י צדקת נח הראוי להמלט בצדקתו מהגזרה הכוללת וכי הוא ראוי לפרנס הב״ח י״ב חדש בתיבה . והביאו בדור המבול שיהיה ראש לנמלטים ולא בדור אחר כי אולי לא היה נמצא בדור המבול ראוי להצלה כמוהו ולפרנס כל הב״ח כמוהו . וכן ענין כל הצדיקים דמייתי . שראה ה׳ שכן ראויים למעלות הכן והביאן באותם הדורות שיזכו להיות ראשי המעלות המתחדשות בזמנים ההם : **נ״נ ראש להריבים** משום שראה הקב״ה רוע לב נבוכדנצר להשחתה ולהוכדה הביאו בדור שראה ה׳ להחריב בהמ״ק שיהיה ראש למחריבים : **אחשורוש ראש למוכרים** שראה ה׳ רוע לב אחשורוש למכור אומה שלמה לטבחה . ורוע לב המן לבזבז ממון רב לקנות שארית ישראל להשמיד הביאם ה׳ באותו הדור שיהיה זה ראש למוכרים וזה ראש לקונים כדי להוכיח את ישראל . וה״ה לכל האנשים שבכל הדורות שכפי מה שידע ה׳ מעניינם מביאם בדור הראוי להם להיות ראש ועיקר באותו מעשה שימשך מהם : **וכיון שראוי הכל כן** שהמלך אינו חושש לריוח הבא מהם . והמן נותן ממון בזה . וא״כ אין להם תקוה ע״י ממון . התחילו צווחין וי כי אין תקומה : **(יא) בידינו מן הגולה** פי׳ קבלנו מחכמי גלות בבל : **הברבריין** הוגרמה תרגום ירושלמי ברבר . ומעם לועז ת״י מעם ברבראי . וכבר פירשתי כל הנאמר כדי צורך בריש רות רבה ע״ש ותמצא נחת . וכאן לא באתי אלא לפרש ההכרה לפשוטו : **לגלגל עינו של עולם** ויהיה פי׳ עין משפט עין העולם העושה משפט : **עין שעשתה מדה״ד בעולם** כענין סדום שהפך בזכותם ואמר השופט כל הארץ וגו׳ וכן דרכו תמיד כדכתיב כי ידעתיו וגו׳ . או פירושו שעשתה שכבשה כד״א גט מעושה . ואברהם כבש מדת הדין . שכל טובה וברכה באתה בשבילו שנא׳ ונברכו בך וגו׳ אפילו ספינות שבים נתברכו בשבילו : **הוא שקידש שמו** ר״ל הוא אגיע אברהם שקידש שמו של הקב״ה בכבשן האש : **ליפסי** פי׳ מס : **גבי טמיון** פי׳ גובה מס . מכס נקרא טמיון : **וגבו אותו** פי׳ נטו קנס ממנו וענשו אותו (רש״י) : **ויהי בימי שפוט כו׳** דמה״ל למימר ויהי בימי השופטים . וכתוב שפוט השופטים ע״כ שכך ענין שכתוב ויהי בימי וי וצרה היה בימי . ומה צרה היתה אלא יצא שפוט השופטים שהוא שפוט את שופטיהם שלקתה מדת הדין . ע״כ מצרה א׳ נמשכה אחרת הוא סלוק סמויה

חשופטים ויהי רעב בארץ. (ישעיה ז) ויהי בימי אחז ומה צרה היתה שם דכתיב (שם ט) ארם מקדם ופלשתים מאחור. למלך שמסר בנו לפדגוג והיה פדגוגו שונא אותו אמר אם אני הורגו אני מתחייב מיתה למלך אלא הריני מושך מינקתו ממנו והוא מת מאליו. כך אמר אחז אם אין גדיים אין תישים אם אין תישים אין צאן אם אין צאן אין רועה אם אין רועה אין עולם מתקיים. כך היה אחז סבור ואומר אם אין קטנים אין גדולים אם אין גדולים אין תלמידים אם אין תלמידים אין חכמים אם אין חכמים אין זקנים אם אין זקנים אין תורה אם אין תורה אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אם אין בתי כנסיות ובמ"ד אין הקב"ה משרה שכינתו בעולם. מה עשה עמד ונעל כל בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא להתעסק בתורה. הה"ד (שם ח) צור תעודה חתום תורה בלמודי. ר' הונא בשם ר' אליעזר אמר יט למה נקרא שמו אחז שאחז בתי כנסיות ומדרשות. ר' יעקב בר אבא בשם ר' אחא שמע לה מן הדין קרא דכתיב (ישעיה ח) וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו. ואין לך שעה שהיתה קשה לישראל כאותה שעה שנאמר (דברים לא) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה וגו'. ומאותה שעה קויתי לו דכתיב (דברים לא) כי לא תשכח מפי זרעו ומה את מועיל (ישעיה ח) הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה' לאותות ולמופתים בישראל. וכי ילדיו היו והלא לא היו אלא תלמידיו אלא מכאן שתלמידו של אדם כ נקרא בנו. וכיון שראו הכל שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות התחילו אומרים וי ויהי בימי אחז. (ירמיה א) ויהי בימי יהויקים בן יאשיה מה צרה היתה שם (שם ד) ראיתי את הארץ והנה תוהו ובוהו וגו'. למלך ששלח כתבים ממדינה למדינה ובכל מדינה ומדינה שהיו מגיעים כתביו של מלך היו מחבקים ומנשקים אותם ועומדים על רגליהם ופורעים ראשיהם וקורין אותם ביראה באימה ברתת ובזיע. וכיון שהגיע למדינתו של מלך קראום וקרעום ושרפום. הה"ד (שם לו) ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה וגו' כתלתא או כארבעה פסוקים. וכיון שהגיעו לפסוק החמישי היו צריה לראש מיד ויקרעה בתער הסופר והשליך אל האש אשר על האח וגו'. וכיון שראו הכל כך התחילו צווחין וי ויהי בימי יהויקים. ויהי בימי אחשורוש מה צרה היתה שם להשמיד להרוג ולאבד. למלך שנכנס בכרם ונזדווגו לו ג' שונאים. הראשון התחיל מקטף בעוללות. השני התחיל מזנב באשכלות. והג' התחיל עוקר בגפנים. כך פרעה הרשע התחיל מקטף בעוללות. הה"ד (שמות א) ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד וגו'. נבוכדנצר שחק עצמות התחיל מזנב באשכלות הה"ד (מ"ב כד) והחרש והמסגר אלף. ר' ברכיה בשם ר' יהודה החרש אלף והמסגר אלף. כא ורבנן אמרי החרש והמסגר אלף. ר' יודא בר סימון אמר כב אלו תלמידי חכמים. ור' שמואל בר רב יצחק אמר אלו הבליוטין. המן הרשע שחיק מחיק התחיל עוקר בגפנים הה"ד להשמיד להרוג ולאבד בקש לקעקע ביצתן של ישראל בעא דיזבון בכל ביתא. וכיון שראו הכל כן התחילו צווחין וי ויהי בימי אחשורוש. ר' שמעון בר אבא בשם ר' יונתן אמר כג כל מקום שנא' ויהי משמש צרה ושמחה. אם צרה אין צרה כיוצא בה. אם שמחה אין שמחה כיוצא בה. אתא ר' שמואל בר נחמן ועבד פלגו כל מקום שנא' ויהי משמש צרה וכל מקום שנא' והיה שמחה. אתיבין והא כתיב (בראשית א) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. אמר לון אף היא אינה שמחה שלא זכה העולם להשתמש לאותה אורה. א"ר יודא בר סימון אורה שנבראת ביום הראשון כד היה אדם צופה ומביט בה מסוף העולם ועד סופו וכיון שצפה הקב"ה בדור אנוש ובדור המבול ובדור הפלגה שהן עתידין לחטוא לפניו עמד וגנזה מהם. הה"ד (איוב לח) וימנע מרשעים אורם. והיכן גנזה בגן עדן הה"ד (תהלים צז) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. איתיבין (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. אמר לון אף הדא אינה שמחה שכל מה שנברא ביום ראשון הן עתידין להבלות. הה"ד (ישעיה נא) כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. אתיבין והכתיב (בראשית א) יום שני יום שלישי עד יום הששי. אמר לון אף הדא אינה שמחה שכל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשייה שאין נעשין עשייה שלמה. כגון החטים צריכים להטחן והחרדל והתורמסין צריכין להמתק. איתיבין (שם לט) ויהי ה' את יוסף. אמר לון אף הדא אינה שמחה שמתוך כך נתגרתה אותה הדוב. איתיבין (ויקרא ט) ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו. אמר לון אף הדא אינו טוב שבאותו היום מתו נדב ואביהוא ובכו להם כל ישראל שנא' (שם י) ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה. איתיבין (במדבר ז) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן. אמר לון הדא אינה שמחה כה שנגנז בו בנינו של עולם. איתיבון (יהושע ו) ויהי ה' את יהושע. אמר לון אינה שמחה שבו ביום נהרג יאיר שהיה שקול כרובה של סנהדרין. הה"ד (שם ז) ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש. שלשים וששה איש אכ"כ אלא כשלשים וששה איש. זה יאיר ששקול כרובה של סנהדרין מה כתיב שם ויקרע יהושע שמלותיו. איתיבון (ש"א יח) ויהי דוד בכל דרכיו משכיל. אמר לון אינה שמחה שמתוך כך כתיב (שם) ויהי שאול עוין את דוד. איתיבון (ש"ב ז) ויהי כאשר ישב דוד בביתו. אמר לון אינה שמחה שבאותו היום בא נתן הנביא ואמר לו (שם) לא אתה תבנה לי הבית לשבת. אמרין ליה אמרינן דילן אמור את דילך. אמר להם כתיב (יואל ד) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס. (זכריה יד) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים. (ישעיה ז) והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן. (מיכה ה) והיה שארית יעקב בגוים. (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. (תהלים א) והיה כעץ שתול על פלגי מים איתיבון ליה. (ירמיה לח) והיה כאשר נלכדה ירושלים. א"ל אף היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם ונטלו ישראל אפוכי על עונותיהן דא"ר שמואל אפוכי גדולה נטלו ישראל על עונותיהן בשעה שחרב בהמ"ק. הה"ד (איכה ד) תם עונך בת ציון: (יב) רב ושמואל.

רב

יד יוסף יח ירוש' סנהד' פ"י: יט סד"א מ"ב פ"ס. ושוח"ט מז' ב': כ ספרי מ"ב פיסקא ל"ד. וילקוט תלים ל' רמז רכ"ד. כנסד' דף י"ט: כא ירוש' נדרי' פ"ו: כב ספרי מ"ב פיסקא שכ"א. וס"ע רבה פ' כ"ס. תנחומא סדר נח: כג ב"ר פ' מ"ב. במד"ר פ' י"ג. תנחומא סדר שמיני. ורות רבה פ"א. ופסיקתא רבתי פ"ה ופ' ד': כד חגיגה דף י"ב. וזוהר פ' אמור. וריש ז"ח. וחוסר נרא' דף מ"ס. וילקוט איוב רמז תתקכ"ד. וב"ר פ' י"א ופ' י"ב ופ' מ"ב. ותו"ר פ' ל"ס. ורות רבה פ"א והגתומא פ' שמיני. וזוהר ס' מקן ד' ר"ג. וח"מ רות דף ק"ג: כה מדר"נ פרק מ'. סוטה פ"א. מכלתא סדר יתרו. פסיקתא רבתי פ"ס:

מתנות כהונה

רות: ה"ג ואנכי הסתר אסתיר את פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה וגו' והפסוק הוא בפר' וילך: קויתי לו דכתיב גרסי': לאותה אורה דאמר גרסי': שנגנז בו. בו ביום ועי' בפר' שמיני וריש רות: לכל דרכיו גרסי': נולד מנחם. הוא משיח ועיין באיכה רבה קודם פסוק פרשה ציון: בו אמר. במלך בבל: זה הכתב. עיין בפ"ק דמגילה: בו אמר. במלך מדי: ה"ג ואי ויהי

ענף יוסף

מענים אותם בדין גמור. אבל אם עדיין צדק ילין בהם רק שכעו קצת כדרך מקרה. לא אינו מענה אותם בדין גמור רק אם ישובו לא יוסיף להם קללה לברכה. והוא מן דאכעסתן כוית חגיגה פ' כשהו עדיין אהובים לפניו יתברך כי ידע שישובו על מעשיהם. לא אקים עליהן מלכה מבגא כלומר אדם הנף שאינו עומד בדעתו. כמאמרם לעיל שהפעם ברג אבהו מפני אהבנו וכו'. וכוה וקל לנבאיים נעבות משובב לפני המקום. אמר לא כן אם סרור הוא בים מרי באמת לא נאמר עליהם ומלך מו ימשל בם [ישעיה י"ט] דהיינו שהוא עושה להם כלה ונמרגה ולא יתן להם תקוה [קול יעקב]:

הוא

עץ יוסף

המחיה כי ויהי רעב בארץ (אלשיך): פדגוג אומן המגדל בני המלך: צור תעודה כו' פירוש צרר וקשר וסגר התעודה אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם מקום בית ועד לתורה כדי להיות חתום תורה בלימודי להשכיח את התורה מישראל ולסלק השכינה מישראל (מה"ק): ר' יעקב בר אבא כו' שמע לה מן הדין קרא וכן הוא ברבה סדר שמיני. ופי' המת"כ שמע מזה הפסוק שנעל כל בתי מדרשות. אבל בב"ר פ' מ"א ובריש רות רבה גרסו ר' יעקב כו'. אמר אמר ישעיה וחכיתי כו': וחכיתי לה' המסתיר כו' והוא כי ישעיה בא שוב לנחם את כנסת ישראל שלא תתקיים מחשבת רשע זה להשכיח את התורה מישראל כי אי אפשר להיות שום דבר מסבב למנוע התורה מישראל. ועל זה אמר וחכתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב שאין לך שעה קשה לישראל שהקב"ה עמם בכעס חמם כאותה שעה שכתוב בה ואנכי הסתר אסתיר פני מהם. כי בהיותם בהסתר פנים שם השגחתו הם מעותדים לכל מקרה ופגע רע. ואעפ"כ גם על אותו הפרק נאמר שם בכתוב כי לא תשכח התורה מפי זרעו. ומזה ראיה ברורה שלעולם אין התורה משתכחת מישראל אפילו בשעת זעם. ועל זה אמר ומאותה שעה קויתי לו כלו' מאותה שעה שהיא קשה מאד קויתי לו תמיד. שהרי אף בשעה שהיא קשה הבטיח הקב"ה כי לא תשכח התורה מפי זרעו כמ"ש. כ"ש בשאר זמנים (יפ"מ ומה"ק): ומה את מועיל טורח שהרי לא עלה בידו לבטל אותו מהלימוד ולהשכיח התורה. כי אנכי והילדים הם התלמידים אשר מחזיקים בעמוד התורה מהם תתפשט הוראה בישראל להחזיר עטרה ליושנה. וזהו שאמר כי יהיו לאותות ולמופתים גם לדורות שלא תשכח התורה מישראל ותתקיים התורה בישראל על ידם (מה"ק): שתלמידו של אדם נקרא בנו. והטעם בזה. כי הרב בקדושת נשמתו והקבלה שקבל שמלמד את התלמיד נעשה לו כאב ומקנה לו קדושה ונעשה כבריה חדשה וכמוליד אותו להיותו בנו לעה"ב. כאב המוליד המולידו להיות בנו לעה"ז (אלשיך תהלים קמ"ט): וכיון שראו הכל כו' התחילו אומרים וי. ואע"ג שאמר ישעיה שלא תועיל כוונתו. מ"מ עכ"פ מחשבתו של אותו רשע הועילה במקצת לפי שעה לבטל תורה הרבה מישראל בהיותו אוחז ב"כ וב"מ. לכן צווחו וי. כי קיום כל העולם אינו אלא ע"י התורה כדכתיב אם לא בריתי וגו' (מה"ק): ויהי כקרוא יהודי כו' ס"ל דהמגילה ששרף יהויקים היתה של מגילת קינות. ודלתות היינו פסוקים. ולכן בפסוק החמישי התחיל לשרוף לפי שנא' שם היו צריה לראש הן כעס שתסור המלכות ממנו. אבל בפסוקים הראשונים לא חשש דקאמר בהו ואיה מלכה כדאי' בגמרא. כלו' שאע"פ שכתובים שבכה בדד וגלתה יהודה לאו לגמרי קאמר אלא ברובה והכך גומא קאמר קרא והוא עדיין ימלוך על הנשארי' (יפ"מ): החרש והמסגר אלף שהגלה נבוכדנצר אותם. והם החכמים או סופרים. והיינו האשכלות שהם עיקר הכרם. והשב ל"ג שיונו במלמולם ותמהמה תורתם: אלו ת"ח ואיקרו חרש ומסגר כדאמר בס' המגרש בשעה שפותחין בדברי תורה נעשו הכל כחרשין ובשעה שסוגרין שוב אין פותחין: אלו הבליוטין פי' שרים שהכל שמעים להם ופותחו ואין סוגר: ביצתן פי' שרשן: בכל ביתא פי' בכל הבית יחד (מת"כ ויקרא רבה פ' י"א): וכיון שראו הכל כו'. שהמלך בעצמו אינו חושש לריוח הבא מהם כו' כמו שפרשתי לעיל סי' י' ע"ש: ויהי משמש צרה ושמחה נ"ל דמין צרה ואמין שמחה. והיינו משום דלאשכחן ויהי מוכא גבי צרה כגון ויהי רעב. ומוכא גבי שמחה כגון ויהי אור וכל הני דבסמוך (יפ"ת): ועבד פלגו פי' ועשה שהרס והלוקה שמודה דויהי משמש צרה. ופליג אמ"ש דמשמש שמחה. והודה דוהיה שמחה (יפ"ת): לאותה אורה דאמר רבי כו' כנ"ל: היה אדם הראשון צופה. כנ"ל (א"א): וימנע מרשעים אורם פי' והמ"ס הוא מ"ס הסבה שבשביל הרשעי' נמנע אף מן הצדיקים. א"נ כפשוטו שמרשעים לבד מנה כיון שהצדיקים לבסוף יזכו אליה שלהם מסוגלת לא הוי מניעה לגבייהו: והחרדל שאינו נאכל מצד חריפותו צריך להמתיקו. והתורמסין הוא מין קטנית שאינו נאכל מפני מרירותו צריכין להמתיקו: נתגרתה אותה הדוב שע"י סיותו מגלה ורעו מסר לו הכל ביזו השנה שסיפרע שספיק רעוה שהוא ברשותו ואין דורש מעשיו ועל ידי כן נתגלגל הדבר שמסו אותו בבור: איתיבין ויהי ביום השמיני ושמחת המשכן היתה שמחה שלימה וכדאיתא בפ"ק דמגילה שאותו היום היה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו שמים וארץ. ומשני דמ"מ כיון שאח"כ מתו נדב ואביהוא אין שמחת המשכן שלימה שע"י באה תקלה: שנגנז בנינו של עולם כנ"ל (א"א) וכן הוא בהדיא בפ"ק דסוטה. וכן אי' במכילתא פ' יתרו ביום שנגנה זה נגנז זה. וכן הוא ברבה סדר שמיני שבו ביום שנגנה בניה של בית נגנז פי' המשכן של משה: שבו ביום נהרג יאיר וכיון שבו ביום אירע צרה לא הוי שמחה גמורה (יפ"ת): שבו ביום נולד מנחם הוא משיח כדאי' באיכה רבתי קודם פסוק פרשה ציון: אפוכי פי' בלשון יוני ורומי שטר פרעון כמו שובר (מוסף הערוך). ור"ל שנטלו כפרה על עונותיהם ביום שחרב הבית כמו שנא' תם עונך בת ציון. שאלולי חורבן הבית לא היה נשאר ח"ו מישראל שריד ופליט. וכדאמרינן מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וגו' קינה לאסף מבעי ליה אלא אמר מזמור על ששפך חמתו על העצים והאבנים שאלולי כך לא נשאר שריד ופליט ח"ו. ונראה נלמד לא חשיבא צרה כלל כיון דעל ידה יכופר עון. כמו שלא יספר הלוה בפריעת החוב: (יב) רב ושמואל הוו פתחי בהאי קרא' כפתו רוצים לדרוש במגלת אסתר. וכוונתם לתת טעם לא יכות הכתוב בספור משתה אחשורוש וענין ושתי. שלכאורה הוה לא ה"ל לומר רק ענין המן ומרדכי ואסתר. וקאמרי שבא להודיע אבוד ושתי

שנתקיים

רב אמר כל מה שאמר הקב"ה בו אמר הה"ד (ישעיה יד) והכרתי לבבל שם ושאר נין ונכד שם זה נבוכדנצר. ושאר זה אויל מרודך. נין זה בלשאצר. ונכד זה ושתי. ד"א ט שם זה הכתב שלהם. ושאר זה לשון. נין ונכד בר ובר בר. ושמואל אמר כל מה שאמר הקב"ה בו אמר. הה"ד (ירמיה מט) ושמתי כסאי בעולם והאבדתי משם מלך ושרים. מלך זו ושתי. ושרים אלו ז' שרי פרס ומדי. ר' שמואל בר נחמני אמר (דברים כח) יולך ה' אותך ואת מלכך וגו'. אם תאמר לבבל והלא מבבל היו א"כ למה נאמר אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך אלא זו מדי. הוי ויהי בימי:

פרשה א (א) **ויהי** בימי. אריב"ק א שהשחיר פניהם של ישראל כשולי קדירה. ור' ברכיה אמר שהכחיש ראשן של ישראל בצום ותעניות. ר' לוי אמר שהשקה אותן רוש ולענה. ור' יודא בר ר' סימון אמר שבקש לקעקע ביצתן של ישראל. ור' תחליפא בר בר חנה אמר שהיה אחיו של ראש אחיו של נבוכדנצר. וכי אחיו היה והלא זה כשדי וזה מדי. אלא זה ביטל מלאכת בהמ"ק וזה החריבו. לפיכך השוה אותם הכתוב כאחד. הה"ד (משלי יח) גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית. גם מתרפה במלאכתו זה אחשורוש שביטל מלאכת בהמ"ק. אח הוא לבעל משחית. זה נבוכדנצר שהשחית בהמ"ק. ד"א אחשורוש. ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר אחשורוש שהרג את אשתו מפני אוהבו. הוא אחשורוש שהרג אוהבו מפני אשתו. ור' נחמיה אמר אחשורוש שבטל מלאכת בית המקדש. הוא אחשורוש שגזר עליו שיבנה. וכי הוא גזר ו ולא כורש גזר אלא כתיב (עזרא ו) בשנת חדא לכורש מלכא. באותה שעה נכנסו כל סנקליטין שלו אצלו. אמרו לו אביך גזר עליו שלא יבנה ואת גוזר עליו שיבנה. וכי יש מלך מבטל גזירת מלך. אמר להם הביאו לי קינסן הנעתקין. מיד הביאו לו. הה"ד (עזרא ו) והשתכח באחמתא בבירתא. מה כתיב ביה (שם ד) כען שימו טעם לבטלה. אמר להו ומי כתיב לעולם. לא כתיב אלא עד מני טעם יתשם מאן אמר לי שאילו היה אבא קיים לא היה נבנה לפיכך הוא כוללו עם הנביאים הה"ד (שם ו) ושבי יהודאי בנין ומצלחין וגו': (ב) ב הוא המשה לרעה וחמשה לטובה. חמשה לרעה (בראשית י) הוא היה גבור ציד. (שם לו) הוא עשו אבי אדום. (במדבר כו) הוא דתן ואבירם. (ד"ה ב כח) הוא המלך אחז. הוא אחשורוש. חמשה לטובה (ד"ה א א) אברם הוא אברהם. (שמות ו) הוא משה ואהרן. (שם) הוא אהרן ומשה. (ש"א יז) ודוד הוא הקטן. (ד"ה ב לג) הוא יחזקיה. (עזרא ז) הוא עזרא עלה מבבל. ר' ברכיה

ברכיה

יד יוסף ט מגילה דף י' ע"ב א ילקוט אסתר: ב ב"ר פ' ל"ז וילקוט אסתר. ומגילה דף י"א. ובשוח"ט מזמור ק"ה. ותרגום אסתר

ענף יוסף

פר"שה א [ב] (הוא חמשה לרעה וחמשה לטובה כו'). קשה הא יש כמה הוא לרעה. הוא היה אבי יושב אהל ומקנה. הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב. וחם הוא אבי כנען הוא אבי מואב עד היום. הוא רמון הרבה אמצה. ונראה כי הם ז"ל ראו החמשה הוא הללו מיותרים לגמרי. כי אחרי שכבר הקדים [בראשית י] וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ מה צורך לומר הוא היה גבור ציד לפני ה'. וכיון נתייתר ודאי לדרשה אתי. וכן הוא עשו אבי אדום למה לי כי כבר בתחילת הפרשה אלה שמות בני עשו ואח"כ ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום א"כ הוא עשו אבי אדום דסיפא למה לי. אלא ודאי לדרשה. וכן הוא דתן ואבירם ליה לי הא כתיב ובני אליאב דתן ואבירם אם כן הוא דתן ואבירם אשר נצו על משה ועל אהרן למה לי. לימא ובני אליאב דתן ואבירם אשר נצו על משה ועל אהרן וליפסוק מהוא דתן ואבירם. וכן הוא המלך אחז למה לי כי בנו אמר כי הלך אחז את בית ה' וגו' ובעת הצר לו ויוסף למעול בה' א"כ הוא המלך אחז למה לי. וכן הוא אחשורוש למה לי לימא ויהי בימי אחשורוש המולך מהודו ועד כוש. ש"מ לדרשה. אמנם באחרים כלהו לגופייהו איצטריכו. ולכן לא מנה אלא אותם חמשה לרעה. וכיוצא בו לענין בטובה אברם הוא אברהם למה לי יכי אהכי לא שמעו מה דכתיב ולא יקרא עוד שמך אברם והיה שמך אברהם ש"מ לדרשה. וכן הוא משה ואהרן אשר אמר ה' להם מי איכא ותריני דלא א"ר ה' להם דאשמעינן במשינכו. וא"כ למה לי. אלא ודאי לדרשה. וכן דוד הוא הקטן מיותר לגמרי דהא לעיל מיניה אמר ויאמר שמואל אל ישי התמו הנערים ויאמר עוד שאר הקטן וגו' וכתיב ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה א"כ אמאי הוא ודוד הוא הקטן. אלא ש"מ לדרשה. וכן הוא יחזקיהו למה לי והא כתיב הלא יחזקיהו מסית אתכם וגו' ואמאי הוא הלא הוא יחזקיהו. וכן הוא עזרא עלה מבבל למה לי והא כתיב ואחר הדברים האלה במלכות ארתחשסתא מלך פרס עזרא בן שריה בן וגו' ואמאי הוא הוא עזרא עלה מבבל ש"מ לדרשה. ואחר שמצינו חמשה לרעה וחמשה לטובה שמוזכרים תכמאת הם אלו כנגד אלו. ורהטונה אמר הוא היה גבור ציד לפני ה' שהמריד הבריות על הקב"ה והיפך אברם הוא אברהם קורא בשם ה' והשב את הבריות ומקרבן תחת כנפי השכינה הן כשהיה במו אברם וכן כשהיה במו אברהם. וכן הוא עשו אבי אדום כמה הג כל ימיו נגאה וגאון ודרך רע כדיו באמר בנביא עובדיה זדון לבך השיאך האומר בלבו מי יורידני ארץ וגו', והפכן הוא משה ואהרן ענוים ושפלים. וכיצא על משה ואמר בפירוש שהיה עניו כמו שנא' והאיש משה עניו מאד מ"כ כי לא היה אהרן, וכהר נבהר שנוא כמבה אלא נספל למשה בלבד ועל שקדימו הכתוב למשה קודם לאהרן. לכן אמר הוא אהרן ומשה כלומר שבניהם שוים לטובה במדת הענוה וכן הוא דתן ואבירם בעלי מחלוקת ש נאי בלום כל ימיהם. והפכן מזה דוד הוא הקטן בורח ממחלוקת ופסוק מלא הוא אני שלום וכי אדבר וכן הוא המלך אחז שהחתים את התורה ואמר דלהוס בית המדרש שלא יעסקו בתורה. והיפך ביחזקיהו שהעמיד כמה בתי כנסיות ובתי מדרשות ולימד התינוקות ונעץ חרב בבהמ"ד ואמר כל מי שלא יעסוק בתורה ידקר בחרב. וכן הוא אחשורוש אשר ביטל בנ' בהמ"ק והפסוק הוא עזרא עלה מבבל והרף נסקן לשוב ליסד בית ה' ועשה וצלח. ור' ברכיה בשם רבנן אמר אים לו מוזא שנא מטלשון שזה ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו וגו'

אמר

מתנות כהונה

ויהי בימי וגו': **שהשחיר**. אחשורוש דרש מלשון שחרות: **שהכחיש**. לשון כחש יזוע הרגש אחשורוש נוטריקון כחש ראש: **שהשקה וכו'**. ג"כ בלשון נוטריקון אחשורוש השקה רוש וכן כולם וק"ל: **ביצתן**. שרשן: **זה ביטל וכו'**. אחשורוש אח נבוכד נצר: ה"ג נכנסו כל סנקליטין שלו כו'. ופירושו שרים בעלי עצתו: **קנסין**. לא מצאתי פירושו ולפי הענין הוא ספר זכרונות שנעתקו בתוכו כל הכתבים שנכתב למלך: **ושבי יהודאי וגו'**. מסיפיה דקרא קדייק ומטעם כורש ודריוש וארתחששתא ואמרו לקמן ארתחששתא זה אחשורוש: **כוללו עם הנביאים גרסי'**: **ה"ג** הוא חמשה וכו'

עץ יוסף

שמתקיים בה כליון זרע נבוכדנצר. ואעפ"י שר"ל ואויל בנו ובלשצר אתו נכרתו כבר זה ימים. מ"מ ע"י מלכות ושתי ה"ל שאלה בעולם שמכריס על ידה. או הוי איקונין שלהם קיימין לזכרון. ועוד שאחשורוש הרג את ושתי לא השאיר להם שם בעולם (יפ"ע): **כל מה שאמר הקב"ה** בפורענות בבל כדכתיב והכרתי לבבל שם וגו' בו באחשורוש אמר שעל ידו תתקיים פורענות זו דבבל: **ונכד זה ושתי** שהיתה בת בלשצר כדמשמע בפ"ק דמגילה: **שם זה הכתב שלהם** שאין להם כתב אלא מאומה אחרת (רש"י). ומשום דע"י כתב יכול האדם להודיע להבירו הרחוק ממנו כל מבוקשו ע"י כתבו והאימתו ט שהוא שם שלו להכי קאמר שם זה הכתב משום שהכל הולך אחר הרשימה שהוא שם של אדם אחר הכתיבה (מהרש"א): **ושאר זה הלשון** כתבו התוס' הירא והלא עדיין מספרים בבבל לשון ארמית. ונראה דמיירי לשון מלכות שהמלכים שבהמשן בו שבל אומה הגוה יש למלכות לשון שמשתמשת בו כמו הכתה יונית על"ל. ומשום דשאר הוא לשון קירב. להכי אמר שאר זה הלשון ר"ל הדיבור שהוא מדבר בקרוב עם חבירו (מהרש"א): **בר** שהוא אויל שהוא בנו של נבוכדנצר. ובר בר הוא בלשצר שהיה בנו של אויל. ולא הזיר ושתי שהוא נקבה (יפ"ע): **כל מה שאמר הקב"ה** בפורענות בבל בו באחשורוש אמר שע"י נכרתו המו זרע מלך בבל. ורב ושמואל לא פליגי. אלא דרב אמר דבריו על פסוק והכרתי לבבל שם וגו'. ושמואל אמר דבריו על פסוק ושמתי כסאי בעילם: **ושמתי כסאי בעילם** כרש"י שושן הבירה היא בעילם כדכתיב בספר דניאל ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה. ורבוש דהאי קרא ושמתי וגו' משמע ליה דנאמר בימי הגלות קודם שנבנה בית שני שהיה אז כסא של הקב"ה בעילם כמ"ש חז"ל גלו לעילם שכינה עמהם. ולא מצינו אז שנאבדו שם אז מלך ושרים במלחמה. הע"כ שקאי על ושתי שהיתה מלכה בת מלך. ועל שבעת שרי פרס ומדי שנהרגו על שנתנו עצה לאחשורוש להרוג את ושתי. ועיין במהרש"א פ"ק דמגילה: **אלו ז' שרי פרס ומדי** במימרא דחז"ל לבעתי' דאמר שופטים דהכונה במלכות בלשצר הכתוב מדבר וא"כ באבודם באבדם אחשורוש על ביעצוהו להרוג את ושתי כמ"ש בילקוט בסוף כבוך נתקיים ביכוד שרים אלו בהיו של בלשצר והנבא ירמיה שיאבדו ע"י המלך בעילם: **ר' שמואל בר נחמני** פתח בהאי קרא כמהיה רוצה לדרוש במגילת אסתר. ונראה דמשום דדרשינן ויהי בימי אחשורוש לשון וי כדלעיל ולכאורה יראה שלא היה גלות מדי קשה לישראל כשאר גלות. שהרי בימי אחשורוש נתגדלו ע"י מרדכי ואסתר ובימי דריוש ע"י דניאל ובימי מדי נבנה בהמ"ק. וגזרת המן לא עמדה רק ע' יום ולכן יקשה היכי קאמר וי על ימי אחשורוש. להכי מייתי מה שנרמזה גלות מדי בתוכחות כנראה שהיתה קשה לישראל אעפ"י שלא נתפרשו גזירותיה **כל כך** בפירוש כמו בשאר הגלות. והיינו דמסיים הוי ויהי בימי אחשורוש כלומר הגלות אתי ספיר: **והלא מבבל היו** האבות הראשונים בימי הפלגה כל העולם היו בארץ שנער ואברהם נמי מיהם דאור כשדים ההם הוא והיכי כתיב הכא אשר לא ידעת אתה ואבותיך: **אלא זו מדי** כו' דעיקר קרא מיירי מבבל כמשמעו ששם הובל צדקיהו מלך האחרון בביהמ"ק ומת שם. וכי' אשר לא ידעת אתה ואבותיך היינו האבות דקרובים לדורות אלו. ומ"מ מדנקט ואבותיך שהם דכייל כל האבות רמיז נמי אמדי. וה"ק אם האמר לבבל דוקא כו' אלא זו מדי נמי בכלל (יפ"ע):

פר"שה א (א) **שהשחיר פניהם** משום דאחשורוש הוא ארתחשסתא כדלקמן. דרשו בם אחשורוש לשון שחרות וכל הנך דרשות דלקמן כלו' שלרמז זה נקרא עוד בשם זה: **שהשחיר פניהם** בגזירותיו כביכול בנין בהמ"ק וגזירת המן לקעקע ביצתן להרוס יסודם. ונרמז באחשורוש שמלת אחשורוש אותיות שחור אש ודבר השחור מן האש היינו שולי קדירה (מהרש"א): **שהכחיש ראשן כו'** זה מכוון ליה דהוי בגימטריא אחשורוש שכל הזוכרו אומר הה ראשו. ופירושו שכל הזוכרו אמר דכך נער וקובלנא על ראשו של עצמו את וצרה על שהוכחם ראשו בצום ותעניות: **ראש ולענה** גם זה בלשון נוטריקון אחשורוש השקה ראש וכן כולם (מת"כ): **לקעקע** להרוס יסודם. תרגם את מלשון והאה לכיו ריבוערה לשון ביעור. וגם לשון הורבה מן הארץ: **אחיו של נ"נ** דאיקרי רישיה די דהבא. **אלא זה ביטל** ר"ל אחשורוש: **וזה החריבו** ר"ל נ"נ. והיינו אחיו כלו' דומה לו: **ביטל מלאכת בהמ"ק** דכתיב בעזרא ובימי ארתחששתא וגו' והשיב כען שימו טעם לבטלא וכו' וארתחששתא הוא אחשורוש כדאמרן: **ד"א אחשורוש** ר' יהודה ור' נחמיה כו'. משום שקשה להו דהוא אחשורוש מיותר לכן מהרן כל אחד ואחד דכפל השם אתא לאלק כאילו אין זה. שנהפך עניינו מתחלה: **אחשורוש שהרג אשתו כו'** ר"ל להכי כתיב הוא אחשורוש להודיע את אשר הפליא לעשות הוא יתברך עם ישראל עמו בימים ההם. כי היה מקום לאיש לומר כי אסתר היה לנו בבית המלך. ואחרי שאחשורוש היה אוהב את אסתר אהבה היותר לא מן הפלא זה שעשה כאלה וכאלה לאהבתה. לאומן אשר ימעט נסו יתברך. ע"כ אמר הוא אחשורוש שהרג את אשתו ושתי מפני אוהבו. ולא הספיקה האהבה המופלגת אשר אהב אותה לקלקל שורת הנהגתו אפילו להצילה מן המות והרגה מפני אוהבו. א"כ איך תכחה פיך לומר אסתר היה לנו בבית המלך כי זה דרכו להרוג אשתו מפני אוהבו. אע"כ ה' הסך לנו מן הקצה אל הקצה שאע"פ שהוא הרג אשתו מפני אוהבו הפך הקב"ה לנו שהוא אחשורוש בהויתו יהרוג אוהבו מפני אשתו (אלשיך ויוסף לקח): **הלא כורש גזר אלא כתיב** נראה דצ"ל והלא כורש גזר כדכתיב בשנת חדא לכורש מלכא וגו' אלא באותה שעה כו' ופירושו כדכתיב עזרא ו' בשנת חדא לכורש מלכא כורש מלכא שם טעם בית אלהא בירושלם ביתא יתבנא וגו' הרי דכורש גזר. אלא באותה שעה שהתחילו אנשי הגולה לבנות הבית מבלי רשות המלך דריוש בן אחשורוש נכנסו כל השרים בעלי עצתו אללו ואמרו לו אביך אחשורוש הוא ארתחששתא גזר עליו שלא יבנה כדכתיב (עזרא ד) רחום בעל טעם ושמשי ספרא כתבו אגרא חדא על ירושלים לארתחששתא מלכא וגו' פרשגן אגרתא די שלחו עלוהי על רחום בעל טעם ושמשי ספרא וגו' כען שימו טעם לבטלא גבריא אלך וקרייתא דך לא תתבנא עד מני טעמא יתשם: **וכי יש מלך** במדי ופרס מבטל גזרת מלך. כי דת פרס ומדי דלא תעדא: **קינסן** ספרי הזכרונות שנעתקו בתוכו כל הכתבים שנכתב למלך. ור"ל צוה להביא כל ספרי הזכרונות: **מיד הביאו לו** כל ספרי הזכרונות אפי' מה שהיו כתוב שם גזירת כורש שגזר לבנות בית המקדש: **הה"ד והשתכח באחמתא כו'** ר"ל שהיה לו לומר והשכחתו. כי והשתכח משמע ממילא שבקשו דבר אחר ומצאו את זה שלא כיונו אליו. כי באמת בקשו את קינסן הנעתקין של רעת ישראל והיינו קינסן של ארתחששתא שהיה כתוב בה כען שימו טעם לבטלא וגו'. אלא כיון שהוכרחו להביא כל הקינסן הנעתקין ממילא מצאו גם קינסן כורש שהטיבה בשנת חדא לכורש מלכא וגו'. ומה שאמר המדרש מה כתיב ביה קאי אלעיל מיד הביאו ליה. מה כתיב ביה כלו' מה כתיב ביה בלשון גזרת אביו. רק במפסיק באמצע ומביא ראי' ע"ז מלשון הכתוב והשתכח: **לפיכך הוא כוללו עם הבאים** האות אמת גורס לפיכך הוא אחשורוש כוללו עם הטובים. וכן היפ"ע גורס עם הטובים. אבל המת"כ גרס עם הנביאים. הה"ד ושבי יהודאי בנין ומצלחין וגו' בנבואת חגי נביאה וגו' מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש וארתחששתא. ואמרו לקמן בפ"ק דמגילה ובב"ע ארתחששתא זה אחשורוש. הרי לגירסת היפ"ע וא"א הוא נכלל עם כורש ודריוש שנהגו רשות לבנות. ולגירסת המת"כ הוא נכלל עם הנביאים שהשב בפסוק זה. ועכ"פ תדרש זה פליג אדתנא ברים ר"ה הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחששתא. דלפ"ז כל קבלשה המוכר בכתוב אינן אלא דריוש הנקרא בג' שמות הלו כדכתבו התוס': (ב) **הוא המשה לרעה** כו' גם בעל המאמר זה בא להרץ יתור אמרו הוא אחשורוש. וע' בענף: **הוא משה ואהרן** הוא אהרן ומשה. הרוייהו כחד שוגי. ולא היכבל אלא לומר ששקולין זה כזה. וע' בענף: **הוא יחזקיהו** משמע דהיינו הוא יחזקיהו אשר הסיר את במותיו. וכן דעת בעל מנות הלוי כמו שכתבתי בענף בסיו. ואעפ"י שרבשקה לגנותו בא. מאחר שהוא שבח לו לפי האמת שנתן כל במותיו להביא כל העם לפני מזבח ה' השבו לטובה. אבל היפ"ע כתב כיון דרבשקה בעל המאמר לא כוון בו לטובה איך יחשב בכלל הנאמרים לטובה. לכן כתב דהיינו הוא (ד"ה ב' ל"ד) והוא יחזקיהו סתם מי גיחון. ואע"פ שלא הודו ט כדאי' בפ"ק דברכות. מ"מ השבו לטובה כיון דלטובה נתכוון. וכ"ג

נשות"ם

ברכיה בשם רבנן דתמן אית לן חד דטב מכולהון. (תהלים קה) הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו שמדת רחמיו לעולם: (ג) אחשורוש ר' לוי ורבנן. ר"ל אמר אחשורוש הוא ארתחשסתא. רבנן אמרי אחשורוש ג שכל מי שזוכרו חושש את ראשו. למה קראו הכתוב ארתחששתא שהי' מרתיח ותש. אחשורוש ר' יצחק ורבנן. ר"י אמר אחשורוש שבאו כל הצרות בימיו שנ' אבל גדול ליהודים. הוא אחשורוש שבאו כל הטובות בימיו שנא' שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב. רבנן אמרי אחשורוש עד שלא נכנסה אסתר אצלו. הוא אחשורוש משנכנסה אסתר אצלו לא היה בועל נדות:

(ד) המולך ועדיין לא מלך. ד מהודו ועד כוש והלא מהודו ועד כוש דבר קל הוא. אלא כשם שמלך מהודו ועד כוש כך מלך על קכ"ז מדינה. ודכוותיה (מ"א ה) כי הוא ה רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה. והלא מתפסח ועד עזה דבר קל הוא. אלא כשם ששלט מתפסח ועד עזה כך שלט מסוף העולם ועד סופו. ודכוותיה (תהלים סח) מהיכלך על ירושלים לך יובילו מלכים שי. והלא מהיכל לירושלים דבר קל הוא. אלא כשם שהקרבנות מצוים מהיכל לירושלים כך דורכיות עם דורניות עתידות להיות מצוים למלך המשיח הה"ד (שם עב) וישתחוו לו כל מלכים. ר' כהן אחוה דר' חייא בר אבא אמר כשם שהשכינה מצויה מהיכל לירושלים כך תהיה השכינה מלאת מסוף העולם ועד סופו הה"ד (שם) וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן:

(ה) **שבע** ועשרים ומאה. ר' אלעזר בשם ר' חנינא י ותלא ת"ב אפרכיות הן בעולם. ז ודוד שלט בכלם הה"ד (ד"ה א יד) ויצא שם דוד בכל הארצות. שלמה שלט בכלן הה"ד (מ"א ה) ושלמה היה מושל בכל הממלכות וגו'. ח אחאב שלט בכלן הה"ד (שם יח) חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכה וגו' וכי אדם משביע במקום שאינו שולט. ועוד מן הדא (שם כ) ויפקוד את נערי שרי המדינות ויהיו מאתים שנים ושלשים וגו' והשאר היכן הם. ר' לוי ורבנן. ר"ל אמר כלו ברעב בימי אליהו. ורבנן אמרי בן הדד בא ולקחן הה"ד (שם כ) ובן הדד מלך ארם קבץ את כל חילו ושלשים ושנים מלכים אתו וסוס ורכב ויעל ויצר על שומרון וילחם בה. אנן בעיין עשרים ותיטר ושלשים ושנים. אלא יש אפרכיות שהיתה קשה והיה נוטל ממנה שנים ועושה אותן עירובין תחת ידו. ר' ברכיה ורבנן ר' ברכיה אמר ט בני אוכפיה ובני אמוריי. ורבנן אמרי בני אוספייה שהיו מרוצצין בארכוף ובני אמוריי שהיו תמורות של אבותיהן וכה"א (מ"ב יד) ואת בני התערובות שהיו מעורבותיהן של אבותיהן. נבוכדנצר שלט בכלן. הה"ד (דניאל ג) ובכל די דארין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא וגו'. כורש שלט בכלן. הה"ד (עזרא א) כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים. דריוש שלט בכלן הה"ד (דניאל ו) באדין דריוש מלכא כתב לכל עממיא אמיא ולשניא וגו'. אחשורוש שלט בחציין. למה בחציין ר' הונא בשם ר' אחא ורבנן. ר' הונא בשם ר' אחא א"ל הקב"ה אתה חלקת את מלכותי שאמרת הוא אלהים אשר בירושלים חייך שאני חולק מלכותך. ורבנן אמרי א"ל הקב"ה אתה חלקת בנין ביתי שאמרת רומיה אמין שתין פתייה אמין שתין חייך שאני חולק מלכותך. ויימר קכ"ז מה ת"ל שבע ועשרים ומאה מדינה. אלא כך א"ל הקב"ה אתה נתת עליה אחת לביתי משלך שאמרת (עזרא א) מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל. אף אני נותן עליה תוספת אחת משלי שהוסיף לו מדינה אחת בחשבון. הה"ד שבע ועשרים ומאה מדינה:

(ו) ר' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן אמר כתיב (דניאל ז) ושער ראשה כעמר נקי שאין לכל בריה אצלו כלום. ר' יוחנן בשם ר' איבו כתיב (ישעיה סג) פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי וגו'. וכי לסיוען של אומות הקב"ה צריך שאמר ומעמים אין איש אתי. אלא כך אמר הקב"ה לכשאבקר פנקסותיהן של או"ה ולא תמצא להם זכות לפני באותה שעה (ישעיה סג) ואדרכם באפי וארמסם בחמתי. ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון אמרי כתיב (זכריה יב) והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוים וגו' אבקש וכי מי מעכב אלא כך אמר הקב"ה לכשאבקר פנקסותיהן של או"ה ולא תמצא להן זכות לפני אותה שעה אבקש להשמיד את כל הגוים. ר' סימון בשם ר' יוחנן כתיב (דברים לב) לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם. וכי גבורה הוא שאדם אומר לכשיתמוטטו שונאיהם של ישראל אני פורע מהם. אלא כך אמר הקב"ה

לכשיפסקו

יד יוסף ג מגילה דף י"א: ד מגילה דף י"א ע"א: ה סנהדרין ז"ב דף כ' ע"ב: י עיין פדר"א פ' י"א. ופס"ק רבה פ"א סי' ו': ז ע' פדר"א פ"א פ"ט ומגילה דף י"א ע"א: ח מלכים רבתי פ"ג סי' י"א:

מתנות כהונה

וסי': **רבנן דתמן**. רבנן של ארץ ישראל: ה"ג שמדת רחמיו לעולם: **מרתיח**. לבן של ישראל ומתיש כחן: **לא היה בועל נדות**. בתמיה ולכן כתיב הוא שהיה בהווייתו מתחילה ועד סופו או י"ל שעכשיו דרשו לשבח שהוא נעשה בריה חדשה שלא היה בועל נדות לפי שאסתר שמרה דיני נדות כדאי' בתרגום דמגילה אסתר ואחרות לא היה בועל דכתיב ויאהב המלך את אסתר וגו': **ועדיין לא מלך**. שעבר עד עכשיו לא ירש מלכותו כדלקמן: **דורכיאות**. פי' שלוחים הולכי דרך כמו ולא אדלפי דפ' שא"ם כמו שנקראו אורחים ע"ש הולכי אורח: **מאתים שנים ול'**. וא"כ חסרים כ' שהרי רנ"ב מדינות יש והשאר כו': **אנן בעיין עשרים**. שאין חסרים רק כ': **והיה נוטל ממנה** שנים אחים ועשה אותן מלכים עליהם והם היו ערבים תחת ידו שלא ימרדו עליו: **ר' ברכיה ורבנן**. אין פירושו לשון פלוגתא אלא הביא דבריהם שמתוכן נמצאים למדים שרגילות הוא ליקח בני אדם לערבון בעד אחרים ולהכי קאי על פסוק הביא בכלותו וגו' כדפליגי ביה נמי רב ושמואל ועי' באיכה רבה: **ר' ברכיה אמר בני אכפייה וכו'**. ורבנן מפרשי טעם שמותיהם אכפייה שהיו כפופים תחת יד נבוכד נצר והיו משועבדים ומרוצצים בארכוף בקשורים ונהפתים ובני אמוריים שהיו ערבון בידו תמורות אבותיהם כד"א ואת בני התערובות שפרש"י ורא"בע ורד"ק בני השרי' שהיו בידו לערבון שלא ימרדו אבותם במלך וכן כאן היה נוטל מאפרכיה הקשה שנים לערבון ועיין בערוך ערך אמר האמרין: **בני התערובות** פסוק הוא במלכים ב' י"ד: ה"ג כורש שלט בכולן הה"ד כל הממלכות נתן לי אלהים דריוש שלט בכולן הה"ד באדין כו': **פתייה** אמין שיתין גרסי' ופסוק הוא בעזרא: **אמין שתין** ובית ראשון היה גבוה ק' אמה כדאי' במסכת מדות: **פתייה** אמין שתין גרסי': **ויימר**. ויאמר ק' וכ"ז שהוא חציין של רנ"ב מדינות שהם בכל העולם: ה"ג משלי שהוסיף כו': **שאין לכל בריה כו'**. אין לשום אדם טוב ופתחון פה עליו לאמר לא שילם לי את זאת: **לכשאבקר כו'**. כשאחפש מעשיהם הרעים הכתובים בפנקס והוא לשון מורגל נתבקר פנקס של פלוני: ה"ג **וכי מי מעכב**:

ולא תמצא וכו'. הא אם תמצא לא אדרכם שאינו מקפח שכר כל בריה:

סבא

ענף יוסף

אשר זה נ"כ מיותר כי בית סלוק ובית נחום הסכלנו וגו' ושמה לב מבקשי ה' דרשו ה' ועזו וגו' זכרו נפלאותיו אשר עשה וגו' זרע ישראל עבדו וגו' והאמצי הוא ה' אלהינו וגו' ועד השתא בנאי משהפיגא. אלא ודאי לדרשא הוי לכורות כי אמתו ואמונתו ומדותו הוא נרמס על הכל. ומשום דבכל הארץ משפטיו לפי השטח משמע כעס ורוגז. בא ר' ברכיה ואמר שאין פירושו כעס במקום הזה אלא רצון וחסד ורחמים. וככה מדה בזוהר במקומות רבים כי לדק הוי דינא ומשפט רחמי [ספר מטה בלוי]:

(ה) [ובלא רנ"ב אפרכיות הן]. בא פלוגתא אדר"ק דמגלה שאמרו שאחשורוש מלך בכיפה דכתיב ביה קכ"ז מדינות והיינו לא מלך בכיפה שלא מלך אלא כל ק"ך משמע דס"ל דליתנהו אלא קכ"ז. ופלוגתא נמי בשולטים בכיפה ע"ש. ופלוגתא נמי על פדר"א פרק י"א דאמר שרנ"ב אפרכיות הם בעולם:

נפא

עץ יוסף

בעוה"ז עכ"ל: **שמדת רחמיו בעולם** כן גרס כאן הרש"ע והאלפין ובעל מנות הלוי. ובזה אתי שפיר להאי דכתיב בכל הארץ. אבל בב"ל פ' ל"ז גרס שמדת רחמיו לעולם צריך לומר דבכל הארץ משמע ליה כל ימי הארץ: **(ג) אחשורוש הוא ארתחששתא**. ר' לוי ורבנן. ר' לוי אמר למה קראו הכתוב ארתחששתא שהיה מרתיח ותש. ורבנן אמרי אחשורוש שכל שזוכרו חושש את ראשו. אחשורוש ר' יצחק כו'. כצ"ל (יפ"ע) ופי' מרתיח והש כועס ושב נח מרוגזיה כדכתיב כשוך חמת המלך אחשורוש. וחמת המלך שככה. ופי' חושש בראשו מפני שמלשעבר בזכרונו: **אחשורוש הוא ארתחששתא** הוא הנזכר בעזרא ד' שכתבו שטנה בימיו. אבל ארתחשסתא בספר הנזכר בעזרא ז' הוא דריוש שנתן רשות לבנות בהמ"ק ע"ש ודוק: **חושש את ראשו** דרש אחשורוש לשני תיבות חש וראש: **שבאו כל הטובות בימיו** מכאן אחשורוש משמע שמשתנה עניינו כאילו ב' אחשורוש הוו: **לא היה בועל נדות** שנעשה כבריה חדשה שלא היה בועל נכריות עוד כדכתיב ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ולא נזקק עוד עם אחרת. ומשום דסתם נכריות הוה שגזרו עליה משום נשג"ז קרי להו נדות (יפ"ע) וגם אסתר שמרה דיני נדות כדאי' בתרגום דמגלת אסתר: **(ד) ועדיין לא מלך** כלו' שלא היה יורש עצר ממחלה. אלא מעצמו מלך שלא נמצא הגון למלכות כמוהו והמליכוהו. או שנתן שוחד והמליכוהו אע"פ שלא היה ראוי למלוך וכדאי' בפ"ק דמגילה. ובזוהר שמות דף ז' ע"א. או פירושו שעדיין לא מלך ממשל רב כזה על שבע ועשרים ומאה מדינה בתחלת מלכותו: **דבר קל הוא** שהרי הודו וכוש בקצה המזרח: **כשם ששלט מתפסח ועד עזה** וכו'. והכי קאמר קרא בכל עבר הנהר. כמתפסח ועד עזה (רש"י) שלמה היה מלך בכיפה ואע"פ שמלך מצרים ומלך צור ומלכה שבא היו בימיו. מ"מ קרי ליה מלך בכיפה כיון שלא היה כמותו בעולם שיעכב על ידו במלחמה. והא דכתיב כי הוא רודה בכל עבר הנהר דמשמע דלא היה שליט רק בכל עבר הנהר. י"ל דכל ח"ל קרי עבר הנהר שהנהר מפסיק בין ארץ ישראל לח"ל ורבותא קאמר דלאו דוקא א"י אלא אפילו כל ח"ל דהיינו כל עבר הנהר: **דורכיות** פירוש הולכי דרכים (יפ"ע): **דורונות** תרגום אשכר יקריבו דורון יקרבון פי' בלשון יוני מנחה: **למלך המשיח** אע"ג דלך יובילו כתיב. במלך המשיח קמיירי. כי הדורונות הללו יובילו: **וישתחוו לו כל מלכים** כוונת המדרש על פסוק הקודם לו מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו. היינו שיביאו דורוניות למלך המשיח. שעליו קאי הענין כמ"ש שם יפרח בימיו צדיק. וכן דרך המדרש להביא לפעמים לראיה סוף הפסוק של הענין הצריך לדרוש. והכוונה לכל הקודם לו ושמור זה הכלל: **כך תהיה השכינה ממלאה** כלו' שתהיה ניכרת לכל העולם כמו שניכרת בירושלים ועל ידי כן העולם יובילו שי ויעבדו עבודתו בכל מקום:

(ה) רנ"ב אפרכיות הן בעולם הכי גמיר לה. וכלו' וכיון דכורש מלך בכולן כדמסיק שהיה מלך בכיפה א"כ למה לא הזכיר באחשורוש שמלך אחריו במלכות מדי רק קכ"ז: **ודוד שליט בכולם** איידי דבעי למימר דכורש מלך בכולן מייתי נמי דדוד ושלמה ואחאב וג"כ שמלכו בכולן: **ויצא שם דוד כו'** ולא היה כמותו בעולם שיעכב על ידו במלחמה. כדכתיב בסיפא דקרא וה' נתן פחדו על כל הגוים: **אחאב שלט בכולם** שלא עמד איש נגדו. כי מלך ארם שנלחם עמו נפל בידו כמה פעמים עד בלתי השאיר לו כל. ומלך יהודה היה סר אל משמעתו כמו שאמר כמוני כמוך וגו': **ויפקוד את נערי שרי המדינות** וכיון דמדינה היינו אפרכיא כדלקמן ומשמע דנערי שרי המדינות משמע במספר המדינות כי מכל מדינה היה אחד בידו לערבון א"כ היו לו הרי רל"ב אפרכיות משועבדות לו: **והשאר היכן הם** שהרי חסרים עשרים שהרי רנ"ב מדינות יש: **כלו ברעב** פי' עשרים אפרכיות הרעו ברעב. ורבנן אמרי בן הדד לקח מידו כ' אפרכיות: **בן הדד בא ולקחן** אע"ג דאחאב מלך בכיפה כדלעיל צריך לומר דגמרא גמיר לה דבימי בימי נלקחו בו בן הדד ולקח מידו אפרכיות אלו אעפ"י שלא נזכרה מלחמה זו בכתובים. ויש סעד לזה ממ"ש שמלח לו כספך וזהבך לי הוא והודה לו אחאב שהיה כפוף לו אז (יפ"ע): **ול"ב מלכים אתו** ומשמע ליה לכאורה ל"ב מלכים מל"ב אפרכיות. וצריך אנן בעיין כ' שאין חסרים רק כ' ולא אמר ל"ב: **אלא יש אפרכיא כו'** פי' ומשני דאע"ג דלא לקח בן הדד מאחאב אלא כ' אפרכיות היו בידו ל"ב מלכים לערבון שיש אפרכיא שהיא קשה והיה נוטל ממנה ב'. וא"ת א"כ מאי ראיה מרל"ב נערי שרי המדינות דכתיב באחאב שמא היה נוטל ב' ב' מכמה אפרכיות שהיו קשות ולא היו אפרכיות רל"ב. י"ל דשאני התם דכתיב שרי המדינות דמשמע דכל אחד ממדינה אחת דכיון דלא פירש מכמה מדינות מסתמא מספרם כמספר הנערים ואל"כ הו"ל לפרש אבל הכא דלא מזכיר מדינות אפשר שהיו מקצתן ב' ממדינה אחת: **בני אשפתו ר' ברכיה ורבנן**. ר' ברכיה אומר בני אוכפיה ובני אמוריי בני אוכפייה שהיו מרוצצין בארכוף ובני אמוריי שהיו תמורות של אבותיהן. ורבנן אמרי בני אדם שאוכלין הרבה ומגיחין אשפות כנ"ל. ועיין באיכה רבתי פרשה ג' סי' י"א. ומייתי לה הכא ומפרש בני אוכפיה שהיו מרוצצים וכו' מסיים למ"ש שנערי שרי המדינות היו ערבון על אבותיהן: **מרוצצין** עניינו כמו אוכף. ור"ל משועבדים ורצוצים בעול שעליהם כמו אוכף לחמור. ולכן נקראו בני אשפתו שהם נבזים ושפלים כאשפה. וכן אותם שהם תמורת אבותיהם נכנעים ונבזים בעיניהם. ולהכי מיקרו נמי בני אשפתו: **שהיו מעורבותיהן** לשון ערבות וערבון: **א"ל הקב"ה אתה חלקת** פי' א"ל לכורש. ולכן אחר שמלך בכל העולם נחלקה מלכותו. וכשמלך אחריו אחשורוש לא הו"ל רק קכ"ז מדינות דהיינו חצי הרנ"ב ואחת יתירה (יפ"ע): **שאמרת הוא האלהים אשר בירושלים** ולא הו"ל למימר אלא אלהי השמים והארץ. הרי שלא יחד אלוהתו אלא בירושלים לחוד ובאמת הקב"ה שליט בכל העולם: **רומיה אמין שתין** והוא חצי גובה האולם שבנה שלמה שהיה גבהו ק"ך אמה: **ויימר קכ"ז** שהוא חציין של רנ"ב מדינות שהם בכל העולם: **(ו) כתיב ושער רישיה וכו'**. משום דקאמר דדריוש אע"פ שחטא בחלוק מלכות ה' או בחלוק בנין ביתו נתן הקב"ה שכרו כמ"ש מי בכם מכל עמו ולא קפח שכרו מפני עונו. מייתי מהכא דאפילו באו"ה נקי ה' מכל חוב זכות שיש לו אצלם ואינו מקפח שכרם לומר שיאבד זכותם במעט מכלל רוב פשעיהם. דמקרא זה נאמר גבי יום הדין שיבא ה' לדון את או"ה שחטאו והרעו לישראל: **שאין לכל בריה כו'** משום דקשה דהא אשכחן בהמשל מראה ה' קווצותיו תלתלים שחורות כעורב והיכי קאמר הכא כעמר נקי. להכי דרש דהכא לענין נקיון עצמו מחוב זכות מיירי. שאין לשום אדם טוב ופתחון פה עליו לאמר לא שילם לו את זאת: **לכשאבקר** כשאחפש מעשיהם כתובים בפנקס: **ולא תמצא להם זכות** פי' הא אם תמצא לא אדרכם שאיני מקפח שכר כל

בריה

לכשיפסק מצות הרגילות שבינותם ולא תמצא להם זכות לפני . באותה שעה לי נקם ושלם . ר' ברכיה בשם ר' לוי ור' הונא בשם ר' לוי ור' יודן בשם ר' לוי שלשתן אמרו פסוק אחד (תהלים כא) תמצא ידך לכל אויביך ימינך תמצא שונאיך . תהא ידך מצויה ליפרע מאויביך תמצא להם מה"ד תמצא להם מיעוט זכיותיהן שעשו . לכך נאמר ימינך תמצא שונאיך : (ז) ד"א שבע ועשרים ומאה מדינה . ר' יודא ור' נחמיה . ר"י אמר כיבש שבע שהן קשות כעשרים . כיבש עשרי' שהן קשות כמאה . ר"נ אמר [י] נטל אוכלסין משבע וכבש עשרים נטל אוכלוסין מעשרים וכבש מאה . כיצד כבשן ר' יודא ור' נחמיה . ר' יודא אמר כחצי עטרה שאת מכבש את החיצונות הפנימיות נכבשות מאליהן . א"ר פנחס העולם היה עשוי כעטרה . ור' אבין אמר כאפי קבאי . ור' נחמיה אמר כאמת המים את מכבש את החיצונות והפנימות נכבשות מאליהן : (ח) ר"ע [יא] הי' יושב ודורש ונתנמנמו התלמידים בעא לערערה יתהון . אמר מה זכתה אסתר למלוך על קכ"ז מדינה . אלא כך אמר הקב"ה תבא אסתר בתה של שרה שהיתה קכ"ז שנה ותמלוך על קכ"ז מדינה : (ט) [יב] א"ר לוי כל מקום שנא' שדה הוא עיר . עיר מדינה . מדינה אפרכית. שדה הוא עיר מנין שנ' (מ"א ב) ענתות לך על שדך . עיר מדינה מנין שנא' (יחזקאל כט) עבור בתוך העיר בתוך ירושלים . מדינה אפרכיה שנ' שבע ועשרים ומאה מדינה : (י) בימים ההם זה אחד מן המקומות שהיו מה"ש מדרין פתקין לפני הקב"ה שהיו אומרים לפניו רבש"ע בהמ"ק חרב ורשע זה יושב ועושה מרזיחין . אמר להם תנו ימים כנגד ימי' הה"ד (נחמיה יג) בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת וגו' . רב חלבו אמר אללא וי היו אותן הימים . אמר רב ביבי ההם הה לאותן הימים המד"א (יחזקאל ל) הילילו הה ליום . א"ר יצחק נהיה לאותן הימים המד"א (מיכה ב) ונהה נהי נהיה : (יא) כשבת המלך א"ר יצחק או"ה אין להם ישיבה . איתיבון הא כתיב כשבת המלך . אמר להם כשבת המלך אכ"כ אלא כשבת המלך ישיבה שאינה ישיבה . אבל ישיבתן של ישראל ישיבה שנ' (שופטים יא) בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה : (יב) על כסא מלכותו . ר' כהן בשם ר' עזריה על כסא מלכותו מלכתו כתיב בא לישב על כסא שלמה ולא הניחוהו . אמרו לו כל מלך שאינו קוזמיקרטור בעולם אינו יושב עליו . עמד ועשה לו כסא משלו בדמותו הה"ד על כסא מלכותו כתיב . וכי איזה כסא היה (ד"ה ב ט) ויעש המלך כסא שן גדול . א"ר אחא והכתיב (מ"ב י) ולאחאב שבעים בנים בשומרון . א"ר הושעיא רבה [יג] כשם שהיו

שהיו

יד יוסף י כרכ הסדה מגילה דף י"א ע"א ע"ש : יא ב"ר פ' נח . וילקוט ר רס רמז ק"כ . וילקוט אסתר : יב רות רבה פ"א : יג ילקוט מ"ב רמז רל"ב . וקה"ר רבה פ"ו סי' ד' ואגדת שמואל פרק כ' :

ענף יוסף

[ח] (בעא לערערא יתהון אמר מפני מה זכתה אסתר כו'). קשה מה ענין זה להתעוררם מנימנום . אבל הדבר הוא דאמרינן סור מרע יכול ילך אדם ויתגרה בבינים . ת"ל ועשה טוב עד שיעשה טוב . ומקשים הא אמרינן שילהי מכות ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כמו עשה מצוה . אבל יש בו שתי בחינות לתרץ . או דתליא אם סיפק בידו לעשות עבירה ולא עשה יש לו שכר · אבל אם אין היסך בידו דיושב במאסר וכדומה אין לו שכר כי מה ה"ל לעשות . או י"ל להיפך דתליא הכל בזה אם היסך בידו לעשות מצוה ולא עשה אז אין לו שכר דעליך לעשות טוב . אבל אם אי אפשר מצוה מה ה"ל לעשות . והקב"ה חשב חסד וקובע לו שכר כאילו עשה דלא היה המניעה מצדו . וזה מוכח מהא דניתן שכר הואיל ששרה היה קכ"ז שנים וזה ודאי דלא שייך שכר בשביל אריכות ימים כי אין זה בידם וכל אדם חנן . רק השכר הוא כמ"ש המפרשים הואיל ומי קכ"ז שנים ולא עשתה בהם חטא . רק קשה שעת קטנות מה שכר יש לה הא אינה ראויה לתקוף . אמנם אם אמרי' דתליא הכל בעשיה טוב ואילו היה שרה גדולה ודאי למצוה לא היתה נמנעת . רק שמניעה היה מצאת קטנותה א"כ אף זו מצטרף למעשה טוב דהוכיח סופה על תחילתה דלא עשתה מצות מחמת קטנותה . ולכן אמרו אשרי זקנותינו שלא ביישה את ילדותינו כי מכח זקנה שהיו צדיקים הוכיח סופו על תחילתו שגם אלו ראויים למצות ומקבלים שכר כעושה . וזהו שהוכן כי הם חשבו שהכל תלוי בעבירות והם שהיו בידם לילך ולעבור עבירה ולעשות דבר תיעוב ח"ו ויבנים נותנים להם שכר כעושה מצוה . אבל ר"ע היקש להראות להם שטעו כי הכל תלוי בעשיית מצוה . והביא ראיה מהא דזכתה אסתר לקכ"ז מדינות בשביל שני חיי שרה אף דבקטנותה לא היה סיפק בידה לעשות רע . אלא הכל תלוי אם סיפק בידו לעשות טוב ונמנע . וא"כ אתם סיפק בידכם לשמוע תורת ה' ולעשות טוב . ואם תמנעו טעון כראשכם [יערות דבש ח"ב דף ט'] ועיין מ"ש במהדורא קמא בשם האל-יך : (תבא אסתר בתה של שרה שהיתה קכ"ז שנה כו'). יבואר ע"פ מאי דאי' בב"ר פ' נ"ח רבנן אמרין אסתר בת שבעים וארבעה שנין הוה כמנין הדסה . ושמואל אמר בת פ' שנה. ור' ברכיה בשם ר' נחמיה אמר אמר הקב"ה לאברהם אתה יצאת מבית אביך מתרן בן ע"ה שנה אף אני מעמיד גואל ממך בן ע"ה שנה היא אסתר . כאותן שלדברי הכל היתה זקנה בלתי ראויה להנשא לאחשורוש · וקרא כתיב ויפקד המלך פקידים ויקבצו כל נערה בתולה טובת מראה . והנה זקנה כאסתר אינה יפת מראה ואינה בתולה. ולכן ר"ע בא לערערא לתלמידיו . ושאל ואמר מפני מה זכתה אסתר שתנשא בה אחשורוש ובאתה למלוך על קכ"ז מדינות אחר שהיתה זקנה . והשיב תבא אסתר בתה של שרה וילדה כמו ששרה אחרי בלותה היתה לה עדנה ובת מאה בנת כ'. ככה אסתר נעשה לה נס . וחזרה לימי עלומיה להיותה נערה כדי לבוא ולמלוך על קכ"ז מדינה כדי שיוכל לבוא הגאולה ע"י לישראל ובעובדא דאמא עובדא דברתא והיא ראויה להקראות בתה של שרה כיון שנעשה לה הנס שנעשה לשרה : (י) [רבש"ע בהמ"ק חרב [יד יוסף] . יותר מבואר ע"פ מה שאמרו לעיל סי' א' שאחשורוש ביטל מלאכת בהמ"ק ע"י שטנה שכתבו לו בתחלת מלכותו . ולכן לא היה ראוי שיהיה יושב הוא בשלוה באותן הימים ולא היה ראוי להניח לרשע הזה לעשות דבר שהוא חלול כבודו . לכן קאמר שהיה הגורם דבר זה . ההצעה · מה שכתוב בימים ההם ראיתי דורכים גתות בשבת ולא היה להם לישראל שביתה ומנוחה ביום הקדוש שצוה להם הקב"ה לשבות . לכן ניתן השביתה והמנוחה לאחשורוש לעשות סעודה וישתה . וזהו דכתיב בימים ההם שהוא מיותר שהכל כתיב ויהי בימי אחשורוש . אך הוא גרמא שגרם זאת זה דכתיב בימים ההם ראיתי דורכים גתות בשבת ור"ל שכאשר יש שביתה לישראל אין שביתה לאו"ה וכאשר אין שביתה לישראל יש שביתה לאו"ה [אור חדש] וכמו שכתבתי בען : (אמר להם תנו ימים כנגד ימים כו'). קשה איך אמר תנו ימים כנגד ימים שנראה שאותן הימים גרמו לו . והלא זה היה קודם כמה שנים . שהרי זה היתה בשנת ג' למלך אחשורוש . ואותו פסוק כתיב בנחמיה אחר שבנו בהמ"ק והחומות בימי ארתחשסתא האחרון בשנת עשרים . וא"כ איך אפשר לתת ימים אלו כנגד אותן הימים · וי"ל שהמלאכים כמה ראו תמהו שלפי הנראה כבר הגיע זמן נבואת ירמיה להבנות בהמ"ק והיה ראוי להבנות . ולא די זה אלא רשע זה היה עושה מרזחין . והיה ראוי שיענש כמו שנענש לבלשאצר כמו שאחז"ל שאמר בלשאצר מנה ופרס . אנא מנינא ולא טעינא כיון דחזי דמלו שבעין ולא אפריק אמר מדלא אפריק השתא ודאי לא מפרקי ואייתי מניא דבהמ"ק ואשתמש בהון כו' כאותן שמחתה כזה שעשה אחשורוש היה שמח לאיד שלנו ועל החרבן בהמ"ק שחשב שלא יבנה עוד לפי דעתו . והיה ראוי שיענש כמו בלשאצר ובאמת נגזר שבעים שנה נגד שני שמיטה . והיינו אילו היו משמרים שבת אבל כיון שלא שמרו שבת היו צריכין גלות נגד השבת משבעים שנה. והוא ג"כ עשר שנים . וזהו שהשיב להם הקב"ה שעונות ישראל היו מעכבים הקץ שחללו שבתות . והא ראיה על זה שאפי' אח"כ בזמן שנבנה בהמ"ק שהיה ראוי שישובו בתשובה שלמה ולא יחללו את השבת והם היו מחללים . וא"כ ממה שהיה אח"כ הביא ראיה למה שהיו מקודם [וע' בספר שמן המאור וביערות הדבש] : (יב) [אמרו לו כל מלך שאינו קוזמיקרטור בעולם אינו יושב עליו] . ע' מ"ב בען . פי"ל שס"ל לבעל המאמר שאחשורוש היה מולך בכיפה ומ"מ לא הניחוהו לישב על כסא

מתנות כהונה

תהא ידך מצויה כו'. תמצא נוטריקון תהא ידך מצויה : **מדת הדין .** ידך לעולם הוא השמאל והוא מדת הדין וסימן שמאל דוחה : **מיעוט זכיותיהן .** ימינך תמצא קדרים שהימין מהפך בזכות וסימן הימין מקרב : ה"ג החיצונות הפנימיות נכבשו' מאליהן : **כאפי קבאי .** כפני הקב: **לערערה יתהון .** להעיר ולהקיץ אותם שלא ישנו : **אפרכיה .** ממשלה שיש בתוכה עיירות הרבה כדלקמן סוף פסוק בימים ההם וכן פירש"י סוף פ"ק דמכות : **בימים ההם כו' :** מדרין פתקין . זורקין גזרות כד"א שקל קלא פתק ביה או פי' כותבי גזירות כמו פתקה של חוה פתקה של ירושלים ור"ל הפיחו דברים כלפי מעלה : **מרזיחין .** מרחצאות ומשתה ושמחה וכן פירש"י בעמוס מרזח סרוחים ועיין ויקרא רבה פ' ה' : **ה"ג** ר' חלבו אמר אללא ווי היו וכו' . ודריש בימים נוטריקון ביי ימים ביא הוא אוי : **הה .** ההם דריש הה הם : **נהיה .** ההם דריש כמו נהיה וכולה לשון יליל וקינה : **אלא** כשבת גרסי' : **מלכתו** כתיב פירוש קרי ביה מלאכתו וכדלקמן : **קוזמיקרטור .** מושל בכל העולם : **ה"ג וכי** איזה כסא היה פירוש שאמרו שבקש לישב על כסא שלמה : **והכתיב** ולאחאב כו' . עיקר מקומו הוא במדרש קהלת בפסוק אם יוליד איש מאה שאמר שם זה אחאב שהוליד מאה בנים א"ר אחא והכתיב ולאחאב כו' והכא נקט ליה כמו השן אגב כסא השן : **ה"ג** א"ר הושעיא רבה כשם שהיו לו ע'

ע'

עץ יוסף

בריה : **מצות הרגילות** פי' זכות מצות קלות שהן רגילות בינותם כדאיתא דפ' ג"ה שמקיימים ג' מצות שאין כותבין כתובה לזכרים ואין שוקלין בשר המת במקולין ומכבדין את התורה ודרש רגלם לשון רגילות : **תהא ידך מצויה** משום דקשה מאי תמצא כאילו עד עתה קצרה ידו ח"ו . ועוד מ"ש בכל תמצא ידך ימינך תמצא . להכי מפרש תמצא ידך תהא ידך מצויה ליפרע מהם ולא תאריך להם . ופירש דמה הפרשן בכאן לפי שפי' תמצא להם מדת הדין שהיד הוא השמאל רמז לדין . וימינך תמצא היינו תמצא להם מיעוט זכיותיהם פי' שימציא להם שכר מיעוט זכיותיהם שעשו בעוה"ז כדי לטרדם מהעוה"ב שהימין רמז לתורה ולצדקות כמ"ש בדברים רבה פ"ה ע"ש : **לכך נאמר** ימינך תמצא שונאיך . ר"ל דלכאורה קשה מ"ש בזה תמצא והדר ידך ובזה ימינך והדר תמצא . אבל לפי דרש הנ"ל ניחא שהדין שהוא הפורענות איחרו לתמצא והימין שהיא לטובה הקדימו . וזהו שאמר לכך נאמר ימינך תמצא שונאיך כלו' השתא ניחא מאי דשני קרא בדבוריה באומרו ימינך תמצא שונאיך : (ז) **כבש שבע כו'** משום דק"ל כיון דכורש מלך בכל הכ"ב אפרכיות ואחשורוש מלך אחריו היך לא קאמר באחשורוש רק קכ"ז . ולא ס"ל כדאמרו שנחלק מלכותו . להכי מתרצי ר"י ור"נ דאין ה"נ דמלך בכולם . ולא הזכיר הכתוב רק קכ"ז לר"י לומר שכבש ז' קשות כב' וכו' . ולר"נ שנטל אוכלוסין מז' וכבש ך' וכו' והיינו דקאמר ד"א שבע ועשרים ומאה מדינה כלו' דרשא אחריתי בהא דנקט קכ"ז ולא כ"כ : **וכבש מאה** והשאר נשארו כבשות מאליהן . והיינו דבעי כילד כבשן להנך מאה שע"י נמצאו האחרות כבשות מאליהן : **כחצי עטרה** פי' שהישוב עשוי כחצי עטרה . ולכן בהכבש החיצונים דהיינו העומדים בכל היקף קשת העטרה לצד חוץ וכן על היתר שמקצה חצי העטרה עד קצה האחר נמצאו הפנימיים נכבשים מאליהם . כי קשה להם להלחם מאחר שמלכות האויב מקיף מכל עבריהם . **העולם עשוי כעטרה** פי' ר"פ ס"ל שהישוב הוא עשוי בהקף כעטרה שהיא עגולה . וכל שבפנים לעגולה ישוב . ובהכבש החוניים שהם העומדים בהיקף כלפי חוץ נמצאו הפנימיים נכבשים מאליהן : **כאפי קבאי** כפי אוהל דקובה הוא אהל [א"א] . ואפי קבה לפניו הוא קצר והולך ומתרחב . וכן העולם תחלתו קצר והולך ומתפשט . וכאשר כובש החיצון הפנימיות נכבשין : **באמת המים** פי' שהישוב כאמת המים שהוא ארוך וקצר וכשכבש החיצונים דהיינו העומדים בשני קצות האורך נמצאו הפנימיים נכבשים : (ח) **בעא לערערא** יתהון כו' שדרכן לדרוש במילי דבדיחותא לעורר לב השומעים ויקיצו משנתם . והכוונה שבקש לעורר באומרו הדברים האלה הסתומים שנראים הלצה בעלמא ולזה יתנו לב לשמוע ולהבין . אמנם בתוך העיון רמז בהם טוב טעם . כמו שהארכתי בענף ע"ש : (ט) **א"ר לוי** כל מקום כו' משום דקשה ליה היך קאמר שאחשורוש לא מלך רק על קכ"ז מדינות הא היה שליט על כל העולם כפי דעת הגמ' בפ"ק דמגיל' ובכל העולם יש כמה אלפים מדינות ואפי' לדעת המדרש דהכא שמלך על חצי העולם נ"כ קשה שבחצי עולם יש יותר מדינות על כן א"ר לוי כל מקום כו' מדינה אפרכיה . ופי' אפרכיה מחוז גדול כמו כל ארץ הערב וכל ארץ ספרד ויונה : **כל מקום** שנאמר שדה הוא עיר לאו דוקא בכל מקום אלא הכי דמיירי בעיר כמו לגור בשדה מואב וכתו ענתות לך על שדך שאין דרך לגור בשדה אלא בעיר על כרחך שנשתמש הכתוב בשדה במקום עיר . וכן מ"ש עיר מדינה כו' פירוש דזמנין עיר פירוש מדינה . וזמנין מדינה פי' אפרכיא : (י) **שהיו מה"ש** מדרין פתקין פי' שלא העיזו פניהם לדבר בפה רק כותבין על פתקין [פי' בלשון לועזי כתב קטן כתוב בקלף . תרגום בספר ויוחקו בפיתקא יתרשמון] והשליכו לפני הקב"ה . כלו' כמתאוננים רע כמי שמודיע הרשמתו למלך ע"י השלת כתב תרשומות לפניו . ונלמד מיותרא הבימים ההם דכבר כתיב ויהי בימי וכתיב בשנת שלש למלכו . אלא להורות שזה היה תשובת הקב"ה למה"ש שנעשה על בימים שהמה דורכין גיתות . ונלמד זה שדבר זה היה הסיבה שעשה הסעודה דכתיב כאן בימים ההם וכתיב התם בימים ההמה ראיתי דורכים גיתות בשבת . ור"ל שהשבת הוא שביתה לישראל וכאשר יש לישראל השביתה א"כ אין שביתה לאו"ה וכאשר אין שביתה לישראל יש שביתה לאו"ה : **מרזיחים** מרחצאות ומשתה ושמחה [מת"כ] : **ר' חלבו כו'** ר"ל שלר' חלבו להכי כתיב בימים יתירא לומר הלואי לא היו אותן הימים . שטוב היה לעולם שלא יהיו נמצאים אותן הימים שהיו או"ה מתגאים בשביל שבהמ"ק חרב ועשו סעודה . וזהו שא"ר חלבו אללא וי היו כו' ר"ל אללי וי שהיו אותן הימים שטוב טוב היה שלא היה אותן הימים . ודרש בימים נוטריקון בי ימים ובי הוא אוי : **א"ר ביבי כו'** רב ביבי ס"ל דלהכי כתיב בימים ההם לדרוש ההם הה הה לאותן הימים . כי ימי שמחה של רשעים הה בעולם : **א"ר יצחק** נהיה כו' לדידיה דרשי' ההם לשון נהיה שהוא לשון קינה : (יא) **או"ה אין** להם ישיבה פי' לפי שעונין או"ה כל תקריהם עפ"י צבא השמים אשר חלק ה' להם אין להם קיום בהצלחתם כי בהשתנות מערכת המזלות ישתנה עניינם . משא"כ בישראל כי כל ענייהם עפ"י ה' באין בה שנוי ואם יקרנו גלות אינו אלא מפאת עצמינו כי חטאנו לה' [יפ"ע] : (יב) **מלכתו כתיב** ודרשינן ביה מלאכתו שכסא זו היתה עשויה לו בדמיון כדלקמן [יפ"ע] . או פי' מדכתיב חסר לומר שהיה הכסא של אחשורוש חסר ולא היה כשל שלמה [מגילת סתרים] . ובספרים שלנו כתיב מלכותו וי"ו . ואפשר שע"ס הוא במדרש וכך צריך להיות מלכותו כתיב ר"ל ולא כתיב על כסא המלכות . לכן מרמז בזה שעשה בעצמו את הכסא למלכותו . וע"י כסאו של עצמו הקנה לעצמו את המלוכה : **על כסא** שלמה שהיה בידו מכורש כדלקמן : **קוזמוקרטור** פי' בלשון יון קוזמו עולם . קרקור תופש [ערוך] ופירושו מולך בכיפה . וס"ל להמדרש זה דאחשורוש לא היה מולך בכיפה אבל נבוכדנצר וכורש בתחלתו היה מולך בכיפה ושוב נקטעה מלכותו כדלעיל ס' ה' : **וכי איזה** כסא היה כו' נ"ל א"ר אחא וכי איזה כסא היה [ד"ה ב' ט'] ויעש המלך כסא שן גדול והכתיב [מלכים ב' י'] ולאחאב כו' [יפ"ע] . וה"פ וכי מאי רבותא דכסא שלמה שלא הניחו לאחשורוש לשבת עליו כי אינו אלא של שן מצופה זהב . ושן מוכח שהיה בעלמא מכיון דק"מ בנים שהיו לאחאב הוה להם פלטרין של שן וא"כ מאי רבותיה משום דכאן אמר כסא שן גדול . ותפי' שאין מעלתו מצד החומר רק מצד הצורה שהוא כמרכבתו של הקב"ה . וע' עוד לקמן : **כשם שהיו** לו ע' בנים כו' אין ספק שדברי חז"ל קבלה הם שקבלו כך שהיו בני אחאב מאיזבל ע'

נשים

שהיו לו ע' בנים בשומרון כך היו לו ע' בנים ביזרעאל. וכא"א היו לו שני פלטרין א' לימות החורף וא' לימות הקיץ הה"ד (עמוס ג) והכיתי בית החורף על בית הקיץ. ר' יודא בר' סימון אמר ד' שנ' (שם) ואבדו בתי השן. ורבנן אמרי ששה שנא' (שם) וספו בתים רבים נאם ה'. וכאן הוא אומר כסא שן גדול. ר' הושעיא רבה אמר שהיה עשוי בטירכי מרכבתו של מי שאמר והיה העולם הקב"ה. וכן הוא אומר (ד"ה ב ט) ושש מעלות לכסא. שש יד כנגד ששה רקיעים. טו ולא שבעה הן. א"ר אבון הן דמלכה שארי טיטיון. שש כנגד ו' ארצות. טז ארץ אדמה ארקא ניא ציה נשיה תבל. וכתיב (תהלים ט) והוא ישפוט תבל בצדק. שש כנגד ששה סדרי משנה. זרעים מועד נשים נזיקין קדשים טהרות. שש כנגד ששה ימי בראשית. שש כנגד שש אמהות. שרה רבקה רחל ולאה בלהה וזלפה. אמר רב הונא שש כנגד יז שש מצות שהמלך הוא מוזהר עליהם ומצווה. דכתיב (דברים יז) לא ירבה לו נשים לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו מאד (שם טז) לא תטה משפט. לא תכיר פנים. ולא תקח שוחד. יח עלה במעלה ראשונה הכרוז מכריז ואומרת לו לא ירבה לו נשים. בשניה מכריז לא ירבה לו סוסים. בשלישית מכריז וכסף וזהב לא ירבה לו. ברביעית לא תטה משפט. בחמישית לא תכיר פנים. בששית לא תקח שוחד. וכן הוא אומר (מ"א י) וידות מזה ומזה אל מקום השבת. בישיבתו בא לישב אומר לו דע לפני מי אתה יושב לפני מי שאמר והיה העולם. אמרו כיון שמת שלמה עלה שישק מלך מצרים ונטלו מהם. א"ר שמואל בר נחמן הוא שישק הוא פרעה ולמה נקרא שמו שישק מפני שבא בשקיקות על ישראל ואמר הריני נוטל אותו בכתובת בתי. עשה מלחמה עם זרח הכושי ונטל ממנו. עשה אסא מלחמה עם זרח הכושי ונפל בידו ונטלו ממנו. תאנא אסא וכל מלכי יהודה ישבו עליו. וכיון שעלה נבוכדנצר והחריב את ירושלים הגלה. אותו לבבל ומבבל למדי וממדי ליון ומיון לאדום. א"ר אלעזר בר' יוסי אני ראיתי שבריו ברומי. נ"נ ישב עליו. כורש ישב עליו. אחשורוש בא לישב עליו לא הניחוהו. אמרו ליה מי שאינו עשוי קוזמוקרטור בעולם אינו יושב עליו. עמד עשה משלו ברמים. הה"ד על כסא מלכותו כתיב. (שם) וראש עגול לכסא מאחריו א"ר אחא כהדא קדירתא דדרגיש. וידות מזה ומזה עלה למעלה הראשונה והארי פושט לו יד. ובשניה נשר פושט לו יד. אל מקום השבת כך מקבלין אותו. ובמקום השבת שרביט הזהב מאחוריו ויונה נתונה בראשו ועטרת של זהב בפיה כדי שיהא המלך יושב בשבת ועטרת של זהב נוגע ואינו נוגע: (יג) א"ר איבו כתיב (תהלים כב) כי לה' המלוכה ומושל בגוים ותימר על כסא מלכותו. אלא לשעבר היתה מלכות בישראל כיון שחטאו ניטלה המלכות מהם ונתנה לאו"ה. הה"ד (יחזקאל ל) ומכרתי את הארץ ביד רעים. א"ר יצחק ביד אפוטרופסין רעים למחר כשישראל עושין תשובה הקב"ה נוטלה מאו"ה ומחזירה להם לישראל. אימתי (עובדיה א) ועלו מושיעים בהר ציון: (יד) אשר בשושן הבירה ר' פנחס בשם ר' חנאל אמר. א"ל הקב"ה כורש ייחס שם מדינתי ושם אפרכיא שלי שאמר (עזרא א) בירושלים אשר ביהודה. אף אני אייחס שם מדינתך ושם אפרכיא שלך שנא' אשר בשושן הבירה: (טו) בשנת שלש למלכו עשה משתה. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר בשנת שלש למלאכת הכסא כיון שנגמר מלאכת הכסא עשה משתה לכל שריו ועבדיו ור"נ אמר בשנת שלש לבטול מלאכת בהמ"ק כיון שנגמר לבטול מלאכת בהמ"ק ג' שנים עשה משתה לכל שריו ועבדיו. א"ר שמואל בר אימי ד' דברים טובים היו באותו האיש. עשה שלש שנים בלא כתר ובלא כסא והמתין ד' שנים עד שמצא אשה ההוגנת לו. ולא היה עושה דבר עד שנמלך. וא"ר פנחס בכל מי שהיה עושה בו טובה היה כותבה. הה"ד וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי וגו': (טז) עשה משתה לכל שריו ועבדיו. אנטונינוס עשה סעודה לרבי א"ל שמא לא יצאת ידי קנדל' פטים (פי' שמן עכור) א"ל מה אילין חשיבין עלוי. א"ל שמא יתנו שמן פקטים

אקנדלים

יד יוסף יד מ"ל פ' ע"ו : טו במד"ר פ' י"ג . תוים פ' ס' : טז ויקרא רבה פ' כ"ט . אסר ספר כלא בהשמטות דף ג'. זוהר בראשית דף מ'. זוהר חדש דף ס"ו : יז פ' דברים רבה פ"ס : יח במד"ר פ' י"ג :

מתנות כהונה

פי' בנים כו'. ודייק מדלאמר בשומרון משמע מלבד אותן שהיו לו ביזרעאל דאל"כ בשומרון למה : ה"ג והכיתי בית החורף : ארבעת בית החורף ובית הקיץ הרי תרתי בתי השן תרתי הרי ארבעה : ה"ג במדרש קהלת ורבנן אמרו ששה של כו' : בתים. הרי שנים מלבד אותן ד' שחשב ר' יודא הרי ששה : וכן הוא אומר וכו'. כלו' כמו שדרשו גבי בתי השן כן דרש ר' יהושע כסא שן : בטירכי. מצאתי פירושו כדמותו ודייק מדכתיב גדול : ולא ז' הם. בנחמיה : ה"ג הן דמלכה שארי ופירושו שהן שהמלך שורה ויושב ר"ל הקב"ה : טיטיון. פירושו הכנגד בערוך מעלה העליונה נסתרת בסיבת המלך טיטיון פי' מסותרת אבל בפ' נשא פ' י"ג ובמדרש חזית בפסוק יפה את כתרצה גרס טימרון ופי' בערוך מכובד או כסא המלך ואינו מן המנין : תבל כלומר הא"נ דכתיב תבל והרי הם ז' אבל אינו מן המנין כמו שהרקיע העליון אינו מן המנין מפני שהוא משכן המלך כ"ס כן תבל שהיא הארץ העליונה שבכל הארצות ועליה שוכן האדם שהוא המלך והשליט על כל הבריות כדאיתא בספר הזוהר פ' ויקרא לפיכך כתיב והוא ישפט תבל: מצווה גרסי' בשו"ק תחת הצדיק : הכרוז מכריז. פשוטו כמשמעו כי הכסא מלאכת שמים היה ובכלבו מצאתי כי הכתובים הללו היו נרשמים ע"י האריות שסביב הכסא והוא ענין הכרוז : מזה ומזה גרסי': בשקיקות. לשון תשוקה כד"א שקדת הארץ ותשוקקיה כלומר כדברים של טעם וחזקה שיש עמה טענה או פירוש כמו אחרי נוהם ודוב שוקק : בכתובת בתי. שלמה נשא בת פרעה : ה"ג עשה ממנו כלמים. כלומר כדמותו וצלמו : קדירתא דדרגיש. על ראש המטה. תרגום יונתן דרגישא ואותן מטות היה להם בראשם עגול כמין קדרה וכן עשה שלמה בכסאו : ומושל בגוים. משמע שלא יהיה להם מלכות אלא ממשלה בעלמא ולא מלכות : ותימר כו'. והרי נאמר כשבת על כסא מלכותו הרי שיש להם מלכות : בשנת שלש : למלאכת הכסא. למלכו קרי ביה למלאכה : מלאכת בהמ"ק. דריש למלכו למלאכה כלומר לביטול מלאכה ע"ד לדסנו : קנדלא פטים. שמא לא מצא נקדלא פי' בתוך הגל שמן מבושם ומפוטם : מה אילין וכו'. מה הם האורחים מחשבין ומקפידין עליו ומה להם בכך אם יש בתוכה שמן מבושם בו או לא : פקטים עכור. ממריו כן פי' בערוך ממה שכתוב בפסים פי' שמן

עכור

ענף יוסף

שלמה. כי שלמה היה מולך על התחתונים ועל העליונים כדכתיב וישב שלמה על כסא ה'. ולכן אמרו במדרש שכן הכסא של שלמה כי מלכותו היה גדול מלכות של קדושה ולאו ראוי לשבת על כסא קדוש כמו זה. אבל אחשורש שלא מלך על עליונים אינו ראוי לשבת עליו. ולכן לא הניחוהו לישב עליו ואמרו לו כל מלך שאינו קוזמוקרטור פי' מולך בכיפה על התחתונים ועליונים כמו שלמה אינו יושב עליו פי' אין ראוי לו שמתגאה באלה [אור חדש] :

מעשרה

עץ יוסף

בנים בשומרון ופי' ביזרעאל וקבלה זו אסמכוה חז"ל אקרא זה. וזה שהם דקדקו יותר ממנו בשומרון כי טוב הוא מעגיש של הפסוק במה שאומר ויהלא שומרון וגו' שהם היו. לזה אמרו שהכוונה לומר שבשומרון ע' וביזרעאל ע' אחרים. ובזה טובן אומרו בשומרון לדיוקא אתא [כלי יקר על ל"ך] : והכיתי בית החורף ומשמע ליה דבאחאב מיירי מדכתיב ואבדו בתי השן ובאחאב אשכחן כתיב בית שן. ומדכתיב ואבדו בתים רבים משמע דלכל אחד מבניו היה כן [יפ"ע] : ארבעה ב' לחורף ב' לקיץ. דבתי השן רבו עוד ב' לכל אחד : ששה דוספו בתים ריבה עוד ב' לכל אחד. ומ"ש רבים בבתים הלם. ומאי דפליגיתא בג' בני אפשר שהרבנן בשלשה מיני אבוד [יפ"ע] : בטירכי כדמותו [מת"כ]. והמעריך כתב שנ"ל כטיכסי. ולשון יוני הוא ופירושו כאומנות : שש כנגד ששה רקיעים כו' כנגד שם ארצות דודאי לא הטרח קרא לאשמועינן מספר המעלות אלא שיש בהן רמז מה. וטעם היותן כנגד ו' רקיעים וו' ארצות לפי שיושב על כסא ה' המושל בשמים ובארץ וגם שלמה מלך בתחתונים ובעליונים כדאי' בפ"ק דמגילה: הן דמלכא שרי היינו ערבות שהשכינה שם ביחוד כאומר לרוכב בערבות: טיטיון פי' נסתרה [מת"כ]. אבל המעריך כתב שט"ס הוא וצ"ל מיטיון והוא כמו סומיקון ופירושו בית המלכות עכ"ל. ובבמדבר רבה פ' י"ג גרס טומיקון. ופי' היפ"ע מכובד. פי' אחר כסא של מלך. והכוונה שמפני חשיבותו אינו נמנה עם האחר ולא עשה שלמה מעלה כנגדו כי רב הוא ונורא מאד [יפ"ע]. או אפשר שנגד ערבות היה בכסא שלמה מקום מושב המלך. העגול שיושב בו. וכן הוא בבמ"ר פ' ט"ו. וכן לענין ארצות אין נמנה בחשבון השביעית והוא תבל לפי שהוא רמז אל מקום מושבו בכסא אשר הוא יושב שם לשפוט. וזה גילה בעל המאמר בהביאו הפסוק והוא ישפוט תבל בצדק לומר דכיון דמקום מושב שלמה שעל ו' מעלות בכסא שופט בו והוא דוגמת תבל אינו מן המנין מן הטעם עצמו שלא נמנה ערבות הוא הרקיע השביעי במנין. שהרון אחד עולה לששתן [כלי יקר] : כנגד ו' סדרי משנה כי שלמה בקי בכולם ושופט וצדק על פיהן. ועוד לרמוז שע"י התורה מולך כאומר בי מלכים ימלוכו : כנגד ו' ימי בראשית שחכמתו של שלמה כוללת בכל מה שנברא בו' ימי בראשית כאומר וידבר על העצים כו' : כנגד ו' אמהות משום שמלכותו היה בו שנים מצד האמהות כי בא מתמר ומרות המואביה ובת שבע. לכן רמז שהן נדקדקות ולאו להתייחס בהן כמו בו' האמהות [יפ"ע] : שהמלך הוא מוזהר ומצווה עליהם בכל יום כנ"ל כדאיתא בבמד"ר פ' י"ב. ואתא למעוטי מצות כתיבת ספר משנה תורה ומצות קריאת פרשת הקהל שאינן תמידיות בכל יום [יפ"ע] : מצווה בשו"ק תחת הצדיק : הכרוז מכריז פשוטו כמשמעו כי הכסא מלאכת שמים היה. ובכלבו מצאתי כי הכתובים הללו היו נרשמים בידי האריות שסביב הכסא. וזהו ענין הכרוז [מת"כ] : וכן הוא אומר וידות כו' גם זה ראיה שהיה עשוי כטירכי מרכבתו של הקב"ה שכאן כתיב מקום השבת ובהקב"ה כתיב יושב בשמים : בשקיקות לשון תשוקה כד"א שקדת הארץ ותשוקקיה. כלומר כדברים של טעם וחזקה שיש עמה טענה. או פירושו כמו אחרי נוהם ודוב שוקק [א"ח] : בכתובת בתי שלמה נשא בת פרעה: קוזמוקרטור פי' קוזמי עולם קרטור תופס. פי' מלך בכיפה : עשה משלו כדמותו כנ"ל [יפ"ע] : כתיב וראש עגול כו' גם זה נפרש מעלת כסא שלמה. ושהיה ראוי להזכיר זה לעיל מקמי וידות מזה ומזה : קדירתא דדרגיש על ראש המטה תרגום יונתן דרגישא. ואותן מטות שקורין דרגישא היה עשוי להם בראשם עגול כמין קדירה. וכן עשה שלמה [א"ח]. והיפ"ע כתב שגרסינן כקדא דרגישא קצרינא. וכן אשכחן בירושלמי דפ' מי שמתו גבי איזהו דרגש ערסהא קצרינא. ופי' מטות של קסרי. והכא נמי פי' בראשו עגול של כסא זה היה עשוי כמו שעושין במטה של קסרי לכבוד ולתפארת : והארי היה פושט לו יד. שהיה עשוי כשיגנון שבעלותו שם על מעלה הראשונה הארי פושט לו יד ובשניה נשר עד ו' המעלות : מאחוריו מאחר הכסא : ועטרה של זהב נוגע כו'. והא דכתיב ביואש ויתן עליו את הנזר ואת העדות ואמרו חז"ל עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ושאין ראוי למלכות אין הולמתו. י"ל דס"ל מדרש זה לא היו מניחים העטרה על ראש המלכים אלא לפי שעה לבדקו אם הולמתו. ואח"כ היו יושבים תחת העטרה שבכסא נוגע ואינו נוגע [יפ"ע] : (יג) ומושל בגוים משמע שלא יהיה להם מלכות אלא ממשלה בעלמא [מת"כ] : ותימר על כסא מלכותו ר"ל והרי נאמר כשבת המלך על כסא מלכותו הרי שיש להם מלכות. ולא הו"ל למימר רק כשבת המלך על כסא המלוכה לא כסא מלכותו דמשמע למעוטי אתא שמלכות שלו ולא מזולתו : אלא לשעבר כו' ר"ל דמשני דלה' המלוכה היינו כשהמלכות בישראל שעובדים את ה' ומפרסמים כבוד מלכותו. משא"כ כשאו"ה מולכים כאילו אינו מלך. ולפי שנטל המלוכה מישראל ונתנה לאו"ה קאמר על כסא מלכותו דהשתא כביכול כאילו לאו לה' המלוכה. והיינו ועלו מושיעים בהר ציון וגו' והיתה לה' המלוכה. אבל עכשיו כאילו אין המלוכה שלו : ומכרתי את הארץ ביד רעים. מייתי זה לראיה שבהמסר המלכות לאו"ה כאילו אין המלכות לה'. מדכתיב ביד רעים ופי' אפטרופסין רעים. והיינו שאינם נוהגים כשורה באפטרופסותן אלא מועלין בנכסים להחזיק בהן. והכא נמי כשמסר ה' מלכות ישראל בידם הם מועלים בקדשיהן וכופרים במלכותו כאילו אין לה' המלוכה : (יד) אמר לו הקב"ה לכורש כורש ייחס כנ"ל [יפ"ע] ונהו דהאמר ליה מהם אלא כאילו א"ל כן כמה שנתן שכרו : כורש ייחס כו' כוונת רב חננאל לתרוצי מ"ש בדניאל דכתיב בשושן הבירה אשר בעילם המדינה. ומ"ש הכא דכתיב אשר בשושן הבירה ולא פירש אשר בעילם המדינה והא תרוייהו היא דהתם. דמלכות מדי בעילם הוא. ומתרץ דהא דכתיב התם אשר בעילם המדינה הוא לכבודו של כורש נכתב כן כדי לייחס שם מדינתו דהיינו שושן ושם אפרכיא שלו דהיינו עילם. כשם שהוא ייחס בם ירושלים ושם יהודה לכבד מקום מקדשו. אבל אחשורוש מאחר שעם היה צריך לומר עילם. וזה שאמר שנאמר אשר בשושן הבירה כלו' דמאמר שכא הכי ולא כתיב אשר בעילם שמעין דהכא לכבוד כורש נאמר אשר בעילם [יפ"ע] : (טו) ר"י ור"נ משום דקשה להם מ"ש בשנת ג' למלכו ולא בתחלת מלכותו. לזה אמרו שאין פי' למלכו אלא מלשון מלאכה. או מלאכת הכסא או מלאכת בהמ"ק. ודרשו למלכו למלאכה כלו' לביטול המלאכה ע"ד לדסנו. או אפשר שהאיתוהו בלשון מלוכה ממש בשנה ג' שנגמר מלאכת הכסא שאז הוא כאילו נעשה מלך. שמתחלה לא היה מלך כיון שלא היה לו אז כסא. ובפרט שעשהו בדמות כסא של שלמה. או לבטול מלאכת בהמ"ק שאז נתחזק מלכותו. שכיון דהאי דעברו ג' שנים ולא היה מאת ה' לבנותו בע"כ. סבר דג' שנים הוי חזקה ומעתה אין ה' חפץ לבנותו [מגלת סתרים] : עשה ג' שנים בלא כתר כו'. ס"ל שמה שעשה המשתה בשנה ג' לפי שעד עתה לא לבש כתר מלכותו ולא ישב על כסא מלכות מדרך ענוה. ולא ס"ל שמה שעשה בשנה ג' הוא מחמת שלא היה לו כסא כדלעיל : (טז) שמא לא יצאת ידי קנדל' פטים פי' שמא לא השגחת בענין הנרות שיהיו יפים וטובים. קנדל פי' נר. ופטים לשון פיטום כמו המפטם את השמן. ומה שכתוב בספרים בפטים פי' שמן עכור לא גרסינן ליה הכא. אלא לקמן גבי שמן פקטים [יפ"ע מת"כ] : א"ל מה אינון חשיבין עלוי פי' מה ענין דברים קלים כאלו שתשגיח אני בהם. ועבדי הם שיפגינו בהם. וא"ל שאפשר שעבדיו לא ידקדקו בזה ויתנו

שמן

אקנדלים ויקלקלו את הסעודה. א"ל והדא סנא לך. א"ל מאחשורוש דכתיב ביה עשה משתה לכל שריו ועבדיו: (יז) חיל פרס ומדי. תני בשם ר' נתן מעשרה מדות אלו. [יא] עשרה חלקים משל זנות בעולם תשעה באלכסנדריא ואחד בכל העולם. י' חלקים של עשירות בעולם תשעה ברומי ואחד בכל העולם. י' חלקים של עניות בעולם ט' בלוד ואחד בכל העולם. י' חלקים של כשפים בעולם ט' במצרים ואחד בכל העולם. י' חלקים של טפשות בעולם ט' בישמעאלים וא' בכל העולם. י' חלקים של בריות בעולם תשעה בישמעאלים וא' בכל העולם. י' חלקים של כנים בעולם ט' בפרסיים וא' בכל העולם. י' חלקים של נוי בעולם ט' במדי ואחד בכל העולם. י' חלקים של כעירות בעולם ט' במזרח ואחד בכל העולם. י' חלקים של כח בעולם ט' בכשדים ואחד בכל העולם. י' חלקים של גבורה בעולם ט' ביהודה ואחד בכל העולם. י' חלקים של יופי בעולם ט' בירושלים ואחד בכל העולם. י' חלקים של חכמה בעולם ט' בארץ ישראל ואחד בכל העולם. י' חלקים של תורה בעולם תשעה בארץ ישראל ואחד בכל העולם. י' חלקים של חנופה בעולם ט' בירושלי' ואחד בכל העולם הה"ד (ירמיה כג) כי מאת נביאי ירושלי' יצאה חנופה לכל הארץ: (יח) ד"א חיל פרס ומדי [כ] פעמים שהוא מקדים מדי לפרס ופעמים שהוא מקדים פרס למדי. כשהמלכות במדי פרס טפילה לה. כשהמלכות בפרס מדי טפילה לה. פרס למה קורין אותה פרס שקבלה את המלכות פרוסות. אחד בימי תרדה. ואחד בימי אדרכואן. ואחד לע"ל. הה"ד (מיכה ה) והיה זה שלום אשור כי יבוא בארצנו. מדי למה קורין אותה מדי דמודיא להקב"ה. א"ר חייא בר אבא מלכי מדי תמימים היו ואין להקב"ה עליהם אלא על זה שמסרו להם אבותיהם: (יט) הפרתמים. ר' אליעזר אמר פרתמים אלו שני לגיונותיו של כ"ך שאין המלך נקרא אגוסטוס פירוש קיסר עד שקורין אותו הם תחלה ואלו הן. אמר ר' יצחק דיקוסאני ואגוסטיאני הן הן שנתנו עצה לנבוכדנצר ועלה והחריב בהמ"ק וקעקע הקב"ה את ביצתן והעמיד אחרים תחתיהם ואלו הם ר' יהודה ב"ר סימון בשם ר' אלעזר אמר יכולני ובר קוריאני. ור' הונא אמר בני טעמיה ובני סגניה דיליה. ור' יצחק אמר בני טעמיא בני עצתיא דיליה. המד"א (דניאל ג) באדין דניאל התיב עיטא וטעם וגו': (כ) ושרי המדינות לפניו ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמן. ר"א אמר להדא ארכיון דגדר שהמלך יושב לדין מלמעלה וכל העם יושבין לפניו על הארץ. ורשב"נ אמר לבסילקי גדולה שמלאה בני אדם שהמלך יושב במסיבו וכל העם שטוחין על פניהם לפניו. לכך נאמר ושרי המדינות לפניו:

פרשה ב

[א]כתיב (משלי כט) כל רוחו יוציא כסיל. זה אחשורוש. וחכם באחור ישבחנה. זה הקב"ה שהוא משדיך אחשורוש. המד"א (תהלים סה) משביח שאון ימים שאון גליהם והמון לאמים: (א) בהראותו את עשר כבוד מלכותו. דבי ר' ינאי וחזקיהו תרויהון אמרין [ב] ששה ניסין היה פותח ומראה להן בכל יום. ור' חייא בר אבא אמר מיני יציאות הראה להם. ר' יודא בר' סימון אמר סעודת ארץ ישראל הראה להם. ר' לוי אמר [ג] בגדי כהונה גדולה הראה להם. נאמר כאן תפארת גדולתו ונאמר להלן (שמות כח) ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת מה תפארת האמור להלן בגדי כהונה גדולה אף תפארת האמור כאן בגדי כהונה גדולה. ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר בין מן דידיה ובין לא מדידיה מתגלגלת בת קברייא. מהיכן העשיר אותו רשע א"ר תנחומא נבוכדנצר

שחיק

יד יוסף יא קדושין פ"ב דף מ"ט. ועיין באדר"נ ריש פרק כ"ח: כ מגילה דף י"ב ע"א: **פרשה ב** א ש"ר פ' ס': ב ב"ר פ"ס: ג מגילה י"ב:

ענף יוסף

(יז) [מעשרה מדות אלו כו']. הכוונה דאמרינן במסכת נדה חכם גבור ועשיר שמלאך הממונה על כך מעמיד הטיפה לפני הקב"ה ואומר זו תהא חכם וזו גבור וזו עשיר. וקאמר במדרש שאותם הגזרות מזומנת יותר בארץ אחת מבחברתה לפי מלאך ומזל אותה מדינה בכל דבר ודבר כפי הענינים שזכר לקמן. ומש"ה לא קאמר נמי עשרה חלקים לצדקות וכן נכיסך עשרה חלקים רשעות כו' משום דהוא דבר שאינו גזור מן השמים כדאמר התם. אבל צדיק ורשע לא קאמר שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים [מהרש"א]. ועם דזה אי' ג"כ בקידושין פ' ב' ואי' כמה שינויים בין הא דהכא להתם שבמקום דקאמר הכא זנות תשעה באלכסנדריא קאמר התם ט' נטלה ערביא. ובמקום דקאמר הכא עניות ט' בלוד קאמר התם בבבל. גם שם לא חשיב י' חלקים של טפשות ולא הא דט' חלקים של בריאות ולא הא דט' חלקים של נוי ולא הא דט' חלקים של כח ולא הא דט' חלקים של תורה ולא הא דט' חלקים של חנופה. והתם חשיב טובא מה דלא חשיב הכא דהיינו י' קבין גסות ברוח כו' עשרה קבין נגעים כו' עשרה קבין [illegible] כו' עשרה קבין שיחה כו' עשרה קבין שינה כו' ע"ש:

(יח) [מדי למה קורין אותה מדי]. א"ת מאי קושיא שכך שמו של בני יפת אביהם. אלא זה מדרכם ז"ל לדרוש שמות שיש דאורחא למידרש בהו כדרך שאמרו בפ"ק דברכות אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא שמות:

ישים

מתנות כהונה

עכור ז"ל על סקסים והסופר טעה וכתבו על פסים: וקלקלו וכו'. שמעלה עשן וריח רע ואין אורו מבהיק: לכל שריו וכו'. שוה לכלם לעשירים ולעבדים שלא היה שם דבר הנמאס וקץ על האדם: מעשרה מדות וכו'. כלו' פרס ומדי הם מאותן שנטלו ט' חלקים שבעולם וכדלקמן וי"ל שדרש פרס מלשון חלוקה ומדי נוטריקון מדה וכדאמר לקמן ט' חלקים של נוי במדי וט' חלקים כנים בפרס: בריות. חזק ונפש יפה וברה: כעירות. ביזוי חוצפה כד"א הרחק מן הכיעור: כח פירוש ממשלה ורבנות ובפ' האיש מקדש מונה אותם כדרך אגדה וע"ש: ה"נ נביאי ירושלים יצאה: דמודייא. מודה להקב"ה ומכירו לעשות רצונו: אגוסטוס. מצאתי פירושו קיסר: דיקיטיוני וכו'. נקראו כך על שם שהם קוראים תחלה המלך בשם אגוסטוס ודק בעמיה: יכולני ובר קורייאני. מיני האם אומות הן: טעמיא ועצתיא. לשון טעם ועצה ועל שם שנותנים עצה למלך נקראו כן: ארכיון. משל: דגדר. שמתגדל כד"א הניח לי מקום להתגדר פי' להתגדל או הוא שם מקום: בסילקי. פלטין גדולה ששם דנין דין כן פי' הערוך: משדיך. משקיט ומניח: בהראותו וכו': ה"נ ר' ינאי וחזקיה: ניסין. פי' אוצרות וילקוט גרס אסטריות והוא אוצרות ובתרגום א' ארוך מצאתי דגרס בהדיא פיתא לי נמי אתוי לכאן ובפ' ואחרת גרס ניסין ודייק מדכתיב ששה עושר כבוד מלכותו יקר תפארת גדולתו הרי שש וכ"מ בתרגום הארוך: יציאות. מיני כיבודים שצריך להוצאה גדולה: בין מן דידיה וכו'. בין משלו ובין משאינו שלו: מתגלגלת. שם הנהר בת קברייא ועי' לקמן סוף פסוק גם ושתי והנמשל על שהיה מתפאר ומתגדל בכלי בה"מ שאינם שלו וכ"מ בספר יבן בפסוק ויום בשתו משל לקברניט שבנה על שפת הים: מהיכן העשיר כו'. מילתא באפי נפשיה:

בהוק

עץ יוסף

שמן עכור בגרות ותקלקל הסעודה שלא תערב עליהם אורת הנרות כראוי: שמן פקטים [פי' שמן עכור]: א"ל והדא סנ"ל פי' א"ל סנאך הא. וא"ל מאחשורוש למדתי דכתיב עשה משתה דמשמע שהוא בעצמו היה משגיח בכל הדברים ואינו סומך על משרתיו בכל מה שאפשר מדלא קאמר קרא למשתה כמו ויקרא לכל אחיו וקראתא לשוי וכיוצא [יפ"ע]. וגם מדכתיב עשה משתה לכל שריו ועבדיו משמע שוה לכולם לעבדים ולשרים שלא היה שם דבר הנמאס וקץ על האדם. כן אתה צריך בעצמך להשגיח שלא יהיה שמן עכור שמעלה עשן וריחו רע ואין אורו מבהיק [מת"כ]: (יז) מעשרה מדות אלו. כך היתה הקבלה אצל חז"ל שאלו המדות שנמנו כאן יש להאומות הנמנין כאן תשעה מדות נגד האומות שבכל העולם. כדתני י' חלקים של כנים בעולם ט' בפרסיים וכו' י' חלקים של נוי בעולם ט' במדי ואחד בכל העולם ומייתי לה הכא משום שדרש פרס לשון חלוקה ומדי לשון מדה שהם נטלו ט' חלקים ומדות ואחד בכל העולם: בריאות לשון בריא אולם בלין חלאים מצויים בהן [יפ"ע]: של נוי היינו התוך האברים ותיקון התמונה [קרבן העדה ויפ"ע]: כעירות ביזוי חוצפה כד"א הרחק מן הכיעור [מת"כ]: כח היינו חוזק הגוף לישא משוי וכיוצא: של גבורה היינו אומץ הלב עם הזרוע לעשות מלחמה: של יופי הוא במראה האודם והלובן משוער [יפ"ע]: של חכמה תורה ודרך ארץ [רש"י] אבל כאן לא משמע כן. שהרי הכא עשרה חלקים של חכמה וי' חלקים של תורה. על כן נראה שהחכמה הוא דרך ארץ לבד ובטבעיות ולמודיות אלהיות וכל זולת התורה הקדושה: (יח) שהוא מקדים מדי לפרס כדכתיב למלכי מדי ופרס ופעמים שהוא מקדים פרס למדי כדכתיב חיל פרס ומדי: כשהמלכות במדי בפ"ק דמגילה מפורש דאתנויי אתנו בהדי הדדי אי מינייכו מלכי מינן אפרכי אי מינן מלכי מינייכו אפרכי. והענין זה הוא דמדי ופרס ב' אומות הם וחוברו יחדיו להלחם בבבל ולכבשה. והתנו ביניהם שאם יהיו המלכים מפרס יהיו השרים ממדי ואם יהיו המלכים ממדי יהיו השרים מפרס. וכן היה שפעמים היה המלכות ממדי כדכתיב ודריוש מדאה קביל מלכותא. ופעמים היה מפרס כדכתיב ובמלכות כורש פרסאה. ולפי שאחשורוש היה פרסי ואז מדי טפלה לפרס כתיב חיל פרס ומדי. וע"ש למלכי מדי ופרס בד"ה. י"ל כי ספר ד"ה הוחל בימי דריוש המדי ולכן נקרא בשם מלכי מדי ופרס ונשאר שמו כן לעולם [יפ"ע]: למה קורין אותה פרס לפי שתירס הנזכר בבני יפת הוא פרס כדאיתא בפ"ק דיומא בעי למה נשתנה שמה ונקראת פרס: פרוסות שלא נמשכה מלכותם בדורות רצופים זה אחר זה כשאר המלכיות אלא בימי הרדה המלכה ונמשכה מלכותם קצת זמן. ושוב נפסקה מלכותם עד ימי אדריאן. ואז חזרה ונמשכה קצת זמן. ושוב פסקה עד לעתיד שתחזור ותמלוך קצת זמן: אשור כי יבוא בארצנו ואשור זו פרס כדמשמע בההיא פסוק אם הותה היא. אלמא לעתיד בביאתנו על אדמתינו תהיה מלכות פרס בעולם: דמודייא מודה להקב"ה ומכירו לעשות רצונו: (יט) אלו ב' לגיונותם משום דפרתמים לשון שררה וחשיבות וקשה הכי אפשר דחיל פרס ומדי יהיו שרים כולם. לכן אמר דאלו ב' לגיונות מיוחדים. ומשום דחשיבי משאר קרו להו פרתמים. או פי' הפרתמים על שם שנותנים השררה למלך תחלה: וקעקע פי' והרס: ביצתן פי' שרשם: בני טעמיא העסקין בעסקי מלכות בהנהגת ההמון באמרם ע"ד דכתיב די ליהוון אחשדרפניא אלין יהבין להון טעמא. ובני סגניא הם שרים הגונים שלמעלה מבני טעמיא ע"ד ועילא מנהון סרכין תלתא: בני טעמיה בני עצתיה פי' בני טעמיה שהם נותנים טעם והוראת פנים. ובני עצתיה פי' שנותנין עצה: באדין דניאל התיב עיטא וטעם כי' עצה וטעם פי' נתינת טעם והוראת פנים. וכעין ב' דברים אלו היו בני טעמיא ובני עצתיא [יפ"ע]: (כ) להדא ארכיון כו' פי' ענין אחשורוש דומה לבית שררה זו דגדר שהוא שם מקום שהמלך יושב בבית ההוא במקום גבוה וכל העם יושבים לפניו על הקרקע להדיין לפניו: ורשב"נ אמר לבסילקי כו'. פי' שפלטין גדולה שמלאה בני אדם הבאים להשתחוות למלך ולקלסו שהמלך במסבו ואינו גבוה מהעם אעפ"כ הם שטוחים על פניהם ומשתחווים לו ועל זה אמר לפניו. נראה לר"א חשיבות המלך כאשר מתנשא על העם ודבר זה הוא עיקר למלך. ולכך אמר שהיה כל העם יושבים לפניו והמלך היה עוד מתנשא עליהם. ולר' שמואל דבר זה הוא חשיבות על העם שיהיה יראת המלך עליהם עד שיהיו שטוחים על פניהם. ולא יהיה המלך בעצמו מראה חשיבות וגדולה בעצמו. רק שיהיה במסיבה ויהיו שאר העם שטוחים על פניהם מחמת יראה. כלל הדבר למר חשיבת מלכותו במה שהוא מתנשא עליהם. ולמר חשיבת מלכותו בזה שהם תחתיו לגמרי משפילים לפניו מיראת פניו וזהו עיקר מלכותו [אור חדש]:

פרשה ב כתיב כל רוחו יוציא כסיל כו' כדי לתת טעם באריכות דכתיב בספור משתה אחשורוש והראותו כבוד עשרו דרש האי קרא באחשורוש. שלפי זה אשמועינן שהניחו ה' להוציא עצתו לפועל ושוב בטלה כרגע: זה אחשורוש כי יצא כל רוחו ועושר כבודו להראות העמים והשרים ועצתו היה בהזמנת ישראל לשתות כדי להכשילם כדאמר לקמן כדי שע"י זה לא יוסיף ה' להגיעם. והקב"ה שהוא חכם הרזים באחור פי' בסוף שיבר והשפיל גאוהו ושמחה שלו. ר"ל שבסבת הריגת ושתי נתבלבל שמחתו ונתבטלה עצתו ביען להשיא את ישראל כי לא נתקלקלו בחטא זה כל כך ולא הסתיר פניו ה' מהם אלא לפנים:

(א) ששה ניסין נ"ל ששה ניסן. ופירושו אוצר [יפ"ע ומעריך התערכות]. ומשום שהוקשה להם איך קאמר בהראותו כו' ימים רבים שמונים וגו' וכי רבים הם. שאם לענין הסעודה היו רבים. לענין הראות כבוד עשרו הגדול מועטים הם. להכי מתרצים ששה אוצרות היה מראה להם בכל יום. ודייק בילקוט מדכתיב את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו הרי ששה: מיני יציאות הראה להם. לפי שקשה [illegible] וכי אפשר להראות כל עושר כמ"ך לעין כל כי ממשלתו במקומות רבים וגם אוצרותיו גנוזים במקומות רבים ואיך אפשר להראות במקום אחד לזה אמר מיני יציאות והוא הסכום יציאותיו בביתו ושכר עבדיו. כי בזה יודע עשרו כי זה ניכר כבוד מלכותו: סעודת א"י ההכנסה שהיתה לו מא"י כי רבה היא וזה הכריח להראות כבוד עשרו כי זה רבה מאד. ולא היה צריך להראות מה שהוא משאר ארצות. וא"י נקרא כבוד ע"ד [תהלים פ"ה] לשכון כבוד בארצנו. וכדאיתא בב"ר פ' ס"ה ובשה"ש רבה פ"א פסוק כרם היה לשלמה שכל מלך ושלטון שלא היה לו שלטון בא"י הוא אומר אינו שוה כלום. וז"ש בהראותו את עושר כבוד מלכותו עושר א"י שהוא כבוד מלכותו. כי דוקא בא"י כתיב לא תחסר כל בה ששם נמצא הכל. והראה להם שיש לו שלחן מלכים כשלמה שהיה סעודתו שלמה שהיה חושבו בא"י [אור חדש]: בגדי כהונה גדולה שהיו בידו שהביאן נבוכדנצר מירושלים [רש"י] הראה להם שלבשם והתעטף ועמד כדאיתא בפ"ק דמגילה. ולפי שחשב בעוד לא יבנה המקדש מכיון שעברו ג' שנים לבטול מלאכת בהמ"ק וג' שנים הוי חזקה. או לפי שהגה וטעה כדאיתא בפ"ק דמגילה לכן הקל בכבוד בגדי כהונה ונתגאה בהם: בין מן דידיה ובין לא מדידיה מתגלגלת כו' ולקמן סוף פסוק גם ושתי המלכה הגירסא כהדא נרגרא דמתגלגלא בדילה ודלא דילה: בת קברייא פי' נהר הוא ששמו קברייא כדאיתא בב"ר פ' י"ג. ואמת המים של נהר זו מתגלגלת בין במקום שלה ובין שלא במקומה כי יוצאים ומתפשטת לחוץ למקומה כאילו הוא ג"כ מקומה.

וכוס

שחיק. מחיק סיגל כל ממונו של עולם והיתה עינו צרה בממונו. כיון שנטה למות אמר מה אני אניח כל ממון זה לאויל. עמד ונזר ועשה ספינות גדולות של נחשת מילא אותם ממון ותפר והטמינם בפרת והפך פרת עליהן. ויום שעמד כורש וגזר שיבנה בהמ"ק גילה אותן הקב"ה הה"ד (ישעיה מה) כה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו לרד לפניו גוים וגו' ושערים לא יסגרו וכתיב בתריה ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים וגו':

(ב) ימים רבים ימים של צער. ודכותיה (שמות ב) ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים. וכי ימים רבים היו אלא ע"י שהיו של צער העלה אותן הכתוב ימים רבים. ודכותיה (מ"א יח) ויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל אליהו וגו'. וכי ימים רבים היו אלא ע"י שהיו ימים של צער. לפיכך קורא אותן ימים רבים וכמה הוו. ר' ברכיה בשם ר' חלבו בשם ר' יוחנן. חדש אחד משנה ראשונה וחדש אחד משנה אחרונה וי"ב חדש באמצע הרי י"ד חדשים. ודכותיה (ויקרא טו) ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים תני ר' חייא ימים שנים רבים שלשה וכי רבים הם אלא לפי שהן של צער לפיכך קורא אותן ימים רבים: (ג) שמונים ומאת יום. יום אחרון כיום ראשון. ח עובדא הוה בגבלא חד דהוה שמיה ברבוחין הלכו רבותינו אצלו על עסק מגבת חכמים. שמעין לבריה דא"ל במה אנן אכלין יומא דין. א"ל בטרוקסמון. א"ל מן חד ו במנה או מן תרין במנה. א"ל מן תרין במנה דאינון כמישין וזלילין. אמרי היכן אנן אזלין גביה הדין. ניזול ונעבד עיבידתן בקרתא ובתר כן ניתי לגביה. אזלין ועבדין עיבידתא בקרתא ואתו לגביה. אמרין ליה הב לן מצותא אמר לון אזלין לגבי דא דביתא והיא יהבה לכון חד מודיא דדינרין. אזלין לגבי אינתת' ואמרין לה אמר לך בעלך הב לן מצותא חד מודיא דדינרין. אמרה לון היכי אמר לכון גדיש או מחיק. אמרו לה סתם אמר לן. אמרה אנא יהבה לכון גדיש אין אמר לי בעלי למה אמינא ליה חביתין מן פרני. אתון לגביה אמרון ליה בריך ימלא חסרונך. אמר לון היכן יהבתיה לכון גדיש או מחיק. אמרין ליה סתם אמרינן לה ואמרה אנא יהבה לכון יתיה גדישי ואין אמר בעלי למה אנא יהבה נדראניה מן פרני. אמר להון איכן דכן הוית בדעתי למתני לכון. ולמה לא אתיתון לגבי מריש. אמרון ליה שמעינן לעבדך דאמר לך במה אנן אכלין יומא דין ואמרת ליה בטרוקסמון ואמר לך מן חד במנה או מן תרין במנה ואמרת ליה מן תרין במנה דאינון כמישין וזלילין ואמרין בר נש דאית ליה כל הדין ממונא הוא אכיל בטרוקסמון מן תרין במנה. אמר לון בגופי אנא רשיי ברם במצותא דבריי לית אנא יכיל ולא רשיי. בר לופיני הוה משיא את בתו מן צפורי לעכו והעמיד חנויות מזונות יין מציפורי לעכו ומנורות של זהב מכאן ומכאן אמרו לא זזו משם עד שהאכילן ערשים מן הגורן והשקה אותן יין מן הגת. אמר ר' אבין ובלבד בקדרות מפוחמות. ברם הבא יום אחרון כיום ראשון:

(ד) ר' חייא הוה ליה חד רחים באשנא. ועשה לו סעודה והאכילו כל מה שנברא בששת ימי בראשית. א"ל מה אלהיכון עתיד דעביד לכון יותר מכאן. א"ל סעודתך יש לה קצבה אבל סעודת אלהינו שעתיד לעשות לצדיקי' לע"ל אין לה קצבה דכתיב (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. רשב"י הוה ליה חד רחים גבי דארי בצור. חד זמן אתא לגביה שמעיה לעבדיה דא"ל במה אנן אכלין יומא דין בטלופחין דמטמשא

או

יד יוסף ד ויקרא רבה פ' י"ט. ילקוט פורס רמז תקנ"א. וילקוט מ"א רמז ר"י: ה ירושלמי פסחים פ"ד: ו אולי צ"ל כמשש:

מתנות כהונה

שחיק ומחיק. ישחק וימחק: סיגל. אגר ואסף: עינו צרה. מלהאכילו מפתח ידו ולהגיתו לאחרים ועיין בילקוט: לאויל. לאויל מרודך בנו: והפך פרת עליהן. שמשך דרך שם מי פרת כדי שלא ימלאנו שום אדם: ה"ג ימים רבים ימים של צער ודכותיה כו' והצער הוא שישראל היו מצרין על שראו שם כלי בית המקדש וכדאיתא בתרגום וכן מצאתי בגדיה בספר ישן: וכמה הוו. בילקוט מלכים משמע דקאי אחר על ימים רבים דאליהו ושם הגירסא משגיה במקצת: חדש אחד וכו' לפי שעירש כתיב. כדאמרי' ימים או עשור ימים תהיה בתולתו וכתיב ימים רבים הרי במים רבים ג' מהם א' בשנה הראשונה החדש האחרון ובשלישית החדש הראשון ואמצע שלם כמו שדרשו חז"ל פ"ק דמכות לי יום בשנה נקרא שנה: יום אחרון כו'. יום קדרים דאם לא כן ימים מבעיא ליה: מגבת חכמים. שגבו מעות לפרנס התלמידים: שמעון כו'. שומעים לבנו שהיה אומר לאביו במה יהא סעודתינו היום כלומר מה נאכל: טרוקסמון. הוא פרי או עשב דדמשקי ובירושלמי בסוף פרק מקום שנהגו גרס טרוכסמין: מן חד במנה. מן אותם שקונין מדה אחת במנה או שנים במנה: דאינון כמושין וכו'. כמושין ויבשין ובזול קונין אותם ובירושלמי אי' בגרדי על אחמול אמרו רבותינו סתך נלך אצל האיש הזה נלך ונעשה מלאכתנו כלומר לגבות צדקה בעיר ואח"כ נבא אצלו: אזלו כו'. הלכו ועשו מלאכתן בעיר ובאו אצלו ואמרו תן לנו מצותא מצוה לומר צדקה אמר להם לכו אצל זו שכנית רוצה לומר לאשתו והוא ביתו והיא תתן לכם מדה אחת מלא דינרין הלכו אצל אשתו ואמרו לה אמר לך בעלך תן לנו צדקה כו' אמרה להם סתם אמר נחום או נמחק שזה לפעמים המדה במדה מחוקה: אין כו'. פי' אם יאמר לי בעלי למה פי' למה נתת מדה גדושה אני אומר לו נתתי המותר מן פרני פי' מן כתובתי וה"ג בירושלמי כו'. באו אצלו אמר לנו סיתך נתנה לכם המדה: אמרין. אמרנו: יהבא לכון יתיה גדש גרסי'. ומיהו גדיש פי' נ"כ לשון תוספת והגדלה כמו נדראניה דלקמן: ואין כו'. למה נתת גדיש אני אתן תוספתו מכתובתי: נדראניה. לשון הגדלה ותוספה כמו מגדלין מגדלין בפרק בתרא דנדרים ובס' היה קורא אינו מגדר במלאכתו: איכן. הרי כן היה בדעתי ליתן לכם ובירושלמי מסיים לה כד שמע בעלה כן כפל לה כתובתה: למה כו'. מילתא באפיה נפשיה היא שמאלם לא באתם אצלי מתחלה: ה"ג ואמרין בר נש כו': כו'. בעצמי אני רשאי לצמצם ולקמץ אבל במצות בוראי אין אני יכול ואין אני רשאי לקמץ: (אמר המגיה בנפשי אנא רשיי. ר"ל בגרמי גופי ונפשי אני מתנהג כעני ורש ברם אנא יכיל ר"ל בצרכי שמים כו' אני מתנהג כיכול ואיש עשיר ולא כעני ורש וכמו שנאמר טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט): בר ליפיני. שם אדם: מן ציפורי. הוא היה דר בציפורי וחתן בעכו ולקח אותו אחד מעכו: מן הגרן כו'. משום שלא היה יכולתו לסיימו: מפוחמות. שחורות כמו פחם: הבא. סעודת אחשורוש: חד רחים כו'. אוהב אחד ממקום אשנאי ועכו"ם היה ועשה סעודה לר' חייא: מה אלהיכון וכו'. אלהיכם מה יעשה לכם לעולם הבא יותר מזה ממה שהאכלתיך: בטלופחין. בעדשים: דמטאשא כו'. פי' מישם כס ואותן דמטאשא הם

גרושים

ענף יוסף

פרשה ב (ב) [ימים רבים ימים של צער]. וכה"א נמ"ל פסוק ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים. ימים רבים שמונים ומאת יום וכי ימים רבים הן. אלא על שהיו של צער קרוי ימים רבים. והקשה היפ"ס שטיפא דקרא ימים רבים. ק"פ יום רבים הם. וגבי זכה דכתיב ימים רבים שם שפיר הקשה במדרש וכי ימים רבים הם דלא היה רק ל' או ג' ימים. אבל זכו שהיו ק"פ ימים פשיטא דהיו ימים רבים. ותירץ ביפרש סדנא דסעודתו מסתיל נמשך. ואלו כל משתה מרבים מניסן עד תשרי היו שלימים היו נשלמים בהתלם תשרי. אבל כפי קבלתם והזר הסעודות שלשה חסרים ושלשה מלאים א"כ נשלמו בג' בתשרי. בוסיף עליהם שבעת ימי המשתה שאחר כן. נשלם יום הכביעי כשוב לבו ביין ביוה"כ. והנה שמפרשים דקדקו במ"ש ימים רבים שמונים ומאת יום. פרשו למה לי ימים ויום. וגם מתחלה אמר ימים לשון רבים ולבסוף יום לשון יחיד כדרך המקרא. אבל כבר נודע כי ימים פירושו במקרא שנה. כמו ימים תהיה גאולתו. וכן דרשו חז"ל על תשב הנערה אתנו ימים.

וכוונה

עץ יוסף

והוא שגל למתנהגה במה שאינו שלו כלאתוארות שמנהגה בבגדי כהונה שלא ניתן לו רשות להשתמש בהם: מהיכן העשיר כו' מלשה בלשי נפשיה: שחיק מחיק ישחק וימחק: סיגל אגר ואסף: עינו צרה בממונו שלא יתכבד אחר בו: לאויל פי' לבנו אויל מרודך: והפך פרת עליהן בלשונו והפך עליהן פרת נראה שהסר הון לפרת והפך עליהם פרת ונמצא שעשה כאלוסי שיהיו פרת חוזר ומהדר שלא במקומו. ומ"ש והטמינם בפרת היינו על שם סופו שעשה דרך שם למי פרת [כלי פז]: ונתתי לך אוצרות חשך ושם ירש כל אותו הממון בשמלך במקום כורש: (ב) ימים רבים ימים של צער דעת האגדה ע שלא היה כמשתה ק"פ יום שזה היה מביא לשעוב הסעודה. אבל הכוונה עשרו זה נמשך ק"פ יום כי כל יום היה מוציא כלי יקר ודברים חדשים ובכל יום היו עושים שחוק כדרך המלכים. והכי הוא פי' בשנם שלש למלכו עשה משתה וגו' ומפרש כאילו אמר עשה המשתה וקאמר בהראותו את עושר וגו' שמונים ומאת יום ואחר זה ובמלאת הימים האלה אחר ק"פ יום הראות עשרו. עשה משתה לכל הנמצאים בשושן. והעם הנמצאים כולל שרים ועבדים ובשביל שלכולם לא עשה משתה רק ז' ימים. וע"ז קאמר המדרש וכי ז' ימים ימים רבים הם אלא שהיו ימים של צער [יפ"ע]: ימים של צער והמצטער מרגיש אחד בזמן ע"ד עונג. ולכן מעט מהזמן היה בערכם רב. כמה שאמרו הסבעים שכל מי בירגים ימים אחד בזמן. והצער היו על שראו שם בגדי כהונה גדולה וכלי בהמ"ק. וכ"ש לפי מה שאמרו במדרש אגא נוריון שהאכילם בשוע בעל כרחן: וימת מלך מצרים וכי ימים רבים היו שם הוא בלאמת ימים רבים היו לישראל. וי"ל שהוקשה להם שכיון שכבר עוזרה גזירה ד' מאות שנה ולא עבדו כי אם ב' מאות שנה או יותר מעט למה קורא אותן רבים. אלא ע"י שהיו ימים של צער שגם בלילה לא שכב לבם מעוני ומרוב עבודה והיו מעבידים אותם בקרות הגבר למלאכתם כנודע לכן קראם ימים רבים שהקב"ה חשב לילות וימים [גמל המכין]: ודבר ה' היה אל אליהו וגו' כי ימים רבים הוו פי' דויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל אליהו בשנה השלישי שכשעברו ימים רבים להעדר הגשמים היה דבר ה' לאליהו ודבר זה היה בשנה השלישי ומכיון שכל הימים עד דבר ה' לאליהו לא היו רק י"ד חדש כדלקמן קשה אמאי מקרו ימים רבים. אלא ע"י שהיו ימים של צער רעבון קראם רבים: הרי י"ד חדשים ומ"ש אחר כך דבר ה' היה אל אליהו בשנה השלישי. משום דחדש אחד בשנה חשוב שנה לר"ח כדאמרי' בפ"ק דר"ה. וכ"ש לר"מ דאמר יום אחד בשנה חשוב שנה: הרי י"ד חדשים וביקרא רבה ובילקוט גרסו שלשה חדשים משנה ראשונה ושלשה חדשים משנה אחרונה כו' הרי י"ח חדשים: ימים שנים רבים שלשה ומסיים בתורת כהנים יכול שנים ושלשה והרי ה'. וכי נאמר ימים רבים. והלא לא נאמר אלא ימים רבים הא כילד ימים האלו יהיו מרובים על הב' וכמה הן הוי אומר ג': ימים של צער שפירשה מבעלה: (ג) יום אחרון כיום ראשון ר"ל שקשה לבעל המאמר למה לא אמר ששה חדשים כדאמר בנשים ששה חדשים בשמן המור ולא אמר ק"פ יום. לכן אמר שבא להורות שיום אחרון כיום ראשון. וכזה מתורץ נ"כ מה שנא' יום ולא אמר ימים. או דקדקו מן מבשל יום. ימים רבים שמונים ומאת יום. אלא להורות כשה יום אחרון כיום ראשון. ועגין רבים כלו' שלם גדולים כמו רבי המלך. ור"ל שלא כדרך שעולם שסעודתן אח"כ סעודתן לקרואיהם כשוכדי דלקמן: עובדא הוה בגבלא חד הביא מעשה זה לכאן משום דדרך עשירים לנהוג במזומותיהם כאנשים האלה קאמר שמגדיבות אחשורוש להרבות כל כך בסעודה: על עסק מגבת חכמים שהיו גובין צדקה לצורך מזונה לפרנסת התלמידים: שמעון לבריה שמעו לבנו שהיה אומר לאביו במה יהא סעודתינו היום כלו' מה נאכל היום. א"ל בטרקסמין הוא פרי או עשב דדמשקי. ובירושלמי פ' מקום שנהגו גרס טרוכסימין ופי' היפ"ע שהוא עלשין: מן חד במנה כו' פי' אם מן הגלקסים היום שהם ביוקר שמוכרים רק חד במנה. או מן של המסול שהוא כמוש ובזול קונין אותה. א"ל משל ב' במנה שהם כמושים וגרושים. אמרו איך נלך אצל זה לגבות כי הוא כילי וקמצן. נלך ונעשה מעשינו בעיר ושוב נבוא אצלו. הלכו ועשו מעשיהם בעיר. אחר שגמרו מכל העיר הלכו ובאו אצלו. אמרו לו תן לנו משוה למגוה. אמר להם לכו אצל זו שכנים והיא תתן לכם מדה אחת מלאה דינרין. הלכו אצלה ואמרו לה בעלך אומר לך שתתן לנו למגוה מדה אחת דינרין. אמרה להם איך אמר לכם שתהיה המדה גדושה או מתוקה. אמרו לה סתם אמר לנו. אמרה אני נותנת לכם גדוש. ואם אמר בעלי למה עשית כן. אומר לו שנתתיו משלי דהיינו מנכסי דידיה מנכסי מלוג שלי או שינכהו מכתובתי. באו אצלו אמרו לו בורכך ימלא חסרונך. אמר להם היאך נתנה לכם גדוש או מחוק. אמרו לו סתם אמרנו לה ואמרה אני נותנת לכם גדוש ואם יאמר בעלי למה. אני נותנת גדושו משלי. אמר להם היכנס כך היה בדעתי ליתנו לכם. ולמה לא באתם אצלי מתחלה. אמרו לו שמענו לעבדך שאמר לך מה נאכל כו' ואמרנו בן אדם שיש לו כל ממון זה והוא כילי שאוכל עולשין מן ב' במנה מה יתן לנו. א"ל בנפשי אני רשאי לנהוג אבל במצות בוראי איני יכול ולא רשאי לנהוג: בר לופיני שם אדם: מן צפורי לעכו. הוא היה דר בציפורי וחתן דר בעכו לחיים מעכו: עד שהאכילן ערשים. כי לא יכול להספיק להם מזונות כבתחלה ואפילו ערשים אלו לא נתנם לפניהם אלא בקדרות מפוחמות כי כל הכלים שהוציא לפניהם מתחלה הולך למכרם לצורך הסעודה [יפ"ע]: מפוחמות שחורות כמו פחם: ברם הבא אבל הכא בסעודה אחשורוש: (ד) ר"ח הוה ליה חד רחים כו'. לא מצאתי טעם להזכרת המעשה זה לכאן. ולכאורה שהיה כשר כאן הא דמייתי לקמן שבסעודת אחשורוש היה אומר לישראל יכול הוא אלהיכם לעשות לכם סעודה כזו לעתיד לבוא. א"ל שון לא ראתה כו' ומענין זה מייתי הכא נמי הא דר"ח שנא' לו כן והשיב לו כן [יפ"ע]: חד רחים כו' אוהב אחד ממקום אשנא וגוי היה ועשה סעודה לר' חייא: כל מה שנברא בשי"ב לשון הפלגה הוא דודאי לא אכל דברים טמאים. אלא הכוונה אכל מה שדרכו ליאכל ונמצא בעולם [יפ"ע]: מה אלהיכון כו' אלהיכם מה יעשה לכם לעוה"ב יותר ממה שהאכלתיך: סעודת אלהינו. היינו סעודה לויתן שהיא סעודה גשמית לצדיקים בגוף ונפש בתחיית המתים דלע"ל דהוי גשמית אין לה קצבה כאמר סעודות דעוה"ז כי תענוגיו רבו מספר כי עין לא ראתה. דאלו בעלה בכבר הנפשי העתיד מפיסה שאין לה יחס עם תענוגי הכל לא בכמות ולא באיכות: בטלופחין עדשים: דמטאשא או דגראפא פי' דמעלה ממעט בעדשים ועדשים

כדי

אי דגראפא . א"ל דטמשא . התחיל מסיל בו והרגיש בו . שלח ואמר לבני בייתיה אתקינו לו כל הדין ארנוטרייא . א"ל משנה רבי שתי גבי יומא דין . א"ל אין . מאן דסליק בביתא חמא כל הדין ארנגאטאדייא ותמה . א"ל בר נש דאית ליה כל הדין ממונא יהא הוא אכיל בטלופחין דטמאשא . א"ל אי רבי אתון אורייתכון מוקרא לכון ברם אנן אי לית לן ממונא לית בר נש דמוקר לן . בר יותני בקש לעשות סעודתא לגדולי רומי הוה תמן ר' אליעזר בר' יוסי אמר נסלך כבן עירנו . אתא לגביה א"ל בעית למקרא עשרין עביד כ"ה . ואין בעית למקרי כ"ה עביד לתלתין . אזל הוא ועבד לכ"ד וקרא כ"ה אשתכח דחסירין חד מן מקמא מאן דאמר קנדס ומ"ד כפנאי. אייתי דהב יהב קדמיה . נסביה וטלקיה באנפיה . א"ל דדהב אנא אכיל ודהבך אנא צריך . אתא לגבית ר' אליעזר בר' יוסי ותני ליה עובדא . א"ל חייך רבי לא הות לי ראיסא לך דאילו דאמרת לי לא עבדית מן בגין כן אמרית לך אם חדרי תורה גלה לכם הקב"ה או שמא חדרי סעודה . א"ל הן אף חדרי סעודה גילה לנו . א"ל ודא מנא לך . א"ל מדוד דכתיב (ש"ב ג) ויבא אבנר אל דוד חברון ואתו עשרים אנשים ויעש דוד לאבנר ולאנשים אשר אתו משתה . ויעש משתה אכ"ב אלא ולאנשים אשר אתו משתה . ברם הכא יום אחרון כיום ראשון : (ה) ובמלאות הימים האלה ובמלואת כתיב . עשה המלך לכל העם הנמצאים וגו' משתה שבעת ימים . רב ושמואל חד אמר שבעה חוץ ממאה ושמונים . ושמואל אמר שבעה עם מאת ושמונים . א"ר סימון הדא שושן הבירה כבית קטטיטון היה מאכל ומשתה מצוי בה . א"ר חנינא בר פפא גדולי הדור היו שם וברכו . אמר רב חנינא בר עטל יהודים היו שם (באותה שעה) באותה סעודה. אמר לון אותו רשע יכול אלהיכון עתיד דעביד לכון יותר מכן . אמרו לו (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו . אם כסעודה זו הוא עושה לנו אנו אומרין לו כבר אכלנוה על שולחנו של אחשורוש : (ו) בחצר גנת ביתן המלך ר' יהודה ור' נחמיה ר"י אמר גנה מבחוץ וחצר מבפנים. ור"נ אמר גנה מבפנים וחצר מבחוץ. א"ר פנחס מקיים אני דברי שניהם כשהוא היה רוצה עושה אותה חצר וכשהוא היה רוצה עושה אותה גנה הא כיצד פורש את הוילון ועושה חצר קופל את הוילון ועושה אותה גנה. ד"א בחצר גנת ביתן המלך שעמדה לו בדמים הרבה : (ז) חור כרפס ותכלת תרגם עקילס איירינון קרפסינון . ור' ביבי אמר טיינון . א"ר יצחק בגדים שבני חורין לובשין . אחוז בחבלי בוץ וארגמן . א"ר שמואל בר נחמן בוא וראה טליתו של אותו רשע מה הוא שהכל ספקיעין בחבלי צמר ובחבלי פשתן ורשע זה בחבלי בוץ וארגמן . על גלילי כסף . ר' חייא רבה ור"ש בן חלפתא ח"א נגללין היו כוילון זה של ארון . וחרינא אמר נקפלין היו כקלע זו של ספינה . ועמודי שש . א"ר לוי המחצב הזה לא נגלה לבריה אלא למלכות הרשעה הזאת . אתיבין והכתיב (ד"ה א כט) וכל אבן יקרה ואבני שיש לרוב . שלמה היה נותן מרגליות מכאן ומרגליות מכאן ואבני שיש באמצע . ונות היה לאחשורוש לעשות לו עמודים של כסף וזהב מלהביא עמודים של שיש מפרק אונסין למדי . אם תאמר דהוו זמרין א"ר מתנה אני ישנתי על פרחי

של

ענף יוסף

וכוונת המדרש כך הוא כי א"ה מונין מתשרי ויום אחד בשנה חשוב שנה כנודע . ולכך הסעודה שהתחילה בשנת ג' למלכו בניסן ונמשכה עד עשרה בתשרי שאחריו . ובתחלת תשרי התחילה שנה אחרת . שמלכי א"ה מתשרי מנין . א"כ היה הסעודה שני שנים . וז"ש הפסוק ימים רבים שני שנים שמונים ומאת יום ואין כאן כלל . והפי' פריך המדרש וכי רבים הם הלא רק ב' שנים מקוטעים היה . ואין נקראו רבים . כמו שאמרו גבי זבה . וע"ז משני שהיה של צער לישראל :

אבל

מתנות כהונה

הגרועים וטבלת פתך תרגום אונקלוס וטמישי סעדך וכאן ר"ל אותן עדשים שטובלים בו את הפת ואוכלין אותו או אותן שמבשלים הרבה יחד ואוכלין אותו בכף תוך הקערה וזה נקרא גראפא כדאמרי' ריש כריתות כאדם שגורף הקערה : מסיל כו'. התחיל לדבר עמו : והרגיש בו . הבעל הבית : שלח . בעל הבית לבני ביתו : ארנוטדייא . פי' בערוך מיני כלים החשובים מאד : משנה כו' . ואח"כ אמר לר"ש תשגיח עליו לשתות עמנו יום זה: ה"ג גבן יומא דין : דסליק בביתא. כשעלה ונכנס לביתו : חמא כו'. ראה כל אותן כלים כו' : אי רבי . או בלשונם התחלת דיבור של שמחה : אתון וכו' . אתם תורתכם מכבדת אתכם אבל אנחנו אם אין לנו ממון אין אדם יוכבד אותנו לפיכך צריכין אנו לקמץ באוכל ובמשתה: בעית למקרא וכו'. אם תרצה לקרוא ולזמן עשרים : ה"ג עביד לעשרים וחמשה פי' עשה והכן לכ"ה : ואין . ואם : אשתכחנון וכו' . נמצא שהיה חסר מנה אחת מלפני איש אחד שלא היה לו עשה והיה אומר קנדס והיה אומר כפנאי רעב אני מי יתן לי קנדס והוא מין ירק מאכל גרוע כך פירש הערוך וכן הוא בב"ר כך קוץ זה קונדס והוא נאכל ע"י תיקון כמו שפירש"י שם בפירוש החומש : אייתי דהב וכו' . בעה"ב הביא זהב ונתן לפניו נסביה לקח אותו איש את הזהב והשליכו בפני בעה"ב וא"ל וכי לזהב אני צריך והרבך אני אוכל: וטלקיה גרסי': ותני וכו' . וספר לו המעשה: לא הוה לי וכו'. פי' לא היה לומר לך חרפתי : דאלו כו'. שזה שאמרת לי לעשות לא עשיתי: ה"ג דאמרת לי לא עבדית . וכ"מ שוב בא"א: מן בגין וכו'. בשביל זה אמרתי לך שאדע אם שערי תורה כו' : או שמא . לשון תימא וכי גם זו נגלה לכם : ודא . זה שצריך אדם להכין כדי הצורך ויותר מנא לך : לאנשים אשר אתו . משמע שהיה מדקדק שיהא כדי הצורך לכל האנשים אשר אתו: ברם הכא. אלעיל קאי כלומר בכל מעשים אלו היה חסרון ברם הכא וכו' : ובמלואת כתיב . שיום אחרון היה כיום ראשון לפיכך כתיב ובמלואת מלא שהיו מלאים ושוים אחרון כראשון או שמא לא בא להשמיענו רק הכתוב וכן מנהגו בספר הזה בכמה מקומות תוק והבכה: כבית קומטיטון פי' כבית שקנוהו ואזרו לתוכו כל הצורך מלא כל טוב : יכול אלוהיכון גרסי' : גנה מבחוץ . דייק מדכתיב חצר גינת דבוק בתכף חצר של גינה הכי שהגינה גדול והחצר קטן לפנים ממנו : ורבי נחמיה דרש כסדר הכתוב חצר ואח"כ גינה : קופל כו' . היה מקפל ונוטל הוילונות והיו נראים הצמחים והירקות : בדמים הרבה . כאילו היו ב' בניינים : איירונון קרפיסנון ומיטון . מיני בגדים חשובים הן : שבני חורין . לשון חור קדרים מלשון חירות ולא לאפלוני קאתי אלא לפרש : ה"ג בא וראה שלותו של רשע מפקיעין מותחים החבלים בקלעים ספקיעים ועיין בערוך : כוילון של ארון . וילון התלוי לפני ארון הקדש שמגלגלין אותה מלמטה למעלה : וחרינא . והאחר : כקלע של ספינה. ואז נכרך אבל לא נגלל כוילון : המחצב הזה. של שיש: שלמה היה כו'. תמיהה היא : ונות היה לו. כלו' תמיהה הוא ושבח לאותו רשע : מיפרק אונסין . שם מקום שמשם מביאים השיש: זמרין. נראה דגרס נמדים פירוש קצרים נמד

הוא

עץ יוסף

כדי לטבול פתו [וטבלת פתך תרגום וטמישי סעדך] . דגראפא ממעט במים ומרבה בעדשים וגורף בכף ואוכל כדאמרינן ריש כריתות כאדם שגורף הקערה [מעריך]: התחיל מסיל בו פי' התחיל ר"ש לדבר עם עבדו על גודל הכבוד שבביתו . כי היה מפורסם לעשיר ועי"ז דבורו של ר"ש הרגיש בו . ועפ"ע כתב שצ"ל מלזל : והרגיש בו בעל הבית: שלח בעל הבית לבני ביתו : ארנוטדייא פי' בערוך מיני כלים חשובים מאד ובכלל בזה המלה כסף וכלי כסף וכלי זהב : משנה רבי שתי גבן חד כסא יומא דין כצ"ל [יפ"ע] פי' שהבעה"ב אמר לר"ש תשגיח עלינו רבי לשתות עמנו כוס אחד היום : א"ל אין כו' פי' שא"ל הן . כשעלה ונכנס לביתו ראה כל אותן כלים כו' : אי רבי או בלשונם התחלת הדבור של תימא : אתון אורייתכון כו' אתם תורתכם מכבדת אתכם . אבל אנו אם אין לנו ממון אין מכבד אותנו . ולכן אנו חסים על ממוננו : בעית למקרא כו' אם תרצה לקרוא ולזמן עשרים . עשה והכן לכ"ה : ואין בעית ואם תרצה : אזל הוא ועבד לכ"ד. פי' אזל ועבד לכ"ד היינו שהכין לכ"ה אנשים היינו לכ"ד כמו שרוצה לקרוא כ"ד על הסעודה שלא צריך להכין על ה' יותר וכמו שיעץ לו ר"א . ובאמת הוא קרא לכ"ה אנשים על הסעודה. והיה לו להכין על שלשים . ולכך היה חסר לאחד. דלעולם צריך להכין על יותר. וזהו שאמר חדרי סעודה מי גילה וזה דבר תימא שאף שהכנתי על ד' יותר ממה שקריתי אעפ"כ היה חסר לאחד . ולכן אמר ודא מנלן וכו' . א"נ הכי פירושו וקרא לעשרין. והמעשה קאי למעשה היינו שמהתמהים שצריך להוסיף אשתכח דחסר חד שהרי קרא עשרים והכין רק לכ"ד [מהדר"א]: חד מקמה קערה אחת: מ"ד קנדס כו' פי' אותה קערה שהיתה חסירה י"א שהיתה מין קונדס והוא מין ירק כדמתרגמינן וקוץ ודרדר קונדס . וי"א שהיתה מין כפנאי והיינו תמרים שאינם מבושלים . וקמ"ל שאעפ"י שלא היה החסרון אלא מדברים אלו דלא חשיבי בא לידי בזיון: אייתי דהב כו' הבעה"ב הביא זהב ונתן לפניו לומר כי לא מכילות או קוצר יד היה החסרון שהרי הוא נותן זהב תמורתו אלא דמגלי מעים לא להכין לקרואים כל הצריך היה החסרון : נסביה כו' לקח אותו האיש את הזהב והשליכו לפני בעה"ב ואמר ליה וכי לזהב אני צריך והרבך אני אוכל: ותני וסיפר לו המעשה : לא הוה לי כו' פי' לא הוה לי להגיד לך מה שקראתי. לפי שאלו הדברים שאמרת לי לא עשיתים . ומ"מ בשביל זה אני מגיד לך כדי לשאול אם חדרי תורה גילה לכם וכו' . או פי' מן בגין כן אמרת לך כו' ר"ל שזה שאמרת לי לעשות לא עשיתי מן בגין כו' פי' בשביל זה שאמרתי עלך אם חדרי תורה כו' או שמא פי' בתמיה וכי גם זו גלה לכם: ודא מנא לך פי' וזה שצריך להכין על המשתה יותר מנא לך . שזהו דבר הידוע בלי טעם שצריך דוקא ה' יותר . ואמר ליה מדוד נלמד דכתיב ויעש דוד לאבנר ולאנשים אשר אתו משתה ויעש משתה מבעי לי'. א"כ משתה תיבות מיותר להורות שהכין על משתה יותר [מהדר"א]: ברם הכא אלעיל קאי כלומר בכל מעשים אלו היו חסרון ברם פי' אבל הכא בסעודה אחשורוש יום אחרון כו' : (ה) ובמלואת כתיב דהמדרש רוצה להביא פלוגתת רב ושמואל על סוף פסוק זה . ופלוגתתם תליא בקרי וכתיב של תיבת ובמלאת . להכי הקדים המדרש להודיענו הקרי והכתיב: רב אמר כו' כתב בס' מנות הלוי דמ"ד שבעה חוץ מק"פ דרש הקרי ובמלאת אחר שנשלמו הק"פ ימים עשה עוד ז' ימים. ואידך דרש הכתיב ובמלואת כלו' כשהגיע לתשלום הק"פ ימים בז' האחרונים מהם עשה משתה [מנחת שי] וביאורו כי הקרי הוא מקור ופירושו כשנשלם או התחילו הז' ימים. מש"כ לפי הכתיב נוכל לקרוא מלואת המ"ם בחיר"ק והלמ"ד בדגש ובשור"ק והאל"ף בפת"ח והוא שם דבר כמו מלואת אבן כלומר הסוף והתשלום של הימים רבים נקראו מלואים שבהם השלם המספר ומלאו הימים שהיה בדעתו להרעות . וז"ש במלואת כלו' בסוף הימים היה בהם ז' ימים שעשה המלך משתה לכל העם הנמצאים וגו': כבית קומטיטון פי' בלשון רומי בית גדול אשר בו המלך ועבדיו יושבים . תרגום ירושלמי בכל ביתי נאמן הוא בכל קומיססון דידי מהימן הוא [תוסף הערוך] : מאכל ומשתה מצוי בה הנמצאים בשושן דריש . דאפשר בשושן מבעי לי' מאי הנמצאים ולכן א"ר סימן דמאכל ומשתה מצוי בה לרוב ולכן יכול לעשות משתה לכל עמו . ומפרש קרא עשה משתה לכל העם מהדברים הנמצאים בשושן הבירה . שהם נמצאים תמיד מאכל ומשתה : גדולי הדור היו שם וברכו שלא ליסב באותה סעודה . משום כמה מילי דכתיבנא לעיל פרשה זו סי' ב' גבי ימים של צער . ולכן אמר הנמצאים לאפוקי אותם שברחו : יהודים היו שם כו' דייק מדכתיב לכל העם הוא שהם עיקר כל העמים כדכתיב ומי כעמך ישראל וגו'. או דייק מתיבת הנמצאים דיהודים איקרו נמצאים ע"ד ימלא עמך כל הנמצא כתוב בספר . או דייק מדכתיב למגדול ועד קטן שאי אפשר לומר שקרא אחשורוש אל הסעודה הקטנים דהיינו התינוקות . גם אי אפשר לומר שהכוונה לומר החשוב והפחות מכיון שנאמר לכל העם הנמצאים זה מבואר שלא יאמר אלא על ההמונים כולם בשוה . אלא אמר מגדול ועד קטן לרמוז שגם ישראל נהנו מאותה סעודה שגדול וקטן הם יעקב ועשו שנקראו גדול וקטן כדכתיב [בראשית כ"ז] ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן . וכמו שנאמר [עמוס ז'] מי יקום יעקב כי קטן הוא : יכול אלהיכון כו' תיבת הנמצאים רמז למה שאמרו לו דסעודה זו מדברים הנמצאים . דאילו סעודה ה' לעתיד עין לא ראתה וכו' : אנו אומרים לו כו' וא"כ מאי עין לא ראתה דכתב לן הילכך צריך לומר שסעודת אלקינו גדולה מזו : (ו) גנה מבחוץ כו' דביתן לכ"ע לשון פנימות הוא כמו תבית ומהון . אלא שפלוגתתם הוא דלר' נחמיה ביתן הוא תואר לגינה שהיא הפנימית כדמתרגם התרגום גינתא גואה . משום דגינת דבק לביתן להכי קאמר גנה מבפנים וחצר מקיפה סביב . ור' יהודה סבר דביתן דבק לחצר משום דהוא לשון זכר וחצר מצינו לשון זכר דבכמה דוכתי כתיב ביחזקאל חצר הפנימי גם כתיב חצר התיכון . ואילו גנה לשון נקבה בכל מקום. ולה"ק גנה מבחוץ וחצר מבפנים שהיה החצר מוקף גינה סביבו [יפ"ע] : פורש את הוילון בין חצר לגינה ולא יקרא החצר חצר לבד . אבל כשהיה מקפיל ונוטל את הוילונות והיו נראים הצמחים והירקות היה נקרא גנה : בדמים הרבה דריש ביתן לשון מתן מעות מרובים [יפ"ע] : (ז) איירינון היינו בגדים לבנים כמו כלים האולייריז דס"פ אלו קשרים . ומפרש חור לשון לבן כמו חיור [יפ"ע]. וקרפסינון בלשון יון קרבסינון והוא בגד דק עשוי מפשתן נקי [מוסף הערוך] : יטינון ובלשון יון יקינסינון. והוא דבר אשר לו גוון תכלת [מוסף הערוך] : שבני חורין פי' שרים. דלשון חור כמו חור בחולם והוא מענין חורי יהודה שלבושי השרים חשובים מאד : ארשב"נ בא וראה שלותו של כצ"ל [א"א] וכן הוא במדרש שעם הס"ע: מפקיעין פי' אוגדין וקושרין [א"א] : נגללין היו כוילון דגלילי כסף היינו כמין פרוכות המסך הפרוסים על הפתח מרוקמים בחוטי כסף . ומיקרו גלילי מפני שגוללין על הפתח מלמטה למעלה מצד תחת לצד פנים או מצד פנים לצד חוץ ככריכת מגלת ספר : נקפלין היו כקלע זו של ספינה לדידיה הוו כמין קלעים הפרוסים מקצה לקצה וכפרוסים מקפלין ומחברין קצותיהם עד קצותיהם כקלע של הספינה הפרוש שבהורדתו מקפלין ומקמטין אותו [יפ"ע] : המחצב הזה של שיש : שלמה היה כו' תמיהה הוא : מפרק אונסין שם מקום שהוא מלוין שם אבני שיש : זמרין נראה דגרסינן נמדין . פי' קצרים . נמד הוא אמה קצרה [מת"כ] . ובדפוס קושטנטינא גרס זעירן [א"א] וכן גרס בספר מנות הלוי ובספר יפ"ע . והגירסא שלפנינו יש לייסב שפירושו מחותכין ונקרים מלשון זמיר עריצים : פרחו של אחד היה כמין קטלרסים שבראש העמוד האוכל

יפ"ע

של אחד מהן והוה מלא קמה ופשוט ידים ורגלים : (ח) מטות זהב וכסף ר' יהודה ור' נחמיה ז ר"י אמר הראוי לכסף לכסף הראוי לזהב לזהב. א"ל ר"נ א"כ נמצאת מכנים שנאה בסעודת אותו רשע אלא של כסף היו והיו מצופים כזהב . ור' תחליפא בר בר חנה אמר של זהב היו והיו מכופתין בכפאתין של כסף . ושמואל אמר הגשיש החיצון של זהב והפנימי של כסף : (ט) על רצפת בהט ושש א"ר נחמן בא וראה שלותו של אותו רשע מה הוא שהיה ביתו רצוף באבנים טובות ומרגליות בהט ושש ודר וסוחרת. ר' ניסא דקיסרי אומר למרגליות שהיא אהובה על בעלה . ר' יוחנן אמר למרגליות שמוציאה את בעלה לחירות המד"א (ויקרא כה) וקראתם דרור . ודר א"ר הונא ח אית אתר דצווחין למרגלית דורה . וסוחרת ר' ביבא בר אבונא אמר פרקמטיא נפקת המד"א (בראשית כג) עובר לסוחר : (י) והשקות בכלי זהב ט השקיותיו של אותו רשע לא היו אלא בשל זהב . איתיבון והכתיב (מ"א י) וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור . ר' פנחס בשם ר' יצחק אמר והלא נפשו של אדם חותה לשתות בשל זהב . אלא אלו כוסות דיוטריטא של כלי זכוכית שרואין צל פניהם בהם יפין ויקרין ככלי זהב : (יא) וכלים מכלים שונים הביא כליו וכלי עילם ונמצאו שלו יפין משל עילם . הביא כליו וכלי בהמ"ק ונמצאו נאין ויפין מכליו . לטטרונה שהיתה לה שפחה יפה כל זמן שמבטת בשפחתה היו פניה משתנות . י כך כל זמן שהיו כלי בהמ"ק מביטין בכליו היו משתנין כליו ונעשין כעופרת . ר' תחליפא בר בר חנה אמר כלים שצורתן נשתנית לימים קלים . א"ר שמואל בר רב נחמן כלים מכלים כ למשתמשין בהם והם שונין בקלקלה . מי גרם לבלשצר שתתקעקע ביצתו מן העולם לא ע"י שנשתמש בכלי בהמ"ק הה"ד (דניאל ה) בלשאצר אמר בטעם חמרא להיתיה למאני דהבא וכספא די הנפק נבוכדנצר וגו' . מה כתיב ביה בלילא קטיל בלשצר מלכא כשדאה : (יב) ויין מלכות רב . להלן כתיב (דניאל ה) ולקבל אלפא חמרא שתה . ברם הכא כתיב ויין מלכות רב כיד המלך כבוסות ביד המלך : (יג) והשתיה כדת אין אונס. כדת כל מקום ומקום. אית אתר דבעי מיגס ובתר כן שתי . ואית אתר דשתי ובתר כן מיגס . כדת כל אומה ואומה כאלין כותאי דלא שאתן חמרא דבזיקין אייתי להון חמרא דקולית. אין אונס באנפקאי . רב אמר אין אונס ביין נסך . א"ר בנימין בר לוי אין אונס בפקתא לפום דתמן שאתן בגסא לפיכך אין אונס בפקתא . כי כן יסד המלך . א"ר שמואל בר נחמן בא וראה שלותו של אותו רשע מה הוא שהיתה ביתו מיוסד באבנים טובות ומרגליות . על כל רב ביתו . לעשות לגדולי מלכות שיהא כל אחד וא' רשאי ליצחק עם בניו ועם בני ביתו : (יד) לעשות כרצון איש ואיש . א"ל הקב"ה אני איני יוצא מידי בריותי ואתה מבקש לעשות כרצון איש ואיש . כנוהג שבעולם שני בני אדם מבקשים לישא אשה אחת יכולה היא להנשא לשניהם אלא או לזה או לזה. וכן שתי ספינות שהיו עולות בלימין אחת מבקשת רוח צפונית וא' מבקשת רוח דרומית יכולה היא הרוח אחת להנהיג את שתיהן כאחת אלא או לזו או לזו . למחר שני בני אדם באים לפניך בדין איש יהודי ואיש צר ואויב יכול אתה לצאת ידי שניהם אלא שאתה מרומם לזה וצולב לזה. ר' הונא בשם ר' בניסין בר לוי אמר ל לפי שבעוה"ז בזמן שרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת ובזמן שרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת . אבל לע"ל בקבוץ גליות אמר הקב"ה אני מביא רוח ארגסטים לעולם ששתי רוחות משמשות בו הה"ד (ישעיה מג) אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ. מי הוא זה שעושה רצון יראיו זה הקדוש ברוך הוא שכתוב בו (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם :

רב

יד יוסף ז מגילה דף י"ב ע"א : ח מגילה דף י"ב ע"א : ט פדר"א פ' מ"ט : י פדר"א פ' מ"ט : כ מגילה דף י"ב ע"א : ל כתובים פסוק שורי לשון . ויקרא רבה פ' ס' . במדב"ר פ' י"ג :

מתנות כהונה

סוס אמה קצרה או גרס זעירין ולפי הגירסא צריך להיות זמרין מהופכים וקצרים לשון זמיר עריצים : מכופתין כו'. מקושרים ומחוברים בעגולים של כסף : ה"ג בכפאתין של כסף . והכי מוכח גירסת ילקוט : הגשיש . כרעי המטה קרוי גשיש ועיין ערך גשש : החיצון . נגד הבית : אהובה על בעלה . דרש סם מל' שם בסיבולת ובקמן לשון ששון : לחרות . לשון דר קדרים כדמפרש ואזיל : פרגמטיא . סחורה קדיש לשון סחורה : והשקות השקיותיו כו' . י"ל לשון תימה באו ורואה כמה רוב עשרו מה שלא מגיע בשום אדם : ר' פנחס וכו' . תירוצא הוא : חותה . מאוס ומעכב מלשון חותה את הגחלים וא"כ איך היה אחשורוש משתמש בו בתוספה סעודה והכתיב לעשות כרצון איש ואיש וגבי שלמה אין להקשות זה לפי שלא בא לעשות כרצון כל איש ולא בא אלא להודיע רוב עשרו : אלא אלו כו'. פי' אלו של אחשורוש כו' : דיוטירוטא . פי' הערוך משונים : ה"ג מרוחים על פניהם : פניה של השפחה משתנות : שצורתן שמתים כו'. פי' המלאכה סיפה דקה עד מאד ומגליון היה זכה ובהיר ומשתנים במהרה : מכלים . לשון כליון שמכלים למי שהוא משתמש בהן : ביצתו . זרעו : כבוסות ביד המלך . משמע שהיה כנגד כל המסובין חוץ כל הכוסות של כל אחד ואחד הגיע לשתות כוס א' : והשתיה כדת כל מקום. כמנהג כל מקום ומקום וכדמפרש ואזיל : אית אתרא כו' יש מקום שרוצה לאכול ואח"כ לשתות ויש ס' : דלא שאתן כו'. אינם שותין יין המונח ומשתמר בזיקים במדום והביא להם יין המונח ומשתמר בקוליה מין כלי מלשון קולס' בדברי רז"ל והם כדים של חרס : באנפקא . פי' הערוך יין תי שלשו מגג : ביין נסך . ליהודים : ה"ג א"ר בנימין בר לוי אין אונס בפקת' לפום דתמן שאתין בגיסא לפיכך אין אונס בפקתא ופירושו שהיה להם כלי גדול ושמו פקתא והיו משקין אותו לכל אחד מן המסובין בעל כרחו זאת לא היו אונסין בכלי זה כ"כ בספר יפה תואר : בא וראה שלותו כו' . לשון יסד קדרים : מידי בריותי . לצאת ידי רצון כל א' וא' : עולות בלימין . סוף ים : וצולב . ותלה : ארגסטים . פי' הערוך רוח מוקה הבאה מכמה רוחות כאחת :

סיסתגנו

ענף יוסף

(יד) [אבל לע"ל כו' אני מביא רוח ארגסטים לעולם ששתי רוחות משמשות בו] . נ"ל הטעם לפי דאי' במדרש שוחר טוב וירא ה' על כנפי הרוח . מסיכן יוצא הרוח לעולם בטעם שמלאכי השרת אומרים שירה מקשקשים בכנפיהם ומזה יבוא הרוח לעולם . ומקשה בכנלי יקר מה מקשה המדרש הוא"ם מסיכן יוצא הרוח לעולם והא מקרא מלא הגרם כאשר הנה יוצר הרים ובורא רוח . ומשני דעל אחר ג' רוחות לא מקשה הכא בריאת שמים . אמנם על רוח מערבית מקשה סוחיל והשכינה במערב ואמך לא יגורך רע כתיב כמשאחז"ל שהתפלל דוד שיוריד הקב"ה אומות רעים שלגים רעים וברד לארץ מכח פסוק זה אמך לא יגורך רע . א"כ כמו כן ראוי שלא יבוא רוח במערב מכח השכינה במערב . לזה אמר שהרוח בא ממילא ע"י השירה של מלאכי השרת . ולעתיד יהיה השכינה בכל מקום כדאיתא בזכריה והיה בכל הארץ נאום ה' . וא"כ כוא"ל ויהיה השכינה בכל ארבע הרוחות ולא יאמרו מלאכי השרת שירה בכל מקום . ויבוא הרוח על ידי קשקוש כנפיהם מכל צד עולים ודו"ק (ורע מגרשם) :

פיוס

עץ יוסף

[יפ"ע] ור"ל לפי יפנוי על הרוחב של מעלה מהעמודים : (ח) הראוי לכסף כו' פי' של הראוי לכסף ישב על מטה של כסף . ומי שהוא חשוב שהראוי לזהב ישב על מטה של זהב : מכנים שנאה ר"ל קנאה : מכופתין מקושרים בחבלים של כסף : הגשיש כרעי המטה קרי גישוש [מת"כ] : החיצון לגד הבית : (ט) למרגלית שהיא אהובה פנהם קאי דהדפיק ליה אבנים שמתחוסמות על בעליהן . והיינו לשון שגוג . והיינו שהיא אהובה דקאמר הכא [יפ"ע] . ובמתנה דר"א קאמר דאהם קאי דקשה למה מכנים שם שהוא אבן שיש בין אבנים טובות . לכן פירש שהוא כמשל למרגליות שהיא אהובה על בעלה שאף שאינה אהובה כל כך לאיש אחר מ"מ לו היא רבה הערך . כן השש היה לאחשורוש בערך אבנים טובות וכדאי' לעיל שגנות היה לו לאחשורוש לעשות לו עמודים של זהב מלהביא עמודים של שיש מפרק אונסין : שמוציאה את בעלה לחירות אדר קאי . ומפרש שהיא חשובה ויקרה בדמים שמוציאה בעלה לחירות ע"י שפורע מעות תובעיו ע"י והוא כן חורין ממעיקו : פרקמטיא נפקת שיוצאת בכל סחורה שע"י שהיא יקרה כל בעלי סחורה מחזרים לקבלה בסחורתם : (י) השקיותיו של אותו רשע כו' לשון תימה בוא וראה כמה רוב עשרו מה שלא מגיע כן בשום אדם : חותה מאוס ונעכר ומתיעב . וא"כ איך היה אחשורוש משתמש בו בתוספת סעודה והכתיב לעשות כרצון איש ואיש . וגבי שלמה אין להקשות זה לפי שלא בא לעשות כרצון איש ואיש . ולא בא הכתוב אלא להודיע רוב עשרו [מת"כ]: אלא אלו כלי זהב דכתיב באחשורוש והשקות בכלי זהב לא זהב ממש היו אלא כוסות דיוטריטא פי' בערוך כלי זכוכית המובן שהיו יקרים כשל זהב : (יא) הביא כליו וכלי עילם כו' מדה"ל למימר והכלים שונים . וכתיב וכלים מכלים שונים משמע שהכלים משונים משאר כלים אחרים . דהיינו כלי עילם . שע"י שכלי אחשורוש חשובים מהם נמצאו הם משונים בפניהם . וכן כלי אחשורוש לפני כלי בהמ"ק : היו פניה של השפחה משתנות : היו משתנים כליו ופירושו של קרא וכלים של אחשורוש מכלים של בהמ"ק שונים בכל עת שרואין אותם ונעשים כעופרת : שצורתן נשתנית ר"ל פר' שמלאכה מפרש שהם משתנים יותר מכלים אחרים כי בימים מועטים צורתן משתנית וגם כלי זכוכית וכיוצא שנשברים מיד : כלים מכלים למשתמשין כו' . לפי זה הדרש הכפול וכלים מכלים השני מתפרש מלשון כליון . ר"ל וכלים של בהמ"ק מכלים לכל מי שמשתמש בהם . שונים ר"ל ומ"מ הם שונים להשתמש בהם . ור"ל שהכתוב מתמיה שזה ידוע מכבר היינו מבלשצר שכלי בהמ"ק מכלים לכל מי שמשתמש בהם והם שונים בקלקלה ומשתמשין בכלי בהמ"ק [מהרז"ו] : ביצתו זרעו . היינו שנהרג ונאבד מן העולם : ביה בליליא קטיל בלשצר וכן אחשורוש ע"י שהשתמש בכלי בהמ"ק נהרג ושתי . כדאי' בפ"ק דמגילה והייתי מחוי דכי מקדשא ואשתמש בהון בא שטן ורקד ביניהם והרג את ושתי : (יב) כבוסות ביד המלך שהיו בידו כוסות כנגד כל הקרואים שבותה כנגד כולם חס דרך גאוה . וגם לקבל אלפא חמרא שתי גאוה כי מי יוכל לשתות כנגד אלף . אלא דלאחשורוש היה גנאי לשתות יין ספי מבלשצר והכי נקט גאוה דבלשצר לקבל אלפא . וגאוה דאחשורוש כבוסות ביד המלך . שמליצה גאותו יותר גדולה [יפ"ע] . וקשה לפי' זה מאי"ל שמלאה לו ואי הגא לקבל אלפא שהי כו' דמשמע היה גנאי יותר לשתות יין מאחשורוש . לכן נראה כפי' מהרז"ו ככוסות ביד המלך פי' כוסות שיש ברשות המלך שהם הרבה כך נוה ליתן יין הרבה שיוכל כל אחד מהמסובים לשתות כמה כוסות הנ"ל. והא הקושיא שמדרש להלן ששה הוא לקבל אלפא וכאן הוא לפיכך שהמלך צוה שיתנו הם ככוסות שביד המלך . אבל הוא לא היה יכול לשתות הרבה : (יג) כדת כל מקום ומקום דכיון דלא פירש כדת איזה מקום או איזו אומה נ"ל כדת כל מקום ומקום וכדת כל אומה ואומה . ור"ל דחילוף מקומות יש וחילוף אומות יש כדמפרש ואזיל : אית אתר כו' יש מקום שרוצים לאכול ואח"כ לשתות כדרך האגרמים : ואית אתר ויש מקומות שרוצים לשתות ואח"כ לאכול כדרך הערביים : כאלין כותאי כו' ר"ל וחליף האומות כאילו הכותים שאינן שותות יין המונח ומשתמר בזיקים פי' בנודות של עור . והביא להם יין המונח ומשתמר בקוליה פי' כדים של חרס : באנפקאי פי' חמרא חייא . ולפי שדרך המשתאים לאנוס בו וע"י כן הם ניזוקין בו . אמר שלא היו אונסין בשתייתו שלא שותה מזוג כל הרוצה . והמעריך כתב גנפקאי לשון לעז הוא ענין מלוי . כלומר כוס גדול מלא בלשון טורקי דולי : אין אונס ביין נסך והם שאע"פ והשתיה כדת הוא שלא היו אונסים שום אחד שיעבור על מה שהגזרו דתו . וכוונתו היה למען יגדל שם ישראל ויגדל כבודו בזה [מנות הלוי] . אין אונס בפקתא פי' שהיה להם כלי גדול ושמו פקתא [והוא כוס שמכיל רביעית ההין . מנות הלוי] : והיו משקים אותו לכל אחד מן המסובים בעל כרחו . אבל בסעודה של אחשורוש לא היו אונסין בכלי זה [מת"כ] : בא וראה שלותו כו' עד ומרגליות לא גרסינן ליה וצריכין למחוק מכאן דמקומו הוא לעיל בפסוק של רצפת בהט ושש ודר וסוחרת וכבר הוא שם [ס"א]. אבל היפ"ע מקיים הגירסא שלפנינו דה"ק שלא יפלא הפלגת העושר במה שהשקום בכלי זהב וכל הנ"ל. כי כן יסד המלך הבית באבנים באבנים טובות כי זה עושר יותר מופלג . והכי קאמר המדרש בא וראה שלותו כו' : לעשות לגדולי המלכות כו' . דייק זה דלאו כפשוטו שצוה המלך לרב ביתו שיעשו כרצון איש ואיש הו"ל למימר יסד המלך על רב כל ביתו שהוא על כל רב . ואם הכוונה שהוא גוזר כך על כל השרים הו"ל למימר על כל רבי ביתו . לכך דרשו כי כן יסד וגזר המלך על כל רב ושר מהשרים שיהא לו ביתו עמו הוא ובניו ואשתו שיהא מנחתו עמהם . וזה עשה כדי לעשות כרצון איש ואיש לפי שיש כמה אנשים שרוצים לשמוח ולצחוק עם בניהם יותר מכל אכילתם [כסף נבחר ומגלת ספרים] : (יד) א"ל הקב"ה אני כו' משום דק"ל לעשות כרצון כולם מבעי ליה . מאי איש ואיש . להכי בעי לתרוצי שהכוונה לעשות רצון איש ואיש המתחלפים ברצונם זה נגד זה כדאמר לעיל איש דבעי מיגס ובתר כן שתי כו' ולכן קנסוהו הכתוב כי לא יוכל לצאת ידי מרדכי והמן המתנגדים . ורמז ליה נ"כ באומר איש ואיש דהיינו איש יהודי ואיש צר ואויב [יפ"ע] : אני איני יוצא מידי בריותי לצאת ידי רצון כל א' וא' : עולות בלימין כמו נמל . ופי' חוף הים : אין רוח צפונית מנשבת והא דאמרו בפ' לא יחפור ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כולם . היינו מעט מועט כדי לתקן . והכא שיטתם קמיירי [יפ"ת נויק"ל] : ארגסטים וכתב הערוך שבס"א גרס אגרסטוס . וכן מסתברא . ופירושו דהיינו ענין זר תוך מהמנהג . והיינו רוח המשמש לשתי רוחות כאחת : אומר לצפון תני דמדכתיב הבא תני והבא אל תכלאי ש"מ דדרש לתמוה . והיינו בעת שרוח שבנגדו מנשבת שזו שותקת וקאמר שלעתיד לא יהיה כן . וענין זה להבאת הבנים מרחוק שאם ינשבו דרך יש באניות שלא מזה ואלה מזה יהיה הרוח מביא טוב מיוחד : מי הוא זה שעושה רצון יראיו פי' שאף שיהיו ב' זה לעומת זה יעשה ה' רצון שניהם . והיינו רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע שאף שמהם זה מנגדם לזה ישמע ה' לשניהם . משא"כ לאחשורוש שלא יוכל לעשות רצון ב' אוהבים

המתנגדים

פרשה ג (א) רב פתח (חבקוק ב) הוי משקה רעהו מספח חמתך ואף שכר למען הביט על מעוריהם. הוי משקה זה נבוכדנצר. **רעהו זה צדקיהו**. א"ל הקב"ה אי רשע אינו מלך כמותך אינו רועה כמותך. **מספח חמתך** מה אתה מספח בו דברים בחמתך. א"ל אילו מרדת בי ולא **מרדת** באלהיך היה לאלהיך להתקיים עליך. אילו מרדת באלהיך ולא מרדת בי היה לי להתקיים בך. אלא שמרדת באלהיך ומרדת בי. הה"ד (ד"ה ב לו) וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים. א במה השביעו **א"ר** יוסי בר' חנינא בקרנות המזבח הפנימי השביעו. מה היה עושה **לו אותו** רשע היה מאכילו פת חמה של שעורים ומשקה אותו יין מן הגת **חדש** וכל כך למה כדי שיתחללו מעיו. הה"ד (חבקוק ב) למען הביט על מעוריהם. א"ר **חנינא** בר יצחק יקר עצמך ויקר אבותיך לא נכנסתם למלכות אלא על ידי שכיבד זקנך לזקנו של זה. הה"ד (ישעיה לט) בעת **ההיא** שלח מרודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו וישמע כי חלה ויחזק. אמרו מרודך בלאדן עובד לחמה היה, ב והיה רגיל לאכול בשש שעות ולישן עד ט' שעות. ואותו היום שחזר גלגל חמה לאחוריו בימי חזקיהו ישן עד תשעה שעות ועמד **בד'** שעות. וכיון שנעור משנתו בקש להרוג את כל עבדיו אמר להם הנחתם אותי ישן כל היום וכל הלילה. אמרו לו לא. אלא שגלגל חמה חזר לאחוריו. אמר להם וכי יש אלוה גדול מאלהי שיכול להחזירו. אמרו לו אלהי של חזקיהו גדול מאלהיך. **מיד עמד** וכתב ג שלום לחזקיהו ושלום לאלהי חזקיהו ושלום לירושלים וכיון שיצאו הכתבים והבולדרין. נתיישבה דעתו עליו ואמר הכבוד הזה שחלקתי לחזקיהו לא חלקתי לו אלא בשביל אלהיו ואני מקדים שלום של חזקיהו שהוא ב"ו לשלום אלהיו. מיד עמד מכסאו ופסע ג' פסיעות ושלח בולדארין והחזיר את הכתבים וכתב ספרים אחרים שלם לאלהא רבא של חזקיהו ושלם לחזקיהו ושלם לירושלים. א"ל הקב"ה אתה עמדת מכסאך ג' פסיעות ופסעת בשביל כבוד שמי. חייך שאני מעמיד ממך ג' מלכים שיהיו קוזמקרטורין מסוף העולם ועד סופו. ואלו הם. נ"נ ואויל מרודך ובלשצר. **לפיכך אמר הקב"ה כבודך וכבוד זקנך ואביך לא** נכנסו למלכות **אלא** בשביל שכיבד לזקנו של זה **ואתה מבזה אותו** (חבקוק ב) שבעת קלון מכבוד צדקיהו בני מתבזה כדרך כל אדם המתבזה. אבל אתה (שם) וקיקלון על כבודך מקיא מלמעלן וקלון מלמטה. ר' ירמיה בשם רב שמואל בר רב יצחק אמר כיון שראו שני גדולי לגיונותיו שמקיא מלמעלן וקלון מלמטן עמדו והעמידוהו מכסאו והסירו את כתרו מעל ראשו והסירו פורפירא שלו מעליו. הה"ד (דניאל ה) ויקרא העדיו מיניה. והעמידו בעריתו עריית בזוי. ומי היו שני גדולי לגיונותיו כורש ודריוש. ר' מנחם תתניה דר' אליעזר בר אבונא בשם ר' יעקב בר אבונא כל ביתו של אותו רשע לא נדונים אלא ערומים. (חבקוק ב) שתה גם אתה והערל זה נ"נ. גם אתה זה בלשצר. והערל זה ושתי: (ב) גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים. ר' יהודה בר' סימון פתח (ישעיה ג) עמי נוגשיו מעולל ונשים משלו בו. עמי נוגשיו מעולל מדקדקין בהון המד"א (איכה א) ועולל למו. ד"א מעולל מקטפין עוללותיהן. המד"א (ויקרא יט) וכרמך לא תעולל. באין עליהן בעלילות המד"א (דברים כב) ושם לה עלילות דברים. ור' יהודה בר' סימון אמר קדשים בהון. המד"א (שם כג) לא תהיה קדשה. המד"א (שופטים יט) ויתעללו בה כל הלילה. ונשים משלו בו א"ר הונא קופצין עליהון כבעל חוב. ד"א ונשים משלו בו ד' נשים נטלו ממשלה בעולם ואלו הן איזבל ועתליה מישראל שמירמית ושתי מאו"ה: (ג) ד"א גם ושתי המלכה. שמואל פתח (ירמיה נא) בחומם אשית את משתיהם אמר הקב"ה כשהן באים להתחמם במלכות אשית את משתיהם אנא מגדיר ית משתותיהון (שם) והשכרתים בצרותיהם (שם) למען יעלוזו על ידי שהיו שמחים הם בחורבן הבית. אמר הקב"ה בהמ"ק חרב ורשע זה עושה מרזיחין וגם ושתי הרשעה עושה מרזיחין דכתיב גם ושתי המלכה

יד יוסף א איכה רבה פ"א. וקהלת רבה פ"ח: ב שה"ש רבה פ"ג. וזוהר תרומה ד' קע"ד. וכת"מ. וסנהד' דף נ"ו. תנחומא ס' כי תשא סי' ט'. ילקוט ח"ב כ' רמז רמ"ד: ג זוהר מקץ דף ר"ב:

מתנות כהונה

שיתחללו ל' חילול כלו' היה משלשל תמיד ואולי הוא כמו שיתחלחלו כמו ותתחלחל המלכה ודרשו חז"ל מלמד שנצרכה לנקביה: **ועמד כד' שעה**. כד' שעות של היום עי' במדרש חזית בפסוק כמעט שעברתי: **הבולדרין**. שלוחי המלך ועיין דוגמתו בב"ר בפ' ויכלו השמים וטיק' רבה בפ' אחרי מות בפרשת ויסרוך אלך: **קוזמקרטורין**. גרסי' ופי' הערוך תופס העולם קוזמו עולם קרטור תופס בלשון יון: **וקיקלון**. רשי' ואספה והוא סוף פסוק של שבעת קלון: **מקיא** כו'. וקיקלון דרש נוטריקון יקי קלון: **פורפירא**. לבוש מלכות: **ויקרא** העדיו מיניה. פסוק הוא בדניאל סימן ה': **והעמידו** בערייתו גרסי'. פי' העמידו אותו בערום ועריה: **עריית** בזוי. בבזיון עומדת ערום גם ושתי: **כבעל** חוב. דרש ונשים לשון לא תהיה לו כנושה: **שמירמית**. אשת נבוכדנצר הכי איתא בהדיא בויקרא רבה סוף פ' מצורע ועיין בילקוט ירמיה סימן מ"ט ובתנחומא פ' ויקרא: ה"ג אנא מגדיר כו' ופירושו לשון כריתה כד"א גדו אילנא וכן אסים פירושו לשון שממה וחורבן ועיין בערוך קמחי: **משתותיהן**. שרשיהם כד"א כי השתות יהרסון לפי פי' הרד"ק ומדרש חז"ל: **מרזיחין**. עין לעיל בפסוק בימים ההם: שמע

עץ יוסף

המתנגדים. ואע"ג דאמר ב' בני אדם מבקשים ליטא אשה אחת כו' היינו במנהג הטבעי כהתם בני אדם כדקאמר במנהג שבעולם. אבל בירא ה' יפיק רצון שניהם בהשגחה. שאם ב' מבקשים אשה אחת ה' יזמין לאחד אשה אחרת יפה כמו או יפה ממנה שיתפייס בה ולא יבקש זו. ובב' ספינות יביא ה' רוח אחד להפליג האחת ותיכף יביא אחר לשניה. או הקב"ה שיודע העתים לא יביאם במגב כזה [יפ"ע]:

פרשה ג (א) רב פתח הוי משקה רעהו משום דק"ל מה דאתא הכתוב לפרסם סעודת ושתי כדלקמן. מתחיל רב דאתא לאשמועינן מה שנגזר עליה שתכנס ערומה שזה משפט בית נבוכדנצר לידון ערומים. ולהכי דרש האי קרא בבית נ"נ שנידונו כולם ערומים שזה גם אתה כו' עד זו ושתי [יפ"ע]: **זה נ"נ** שהשקה את צדקיהו יין מגתו כדלקמן: **רעהו** זה צדקיהו וקראו רעהו על שהיה מלך כמוהו: **מה אתה** מספח בו דברים בחמתך כו' פי' שהקצף לנבוכדנצר כמה שבחמתו וכעסו על צדקיהו בשביל שמרד עליו סיפח וחיבר בו שני דברים כאילו כעס עליו גם בעבור שמרד גם באלהיו. והראה את עצמו כאילו מקנא גם להקב"ה. אכן שקר רעיוניו בקרבו. שאילו באמת היה דעתו לקנא בשביל הקב"ה לא היה לו להזכיר בכעסו עליו רק מה שמרד באלהיו. ולא לקנא כלל לכבוד עצמו ולערב חול בקודש כי מה לתבן את הבר לספח ולחבר קנאת הקב"ה עם קנאת האדם. ולכן במה שסיפח בו דברי' בחמתו וכעסו כאילו הוא בעצמו נ"כ יכול להתקיים עליו בלתי הקב"ה חלילה. נראה לכל שקנאתו להקב"ה הוא שקר מוחלט ואין פיו ולבו שוים בקנאתו להקב"ה: **מספח** בו דברים פי' מחבר ומקבץ בו דברים כמו אחת חרול יסופתו [איוב ל']: **להתקיים עליך** להציח בו לנוצחו: **וגם במלך** נ"נ מרד ואעפ"כ מקודם קרא לנ"נ. דלא היה ראוי להוכיח חרפתו עליו. ובסדר דצדקיהו לא עבר על השבועה ח"ו אלא ששאל עליה והתירו לו סנהדרין כמו שאמרו בשוסקים ממנו דנדיעבד מכמי תחרה אפילו שלא מדעת המשביעו. **במה השביעו** מיהו ליה הכא יתכן שהלין נעד לצדקיהו קאמר הכי כי לא עבר על השבועה כי לא השביעו באלהים ממש רק בקרנות מזבח הפנימי. או היה שבועה כל שלא הזכיר השם או מי ששוכן שם וכוונה כדאמרינן בגמרא דנשבע בשולחן המקדש או בא' מכלי בהמ"ק אינה שבועה. ומ"ש אשר השביעו באלהים היינו לפי מחשבת נ"נ דהוה הכא דין שבועת אלהים [יפ"ע] וע' מ"ש באיכה רבתי פ"ב: **בקרנות מזבח הפנימי** שהכניסו שם ואע"פ שאסור לזר ליכנס שם אנוס היה. והא דהשביעו בקרנות מזבח הפנימי. ע' מ"ש באיכה רבתי שם ובקהלת רבה פ"ח. והא דאמרו שהשביעו בקרנות מזבח הפנימי. כתב היפ"ע דהכי גמירי ליה: **שיתחללו** מעיו. ע"י שלשול מלשון דחלחלה כי מכחה דסרק כל הבשר. או הוא לשון רישע מלשון לגרוות מתחלחלין לגוטו דס"ד דמקוואות [יפ"ע]. ובא"א כתב שנ"ל שיתחלחלו מלשון ותתחלחל המלכה. או פי' שיתחללו ויחרבו מעיו כאילו נעשה כמס חללים. וכן דרשו [מגילה דף ט"ו ע"א] ותתחלחל המלכה מלמד שהוצרכה לנקביה. והיינו שמשוה נעשו חלולים ועי"ז שלשלה והוצרכה לנקבים. והשתא מפרש המדרש מספח חמתך שסיפח לו והאכילו פת חמה. ואף שכר שהשקה אותו יין שכר מן הגת חדש. למען הביט על מעוריהם. לשון עירוי ושפיכת דבר משקה בפעם אחת כמו [בראשית כ"ד] ותער כדה [יומא דף כ"ב] עירה דם הפר לתוך דם השעיר. כלו' שלכן סיפח לו והאכילו פת חמה והשקה אותו יין חדש מן הגת למען הבט ולראות על העירוי והשלשול של התרת מעיו שיתחללו ע"י זה ויעברו לחוץ מה שבתוכם. למען יתבזה צדקיהו. או פי' לימען הביט על מעוריהם למען לראות בקלונם ובגילוים ובערותם. והא דכתוב לשון רבים משום שהיה עושה כן לכל המלכים וע' ברד"ק: **א"ר חנינא ב"י** יקר עצמך כו' נראה דדריש למען הביט על מעוריהם במקו'ם שאוה ליה להביט על מעוריהם דהיינו מלכות אבותיו שנתפשט ונראה בכל העולם ע"ד מי העיר ממזרח שהיה בסבת מה שכיבד זקנו לזקנו הוא בא לבזותו [יפ"ע]: **יקר עצמך** ויקר אבותיך. לפשר נבוכדנצר לא היה בן מרודך ממש אלא בן בנו. ואתי שפיר מה שאמר לקמן כבודך וכבוד זקנך שמרודך היה זקנך. וקאמר שיקר עצמך ויקר אבותיך לא נכנסתם למלכות פי' למלכות גדולה לשום ששהלה לנכנס לשום קוזמוקרטורין. אלא ע"י שכיבד זקנך לזקנו ואע"פ שאין ראיה שגדולה מלכות מרודך מאז כיבד את חזקיהו. אך מכיון דל"ל וגיו קוזמוקרטורין מסתברא דמימי מרודך התחילה מלכותו לגדל: **ע"י שכיבד זקנך** לזקנו דאע"ג דמפני מה שפסע ג' פסיעות לכבוד ה' הוא מה שניתנה לו הממשלה הגדולה. מ"מ ע"י שכיבד לחזקיהו נתגלגל הענין הזה. כי מתחלה דעתו בשליחות הכתבים לכבד לחזקיהו והוא נתן אל לבו דמכ"ש שיש לו לכבד לה' ספי כדקאמר הכבוד הזה שחלקתי לחזקיהו לא חלקתי לו אלא בשביל אלהיו: **והיה רגיל** לאכול בו' שעות. ובזוהר תרומה או' בארבע שעות וע"ש היטב: **ועמד בארבע** שעות של יום. ובשה"ש רבה פסוק כמעט שעברתי גרס ישן ט' ועמד שחרית. וכתב א"א שהכל עולה לענין אחד שעד ד' שעות נקרא בקר כדאיתא בפ' תפלת השחר עכ"ל. ועכ"פ מדרש זה ע"כ חולק על מה שאחז"ל בפ' חלק שחזרה החמה אחורנית עשר שעות. ודו"ק. וע' בכלי יקר ל' ר': **והבולדרין** פי' רצים [א"א]: **קוזמקרטורין** פי' מושלים בכל העולם: **כבודך וכבוד זקנך**. ולא הזכיר בו אויל ובלשצר. שלא היו מולכים עדיין בעולם: **שבעת** קלון מכבוד כלומר מלאת רצון נפשך להקל בכבודי אחר והרבה הקלון יותר מן הכבוד: **וקיקלון** על כבודך מקיא כו'. קיקלון מלה מורכבת קיא וקלון [רד"ק] ור"ל כששיה רוכב את צדקיהו שהוא שופך זרע וצדקיהו מטיל רעי [מעריך]: **פורפירא** פי' לבוש מלכות: **והעמידו בערייתו** פי' העמידו אותו בערום ועריה. ומפרש ויקרא העדיו מיניה שהם בגדיו הסירו מניה. שר' יוחנן קרא למאני מכבודתא: **עריית בזוי** כבזיון עומדת ערום: **אלא ערומים** דכך בזוי כנגד מה שעשה בצדקיהו. וכך נ"ל אלא ערומים שנא' שתה [א"א]: **זה נ"נ** שנידון ערום כדקאמר שהעביר פורפירא שלו. והיינו והערל דמתרגמינן והתערטל ותרגום ערום ערטילא. ומרבויא דגם מרבינן בלשצר. ותוי"ט דוהערל מרבינן ושתי [יפ"ע]: **(ב) פתח עמי** נוגשיו מעולל. משום דקשה ליה מאי גם ושתי. ושתי המלכה תבע"ל. בעי הכא לתרוצי דמשום דאחד מהרשעת היות הנשים שולטות בישראל לה"ק גם ושתי כלו' דלא די נרדינו באחשורוש כדלעיל אלא כי גם ושתי אורבהוין היתה מלכה ועושה משתה ושמחה בחרבן בהמ"ק כדלקמן. ולהכי מייתי האי קרא דמכלל התוכחות היות הנשים שולטות בו. ולאידך דאייתי קרא דרים ריקיה נמי הכא [יפ"ע]: **מדקדקין בהון** ליפרע מהם על כל דבר מגלי שום ויתור: **המד"א ועולל** למו וכמו שאמר במדרש איכה על זה דקדק עליהם מה דדקדקתה עלי: **מקטפין עוללותיהן** הורגים קטניהם ע"ד ועולליהם ירוטשו לעיניהם. והמשל זה קטיפת העוללות [יפ"ע] או הכוונה ע"ד דאיתא בתרגום עמי דסרכוהי בזזה כמעללי לכרמא: **ד"א באין** עליהן בעלילות כנ"ל [א"א]: **קדשים בהון** ומפרש תיבת קדשים שהוא לשון זנות כד"א לא תהיה קדשה: ואח"כ מביא ראיה שתיבת מעולל הוא לשון זנות כד"א ויתעללו בה כל הלילה שהוא לשון זנות. והכוונה למאי דכתיב נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה בחורים טחון נשאו שהוא לשון נקיה כדאיתא באיכה רבתי: **קופצים עליהן** כב"ח. דעבד לוה לאיש מלוה. ודריש נשים כמו נושים וכן ת"י וכמרי חובא שליטו ביה: **שמירמית** אשת נבוכדנצר. הכי איתא בהדיא בויקרא רבה סוף סדר מצורע ע"ש [מת"כ]: **(ג) פתח בחומם** משום דק"ל מאי גם ושתי המלכה כדלעיל בעי לתרוצי שהוא דרך תלונה כי לא די אחשורוש שעשה משתה על חרבן בהמ"ק אלא גם ושתי עשתה שמחה בזה לפי שאביה החריבו. ולהכי מייתי האי קרא דמקונתר נביא להו על שמחתם בחרבן בהמ"ק ועל זה איבדם מן העולם. ועיקר קרא בבלשצר וסיעתו מיירי. והכא דריש ליה באחשורוש נמי כי לפי כששלמו ג' שנים לבטול בהמ"ק וחשב שהממלכה נכונה בידו ועל זה עשה משתה כדלעיל פ"א סי' ס"ו. נתבלבל שמחתו ונהרגה ושתי והיינו כשהן באים להתחמם במלכות אנא מגדיר ית משתותיהון פי' אני כורת יסודותיהם. מלשון גודר בתמרים. ומשתותיהון לשון השתות יהרסון. ומפרש אשית לשון שמיר ושית. ומשתיהם מפרש לשון משתותיהן. כלו' יהרסו שמיר ושית יהיו: **והשכרתים בצרותיהם** מפרש והשכרתים בשכרות נרות. כמו שכורה ולא מיין: **ע"י שהיו** שמחים הם בחרבן הבית שעל זה היה המשתה. ומפרש יעלזו עתיד במקום עבר: **מרזיחין** פי' מבשתאות [א"א]: **וגם ושתי הרשעה עשה מרזיחין**. ר"ל לא די שעשה אחשורוש אלא אף ושתי שהיא בת בלשצר שמפלתו היה ע"י המשתה מ"מ לא לקחה מוסר ועשתה משתה ושמחה על חורבן בהמ"ק וגם שאחב נבל

המלכה עשתה משתה נשים : (ד) ר' יצחק פתח (ישעיה מג) ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל. ר' יוחנן שמע לה י מן הדא דכתיב (שם יז) משא דמשק הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה עזובות ערי ערוער. מה זה עומד בדמשק ומזכיר ערוער. והלא אין ערוער נתונה אלא בתחום מואב. אלא שלש מאות וששים וחמש בתי ע"ז היה בדמשק והיו עובדין כאו"א מהם את יומו והיה להם יום א ד שהם מחזירין על כלן באותו היום ועובדין אותן. וכלן עשו ישראל המנואה ועבדו אותן הה"ד (שופטים י) ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעזבו את ה' ולא עבדוהו. ואפילו בשותפות. א"ר בר ב"ב לא תהא כהנת כפונדקית. א"ר יוסי בר' חנינא אמ' הקב"ה לא עשאוני בני כברזימון הזה שבא באחרונה. א"ר לוי לעבדו של מלך שעשה סעודה להיילותיו וזמן כל לגיונותיו של מלך ולרבו לא קרא. א"ל המלך הלואי השוית אותי בכל חיילותי. כך אמר הקב"ה הלואי עשאוני בני כברזימון הזה שבא באחרונה. אלא ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל. אצל הבעל מה כתיב (מ"א יח) ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין עונה. יתיב ומשתעי כל יומא ולא לעי וקאים לצלאה והוא לעי. יתיב ומשתעי כל יומא ולא לעי יתיב למיתנא ולעי. הוי ולא אותי קראת יעקב הלואי לא הכרתיך יעקב מפני כי יגעת בי ישראל. לא הבאת לי שה עולותיך אלו ב' תמידין שנא' (במדבר כח) את הכבש אחד תעשה בבקר. וזבחיך לא כבדתני אלו אמורי קדשי קדשים. לא העבדתיך במנחה זה קומץ מנחה. ולא הוגעתיך בלבונה זה קומץ לבונה. לא קנית לי בכסף קנה ר' הונא בשם ר' יוסי אמר קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלין ממנו. וחלב זבחיך לא הרויתני אלו אימורי קדשים קלים. אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונותיך ראה מה גרמו לי חובותיך יעקב לא דילך שהייתי מונה לסעודת אנשים אלא אף לסעודת נשים הה"ד גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים : (ה) כתיב (תהלים י) ראית כי אתה עמל וכעס תביט לתת בידך עליך יעזב חלכה יתום אתה היית עוזר. ה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע ראית שעשו הרשע בא ועתיד להחריב את בהמ"ק ומגלה את ישראל מארצם ומשלשלן בקולרין. תביט לתת בידך ואתה היית משרה שכינתך על יצחק אומר לו (בראשית כז) הנה משמני הארץ יהיה מושבך ועל חרבך תחיה. עליך יעזוב חלכה למחר הוא בא ונוטל יתומים ואלמנות וחובשן בבית האסורין ואומר להם אותו שכתוב בו אבי יתומים ודיין אלמנות יבא ויציל אתכם מידי. אלא יתום אתה היית עוזר שני יתומים שנשתיירו לו זה רומוס ורומילוס נתת רשות לה לזאבה להניקן ו ובסוף עמדו ובנו שני צריפין גדולים ברומי. ד"א ראית כי אתה עמל וכעס וגו' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע ראית נבוכדנצר הרשע שבא ומחריב בהמ"ק ומגלה את ישראל ומשלשלן בקולרין. לתת בידך והיית משרה שכינתך על ירמיה ואומר לנו (ירמיה כז) ועבדו אותו כל הגוים ואת בנו ואת בן בנו וגו'. עליך יעזוב חלכה למחר הוא בא ונוטל את חנניה מישאל ועזריה ונותנם לתוך כבשן האש ואומר להם (דניאל ג) ומאן הוא אלה די ישיזבינכון מן ידי. אלא ולא עוד יתום אתה היית עוזר יתומה אחת שנשתיירה לו ועשית אותה אגוסטה במלכות שאינו שלה ואי זו זו ושתי : (ו) כתיב (תהלים יז) ממתים ידך ה' ממתים מחלד וגו'. ור' תנינא בריה דר' אחא אזל לחד אתר ואשכח הדין פסוקא ראש הסדר (ויקרא ב) והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו וגו' ופתח ממתים ידך ה' מה גבורים הם אלו שנטלו חלקם מתחת ידך ה' ואיזה זה שבט לוי. ממתים מחלד אלו שלא נטלו חלק בארץ. חלקם בחיים אלו קדשי המקדש. וצפונך תמלא בטנם אלו קדשי הגבול. ישבעו בנים כל זכר בכהנים יאכל אותה. והניחו יתרם לעולליהם והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו וגו' : (ז) ד"א ממתים ידך ה' ח מה גבורים הם שנטלו את שלהם מתחת ידך ה' ואיזה זה

הוה

ידי יוסף ד הוא פסוק של תרגום. ואיכה רבה פתיחתא י : ה שוח"ט תהלים מזמור י : ו ירושל' פ"ק דע"ז. ובספרי פ"ב פיסקא ל"ב. ועי' שבת דף נ"ו ע"ב. ופס"ר רבה פ"ג : ז ויקרא רבה פ"ג : ח שוח"ט מזמור י"ז ;

מתנות כהונה

שמע לה. פי' של פסוק זה זה עומד כו'. בפסיקתא ולא אותי קראתי פירשתיו : ה"ג בדמשק והיו עובדין וכו' : וכולן עשו ישראל גרסי' : ה"ג פלשתים ויעזבו את ה' : ה"ג בר כהנא לא תהא כהנת כפונדקית ומשל לא תהא אשה כשרה נאמנה לעדות אשה כפונדקית עכ"ס ועיין סוף מסכת יבמות : כברזומין. פ"ע גריזי' : ומשתעי כו'. מדבר דברים בטלים ואינו יגע : ה"ג הוי ולא אותי קראת יעקב הלואי לא הכרתיך יעקב מפני כו' ועיין בפתיחתא דאיכה : גרמו לי חובותיך גרסי' ועיין בפתיחתא דאיכה : לא די כו'. שישראל היו נהנין מסעודתו והאריך במסכת מגילה שעל עבירה זו נגזרה עליהם גזירת המן : ה"ג חלכה יתום אתה כו' : ומגלה את ישראל גרסי' : ה"ג בקולרין לתת בידך וכן הוא בשוחר טוב וכן נ"ל לקמן : ואתה היית כו'. דייק לתת בידך כאלו מסרת אותם ונתתם בידך ממש והוא במה שברך לעשו במשמני הארץ וכדמפרש ואזיל : רומילוס כו'. אמן מתה והקב"ה זימן זאבה והניקה אותם והגדילו ונעשו מלכים גדולים ועיין עוד בב"ר פרשה מ"ט : צריפין. בית דירה ערבי ורבים הם בתלמוד : אגוסטה. לשון מלכות ועיין בב"ר פ' מ' ובש"ר פ' כ"ג : ראש הסדר. כלומר הדרשה : שלא נטלו חלק בארץ. הלוים לא נטלו חלק בארץ ישראל ועיין זה בויקרא רבה פ' ג' : ה"ג בויקרא רבה פ' ג' ובמדרש תלים חלקם בחיים אלו קדשי המקדש ופסוק תמלא בטנם אלו קדשי הגבול : מה גבורים. מתים דרש לשון גבורה כדכתיב כל עיר מתים וה"ג במדרש תלים : ה"ג שנטלו את שלהם מתחת כו'. כלו' שנטלו את

שלהם

עץ יוסף

בהמ"ק : (ד) פתח ולא אותי קראת יעקב משום דק"ל מאי גם ושתי ובעי לתרוצי נמי כדלעיל שהיא דרך שלוה דאכילו בסעודה ושתי נמשכנו. מייתי האי קרא דיגעת בי עד הוגעתני בעונותיך דמסיים ביה לא די לך שהיית מונה לסעודת אנשים וכו'. ואגב אורחיה דריש ואזיל כוליה קרא ככא. ולפרש ולא אותי קראת מייתי דר' יוחנן במשא דמשק : שמע לה מן הדא פי' פירושו של פסוק זה היה לומד ושמע מזה דלקמן [מת"כ] : אלא בתחום מואב וישראל לקחוה מידם והוא נלחם במלך מואב ולקחו מידו כמו שאחז"ל עמון ומואב טהרו בסיחון [ע' ברד"ק על פסוק זה] : הומנואה פי' הסכמת של רבים וקיבוץ אחד. ור"ל שעשו אגודה והסכימה אחת לעבוד כאחת בכל יום. לכך הזכיר מפלת ערוער שהיה בישראל אצל מפלת דמשק [רש"י ורד"ק שם] : ואפילו בשותפות דאל"כ בתר ויעזבו את ה' מה נ"ל ולא עבדוהו. אלא דה"ק לא די שעזבו את ה' ללכת אחרי אלהים אחרים. אלא דלא עבדו את ה' כלל. יהוה אפשר שאף שעבדו ע"ז יעבדו את ה' ע"ד את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים : לא תהא כהנת כפונדקית שמנהגה היה בסוף יבמות על פונדקית נכרית בהעידה על מת להשיא את אשתו ובעי למילף מינה דעדות אשה מהגיא להכי כמי לא תהא כהנת כפונדקית כלומר לא תהא מיוחסת כשרה להעיד כפונדקית הנכרית. והכא נקיט ליה דרך הלצה כלו' לא תהא כבוד שמים לפחות כאותם אלהות. שעבדו את כולם ולא את ה' אפילו בשותפות : כברזימון הוא תורמסן [יפ"ע] ועי' מ"כ בפתיחתא דאיכה סי' י' : לעבדו של מלך הכוונה בזה מה נוהגו עובדי כוכבי השמים וכסיליהם וכחו של מפיעם כי זה כמזמין לגיון המלך שכל המיוחסים אינם אלא מלך מלכים. ולכן מכ"מ שיש לו לכבד המלך ולאמנו כמוחס לפחות. והמכבד את לגיונו ולא את מלכם סכלות גמורה. כן מאחר שאין כח בכל שרי מעלה רק מאת ה' סומך יעבדום ויניחו כבוד ה' לגמרי : אלא ולא אותי קראת יעקב דהיינו בפחות לאלוהי' כדפרש"י ולא אותי קראת נ"כ לפחות : אצל הבעל כו' כו' יגעת בי מלקרוא לי אפילו קריאה כל דהו אבל אצל הבעל לא יגעת שהיו קוראים לו מהבקר עד הצהרים ובקול גדול : יתיב ומשתעי יושב ומספר דברים כל היום ואינו יגע. וכשעומד להתפלל הוא יגע. וכן כשיושב לשנות. והיינו ולא אותי קראת בתפלה וא"מ כי יגעת בזה משא"כ בשאר דברים : מפני כי יגעת בי ישראל פי' כי בעבודתי אתה עיף ויגע : אלו שני תמידים דהוו עולות דכתיב עולת תמיד. ולא הובאו בימי אחז שבטל עבודת בהמ"ק כמו בכתוב עליו וסגר את דלתות בית ה' וגו' : וזבחיך לא כבדתני אלו קדשי קדשים כצ"ל [יפ"ע] ומשום דקדשי ספי כתיב בהו לשון כבוד : זה קומץ המנחה שלא היה עולה לגבוה אלא הקומץ. וה"ק לא העבדתיך עבודה רבה במנחה כי לא צויתי להקטיר רק הקומץ שהוא דבר מועט. וכן לא הוגעתיך בלבונה כי לא צויתי להרבות בלבונה דליתא אלא קומץ : לא קנית לי בכסף קנה פי' לקטורת לא הוצרכתיך לקנותם בכסף לפי שהיתה מצויה בארצכם הרבה עד שעזים וצביים אכלו מהם : אלו אמורי קדשים קלים ולהכי לא קאמר אלא חלב זבחיך דהיינו אמוריהם בלבד. ובק"ק שהיו מקריבים הכל קאמר תכבדני. ומשום דקדשים קלים שכיחי טפי ויש בהם כדי לשבעה אמר בדרך משל על בטולם כשבטלו עבודת בהמ"ק לא הרויתני : ראה מה גרמו לי חובותיך ושלא ינעך רבה לפני המקום ב"ה כביכול. ולכן אמר הוגעתני. ע"ד ותקצר נפשו בעמל ישראל : לא די לי שהייתי מונה כצ"ל [יפ"ע] והיינו השכינה כביכול מלוסעת בסעודת ימי כמשתאות האלו שהיו על חורבן בהמ"ק כדלעיל. ולכן אמר שעונות ישראל היו סבה להם : (ה) כתיב ראית כו' משום דבעי לפרש גם ושתי ענין שלוה שגם ושתי עשתה משתה. לגרותים כדכתיב באגדות דלעיל מייתי קרא דין דדריש ליה בנ"נ וקמתרעם כי לא די ענין נ"נ אלא גם ושתי המלכה כדמסיק. ואגב אורחי' דריש ליה בבריתא בעשו ומלכיו [יפ"ע] : ראית שעשו הרשע כו' דריש בשרום כמו ראית אשה כי עמל וכעס. וה"ק ראית אשר כי עמל וכעס מעיד עשו נעשות דהיינו חורבן בהמ"ק וגלות ישראל. וסופך הביט לתת בידך כו' שהשגחת להשרות שכינתך ביצחק לשם על ידו כח בעשו לעשות כן במה שהתברך ועל חרבך תחיה. ואין זה בקורא סגר אלא זה דרך מנסער ומחאוק [יפ"ע] : ומשלשלן בקולרים פי' וסוגרם בכבלים : הוא בא ונוטל יתומים כו' בשוח"ט אי' הכי אומר לישראל איפה דמוסך. והוא אומר יתמא אנא זיין. והוא ס"ל שמעת עלי דאנא זיין יתמי ול לגבי אלהי יעקב דכתיב בי' אבי יתומים ודיין אלמנות דהוא זיין יתמין יבא ויזון ויעמוד לכם. ומ"ש הוא דרך לעג לומר כי קצרה יד ה' מהושיע. וכן מ"ש ל"נ מאן הוא אלה די ישזבינכון מן ידי : אלא יתום וכו' כלו' ולא עוד אלא יתום כו' כדלקמן בסמוך : זה רומוס ורומילוס שצוה המלך להשליכם במקום חיות השדה שיאכלום. ונזדמנה להם זאבה שחסה עליהם והניקתם וגדלו ומלכו ברומי כמו שסיפר בספר הרומיים. ובנו שני צריפין גדולים ברומי. ופי' צריפין כתב המעריך מגדלים גדולים ועי' בב"ר רבה פסוק של תרגום : ראית נ"נ ולפ"ז המלוה ספי שע"נ בעצמו שעומד להרע לישראל ומשיח דברים כפיו לעמר ומאן הוא אלה וגו' יעגיח ה' לתת לו כח וממשלה : ואומר ועבדו אותו כן הוא בשוח"ט : אגוסטא הקיסר נקרא אגוסטא ואשת הקיסר קראו אגוסטא : במלכות שאינה שלה והיינו דכתיב הכא בית המלכות אשר למלך אחשורוש שמגדל הגלונה שעם היותה במלכות שאינה שלה ניתן לה הוד מלכות : (ו) כתיב ממתים ידך ה' גם שעם דרשא זו טמר דגם ושתי ענין הגלונה כטעם הדרשות דלעיל. ולהכי מייתי דרשא האי קרא דמסיים ביה עולה אהם שנשתיירה כו' זו ושתי. ומכיון דאייתי קרא דריש ליה בריטא באנשי אחריני כדרך המדרש : ראש הסדר שהתחילו לקרא וליתן בפסוק זה [יפ"ע] : ופתח ואמר עלה ממתים כצ"ל [א"א]. וכתב היפ"ת משום שקשה ליה לרבי חנינא מה צריך לומר בקרא לאהרן ולבניו. ליתא לכהנים ויכלול כולם יחד. לה"ק ר' חנינא דאתא קרא למימר דאהרן זוכה לבניו פי' שמאכיל לבניו הקטנים מחלקו מהמנחה אע"פ שקטן אינו חולק אפילו בקדשים קלים כדתניא בס' אלו מנחות. ולהכי דריש האי קרא ממתים ידך וגו' בקרבנות למדרש והניחו יתרם לעולליהם : מה גבורים הם בשוח"ט יליף דממתים פי' גבורים מדכתיב החרם כל עיר מתים. והטעם משום דכתיב באחיו סיחון ועוג שהיו גבורים : מה גבורים דרש ממתים בשתי תיבות מי מתים ע"ד מלכם תדכאו עמי. מזה בידך. חולהם שהם כשתי תיבות. ודריש מי כמו מה כדמשכחן בתמת מי שמך במקום מה שמך. וקרא לשבט לוי גבורים ע"ד איזה גבור הכובש את יצרו שע"י שהיו צדיקים זכו לאכול מזונם משולחן גבוה : שלא נטלו חלק בארץ ופי' מחלד המסולקים מירושת חלד שהיא הארץ כדילפינן בגמרא מהאזינו כל יושבי חלד : אלו קדשי המקדש קרבנות והם הפנים. וכתב בקדשי המקדש חלקם משפי שקדשי המקדש היו מתחלקים בין הכהנים כפי משמרותיהם כאומר חלק כחלק יאכלו חן מעם חן הרבה. וקרא קדשי המקדש חיים משפי שהמקדש עיקר חיי מנקרא ארץ החיים : אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות. וכתב בקדשי הגבול תמלא בטנם. על שלא היו מתחלקים אלא כל איש ישראל נותן מעשרותיו ללוי שירצה והיה ממלא בטנו שהיה נוטל הרבה ביחד פעמים רבות. וקראם צפונך על שהיו נצפנות ושמורות ביד הבעלים עד שיתנם ללוי : ישבעו בנים כל זכר כו' ר"ל ישבעו בנים אפילו בנים בעלי מומין כדכתיב כל זכר וגו' וז"ל בת"כ דכל זכר אתא להשמועינן שאפילו בעלי מומין חולקין בקדשים : והנותרת כו' לאהרן ולבניו ודמסיים בויקרא רבה פ"ג אהרן זוכה לבניו. ור"ל הא דקאמר לעיל ישבעו בנים שאפי' בעלי מומין חולקים בקדשים כדפירשתי. מפרש הפסוק דזה היה בזכות אהרן שזיכה אפילו לבניו הפסולים. וע"ש בויק"ר שמפרש שם בשלוה זכות זכה אהרן לזה : (ז) שנטלו את שלהן מתחת ידך כו' שמתו על ידך ר"ל על קדוש השם. שהם גבורי כח ומלאי הלב שמסרו נפשם על קדוש ה'. ועוד שהיו מטמרין ביסורים קשים מאד. ואחה זה חוזר אל מה שכתב ר"ע וחבריו

שנקמו

חוח של שמד. ממתים ידך ממתים מידך. מחלד אלו שהעלה בשרם הלדואות על קדוש שמך. מי הן פרשב"י ור' אלעזר בריה עבדין הן טמירין במערתא תלת עשר שנין בשמדא עד דסליק נשרהון חלודה והוין אכלין חרובין ותמרין. לסוף תלת עשר שנין נפיק רשב"י ויתיב ליה על פילי דמערתא. חמא חד צייד פרים מצודתיה למיצד צפרין. שמע ברת קלא אמרה דימוס ואתפשת. זמן תנינות שמע ברת קלא אמרה ספיקלא ואישתזבת. אמר אפילו צפור מבלעדי שמיא לא יברח כ"ש נפשתנא. ניחות וניתסאי בהדין מוי דמוקד דטבריה. נחתן ואיתסן במוי דמוקד דטבריה. אמרין צריכין אנו לעשות טובה וניהני להלין בני אתרא כדרך שעשה יעקב אבינו שנאמ' (בראשית לג) ויחן את פני העיר שהיה עושה איטלים ומוכר להם בזול. עשו איטלים ומכרו בזול. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע תאמר שיש לי חלק עמהם לעוה"ב. אמר לו הקב"ה דוד לא צפונך תמלא בטנם. צפונם תמלא בטנך אב"כ אלא וצפונך תמלא בטנם כל עמא מיתרא עותרא אכלין. אתבשר דוד שיש לו חלק לעוה"ב. ועוד אמר לפניו רבש"ע אלו כאין סכת תורה ומצות ומע"ט שיש בידם אבל אני בצדק אחזה פניך לעולם: (ח) ד"א ממתים ידך ה' מה גבורים הם שנטלו ממשלה מתחת ידך ה' ואיזה זה. זה נבוכדנצר. ממתים מחלד אלו שנטלו חלקם בארץ. חלקם בחיים אלו שנטלו חלקם כשהן חיים. וצפונך תמלא בטנם. שהיו עשירים מן הטמון בלשכה. ישבעו בנים. זה אויל ובלשצר. והניחו יתרם לעולליהם עולה אחת שנשתיירה לו עשית אותה אגוסטוס במלכות שאינה שלה. ואיזו זו זו ושתי: (ט) ד"א גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים. מה ראה הכתוב לפרסם סעודתה של ושתי. ריב"ק אמר כ"כ למה להודיעך לאיזו שלוה אסתר נכנסת. א"ר מאיר אם כך למכעיסיו ק"ו לעושי רצונו. ד"א גם ושתי המלכה אין גם אלא רבוי. מה זה בששה ניסן אף זו בששה ניסן. מה זה במיני יציאות אף זו במיני יציאות. מה זה בסעודת ארץ ישראל אף זו בסעודת א"י. מה זה בבגדי כהונה גדולה אף זו בבגדי כה"ג. ר' ברכיה אמר כהדא צרצרא דמתגלגלא בדילה ודלא דילה. ד"א גם ושתי המלכה. גם וגם הגיע משתותא של ושתי הגיע זמנה של ושתי לינמם הגיע זמנה של ושתי ליבצר הגיע זמנה של ושתי לידרך. ר' הונא אמר הגיע עת זמנה לימםת. המד"א (בראשית ג) ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה וגו': (י) עשתה משתה נשים מיני גמאין האכילה אותן. ר' יצחק אומר מיני מתוקים האכילה אותן. בית המלכות נתנה אותן בבתי מרזיחין מפני שדרכה של אשה מצויה לקלקל. ד"א בית המלכות נתנה אותן בבתים מצויירין. דא"ר אבין רוצה אשה שתהא בבתים מצויירין ובגדים מצויירין מלאכול עגלים מפוטמים. ד"א בית המלכות נתנה אותן בבית איספלידא שלה לומר שאם ימרוד בעלה של אחת מהם תהא אשתו מבפנים נתונה ולא ימרוד. אשר למלך אחשורוש. ר' יודן ור' לוי בשם ר' יוחנן כל מקום שנ' במגלה זו למלך אחשורוש במלך אחשורוש הכתוב מדבר. וכל מקום שנא' למלך סתם משמש קדש וחול:

ביום

יד יוסף ט שוח"ט הנ"ל. וב"ר פ' ע"ט. וקהלת רבה פ"י. ושבת פ"ב. וירוש' שביעית פ"ט. ובהקדמת הזוהר: י שוח"ט מזמור י"ז:

מתנות כהונה

שלהם שנגזרה עליהם וגבורה היא זו שסבלו שהשיאו נפשם תחת בכמה יסורים: ה"ג בשוח"ט של שמד ממתים מידך מומתים מידך מחלד כו' שהעלה בשרן גרסי' ודרש מחלד לשון חלודה: **עבדין**. עשו כלו' עכבו והיו טמונים ועי' כל זה בב"ר פ' ע"ט ובמדרש קהלת: ה"ג זמן תנייניה: **ספיקלא**. כגירסת הספר כן הוא במדרש קהלת אבל בב"ר הגירסא נהפכת וכן הוא גירסת הערוך. ועיין ערך דמסא וכן הוא בקנט פרשת כי תצא: **דמוקד** דטבריה גרסינן. פי' חמי דטבריא: **לא** לפוק. כלומר לא יצא לך עמהם שוה חלק כחלק אלא בחלקך יהיה יתרון עד שיפוק המלא בטנם: **כל** עמא כו'. משמע כל העם יאכלו לעולם הבא מותר עשרך: **אני** בצדק. כעני המבקש צדקה: **שנטלו** ממשלה מתחת גרסי': ה"ג ואיזה זה זה נבוכדנצר: **ממתים** כו'. ועיין בילקוט תהלים מזמור י"ז ותמצא הגירסא יותר מתוקנת: **בששה** ניסן. עיין לעיל בפסוק בהראותו: ה"ג כהונה גדולה אף זו בבגדי כהונה גדולה: **צרצר**. מין עוף ועיין בערוך ולעיל ריש פסוק בהראותו: **משתותא**. שרשה כד"א כי השתות יהרסון כפי מדרש חכמים ז"ל ולפירוש הרד"ק: **לינמם**. לכרות ומלת גם קדלים ועיין בערוך ערך גם: **לידרך** דרש גם לשון גומא והפירה שבו דורכין הענבים ועיין בערוך ערך גם השני והשלישי: **ותתן** גם לאישה. ובאותה נתינה נתנה לו מיתה: **גמאין** שגומאין אותו כד"א הגמיאני נא: **מתוקים**. שהנשים נהנין מהם ודייק מדכתיב משתה נשים: **לקלקל**. ע"י דם נידות ולכן נתנה אותם בבתים מרזחין שלא תתבייש בפני הברוסיה: **איספלידא** גרסי'. ופי' חדר ועיין בערוך:

זה

עץ יוסף

שבקשו להעבירם על דת ומתו על קדוש ה'. וזה גבורה רבה לסבול כזה. ורמז גבורים בממתים וכאילו כתיב מה מתים כדכתבתי בס' הקודש. ובשוח"ט גרס מה גבורים הם שנהגו כבוש על קדושת שמך ומתו: **ממתים ידך ממתים מידך** ובשוח"ט גרס ממתים ידך מומתים מידך: **שהעלה בשרן חלודות** דרש מחלד לשון חלודה: **עבדין** עשו כלומר עכבו והיו טמונים: **ותמרין** יתר [ה"א ויפ"ע]: **פילי** פי' פתח ושער: **שמע ברת קלא** פי' שמע בת קול. ומהקב"ה היה הדבר כדי שיבין לחבורו לצאת נגס: **דימוס ואתפש** כגירסת הספר כך הוא בקהלת רבה פסוק סופר גומץ. אבל בב"ר פ' ע"ט ובירושלמי פ"ט דשביעית הגירסא נהפכת. וכתב הא"א שכאן ג"כ צ"ל כמו שם. ופרש"י בשם הערוך דימוס הוא רחמים והצלה וספיקלא הוא שם מיתה: **אפילו צפור מבלעדי כו'** ויש להבין מתחלה מה קא סבר. אלא שמתחלה חשב כדעת הרמב"ם במורה כי על צפרים פרטים אינו משגיח. אבל אח"כ ראה כדהרמב"ן שאפי' על צפרים פרטים השגחתו מיוחד וראה כי צפור מבלעדי שמים לא נצוד. וכ"ש נפש דבר הינם [יערות דבש]: **מבלעדי שמים לא יבידא** כצ"ל וכדגרסינן בירושלמי והוא לשון אבידה כלומר לא מתגדא כדאמר בב"ר ובשוח"ט [יפ"ע]: **כ"ש נפשתנא** לפיכך אלך לי אל מקומי ואם אינו נגזר מן שמים לא אמות. ואם נגזר הא לא יועיל בריחתי [מת"כ]: **ניחות ונתסאי בהדין מוי כו'** מקתי הכי גרסינן נפק ואשכח מילייא משדכן ונתבטלה הגזירה פי' יצא ומצא שנשתתק הדבר ובטלה הגזירה. אחר כך ונתרפא בחמי טבריא מחמת הבורות שנעשו בגופו. ובמדרש זה קל להרפא: **וניהני להלין בני אתרא** נהנה לבני המקום. שאדם צריך להטיב למקום שנהנה ממנו כדרך שעשה יעקב אבינו. והיינו ויחן את פני העיר וגו' כדאמר בב"ר דויחן שחנן את פני העיר. והא פליג אדשבת פ"ב שאמר שע"י שנעשה נס לרשב"י הוא שרצה להטיב להם כמו שעשה יעקב אבינו כשניצל מעשו: **איטלים** הגוות [מת"כ]: **עשו איטלים ומכרו בזול** פי' עשו רשב"י ובנו הגוות ומכרו בזול. והא"א ויפ"ע מוחקים הני תיבות עשו איטלים ומכרו בזול. אלא גורסים אמר צריכין אנו לדכויי טבריה כו' כדאי' בב"ר. והיינו שטיהר את טבריה מהמתים שהיו קבורים בתוכה ולא היו נודעים והיו הכהנים עוברים עליהם. ושם ובפ"ב דשבת מפרש איך טיהרה מן המתים [illegible]: **תאמר שיש לי חלק עמהם** שמחילתם גדולה כמ"ש בס"פ אלו עוברין הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. ולא ידע מאיזה צד יבקש לזכות כמותם. משום שהרי הוא ג"כ מסר נפשו על קדוש ה' בענין גלית וכראשי הכבולים שאחז"ל בנצטווה שלא ירים ידו עד שיראה הבכאים מתנועעים. ואף שבאו הפלשתים עליו עכב עצמו ונמסר למיתה שלא להרים יד עד יראה בהתנועעות שאחר ה'. ולכן אמר לו ה' שחלקו יפה מכלהם כדדייק הכא וצפונך תמלא בטנם: **לא צפונך תמלא בטנם** בתמיה כלו' הטרם תדע כי מצפונך תמלא בטנם שאתה עיקר החיים שלהם ומהלכך לך יזכו גם הם עמך: **כל עמא כו'** הותירו יתרם לעולליהם קאי דדרים שממותר עשרם חלקתם של דורו של שמד יזכו כל העולם אחריהם [יפ"ע]: **את בשר דוד שיש לו חלק לעוה"ב**. קשה מאי קמ"ל הא עדיפא מינה נתבשר דחלקו יפה אפילו מכלהם. וי"ל דהמדרש ס"ל דעדיין לא נודע לדוד שנמחל עונו בבירור וכוונתו היה לבקש מאת ה' על זאת כמו שמתפחד מזה. ולזה נתחכם לבקש מילתא דליה בה הרהי. דאי קא"ל שיזכה כאלה הרי יתבשר שפי מספקו. ואם יענהו ה' שלא יזכה כאלה מ"מ ידע דאית ליה חלק לעה"ב מיהת דהל"כ מרתח קרתא. וכדרך שאמרו בפ' א"ס. וח"ש אתבשר דוד שיש לו חלק לעה"ב כלומר דמכאן נתבשר אבל אי לאו דהכא אפילו שיש לו חלק לעה"ב לא היה מבושר עדיין [יפ"ע]: **אבל אני בצדק** אבל אני איני בא לפניך אלא כעני המבקש צדקה. כן הוא בשוח"ט. שאע"ג שמסר עצמו על קדוש ה' כנ"ל מ"מ סבר דוד שצריך ג"כ צדקה כי שמא לפי חטאתיו לא יספיק בלעדי צדקה וחסד עליון: (ח) **מה גבורים** דממתים דרש כאילו כתיב מי מתים ופי' מה גבורים כדכתיבנא לעיל. והכוונה בכאן מה היא גבורתן של אלו כי כל מה שנטלו אינו אלא מידך ומה יתהללו בגבורתם. או פירושו כמה רבה גדולתן ומלכותם שנתת להם ייטב לב יתר מדאי שמלכו בכיפה. והוא דרך תלונה איך השפיע ה' להם גדולה עד ג' דורות ואכילו לשתי [יפ"ע]: **מתחת ידך** בשוח"ט גרסינן תו והשלטת אותן בעולמך לשעבד בניך: **שנטלו חלקם בארץ**. ר"ל שהשלטת אותם על הארץ ואין חלד אלא העולם שנא' האזינו כל יושבי חלד. כן הוא בשוח"ט: **כשהן חיים** ר"ל אבל מעה"ב נטרדו: **מן הטמון בלשכה** שנא' [ד"ה ב' ל"ו] ויעל עליהם את מלך כשדים וגו' ואוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך ושריו הכל הביא בבל: **עולה אחת** מלשון תפי עוללים: **במלכות שאינה שלה** שהיא היתה כשדית ואחשורוש היה מלך פרס: (ט) **מה ראה הכתוב לפרסם כו'** דבשלמא סעודת אחשורוש פרסם למ"ד שבימי המן נתחייבו ישראל כליה על שנהנו מסעודתו. ואפילו למ"ד שבעון ע"ז נתחייבו מ"מ מודה שגם עון הסעודה היה עמו. אלא שנחתם גזר דין על ע"ז. ע"ד דור המבול שהיה שם זמה וע"ז וגזל ושפיכות דמים ולא נחתם גזר דין אלא על הגזל עם היות עוד עונות גדולים ורעים ממנו וכמו שאכתוב לקמן. אבל סעודת ושתי למאי פרסם: **לאיזו שלוה** מדכתיב גם ושתי ובית המלכות משמע דגם משתה ושתי גדול כיד המלך נראה שגם המלכה שלטה כמוהו: **אם כך למכעיסיו כו'** כלו' דמדאשמועי' דאפילו ושתי הגדילה כל כך בשכר ג' פסיעות שפסע בלאדן לכבוד המקום כדלעיל עם היותה מהו"ס. שמעינן מה שכר המצות כמה הוא: **ניסין** פי' אוצרות. שכמו שאחשורוש הראה כל אלה כדלעיל בפסוק בהראותו כן הראתה שהיה לה אוצרות ויציאות והכנסות כמוהו וכן מבגדי כהונה היו בידה כמו שהיו בידו דאפשר בגדי כהונה האיך היו בידה והאיך בידו: **במיני יציאות** והוא חשבון יציאותיו בביתו ובכל עבדיו כי בזה יודע עשרו: **בסעודת א"י** שזהו עושר כבוד המלכות כאשר יש לו שולחן מלכים כמו שהכתוב מספר כבוד מלכותו של שלמה ומספר ענין שולחנו. ולכן אמר סעודת א"י הראה להם כי דוקא בא"י כתיב לא תחסר כל בה והיה אפשר להיות לו שולחן מלכים כאשר היה לו הדברים שהם בסעודת א"י כי שם נמצא הכל [אור חדש]. ובס' מנות הלוי כתב בכ"ל מה זה בסעודת בני ישראל אף זו בסעודת בני ישראל. כי כן נאמר למעלה שבני ישראל הם הנמצאים בסעודה עכ"ל. ולי אין נראה הגהתו ודו"ק: **צרצרא** פי' נאד כמו צרור יין ור"ל שהנאד כשהוא ריקן ונפוח מתגלגל בנקלה ממקומו לחוץ למקומו [יפ"ע]. ובעל א"א פי' צרצור הוא מין ארבה שכמו צרצור כדאי' בפ' אלו טרפות. ופי' מתגלגלה שאחרת לכאן ולכאן ומתגלגלת בשלה ובמה שאינה שלה. אבל המוסף הערוך כתב צרצור הוא מין חגב כדאמרו בחולין פרק אלו טרפות דף ס"ו ובחגבים ואלא הצרצור הזה יש לו ד' כנפים וד' רגלים. אבל צרצרא פירושו מין עוף הנקרא בת קברייא. ולעיל פ"ב סי' א' ביאר בין מן דידיה ובין לא מדידיה מתגלגלת בת קברייא והוא עוף המתפחד בהברה ונושא של עופות אחרים [מוסף הערוך]: **גם וגם הגיע כו'** ר"ל דהוקשה להם מאי גם. וושתי המלכה מבעי לי'. לפיכך דרשו שכתב הך ליגלא של גם שהוא לשון נפילה ועקירה מלשון נוטים. ושם ובתי שהוא מלשון יסוד בכל מקום כמו כי השתות יהרסון. ומפני כי לא נשתייר מן מלכות בבל רק ושתי ועתה נאבדה. וז"ש גם וגם הגיע משתותא כו' ר"ל שמלת גם ושתי בא להורות שגם הגיע היסוד של ובזה שנעקר הגיע זמנה של ושתי לינמם פי' לכרות כמו גומימו עם הסופי דמסכת חולין [א"א]. כלו' הגיע הזמן לכרות היסוד שלא ישאר דבר מן מלכות בבל כאשר תהרג ושתי. ומ"ש כי הגיע זמנה ליבצר ולידרך ר"ל כמו שבעל הכרם מניחן עד שמגיע זמן הבצירה ואז הוא בוצר ודורך. כך הקב"ה היה ממתין למלכות בבל עד הגיע הזמן לעקור אותם. לכך אמר כי הגיע זמנה לדרוך ולבצור. כי מלכות מדי מיוחד לבטל מלכות נ"כ לגמרי שהוא מלכות בבל. כמו שהיה דריוש הורג בלשצר. לכך בזאת הסעודה היה גודל הוקף מלכות אחשורוש ביותר ולכך הגיע הזמן להיות עוקר מלכות בבל הרשעה לגמרי עד שלא ישאר שריד ופליט מהם [אור חדש]: **לידרך** דרש גם לשון גומא והפירה שבו דורכין הענבים: **לימםת** פי' למות. ודריש ליה כגז"ש מה גם דותתן גם לאישה מיירי גבי מיתה. הכי נמי גם דהכא נדרש למיתה. ורמז לך בזה שכמו שבהוה אכלת אדה"ר התחיל לשלוט עליה המיתה כאשר אכלה מעץ הדעת וממנה נמשך המיתה אל אישה ג"כ ולכך כתיב גם לאישה. כן רמז לך הכתוב בזה הלשון ג"כ כאן שבזה שנגזר מיתה על אביה היה נמשך אח"ז גם עליה הגמול [אור חדש]: (י) **מיני גמאין** מדכתיב משתה נשים ולא קאמר משתה לנשים. משמע משתה הראוי לנשים. ולכן אייר מיני גמאין והוא מלשון הגמיאיני. והיינו תבשילין רכים שהן נגמעין ולא מאכלים קשים שצריכין לעיסה רבה. כי אין הנשים נהנות בזה שאין כח בפיהם כאנשים: **מיני מתוקים** שהנשים נהנות ממיני מתיקה כגון מגדנות שעי מתבשילי בשר דגים וגבינה: **בבתי מרזיחין** היכ"ע וספר אור חדש גורסין בבתי מרווחים. שלכך כתיב בית המלכות שהוא מרווח. אלא בהיפ"ע והאור חדש מחולקים בכי' מפני שדרכה של אשה מצויה לקלקל. שא"א מפרש לקלקל בנדות ולא יהיו ביחד כי דבר זה גנאי ובזיון. והיפ"ע מפרש לקלקל בזנות וע"י שהבתים מרווחים יהיו רבות בבית אחד ובושות זו מזו. ואע"פ שהמשתה לנשים בלבד היה. היו נכנסים ג"כ קצת אנשים לשמש בסעודה ואפשר יקלקלו בהם עכ"ל: **בבתים מצויירים** ר"ל שהנאה להם דברי ציור ביותר. ולכך לא שבח הכתוב סעודת ושתי ברבוי אכילה ושתיה רק באמר כן ומבין בית המלכות שהוא מקום נאה ומצוייר ביותר. ודבר זה הנאה להם ביותר כי האשה נוברת בה כח המדמה והדברים המצויירים הם לכח המדמה לכך האשה נהנית מהם ביותר [אור חדש]: **בבית איספלידא שלו** כצ"ל [יפ"ע] והיינו היכל המלך הפנימי. ור"ל שלכך עשתה בית המלכות כי בית המלכות בפנים שאם ימרוד אחד מן השרים שהיה אשתו בידו: **משמש קדש** ר"ל פעמים משמש קדש:

ס

(יא) ביום השביעי ריב"ל אמר יא זה יום השבת. כטוב לב המלך ביין. א"ר יצחק או"ה אין להם טובה דכתיב (קהלת ח) וטוב לא יהיה לרשע וגו'. איתיבון והכתיב כטוב לב המלך ביין. א"ל בטוב לב המלך אכ"כ אלא כטוב לב המלך טובה ואינה טובה. אבל טובתן של ישראל טובה שלמה. שנא' (מ"א ח) וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה וגו': (יב) אמר למהומן בזתא א"ר יוחנן באותה שעה קרא הקב"ה למלאך שממונה על החמה ואמר לו בזתא בוז ביתיה. חרבונה אחריב ביתיה. בגתא ואבגתא בח ובזבז. א"ר שמעון בר' ינאי אמר הקב"ה משחק אני עליהון אביא נתיות מאחורי הקוריים. זתר תרגם ר' יעקב בר אבינא קדם ר' יצחק זונת ראה של אותו רשע. וכרכס כרכסא ר' שמואל בר נחמן אמר לשון יוני הוא המר"א כרכסון. שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך אחשורוש שאין המלכות מעמדת פחות מז' סריסים לפני המלך: (יג) להביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר מלכות. א"ר איבו כפרתן של ישראל יב כשישראל אוכלין ושותין ושמחים הם מברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה. וכשאו"ה אוכלין ושותין מתעסקין הן בדברי תפלות. זה אומר מדיות נאות וזה אומר פרסיות נאות. אמר להם אותו טיפש כלי שאותו האיש משתמש בו אינו לא מדית ולא פרסית אלא כשדית מבקשים אתם לראותה. אמרו לו הן ובלבד שתהא ערומה. אמר להון הן וערומה. ר' פנחס ור' חמא בר גוריא בשם רב אמרו בקשה ליכנס אפי' בצלצול כזונה ולא הניחו אותה. אמר לון וערומה. אמרה אכנס בלא כתר. הן אומרים שפחה היא זו. תלבש בגדי מלכות ותכנס א"ר הונא אין הדיוט משתמש בבגדי מלכות: (יד) ותמאן המלכה ושתי. שלחה ואמרה לו דברים שהן נוגעין בלבו יג אמרה לו אם רואין אותי נאה הן נותנין עיניהם להשתמש בי והורגים אותך. ואם רואין אותי כעורה את מתגנת בי. רמזתו ולא נרמז עקצתו ולא נעקץ. שלחה ואמרה לו קומוס איסטבלאטי של בית אבא היית והיית למד להיות מכניס לפניך נשים זונות ערומות ועכשיו שנכנסת למלכות לא חזרת מקלקולך. רמזתו ולא נרמז עקצתו ולא נעקץ. שלחה ואמרה אפילו אנדיתיקו של בית אבא לא נידונו ערומים הה"ד (דניאל ג) באדין גובריא אילך כפיתו בסרבליהון פטשיהון. יד ר' יודן אמר בגוליהון. ורב הונא אמר במוקסיהון. ר' שמעון בר אבא אמר בשם ר' יוחנן אין הקב"ה דן את הרשעים בגיהנם אלא ערומים ומה טעם דכתיב (תהלים עג) בעיר צלמם תבזה. א"ר שמואל בר נחמן הן טו דליסטאות מקפח תמן מצטלב. א"ר נתן אף במצרים בירידתן בים לא נדונו אלא ערומים מה טעם (שמות טו) וברוח אפך נערמו מים. ור' שב"נ בשם ר' יונתן אמר אין הרשע יוצא מן העולם עד שהקדוש ב"ה מראה קיניגין דידיה היאך הוה מיתציד: (טו) ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה בו. א"ר יוחנן באותה שעה אמר הקב"ה למלאך הממונה על החמה חות פח זיקא בכרסיה ונפח בקיטמיה וזרוק

יד יוסף יא מגילה דף י"ב: יב מגילה דף י"ב: יג פדר"א פ' מ"ט: יד ב"ר פ' ל"ז. [illegible] פסוק אמרתי אמלא: טו תנחומא סדר תבוא סי' י"א. וילקוט תהלים מזמור ע"ג:

מתנות כהונה

זה יום השבת. הה"א פתוחה מורה על שביעי הידוע: **כטוב.** משמע דמיון לטובה: **בזתא.** נוטריקון בז ביתא וכן חרבונא אחריב ביתא: **בוז ובזבז.** י"ל לשון דריסה ומרמס ומסמוס כד"א והיה לבז ולמשיסה תרגום פי' כ"א הוא בוז כמו בוס כד"א והוא יבוס צרינו ויהיה כפירוש התרגום: ה"ג אביא נתיות מאחורי כו'. ועיין בב"ר פ' ע"א: **אביא ניתיות כו'.** שישחקו עליהם כלומר שיהיו אותם שחוק בפי כל: **זונת ראה.** זתר נוטריקון זונת ראה כך אמר הקב"ה למלאך המשחית ראה זונת של אותו רשע וכרכס תנום ותדרום אותם וכן אמרו חז"ל שהיתה לעבירה נתכוונו: **משתמש בו** גרסי': **לראותו** גרסי': ה"ג ערומה אמר להון הן וערומה ר' פנחס כו' עד ולא הניחו אותה אמרו כו': **וערומה.** דייק מדכתיב להביא את ושתי המלכה וגו' שלא יהיה עליה כלום אלא הכתר המורה על הוד מלכות כן הוא בילקוט: **בצלצול.** חגור קטן לכסות בשר ערוה: **הן אומרים כו'.** השרים השיבו יאמרו הכל אין זאת אלא שפחה: **תלבש כו'.** כלו' אם תלבש בגדי מלכות ותכנס גם כן יאמרו שפחה היא זו ומשני אין הדיוט כו' ובכתר ידעו כולם שהיא ושתי: **שהן נוגעין וכו'.** כלומר דרך רמז דברה אתו אולי ירגיש ולא הרגיש ואחר כך שלחה אליו הדברים קצת מבוארים ולא הרגיש כו': **קומים איסטבלאות.** פי' ממונה על אורוות סוסים: **קומים** פי' ממונה והרבה תמצא בספר זה וכן לקמן בפסוק מהר קח: **איסטבלאות.** אורוות סוסים כדאיתא במסכת סנהדרין פרק כ"ג: **אנדיתיקים** פי' הערוך בעלי דינין: **פטשיהון** גרסי': ה"ג בגוליהון. ורב הונא אמר במוקסיהון ועיין בב"ר פרשה ל"ז ופי' הערוך מיני מלבושים הן: ה"ג במדרש תלים הן דליסטאות מקפח כו' פי' במקום שהלסטים גוזל ומקפח הבריות שם הוא נתלה ור' שמואל קאי על פשוטו של מקרא בעיר צלמם תבזה: **נערמו.** לשון ערום ועריה כלומר נתערטלו בתוך המים: **מראה קיניגין כו'.** מראה אותו מצודתו שהיה מצוד בו וזה בעיר צלמם תבזה: **חות כו'.** לפי מה שמצאתי בספר אום אני נראה להגיה חות פח זיקא באפיה

סו

ענף יוסף

פרשה ג (יא) [ביום השביעי ריב"ל אמר זה יום השבת]. דקדק כן מדכתיב ביום השביעי כטוב לב המלך ביין דמשמע דהשבת לבבו היה על ידי היין. שלא השבת לבו היה ראוי להיות שלם היין. דהא יין להטיב לבב ראוי נמי שלבו ראש מדאגות ונצר ועצבון. אבל מי שלבו בלאו הכי טובה ואין לו שום צער ודאגה כמו אחשורוש אין ראוי לו להטיב לבבו ביין. שע"י היין יוצא מגדר הממוצע עד שיבוא לשגעון ושיכור. לכן אמר ריב"ל דע"כ טובה דהיה זה בשבת. שידוע שכולם [אלא ישראל דהם השבנים למעלה מהמזל] [הם יושבים תחת מזל שבתאי בשבת] שמורה על ביטול וחרבן ובשמם ועצבות. ולכן ביום השביעי זה יום השבת לא היה למלך האשורוש טוב לבב כי מזל מעיים השיב לבבו לעצבון השיב משרי שבתאי. ולכן הוצרך להטיב לבבו ביין כי היה מלא עצבות. וזהו שאמרו או"ה אין להם טובה כו' והיינו ביום השבת כי אז לא יועיל התבונות אדם לבטל משרי מזל רק במקצת בנודע אבל לא יוכל לגמרי משעולם הזמן. ולכן אי אפשר לאו"ה להיות להם בשבת טוב לב לגמרי רק כטוב לב. ולכן השמחה שהם השמחה והלא השתלשו לשובדי פסילים. כי להם השבת לעצבון גדול [יערות דבש ח"ב דף י"ב ע"א]: (יג) [אמר להון הן וערומה]. והנה כמו אז נתגב השיד רמז דבר זה בכתוב. והאשר שמו לגם אל כשל הכתוב כי בתוארה את יפיה ידוע שטובת מראה היא. אך אמנם הנה לשון אומרו טובת מראה יודק על מראה הפנים. אך אומר יפיה יכלול כל מניאותה. על כן אמרו מה שרצה לראות הוא את יופיה הכולל כלם כי נראות פנים לבד יוכו כלום. כי הלא ידוע לכל כי טובת מראה היא. מהם על פי הראים ומהם על פי השמועה [אלשיך]: [תלבש בגדי מלכות ותכנס כו']. עיין בען. וי"ל דהכי פריך המדרש כיון שכל מחשבתם היה לראות ושתי ערומה ואח"כ אחר נשים להכתין אח"כ מי היא היפה בנשים. ואילו נכנסה בבגדי מלכות היו אומרים כי אין יופיה מצד עצמה רק מחמת תכשיטי וחמודי בגדים ששם המעלים הוד והדר ואוסר ומעלים חן ומסייעים לתואר יופיה. ולכן רצו שתכנס ערומה רק בכתר כדי שידעו שהיא היפה. א"כ קשה אף נשים אחרות ילבשו בבגדים אלה ואם מ"מ יהיה ושתי עולה ביופי יותר מהם עדיין הנסיון כי תואר עצמותה גורם הוד ויופי. כי הלא גם אלה לבשו בגדים כמותה [וכה"א היא נוספת ביופי תלבש אחרת בבגדי מלכות כו']. ועל זה משני כמורע וגו לא היה אפשר שילבשו אחרי נשים בגדים הראוים למלכות כי אין הדיוט משמש בבגדי מלכות והכשיטים ובגדים יקרים כאלה מעולם

דש

עץ יוסף

(יא) **זה יום השבת** ובדאיתא בפ"ק דמגילה ביום השביעי כטוב וכו' אמר עד יום השביעי לא טוב לב המלך. אמר רבא יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין ומתחילין בדברי תורה ובדברי שירות ותשבחות אבל כו' וכן בסעודתו של אחשורוש הללו אומרים מדיות נאות כו'. אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו כו' רצונכם לראותה. אמרו לו הן ובלבד שתהא ערומה. שבמדה שאדם מודד בה מודדים לו. מלמד שהיתה ושתי מפשטת בנות ישראל ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת לפיכך נגזר עליה שתפשט בשבת ערומה: **אין להם טובה** הטעם שבכל הטובות שהם מקבלים נראה להם טובה ואינה טובה כאילו הם חסרים עדיין. אבל על בני ישראל כתיב על כל הטובה כי לעולם נראה להם שיש להם כל ושמחים בחלקם [כלי יקר]: **אלא כטוב** משמע דמיון לטובה: (יב) **למלאך שממונה על החימה** שיחזק בו חימה כדלקמן להבעיר חמתו לערבב שמחתו לפי שהיה שמח על חרבן בהמ"ק כדלעיל: **שממונה על החימה** והיינו פי' מהומן. והרב השמות בכאן מבואר. דאל"כ מאי נפקא לן מיניה דאכשל קרא לאשמועינן שמות הסריסים. ומהאי טעמא דרים לקמן כרשנא שתר וכו': **בזתא** נוטריקון בז ביתא. וכן חרבונא אחריב ביתא: **בוז ובזבז** דריש בגתא ואבגתא כמו בזתא ואבזתא בחלוף הגימ"ל בזיי"ן כדאמרינן ביחזקאל לבג במקום לבז. ופי' בח ובזבז הכפל הבזה והאבוד. כדרך שאמרו בפ' חלק גבי בגד בוגדים בגדו בזוז ובזוי דבזוי: **אביא נתיות מאחורי הקוריים** נתיות פי' מאגמירם בלע"ז נשים שאורגות מכסאות. מכסה בערבי נתא. ח"ש מאחורי הקוריים בלע"ז פילאר שהוא שתי קורות. באחד כורכין האריג ובאחת טורכין השתי. ור"ל שאשים אותו נשי כל לבזוק שאמ"ע אותן נשים ידברו בו בעת מלאכתן. ובעל יפ"ת פי' נשים שאורגות אחורי הגת. או פי' שאורגות אחרי קוריהן. ושכום הוא [מעריך]: **זונת ראה של אותו רשע** דרש זתר זונת ראה. והכוונה ראה זונת של אותו רשע. כך אמר הקב"ה למלאך המשחית. ויפ"ע כתב שנ"ל זו נותראה של אותו רשע. ופי' הא דאמר בז ביתי' ואחריב ביתי' היינו זו העתרת מאותו רשע דהיינו ושתי שהיא לבדה היתה אז שארים זרע לו הרשע כדלעיל. והוא היתה ביתו של אחשורוש שאמר עתה ה' להחריב דאין בית אלא אשה. ודריש זתר זו העתרת: **כרכסא** הוא לשון אבוד ומזיקה בלשון יוני. וכן תרגם המתרגם וכרכס לשפחותיהן. והפסוק הוא לשון מזיקה ואבוד. ומזה הלשון ייסד הפייט בקרוב"ץ של פורים קרבו לרכס זכרו לכרכס. עוד שמעתי כי בלשון יוני כרכס אבר האיש [ראש הגויה] בעל גיד. כלו' נואף. ועל שהיה שמותיהם לנגלוי ולזנות כמו שדרש זתר זונת ראה. דרש נמי כרכס על ענין זנות שהיתה בו. שמו כרכס כמו שאומרים בלשון יוני כרכסין על איש נואף: **שאין המלכות מעמדת כו'** משום דק"ל מיגנא למה לי. דאמר דאגב אורחי' אתא לאשמועינן דאין פחות מז' משרתים לפני המלך: (יג) **כשישראל אוכלים כו'** בא לתרץ מה עלתה על דעתו הפסוק הזה להביאה להראות יופיה. שהוא ע"י שהיו מתעסקים בדברי תפלות מתוך משתיהם. ואגב אורחיה קאמר ר' איבו שבחן של ישראל בזה: **ובלבד שתהא ערומה** שאפשר במספר בהיא מלובשת בבגדי מלכות ומקושטת לכן היא נאה: **הן וערומה** דייק מדכתיב להביא את ושתי המלכה וגו' שלא יהיה עליה כלום אלא הכתר המורה על הוד מלכות כן הוא בילקוט. וע' בענף: **אפילו בצלצול** מין אזור מאזורי הנשים לכסות בשר הערוה: **אמר לון וערומה** היפ"ע מוחק הני מלתא מיבות. ולי אפשר לקיים שר"ל בהשלוחים לא הניחו אותה משום ששמעו שאמר המלך להשרים הן וערומה: **אמרה אכנס בלא כתר** פי' שאמרה מכיון שמכניסין אותי ערומה כדי שידעו יופיי מצד עצמי ולא מחמת תכשיטין ומלבושים [illegible] האדם א"כ יותר טוב ליכנס גם בלא כתר. וכוונתה היתה בזה שלא תהיה לבה כי אולי יקבלו הכתר המלכה. או שהיא יכולה לשקר אח"כ ולומר לא הייתי אני. והשיבו השלוחים לה הן אומרים כו' פי' השרים והאמן אומרים שפחה היא זו ויחזיקו המלך לשקרן שיאמרו שאמר על השפחה שהיא אשתו להתפאר בה שאשתו יפה. וכל כוונת המלך באמת הוא שידעו שאשתו זאת. לכן אי אפשר להניח לך ליכנס בלא כתר: **תלבש בגדי מלכות כו'** ופריך המדרש תלבש השפחה בגדי המלכות ותכנס ור"ל א"כ דחששו שלא יאמרו שפחה היא זאת א"כ גם השפחה תתכנס בכתר מלכות יאמרו ששפחה היא. וקראו להכתר בגדי מלכות משום שהכתר אינו מיוחד רק למלכות. ופירש רב הונא אין הדיוט כו' אלא מלכה דוקא וידע הכל מכח הכתר המלכות שהיא המלכה. ובא"ם הביא נוסחא בפירוש תלבש אחרת בבגדי מלכות כו': (יד) **שלחה ואמרה לו כו'** משום דק"ל כדאמרו בפ"ק דמגילה מאי שלחה ליה דדלקה ביה ומתיה סני האי. לכן אמרו שבלחה לו דברים קשים שהן נוגעים בלבו: **אם רואין אותי נאה כו'** דייק זה משום דהאי מיאון בדבר המלך מיותר לכן דרשו שרמזה לו כי על דבר טובת המלך מכוונה שלא יהרגו או יתגנה בה. ומשום שאלו הדברים בדרך רמז לבד היתה שולחת לו ולא בפירוש. לכן אמרו רמזתו ולא נרמז: **קומוס אסטבלאטי** פי' בלשון רומי נגיד על אורוות הסוסים. קומים פי' ממונה ונגיד. ואסטבלאות פי' אורוות סוסים. ודייקו שאמרה כן מדכתיב כאן ותמאן המלכה ושתי והקדים לזה כתיב כמה פעמים ושתי המלכה שמה קדים שהמלכות באמת שלה לה מצד בעלה שהוא מלך. אע"כ כתיב כאן מלכה ושתי לרמוז שבזתה אותו שהמלכות שלה היא שהיא בת בלשצר. ולא הוא. שלא היה אלא ממונה על אורוות הסוסים ונעשה מלך ועכ"ז הוא בפחיתותו. ולפי שאלו הדברים בדרך רמז לבד היתה שולחת לו ולא בפירוש לכן אמרו רמזתו ולא נרמז כו': **אנדיתיקום** פי' הערוך בעלי דין. והא ותמאן המלכה ושתי לבוא במצוה דבר המלך אמיה. ומאי אתו דבר אשר ביד הסריסים הם תגניה מישאל ועזריה שנא' עליהם והיו סריסים למלך בבל: **בגוליהון** מין בגד: **במוקסיהון** בלשון יוני כובע ומצנפת של ראש [מוסף הערוך] וע' מ"ש בשה"ש רבה פ"ז סימן י"ד: **בעיר צלמם תבזה** דריש בעיר בעירום בזיון הגוף: **הן דליסטאות כו'** בעיר ובמקום שהלסטים גוזל ומקפח הבריות שם הוא נתלה כדי שישמעו ויראו האחרים. ור' שמואל קאי על פשוטו של מקרא בעיר צלמם תבזה [מת"כ]. וכן משמע בילקוט תהלים. ואפשר דמייתי לה הכא לומר דלעתיד ביום הדין בתחיית המתים ידונו לרשעים לפני אנשי עירו שהכירוהו או יושבי עירו כדי להגדיל בזיונו: **נערמו מים** דריש ליה לשון עירום. ופי' נתערטלו במים. והיינו שע"י רוח אף ה' שהיה חם נתערטלו להתקרר במים ואז נטבעו בים: **קיניגין דידיה** פי' מצודתו. כלו' הפורעניות שבו נידון לעתיד. ולפי שהרשעים נידונין ערומין בגיהנם כדלעיל להכי נערמו המצרים בעה"ז להראותם דוגמת פורענותם העתיד לפני מותם [יפ"ע]: (טו) **אמר הקב"ה למלאך.** משום דק"ל מאי וחמתו בערה בו. ויצא חימה מבנ"ל. כמו וימלא המן חמה. נ"נ התמלי חמה. לכן אמר שזה היה ע"י המלאך החמה שהבעיר אפו בו על פי ה' כדי לערבב שמחתו: **הות פחם בכרסיה** כצ"ל [יפ"ע] ופי' רד וזרוק פחם בכירתו ונפח באפר הכירה וזרוק גפרית בתנורו. והכל משל להבערת החמה [יפ"ע]. ור"ל משום דבאמת לא היה עליה כ"כ האשמה גדולה משום שהקפיד לשאול כעיר פרא שתתבזה אשתו לעיני העמים והשרים וכל הגמלאים בשושן למגדול ועד קטן והוא גרם לו בזיון הזה הנמרץ. רק שהקב"ה שלח מלאך החמה לעשות לו שמה עליו. וא"כ כך פי' הכתוב ויקצוף המלך מאד. וכ"ה הלא היה לו לשום על לבו ש אין

עליו

חרוק גופריתא באתוניה. א"ר יוחנן כל אותן השנים משעה שנהרגה ושתי עד שנכנסה אסתר לא שככה חמתו של אחשורוש. איתיבון והכתיב כשוך חמת המלך אחשורוש. אמר להם כשוך חמת המלך אב"כ אלא כשוך חמת המלך שכיכה שאינה שכיכה. אימתי שככה חמתו כשנצלב המן. הה"ד ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה. חמתו של ממ"ה הקב"ה:

פרשה ד (א) ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים וגו'. א מי היו אמר רב סימון זה שבטו של יששכר הה"ד (ד"ה א' יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל וגו'. ב ר' תנחומא אמר לקורסין. ור' יוסי בר קצרת אמר לעיבורין. לדעת מה יעשה ישראל שהיו יודעין לרפאות את הקירוס (פי' קליפות העולה מחמת מכה) ראשיהם מאתים אלו ר' ראשי סנהדראות שהיו שבטו של יששכר מעמידים. וכל אחיהם על פיהם וכלם היו מסכימים הלכה על דעתן כהלכה למשה מסיני. אמר להם אותו רשע בשביל שגזרתי על ושתי שתכנס לפני ערומה ולא נכנסה מה הוא דינה. אמרו לו אדונינו המלך כשהיינו בארצנו היינו שואלים באורים ותומים ועכשיו מטולטלין אנו וקראו לפניו המקרא הזה (ירמיה מח) שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר. אמר לון אית הכא מנהון. אמרין ליה קריביהון. הדא היא דאמר והקרוב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת שרי פרס ומדי וגו'. (משלי יא) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו צדיק מצרה נחלץ אלו שבטו של יששכר. ויבא רשע תחתיו אלו ז' שרי פרס ומדי. ד"א והקרוב אליו כתיב (שם) בפה חנף ישחית רעהו ובדעת צדיקים יחלצו. בפה חנף ישחית רעהו אלו ז' שרי פרס ומדי. ובדעת צדיקים יחלצו זה שבטו של יששכר. ד"א והקרוב אליו כתיב (שם יד) חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר ובוטח. חכם ירא וסר מרע זה שבטו של יששכר. וכסיל מתעבר ובוטח אלו ז' שרי פרס ומדי. ד"א והקרוב אליו כתיב (שם כב) ערום ראה רעה ונסתר ופתאים עברו ונענשו. ערום ראה רעה ונסתר זהו שבטו של יששכר. ופתאים עברו ונענשו אלו ז' שרי פרס ומדי: (ב) והקרוב אליו הן הקריבו הפורענות לעצמן. כרשנא שהיו ממונה על הכרשינין. שתר שהיה ממונה על היין. אדמתא שהיה ממונה על אטנם שבארץ. תרשיש שהיה ממונה על הבית. מרס שהיה ממרס את העופות. מרסנא זה היה ממרס את הסלתות. ממוכן זה היה האיספקסיטין שבכלם שהיתה אשתו מתקנת להן כל מה שהיו צריכין ג אמרו מה"ש לפני הקב"ה אם מתקיימת עצתו של רשע זה מי מקריב לפניך כרשנא מי מקריב לפניך פר בן שנה. שתר. מי מקריב לפניך שתי תורים. אדמתא. מי בונה לפניך מזבח אדמה כד"א (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי. תרשיש. מי לובש בגדי כהונה ומשמש לפניך כמד"א (שם כח) תרשיש שהם וישפה. מרס. מי ממרס לפניך את העופות. מרסנא. מי ממרס לפניך את הסלתות. ממוכן. מי מכין לפניך את המזבח כמד"א (עזרא ג) ויכינו המזבח על מכונתו. אותה שעה אמר להם הקב"ה לישראל בני הם. רעי הם. קרובי הם. אוהבי הם. בני אוהבי הם שהוא אברהם דכתיב (ישעיה מא) זרע אברהם אוהבי. מרומם אני קרנם. כמד"א (תהלים קמח) וירם קרן לעמו. ד"א כרשנא אמר הקב"ה

יד יוסף א ע' מגילה דף י"ב ע"ב : ב ב"ר פ' ע"ב . במד"ר פ' י"ג . ומזה פסוק יפה את רעיתי כתרצה . וע' ד"ה א' י"ב פסוק ל"ב : ג מגילה דף י"ב ע"ב .

ענף יוסף

ודאי פרס ומדי . וא"כ לא היה אפשר להכיר אותה והיה רק בהיותה ערומה ולכך הכתר שהיא שכיח כדי שידעו שהיא המלכה ולא שפחה [וע' ביעורות דבש ה"ב דף י' ע"ב] :

פרשה ד (א) [שהיו יודעים לרפאות את הקירוס] עיין בעץ. וזה לשון המאירות מאחר אם כל חי חלק ב' סי' י"ז על מה דאי' בירושלמי פרק הנודר בשם רבי אבין בת שלש שנים יום כו' סונא כמן יוסף. כי הטבע משועבד לקביעות החדשים ועבור השנים כגון שהיתה בת שלש שנים ויום אחד שהבא עליה אין ביאתו ביאה ואינה נחשבת אלא כנותן אצבע בעין. ואם בר"ח אדר שנולדה בו נתנשה אח"כ לסוף שלש שנים ויום אחד ועמד שהיה פחות כ"ח יום. וביום כ"ט עברו בית דין את השנה בתולים חוזרין ע"כ. וכתב היד יהודה וז"ל פירוש לא מיבעיא כשידע כך בסוף החדש שאין פלא כל כך. אלא גם אם בתחלת החדש נבעלה בתולה לאחר שהיו לה ג' שנים ויום אחד והיתה כל ימי החדש בחזקת בעולה לכל דבר. מ"מ נשאר טבעה משועבד לעיבור השנה שלאחר שלשים יום בתחזור לאיתנה בבתוליה ואין פלא גדול מזה עכ"ל :

מתנות כהונה

(אי בכרסיה) פי' בבטנו ונפח כו' וכירוש כד ונפה רוח באפיו ונפח באפרו וזרק גפרית בתנורו. וכל זה הוא משל להגדיל החמה : **כשוך**. כ"ף הדמיון מורה דמיון של שכיכה : **המתו של מלך**. כמו שאמר למעלה כל מקום שנאמר מלך סתם במגילה זו משמע קודש וחול וכאן כתיב שככה רמז לשתי שככות של מלך עליון יתברך שמו ושל מלך אביון התחתון : **לקורסין**. פירש הערוך לעתים ולמועדים וכן כתוב רבינו בחיי סוף פרשת שמות ועי' במדרש חזית בפסוק דומה דודי לצבי ובפסוק יפה את כתרצה : **קרוביהון**. הקרובים של מלכות : **ויבא רשע כו'**. שאחר כך הרג אותם המלך על שנתנו לו עצה להרוג את ושתי כדלקמן : **הן הקריבו כו'**. קרי ביה והקרוב אליו מדלא כתיב וקרוב : **כרשינין**. מין עשב והוא ידוע ועיין בערוך : **שתר**. דרשו ילשון שתיה : **אטנם**. לא מצאתי פירושו וי"ל מלשון טנא כלומר היה ממונה על פירות הארץ כד"א בכוך מילך שפירושו פירות הנתונים בטנא ודרש אדמתא פרי האדמה : **על הבית**. והוא היה מרוצף בתרשיש כדם ולבני יקר : **ממרם**. מערב ומתקן : **האיספקסיטון**. לפי הענין פירושו העיקר שבכולם שהיה מקבל את הכל מידיהם והיה מתקן מאכלי המלך והוא לשון סיפוק : **פר בן שנה**. כרשנא נוטריקון

עץ יוסף

עליה אשמה כ"כ. ע"ז אמר והמתו בערה בו שהחמה שמדלקה בו ע"י מלאך ההייה גברה עליו שלא בטבע ולא יכול להתאפק [אלשיך] : **לא שככה חמתו** פי' מה שכעס על ושתי שלא עשתה מאמרו ומייתי לה הכא משום דקאמר שהמלאך הבעיר חמתו כולי האי. והאי דנקט משעה שנהרגה לומר שאע"פ שנהרגה לא נח רוגזיה [יפ"ע] : **והכתיב כשוך** חמת המלך. דהיינו מה שככה חמתו שהוא ליה על ושתי והיה מתחרט על הריגתה כדלקמן : **אלא כשוך** כ"ף הדמיון מורה דמיון של שכיכה : **כשנצלב המן** שנתן העצה להרוג את ושתי : **חמתו של ממ"ה הקב"ה** כמו שאמר למעלה כל מקום שנא' מלך סתם במגילה זאת משמע קדש וחול. וכאן כתיב שככה ולא כתיב וחמת המלך שך רמז לשני שכיכות של מלך העליון יתברך שמו. ושל מלך התחתון. וכדאי' בפ"ק דמגילה :

פרשה ד (א) מי היו משום בלשון חכמים מצינו בתו"ה כמו ויקרא פרעה לחכמים. אבל יודעי עתים לא מצינו רק בחכמי ישראל. על זה אמרו זה שבטו של יששכר כמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים [מתנ"כ] . והא דמסר דינה להם פי' בעל דרך אמונה שהיה החק לשאול תחלה פי' חוברי שמים לראות אם המזל גורם להוצאה באה היו פוטרים אותו מהעונש. על כן מסר דינה לשבט יששכר שבקיאים בחכמה זו : **לקורסין** הערוך פי' למועדים. והמוסף כתב שהוא בלשון יון עת חמן. ויש נוסחאות כתוב לקילסין וספרים אחרים לקירסין וע' בערוך : **הקירוס פי'** קליפות כו'. הכוונה לפי דאי' בירושלמי פ"ק דכתובות וז"ל אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. בת ג' שנים ויום אחד ונמלכו בה"ד לעבר השנה בתוליה חוזרין ואם אין מעברין השנה אין חוזרין ע"כ. וידוע שחז"ל כינו הבעולה וקראו אותה בלשון מכה כדאי' בכתובות דף ו' ובמס' נדה דף ס"ד וז"ל תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת ב"ש אומרים נותנין לה ד' לילות. וב"ה אומרים עד שתעלה המכה. והא שאמר כאן שהיו יודעים בידיעות התורה שהיו יודעים חכמת העבור. מכח זה ידעו ג"כ לרפאות קליפות העולה מחמת מכה פי' שע"י שמעברין השנה הבתולים חוזרים ונתרפאה המכה פי' הבעולה. שע"י העיבור נעשית שהיתה מבת שלש שנים ויום אחד. ושאל אחשורוש להם משפט ושתי משום שהשב הוא"ל והקב"ה משים להורותם כשמעברין השנה כמו כן ישפוט הקב"ה עימהם כדין של ושתי [זרע אברהם] : **אלו ר'** ראשי סנהדראות. שהיו דנין דיני נפשות בזמן שהיה בהמ"ק קיים. ולכן גם מזה הטעם אמר להם דינוהו משפט של ושתי. ומדלא מצינו שדנו בה. אלא ממוכן פסק דינה כדכתיב לא על המלך לבדו וגו' ש"מ דלא רצו לדונה מחמת יראה כדאמרינן לקמן בסמוך : **בשביל שגזרתי כו'** טעם הזכרת לשון תביעתו הוא לומר דמשום הכי הוא שנשמטו שבט יששכר מן הדין שלא משום שהמלך מסדר טענותיו באופן שימלאו לה זכות בכיוון שעתה משום שהקפה לבאול כשיר פרא שתתבזה לעיני העמים והשרים לבא לפניהם ערומה. לכן השבו היכי נעביד נימא דלקטלה שמא יקצוף עלינו או שמא לא יקבל גזרתינו ומאלת היא נוטרה איבה עלינו. נימא ליה לשבקה. שמא יאמר לא איכפת להו דעלמא דיליה ומלכותיה : **שאנן מואב כו'** ר"ל שקראו לפניו מקרא זה כדי שידע שאמת אמרו לו שהיום אינם יודעים דין. מדכתיב בהו במואב בגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וגו' ונשמע מאליו שהגולה הין לו עלה [רי"ף]. ומכיון דאמרו לו כך אמר להם אית הכא מנהון פי' ממואב : **אמרין ליה קריביהון**. פי' יש קריביהון אבל תעיון ומואב עמם לא הוו דכבר בא סנחריב ובלבל את העולם. וקרא דשאנן מואב לזמן קמא תקמי סנחריב מיירי [יפ"ע]. אבל בנוסחא אי' שאמרו שבט יששכר לו זיל לגבי עמון ומואב. ולפ"ז כששאל אית הכא מנהון השיבו לו קריביהון פי' שיש בהשבעה שרים הקרובים למלכות ממואב. שאע"ג דשיו שרי פרס ומדי אינו מן הנמנע שיהיה בהם ממואב כמו שהיה ממוכן זה המן מהשבעה שרים אף שהיה מזרע עמלק. אבל נ"ע הא סנחריב בלבל את כל העולם. וע' בפ' אכלת הסהר גבי עו ביום בא גר העמוני. ובמס' עדיות בפי' המשנה. הה"ד והקרוב אליו. אסמכתא בעלמא היא וכן מ"ש בסמוך הן הקריבו פורענותם אסמכתא הוא. **ויבא רשע תחתיו** שאח"כ הרג אותם המלך על שנתנו לו עצה להרוג את ושתי כדאיתא בילקוט : **בפה חנף ישחית רעהו כו'**. ר"ל בפה של ז' שרים. חנף היינו אחשורוש שנקרא מלך חנף כדלעיל. ישחית רעהו זו אשתו : **(ב) הן שהקריבו** הפורענות לעצמן. במה שנזקקו לדין זה וחייבוה. ובודאי עיקר קרא כפשוטו והקריב אליו פי' והקרובים למלכות. אך מדהוה ליה לכתוב והקרובים אליו בלשון רבים. לכן אמר דרך הסיכתא שבא לרמוז שכל אחד מהם הקריב הפורענות לעצמו וקרי ביה והקרוב אליו : **כרשנא שיהיה** ממונה כו'. משום דקי"ל מ"ט להודיענו שמותם. קאמר שבכל אחד הוראת מנויו. דהכתא ניחא דע"י דקאמר ז' שרי פרס ומדי אצטריכין ויימי שהיו ממונים על צרכי כולהו של מלך ושאר דברים ועל כן היו ז' במספר [יפ"ע] : **כרשינין** מן קטנית המאכל לבהמה [יכ"ע] : **על היין** דריש שתר ענין שתיה ורוייה : **אטנם** ענין קטטה ומריבה כדמתרגמינן כי קטטה היתה גבל דטנגא המתי' דגברא. והכוונה שהיה ממונה לעשות דין ומשפט בכל קטטות ומריבות שבארץ [יפ"ע]. או אטנם מלשון טנא. כלו' היה ממונה על פירות הארץ כד"א בכוך מילך שפירושו פירות הניתנים בטנא. ודרש אדמתא פרי האדמה [מת"כ] : **ממונה על הבית** על עסקי מלכות כמו שנא' אשר על הבית. ודריש תרשיש של החוק. דשים לשון ותפושו בידו דב"ר פ' ע"ח. ומת"כ כתב דדריש תרשיש שהיה ממונה על שם שהבית היה מרוצף בתרשיש ולבני יקר : **ממרם** פי' מערב ומתקן [מת"כ]. ובספר מנות הלוי פירש שהיה מפרם את העופות : **ממרם את הסלתות** פי' מערב ומתקן : **האיספקסיטין** לשון ספוק שהיה מספיק כל צרכן. ודריש ממוכן לשון הכנה ותיקון [יפ"ע]. והמוסיף הערוך גרס אספקיסין ופירשו בלשון רומי מכובד והגון : **ד"א אמרו מה"ש** כצ"ל [א"א] : **מי מקריב לפניך כו'** משום דקשה מ"ט להשמיענו שמות השרים דרים להו ע"ש הקרבנות והקרוב הסר כתיב לומר שאמרו המלאכים אם אין ישראל מי יקריב דבר הקרב אליו יתברך. וכמו שמפרש הכתוב והולך כרשנא כו' פר בן שנה כו' [אור חדש]. אך קשה מה ענין זה אצל דין ושתי אשר לא עשתה את מאמר המלך. וי"ל שהודיענו הז"ל מדיוק הנ"ל שהכתוב בא לאשמועינן שבהגיש המלך אחשורוש משפט ושתי לפני החכמים היה למעלה התעוררות מדה"ד על ישראל על שנהנו מסעודתו של אחשורוש [וכדאיתא לקמן] לבל ישפטוה חכמי המלך משפט מות לבלתי תבוא אסתר להושיעם. לולי הליצו על ישראל מה"ש [אלשיך]. וזהו שאמר המדרש אם מתקיימת עצתו כל אותו רשע המן שהתכוין להשמיד את ישראל שיהיה בהם כליה ח"ו. והיינו כשלא תהרג ושתי ותבא אסתר להושיעם. מי יקריב לפניך יתברך קרבנות : **פר בן שנה** כצ"ל [יפ"ע] והיינו כרש בן שנתו גם הירושלמי תרגם כרשנא אמרין בני שנה : **מי ממרם** לפניך את הדם והסלתות כצ"ל [יפ"ע] ופי' מערב הדם כדי שיהיה ראוי לזריקה. ומרוס הסלתות לבללן עם השמן למנחות : **מי מכין** לפניך את המזבח. קשה כיון דהזכיר מזבח מה צ"ל עוד מי מכין לפניך את המזבח. וי"ל שהזכיר הכנת המזבח בתחלת בית שני להורות זכות שפי שאע"פ שעדיין לא הוסד היכל ה' מיהרו להעמיד המזבח בתכונו והעלו עליו עולות כמשפט. ושם פשו שבין בפחד כדכתיב התם כי באימה עליהם מעמי הארצות [יפ"ע] : **אותה שעה אמר** להם הקב"ה ישראל בני הם כו'. כצ"ל ור"ל שהקב"ה השיב למלאכים ישראל בני הם דכתיב בנים אתם לה'. רעי הם דכתיב למען אחי ורעי. קרובי הם דכתיב אשר לו אלהים קרובים אליו. אוהבי הם דכתיב אהבתי אתכם אמר ה'. ואע"ג דקרובי בכלל בני דאין קרוב מבן. משום דאין כאן רמז אלא לקרוב כאומר והקרוב אליו נקט ליה ומיניה ילפינן למאי כולהו. דבנים קרובים. וג"כ רעים קרובים כמד"א שכן קרוב. והקרובים אוהבים זה את זה. וכן בניהם אוהבים זה לזה גם מ"ש מרומם אני קרנם וכו' נרמז בהקרוב אליו דכתיב וירם קרן לעמו לבני ישראל עם קרובו [יפ"ע] : **ד"א כרשנא** נראה שהוא תיבות דבר אחר יותר משום שהשתא דורש כל הכתוב והקרוב אליו כרשנא וגו' הכל בתשובת הקב"ה למלאכים. מתיבת והקרוב דרש שאמר הקב"ה ישראל קרובי הם וכנ"ל. כרשנא בחק כו'. ואפשר שלפי במקודם דרש כל הפסוק בשאלת המלאכים ועכשיו דורש אותו בתשובת הקב"ה קאמר ד"א וקאי גם על רישא דקרא

והקרוב

הקב"ה בוזק אני לפניהם כרשינן ומשירן מן העולם . שתר . משקה אני להם כוס של תרעלה. אדמתא תרשיש. מתיר אני דמן כמים. מרס מרסנא ממוכן . ממרס אני ממרס וממעך אני את נפשם בתוך מעיהם . וכי היכן היתה איסקוזות של כלן מתוקנות . א"ר הושעיא מישעיה הנביא המד"א (ישעיה יד) הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל יקמו וירשו ארץ וגו' :

(ג) **שבעת** שרי פרס ומדי. רב ושמואל ר"א במלכות אחשורוש הכתוב מדבר . ושמואל אמר במלכות בלשצר הכתוב מדבר . על דעתיה דרב דאמר במלכות אחשורוש ניחא . על דעתיה דשמואל דאמר במלכות בלשצר כיצד היו כל אותן השנים. א"ר הונא על ידי שלא נשתמשו בכלי בהמ"ק. הה"ד (דניאל ה) בלשצר אמר בטעם חמרא וגו' שמתוך כן ביה בלילא קטיל בלשצר מלכא כשדאה: (ד) חזאי פני המלך. ד שתי משפחות היו נכנסות אצל רבי אחת של ר' הושעיא. ואחת של בית ר' יהודה בן פזי. כשנתחתן ר' יהודה בן פזי לרבי בקשו ליכנס תחלה ולא הניחן ר' אמי . אמר להן כתיב (שמות כו) והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית . וכי יש משפט לעצים אלא קרש שזכה לינתן בצפון ינתן בצפון . ושזכה לינתן בדרום ינתן בדרום . בעון דימנון מאיכן . אמר לון ר' סימון מן דרומא שנא' (שופטים א) ויאמר ה' יהודה יעלה. א"ל ר' מני הדא במלחמה ברם במנוי חזאי פני המלך היושבים ראשונה אף הכא כן חזאי פני המלך : (ה) כדת מה לעשות . א"ר יצחק לחזירתא כדת ולאומה קדושה שלא כדת אלא באכזריות. במלכה ושתי עאכ"ו במלכה שאינה ושתי : (ו) ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים. מה ראה ממוכן לקפוץ בעצה תחלה ה מכאן שהדיוט קופץ בראש. ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון ור' אליעזר ור' יוחנן . ו ח"א דינינו כדיניהם. וחרינא אמר אין דינינו כדיניהם. מ"ד דינינו כדיניהם. כדתנן דיני ממונות הטהרות והטמאות מתחילין מן הגדול . ודיני נפשות מתחילין מן הצד . מ"ד אין דינינו כדיניהם . מה מקיים ויאמר ממוכן נראין דברי ר' יהודה נראין דברי ממוכן. ר' יוחנן אמר תלתא אמוראין . ח"א ע"י שהיתה מסטרתו בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן . וחרינא אמר ע"י שלא הזמינה את אשתו לסעודת נשים . וחרינא אמר על ידי שהיתה לו בת והיה מבקש להשיאה למלכות. מ"ד ע"י שהיתה מסטרתו בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן שאמר לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה. ומ"ד ע"י שלא הזמינה את אשתו לסעודת נשים שאמר כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן . הדא היא דלא הות תמן . ומ"ד על ידי שהיתה לו בת

והיה

יד יוסף ד ירושלמי שבת פ"ו ה"ב . והוריות פ"ג : ה מגילה דף י"ב ע"ב : ו ירושלמי סנהדרין פ"ג

מתנות כהונה

ספליקן פי' בן סנה כך הוא פי' כד"א עם חלב כרים על שם שהם שמנים ורכים כמו כר : **שתר.** טפריקן שמי סורים : **ממרס כו'** . י"ל על מליקת העופות ובילקוט גרס את הדם וכן משמע בתרגום שהיו ממרסין בדם כדי שלא יקרוש ולא יהא ראוי לזריקה: **הסלתות.** מנחות בלולה בשמן : **בוזק.** פי' הערוך מערב ומשירן מורקן ומפילן כד"א משיר את הבער מאן דהוי משירין לא מסתכם כלומר לא אניח להם לטעום כמעט רגע ואחר כך מסיר אני את דמן כמים: **תרשיש.** פי' מים ויש כדאמר תרשישה ועיין במדרש חזית בפסוק ידיו גלילי זהב : **וממעך.** ממוכן דרש כמו ממועכו : **איסקוזות.** קלה ונמר דינם ועיין בערוך ערך סקס: **הכינו** . וכתיב הכא ממוכן: **ה"ג כיצד** היו כל אותן השנים א"ר על ידי שלא נשתמשו כו' : **ה"ג** בירושלמי דפרק הבונה ופרק בתרא דהוריות ולא הניחן ר' אמי : **ה"ג** בעון דימנון מאיכן . פי' כשרוצים למנות זקנים מהיכן היו ממנין אותם וה"ג בירושלמי סוף הוריות בקשו למנות זקנים מהיכן היו ממנין מטבריה או מן דרומא אמר ר' סימון כו' : **אף הכא**. במינוי זקנים : **לחזירתא.** לאומה שלא היתה נוהגת כדת וישראל היתה מנהגת שלא כדת שהיתה משעבדת בהם בשבת כשהם ערומים ולפיכך נגזר עליה כדת מה לעשות : ה"ג שלא כדת אלא באכזריות : **שאינה ושתי** . כלו' שאינה ממשפחת המלוכה כמותה : ה"ג לקפוץ בעצה. פי' והרי הוא היה הקטן שבשבעת השרים : **מה מקיים כו'** . הרי שנים לאמוראים מתחיל מן הצד : **נראין כו'** . בירוש' בפ' ד' דסנהדרין גרס ראו דבריו של ר' יהודה וראו דבריו של ממוכן והוא הוא כלו' כמו שאומרים נראין דברי רבי יהודה וקובעין ההלכה אע"פ שחולקין עליו חבריו כן היו נראין בעיניו דברי ממוכן ולכן נכתבו דבריו ולא דברי השבעה המותרים ובספר ידי משה מביא גירסת ירושלמי ומפרש דלעיל ביהודה בן יעקב כמ"ש ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף גם כי יעקב היה שם כמאחז"ל : **תלתא אמוראים כו'** . ג' אמוראים חולקין למה קפץ ממוכן על אותה עצה שתהרג ושתי : **מסטרתו כו'** . הכאה אותו במנעלה על פניו והוגמנו שמצא בב"ר פרשה מ"ה · **לא על המלך כו'** . משמע שגם עליו עותה : **הדא היא כו'** . כלומר שאשתו לא

סעדה

ענף יוסף

(ה) [כדת מה לעשות א"ר יצחק לחזירתא כדת ולאומה קדושה שלא כדת אלא במלכה ושתי עאכ"ו במלכה שאינה ושתי]. כן הוא הנוסחא בספר אהבת עולם . וקשה הא לגבי אחשורוש לאו מלתא זוטרתי היא אדרבה מיוחסת ממנו כמו שאחז"ל ששלחה לו לומר אהוריירא דאבא את . עוד קשה כי הוא הקשה מלת כדת ותירץ לו אלא במלכה ושתי . ונראה שיש מחלוקת בין המפרשים בפסוק הזה . כי יש מפרשים שמאמר כדת מה לעשות הוא שידונו כפי הדין הגמור ולא לפי הוראת שעה ולפ"ז נמשך כי יתור מלת במלכה ושתי אתי כלא זו אף זו . לא מבעיא שאנו רואים שתדונו כדין נואפת שהיא מלכה אלא אפילו לא היתה מלכה רק ושתי דעלמא הייתי מבקש מכם שלא תדונו אותה אלא כדת . ורצה לפרש תכלית אפי' להדיוט דעלמא אינו רוצה רק כדת . וכפי זאת הכוונה מקשה ר' יצחק בפשיטות כי כיון שלא היה רוצה לפרוע חזירתא דעלמא דלאו מלכה אלא כדת . א"כ אומה קדושה גרע שאלא לפרעם שלא כדת . ע"ז מתרץ אלא במלכה ושתי עאכ"ו במלכה שאינה ושתי . פי' את סברת דמלכה ושתי אינו בדרך לא זו אף זו . ומינה נמשך דפי' כדת מה לעשות ר"ל שבקש שיעשו כדין אינו כן אלא הפירוש במלכה ושתי אתיא בדרך זו ואצ"ל זו שרצה לפסול מוראו על שעה והאמר ראו שעונה בגדול יותר אבר יש בעולם לעשות מעשו באכזרי אע"פ שהיא מלכה ולא זו נלגבר שהיא מלכה אלא מצד עצמה היא מיוחסת ושתי בת בנו של נבוכדנצר שהיא שכבו . עאכ"ו אם היתה מלכה שאינה ושתי פירוש שלא היתה מיוחסת בת מלכים כושתי שהייתי נוקם ממנם . ולפ"ז מפרש מלת כדת לשון עונש כדעת רבים מהמפרשים לא מלשון דין ולא כודרך לפרש פי' מלת כדת משום דלא נכה שליה בפירוש יתור במלכה ושתי [ספר כנ"ל] :

כי

עץ יוסף

התקרוב אליו : **בוזק אני נפת בכירה** עליהם ומעבירם מן העולם . כצ"ל [יפ"ע] פי' שמעביר אותם מהם ואמר בדרך משל בוזק אני נפת שפירושו פזור פסולת הזיתים בכירה . כן דרך כירה להעבירה הנפת כדאי' בב"ר פ' ו' כזה שהוא בוזק נפת בכירה . ודריש כרשנא כר שנא . וכר לשון כירה . ושנא לשון אבד כמו זרעים שנאמרו שם : **ומשירן** פי' מורקן ומפילן כד"א משיר את הבער : **שתר משקה כו'** דריש שתר שתיית תרעלה : **כמים תרשיש** פי' מים ויש כד"א תרשישה : **וממעך** ממוכן דרש כמו ממועכן : **וכי היכן כו'** ממוכן דריש שזה כבר מוכן ומתוקן . והכי נמי וכי היכן היתה איסקוזות פי' קלה גמר דינם של כלן מתוקנת ומוכן . ומפני מישעיה דכתיב הכינו לבניו מטבח והיינו לשון ממוכן דכתיב הכא : **הכינו לבניו מטבח כו'** והאי קרא בנבוכדנצר מדבר . ומשום דהכא כנגד ושתי שהיתה בת בלשצר בן בנו קאמר בוזק אני כו' שיכלה זרעו בכריתה. וכנגד השבעה שרי פרס ומדי שהם נגרנו כצ"ל כדאי' בילקוט וס"ל דמבבל היו כשמואל דלקמן בסמוך . לכן אמר שפורענותם תבא מישעי' דהתם כתיב הכינו לבניו מטבח דהיינו נגד ושתי וגם כתיב התם והכרתי לבבל שם ושאר שכולל כל שרי בבל [יפ"ע] : (ג) **במלכות בלשצר הכתוב** מדבר . דמדכתיב היושבים ראשונה משמע מתחלה במלכות הקודמת למלכות אחשורוש שהיא מלכות פרס . דהיינו מלכות בלשצר שהיתה מלכות כשדים כי אז היו ז' שרים אלו רואי פני המלך . וכשנטלה פרס המלכות היו ג"כ שרי פרס ומדי רואי פני המלך : **כיצד היו** כצ"ל [מ"כ יפ"ע] ור"ל שזה ידוע שמתחלת מלכות נבוכדנצר עד אבוד מלכות בלשצר היה ע' שנה כדאי' בפ"ק דמגילה . ור"ל מלך מ"ה שנה כדאי' התם . ואויל מרודך לא נודע מתוך הכתובים כמה מלך וקס"ד שמלך מעט מכיון דלא הוזכר בדניאל . כי כשהגלים ספור ל"ג נקט דבלשצר וא"כ מלך בלשצר קרוב לכ"ה שנים . ולהכי קשה איך אפשר שהיו כל ז' שרים אלו כל כ"ה שנה דבלשצר ותמהה דדריוש וכורש ושלשה דלאחשורוש דשנת ג' למלכו היה מעשה זה . וה"ל כמו ל"ד שנה והוא שכל ז' השרים שהיו מסתמא זקנים היו כל שנים אלו ולא מת אחד מהם . ומשני רב הונא דבלשצר נתקצרו ימיו ע"י שנשתמש בכלי בהמ"ק ולא חי רק ג' שנה שמצינו מפורשים בו וא"כ אויל הוא שהיה כ"ג שנה כדגמרינן מגמרא בפ"ק דמגילה . והשתא לא ירחק שהיו ז' שרים אלו מתחלת בלשצר עד השתא דליכא אלא י"א שנה [יפ"ע] : (ד) **וכי יש משפט לעצים** פי' שהרי עדיין לא הוקם המשכן ולא דוגמתו דלימא ביהיה זה כחק הקודש . אלא קרש שזכה כו' ואעפ"י שעדיין לא הוקם המשכן אפשר שכבר קראו שם לקרשים שיתנו בצד צפון [יפ"ע] . א"נ שהמשכן לכל הפעמים שיקימוהו אחרי הפעם הראשונה [יפ"מ] : **אלא קרש שזכה כו'** וההפרש שבין צפון לדרום משום דהמנורה בדרום יש קדושה שפי בצד זה כי שם נר מערבי שהוא עדות לישראל שהשכינה שורה שם . והכא נמי אין לבנות משפט האנשים ומי שזכה ליכנס ראשון יכנס לעולם ראשון : **בעון דימנון מאיכון** בירושלמי סוף הוריות הכי אי' בקשו למנות זקנים מאיכן הן ממנין מטבריה או מדרומא . א"ר סימון יהודה יעלה . א"ל ר' מנא הדא דאמר למלחמה אבל למנויה רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות ע"כ . ופי' היפ"מ מטבריה או מדרומא שבשני מקומות אלו היו חכמים ראוים למנות . ואם נצרך השעה למנות זקנים לסנהדרין שמת אחד מהם או להיות שררה על הציבור מי משני המקומות האלו קודם . יהודה יעלה בכל מקום יהודה קודם הלכך דרומא דהוא מיהודה קודם לטבריה דהוא מנפתלי דרקת זו טבריה כדאי' בריש מגילה ורקת מערי נפתלי היא . הדא דאמר למלחמה דהתם כתיב יהודה יעלה וה"ה לדגלים וכיוצא מעניני שררה ומלכות משום שליהודה ניתן הנצחון . אבל מנוי דחכמה רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות כלו' היותר מלאים ימים קודמין בעסק החכמה . ודוגמא בעלמא נקט מדכתיב באחשורוש היושבים ראשונה דמשמע אותם שהיה להם קדימה זמנים במלכות היו יותר קרובים לעצת המלך עכ"ל . הרי מזה תבין כל דברי המדרש שלפנינו . ומה שאמר כאן ברם במנוי כתיב באחשורוש רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות אף הכא במנוי זקנים ג"כ כן ט' : (ה) **כדת מה לעשות אר"י כו'** ר"ל הוקשה להם איך על ושתי דנו על מעשה לבלתי כמיסה שם לא עשה כדת . ולאומה שלימה לא שם לבו לזאת כי אם בלא כדת חסן המיתה יותר מהמן כמו שאחז"ל משל לבעל התל וכו' וגזר עליהם באכזריות להשמיד להרג [ולאבד] . וקרא לושתי חזירתא על שם שסימן טהרה יש לחזיר ברגל שמפריס פרסה . וושתי היה ג"כ לה ברגליה סימן טהרה שלא רצתה לילך להראות העמים והשרים את יופיה [יערות דבש] : **במלכה ושתי עאכ"ו כו'** הכוונה לומר ראה חסדי ה' עמנו דמדבקת דין על המלכה ושתי [ר"ל מדלא כתיב בושתי המלכה אלא כתיב במלכה ושתי ע"כ לדיק] שאף בושת מזרע המלוכה מצד עצמה [ע' בפתיחתא סי' ס' בענף] מכ"ש שהיה לו לבקש דין במלכה שאינה חשובה כושתי שלא היתה בת מלך כמותה דהיינו אסתר שעברה על מצותו לבוא אל חצר הפנימית בלא קריאה . ואדרבה אמר לה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך . הם לא חסר אל : (ו) **מה ראה ממוכן כו'** מאחר שהוא קטן שבכולם : **מכאן שהדיוט קופץ בראש** . פרש"י במגילה שהרי מנה אותו לבסוף אלמא גרוע שהיה מכולם וקפץ בראש : **דינינו** בדיני נפשות שמתחילין מן הצד דהיינו מן הקטן בסנהדרין לחוות דעתו . כדיניהם פי' כדיני בני נח . ולפ"ז אין צריך לומר ויאמר ממוכן משום דהדיוט קופץ בראש . וחרינא אמר פי' והאחר אמר אין דינינו כדיניהם שבד"נ מתחילין מן הגדול . ואע"ג דלא ל"מ אם דינינו כדיניהם. פליגי לפשטיה קרא : **מ"ד אין דינינו** כדיניהם מה מקיים ויאמר יהודה ויאמר ממוכן . ראו דברי יהודה ראו דברי ממוכן . כצ"ל [יפ"ע וספר מנות הלוי] . וכן הוא בירושלמי פ"ד דסנהדרין ור"ל דמויאמר יהודה בדינו של תמר משמע דבני נח מתחילין מן הצד דכיון דהוה יעקב שם אלו מתחילין מן הגדול לא היה לו ליהודה לדבר לפני יעקב . וכן מויאמר ממוכן שהיה הקטן שבכלם והשיב תחלה . להכי בעי מה יתרץ בזה האומר אין דינינו כדיניהם . ומשני דאין הכי נמי דלא השיבו יהודה וממוכן תחלה אלא מפני שנראו דברי יהודה וכן דברי ממוכן כלו' שהסכימו לדבריהם לכן הזכיר הכתוב דבריהם ולא רצה להזכיר דברי המדברים תחלה מאחר בדחו . ואין הכי נמי דמויאמר ממוכן הוה מצי למרך הדיוט קופץ בראש. אלא מכיון דאיהודה לא מצי למימר הכי . ניחא ליה לתרוצי אממוכן נמי כמו איהודה . ומ"ד דהדיוט קופץ בראש ס"ל דלאו דינינו כדיניהם ולא בעי לתרוצי נראין דברי ממוכן . דמדכתיב לפני המלך והשרים משמע שדבר לפני כולם שלא כראוי : **תלתא אמוראים כו'** . פלגתא אמוראים חולקים למה קפץ ממוכן על אותה עצה שתהרג ושתי . והכי ג' אמוראין ס"ל שדינינו אינן כדיניהם. וגם לא משמע להו דלפני המלך והשרים משמע שדבר לפני כולם שלא כראוי כהדיוט שקופץ בראש . להכי נתנו טעם למה קדם ממוכן להשיב שלא במקומו . אבל קשה מי הזקיקם לזה ולא קאמרו דינינו כדיניהם . י"ל דס"ל כמ"ד דמלא תענה על ריב ילפינן דרב כתיב שלא תענה אחר הרב אלא קודם לרב כדאמר בגמ' . ומדאצטריך להדם זה לישראל ש"מ אין דין ב"נ כן [יפ"מ] : **מסטרתו כו'** הכתה אותו במנעלה על פניו . כלו' שכל כך הגיע רוע לבבה לבזות סריסי המלך שהיתה מכה אותו בסנדלה על פניו. להורות כי עקב סנדליה גדול מכל פני המן וזה הוא בזיון לשרים . ולכן כאשר ראה כי בא יומה השתדל בכל עת להפילה בל תקום עוד ומ"ד זה דקדק זה ממאמר לא על המלך וגו' כלומר לא חדשה הוא לה ולא הדיה הוא לה להקל בכבוד השרים . כי כבר נסתה והורגלה בבזות שרי המלכות וגם עתה היתה כוונתה לבזותם . וח"ש כי על כל השרים אשר בכל מדינות וגו' כי בקטן הקרוב אליה התחילה . וכראותה כי לא נענשה עליו יגבה רוחה ולבה עד להשחית במלך ושרים : **הדא היא דלא הות תמן** ר"ל מדאמר כי יצא דבר המלכה וגו' ש"מ שהיו שרות שלא היו על הסעודה . כי אם היו שמה הגבירות כלנה ושרות פרס ומדי מה ענין כי יצא . אלא שכוונתו כי יש ויש נשים אחרות שלא הזמינה אותן אל המשתה והן נשי השרים כענין באשתו שלא נקראה . וביערות דבש הביא הנוסחא הדא היא כו' וע' שם בחלק שני דף מ"ז ביאורו : **שנא' ומלכותה יתן המלך** כו' שקשה מי שם אותו ליועץ למלך אם יקח אשה טובה או רעה . והלא למופת שמו א"כ היה די לו לגמור דין ושתי . אלא שנתן עינו בגדולה לכן היה יועצו אגב אורחיה כדי שיתעורר ליקח בתו . וזהו שאמר לו ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה ר"ל למי שאין יחוסה וטובתה מאבותיה רק שבשרותה מצד עצמה . וזהו כעונש ממנה כי טובתה הוא ממנה מאת עצמה ולא מפאת

אבותיה

והיה מבקש להשיאה למלכות שנאמר ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה. (ז) כי יצא דבר המלכה. א"ר שמואל בלא דדין הות צריכה: (ח) והיום תאמרנה שרות פרס ומדי. רב ושמואל רב אמר כדי הבזיון הזה לקציפה הזאת. ושמואל אמר כדי הקצפון לבזיון זה. א"ר חנינא כדאי הוא הבזיון שביזה אביה את כלי בהמ"ק לקצפון שקצף עליה והרגה: (ט) אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו. א"ל אדוני המלך דבר אתה מוציא מפיך ואני מכניס את ראשה בדיסקוס. ויכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור וגו' א"ר חנינא בריה דר' אבהו כתיב (איוב ה) כי הוא יכאיב ויחבש ימחץ וידיו תרפינה. בלשון שנטלה המלכות מזקנה שאמר לו שמואל (ש"א טו) ונתנה לרעך הטוב ממך. בו בלשון חזר לה המלוכה. הה"ד ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה: (י) ונשמע פתגם המלך וגו'. ר' לוי ור' יצחק ר"ל אמר פתגם גדול אנו עתידים לשמוע מזו שנכנסה למלכות מהו אבל גדול ליהודים. ור"י אמר פתגם גדול אנו עתידים לשמוע מזו שנכנסה למלכות מהו שמחה וששון ליהודים. א"ר יהודה בר' סימון ונשמע פתגם ממ"ה הקב"ה שאמר בחכמתו וכתבו נתו (שמות יז) כי מחה אמחה את זכר עמלק. כי רבה היא. רב ושמואל ח"א הדא מלכותא רבתא להדא חטיתא. וח"א הדא חטיתא רבתא להדא מלכיתא. וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן וגו': (יא) וייטב הדבר בעיני המלך והשרים. גזר והכנים ראשה בדיסקים: (יב) וישלח ספרים אל כל מדינות המלך. א"ר הונא אחשורוש דעת סרוחה היתה לו. מנהג שבעולם אדם מבקש לאכול עדשים ואשתו מבקשת לאכול אפונים יכול הוא לכופה. לא מה דהיא בעי היא עבדה. א"ר פנחס ולא עוד אלא שנעשה שחוק בעולם. בנוהג שבעולם מדיי נושא פרסית והיא מדברת בלשון מדי. פרסי נושא מדיית והיא מדברת בלשון פרסי. אבל הקב"ה דבר עם ישראל בלשון שלמדו הה"ד (שמות כ) אנכי ה' אלהיך ל' יון יתנך. א"ר נתן דבית גוברין ד' לשונות נאין הן שישתמש בהן העולם. לעז לזמר. פרסי לאלייה. עברי לדבור. רומים לקרב. וי"א אף אשורית לכתב

יד יוסף ז ירושלמי מגילה פ"ק:

ענף יוסף

(ז) [כי יצא דבר המלכה א"ר שמואל בלא דדין הות צריכה]. בספר מגלת סתרים כתב וז"ל כל הפירושים שראיתי על זה המדרש אינני שוה לי. עד יגעתי ומצאתי בספר ישן נושן נוסחא אחרת. והיא אשר הוכיחה האמת. וזו היא. אמר שמא בלאדרון היא צריכה וזה הנוסחא אמת נכון הדבר [וכן גרס בספר מנות הלוי] בשיקום שמא כתבו שמואל וטעה בלאדרין כתבו בלא דדין והטעות שביה. ופירושו של בלאדרון בלוטים [כדאיתא לעיל פסוק גם ושתי סימן ח'] ור"ל שאחר ממוכן לאחשורוש הדבר מעצמו יצא. שמא בלוטים צריך שיכריזו זה הדבר בתמיה בלא מעצמו יצא וזהו כי יצא דבר המלכה מעצמו עכ"ל:

(ט) [בלשון שנטלה המלכות מזקנה כו'] כוונת המדרש לתרץ קושיא עצומה בענין הריגת ושתי ולקיחת המלוכה ממנה שאיך הוחלט לאחשורוש שרעותה תהיה טובה ממנה. ואחרי אשר ושתי לא נותה לפניו רק בדבר קל שלא רצתה לבוא לפני השרים ערומה שכל כבודה בת מלך פנימה. רק שבוא רצה שיהיה טובתו שלימה בכל צד. ובעבור זה הוא רוצה להריגתה. א"כ בדין הוא שיחשוב ויתבונן שטיב אם ימצא אחרת טובה ממנה. כי אולי באחרת הרבה להכעיסו או תשוב לראשונה. ולכן רצה המדרש לתרץ קושיא זו ע"י קושיא אחרת בענין מלכות שאול ודוד כי גם שם יקשה כמו זה איך קרע הקב"ה המלוכה משאול על דבר קל. כיון שבעבירה הששים איכה נדע להחליט היות הבני טוב ממנו בל ימרה את פי ה' לעולם. והתירוץ על זה שסמך הקב"ה שהבני יקח מוסר בראותו גודל בעונש הראשון ובע"כ לא יעשה כמעשהו לכל יענש כמוהו. וזהו פירוש ונתנה לרעך הטוב ממך כלו' אף שיהיה בדומה לך מ"מ יקבל מוסר ממך. וכן בענין אחשורוש שהחליט היות האחרת טובה מיראת עונש ושתי. וזהו ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה יהיה ממנה כלו' מקבלת מוסר ממנה [קול יעקב]:

כמפס

מתנות כהונה

היתה שם ולפיכך היתה מבזה אותה לאמר אלמלא אים חשוב אתה היו מזמינים גם אותי לסעודת המלכה: **לרעותה** כו'. ולפיכך היה יועץ לפי דרכו: **בלא** דדין כו'. משמע אפילו בלא זאת שבזתה המלך והשרים היא ראויה לעונש זה משום דנדר מלאה: **כדי הבזיון** כו'. כלומ' הבזיון הוא גדול יותר בערך עונש הקצף ולקצף גדול מזה היתה ראויה: **כדי הקצפון** כו'. קצף ההריגה הוא גדול כערך הבזיון ואין להוסיף עליו: **דבר** אתה מוציא כו'. דבר הגזירה: **בדיסקוס**. מצאתי פירושו לפי הענין שהוא כמין עסוי שמכניסין בו ראשו של אדם הוא נחנק מעצמו וכך ממיתין השרים שגוזרין להם מיתה יפה וזהו דבר מלכות: **מזקנה**. משאול זקנה של אסתר: **ה"ג** ממך בו בלשון: **פתגם** גדול כו'. דרש ונשמע כתגם למעלה על רעותה הטובה ממנה זו אסתר: **ה"ג** הדא מלכותא רבתא להדא חטיתא וחד אמר הדא חטיתא רבתא להדא מלכותא וכל כו' ופירושו כמו שחלקו רב ושמואל למעלה בפסוק וכדי בזיון וקצף: **מלכותא**. פי' עונה הזאת: **וכל** הנשים כו'. כן דרכו לסיים בפסוק שבסוף הפרשה וכן לקמן: **גזר** והכנים כו'. וזהו כדבר ממוכן שיען לו כן כדלעיל: **מנהג** שבעולם גרסי': **לא** מה דהיא בעי כו'. בניחותא הלא מה שהוא רוצה היא עושה ואם כן השכרים למה: **בנוהג** שבעולם. מילתא בהפי נכסיה היא: **ה"ג** והיא מדברת בלשון מדי פרסי נושא מדיית והיא מדברת בלשון פרסי אבל הקב"ה דבר עם ישראל בלשון שלמדו הה"ד כו' ועיין בילקוט בפ' הנכי: **לשון יהנך**. והוא אני בלשון מצרי ולאחדו ישראל בהיותם במצרים ובילקוט גרס הינך וכן משמע בפיוט דשבועות: **שישתמש** בהן העולם גרסי' וכן הוא בירושלמי בפ"ק דמגילה: **פרסי**. בירושלמי גרס סורסי: **לאלייה**. ליללו לקונן כדאמרינן פרק ב' דערכין אלייה בעלמא הוא דנפלה בפיהם: **לקרב**. במלחמה לצעק להספיד שכנגדם: **אף** אשורית לכתב. שהיא נאה שבכל הכתבים:

ס"ג

עץ יוסף

אבותיה כושתו כי על כן לא באה אל מאמר המלך. הרי שרמז לו שלא ישא מיוחסת ובתו ראויה לכך כי הוא הקטן שבשבעת רואי פני המלך: (ז) **בלא דדין** הות צריכה. ר"ל משום דקשה האם על דבר שלא יבזו הנשים את בעליהן תחת זאת תומת ובפי מלכה בת מלכים גדולים החשובה והנכבדה על אשר עשתה דבר שראוי אדרבה כדאי להחזיק לה טובה שהחזיקה במדת צניעות להיות כבודה בת מלך פנימה. על זה מתרץ ר' שמואל ואמר שבלא דדין ר"ל בלא זה הטעם היתה צריכה ליהרג על שם שבמדה שאדם מודד מודדים לו שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות ועושה בהם מלאכה בשבת לפיכך נגזר עליה שתפשט ערומה בשבת [וע' לעיל פ"ג סימן י"א] ולכן נתן הקב"ה בלב אחשורוש שיקובלו לפניו דברי ממוכן כדי שתכהם ערומה הגם שבאמת אין זה טעם מספיק. וע' בענף: (ח) **רב אמר** כדי הבזיון הזה לקציפה הזאת. ר"ל לכל יאמר המלך האם על דבר שלא יבזו הנשים את בעליהן תהת זאת תומת ושתי שהיתה מלכה בת מלכים [שאע"ג שהיתה גזירה מאת הקב"ה כמו שכתבתי בסי' הקודם. מ"מ המן היה מוכרח לתת קצת טעם לדבריו הגם שבאמת לא היה טעם מספיק] ולזה אמר אל יקל הבזיון הזה כי הנה כדאי הוא הבזיון הזה לקציף עליה והריגה. כלומר וכדאי הוא זה להיות שוה לזה: **ושמואל אמר** כדי הקצפון לבזיון הזה. טומר לא כדבריך שהולך לומר שלא יקל הבזיון בעיניו. כי נהפוך הוא. כי היה מקום שיאמר המלך שלא כי גם ראויה המיתה עליה מ"מ לא תעלה הרוכה למחלה זו כאשר תקצוף עליה והמיתנה. כי הלא לא יבצר מהנשים להבזות בעליהן באמור להם גם כי מתה הלא יצאת בהעוה נגד בעלה ויצאת מן העולם בהעותה. וגם שהרגה המלך הלא היה כי יש לאל ידו כי מלך גדול הוא. אך בעל אשה זולתה אשר אין לאל ידו כיד המלך ישה שכמו לסבול כי לא טוב הוא מהמלך אחשורוש. באופן שפתחה ושתי פתח לכל הנשים להבזות בעליהם כי לא יוסרו הנשים גם כי הקבל ושתי עונשה. ואח"כ למה נמיה הותה שמה בלע במותה. על כן הולך לומר למלך כי לא כן הוא. כי אם כדי הוא הקציפה בתקצוף עליה להמיתה לסלק הבזיון כי לא יבצר מהם מלומר לולי הוא מהרחוי לתת הנשים יקר לבעליהן לא שפטוה משפט מות. וזהו וכדי בזיון וקצף כלומר כדאי הם זה כזה יחדיו יהיו תמים זה לעומת זה. ולא תאמר שאין הקצף כדי הבזיון לבלתו כי אם בקולים הם ויבואו זה לעומת זה [אלשיך]: **כדי הוא** הבזיון שביזה אביה כו'. הכוונה כנודע שבלשאצר שתה בכלי בהמ"ק ונהרג בט"ו בניסן כנודע בהגדות של פסח. ויום השביעי שגזר אחשורוש שתבוא ושתי ערומה היה ג"כ בט"ו בניסן. כי הכל בא בזמנו מכוון מיוצר עולם כיצד כל הסיבות ביום שביזה בלשאצר כלי בהמ"ק שגם בתו שהיתה על שהיתה אוחזת תועבה אביה ההיה ביום זה נבזית ונהרגת כאחת הנבלות ויצא קצף שכדאי הוא הבזיון כו' [יערות דבש]: (ט) **דבר אתה** מוציא מפיך. פי' דבר הגזרה אתה מוציא מפיך ואני כו' ולא תהוס שיתקוממו נגדך קרובי המלכה ויעכבו בידך [יפ"ע]: **בדיסקוס** הוא כמין עסוי שמכניסין בו ראשו של אדם הוא נחנק מעצמו. וכך ממיתים השרים שגוזרין להם מיתה יפה וזהו דבר מלכות [מת"כ]: **כתיב כי** הוא יכאיב ויחבש. משום דק"ל מה צריך לומר ומלכותה יתן המלך לענין דין ושתי וכי ליועץ במהו. לכן מתרץ ר' חנינא שזה מעין כי הוא יכאיב ויחבש. כי ה' שהסיר המלכות משאול החזירו עכשיו לאסתר נכדו ע"י הסרת ושתי. ולזה רוח ה' טססה בממוכן לומר ומלכותה יתן המלך לרמוז לנתינת המלכות בהותו לשון שנטלה משאול. וע' בענף: (י) **פתגם גדול** הנו כו'. שגם זה מרוח ה' בנוססה בממוכן במה שאמר ומלכותה יתן המלך לרעותה כדלעיל וקאמר שמזו הבאה במקום ושתי ישמע פתגם גדול. וכ' היפ"ע שדייק כן דאי כפשוטו שהיה נזרהו נשמעת הו"ל למימר וישמיעו פתגם המלך או ויכריזו וכיוצא בזה מה שראוי למלך לעשות. לא ונשמע שהוא הנמשך מההכרזה וההודעה: **מהו אבל** גדול ליהודים. אה כי כאשר השם יתברך הקדים רפואה למכה שהכנים אסתר לבית אחשורוש. אז הביא הש"ת עליהם גזרת המן בשביל שהנאו הותו הדור בהנאו מסעודת אחשורוש כדאי' לקמן [אור חדש]: **פתגם** ממ"ה הקב"ה כו'. ר"ל לכך נגזר על ושתי הריגה ותכנס אסתר במקומה למלכות כדי לקיים מחה אמחה את זכר עמלק שזה לא היה יכול להיות רק על ידי אסתר [ספר הנ"ל] וכדאיכתוב לקמן: **מחה אמחה** את זכר. זה המן. עמלק כמשמעו. כמו שדרשו במכילתא: **חד אמר** הדא מלכותא רבתא כו'. ס"ל כי רבה קאי על המלכות. והכי קאמר ליה אל תאמר אף בחטא ושתי גדול מ"מ כיון שהמלכות אינו גדול כל כך א"כ אף שנמיתנה אין זה נחשב תיקון גדול. לכן אמר ליה המלכות היא גדול לחטא הזה. ובודאי יהיה תיקון גדול כאשר נתקן חטא זה. ואידך קאמר הדא חטיאתא רבתא כו' ס"ל כי רבה היא קאי על החטא. והכי קאמר ליה שלא שאמר אף שהמלכות היא **גדול שבע ועשרים ומאה מדינה וצריך תיקון. מ"מ כיון שהחטא אינו גדול כ"כ אינו צריך תיקון** כל כך מצד החטא שהוא קטן. על כן אמר לו הדא חטיאתא רבתא וגדול להדא מלכותא. וא"כ צריך תיקון מצד החטא ג"כ. וזהו דאיכא בינייהו. דה"ק שבר החטא הוא עיקר דיש לתקן הדבר שלא יהיה עוד החטא. רק כאשר המלכות הוא גדול אז הריגת ושתי נחשב יותר תיקון. ולאידך איפכא הוא כי דבר שהוא במלכות שהוא גדול צריך תקון וזה הוא העיקר. רק כאשר החטא הוא גדול א"כ דבר זה יותר צריך תיקון [אור חדש]: **וכל הנשים** יתנו כו'. כן דרכם לסיים בפסוק שבסוף הפרשה וכן לקמן [מת"כ]: (יא) **גזר והכנים** ראשה בדיסקוס. צריך לי עיון מה שהוקשה לו בפסוק דהוצרך לומר ככה [א"א]. ונראה משום דקשה להו כי אם פי' ויעש המלך כדבר ממוכן יהיה מה שהשכים לכתוב כתבים. א"כ מאי ויעש כן מה מעשה שייך ביה והו"ל למימר וייטב הדבר בעיני המלך והשרים ויכתוב ספרים או לכל הוותר לכתוב וייטב הדבר בעיני המלך והשרים ויעש כן. וכתו שנאמר בעלא נערי המלך וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן. לכן אמר המדרש שבא להשמיענו גודל השקו לבסק המן עד שהוסיף על דברי המן. שהמן אמר אדוני המלך דבר אתה מוציא מפיך ואני מכניס את ראשה בדיסקוס. אבל המלך עשה בעצמו כן שהכניס את ראשה בדיסקוסא וזהו דכתיב ויעש המלך כדבר ממוכן ר"ל שהמלך בעצמו עשה מה שדיבר ממוכן שהוא יעשה. ועניין ויכתוב ספרים הוא דבר אחר שגם הוטב בעיניו דברי ממוכן וכתב ספרים: (יב) **דעת סרוחה**. כלומר שהיה דעתו מבולבלת שגזר מה שאין הדעת סובלתו שיכריח האדם את אשתו שתאכל מה שהיא רוצה בע"כ: **יכול הוא** לכופה. תמיה וכי לא מה דהיא בעי [פי' רוצה] לאכול היא עבדה. והמדרש טעם היפ"ע הגירסא לו מה דהוא בעי היא עבדה. ופי' בניחותא לא מה דהוא רוצה היא עושה אלא אוכלת מה שהיא רוצה: **שנעשה שחוק** בעולם בנוהג כו'. הבל על הראשונה לא הוי שחוק שכבר אפשר שהאשה תדחוק עצמה לאכול מה שרוצה בעלה ולא מה שהיא רוצה אעפ"י שמצטערת. אבל שתדבר האשה בלשון בעלה אם הוא מלשון אחרת הוא דבר נמנע והפך הנהוג. כי נוהג בעולם הוא שהאיש שהוא מדי ונושא אשה פרסית. וכי היא מדברת בלשון מדי בתמיה. וכן איש שהוא פרסי ונושא אשה מדיית וכי היא מדברת בלשון פרסי בתמיה. הא כל כבודה בת מלך פנימה והיכה יוצאת לשוק ללמוד לשון בעלה. ועל כרחך הבעל הוא מוכרח לשנות את לשונו שלא ידבר בלשון עמו רק בלשון אשתו. כי על כרחך כדי שיבינו זה לזה צריך או שהיא תדבר בלשון בעלה או בעלה בלשונה. שאל"כ אין זיווגם עולה יפה. ומכיון שהיא יושבת בפנים ואי אפשר לה ללמוד לשון בעלה. מוכרח בעלה לדבר בלשונה. ואחשורוש גזר הפך הנהוג שיהיה כל איש מדבר כלשון עמו. שהכוונה בזה שאשתו לא תדבר אלא בלשונו כדי שהוא לא יצטרך להחליף לשונו. ע"כ היה לשחוק בכל העולם. ויותר נכונה גירסת הר"מ אלמושנינו ויפ"ע שגרסו בנוהג שבעולם מדיי נושא פרסית והיא מדברת בלשון פרסי. פרסי נושא מדיית והיא מדברת בלשון מדיי. ופירושו מבורר כנ"ל: **אבל הקב"ה** דבר עם ישראל בלשון היום שלו בלשונם שלמדו הה"ד אני ה' אלהיך לשון הנוך כנ"ל [מהר"מ אלמושנינו ויפ"ע]. ופי' כי לא עשה ה' כדבר אחשורוש אלא כשבא לדבר עם ישראל בסיני דבר עמהם בלשון היום שלו שהוא לשון מסותף שכולל שתי הלשונות. שאמר אנכי והוא לה"ק ולשון מצרי. כי בלשון מצרי הנוך ובלה"ק אני. והיה יכול לומר אני ה' אלהיך ואמר אנכי כדי שיהיה גם לשון מצרי שהוא היה הלשון שהיו מדברים אז ישראל. וזה היפך אחשורוש שהוא צוה שהאשה תדבר בלשון בעלה. והקב"ה בחר לשון כולל לשון ישראל ולשון מצרי כשהיו ישראל אצלו יתברך במדרגת האשה אל בעלה כנודע שהוא יתברך המשפיע בהם: **אנכי ה'** אלהיך לשון הנוך ועיקר זה במכילתא פ' יתרו דגרסינן התם מהו אנכי לשון מצרי הוא משל למלך ב"ו שנשבה בנו ועשה ימים רבים אצל השבאים לבש אביו נקמה והלך אצלו והביאו ובא להסיח עמו בלשון של שבאין כך הקב"ה עשו ישראל במצרים כל אותן השנים ולמדו שיחתן של מצרים כשנגלה הקב"ה ובא ליתן להם את התורה אמר הקב"ה הריני מדבר עמהן בלשון מצרי הנוך. ובריש מדרש עשרת הדברות אי' ד"א למה פתח הקב"ה בתחלת התורה לישראל באנכי. שאנכי לשון מצרי הוא וכדי לבשר בלשון שבתשו בו המצרים פתח באנכי ע"כ: **ד' לשונות** נאין הן משום דכתיב הבא ותדבר בלשון כמו שכל אחד הגיע עליו לשונו. מייתי הכא הלשונות שהן נאין לעולם: **לעז** פי' לעז יוני פרסי ובירושלמי גרס סורסי. וכתב רש"י סוף סוטה לשון סורסי קרוב ללשון ארמי. ובערוך כתב שהוא לשון ארם צובא ובאר הארצות שכבשם דוד והיא הנקראת סוריא ונקרא לבינם סורסי. גם התוס' בסוטה פ' מרובה כתבו דסורסי הוא לשון ארמי אלא שאינו נח כ"כ ע"ש: **לאיליא** לקינה לדבור שהוא לשון נח: **דומים לקרב** בירושלמי גרס רומי לקרב ופי' הפ"מ לקרב לקרב הלבבות וליתן אהבה שהוא דברי רכות ופיוסים. והמת"כ כתב לקרב. למלחמה לצעק ולהפחיד

שכנגדם

לכתב. עברית יש לה דבור ואין לה כתב. אשורית יש לה כתב ואין לה דבור. בחרו להם כתב אשורית ולשון עברית. ביתני אחד אמר בררו להון לשון רומי בלשון יוני. ר' יהודה ברבי סימון אמר ננאי הוא לה שחותמת שאינה שלה. ור' חנון בר אדא אמר אעפ"כ (דניאל ו) וטופרה די נחש אינה חותמת אלא בלשונה. א"ר שמואל בר נחמן מכאן אדם צריך לשנות את פרשיותיו. אילו לא שנה לנו משה את התורה מהיכן אנו יודעין השמועה ואילו לא שנה לנו דניאל את החלום מהיכן אנו יודעין וטופרה די נחש:

פרשה ה (א) **רבי** עזריה א פתח (משלי כג) אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים. א"ר עזריה אל תרא יין כ' יתאדם כי יתאו לדם נדה ולדם זיבה. כי יתן בכוס עינו בכים כתיב לשון נקי המד"א (שם א) כיס אחד יהיה לכלנו. יתהלך במישרים סוף שאשתו אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי והוא אינו פורש ממנה. א"ר אסא אם תלמיד חכם הוא סוף שהוא מטמא את הטהור ומטהר את הטמא. ד"א אל תרא יין כי יתאדם ודאי מסמיק ליה כי יתן בכוס עינו הוא נותן עיניו בכוס וחנוני נותן עיניו בכיס. יתהלך במישרים סוף עביד ביתיה מישרא אמר מה דהדין קיתונא דנחשא עביד קיתונא דחספא עביד ומזבין ליה ושתי חמרא בטימיתה. ומה דא קידרא דנחשא עביד קידרא דחספא עביד ומזבין לה ושתי חמרא בטימיתה. ר' יצחק בר רדיפה אמר בשם ר' אמי סוף שמוכר כל כלי ביתו ושותה בהם יין. א"ר אחא מעשה באדם אחד שהיה מוכר כל כלי ביתו ושותה בהם יין. אמרי בנוי לית הדין אבונן שביק לן כלום מה עשו אשקוניה ושקלוניה וטענוניה ויהבוניה בחד בית עלם. עברין שפאין שנאין בהרע בית עלמא ושמעון אנגרא במדינתא. פרקין טועניהון בגו בית עלמא ההוא. אמרין ניזול וניחמי מה קלא במדינתא. איתער ההוא סבא משינתיה חמא זיקא יהביה לעיל מן ראשיה שרא יתיה ויהביה בפומיה ושתי שתי עד דניים שינתיה. לבתר תלתא יומין אמרין בניה לית אנן אזלינן וחזינן מה ההוא אבונן עביד. אזלון ואשכחוניה והא זיקא יהיב בפומיה. אמרו אף הכא לא שביק לך ברייך הואיל והוא לך מן שמיא לית אנן ידעין מה נעבד לך. עבדי ביניהון תקנה כל חד וחד הוה משקה ליה יומיה. כתיב (משלי כג) והיית כשוכב בלב ים וכשוכב בראש חבל כהדא אילפא דדמכא בפילגוס דימא. וכשוכב בראש חבל כהדין תרנגולא דיתיב בריש חבלא אזיל ואתי אזיל ואתי. כהדין קברניטא דיתיב בריש תורנא אזיל ואתי אזיל ואתי. הכוני בל חליתי מחו ליה ולא מרגיש. הלמוני בל ידעתי טלמון ליה ולא ידע. שתי שכרא חמשא קוסטין אמרין ליה עשרה קוסטין אישתית. ואם תאמר דמיתער הוא משינתיה ואנשי ליה ת"ל (שם) מתי אקיץ אוסיף אבקשנו עוד. למי אוי למי אבוי רב הונא אמר למי שאינו עמל בתורה. למי מדנין. למי דינין. למי שיח למי פיטטין. למי פצעים חנם למי פרעין דמגן. למאחרי' על היין. עובדא הוה כחד בר נש דהוה אליף למשתי תרי עשר קיסטין דחמר בכל יום יומא חד אישתי חד עשר קיסטין דמך ולא אתא שינתיה קם בחשוכא אזל לבי קפילא. א"ל זבין לי חד קוסטא. א"ל לא פתחנא לך דהיא חשיכה וצדי לי מן נטוריא. תלא עיניה וחזא נוקבא בתרעא. א"ל הב לי מיניה בהדין נוקבא את טפני מלגיו ואנא שתי מלבר. עבד ליה כן. אשתי ודמך קדם תרעא. עברון עליה נטוריא סברוניא דהוא גנב מחיוניה ופדעוניה וקרא עליה למי פצעים חנם למאן פדעי דמגן למי חכלילות עינים למאן שמשין דעינן. כל אלה למי למאחרים על היין זה שנכנס לבי קפילא קדמאי ונפק בתראי. לבאים לחקור ממסך מן רשמע הן אית ליה חמרא טבא רדיף בתריה. מה כתיב בו בסוף (שם) אחריתו כנחש ישך וכצפעוני יפריש. מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש היין בין אדם לחוה דא"ר יהודה בר' אלעאי אותו העץ שאכל אדה"ר ענבים היה הה"ד (דברים לב) ענבימו ענבי ראש אשכלות מרורות למו הללו הביאו מרורות לעולם. ד"א וכצפעוני יפריש מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים.

כך

יד יוסף א ויקרא רבה פ' י"ב. ובמד"ר פ"י. יומא דף ע"ד:

מתנות כהונה

ה"ג בירושלמי ואין לה דיבור בחרו להם כתב אשורית ולשון עברית ותו גרסי' בורגני אח' אמר בררו להן לשון רומי מלשון יוני ופירושו מתוך לשון יוני וה"נ בירושלמי: **ננאי** היא לה. לאדום מלכות רומי: **שאינה** שלה. בלשון שאינה שלה: **אעפ"כ**. אע"פ שננאי הוא לה אינה חותמת אלא בלשונ' מעיזה פנים ועומדת על מדתה חזו וספרה די נחש: **וטפרה** גרסי' וכן בסוף הפרשה ופסוק הוא בדניאל סימן ז': **השמועה**. כמו שאמרו חכמינו ז"ל למה נשנו הבהמות מפני השמועה: **כי יתן בכוס עינו** כו'. כל הפ' נתבאר בויקרא רבה פ' י"ב: **לשון נקי**. ורמז לזונה ועיין בבמדבר רבה פ' י"ב: **אדומה**. חזו ימאדם: **אינו פורש** ממנה. יתהלך במישרים שהכל נעשה לו כמישור בלי עיכוב דבר: **מטמא את הטהור** וכו'. דכתיב יין ושכר אל תשת וסמיך ליה בין הטהור וגו' וע"ל בפר' שמיני: **ומה דא קידרא** גרסי': **ה"ג** אשקוניה ושקלוניה. **שנאין**. בפר' שמיני ל"ג ליה וכן בילקוט משלי: **ההוא**. באותה מערה שהוא היה נתון בתוכה: **ה"ג אמרו אף הכא**: **דדמכא**. נראה דצ"ל דדמיא ובפרשת שמיני גרס דמטרפא: **ה"ג** בל ידעתי טלמון ליה ולא ידע שתי שכרא חמשה קוסטין: **משינתיה** ואנשי ליה גרסי': **ה"ג** נוקבא בתרעא א"ל הב לי מיא: **וקרי עליה** גרסי': **למאן שמשין** גרסי': **מרורות לעולם**

גרסי'

עץ יוסף

שכנגדם: **אף אשורית לכתב**. פי' דבני אשור יש להם כתב משובח [יפ"ת]: **עברית יש לה** כו'. בירושלמי גרסינן עברי [פי' מבני עבר הנהר יש לו לשון ואין לו כתב. אשורים לו כתב ואין לו לשון. בחרו להם כו'. ופי' יפ"ת עברי יש להם לשון הגון שהוא לה"ק. ואין להם כתב הגון אלא כתב גרוע שנוהגים בו הכותיים. ובני אשור יש להם כתב משובח והגון ואין להם לשון הגון שלשונם ארמי. ובחרו להם ישראל מן השמים כתב אשורי ולשון עברי. שבכתב אשורי ולשון עברי ניתנה תורה לישראל לדעת הרוב. אי נמי כי אשור ובני עבר שנתחכמו בחרו להם כלם כתב אשורי ולשון עברי: **בורגני** פי' אדם הדר בבורגנין. והוא בתים קטנים מחוץ לעיר בפאות שהוא משגיחים שם והירים והם מוכרים מזונות לעוברים ושבים [ערוך] ובדפוס קושטנטינא גרס בורגני אחד: **לשון רומי**. מלשון יוני כצ"ל [מת"כ] ופי' מתוך לשון יוני. שאין לו לשון מעצמו אלא משתמש בלשון יוני. והוא מ"ש במס' ע"ז בזוי אתה מאד שאין להם לשון ולכן אמר כאן ננאי הוא לה כו': **שחותמת בלשון** שאינה שלה. כצ"ל [א"א]: **ור' חנון** ב"א אמר אעפ"כ כו'. פי' ר' חנין פליג ואמר שאעפ"י שמספר בלשון יוני כשהוא חותמת אינה חותמת אלא בלשונה שנא' וטופרה די נחש פי' קולמסה מסלה דהיינו נחשת כי כן תארה לחיה זו כאומר שינין די פרזל. וברזל ונחשת כי הדדי נינהו. וטופרה שם לקולמוס דתרגום לצפורן טופרא. והקולמוס נקרא צפורן כדכתיב בעט ברזל בצפורן שמיר [יפ"ע]: **לשנות את** פרשיותיו שפעמים על ידי כן יבין ויתחדש לו מה שלא הבין מתחלה. ואע"ג דבמשה ודניאל אי אפשר לומר כן דודאי מתחלה ידעו מה שכתוב בשניה. כתבו כן ללמד לעולם כי בשניה יתחדש להם מה שלא נודע מתחלה [יפ"ע]: **השמועה** היא שניה בספרי עלמה שיש לה ב' בנין וב' מדרגות כדאיתא בפ' המפלת:

פרשה ה (א) **פתח אל** תרא יין. משום דבעי למדרש זכר את ושתי וגו' שנגזר עליה כו' והרגה. להכי מייתי סמך מדרשה זו דדרשינן כצפעוני יפריש באחשורוש ושתי שהיין הפריש ביניהם למיתה. ואגב דריש כל הני קראי דסמיכי לה וגם דריש וכצפעוני יפריש בכל אותן שלקו ע"י היין: **כי יתאו לדם** נדה. שע"י השכרות יהיה להוט אחר הזנות ולא יחוש לנדה וזיבה. ודריש יתאדם נוטריקון יתאוה דם: **בכוס עינו** בכיס כתיב. שע"י הכוס יתן עינו בכיס. וכיס הוא כינוי לזנות כדכתיב כיס אחד יהיה לכולנו דהכא אי אפשר לפרש כיס ממש דא"כ מוסר למ"ש גורלך תפיל בתוכנו. דאי כיס אחד לכולן אין גורלו של אחד מהם מיוחד מחבירין. אע"כ שפירושו זונה אחת יהיה לכולם אלא שכנה הכתוב בלשון נקי. ועיין במד"ר פ"י: **יתהלך במשרים** סוף שאשתו כו'. ר"ל אפי' באשתו שאין יצה"ר בוערם בו כל כך כיון דיש לו פת בסלו. עכ"ז אינו פורש מנדותה. ואפי' מודאי נדה שהיא אומרת לו כשושנה אדומה מה. ופירוש יתהלך במשרים שיתהלך בדרכו ולא ימנעו דבר מכשול: **סוף שהוא** מטמא כו'. ופי' יתהלך במשרים שכל הדרכים ישרים בעיניו אע"פ שטועה בהוראתו [יפ"ע]: **ודאי מסמיק** ליה. שמאדים פני שותהו וניכר בפניו שהוא שכור ובזה יבחו לו: **הוא נותן** עיניו כו'. ולהכי כתיב בכים וקרינן בכוס. וטעם הדבר בע"י שהוא נותן עיניו בכוס אינו חושש להסרון הממון. והחנוני נתן עינו בכים ומרבה להוציא ממונו ולא ירגיש עד שמכלה ממונו: **קיתונא דנחשא** עביד כו'. קיתונא הוא מלשון קיתון המוזכר ביומא דף מ"ג ובסוכה דף כ"ט ובסנהדרין דף ל"ג. ובלשון יוני הוא מין כלי לשתיה וכוס וה"ל באומר מה שהקיתון נחושת משתמש. משתמש גם כן הכלי של חרס וא"כ מה צורך לשל נחשת ולכן מוכרה ולוקח יין בדמיה: **ר' יצחק** בר רדיפה כו'. סיומא דמלתא דלעיל קאמר שכמו שאומר בדברים המוכר על הקדירה והקיתונא כן יאמר בכל כלי ביתו עד שלבסוף ימכור את כולם ונעשה ביתו מישור: **אמרי בנוי** כו'. אמרו בניו אבינו זה לא יניח לנו כלום: **אשקוניה** כו'. בניו השקוהו והשכירוהו והוליכוהו ונתנוהו בחד בית עלם [פי' בית עולם] מערה מוכנה לקבר בו מתים כדי שכשיקיץ מיינו לא ידע מי הביאהו הלום ויתחרט ולא יעשה עוד זאת: **עברין שפאין** שנאין. סיבת שנאין מיושב וצריכין לתיקון. ופי' עברו מוכרי יין בשער דרך אותו בית עולם: **ושמעון אנגרא** שמעו קול הומיה בעיר כעין מלחמה. והוא עבודה שנעשית באונס עם בני אדם [מוסף הערוך]. והמעריך כתב שפי' בדרך שמעו אומרים שבעיר היו עושים אמורים לעודם המלך: **פרקון** כו'. פרקו משא היין מעל חמוריהם ותנוהו באותו מערה שהיה אותו כאמה ישן שם: **איתער ההוא סבא**. הקיץ ההוא זקן משנתו וראה נוד נטוה למעלה מראשותיו. התיר אותו הנוד ונתנוהו בתוך פיו ושתה כך כשהוא שוכב עד דהדר ונפל עליו שינה: **לבתר תלתא** יומין. לאחר שלשה ימים אמרו בניו נלך ונראה מה אבינו עושה. הלכו ומצאוהו שוכב והנוד נתונה בפיו. אמרו אף כאן אין הקב"ה מניח אותך אומלל והוא נותן לך אין אנו יודעין מה לעשות נגד רצון הבורא: **עבדי ביניהון** כו'. עשו ביניהם תקנה שכל אחד ואחד ישקנו יום אחד: **והיית כשוכב** בלב ים. אע"ג דמקמיה כתיב ואחריתו כנחש ישך וכצפעוני יפרש. מ"מ נקיט לה הכא לבסוף משום וכצפעוני יפריש דדריש ליה באחשורוש ושתי דעלייהו קיימינן כדלקמן במדרש דמסיים בעיינא דקאי עליה: **אילפא דדמכא** נראה דצ"ל דדמיא. ובסדר שמיני גרס דמטרפא. ופירושו כספינה זאת שהיא מטורפת בלב ים שיורדת ועולה בסערה כדכתיב יעלו שמים ירדו תהומות. שהיא בסכנת הטביעה. כן השכור טועה בינו מסה ומסה כאומר נוע ינוע ארץ כשיכור. ולפעמים יפול בתחת הפתחים או נופל ונשבר באבן נגף בהשעתו בשכרותו: **כהדין תרנגולא**. כתרנגול שיושב על החבל שהוא הולך ובא. שהחבל מתנענע עמו לכאן ולכאן. אשר התרנגולת לא שקוט לישן כדרכה על העצים. וכן השכור יש לו נער הגוף: **כהדין קברניטא** כו'. חוזר לפרש וכשוכב בראש חבל על הקברניטין והוא רב החובל שיושב בראש התורן לתקן עניני הספינה ועיניו פקוחות בהנהגת הספינה ומחמת שהוא מתנועע לכאן ולכאן בהתנענע הספינה התבלע דעתו כן השיכור אובד דעתו כאומר יחוגו וינועו כשכור וכל חכמתם תתבלע: **מחו ליה**. מכין אותו: **טלמון** לשון הכאה ודחיה ודחיפה: **ה' קיסטין** קיסטא הוא שם מדה. וע' פסחים דף ק"ט. ובב"ל פ"ג. ומפרש הלמוני בל ידעתי היינו בממונו. דאי בגופו כבר נאמר הכוני בל חליתי: **אשתית** ששית: **ואנשי ליה**. וישכח ליה ויעזוב ממנו מלשתות עוד: **למי שאינו** עמל בד"ת. מפרש אוי ואבוי עניות מגזרת אביון. ומפרש לה בעניות תורה. והכל נמשך אל למאחרים על היין שע"י בטלים מן ד"ת. ולא רצה לפרש עניות כפשוטו דא"כ מאי קמ"ל בתר הכי יתהלך במשרים דהיינו דעביד ביתיה מישרא כדלעיל: **למי דינין**. היינו עונשין. לא ריבות ומחלוקת לבד כמו מדינים כבריח ארמון שהרי ע"י היין נכשל בעבירות כדלעיל ונענש: **למי פיטטין** ענין דבור מיותר ושיחה בטילה [כמו אין פוטטין את כבי נב"ר פ"ע]. ועיינו שהכל ידברו וילעגו עליו. או שבשכרותו ידבר דברים הרבה בלי צורך וחברי ריב וקטטה כדרך השכורים ומגרה מדון בין אדם לחבירו: **פרעין דמגן**. פצעים דחנם: **דהוה אליף** כו'. שהיה רגיל לשתות י"ב מדות יין: **קפילא**. פי' בלשון יוני חנוני מוכר מאכל או יין או מיני תבשיל [מוסף הערוך]: **וצדי לי**. לשון אורב מלשון ואשר לא צדה. כלו' דואג אני מן השומרים בלילה בעיר [מת"כ]: **תלא עיניה**. הגביה עיניו וראה נקב בתוך הדלת וא"ל תן לי יין דרך הנקב. אתה מערה ומשנה המדה מן היין דרך הנקב מבפנים ואני אהיה שותה מבחוץ. עשה לו כן. שתה וישן לפני הפתח. עברו עליו שומרי העיר והיו סבורים שהוא גנב הכוהו ופצעוהו: **וקרא עליה**. פי' הבריות קראו עליו המקרא הזה: **שמשין**. אדומות כשמש: **לבי קפילא** קדמאי. אע"פ שהקדימה לא נזכרה בכתוב. אורחא דמילתא הוא שהמאריך ביינו נכנס ראשון ויוצא אחרון: **מן דשמע** הן אית חמר כו'. משמע היכן יין טוב למכור הולך אחריו. ודייק מלשון לחקור שחוקר ודורש היכן היין הטוב: **מה צפעון** זה מפריש בין מיתה לחיים. ר"ל שהאדם חי מגדהגפה ומת מגד הגוף. וכשהצפעון נושך את האדם יוצא הנפש מהגוף והוי הפרשה בין מות לחיים: **כך הפריש** היין בין אדם לחוה. שנמאה ע"י שהסיתו. א"נ על שפירש ממנה ק"ל שנה כדאיתא בפ"ב דעירובין [יפ"ע]. או יובן עם מ"ש ברקאנטי פ' בראשית על פסוק ותרא האשה ראתה דם כי כשסחטה ענבים מאשכול הטופר אירע בה מדה כנגד מדה. ומכאן תבין טומאת האשה בימי נדותה כי הפרידה היין המשומר בענביו. והנה שהפריש היין בין אדם לחוה שע"י שמתה פרשה נדה ונעשה פירוד ביניהם [נבול בנימין]: **אשכלות מרורות** למו אשכלות הללו הביאו מרורות לעולם. כצ"ל [יפ"ע]. ושינה אשכלות מושב לענבים הנזכר שם בקרא. ושינה מרורות ענין אחר שלא. ובזוה

הגרא

כך הפריש היין בין נח לבניו לעבודות הה"ד (בראשית ט) וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה שמתוך כך אמר ארור כנען. ד"א וכצפעוני יפריש מה צפעוני זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש היין בין לוט לבנותיו לממזרות הה"ד (בראשית יט) ותשקין את אביהן יין בלילה ההוא שמתוך כך ותהרין שתי בנות לוט מאביהן. ד"א וכצפעוני יפריש מה צפעוני זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש היין בין אהרן לבניו למיתה. דתניא ר"ש אמר ב לא מתו בני אהרן אלא שנכנסו שתויי יין לאהל מועד. ור' פנחס בשם ר' לוי אמר כשל למלך שהיה לו בן בית נאמן מצאו עומד על פתח הבית והתיז את ראשו בשתיקה ומינה בן בית אחר תחתיו ואין אנו יודעין מפני מה הרג את הראשון. אלא ממה שצוה את השני וא"ל אל תכנס בפתח הבית אנו יודעים שמתוך כך הרג לראשון. כך (ויקרא י) ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם אין אנו יודעין מפני מה מתו. אלא ממה שמצוה את אהרן וא"ל (שם) יין ושכר אל תשת אנו יודעין מתוך כך שלא מתו אלא מפני היין. ד"א וכצפעוני יפריש. מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש היין בין עשרת השבטים לשבט יהודה ובנימין לגלות. הה"ד (ישעיה ה) הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם שמתוך כך (שם) לכן גלה עמי מבלי דעת. ד"א וכצפעוני יפריש מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש היין לשבט יהודה ושבט בנימין לגלות הה"ד (שם כח) וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו אלה וגם אלה. ד"א וכצפעוני יפריש מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש היין בין מלכות למלכות להריגה הה"ד (דניאל ה) בלשצר אמר בטעם חמרא שמתוך כך אמר (שם) ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאה · ד"א וכצפעוני יפריש מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש היין בין אחשורוש לושתי להריגה. הדא ה"ד ביום השביעי כטוב לב המלך ביין שמתוך כך קצף עליה והרגה : (ב) אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשורוש. א"ר איבו בשם ר' יוסי בן זמרא ג כל מקום שנאמ' אחר סמוך. אחרי מופלג. ורבנן משום ר' יוסי בן זמרא כ"מ שנא' אחרי סמוך אחר מופלג. כשוך חמת המלך אחשורוש כשך אכ"כ אלא כשך שכיכה שאינה שכיכה. זכר את ושתי גזרה וזאת שגזר עליה שתכנס לפניו ערומה ולא נכנסה וקצף עליה והרגה. מן דקטלה שרי תהי ביה חוזר. למה שעשתה כהוגן ואת אשר נגזר עליה שלא כהוגן. למה עלתה לה כך לפי שלא היתה מנחת לאחשורוש ליתן רשות לבנות בהמ"ק ואומרת לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות. ויאמרו נערי המלך משרתיו וגו' : (ג) ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו. מה ראה א"ר הונא ע"י שהיו מבזות בבנות ישראל כעורות ואין כל בריה משגיח עליהם לפיכך באו לידי הספק הזה. ר' חנינא בר' שילקא ור' יהושע דסכנין ור' לוי בשם ר' יוחנן אמרין ישראל ונכרי דרים בחצר אחד. ושפה ישראל קדרתו ונגע בה הנכרי אינה טמאה. שפה הנכרי קדירתו ונגע בה ישראל הוא אומר טמאה. ואפילו נפלו לתוכה כמה שקצים ורמשים הוא אוכלה ואם ישראל עושה שנז לתוכה הוא שוברה. כך כתיב (ירמיה נ) השמיעו אל בבל רבים כל דורכי קשת וגו'. וכי כסף נטלה שתתן כסף זהב נטלה שתתן זהב (איכה ה) נשים בציון ענו מה ת"ל אלא כך אמר הקב"ה אתם להוטים אחר הערוה חייכם שאני מביא עליכם אומה שאינה מבקשת מכם לא כסף ולא זהב. הה"ד (ישעיה יג) הנני מעיר עליהם את מדי אשר כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו בו ומה מבקשת מכם (שם) וקשתות נערים תרטשנה ופרי בטן לא ירחמו וגו'. אל יד הגא סריס המלך שומר הנשים מהוי היה והיה ממונה על הבתולות. ודכותיה אל יד שעשגז סריס המלך שומר הפילגשים שחוף היה והיה ממונה על הנשים : (ד) והנערה אשר תיטב בעיני המלך וגו'. ד מי הגון לדבר זה מרדכי איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי. ודכותיה (שמות ב) וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. מי היה הגון לדבר זה משה ומשה היה רועה. ודכותיה (ש"א ח) ויאמר שמואל אל אנשי ישראל לכו איש לעירו וגו' מי הגון לדבר זה שאול שנאמ' (שם ט) ויהי איש מבנימין ושמו קיש. ודכותיה (ש"א יז) וישמע שאול וכל ישראל את דברי הפלשתי

יד יוסף ב ז"ח דף כ"ח ע"ב : ג ב"ר פ' מ"ד. וילקוט תורה רמז ע"ו : ד אגדת שמואל פרשה י"ג :

מתנות כהונה

גרסי' : ה"ג בילקוט בין לוט לבנותיו לממזרות: **פתח הבית**. בפ' שמיני גרס הביות ונראה דל"ל הביות: ה"ג לשבט יהודה ובנימין לגלות : ה"ג מבלי דעת : **ד"א** וכצפעוני יפריש מה הצפעון הזה מפריש בין מיתה לחיים כו' כך הפריש כו' : **שמתוך** כך אמר. הכתוב אחר ביה כו' : ה"ג ורבנן משום ר' יוסי בן זמרא כל מקום שנא' אחרי סמוך אחר מופלג : ה"ג ושתי גזירה זאת: **מן דקטלה**. משהרגה: **שרי** התחיל: **חוזר** בו פירושו של והתי בה כד"א כדו חסית : **שעשתה כהוגן**. שלא נכנסה לפניו ערומה : **ואת** אשר נגזר גרסי' : **ולמה** כו'. הם דברי הספר : ה"ג מה ראה וכירוש מה ראה הקב"ה להגיע כן לידי הבתולות שנלקחו ליבדק איזו יפה ואיזו כעורה ונבעלו כולן למלך גם מה שנלקחו ע"י הפקידים וכמו שכתוב בילקוט. **כעורות**. כלומר לאמר כעורות הם : **ואין** כל בריה כו'. הודיע הקב"ה שהן כולן כעורות שאתם בהן המלך ובחר בבת ישראל: **הספק**. כלו' לספק זה שיבדקו למלך או ר"ל לאחשורוש קרא מספק כלומר הספכך וכמו שאחז"ל מלך הספכך היה : ה"ג ונגע בה העכו"ם אינה טמאה כי כן הוא האמת · **הוא** אומר כו'. העכו"ם אמר טמאה ואפילו נפלו לתוכו כמה שקצים ורמשים אינו משגיח ובנגיעת ישראל הוא שוברה כ"כ היו נוהגין בזיון בישראל לפיכך פירע להם הקב"ה מדה כנגד מדה ונראה להם שהם מאוסים שאחר כל התלאה הזאת מאס בהם המלך ובחר בבת ישראל : **כך** כתיב כו'. גם את זאת הביא לכאן להודיע שהקב"ה פרע להם מדה במדה וכמו שנאמ' שלמו לה כפעלה ירמיה נ'. **השמיעו** כו'. פסוק הוא ירמיה סי' נ' : **דורכי** קשת וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא שלמו לה כפעלה : **וכי** כסף נטלה. מישראל. **נשים** בציון כו'. כלומר והלא כתיב נשים בציון ענו ועל זה היה תקון הנביא ולא על כסף וזהב א"כ מה ת"ל שלמו לה כפעלה : **לפי** מה שכתוב במגלה נראה להגיה מהוי היה והיה ממונה על הבתולות ולבסוף אצל שעשגז והיה ממונה על נשי הנשים. **שחוף**. פירש"י בפרק חרושה שנשרו כולו ויבש ואין בו כח והטור אבן עזר כתב גם כן ואינו מתקשה ולכן הי' שומר הנשים והערוך פי' בשם ר"ת הבועל כדרכו ואינו מזריע וכאן אי אפשר לפרש כן ומהוי נ"ל שאינו כלה כ"כ רק שאין בו כח לבעול הבתולות ולכן היה שומר הבתולות : **לעירו** וגו' גרסי' : **מי הגון** כו'. סמיכות קראים שמיד אחר והנערה וגו' כתיב איש יהודי

עץ יוסף

הקרא לומר האשכלות של הענבים הביאו מרורות לעולם : **לבניו** זרע חם : **בין לוט** לבנותיו דמסתמא שנא אותם והבדילם לרעה. א"נ שהקב"ה הפריש בין לוט שנתכוין לעבירה לבנותיו שנתכוונו לשם שמים כמ"ש במס' נזיר כי ישרים דרכי ה' זה לוט ובנותיו כו' ולוט נתגלה קלונו ובנותיו זכו לשכר כדאי' בב"ר פ"נ [יפ"ע]. ובילקוט משלי גריס בין לוט לבנותיו לממזרות: **אין אנו** יודעים מפני מה מתו. ואע"ג דכתיב בהקריבם אש זרה. א"א שמפני זה לבד מתו : **שלא מתו** אלא מפני היין. ומה שנענשו על היין אע"ג שלא נצטוו אלה. גזרת שעה היתה שרצה הקב"ה לקדש את הבית ולזה בהעת קל המיהם. אבל משם ואילך לא יענשו הכהנים אלא באזהרה. א"כ יאפני הפלגת קדושתם וחכמתם נענשו אפי' בלא התראה ע"ד ובסביביו נשערה מאד : **הוי משכימי** בבקר כו'. ואע"ג שגם יהודה ובנימין גלו על דבר היין. מ"מ הני קראי משמע שעשרת השבטים משום דגבי וגם אלה ביין שגו כתיב הוי עטרת גאות שכורי אפרים והדר כתיב גם אלה ביין שגו. ומשמע דהני קראי דהוי משכימי בבוקר דכתיב מעיקרא טובא מסתמא על עשרת השבטים נאמר שנקראו על שם אפרים משום שירבעם מלך ראשון שלהם היה משבט אפרים. ועוד דכתיב לכן גלה עמי משמע שכבר גלו. ואלו יהודה ובנימין עדיין לא גלו : **אלה וגם** אלה. שהיה לו לכתוב אלה וכתיב וגם אלה : **שמתוך כך** ביה בלילא כו'. אע"ג דעל שנשתמש בכלי בהמ"ק נהרג. וכן ערבונו של סעודת אחשורוש והריגת ושתי כדאי' בפ"ק דמגילה. מ"מ שכרות היין הביאם לזה כדכתיב בטעם חמרא וכטוב לב המלך ביין: **(ב) כל מקום** שנא' אחר סמוך. לענין של מעלה. ולפ"ז בא הכתוב לומר כי תיכף ומיד שעשה מעשה והרג את ושתי היה מרחם עליה שנהרגה. ולפי הסברא לא היה ראוי שיזכור אותה מיד כיון דמתחלה כתיב ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה בו. אלא בודאי היה זה מן השי"ת שכך גזר שתהרג. ולכך מיד שנעשית הגזירה של השי"ת מיד שך היותו כי לא היה החימה רק מן השי"ת כדאיתא למעלה. וזהו שבא הכתוב לאשמועינן בזה שאמר אחר הדברים האלה דמיותר לכאורה שכך הו"ל להתחיל כשוך חמת המלך וגו' אלא בא לומר שנגזרת השי"ת היה ולכך תיכף אחר זה התעשת זכר את ושתי [אור הדש] : **אחר מופלג**. מענין של מעלה. ולפ"ז בא הכתוב לומר שאף שהיה זמן רב אחר הריגת ושתי מ"מ לא שככה חמתו אכל וכל רק כשוך ולא בשוך כדמסיים הולדם והולך. עד שנהרג המן דכתיב שם וחמת המלך שככה שאז שככה חמת המלך אחשורוש וחמת הממ"ה הקב"ה כדאי' לעיל סוף פרשה ב'. ומשום דהכל היה מפלחות השי"ת ולא במקרה עפ"י הטבע : **מן דקטלה**. משהרגה: **שרי** התחיל. **חוזר בו** הוי היכות הוא פירושו של חסי ביה: **שעשתה כהוגן** שלא רצתה ליכנס ערומה שכל כבודה בת מלך פנימה · **ולמה** כו'. הם דברי הספר שאל דכיון דשלא כהוגן היתה הגזרה בודאי מה' היתה לסכל עצתם וא"כ קשה למה עלתה לה כך מאת ה'. ואף על גב דנגזרת עליה היא חשיקה והכרתי לבבל שם ושאר וגו' ואמרי' לעיל בפתיחתא סימן י"ב וכבד זו ושתי. היינו משום דלפני היה לפני ה' שתאחז מעשי אבותיה בידיה. דאם לא כן לא ישא בעון האב [יפ"ע] : **שרא היתה** מנחת כו'. ואף על גב דצרי יהודה כתבו שטנה לאחשורוש על בנין בהמ"ק ובעבורם גזר לבטל הבנין כמו שכתוב בספר עזרא ובמלכות אחשורוש כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים וגו' וביומי ארתחשסתא כתב בשלם מתרדת וגו' ידיע ליהוי למלכא די יהודאי וגו' יתבנא שורא והלך לא ינתנון וגו'. וארתחשסתא הוא אחשורוש. אפשר שהיתה יועצתו להרביע לשמוע הרכילות האלים : **(ג) מה ראה** פי' מה ראה אחשורוש להסכים לעצה הנבערה הזאת לקבץ כל נערה יפה אחר שאין ערך אלא אחת. ועוד שעכשיו כל מי שהיה לו בת יפה יטמין אותה וכדאיתא בילקוט שכמה בני אדם נתנו את תחוגס להטמין את בנותיהן. אלא הוה ליה לבקש איזו נערה יפה שבמלכותו ע"י שלוחיו. וכמו שעשו לדוד. ואמרינן בפ"ק דמגילה כל ערום יעשה בדעת זה דוד מלך ישראל כו' ע"ש : **ע"י שהיו** מבזות כו'. ומתרץ רב הונא שמהקב"ה היה להכשילם בעצה זו על ידי שבנות האומות היפות היו מבזות בבנות ישראל שהיו כעורות מגד הגלות כדאי' בב"ר פ"ח כשעלו ישראל מן הגולה נתפחמו פני הנשים מן השמש והניחו אותן וכו'. לפיכך באו לידי חרפה זו שהובילו כמה פרשה ונבעלו ושוב חזרו בחרפתן · **הספק**. ר"ל לאחשורוש שהיה הספכך. או פי' לידי היספק לידי ספק זה שיבדקו למלך [מת"כ]: **ישראל ונכרי** כו'. הוידי דקאמר שבנות ישראל היו בזויות בעיני הנכריות. הביא נ"כ מהפלגת בזוי ישראל בעיניהם : **ונגע בה** כו' אינה טמאה. כי כן הוא האמת: **הוא אומר** כו'. הנכרי אומר טמאה. ואפי' נפלו לתוכה כמה רמשים אינו משגיח. ואם ישתמש ישראל באיזה דבר הוא שוברה ולא יספיק לו בטהרה וקנוח. כך היו נוהגים בזיון בישראל יותר משקצים ורמשים. לפיכך פרע להם הקב"ה מדה כנגד מדה והראה להם שהם מאוסים שאחר כל התלאה הזאת מאס בהם אחשורוש ובחר בבת ישראל: **כך כתיב** השמיעו כו'. כלו' דכי היכי דהכא אמרינן שפרע להם על בזותם בבני ישראל כמדתן כך מצינו שנפרע מבבל מדה כנגד מדה בהטילהם בבנות ישראל. ולהכי מייתי השמיעו אל בבל וגו' שלמה לה כפעלה ככל אשר עשתה עשו לה. ומפרש היכי הוו דורכי קשת מכ"מ. וקאמר דהיינו מפני שלא נטלו כסף וזהב אלא נשים לענוי. ודבר ערוה אי אפשר בתשלומין כמו שאפשר בתשלומי כסף וזהב. לכן ההיה נקיתם באומה שאינה מתפייסת בכסף וזהב אלא בהריגת מחמדי בטנם. וזה כנגד מה שחטאו בענין הנשים שמהם יהיה פרי הבטן. והיינו דורכי קשת כדאמר התם וקשתות נערים תרטשנה [יפ"ע] : **וכי בכסף** נטלה. פי' וכי כסף לבד נטלה שתתן כסף ובזה הפטר : **מה ת"ל**. אלא נ"ל מה תתן לתשלומין. אלא [א"א ויפ"ע] : **ומה מבקשים** מכם וקשתות כו'. נראה דצ"ל ומה מבקשים מכם [שם] ועולליה ירוטשו לעיניהם ישסו בתיהם ונשיהם תשכבנה : **מהוי היה** כו' שחוף היה. הטור כתב באבן עזר שחוף הוא שנשרו כלה ויבש ואין בו כח ואינו מתקשה. וכתב התה"כ שכן עיקר ולכן היה ממונה ושומר הנשים. ומהוי הוא שאינו כלה כל כך רק שאין בו כח לבעול הבתולות ולכן היה שומר הבתולות. אבל הערוך והיפ"ע פירשו להיפך ונראה מדברי היפ"ע שגירסתו היה בהיפך שאצל הגא היה כתוב והיה ממונה על הנשים. ואצל שעשגז היה כתוב והיה ממונה על הבתולות : **(ד) מי הגון** לדבר זה מרדכי. סמיכות דקראים שמיד אחר והנערה וגו' כתיב איש יהודי [מת"כ]. להורות שהיה מתוקן לזה שילא תביאו מגלהת למלוכה מחמת שהיה משבט בנימין כדכתיב אם לא יסחבום צעירי הצאן. וגם מחמת שהיה מזרע שאול לתקן חטא שאול שהניח אגג חי על לילה אחת והטיל זוהמא בשפחה אחת ונולד מזה הגר הצורר המן הרע הזה : **מי הגון** לדבר זה משה. ואע"פ שהיה כבד פה והיה ראוי לכאורה שתנתן התורה ע"י עזרא או על ידי שמואל ששקול כמשה ואהרן או ע"י ר' עקיבא כמו שאחז"ל בהקומץ רבה שאמר משה להקב"ה יש לך אדם כזה ואתה תבקש ליתן התורה על ידי. מ"מ באמת לא היה הגון לדבר זה אלא משה שהיה רועה וגו' ונתלא שהוא הגון לרעות את ישראל כמ"ש בשמות רבה שנבדק בצאן: **מי הגון** לדבר זה שאול. אף שהמלכות ליהודה מ"מ מאותה שהיו צריכין או להכרית זרע עמלק לא היה הגון או למלך אלא שאול שהיה משבט בנימין כדכתיב אם לא יסחבום צעירי הצאן הוא קטן של שבטים :

הפלשתי האלה ויחתו ויראו מאד מי הגון לדבר זה דוד (שם) ודוד בן איש אפרתי הזה. ר' יהושע בר אבירים אמר תרתי כתיב (שופטים ד) והוא לחץ את ישראל בחזקה מהו בחזקה א"ר יצחק ח בחירופין ובגידופין המד"א (מלאכי ג) חזקו עלי דבריכם מי הגון לדבר זה דבורה הה"ד (שופטים ד) ודבורה אשה נביאה אשת לפידות. ר' יהושע בר אבירים אמר חורי (שם י) ויאמרו העם שרי גלעד איש אל רעהו מי האיש אשר יחל להלחם בבני עמון יהיה לראש לכל יושבי גלעד. מי הגון לדבר זה (שם יא) ויפתח הגלעדי היה גבור חיל:

פרשה ו

(א) (תהלים קו) אשרי א שומרי משפט עושה צדקה בכל עת. נמנו בעליית ר' טרפון ואמרו אי זה הוא שעושה צדקה בכל עת. אם תאמר אלו סופרים ומשנים אינן לא אוכלים ולא שותין ולא ישנים. אלא אלו כותבי תפילין ומזוזות אינן לא אוכלים ולא שותין ולא ישנים. אלא איזהו עושה צדקה בכל עת הוי אומר זה המגדל יתום בתוך ביתו. תימר שאין מתגלגל ערום בלילה. אמרו עדיין צריכין אנו למודעי. בא ר' אלעזר המודעי ולמד לא דברה תורה אלא מתוך ב פרוסה שאוכלה בתוך ביתו. ד"א אשרי שומרי משפט זה מרדכי. עושה צדקה בכל עת שגדל יתומה בתוך ביתו. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע (שם) זכרני ה' ברצון עמך. בשעה שתעשה תשועה לישראל ע"י מרדכי ואסתר. בשעה שבקש המן להשמיד את ישראל ושקל עשרת אלפים ככר כסף על ידי עושי מלאכת אחשורוש דכתיב ועשרת אלפים ככר כסף וגו' מה כתיב שם איש יהודי וגו': (ב) איש יהודי היה בשושן הבירה. איש מלמד ג שהיה מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו דכתיב ביה (במדבר יב) והאיש משה עניו מאד. מה משה עמד בפרץ דכתיב (תהלים קו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ וגו' אף מרדכי דכתיב דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו. מה משה למד תורה לישראל דכתיב (דברים ד) ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים. אף מרדכי כן דכתיב דברי שלום ואמת. וכתיב (משלי כג) אמת קנה ואל תמכור: (ג) ושמו מרדכי. ד הרשעים קודמין לשמן. (ש"א כה) נבל שמו. (ש"ב כ) שבע בן בכרי שמו. אבל הצדיקים שמם קודם להם. (שופטים יג) ושמו מנוח. (ש"א ט) ושמו קיש. (שם) ושמו שאול. (שם א) ושמו אלקנה. (רות ב) ושמו בועז. ושמו מרדכי. לפי שדומין לבוראן דכתיב (שמות ו) ושמי ה' לא נודעתי להם: (ד) יהודי למה נקרא שמו יהודי. והלא ימיני הוא לפי שייחד שמו של הקב"ה כנגד כל באי עולם. הה"ד לא יכרע ולא ישתחוה. וכי קנתרן היה ועובר על גזירת המלך אלא כשצוה אחשורוש להשתחוות להמן וחקק ע"ז על לבו ונתכוון כדי שישתחוו לע"ז. וכשהיה רואה המן שאין מרדכי משתחוה לו נתמלא חמה. ומרדכי אומר לו יש אדון המתגאה על כל גאים ואיך אני מניחו ואשתחוה לע"ז. ולפי שייחד שמו של הקב"ה נקרא יהודי לומר יהודי יחידי. וי"א שהיה שקול כאברהם בדורו. מה א"א מסר את עצמו לתוך כבשן האש והחזיר והכיר לבריות גדולתו של הקב"ה. הה"ד (בראשית יב) ואת הנפש אשר עשו בחרן. אף מרדכי בימיו הכירו הבריות גדולתו של הקב"ה הה"ד ורבים מעמי הארץ מתיהדים. וייחד שמו של הקב"ה וקדשו. ולפיכך נקרא יהודי דכתיב איש יהודי אל תקרא יהודי אלא יחידי: (ה) היה א"ר יוחנן ה כל מי שנא' בו היה הוא תחלתו והוא סופו. אתיבון ליה והכתיב (יחזקאל לג) אחד היה אברהם מעתה הוא תחלתו והוא סופו. אמר לון אף היא לא תברא. דאמר ר"ח ור' יוחנן תרויהון ו בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו הה"ד (בראשית כו) עקב אשר שמע אברהם בקלי מנין עק"ב שמע אברהם בקול בוראו והוו שנותיו קע"ה. מה מקיים בו היה שהיה מתוקן להדריך כל העולם כלו בתשובה. (שם ג) הן האדם היה שהיה מתוקן למיתה. (שם) והנחש היה ערום מתוקן לפורענות. (שם ד) וקין היה עובד אדמה מתוקן לגלות כד"א (שם) ויצא קין מלפני ה' וגו' לומר נע ונד. (איוב א) איש היה בארץ עוץ מתוקן ליסורין. (בראשית ו) נח איש צדיק תמים היה היה מתוקן
להכיר

יד יוסף ח תנחומא ס' ט. וסדר נשא. ושוח"ט מזמור כ': **פרשה ו** א כתובות ס' נ' ע"א: ב זוהר ויצא דף קנ"ג: ג שוח"ט מזמור כ"ב: ד רות רבה פ"ד. ואגדת שמואל פ"א. ובמדבר רבה פ"י סי' י"ד ילקוט שמואל ס' פ': ה ב"ר פ' ל'. ותנחומא בהר שמות ׳ וילקוט סדר נח: ו זוהר חדש דף ל"ד. וב"ר פ' ס"ד. ובמד"ר פ' י"ח. וב"ר פ' ל"ט. ושה"ש רבה פ"ו ׳ ונדרים פ"ג. ותנחומא בהר לך לך וסדר נשא. ופסיקתא רבתי פ' כ"א. ובתוספות אבות פ' ס' סוף פרק ג' דף ס"ב ע"א:

מתנות כהונה

יהודי: **סופרים**. מלמדי התינוקות מקרא: **ומשנים**. מלמדי התינוקות משנה: **אינן לא** אוכלין כו'. בתמיה וא"כ אינה בכל עת: **תימר** כו'. ואם כן גם הוא אינו בכל עת: **למודעי**. לר"א המודעי ועיין בס' נערה שנתפתתה: **ממדרש** תהלים נראה דה"ג ככר כסף כו': **מה** כתיב שם איש יהודי וגו'. ופירוש הרי שהוזכר שם שבטו של דוד הוא יהודה: ה"ג לכל זרעו מה משה כו': **לא נודעתי** כו'. במגילת רות בפסו' ולנעמי מודע מאריך יותר: **יהודי יחידי**. דרש יהודי כמו יחידי בחלוף הי"ת בה"א וכדלקמן: ה"ג בב"ר רים פ' נח מה מקיים בו היה שהיה מתוקן להדריך כל העולם כלו בתשובה כן האדם היה שהיה מתוקן כו': **להכיר** בוראו. בריש פ'
נח

ענף יוסף

פרשה ו (ב) [כמשה בדורו דכתיב ביה והאיש משה עניו מאד]. מה דמייתי מקרא זה ולא הביא הפסוק איש האלהים שהוא יותר דומה. נראה לפי שמרדכי יחסד בגבה דבריו אלו. אחד מגדל מה שלא נכנע להמן ולא קם ולא זע ממנו עם היות שכר מצות המלך עד שבא לכבוד הסיח. והשני שלא היה חושש על עם ה' והבאיש את ריחם בעיני המן לתת חרב בידו להורגם על לא חמס בכפם רק בשבילו כדכתיב כי הגידו לו את עם מרדכי. וגם לא היה חושש לבטל אכתר מן האחשורוש. כבלותי ביטל מתלמוד תורה על ידי עסקי המלכות כמו שאחז"ל לרוב אחיו מלמד שפירשו ממנו סנהדרין ופרש"י שביטל מן התורה ונכנס לשררה. לכן אמר כנגד מה שלא השתחוה להמן לא מחמת גאות עשה זאת כי היה עניו כמו משה רק לא השתחוה מפני שהיה ע"ז חקוק על לבו. וכנגד שלא חשש לאבתר ולא חשש על עם ה' אמר שהיה עומד בפרץ ועיין אסתר בע"כ טם. וכנגד שבליתי אמר שלמד לישראל תורה כמו משה [יפ"ע]. והמדרש לא ס"ל כדרש הגמרא הנ"ל. רק ס"ל דפירוש הכתוב כך הוא. כי מרדכי היהודי גם שהיה משנה למלך אחשורוש. מ"מ לא סר מאשר היה גדול ליהודים כסנהדרין אלא עודם בגדולתו ליהודים שאינו שהיה כמתא ראש הסנהדרין. כי מרדכי מתמורה עשה עיקר ומדינתו כמו שהיה ולא היה מכניס עצמו בעניני מלכות. וא"ת כי כלא היה רצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו. ואין זה רק על שהוא יושב על המשפט (וזהו כענין מה שאחז"ל פרק ח"ם פרה דסני ליה בני מתאים. כי על ידי הדיינים ישנאוהו המתחייבים. כי על כן אמרו החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה כו') כי אין לומר כלל מה שקנאם לא אשכוהו היה על מה שלא היה להם ממנו הנאה בהיות נאל ידו. כי שלא לענין שלום אין צריך לומר שהיה מגולם מגרם. אז שהיה משיב להם כשודרכיהו. כי גם הוא מפסיל נהורא ומנהג טוב לעמו הם הנגידים כממשלים לו. ולגלות כסרים לגמרי היה דובר שלום להם שלא יגבר כי זרעו הם. והוא ודובר שלום לכל זרעו [עיין באלשיך]:

עץ יוסף

מי הגון לדבר זה דוד. אע"פ שהיה צעיר לימים ובלתי מלומד מלחמה. אך ראה הקב"ה אומן לבבו והכהו למלוכה: **זה דבורה** אע"ג דלא ירי יהושע נביא כדאיתא בפ"ק דמגלה עכ"ז ראה ה' שהיא ראויה בדורה. והפרש ע"י שהורף ונירף מהכרח היה שיפול ביד אשה להשפיל גאותו וגאותו: **זה יפתח**. שאע"פ שלא היה גדול בתורה שע"י זה אבד נמו אעפ"כ היה הגון בדור וכמ"ש יפתח בדורו כשמואל בדורו:

פרשה ו (א) אשרי שומרי משפט. פתח בקרא זה. על שדרש ליה במרדכי שגידל יתומה כדלקמן. אלא שדרש ליה ברישא כפשטיה כדרך המדרשים: **נמנו בעליית כו'**. פי' עמדו למנין כדכתיב אחרי רבים להטות: סופרים אלו מלמדי עם תינוקות מקרא. ומשנים הם אלו מלמדי התינוקות משנה. שהם יגעים בכל עת עם התינוקות ללמדם תורה: **אינן לא** אוכלין כו' בתמיה. וא"כ אינו בכל עת: **כותבי תפילין** ומזוזות. ומשאילין לאחרים כדאיתא בשוח"ט. וכיון שאפשר דבשעה שהכותב התפילין אוכל ושותה מניח השואל התפילין שככר כתב הוי ליה עושה צדקה בכל עת כי בשעה שהשואל מקיים המצוה חשיב זה עושה צדקה. ותו דבהא נמי לא ילדק עושה צדקה בכל עת דעשה משמע שהיה ממש בידים והיינו בשעת כתיבה. אבל מה שזה מקיים המצוה אע"ג דחשוב הוא לו לא קריק ביה עושה צדקה בכל עת: **זה המגדל יתום**. דכיון דבכל עת הוא לבוש בכסותו הנ"ל עושה צדקה בכל עת שהם בעליו עליו לעולם והרי הוא עושה בממונו תמיד. ולא דמי לשואל תפילין ומזוזות שאע"פ שהם שלו חזה עושה מצוה בממונו של זה. לא מיקרי עושה צדקה כיון דאינו נהנה מהתפילין והמזוזות עצמן שמצות לא ליהנות ניתנו. ופריך וכי תוכל לומר שאינו מתגלגל ערום בלילה והרי באותה שעה אינו נהנה בממונו של זה ולא הוה עושה צדקה בממונו: **אלא מתוך פרוסה**. שזה מתקיים ע"י הפרוסה שאוכל מזה אפילו כשהוא ערום. הרי זה עושה צדקה בכל עת כי בממונו הוא מתפרנס והפרוסה ההוא כל זמן שהיא קיימת שמא דמרס עלה והרי הוא עושה בה צדקה: **זה מרדכי** דהוי שומר משפט שלמד לישראל חוקים ומשפטים כדלקמן: **אמר דוד כו' זכרני ה' כו'**. קשה מה ענין דוד לישועת מרדכי [יפ"ע] וי"ל משום שאילו הרג דוד לשמעי על שקללו לא היה בא מרדכי לעולם. על כן האריך לו עד בא אותה הולדה אל השאול ואח"כ צוה לשלמה שיהרגהו [אלשיך]: **מה כתיב שם איש** יהודי. הרי שהוזכר שם שבטו של דוד הוא יהודה קודם מרדכי. וכן הוא בילקוט תהלים בהדיא:

(ב) **איש מלמד**. משום דלא הו"ל למימר לא איש ולא שמו. אלא ומרדכי היהודי בן כו' אשר הגלה וכו' היה בשושן הבירה ויהי בהשמע דבר המלך וגו'. להכי מצריך איש לג"ש שהיה שקול בדורו כמשה רבינו שנקרא איש. כי שם איש נאמר על מי שהוא זריז מאד והאשר בא פרעה אחם והוא עומד כנגד זה ככח שלו זה נקרא איש. וכמו שמשה מרדכי שעמד בפרץ לכך נקרא איש יהודי: **שהיה מרדכי** שקול בדורו כמשה. עם שהיה מרדכי בעצמו כותב של אותה מגילה לא השמה על עצמו אך כתב מרדכי על עצמו בהפלגת שבחו. משום שרז"ל אמרו שמגילה זאת ברוה"ק נאמרה. ורוה"ק אומרת והוא כותב קשת אמרי אמת. ורוה"ק הודיע לנו שבעבור קדושתו ותלמודו של מרדכי ניצל הדור כולו בעבורו. והא שאמר איש יהודי וגו'. ועיין בענף: (ג) **אבל הצדיקים** שמם קודם להם. לפי שידוע טוב מעשיהם קודם בואם לעולם והעולמים שמחים בהם כמ"ש בתנחומא סדר קדושים עד שלא נבראתי עולמי הו מה"ש מקלסים להקב"ה בישראל ואומרים ברוך ה' אלהי ישראל. ובאגדת שמואל אי' בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומכרזת בכל העולם כולו ואומר עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכו'. אבל הרשעים לא נודע שיהם עד שיבאו לעולם: ועי' מ"ש עוד ברות רבה פ"ד: (ד) **למה נקרא שמו יהודי**. דמשמע דאתי מיהודה והלא ימיני הוא דכתיב איש ימיני. ואע"ג דהורתא למקרי כל ישראל ע"ש יהודי. שמא מכוין דמזכיר שם אבותיו יותר ממשי וקים מה נ"ל שהוא יהודי. אם לא שבא לייחסו ליהודה: **יהודי יחידי** דרש יהודי כמו יחידי בחלוף הי"ת בה"א וכדלקמן: **דכתיב ורבים מעמי הארץ** מתיהדים. כי נפל פחד היהודים עליהם. פי' שהפחד שהיה להם ליהודים מפני הקב"ה נפל ג"כ עליהם שגם הם יראו מפני הקב"ה כפי שלמדם מרדכי גדולת ה' יתברך: **וקדשו** במה שנסתכן שלא להשתחוות להמן. ואין בין דרש זה לדרש הראשון. אלא דהשתא קאמר דאקרי יהודי יחידי לפי שנדמה לאברהם שהיה יחידי בעולם שהוא הביא לכולם לכלל דעת את ה': (ה) **היה א"ר יוחנן**. לא גרסי' ר' יוחנן אלא אמורא אחר הוא. דהיכי מצי ר' יוחנן לתרוצי לא תברא כיון דר' יוחנן בר זוגיה דר"ח דאמר בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו: **הוא תחלתו והוא סופו** פי' כל מי שנאמר בו היה תחילתו וסופו הו שוין. שאם נאמר בצדיק היה הוא צדיק מתחלתו ועד סופו. וכשכתוב אצל רשע כגהם וקין הוא מרמז שהיה רשע מתחלתו ועד סופו: **מעתה הוא תחלתו והוא סופו**. בתמי' כיון שאביו של אברהם אביו ובני עירו עובדי ע"ז היו מסתמא לא הכיר בוראו עד שבא לכלל דעת. ומשני דהא ליכא דדייק מקרא דבן ג' שנים הכיר את בוראו: **אף היא לא תברא** דהא ר' לוי בשם ריש לקיש אמר בן שלש כו'. כצ"ל [יפ"ע] וכן הוא בב"ר. ופי' לא תברא אינו קושיא תבירא. בן ג' שנים כו' והיינו מתחלתו ועד סופו משמע שהתחיל להכיר: **והיו שנותיו קע"ה** ר"ח ור' יוחנן תרויהון אמרין בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו ומה אני מקיים בו היה שהיה מתוקן כו'. כצ"ל [יפ"ע] וכן הוא בב"ר. ופירשו שהיה מתוקן מתחלת ברייתו שנבראת להדריך. שלא היתה תולדותו בדורו מקרית. אלא מתחלת כוונת החכמה האלהית להדריך העולם ושמרו לאותו הדור. דאל"כ היה בוראו קודם לנח"ל אלא שתיקן הדורות שלפניו ושלאחריו כדאיתא בב"ר פ' י"ד: **מתוקן למיתה** ולא דאלמלא שחטא היה חי. אלא מתחלת הבריאה היתה המיתה מתוקנת כדאמר בב"ר פ"ט. ומה שנגזרה בחטא אדם עלילה היתה. ופי' הכתוב כך הוא כן האדם שהיה מתוקן למיתה הרי הוא כאחד ממנו: **והנחש היה**. ר"ל דכתיב והנחש היה ערום ולא קאמר ויהי הנחש ערום. אלא להורות שהיה מתוקן לפורענות שהקב"ה ידע מתחלה שהנחש עתיד לקלקל וליענש ועל דעת כן בראו. ולא שמתחלה היה חושב הקב"ה שיעמיד בשלותו וכשנתחדש החטא נתחדש פורענותו בדעת עליון: **קין היה**. ר"ל מדכתיב וקין היה עובד ולא היה צריך לומר היה. דויה דכתיב בהבל שני אתרווייהו: **מתוקן לגלות** שידע ה' שישפוך דם ועל כרחו לפי שהקב"ה לא יבטל הכולם מהבחירה עד שיחטא ויענש. שלא ירצה שהקב"ה רצה בהויתן מתחלה [יפ"ת]: **איש היה** בארץ עוץ. והיה לו לכתוב ויהי איש בארץ עוץ ויהי כאיש: **מתוקן ליסורין**. כי ה' חפץ דכאו להראות לכל העולם כי ה' צדיק יבחן. או כדי שיפתח פיו בחכמה בתלונותיו עם מכיריו. והמתין עד נח הגמן כולו מפני שרשונו שמם: **מתוקן להכיר** בוראו.
נח

להכיר בוראו . (שמות ג) ומשה היה רועה היה מתוקן לגאולה. מרדכי היה מתוקן לגאולה: (ו) יר' לוי ורבנן. ר"ל אמר כל מי שנא' בו היה ראה עולם חדש. א"ר שמואל בר נחמן וחמשה הן . נח אתמול (איוב יד) אבנים שחקו מים. דא"ר לוי בשם ר' יוחנן אפילו ח אצטרובולין של רחים נמחו בימי המבול. והכא אמר (בראשית ט) ויהיו בני נח היוצאים מן התבה לומר ראה עולם חדש. יוסף אתמול (תהלים קה) ענו בכבל רגלו ועכשיו (בראשית מב) ויוסף הוא השליט על הארץ אלא ראה עולם חדש. משה אתמול בורח מפני פרעה ועכשיו משקעו בים אלא שראה עולם חדש . איוב אתמול (איוב יז) ישפך לארץ מררתי ועכשיו (שם מב) ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה אלא ראה עולם חדש . ומרדכי אתמול וילבש שק ואפר . ועכשיו יצא מלפני המלך בלבוש מלכות : (ז) ושמו מרדכי מה מור ראש לכל הבשמים אף מרדכי ראש לצדיקים בדורו : (ח) אשר הגלה מירושלים . ר' ברכיה ור' ירמיה ור' חייא בשם ר' יוסי. ט כד הוו מטי ר' יונתן ורבנן להאי פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר היו אמרין נ"נ שחיק עצמות . ולמה לא הוה אמרין כן בירמיה . אלא שכל נ"נ שבירמיה חי הוה ברם הכא מת הוה : (ט) ויהי אומן את הדסה . מה הדסה ריחה מתוק וטעמו מר . כך היתה אסתר מתוקה למרדכי ומרה להמן . כי אין לה אב ואם . ר' פנחס ור' חמא בר גוריון בשם רב. וכי שתוקת היתה דאת אמר כי אין לה אב ואם. יא אלא עברתה אמה מת אביה וכיון שנולדה מתה אמה: (י) כתיב (שמות יז) ושים באזני יהושע זה יב אחד מארבעה צדיקים שניתן להם רמז שנים חשו ושנים לא חשו . משה ניתן לו רמז ולא חש יעקב ניתן לו רמז ולא חש . דוד ומרדכי ניתן להם רמז וחשו . יעקב א"ל הקב"ה (בראשית כח) ושמרתיך בכל אשר תלך ויירא. אדם יג שהבטיחו הקב"ה הוה מתפחד דכתיב (בראשית לב) ויירא יעקב וגו' אלא אמר שמא כשהייתי בבית לבן הטמא נתלכלכתי בטומאה. משה ושים באזני יהושע לומר שאתה מת ויהושע מכניס ישראל לארץ וכתיב (דברים ג) ואתחנן אל ה'. אבל דוד ומרדכי ניתן להם רמז וחשו. דוד אמר (ש"א יז) גם את הארי גם הדוב הכה עבדך אמר דוד וכי מה אני ספון שהכיתי חיות רעות אלו. אלא אמר שמא דבר עתיד ליארע את ישראל והן עתידין לינצל על ידי. מרדכי ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים . אמר אפשר לצדקת זאת שתנשא לערל. אלא שעתיד דבר גדול שיארע על ישראל ועתידים להנצל על ידיה : (יא) ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם ואמרתם יתומים היינו ואין אב. חייכם אף הגואל שאני עתיד להעמיד לכם במדי לא יהיה לו אב ואם . הה"ד כי אין לה אב ואם : (יב) ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים. לשאול על כתמה ועל נדותיה. לדעת את שלום אסתר שלא יעשו לה כשפים . א"ר יעקב בר אחא א"ל הקב"ה אתה דרשת שלום נפש אחת לדעת את שלום אסתר. חייך סופך לדרוש שלום אומה שלמה. הה"ד דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו : (יג) ובהגיע תר אסתר וגו' ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה. ר' יהודה אומר כאיקונין הזה שאלף בני אדם מביטים בה והיא עריבה על כלם . ר' נחמיה אומר העמידו מדיות מכאן ופרסיות מכאן והיתה אסתר יפה מכלם. רבנן אמרין ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה בעיני העליונים ובעיני התחתונים כד"א (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם : (יד) ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש. מתעלה בלקוחין יד דין אמר אנא יהיב מאה דינרין ועליל עמה.

ודין

יד יוסף ז תנחומא סדר שמות. וש"ר פ"ב. וב"ר פ"ל. וילקוט כ' נח : ח בשה"ש רבה פסוק הנך יפה : ט אגדות שמואל פ' א'. וב"ר פ' מ"ט וירושלמי מגילה פ"ק. ומסכתא סופרים פ' י"ד : י שוח"ט מזמור כ"ב : יא מגילה דף י"ג : יב מכילתא ותנחומא סוף פ' בשלח : יג חלק דף ל"ז : יד ב"ר פ"ט :

ענף יוסף

(י) [משה ניתן לו רמז ולא חש . יעקב ניתן לו רמז ולא חש] . מה שלא חששו יעקב ומשה לא לפי שהיו תולים דבריהם במקרה והזדמן יותר מדוד ומרדכי ח"ו. אלא הענין הוא כי לא שתו לבם לדבריו יתברך לדקדק בהם כהוגן . כי משה כאשר נאמר לו ושים באזני יהושע לא חשש ולא דקדק כי זהו הוראה שהוא מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ . ולכן שאל אחרי כן אעברה נא ואראה ואמר דמיהו שמא הותר הנדר שאמר הקב"ה לכן לא תביאו . ואם היה מדקדק בדברי ושים באזני יהושע היה יודע כי נגזר זה הנדר של מי מריבה היה מבואר שהוא לא יבא שמה. ואע"ג דגם קודם מלחמת עמלק נתבשר שלא יבא לארץ כמה שאמר לו עתה תראה אשר אעשה לפרעה שדרשו בש"ר סוף פ"ה מלחמות פרעה אתה רואה ואין אתה רואה מלחמות ל"א מלכים . י"ל כיון שאז לא נתמנה אדם אחר להכניס את ישראל לארץ יוכל הגזרה להבטל . אבל כאן במלחמת עמלק כיון שאמר הקב"ה ושים באזני יהושע זכה יהושע במתנתו וכל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר ואיך לא נתקבלה תפלתו של משה. והוא מה שאמרו ז"ל שאמר לו הקב"ה כבר הגיע שעתו של יהושע . וזהו שרמז ליה ושים באזני יהושע שיהושע מנחיל את הארץ לישראל וכיון שזכה במתנתו אי אפשר לו לחזור במתנתו . אבל מרע"ה לא דקדק בזה אלא חשב שאחרי שאין זרעו של עמלק נופל אלא ביד בניה של רחל כדכתיב אם לא יסחבום צעירי הצאן ויהושע הבא לעשות בו נקמת ה' יגמור בעדו ולא חשב מרע"ה על עיקר הכוונה אלא התפלל אחר נדרים נבטל . וכן יעקב אבינו ע"ה הקב"ה אמר לו ברמז שיצילנו מיצה"ר . כמ"ש בפ"ק דב"ב שלשה לא שלט בהם יצה"ר אברהם יצחק יעקב . וזה רמז לו הקב"ה במה שכפל ואמר ושמרתיך בכל אשר תלך אחר שאמר הנה אנכי עמך שהכוונה לומר הנה אנכי עמך לסייעך שלא ישלוט בך יצה"ר. ובזה כיון שלא יהא כך עון אשר חטא ושמרתיך בכל אשר תלך . וזה שרמז ניתן לו במה שכפל את דבריו והוא לא חש ולא דקדק בזה אלא שאמר שמא יגרום החטא פי' שיעקב היה מפרש כך שאמר לו הקב"ה כל זמן אשר אנכי רואה שאתה צדיק ושמרתיך בכל אשר תלך הא אינך צדיק לא . ולכן נתיירא שמא יגרום החטא . וע' ביפ"ע ובספר מנות הלוי ובספר אהבת עולם : (יא) [אף הגואל שאני כו' לא יהיה לו אב ואם] . ויש להבין למה דוקא היה הגואל בענין הזה . אך הנה כל כחו של עמלק מזרעו של עשו הוא זכות של כבוד אב ליצחק שמאד נהג בו כבוד כנודע . וא"כ מי שיכול לבטל זכות שלו וכחו צריך שיהיה לו ג"כ מצוה זו של כבוד בלי הפסק . אך מי הוא זה וגבר היה בידו מצוה זו בשלימות ולא יהיה פוגם בכבוד אביו כל דהוה . אמנם מצינו שאחז"ל בכבוד אב ואם אשרי מי שלא חמאן . והיינו כי כבר אמרו כי אפשר לקיים מצות כבוד כראוי בכל דקדוקים . אמנם אם אין לו אב ואם והוא מצטער על זה שאין לו אב ואם כדי לקיים מצות כבוד א"כ יש בידו שכר מהקב"ה כאילו קיימו בתכלית הקיום בלי חסור כלל . ולכן אמרו אשרי מי שלא חמאן . ולכן אסתר שלא היה לה אב ואם כלל והיא היתה בודאי מצטערת תמיד שלא היה ספוק בידה לקיים מצות כבוד . א"כ יחשב לה לצדקה כאילו קיימה זה בתכלית השלימות וא"כ יש בידה ג"כ מצות כבוד לקיים נגד זרעו של עשו . ולכן כדי להכניע להתן גאו של עשו שזכה בכבוד בידו הוצרך אסתר שהיתה יתומה מאב ואם : וזהו שאמר הקב"ה אתם אמרתם יתומים היינו ואין אב ר"ל בתמת אבות . הגואל שאני מקים יהיה אסתר שעי"כ שאין לה אב ואם כנ"ל לקמן [יערות דבש ח"ב דף ט'] :

אב

מתנות כהונה

נח גרס תמים היה היה מתוקן לנס : מרדכי דכתיב איש יהודי היה : **איצטרובולין** פי' הערוך בניין התחתון של הרחיים : **ענו** בכבל גרסי' : **הוא** השליט כו' . עד חדש ושוב גרסי' משה אתמול בורח מפני פרעה ועתה משקעו בים אלא שראה עולם חדש איוב כו' : **מה** מור כו' . מרדכי נוטריקון מור דכייא כדאי' בפ"ק דמגילה : **שחיק** כו' . ימחו וישחקו עצמותיו ונקט דרך קללה אחשב לו : ה"ג לא הוה אמרין כן : חי הוה. וכתיב מלך אל תקלל : ה"ג בילקוט בשלח ובילקוט שמואל ארבעה צדיקים ניתן להם רמז שנים חשו ושנים לא חשו משה ניתן לו רמז ולא חש יעקב ניתן לו רמז ולא חש דוד ומרדכי ניתן להם רמז וחשו יעקב אמר לו כו' : ה"ג אלא אמר שמא כשהייתי כו' : ה"ג לארץ וכתיב ואתחנן כו' : ה"ג הכה עבדך אמר דוד וכי מה אני ספון שהכתי חיות רעות אלו אלא אמר שמא דבר עתיד ליארע את ישראל והן עתידין לינצל ע"י מרדכי כו' : **ספון** . פירושו חשוב : ה"ג הייכם אף הגואל וכן הוא במדרש איכה : ה"ג לדרוש שלום אומה : **באיקונין** . צורת דמות אדם העומד במזרח ומביט בו נראה לו כאילו הצורה מבטת עליו וכן העומד באחד מארבע הרוחות או כנגדה : ה"ג בני אדם מביטים כו' : ה"ג מתעלה בליקוחין : **דין** אמר כו' . זה היה אומר הריני נותן מאה דינרין ואכנס עמה לעשות צרכי : **תרתין** מאון.

שני

עץ יוסף

ז"ל מתוקן לנס [יפ"ע] וכן הוא בב"ר פ"ל. ור"ל שמתחלת בריאתו היה עומד לכך. ולא שהצלתו בחירת הרע במיעוטו להשאיר לעולם שארית . אלא שהיה הגון לעשות לו נס **משה היה**. ור"ל ולא כתי' ויהי משה רועה: **מתוקן לגאולה**. ובב"ר פ"ל גרס מתוקן לגואל. ופי' היפ"ת שהיה מתוקן לגואל לישראל ולא לעצמו שלא היה בגלות. אבל במרדכי נקט מתוקן לגאולה שישראל נגאלו ע"י וגאולה שהיה לו ג"כ: **מרדכי היה** דכתיב איש יהודי היה ולא קאמר ויהי איש יהודי . (ו) **ראה עולם חדש** והיה מורה שהיה הויה מחודשת וראה עולם חדש בהפך ממה שראה בתחלה : **אבנים שחקו מים** פירושו המים שחקו והתכו את אבנים : **איצטרובולין** מושב הרחים הקבוע בקרקע: **ויהיו בני נח** היוצאים מן התיבה. וזהו דבר תימא שיהיו בני נח ג' יוצאים מהתיבה ושוב נפלה מהם כל הארץ ונח ראה שבעים דור יוצאים מחלציו כדאי' בתנחומא עם היות אתמול העולם תהו ובהו . וזהו ודאי עולם חדש : **ועכשיו ויוסף הוא השליט** . ואע"ג דלא היה שנוי בכלל העולם אלא כנח . מ"מ קרי ליה ביוסף ג"כ עולם חדש וכן בכל הני דקחשיב הכא משום כי כשהאדם בהצלחה יראה לו שכל העולם בהצלחה ע"ד ויזרח לו השמש . ובהפך עולם חשך בעדו בלא שמש : **ועכשיו ויוסף ה'** כל אשר לאיוב למשנה. אע"ג דהאי לתוספת בניו ונכסיו מיירי ילפינן מיניה לענין בריאותו ולהוי דמכ"ש שהדם כבשר נעוריו : **מלפני המלך** בלבוש מלכות אלא שראה עולם חדש . כנ"ל [א"א] : (ז) **מה מר ראש כו'** מדרכם ז"ל לדרוש השמות תמיד מענין בעליו לטוב ולמוטב משום אשר שם שמות בארץ דדרשינן בפ"ק דברכות אל תקרי שמות אלא שמות : **ראש לכל הצדיקים** ולכן נקרא ראש לבשמים כדיליף בפ"ק דמגלה מדכתיב בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא : (ח) **שחיק עצמות** ימחו וישחקו עצמותיו . שכל שמזכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה דשם רשעים ירקב כדאי' בפ"ק דב"ב : **חי הוא** ואע"ג דהשתא מת הוא . כיון דבסדר הכתובים חי הוא לא יכון לומר שחיק טמיא . ולקללו כדרך הגוים ג"כ לא יכון . כיון דלפי האמת מת הוא [יפ"ע] : (ט) **מה הדסה** משום דק"ל קרי לה אסתר וקרי לה הדסה כדמקשה בפ"ק דמגילה. לכן מתרץ דאסתר שמה ולמה נקראת הדסה על שדומה להדס שריחה מתוק וטעמו מר : **וכי שתוקית היתה** משום דכי אין לה אב ואם יתירא דכיון דכתיב ובמות אביה ואמה לא ה"ל למימר זה להכי הקשה וכי שתוקית היתה דלהכי איצטריך כי אין לה אב ואם : **אלא עיברתה** פרש"י אלא ללמדנו בא שאפילו יום אחד לא הוה לה אב ואם . שכיון שהורתה אמה מת אביה נמצא שלא היה לה אב שעה בגרתה לקרותו אב . וכשילדתה אמה מתה ולא נראית לקרות אם: (י) **כתיב ושים באזני יהושע** כו' הך אגדתא גרסינן לה בתר דרבי ברכיה דבסמוך סי' י"א דקאי אכי אין לה אב ואם והך קיימא אבכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים [יפ"ע] : **ספון** פי' חשוב : **שמא דבר עתיד** ליארע כו'. הכוונה שאילו היה הענין להצלת דוד היה די במה שבריחם מעליו אבל לעשות לו נס שהוא יכה אותם מה שאינו בחק כחו מה ערך אם לא להיות סימן לו: **והן עתידין** להנצל על ידיה דייק כן מכפל לשון לדעת את שלום אסתר . ומה יעשה בה . להכי מפרש דהכי קאמר קרא ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר היינו שלא יעשו לה כשפים כדלקמן בסמוך . ומה יעשה בה כלו' ומהו הדבר הגדול שיעשה בה לישראל . אם היא מרגשת דבר שהצטרך להציל את ישראל : (יא) **אתם בכיתם** ואמרתם יתומים היינו ואין אב. שנראה שאין אתם סומכין על ה' כי הוא אבינו. על זה השגיח ה' בהגואל במדי היה מי שלא היה לו אב ואם . ועל כל זה ה' עמד לו לגדלו ולרוממו עד שנגאלו ישראל על ידו להודיע כי אין חסרון האב מונע הטובה כשהקב"ה משגיח על הבן ושאין ישראל יתומים לעולם אביהם שבשמים שהרי עשה להם נס ע"י מי שלא היה ראוי לעמוד אפילו על עצמו כי לא ה"ל אב ואם . וטעם מאמר ר' ברכיה לתרוצי יתורא דכי אין לו אב ואם דהוה קשה לן כדלעיל סי' ט'. לכן קאמר דלהכי רמיז קרא למימר דמה' היה שתלקח אסתר למלכות לגאול את ישראל ע"י לפי שאין לה אב ואם להודיע כחו שאפילו ע"י מי שאין לו עוזר וסומך לעצמו יעשה ה' נס לאחרים [יפ"ע] : (יב) **לשאול על כתמה כו'** דייק זה ממ"ש מתהלך לפני חצר בית הנשים. שהיה די שיאמר ובכל יום ויום מרדכי דורש את שלום אסתר . ואחר שאמר בית הנשים נראה שעל הורה כנשים דבר . וזה שאמר לפני חצר בית הנשים לשון נקיה קאמר על עסקי נדות וכתם. שכל מה שהיתה יכולה לתקן היתה מתקנת . כי דבר המסגל לא היה בידה למשוך עצמה ממנו . אבל היתה מבדלת שלא תבעל בשעת טומאתה עליה [מנות הלוי]. ויפ"ע כתב הטעם שהיתה בודקת על כתמיה ועל נדותה הוא מפני שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש לחיקו של מרדכי : **שלא יעשו לה כשפים** דאי' בשוח"ט מזמור כ"ב כארי ידי ורגלי ר' יהודה אומר שעשו לה כשפים ע"ש . וזה שהלך מרדכי לבטל אותן כשפים : **אתה דרשת שלום כו'** הודיעו כי שכר מצוה מצוה. ובשכר דרישת שלום אסתר שהעמיד עצמו במקום סכנה לבטל מעשה הכשפים שעשו לה שאר הנשים בראו שהיא יותר חביבה על הגי שומר הנשים מאשר הם . והיה קרוב שיזיקוהו הנשים בעלי הכשפות על שבא לבטל מעשיהם והוא מ"מ לא חש כדי להציל נפש אחת . לכן זכה לדרישת גוי אחד בארץ . וזה טעמו של אותו פסוק דורש טוב לעמו וגו' כי לא בא להזכיר שבחו של מרדכי כי ידענו רב טובו מזה . אלא להגיד שבחו של מקום אשר גמלהו כצדקו כאמור [מנות הלוי] : (יג) **באיקונין** צורת דמות אדם . והעומד במזרח ומביט בו נראה לו כאילו הצורה מבטת עליו . וכן העומד באחד מארבע הרוחות או כנגדה : **העמידו מדיות מכאן כו'** ופי' בעיני כל רואיה לגבי כל אותן הנראות לפניה : **בעיני עליונים** . ולפ"ז לא מיירי בנשיאות חן הפנים אלא בנושאי היחוס והדעות : (יד) **מתעלה בלקוחין** משום דקשה למה כתוב ותלקח אסתר . אם בא לומר שלקוחה בע"כ הרי דבר זה כתוב למעלה ותלקח אסתר . רק ה"ל לכתוב ותובא אסתר או ותבא אסתר . לכן דרשו שהוא לשון עלוי כד"א ולקחתם עמים רבים. וכן דרשו בב"ר פ' י"ו ויקח את האדם העלה אותו כד"א ולקחום עמים . ונ"ל שלהכניסה לבית

אחשורוש

הוין אמר אנא יהיב תרתין מאווה ועליל עמה : (טו) ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד וגו'. ר' חלבו אמר מלמד [טו] שאף הנשואות הביאו לפניו לכך נאמר מכל הנשים ומכל הבתולות. וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי עד שהמליכו את אסתר [טז] היתה איקונין של ושתי קיימת כיון שנשא את אסתר בת טובים בת נגוסים אמר תיחות ושתי תיסק אסתר הה"ד וימליכה תחת ושתי: (טז) אין אסתר מגדת מולדתה. מלמד שתפשה שתיקה בעצמה כרחל זקנתה [יז] שתפשה פלך שתיקה עמדו כל גדולי זרעה בשתיקה. רחל תפשה פלך שתיקה ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושותקת. בנימין בנה תפש בשתיקה תדע שאבנו שהיתה בחשן היתה ישפה לומר יודע היה במכירת יוסף ושותק ישפה יש פה ושותק. ושאול בן בנה (ש"א י) ואת דבר המלוכה לא הגיד לו. אסתר אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה : (יז) בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך. מה קצפון היה שם מעביר שנים ומושיב אחד. [יח] מעביר שני קלסריקין שהן שומרי הסף ומושיב הברברי הזה. יושב בשער המלך. ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר. [יט] כתיב (תהלים סו) לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמות בארץ הקציף עבדים על יד אדוניהם לתת גדולה לצדיקים. הה"ד קצף בגתן ותרש וגו' לתת גדולה למרדכי. מקציף אדונים על עבדיהם לתת גדולה ליוסף הה"ד (בראשית מא) פרעה קצף על עבדיו : (יח) ויבקש הדבר וימצא. ר' לוי בשם ר' אחא בר שילא איש כפר תמרתא אמר ומה אם ספרו של בשר ודם כך. לכשיבא ספרו של הקב"ה דכתיב בו (מלאכי ג) ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו וגו' עאכ"ו :

פרשה ז

(א) אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא וגו'. זהו שאמר הכתוב (תהלים לז) כי רשעים יאבדו ואויבי ה' כיקר כרים שאין מפטמין אותן לטובתן אלא לטבחה. כך המן הרשע לא נתגדל אלא למפלתו. [א] משל לאדם שהיתה לו סייחה וחמורה וחזירה. והיה נותן לחזירה בלא מדה לחמורה ולסייחה במדה. אמרה סייחה לחמורה מה שוטה זה עושה. אנו שאנו עושין מלאכתו של בעל הבית נותן לנו במדה. ולחזירה שהיא בטלה שלא במדה. אמרה לה תבא השעה ואת רואה במפלתה שאין מאכילין אותה יותר לכבודה אלא לרעתה. כיון שבא קלנדס מיד נטלו לחזירה ונחרוה. התחילו נותנין שעורים לפני בתה של חמורה והיתה מנשבת בהן ולא אכלה. אמרה לה אמה בתי לא המאכל גורם אלא הבטלה גורמת. כך לפי שכתוב וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו. לפיכך ויתלו את המן : (ב) ד"א אחר הדברים האלה א"ר לוי וש"ה (תהלים צב) בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און. מה כתיב בסוף קריא להשמידם עדי עד. לא נתגדל המן אלא לרעתו. ולמה גדלו. [ב] משל לגוליר שקלל בנו של מלך אמר המלך אם אני הורגו הכל אומרים גוליר הרג. עשה אותו טרוכונוס ואח"כ עשה אותו הגמון ואח"כ התיז את ראשו. כך אמר הקב"ה אילו נהרג המן כשירד ויעץ לאחשורוש לבטל בנין בהמ"ק לא היה מי יודעו. אלא יתגדל ואח"כ יתלה. לפיכך וישם את כסאו מעל כל השרים ואח"כ ויתלו את המן. הרי אויבי הקב"ה למפלתן הן מתגדלין. וכתיב (איוב יב) משגיא לגוים ויאבדם : (ג) ד"א אחר הדברים האלה כתיב (שם כ) אם [ג] יעלה לשמים שיאו לרומא. וראשו לעב יגיע לעננה. כגללו לנצח יאבד מה גלל"ים הללו מזוהמין כך הוא מזוהם. (איוב כ) רואיו יאמרו איו חמיין ליה ולא חכמין ליה אן הוא המן ואן הוא שלוהו : (ד) ר' פנחס

הוה

יד יוסף [טו] ילקוט אסתר : [טז] תרגום : [יז] ב"ר פ' ע"א . תנחומא סדר ויצא . מגילה דף י"ג ע"ב : [יח] ילקוט אסתר : [יט] ב"ר פ' פ"ח . וילקוט אסתר : פרשה ז [א] ילקוט אסתר : [ב] ילקוט אסתר : [ג] ויקרא רבה פ' פ"ז :

מתנות כהונה

סני מאות : וחסד וגו' גרסי' : קיימת . למעלה ממסתו : נגוסים . יחוס : תיחות כו' תרד ושתי ותעלה אסתר : פלך . כלומר אומנות ועיין בב"ר פ' ע"ז : סבלונותיה . הסבלונות שמלא לה יעקב : קצף בגתן ותרש בב"ר פ' פ"ח מה שהיה בדעתם לעשות : קלסריקין . לפי הענין פירושו שרים ובילקוט ובתרגום גרס קלוסנטרין : הברברי . הלועז אומר רק ושפל ובתרגום גרס בכיין ואולי צ"ל ברברין : ה"ג ספרו של הקב"ה דכתיב כו' : סייחה המורה קטנה ועיין בערוך : קלנדס . יום איד שלהם כדאיתא בפ"ק דע"ז : התחילו כו'. זהו עוד משל אחר לומר כשם שהבטלה גרם לה שלא אכלה המאכל ולא לרוע המאכל כי טוב הוא רק בטלתו ומעלתו של המן גרם לו לבקש גדולות וכלי דהות לרעתו ובילקוט לא גרס לה כלל : לרעתו גרסי' : גוליר. אדם הלש ושפל ועיין בב"ר פ' ס"ג ובערוך : טרוכונוס . לפי הענין הוא שר השוב והוא מלשון ארכונטוס ועיין בערוך ערך ארך : ה"ג לבטל בנין ב"ה וע"ל בפסוק ויהי בימי : משגיא . פי' מגדיל ומתגשא : חמיין כו'. רואין אותו ואין מכירין אותו וא"כ איה המן ואיה שלותו :

ענף יוסף

פרשה ז (ב) [אילו נהרג המן כשירד ויעץ כו' אלא יתגדל כו'] . קשה א"כ היה לו להגדיל המן ולהביא עליו הפורענות קודם שחשב על ישראל להשמיד אותם. כי לפי המדרש עיקר השנאה שלו שבטל בנין בהמ"ק. וי"ל שזה שבטל בנין בהמ"ק לא נודע אל הכל. ואם היה נהרג המן קודם שגזר על ישראל להשמיד ולהרוג לא היו תולים הטובה שהשם יתברך הביא עליו מפני חטאו. רק שהוא מכח מעלתו אל פורענות זה. אבל דבר זה שרצה לאבד את ישראל נודע רעתו בעולם אל הכל. ולכן כאשר נפרע על רעתו היה נודע אל הכל כי ה' פעל כל זאת על רעתו [אור חדש]. אבל קשה מנא ידעי שפעל שבטל בנין בהמ"ק בעונשו נתלה כי לא יאמרו אלא על אשר שלח ידו ביהודים. וי"ל דא"כ יקנא ה' מפני ישראל כ"ש מפני ביטול בנין בהמ"ק שיקנא [יפ"ע] : (ג) [כגללו לנצח יאבד מה גללים כו']. זה יובן עם מה שאמרו בפ"ק דמגלה כי נקיט ואזיל בשבילא דמסאנא מיטים ברישיה דהמן קיימא בשוגרא כבכה פלוי דכתיב אבוס בוה וכאלו דמסני קמיה מרדכי שקלא

משמש

עץ יוסף

אחזורות היו מעלים אותה בדמים . זה אומר אני אתן כו' והם לרוס מעלתה שהיו מתכבדין בדבר . ולכן כתיב ותלקח לשון נפעל שכל לשון נפעל מאחר [יפ"ס בב"ר פ"מ וספר אור חדש]. אבל המת"כ פי' שם וכאן ועליל עמה ואכנס עמה לעשות צרכי לבעילה. או י"ל אתעולל בה עכ"ל: **תרתין מאווה** שני מאות : (טו) **מלמד שאף** הנשואות הביאו לפניו. משום דקשה ליה כי זה ראינו הן בעלת הנערים שלא אמרו אלא בתולות. וכן בהגיע התור לא אמר אלא נערה ונערה . וכאן כתיב ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים. לכן א"ר חלבו שהבתולות הביא על ידי הגי אבל הבעולות הביאו לפניו אם הם טובים בעיניו לקח אותם. ולא הביאם אל יד הגי [אור חדש] : **עד שהמליכו את אסתר** כו' משום דקשה להו כפל הכתוב וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי. שכיון ששם כתר מלכות בראשה א"כ היא מלכה ולמה צריך עוד וימליכה תחת ושתי. לכן אמרו שלדרשה קא אתי . ודרשו תיבת תחת לשון ארמי תחות ושתי פירש תרד ושתי . וכן כתב המתרגם ונחת מן בית קיטון בית דמכיי' ית איקונין דושתי ואוקים המן ית איקונין דאסתר עכ"ל . שדרכם היה להניח בהדרי המלכים איקונין המלכה . ועד עכשיו היתה איקונין של ושתי : **בת טובים** כו' . זה דברי בעל המאמר . כי הם לא ידעו עדיין עמה ומולדתה . או שעל פי מדותיה דנו כי היא בת גדולים וטובים [מנות הלוי] : **נגוסים** יחס : **תיחות** כו' תרד ושתי תעלה אסתר : (טז) **שתפסה שתיקה** בעצמה כרחל. הכוונה משום דלא צוה מרדכי עליה אשר לא תגיד אלא מתחלה כדי שלא ישאנה אחשורוש כשידע שהיא בת מלכים . אבל אחר שנשאה מה בצע בהעלם יחוסה ועל כל זה שמרה עדיין מצותו שהיה נראה לה נסות הרוח לגלות כבוד יחוסה . וזה שאמר שתפסה שתיקה בעצמה כרחל כי לא מהכרח מצות מרדכי היה אלא שתפסה שתיקה לעצמה דרך ענוות כרחל. ומ"ש כאשר צוה עליה מרדכי. תוספת דמילתא קאמר בתוך עתה עשתה כמצותו אף שלא צוה על הזמן ההוא [יפ"ע] : **פלך שתיקה** נקט הלא חסימת פלך. לפי שמנהג אשה לתמוך בפלך. כלומר שכן מנהגה תמיד . אף שהכירה באביה ימים רבים שכוונתו להחליפה באחותה היתה שותקת : **ראתה סבלונותיה ביד אחותה** כשרצה לתת את לאה במקומה הלבישה סבלונותיה כדי שיטעה בה יעקב. והספר שבעודה ארוסה נתנה סבלונותיה ללאה כפי כוונתו לתת לו את לאה : **יודע היה במכירתו** של יוסף . דילמא ידע בדבר כדאי' בב"ר פ' פ"ד והוא גלה לבנימין . וכתב היפ"ע ולא מצאתי מהיכן דקדקו ז"ל זה . אלא מדרשה דישפה : **ואת דבר המלוכה** לא הגיד לו . וזה בכלל ענוה שלא יודע לאדם מעלתו כנאמר יהללך זר ולא פיך [מהרז"ו] : **אסתר אין** אסתר מגדת. ויש מבנימין . שהרי מרדכי מבנימין הוא דכתיב איש ימיני והיא בת דודו . והא דכתיב איש יהודי כבר נאמרו כמה תירוצים בפרק קמא דמגלה ובריש לעיל : (יז) **מה קצפון היה שם** שלא פירש הכתוב שכתו. ומפני מעביר שנים וכו'. ולפי"ז ה"ק מפני שמרדכי יושב בשער המלך במקומם קצף בגתן ותרש . והיינו שהעביר את בגתן ותרש והושיב את מרדכי במקומם וכדאי' בילקוט א"ר לוי למה קצף בגתן ותרש אלא כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשורוש למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים שהיו מושיבים אדם צדיק בשער המלך . ונבוכדנצר הושיב דניאל על פתחו שאם יגיע לו דבר היה א"ל שנאמר ודניאל בתרע מלכא. אמר לה מכרת את יהודי כשר . אמרה ליה יש כאן אדם כשר וצדיק ושמו מרדכי . בגתן ותרש היו עומדים בשער כיון שהעבירם המלך והעמיד מרדכי תחתיהם קצפו ואמרו הואיל והעבירנו המלך נלך ונהרגנו בנגעא ויהיו הכל אומרים בגתן ותרש כששמרו את המלך היו משמרים יפה ועכשיו שהעמיד שם יהודי נהרג . ועל כן אמרו כאן שקצפו אחר העביר ב' מפני אחד מעביר קליסריקין פי' בלשון רומי נכבדי הארץ . והושיב הברברי הזה כלומר הדיוט . ובתרגום אסתר כתוב לסלקא תרין קלוסנטרין . פי' קלו בלשון יון טובים . ופי' סנתרין בלשון רומי אנשי עצה נכבדים : **כתיב לכו חזו מפעלות** כו' . ענינו שמפעלות אלהים הוא שמסבב סבות הסבות לצדיקים פעם להקציף האדון על העבדים ופעם לעבד על אדוניו [מהרז"ו]. ור' ברכיה בשם ר' לוי לא ס"ל משל שהושיב מרדכי במקומן שיהא הקצף כדלעיל. אלא מה' היה להם שהפך לבם לשנוא מלכם. ועל מילתא כל דהוא קצף בגתן ותרש כדי ליתן גדולה לצדיק מרדכי . וכן קצף פרעה בעבדיו : מכיון דלא פירש הכתוב הסבות . ופ"ם יש כאן וצ"ל לכו וראו מפעלות אלהים . והוא הכתוב במזמור ס"ו . וסיפיה דקרא נורא עלילה על בני אדם . ופירשו רז"ל לשון עלילה ותואנה . שהקב"ה עושה רצונו ותולה עלילה בבני אדם כדאי' בתנחומא סדר וישב גבי מכירת יוסף ותמצא אדה"ר . והכא נמי מפרש שלעשות רצונו מביא עלילה על עבדים לגבי אדוניהם. והכסף : **הה"ד פרעה קצף על עבדיו** . ולא הביא קרא ויקצוף פרעה על שני סריסיו דכתיב מקמיה . משום דהכא כתיב איך עלה יוסף לגדולה ע"י הקצף הזה . שהגיד ושם אתנו נער וגו' ומיד שלח פרעה ויקרא אל יוסף [יפ"ת]: (יח) **ויבוקש הדבר וימצא** וגו' ויכתב בספר דברי הימים . וק"ל מ"ש להזכיר כאן שכתובה בספר דברי הימים . דהוה סגי במה שכתוב להלן וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש . להכי קאמר דלא אתא קרא אלא להשיר דיליף ק"ו ומה אם ספרו של ב"ו הביא תשועה לישראל כ"ש כשיבא ספרו של הקב"ה לשלם שכר טוב לצדיקים שיגדל שכר כל המגלה זכותו כתוב שם ואין ה' מקפח שכר כל צדיק. ונורך ק"ו זה מפני מה שנתייאשו איש ישראל מפני רוב צרותינו באריכות גלותינו ומן פרטי הצדיקים כי לא יש בידם מעה"ז. ולכן ינחמם כי עכ"פ שכרינו שמור מאחר שהכל כתוב בספרו יתברך. ולכן לא יגרע חוקו מספרו של ב"ו . ע"ד האמת מאלוה ידקך :

פרשה ז (א) **זה שאמר** הכתוב כי רשעים יאבדו. משום שקשה להו כי הגלאת הרשע והשמידו אסתר לפי שלא הפליג ברשע כ"כ ומגליתו למלחות שאתו ויתחייב בנפש. אמנם הרשע הזה כבר הפליג ברשע כל כך עד אשר הרע בקדש שבעצתו בטילת עבודת בית אלהים . וא"כ למה יאריכו לו עוד ומה צורך לגדולה זו . והפיצו שזה שגידל אותו היה למען הרבות חרפתו וקלונו ושברו [מנות הלוי] : **סייחה** חמורה קטנה : **קלנדס** יו"ט בלשון יון כדאי' בפ"ק דע"ז : **התחילו נותנים** שעורים כו'. ע' כוונת המשל באריכות ביפ"ע . וע' מ"ש המת"כ : (ב) **ד"א אחר הדברים האלה** כו'. השתא בא לתרץ קושי' הנ"ל שגדלו כדי לגדל שמו יתברך . כי אם היה הורגו עכשיו היו אומרים לגוליר הרג ולא היה מי יודעו . לכן גדלו להשפילו . ולהגדיל שמו יתברך [מנות הלוי] : **גוליר** אדם הלש ושפל : **טרוכונוס** פי' בלשון רומי שר אלף [מוסף הערוך] : **הגמון** פי' בלשון יוני פקיד וקצין [מוסף הערוך] : **לבטל בנין** בהמ"ק. שהוא בית שלהם וכפרתם של בניו של הקב"ה [מנות הלוי] : **וכתיב משגיא** פירוש מגדל ונושא את האו"ה ומגליתם ולבם מתגאה בהצלחתם והוא אבדן שלהם : (ג) **ד"א** כו' כתיב אם יעלה כו'. טעם אגדה זו לומר למה שגדל ה' לרשעים קודם לפורענותם דהיינו שיכירו וידעו יושבי תבל כי ה' משפיל גאים. ולהכי מייתי הא דקאמר אם יעלה כו' שבמקום הדר כבודו בגאותו יושפל בהיין עד סופו נבזה ונמאס עד שרואיו יתמהו עליו ויאמרו היכן שלותו וכבודו. וכן המן אחר שנתגדל מאד הושפל גאותו פתאום להיות בלן וספר וגלויר ובורי כדלקמן בפסוק והמן נדחף אל ביתו. ולבסוף נתלה ונאבד זרעו וממונו : **לרומא** דקשה ליה כיון דכתיב לשמים מאי לעב דכתיב בתריה שפותח הגבה ממה שאמר תחלה . ומשום דאפשר לפרש לעב על המלאכים כדמפרש בשוח"ט ובמכילתא לה"ק שפירוש לשמים לא לשמים ממש אלא לשון רום וגובה כמו שמי קורה. ומהשתא פירוש לעב כפשוטו לעננא ומ"מ הוסיף הכתוב על מה שאמר תחלה : **כך הוא** מזוהם. שנעשה מאוס לפי אבל אוהבים שלא המליצו שום אחד זכות עליו. וע' בענין : **חמיין ליה** ולא חכמין ליה . פירוש רואין אותו ואין מכירים אותו . שנשתנה פניו כדכתיב ופני המן חפו . ונפרש לפי' האלפיך שחפו פניו בל יראה פני מלך . כי באור פני המלך חיים. ודרש המדרש כך ולא מפרש כפשוטו שינוש ויאמרו עליו איו. משום דא"כ ידעוהו מבעי ליה דרואיו משמע בעודם רואין אותו יאמרו איו כי לא יכירוהו. וזה מפני הפגועה בפניו או מחמת שכסו פניו בל יראה את המלך : **אן הוא**

המן

ד הוה משתעי אילין עובדיא . ארי עשה סעודה לבהמה ולחיה וסיכך על גבן עורות של אריות וזאבים וחיות רעות . מן דאכלון ושתון אמרין הלואי מאן ייסר קומינן זמירא . תליין עיניהון בהדא תעלה . אמר להון עניין לי אתון מה דאנא אמר לכון . אמרין הן . אמר לון מאן דאחמי לן בעילאי הוא יחמי לן בארעאי . כך מי שהראנו במפלתן של בגתן ותרש וצליבתן הוא יראה לנו במפלתו של המן ומי שפרע מן הראשונים הוא יפרע לנו מן האחרונים . מה כתיב למעלה מן הענין ויתלו שניהם על עץ אף סופו של אותו האיש ליצלב : (ה) ד"א אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש ה הרהורי דברים היה שם . ומי הרהר ר' יהודה אמר המן הרהר אמר אם אסתר יהודית היא קרובתי היא מן אבי עשו הה"ד (מלאכי א) הלא אח עשו ליעקב . ואם נכרית היא כל הנכרים קרובים אלו לאלו : (ו) ר' פנחס אמר שני עשירים עמדו בעולם . אחד לישראל ואחד לאו"ה ולא עמד להם ממונם אלא לרעתם . קרח בישראל ו שמצא אוצרות של כסף וזהב שהטמין יוסף . והמן באו"ה לקח אוצרות מלכי יהודה . וכיון שראה המלך את עשרו ועשרת בניו לפניו ושרים . עמד וגדלו ורוממו . הה"ד אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו . וצוה המלך שיהו כורעים ומשתחוים לו . ז מה עשה המן עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו . וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לע"ז : (ז) וכל עבדי המלך אשר בשער המלך וגו' . ר' יוסי בר חנינא פתח (תהלים קמ) טמנו גאים פח לי ח אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מצודה פרשו לי או"ה להפילני אומרים לי עבוד ע"ז אם אני שומעת להם נענשתי ואם אין אני שומעת להם הן הורגין אותי . משל לזאב שצמא למים ופרשו לו מצודה על פי המעין . אמר אם ארד לשתות הריני ניצוד ואם לא ארד הריני מת בצמא : (ח) ויהי באמרם אליו יום ויום . ר' יוחנן בשם ר' בנימן בר ר' לוי ט בניה של רחל נסן שוה וגדולתן שוה . נסן שוה הה"ד (בראשית לט) ויהי כדברה אל יוסף יום יום . וכאן כתיב ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם . ולהלן כתיב ולא שמע אליה לשכב אצלה . וגדולתן שוה הה"ד (שם מא) ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וילבש אותו בגדי שש . וכאן כתיב ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי . להלן כתיב (שם) וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך . וכאן כתיב ונתון הלבוש והסוס וקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו : (ט) מה אמר להם מרדכי למי שאומר לו מדוע אתה עובר את מצות המלך . ר' לוי אמר אמר להם מרדכי י משה רבינו הזהיר לנו בתורה (דברים כז) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ורשע זה עושה עצמו ע"ז . ישעיהו הנביא הזהירנו (ישעיה ב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא . ולא עוד אלא שאני איסנטירין של הקב"ה שכל השבטים נולדו בחוצה לארץ וזקני נולד בא"י . אמרין ליה ונימר ליה . מיד ויגידו להמן וגו' . אמר לון המן אמרין ליה זקנו הלא השתחוה לזקני . הה"ד (בראשית לג) ותגשן השפחות וגו' ואחר כך נגש יוסף ורחל וישתחוו . היתיב ועדיין לא נולד בנימין . אמרין ליה . הה"ד ויגידו להמן : (י) וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו . יא א"ר איבו (תהלים סט) תחשכנה עיניהם של רשעים מראות . לפי שמראית עיניהם של רשעים מורדות אותם לגיהנם הה"ד (בראשית ו) ויראו בני האלהים את בנות האדם . (שם ט) וירא חם אבי כנען . (שם כח) וירא עשו כי רעות בנות כנען . (במדבר כב) וירא בלק בן צפור . (שם כד) וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל . וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו . אבל מראית עיניהם של צדיקים תואר .

לפי

יד יוסף ד ילקוט אסתר : ה ילקוט אסתר : ו פרק חלק . סדר"א פ"נ : ז סדר"א פ"נ : ח ילקוט אסתר : ט ב"ר פ' פ"ז . וילקוט אסתר : י ילקוט אסתר יא ילקוט אסתר :

ענף יוסף

שקלה כד ושדיא ליה כו' וה"ט כגללו לנצח יאבד שהורקו גללים על ראשו לרמוז לו שידון כגללים רומס כדרך כל המצירים לישראל . וז"ש מה גללים כו' אף הוא כו' [גבול בנימין] :

(ח) [נסן שוה וגדולתן שוה] . כוונת המדרש ליתן טעם על שזכו שני אלו לגדולה נשגבה בעה"ז מה שלא זכו זולתם מן הצדיקים . אך תוכן הטעם הוא זה כי הנה מה שהקב"ה מונע טובת העה"ז מן הצדיקים הוא כדי שלא יטורדו ע"י מן התורה וקיום המצות כהתגבר עליהם תאות העה"ז כאין מונע . אבל כראות הקב"ה באדם שכבר לבו חלל בקרבו ואין שולט עליו כי אם היצ"ט לבד אז אין הקב"ה מונע מזה שום טובה וגדולה בעה"ז . והנה באלו שני צדיקים מצינו בהם מאלו ניכרת הרע עד שלא נשאר בקרבם זכר ממנו רק יצ"ט לבד . וכמופת ע"ז שביוסף כתיב ו כי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה כי צדיק שאינו גמור אף שברוב היצ"ט גובר עליו . מ"מ בעת שיתלהבו היצה"ר מאד מיום אל יום אע"ג דכולא לא עייל פלגא עייל . ומדלא עייל ביוסף אפילו מקצתה כמו שדרשו הז"ל ולא שמע אליה לשכב אצלה וגו' אפילו במעט אחת בלא ביאה . זה מורה שלא נשאר בלבבו שרש וענף מן היצה"ר כלל . אף אם יפתנו יום יום ישחק לו לא יאבה ולא ישמע אליו . וכן במרדכי נאמר ויהי כאמרם כו' ר"ל שלחצו אותו יום ויום ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה אפילו שלא בכוונה ולא אבה לשמוע להשתחוות בשום אופן . לפי שהוא השכיל וידע שכוונת המן היתה להעבירו על דת שישתחוה לע"ז ולא רצה לבוא מתחלה אפילו קודם שיבא המן לפניו . והו שאמר המדרש בני רחל נסן שוה כי הנסיון העיד על שניהם שכבר נעקר היצה"ר מלבם מכל וכל . ועל כן היה גדולתן שוה [קול יעקב וקלה בספר גבול בנימין] :

(ט) [זקנו כלא השתחוה כו'] . ע' בענף . ואפשר עוד שכוונת המן היה על בנימין שרחל היתה אז מעוברת בבנימין כדאי' בילקוט על פסוק ומרדכי לא יכרע . וס"ל להמן שעובר ירך אמו והוה כמו שהשתחוה

בנימין

מתנות כהונה

משתעי . מס' דברי משל משתעי בכ"מ . סיפור דברים בעלמא ודוק ותשכח : **אילין עובדיא** . אלו המעשים : **מן דאכלין כו'** . משאכלו ושתו אמרו הלואי ומי יתן לנו מי שיאמר לפנינו זמירות נאות תלו ונתנו עיניהם בשועל הזה שהוא יזמר לפניהם א"ל השועל אם תענו אחרי מה שאני אומר לפניכם אמרו לו הן אמר להם מי שהראנו בהעליונים גם הוא יראנו בתחתונים ואמר כן כנגד עורות האריות ושאר חיות רעות השטוחות למעלה : **כך** מי גרסי' : **וצליבתן** . תלייתן : **ומי הרהר** גרסי' . ה"ג חפץ ביקרו מה אמר : **אלא** שאני איסנטירין גרסינן . ולפי הערוך פירושו יליד בית ומיוחס ובילקוט מסיים עוד וכי איסנטירין משתחוה להדיוט : **וזקני בנימין** : ה"ג היתיב ועדיין . פי' השיב להם כאותה שעה עדיין לא נולד בנימין : **אמרין ליה** . הלכו ואמרו זאת להמן שהשיב להם תשובה נכחת : **וירא עשו כו'** . והוסיף רשע על רשע ועיין בפרש"י : **וירא בלעם כו'** . גם הוא

היה

עץ יוסף

המן . היה המן והיה שלותו : (ד) **ר"פ הוה** משתעי . ר' פנחס היה מספר אלו המעשים . משום דק"ל מה נ"ל אחר הדברים האלה . אחרי כן מבע"ל . בעי הפתא לאחרויי כי כדברים הנזכר דהיינו ויתלו שניהם כן יקרה להמן . ומעין זה מייתי מה שהיה מספר ר' פנחס מעשה זה שהארי עשה סעודה לחיה ולבהמה וסיכך על גבם סוכות של עורות אריות ואבים וחיות רעות . ואחר שאכלו ושתו אמרו מי יתן שיאמר לפנינו זמר . נשאו עיניהם בשועל הזה בשאה פקח שבחיות . שהוא יאמר דברי שיר . אמר להם הענו אתם על השיר שאני אומר לכם . אמרו לו הן . אמר להם מי שהראנו בעליונים הוא יראנו בתחתונים . והכוונה שכמו שראו עורות החיות הסוככים עליהם מפני שנהרגו כן יראנו מהאחריה שלמטה והדומים אליו . והוא דרך משל כי כן אמרו ישראל על בגתן ותרש כשנתלו שמי שהראה בתליתם יראה כמו כן בהיין והבריו . לפי שבגתן ותרש היו צוררי ישראל שהרי קצפו על שררת מרדכי . ולרמוז לזה המשיל הענין לסעודת החיות הנזכר כי שמחתם על מיתת העליונים ובקשתם על התחתונים לפי שכולם צוררים היה להם . גם רמז בחיות התשורר השועל ביהוד ובחיות השירה סתומה כי לא היו מרגישים בזה רק החכמים שבישראל כי הם יודעים בשנאת המן עם ישראל וכן בשנאת אחשורוש והם המרגישים בחסדי ה' בהרינת בגתן ותרש הצוררים ולכן יבקשו כי כמו כן יעשה בהמן ואחשורוש . אלא שמפני יראה לא יבקשו בפי' רק ברמז . ויבקשו שהמון העם יענו אחריהם אמן [יפ"ע] : **ומי שפרע** מן הראשונים . היינו מז' שרי פרס ומדי שנהרגו לפי שיעצוהו על בטול בנין בהמ"ק כדכתיב לעיל [יפ"ע] . (ה) **הרהורי** דברים היו שם . דפי' אחר הדברים אחר הרהורי הדברים . דאל"כ דברים למה לי . אא"כ בבע"ל כדכתבתי בסי' הקודם : **המן הרהר** . ל"ע מה ענין גדל המלך אחשורוש לענין הרהור זה דהמן . ושמא משום דהרגיל להעזר מאסתר אם היא יהודית מצד הקורבה ושוב כשנתגדל בקש להשמיד את כל היהודים ולא זכר ברית אחים : **אם אסתר יהודית** . לפי שעדיין היתה מסתרתו בקונדיקון שלה על פיו להורות כי עקב סוליתה גדול וחשיב תכל פני היין כדלעיל פ"ד סי' ו' לכן שמח ממוכן עתה באסתר דממ"נ נוח לו באסתר שקרוב לו להאהב לה : **קרובים אלו** לאלו מצד הדת והמנהג . לכן המן שהוא מעשו שמח שממ"נ יש לו קורבה עמה או מצד היחס או מצד הדת והמנהג : (ו) **ב' עשירים עמדו בעולם** לפי שלא נתבאר כאן מה ראה אחשורוש לגדל את המן על כל השרים עם היותו הקטן שבשבעה שרי פרס ומדי שהוא ממוכן כדאי' בפ"ק דמגלה . ור"ל שע"י שראה המלך עשרו ורב בניו . ולכן זכר כאן מה שהיה מיוחד בעושר מזולתו : **הה"ד אחר הדברים** כו' למה שאחר שהיה לרעתם ייתיי מאחר הדברים האלה שעל ידי זה גדלו המלך . והיה סבה זה למפלתו : (ז) **פתח טמנו גאים כו'** כי הכי דלא תקשה איך נסתכן מרדכי לעבור את מצות המלך פתח בהאי קרא דדרשינן ביה מצודה פרשו לי כו' לומר דהכי נמי הוה ענין המן שרצה להכשיל את ישראל בצלם שחקק על בגדיו כדי שישתחוו לו כדלעיל . ולזה נסתכן מרדכי שלא להשתחוות לו : **מצודה פרשו לי כו'** ר"ל שאין אומרים לי עבוד ע"ז בהדיא . אלא במילתא דאתי למיטעי . וכענין המן שהלך נוה להשתחוות לו . והוא חקק ע"ז על בגדיו שאינו נראה שמשתחוה אלא להמן וממילא משתחוים לע"ז . וכענין זה מבקשים להטעות אותנו בעניינים אחרים : (ח) **בניה של רחל נסן שוה** הכוונה זה שניהם זכו ליטול שררה לצאת בלבוש מלכות בארץ לא להם זה היה בזכות רחל אמם : **נסן שוה** לפי הענין הוא לשון נס ודגל כלו' עומדים על משמרתם והקמת דגלם כי כמו שיוסף לא נסוג אחור עם שהפצירה בו יום ויום כן מרדכי עמד בעמדו כו . או הוא לשון נסיון פי' שהיו מנוסים בנייסם בנסיון אחד . שהשפיעו כל יום ויום שהיה מדברת אל יוסף והיתה רוצה לפתות אותו והוא עמד בנסיון . וכן אצל מרדכי כתיב ויהי כאמרם אליו יום ויום שלחצו אותו יום ויום והוא עמד בנסיון ולא אבה לשמוע להשתחוות בשום אופן . וכן גדולתן שנתן להם השי"ת היה ג"כ שוה . שלפי שהיו קרובים אל מלך מלכי המלכים הקב"ה ולא סרו מאתו לכן נתקרבו ג"כ למלכי ב"ו וניתן טבעות על ידיהם . וע' עוד בענף : **ויקראו לפניו אברך** וכאן כו' וקראו לפניו ככה כו' . ושתי הקריאות דומות . כי לפי' התרגום באברך אבא למלכא הכוונה בזה שהוא החשוב בעיני המלך מאד והיינו אשר המלך חפץ ביקרו . ולפי פירושי המפרשים דהיינו שלפניו יכרעו ויפולו היינו נמי ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו שכל העולם ישתחוו לו וינשאוהו . ואף לפי מ"ש בב"ר אב בחכמה כו' לא קשה כי במ"ש שהמלך חפץ ביקרו משמע נמי כי איש חכם הוא כי לא יקרב אל המלך אלא א"כ הוא חכם : (ט) **מה א"ל מרדכי כו'** דודאי הוה ליה לתת טעם לדבריו דלא הוי סגי נותר שאינו רוצה לקיים מצות המלך : **ארור האיש אשר יעשה** דרים יעשה כמו יעשה שעשה עצמו ע"ז כהתן : **ורשע זה עושה עצמו ע"ז** כי דעת אחשורוש והמן היה שסוב המזל יהופך בארץ . ולכן יהפך העיפר אגלם להוסר . ולכן נוה אחשורוש שישתחוו להמן אשר ניעור במזלו אל רצוי העובר . והמן עשה עצמו ע"ז כי ברוב עשרו חשב כי זה כחו ועוצם ידו והיא גופה של ע"ז . ולכן הביא מה שאמר ישעיה חדלו לכם מן האדם וגו' כי יעוז ברוב עשרו . וכדכתיב התם ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו [יפ"ע] : **איסנטירין** פי' יליד בית ומיוחס . ובילקוט מסיים וכי איסנטירין משתחוה להדיוט : **וזקני נולד בא"י** פי' ע"ד שאחז"ל כל הדר בא"י יש לו אלוה . כי א"י הוא ארץ השי"ת . ושאר ארצות שרים העליונים מושלים עליהם . ולפיכך נחשב הדר בח"ל כאילו אין לו אלוה . וא"כ אין לך בשבטים שהוא רחוק מע"ז כמו בנימין זקנו של מרדכי [אור הדש] : **אמרין ליה זקנו כו'** נראה שנ"ל זקנו הלא כו' וכמו שמסיים ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו . או נ"ל זקנו הלא השתחוה לזקני הה"ד וישתחוו ארצה שבע פעמים . וכן הוא בילקוט וא"כ קאי על זקנם יעקב . ולתרץ הגירסא שלפנינו אפשר לפי שכל השבטים נקראו על שם יוסף כדאי' בב"ר פ' ע"א לכן סבר המן כיון דיוסף השתחוה גם בנימין בכלל . ועיין בענף . **התיב** פי' השיב : **אמרין ליה** הלכו ואמרו זאת להמן שהשיב להם תשובה נכחת : **ויגידו להמן וגו'** אשר הוא יהודי . דהיינו שלא השתחוה לעשו כאחיו : (י) **א"ר איבו כו'** הוקשה לו כי למה זה כי כאשר הגידו להמן דברי מרדכי לא היה המן מלא חמה . וכאשר ראה כי מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה אז נתמלא חימה . וע"ז אמר שרמז בזה מה שאמר הכתוב תחשכנה עיניהם מראות שקשה שמלת מראות הוא מיותר דפשיטא שחשכה העינים הוא הסרת הראות . להכי דריש דמראות סבת ההפיכה בר"ל שמראות עיניהם של רשעים מסמאות אותן בהשתתפם בהן לדברי עבירה והו סיבה לסמוי עיניהם . והו מראות כלומר מחמת הראות . והראיה על זה כי על הצדיקים העידה התורה לומר וישא אברהם את עיניו וירא כלומר שלא ניתוסף לו מאומה כי אם עינים שהיו לו מעם שבריאתם כאו מה שראו שיכף אחר שנשא אותן . ואין זאת כי אם השמירה מלטמאן . ולא כן הרשעים שמקלקלין את ראיתן ולכן תחשכנה עיני הם [קול יעקב] : **את בנות האדם כי** טובות הנה . דויראו כי טובות הנה מיותר הוא דלא הו"ל אלא ויקחו להם בני האלהים מכל אשר בחרו . דפשיטא דאשר ראו טובות בעיניהם לקחו . אלא שתלה קלקולם בראייה כי הוא סבה פועלת הרעה : **וירא חם אבי כנען** דלא הוה נ"ל אלא ויגד חם דפשיטא שמפני שראה הגיד . אלא שתלה הכתוב קלקולו בראייה : **וירא עשו כי כו'** שלא יצדק בזה ראייה הוספת אלא וידע מבע"ל . אלא שתלה קלקולו בראייה : **וירא בלק בן צפור** שכדי לתלות קלקולו בראייה נקט ראייה במקום שמיעה . דודאי לא ראה בעיניו מה שעשו לאמורי אלא שמע מאחרים : **וירא**

בלעם

לפי שמראות עיניהם של צדיקים מעלה אותם למעלה העליונה . הה"ד (בראשית יח) וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים . (שם כב) וירא והנה איל . (שם כט) וירא והנה באר בשדה. (שמות ג) וירא והנה הסנה. (במדבר כה) וירא פנחס. לפיכך הם שמחים במראית עיניהם שנאמר (תהלים קז) יראו ישרים וישמחו: (יא) ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו . יב בזוי בן בזוי להלן כתיב (בראשית כה) ויבז עשו את הבכורה. וכאן כתיב ויבז בעיניו : (יב) ויבקש המן להשמיד את כל היהודים. ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא אמר בעלמא הדין יג נמשלו ישראל לצורים שנ' (במדבר כג) כי מראש צורים אראנו. (ישעיה נא) הביטו אל צור חצבתם . נמשלו כאבנים שנא' (בראשית מט) משם רועה אבן ישראל (תהלים קיח) אבן מאסו הבונים . ואו"ה נמשלו כחרשים הה"ד (ישעיה ל) ושברה כשבר נבל יוצרים. נפלה כיפה על קידרא וי לקידרא . נפלה קידרא על כיפה וי לקידרא . בין כך ובין כך וי לקידרא. כך כל מי שהוא בא ומזדווג להם הוא נוטל את שלו מתחת ידיהם. וכה"א בחלום נבוכדנצר (דניאל ב) די מטורא איתגזרת אבן די לא בידין והדקת פרזלא נחשא חספא. א"ר חייא בר' ינאי פורפירא דמלכא מזדבנא בשוקא וי ליה למיזבניה וי לי' לזבוניה . כך ישראל הן פורפירא שהקב"ה מתפאר בהן . הה"ד (ישעיה מט) ישראל אשר בך אתפאר . והן נמכרין . אוי לו למוכר ואוי לו ללוקח . משל דהמן רשיעא למה"ד לעוף שעשה קן על שפת הים ושטף הים את קנה אמר איני זז משם עד שאעשה ים יבשה ויבשה ים . מה עשה נטל מים מן הים בפיו ושופך ליבשה ונוטל עפר מן היבשה ומשליך לים . בא חבירו ועמד לו על גביו וא"ל ביש גדא וטמיא מזלא סוף סוף במה את יכיל. כך אמר הקב"ה להמן הרשע אי שוטה שבעולם אני אמרתי להשמידם כביכול ולא יכלתי שנאמר (תהלים קו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית. ואתה אמרת להשמיד להרוג ולאבד . חייך רישך מתורם חלף רישיהון דאינון לשיזבא ואת לצליבא : (יג) בחדש הראשון הוא חדש ניסן וגו'. תני כשאמר המן הרשע לאבד את ישראל אמר איך אני שולט בהן הריני מפיל גורלות. ורוה"ק צווחת (יואל ד) ועל עמי ידו גורל.

א"ל הקב"ה רשע בן רשע גורלך עולה להצלב. הפיל פור הוא הגורל עליו נפל הגורל למה (תהלים קכה) כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים בתחלה הפיל פור יד בימים שנא' מיום ליום . הפיל פור ביום אחד בשבת עמד שרו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע בו נבראו שמים וארץ ואמרת (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. יש ברית בבשרם דכתיב (בראשית יז) ואתה את בריתי תשמור וכתיב (שם) והיתה בריתי בבשרכם . ויש ברית בפיהם זו תורה דכתיב (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך . ואמרת (ירמיה לא) אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה וגו' וכתיב (שם) גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים . ורשע זה מבקש לאבדן עקור שמים וארץ תחלה ואח"כ אתה מכלה אותן. הפיל פור ביום שני ועמד שרו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע ביום שני הבדלת בין מים העליונים למים התחתונים. וכן ישראל מובדלים הם מן האומות. הה"ד (ויקרא כ) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי . ורשע זה רוצה לאבדן הפוך עליונים ותחתונים ואח"כ כלה אותם. יום שלישי הפיל פור ועמד שרו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע יום שלישי בו נבראו זרעים וישראל מפרישין מהם תרומות ומעשרות ובו נבראו אילנות וישראל מקלסין לפניך בהן הה"ד (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו'. ובו נקוו המים לים ולישראל נגזר י"ב גזרים בים. ועכשיו אם ישראל בטלים אנו היאך קיימין. יום רביעי הפיל פור ועמד שרו לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע יום ד' נבראו המאורות להשתמש לאורן של ישראל . הה"ד (ישעיה ס) והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך . ובו נבראו הכוכבים . ובניך נמשלו לכוכבים . אם תאבדם היאך אנו קיימין . הפיל פור יום חמישי . עמד שרו לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע יום חמישי בו נבראו עופות ובהמות ומהם צוית להקריב קרבנות ובהם אתה מכפר ומתרצה לבריות ואם הם בטלים מי מקריב קרבן . הפיל פור ביום ששי עמד שרו לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע יום ששי בו נברא אדם הראשון וקראת לבניך בשמו. הה"ד (יחזקאל לד) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם . ואם אתה מבקש לעקן עקור

כל

יד יוסף יב ילקוט אסתר : יג ילקוט אסתר : יד ילקוט אסתר

מתנות כהונה

שהיה מחשבתו נראה לו כמו שפירש' : **כיפה**. תרגום של סלע הוא כיפה : ה"ג על קידרא וי לקידרא נפלה קידרה על כיפה וי לקידרא בין כך ובין כך וי לקידרא כך כל מי כו' ובילקוט הגירסא משובשת : **פורפירא**. לבוש מלכות וכשהיא נמכרת בשוק וי למי שמכרה ואוי למי שקנאה שבודאי נענש שהיא מבית המלך : **והן נמכרים**. וכשהן נמכרים : **ביש גדא כו'**. רוע מזל והושך ושקיע המזל ועיין בערוך ערך טמא וכן הוא במדרש קהלת בפסוק שמח בחור : **סוף סוף כו'**. מה אתה יכול לסתור כל יגיעך הבא לריק הוא : **בפרץ לפניו** גרסי' : **רישך מתורם** . ראשך יורד ויוסר תחת ראשם שהם יזכו להצלה ואתה לתליה : יורם ע"ד יפה פרעה וגו' : **עליו נפל כו'**. דייק הוא בגורל ר"ל הוא המן הגורל הרע יפול עליו : **שרו** . השר הממונה על יום ראשון : **לא ימוש כו'** . והתורה נקראת ברית דכתיב אלה דברי הברית : **ובו נקוו המים לים**. לים אוקיינוס ועיין בנ"ל בפ"ה : **ועכשיו אם ישראל** גרסי' :

והמכללו

ענף יוסף

כמימין . אבל מרדכי השיב כיון שלא היה או נאמן בעיניו לא היה השמטות דעובר לאו יכון אמו שלא: (יג) [ישראל מובדלים הם מאו"ה כה"ד ואבדיל אתכם כו']. הפוך עליונים ותחתונים כו'. יובן זה ע"פ מה דאי' במדרשים דהקב"ה אינו יכול לכלות את ישראל משום דהקב"ה לקח את ישראל משמו . ואו"ה נתן אותם ע' שרים של מעלה . והקב"ה אינו מכלה אומה מלמטה עד שמכלה השר של מעלה . משא"כ בישראל אינו שייך זה דהא הקב"ה הוא השר שלהם והקב"ה הוא חי וקיים ע"כ . וא"כ זהו שטען השר לפני הקב"ה ישראל מובדלים הם מאו"ה דאו"ה הם תחת השרים וישראל הם תחתיך כה"ד ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי לעם . ורשע זה רוצה לאבדם ואי אפשר לעשות זאת דהא אתה חי וקיים וא"כ אם מ"ז אתה רוצה לעשות כן על כרחך צריך אתה להפוך עליונים הם השרים שיהיו על ישראל . וא"כ התחתונים יהיו תחתיך [השר הממונה שהיה על הגדם]: [ולישראל נגזר י"ב גזרים בים] . עיין בפנים . גם אמרינן במדרש הבכיר והמים נבקעו וגו' בשעה שירדו ישראל לים ירד גבריאל עמהם והקים ומשמרם כחומה והיה מכריז בין מים למים הוסרו בישראל שעתידים לקבל התורה מימינו של הקב"ה. שבשמאלם היה אומר הוסרו כאלו שהם עתידים לבנות המשכן בשמאל . ולמים שלפניהם היה אומר הוסרו כאלו שעתידים שיהיו פתוחים לפניהם בבריה . ולאחריהם היה אומר הוסרו כאלו שעתידים לנאות קשר של תפילין וכף שלושימן מאחריהם ע"כ . כאוזן שבכל הדברים הם מכירים ומודים בטובה . לכן היה פתנום כשר של יום שלישי כיון שאמיתם כאדמה בזרעים ואילנות אינו אלא בזכות עבודת ה' כאומר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו . וע"ז אמרו בגמרא אמר הקב"ה כביכול לפני עימר בשמם כדי שיתברך לכם תבואה בשדות . וא"כ לקוות כמבוע שוטף את כהה . וכן הקוות המים למקום אחד שיתראה היבשה לכלות קיום העולם היה עיקרו ישראל . והראי' בהתנה עמהם שיהיו נגזרים בשביל ישראל וכן היה שנגזר הים לפני ישראל . מזה נראה שבשעבורם היתה התגלות היבשה ע"כ כשהוצרכו לבטל הקיום כה לגזרו לי"ב גזרים נעשה כן . ובשביל שהם ראוים לכך מטעמים בזכר לעיל ממדרש הבכיר . לכן אם ישראל בטלים איך כל אלו יהיו קיימין באילותן . והא דנעשה י"ב קרעים לי"ב שבטים ולא לי"ג כי אפרים ומנשה שניהם כאחד . אך יתכן כי האלהים עשה כל יעשו ישראל ויאבדו ויבטל העולם. והוא כי הנה עבר היה גרם שפל מוכה משכם אפרים . ואם היה הכל קרע אחד היה מקום בלבן לבטשם את איש שונא או שמי כי הגולה כשפל נכון מוכה קרע לכם את היה . על כן עשה הוא ישכנך כי

נכל

עץ יוסף

בלעם כו' כי לא ינדק בזה לשיה חוזיית אלא וידע מבע"ל . אלא שתלה קלקולו בראיה : **וירא והנה שלשה אנשים** דיתורה דוירא וירא מרמז לאלות תיקונים בראיה : **וירא והנה באר בשדה** דלא הוי נ"ל אלא והנה באר בשדה שמאחר שהלך שם הוא רואה הכל . אלא כתב וירא לרמוז תיקונו בראיה: **וירא והנה הסנה** דמיותר . דכיון דכתיב וירא מלאך ה' אליו הו לא הוה נ"ל אלא והנה הסנה. אלא לרמוז להנ"ל : **וירא פנחס** דקשה כמו שהקשו ברבה וכולם לא ראו. אלא לרמוז כהנ"ל : **(יא) בזוי בן בזוי** הוקשה להם דלא שייך לשון ויבז . רק היה לו לומר ולא שלח ידו במרדכי כי קטן הוא בעיניו . להכי קאמרי דלכך כתיב ויבז משום שהוא בזוי בן בזוי . ר"ל משום שהוא בזוי בעצמו לכן הוא מבזה הכל. וכמו זקנו על שהיה בזוי לכן בזה את הכל כדכתיב ויבז עשו את הבכורה [אור חדש . עי"ל ע"ד שאמרו בב"ר פ' ס"ג הה"ד [יחזקאל לה] כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך . ועשו הוא שונא את הדם [בתמיה הרי כמה צדיקים הרג] רשב"ג אמר זה בכורה וקרבנות [כלומר שהיה מבזה את הבכורה שאלו' בה העבודה עבודת הקודש של הקרבנות] ר' רבנן אמרי שנאת דמו של אדם בגופו. [פי' הוא שונא דם האדם שהוא בגוף האדם וממהר לשופכו] וכן המן שבא מזרעו כתיב ביה ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו וגו' ובקש להשמיד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים : **(יב) נמשלו ישראל לצורים** דליה ויבקש שבקש וי לעצמו . ולהכי מייתי הך דרשא דמסיק בה וי לקדרא . וכן הא דאוי לו למוכר וכו' וכן משל דהמן רשיעא דמסיים ביה חייך רישך מתורם כו' [יפ"ע]: **ושברה כשבר נבל יוצרים** נתמה הא קרא בישראל קמיירי . אלא שפירושא דהאי קרא ושברה כנסת ישראל. כשבר נבל יוצרים היינו או"ה. ר"ל שבמקרה האו"ה יקרה לישראל שבושתים בהם כאומר שם ומגרים הכל וריק יעזורו . וזה ע"ד וכשל עוזר ונפל עזור . עכ"פ שמע מזה הפסוק שהאו"ה נמשלו כחרשים [יפ"ע] : **נפלה כיפה כו'** ר"ל בין שהסלע נפל על הקדירה ובין שנפל הקדירה על הסלע נשברה הקדירה . כן הוא בין כשהם באים להרע לישראל כענין המן וסנחריב . ובין כשישראל יוצאו לעמוד להלחם עם גוג ומגוג וחילותיו הם נלקים ע"י ישראל. ועל העתיד מייתי מחלום נבוכדנצר דכתיב אתגזרת אבן כו' : **פורפירא** לבוש מלכות . וכשהיא נמכרת בשוק וי למי שמכרה ואוי למי שקנאה שבודאי נענש שהיא מבית המלך : **והן נמכרים** וכשהם נמכרים : **ביש גדא כו'** רע מזל והושך ושקיע המזל [מת"כ] : **סוף סוף כו'** מה אתה יכול לעשות כל יגיעך הבא לריק הוא : **רישך מתורם** ראשך יורד ויוסר תחת ראשם שהם יזכו להצלה ואתה לתליה . יורם ע"ד יפה פרעה וגו' : **(יג) הריני מפיל גורלות** מפני שהיה הולך לקראת נחשים לכן היה מחזר בגורלות ודרכי מעוננים והוברי שמים אם ימצא מקום מגד המזל למפלתם ולזה רוה"ק שוחקת בו ואומר ועל עמי ידו גורל שישראל להיותם נחלת ה' שלא ישלוט בם מזל. וכמ"ש בפר"ח שחלק ע' אומות לע' שרים . ונפל ישראל בחלקו של מקום . והיינו דשייך כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים וע' בענף : **הפיל פור הוא הגורל** ר"ל שנא' הפיל פור הוא הגורל וגו' לפני המן . ואומר הוא הגורל מיותר . לכן אמרו כי הוא הגורל חוזר אל המן ור"ל הוא הגורל לפני המן ולא לפני ישראל. כי הגורל מוכן לפני המן להפילו: **שרו** השר הממונה על יום ראשון : **כי נבראו שמים וארץ** ובשביל ישראל נברא וכאומרו אם לא בריתי כו' : **ואמרת אם לא בריתי כו'** יש ברית בבשרם כו' הכוונה משום שיש במקרא זה אם לא בריתי ב' פרושים לרז"ל או על המילה או על התורה . לכן הביא שניהם . ועל המילה אמר ואתה את בריתי תשמור. וביען שמירת הברית הנה הוא שישמור אות ברית קודש שלא יטמאנו בביאה אסורה . והם נכשלו בזה שהעמיד המן זונות כדאי' בילקוט . לכן אמר וכתיב והיתה בריתי בבשרכם שלא מכר שם שמירה וזה הוא על המושפים . ופסוק ואתה את בריתי תשמור נאמר על הצדיקים כי רובו של אותו הדור צדיקים היו כדאי' בחזית פסוק אמרתי אעלה בתמר . ואמר עוד יש ברית בפיהם זו התורה כו' ואם קצת נתעצלו בתורה . יש ויש הרבה מחזיקים בה ואף המתעצלים יש עליהם זכות שקבלוה ומחזיקים בה קצת לא כן האומות שלא קבלוה כלל [מנות הלוי]: **ויש ברית בפיהם** זו תורה שנקראת ברית כדכתיב אלה דברי הברית : **ואבדיל אתכם מן העמים** להיות לי . ואי' בספרי ובלבד כל מקום שנאמר לי הרי זה קיים לעולם ולעולמי עולמים : **הפוך עליונים ותחתונים כו'** הטעם בהפוך העליונים והתחתונים באבוד ישראל. הוא לפי כמו שיש הבדל בין עליונים לתחתונים . שהתחתונים גשם עכור משתנה נפסד והעליונים גשם דק קיים בלתי נפסד . כן הבדל ישראל מאו"ה בנפשותיהם שהם חלק אלוה ממעל . משא"כ או"ה : **וישראל מקלסין** לרבותא נקט הא. דתרומות ומעשרות איכא נמי באילנות : **ובו נקוו המים לים** לים אוקיינוס וע' בנ"ל פ"ה . והתנה עמהם שיקרע לישראל : **ולישראל נגזר י"ב גזרים בים** פי' שקרע הים לשנים עשר קרעים לשנים עשר שבטים כדי שלא יכנסו בערבוביא אלא כל שבט ושבט עבר בדרך שנגזר לו [וע' בענף] וזה היה נתוקף הנס . וא"כ היו ישראל סיבה לשהתפרסם הנס ההוא על ידם: **יום ד' כו'** רבש"ע כו'. קשה היכן מצינו שהמאורות נבראו שישתמשו לאורן של ישראל. והנראה שהביא מהלשון נגוה לאורך קשה מהבל . ובילקוט כתוב ברביעי שמש בגבעון דום . וזה דבר נאות כי נתקדש שם שמים שם . ועוד ממנו במדרש לקח טוב אמר לפניו רבש"ע בו נבראו שמש וירח וכוכבים וישראל נמשלו בהם שנא' והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי ע"כ . אבל גירסתינו קשה [מנות הלוי] . והיפ"ע גרס יום ד' נבראו המאורות וישראל נמשלו למאורות שאו"ה עתידים להשתמש לאורן של ישראל . וגירסא זו נכונה : **נמשלו לכוכבים** כדלעיל ממדרש לקח טוב . ועוד דכתיב והנכם היום ככוכבי השמים לרוב . וכן ומצדיקי הרבים ככוכבים: **אם תאבדם כו'** . ר"ל כיון דאו"ה משתמשים לאורן של ישראל הנה המאורות צורך ישראל לבד נבראו . ומשמחא מהאי טעמא נמשלו ישראל לכוכבים כי הם המאירים לכל העולם ככוכבים. וא"כ בהעדרם מה צורך לכוכבים כיון שלא נבראו אלא לצרכם [יפ"ע] :

עקור

כל האדם ואח"כ ישלוט בהם. ביום שבת הפיל פור. עמד שרו לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע יום שבת בו נגמרו כל מעשיך ונשתכללו. הה"ד (בראשית ב) ויכל אלהים ביום השביעי. וכתיב (שמות לא) ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם. ואם אתה מבקש לעקור אותם. עקור את השבת ובטל אותה. ואחר כך אתה מכלה אותם. כיון שראה אותו רשע שאין הגורל נופל בו בימים חזר לחדשים. התחיל בחדש ניסן ועלה בו זכות פסח. באייר זכות פסח קטן וזכות המן שניתן להם לישראל בט"ו בו. בסיון זכות התורה. בתמוז זכות הארץ. ועוד למה לא עלה הגורל בתמוז ואב שאמרו לפני הקב"ה רבש"ע דיינו פורענות שאירעו בנו לבניך בתמוז חמשה ובאב חמשה. עלה אלול זכות השלמת החומה של ירושלים שבו נשלמה. הה"ד (נחמיה ו) ותשלם החומה בעשרים וחמשה לאלול. גם זכות מעשר בהמה כההיא דתנינן תמן. באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה. עלה תשרי זכות שופר וכפור ורגלים. עלה מרחשון זכות שרה אמנו שבו מתה. כסלו זכות חנוכה. עלה טבת זכות עזרא. הה"ד (עזרא י) ויעשו כן בני הגולה ויבדלו עזרא הכהן וגו' ויכלו בכל אנשים ההושיבו נשים נכריות וגו'. עלה שבט זכות אנשי כנסיות הגדולה בכ"ג בו נתקבצו בו כל ישראל על פילגש בגבעה ועל צלם מיכה. עלה ראש חדש אדר ולא מצא בו שום זכות. התחיל הרשע לשמוח. חזר ובדק מזלות. טלה זכות פסח הה"ד (שמות יב) איש שה לבית אבות שה לבית. שור נמצא זכות יוסף שנקרא שור. הה"ד (דברים לג) בכור שורו הדר לו. וזכות קרבן שנאמר (ויקרא כב) שור או כשב או עז כי יולד. תאומים נמצא בו זכות פרץ וזרח שנקראו תאומים. הה"ד (בראשית לח) והנה תאומים בבטנה. אריה זכות דניאל שהיה משבט יהודה הנקרא אריה שנאמר (שם מט) גור אריה יהודה. בתולה זכות חנניה מישאל ועזריה שהן דומין כבתולה שלא ידעה איש זולתי בעלה כך הם לא שינו אלהיהם ודתותיהם והחזיקו ביהודתן. מאזנים זה איוב שנא' (איוב ו) לו שקול ישקל כעשי. עקרב זה יחזקאל שנא' (יחזקאל ב) ואל עקרבים אתה יושב. קשת זה יוסף שנא' בו (בראשית מט) ותשב באיתן קשתו. גדי זה יעקב שנא' (שם כז) ואת עורות גדיי העזים. דלי זה משה שנאמר (שמות ב) וגם דלה דלה לנו. בא לו מזל דגים שהוא משמש בחדש אדר ולא נמצא לו זכות. טו ושמח מיד ואמר אדר אין לו זכות ולמזלו אין לו זכות. ולא עוד אלא שבאדר מת משה רבן. והוא לא ידע שבאחד באדר מת משה. ובא' באדר נולד משה. ואמר כשם שהדגים בולעין כך אני בולע אותן. א"ל הקב"ה רשע דגים פעמים נבלעין ופעמים בולעין. ועכשיו איתו האיש נבלע מן הבולעין. א"ר חנן הה"ד ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם. א"ר תנחומא (מ"ב יד) ולא דבר ה' למחות את שם ישראל. אלא כך דבר (שמות יז) כי מחה אמחה את זכר עמלק: (יד) ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד. טז אותו שנא' בו (דברים ו) ה' אחד ישן לו מעמו. א"ל הקב"ה אני אין לפני שינה. הה"ד (תהלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. ואתה אמרת יש לפני שינה חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומאבדו מן העולם. הה"ד (שם עח) ויקץ כישן אדני ויך צריו

אחור

יד יוסף טו מגילה דף י"ג. וילקוט אסתר: טז ילקוט אסתר:

ענף יוסף

לכל שבט יהיה לו שביל בפני עצמו. וגם במקום אשר היה שוה בשבט אפרים יהיה מנשה עמו לריוח כי מי שקרע לכל אחד משאר שבטים אשר אין לו שביל קרע למנשה ואגבו היה אפרים משא"כ אם היה לאפרים לבדו קרע אחד [אלפין תהלים שם]: [חזר לחדשים]. קשה כי כיון שאין הגורל נופל בימים מה בלע בחקירת החדשים אחר שאי אפשר אלא בימי השבוע. וי"ל לפי שהשבעה כוכבי לכת שולטים בעולם על סדר ימי בראשית. כי ביום א' שולט חמה. ובשני לבנה. וכן על סדר הל"ם כנג"ם והוא הנקרא מזל יום כדאי' בשלהי שבת. או על סדר השעות והוא הנקרא מזל שעה כדאי' התם. והמן היה דעתו כי מזל יום גורם. והיה חוקר אם יש כח במזל על ישראל. ולפי שישראל דבקים בה' בכל הימים וע"י נדחה מאליהם שלטון ז' הכוכבים הנזכר והוא מ"ש שסרו של יום אמר כו' על כן לא מצא גלות ישראל מצד ממשלת השבעה הכוכבים הנזכר. וחקר אם מצד ממשלת י"ב מזלות ג זוגלים כל אחד בחדשו המיוחד אשר למגות גלות ישראל באחד מהם שיהיה כח המזל שולט בהם ומצאת אותו כח יוכל להכניעם כי לא העמוד וכוחם רק לדחות כח ז' הכוכבים הנזכר. והראהו ה' כי גם מצד החדש בחדשו נמצא להם זכות לדחות כח מזל החדש זולת באדר (יפ"ע) מפני שחדש אדר הוא סוף החדשים ומורה כי בחדש הזה יהיה סוף להם לישראל מהמה שיש לישראל סוף והכלית מצד עצמן לאחד אם הם חוטאים. אבל באמת מכל מקום יש לישראל קיום מצד שהם יתברך אם הם חוזרים בתשובה. ולהכי כתיב שם אל בכוח השם של ישראל לרמז כי בסוף כלהם שיש להם מצד עצמן נותן להם השי"ת קיום. לכן כששבו בתשובה בלימה נתן להם השי"ת קיום: [דיינו פורענות שאירעו בנו]. קשה א"כ באדר איך שמח במה שמת בו משה כדאי' לקמן. הלא לא תקום צרה פעמיים ושקולה מיתת צדיקים כו' ומכ"ש משה אדון הנביאים ומבחר יצורים. אך י"ל דידוע בירושלמי מס' מגלה שאותו שנה שגזר בו המן להשמיד את היהודים היה מעוברת. והמן התחיל להפיל פור בי"ג ניסן מיום ליום ומחדש לחדש עשר הוא חדש אדר אם תמנה מחדש לחדש שנים עשר הוא באדר ראשון וגזרתו על אדר ראשון. ויודע דמזל דגים מבוחק לבני אדרים. ולכך שמח כי מחמתו לא תקום צרה פעמיים כי משה מת בירח אדר שני כמבואר בגמרא דקדושין בחשבון שלשים יום וכמ"ש במדרש כי מת באדר שני. וא"כ הגורל שהיה ראשונה לגלל באדר ראשון לא שייך לא תקום צרה פעמיים. ומ"מ רוע מזלם כי מזל א' מבוחק לבני אדרים. ולכך שמח שמחה גדולה (ולפ"ז יש לומר עלה מרחשון זכות שרה אמנו שבו מתה ולא תקום צרה פעמים) אבל באמת נכונה פותלתו כי ידוע בגמ' דסוטה דאמרינן ביום שהושלך משה ביאור היה באחד ועשרים בניסן ופריך הגמרא שם והא כתיב ותצפנהו שלשה ירחים ובאדר ראשון נולד. ומשני מעוברת היה ובאדר ראשון נולד. וא"כ מ"מ ג"כ אי אפשר להרוג לישראל. באדר ראשון מגין לידת משה. ובאדר שני מת משה לא תקום צרה פעמים. וזהו כפל מאמר חז"ל והוא לא ידע שבז' באדר מת משה וכו' באדר נולד משה. ולא קאמר בקיצור ולא ידע שבז' באדר נולד משה: מפני שהוצרכו בכפל דבריהם על הנ"ל ולא ידע שבשבעה באדר מת משה שהוא אדר שני. וכו' אדר נולד משה שהוא אדר ראשון (יערות דבש). ולפי דבריו לא הבינותי בפרושו לקמן סוף סי' זה במקום שבאחד באדר. בנ"ל שבז' באדר. נראה לי לתרץ הגירסא שלפנינו רק שיש כאן חלוף בתיבות וכנ"ל ולא ידע שבאדר אחד מת משה ובאדר אחד נולד משה. ובזה מתורץ ג"כ מה דאמר לקמן עלה ר"ח אדר ולא מצא בו שום זכות. והקשה היפ"ע הא באחד באדר משמיעין על השקלים. ולפי הנ"ל יתורץ דגזרת המן היה על אדר ראשון. ועל השקלים משמיעים בשנה מעוברת באדר שני כמבואר בירושלמי ריש מס' שקלים: [עלה מרחשון זכות שרה אמנו שבו מתה]. עיין בענף מה שכתבתי בשם היפ"ע ומנחת בכורים. ולפי דבריהם פליג מדרש זה על מה דאי' בשמות רבה פ' ט"ו שעקידת יצחק היה בחדש ניסן. וגם קרוב שפליג על מה דאי' בפסיקתא ובזוהר שבר"ה היה עקידת יצחק. וגם ע"כ פליג על מה דאי' בסד"ע פ"א שיצחק היה כשנעקד בן ל"ז שנה. כפי נוסחת הגר"א שלפ"ז ע"כ לא מתה שרה באותו פרק של העקדה. וכבר האריכתי בזה בקהלת רבה פ' ז' סימן ז' בענף ותוספות נחת. ובמדרשנו בפרשת ויחי כתב שהעקידה היתה ביום הכפורים: [בא לו מזל דגים כו' ולא נמצא לו זכות]. וא"ת והא אי' בב"ר וידגו לרוב מה דגים הללו גדלים במים כך ישראל גדלים בתורה. ובמה תשוב דרבינן ג"כ בתוך מה דגים הללו אינם נתפסים אלא בגרונם כך בנין נתפסים בגרונם לכן לא חשיב מילתא דדגים זכות דלא שכרו בהפסדו (יפ"ע): [ושמח מיד ואמר אדר אין לו זכות ולמזלו כו']. קשה אם לא הפיל גורל רק על החדשים כשנפל לו הגורל על חדש אדר למה גזר דוקא על י"ג אדר ולא על יום אחר בחדש. ומצאתי ביערות דבש וז"ל שנהוג היה בזמן הכרזי קדם כשהיו רוצים להפיל גורל כך. [כי וודאי על גורלות פשוט אין לסמוך. כי פשיטא אם חשיב בקלפי י"ב פתקאות בכל אחד נרשם שהחדש אחד פשיטא שיעלה ע"כ חדש אחד. וכשתאמר עכן ליהושע בגורלות אתה בא עלי הטל גורל עליך ועל פנחס ויעלה הוא או אתה] שעושים שנ"ד פתקאות כמספר ימי השנה. ובכל פתק כותבים יום אחד. דרך משל ראשון א' ועל השני ב' וכן כולם עד בעל הפתק האחרון כותבים שנ"ד. ואלו שנ"ד פתקאות מניחים בקלפי. ואח"כ לוקחים י"ב פתקאות וכותבים לכל אחד חודש מחדשי השנה ע' זה ניסן ועל זה אייר וכן כולם ומניחים אותם בקלפי שנייה. ופושט ידו ולוקח מתוך קלפי שניה פתק אחד ועולה דרך משל אדר פושט ידו ולוקח מתוך קלפי ראשון פתק של הימים. ואם עולה ד"מ פתק שעליו ק' הרי בשקר גורלו כי יום ק' הוא בתמוז כשתחשב מניסן ולפי גורל החדשים הוא אדר ודברים כוזבים ויש בזה מהכזב. אך אם עולה בידו פתק שכתב עליו ש"מ וכדומה א"כ תחשבון הימים הוא ג"כ באדר ונתכוונו הגורלות הימים והחדשים והן על אופנים מתחלפים מזו נשפוט כי הוא גורל אמת ויש בו צדק. א"כ לפ"ז נפל לו הגורל על יום י"ג ולכן גזר על יום זה ועיין מ"ש עוד שם בסי' י"ז בענף: [והוא לא ידע שבז' באדר מת משה וכו' כו']. ורבים מדקדקים למה מהפך ואמר מקודם מת ואח"כ נולד. איפכא ה"ל למימר ולא היה יודע דבז' באדר נולד ובז' באדר מת כו'. וי"ל עפ"י מה דאי' בכתבים שלאחר מיתה מרע"ה חוזר לו נשמתו בכדי שבגלגלו

יוכל

מתנות כהונה

ונשתכללו. ויכלו השמים תרגום אונקלוס ואשתכללו: פסח קטן. פסח שני: בתמוז חמשה. כמו ששנו חכמים בפרק בתרא דתעניות: איוב אמר כמאן דאמר איוב ישראל היה ומעולי גולה היה כדאמרינן בפ"ק דבבא בתרא: נבלעין הקטנים. על ידי הגדולים. ישנו. דרש לשון שינה ותנומה: שמתוך שינה גרסי':

עץ יוסף

עקור כל האדם כו' פי' ישראל תלויה המין האנושי: **יום שבת בו נגמרו כל מעשיך** כדכתיב ויכל אלהים ביום השביעי. ופירושו בהכנסת יום השביעי ברגע שאין ב"ו יכול לכוין אלא הקב"ה. או פי' טעם המנוחה שנתחדשה בשבת נשלמה מלאכת העולם כדאי' בב"ר: **ונשתכללו** כדכתיב ויכלו ומתרגמינן ואישתכללו. ור"ל שנשתכלל העולם ביופי ע"י תולדותיהם שנתחדשו בהם אחר שנבראים החמה ולבנה ברקיע ואילנות ודשאים וכו"ע בארץ. ואע"ג דשמים וארץ יפים מצד עצמן. מ"מ השמועין קרא שע"י תולדותם נשתכללו שמים וארץ יותר ממה שהיו בתחלה. וה"פ דקרא ויכלו שמים וארץ עם כל צבאם ר"ל הצבאים הם השכללים אותם [יפ"ת בב"ר פ"י] **עקור את השבת** שלא יודע בעולם הכרש בין יום השבת הייתה על שביתת ה' ממלאכה בימי בראשית לאחר סימס. שאחר שאין ישראל השומרים שבת בעולם בטל האות הזה ויחשבו העולם שאין הפרש בימים בענין הבריאה. אלא כדעת הפילוסופים שהעולם קדמון ולא ידעו שהיה ע"י חדוש מאין שנגמרה מלאכתו בשביעי [יפ"ע]: **ועלה בו זכות פסח** שבו אז הורו אמונתם הגדולה עד שקשרו ד' ימים קודם תועבת מצרים בכרעי מטותם התוכים בכותים בקוגס שיעשה להם נס. וכן מלו עצמם עם רב כמותו אשר היה בזה סכנה רבה למול ולצאת לדרך. ומ"מ עשו כן כדי לאכול הפסח: **זכות פסח קטן** שיורה על חבתם במצות עד שהיו שהדל לעשות הפסח להיות טמא לנפש כמו האנשים אשר היו טמאים לנפש אדם הרע עוגם לבלתי הקריב קרבן ה' במועדו ושאלו על הדבר והוקבעו להם ולהולכים בדרך רחוקה תיקון לבל יהיה מצוה לא יוכל להמנות: **וזכות המן** שגם זה יורה על קיום המצות כי על ידו נהגו מצוה רבית בדבר השבת: **בתמוז זכות הארץ** דאי' בסדר עולם רבה פ' י"א מלחמה של יריחו ושל עי ושל גבעון היו בתוך ג' חדשים בשלשה בתמוז ויאמר לעיני כל ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון וידום השמש עכ"ל. וזה היה עיקר כבוש א"י שבם נהרגו מלכי ארץ ישראל רבים כדכתיב שם. וגם נתפרסם אז שם יהושע ונפל פחדו על הגשאים ונמס לבבם ולא יכלו עוד לעמוד נגדו והוה כאילו נכבש אז כל א"י: **בתמוז חמשה** שנשתברו הלוחות ובטל התמיד והבקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והועמד צלם בהיכל: **ובאב חמשה** שנגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר. כדתנן בתעניות פ"ד: **זכות השלמת החומה** שהם עתידים להשלים החומה באלול. שהגיד מראשית אחרית חשיב להו זכותייהו מהשתא: **שבו מתה** ע"י תשעה העקדה כנודע. וכיון שמתה בדרך תלוה הרי זה זכות [מנות הלוי ויפ"ע] וכ' בענף: **זכות חנוכה** שאע"ג דבימי המן עכשיו לא הוה חנוכה. מגיד מראשית אחרית חשיב להו זכותייהו מהשתא. וכן זכות עזרא דבסמוך: **זכות אנשי כנסיות הגדולה כו'**. פי' עלה שבט זכות הקבוץ הגדול שבעשרים ושלשה בו נתקבצו בו כל ישראל על פילגש בגבעה. וכן מצאתי בהדיא במגילת תענית וז"ל בעשרים ושלשה בו נתקבצו כל ישראל על שבט בנימין ועל פילגש בגבעה ועל צלם מיכה עכ"ל. אך קשה מה שאמר כאן ובמגילת תענית שנתקבצו אז גם על פילגש בגבעה הא אי' בפדר"א פרק ל"ט ובחלק דף ק"ג שהיה עשן של המערכה ועשן כסלו של מיכה מעורבין זה בזה כו' ועל דבר זה נענשו אנשי פילגש בגבעה א"ל הקב"ה בכבודי לא מיחיתם ובכבוד ב"ו מחיתם ע"כ ואפשר אף שבתחלה לא השגיחו בענין פסל מיכה כיון שהתחילו בדבר פילגש בגבעה גמרו בדבר הפסל שמצוה גוררת מצוה ונעשה זה וזה: **ולא מצא לו שום זכות** ואע"ג דבאחד באדר משמיעין על השקלים. מכיון דאז לא הוו נהיגי בהו לא חשיב להו זכות. ואדרבה סבר לקטרג בהכי כדאי' במדרש שאכתוב בסמוך סי' כ"ז [יפ"ע]: **זה איוב** וס"ל כמ"ד איוב משל ישראל היה ומעולי גולה היה כדאמרינן בפ"ק דב"ב [מת"כ ויפ"ע]: **תאומים נמצא בו כו'** והנה תאומים בבטנה. חסר כאן ועוד נ"ל סרטן נמצא בו זכות משה שהוא דומה כסרטן שהוא במים כך הוא היה במים. וכן הוא בקרובות לפורים המיוסדות בלי ספק על מדרשים וסרטן גדל במים העיר לדק מבוי ממים [מנחתי]: **בא לו מזל דגים בו'** ולא עוד אלא שבאדר כו' כשם שהדגים כו'. ביאורו הוא כי חכמי תולדה וחכמי אילטגנין שפטו כי יש מזלות שגזרתם הוא החלטי אם לטובה אם לרעה. ויש מזלות שאין החלטי ותתהפך והלכן איזה תלות בם. ויש שאמרו שכל מזל שהוא כפול כמו תאומים דגים הוא החלטי כי להזיק בו כפול. וזהו היה ענין המן כי בוודאי ידע כי ישראל ישובו רק היות מזל דגים רע אמר כשם שהדגים בולעים כך אני בולע אותם ובפרט שמת בו משה רבן בוודאי גזרתו החלטי ולא יתהפך. אבל לא ידע שבז' אדר מת משה ובז' אדר נולד משה א"כ אין כאן החלטי שהרי היה פעם לטובה ופעם לרעה וא"כ אף בזה יתהפך ויהיה הוא נבלע מן הבולעים כשם שהדגים פעמים נבלעים ופעמים בולעין. וזהו שא"ר חנן הה"ד ונהפוך הוא ר"ל שסגולת המזל ומבטריו הוו בלתי החלטי וגזרה קיים רק נתהפך הוא פעם כה ופעם כה. וע' ביערות דבש חלב דף כ"ג: **והוא לא ידע שבשבעה באדר** מת משה ובשבעה באדר נולד משה. כנ"ל [יפ"ע]: **נבלעין** הקטנים על ידי הגדולים: **(יד) אותו שנאמר בו ה' אחד כו'** מדה"ל למימר יש עם אחד וכתיב ישנו דריש לשון שינה. ולקמן בסמוך דריש לשון שינוי. כלו' שרמז הכתוב כי נס זה אמר. אע"ג דאין מקרא יוצא מידי פשוטו: **ישן לו מעמו** דעת המן הוה כי כח ה' ככה אחד מלבא המרום

פיקרס

אחד. ד"א ישנו עם אחד. א"ל שניהון דרברבן שאוכלין ושותין ואומרים עונג שבת עונג יו"ט שהן כניסין פתת בממונו של עולם. חדא לשבעה יומין שבתא. חד לתלתין יומין ריש ירחא. בניסן פסחא. בסיון עצרת. בתשרי ריש שתא וצומא רבה ותגא דמטללתא. א"ל אחשורוש כך הם מצווין בתורתן. א"ל המן אילו היו משמרים את מועדיהם ומועדינו יפה היו עושין אלא שמבזים מועדיך ואת דתי המלך אינם עושים. שאין משמרים לאקלנדס ולא סטרנילא. א"ל הקב"ה רשע אתה מפיל עין רעה במועדיהם שלהם. הרי אני מפילך לפניהם ומוסיפים להם מועד אחד על מפלתך. זה ימי הפורים הה"ד (משלי יח) פי כסיל מחתה לו: (טו) ולמלך אין שוה להניחם. [יז] כל מה שהיה המן מקטרג את ישראל מלמטה היה מיכאל מלמד עליהם סנגוריא מלמעלה. אמר לפניו רבש"ע אין בניך מתקטרגין לא על שעבדו ע"ז ולא על שגלו עריות ולא על שפיכות דמים. אלא אין מתקטרגין אלא על שהן משמרין את דתותיך. א"ל חייך לא שבקת ולא אשבק. הה"ד (ש"א יב) כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול בין חייבין בין זכאין. כך אי אפשר להניחם לפי שאי אפשר לעולם בלא ישראל: (טז) (שה"ש ח) אם יתן איש את כל הון ביתו. זה המן הרשע שנתן עשרת אלפים ככר כסף להכחיד את ישראל בוז יבוזו לו: (יז) אם על המלך טוב יכתב לאבדם. אמר ריש לקיש בשעה שאמר המן הרשע לאחשורוש בא ונאבד את ישראל מן העולם. א"ל אחשורוש לא יכולת להון בדיל דאלההון לא שביק לון כל עיקר. תא חזי מה עביד לון למלכין קמאי דהוון קמינן דהוון פשטין ידיהון עליהון דהוון מלכא רברבי וגובריא טפי מינן וכל מאן דאתי עליהון למיבדינהו מן עלמא ודיעץ עליהון מיבטל מן עלמא והוה למתל לכל דרי עלמא. ואנן דלא מעלינן כותייהו עאכ"ו שביק לך מלמללא תוב בפתגמא דנא. ואעפ"כ היה המן הרשע מטרד על אחשורוש על פתגמא דנא כל שעתא ושעתא ומיעצו עצות רעות על ישראל. א"ל אחשורוש הואל וכך נמלך בחכמים ובחרטומים. מיד שלח וקבץ את כל חכמי או"ה באו כלם לפניו ואמר להם אחשורוש רצונכם שנאבד אומה זו מן העולם. א"ל כלן בבת אחת. מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן ורוצה להשליך בדבר זה. שאם אתה מאבד ישראל מן העולם אין העולם מתקיים אלא בשביל התורה שנתנה להם לישראל. הה"ד (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ולא עוד אלא שכל האומות נקראו נכרים לפני הקב"ה. וישראל נקראו קרובים. הה"ד (מ"א ח) וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא. וישראל נקראו קרובים. הה"ד (תהלים קמח) לבני ישראל עם קרובו. ולא עוד אלא שנקראו בנים הה"ד (שמות ד) בני בכורי ישראל. (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם. והקב"ה נקרא קרוב לישראל. הה"ד (תהלים קמה) קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת. ואין אומה קרובה להקב"ה אלא ישראל שנא' (דברים ד) כה' אלהינו בכל קראנו אליו. ואדם שרוצה לשלוח יד בקרוביו ובבניו של הקב"ה איך ימלט. לפי שהוא שליט בעליונים ותחתונים. ונפש כל חי בידו להגביה ולהשפיל להמית ולהחיות. לך התבונן במלכים הראשונים שעברו על שפשטו ידיהם בישראל מה עלתה בהם כמו פרעה וסנחריב. מיד אמר לון המן אלוה שטבע לפרעה בים ועשה לישראל נסים וגבורות ששמעתם כבר הוא זקן ואינו יכול לעשות כלום. שכבר עלה נבוכדנצר והחריב ביתו ושרף את היכלו והגלה את ישראל ופזרן בין האומות. והיכן כחו וגבורתו שכבר הזקין שנאמ' (תהלים צד) ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב. כיון שאמר להון כן בענין הזה. מיד קבלו דבריו והסכימה דעתם לכלות את ישראל. וכתבו אגרות וחתמו. וכן כתבו באותן אגרות שלום לכם עד אין חקר. יודע לכם שאדם אחד יש בינינו ולא ממקומנו הוא. אלא מזרע המלוכה הוא מזרע של עמלק ומגדולי הדור הוא והמן שמו. ושאל ממנו שאלה קטנה וקלה על עם אחד אשר יש בינינו. נבזה מכל העמים. ודעתם גסה עליהם [יח] חפצים ברעתנו. וקללת המלך שגורה בפיהם. ומהו הקללה שמקללין אותנו (תהלים י) ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו. ועוד אומרים (שם קמט) לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים. וכופרים במי שעשה להם טובה. באו וראו מאותו עני פרעה מה עשו כשירדו למצרים קבלם בסבר פנים יפות. והושיבם במיטב הארץ וזן אותן בשני רעבון. והאכילם כל טוב שבארצו. פלטרין היו לו לבנות והיו בונין שם. בכל זאת לא היה יכול להם. ולא עוד אלא שבאו בעלילה ואמרו לו (שמות ה) לזבוח לה' אלהינו נלך דרך שלשת ימים ואחר כך נשוב. אם רצונך השאילנו כלי כסף וכלי זהב ושמלות והשאילום כספם וזהבם וכל הבגדים הטובים שלהם. וטענו כל אחד כמה חמורים שלהם לאין מספר. עד שנצלו את מצרים. הה"ד (שם יב) וינצלו את מצרים. וברחו להם. כיון ששמע פרעה שהיו בורחים הלך אחריהם להשיב את ממונו. מה עשו לו היה עמהם אדם אחד ושמו משה בן עמרם. ובכשפיו נטל מקל אחד ולחש עליו והכה בו את הים עד שנחרב ונכנסו כלם ביבשה בתוך הים ועברו כלם ואינו יודע במה עברו ובמה יבשו המים. כיון שראה פרעה נכנס אחריהם להחזיר את ממונו ואיני יודע במה דחפוהו בתוך הים. ונטבע הוא וכל חילו בים ולא זכרו הטובה שעשה להם. הלא תשמעו שהם כפויי טובה. ועוד מה עשו לעמלק אבי אבא בשעה שבא עליהם למלחמה. שנא' (שם יז) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים. ומהיכן בא עמלק א"ר ברוספדאי

בשם

יד יוסף יז ילקוט אסתר : יח ילקוט אסתר :

מתנות כהונה

שניהון כו'. שניים שלהם הם גדולים כלומר שאוכלים הרבה וכדמפרש ואזיל והדרש ישנו לשון שניים: **תגא** דמטללתא תרגום של חג הסוכות: **קלאנדס** כו'. מיני יום אידם הן ועיין בפ"ק דע"ז: **לא שבקת** כו'. לא עזבתים עד היום ועוד לא אעזוב אותם: **אמר** לו אחשורוש גרסי': **לא יכלת** כו'. אין אתה יכול להרע להם בשביל שאלהיהם אינו עוזב אותם לגמרי בא וראה מה עשה למלכים הראשונים שהיו לפנינו שהיו פושטים ומושיטין ידיהם עליהם שהיו מלכים גדולים וחזקים יותר ממנו: **ה"ג** טפי מינן: **וכל מאן** כו'. וכל מי שבא עליהם לאבדן מן העולם ויועץ עליהם נתבטל מן העולם והיה למשל לכל דורות העולם ואנחנו שאין אנו טובים כמו הם על אחת כמה וכמה שיגיע לנו כך. לכך עזוב לך מלדבר טוב בדבר הזה **בפתגמא** גרסי': **ורוצה** להשליך. הלשון דחוק קצת ואולי צ"ל להמליך לשון המלכה ועצה או להשליש או אין זה צריך תיקון והוא לשון המקרא ואשליך לכם גורל וישלך להם יהושע גורל: **ה"נ** מתקיים שאין העולם מתקיים אלא כו': **וישראל** נקראו קרובים. הלשון הוא מיותר ודוק: **נקראו** קרוביו גרסי': **שנקראו**

בנו

עץ יוסף

שיקרה בו שינוי מצד התחלפות מזלו באריכות הזמן וכיוצא. וכמ"ש לקמן כבר הוא זקן. וטעה בזה ממה שראה שהסתיר ה' פניו מישראל וגלו. וגבה העין לחשוב שהוא תשות הכח. שיסף ממה שנאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. ופרע הקב"ה ממנו מדה כנגד מדה ונתעורר עליו כשנת האדם המתעורר משינה בריא וחזק ואבדו [יפ"ע]: **שניהון דרברבין** פי' שניים שלהם הם גדולים. כלו' שאוכלים הרבה וכדמפרש ואזיל. ודרש ישנו לשון שניים: **פתח בממונו של** עולם. שהם קונים בדמים יקרים לכבוד שבת ויו"ט ומיקרים השער כמו שאמרו בטור א"ח סימן תר"ד ע"ש. והוו פתח בממונו של עולם: **חד לתלתין יומין ריש ירחא**. שכתב הטור א"ח סי' תי"ט ומצוה להרבות בסעודת ר"ח דאיתקש למועד דכתיב וביו' שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ע"ש: **וצומא רבה** לפי מ"ש כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי: **ותגא דמטללתא** הוא תרגום של חג הסוכות: **אילו היו משמרים** את מועדיהם כו' כדאי' בגמ' קלינדא וסטרנליא שהם ח' ימים קודם תקופת טבת וח' ימים אחריה שקבעם אדה"ר. ואמר שם הוא קבעם לשמים והם קבעום לעבודה זרה. לכן אמר שאילו היו משמרים מועדיהם ומועדינו שאלה הם קלינדא וסטרנלייא שהאלה הם מועדיהם נ"כ. ועתה שנקבעו לנו הם מבזים אותנו: (טו) **שהיה המן מקטרג** כו' שמפרש ולמלך אין שוה להניחם לשון קדש שהוא תשובת ה' על מה שהיה מיכאל מלמד סניגוריא עליהם שהם מתקטרגים על שמירת התורה ואמר [illegible] ה' כי למלכו של עולם אי אפשר להניחם ביד צריהם כי אי אפשר לעולם בלא ישראל [יפ"ע]: **לא שבקית** לא עזבתי ולא אעזוב בין חייבים בין זכאים דלהכי כתיב בעבור שמו הגדול דאפי' כשאין ישראל זכאין. וכדאי' ברות רבתי בפסוק ותקם היא וכלותיה. ולפי שמיכאל הליץ מצד זכותם אבל מדה"ד מקטרגת מצד החטא שנתקלקלו בסעודת אחשורוש כדלקמן. השיב ה' בין חייבין בין זכאים [יפ"ע]: **שא"א לעולם בלא ישראל** כדכתיב אם לא בריתי יומם ולילה כדלעיל בפסוק בחדש הראשון. והיינו בעבור שמו הגדול שהוא דבק בהם. ע"ד ומה תעשה לשמך הגדול: (טז) **אם יתן איש את כו'** זה כעין פתיחה אקרא דאם על המלך טוב כו' ועשרת אלפים ככר כסף דדריש האי קרא על אהבת ה' את ישראל דכתיב כי עזה כמות אהבה דהיינו אהבתי אתכם כדאי' בתוס'. וקאמר שמאהבת ה' אותנו מי שירצה ליתן הון ביתו על ישראל להזיק כהמן שנתן עשרת אלפים ככר כסף שוחד למלך להכחידם לא יועילנו. וה"ק באהבה בא יבוזו לו מפני אהבת ה' אותנו יבוזו לו שיבטל ה' כוונתו ויהיה לבוז כמו שקרה להמן. וטעם הפתיחה לרמוז מ"ש בילקוט שאמר אחשורוש מתירא אני שמא יעשה לי כמו שעשה לסיחון ועוג ול"א מלכים כו' א"ל המן כל אותן הדברים היו כשהיה בהמ"ק קיים והיה הקב"ה רוצה להם והיו מביאין שקליהם. אבל עכשיו הוא כועס עליהם ואני סופר לך ממון ס"ך בקע לגלגלת שהוא עשרת אלפים ככר כסף כו'. שלפ"ז משקל כסף זה היה קטיגוריא על ישראל שאין עומדת להם זכות שקליהם. ולהכי דריש הכא אם יתן איש את כל הון ביתו שלפי שחשב לקנסם ולדחות זכות ישראל בשקליהם. ה' שמר אהבתו להם [יפ"ע]: (יז) **בשעה שאמר המן כו'** כל הדברים שלו גמרא גמירי להו דמקרא לא משמע אלא שמיד כששמע אחשורוש להמן באותו נפשו להרע לישראל השיב מהמן כמ"ש לקמן שיוסר שיהא אחשורוש טובא לישראל מהמן: **לא יכולת כו'** אין אתה יכול להרע להם בשביל שאלהיהם אינו עוזב אותם לגמרי. בא וראה מה עשה למלכים הראשונים שהיו לפנינו. כגון פרעה סיחון ועוג ול"א מלכים ועגלון וסיסרא ויבין וסנחריב ונ"נ ובלשצר. שהיו פושטין ומושיטין ידיהם עליהם. שהיו מלכים גדולים וחזקים יותר ממנו. דאחשורוש לא שלט אלא בחציין של מדינות העולם כדלעיל פ' א': **וכל מאן כו'**. וכל מי שבא עליהם לאבדם מן העולם ויועץ עליהם נתבטל מן העולם. והיה משל לכל דורות העולם. ואנחנו שאין אנו טובים כמו הם עאכ"ו שיגיע לנו כך. לכך עזוב לך מלדבר טוב בדבר הזה: **ורוצה להשליך גורל בדבר הזה** כצ"ל [א"א]. והמ"כ כתב שלא צריך תקון אלא הוא לשון המקרא אשליך לכם גורל. וישלך להם יהושע גורל: **אם לא בריתי יומם ולילה** כדלעיל בפסוק בחדש הראשון. ומודים היו חכמי או"ה אז בשבח תורתנו ומעלת ישראל וקורבתם לפני ה'. אלא שלא היו רוצים להביא עצמם בעול המצות אשר לא נכתב בהם. אך היה ענין נבוכדנצר ודריוש ודומיהם אשר ראו את מעשה ה' והודו בגדולתו והשגחתו: **וישראל נקראו קרובים** הלשון הוא מיותר [א"א]: **והקב"ה נקרא קרוב** כו' מעלה יתירה שעשה לישראל עיקר והוא שנעשה קרוב להם וכדרך שאמרו כנ"ל גוי אשר לו אלהים קרובים אליו: **קרוב ה' לכל קוראיו** דאע"ג דלא כתיב הכא ישראל. אין קוראו באמת אלא ישראל: **והיכן כחו** ואע"פ שנטרד נבוכדנצר שנטרד ממלכותו ועם ערודיא מדורי'. אפשר שהמן לא הכיר שזה בכח ה' אלא שחשב שזה מקרה אולי אירע לו. ועל נס חמו"ע ודניאל אולי בקש עלה לומר שדניאל בלהט וכשוף היה. וחמו"ע היו בדם שלמנדרי' שאין האור שולט. ועל ענין בלשצר חשב כי קנא ה' לכבוד כלי ביתו המתחלל בידיהם ולזו ע"כ אמר כגבור אלוהו והאמין בכל כחותיו. אבל בשביל ישראל לא יעשה זאת: **מיד קבלו דבריו** קשה א"כ איך בעוד ג' ימים השתה פניו לומר מי הוא זה ואיזה אשר מלאו לבו אחר שבשפירוש דבר על ישראל לאבדם. תמה על מה שגללה המלכה בגזרתם אלא מקום לערער כי הוא לא ידע מזה ואדעתא דהכי מי מלאו לבו לעשות כך: **פלטרין חיל לבנות** כוונתו בזה כי להכניעם לפי שהיו מתקוממים עליהם נתן להם עסק זה ובכל זאת לא יכול להם: **עד שנצלו את מצרים**. ולא ראה המן מה שהיו המצריים חייבים להם מכמה שנים שנשתעבדו בהם. שחשב שהמצרים לעשות להם כן למען ענותם בסבלותם לפי שהיו מתקוממים עליהם כמו שכתבתי לעיל: **ובכשפיו נטל מקל** אע"פ שאמר לחכמים אלוה שטבע פרעה בים ועשה לישראל נסים ונפלאות ששמעתם כבר הוא זקן. אפשר דלדבריהם דאותם חכמים המפחדים ממנו קאמר. ואיהו לדידיה ס"ל כי משה בכשפים היה מתחתם. והחכמים לא דקדקו במה שכתבו בכתבים כן דמה איכפת להו שהקב"ה טוב הזקן או שמתחלה מעשה כשפים הוא: **ומהיכן בא עמלק** פי' שלא תאמר שעמלק נתן אזנבו בין שיניהם שבא עליהם למלחמה ובא לארגן הכבם להרע. לה"ק ומהיכן בא וכו' שבעצת בלעם בא שהלך לא היה להם להתאכזר עליהם כל כך להיות שלום נחרב. שאל הי"ל לבוא בגרים שלום או לברוג קנא עד שיכניעו ולהמית

בשם ר' יודן שבא מאצל בלעם הרשע שבא ליטול עצה ממנו וא"ל יודע אני שבעל עצה אתה . וגם בעל מחשבות רעות . וכל הנוטל עצה ממך אינו נכשל . א"ל ראה מה עשו אומה זו למצרים שעשו להם כמה טובות . ומה למצרים שעשו להם כמה טובות עשו להם כך לשאר אומות עאכ"ו היאך אתה יועצני . א"ל בלעם לך ועשה עמהם מלחמה ואם אתה עושה עמהם מלחמה אתה יכול להם מפני שהן תלוין בזכותו של אברהם אביהם ואף אתה שהוא בן בנו של אברהם תלוי בזכותו של אברהם . מיד בא עליהם למלחמה . מה עשה אותו משה פרנס שלהם היה לו תלמיד אחד יהושע בן נון שמו והיה אכזרי עד מאד ולא היה לו רחמים . א"ל אותו משה (שמות יז) בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק איני יודע אותם אנשים שבחר אם בעלי כשפים הם או אם גבורי מלחמה . מה עשה אותו משה נטל מקל בידו ואיני יודע מה עשה בו . כיון שבאו עליהם איני יודע מה לחש עליהם ורפו ידיהם ונפלו לפניהם הה"ד . (שם) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב . באו על סיחון ועוג גבורי ארצנו שאין כל בריה היתה יכולה לעמוד בפניהם ואיני יודע במה הרגום . באו עליהם מלכי מדין ואיני יודע במה הרגום . ועוד מה עשה תלמיד של אותו האיש משה הכנים את ישראל לארץ כנען ולא די שנטל את ארצם אלא שהרג מהם ל"א מלכים והלק את ארצם לישראל ולא חמל עליהם ואותן שלא בקש להרוג היו לו לעבדים . בא עליהם סיסרא והמונו ואיני יודע מה עשו לו לנחל קישון גרפם ושטפם והשליכם לים הגדול שנא' (שופטים ה) נחל קישון גרפם . והיה להם מלך ראשון שאול שמו והלך ונלהם בארץ אבי אבא עמלק והרג מהם מאה אלפים פרשים ביום אחד וגם לא חמל על איש ועל אשה ולא על עולל ויונק ואיני יודע במה הרגם . ועוד מה עשו לאגג זקני שחמלו עליו תחלה לסוף בא אדם אחד ושמו שמואל חתכו ונתן בשרו מאכל לעוף השמים . כדכתיב (ש"א טו) וישסף שמואל את אגג ואיני יודע במה הרגו מיתה משונה כזאת ששמעתם . אחר זאת היה להם מלך אחד דוד בן ישי שמו והיה משחית ומכלה את כל הממלכות . ולא היה חומל עליהם שנא' (שם כז) ואיש ואשה לא יחיה דוד . ועמד אחריו שלמה בנו ובנה להם לישראל בית אחד וקרא לו בהמ"ק ואיני יודע מה היה להם בתוכו . כשבאין למלחמה נכנסין בתוכו ומכשפים בתוכו וכשהן יוצאין ממנו הורגים ומחריבים את העולם . מרוב טובה שהיה להם מרדו באלהיהם ועוד שהזקין אותו אלוה שלהם ובא נבוכדנצר ושרף אותו בית שלהם והגלם מעל אדמתם והביאם בינינו . ועדיין לא שנו מעשיהם המכוערים . ואעפ"י שהם בגלות בינינו מלעיגין אותנו ואת אמונת אלהינו . ועכשיו הסכמנו כולנו לדעה אחת והפלנו גורלות לאבדן מן העולם ובאיזה זמן יתכן לנו לכלותם . ונפל עליהם הגורל בחדש אדר בשלשה עשר בו . ועכשיו כשיגיעו אליכם האגרות הללו תהיו מזומנים לאותו היום להשמיד להרוג את כל היהודים שביניכם מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד . ולא תשאירו מהם שריד ופליט . ובשעה שנהתמו אותן האגרות ונתנו ביד המן . ויבא שמח הוא וכל בני חבורתו ופגעו במרדכי שהוא הולך לפניהם . וראה מרדכי שלשה תינוקות שהיו באים מבית הספר . ורץ מרדכי אחריהם . וכשראה המן וכל חבורתו שהיה רץ מרדכי אחרי התינוקות הלכו אחרי מרדכי לדעת מה ישאל מרדכי מהם . כיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל לאחד מהם פסוק לי פסוקיך . אמר ליה (משלי ג) אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבא . פתח השני ואמר אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדתי מבית הספר (ישעיה ח) עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל . פתח השלישי ואמר (שם מו) ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט . כיון ששמע מרדכי כך שחק והיה שמח שמחה גדולה . א"ל המן מה היא זאת השמחה ששמחת לדברי התינוקות הללו . אמר על בשורות טובות שבשרוני שלא אפחד מן העצה הרעה שיעצת עלינו . מיד כעס המן הרשע ואמר אין אני שולח ידי תחלה אלא באלו התינוקות : (יח) א"ר יצחק נפחא המן הרשע בעלילה גדולה בא על ישראל . הה"ד ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה וגו' ואין העם האמור כאן אלא ישראל . הה"ד (דברים לג) אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' וגו' . אמר המן לאחשורוש אלהיהם של אלו שונא זמה העמד להם זונות ועשה להם משתה . וגזר עליהם שיבואו כלם ויאכלו וישתו ויעשו כרצונכם שנאמ' לעשות כרצון איש ואיש . כיון שראה מרדכי כך עמד והכריז עליהם ואמר להם לא תלכו לאכול מסעודתו של אחשורוש . שלא הזמין אתכם כי אם ללמד עליכם קטיגורים כדי שיהא פתחון פה עם מדת הדין לקטרג עליכם לפני הקב"ה . ולא שמעו לדברי מרדכי והלכו כלם לבית המשתה . א"ר ישמעאל שמונת עשר אלף וחמש מאות הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו . מיד עמד שטן והלשין עליהם לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע עד מתי תדבק באומה זו שהם מפרישין לבבם ואמונתם ממך . אם רצונך אבד אומה זו מן העולם . כי אינם באים בתשובה לפניך . אמר הקב"ה תורה מה תהא עליה . אמר לפניו רבש"ע תסתפק בעליונים . וגם השוה דעתו למחות את ישראל . באותה שעה אמר הקב"ה למה לי אומה שבשבילה הרביתי אותותי ומופתי לכל הקמים עליהם לרעה (דברים לב) אשביתה מאנוש זכרם . מיד אמר הקב"ה לשטן הבא לי מגלה ואכתוב עליה כלייה . באותה השעה הלך השטן והביא לו מגלה וכתב עליה . מיד יצתה התורה בבגדי אלמנות ונתנה קולה בבכי לפני הקב"ה . וגם מלאכי השרת צעקו לקול בכיתה ואמרו לפניו רבש"ע אם ישראל בטלים מן העולם אנו למה אנו צריכין בעולם . שנא' (ישעיה לג) הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון . כיון ששמעו חמה ולבנה כך אספו נגהם שנא' (שם נ) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם . באותה

שעה

ענף יוסף

יכל לגמור את כל התורה לכתוב וימת משה . וז"ש הפסוק תורת ה' תמימה וכ"ת דנצרי להו ח' פסוקים האחרונים דמי כתבן כדפריך במס' מנחות דף ל"ד . לזה אמר משיבת נפש דהשיבו לו נפשו לגומרה וזה שאמר ולא היה יודע כי בז' באדר מת ובו ביום נולד . נמצא שהי' לידתו מכפר על מיתתו :

(יז) [ונפל עליהם הגורל בחדש אדר בשלשה עשר בו] . כאן משמע שהפיל גורלות גם על ימי החדש . ולעיל סי' י"ג משמע שלא הפיל גורלות על ימי החדש . שאין מפרש שם רק גורל ימי השבוע והחדשים והמן בעצמו בחר לו יום י"ג בחדש . וכתב בספר אור חדש הטעם שבחר כליון ישראל בזה היום משום שחשב שיום י"ג ראוי לזה דוקא . כי אמר שנפל הגורל בחדש י"ג הוא החדש האחרון כי בו יהיה סוף ואחרית לישראל ח"ו וכמו שכתבתי לעיל סימן י"ג . ואמר כיון ששואלין ודורשין בהלכות הפסח שלשים יום שלפני הפסח שייכים לפסח שהיא גאולת ישראל והצלתם . לכן אין נקרב אותו אל תוך שלשים יום שהוא שייך לפסח . לכן אמר שאין יום בחדש מוכן לזה יותר מי"ג כי הוא לא שייך לפסח כי הוא יותר משלשים כי נשאר ע"ז יום כי אדר חסר הוא . ועוד י"ד יום מחדש ניסן הם שלשים . אבל מן יום י"ד אדר לא נשאר עוד שלשים עד הפסח . ויקודם י"ג לא חשב שכבר אמרנו כי המן חשב כי לכך נפל הגורל על חדש י"ג על שהוא סוף החדשים ראוי שיהיה סוף ישראל ח"ו . ולכן כל מה שאפשר להיות בסוף החדש עדיף טפי עכ"ל . או אפשר הטעם שלא בחר יום לפני י"ג משום . אי' לעיל שהשמחה על שנפל הגורל באדר משום שמת בו משה ור"ל שהוא רבן כל ישראל והוא נהגם כירת כל ישראל . ולפיכך חשב כאילו יש כאן העדר כל ישראל . ולכן על יום שקודם ז' אדר לא רצה לבחור כדי שיהיה אחר מיתת משה . ומיום ז' ואילך עד יום י"ג לא רצה . שתוך ז' ימי אבל הצדיק נהנה העולם הזה מזכותו למה שעוד נפשו בלתי נפרדה מהעה"ז כאשר מצינו ז' ימי מתושלח שכבר הוא יתברך כיבול מפני כבודו . על כן התכלל המן הרשע לבלתי עשות הרעה אשר חשב על היהודים בתוך ז' ימי בכי אבל משה כל יגן וזכותו לישראל בהם . אבל יום י"ג ראוי לזה שהוראו רז"ל על ז' ימי אבילות שיום אחרון מקצתו ככולו . ובשוה כי על ידי מקצתו מתחלת היום . יופשט הצדיק ויפרד משייכות העה"ז . נמצא בשלישים ימי אבל משה בי"ג להיות שמקצת היום ככולו ולא האריך עד י"ד ולהלן משום שהם שייכים לפסח כנ"ל . ועיין באלשיך פסוק ויקראו סופרי המלך . עכ"פ לא הפיל גורל על ימי החדש רק שבחר בעצמו יום י"ג ואח"כ למה כתב להם שמן הנפל הגורל בחדש אדר בי"ג בו . ואפשר שכתב להם כן לחזק לבבם יותר . ועוד שלפי סברתו היה כאילו נפל הגורל בבירור על יום זה . ועיין מה שכתבתי עוד לעיל סי' י"ג בשם היערות דבש ותהלה נאה :

(יח) [מיד עמד השטן והלשין עליהם לפני הקב"ה כו'] . חומר עבירה זו . שאחז"ל שאחשורוש אמר בלבבו מנה וטעה אלא מטעינא ולא טעינא . כיון דהוי דמטי שבעין ולא איפרק אמר מעתה אחריך השתא ודאי לא מפרקי . ואייתי מני דבית מקדשא ואשתמש בהון כו' . באופן באותה זו שעשה אחשורוש היה שמח לאיד שלנו ועל החורבן בהמ"ק שחשב שלא יבנה עוד לפי דעתו . ולא היה ראוי לישראל ליהנות ממשתה כזה שהוא חילול ה' גדול ועבירה שאין למעלה הימנה . ולכן היה מקום לשטן לקטרג עליהם : [וגם השוה דעתו למחות את ישראל] . הכוונה שאף שלא הספיק עונה זו של המלאכים לגזור כליה . לפחות בספיקה שהשוה דעתו כו' . והוא שנו יתברך יש מדה"ר ומדה"ד . ולפעמים טענת מדה"ד מכרעת ולפעמים טענת מדה"ר מכרעת . ולפעמים הדבר שקול כשוה . ואמר כאן כי גם שמתחלה היתה השוה בדעתו יתברך אל הרחמים עתה כשוה דעתו שהיה שוה בלפי נוטה ומכריע לשום צד כי היה הדבר שקול בענין למחות את ישראל . ולסיומו יתברך הפך חסד מטה כלפי חסד ובמה כמלמדי סניגורים על בניו . ע"כ מה עשה

הוא

מתנות כהונה

כמו גרסינן : **מחשבות** רעות . הספר אמר כי כן היה ואולי רעות ט"ס : **לעוף השמים** עיין בילקוט שמואל : **במה הרגם** . ישראל לעמלק : **שנהתמו** . אותן האגרות ונתנו ביד המן גרסינן : **וגזר** גרסינן : **ונתקלקלו** בזנות :

ה"ג

עץ יוסף

ממנו פליטה [יפ"ע] : **בעל מחשבות רעות** הספר אמר כי היה בעל מחשבות רעות . ואולי רעות הוא ט"ס [מת"כ] . ולי אפשר שה"ק לו וגם אתה יודע לחשוב איזה עת שתוכל לעשות רעות כלו' באיזה רגע הקב"ה כועס . והוא כנגד לבלעם ע"ד ויודע דעת עליון : **באו על סיחון ועוג** ואע"פ שהם פתחו במלחמה ויצאו לקראתם למלחמה . ס"ל כי לא היו ראוים ליהרג מפני זה . כי יפה עשו למנעם מעבור בגבולם כי שומרי המעברות היו : **וישסף שמואל את אגג** ואיני יודע למה הרגו מיתה משונה כזאת . כנ"ל [א"א] : **ומרוב טובה שהיתה להם** מרדו באלהיהם . זה אמר המן להם לחכמים אפילו לפי דעתם כי יד אלהיהם הטובה להם את כל אלה . הרי מרדו בו : **ועוד שהזקין כו'** פי' ועוד בהכרח לומר שהזקין מאחר שנבוכדנצר שרף ביתו . הולך ממ"כ אין לפחד מהם : **אל תירא מפחד פתאום כו'** הכוונה משום שאפי' שהדים היו ביד ישראל . אחד פן לא יעצרו כח אויביהם להאריך עד י"ג אדר ויקומו פתאום להשמיד . ע"ז אמר אל תירא מפחד פתאום . ועל הכחד שפי שהיו ביד ישראל גם שימתינו אויביהם להאריך עד י"ג אדר . אולי לא יתוקן הדבר בנחיים ויתעתדו לנגלים ביום מועד הוא י"ג אדר . על זה אמר ומשואת רשעים כי תבא . ר"ל אל תירא משואת רשעים כי תבא בזמנו בי"ג אדר : **עוצו עצה ותופר כו'** רמז ליה בזה הפסוק אף שנמסרו בידי אדם בעל בחירה ועזה כמות הגלה . מ"מ תופר עצתם ותפרס לא יקום : **ועד זקנה אני הוא כו'** רמז לו בזה כי מה שהפיל את המן ויציל את ישראל אינו מחמת רוב זכות ישראל כי אם על שאמר לאחשורוש שאלהי ישראל שהפיל את פרעה וסיחון ועוג ול"א מלכים כבר הוא זקן כי הלא שונאים רקדו בהיכלו והיה שותק . על כן לא הוא יתברך לומר ועד זקנה וגו' כלו' עתה שאצילהו יוודע כי עד זקנה אני הוא כי בזמן החורבן שאמר שהייתי זקן אני הוא כאשר בתחלה כי אני ה' לא שניתי . וגם עתה עד שיבה בגלות זה כל מדי אני אסבול בצרתכם כי בכל צרתם וגו' עד תתקנו בתשובה ותפלה ואח"כ ואמלט - והוא אסבול ואמלט : **(יח) הה"ד ובמלאת** והמן הוא המן דכתיב לעשות כרצון איש ואיש ואמרינן בגמ' ואיש זה המן : **ואין העם האמור כאן** טדאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו דע"כ לכל העמים עשה כדכתיב להביא את ושתי המלכה להראות העמים והשרים את יפיה . אלא דמיותרא דהעם דריש דגם ישראל היו שם . וע' מ"ש לעיל פ"ב סי' ה' : **ונתקלקלו** בזנות . ובאכילה נמי חטאו שאכלו תבשיל של נכרים כדאמרינן בחזית פסוק זאת קומתך . וכבר מן דין מפני שעשה משתה על שחשב בטול בהמ"ק היה אסור ליהנות שם . **כי אינם באים** בתשובה שלימה לפניך . כן העתיק האלשיך . והקשה כי הלא עוד אכלם בפיהם . ומתי נעשתה התשובה לדבר . ולומר כי לא היתה שלימה . ותירץ וז"ל אך אין ספק שהיקשה לו קושית רשב"י לתלמידיו שאם על הסעודה היתה רעתם . של שושן יהרגו ושל כל העולם אל יהרגו . על כן אמר כי אין ספק שעדיין לא נטהרו מעון שהשתחוו לע"ז בימי נבוכדנצר שהוא עון הכולל לכל ישראל . שאף שהאלו לבוב ממנו והיתה מדה"ד בלתי מקטרגת עד אשר נעשתה הסעודה ואז היה פתחון פה לשטן לקטרג ולומר כי ענין הסעודה מוכיח שלא שבו בתשובה מעון הצלם בשלימות . מגיד שעל ידי עון הסעודה היה עון הע"ז הוזכר וניער . והוא שאמר אינם באים בתשובה שלימה לפניך . כי עון זה מוכיח על הקודם ויתלא הסתר . נמצא לפ"ז גם לר' ישמעאל זה וזה גורם עכ"ל : **תסתפק בעליונים** היינו שבתורה יש פרד"ס פשט רמז דרוש סוד . שפשט רמז דרוש אינו נוהג אלא בתחתונים אבל סוד נוהג יותר בעליונים שהם יודעים הסוד על בוריו' . והוא שאמר השטן תסתפק בעליונים היינו בסודות התורה : **למחות את ישראל** ע' בענף מ"ש בשם האלשיך : **שנא' הן אראלם** צעקו חוצה . בחרבן בהמ"ק מיירי וכן אלביש שמים קדרות . וה"ה בכל צרה שלא תבוא

על

שעה רץ אליהו זכור לטוב בבהלה אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם. ואמר להם עד מתי אבות העולם רדומים בשינה ואי אתם משגיחים על הצרה שבניכם שרוין בה כי מלאכי השרת וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות ושמים וארץ וכל צבא המרום בוכים במרר. ואתם עומדים מנגד ואינכם משגיחים. אמרו לו מפני מה. אמר להם מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש. ובעבור זאת נגזרה עליהם גזרה לכלותם מן העולם ולאבד את זכרם. אמרו לו אברהם יצחק ויעקב אם הם עברו על דת הקב"ה ונתחתמה גזירתם מה אנו יכולים לעשות. חזר אליהו וא"ל למשה. אי רועה נאמן כמה פעמים עמדת על הפרץ לישראל ובטלת גזירתם לבלתי השחית. שנא' (תהלים קו) לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית. מה תעשה על הצרה הזאת (ישעיה לז) כי באו בנים עד משבר וגו'. א"ל משה כלום יש אדם כשר באותו הדור. א"ל יש ושמו מרדכי. א"ל לך והודיעו כדי שיעמוד הוא משם בתפלה ואני מכאן ונבקש רחמים עליהם לפני הקב"ה. א"ל רועה נאמן כבר נכתבה אגרת בליה על ישראל. א"ל משה אם בטיט היא חתומה תפלתנו נשמעה. ואם בדם נחתמה מה שהי' הוא. א"ל בטיט היא חתומה. א"ל משה רבינו לך והודיע למרדכי. מיד הלך והודיע למרדכי. הה"ד ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו. כיון שהגידו לאסתר מיד ותתחלחל המלכה מאד. מהו ותתחלחל מלמד שפרסה נדה: (יט) ד"א אם על המלך טוב יכתב לאבדם. יט א"ל קלמוס את כותב ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עושי המלאכה. א"ל השתא לית אנא ידע מניינהון. כי נפקו ממצרים הוי להו שית מאה אלפין גברא. ועל כל חד וחד יהיבנא לך מאה זוזי אחד דהיינו חמשים שקלים:

(כ) ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן. כ רבנן אמרין אחשורוש שונא את ישראל יותר מהמן הרשע. מנהגו של עולם כא דרכו של לוקח ליתן ערבון למוכר. ברם הכא המוכר נותן ערבון. הה"ד ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן: (כא) ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך. כב הכסף בגימטריא קס"ה. כמו העץ. חושבניה דדין כחושבניה דדין: (כב) ויקראו סופרי המלך וגו' ככל אשר צוה המן. כתיב (שמות א) ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וגו'. כג פרעה צוה והקב"ה לא צוה את מה בידך. (איכה ג) מי זה אמר ותהי ה' לא צוה. ומה צוה (שמות ו) כי ביד חזקה ישלחם. וכן הות ליה. ועוד (תהלים קלו) ונער פרעה וחילו בים סוף. ודכותיה ככל אשר צוה המן. כד הוא צוה והקב"ה לא צוה. המן צוה להשמיד להרוג ולאבד וה' לא צוה. ומה צוה ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו. וכן הות ליה ותלו אותו ואת בניו על העץ. כתיב (משלי יז) מגביה פתחו מבקש שבר. המגביה פתחי פיו ומוציא דברים שלא כהוגן מפיו. הקב"ה משברו ובקדרה שבשל בה נתבשל. וכן ביתרו הוא אומר (שמות יח) כי בדבר אשר זדו עליהם: (כג) א"ר לוי כה אחורים הם הרשעים שהם מתעסקים בעצה רעה על ישראל וכל אחד ואחד

יד יוסף יט ילקוט אסתר: כ ילקוט אסתר: כא עי' ב"מ תוס' ד"ה לאסוקי דף מ"ז ע"א: כב ילקוט אסתר: כג ש"ר פ"א. וילקוט אסתר. ותנחומא סדר תולדות: כד איכה רבתי פ"ג: כה ויקרא רבה פ' כ"ז. ותנחומא פ' אמור. ובזוה"ק מזמור ב'. ואג"ב פ"ב. וילקוט תולדות. וילקוט אסתר:

מתנות כהונה

ה"ג שהיו במרד ואתם עומדים מנגד: משם בתפלה. מעולם התחתון: מה שהיה הוא. כלו' מה שהיה ונגזרה כבר הוא ואין להשיב: ה"ג מיד הלך והודיע למרדכי: פרסה נדה. דרשו ותתחלחל לשון חולי שאין אשה רואה דם שלא בחלה: ה"ג ואתה כותב ועשרת כו': יהיבנא לך מאה זוזי כו'. פי' רבינו בחיי בפ' פקודי שכוונתו הסרוחה היתה לתת בעד כל אחד ואחד מישראל הערך הגדול הכתוב בפ' ערכין שהוא נ' שקלים והוא עשרת אלפים ככר כסף ח"ל שם ומעתה כיון שהוא שקל לכל אחד משלשים רבוא עולה מאה ככר שקל שלם לכל אחד עולה מאתים ככר מכאן ואילך צא וחשוב בשקלי המן שהיו עשרת אלפים ככר כסף שנתכוון לתת בשביל כל אחד ואחד חמשים רבוא מישראל הערך הגדול שבתורה שהוא נ' שקל כענין שכתוב בפ' ערכין וכשתחשוב חמשים שקל לכל א' חמשים רבוא נ' פעמים מאתים ככר הם מאה ומאה פעמים מאה הם עשרת אלפים ככר עכ"ל ומצאתי שזוזים הכתובים פה הם דינרין כי השקל שני דינרין ועיין עוד מזה בחזקוני בפ' כי תשא: בגימטריא העץ. דייק מדלא כתיב הכסף יהיה לך או יהיה לך אשר לך מהו נתון לך משמע שזכר הדם יהא נתון לו והוא העץ ולא אמר שם ה' בפיו אותו דבר בעל"כ כי הוא היה שונא אותם יותר מהמן: את מה בידך. כלומר מה אתה עושה:

כתיב המגביה פתחי פיו גרסי': נסי

ענף יוסף

והוא יתברך ברחמיו שם בדבר שקל נקי לתת המעוררים אל האפטרייש ללמד סניגוריא כתורה ואליהו נשמות צדיקים וביותר כהן. והוא כי הנה ב' מענות היה אפשר להשיב לפניו יתברך לזכות את ישראל. אחד לומר כאלו אחר עזותך כמה נסים ונפלאות לנפול הקמים עליהם ביד חזקה עמם הכלה אותם. והיא מענת מרע"ה באומר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת כו' בכח גדול וביד חזקה. עוד מענה ב' והוא שאמרו יתברך אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם לולא כעס אויב אגור וגו' כי אם יעשה כלה מ"ן יהיה חלול השם בדבר כי יאמרו או"ה כי הם השמים ויום רעה על השם ועל משיחו. והנה נביא לענו יתברך לשמוע מענות אלו מפי סניגורים אשר לתת לכם פתחון פה אל המענה הראשון למה לי אומה שבשבילם שכחתי אותותי ומופתי לכל הקמים עליהם לרעה. והוא למען יתעוררו סניגורים לדבר ולומר אדרבה ממקום שבאת למה ה' יחרה אפך לכלותם אחר אשר מי שהרבית אותותיך ומופתיך עליהם. ויהא כי אין עונה או אמר עוד אשביתם מאנוש זכרם למען יעשו סניגורים ויאמרו הלא סוף פסוק זה הוא לולא כעס אויב אגור וכו' שהיא המענה השנית. ועל כל זה אין דובר דבר לפניו טוב. והוא כי לא שכחו אשר קרה למו בזמן החורבן שבאו האבות ומשה ללמד סניגוריא ולא שוה למו. וברחמיו יתברך כי אין מלך טוב מיד אמר לשטן הביא לי מגילה כו' והאלהים עשה למען בזמן שהלך להביא המגילה יתעורר מלאך מליץ שילין על ישראל. ובכלל דבריו כיון שאין עון זה מסביך לעשות כליה מוחלטת מעתה רק לכתוב ולא לעשות כעת עד נראה אם ישובו מדרכם ויתקנו את אשר עוותו. כי הגזרה שנכתבה ולא נחתמה קלה ליבטל. על כן בראות התורה שלא כלתה הרעה כי אם שהיתה נכתבת בלבד לראות אם ישובו. או הראשים נערים למען יכמרו רחמיו ית'. ויצאת בבגדי אלמנות כי דרכי שבת התורה שהם כלבושים אלים שבת רמז דרוש שיתבטלו עמם בהעדר ישראל שהיא עמה אלמנה מישראל המולידים ממנה אורות ומלאכים בעסקם ומנוסים בעולם העליון. ואחר שבראום פנה בעולם העליון הנוגע אל התורה באו מלאכי השרת וצעקו על עולם המלאכים שגם הוא מתבטל. שכל ישעם להתגלגל בשפע העליון על ידם לעולם השפל. והוא שאמרו אם ישראל בטלים מן העולם למה אנו צריכין בעולם. ואומר נשאו קול בכייתם הוא כי מהלם חשבו טובה טוב להם בהעדר ישראל כי מנתן למו התורה כאשר שלא באומרים אשר תנה הודך על השמים. אך לקול בכייתם הכירו כי הכל תלוי בישראל שבעולם השפל ואם אין צדיקים למטה הכל בטל. וכיון ששמעו חמה ולבנה שבעולם הגלגלים אמרו גם הם באומרים אם ימנע מהמלאכים אורה איזה הדרך יגיע אור עולם הגלגלים המקבל מעולם המלאכים. נמצאו כל העולמות מרגישים. עולם העליון בהסורם שם שהיא עיקר רוחניות בכ"ם בלתי נפרדת מאתו יתברך. עולם המלאכים. עולם הגלגלים. וכ"ש עולם התחתון עצמו [אלשיך]: (אם בטיט היא חתומה כו'). הכוונה שכבר כתבתי בענין כי ישראל משלו נשפטים בסעודה ובע"ז של נ"נ. והנו ששאל מרע"ה לאליהו אם בדם היא חתומה ואם בטיט היא חתומה. ולא שאל על מה היתה הגזרה כי אם במה היתה חתומה אם בדם והוא עון ע"ז אשר הוא בדבר הנפש כי הדם הוא הנפש. או אם הוא בטיט פי' על דבר הסעודה אשר הוא הנאת הגוף אשר הוא רפש וטיט. ר"ל על אותם מהם משפיטם היה החיבור. ע"ד דור המבול שהיה שם זמה וע"ז וגזל ולא נחתם גזר דינם אלא על הגזל [אלשיך ומעם הלוי]: (כ) [ויסר המלך. ברם הכא המוכר נותן ערבון]. לפסוך הדברים כן הוא. דכאשר הדברים ויסר המלך את טבעתו ויתנו להמן ס"ל לומר נקשר ויתן המלך טבעתו להמן.

עץ יוסף

על כלל ישראל [יפ"ע]: **מה אנו יכולים לעשות** כי בזמן החרבן אחז"ל שקרא ירמיה לאבות ולמשה וכל אחד הלין טוב ולא הועיל על חטאת ישראל על כן גם עתה לא הטריחו האבות ואמרו מה אנו יכולים לעשות אם כבר חטאו. והוא מדאגה מדבר כן כמקרה שעת החרבן גם עתה יקרה שצעקו ולא נענו כמ"ש ז"ל באיכה רבתי [אלשיך ויפ"ע]: **חזר אליהו וא"ל למשה כו'** מה תעשה על הצרה הזאת. לומר הנה ידעתי תוכל להשיב כאבות. על כי גם אתה לא נענית בזמן החרבן כהם. אמנם להיות צרה זאת ביחוד לך ואין לך להשיב כך. והוא כי המן הפיל פור הוא הגורל מיום ליום ומחדש לחדש ולא מצא יום מוכן כי אם יום פטירתך באומר כי ביום שלוקח נסתלק זכותך מעל ישראל נמצא כי הצרה הזאת נוגעת אליך ועל כן מה תענה אתה על הצרה הזאת. שעל כרחך אל תענה כאבות כי אם שהראה להם שלא נסתלקה מהם לגמרי. כי אם גם עתה תעמוד להם [אלשיך]: **א"ל יש ושמו מרדכי** ואע"ג דדניאל נמי הוה דהאך זה דניאל כדלקמן וכן הוא בפ"ק דמגלה. יש לתרץ דס"ל להמדרש זה כמדרש שהביא הילקוט וכן הוא בתרגום שהמן הרגו. ומשום דידע אליהו שעתיד המן להרגו לא הזכירו לתפלה זו [יפ"ע]. עוד אפשר שהזכירו למרדכי ע"ש שהוא מזרע רחל שהוא מסוגל לאבד את זרע עמלק כדכתיב אם לא יסחבום צעירי הצאן: **אם בטיט היא חתומה כו'** הכוונה שבטיט יכול להמחות ורושם הדם [או הדיו לפי נוסחת אחרת] ישאר רושם הכתב ויעמוד ולא ימחה. והמליצו אם בטיט היא חתומה כלומר אם היא חתומה באופן שאפשר שתתבטל או יש תקנה כגון אם הוא גזר דין באין עמו שבועה. ואם חתומה היא באופן שאי אפשר לבטלה והוא דומה לרושם הדם או הדיו והוא גזר דין שיש עמו שבועה או אין תקנה בדבר [מגלת סתרים] וע' בענף: **מה שהיה הוא** כלו' מה שהיה ונגזר כבר הוא ואין להשיב: **ומרדכי ידע את כל כו'** דייק כי הנה יפלא כי מה ידע מרדכי אשר לא ידעו כל ישראל. כי הדת ניתנה בשושן הבירה גלוי לכל העמים אשר בשושן. ואיך יאמר ומרדכי ידע. גם שיבת כל מיותר. אבל לפי המדרש כך פירושו. ומרדכי ידע וגו' כי ידע מפי אליהו. ואומר את כל וגו' הוא כי לו ידע אשר נעשה בשמים שנחתם גזר דין ולא ידע ענין משה רבינו ע"ה היה מתייאש ומתרפה כמאמר האבות שעולם אם הם עברו על דת כו' מה בידנו לעשות. וכן אילו ידע שבולת לו מרע"ה שיתפלל וישכן רעת המן ולא ידע כל תוקף הגזרה שנחתמה למעלה. ג"כ לא יגדל הדבר בעיניו להגדיל לעשות. אך אחר שידע הכל. והוא ידע את כל אשר נעשה. לכן ויקרע מרדכי וגו' [אלשיך]: **פרסה נדה** דרש ותתחלחל לשון חולי. שאין אשה רואה דם שלא בחלה [מת"כ] וע' לקמן בפסוק ותתחלחל מ"ש עוד שם: **פרסה נדה** בגמרא פריך והתנן שהחרדה מסלקת דמים. ומשני פחדא מגמת גמית ביעתותא מרפיא: **(יט) א"ל קולמוס אתה כותב ועשרת אלפים ככר כסף אתה נוטל.** כצ"ל [יפ"ע] וכן הוא בילקוט. והכוונה שאין פירוש יכתב לאבדם שיכתב לכל האגרות לאבדם כדפרש"י. כי עדיין לא הודה המלך באבודם דבשו כתובה לאגרות. אלא פירושו שהמלך יכתוב ידו שמסכים לאבדם ויתן לו עשרת אלפים ככר כסף בעד העם משנגמר המקח בחתימתו ולא ימתין עד שיאבדם בפועל ליתן דמים [יפ"ע]: **הוי להו שית מאה אלפין גברא.** דכתיב כשש מאות אלף רגלי: **יהיבנא לך מאה זוזי כו'.** כצ"ל [יפ"ע] ופי' מאה זוזי שהם ככר אחד דהיינו נ' שקלים. כלו' שלשים מהדינרין הנזכר בגמרא שהם ד' בשקל. דה"ג הוו המאה כ"ה שקלים בלבד. אלא זוזים שכל אחד מהם השקל והוא הנקרא בקע כדכתיב בקע לגלגלת מחצית השקל. ורצה לתת על כל אחד מישראל חמשים שקלים שהוא הערך היותר גדול שבפרשה ערכין ונמצא חשבונם עולה עשרת אלפים ככר כסף שלמים. שהרי שש מאות אלף אנשי השקלים שבהם מת"ל אלף איש דהוו שלשה מאות אלף שקלים עלו למאת ככר כדכתיב וכסף פקודי העדה מאת הככר והיינו משום דכל ככר ששים מנה והמנה של קדש חמשים שקלים נמצא כל ככר ג' אלפים שקלים. וג' מאות אלפי שקלים עולים ק' ככר. ומכיון דהמן נתן על כל אחד מישראל חמשים שקלים דהיינו ק' אלפי שקלים יעלה חשבון הת"ל אלף לעשרת אלפים ככר דהוו מאה פעמים מאה [יפ"ע]. ועיין בבחיי סדר פקודי ובאלות אמת ובמת"כ ובספר מנות הלוי. ובספר יערות דבש כתב בחלק א' דף ק"ב שבגירסא הישנה היא מאה שקלים רק שכעת הגיהו מאה זוזי. ומתרץ שם הגי' הישנה ע"ש. עוד יש שמחאים מאה זוזי אחד דהיינו ה' שקלים. וע' בספר כד הקמח: **(כ) שונא את ישראל יותר מהמן** ולפי נרכך שהיהודים קנוי על אחשורוש: **דרכו של לוקח** לפי שבכל מקום מוכר עצב ולוקח שמח. לכן הלוקח נותן ערבון מיד לקיים המקח. ופי' ערבון משכון לקנות האחר בו. וע' בענף. ולא דמי לנתינתה למרדכי דהתם פי' השלטת על המלכות שהותמו של מלך בידו. אבל בהמן בכבר היה מושל בכל אשר לו אין טעם לזה [יפ"ע]: **(כא) הכסף בגימטריא כו'** הוקשה להם אומרו נתון לך לא ידקדק יפה. כי הכסף עדנו בכיסו ואיך אמר נתון לך אלא כך ה"ל לומר הכסף יהיה לך. אלא רמז לו להעץ שיתלה עליו. ואמר שם ה' בפיו אותו דבר. ועשה ה' כן כדי לתת פתח תקוה למרדכי כשידע דברי אחשורוש להמן יתן אל לבו דירמוז בהו בהשגחתן בלשון הקדש [יפ"ע ולחם סתרי']. או פירושו כפשוטו כלו' רבוי הכסף גרם לו להתגאות על מרדכי והכין לו העץ תגא לו הכין [אוי היום]: **(כב) כתיב ויצו פרעה כו'** משום דק"ל מאי ככל אשר צוה המן. דהכל אשר צוה המלך מבע"ל דודאי בשמו הוא שיכתבו הספרים כמ"ש בשם המלך ולא בשם מצות המן. ולא דמי לככל אשר צוה מרדכי דאתא למימר שכפי סדורו הסופרים כתבו. אבל בהמן לא היה צריך לזה דפשיטא דשליטא כי מלכא הוה. להכי בעי למימר דלדיוקא אתא דהמן צוה והקב"ה לא צוה. ואילו הוה כתיב צוה המלך לא הוה דייקינן דאתא למימר המלך צוה וה' לא צוה דאורחא דקרא למימר הכי. ולהכי מייתי דמעין זה מ"ש ויצו פרעה שר"ל פרעה צוה וה' לא צוה ומש בלע בצוויו וזה אמר ואת מה בידך. ועל זה אמר מי זה אמר ותהי ה' לא צוה כי מה תועלת במאמר אומר ויצו פרעה כי ה' לא צוה אלא להיסף: **פרעה צוה כו'** משום דק"ל מ"ש דכתיב הכא ויצו פרעה ולא הזכירו בשם מלך כדכתיב בגזרה הראשונה ויאמר מלך מצרים למילדות. לזה אמר דרמיז דאין במצותו הוד מלכות כי הוא צוה והקב"ה לא צוה. ולפי שכוונתו בזה היה כדי שלא יגאלו ישראל שאח"ל שנולד מושיען של ישראל ועתיד ללקות במים ולכן התחכם להשליך היהודים ביאור כדאי' בש"ר. לכן אמר שצוה ה' כי ביד חזקה ישלחם והפך כוונתו. וצוה לנער פרעה וחילו בים נגד מה שחשב לאבד מושיעם בים [יפ"ע]: **כתיב מגביהי פתחו** משום דק"ל מאי ככל אשר צוה המן כדכתבתי בריש סי' זה. בעי השתא לפרושי דאתא למימר שמפיו שצוה להשמיד להרוג ולאבד נדון בדבריו שתלו אותו ואת בניו. ולהכי מייתי שכך ממגביה פתחו מבקש שבר דקשה הדרשה המשפיל פתחו מבקש שבר שהוכה לאשו במשקוף. אע"כ דפי' שהמגביה פתחי פיו ר"ל במתגאה ואומר בפיו להרע לאחרים הקב"ה משברו על גאותו: **כי בדבר אשר זדו עליהם** ופרש"י בתומם בקדרה שבשלו בה נתבשלו. והוא מהגמ' פ"ק דסוטה:

אמר

ואח' מהם יועץ לפי דרכו ואומר עצתי טובה מעצתך. עשו אמר שוטה היה קין שהרג את אחיו בחיי אביו ולא היה יודע שאביו פרה ורבה. אני איני עושה כך אלא (בראשית כז) יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי. פרעה אמר שוטה היה עשו. וכי לא היה יודע שאחיו פרה ורבה בחיי אביו. אני איני עושה כך אלא עד דאינון דקיקין תחת כריסי אמותיהן אנא מתנק להון. הה"ד (שמות א) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. המן אמר פרעה שוטה היה שאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכי לא ידע שהבנות נשואות פרות ורבות. אני איני עושה כך אלא להשמיד להרוג ולאבד וגו'. ואף גוג ומגוג לע"ל עתיד לומר שוטים היו הראשונים שהיו מתעסקין בעצות עם מלכיהם על ישראל. ולא היו יודעים שיש להם פטרון בשמים. אני איני עושה כך. אלא הריני מזדווג לפטרונם תחלה ואח"כ מזדווג אני להם. הה"ד (תהלים ב) יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו. א"ל הקב"ה רשע לי אתה בא להזדווג כמה גדודים יש לפני כמה ברקים כמה רעמים. כההיא דכתיב (ש"א ז) וירעם ה' בקול גדול. וכמה שרפים וכמה מלאכים. אלא גבורתי תצא ונלחמת עמך. הה"ד (זכריה יד) ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב. וכתיב (ישעיה מב) ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה וגו'. מה כתיב תמן (זכריה יד) והיה ה' למלך על כל הארץ: (כד) פתשגן הכתב. כו אנטגריפין דאיגרתא. להנתן דת בכל מדינה ומדינה להיות עתידים ליום הזה. א"ר לוי או"ה נבואתן סתומה ואינן יודעין אם ליהרג ואם להרוג. משל לאדם שהיה מהלך בדרך. מן דוחקא דאורחא אסתבע קרסוליה. אמר הלואי הוה לי חד חמר. עבר עלוי חד רומי דילדית חמרתיה חד עולאי. א"ל סב ארכב הדין עולאי. אמר הא צלותי אשתמע ברם אנא לא שאלית כהונן אם למרכב אם למרכיבה. כך נבואתן של או"ה להיות עתידים ליום הזה ואינם יודעים אם להרוג אם ליהרג. אבל ישראל נבואתן מפורש' להיות היהודים עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם: (כה) הרצים יצאו דחופים בדבר המלך וגו' והמלך והמן ישבו לשתות. א"ר חנין כז מאן דאמר רחמנא ותרן הוא יתותרון מעוהי. אבל מאריך רוחיה וגבי דידיה. אמר להם לשבטים אתם מכרתם את אחיכם מתוך מאכל ומשתה כך אני אעשה לכם. ההיד והמלך והמן ישבו לשתות. היה אחד מישראל יוצא לשוק ומבקש ליקח ליטרא בשר או אגודה של ירק היה הפרסי חונקו ואומר לו למחר אני הורגך ומבזבז את ממונך. הה"ד והעיר שושן נבוכה. א"ר יששכר דכפר מנדי. ומה מי שמחל ואמר (בראשית מה) לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים וגו' ראה עד היכן היא מתוקנת. שהרי עד ימי מרדכי אותו עונש של מכירת יוסף קיים. מי שאינו מוחל עאכ"ו:

פרשה ח

(א) ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו. א בנימין גרם לשבטים ליקרע. הה"ד (בראשית מד) ויקרעו שמלותם. והיכן נרמה לו קריעה בשושן הבירה. הה"ד ויקרע מרדכי את בגדיו והוא איש ימיני. וילבש שק ואפר. א"ר איבו ב משתפס אבינו יעקב את השק דכתיב (בראשית לז) וישם שק במתניו. שוב לא זז מבניו. אחאב כתיב ביה (מ"א כא) וישם שק על בשרו. יורם בנו (מ"ב ו) וירא העם והנה השק על בשרו. מרדכי וילבש שק ואפר. ויזעק זעקה גדולה ומרה. והיכן נפרע לו בשושן שנא' ויזעק זעקה גדולה ומרה. א"ר חנין ג מאן דאמר קודשא בריך הוא ותרן הוא יתותרון בני מעוהי אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה. תדע שהרי זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב (בראשית כז) ויצעק צעקה גדולה ומרה: (ב) ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים. וכי יש אבל גדול ויש אבל קטן. בנוהג שבעולם כל האבלים אבלן מתמעט והולך עד לשבעת הימים. תקפו יום ראשון וכל שהוא הולך הוא תשש עד שהוא י"ב חדש. אבל זה דהמן כל מה שהוא הולך מתגבר שכל יום שהוא הולך ויוצא היו אומרים כבר יצא יום אחד מחיינו

יד יוסף כו ילקוט אסתר: כז כ"ק דף נ'. לקמן ס"ח סי' א'. ותנחומא סדר כי תצא. ב"ר פ' ס"ז. וילקוט תורה רמז קס"ו. וילקוט אסתר וירוש' תענית פ"ב. וירושלמי שקלים פרק ס'. ושו"ט מזמור ד':

פרשה ח א ב"ר פ' פ"ד. שו"ט מזמור י'. וילקוט אסתר. וילקוט תורה רמז קמ"ג: ב ב"ר פ' פ"ד. וילקוט תורה רמז קמ"ג. וילקוט אסתר: ג לעיל סוף פ"ז ושם נסמן:

ענף יוסף

אבל הענין הוא כך שיודע היה כי אחשורוש הסכים ומחר ישנה מלתו ויתן דת אחר. וידוע כי דת המלך אשר לא נחתם בטבעת המלך אין לו תוקף לכל כמבואר במגילה. ולכן לתקן יעשה המן כשוה שלא ישנה דתו נתן בידו הטבעת שיחזיקו בידו ולא שיחתום בו רק זה הדת לבד כי אם יחזיקו בידו להלן ואע"כ אי אפשר לשנות טוב כי אין כאן הטבעת. וזהו ויסר המלך את טבעתו כי סרה מעליו. וזהו כוונת המדרש שנתן לו ערבון שלא יוכל לשנות. ודברי המדרש מתוקים. ולכן במגלת כתיב ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי כדי שהיה הטבעת בידו עד עכשיו [יערות דבש ח"א דף ק"מ]:

(כה) [היה הפרסי חונקו כו']. לכאורה קשה איך יעיזו פניהם טרם בוא ימי הרעה והיה היפה אומת המלך במקום מושבו. כל ישערו כח להמתין עד יום מועד בי"ג לחדש אדר. ולא יתאמצו להעיז פניהם מעתה. אך על כן הקדים הכתוב ואמר כי בני שושן שמה ראו שלשה דברים כי נתלתה הוי הזיקה. להורות היות חשק המלך רעתם יותר מהמן. על כן יהרהרו גם שיהיה להתקומם כיד רמה עד ישראל. וגם. אמת כי הרצים יצאו דחופים בדבר המלך כי אם לא היה המלך עושה הדבר זולתי להפיק רצון המן היה די במה שיצוו וילכו הרצים לעשות את דבר המן. אך היות הרצים דחופים על פי מאמרו אגיהם יראה כי במצותו חפץ מאד למהר להצלחה. כי להבהיל בלבבו עד גזר אומר הוא לרצים בעצמו ימהרו מאד. והנה הרצים יצאו דחופים בדבר המלך כי המלך בעצמו דחף מרוצתם. שנית כי הדת ניתנה בשושן כי הלא אם נודע היה להנתן דת בשושן מקום מושב כסא מלכותו אשר שם המלך והמן. ולא ימתינו עד תשובת השנה בי"ג אדר ואז ילכו לעשות גזירתם ולא להעביר קול מעתה. אך הוא כי המלך והמן לא נתקררה דעתם ולא שקטו עד הדת נתנה בשושן. שלישית כי משמחת לבבם על פשנם מעשה הרעה מהרה המלך והמן ישבו לשתות מה שלא עשו מקודם. על כן אמרו בלבם דוי העיר שושן הנה כי גם עבית כליה באומה שלימה הוא דבר גדול ודרך המלך על הדומה לביעור כזה להשיב אל לבו כי יהיה רע עליו המעשה ותוזר בו. אך על ידי שלש אלה יורה כי אמין לב המלך על הדבר בעלה לא יבוא מחנה כי כלתה הרעה מאת המלך. לכן העיר שושן נבוכה שנתפרצו עד היהודים באמור לכל אחד את התחנק אותך ואבזוז שללך [אלשיך] והיה חונקו בדברים שלא היה הישראל יכול לפתוח פיו להשיב לו דבר:

פרשה ח (א) [בנימין גרם לשבטים ליקרע]. ע' מ"ש כאן. ובספר יערות הדבש כתב בדרוש ז' אדר וז"ל כי ידוע בספר הישר אשר מחובר על ספר בראשית כתב כי יוסף גלה לבנימין סוד סוכו לבית אביו כי הוא אחיו באמת וגם להסתיר מאחיו למען יראה אם ימכרו נפשם על בית רחל. ובנימין ראה אחיו דואגים ומצטערים וכואבים ממש עד למות בשביל עלילת מציאת הגביע. ולא אמר להם דבר

מתנות כהונה

לפי דרכו. לפי הנאתו ובילקוט ל"ג ליה: **דאינון דקיקין** גרסי'. ופי' בעוד שהם קטנים תחת בטן אמותיהם אני מוחק אותם ובילקוט גרס מהנק: **שהבנות נשואות** גרסי': **אלא גבורתי**. אעפ"י שיש לי כל אלה להלחם עמך אני יוצא בעצמי ללחום בך: **אנטרנפין**. פי' הערוך כתב הנכתב בקולמוס הנקרא בלע"ז גריפא"ו: **מן דוחקו כו'**. מדוחק הדרך נתייגע ונתקלקלו קרסולי רגליו אמר הלואי שהיה לי חמור עבר עליו איש אחד מרומיים שעתה ילדה לו המרתו עיר אחד וא"ל קח והרכב עליך עיר זה אמר הרי תפלתי נשמעת אבל אנכי לא שאלתי כהוגן כלומר לא פרשתי דברי אם ארכוב אני על החמור או להרכיבה עלי והרי תפלתי נהפכה עלי למשחית: **אסתבע**. לא מצאתי פירושו ולפי הענין פי' נתייגע: **עולאי**. עיר קטן ועירים עפרה תרגום ועילי עפרא: **אם למרכיבה** גרסי'. פי' להרכיבה עלי: **ה"ג** בב"ר פ' ס"ז ולקמן יתוותרון בני מעוהי ופי' יופקרו פרי בטנו יוצאי יריכו: **האלהים וגו'** גרסי': **ה"ג** בב"ר פ' פ"ד השק על בשרו מרדכי כו' ועוד מאריך שם במאמר זה ועיין שם: **ה"ג** גדולה ומרה והיכן נפרע לו בשושן שנאמר ויזעק זעקה גדולה ומרה: **ה"ג** אחד מחיינו

עץ יוסף

(כג) **יועץ לפי דרכו** לפי הנאתו. ומסברה יליף זה מדלאיש שכל אחד הוסיף על של חבירו: **שהרג את אחיו** כדי לירש העולם לבדו. ולא היה יודע שאביו פרה ורבה ולא הועיל. שעכשיו ישמרו עצמם מקין אחר שראו מה שעשה להבל. אבל אם לא היה הורג להבל בחיי אביו. היה יכול להרוג להבל ואחר אחיו כפתע פתאום. גם אולי אם לא היה הורג להבל לא היה אדה"ר חוזר להוליד אחרים. אבל עכשיו שהרג להבל השם להוליד אחר כדכתיב ותלד בן וגו' תחת הבל כי הרגו קין: **וכי לא היה יודע שאחיו פרה ורבה** וה"ל לבקש התחבולה להמית בניו בקטנותם באופן שלא ירגישו בדבר: **דאינון דקיקין כו'** פי' בעוד שהם קטנים תחת בטן אמם אני מחנק אותם: **אנא מחנק להון הה"ד** [שמות א'] : וראיתם על האבנים אם בן הוא והמתן אותו. וכתיב כל הבן הילוד כנ"ל [יפ"ע]: **שהבנות נשואות** גירסא זו דמשמע שכבר נשואות אינה נכונה. אלא כדגרסינן בויקרא רבה שהבנות נשאות לאנשים ופרות ורבות. ופי' נישאות לאנשים מעם אחר ופרות ורבות מהן ונמצא שארית זרע לישראל שגברי הבא על בית ישראל ולדה כמותה: **הריני מזדווג עם פטרונם** שיתן להפסיק הדבוק אשר לו יתברך עם ישראל. ע"י שיבטלם מהמצות. ובזה הם נלחמים בהקב"ה למרות במצותיו. וז"ש שם ננתקה את מוסרותימו דהיינו תפילין כדאי' בהגדה. ולזה יצא ה' בעצמו וילחם בו מאחר שעיקר המלחמה עליו [יפ"ע]. **ומה כתיב תמן כו'** הזכיר זה לומר שתכלית המלחמה לעשות הפך כוונתם שרצו לסלק מלכות ה' מן הארץ והוא הכרך הדבוק האלהי ובטול מצותיו כאמור: (כד) **אנטגריפין דאיגרתא** תרגום פתשגן הכתב אנטיגרפין. וכן בלשון יוני ורומי [מוסף הערוך]: **להיות עתידים** ליום הזה ואינם יודעים כו'. כי כתיבה הזאת היתה על דרך נבואה ולא ידע מה מבא. ור"ל שגם הקב"ה בלבו שיכתוב סתום כמו שנבואתן סתומה כלו' מה שמבינים ויודעים מענין מקריהם הוא דבר סתום וחתום [אור חדש]. אבל מרדכי ידע נבואה ברורה [שהגיד לו אליהו כדא' לעיל] לכן כתב להיות היהודים עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם שלכאורה לא הוי ליה לכתוב כך שמא יבראהו או יהבאו מפניהם. ולא ה"ל לכתוב רק להיות עתידים לרדוף וגו' אלא ע"כ נגלה בו רוח נבואה או רוה"ק ונתבשר להנקם מאויביהם [יפ"ע]: **מן דוחקא כו'** מדוחק הדרך נתייגע ונתקלקלו קרסולי רגליו. אמר הלואי שהיה לי חמור. עבר עליו איש אחד מרומיים שעתה ילדתו לו המרתו עיר אחד. ואמר לו קח והרכב עליך עיר זה. אמר הרי תפלתי נשמעת אבל אנכי לא שאלתי כהוגן כלומר לא פרשתי דברי אם ארכוב אני על החמור או להרכיבה עלי. והרי תפלתי נהפכה עליו לשחוק: **אסתבע** פי' נתייגע. **עולאי** פי' עיר קטן: **אם למרכיבה** פי' להרכיבה עלי: (כה) **מאן דאמר רחמנא ותרן** תדכתיב נושא עון ופשע וחטאה ונקה משמע שמוותר. וכן כתיב נושא עון ועובר על פשע. וליתא אלא מאריך אפיה וגבי דיליה. ושרוש מאן דאמר כל שאומר שהקב"ה ותרן לשאינם שבים. יותרו קשרי בני מעיו וילכו בהתלואים שמורה אל הבריות לתמוה. אלא מאריך אפים אולי ישובו וכדכתיב ה' רחום וחנון ארך אפים. ואחר אפים הוי לרשעים אולי ישובו. ואם אינו שב גבי הקב"ה ממנו דיליה. והא דכתיב נושא עון ועובר על פשע שמשמע שמוותר. הוא לשבים [יפ"ת בב"ר פ' ס"ז]: **מתוך מאכל ומשתה** ר"ל לפי שמכרו אותו מתוך ישוב הדעת אחר שישבו לאכול לחם ולא תיכף מתוך הכעס. כנגד זה היתה עונשם שאף שנתישב אחשורוש וישב לשתות לא שב ממחשבתו הרעה [יפ"ע]: **כך אני אעשה לכם** ואף שבכם ראובן ויוסף ובנימין לא חטאו בזה. מ"מ כל ישראל ערבים זה בזה. ועוד שהעולם נידון אחר רובו: **הה"ד והמלך והמן ישבו לשתות**. דאל"כ מאי נ"מ דכתב לה: **היה אחד מישראל כו'** עד נבוכה גרסינן לה בתר מילתיה דר' יששכר. דמדאמר ר' יששכר דבק לר' חנין. והא שייכא אוהעיר שושן נבוכה [יפ"ע]: **הה"ד והעיר שושן נבוכה**. דאל"כ מאי מבוכה הוה מהשתא הרי ליום י"ג נאמר להיות עתידים. אלא שנראה שלא היו ממתין שיבזבזו איש מישראל ממונו בהקומם לירשו שיהיה ערבוביא וקטטה בעיר מעתה כשרואים שישראל רוצה לקנות שום דבר: **עד היכן מתוקנת** דאע"ג דאיהו מחיל. מ"מ מה שחטאו לה' שעברו על כי ימצא איש גונב נפש מאחיו אין בידו למחול:

פרשה ח (א) **בנימין גרם** אע"ג דלא חטא בזה. לפי שנתגלגלה חובה על ידו יענש קלם כדרך מכה נפש בשגגה. א"נ דהו"ל לבדוק בשקו דמסתמא ידע בהשבת הכסף באמתחות אחיו. והשקל במעשה הראוי לעשות בשעת הפגעים עבירה היא בידו כמאבד עצמו לדעת [יפ"ע]: **והוא איש ימיני** ומ"מ איש יהודי. הא אמריך לעיל לפי שייחד שמו של הקב"ה: **לא זז מבניו עד סוף** כל הדורות ולאו נוהג אלא בבני אדם גדולים. דוד שנא' [ד"ה א' כ"א]. **ויפול דוד והזקנים** מכוסים בשקים. אחאב כו' כנ"ל [יפ"ע] וכן הוא בב"ר פ' פ"ד. ופי' שלפי שתפס יעקב אבינו את השק בזמן נערו לפיכך אינו זז מזרעו שכולם למדו ממנו לעשות כן בעת צרתן כדי שירחם ה'. כי לולי יעקב שעשה כן מנא ידעו שיש לעשות כן לעתים בצרות והא דאינו נוהג אלא בבני אדם גדולים היינו משום דמיחזי כיוהרא להאמער כדרך יעקב אבינו. וכדרך שאמרו בס' הבגוה מי תפיבת לאתחבולי אירוסלים: **מרדכי וילבש שק** ומה שאמר הכתיב שק ואפר יולע לרבים לא קשה דשאני הגעה מלבוש. ולפי מ"מ בחזית פסוק זאת קומתך תכלן דרוב אותו הדור לדיקים הוו ניהא ספי: **דכתיב ויזעק זעקה** גדולה ומרה. והיכן נפרע לו בשושן ויזעק זעקה גדולה כנ"ל כדאיתא בב"ר. ונראה דמייתי ליה מלת זעקה דהו"ל לומר ויזעק במרה לו בקול גדול ומר. לכן תמה דלפי נ"ג [יפ"ע]. אבל קשה מה הפסק יעקב בזה והלא בתלות אמרו לא אל הברכה. ושמא משום דנתגלגלה תובה זו על ידו דעתם לצדיק לא טוב: (ב) **ובכי יש אבל גדול כו'** שכיון שבעולם אמצ קטנו על כל המתים ז' ימים אין עושר

גמל

מחייו . ד"א אבל דעלמא כשמת לו בן אומרין לו המנחמין יחיה בנך האחר הנשאר לך . אם לא היה לו אחר אומרים לו הארך ימים . אבל כאן הכל לקחין למיתה להשמיד להרוג ולאבד : ותבאנה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד . רבנן דתמן אמרין ד שפרסה נדה . ורבנן דהכא אמרין הפילה עוברה משעה שהפילה שוב לא ילדה . ר' יודן בר' סימון אמר במוך היתה משמשת א"ר יודן בר' סימון דריוש האחרון בנה של אסתר היה טהור מאמו וטמא מאביו : (ד) ותקרא אסתר להתך . רבנן דתמן אמרין : ה התך זה דניאל . ולפי שחתכוהו מגדולתו נקרא התך . ורבנן דהכא אמרין שחתך את הדברים . לדעת מה זה ועל מה זה . אמרה לו לך אמור לו . מימיהם של ישראל לא באו לצרה כזאת . שמא כפרו ישראל (שמות טו) בזה אלי ואנוהו . ושמא כפרו בלוחות דכתיב בהן (שם לג) מזה ומזה הם כתובים : (ה) ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו . אמר להתך לך אמור לה בן בנו של קרהו בא עליכם . הה"ד (דברים כה) אשר קרך בדרך . ד"א אשר קרהו בחלום מלמד שהזכיר לה את החלום אשר חלם כענין זה בשנה השנית למלך אחשורוש . וירא והנה רעש גדול וחזק ובהלה על הארץ ופחד ורעד לכל יושביה והנה שני תנינים גדולים ויריעו זה לקראת זה ויערכו מלחמה וינוסו לקולם כל גויי הארץ . והנה ביניהם גוי אחד קטן ויקמו כל הגוים על הגוי הקטן לאבד זכרו מעל הארץ . ויהי היום ההוא חשך לכל העולם ויצר לגוי הקטן מאד ויזעק אל ה' והתנינים נלחמים באכזריות חמה ואין מפריד ביניהם . וירא מרדכי והנה מעין מים אחד קטן עבר בין שני התנינים האלה ויפריד ביניהם מן המלחמה אשר היו נלחמים והמעין נגר ויהי לנחל שוטף כשטף ים הגדול הולך ושוטף בכל הארץ . וירא והנה זרחה השמש לכל הארץ ויאיר העולם ויתרומם הגוי הקטן והגבוהים הושפלו ויהי שלום ואמת בכל הארץ . ויהי מהיום ההוא ומעלה וינצור מרדכי את החלום אשר חלם . ובעת אשר הצר לו המן אמר לאסתר על ידי שלוחה הנה החלום אשר ספרתי לך בימי נעוריך . ועתה קומי ובקשי רחמים מאת הקב"ה ובואי לפני המלך והתחנני על עמך ועל מולדתך : (ו) כי אם החרש תחרישי . אם תשתקי עכשיו שלא ללמד סניגוריא על אומתך . סופך לשתוק לע"ל ואין לך פתחון פה למה שאת יכולה לעשות טובה בימיך ולא עשית . ומה את סבורה שהקב"ה מניח את ישראל . מכל מקום מעמיד להם גואל . הה"ד רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר : (ז) ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי . אמרה לו לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים . ו אלו הן י"ג וי"ד וט"ו בניסן . שלח לה והרי בהם יום א' של פסח . אמרה לו זקן שבישראל למה הוא פסח . מיד שמע מרדכי והודה לדבריה . הה"ד ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר . תמן

יד יוסף ד לעיל פ' ז' סי' י"ח . ילקוט אסתר . נדה דף ע"א ע"א . סוטה דף כ' ע"ב : ה ילקוט אסתר . מגילה דף ט"ו . ב"ב דף ד' ע"א : ו פדר"א פ"נ :

מתנות כהונה

מחייו ד"א אבל כו' : **הארך** כו' . אתה בעצמך תאריך ימים : **שפרסה** נדה . עין לעיל סוף פסוק ויאמר המן למלך : **במוך** כו' . כדי שלא תתעבר מעכו"ם : **ושוב** גרס וא"ר יודן כו' וצ"ל שכיון שהכמים' אותה שבנה אשר יהיה לה ממנו הוא יבנה בית המקדש וכמו שפי' התרגום שוב היתה משמשת כדרכה : **שחתך** את הדברים . שכל ענייני מלכות נחתכין ונגמרים על פיו כדאיתא במסכת מגילה : **של** קרהו . הוא עמלק ובמס' מגילה הגירסא יותר מתוקנת וכן הביאו הילקוט : **שני** תנינים . רמז למרדכי והמן : **מעיין** מים . רמז לאסתר על דרך גל נעול מעיין חתום : **למה** הוא פסח . כלומר למי נצטווה רק לישראל ואם הם יתבטלו

ענף יוסף

דבר . וכוונתו היה לטובה כדי שיקבלו עונש בעה"ז על מכרם בכסף צדיק . וטוב להם לצער עד מאד אשר יהיה להם כפרה . לכך שתק . ואע"ג דלא חטא כזה . יש לומר לפי שנתגלגלה חובה על ידו יענש קצת כדרך מכה נפש בשגגה :

(ג) [רבנן דתמן כו' ר' יודן בר סימון אמר במוך היתה משמשת ואמר ר"י בר"ס דריוש כו'] . כמאמר קשה ההבנה באמת שזולת הקושיא המבוארת במאמר זה שמביא ראיה לסתור שאם היתה משמשת במוך א"כ איך נתעברה בדריוש האחרון . הנה קשה עוד כי מה ענין זה לפשטות דקרא דותתחלחל המלכה מאד . וגם יש לראות במאמר החכמים הראשונים מאין הוכיחו מפשט הכתוב שפירסה נדה או שהפילה ולא ילדה עוד . אך הנראה שהם הרגישו בפסוק יתור מלת מאד שיורה על היות ההלחלה בהפלגה יותר מכל תלאות אחרים ויולדת מתוקם ספני . וכן הרגישו החכמים באלה במה נודע היום התלאה כזאת משונה מכל התלאות עד שכתב בה מאד . והנה רבנן דתמן אמרי שפירסה נדה וזה כי להיות מדרך חלחלה וחרדה לסלק הדמים כדתנן במס' נדה בפרק הפינוקות . אך כשפסק החלחלה ויתירה מאד עד שבא לכלל בעתותא או מרפיא כדאי' שם בגמרא סתרא מגמית נשים ביעתותא מרביא . ועל כן למה שראו בה שפירסה נדה שפטו בגדה שנסתלקה מאד עד שנבעתה ופירסה נדה . ורבנן דהכא תירצו הקושיא באופן אחר והוא בשהפילה ולא ילדה עוד . וזה כי מטבע העולם הוא שהאשה המעוברת כשמתחלחלת תפיל עוברה . אמנם כאשר היה תלאה יתירה מאד תפיל בחוזק ובכח גדול עד שלא תהיה ראויה להתעבר עוד . ובמה שראו שהפילה ולא ילדה עוד שפטו בצדק שבחלחלה היתה יתירה מאד עד ההשמטה מקורה בכולה . ואמנם ר' יודן בר"ס אמר שזה לא יתכן שהרי שלא היתה משמשת במוך קודם ששמעה שמועה זאת ואין אפשר שנתעברה ושהילה . אלא ודאי נודע שהיתה החלחלה יתירה מאד למה שידענו שהיתה משמשת במוך עד ששמעה זה ומפני והלאה אחר ששמעה שמועה זאת ראינו אותה שנתעברה א"כ יראה באמת שהחלחלה היתה גדולה עד מאד . כי אם לא היתה גדולה עד מאד לא היתה מתעברת לעולם בהיותה משמשת במוך . והחלחלה היתרה שבנה גבורה עד כי רגשה למנוע מן יותר על מה שהיה ע"י העבור . והביאו ראיה מדברי ריב"ס איך נתעברה אח"כ למה שאמר ריב"ס דריוש האחרון בנה של אסתר היה כו' וזה לא יתכן אלא שהיה יתירה מאד ובלאו הכי לא לשמש במוך כדי שתתעבר ותתרצה עוד אל המלך ויהיו לה בנים ממנו שהם יקראוה כאלה על עמה ועל מולדתה שמצא מלכתה טוב בעדם קרובי אל המלך . ולפ"ז מה שאמר שמשה במוך היינו ר"ל קודם זה היתה משמשת במוך ועכשיו ששמעה כן לא שמשה עוד במוך . דכלל העולה מכוונתם ז"ל שהחלחלה היתה יתירה על כל התלאות כי גדול הכאב מאד כמה שכשמעה שהיה מרדכי לבוש שק כי ששמע אלא היה זה רק לביכים חוץ [מהרז"ו אלמשנוני] : (ה) [והנה מעין מים קטן כו'] . עיין בעץ . פי' פירמת על התורה . ויבואר עם מ"ש במדרש לקמן סי' ט' נאמר שבשם הען הלך לו אצל מרדכי ומצא שהיה יושב בבית המדרש וכם נוקות יושבים לפניו ושקים בתפיגסם ועוסקים בתורה והיו צועקים ובוכים כו' שבלין עליהם מלמלאות של ברזל כו' געו כולם בבכיה עד שנעלתה שועתם למרום בשעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ועמד מכסא דין וישב בכסא רחמים כו'. זה המעין מים קטן שכן התורה משולה למים והוא מעין המתגבר . וגם קבלו מעין מלגמן עיון שהיו מעיינים בתורה לפני מרדכי . ונקרא קטן לפי שהיו תינוקות של בית רבן . ולפי שהוא הבל שאין בו חטא לכן קרעו גזר דין של ישראל ועמד הקב"ה מכסא דין וישב בכסא רחמים ומסבלה כגזירה . והמעין נגר והיה לנחל שוטף בגם הגדולים עסקו בתורה כמ"ש בפ"ק דמגלה ליהודים היתה אורה זו תורה ופרש"י ז"ל שגזר המן שלא יעסקו בתורה . ויראו וחגו ורמז בשמם לכל הארץ שנחסם המגם של עוה זכרה קבלו כיפו אמאדרוג [נצול בנימין] : (ז) [אלו הן י"ג וי"ד וט"ו] . קשה שלא בי"ג בניסן נקראו סופרי המלך ונתן דת בשושן ויצא מרדכי כמ"ש ויזעק זעקה גדולה וגו' ויגד לאסתר

עץ יוסף

גדול או קטן דמשמע בשיעור שוים . ולא דמי לאבל כבד זה למגלים דהתם באיכות קאמר שלעגו מרובה . ומפני דאבל זה שכל האבילות הוא מתקלקל ועולה עד שכלה בז' ימים . אבל זה כל שהולך מתגבר ומתארך . שהם יותר מתקרבים בכל יום אל המות . וכן מגד שאין מנוזמנין כשאר האבילות אין לו קצבה בימים להתנחם אלא קיים לעולם בענין אחד יפ"ע] : **אומרים לו הארך ימים** . אתה בעצמך תאריך ימים [מת"כ] או פירושו תאריך ימים ותלד בנים אחרים : (ג) **שפרסה** נדה כפירוש והתחלחל נתמסמס הגל גופה כדפרש"י . ועיין לעיל פ"ז סוף סימן י"ח : **הפילה עוברה** דרשו כן מפלת ותתחלחל לפי שיש פשוטו מורה על היפך הפשטה וכמו מקרקר קיר . הוסר מה שהיה בחללה . או ירצו מה שקודם היתה מלאה ומעוברת כאומרו אני מלאה הלכתי . כעצמות בבטן המלאה . עתה נעשית ריקה וחלולה . ודרשו שוב לא ילדה מאומרו ותתחלחל כי זה די בשיאמר ותחל כי שרשו חיל . ואמר ותתחלחל כפל האותיות להראות שפעלה שסוב לא ילדה . או דייקו זה מאומר מאד [מגלת סתרים] והיינו שלא מצינו שילדה בנים לאחשורוש לפי שנתקלקלה מלקבל הריון . ודבר זה הגיע לה שכיון שאחשורוש עשה דבר זה להשמיד ולהרוג את ישראל לא היה ראוי שיהיה לו שם בישראל ויהיה לו תולדה בהם ולפיכך הולד שהיתה מעוברת הפילה ושוב לא ילדה מטעם זה שאין ראוי שיהיה זרע בישראל כי נכרי ועבד הבא על ישראלית הולד כשר . ואף שחזר בו והפך אותו על המן . דבר זה לא היה מאחשורוש עצמו רק מלך כי יד ה' עשתה זאת . אבל הוא ברשע מתחלתו ועד סופו [תור חדש] : **במוך כו'** כדי שלא תתעבר ממנו : **דאמר ריב"ס דריוש** כו"ל ופי' משום דהמריך דדריוש האחרון שגזר לבנות בהמ"ק בנה של אסתר היה וא"כ בת הולידי הוא דלא כמ"ד שהפילה ושוב לא ילדה לכן הוזקק ריב"ס לומר כי מה שלא מצינו לה בנים אחרים אלא דריוש לפי שמשמשת במוך היתה . וכתב המת"כ וצריך לומר שכיון שהכמים אותה שבנה אשר יהיה לה ממנו הוא יבנה בהמ"ק וכמו שפי' התרגום שוב היתה משמשת כדרכה . וע' עוד בענף : (ד) **זה דניאל** דמוכח שישראל היה התך . מדהלכה אסתר על ידו לדעת שמא כפרו בלוחות . וא"כ הוא דניאל דלא נמצא שום מקום שהיה מסריסי המלך דמדי ופרס יהודי . כי אם דניאל כמפורש בספר דניאל [מהרש"א] : **ולפי שחתכוהו מגדולתו** בימי אחשורוש שהרי בבלשאצר שלטו תלתא במלכותיה וכן דריוש המדי כנאמר ועילא מנהון סרכין תלתא די דניאל חד מנהון וכן כורש כנא' ודניאל דנא הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה ולא יותר שכשמלך אחשורוש חתכוהו מגדולתו [רש"י] : **שחתך את הדברים** שכל עניני מלכות נחתכין ונגמרין על פיו כדאי' במס' מגילה [מת"כ ויפ"ע] . או פירושו שחתך את הדברים שצוה מרדכי ולא אמר לאסתר כל דברי מרדכי בשלימות ממש עד שאחרים הגידו לה . וקראו הכתוב התך על שם סופו [מסדר"א] : **לדעת מה זה ועל מה זה** כו' . הוקשה להם דלדעת על מה זה די . דלמה לה לשאול מה זה הלא הגידו לה נערותיה דבר לאמר שראו אותו מלובש בשק . א"כ לא יחסר לה לדעת כי אם סבת זה . לכן תרגמו שאמרה לו כו' [מגלת סתרים] וה"פ מה טוב זה הלשון שלא היה כמותו כי על מי מהדברים זה הוא . אם על כפירת זה אלי או על כפירת מזה ומזה : (ה) **בן בנו של קרהו** דק"ל אמאי נקט לשון מקרה דחלילה שיתלה מרדכי דברים כאלו אל המקרה והזדמן . לזה דרשו בן בנו של קרהו בא עליכם דהשתא ה"פ ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו עמלק לישראל מאז על רפיון ידים מן התורה כדאי' במכילתא ובתנחומא וילקוט סדר בשלח ח"ל אין רפידים אלא רפיון ידים מן התורה לפי שרפו ידיהם מן התורה לכך בא השונא עליהם לפי שאין השונא בא אלא על רפיון ידים מן התורה ע"ש . וכן כאן בא בן בנו של קרהו ג"כ על עון זה כדאיתא בפ"ק דמגלה בעלותיו יותר המקרה בשביל עלות שהיה בהם בישראל שלא עסקו בתורה בימי המן נעשה סוגלו של מקום מך ט' [תוך מהטעמים המבוארים לעיל שנהנו מסעודתו של אחשורוש . בכוונת ביטול תורה באו לזה ג"כ] ועי"ז השיב לו אסתר לך כנוס את כל היהודים שיעשו כנסיות והקהל קהלות ברבים לדרוש להם את דבר ה'. כדבריהם ז"ל על ויקהל משה וע' בבינה לעתים דרוש כ"ב . ולכן כינס מרדכי כ"ב אלף תינוקות ועסק תורה וכדאיתא לקמן ע"ש : **ד"א אשר קרהו בחלום** ר"ל שהד"א מתרץ קושיא הנ"ל ג"כ וקאמר אשר קרהו בחלום . כי החלום האמתי הוא הבא במקרה לא על מה שהבא ביום . ע"ד בנפול תרדמה על אנשים פחד קראני ורעדה . לכן הגיד לה כי בא עת לטובה פתרון החלום בחלם בשנה השנית למלך אחשורוש שעדיין לא נתיישבה מלכותו ולא היה לו לחשוב על זה שהרי בשנת כלם למלכו אז נתיישבה מלכותו כנזכר לעיל [נצול בנימין] : **והנה רעש גדול** כו' הרעד והפחד והחבך שבכל העולם רמז על מה שאמרו לעיל בפסוק אם על המלך טוב שמה"ם ותמה ולבנה רועשים וזועקים על גזרת כלת ישראל : **והנה שני תנינים** גדולים . הם מרמזים על מרדכי והמן : **גוי אחד קטן** כו' גוי הקטן הנרדף מכל האומות מעולם שהוא ישראל שהיו כולם עומדים לבלעם במלחמתם בספרים בכל מקום : **והתנינים נלחמים** כו' מלחמה התנינים באכזריות חמה הוא הכנת המן לעץ לתלות את מרדכי . והכנת מרדכי להשפלת המן בתפלה וע"י אסתר : **מעין מים אחד** קטן . היא התשובה והתפלה שעשו . ע"ד שאמרו חז"ל גבי וישאבו מים וישפכו לפני ה' מלמד ששפכו לבם בתשובה כמים . וכן כתיב שפכי כמים לבך . וע"י זה ניצלו מהמלחמה של המן : **והמעין נגר ויהי לנחל** שוטף . מרמז על מה שנגבר כח התפלה להיות היהודים שולטים ומתנשאים : **והנה זרחה השמש** כו' זה מבואר ענינו . וע' בענף : (ו) **אם תשתקו עכשיו** כו' הוקשה להם לומר החרש תחרישי הוא כפול . דהל"ל כי אם תחרישי . לכן אמרו שאמר לה כי אם החרש עתה מדבר אל המלך גם תחרישי לע"ל : **ומה את סבורה** במה שאת נמנעת להשתדל בהצלת ישראל מפני שידעת שהוא גזרה מהקב"ה ואת סבורה שהקב"ה מניח את ישראל והיא לא תגלה עוד כוונת הקב"ה זאת לא תהיה כתוב דודאי ה' לא עשה אלא לפנים וסופו להעמיד גואל כמו שהודיע לי אליהו מאמר משה רבינו ע"ה שאמר לאליהו שיתפלל הוא מפה ואני מכאן ותהיה תפלתינו בשעת . והו רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר הוא ממשה רבינו ע"ה ממקום כבודו אשר בג"ע [והו במלת רוח הסרה יו"ד לרמוז כי הריוח שיבא ממקום אחר הוא ממי שאינו גוף כי אם רוח] שהוא לא ימתין עד יקראוך המלך . וכמלאת ההצלה בזה ולא מגדך . ונהוותך בלתי מסתכן על ההצלה נמצא עון שאול שגרם כל הרעה בלתי מתכפר . ועל כן את ובית אביך שמבית שאול שגרם כל הרעה שהניח לאגג על לילה אחת ונזדמן לו שפחה והטיל בה זוהמא ויצא הגר האגגי הצורר הזה הרע הזה תאבדו . על כן השתדלי לכפר על בית אביך [אלשיך] : (ז) **אלו הן י"ג וי"ד וט"ו** ולפ"ז יום הרכבת מרדכי על הסוס היה בי"ז בניסן וכדאי' לקמן פסוק מהר קח את הלבוש . ולא יקשה איך רתן ונלה בי"ט ב' של גליות . דודאי מרדכי וב"ד בקיעי בקביעא דירחא . ולא היו צריכים לעשות י"ט מספיקא . ומשום מנהגא לא היו עושין כמו שאנו עושין . כי זה נתחדש בגלות ב' דשלחו מתם כל הכא דמטו שלוחי ניסן וכו' הזהרו במנהג אבותיכם וכו' כדאיתא בביצה [יפ"ע] ועיין בענף : **למה הוא פסח** כו' למי נצטוה רק לישראל . ואם אין יתבטלו . פסח מה יהא עליו . לכן מוטב שיתבטלו פסח אחד כדי לקיים פסחים הרבה . וילקוט גרים אם אתה זקן של ישראל אם אין ישראל בעולם מי המצות ישים אם ישראל אינם למה תורה : **ויעבור מרדכי** דקדק מה שכתוב

אמרין שהעביר י"ט של פסח בתענית. ועל אותה צרה ויתפלל מרדכי אל ה' ויאמר גלוי וידוע לפני כסא כבודך אדון העולם כי לא מגבהות לב ומרום עין עשיתי אשר לא השתחויתי להמן כי מיראתך פעלתי זאת לבלתי השתחות לו כי יראתי מפניך לבלתי תת כבודך לב"ו ולא רציתי להשתחות לזולתך. כי מי אני אשר לא אשתחוה להמן על תשועת עמך ישראל כי לוחך הייתי מנעל רגליו. ואתה אלהינו הצילנו נא מידו ויפול בשחת אשר כרה וילכד ברשת אשר טמן לרגלי חסידיך. וידע המרגיז הזה כי לא שכחת ההבטחה שהבטחתנו (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם. מה עשה מרדכי קבץ את התינוקות וענה אותם מלחם ומים והלבישם שק והושיבם באפר והיו צועקים ובוכין ועוסקין בתורה. ובעת ההיא היתה אסתר מפחדת מאד מפני הרעה אשר צמחה בישראל. ותפשוט בגדי מלכותה ואת תפארתה ותלבש שק ותפרע שער ראשה ותמלא אותו עפר ואפר ותענה נפשה בצום ותפול על פניה לפני ה' ותתפלל ותאמר ה' אלהי ישראל אשר משלת מימי קדם ובראת את העולם. עזור נא אמתך אשר נשארתי יתומה בלי אב ואם. ומשולה לעניה שואלת מבית לבית. כן אנכי שואלת רחמיך מחלון לחלון בבית אחשורוש. ועתה ה' הצליחה נא לאמתך העניה הזאת והצילה את צאן מרעיתך מן האויבים האלו אשר קמו עלינו. כי אין לך מעצור להושיע ברב או במעט. ואתה אבי יתומים עמוד נא לימין היתומה הזאת אשר בחסדך בטחה ותנה אותי לרחמים לפני האיש הזה כי יראתיו. והשפילהו לפני כי אתה משפיל גאים :

פרשה ט

(א) ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר בגדי יפיה ואת עדי תפארתה ותקח עמה את שתי נערותיה ותשם יד ימינה על הנערה האחת ותסמך עליה כחוק המלכה והנערה השנית הולכת אחרי גבירתה וסומכת עדיה לבלתי נגוע הזהב אשר עליה ארצה. ותצהיל פניה ותכס הדאגה אשר בלבה. ותבאה בחצר הפנימית נכח המלך ותעמוד לפניו והמלך יושב על כסא מלכותו בלבוש זהב ואבן יקרה וישא עיניו וירא אסתר עומדת למול פניו. ותבער בו חמתו מאד על אשר הפרה תורתו ותבא לפניו בלא קריאה. ותשא אסתר את עיניה ותרא את פני המלך והנה עיניו כאש בוערות מרוב החמה אשר בלבו. ותכר המלכה את קצף המלך ותתבהל מאד ותפג רוחה ותשם ראשה על הנערה הסומכת ימינה. וירא אלהינו ויחמול על עמו. ויפן לצער היתומה אשר בטחה בו. ויתן לה חן לפני המלך ויוסיף יופי על יופיה והדר על הדרה. ויקם המלך בבהלה מכסאו. וירץ אל אסתר ויחבקה וינשקה. וישלך זרועו על צוארה ויאמר לה המלך אסתר המלכה למה תפחדי כי הדת זאת אשר גזרנו איננה מוטלת עליך באשר את רעיתי וחברתי. ויאמר לה מדוע כאשר ראיתיך לא תדברי אלי. ותאמר אסתר אדני המלך כאשר ראיתיך נבהלה נפשי מפני כבודך : (ב) ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך וגו'. ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבא המלך והמן אל המשתה וגו'. ויאמר המלך מהרו את המן וגו' ויבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר וגו'. ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב. וכראות המן את מרדכי יושב בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו וימלא המן חמה. ויתאפק המן וגו' ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו וגו'. ובכלם לא היו יודעים לתת עצה כזרש אשתו שהיו לו שס"ה בעלי עצה כמנין ימות החמה. אמרה לו אשתו אדם זה שאתה שואל עליו אם מזרע היהודים הוא לא תוכל לו. אם לא תבא עליו בחכמה במה שלא ניסה אחד מבני אומתו. שאם תפילו לכבשן האש כבר הוצלו חנניה וחבריו. ואם לגוב אריות כבר עלה דניאל מתוכו. ואם תאסרהו בבית האסורים כבר יצא יוסף מתוכו. ואם במולי תסיק תחתיו כבר התחנן מנשה ונעתר לו הקב"ה ונפיק מיניה. ואם במדברא תגלוניה כבר פרו ורבו אבותיו במדבר. וכמה נסיונות נתנסו וכלן עמדו ונצלו. ואם עיניו תעור הרי שמשון דקטל כמה וכמה נפשתא מפלשתאי כד עויר. אלא צליב יתיה על צליבא דלא אשכחינן חד מן עמוי דאשתזיב מניה. מיד וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ. מאיזה עצים היה אותו העץ. אמרו חכמים בשעה שבא להכינו. קרא הקב"ה לכל עצי בראשית. מי יתן עצמו ויתלה רשע זה עליו. תאנה אמרה אני אתן את עצמי שממני מביאין ישראל בכורים. ולא עוד אלא שנמשלו ישראל כבכורה הה"ד (הושע ט) כבכורה בתאנה בראשיתה וגו'. גפן אמרה אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל הה"ד (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע. רמון אמר אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל שנא' (שיר ד) כפלח הרמון רקתך. אגוז אמר אני אתן את עצמי שבי נדמו ישראל הה"ד (שם ו) אל גנת אגוז ירדתי. אתרוג אמר אני אתן את עצמי שממני נוטלין ישראל למצוה. הה"ד (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו'. הדס אמר אני אתן את עצמי שנמשלו בי ישראל שנא' (זכריה א) והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה. זית אמר אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל שנא' (ירמיה יא) זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך. תפוח אמר אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל שנ' (שיר ב) כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים וכתיב (שם ז) וריח אפך כתפוחים. דקל אמר אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל הה"ד (שם) זאת קומתך דמתה לתמר. עצי שטים ועצי ברושים אמרו אנו ניתן עצמנו שממנו נעשה המשכן ונבנה בהמ"ק. ארז ותמר אמרו אנו ניתן עצמנו שאנו נמשלים לצדיק שנא' (תהלים צב) צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה. ערבה אמרה אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל שנא' (ישעיה מד) כערבים על יבלי מים. וממני נוטלין למצוה לארבעת המינין שבלולב. באותה שעה אמר הקוץ לפני הקב"ה רבש"ע אני שאין לי (כמה) על מה לתלות אתן את עצמי ויתלה טמא זה. שאני נקרא שמי קוץ והוא קוץ מכאיב ונאה שיתלה קוץ על קוץ. וממנו מצאו ועשאו. וכיון שהביאו לפניו הכינו על פתח ביתו וימדד את עצמו להראות את עבדיו היאך יתלה מרדכי עליו. השיבתו ב"ק נאה לך העץ מתוקן לך העץ מששת ימי בראשית. רבנן דתמן אמרין מנין להמן מן התורה שנאמ' (בראשית ג) המן העץ דריש ליה המן העץ : (ג) ד"א ויהי

ביום

יד יוסף פרשה ט א עיין דף קל"ט :

ענף יוסף

לאסתר ויארכו הדברים עד נוסח עליו על דבר כלומות ולא יתכן שהיה ביום ההוא בזמן י"ג כנימן בכללם שהרי כבר עבר מקצת היום. ומה גם למ"ש ז"ל שהיו מקבלים הצום מבע"י ואפשר להפך נזכות המדרש לומר כי ע"ס יקראו סופרי המלך ביום י"ג היתה הסכמת המלך והמן מיום י"ב לעשות הדבר אלא שאיחרו וכתבו הספרים ביום י"ג. ויהיה כי טוקבה להם אומר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה כי מה ידע ולא ידעו הכל. אך הוא פירש מהגלה ביום י"ב באמור המן למלך ישנו עם וגו' והסכים המלך עמו טרם יכתב ונתפרסם ביום י"ג וגם שנא' ולא שתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן נתן לו להראות את אסתר. אפשר שביום י"ב טרם ניקראו סופרי המלך בי"ג נתן דת בשושן. כי לא היה ענין סופרי המלך כי אם לשאר מדינות המלך ובזה היה יום ראשון של פסח שלישי לצומות וישבות המן ממחרת הפסח [אלכין]. אבל רש"י בפ"ק דמגלה יש לו דרך אחרת גבי ויעבור מרדכי שעבר י"ט א' של פסח בתענית ע"ש. והתרגום בפסוק ויהי ביום השלישי יש לו ביעת אחרת שפי' ויהי ביום השלישי היינו בשלישי בפסח. כי לפ"ז י"ד וט"ו וט"ז התענו ובי"ז שכבר עברו התעניות והלכה אסתר למשתה ובי"ח נתלה המן. ועיין בספר מנות הלוי :

פרשה ט (ב) [אלא צליב יתיה על צליבא דלא אשכחן חד מן עמוי דאשתזיב מניה]. קשה דמה עלה היתה זאת דבהקב"ה יועציו לא ידעו חכמה זאת. הרי נראית פשטות גדולה ואיך יטיב בעיניו. דהרי כי שהציל מן ה"ש שלא ישרוף אותם ומן האריות ומכמה מיני פורעניות יוכל להציל מן הצליבה. ולמה וייטב בעיני המן ובעיני חכמיו. אמנם יבואר ע"פ דאי' בר' שמעון בן שטח אמר לתלמידיו כשיכנסו להנשים הכשפניות בתגביהו כל אחד מכם לאחת מהן מן הארץ ובזה אין כשפוהם בוטל ככה ע"ש ביתכת סנהדרין. א"כ הרי שכל עוד שהמכשף רגליו על הארץ יוכל לעשות כשפים. אמנם כאשר יותלה ויגבהו רגליו מן הארץ לא יוכל לעשות עוד כשפים. והמן הרשע ידוע שהיה תולה כל הנסים שנעשו לאבותיהם שהיה במעשה כשפים. וכמה שאמרו במדרש לעיל פסוק אם על המלך טוב ע"ש. לכך זרש אשתו התכשפה נתחכמה ואמרה בלא ימית אותו רק בתליה שיהיו רגליו מוגבהים מן הארץ ושוב לא יוכלו הכשפים ולא ינצל מרדכי בכשפיו. ולכן בשאר מיתות יוכל להציל מן האש ומן המים ומאיזה דבר ע"י כשפים. ולא זה כשיהיה תלוי באויר לא לעשות כשפים. ולכן שום אחד מאומה זו לא מצינו שניצל מתלוים :

בגולם

מתנות כהונה

יתבטלו פסח מה הנאה עליו מוטב שיבטלו פסח אחד כדי לקיים פסחים הרבה וכ"ה בילקוט : במולי תסיק. והבאר לעיל במדרש רות בפסוק לעת האוכל : כד עויר. כשכבר היה עור : אלא צלוב. תתלה אותו על תלייה שלא מצינו אחד מבניו שניצול ממנו : שאין לי על מה לתלות כלומר אין בידי לומר למה הוא נתלה עלי : וממנו מצאו כו'. שלא יכלו למצוא עץ גבוה נ' אמה

חוץ

עץ יוסף

בכתוב ויעבור. ולכך פירשו ז"ל ויעבור שהפליג בתענית עד שהיה דוחה יום ראשון מפסח : ועל אותה צרה התפלל מרדכי כצ"ל [מ"כ]: לבלתי תת כבודך לב"ו שהמן הקק ע"ז על לבו כדלעיל בפסוק גדל המלך אחשורוש. גם עשה עצמו ע"ז כדלעיל בפסוק ויהי בהתרם. ומן ויתפלל מרדכי אל ה' עד ויאמר לה המלך גמרא גמירי לה כי אין זה נדרש מתוך הכתובים כלל [יפ"ע] :

פרשה ט (ב) לתת עצה כזרש אשתו דמדכתיב ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו משמע שיודעת מכולם דאל"כ לא הו"ל לאקדומה וכדכתיב ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו :

במולי תסיק. דאי' ברות רבה פסוק ויאמר לה בועז לעת האוכל. במנשה הרבה להכעיס ויבא ה' עליו את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים. וא"ר לוי עשו לו מולא של נחשת והיו מסיקים האור מתחתיו. פרש"י שעשו לו דוד של נחושת והיו מסיקים האור מתחתיו. ויש מפרשים חמור של נחושת והיו מושיבים אותו עליו והיו מסיקין האור מתחתיו. והתפלל אל ה' וקבל ה' תפלתו והשיבהו ירושלים למלכותו ע"ש. וזהו שאמרו לו אם במולי תסיק : וכמה נסיונות נתנסו דמשה ניצול מחרב פרעה ונהפך על מכהו. ודוד הרג את גלית בחכן. ויצחק נמלט מהסכין בעקידה. והמתרגם זכר כל אלה : כד עויר כשכבר היה סומא : אלא צלוב יתיה אלא תלה אותו על תליה שלא מצינו אחד שניצול. ודייק זה שיעצוהו כן דאל"כ מ"ט יעצו עץ ממיתה אחרת. ומה חכמה היתה בזה שלמדוהו זרש ואוהביו. ומה טעם מצא בדבריהם שהוטב בעיניו ויעש העץ. אלא ע"כ מהטעמים שנזכר במדרש: תאנה אמרה כו' הוא דרך משל שאלו היה לה מענה פה היתה אומרת כן. ואם נקח הדברים כפשוטן י"ל שבשרי האילנות מדבר שהיו טוענים כן. וכדרך שכתבו התוס' בענין גילוי נראה דרים חולין : שממני מביאים ישראל בכורים. וכיון דאשתעבדא בהו חדא מצוה ראוי דאשתעביד בי מצוה אחריתי שתהיה נקמה כתיב על ידי [יפ"ע]. ולפי דרכו קשה מה שאמר הקוץ אני שאין לי על מה לתלות כו' דאדרבה היא הגינה שכיון שאין לו במה לתלות אין ראוי שיתלה עליו. ובעל יפ"ע הרגיש בזה ופי' שה"ק הקוץ שאין לי על מה לתלות וכאלו נבראתי לבטלה ראוי שאזכה בזה מיהא עכ"ל. אך זה דוחק. לכן נראה שכל העצים לא רצו ליתן את עצמן לתלות עליהם אותו טמא וכל אחד בא בטענה כי כיון שיש לו מעלה גדולה אין ראוי לחלל קדושתו לתלות עליו כגר מובס טמא טמא יקרא. ולכן כל אחד בלשון תמיה אמר אני אתן את עצמי כו' כיון שיש לי מעלה גדולה שאתי מביאין ישראל למצוה. ולזה קרא הקב"ה לכל העצים כדי שהכל יתנו טעם לפגם על אותו רשע שלא יתלה עליו. ובזה אתי שפיר באותה שעה כלו' כיון שכל העצים נתנו טעם שלא יתנו עצמן לזה אמר הקוץ רבש"ע כו' שאני שאין לי שום טעם לפגם אתן את עצמי כו' וכוון הדבר מעם האלקים שאני נקרא קוץ והוא קוץ מכאיב לכן נאה שיתלה קוץ על קוץ. וכן בתרגום שני איתא נ"כ שלא רצו העצים ליתן עצמן שיתלה אותו רשע עליהם : גפן אמר שבי נמשלו ישראל. וה"ה דהת"ל שממני מביאין בכורים. וכן הרמון. וכן הזית והדקל. אלא שלא האריכו : אל גנת אגוז ירדתי והיינו ישראל כדאמרינן בחגיגה בכמה דמויים : והוא עומד בין ההדסים. דהיינו לצדיקים שנמשלו להדסים כדאיתא בפ"ק דמגלה : כתפוח בעצי היער ואע"ג דאין הדמיון במקרא רק להקב"ה. כבר הורגלתי בחזית פ"ב סי' י' ע"ש. ומ"מ מבוס דפשטיה דקרא אין הדוגמא אלא בהקב"ה מייתי ליה עוד וריח אפך כתפוחים : וממנו מצאו שלא יכלו למצוא עץ גבוה חמשים אמה חוץ מעץ קוץ [מת"כ] : נאה לך העץ מתוקן לך העץ מי"ב. פי' נאה הוא לך גם אם לא היה מתוקן מקודם. כ"ש כי מתוקן הוא לך מששת ימי בראשית וכהא דאמרינן לקמן בסמוך המן מן התורה ומנין דכתי' המן העץ [מנות הלוי] : המן העץ שיתלה על העץ. והעץ היה קוץ ונמצא המן במילותו. אמר התן העץ במעשה הנחש הוא לפי שהיה התן גזע לפשעוני מעשו ועמלק אשר כחש כנחש וגם כדאיתא לקמן במדרש המן והנחש פתחו באף כו' ושניהם נתנו עיניהם במה שלא ראוי להם כו' כדאי'

נס"ק

ביום השלישי ב לעולם אין ישראל נתונין בצרה יותר משלשה ימים. שהרי באברהם כתיב (בראשית כב) ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק. השבטים (שם מב) ויאסף אותם אל משמר שלשת ימים. יונה שנ' (יונה ב) ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות. והמתים אינן חיים אלא לשלשת ימים שנאמ' (הושע ו) ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. תם הנס הזה נעשה בסוף ג' ימים לתעניתם. הה"ד ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ושלחה וקראה להמן בסעודה עם המלך בט"ו בניסן. וכיון שאכלו ושתו אמר המן המלך מגדל אותי ואשתו מכבדת אותי ואין בכל המלכות גדול ממני ושמח בלבו מאד. הה"ד ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב: (ד) ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה וגו'. ג ד' הם שפתחו באף ואבדו באף ואלו הן. נחש. ושר האופים. ועדת קרח. והמן. נחש דכתיב (בראשית ג) אף כי אמר אלהים. שר האופים דכתיב (שם מ) אף אני בחלומי. עדת קרח דכתיב (במדבר טז) אף לא אל ארץ. המן דכתיב אף לא הביאה אסתר המלכה: (ה) ולאחר שעשה העץ הלך אצל מרדכי ומצאו שהיה יושב בבהמ"ד והתינוקות יושבים לפניו ושקים במתניהם ועוסקים בתורה והיו צועקים ובוכים. ומנה אותם ומצא שם שנים ועשרים אלף תינוקות. השליך עליהם שלשלאות של ברזל. הפקיד עליהם שומרים ואמר למחר. אהרוג אלו התינוקות תחלה ואחר כך אתלה את מרדכי. והיו אמותיהם מביאות להם לחם ומים ואומרות להם. בנינו אכלו ושתו קודם שתמותו למחר ואל תמותו ברעב. מיד היו מניחין ידיהם על ספריהם ונשבעים בחיי מרדכי רבינו לא נאכל ולא נשתה אלא מתוך תעניתנו נמות. געו כלם בבכיה עד שעלתה שועתם למרום ושמע הקב"ה קול בכיתם כבשתי שעות בלילה. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ועמד מכסא דין וישב בכסא רחמים. ואמר מה קול גדול הזה שאני שומע כגדיים וטלאים. ועמד משה רבינו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע לא גדיים ולא טלאים הם אלא קטני עמך הם שרוים בתענית היום ג' ימים וג' לילות ולמחר רוצה האויב לשחטם כגדיים וטלאים. באותה שעה נטל הקב"ה אותן אגרות שגזר עליהם שהיו חתומות בחותם של טיט וקרעם והפיל על אחשורוש בהלה באותו לילה הה"ד בלילה ההוא וגו':

פרשה י (א) בלילה ההוא נדדה שנת המלך. נדדו שמים כסאו א של ממ"ה הקב"ה שראה את ישראל בצרה. וכי יש שינה לפני המקום. והלא כבר נאמר (תהלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. אלא בזמן שישראל שרוין בצער. ואו"ה בשלוה. לכך נאמר (שם מד) עורה למה תישן אדני. ונדדה שנת המלך אחשורוש שראה בחלומו את המן שנטל סייף להרגו ונבהל והקיץ משנתו ואמר לסופריו הביאו את ספר הזכרונות לקרות ולראות מה שעבר עליו. ופתח הספרים ומצאו את הדברים שהגיד מרדכי על בגתנא ותרש. וכיון שאמרו למלך הנה המן עומד בחצר. אמר המלך אמת הדבר שראיתי בחלומי. לא בא זה בשעה זו אלא להרגני: (ב) לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו. תנא לו הכין ועליו נאמר (תהלים ז) ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל. בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל: (ג) ויבא המן ויאמר לו המלך וגו' ויאמר המן בלבו ב הרשעים ברשות לבם (בראשית כז) ויאמר עשו בלבו. (תהלים יד) אמר נבל בלבו. (מ"א יב) ויאמר ירבעם בלבו. ויאמר המן בלבו. אבל הצדיקים לבם ברשותם. הה"ד (ש"א א) ותנה היא מדברת על לבה. (דניאל א) וישם דניאל על לבו. (ש"א כז) ויאמר דוד אל לבו. ודומין לבוראן. (בראשית ח) ויאמר ה' אל לבו: (ד) מהר קח את הלבוש ואת הסוס. ויקח המן את הלבוש ואת הסוס. הלך לו אצל מרדכי ג כיון שהגידו למרדכי שהוא בא נתירא עד מאד. והיה יושב ותלמידיו לפניו. אמר להם לתלמידיו בני רוצו והבדלו מכאן שלא תכוו בגחלתי. שהרי המן הרשע בא להרגני. אמרו אם תמות נמות עמך. אמר להם אם כן נעמוד בתפלה ונפטר מתוך התפלה. ותסלין צלותהון יתבון ועסקין בהלכות מצות העומר. שהרי אותו היום ט"ז בניסן היה. ובאותו היום היו מקריבין עומר בזמן שבהמ"ק קיים. אתא המן לגביהון אמר להם במה אתון עסקין. אמרו לו במצות העומר. הה"ד (ויקרא ב) ואם תקריב מנחת בכורים לה' וגו'. תמן אמרינן הלכות

יד יוסף ב ב"ר פ' נ"ו. טוח"ט מזמור כ"ב. ילקוט ס' מקץ. וילקוט אסתר. וילקוט יהושע רמז י"ב: ג ב"ר פ' י"ט ופ' פ"ח. וילקוט ס' בראשית. וילקוט אסתר. וילקוט קרח: **פרשה י** א פרד"א פ"נ:
ב ב"ר פ' נ"ד. ופ' פ"ז. ושוח"ט מזמור י"ד. וקהלת רבה פסוק ט בא השלום. וילקוט סדר נח. וילקוט ריש שמואל א': ג ויקרא רבה פ' כ"ח. ופסיקתא רבתי פ' י"ח:

מתנות כהונה

מן מעין קץ מגלה נבוה: **יותר מג' ימים**. עיין בב"ר פ' נ"ו: **פתחו באף**. לשון חימה ורוגז ופי' כשיל מחמה לו באף פתחו ובאף סיימו ועיין בב"ר פרשה י"ד: **לכך נאמר עורה כו'**. עיין מזה בירושלמי סוף מסכת מעשרות ובתרגום שם נתיישב יותר טוב על הלשון: **שנטל סייף**. עיין מזה במדרש קהלת: **לו הכין**. המן הכינו לעצמו: **נפטר**. ל' מיתה: **תסלין**. סיימו תפלתם ותיקרא

ענף יוסף

פרשה י (א) [בלילה ההוא נדדה שנת המלך נדדה שנת של ממ"ה הקב"ה]. כצ"ל וכן הוא בילקוט. ור"ל שהשכינה מסתיר פ"נ מישראל הקב"ה עושה עצמו כישן כביכול. ובלילה ההוא כשרואה ה' על עמו ישראל להשגים עליהם ברחמנותו ולהצילם מהגרם הזה. אז מכונה שיקיץ עצמו משינה וז"ש נדדה שנת שממ"ה הקב"ה שחזר מהסתרת פנים שלו. וכמו שמסיק המדרש והולך: (ד) [ואיש סדין בליגא]. זה לשון הרלב"ג ואשר נתן כתר מלכות בראשו של מלך שהוא כתר מלכות. והנה רצה בזה שיותן כתר המלכות בראשו כדי לכבדו ביותר מה שאפשר. ויש אומרו ואשר נתן כתר מלכות בראשו כמו והראשון לא היה שוכר השעין הסוסים שהלם ואח"כ ביאורו. וכן השנין בזה המקום. ר"ל ואשר ניתן בסוס כתר מלכות בראשו. ואמר אחר זה ונתון את הלבוש ואת הסוס ולא זכר הכתר לקצר שנאמר. כן הביא ר' אליעזר הגדול כמו שנראה מפרקיו שכתב והכתר אשר ניתן בראשו ופי' יפה הוא. וזה שאמר המדרש כאן שאמר ליה הב לגיש סדין בליגא אע"ג דבמגילה לא כתיב לקיחת הכתר בפירוש

עץ יוסף

בפ"ק דסוטה: (ג) **יותר מג' ימים**. הטעם שאם יהיו ג' ימים בצרה הוי חזקה כי הוא המשולש לא במהרה ינתק ויהיה קשה להנצל אח"כ. וע' מ"ש בב"ר פ' נ"ה ס"ס ב' בענף: **באברהם כתיב ביום השלישי כו'**. שכל השלשה ימים היה בצער יען לא נודע לו מקום אשר יקיים המצוה בורא והיה. מפחד שלא יקרה פגע לו או ליצחק ויתבטל המצוה ההוא [מתת הלוי]: **אינן חיים אלא לג' ימים**. שבשיקומו בתחיה ליום הדין יהיו הקמים בצער כי אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולא ימשך צער זה לישראל ג' ימים כי ביום השלישי יקומו לחיי עולם. והיינו יחיינו מיומים כי ביומים היינו מסופקים אבל ביום השלישי נחיה לפניו כמלאכים רואי פני המלך: **הה"ד ויהי ביום השלישי**. והיינו ג' לתעניתם דתעניתם י"ג י"ד וט"ו בניסן כדלעיל בפסוק וצומו עלי: **ביום ההוא שמח וטוב לב** דמשמע דוקא ביום ההוא הא עד עכשיו לא שמח לגמרי בכל מה שהשיגה ידו בעשרו ובמה שהשיג מהמלך כנגד ישראל. ויראה שזה לפי שהיה דואג שמא המלכה מזרע היהודים כי לא נודע מה היא והגלה לה תמות נגדו. אבל עכשיו שהזמינתו אל המשתה עלה לבו מאד בחשבו כי אין לה דבר בזה [יפ"ע]: (ד) **ד' הם שפתחו באף**. לאו למימרא דדוקא תחלת דבורם היה באף. דהא עדת קרח לאו בהכי פתחו דמקמי הא' קרא כתיב ויאמרו לא נעלה המעט כי העליתנו וגו' אף לא וגו'. אלא גם באמצע הדבור לשון אף עושה רושם. והא דקאמר שפתחו באף ר"ל שהאף לא פגע בהם מעצמו אלא הם פתחו באף שהתחילו לעורר כחו בדבורם. ולפי שהם התחילו בו לעורר כחו לסוף פגע בהם ואבדו [מה"ק]: **ואבדו באף** שברים כרותם לשפתים כדאי' בפ' חלק. ואין לפתוח פה לשטן כדאי' בפ"ק דכתובות: **ושר האופים** שדיבר עם יוסף בלה"ק או בלשון תרגום שהוא לשון עבר הנהר. ונמלא אף אין חילוק בין לה"ק ללשון תרגום כדחזינן גבי אף אני בחלומי דמתרגמינן אף אנא בחלמי. ומה שדיבר עמו באחד מאלו הלשונות הוא על פי מה שפרש"י בפ' מקץ גבי נער עבד עברי ואפי' לשונו אינו מכיר לכך דיבר עמו או לה"ק או בלשון תרגום שהוא לשון עבר הנהר [נזה"ק]: **ועדת קרח** אע"פ שלא היו האומרים האלו אלא דתן ואבירם. כיון דהוו מעדת קרח קרי להו עדת קרח [יפ"ת]: **והמן** שסיפר בלשון תרגום שהוא לשון ארמי. כי הוא היה בפרס ומדי שדברו שם או בחותו לשון כמבואר להדיא בספר עזרא בספורי כורש ודריוש מלכי פרס ומדי [מה"ק]: **הלך אצל מרדכי** כו' עד בלילה ההוא הכל גמרא גמירי לה [יפ"ע]: **כ"ב אלף תינוקות**. נראה שהקן כמספר הזה שיעסקו בתורה כנגד המלאכים שבאו עם הקב"ה לגבי סיני בנתינת התורה לישראל כדכתיב רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אדני בם סיני בקדש. וקיבץ תינוקות שהן הב"ל מפני שיהיה הבל פה שאין בו חטא כלל: **אלא מתוך תעניתנו נמות**. אף בלפי דעת המדרש שהג' צומות היו י"ג וי"ד וט"ו היה זה בט"ו ובלילה הפיל הקב"ה בהלה על אחשורוש ולמחר ביום ט"ז הרכיבוהו למרדכי ויום ט"ז היה אחר הג' צומות א"כ מה זה שאמר לקמן וישב מרדכי שבא לשקו ולתעניתו. אפשר שמרדכי מחמיר על עצמו היה ומוסיף עוד בתעניות עד יענהו ה' בהגלה גמורה. וכן ע"כ צ"ל שהתינוקות שאמרו שימותו ביום ט"ז מתוך תעניתם. מתוך נרסס הוא שהיו מתענין אף שהשלמו הג' צומות:

פרשה י (א) **נדדו שמים כסאו** שממ"ה הקב"ה. נדדו שנת מלכו של עולם שראה את ישראל כצ"ל [יפ"ע]. וכדאיתא בפ"ק דמגלה בגמ' תנהום. ומ"ש נדדו שמים כו' היא דעת רבנן דאמרו התם נדדו עליונים ותחתונים. ועניינו ע"ד ורגזו שמים וארץ. והיינו שאין להם קיום בלעדי ישראל שע"י תורתם המה מתקיימים כדלעיל בפסוק בחדש הראשון והו"ל כאילו נודדים ומתרעשים. והחקקו לדרוש נדדו שמים או נדדה שנת מלכו כו'. משום דכתיב נדדה ולא כתיב מזה. ע"כ דלרבויי מזוד אמר אמה: **ואו"ה בשלוה** עושה כישן שנא' עורה. כצ"ל וכן הוא בילקוט ובירושלמי מס' מעשרות. ור"ל שלפי האמת לא ינום ולא יישן אלא שעושה עצמו כישן בשביל עונות ישראל. ודוד שאמר היינו כענין ויקץ כישן ה' שמתעורר לראות בעמל ישראל ולנקום נקמתם בכח גדול וביד חזקה כמתעורר מהשינה שיאמץ כח מאשר בתחלה: **שראה בחלומו**. הכי גמירי לה [יפ"ע]: **שנטל סייף להרגו** ונבהל. ואמר דילמא איכא איניש דעביד לי טיבותא ולא פרעתיה משום הכי אף דאיכא אינשי דידעי מזה פרלה המן להרגני הם מימנעו ולא מגלו לי. מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות לקרות ולראות מה שעבר עליו פי' לראות אם נמצא מי שהטיב עמו ולא גמל לו חסד כראוי לו: **ופתחו הספרים** פי' מיד כשפתחם פגע בענין מרדכי דהיינו וימצא כתוב בנזדמן לפניו. דאל"כ מאי וימצא כי אין כאן אבידה לומר עליה וימצא. אלא וילא כתוב או ויקראו כתוב מבע"ל: **אמר המלך** אמת הדבר. פי' קרוב לאמת. שאין לפרש אמת גמור א"כ אמאי לא עשה להמן דבר על זה: (ב) **תנא לו הכין**. משום דלו יתירה הוא. דרים דלו קאי אהמן. שהכתוב מבשר לו לעצמו הכין ולא למרדכי [מהרז"ו] שהיא ראויה לו שהיתה בת המשים אמה שהיה בה כדי לתלות את המן עם עשרת בניו בזה למעלה מזה כמו שסדרה המרגום: (ג) **הרשעים ברשות לבם**. כי הרשע אינו יכול להכריע את לבו רק עושה בעל כרחו למה שלבו חפץ ובא אח"כ לידי חרטה ברואתו כי עשה רעה. אך הצדיק אם אין יחפוץ בלבו הוא יכריחנו להפך מעשה הרע היפך מה שלבו חפץ. ולכן כתיב אצל רשע ויאמר בלבו כאלו מאמרו ברשות לבו כי בלתו לא יעשה דבר. אבל בצדיקים כתיב והנה היא מדברת על לבה שמאמרה על לבה בגזרת עליו להטותו אל הנאות. וכן בשכתיב אל לבו פירושו ג"כ מאמרו אליו שגזר עליו [אלשיך ויפ"ע]. אבל קשה הלא מצינו גבי אברהם ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד [גליון קהלת רבה]: **ויאמר המן בלבו** חדון לבו וגאותו השיאו שאין מי שיחפוץ המלך ביקרו כמותו ומלאו לבו להתלבש בלבוש מלכות והוא נשמע לגובה לבו: **והנה היא מדברת על לבה**. שנרתה יפלה לקרוא בקול גדול על מר נפשה נגד צרתה והיא כובשה את לבה לתת שוגה לה להתפלל בנחת וקולה לא ישמע: **ויאמר דוד אל לבו** בלבו אומר לו הה' בעזרו ואם ירדפנו עוד שאול ה' יביאנו לידו ויהרגנו. והוא חלק עליו ואמר כי לא ישלח ידו במשיח ה' ונמצא הוא בסכנה שמא יפגע בו שאול ולכן נריך לברוח: **ויאמר ה' אל לבו** וא"ת ובהקב"ה הכי שייך לומר הכי. וכי יש לו חפץ להרע עד שיסיה אותה. וי"ל שזה כנגד מדה"ד בשירלה ליפרע מהאומה. והקב"ה יכבוש מדה"ל על מדה"ד להאריך אפו: (ד) **שהגידו למרדכי כו'** כל זה גמרא גמירי לה: **ונפטר** לשון מיתה: **ותסלין** סיימו תפלתם: **אותו היום ט"ז ניסן היה**. די"ג וי"ד וט"ו התענו כדלעיל בפסוק וצומו עלי. ואח"כ ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות בט"ו הוא שהוא ג' להענית. ולמחרתו היה ענין זה: **ובאותו היום היו מקריבין עומר כו'**. ולהכי עסקו ביה גם עכשיו בביטול בהמ"ק כדאמרינן בזמן שאין בהמ"ק מה תהא עליהן. אמר ליה בזמן שקוראין לפני סדר קרבנות מעלה אני עליהם כאילו הקריבום [מהרש"א]: **בזמן שבהמ"ק קיים**. מלשון זה משמע שבזמן מרדכי לא הקריבו בבהמ"ק. ותמהני על מ"ש התוס' דגם בגלה ראשון דף קי"ב ע"ב ח"ל והא בימי מרדכי ואסתר הקריבו בבהמ"ק כי בזמן כורש הראשון כבר קרבו כמ"ש מקריבין אעפ"י שאין בית כי מימי כורש הראשון כבר התחילו להקריב אף שלא נגמר בנינו. ושם האומרים שלא היו מקריבין אז כו' ע"ש: **הה"ד ואם תקריב מנחת בכורים**. ובמנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב בשעת בשול התבואה ומן השעורים באה דילפינן אביב אביב דכתיב האתם כי השעורה אביב כדאי' במ"כ. ולמ"ה א"כ מה תובה היא ומאי ואם תקריב. כבר תירץ רפ"י הרי את משמע

הלכות קמיצה אחוו ליה ודבר אחד שהיו קומצין מן העומר. אמר לון והדין עומרא מהו דדהב או דכסף. אמרי ליה לא דדהב ולא דכסף ולא דחטין אלא דשעורין. א"ל בכמה הוא טימיה דידיה היו בעשרה קנטרין. א"ל סגיין בעשרה מנין. אמר להם קומו דנצחין עשרה מנכון לעשרת אלפי קנטרין דכסף דילי. כיון דחסל מצלי א"ל המן למרדכי לבוש הדין לבושא דמלכא. א"ל מה את מבזה מלכות. אית בר נש לביש לבושא דמלכותא ולא סח. אזל בעא בלנא ולא אשכח. מה עבד אסר תרציה ועאל ואסחי. כיון דנפק א"ל סב לביש הדין כלילא. א"ל מה את מבזה מלכיתא. אית בר נש לביש כלילא דמלכותא ולא מספר. אזל בעי ספר ולא אשכח. מה עביד אזיל לביתיה ואייתי ספרא ויתיב וקא מספר ליה. שרי מתנח. א"ל מה לך מתנח. א"ל וי לאבוה דההוא גברא ד מעביד דומין פנטין קנסין קלטור עביד בלן ספר. א"ל ובההוא שאילית לך לית אנא חכים לאבוי דההוא גברא בלן וספר בכפר קריונוס ואת משבחת מאני ספרא דידיה. א"ל קום רכוב על הדין סוסיא. א"ל לית בי כח דאנא סב. א"ל ולית אנא גבר סב. א"ל ולא את הוא שגרמת לנפשך. א"ל ה קום דאנא סמיך קדלי ואת דרוס עלוי וסליק ורכב למקימת לכין מה דאמר כתבא (דברים לג) ואתה על במותימו תדרוך: (ה) ד"א ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וגו'. אתא לגבי מרדכי ואמר עמוד ולבוש. כמה ביש גדא דההוא גברא אמש אני הייתי עסוק להתקין ליה צליבא והקב"ה מתקן ליה כלילא. אני הייתי מתקן לך חבלים ומסמרים והקב"ה מתקן לך לבוש מלכות. אנא בעינא מן מלכא למצליב יתך על צליבא. והוא אמר לי למרכב לך על סוסיא. עמוד ולבוש ועביד ליה כל מה דאמרין לעיל. ו וכיון דרכיב התחיל מקלס להקב"ה (תהלים ל) ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי ה' אלהי שועתי אליך ותרפאני ה' העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור. תלמידיו מה היו אומרים (שם) זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה. אותו רשע מה היה אומר (שם) ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם ה' ברצונך העמדת להררי עוז הסתרת פניך הייתי נבהל. אסתר מה היתה אומרת (שם) אליך ה' אקרא ואל ה' אתחנן מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך. כנסת ישראל מה היתה אומרת (שם) שמע ה' וחנני וגו' הפכת מספדי למחול לי וגו'. ורה"ק מה היתה אומרת (שם) למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך. בתו של המן נשקפה מן החלון לראות בצליבה. וכיון שראתה מרדכי רוכב ואביה מכריז לפניו ככה יעשה לאיש השליכה עצמה לארץ ומתה: (ו) וישב מרדכי אל שער המלך. מלמד ששב לשקו ולתעניתו. א"ר הלבו כל מי שלובש שק ומתענה אינו מעבירו ממנו עד שתעשה בקשתו: (ז) והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש. אבל על בתו וחפוי ראש על מה שקרהו. ובידו ד' מלאכות בלן וספר וגליור וכורז: (ח) ויספר המן לזרש אשתו וגו'. באותה שעה באו סריסי המלך והביאוהו לסעודה ביום ט"ז בניסן. כיון שאכלו ושתו אמר המלך לאסתר מה שאלתך. אמרה לו אדוני המלך איני שואלת ממך אלא נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי: (ט) והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גנת הביתן. ז מה עשה מיכאל המלאך התחיל מקצץ את הנטיעות לפניו. והוסיף חמה על חמתו. ושב אל משתה היין והמן עמד לבקש על נפשו. מה עשה מיכאל דחפו על אסתר והיתה מצעקת אדוני המלך הרי הוא כבשני לפניך. ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית· ושמע המן הדבר הזה ונפלו פניו. מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה וא"ל אדוני המלך גם העץ אשר עשה המן למרדכי וגו'.

דא"ר

יד יוסף ד פי' כמו מדעביד דומין כו': ה פדר"א פ"נ: ו פסיקתא רבתי פ' י"ח: ז פדר"א פ"נ:

ענף יוסף

כפירוש. מ"מ באמת היה הכתר ג"כ כנ"ל: [א"ל קומו דנצחין עשרה מנכון לעשרת אלפי קנטרין דכסף דילי]. קשה מה ענין עומר שהוא קרבן לה' מן י' אלפים ככר כסף שנתן להמלך אחשורוש. והנראה כלפי שאמר. ואם יתן איש מתנה למלך ב"ו הירצה לה'. גם לא מצינו בקרא שנתן שלא אחר הכסף נתון לך. א"ל שהמנין הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך כך פירשו הכסף והעם שבשניהם תעשה כטוב בעינך. והכלים הטוב לחלקם לעניים שכן אה"ע יודעים שאלות לדקה רבה ואמרו מנבוכדנצר מלכא שאמר לו דניאל וחטאך בצדקה פרוק. זו שהיה טוב בעיני כל השרים לחלקם לעניים. וכן עשה המן. ואשב שוסו יותר טוב מכל קרבנות דכתיב נבחר לה' מזבח. ולכן אימו שאיך העומר שהוא שגי בעשרה מנין ידהב עשרת אלפים ככר כסף. אבל באמת היה המן עבד מרדכי כדאי' בגמרא ובילקוט נמצא מיוחס שלדקה למרדכי כי עבד שקנה נכסים נכסים לאדון [יערות דבש ח"ב דף ע"א]. או שהוא על דרך טוב פת חרבה ושלוה בה וגו' כדאי' ברבה ובתנחומא סדר בלק בענין קרבנות של בלק ובלעם ע"ש: [א"ל וי לאבוה כו' עביד בלן ספר]. אפשר נרמז מאמרם זה שאמר וי כמה שלא נאמר והלבישו והרכיבו כי אם וילבש וירכיבהו שנמלא זכר וי כ"פ אחד בלבישה ואחד ברכיבה. על דרך מאחז"ל על פסוק וישת מן היין וישכר ויתגל שנמצא וי י"ד פעמים כן יתכן באומר וילבש וירכיבהו [אלשיך ויפ"ע]:

(ה) [מקלס להקב"ה ארוממך כו']. ראוי לשום לב מה ענין מרדכי ואסתר אצל חנוכת הבית לדוד. ויתכן כי מאמרם ז"ל כי נקרא מרדכי איש יהודי על שע"י דוד שבא מיהודה בא מרדכי לעולם שהאריך דוד לשמעי ולא הרגו על שקלל אותו עד שהוליד שמעי אשר ממנו יצא מרדכי ואסתר לגאול את ישראל. יאפשר שבזכות זה זכה דוד ליסד הבית ושבנו יבנה ושתקרא חנוכת הבית על שמו. וזהו שאמר מזמור שיר חנוכת הבית יתייחד לדוד על ענין מה שהיה על ידו כאומר שפסוקים אלו שהיה ענין הגאולה שבאה ע"י מרדכי ואסתר שהכל נתגלגל ע"י דוד [אלשיך]: (ז) [ד' מלאכות בלן וספר כו']. קשה איך רחץ וגלח מרדכי בי"ט שני של גליות דהא רכיבת מרדכי על הסוס היה בט"ז בניסן כדלעיל. וע' מ"ש לעיל פ"ח סי' ו' בענין בשם היפ"ע. אבל היערות דבש בחלק ראשון דף ק"א ע"א תירץ ע"פ מה שכתבו האחרונים כי מותר ליהודית להניח להמון שגוזרים על ידי נכרי בשבת כי מסייע אין בו ממש. וכיון שהוא אינו עושה דבר רק שמניח לעשות בגופו מותר:

ושם

מתנות כהונה

ובויקרא רבה סוף פ' כ"ח הגירסא קצת בסיגנון אחר: **אחוו ליה** גרסי' פי' הראו לו להמן: ודבר אחד. כלומר חלק אחד: **אמר לון** כו'. אמר להם המן אזה העומר ממה היה בא מזהב או מכסף: **טימיה**. אוגרו ודמי שוויה ועיין שם פירושו בויקרא רבה פ' כ"ח: **כיון דחסל**. כיון שסיים מרדכי את תפלתו: **ולא סח** גרסי'. ועיין כל זה בבמדבר רבה: **ולא אשכח**. עיין בבמדבר רבה מ"מ לא יצא: **כלילא** כו'. אע"פ שבמגלה לא כתיב שיקח הכתר המדרש הזה סובר שהוא בכלל הלבוש שא"ל קח את הלבוש כאשר דברת: **מעביד** כו'. משהיה נעשה כלומר מאחר שהיה נעשה: **דומין** כו'. מיני שררות הן: **ובההיא**. וכי מאחר היא לך שאלה ותימה וכי אין אני מכיר את אביך שהיה בלן וספר בכפר קרוינוס ואתה מצאת כלי אומנותו: **סמיך**. במדבר רבה גרס מתיך ופירושו משפיל: **ביש גדא**. רע מזלו של אותו איש ועל עצמו אמר כן: **דליתני**. הגבהתני ורוממתני: **היגיד** אמתך גרסינן: **רוח הקודש** כו'. עיין בבמדבר רבה ובילקוט ובפרק קמא דמגילה ותמצא גירסות שונות והטוב בעיניך בחר לך: **גליור**. הדיוט ושפל

עבד

עץ יוסף

מהמת בלשון פי. אבל במ"כ שם הירלוה בענין אחר ע"ש: **הלכות קמיצה** אחוו ליה כלומר שבהלכות קמיצה היו עסוקים והראו זה להמן. ודבר אחד מהלכות קמיצה שהראו לו היינו שהיו קומצין מן העומר [יפ"ע]. והמת"כ פי' ודבר אחד חלק א': **א"ל והדין** עומרא אמר להם המן זה העומר ממה היה בא מזהב או מכסף: **בכמה הוא טימיה** דידיה מי הוה בעשרה קנטרין או עשרים קנטרין כנ"ל [יפ"ע]. ופי' בכמה היה שיעורו שמא היה בעשרה קנטרין: **סגיין בעשרה** מנין. פי' למרבה אינו אלא עשרה מנין. א"נ פי' די בעשרה מנין. והתוספות הערוך כתב וז"ל תרגום ירושלמי עשרים גרה השקל עשרין מנין סלעי ופי' מעין [עכ"ל]: **קומו דנצחון עשרה** מנכון. ואע"ג דהשתא לא הוה מידי. י"ל דהעומר שהיו מביאין בזמן שבהמ"ק קיים קאי ור שנשמור זכותו לדחות כסף המן. ע"ל דאהשתא קאמר דידע המן שעסקם בתורת העומר חשיב כהבאתו. כדאמרינן כל העוסק בתורת עולה כו': **כיון דחסל** כיון שסיים מרדכי את תפלתו: **ולא סח** ולא רחץ בשרו: **אזל בעי בלנא כו'** דאי' בפ"ק דמגילה דסדרה אסתר ואסרתינהו לכולהו בני ולכולהו אומני. פרש"י ואסרתינהו גזרה עליהם להחביאם. אוונים ספרים: **אצר תרציה** פי' קשר מתניו והסיק את המרחץ והרחיץ אותו. ועשה המן זה משום שהיה מתירא פן יקצוף המלך אם ילביש את מרדכי בלבוש המלך קודם הרחצה גופו תחלה שהוא כמבזה את המלך כמו שאמר מרדכי. אבל קשה מי לא הו"ל להמן עבד אחר שירחצנו ויגלחנו שהוצרך לעשות בעצמו ויש לומר דמרדכי לא רצה לקבל שמען שאינו רוצה להיות מוטהר ומגולח על ידי מי שאינו בקי באומנות אלא בהמן שידע שהוא בקי. או שאינו בוטח באחד מעבדי המן שיגעו בו שמא יזיקוהו ויתגלגל המן כי הוא לא עשה. אלא שיהיה המן בעצמו הנוגע בו שיפחד מלפגוע בו: **לא מספר ולא מגלח** קודם: **אזל בעי ספר**. הלך לבקש אומן המגלח **אזל לביתו** ואייתי ספרא כו'. פי' הלך לביתו והביא כלי מספרים ויסב ותספר אותו. ובעוד שגלח אותו התחיל מתאנח. אמר לו מרדכי מה לך שאתה מתאנח. ואמר המן אוי לאבוה דידיה: **מעביד דומין כו'** משהיה נעשה כלו' מאחר שהיה נעשה [דומין כו' כל אלו מיני ש דות הן] שלטון בכל מיני שררות אלו. או פירושו שהיה עושה ומחזיק כל שלטונים אלו כי הוא גדול שבכולם ועל פיו מתמנין. עכשיו הוא נעשה ספר ובלן: **א"ל ובההוא** שאילית לך. כלו' מזה אתה תמיה ומתקשה. ולפי שדרך המתקשה בדבר לשאול טעמו אמר בלשון זה: **לית אנא חכים** לאבוי דההוא גברא בלן וספר והוא עביד סטכטון ולא מבכהת כו'. כן גרס הערוך, ופי' והוא עביד סטכטון. תמרוק שמשימות הנשים להסיר את השיער הוא היה עושה אותו [פריך]. והתוספ כתב פי' בלשון יוני מי אפר להסיר ולנקות את השיער עכ"ל: **דאנא סב** דאני איש זקן. ור"ל כוונת מרדכי היה שישחה המן לפניו כדי שיעלה עליו לרכוב על הסוס לפי שאינו יכול לרכוב בזולת זה מפני זקנתו [וכוונת מרדכי היה להכעיסו להמן בזה שירכב על צוארו שזה ממרירות נפשו על בזיונו יפגע במרדכי ויתחייב ראשו למלך. כי רצה מרדכי ליזוק על ידו כדי שע"י זה יהרג המן ותתבטל גזרתו] והשיב המן כי גם הוא זקן ואיך יתרפס לפניו. והשיבו מרדכי כי הוא שגרם זה לעצמו שבקש כן מהמלך. ואז הולרך המן להודות שירכב עליו ויתקיים בו ואתה על במותימו תדרוך: **קום דאנא ממיך** קדלי כנ"ל פירוש אני משפיל כתפי: (ה) **התחיל מקלס להקב"ה** ארוממך כו'. כי מרדכי מענותנותו תלה הצלתו בחסד ה'. ולזה אמר שועתי אליך ותרפאני דהיינו סליחת עונו ע"ד רפאה נפשי. אמנם תלמידיו היודעים בחסידותו שלא הצלתו בזכותו. לזה אמרו זמרו לה' חסידיו שיהיו בטוחים שלא יעזוב את חסידיו לעולם כמו שעשה למרדכי. ואם יקרה להם צרה לא יתמיד. שיגלם ה' כמרדכי. וזהו שאמרו כי רגע באפו וגו' והמן היה אומר ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם ולא זכרתי יד ה' המשפיל גאים. ועכשיו אני רואה ומודה בע"כ שמשפיל גאים. ואסתר אמרה אליך ה' אקרא וגו' שעדיין לא היתה בטוחה מפחד המלך שמא יסור לה מה שנכנסה שלא ברשות. וכ"ש אם יצטרף מה שחשב עליה מה שהיא זמנה להמן לבדו. וכ"ש למה שהעיזה פניה במלך שהוא הגורר כמ"ש בגמ' שבאומר איש צר ואויב היתה מכוונת אליו. או שמא יכעוס המלך שבאתה לבטל גזרתו. וישראל אמרו שמע ה' וחנני שעדיין לא היו בטוחים בהצלתם כל שלא הוחזרו ספרי האף והקצף. ורה"ק אומרת למען יזמרך כבוד ס' [יפ"ע]. וע' בענף: (ו) **ששב לשקו** והלא כמו זר נחשב כי הלא אין לבא אל שער המלך בלבוש שק ואיך שב אל שקו בשער המלך. אך הנה הוקשה למו כי אחר שקודם התעשה הזה לא היה בא אל שער המלך איך אמדק לשון שיבה. על כן הוליכו הפסוק וישב מרדכי הוא אל שקו ותעניתו. אלא שהיה אל שער המלך. כלומר שלא היה לבוש שק על בגדיו באופן שבא אל שער המלך אלא כי אם מתחת למדיו על בשרו מבית באופן שבא אל שער המלך. גם יש לומר שפירשו כך בג"ש נאמר כאן וישב מרדכי ונאמר להלן וישב ראובן אל הבור מה להלן שהיה עסוק בשקו ובתעניתו כמ"ש ז"ל שם שעל כן נעלם ממנו מכרם כסף צדיק. כן גם וישב מרדכי ששב לשקו ולתעניתו [אלשיך]. והמהרש"א כתב דאל שער המלך דכתי' הכא פירושו לפני שער המלך. ואע"ג דלעיל משמע דאל שער המלך בתוך שער המלך כדכתיב ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק. הכא מוכח דאל שער המלך עד שער המלך משמע: **ולתעניתו** ע' מ"ש לעיל פ' ס' ה': **אינו מעבירו ממנו** ולהכי אעפ"י שנעשה לו נס שנתגדל בעולם כל שלא נעשה בקשתו דהיינו לקרוע גזרת המן לא העביר שקו מעליו. (ז) **אבל על בתו**. שנפלה ומתה כדלעיל. דאל"כ מ"מ אמר אבל שאין אבלות אלא על מת. שר חנוף מבע"ל· **על מה שקרהו**. שנכנע לפני מרדכי. ובגמ' משמע מהעלין של בית הכסא שהטילה בתו על ראשו: **גליור** הדיוט ושפל עבד הכן לפני אדוניו. וגם שחה לפני מרדכי שירכב עליו: (ט) **התחיל מקצץ כו'** והוסיף חמה כו'. דרשו כך מפני שהוקשה להם כי בודאי מה שהיה קם ממשתה היין אל גנת ביתן היה לשכך חמתו שהיה לו. ויוצא היה ראוי שלא ילך לשכך חמתו. שאין זה נוגע אל הגאולה. כי אדרבה שכוך החמה הוא הצלה להמן. לכך אמרו אדרבה הוסיף חמה כי היה המלאך מקצץ את הנטיעות. ועוד כי מקים שיבה לקימה מדכתיב והמלך שב מגנת הביתן וגו' דלא הוי צריך לומר רק והמלך שב אל בית המשתה וגו' דודאי מגנת הביתן שב שהוזכר לעיל שהיה שם. אלא להשמיענו שהיה שם בחמתו על דבר התולה בגנת הביתן דהא עקרי אילני כו'. גם י"ל דדייקי זה מהעשה דעקרי אילני מדכתיב ויאמר המלך הגם וגו' עמי בבית. משמע שהיה לו עליו עוד אחרת בחוץ והיינו הך דעקרי אילני דבוסתנא [מהרש"א חור חדש]: **התחיל מקצץ** את האטיעות ובגמ' מטאר יותר דאז"ל ואשכח מלאכי השרת דאידמו ליה לגברי דקיימי ועקרי אילני דבוסתני ושדו. אמר להו מאי עבידתייכו אמרי ליה דפקדינן המן. אתא לביתיה והמן נופל על המטה. נפל מבעי ליה. א"ר אליעזר שבא מלאך והפילו עליה. ופרש"י נפל משמע לשון שעה והולך נופל תמיד רוצה לזקוף ומלאך מפילו: **ונפלו פניו** והיינו ופני המן חפו שנתכסו בבשת וכלימה על החסדה הזאת: **אליהו זכור לטוב**

ח א"ר פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב. ואמר רב צריך לומר ארור המן ארורים בניו ארורה זרש אשתו כדכתיב (משלי י) ושם רשעים ירקב. מיד צוה המלך לתלותו על העץ אשר הכין למרדכי. ועליו אמר שלמה בחכמתו (שם יא) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. שהשכים המן לתלות את מרדכי ונתלה הוא על העץ אשר הכין למרדכי. ונתן את כל אשר להמן לאסתר המלכה ואסתר נתנה למרדכי. הה"ד ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן צורר היהודים וגו'. וכתיב (איוב ה) אשר קצירו רעב יאכל ואל מצנים יקחהו ושאף צמים חילם. ט אשר קצירו זה המן. רעב יאכל זה מרדכי ואסתר. ואל מצנים יקחהו. לא בזיין ולא בצנה אלא בתפלה ובתחנונים. כד"א (תהלים צא) צנה וסוחרה אמתו. זו היא התפלה המגינה על הצרה כצנה שמגינת על האדם במלחמה. ובזכות התפלה שנתכנה לצנה יקחהו להמן. ומנין שעשו תפלה הה"ד שק ואפר יוצע לרבים. ומה תקנה לשק ואפר בלא תפלה. ושאף צמים חילם מי דחק לממונו של המן מרדכי ואסתר והמצומתים להם: (י) ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך ושלחו לכל המדינות להשמיד להרוג ולאבד את כל שונאי היהודים ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא להם. (ישעיה נה) והיה לה' לשם זה הנס שעשה הקב"ה שלא נעשה כמוהו. יש לך בעולם שנעשה כנס הזה שעשו נקמה ישראל באוה"ע ועשו בשונאיהם כרצונם: (יא) נקהלו היהודים בעריהם וגו' ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים. וישראל מתגברים כאריה שנפל בעדרי צאן ומכה והולך ואין מציל מידו. הה"ד (מיכה ה) והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער וככפיר בעדרי צאן וגו'. והרגו בניו של המן ותלאום י אנדריאנוס קיסר א"ל לר' יהושע גדולה היא הכבשה שעומדת בין שבעים זאבים. א"ל גדול הוא הרועה שמצילן ושוברן לפניהם. הה"ד (ישעיה נד) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וגו': (יב) ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגו'. ר' פנחס אומר יא מלך מרדכי על היהודים. מה המלך לובש פורפרין כך מרדכי לובש פורפרין. מה המלך עושה עטרה כלולה בראשו כך מרדכי לובש ועטרת זהב גדולה. מה המלך אימתו על כל הארץ כך מרדכי אימתו עליהם שנאמר כי נפל פחד מרדכי עליהם. מה המלך מוניטה שלו הולכת בכל הארץ יב כך מרדכי מוניטה שלו הולכת. ומה מוניטה שלו מרדכי מכאן ואסתר מכאן. למה שהיה איש טוב ואיש שלום ומבקש שלום שנא' כי מרדכי היהודי וגו'. ועליו אמר הכתוב (תהלים לז) שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום: (יג) א"ר ברכיה הקב"ה כתב גאולת ישראל בתורה דכתיב (ויקרא כה) וכי תשיג יד גר ותושב עמך וגו'. יג יד גר ותושב זה המן שנתגדל ונתעשר. והשיגה ידו לשקול עשרת אלפים ככר כסף. ונקרא גר תושב שהוא מזרע של עמלק והיה גר במדי ופרס. ומך אחיך עמך אלו ישראל שהיו דלים ומכים. ונמכר לגר תושב שמכרם אחשורוש להמן להשמיד להרוג ולאבד. או לעקר משפחת גר שעשה עצמו ע"ז הה"ד כורעים ומשתחוים להמן. ואחרי נמכר גאולה תהיה. שגאלם הקב"ה מידו והצילם מגזרתו ופדאם. אחד מאחיו יגאלנו. זה מרדכי דכתיב ביה ורצוי לרוב אחיו. או דודו או בן דודו יגאלנו. זו אסתר שהיתה בת דודו ונגאלו ישראל על ידיה. (שמות יז) כי מחה אמחה את זכר עמלק. מחה בעוה"ז אמחה לעוה"ב. את זכר עמלק. זה המן קרי ביה זכר עמלק. ואף יעקב אבינו רמזה בברכת השבטים הה"ד (בראשית מט) בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד. זה שאול שהיה בקרן של ישראל שהיה תחלה למלכים והיה משבט בנימין והכה את עמלק ובזז אשר להם. ולערב יחלק שלל. זה מרדכי ואסתר שעמדו להם לישראל בגלותם שהוא דומה לערב. וחלקו שלל של המן שנמשל לזאב שהעמידו הקב"ה כנגד הזאב. אלו מלכי מדי ופרס שנמשלו לזאב. הה"ד (דניאל ז) וארו חיוא אחרי תנינא דמיא לדוב. תמן אמרין אלו מלכי מדי ופרס שאוכלים כדוב ואין להם מנוחה כדוב ומגדלין שער כדוב. העמיד הקב"ה כנגדן מרדכי ואסתר שהיו משבט בנימין דכתיב ביה זאב יטרף: (יד) ר' חייא רבה ור"ש בן חלפתא יד הוון מהלכין בהדא בקעתא דארבל וחזו את אילת השחר שבקעה את האורה. א"ל ר' חייא רבה לר"ש בן חלפתא כך הוא גדולתן של ישראל בתחלה קימעה כל

מה

יד יוסף ח ילקוט מגלה רמז תתקמ"ו. ב"ר פ' מ"ט. ומסכת סופרים פ' י"ד. ירושלמי מגילה פרק בני העיר: ט ויקרא רבה פ' כ"ח. ופסיקתא רבתי פ' י"ח: י תנחומא סדר שלגום. וילקוט: יא פדר"א פ"נ: יב ב"ר פ' ל"ט: יג ע' בתנחומא סוף פ' בהר: יד ירושלמי ברכות פרק ראשון. וירוש' פ' אמר להם הממונה. ובשוח"ט מזמור כ"ב:

מתנות כהונה

עבד הכן לפני אדוניו ורבים הם בספר הזה ועיין בערוך: ובזכות. התפלה שנתכנה כצנה. לשון כינוי: דחק היה עני ודוחק לממונו: המצומתים גרס. ועיין בילקוט איוב ופי' המחוברים והגלוים אליהם ועיין זה בארוך בויקרא רבה פ' כ"ח: לשם כו'. הנס היה להם לשם ולתפארת: מוניטא. מטבע כך מרדכי מוניטא שלו הולכות ומה היא מוניטא שלו מרדכי כו'. ועיין בב"ר פ' ל"ט: שעשה עצמו כו'. ועקר זה כומר לע"ז כמו בפ' בהר או כמו שאמרו חז"ל שע"ג עצמה נקראת עקר ע"ש שעתיד הקב"ה לעקרה מן העולם: כורעים כו'. עיין לעיל: קרי ביה זכר כמשות רביה דיואב כדאית' בב"ב פרק לא יחפור: שהעמידן הקב"ה למרדכי כו'. והוא כעין ד"א: דמיא לדוב. פי' וכתיב לדב חסר כלומר זאב ועיין לעיל בפסוק ראשון. ס"נ בירוש' פרק אמר להם הממונה: מהלכין בהדא כו'. פי' בזאת הבקעה של מקום ארבל: ס"נ בירושלמי

ענף יוסף

(י) [והיה לה' לשם זה הנס שעשה הקב"ה שלא נעשה כו']. להבין מאמר זה הוא דרך משל אילו גזר מלך על אחד להמיתו. ואח"כ קרה מקרה שהציל למלך ממות לאיש. זה דרך טבע שבינה דעתו מהרעה אשר דבר לעשות לו ותפן חסד. אמנם אם ככר הצילו ומ"מ גזר המלך עליו למות. קשה אח"כ שיתהפך מרע לטוב בשביל זה שהצילו מתחלה. דהא ידע זה ומ"מ גזר עליו. ומתחילה מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר. וזה חוץ לשכל. וזה ענין אחשורוש. אילו היה מרדכי מציל לו מעלת בגתן ותרש אחר גזירת המן. אין לתמוה אם כפר עלת המן והגביה את מרדכי. אמנם מרדכי ככר הצילו ויודע וגם נזכרו ולא עברו זמנים הרבה. ומ"מ גזר עליו ועל עמו להיות בשכלים כמתק ותרנות. א"כ הרי לא עמדה לו הצלתו. ולא זכר טובתו. ומה זה אח"כ שעי"כ יתנחם מה"עם. שמתחלה מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר ואין זה אלא מה' שלב מלכות בידו. ושפל דרך נס. אמנם מ"מ צריך להבין מה ל"כ נס הזה. וכי אינו נסים אחרים לישראל שהיו יותר יוצאים מחוק הטבע ומפליאים לעשות. אבל חדאי אם ה' בקרבנו. לא נפלא דבר מעמו גדול או קטן וכל שבשם וקומם על פי ה' יחנו. והכל למעלה מהטבע והיפוך הסדר ונימוס הנבראים. אבל אם ה' הס מקרבנו בעוה"ר הרי אנו תחת הטבע ונימוס דיצירה. אז קשה לעשות לנו נסים. כי אנו תחת הטבע לא ישונה הסדר. והנה אז בימי המן היה בעוונותינו שבשכחוו נגלה ל"נ ונכנו מסעודת אחשורוש עד אשר ה' כר מקרב עמו ולא היה שוכן אתם כלל. רק הסתיר עצמו. והיו ישראל בהסתרת פנים למאד. וא"כ אין מהראוי לעשות אפילו נס קטן שבקטנים. ומ"מ קרה נס כזה להרוג אויביהם ולהרים קרן ישראל אשר ה' ברחמיו וטובו לבית ישראל האין מהרכים לגעול עמם. וזהו נס גדול מכל נסים. שכמוהו לא היה מיום נבחר ה' ישראל לנחלה לו [יערת דבש]: (יב) [ומה מוניטה שלו מרדכי מכאן ואסתר מכאן]. ור"ל שמרדכי עשה מוניטה חדשה שלו שהיה כתוב עליו [עיין ב"ק דף נ"ג ע"ב בתוס' ד"ה מטבע של אברהם אבינו] מרדכי מכאן ואסתר מכאן. וזהו דכתיב ושמעו הולך בכל המדינות. כי היה נזכר שמו בכל מקום ע"י המוניטה שלו:

עץ יוסף

דמה למלכות. דקדק זה אומרו לפני המלך שהוא מיותר. אך יאמר ויאמר חרבונה אשר הוא אחד מן הסריסים. לפני המלך כלו' כי לפני המלך שהוא אדם הרואה לעינים הוא אחד מן הסריסים אך לא לפני הקב"ה. כי אין המלך רואה רק מה שנדמה לפניו כאחד מן הסריסים ולהכי חרבונה שנכתב פה הוא בה"א בסוף תיבה ולא באל"ף כהרבונא האמור למעלה בין סריסי המלך. לרמוז כי לא לאו זה כלאו זה. גם י"ל שהה"א שהיא המספר רמז להמשה אותיות שבאליהו [אלשיך]: צריך לומר חרבונה ז"ל. על מרדכי ואסתר לא אצטריך להשמיענו שפשיטא שיברכו אותם. אלא חרבונה השמיענו לפסוק ממ"ד דאינו אליהו: רעב יאכל זה מרדכי ואסתר. וא"ת והיכי קרי למרדכי ואסתר רעב. והא אסתר היתה מלכה ובודאי גם דודה מרדכי לא נחסר לו דבר. ובפרט שהיה שר וגדול מלך עצמו ג"כ. וי"ל דלגבי ממונו של המן קרי ליה רעב שהיה ריק ממנו ומחוסר אליו: ואל מצנים יקחהו. לא בזיין ולא בצנה אלא בתפלה כו' כד"א צנה כו'. פי' לא בזיין ובצנה ממש אלא בתפלה שנמשלה ונתכנה בצינה. ופי' ואל מצינים יקחהו ע"י מה שהוא מכלל הצינים דהיינו תפלה דאקריא צנה יקחהו: שנתכנה כצנה יקחהו מהמן כצ"ל [יפ"ע]. ונתכנה הוא לשון כינוי: ומה תקנה לשק ואפר בלא תפלה. אע"ג דלא היתה תפילתן על הממון בודאי רק להציל נפשם. מ"מ דבכלל תפלתם שיפיל ה' את המן בידם ממילא יתן להם ממונו בתפלתם: דחק אחף ודוחף: המצומתים המחוברים והגלוים אליהם: (י) ואתם כתבו כו' ושלחו כו'. הכוונה לומר בקצרה שעל מ"ם ואתם כתבו וכו' ושלחו לכל המדינות וכו' ונתקיים הדבר ביום אשר שברו וכו' ראוי לפרש והיה להם לשם הנס זה כי לא נעשה כמוהו: והיה לה' לשם זה כו'. רישיה דקרא תחת הנעצוץ יעלה ברוש וכבר דרשוהו בפ"ק דמגלה תחת הנעצוץ זה המן הרשע כו' יעלה ברוש זה מרדכי הצדיק כו' ותחת הסרפד זו ושתי הרשעה כו' יעלה הדס זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה. והיה לה' לשם אלו ימי פורים. לאות עולם לא יכרת זו מקרא מגלה: שלא נעשה כמוהו כלו' מאי דדריש ביה בנס זה טפי מאחריני משום דלא נעשה כמוהו מעולם הילכך מוקמינן לשם ביה שע"י נודע בעולם שמו טפי משאר נסים. ואפשר דדריש נמי לאות עולם כי זה אות שלא נעשה בעולם כמוהו: (יא) וישראל מתגברין כאריה. משום דק"ל היאך אפשר שמפני שנפל פחדם על כל העמים לא עמד איש בפניהם כי אדרבה מפני שהם נהרגים ממה יפחדו שיגיעם יותר מזה שבשביל זה ימהרו להרינה ולא ימותו במה שבידם לעשות. לכן אמר שפחדם זה ממין פחד האריה על הצאן שמטבע גורתו להתגבר על עדרי צאן וכלם נופלים ונכנעים אף כי עבר וכחם וערך ואין להם אומץ לב לעמוד נגדו. וכן נתן ה' לישראל גבורה כזו שהיו כל או"ה כרעים ונבהלים מפניהם: גדולה היא הכבשה. כמתמיה על קיום ישראל בין ע' אומות עם הולבתם וכח האומות. והשיבו ר"י שזה בהשגחת אלהים השומרת אותה כרועה המציל הכבשה מהזאבים והיינו כל כלי יוצר עליך לא יצלח וגו' דסיפיה מאתי נאם ה' כי אין זה אלא מפאת השגחתו יתברך: (יב) מלך מרדכי שמחה מה שא המלוכה שמלך על היהודים שזה לא יתכן שנתיחדו לו ויצאו מתחת יד אחשורוש. ויראה שרצה בזה שהיה מרדכי חזק ביהדותו ותורתו אף אחרי שנודע גדולתו. ולפי שמלכות היהודים של הדבקות בתורת ה' ועבודתו. לז"א שמלך על היהודים שהיה ראש לחסידי היהודים [יפ"ע]: כך מרדכי מוניטה שלו הולכת בכל המדינות שנא' ושמעו הולך ומה היתה מוניטה שלו מרדכי מכאן ואסתר מכאן כן הוא נוסחא בפדר"א ופי' שם מרדכי כתוב מכאן ושם אסתר כתוב מכאן לא כרהם ח"ו. ומוניטה פירושו מטבע. אבל בב"ר פ' ל"ט אי' שק ואפר מכאן ועטרת זהב מכאן: (יג) הקב"ה כתב גאולת ישראל כו'. הוקשה לו בכתוב אומר מה שהשיג יד הגר. כי ימוך אחיך ונמכר לגר תושב ידוע שהשיגה יד הקונה. ועוד לענין הדין מה יתן ומה יוסיף היותו גר או תושב אחר היותו נכרי וא"כ למה אמר גר ותושב. וכן אחרי אומרו אחד מאחיו יגאלנו למה אמר או דודו וגו' כי בכלל מאחים מנה. על כן נזר ר' ברכיה לומר כי הוא רמז אל העתיד והוא אותו הגלות שהיה בימי אחשורוש [אלשיך וע"ש]: יד גר ותושב זה המן כדאי' לעיל פ"ח סי' י"ח: או לעקר משפחת גר זה המן שעשה עצמו ע"ז. כצ"ל [יפ"ע]. ודרש לעקר ע"ז כדפנו בת"כ לעקר להביא נמכר לע"ז עצמה ונקראת עקר ע"ש שאדם חייב לעקור שרשה ולגרש אחריה כדפי' הרמב"ן: שגאלם הקב"ה כו' ופדאם. פי' מתחלה גאלם הקב"ה מידו ע"י מה שתלו אותו מיד בחדש ניסן. אך אף אחרי מותו עדיין היה אפשר שלא יפוצו ספרי האף כי כתב אשר נכתב וגו' אין להשיב וגם מזה הצילם. וזהו והצילם מגזרתו. ואח"כ פדאם בדם חללים רבים שנתן שהמיתם לסוף השנה ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם [אלשיך]: כי מחה אמחה כו'. כלו' הכא נמי רמיזא ענין המן כדמפרש דזכר עמלק הוא המן. ואידי דמייתי קרא דריש ליה מ"ט הכפל מחה אמחה: מחה בעוה"ז היינו במלחמת שאול באגג ובענין המן וע"ה אלף שהרגו שכולם מעמלק: אמחה לעוה"ב בביאת הגואל כי לה' המלחמה. אופירושו שלא יהיה לו יורש חלק לעוה"ב ובודאי במכילתא שמכל האומות קבלו גרים ולא מעמלק: קרי ביה זכר כמשות רבו דיואב כדאי' בב"ב פרק לא יחפור: שנמשל לזאב פי' בנימין נמשל לזאב לפי שהעמידו ה' כנגד הזאב שיעמוד לישראל בגלות מדי ופרס. והוא מה שמפרש ואומר העמיד הקב"ה כנגדן מרדכי ואסתר שעמדו לישראל בגלותן: דמיא לדוב וא"ר יוחנן לדב כתי' והמן אמרין. כצ"ל [א"א ויפ"ע]. ור"ל משום דדוב לאו דוקא חאב לאחד. לכן קאמר דכיון דכתיב לדב בלא וי"ו ודב הוא זאב. דזאב ערבות מתרגמינן דיבי. וע' לעיל ריש מגילה: העמיד הקב"ה כנגדן מרדכי ואסתר. שיהיה לנו למחסה להצילנו מידם: (יד) בהדא בקעתא דארבל. פי' בזאת הבקעה של מקום ארבל: כך היא גדולתן של ישראל. פי' לפי שאו"ה הצלחתן הינם מפלתן לפי שמסגלתם בה כדסק שקם לצדיקים טוב להם ולרשעים בהיפך. ועל כן אמר

כמו

מה שהולך הוא גדל ורבה והולך . מה טעם (מיכה ז) כי אשב בחשך ה' אור לי . כך בתחלה ומרדכי יושב בשער המלך ואחר כך וישב מרדכי אל שער המלך (גו') ואחר כך ומרדכי יצא מלפני המלך וגו' ואחר כך ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר : (טו) הה"ד (תהלים סו) אמרו לאלהים מה נורא מעשיך פו מה דחילין אינון מנגנות שלך . (פירוש אותות שלך) הנהרגים הורגין את הורגיהם והנצלבים צולבין את צולביהן . המשוקעין בים משקעין את משקיעיהן . הוי (שם) ברוב עזך יכחשו לך אויביך . את מוצא שמדות טובות של הקב"ה בהשפע בפרוי ורבוי . הטוב ברבוי . החסד ברבוי . הרחמים ברבוי . הצדקה ברבוי . האמונה ברבוי . הפדות ברבוי . הברכה ברבוי . השבח ברבוי . השלום ברבוי . הטוב ברבוי שנא' (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך . החסד ברבוי שנא' (שמות לד) ורב חסד ואמת . הרחמים ברבוי שנא' (תהלים קיט) רחמיך רבים ה' . הצדקה ברבוי שנא' משפט ורב צדקה . האמונה ברבוי שנא' (איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך . הפדות ברבוי שנא' (תהלים קל) יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות . הברכה ברבוי שנא' (מלאכי ג) והריקותי לכם ברכה עד בלי די . מאי עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם לומר די . השבח ברבוי שנא' (תהלים פט) אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו . וכתיב (שם קד) מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך . השלום ברבוי שנא' (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך . אל תקרי בניך אלא בוניך יהי שלום וגו' למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך וראה בנים לבניך שלום על ישראל . שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול . ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום :

יד יוסף פו ילקוט תהלים רמז תס"ג: וגוש"ט מזמור כ"ב . ופסיקתא רבתי ס' י"ט ·

מתנות כהונה

בירוש' : בשער המלך ואח"כ ויגבה את מרדכי וירכיבהו וגו'. ואח"כ ויקח את הלבוש ואח"כ וישב מרדכי ואח"כ ומרדכי יצא כו' בירו' ריש ברכות גר בשער המלך ואח"כ ויקח את הלבוש וכו' ואח"כ וישב מרדכי כו' ובמדרש תלים מזמור כ"ב מוסיף עוד וע"ש ובמדרש חזית (ו י) · ה"ג מה דחילין אינון מנגנות שלך. ופי' נו הערוך מה נורא שם הערמות שלך : הנהרגין . השעמדים ומוכנים להריגה כו'. ועיין כאר היטיב בש"ר פרשה כ' . אל תקרי בניך כו' . במתניתא גרס ליה הכי ללמד שתלמידי חכמים הנקראים בונים מרבים שלום בעולם ואגב זה נקטיה נמי הכא ה' יברך וגו' ועיקר הבאת שלום לכאן על שנ' פה סוף המגלה ודובר שלום לכל זרעו :

עץ יוסף

כמו באור השחר כל עוד שהוא מאיר הוא מוסיף יותר באורה כך היא גדולתן של ישראל : כי אשב בחשך ה' אור לי . ר"ל ולא קאמר ה' יוציאני לאורה אלא ה' אור לי כלו' אף בהיותי בחשך יאיר לי . והיינו תחלה מעט שעדיין יש הרבה מהצער בזמן ההוא כמו שנשאר הרבה מהחשך עדיין [יפ"ת] : כך בתחלה ומרדכי יושב כו' . וצערו של היום לא חשיב הפסק בגדולת מרדכי משום דלצער בעלמא הוא ולא ירידה מגדולתו . דלעולם היה בגדולתו דלא קם ולא זע מתנו [יפ"ת]: ואח"כ וישב מרדכי וגם זה הוספת גדולה דכיון דהמן נדחף אל ביתו בהשפלה היה חזרת מרדכי לשער המלך יותר גדולה דמעתה יכובד מרדכי יותר . וכ"ש שלא יחוש לזוע בפני המן כבא"ם נפש ממה שלא קם ולא זע ממנו אתמול . וע' בירושלמי ובשוח"ט גירסתם : (טו) הה"ד אמרו לאלהים כו'. העיקר דקרא קאי . ובעי לפרושי דישראל הוו מתנין שבחו ויקרו של הקב"ה על הנס . ולהכי מייתי אמרו לאלהים מה נורא מעשיך דהיינו שיודו לה' על נסיו ונוראותיו שהנהרגין הורגין את הורגיהן כלו' דבכה"ג הוי יקר דהכא . ואיידי דמייתי קרא מייתי נמי מה שהודות טובות של הקב"ה ברבוי מעין מ"ש כאן ברוב עוזך [יפ"ע] : מה דחילין פי' דמה נורא דבק עם מעשיך . ופי' כל אחד ממעשיך . ופירוש דמעשיך היינו הנסיים דהיינו מנגנות שלך : פירוש אותות שלך ובערוך פי' מנגנות פי' ערמות : הנהרגין כו' . כענין המה שבקשו להרגו ונתזה החרב והפיזה צוארו של קוסטינר כדאי' בחזית פסוק צוארך כמגדל השן . והנצלבים כו' כענין המן שבקש לתלות את מרדכי ותלו אותו ואת בניו . והמשוקעים בים כו' כפרעה שגזר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והוא ואילו טובעו בים סוף : הוי ברוב עוזך כלומר שע"י ההפך תעשיהם עליהם יכירו רוב עוזך ויכחשו לך שפירושו ישתברו או ישפו כזבים בדבריהם כדאיתא בילקוט על פסוק זה : בהשבע בפרוי ורבוי בהשפע הוא רבוי בכמות . ופרוי היינו שיעשה פירות . ורבוי היינו באיכות . ולא הוצרך להביא ראיה רק ללשון רבוי דרבוי משתמש בב' לשונות . אם הרבוי בכמות תבואר . ואם הפריה ורביה וידגו לרוב ואם באיכות ורב יעבוד צעיר . ומדכתיב סתמא קייל לכולהו [יפ"ע] : האמונה ברבוי לפי שאין ה' שומר הבטחתו לאדם לבדו אלא גם לזרעו . וכמו כן כשפוסק שכר לאדם על טוב מעשיו אינו פוסק לו לבדו אלא גם לזרעו . לכן אמר האמונה ברבוי ר"ל שהקב"ה נאמן בדברו זה אף שהוא יותר מהיושר [יפ"ע] : עד שיבלו שפתותיכם לומר די דרך גוזמא . או פי' בכל זמן שיבלו ימיהם בטוב יהיו אומרים כן וניחא שיבלו שפתותיהם עמהם בהיות אומרים כן תמיד : אל נערץ בסוד קדושים . משום דסוד לשון זכר לכן מפרשין רבה תואר לעריצות כי עריצותו מעולה רבה . הרי שהשבח הוא ברבוי : אלא בוניך היינו ת"ח . שהת"ח נקראו בונים . והכוונה בזה כמ"ש בסוף מס' ברכות ת"ח מרבים שלום בעולם דהיינו בזכותם יתן ה' שלום בעולם : ה' יברך וגו' עיקר הבאת שלום לכאן על שנאמר פה בסוף ודובר שלום לכל זרעו [מת"כ] :

תמה מגלת אסתר

שיר השירים רבה

(א) שיר השירים . זהו שאמר הכתוב ע"י שלמה (משלי כב) חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים א חזית איש מהיר במלאכתו זה יוסף דכתיב ביה (בראשית לט) ויבא הביתה לעשות מלאכתו . ר' יהודה ור' נחמיה ר"י אומר יום נבול וזבול הי' יום טיאטרון היה ור"נ אומ' יום טיאטרון של נילוס היה והלכו כולם לראות והוא נכנס למלאכתו ב לחשוב חשבנותיו של רבו . ר' פנחס אומר בשם ר' שמואל בר אבא כל שהוא משמש את רבו כראוי (סופו) הוא יוצא לחירות מנין אנו למדין מיוסף ע"י ששמש את רבו כהוגן יצא לחירות (לפיכך) לפני מלכים יתיצב זה פרעה שנא' (בראשית מא) וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצוהו מן הבור בל יתיצב לפני חשוכים זה פוטיפר שהחשיך הקב"ה את עיניו וסרסו : (ב) ד"א חזית איש מהיר וגו' ג זה משה רבינו במלאכת המשכן לפיכך לפני מלכי' יתיצב זה פרעה שנא' (שמות ח) השכם בבקר והתיצב לפני פרעה . בל יתיצב לפני חשוכים זה יתרו . א"ר נחמיה עשית קדש חול אלא לפני מלכים יתיצב זה מש"ה הקב"ה שנאמר (שם לד) ויהי שם עם ה' ארבעים

יד יוסף א פסיקתא רבתי פ"ו . ב"ר ס' פ"ז . תנחומא ס' וישב . ילקוט ס' וישב . יוסף פרק א"כ : ב אונקלוס וירא"ע : ג פסיקתא רבתי כ"ו ש"ר ס' י"א :

ענף יוסף

(א') [חזית איש מהיר במלאכתו זה יוסף] . פי' דהכי' כמ"ד ויבא יוסף לעשות מלאכתו ממש. ולא כמ"ד לעשות צרכיו עם אשת פוטיפר נכנס . וא"כ הואיל שלא היה במחשבתו לחטא ולא היה מהרהר בעבירה כלל . לכן לפני מלכים יתיצב כדאי' בזה"ק ויקרא פרעה אל יוסף וגו' עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתהו פי' בצירוף ונזקו שלא עבר עבירה אפילו בהרהור ואילולא היה מהרהר בעבירה לא היה עולה לגדולה [ידי משה] : [ר' יהודה אומר כו'] . ע' מה שהגהתי נעץ . ור"י ס"ל כר"מ במס' ע"ז דף י"ח ע"ב ור' נחמיה ס"ל כחכמים שם דאפילו לטיאטרון שאין מזבלין שם אסור ע"ש ותבין : [לחשוב חשבונותיו של רבו] שלא יתכן כוונת המקרא לפי"ם שבא לעשות איזה עבודת עבד בבית רבו . דא"כ היה ראוי לומר ויבא הביתה לעבוד עבודתו המורה על עבודת הגוף . אע"כ שהכוונה שנכנס לחשוב חשבונות רבו לכך לא נאמר בו עבודתו רק מלאכתו כי עבודה מורה על כרוב עבודת מצת הגוף . וכאלה . ומלאכה מורה גם בעניני המסחור והחשבון אף באין בהם עמל הגוף : סריני

מתנות כהונה

שיר השירים יום ניבול כו' . כל זה בבראשית רבה פירשתיו פ"ז אכן קצת באופן אחר : וזיבול . זיבול לשון בזיון ונבל ובמס' ע"ז פ"ק משמע כן בכירו"י ופס פירשו התוספות שהוא כמו זיבוח ומייתי ראיה מירושלמי דברכות דאיתא התם הרואה מקום שמזבלין שם לע"ז יאמר זובח לאלהים יחרם : של נילוס . ע' בראשית רבה ס' פ"ז פירשתיו : וסירסו . והלך חשכים בלא בנים וע' עוד מזה בראשית רבה פרשה פ"ז : הכי גר' קודש חול

עץ יוסף

(א) ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית. אפשר ביתו של אותו האיש מפטיר בלא איש. ר"י ור"נ כצ"ל . כלו' בהיותו פוטיפר שר גדול ולו כמה משמרות עבדים איך יקרה שהלכו אז כולם יחד : ר' יהודה אומר יום נבול [ס"א יום זבול] של נילוס היה . ור' נחמיה אומר . כצ"ל [א"א] וכן הוא בב"ר פ"ז סי' ס' . ניבול לשון נבלה וגנאי . זיבול מלשון יזבלני אישי . ור"ל ענין חגיה של זיבור ואסיפה שמסדרין בה לרכי עבודה של נילוס להתנדב לה [יפ"ת] או פי' זיבול זבוח שהיו זובחים זבוח שהוי זובחים לנילוס [תוס' פ"ק דע"ז דף י"ח א"א] : יום טיאטרון טייטר אגר בלשון מקדוני. ועושים בו שחוק [רש"י]. והערוך כתב בל' גרמטקא קורין היאטרון למקום שיושבין שם בגובה ורואין השחוק שעושין למטה בין בבני אדם בין בחיות רשת כי על המעלות היו יושבין שם בני אדם זה על גב זה ולא היו מוגעין הראייה אחד מחברו והיו רואים השחוק שעושין למטה . וכתב היפ"ת ולי נראה שהוא היום שבירלים שבת נילוס כדי שיעלה על כל ארץ מצרים שעושים בו שמחה וגיל בארץ מצרים . וזהו שיסיים ר' נחמיה והלכו כולם לראות והוא נכנס למלאכתו . כלומר דלפ"ז ניחא הא דקת"ל קרא שבא הביתה לעשות מלאכתו דנ"מ בהא לאשמועינן חסידותיה דיוסף דאע"פ שכל העבדים והשפחות היו תחת ידו והכל הלכו לטייל על השחוק מ"מ הוא לא הלך בסוד מצחקים ולא ישב במושב לצים אלא בא הביתה לעשות מלאכת רבו באמונה . אבל אי נימא שהלכו לעבודת נילוס ליכא רבותיה מיוסף שלא הלך וממילא שאר במלאכתו [יפ"ת] : חשבונותיו של רבו משום שהוא היה הגדול שבבית ובודאי לא עסק מלאכה אלא היה מקבל החשבונות מכולם. וזהו לעשות מלאכתו המיוחד לו . וע' בענף : ששימש את רבו כהוגן כדלעיל שכולם הלכו לראות והוא לא הלך שלא הניח מלאכת רבו מפני הטיול : שהחשיך הקב"ה את עיניו וסרסו . כדאי' בב"ר פ' פ"ו סריס פרעה שנסתרס בגופו . מלמד שלא לקחו אלא להשמיש וסרסו הקב"ה בגופו . וקרא חשוך משום שמי שאין לו בנים חשוב כמת . וכמו כתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם . גם מחמד עין זו אשה כדכתיב אני לוקח ממך מחמד עיניך במגפה . וסריס הרי הוא כחשוך : וסרסו ובמס' סוטה איתא בא גבריאל וסרסו ע"ש : (ב) זה משה רבינו במלאכת המשכן . שהיה זריז בהקמתו ובפירוקו בכל יום בעצמו כדאיתא בבמדבר רבה פ' י"ב : זה משה רבינו במלאכת המשכן לפני מלכים יתיצב . ר"י אומר חזית איש מהיר זה משה שהיה זריז להביא המכות על פרעה לפני מלכים יתיצב זה פרעה כו' כן הוא בש"ר ריש פרשה י"א . ולאפשר צ"ל כן גם כאן . ופי' היפ"ת זה מ"ר במלאכת המשכן שהיה משתדל על עושי המלאכה למהר ומלאכתם שנגמר לג' חדשים כדאי' בש"ר פ' נ"ב . לפיכך לפני מלכים יתיצב שעתיד לפני השכינה כדכתיב ויקרא אל משה כשהוקם המשכן . ובל יתיצב לפני החשוכים שנתפרש מתוך עדת ישראל דאיקרו החשוכים לפני השכינה אור העולם . שהיה זריז להביא המכות על פרעה שעמד בהשכמה לקראתו . ולפ"ז מלאכתו פי' שליחותו בעד מלאכות ה' : עשית קודש חול ר"ל שבאת לפני מלכים כירושו לפני מת"ה הקב"ה ואתה

ארבעים יום. בל יתיצב לפני חשוכים זה פרעה שנאמ' (שם י) ויהי חשך אפלה וגו': (ג) ד"א חזית איש מהיר במלאכתו וגו' אלו הצדיקים שהם עוסקין במלאכתו של הקב"ה לפיכך לפני מלכים יתיצב שמתיצבי' בתורה שנא' (משלי ח) בי מלכים ימלוכו בל יתיצב לפני חשוכי' אלו הרשעי' שנא' (ישעיה כט) והיה במחשך מעשיהם וכתיב (תהלים לה) יהי דרכם חשך וחלקלקות: (ד) ד"א חזית איש מהיר במלאכתו [ד] זה ר' חנינא אמרו פעם אחת ראה אנשי עירו מעלים עולו' ושלמים אמר כולם מעלים שלמי' לירושלים ואני איני מעלה כלום מה אעשה מיד יצא למדברה של עירו בחורבה של עירו ומצא שם אבן אחת יצא וסידקה וכתתה וכרכמה אמ' הרי עלי להעלותה לירושלים בקש לשכור לו פועלים אמ' להם מעלים לי אתם את האבן הזאת לירושלם אמרו לו תן לנו שכרנו ק' זהובי' ואנו מעלי' לך את אבנך לירושלם א"ל וכי מנין לי מאה זהובים או נ' לתת לכם ולא מצא לשעה. מיד הלכו להם מיד זימן לו הקב"ה חמש' מלאכי' בדמות בני אדם אמרו לו רבי תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אבנך לירושלי' ובלבד שתתן ידך עמנו ונתן ידו עמה' ונמצאו עומדין בירושלים בקש ליתן להם שכרן ולא מצאן בא המעשה ללשכת הגזית אמרו לו דומה רבינו שמה"ש העלו לך את האבן לירושלים מיד נתן לחכמי' אותו השכר שהשכיר עם המלאכים: (ה) ד"א חזית איש מהיר במלאכתו [ה] זה שלמה בן דוד לפני מלכי' יתיצב שהי' זריז בבנין בהמ"ק הה"ד (מ"א ו) ויבנהו שבע שנים וכתו' אחד אומ' (שם ז) ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה נמצא מיופה ומרובה בנין בית שלמה מבנין בהמ"ק אלא כך אמרו בבנין ביתו נתעצל בבנין בהמ"ק היה זריז ולא נתעצל. הונא בשם רב יוסף הכל מסייעין את המלך כל שכן הכל מסייעים בשביל כבוד ממ"ה הקב"ה ואפילו רוחות ואפילו שדים ואפילו מה"ש. יצחק בריה דר' יהודה בר יחזקאל אמר כתיב (שם ח) בנה בניתי בית זבול לך בנין ובנה בניתי. ר' ברכיה אמר הבית אשר היו בונים אכ"ב אלא (מ"א ו) והבית בהבנותו [ז] מאליו היה נבנה שנא' (שם) אבן שלמה מסע נבנה בנוי אכ"ב אלא נבנית מלמד שהיתה האבן נושאת את עצמה וניתנה על גבי הדימוס אמר רב אל תתמה על זה מה כתיב להלן (דניאל ו) והיתית אבן חדה ושומת על פום גובא. [ח] וכי אבנים יש בבבל אלא מארץ ישראל פרחת לה לשעה ובאת וישבה לה על פי הגוב. רב הונא בשם רב יוסף אמר מלאך ירד בדמות ארי של אבן וישב ע"פ הגוב הה"ד (שם) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא. ואל תתמה אם בכבוד אותו צדיק כתוב והיתית אבן חדה בכבודו של הקב"ה עאכ"ו. לפני מלכים יתיצב לפני מלכי תורה יתיצב בל יתיצב לפני חשוכי' אלו חבורה של רשעי'. אריב"ל בשעה שנמנו וגמרו [ט] שלשה מלכים וארבע' הדיוטו' אין להם חלק לעה"ב בקשו לצרף שלמה עמהם יצתה ב"ק ואמרה (תהלים קה) אל תגעו במשיחי א"ר יהודה בר סימון ולא עוד אלא שנתייחס ראש לשלשת יוחסין שנא' (מ"א יד) ורחבעם בן שלמה א"ר יודן בר סימון ולא עוד אלא ששרתה עליו רה"ק ואמ' שלשה ספרים הללו משלי שיר השירי' וקהלת: (ו) הה"ד (תהלים מה) תחת אבותיך יהיו בניך את מוצא צדיק מוליד צדיק. רשע מוליד רשע. צדיק מוליד רשע. רשע מוליד צדיק. וכולהון יש להם מקרא ויש להם משל ויש להם מליצה. צדיק מוליד צדיק יש לו מקרא ויש לו משל מקרא דכתיב תחת אבותיך יהיו בניך. משל סרכא דאקים תאניתא. רשע מוליד רשע יש לו מקרא ויש לו משל ויש לו מליצה. מקרא דכתיב (במדבר לב) והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים. משל (ש"א כד) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעי' יצא רשע. מליצה מנין מה ילדת חיפושית' קרוצי בישי מינה. צדיק מוליד רשע יש לו מקרא (איוב לא) תחת חטה יצא חוח. משל מולידין דלית כוותהון מרביין דלא דמיין להון. רשע מוליד צדיק יש לו מקרא (ישעיה נה) תחת הנעצוץ יעלה ברוש. משל. מן סניא נפק ורדא. אבל שלמה מלך בן מלך חכם בן חכם צדיק בן צדיק אוגיטוס בן אוגיטוס

את

יד יוסף ד ר"ס קהלת רבה ילקוט מ"א ו' : ה פסיקתא רבתי פ"ו. מדרש משלי פרשה כ"ב : ו ע' כאן : ז זהר נח דף ע"ח וסדר פקודי דף רכ"ב. ילקוט מ"א ו' : ח פדר"א פ' כ"ד : ט סה"א פ"ג באה"ל פ' מ"א פסק ו' הדיוטות אבל בפ' ל"ו שם איתא כמו כאן. סנהדרין דף ק"ד ע"ב. במד"ר פ' י"ד. ירושלמי סנהדרין פ"י. שוחר טוב

מתנות כהונה

אזל ואזל קודם אלא כו'. וכן הוא בילקוט משלי ופי' אין נכון לפרש החשך על יאגו והמלוכה על פרעה: ויהי חשך אפלה. בילקוט משלי גרס שנאמר ובתחפנחס חשך היום: במלאכתו של הקב"ה. בתורה הכתובה באצבע אלהים: ואני איני מעלה כלום. כי איש עני היה כדאמרי' בעלמא וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת: בחורבה של עירו. במדרש קהלת לא גרס ליה והוא פירוש על מדברה של עירו: וכרכמה. לשון כרכום כלומר צבעה ובילקוט משלי הגי' שפתים וכן גריס מדרש קהלת: הרי עלי. כמו שהוא עלי ואולי צ"ל כך: מאה זהובים. גריס מדרש קהלת גרס נ' סלעים: ולא מצא. לא מצא פועלים באותה שעה וגריס מדרש קהלת הגיר' נסתמים: ה' סלעים. והיו לו חמשה סלעים לתת להם: בא המעשה כו'. לקמן בקהלת יש שהלך שם לשאול בשבילם: ה"ג עם המלאכים וקראו עליו המקרא הזה חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב קרי ביה לפני מלאכים: זריז כו'. לקמן ריש ע"ג מסיים לפני מלכים כו': נמצא מיופה כו'. שהרי בנין ב"ה נגמר רק בשבעה שנים ובנין ביתו לא נגמר עד אחר י"ג שנים: ואפילו רוחות כו'. עיין מזה סוף ספר במות: ואפילו מלאכי שרת. והו לפני מלכים יתיצב קרי ביה מלאכים ואולי הכוונה כמו שדרשו חז"ל בפ' חלק נגמר' ג' מלכים וע' שם ובבמדבר רבה פ' י"ד וכן משמע לקמן ריש ע"ג: בנה בניתי. משמע בניין בנוי והכ"נ בהדיא בשוחר טוב והו ע"י שהמלאכים הוו מסייעין אותו הרי הוא בנוי כבר: הכי גרסינן בבמדבר רבה פר' י"ד ובילקוט מלכים מאליו היה נבנה: אבן שלמה כו'. בס' עפא גרסי' האבן מסעת את עצמה: הדימוס. שורת בנין של אבנים: וכי אבנים יש בבבל. בבבל הוא בירידו של עולם ועיין מזה באיכה רבה בפסוק בחורים טחון נשאו: בכבודו של ממ"ה. בבנין ב"ה: מלכי תורה. עם הצדיקים וכדמפרש ואזיל ונקראו הצדיקים מלכים כד"א בי מלכים ימלוכו ולא היה נמנה עם החבורה שאין להם חלק לעוה"ב: בשעה שמנו כו' כל זה הוא בפ' חלק ובבמדבר רבה פרשה י"ד: ה"ג בילקוט כמו"ל: כולהון יש להם מקרא ויש להם משל ויש להם מליצה צדיק מוליד צדיק יש לו מקרא ויש לו משל מקרא דכתיב תחת אבותיך יהיו בניך משל סרכה כו': סרכה דאקים כו'. לפי הענין סרכה הוא מין אילן תאנה והמשל בפי הבריות הסרכה מקים ומעמיד תאנה כלו' משוב יצא טוב: חיפושיתא. מין שרץ שקורין שקרפיון ועיין בערוך ערך קרן: קרצי. הוא שרץ רעה ממנה: מרביין ולא דמיין להן. ופי' מולדין שאינם כמותן ומגדלין בנים שאינם דומים להם: הנעצוץ. מין אילן רע וברוש הוא אילן חשוב ובניין ב"ס יוסיף: מן סניא כו'. מן הסנה יוצא ורד: אוגיטוס. אדון מיוחס כמו אבגוסטוס ועיין במדרש

רות

עץ יוסף

עשית אותו אל שאתה אומר ספירותו לפני פרעה [יפ"ת ומעריך]: בל יתיצב כו' זה פרעה כו'. קשה כי הוא נראה ההיפוך מן האמת ומקרא מלא דבר הכתוב והתיצב לפני פרעה ובודאי עשה כן. וי"ל שהמדרש ירמוז כאן למה שמפורש בתורה אחר מכות החשך הזהיר פרעה למשה שבל יוסיף עוד ראות פניו ולהתיצב נגדו. וכן הבטיחו משה על זה כדכתיב [שמות י'] ויאמר פרעה לך מעלי וגו' אל תוסף עוד ראות פני וגו' ויאמר משה כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך. א"כ המדרש בל יתיצב לפני חשוכים זה פרעה שנא' ויהי חשך אפלה שאחר מכת החשך הזהירו שבל יתיצב עוד לפניו: לפני חשוכים זה פרעה שהחשיך הקב"ה לו ולארצו שנא' ויהי חשך אפלה. כן הוא בב"ר שם: (ג) שהם עוסקים במלאכתו של הקב"ה. ר"ל שעוסקים במצות ובג"ח ובמע"ט. ויבואר ע"פ מאי דאי' בב"ר פ"ע א"ר חייא בר אבא מהו כן יראת ה' היא חכמה אמר האלהים אם יש לך מע"ט אני נותן לך שכר. ומה שכר. תורה שנא' ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה כו' ע"ש. והו שאמר כאן הצדיקים שהן עוסקין במלאכתו של הקב"ה לפיכך לפני מלכים יתיצב שמתיצבים בתורה. והתורה מגינה ומצלת שלא יבא לידי חטא מ"ו. והו בל יתיצב לפני כו': (ד) אמר כולם מעלים עולות ושלמים. כצ"ל [א"א]: בחורבה של עירו זהו פירוש על למדברה של עירו [א"א] וגריס קהלת רבה ליתא זה: וכרכמה לשון כרכום. כלומר צבעה [מת"כ] ובאמת שנמצא במס' כלים במלאכת הכלים כרכום. אבל כאן נראה יותר דצ"ל ככרכה ע' בחולין דף כ"ה ריש ע"ב לכרכוב [כן הוא גי' הערוך אבל בגמרא אי' לכרכור] ופרש"י בליזרים שקורין פייל [רד"ל]: וסידקה תרגום לבנים עשר קרעים וסדקה לתרין עסר סידקין: וסתתה שבת דף ק"ב המסתת והמכה בפטיש. ובב"מ דף קי"ט החוצב שמסר לסתת פי' חוצב אבנים הפוסל אבני גזית שיהו אבני גויל: אמר הרי עלי נשון נדר הוא בכל מקום: ולא מצאה לשעה פי' לא מצאה בשעה זו מה ליתן להם: ובלבד שתתן ידך עמנו כוונתם שיהא שיסייע מידיו כח ועזר אלהי עליהם. שגדולים צדיקים יותר ממה"ש: חמשה סלעים פי' לו ה' סלעים לתת להם: בא המעשה כו' גריס קהלת אי' שהלך שם לשאול בשבילם: נתן לחכמים אותו השכר פי' ע"ד דאי' במס' תענית שאין אדם רשאי ליהנות ממעשה נסים. והואיל ונעשה לו נס ונדמו לו מלאכים. לכך לא היה רוצה ליהנות מן השכר. שממה שאין אדם רשאי ליהנות אין להקריב למזבח [ידי משה]: שהשכיר עם המלאכים וקראו עליו המקרא הזה חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב אל תקרי מלכים אלא מלאכים. כצ"ל [א"א] וכן הוא בריש קהלת: (ה) זה שלמה בן דוד שהיה זריז. כצ"ל [א"א]: נמצא מיופה כו' שהרי בנין בהמ"ק נגמר רק בז' שנים ובנין ביתו לא נגמר עד אחר י"ג שנה. והו א"א לומר על שלמה שעשה כן: בבנין בהמ"ק היה זריז דייקו זה מדכתיב [במלכים א' ו'] בשנה הרביעית יוסד בית ה' וגו' ובשנה האחת עשרה וגו' כלה הבית וגו' הרי דנשמע מזה שבנאו ז' שנים. א"כ למה זה מסיים אח"כ ויבנהו שבע שנים. אלא שלא תאמר שנתעצל בינתים מהבניינים ולא התעסק כל הז' שנים בבנין. לפיכך חזר ואמר ויבנהו שבע שנים לומר שנתעסק בו תמיד בז' השנים [כלי יקר על כ"ד]: הכל מסייעין את המלך. הוא תירוץ אחר ובא לומר שיכול להיות שגם בבנין ביתו לא התעצל. ומ"מ לא קשה נמצא מיופה ומרובה כו'. משום שבהמ"ק היה הבנין של בהמ"ק יותר מיופה מבנין ביתו. והא דנגמר בז' שנים משום דהכל מסייעין כו' פי' כשבנה שלמה ביתו כל האנשים סייעו אותו שהכל מסייעין את המלך. ומכ"ש כשבנה בית האלהים שהכל סייעו לכבוד ה'. ולכן הכרח שהבריות והרוחות ומכ"ש סייעו לבניתו. ולכן נגמר בז' שנים אף שהיה מיופה יותר מבנין שלמה. משום דבנין שלמה היה בלי סיוע השדים והמלאכים. ולכן לא נגמר רק עד י"ג שנה אף שלא היה יפה כבית ה': בית זבול לך בנין בנוי בניתי. כצ"ל ועיין סוף פ"ר ובנמ"ל פ' י"ד ובשוח"ט. ור' יצחק נראה דלא פליג על רב הונא אדרבה מביא ראיה לדבריו דלהכי כתיב בנה בניתי משום שהיו הרוחות והשדים ומה"ש מסייעים והיה נראה כאילו נבנה מעצמו: שהיתה האבן נושאת כו' משמעות המאמר נראה שר' ברכיה פליג על רב הונא וס"ל שלא ע"י סיוע הרוחות והמלאכים היה נבנה כל כך מהרה רק מהמת שנבנה מעצמו ממש שהאבן היתה נושאת את עצמה כו': והבית בהבנותו מבנין התפעל [יפ"ת]: בנוי אכ"ב כדרך הלשון: הדימוס שורות בנין של אבנים וכן כתב המוסף הערוך דימוס בלשון יוני יסוד ובסיס הבנין וגם נקרא כן סדר לבנים ואבנים לבנות: וכי אבנים יש בבבל שבבל היא בירידו של עולם: בכבודו של הקב"ה בבנין בהמ"ק: לפני מלכי תורה עם הצדיקים וכדמפרש ואזיל. ונקראו הצדיקים מלכים כד"א בי מלכים ימלוכו. ולא היה נמנה עם חבורה שאין להם חלק לעה"ב והם חשוכים בגיהנם: בקשו לצרף שלמה שמנעו על פניו הפנו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים: אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו. זה שלמה שהיה משוח בשמן המשחה וגם נביא ברוה"ק [רד"ל]: ראש לשלשלת של יוחסין כצ"ל [ידי משה] ובפסיקתא פרשה ו' איתא שנעשה ראש ליוחסין [רות ד'] אלה תולדות פרץ פרץ הוליד את חצרון עד וישי הוליד את דוד. ודוד הוליד את שלמה כן היה צריך לומר ואינו אומר כן אלא [ד"ה א' ג'] ובן שלמה רחבעם ע"כ. וע"ש מ"ש ביאורו שע"ש יש שם בפסיקתא: (ו) יש להם מליצה בנוסח כתיבת יד ליתא. ולקמן גרס רשע מוליד רשע יש לו מקרא ויש לו משל. מקרא דכתיב מרשעים יצא רשע. משל מנין מה ילדת חיפושיתא כו' וכתב הא"א והדין עם אותה נוסחא של כתיבת יד שראיה ברורה היא מפסוק מרשעים יצא רשע שרשע מוליד רשע אבל מפסוק והנה קמתם אינה ראיה ברורה כל כך אדרבה איכא לפרושי איפכא במקום אבותיכם שהיו צדיקים קמתם אתם להיות רשעים. ועוד ראיה לנוסח כתיבת יד שבכל החלוקות לא נזכר מליצה: סרבא אולי מין אילנה היא [ערוך] והמשל בפי הבריות הסרבא מקים ומעמיד תאנה. כלומר מטוב יצא טוב. ובנוסח כתיבת יד כתוב שנדא דאקים תאניתא. והוא מלשון הנזכר בפ"ק דכלאים אין נוטעים ירקות בתוך סדן השקמה ופירש הר"ש ז"ל סדן השקמה עד שלא נקצצה נקראת בתולת השקמה. משנקצצה נקראת סדן השקמה. ושקמה הוא מין ממיני התאנים. והכי קאמר שורש השקמה שבאדמה בארץ אע"פ שנקצצה עלתה ממנה תאנה חשובה [א"א]: מה ילדת חיפושיתא קריצי בישי מינה. פי' מה ילדה החפושית שהיא אוסקרובאטו. נכרתים רעים ממנה. קריצי מלשון קרן מלכות. וע"ד זה אמרו בב"ר פ' מ"א קטיעי עוקריא. ובעל מת"כ כתב קרוצי הוא שרץ רע ממנה ואלו דברי תימה וכי יש בעולם מין שרץ מוליד מין אחר והלא כל מין מוליד מינו [מעריך]: מולידין דלית כוותהון כו'. פי' שמולידין שאינם כמותם ומגדלין בנים שאינם דומים להם: הנעצוץ מין אילן

רע

את מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה דוד מלך מ' שנה וזה מלך מ' שנה. דוד מלך על ישראל ויהודה ובנו מלך על ישראל ויהודה. אביו בנה את היסודות והוא בנה את העליונות. י אביו מלך מסוף העולם ועד סופו וזה מלך מסוף העולם ועד סופו. דוד כתב ספרים. ושלמה כתב ספרים. דוד אמר שירים ושלמה אמר שירים. דוד אמר הבלים ושלמה אמ' הבלים. דוד אמר דברים ושלמה אמר דברי'. דוד אמר משלים ושלמ' אמר משלים. דוד קלס באז ושלמה קלס באז. דוד בנה מזבח ושלמה בנה מזבח. דוד הקריב קרבן. ושלמה הקריב קרבן. דוד העלה את הארון ושלמה העלה את הארון. דוד מלך מ' שנה שנ' (מ"א ב) והימי' אשר מלך דוד על ישראל ארבעי' שנה. ושלמה מלך מ' שנה שנ' (ד"ה ב ט) וימלוך שלמה בירושלי' על כל ישראל ארבעי' שנה. דוד מלך על ישראל ויהודה שנאמ' (שם א כח) ויבחר ה' אלהי ישראל בי מכל בית אבי וגו'. ושלמה מלך על ישראל ויהודה שנ' (מ"א ד) יהודה וישראל רבים וגו'. דוד בנה את היסודות שנ' (ד"ה א כח) ויקם דוד על תליו וגו'. ושלמה בנה את העליונות שנ' (מ"א ח) בנה בניתי בית זבול לך. דוד אמר דברים שנא' (ש"ב כג) ואלה דברי דוד האחרונים וגו'. ושלמה אמר דברים שנ' (קהלת א) דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם. דוד אמר הבלים שנ' (תהלים לט) אך כל הבל כל אדם נצב סלה ושלמה אמר הבלים שנאמ' (קהלת א) הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל. דוד אמר משלים שנאמר (ש"א כד) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע וגו'. ושלמה אמר משלים שנ' (משלי א) משלי שלמה בן דוד מלך ישראל. דוד כתב ספרים דתהלים נכתב על שמו. ושלמה כתב ספרים משלי קהלת שיר השירים. דוד קלס באז שנא' (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אז יאמרו בגוים וגו'. ושלמה קלס באז שנ' (מ"א ח) אז אמר שלמה ה' אמר וגו'. דוד העלה את הארון שנ' (ד"ה א טו) ויהי דוד וזקני ישראל וגו'. ושלמה העלה את הארון שנא' (מ"א ח) אז יקהל שלמה את זקני ישראל וגו'. דוד אמר שירים שנ' (ש"ב כב) וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת וגו'. ושלמה אמר שירים שנא' שיר השירים אשר לשלמה. ר' סימון בשם ר' יונתן דבית גוברין בשם ריב"ל אמר הואיל ואת מקישו מקישו מכל צד מה אביו נמחל לו על כל עונותיו שנ' (שם יב) גם ה' העביר חטאתך לא תמות אף זה כיוצא בו ולא עוד אלא ששרתה עליו רוה"ק ואמר שלשה ספרים משלי וקהלת ושיר השירים: (ז) ד"א שיר השירים יא זשה"כ (משלי טז) לב חכם ישכיל פיהו לבו של חכם מלא חכמה מי ישכיל עליו ומי מחכים עליו פיהו. פומיה מחכים עלוי פומיה מורה עלוי. (שם) ועל שפתיו יוסיף לקח מתוך שהוא מוציא דברי תורה מלבו מוסיף על לקחה של תורה. משלו משל למה"ד לחבית שהיא מלאה אבני' טובות ומרגליו' ומוקפת צמיד פתיל והיא נתונה בזוית אחת ואין אדם יודע מה בתוכה בא אחד ופנה אותה וידעו הכל מה בתוכה כך לבו של שלמה היה מלא חכמה ולא היה יודע אדם מה בתוכה כיון ששרתה עליו רה"ק ואמר שלשה ספרים ידעו הכל חכמתו. ועל שפתיו יוסיף לקח לקח שהוסיף על דברי תורה עילהו שנא' (קהלת א) ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה יב מהו ולתור להעשו' תייר בחכמה הה"ד (במדבר יג) ויתורו את ארץ כנען. מאן דקרא טבוואות ניזיל לגביה מאן דתני טבוואר' ניזל לגביה שנ' ולתור בחכמה. ד"א לדרוש ולתור לתור ולהותיר. הדין פייטנא כד עביד אלפא ביתא זימנין מיחסל לה וזמנין דלית מחסל לה ברם שלמה עבד אלפא ביתא וחמשא אתין יתרין עליו דכתיב (מ"א ה) ויהי שירו חמשה ואלף ויהי שירו של אלף חמשה ולא על דברי תורה בלבד היה תייר שלמה אלא על כל אשר נעשה תחת השמש כגון היאך ממתיקין את החרדל היאך ממתיקין את התורמסין א"ל הקב"ה אתר דברי תורה איללת הייך שאין אני מקפח שכרך הריני משרה עליך רה"ק מיד שרתה עליו רה"ק ואמר שלשה ספרים הללו משלי קהלת ושיר השירים: (ח) ד"א שיר השירים זשה"כ (קהלת יב) ויותר שהיה קהלת חכם אילו אדם אחר אמרן היית צריך לכוף אזניך ולשמוע הדברים האלה ויותר שאמרן שלמה. ואילו מרעתו אמרן היית צריך לכוף אזניך ולשמעם ויותר שאמרן ברה"ק. ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם ואזן וחקר ותקן משלים הרב' ואזן דברי תורה וחקר דברי תורה עשה אזנים לתורה ואת מוצא שעד שלא עמד שלמה לא היתה דוגמא. רב נחמן [אמר] תרתין רב נחמן אמר יג לפלטין גדולה שהיו בה פתחים הרבה וכל שהי' נכנס בתוכה הי' טועה מדרך הפתח בא פקח אחד ונטל הפקעת ותלאה דרך הפתח היו הכל נכנסי' ויוצאין דרך הפקעת. כך עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוכרין תורה. רב נחמן [אמר] לישנא חורי להורשא של קנים ולא הי' אדם יכול להכנס בה ובא פקח אחד ונטל את המגל וכסח התחילו הכל נכנסין דרך הכסוח ויוצאין כך שלמה. א"ר יוסי יד לקופה גדולה מלאה פירות ולא הי' לה אזן ולא היתה יכולה להטלטל ובא פקח אחד ועשה לה אזנים והתחילה להטלטל ע"י אזניה כך עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוכרין תורה. א"ר שילא לקיתון גדול שהוא מלא רותחין ולא היה לו אזן להטלטל ובא אחד ועשה לו אזן והתחיל להטלטל ע"י אזנו. א"ר חנינא לבאר עמוקה מלאה מים והיו מימיה צוננין ומתוקים וטובים ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה בא אדם אחד וספק לה חבל בחבל משיחה במשיחה ודלה ממנה התחילו הכל דולין ושותין. כך מדבר לדבר ממשל למשל עמד שלמה על סודה של תורה דכתיב (משלי א) משלי שלמה בן דוד מלך ישראל ע"י משלותיו של שלמה עמד על דברי תורה. ורבנין אמרין אל יהי המשל הזה קל בעיניך שע"י המשל

יד יוסף י אסתר רבה פ"א : יא ילקוט משלי רמז תתקנ"ט : יב קהלת רבה פ"א סי' ל"ג : יג קהלת רבה פ"ב סי' י"ד : יד עירובין דף כ"א. ילקוט קהלת :

מתנות כהונה

כוס בפסוק ושם האיש אלימלך: **היסודות**. של ב"ה ועיין במסכת מכות בפרק אלו הן הגולין: ה"ג ויקם דוד המלך על רגליו ופסוק הוא בדברי הימים א' כ"ח ודייק מדכתיב והכינותי לבנות מלשון בסיס וכן והוא היסוד: ה"ג **אך** כל הבל כל אדם נצב סלה: **אף** זה כיוצא בו. והוא ראיה ששרתה עליו רוח הקדש כדמפרש ואזיל: **מחכים** עליו. מודיע את חכמתו אל הבריות וכדמפרש ואזיל פומיה מורה עלוי או פירושו מתוך שהוא מוציא החכמה מפיו הוא תוסיף חכמה ועומד על שרשה וכדמפרש ואזיל: **לקח** שהוסיף כו'. בילקוט משלי הגי' נשתנית וע"ש: **עילהו**. העלה והגביה אותו למעלה ראש: **מאן** דקרא כו'. מי שקרא מקרא ומבקש ללמוד וכן מי ששונה משניות ומבקש ללמוד יהא בא אליו נמצא שהוא היה התייר של החכמות כולן ובמדרש קהלת (א יד) מוכיח שהוא כן ולשון טבוואות משמע שהוא היה דורש וחוקר אחר כל יודע ספר למען ילמד הוא ממנו וכמו שאמר אביו מכל מלמדי השכלתי והכי מוכח גי' הילקוט: **לתור** ולהותיר. דרש לתור כמו להותיר ועיין במדרש קהלת: **פייטנא**. הבקי לעשות חרוזות ופיוטים: **כד** עביד כו'. כשעושה חרוזות בסדר אל"ף בי"ת לפעמים שהוא מסיים בתי"ו ולפעמים שאינו מסיים אותו אבל שלמה עשה חרוזות ומשל שלו ועשה חמשה אותיות יתר עליהן והכי גרסי' גם כן במדרש קהלת: הכי גרסינן **ויהי** שירו של אלף ובילקוט מלכים דייק ליה מדלא כתיב שירה: **שירו** של אלף. ה"נ ג"כ בילקוט משלי וצריך לומר פי' אלף אלף בית כלומר על אלפא ביתות הוסיף ה' ובמדרש קהלת ובילקוט מלכים ובתנחומא פרשה חקת הגירסא נכונה: **תורמסין**. מין עשב מר מאד ונאכל על ידי תיקון וע"ע תורמוס: **איללת**. דרשה וחקרה מלשון מרגלית תרגום של מרגלית איללה: **דוגמא**. דמיון ומשל להבין על ידו תוכן הענינים כדאמרינן בעירובין הגמריה בסימנין טעמא ואסברה בדדמי ליה: **הפקעת**. עץ קטן ועגול שהאורגים גוללין עליו הערב: **להורשא**. יער תרגום חורשא: **ולא** היה אדם כו'. מפני עובי הסבכים והאילנות: **וכסח**. וקצר ולשון כסח נופל עליו כמו הזמור על הכרם הענבים וכן כל אחד ואחד לשוט עליו: **וספק** לה: וקשר הכל בחבל עד שהספיק להגיע עד המים

עץ יוסף

רע. וכרום הוא אילן הסוג: **מן סניא** פי' מהסנה שיש בה קוצים יוצא ורד: **אווגיטוס** אדון מיוחס: **אביו מלך מסוף כו'** כדכתיב [ד"ה א' י"ד] ויצא שם דוד בכל הארצות וה' נתן פחדו על כל הגוים. כן הוא באסתר רבה פסוק שבע ועשרים ומאה מדינה. ותאמר שכל העולם פחדו ממנו ושרים אל משמעתו מולך בכיפה מיקרי. ומדרש זה דאסתר רבה היה נעלם מהמחבר כ' אברהם אהרן בביאורו על פדר"א פרק כ"א ע"ש: **וזה מלך מסוף כו'** מפרש במגילה דף י"א מקרא דמתפסח ועד עזה ע"ש. ובפדר"א פרק י"א דרש מדכתיב והוא מושל בכל הממלכות. ובמגילה ובפדר"א שם לא חשב דוד בין המולכים בכיפה ע"ש [רד"ל]: **ויקם דוד המלך** דלא היה צריך לומר אלא ויאמר דוד וגו' ולמה כתיב ויקם דוד המלך על רגליו אלא ללמוד זה אתא שהעמיד רגלי בהמ"ק הוא היסוד [מנחת ערב]. עוד י"ל דדייק מסיפי' דקרא והכינותי לבנות. ודרש מלשון בסיס וכן. היינו היסוד [מת"כ]: **הואיל ואת מקישו** שאמר שירה כמו אביו. א"כ מקישו מכל צד לאביו שנמחל לו עונותיו כמו אביו. שמחמת השירה נמחל לו כדאי' בחזית ויסע משה את ישראל כשנעשה להם הנס ואמרו שירה נמחלו להם עונותיהם כו' ע"ש: **אף זה כיוצא בו** וגם ראיה ששרתה עליו רה"ק כדמפרש ואזיל. וכתב הרד"ל י"ל שדרש שיר השירים לשון מחילה כמו שרי לך ושבוק לך. והיינו שכיפרה השירה: (ז) **לבו של חכם מלא חכמה כו'** ז"ש שם לקמיה לחכם לב יקרא נבון ומתק שפתים יוסיף לקח. שכל זמן שהחכמה עצורה בלבו יקרא נבון. ומי ישכיל עליו פיהו [רד"ל]. פי' כשהוא מוציא החכמה מפיו הוא מוסיף חכמה ועומד על שרשה וכדמפרש ואזיל. וקאמר מי מחכים עליו. מודיע את חכמתו אל הבריות. פיהו. וכדמפרש ואזיל פומיה מורה עליו: **פומיה מורה עלוי** בילקוט משלי הנוסח מחווה עלוי [רד"ל]: **לקח שהוסיף על ד"ת עילהו** העלה והגביה אותו למעלה ראש. ובילקוט שם הגירסא נשתנית. **ונתתי את לבי** לדרוש ולתור בחכמה. זה ראי' שהוסיף על ד"ת ודרשינן לתור להותיר [רד"ל]: **תייר** פי' מרגל: **מאן דקרא טבוואות** פי' מי שלומד מקרא יפה. ור"ל שלמה היה דורש וחוקר אחר כל יודע ספר למען ילמד הוא ממנו. וכמו שאמר אביו מכל מלמדי השכלתי: **לתור ולהותיר** פי' זה דכתיב לתור פירושו להותיר. וע' בקהלת רבה כ' א' סימן ל"ג: **פייטנא** הבקי לעשות חרוזים ופיוטים: **כד עביד כו'** כשעושה חרוזות בסדר אל"ף בי"ת לפעמים שהוא מסיים בתי"ו ולפעמים שאינו מסיים אותו. אבל שלמה המלך עשה חרוזות ומשלים מאל"ף בי"ת ועוד חמשה אותיות יתר עליהם בהם אותיות מנצפ"ך מה שחדשו הנביאים והו שירו חמשה ואל"ף שירו של אל"ף מה שנשתייר מן האל"ף בי"ת: **תורמסין** מין קטניות מר מאד ונאכל ע"י תיקון [מוסף הערוך]: **איללת** תרגום ויהודו ויהללון: (ח) **היית צריך לכוף אזניך**. ולשמוע הדברים. שהדברים עצמם מפרסמות שלמותם: **ויותר שאמרן שלמה** ר"ל ויותר בגם האומרם הוא יקר הערך מאד. א"כ כיון שיתקבצו שני הענינים למעלותה שהדברים עצמם מפרסמות שלמותם וגם האומרם הוא יקר הערך מאד והאי ראוי לקבלם. **ויותר שהיה כו'** ר"ל שהאמ' ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם. אחשב מדרש דעה היינו רוה"ק וכדלקמן בברייתא דרפ"ב ודעת קדושים זו רוה"ק [רד"ל] ורה"ק ויותר שהיה קהלת חכם ונלד עצמו בהיות השגתו גבוה מאד ומלבד זה היה לו ג"כ כח ללמד דעת [היינו מה שהשיג ע"י רוה"ק] את העם שהשגתם חלושה להטעימם חכמי השגתו לקרב הדבר אל המושכל להעלותם ממדריגה למדריגה מקל לחמור בכח הדוגמא ומשל [מה"ק]: **דוגמא** דמיון ומשל להבין על ידו תוכן הענינים: **הפקעת** פי' חוט עב כרוך כקנים של בתי. והמת"כ פי' יתוד אורגים ושבוש הוא [תעריך]: **לא היה אדם יכול** להשכיל דברי תורה. והטעם כי שורש חכמת התורה הוא רוחני מאד ואין בכוחו להבינו כי אם ע"י דוגמא ומשל גשמי. ועיין במה"ק בב"ר פ' י"ב. ועיין בקהלת רבה פ' ב' סימן י"ד: **להורשא** יער תרגום חורשא: **ולא היה אדם כו'** מפני עובי הסבכים והאילנות: **וכסח** וקצר פי' כריתה במגל ובמגירה: **לקופה גדולה** פי' כפיפה ע' ברטנורא מ"א פ' כ"ו דכלים וז"ל כפיפה עשויה מעלי הדקל דעבידין גלדים נלין וקולעין אותם כמין חוטין. ועושין מהם כפיפה וסלים עכ"ל. התנובה כי המשילו את התורה לכפיפה ומהנמנע לאחוז אותה בידים. עד שיתקנו לה אזנים כמו שתקנו חכמינו הקדושה. הנה היא מרמ"ח עשין ושס"ה לא תעשין. קבועים זה בזה. וכמ"ש [תהלים י"ט] משפטי ה' אמת צדקו יחדיו. ואין להם בית אחיזה זולתי ע"י י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן והסייגים אשר אזנו ותקנו חז"ל ושלמה היה ראשון שבהם ע"י זה ביד נקהם ועל כן עשה אזנים וע' בעירובין דף כ"א: **לקיתון** פי' בלשון יוני מין נלוהית וטס [מוסף הערוך] **וספק לה**

סכל

המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה. משל למלך שאבד זהב מביתו או מרגלית טובה לא ע"י פתילה באיסר הוא מוצא אותה כך המשל הזה לא יהיה קל בעיניך שע"י המשל אדם עומד על דברי תורה ותדע לך שהוא כן שהרי שלמה ע"י המשל הזה עמד על דקדוקיה של תורה א"ר יודן ללמדך שכל מי שהוא אומר דברי תורה ברבים זוכה שתשרה רה"ק עליו וממי אתה למד משלמה שעל ידי שאמר דברי תורה ברבים זכה ששרתה עליו רוה"ק ואמר שלשה ספרים משלי קהלת ושיר השירים: (ט) ר' פנחס בן יאיר פתח (שם ג) אם תבקשנה ככסף גו' אם אתה מחפש אחר דברי תורה כמטמונים הללו אין הקב"ה מקפח שכרך משל לאדם אם מאבד סלע או בילרין בתוך ביתו הוא מדליק כמה נרות כמה פתילות עד שיעמוד עליהם והרי דברים קל וחומר מה אלו שהם חיי שעה של עה"ז אדם מדליק כמה נרות וכמה פתילות עד שיעמוד עליהם וימצאם דברי תורה שהם חיי העה"ז וחיי העה"ב אין אתה צריך לחפש אחריהם כמטמונים הללו הוי אם תבקשנה ככסף וגו'. א"ר אלעזר מימי לא קדמני אדם לבית המדרש טו ולא הנחתי שם אדם ויצאתי פעם אחת השכמתי ומצאתי הזבלים והתבנים ואמרתי אם תבקשנה ככסף וכמטמוני' תחפשנה אז תבין יראת ה'. אנחנו לא נזבלים ולא נתבנים אפילו כתבנים אפילו כזבלים מכאן טז (תנינא) היה ר' פנחס בן יאיר אומר יז זריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי קדושה קדושה מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי רוח הקדש רה"ק מביאה לידי תחיית המתים תחה"מ מביאה לידי אליהו הנביא זכור לטוב. זריזות מביאה לידי נקיות שנאמר (ויקרא טז) וכלה מכפר את הקדש. נקיות לידי טהרה שנא' (שם יב) וכפר עליה הכהן וטהרה. טהרה לידי קדושה שנא' (שם טז) וטהרו וקדשו. קדושה לידי ענוה שנא' (ישעיה נז) כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח. ענוה לידי יראת חטא שנא' (משלי כב) עקב ענוה יראת ה'. יראת חטא לידי חסידות שנאמ' (תהלים פט) אז דברת בחזון לחסידיך. חסידות לידי רה"ק שנאמר אז דברת בחזון לחסידך. רה"ק לידי תחה"מ שנא' (יחזקאל לז) ונתתי רוחי בכם וחייתם. תחה"מ לידי אליהו הנביא ז"ל שנאמ' (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא. א"ר מתנא מה שעשתה חכמה עטרת לראשה יח עשתה ענוה סנדל לעקבה מה שעשת חכמה עטרת לראשה שנאמר (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת ה' עשת ענוה סנדל לעקבה שנ' עקב ענוה יראת ה'. תחה"מ ע"י אליהו הנביא זכור לטוב הה"ד (משלי ב) אז תבין יראת ה' ודעת (קדושים) [אלהים] תמצא זו רה"ק. ר' סימון בשם ר"ש בן חלפתא יט לבליוטוס שהיה גדל בביתו של מלך א"ל המלך שאל מה אתן לך אמר הבליוטוס אם שואל אני כסף וזהב הוא נותן לי אבנים טובות ומרגליות הוא נותן לי אמר הריני שואל בתו של מלך והכל בכלל. כך (מ"א ג) בגבעון נראה ה' אל שלמ' בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך אמר שלמה אם אשאל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות הוא נותן לי אלא הרי אני שואל את החכמה והכל בכלל הה"ד (שם) ונתת לעבדך לב שומע א"ל הקדוש ברוך הוא

שלמה

יד יוסף טו סוכה דף כ"ח: טז עי' כעין מדרש משלי ס' ע"ז: יז ירושלמי פ"ק דשבת. בבלי סוף פ"ק דמסכת ע"ז. וירושלמי שקלי' פ"ג. בבלי סוטה דף מ"ט: יח עי' אזר גשא דף קמ"ס ע"א ותו' סוט' יבמות דף ק"ג ע"ב ד"ה המסולאים: יט פסיקתא פ' פרה:

מתנות כהונה

המים: **פתילה באיסר** גרס פי' שאינה שוה רק כאיסר: **בילרון**. מין סכנים כדאיתא בפ' במה אשה ולא בכוליאר: **אין אתה צריך כו'**. בתמיה: **לא הנחתי כו'**. כדאמרינן בפ"ק דברכות מי שנכנס עם חבירו לבה"כ וקדם אחד מהן ויצא ולא המתין על חבירו טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו: **הזבלי' כו'**. שמוציאין לשדות זבל ותבן: **אנחנו לא נזבלים כו'**. בתמיה וכי אין אנו צריכין לעמול בתורה בכל כוחנו: **תנינא** מכאן גרס והוא ברייתא במסכת ע"ז סוף פ"ק והתם קאי על הפסוק ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר ביום ויבא לידי טומאה בלילה מכאן א"ר פנחס כו' והנה הרואה יראה כי טעות נפל בספר ויגעתי ומצאתי בירושלמי בפ"ק דשבת ובספר רב אלפס סוף פ"ק דע"ז גם הירושלמי וכן הביאו שם הר"ן וכן הרי"ף בן חביב בס' עין יעקב בשם ר"י והכי גרס יראת חטא מביאה לידי רוח הקודש רוח הקדש מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי תחיית המתים כו' עד לידי נקיות שנאמר וכלה וכפר נקיות לידי טהרה כו' עד יראת חטא לידי רוח הקדש שנאמר אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא רוח הקודש לידי חסידות שנאמ' אז דברת בחזון לחסידך וחסידות לידי תחיית המתים כו' עד אליהו הנביא וגו' אמר ר' מתנא מה שעשתה כו' עד שנאמר עקב ענוה יראת ה': **רבי סימון וכו'**. ופי' הר"ן וכלה וכפר כלומר דכתיב וכלה מכפר את הקודש ואת אהל מועד ואת המזבח ל' וכלה משמע זריזות דלשון כילוי משמע מהירו' דהיינו זריזות וכתיב קרא אחרינא וכפר את מקדש הקודש ואת אהל מועד ואת המזבח כלומר כשהיה עושה בזריזות הטובה כפרה דהיינו נקיות. נקיות לידי טהרה פרש"י טהרה לה ומלובן ועדיף מנקי בנח' וכפר עליו וגומר ונתתי רוחי בכם וגו' פי' הר"ן רוחי דהיינו חסידות ובתר הכי וחייתם הנה אנכי שולח וגו' לפני בא יום ה' הגדול והנורא דהיינו תחיית המתים וכיון שבשביל אותו יום הוא בא אליהו נמצא שתחיית המתים גורמת לאליהו הנביא ביאת עכ"ל הר"ן ז"ל ובנימוקי יוסף פי' קצת בל' אחרת אבל הגירסא והכוונה עולה הכל בקנה אחד ונגררת הספר מן א"ר פנחס עד לידי אליהו זכור לטוב כן הוא אות באות בירושלמי ובבלי סוף מסכת סוטה והוסיף עד טהרה מביאה לידי פרישות פרישות לידי קדושה וצריך עיון שלא יספרהו הכתובים על כל חלוקה וחלוקה: ה"ג לקמן ריש קהלת לבליוטוס שהיה גדל כו'. ופי' חכם מחכמי העצה וע"ע גליום: **הוא נתן לי**. ועדיין אין הכל

בידי

ענף יוסף

(ט) [הריני שואל בתו של מלך והכל בכלל]. עיין מ"ס כעין. אבל בילקוט הנוסחא אלא הריני שואל דבר שכל הדברים תלוים בו. א"ל מרי הואיל והכנסת לבי שאשאל לפניך שואל אני לך בתשואתי את בתך והמשך הדבר. וזה הלשון משמע בכוונת שלמה לא טובה אלא החכמה לא על הקנינים המדומים כסף וזהב. ולכן אמר הריני שואל דבר שכל הדברים תלוים בו. כלומר שאין לשום מקום השכון כלל. ולכן אמר בתשואתי את בתך והמשך הדבר בזה בכל דורותי אם יצא בתו יהיה חתנו. אך הכוונה שלא לשם ממון או כבוד הוא שואל שיאהבנו בתו. אלא שיהיה חתנך מדי לי לקרא בשם חתנו של מלך [נגזל בטעון א"א דרוש י"ב]: [שעושין סעודה לגמרה של תורה]. פי' לכיומה של תורה. וקשה כי מה ענין זה לחכמה שלמה. כי בשלמה לא היה כיומה של תורה אלא שמתחו היה בחכמה אשר נתן לו ה' יתברך. וי"ל מצות בזה שאנו עושים סעודה בסיום התורה ביום טוב של שמחת תורה. הוא כי למה שאין שמחה בשום דבר אלא כאשר יסיים על שלימותו. ולכן כל זמן שלא נשלמה התורה לא שלמה מלוים קריאה כלה בשנה זו. וכשזכינו לסיימה בשמחה ונעלוז כי זכינו ללומדם ונודה לה' שהחיינו והגיענו להתחיל ולסיימה. ומזה פשט המנהג בכל סיבובים לעשות סעודה בגמר כל מסכתא. [ות' בספר יה בל שהמה בב"ק פ"ז פ"ד ל"ז מעיק שסיום הספר הוא סעודת מצוה ופ"ע גם בסוף הספר. גבול בנימן] ולפי זה שפיר הביאו ראיה ממעשה שלמה. כי כמו שעשה משתה על זוכה לחכמה שכבר קנה. כן נעשה כשלמדנו את התורה

יפה

עץ יוסף

הבל בהבל. ספק הוא מלשון משנה בפרק י"ב ממס' פרה האזוב הקצר מספקו בחוט. שרוצה לומר מאריכו כדי ספוקו [ספר נטעת יהודה]: **פתילה באיסר** פי' שאינה שוה רק איסר: **עמד על דקדוקיה של תורה**. דכתיב משלי שלמה כו' וכתיב בתריה לדעת חכמה כו' להבין כו' [רד"ל]: **שע"י שאמר ד"ת ברבים** כמ"ש קהלת שהיה דבריו נאמרים בהקהל [רד"ל]: (ט) **בילרין** אבן טובה [מעריך המערכות]: **דברי תורה שהם כו'** ולכאורה אין הנמשל דומה למשל דבמשל יודע מה לחפש היינו הסלע שאבד. אבל בנמשל מה אבד שיחפש. אך יבואר ע"פ מאי דאי' במס' נדה כשהתינוק במעי אמו מלמדין אותו כל התורה כלה. כיון שיצא בא מלאך וסטרו על פיו ושוכח הכל. ולכאורה מה התועלת בלימוד כיון שמשכחין אותו. אך יבואר ע"פ מה שכתב האלשי"ך על מה שאנו אומרים ותן חלקנו בתורתך לפי שכל הנשמות עמדו על הר סיני וקבל כל אחד חלקו בתורה. ולזה אמרו בגמרא יגעת ומצאת תאמין כאדם שמוצא אבידתו לפי שהוא חלקו. ולכך אילו לא היו מלמדים אותו במעי אמו לא היה יכול להגיע חלקו בתורתו אף ע"י יגיעותיו. ואם לא היה שוכח לא היה צריך להגיע וא"כ בטל שכר ועונש. לכך מלמדין אותו את חלקו במעי אמו. וזה נקרא כל התורה ר"ל כל חלק תורתו ובצאתו לאויר העולם ישכח. ואח"כ ע"י יגיעותיו יכול למצוא אבידתו. ואם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין שזה מהנמנע. ואח"כ יתורץ קושי' הנ"ל: **ולא הנחתי שם אדם ויצאתי** שהיה יוצא אחרון. וכ"מ פירושו בסוכה דף כ"ח ע"א ע"ש. ובתוס דחק המס"כ לפרשו משום הפלא [רד"ל]: **ומצאתי הזבלין כו'** פי' ומצאתי בשוק המוציאין זבל ותבן. וכתב הרד"ל שדרכם להשכים הזבלין בכדי שלא יריחו בני אדם ריח הזבלים. והתבנין הן שמוכרין התבן בכדי שימתו עליהם הזבל להפכו לגלל חבל: **אנחנו לא כזבלין** ולא כתבנין. כצ"ל ומ"ש אפילו כזבלין כו' הוא פי' על זה מהמעתיק [רד"ל] ופירושו בתמיה וכי אין אנו צריכין להשכים לעמול בתורה בכל כוחנו כמו שמשכימים הזבלין והתבנים לעמול במלאכתם: **מכאן היה ר"פ** בא"י הביא בשם נוסח אחר המן תנין. והוא בירושלמי פ"ק דשבת. ובבלי סוף פ"ק דע"ז ע"ש: **זריזות** הוא בשום מהיר לעשות מצוה: **מביאו לידי נקיות** שיתכפר החטא והוא הנקיות הגמורה: **נקיות מביאה לידי טהרה** ר"ל נקיות החטא מביאו ליזהר לאכול חולין בטהרה: **טהרה מביאה לידי קדושה** ר"ל קדושה היא פרישות שפי' להקדש אפילו מהמותר לגופו כגון מירות היין והעניות ושנוטים: **ענוה מביאה לידי יראת חטא**. ר"ל יראת חטא היינו שמונע החטא בעצמו מתירא ולא מיראת הפורעניות אלא מאהבת המקום. או מפני מוראו. ואין זה מורא פורעניות אלא שמוראו וגדלו ואימתו מוטלת עליו. גמי ר"ל שמדקדק מאד פן יכשל בחטא אפילו בשוגג: **יראת חטא מביאה לידי חסידות** כו' כן הוא הנוסחא בסוף פ"ק דע"ז. וכן מגיה היפ"ת בירושלמי: **זריזות מביאה** כו' וכלה מכפר את הקדש. כלו' דכתיב וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח. ולשון וכלה משמע מהירות דהיינו זריזות. וסמוך ליה וכפר בעדו ובעד העם שעניין בכפרת החטא כפרה שלמה לכולם. אלמא ע"י זריזות באה הנקיות הגמורה: **נקיות לידי טהרה** שנא' וכפר עליה הכהן וטהרה. ר"ל וכפר עליה היינו נקיות הטומאה ממש שנכנעה בשכבתה לילד שעל זה בא קרבנה כמ"ש ז"ל. וטהרה לאכול בתרומה וקדשים: **טהרה לידי קדושה** וטהרו וקדשו. אין זה אלא דוגמא בעלמא דבתר טהרה אתיא קדושה. דאין ענין קדושה דכאן להיות קדושה: **קדושה לידי ענוה** שנא' כי כה אמר כו'. ר"ל מדכתיב מרום וקדוש אשכון דהיינו שעם היותו מרום ישכון עם הקדוש. והדר קאמר שישכון את דכא ושפל רוח שהוא העניו. משמע דמקדושה יבא האדם להיות עניו. ולזה אמר אחר שיהיה ה' עם הקדוש יהיה עם דכא ושפל רוח: **ענוה לידי יר"ח** שנאמ' עקב ענוה יראת ה' דרש עקב לשון סוף. כלומר סופה של ענוה לבא ליראת ה'. או דרש עקב לשון שכר כלו' בשכר ענוה יזכה ליראת ה'. ע"ד בשכר מצוה מצוה: **יר"ח לידי חסידות** שנאמ' אז דברת בחזון לחסידך. זאת ט"ס. וצריך לגרוס כדאי' בירושלמי שנאמ' אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. ודעת אלהים הוא חסידות כי החסיד מדעת קונו יש לו כי ה' עושה חסד. או צריך להגיה שנא' וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. ומשמע ליה חסד ה' חסידות שאדם עושה לשם ה'. הוא על יראיו שאחר שהם יראים עושים ג"כ חסד: **חסידות לידי רה"ק** שנא' אז דברת בחזון לחסידך. ר"ל ולא נאמר לירא' ולעניו ש"מ דחסידות מביאה להשרות עליו רה"ק: **רה"ק לידי תחה"מ** שנא' ונתתי רוחי בכם וחייתם. ר"ל שבתחלה יתן בהם הקב"ה רה"ק וע"י זה יחיו: **תחה"מ לידי אליהו** שנא' הנה כו'. לפני בא יום ה' הגדול שהוא יום התחיה שאז הדין הגדול. ומכיון שהוא יבא לערך התחייה נמצא שהתחייה סבה להביאו: **מה שעשתה חכמה עטרה כו'** יראה לפי פשוטו להגדיל מעלת המדה של ענוה. כי מיראת חטא שהיא תכלית השלימות במעשים ובה תשלם החכמה ויהיה לה קיום והעמדה כדברי התנא ע"ס כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. דהיכא דליכא יראת חטא אין חשש בחכמה כמ"ש בפ' במה מדליקין אי יראת ה' היא אוצרו אין ואי לא לא. וזהו ראשית חכמה יראת ה'. וזהו שאמר מה שעשת חכמה עטרה לראשה. שהוא עיקר אצלה דבזולתה לא תשובה החכמה. עשה ענוה סנדל לעקבה שהיראה טפל אצלה דכל שהוא עניו אי אפשר מבלי יראת ה'. ור' מתנא אינו חולק על ר' פנחס דאמר לעיל שענוה מביאה לידי יראת חטא דמשמע דיראת חטא גדולה מענוה. דרבי מתנא מיירי בסתם יראת חטא וענוה גדולה ממנה. אבל ר' פנחס מיירי ביראת חטא כפי הדרכים שכתבתי לעיל זה גדולה מענוה. ורק מסממנות דורשים איכא בינייהו קרא באיזה יראת חטא מיירי. אלא דלדידי דמייתי קרא מייתי נמי הא דר' מתנא. ועיין ריש מדרש תנחומא מ"ש שם: **עקב ענוה יראת ה'** דרש עקב כמו בעקב עשו. ר"ל שהיראה הוא עקב וסנדל לענוה: **תחה"מ ע"י אליהו** ז"ל הה"ד אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא זו רה"ק. כל זאת הוא מוגה וצריכין להעביר עליו את הקולמוס. ועיין בפ"ז דשקלים בירושלמי וקרבן העדה. ובירושלמי בפ"ק דשבת ובים"מ: **בליוטוס** פי' אחד מחכמי העצה ולשון יון הוא [מוסף הערוך] ובגבול בנימין הביא הנוסחא ללסטים. ופירש כלו' אדם ערום בדעת: **הוא נותן לי** פי' הוא נותן לי שלא לבדה: **הרי אני שואל את החכמה וכו'** וכדאמרו ביק"ר פ"א סי' ר' מתנא אמר דעה קנית מה חסרת. דעת חסרת מה קנית. והכוונה שלמה בקש כסו חכמה. ובלעו היה גם לעושר וכבוד. כי בגלל החכמה בגלל הכסף. ולכן המשילו לחכם שבפניו שאל את בתו של מלך אך לנו גם כן את עושר וכבוד. ח"ש הריני שואל בתו של מלך והכל בכלל. הרי שגם עושר וכבוד היה מתאוה שהם בכלל. וכן בנמשל אמר הריני שואל החכמה והכל בכלל. כי גם העושר והכבוד בכלל החכמה. כי כבוד חכמים ינחלו ואין עני אלא בדעת. ולכן אמר לו הקב"ה

החכמה

שלמה חכמה שאלת לך ולא שאלת עושר ונכסים ונפש אויביך חייך החכמת והמדע נתון לך וע"י כן עושר ונכסים אתן לך מיד (שם) ויקץ שלמה והנה חלום א"ר יצחק חלום היה עומד על כנו חמור נוהק והוא יודע מה נוהק צפור מצוצי והוא יודע מה מצוצי מיד (מ"א ג) ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו א"ר אלעזר מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה א"ר יודן ללמדך שכל מי שמלמד תורה ברבים זוכה ששורה עליו רוה"ק שכך עשה שלמה שלמד ושרתה עליו רוה"ק ואמר שלשה ספרים משלי וקהלת ושיר השירים : (י) ד"א שיר השירים ר' איבו ור' יהודה כא ר' איבו אמר שיר חד השירים תרין הא תלתא ור' יהודה בר סימון אמר שיר השירים כולה חד ואילין תרתין אתרגיאתא מה את עבד לון (תהלים קכז) שיר המעלות לשלמה וחד (שם ל) מזמור שיר חנוכת הבית לדוד סברין מימר דוד אמרן ואת תולה בדוד שנא' כמגדל דוד צוארך אלא מה שיר השירים שלמה אמרה ותלה אותה בדוד. כשתמצא אומר כל מעשיו של אותו האיש משולשין היו. שלש מעלות עלה שלמה במעלה הראשונה כתיב (מ"א ה) כי הוא רודה בכל עבר הנהר במעלה שניה שנא' (שם) ושלמה היה מושל במעלה שלישית שנא' (ד"ה א כט) וישב שלמה על כסא ה' למלך א"ר יצחק זכי אפשר לו לאדם לישב על כסא ה' אותו שכתוב בו (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אכלה הוא וכתיב (דניאל ז) נהר דינור נגד ונפיק וגו' וכתיב (שם) כרסיה שביבין דינור ואת אמרת וישב שלמה על כסא ה' אלא מה כסאו של הקב"ה שולט מסוף העולם ועד סופו אף כסא של שלמה שולט מסוף העולם ועד סופו מה כסא ה' דן בלא עדים והתראה אף כסא שלמה דן בלא עדים והתראה ואי זה הוא זה דינן של זונות הה"ד (מ"א ג) אז תבואנה שתים נשים זונות. מי היו רב אמר רוחות היו ורבנין אמרין יבמות היו. ר' סימון בשם ריב"ל אמר זונות ממש היו והוציא דינן בלא עדים והתרא'. ג' ירידות ירד שלמה. ירידה ראשונה מאחר שהיה מלך גדול מסוף העולם ועד סופו נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ישראל הה"ד משלי שלמה בן דוד מלך ישראל. ירידה שניה מאחר שהיה מלך על ישראל נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ירושלים הה"ד אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם. ירידה השלישית מאחר שהיה מלך על ירושלם נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ביתו שנא' הנה מטתו שלשלמה גו' כלם אחוזי חרב ואפי' על מטתו לא היה מלך שהיה מפחד מן הרוחות. ג' עולמות ראה. כב ר' יודן ור' חוניא ר' יודן אמר מלך הדיוט ומלך חכם טפש וחכם עשיר עני ועשיר מה טעם את הכל ראיתי בימי הבלי לית בר נש מתני אונקי דידיה אלא בשעת רווחיה. ר' חוניא אמר הדיוט מלך והדיוט טפש חכם וטפש עני עשיר ועני מה טעם אני קהלת הייתי מלך על ישראל הייתי הוינא כד הוינא כרם כען לית אנא. ג' עבירות עבר. הרבה לו סוסים הרבה לו נשים הרבה לו כסף וזהב שנאמר (מ"א י וד"ה ב ט) ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים. כג ולא היו ננגבות א"ר יוסי בר חנינא אבני עשר אמות

יד יוסף כ וקהלת רבה הני' מגווין : כא ילקוט קהלת : כב קהלת רבה פ"א סי' ל"ב . וכה הי' רבי [illegible] : כג ירושלמי פ"ב דסנהדרין . ילקוט מ"א רמז קנ"ז . קהלת רבה פ"ב סי' ג' :

ענף יוסף

[יפה עינים שחיבר הים"ח] ועי' בביאורי הגר"א א"ח סי' תרס"ט סק"ד : [ג' ספרים משלי וקהלת ושיר השירים]. והוא כדתני ר' חייא רבה [סוף סי' י'] רק לעת זקנת שלמה שרתה עליו רה"ק ואמר ג' ספרים משלי וקהלת ושיר השירים. וא"כ לדידהו שה"ש בסוף אמרה. וא"כ קשה איך אמר שם [סוף סימן י'] רבי ינאי הכל מודים שקהלת בסוף אמרה. והנה בב"ב דף י"ד ע"ב אי' הדרן של כתובים כו' ומשלי קהלת שיר השירים. ופרש"י שיר השירים נראה בעיני שאמרו לעת זקנתו ע"כ. ולכאורה הוא למוסר כיון שחשב שה"ש לבסוף מחמת אמרה שלמה לבסוף לעת זקנתו גם למה לא כתב רש"י ונראה בעיני שאמרו לבסוף. אך שם בדף ט"ו ע"א אי' חזקיה וסייעתו כתבו ישעי' משלי שה"ש וקהלת. משמע שקהלת בסוף אמרו. וזה הסדר קשה לרש"י. אך לפי שכאן [בסי' י'] אי' עוד דעה דס"ל שה"ש אמר תחלה בנערותו כשאדם נער אומר דברי זמר. ואח"כ משלי כשהגדיל אומר דברי משלות. ולעת זקנתו אמר קהלת שכשמזקין אומר דברי הבלים. ולפ"ז י"ל שאין כוונת רש"י לומר שהש"ש אומר לבסוף אלא ס"ל שקהלת אמר בסוף. אלא שרש"י בא לאפוקי מדעה זו דס"ל שהש"ש אמר בילדותו אלא באמת שה"ש אמר לעת זקנתו ושה"ש משלי וקהלת. וא"כ לפ"ז מתורץ מ"ש כאן הסדר משלי וקהלת ושה"ש לאו לאומר שהש"ש אמר לבסוף אלא לומר שאף שה"ש אמר לעת זקנתו. וכן הוא כוונת ר' חייא רבה הנ"ל וזהו דאיתא בקהלת רבה פ"א סוף סי' א' מיד שרתה עליו רוה"ק ואמר ג' ספרים כללו משלי ושיר השירים וקהלת. שחשב קהלת לבסוף : (י) [ואילין תרתין כו' שיר המעלות כו]. ראוי לדעת על מה יזכיר בזה השנים האחרים. והתשובה לדעת זאת. כי היה עת לבנים. כי שלשת השירים האלה כללו זה פעוטים שנכנס בהמ"ק עם הבית השלישי אשר יהלנו. כי מזמור שיר חנוכת הבית נאמר על הבית אשר בנה שלמה. ושיר המעלות לשלמה על הבית השני מתחלת דבר אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו אם ה' לא ישמור עיר שקד שומר וגו' כי הוא יורה כי על הבית השני בשבנוהו ששעם הבנים ידבר. כי לא נתייחס אל בונה אחד כראשון של שלמה. כי אם רבו בוניו בו. גם היו שומרים לעיר אלים מחזיקים וגו' [illegible] משמר וטוס מלאכה. ושיר השירים על הגאולה שיהיה בב"י כי אז ישקני מנשיקות פיהו. כי בחיים הוסיפו פה אל פה ידבר בנו במראה ולא בחידות כמראה אשר ראהו בהר סיני. ולכן יזכיר בזה השנים האחרים. לומר שיר השירים כלו' שיר בן השירים מכוונת שבשירים אשר לשלמה. כאילו זה לבדו יחשב שיר [illegible]. והוא כי הבהמ"ק אשר יכונן לעד : ישקני מנשיקות פיהו פה אל פה ידבר בנו [אלשי"ך] : (רוחות היו כו' יבמות כו' זונות ממש היו). כתב בספר המאמרות מאמר חקור דין פרק כ"ב [illegible] כולם אמת

מתנות כהונה

בידי ואף כי בתו אלא הריש שואל את בתו ועל ידה הכל יתן לו : **החכמה והמדע כו'**. פסוק הוא בדברי הימים ב' א' : **על כנו**. על בסיסו ומתתו : **חמור נוהק גרסי'** : **מצוצי**. מצפצף: **לגמרה של תורה**. שהוא גמר כל תורה במתנת החכמה : **ה"נ** שלמד תורה ברבים ושרתה כו' : **כולה חד**. ספר שיר השירים אינו נחשב רק ספר א' ולא לג' ספרים ואלא מה אני מקיים אלו שני שירות האחרות דכתיב השירים חד כו' : **ה"ג** מה את עבד לון חד שיר [illegible] **מה את עבד כו'**. מה אתה עושה מהן והיאך את מקיימן : **סברין** מימר דוד [illegible] גרסי' ופי' הרואים סוברים לומר שדוד אמר שיר חנוכת הבית ואינו כן אלא [illegible] שלמה אמרה ותלאה בדוד והראיה שנא' על בנין הבית כמגדל דוד צוארך והרי [illegible] אלא מה שיר השירים למה אמרה וא"כ אף כמגדל דוד הכתוב בו כן רק שתלה [illegible] שיר זה הכתוב בתלים שלמה אמרה ותלה אותה בדוד וצ"ל דהכי גרסינן ותלה [illegible] זה שלמה אמרה ותלה אותה בדוד : **כשתמצא כו'**. כשתדקדק לומר מילוי הענין [illegible] כל מעשיו כו' : **זונות היו**. הרב אב"ן עזרא כתב בדרשותיו בס' משפטים וז' [illegible] הוא כי זונה תקח לה בן אחרת אדרבה היא הורגת אף את שלה ע"כ אמר [illegible] שנדמו לזונות ורבנן אמרי שהיו יבמות שכך דרך היבמות ליקח בן אחר לפטור [illegible] ע"ש : **לית בר נש כו'**. אין בן אדם מספר צרתו שהגיעה לו אלא בעת הרו[illegible] למעלתו ועיין מזה בס' כה"ג : **ה"נ** טפש חכם וטפש עני כו' : **מתני אונקי** [illegible] נוקה וצרה ורבים הם בספר הזה : **הוינא כו'**. הייתי כאשר הייתי אך עתה [illegible] ועיין מזה במדרש קהלת בפסוק אני קהלת : **ולא היו ננגבות**. בתמיה : **עשר אמות כו'**. ומפני

עץ יוסף

החכמה והמדע נתון לך כמו שבאלת ועושר ונכסים וכבוד אתן לך [ד"ה ב'] ודייק בעל המאמר שבכאן לא כתיב וגם אשר לא שאלת נתתי לך. כי ודאי שלא הגיע בכה. אך בלבו היהה [illegible] שגם עושר וכבוד צריך למלך. וז"ש וע"י כן עושר ונכסים וכבוד אתן לך כלומ' ע"י החכמה שזכה לעושר ונכסים. וכן הוה כי כל באי העולם היו מהכנסין לבא הלנו לשמוע הכמתו וע"י כן היו מביאים לו עושר ונכסים הרבה : **שלמה חכמה שאלת כו'** פי' בל' תמיה. וכי שלימות החכמה לבד שאלת. הלא אני מבין מחשבותיך. שבאלת החכמה שהיא שלימות העיקרי ושעל ידיה תזכה גם לעושר ונכסים וכבוד. לכן אתן לך הכל. וע' ריש קהלת רבה : **חלום היה עומד על כנו** ר"ל והנה חלום אמת ועומד על כנו ובסיסו ר"ל חלום מקויים שבכן שחלומו אמת. שומע חמור נועק ונוהם וידע והבין מה נוהם ונועק. שומע קול צפור מצפצף ומבין לשונו. משום ששלמה הבין שורש כל דבר ודבר מקום לוקחו ומלכו ומעמדו אשר במשפט ממעל. ומה שנעשה בשורשם זה הם מהגים ומצפצפים בלשונם. וכן אמרו עליו על [illegible] שהיה מבין שיחת שדים דקלים וכו' כדאי' בסוכה דף כ"ח כי היה מבין בשורשו ממעל והיה מבין מה שראה בתנועותיו ובנענועיו מלמטה [במ"ח] : **לגמרה של תורה** הא אדרבה מארך מדה ואין לה סוף ואיך יאמר לגמרה של תורה דמשמע לסיומה של תורה. וי"ל שפירושו מל' גמרא גמיר לה. לאו כולי עלמא דיני גמירי. ור"ל שעושין סעודה ללמוד תורה. ועיין בענף : **ואמר ג' ספרים** משלי וקהלת ושיה"ש. מסדר זה משמע שהש"ש בסוף אמר. וכ[illegible] לקמן סי' י' ג' ירידות ירד וכמו שאכתוב לקמן. אבל בקהלת רבה פ"א סוף סימן ה' אי' [illegible] שרתה עליו רוה"ק ואמר ג' ספרים הללו משלי ושיה"ש וקהלת. מסידור זה משמע קהלת [illegible] באחרונה. וכמו שס"ל ר' יודן ור' חוניא לקמן סי' י' וכמו שכתבתי שם. וכמו שס"ל לר' [illegible] דאמר בסוף סי' י' הכל מודים שקהלת בסוף אמרה. וע' בסי' י"א לקמן שכתבתי שם בענף [illegible] ס"ל שהיה"ש אמר באחרונה : (י) ור"י בר סימון אמר שיה"ש כולה חד. שגם הוא ס"ל שה"ש [illegible] תלתא. אלא שלא תאמר שהש"ש נחלק לשלשה שירים כמו שאמר לקמן ג' משלות אמר בספר [illegible] נחלק לשלשה משלים. לכן קאמר בשה"ש כולה נחשב לחד שיר. וקאמר **ואילין** תרתין אתרגיאתא פירוש מה את עושה מהן והיאך אתה מקיימן. ונראה האות אמת יותר נכונה בגרס ואילין [illegible] תרתין אתרגיאתא שיר המעלות לשלמה ומזמור שיר כו' : **סברין מימר דוד אמרן**. לא. [illegible] שלמה אמרה ואת תולה בדוד. כצ"ל [כד"ל] פירוש הרואים סוברים לומר שדוד אמר [illegible] חנוכת הבית. ואינו כן אלא שלמה אמרה ותלאה בדוד. והראייה שנא' על בנין הבית כמ[illegible] דוד צוארך והרי שלמה אמרה. אלא מה שיר השירים שלמה אמרה ואם כן אף כמגדל [illegible] הכתוב בו ג"כ שלמה אמרה רק שתלה אותו בדוד. אף שיר זה הכתוב בתהלים שלמה אמ[illegible] ותלה אותה בדוד. וכך צ"ל ותולה אותה בדוד אף זה שלמה אמרה ותלה אותה [illegible] [מת"כ] וטעם תלייתו בדוד מבואר בבמדבר רבה פרשה י"ב וז"ל אין הקב"ה מקפח [illegible] כל בריה בכל מקום שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר ורוצה לידע שלנו בגה בהמ"ק ובשביל [illegible] דוד נפשו עליו הכתיבו על שמו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד לשלמה אין כתיב כאן אלא לד[illegible] וכן אתה מוצא בבוא"ש אמר הקב"ה הואיל ואתה השבת לבנות בהמ"ק אע"פ ששלמה בנך בונה [illegible] על שמך אני קורא אותו ואני כותבו שנא' מזמור שיר חנוכת הבית לדוד לשלמה אינו אומר אלא לדוד : **כשתמצא אומר** פי' כשתדקדק לומר מילוי הענין נמצאת אומר כל מעשיו כו' : **רוחות היו** ע' לילית ונעמה. וזהו שאמר אז הבאנה שתים נשים זונות דהו"ל למימר שתי זונות. אבל [illegible]

[illegible]

אמות ואבני שמונה אמות. תני רשב"י אפילו משקלות שהיו בימי שלמה של זהב היו הה"ד (ד"ה ב ט) אין כסף נחשב בימי שלמה. הרבה לו נשים שנא' (מ"א יא) והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה וגו' מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם וגו'. כד ריב"ל אמר על שם לא תתחתן בם. רשב"י אומר לאהבה אהבה ממש לזנות. ר' אליעזר בנו של ריה"ג אומר כתיב (נחמיה יג) גם אותו החטיאו הנשים הנכריות מלמד שהיה בועלן כשהן נדות ולא היו מודיעות אותו. רבי יוסי בן חלפתא אומר לאהבה להאהיבן לאהבן ולקרבן ולגיירן ולהכניסן תחת כנפי השכינה נמצאת אומר ריב"ל ורשב"י ור"א בנו של ר' יוסי הגלילי אמרו דבר אחד ר"י בן חלפתא פליג אתלתיהון. ג' שטנים נזדווגו לו. הה"ד (מ"א יא) ויקם ה' שטן לשלמה את הדד האדומי וכתיב (שם) ויקם אלהים לו שטן את רזון בן אלידע וכתיב (שם) ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה. הרבה לו סוסים שנ' (שם י) ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה. שלשה משלות אמר. משלי שלמה בן דוד מלך ישראל (משלי י) משלי שלמה בן חכם ישמח אב (שם כה) גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה. שלשה הבלים אמ'. הכל הבלים אמר קהלת וגו' הכל חד והבלים תרין הא תלתא. ג' שירים אמר. שיר חד השירים תרין הא תלתא. ג' שמות נקראו לו. ידידיה שלמה קהלת ריב"ל אמר הנהו תלתא אגור יקא למואל איתיאל הא כה שבעה. א"ר שמואל בר נחמן עיקר אוותנטייה שלהן ידידיה קהלת שלמה. מודה ר' שמואל בר נחמן באלו ארבעה שנתוספו לו ונתכנה בהן הן צריכין להדרש אגור שאגור דברי תורה בן יקא בן שהקיאה לשעה כספל הזה שנתמלא בשעתו ונשפך בשעתו כך למד שלמה תורה בשעתה ושכחת בשעתה למואל שנם לאל בכל לבו אמר יכול אני להרבות ולא לחטוא לאיתיאל לאיתיאל ואוכל איתיאל אתי אל ואוכל. ג' ספרים כתב. משלי קהלת שיר השירים. כו אי זה מהן כתב תחלה ר' חייא רבה ור' יונתן ר' חייא רבה אמר משלי כתב תחילה ואחר כך שיר השירים ואחר כך קהלת ומייתי לה מהאי קרא (מ"א ה) וידבר שלשת אלפים משל זה ספר משלי ויהי שירו חמשה ואלף זה שיר השירים וקהלת בסוף אמר. מתנייתא דרבי חייא רבה פליגא על הדין שמעתא מתניתא אמרה שלשתן כתב כאחת ושמעתא אמרה כל חד וחד בפני עצמו תני ר' חייא רבה רק לעת זקנת שלמה שרתה עליו רוה"ק ואמר שלשה ספרים משלי וקהלת ושיר השירים. ר' יונתן אמר שיר השירים כתב תחילה ואחר כך משלי ואחר כך קהלת ומייתי לה ר' יונתן מדרך ארץ כשאדם נער אומר דברי זמר הגדיל אומר דברי משלות הזקין אומר דברי הבלים. ר' ינאי חמוי דר' אמי אמר הכל מודים שקהלת בסוף אמרה: (יא) ר' אליעזר בר אבינה משום ר' אחא ורבנין ר' אליעזר אמר וידבר ג' אלפים משל על כל דבר ודבר ויהי שירו חמשה ואלף אלף וחמשה טעמים על כל דבר ודבר. ורבנין אמרין וידבר ג' אלפים משל על כל פסוק ופסוק ויהי שירו חמשה ואלף אלף וחמשה טעמים על כל משל ומשל ויהי משלו אב"כ אלא ויהי שירו חמשה ואלף שירו של משל טעמיה דמילתא טעמיה דמילתא. א"ר שמואל בר נחמן חזרנו על כל ספר משלי ולא מצינו שכתוב בו אלא תשעה מאות וחמשה עשר פסוקים ואת אומר ג' אלפים משל אלא שאין לך כל פסוק ופסוק שאין בו שנים ושלשה טעמים כגון נזם זהב וחלי כתם. נזם זהב באף חזיר. אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד אין צריך לומר תשב תשב אצ"ל שלא תדבר. תנינן א"ר עקיבא ח"ו לא נחלק אדם אחד מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידים כז שאין כל העולם כלו כדאי כיום שנתנה בו שיר השירים למה שכל הכתובים קדש כח וזה קדש קדשים ועל מה נחלקו על קהלת א"ר יוחנן בר' יהושע בן חמיו של ר' עקיבא כדברי בן עזאי כך נחלקו וכך גמרו. ר' אלעזר בן עזריה כט עבד לה מתלא לאחד

שהוליך

יד יוסף כד ירושלמי פ"ב דסנהדרין: כה אדר"נ פ' ל"ט. ועיין מוסר כא דף ל"ח ע"ב. וסוגיא דף מ"ז ע"ב: כו עי' זוהר כא דף ל"ט ע"א. ואמרי נועם דף ס"ד ע"א שטן מתלקטים: כז זוהר תרומה דף קמ"ג ע"ב: כח זוהר ספר בראשית דף י"ט בהשמטות. מסכת ידים. תנחומא פרשת שמות וילקוט קהלת: כט תנחומא שמות סי' ס':

מתנות כהונה

ומפני טובתן לא היו נגנבות: ה"ג שמונה אמות הוו: ע"ש לא תתחתן. כלו' זה שכתוב לא תבאו בהם ר"ל לא תתחתן וגו' ואעפ"כ לא היה נמנע: **לאהבה**. סיפיה דקרא הוא במלכים א' סימן י"א: **לזנות**. אבל מותר להתחתן בהם: **גם אותו החטיאו** כו' נחמיה סימן י"ג: **להאהיבן** כו'. כלו' לגייר ויעשו אוהבים להקב"ה ועיין מזה בבמדבר רבה פרשה ג': **דבר א'**. שכולם דרשו להטבה לגנאי: **פליג ר"י**. שהוא דרשו לטבה: ה"ג **אתלתיהון**. הרבה לו סוסים שנא' ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה: שלשה משלות כו': **ידידיה** ככתוב בס' שמואל ב' סי' י"ב. ואגור יקא למואל איתיאל כולו בס' משלי: **הנהו תלתא**. אלו שלשה שאמרת כבר ועוד אלו ארבעה הרי שבעה ואלו שמות שלמה: **אוותנטיאה**. העיקר והטובים שבהם הם אלו שלשה: **שלהן ידידיה** גרסי': ה"ג שנתוספו לו אלא שנתכנה בהן והן כו': **שאגר**. שאסף: **ושכחת**. כמ"ש למעלה אכם ספם כו': **שנם**. שדבר: ה"ג במדר' קהלת שנם לאל בלבו ואמר יכול כו': **להרבות נשים וסוסים וכסף**: **איתיאל**. דרש אל לי כח כמו ואת אילי הארץ כלומר יש לאל ידי להרבות ואוכל עמוד שלא אחטא: **א"ר חייא**. ר"ל על מר ר' חייא: **שלשתן כתב כאחת**. ולעיל נמי ר' חייא רבה אמר שאמרן כל א' וא' בפני עצמה וכן אמרה שמעתא: **באחת**. כלומר בזמן אחת: **תני ר' חייא רבה**. תו הוא מתניתא דפליגא על ר' חייא דלעיל ועל שמעתתא דבמתניתין זאת תני שלא אמרן רק בזמן א'. והוא לעת זקנתו: **הזקין כו'**. שקורא תגר ואומר הבל על כל אשר נעשה תחת השמש: **על כל דבור**. ר"ל על כל פסוק וה"ג בס' חקת ובמדרש קהלת (ז יט): ה"ג ג' אלפים משל על כל דבור ודבור ויהי כו'. ועיין לעיל בס' חקת ובמדרש קהלת (שם): ה"ג שירו של משה וה"ג בילקוט מלכים ובמד' קהלת בפסוק ונתתי את לבי: **טעמא דמילתא**. טעם הדבר מן המשל: **אין צ"ל תשב**. שאם העמידה אסורה קל וחומר שבן בנו של קל שהדיבור אסור: ה"ג אין צ"ל תשב אין צ"ל כו': **א"ר עקיבא כו'**. משנה היא במסכת ידים פ"ג: ביום שנתנה גרסי': **עבד לה מתלא** לא' גרסי'. פי' עשה משל למה היא דומה שיר השירים:

קמח

ענף יוסף

מהיו רוחות וקליפות נקבות נשי העמים נשואות לבני קליפות הזכרים מתלגי אהבה. ועי"ש בפירוש יד יוסף: [זה ספר משלי ויהי שירו וגו' זה שה"ש]. מפום שקשה שלפי דקדוק הלשון היה צ"ל משלים. שיריו. בלשון רבים. לכן אמר שקאי על ספר משלי שהוא משל אחד כולל כל השלשת אלפים משלים שאמר. וספר שה"ש שהוא שיר אחד כולל כל החמשה ואלף שירים שאמר. שבשה"ש דבר במעלות כל המינים הנמצאים. ע"ז עשה חמשה ואלף שירים המדברים במעלות כל אחד מהם. ע"ד המשל וע"ד השיר. ואחר שגמר כל השירים חיבר ע"ז שיר אחד כולל מענייני כל השירים: (יא) [למה שכל הכתובים קדש]. כן הוא הגירסא במס' ידים ובתנחומא פ' תצוה. אך בילקוט גרס שכל השירים קדש ושה"ש ק"ק. והכוונה כמו כי כל הכתובים והשירים בכללם כמה ברוה"ק וקודש יקרא להם. אבל עוד מעלה יתירה ביתר שאת ויתר עוז נאמר בשיר השירים שיר הקדוש הזה שהיא קודש קדשים. וכבר נתנו הראשונים טעם ענין הפרש

כין

עץ יוסף

כב כספו דאפילו שיעור אבני ח' אמות וי' אמות היו של כסף. והיה לו בכל מקום שבירושלים מדבעי' למימר שמפני גדלו לא היו נגנבות שלא אפשר להקימן אלא ברוב עם ומפורסמא מילתא אלו היו משקלים נוחים לגונבן. ועכ"פ מ"ד זה ס"ל דהוי לכסף חשיבות עכ"פ כאבנים שלרבי הקדש ולא היו נגנבות. ר"ל כיון דהוו חשיבי קצת עכ"פ כאבנים איך לא היו נגנבות. והוכרח לומר אבני שמונה כו' אבל רשב"י דייק מקרא אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה. פי' אפילו לעשות ממנו שום כלי אפילו אבני משקלות שדרכן לעשות מאבנים או ממיני מתכות הגרועים לפי שצריכין מתכות מרובה לכמה מיני משקלות זה נ"כ לא נעשו מכסף אלא מזהב. ובסנהדרין פרק כ"ב הובא בילקוט מלכים א' ר' יצחק רמי כתיב אין כסף נחשב בימי שלמה וכתיב ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים [א"כ חשיב מיהא סורתא] לא קשיא כאן קודם שנשא בת פרעה וכאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה. ופי' דכל זמן שלא נשא בת פרעה והיה עוסק בחכמת התורה לא היה הכסף נחשב למאומה כמ"ש לקנות בינה נבחר מכסף. אבל משנשא בת פרעה מיעט בחכמה וריבה בסחורה ובענוני עוה"ז כדאיתא בס' בן סורר היה הכסף נחשב: **על שם לא תתחתן בם** דס"ל דהא דכתיב לא תבואו בהם היינו בחתנות. והשא שלמה היה שעבר על לא תתחתן. וס"ל דלא תתחתן כשהן דרך אישות. ולאו איסור בכל האומות כר' שמעון דאמר כי יסיר לרבות כל המסירים. עבר בכל הנשים דקאמר קרא בת פרעה מואביות עמוניות אדומיות צידוניות חתיות. ולאו ליתא בכל האומות אלא בז' עממין. עבר בלא תתחתן בחתיות מיהא: **לאהבה ממש לזנות** ס"ל דלא עבר שלמה אדאורייתא כי לא לקחן דרך אישות. דבבה"נ ליכא חתנות. ולא תבא כזה אלא משום דמיגניא מילתא לשלם כמותו. ול"ש שהיה הדבר ידוע לכל ואיכא חילול ה'. ומה שאמר הכתוב מן הגוים אשר אמר ה' לא תבואו בהם ס"ק דאפילו מן הגרועים שבאסורי בחתנות דבק שלמה לזנות בהם וזהו שמסיים הכתוב שם בהם דבק שלמה לאהבה ר"ל לזנות: **ר"א בנו של ריה"ג** אומר כו' גם הוא ס"ל שלא גיירו מדקאמר שלא היו מודיעות אותו. ואלו נתגיירו לא יעשו כן. כמ"ש פסחים פ"ז וערוכין פ"ג שאונדום פתחיא לבעליא. ואלו לא הודיעוהו: **ר"י בן חלפתא** אומר לאהבה כו'. הוא פליג על אלתיהון וס"ל שגיירן כהלכה קודם שנשאן. וליכא איסור חתנות דס"ל דדוקא אם לא נתגיירו הוי איסור חתנות. ולא כמ"ד גירותן. ומה שנחשב לו לחטא היינו משום שלא היו מתגיירות לשם שמים כמ"ש הרב בהלכות איסורי ביאה והוא דרש זהו שכתוב בהם דבק שלמה לאהבה להאהיבן לה': **נמצאת אומר כו'**. אמרו דבר אחד. דאלתיהון ס"ל שלא גיירן אלא כשהן נכריות יתחתן לו. וכיון שכתבתי לעיל חילוק פלוגתאן. אבל ר"י בן חלפתא פליג אתלתיהון שס"ל שגיירן וכנ"ל [יפ"ת] ועיין במדבר רבה פ"י וירושלמי סנהדרין פ"ב: **פליג אתלתיהון** הרבה לו סוסים כו' בחמשים ומאה ג' שמות סי' כל ימי שלמה. ג' משלות כו'. כנ"ל [רד"ל]: **ג' שטנים נזדווגו לו** לפי שעבר על הג' מצות המוטלות על המלך. לא ירבה לו נשים. לא ירבה לו סוסים. וכסף וזהב לא ירבה לו. לפיכך קמו עליו ג' שטנים הדד ורזון וירבעם [כלי יקר]: **וכתיב ויהי שטן כו'**. זה כתיב ברזון [מלכים א' י"א] והמדרש חשב כאן ג' שטנים לכן נראה דצ"ל עוד וכתיב [שם] וירבעם בן נבט וגו' עבד לשלמה וירם יד במלך: **ותעלה ותצא מרכבה** הגה מזה אין כ"כ ראיה שהרבה לו סוסים. רק ממקרא שלפניו ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהי לו אלף וארבע מאות רכב ושנים עשר אלף פרשים: **ידידיה** כתוב בספר שמואל ב' סימן י"ב ואגור יקא למואל איתיאל כולם בספר משלי ל': **הנהו תלתא** אלו שלשה שאמרת כבר. ועוד אלו ד' הרי ז' אמרת שלשה: **אוותנטיאה** בלשון יוני מלכות ושררה [מוסף הערוך]: **שאגר** שאסף כמו שאמר למעלה סי' ז' מאן דקרא סטוותא ניזיל לגביה כו' ע"ש: **שנם** שדבר. וכך צ"ל שנם לאל בלבו ואמר יכול אני להרבות כו' וכן הוא בקהלת רבה. ופי' יכול אני להרבות כסף וסוסים ונשים: **איתיאל אתי אל ואוכל** דרש לאיתיאל אתי אל. ואל לשון כח כמו ואת אילי הארץ. כלומר יש לאל ידי להרבות נשים וסוסים וכסף וזהב ואוכל עמוד שלא אחטא: **תני ר"ח רבה** הוא ברייתא בסדר עולם רבה ס' פ"ו [ולעיל שם דורש מקראות הללו. ועל זה מסיים רק לעת זקנת כו'] ומכאן שר"ח רבה סידר סדר עולם רבה ואליבא דר' יוסי שהוא סתם סדר עולם [וכמו שסידר ת"כ אליביה דר' יהודה כמ"ש בהגהותיו רים ויק"ר] [רד"ל] תו היא מתניתא דפליגא על ר' חייא דלעיל. דמתניתא זאת תני שלא אמרן רק בזמן אחד והוא לעת זקנתו. ודלא כשמעתתא דאמר כל חד וחד בפני עצמו [מת"כ]: **ר' יונתן אמר כו'** ואפשר לפי שיטה א שה"ש אמרו קודם שמלך. או אפילו שכבר מלך אך עדיין לא נתפרסם מלכותו לכך אמר לשלמה ולא אמר למלך שלמה [כסף צרוף]: **הזקין כו'** שקורא תגר ואומר הבל על כל אשר נעשה תחת השמש. ועיין מ"ש במהדורא קמא בענף יוסף דבר הפלא ע"ז שמאמר: (יא) **על כל כו'** ר"ל על כל פסוק ופסוק. וה"נ בסדר חקת ובמדרש קהלת על פסוק כל זה נסיתי בחכמה: **ויהי משלו אכ"ב כו'** בבמדבר רבה פ' י"ט אי' שיריו אכ"כ אלא שירו של משל. וכתב המת"כ שם שיריו לשון רבים. ובספר אות אמת כתב שם שצ"ל ויהי שיריו של שלמה אכ"כ אלא ויהי שירו שירו של משל חמשה ואלף עכ"ל וע' בקהלת רבה הנ"ל: **טעמיה דמתלא** טעמא דמאלה. כנ"ל [רד"ל]. ובפסיקתא גרס שירם אכ"כ אלא שירו שירו של משל ואין כתוב שם טעמא דמילתא זה [א"א]: **אלא ט' מאות** ומ"ו פסוקים. וכן נמסר לנו הסכום של פסוקי משלי אבל בבמדבר רבה פ' י"ט ובקהלת רבה על פסוק הנ"ל גרסו חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שנתנבא שלמה אלא קרוב לשמונה מאות פסוקים: **שנים וג' טעמים** וה"ה שיש אכמה פסוקים ד' טעמים כדי שיבא סך שלשה אלפים. ועיין מ"ש בשה"ש רבה ז' סי' מ"א: **נזם זהב וחלי וכתם** הרי אוכיל והמשיל [התוכחה שמסיים אח"כ מוכיח חכם כו'] לשלשה דברים. בכל אחד מסתמא ממשיל דיין ומשל אחר [רד"ל]: **א"צ לומר תשב** שאם העמידה אסורה קל הישיבה ובן בנו של הק"ו שהדיבור אסור: **אמר ר"ע כו'** משנה היא במס' ידים פ"ג והכי איתא התם קודם דברי ר"ע. אמר ר"ש ב"ע מקובל אני מפי ע"ב זקן ביום שהושיבו את ראב"ע בישיבה שה"ש וקהלת מטמאין את הידים. ור"ל שקבלתו היתה שבשניהם היתה מחלוקת אלא שנמנו וגמרו בשניהם שיטמאו את הידים. ועל זה קאי ר"ע ואמר ח"ו כו': **על קהלת** בזה שס"ל שאינו מטמא את הידים ס"ל שקהלת לא נברה"ק נאמרה אלא חכמתו של שלמה היא ולא גזרו שיטמא את

הידים

שהוליך סאה של חטים אצל הנחתום א"ל הוציא לי ממנה קמח סלת הוצא לי ממנה קלוסקיא קמח וסלת אחת. כך כל חכמתיה דשלמה לא סלת אלא שיר השירים לישראל שיר השירים המשובח שבשירים המעולה שבשירי' המסולסל שבשירים נאמר שירים ונשבח למי שעשאנו שירי' בעולם המד"א (עמוס ח) והלילו שירות היכל שבחית דהיכלא. ר"א שיר השירים המשובח שבשירים המעולה שבשירים המסולסל שבשירים נאמר שירים למי שעשאנו שיורים לעולם המד"א (דברים לב) ה' בדד ינחנו ר' יוחנן בשם ר' אחא בשם ר' שמעון בר אבא נאמר שירים ושבח למי שעתיד להשרות עלינו רה"ק נאמר לפניו שירים הרבה. בכל השירים או הוא מקלסן או הן מקלסין אותו בשירת משה הן מקלסין אותו ואומר (שמות טו) זה אלי ואנוהו ובשירת משה הוא מקלסן (דברים לב) ירכיבהו על במותי ארץ ברם הכא הן מקלסין אותו והוא מקלסן הוא מקלסן הנך יפה רעיתי והן מקלסין אותו הנך יפה דודי אף נעים. ר' שמעון בשם ר' תנין דציפרין אמר שיר כפול ר' סימון אמר כפול ומכופל ר' לוי אמר כנגד שנות אבות ועשרת הדברות נאמרה מנין שיר שיר תק"י ואי תימר דאית בהון יתיר צא מהן שני רעבון שאין עולין מן המנין. ד"א ר' יודן ור' לוי בשם ר' יוחנן כל מקום שנא' במגלה זו במלך שלמה במלך שלמה הכתוב מדבר במלך סתם בהקב"ה הכתוב מדבר. ורבנין אמרין כל מקום שנאמר במלך שלמה במלך שהשלום שלו הכתוב מדבר במלך סתם בכנסת ישראל הכתוב מדבר: (יב) ישקני מנשיקות פיהו איכן נאמרה ר' חיננא בר פפא אמר בים נאמרה המד"א לסוסתי ברכבי פרעה. ר' יודא בר' סימון אמר בסיני נאמרה שנאמ' שיר השירים שיר שאמרו אותו השירים השוררים שנאמר (תהלים סח) קדמו שרים אחר נוגנים. תני משום ר' נתן הקב"ה בכבוד גדולתו אמרה שנא' שיר השירים אשר לשלמה למלך שהשלום שלו. רבן גמליאל אומר ל מה"ש אמרוהו שיר השירים שיר שאמרוהו שרים של מעלה. ר' יוחנן אמר בסיני נאמרה שנא' ישקני מנשיקות פיהו. ר' מאיר אומר באהל מועד נאמרה ומייתי לה מן הדא קרייא עורי צפון ובואי תימן עורי צפון זו העולה הנשחטת בצפון ובואי תימן אלו שלמים שנשחטין בדרום הפיחי גני זה אהל מועד יזלו בשמיו זה קטרת הסמים יבא דודי לגנו זו השכינה ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנות. רבנין אמרין לא בבית העולמים ומייתין לה רבנין אף אינון מהאי קרא עורי צפון לב זו העולה הנשחטת בצפון ובואי תימן השלמים שנשחטי' בדרום הפיחי גני זה בית העולמים יזלו בשמיו זה קטרת הסמים יבא דודי זו השכינה ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנו'. ורבנן אמרי כולהון חורי כולה בבית העולמים נאמרה א"ר אחא אפריון ודבתריה. ורבנן עבדין יתהון פתיחה לויהי ביום כלות משה. על דעתיה דר' חיננא בר פפא דאמר בים נאמרה ישרי עלינו רה"ק ונאמר לפניו שירות הרבה. ועל דעתיה דר"ל דאמר מה"ש אמרוהו יתן לנו מנשיקות שנשק לבניו. על דעתיה דר' מאיר דאמר באהל מועד נאמרה יוריד לנו האש ויקבל קרבנותיו. על דעתיה דר' יוחנן דאמר בסיני נאמרה יוציא לנו נשיקות מתוך פיהו הה"ד ישקני מנשיקות פיהו: (יג) ד"א ישקני מנשיקות פיהו א"ר יוחנן מלאך היה מוציא הדיבור מלפני הקב"ה על כל דיבור ודיבור ומחזירו על כל אחד ואחד מישראל ואומר לו מקבל אתה עליך את הדיבור הזה כך וכך דינין יש בו כך וכך עונשין יש בו כך וכך גזרות יש בו וכך מצות וכך קלים וחמורים יש בו כך וכך מתן שכר יש בו והיה אומר לו ישראל הן חוזר ואומר לו מקבל אתה אלהותו של הקב"ה והוא אומר לו הן והן מיד היה נושקו על פיו הה"ד (דברים ד) אתה הראית לדעת ע"י שליח. ורבנין אמרין הדבור עצמו היה מחזיר על כל אחד ואחד מישראל ואומר לו מקבלני את עליך כך וכך מצות יש בי כך וכך דינין יש בי כך וכך עונשין יש בי כך וכך גזירות כך וכך מצות כך וכך קלין וחמורי' יש בי כך וכך מתן שכר יש בי והוא אומר הן והן מיד הדיבור היה נושקו על פיו לאדקולאין בן הדימה ולמדו התורה הה"ד

פן

יד יוסף ל עיין זוהר שמות דף י"ח ע"ב ותכנ: לא זוהר תרומה דף קמ"ג ע"ב ודף קמ"ד ע"א: לב ב"ר פ' כ"ב ופ' נ"ד. ויק"ר פ' כ"ט. במדבר רבה פ' י"ג. חזית פסוק עורי צפון. זבחים פ' פרת ססלא דף קס"ו. ירושלמי רפ"ק דמגילה. זוהר ויקרא דף י"א:

ענף יוסף

כמו קודש לקודש קדשים עבור כי השיר הזה מיוסד על קיבוץ הקדושות אשר בו יתברך. וכן קדושת כנ"י. והשכליים כתבו כי נגדל זה השיר ברוה"ק יותר מכל הנאמר ברוה"ק הוא. כי הרב המורה חולק עליו מדרגת הדיבור האלקי עם בני אדם הם אחד עשר במספרם. ושיר הזה היא נגדלה ברוה"ק יותר מכל י"א שמד גוה. באשר המדברים בה שמה המלך ס' נביאות בעצמו וכל פמליא של מעלה. וגם כנ"י מערכת מעונתים מולם. ועוד כי העשר שירות שיש לכל אחת יש בחינה מיוחדת מוחלקת מזולתה. יש שירה בבחינת רחמים כמו שירת הים ויש על בחינת דין. ויש על בחינה משותפות. וכן בכל שיר יש רק קדושה אחת. אך שיר זה כולל כל בחינות השירים וכולל כל בחינות הקדושה כי ישבח להקב"ה בכל בחינות בשיתוף קומה הכולל כל הקדושים. וכן ישבח לכנ"י בכל בחינותיה [מגדנות אברהם]: [שיר כפול]. ר"ל שיר זה הוא כפול שהוא מקלסן והן מקלסין אותו משא"כ בכל השירים ור"ם אחר שהוא כפל ותיוסף שה"ל כמ"ד לקמן סוף פ"א פסוק הנך יפה דודי אף היא קלסתו בלשון כפול ע"ש א"כ הוי שיר זה כנגד כל השירים כפל ומכופל:

מקבלו

מתנות כהונה

קמח סולת. ר"ל הוצא לי ממנה קמח ואח"כ הסולת ואח"כ הוצא לי ממנה קלוסקיא אחד וה"ג בילקוט ובפירש"י בהדיא ועיין מזה בתנחומא בפ' ואתה תצוה: ה"ג קלוסקיא אחת כך כל ס': סולת. טרך בסולת המובחר: ה"ג בילקוט למי שעשאנו שירים בעולם ופירושו עשה אותנו שיר ושבח בעולם או י"ל עשה אותנו משוררים ומשבחים וקרי ביה שרים השי"ן פתוחה: **שבחית** דהיכלא. הרי של' שיר פירושו שבח: **המד"א** ה' בדד ינחנו. עיין בילקוט האזינו: **להשרות.** השירים דרש מל' שריית רוח הקודש: **או הוא.** הקב"ה מקלס את ישראל או ישראל מקלסין אותו: **כפול.** מדכתיב שיר השירים: **כפול ומכופל.** מדלא כתיב שיר השיר אלא שיר השירים: **שנות האבות.** אברהם חי קע"ה שנה ויצחק ק"פ שנה ויעקב קמ"ז שנה וי' דברות הרי תקי"ב שנה: **ואין תימר כו'.** וא"ת הרי יש שני שנים יותר: **שנות רעבון.** א' בימי אברהם וא' בימי יצחק והוצרכו לעקור דירתם ולטלטל מארץ לארץ מפני עקת רעב וחייהם אינם חיים: ה"נ מניין שיר תקי': **ה"ג** במלך סתם בהקב"ה הכתוב מדבר: **בכנסת ישראל כו'.** סוד ידוע בדרך הקבלה: **ישקני איכן נאמרה.** השירה הזאת דכתיב בה ישקני כו'. וכך אמרו ישראל על הקב"ה והיכן אמרו ע"כ: **השירים** קרי ביה השרים ובילקוט הגירסא בהוסף אחר: **ה"ג** תני משום ר' נתן: **שרים.** משוררים: **בסיני כו'.** ועל שמיעת הדברות נאמר כדלקמן: **ומייתי לה כו'.** ומביא לו ראיה מפסוק זה: **ה"ג** קרבנותיו רבנן אמרי כו': **כולהון כו'.** כל הפסוקים הכתובים באותו פרשה של עורי צפון כולם מדברים בבית עולמים ומפרש ר' אחא מן פסוק אפריון וכל הכתוב אחריו עד סוף הפרשה מדבר בבית עולמים: **ה"ג** ורבי מאיר עבד יתהון כו'. פי' פסוקים אלו מן אפריון ואילך עשה פתיחה לפרשת ויהי ביום כלות כו' ככתוב בספר במדבר רבה פ' י"ב: **ישרי עלינו כו'.** זהו פירושו של ישקני מנשיקות כו'. וכן פירושו של ש"ה שיר הוא לשון שריית רוח הקדש: **שנשק לבניו.** כלומר מי יתן ויראה לו פנים שוחקות כמו שהראה להם בנתינת התורה: **נושקו** על פיו גרסי': **לאדוקלאין כו'.** לקמן בפסוק תורי זהב גרס אלקולאין והוא ל' ערבי ופי' הכל ביחד ועוד הוגד לי שהוא בל' ערבי עיין אהבה ושמחה בספר ילקוט ל"ג ליה וכן כל הלשונות אחרים דלקמן: **בן הדימה.** לא נתפרש

ע

עץ יוסף

שדים אלא על ספר. וע' במגילה ד' ז': **א"ל הוצא לי ממנה** קמח ואח"כ הוצא לי ממנה סלת ואח"כ הוצא לי ממנה קלוסקיא אחת יפה. כך מכל חכמתו כצ"ל וע' בתנחומא סדר תצוה [א"א] וכוונת המשל הוא כך. האחד הוא ה' אחד שנתן לשלמה עבדו רוח נכון לברר האוכל והוא הקלוסקיא היפה. שהיא האהבה אליו יתברך. מתוך הפסולת והסרת הסובין. שהוא בביטול הדעות הנפסדות. והוצאת הסולת היא הוראה אשר הוציא אותה בסוף ספר קהלת ותחלת משלי. ועשיית הקלוסקיא היא האהבה הכתובה בספר הזה ספר שה"ש אשר על כן הוו כל הכתובים אשר כתב שלמה המלך ע"ה ברוה"ק בשני הספרים הקדומים אל הספר הזה קדש. יען הם מביאים אל התכלית העליון הזה. כי הסרת ובטול הדעות הנפסדות היא הסרת הסובין שהוא צורך להוצאת הסלת שהיא הוראה היא המביאה לעשיית הקלוסקיא. אך שיר השירים שהוא התכלית עצמו הוא משל אל הקלוסקיא עצמה ועל כן היא ק"ק. ורא"ע בעל המשל הזה ס"ל שהש"ש אמר באחרונה [מהר"מ אלמושנינו]: **אלא שה"ש לישראל** משלי וקהלת הם דברי מוסר גם לאה"ע אבל שה"ש מיוחד רק לישראל: **המשובח שבשירים.** המעולה שבשירים. המסולסל שבשירים. אמר ג' לשונות. משום שהשיר ישובח מג' פנים. הא' מצד עיקר המכוון בו. והוא בפנימיותו. כי השיר משל לענין פנימי מכוון בו. והב' בענין המשל עצמו שיהיה בנוי על דבר חכמה ומוסר. כמשלי שלמה שיש סוד החכמה בפנימיותם ודברי מוסר בחיצוניותם. והג' בצחות הלשון והמליצה. לזה אמר כנגד הא' המשובח שבשירים. כי התוכיות אשר בשיר זה הוא משובח מהתוכיות שבשאר השירים. וכנגד הב' אמר המעולה כי במשל שהוא ממשיל לדודי ליין ולריח שמנים ובשמים ויתר המשלים טעם נאות מדברי חכמה. וכנגד הג' אמר המסולסל כי סלסול הוא היופי והקשוט כמסלסל בשערו. ופירש תוכיות השיר הזה ואמר שעשאנו שירים שהוא לשון שבח כפי פירושו בשירות היכל. ועניני שירים שבח העולם והדרו. שהם מקבלים לתשובה השפע מאתו יתברך ואחריהם כל העולם [יפה עינים]: **ד"א שה"ש המשובח כו'** הד"א בא לומר שיש להם יתר שאת והוא מה שישראל מושפעים ומונהגים מההשגחה הפרטית. אבל שאינם ישרים מהמערכות. וזה אמר שעשאנו שורים בעולם שאנו משוררים וגדלים לה' לבדו. וכאומרו ה' בדד ינחנו [יפה עינים]: **ר' יוחנן כו'** בשם ר"ש בר אבא נאמר שירים כו'. ר"ל שר"ש בר אבא אמר שהיתעלה לשרים בדבר יותר גדול. והוא החכמה והנבואה המושפעים על ישרים יותר מעל האחר. ולפי זה כבר נכלל בשאר השירות שאמר בהם ההשגחה האלהית בישרים ע"י מעשיהם. לזה אמר שההבדל שבשאר שירות הן מקלסין אותו כאילו אינם עוזרים אותו כלל. או הוא מקלס אותם כי שבח מעשיהם גדול להתעלות בהם. אבל כאן נזכרו שניהם יחד. והוא שמעשיהם עם צרוף ההשגחה יחד. פועלים בעולם מה שראוי לו. ועל זה א"ר חנן שיר כפול ר"ל שיש בו קילוס ה' לישראל וקילוס ישראל לה'. ופי' שיר השירים שיש בו שני מיני שירים. שהוא קילוסו יתברך וקילוס ישראל. ור' סימון אמר כפל ומכופל. שמלבד הכפל האמור. הוא עוד כפול. למה שיש בו ב' בחינות. הא' משל ויופי המליצה כצ"ל ושני התוכיות כצ"ל [יפה עינים]: **או הוא הקב"ה: שנות האבות** אברהם חי קע"ה יצחק ק"פ יעקב קמ"ז: **ואין תימר כו'** א"ת הרי יש שנים יותר. **שנות רעבון** אחד בימי אברהם ואחד בימי יצחק והוצרכו לעקור דירתם ולטלטל מארץ לארץ מפני עקת רעב וחייהם אינם חיים. או אפשר השני שנים רעבון שהיה בימי יעקב כמו שנא' כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ. ואחר שבא יעקב למצרים פסק הרעב כמו שאחז"ל: **ד"א ר' יודן כו'** הני תיבות ד"א מיותר [א"א]: **כ"מ שנא' במגלה זו כו'** ובמס' שבועות א' כל שלמה האמור בשה"ש קודש חוץ ממשתו שלשלמה. וי"א האלף לך שלמה. ובפ' שבועת העדות א' כל שלמה בשה"ש קודש שיר למי שהשלום שלו: **בכנסת ישראל** סודו ידוע בדרך הקבלה [מת"כ]: **(יב) בים נאמרה שנא'** שה"ש שיר שאמרו אותו השירים השוררים כמד"א קדמו שרים אחר נוגנים וכד"א סוסתי ברכבי פרעה. כצ"ל ר"ל שמפרש שה"ש כדכתי' קדמו שרים אחר נוגני' ופסוק זה מיירי בים שקדמו ישראל שירה קודם למלאכים ומביא ראיה שזה שנאמרה בים מדכתי' בשה"ש לסוסתי ברכבי פרעה: ר' יודן בר' סימון אמר בסיני נאמרה שנא' יצפון לישרים תושיה. כצ"ל וכן הוא בילקוט. ור' יודן בר' סימון מפרש שיר השרים: **שרים של מעלה** מפרש שיר השרים: ר' יוחנן אמר בסיני כו' ועל שמיעת הדברו' נאמר כדלקמן: **ומייתי לה כו'.** ומביא לו ראיה מפסוק זה: **זו העולה הנשחטת בצפון** בעזרה כדכתיב צפונה לפני ה': **השלמים שנשחטים בדרום** פי' אף בדרום דלא יחד קרא להו דוכתא כדתנן שלמים שחיטתן בכל מקום בעזרה ומשום דדרום נגדיי לצפון נקט סימן כי הם מכרים תמיד זה אצל זה [יפ"ת] וע' בירושלמי פ"ק דמגילה. ובב"ר פ' כ"ב. ובמדבר רבה פ' י"ג: **כולהון** כל הפסוקים הכתובים באותו פרשה של עורי צפון כולם מדברים בבית עולמים. ומפרש ר' אחא מן פסוק אפריון וכל הכתוב אחריו ועד סוף הפרשה מדבר בבית עולמים: **ורבנין עבדין יתהון כו'** פי' פסוקים אלו מן אפריון ואילך עשו פתיחה לפרשת ויהי ביום כלות משה כדאיתא בבמדבר רבה פ' י"ב: **דאמר** בים נאמרה השירה הזאת דכתיב בה ישקני וע' כך פירושו של ישקני ישרה עלינו כו'. וכן פירושו של שיה"ש שיר הוא לשון לשריית רה"ק: **שנשק לבניו** כל' מי יתן ויראה לנו פנים שוחקות כמו שהראה להם בנתינת התורה: **(יג) כך וכך גזרות יש בו** בילקוט הגירסא גזרות שוות: **מיד היה** נושקו על פיו. וזהו דכתיב ישקני מנשיקות פיהו: **כך וכך מצות יש בי** הוא מיותר שהרי אח"כ אמר וכך מצות. וכן לעיל ליתא זה וגם לא הזכיר אלא ששה דברים. ותמיהני ע"ז שכתב הרד"ל שחשב כאן שבע דברים נגד ז' קולות שהיו במתן תורה שהיה הדיבור כלול מהן: **מיד הדיבור** היה נושקו על פיו וזהו דכתיב ישקני מנשיקות פיהו. והענין הוא כי בזכות קבלת פיו באומרו הן על כל דבור ודבור היתה קדושת הדיבור מתדבקת עם נפשו המתייחסת אל הפה כד"א ויהי האדם לנפש חיה לרוח ממללא. וממלאה נפש קדושה. וזהו אומרו נשקו על פיו [אלשיך תהלים פ"א פסוק י"א]: **לאדקוריאין בן הדימה** צריך לשום לאסקולין. ופירושו מכם. ופי' שהדיבור היה מדמה עצמו להכם אחד

(שם) פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך דברים שראו עיניך איך היה הדבור מדבר עמך . ד"א פן תשכח את הדברים שני דבורים שמעו ישראל מפי הקב"ה ריב"ל אמר טעמין דרבנין אחר כל הדברות כתיב דבר אתה עמנו ונשמעה מה עבד לה ריב"ל פליג שאין מוקדם ומאוחר בתורה או אינו מדבר דבר אתה עמנו ונשמעה אלא לאחר שנים ושלשה דברות . ר' עזריה ור' יהודה בר' סימון בשם ריב"ל תפיסו שטתיה אמרי כתי' תורת צוה לנו משה כל התורה כלה תרי"ג מצות הוי בגימטרי' [לב] תורה עולה שש מאו' ואחת עשרה מצות דבר עמנו משה ברם אנכי ולא יהיה לך לא שמענו מפי משה אלא מפי הקב"ה הוי ישקני מנשיקות פיהו . וכיצד היה הדבור יוצא מפי הקב"ה רשב"י ורבנין רשב"י אומר [לג] מלמד שהיה הדיבור יוצא מימינו של הקב"ה לשמאלן של ישראל וחוזר ועוקף את מחנה ישראל [לד] שמונת עשר מיל על שמונה עשר מיל וחוזר ומקיף מימינן של ישראל לשמאלו של הקב"ה והקב"ה מקבלו מימינו וחוקקו על הלוח וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו לקיים מה שנא' (תהלים כט) קול ה' חוצב להבות אש. ורבנין אמרין וכי יש שמאל למעלה והלא כתיב (שמות טו) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ וגו' אלא הדיבור היה יוצא מפי הקב"ה מימינו לימינן של ישראל וחוזר ועוקף את מחנה ישראל י"ח מיל על י"ח מיל וחוזר ומקיף מימינן של ישראל לימינו של הקב"ה והקב"ה מקבלו מימינו וחוקקו על הלוח וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו שנא' קול ה' חוצב להבות אש . א"ר ברכיה שנה לי ר' חלבו הדיבור עצמו היה נחקק מאליו וכשהוא נחקק הולך קולו מסוף העולם ועד סופו שנאמר קול ה' חוצב להבות אש. אמרתי לר' חלבו והא כתיב (שם לא) כתובים באצבע אלהים אמר לי תנוקה סברת לחנקני אמרית ליה ומהו דין דכתיב לוחות אבן כתובים באצבע אלהים אמר לי כתלמיד שהוא כותב ורבו מיישב על ידו . ריב"ל ורבנין ר' יהושע אומר ב' דברות שמעו ישראל מפי הקב"ה אנכי ולא יהיה לך הה"ד ישקני מנשיקו' פיהו ולא כל הנשיקות ורבנן אמרין כל הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי טעמין דרבנן דכתיב (שם כ) ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה . מה עביד ליה ריב"ל פליג שאין מוקדם ומאוחר בתורה או אינו מדבר דבר אתה עמנו ונשמעה אלא אחר שנים ושלשה דברות ר' עזרי' ור' יהודה בר סימון בשם ריב"ל תפסי שיטתיה אמרי כתי' (דברים לג) תורה צוה לנו משה כל התורה כולה תרי"ג מצות הוי תורה בגימטריא עולה כמנין תרי"א מצות דבר עמנו משה ברם אנכי ולא יהיה לך לא דבר עמנו משה אלא מפי הקב"ה שמענום : (יד) ר' יוחנן פתר קרייא בישראל בשעה שעלו להר סיני . למלך שמבקש ליקח לו אשה בת טובים ובת נגוסיא שלח אצלה שליח דבר לה אמרה איני כדאית לשפחתו אלא רצוני לשמוע מפיו כיון שחזר אותו השליח אל המלך היו פניו שוחקות ושיחותיו אינן נשמעות למלך . המלך שהיה פקח אמר זה פניו שוחקות דומה שקבל' עליה ושיחותיו אינן נשמעות לי דומה שאמרה רצוני לשמוע מפיו . כך ישראל היא בת טובים השליח זה משה המלך זה הקב"ה בשעה ההיא (שמות יט) וישב משה את דברי העם אל ה' מה ת"ל (שם) ויגד משה את דברי העם אל ה' אלא ע"י שנא' (שם) הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם ויגד משה את דברי העם אל ה' א"ל כך תבעו . א"ל [לה] ושמעון למינוקא מה דהוא בעי ר' פנחס בשם ר' לוי אמר מתלא אמרין דנכית ליה חויא חבלא מדחיל ליה כך אמר משה אתמול ע"י שאמרתי לו והן לא יאמינו לי נטלתי את שלי מתחת ידיהם עכשיו מה אני עושה להם . [לו] תני רשב"י כך תבעו אמרו רצוננו לראות כבוד מלכנו . ר' פנחס בשם ר' לוי גלוי היה לפני הקב"ה [לז] שעתידים ישראל להמיר כבודו באחר שנא' (תהלים קו) וימירו את כבודם וגו' שלא יהו אומרים אילו הראנו את כבודו ואת גדלו היינו מאמינים לו ועכשיו שלא הראנו את כבודו ואת גדלו אין אנו מאמינים לו לקיים מה שנ' (שם קמג) ואל תבוא במשפט את עבדך : ר' יודן בשם ר' יודא בר' סימון ור' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בשעה ששמעו ישראל אנכי ה' אלהיך

נתקע

יד יוסף [לב] סנה"ד פ' מ"ב תנחומא פ' וילך סי' ב'. במדבר רבה פ' י"ג סי' ט"ו. תנחומא קדם סי' י"ג : [לג] ספרי ס"פ פיסקא שמ"ג . עיין כריס פרק סרוגים . יומא פ' בתרא . ופ' כיצד מעברין : [לד] וכספרי אוסף י"ג שם : [לה] ש"ר פ' מ"ה סי' ג' : [לו] ש"ר פ' מ"א : [לז] ש"ר פ' כ"ט :

מתנות כהונה

לא ואלו מצות מוסף הוא וכן לקמן לא גרס ליה : ה"ג ד"א פן תשכח וגו' ריב"ל אומר שני דברים שמעו ישראל מפי הקב"ה ורבנן אמרי כל הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה ר' יהושע בשם ר' לוי אמר טעמון כו' ועיין לקמן : אין מוקדם כו' . מיד אחר שני דבורים אמרו כן : או אינו כו' . ומנ"ל לריב"ל שלא שמעו מפיו רק שני דיבורים דילמא ב' או ג' או ד' יותר תפיסו שטתי' כו' . שגם המה תפסו שיטתו וסוברים . שלא שמעו מפיו רק שני דבורי' : אמרי כתיב תורה כו' . הרי שלא שמעו מפי הקב"ה רק שני דברות : הוי ישקני מנשיקות פיהו . נשיקות ל' רבים ומיעוט רבים שנים רשב"י גרסי' : ועוקף . והיקף חגורה כו' . כלו' את החוט וחוזר מאליך יודע לדבר דברי טעם וסברא וכי סובר אתה לחנקני ולקפח אותי בתשובות הבל ודוגמתו בבראשית רבה פ' ע"ח : מיישב על ידו . מראה לו באצבע ומסביר לו איך יכתוב : ולא כל הנשיקות . ומיעוט רבים שנים : ה"ג טעמא דרבנן דכתיב אחר כל הדברות ויאמר כו' . וכדלעיל וכן הביאו בעקידה שער ס"ט ואע"ג דכל זה כתב כבר למעלה כאן הוא הגוף דמייתי ליה ממלת מנשיקות ולמעלה הביאו על פן תשכח הדברים דמשמע ליה לריב"ל שני דברים : נגוסים . מיוחסים : כדאית . ראויה : שיחותיו כו' . שלא היה מדבר בפי' שרצונה לשמוע מפי המלך עצמו שנגלה הוא לו שלא האמינה לו ולפיכך נמגם בל' תשובתו : דומה . כמדומה לי : בא אליך . וגו' בדברי עמך וגם בך דמשמע שלא ידבר עמהם רק אך במשה והוא יהיה מליץ בינות' : כך תבעו . לשמוע מפי עצמך א"ל כן משמיעין לתינוק מה שהוא רוצה לשמוע ולפיכך מיד כתיב לך אל העם וקדשתם וגו' : דנכית . שנשך והוא ל' הכאה ממש : חבלא כו' . פי' אפילו חבל עקום שדומה לנחש מפחידו ומבהילו הוא ממש : נטלתי את שלי כו' . שלקה על ידיהם בצרעת : מה אני עושה להם . כלומר איני אומר שלא ישמעו מפי עד שאשאל את פיהם : רצוננו לראות כו' . ולא מפני שאין אנו מאמינים לך : את עבדך וגו' גרסי' . ופי' שלעולם הקב"ה

ענף יוסף

(יב) [מקבלו מימינו וחוקקו על הלוח וכו' שנא' קול ה' חוצב להבות אש וכו'] . שהיה הדבור של עשרת הדברות יוצא בלהבות אש מפיו יתברך ונחקק על הלוחות בהכניסה [רש"י] ומ"ד כה"ל שהדבור עצמו היה נחקק מאליו ס"ל כרבנן דאמרי [שבת סוף פרק י"ג] אמירה נעימה כתיבה יהיבה . ומאן דס"ל שהקב"ה היה חוקקו על הלוח ס"ל כרבי יוחנן דאמר שם אנא נפשי כתיבת יהבית :

וסיו

עץ יוסף

ולימדו תורה לכל אחד ואחד [ידי משה] ולזה אמר כתב שבספרים ישנים נוסח זה. והמעריך גרס לאלקולאין בן הדסה. וכתב וז"ל דע כי מעשה היה בסופר אחד שהיה לו אחות ושמה הדסה והיה לה בן ושמו אלקולאין והסופר הזה היה כותב מדרשים ובכל מקום שהיה מוצא תורה היה מתפלל על בן אחותו שיזכה לתורה וכותב דבריו בספר. וכל הרואה חשב שהם דברי הספר. ולא הוא . לכן צריך למחקו . וכן בפסוק תורי זהב צריך למחוק שלמד אלקולאין בדעתו של הקב"ה עכ"ל. וכתב הגדי"ל וכיוצא בזה נמצא בספר רזיאל בכמה מקומות . והמוסף הערוך מביא הנוסחא לאורקולאין בן הדימה וכתב פירוש בלשון רומי דבר רוחניי ומענה אלקי' וגם בלשון יוני נקרא כן אך בשינוי נקודות . ובפסקא תורי זהב גרס א' מורה שלמד אלקולאין: ד"א פן תשכח את הדברים ריב"ל אומר שני דברים שמעו ישראל מפי הקב"ה . ורבנן אמרי כל הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה. ריב"ל אמר טעמון דרבנן אחר . כצ"ל [מת"כ] ור"ל שרבנן סברי כי מאחר שהפסוק של דבר אתה עמנו נכתב אחר עשרת הדברות מכלל כי אחר עשרת הדברות אמרו למשה כן. וא"כ כל הדברות הקב"ה אמרם . ופריך המדרש מה עביד ליה ריב"ל פי' מאחר הראיה של רבנן שהרי כתוב הוא אחר הדברות שנראה כי בסוף הדברות אמרו למשה שידבר עמהם. ומשני פליג שאין מוקדם ומאוחר פי' מקומו הוא להכתב אחר שני דברות הראשונות כי אז אמרו למשה דבר אתה עמנו ונשמעה. אבל אין מוקדם ומאוחר בתורה. ופריך או אינו מדבר אלא לאחר שנים או שלשה דברות פי' כי שמא לאחר שנים או שלשה דברות אמרו דבר אתה עמנו . ומנ"ל לומר אחר שנים דוקא. ומשני דר' עזריה כו' תפסי שטתיה ואמרו פי' ראיתו מפסוק זה שנא' אחר ב' דברות ולא אחר ג' משום שהרי כתיב תורה צוה לנו משה שפירושו כמנין תורה אמר לנו משה. ואם אמרו דבר אתה עמנו ונשמעה אחר ג' א"כ כמנין תר"י צוה לנו משה ולא כמנין תורה [כרב מו"ה יצחק די ליאון בספר מגלת אסתר] : שני דבורים שמעו ישראל מפי הקב"ה ר"ל ב' דברות הראשונות ולכן כתוב בב' דברות הראשונו' ל' מדבר בעדו אנכי כו'. על פני . ובשאר דברות אמר לך ה' אלהיך כי משה אמר מפי הגבורה [הגר"א] : הוי ישקני מנשיקות פיהו. פירוש מי יתן וידבר עמנו גם שאר הדברות כמו הנשיקה של פיהו שאמרה בעצמן והם אנכי ולא יהיה לך שהוא אהבה גדולה מה שאין למעלה הימנה. כמו הנשיקה שמורה על אהבה גדולה מה שאין למעלה הימנה. כי טובים דודיך אותן הדברות ששמענו ממך שהוא אהבה גדולה. זה טוב וערב לי מכל היין שהם הע' פנים לתורה [הגר"א] וע"ש עוד : ועוקף כו' והקיף : מחנה ישראל י"ח מיל על י"ח מיל. שסבר שנ"ל י"ב מיל על י"ב מיל [א"מ]: אלא הדבור היה יוצא מפי הקב"ה מימינו לימין של ישראל כו' וחוזר ועוקף מימין של ישראל לימינו של הקב"ה והקב"ה מקבלו מימינו נראה שט"ס יש כאן או צ"ל אלא הדבור היה יוצא מפי הקב"ה מימינו [היינו השמאל שנקראת אצל הקב"ה ג"כ ימין] לימין של ישראל כו' וחוזר ומקיף משמאלן של ישראל לימינו של הקב"ה. או צ"ל אלא הדבור היה יוצא מפי הקב"ה מימינו לשמאלן של ישראל כו' וחוזר ומקיף מימין של ישראל לימינו של הקב"ה [היינו השמאל שנקראת אצל הקב"ה ג"כ ימין] : תנוקה סברית לחונקני אתה רוצה לחנוק אותי ולקפחני בתשובות של הבל : ורבו מיישב על ידו. מראה לו באצבע ומסביר לו איך יכתוב: ריב"ל ורבנין כו'. עד ר' יוחנן פתר קרייא בישראל ולא עד בכלל מיותר שכבר נכתב זה למעלה [א"מ] . והמת"כ כתב ואע"ג דכל זה כתב כבר למעלה כאן הוא הגוף דמייתי ליה ממלת מנשיקות. ולמעלה הביאו על פן תשכח את הדברים דמשמע ליה לריב"ל שני דברים: טעמין דרבנין אחר כל הדברות כתיב ויאמרו אל משה כו' כצ"ל :

(יד) גינוסין מיוחסים : כדאית ראויה : ושיחתו כו' שלא היה מדבר בפירוש שרצונה לשמוע מפי המלך עצמו שנגלה הוא לו שלא האמינה . ולפיכך נמגם בלשון תשובתו : דומה כמדומה לי : ומה ת"ל ויגד משה את דברי כו'. פרש"י בשבת דפ"ז וכי מה אמר הקב"ה למשה בין וישב משה דנעשה ליגד משה שיאמר לישראל. ומה אמרו ישראל למשה על כך שהוצרך משה להגיד למקום. והלא לא נאמר בנתיים אלא הנה אנכי בא וגו' אלא ע"י שאמר הנה אנכי כו' בדברי עמך דמשמע שלא ידבר הקב"ה עמהם רק אך במשה והוא יהיה מליץ בינתם . וכן צריך להיות כאן אלא ע"י שאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם. והם אמרו לו רצוננו לשמוע מפי מלכנו. ויגד משה את דברי העם אל ה' א"ל כך תבעו: א"ל ושמעון כו' פי' א"ל הקב"ה למשה כן משמיעין לתינוק מה שהוא רוצה לשמוע ולפיכך מיד כתיב לך אל העם וקדשתם וגו' [מת"כ]. ולי נראה דהאי פירוש א"ל ושמעון למינוקא מה דהוא בעי מיותר כאן. ולקמן צ"ל תני רשב"י כך תבעו אמרו רצוננו לראות כבוד מלכנו [ר"ל שלא זו שאמרו רצוננו לשמוע מפי מלכנו אלא אף זו שאמרו רצוננו לראות כבוד מלכנו [ופריך המדרש] ושמעון למינוקא מה דהוא בעי. [פירוש בתמיה וכי בשביל כשאלו כך היה צריך למלאות שאלתם] ר' פנחס בשם ר' לוי גלוי היה כו' או צריך לומר אמר ר' פנחס בשם ר' לוי ושמעון למינוקא מה דהוא בעי. אלא גלוי היה כו' וכדאיתא בש"ר פ' מ"א סימן ג'. ודברי ר' פנחס [הראשון] שאמר מתלא אמר דנכית כו' הוא שייך לדלעיל שאמרו במשל כיון שחזר אותו השליח אל המלך היו פניו שוחקות כו' ואמר שמשה נמגם בלשונו ושיחתו אינן נשמעות משום שהיה ירא לומר בפירוש שהם אינם מאמינים בו משום נכית מחויא כו'. או אפשר שהאי פירוש א"ל מיותר. וכך פירושו א"ל כך תבעו. ופריך המדרש ושמעון למינוקא מה דהוא בעי והא"ל למשה להקפיד עליהם ולומר להם שאין מדרך ארץ לבקש כזאת. ומשני ר"פ דמאן דנכית ליה כו'. ור"ל שהיה ירא לדבר עליהם. ור' פנחס השני בא לתרץ דלמה הקב"ה הסכים להם כזה ואמר מפני שגלוי כו': דנכית ליה חויא כו' פי' משל אומרים מי שנשך לו נחש אפילו חבל עקום שדומה לנחש מפחידו ומחרידו הוא ממנו : רצוננו לראות כבוד מלכנו. לא שאמרו רצוננו לשמוע מפי מלכנו אלא שאמרו רצוננו לראות את מלכנו וכבודו. וע' במכילתא ובדבה סדר יתרו : אילו הראנו את כבודו ואת גדלו . היינו מכירים כי אין צריך לאמצעי בינינו ובינו יתברך. והיינו מאמינים לו . ולא עשינו אלהים אשר ילכו לפנינו לאמצעי במקום זה משה האיש [אלשיך סדר ואתחנן] : ואל תבוא במשפט את עבדך וגו'. כצ"ל ופי' שלעולם הקב"ה עשה את שלו עד שלא נשאר פתחון פה לבעל דין לחלוק: (טו) בשעה ששמעו כו'. ולקמן אמר בשעה ששמעו ישראל לא יהיה לך נעקר מלבם יצה"ר כו'. כי ב' דברות הראשונות הם כלל התורה והמצות. ואנכי כולל כל מצות עשה. ולא יהיה לך כולל מצות ל"ת . ולכן מתחלה אנכי נקבעת התורה בלבם והוא חלק העשה. ומתחלה לא יהיה לך נפסקה יצה"ר והוא חלק הל"ת

הגר"א

נתקע תלמוד תורה בלבם והיו למדים ולא היו משכחין באו אצל משה ואומר משה רבינו תעשה את פרוזביון שליח בינותינו שנא' (שמות כ) דבר אתה עמנו ונשמעה ועתה למה נמות ומה הנייה יש באבדה שלנו חזרו להיות למדים ושוכחים אמרו מה משה ב"ו עובר אף תלמודו עובר מיד חזרו באו להם אל משה אמרו לו משה רבינו לוואי יגלה לנו פעם שניה לוואי ישקני מנשיקות פיהו לוואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה אמר להם אין זו עכשיו לעתיד לבא הוא שנאמ' (ירמיה לא) נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה. ר' נחמיה אמר בשעה ששמעו ישראל לא יהיה לך נעקר יצה"ר מלבם באו אצל משה אמרו לו משה רבינו תעשה את פרוזביון שליח בינותינו שנא' דבר אתה עמנו ונשמעה ועתה למה נמות ומה הנייה יש באבדה שלנו. מיד חזר יצה"ר למקומו חזרו על משה ואמרו לו משה רבינו לואי יגלה לנו פעם שני הלואי ישקני מנשיקות פיהו. אמר להם אין זו עכשיו אבל לע"ל הוא דכתיב (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם:

(טז) רבי עזריה ואמרי לה ר' אליעזר ור' יוסי ברבי חנינא ורבנן ר"א אומר לה משל למלך שהיה לו מרתף של יין בא אחד אורח ראשון מזג לו את הכוס ונתן לו ובא השני ומזג לו את הכוס ונתן לו כיון שבא בנו של מלך נתן לו המרתף כולו כך לט אדם הראשון נצטווה על שבע מצות הה"ד (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל. ויצו זו ע"ז המד"א (הושע ה) כי הואיל הלך אחרי צו. ה' זו קללת השם שנא' (ויקרא כד) ונוקב שם ה' מות יומת. אלהים אלו הדיינים שנא' (שמות כב) עד האלהים יבא דבר שניהם. על האדם זו שפיכות דמים דכתיב (בראשית ט) שופך דם האדם. לאמר זו גילוי עריות דכתיב (ירמיה ג) לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו. מכל עץ הגן זה הגזל דכתיב (בראשית ג) המן העץ אשר צויתיך. נח ניתוסף לו אבר מן החי דכתיב (שם ט) אך בשר בנפשו דמו. אברהם נצטוה על המילה. יצחק חנכה לשמונה ימים. יעקב על גיד הנשה שנא' (שם לב) על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. יהודה על היבמה שנא' (שם לח) ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה. ישראל אבל מצות עשה ומצות לא תעשה. ר' יוסי בר' חנינא ורבנן אמרי למלך שהיה מחלק אפסניות ללגיונותיו ע"י דוכסין ואיפרכין ואיסטרטלין כיון שבא בנו נתן לו מיד ליד. ר' יצחק אומר למלך שהיה אוכל איפסטלין כיון שבא בנו נתן לו מיד ליד. רבנן אמרי למלך שהיה אוכל התיכה א' כיון שבא בנו נתן לו מיד ליד. וי"א ס שמנעה מפיו ונתן לו שנא' (משלי ב) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ר' אבהו ואמר לה רבי יהודה ור' נחמיה. ר' נחמיה אמר שני חברים שהיו עסוקים בדבר הלכה זה אומר בית אב של הלכה וזה אומר בית אב של הלכה אמר הקב"ה שוקיותהון על ידי. ר' יהודה אמר אפילו הבל היוצא מפיו כמה דתימא (איוב לה) ואיוב הבל יפצה פיהו אמר הקב"ה משוקיותהון עלי. ורבנן אמרין עתידין נפשיהון של אלו לינטל בנשיקה. א"ר עזריה מצאנו שנפשו של אהרן סא לא נטלה אלא בנשיק' הה"ד (במדבר לג) ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם. ונפשו של משה מנין שנא' (דברים לד) וימת שם משה עבד ה' על פי ה'. מרים מנין דכתיב (במדבר כ) ותמת שם מרים מה שם שנא' להלן על פי ה' אף כאן כן אלא שגנאי לפרשו. ושאר כל הצדיקים מנין שנא' ישקני מנשיקות פיהו אם עסקת בדברי תורה ששפתיך מנושקות סוף שהכל מנשקין לך על פיך ד"א ישקני מנשיקות יזייננו יטהרני ידבקני ישקני. יזייננו מדכתיב (ד"ה א יב) נושקי קשת מימינים ומשמאילים. א"ר שמעון בר נחמן משלו דברי תורה בזיין מה הזיין הזה מתקיים לבעליו בשעת מלחמה כך ד"ת מתקיימת עם מי שעמל בהן כל צרכן. ר' חנא בר אחא מייתי לה מהכא (תהלים קמט) רוממות אל וגו'. מה החרב שהיא אוכלת משני צדדיה כך תורה נותנת חיים בעה"ז וחיים לעה"ב. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן ר' יהודה אומר התורה שנאמרה בפה אחת נאמרה בפיות הרבה. ר' נחמיה אמר שתי תורות נאמרו אחד בפה ואחד בכתב. ורבנן אמרין שהן נוזרין על העליונים ועושים על התחתונים. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר טעמון דרבנן דכתיב (ד"ה א כד) כי היו שרי קדש ושרי האלהים שרי קדש אלו מלאכי השרת (ישעיה מג) ואחלל שרי קדש. שרי האלהים אלו ישראל דכתיב בהון (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם שהן נוזרין על העליוני' ועושין על התחתונים ועושין כשהן עושין בטהרה. ד"א ישקני מנשיקות פיהו יטהרני ידביקני ישקני. יטהרני כאדם שהוא משיק שני נבין זה על זה והוא מדביקן כמה דתימא (ישעיה לג) כמשק גבים שוקק בו

יד יוסף לח ש"ר פרשה ל': לט ב"ר ס' ט"ז סי' ט'. במדבר רבה. פ' י"ד. דברים רבה פ"ב. סנהדרין פ' ד' מיתות. ילקוט סדר בראשית וס' יתרו וכאן. תנחומא סדר יתרו. שוח"ט מזמור א'. מדרש משלי סי' ל"א. זוהר בראשית דף ל"ו. ובתוספתא שם דף ל"ז. ועיין זוהר סדר בשר: מ עיין נדה דף ע' ע"ב. וז"ש באדרא דמשפטים דף קכ"ג ע"א דעם גניז בסוכה דמלכא (רד"ל): מא ב"ב דף י"ז ע"א. דברים רבה סוף וזאת הברכה. תנחומא סדר ואתחנן. אדר"נ פ' י"ב. זוהר ספר שמות דף קכ"א. מ"ק דף כ"ח ע"א:

ענף יוסף

(טו) [והיו לומדים ולא היו משכחין כו' דבר אתה עמנו כו' חזרו להיות למדים ושוכחים]. והלא כמו זה יקשה שתפול שכחה בעשרת הדברות. כי הלא מלעז המה. ומה גם אמרם שעל היות שתי הדברות מפיו יתברך לא היו שוכחים איך יהכו שעדר השכחה אל למדם מפיו ולא אל היותם שתי דברות בלבד. אך אמנם אין ספק כי לא לבד היו שומעים עשרת הדברות כאשר שמה אללנו. כי אם כל דבור ודבור בכל המצות המשתעף בו. כי כל התורה כולה בכל כללים ופרטים ודקדוקים ופירושים מתחכבות בהם קלאם בזה הדבור ולאוים בזה הדבור. וכמו שרבינו סעדיה גאון ז"ל הלך כל התרי"ג מצות בהם. ובזה אולא ה' לבאות דבר מי יכולים לבלתי שכוח בפעם אחד כל הנזכר בשני דברות [אלשי"ך]. והתירת חיים כתב לוואי ישקני מנשיקות פיהו. עולה מאה ואחד רמוז שע"י ששמעו התורה מפיו יתברך לא היו משכחין כמי ששונה פרקו מאה ואחד. כמו שאמרו אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים למאה ואחד. וטעם משום שר הממונה על השכחה בגימטריא מאה. ושם שר הממונה על הזכרון הוא מיכאל עולה מאה ואחד. וזהו שנא' נפש עמל שחוזר על תורתו תמיד עמלה לו כיא מחזרת עליו שאינה משכחה. כי אכ"ף עליו פיה"ו כשחוזר עליה הרבה כמשאר פיה"ו שעולה מאה ואחד וכן אכ"ף בגימטריא מאה ואחד עכ"ל: יהודה

מתנות כהונה

הקב"ה עשה את שלו עד שלא נשאר פתחון פה לבעל הדין לחלוק: **פרוזביון**. מלין: מיד חזרו גרסי': **נעקר יצה"ר כו'**: שדרשו ז"ל לא יהיה בך אל זר איזהו אל זר שהוא בתוך גופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע: ה"ג בב"ר פר' י"ז אדם הראשון נצטוה על שש מצות וכאן ג"כ אינו מונה רק שש ושם פרשוהו בשם ירושלמי למה לא חשב ז' כמו שחשב בפרק ד' מיתות בסנהדרין: **חנכה**. היה מחנך המילה לשמונה ימים שהוא הראשון הנימול לשמונה ימים: **אבל מצות**. פי' על כל מצות כו': ה"ג מחלק אפסניות וכ"מ בספר יפה והוא לשון יציאות מזונות ופרנסה כך פי' הערוך: **דוכסין כו'**. מיני שלטונות הן: **איפסטלין**. מיני מאכלי טובים ועיין מזה בש"ר פי' מ"א: ה"ג ר"י ור' נחמיה ורבנן ר' נחמיה כו': **בית אב כו'**. כמו בנין אב כלו' עיקר ושרשו כן הוא וחבירו אמר כן הוא ואמר הקב"ה השוקיהון ותשוקותיהון ע"י הם וכמ"ש רז"ל אע"ג שהללו מטהרין והללו מטמאין אלו ואלו דברי אלהים חיים: **שוקיותהון**. לשון תשוקה וכן אמרו בב"ר פ' כ' ד' תשוקות הן תשוקת אשה על בעלה כו': **הבל יפצה פיהו**. והכא כתיב מנשיקות פיהו וילף פיהו מפיהו וכתיב הבל ודרשו לשון הבל שם: **ותמת שם מרים**. וילף שם שם מיתה משה כדאיתא בפרק ואלו מגלחין: **אלא שגנאי כו'**. לומר פי י"י אצל אשה וכדאיתא התם: **מנושקות**. לשון נשק כלומר שספתותיו מזויינות לדבר בדברי תורה שהכל כו': **ה"ג מתקיים לבעליו**: **מה החרב שהיא כו'**. ר"ל מה החרב הכתוב פה שכתוב בו פיפיות פי' שני פיות ועיין בילקוט: **בפה אחת כו'**. פיפיות קאי דלים פי חד פיות סרי: **נוזרין כו'**. ויש' פיפיות לגזור על העליונים ועל התחתונים: **ואחלל** שרי קודש. כלומר כמו שנא' ואחלל וגו' פסוק הוא בישעיה מ"ג: **משיק** שני נבין. מדבק שני טרוס

עץ יוסף

[הגר"א]: **פרוזביון שליח** מלת שליח הוא פירוש על מלת פרוזביון. שפרוזביון הוא שליח בלשון יוני: **ומה הנייה יש** באבדה שלנו כשעשו זה חזרו להיות למדים ושוכחים כן הוא הגרסא בספר ישועות משיחו. ואף אם לא נגרוס כן מ"מ הפירוש כך הוא. וכתב ספר הנ"ל שכוונת המאמר שבימי משה היו שקועים בתאות היצה"ר ולכן היו לומדים ושוכחים מה שהיו שומעים מפי משה זולת מה ששמעו מפי הגבורה. ולזה כיוונו באמרם הלואי יתגלה לנו פעם שנית ר"ל שירד עליהם השפע והחכמה והידיעה העתידה להתגלות עליהם לעתיד לבא כשיוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו. כי על הידיעה האלקית מזולת נטיית יצה"ר שיהיה לע"ל אמרו הלואי יתגלו לנו פעם שנית לוואי ישקני מנשיקות פיהו. פי' מי יתן שתדבק עמנו גם שאר המצות כמו הנשיקות של פיהו שאמר בעצמו והם אנכי ולא יהיה לך שהיא אהבה גדולה שאין למעלה מזה כמו הנשיקה שהורה על אהבה גדולה שאין למעלה מזה ותשוקה נפלאה. והשיבם משה אין זו עכשיו ר"ל א"א שתגיעו למדריגה הזאת בזמן הזה מהגאולה הראשונה שיצאתם ממצרים. אבל לע"ל יסיר השם יתברך את לב האבן מבשרכם ואז תזכו לאותו ידיעה החזקה והקיימת שלא תשתכח עוד עכ"ל: **בשעה** ששמעו ישראל לא יהיה לך נעקר יצה"ר מלבם. שהיצה"ר יש לו אחיזה בזוהמא שבתוך האדם. וישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן וכיון שלא היה מקום ליצה"ר להיות לו אחיזה נעקר היצה"ר מלבם ולכן כששמעו לא יהיה לך קבלו באהבה גמורה כיון שנעקר מהם יצה"ר דע"ז. אבל כשאמרו למשה רבינו תעשה את שליח בינותינו וחטאו בזה שהרי ראו שידבר ה' עמהם והם חיים. חזר היצה"ר למקומו: **נעקר יצה"ר כו'** שדרשו ז"ל לא יהיה בך אל זר איזהו אל זר שהוא בתוך גופו של אדם הוי אומר זה היצה"ר: (טז) **אדה"ר נצטווה** על שש מצות. כצ"ל ועי' בב"ר פ' ט"ז. ובפ' ד' מיתות: **כי הואיל הלך** אחרי צו. בקרא כך כתוב עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו. ופרש"י עשוק אפרים מיד שונאיו ורצוץ משפט רצון ע"י שפשעו של הקב"ה כי הואיל הלך אחרי צו. מפני שנתרצו ללכת אחרי ציווי של נביאי הבעל. והמפרשים פירשו אחרי צו אחרי מצות ירבעם: **אלו הדיינים** בגמ' גרסינן אלו הדינים. ואפשר דהכא כיון למ"ש שם עוד כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר כך נצטוו בני נח להושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר [יפ"ת]: **מכל עץ הגן** זה הגזל. ר"ל זה צוי על הגזל. ומדאצטריך למשרי עצי הגן שהם הפקר. ש"מ דמה שאינו הפקר אסור [רש"י]: **חנכה** היה מחנך המילה לשמונה ימים שהוא היה הראשון הנימול לשמונה ימים: **מחלק אפסניות** לשון יציאות מזונות ופרנסה. וכתב המוסף הערוך אפסניות בלשון יוני בכל אנשי מלחמה: **דוכסין כו'** דוכוס בלשון רומי שר צבא. ואיפרכוס בלשון יוני שר הפרשים. ואיסטרטילוטים בלשון יוני נגיד מלחמה. והם מיני שלטונות זו על זו כדאיתא בפסיקתא דאחא הברכה ויאמר המלך סוב התיצב כה ויסוב ויעמוד א"ר אחא בר כהנא אי הוה דוכוס אתעביד איפרכוס ואי הוה איפרכוס אתעביד איסטרטליטס: **איפסטלין** בערוך גרס אפילסין. וכתב שפי' בלשון רומיי פלסלין מין לחם קטן ומין רקיק ועי' מזה בש"ר פ"א: **ר' יהודה ור' נחמיה** ורבנן ר' נחמיה כו'. כצ"ל [מת"כ]: **בית אב כו'** כמו בנין אב. כלו' עיקרו ושרשו כך הוא. וחברו אמר כך הוא. ור"ל זה אומר בית אב של הלכה לטהר וזה אומר בית אב של הלכה לטמא ואמר הקב"ה תשוקיהון ותשוקותיהן ע"י הם. וכמו שאמרו חז"ל אע"ג שהללו מטהרין והללו מטמאין אלו ואלו דברי אלהים חיים: **שוקיותהון** לשון תשוקה: **הבל יפצה פיהו**. והכא כתיב מנשיקות פיהו וילף פיהו פיהו וכתיב הבל ודרשו לשון הבל שם: **משוקיותהון** נ"ל שוקיות הן עלי. וכן הוא בילקוט. והוא לשון חיבות ותשוקה [רד"ל]: **לינטל בנשיקה** ענין מיתת נשיקה הוא. כי כל דבר אשר יתקרב לשרשו. אזי ידבק בשרשו. ושורש נשמת ישראל הוא מבחינת עצמותו יתברך שנא' ויפח באפיו נשמת חיים. וכל הנופח מעצמותו הוא נופח והוא השורש של שם הוי"ה ב"ה. ולכי שבעת יציאת נשמתם מתגלה כבודו יתברך. אז מתקרב הנשמה לשורשו. וזהו שנא' בקרבתם לפני ה' וימותו ועי' לקמן: **ותמת שם מרים** וילף שם שם מיתה שם משה כדאי' בפ' ואלו מגלחין: **אלא שגנאי כו'** לומר על פי י"י אצל אשה וכדאיתא התם: **שנא' ישקני** מנשיקות פיהו. ר"ל הלוואי אזכה שיצא נשמתו על ידי נשיקה. וכן היה ענין מיתת בני אהרן שהיה מיתת נשיקה כי בקרבתם לפני ה' ר"ל שנקרבו לפני אור העליון בהוצת הקדושה ובסיבת זו מתו. והוא סוד הנשיקה שבה מתים הצדיקים אבל יש הפרש גדול שהצדיקים הנשיקה מתקרבת להם. ואלו הם נתקרבו לפני ה' והומר וימותו בתוספת וא"ו רמז כי גם שהיו מרגישים במיתתם. לא נמנעו מלקרב לדבקות נעימות חשקת מתיקותו יתברך עד כלות נפשם מהם. כי כאשר מתרגש הרגש בחיי ההשכלה אמיתית יתברך בפנימותו. תגעל הנפש את הבשר ויצאת מעמה ושבה אל בית אביה כי תרגיש כי יש חיים לה ומנוחה. לחיים שעליהם. אשר ע"ז אמר משה ובחרת בחיים [חנק סופרים] והיה התשובה על בקשת ישראל אם עסקת בד"ת כו' סוף שהכל נושקים לך על פיך אף הקב"ה: **מנושקות** פי' שנושקות שפה לשפה בשעה שתדבר בד"ת: **מה החרב** שהיא כו'. ר"ל מה החרב הכתוב כאן שכתוב בו פיפיות פי' שני פיות ועיין בילקוט: **בפה אחת כו'** פיפיות קאי דרש. פי' חד פיות סרי. **נוזרין כו'** ויש פיפיות לגזור על העליונים ועל התחתונים: **ואחלל שרי קדש** כלו' כמו שנא' ואחלל כו': **כשהן עושין** בטהרה. ישקני יטהרני כאדם כצ"ל [א"ס]: **משיק שני נבים פ'**. לשון המשנה דפ"ל דנילס

כו. ד"א ישקני מנשיקות פיהו ישקני ידביקני המד"א (יחזקאל ג) וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה. ד"א ישקני יוציא לי קול נשיקות מתוך פיהו: (יז) כי טובים דודיך מיין [מב] תמן תנינן שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך מפני מה אסרו את גבינת הגוים א"ל מפני שמעמידין אותה בקיבת נבלה א"ל והלא קיבת העולה חמורה מקיבת נבלה ואמרו כהן שדעתו יפה שורפה חיה ומהו שורפ' חיה גמיע לה ואמר ר"ש בן לקיש עשו אותה כשותת בבוס מזוהם לא נהנה ולא מועל א"ל א"כ למה לא אסרוה בהנייה [מג] והשיאו לדבר אחר א"ל ישמעאל אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין או דודייך מיין א"ל אין הדבר כך שהרי חבירו בא לימד עליו לריח שמניך טובים ולמה לא גלה לו אמר ר' יונתן מפני שבקרוב אסרוהו ור' ישמעאל היה קטן. ר' שמעון בן חלפתא ור' חני בשם ר' שמואל בר נחמן כתיב (משלי כז) כבשים ללבושך כבשים כתיב בשעה שתלמידיך קטנים תהי' מכבש לפניהם דברי תורה הגדילו ונעשו ת"ח תהי' מגלה להם סתרי תורה. תני ר' שמעון בן יוחאי (שמות כא) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מה שימה זו אינה נגלית לכל אדם כך הן דברי תורה. ר' הונא בעי ור' חמא בר עוקבא מקשי אם להפליגו היה מבקש היה לו להפליגו מחמשה הכרעות שבתורה [מד] ואלו הן שאת ארור מחר משוקדים וקם (בראשית ד) הלא אם תטיב שאת או שאת אם לא תטיב א"ר תנחומא אית לי חורי (שם לד) ובני יעקב באו מן השדה כשמעם או כשמעם באו מן השדה. א"ר יצחק כתיב (דברים ד) ואותי צוה ה' יש דברים שאמר לי בינו לבין עצמי ויש דברים שאמר לי לומר לבניו א"ר אילא יש דברים שמשיקין אותן על פה כיצד כתוב אחד אומר (תהלים קיט) בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך וכתוב אחד אומר (שם) בשפתי ספרתי כל משפטי פיך באיזה צד יתקיימו ב' כתובים הללו אלא כל זמן שהיה עירא היאירי רבו של דוד קיים בלבי צפנתי אמרתך כיון שנסתלק בשפתי ספרתי: (יח) ד"א כי טובים דודיך מיין דברי תורה דומין זה לזה יודין זה לזה קרובין זה לזה המד"א (ויקרא כה) או דודו או בן דודו (שם יא) אך מעין ובור מקוה מים שמכשירין שנאמר (שם) וכי יתן מים על זרע. שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן חביבין דברי סופרין כדברי תורה מה טעם וחכך כיין הטוב. חבריא בשם ר' יוחנן [מה] חביבין דברי סופרין מדברי תורה שנא' כי טובים דודיך מיין האומר אין תפילין לעבור על דברי תורה פטור ה' טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב. ר' אבא בר כהנא בשם ר' יהודה בן פזי שמע לה מן הדא [מו] א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטין. את חמי אם לא קרא היה עובר על מצות עשה בלבד עכשיו שקרא נתחייב בנפשו

הוי

יד יוסף מב פ"ב דע"ז: מג פי' כמתיקו (ערוך): מד ב"ר פרשה פ'. ירושלמי פרק אין עומדין. יומא פרק הוציאו לו. מכילתא בשלח. ילקוט בראשית: מה עירובין דף כ"א: מו ברכות דף י' ע"ב:

מתנות כהונה

טרוח יחד כדי שיהיה בשניהם שיעור מקוה: תמן תנינן. בפרק שני דמסכת ע"ז: כי טובים ה"ג בדרך מפני מה כו': ומהו שורפה מגמ': חיה גמיע לה. כלומר היה גומעה אותה וה"ג בגמרא: ה"ג א"ל אימא מפני שמעמידין אותו בעגלי ע"ז א"ל א"כ כו': ה"ג דודיך מיין או דודייך מיין א"ל אין כו' פי' דודיך הוא ל' זכר דודייך הוא ל' נקבה: לימד עליו כלומר להוכיח עליו והכי גרסינן בגמרא: שמניך. הוא נ"כ ל' זכר והכל סיפור אחד הוא וא"ת גם הוא קורא בו שמנייך ל' נקבה סיפיה דקרא על כן עלמות אהבוך לא שייך למימר לנקבה כן פרש"י בפ' אין מעמידין: כבשים ללבושך וגו' גר'. וסיפיה דקרא ומחיר שדה עתודים: כבשים כתיב. כבי"ן קרי ביה כבשים בלא סיבולת: מכבש. טומן וסותם: ונעשה ת"ח כו'. דייק מסיפיה דקרא ומחיר שדה עתודים שאם נעשו עתודים בעלי קרניים תהא מגלה להם התורה כשין שדה זו שהיא גלויה ומפורסמת לכל עין והכי גרס בירושלמי הגדילו ונעשו כעתודים גלי להם רזי תורה: שימה. זו אוצר ממון וסמוי מן העין ודרש שימה בקריאתו ובכתיבתו ל' סימה: כך הן דברי תורה. שאין אתה רשאי לגלותם אלא לבני אדם הגונים וה"ג בירוש' כך אין לך רשות לשקע את עצמך בדברי תורה אלא לבני אדם כשרים: ה"ג בירו' ר' הונא א"ר חמא בר עוקבא מקשי כו': להפליגו היה מבקש. ר' יהושע לר' ישמעאל היה לו להפליגו כו'. ובהפלגו היאך הוא קורא היכא ההכרעה למעלה או למטה: ה"ג אם לא תטיב כו' וע"ל בב"ר פרשה פ' כתבתי כל ההכרעות בשם הירושלמי: ה"ג בירושלמי או כשמעם ויתעצבו א"ר אילא יש דברים שמשיקין אותם על הפה כד"א ישקני מנשיקות פיהו א"ר יצחק כתיב ואותי צוה אותי ואותי יש דברים שאמר לי בינו לבין עצמי ויש דברים שאמר לי לומר לכם: שמשיקין אותם. שסוגרים עליהם את הפה בלא לגלותם כד"א ישקני מנשיקות פיהו ולפיכך הפליג אותו בפסוק זה והכי איתא בתלמודא דידן בהדיא: כתיב ואותי. שהיה לו לכתוב אותי צוה וכתב ואותי לומר כו': ביני לבין עצמי. ביאורו רק בלבו של משה ולא יגלה אותם לישראל: הכי גרסינן: כתוב אחד אומר כו'. ולא גרסינן כיצד וכן מוכח בפרק ז' דמסכת עירובין וילקוט תלים: מקוה מים. שלא היה צריך לומר מים אלא לומר שכל אלו מעין ומקוה נקראו מים לענין הכשר זרעים דכתיב גבייהו וכי יותן מים וכדיליף להו כולהו בת"כ: וחכך. דברי חכמים תורה שבעל פה הם כיין הטוב זו תורה שבכתב כד"א הביאני אל בית היין וכמו שפרש"י שם: דודיך. אלו החכמים שנקראו דודים ורעים להקב"ה: האומר אין תפילין כו'. אם זקן ממרא הורה כן פטור לפי שהכל יודעין שחייבין מדאורייתא כן פירשו בפ' הנחנקין במשנה א: והטיתי לקרות. קריאת שמע ערבית שמאי סברי שצריך ליטה בשעת קריאת שמע וב"ש

סברי

ענף יוסף

(טז) [ויהודה על סימנם כו']. ואף שלא מצינו נבואה ביהודה אפשר נאמר לו ע"י יצחק או ע"י שם [יפ"ת בב"ר פ' צ"ב] ומה שכתב או ע"י שם ע"כ בת"ס הוא דברי שם מת בשנת המבול ליעקב כמאמ' בסדר עולם וכדכתב היפ"ת בעצמו שם סי' ח' אלא צ"ל או ע"י עבר: [ד"א ישקני מנשיקות יזווגני ישכבני ידביקני]. כמכוון בו מנואר שר"ל לשון נשיקה היא מבוארת במובנם. פעם יורה על כלי זיין. ופעם יורה על לשון סגילם ושבר. ופעם יורה על הדביקות. על כן נקוט בידך בפסוק ישקני כו' שמורה על מעלת התורה אשר פי' ה' דיב"ג. כל השלשה פירושים יחד. כי כולם נקבצו במעלות התורה שמרחקם מן החטא ומשברם להיות צדיק וחסיד ולדבקה בו יתברך [ספר של אורות]:

ותמורי'

עץ יוסף

דבילה משקין המים למקן ועי' פ"ז דמקואות מטהרין את המקואות כו'. ופי' משיק שני גבים מדבק שני גבות יחד כדי שיהיה בשניהם שיעור מקוה: שוקק בו ישקני ידביקני כמד"א וקול. כצ"ל [מ"א]: אל אחותה. ישקני יוציא לי. כצ"ל [מ"א]: יוציא לי קול נשיקות מתוך פיהו. ומסיים בילקוט לע"ל ונתתי רוחי בכם וחייתם כמו בעה"ז ויפח באפיו וגו': (יז) תמן תנינן בפ"ב דע"ז: חיה גמיע לה כלו' היה גומעה אותה וה"ג בגמ': ולא מועיל. א"ל אימא מפני שמעמידים אותה בעגל ע"ז א"ל א"כ. כצ"ל [מת"כ] וכן הוא בגמ' הנ"ל: א"ל ישמעאל אחי. איך אפשר שלא ידע בקריאת פסוק שהתינוקות יודעים אותו. אם לא נאמר שהספרים שלהם לא היו מנוקדים. ואפשר אף אם הספרים שלהם היו נקודים היה מחלוקת בזאת המלה בספריהם כמו שיש שום בהרבה מלות בין מערבאי למדנחאי [תשובה להרב ר' יצחק בר ששת]: איך אתה קורא כי טובים דדיך מיין. או כי טובים דדיך. א"ל כי טובים דודיך. א"ל אין הדבר כן. כצ"ל. ופרש"י דדיך לשון נקבה וה"ק כ"י ישקני הטר מנשיקות פיהו כי כך אמר לי כי טובים דדיך מיין. א"ל אין הדבר כן שכן חברו מוכיח עליו לריח שמניך טובים וגו' פירוש חברו מוכיח עליו שהוא לשון זכר ולי היא שאמרה כך לפי שכינה לריח שמניך וגו' עלמות אהבוך לא שייך למימר לנקבה [מנחת שי]: כבשים כתיב ר"ל אע"ג דדרשינן בפ"ב דחגיגה אל תקרי כבשים אלא כבשים דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך. והיינו טעמא דאי כפשטיה מאי אתא לאשמועינן שלמה בחכמתו. מ"מ כיון דכבשים כתיב צריך לפרש ליה כבשים בשי"ן שמאלית כמשמעו. והיינו בשעה שהתלמידים קטנים ככבשים [דכבש נקרא אפי' הקטן כאומר שור או כשב או עז כי יולד. מה שאין כן עתודים שלא נאמר אלא על הגדולים] ודרשינן ליה נמי כאילו כתוב כבושים בשי"ן ימנית לומר כבוש לפניהם ד"ת. ולא דרים הכא ללבושך יהיו שהם לבושך כדדרים בחגיגה. אלא פי' ללבושך לד"ת שאדם מתכסה בהם כשמלה [יפ"מ] ועי' בירושלמי פ' אין מעמידין: הגדילו ונעשו ת"ח והיינו ומחיר שדה עתודים שכשיהיו עתודים שגלה להם כשדה. וכדרך שאמרו גני וסגייס לבדם בבדה שכל טעמי תורה גלויה להם כשדה. ונראה דדרים ומחיר כמו מהר [יפ"מ]: מה שימה זו דרש אשר תשים ל' שימה [פי' ל' סימה מלשון קאמר אשר תדבר או תאוה וכיוצא]: כך הן דברי תורה. ובירושלמי הנוסחא כך אין לך רשות לבקע את עצמך בד"ת אלא לפני בני אדם כשרין: ר' הונא בעי כו' נראה דצ"ל ר' הונא אמר ר' חמא בר עוקבא מקשי. וכן הוא בירושלמי אם להפליגו כו' ר"ל למה ליה לר' יהושע להשיאו לר' ישמעאל בזה שאיך הוא קורא כי טובים דדיך מיין או כי טובים דדיך מיין. דקרא זה הוא מדברי קבלה. ועוד דהכירו מוכיח עליו לריח שמניך. הו"ל להשיאו באחד מהמקראות אלו דהוו מד"ת. ואין להם הכרע. ולשאול אותו היאך הוא קורא היכא ההכרעה למעלה או למטה [יפ"מ]: שאת פרש"י בגמ' הלא אם תיטיב שאת ולשון סליחה הוא. או שאת אם לא תטיב ולשון נשיאות עון הוא: ארור וברוכים עקרו של ארור. שור של שכם שהוא מארור לכנען. או ארור אפם כי עז: מחר ויאמר משה אל יהושע צא הלחם בעמלק מחר. או מחר אנכי נצב על ראש הגבעה: וקם הנך שוכב עם אבותיך וקם. וכאן רמז לו תחיית המתים. או וקם העם הזה וזנה: משוקדים ארבעה גביעים משוקדים. או משוקדים כפתוריה ופרחיה: באו מן השדה כשמעם כו'. פי' תנחומא דאית שהעכין מכריע לקרות כשמעם ויתעצבו. כי לא יתכן ששמעו הדבר בשדה ובאו ואח"כ נתעצבו. כי העצבון חייב להיות תיכף אחר השמיעה. ולפי בבעל הטעמים הכריעו למה שלפניו נשאר לו מכלל שאין לו הכרע: או כשמעם ויתעצבו. כצ"ל וכן הוא בירושלמי ובב"ר פ' פ'. ובא ע"ד כשמוע עשו וגו' ויצעק וגו': א"ר יצחק כתיב ואותי צוה ה' יש דברים כו'. ובירושלמי שם גרס כתיב ואותי צוה ה' אותי ואותי יש דברים כו'. וכתב היפ"מ כלומר מדהו"ל למימר אותי וכתיב ואותי. אתא לרבויי דאיכא מילי שצוהו לומר בינו לבין עצמו מלבד הדברים דקאמר קרא שצוהו לומר לישראל. ועי"ש עוד: ויש דברים שאמר לי לומר לכם. כצ"ל. יש דברים שמשיקין כו'. פירוש שסוגרין הפה ואין מגלים אותם. ודרש ישקני לשון סתימה כמו שפתים ישק. ופי' ישקני מנשיקות פיהו שילמדני מהדברים הסתומים שאצטרך להיות משיק הפה עליהם כמו שהוא יתברך סותם אותם מרובא דאינשי. ולכן נקראו נשיקות פיהו. ומשום הך דרשא שיש דברים שמשיקין כו' להכי לא גלה ר' יהושע לר' ישמעאל. מפני מה אסרו גבינתם. מפני שמקרוב אסרוה. ור' ישמעאל קטן היה כדאמרינן בגמ' ולהכי נמי הפליגו בקרא דכי טובים דדיך מיין משום דכי טובים דדיך הוא סיפא דישקני מנשיקות פיהו [יפ"מ]: באיזה צד יתקיימו שני כתובים הללו אלא יש דברים שמשיקין אותן על פה ויש דברים שאין משיקין אותם על פה רב המנונא רמי כתוב אחד אומר כו' בלחיה צד כו' אלא כל זמן שהיה כו'. כצ"ל וע' בעירובין דף ס'. ע"א וילקוט תהלים: אלא כל זמן שהיה עירא היאירי רבו של דוד. רבו היה כדכתיב היה כהן לדוד. רב לדוד: רבו של דוד קיים בלבי צפנתי אמרתך. כי מכלל היראה בתלמידים ומן הגדר שלא ידבר בפניהם בלתי אם נטל רשות מהם [כד הקמח] ולההוראה גם בזמן שעירא רבו קיים הוה למה מנע עצמו מן המצוה לבשר צדק בקהל רב. ואי משום כבוד רבו. הא איתו אלא תוך ג' פרסאות. והיה לו לקבוע ישיבתו חוץ לג' פרסאות. דבזה יכול לקיים שניהם. אך אחז"ל לעולם ידור אדם במקום רבו שהרי כל זמן ששמעי בן גרא קיים כו'. לזה גם המלך דוד לא רצה לשבת רק במקום רבו שלא יחטא. וזהו כוונת הכתוב בלבי צפנתי אמרתך דהיינו כל זמן שעירא היה קיים. אלא דקשה דהו"ל לילך חוץ לג' פרסאות. לזה אמר למען לא אחטא לך: (יח) מקוה מים שלא היה צריך לומר מים. אלא לומר שכל אלו מעין ומקוה נקראו מים לענין הכשר זרעים דכתיב גבייהו וכי יתן מים על זרע וכדיליף להו בת"כ: חביבין דברי סופרים כדברי תורה. שמכרן ושונן כעוסק בדברי תורה וכעובר על דברי תורה. ומייתי ראיה מחכך כיין הטוב דהכך היינו ד"ס שהם בעל פה. ויין הטוב היינו דברי תורה כדכתיב ולא שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב. הרי דאקשינהו אהדדי: חביבין דברי סופרים מדברי תורה. משום שתורה שבעל פה אל תורה שבכתב מדרגת הצורה אלא החומר ע"ד שפירשו קנא על מ"ש ז"ל התורה היתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה. שתורה שבכתב היא כהיולי המקבל כל הצורות. ותורה שבעל פה היא הצורה שהחול עליה ומסלקת היולניותה ולכן אמרו שבעים פנים לתורה. שהפירושים במדרגת הפנים והצורות [יפה עינים]: שנא' כי טובים דודיך מיין וה"ק קרא ישקני מנשיקות פיהו הוא תורה בעל פה. כי טובים דודיך היינו דברי סופרים. שהם דומים ודודים לדברי תורה כלו' שמוכים וקרובים לד"ת בדברי סופרים מלמדים על ד"ת מיין הוא ד"ת שבכתב. ור"ל בלתי מתפשט מנשיקות כיך הרבה יותר במה שמתפשטני שהיית יינך. כי התורה שבכתב נדמה בזה ליין. כמו שהיין מצד עצמותו אינו ראוי לשתיה מחוזק חריפותו. בלתי אם יוחלש ע"י מזיגת המים. ככה התורה שבכתב מעומק המושג שבה היא מתוכרת הפנה בעצמותה בלתי אם יתמזגו דבריה עם מימי התורה שבע"פ. כי אין טעם מצות התורה שבכתב מובעמת לנו לגודל ההעלם וההסתר שבהם. ואף מצוה אחת מכל מצותיה לא נוכל לקיימה כראוי בלתי התגלות לעינינו בתורה שבע"פ להיותה מבארת לכונתו כל הפרטים היא לנו לתועלת יותר גדולה ותשובה מן תורה שבכתב שמגודל ההעלם שבה היא מחוסרת ההשגה בכוונותיה העמוקות: האומר אין תפילין כו' שאע"פ שהוא אפיקורוס. מ"מ פטור ממיתת ב"ד כי אין דין זקן ממרא בכיוצא בזה. שאין כאן הוראה דזיל קרי הוא. ולא חייבה תורה בזקן ממרא אלא במידי דהוראה כדכתיב על פי התורה אשר יורוך: להוסיף על דברי סופרים. שאמרו ד'. מדרשא לטעמא לפספס. חייב חנק: והטיתי לקרות ק"ש. שב"ש סברי שצריך ליטה בשעת ק"ש.

וכ"ס

הוי חביבין דברי סופרים מדברי תורה. ר' חנינא בריה דר' אחא בשם ר' תנחום בר אחא אמר והמורים מדברי תורה ונבואה דכתיב (מיכה ב) אל תטיפו יטיפון משל למלך ששלח פלמנטרין שלו למדינה על אחד מהן כתב אם מראה לכם חותמי וסימנטרין שלי האמינו לו ואם לאו אל תאמינו לו ועל אחד מהם כתב אפילו אינו מראה לכם חותמי וסימנטרין שלי האמינו לו כך בדברי נבואה כתיב (דברים יג) כי יקום בקרבך נביא בדברי סופרים כתיב (שם יז) על פי התורה אשר יורוך אשר תורך התורה אין כתיב כאן אלא אשר יורוך ועל המשפט אשר תאמר אין כתיב כאן אלא אשר יאמרו לך לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל על הימין שהוא ימין ועל השמאל שהוא שמאל שמע להם ואפילו שיאמרו לך על הימין שהוא שמאל ועל השמאל שהוא ימין: (יט) ד"א כי טובים דודיך מיין [סז] נמשלו דברי תורה במים ביין בשמן בדבש וחלב. במים שנא' (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים מה מים מסוף העולם ועד סופו דכתיב (תהלים קלו) לרוקע הארץ על המים כך תורה מסוף העולם ועד סופו שנאמר (איוב יא) ארכה מארץ מדה. מה מים חיים לעולם שנא' (שה"ש ד) מעין גנים באר מים חיים כך תורה חיים לעולם שנאמ' (משלי ד) כי חיים הם למוצאיהם וכתיב (ישעיה נה) לכו שברו ואכלו. מה מים מן השמים שנא' (ירמיה י) לקול תתו המון מים בשמים כך התורה מן השמים שנא' (שמות כ) כי מן השמים דברתי עמכם. מה המים בקולי קולות שנא' (תהלים כט) קול ה' על המים כך תורה בקולי קולות שנאמר (שמות יט) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים. מה המים משיבין הנפש שנאמ' (שופטים טו) ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי וגו' כך התורה שנאמ' (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש. מה מים מטהרים את האדם מטומאה שנ' (יחזקאל לו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם כך תורה מטהרת הטמא מטומאתו שנא' (תהלים יב) אמרות ה' אמרות טהורות. ומה המים מטהרים הגוף שנא' (ויקרא טו) ורחץ את בשרו במים כך תורה מטהרת הגוף [סח] שנא' (תהלים קיט) צרופה אמרתך מאד. ומה מים מכסים ערותו של ים שנא' (ישעיה יא) כמים לים מכסים כך תורה מכסה ערותן של ישראל שנא' (משלי י) ועל כל פשעים תכסה אהבה. ומה מים יורדין טיפין טיפין ונעשות נחלים נחלי' כך תורת אדם לומד ב' הלכות היום וב' למחר עד שנעשה כנחל נובע. מה מים אם אין אדם צמא אינה ערבה בגופו כך התורה אם אין אדם עיף בה אינה ערבה בגופו. [סט] מה המים מניחין מקום גבוה והולכים במקום נמוך כך תורה מנחת מי שדעתו גבוהה עליו ומדבקת במי שדעתו נמוכה עליו. ומה מים [ע] אין מתקיימין בכלי כסף וזהב אלא בירוד שבכלים כך תורה אין מתקיימת אלא במי שעושה עצמו ככלי חרס. ומה מים אין אדם גדול מתבייש לומר לקטן השקיני מים כך ד"ת אין הגדול מתבייש לומר לקטן למדני פרק אחד דבר אחד פסוק אחד ואפילו אות אחת. ומה מים כשאין אדם יודע לשוט בהן סוף שהוא מתבלע כך ד"ת אם אין אדם יודע לשוט בהן ולהורות בהן סוף שהוא מתבלע. א"ר חנינא דקסרין מה המים נמשכין לגנות ופרדסים ולבתי כסאות ומרחצאות יכול אף ד"ת כן ת"ל (הושע יד) כי ישרים דרכי ה'. א"ר חמא בר עוקבא מה המים מגדלין את הצמחי' כך ד"ת מגדלין את כל מי שהוא עמל בהן כל צרכן. אי מה המים מבאישים ומחמיצים בקנקן אף ד"ת כן ת"ל יין מה יין כל זמן שהוא מתיישן בקנקן משתבח כך ד"ת כל זמן שהם מתישנין בגופו של אדם הן משתבחין

בגדולה

יד יוסף [סז] ספרי עקב פסיקתא מ"ח. וברייתא דל"ב מדות מדה כ"א. ודברים רבה פ"ב. שוח"ט מזמור א'. ילקוט ישעי' רמז ת"פ וילקוט קהלת: [סח] ובברכות ד' ט"ז ע"א דרש לה מסמיכות אהלים לנחלים: [סט] מסכת דרך ארץ פ"ה. ואותיות דר"ע אות ס': [ע] תענית דף ז' ע"א ע"ש:

ענף יוסף

(יח) והמורים מדברי תורה ונבואה]. פ' כעץ. אבל יש לומר שמפני שהנבואה צריכה ב' עדים. א' חזקת הנביא בכשרות. והב' עשיית המופת. ואנו לא יצא מופת לא נשמע לו בבאו לחדש דבר או לשנות אחד דבר לפי שעה. לא כן בדברי סופרים אלינו שיבנו מגדרי התורה מחשבון ע"פ קבלתם כגון ארבעים יבנו דאתו רבנן ובצרי חדא. וכגון גם בעליו יומת. עין תחת עין. שפירשו ממון שבך הפכם. ופעם יבנו מגוס מן התורה לפי שעה כדאי' בסנהדרין באחד שרכב על הסוס בשבת וסקלוהו. ולא שוצרכו בשום טעם וזמן לעבות אות שראוים לזה. הרי דדברי סופרים המורים מנביא. שנביא לא יוכל לבנות שום מגיס אא"כ מוחזק לנביא ע"י מופת. וגם הם המורים מד"ת במה שיכריעו ד"ת לפי הפי' המקובל להם לא כפשט ד"ת. וז"ש אשר תורך אין כתיב כאן. שאם היה כתוב כן היה עלינו לסמוך עליהם מה שיורו לנו על פשט התורה בלבד. אבל עכשיו תלוי בהם: [ואפי' שיאמרו לך על הימין שהוא שמאל כו']. הכוונה שיהיה למדה נביא על פה דבר ה' כוללים נרמזו בתורה בקיצור כדי שעל ידם יוציאו החכמים שבכל דור ודור הפרטים המתחדשים. והם הדברים שנזכרו בתורת כהנים בתחלתו באותה ברייתא דר' ישמעאל אומר בי"ג מדות התורה נדרשת מק"ו כו']. וע"י אותן הדרכים או אחד מהן יודע כל מה שלא נודע בפירוש בתורה. ידע מה שנמצא בתורה בפירוש או בקבלה אין היוצא מאותן הדרכים מועיל לא מעגה ולא מוריד לבטל הכתוב או הקבלה. ולפי שאפשר שיפול מחלוקת בין חכמי ישראל בדבר שלא באה הקבלה בו אלא שיוצא כאחד מי"ג מדות מפאר דרכי ההגנה. הסכימה החכמה האלהית כדי שתהיה תורת הב"ח תמימה לסלק המחלוקת במה שאפשר. וזה שנהגה ההכרעה בכל דור ודור לרוב החכמים ולאמרה אחרי רבים להטות. אמר ג"כ לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. וביארו רבותינו ז"ל אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל כו'. וכוונתם בזה לומר שפי בכל האדם מדרכו להבין מחשבות ונייחס לעצמו התבונה והסברה ובכל יותר מכל מה שזולתו. אמר הכתוב כי אף אם יראה לו להחולק בהכמים אומרים על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, לא יזוז מדבריהם לעולם. אבל ההיה שההכרעה מסורה תמיד על רוב החכמים. ואף אם אפשר שיהיה היחיד יותר חכם מכל אחד מהם ויהיה יותר מבינים אל האמת מכולם. היה ההלכה כהכרעת הרוב ואין היחיד רשאי להלוק עליהם לעשות מעשה כדבריו כלל. וזה ענין ר' יהושע עם ר"א [ב"מ דף נט] כי אע"פ שר"א היה מופלג בחכמה יותר מכולם עד שיצאתה ב"ק ואמרה שהלכה כר"א בכל מקום. עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא. שאע"פ שהאמת יהיה כר"א אין ראוי לנטות דברי המרובים שנא' אחרי רבים להטות. שאם כדבר אחד נעשה כדברי היחיד ונניח דברי המרובין יתחדש מחלוקת גדול בישראל בכל דור ודור. כי כל יחיד יכול להשוב שהאמת אתו ויעשה כדבריו הלכה למעשה. ובזה תפול התורה כבלה. ועל כן ראוי שלא להניח הדרך הכלל שהוא ללכת אחר הרוב ולהניח דברי היחיד או המועטים. ובלבד יהיו הרוב דעת החכמים. לא רוב דעות עמי הארץ [ספר נבחר מהרון]: (יט) [כך התורה מכסה ערותן כו' תכסה אהבה]. ואין תכסה אלא תורה כמ"ש בתדא"ר פ"ג [רד"ל] · [ומה המים מניחין מקום גבוה כו']. בזה המדה מעורר אותנו על מדת ענוה ושפלות הרוח. ויבואר ע"פ מה שאחז"ל מבטן והם אלו ההלכות. ומבטן מים אלו אגדות [חגיגה פ"ק] והכוונה כי הלחם הוא עיקר הזן. ומים להיות הוא לבנות חוץ שטבעי שמתגבר בכלי העיכול שמבשלים המאכל. ולזה אחז"ל אכל ולא שתה אכילתו דם. כדי שהמים לעזור העיכול הלחם ולשרותו ויתבשל. וזולת המים לא יותך המאכל. ככה נ"כ בזון הנפש. מזון התורה והלכותיה לדעת מה יעשה האדם הוא מזון הנפש העיקרי כענין הלחם. והגדה הוא מוכרי התורה ומדות הטובות ועסיני דרך ארץ הנכללים גם הוא כענין המים לעזור העיכול וסיתוכו. ככה המעשם

אם

מתנות כהונה

הכי שקורא דרך הילוכו והלכה כב"ה כדאי' בפ"ק דברכות: **את חמי כו'**. הרי אתה רואה שאם כו': **ונבואה** דכתיב גרסי': **יטיפון** וגו' גרס. ור"ל דכתיב בסוף אטיף לך ליין ולשכר הרי שהנבואה נקראת יין וכאן כתיב כי טובים דודיך מיין וה"ג בירושלמי פ"ק דברכות ובפ' אין מעמידין ובפרק אלו הנחנקין דכתיב אל יטיפו יטיפון וכתיב אטיף לך ליין ולשכר ובירו' ל"ג כאן: **והמורים** מד"ת. רק והמורים מדברי נביאים שהרי במקרא זה לא כתיב רק דברי נביאים: **תטיפו**. כל לשון הטפה פירושו על הנבואה כן פי' שם הרד"ק: **ה"ג** שבלה שמי פלמנטרין ופי' הערוך שלוחי': **כתב להם**. לבני המדינה: **וסמנטרין**. פי' הערוך מלגבת: **בקרבך** נביא וגו' גרס: **יורוך**. שהכל תלוי בהם ובדעתם: **אשר תאמר**. ל' נסתר לנקבה ושב אל התורה: **שמע להם**. כלומ' זה אין צריך לומר אלא אפילו אם יאמרו לך על הימין שהוא שמאל וכו': **בלחי** וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא ויפת ותשב רוחו: **ה"ג** אמרות ה' אמרות טהורות: **צרופה**. פי' טהורה ומזוקק' כד"א מצרף ומטהר: **ערותו**. הטמא שבלעדי המים נראית חסרה ורקה: **לים מכסים**. הקרקע התחתונה נקראת ים כן פי' הרד"ק ובעלי שערי אורה בספירת הים: **עיף בה**. יגע בתורה תמיד כדאמרי' ואתה עיף ויגע: **בירוד**. בפחות וטפל והוא כלי חרס וכמו שהשיב ר' עקיבא לבת קיסר: **כך דברי תורה כו'**. צריך שהגדול לא יתבייש לומר לקטן למדני כו': **ה"ג** לומר לקטן למדני כו': **מתבלע**. נבלע ומת בהם: **ולהורות**. כמו שדרשו חז"ל רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה: **ומחמיצין בקנקן** גרסינן: **ומתיישן**. נעשה ישן:

סין

עץ יוסף

וב"ה סברי שקורא דרך הלוכו. והלכה כב"ה כדאי' בפ"ק דברכות: **את חמי בר'** הרי אתה רואה שאם כו': **והמורים מדברי תורה** שבדברי תורה יש עשה ול"ת והילוק עונשין. ובדברי סופרים כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. אבל בירושלמי לא גרסינן כך; וחמורים מדברי תורה רק וחמורים מדברי נביאים שהרי במקרא אל תטיפו שהביא לא כתיב רק דברי נביאים [מת"כ] ועיין בענף: **דכתיב אל תטיפו** יטיפון. שפירושו שהקב"ה הוא אמר לנביאים שלא ינבאו לדור הרע הזה ולא יסיגו כלימות מהם. ומדמנע הקב"ה דברי נבואה ולא דברי סופרים לבל יורו משפטים לדור ההוא. ש"מ דברי סופרים חמורים שפי שאין לחנעם בשום לד [יפ"ת]: **פרמנטרין** פי' פולמו בלשון יוני צבא. ופי' נוטרין בלשון רומי שוכר. כלו' סופר ויחיה על אנשי הצבא [מוסף הערוך]: **כתב להם** לבני המדינה: **וסמנטרין שלי** הנה הערוך פירש סמנטרין מלגבת. אבל המוסף הערוך פירש סמנטרין חותם. והביא ראיה וסעד לדבריו מיידרש שמות רבה פרשה י"ט דתי' בם אמר המלך אם אין סמנטרי על כל המסובין אל יכנס אחד מהם לכאן. כך האלהים עשה מגילה להם כלי אם על מלות ומכורים מפני שנגאלו מן הגלה אמר להם אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא טעמו ממנו עכ"ל הרי שסמנטרין הוא חותם. ולפ"ז צריך לומר חותמי שכתיב כאן בפנים המדרש היה כתוב על גליון המדרש והוא פי' על תיבת סמנטרין והכניסוהו המדפיסים בפנים המדרש. ושלא במקומו. שהיה להם להכניסו אחר תיבת סמנטרין והם הגיהוהו קודם והוסיפו אות וא"ו לתיבת סמנטרין: **יורוך** שהכל תלוי בהם ובדעתם: **אשר תאמר** ל' נסתר לנקבה ושב אל התורה: **שמע להם** כלו' זה אין צריך לומר. אלא אפילו אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל כו' וע' בענף: (יט) **מה מים חיים לעולם**. העורר אותנו על ענין הנותן חיים לנפשינו. ור"ל שכמו שתועלת המים בדרך כלל להצמיח פרי התבואה והציר לבהמה והמים לטבעו הוא יסוד כפות ותהפך אל כל פרי וצמח ולטעמו להיות אותו. כן ד"ת חיים לעולם ר"ל לכל הנמצאים במה שאדם שלם עוסק בתורה ומתקן מדותיו. ע"י זה יתהפך טבע כל עסק התורה לכל מין ומין מהנמצאים כפי שייכות שיש להם במדה מהמדות: **וכתיב לכו שברו** ואכלו וגו' ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב. והנה ממקרא זה אין מוכח על חיים לעולם. ואפשר שלמד חיים לעולם מרישא דכתיב הוי כל צמא לכו למים. ודמה התורה לחיים שהיא נוהגת חיים לעולם וכמו שכתבתי לעיל. אבל יותר נראה כמו שכתב הרד"ל וז"ל ונראה שחסר כאן עוד בבא זו דאי' בספרי סדר עקב פיסקא מ"ח ובשוח"ט מזמור א' [ובילקוט ישעיה] מה מים חנם לעולם אף ד"ת חנם לעולם שנא' לכו שברו כו': **מה מים מן השמים** כ"ל כמ"ד הארץ ממים העליונים היא שותה. וע' בנ"ר: **מה מים משיבין** הנפש כו' אמר כמו מי שהוא צמא ועיף ונפשו שוקקה ויזדמן לידו מים. יוכר חסד הבורא יתר מאד ממי שהוא צמא ולא הכר לו מים לעולם. כי אינו מכיר העדרה. כך ד"ת אם כי יכיר גודל תועלתה מי שגדל על ברכיה מנעורתו וחכך נפשו. עכ"ז יוכר ויובחן תועלתה יותר במה שמשיב נפש רשע אותה רע תמיד הולך בשרירות לבו אשר נפשו לא מסורה והולכת למות באבדן עולם. ואח"כ כשרבים לבו אל התורה השוב נפשו מני שחת ותצרור בצרור החיים. וזהו תורת ה' תמימה. ולומתי יוכר התמימות יותר במה שהיא משיבת נפש ממות לחיים כ"ל: **אשר בלחי** וסיפא דקרא ויפת ותשב רוחו: **מה מים מטהרים את האדם כו'**. לאו בטומאת הגוף מיירי דבזה פשיטא דאינו מועיל לו ד"ת להעלותו מטומאתו אלא כל אחד כפי טהרתו המפורש בתורה אלא בטומאת הנפש מיירי. והא שאמר מה מים מטהרים את האדם כי הנפש נקראת אדם כמ"ש האלפיך בהרבה מקומות. ולכך מביא מקרא זה וזרקתי כו' [זרע אברהם]: **ומה המים** מטהרים הגוף. היינו טבילה לטהר מטומאה. לכן מביא מקרא דאורייתא ורחץ כו' [רד"ל]: **צרופה אמרתך** פי' טהורה ומזוקקה כד"א מצרף ומטהר: **ערותו** הגומא שבלעדי המים נראית חסרה ורקה: **עיף בה** יגע בתורה תמיד כדאמרינן ואתה עיף ויגע: **בירוד** בפחות וטפל והוא כלי חרס. וכמו שהשיב ר"ע לבת קיסר: **אלא במי שעושה** עצמו ככלי חרס. ליכא לפרש דהיינו שמשפיל את עצמו ודעתו שפלה. דהא זה כבר אמר לעיל ומה המים מניחין כו' כך תורה מנחת מי שדעתו גבוה עליו ומדבקת במי שדעתו נמוכה עליו. אלא כאן הכוונה שנעשה טהור ככלי חרס יתעמל בתורה כמו שאמרו באבות כך היא דרכה של תורה כו' ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל: **כך ד"ת אין הגדול כו'** צריך שהגדול לא יתבייש לומר לקטן למדני כו': **מתבלע** נבלע ומת בהם: **ולהורות** כמו שדרשו חז"ל רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה: **מה המים** נמשכין לגנות ולפרדסים. להצמיחם. ולבתי כסאות לשוטפם ולעשותם נקיים. ומרחצאות לרחוץ בהם ולשטוף הבית המרחץ נמצא עושה המים פעולה טובה אף לבתי כסאות ומרחצאות יכול אף ד"ת כן עושין פעולה טובה גם לרשעים. ת"ל כי ישרים דרכי ה' וגו' צדיקים ילכו בם ויגדל צדקתם. ופושעים יכשלו בם שילמית פשעם עד יכשלו עוד בהגותם בה ויגדיל הסיגה אשר בלבם עד אשר מעלה סרכון: **מתיישן** נעשה ישן: **משתבחין בגדולה** מסיים בספרי שנא' בישישים חכמה ואורך ימים תבונה. כשעה שהם מזקינים ונחלשים ופסיד עסם תרבה חכמתם יתחזק שכלם ויוסיפו

פלימע

בנחלה. ואי מה המים אינן ניכרין בגוף אף ד"ת כן ת"ל יין מה היין ניכר בגוף כך ד"ת ניכרין בגוף ומרמזין ומראין באצבע ואומר זה הוא תלמיד חכם. אי מה המים אין משמחין את הלב יכול אף ד"ת כן ת"ל יין מה יין משמח את הלב דכתיב (תהלים קד) ויין ישמח לבב אנוש כך ד"ת משמחין הלב שנאמ' (שם יט) פקודי ה' ישרים משמחי לב. אי מה היין פעמים שהוא רע לראש ולגוף יכול אף ד"ת כן ת"ל שמן מה שמן מעדן הראש והגוף כך ד"ת מעדנים הראש והגוף שנא' (שם קיט) נר לרגלי דברך. אי מה השמן מר מתחילתו ומתוק בסופו יכול אף ד"ת כן ת"ל (שה"ש ד) דבש וחלב מה הם מתוקין אף ד"ת מתוקין שנא' (תהלים יט) ומתוקים מדבש. אי מה דבש יש בו קצרים יכול אף ד"ת כן ת"ל חלב מה חלב נקי אף ד"ת נקיים דכתיב (איוב כח) לא יערכנה זהב וזכוכית. אי מה חלב תפל יכול אף דברי תורה כן תלמוד לומר דבש וחלב מה דבש וחלב כשמעורבים זה בזה אין מזיקין הגוף כך ד"ת שנא' (משלי ג) רפאות תהי לשרך (שם ד) כי חיים הם למוצאיהם. ד"א כי טובים דודיך אלו האבות מיין אלו הנשיאים. ד"א כי טובים דודיך אלו הקרבנות מיין אלו הנסכים. א"ר חנינא אילו היה יודע משה מה הקרבנות חביבין בשעה שבאו ישראל לאותו מעשה היה מקריב כל קרבנות שבתורה אלא רץ לו לזכות אבות שנאמ' (שמות לב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. ד"א כי טובים דודיך אלו ישראל מיין אלו אוה"ע י' עשרה נ' חמשים אלו שבעים אומות ללמדך שחביבין ישראל לפני הקב"ה יותר מכל האומות: (כ) לריח שמניך טובים ר' ינאי בריה דר' שמעון [נא] כל השירים שאמרו לפניך האבות ריחות היו אבל אנו שמן תורק שמך כאדם שמריק מכלי לכלי חבירו. כל המצות שעשו לפניך האבות ריחות היו אבל אנו שמן תורק שמך רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה. ר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא. [נב] ר"א אומר אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסין ושמים וארץ מגלות וכל בני האדם לבלרים אין מספיקין לכתוב תורה שלמדתי ואני לא חסרתיה אלא כאדם שמטביל זכרותו במכחול בים. ר' יהושע אומר אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסי' ושמים וארץ יריעות וכל בני אדם לבלרין אין מספיקי' לכתוב דברי תורה שלמדתי ולא חסרתיה רק כאדם שמטביל זכרותו כמכחול בים. ר' עקיבא אומר אני אין בי כח לומר כמו שאמרו רבותי אלא רבותי חסרוה ואני לא חסרתיה אלא כמריח באתרוג המריח נהנה והאתרוג לא חסר וכממלא מאמת המים וכמדליק מנר לנר. פעם אחת שהה ר' עקיבא לבא לבית המדרש בא וישב לו מבחוץ נשאלה שאלה זו הלכה. אמרו הלכה מבחוץ חזרה ונשאלה שאלה אמרו תורה מבחוץ חזרה ונשאלה שאלה אמרו עקיבא מבחוץ פנו לו מקום בא וישב לו לפני רגליו של ר' אליעזר ובית מדרשו של ר"א היה עשוי כמין ריס ואבן אחת היתה שם והיתה מיוחדת לו לישיבה פעם אחת נכנס ר' יהושע התחיל מנשק אותה האבן ואמר האבן הזאת דומה להר סיני וזה שישב עליה דומה לארון הברית: (כא) ד"א לריח שמניך טובים ר' אחא בשם ר' תנחום בר' חייא שני שמנים הן שמן כהונה ושמן מלכות. ורבנן אמרין שתי תורות הן תורה שבכתב ושבעל פה. א"ר יודן שמן תורק שמך [נג] שמן מתגדל על כל מי שהוא עוסק בשמנה של תורה היא דעתיה דר' יודן דאמר (ישעיה י) וחובל עול מפני שמן [נד] חובל עולו של סנחריב מפני חזקיהו וסיעתו שהיו עוסקין בשמנה של תורה ד"א שמן תורק שמך מה השמן הזה מר מתחילתו וסופו מתוק כך (איוב ח) והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד מה השמן הזה אין משתבח אלא ע"י כתישה כך ישראל אין עושין תשובה אלא ע"י יסורין. מה השמן הזה

יד יוסף נא תנחומא סדר יתרו סי' ג' : נב מד"ס סנהדרין סי' ויקה ד' נ"ט. ופ"ה ד' מיתות. אדר"נ פ' כ"ה : נג פ"ט ז"ל שמו מגדל כו' : נד סנהדרין דף צ"ד ע"ב :

מתנות כהונה

היין ניכר בגוף. שפניו וכל גופו יתאדם שנא' אל תרא יין כי יתאדם: ומרמזין לאחרים. לאמר זהו ת"ח: רע לראש. כששותה יותר מדאי כמו שאמרו חז"ל רובו קשה ומיעוטו יפה: שנא' נר לרגלי וגו'. מכלל שכל גופו בבריאותו שאל"כ אין רגלים עומדות במישור וכמשל המושלים לא יכשלו הרגלים כ"א לאשמת העינים ושמש נר הוא מן השמן ובילקוט ישעיה ובשם ספרי גרסי' שנא' לריח שמניך טובים: קצרים. פסולת ודבר מאוס שנפשו של אדם קצה בו כד"א ותקצר נפשו בעמל ישראל: תפל. בלי מלח ואין בו רק המתיקות הגמור וטבעו קר מאד: כשמעורבים כו'. שהדבש טבעו חם והחלב טבעו קר ושניהם כאחד טובים ושוים לגוף: ה"ג בס' ישן אלו האבות מיין אלו הנשיאים ד"א וכו'. עד הנסכים א"ר חנינא וכו': מה הקרבנות חביבין. כלו' אילו היה יודע שהקרבנות חביבין: לאותו מעשה. של עגל: שנאמר זכור לאברהם. ונקראו האבות דודים כמו שנא' מה לידידי בביתי שדרשוהו חז"ל על אברהם וכן כרם היה לידידי: לריח שמניך. ריחות היו. כלו' כעין ריח בעלמא: שמריק כו'. שנותן לו השמן בעצמו: ה"נ בס"י שמטביל כמכחול בים וי"ל המכחול טבל כו' ולה"ל גרס בדברי ר' יהושע זכרותו של מכחול ור"ל קנה המכחול: לא חסרתיה גרסינן ובסוף פ"ד מיתות הגירסא יותר ברורה: אין בי כח לומר כו'. שאני לא חסרתיה אפילו כמטביל זכרותו כו': אלא רבותי חסרוה. רבותי הם כמכחול ואני לא חסרתים רק כמריח כו'. וכממלא כו'. שאמת המים אינו חסר כי לא יכלו מימיו היוצאים מן המעיין: ה"ג כאמת המים וכמדליק כו': מבחוץ שלא רצה לפסוע על ראשי התלמידים לילך ולישב על מקומו: זו הלכה. כלומר איזה הלכה כלו' שאלה של איזה הלכה נשאלה: הלכה מבחת. כלו' ר' עקיבא: ה"ג חזרה ונשאלה שאלה ונשאלה שנית היתה: חזרה ונשאלה שאלה. או היתה שאלה שלישית ודוק וכן מצאתי שיש גם' אות אמת שהגיה לאסוקה שניה שלישית: שמן מתגדל גרסי': ריס. גבוה כשיעור ריס או עגולה כריס זה של עין ושין בעבור ענך ריס שלשן: וחבל עול וגו'. פסוק הוא בישעיה סי' י': כך וסיפא ראשיתך כו'. כלו' שבתחלה

נצטער

ענף יוסף

אם סוף מצות אנשים מלומדה בלי כוונה טובה ומדות טובות איננה כלום. אלא צריך כוונה פי' כוונה טובה ומדות טובות. וזה לא יתכן כי אם ע"י האגדה. וכמ"ש חז"ל אם רצונך להכיר מי שאמר והיה העולם כלך אחר האגדה. כי שם מבואר ענין היראה והאהבה וענו: ופרישות והחסידות וכל מדות ישרות והנה טוב והכנה. ואלו המדות לנפש כצלות כאלו כמין ספקים אל האכילה שתתענג הנפש בם כפורים. וזה החלק של אגדה לא ימצא כי אם במי שדעתו שפלה אבל הסלכות ודינים ימצאו ג"כ במי שאינו בעל מדות ישרות. אמנם המדות והדיעות והמנהג בדרכי השלמים הוא ענין גורם התורה ותכליתה כי ישרים ילכו בם. למוד שיורה לשמה. כי אל תלמוד האגדות הנמשלים במי שדעתו שפלה והיא רחמים ויסוד כל מדות טובות ווכה על ידם לעוה"ב. כמ"ש חז"ל בלאו אשה אחרת בן עוה"ב הנותן שפל ברך שייף עייל שייף נפיק וגריס באורייתא תדירא. וזהו ענין ומה המים מניחין מקום גבוה כו' כך ד"ת מנחת כו': [כך ד"ת ניכרין בגוף]. ע"ד חכמת אדם תאיר פניו [רד"ל]: [פעמים שהוא רע לראש ולגוף]. פי' לתענית כמ"ש בנדרים דף מ"ט ע"א שיין תרש כע לעינים [רד"ל]: אי מה השמן מר מתחלתו כו' פ"ל דבש וחלב]. קשה הא לקמן אמר שד"ת נמשל לשמן ע"ש והיה ראשיתך מצער וגו'. ונראה דס"ם וס"ק שבמרירות ישיג תענוג המתיקות עיקר לבסוף והיינו לדבר אחד נתכוונו. ומדרש זה נלקח ממדרש דלקמן [יפה מרא]

מס

עץ יוסף

שלימות [רמב"ם]: היין ניכר בגוף שפניו וכל גופו יתאדם שנאמ' אל תרא יין כי יתאדם: ומרמזין לאחרים לומר זהו תלמיד חכם: רע לראש כששותה יותר מדאי כמו שאחז"ל רובו קשה ומיעוטו יפה: שנאמר נר לרגלי דבריך וגו'. מכלל שכל גופו בבריאותו. שאם לא כן אין רגלים עומדות במישור וכמשל המושלים לא יכשלו הרגלים כי אם לאשמת העינים. ושמש נר הוא מן השומן. ובילקוט ישעיה גרים שנא' לריח שמניך טובים. ובספרי גרס שנאמר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך. ואומר כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך. והוא ע"ד שאמרו בגמ' חש בראשו יעסוק בתורה שנא' כי לוית חן הם לראשך. חש בגרונו יעסוק בתורה שנא' וענקים לגרגרותיך. חש בבני מעים יעסוק בתורה שנא' רפאות תהי לשרך. חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנא' ושקוי לעצמותיך: קצרים פסולת ודבר מאוס שנפשו של אדם קצה בו כד"א ותקצר נפשו בעמל ישראל: תפל בלי מלח ואין בו רק כמתיקה הגמור וטבעו קר מאד: כשמעורבים כו'. שהדבש טבעו חם. והחלב טבעו קר. ושניהם כאחד טובים ושוים לגוף: מיין אלו הנשיאים אפשר הכוונה על הזקנים שהם שופטי העדה שנהרגו על שמיחו ישראל מלעשות העגל כדאיתא ברבה סדר בהעלותך פט"ו סי' י"ז ובתנחומא שם. שכשבאו ישראל לאותו מעשה הזכיר משה זכות האבות ולא הזכיר זכות הזקנים: אלו הנסכים שמה שמסיים המדרש אילו היה משה יודע כו' משמע שצ"ל מיין אלו האבות שנמשלו ליין דכתיב כרם היה לידידי דרשו חז"ל על אברהם. ויותר נראה שהיה הנוסחא ד"א כי טובים דודיך אלו האבות [שנקראו דודים כמו שנאמר מה לידידי בביתי שדרשוהו חז"ל על אברהם] מיין אלו הנסכים. ר"ל אלו הקרבנות. וזה שאמר אילו היה יודע משה מה הקרבנות חביבין כלו' אילו היה יודע שהקרבנות חביבין. היה מקריב כל הקרבנות. אלא היה יודע שאין הקרבנות חביבין כמו זכות אבות לכן פנה אל זכות אבות: לאותו מעשה של עגל: ד"א כי טובים דודיך אלו ישראל כו'. וזהו למ"ד שישראל אינם בכלל הש"א. וזהו שהקב"ה אומר לישראל שאתם טובים מהשבעים אומות. אבל למ"ד שישראל הם בכלל השבעים. שעם ישראל הם שבעים ליכא לפרש פירוש זה אלא מפרש שישראל אומרים כן להקב"ה כי טובים דודיך מיין וכפי פי' הפשוט: (ב) ריחות היו כלו' כעין ריח בעלמא: באדם שמריק כו' שמריק השמן בעצמו. ובתנחומא אי' הראשונים ריח שירים אמרו לפניך אבל אנו שמן תורק שמך כשבאנו ליום לא הנחנו לשון של שבח שלא קלסנו לך לכך נאמר לריח שמניך וגו' כאדם שמריק מכלי אל כלי חבירו: שמטביל זכרותו במכחול בים באדר"נ פרשה כ"ה איתא אין יכולין לכתוב כל מה שקריתי ושניתי ומה ששמעתי לחכמים בישיבה. ולא חסרתי מכל אשר שאלו עיני [ס"א ולא הסרתי מן התורה] אלא כאדם שטובל אצבע בים. ולא חסרתי מתלמודי [ר"א מרבותי] אלא כדי שיכחול המכחול מן השפופרת. ובסוף פרק ד' מיתות איתא הרבה תורה למדתי והרבה הרבה לימדתי. הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים. הרבה לימדתי ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת. ומהלכין [illegible] סוף דף ל"ג ע"א איתא [illegible] למכתב. ולא חסרון תלמידי מחכמתי אלא ככוחלא בעינא. ולגא מרבותי אלא כמאן דטעי ביממא. ולא הוה אלא למיתן מינשא לרבותי יתיר מיניה ע"כ. הרי אתה רואה שמ"ם יש כאן תליכין להגיה. ופירש רש"י שפופרת קנה שטוען בה כחול. ומכחול קיסם של עץ או של כסף שתוחבים בתוכו ומטבלו בכחול ומוציאו עכ"ל. ולפמ"ש צ"ל בדברי ר"א ואני לא חסרתיה [פי' מרבותי] אלא כאדם שמטביל זכרותו במכחול [פי' כמו שמטביל הקיסם של הכחול בהשפופרת של הכחולן]. ובדברי ר' יהושע צריך לגרוס כאדם שמטביל זכרותו של המכחול בים. פי' כאדם שמטביל הקיסם של הכחול בים שלפי ערך רוב המים שבים לא חיסר כלום: אני אין בי כח לומר כמו שאמרו רבותי. ר"א ור"י. שאני לא חסרתי אפילו כמו שאמר ר' יהושע: אלא רבותי חסרוהו. אף דכל מלמד לחברו תורה המלמד אינו הסר כלום. אך הכוונה שמהגוג תורה שהיה ברבותיהם של ר"א ור"י. לא קבלו מהם רק מעט. ואל"ד עקיבא שמה שקיבל הוא מרבותיו לא נחסר אפילו למעט אלא רק כמו שמריח באתרוג כו': וכממלא מאמת המים שדרך המעיין כאשר נפתח ומימיו יוצאים ומתפשטים לחוץ או במעיין הזה נכנסים בו המים הזכים מן המקור. כי בשביל שהוציא לכך באים המים הזכים והבריאים למעיין מן המקור עצמו. נמצא לא נחסר המעיין לעולם. והמים שלוקחים מן המעיין לא נחשב כלום למים נגד המים הזכים שבאים אח"כ להמעיין: פעם אחת שהה ר"ע לבא כו'. בא לומר שאע"פ שר"ע היה מ"ח כל כך עד שאמרו עליו הלכה מבחוץ תורה מבחוץ כו' מ"מ היה אומר שלפי גדלות התורה לא למד כלל שלא החסיר מהתורה אלא כמריח מן האתרוג: מבחוץ שלא רצה לפסוע על ראשי התלמידים לילך ולישב על מקומו: זו הלכה כלו' איזה הלכה. ר"ל שאלה של איזה הלכה נשאלה: הלכה מבחוץ ר"ע שהוא בעל הלכה הוא בחוץ. וכתב הרד"ל הלכה פי' הלכה למשה מסיני. ותורה מבחוץ הוא הפלפול מסברא. וע' בפרש"י שלהי הוריות דף י"ג ע"ב. והיינו סיני ועוקר הרים עכ"ל: חזרה ונשאלה שאלה וזו היתה שאלה שלישית. וע' בספר א"א: כמין ריס עמק המלך מתרגמינן בים ריסא דמלכא. ר"ל שהיה מדרשו במקום נמוך כמו העמק [א"א] או פירושו עגולה כריס זה של עין [מת"כ] ובקדושין אי' בפ"ק אמר לו מנין ריסי עיניך אחד ניכר שבן אלמנה אתה: מיוחדת לו לישיבה פי' מיוחדת לו לר' אליעזר. ועליו היה ר' יהושע אומר זה לאחר פטירתו שהאבן שהיה יושב עליו ר"א דומה להר סיני ור"א דומה לארון הברית. אבל אין נראה לפרש זה על ר"ע שיאמר עליו ר' יהושע רבו כן בחייו. גם לשון ישב עליו משמע שכבר נפטר בשעה שאמר זה. והיינו ר"א שמת קודם ר' יהושע [רד"ל]: (כא) חובל עולו של סנחריב. כמו שאמרו כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות: מפני שמנו של חזקיהו ומסיים בגמרא שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. לפי שהיו עסוקים בתורה שתמיד הוצרכו לשמן הרבה כדאי' בפ"ק דשבת ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרים ד"ת. מה עשה העלו לו ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן: וסופו מתוק כך ד"ת אדם מצטער בהן בתחלה ועושה בהן סגולות. וסיפא לאחריתך מצער כו'. כך הוא

מכניס

אין מתערב בשאר משקין כך ישראל אין מתערבים באוה"ע דכתיב (דברים ז) לא תתחתן בם. מה השמן הזה כוס מלא אינו מזריף כשאר כל המשקין אף ד"ת אין מזרפים בדברי ליצנות. מה השמן הזה כוס מלא שמן בידך ונפל לתוכו טיפה של מים יוצאת כנגדה טיפה של שמן כך אם נכנס דבר של תורה ללב יוצא כנגדו דבר של ליצנו' נכנס ללב דבר של ליצנות יוצא כנגדו דבר של תורה. מה השמן הזה מביא אורה לעולם כך ישראל אורה לעולם שנא' (ישעיה ס) והלכו גוים לאורך. מה השמן הזה עליון על כל המשקין כך הם ישראל עליונים על כל האומות שנא' (דברים כח) ונתנך ה' אלהיך עליון. מה השמן הזה אין לו בת קול כך ישראל אין להם בת קול בעה"ז אבל לעה"ב כתיב (ישעיה כט) ושפלת מארץ תדברי: (כב) ר' יוחנן פתר קרייה באברהם אבינו בשעה שאמר לו הקב"ה (בראשית יב) לך לך מארצך וממולדתך למה היה דומה לצלוחית של פוליטון שהיתה מונחת בזוית אחת ולא היה ריחה נודף בא אחד וטלטלה ממקומה והיה ריחה נודף אף כן אמר הקב"ה לאברהם אברהם הרבה מע"ט יש לך הרבה מצות יש לך טלטל עצמך בעולם ושמך מתגדל בעולמי לך לך מה כתיב בתריה (בראשית יב) ואעשך לגוי גדול על כן עלמות אהבוך א"ל הקב"ה הא לך עלמות הרבה דכתיב (שם) ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן והלא אם מתכנשים כל העולם לבראת יתוש אחד אינן יכולים לבראתו אלא אלו הגרים שגיירו אברהם ושרה לכך נאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן. א"ר הוניא אברהם היה מגייר אנשים ושרה הנשים ומה ת"ל אשר עשו בחרן מלמד שהיה א"א מכניסן לביתו ומאכילן ומשקן ומאהיבן ומקרבן ומגיירן ומכניסן תחת כנפי השכינה. הא למדת שכל המכניס בריה אחת לתוך כנפי השכינה מע עליו כאילו הוא בראו ויצרו וריקמו. א"ר ברכיה אמרו ישראל לפני הקב רבש"ע ממה שאתה מביא אורה לעולם שמך מתגדל בעולם. ומה ה האורה נאולה שבשעה שאתה מביא לנו אורה הרבה גרים באים ומתגייר ונוספים עלינו כגון יתרו ורחב יתרו שמע ואתא רחב שמעה ואתייא. א חנינא בשעה שעשה הקב"ה נס לחנניה מישאל ועזריה הרבה גרים נתגיי דכתיב (ישעיה כט) כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי מה כת בתריה (שם) וידעו תועי רוח בינה. ד"א על כן עלמות אהבוך על שנתת ביזת מצרים וביזת הים וביזת סיחון ועוג וביזת ל"א מלכים אנו אוהבים או ד"א על כן עלמות אהבוך על שהעלמת מהם יום המיתה ויום הנחמה אהבון ד"א על כן עלמות אהבוך בעלמות ובזריזות. ד"א על כן עלמות אהבוך א בעלי התשובה. ד"א על כן עלמות אהבוך זו כת השלישית שנא' (זכריה והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף וגו'. ד"א על כן על אהבוך אלו הגרים הה"ד (חבקוק ג) ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בק שנים וגו'. ד"א על כן עלמות אהבוך זה דורו של שמד שנא' (תהלים מד) עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ד"א על כן עלמות אהבוך א ישראל שנא' (דברים ז) כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה וגו'. ד על כן עלמות אהבוך על שהעלמת מהם מתן שכרן של צדיקים: (כג) דא ברכיה ור' חלבו נ"י עתיד הקב"ה לעשות ראש חולה לצדיקים לע"ל מה ט (תהלים מח) שיתו לבכם לחילה לחולה כתיב צדיקים מכאן וצדיקים מ והקב"ה באמצעם והם חלים לפניו בעלמות ומרמזין אלו לאלו באצב ואומרים (שם) כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות בש
עולמות

יד יוסף נה ויק"ר סוף פ' י"א תנחומא פ' שמיני. קהלת רבה פ"א סי' ג'. תענית דף ל"א. ירושלמי מגילה פ"ב. שה"ש רבה פ"ז ילקוט ישעיה רמז רל"ד:

ענף יוסף

[כא] [מה השמן הזה כוס מלא שמן בידך ונפל לתוכו טיפה של מים יוצאת כנגדה טיפה של שמן כו'] · לכאורה ל"ע כי זהו ג"כ בשאר משקין בהיות הכלי מלאה מהם בנפול לתוכה טיפה של מים יוצא כנגדה טיפה מהמשקה: אך הכוונה שבשאר משקין אם תפול לתוכה טיפה של מים מתערבת הטיפה עם המשקה והטיפה היוצאת אינה טיפה זכה רק טיפה מעורבת. לא כן בשמן שאינה מתערבת בשום משקה והטיפה היוצאת כנגד טיפת המים היא זכה וצלולה. ככה בד"ת בהודקק עצמו לדברים בטלים לא די שהד"ת הנמצאת בקרבו היא ממוזג ומעורב בליצנות אבל כלומר שהיוצאת מינו היא ג"כ ממין הנשאר בקרבו. אבל יוצא כנגדו טיפה זכה מד"ת. וביאור זה הדבר כי הצלחת הנפש עם נעימות הזמן הם כשני צרות. והאיש אשר מילא כפיו מתענוגי הזמן גרש יגרש מינו נועם העליון. כי עיקר הדיבוק בהדבק בינו ובין הבינה עליונה הוא השכל הנשפע ממנו יתברך על האדם כאשר כתב רבינו במורה ח"ג פרק נ"א זה השכל אשר השפע אלינו מהש"י הוא הדיבוק אשר בינינו וביניו ע"ש. ותענוגי הזמן והחושקים בהם מחשיכים מאור השכל:

אבותינו

מתנות כהונה

כלומר על דברי תורה ובסוף היא מתוקה לו וה"ג בפ' כי תבא: מזריף כשאר נרסי' ופירושו מבלבן ומנתז למעלה כראה כששופכין לתוכה הרבה בפעם אחת כדרך שאר המשקי' אלא עולה למעלה בנחת ועיין בערוך ערך זרף השני: יוצאת כנגדה כו'. מפני שהש לעולם צף למעלה: אין לו בת קול. ר"ל קול הברה כששופכין אותו לתוך כלי אינו משמיע קול כשאר המשקין: ושפלת מארץ תדברי. פסוק הוא בישעיה סי' כ"ט וסבירא ליה שהוא על העתיד אע"פ שלפי פשוטו לא משמע כן: מארצך וממולדתך גרסי': מתגדל בעולמי לך. כלו' אתה שכתוב לך לך להנאתך שאגדלה שמך וע"ז נאמר כאן לריח שמניך טובים וע' בב"ר ריש פ' ל"ט: מה כתיב בתריה כו'. והוא שכתוב כאן על כן עלמות אהבוך וכדאיתא לקמן: ומה ת"ל ט'. בב"ר לא גרס ליה. וי"ל שקשה לו מדכתיב הנפש דמשמע ליה אותו כ עצמו שעשה אברהם אותו עצמו עשתה אותו שרה וזה אינו שהרי הוא מגייר האנשים וה הנשים וא"א אלא ע"י האכסניאות שנעשה ע"י שניהם וע"י זה נתגיירו כדאיתא בב"ר פ' ל"ט וריקמו רקם עליו עור למעלה: האורה נאוה. כד"א ליהודים היתה אורה: ביזת מצרים כו'. או"ה קרויים עלמות ומלת אהבוך שב על ישראל: יום המיתה כו'. שמפני זה מכוונים לב לשמים בתפלה ובתחנונים: בעלי תשובה. קרי ביה על מות שהגיעו עד שערי מות בעונותיהם וחזרו בתשובה והקב"ה מקבלם: ה"ג אלו הגרים הה"ד כי שמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים וגו' יהושע סי' ט': על שהעלמת מהם כו'. ולפיכך אוהבים אותך כי יודעים כי כך הוא וכמו שנא' עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו: ה"ג ד"א א"ר ברכיה כו'. ודרש על עלמות מל' עלמות חריזות וכדלקמן: ראש חולה. נתבאר בויקרא רבה סוף פרשה י"א ועיין

שם

עץ יוסף

בדברים רבה פר' ג'. כלו' שבראשונה נדמה על ד"ת ובסוף היא מתוקה לו: אינו מזריף כשאר כל המשקים. פי' אינו מבלבן ומנתז למעלה כראה כששופכין לתוכה הרבה בפעם אחת כדרך שאר המשקין אלא עולה למעלה בנחת. וכתב הרד"ל ועיקר המלה הוא לשון המקרא [תהלים ע'] זרזיף ארץ. ופרש"י נטיפת מטר כדאיתא דיומא דף פ"ז ע"א זרזיפא דמיא: אף ד"ת אין מזרפים כדברי ליצנות. כצ"ל בכ"ף [רד"ל]: יוצאת כנגדה כו' מפני שהשמן לעולם צף למעלה: אין לה בת קול ר"ל קול הברה כששופכין אותו לתוך כוס אינו משמיע קול כשאר משקין: ושפלת מארץ תדברי זה סגנו מפורסם. ורק נ"ל כך ישראל אין להם בת קול בעוה"ז שנאמר ושפלת מארץ תדברי. אבל לעוה"ב כתיב קול צופיך נשאו קול. וכתיב ויצא מהם תודה וקול משחקים. ויש כיוצא בזה כמה כתובים [א"א] והרד"ל כתב שצ"ל אבל לעה"ב כתיב [ישעיה מ'] הרימי בכח קולך וגו'. ולגירסת ספרינו יש לומר דדרש ושפלת מארץ כשתשפלי עד לארץ אז תדברי. והיינו לימות המשיח כד"א ישפילה עד ארץ וגו' תרמסנה רגל רגלי עני וגו' [ישעיה כו] עכ"ל: (כב) רבי יוחנן פתר קרייה. לריח שמניך וגו' באברהם אבינו: בשעה שאמר לו הקב"ה לך לך כו' למה היה דומה ר"ל דקשה למה הרחיקו מבית אביו והטריחו בדרכים ועשאו כגר בארץ. שאם כדי לקיים המצות שלא ימחו בידו אנשי הארץ שהיו עובדים ע"ז. לזה לא הוצרך להרחיק כי הוא לא היה ירא מהם ולא ישוב מפני כל. לכן אמר המשל לצלוחית כו' שכ"ל שזה היה כדי שיתגדל שמו ויתפרסם כבודו במלא עולם. מה שלא היה מתפרסם אלא ליושבי ארצו אילו לא גלה: לצלוחית של פוליטין כו'. פוליטין פי' בלשון רומי ויוני מין שמן מרקחה מורדים ובשמים [מוסף הערוך]. ובב"ר פ' ל"ט גרס אפופלסימון. והוא שרף נוטף מעץ בלסמון הגדל בעיר יריחו אשר נקרא שמה על שם ריח [ערוך]. ותרגום בפסוק הדודאים נתנו ריח איתבסם קדמי כריח בלסמון. ולפי משל זה כך הוא פי' המקרא דכאן לריח שמניך טובים ר"ל כדי שיתנו ריח יפה שמניך הטובים צריך אתה לגלות. כי כשמן שמריקין אותו מכלי אל כלי כי אז נותן ריחו. כן יהיה שמך מתגדל ע"י גלותך. ורמז בזה ג"כ כי כמו שהשמן לא הוסיף שבח בעצמו בהיותו מטולטל למקום. רק שפירסומו וריחו לאחרים הוא שנתחדש. כן אברהם לא הוצרך לגלות מארצו כדי לקיים המצות כנ"ל. אבל מה שהרויח הוא שיהיה שמו מתגדל ומתפרסם לכל. וזהו שמסיים המדרש הרבה מצות יש לך טלטל עצמך בעולם ושמך מתגדל בעולם לך לך מה כתיב בתריה ואעשך לגוי גדול. פי' הריוח שיומשך מהליכה זו היא מאי דכתיב בתריה ואעשך וגו' ואגדלה שמך [יפ"ת] וע' כל זה בב"ר פ' ל"ט: הא לך עלמות הרבה פי' ע"י טלטולך הרבה גרים יתוספו. שע"י שיכירו שה' אתך ידבקו בדרכיך וכמו שמסיק המדרש [יפ"ת]: והלא אם מתכנשים כו' וליכא למימר בריאה ממש ע"י ספר יצירה כדאי' בפ' ד' מיתות. משום דהתם מוכח שבריאה כזה הוא בלא דיבור ונפש משכלת וכבהמה בצורת אדם ולא הותר לעשות כזה אלא לפי שעה ליחיד לנסיון בעלמא ולא ברבים. ועל כזה נאמר כבוד אלהים הסתר דבר ולא לפרסם הדבר ברבים לדורות כאברהם שהוליכם אתו עמו בשובו לארץ כנען [נזה"ק]: לכך נאמר ואת הנפש אשר עשו. פי' אשר עשו לפ"ז לשון תיקון כמו ועשתה את צפרניה. שבגרות תקנו נפשם: א"ר הוניא אברהם כו' בא לתרץ למה כתיב אשר עשו לשון רבים. יאמר אשר עשה. על זה מתרץ שגם אמנו שרה גיירה נשים: ומה ת"ל אשר עשו בחרן. ר"ל למה נאמר עשו דמשמע עשיה ממש. דבלפורדים ניחא למימר עשיה על התיקון משום דבלפורדים נמי איכא קצת מלאכה. והשיב דאפקיה בלשון עשיה ללמדך דחשיב כאילו בראו. שהביאו לחיי העוה"ב כי לכך נבראו. ואל"כ נוח לו שלא נברא [יפ"ת]. או אפשר דקשה ליה מדכתיב הנפש דמשמע ליה אותו הנפש עצמו שעשה אברהם אותו עצמו עשתה אותו שרה. וזה אינו שהרי הוא מגייר אנשים והיא מגיירת הנשים. והשיב שזה היה ע"י האכסניאות שנעשה על ידי שניהם וע"ז נתגיירו. כדאי' בב"ר פ' ל"ט: וריקמו רקם עליו עור מלמעלה: ממה שאתה מביא אורה כו'. זה נדרש מ שמניך. שהשמן מביא אורה לעולם [רד"ל]: האורה נאולה כד"א ליהודים היתה אורה שנתת לנו ביזת מצרים כו' זה ג"כ נדרש מן שמניך. וכעין מה שתרגם אונקלוס כשר החזינו משמן בקר וחלב צאן ביזת מלכהון וכו'. והאומות נקראים עלמות. ומלת אהבוך ב על ישראל [מת"כ] ולדבריו נדרש על כן עלמות ר"ל בשביל ביזת העלמות הם האומות שנקראו עלמות. שנתת לנו שמניהון. לכן אהבוך ישראל [רד"ל]: יום המיתה שמפני שאין יודעים מיתתם הם כל ימיהם בתשובה ומכוונים לבם לשמים בתפלה ובתחנונים. וכמו שאמר התנא שוב יום אחד לפני מיתתך כו' ומפני שאין יודעים יום הנחמה והגאולה הם מצפים בכל יום ומקויים ל הגאולה והנחמה ומכוונים לבם לשמים. אבל אם היו יודעים ריחוק הנחמה והגאולה ה מתייאשים מן הגאולה והנחמה. והרבה היו יוצאים מן הכלל: בעלמות ובזריזות ע"ד שדרש בש"ר ותלך העלמה שהלכה בזריזות. והכונה כאן ע"ד שאמר התנא הוי עז כנמר וקל כנשר ר כצבי לעשות רצון אביך שבשמים: אלו בעלי תשובה קרי ביה על מות שהגיעו עד שער מות בעונותיהם וחזרו בתשובה והקב"ה מקבלם: זו כת שלישית דרש עלמות על מית ואח"כ מלפלפת ועולה כמ"ש בר"ה דף י"ז ע"א: אלו הגרים הה"ד [יהושע ט'] כי שמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים וגו'. [מת"כ]: ד"א על כן עלמות אהבוך אלו ישראל פי' על כן על מות אהבוך ר"ל שאהבתם לך כ"כ גדול עד שמוסרים עצמם על קידוש השם שנא' כי מאהבת ה' אתכם כו'. מזה הפסוק אינו ראיה שהם אוהבים להש"י רק הש"י אוהב אותם. ואפשר שכוונתו על פסוק שלאחריו שומר הברית והחסד לאוהביו: על שהעלמת מהם כו' ולפיכך אוהבים אותך כיודעים כי כך הוא. וכמו שנא' עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו: (כג) ד"א א"ר ברכיה כצ"ל ודרש על כן עלמות מלשון עלמות וזריזות וכדלקמן [מת"כ] ראשו החול לצדיקים. פי' עגולה שכינמלבון מחול הכרם דתנן בכלאים. ופירושו סביב. ורצה שיהיו הצדיקים סביבו כעגולה. והוא יתברך יהיה באמצע. ולהיות הש"י באמצע אמר שיהיו מראים אותו באצבע. שהאמצעי נראה לכל המסובבים. ומ"ש שהקב"ה יהיה ראש חולה. הוא היות באמצע כמו המרכז לעגולה [יפ"מ] ועיין בויק"ר סוף פ' י"א ובירושלמי פ"ב דמגילה. וכתב הגאון בספר חרוזה שאמר זה על מה שמתענגים מזיו השכינה בתענוג שאין לו סוף. שהמחול הוא עגול ואין לו ראש וסוף. ולכך המשיל תענוג הנפשות שאין לו סוף למחול שאין לו סוף. והאלשי"ך הקדו' ס"וכ' שהכוונ כי אז נהיה כולנו נביאים. כי מלבד מה שתפסוק זוהמתנו גם יצה"ר לא יהיה בנו כי נהיה כולנ קדושים וטהורים באופן שלא נצטרך לומר לנביא שידבר הוא עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים כי אם שבו יתברך נשמח כי קדושים נהיה כי קדוש הוא ולא יקרנו אסון מות כדבר עמנו אלהינ עכ"ל: שיתו לבכם לחילה כו' ואע"ג דפשטיה דקרא זה מיירי בירושלים כדכתיב ההם רא ציון ירכתי צפון סובו ציון. י"ל הרמז הזה הרמוז בתיבת חולה מיירי בג"ע דאפשר שהכתוב בעני אחר ורמוז בענין אחר [יפ"מ]: לחולה כתיב וכן הוא כדפוס מאלוב. וכן הוא בירושלמי ובויק"ר הנ"ל. וזהו לשון בעל מנחת שי בירושלמי ובתיקוני זוהר ובמדרש חזית ובקהלת רבתי כתב לחולה כתיב. אבל בכל הספרים שלנו כתיב וקרי לחילה ביו"ד. והכי אי' באגדת תהלים עכ"ל הרי דגם כאן הנוסחא לחולה כתיב. ולא כדפוס לעמברג שאי' שם לחילה כתיב · והם חלים

לפניו

עולמות ינהגנו בעה"ז ובעה"ב . ד"א הוא ינהגנו עלמות בעלימות ובזריזות. ד"א עלמות כאילין עולימתא המד"א (שם סח) בתוך עלמות תופפות . ד"א עלמות תרגם עקילס אתנסיא עולם שאין בו מות ומרמזין אלו לאלו כאצבע ואומרים כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות בשני עולמות ינהגנו בעה"ז ובעה"ב . בעה"ז דכתיב (דברים טו) כי ה' אלהיך ברכך . ובעה"ב דכתיב (ישעיה נח) ונחך ה' תמיד : (כד) משכני אחריך נרוצה א"ר מאיר נט בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל התורה אמר להם הקב"ה אלעיקי אני נותן לכם את התורה אלא הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה ואני נותנה לכם אמרו לפניו רבש"ע אבותינו ערבים לנו אמר להם אבותיכם צריכין ערבים . למה"ד לאחד שהלך ללוות מן המלך א"ל הבא לי ערב ואני מלוה אותך הלך והביא לו ערב אחד א"ל ערבך צריך ערב הלך והביא לו ערב שני וא"ל ערבך צריך ערב כיון שהביא לו ערב שלישי אמר תדע כי מפני זה אני מלוה לך . כך בשעה שעמדו ישראל לקבל התורה אמר להם אני נותן לכם תורתי הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה ואתננה לכם אמרו אבותינו ערבים אותנו אמר להם הקב"ה אבותיכם יש לי עליהם אברהם יש לי עליו שאמר (בראשית טו) במה אדע יצחק יש לי עליו שהיה אוהב לעשו ואני שנאתיו שנא' (מלאכי א) ואת עשו שנאתי יעקב נא שאמר (ישעיה מ) נסתרה דרכי מה' אלא הביאו לי ערבים טובים ואני נותנה לכם . אמרו לפניו רבש"ע נביאינו ערבין לנו אמר להם יש לי עליהם שנא' (ירמיה ב) והרועים פשעו בי וכתיב (יחזקאל יג) כשועלים בחרבות נביאיך ישראל היו אלא הביאו לי ערבים טובים ואתננה לכם אמרו הרי בנינו ערבים אותנו אמר הקב"ה הא ודאי ערבים טובים על ידיהם אתנ' לכם הה"ד (תהלים ח) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז ואין עוז אלא תורה שנאמ' (שם כט) ה' עוז לעמו יתן . בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפש לא הערב הוי מה שנא' (הושע ד) ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני . א"ר אחא גם אני כביכול אף אני בשכחה מי יאמר בתורה לפני ברכו את ה' המבורך לא היונקים . הוי מרפין התורה שבכם נתפשו בניכם שנאמ' (ירמיה ב) לשוא הכיתי את בניכם כביכול גם אני בשכחה מי יאמר ברכו את ה' המבורך לפני . לפיכך צריך אדם להכניס בנו לתורה ולחנכו בלימוד שיאריך ימים בעולם שנא' (משלי ט) כי בי ירבו ימיך : (כה) ר' יוחנן וריב"ל ורבנן ר"י אמר ממה שהכנסתנו לארץ טובה ורחבה אחריך נרוצה לארעא טבתא דאתקריאת משכנותא וריב"ל אמר ממה שנתת לנו ארעא טבתא רבתא דאתקריאת משכנתא אחריך נרוצה. ורבנין אמרין ממה שהשרית שכינתך בתוכנו כדכתיב (שמות כה) ועשו לי מקדש אחריך נרוצה . ורבנין אמרין תורי על שסלקת שכינתך מתוכנו אחריך נרוצה תדע לך שהוא כן שכל צרות שבאו עליהן במעשה העגל לא נתאבלו כיון שאמר להם משה (שם לג) כי לא אעלה בקרבך מיד וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו . תני רשב"י זיין שנתן להם לישראל בחורב ושם המפורש היה חקוק עליו וכשחטאו במעשה העגל נטל מהם . כיצד נטל מהם ר' איבו ורבנן ר' איבו אמר מאליו היה נקלף ורבנן אמרי מלאך היה יורד ומקלפו אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כלום האשה מתקשטת אלא לבעלה . אריב"ל להוטים היו ישראל אחרי שכינה המד"א יבא דודי לגנו לגינונו : (כו) ר' יודן ור' עזריה . ר' יודן אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע על שנהגת עם שכנותי במדת הדין ועמי במדת רחמים אחריך נרוצה דא"ר ברכיה בשם ר' אלעזר נח נעשה בעשרת השבטים מה שלא נעשה בדור המבול . בדור המבול כתיב (בראשית ו) רק רע כל היום ובעשרת השבטים כתיב (מיכה ב) הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם הרי זה בלילה בבקר מנין (שם) באור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם אותם לא נותר מהם פליטה ומאלו נותר פליטה. באיזה זכות נט ר' יצחק פתר להו לשבח רבי אמר בזכות והנה נותרה בה פלטה ס המוציאים אב"כ אלא המוצאים בזכות הצדיקים והצדיקות

יד יוסף נז תנחומא ויגש. שוח"ט מזמור ה' ג. נז עיין אגדת בראשית פרשה ס"א וס"ד : נח ב"ר פ' כ"ט פי' כ'. ילקוט יחזקאל רמז שנ"ב : נט כתי סיכות ר' ינאי אמר לנו לשנה מוחר (א"ח) : ס עיין איכה רבה פ"ד :

מתנות כהונה

שם : משכני אלעיקי . עיקר הוא שטעה בל' ערבי ומלת אל הוא תיקון הל' כידוע : שנ' לשוא הכ' . הרי זה עוד ראיה אחרת : ה"ג לשוא הכתי וכו' . וסיפיה דקרא מוסר לא לקחו ירמיה סי' ב' על שלא עסקו בתורה הנקראת מוסר כמ"ש שמע בני וגו' קחו מוסר ודרש משכני ל' משכן : מי יאמר גרסי' : ה"ג בילקוט דאיתקרי' משכנתא וכן בסמוך וקרא א"י כן על שהוא עיקר משכן המלך הקב"ה ודרשו מסיפיה דריש' אחריך נרוצה למקום משכנותיך : מקדש וגו' גרסי' . וסיפיה דקרא ושכנתי בתוכם : שסלקת כו' . ודרש משכני מל' המשכה וסילוק שכינה : ה"ג בילקוט בפ' כי תשא תני רשב"י זיין נתן להם כו' : ושם המפורש כו' . מאליו כו'. ושניהם דרשו מדכתיב ויתנצלו משמע ע"י סבה מכרחת ע"י אחרים או ע"י עצמו ולא בדעת עצמם : לגינונו לתופהו : עם שכינותי . ר"ל סדום ועמורה וכדמפרש ואזיל ודרש משכני כמו שכיני והמ"ם הוא משרש : ה"נ לאל ידם אותם לא נותר כו' ועיין מאמר זה בב"ר פ' כ"ח : והנה נותרה בה כו' . פסוק הוא ביחזקאל סי' י"ד : המוציאים . המוצאים ול' מציאה נופל על הצדיקים

ענף יוסף

[כד] אבותינו ערבים לנו הרי אבותינו ערבין לנו כו' בגי' ערבים אותנו] . כוונת המאמר שמפני שהבטחון קיום התורה ימשך לאחד משלש סבות . אם מצד הטבע שתמשך לו בשלמות מלידה ומבטן . ואם מצד המלמד והמדריך אל כוונותיו . ואם מצד אהבת השכר ויראת העונש . ונגד ענין הטבע אמרו אבותינו ערבים לנו . כי לכיותינו נמשכים ממקור השלימות יהיה בטחון שנהיה קיימים בענין בשלמות . ועל זה היתה התשובה אבותיכם יש לי עליהם כי אחר שאין דבר נמצא בשלימותם לא תוסיפו אתם כחם לבטחון בתורה וכנגד המלמדים אמרו נביאנו ערבים לנו . ובאה התשובה כי גם נביאיהם לא מצאו ידיהם ורגליהם . ואח"כ אמרו כי יהיה הבטחון מצד יראת העונש בהם בבניהם בכל ארי הגלות כאגנים אשר יאכל כל חסיד עליהם . וקבל אותם הקב"ה . כי הגלות בבנים בשלימים יחשו יקר למילדם [ספר עוקן אמרי שפר] : (כה) [זיין שנתן להם לישראל בחורב ושם המפורש היה חקוק עליו] . הוא כתר מעלות וכתרים ואורות שנדבקו בנשמתם . אך לכיותם בני חורין מן השעבוד . ר' חירות ממלאך המות . ושם' יחייהם לזיין . ובכ' יחייהם לשם המפורש הוא מקור החיים לעומת מלאך המות . ס' על כן משה רבינו ע"ה בבא מלאך המות לטול נשמתו הזכיר עליו שם המפורש והבריחו . כמאמרם ז"ל בחלה סדברים רבה . ועי' העגל שהכה וסמתן בהם . דעת ר' איבו שמאליו נקלף בע"י שהוספה מאליכן נסתלקו כאור הקדושה . ומה גם שמות הקשורים בזוהמא ודעת רבנן שלשיות שאשר חטאו מזו . אבל בעדים והתראה ע"י בני לוי . עדים בלא התראה וינוף ה' . בלא עדים והתראה בדקם משה שאבק כל עגל ובדקם כסוטות . אך הסנהדרים לא דבק בהם אחזה רק שלא מיתו . ולא היה כדאי בזוהמא שדבקה בהם שיקלוף מאליו . זיין

עץ יוסף

לפניו בעלמות . ר"ל והם ירקדו לפניו בחוזק ובזריזות . כמו שאמרו בס"ר והלך העלמה שהלכה בזריזות . ופרש"י כעלמה שכל כחה עליה: **בעלימות ובזריזות** ר"ל מפרש תיבת עלמות בשני פירושים. פי' א' בעלימות לשון העלם והסתר כמ"ש בפ' אין מעמידים גבי עלמות אהבוך דברים המכוסים ממנו מגלים לו . פי' ב' עלמות לשון חוזק וכמו שכתבתי לעיל: **באילין עולימתא** כו' ר"ל שהם אלות במחול כעלמות פי' כנערות התולות במחולות . וזהו שסיים המדרש בתוך עלמות תופפות : **תרגם עקילס** אתנסיא. הערוך כתב שניסחה לשון מות . ולפ"ז מפרש המדרש מילתיה דעקילס . דרצה לומר עולם שאין בו מות . ומפרש עלמות שמלה על מות [יפ"ת] ועי' בגלי תעגיה ל"א : **דכתיב כי ה' אלהיך ברכך** . פ"ס הוא כי ממקרא זה אינו מוכח מידי שהוא ינהגנו. וצריך לגרוס במקומו כי ה' אלהיך הוא ההולך עמך : **(כד) בשעה שעמדו ישראל** וכו' . שרצו להיות מקובלים ומצוים כמקבל מפי אחרים : **אלעיקי** פירשו המפרשים לשון נרה. דתרגום של גרה עקתא. וכן תרגום אונקלוס קלתי כחיי עקתה בחיי. ור"ל שאמר הקב"ה לישראל שעל אבם ועל התמם של המלאכים אני נותן לכם את התורה ולא להם. ובעבור זה הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה. כדאי' ברבה ובתנחומא שהמלאכים קטרגו שלא ליתן לישראל התורה [גבול בנימין] . והמת"כ כתב עיקר הוא שנוטה בלשון ערבי . ומלת אל הוא תיקון הלשון כידוע . והמעריך כתב שהיבות גמור הוא . ובשני ספרים כתובה יד לא נרבון ליה . אלא ה"ג א"ל הקב"ה אני נותן לכם את התורה אם לא תביאו לי עכ"ל: **הביאו לי ערבים כו'**. שאע"פ שביד ה' ליפרע מהם. אין זו הכוונה . כי מה בצע כשיענשו . אבל צריך הערבות שיהיה השמירה בטוחה ולזה אמר משל ללוה מן המלך כו' שאע"פ שביד המלך לנגשו על הפרעון כבירלה . עכ"ז לא יחוס בזה. כי כשאין לו לשלם מה בצע בנגישתו ולערו . אבל מבקש ערב שיפרענו משותו . וכן ה' לא יחפוץ בעונש אלא בבטחון השמירה. ואמרו אבותינו ערבים לנו כו' כמו שפירשתי בענף ע"ש . [יפה עינים]: **שאמר במה אדע** בטעם שנחשב זה לחטא. הוא. שלפעמים על ידי החטא יתבטל היעוד הטוב. וכן בקש אברהם בטחון ליעוד זה אף שיחטאו ישראל. ולזה אמר קחה לי עגלה משולשת וגו' כי כל עוד שילא נפעל בחוזק הורא' לא ישוב ריקם כמ"ש הרמב"ן בפרשת לך לך . וזה נחשב קצת חטא שמבקש קיום היעוד אפי' שאינם ראויין שזה כדוחק כלפי מעלה . והיה לו להניח הדבר ברצון ה' הטוב בעיניו יעשה [ספר הנ"ל]: **שהיה אוהב לעשו** כו' וזה נחשב לחטא. דלא דקדק. שאלו דקדק אחריו היה מכיר ברשעו [ספר הנ"ל]: **שאמר נסתרה דרכי** וזה נחשב לו לחטא שהקב"ה היה חושב להמליך בנו . והוא חשב שבאמר יוסף רע לו. והאם אמר כמתרעם נסתרה דרכי מה' כדאיתא בב"ר גבי למה הרעותם לי [ספר הנ"ל] : **והרועים פשעו בי** כו' היינו קצת נביאים שפשעו אותם שאחרי שהיו נביאי אמת חזרו בהם ונבאו בשקר כגון חנניה בן עזור כמ"ש חז"ל. ועי' שהיו כבר מוחזקים לנביאי אמת היו טועים אחריהם . ולזה הביא מהרועים פשעו בי והנביאים נבאו בבעל דעל נביאי אמת מדבר מדקאמר והנביאים . וכן נביאי ישראל מדקרי ליה נביאך דמשמע האמתיים שחזרו להיות שקרנים [יפה עינים]: **הא ודאי ערבים טובים** כו'. הענין הוא כי א"א להיות ערב אלא א"כ הוא אינו חייב בבגיל עצמו ובמוה בשלו. וזהו שאמר להם אבותיכם בעצמם צריכין ערבים . משא"כ הקטנים שאין חייבים עדיין במצות הם ערבים טובים והם משלימים ביטול תורה שלנו . וזהו שנא' מפי עוללים ויונקים יסדת עוז כמו שאחז"ל אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של ב"ר [הגר"א] : **שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז** . במדרש עשרת הדברות יותר מבואר ח"ל אמרו לפניו הרי בנינו יהיו ערבים . מיד אמר הקב"ה תנו לי אותם הערבות ואני אקבלם . מיד הביאו בני ישראל את נשיהם עם יונקי שדים ונשיהם המעוברות . ועשה הקב"ה בטנם כזכוכית והיו מדברים עמו . אמר להם ראו שאני רוצה ליתן תורה לאבותיכם ואתם ערבים בשבילכם שיקיימוה. אמרו ליה הן . אמר להן אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך . אמרו לו הן . לא יהיה לך כו' א"ל לאו . וכן היו ע"פ מים אומרו על הן הן ועל לאו לאו כו' שנא' מפי עוללים ויונקים יסדת עוז . ואין עוז אלא תורה שנא' ה' עוז לעמו יתן ע"כ : **מי יאמר בתורה** כו' היינו כמפטירין בנה"כ . ובתנחומא ריש סדר ויגש אי' שאני מסמיך שהן אומרים בכל יום ברוך ה' המבורך לעולם ועד . והיינו בעונין בן אחר הש"ץ כשאומר ברכו: **שנא' לשוא כו'** הרי זה עוד ראיה אחרת. וה"ק קרא לשוא הכיתי בנכם . וכי בנגם הכיתים אינו אלא בשביל המוסר דהיינו תורה לא לקחו לא למדו לשון לקח [רש"י] . וזהו שאמר כאן משכני לשון משכון. כדי שלא תקח ממני המשכון דהיינו הבנים . אחריך נרוצה: **מוסר לא לקחו לפיכך נריך**. כצ"ל ומה דגינתים מיותר : **(כה) שהכנסתנו** לארץ טובה. הוא ארץ סיחון ועוג שהיא אינה כא"י ממש . ומ"מ ראינו בה טובה הרבה . לכן היתה תשוקתינו לרוץ אחריך . לארעא טבתא היא א"י ממש דאתקריאת משכנותא על שהיא עיקר משכן המלך הקב"ה. ולא כשבט ראובן וגד שבחרו בארץ סיחון [וע' בתנחומא סוף סדר מסעי] ודרשו מסיפא דריש"ה . אחריך נרוצה למקום משכנותיך היינו לא"י ממש שנקרא משכנותיך . וריב"ל מפרש קרא כדכתיב ממה שנתת לנו א"י דאיתקריא משכנותא . לכן אחריך נרוצה ר"ל אחר שרבך ומתוקך נרוצה שאין תורה כתורת א"י ואין חכמה כחכמת א"י . נמצא שא"י גרמה לנו להיות מתוקקים להדבק בך ובתורתך ובמצותך : **מקדש וגו'** וסיפיה דקרא ושכנתי בתוכם : **שסלקת כו'** דרש משכני מלשון המשכה וסילוק שכינה : **ויתאבלו ולא שתו איש עדיו** עליו. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כלום אשה מתקשטת אלא לבעלה . תני רשב"י זיין כו' מלאך היה יורד ומקלפו א"כ יהושע ב"ל להוטים כצ"ל . והכוונה שהמפרשים הקשו למה אמר ועתה הורד עדיך הא כתיב ולא שתו איש עדיו עליו . ותירצו לא שתו פי' לא הסירו. פי' אחר לא שתו אל לבם להסירם. רק איש עדיו עליו . וזהו שאמר כאן הטעם שלא הסירו עדים משום שאמרו כלום כו' ולכן ראוי להתקשט לפניך . אבל הקב"ה אמר ועתה הורד עדיך מעליך . וכן רש"י פירש מה שיה עדים ואמר זיין כו' : **להוטים היו ישראל כו'** . שהרי בכל התכשיטים שנעשו במה שהרגו מהם בני לוי כשלשת אלפי איש וכמאמר חז"ל שבדקן כסוטות ואח"כ ויגוף ה' את העם. עכ"ז לא נאמר ויתאבלו רק אחר שאמר הורד עדיך דהיינו שאין השכינה מהלכת עמהם מיד כתיב ויתאבלו [קול יעקב] : **(כו) עם שכנותי** ר"ל סדום ועמורה וכדמפרש ואזיל. ודרש משכני כמו שכיני . והמ"ם הוא משרש [מת"כ] : **נעשה בעשרת השבטים כו'** ע' זה בב"ר פ' כ"ח : **רק רע כל היום** משמע דוקא ביום ולא בלילה דרק מיעוטא הוא . ולא ס"ל כמאן דדרש בב"ר פ' כ"ז דגם בלילה לא שכב לנו בדור המבול [יפ"ת]: **בזכות והנה נותרה בה פליטה**. אע"ג דהאי קרא ודאי בירושלים איירי כדכתיב שם ד' שפטי הרעים שלחתי אל ירושלים וגו' והנה נותרה בה פלטה וגו' . מ"מ מייתי ראיה כי מה שניצל ה' השבטים הוא בזכות הצדיקים שעומדין לצאת מהם . ואפ"כ בעשרת השבטים נ"כ נאמר שידע ה' בצדיקים שיצאו מהן אע"פ שלא הכירו במקרא [יפ"ת]: **המוציאים אב"כ** שם בב"ר הנוסחא נפתחה מכאן. וע"ש ביפ"ת: **אלא המוצאים** הנגלים

והצדיקות הנביאים והנביאות שיעמדו ממנו. א"ר תנינא נאמר בכרכי הים מה שלא נאמר בדור המבול (צפניה ב) הוי יושבי חבל הים גוי כרתים גוי שחייב כרת ובזכות מי ניצל בזכות ירא שמים אחד שמעמידין בכל שנה ושנה. ר' לוי פתר ליה לשבח הוי יושבי חבל הים גוי כרתים גוי שכרת ברית המד"א (נחמיה ט) וכרות עמו הברית. ר' יהושע בר נחמיה משום ר' אחא אמר נאמר בשבט יהודה ובנימן מה שלא נאמר בסדומיי' דבסדומיי' כתיב (בראשית יח) וחטאתם כי כבדה מאד אבל בשבט יהודה ובנימין כתיב (יחזקאל ט) ויאמר אלי עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד ר' תנחומא אמר כתוב חורי אית לן (איכה ד) ויגדל עון בת עמי וגו'. א"ר תנחומא סא לא חלתה יד ליד אותן לא פשטו ידיהן למצות אבל אלו פשטו ידיהם למצוה (שם) ידי נשים רחמניות כל כך למה שיהיו לברות למו על שבר בת עמי: (כז) א"ר עזריה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע ממה שנתת לי ביזת שכנותי אחריך נרוצה שנאמ' (שמות ג) ושאלה אשה משכנתה ביזת מצרים וביזת סיחון ועוג וביזת ל"א מלכים אחריך נרוצה. ד"א משכני אחריך נרוצה ממה שגירית בי שכני הרעים. א"ר אבון למלך שכעס על מטרונה וגירה בה שכניה רעים והתחילה צווחת אדני המלך הושיעני כך ישראל (שופטים י) וצידונים ועמלק ומעון לחצו אתכם ותצעקו אלי ואושיעה אתכם מידם. ד"א משכני אחריך נרוצה מסכינני אחריך נרוצה. ד"א ממסכיני אחריך נרוצה סב כההיא דא"ר אחא צריך יהודאה לחרובא עביד תתובא. כההיא דא"ר עקיבא יאיא היא מסכנותא לברתיה דיעקב כערקא סומקא בקדלא דסוסיא חיורא. ד"א משכני אחריך נרוצה משכינני אחריך נרוצה ממשכוני שנטלת ממני אחריך נרוצה ממשכון גדול שנטלת ממני אחריך נרוצה דא"ר מנחמא בשם ר' יוחנן כתיב (נחמיה א) חבל חבלנו לך זה החרבן ראשון והחרבן שני שלא נתמשכנו אלא על ידינו. ר' ברכיה בש"ר יהודה בר' אלעאי כתיב (שמות טו) ויסע משה את ישראל הסיען מחטאו של ים. אמרו לו משה רבינו להיכן אתה מוליכנו אמר להם לאלים ומאלים לאלוש ומאלוש למרה וממרה לרפידים ומרפידים לסיני. אמרין לכל הן דאת אזיל ומוביל לן אנן עמך. משל לאחד שהלך ונשא אשה מן הכפר אמר לה קומי ואתית עמי אמרה ליה מן הכא להן אמר לה מן הכא לטברי' ומתמן לבור זקי ומכורסקי לשוקא עילאה ומתמן לשוקא ארעייתא אמרה ליה לכל הן דאת אזיל ונסיב לי אנא אתיא עמך. כך אמרו ישראל (תהלים סג) דבקה נפשי אחריך. א"ר יוסי בר איקא והדין מקרא מבריז ואומר משכני אחריך נרוצה אם למקרא למקרא אם למשנה למשנה אם לתלמוד לתלמוד ואם לתוספתא לתוספתא אם לאגדתא לאגדתא: (כח) הביאני המלך חדריו תמן תנינן סג ארבעה נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא אלישע בן אבויה ור' עקיבא. בן עזאי הציץ ונפגע ועליו נאמר (משלי כה) דבש מצאת אכול דייך. בן זומא הציץ ומת ועליו נאמר (תהלים קטז) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. אלישע בן אבויה קצץ בנטיעות כיצד קצץ בנטיעות בשעה שהיה נכנס לבתי כנסיות

ומדרשות

יד יוסף סא עיין בסנהדרין דף ק"ד ע"ב: סב חגיגה דף ט'. זוה"ח סדר עקב. ויק"ר פרשה י"ג ופרשה ל"ה. קהלת רבה פסוק עיר קטנה: סג בבלי וירושלמי חגיגה פ' **אין דורשין**:

ענף יוסף

ויין ועדי. השני כחות הקדושה מדבקי בהם. אלא שאלהך ירד וקלהם לטומאה. והוא כי אילו לא הרקום. בהעוויהם לא היהם להם תקומה ח"ו. כי שכה זוהמת נחש למקומה. ועוד לא יתוקנו להשיג שהוצר המקווה בגוף ונפש. עד שהמות יפריד. ויזמרק החומר בכור הצרף ואחר יטהר. ולהציל את נפשותם מדינה של גיהנם הוצרכו היסורין והשעבוד בעוה"ז. לכן השכיר שני כחות המעכבים שתי אלה.

חם הודר עדין והדעה והרחם היסורי שאעשה לך בהסתלקם. כי יהיה למוכתך [אלשי"ך]:

(כח) [ארבעה נכנסו לפרדס כו']. להסביר לך הענין אמשול לך משל. כמלך שזמן עבדיו לסעודה ונותן לפניהם לחם ובשר ויין לאכול ולשתות לשובע נפשם. גם נתן לפניהם דבש ומיני מתיקה לקינוח הסעודה. השיפה התאוה תאוה לאכל מיני מתיקה ומנית המאכלות כולם. וכשהוא עומד משלחנו הזיין הוא רעב ללחם וצמא למים. וגם מה שאכל יקיא אותו כמו שאומר שהע"ה דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו. ונמצא בטנו ריק מכל. אבל החכם אוכל לשובע נפשו מבשר ולחם ויין ואח"כ יטעום מעט דבש ומיני מתוק לקינוח הסעודה ואז הוא שבע ודשן וטוב לב משתה תמיד. המלך הוא ה' צבאות מלך הכבוד. שזימן לפניו עבדיו הם עמו ישראל שנא' כי לי בני ישראל עבדים. הסעודה היא התורה הקדושה שהיא מזון הנפש. ונתן לפניהם לחם הוא התלמוד כדדרשינן בחגיגה כל משען לחם אלו בעלי התלמוד שנא' לכו לחמו בלחמי. ובשר אלו שמעתות כדאי' בספרי חלב כבר עם חלב לאן עם חלב כ-יס אלו ק"ו וג"ש ותשובות ודינין. ויין אלו בעלי משנה כדאי' במס' סופרים אבל אחרו נמשלים במקרא כמים והמשנה כיין כו'. דבש ומיני מתיקות הן היה מעשה בראשית ומעשה מרכבה אשר בם הציץ בן זומא כשנכנס לפרדס פי' כשהיה חוקר ורואה בחדרי לבו והשיג יותר מדאי ונפגע כדמסיים המדרש עליו הכתוב אומר דבש מצאת אכול דייך וגו'. הרי החכמות הללו נמשלו לדבש. השיפה התאוה לאכול מיני מתיקות ומנית המאכלים כולם. הם אותם בני אדם המתעסקים באותן דברים ויאמרו כי הוא דרך סלולה להשיג ידיעת הבורא. ומנית המאכלים שהם התורה בכללה כמו שכתבתי לעיל. ואז בהיעמוד הוא רעב ללחם זה לחמו של תורה. וצמא למים היא התורה הנמשלת למים. וגם מה שאכל יקיא. ר"ל גם החכמה זו לא יקום אללו כמו שאירע לבן זומא. ונמצא רק מכל כי יהיה חסר לב לא ידע מאומה אבל החכם אוכל לשובע נפשו הוא הצדיק אוכל לשובע נפשו וממלא רעבון של תורה מבשר ולחם ויין הוא המשנה והתלמוד והשמעתות ואחר שמילא כריסו מהם יטעום מעט דבש ר"ל ילמוד אח"כ חכמות אלו מעשה בראשית ומעשה מרכבה (מטה אהרן): [סנין ושם]. ע' כען. והמעריך המערכות כתב וז"ל פי' סוסיף לגוזיר שם כדי לבטוש באספקלריא ושם

ולא

מתנות כהונה

הצדיקים כל"א מצאתי דוד עבדי אדם א' מאלף מצאתי שומר תבונה למצוא טוב וגו' רבו מספר: **שיעמדו** ממנו גרסי': **ירא** שמים. בב"ל הגי' נשתנית קלת: **פתר ליה** לשבח. מלת כרתים וכדמפרש ואזיל שכרת ברית להקב"ה: **ויאמר** אלי. יחזקאל סי' ט': **כתוב** חורי גרסי'. פירוש מקרא אחר יש לנו שמפרש בו שגדלה חטאתם מחטאת סדום: **בת** עמי וגו' גרסי': **לא** חלתה כו'. לא חלו בה ידים דרש ליה על סדום שזכר כבר ועיין כל זה משלם לעיל בב"ר פ' כ"ח: ה"ג אותן לא פשטו: **שיהיו** לברות גרסי': **ממה** שנתת כו'. דרש ג"כ משכני כמו מן שכיני והמ"ס מפרש: ה"ג ביזת שכנותי שנא' ושאלה: **שגירית**. לשון מגרה מדון: **מסכינני**. ל' רש ומסכן ודרש משכני כמו מסכני ואח"כ מפרש ואזיל ממסכני מתוך עניותי אחריך נרוצה וכן לקמן בסמוך מסכינני אחריך נרוצה ממשכוני כו': **צריך** יהודאי לחרובא כו'. צריך היהודי להיי לער ודוחק עד שאין לו לאכול רק חרובין אז מקבל מרות ועושה תשובה ומצאתי ביאור בילקוט ישעיה בשבא מכה וחורבן על היהודי אז נעשה תושב ומה שפירשתי נראה בעיני שכך דרשו בפסוק חרב תאכלו חרובין תאכלו גם תתובה הוא כמו תשובה ותמצאו במדרש קהלת רים פסוק עיר קטנה ובתרגום ירושלמי בתקומות אין מספר וכן מצאתי בירושלמי במסכת שביעית: **יאיא** הא ט'. יפה עניות לישראל הנקראות בת יעקב כרסן אדום על צוארו של סוס לבן: **ערקאי**. רצועה כמו ערקתא דמסאנא: **משכנני**. דרש משכני ל' משכון: **ממשכון** גדול. כפל ענין במלה שונה וילקוט לא גרס ליה: **מחטאו** של ים. שחטאו על הים שנא' וימרו על ים בים סוף וכשאמרו שירה העביר והסיע אותו חטא וכדאי' בשמות רבה בפרשה כ"ד: **לכל** הן כו'. לכל היכן שאתה הולך ומוליך אותנו אנחנו עמך ונלך אחריך: **ואתית** וכו': **מן** הכא לכן. מכאן ממקום זה להיכן אתה מוליכני: **לשוקא** עילאה. לשוק העליון: **ארעייתא**. התחתון: **נסיב** לי. ולוקח אותי אני אלך עמך: **הביאני** תמן תנינן. בפ' אין דורשין: **בן עזאי** הציץ ונפגע. כן הוא

גירסת

עץ יוסף

המצלאים ולשון מציאה נופל על הצדיקים כל"א מצאתי דוד עבדי. אדם אחד מאלף מצאתי. וכן רבו מספר [מת"כ]: **ובזכות מי ניצל** אע"ג דכתיב התם והאבדתיך מאין יושב. נראה שהיה ידוע אללם שלא נתקיימה גזרה זו מיד אלא לעתים רחוקים הוא מתנבא [יפ"ת]: **גוי שכרת ברית**. כלו' שמעמידין גרי צדק הכורתים ברית בברית קודש. ואמר אע"פ שהם גוי כרתים לא יעמוד להם זכות זה אלא לפי שעה בעוה"ז [מה"ק]: **נאמר בשבט** יהודה ובנימין כו' ע' זה בב"ר פ' הנ"ל. ובאיכה רבתי פ"ד: **עון בית ישראל** ויהודה כו'. וזה בי שבי ירושלים מדבר דכתי' מקמיה עטור בתוך העיר בתוך ירושלים. שגם הם בני ישראל יקראו. וכיהה שנא' בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל והם מלכי יהודה. וכן נאמר כי הכניע ה' את יהודה בעבור אחז מלך ישראל [יפ"ת]: **כתוב חורי** פירוש מקרא אחר יש לנו שמפרש בו שגדולה חטאתם מחטאת סדום: **ויגדל עון** בת עמי וגו' מחטאת סדום ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים. הרי דשן יהודה ובנימין גדול מסדום. ומסדום לא נשאר פליטה כדכתיב ההפוכה כמו רגע. ומבנימין ויהודה נשאר פליטה. ע"ז משני שסדום לא פשטו ידיהם למצות כדכתיב ולא חלו בה ידים וכדמפרש ר' תנחומא בפירושו שסדום עצמה לא חלתה ידיה במצות [ולא כפי' הפשוט שלא חלו ידי אחרים להחריבה]: **לא חלתה יד** ליד פי' לא שכנה יד עשיר ביד עני ליתן לו משלו [רש"י בב"ר שם]: **אבל אלו** פשטו ידיהם למצות. צדקה גמילות חסדים. שנאמר שם ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהם. כל כך למה. שיהיו לברות למו כו' פי' שמה שבשלו ילדיהם היינו משום דסיו לברות לם. ר"ל בעשו הבראה לאבל ולא היה להם מה ליתן לבניהם לאכול נחשב להם כאילו בשלו ילדיהן [יפ"ת] ואע"ג שאמרו בספרי אין מחליפין זכות בחובה אלא נותנין שכר על המצות ועונשין על העבירות. וא"כ למה הועילה זכות הצדקה לאנשי ירושלים. וי"ל צדקה יצא מן הכלל דלהדיא כתיב וצדקה תציל ממות. ואע"ג דאין מיתה בלא חטא. וכן כתיב גבי נבוכדנצר וחטיך בצדקה פרוק וזכות הצדקה הגין עליו י"ב חדש. ומה שנשתנה צדקה משאר מצות היינו לפי שהצדקה הוא מגלה הרחמים ומעורר רחמים עליונים. וכדאמרינן המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. והוא מדה כנגד מדה [מה"ק]: **(כז) ממה שנתת כו'** דרש ג"כ משכני כמו מן שכני. והמ"ס מפרש: **שגירית** לשון מגרה מדון: **מסכינני** לשון רש ומסכן. ודרש משכני כמו מסכנני: **ד"א ממסכיני אחריך** נרוצה כל זה מיותר [א"א]: **צריך יהודאה** לחרובא עביד תתובא. כתב המעריך הפירוש האמיתי הוא שכשצריך היהודי לחורבה יעשה ישוב. כלומר יהיה בעיניו כישוב ואל יבקש גדולות. והיינו שסמך לזה יאה עניותא כו' עכ"ל. והמת"כ פי' צריך יהודי להיי לער ודוחק עד שאין לו לאכול רק חרובין. אז מקבל מרות ועושה תשובה עכ"ל. כי בצר לו יקרא את ה' משא"כ אם יהיה לו ריוח ועושר. ונראה דהיינו כשפרנסתו מצומצם ובדוחק ומסתפק במיעוט שע"ז אמרו יאאה היא מסכנותא כו'. אבל כשהוא עני מדוקדק שאין לו כלל על זה אמר שלמה המלך ע"ה רש ועושר אל תתן לי [פי' דהיינו גדר העני ביותר. וגם עשיר הגדול. אלא] הטריפני לחם חקי [כפי מזונותי הצריכים לי. ומפרש] פן אשבע [פי' שלא תתן לי עושר רב פן מחמת זה אשבע] וכחשתי ואמרתי [פי' ואומר] מי ה' [כמ"ש ורם לבבך ושכחת וגו'] ופן אורש [שאהיה עני ביותר ולא יהיה בידי לחם ושמלה] וגנבתי ותפשתי שם אלהי [שם מדת הדין] על שעשני עני ביותר והתרעם על מדותיך. ועיין במד"ת א"א ריש פ"ג שמפרש שם כן: **בערקא סומקא** בקדלא דסוסיא חורא. פי' יפה עניות לישראל הנקראת בת יעקב כרסן אדום על צוארו של סוס לבן. ערקא פי' רצועה. כמו ערקתא דמסאנא. וקשה אם כונת המדרש לדמות עניות ישראל לדבר נאה יותר היה להם לדמות לתכשיט כסף וזהב ולבושי שנים. אבל הנראה אחר העיון שמפני תכיפת העניות אללם הוא רק מחמת שבלי עניותם לא היו מעשיהם נחשבים כל כך. אבל אחר הצרוף אז הם לטוב הם נחשבים. וא"כ המשל שפיר דומה לנמשל כברדא סומקא אסוסיא חיורא כמו שאין הברדא נאה בעצמה כ"א בהצטרף אליה מראה הסוס. כן העניות לישראל. ולזה לא דימה המדרש ללבוש ותכשיט לפי שהם נאים מחמת עצמם [קול יעקב]: **משכנני** דרש משכני לשון משכון: **ממשכון גדול כו'** כפל הענין במלות שונות. וילקוט לא גרים ליה: **חבל חבלנו לך כו'** ר"ל שמפרש חבל לשון משכון. דלא השתא כפשוטו חבלנו לפניך מבעי ליה. אבל השתא פי' משכנו המשכון אשר לך [יפ"ת] ועיין בש"ר פ' כ"א: **מחטאו של ים** שחטאו על הים. שנא' וימרו על ים בים סוף. וכשאמרו שירה העביר והסיע אותו חטא וכדאי' בש"ר פ' כ"ד. ומה שאמר ויסע משה מפני שהוא למדם את השירה הזאת כדאי' בש"ר פ' כ"ג שנא' הפרשה ע"ש משה ואח"כ אמרה ישראל [יפ"ת]. ע"ל הסיען מחטאו של ים פי' מהפסל שהלך עמהם בים סוף. וז"ל המכילתא וש"ר פ' כ"ד ר"י בר אלעאי אומר ע"ז היתה בידם של ישראל [ובמכילתא אי' ע"ז עברה עם ישראל] בים והסיעם משה באותה שעה שנא' ויסע משה את ישראל מים סוף. מדבר שהיה עמהם בים סוף ע"כ ודרש מים סוף מדבר שהיה עמהם בים סוף. והוא פסל מיכה כמה שנא' ועבר בים צרה. וזהו משכני בעל כרחי הסיעני. ואז אחריך נרוצה עד סיני: **לכל הן כו'** לכל היכן שאתה הולך ומוליך אותנו אנחנו עמך ונלך אחריך: **ואתית עי' וכו'**: **מן הכא להן** מכאן ממקום זה להיכן אתה מוליכני: **לשוקא עילאה** לשוק העליון: **ארעייתא** התחתון: **ונסיב לי** ולוקח אותי אני אלך עמך: **דבקה נפשי אחריך** ולקמיה כתיב שם בארץ צמאה ועיף בלי מים כן בקדש חזיתיך לראות עזך וגם אם זכרתיך על ערש יצועי באשמורות אהגה בך. והוא כענין המשל דלכל הן דאת אזיל כו' [רד"ל]: **(כח) תמן תנינן** בחגיגה בבלי וירושלמי פ' אין דורשין: **לפרדס** פרש"י עלו לרקיע ע"י שם. וכתבו התוס' ולא עלו למעלה ממש אלא היה נראה להם כעין שעלו ע"ש. והערוך כתב נכנס לפרדס. פי' כינוי פרדס מענין גן עדן שהוא גנוז לצדיקים כך אותו מקום הוא מקום בערבות שהנשמות של צדיקים צרורות בו: **בן עזאי הציץ ונפגע** וכן הוא בירושלמי. אבל בבבלי תני בן עזאי הציץ ומת בן זומא הציץ ונפגע: **הציץ** פרש"י הציץ לצד השכינה: **ונפגע** פרש"י נטרפה דעתו: **דבש מצאת כו'** כתב הרב המורה בח"א פל"ב שדמה החכמה במאכל הערב שבמזונות והוא הדבש. והדבש כשבע כשירבו מתנו ישרב האצטומכא ויביא הקיא. וכאילו אמר שטבע זאת ההשגה עם גדולתה ועצמותה ומה שבה מן השלימות אם לא יעמוד בה אצל גבולה וילכו בה בשמירה יהפך להסרון כאילו הדבש אשר אם יאכל כשיעור יזון ויערב לו ואם יוסיף אבד הכל. לא אמר שם שתבעו וקאת בו אלא יאמר והקאתו ע"כ: **קצץ בנטיעות** פי' קלקל ועוות. ולפי בדמה טעי

לפרדס

ומדרשות ורואה תינוקות שמצליחין בתורה היה אומר עליהון מילא ומסתתמין ועליו נאמר (קהלת ה) אל תתן את פיך להחטיא את בשרך. ר״ע נכנס בשלום ויצא בשלום ואמר לא מפני שגדול אני מחברי אלא כך שנו חכמים במשנה [יז] מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך ועליו נאמר הביאני המלך חדריו: (כט) ר׳ ינאי אמר לא היתה התורה צריכה להדרש אלא מהחדש הזה לכם. ומפני מה גלה הקב״ה לישראל מה ביום ראשון ומה ביום שני עד יום ששי בזכות שאמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע מיד גלה להם. ר׳ ברכיה אמר כתיב (דברים ד) ויגד לכם את בריתו ויגד לכם את ספר בראשית שהוא תחילת ברייתו של עולם. אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים אלו עשרת הדברות עשרה למקרא ועשרה לתלמוד. וכי מנין יבא אליהוא בן ברכאל הבוזי ויגלה לישראל חדרי בהמות ולויתן ומנין יבא יחזקאל ויגלה להם חדרי מרכבה אלא הה״ד הביאני המלך חדריו: (ל) נגילה ונשמחה בך בעשרה לשונות [יח] של שמחה נקראו ישראל. גילה. שישה. שמחה. רנה. פצחה. צהלה. עלצה. עליזה. חדוה. תרועה. גילה (זכריה ט) גילי מאד בת ציון. שישה (ישעיה סא) שוש אשיש בה׳. שמחה (שם סו) שמחו את ירושלים. רנה (זכריה ב) רני ושמחי בת ציון. פצחה (שם מט) פצחי רנה וצהלי. צהלה (שם יב) צהלי ורני. עלצה (ש״א ב) עלץ לבי בה׳. עלזה (תהלים כח) ויעלוז לבי ומשירי אהודנו. חדוה שנאמר (עזרא ו) ועבדו בני ישראל. תרועה (תהלים סו) הריעו לה׳ כל הארץ וכתיב (שם מז) הריעו לאלהים בקול רנה. ואית דמפקין תרועה ומעיילין דיצה המד״א (איוב מא) ולפניו תדוץ דאבה מקרטעא כהדא חפיתא: (לא) ד״א נגילה ונשמחה בך תמן תנינן [יט] נשא אדם אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל. א״ר אידי מעשה באשה אחת בצידון ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה. אתון גבי רשב״י בעיין למשתבקא דין מדין. אמר להון חייכון כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה. הלכו בדרכיו ועשו לעצמן י״ט ועשו סעודה גדולה ושכרתו יותר מדאי. כיון שנתיישבה דעתו עליו אמר לה בתי ראי כל חפץ טוב שיש לי בבית טלי אותו ולכי לבית אביך. מה עשתה היא לאחר שישן רמזה לעבדיה ולשפחותיה ואמרה להם שאוהו במטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא. בחצי הלילה ננער משנתיה. כיון דפג חמריה אמר לה בתי איכן אני נתון. אמרה ליה בבית אבא. אמר לה מה לי לבית אביך. אמרה ליה ולא כך אמרת לי בערב כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך אין חפץ טוב לי בעולם יותר ממך. הלכו להם אצל רשב״י ועמד והתפלל עליהם ונפקדו. ללמדך מה הקב״ה פוקד עקרות אף צדיקים פוקדים עקרות. והרי דברים ק״ו ומה אם ב״ו על שאמר לב״ו שכמותו אין לי חפץ בעולם טוב ממך נפקדו. ישראל המחכים לישועת הקב״ה בכל יום ואומרים אין לנו חפץ טוב בעולם אלא אתה עאכ״ו הוי נגילה ונשמחה בך. למטרונה שהלך המלך בעלה ובניה וחתניה למדינת הים. ובאו ואמרו לה באו בניך. אמרה מה איכפת לי תשמחנה כלותי. כיון שבאו חתניה אמרו לה באו חתניך. אמרה מה איכפת לי תשמחנה בנותי. אמרו לה בא המלך בעליך אמרה האי חדותא שלימה חדו על חדו. כך לע״ל באין הנביאים ואומרים לירושלים (ישעיה ס) בניך מרחוק יבואו. והיא אומרת להם מה איכפת לי. (שם) ובנותיך על צד תאמנה אמרה מה איכפת לי. כיון שאמרו לה (זכריה ט) הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע אמרה הא חדותא שלימתא דכתיב (שם) גילי מאד בת ציון. וכתיב (שם ב) רני ושמחי בת ציון וגו׳ באותה שעה היא אומרת (ישעיה סא) שוש אשיש בה׳ תגל נפשי באלהי: (לב) ד״א נגילה ונשמחה בך ר׳ אבין פתח (תהלים קיח) זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו א״ר אבין אין אנו יודעין במה לשמוח אם ביום אם בהקב״ה בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך בהקב״ה בך בישועתך בך בתורתך בך ביראתך א״ר יצחק בך בכ״ב אותיות שכתבת לנו בתורה בי״ת שנים כ״ף עשרים הרי בך: (לג) נזכירה דודיך מיין מיינה של תורה כגון הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג. ד״א נזכירה דודיך מיין של אבות מה פעל לפניך אדה״ר מי פעל לפניך כאברהם מי פעל לפניך כיצחק מי פעל לפניך כיעקב: (לד) מישרים אהבוך מה ישיריין רחמיך מה תקיפין אינון רחמיך. א״ר איבו מישרות גדולות פעלו אבותינו לפניך כל שפעלו. א״ר חנין (בראשית כב) כי יען אשר עשית את הדבר הזה. נסיון עשירי היה ואת קורא אותו דבר. הא אילו לא קיבל עליו הדבר הזה היה מפסיד ומאבד כל הראשונים. הוי מישרים אהבוך:

(לה) **שחורה** אני ונאוה. [כ] שחורה אני במעשי. ונאוה במעשה אבותי. שחורה אני ונאוה. אמרה כנסת ישראל. שחורה אני

יד יוסף יז עדיות פ״ה: יח אדר״נ פ׳ ל״ד: יט יבמות דף ס״ד ע״א. ב״ר פרשה מ״ה סי׳ ד׳. ירושלמי יבמות פ״ו. תוספתא יבמות פ״ח: כ ב״ר פ׳ מ״ח סי׳ כ׳:

מתנות כהונה

גירסת הירושלמי ובתלמודא דידן גרס בן זומא הציץ ונפגע ובן עזאי הציץ ומת: היה אומר עליהן כו׳. היה אומר עליהם דבר זה ומסתתמין ובירושלמי גרס לא הורשו מפרש שהיה מבטלן מד״ת בדברי טעם של הסתה ועיין שם: תחלת ברייתו. דרש בריתו ל׳ בריה: עשרה למקרא כו׳. נ״ל דדייק עשרה שהי״ל לומר עשר כמד״א כי עשר שנים או עשר דברים וילקוט לא גרס ליה אבל בס׳ עבודת הקודש בס׳ כ״ג מחלק היחוד גרס ליה: חדרי מרכבה כו׳. ופי׳ חדריו חדרי החכמה והמדע: ועבדו בני ישראל. פסוק זה בקשתיו ולא מצאתיו באות אמת בשם נסחאות אחריני דגרס שנ׳ כי חדות ה׳ היא מעוזכם: תדוץ. איוב סי׳ מ״א: ואית דמפקין כו׳. יש שמוציאין תרועה ומכניסין במקומו דיצה: מקרטעא מרקד ומקפץ: חפיתא. אולי הוא ל׳ חופה כלומר כזה שהוא מרקד בחופה וכתב באות אמת שצ״ל פירושו דג: תנינן. בפ׳ הבא על יבמתו ועיין בב״ר פ׳ מ״ה: אתון. באו: בעיין כו׳. היו רוצים שיפטרנו זה מזו וצ״ל שהיה בעל כרחה והלכה עמו אצל הדין וכן מוכח סוף המעשה: כך אין אתם נפרשי׳: ושכרתו. שהיא השקה משכרת אותו: וטלי אותו גרסי׳: דפג חמריה. שהמיר ונשתנה יינו מעליו כד״א יין משנו: אף צדיקים כו׳. כלומר יש בידם מפתח העקרות שע״י תפלתם פוקד אותם הש״י: אומרים אין לנו כו׳. בס׳ ישן מסיים שנאמר כי אתה אבינו: האי חדותא כו׳. זהו חדוה שלימה חדוה על חדוה: בת ציון וגו׳ גרסי׳: מה פעל לפניך אדם הראשון. בילקוט לא גרס ליה: מי פעל כו׳. בילקוט הגירסא יותר מבוארת וע״ש: ישיריין. לשון חוזק כד״א שריר וקיים לא שריר סדריה בפ׳ חבית: רחמיך. אהבתך: כל שפעלו. כל מה שפעלו: ואת קורא אותו דבר. והיה לו לומר יען כי עשית הדברים האלה ורמז לכל עשרה נסיונות: הדבר הזה. עקידת יצחק: שחורה. שאני במעשים

כנס

עץ יוסף

לפרדס בתחילת הדברים. נקט ליפגע דקאי בנטיעות. ור״ל שפגע בבדי רשות [רש״י] ובכד הקמח כתב דממדרש זה מוכח שקורין החכמים הפסקת התורה קצוץ נטיעות ע״כ. אבל היפ״ת כתב שמכאן מבואר דפי׳ קצץ בנטיעות מה שהיה אומר איזה דבר על התינוקות שהם הנטיעות שהיו צומחות ועושה פרי ומסתתמין. ומ״מ אמת הדבר שפגע בבדי רשות ומפני זה יצא לתרבות עכ״ל: נכנס בשלום כו׳ פי׳ רבינו האי שהציץ והבין. וצפה כראוי והכיל דעתו אומן בגבורות ובהלום. ונתן לו הקב״ה חיים וכל דבר שלפה השב בו מחשבה נכונה בדעת נכונה: ועליו נאמר הביאני המלך חדריו דהיינו מה שנכנס בסתרי שלמה: (כט) תחלת ברייתו דרש בריתו לשון בריה: עשרה למקרא עשרה לתלמוד. בילקוט זה ליתא. אבל בספר עבודת הקודש בס׳ כ״ג מחלק היחוד גרס ליה. ונראה דדייק מדהו״ל לכתוב עשר דברים וכתיב עשרת הדברים: חדרי בהמות ולויתן אף שבלשון הרמב״ן בהקדמת פי׳ התורה ג״כ כן. מ״מ נראה שט״ס הוא שחדרי בהמות ולויתן לא במענה אליהוא נתגלו אלא במענה ה׳ לאיוב ונראה שצ״ל חדרי רוחות ומטרות וכד״א (איוב לז) מן החדר תבא סופה וגו׳. אבל בהמות ולויתן לא נמצא לשון חדר. וגם אין מיושב ג״כ עליהן לשון חדרים [רד״ל]: חדרי מרכבה ופי׳ חדריך חדרי החכמה והמדע: אלא הה״ד הביאני המלך חדריו. פי׳ הרמב״ן בהקדמת פי׳ התורה שר״ל שהכל למדו מהתורה [ובילקוט גרס חדריו אלו חדרי תורה] שבפרשיות מע״ב נרמזו כל אלו [רד״ל]: (ל) ועבדו בני ישראל וגו׳ חנכת בית אלהא דנה בחדוה. וא״ת בשם נוסחאות אחריני גרס שנא׳ [נחמיה ח] כי חדות ה׳ היא מעוזכם: ואית דמפקין יש שמוציאין תרועה ומכניסין במקומו דיצה: מקרטעא מרקד ומקפץ: חפיתא הוא לשון חופה. כלומר כזה שהוא מרקד בחופה. [מת״כ]. ובאות אמת כתב שהוא שם עוף דג כדמייתי הר״ן ז״ל על הרי״ף ז״ל בפ׳ לע״ז: (לא) תמן תנינן יבמות ס״ד. ועיין בב״ר פרק מ״ה: אתון גבו: בעיין כו׳ היו רוצים שיפטרנו זה מזה. וצ״ל שהיה בעל כרחה. והלכה עמו אצל הדין. וכן מוכח מסוף המעשה שהיה בעל כרחה: כדי שנזדווגתם זה לזה כו׳. כוונת רשב״י היתה דבאדם המגרש את אשתו אמרי׳ מזבח מוריד עליו דמעות. אבל בזו כיון שנגרשה לשם שמים עושה מצוה. וכל אדם העושה מצוה צריך לעשות סעודה כמו מילה ותשובה [זית רענן]: ושכרתו היא היתה משכרת אותו: דפג חמריה שהמיר ונשתנה יינו מעליו כד״א יין משנו: אף צדיקים כו׳ כלומר יש בידם מפתח העקרות שע״י תפלתם פוקד אותם הש״י: ואומרים אין לנו כו׳ בספר ישן מסיים שנאמר כי אתה אבינו: האי חדותא כו׳ זהו חדוה שלימה חדוה על חדוה: (לב) אין אנו יודעים במה לשמוח כו׳. דהנה ידוע דהשפעות וההצלחות הנמשכים מאתו ית׳. הנה הם משני פנים. אם מצד הזמן אשר מסגולתו השעה משחקת להשפיע הטוב לבעליהן. או אף אם אין הזמן גורם לזה עכ״ז הוא ית׳ משפיע הטוב. יהיה באיזו זמן שיהיה. והנה אין ספק כי בעת היות ישראל מושלמים במעלות השלימות. אז קרוב ה׳ לכל קוראיו למלאות השלם עם שאין הזמן מסכים לזה. אך בזמן שישראל בלתי שלמים ורחוקים במעשיהם אז בלתי אפשרי להצליח דרכיהם. עד אשר גם העת והזמן יסכים להיותה בעוזרם כי אז גם הזמן מסגולתו יצליח ויעשה פרי בקשתם. למלאות השלם משאלותם. והנה ענין הספק כאן אם מלת בו קאי על היום שנזכר לעיל זה היום. שבשמחה שהוא לנו מסבת הזמן וע״כ נגילה ונשמחה בו ביום. או השמחה תהיה לנו מאמר ה׳ לבדו אף בלתי סגולת הזמן ולכך נשמחה בהקב״ה. ומלת בו קאי רק על השם שנזכר ג״כ לעיל מיניה זה היום עשה ה׳. לזה בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך. להורות כי השמחה הוא מאתו יתברך לבדו ולא מסבת הזמן. והי״ק קרא אע״פ שזה היום הוא י״ט ונעשה לנו בו נסים ונפלאות ואנו שמחים בהם אפ״ה עיקר השמחה איננה בעבור היום. אלא בעבור השם לפרסם את כל הגדולות ואת כל הנוראות שהוא עושה עמנו וע״ז אמר נגילה ונשמחה בו ר״ל בשם. ופי׳ הכתוב שלפניו כך הוא לפי דרש זה. הביאני המלך חדריו פי׳ בחדרי התורה ומשנה למדתי והבנתי שאין לשמוח אלא בך. שע״י התורה אני למעלה מן המזל. ועיין מ״ש במהדורא קמא בענין זה: בך בישועתך כד״א [ישעיה כה] נגילה ונשמחה בישועתו. ועוד כזה כמה מקראות: בך בתורתך כד״א פקודי ה׳ ישרים משמחי לב: בך ביראתך כד״א עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה [רד״ל]: (לג) מיינה של תורה כגון הלכות פ׳. ר״ל ממה שאנו עוסקים בהלכות פסח בפסח כו׳ מזה אנו מזכירין דודיך ר״ל הטובות והחסדים שעשית לנו בימים ההם: מיין של אבות כו׳. בילקוט הגירסא יותר נכונה וז״ל שם דבר אחר נזכירה דודיך מי פעל לפניך כאברהם יצחק ויעקב כשאנו נכנסים לעזרה אנו מזכירים לפניך מעשה האבות והכרובים באו לפניך יותר מנסכים שהיה על גבי המזבח עכ״ל: (לד) מה ישיריין כו׳. דרש מישרים מלשון שירים מה ישרין. ופי׳ מה חזק רחמיך ר״ל אהבתך. והוא מלשון שריר שרירים ולא שריר סדריה דפ׳ חבית. [מת״כ]. וז״ש המדרש מה תקיפין אינון רחמיך הוא פי׳ על מה ישיריין רחמיך. ור״ל אהבתך. והנה הכתוב אומר אהבוך ר״ל הש״י הוא האוהב. והדרש הסיב את הענין למה שהש״י אוהב אותנו. והיינו לפי שהוא ידיעת הצדיקים אשר היא אתם. כי ממה שלי אוהב אותו יש׳ ימשך מזה כי תקיפין רחמיך [אין זה דף ל״ב ע״ב]. ובילקוט גרס מה ישרים רחמיך ומה תקיפין אינון: מישרות גדולות כו׳ ר״ל שעבדו אותך בישרות גדולות ולא היה בלבם כלל ולא רננו אחריך. וכמו שא״ר חנין שאילו לא קיבל עליו נסיון העקידה ה׳ מאבד הכל ולא הרהר לומר אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועתה אמרת לי קח נא את בנך את יחידך וגו׳ ועיין בילקוט: נסיון עשירי היה דעשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו כדאיתא בפ״ה דאבות. ונסיון העקידה אחרון לכולן. ועי׳ מ״ש בענין במהדורא קמא: ואת קורא אותן דבר. והל״ל יען כי עשית הדברים האלה ורמז לכל העשרה נסיונות. [מת״כ]: היה מפסיד ומאבד כו׳. קשה כי אפילו לא היה עומד בזה למה יאבד הראשונות. והלא אפי׳ צדיק ורשע באחרונה אינו מפסיד הראשונות כשאינו תוהא עליהם כדאי׳ בספ״ק דקדושין [יפ״ת]. וי״ל דלאבד את הכל דקאמר היינו שאבד מעלתה בעיני הבריות. לא שכרם. וזה שאם שעבודתו ה׳ היתה מאהבה גמורה מ״מ לא נתבאר זה בכל מעשיו הראשונים כמו ממעשה העקידה. לפי שהתמסר עצמו ליהרג קל הוא מאד מן האב שבא לשחוט את בנו בידיו. וכמו שהסכים רבינו בחיי שהיה גדול כחו של אברהם בנסיון העקידה יותר מיצחק מהטעם הנ״ל. ולכן נתברר אהבת אברהם למקום מנסיון העקידה יותר מנסיון אור כשדים שהושלך לכבשן האש: (לה) שחורה אני ונאוה. ר״ל שקשה וכי יש שחורה נאוה [שמות רבה פ׳ מ״ט] דליכא לפרש שחורות בעון ונאות במצוות כדפרש״י במקרא. הא לא קשה

שחורה

אני בפני עצמי. ונאוה בפני קוני. דכתיב (עמוס ט) הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל. כבני כושיים אתם בפניכם. אבל אתם לי כבני ישראל נאם ה'. ד"א שחורה אני במצרים. ונאוה אני במצרים. שחורה אני במצרים וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי. ונאוה אני במצרים. בדם הפסח ובדם המילה. דכתיב (יחזקאל טז) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך. ואומר לך בדמיך חיי. זה דם הפסח. ואומר לך בדמיך חיי. זה דם המילה. ד"א שחורה אני בים שנאמ' (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף. ונאוה אני בים. שנא' (שמות טו) זה אלי ואנוהו. שחורה אני במרה. שנא' (שם) וילונו העם על משה לאמר מה נשתה. ונאוה אני במרה. שנאמ' (שם) ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים. שחורה אני ברפידים. שנא' (שם יז) ויקרא שם המקום מסה ומריבה. ונאוה אני ברפידים. שנאמר (שם) ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי. שחורה אני בחורב. שנאמר (תהלים קו) יעשו עגל בחורב. ונאוה אני בחורב. שנאמ' (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. שחורה אני במדבר. שנא' (תהלים עח) כמה ימרוהו במדבר. ונאוה אני במדבר. בהקמת המשכן. שנא' (במדבר ט) וביום הקים את המשכן שחורה אני במרגלים. שנאמ' (שם יג) ויוציאו דבת הארץ. ונאוה אני ביהושע וכלב. שנא' (שם לב) בלתי כלב בן יפונה הקנזי וגו'. שחורה אני בשטים. שנאמ' (שם כה) וישב ישראל בשטים. ונאוה אני בשטים. שנא' (תהלים קו) ויעמוד פנחס ויפלל. שחורה אני בעכן. שנאמ' (יהושע ז) וימעלו בני ישראל מעל בחרם. ונאוה אני ביהושע. שנא' (שם) ויאמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד. שחורה אני במלכי ישראל. ונאוה אני במלכי יהודה. אם בשחורים שהיו לי כך אני נאוה. בנביאים שלי עאכ"ו: (לו) שחורה אני. מדבר באחאב שנא' (מ"א כא) ויהי כשמוע אחאב את הדברים האלה ויקרע בגדיו וגו' ויצום וגו' ויהלך אט. כמה נתענה ריב"ל אמר ג' שעות. [סח] אם היה למוד לאכול סעודתו בשלש שעות אוכל בשש. ואם היה אוכל בשש אוכל בתשע. (שם) וישכב בשק ויהלך אט. ריב"ל אמר שהלך יחף. ביהורם מה כתיב (מ"ב ו) וירא העם והנה השק על בשרו מבית. ר' לוי בר חיתא אמר בה ג' שיטין. שחורה אני כל ימות השבוע. ונאוה אני בשבת. שחורה אני כל ימות השנה. ונאוה אני ביוהכ"פ. שחורה אני בעשרת השבטים. ונאוה אני בשבט יהודה ובנימין. שחורה אני בעוה"ז ונאוה אני לעה"ב: (לז) בנות ירושלים. [סט] רבנין אמרי אל תקרי בנות ירושלים אלא בונות ירושלים. זו סנהדרי גדולה של ישראל שיושבין ומבינין אותן בכל שאלה ומשפט. ד"א בנות ירושלים. א"ר יוחנן עתידה ירושלים להעשות מטרפולין לכל המדינות ולהמשיך כנהר אליה לכבודה. כד"א (יהושע טו) אשדוד בנותיה וחצריה עזה בנותיה וחצריה. עד לשע. היא דעתיה דר' יוחנן. דא"ר יוחנן כתיב (יחזקאל טז) ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך. מהו לבנות לכופרנין. ולא מבריתך לא מן פרניך אלא מן פרנין דידי. רב ביבי משום ר' ראובן אמר (ישעיה נד) רני עקרה הא רנה עקרותא היא. אלא רני עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם. ר' ברכיה בשם ר' שמואל בר נחמן אמר נמשלו ישראל כנקבה. מה נקבה זו נוטלת עישור נכסים מאביה ויוצאת. כך ירשו ישראל ארץ ז' עממים שהיא עישור ע' אומות. וע"י שירשו ישראל כנקבה. אמרו שירה בלשון נקבה. שנא' (שמות טו) אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה'. אבל לע"ל הן עתידין לירש כזכר היורש לכל נכסי אביו. הה"ד (יחזקאל מח) מפאת קדמה עד פאת ימה יהודה אחד דן אחד אשר אחד וכלהון כך. [ע] והן אומרין בלשון זכר. שנא' (תהלים צו) שירו לה' שיר חדש. שירה חדשה אין כתיב אלא שיר חדש. ר' ברכיה וריב"ל למה נמשלו ישראל כנקבה. מה נקבה זו טוענת ופורקת. וחוזרת ופורקת ושוב אינה טוענת. כך ישראל משתעבדין ונגאלין. משתעבדין ונגאלין. וחוזרין ונגאלין. ושוב אין משתעבדין לעולם. בעוה"ז על ידי שצרתן צרת נקבה יולדת הן אומרים שירה לפניו בלשון נקבה. אבל לעה"ב ע"י שצרתן אין צרת יולדת. הן אומרים שירה בלשון זכר. הה"ד (ישעיה כו) ביום ההוא יושר השיר הזה: (לח) כאהלי קדר. [עא] מה אהלי קדר אע"פ שנראין מבחוץ כעורים ושחורים [עב] וסמרטוטין. והם מבפנים אבנים טובות ומרגליות. כך תלמידי הכמים אע"פ שנראין כעורים ושחורים בעה"ז. אבל בפנים יש בהם תורה מקרא משנה מדרשות והלכות תלמוד תוספתות ואגדות. אי מה

אהלי

יד יוסף סח ע' תענית דף כ"ה ע"ב בפירש"י : סט ש"ר פ' כ"ג סי' י"א : ע מכילתא בשלח. פייט בזולת בשביעי ואחרון של פסח. ש"ר פרשה כ"ג סי' י"א: עא ש"ר פ' כ"ו סי' י"א : עב בשבת דף קמ"ט מקנח בסמרטוט פי' חתיכה בגד בלוי (ערוך) :

מתנות כהונה

רבה פ' מ"ט : **והנה השק** על בשרו מבית. מלכים ב' סימן ו': **שיטין**. שיטות וסוגיות : ה"נ **כל ימות השבוע** ונאוה: **מטרפולין**. פי' הערוך בלשון יון מטרא אם פולין עיר כלומר אם ועיקר כל העיירות : **ולהמשיך** וכו'. כל מאמר זה בשמות רבה פ' כ"ג ולא גרסי' זה : **כד"א** אשדוד גרסי': **ובנותיה**. וכאן כתיב בנות ירושלים: **לכופרנין**. לשון כפר : **מפורנך**. מכתובתך והם נכסי צאן ברזל שהכניסה לו בנדונייתה ועל ידי החופה וכתובה היא כורתת ברית לבעלה ובילקוט סוף ספר יחזקאל הגירסא באופן אחר ועיין שם : **הא רנה**. בתמיה וכי זה רנה והרי אינו אלא עקרות וכמ"ש בפ"ג דמסכת ברכות : **מפאת קדימה** כו'. בסוף ספר יחזקאל : **טוענות ופורקת**. כלומר הרה ויולדת : **וחוזרת ופורקת**. לעת זקנתה : **אין צרת יולדת**. שלא יהא צרה אחריו : **כאהלי קדר**. בעה"ז. אבל בעולם הבא פניהם מאירים מאור ה'

אשר

עץ יוסף

שחורה נאוה שדרך השחורות להיות מגונות אפי' בחיתוך אבריהם. לכן מפרש המדרש שכך אמר הכתוב שחורה אני במעשי ונאוה ביחוסים. והנמשל לפי"ז שאמרה כנסת ישראל שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשי אבותי היינו ביחס אבותי. וביאורו כי הנה אם ראה אדם אחד עמלו תמיד בכשרון ודעת. נאמר עליו שהוא נאה כלומר בעל תכונה טובה. ולהיפוך אם תמיד זולת ידו הוא שחור ומכוער בעל תכונה רעה. כטבע גנות השחרות ונוי הלובן שהוא מוטבע. אבל אם נראה אדם אחד מתהפך במדותיו. פעם נראהו שחור בעל תכונה רעה. ופעם נאה בעל תכונה טובה. חייב ע"כ לומר שהוא באמת בעל תכונה אחת מוטבע באחת הקצות. והתכונה השנית המתנגדת הוא מצד כח האבות הנטוע בו שגם לכח האבות יש מקום לגמים כידוע. [צפירת תפארה] ועיין מ"ש בעץ ובמהדורא קמא : **בפני עצמי** ר"ל שאני מקטן ומשחיר פני במיעוט אכילה ושתיה. אבל אני נאוה בפני קוני שעל מצות ה' אני פוזר גדול. וכדרך שאמר ברטוחין בנפשי אנא רשיי ברם בתלוותא דבריי לית אנא רשיי [באסתר רבתי פסוק בהראותו] : **שחורה אני במצרים כו'** הפשט מפרש שחורה אני ונאוה שפעמים אני שחורה ופעמים אני נאוה והיינו כדרך אשה יפה שנזופתה השמש שאז היא שחורה ושוב תחזור לנויה והנמשל יהיה שבזמן א' היו ישראל בלתי כשרים ובזמן אחר תיקנו את אשר עוותו. והיינו דקאמר שחורה אני במצרים כו' שהשאתם במצרים שעבדו לעבודה זרה כמ"ש איש שקוצי עיניו לא השליכו ובטלו את המילה כדאי' בש"ר פ' י"ט. ובדם פסח תיקנו עון ע"ז שהפסח היה בזיון תועבת מצרים. ובדם מילה תיקנו עון המילה. והכוונה בזה שתשבח ישראל לשב בתשובה טובה באותו פרק באותה אשה באותו מקום כדאי' בפ' יה"כ. [יפ"ת] : **זה דם פסח כו'** ע' בש"ר פ' י"ז ופרשה י"ט ופדר"א : **שחורה אני בים כו'**. הכוונה שחטאו בים סוף שספקו ביכולת ה' ואמרו המבלי אין קברים במצרים. וגם איתא בש"ר פ' כ"ד שחטאו עד בים סוף בפסל מיכה שהיה בידם. ועוד אחז"ל שהטיחה דבריה כלפי מעלה. ועוד אמרו שאמרו מטיט ולבנים יצאנו ולטיט באנו. ובאותו מקום תיקנו כל זה. שכנגד מה שספקו ביכולת ה' תיקנו בשירה שאמרו ה' איש מלחמה מרכבות פרעה וגו' וכנגד מה שהטיחו דברים תיקנו בשיר ושבחה להלל כבוד ה'. ועון הפסל תיקנו באומר זה אלי ואנוהו. ועון האמורים על הטיט תיקנו באומר ימינך ה' תרעץ אויב שהודו שהשם רצה להעניש האויב בטיט במטאו אשר הנה בה. [יפ"ת] : **שחורה אני במרה כו'** הכוונה בזה כמאי דאי' במכילתא ובתנחומא למה נעקו והלא המים תחת רגלי ישראל היה כו' הא מה ת"ל ולא מצאו מים. דורשי רשומות אמרו לא מצאו דברי תורה שנמשלו למים שנא' הוי כל צמא לכו למים. ולפי שפירשו דברי תורה שלשה ימים [ותלתא זמני הוי חזקה] לכך מרדו ובטלו יותר. ובאותו מקום תיקנו החטא כדאי' שם ויורהו ה' עץ. דורשי רשומות אמרו הראהו דברי תורה שנמשלו לעץ שנא' עץ חיים היא וגו' [ר"ל שעסקו בתורה] [יפ"ת]. ובמכילתא דרשו וימתקו המים ששבו בתשובה. ובילקוט מסיים כד"א שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו ששם נצטוו על המצות: **ברפידים כו'** מסה ומריבה. הכוונה בזה למאי דאי' במכילתא ובתנחומא מה היו מנסין ר"א שאמרו אם מספיק לנו מזונות כמלך נעבדנו ואם לאו לא נעבדנו. רבותינו אומרים אם מהרהרים אנו בלבנו ויהא יודע כו' שטעו בענין ההשגחה וחשבו שעל פי המזל ינהג העולם. וכנגד מעילתם באמונת ההשגחה אמרו ונאוה אני ברפידים שנא' ויבן משה מזבח שתכלית מעשהו להכין שמו יתברך בתוכנו וגם הקרבן מיוסד על אמונת ההשגחה [יפ"ת] : **שחורה אני בחורב** ר"ל שמ"ש בסיני כל אשר דבר ה' נעשה הוא הפך מה שחטאו שם בעגל. כי הכופר בע"ז כמודה בכל התורה כולה. וא"כ באמרם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע כופרים בע"ז וגלו אדעתייהו כי לא כיוונו בעגל לע"ז אלא מנהיג הוא שבקשו כדפירש הראב"ע כי לא יתכן שאחר שקבלו לעשות כל אשר דבר ה' חזרו ומרדו בכל בתוך ימים מועטים [יפ"ת] : **במדבר שנא'** כמה ימרוהו במדבר וגו' וישובו וינסו אל. וגם שם מקודם. אמרו היוכל אל לערוך שולחן במדבר כו' שחזרו וטעו בענין ההשגחה. ותקנו זה במשכן שתכלית מעשהו לשכן שמו ית' בקרבנו וכנ"ל: **ונאוה אני במלכי יהודה**. צ"ל במלכי ישראל. וכמו שמפרש אח"כ סימן ל"ו מדבר באחאב כו' ביהורם כו'. וע"ז אמר אם בשחורים שהיה לי כך אני נאוה בנאים שלי הם מלכי יהודה עאכ"ו: **בנאים שלי עאכ"ו** כנ"ל: **(לו) ג' שעות** כו' שריב"ל סבירא ליה שזה דכתיב ויצום תענית שעות היה. ודיוקו מדכתיב ויהי כשמוע אחאב ויקרע בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וגו' משמע בהא שעתא ששמע קם לם. ואם הוא שמע ביום כיצד לם תיכף ומיד תענית של"ם דבעי קבלה ביום שלם. לזה אמר ויצום תענית שעות. וס"ל בכהם שביום השמועה לא לם רק תענית שעות כך בכל יום לא לם רק תענית שעות [כלי יקר] ועיין תענית דף כ"ה ע"ב בפרש"י : **שהלך יחף** וכן תרגם יונתן. ואולי דרש אט כמו לאט לי לנער לאבשלום [ש"ב י"ח] שההולך יחף הולך לאט שלא ינגפו רגליו באיזה דבר : **שיטין** שיטות וסוגיות. ונ"ע שאמר ג' שיטין ומחשב ד' שיטין. ואפשר שזה שמסיים המדרש שחורה אני בעוה"ז ונאוה אני לעה"ב היה נכתב על הגליון של המדרש והכניסוהו המדפיסים בפנים. והוא פי' על זה שאמר המדרש שחור' אני כל ימות השבוע ונאוה אני בשבת. שעוה"ז נקרא חול. ועוה"ב נקרא שבת. וזהו שאמר שחור' אני כל ימות השבוע ר"ל אף שאני שחורה כל ימי השבוע דהיינו בעוה"ז מהצרות שעוברים עלינו. אעפ"כ ונאוה אני ביום השבת בעוה"ב : **(לז) אלא בונות ירושלים** כנ"ל והא שסיים המדרש שיושבין ומבינין אותם [יפ"ת] : **להעשות מטרפולין** פי' אם של עיירות ואם בלע"ז מטרי. פולין בלשון יון עיר [ערוך]. ולכן קורא כל ארצות האומות בנות ירושלים שכל הארצות אצלה ככפרים שנקראו בנות כמד"א אשדוד ובנותיה. וכאן כתיב בנות ירושלים. ועיין בש"ר פ' כ"ג : **עד לשע** ליתא בפסוק [תוספת אמרים] : **לכופרנין** לשון כפרים : **מפורנך** פי' בלשון יוני מוהר [מוסיף הערוך] ור"ל שבעד מה שהאשה מכנסת לבעלה נדונייא הוא נותן לה כתובה. וכאן ר"ל לא מפני שאתה שמרת את הברית אשר כרתי אתך אני אתן אתהן לך לבנות [פי' לכופרנין]. וילכד את בנותיה תרגום ונפשית כפרנהא] להיות משועבדים לך: **אלא מן פרנין דידי** ר"ל בחסדי ובריתי שאני שומר את בריתי. ואפשר שהמדרש דכאן הוא מכוון למ"ש רש"י ביחזקאל שם ומדרש דר' תנחומא ולא מבריתך לא מפטרמונייא שליך לא נתתיה לאברהם אביך בין הבתרים. וזה הלשון קרוב ללע"ז. שכן קורין עתה לקרובת אב פאטרמוני"א בלע"ז. וכן קורין כל דבר שיש לו לאדם מנחלה אבותיו עכ"ל. וזהו שאמר כאן לא מפורנך ר"ל מהמוהר שנתחייבתי ליתן לאברהם בעד במה שהכניס לי מעשים טובים. שהרי לא נתתים לאברהם. אלא מן פרני מן מוהר שלי ר"ל שאני נותן לך זה המוהר בחסדי : **הא רנה** בתמיה. והרי היא אינה אלא עקרה. וליכא למימר דפי' דמעיקרא הוה עקרה והשתא נפקדה. כדמצינו כמה עקרות שנפקדו. וי"ל דעיקר דיוקו מדכתיב בסיפא דקרא לא ילדה והוה כפל לשון. אע"כ לאורויי דהשתא נמי לא ילדה ולכן מקשה שפיר. ועיין ברכות דף י' מסימן מ"א בעין יעקב ומ"ש שם: **את השירה הזאת** לאו משום דאיקרו שירה ולא שיר קאמר שהרי בשירת דבורה כת' עורי עורי דברי שיר. אלא לא שאני לן בין שיר לשירה. כי מהשם אין ראיה. אלא מהכנוי יליף. כי לעולם מכר הכנוי בשירות העוברות בלשון נקבה כדכתיב הכא השירה הזאת. וכן בשירת הבאר. וכן בהאזינו וענתה השירה הזאת. וזה שסיים המדרש שירה חדשה אכ"כ אלא שיר חדש. הרי דעיקר דיוקא מכנוי [יפ"ת] : **ע"י שצרתן** צרת נקבה יולדת. פי' שהצרות נמשלו לנקבה שיולדת וחוזרת ויולדת כי כן אחר צרה זו אע"פ שנושע ממנה שיהיה באה אחרת. ולכן אמרו שירות בלשון נקבות. באע"פ שהשירה היא על התשועה ולא על הצרה. מ"מ מפני שהיתה על תשועת הצרה קראוה בלשון נקבה לרמוז שעוד תבא אחריה צרות [יפ"ת] ועיין תוס' פסחים דף קט"ז ע"ב ד"ה ונאמר כו' ובפרש"י בערכין דף י"ג ע"ב. והנה ראה שכל הגאולות היו ע"י נקבה. כי גאולת מצרים אף שהיתה ע"י משה מ"מ בתיה בת פרעה שהצילתו מן המים וגדלתו נקראת הגאולה על שמה. וכן גאולת סיסרא ע"י דבורה ויעל אשת חבר הקיני. וכן גאולת אנטיוכס ע"י אשה יהודית. וכן פורים ע"י אסתר. ולכן כל השירות היו ג"כ

בלשון

אהלי קדר אין צריכין תכבוסת יכול אף ישראל כך. ת״ל כיריעות שלמה מה יריעות שלמה זו מתלכלכת ומתכבסת וחוזרת ומתלכלכת ומתכבסת. כך ישראל אע״פ שמתלכלכין בעונות כל ימות השנה. יוה״כ בא ומכפר עליהם. שנא׳ (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם. וכתיב (ישעיה א) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. אי מה אהלי קדר מטלטלין ממקום למקום. יכול אף ישראל כן. ת״ל כיריעות שלמה. כיריעותיו של מי שהשלום שלו מי שאמר והיה עולם. שמשעה שמתחן עוד לא זזו ממקומן. תני ר׳ אליעזר בן יעקב (שם לג) אהל בל יצען בל יצא ובל ינוע. מה אהלי קדר אין עליה עול כל בריה. כך ישראל לע״ל אין עליהם עול כל בריה. תני ר׳ חייא (ויקרא כו) ואולך אתכם קוממיות בקומה זקופה. שאינן יראין מכל בריה. ר׳ יודן אמר כיוסף. מה יוסף נמכר לאהלי קדר. שנא׳ (בראשית לז) וימכרו את יוסף לישמעאלים. וחזר וקנה את קוניו. שנא׳ (שם מז) ויקן יוסף את כל אדמת מצרים. כך ישראל (ישעיה יד) והיו שובים לשוביהם: (לט) אל תראוני שאני שחרחורת ר׳ סימון פתח (משלי ל) אל תלשן עבד אל אדוניו. עג נקראו ישראל עבדים שנא׳ (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים. ונקראו הנביאים עבדים שנא׳ (עמוס ג) כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. כך אמרה כנסת ישראל לנביאים אל תראוני בשחרחורתי. אין לך שמח בבני יותר ממשה וע״י שאמר (במדבר כ) שמעו נא המורים נגזר עליו שלא יכנס לארץ. ד״א אין לך שמח בבני יותר מישעיהו. וע״י שאמר (ישעיה ו) ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. א״ל הקב״ה ישעיה בנפשך את רשאי לומר כי איש טמא שפתים אנכי ניחא. שמא ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב אתמהא. תא חמי מה כתיב תמן ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה. א״ר שמואל עד רצפה רוץ פה רצוץ פה למי שאמר דילטורייא על בני. ודכוותיה כתיב באליהו שנא׳ (מ״א יט) ויאמר קנא קנאתי לה׳ אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל. א״ל הקב״ה בריתי שמא בריתך. (שם) את מזבחותיך הרסו. א״ל מזבחותי. שמא מזבחותיך. (שם) ואת נביאיך הרגו בחרב א״ל נביאי. ואת מה איכפת לך. א״ל (שם) ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה. תא חמי מה כתיב תמן. ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים. מה הוא רצפים. א״ר שמואל בר נחמן רוץ פה רצוץ פיות בכל מי שאמר דילטורייא על בני. ר׳ יוחנן מייתי לה מן הדא (ישעיה יז) משא עה דמשק הנה דמשק וגו׳ עזובות ערי ערוער. מה זה עומד בדמשק ומזכיר ערוער. והלא ערוער בתחום ארץ מואב אלא שס״ה בתי ע״ז היו בדמשק כמנין ימות החמה. והיו עובדים כל אחד ואחד יומו. והיה להם יום אחד שהיו על כולן באותו היום ועובדין אותה. וכולם עשו ישראל הגמוניאה ועבדו אותם. שנאמ׳ (שופטים י) ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה׳ ויעבדו את הבעלים וגו׳. ובאותה שעה שאמר אליהו על ישראל לשון הרע. א״ל הקב״ה אליהו עד שאתה מקטרג את אלו. בא וקטרג את אלו. הה״ד (מ״א יט) לך שוב לדרכך מדברה דמשק. ר׳ אבהו וריש לקיש הוו עללין לחדא מדינתא דקסרין. א״ל ר׳ אבהו לרשב״ל מהו כן עלינן למדינתא דחירופיא וגידופיא. נחת ליה ר״ל מן חמריה. וספא חלא ויהיב בפומיה. א״ל מהו כן א״ל אין הקב״ה רוצה במי שאומר דילטורייא על ישראל: (מ) ששזפתני השמש. א״ר אבא ב״כ בשם ר׳ חייא רבה כתיב (ירמיה ב) כי שתים רעות עשה עמי. עו הא וויתרו למאוד. אלא מלמד שעשו אחת שקשה כשתים. שהן משתחוין לעב״ז ופורעין עצמן כנגד בהמ״ק. הה״ד (יחזקאל ח) ויבא אותי אל חצר בית ה׳ הפנימית. המד״א (ויקרא כב) כי משחתם בהם מום בם. ד״א ששזפתני השמש על שעשיתי מרימות של סוסי׳ לשמש. דכתיב (מ״ב כג) וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש מבא בית ה׳: (מא) ר׳ יצחק פתר קרייה במלחמת מדין. את מוצא בשעה שהלכו ישראל למלחמת מדין היו נכנסין זונות זונות אצל האשה. והיה אחד מהן מפחם פניה. ואחד מפרק נזמיה. והיא אומרת להם אין אנו מבריותיו של הקב״ה שאתם עושים לנו כן. והיו ישראל אומרים להם לא דייכם שנטלנו שלנו מתחת ידיכם. הה״ד (במדבר כה) ויאמר י״י אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם לי״י נגד השמש. ר׳ איבו אמר באיזו חטא ויצמדו לבעל פעור. א״ר יצחק מעשה בקרתגנית אחת שהיה לה שפחה

כושית

יד יוסף עג ילקוט מ״א י״ט רמז רי״ח : עד פסיקתא דחנכי . תנחומא סדר וישלח . וילקוט מלכים א׳ י״ט . ילקוט ישעיה רמז רע״ג : עה אסתר רבה ריש פ״ג . פתיחתא דאיכה רבתי סי׳ י׳ . במדבר רבה ס׳ חוקת : עו ילקוט ירמיה רמז רס״ו . ירושלמי סוכה פ״ה . בבלי תענית פ״ק . יומא פ׳ יוה״כ ד׳ פ״ו . ולקוט יחזקאל רמז ש״ז :

מתנות כהונה

אשר יחלה עליהם וה״ג ליה בשמות רבה פרשה כ״ג : אין צריכין. כלומר אין בהם צורך ותועלת בכביסה וגם אין דרכם לכבס ובשמות רבה גרסי׳ אין להם הכבוסה : כיריעותיו של מי כו׳. הם הרקיעים כד״א נוטה השמים כיריעה ונאמר וימתחם כאוהל לשבת : מי שאמר כו׳. הוא תוספת ביאור למי שהשלום שלו : בל יצען. נוטריקון בל יצא ובל יניע ומדבר בשמים : ס״א ובל ינוע מה אהלי קדר כו׳ : אל תראוני בשחרחורתי. לשון השחור ומזה ועיין בערוך ערך שחור ג׳ או ר״ל אל תביטוני בשביל שאני שחורה בעוונות : תראוני. תביטוני כד״א המה יביטו יראו בי : בבני. ישראל הם בני הכנסיה בכלל ואולי הוא ע״ד הסוד : שמא. כלומר וכי מותר לך לומר ובתוך עם כו׳ : תא חמי. בא וראה : רוץ פה. נוטריקון של רצפה ואח״כ פי׳ מהו רוץ פה ובילקוט ישעיה לא גרס רוץ כה : דלטוריא. לשון הרע : בריתך בני ישראל גרסינן : בריתי. כלומר הלא לא עברו רק בריתי ולא היא בריתך ומה לך עליהם : רץ פה רצת פיות בכל גרסינן : מה זה עומד כו׳. כל זה נתבאר בתנחומא דאיכה רבה בפתיחתא ולא אותי קראת יעקב ועיין שם : שהיו על כלן. היה חובת של כל ע״ז מוטלת על העובדים ובפתיחתא דאיכה הגירסא יותר מיושבת וכן במגילה פסוק גם אתי ובפרשת הקח ובילקוט מלכים : מהו כן עלינן כו׳. מהו זה שנכנסנו לעיר של חרופים וגידופים ירד ר״ל מעל חמורו ואסף חול ונתן לתוך פיו של ר׳ אבהו אמר לו מהו זה כלומר למה זה ועל מה זה : הא ויתרו כו׳. הרי שניהו ויתרו על כמה מצות ולא אמרת על שתים רעות כו׳ : הפנימיות וגו׳ גרסי׳ וסיפיה דקרא ומשתחויתם וגו׳ ודרש ליה כמו ומשחתם שהיה לו לומר ומשתחוים הרי שהוי׳ השתחויה לע״ז והשחתה וכעס במה שהיו פורעים וסיפא דקרא משתחויתם קדמה לשמש והוא ששזפתני השמש : מרימות. נראה דצ״ל ארוות והוא אבוס שאוכלי׳ ממנו הסוסים : יושבת כו׳. מלכים ב׳ סי׳ כ״ג : מפחם. מכה ומספיל. אין אנו כו׳. בתמיה : שנטלנו. שכבר נעשנו על ידיכם ועדיין נראה עליכם עוד שאין חיה באה עוד לידי עבירה : רבי איבי בשם ר׳ שמואל בר נחמן : בקרתגנית. עירות : ס״א אחת שהיה לה שפחה .

לשעה

עץ יוסף

בלשון נקבה. אבל לעתיד יהיה הגאולה מצד הזכר שהוא נצח ולכן יהיה הגאולה נצחית וקיימת. אבל כל הגאולות הראשונות הם בסוד ההוד שהיא נקבה [מקובלים]: (לח) אין צריכין תכבוסת. כלומר אין בהם צורך ותועלת בכביסה ובש״ר פרשה כ״ג גרס אין להם תכבוסת : מה יריעות שלמה זו וכו׳ ודרש כיריעות שלמה. שהן נאות מצד עצמן בדברים אשר מהם נעשו ״״ ומצד מלאכתן וסדרם הם ג״כ נאות וכו׳ [שם]: כיריעותיו של מי כו׳ הם הרקיעים כד״א נוטה שמים כיריעה. ונאמר וימתחם כאהל לשבת : מי שאמר כו׳ הוא תוספת ביאור למי שהשלום שלו : שמשעה שמתחן עוד לא זזו ממקומן. וכ״ה בילקוט בגה׳ [ישעיה מ׳] וימתחם כאהל לשבת חזקים כראי מוצק ונאמר [כצ״ל] אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח [שם לג] ומפרש אהל בל יצען ג״כ על השמים. וע״ז מביא כאן תני ר״א כו׳ לפרש לשון יצען [רד״ל] : בל יצען בל יצא ובל ינוע. כצ״ל. וכן הועתק בנפ״ת בשם מדרש שיר השירים. ר״ל שדרש נוטריקון בל יצא. ובל ינוע. ומדבר בשמים : אין עליה עול בריה. שהן שוכנים חפשים במדברות [וכמו שאמר שכתוב עליה מ״ש (איוב לט) מי שלח פרא חפשי. פי׳ הוא פרא אדם. ועיין בב״ר פ׳ מ״ה] [רד״ל]: (לט) נקראו ישראל עבדים כו׳ ונקראו הנביאים עבדים כו׳. מפרש הכתוב אל תלשן עבד אל אדוניו כאלו כתיב בכפל אל תלשן עבד עבד אל אדוניו. ופי׳ אל תלשן אתה הנביא שנקראת עבד. על ישראל שנקראו עבד. אל אדוניו ר״ל אל הקב״ה שהוא אדון שלו. אל תלשין : אל תראוני בשחרחורתי. פי׳ אל תראוני בפנים זועפות בשביל שאני שחורה בעונות. כלומר אל תבזו אותי מצד המעשים שהם מקולקלים. לדון אותי לכף חובה שאין אני שחור מיום הולדי ממש אני אלא ששזפתני השמש והושחרתי. כי המעשים שאינם מהוגנים נעשו לי הרגל במקרה מהשכנים הרעים. וזהו שאמר בני אמי נחרו בי [וכמו שיפרש המדרש לקמן בסי׳ מ״ב] שעל ידיהם אני שחורה ולכן לפי שאין השחרות אלא במקרה. וכמו אדם יפה מראה אם הושחר ע״י החמה שקפחתו עליו לפי שהשחרות שלו הוא במקרה ולא בעצם. במעט מים ומעט מרחץ מן המרחצאות נלבן וחזר ליופיו. כך אנו במעט תשובה ומעט מע״ט אנו מתלבנים כבראשונה: אין לך שמח בבני. עיין במת״כ שדחק בזה. אבל בגליון המדרש של הגאון מוהר״ר שבתי מראשקוב מצאתי שצ״ל שמחבבני הדא חיבה [א״א] : יותר ממשה כו׳ מישעיה כו׳ מאליהו. הנה שלשה אלו מרומז בתיבות בני אמי נחרו בי. א׳מ״י ר״ת אליהו משה ישעיה [מ״ע]: בנפשך את ראשי כו׳. שבלי ספק שגם מה שקרא עצמו איש טמא שפתים הכא. כי כיון שהוא בלא המקום אינו ראוי לכלו בשלו. ולזה א״ל הקב״ה בנפשך את ראשי לומר. ר״ל שזה חטא קל ויותרה לך באמת שליט בעצמך. אבל שאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב אתה ראשי לומר בתמיה : רצפה רוץ פה דייק זה משום דהו״ל לכתוב ובידו גחלת. לכן דרש רוץ פה של מי שאמר לשה״ר על בני. ודרש רצפה נוטריקון רוץ פה. שכן נהרג בפה כמו שאחז״ל. ובזה מובן אומרו ובידו רצפה שהרי אינה בידו אלא במלקחים. א״כ הו״ל למימר ובידו מלקחים ברצפה במלקחים לקח מעל המזבח. אלא ודאי ה״ק ובידו שליחות רצפה רצת פה [כלי פז] : דילטורייא בלשון רומי ובלשון לע״ז רכילות [מוסף הערוך] הגף יבא תרגום דילטור ישול : בריתי כלומר הלא לא עברו רק בריתי ולא את בריתך ומה לך עליהם : תא חמי בא וראה : והלא ערוער בתחום ארץ מואב. וישראל לקחוהו מסיחון והוא נלחם במלך מואב ולקחו מידו. וכמו שאחז״ל עמון ומואב טהרו בסיחון : והיה להם יום אחד כו׳. משמע שהיה להם יום אחד חוץ מהשס״ה ימים שבשנה. ויובן עם מה דפרש״י [בראשית א׳ פסוק י״ד] ולימים ושנים ח״ל לסוף שס״ה ימים [ס״א ורביע היום] יגמרו מהלכתם בי״ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה [ס״א והוא שס״ה יום ורביע יום] ויחזרו ויתחילו שנית שניה לסבב בגלגל כמהלכן הראשון ע״כ. נמצא כד׳ שנים עולה יום שלם יותר משס״ה ימים ובזה היום היו עובדים כולם : שהיו על כולן באותו היום. פי׳ שהיה החוב של עבודת כל הע״ז עליהם לעבוד אותם באותו היום. ועיין באסתר רבה ריש פ״ג. ובפתיחתא דאיכה רבתי סימן י״ד. וברבה סדר חוקת: הגמוניאה פי׳ לשון הגמון ושררה. וכן הוא באיכה רבתי. אבל באסתר רבה גרס המונית. וכן גרס הא״א באיכה. ופרש״י קיבוץ אחד. פי׳ אגודה ואסיפה אחת לעבדן כאחת בכל יום. ולפי שעשו ישראל מעשה דמשק לכך הזכיר משלת ערוער שהיה בישראל אצל משלת דמשק [הרד״ק ורש״י] : לך שוב לדרכך מדברה דמשק. לפי דרך מדבריותך כלך לדמשק [רד״ל] : מהו כן עלינן כו׳ מה זה שנכנסנו לעיר של חרופים וגידופין. ירד ר״ל מעל חמורו ואסף חול ונתן לתוך פיו של ר׳ אבהו : א״ל מהו כן כלומר למה זה ועל מה זה: (מ) הא וויתרו כו׳ הרי הניחו ווהרו על כמה מצות ולא אמרת על שתים רעות. ובירושלמי פ״ה דסוכה אי׳ וכי שתים רעות עשו עמי הא ווהרה לאלף. ופי׳ הפ״מ הא יותר מאלף רעות עשו. ואין להקשות כיון דכל התורה תרי״ג מצות האיך אפשר דהוו רעות טפי מאלף. כי במצוה אחד יש כמה עבירות כגון שבת דאית ביה ארבעים אבות מלאכות. וכל אב מלאכה יש לו כמה תולדות כו׳ עכ״ל. ולי נראה דפי׳ הירושלמי כך הוא ואתרם לאלף הא עברו על כל התורה שניתנה באלף ד״ח. ועיין בתענית פ״ק בבבלי דאי׳ שם תרתין הוא דהוו עברים ותרתין שביק להון. ופי׳ המהרש״א וכי לא עברו רק על שתי עבירות וכי כ״ב דהיינו שעברו כל התורה שניתנה בכ״ב אותיות בציק להון עכ״ל. עוד יש לומר שפי׳ הא עברו על כל התורה שניתנה לאלף דור : ופורעין פי׳ ומגלין עצמן. ועיין בבבלי סוכה פרק ה׳ : הפנימית וגו׳ והנה פתח היכל ה׳ בין האולם ובין המזבח כעשרים וחמשה איש אחוריהם אל היכל ה׳ ופניהם קדמה והמה משתחויתם קדמה לשמש. ומדייק המדרש מדלא כתיב והמה משתחוים ע״כ שהוא מלה מורכבת משחתים ומשתחוים כד״א כי משחתם בהם. ודרש השתחויה לחמה והשחתה להיכל שהיו פורעים כו׳ וסיפא דכתיב והמה משתחויתם קדמה מפרש רישא דכתיב אחוריהם אל היכל ה׳ ופניהם קדמה כי בדבר הזה הם משתחוים לשמש ומשחיתים בהיכל. והיינו תרים ב׳ רעות בהכי כי במעשה אחד היו עושים שני רעות דהיינו השתחויה לשמש והשחתה להיכל [יפה מראה] : על שעשיתי מרימות נ״ל ארוות של סוסים לשמש [מת״כ] וס״ל אותם המשתחוים לחמה היו להם סוסים מוכנים עומדים באורוות לצאת לקראת החמה בבקר [רש״י]. והרד״ל כתב עשיתי מרכבות של סוסים לשמש. ע״ש שכתוב וישבת את הסוסים וגו׳ מבא בית ה׳ ואת מרכבות השמש שרף באש : (מא) מפחם מכה ומספיל. או פי׳ לשון פחם ר״ל משחיר פניה כדי שלא יתעורר התאוה. ועיין לקמן פ״ד סי׳ ה׳ : נגד השמש. ר׳ איבו בש״ר שמואל מחטאו של פעור נמסרו ישראל למלכיות שנא׳ (תהלים קו) וישא ידו להם להפיל אותם בגוים בלאה חטא ויצמדו כו׳. כן הוא בילקוט המכירי בי תהלים שם בשם המדרש רבה. ועיין

נפוח״פ

כושית שירדה למלאות מן העין היא וחברתה. אמרה לחברתה חברתי למחר אדוני מגרש את אשתו ונוטלני לאשה. אמרה לה למה. בשביל שראה ידיה מפוחמות. אמרה לה אי שוטה שבעולם ישמעו אזניך מה שפיך מדבר. ומה אם אשתי שהיא חביבה עליו ביותר. את אומר מפני שראה ידיה מפוחמות שעה אחת רצה לגרשה. את שכלך מפוחמת ושחורה ממעי אמך כל ימיך עאכ"ו. כך לפי שאוה"ע מונין לישראל ואומרים אומה זו המירו כבודם שנא' (תהלים קו) וימירו את כבודם. אומרים להם ישראל ומה אם אנו לשעה כך נתחייבנו אתם עאכ"ו. ועוד ישראל אומרים לאוה"ע. נאמר לכם למה אנו דומין לבן מלכים שיצא למדברה של עיר וקפחתו החמה על ראשו ונתכרכמו פניו. נכנס למדינה במעט מים ומעט מרחין מן המרחציות נתלבן גופו וחזר ליופיו כמו שהיה. כך אני אם שמשה של עבודה זרה שזפתנו. אבל אתם שזופים ממעי אמכם. עד שאתם במעי אמכם עבדתם ע"ז כיצד בזמן שהאשה מתעברת נכנסת לבית ע"ז שלה וכורעת ומשתחוית לע"ז היא ובנה: (מב) בני אמי נחרו בי. ר' מאיר ור' יוסי. ר"מ אומר בני אמי בני אומתי. [עו] אלו הן דתן ואבירם נחרו בי נתגרו בי. מלאו הדיין חרון אף עלי. שמוני נוטרה את הכרמים. על שהיה עושה דין בין בנותיו של יתרו לא היה לו לעשות דין ביני ובין אחי אשר במצרים. הוי כרמי שלי לא נטרתי. ר' יוסי אומר בני אמי נחרו בי בני אומתי. אלו המרגלים. נחרו בי נתגרו בי. מלאו הדיין חרון אף עלי. שמוני נוטרה את הכרמים. על שנתעכבתי במדבר ארבעים ושתים מסעות לא הוי לי ליכנס לארץ ישראל. הוי כרמי שלי לא נטרתי. ד"א בני אמי נחרו בי בני אומתי זה ירבעם בן נבט. נחרו בי נתגרו בי. מלאו הדיין חרון אף עלי. שמוני נוטרה את הכרמים משמירת שני עגליו של ירבעם. כרמי שלי לא נטרתי לא הייתי משמר משמרת כהונה ולויה. הרי כרמי שלי לא נטרתי. א"ר לוי [עח] יום שנתחתן שלמה לבת פרעה נכה. ירד מיכאל השר הגדול מן השמים. ונעץ קנה גדול בים. ועלה לחלוחית מיכן ומיכן. ועשו אותו מקום כחורש. והוא הי' מקימה של רומי. יום שהעמיד ירבעם בן נבט שני עגלי זהב. נבנו ב' צריפין ברומי. והוו בניין להון ואינון נפלין. בניין להון ונפלין. הוה תמן גברא סב ושמיה אבא קולון. אמר להן אי לית אתון מטיין מיא מנהר פרת וגבלין בהדא טינא ובניין להון לית אינון קיימין. אמרו מאן עביד כן. אמר לון אנא. עבד גרמי' שפיי דחמר. הוה עליל לקרייא ונפיק לקרייא. עליל למדינה ונפיק למדינה. עד זמן דאתא לתמן. כיון דמטא לתמן. אזל ואמטי מיא מן פרת וגבלון בטינא. ובנון יתהון וקמון. מן ההיא ענתה הוון אמרין כל מדינה ומדינה דלית אבא קולון לא תיתקרי מדינה. והוו קריין ליה רומי בבלון. יום שנסתלק אליהו ז"ל. נצב באדום מלך. הה"ד (מ"א כב) ומלך אין באדום נצב מלך. ד"א בני אמי נחרו בי בני אומתי. זה אחאב. נחרו בי נתגרו בי. מלאו הדיין חרון אף עלי. שמוני נוטרה את הכרמים. מפטם ומאכיל לצדקיה בן כנענה וחביריו. ונביא אחד של אמת היה לי. זה מיכיהו ופקיד הכי ואמר (שם) והאכילוהו להם לחץ ומים לחץ עד באי בשלום הוי כרמי שלי לא נטרתי. ד"א בני אמי אומתי זו איזבל. נחרו בי נתגרו בי מלאו הדיין חרון אף עלי שמוני נוטרה את הכרמים מאכלת ומפטמת לנביאי הבעל והאשרה. ואליהו ז"ל. שהיה נביא האמת שלחה ואמרה לו (שם יט) כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם. הוי כרמי שלי לא נטרתי. ד"א בני אמי. זה צדקיהו המלך. נחרו בי נתגרו בי. מלאו הדיין חרון אף עלי. שמוני נוטרה את הכרמים. שהיה מפטם לפשחור בן מלכיה וחביריו. ונביא אחד של אמת היה לי. זה ירמיהו וכתב בו (ירמיה לז) ונתון לו ככר לחם ליום מחוץ האופים. מהו מחוץ האופים. א"ר יצחק זו פת קיבר שנמכרת חוץ לפלטיא שהיא שחורה מסובים של שעורים. הוי כרמי שלי לא נטרתי על שכרמי שלי לא נטרתי: (מג) ר' חייא בשם ר' יוחנן. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע על שלא שמרתי חלה אחת כתקנה בארץ ישראל. הריני משמרת שתי חלות בסוריא. סבורה הייתי שאני מקבל שכר על שתים. ואיני מקבלת שכר אלא על אחת. ר' אבא בשם ר' יוחנן. [עט] אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה. על שלא שמרתי יום טוב אחד כתקונו בא"י הריני משמרת שני ימים טובים של גליות בחוצה לארץ. סבורה הייתי שאקבל שכר על שניהם. ואיני מקבלת שכר אלא על אחד. ר' יוחנן הוי

קרי

יד יוסף עו לדר"נ פרק ל' ועיין פדר"א ר"פ ל"ט : עח שבת דף נ"ו. ספרי ח"ב פיסקא נ"ב. ירוש' ע' פרק נפשי ה"ה : עט תנ"א ה"א פ"ג. לדר"נ פרק כ' :

מתנות כהונה

לשעה. שלא עבדו ע"ז רק לשעה אחת: הה"ג בילקוט כך אני שמשה של ע"ז שזפתני: נתגרו בי. והפסוק מדבר בעד משה שדתן ואבירם הלשינוהו אל פרעה ויבקש להרגו: ה"ג עד שהיה עושה דין בין בנותיו של יתרו לא היה כו'. פירוש יותר ראוי היה שישב ויעשה דין בין אחיו משיעשה דין בין בנות של יתרו המדיני והם גרמו לו שלא יעשוהו וכו' יען גרם עד שהייתי כו'. ומשה אמר כן: עד שנתעכבתי גרסי': ה"ג משמר משמרת כהונה: כחורש. כיער: מקימה. שעליה נבנה רומי המצירה לישראל: צריפין. בתים קטנים: והוו כו'. היו בונין אותם והם נופלים וחזרו ובונין אותם והיו נופלים היה שם זקן ושמו אבא קולון אמר אם אין אתם מגיען ומביאין לכאן מי פרת וגבלים בתוך הטיט ובונין אותם בו לא יהיו קיימים אמרו לו מי עושה כן ויביא לכאן מי פרת כשירגישו בו בני א"י לא יניחו להביאם ואמר להם אני אביאם עשה את עצמו כאלו הוא אחד מהמוליכים יין ממדינה למדינה: שפיי דחמר. סוחר יין ועיין ערך שף והעיקר רבה פ' י"ב ובמגילת אסתר פרשה ה': הוה עליל כו'. היה נכנס לעיר אחת ויצא לעיר אחרת נכנס למדינה ויצא למדינה אחרת עד זמן שבא לשם לא"י כיון שבא לשם היה מביא מים מנהר פרת באותן חביות גדולות שמוליכין בהם היין וסברו הכל שהוא מוליך יין והיו גובלין אותן מים בתוך הטיט והיו בונין אותם ועמדו מן אותו עת היו אומרים למשל בפיהם לאמר בכל מדינה שאין שם אותו איש אינה מדינה והיו קורין לאותן שני צריפין רומי בבלון על שם שרוש שלהם קיום ע"י בלילת מי פרת בשאר המים: הה"ד ומלך כו'. הרי שקודם לא היה שם מלך: בני אומתי זה אחאב גרסי': לפלטיא. שוק ורחוב גדול שמוכרים שם לחם ולחם זה אינם רוצין למוכרו שם מפני שחרוריתו: שתי חלות. אחת לאש ואחת לכהן: ה"ג בירושלמי פ' בכל מערבין שני חלות בסוריא. וגר"ה כי

ק

עץ יוסף

בטוח"ט שם ובי"ס כאן [רד"ל]: בקרתנית בפרק ר' דדמאי אי' קרתני שקבל שדה מירושלמי. פי' בלשון ערבי קורין לכפר אלקריא [ערוך]: מפני שראה ידיה מפוחמות ואין ספק שאין זה בטבע. שאם היה בטבע היה כל גופה כן. אע"כ בודאי שהוא דבר מקרי בלבד. ודבר מקרה לא יתמיד לעולם. ואת הכושית השחורית שבך הוא דבר עצמי וטבעית שנולדת שחורה ממעי אמך. וא"כ אי את טועה שאת אומרת שאדוני ירחיק אשתו בשחרורית שבידה הוא רק מקרי. והמקרי יש לו שינוי. ויבא אותך ששחרורית שלך הוא טבעית ואין לו שינוי. והנמשל מובן מאליו. כי ישראל מעשיהם שעושים בידיהם הם אשר יאמר לכך הם מפוחמות. אבל הם עצמם הם טהורים ודביקותם בהקב"ה הוא בעצם. מה שא"כ באוה"ע. שהוא להיפך. וא"כ איך ירחיק הקב"ה מה שבעצם טוב ומקרה הוא רע ויבחר מה שבעצם רע ואם ימצא טוב בהם הוא במקרה. ומה שמדמה ענין עגל ליד שחורה לפי שעיקר חטא של אהרן היה ויקח מידם שלקח מיד [illegible]. והועיל הכיסוף בהם [מגלה עמוקות סוף סדר בשלח]: לשעה שלא עבדנו ע"ז רק שעה אחת: לבן מלכים שיצא כו' משל זה הוא ג"כ ע"ד משל דלעיל. שע"י שהושרשו באמונת ה' ע"י התורה אף שחטאו בעגל. שוכן בניהם. שאחר שהושרשו באמונת ה' אף כשחטאו לא היה החטא אלא מקרי כי לא כחשו בה' רק שטעו לשתף אחד מפני המרכבה בהנהגתו. וכדאי' בש"ר פ"ל שנגעו פני השור שבמרכבה. ולכן בנקל שב מפשעם. מה שאין כן אילו לא קדמה להם הישרת התורה. וזהו שאמר למה אנו דומין כו' והנמשל מבואר ממילא שהוא כמו שכתבתי [יפ"ת בש"ר פ' ל"ג]: (מב) דתן ואבירם נחרו בי כו' והפסוק מדבר בעד משה שדתן ואבירם הלשינוהו אל פרעה ויבקש להרגו: על שהיה עושה דין בין בנותיו של יתרו והרועים לא היה. כצ"ל [רד"ל] פי' יותר ראוי היה שישב ויעשה דין בין אחיו משיעשה דין בין בנות יתרו המדיני ובין הרועים. והם גרמו לו שלא יעשוהו. ישראל אמת הביא בשם ספר יפן הגירסא עד שהייתי כו' ומשה אמר כן: לא הוי לי ליכנס לא"י מיד. כצ"ל [א"א]: בני אמי כו' זה ירבעם כו'. תיבת ב' נ' י' ר"ת ירבעם בן נבט [פרפראות לחכמה]: ירד מיכאל וכן הוא בירושלמי פרק לפני אידיהם. ובבלי שבת דף נ"ו גרס גבריאל. ועיין ידי משה: ונעץ קנה גדול בים עיין באלשיך תהלים ס"ח פסוק ל"א מה שכתב שם. ובשבת דף קל"ח אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמ' הנה ימים באים וגו' וכתיב ונעו מים עד ים וגו' ישוטטו לבקש דבר ה' ולא ימצאו דבר ה' זו הלכה. זו הקץ. זו נבואה. רמז ג' דברים אלו ר"ת קנה. וזהו ונעץ ק' נ' ה' בים. וזהו והתמכרתם ואין ק' נ' ה'. וע"ז נאמר נער היה ק' נ' ה' [ספר פרפראות לחכמה]: לחלוחית מכאן ומכאן דעלה מן הים הגל ורפש וטיט שהים גורש: כחורש כיער: מקומה של כו' המצירה לישראל: יום שהעמיד ירבעם כו' כי זה הוא תחלת הגלות כמ"ש ועבדתם אלהים אחרים וגו' ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה [רש"א]: צריפין אין פירושו כמו צריפא דחורבני וסתם צריף שבגמרא שהוא בית קטן מליידין בעופין מן קנים ומן ערבה. [illegible] זאת כדלקמן. אלא צריך לומר שפירושו מגדלים או פלטרינין גדולים וכיוצא [יפ"מ] ובספרי הי' ובנו שני ברכים ברומי: והוו בניין כו' היו בונין אותם והם נופלים וחזרו ובנו אותם והיו נופלים. היה שם זקן אחד ושמו אבא קולון אמר להם אין אתם מגיען ומביאין לכאן מי פרת וגובלין בתוך הטיט ובונין אותם בו לא יהיו קיימים אמרו לו מי עשה כן שיביא לכאן מי פרת כשירגישו בנו בני ארץ ישראל אל יניחו להביאם. ואמר להם אני אביאם. עשה את עצמו כאלו הוא אחד מהמוליכים יין ממדינה למדינה: שפיי דחמר סוחר יין: הוה עליל לקרייא כו' היה נכנס לעיר אחת ויצא לעיר אחרת נכנס למדינה ויצא למדינה אחרת עד זמן שבא לא"י. כיון שבא לשם היה מביא מים מנהר פרת באותן חביות גדולות שמוליכין בהם היין וסברו הכל שהוא מוליך יין. והיו גובלין אותן מים בתוך הטיט. והיו בונין אותם ועמדו. ומן אותו עת היו אומרים למשל בפיהם לאמר בכל מדינה שאין שם אותו איש אינה מדינה: רומי בבלין פי' שמת"כ והיו קורין לאותן שני צריפין רומי בבלין על שם שרוש שלהם קיים ע"י בלילת מי פרת בשאר המים. ופירושו אינו מחוור. כי איך יקראו הגוים מעיר רומי שם לשני הצריפים בלה"ק ולא בלשונם. וזה דוחק לומר שבאמת קראוהו להצריפין בלשון רומי מה שהוא בלשון הקדש רומי בבלין. אך האמת והנכון הוא מה שפירש בעל הערוך שאבא קולון יועץ להם ואח קראו רומי בבלין ע"ש שהוא בעצמו היה שם בשעת מעשה. או היה דר שם היום שהביא מבבל שנהר פרת הולך באמצע עיר בבל כידוע. ושמות עצמיים אינם משתנים בכל הלשונות. וכן מוכח כי אותו קראו כן. מלשון הוו קריין ליה. כי על הצריפין ראוי לומר קריין להו כי שנים הוו: נצב באדום מלך פי' הועמד מלך באדום. הה"ד ומלך אין באדום פי' בתחלה לא היה מלך באדום אבל ביום שנסתלק אליהו ז' שנים קודם מות יהושפט נצב והועמד מלך באדום. והיינו שהלך מלך אדום עם יהושפט ומלך ישראל במלחמת מואב. ואין קושיא ממ"ש שבימי יורם פשע אדום מתחת ידי יהודה. שאע"פ שהקימו מלך בימי יהושפט היו למס עובד למלך יהודה. והיינו שבא מלך אדום עם יהושפט למלחמת מואב. ולא יכול יהושפט למנעם מהמליך עליהם מלך. מאחר שלא היה זה מרד בו אלא מנהג להנהיגם. ומ"מ להיות זה פתח להתקוממותם. אירע זה ביום סלוק אליהו שהיתה זכותו מגינה בימיו [יפ"מ]. ועיין בירושלמי פ"ק דע"ז: שהיה מפטם לפשחור בן אמר וחבריו. כצ"ל ומן הכהנים היה והוא היה נביא שקר כמ"ש [בירמיה כ] ואתה פשחור וגו' אשר נבאת להם בשקר. אבל פשחור בן מלכיה הכתוב בספרים משרי צדקיהו היה [שם כ"א. ושם ל"ח] ולא מצאנו בו נבואת שקר [רד"ל]: לפלטיא שוק ורחוב גדול שמוכרים שם לחם. ולחם זה אינם רוצים למוכרו שם מפני שחרוריתו: (מג) אמרה כנסת ישראל כו' על שלא כו'. לפי פשוטו זו יהיה פירוש בני אמי בני אומתי אנשי רשע נחרו בי ונתגרו בי מלאו הדיין חרון אף עלי שגרמו חורבן הבית. ומפרש שמוני נוטרה את הכרמים שמירת ב' חלות או ב' יו"ט של גליות. וכנה המצות בתואר כרם. כי כרם ה' צבאות הן. וכרמי שלי לא נטרתי מפרש שלא שמר חלה אחת כתיקונה בא"י. ולא שמר יו"ט אחד כתיקונו בא"י. וזה גרם לנו לשמור ב' חלות בסוריא. או ב' יו"ט של גליות בגלות: שתי חלות בסוריא דכל ח"ל הייט הכניס להפריש ב' חלות אחד לאור ואחד לכהן כדתנן בפרק בתרא דחלה. וסוריא אע"פ שסמוכה לא"י. הוא ח"ל דכיבוש יחיד הוא. להכי נקט הכא סוריא להיות שני חלות לרבותא דאפילו התם איתיה להאי חיובא. ואע"ג דחיוב זה של סוריא היה אפילו בזמן שבה"מ קיים ולא הוו נ"כ ישראל יושבים בסוריא. מ"מ בה"ל לא הוו אלא מעט מזעיר ונמצא שהגלות גרם להיות ישראל שוכני ח"ל להפריש שני חלות [יפ"מ] ועיין בירושלמי בפרק בכל מערבין: שאני מקבל שכר על שתים דכיון [illegible]. ואינה מקבלת שכר אלא אחת. משום

דגם

קרי עליהון וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים: (מד) הגידה לי שאהבת נפשי. ר' יהודה בר סימון פתר קרייה במשה. בשעה שא"ל הקב"ה (שמות ג) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. פ א"ל רבש"ע בי י"י כל הדברי' האלה יכולין להעשות. מה אני יכול לעמוד בכל האוכלסין הללו. פא כמה חיות יש בהן. כמה מיני אנונס התקנת להם לחיות שבהן. כמה מיני רטובין התקנת למעוברות שבהן. כמה מיני קליות ואגוזים התקנת לתינוק' שבהם. איכן פירושו של דבר כאן. הגידה לי שאהבת נפשי אומה שאהבת נפשי אומה שנתתי נפשי עליה איכה תרעה בימות החמה. איכה תרביץ בצהרים בימות הגשמים. שלמה אהיה כעוטיה. ר' חלבו בשם ר' הונא אמר שלא אהיה כאבל הזה שהוא עוטה על שפמו ובוכה המד"א (ויקרא יג) ועל שפם יעטה. ד"א שלמה אהיה כעוטיה שלא אהיה כרועה זה שנכנסו זאבים כתוך עדרו ובקעוהו ועטה את בגדו ויצא. המד"א (ירמיה מג) ועטה את ארץ מצרים. על עדרי חביריך כשאני הולך אצל חבירך וישאלוני על עדריהן מה אני משיבן. ר' ברכיה פתר לה בקרייה הדין (במדבר כז) יפקוד י"י אלהי הרוחות. יפקוד י"י פב אמר לפניו רבש"ע הואיל ואתה מסלקני מן העולם הודיעני מי ומי הרועי' שאתה מעמיד על בניך. איכן פירושו של דבר כן הגידה לי שאהבה נפשי אומה שנתתי נפשי עליה איכה תרעה בימי מלכיות. איכה תרביץ בצהרים בשעבוד מלכיות. שלמה אהיה כעוטיה. ר' עזריה אמר שלמה שלא אעשה למה בעיני חבריך על עדריהן. חילול שמים בדבר בניך בצרה ועדרי חבריך ברווחה. א"ר יודן בר סימון ע"א יהו אוה"ע אומרים טעת מדת הדין. היה יודע שמבקש לשחטן במדבר ושחטן במדבר. המד"א (במדבר יד) וישחטם במדבר. ורבנן אמרין שלא יראו בניך שצרתן צרה ויטו מאחריך וידבקו בעדרי חבירך. המד"א (תהלים צד) היתחברך כסא הוות. באותה שעה אמר הקב"ה למשה. משה אתה אומר לי איכה תרעה איכה תרביץ. חייך אם לא ידעת סופך שיש לך לידע. שנא' אם לא תדעי לך היפה בנשים. ד"א אם לא תדעי לך היפה בנשים. היפה שבנביאים. המעולה שבנביאים. א"ר יוסי בר ירמיה למה נמשלו הנביאי' בנשים. לומר לך פג מה אשה זו אינה מתביישת לתבוע צרכי ביתה מבעלה. כך הנביאים אינם מתביישים לתבוע צרכיהן של ישראל מן אביהם שבשמים. צאי לך בעקבי הצאן. ר' אליעזר ור' עקיבא ורבנן. ר' אליעזר אומר מחררה שנטלו ישראל בידם ממצרים אכלו ממנה ל"א ימים. דא"ר שילא ס"ב סעודות את יודע שהיו לישראל מחררה זו. מה אני עושה להם בסוף בעקב. הה"ד (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ. ר"ע אומר ממה שהקפתי אותם בענני כבוד. המד"א (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם וגו' לא ימיש עמוד הענן יומם. את יודע מה אני עושה להם בסוף בעקב. הה"ד (ישעיה ד) וסוכה תהיה לצל יומם. ורבנן אמרין ממה שהאכלתים במדבר שמתוק מדבש וחלב. את יודע מה אני עושה להם בסוף בעקב. שנאמר (יואל ד) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס. ד"א צאי לך בעקבי הצאן א"ל סוף כל הצאן לצאת ואתה יוצא באחרונה. ולא שנתעצל משה אלא שהיו ישראל עסוקין בבזה ומשה עסוק במצות יוסף. המד"א (שמות יג) ויקח משה את עצמות יוסף עמו. ד"א צאי לך בעקבי הצאן א"ל סוף הדור למות ואת תהוי כותייהון. מהיכן היה לו הדבר הזה. ר' שמואל בר נחמן אמר מהסנה. דא"ר שמואל בר נחמן פד כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים שנא' (שמות ד) ויאמר משה אל ה' בי אדני לא

איש

יד יוסף פ ב"ר פ"ג סי' ס'. תנחומא סדר שמות: פא שמות רבה פ"ג סי' ס': פב ספרי פ' פנחס. פסיקתא קל"ט: פג סוף מדרש משלי: פד ש"ר פ"ג סי' כ'. ויק"ר פ' י"א. במ"ר פ' כ"א. שוח"ט מזמור י"ח. ס"ע רבה פ"ה. תנחומא סדר חיי שרה וס' ויקרא וסדר ואתחנן. ילקוט ש"ב רמז קס"א. ועיין רש"י בחומש:

מתנות כהונה

כן עיקר לפי שלא נגזרו כי חלוק רק על המלכות הסמוכות לא"י כמו סוריא: הגידה לי וגו' רבש"ע גרסי'. כל הדברים האלו כלומר ענין ההנהגה ובשמות רבה פ' ב' וס' ג' לא גרים ליה: יכולים להעשות ע"י גרסי': ה"ג אנונס התקנת להם ועיין בשמות רבה: אנונס. מזונות ומטעם כך פי' בערוך ערך אנונה: רטובין. לתמניות רכוכין בשמן: ה"ג בס"י איכה תרעה בימות הגשמים איכה תרבץ בצהרים בימות החמה: ובקעוהו. בקעו והרסו העדר: ה"ג ארץ מצרים וגו' וסיפיה דקרא הוא כאשר יעטה הרועה את בגדו: כשאני הולך אצל חבירך. אברהם יצחק ויעקב וה"ג בילקוט בהדיא: איכן פירושו כו'. היכן מפורשת שכך אמר משה כאן והיה מפורש כי כמו כאן: ה"ג שלא אעשה למה. פירוש הבל ותוהו ועיין בב"ר פ' ב': ה"ג על עדריהן של א"ה ובדלקמן שהאומות נקראין חברים: טעת מדת הדין כו'. ר"י בר סימון דרשו על מבלתי יכולת יי וגו' מאמר זה דרשתיו וחקרתיו ולא מצאתיו ונ"ל הקב"ה היה יודע טעות וחולשת מדת הדין שלא יוכל עמוד נגד ל"א מלכים לפיכך בקש עליה שיתחסם במדבר וכן עשה ודרש כעוטיה לשון עטיפה וחולשה ועיין בילקוט פרשת שלח: כד"א היתחברך כו'. מביא ראיה על חבירך שפירושו א"ה: שצרתן צרה. כלומר צרה באמת: ויטו מאחריך. דרש כעוטה ל' נטייה: היפה בנשים וגו' גרס ועיין במשנה על כל אחד ואחד בשמות רבה ובילקוט פ' פנחס ולקמן מייתי להו נ"כ רק שלא כסדרן: ה"ג אכלו ממנה אחד ושלשים יום דא"ר שילא ששים ואחת סעודות היה לישראל מחררה זו ממנה אתה יודע מה אני כו'. וכן מצאתי בס' ישן ועיין בילקוט ובפירש"י בפ' בשלח וגם בגליוני מהרש"א וגם בספר רבינו בחיי ובב"ר פר' כ"ה גרס נ"כ ל"א יום וע"ש והוא ל"א יום הם י"ו מניסן וט"ו מאייר וליל ט"ז בניסן אכלו מצה במצרים ומיד בשחרית של ט"ז אכלו מן החרר' שהוציאו עד שחרית של ט"ז באייר ועד נ"כ מכלל ומפני שהוא שכלתה החררה נתרעמו הרי שאכלו ממנה ס"א סעודות ואע"ג דבסדר עולם כתב שאכלו מן החררה כל ל' יום וכן הוא בשמות רבה פרשה ג' ובילקוט שיר השירים לא קפד למימני חד יומא שיותר על ל' ורבינו בחיי כתב בסדר בשלח שאכלו מן החררה אף ליל י"ו באייר וא"כ אכלו ממנו ס"ב סעודות וכן הוא גירס' הספר שלפנינו אבל במכילתא גרס בהדיא ס"א סעודות והכי גרס רש"י בפ' בשלח ובשיר השירים וגם לפי זה קשה שלא היה להם להתרעם ביום ט"ז מאחר שהיה להם לאכול עוד שיעור סעודה אחת לערב ואין מעלות נס' להושיע שיספיק להם עד זמן ועיין כמו שנתברכה החררה עד כה שלא הכינו אותה לכל יותר רק לשבעה ימים וכמו שהקשה נ"כ מהרש"א ז"ל: ה"ג ממן שהאכלתי': עסים ועמר גרסי' סופיה דקרא והגבעות תלכנה חלב ובילקוט גרס שמתוק כדבש שנא' וטעמו כצפיחית בדבש ול"ג ובחלב: ה"ג ואת תהוי סופיהן. פי' כמותם וכוונה בהם שימות גם הוא ולא יכנס לא"י את נ"ל

סופיהן

עץ יוסף

דבא זה לא נסתם תפלה לא יהא תוספת ושכר [יפ"מ]: קרי עליהון וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים. קושי הכתוב מבואר כי חלילה שום חוקי ה' לא טובים ומשפטיו להעדר החיים. שהרי אומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. לכן אמר דבענין הזה הכתוב מדבר שעם הוא מחקי ה' כי פיו הוא נוה לקיימן דכולהו אסמכינהו אגלו דלא תבור. וגם הם היו למלותו. על"ז הם לא טובים לגבי קיום המצוה כתקנה בא"י. ובבחינת העדר השכר בכפל פרחה אמר לא יחיו בהם שלא ישיגו ממנה ארחות חיים שהוא השכר הנמשך מכל המצות [יפ"מ]: (מד) בי ה' כו' פי' בתמיה. השם. וכי בי כל הדברים האלה יכולין להעשות. כלומר ענין ההנהגה והספקות המזון במדבר: מה אני יכול לעמוד בכל האוכלסין הללו. לספק במאכל ובמשתה. שבלא אכילה ושתיה א"א להם לבא לארץ אחוזתם: כמה חיות יש בהם ר"ל שלא תאמר שגם לזה אפשר להכין לחם יבש נקודים. לכן אמר עוד כמה חיות יש בהם כו'. כי המזונות הגרופיים הצריך למעוברות ולחיות. ומיני המגדנות הצריכים לתינוקות קשה להכינם לעם המשנים בעבודת פרך. והלואי שיספיקו מזונות פשוטים: אנונס בב"ר פ' מ"ח ויאמר אלהים אל אברהם אבל שרה אשתך א"ר יהודה בשם ר' יודן משל לאוהבו של מלך שהיה המלך מעלה לו אנונה. ופי' המוסף בערוך בלשון רומי מזון וספוק: רטובין לתמניות רכוכין בשמן: אומה שנתתי נפשי עליה כדאית' במכילתא בשלח ריש פרשתא דשירה. שמשה מסר נפשו על ישראל [רד"ל]: איכה תרעה בימות החמה כו' ה"ג בס"י איכה תרעה בימות הגשמים ואיכה תרבץ בצהרים בימות החמה [מת"כ] וכן הוא בילקוט. ור"ל איכה תרעה בימות הגשמים היינו בחורף מפני הצינה שלא תזיקם ואיכה תרבץ בימות החמה מפני החמה שלא תזיקם: כעוטיה ר' חלבו כו' פירוש ואם תאמר מה איכפת לך אם זה כתוך שאהיה כאבילה עטה על שפה טכיה על אחי: ובקעוהו בקעו והרסו העדר: את ארץ מצרים וגו' כאשר יעטה הרועה את בגדו: כשאני הולך אצל חבירך אברהם יצחק ויעקב. ונקראו חברים ע"ד רעך ורע אביך אל תעזוב: היכן פירושו של דבר שכן מפורשת שכך אמר משה. ואמר כאן הוא מפורש. כן כמו כאן: למה בעיני חבירך על עדריהן פי' שלא אהיה נעשה להבל ולמה ולתוהו בעיני אברהם יצחק ויעקב שנקראים חבריך כ"ל כשישאלוני על עדריהם איך הנחתים בלא רועה: חילול שמים בדבר כו' הוא דבר אחר שהבאתא מפרש חבריך על מלכי אומות [ונקראים חברים. שכל מי ששוה בדבר אחד קורין אותו באותו דבר חבר ולפי שגם הם מניני עם הם נקראים חברים בדבר זה] והכי פי' הכתוב שלמה אהיה כעוטיה כאבל על עדרי חביריך ר"ל כנגד עדרי חביריך שהם ברווחה ובניך בצרה: טעת מדה"ד כו' ר"י בר סימון דרשו על מבלתי יכולת ה' וגו'. ומאמר זה דרשתיו וחקרתיו ולא מצאתיו. וצריך לומר הקב"ה היה יודע טעות וחולשת מדת הדין שלא יוכל עמוד נגד ל"א מלכים לפיכך ביקש עליה שיתחסם במדבר וכן עשה. ודרש כעוטיה לשון טעות וחולשה [מת"כ] או דרש כעוטיה כמכוסה. וזה שאמר שלא יהיו אומרים טעת מדת הדין פי' כאילו ח"ו הטעתה מדת הדין למדת הרחמים. שמדה"ד היה הכוונה לשחטם ומדת הרחמים נתכסה זה. ויהי' נדרש כעוטיה כמכוסה מעיני השגחת הרחמים. ולפי עיקר הגירסא צריך לאוקם טעת מדת הדין כלומר עטתה מדה"ד וכסתה למדת הרחמים [רד"ל]: וידבקו בעדרי חבריך פי' יסכסו ויתערבו בגל עדרי חבריך [רד"ל]: המד"א היתחברך מביא ראיה על חבירך שפי' מלכי א"ה [וכמו שפי' התרגום שם]: ד"א אם לא תדעי לך היפה בנשים. מוסב: היפה בנשים היפה שבנביאים כו'. ר"ל לכך נקרא משה היפה בנשים לפי שהיה היפה שבנביאים שנמשלו לנשים כדמסיק והולך. ולמה נקרא היפה שבנביאים לפי שהיה המעולה שבנביאים. שכל הנביאים נתנבאו בכה ומשה נתנבא בזה הדבר לפי שהיה הדבור בעצמו נכנס לתוך פיו: מה אשה זו אינה מתביישת כו' כי יודעת כי רחמי בעלה עליה והמה רכי לב מבקשים דבר המנוע מאתם. כן הנביאים אינם יכולים לחזות בצרת ישראל ו[illegible] כי בכל צרתם לו צר: מן אביהם שבשמים צאי לך בעקבי הצאן מלמד שהראה לו הקב"ה למשה כל רועיהם ופרנסיהם של ישראל עד בעקב עד סוף כל הדורות. ד"א צאי לך ר' אליעזר כו'. כצ"ל [א"א] וכן הוא בילקוט. וזו היא תשובה למה שבקש משה הודיעני מי ומי הרועים: ר' אליעזר ור"ע ורבנן הם באו לפרש התשובה למה שאמר משה כמה חיות יש בהם כו' ואמר ר"א שהשיב לו הקב"ה אם לא תדעי לך היפה בנשים היפה שבנביאים. צאי לך בעקבי הצאן ר"ל מענין האוכל שיצאו ממצרים והיינו להם מזון ולידה לדרך עוגות מצות ואותה החררה הספיק להם לס"א סעודות. זה יהיה לך לסימן מה שאעשה להם בסוף בעקב היינו לע"ל שיהיה פסת בר בארץ. ולסימן לרעות את גדיותיך על משכנות הרועים ר"ל כל זמן שהיה שכונתם במדבר. שאהיה מספיק להם כל צרכיהם: אכלו ממנו ל"א יום דא"ר שילא ס"ב סעודות. בילקוט כאן הגירסא הספיקה להם ל' יום דא"ר שילא ס"א סעודות כו'. ובמכילתא בשלח מ' חררה שנטלו ישראל ממצרים אכלו ממנה שלשים ואחד יום. ר' שילא אומר נתפרנסו ממנה ס"א סעודות. ובקדושין דף ל"ח ע"א א' והלא ארבעים שנה חסר ל' יום אכלו אלא לומר לך עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן. ובמ"ר פ"ג סימן ה' א' מן חררה שהיה יוצא עמהן ממצרים מספיק להן שלשים יום כו'. ובמ"ר פ' כ"ה סי' ד' א' הגידה שהוציאו בידם ממצרים עשה להם ס"א סעודות ואכלו אותו ל"א יום ופלט אותו הבצק. וכתב היפ"מ שבט"ו בניסן יצאו ובט"ו לאייר שבו הלינו על משה כלה הבצק שהוציאו ממצרים דהוה ליה ל"א יום. נמצא שאכלו הימנה ס"א סעודות כי סעודה אחת סועדים בלילה ואחד ביום. והסעודה של ליל ט"ו בניסן במצרים אכלוה. נמצא שהאוכל ממה שהוציאו ממצרים היה ס"א סעודות. כי תלונתם ביום ט"ו באייר בערב היתה אחר שכבר אכלו סעודת הבקר ולא היה להם לאכול בערב. דליכא למימר כי בבקר הלינו שלא היה להם לאכול כל היום. שהרי המן לא ירד עד ט"ז באייר ולא יתכן שנשארו כל היום וכל הלילה בלא אכילה. עכ"ל. ועיין בקדושין דף ל"ח ע"א. ובמכילתא וברש"י סדר בשלח וברבינו בחיי. ובמת"כ. מכל הלין נראה שלא אכלו יותר מס"א סעודות. לכן היה נראה להגיה דאמר ר' שילא ס"א סעודות אכלו מאותה חררה. את יודע מה אני עושה כו': יהי פסת בר בארץ עיין בבראשית רבה פרשה פ"ז ובמת"כ: וסוכה תהיה כו' עיין בב"ר פ' מ"ח: ורבנן אמרין ממן שהאכלתים. כצ"ל [מת"כ]: עסים וסיפיה דקרא והגבעות תלכנה חלב. ובילקוט גרס שמתוק כדבש שנא' וטעמו כצפיחית בדבש ולא גרס כחלב: ואת תהוי כותייהון פי' כמותם וכוונה בהם שימות גם הוא ולא יכנס לארץ ישראל. או צריך להיות ואת תהוי סופיהן. פי' שימותו כולם ואח"כ ימות גם הוא אחריהם [מת"כ]: כל ז' ימי הסנה כו' וכן הוא בויק"ר פי"א ולפי"ז כל מה שספר הכתוב מדבור ה' ותשובות משה משנגלה לו בסנה היה בימים רבים אע"פ שהאריך זה אחר זה [יפ"מ]. אבל בש"ר פ"ב איתא שבעה ימים קודם וכו'. ולפ"ז צריך לומר כל מה שספר הכתוב מדבור ה' ותשובות משה משנגלה לו בסנה הכל היה ביום אחד זה אחר זה כפשטא דקרא והשבעה ימים הוו קודם גלוי בסנה. והדבר תמוה א"כ איך תמה משה מדוע לא יבער

הסנה

איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך הרי ששה ימים ויומא דהוה קאים בגויה הרי ז' ימים. ובסוף אמר להקב"ה שלח נא ביד תשלח. א"ל הקב"ה חייך שאני צוררה לך בכנפיך. ומתי פרע לו הקב"ה. ר' ברכיה ור' חלבו ור' לוי. הד אמר כל ז' ימי המלואים היה משמש בכהונה גדולה סבור שהיא שלו. ובסוף נאמר לו אינה שלך של אהרן אחיך הוא. שנא' (ויקרא ט) ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן. ר' חלבו אמר כל ז' ימי אדר היה משה מפייס ומתחנן לפני הקב"ה שיכנס לארץ ולבסוף א"ל (דברים ג) כי לא תעבור את הירדן הזה. פה ורעי את גדיותיך א"ל גדיים נכנסים תיישים אין נכנסין. על משכנות הרועים א"ל הקב"ה אומר לך עד מתי אתה קיים על עמי ותרעה בם על משכנות הרועים על הקיצין זה על ארעהון של רעים וקשים שהיו בה סיחון ועוג: (מה) לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. פו דרש ר' פפיס (איוב כג) והוא באחד ומי ישיבנו. ודן יחידי לכל באי עולם ואין להשיב על דברי מי שאמר והיה העולם. א"ל רבי עקיבא דייך פפיס שלא להשיב על דברי מי שאמר והיה העולם. לפי שהכל באמת והכל בדין. שכן כתיב (ישעיה ו) ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא. א"ר סימון כסא שמפריש בין מיתה לחיים. וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה. והלא הכל ימין שנא' (שמות טו) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב ומה ת"ל מימינו ומשמאלו. אלא פז אלו מיימינים ואלו משמאילים. אלו מכריעין לכף זכות ואלו מכריעין לכף חובה. ר' יוחנן בשם רב אחא מייתי לה מן הדא (דניאל י) ואמת הדבר וצבא גדול. אמת הדבר כשנעשה צבא גדול. דכתי' (ירמיה י) וי"י אלהים אמת. מהו אמת פח א"ר איבון שהוא אלהים חיים ומלך עולם. א"ר אלעזר כל מקום שנא' וי"י הוא ובית דינו. ובנין אב שבכולן (מ"א כב) וי"י דבר עליך רעה זה בנין אב שבכולן. ומה מקיים ר' אלעזר הדין קרייה דר' פפיס והוא באחד ומי ישיבנו. אלא הוא חותם יחידי לכל באי עולם ואין בריה חותמת עמו. ומהו חותמו של הקב"ה ר' ביבי בשם ר' ראובן אמר אמת. שנא' (דניאל י) אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת. אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת. אלא עד שלא נחתם הדין רשום. משנחתם גזר הדין אמת. אמר ריש לקיש ולמה הוא אמת. אל"ף בראש האותיות מ"ם באמצע תי"ו בסופן. לומר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים אני ראשון שלא קבלתי מלכותי מאחר. ואני אחרון שאיני מוסרה לאחר שאינו בעולם. ומבלעדי אין אלהים שאין לי שני: (מו) פט דרש ר' פפיס (בראשית ג) הן האדם היה כאחד ממנו וגו' כיחידו של עולם. א"ל ר"ע דייך פפיס. א"ל מה את מקיים היה כאחד ממנו. א"ל כאחד ממה"ש. וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה. אלא מלמד שנתן לפניו הקב"ה ב' דרכים דרך החיים ודרך המות וברר לו דרך המות והניח לו דרך החיים: (מז) צ דרש ר' פפיס (תהלים קו) וימירו את כבודם בתבנית שור. שומע אני בשור של מעלן. ת"ל אוכל עשב. א"ל ר"ע דייך פפיס. א"ל ומה אתה מקיים וימירו את כבודם בתבנית שור. בשור של שאר ימות השנה. ת"ל אוכל עשב. אין לך מנוול ומשוקץ כשור בשעה שאוכל עשב. ר' יודן בשם ר' אחא אמר חרטומי מצרים עשו להם כשפים. והיה נראה כמרטט לפניהם. הטד"א (ירמיה מט) רפתה דמשק הפנתה לנוס ורטט החזיקה: (מח) צא דרש ר' פפיס לסוסתי ברכבי פרעה לססתי כתיב. אמר הקב"ה כשם ששׂשתי על המצריים לאבדן בים. כך ששתי לאבד שנאיהם של ישראל. ומי גרם להם להנצל. מימינם ומשמאלם. בזכות התורה שעתידין לקבל מימינו של הקב"ה. שנאמר (דברים לג) מימינו אש דת למו. ומשמאלם זו מזוזה.

ד"א

יד יוסף פה ש"ר פ"כ סי' ס': פו ש"ר פ"ד סי' ג'. תנחומא ס' שמות. ילקוט איוב רמז תתק"ח: פז ירושלמי סוף סנהדרין: פח ויק"ר פ' כ"ד. ילקוט מ"א רמז רכ"ב. וילקוט איוב. זוהר ס' נח וס' פקודי. ב"ר פ' כ"א. זוהר ס' נח דף ל"ז. ש"ר פ' י"ב במ"ר פ"ג. תנחומא ס' ואלה ירושלמי פ"ק דסנהדר' ופ"ט דברכות: פט מכילתא בשלח פ"ו: צ מכילתא בשלח פ"ו. מדרש תהלים מזמור ק"ו: צא מכילתא בשלח פ"ו:

מתנות כהונה

סופיהון פי' סופן כולם ואח"כ ימות גם הוא אחריהם: **הרי ששה ימים**. עי' בשמות רבה פ' ג' ויקרא רבה פרשה י"א: **צוררה**. לך כלומר אזכרנו לך כדבר הצרור בכנף בגדו ולא יפול ממנו צרור אכלה: **שהיא** שלו. כהונה הגדולה: **כל ז'** ימי אדר. עיין מזה לעיל בפ' וילך: **גדיים**. בניהם של יוצאי מצרים: **תישים**. יוצאי מצרים עצמם והוא היה רועה על התישים ועיין בשמות רבה שהגירסא כפתית: **אומר לך** עד מתי: גר' **הקיצון** כו' סיחון ועוג היו קשים ורעים כעין קוצים הללו ועיין בשמות רבה שנשתנית הגירסא לשבח: **לסוסתי** ודן יחידי כו'. לפי שהיה דן יחידי שהוא יחיד בעולם ואין מי שימחה בידו כל מה שהוא הדן עושה כן היא בהדיא בילקוט איוב: ה"ג **דייך** פפוס שלא להשיב כו'. פי' שעל משפטי ה' אין להשיב שהכל בדין אמת ועיין בילקוט איוב ולקמן: **בין** מיתה לחיים. דרש רם ונשא רם כד"א רמה בים רמז למיתה ונשא רמז לחיים והתנשאו' לכל לראש: **דכתיב** ה' אלהים אמת. חוזר למעלה שאין להשיב על משפטי ה' דכתיב וה' אלהים אמת וכדמפרש ואזיל: **כל מקום** שנאמ' וה' הוא ובית דינו. וזהו בנגא גדול שבכלן כתיב ה' אלהים אמת: **מהו** אמת. כלו' למה הוא אמת: **אלהים**. חיים כו'. כי מי שאינו חי לעד אינו אחד אמת אלא עובר וכוזב ופוסק וכן הם דיניו ומשפטיו בל ידעום אמתן וכמו שהאריך בזה בעל חובת הלבבות בשער היחוד: ה"ג **בכל** מקום שכתוב מאמר זה וה' הוא ובית דינו ולא גרס כביכול והוא קל להבין: **זה** בניין אב. שהרי שם של ארבע רחמים ואין רע כ"א בהסכמת בית דין הקדש: **רשום**. משמע רשימה בעלמא שעדיין אינו על גומרו ועל אמתתו ועיין בפ' מלות הלילה ובב"ר פ' כ"א: **ולמה** הוא אמת. למה חותמו במלת אמת: **ביחידו** של עולם כו'. עיין בב"ר פרשה כ"א: **של** מעלן. שהוא בארבע חיות הקודש: ה"ג ומה אתה מקיים בתבנית שור אומר לו בשור כו'. פי' אילו לא אמר רק בשור היה משמע בשור של אחר כו': **כמרטט**. כמרקד ומנענע ונרתת: **כך** ששתי כו'. כמו שדרשו חז"ל והמים להם חומה חמה כתיב: **מימינם** ומשמאלם. שכן כתיב והמים להם חומה מימינם ומשמאלם: **זו** מזוזה. י"ל על שהיא בשמאל

עץ יוסף

הסנה ולא הרגיש כי מראות אלהים נגלה לו: **הרי ששה ימים** ר"ל מתמול משלשום מאז הרי ג'. ושלשה גם הרי עוד ג': **צוררה לך** כלומר אזכרנו לך כדבר הצרור בכנף בגדו ולא יפול ממנו צרור אכלה. ותפס לשון הכתוב [הושע ד] צרר רוח אותה בכנפיה. והוא משל לקוח מהעוף שהכנפים צרורים וקשורים אי אפשר לו לעוף. ואמר בהמשל יהיה צרור וקשור בהכנפים כאילו ע"י החטא יהיה נמנע לעוף למעלה. היינו לבוא אל מחוז חפצו ורצונו. **שהוא** שלו הכהונה גדולה: **כל ז' ימי אדר כו'** עיין מזה בסדר וילך: **גדיים** בניהם של יוצאי מצרים: **תיישים** יוצאי מצרים עצמם ואתה היה רועה על התיישים. ועיין בש"ר שהגיר' נפתית: **על משכנות הרועים** על ארעהון של רועים קוצין וקשים שהיו בם זה סיחון ועוג. כצ"ל. ומפרש קרא הכי צאי לך בעקבי הצאן ר"ל שתרעה סופן של הצאן היינו התישים. שימותו במדבר. ורעי את גדיותיך הם הגדיים על משכנות הרועים. ר"ל שלא ירעם אלא בארץ סיחון ועוג וקרא להם רועים כי המה הגבורים והקשים כעין קוצים לכל מלכי כנען והם היו משמרים את כל המלכים שהיו נותנין להם מס בשביל זה. ולפי גירסתינו של רעים וקשים כתב הרד"ל שדרש הרועים חסר ו'. ועיין בזוהר בלק דף קנ"ח ע"א דדרש שם ג"כ הרועים חסר ו' כרעים ע"כ: (מה) **דרש ר' פפיס והוא** באחד ומי ישיבנו לפי שהוא יחיד בעולם דן יחידי לכל באי עולם ואין להשיב על דבריו. כצ"ל וכן הוא בש"ר פ"ד ובתנחומא סדר שמות. וכן הובא במעשה אורג בשם מדרש שה"ש ובשם מדרש ש"ר [ובש"ר שם מסיים כמש"כ במדרש שה"ש רבה. הרי דצ"ל כאן כמו שתם]: **דייך פפיס** ר"ל אין דורשים כן. וכן הוא בתנחומא בהדיא: **שלא להשיב כו'** ר"ל שזה שאין משיבין על דבריו לאו משום שהוא תקיף ואין מי יכול למחות בידו. אלא משום שהכל בדין אמת: **כסא שמפריש בין מיתה לחיים** דרש רם כד"א רמה בים רמז למיתה. ונשא רמז לחיים והתנשאות לכל לראש: **מהו אמת** כלומר למה הוא אמת. ועיין בויק"ר פ"ו: **שהוא אלהים חיים ומלך עולם** שענין אמת קיום. ולכן נקרא ה' אלהים אמת שהוא קיים לעולם. גם מי שאינו חי לעד אינו אמת שאומר שיעשה דבר פלוני ומת יבטל דברו: **כ"מ שנא' וה' כו'** עיין ויק"ר פ' כ"ד: **ומה מקיים ר"א** הדין קריא. כיון דס"ל בזה דכתיב וה' דבר עליך רעה הוא וב"ד. א"כ מה מקיים קרא דכתיב והוא באחד. וכן קשה קושיא זאת על ר"ע: **אלא הוא חותם יחידי** כדאיתא בתנחומא שם משנגמר הדין הקב"ה נכנס למקום שאין להם רשות ליכנס וחותם את הדין שנאמ' והוא באחד: **אם אמת למה רשום** דמדכתיב אמת משמע כתיבה תמה העשויה להתקיים. ומדכתיב רשום ולא קאמר כתוב בכתב משמע דאינו כתיבה ממש אלא רושם בעלמא דרך עראי כעין שרושמין לסימן בעלמא. ואע"ג דהשתא רשום כתבא ושרא. וכהנא דגא רשים. לשון עברי לחוד ולשון ארמי לחוד [יפ"ת]. **עד שלא נחתם גז"ד רשום** לפי שקודם היתה התבטל בתפלה כדאיתא בבמדבר רבה פ' י"ח: **למה הוא אמת** כלומר מה טעם להיות חותמו יתברך אמת. שדרך החותם לחתום שמו או כנויו או סימן המורה עליו [יפ"ת]: **לאמר אני ראשון כו'** והם שלשה פרטים מיוחדים באלהותו יתברך האחד בקדמותו. והשני באחדותו. והשלישי באלהותו. ועיין ביפ"ת בב"ר פ' פ"א: **אין אלהים שאין לי שני** ר"ל שאין לי שותף: (מו) **כיחידו של עולם** משום שהקב"ה היה מדבר עם המלאכים הן האדם היה כאחד ממנו ואם היה כוונת הקב"ה כאחד ממה"ש ה"ל לומר כאחד מכם. לכן ס"ל ר"פ דכאחד ממנו פירושו כמיוחד ממנו שהוא הקב"ה המיוחד שבהם. דאחד מתפרש מיוחד כידוע. אי נמי כאחד ממנו כמו שנקרא. אחד בינינו דהיינו הקב"ה כמ"ש שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. וידוע שתואר האחדות הגמור בלתי צודק כי אם בו יתברך: **א"ל ר"ע דייך פפיס** ר"ל שאין נאה לדרוש כן. שאין נכון שידמה לעליון שאין דומה לו. ועוד דא"כ כאחד מינאי ליה. ומה לו להאריך כאחד ממנו. ור"פ ס"ל שהוא ע"ד בצלמנו כדמותנו מפני שדומין קצת בהנהגה. ומ"מ לא אמר כמוני בהדיא שאינו נכון שידמה לו בפירוש. ובא הענין בלשון סתום: **כאחד ממה"ש** והא דלא קאמר כאחד מכם. משום דדרך ארץ שלא להפריש עצמו מן הכלל. כאילו גם הוא כמוהם: **לא כדברי זה** כו' ר"ל שהחכמים משום קושיא דמר ודמר לא מוקי כדברי זה ולא כדברי זה. ועוד שלפי דבריהם אין מאחר לדעת טוב ורע דבק אל כאחד ממנו. אלא ה"פ לדבריהם. היה כאחד ממנו. ועכשיו שב לדעת טוב ורע והוקנו מבואר. אבל לפי דברי חכמים כאחד ממנו נמשך לאחד מהדרכים אשר היו לפניו. וממנו שב אל האדם. והדרך שבחר שהוא למיתתו הוא לדעת טוב ורע [יפ"ת] ועיין בב"ר פ' כ"א. ושם ברבה כתובה סברת ר' פפיס דהכא לרינ"ס. וסברת ר"ע דהכא לר"פ. וסברת חכמים דהכא לר"ע. ואגדות הללו הן דפליגי אליבא דהני: (מז) **שומע אני בשור** של מעלה. פי' אילו לא כתוב אלא בתבנית שור הייתי אומר בשור של מעלה שבכסא הכבוד. לכך כתיב אוכל עשב ללמדך שבשור של מטה האוכל עשב מדבר: **דייך פפיס** דא"כ בתבנית שור אוכל מיבעי ליה. עשב למה לי: **א"ל ומה אתה מקיים** וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב אי בשור אוכל יכול בשור של שאר ימות השנה [ר"ל כשאינו אוכל עשב] ת"ל אוכל עשב אין לך מנוול כו"ל. ר"ל שבאותה שעה כשאוכל עשב הוא מנוול ומשוקץ. ואעפ"כ המירו כבודו בו. אבל בילקוט הגירסא דר' פפיס דרש וימירו את כבודם בתבנית שור בשור של מעלה. וא"ל ר"ע דייך פפיס יהי הוא אומר בתבנית שור אוכל עשב. אלא מה אני מקיים אוכל עשב אין מנוול כו']: **כמרטט לפניהם** פי' היה רוקד לפניהם. ועיין בבעל הטורים ריש סדר שמיני שכתב שהיה רוקד לפניהם כאיל. והיינו דכתיב וירקידם כמו עגל ע"כ. והמעריך פירש כמרטט לפניהם. מוציא רעי. והו שאמר כד"א רפתה דמשק הפנתה לנוס ורטט החזיקה שרפו נקביה והפילה רעי מגודל הפחד החזיקה כאדם שמחזיק עצמו שלא ישטף המכנסים ע"כ. ואפשר לפי הראשון סמך על הקרא שור אוכל עשב. שאז זחה דעתו עליו ורוקד ומרטט כמשוגע. ועיין פסחים דף קי"ב ע"ב אל תעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגם מפני שהשטן מרקד בין קרניו. וכן [שם] ריש סוגיא בדיקולא סק לאיגרא ושדי דרגא מתותך: (מח) **לססתי כתיב** פי' בלא וא"ו. ולא מצינו סוס בכל המקרא בלא וא"ו. לכן דרש לססתי שמחה וששון. כאילו נכתב בשי"ן. דאותיות זסשר"ץ הם ממוצא אחד ומתחלפין זה בזה. וה"ק לססתי ברכבי פרעה כמו ששׂשתי על רכבי פרעה לאבדם כך דמיתיך רעיתי שהיית דומה לו והייתי שש להכריתך כמותו מפני שלא היית ראוי לנס מצד מעשיך. ובפסיקתא רבתי אי' ח"ל לסוסתי זו המירה שאמרו על הים לפי שינס הקב"ה המים. והטיט לא יבש. התחילו אומרים זה לזה המים יכול הוא לייבש אבל לא הטיט דכתיב דרכת בים סוסיך חומר מים רבים. אמר הקב"ה ראויים הללו להכרית כסוסיו של פרעה אלא אעשה למען שמי להודיע את גבורתי עכ"ל [זי"ו]: **כך ששתי כו'** כמו שדרשו חז"ל והמים להם חומה חמה כתיב: **מימינם ומשמאלם**. שכן כתו' והמים להם חומה מימינם ומשמאלם: **בזכות התורה** שבזכותה נגאלו ישראל כדאיתא במדרש ששאל משה להקדוש ברוך הוא באיזה זכות יגאלו ישראל. והשיב הקב"ה בזכות התורה דכתיב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וגו'. וגבי התורה כתיב ימין כדכתיב מימינו אש דת למו. ואע"ג דימין הקב"ה היה שמאל של ישראל מכל מקום כיון דכתיב לשון ימין גבי תורה דרש הכי מימינם על התורה. עוד יש לומר דהא איתא לעיל שהדבור היה מקיף כל המחנה וחוזר לימין של ישראל. לכן דרש מימינם על התורה שקבלו בימין: **ומשמאלם זו מזוזה** לפי גירסא זו יש לומר על שהיא משמאל ביציאתו מן הבית. אבל במכילתא איתא מימינם בזכות התורה כו'

ומשמאלם

ר"א סימנים זו ק"ש. ומשמאלם זו תפלה. א"ל ר' עקיבא דייך פפיס. כ"ס שנא' שישה כתיב בשי"ן וכאן בסמ"ך. א"ל ומר את מקיים לססתי ברכבי פרעה. אלא [צב] רכב פרעה על סוס זכר. וכביכול נגלה הקב"ה על סוס זכר. הה"ד (תהלים יח) וירכב על כרוב ויעף. אמר פרעה מה הסוס זכר הזה הורג בעליו במלחמה. אלא הריני רוכב על סוסה נקבה. הה"ד לסוסתי ברכבי פרעה. חזר ורכב פרעה על סוס אדום. על סוס לבן. או בשחור. כביכול נגלה הקב"ה על סוס אדום לבן שחור. הה"ד (חבקוק ג) דרכת בים סוסיך פגיין. [צג] יצא פרעה הרשע בשריון וכובע. כביכול הקב"ה כן. שנא' (ישעיה נט) וילבש צדקה כשריון. הביא נפט. כביכול הקב"ה כן. שנא' (תהלים יח) עביו עברו ברד וגחלי אש. הביא אבני בליסטרוס. כביכול הקב"ה כן. שנא' (שמות ט) וה' נתן קולות וברד. חרבות ורמחים. כביטול הקב"ה כן. שנא' (תהלים יח) וברקים רב. הביא חצים. כביכול הקב"ה כן. שנא' (שם) וישלח חציו. א"ר לוי וישלח חציו ויפיצם. שהיה החצים מפזרים אותם. (שם) וברקים רב ויהמם מלמד שהיו מערבבין אותם. עירבבן הסמן נטל סגניות שלהם. ולא היו יודעים מה הם עושים. יצא פרעה קטפרטקים. כביכול הקב"ה כן. שנאמר (ישעיה מב) ה' כגבור יצא. הרעים קולו. כביכול הקב"ה כן. שנא' (ש"ב כב) ירעם מן שמים ה'. לבלב בקולו. כביכול (שם) ועליון יתן קולו. יצא פרעה בזעם. כביכול (חבקוק ג) בזעם תצעד ארץ. בקשת. כביכול (שם) עריה תעור קשתך. בצנה ומגן. כביכול (תהלים יח) החזק מגן וצנה. בברק חנית. כביכול (חבקוק ג) לנוגה ברק חניתך. ר' ברכיה בשם ר' שמואל בר נחמן כיון שכלה פרעה כלי זיין שלו. התחיל הקב"ה מתגאה עליו. א"ל רשע יש לך רוח יש לך כרוב יש לך כנפים. מהיכן הטיסן הקב"ה. א"ר יודן מבין גלגלי המרכבה שמטן הקב"ה והטיסן על הים. א"ר חנינא בר פפא ב"ו [צד] שהוא רוכב על טעונו על דבר שיש בו ממש. אבל הקב"ה אינו כן טוען את רכובו ורוכב על דבר שאין בו ממש. הה"ד (תהלים יח) וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח [צה] כתיב אחד אומר (שם) וידא. וכתוב אחר אומר (ש"ב כב) וירא. באיזה צד יתקיימו ב' כתובים. א"ר אחא מכאן שהיה לו להקב"ה עולמות ויצא להראות בהן: (מט) דמיתיך רעיתי. א"ר אליעזר [צו] לבת מלכים שנשבת והיה אביה עומד לפדותה. והיתה מרמזת לשבאים ואומרת להם לכם אני ושלכם אני ואחריכם אני. אמר לה אביה מה את סבורה שאין בי כח לפדותך דומה דמיתיך דומי בשתיקה. כך בשעה שהיו ישראל חונים על הים (שמות יד) וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חונים על הים. והיו ישראל רומזים למצריים מפחדם ואומרים להם אנו שלכם ולכם אנו ואחריכם אנו הולכים. אמר להם הקב"ה מה אתם סבורים שאין בי כ לפדותכם דומו דמיתיך שתקתיך. הה"ד (שם) ה' ילחם לכם ואתם תחרישון:

(נ) ד"א דמיתיך רעיתי. רבנין אמרי [צז] לפי שנדמו ישראל לסוסים נקבות. ומצריים הרשעים זכרים מזוהמים. והיו רצים אחריהם עד ששקעום בים. א"ר סימון ח"ו לא נדמו ישראל לסוסים נקבות. אלא גלי הים נדמו לסוסים נקבות ומצרים לסוסים זכרים מזוהמים. ורצו אחריהם עד ששקעום בים. והיה המצרי אומר לסוסו אתמול הייתי מושכך לנילוס ולא היית בא אחרי. ועכשיו אתה משקעני בים. והיה הסוס אומר לרוכבו רמה בים. ראו מה בים. אפתוסים נעשית לכם בים. תני ר' ישמעאל (שמות יד) וינער ה' את מצרים בתוך הים. מלמד שהסוס היה זורק רוכבו למעלה והוא יורד למטה והסוס למעלה ממנו. א"ר לוי כזה שמנער בקדירה תחתון עולה למעלה ועליון יורד למטה. רעיתי. מה רעיתי. א"ר יונתן מפרנסתי הן שירעו אותי בשני תמידין בכל יום. הה"ד (במדבר כח) את הכבש אחד תעשה בבקר וגו'. [צח] דא"ר יהודה בר' סימון ב' תמידין היו ישראל מקריבין בכל יום אחד בשחרית ואחד בין הערבים. של שחר היה קרב על עבירות שנעשו בלילה. ושל בין הערבים היה קרב על עבירות שנעשו ביום. ולא היה אדם לן בירושלים ובידו עון. שנא' (ישעיה א) צדק ילין בה. ד"א דמיתיך רעיתי רבנן אמרי רעייתא דעולמי שקבלו תורתי. [צט] שאילו לא קבלתו

הייתי

יד יוסף [צב] אדר"נ פ' כ"ז. שוח"ט מזמור י"ח. ילקוט קהלת. ילקוט תלים רמז ק"ס. ילקוט חבקוק רמז תקס"ה. מכילת' בשלח: [צג] ילקוט ש"ב רמז קנ"ט. ושוח"ט תהלים י"ח: [צד] עי' ב"ר פ' ס"ו סי' כ"ב:

[צה] שוח"ט מז' י"ח ילקוט ש"ב כ"ב רמז ק"ס: [צו] ילקוט קהלת: [צז] עיין זוהר בשלח: [צח] ילקוט ס' פנחס. ילקוט ישעיה רמז רנ"ז: [צט] פסיקתא דרות רבתי. זוהר ס' בלק דף קנ"ג. ז"ח ד' ו'.

ילקוט תהלים רמז תתי"א

מתנות כהונה

בשמאל כילאתו מן הבית וילקוט פ' בשלח גרסי' זו תפילין: **תפלה**. ונקראת התפלה שמאל על שם דגרי העולם הזה וכן קראוהו הז"ל חיי שעה כמו שאמרו חז"ל מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. אבל ק"ש היא קבלת עול מלכות שמים כולו קדש קדשים הוא לה' וילקוט פרשת בשלח הגירסא בסיגנון אחר: **וירכב על כרוב**. בבוחר טוב וילקוט שמואל גרס הה"ד כי תרכב על סוסיך משמע סוסים הרבה וא"א לרכוב על הרבה סוסים אלא בזה אחר זה **הורג את בעליו כו'**. הכי אמרי' בפ' ערבי פסחים ובבוחר טוב איתא סוס זכר שומד ומשהין והנקבה מהלכת ומשתנת ולפיכך היא טובה במלחמה: **סוסיין פגיין**. סוסים מחולפים ומשונים זה אחר זה וכיון לא נמצא תרגום לא פג: **וברקים**. דרשו ל' ברק חרב וילקוט שמואל הגירסא בסגנון אחר עיין שם: **סגניות**. סגנון וסדר ערך מלחמתם: **קטפרטקים** משמע בערוך גבור המכה מכה גדול: **על טוענו**. מרכבתו הטוען אותו: ה"ג שהוא רוכב על טוענו ורוכב על דבר כו': **טוען את רכובו** גרסי'. ודרש וירכב על כרוב ואז ויעף הכרוב מפני שהקב"ה רוכב עליו: **וידא**. בשמואל. וידא בתהלים: ה"ג במד' שמואל עולמות הרבה ויצא כו': **להראות בהן**. לכן כתיב וירא: **מרמזות**. מפחד השבאי' שאם תראה פנים בתפלה להפדות שמא לא יוכל אביה לפדותה והשבאים יעשו לה רעה: **דומה** ל' שתיקה: ה"ג ומצרים הרשעים לסוסים זכרים: ה"ג ראה מה בים אפתוסים. בקשתי ומצאתי מאמר זה בכמה מקומות ובכל אלה לא מצאתי כתוב זאת והגיד לי שהוא בל' ערבי נס ופלא גדול: **למעלה** מעל גבו:

עמודים

ענף יוסף

(ג) [ולא היה אדם לן בירושלים ובידו עון]. רבים הקשו דלשון לא לן אין לו שחר. דגם ביום היו בלא חטא. ופירש בעל נר התמיד על מסכת תמיד וז"ל וכ"ל ע"פ מ"ש בזי' בא"ח סימן רל"ז דתמיד של שחר מכפר על עבירות שבלילה וכל הלילה מכופר. תמיד בין הערבים מכפר על עבירות כל היום ומט' והולך עדיין הוא יום עד הערב אחר התמיד ואין לו במה לכפר. לכן תיקנו והוא רחום קודם מעריב ע"ש. ושפיר קאמר ולא היה אדם לן. ובפשיטות יש לתרץ דאי' במנחות דף נ' אם אין לו אלא אחד מקריב בשחר דווקא. וגם לעתיד כתב הרד"ק ביחזקאל סימן מ"ו שלא יעשם אלא עולת בקר. וא"כ שפיר אמר ולא היה אדם לן דוקא שזו לעולם: [רבנן אמרי רעייתא דעולמי]. ר"ל את רעי בבריאות עולמי. שכל קיומם וקיומם של כל העולמות הוא רק ע"י כלל ישר' והנהגותיו בם. והאמת בלתי בום ספק כלל שאין היום העולם כולו מקצה עד קצהו פנוי ח"ו אף רגע אחד ממש מעסק והתבוננות בלבו בתורה. ברגע היו נחרבים כל העולמות עליונים ותחתונים והיו לאפס ותהו ח"ו. וכן שבעת תורה או מיעוטו ח"ו הכל רק כפי ענין ורוב עסקנו בה. לכן אנו מברכים עליה וחיי עולם נטע בתוכנו. כענין כנטיעה שנטיעתה כדי לעשות פרי להרבות טובה. כן אם אנו מחזיקים בתורה"ק בכל כחינו כראוי אנו מנחילים חיי עד ומשפיעים משרשם הנעלם למעלה מכל העולמות תוספת קדושה וברכה ואור גדול בכל העליונות. ועל ידי התורה מקשר ומייחד ומשלים העליונים עם התחתונים. וכל העלמין מקולין ונהירין כהדא כדאי' בפרק חלק דף צ"ט ע"ב. ובמכלי רבתי פסוק הכמות בנהם ביהם וגו'. ובג' אמת חיל ובכמה מקומות בזוהר. כי כביכול נעשה שותף להקב"ה ית' בראשית כיון שהוא המקיים את כל העולמות בעסק תורתו. ובלתי זה היו חוזרים כולם לתוהו ובהו. וז"ש כן רעייתי דעולמי שקבלו תורתי [וגם החיים]: [שאילו לא קבלוה הייתי מחזיר כו'. ומע"ש שאינם מקיימים עכשיו התורה כראוי מפני

הגלות

עץ יוסף

ומשמאלם זו תפלה [ונקראת התפלה לפי שאינה אלא חיי שעה. והתורה ימין שהיא חיי עולם. כדאמרינן בגמרא מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה דבר אחר מימינם זו מזוזה שעתידין ישראל לעשות ומשמאלם זו תפילין ע"כ. ובזה ניחא שמזוזה נקרא ימין ע"ש שהיא בימין הנכנס. ותפילין שמאל שמניחין אותה על יד שמאל. ולפי גירסתנו ד"א מימינם זו ק"ש ומשמאלם זו תפלה י"ל ק"ש שהיא קבלת מלכות שמים כולו קודש קדשים היא לה' נקראת ימין. אבל תפלה שהיא צרכי עוה"ז נקראת שמאל. וילקוט הנוסחא מימינם זו התורה שהן עתידים לקבל ומשמאלם אלו תפילין: **וירכב על כרוב ויעף** בשוח"ט וילקוט שמואל גרסו הה"ד כי תרכב על סוסיך. ובמכילתא גרס שנא' דרכת בים סוסיך לשון רבים משמע סוסים הרבה ותהלים פעמים זכר ופעמים נקבה. והכוונה שקרא ה"ק לסוסתי ברכבי פרעה הסוס שלי היה כמו הרכב של פרעה: **הורג בעליו במלחמה** כדאיתא בפסחים דף קי"ג. ובשוח"ט איתא סוס זכר עומד ומשתין והנקבה מהלכת ומשתנת. ור"ל ולזה היא טובה לסבול טורח הדרך ולרוץ אורח יותר מזכר: **אלא הריני רוכב** על סוסה נקבה כביכול הקב"ה כן הה"ד לסוסתי ברכבי פרעה. כצ"ל וכן הוא במכילתא. ור"ל לסוסתי הסוס שלי דומה כמו הרכב של פרעה וכמו שכתבתי לעיל. והגר"א בביאורו על שה"ש כתב לסוסתי הוא סוס נקבה והיו"ד האוספת בו כמו יושבי בשמים. ור"ל להסוס נקבה שברכבי פרעה דמיתיך. דמיתיך. מדמה אני אותך רעיתי: **סוסים פגיין** סוסים מחולפים ומשונים זה אחר זה. וכיון לא נמצא תרגום לא פג. והרד"ל מגיה סוסים סגיין פי' הרבה עכ"ל. והגם שבאמת לא שייך בו בהקב"ה רכיבת סוס. נראה לו כרוכב על סוס. כדי לרמות את פרעה להטעותו שיאמר א"כ אלהים של יש' אל ג"כ רוכב סוס כמוני וכמוהו. חלילה וחס. ולזה מכוון שראה שהקב"ה בא אליו בסוס התחכם לבחור סוס נקבה. או שאר סוסים: **הביא נפט** נפט הוא מה שמולק בתוך קנה שריפה. בלשון אשכנז פולווער [יפ"מ]. **אבני בליסטרוס** כלשטר בלשון יוני כלי מלחמה אשר בו מורים אבנים לנדוח החומות ולהרוג האויבים [מוסף הערוך]: **שנא' וה' נתן קולות וברד** נראה שצ"ל שנאמר [תהלים י"ח] ועליון יתן קולו ברד. שזה הקרא מיירי בים. אבל פסוק הנ"ל מיירי מהברד שהיה במצרים: **חרבות ורמחים** שיש להם נוגה. ולהם הרהב דומה לברקים כאומר למען היה לה לברק. כנגדן הביא עליהם ברקים רב [יפ"מ] וכן הוא בשוח"ט מזמור י"ח בהדיא: **החצים מפזרים אותם** פי' למצרים. דאי ויפיצם אחצים קאי וקשה דהא לא אשכחן בחצים אלא לשון רביה או יריה או זריקה או שלוח. לא לשון נפוץ [יפ"מ]. ובירושלמי פ"ה דסוטה הכי איתא מלמד שהיו עשוין סיטה סיטה [פי' כתות כתות] [יפ"מ] והיו החצים מפזרין אותן [פירוש למצרים]. והברקים מכניסין אותן [פי' שהיו הברקים כאן כנגדן מאותו המקום שהיו מתפזרין. ועל ידי כן היו בורחים לכאן ולכאן ונאספים זה אל זה. וזה היה כדי לערבבם]. ויהמם הממם ועירבבם עכ"ל: **סגניות שלהם** פי' בערוך הכמה ודעת שלהם. והמוסף הערוך כתב פי' בלשון רומי כם ודגל: **קטפרטקים** פי' בלשון יוני ורומי מזוין בלבוש ברזל [מוסף הערוך]: **לבלב בקולו** ויוצא פרח תרגום ותסיק לבלבין. ור"ל שהכנה קולו של פרעה נגד קולו של מה"מ הקב"ה רק כענין הגנה בלמחים שהוא תחלת הוצאת העלין. כן אין זה כ"א הגזת קול בעלמא. ובשוח"ט הגירסא מלבב בקולו. והוא הנכון. שהוא מענין קול מעומק ואומן הלב לחזק לבב עמו וחילו [רד"ל]: **על טעונו** מרכבתו הטוען אותו: **טוען את רכובו** דרש וירכב על כרוב ואז ויעף הכרוב מפני שהקב"ה רוכב עליו: **עולמות ויצא להראות בהן** כן הוא באגדת שמואל. לכך כתיב וירא: **(מט) דמיתיך רעיתי אר"א כו'** הנה כוונת רז"ל מבוארת ביישוב הכתוב הזה והוא מסכים לפרש"י ז"ל שהוא כאילו אמר לקבלת סוסים הרבה כשאספתי מהגותי לגאלה לקראתך ברכבי פרעה להושיעך. הנה אז שתקתיך ממה שהיית אומרת ורומזת להם מרוב פחדך. ותהיה לפ"ז מלת לסוסתי בקבלת סוסים רמז למחנה שכינה. והוא כאילו אמר בזמן היות סוסתי שהוא מחנה שכינה עם רכבי פרעה אז שתקתיך כו' [מהר"מ אלמושנינו]: **מרמזת** מפחד השבאים שאם תראה פנים שתפלה להפדות שמא לא יוכל אביה לפדותה והשבאים יעשו לה רעה: **דומה** לשון שתיקה: **(נ) ומצרים הרשעים זכרים מזוהמים** עיין מת"כ מה שהגיה כאן. ולי נראה יותר גירסתנו. והכי פירושו ומצרים הרשעים הסוסים שבמרכבותיהם היו זכרים מזוהמים. וכיון שעשה הקב"ה שיהו נדמין ישראל לסוסים נקבות. היו הסוסים של מרכבות פרעה רצים להם ורצים לקראת ישראל עד ששקעו בים. ור' סימון ס"ל שגלי הים נדמו לסוסים נקבות. ומצרים סוסים זכרים מזוהמים [כצ"ל] ר"ל הסוסים של מרכבות פרעה ואילו היו סוסים זכרים מזוהמים ורצו אחריהם כו'. שזה לשון האלשיך הנה אמרו הז"ל על פסוק לסוסתי וגו' כי סוסי מצרים של מרכבות פרעה ואילו היו זכרים והאלהים עשה שידמו גלי ים בעיני רכבי פרעה לסוסים נקבות. והיו מרכבות פרעה להוטים ורצים לקראת הגלים ושקעים עכ"ל: **גלי הים נדמו לסוסים כו'** ראוי לשית לב כי על פי הדברים האלה איך יתפרש אומרו דמיתיך רעיתי. כי לא יצדק בזה לא לשון דמיון ולא לשון דממה. ונראה שכך אמר הקב"ה לישראל. אל תיראי מהאומות כי לא תבושי. כי דעי וראי כי הלא כמקרה סוסתי ברכבי פרעה גם הם יקרה. כי כאשר הראיתי את גלי הים בעיני רכבי פרעה כסוסים נקבות שע"כ רקדו כאוילים סוסי מצרים הזכרים על הגלים. והעולה על רוחם שהיה להנאתם ולטובתם. ותהיה להפך. כי תהומות יכסיומו. כי שם נפלו מדודים. כן דמיתיך רעיתי. כי הגרים אותך והמתקוממים עליך חושבי מחשבות הנאתם. והוא לרעתם. כי כך יוקש ויבלע. כי כל אוכליך יאשמו. הם כלים ואתם נצבים [אלשיך]: **והיה הסום אומר לרוכבו** רמה בים ראה מה בים. כצ"ל [מת"כ]: **אפתוסים** לשון יוני הוא וענינו מערות וקברות [מערך] והמוסף הערוך כתב פי' בלשון יוני נפילת אויבים פתאום מ"מ מסביב ואין מקום לנוס. והמת"כ כתב הוא מלה ערבי. ופירושו נס ופלא גדול: **והסום למעלה ממנו** מעל גבו: **רעייתא דעולמי** ר"ל

ריעי

הייתי מחזיר עולמי לתהו ובהו. דא"ר תנינא בשם ר' אחא כתיב (תהלים עה) נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה. אלולא שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע היה העולם מתמגמג וחוזר לתוהו ובוהו. ומי ביסס העולם אנכי תכנתי עמודיה סלה. בזכות (שם כ) אנכי ה' אלהיך תכנתי עמודיה סלה: (נא) נאוו לחייך. מה לחיים הללו לא נבראו אלא לדבור. כך משה ואהרן לא נבראו אלא לדבור. בתורים בשתי תורות. שבכתב ושבע"פ. ד"א בתורים בתורות הרבה. הה"ד (ויקרא ו) זאת תורת העולה זאת תורת המנחה זאת תורת החטאת זאת תורת האשם זאת תורת זבח השלמים זאת התורה אדם כי ימות באהל. ד"א בתורים בשני תארים. בשני אחים זה משה ואהרן שתוארן טובה זה על זה. זה שמח בגדולתו של זה וזה שמח בגדולתו של זה. אר"פ כתיב (שמות ד) ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים לתורגמן. ואתה תהיה לו לאלהים. וכי ע"ז נעשה משה לאהרן. דאת אמרת ואתה תהיה לו לאלהים אלא כך אמר הקב"ה למשה משה ק כשם שמוראי עליך כך יהא מוראך על אחיך. והוא לא עשה כן אלא (שם) וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל וידבר אהרן את כל הדברים. הקיש כתפו לכתפו. שעדיין היה שמח זה בגדולתו של זה וזה בגדולתו של זה. ומנין שהיה אהרן שמח בגדולת משה שנא' (שם) וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. תני קא רשב"י לב ששמח בגדולת משה אחיו ילבש אורים ותומים הה"ד (שמות כח) ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים והיו על לב אהרן. ומנין שהיה משה שמח בגדולת אהרן. שנא' (תהלים קלג) כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן. א"ר אחא וכי שני זקנים היו לאהרן דכתיב על הזקן זקן אהרן. אלא כשהיה רואה משה שמן המשחה יורד על זקנו של אהרן היה דומה עליו כאילו יורד על זקנו של משה והיה שמח. לכך נאמר על הזקן זקן אהרן: (נב) צוארך בחרוזים. אלו שבעים סנהדרין שהיו חורזים אחריהם כלוניא של מרגליות. ד"א נאוו לחייך בתורים אלו סופרים ומשנים מלמדי תינוקות באמונה. צוארך בחרוזים אלו התינוקות. ד"א נאוו לחייך בתורים אלו הרבנין. צוארך בחרוזים אלו התלמידים שחוזרין צואריהם לשמוע דברי תורה מפיהם כאדם שלא שמע ד"ת מימיו. ד"א נאוו לחייך בתורים בשעה שמיללין ההלכה אלו עם אלו כגון ר' אבא בר קומי וחביריו. צוארך בחרוזים בשעה שהיו חורזים בדברי תורה ומד"ת לנביאים ומנביאים לכתובים והאש מתלהטת סביבותיהם והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני. וכי עיקר נתינתן מהר סיני לא באש היו נתנין שנא' (דברים ד) וההר בוער באש עד לב השמים. קב בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו. אזלון ואמרון לר"ע ר' בן עזאי יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו. הלך אצלו ואמר לו שמעתי שהיית דורש והאש מלהטת סביבך. א"ל הן. הן. א"ל שמא בחדרי מרכבה היית עסוק. א"ל לאו אלא הייתי יושב וחורז בד"ת ומתורה לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני והיו ערבים כעיקר נתינתן. וכי עיקר נתינתן מסיני לא באש היו ניתנין. הה"ד וההר בוער באש. ר' אבהו היה יושב ודורש ואש מתלהט סביבותיו. אמר שמא איני חורז בדברי תורה כתיקנן. דאמר ר"ל אית דידע למחרוז ולא ידע למקדה ואית דידע למקדה ולא ידע למחרוז ברם אנא הוינא הרוזא ואנא הוינא קרוהא: (נג) ד"א נאוו לחייך בתורים. בשעה שקורין בד"ת בתוריהן הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג. המד"א (אסתר ב) ובהגיע תור נערה ונערה. צוארך בחרוזים ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמר אלו פרשיותיו של תורה שהן חרוזות זו בזו ומושכות זו בזו ומדלגות זו מזו ודומות זו לזו וקרובו' זו לזו. א"ר תנחומא כגון הדין דכתי' (במדבר כו) לאלה תחלק הארץ בנחלה מה כתיב תמן (שם כז) ותקרבנה בנות צלפחד כן בנות צלפחד דוברות וכתיב בתריה (שם) עלה אל הר העברים הזה הר נבו. וכי מה ענין זה לזה כיון דאתפלגת ארעא באו בנות צלפחד ליטול חלקן אצל משה ונסתלק משה מדינן. הה"ד (שם) ויקרב משה את משפטן וגו'. א"ל הקב"ה משה מדינן את מסתלק ומלפני אין את מסתלק עלה אל הר העברים הזה. אמר לפניו רבש"ע הואיל ואתה מסלקני מן העולם הודיעני איזה פרנסים אתה מעמיד לישראל. אמר לו הקב"ה משה על בני אתה צריך צווי ועל פועל ידי אתה מצוני. עד שאתה מצוני על בני יצוה את בני עלי. הה"ד (שם כח) צו את בני ישראל ואמרת אליהם. משל למה"ד לאשתו של מלך שהיתה מסתלקת מן העולם אמרה לו חי אדני המלך אני מפקדת אותך על בני אמר לה עד שאת מצוה אותי על בני צוה בני עלי. כך בשעה שאמר משה לפני הקב"ה רבש"ע הואיל ואתה מסלקני מן העולם. הודיעני מה פרנסים אתה מעמיד עליהם: (נד) תורי זהב נעשה לך קג תורי זהב נעשה זו ביזת הים. עם נקודות הכסף זו ביזת מצרים. כשם

שהפרש

יד יוסף ק ש"ר סוף פ"ג : קא ש"ר פ"ג סי' כ"ג. שבת דף קל"ט : קב ויק"ר פ' ט"ז : קג ספרי ח"ב פיסקא קי"ב. מכילתא ס' בא סוף פ' י"ד :

ענף יוסף

שלוות והמזון והמחיה. מ"מ מתקיים העולם גם היום. דיש הפרש בין שחיית הנמלא להתהוות העובר ברחם שהדברים שקבלו חומה כאש חזק ישמנו הותם כאש שאינו חזק. ואילו לא היו המים לא יקבלו החום כאותו כאש. וכן בענין זה אי אפשר להבראות העולם אא"כ יקבלו ישראל את התורה. אבל אחר שנברא העולם בשביל שקיבלו התורה הוא קיים אע"פ שאינם מקיימים התורה כראוי מפני צרת המזון והמחיה ועמ"ש ריש רות רבה:

(נא) [לב ששמח בגדולת משה אחיו ילבש או"ת]. זה המאמר צריך ביאור מדוע נתייחס זה הגמול לאהרן על טוב לבבו בנבואת משה יותר ממעלות שהיו לאהרן מצד כהונתו. התשובה בזה שכבר הודיענו רבותינו שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה. ורצה זה השי"ת כדי שהתגלה ענין ההשגחה בלב בני האדם. כי אם לא יבא הגמול הטוב כענין הפועל הטוב אפשר שיהיה זה נראה במקרה וכמנהגו של עולם. אבל כאשר יהיה הגמול כאותו ענין בעצמו שהיה הפועל הטוב אז יוודע כי זה בהשגחת השי"ת. והכוונה ממנו לשלם טוב לטובים ולכן יתכן זה הגמול לאהרן אחר זה הפועל יותר מכמה מעלות טובות שהיו בכהונה גדולה שהוא מורה שלא זכה אהרן לזאת המעלה כי אם לגמול מזה הפועל. כי כבר ידוע הוא שע"י האורים ותומים היה נודע ענין העתידות וזה לא היה ראוי שיגיע לחלקו של אהרן. כי הודעת העתידות הוא דבר ראוי לנביא ולא לכהן. כי כמו שמענין הנביא הוא הגדת העתידות לא ענין העבודות כלל. כן מענין הכהן מעשה העבודות לא ענין הגדת העתידות. שאף שזיכה הקב"ה לכ"ג לשמש בכהונה בשמונה בגדים אשר החשן בכללם. מ"מ הכהן אינו יגיד העתידות מצד היותו החשן לבד רק מצד האורים והתומים שהיו בין כפליו שלא היו בכלל בגדיו. וא"כ לא זכה בו אהרן באורים והתומים מצד כהונתו. אלא זכה בעד זה שלא נתקנא בנבואת משה [ר"ן בי"ב דרשות]:

ר"מ

מתנות כהונה

עמודיה גו' : ביסס. יש לפרשו מל' לבסומי קלא כלו' נתבסם ונתחזק על עמדו ודוגמתו תמצא במד' משלי בפסוק אגור בן יקא ויותר נראה שצ"ל ביסס העולם והוא ל' כן ובסיס וכן יסד הפייטן במתן תורה הקדושה העולם נתבסס אשר מהגלו נמסס כמוצא שלל רב על אמרתיך שם. וכן צריך להגיה במד' משלי ועיין בב"ר פרשה ס"ו ובהגהותיה פרש' נשא : נאוו בשני תארים בשני אחים גרסי' : לך אל העם גרסי'. ה"ג לפה לתורגמן כו' : עבדא. באות אחת כתוב בשם נ"א שצ"ל ע"ז י"ל עבדה זרה ובשמות רבה פ"ג ישנו למאמר זה ולא גרס ליה : אלא וילך משה ואהרן. שאף משה הלך עמו לאספם ולא שלח לאהרן לבדו : הקיש כו'. שלא הגביה את עצמו יותר מאהרן: שעדיין כו' כלו' שמשה היה שמח בגדולת אהרן ולא רצה לנהוג בו קלות ראש ואח"כ מצאתי בא"א בנוסחאות אחרות גרס בהדיא שעדיין משה היה שמח בגדולתו של אהרן : ואת התומים גו' : שהיו חורזים גרסי'. ובילקוט גרס יורדין : בלוניא. כתוב בלע"ז ובילקוט גרס כלונית והוא לעז ממש : סופרים. שלומדים מקרא ומשניות עם התינוקות : שמיללין. ל' דבור כד"א מי ימלל ודוגמתו בויקרא רבה פ' כ' או הוא ל' יללה ומהומה על שהומין בדבור ומפלפלין יחד כשחוזרין תלמודן : חורזים בדברי תורה גו'. ועיין במד' רות פסוק ליני הלילה : ה"ג וכי עיקר נתינתן מהר סיני לא באש היו נתנין : יושב ודורש ואש מלהטת סביבותיו גרס : חורז. מחבר ומסדר מדרש למדרש חבירו וכן פי' הערוך : קרוהה. מעמיק ונוקב לשתקן של הדברים כזה שהוא נוקב במקדח : בתוריהן. בזמניהם כדמפרש ואזיל : למקדה. גרס וכן הביאו בעל עקידה בהקדמתו לעקידה : ומדלגות י"ל שמה שחסר זה גלה זה או ע"י גזירה שוה או כמין אב וכמדומה מן המדות כאילו הם קופצים ומדלגין מזו לזו ובא"א הגיה ומגודלות זו מזו : פרנסים אתה מעמיד גרסי' : עד שאתה גו' : אתה צריך צווי. כלו' ועל פסק

צריך

עץ יוסף

רפי בבריאות עולמי ע"י שקבלתם את תורתי ועיין בענף באריכות. והרד"ל מגיה רעוותא דעולמי. ופי' לשון רצון שרצו אותי לקיים עולמי ע"י קבלת התורה ע"כ : מתמגמג לשון המסה : ביסס נתחזק על בוריו : (נא) הוא יהיה לך לפה למתורגמן. ואתה תהיה לו לאלהים וכי ע"ז. כצ"ל [א"א] והכוונה שלא תאמר שאהרן לבד דבר לפניהם ולא משה רק קודם בואם שם ידבר דבריו לאהרן שזהו הנראה לכאורה מאומרו לכה כי משה לא יפתח פיו לפניהם. ע"ז א"ר פנחס שלא תאמר כן רק לפה פירושו לתורגמן שיהיה ג"כ דבר לפניהם אלא שאהרן חזר ומשמיע הדבר לעם והמליץ והטעימו לעם ולפרעה. והוזקק ר' פנחס לפרש כן מפני דכתב כאשר ואהרן אחיך יהיה נביאך אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה. דמשמע שמשה ג"כ ידבר וכדפרש"י שם [יפ"ת] : אלא כך אמר הקב"ה כצ"ל : אלא וילך משה ואהרן. שאף משה הלך עמו לאספם ולא שלח לאהרן לבדו : הקיש כו' שלא הגביה את עצמו יותר מאהרן ילבש אורים ותומים וכן הוא בש"ר פ"ג ובפרק חולין גרסי' בשכר וראך ושמח בלבו זכה לחשן המשפט על לבו. ואע"ג דמהות החשן המוכבט אינו מהות האורים והתומים שמהות חשן המשפט זהב תכלת וארגמן וגו' וד' טורים אבן. ומהות האורים והתומים הוא כתב שם המפורש שהיה נתון בתוך כפלי החשן. מ"מ לא פליגי הגמרא על המדרש והגמ' נמי אורים שבחשן המשפט קאמר. ועיין ביפ"ת בש"ר פ"ג ועיין בענף : על הזקן זקן אהרן וה"ק קרא הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים משה ואהרן. גם יחד באהבה עזה בלי שום קנאה זה על זה. שהיה נדמה למשה כאילו השמן הטוב יורד על זקנו בעת שהיה על זקן אהרן כי שמח משה בגדולתו של אהרן ולא קינא בו מאומה : (נב) חרוזים מלת חרוזה פי' מתוקן בסדר ולשון זה הכתוב צוארך בחרוזים שהם מרגליות המסודרות בסדר וכמו שאמר כאן בלונית של מרגליות. וי"ל שהיו הסנהדרין מתקנין בסדר יפה משנה גמרא וברייתא : סופרים כו' שלומדים מקרא ומשנה עם התינוקות. והדבור יוצא מן הלחיים. וזהו נאוו לחייך בתורים בשני תורות מקרא ומשנה שמלמדין להתינוקות : בחרוזים אלו התינוקות חרוזין הוא הכשיטין של אבנים טובות קטנים מיושבים בסדר נאות. והוא הכשיט לצואר. וזהו צוארך בחרוזים קשטיך בתכשיטין קטנים. אלו התינוקות. שחוזרים צואריהם כו' פי' מעקמין צואריהם ומכח דוחקא דהוה בכלה לשמוע דרשת הרבנים מוכרחים לעקם צואריהם לשמוע בצמא דבריהם כאדם שלא שמע ד"ת מימיו [כד"ל] : שמיללין לשון דיבור כד"א מי ימלל. או הוא לשון יללה ומהומה על שהומין בדבור ומפלפלין יחד כשחוזרין תלמודן. ואפשר שצ"ל שממללין. פי' שמדברים. כמו עד אן תמלל אלה [איוב ח] מי ימלל גבורות ה' [תהלים קו] ומפרש בתורים בשני התורות תורה שבכתב ותורה שבע"פ. שמראים ראיה לדבריהם שבע"פ מתורה שבכתב : שהיו חורזים בד"ת שקשרו הפשט עם הרמז. והרמז עם הדרש. והשכל עם הסוד. כאילו עשה מארבע בחינות אלה קשר אמיץ וחרוז אחד כמחרוזות של דגים הנעשים לאחדים ע"י החוט. אך עדיין כל זה הוא בתורה עצמה והוא למעלה מעלה. ובאיזה דרך תמשך האש הגדולה אשר לה עד לארץ מתחת. אך זה ידוע כי כאשר הנביאים למטה מהתורה עצמה והכתובים למטה מנביאים. כן יהיה עסקו בנביאים אחר קשר אשר קשר בתורה. כצנור יורד למטה להריק ולגלות מהעליון אשר היה נהריק. ועל דרך זה מנביאים לכתובים. ומכתובים יתגלה האור אשר החל להתפשט. עד הראות למטה בארץ מעין אש מלהטת לפני הצדיק העושה כן. כנודע כי בחינת הכתובים הם כפה המגלה מה שבפנים על ידי התחברותם עם האברים הפנימים [אלשיך ועיין שם באריכות גדול] : חורזים מחברים ומסדרים ומקשרים : ב"ע היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו. כצ"ל [מת"כ] : קדוחה מעמיק ונוקב לעומקן של הדברים כזה שהוא נוקב במקדח: (נג) בתוריהן בזמניהם כדמפרש ואזיל : ומדלגות יש לומר שמה שחסר זה גלה זה. או ע"י גזירה שוה. או בנין אב. וכדומה מן המדות כאילו הם קופצים ומדלגים מזו לזו. ובא"א מגיה ומגודלות זו מזו. והרד"ל כתב ותדלגות זו מזו פי' כי אין מוקדם ומאוחר בתורה לכן הפרשיות מדלגות זו מזו. וקרוב יותר שצ"ל ונלמדות זו מזו עכ"ל : ונסתלק משה מדינם מפני שמתחלה באו בנות צלפחד לנשיאים. והנשיאים חלקו כבוד לאלעזר. ואלעזר חלק כבוד למשה. כשראה משה כן לא רצה ליטול הגדולה לעצמו. מיד ויקרב משה את משפטן לפני ה'. כדאיתא בספרי : מדינן אתה מסתלק ולא רצית ליטול גדולה לעצמך. ומלפני אין אתה מסתלק. כדי ליטול גדולה להנחיל. כדאמרו חז"ל והביאו רש"י ז"ל בפסוק עלה וגו' כיון שאמר ליה הקב"ה נתן תתן אמר אותי צוה להנחיל כו' ע"ש. הרי שרצה משה ליטול גדולה לעצמו. והוי תרי מילי דסתרי [יד"מ] : על בני אתה צריך צווי כלומר ועלי אתה צריך לצוות : מה פרנסים אתה מעמיד עליהם ט' כצ"ל. ור"ל כדלעיל : (נד) עם נקודות הכסף זו ביזת

מצרים

שהפריש בין כסף לזהב בן ישי שבח מסון הים מביזת מצרים. שנא' (יחזקאל טז) ותבאו בעדי עדיים קד בעדי זו ביזת מצרים עדיים זו ביזת הים. ד"א תורי זהב נעשה לך זו התורה שלמד אלקולאין בדעתו של הקב"ה. עם נקודות הכסף ר' אבא בר כהנא אמר אלו האותיות. ר' אחא אמר אלו התיבות. ד"א תורי זהב נעשה לך זה הכתב. עם נקודות הכסף זה הסרגל. ד"א תורי זהב זה המשכן הה"ד (שמות כו) ואת הקרשים תצפה זהב. עם נקודות הכסף המד"א (שם כז) ווי העמודים וחשוקיהם כסף. ר' ברכיה פתר קרייה בארון. תורי זהב זה הארון דכתיב (שם) וצפית אותו זהב טהור. עם נקודות הכסף אלו שני העמודים העומדים לפנים שהיו של כסף כמן אצטוון. וכיצד נעשה הארון ר' חנינא ור"ש בן לקיש. ר' חנינא אמר קה שלש תיבות עשאו. שתים של זהב ואחת של עץ. נתן של עץ על של זהב ושל זהב על של עץ וחיפה שפתיו העליונות בזהב. ריש לקיש אמר תיבה אחת עשאו וחפהו מבפנים ומבחוץ דכתיב (שמות כה) מבית ומבחוץ תצפנו. ומה מקיים ר' חנינא קרייה דריש לקיש. א"ר פנחס שחיפה בין נסר לנסר. יהודה ברבי אומר נאוו לחייך בתורים זו התורה. צוארך בחרוזים אלו הנביאים. תורי זהב אלו הכתובים. עם נקודות הכסף זה שיר השירים מלה חתומה ומלה מסיימה: (נה) עד שהמלך במסיבו. ר"מ ור' יהודה. ר"מ אומר קו עד שהמלך מה"מ הקב"ה במסבו ברקיע נתנו ישראל ריח רע ואמרו לעגל (שמות לב) אלה אלהיך ישראל. א"ל ר' יהודה דייך מאיר אין דורשין שיר השירים לגנאי אלא לשבח שלא נתן שיר השירים אלא לשבחן של ישראל. ומהו עד שהמלך במסיבו קז עד שהמלך מה"מ הקב"ה במסיבו ברקיע נתנו ישראל ריח טוב לפני הר סיני ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. היא דעתיה דר"מ למימר סירחי נתן ריחו. אלא מסכתא עלתה בידם מן הגולה ושנו בה שקפץ להם מעשה העגל והקדים להם מעשה המשכן. ר' אליעזר ור"ע ור' ברכיה. ר"א אומר עד שהמלך במסיבו עד שהמלך מה"מ הקב"ה במסיבו ברקיע כבר הר סיני מתמר באור שנא' (דברים ד) וההר בוער באש. ר"ע אומר עד שהמלך מה"מ הקב"ה במסיבו ברקיע כבר (שמות כד) וישכן כבוד ה' על הר סיני. ר' ברכיה אומר עד שמשה במסיבו ברקיע שנקרא מלך שנאמר (דברים לג) ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם כבר (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. ר"א בן יעקב ורבנן. ר"א אומר עד שהמלך מה"מ הקב"ה במסיבו ברקיע כבר קח ירד מיכאל השר הגדול מן השמים והציל את אברהם אבינו מכבשן האש. ורבנן אמרי קט המקום ב"ה ירד והצילו שנא' (בראשית טו) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. ואימתי ירד מיכאל בימי חנניה מישאל ועזריה. א"ר טביומי עד שיעקב אבינו מסב במטתו נצנצה בו רוה"ק ואמר לבניו והיה אלהים עמכם. א"ל עתיד הוא להשרות שכינתו ביניכם. קי אמר רב נחמן כתיב (בראשית מו) ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע. להיכן הלך. לקוץ ארזים שנטע אברהם אבינו בבאר שבע שנאמר (שם כא) ויטע אשל בבאר שבע. קיא א"ר לוי כתיב (שמות כו) והבריח התיכון בתוך הקרשים הבריח ל"ב אמה היה ומהיכן היתה נמצא בידם לשעה. מלמד שהיו מוצנעים עמהם מימות יעקב אבינו. הה"ד (שם לה) וכל איש אשר נמצא אתו עצי שטים אשר מצא עצי שטים אכ"כ אלא אשר נמצא אתו מתחלה. א"ר לוי בר חייא במגדלא דצבעייא קצצום והורידום עמם למצרים ולא נמצא בהם קשר ופקע. קיב אעין דשטים הוו במגדלא והוו נהגים בהם באיסור מפני קדושת

יד יוסף קד שמ"ר פ"ה י"ג : קה תנחומא ויקהל סימן ו' : קו זוהר שמות דף ר"ו וזוהר סדר אחרי דף ס"ח : קז זוהר שמות דף ר"ז . זוהר סדר אחרי דף ס"ח : קח ב"ר פ' מ"ד : קט עיין פרק ערבי פסחים ותנחומא סדר שמות ושם הו' גבריאל : קי ב"ר פ' נ"ד סי' ד'. ועי' סוטה דף י' ע"א : קיא תנחומא תרומה : קיב ירושלמי פרק מקום שנהגו . ופ"ק דתענית :

מתנות כהונה

צריך לומר : **אתה מעמיד עליהם** כו' גרסי' וה"ג כדלעיל : **תורי זהב זו התורה שלמד גרסי'**: **אלקולאין**. עיין לעיל בפסוק ישקני : **הסרגל**. השרטוט בל' ערבי : **אצטוון**. עיין בערוך ערך אס במלת אלכוון ועניין אלו העמודים עיין בתוספות פ"ק דבבא בתרא : **ג' ארונות כו'**. דייק מדכתיב אותו ולא כתיב ותצפנו : **וחיפה**. שפתו העליונה. בירושלמי דשקלים פרק י"ג סופרים יליף ליה מדכתיב תצפנו להביא שפתו העליונה : **ה"ג** בירושלמי ר"ל אמר כו' עד דכתיב וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ ומשמע שיעשה ארון א' וצפהו ולא שיעשה שני ארונות בלעדו : **ה"ג** ומה מקיים ריש לקיש קרייה דרבי חנינא והכי מוכח בירו' ופי' תצפנו יתירה דלר' חנינא צריך ללמד על שפתו העליונה ולר"ל למה הוא בא ומשני שחיפהו בין הנסרים במקום דבוקן זה לזה שיהא נ"כ מצופה בזהב וסמך לזה מצאתי בס' יפ"ת : **ה"ג** יהודה בר' אומר נאוו כו' : **מלה חתומה כו'**. דבר מסוים ומקויים טוב ויפה : **סירחי**. סרחון ויבאש ת"א וסרי ופירושו לפי דעתו של רבי מאיר שדורשו על מעשה עגל מאי דכתיב נרדי נתן ריחו פירושו סריי נתן ריחו ובתרגום יונתן סריחו כנרדא ליהא ביה להדא ומפרש והולך מסכתא עלתה בידם מן הגולה ושנו בה שקפץ להם מעשה עגל במעשה המשכן זהו הסרחון וה"ג נתן ריחו מסכתא עלתה כו'. ובספר יפה נתן ריחו מסורת עלתה בידם מן הגולה שקפץ להם מעשה עגל במעשה המשכן : **מן הגולה**. כהאי דאמרינן מדרש זה עלה בידם מן הגולה כל מקום שנא' ויהי בימי כו' : **כבר וידבר אלהים**. וכמו שפירשו ובעוד שמשה ירד מן ההר לקדש את העם לבל יהרסו כבר וידבר אלהים כו'. ועיין בס' ישמע יתרו : **לשעה**. כלומר בשעה שמשה שמעו מיד שצוה הקב"ה על מלאכת המשכן : **ה"ג אשר מצא עצי שטים**. ונב"ל שר' לד הגירסא נשמיה ועיין שם : **ה"ג** במגדלא דצבעייא : **ה"ג** בירושלמי פרק מקום שנהגו ובפ"ק דתענית לבוסיכם טוני נפש ועיין לעיל

ענף יוסף

(**נה**) ר"מ אומר כו' נתנו ישראל ריח רע]. ודע שר"מ אזיל לשיטתו דס"ל בש"ר פ' מ"ב שכשהיו עומדים בסיני ואמרו נעשה ונשמע היה לבם מכוון לע"ז : [ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע]. מעלת שהקדימו נעשה לנשמע. הוא. כי הנה אנו רואים שאברהם קיים כל התורה כולה קודם שניתנה. ומאין היה יודע אברהם התורה. א"ו דכל מצות התורה הן תיקוני הנפש. ולאשר שאברהם היה השגתו שלימה בשכלים. השיג הענין וקיימם אף שלא ניתנה. וא"כ ישראל במעמד הנבחר ההוא השגתם בשכלים השלימות האפשרים. השיגו גם כן כל התורה כאברהם. ושפיר אמרו נעשה קודם ששמעו ולא נגזר עדיין כי הם מבינים גודל הכרחיותם. רק שהיו אומרים ג"כ ונשמע. שהיו רוצים ג"כ לשמוע שיגזור השם והיו רוצים בשמיעה ג"כ כדי שיהיו מצווים ועושין וא"כ שכל היה ברצונם הטוב שמעשיים אפילו לא גזר עליהם. ובשמיעה ג"כ רצו מרצונם הטוב. משא"כ אם היו אומרים נשמע ונעשה דהיינו שיגזור עלינו השמיים נגדרם מלכות ולא נעשה מצד גזירת מלכות לא חבוב כל כך : **עוד** י"ל הכוונה שכמו שכל פעולות של מה"ש אינו לשום כוונה אחרת רק בשביל לשמוע לפקודת המלך הקב"ה כדכתיב עושי דברו לשמוע בקול דברו. כן היו ישראל בזמן נתינת התורה משוללי מאוס וכבוד וכל עשייתן לא היה רק בשביל כבוד שמיעת דבר ה'. וזהו שאמרו נעשה שעשייתינו יהיה רק שנשמע לדבר ה' [נחלת יעקב] : [ר"ע אומר כו' כבר וישכן]. ר"ע לשיטתו דאמר ביומא דף ד' וישכן כבוד ה' מה"מ ויכסהו הענן לטהר כו' בשמה

עץ יוסף

מצרים. ר"ל עם נקודות הכסף שהיה בידך כבר שהוצאת ממצרים. נקודות כלי כסף מנוקדים ומצויירים בחברבורות ונווים [רש"י] : **אלקולאין** לעיל בפסוק ישקני הוא כסגנון אחר. והרי"צ כ"י מתקן בשפי המקומות [מ"ח] וע"ש מ"ש : **הסרגל** השרטוט בלשון ערבי : **אלו ב' העמודים העומדים כו'** ופרש"י בפ' הבונה שתי עמודי כסף כמין עמודי ספר תורה שוכבין לארכו של ארון והלוחות ביניהם. ותוס' כתבו נראה לר"ת דסימן להעמדת ישראל היה. ולא שהלוחות בכל זהב שלא להזכיר מעשה עגל. דאין קטיגור נעשה סניגור. וע"ש עוד. והמהרש"א הוסיף עוד דהני ב' עמודים רמז לב' עמודי ישראל שהן בית יהודה ובית יוסף ע"ש : **אצטוון** נראה שצ"ל אסטוון. תרגום והנה המלך עומד על העמוד על אסטונא : **וכיצד נעשה הארון** עיין יומא דף ע"ב. ובירושלמי פ"ו דשקלים : **שלש תיבות כו'** ובפרש"י בחומש ג' ארונות עשה בצלאל. שנים של זהב. ואחד של עץ. ד' כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה. נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונה בזהב. נמצא מצופה מבית ומחוץ : **וחיפה שפתיו העליונות בזהב** בירושלמי יליף לה דכתיב [שמות כ"ה] וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ. מה ת"ל תצפנו להביא שפתו העליונה. ור"ל דדייק דג' ארונות היו. דאי אמרת דאחת היה וצפהו מבית ומבחוץ א"כ בכלל באומר מבית ומחוץ חפוי השפה העליונה ג"כ וא"כ למה לי תיבת תצפנו. אע"כ דזה דכתיב וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ פירושו ארון בפני עצמו מבפנים. וארון בפני עצמו מבחוץ. נמצא שהשפה העליונה אינה מצופה ע"י ב' הארונות. והוצרך לומר עוד תצפנו להביא שפתו העליונה שעדיין נשארה מגולה : **ר"ל אמר כו'** דכתיב וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ. ומה מקיים ריש לקיש קרייה דר"ח כנ"ל. ור"ל שר"ל ס"ל כיון דנאמר בכל מקום לא משמע אלא חפוי כל דהוא כלפני הקרשים והבריחים והשולחן והאולם והבית. כן הכא דכתיב וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ פירושו ג"כ חפוי כל דהוא שתיבה אחת היתה וציפה מבית ומחוץ. אך דא"כ נכלל באומר מבית ומחוץ חפוי השפה העליונה ג"כ. וא"כ קשה תיבת תצפנו למה לי. והא שקאמר המדרש ומה מקיים ר"ל קרייה דר"ח כלומר תיבת תצפנו למה לי לר"ל. ומפרש ר' פנחס שחיפה בין נסר לנסר ר"ל שתיבת תצפנו אצטריך לרבות בין נסר לנסר שבמקום דבוקן זו לזו יהיה ג"כ עדיין מצופה זהב. בחושן באפילו כל נסר ונסר מצופה זהב מכל עבריו : **מלה חתומה כו'**. דבר מסויים ומקויים טוב ויפה : (**נה**) **עד שהמלך מה"מ הקב"ה במסבו ברקיע נתנו כו'** אלה אלהיך ישראל. היא דעתיה דר"מ למימר סירחי נתן ריחו. אלא כו' והקדים להם מעשה המשכן. א"ל ר"י דייך מאיר כו' נעשה ונשמע. ר' אליעזר ור"ע כנ"ל. ור"ל דר"מ ס"ל דנרד הוא דבר סרחון וכדעת התרגום יונתן סריחו כנרדא ריחא ביש להדא. והא דאמר ר"מ עד שהמלך כו' נתנו ישראל ריח רע ואמרו כו'. וקאמר המדרש היא דעתיה דר"מ שס"ל שנרד הוא דבר מסריח. והא דאמר סירחי פי' סרחון [ויבאש ת"א וסרי] נתן ריחו. אך קשה לפי"ז ה"ל לכתוב הבאיש או הסריח ריחו. לכן מתרץ אלא מסכתא עלתה בידם [ובספרים ישנים או' מסורת עלתה בידם] מן הגולה [פי' מן חכמי הגולה] שקפץ להם מעשה העגל במעשה המשכן שכמו שנתנו זהב לעגל כך נתנו זהב למשכן וכדאיתא בב"ר פ' מ"ח ומ"ט. ח"ש הכתוב נרדי נתן ריחו שמהנרד יצא ריח טוב היינו המשכן. והנה רש"י בסדר כי תשא פסוק ויתן אל משה ככלתו כתב שלפניו נוי הפס למשה על מלאכת המשכן היה אחר מעשה העגל. ועיין בקיצור מזרחי שם שכתב וא"ת א"כ למה לא נכתב כסדר. ויש לומר להורות שהקב"ה ברא הרפואה קודם למכה שהזהב המשכן בא לכפר על זהב העגל עכ"ל והוא כוונת המדרש והקדים להם מעשה המשכן. אבל בזוהר איתא שצוי ה' למשה היה קודם מעשה העגל. ועיין ברש"י בהג"ה. ולאפשר שכן ס"ל המדרש כאן. אבל ר"י חולק על ר"מ והתרגום יונתן וס"ל שנרד הוא מין בושם טוב. והא ראיה שחז"ל לא אמרו רק על החלבנה שהוא מסריח ולא על נרד שבקטורת : **כבר וידבר אלהים** וכמו שדרשו שבעוד שמשה ירד מן ההר לקדש את העם לבל יהרסו כבר וידבר אלהים כו'. ועיין ברש"י סדר יתרו : **ירד מיכאל שר הגדול** הכוונה לא דאמרינן בפ"ק דברכות גדול מה שנא' במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל כו'. ועיין בב"ר פ' י"ח דאיתא שם שגבריאל הציל לחנניה מישאל ועזריה וצ"ע : **ואימתי ירד מיכאל** בימי חמ"ע. עיין בתנחומא סדר נח סימן י' ומ"ש שם בענף במהדורא שניה שעדיין בכתבים : **להיכן הלך** כו' מ"ש לכתו בארה שבע. דליכא למימר שהלך ללכת למצרים ולכן נסע ממקומו בארה שבע שהיה בין מקומו ומצרים : דא"כ קודם לכתו שם ה"ל למימר וישאו בני ישראל את יעקב אביהם ואת טפם וגו' ויקחו את מקניהם כמ"ש ג"כ. ועוד קודם לכתו שם ה"ל לזבוח זבחיו. אלא ודאי לא התחיל ללכת בדרך מצרים עד אחרי לכתו בארה שבע. ולכן אז זבח זבחיו [יפ"ת] ועיין בב"ר פ' נ"ד : **לקוץ ארזים** שנטע אברהם לצורך בריח התיכון כדבסמוך ולפי שידע יעקב כי גר יהיה זרעו בארץ לא להם נתן אל לבו אולי יהיה זה במצרים ושם ימות הוא. לכן הוצרך להוליכו עמו מעתה [יפ"ת] : **הבריח ל"ב אמה** דס"ל שפי' מבריח מן הקצה אל הקצה מן המזרח עד המערב והיה בריח תיכון אחד לכל צד. והא דהיה ל"ב אמה הוא טותל הדרומי והצפוני לא היה אלא ל' אמה. שמא ס"ל שהבריחים היו מבריחים ג"כ הקרשים האחרונים במקצעות ברוחב המשכן. שאמם מרוחב הקרשים ההם היה מדבק בעובי הקרשים שבקנה כותל דרומי וצפוני בעובי הקרשים אמה היו. ועוד אמה הולך כדי שיהיה טולה חוץ מהכותל חצי אמה לכל צד כדי שיהיה מבריח יפה ובנקל לתפסו כשיפרקו המשכן [יפ"ת] ועיין בתנחומא סדר תרומה מ"ש שם : **וכל איש אשר נמצא אתו** שנה הוא מיותר : **אשר מצא עצי שיטים אכ"ב** דמצא משמע לשעה. אבל נמצא משמע לשעבר שנמצא כבר בידו מקודם. והא י"ל דבשלמא בתכלת וארגמן ושאר המינים שפיר כתוב בהו אשר נמצא אתו דמשמע לשעבר כפי הנהוג שנמצא מינים הללו ביד האנשים למסחרת לצרכם אף בהיותם בדרך. אבל עצי שטים גדולים ועבים כאלו מי מוליך עמו בדרך. לכך מפרש אשר נמצא אתו מימות יעקב והשבטים כי הם הגיעום לבניהם לצורך המשכן. והיה רז זה מסור בידם. ולכך הוליכום עמם : **במגדלא דצבעיא קצצום** לעצי שטים שהוצרכו לקרשים. אבל לגבי בריח התיכון היה ממטע אברהם. והכי גמרי לה [יפ"ת] : **קשר ופקע** פי' בכל הארזים של מגדלא דצבעיא לא נמצא בהם קשר ופקע ולזה נטלו מהם למשכן : **קשר ופקע** שדרך שאר העצים מפני שגדלים מעט מעט ע"כ נמצא בהם קשרים מהעמדת הגידול ואח"ז יתחדש עוד הגידול כמדרשם על הכתוב עושה מעדנות לימה לימה עושה קשרים מפני הקור והעמדת הגידול. אבל הארזים הללו נתגדלו בבת אחת. כי היה בו טבע אהרם דוגמת מע"ב שבקומתן נבראו ובצביונם. ולכן היו מסוגלים לבנין המקדש : **אעין דשטים** עצי שטים : **הוו במגדלא** פי' במקום מגדל צבעיא : **נוהגים בהם באיסור** מלאכה

קדושת הארון. אתון ושאלון לרב חנינא חברין דרבנין ואמר לון אל תשנו ממנהג אבותיכם: (נו) רבי פנחס בשם ר' הושעיא אמר. עד שהמלך במסיבו עד שהמלך מה"מ הקב"ה במסיבו ברקיע כבר הקדים שנא' (שמות יט) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר. למלך שגזר ליום פלוני אני נכנס למדינה וישנו להם בני המדינה כל הלילה וכשבא המלך ומצאם ישנים העמיד עליהם בקלאנין בוקינס ושופר והיה השר של אותה מדינה מעורר ומוציאן לאפנתי של מלך והיה המלך מהלך לפניהם עד שהגיע לפלטין שלו. כך הקב"ה הקדים דכתיב (שם) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר וכתיב (שם) כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם. קי' ישנו להם ישראל כל אותו הלילה לפי ששינה של עצרת עריבה והלילה קצר. א"ר יודן אפילו פורטענא לא עקץ בם. בא הקב"ה ומצאן ישנים התחיל העמיד עליהם בקלאנין הה"ד ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים והיה משה מעורר לישראל ומוציאן לאפנטי של ממה"מ הקב"ה. הה"ד (שמות יט) ויוצא משה את העם לקראת האלהים. והיה הקב"ה מהלך לפניהם עד שהגיע להר סיני דכתיב (שם) והר סיני עשן כלו וגו'. א"ר יצחק זה הוא שמקנתרן ע"י ישעיהו שנא' (ישעיה נ) מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות: (נז) אמר ר' יודן עד שחזקיהו וסיעתו אוכלין פסחיהם בירושלים כבר הקדים הקב"ה בלילה ההיא שנא' (מ"ב יט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור. א"ר אבהו עד שמשה וישראל מסובין ואוכלין פסחיהם במצרים כבר הקדים הקב"ה שנא' (שמות יב) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים. היא דעתיה דר' אבהו למימר סיריי נתן ריחו קי' מלמד שהיה ריחו של אותו הדם קשה להם והופיע להם הקב"ה ריח טוב מבשומי גן עדן והיתה נפשם קוהא לאכול. אמרו לו משה רבינו תן לנו מה נאכל אמר להם משה כך אמר לי הקב"ה (שמות יב) כל בן נכר לא יאכל בו. עמדו והפרישו הנכרים שביניהם והיתה נפשם קוהא לאכול. א"ל משה רבינו תן לנו מה נאכל אמר להם כך אמר לי הקב"ה (שם) וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו אז יאכל בו. עמדו ומלו את עבדיהם והיתה נפשם קוהא לאכול. אמרו לו תן לנו מה נאכל אמר להם כך אמר לי הקב"ה סינטומוס (שם) כל ערל לא יאכל בו מיד כל אחד ואחד נתן חרבו על ירכו ומהל עצמו.

מי מלן ר' ברכיה אמר משה היה מוהל ואהרן **פורע ויהושע משקה**. וי"א יהושע היה מוהל ואהרן פורע ומשה היה משקה. הה"ד (יהושע ה) בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית. ולמה שנית מכאן שמלן בראשונה. מיד (שם) ויעש לו יהושע חרבות צורים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות. מה אל גבעת הערלות. אמר רבי מכאן שעשו אותה גבעה בערלה: (נח) צרור המור דודי לי. מהו צרור המור ר' עזריה בשם ר' יהודה פתר קרייה באברהם אבינו מה המור הזה ראש לכל מיני בשמים כך אברהם ראש לכל הצדיקים. מה המור הזה אין ריחו מפיח אלא באור כך אברהם לא נודע מעשיו עד שהושלך לכבשן האש. ומה המור הזה כל מי שליקטו ידיו מתמררות כך אברהם ממרר עצמו ומסגף עצמו ביסורים. בין שדי ילין שהוא מותאם בין שכינה למלאך שנא' (בראשית יח) וירא וירץ לקראתם. וירא בשכינה וירץ למלאך: (נט) אשכול הכופר. אשכול זה יצחק שנכפת על המזבח כאשכול. הכופר שמכפר עונותיהם של ישראל. בכרמי עין גדי זה אבינו יעקב שנכנס בכרום פניו מתפחד בהכלמו אצל אביו ולבש בגדי גדי עזים ונטל הברכות שהן עין עולם. ר' הוניא בשם ר' אחא אין לה חביב לאשה הזאת יותר מצרור הבשם איכן היא מלינה אותו בין שדיה. וא"ר הוניא בשם ריש לקיש אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה הצרתה למצרים בבכוריהם המרתה להם בנפשותיהם ולי בין שדי ילין. הא כיצד קטו היה מצרי אומר לישראל הטמן לי הבכור הזה בין בניך והיה נוטלו ומטמינו והמלאך נכנס ונוגפו. ולי בין שדי ילין: (ס) ר' ברכיה אמר. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה בשעה שאתה קטו מיצר לי מימר לי דודי לי. את נעשה דודי ורואה אי זה הוא אדם גדול שיש בי שיכול לומר למדת הדין די ואת נוטלו וממשכנו בעדי. הה"ד אשכול הכופר מהו אשכול קי' איש שהכל בו מקרא משנה תלמוד תוספתות ואגדות. הכפר שמכפר עונותיהם של ישראל. בכרמי עין גדי אלו אבות העולם שנמשכו אחריך כגדיים. ונטלו הברכות שהן עין עולם: (סא) ר' יוחנן פתר קרייה בקטרת בית אבטינס. צרור המור זה א' מאחד עשר סממנין שנותנין בה. ר' הוניא אמר לה (שמות ל) ויאמר ה' אל משה קח לך סמים הרי ב'. נטף ושחלת וחלבנה הרי ה' סמים. אי תימר דאינון

תרין

יד יוסף קיג פדר"א פ' מ"א. ולקמן פ"ה סימן ד': קיד ש"ר פ' י"ט סי' ו'. במדבר רבה פרשה י"א סי' ו'. ולקמן פ"ג סי' י"ד: קטו ש"ר פ' י"ח: קטז נדה דף ס"ט: קיז פ' כוף כועס:

ענף יוסף

(ס) [בשעה שאתה מיצר לי מימר לי כו]. ולכאורה לא קרב זה אל זה. וכן לשון מתכפרין דוקא כ"ה שהכל בו מקרא ומשנה כו'. וגם עיקר הענין צריך ביאור מדוע נתפסים הצדיקים בעון הדור דה"ל כטוביה חטא וזיגוד מינגד. ואיך מתכפרים בני הדור בעונש הצדיקים דהא ענין זה נגד. ומצורף לזה יתבאר מ"ש חז"ל במסכת למה נסמכה אפר פרה למיתת הצדיקים לומר לך מה אפר פרה מכפרת. אף מיתת צדיקים מכפרת ע"כ. דקשה אמאי מדמה לה דוקא לכפרת אפר פרה טפי מכפרת שאר קרבנות. אמנם כבר מבואר הדבר על נכון בר"מ פ' פנחס דף ר"ח כ"לורך. ותוכן הדבר כי נשמות צדיקים הגמורים בני עליה הן הם עצמם כבוד הגילגול ממקור נשמות אבות העולם שהם שורש הכולל לכל נשמות בני ישראל שכולם אינם אלא כענפים המתפשטים מהם וככל סועף אחר שורשו גם הם הענפים היוצאים אל שורשם. ולכן מוטל עליהם לסבול עונות כל הדור. וכן הם מתכפרים על כל הדור על ידי עונש מיתתן ויסוריהן שמתעגל ומתקנת פגם זוהמת השורש ועל ידי כן ממילא מתטהר גם זוהמת הענפים שהכל הולך אחר שורשו. והרי זה כדמיון האם המוטל עליה לטהר לכליך בנה כאשר כן הם עצמם ממקור נשמות אבות העולם וכמ"ש במזכר עכ"ד. וכבר אחז"ל בטעם פרה אדומה שבאה לכפר עון העגל כי תבא אמו ותקנח צואת בנה. מה"ט נמי ג"כ מיתת הצדיקים מתכפר בהיותם ממקור נשמות אבות העולם והם מטהרים זוהמת בניהם כאמור. ונראה דמינייהו בכנסת ישראל כמות הלוקות. יש מהם בעלי מקרא. ויש מהם בעלי משנה. ויש מהם בעלי תלמוד. ויש מהם בעלי אגדה. כי כל אחד קיבל חלקו מסיני כפי בחינת נפשו. משא"כ אלו בני עליה שהם המקור הכולל לכולם במדריגות אבות העולם ע"כ הם מוכללים בכל המדריגות. כי אין בשרש אלא מה שבכלל. וזהו שאמר כאן במדרש שהדור מכפר באדם גדול שיכול לומר למדה"ד די בהיותו אשכול כאומר איש שהכל בו מקרא משנה גמרא ותוספתות ואגדות כי מזה יוכחת שהם מקור הכולל לכולם כדמבואר אבות העולם. והיינו דמסיק עלה בכרמי עין גדי אלו אבות העולם וכו' כי הן הם בעצמם מקור נשמת אבות העולם שהם המקור הכולל לכולם. ולפיכך מכפרים על כולם כי הכל הולך אחר שורשו ומקורו וכאמור [נוה"ק]:

ואח"כ

מתנות כהונה

לעיל בב"ר פ' נ"ד: **בקלאנין** כו'. כולם מיני משמיעים קול הם: **לאפנתי**. פי' הערוך לקראתו ולפניו: **פורטענא**. פרעוש בלע"ז פורטענא כך מצאתי: **כך היא דעתיה** כו'. כדלעיל גבי ר' מאיר ופירושו שאותו דם של הרוגי מצרים היה ריח רע והוא הסרחון וכמתכרם ואז"ל: ה"ג ריחן מלמד כו'. ובספר ישן גרס ריחו לפי שריח הדם קשה: **קוהא לאכול**. כלומר קוהא ושבעים וה"ג בספרים ישנים שבעים מלאכול: **תן לנו** כו'. כלומר אין יכולין לאכול ובספר ישן גרס משה רבינו נפשינו קוהא מלאכול וכן לק' וגירסת הספר יש לקיימו בדוחק לפי הא דהובא בשמות רבה סוף פרשה כא שאותו ריח הטוב לא הופיע אלא בפסחו של מרע"ה ועי"ש: **והיתה נפשם** כו'. כלומר ועדיין היתה נפשם ט' והכי גרסינן בהדיא בספרים ישנים: **סינטומוס** לפי הענין כילושו סוף וכלל הדבר: **משקה** אותן. כוס הברכה: **צרור המור**: **עד שהושלך** גרסינן לקמן בפסוק מי זאת עולה גרסינן: **ידיו** מתמררות. ל' מירור וכן הרד"ק ז"ל בספר השרשים שרש מור הביא הגירסא ידיו מתמוררות וכן הביאו רבינו בחיי בפרשת כי תשא והרמב"ן הביא הגירסא ככתוב פה: **מותאם**. ל' תאומים כלומר מחובר ואמצעי ביניהם: ה"ג בב"ר פרשה מ"ח וירא בשכינה וירא במלאכים ודייק מדכתיב וירא וירא ב' פעמים: ה"ג בילקוט ובספר ישן הנכפת על המזבח: **בכרום** פניו. כלומר נתכרכמו פניו מפני הפחד או היא ל' כרום זלות שדרשו חז"ל בפ"ק דברכות סוף א' יש שיש לו גוונים הרבה ובכרמי קדריש לשון כרום וגדי לשון גדי עזים ועין כמשמעו עין עולם: **איכן**. היכן. **הצרתה**. ל' צרה ומלא צרור קדריש: **המרתה**. לשון מרור וכדלעיל: **הא כיצד** כו'. בילקוט הגירסא נשנה. ת: ה"ג **לפני הקב"ה** אפי' בזיהה ט'. וה"ג בילקוט מימר ל' מרירות: **וממשכנו** בעדי. ונוה אתה מכפר לי וה"ג בילקוט: **אלו אבות העולם**. ודרש בכרמי בזכות האבות שנקראו כרם דכתיב כרם היה לידידי שדרשו חז"ל על אברהם ובילקוט תמצא גירסא משונה: **אי תימר** כו'. אם תאמר סמים זה אינו רק שני סמים והלא כבר נאמר סמים קח לך סמים. לכתוב סמים האחרון אצל הראשון ולכתוב קח לך סמים סמים ולסוף נכתב נטף ושחלת וחלבנה אלא לפיכך נתנו אחרונ' לומר שהוא ה' נגד ה' הראשונים כן הוא בפ"ק דמסכת יומא אבל ממה שמסיים הספר בד בבד משמע דדייק מיתורא דבד בבד לומר שיהו ה' כנגד ה' וה"נ מה ת"ל בד בבד וה"נ בהדיא **בספר** ישן ופירושו אי כמים

פי'

עץ יוסף

מלאכה. משום קדושת הארון. בעלי השטים שמהם נעשה הארון היו משם כדלעיל: **אתון ושאלון כו'** בניהם העומדים אחריהם באו ושאלו אם מותרים הם לעשות בהם מלאכה או לא: **אל תשנו ממנהג** דאע"ג דמן הדין מותרים אתם. מ"מ אל תשנו מהמנהג. ועיין בפרק מקום שנהגו: (נו) **בקלאנין בוקינס ושופר** בויק"ר איזור אל הכהנים כרכת לעולם ה' דבכך. ר' יאשיה שהם אשרי העם יודעי תרועה וכי או"ה אינן יודעים להריע כמה קרנות יש להם כמה בוקיינוס יש להם כמה סרפיות יש להם וכתב הערוך ענין הגולרות ושיכרות היה. והמוסף כתב פי' בלשון יוני ובלשון רומי קרנות והגולרות ושופרות: **לאפנתי של מלך** פי' בלשון יוני לקראת פניו [מוסף הערוך]: **לפי ששינה של עצרת עריבה** שהלילה יפה ותחווה אז כאלו והסתוכין להם. גם הלילה קצרה וכמ"ש בפדר"א פ' מ"א ע"ש [רד"ל]: **פורטענא** פרעוש. **והיה הקב"ה מהלך לפניהם** בילקוט יהרו בהם האכילהא דייק מדכתיב ה' מסיני בא ולא כתיב לסיני משמע שבא מסיני לקראתם: (נז) **עד שחזקיהו וסייעתו** מסובין ואוכלין פסחיהם. כצ"ל [רד"ל]: **סיריי נתן ריחו**. פי' שמפרש נרדי נתן ריחו סיריי נתן ריחו. פי' סרחון [ויבאם ת"א וסרי] שס"ל שנרד הוא המסריח ובדהי' בתרגום יונתן ע"ש: **של אותו הדם** של מילה שמלו עצמם קודם יציאתן ממצרים כדכתיב כל ערל לא יאכל בו: **קשה** פי' שהיה מסריח. ועיין בש"ר פ' י"ט: **והופיע** צריך להיות והפיח [א"א] ובש"ר פ' י"ט אי' שאותו ריח הטוב לא הפיח אלא בפסחו של מרע"ה. והיו מתאוים לאכול מפסחו של משה. ואפשר שריח ג"ע נכנס לתוך פסחו של משה. וזהו שאמר כאן והיתה נפשם קוהא לאכול: **סינטומוס** פי' בלשון יוני כללו של דבר [ערוך] ועיין במדבר רבה פ' י"א: **משקה** כוס של ברכה. והסנדק לא קחשיב דעד אליהו לא היה סנדק [תוספת אמרים]: **יהושע היה המוהל כו'**. מכה עגוה נתנו ליהושע למול. וא"כ משה שהיה עניו מכל. היה משקה [ידי משה] ועיין בבמ"ר פ' י"א: **שמלן בראשונה** וצריך לומר שכאן היה ג"כ פורע שמל ולא פרע כאלו לא מל: **גבעה בערלה** פי' מדלא כתיב בגבעת בערלות וכתיב אל גבעת מוכח שעשו גבעה מהערלות [כלי יקר] והרד"ל הגיה שצ"ל מקום שעשו אותה כו'. וכן הוא בבמ"ר: (נח) **מה המור** פי' מר דרור ראש לכל הבשמים שבקטורת. כדכתיב בשמים ראש מר דרור: **ראש לכל הצדיקים** כמ"ש בחגיגה דף ג' ע"א שהוא תחלה כו' [רד"ל]: **אלא באור** עיין בהלכות כלי המקדש פ"א בהג"ות ובפירוש הרמב"ן ז"ל בפרשת תשא [א"א]: **ממרר עצמו כו'** שנתנסה בעשר נסיונות על כבוד המקום. וז"ש בספרי שאזינו שחביבים לקבל יסורים [רד"ל]: **מותאם** לשון תאומים. כלומר מתווך ואמצעי ביניהם: **וירא בשכינה וירץ למלאך** ועיין בב"ר פ' מ"ח בפ' הגירסא משונה: (נט) **בכרום פניו** כלומר נתכרכמו פניו מכח הפחד. ובכרמי דריש לשון כרום. וגדי לשון גדי עזים. ועין כמשמעו: **הצרתה** לשון צרה. ומלא צרור קדריש: **המרתה** לשון מרור. **ולי בין שדי ילין** אף אם היה עובר לנגוף המצרי שהיה מוטל בין שדי. מ"מ אצלי היה לן בין שדי דרך הינה [רד"ל]: **והמלאך נכנס** זה המדרש פליג על האגדה בש"ר פי"ח שהקב"ה בעצמו נכנס ופוסע בין ישראל ובין המצרי והיה נוטל נשמתו של מצרי [יפ"ת שם]: (ס) **מימר** לשון מרירות: **שיכול לומר למה"ד די** הכוונה לפי דאי' בתורת חיים חולין דף פ"ו כשנתחייבו ישראל כליה ח"ו אז הקב"ה נותן חלק למדה"ד וחלק למדה"ר. כי בשניהם נברא העולם. ומדה"ר בוחר חלקו קודם ונוטל כל העולם שהוא חלק יפה וגדול. ומדה"ד נוטל איש שהכל בו שקול ככל העולם. וזהו שאמר המדרש אדם גדול שיכול לומר למדה"ד די. ר"ל שקול ככל העולם שיכולין לומר למדה"ד די לך בו. **אלו אבות העולם** ודרש בכרמי בזכות האבות שנקראו כרם דכתיב כרם היה לידידי שדרשו חז"ל על אברהם. ובילקוט תמצא הגירסא משונה: (סא) **אי תימר דאינון תרי** פי' אם תאמר סמים זה אינו רק שני סמים. והלא כבר נאמר סמים קח לך סמים ולכתוב סמים האחרון אצל הראשון ולכתוב קח לך סמים סמים ולבסוף לכתוב נטף ושחלת וחלבנה ולבונה זכה. אלא לפיכך כתבו אחרונה לומר שהוא כנגד ה' הראשונים. כן הוא בפ"ק דכריתות. אבל ממה שמסיים הספר בד בבד משמע דדייק מיתורא דבד בבד לומר שיהיו החמשה כנגד חמשה וה"נ מה ת"ל בד בבד. וה"נ בהדיא בספר ישן. ופירושו אי סמים פי' תרי

כבי

תרין והלא כבר נאמר סמים בד בבד יהיה [קיח] תן ה' כנגד ה' תרי עשרה ולבונה זכה הרי אחד עשר. מיכן בדקו חכמים ומצאו שאין יפה לקטורת אלא אחד עשר סממנים הללו בלבד. בין שדי ילין שהיתה מצומצמת בין שני בדי הארון. אשכול הכופר המכפרת עונות של ישראל. א"ר יצחק אשכול [קיט] שהיתה מתמרת ועולה עד הקורות. ואחר כך פוסה ויורדת כאשכול· הכופר המכפרת עונותיהם של ישראל. וא"ר יצחק כתיב (ויקרא טז) וכסה ענן הקטרת הכסוי הזה אין אנו יודעין מהו. עד שבא דוד ופרשו (תהלים פה) נשאת עון עמך כסית וגו'. בכרמי עין גדי בזכות התנאים שהתניתי לאברהם אביכם בין הבתרים. שנא' (בראשית טו) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר. מדבר הכתוב באברהם שנאמר (שם) אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה. [קכ] ר' לוי בשם ר' חמא אמר הרהורי דברים היו שם · מי הרהר אברהם הרהר. ואמר לפני הקב"ה רבש"ע כרת ברית עם נח שאין את מכלה זרעו מן העולם. ועמדתי אני וסגלתי מעשים טובים לפניך. ודחת בריתי לבריתו. שמא יעמוד אדם אחר ויסגל מצות ומעשים טובים יותר ממני. וידחה בריתו לבריתי. א"ל הקב"ה (בראשית טו) אל תירא אברם אנכי מגן לך. מנח לא העמדתי מגינים צדיקים. וממך אני מעמיד מגינים וצדיקים. ולא עוד אלא שבניך באים לידי עבירות ומעשים רעים אני רואה [קכא] איזה הוא אדם גדול שבהן שיכול לומר למדת הדין די ואני נוטלו וממשכנו בעדם. שנא' אשכול איש שהכל בו מקרא ומשנה תלמוד תוספתות ואגדות. הכפר. שמכפר עונותיהם של ישראל. בכרמי עין נדי אני נוטלו וממשכנו בעדם. ר"א אשכול בן גזירה אמר זה הקב"ה איש שהכל בו. הכפר שכפר באוה"ע. והודה בהן בישראל. ואימתי כפר באוה"ע הוי אומר במלחמת יהושפט. הה"ד (ד"ה ב כ) ויהי אחרי כן באו בני מואב ובני עמון ועמהם מהעמונים על יהושפט למלחמה. את מוצא ישראל באים מכחו של אברהם. ועמון ומואב באים מכחו של לוט. אלו עושין מלחמה עם אלו ונפלו אלו ביד אלו. ויהושפט עזרו אלהיו ונצח. הוי שכפר באוה"ע. ואם יאמר לך אדם שאין הכתוב מדבר ביהושפט. אמור לו נאמר כאן עין גדי. ונאמר להלן (שם) בחצצון תמר היא עין גדי. מה עין גדי שנא' להלן במלחמת יהושפט הכתוב מדבר אף כאן במלחמת יהושפט הכתוב מדבר. א"ר לוי בר זכריה מה אם כעה"ז שכתוב בהקב"ה (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא הוא כפר באוה"ע יהודה וישראל לעתיד לבא שנמשלו כטל. שנא' (הושע יד) אהיה כטל לישראל עאכ"ו: (סב) הנך יפה רעיתי הנך יפה. [קכב] הנך יפה במצות הנך יפה בג"ח. הנך יפה במצות עשה הנך יפה במצות ל"ת. הנך יפה במצות הבית בחלוק תרומה ומעשרות. הנך יפה במצות השדה בלקט שכחה ופאה ומעשר עני וההפקר. הנך יפה בכלאים. הנך יפה בסדין בציצית. הנך יפה בנטיעה. הנך יפה בערלה. הנך יפה בנטע רבעי. הנך יפה במילה. הנך יפה בפריעה. הנך יפה בתפלה. הנך יפה בק"ש. הנך יפה במזוזה. הנך יפה בתפילין. הנך יפה בסוכה · הנך יפה בלולב ואתרוג הנך יפה בתשובה. הנך יפה במעשים טובים. הנך יפה בעוה"ז. הנך יפה בעוה"ב: (סג) עיניך יונים. [קכג] עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה. הדא הוא דכתיב (במדבר טו) והיה אם מעיני העדה. רמ"ח איברים יש באדם. וכולם אינן הולכים וחוזרים אלא אחר העינים. כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם. יונים מה היונה הזאת תמה. כך ישראל נאים בהילוכן כשהן עולין לפעמי רגלים. מה יונה זאת מצויינת כך ישראל מצויינין בתגלחת במילה בציצית. מה יונה זו צנועה. כך ישראל צנועים. מה יונה זו פושטת צוארה לשחיטה. כך ישראל שנא' (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום. מה יונה זו מכפרת על העונות. כך ישראל מכפרים על האומות. [קכד] שכל אותן שבעים פרים שמקריבים בחג כנגד שבעים אומות שלא יצדה העולם מהם הה"ד (תהלים קט) תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה. מה יונה זו משעה שמכרת בן זוגה עוד אינה ממירה אותו באחר. כך ישראל משעה שהכירו להקב"ה לא המירוהו באחר. מה יונה זו נכנסת לקנה ומכרת בת קנה ושובכה וגוזליה ואפרוחיה וחלונותיה. [קכה] כך הן ג' שורות של תלמידי חכמים כשהן יושבין לפניהם כל אחד ואחד מכיר את מקומו. מה יונה זו אע"פ שאת נוטל גוזליה מתחתיה אין מנחת שובכה לעולם. כך ישראל אע"פ שחרב בהמ"ק לא בטלו שלש רגלים בשנה. מה

יונה

יד יוסף קיח פ' כריתות ד' ו' : קיט תנחומא תצוה וש' א"ל סממנים : קכ ב"ר פרשה מ"ד : קכא ש"ר פ' ל"ט : קכב לקמן ריש פ"ד : קכג לקמן פ"ד סי' ב'. ולקמן פ"ז סי' ט'. בספרי פ' עקב פיסקא מ"א קכד לקמן פ"ד סי' ב' תנחומא ורבה פ' פנחס. תוס"ס תמור ק"ע. זוהר ס' נשא ופ' פנחס : קכה סנהדרין ד' ל"ז ע"א. וע' פסחים דף קי"ט ע"א בפרשב"ם שם :

מתנות כהונה

פי' הרי כבר נאמר ופי' ידוע שמיעוט רבים שנים מה ת"ל טוב בד בבד אלא לומר מן ה' כו'. וכל זה הוא לקמן בפסוק מי זאת עולה: **שהיתה** מצומצמת. ענן הקטורת היה מצומצם בין שני בדי ארון ביוה"כ: **פוסה**. יורד ומשפיל: **כאשכול**. לקמן גרס כמקל וכ"ה בפ' אמר להם הממונה: **כסית וגו'**. גרס ופתע מינה וכסה פירושו נשיאות עון: **וסגלתי**. ואצרתי ואספתי כד"א סגלת מלכים: ה"ג **ודחת בריתי לבריתו**. והוא במה שהרג ארבע מלכים שהיו מבני נח: **בכרמי**. בזכות ישראל שנקראו כרם ה' צבאות בית ישראל ועין גדי פירשתי כדלעיל: **בן גזירה**. שם חכם: ה"ג **יהודה וישראל לעתיד כו'**: **מצויינת**. מסומנת ונכרת: **יצדה**. שלא יהא העולם תוהו וריק מהם תוהו ובוהו תרגם אונקלוס צדיא וריקניא: **ת"ח**. תלמידיהם של החכמים שהיו יושבים לפני הסנהדרין כדתנן בפ' א' דיני ממונות וה"ג גם לקמן בפסוק הנך יפה הכתוב אחר נאנה ולאנה: **שלש רגלים**. ה"ג בספרים ישנים ובילקוט גרס

פעמים

ענף יוסף

(סא) [ואח"כ פוסה ויורדת כאשכול]. עיין מ"ש בעץ. עוד יש לומר פוסה פי' לשון פסיון והתפשטות כמו דאמ' בב"ר פ' ע"ו ענן השוא פוסה על כל המתים. ובלשון מקרא [ויקרא יג] ופשה הנגע ענן הקטורת עד הקורות שהיה מתמר ועולה עד הקורות אז אח"כ היה מתרחב שם ונעשה כתמונת אשכול ואז ידעו שנמחלו להם עונותיהם. וכיסה ענן הקטורת וכדדרש רבי יצחק בסמוך. ובתנחומא סדר תצוה סגירתא וכשהיה ענן הקטורת מתמר ועולה ופונה למעלה נעשה אשכול היו יודע שנתכפרו עונות ישראל: **(סב)** [הנך יפה רעיתי הנך יפה. הנך יפה במצות הנך יפה בג"ח כו]. מתחת כפילת שיבות הנך יפה. דרש המדרש מכפל. כל פעם שני דברים מענין אחד הדומים זה לזה כאיזה גד. שמבנה הכתוב אם ישראל שמקיימים אותם וכותבים בהם היפה והטוב ועושים אותם ע"כ היותר טוב והיפה שבמ"ט. והאמר הנך יפה במצות [ועיין מ"ש בעץ יוסף] ואחר כך פי' במצות בצדקה. כדרך המדרש וירושלמי לקרא לצדקה בשם סתמי מצוה. כמו בויק"ר פ' ל"ד תן לי מצוה. וזה הנך יפה במצות היינו בצדקה שבממונו. ורק לענייה חיים. והנך יפה בג"ח בהם בגופו וגם לעשירים וגם למתים. ועיין [סוכה דף מ"ט ע"ב בג' דברים גדולה ג"ח יותר מן הצדקה ע"ש :

אגן

עץ יוסף

הרי נאמר ופי' ידוע שמיעוט רבים שנים מה ת"ל טוב בד בבד אלא לומר מן ה' כו'. וכן זה הוא לקמן בפסוק מי זאת עולה. ועיין מ"ש הגר"א על פסוק באתי לגני: **שהיתה מצומצמת** כו' הקטורת היה מצומצם בין שני בדי הארון ביוה"כ שנמשלו הבדים לשדים שהיו בולטים כשני דדי אשה כדאי' ביומא דף נ"ד ע"א. וה"ק קרא צרור המור דודי לי וגו' כמו שצרור המור הקטורת הוא בין שני בדי הארון כך דודי היה לי ששם היתה עיקר השראת השכינה בקביעות: **מתמרת ועולה** פי' שהעשן עלה דרך יושר כתמר: **פוסה** יורד ומשפיל: **כאשכול** לקמן גרס כמקל. וכן הוא בפרק אמר להם הממונה: **עד שבא דוד ופירשו כו'** ח"ל התנחומא וכסה ענן הקטורת מהו וכסה לשון מחילה הוא כענין שנאמר כסית כל חטאתם סלה. ע"כ ולפ"ז פי' וכסה ענן הקטורת. ענן הקטורת יכסה על עונם. ומקרא נשאת עון עמך כסית וגו' לא הביא רק לראי' שוכסה שכתוב בקטורת הוא פי' כיסוי עונות. ואפשר לפרש גם קרא נשאת עון עמך וגו' לומר שעיקר נשיאות העון היה בכיסוי ענן הקטורת: **בין הבתרים** שנאמר שם ועז משולשת. וזהו עין גדי: **ברית לאמר**. מדבר הכתוב באברהם. נראה דצ"ל ד"א מדבר הכתוב [ר"ל כתוב אשכול הכופר] באברהם וכמו שמסיק והולך: **הרהורי דברים** קשה שאין זה הרהור אלא דברים מפורשים מכיון דאמר להקב"ה כו'. וי"ל דלאו דוקא אמר בפיו אלא הרהר. ופי' תוקר לב [יפ"ת] ועיין בב"ר פ' מ"ד: **וסגלתי מע"ט יותר ממנו לפניך** כצ"ל וכן הוא בב"ר שם: **ודחת בריתי לבריתו** והוא במה שהרג ד' מלכים שהיו מבני נח: **שמא יעמוד אדם אחר כו'** ר"ל דנתירא פן גם בבניו יעשה כן שיבחר היותר הגון שבהם לקיים בו הברית והאחרים יאבדו [הא"ח]: **מנח לא העמדתי** מגינים וצדיקים. ר"ל שהקב"ה ענהו לומר ממך אני מעמיד מגינים של צדיקים כלומר הצדיקים שבזרעו לא יבחרו הגדולה לעצמם אלא יבקשו רחמים גם על כל הדור להגין עליהם בזכותם וכדאשכחן במשה רבינו בשעה שחטאו ישראל בעגל שביקש רחמים על ישראל כי אע"פ שא"ל ה' ועתה הניחה לי ואעשה אותך לגוי גדול לא נתרצה בכך אלא ביקש בתקנת ישראל ומסר נפשו עליהם וכמ"ש מחני נא מספרך וגו'. וכן כיוצא בו שאר הצדיקים מזרע אברהם הם מגינים על דורם. אבל נח לא זכה להעמיד מגינים של צדיקים להגין על כל זרעו. ובזה נענש נח מדה כנגד מדה כמ"ש בזוהר ויקרא על מה שנקרא המבול מי נח לפי שהוא גרם הדבר במה שלא בקש רחמים על דורו להגין עליהם. ולפיכך גם ממנו לא עמדו מגינים של צדיקים. אבל אברהם שנאמן מאד לבקש רחמים על דורו כמו שמצינו במעשה סדום לפיכך אף הוא זכה להעמיד מגינים של צדיקים המגינים על כמו מדה כנגד מדה [הא"ח ומה"ק]: **מנח לא העמדתי כו'** אבל ממך אני מעמיד כו'. כן הוא בב"ר פ' מ"ד. ר"ל שממך אני מעמיד הנפשות המוכנים למעלה בשורשן להיות צדיקים. ומ"מ אין זה ביטול בחירה. כיון שאין זה אלא הכנה בעלמא ולפעמים גם הבחירה מתגבר על הכנת שורשן [יפ"ת ומה"ק]: **שיכול לומר למה"ד די** רב עתה. הרף ידך מהעם: **אני נוטלו וממשכנו בעדם** ומכיון שזה ניטל הו"ל כאילו נקו כולם. כי כל ישראל כגוף אחד שבלקות קצתו מכפר כולו [יפ"ת] ועיין מ"ש לעיל סי' ס': **בכרמי** בזכות ישראל שנקראו כרם ה' צבאות בית ישראל. ועין גדי פירשתי לעיל: **בן גזירה** שם חכם: **זה הקב"ה איש שהכל בו** וזהו שאמר בתדב"א פ"א על הקב"ה עשיר ושמח בחלקו. ור"ל שיש בו כל השלימות בבלתי בעל תכלית ואין צריך לכלום. שאינו מקבל שום תועלת מעבודת הנבראים כ"א מצדק וגו'. רק הכל למען תועלת נבראיו שעל ידי עבודתם יקבלו כל טוב. ושמח בחלקו. כלומר שהוא מעצמותו לא מזולתו. כי מסבב כל הסיבות וסיבתו בעצמותו: **מכחו של לוט** בן אחיו של אברהם שהיה אברהם מבקש רחמיו עבורו ונתן נפשו עליו במלחמות המלכים. ובכ"ז כפר בעמון ומואב ובחר בזרע אברהם [רד"ל]: **נאמר כאן עין גדי** ולהלן בכרמי. מדרש לשון אסיפה כדאי' בשבת. וכמ"ש בד"ה שם ויקבצו יהודה לבקש וגו' [רד"ל]: **יהודה וישראל** לע"ל צ"ל והודה בישראל. לע"ל כו' [א"א]: **(סב) הנך יפה במצות כו'** יבואר עפ"מ שאמרו חז"ל כל תורה שאין עמה ג"ח דומה כמי שאין לו אלוה כו'. ולזה אמר הנך יפה במצות הנך יפה בג"ח כלומר אימתי הנך יפה במצות כשהנך יפה בג"ח לפי כשאינך עוסק בג"ח אינך יפה אפילו שתקיים כל המצות שבתורה לפי שאת דומה כמי שאין לו אלוה [מעיל צדקה]. וכן יתפרש הנך יפה במ"ע היינו כשהנך יפה במל"ת כדכתיב סור מרע ועשה טוב. וכן הנך יפה במצות הבית היינו כשהנך יפה מקודם במצות השדה. הנך יפה בכלאים כשהנך יפה בסדין בציצית שאם תתחסד ותאמר שאינך יפה לעשות תכלת בסדין מחמת איסור כלאים. לא נחשב להם גם מצות שמירת כלאים למצוה. הנך יפה בנטיעה שגם הנטיעה מצוה כדכתיב כי תבואו אל הארץ ונטעתם וגו' וכדאי' במדרש שם. אך זה לא נחשב למצוה אם לא תקיימו מצות ערלה ונטע רבעי: **בסדין בציצית** שאע"פ שהסדין של פשתן ותכלת דציצית הוא צמר שרי. דאתי עשה דציצית ודחי לא תעשה דשעטנז: **בערלה** דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים: **בנטע רבעי** דכתיב ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה'. ועיין לקמן פ"ד סי' א': **הנך יפה במילה** כשהנך יפה בפריעה. שמל ולא פרע כאילו לא מל: **הנך יפה בתפלה** כשהנך יפה בק"ש שהיא קבלת עול מלכות שמים. אבל תפלה אף שמצוה היא מ"מ היא צורך חיי שעה: **הנך יפה במזוזה** כשהנך יפה בתפילין כמו שכתבו ספרי המוסר שבבקר כשיצא מביתו לבית הכנסת יצא מלובש בציצית ומעוטר בתפילין כו': **הנך יפה בסוכה** כשהנך יפה בלולב ואתרוג. כמו שכתבו שמצוה לברך על הלולב בסוכה: **הנך יפה בתשובה** כשהנך יפה במע"ט. ר"ל שתעשה תשובה מאהבה ונעשה מעבירות זכיות: **הנך יפה בעה"ז** כשהנך יפה בעה"ב ע"י המעשים טובים בעה"ז: **(סג) מה היונה הזאת תמה כו'** וז"ל הילקוט מה יונה תמה אף ישראל תמימים להקב"ה בסיני שלא אמרו דיינו עשר מצות או כ' או ל' אלא כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. עוד פי' שם מה היונה הזו נאה בהילוכה כך ישראל נאים בהילוכן בג' רגלים. ואפשר שגם כאן צ"ל כן: **מצויינת** מסומנת ונכרת: **שכל אותן ע' פרים** עיין במדבר רבה פ' כ"א: **שלא יצדה** שלא יהא העולם תוהו וריק מהם. תוהו ובוהו ת"א צדיא וריקניא: **של תלמידי חכמים** תלמידיהם של החכמים שהיו יושבין לפני הסנהדרין כדתנן בפרק דיני ממונות: **לא בטלו ג' רגלים** בשנה. ה"ג בספרים ישנים. מכאן דייק הרמב"ן בתשובה אחת

יונה זו מחדש [קכו] בכל חדש וחדש גרן. כך ישראל מחדשין בכל חדש תורה ומע"ט. מה יונה זו שוגרת רוגליות הרבה וחוזרת לשובכה. כך ישראל הה"ד (הושע יא) יחרדו כצפור ממצרים זה דור המדבר. וכיונה מארץ אשור אלו עשרת השבטים אלו ואלו והושבתים על בתיהם נאם ה'. רבי אומר יש מין יונה שמאכילים אותה וחברותיה מריחות אותה ובאות אצלה לשובכה. כך בשעה שהזקן יושב ודורש הרבה גרים מתגיירים באותה שעה כגון יתרו הוא שמע ואתא. רחב שמעה ואתיא. [קכז] אף בחנניה מישאל ועזריה הרבה גרים נתגיירו באותה שעה. מה טעם (ישעיה כט) כי בראותו ילדיו מה כתיב בתריה (שם) וידעו תועי רוח בינה: (סד) רבי היה יושב ודורש ונתנמנם הציבור בקש לעוררן. אמר [קכח] ילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס אחת והיה שם תלמיד אחד ור' ישמעאל בר' יוסי שמו. א"ל מאן הות כן א"ל זו יוכבד שילדה את משה ששקול כנגד ששים רבוא של ישראל. הה"ד (שמות טו) אז ישיר משה ובני ישראל (במדבר א) ויעשו [קכט] בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה. (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה: (סה) עיניך יונים. כיונים. דוגמא דידך דמיא להדא יונה. [קל] מה יונה זו הביאה אורה לעולם. אף את מביאה אורה לעולם. שנא' (ישעיה ס) והלכו גוים לאורך. ואימתי הביאה יונה אורה לעולם בימי נח. הה"ד (בראשית ח) ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה. [קלא] מהו טרף בפיה קטיל. כמה דתימר (בראשית לז) טרוף טורף יוסף. א"ר ברכיה אילולי קטלתיה אילן רב הוה מתעביד. ומהיכן הביאה אותו. ר' לוי אמר משמטוטי ארץ ישראל הביאתו. הדא היא דאמרין ברייתא ארץ ישראל לא לקה במוי דמבולא. [קלב] הוא שנאמר ע"י יחזקאל (יחזקאל כב) בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא ולא גשמה ביום זעם. א"ר יוחנן אפי' אצטרובלין של רחים נמחו במים. ר' טרייא אמר שערי ג"ע נפתחו לה ומשם הביאתו. א"ל ר' איבו אילו מגן עדן הביאה אותו. לא היה לה להביא דבר מעולה כגון קנמון ובלסמן. אלא [קלג] רמז רמזה לנח. ואמרה לו מרי נח מר מזה מתחת ידו של הקדוש ברוך הוא ולא מתוק מתחת ידיך: (סו) הנך יפה דודי אף נעים. רבי אבהו ורבי חנינא. רבי אבהו אמר הוא קלסה בלשון כפול. והיא קלסתו בלשון פשוט. הוא קלסה בלשון כפול הנך יפה רעייתי הנך יפה. שאם בקש לו לעשות אומה אחרת שהוא יכול. היא קלסתו בלשון פשוט הנך יפה דודי אף נעים. א"ל ר' חנינא אף היא קלסתו בלשון כפול. שנאמ' הנך יפה דודי אף נעים. אמרה לו רבש"ע אף שאת מביא עלי נעים הוא. למה שאת מחזירני ומביאני לידי מוטב. אף ערשינו רעננה זה בהמ"ק. המד"א (מ"ב יא) ואת מניקתו בחדר המטות. מהו בחדר המטות. [קלד] ר' אלעזר ורבי שמואל בר נחמן. ר' אלעזר אמר בתאים. ור' שמואל בר נחמן אמר בעליות. ולא פליגי מאן דאמר בתאים בימות הגשמים. מ"ד בעליות בימות החמה. ד"א אף ערשינו רעננה ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון למלך שיצא לו למדבר והביאו לו מטה קצרה התחיל מצטער בעצמו ומדחק באיבריו. כיון שנכנס למדינה הביאו לו מטה ארוכה התחיל פושט עצמו ומותח איבריו. כך עד שלא נבנה בהמ"ק היתה השכינה מתמצעת בין שני בדי הארון. משנבנה בהמ"ק ויאריכו הבדים. ד"א אף ערשינו רעננה מה מטה זו אינה עשויה אלא לנחת רוח. כך עד שלא נבנה בהמ"ק היתה השכינה מטלטלת ממקום למקום. הה"ד (ש"ב ז) ואהיה מתהלך באהל ובמשכן. משנבנה בהמ"ק (תהלים קלב) זאת מנוחתי עדי עד. ד"א אף ערשנו רעננה מה מטה זו אינה עשויה אלא לנחת רוח. כך ישראל עד שלא נבנה בהמ"ק היו מטלטלין ממקום למקום ויסעו ויחנו. משנבנה בהמ"ק (מ"א ה) וישב יהודה וישראל לבטח. ד"א אף ערשינו רעננה מה מטה זו אינה אלא לפריה ורביה כך עד שלא נבנה בהמ"ק (ד"ה א כא) לכו ספרו את ישראל. משנבנה (מ"א ד) יהודה וישראל רבים. ד"א אף ערשינו רעננה מה מטה זו אינה

אלא

יד יוסף קכו עיין ב"ב דף פ' ע"א: קכז ע' לקמן פ"ז: קכח תנחומא פ' פקודי: קכט עיין מ"ש לקמן פ"ד סי' ב' על הגליון: קל לקמן פ"ד סי' ב': קלא ב"ר פ' ל"ג סי' י"א. ויק"ר פ' ל"א. ילקוט סדר בראשית. וילקוט יחזקאל רמז שס"ב. ולקמן פסוק הנך יפה תנינן: קלב פ' פרת חטאת ופ"ק דתעניות. וילקוט יחזקאל. ופדר"א פ' כ"ב. במדבר רבה פ"ג: קלג מדרש משלי סי' ל"א. פדר"א פ' כ"ג. עירובין דף י"ח. סנהדרין דף ק"ח ע"ב: קלד שוח"ט מזמור י"א. וילקוט מלכים שם רמז רל"ב:

ענף יוסף

(סה) [ארץ ישראל לא לקה במוי דמבולא]. כתב הרמב"ן פי' שלא היה עליה גשם מבול כדכתיב לא גושמה. ולא נפתחו בה מעיינות תהום רבה. אבל המים נתפשטו בכל העולם ויכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים כמו שכתוב מפורש. וכן אי' בפדר"א. ודעת רבי לוי שאמר שלא ירד בא"י הגשם השוטף ולא נפתחו עליה ארובות השמים. נשארו בה האילנות. ובכל העולם נשברו ונעקרו במבול ומטרות עוז. אבל היפ"ת ס"ל דמ"ד דלא עלה ארעא דישראל שמאה משמע שלא ירדו בה מים כלל. והיה דפדר"א סברא שלישית הוא. וליכא להקשות שכיון שלא ירדו בה מים כלל א"כ למה מתו שם. יש לומר שמתו מהבלא. שדור המבול נידונו ברותחין. ואע"ג דאין גדר סביבות א"י לעכב המים שלא יבואו שמה. יש לומר שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות כמה אלפי אמות כידוע. לכן לא באו המים לשם. ואין להקשות א"כ מאין ידע נח שקלו המים כיון שמארץ ישראל שלא נכנסו בה מים הביאה העלה. וכן קשה לת"ד מג"ע הביאה. יש לומר דג"ע וא"י רחוקים מהרי אררט אשר שם התיבה. ומבין שהלכה היונה עד שם ידע נח שקלו המים מהעולם. שאילו היו מים על פני כל הארץ לא תוכל היונה לעופף עד המקום הרחוק ההוא. כי המעופפים ייגעו ואולי ברחוק מקום וצריכין לנוח בינתים אלא ודאי קלו המים ומצאה מקום ינוח לנוח בו קצת כמו אבן או הר גבוה. ועל ידי זה היתה מעופפת ונחה ומעופפת ונחה עד שבאה לא"י או לג"ע וחזרה: **(סו)** [קלסתו בלשון כפול]. ס"ל שמהקב"ה יוצא הטוב והרע לכן קלסתו בלשון כפול. אף שהרעות הם ג"כ טוב באמת לפי שהם מחזירים את האדם לידי מוטב. ודו"ק: [ויאריכו הבדים]

פי'

מתנות כהונה

אע"פ שחרב הבית עולות לשם ועיין לקמן בפסוק אני חומה: **גרן**. כלומר שעושה גוזלות בכל חודש וחודש וגוזלות קראו גורן כמו שעת חידוש התבואה כמה דאת אומר בכמה דוכתין בתלמוד. ובפרק איזהו נשך הלויני כור חטים ואני אתן לך לגורן וכן פיר' הערוך ערך גורן וכן מוכח גי' הילקוט: **שוגרת רוגליות**. משלחת רגליה כלומר דרכיה למרחוק מסובכה: **אז ישיר משה כו'**. כל זה נ"כ לקמן בפסוק הנך יפה וכן הביאו הילקוט בפר' בשלח: **עלי זית**. חיה היא אורה או י"ל שע"י כך ויפתח נח את חלון התיבה: **ומהיכן כו'**. כ"ה בויקרא רבה פ' ל"א בב"ר פ' ל"ג ושם נתבאר: **דאמרין ברייתא** גרסי'. ופירוש זהו שאומרין הבריות וכן הוא לקמן בפסוק כמגדל ואולהו בתקומות לבוש: **אילולי כו'**. אם לא המיתה אותו וקצצתו זו היא מיתתו: **הנך יפה דודי**. שאם בקש לעשות לו כו'. ולפיכך אינו מקלסה בלשון פשוט ואחדות אבל היא מקלסתו בל' פשוט ואחדות שאינה יכולה להמירו וכך מצאתי במדרש בהדיא וזה לשונו אבל היא אינה יכולה להמירו וגם' ישן מצאתי טעם אחר שלא יאמר אדם לשנים היא משבחת: **אמרה לו כו'**. אף נעים קדרים ל' רוגז והרוגזה: **בתאים**. עיין במסכת מדות ובמס' יומא פ' הוציאו לו: **מטלטלת**. כביכול בלא נחת רוח:

וכדק

עץ יוסף

ס"ס ר"ה רמז לעלות לרגל אף בזמן הזה [רד"ל]. ועיין לקמן פסוק אני חומה: **גורן** כלומר שעושה גוזלות בכל חדש וחדש. בדרך שהנים לעשות שני וולדות בכל חדש זכר ונקבה. הוץ מחדש אדר שאין יולדין. והנהו וולדות גם הם לסוף ב' חדשים עושים וולדות בכל חדש. וכל שני וולדות קרוין בריכה [רשב"ם ב"ב דף פ' ע"א] וגם נקראו גורן כמו שעת חידוש התבואה כיה דאת אומר בכמה דוכתין בתלמוד. ובפ' איזהו נשך הלויני כור חטים ואני אתן לך לגורן: **שוגרת רוגליות** משלחת רגליה. כלומר דרכיה למרחוק מסובכה ללקוט מזונות: **(סד) רבי היה יושב כו'** במכילתא בשלח פרשתא דשירה פ"ט. והובא בילקוט לקמן פ"ו. ומפרש שם אחת היא יונתי תמתי זה משה ששקול כנגד הכל. אבל חסר כאן. וע"ז הוא מייתי ענין הא דרבי היה יושב ודורש כאן [רד"ל]: **בקש לעוררן** פי' להקיצם: **ילדה אשה אחת במצרים** ש"ר עיין בתנחומא סדר פקודי דאי' שם די"א שהיו יולדים במצרים ס' רבוא בכרס אחד. ולאידך שם מלכתיב בדגים ישרצו המים וכאן כתיב וישרצו. ע"כ ול"ע וע"ש מ"ש: **אז ישיר משה ובני ישראל** שפירושו משה שקול כנגד כל ישראל כדאי' בהדיא בתנחומא ריש שירה סדר בשלח: **ויעשו בני ישראל כו'** ובילקוט גרס שנא' אשר נוה משה ובני ישראל: **ולא קם נביא עוד בישראל כמשה** רבים מתפלאים בזה האחד ואמרו שהכל בידי שמים. הוץ מיראת שמים שמה יבא אחד ויבחר מצות ומע"ש כמשה. אבל האמתית הענין בזה כי טולאי שערי השגה לעולם פתוחים לכל שואל ומבקש דבר ה' עד המקום שיד שכל האנושי מגעת. ואולם משה נתעלה כ"כ להשיג אף במקום שאין יד שכל האנושי מגעת לגודל ההכרח ולורך בעת. כי לא היה אפשר לקבל התורה כי אם על ידי השלם בתכלית השלימות. ולזה אחריה תורה ולא קם נביא עוד כמשה כי השם לא ישפיע אף לגדול שבגדולים כי אם לפי הכנת כח החומרי. ומעלת משה להשיג יותר מהכנת כח החומרי היה מפלאי הבורא ית"ש. וע"פ הצעה זאת תשכיל ותבין דברי המדרש סוף סדר נשא ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. בישראל אינו קם אבל באוה"ע קם ומנו בלעם. וע"פ דברינו הענין מובן כפשוטו. כי עיקר אומרו בישראל אינו קם היינו שלא יהיה עוד נביא ביציב מעלה יתירה מהכנת קבלת כח שכל אנוש'. כי הקב"ה לא יפשול עוד דבר רק לפי כח הכנת המקבל. וכ"ז בישראל. אבל באוה"ע שאין בהם שיהיה אחד מוכן לנבואה בכל העניינים הנאותים לה במעלת המדות והשכליות. ולא נעלם מאתך דברי התלמוד בבלימות בלעם שהיה נפשו רחבה ורוח גבוה וכא על אתונו. עכ"ז גם הוא בנביאים. ואמרו במדרש שם ובפ' בלק כדי שלא ליתן פ"פ לאוה"ע לעתיד לומר דהקתנו. העתיד להם בלעם לנביא. ולא החזירם למוטב. ולזה היה בלעם נביא כאתה בהיה תעלת נבואתו בלי שום כח הכנה ממנו לקבל [בהקדמת נחלת יעקב]: **(סה) דוגמא דידך כו'** בתנחומא סדר תצוה סימן ה' [והובא בילקוט כאן] מי שמבקש לקנות חטים אומר הראיני דוגמתן אף אתה דוגמא שלך דומה ליונה כו'. ודרש עיניך לשון דוגמא. כמו בלשון חכמים ב"ר פ' ע"א ע"ש [רד"ל]. **עלי זית** וזית היא אורה. או י"ל שע"י כך ויפתח נח את חלון התיבה: **מהו טרף** דלשון טריפה לא שייך אלא על הריגה ומכה. או לשון מזון. לא על השיבה. לכן מבע"ע דהכא נמי לשון הריגה כלומר שהפסיקה האילן. שאילו לא לקה העלה היה צומח ממנו אילן גדול ובלא יומו כרתו [יפ"ת] ועיין בב"ר פ' ל"ג ובויק"ר פ' ל"א. ובפ"ב דעירובין: **ומהיכן הביאה אותו** משום דאפילו אצטרובלין של רחים נמחה כדאי' לקמן וכ"ש הוא שלא נשאר אילן בארץ [יפ"ת]: **משמטוטי א"י** ובב"ר ובויק"ר הנ"ל גרסו משכשוכין שבארץ ישראל. ופירושו מזמורות של א"י: **לא לקה במוי דמבולא** ונשארו שם האילנות. ומשם הביאה היונה העלה. ועיין בענף: **את ארץ לא מטוהרה כו'** ר"ל אתמוה קא מתמה את ארץ לא מטוהרה כלום ירדו עליך גשמים ביום זעם. וכדס"ל לר' יוחנן בפרק פרת חטאת: **א"ר יוחנן אפילו כו'** ר"י מסייע לר' לוי ואמר שלא היה אפשר להביא ממקום שהיה המבול שאפילו אצטרובלין [פי' רחים התחתונה הקבוע בקרקע] של רחים נמוחו. מכ"ש זית. אע"כ כר' לוי [ידי משה]: **שערי ג"ע נפתחו לה** אין זה פתיחת שער ממש. כי למה יהיה סגור בבריח ודלתים. אלא כלומר שנתן לה מקום ליכנס ולא הוזקה בכרובים ולהט החרב [יפ"ת]: **אילו מג"ע הביאה כו'** כלומר דבשלמא אי מא"י הביאה אע"פ שיש אילנות חשובים מזית לא קשה. דרוב עלי א"י זתים. אבל אי מג"ע דרובא דאילנות ג"ע מבעלי הריח מקנמון ואפרסמון החשוב מאד וכדומה הו"ל להביא מהם. כי אפילו הבעל חי יבחין בהבדל הזית מבעלי הריח החשובים כל כך והו"ל להביא מהם שהם הרוב: **מרי נח מר מזה כו'** אף דודאי היונה אינה בת דיעה. אך כל מה שאנו לומדים דבר אחד מאיזה דבר. חשוב כאלו שמענו מפיו אותו דבר שלומדים ממנו. לכן כיון שהיונה תפסה עלי זית בפיה אף שהוא דבר מר. אף שנח וודאי היה נותן לה דברים טובים. לומדים אנו ממנה שיותר טוב דבר מר ולקבל מהקב"ה מדבר מתוק ולקבל מבשר ודם. שהרי היא לקחה דבר מר משום שהיה המר מתוק לה לפי שהיה מאת הקב"ה וזהו שאמר אלא רמז רמזה לנח ואמרה כו' [נחלת יעקב]: **מר מזה** היינו עץ הזית עצמו ועליו שהם מרים. לא הפרי: **(סו) שאם בקש לעשות לו כו'** ולכך אינו מקלסה בלשון פשוט ואחדות. אבל היא מקלסתו בלשון כפול ואחדות שאינה יכולה להמירו. וכן מצאתי במדרש בהדיא ח"ל אבל היא אינה יכולה להמירו. ובספר ישן מצאתי טעם אחר שלא יאמר אדם לשנים הוא משבח [מת"כ]: **א"ל ר"ח אף היא כו'** בודאי שאין דעת ר"ח למימר שישראל יכולים ח"ו להחליפו בא-ל אחר. אלא הולך על סברת ר' אבהו. וס"ל דאדרבא הכפל מורה על הפוכו לומר שאינו יכול להחליפו [כדאי' בגמרא והובא במדרש איכה את ה' האמרת היום וה' האמירך וגו' נשבע הקב"ה שאין ממירנו באומה אחרת] באופן שהקב"ה קלסן בלשון כפול לומר דבין עושים רצונו של מקום ובין אין עושין אינו מחליפן דבין כך ובין כך קרויים בנים. וכן ישראל מקלסין אותו בלשון כפול דבכל מדה שהוא מודד להם חייבים לקבל באהבה [זכ"ש]: **אף נעים**. אמרה לו כו'. קדרים אף נעים לשון רוגז והכון אף. שאף שאתה מביא עלי נעים הוא. למה שאתה מחזירני ומביאני לידי מוטב. כי הסי"ה הוא מקור הטוב. ומכיהו לא תצא הרעות. כי אם הרע מכוונת המקבלים. והיסורין בבואן על האדם למען ישוב מעונו. או למען יתכפר ויפרע מעונו וחטאו. למען היטיבו באחריתו. והו שאמרו הכא. שאתה מביא עלי נעים הוא כו': **בתאים** בחדרים שהיו בעזרת הלוים או הכהנים. ועיין במס' מדות וביומא פרק הוציאו לו: **בעליות** בית המקדש. וכן הוא מפורש בשוח"ט: **מטלטלת** כביכול בלא נחת רוח: **יהודה וישראל רבים** כחול אשר על שפת הים: **כך**

עד

אלא לפריה ורביה. כך עד שלא נבנה בהמ"ק (עזרא ג) כל הקהל כאחד ארבע רבוא. משנבנה בהמ"ק פרו ורבו. קלה דאמר רבי יוחנן מגבת ועד אנטיפרס ששים רבוא עיירות היו. והיו מוציאות כפלים כיוצאי מצרים. וכדין אפילו את מצנעה יתהון ששים רבוא דקני לא מטהנה להון ולא נסב יתהון. א"ר חנינא קלי קפצה להם ארץ ישראל: (סז) קורות בתינו ארזים ר' מנחמא בשם ר' ברכיה קלי אבנים שישן עליהם יעקב אבינו נעשו תחתיו כמטה וכפלומא. ומה הרטבה הרטיב מהן קורות בתינו ארזים. ד"א קורות בתינו ארזים אלו הצדיקים והצדיקות הנביאים והנביאות שעמדו ממנו. רהיטנו ברותים א"ר יוחנן אין אדם נהנה מן הבריות הזה. למה שהיא נכפפת. היא דעתיה דר' יוחנן דא"ר יוחנן (הושע יד) אני כברוש רענן אני הוא שכפפתי לעקור יצרה של ע"ז (שם) אפרים מה לי וליצרה של ע"ז אני עניתי אני עוניתי לו: ואשורנו לא אשורנו לא אמרנו לך שירה. אלא הוי אומר אני הוא שכפפתי לעקור יצרה של ע"ז. ד"א רהיטנו ברותים מקום שהכהני' רהוטים בברותים. המד"א (מ"א ו) ויצף את קרקע הבית בצלעות ברושים. אמר ר' יוחנן למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם מקרה בארזים ומרהיט בברותים שנא' קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים:

פרשה ב

(א) **אני** חבצלת השרון. אמרה כנסת ישראל אני היא וחביבה אני אני היא שחבבני הקב"ה מע' אומות. חבצלת השרון שעשיתי לו צל ע"י בצלאל דכתיב (שמות לז) ויעש בצלאל את הארון. השרון שאמרתי לפניו שירה ע"י משה. דכתיב (שם טו) אז ישיר משה ובני ישראל. ד"א אני חבצלת השרון אני היא וחביבה אני. א אני היא שהייתי חבויה בצלן של מצרים. ולשעה קלה כנסני הקב"ה לרעמסס והרטבתי מע"ט כשושנה ואמרתי לפניו את השירה. שנאמר (ישעיה ל) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. ד"א ב אני חבצלת השרון אני היא וחביבה אני. אני היא שהייתי חבויה בצלו של ים. ולשעה קלה הרטבתי מע"ט כשושנה. והראיתיו באצבע מנון עבורי. שנא' (שמות טו) זה אלי ואנוהו. ד"א אני חבצלת השרון אני היא וחביבה אני. אני היא שהייתי חבויה ג בצלו של סיני. ולשעה קלה הרטבתי מע"ט כשושנה בידי ולבי. ואמרתי לפניו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ד"א אני חבצלת השרון אני היא וחביבה אני. אני היא שהייתי ד חבויה ורמוסה בצלן של מלכיות למחר כשיגאלני הקב"ה מצלן של מלכיות אני מרטבת כשושנה ואומרת לו שיר חדש. שנא' (תהלים צח) שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו: (ב) ר' ברכיה אמר ה הפסוק הזה המדבר אמרו. אמר המדבר אני מדבר וחביב אני שכל טובות שבעולם חבויין בי. שנא' (ישעיה מא) אתן במדבר ארז שטה. נתנם לי הקב"ה שיהו שמורים בי. וכשהקב"ה מבקשם ממני אני מחזיר לו פקדונו בלא חסרון. ואני מרטיב מע"ט ואומר לפניו שירה. שנא' (שם לה) ישושום מדבר וציה. משום רבנן אמרו. ו הארץ אמרה אותו אמרה אני היא וחביבה אני. שכל מתי העולם חבוין בי. שנא' (ישעיה כו) יחיו מתיך נבלתי יקומון וגו'. לכשיבקשם הקב"ה ממני אחזירם לו וארטיב מע"ט כשושנה ואומרת שירה לפניו. שנא' (שם כד) מכנף הארץ זמירות שמענו: (ג) ר' יודן ור' אליעזר. ר"י אמר אני חבצלת. לא היא חבצלת ולא היא שושנה אלא כל זמן שהיא קטנה הוא קורא אותה חבצלת. הגדילה קורא אותה שושנה. חבצלת ולמה נקראת חבצלת שחבויה בצלה. א"ר אליעזר ז משל את הצדיקים במשובח שבמינים ובמשובח שבאותו המין. המשובח שבמינים כשושנה. ובמשובח שבאותו המין שושנת העמקים. ולא כשושנת ההר שנוחה להכמש. אלא כשושנת העמקים שמרטבת והולכת. משל את הרשעים במגונה שבמינים ובמגונה שבאותו המין מגונה שבמינים כקש לפני רוח. אם תאמר כמוץ שבבקעה. כבר יש בו לחלוח. אלא (ישעיה יז) ורדף כמוץ הרים לפני רוח: (ד) ר' אבא ב"כ אמר. ח אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אני היא וחביבה

אני

יד יוסף קלה רות רבה פ"א סי' ב'. איכה רבתי סוף פסוק בלע ה'. ירושלמי סוף תענית: קלו עיין גיטין דף ל"ז. כתובות דף קי"ב ע"א: קלז ב"ר פ' ס"ח סי' י"ג: **פרשה ב** א שוח"ט מזמור ה' ב שוחר טוב מזמור ה': ג בשוח"ט מזמור ה' אי' שכפה עלי הר כגיגית שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר: ד שוח"ט מזמור ה': ה שוח"ט מזמור ה': ו שוח"ט מזמור ה': ז שוח"ט מזמור ה' וילקוט תהלים שם: ח שוח"ט מזמור ה':

מתנות כהונה

וכדון כו'. ועתה אחר החורבן אפי' אם באת להגביע ולהעמיד שם ששים רבוא קנים אינה מחזקת אותם: **מטהנא.** ל' משיחה ומדה כלומר אינו נמדדת בהן להחזיק ולקבל אותם ובירושלמי סוף מסכת תענית הגירסא בלשון אחר וכן באיכה רבה סוף פסוק בלע ה': קורות בתינו: **כמטה** וכפלומה. כל זה עיין לקמן בפסוק מי זאת הנשקפה ובב"ר פרשה ס"ח ושם נתבאר: **ה"ג** בב"ר הרטיב מהן קורות בתינו ארזים אלו הצדיקים: **אין אדם** נהנה כו'. לבנין ולשלום עליו דבר כבד: **אני הוא שכפפתי** גרסי': **אפרים כו'.** כך היה אומר אפרים מה לי עוד לעצבי ע"ז ועיין בפירש"י ורד"ק בסוף הושע ולקמן בפסוק זאת קומתך ת שכך אמר להם הקב"ה וישראל אמרו אני עניתי להקב"ה וכי לא אמרתי לפניך שירה: וה"ג לא אמרנו לך שירה: **אני עוניתי** ל' עניית קול שירה: **ואשורנו.** דרש מל' שירה: **ה"ג אלא** הוי אומר אני שכפפתי: **מקום** שהכהנים כו'. מקום מהלך הכהנים היה ברותים הרצפה שהיא מרוצף ומצופה בברותים ודרש רהיטנו ל' מהלך וריצה וגרס רוהטים ברותים ואולי חסר הספר וצ"ל רוהטים מצופה בברותים: **מרהיט.** המרטים יעשה מעצי ברותים וה"ג בהדיא בספר יפה יקרה בארזים שאינן מתוקן ויעשה מרטים של ברותים שהן מתוקן ולפי' צ"ל דדרש קורות ל' מקרה של רצפה ועי' ערך מרטה: **אני חבצלת.** חביבה כו'. דרש חבצלת נוטריקון חביב בצל או הביון בצל צל אל ובילקוט הגירסא נסמית לשבח: **ה"ג מע' אומות: חבצלת.** נוטריקון שעשיתי לו צל על ידי כו': **מנון** עבורי. האדון הוא לנגדי מנון פי' רש"י ורלב"ג בספר משלי אדון כד"א לפני שמש ינון שמו ובלשון שמת הניה מגן עבורי: **וחביבה** הגי גרסי': **כשושנה** גרסי': **בידי** ולבי. כלו' בכל מאמצי כחי בגוף ונפש ובילקוט לא גרס ליה: **ורמוסה.** ל' נסתר ומעוך בתוך הדימוס ונראה דצ"ל ורמוסה כד"א ברגליה תרמסנה: **המדבר** אמרו. שלמה אמרו בשם המדבר וכך אמרה המדבר אני מדבר כו': **מבקשם** ממני גרסי': **לא** היה חבצלת. בתמיה וכי חבצלת ושושנה לאו אחת היא וה"ג בהדיא בס' יפה וה"ג ולא היא שושנה: **ה"ג** חבצלת ולמה נקראת שחבויה בצלה. בצל עצמה מסוך שכפולה בדפין הרבה נעשה זה צל לזה נמצא שהיא מצלה עצמה: **ובמשובח** גרסי': ה"ג **כשושנה** ובמשובח שבאותו המין: **כמוץ.** בילקוט הגירסא

יותר

ענף יוסף

פי' שמעתה גם שהאריכו יותר ממדתם וכדאי' במדבר רבה פ' י"א הנה מטתו זה ביהמ"ק כשם שהמטה אינה אלא לפריה ורביה. כך כל מה שהיה בנים במקדש היה פרה ורבה שנאמר ויאריכו הבדים ולומר והוסב זכה פרוים שהיו עושים פירות כו' ע"ש. וכן בתנחומא פ' ג"כ נבהר תרומה שהאריכו דרך נס. וכ"ז נעלם מבעל ידי משה כאן שפירש מה שפירש עיין בו:

(סז) [כמטה וכפלומא]. בב"ר פ' ס"ח סי' י"ג גרס כמטה וכאירגם. וכתב המת"כ רפ"י גרס פרגום ופירושו בלשון כנען כסא. ובמדרש חזית גריס פולמוס ופי' בקעה ואגם מים. ובערוך גריס פרנום ופירש בו כסא עכ"ל. ומה שכתב בכתובים גריס פולמוס ופי' בקעה כו' לא דק בזה כי כאן בחזית גרס פלומא. ואולי הוא ט"ס במת"כ או טעות הדפוס וצ"ל בחמת פלומא. כי פולמוס פירושו אנשי חיל ובעלי מלחמה. עיין בערוך שם. ופלומא פי' הערוך ערך פלם בלשון בקעה שיש בו עירוב מים וטיט והוא אגם מים. גם פירש בו הערוך נכר אמת כלבון לע"ז ע"ש. אך כל אלו הפירושים אינם שייכים לענין זה כדרוש כי מה טעם שתעשה האבנים כאגם מים או נכר. אבל הנכון כמו שפירש בעל מוסף הערוך פלומא [כי הוא גורס כאן בחזית כב"ח בכוף. וכן הוא בדפוס וונציא. ובדפוסים אחרים הוא כאג"ף וככל אחד] שהוא בלשון רומי נוצת עוף. ופי' כמטה וכפלומא מטה מלאה נוצות עוף:

פרשה ב (א) [שהייתי חבוי' בצלן של מצרים כו' בצלו של ים כו']. שההבדל בין שושנה לחבצלת הוא. שהעניים דבר אחד. אמנם מתחילת גידולה קודם פתיחת העלים סביבם. נקראת חבצלת כי היא מסובבת בעלים ירוק ולא תוכל לקבל הטל כל כך ואינה מריחה או כאשר היא בגמר גדולה. וכאשר יקרע המסוה הירוק ויפתח העלים הלבנים והאדומים בעלי הגוונים סביב סביב ותקבל הטל כפי צרכה והיא בשלימותה. אז נקראת שושנה. כי זה השם מורה על תמונה נגולה בעלת שפה ופרחים וציצים. כמ"ש בית של שלמה כמעשה פרח שושן על שפתו סביב. ואז היא נתגלה ונראה. וכשהיתה קודם שלימותה בבית הירוק הגנה עליה שם חבצלת. הם השם נגזר משני שמות חבוי צל כלומר שמונה עדיין בצל לבוש המקיפה. והוא שדורש המדרש ע"ד הדרש מלת חבצלת לב' תיבות חבויה בצלן של מצרים וכו'. והוא שאמרו לקמן סי' ג' כל זמן שהיא קטנה הוא קורא אותה חבצלת כו' ולמה נקרא חבצלת שחבויה בצלה. ולבניהם נמשלו ישראל. בזמן שנותנים ריח טוב במצות ומע"ט אז מתוארים בשם שושנה. ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מתוארים בשם חבצלת. וכשם שהחבצלת כאשר יקרע המסוה הירוק אז נקראת שושנה ונותנת ריחה הטוב. כן כאשר אנחנו ח"ו בדמיון חבצלת אז הקב"ה גולה יסורים עלינו ונקרע סגור לבנו ונחזרים בתשובה ונותנין ריח טוב כשושנה. והוא שאמרו לקמן סי' ד' נמשל שאם מעמיק עיניך בי אני מרטבת מעשים טובים כשושנה כו'. ועיין בספר כנף רננים:

אני

עץ יוסף

עד שלא נבנה בהמ"ק כו'. כל הקהל כאחד כו': **וכדין** כו' ועתה אחר החורבן אפי' אם באת להגיע ולהעמיד שם ס' רבוא קנים אינה מחזקת אותם: **מטהנה** לשון משיחה ומדה כלומר אינו נמדדת בכן להחזיק ולקבל אותם. ולפשר פשטיה תיבות ולא נסב יתהון היה נכתב פירוש על הגליון על תיבות לא מטהנה להון. והכניסוהו המדפיסים בפנים המדרש. ובירושלמי סוף מסכת תענית. ובאיכה רבתי סוף פסוק בלע ה' הגרסא בלשון אחר: **קפצה לה א"י** דארץ צבי כתיב בה. מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו [פרש"י משהופשט הוא כוץ ואין יכול לחזור ולכסותו בה] אף א"י בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה גמדא. כדאיתא בגיטין דף נ"ז: **(סז) אבנים שישב** כו' מפני דקשה שם דביעקב כתיב ויקח מאבני המקום דמשמע אבנים הרבה. וכתיב ויקח את האבן אשר שם מראשותיו. לכן מתרץ ר' ברכיה שבאמת לקח אבנים הרבה אלא שנעשו כולם ונעשו גוש אחד רך וטוב. שנעשו תחתיו כמטה וכפולמא כמטה מלאה נוצת עוף [כמו שכתבתי בענף] וא"כ אין מקום לקושיא הנ"ל. ומצא אסמכתא לדרש זה מפסוק אף ערשנו רעננה. שהוא שהעריסה והמטה רעננה ולחה. והוא מטתו של יעקב שנעשה מהאמסות האבנים. ועל שהאילן הרך ורענן בלהלותו פירותיו מרובים וטובים [כמה שאה"כ והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו'] לכן מדמהו למטה רעננה ולחה. וזה שהוא שואל. ומה הרטבה הרטיב [והוא לשון הכתוב כטוב הוא לפי שמש ספי' רענן בלחותו] כלו' איזה הם פירותיו שהביא מערשו הרעננה. והשיב קורות בתינו ארזים. שמהאבנים האלה עלה לו ענין בהמ"ק כמ"ש והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים ושם נבנה בהמ"ק שהיה קורותיו של ארזים והקרקע היה מצופה בעצי ברושים כדכתיב [מלכים א' ו'] ויצף את קרקע הבית בצלעות ברושים. והד"א מפרש לה בענין הצדיקים והצדיקות. דצדיקים איקרי ארזים כדכתיב צדיק כתמר יפרח כארז וגו'. ונביאים נקראו ברותים לחזקם. א"נ מרהיטנו דרים ליה מלשון ריהטא על היות שלוחים כרצים וכמו שכתב היפ"ת בב"ר פ' ס"ח. אבל האמר הקודם מוחק הני תיבות ד"א קורות בתינו ארזים. וכן שם בב"ר ליתא ע"ש **אין אדם נהנה** מן הברות הזה. כצ"ל. ופירושו אין אדם נהנה לבנין לעשות ממנו קורות לא יכול להטות עליו דבר כבד: **אפרים מה לי עוד לעצבים** מה לי לצרה של ע"ז. כצ"ל. ור"ל שבקרא כתיב אפרים מה לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו אני כברוש רענן. ותפרש המדרש שכך אמר הקב"ה לישראל כשיאמר אפרים מה לי עוד ליצרה של ע"ז ויהוב מע"ז. אני אענהו מצרתו. וישראל אמרו ואשורנו וגו' הדרש ואשורנו מלשון שירה. ור"ל שאמרו לא אשורנו וכי לא שרנו שירה לפניך בים וכפפנו לפניך יצרה של ע"ז. אלא הוי אומר אני הוא שכפפתי כו' והו אני הוא כברוש רענן. ועיין לקמן פרשה ז' פסוק זאת קומתך. או אפשר שגם הני תיבות אני עניתי הם ג"כ דברי ישראל שאמרו אני עניתי להקב"ה וכי לא אמרתי לפניך שירה כו': **מקום שהכהנים** כו' מקום מהלך הכהנים היה ברותים. הרצפה היה מרוצף ומצופה בברותים. ודרש רהיטנו לשון מהלך וריצה. וגרסינן מקום שהכהנים רהוטים ברותים. ואולי צריך להיות רוהטים מצופה בברותים: **ומרהיט** המרטים יעשה מעצי ברותים. וה"נ בהדיא בספר יפת יקרה בארזים שאינן מתוקים ויעשה מרטים של ברותים שהן מתוקים: **פרשה ב (א) חביבה** כו' דרש חבצלת נוטריקון חביב בצל. או חבוי בצל. צל אל. ועיין בענף. ובילקוט הגירסא כפתיה לכבה: **מנון עבורי** האדון הוא לנגדי. מנון פרש"י ורלב"ג בספר משלי אדון כד"א לפני שמש ינון שמו: **בידי ולבי** כלומר בכל מאמצי כחי בגוף ונפש. ואפשר בידי הוא כנגד נעשה שהיד הוא כלי העשיה. ולבי הוא כנגד נשמע. כמו שאמרו באותיות דר"ע הלב שומע שנא' [מ"א ג'] לב שומע ישפוט: **ורמוסה** לשון ברגלים תרמסנה: **(ב) המדבר אמרו** שלמה אמרו בשם המדבר שכך אמר המדבר אני מדבר כו': **חבוים בי** פי' טמונים בי: **שנא' יחיו** כו' אפשר שצ"ל שנא' [ישעיה כ"ה] ובלע בהר הזה פני הלוט הלוט על כל העמים והמסכה הנסוכה על כל הגוים [שם] בלע המות לנצח וגו'. לכשיבקשם הקב"ה ממני אחזירם לו שנא' [שם כ"ו] יחיו מתיך נבלתי יקומון. ואמטיב מע"ט כשושנה ואומרת שירה לפניו שנא' [שם כד] מכנף הארץ זמירות שמענו. וע' הגירסא בילקוט: **אחזירם לו** שנא' שם וארץ רפאים תפיל. רפאים פי' המתים: **(ג) לא היא חבצלת** כו' בתמיה וכי חבצלת ושושנה לאו אחת היא. וה"נ בספר יפה בהדיא. ומתרץ כל זמן שהיא קטנה נקראת חבצלת כו' ועיין בענף סימן א' ודבן: **שחבויה בצילה.** פי' בצל עצמה. כי היא מסובבת בעלים ירוק

מלמעלה

אני שנתונה בעמקי הצרות . וכשידלני הקב"ה מהצרות אני מרטבת מע"ט בשושנה ואומרת שירה לפניו . הלא היא דכתיב (שם כו) ה' בצר פקדוך . א"ר אהא אמרה כנסת ישראל בשעה שאת מעמיק עיניך בי . אני מרטבת מעשים טובים כשושנה . ואומרת שירה . הה"ד (תהלים קל) שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' . רבנין אמרין כנסת ישראל אמרתו . אמרה כנסת ישראל אני היא יהביבה אני שאני נתונה בעמקי גיהנם . וכשינאלני הקב"ה ממעמקים . הה"ד (שם מ) ויעלני מבור שאון אני מרטבת מע"ט ואומרת לפניו שירה . הה"ד (שם) ויתן בפי שיר חדש . אתיא דרבנן כההיא דא"ר אלעזר המודעי ט עתידים שרי אוה"ע לע"ל שיבואו לקטרג את ישראל לפני הקב"ה ואומרים רבש"ע אלו עבדו ע"ז ואלו עבדו ע"ז . אלו גלו עריות ואלו ג"ע . אלו שפכו דמים ואלו ש"ד . מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אין יורדין . והקב"ה משיב להם . ואומר אם כן הוא ירדו כל העמים עם אלהיהם לגיהנם . הה"ד (מיכה ד) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו . א"ר ראובן אילו לא היה הדבר כתוב א"א לאומרו י כביכול (ישעיה סו) כי באש ה' נשפט . ה' שופט אכ"כ אלא נשפט . הוא שאמר דוד ברה"ק (תהלים כג) גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע כי אתה עמדי . ד"א שבטך יא אלו היסורין . ומשענתך זו תורה . המה ינחמוני וגו' . יכול בלא יסורין ת"ל אך . יכול בעו"הז ת"ל (תהלים שם) אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה' לאורך ימים : (ה) כשושנה בין החוחים . יב ר' יצחק פתר קרייה ברבקה שנא' (בראשית כה) ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי וגו' . אם ללמד שהיא מפדן ארם מה ת"ל אחות לבן הארמי . אלא אביה היה רמאי ואנשי מקומה רמאין והצדקת הזאת יצאה מבינותם למה היא דומה כשושנה בין החוחים . ר' פנחס בשם ר' סימון אמר . כתיב (שם כח) וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי וכלל כולם לרמיות : (ו) יג ר' אליעזר פתר קרייה בגאולת מצרים . מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים קשה לבעלה להלקט כך גאולתן של ישראל היתה קשה לפני הקב"ה . הה"ד (דברים ד) או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי . ר' יהושע בשם ר' חנן אמר גוי מקרב עם ועם מקרב גוי אכ"כ אלא גוי מקרב גוי שהיו אלו ערלים ואלו ערלים אלו מגדלין יד בלורית ואלו מגדלין בלורית . אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים . א"כ לא היתה מדת הדין נותנת שינאלו ישראל לעולם . א"ר שמואל בר נחמן אלולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה לא היו ישראל נגאלין לעולם . הה"ד (שמות ו) לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים . טו ואין לכן אלא שבועה הסד"א (ש"א ג) ולכן נשבעתי לבית עלי . א"ר ברכיה (תהלים עז) גאלת בזרוע עמך בטרוניא . טז א"ר יודן מלבא לקחת לו גוי ועד מוראים גדולים ע"ב אותיות הן ואם יאמר לך אדם ע"ה הן אמור לו צא מהן גוי השני שאינו מן המנין . א"ר אבין בשמו גאלן ששמו של הקב"ה ע"ב שמות הן . ר' עזריה בשם ר' יהודה א"ר סימון משל למלך שהיה לו פרדס וירדו ונטעו שורה של תאנים ושורה של גפנים ושורה של רמונים ושורה של תפוחים ומסרו לאריס והלך לו . לאחר ימים בא המלך והציץ בפרדס לידע מה עשה . ומצא מלא הוחין ודרדרים . הביא קצצים לקצצו וראה בו שושנה אחת של ורד ונטלה והריח בה ושבת נפשו עליו . אמר המלך בשביל שושנה זו ינצל הפרדס . כך העולם לא נברא אלא בשביל ישראל לאחר כ"ו דורות הציץ הקב"ה בעולמו לראות מה שעשה ומצאו מים במים . דור אנוש נמחה מן המים . דור המבול נמחה מן המים . דור הפלגה במים . הביא קצצים לקצצו שנא' (תהלים כט) ה' למבול ישב . וראה שושנה של וורד אלו ישראל . ונטלה והריח בה בשעה יז שסדרו ישראל עשרת הדברו' . ושבת נפשו עליו בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע . אמר הקב"ה בשביל שושנה זו ינצל הפרדס : בזכות התורה ולומדיה ינצל העולם : (ז) ר' חנן דצפורי יח פתר קרייה בגמילות חסדים . בנוהג שבעולם י' אנשים נכנסין לבית האבל ואין אחד מהם יכול לפתוח פיו לברך ברכת אבלים . ובא אחד ופתח פיו וברך ברכת אבלים למה הוא דומה לשושנה בין החוחים . ועוד בנוהג שבעולם י' בני אדם נכנסין לבית המשתה ואין אחד מהן יכול לפתוח פיו לברך

ברכת

יד יוסף ט ריש מד' רות . לקמן פ"ח סי' ח' . שוח"ט מזמור א' . זוהר יתרו ד' פ' ע"ב . ילקוט תהלים רמז תרל"ב . וילקוט מיכה רמז תקנ"א . וילקוט ישעיה רמז תס"א : י ילקוט מיכה רמז תקנ"ב : יא שוח"ט מזמור כ"ג . וילקוט תהלים שם , וילקוט מיכה רמז תקנ"ב יב ב"ר פ' ס"ג סי' ד' ויק"ר פ' כ"ג . זוהר ס' תולדות דף קל"ו . ילקוט סדר תולדות : יג ויק"ר פ' כ"ג סי' כ' . פסיקתא רבתי פ' ע"ו : יד פירוש גלוים של שער : טו ש"ר פרשה ו' : טז ב"ר פ' מ"ד . דברים רבה פ"א ילקוט בראשית רמז ע"ו . פסיקתא רבתי פרשה ע"ו . ויק"ר פרשה כ"ג : יז שסדר לישראל כצ"ל ועיין בויק"ר פ' כ"ג : יח ש"ר פ' כ"ג סי' ד' :

ענף יוסף

(ד) [אמר היא וחביבה אני שאני נתונה כו'] . הכוונה משום שהבריאה היתה טובה גדולה לכל הנבראים גם לרשע גמור . ומ"ש חז"ל נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא . היינו בהיות האדם בעה"ז ורואה צערו ומלחמת יצרו ועונשו לפניו . אבל השכר הוא לו רק בדרך ציור פנימי . וגם שלא תבא לו עד לאחריתו . אז יבחר לעצמו העדר הבריאה יותר מתלאותיה . אכן כשהיתה הנפש הזאת במרום קודם שירדה לעוה"ז ושם זכתה לראות מקום העונש שבגיהנם ומקום השכר בג"ע וכדאי' במס' נדה ובמדרש שוח"ט . וכן לאחרי השעירה גם בהיות הנפש בגיהנם מ"מ ע"י שהם הנפש זכה בשכנה ורואה גם מקום השכר המעותד לה באחרית כדאי' במדרש פ' אמור . הגם שבעת שמייסרין אותה תצעק מכאב לבה . מ"מ תרנן ותשבח לבוראה על מה שהורידה בעה"ז תחלה . מפני שמכהנת שכל הצער ויסורין שסובלת הם כדאי כדי לזכות לנעימות הג"ע שתבא לה באחריתה . והיא עוודת בתוך בין שמחה לתוגה . דוגמת רו"א האומן שמחתך לפעמים מאדם אבר אחד כדי שלא יסתכן אותו האדם מ"ו . והמשכיל שיקרה לו כך הגם שיצעק מרוב הכאב . מ"מ ישמח בלבו על שהוא קרוב להתרפאות וכמאמר חז"ל כל מה דעביד רחמנא לטב הוא דעביד . והוא מ"ש כאן אני חבצלת אני היא . פי' איך שאני היא בין בטוב ובין ברע . וחביבה אני שאף שאני נתונה בעמקי גיהנם מ"מ . אח"כ כשינאלני הקב"ה כו' אני מרטבת מעשים טובים לפניו . ר"ל משאר כי ברטיבות של מעשים טובים שפעלתי בחיים אהיה אז מוכן לקבל שכר עליהם . ואומרת לפניו שירה ר"ל שאשבח לה' על שם אני בעה"ז . מפני שכל צער שסבלתי כדאי לזה כדי לזכות לגמול האחרון : (ו) [כך גאולתן של ישראל כו']. עיין מ"ש בענף שאף שהיו בהם צדיקים . מ"מ לא היו נגאלין בזכותם לבד . אלא בזכות העולם שנשבע הקב"ה שיגאלם . וגם שיתף שמו להיות עולה כנגד מדת הדין . ובכן לא יחלוק רבי אליעזר על האומר בש"ר שבזכות משה ואהרן נגאלו . ועל האומר בזכות נשים צדקניות . אבל פליג אהא דאמר בויק"ר פ' ל"ב בזכות ד' דברים נגאלו ישראל שלא שינו את שמם כו' דהנהו בכל המון ישראל היו . וגם פליג נמי אהא דאמר בדברים רבה פ"ב שנגאלו מתוך ה' דברים וכו' דא"י ס"ל שעשו תשובה כרי אינן דומים למצרים דליתא כהו גוי מקרב גוי . והיינו דש"ר פ"א כימן מ"ב אתיא כרבי אליעזר דהכא [יפ"ת] : [ונטעו שורה של תאנים כו'] . מנמשל בנטיעת השורות . הוא מה שברא ה' העולם בנכיונו וקיומו . שכל סדרי בראשית היו בתיקונם . ומ"ש ומסר לאריס היינו שהקב"ה סלק שכינתו מהעולם ומסרו ביד שר העולם שבימי אדם נסתלקה השכינה לרקיע הראשון כדאי' בב"ר פ' י"ט . ומ"מ היה משגיח בכלל העולם ליפרע מהם כשרוכן חוטאים . ולכן נפרע מהם בדור אנוש ובדור המבול ובדור הפלגה . ומ"ש לאחר ימים בא המלך כו' היינו שלאחר כ"ו דורות בא להשגיח בעולם בהשגחה פרטית שאז ירדה שכינה לארץ כדאי' בב"ר פ' הנ"ל . ומ"ש ומצאו מלא חוחים ודרדרים ר"ל הם החוטאים שבאנשים . שכמו החוחים משחיתים הפרדס כן ע"י החטא נתקלקלו סדרי בראשית כדאי' בב"ר פ' י"ג ד' דברים נשתנו בימי אנוש כו' . ואין צריך לומר במבול שנשחתו הדברים וכדאי' בב"ר פ' כ"ח . ומ"ש והביא קוצצים כו' ר"ל שכשראה השכינה שבדורות החוטאים היו מקלקלים העולם בחטאתם רצה לאבד כל העולם לולי שבני ישראל שקבלו את התורה . ומ"ש במשל שאמר בשביל שושנה זו ינצל הפרדס . מיירי

בשהוחים

מתנות כהונה

יותר נכונה : וכשידלני וכשיגביה אותי כד"א ארוממך אלהים כי דליתני : פקדוך בדוחק י"ל ופקדו אותך בשירה כשיזכרו מה שאירע להם בצר ויאמרו שירה על הגאולה : מעמיק עיניך . משגיח בי ולשון עמקים קדרים : בעמקי גיהנם . כדמפרש ואזיל : ה"ג ואלו אין יורדין הקב"ה משיב להם ואומר א"כ ירדו כל העמים עם אלהיהם הה"ד כי כו' וישראל ירדו נ"כ והקב"ה עמהם ועי' בילקוט תהלים : בגיא צלמות זה הגיהנם : ה"ג כי אתה עמדי ד"א שבטך כו' ועי' בילקוט תלים : ינחמוני וגו' גרסינן : בילקוט במזמור כ"ג גרסי' כל ימי חיי . ושבתי וגו' : לאורך ימים בעולם שכולו ארוך : בשושנה שאסר . שקשר כד"א לאסור איסר : בטרוניא . בעלילה בחוזק יד : שבת . נחה דעתו מכעסו כד"א שבת וינפש : לאחר כ"ו דורות . משנברא העולם : דור הפלגה במים עיין בב"ר פ' ל"ח :

הם

עץ יוסף

מלמעלה . וכמו שכתבתי בענף סי' א' ע"ש : (ד) וכשידלני וכשיגביה אותי . כד"א ארוממך אלהים כי דליתני : בצר פקדוך יפקדו אותך בשירה כשיזכרו מה שאירע להם בצר ויאמרו שירה על הגאולה [מת"כ] : מעמיק עיניך בי משגיח בי . ולשון עמוקים קדרים : בעמקי גיהנם . כדמפרש ואזיל . ועיין בענף כאן : אלו עבדו ע"ז ואלו כו' . ולכאורה הוא"ה לומר כן על עם ישראל . והפשר שהכוונה ע"ד שאמרו כל הכועס כאילו עובד ע"ז . כל המלבין את פני חברו כאילו הרגו . וכן יש כיוצא בזה לענין ג"ע . ואין להאריך : א"ב ירדו כל כו' וישראל ירדו ג"כ והקב"ה עמהם . ע' ילקוט תהלים : ד"א שבטך אלו היסורין נראה דהכי היבוק ד"א מיותר : שבטך אלו היסורין כו' כוונת המאמר שאחז"ל שלשה מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל ולא נתנן אלא ע"י יסורין . ואחד מהם תורה . ולכאורה יקשה הא אחז"ל בברכות כל העוסק בתורה יסורים בדלין הימנו . אך הדבר ברור כי כדי להשיג החכמה והתורה קודם שישיג אותה צריך לאדם להיות לו יסורים פת במלח תאכל וכיוצא להשיג אותה . אבל אחר שכבר השיגה הוא זוכה שהיסורים בדלים הימנו . וזהו שבטך אלו היסורים שקודם שהשיג התורה . ומשענתך זו התורה [כד"א במחוקק במשענותם] שהשיג . המה ינחמוני . יכול בלא יסורים ר"ל יכול שמתנהגם רק בזה שהוא בלא יסורים שבדלים הימנו . אבל אינו זוכה ע"י התורה לטוב וחסד . ת"ל אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי . יכול בעוה"ז . ת"ל ושבתי בבית ה' לאורך ימים כצ"ל וכן הוא הגירסא בס' אהבת עולם . ור"ל יכול שאינו זוכה לטוב רק בעוה"ז . ת"ל ושבתי בבית ה' לאורך ימים בעולם שכולו ארוך [ספר הנ"ל] : (ה) אלא אביה היה רמאי כו' כלומר שהכתוב ספר בשבחה שאף שאביה ואחיה ואנשי מקומה רשעים . כלומר בתולדתה יצאה מביניהם ולא נתבכה אחר מרשם הרע . והיא דומה לשושנה בין החוחים . כלו' במעלת השושנה היא מצד גדילתה בין החוחים שטבע המקום אינו ראוי לגדל שושנה ואעפ"כ נתגדלה שם בהשגחה אלהית . וכן רבקה כי אע"פ שהיתה מוכנת לרע גם מצד טבע אנשי מקומה מ"מ התגברה בבחירתה לטוב : בללן כולן ברמאות כצ"ל וכן הוא שם . ולשבח יעקב הוא דאתא שלא למד ממעשיהם הרעים . (ו) כך גאולתן של ישראל כו' . אע"ג דהוו בהם קצת צדיקים כמו שבט לוי ומשה ואהרן ושאר צדיקים הדומים לשושנה בין החוחים . מ"מ לא היתה מדת הדין נותנת שיגאלו משום שהעולם נידון אחר רובו . ועיין בענף : גוי מקרב עם כו' דאע"ג דישראל נמי איקרו גוי כאומרו ומי גוי גדול . ואיקרו נמי עם בכמה דוכתי . מ"מ לא הו"ל למקרינהו יחד בשם אחד להבדיל בשמם [יפ"ת] : ואלו ערלים וזה נגאלו להם שכבר נצטוו על המילה מאברהם . ומכאן ראיה למ"ש בש"ר פ"א סי' ו' שמעצמם הפרו ברית מילה . וכן משמע בש"ר פ' י"ט סי' ו' . ובמדבר רבה פ' ט"ו סי' ו' . ופליגי על פדר"א פ' כ"ט דאיתא שם שפרעה מנע מהם ברית מילה . ועכ"פ צ"ל לא שכולם היו אטומים ומגדלי בלורית אלא ברובם קאמר : ואלו מגדלי בלורית וזהו מילתא דע"ז כדאמרינן הגיע לבלוריתו שומטים את ידו כו' : ואלו לובשי כלאים ואף שלא הוזהרו עדיין בכך . אך כבר כתב הרב בח"ג פל"ז שהכלאים מסעיפי עבודה זרה הוא : שאסר הקב"ה עצמו בשבועה . שאסר פי' שקשר כד"א לאסור איסר : בטרוניא בעלילה ואלמות שבא הקב"ה בעלילה כנגד מדת הדין מטענת השבועה : א"ר יודן כו' ייתו להו הכא לומר שלמען שמו הוא שגאלם אע"פ שלא היו כדאין שיגאלו : שאינו מן המנין לפי שהשני נאמר על מצרים הגוי יאמר לא יתנה בכלל קדוש השם [יפ"ת] : ע"ב שמות הן ונראה דעל שם בן ד' קאמר כי יש בו רמז ע"ב שמות לפי חשבונו עם החשבון הקודמי [יפ"ת] אבל בב"ר פ' מ"ד ובויק"ר פ' כ"ג אי' ששמו של הקב"ה ע"ב אותיות וכיוצא ע"ב אותיות כנגד שם ע"ב שנגאלו בו [יפ"ת] : לאחר כ"ו דורות משנברא העולם : דור אנוש נמחה מן המים . שעלה הים והציף את העולם : דור הפלגה במים כדאיתא בב"ר פ' ל"ח רבנין אמרין אין ויפץ אלא ויצף . הציף עליהם הים והציף ל' משפחות מהם . וזו שאמרו בש"ר פ"א סי' י"ח . ובמס' סוטה פ"ק דף י"א ע"א . והם אינם יודעים שעל כל העולם אינו מביאו אבל על אומה אחת מביא . וכן אי' בב"ר ריש פ' ה' שגם דור הפלגה נידון במים וכן איתא בב"ר פ' כ"ג סי' י"א . אבל ר' אלעזר שם בב"ר סי' ה' ס"ל שלא הציף הים אלא בדור אנוש ולא בדור הפלגה . ולכן אמרו שם בש"ר פ"א ובמס' סוטה הנ"ל . לומר עוד אי נמי הוא אינו מביא אבל הם באים ונופלים לתוך המים . ודו"ק : ה' למבול ישב פי' שבקש ה' להשחית העולם כמו שעשה בדור המבול . לולי התורה שישראל קבלו . וזה שאמר י"י עוז לעמו יתן דהיינו מתן תורה . וזהו שאמר הביא קצצים לקוצצו דהיינו כשבא ליתן התורה שהיה העולם כולו תלוי בדין שאם לא יהיו ישראל מקבלים התורה היה מחזיר העולם לתוהו ובוהו כדאי' בריש רות רבה ובכמה דוכתי . אך בזכות התורה נתקיימה העולם : ונטלה והריח בה כו' ושבת נפשו עליו כו' . ס"ל שפירש ואל משה אמר עלה אל י"י היה אחר מתן תורה כר"י בר יהודה דמכילתא . וה"כ מאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע דכתיב התם הוא בתר עשרת הדברות . ולהכי מדמה עשרת הדברות לראית השושנה כי אז התחיל ליהנות עמהם . אמנם שאמר נעשה ונשמע מדמה

לישב

ברכת התנים . ובא אחד ופתח פיו וברך ברכת חתנים . למה הוא דומה ביניהם כשושנה בין החוחים . כנוהג שבעולם י' ב"א נכנסין לבית הכנסת. ואין אחד מהן יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה . ואחד מהן פורס על שמע ועובר לפני התיבה . למה הוא דומה כשושנה בין החוחים . ר' אלעזר אזל לחד אתר אמרי ליה פרוס את שמע אמר לון לינא חכם . עבר לפני התיבה אמרין דין הוא ר' אלעזר דין הוא דמתגלגלין ביה על מגן צווחין ליה רבן. נתכרכמו פניו . והלך לו אצל ר' עקיבא רבו . א"ל למה פניך חולניות. תני ליה עובדא . א"ל צבי רבי דיילף . א"ל אין . ואלפיה. לבתר יומין אזל להדוא אתר . אמרי ליה פרוס לן את שמע פרס לון . עבור לפני התיבה ועבר . אמרין אתחסם ר' אלעזר וקרון ליה ר' אלעזר חסמא. ר' יונה הוה מליף לתלמידוי ברכת חתנים וברכת אבילים. כי היכי דיהוון גוברין בכל מלה: (ח) רב הונא יט פתר קרייה במלכיות מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים רוח צפון יוצא ומטה אותה כלפי צפון והחוח עוקצה אעפ"כ לבה מכוון למעלה. כך ישראל אע"פ שהן נגבין ארנוניות בורסגניית. מ"מ לבם מכוון כלפי אביהם שבשמים שנא' (תהלים כה) עיני תמיד אל ה'. ר' איבו פתר קרייה בגאולת מחר. מה השושנה הזו כשהיא נתונה בין החוחים קשה לבעלה להלקט . מהו עושה מביא אור ושורף חוצה לה ואחר כך לוקטה . כך (איכה א) צוה ה' ליעקב סביביו צריו כ כגון חלמיש לנוה. יריחו לנערן . סיסותן לטבריה . קסטרא לחופה. לוד לאונו . הה"ד (יחזקאל ה) זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה. למחר כשיגיע הקץ מה הקב"ה עושה מביא האור ושורף חוצה לה. הה"ד (ישעיה לג) והיו עמים משרפות סיד מה כתיב תמן (דברים לב) ה' בדד ינחנו : (ט) א"ר אבון כא מה שושנה זו שרב יוצא עליה והיא כמושה . יצא טל היא מפרחת כך כ"ז שצלו של עשו קיים כביכול נראים כמושין בעוה"ז . עבר צלו של עשו ישראל מרטיבין והולכין . הה"ד (הושע יד) אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה . מה השושנה הזו אינה בטלה לעולם אלא גב ריחה. כך ישראל אינן בטלין אלא גב מצות ומע"ט מה שושנה זו אינה אלא לריח. כך לא נבראו הצדיקים אלא לגאולתן של ישראל . מה שושנה זו עולה לשלחן מלכים תחלה וסוף. כך ישראל הן הן לעוה"ז הן הן לעה"ב . מה שושנה זו נכרת בין העשבים . כך ישראל נכרין בעשרה או"ה שנאמ' (ישעיה סא) כל רואיהם יכירום. מה שושנה זו מתוקנת לשבתות וימים טובים . כך ישראל מתוקנים לגאולה של מחר . א"ר ברכיה אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל בני כשהייתם במצרים הייתם דומין לשושנה בין החוחים. עכשיו שאתם נכנסין לארץ כנען היו דומין לשושנה בין החוחים . תנו דעתכם שלא תעשו כמעשה אלו וכמעשה אלו. הה"ד (ויקרא יח) כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו וגו' :

(י) כתפוח בעצי היער ר' הונא ור' אחא בשם ר' יוסי בן זמרא כב מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב. ולמה כן לפי שאין לו צל לישב בצילו . כך ברחו אוה"ע משבת בצל הקב"ה ביום מתן תורה. יכול אף ישראל כן ת"ל בצלו חמדתי וישבתי חמדתי אותו וישבתי . אני הוא שחמדתי אותו לא האומות . ר' אחא בר' זעירא אמר תרתי . אמר חדא התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעליו . כך ישראל שבמצרים הקדימו אמנה לשמועה הה"ד (שמות ד) ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' וגו' . ר' אחא בר' זעירא אמר חורי כג מה התפוח זה ניצו קודם לעליו כך ישראל בסיני הקדימו עשייה לשמיעה שנא' (שמות כד) נעשה ונשמע . ר' עזריה אמר תרתי מה התפוח זה אינו גומר פירותיו אלא בסיון . כך לא נתנו ישראל ריח טוב אלא בסיון . ר' עזריה אמר חורי מה התפוח זה משעה שמוציא ניצו ועד שגומר פירותיו כד חמשים יום. כך משעה שיצאו ישראל ממצרים ועד שקבלו את התורה חמשים יום. ואימתי קבלו אותה בחדש השלישי לצאת בני ישראל . רבי יהודה בר' סימון אמר תרתי מה תפוח זה את נותן בו

איסר

יד יוסף יט ויק"ר פ' כ"ג : כ איכה רבתי פ"א סי' ס' . קדושין ד' ע"ב . ויק"ר פ' כ"ג : כא ויק"ר פ' כ"ג סי' ו' : כב שבת ד' פ"ו ע"א . וע"ש בתוספות : כג שבת ד' פ"ח : כד בכורות ד' ח' ע"א ליתא שבעים יום :

מתנות כהונה

את שמע . בויקרא רבה פכ"ג גרס על שמע ועיין שוב שם ביאור המאמר כולו : **ה"ג עבור** לפני התיבה ליתא הכא אמרין כו' : **בורסגניות** . לפי הענין הוא עול או מס ולא מצאתי לו חבר : **בגאולת** מחר . הגאולה העתידה במהרה קורא כן כדאמ' בפ' חלק אימתי קאתי בר נ"ל מחר : **כגון** חלמיש כו' . כל אלה שמות מקומות והם היו דרים רשעי אומות העכו"ם מעמון ומואב כדאיתא בפרק עשרה יוחסין . ובאיכה רבה בפסוק פרשה ציון בידיה ובויקרא רבה פ' כ"ג : **מה** כתיב תמן. כלומר על אותו עת כתוב מקרא זה יי בדד ינחנו : **כמושין** בעוה"ז . קודם ביאת המשיח וימות המשיח נקרא עוה"ב כמו שנתבאר בב"ר פ' מ"ג חגיגה וכן הוא סוף מסכת כתובות : **ה"ג** בויקרא רבה פ' כ"ג אינה בטילה אלא על גבי ריחה . ופירושו הריח אינו בטל ממנה עד שבטלה היא וכלתה לגמרי ושוב נתבאר גם המאמר כולו : **ה"ג** תחלה וסוף כך ישראל הן הן לעולם הזה והן הן לעה"ב מה שושנה זו נכרת בין העשבים כך ישראל נכרין : **ה"ג** בין החוחים עכשיו שאתם נכנסין לארץ כנען : **היו** דומין לשושנה בין החוחים אנו כו' : **כתפוח** מה התפוח הזה . עיין עוד מזה בשמות רבה פט"ו : **שאין** לו צל ס"א גורס ענף : **כך** ברחו אומות העולם כו' . כמו שדרשו חז"ל בפסוק ה' מסיני בא וגו' כדאיתא בספרי ובתנחומא ובספר הזוהר פרשת בלק : **את** נותן בו . בעדו

ענף יוסף

שהחוחים היו סמוכים זה בזה ואולי קצץ אחד החוחים היה ניזק ג"כ החוח שהשושנה בו . ולכן כדי שלא תקצץ השושנה הניח את כולם . וכן בנמשל לפי שישראל צריכין להמון העולם שאם יאבדו לא יהיה להם קיום . ע"ד פן תהיה הארץ שממה וגו' . וצריכים להם ישראל לעבודת הארץ ולישובו של עולם לכן יחיה המין כל העולם בעבורם [יפ"ת] : (ז) [ר"א אזל לחד אתר . אמרין ליה כולי האי לון לינא חכים כו'] . אחי ידידי העולה על לבך שר"א היכמא בתחילה היה עם הארץ עד שלא ידע להתפלל ולפרוס על שמע בודאי היה אדם גדול ורב בלימודיות כאמרם ז"ל בהוריות על ר"י גודגדא ור"א חסמא . שיודעין לשער כמה טיפין בים . ורבן גמליאל רצה להושיבן בראש ע"ש . אמנם זאת היתה לר"א אחר כל גדולת והפלגת מעלותיו בתורה בעת ההיא . שכ"ז עדיין לא היה בקי ורגיל במנהגי הקריאה והניגון לעיבר לפני התיבה ע"פ הכללים המסורים לנו . כי הענין הזה היה קטן בעיניו . ע"כ אמרו האנשים הסמה אליו על מגן צווחין ליה רבן עד שלמד גם את אלה . ולא חסר כלום . או כבודו כראוי . כי נמצא בהם :

לבעבר

עץ יוסף

להיות נסים אחר אחר הריח. כי במאמר זה שנתחייבו בכל מה שישמעו עמו נחת רוח לגמרי . ואע"ג דמקמי מתן תורה אמרו כל אשר דבר ה' נעשה . אפשר על קבלת עשרת הדברות לבד . ועוד שבקדימת נעשה לנשמע כמה מעלות טובות שאחז"ל שהורו על תמימות לבם ושנדמו למה"ש [יפ"ת] ועיין מ"ש לעיל פ"א סי' י"ב בענף מעלת קדימת נעשה לנשמע : (ז) **א"ל פרוס את שמע** בויק"ר פ' ל"ג גרס על שמע: **לינא חכים** איני חכם בזה כלומר איני יודע : **עבור לפני התיבה** אמר להו לינא חכים אמרין דין. כצ"ל וכן הוא בויק"ר שם : **דמתגלגלין ביה** שמתפארים בו שהוא אדם גדול. לשון גלוג לאמך [יפ"ת] ויש מפרשים שסורחים בשבילו : **על מגן** סרגוס ועבדתי חנם ותפלתי מגן. וכן בלשון ישמעאל [מוסף הערוך] : **נתכרכמו פניו** פי' נתכרכמו פניו : **חולניות** חולה : **תני ליה עובדא** ספר לו המעשה. א"ל רוצה רבי ללמוד. א"ל אין פי' אני רוצה . ולמדו : **אתחסם ר"א** יש מפרשים שהיו קוראין אותו חסמא ע"ש לא תחסום שור . וקשה איך יקרא הסמא שם גנאי על שהיה מקודם פיו חסום ולא ידע להשיב . ועוד הא קראו חסמא אחר שידע לפרוס על שמע ועבר לפני התיבה. ע"כ נראה כמו שפי' המת"כ על שם שנתחזק. ובכמה מקומות מצינו שנקרא ר"א בן חסמא. ואע"פ שלפי מה שכתבתי לא היה בן חסמא אלא שהיה נקרא הסמא על שם טעם הנ"ל. מ"מ אין צריכין לדחוק שנת בן. כיון דתיבת בן הוא שם התואר. מה לי אם נקרא חסמא או בן חסמא. והכל סובב על קוטב אחד : **אתחסם** פי' נתחזק. כהיא דגרסינן בפרק המביא כדי יין ברעפים ההיים מפני שצריך לחסמן ופרש"י להקבוחם בעסק ראשון הם מתחזקים ומתקשים [יפ"ת] : **דיהוון גוברין בכל מילי** פי' יהיו אנשים בכל דבר : (ח) **רוח צפון** יוצאה ומטה אותה כלפי דרום והחוח עוקצה. רוח דרומית יוצאה ומטה אותה כלפי צפון והחוח עוקצה אעפ"כ. כצ"ל וכן הוא בויק"ר פ' כ"ג: **ארנוניות בורסגניות** מיני מסים הם: **כלפי אביהם שבשמים**. ולא יסורו ממנו וגם לא יהרהרו אחר מדותיו ואין תולין הדבר במקרה. אבל מצפים מה' שיושיעם. ולהכי מייתי עיני תמיד אל ה'. ואע"פ שהמזמור הזה בשם דוד נכתב. תפלה הוא כנגד כל ישראל. והראיה דמסיים ביה פדה אלהים את ישראל [יפ"ת] : **בגאולת מחר** הגאולה העתידה במהרה קורא כן כדאיתא בפרק חלק אימתי קאתי בר. א"ל מחר : **כגון חלמיש כו'** כל אלה שמות מקומות ובהם היו דרים רשעי עמון ומואב כדאי' ביבמות דף ע"ז קידושין דף ע"ב ובאיכה רבתי פסוק פרשה ציון בידיה ובויק"ר פ' כ"ג : **הה"ד זאת ירושלים כו'** ואע"ג דהיינו בזמן שהיו ישראל במקומות ההם. ועתה מפוזרים. מ"מ ילפינן מינה שה' יסבב את ישראל בצריהם. ונפקא מינה שכן יהיו בכל מקום עד שיגאלם: **והיו וגו'** משרפות סיד מה כתיב בהו ה' בדד ינחנו. כצ"ל וכן הוא בויק"ר הנ"ל. ופי' מה כתיב בהו. בישראל. וכדמפרש בספרי אמר להם הקב"ה לישראל כדרך שישבתם יחידים בעוה"ז ולא נהניתם מן אוה"ע כלל. כך אני עתיד להושיבכם לע"ל. ואין אחד מן אוה"ע נהנים מכם כלום: (ט) **והיא כמושה** פי' נקמש . ודבר זה מיוחד בשושנים יותר מכל הצמחים. שהם יותר רכים מכל הצמחים. ולכן הפרכיפסוס בהם יותר. וכן הפרחתה בטל הוא יותר מכל צמחים שכל עליה מוסגרות בגבשול שלה הנקרא קונ"ה. וכשירד הטל עליה תפתח ויתפשטו עליה בתוך כ"ד שעות. וכן ישראל גלותם מכל גלות אוה"ע כמ"ש באיכה רבתי גבי גלתה יהודה מעוני. והגאולתם בגאולה תהיה גדולה וחזקה בפתע פתאום בלי הדרגה כהגלתם כל האומות [יפ"ת] : **והיא כמושה** והא דכתיב בין החוחים אתא לאתר שע"י שהיא בין החוחים שאין להם עלים ושרשים שיגיע עליה לכך השרב מכה אותה הרבה [יפ"ק] : **שצלו של עשו קיים** היינו מערכת מזלם על דרך סר צלם מעליהם [יפ"ת] : **אינה בטלה לעולם** אלא על גב ריחה. וכן הוא בויק"ר שם. כלומר שאינה בטלה לעולם. אלא תמיד היא עומדת על גב ריחה. שלעולם ריחה נשאר בה ואינה בטלה ממנה שאפילו כשהיא יבשה. ובאיזה אופן שתהיה עומד ריחה בה. וכמ"ש בזוהר שמות דף כ' ע"א שאפילו שמקצן אותה בגוד והוא מתהפך ללבן לעולם ריחו לא זז ממנו. וכן ישראל אין ריח מצות ומע"ט בטל מהם שאפילו שהם בגלות לעולם מקיימים מצות ומע"ט. ואפשר שהגירסא מה שושנה אינה נטלת אלא ע"ג ריחה כך ישראל כו'. אין ניטלין כו'. ופי' שהשושנה אינה נלקטת אלא בשביל ריחה [יפ"ת]: **שושנה זו אינה אלא לריח כו'**. כי דבר מאכל הוא לעצמו לאכול ולשבעה. וא"כ היא כמו שהיא נבראת לעצמה. אבל הדבר המורכת שריחה נודף למרחוק הוא כאילו אינו מכוונת מצד עצמה רק מצד ריחה. כך הצדיקים המאושרים בכל דור שהם צדיקים מלידה ומבטן בלי הגברה. כלומר צדיקים המאושרים בעולם שהם צדיקים גמורים מעת הולדם. הנה לא נבראו בעבור עצמם כי הם נשמות טהורות. ורק בעבור גאולתן של ישראל שיגיע עליהם זכותם עד שיזכו לגאולה: **תחלה וסוף** כלומר שמתחלה ועד סוף סעודה שהיא לריח אינה נאכלת ועומדת לפניהם בכל הסעודה: **הן הן לעוה"ב** שהם קיימים לעולם ע"ד ולא דבר ה' למחות את שם ישראל. כן יעמוד זרעכם וגו' וכאלה רבים. וגם כן יהיו לפני ה' תמיד שלא יחליפם באומה אחרת כמ"ש גבי ה' האמירך היום כו' [יפ"ת]: **נכרים בין או"ה** כצ"ל כלומר הם נכרים בהנהגתם הטהורה והטובה ביניהם : **לשבתות ויו"ט** שהם ימים הקדושים. כך הם מתוקנים לגאולת מחר. שאז יהיה עיקר הקדושה והתענוג : **הייתם דומים לשושנה**. אע"ג דאמר לעיל גוי מקרב גוי אלו ואלו כו'. מ"מ היו גדורים מן הערוה כדאיתא בויק"ר פ' ל"ב ובהא מילתא הוא דהוי כשושנה בין החוחים [יפ"ת] : (י) **הכל בורחים ממנו כו'** כוונת המאמר שאילן התפוח אין אדם נהנה בצלו לפי שאין לו צל גדול כשאר אילנות. מ"מ מי שהוא חכם. לתקות טובת הפרי וריחו ומתיקותו וערבותו אל החיך ישתוקק לישב בצל המועט ההוא. כך אע"פ שיסורין באין על האדם שעובד את השם. ואינו מצליח בעוה"ז בהיותו יושב בסתר עליון ובצל שדי יתלונן. ראוי לו שלא יעזוב תומו בהיותו מקוה השכר העתיד לבא ומתיקותו וערבותו למכירים בו: **כך ברחו אוה"ע משבת כו'**. לפי דרש זה דודי קאי אהקב"ה וכן הוא בהדיא בש"ר פ' י"ז: **יכול אף ישראל כן** דאיתא בפסוק ויוצא משה את העם ב' פירושים. פי' אחד כפרש"י כחתן שיוצא לקראת כלה. פירוש ב' איתא בילקוט בהעלותך בע"כ. וזה שאמר יכול כו' וכפירוש הילקוט. ת"ל בצלו כו' וכפרש"י [הסיפא אמרים] : **מוציא ניצו** פי' הנצת פירותיו קודם לעליו. ובפרק ר"ע הקשה ר"ת שהרי אנו רואים שגדל כשאר אילנות. ומפרש דהשתא היינו אתרוג. וריח אפך כתפוחים מתרגמינן כריחא דאתרוגא. ואתרוג פריו קודם לעליו דדר באילנו משנה לשנה ואחר שנה נושרין עליו של אשתקד ובאין עלים אחרים הוי פריו קודם לאותן עלין : **כך ישראל כו'** ולפי דרש זה קאי דודי אהקב"ה וה"ק קרא כשם שנא' להפות תוספת שבח על עצי היער כן השיגני דודי זה הקב"ה בין הבנות היינו אוה"ע כי הם לא רצו לקבל התורה אפילו לאחר השמיעה. וישראל הקדימו נעשה לנשמע. הרי שיש הפרש גדול ביניהם מן הקצה אל הקצה : **זה ניצו קודם לעליו כו'**. מדמה המעשה לפרי. והשמיעה לעלין. כי המעשה עיקר כמ"ש ולא התלמוד עיקר אלא המעשה [רש"א] : **ואימתי קבלו אותה בחדש כו'** סיפא דקרא ביום הזה ומינה מוכח דחמשים יום היו כדאי' בשבת דף פ"ז ע"ב. [הסיפא אמרים] : **את נותן בו** כעדו ושמוכתו : **ואת מריח בו** כמה ריחות .

בילהוט

איסר ואת מריח כד כמה ריחות. כך אמר להם משה לישראל אם מבקשין אתם להגאל בדבר קל אתם נגאלין. לאחד שלקה ברגליו וחזר על כל הרופאים להתרפאות ולא נתרפא. ובא אחד ואמר לו אם מבקש אתה להתרפאות בדבר קל אתה מתרפא. טפול לך גללי בהמה. כך אמר משה לישראל אם אתם מבקשים להגאל בדבר קל אתם נגאלין (שמות יב) ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם אמרו לו משה רבינו הדא מיסרתא דאזובא בכמה היא טבא. בארבעה מיני או בחמשה מיני. אמר לון אפילו בחד. והיא גרמה לכון לירש בזת מצרים ובזת הים ובזת סיחון ועוג ובזת ל"א מלכים. לולב שהוא עומד על אדם בכמה דמים ויש בו כמה מצות עאכ"ו. לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון. ר' יהודה בר סימן אמר חורי משל למלך שהיתה לו אבן טובה ומרגליות. ובא בנו ואמר לו תנה לי. א"ל לך היא ושלך היא ולך אני נותן. כך ישראל אמרו לפני הקב"ה (שם טו) עזי וזמרת יה אמר להם הקב"ה לכם היא ושלכם היא ולכם אני נותנה ואין עוז אלא תורה. שנא' (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן: (יא) א"ר לוי שלש קוויות טובות קוו ישראל על הים קוו לתורה קוו לדגלים קוו למשכן. קוו לתורה דכתיב בצלו כה חמדתי וישבתי. קוו לדגלים דכתי' חמדתי. קוו למשכן דכתי' וישבתי המד"א (ש"ב ז) כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישראל ממצרים. כההיא דא"ר מנחמן (שמות טו) ויצאו אל מדבר שור. מלמד שנתנבאו על עצמן שעתידין להעשות מחנות מחנות דגלים דגלים שורות שורות כמטעת של כרם. ופריו מתוק לחכי. א"ר יצחק אלו כו י"ב חדש שעשו ישראל לפני הר סיני מתמתקים בד"ת מה טעם ופריו מתוק לחכי. לחכי היה מתוק אבל לחיך אוה"ע היה מר כלענה. (ויקרא א) מאהל מועד. אמר ר"א כז אע"פ שנתנה התורה מסיני לא נענשו ישראל עליה עד שנתפרשה להם באהל מועד. לדיוטגמא שהיא כתובה ומחותמת ונכנסה למדינה ולא נתחייבו עליה בני המדינה עד שנתפרשה להם במדינה. כך אע"פ שהתורה נתנה בהר סיני. לא נענשו עליה עד שנתפרש להם באהל מועד. הה"ד עד שהבאותיו אל בית אמי זה הר סיני. ואל חדר הורתי זה אהל מועד. שמשם נתחייבו ישראל על ההוראה. אמר ריב"ל כח אילו היו האומות יודעים מה היה אהל מועד יפה להם. באהליות וקסטריות היו מקיפין אותו. שעד שלא עמד אהל מועד היו שומעים קול הדבור ונתרזין מתוך פניקטיהון. הה"ד (דברים ה) כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים. א"ר סימון דיפרוספין היה הדבור יוצא סם חיים לישראל וסם המות לאוה"ע. סם חיים לישראל (שם ד) כאשר שמעת אתה ויחי שמעת וחיית. וסם המות לאוה"ע שמעו ומתו. לפיכך הוא אומר תחת התפוח עוררתיך: (יב) מאהל מועד כט תני ר' חייא שמשם היה קול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל. א"ר יצחק עד שלא עמד אהל מועד היתה נבואה מצויה באוה"ע. משעמד אהל מועד פסקה נבואה מהם. משם אחזתיו ולא ארפנו. ואם תאמר והלא בלעם בן בעור נתנבא. אמיר לטובתן של ישראל נתנבא. שנא' (במדבר כד) מה טובו אוהליך יעקב (שם כג) לא הביט און ביעקב. כי לא נחש ביעקב. מי מנה עפר יעקב (שם כד) דרך כוכב מיעקב וירד מיעקב: (ג) הביאני אל בית היין. ר' מאיר ור' יהודה. ר"מ אומר אמרה כנסת ישראל הושלט בי יצר הרע ביין ואמרתי לעגל (שמות לב) אלה אלהיך ישראל. הדין חמרא כד עלל בבר נש הוא מערבב ליה. א"ל ר' יהודה דייך מאיר אין דורשין שיר השירים לגנאי אלא לשבח. שלא נתן שיר השירים אלא לשבחו של ישראל ומהו הביאני אל בית היין. אמרה כנסת ישראל הביאני הקב"ה למרתף גדול של יין זה סיני. ונתן לי שם דגלי תורה ומצות ומע"ט. ובאהבה גדולה קבלתי אותם. ר' אבא בשם ר' יצחק אמר אמרה כנסת ישראל הביאני הקב"ה ל למרתף גדול של יין זה סיני. ונתן לי משם התורה שנדרשת מ"ט פנים טהור מ"ט פנים טמא מנין ודגל"ו. ומאהבה גדולה קבלתיה שנאמ' ודגלו עלי אהבה. ר' יונה אמר שני חברים שעוסקין בדברי הלכה זה אומר בית אב של הלכה לא וזה אינו אומר בית אב של הלכה. אמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה. א"ר אחא עם הארץ שקורא לאהבה איבה. כגון ואהבת ואויבת. לב אמר הקב"ה ודילוגו עלי אהבה. א"ר יששכר תינוק שקורא למשה משה לאהרן אהרן לעפרן

עפרן

יד יוסף כה נראה דהני תיבות המדתי וישבתי מיותר. ודו"ק: כו מכילתא סוף פרשה המתחלה בחדש השלישי: כז ויק"ר פרשה א': כח תנחומא סדר תרומה. במדבר סי' ג': כט ויק"ר פרשה א': ל תנחומא סדר במדבר סי' י': לא עיין לעיל פ"א סי' ט"ז: לב עיין בספר חסידים סי' י"ח:

מתנות כהונה

בעדו יתמורכו: ה"ג אמר להם משה לישראל אם מבקשין: ה"ג ולא נתרפא ובא א' ואמר לו. טפול הדבק סביבו: מיסרתא. אגודה: בכמה היא טבא. כמה היא צריכה להיות בזה בד' מיני כו': מיני בילקוט בפ' אמור גרסי' מנה ועיין בויקרא רבה פ"ל הגירסא כהוגן: עזי. דורשו כמו העוז שלי. כלומר יהא שלי: קוו לתורה כו'. כמו שדרש בראש היקרא אני חמדתי לקבל תורה ולישב בצלו ולא האומות. או י"ל דדרש בצלו על התורה כד"א כי בצל החכמה: דכתיב חמדתי. שחמדו להיות לדגלים כדלקמן בסוף הפסוק: שנים עשר חדש. שבהו בהר סיני י"ב חדש פחות י' ימים כמו שפרש"י בפרשת בהעלותך: מאהל מועד. כלו' כתיב ויקרא אל משה וידבר אליו מאהל מועד לאמר וכן דרשוהו בריש פ' ויקרא רבה פ"א ועיין בוב שם: ההוראה הורתי דרש ל' הוראה. דיפרוספין. כמו דו פרצופין ול' קצרה דבר. וה"נ בהדיא ריש ויקרא רבה. וחיית. ומלת אתה מוסף את עצמה אחר ויחי: וסם המות כו'. ממלת אתה קדייק אתה חיים ולא או"ה ובויקרא רבה הגירסא נשמעת דייק מדכתיב עוררתיך כזה שהוא מעורר הישן כך הקב"ה היה מעורר אותם להחיותם כמו שנאמר נפשי יצאה בדברו וכמו שדרשו חז"ל ובויקרא רבה לא גרס ליה: היה נפסק כו'. עיין בפירש"י ריש ויקרא ובתורת כהנים ובבמדבר רבה סוף פרשה י"ד: לטובתן כו'. ולולא זאת לא היתה הנבואה שורה עליו: הביאני זה סיני ונתן לי גרסי': ה"ג ומ"ט פנים טמא מנין ודגלו ומאהבה כו': בית אב. עיקרה ושרשה על אמתתה: אמר הקב"ה ודגלו כו' קבילא ורבוי דבריו ערבין וחביבין עלי אע"פ שלא כיון את ההלכה: כגון ואהבת ואייבת גרס כו' עד אהבה ודלגו עלי אהבה אמר כו' וה"ג בילקוט: למשה. כחולם הוא קורא משה בפתח ככתיבתו וכן אהרן עפרן בקי"ש פתוחה כי ספריהם לא היו מנוקדים

אמר

עץ יוסף

ובילקוט הלשון וריחו טוב מכל הילגות. ובזוהר אחרי מות דף ע"ד ע"א ריחיה דקיק מכל שאר אילני ועיין תענית דף כ"ט ע"א כריח שדה וגו' שדה של תפוחים [רד"ל]: טפול הדבק סביבו: מסורתא אגודה: בכמה היא טבא כמה צריכה לשוות שוה: בד' מיני עשרים גרה השקל תרגום ירושלמי עשרין מעין סלעא. פי' מעין [תוספת הערוך] ובילקוט גרס מנה: אמרו לפני הקב"ה עזי חמרת יה. הכוונה שבקשו שתנתן להם התורה. ודרשי עזי כמו העוז שלי כלומר יהא שלי: א"ל הקב"ה לכם היא. פי' מעיקרא כשקניתי קנין התורה. לכם קניתיה. על דעת שילמדו אותה ישראל שכך התניתי במעשה בראשית אם ישראל מקבלין התורה כו'. וזה לכם היא: ושלכם היא פי' אף כשהסכימו ליתנה לכם ולא להחזיר אותה מהטעם שאמרו במס' שבת שהשיב מרע"ה למלאכים כלום לתגרים ירדתם. וזהו שאמר ושלכם היא. ולא למלאכים. גם הכוונה ושלכם היא ראויה התורה ולא לאו"ה לפי שתחלתן יוכיח שבע מצות שקבלו לא קיימו כמו שאמרו בב"ק דע"ז ז' מצות שקבלתם היכן קיימתם: ולכם אני נותנה לרמוז דלא זו בלבד שאני נותנה לישראל ולא לאחרים אלא אף זו אעשה אמר הקב"ה לדור המדבר דווקא לכם אני נותנה ולא לדור אחר אף שהם ישראל כמ"ש ברבה על פסוק עמד וימודד ארץ מדד הקב"ה כל הדורות ולא נמצא דור ראוי לתורה כדור המדבר [אלגזי בספר שמע שלמה]: (יא) בצלו חמדתי דרש בצלו על התורה כד"א כי בצל החכמה: חמדתי שחמדו להיות דגלים כדלקמן בסוף הפסוק: מדבר שור מלמד שנתנבאו כו' דרש מדבר מלשון דבור כמו [שיר השירים ג'] ומדברך נאוה. [דברים ל"ג] ישא מדברותיך. ותיבת שור מלשון שורה. ומפרש שיצאו אל מדבר שור שיצאו אל הדבור והתנבאו בדיבורם שעתידין להעשות שורות שורות כנטעי כרם: י"ב חדש כדאיתא במכילתא [הובא ברש"י סדר בהעלותך] סוף פרשה המתחלת בחדש השלישי. שהיו י"ב חדש פחות עשרה ימים נגד ההר לצד מזרחו של הר כו'. ור"ל שהרי בר"ח סיון באו לסיני וכתיב ויהי בשנה השנית בעשרים לחדש נעלה הענן וגו' ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני הרי י"ב חדש פחות עשרה ימים: מאוהל מועד כלומר כתיב ויקרא אל משה וידבר אליו מאהל מועד לאמר. וקשה ליה דהו"ל לומר ויקרא אל משה מאוהל מועד וידבר ה' אליו לאמר דבר אל בני ישראל וגו' שלא להפסיק בין וידבר אל לאמר כדרך הכתובים תמיד. גם קשה ליה קושיא הספרי דכאן משמע שדיבר אתו מאהל מועד וכתוב אחד אומר ודברתי אתך מעל הכפורת. וכן הקשה בבמדבר רבה פ' י"ד בסוף. לכן מתרץ ר"א דמאהל מועד אינו דבק עם וידבר אלא עם לאמר בר"ל שמאהל מועד ואילך ניתנה תורה לאמר אמירה גמורה דהיינו הוראה. ומש"כ עד השתא: לדיוטגמא ר"ל משל לכתב כתוב בו גזרת המלך על בני מדינתו. ולכך המשל היא לומר שאע"פ שהיו קצת המצות נודעות לישראל תחלה כדכתיב והודעתי את חוקי האלהים ואת תורותיו עכ"ז מאחר שלא נלמדו בהוראה עד אהל מועד לא היו נענשים דמאי תפסיתו לוותר להו אדעתין. כגזירת המלך על בני מדינתו שאע"פ שהיא כתובה ומחותמת ונכנסה אינה מפורסם לבני המדינה עכ"ז אין מענישין על העבר עד שמתפרש להן בכרכסיא. דאל"כ יאמרו לאו אדעתין: עד שנתפרשה להם במדינה ברבה גרס עד שמתפרשה להם בדימוסה של מדינה. ופי' המעריך ברחוב העיר א"נ מקום המושב: בית אמי זה הר סיני שהתורה נקראת אם כאומר כי אם לבינה תקרא ואז"ל אם: זה אוהל מועד דרש הורתי לשון הוראה: באהליות אהלים כמשמעו כדי שיעמוד בחוזק ויהיה לו סמוכים מחה ומכה: וקסטריות פי' גזוזטראות: ונתרזין מתוך פניקטיהון פי' הטילו רעי בתוך היכליהם. שהדבור נכנס בבתיהם כדאמר בתנחומא: פניקטיהון לך יובילו מלכים שי תרגומו מפמיקטיהון [פי' מהיכליהן] לך ייתון מלכייא קרבנא: קול אלהים חיים וגו' מדבר מתוך האש כמונו ויחי. ופירושו לריב"ל מי הוא שנשמע כמוהו ועמד בבוריו. דודאי נזדעזעו כמותו. ולכן אנו יראים שאם עוד נשמע הקול נמות מאחר שאין בריה יכולה לסובלו. ופי' ויחי לשון בריאות כמו ויחי מחליו. וקרא השמע עם קול ה' כאשר שמעת אתה ויחי מפרש ריב"ל אם נמצא אחר ששמע כמותך ונשאר בבוריו. לא ודאי. אלא כולם נזדעזעו כמותך. וא"כ דבר גדול הוא שמיעת קול ה' שלא נהיה כמוהו בעולם מאחר שכל ששמע הקול מזדעזע: א"ר סימון כו' ר"ל שר"ס סבר שאו"ה מתו. כלומר רבים מהם מתו או היו קרובים למות. ודייק מיתורא דאתה משמע אתה היתה שמיעתך השוה. ולהכי הכי פירושו מי כמוך ששמע ויחי כמוך שאתה חיית ולא זולתך. ומפרש ויחי כפשוטו. וקרא דמי כל בשר מפרש ר' סימון הכי. מכיון דאין מי ששמע ויחי זולתינו שנעשה לנו נס א"כ אנו יראים פן נמות מכיון דשמיעת הקול מסוכנת דלאו כל שעתא ושעתא מתרחש ניסא. או שמא להזיק כוחנו לא מהנו בשעה ראשונה אבל בפעם אחרת נהפעל יותר עד שנמות [יפ"ת]: דו פרצופים מפני שהקול היה נהלך לישראל ולאו"ה לכל אחד כענינו קאמר דו פרצופים. פי' שני צורות: שמעת ויחי אתה שמעת וחיית אבל או"ה שמעו ומתו. וכן הוא בהדיא בויק"ר: תחת התפוח עוררתיך כזה שהוא מעורר הישן. כן הקב"ה היה מעורר אותם להחיותם כמו שנא' נפשי יצאה בדברו: (יב) היה נפסק עיין ברש"י ריש ויקרא ובתורת כהנים ובבמדבר רבה פ' י"ד: נבואה מצויה באו"ה אין הכוונה לדבור מיוחד בהגלות שכינה. אלא הכוונה הטבעית והוא השגתם מהשפע המופע על השכל כפי הכנתם. שתחלה היתה נבואה זו מצויה באו"ה כי הראוי ומכוון עצמו אליה היה משיג מה שהכינו להשיג. אמנם משהוקם המשכן גם מין השכל הטבעי ההנבואה ג"כ נסתלקה מהם: והלא בלעם בן בעור כו' לא הקשה מנבואותיו של בלעם המפורסמות שדבר ה' בו בהגלות השכינה. כי ידוע שזה לטובת ישראל להשיבו אחור ויתהפכתו הרע. רק מקשה ממה שהיה מתנבא מתחלה שהיה מפורסם באומות להגיד עתידות וכיוצא ולכן אמר לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך. וזה מגיד הכנתו בכללו היה. מכאן הוקשה להם למה לא נסתלקה ממנו השגה זו אחר שהוקם המשכן אם ה' הסיר ההשגה מכל המוכנים לה משהוקם המשכן והשיב שנבואות בלעם הוצרכו להגיד שובחן של ישראל שאילו אחד מישראל ברכם יאמרו או"ה שקר דבר. אבל בהיות בלעם השונא המברך את ישראל ישימו או"ה יד לפה כדאי' בדברים רבה פ"א. ולכן לא הסיר ה' מבלעם כח נבואתו מתחלה כדי שיהיה מוכן באחרונה וגם כדי שיתפרסם באו"ה אמתת דבריו [יפ"ת]: (יג) דגלי תורה ומצות. שהם תבלין ליצה"ר כמו שאמרו חז"ל: מ"ט פנים טהור כו' הכוונה שהתורה בעצמה היא מנין ס' רבוא אותיות. ואם תחשבן כאשר הם עתה תמצאם ע"ד שהיא אצלנו. ולעתיד יחברן ויצרפן ה' באופנים וצירופים הרבה. ומכל צירוף יהיה פנים לתורה פנים חדשות. ולכן יעלו הצירופים לפנים הרבה [רמב"ן]: בית אב עקירה ושרשה על אמתתה. וזה אינו אומר עיקרה ושרשה על אמתתה. ועיין לעיל פ"א סי' ט"ז ששם הגירסא נכונה וע"ש מ"ש: אמר הקב"ה ודגלו כו' קבילה ורבוי דבריו ערבין עלי אע"פ שלא כיון את ההלכה: שקורא לאהבה איבה כו' וזה מחמת גודל אהבתו יתברך עלינו חביב עלינו גם טעותו אחר שהקב"ה יודע שיצא ממנו בתמימות ובכוונת הלב. כי החשיבות בעיני ה' הוא רק אם יעבדנו האדם כפי יכלתו. וזהו ודילוגו עלי אהבה: למשה כחולם. הוא קורא משה בפת"ח ככתיבתו. כי ספריהם לא היו מנוקדים. אמר לדבר רבו של

יואב

עפרן. אמר הקב"ה ולגלוגו עלי אהבה. א"ר חוניא לג לשעבר אדם מראה איקונין באצבעו והיה נזוק ועכשיו אדם מניח ידו על האזכרה כמה פעמים ואינו נזוק. ולא עוד אלא שאמר הקב"ה ונודלו עלי אהבה. ורבנן אמרי אפילו לד התינוק מדלג על האזכרה כמה פעמים ואינו נזוק. ולא עוד אלא אמר הקב"ה ודילוגו עלי אהבה. א"ר ברכיה. אפילו אותן הרגולין שתגל יעקב באביו המד"א (בראשית כז) ואת עורות גדיי העזים הלבישה על ידיו אמר הקב"ה בהן אני משרה שכינתי. הה"ד (שמות כו) ועשית יריעות עזים. ולא עוד אלא שאמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה. ודיגולו עלי אהבה. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי. אמרה כנסת ישראל הביאני הקב"ה למרתף גדול של יין זה סיני. ושם ראיתי מיכאל ודגלו. גבריאל ודגלו. וראו עיני טקסים של מעלה. ואהבתי אותם. באותו שעה אמר הקב"ה למשה הואיל ורצונם של בני לחנות בדגלים. יחנו בדגלים. הה"ד (במדבר ב) איש על דגלו באותות: (יד) סמכוני באשישות לה בשתי אשות. באש של מעלה ובאש של מטה. ד"א סמכוני באשישות בשתי אשות. תורה בכתב ותורה בפה. ד"א סמכוני באשישות. באשות הרבה. באש של אברהם. ושל מוריה. ושל סנה. ובאשו של אליהו. ושל חנניה מישאל ועזריה. ד"א סמכוני באשישות אלו ההלכות המאוששות. רפדוני בתפוחים אלו ההגדות שריחן וטעמן כתפוחים. כי חולת אהבה אני אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כל חלאים שאתה מביא עלי בשביל להביאני לך. ד"א כי חולת אהבה אני אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כל חלאים שאוה"ע מביאין עלי בשביל שאני אוהבת אותך. ד"א כי חולת אהבה אני. אע"פ שאני חולה. אהובה אני לו. תני עד שלא יחלה אדם אוכל מה שמוצא. כיון שחלה מבקש לאכול כל מיני תענוגים. א"ר יצחק לשעבר היתה התורה כלל. והיו מבקשין לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד. ועכשיו שאין התורה כלל היו מבקשין לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה. א"ר לוי לו לשעבר היתה פרוטה מצויה והיה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה והלכה ותלמוד. ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שהן חולים מן השעבוד אין מבקשין לשמוע אלא דברי ברכות ונחמות: (טו) תני רשב"י לז בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומין לבן מלך שעמד מחליו. א"ל פדגוגו ילך בנך לאיסכולי. א"ל המלך עדיין לא בא בני בזיוו. שנשתנה מחליו. אלא יתעדן ויתענג בני בשלשה חדשים במאכל ובמשתה. ואחר כך ילך לאיסכולי. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין משעבוד טיט ולבנים. אמרו לו מה"ש הרי השעה תן להם את התורה. אמר להם הקב"ה עדיין לא בא זיותן של בני משעבוד טיט ולבנים. אלא יתעדנו בני עד ג' חדשים בבאר ומן ושליו. ואח"כ אתן להם התורה ואימתי בחדש השלישי: (טז) בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא ואלו הן ר' יהודה ור' נחמיה ור"מ ור' יוסי ורשב"י ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ור' אליעזר בן יעקב. שלחו אצל זקני הגליל ואמרו כל מי שהוא למד יבא וילמד. וכל מי שאינו למד יבא וילמוד. נתכנסו ולמדו ועשו כל צרכיהן. כיון שהגיע זמנם להפטר אמרו מקום שנתקבלנו בתוכו אנו מניחים אותו ריקם. חלקו כבוד לר' יהודה שהיה בן עיר. ולא שהיה גדול מהם בתורה. אלא מקומו של אדם הוא מכבדו. נכנס ר' יהודה ודרש (שמות לג) ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה. נאמר כאן הרחק ונאמר להלן (יהושע ג) אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה. מה רחוק שנא' כאן אלפים אמה. אף הרחק האמור להלן אלפים אמה. והיה כל מבקש משה אין כתיב כאן. אלא מבקש י"י. לח מכאן למדנו שכל מי שמקבל פני חברים. כאילו מקבל פני שכינה. ואתם אחינו רבותינו גדולי התורה מי שנצטער בכם עשרה מיל או עשרים או שלשים או ארבעים כדי לשמוע

יד יוסף לג שוח"ט מזמור כ'. תנחומא ס' במדבר סי' י': לד ודגלו עלי גימט' קטן: לה מ"ס פ' פ"ו: לו מ"ס פ"ו: לז קהלת רבה פ' ג' סי' י"ד: לח תנחומא כי תשא סי' כ"ז. ירושלמי עירובין פ"ה:

מתנות כהונה

חבר לדבר רצו של יואב בזכר עמלק ובספרים ישנים גרס למשה משה לאהרן אהרן ולא גרס לעפרן עפרן: **ולגלוגו**. דבורו המגומגם: **איקונין**. צורה של מלך ובבמדבר רבה פ"ב הגיה נשתנים לשנה: **ונודלו**. אצבע שמראה בו את האזכרה או י"ל גדולתו שהוא מתגדל ושלטו גם בו: **אפי' אותן הדגולין שדגל** בילקוט ובספר ישן גרסינן הדילונין שדלג בילקוט ובספר ישן גרסינן הדולונין שדלג ובערוך ערך דגל הראשון פי' בו ל' ערמה כמו לא פיו תרגום לא ידגול פומיה וכן לקמן והיגולו גרס בילקוט ודילוגו: **טקסים**. תרגום דגלים טקסים: **ואהבתי אותם**. בבמדבר רבה הגירסא יותר נכונה: **סמכוני באש של מעלה כו'**. שאע"פ שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט: **בכתב**. והתורה נקראת אש כמ"ש הכתוב הלא כה דברי כאש נאם ה': **של אברהם**. שקדש שמו של מלך מלכי המלכים בכבשן האש: ה"ג אברהם ושל מוריה ושל סנה ועיין בילקוט כי כן הוא ושל מוריה בשעה שהלך לעקוד את יצחק בנו ראה ענן קשור על ההר כדאיתא התם גם ירד האש מן השמים ושרף האיל תחת יצחק בנו: **של אליהו**. בהר הכרמל נאמר ותרד אש מן השמים וגו': **המאוששות**. החזקות והמאורות והבהירות מלשון אשיות שקורין לנסרג"א: **לאהבני**. להחזירני למוטב: ה"ג בס' ישן אהובה אני לו אני עד שלא כו': **בכלל**. שיחה סדורה וכלולה בידם מתוך שהיה לבם פתוח ואח"כ נתמעטו הלבבות ונתרבו המחלו' וה"ג בס' ישן בהדיא: ה"ג משנה והלכה ותלמוד: ה"ג אמר לו פדגוגו ילך בנך. פדגוג פי' אומן שמגדל בני המלך ועיין בב"ר ס' ח': **לאיסכולי**. בית הספר שבו לומדין התינוקות נקרא בל' יון סכולי וכן פי' הערוך: **בשלפי**. כשנתחלף ועבר הגזירה והיו רשאין לעסוק בדברי תורה ועיין ערך שלף. וכן פי' בס' תוית: **כל מי שהוא למד**. שכבר למד כל צרכו יבא וילמד לאחרים: **ריקם**. בלא ברכה: **וחלקו כבוד** לר"י שהוא בן עיר: ה"ג כל מבקש משה אכ"כ ועיין מזה ויקרא

ענף יוסף

(יד) [לשעבר היתה התורה כלל]. ר"ל שהיו לימודי המשניות והכללות מחולקים לכללים ידועים. כמו י"ג מדות של רבי ישמעאל. ול"ב מדות של רבי נתן. או ע"י מספרם כמו המשנה לא יכרתום. פ"ו נסים. ד' אבות מיקון. [ירושלמי רפ"ב דשקלים]. או גם ע"י מסכתות בענינים שונים. והיה נקל יותר לתלמידים לחזור את למודיהם ולזכור הכללים והענינים. ועכשיו שאין התורה כלל. שרבו הספיקות והפלפולים בכל ענין. וחלוקי הכללים והענינים לא יספיקו עוד. ועל דרך משל גם ממסכת זבחים [עיין שם בהגהות] למדים דיני גיטין וכדומה. וקשה מאד על התלמידים למצוא המשנה איך יזכרו כל אלה הלימודים ואיך יורו אותם גם הם לתלמידיהם אחריהם. מבקשים לשמוע יותר דבר מקרא ודבר אגדה. וכודע מה שכתב הרמב"ם ז"ל באגרתו לר' פנחס הדיין איך היה כבד לפניו ביותר למצוא הדינים שהיו הוא בעצמו. בהלכות שלא באו במקומן במסכת הראוי להן. כמו דין מהלכות רוצח במסכת יבמות וכדומה [מנחות]: [לשעבר היתה פרוטה מצויה כו']. עיין מ"ש כאן. עוד יש לומר טעם ל' כי טבע האדם אם דעתו רחבה. ולא יחסר לו דבר. הנה באלה תאותו. כי מעמיק כדכתיב בהם. וע"פ רוב מתוך שלא יחסר לו כלום באם כלל. ע"כ כשהיה הפרוטה מצויה היו כולם רצים אחרי משנתם. אולם כשאדם הוא במצב לא טוב. הנה מעומדו לא יזוח ממחשבתו וכל היום יתאוה תאוה לדבר מעניינו. וכל אשר ידבר בא יבא נפשו להתענג בקורות זמנו. וכל תשוקתו שיהיה כל דבריו בעניני הספיקות הזמן כי עינו ולבו שם. ע"כ כשהפרוטה אינה מצויה. ונפשם משתוקקים לעסוק מענין הנוגע להם. וזה אינם מצוים כ"כ לעסוק בשמעתתא ולמצוא מיד הלכה אשר עשה המאמר שהוא יהיה סובב והולך על התכונות עמו. את כל אשר קרהו. ע"כ עד שהם ירוצו אחרי האגדה. כי הוא דבר נקל למצוא הפלא ודבר דבר מעניינו של יום ותשואותיו [מנחות]: [אלא דברי ברכות ונחמות]. הם ג"כ רק אגדות. ומוכרע הוא ממקומן שמקבילים דברי ר' לוי לדברי ר' יצחק שאמר ג"כ עכשיו מבקשים לשמוע דברי אגדה. ומה שקראם ברכות ונחמות משום שכוונתם על האגדות ודרשות שהיו דורשים לכבוד האכסנאי ברכה לאכסנאי וברכה לבעל הבית כדלקמן בסמוך סי' ט"ז. ובסוף מסכת ברכות ובברכות דף י"ג ע"א. ויומא דף ע"ח ע"ב. ותענית דף ס' ע"ב. ומועד קטן דף ט' ע"ב. ובב"ר פ' ס'. ופ' ס"ט בסופו. ובמדבר רבה פ"ד. וכן במקומות הרבה. והוא דברי ברכות. ודברי נחמות הם מדרשות שאמרו לניחום אבלים. כדאי' סוף מועד קטן. ב"ק דף ל"ח. ובמקומות הרבה. ועיין כתובות דף ח' ע"ב: (טו) [לבן מלך שעמד מחליו כו']. ולכאורה זה פלא שהקב"ה שהוא רופא נאמן אשר בידו הכל. יעכב נתינת התורה בשביל מומי ישראל. כי לא היה בידו לרפאות את מומם תיכף. אמנם כי ודאי לא כוונו חז"ל על מומי וחולי הגוף כי על זה ודאי היו יכולים לרפאותם ברגע אחד ולא היה צריך לעכבם עבור זה. ועיקר החולי היה חולי הנפשות

עץ יוסף

יואב בזכר עמלק: **לאהרן אהרן** ר"ל בפת"ח. אבל בתוס' במס' ע"ז דף כ"ב ע"א ד"ה רגלא ובהג"א שבת פ"ו סי' י"ג איתא לאהרן הכן [רד"ל]: **לעפרן עפרן** ר"ל בפת"ח הרי"ם: **ולגלוגו** דבורו המגומגם: **איקונין** צורה של מלך: **אדם מניח ידו על האזכרה כו'**. שלשים אותיות התורה כמותו של הקב"ה ויש להם רוחניות והרגש היה להם להקפיד [יפ"ת]: **ונגדולו** פירוש אצבעו שמראה בו את האזכרה. או י"ל גדולתו שהוא מתגדל ושלטו גם בו [מת"כ]: **אותן הדגולין** שדגל. בילקוט ובספר ישן גרסינן הדילונין שדלג. ובערוך ערך דגל הראשון פירשו בו לשון ערמה כמו לא ימשל פיו תרגום לא ידגול פומיה וכן לקמן ודיגולו גרס בילקוט ודילוגו: **טקסים** תרגום דגלים טקסים: **ואהבתי אותם** בבמדבר רבה הגירסא יותר נכונה: **(יד) סמכוני באשישות** בשתי אשות כו'. הכוונה אשישות כנוי ליראת העונש וזכרון גיהנם של מטה ושל מעלה שני האשות. וזהו סמכוני באשישות בשתי אשות באש של מעלה ובאש של מטה. והמשה כתב בבני אשות פי' רוצה בה האש השחור התחתון הגופני. והאש הלבן העליון השכלי. שכוונת התורה האלהית להשלים אלו השני חלקים. ולזה אמרו התורה נתנה באש לבנה חרותה באש שחורה. להורות כי התורה היא תועלת האש השחור התחתון הגופני. ותועלת אש הלבן העליון הנפשי. כי היא תועלת גוף ונפש. וכן לוחות הברית היו שנים כי הם תועלת גוף ונפש: **סמכוני באשישות** אלו ההלכות המאוששות כו'. ידוע דבר הלכה או איזה שאלה תשובה כבאה לשאול. מהצורך להשיבו תשובה נכחה וקיימה לאמיתה של תורה. אולם ענייני דרוש והוכחת מוסר אינו כן. ידוע מה שהביא בעל עין יעקב בפרק הספינה על מה שדרשו חז"ל על כן יאמרו המושלים בואו חשבון אלו המושלים ביצרם. כתב שם בשם הרשב"א דכוונת חז"ל בדרשות כאלה להסמיכם על הפסוקים בלשונות שלא תשכח זכרונם ולא שיהיה כלל כוונתם לפרש הפסוקים כן ע"ש. הרי שענייניו דרוש ותוכחת מוסר אינו מהצורך לכוין עסק הדרוש לאמיתתו רק לפי מה שהשעה צריכה לכך להתעוררות הדרוש לבבי ולעסק מוסר הוצאת מתכליתן של דברי הדרוש הזה כפי צורך השעה. וידוע שאם נצרך לאדם להוביל יין לאיזה מקום אף שאינו לדרך רחוק. להצורך לעשות כלים טובים וחזקים. אבל אם צריך לשלח תפוחים ממקום למקום ועושה איזה כלי ליתן בתוכם התפוחים. אינו מהצורך לעשות להם כלי קיום שאין מהצורך לקיימן רק לשעה מדרך הליכתן. כן כדמיון הזה שההלכות מהצורך שיהיו הדברים קבועין לתכליתן לעד כמו אביסי יין שמהצורך לעשות כלי על הולכתן לדרך כלי קיום. אבל עסק דרוש אגדות דמו לתפוחים שאינו מהצורך לעשות על הולכת אותן לדרך כלים קבועין ודי בכלים שאין מתקיימים לעד רק לפי זמן דרך הליכתן. כך הדרוש ותוכחת מוסר שדורשין על הפסוקים יש מקום לדרוש לפי שעה בכדי לעורר את העם לדרך חיים ותוכחת מוסר. וזהו שאמר המדרש סמכוני באשישות אלו ההלכות המאוששות והחזקות. רפדוני בתפוחים אלו ההגדות שריחן וטעמן כתפוחים: **בשביל להביאני לך** פי' לעבודתך או נ"ל לאהבני לך. פי' כדי להיות אהוב לך: **בכלל** שיחה סדורה וכלולה בידם. מתוך שהיה להם לב פתוח. ואח"כ נתמעטו הלבבות ונתרבו המחלוקת. וה"ג בספר ישן בהדיא. ועיין בענף: **לשעבר היתה פרוטה מצויה כו'**. הטעם בזה כי להבין ההלכה צריך דעת צלולה כמאמרם ז"ל שמעתתא בעי צלותא. ע"כ בעלי עוצר הספוק בדעתם. יאוו לשמוע הלכה. כי יבינו זאת. לא כן משוללי עושר. ליבא בכיסא אליא כמו שאמר רבי יוחנן בירושלמי. ולא יבינו אל פעולת החידוד. כי העושק יהולל חכם וגו'. ועיין עוד בענף: **אין מבקשים לשמוע אלא** דברי ברכות ונחמות. הם ג"כ רק אגדות. ועיין בענף: **(טו) לבן מלך** שעמד מחליו כו'. זה לי' בתנחומא סדר יתרו: **פדגוגו** פי' אומן המגדל בני המלך. כאשר ישא האומן את היונק תרגום ירושלמי פדגוג: **לאיסכולי** בית הספר שמלמדין בה הנערים: **א"ל מלאכי השרת** הרי השעה תן להם את התורה. הכוונה משום דכתיב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. וע"כ פירושו תיכף ליציאה עבודה קאמר. דאל"כ בהוציאך למה לי. אלא ודאי נומר תכיפות הוא דאתא קרא. אלא שהמלאכים סברו שפירושו שתיכף שיצאו ממצרים ילכו בזריזות להר סיני ולא יתעכבו חמשים יום כמו שנתעכבו. ולכן אמרו הרי השעה כו'. והקב"ה השיב להם שיש כמה חולים בישראל והחולי בא להם מצד השיעבוד. נמצא כי אף שיצאו ממצרים בפועל עדיין הם בשיעבוד בכח. וזה שאמר הכתוב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון ביאורו לאחר שיתרפאו שאז היא השלום היציאה ממצרים לגמרי. ולכן לא אמר הכתוב מארץ מצרים. ולזה רמז המשל לבן מלך שעמד מחליו. כלומר בעודו חולה מאד עמד מתוך חליו והלך על משענתו בחוץ. ולכן להיות בלא נתרפא לגמרי. הוצרך אביו להרויח לו מעט זמן לשוב נפשו עליו והגמר רפואתו. כמו כך בנמשל היו חולים שדוין. וזהו מכוון המשל עם הנמשל (כלי חמדה) ועיין בענף: **(טז) בשלפי** לשון שלוף איש [רות ד'] שכבר היה הקציר משתלף ושבר [רש"י יבמות דף ק"ו ע"ב ד"ה שלפי]. וכאן ר"ל כשנתחלף ועבר הגזירה והיו רשאים לעסוק בדברי תורה: **כל מי שהוא למד** שכבר למד כל צרכו יבא וילמוד לאחרים: **ריקם** בלא ברכה: **מה רחוק** שנא' להלן אלפים אמה. כנ"ל. ועיין בס"ר פ' מ"ח: **אף הרחק האמור כאן** אלפים אמה כנ"ל: **למדנו שכל מי שמקבל כו'**. עיין תנחומא סדר כי תשא. וירוש' עירובין פ"ה:

אז

לשמוע דברי תורה עאכ"ו שאין הקב"ה מקפח שכרכם מזה ומבא. נכנס ר' נחמיה ודריש (דברים כג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. תני שתי אומות גדולות פרשו מלבא בקהל י"י למה (שם) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. [לט] וכי צריכין היו ישראל באותו שעה והלא כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה הבאר עולה להם והמן יורד להם והשליו מצוי להם וענני כבוד מקיפין אותם ועמוד ענן נוסע לפניהם. ואת אמר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמי'. א"ר אלעזר דרך ארץ הוא שהבא מן הדרך מקדמין לו במאכל ומשתה. בא וראה מה פרע להם הקב"ה לאלו שתי אומות. כתיב בתורה לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. ואתם בני אושא שקדמתם רבותינו במאכלכם ומשקיכם ומטותיכם. הקב"ה יפרע לכם שכר טוב. נכנס ר"מ ודרש (מ"א יג) ונביא אחד זקן יושב בבית אל. ואיזה זה אמציה כהן בית אל. אמר ליה ר' יוסי מאיר פתפותי בצים יש כאן. איזה זה יונתן בן גרשם בן משה. [מ] הה"ד (שופטים יח) ויהונתן בן גרשם בן מנשה. נון תלויה במנשה. זכה בן משה. ואם לאו בן מנשה. חבריא בעון קומי ר' שמואל בר נחמן. אמרון ליה כומר לע"ז והאריך כל אותן השנים אמר לון הן על ידי שהיתה עינו צרה בע"ז. כיצד הוה בר נש אתי למסגד ליה. והוה אמר ליה בר כמה שנין את. הוה א"ל בר ארבעין שנין או חמשין או שתין או שבעין או בר כמה הוה. והוה א"ל בר כמה שנין את בר ארבעין שנין או חמשין או שתין או שבעין או תמנין שנין והדא ע"ז לית היא עבידא אלא מחמשה או תרתי עשרה שנין. ואת בעי משבוק אלהך ומסגיד ליה. דא פחיתא. והוה מתבהית ואזיל ליה. אתא חד בר פהין ואמר ליה כן. א"ל ומה את יתיב הכא ועבד בה. א"ל אנא נסיב אגרי ומסמי עיניה. כיון ששמע בו דוד שלח ואייתיתיה ואמר לו את הוא בן בנו של אותו צדיק ואת עובד ע"ז. אמר לו כך אני מקובל מבית אבי אבא מכור עצמך לעבודה זרה ולא תצטרך לבריות. א"ל ח"ו לא הוא כן. אלא מכור עצמך לעבודה שהיא זרה ממך ולא תצטרך לבריות. כיון שראה דוד שהממון חביב עליו. עמד ומינה אותו קומסין תסברין. אמרו כיון שמת דוד חזר לסורו. הה"ד (מ"א יג) ויאמר לו גם אני נביא כמוך וגו'. כחש לו מהו כחש לו [מא] שיקר לו. ומה שיקר לו האכילוהו לחם כזבים. וכתיב (שם) ויהי הם יושבים על השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו. והלא דברים ק"ו. ומה אם זה שביחש בו והאכילוהו לחם כזבים. זכה ששרתה עליו רה"ק. אתם אחינו בני אושא שקבלתם רבותינו במאכל אמת ומשתה ומטה עאכ"ו שישלם לכם הקב"ה שכר טוב. נכנס ר' יוסי ודרש (ש"ב ו) וישב ארון ה' בית עובד אדום הגיתי וגו' (שם) ויגד למלך דוד לאמר ברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו. באיזו זכות בעבור ארון האלהים. ובמה ברכו בבנים. [מב] הדא הוא דכתיב (ד"ה א כו) עמיאל הששי יששכר השביעי וכן הוא אומר (שם) כל אלה מבני עובד אדום המה ובניהם. אמרו שמונה בנים היו לו ושמונה כלות היו לו. וכל חדא מנהון הות ילדה תרין בכל ירחא. הא כיצד טמאה שבעה וטהורה שבעה והיא יולדת. טמאה שבעה וטהורה שבעה והיא יולדת. שיתא עשר בכל ירח. תלתא ירחין הא ארבעין ותמניא. ושיתא דידיה הא חמשין וארבעה. ותמניתהון הא שתין ותרתין. הלא היא דכתיב (שם) ששים ושנים לעובד אדום. חבריא בעון קומי ר' יוחנן אמרו ליה מהו דין דכתיב (שם) פעולתי השמיני. א"ל ע"י שפעל פעולה גדולה בתורה. ומה פעל בתורה שהיה מדליק לפני הארון נר אחד שחרית ונר אחד בין הערבים. והרי דברים ק"ו ומה ארון האלהים שאינו אוכל ושותה ומדבר. אלא שהיו בו שני לוחות אבנים והדליק לפניו נר אחד. זכה להתברך בכבודו. ואתם אחינו בני אושא עאכ"ו. נכנס רשב"י ודרש (מ"ב ד) ויהי היום ויעבור אלישע אל שונם ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכל לחם. א"ל ר' יהודה בר' סימון ע"י שכתב ותחזק בו לאכל לחם. זכתה להחיות את

בנה

יד יוסף [לט] ויק"ר פ' ל"ד. [מ] אדר"נ פ' ל"ד וכן הוא בתרגום דרב יוסף ד"ה א' כ"ו פסוק כ"ד. ושם כ"ג פסוק ט"ז. ירושלמי פ"ט דברכות. ב"ב דף ק"י ע"א: [מא] ע' פדר"א פ' י"ג: [מב] ירושלמי פ' השוכר. במ"ר פ"ד סי' כ"א. בבלי סוף ברכות. תרגום דרב יוסף ד"ס א' י"ג וכ"ו:

ענף יוסף

הנשמות אשר עדיין לא נגלתו בבחינת נפשם ונבראתם לסיום ראוים לקבל התורה. חס כדבר הגם שבודאי אם ירצה הקדוש ברוך הוא ישלח אורה אליהם כהרף עין ברגע ויגלמו. אך אין זה רצון המלך מלפני המלכים הקב"ה. כי עיקר הבריאה היה אל עבודת בני ישראל ויעבדו בעולם כבר מוחם ושכלם וגופם בעזר אלקי ויהנו מיגיע כפם. ולזה היה צריך הישבנה לדביקות לנמתי, לכם שיעסקו עצמם מעט מעט מידי יום ביומו עד כלות שבע שבתות ז' נקיים [בא"ר יום היום]:

(טז) [והשליו מצוי להם וענני כבוד כו']. וא"ת מ"מ הוכרח הבשר מכיון דלא קנסן אלא בלחם ומים. וכ"ש הענינים בכאן מכיון דלא יצוייר שיתנו עמון ומואב כאלה אפילו היו צריכין. וי"ל באפשר שיתשב אפילו שלא היו צריכין למזונם היינו לחם ומים. מ"מ היו צריכין לבשר ולהסתופף בצלם מטורח הדרך ומהרב ומשמש ולביות לכם למוריד בדרך. ולפי שאילו קדמו בלחם ובמים היו ג"כ מטיבים להם בזה. והזכיר הכתוב לחם ומים כדרך המקדימים. ולכן אמר שהרי בשר וענני לכם ואינם צריכין להם מ בגלם [יפ"ת בויקרא רבה פרשה ל"ד]: [וא"ל כך אני מקובל מבית אבי אבא מכור עצמך לע"ז כו']. וקשה היכן מרמז שאמר משה כן. וי"ל דאי' במכילתא סדר יתרו פסוק ואת שני בניה א"ל שנשבע לאחר משה ליתרו אן לו נזורה בנך לאשה. א"ל יתרו קבל עליך דבר זה שאומר לך ואני נותנה לך לאשה. א"ל מהו. א"ל בן שיהיה תחלה יהיה לע"ז מכאן ואילך לשם שמים. וקבל עליו. ואין הפירוש שם לע"ז ממש חס לו אלא הכוונה. שמשה היה מתבודד תמיד בעבודת השם וביראתו. והיה פרוש מכל עסקי הזמן ומהבלי עוה"ז. ובודאי היה מדריך את בניו ג"כ כן. ואם היה בנו עוסק בעסקי עוה"ז היתה זו עבודה שהיא זרה לו. ויתרו היה מבקש ממשה שיהי' בנו הראשון עוסק בעסקי עוה"ז. וזהו שאמר לו למשה בן שיהיה תחלה יהיה לפי' לעבודה שהיא זרה ממך והא דאמר יתרו בלשון זה. הוא משום שיתרו היה עובד ע"ז קודם בא משה אליו כדאי' בתנחומא. ועי"כ נדוהו אותו. ותמיד היה כוונתו לצייה עליך ולהתגייר. ומפני היראה שירגישו בו אנשי עירו ויהרגוהו שכדי בזיון שהלך הכהן והניח עבודתם. לזה השתכה והתנה עם משה שיהי' בנו הראשון לע"ז כלומר לעבודה שהיא זרה ממך. ואנשי עירו יסברו לע"ז ממש. ויסברו שעובד גם עכשיו ע"ז. אלא שפירש מכהונתו מחמת זקנתו [בשם הרב המאור הגדול האב"ד דק"ק לידא]: [ומהו כחש לו שיקר לו]. קשה למה לא פירש שהבקרות היה מ"ש לו בשם ה' לשוב ולאכול כתשעו. וי"ל דכיחש משמע מכחיש דברי אחר כמו וכחש בעמיתו. ושקר משמע שהטעה את חברו והאמין בו. וזהו שאמר המדרש מהו כחש לו שיקר לו. ר"ל לא שסתר דבריו אלא הטעהו להיות האלהים כמה שאמר לו הקב"ה לא אסר עליך אלא לפי שעה בביאה הראשונה. אבל אחר שיצאת משם את משיב

ואשיבך

מתנות כהונה

בויקרא רבה פ' ל"ד: **פתפותי** בצים. ה"ג ג"כ בירושלמי דברכות פרק הרואה וס' הנחנק ר"ל דברים המעורבים כמו בצים המטורפים ומעורבים והכי מוכח בס' יסן: **מנשה**. פתרשוש הרבה: **חבריא** בעון כו'. החברים תלמידי החכמים שאלו לפני ר' שמואל כו' כיון שהיה כומר לע"ז איך האריך ימים מימות השופטים עד גלות הארץ וכן מוכח בירוש' בהדיא: **הוה** בר נש כו'. כשהיה בן אדם בא להשתחוות לו לע"ז והיה אומר לו בן כמה שנים אתה בן מ' שנה כו': **או** בר כמה כו'. או בן כמה שנים שהוא היה מגיד לו וטוב ה"ג והוה אמר ליה בר כמה כו': ובירושלמי בפרק הרואה במסכת ברכות הגירסא בסגנון אחר: **והדא** ע"ז כו'. וע"ז זו אינה עשויה אלא מקרוב: **ואת** בעי ס'. ואתה רוצה לעזוב אלהיך ותשתחוה לע"ז זהו פחיתות ורעה רבה והוא היה מתבייש והלך לו: **אתא** חד בר פחין. בא א' בן מבית פחות וגרוע: **ומה** את יתיב כו'. ומה אתה יושב פה ועובד עבודתה וא"ל אני נוטל שכר והוא סבור שמותר לקבל שכר ולעבוד ע"ז כדלקמן: **ומסמי** עיניה. לשון לפרש ועוד שאני מסמא עינה של ע"ז והוא נפסלה בכך שהרי ע"ז של ישראל אין לה ביטול עולמית ועד שהוא היה ישראל ואין ביטולו ביטול אלא כך היה אומר דרך הבאי שהוא נוטל שכר אפי' לסמות עיניו ובירושלמי לא גרס ליה וכן בתלמוד בבלי בפ' יש נוחלין לא גרס ליה בספרים ישנים גרסי ותחתא עיינין ופי' אני מראה עינים ופנים כאילו אני מאמין בו: **ואיתיתיה**. הביאו: **לא הוא** כן. לא כן היתה כוונת בית אבי אביך: **ה"ג** לעבודה שהיא זרה. ופירושו בזויה עליך ואינה לפי כבודך: **קומסין** תסברין. פי' אדון וממונה על האוצרות שנא' ושבואל בן גרשם נגיד על האוצרות ודרשו הז"ל שנקרא שבואל ששב לאל בכל לבבו: **ה"ג** בירושלמי מיתיבי והכתיב עד גלות הארץ אחר לון כיון שמת כו': **לסורו**. פי' הערוך ל' פגור. ועי"ל שהוא כמו לסיהורו פי' לסכלותו ועיין בערוך ערך סאר ובמד' קהלת בפסוק טוב אחרית דבר: **גם** אני נביא כו'. הרי שעשה עצמו נביא ולא כן היה שכתוב טוב כיחש לו והו לחם כזבים: **ה"ג** כזבים וכתיב ויהי הם: **זכה** ששרתה כו'. דכתיב שם ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו וכן מצאתי טוב בירושלמי בפ' הנהנין דגרס אשר השיב אע"כ אלא אשר השיבו: **שקבלתם** רבותינו במאכל אמת וה"ג בירושלמי: **טמאה** שבעה ט'. נתבאר בבמדבר רבה סוף פ"ד: **בין** הערבים גרסינן:

גדולה

עץ יוסף

זה אמציה כהן בית אל דודאי נביא שקר היה זקן זה. דאילו היה נביא אמת לא היה משקר ומטעה את עידו הנביא להעבירו. ומכיון דאשכחן אמציה שהיה כהן הבעל בבית אל יחמא לר' מאיר כי הוא זה [יפ"מ] ועיין בירושלמי ברכות פ"ט: **פתפותי בצים יש כאן** דברים המעורבים כמו בצים המטורפים ומעורבים יש כאן [מת"כ] והיפ"מ כתב שכנגד דברי ר"מ קאמר דפתפותי ביצים הן דרך בזיון. ופתפותי כמו פכומי מילי. ובצים לשון הינוקא גומא בלא בצה: **זה יונתן בן גרשון בן משה** ואע"פ דהכא בית אל והוא היה כומר בדן. אפשר שאח"כ הלך מבית אל וחזר לסורו בדן. ומ"ש ויהונתן בן גרשון בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ. הוא מפני תחלתו וסופו. אע"פ שבנתיים לא עמד עם בניו שם בזמן מה [יפ"מ]: **זכה בן משה** משום דשמואל כתב ספר שופטים כדאי' בפ"ק דב"ב ואז היה יהונתן חי והוה ליה תקוה שישוב בתשובה כדעבד בימי דוד להכי קאמר אם זכה כו' [יפ"ת]: **ואם לאו בן מנשה** לפי שעבד עבודה זרה כאותו ותולין הקלקלה במקולקל כדאמר בפרק יש נוחלין: **והאריך ימים כל אותן השנים** כדכתיב עד יום גלות הארץ. דהיינו גלות סנחריב: **הוה בר נש כו'** כשהיה בן אדם בא להשתחות לעבודה זרה היה אומר לו בן כמה שנים אתה. בן ארבעים שנה כו': **או בר כמה כו'** או בן כמה שנים שהוא היה מגיד לו. וטוב ה"ג והוה אמר ליה בר כמה כו' [מת"כ]: **והדא עבודה זרה כו'** ועבודה זרה זו אינה עשויה אלא מקרוב: **ואת בעי כו'** ואתה רוצה לעזוב אלהיך ולהשתחוות לעבודה זרה זהו פחיתות ורעה רבה. והוא היה מתבייש והלך לו: **אתא חד בר פחין** בא אחד בן מבית פחות וגרוע: **ומה את יתיב כו'** ומה אתה יושב פה ועובד עבודתה. ואמר לו אני נוטל שכר שאני תרויח שנותנין לי שכרי. ומה לי מהטועים. והוא סבר שמותר לקבל שכר מזה האופן: **ומסמא עיניה** ע"ד כי השוחד יעור עיני חכמים: **ואייתיתיה** והביאו: **מכור עצמך לע"ז** רק שלא יהיה לנו לא כדפרש"י בפרק יש נוחלין: **לעבודה שהיא זרה ממך** שאף שהוא הבוז והמלאכה כזה. וכדאמרו פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא ולא תימא דכהנא אנא וגברא רבה אנא ואלא ני מילתא: **כיון שראה דוד** אע"פ שהוא לא אמר בעשה אלא שלא להצטרך לבריות. הכיר דוד כי לא זהו. דא"כ מסהיה לו ממון כדי להתפרנס בו הוה ליה לפרוש. אלא שהיה חומד ממון הרבה: **קומסין תסברין** פירוש נגיד ואדון על האוצרות שנאמר ושבואל בן גרשון נגיד היה על האוצרות. ואחז"ל וכי שבואל שמו והלא יהונתן שמו. אלא שנקרא שבואל על שם ששב לאל בכל לבו עכשיו שהיה לו ממון הרבה: **כיון שמת דוד** ועמד שלמה והחליף סנקליטין שלו חזר לקלקול הראשון. כן הוא בהדיא בירושלמי: **לסורו** הרע: **האבילוהו להם בזבים** שלולי שכזב לו לא היה רוצה לאכול עמו וקראו בלשון המקרא [משלי כ"ג] אל תתאו למטעמותיו. והוא לחם כזבים וגו' כי כמו שער בנפשו וגו' [כד"ל]: **והאבילוהו לחם בזבים** זכה כו' וכדאי' בסנהדרין פ"ח אמר ר' יוחנן גדולה לגימה כו' ומשרה שכינה על נביאי הבעל שנאמר ויאמר אליו אני נביא כמוך וכתיב ויהי הם יושבים על השולחן ויהי דבר ה' אל הנביא כו'. ור"ל מדכתיב בפסוק תרי פעמים ויהי ויהי מורה שויהי הם יושבים על השולחן בזה גרם שתשרה נבואה על נביא שקר מסיבת ישיבתם יחדיו על השולחן שגדולה לגימה [כלי יקר]. **יששכר השביעי** פעלתי השמיני כנ"ל: **המה ובניהם** וגומר ששים ושנים לעובד אדום: **ושתא דידיה** שילדה לו אשתו ג"כ ששה בשלשה חדשים הנ"ל. וכן בירושלמי פרק הרואה. ובבמדבר רבה פ"ד סי' כ"א. אבל בסוף ברכות בבלי אי' שילדו ששה בכרס א' בפעם אחת. אבל דברי התרגום דרב יוסף [ד"ה א' י"ג פסוק י"ד] תמוה לי. שז"ל ובריך מימרא דיי' ית עובד אדום בבנין ובני בנין דאיתעברת איתתיה ותמניה כלתיה וילידן תמניא תמניא בכריסא חד עד דאשתכחו ביני אבהן ובנין ביום חד תמנין וחד. וקשה הדא הא לא הוו אלא תמונים לפי החשבון זה. ואם תלהן ואחר שכתב התרגום גם את עובד אדום. יקשה הא כל האסמכתא הוא על פסוק [ד"ה א' כ"ו פסוק ה'] כל אלה וגו' ששים ושנים לעובד אדום. ותו יקשה הא בתרגום דרב יוסף קפיטל הנ"ל פסוק ה' אי' ואמא מבנוי ומבני בנוי תמניין ותרין רבוני ליואי ע"כ. ולולי דמסתפינא הייתי אומר שט"ס הוא בתרגום בשני המקומות. וצ"ל בקפיטל י"ג וילידו שתא שתא בכריסא חד עד דאשתכחו ביני אבהן ובנין ביום חד שתין ותרין. וכן צ"ל בקפיטל כ"ו ואמא מבנוי ומבני בנוי שתין ותרין רבוני ליואי. וס"ל התרגום כגמרא בבלי שילדו ששה בכרס אחד: **מה הכתיב פעולתי השמיני** שם בן עובד אדום השמיני. והשאר בניו שתותיהם מפוארים מעצמן ולכן לא שאל עליהם [מת"כ]: **שהיו בו שני לוחות** בכלי יקר מביא בשם הספרי שלא היה רק שברי לוחות. וכתב הכלי יקר הטעם משום דמקודם היה בו בארון הלוחות והשברי לוחות. וכשנשבה הארון בימי עלי ע"י העון שאול הלוחות השלימות מיד

בנה . ר׳ יודן בשם ר׳ זעירא ור׳ יוחנן בשם רשב״י אמר גדולה היא הפרנסה שגורמת לתחיית המתים לבא שלא בעונתה. צרפית ע״י שהאכילה את אליהו זכתה להחיות את בנה. שונמית ע״י שהאכילה את אלישע זכתה להחיות את בנה . אמר ר״י בר׳ אלעאי אפילו נרות אפילו פתילות היה אליהו מעביר ממקום למקום כדי שלא ישריח לכל בריה. ר׳ יהודה בר׳ סימון אמר וכי משלה אכל . והלא היא והוא משלו אכלו. דכתיב (מ״א יז) ותאכל היא והוא [מג] היא והוא כתיב. אלא ע״י שקבלה אותו בסבר פנים יפות ושמשתו זכתה להחיות את בנה. ואתם בני אושא גומלי החסד עאכ״ו. נכנס ר״א בנו של ר״י הגלילי ודרש (ש״א טו) ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך העמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים. וכתיב (שם) עם [מד] כל ישראל עשה יתרו חסד . והלא לא עשה אלא עם משה בלבד . א״ר אלעזר יתרו ודאי עשה חסד עם משה. הה״ד (שמות ב) קראן לו ויאכל לחם . א״ר סימון אין הוא כן אלא בשכרו האכילו . דכתיב (שם) וגם דלה דלה לנו . ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ורבנן. ר״י אמר דלה לנו ולאבותינו . ר״נ אמר דלה לנו ולרועים . ורבנן אמרי דלה לנו בזכות אבותינו . דלה לרועים בשביל להטיל שלום ביניהם . ואת אמרת עם כל ישראל עשה חסד . אלא ללמדך שכל מי שעושה חסד עם אחד מגדולי ישראל מעלין לו כאילו עשה עם כל ישראל. ואתם אחינו בני אושא עאכ״ו . נכנס ר״א בן יעקב ודרש (דברים כז) וידבר משה והכהנים והלוים אל כל ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל היום הזה נהייתה לעם . וכי היום קבלו התורה והלא כבר ארבעים שנה שקבלו את התורה. ואת אמרת היום הזה. אלא מלמד כיון ששנה להם משה את התורה וקבלות בסבר פנים יפות. העלה להם הכתוב כאילו קבלוה היום מהר סיני. לכך נאמר היום הזה נהייתה לעם לה׳ אלהיך. ואתם אחינו בני אושא שקבלתם רבותינו בסבר פנים יפות עאכ״ו: (יז) שמאלו תחת לראשי. אלו לוחות הראשונים. וימינו תחבקני. אלו לוחות השניים. ד״א שמאלו תחת לראשי זו ציצית. וימינו תחבקני אלו תפילין. ד״א שמאלו תחת לראשי זו ק״ש. ימינו תחבקני זו תפלה. ד״א שמאלו תחת לראשי זו סוכה. וימינו תחבקני זה ענן שכינה לע״ל. הה״ד (ישעיה ס) לא יהיה לך (אור) [עוד] השמש לאור (עולם) [יומם] ולנגה הירח לא יאיר לך. מי מאיר לך והיה לך ה׳ לאור עולם. ד״א שמאלו תחת לראשי זו מזוזה. תני רשב״י (דברים יא) וכתבתם על מזוזות ביתך ביאתך מן השוק לביתך. א״ר יוחנן כתיב (שמות כו) ושמת את השלחן מחוץ לפרוכת וגו׳. ואינו כן אין אדם מניח את המנורה משמאל כדי שלא תהא מעכבת הימין. אין אדם מניח את השמאל תחת הראש ומחבק בימין. א״ר אחא ר׳ יוחנן מייתי לה מן הדא קרייה (דברים יא) לאהבה את ה׳ אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו אי זהו דיבוק שמאלו תחת לראשי: (יח) השבעתי אתכם בנות ירושלים. במה השביען ר״א אומר השביען בשמים ובארץ. בצבאות בצבא של מעלה ובצבא של מטה בשתי צבאות הוי אומר בצבאות. או באילות השדה זו חית השדה. המד״א (איוב ה) כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך ר׳ חנינא בר פפא ור׳ יהודה בר׳ סימון. ר״ח אמר השביען באבות ובאמהות. בצבאות אלו אבות שעשו צביוני ועשיתי צביוני בם. או באילות השדה אלו השבטים. המד״א (בראשית מט) נפתלי אילה שלוחה. ר״י בר סימון אמר השביען במילה. בצבאות כצבא שיש בה אות. או באילות השדה ששופכין דמם כדם צבי

ואיל

יד יוסף מג פדר״א פ׳ ל״ג : מד ויק״ר פ׳ ל״ד סי׳ ח׳ . שמואל רבתי פ׳ י״ח . ברכות דף ס״ג . פדר״א פ׳ מ״ד :

מתנות כהונה

גדולה היא הפרנסה גרסי׳:ה״ג להחיות את בנה. וכי אליהו היה צריך לשום בריה והאמר ר׳ יודא בר אלעאי כו׳ ור׳ יודא : הוא והיא . והוא אכל משלו שלא היה נהנה משום אדם והיא אוכלת נ״ל משלו ודייק מדכתיב הוא ברישא : ושמשתו . בענין מאכלו ואכסניותו : ה״ג וכי עם כל ישראל כו׳ : אין הוא כן . אינו כמו שאמרת אלא בשכרו כו׳ : ה״ג ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ורבנן : ולאבותינו . שע״י כך נתגייר יתרו וי״ל דדרים דלה מל׳ גדולה והתנשאות וכן מוכח בויקרא רבה פ׳ ל״ד : אעכ״ו . שהרי בני אושא עשו חסד עם רבים מגדולי ישראל : שמאלו זו ציצית . הסברא הפוכה וכן מצאתי באות אמת בשם נוסחאות אחרות . מצאתי באות אמת דה״ג א סוכה וימינו תחבקני א לולב שמאלו תחת לראשי זו ענני כבוד וימינו תחבקני זו ענן שכינה כו׳ וכן מוכח בגירסת ילקוט ודו״ק : מי מאיר לך . הוא דברי הס׳ דרך משא ומתן . הדעת נותן להגיה טוב שמאל תחת לראשי זו תפילין וימינו תחבקני זו מזוזה ויצא ממש כדברי הזוהר בפ׳ בשלח עמוד ש״ב ובס׳ ישן גרס זו ק״ש : ביאתך . ביתך קרי ביה ביאתך נמצא המזוזה לצד ימינו : לפרכת וגו׳ גרסי׳ : ואינו כן כו׳ . בניחותא דרך תימה וכי אינו כן דרך העולם להניח המנורה לצד שמאלו כדי שיהא פנוי לצד ימינו לכל השפעות ידו וכן הוה במשכן השלחן עם לחם הפנים דרך ביאת הפתח שהיתה במזרח והמנורה בדרום וגלוי שכינה באה מצד מערב משם הארון והכפרת וכרובים ואמרו חז״ל שכינה במערב וכדאיתא בפ׳ נשא פ״ח ובמדרש איכה בסוף פסוק הי צריה ובתלמוד בהרבה מקומות נמצא שהמנורה היתה בצד שמאל השכינה והשלחן בימין שהוא היה עיקר חיבוק ודיבוק השכינה ובס׳ אות אמת מצאתי גירסא אחרת בשם נוסחא אחרת אבל הכל עולה בקנה אחד בריאות וטובות ואף כי אין מאמר זה מסכים עם המנחומא בס׳ תצוה הלא כה דברי תורה כאש וגו׳ : איזהו דבוק . כלו׳ חיבוק כי כן דרך המחבק מניח שמאלו תחת ראש המחובק ומחבקו בימינו : השבעתי דמן . דם המילה :

אבל

ענף יוסף

ולהשיבך אל ביתי שומר לאכול . ור״ש ויאמר לך אמי כהיום ואכול לחם . ואיש האלהים כשמוע כן אמר מה פסק שהזקן הוא מהלך מכה הסברא בין ביאת הפעם ראשונה שבה אמר הש״י לא באתא פעם הפעם . לכן כדי לשאול סברתו אלא אמר לו לא אוכל לשוב אתך ולא לבא אתך . שטעם הכאל כדבריו נכורים שהכל שום ביה״ו ובינם בגזירת לא אוכל לחם ולא אשתה מים במקום הזה כי דבר ה׳ אלי וכו׳ וכוא השיבו גם אני נביא כמוך לבאר דבריך ומלאך דבר אלי בדבר ה׳ לאמר השיבהו אתך ויאכל לחם שלא נאמר אלא בביאה הראשונה לא בזאת הפעם . ובזה רמה אותו והאמין בו וקבל דבריו . וכוונת הזקן היה לזכות בו ביאכל משלו . וזהו שאמר המדרש ומה שיקר לו ר״ל לגמה ועל מה שיקר לו . ואמר האכילו לגמה כזנים . ועיין בירושלמי פרק כהנגקים : [ויאמר שאול אל כו׳ והלא לא עשה אלא עם משה בלבד א״ר אלעזר כו׳] . כנה בברכות דף ס״ג ע״ב אר׳ והלא דברים ק״ו ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו כך . כמאמר ת״ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכ״ו ע״כ . ופרש״י מה שאמר בהול והאם עשית חסד שהאכילם שנאמר ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם וגו׳ ע״כ . ור״ל שמשמע שאהרן וזקני ישראל באו למקום אחר והיינו לאכל יתרו לאכול לחם . והיינו כבוד אכסנאי שמאכיל ת״ח ומשקהו . וקאמר ומה יתרו שלא קירב את כו׳ ואע״פ דבאותו קרא דויזבח יתרו וגו׳ משמע דאת כולם קירב . מ״מ קאמר שלא קירב את משה כו׳ הוא לפי דהסעודה באתא לא היתה סעודת מריעות רק היתה בשביל הקירוב שנתקרבו עמה שהביא את אשתו ובניו אחר שילוחים . והקירוב הזה לא היה שייך רק למשה לבד ולא לאהרן ובניו וזקני ישראל כדכתיב ויבא יתרו וגו׳ אל משה וגו׳ אני חותנך יתרו בא אליך וגו׳ הרי שלא בא אלא למשה ולא הם נשארו מכובדים . ואותו קירוב שנתקרב למשה הוא . בודאי היה לכבוד עצמו . ומ״מ נחשב לו לחסד . כמאמר ת״ח בתוך ביתו כו׳ עאכ״ו . ומוכרח לומר דכוונת הגמרא דאמר ומה יתרו שלא קירב את משה אלא לכבוד עצמו . הוא על מה שהאכילם שנאמר ויבא אהרן כו׳ כפרש״י . דאי שכוונה על קראן לו ויאכל לחם לא שייך כבוד עצמו . אבל י״ל לומר שלא קירב את משה אלא להנאת עצמו שירצה לאו . אבל לכבוד עצמו היינו במדבר שהכבד היה משה רבינו בגדולתו והיה נחשב עמדו כבוד גדול שמשה יבא לסעודתו [ובפרט לפי מה שאחז״ל שמשה היה משמש בסעודה ואח״כ אכל] שייך שעשה לכבוד עצמו . וכמו שכתב הגל״ח . ולכן היה גרמה . שר״א בנו של ריה״ג כוונתו ג״כ על פסוק ויבא אהרן וכל זקני ישראל כו׳ . וכך נ״ל והלא לא עשה אלא עם משה בלבד ולכבוד עצמו . ועל זה א״ר אלעזר יתרו ודאי עשה חסד עם משה ר״ל שעשה חסד לטובת משה ולא לכבוד עצמו הס״ד קראן לו ויאכל לחם . ואף כבוד עצמו שייך בזה . דהא אז היה משה בורח ונרדף מחרב פרעה : ניחא עכ״פ עם משה עשה חסד גמור וא״כ י״ל דכוונת ישראל היה על זה הפסוק . א״ר סימון אין הוא כן שגם בזה לא היה חסד גמור אלא בשכרו האכילו ואת אמרת שאפילו עם כל ישראל עשה חסד . אלא ללמדך שכל מי שעושה חסד עם אחד מגדולי ישראל . אע״פ שאינו חסד של אמת . ואתם אחינו בני אושא עאכ״ו . וכנה לפי פשטיות המדרש אגבי כגבאי כנ״ל משמע שכוונת ר״א בנו של ריה״ג על הכתוב קראן לו ויאכל לחם . יקשה כלא זה החסד עשה עם משה במדין והא כתיב ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים . וי״ל שע״י שמשה העלה את ישראל ממצרים נחשב כחסד שעשה למשה כאילו עשה לישראל ובעלותם ממצרים . שלולי שבתיה את משה לא עלו ממצרים . וכדאי׳ במדרש שלא היה כגון לוה לבוריאם ממצרים אלא משה [יפ״ת] :

(יז) [שמאלו תחת לראשי אלו לוחות הראשונים כו׳] : קשה איך מכנה את הראשונות לשמאל ואת השניות לימין . כלא נשאר הוא . כי הלא רבה קדושת הראשונות מהאחרונות . אך יאמר כי הוא יתברך עם שגרמנו לאבדן הראשונות ודחה הוא יתברך אותם מאתנו בשבירת הלוחות כמאמרם ז״ל כי ראה משה אותיות פורחות על כן שברם ואמר לו יתברך יישר כחך ששברת . עם כל זה לא כיהה דחייתו יתברך אותנו דחיה

גמורה

עץ יוסף

לוחות כדאיתא בילקוט על פסוק וירץ איש בנימין מן המערכה. ולא נשאר בארון רק השברי לוחות . וכשהחזירוהו הארון לבית שמש לא הביאו הלוחות לכם לשים אותו אל תוכו רק כמות שהוא בשברי לוחות בתוכו לבד : שגורמת לתחיית המתים לבא שלא בעונתה . שזה אין ראוי ונכון להטריח הקב״ה לעשות נס שלא בזמנו . וכמ״ש בפרקין דחסידי על רבי יוסי שמסני שבנו שהוא פירות מהתאנה שלא בזמנה א״ל בני אתה הטרחת את קונך להוציא התאנה פירותיה שלא בזמנה יאסף אתה שלא בזמנך . מ״מ גדולה היא זכות הפרנסה שהיו רשאים להטריח את הקב״ה להחיות את בניהם . ועיין בס״ר פ״ד סימן ב׳ : אפילו נירות כו׳ פי׳ וכי אליהו צריך לשום בריה : הוא והיא כתיב כצ״ל והקרי היא והוא . ולמה הכתיב הקדים הוא לומר אע״כ להורות שהוא העיקר בהברכה והיא טפלה לו שאכלה בזכותו . והקרי היא והוא שמשמע שהיא העיקר . משום שהיתה בעלת הבית הקדימה בקרי . אבל בהברכה הוא היה העיקר : ושמשתו בענין מאכלו ואכסניותו : וכי עם כל ישראל עשה יתרו חסד . כצ״ל . דליכא למימר דסברה והאי ההוא נחשב לחסד כל ישראל . דזה לא מקרי חסד אלא דטובה בעלמא [יפ״ת] : אין הוא כן אינו כמו שאמרת אלא בשכרו כו׳ : ר״י אמר דלה לנו ולאבותינו . האלשיך כתב בס׳ שמות שהיה לבנות יתרו צאן שלהם חוץ צאן אביהם . ולכבוד אביהם רצו להשקות תחלה צאן אביהם ואח״כ צאנם ע״ש . וזהו ג״כ כוונת ר׳ יודן : ר׳ נחמיה אמר דלה לנו ולרועים . ואתו רבנן ומפרשי דבריו דלה לנו בזכות אבותינו . וי״ל שבזכות אבותיהם הוא שהבים לכן משה לא שהן היו ראויות להחסד הזה . ולרועים היינו להטיל שלום ביניהם שלא יתקוטטו בהם הרועים . אבל לולי זה לא היה משה נזקק להם שהיו רשעים שלעגו בנות יתרו : בזכות אבותינו זה יתרו שביקש להתגייר והשליך נכסו מנגד לעולם כמ״ש בש״ר שהיו מנדים : כאילו עשה עם כל ישראל והטעם פשוט כי הת״ח מטיב לכל ישראל בזכות תורתו . גם מהגה אותם בהוראותיו . וא״כ המטיב להאכיל פרנסה לת״ח כמטיב לכל ישראל הוא נחשב [כלי יקר] : מעלין לו כאילו עשה עם כל ישראל . והרי דברים ק״ו ומה מי שעשה חסד עם מי שחייב לו לא היה מה פרע לו הקב״ה ק״ו מי שעושה חסד עם מי שאינו חייב לו עאכ״ו . ואתם בני אושא כו׳ . כצ״ל ועיין בויק״ר פ׳ ל״ד : (יז) אלו לוחות הראשונים כו׳ כי הראשונים נתנו בקולות וברקים ובהם שלט עין הרע . והשניים שנתנו בחשאי ובכפרת עון ע״י התשובה קרא להן וימינו תחבקני . אבל יותר נכון לגרוס איפכא דודאי לוחות הראשונים נתנו ברצון יותר מהשניים וכמ״ש [עירובין נ״ד ע״א] שאלמלא לא נשתברו לא שלטו בהן אומה ולשון [רד״ל] ועיין בענף : שמאלו תחת לראשי זו ציצית כו׳ . בנ״א כתוב איפכא [מ״כ] : ד״א שמאלו תחת לראשי זו סוכה וימינו תחבקני זה לולב . ר״ל שמאלו תחת לראשי אלו ענני כבוד שהן מקיפין את ישראל . וימינו תחבקני זו תפלה . כצ״ל [מ״כ] : זו מזוזה ובנ״א אי׳ שמאלו תחת לראשי זו ק״ש וימינו תחבקני זו מזוזה . ולא נראה לעיל שמאלו תחת לראשי זו ק״ש וימינו תחבקני זו תפלה [מ״כ] : ביאתך ביתך קרי ביה ביאתך נמצא המזוזה לצד ימינו של הנכנס : ואינו כן כו׳ בניחותא דרך תימה וכי אינו כן דרך העולם להניח המנורה לצד שמאלו כדי שיהיה פנוי לצד ימינו לכל השפעות ידו . וכן הוה במשכן השולחן עם לחם הפנים בצפון דרך ביאת הפתח שהיתה במזרח . והמנורה בדרום . וגלוי שכינה באה מצד מערב משם הארון והכפורת והכרובים וחז״ל שכינה במערב וכדאיתא בסדר נשא פ׳ י״ח . ובאיכה רבתי בסוף פסוק היו צריה לראש . ובתלמוד בהרבה מקומות . נמצא שהמנורה היתה בצד שמאל השכינה והשולחן בימין שהוא היה עיקר חיבוק ודיבוק השכינה [מת״כ] . ובאות אמת הביא גירסא אחרת בשם נוסח אחרת וז״ל אין אדם מניח המנורה אלא מן השמאל כדי שלא תעכב את הימין . ואין אדם מניח את השמאל אלא תחת הראש ומחבק בימין א״ר אחא כו׳ לאהבה את ה׳ אלהיך זו היבוק שמאלו תחת כו׳ עכ״ל . וכתב המת״כ ששתי הנוסחאות עולות בקנה אחת בריאות וטובות . ואף כי אין מאמר זה מסכים עם המנחומא בסדר תצוה . הלא כה דברי כאש וגו׳ : איזהו דיבוק כלומר חיבוק כי כן דרך המחבק מניח שמאלו תחת ראש המחובק ומחבקו בימינו : (יח) ר״א אומר השביען בשמים ובארץ . כלומר שהשביען בשמים ובארץ שהם שומרים הסדר אשר הש״י סדר אותם ולא ישנו ולא ימירו את אשר גזר הש״י . ואין אחד מיעבור . וכך ישמרו ישראל מה שגזר הש״י בגלותם על ישראל . וכמו שאם היו יוצאים שמים וארץ ממה שסדר הש״י להם . דבר זה היה הפסד לעולם . וכך אם היו יוצאין ישראל ממה שגזר הש״י בהגלות הוא אבוד לישראל . לכך לא ישנו הגזירה [ספר נצח ישראל] : השביען באבות ובאמהות פי׳ כי אין לומר שהשביען בשמים ובארץ . כי השמים והארץ אינם פועלים רק בטבע כמו שברא אותם הש״י . ולכך הם שומרים הסדר . אבל הגלות הוא נגד טבע האדם וקשה על האדם . ואם לא היה משביען רק בשמים ובארץ לא היתה שבועה זאת קיימת לבטל של הגלות . ולכך אמר שהשביען באבות ובאמהות שעשו רצונו של מקום אף שהיה קשה עליהם ונבחנו ונצרפו . ולכך באבות ובאמהות השביען [ספר הנ״ל] : ר״י בר׳ סימון אמר השביען במילה דעתו של ר״י בר״ס כי אין ראוי שישביען באבות בלבד כי בגלות שוכחין דם בלא

ברית

ואיל . ורבנן אמרי השביען בדורו של שמד . בצבאות שעשו צביוני בעולם ושעשיתי צביוני בהן . או באילות השדה ששופכין דמן על קדושת שמי כדם הצבי ודם האיל . הה"ד (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום . א"ר חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד . אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול . סו ומה היו עושים בדורו של שמד היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש ונותנין אותן תחת שיחתן ומשיאין נפשותם מהן . ומביאין סז קרטיות של קנים ונותנין אותן תחת צפרנן ומשיאין נפשותיהם מהם . הוא שאמר דוד (תהלים כה) אליך ה' נפשי אשא . אשיא כתיב . שהיו משיאין נפשם על קדושת שמו של הקב"ה . א"ר הושעיה אמר הקב"ה לישראל הסתינו לי ואני עושה אתכם כצבא של מעלה . ר' יודן בשם ר' מאיר אמר הקב"ה לישראל אם תשמרו שבועתי אעשה אתכם כצבא של מעלה . ואם לאו אעשה אתכם כצבא של מטה . ר' יוסי בר' חנינא אמר שתי שבועות יש כאן אחת לישראל ואחת לאוה"ע . סח נשבע לישראל שלא ימרדו עול המלכיות . ונשבע לאוה"ע שלא יקשו עול על ישראל . שאם מקשין עול על ישראל הן גורמין לקץ לבא שלא בעונתו . א"ר לוי כתיב (ישעיה לג) הן לצדק ימלוך מלך . סט אין הקב"ה מעמיד מלך חנף על אומתו . עד שגובה דיקי שלה וגומרה תחלה . ר' אבהו בשם ר' תנחום אמר מה שוטרי ישראל אומרין לפרעה הה"ד (שמות ה) תבן אין נתן לעבדיך וגו' והטאת עמך . את חטאי על עמך . את חטי על אומתך . ואת גורם לעצמך שתסתלק המלכות ממך ותנתן לאומה אחרת . ר' הלבו אומר ד' שבועות יש כאן השביע לישראל שלא ימרדו על המלכיות . ושלא ידחקו על הקץ . ושלא יגלו מסטירין שלהם לאוה"ע . ושלא יעלו חומה מן הגולה . אם כן למה מלך המשיח בא . לקבץ גליותיהן של ישראל . ר' אוניא אמר ארבעה שבועות השביען כנגד ד' דורות שדחקו על הקץ ונכשלו . ואלו הן אחד בימי עמרם . וא' בימי דיני . ואחד בימי כוזבא . ואחד בימי שותלח בן אפרים . הה"ד (תהלים עח) בני אפרים נושקי רומי קשת . וי"א אחד בימי עמרם . וא' בדורו של שמד . וא' בימי בן כוזבא . ואחד בימי שותלח בן אפרים . שנא' בני אפרים נושקי רומי קשת . ע והן היו מחשבין בשעה שנתגזרה גזרה כשדבר הקב"ה עם א"א בין הבתרים . ומשנולד יצחק התחיל . מה עשו נתקבצו ויצאו למלחמה ונפלו מהן חללים הרבה . מפני מה שלא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו על שעברו על הקץ ועברו על השבועה. **אם תעירו ואם תעוררו וגו'** . ר' יודן ור' ברכיה . ר"י אמר אהבה שאהב יצחק את עשו שנא' (בראשית כה) ויאהב יצחק את עשו . מהו עד שתחפץ עד שנעשה חפצו של זקן . ר' ברכיה אמר אהבה שאהב הקב"ה לישראל שנ' (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה' . מהו עד שתחפץ מלכות שלמעלן . לכשתחפוץ מדת הדין מאליה אני הוא מביאה בקולי קולות ולא אתעכב לכך נאמר עד שתחפץ :

סדרא תנינא (יט) קול דודי הנה זה בא . עא ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן . ר"י אומר קול דודי הנה זה בא . זה משה . בשעה שבא ואמר לישראל בחדש זה אתם נגאלין . אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין . והלא אמר הקב"ה לאברהם (בראשית טו) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועדיין אין בידינו אלא רד"ו שנים . אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם . אלא מדלג על ההרים וגו' אין הרים וגבעות האמורין כאן אלא קצים ועיבורין . מדלג על החשבונות ועל הקצים ועיבורין . ובחודש הזה אתם נגאלין שנאמר (שמות יב) החודש הזה לכם ראש חדשים . ר' נחמיה אמר קול דודי הנה זה בא זה משה . עב בשעה שאמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלין . אמרו ליה משה רבינו היאך אנו נגאלין והלא אין בידינו מעשים טובים . אמר להם הואיל וחפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים . ובמי הוא מביט בצדיקים שבכם ומעשיהם . כגון עמרם ובית דינו . מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות . אין הרים אלא בתי דינים המד"א (שופטים יא) ואלכה וירדתי על ההרים ובחדש זה אתם נגאלין שנאמ' החדש הזה לכם ראש חדשים . רבנן אמרי קול דודי הנה זה בא זה משה . בשעה שבא ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלין א"ל משה רבינו היאך אנו נגאלין וכל מצרים מטונפת מע"ז שלנו . א"ל הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בע"ז שלכם . אלא מדלג על ההרים וגו' . ואין ההרים וגבעות אלא ע"ז . המד"א (הושע ד) על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו . ובחדש הזה אתם נגאלים שנא' החדש הזה לכם . ר' יודן ור' הוניא . ר' יודן בשם ר"א בנו של ריה"ג . ור' הוניא בשם ר"א בן יעקב אומר קול דודי הנה זה בא זה מלך המשיח בשעה שהוא אומר לישראל בחודש הזה אתם נגאלין . אומרים לו היאך אנו נגאלין . ולא כבר נשבע הקב"ה שהוא משעבדנו בע' אומות . והוא משיבן שתי תשובות . ואומר להם אחד מכם גולה לברברי' וא' מכם גולה לסמטרי' דומה כמו שגליתם כולכם . ולא עוד אלא שהמלכות הזאת מכתבת טירונייא מכל העולם מכל אומה ואומה . כותי אחד או ברברי א' בא ומשעבד בכם כגון ששעבדתם בכם כל אומתם וכאילו נשתעבדתם

יד יוסף סו שוח"ט מזמור מ"ד : סז בשוח"ט מזמור ט"ז גרס קרומיות וכן הוא בילקוט ממכירי תהלים בשם שה"ש רבה (כד"ל) : סח כתובות דף ק"י : סט עיין אסתר רבה פ"א : ע ע' ב"ר פ' כ' סי' י' . תרגום יונתן ריש סדר בשלח . זוהר ס' ויחי דף רל"ג ע"א . מכילתא ריש ס' בשלח . תרגום דרך יוסף . ופסיקתא רבתי : עא פסיקתא רבתי . ילקוט שה"ש : עב ש"ר פ' ט"ו סי' ב' :

ענף יוסף

גמורים כי באו אחרי כן לום למסס על הבניות . אך אין זה רק שהיתה שמאל דוחה בענין סילוק הנהגות . וימין מקרבת באחרונות . וזהו שאמרו כו' אלו לוחות האחרונות כי בהם היתה שמאל דוחה וימינו כו' אלא כו' כי אחר היתה ימין מקרבת [אלבי"ן] :

(יח) [נפשי אשא אשיא כתיב] . ובשוח"ט מזמור כ"ה אי' נפשי אשא זה דורו של שמד שנתחבכו על קדושת השם כענין שנאמר כי הבה נרצע משאם אלוהם . ע"כ : [את חטי על אומתך] . מפרש והטאת מל' אני ובני בלמה הטאים שהחסר לאומתך : [ושלא ידחקו על הקץ] . הטעם בזה כי דבר הבא בעתו ובזמנו ככר נתלבש הדבר תוך הטבע ואין מונע ואין שטן ופגע רע לכן לא יצא הדבר הטוב נגהת ולא בנער משא"כ אם ידחקו הקץ דהיינו שירבו בתפלה אף כי אל כביר לא ימאס ויבא הגאולה קודם זמנו . יסו הרבה מקטריגים ויהיה הדבר הטוב בהרבה צער ויסורין [גרבי נחל] :

וכמה

מתנות כהונה

אבל בדורו גרסי' : **ומשיאין** . ל' לקיחה כד"א ישא פרעה את ראשך : **של מעלה כו'** . מדכתיב בצבאות משמע שני צבאות צבא מעלה ומטה : **שלא** ימרדו על המלכיות גרסינן וכדמפרש לקמן : **דיקי** . עלבון והרפה כ"פ הערוך : **על עמך** . אלו ישראל : **אומתך** . אלו המצריים : **לעצמך** . והטאת מדבר לנוכח עצמו קרי ביה והטאת בקמץ : **ושלא** ידחקו . פירש"י בהיותם פ' י"ג שלא ירבו בתחנונים על הקץ יותר מדאי ולשנא אחרינא פירש"י וגרס שלא ירחיקו את הקץ בעונם : **מסטירין** . כמות סוד העיבור : **חומה** פירש"י ביד חזקה כולם יחד ועיין בכ"ק דיומא : **א"ב כו'** . כלו' לעת הקץ יהיו א"כ מותרים לעלות בחומה : **למה מלך כו'** . ומפני לקבץ גליותיהן וכלם יחד יעלו בשם ה' ובאות אמת פירש א"כ ולא אדע אם הוא להרע או להטיב : **ומשנולד כו'** . כלו' והאמת הוא שלא התחיל מנין ארבע מאות שנה אלא משנולד יצחק כנאמר כי גר יהיה זרעך : **עד שנעשה כו'** . שבשכר המאכל שהאכיל עשו את יצחק בכרו לבסוף והאריך מזה בס' הזוהר ובעוד שאותו זכות קיים צריכין אנו להשתעבד תחת ידו וזהו עד שתחפץ : **מדת הדין** . ותי"ו מי שתחפץ הוא נסתרת לנקבה : **קול דודי וירדתי על ההרים** . עיין כל זה בשמות רבה פ' ט"ו : **לברבריא** לסמטריא . מיני משפלות של אומות הן : **טירוניא** . גזר דין של עולה: **ה"ג כותי א' או ברברי א' כו'** :

דומה

עץ יוסף

כמים . ולפיכך אמר שהשביען במילה שגם במילה שפיכת דם . ולפיכך במילה השביען : **ששופכין דמם** פי' דם מילה . ובאות אמת הגיה בכס נ"א בהדיא כן : **השביען בדורו של שמד** כי לא די שהשביען במילה כי המילה אינו רק שפיכת דמים בלבד . אבל בדורו של שמד מייסרין אותם ביסורים משונים וקשים מאד . ולכך אמר שהשביען בדורו של שמד פי' במדה שהיה לדורו של שמד שהיו דבקים בה' . ובאותו מדה השביען שלא ישנו בענין הגלות כי דורו של שמד אע"ג שהגיע להם המיתה לא היו משנים [ספר הכ"ל] : **תחת שיחתן** נ"ל שהיתן כי' תחת אגילי ידיהם : **ומשיאין נפשותיהם מהם** פי' וכורכים נשמותיהם מהם . וע' לקמן בסמוך . מלשון משיאין משואות וכמו וישאם דוד ואנשיו דמואל. דפירושו ויבערם : **אשיא כתיב** ולא נמצא כתוב זה בספרינו [מנחת שי] : **של מעלה כו' של מטה** בצבאות משמע שני צבאות צבא מעלה וצבא מטה : **ואחת לאוה"ע** וסי' בצבאות בה' צבאות . ובמס' שבועות אי' פלוגתא אם שם זה הוא משמות שאינם נמחקים . או כינוי הוא . ולפ"ז אם הוא משמות שאינם נמחקים אזי יתחייבו האומות היינו סנחריב וכ"ג וכדומה בעברו על השבועה שהשביע הקב"ה בשמו הגדול . אבל אם הוא כינוי אין נענשים . ואי' במדרש עתיד הקב"ה ליפרע מביתו של סנחריב שנאמר ה' צבאות שמו ש"מ שהוא שם ולא כינוי . ולכן יענש סנחריב [גבולות בנימין] : **שלא ימרדו על המלכיות** . כצ"ל [א"א] : **דיקי** פי' עלבון וחרפה : **וגומרה תהלה** ובנ"א אינו [א"א] : **חנף** עיין אסתר רבה פ"א : **על עמך** אלו ישראל : **על אומתך** אלו המצריים [מת"כ] ולי נראה שמניהם דבר אחד . שהמדרש מפרש והטאת עמך פי' שההטא מביא הטאה על עמך . והיינו על אומתך וזהו שמסיים המדרש א"כ את הטי על אומתך היינו המצריים שאת גורם לעצמך כו' . או אפשר שהמדרש מפרש עוד והטאת מדבר לגוף עצמו . קרי בי' והטאת בקמץ כמו שפי' המת"כ . והכי אמרו לו שאתה הוטא וגם עמך שאתה מביא הטא עליהם בזה שהם מכים את ישראל כדאי' בב"ר פ"ה סי' כ"ג שכיון שישראל יוצאין להביא התבן ולעשות היה המצרי רואהו בתוך בדהו משבר את שוקיו . וזה באמור המדרש את הטאי על עמך ר"ל את הטי על אומתך ועוד שאתה בעצמך הוטא ואת גורם לעצמך כו' : **ארבע שבועות יש כאן** היינו השבעתי אתכם וגו' פ"ב פסוק ז' . השבעתי אתכם וגו' פ"ג פסוק ה' . השבעתי אתכם וגו' פ"ה פסוק ח' . השבעתי אתכם וגו' פ"ח פסוק ד' : **שלא ימרדו על המלכיות** היינו בארץ ג לוחם עצמם יהיו נאמנים ולא ישתתפו עם מורדים במלכות : **ושלא ידחקו על הקץ** שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי [רש"י] : **ושלא יגלו מסטירין שלהם** . אמרי לה זה סוד העיבור . כדאמרינן כי היא חכמתכם ובינתכם וגו' זה סוד העיבור . פי' ר"ש ז"ל שלא יגלו . ואמרי לה זה סוד טעמי תורה [רש"י] ועיין סוף כתובות : **ושלא יעלו חומה** לבון זה הוא מפסוק [יואל ב'] כאנשי מלחמה יעלו חומה . והכוונה שלא יעלו כולם ביד חזקה . ור"ל ודאי דרשות לכל אחד מישראל לעלות לא"י . אלא שלא יעלו יחד ביד חזקה [רש"א] שחלילה לנו זאת . עד יערה רוח הקדש ממרום ושלח ישועה ע"י משיחו . והשבעה מן מלך יוצב חרוס ועיין לקמן פ"ח סי' י"א ועיין פ"ק דיומא : **א"ב כו'** כלומר לעת הקץ יהיו א"כ מותרים לעלות בחומה למה מלך כו' . ומפני לקבץ גליותיהן וכולם יחד יעלו בשם ה' צבאות : **שנתנזרה גזרה** כשדבר עמו כו' . שנגזרה בין הבתרים היה בשנת שבעים לאברהם . וזהו שנאמר [שמות יב] ויהי מקץ ל' שנה וארבע מאות וגו' כדאי' בסדר עולם רבה פ"א . דהיינו ת' שנה משנולד יצחק ושלשים שנה קודם שנולד יצחק משעה שנגזרה גזרות . והם היו מחשבים שהיה שנאמר לאברהם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה משעה שנגזרה הגזרה . אבל האמת משנולד יצחק התחיל הת' שנה שנאמר כי גר יהיה זרעך תבואה לך זרע . והא"א גורס כן בהדיא וכן היו מרבבין בשעה שנתגזרה גזרה כשדבר הקב"ה עם אברהם אבינו בין הבתרים . והקב"ה היה מחשב משנולד יצחק מה עמו כו' . ע"כ : **על שעברו על הקץ** ועברו על השבועה א"ש שם לה במכו כריה [אין ברית אלא שבועה] אלהים . וההורהו מאחר ללכת היינו הקץ המרומז בתורה כי גר יהיה זרעך [כד"ל] : **עד שנעשה הפצו כו'** שבשכר המאכל שהאכיל יצחק את יצחק בכרו לבסוף . והאריך מזה בספר הזוהר . ובעוד שאותו זכות קיים צריכין אנו להשתעבד תחת ידו . וזהו עד שתהפכן : **מדה"ד** ותי"ו מן שתחפץ היא נסתרת לנקבה [מת"כ]: **לכשתחפוץ מדת הדין** מאליה אני הוא מביאה בקולי קולות . סמיכות הפסוקים יקדים עד שתחפץ קול דודי הנה זה בא . שמרמז כשתהפוך מדת הדין אז קול דודי הנה זה בא בקולי קולות ולא יתעכב. בתיבת הנה מרמז על המהירות בלי עיכוב · (יט) **ועדיין אין בידינו** אלא רד"ו שנה . הגה בהתון כה שהיה להם על מענה זו הלא הוא כל יקרם כבני אפרים שהקדימו שלשים שנה לקץ והרגום פלשתים [אלשיך] : **אין הרים אלא בתי דינים** וגבעות היינו צדיקים . ולא הולך לכרם שמובן מאליו [יכ"ח] : **וירדתי על ההרים** ר"ל שבת יפתח אוחרת לאביה וירדתי על ההרים ודרשו בב"ר פ' ס"ו שהרים היינו סנהדרין . דלא מסתבר שהיתה הולכת לבכות על בתוליה על ההרים כנראה מפשטיה דקרא . כי מה תועלת לה מזה . ולמה יכתוב דברים של הבל . אע"כ שאמרה וירדתי אל הסנהדרין שיתירו נדרי לאבי . וודאי הורו לה ב"ד להגאלה כיון דמן הדין אין נדר זה הל . אלא יפתח לא ישרו דברי הסיחר בעיניו ולא שמע לדבריהם . ועיין בהגהותא סוף סדר בחוקותי : **לברבריא לסמטריא** מיני משפלות של אומות הן . **והכל**

כתג

נשתעבדתם בע' אומות. ובחדש הזה אתם נגאלין. הה"ד החדש הזה לכם ראש חדשים: (כ) דומה דודי לצבי. נג אמר ר' יצחק אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אתה אומר לנו דיו דיו פירוש דיאו דיאו את לגבן תחלה. דומה דודי לצבי מה צבי זה מדלג מהר להר ומבקעה לבקעה מאילן לאילן ומסוכה לסוכה מגדר לגדר. כך הקב"ה קפץ ממצרים לים ומים לסיני ומסיני לעתיד. במצרים ראו אותו שנא' (שמות יב) ועברתי בארץ מצרים. בים ראו אותו. שנא' (שם טו) וירא ישראל את היד הגדולה וגו' זה אלי ואנוהו. בסיני ראו אותו דכתיב (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר. וכתיב (שם לג) ה' מסיני בא. או לעופר האילים ר' יוסי בר' חנינא אמר לאורזליהון דאיילתא (שם) הנה זה עומד אחר כתלנו. אחר כתלנו של סיני. הה"ד (שמות יט) כי ביום השלישי ירד ה'. משגיח מן החלונות. וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר. מציץ מן החרכים. (שם כ) וידבר אלהים את כל הדברים. ענה דודי ואמר לי. מה אמר לי אנכי ה' אלהיך: (כא) ד"א דומה דודי לצבי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אמרת לי דיו דיו דיאו את לגבן תהלה. דומה דודי לצבי. נג מה צבי זה מדלג מהר להר מבקעה לבקעה מאילן לאילן ומסוכה לסוכה מגדר לגדר. כך הקב"ה מקפץ מבית הכנסת זה לבה"כ זה מבית מדרש זה לבית מדרש זה. כל כך למה כדי לברך ישראל. ובאי זו זכות בזכותו של אברהם. הה"ד (בראשית יח) וירא אליו ה' באלוני ממרא. נד ר' ברכיה בשם ר"ל יושב ישב כתיב. בא אברהם לעמוד א"ל הקב"ה שב אברהם. את סימן לבניך מה את יושב ואני עומד. כך יהיו בניך בשעה שיכנסו לבית הכנסת ובית המדרש וקורין קריאת שמע הם יושבין וכבודי עומד ביניהם. מ"ט (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל. ר' חגי בשם ר' יצחק אמר אלהים עומד אין כתיב. אלא נצב. מהו נצב אטימוס המד"א (שמות לד) ונצבת לי שם על ראש ההר וכתיב (ישעיה סה) והיה טרם יקראו וגו'. ר' משום ר' חנינא כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין להקב"ה הקב"ה יושב ביניהם הה"ד (תהלים כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. או לעופר האילים ר"י בר' חנינא לאורזליהון דאיילתא. הנה זה עומד אחר כתלי בתי כנסיות ובתי מדרשות. משגיח מן החלונות מבין כתפיהם של כהנים. מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים. ענה דודי ואמר לי מה אמר לי (במדבר ו) יברכך ה' וישמרך: (כב) ד"א דומה דודי לצבי. אמרה כנסת ישראל להקב"ה את אמרת לן דיו דיו דיאו את לגבן תחלה. נה דומה דודי לצבי. מה צבי זה נראה וחוזר ונכסה נראה וחוזר ונכסה. כך גואל הראשון נראה ונכסה וחוזר ונראה. וכמה נכסה מהם ר' תנחומא אמר ג' חדשים. הה"ד (שמות ה) ויפגעו את משה ואת אהרן. יהודה ברבי אמר נו לקורסין. כך גואל האחרון נגלה להם וחוזר ונכסה מהן. וכמה נכסה מהם מ"ה ימים. הה"ד (דניאל יב) ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף מאתים ותשעים. וכתיב (שם) אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה. נז אילין יתיריא מאן אינון. ר' יוחנן בן בצרתה בשם ר' יונה אמר אלו מ"ה יום שהוא נכסה מהם. ואותן הימים ישראל קוטפים מלוחים ושרשי רותם ואוכלין. הה"ד (איוב ל) הקוטפים מלוח עלי שיח ושרשי רתמים לחמם. ולאיכן הוא מוליכן מ"ד למדבר יהודה. ומ"ד למדבר סיחון ועוג. מ"ד למדבר יהודה. הה"ד (הושע יב) עוד אושיבך באהלים כימי מועד. ומ"ד למדבר סיחון ועוג מדכתיב (שם ב) הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר. ודברתי על לבה ונתתי לה את כרמיה. וכל שהוא מאמין לו והולך אחריו וממתין הוא חיה. וכל שאין מאמין לו והולך לאו"ה בסוף הן הורגין אותו. א"ר יצחק בר מריון לסוף מ"ה ימים נגלה להם ומוריד להם את המן ואין כל חדש תחת השמש. ד"א או לעופר האילים לאורזליהון דאיילתא. הנה זה עומד אחר כתלנו נח אחר כותל מערבי של בהמ"ק. למה שנשבע לו הקב"ה שאינו חרב לעולם. ושער הכהן ושער הולדה לא חרבו לעולם עד שיחדשם הקב"ה. משגיח מן החלונות זו זכות אבות. מציץ מן החרכים זו זכות אמהות. ענה דודי ואמר לי מה אמר לי החדש הזה לכם ראש חדשים: (כג) ד"א ענה דודי ואמר לי. ר' עזריה אמר לא היא ענייה ולא היא אמירה. נט אלא ענה לי ע"י משה. ואמר לי ע"י אהרן. ומה אמר לי קומי לך רעיתי יפתי קומי לך זרוזי גרמיך. ד"א קומי לך בתו של אברהם. דכתיב ביה (בראשית יב) לך לך מארצך וממולדתך. רעיתי יפתי

בתו

יד יוסף נב פסיקתא רבתי פ' ט"ו. במדבר רבה פ' י"א ילקוט שה"ש : נג ילקוט שה"ש : נד ב"ר פ' מ"ח סי' ו'. במדבר רבה פ' י"א. שוח"ט מזמור כ"ב. ילקוט ס' וירא. וילקוט תהלים רמז תתל"א. תנחומא פרש' וירא. פסיקתא רבתא פ' ט"ו. תנ"ב פ' י"ט. ועיין ברכות דף ו': נה במדבר רבה פ' י"א. פסיקתא רבתי פ' ט"ו. ילקוט שה"ש. ילקוט הושע רמז תקי"ט : נו פי' בלשון יוני שם וזמן (מוסף הערוך) : נז רות רבה פ"ה ילקוט : נח שמואל רבתי פ"ב : נט ילקוט שה"ש :

מתנות כהונה

(כ) **דומה דודי**: את אומר לנו כו'. אחר כל החקירה והחיפוש לא מצאתי רמז ראיה למאמר זה רק בקונטרס של ר' שלמה מלי"כו ע"ש קראו מרא"ה ובבמדבר רבה פי"א מצאתי מאמר זה השלם ולא גרסי' ליה וי"ל דיאו הוא בלע"ז שם ה' י"ש תרגם דודי נוטרי' דיו דיו דהיינו דיאו דיאו ואמר באת אצלנו בתחלה בצרית בבועה וקשר אהבה ומפרש ואזיל היאך: **לאורזליהון** גרסי' ושוב עיין בבמדבר רבה פ"א ובמדרש רות בפסוק גופי הלוס: **בזכותו של אברהם**. דכתיב על ההרים ואין הרים אלא אבות ואברהם אב להבות: **אטימוס**. מוכן ומזומן שם פרס טוהס: **יקראו** וגו' גרסי': **לאורזליהון** גרסי': **לקרסין**. לעיתים ועיין לקמן בפסוק יפה את כתרצה וכן פי' רבינו בחיי סוף פ' שמות: **שלשה חדשים**. בבמדבר רבה סוף פרשה י"א נתבאר כל זה ועיין שם: **מאן**. מהיכן הם ובילקוט הושע גרס אילין מיתריי מה אלין כו': **בימי מועד**. משמע אותו מדבר שהיו הולכין דרך שם לעלות לרגל: **בסוף הן הורגין אותו**. במדרש רות בפסוק ויצבט לה, ובילקוט הושע הגירסא יותר נכונה קצת: ה"ג בילקוט ומוריד להם את המן למה כמאן כל חדש ומאי משמע אנכי ה' אלהיך המעלך וגו' ושוב גרסי' או לעופר ולא גרסי' ד"א: **ושער הכהן** ושער תולדה בילקוט לא גרס ליה וכן בבמדבר רבה פי"ג לא גרס ליה ובאיכה רבתי סוף פסוק היו צריה לא הזכירם נ"כ: **זו זכות אמהות**. בילקוט מסיים כשם שיש הפרש בין אלון לאלון כך יש הפרש בין זכות אבות לזכות אמהות וכן מצאתי בס' יפה: **החדש הזה**. פ"ג נ"ב

נש'

ענף יוסף

(כב) [וכמה נכסה מהם ר"ת אמר ג' חדשים]. וכן הוא בבמדבר רבה פי"א ובפסיקתא ופרשת החדש אי' ג' חדשים. אבל בש"ר פ"ה סי' כ"ג אי' ויצאו נוגשי פרעה ושוטריו. כיון שגאל כן כלן מהם למדין ועשה שם ששה חדשים. ובפסיקתא למדו ג' חדשים מפני שדרכו של מקושש לקושש קש באייר. ובכל מכה היה שוהא חדש ימים בהתראתה ובמשולתה לכ"ע כדאי' בש"ר פ"ט. נמצא במי"ב חדש במגויר עד ניסן שבו נגאלו יצאו מהם שבעה חדשים בתשעה מכות. כי במכות בכורות לא עבר זמן כי בהתראתם אמרו לילה אני יוצא ומיד באה ונגאלו. נמצא שמשעה שיצאתם לקושש קש עד שנגלה משה והתחיל במכות ג' חדשים בקירוב. ובירכתינו יש ליישב ע"פ מה שכתב האלשיך כדר ואת שבכל סימן שבשה דל"ך ע"ש נמצא שמתחילה היה בלא התראה. ומנה לפי המ"ד ש"ר פ"ט שבכ"ד ימים היה מתרה בהם וז' ימים היה המכה משמשת בהם. ולפ"כ נתחבר מהמכון שנה ע"ב ימים והם ב' חדשים וי"ב ימים. עולם שמשם היה נכסה מהם שלש חדשים בקירוב:

ולא

עץ יוסף

כתב שצ"ל לטרמסיא. ובפסיקתא וילקוט הגירסא לגרמסיא: **טירוניא** מש [א"א]:
(כ) **רבש"ע אתה אומר לנו** דיאו. דיאו את לגבן תחלה כן הוא הגירסא האמיתי. ופירושו אתה אומר לנו בואו. ואנו אומרים בוא אתה תחלה אלינו. דיאו מלשון כאפרידלה הגמר [מעריך ומעריך המערכות] ונראה לקיים הגירסא שלפנינו שהכי היה כתוב אתה אומר לנו דיו. דיו את לגבן תחלה. והכי דרש המדרש מתיבת דודי נוטריקון דיו דיו. והכי תיבות פי' דיאו דיאו היה כתוב על הגליון והכניסוהו בפנים המדרש. גם אפשר שבעלי המדרש גופא כתבו זה הפירוש בפנים לפרש דיו דיו פירושו דיאו דיאו מלשון כאשר ידאה הנשר: **ומסיני לעתיד** מיותר הוא. וכן להלן ליתא [רד"ל]: **לאורזליהון דאיילתא** פי' איל בחור והגדל שבין בני איל. שהגדי רץ מהר עד מאד. אבל האיל אינו יכול לרוץ אלא מקפץ מהרה [הגר"א]. ובערכי הכנויים פי' אורזליהון דאיילתא עובר בן יומו: **מן החלונות וירד ה'** כו' הכוונה על מה שאחז"ל לעיל פ"א סי' י"ב שפחדו מפני הגבורה שמענו היינו אנכי ולא יהיה לך. אבל שאר הדברים שמעו מפי משה. ומה שנא' דבר אתה עמנו וגו' היה תיכף אחר ב' דברות אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. וזהו שאמר כאן משגיח מן החלונות שדיבר הקב"ה בעצמו עמנו. ואח"כ מציץ מן החרכים וידבר אלהים את כל הדברים וגו' והיינו ע"י משה. והמדרש בעצמו מפרש הדברים ענה דודי ואמר לי אנכי ה' אלהיך פי' שאמר לי בעצמו וזהו הפירוש משגיח מן החלונות ר"ל בפרהסיא כאדם המדבר עם חברו מתוך החלון. ואח"כ מציץ מן החרכים וידבר אלהים את כל הדברים וגו' פי' ששאר הדברות לא נאמר לי ע"י הקב"ה בעצמו רק ע"י משה. והוא בדמיון כמציץ מן החרך [י"מ בבמדבר רבה פ' י"א]: (כא) **אמרת לי דיו דיו דיאו**. גם זה איתו בבמדבר רבה שם. ועיין מ"ש לעיל סי' כ': **ישב כתיב בא אברהם** כו' דלכן ישב חסר משמע ישיבה הסירה שאינה ישיבה גמורה. וק"ל כל כך למה. לכך דרש שבא בקש לעמוד וממילא בזמן שהתחיל לזקוף עצמו כדי לעמוד לא היה לו ישיבה גמורה אלא כעין סמיכה שהוא דוגמת ישיבה ולא ישיבה ממש. ולכן כתיב ישב חסר להורות שלא היה ישיבה ממש. ומה"ט נמי דרשינן גבי ולוט ישב בשער סדום. וכן גבי ועפרון ישב שנתמנה אז שופט ומושל בעיר דמדכתיב ביה ישב חסר משמע דלא הוי בהו ישיבה ממש אלא רק דוגמת ישיבה שהוא ענין קביעות. שמכנה קביעות הממשלה על כסא המשפט בשם ישיבה. וכן כיוצא בו כל היכי דלא הוי ישיבה גמורה לא כתיב אלא ישב חסר [מה"ק]. ועיין מ"ש במהדורא קמא: **אתה סי' לבניך** דכל מה שאירע לאבות סימן לבנים כדאי' בב"ר פ"מ. ולולי זה לא היה מושיבו. אף ע"פ שיום ג' למילתו היה. דכיון דיכול לרוץ כ"ש שיוכל לעמוד לפני השכינה: **מ"ט אלהים נצב בעדת אל** אע"ג דסיפיה בדיינין רישיה בבתי כנסיות מיירי כדאמרינן בפ"ק דברכות מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר אלהים נצב בעדת אל ופרש"י בבית מועדו: **אטימוס** פי' הערוך מוכן ומזומן. תרגום גלוי לכל העמים להיות עתידים אתגלי לכל העמים דיהוון אטימוס. וכן ונצבת על הצור שהיה משה רבינו מוכן להקביל פני שכינה. וכן כאן אלהים נצב שהוא מוכן ומזומן. וזהו בעמידה (מש"כ בבמדבר רבה שם) והיינו דמייתי מטרם יקראו ואני אענה פי' שהקב"ה מוכן לענות אותם. ובהאי רבי יצחק לא פליג אפירושא קמא. משום דאין מקרא יוצא מידי פשוטו דנצב הוא לשון עמידה ממש. אלא מדלא כתיב בהדיא עומד אלא נצב דרש מיניה ר"י נמי אטימוס כלומר שהוא כעומד מוכן להשלים בקשתם ותפלתם כדרך העומד אצל היושב [מה"ק]: **כל קילוס וקילוס** ר"ל דלא מיבעיא כשקורין ק"ש אלא אפילו בכל שבח ושבח בעלמא משרה שכינה עליהם לשמוע בקולם ולהגן בעדם [יפ"ת]: **ואתה קדוש יושב** כו' ואין קושיא ממ"ש כאן יושב. דאפשר לשון שכנה כמו ותשבו בקדש [יפ"ת]: **לאורזליהון דאיילתא** פי' איל בחור [רש"י]: (כב) **את אמר לון דיו דיו** דיאו את לגבן תחלה. גם זה איתו ברבה במדבר. וכך אי' התם רבון העולמים את אמר לנו את אתי לגבן תחלה דומה דודי לצבי מה הצבי כו'. ופי' שם הידי משה מתחלה הבטחתנו לגאול אותנו בעצמך דומה דודי לצבי פי' אח"כ שלחת את משה לגאול אותנו. והמשיל משה לצבי לפי שהיה נגלה ונכסה כצבי: **ג' חדשים** וכן הוא בבמדבר רבה פי"א. ובפסיקתא. אבל בש"ר פ"ה איתא ששה חדשים. והרבינו בחיי בסוף סדר שמות והרמב"ן בפרשת וארא הביאו שני הגירסאות. וכתב הרד"ל באפשר שבפי הדעות אסמכוהו אמקרא דהנה הסתיו עבר הגשם נראו בארץ שקאי אגלות וגאולת מצרים. מ"ד ששה חדשים סובר דהסתיו הוא כל ימי החורף. ומ"ד ג' חדשים סובר שעיקר ימי הסתיו הוא משך ג' חדשים. והנצנים הוא כינוי למשה ואהרן כדלקמן סי' ל"ה: **הה"ד ויפגעו** כו' כתב א"א נל"ע איך יליף עכ"ל. ולי נראה שאינו מביא ראיה על כמה נכסה מהם. אלא מביא ראיה שהיה נכסה מהם דמדכתיב ויפגעו משמע בלא מנחם אלא במקרה. והיינו מפני שמשה היה במדין ואהרן היה במצרים בעיר המלוכה כי חשוב הוא וקרוב למלכות. ובני ישראל הנה בארץ גושן. וז"ש שם בש"ר בא משה ממדין ואהרן ממצרים כי לא פגעו בהם אלא אז: **כך גואל האחרון נגלה** כו' רבינו בחיי נתן טעם כדי להטעות לגוג והילוותיו: **לקרסין** גם זה אינו ברבה שם. והרי"ג נ"ר פי' פה לפרקים [א"א] ר"ל שהיה נכסה מהם כמה פרקים פי' עתים: **מאן אינון** פי' מה הם: **קוטפים מלוחים** פי' הוא מין עשב. ועיין ברש"י איוב: **בימי מועד** משמע אותו מדבר שהיו הולכין דרך שם לעלות לרגל [מה"כ]: **ומ"ד למדבר סיחון ועוג** דכתיב הנה אנכי מפתיה כו'. אבל ברות רבה פ"ה סי' ו' גרס איפכא שמ"ד למדבר יהודה למד מדכתיב הנה אנכי מפתיה וגו'. ומ"ד למדבר סיחון ועוג למד מדכתיב עוד אושיבך באהלים כימי מועד. ור"ל וכתיב מועד לאחך ממצרים. כלומר דהיינו מדבר סיחון ועוג שהיו שם ישראל כשיצאו ממצרים [א"א]. ועיין בגפא רבה פי"א ובפסיקתא פ' ט"ו: **בסוף הן הורגין אותו** עיין במדרש רות פסוק ויצבט לה קלי ובילקוט הושע: **ד"א או לעפר**. כאן תיבות ד"א מיותר [א"א]: **לאורזולידון דאיילתא** איל בחור [רש"י]: **זו זכות אמהות** שכשם שיש הפרש בין אלון לאלון כך יש הפרש בין זכות אבות לזכות אמהות [רבה במדבר]: **מה אמר לי החדש הזה** כו'. נ"ל מה אמר לי [ישעי' מ"ט] חי אני נאם ה' כי כולם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה [א"א] וכן הוא

בבמדבר

בתו של יצחק שריעה אותי וייפה אותי על גבי המזבח. ולכי לך בתו של יעקב ששמע לאביו ולאמו שנא' (בראשית כח) וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם: (כד) כי הנה הסתיו עבר. ס אלו ארבע מאות שנה שנגזרו על אבותינו במצרים. הגשם חלף הלך לו אלו מאתים ועשר שנים. ולא הוא הגשם ולא הוא הסתיו. א"ר תנחומא עיקר טרחותא מטרא הוא. כך עיקר שעבודן של ישראל במצרים שמונים ושש שנים היו משעה שנולדה מרים. פירושה שלכך נקרא שמה מרים על שום שנא' (שמות א) וימררו את חייהם. כי מרים לשון מירור הוא: (כה) הנצנים נראו בארץ. סא הנצוחות נראו בארץ. איזה זה משה ואהרן שנאמ' (שם יב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר. עת הזמיר הגיע. הגיע זמנן של ישראל להגאל. הגיע זמנה של ערלה שתזמור. הגיע זמן של מצרים שיזמרו. הגיע זמן ע"ז שלהן שתעקר. שנא' (שם יב) ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. הגיע זמן של ים שיבקעו מימיו. שנא' (שם יד) ויבקעו המים. הגיע זמן של שירה שתאמר. שנא' (שם טו) אז ישיר משה ר' תנחומא אמר הגיע זמן שתעשו זמירות להקב"ה. שנא' (שם) עזי וזמרת יה. זמירות יה. א"ר ביבי (תהלים קיט) זמירות היו לי חקיך. וקול התור נשמע בארצנו. א"ר יוחנן קול תייר טוב נשמע בארצנו. זה משה. בשעה שאמר (שמות יא) ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה: (כו) התאנה חנטה פגיה. סב אלו פושעי ישראל שמתו בשלשת ימי אפלה. שנא' (שם י) ויהי חשך וגו' לא ראו איש את אחיו. והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הנשארים שעשו תשובה ונגאלו. אתא משה לגבן אמר לון כל הדין ריחא טבא אית גביכון ואתון יתיבין הכא. קומי לך רעיתי יפתי: (כז) ד"א ענה דודי ואמר לי. א"ר עזריה סג לא היא ענייה ולא היא אמירה. אלא ענה ע"י משה ואמר לי ע"י אהרן. מה א"ל קומי לך רעיתי יפתי. כי הנה הסתיו עבר. אלו מ' שנה שעשו ישראל במדבר. הגשם חלף הלך לו. סד אלו ל"ח שנה שהיו ישראל כמנודין במדבר. ולא היה הדבור מדבר עם משה עד שתמו כל אותו הדור. הה"ד (דברים ב) והימים אשר הלכנו מקדש ברנע וגו' (שם) וגם יד ה' היתה בם וגו'. ויהי כאשר תמו מיד וידבר ה' אלי לאמר. הנצנים נראו בארץ. הנצוחות נראו בארץ. אלו הנשיאים. שנ' (במדבר לד) ונשיא אחד נשיא אחד. עת הזמיר הגיע הגיע זמנה של ערלה שתזמר. סה הגיע זמנן של כנענים שיזמרו. הגיע זמנה של א"י להחלק לישראל. שנ' (שם כו) לאלה תחלק הארץ. וקול התור נשמע בארצנו. א"ר יוחנן קול תייר טוב נשמע בארצנו. זה קולו של יהושע בשעה שאמ' עברו בקרב המחנה. התאנה חנטה פגיה. אלו סלי הבכורים. והגפנים סמדר נתנו ריח. אלו הנסכים: (כח) ד"א ענה דודי ואמר לי. סו ענה לי על ידי דניאל ואמר לי ע"י עזרא. מה אמר לי קומי לך רעיתי יפתי. כי הנה הסתיו עבר אלו ע' שנה שעשו ישראל בגולה. הגשם חלף הלך לו אלו נ"ב שנה משחרב הבית עד שנעקרה מלכות כשדים. ולא שבעים שנה הן. א"ר לוי צא מהן שמונה עשרה שנה שהיתה ב"ק מפוצצת ואומרת לנ"נ עבדא בישא סק חרוב ביתא דמרך. דבנוי דמרך לא שמעון ליה. הנצנים נראו בארץ כגון מרדכי וחבורתו. עזרא וחבורתו. עת הזמיר הגיע הגיע זמן של ערלה שתזמור. הגיע זמן של רשעים שישברו. שנאמר (ישעיה יד) שבר ה' מטה רשעים. הגיע זמן של בבליים להשמד. הגיע זמן בהמ"ק שיבנה. שנא' (עובדיה א) ועלו מושיעים בהר ציון. וכתיב (חגי ב) גדול יהיה כבוד הבית הזה. וקול התור נשמע בארצנו א"ר יוחנן קול תייר טב נשמע בארצנו. אי זה זה קולו של כורש. הה"ד (עזרא א) כה אמר כורש מלך פרס וגו' כל ממלכות הארץ וגו' מי בכם מכל עמו. התאנה חנטה פגיה אלו הסלים של בכורים. והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הנסכים: (כט) ד"א ענה דודי ואמר לי ענה ע"י אליהו. ואמר לי ע"י מלך המשיח. מה אמר קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך. א"ר עזריה כי הנה הסתיו עבר זו מלכות כותים שמסיתה את העולם ומטעת אותו בכזביה. המד"א (דברים יג) כי יסיתך אחיך בן אמך. הגשם חלף הלך לו זה השעבוד. הנצנים נראו בארץ הנצוחות נראו בארץ. מי הם ר' ברכיה בשם ר' יצחק כתיב (זכריה ב) ויראני ה' ארבעה חרשים ואלו הן. אליהו ומלך המשיח ומלכי צדק ומשוח מלחמה. עת הזמיר הגיע. הגיע זמנן של ישראל להגאל. הגיע זמנה של ערלה

להזמר

יד יוסף ס פסיקתא רבתי פ' ט"ו. ילקוט שה"ש: סא ילקוט שה"ש: סב ילקוט שה"ש: סג ילקוט שה"ש: סד ריש מכילתא פ"ב סוף פ"א. תענית דף ל' ע"ב. ב"ב דף קכ"א. ירושלמי פ"ג דתענית: סה ע' זוהר ויקרא דף ד' ע"ב. ועיין פקודי דף רנ"ח ע"ב: סו ילקוט שה"ש:

ענף יוסף

(כז) [ולא היה הדבור מדבר כו']. דעת רבותינו ז"ל שלא נתייחד הדבור עם משה עד שכלו מתי המדבר. כי מעלתו של משה בשביל ישראל היתה וישראל היו נזופים כל ל"ח שנה. והיום שנודע להם זה ט"ו באב היה כשנתמלאת הלבנה כדאי' במסכת תענית והיה היום ההוא גדול אצל ישראל בשמחה גדולה שבו ידעו בבטול הגזרה גם אצל האיש משה גדול מאד בהחזרת הנבואה אליו שבו נתייחד לו הדבור. ומה שלא נתייחד עמו מיד כשכלתה הגזרה בעשירי. לפי שהיה מתאבל משה על הגזירה שבעה ימים מן הט' עד ט"ו ואין השכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה. ומטעם זה לא נתייחד עמו עד ט"ו. ומניחה יפה הכל שמחים כאחד משה ובני ישראל. ולכך לא מצינו לשון וידבר משלח משה מרגלים עד כאן אלא לשון ויאמר. לפי שלא התנבא מתוך אספקלריא המאירה. ובכאן גלו לנו חכמי האמת מעלת לשון וידבר על לשון ויאמר. ומזה אמרו וידבר ה' אלי אלי היה הדבור כלומר עכשיו בדביר ולא קודם לכן אלא באמירה [רבינו בחיי סדר דברים] ויש שפירשו כי בל"ח שנה הנ"ל לא היה השכינה מדברת מתוך גרונו. רק כשאר נביאים:

שכן

מתנות כהונה

בס' ישן ובאות אמת הגיה שנא' חי אני נאם ה' כי כלם כעדי תלבשי: שריעה אותי. מלשון רעייה ממש או מל' רצון וכמו תרגום רצון רעוא או י"ל מל' ריע וחבר: ולא הוא הגשם כו' בתמיה: ה"ג מטרא הוא כך עיקר כו'. ובאות אמת הגיה מטרא הוא פ"ו יום כך עיקר כו'. ונראה שאין צורך ועיין לקמן: פירושה כו'. בילקוט ובס' ישן הגירסא באופן אחר והוא פירוש נכתב בפנים: הנצנים ה"ג הנצנים נראו בארץ הנציחות נראו כו' ועיין לק': להגאל. ודרש הזמיר ל' זמר ושמחה: שתזמר. פירשתי כד"א לא תזמור: שיבקעו. והוא כריתה שלהן: זמירות היו לי כו'. בילקוט גרס הגיע זמנה של תורה להנתן שכתוב בה זמירות היו לי כו': התאנה פושעי ישראל. הפגים הם התאנים שלא נתבשלו כל צרכן וכך הם פושעי ישראל שמקדימים הבשיליהם שנתבשל וה"נ פושעי ישראל שמתו בשלשה כו'. ועיין בשמות רבה פי"ג: כל הדין כו'. כל כך ריח טוב יש בכם ואתם יושבים פה ושוב ג"כ ענה ע"י יהושע ואמר לי ע"י אלעזר: ולא היה הדיבור כו'. פירוש לא היה נתגלה אליו בל' דיבור ובפנים מאירים רק בל' אמירה בפנים זועפים: ה"נ מיד וידבר ה' אלי כו' ופירש"י שם אלי היה הדיבור ולא קודם לכן: הנציחות. לשון נצחון ונסיאות: להחלק. להזמר לחלקים: עבדא בישא כו'. עבד רע עלה והחרב בית אדונך הקב"ה שבני אדונך אלו ישראל אין שומעין לו: זמנן של ישראל שישברו גרס: להשמד. להזמר: של בית המקדש גרס. כלומר ולומר שירה בבית המקדש: של ב"ה. שיבנה שנא' גדול יהיה כבוד הבית הזה וגו' ופסוק זה נאמר על בית שני ועיין בילקוט: מכל עמו וגומר גרס: ומשוח מלחמה. במס' סוכה בפ' החליל לא גרס משוח מלחמה ומוגה במקומו

משוח

עץ יוסף

במדבר רבה פי"א: (כג) שריעה אותי יש לומר מלשון רעייה ממש. או מלשון רצון ונחת רוח. תרגום רצון רעוא. או י"ל מלשון ריע וחבר [מת"כ]: בתו של יעקב כו' וישמע כו' וילך פדנה ארם. ר"ל שגם בהיותו בפדן ארם אמר עם לבן גרתי [ותרי"ג מצות שמרתי] כלומר גם שם הייתי גר ומתהלך לפני ה': (כד) אלו מאתים ועשר שנים ולא הוא הגשם כו' כך עיקר שיעבודן של ישראל במצרים פ"ו שנים. האמת יורה דרכו שחסר כאן וצריך להיות כדאי' בפסיקתא אלו מאתים ועשר שנים. ד"א כי הנה הסתיו עבר אלו מאתים ועשר שנים. הגשם חלף הלך לו זה השעבוד. לא הוא הגשם ולא הוא הסתיו. א"ר תנחומא עיקר טרחותא מיטרא עיקר שעבודו של ישראל לא היה אלא פ"ו שנים משעה שנולדה מרים. והכוונה שהסתיו הם ימות הגשמים בכלל. לכן מכנה כל ימי הגלות בכלל לסתיו. והעיקר השעבוד בשם גשם שעיקר טרחותא מיטרא. לכן לפי פי' ראשון מכנה הת' שנה שהתחיל מיצחק עד צאת ישראל ממצרים בשם סתיו. והר"י שנים שהיו במצרים בשם גשם. שכמו בימי הגשמים גשם שוטף ורביבים ושעירים כן היה להם במצרים שעבוד וקושי השעבוד. ולפי פי' ב' מכנה הר"י שנה בכלל לימי הסתיו והפ"ו שנה לגשם. אבל הק"צ שנה שהיה מלידת יצחק עד בואם למצרים לא נחשב אפי' לימי הסתיו. או אפשר שהד"א ס"ל שהגזירה היה שיהיו במצרים ת' שנה רק שס"ל שקושי השעבוד השלים לת' שנה. וכתב הא"א עיקר טרחותא מיטרא הוא פ"ו יום. וכתב הרד"ל והיינו מן י"ז במרחשון שהוא זמן רביעה ראשונה עד ט"ו בשבט שאז עברו רוב גשמי שנה כדאי' בר"ה דף י"ד ע"א כו' כשתחשוב חשון ושבט חסרים עולים פ"ו יום: (כה) הנצוחות נראו בארץ דרש נצנים כמו נצחים שהם הנוצחים במלחמה ואיזה זה משה ואהרן שנצחו לפרעה ולמצרים: עת הזמיר כו' ישראל להגאל ודרש הזמיר לשון זמר ושמחה: של ערלה שתזמר דרש הזמיר לשון לא תזמור. ור"ל שהגיע זמן הערלה שתקצץ מכל ישראל. שמשה מלן קודם צאתם ממצרים: של מצרים שיזמרו שיכרתו: ע"ז שלהם שתעקר מפרש הזמיר שיכרתו הע"ז: שיבקעו וזה כריתה שלהם: הגיע זמן של שירה שתאמר דרש הזמיר לשון זמר ושירה: שתעשו זמירות להקב"ה כו' ר"ל הגיע זמנו של לוים לזמר לפניו שירים ומזמורים: א"ר ביבי הגיע זמנה של תורה להנתן שכתוב בה זמירות היו לי חוקיך. כצ"ל [א"א] וכן הוא בפסיקתא. והכוונה כמו שאחז"ל הקורא פסוק בלא זמרה כו': תייר מלשון ויתורו את ארץ כנען: (כו) התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל. בפס"ר פ' ט"ו גרס התאנה חנטה פגיה אלו הצדיקים והישרים. והמדרש דהכא מפרש דהתאנה הוא כנסת ישראל כדכתיב כבכורה בתאנה וגו'. והפגים הם התאנים שלא נתבשלו כל צרכן. וכך הם פושעי ישראל שמקדימים תבשיליהם שנתבשל. והסמדר נתנו ריח מפרש בבינונים שאינו פרי עדיין אלא שהענבים ניכרים ונתנו ריח התשובה: כל הדין כ"כ ריח טוב יש בכם ואתם יושבים פה: (כז) אלא ענה לי ע"י יהושע. ואמר לי ע"י אלעזר כצ"ל. וכן הוא בפסיקתא רבתי פ' ט"ו סי' י"א: אלו ל"ח שנה שהיו ישראל כו' פי' הר"ן שהנדוי היה בשביל חטא המרגלים. משא"כ החטא של עגל כבר נתכפר להן. והקשו המפרשים והרי כתה דברים נאמרו בתוך ל"ח שנה. ומתרץ הבאר שבע שלא דיבר עמו דרך חיבה כדרך שאדם מדבר עם חברו אוהבו שנכנס עמו בדברים אף שלא מן הצורך לרוב החיבה. וגם לא דבר עמו פנים אל פנים. ורש"י במס' תענית דף ל' ע"ב פי' שלא היה הדבור עם משה פה אל פה בחיבה אלא בחזיון לילה. והרשב"ם בב"ב דף קכ"א פי' שלא היה הדבור עם משה פה אל פה כבתחילה. אבל אם הוצרכו לדבור כגון במעשה קרח שהיה אחר מעשה המרגלים היה מדבר ע"י מלאך או באורים ותומים. א"נ לא היה מדבר עמו אלא ע"י מעשה הצריך להם ע"כ. ועיין מ"ש בענף: מיד וידבר ה' אלי לאמר ומסיים שם בגמרא אלי היה הדבור. ור"ל מיד אלי היה הדבור ולא קודם לכן. ועיין ברשב"ם שם וברש"י בחומש: הנצוחות לשון נצחון ונסיאות [מת"כ]: של ערלה שתזמר שיהושע מלן קודם כניסתו לא"י: כנענים שיזמרו שיכרתו: להחלק להזמר לחלקים. והרד"ל כתב אפשר דריש זמיר על א"י כד"א [בראשית מ"ג] מזמרת הארץ: תייר מלשון ויתורו את ארץ כנען: (כח) נ"ב שנה משחרב הבית כו' הנה מתחלת מלכות בבל עד חורבן בבל היה ע' שנה. היינו מ"ה של נבוכדנצר. וכ"ג של אויל מרודך [כי שנה א' של אויל מרודך נבלעת בתוך שנות מ"ה של נ"נ] הרי ס"ז. וג' של בלשאצר. הרי ע'. ומגלות יהויקים שהיה בשנת ב' של מלכות נ"נ עד שנפקדו היה ג"כ ע' שנה שהרי בשנה א' של כורש שמלך אחר דריוש המדי שהומלך אחר בלשצר [ולא מלך רק שנה אחת] נפקדה ירושלים. ומחורבן הבית אחר ע' שנה נבנה ירושלים. היינו נ"ב שנה היה עד שנפקדו. וג' של כורש [עיין רש"י מגילה דף י"א ע"ב ד"ה שנים מקוטעות] וי"ד של אחשורוש. ודריוש בנה את הבית בשנת שתים למלכותו. וזה דריוש היה בנה של אסתר. ועיין ס"ע רבה פ' כ"ח ומ"ש שם. ולפ"ז מה שאמר המדרש כי הנה הסתיו עבר אלו ע' שנה שעשו ישראל בגולה היינו מגלות יהויקים עד שנפקדו. ואמר הגשם חלף הלך לו אלו נ"ב שנה משחרב הבית עד שנעקרה מלכות כשדים קשה שהרי עד שנעקרה לא היה רק נ"א שנה. וגם מה שמתקשה המדרש ולא ע' שנה הן אין לו שום פירוש. לכן נראה גירסת הילקוט. וז"ל כי הנה הסתיו עבר אלו ע' שנה של בבל [ר"ל של מלכות בבל] הגשם חלף הלך לו אלו נ"ב שנה מלכות מדי [וט"ס הוא וצ"ל אלו נ"ב שנה ששר מלכות מדי. היינו שנהרג בלשצר והומלך דריוש מדאה] ד"א כי הנה הסתיו עבר אלו שבעים שנה שעשו בגולה. והלא אינם אלא נ"ב [ר"ל דעיקר הגלות משנחרב הבית עד שנפקדו לא היה רק נ"ב] א"ר לוי צא מהם י"ח שנה כו': עבדא בישא כו' עבד רע עלה והחריב בית אדוניך הקב"ה שבני אדוניך אלו ישראל אין שומעין לו: הגיע זמן של ערלה שתזמור. נראה דכאן הוא מיותר. או אפשר שבגולה בטלו מהם המילה. וכן צריך לומר לקמן: להשמיד כ"א ליזמר [א"א]: שיבנה ולזמר שם שירה: שנא' ועלו מושיעים בהר ציון וכתיב גדול יהיה כבוד הבית הזה כל זה יתור פה [א"א]: (כט) ומשוח מלחמה עיין בסוכה פרק החליל שיש שם שינוי בלשון זה:

המכריז

להזמר. הגיע זמנה של מלכות כותים שתכלה. הגיע זמנה של מלכות שמים שתגלה. שנא' (שם יד) והיה ה' למלך על כל הארץ. וקול התור נשמע בארצנו איזה זה זה קולו של מלך המשיח המכריז ואומר (ישעיה נב) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר. התאנה חנטה פגיה א"ר חייא בר אבא סמוך ליסות המשיח דבר גדול בא לעולם. והרשעים כלים. והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הנשארים. ועליהם נאמר (שם ד) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם. [סו] א"ר יוחנן שבוע שבן דוד בא שנה ראשונה מתקיים מה שנאמ' (עמוס ד) והמטרתי על עיר אחת וגו'. בשנייה חצי רעב משתלחין בה. בשלישית רעב גדול ומתים בו אנשים ונשים וטף וחסידים ואנשי מעשה מתמעטים. והתורה משתכחת מישראל. ברביעי רעב ולא רעב. שובע ולא שובע. בחמישית שובע גדול. ואוכלין ושותין ושמחים. והתורה חוזרת לחדושה. ומתחדשת לישראל. בששית קולות. בשביעית מלחמות. במוצאי שביעית בן דוד בא. אמר אביי כמה שבועין אתת כהדא ולא אתא. ולא אתי אלא כההיא דאמר ריש לקיש. דור שבן דוד בא. [סח] בית הוועד יהיה לזנות. והגליל יחרב. והגבלן ישום. ואנשי הגליל יסבבו מעיר לעיר. ולא יחננו. וחכמת הסופרים תסרח. יראי חטא ואנשי חסד נאספים. והאמת נעדרת. ופני הדור כפני הכלב. ומנין שאמת נעדרת שנאמ' (ישעיה נט) ותהי האמת נעדרת. וסר מרע משתולל. מהו נעדרת. דבי ר' ינאי אומר הולכת ויושבת לה עדרים עדרים במדבר. ורבנין אמרי דור שבן דוד בא חכמי הדור מתים. והנותרים עיניהם כלות ביגון ואנחה. וצרות רבות ורעות רבות באות על הצבור. וגזירות קשות מתחדשות ומשתלחות. עד שהראשונה קיימת אחרת באה ונסמכה לה. א"ר נהוראי דור שבן דוד בא [סט] הנערים ילבינו לזקנים. ויעמדו הזקנים בפני הנערי' (מיכה ז) בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו ובן אינו מתבייש מאביו ר' נחמיה אומר קודם ימות המשיח עניות ירבה. ויוקר הווה. והגפן תתן פריה והיין יסריח. והמלכות כולה תהפך למינות ואין תוכחות. א"ר אבא ב"כ אין בן דוד בא אלא בדור שפניו דומה לכלב. א"ר לוי אין ב"ד בא [ע] אלא בדור שפניו חצופו' וחייב כלייה. א"ר ינאי אם תראה דור אחר דור מחרף ומגדף צפה לרגלי מלך המשיח. הה"ד (תהלים פט) אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך מה כתיב בתריה ברוך ה' לעולם אמן ואמן: (ל) יונתי בחגוי הסלע. מהו יונתי בחגוי הסלע. [עא] א"ר יוחנן אמר הקב"ה קורא אני לישראל יונה. דכתיב (הושע ז) ויהי אפרים כיונה פותה אין לב. [עב] אצלי הם כיונה. אבל אצל אוה"ע כמין חיות. דכתיב (בראשית מט) גור אריה יהודה. נפתלי אילה שלוחה. יהי דן נחש עלי דרך. בנימין זאב יטרף. [עג] וכל י"ב שבטים משולים כחיות. לפי שהאומות נלחמים לישראל. ואומרים לישראל מה אתם רוצים מן השבת. ומן המילה. והקב"ה מגבירן לישראל ונעשין בפני האומות כחיות להכניען לפני הקב"ה ולפני ישראל. אבל אצל הקב"ה נעשים כיונה תמה ושומעין לו. הה"ד (שמות ד) ויאמן העם וישמעו כי פקד ה'. אמר הקב"ה למשה משה את עומד וצועק כבר שמעתי ישראל וצעקתם. הה"ד (שם יד) מה תצעק אלי. אין בני ישראל צריכין לך. לפיכך אמר הקב"ה יונתי בחגוי הסלע. א"ר יהודה בר' סימון אמר הקב"ה לישראל אצלי הם תמימים כיונים. אבל באוה"ע הם ערומים כנחשים. הה"ד (דניאל ג) ענו [עד] שדרך משך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכדנצר אין למלכא למה נבוכדנצר. ואין נבוכדנצר למה מלכא. אלא כך אמרו ליה אם למסים וגולגליות ודמוסיות וארנוניות מלך את עלינו. הה"ד למלכא נבוכדנצר. ואם לדבר זה שאת אומר לנו להשתחוות לצלמך נבוכדנצר את. ונבוכדנצר שמך. הוא גברא וחד נבוח עלינו כחדא. נבוכדנצר נבח ככלבא נפיח כקולתא נצר כצרצרה· מיד נבח ככלבא ואתעבד כבדא ונצר כצרצרה. כתיב (קהלת ח) אני פי מלך שמור. א"ר לוי אני פי ממ"ה אשמור. אותו הפה שאמר לנו בסיני (שמות כ) אנכי ה' אלהיך (קהלת ח) ועל דברת שבועת אלהים על שם (שמות כ) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. תנא דבי ר' ישמעאל [עה] בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומין ליונה שברחה מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע ומצאה שם הנחש מקנן ונכנסה לפנים. ולא היתה יכולה להכנס. שעדיין הנחש מקנן תחזור לאחוריה לא היתה יכולה שהנץ עומד בחוץ. מה עשתה היונה התחילה צווחת ומטפחת באגפיה כדי שישמע לה בעל השובך ויבא ויצילה. כך היו ישראל דומים על הים. לירד לים לא היו יכולין שעדיין לא נקרע להם הים. לחזור לאחוריהם לא היו יכולין שכבר פרעה הקריב. מה עשו (שמות יד) וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'. מיד (שם) ויושע ה' ביום ההוא. ר' יהודה בשם ר' חמא דכפר תחומין· משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מתאוה לשמוע שיחתה. מה עשה הוציא כרוז ואמר כל עמא יפקון לקמפון. כשיצאו מה עשה רמז לעבדיו ונפלו לה פתאום כליסטין. והתחילה צווחת אבא אבא הצילני. אמר לה אילו לא עשיתי לך כך לא היית צווחת ואומרת אבא

הצילני

יד יוסף סו מסכת ד"א. סנהדרין דף צ"ז. פדר"א מ"ב ס' פ"ז : סח סוף מסכת סוטה : סט סוף מסכת סוטה : ע פסיקתא רבתי סוף פרשה א' : עא ש"ר פ' כ"א סי' ס' : עב ילקוט פס"ע : עג כדלקמן פ"ד : עד ויק"ר פ' ל"ג. במדבר רבה פ' ט"ו. תנחומא ס' נח וסדר בהעלותך : עה מכילתא בשלח פ' כ'. תרגום יונתן פסוק יונתי בחגוי הסלע. ילקוט פס"ס :

מתנות כהונה

משיח בן יוסף : ה"ג של מלכות שמים שתגלה : והרשעים כלים. והרשעים דומים לפני תאנה כדלעיל : ומתחדשת כו'. בפ' חלק גרס חוזרת לישראל : כמה שבועין כו' והא כמה שמיטות עברו שהיו השנים כסדר הזה ועדיין משיח לא בא ולא יבא אלא אחר שיהיה כמו שאמר ר"ל פי' ובפ' חלק הסוגיא באופן אחר : והגבלן. פירש"י מקום יש ששמו כן ובערוך ערך גבל האחרון פירש בשם תרגום ירושלמי שהוא ארץ שעיר : כפני הכלב. שלא יתביישו זה מזה ולשנא אחרינא פירש"י בשם מ"ד כפני הכלב ממש : עדרים. נעדרת דרש ל' עדרים ובפ' חלק לא גרס. ובמדבר ובילקוט ישעיה גרס ליה : לזקנים. כלו' לפני הזקנים : יסריח. בפ' חלק גרס ביוקר : ברוך ה' לעולם שיהיה מלך עולם ה' אחד ושמו אחד : יונתי אצלי הם כיונה גרסי' ופי' נוח להתפתות ועיין בשמות רבה פ' כ"א : כל י"ב שבטים כו'. מה אמך לביאה כמו שפירש רש"י בפ' שמות : ה"ג כי פקד ה' וכן עד אמר הקב"ה והמאמר בשלמותו עיין בשמות רבה פ' כ"א : ללפסים גרסי'. לפס הוא מס וכל אלו שמונה הם מיני מסים ופירוש מאמר זה עיין בויקרא רבה פ' ל"ג : ה"ג כחדא נבוכד נצר נבח ככלבא ועיין בויקרא רבה : קמפון. פלטין כתב שבוחק שם המלך : ונפלו עליה גרסי' :

פרלט

עץ יוסף

המכריז ואומר איט בל"א אלא שנא' מה נאוו [א"א] : והרשעים כלים והרשעים דומים לפני תאנה כדלעיל : שבוע פי' שמיטה. ועי' כל זה בפ' חלק : והמטרתי על עיר אחת שיהא מטר מטר ויהי רעב במקום זה ושובע במקום זה : חצי רעב רעב מעט שלא יהא שובע בשום מקום : והתורה משתכחת מישראל מתוך שאין להם מה לאכול ע"ד אם אין קמח אין תורה : בששית קולות יאמרו קולות שבן דוד בא. ל"א קולות מתקיעות שופר שנא' יתקע בשופר גדול : בשביעית מלחמות בין אוה"ע לישראל : במוצאי שביעית בל"א קרי לשמינית מוצאי שביעית. ולפי שהיא השנה הסמוכה לשבוע העברה קרי ליה שבוע שבן דוד בא : אתת כהדא דהוי הכא שנה אחת רעב שנה אחת שובע ואפ"ה לא בא בן דוד [רש"י] : בית הוועד מקום שת"ח מתוועדין שם ללמוד תורה יהיה לבית זנות. שכלו החכמים ואין לומד תורה ויהא חרב מאין איש ובעלי זימה מתוועדים שם. מפני שחוץ לעיר הוו בתי מדרשות שלהם [רש"י סוף מס' סוטה] : והגבלן מקום ששמו כך כדכתיב בספר יהושע והארץ הגבלי. ויתכן שהכל ארץ ההיא נקראה בשם גבלן על שם העיר גבל אשר היתה מכונסה שמה ונזכרת ג"כ במדרש [קהלת פסוק דור הולך ודור בא] ר' לוי ור' יעקב גבלאי בשם רבי חנינא. ומצאתי בס' מערכי לשון. והגבלן ישום בהררם שעיר [בראשית י"ד ו'] תרגם יונתן בן עוזיאל דבטורייא רמי' דגבלא. וכן [שם ל"ב ד'] ארצה שעיר תרגם יב"ע לארעא דגבלא. ואולי ע"ז יכוון כאן שבעל ארץ הגבלן ישומם : ישום ישתומם : ואנשי הגליל יסובבו בחלק גרס ואנשי הגבול יסובבו. ופרש"י אנשי גבול א"י. ל"א אנשי גזית סנהדרין : וחכמת הסופרים תסרח יראי חטא כו'. כלל מעלות השכליות והמדות שבכולם יהיו נמאסים בדור ההוא. והרב מו"ה אברהם בהגר"א פי' וחכמת סופרים תסרח מלשון וסרח העודף. ור"ל שלעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. אבל הסופרים והחכמים ההמה יאריכו נאום ולא ינאם לאזני שומעם עכ"ל : ופני הדור כפני הכלב, דדמין ממש לכלב. ל"א כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה. עוד אפשר לפרש כי הכלב נאמן לאדוניו. ואמר שפני אותו הדור יהיה כפני הכלב שמראה לפנים כאילו הוא אוהב. אבל לבו בל עמו. כי לפי האמת האהבה שהיא נראה לפנים היא נעדרת בלב. וע"ז אמרו בפ"ב דסוטה ואין הדור רואה אלא לפניו. והזקוקין פי' כי מנהיגי הדור יהיו פנים כמו מנהיגי הכלבים. עוד פי' כי פני הדור אלו הם העשירים שבדור. כמו שפרש"י בפ' מקץ על הפסוק והרעב היה על כל פני הארץ מי הם פני הארץ אלו העשירים עכ"ל. ר"ל שהעשירים שבדור יהיו כילים וקמצנים בממונם ואכזרים מליתן כלום לעניים. כמו הכלב שהוא כילי ואכזר מליתן לחבירו כלום. כמו שפירשו המפרשים [שמואל א' כ"ה] על הפסוק והאיש נבל וגו' והאיש קשה ורע מעללים והוא כלבו. ופירשו המפרשים שהיה קמצן וכילי ואכזר מליתן כלום מסעודתו הגדולה לעבדי דוד : ותהי האמת נעדרת [וסר מרע משתולל] וכתיב בתריה וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרועו וגו' וילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו וילבש בגדי נקם תלבושת ויעט כמעיל קנאה כעל גמולות כעל ישלם חמה לצריו גמול לאויביו וגו' ובא לציון גואל וגו' ש"מ דקאי על ימות ב"ד : להיכן הולכת בגמרא ובמד"ס הכי איתא' שם אמר ומהו האמת נעדרת. דבי. ר' ינאי אומר הולכת ויושבת לה עדרים עדרים במדבר. ור"ל דלא יוכל לפרש כדעת המפרשים שפשטא דקרא שהוא לשנא דחסרון. כלו' שיחסרו אנשי האמת. א"כ הו"ל למימר בהדיא ואנשי האמת נחסרת. לכן קאמר פסי' הולכת ויושבת לה עדרים עדרים. ר"ל שיהיו אנשי אמת אך המה יברחו מקנין בני אדם. כי ישנאו אנשי שקר אותם ויברחו בהחבא מפניהם. והא שסיים הפסוק וסר מרע משתולל אין הכוונה שאמת הוא שסר מרע הוא משתולל ושוטה. רק ב"א יחשבום לשוטים כמספם הגלים אשר חכמים המה ללעוג ולשחוק. והסר מרע לא יחכה באלה על כן יחשבום לסכל ושוטה : עד שהראשונה קיימת שלא כלתה צרה ראשונה. שניה ממהרת לבא : הנערים ילבינו לזקנים. כלו' יחרפו ויביישו לזקנים : ויעמדו הזקנים בפני הנערים לכבדם. והיינו דאמרי בעקבתא משיחא חוצפא יסגא : בת קמה באמה לחרפה ולביישה : ויוקר הווה בחלק גרס והיוקר יעות פי' מכובד שבהם יהא עוות ורמאי ל"א היוקר יעות שלא יכבדו זה את זה. יוקר כבוד. ובסוף מס' סוטה גרס והיקר יאמיר. ופי' בעל תוס' י"ט שהכבוד יהיה נאהב מאד לרדוף אחריו. מלשון את ה' האמרת היום שפרש"י מלשון אהבה : והיין יסריח בחלק גרס והיין ביוקר. ופרש"י ז"ל אע"פ שהגפן יתן פריו אפ"ה יהיה היין ביוקר. משום שלא ישה בפרי עצמו ברכה. ל"א שיהיו כולם שותים אחר היין [מרוב צער] ומשתכרים. ומשיקר היין אע"פ שיהיה הרבה יין בעולם : ואין תוכחות שאין בר ישראל יוכל להתווכח עמהם להשיב להם תשובה נוצחת כהוגן להודיע המינות מגונים : (ל) מהו יונתי ר"ל דהוה לו לומר יונתי בחגוי הסלע. כן הוא בהדיא בש"ר פ' כ"א : ויהי אפרים כיונה פותה. אלמא דיונה רמז לפתיות ותמימות שלכך יונתי על שם שהם תמימים לי : אצלי הם כיונה פותה. כנ"ל ופי' נוח להתפתות : שבטים משולים כחיות משום דאזר יעקב וכללם כאחת בב"ר פ' נ"ט : מן השבת ומן המילה. אין הכי נמי מכל המצות. אלא נקט הני משום דעל הני גזרי גזרות טפי וכמו שגזר אנטיוכוס. משום שבת ומילה הם יסודי התורה. כי מצות שבת מורה על חידוש העולם ושיש בורא שברא את העולם כרצונו וחכמתו והוא קבלת מלכות שמים ומילה מורה על קבלת עול מצות והוא האות בבריתנו שאנחנו עבדיו לשמור מצותיו חוקותיו ותורותיו יתברך : כי פקד ה' וכשיצאו ישראל ממצרים רדף אחריהם פרעה. ויצעקו אל ה'. התחיל משה אף הוא מתפלל לפני המקום. אמר הקב"ה כו' כנ"ל. ועיין ש"ר פ' כ"א : אין למלכא למה נ"נ כן הוא בויק"ר פ' ל"ג. ועיין במדבר רבה פ' ט"ו. ובתנחומא סדר נח וסדר בהעלותך ומ"ש שם : אלא כך אמרו לו כו' ח"ל בעל מנחם פי' אם מלך מלכא באתנחתא ומלא נבוכדנצר בז"ק וברביעי בהוא התחלת דבור שאמרו לו נבוכדנצר לא חשחין וגו' וקראו לו בשמו ולא קראו לו מלכא : וגולגליות כו' שמות מיני מסים הם : נ"נ נבח ככלבא כו' דרש נבוכדנצר נוטריקון נבו כד נצר. ומפרש נבו נבח וכד קולתא דכדה על שכמה מתרגמינן וקולתא ונצר נצר כצרצרה. ופירושו שבכעסו נבח ככלב והתמלא חימה ככד הנפוח. וצפק כצרצרה שהוא מין עוף כדפירשו קצת המפרשים [יפ"ת] : בסיני אנכי ה' אלהיך פי' שפני דברות הראשונות שמעו מפי הקב"ה בעצמו [ידי משה] : על שם לא תשא הכוונה לזה דאמא לעיל פרשה א' סימן י"ח שהשביע את ישראל שזכרו של ספר שימסרו נפשם על קדושת שמו [ידי משה] : לקמפון

פלטין

הצילני. כך כשהיו ישראל במצרים היו המצרים משעבדין אותם והתחילו צועקין ותולין עיניהם להקב"ה. הה"ד (שם ג) ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו' מיד וישמע אלהים את נאקתם. שמע הקב"ה לתפלתן והוציאן ביד חזקה ובזרוע נטויה. והיה הקב"ה מתאוה לשמוע קולן ולא היו רוצין. מה עשה הקב"ה חיזק לבו של פרעה ורדף אחריהם. הה"ד (שם יד) ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדוף וגו'. וכתיב ופרעה הקריב מהו הקריב עט שהקריב את ישראל לתשובה. כיון שראו אותם תלו עיניהם להקב"ה ויצעקו לפניו. שנאמר (שמות יד) וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'. באותו צעקה שצעקו במצרים. כיון ששמע הקב"ה אמר להם אלולי שעשיתי לכם כן לא שמעתי את קולכם. על אותה שעה אמר יונתי בחגוי הסלע. השמיעיני את הקול אב"כ אלא קולך שכבר שמעתי במצרים. וכשצעקו בני ישראל לפני הקב"ה מיד ויושע ה' ביום ההוא: (לא) ר' אלעזר פתר קרייה בישראל בשעה שעמדו על הים. יונתי בחגוי הסלע שהיו חבויים בסתרו של ים. הראיני את מראיך. הה"ד (שם) התיצבו וראו את ישועת ה'. השמיעיני את קולך זו השירה. שנא' אז ישיר משה. כי קולך ערב זה השיר. ומראך נאוה שהיו ישראל מראין באצבע ואומרים זה אלי ואנוהו. ר' עקיבא פתר קרייה בישראל בשעה שעמדו לפני הר סיני. יונתי בחגוי הסלע שהיו חבוין בסתרו של סיני. הראיני וגו' שנא' (שם כ) וכל העם רואים את הקולות. השמיעיני את קולך זה קול שלפני הדברות שנא' (שם כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. כי קולך ערב זה קול שלאחר הדברות. שנאמר (דברים ה) וישמע ה' את קול דבריכם וגו' הטיבו כל אשר דברו. עט מהו הטיבו כל אשר דברו. חייא בר אדא וכר קפרא חד אמר הטבה כהטבת הנרות. וח"א הטבה כהטבת הקטרת. ומראך נאוה. שנא' (שמות כ) וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק. ריה"ג פתר קרייה במלכיות. יונתי בחגוי הסלע שהבויין בסתרן של מלכיות. הראיני את מראיך זה התלמוד. השמיעיני את קולך זה מעשה הטוב. עח וכבר נמנו פעם אחת בבית עליית ערים בלוד ואמרו מי גדול התלמוד או המעשה. ר' טרפון אומר גדול הוא המעשה. ר' עקיבא אומר גדול הוא התלמוד. נמנו וגמרו גדול הוא התלמוד שמביא לידי מעשה. כי קולך ערב זה התלמוד. ומראך נאוה זה מעשה הטוב. ר' הונא ור' אחא בשם ר' אחא בר חנינא פתרי קרייה על דעתיה דר"ם באהל מועד. יונתי בחגוי הסלע שחבויין בסתר אוהל מועד. הראיני את מראיך שנאמר (ויקרא ח) ותקהל העדה אל פתח אהל מועד. השמיעיני את קולך (שם ט) וירא כל העם וירונו. שירה נאה אמרו. ע"י שראו דבר חדש לפיכך אמרו שירה חדשה. כי קולך ערב זה השיר. ומראיך נאוה המד"א (שם) ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני י"י. א"ר תנחומא אינון פתרין לה על דעתיה דר' מאיר באהל מועד. אף אנא נפתירנה על דעתיה דרבנן בבית העולמים. יונתי בחגוי הסלע שהיו חבויין בסתר בית עולמים. הראיני את מראיך המד"א (מ"א ח) אז יקהל שלמה. השמיעיני את קולך המד"א (ד"ה ב ה) ויהי כאחד למחצצרי' ולמשוררי' להשמיע קול אחד. ר' אבין בשם ר' אבא כהן בן דליה אמר. כתיב (שמות יט) ויענו כל העם יחדיו וכתיב (שם כד) ויען כל העם קול אחד ויאמרו. עד איכן עמד להם אותו הקול. עד ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד. כי קולך ערב זה השיר. ומראיך נאוה אלו הקרבנות. המד"א (מ"א ח) ויזבח שלמה את זבח השלמים וגו' בקר. עט אי זה בקר (במדבר ז) את ארבע העגלות ואת שמנת הבקר. ר' אליהו פתר קרייה בעולי רגלים. הראיני את מראיך אלו עולי רגלים. שנאמ' (דברים יד) שלש פעמים בשנה יראה וגו'. השמיעיני את קולך זו קריאת ה-לל בנועם. בשעה שישראל קורין את ההלל קולן עולה למרום. פ מתלא אמר פסחא בבייתא והלילא מתברא אברייאה. כי קולך ערב זה השיר. ומראיך נאוה זה הדוכן: (לא) ר' יהודה בר סימון בשם ר' שמעון בן אלעזר אמר פא מפני מה נתעקרה רבקה כדי שלא יהיו או"ה אומרים תפלתנו עשתה פירות. שאמרו לה (בראשית כד) אחותנו את היי לאלפי רבבה. עד שנתפלל עליה יצחק ונפקדה. הה"ד (שם כה) ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו. ר' עזריה בשם ר' חנינא בר פפא אמר מפני מה נתעקרו אמהות כדי שלא יהו מתרפקות על בעליהן בנויין. ר' הונא ור' ירמיה בשם רבי חייא בר אבא אמר פב מפני מה נתעקרו אמהות כדי שיצאו רוב שנים בלא שעבוד. ר' חוניי בשם רבי מאיר מפני מה נתעקרו אמהות כדי שיהנו בעליהן בנויין. שבזמן שהאשה מקבלת הריון היא מתעברת ומתועבת. תדע לך שהוא כן שכל השנים שהיתה שרה אמנו עקרה היתה יושבת בתוך ביתה ככלה בתוך חופתה. כיון שעיברה נשתנה זיוה. המד"א (בראשית ג) בעצב תלדי בנים. ר' לוי בשם ר' שילא מכפר תמרתא ור' חלבו בשם ר' יוחנן מפני מה נתעקרו אמהות בשביל שהיה הקב"ה מתאוה לשמוע שיחתן. אמר להם יונתי אומר לכן מפני מה העקרתי אתכן שהייתי תאוה לשמוע שיחתכן. הה"ד

כי

יד יוסף עו תנחומא בשלח. זוהר לך לך דף פ"א. וזוהר בשלח דף מ"ז. וע' תנחומא ס' שופטים סי' י"ד : עז לקמן פ"ד סי' ד' וש"נ : עח ירושלמי ספ"ק דקידושין. בבלי קידושין דף מ' ע"ב ספרי סדר עקב. ב"ק דף י"ז. מגילה דף כ"ז ע"א : עט ע' לקמן פ"ו סי' י'. ובמדבר רבה פ' י"ב : פ פסחים דף פ"ה סוף ע"ב : פא ב"ר פ' ס' סי' י"ד. וילקוט ס' תוי פרס : פב ב"ר פ' מ"ה סי' ס'. תנחומא ויצא סי' ג'. פרק הבא על יבמתו. תנחומא סדר תולדות :

מתנות כהונה

שראו אותם. שראו ישראל את מצרים : **בסתרו של סיני**. כלומר תחת ההר : ה"ג של סיני הראיני וגו' שנא' וכל העם וגו' : **כהטבת הנרות**. כך היה מקובל לפניו דבריהם אלו : ה"ג בספר ישן מראיך זה מעשה הטוב. השמיעני זו התלמוד. וכן מוכח לקמן : **על דעתיה דר"מ** כלומר בשם ר' מאיר : **עד ויהי גרסי'** : **ארבע העגלות כו'**. פס.ק הוא בפרשת נשא ומס' במדבר רבה פי"ב שאותן בקר הקריב שלמה : **הלל בנועם גרסינן** : **פסחא גרסינן** כשאוכלין את הפסח ואומרין עליו הלל עולה למרום ומשבר העליות והתקרות : **מתרפקות**. ענין רפוי וחולשה כרפיון ובערוך ערך פרקד גרס מתפרקדות ולא פירשו : **שיעבוד**. של צער הריון וגידול בנים : **שבכל השנים שהיתה גרסי'** ועיין בב"ר פ' מ"ה : **לבן**. לשון נסתר לנקבות רבות כמו לכם לזכרים : **מפני מה גרסינן** :

עץ יוסף

פלטין רחב שמוחק שם המלך והמוסף הערוך כתב פי' בלשון רומי שדה מרווח הן לטייל הן לצחוק : **מה עשה הקב"ה חיזק כו'** אף שעשה הקב"ה כן כדי לטובעו בים לדונו מדה כנגד מדה על שהטביע ילדי ישראל בים. מ"מ וכי קצרה יד ה' מלהושיעם בלא צער זה. וגם לחזק את לב פרעה צ"ל [תו"נ] : **מהו הקריב** שהו"ל למימר קרב. אבל הקריב משמע הקריב אחרים : **כיון שראו אותם** פי' כיון שראו ישראל את מצרים : **(לא) השמיעני את קולך זו השירה** ילקוט גרס השמיעני את קולך וייראו מאד ויצעקו : **בסתרו של סיני** וכדאי' בילקוט יונתי בחגוי הסלע שנתלש ההר ממקומו וקרבו ועמדו תחתיו שנא' ותקרבון ותעמדון תחת ההר : **כהטבת הנרות כו'** כהטבת הקטרת. ביאורו שהטבת הקטרת א"א זולת אמצעי כמו שכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות תמידים וז"ל אין המקטיר מקטיר עד שהממונה אומר לו הקטר. ואם כ"ג הוא אומר לו הממונה אישי כ"ג הקטר. אבל הטבת נרות א"א ע"י אמצעי שאם כבה נר אחד לא יוכלו להדליקה ע"י אמצעי מנר אחר שהדליקו מהמנורה כמו שכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות תמידים ומוספים כל נר שכבה מהם מדליקו מנר חבירו ואינו יכול להדליקו בנר אחר. וקמיפלגי הכך תנאי אם מ"ש הקב"ה הטיבו אשר דברו קאי לאתה שדברו קודם מ"ת שלא היו רוצים ע"י אמצעי רק רצונם היה לראות מלכם בלי אמצעי. וזה כהטבת נרות שהיה בלי אמצעי. או הטיבו אשר דברו קאי למה שדברו אחר מ"ת שאמרו דבר אתה עמנו ונשמעה שהיו רוצים לשמוע ע"י אמצעי. והוא כהטבת קטורת שהיה ע"י אמצעי [יד יוסף] : **וירא העם כו'** שזכו ישראל לראות כל זה מפני שהיו נעשים אז כולו רוחני ומזדכך חומר גופם ע"י שבטל מהם זוהמת הנחש אז ונעשו כבריה חדשה : **הראיני את מראיך זה התלמוד כו'** ובספר ישן גרס הראיני את מראיך זה מעשה הטוב. השמיעני את קולך זה התלמוד. וכן מוכח לקמן [מת"כ]. וכן הובא נוסחא זו בספר כפתור יהודה' והוא שמסיים אח"כ כי קולך ערב זה התלמוד ומראך נאוה זה מעשה הטוב : **גדול הוא המעשה** בשביל שהמעשה הוא השלמת האדם שיושלם האדם בעצמו ע"י המעשה. שהרמ"ח מצות עשה כנגד רמ"ח אברים. ושס"ה לא תעשה כנגד שס"ה גידין. ואף כי התורה בודאי יש לה מעלה עליונה מצד שהתורה היא שכלית. ובודאי מעלת השכל הוא יותר אפילו מן המצות דסוף סוף הם מעשים שהאדם עושה בגופו הגשמי אף כי לא ידע טעם המצוה. מ"מ לענין זה שהמצוה משלמת האדם. שהאדם שלם. זה יותר גדול. למשל כי אף שהיין יותר נחשב מן הלחם כי היין משמח אלקים ואנשים. מ"מ הלחם מפרנס ומשלים את האדם. ולפיכך מעלת הלחם שבו יושלם האדם. יותר עליון מן היין שהוא תוספת המדרגה ולא יושלם האדם על ידו. וכך המעשה שהיא השלמת האדם. הוא יותר מן התורה שאינה השלמת האדם. ולפיכך סבר ר' טרפון גדול המעשה. ור"ע ס"ל התלמוד גדול שהיא שכלית ובודאי מעלת השכל היא יותר אפילו מן המצות. נמנו וגמרו התלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה פי' שהתלמוד שהיכן בו שהוא בעצמו מעשה שהוא מצוה. ומביא לידי מעשה (והיינו עולם נתיב התורה) נמצא שניהם בידו. שבמעשה אין בידו תלמוד. ובתלמוד אף שהיא בעצמה מעשה שהיא מצוה מ"מ אין בידו שאר מעשה מצות. אך לפי שהיא מביאו לכל המעשה מצות. הרי שתים בידו. וטובים השנים מן האחד : **על דעתיה דר"מ כלו'** בשם ר' מאיר : **באוהל מועד** ע' לעיל פ"א סי' י"ב. פלוגתא דר"מ ורבנן. **וירונו שירה** נאה אמרו כו'. וכדאיתא בילקוט שם וירא העם וירונו לכך נאמר רננו צדיקים בה'. רננו צדיקים לה' אח"כ אלא בה' בזמן שהם רואים אותו. וכן אתה מוצא וירא ישראל את היד הגדולה התחילו מרננין אז ישיר משה וגו' : **עד היכן עמד להם אותו הקול**. שקול זה היה להם זכות גדול כדאיתא בילקוט יתרו רמז רע"ו ויענו כל העם יחדיו ויאמרו לא ענו בחנופה ולא קבלו זה מזה אלא השוו כולם לב אחד ואמרו כל אשר דבר ה' וגו' : **דהשמיע קול אחד** הוא מרמז על ויען כל העם קול אחד ויאמרו וגו' : **ארבע העגלות כו'** פסוק הוא בפ' נשא. ומפרש בבמדבר רבה פ' י"ב שאותן הבקר הקריב שלמה : **פסחא** כשאוכלים את הפסח בבית ואומרים עליו הלל עולה למרום : **ומתברא אגריי** כצ"ל. וכן הוא בפסחים דף פ"ה סוף ע"ב. ופרש"י לקול המולת ההמון ההלל דומין כאילו הגגין מתבקעין. שהיו אומרים הלל על הפסח כדתנן פסחים דף צ"ה הראשון טעון הלל על אכילתו ע"כ : **כי קולך ערב זה השיר**. והיינו שיר הלוים על הדוכן ממש : **(לב) מפני מה נתעקרה רבקה כו'**. דייק זה מדכתיב ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא. והיה לו לאקדומי העקרות תחלה ושהי רבקה עקרה ויעתר יצחק כדאקדים קרא לעולם העקרות לסיבת הלידה. אלא דה"ק בכדי שיעתר יצחק היתה עקרה כי לא רצה ה' לפוקדה אלא בתפלה כדי שלא יאמרו או"ה שתפלתם עשתה פירות. ור"ל כדי שלא יהיה להם פ"פ לקבל שכר שתפלתן עשתה פירות [יפ"ת] ועיין בב"ר פ' ס' סי' י"ד : **מפני מה נתעקרו אמהות**. שכל הארבעה אמהות היו עקרות כדאיתא במדרש אגדת בראשית פ' נ"ב בהדיא. וכן אי' בב"ר פ' פ"א. אבל בילקוט ראובני סדר ויחי אי' בשם ספר הפליאה שלאה לא היתה עקרה. וע' בתנחומא סדר וארא ומ"ש שם : **כדי שלא יהיו מתרפקות** כצ"ל וכן הוא ביפ"ת בב"ר פ' מ"ה סימן ה' בשם מדרש דכאן. ופירש שעל ידי שהן עקרות לא יהיה להם נענועין על בעליהן מצד נויין. שמצד העקרות יתבזו בעיניהם. ולא יהיה בטחונם באהבת בעליהן רק יהיו עיניהן נשואות לשמים. ובב"ר שם הגירסא כדי שיהיו מתרפקות על בעליהן בנוין ע"כ. ופירושו שיהיו דופקים על לב בעליהן בנויהן. שע"י העיבור יתכערו. ולכן יתעקרו שישארו בנוין ויהיה להן נענועין על בעליהן. והוא ומראך נאוה. וזהו לסוכת הפנים : **מתרפקות** מלשון מתרפקת על דודה : **כדי שיצאו** רוב שנים בלא שעבוד. פי' רוב השנים שנגזר גלות על זרע אברהם יהיו בלא שעבוד. דגירות נתקיים משעה שנולד יצחק כדאיתא בב"ר פ' מ"ד. ועינוי ושעבוד היינו במצרים לבד. ות' שנה דקרא לא קאי אלא אגירות. ולפי שהשעבוד לא התחיל עד מות יוסף וכל אחיו נמצא שרוב השנים היו בלא שעבוד. שמשנולד יצחק עד בואם למצרים ק"ץ שנה וי"ז שחי יעקב במצרים הרי ר"ז בלא שעבוד. ואילו לא נתעקרו האמהות היו השבטים שעל ידם נתגלגלה ביאתם למצרים קודמין בעולם והיו יורדים למצרים מקמי הכי ויעקב והשבטים מתים מקמי הכי והיה השעבוד קודם [יפ"ת וע"ש עוד] : **כדי שיהנו בעליהן בנויין** שלהיותם פרושים מתענוגי העולם צריך יופי שפר בנשותיהם כדי שיתעורר לבם לדבר מצוה [יפ"ת] : **היא מתעברת** כן צ"ל בכ"ף. וכן הוא בב"ר : **ככלה בתוך חופתה** וכרבה שם מעיים והיו מסרוגות בלוח לטול בבלומה של שרה פי' כדי לראות בהוד יופיה שהיתה ככלה : **לשמוע שיחתן** פי' תפלתן. וטעם תאות תפלת הצדיקים. כדי שיכירו שטובתן מחסדו יתברך ולא מהשתדלותם או מזלם או זכותם (בעל העקרים בפי"ח) וע' בתנחומא סדר תולדות ומ"ש שם : **יונתי אומר לכם** מ"מ העקרתי אתכם כו'. ורמז העקרות בחגוי הסלע שהן כסלע שאינו עושה פירות. וכן נכתב המדרגה שנסגר רחמן הפך ויפתם אם

לשמם

כי קולך ערב ומראיך נאוה: (לג) אחזו לנו שועלים. כשהוא מושל את המלכיות אינו מושלן אלא באש. הה"ד (יחזקאל טו) ונתתי את פני בהם מהאש יצאו והאש תאכלם. וכשהוא מושל את המצריים אינו מושלן אלא בדבר שכבה באש. הה"ד (ישעיה מג) דעכו פג כפשתה כבו. כשהוא מושל המלכיות אין מושלן אלא בכסף וזהב. הה"ד (דניאל ב) הוא צלמא ראשה די דהב טב. כשהוא מושל המצריים אינו מושלן אלא כעופרת. שנא' (שמות טו) צללו כעופרת. כשהוא מושל את המלכיות אינו מושלן אלא בארזים. הלא הה"ד (יחזקאל לא) הנה אשור ארז בלבנון. וכתיב אילנא די חזית די רבה וגו'. וכתיב (עמוס ב) ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם וגו'. כשהוא מושל המצריים אין מושלן אלא כקש. שנאמר (שמות טו) יאכלמו כקש. כשהוא מושל המלכיות מושלן בחיות. שנא' (דניאל ז) וארבע חיון רברבין סלקן מן ימא שניין דא מן דא. וכתיב (שם) קדמיתא כאריה. כשהוא מושל המצריים מושלן בשועלי'. שנא' אחזו לנו שועלים. שמרו אותם ליאור. א"ר אלעזר בר"ש ערומין היו המצריים. לפיכך הוא מושלן כשועלים. מה שועל זה מביט לאחריו. פד כך היו המצריים מביטין לאחוריהם. והיו אומרים במה נדונם. נדונם באש והלא כבר נאמר (ישעיה סו) כי באש ה' נשפט. נדונם בחרב והלא כתיב (שם) ובחרבו את כל בשר. אלא נדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא לעולם מבול עוד. כדכתיב כי מי נח זאת לי. אמר להם הקב"ה חייכם שכל אחד ואחד מכם אני גוררו למבול שנאמ' (תהלים סג) יגירוהו ע"י חרב מנת שועלים יהיו. יגירוהו ע"י חרב אלו הרשעים שגרדן לחרבו של ים. מנת שועלים יהיו. אמר הקב"ה המנה הזאת תהיה מתוקנת לשועלים. פה א"ר ברכיה שועלים קדמאה מלא פו תנינא חסר שעלים כתיב אותם הם השועלים שירדו לשעלו של ים. א"ר תנחומא בשם ר' יהודה בר' סימון כתיב (ישעיה מג) הנותן בים דרך. אין זו מדה קשה. ובמים עזים נתיבה. אין זו מדה קשה. אלא אי זו היא מדה קשה. המוציא רכב וסוס חיל ועזוז. אמר רב יודן קיניגין מכללה ודיארטיה עתידים מן בלטוורא דאדיחתו וייטורד זה שטיהם אחריהם בים אמר רבי חנן מה היו בנות ישראל הכשרות והצנועות עושות. היו נוטלות בניהם וטומנות אותם במחילות. והיו מצריים הרשעים נוטלין בניהם הקטנים ומכניסין אותם לבתיהם של ישראל ועוקצין אותם. והם בוכים. והיה התינוק של ישראל שומע קול חבירו שבוכה ובוכה עמו. והיו נוטלים אותם ומשליכין אותם ליאור. הה"ד אחזו לנו שועלים שועלים קטנים. ושמרו אותם להשליכם ליאור. וכמה תינוקות היו שהשליכו ליאור עשרת אלפים. שנא' (יחזקאל ט״ז) רבבה כצמח השדה נתתיך. ור' לוי אמר ששים רבוא. שכן אמר משה (במדבר יא) שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו. ומה היו מצריים עושים מביאים בניהם מן האיסכוליות שלהן ומשלחים אותם לבתי מרחצאות שלהן. ורואין אי זו אשה מישראל מעוברת. והן מרשמים לפניה' ותוזרי' ואומרי' לאבותם פלניתא יש לה ג' חדשי'. פלניתא יש לה ד' חדשים. וה' חדשים. למניינם היו נוטלים מדיהן ומשליכים אותן ליאור. הה"ד אחזו לנו שועלים שועלים קטנים. תפשו לנו הרגו לנו אכ"כ. אלא אחזו לנו ששמרו אותנו ליאור. ר' יודן ור' ברכיה. ר' יודן אמר שועלים קטנים אלו עשו ודוכסיה. הה"ד (עובדיה א) הנה קטן נתתיך בגוים. א"ר שמעון בן אלעזר משל למדינה שמגדלת איספתרין למלך והיתה שם אשה א' וילדה בן ננס א' והיתה קוראת את בנה מיקרו ליפארוס. אמרה להם בני מיקרו ליפארוס. ואין אתם עושים אותו איספסטורין. אמרו לה אם בעיניך מיקרו ליפארוס. אינו בעינינו אלא ננס שבננסים. כך אמר הקב"ה עשו זה הרשע אביו קראו גדול. שנא' (בראשית כז) ויקרא את עשו בנו הגדול. אמו קראה אותו גדול שנא' את בגדי עשו בנה הגדול. אמר להם הקב"ה אם בעיניכם הוא גדול. בעיני הוא קטן. שנא' (עובדיה א) הנה קטן נתתיך בגוים. ואין רב הוא לפום תורא טבחיא. הה"ד (ישעיה לד) כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום. מחבלים כרמים אלו ישראל דכתיב (שם ה) כי כרם ה' צבאות בית ישראל וכרמינו סמדר. המד"א (מיכה ז) אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי. ר' ברכיה אמר שועלים קטנים אלו ארבע מלכיות שנא' (משלי ל) ארבעה הם קטני ארץ. מחבלים כרמים אלו ישראל שנא' (ישעיה ה) כי כרם ה' צבאות בית ישראל. וכרמינו סמדר מי גרם לכרמינו להיות סמדר (יחזקאל כב) ואבקש מהם איש גודר וגו' ולא מצאתי אילולי נח דניאל ואיוב: (לד) דודי לי ואני לו. הוא לי לאלהים ואני לו לאומה. הוא לי לאלהים (שמות כ) אנכי ה' אלהיך. ואני לו לעם ולאומה. שנא' (ישעיה נא) הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו. פז הוא לי לאב ואני לו לבן. הוא לי לאב. כי אתה אבינו. כי היית לישראל לאב. ואני לו לבן (שמות ד) בני בכורי ישראל. בנים אתם לה'. הוא לי לרועה (תהלים פ) רועה ישראל האזינה. ואני לו לצאן ואתנה צאני צאן מרעיתי. הוא לי לשומר. (שם קכא) הנה לא ינום ולא יישן וגו'. ואני לו לכרם שנא' (ישעיה ה) כי כרם ה' צבאות בית ישראל. הוא לי במקניאין ואני לו במכעיסין. הוא לי במקניאין שהכה בכורי מצרים שנא' (שמות יב) ועברתי בארץ מצרים ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור. ואני לו במכעיסין שזבחתי לאלהי מצרים. וכן ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ואני זבחתים לו שנאמר (שם ח) הן נזבח את תועבת מצרים. וכן (שם מג) ויקחו להם איש שה לבית אבות

יד יוסף פג ובמצרים איירי כדמוכחי קראי: פד ב"ר פ"א סי' כ"א. וסי' כ"ב. סוטה פ"ק. וספר סיטר. ס"ל פ' כ"ב. ילקוט תהלים רמז תשפ"ו: פה ב"ר פ' כ"ב סי' א'. ועיין מ"ע שם. פו ובמסורה פרווייהו חסר: פז זוהר פ' שמות דף כ' ע"א:

מתנות כהונה

שמרו אותם ליאור להשליכם ליאור וכן הוא לקמן: אני גוררו כו'. ואנכי נשבעתי שלא להביא מבול על העולם אבל לא נשבעתי שלא אביאו אותם בתוך המים: המנה הזאת. השקועה בתוך הים תהיה מתוקנת לשועלים אלו המצריים: קיניגין מכללה כו'. יגעתי ולא מצאתי פירושו ובאות אמת כתב שבנוסחאות אחרות לא גרסי' ליה עד אחריהם בים ושאלתי פי' איש א' בקי בל' ערבי ואמר שנתבאר לו אחד קנהו ור"ל המלחמה תכסיסה הוא לקבץ ההמון המפחד סביב הראש נושא הדגל ומתוך אותו הקיבוץ הניצוח יותר קרוב וכלל העניין הוא לפרש הגדול שבכל הנסים מה שנגררו מבית מושבם לתוך הים וכן הוא בהדיא בשמות רבה פכ"ב ד' ק"מ ע"ג ובס' יפה נכרי' קיניגין ועתידין כמד"א מוציא אסירים כו': קול חבירו. כלומר קול של קטן כמוהו: רבבה וגו'. משמע לא חסרת ממה שהשליכו מכם ליאור שהרי אותם רבבה נשלמו לכם במספר: שש מאות כו'. ולכל אחד ואחד מהם הושלך בן אח' ליאור לפחות הרי ששים רבוא: האיסכולאות. בתי מדרשות ששם לומדין התינוקות נקרא סכולי בל' יון וכן פי' הערוך: למניינם. לפי חשבונם היו אח"כ המצריות הולכין כו': אחזו. משמע דבר שנאחז ביד לשימור: אלו עשו כו'. בספר יפה גרס מלמד שאף זרעו של עשו היה משתתף עמהם במצרים כדי לשעבד בהם שנא' הנה קטן וגו': איספתרין. ולקמן גרסינן איספסטורין ולפי הענין הוא שר צבא וכדומה ובב"ר פרשה ס"ה גרס עינקמון ל' ענקים: ה"ג אמרו לה אם בעיניך מיקרו ליפארוס אינו בעינינו כו': ואין רב כו'. ואם גדול כדבריהם הרי לפי גודל השור צריכים סכה גדול והוא הקב"ה: ואבקש מהם גרסי' ופסוק הוא ביחזקאל סי' כ"ב: נח דניאל ואיוב. שהם לבדן נמצאו צדיקים בדורם ועיין ביחזקאל סי' י"ד בפירש"י ורד"ק ז"ל: דודי לי ה"ג האזינו הוא לי לאב כו': וכן הוא בילקוט: במקניאין. טעם נקמתי מעכו"ם: במכעיסין. גם אני טעם במכעיסו כדמפרש ואזיל: שזבחתי כו'. זבחתי נגד

ענף יוסף

(לג) [שכן אמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו]. הנה בב"ר פ' צ"ז סי' ה' אמר רבי לוי ששים רבוא תינוקות עיברו כשותיהן של ישראל בלילה אחת וכולן הושלכו ליאור ועלו בזכותו של משה. הוא שמשה אומר שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו כולן לרגלי שלו. וכתב היפ"ת בלילה אחד לאו דוקא אלא כלומר בזמן אחד. ועלו בזכותו של משה [שבזכות של משה נתקיימו במים ולא מתו מה"ק] שכשהושלך משה אמרו אצטגניני פרעה כבר הושלך מושיען של ישראל ונסתלקה הגזירה. ואז העלו כל אחד בנו המושלך. ומשום שלפי הטבע היו מתים שלא היו מושלכים בתיבות כמו משה לכן קאמר שבזכותו של משה נתקיימו ולא מתו במים ע"כ. ובפ"ק דסוטה אי' דאצטגניני פרעה ראו שמושיען של ישראל לוקה במים. וכיון דשדיוהו לי' במים אמרו תו לא חזינן ההוא סימנא בטלו לגזירתייהו. וכי אינם יודעים שעל מי מריבה הוא לוקה כו' והיינו דקאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ר"ל משה לישראל בשבילי נגאלתם כולכם. ופרש"י שבטל מצרים גזירתם וניצולו מהשלכת היאור. והקשו תוס' דבשלמא גזירה הראשונה אם בן הוא והמתן אותו לא בשבילו היתה אלא משום ונלחם בנו ודרך הנשים לשלחם. אבל הגזירה השנית להשליכם ליאור היה בשבילו שראו אצטגניני פרעה כו' וא"כ איך קאמר בשבילי נגאלתם כולכם הא אדרבא בשבילו היתה הגזירה. וי"ל הוא היה הראשון שמושלך ליאור ע"כ. וקשה איך אפשר שהיה משה ראשון שהושלך ליאור שהרי בפירוש כתיב ותצפנהו שלשה ירחים ולא יכלה עוד הצפינו. נראה דבשלשה חדשים הללו הגזירה עומדת. ולא ימצא דבעת רב כזה לא נולד אחד בג' חדשים. ולכן היה נראה לפרש בשבילי נגאלתם כולכם בשביל זכותי [והלא כפרש"י] נגאלתם כולכם. וכמבואר במדרש הנ"ל. שכן אמת שבשלשה חדשים שעמדה הגזירה שהושלכו הרבה ליאור רק שבזכותו של משה [שהיה כלול מס"ר נשמות שבדורו והוא שאיר מאורו לכולם כדאי' בזוהר בכמה מקומות] נתקיימו בחיים כדגים. וביום שהושלך משה ליאור ונתבטלה הגזירה העלוהו אותם ממים. אבל זאת קשה לי אמינו אי אמרינן בשבילי בשביל זכותי נגאלתם כולכם. אם הגזירה היתה בשבילו לא ניחא ליה לומר בשבילי נגאלתם כמחזיק טובה לעצמו מאחר שהוא ג"כ לא היו נוקין אלא בשבילו ויצא שכרו בהפסדו:

עץ יוסף

רחמה. הראוי את מראיך שהוא הראותו את פני ה' כלו' שיכוון לבו אליו ולא יחשוב שמקרה קרה לו אלא כחו ועוצם ידו. ולפי שהתפלה אפשר במחשבה לבד וכמ"ש אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ובאמת הקב"ה מתאוה לביאתן שגם הדבור שעולה מלב עצמו. לכן אמר השמיעיני את קולך. והו שאמר כי קולך ערב ומראך נאוה. ובזוהר מפרש ומראך נאוה שבזכות מעשיהן הטובים דיוקניהון חקוק למעלה בכסא הכבוד: (לג) דעכו כפשתה כבו. ובמצריים איירי כדמוכחי קראי שם: שמרו אותם ליאור להשליכן ליאור. וכן הוא לקמן: במה נדונם כו' ור"ל שמדת הקב"ה לשלם מדה כנגד מדה. לכן אי אפשר לדונם באש דכתיב כי באש ה' נשפט. וכן לגו יגמול [רש"י] וע' בס"ק דסוטה ובב"ר פ"א ופרשה כ"ב: אני גוררו כו' ואנכי נשבעתי שלא להביא מבול על העולם. אבל לא נשבעתי שלא אביאו אותם בתוך המים [תנחומא] ולמד זה מקרא כי מי נח זאת לי נופל דכתיב שם מעבור מי נח עוד על הארץ. דהיינו לשטוף מקום הישוב דוקא. אבל הוא מביא הבריות בתוך הים לשטוף אותם [מהרש"א]: שנא' יגירוהו על ידי חרב ר"ל שגוררם אל החרב היינו הים שהיה חרבם כמו שמפרש המדרש והולך. מנת שועלים יהיו היינו המצרים שנקראו שועלים: המנה הזאת פי' השקועה בתוך הים. שהיה מתוקנת לשועלים אלו המצריים: שועלים קדמאה מלא ובמסורה איתו כן אלא פרווייהו חסר: לשעלו של ים פי' ים שנמדד בשעלו של מקום כדכתיב מי מדד בשעלו מים: קיניגין מכללו כו' כתב אות אמת שבנוסחאות אחרות לא גרסינן ליה עד אחריהם בים. ואיש בקי בלשון ערבי אמר שר"ל המלחמה תכסיסה הוא לקבץ ההמון המפחד סביב הראש נושא הדגל ומתוך תנאו הקיבוץ הנצוח יותר קרוב. וכלל הענין הוא לפרש הגדול שבכל הנסים מה שנגררו מבית מושבם לתוך הים. ובספר יפה גרסין קיניגין ועתידין כמד"א מוציא אסירים כו' [מת"כ]: קול חבירו כלומר של קטן כמוהו: הה"ד אחזו לנו שועלים אלו מצריים גדולים. שועלים קטנים אלו מצרים קטנים. מחבלים כרמים אלו ישראל הגדולים. וכרמינו סמדר אלו תינוקים. ומנין שנקראו ישראל כרם שנא' [ישעיה ה'] כי כרם ה' צבאות בית ישראל. כן הוא במדרש משלי סי' י"ם: רבבה וגו' רבבה כו' משמע לא חסרת ממה שהשליכו ממכם ליאור שהרי אותם רבבה נשלמו לכם במספר: שש מאות כו' ולכל אחד ואחד מהם הושלך בן אחד ליאור לפחות הרי ששים רבוא [מת"כ] ועיין בענף: האיסכוליות בתי מדרשים ששם לומדים התינוקות נקרא סכולי בלשון יון [ערוך]: למנינם לפי חשבונם היו אח"כ המצריות הולכין כו': אחזו משמע דבר שנאחז ביד לשימור: אלו עשו כו' בספר יפה גרס מלמד שאף זרעו של עשו היה משתתף עמהם במצרים כדי לשעבד בהם שנא' הנה קטן וגו' [א"א]: איספתרין פי' אנשים מלומדי מלחמה [מוסף הערוך]: ננס פי' בלשון יוני ורומי איש קצר קומה. ודברים קצרים. תרגום ירושלמי סו דק או ננס: מיקרא ליפארוס פירוש אחת מקרולפרוס. ופירושו ארוך וקל בלשון יוני [מוסף הערוך]: ואין רב הוא ואם גדול הוא כדבריהם הרי לפי גודל השור צריכין סכה גדול והוא הקב"ה: מי גרם לכרמנו להיות מחובל. וכרמנו סמדר. ואבקש מהם איש גודר גדר ועומד בפרץ וגו' ולא מצאתי כנ"ל ור"ל שדרם לכן עלו שועלים בפרצות לחבל כרמים בשביל שכרמנו סמדר ענבים שלא בישלו פרין ר"ל שאין בו צדיקים גמורים שבפרי מעשיו יהיה יכול לעמוד בפרץ שאז היה פיגול כקרא דיחזקאל שאמר לא מצאתי אילולי נח וגו' [רד"ל]: (לד) במקניאין טעם נקמתי: במכעיסין גם אני טעם במכעיסו כדמפרש ואזיל: שזבחתי כו' זבחתי נגד לפסח שהם

אבות. הוא אמר לי אל יחסר המזג שנא' שררך אגן הסהר אל יחסר המזג. ואני אמרתי לו את הוא רחמי טבא לא להסר טיבותך לעולם המד"א (תהלים כג) ה' רועי לא אחסר. אמר ר' יהודה בר' אלעאי הוא זמרני ואני זמרתיו. הוא קלסני ואני קלסתיו. הוא קראני אחותי רעיתי יונתי תמתי. ואני אמרתי ליה זה דודי וזה רעי. הוא אמר לי הנך יפה רעיתי. ואני אמרתי לו הנך יפה דודי אף נעים. הוא אמר לי (דברים לג) אשריך ישראל מי כמוך. ואני אמרתי לו (שמות טו) מי כמוך באלים ה'. הוא אמר לי (ש"ב ז) ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ. ואני מיחדת שמו בכל יום פעמים (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. לכשיהי' לי דבר לא תבעתי אלא מידו. שנא' (שמות ב) ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים וגו' וישמע אלהים את נאקתם וירא אלהים את בני ישראל. וכשיהיה לו דבר לא תבע אותו אלא ממני ומידי שנא' (שם יב) דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר. כשהיה לי דבר לא תבעתי אלא מידו שנא' (שמות יד) ופרעה הקריב וישאו בני ישראל וגו'. וכשהיה לו דבר לא תבע אלא ממני שנא' (שם כה) דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה. וכשהיתה לי צרה לא תבעתי אלא ממנו (שופטים ד) ויצעקו בני ישראל אל ה' כי תשע מאות רכב ברזל לו והוא לחץ את בני ישראל בחזקה וגו' פח מהו בחזקה בחירופין וגידופין. כשהיה לו דבר לא תבע אלא ממני שנאמר (שמות כה) ועשו לי מקדש: (לה) הרועה בשושנים. ר' יוחנן אתיסר ועבד השש בצמר מורייה ג' שנים ופלג. סלק ר' חנינא למבקרא יתיה. א"ל מה אית עלך. א"ל אית עילאי יותר ממשאי. א"ל לא תהוי אומר כן. אלא הוי אומר האל הנאמן. כד הוה צערא קשי עלוי. הוה אמר האל הנאמן. וכד הוה מקשה עלוי צערא יותר מצרכו הוה סלק ר' חנינא אמר עלוי מלה והוה נסב נפש. לבתר יומין פט אתחשש ר' חנינא. סלק ר' יוחנן למבקריה. א"ל מה אית עלך. א"ל מה קשין הן היסורין. א"ל ומה שכרן מרובה. א"ל לא אנא בעי להון ולא לאגריהון. א"ל למה לית את אמר ההיא מלתא דהווית אמר עלי ואיתנסב נפש. אל כד הוינא מלבר הוינא ערב לאחרנין. וכדון דאנא מלגיו לית אנא בעי אחרנין דיערבוני. א"ל כתיב הרועים בשושנים אין שרביטו של הקב"ה ממשמש ובא. אלא בבני אדם שלבם רך כשושנים. א"ר אלעזר צ לבעל הבית שהיו לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע. על אי זו מהן הוא מטרח לא על אותה שכחה יפה. כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים למה שאינן יכולין לעמוד. דכתיב (ישעיה נז) והרשעים כים נגרש. ומי הוא מנסה הצדיקים שנא' (תהלים יא) ה' צדיק יבחן. (בראשית כב) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם. וכתיב (שם לט) ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף א"ר יוסי בר' חנינא פושתני זה כשפשתנו קשה. אינו מקיש עליו ביותר למה שהיא פוקעת. וכשפשתנו יפה כל שהוא מקיש עליה היא משבחת והולכת. כך אין הקב"ה מנסה לרשעים. שאין יכולין לעמוד ומנסה הצדיקים שנא' ה' צדיק יבחן. א"ר יוחנן היוצר הזה כשהוא בודק כבשנו אינו בודק בקנקני' מרועע'. למה שכיון שמקיש עליהם הן נשברים ובמי הוא בודק בקנקנים יפים. שאע"פ שמקיש עליהם כמה פעמים אין נשברין. כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים. ומי הוא מנסה הצדיקים. שנא' ה' צדיק יבחן: (לו) עד שיפות היום. ר' יודן ור' ברכיה. ר' יודן אמר עד שאכנים פיחה בלילן של מלכיות לא כבר הכנסתי פיחה בלילן של מצרים שהיו ארבע מאות שנה ועשיתים מאתים וי' שנה. ונסו הצללים לא כבר העברתי מהן שני צללים קשים של טיט ולבנים. ר' הלבו אמר צא הגוי וגם את הגוי מצרים וד' מלכיות. ר' יודן אמר גירות צב ועבדות ועינוי בארץ לא להם אפילו באיספטלייה שלהן. סב דמה לך דודי לצבי. סוף שאני נהפך לכם ממדת הדין למדת רחמים וממהר בגאולתכם כדם הצבי וכדם האיל. או לעופר האילים. ר' יוסי בר' חנינא אמר לאורזליהון דאיילתא. על הרי בתר בזכות התנאים שהתניתי עם אברהם אביכם בין הבתרים שנא' (בראשית טו) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר. ר' ברכיה אמר צג עד שארתיח היום. כד"א (יחזקאל כא) באש עברתי אפיח עליך. לפחת עליו האש. ומהו ונסו הצללים אלו צללי יגון ואנחה. סב דמה לך דודי סוף שאני נהפך לכם ממדת הדין למדת רחמים וממהר נאולתכם כדם צבי ואיל. או לעופר האילים לאורזוליהון דאיילתא. על הרי בתר ר' יודן אמר כדי שיתלו המלכיות בתר אריהון. א"ר לוי בר חיתה כד תתב מלכותא בתר סולא. א"ר ברכיה אמר הקב"ה אפילו אין לי עליהם אלא מה שעשו בבית תר דיני יסתח להם. ומה עשו בבית תר א"ר יוחנן צד אדרינוס קיסר הרג בביתר ת' רבוא אלף בני אדם:

פרשה ג (א) על משכבי בלילות. א"ר אבא בר כהנא מהו על משכבי בלילות על מרעי. המד"א (שמות כא) ולא ימות ונפל למשכב. א"ר לוי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע לשעבר היית מאיר לי בין לילות ללילות בין לילן של מצרים ללילן של בבל. בין לילן של בבל

ללילן

יד יוסף פח ויק"ר פ' ו'. תנחומא ס' לו. שוח"ט מז' כ"ו. אגדת שמואל פרשה י"ג: פט ברכות דף ה': צ ב"ר פ' ל"ב סי' ג'. ופ' ל"ד. ופרשה כ"ט. תנחומא ס' נח. שוח"ט מזמור י"א. וילקוט שם וילקוט ישעיה רמז ס"כ: צא ב"ר פ' מ"ד סי' כ"ב: צב ב"ר פ' מ"ד. פסיקתא רבתי פ' ט"ו. וילקוט סדר לך לך: צג אג"ב פ' ל"ו: צד ב"ר פרשה ס"ה:

מתנות כהונה

נאן לפסח שהם אלפי מצרים: **רחמי** טבא. אוהבי הטוב לא יחסרו טובתך ממני לעולם: וזה רעי גרסי': **אלא** מידו גרסי'. וכן בסמוך: **אלא** ממנו גרסי': **אתייסר** כו'. נתייסר מן השמים וחשש בחולי נקרא צמר מורייה והוא חולי חם מאד כדאמרינן בעלמא אשתא צימרתא עלה רבי חנינא לבקרו ואמר לו מה יש עליך כלו' עד כמה הכביד עליך החולי אמר לו ישנו עלי יותר מכדי כחי: **אמר** עלוי מלה כו'. היה אומר עליו להם דבר מה והוא קיבל נופש ונחת לאחר ימים נחלה ר' חנינא: **מה** אית עלך גרסי': **ה"ג** מה קשה הן היסורין א"ל ומה כו'. וכן מוכח בפ"ק דברכות: **לא** אנא כו'. אין אני חפץ בהם ולא בשכרם א"ל ולמה אין אתה אומר דבר זה שהיית אומר עלי וקבלתי נחת א"ל כשהייתי מבחוץ הייתי ערב בעד אחרים ועתה שאני נתון בפנים וכי אין אני צריך אחר שיערב בעדי והוא כמו שאמרו בפ"ק דברכות אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים: **ה"ג** בספר ישן א"ל כתיב הרועה כו': **שרביט**. שבט מוסר ה': **רך**. נוח וכך לבוראם לקבל באהבה גזירתו עליהם: **שתי פרות כו'**. עיין בבראשית רבה פ' כ"ה: **עד** שיפוח: **פיחה**. הפחה ורוח המפרים ומחלק בין דבר לדבר: **בלילן**. הגלות קרוי לילה כד"א שומר מה מלילה: **הגוי**. לא היה לו לכתוב רק הגוי וכתב וגם את הגוי לרבות ד' מלכיות: **בערוך** גרסי' באיספטייא שלהן ועיין בב"ר פ' מ"ד: **ה"ג** בילקוט וממהר בגאולתם כצבי וכאיל: **ה"ג** שארתיח יום כד"א באש כו'. ופסוק הוא ביחזקאל סי' כ"א ובס' ישן גרסי' הה"ד הנה יום בא בוער כתנור: **עליו**. על עמון נאמרה הנבואה הזאת: **נהפך** לכם גרסינן: **ה"ג** בגאולתם כצבי ואיל: **בתר** אריאון כו' בתר כילה לא מצאתי פירושו ובאות אמת הגיה בשם נוסחא אחר באחריהן בתר סולא והגיד לי איש בקי בלשון ערבי ואמר שפירושם הם אריהון וסולא הוא כפי שכר פעולתם ע"כ. ובתר יהיה פירושו חלק ופרס כלומר צריכין אנו להתמהמה בגלות עד שיטלו המלכיות חלק שכר תגמולם: **וה"ג** בביתר ת' רבוא כו' או ד' אלפים רבוא ועיין בפ' הנזקין: **בבית** תר. זהו ביתר בלשון ירושלמי נקרא בית תר ועיין בירושלמי בפ' בתרא דתענית ודרש בתר כמו ביתר: **על משכבי מרעי.**

חולי

עץ יוסף

שהם אלפי מצרים: **רחמי טבא** אוהבי הטוב לא יחסרו טובתך ממני לעולם: **מה בחזקה** בחירופין וגידופין כמו שנא' [מלאכי ג'] חזקו עלי דבריכם [שוח"ט מזמור ב']: **(לה) אתייסר** כו'. נתייסר מן השמים וחשש בחולי נקרא צמרמריא [כן צ"ל סיבה אחת] והוא חולי קדחת שיש בה קור וחום. עלה ר' חנינא לבקרו. ואמר לו מה יש עליך. כלו' עד כמה הכביד עליך החולי. אמר לו ישנו עלי יותר מכדי כחי: **אמר עלוי מלה כו'** היה אומר עליו להם דבר מה. והוא קיבל עליו נופש ונחת. לאחר ימים נחלה ר' חנינא כו': **הוי אומר** האל הנאמן. כד"א אלהים רעים ונאמנים. וכמ"ש במסכת ע"ז דף נ"ה ע"א נאמנים בשליחותם [כד"ל]. **לא אנא** כו' אין אני חפץ בהם ולא בשכרם. בלפי שהיה היסורים קשים עליו עד שביטל מהיהם לימוד תורה. לכך אמר לא אנא כו' ועיין ברכות דף ה' ע"ב: **א"ל למה** לית את כו'. א"ל ולמה אין אתה אומר דבר זה שהיית אומר עלי וקבלתי נחת. א"ל כשהייתי מבחוץ הייתי ערב בעד אחרים. ועתה שאני נתון בפנים וכי אין אני צריך אחר שיערב בעדי. והוא כמו שאמרו במס' ברכות דף הנ"ל אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים: **שרביטו** שבט מוסר ה'. והוא ע"ד [מיכה ז'] רעה עמך בשבטך: **שתי פרות כו'** הפשתני כו' היוצר כו'. לפי שהנסיון אפשר אם בבחינת המנוסה ואם בבחינת הרואים. ור"א סובר שהוא בבחינת המנוסה שהשם יתברך מתכבד בעיני האנשים כשהצדיקים סובלים יסוריו באהבה. וזהו משל בעל הבית עם הפרות. ור' יוסי בר' חנינא סובר שהוא בבחינת המנוסה כדי שיוציא פעולתו מן הכח אל הפועל וכדי להוסיף לו שכר התם אשר הערה למות נפשו ונדכה ביסורין. וזהו משל הפשתן שההקשה משביחו. ור' יוחנן סובר שהוא בבחינת הרואים שידע שלב הצדיק שלם עם אלהיו. וזהו משל הקנקנים שבדיקתן כדי להכירם לרואים שיקנו מהם. ועיין ביפ"ת בב"ר פ' נ"ה: **שנא' ה' צדיק יבחן** משום דקשה מאי ה' צדיק יבחן ורשע וגו' כי מה ענין זה לזה. דה' צדיק יאהב ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו מיבעי ליה. שהם דברים נגדיים. ולפיכך מכרם שהצדיק יבחן והרשע ישנא מנסותו [יפ"ת]: **ותשא אשת אדוניו כו'** שיוסף נתנסה בה: **אינו מקיש עליו ביותר** ר"ל דע"כ צריך להקיש עליה. אלא שאינו מקיש עליה ביותר. וע' ביפ"ת. **פוקעת** פי' נקרע: **(לו) פיחה** הפחה רוח המפרים ומחלק בין דבר לדבר. כלו' להוציא בנשיבה בעלמא כד"א כל צורריו יפיח בהם. כלו' בנשיבת רוח היום של הגאולה תנוס חשכת לילה של גלות. וח"ש באג"ב ר"פ ל"ו יפיח יומא ויאנון ערקין. ר"ל כמעט עם ויאנון [כד"ל]: **בלילן** הגלות נקרא לילה כד"א שומר מה מליל: **שני צללים** קשים של טיט ולבנים. שהיו מחשכין עליהם האור בקושי השעבוד של טיט ולבנים כמו שמחשיך הצל את היום: **הגוי** לא היה לו לכתוב רק הגוי. וכתיב גם את הגוי לרבות ד' מלכיות וע' בב"ר פ' מ"ד. ובדברים רבה פ"א ובתנחומא פרשה וירא: **ר' יודן אמר גירות כו'**. פי' דקשה ליה קרא דכתיב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. הא לא היה גלות מצרים אלא ר"י שנה. לכן פירש שהכי קאמר קרא כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם. והגירות והעבדות והעינוי בין הכל יהיה ארבע מאות שנה ואפילו באיספטליה שלהן. פי' אפילו הזמן שהיו האבות בעיר המוכנת להם דהיינו בארץ כנען. ג"כ נחשב לחשבון הת' שנה. והיינו משנולד יצחק כדאי' בב"ר פ' מ"ד וז"ל כי גר יהיה זרעך משיראה לך זרע. וע' בב"ר פ' הנ"ל ששם הגירסא נשתנה. והיפ"ת שם הסכים לגירסת הערוך והילקוט שגרסו גירות ועבדות עינוי בארץ לא להם ארבע מאות שנה לאספטליא שלהם. ופירושו כתב היפ"ת וז"ל פי' שאין ת' שנה דבק לגירות ועבדות ועינוי. אלא ת' שנה פי' שבסוף ת' שנה ישובו לארצם לעיר המוכנת להם. ומינה נדע שימיהם השאריים בירידתן למצרים עד השלום הת' שנה יהיו בגלות. ות' שנה נמנות משנולד יצחק. ולפ"ז לא נתן קצבה לזמן הגלות כי לא אמר אלא לסוף ת' שנה מביהיה לך זרע ישובו לארצם עכ"ל: **שאני נהפך להם ממדה"ד כו'**. דרש סב לשון סובב ומתהפך ממדה למדה וכן הוא בילקוט: **וממהר גאולתכם** כצבי וכאיל. כצ"ל וכן הוא בילקוט: **לאורזליהון דאיילתא** פי' איל בחור: **עד שארתיח היום** פי' עד יום שהצלתי אותם באש כד"א באש עברתי אפיח עליך שפירושו שאמר הקב"ה באש עברתי אפיח עליו האש פי' על עמון. שנבואה זו נאמרה על עמון: **הצללים אלו** צללי יגון ואנחה. ר"ל כד"א [ישעיה ל"ה] ונסו יגון ואנחה. וכ"ה באג"ב שם: **וממהר גאולתכם** כצבי וכאיל כצ"ל: **על הרי בתר** ר"י אמר כדי שיטלו המלכיות בתר אוריהון כצ"ל. פי' דורש הרי בתר אין הרים אלא מלכיות [ספרי סדר האזינו פיסקא ש"ך] ובתר מפרש ליה אחרי בלשון ארמי. ואוריא פי' אוצרות [עיין ערוך ערך אריא] וקאמר ר' יודן שצריכין אנו להתמהמה בגלות עד שיטלו המלכיות כל שכר פעולתם הטובה: **א"ר לוי ב"ח** כד תתב מלכותא בתר סולא. סולא פירושו רוממות והגבהה. כמו לא תסולה בכתם אופיר [ועיין ערוך ערך סל הראשון] ור"ל שאני מהפך לכם ממדת הדין למדת רחמים אחר שיטלו המלכיות כל רוממותם: **בבית תר** זה ביתר: **ת' רבוא אלף ב"א** ואות אמת כתב שצ"ל שמונים אלף רבוא בני אדם. וכן הוא בב"ר פרשה ס"ה סי' י"ח:

פרשה ג (א) **מרעי** פי' חולי. והנה אביך חולה ת"א הוא אביך מרע: **נסמכו לי לילות ללילות** על משכבי בלילות. פי' נסמכו לי לילות ללילות הה"ד על משכבי בלילות. וכדמפרש ר' אלכסנדרא באו לילות. ר"ל נסמכו צרות לצרות. שהצרות מכונים בשם חשכת לילה. ומפרש תיבת על כמו בעבור פי' בשביל. כמו על עזבך את תורתי. ותיבת משכבי פי' לשון שינה כמו [שמואל ב' ד' ה'] והוא שוכב את משכב הצהרים ותיבת בלילות נוטריקון בלא

לילות

ללילן של מדי. ובין לילן של מדי ללילן של יון. ובין לילן של יון ללילן של אדום. ועכשיו שישנתי לי מן התורה ומן המצות נסמכו לי לילות ללילות. על משכבי בלילות. א"ר אלכסנדרא כשישנתי לי מן התורה ומן המצות, נסמכו לי לילות ללילות. על משכבי בלילות באו לילות: (ב) ד"א על משכבי בלילות זה לילה של מצרים. בקשתיו את שאהבה נפשי זה משה. בקשתיו ולא מצאתיו. אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחובות. בכרכים ובמדינות. אבקשה את שאהבה נפשי זה משה. בקשתיו ולא מצאתיו. מצאוני השומרים הסובבים. זה שבטו של לוי. המד"א (שמות לב) עברו ושובו משער לשער. את שאהבה נפשי זה משה. כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי זה משה. אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי זה סיני. ואל חדר הורתי זה אוהל מועד. שמשם נתחייבו ישראל בהורייה: (ג) ד"א על משכבי בלילות זה לילה של בבל. בקשתי את שאהבה נפשי זה דניאל. בקשתיו ולא מצאתיו. אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחובות. בכרכים ובמדינות. אבקשה את שאהבה נפשי זה דניאל. בקשתיו ולא מצאתיו. מצאוני השומרים אלו הכשדים. את שאהבה נפשי זה דניאל. להיכן הלך מאן דאמר לתענית. ומ"ד לסעודה. מ"ד לתענית שהיה מבקש רחמים על חרבן בהמ"ק (דניאל ט) ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך. ומ"ד לסעודה לקרוא כתביו של בלשצר. הה"ד (שם ה) מנא מנא תקל ופרסין. ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא ר' חייא אמר מנא ממתום ננקפי אאלרן. ר' שמעון בן חלפתא אמר יטת יטת אגם פוגהטט. ורבנן אמרין אנם אנם לקת ניטרפו. ר' מאיר אומר כמשמעו מנא מנא תקל ופרסין. מנא מנא אלהך מלכותא והשלמא. תקל תקלת במאזניא וגו'. פרס פריסת מלכותך ויהבית וגו'. באותה שעה נתקבצו כל ישראל אצל דניאל. ואמרו לו רבינו דניאל. כל הנבואות הרעות והקשות שנתנבא ירמיה באה עלינו. נבואה אחת טובה שנתנבא עלינו (ירמיה כט) כי לפי מלאות לבבל שבעי' שנה וגו' עדיין לא באה. אמר להם הביאו לי ספר ישעיה. התחיל קורא והולך עד שהגיע לפסוק זה (ישעיה כא) משא מדבר ים כסופות בנגב. א אם ים למה מדבר. ואם מדבר למה ים. אלא אלו ארבע מלכיות שהן משולות כחיות כדכתיב (דניאל ז) וד' חיון רברבן סלקן מן ימא שנין דא מן דא ר' חנינא א"ר יוחנן שניין דא מן דא סכותיהן שונות זו מזו. אם זכיתם מן ימא ואם לאו מן חורשא. מה הדא חיותא סלקא מן ימא ולא מכיא. נפקא מן חורשא מכיה. כך אם זכיתם אין אומות מושלות בכם. ודכוותה (תהלים פ) יכרסמנה חזיר מיער עי"ן תלויה אם זכיתם מן היאור. ואם לאו מן היער. מה הדא חיותא סלקא מן נהרא ולא מכית. נפקא מן חורשא מכיה. כך כסופות בנגב לחלוף. א"ר לוי אין לך עלעול קשה יותר מן העלעול הזה שהוא בא מן הצפון. ועולה ומכסיף את הבריות שנתונות בדרום. ואיזה זה זה נבוכדנצר שעלה מן הצפון והחריב בית המקדש שנתון בדרום. (ישעיה כא) ממדבר בא. מהיכן בא ר' חנינא אמר דרך שממות מדבר בא שנאמר ממדבר בא מארץ נוראה (שם) חזות קשה הוגד לי ב בעשר לשונות נקראת הנבואה חזון נבואה הטפה דיבור אמירה צווי משא משל מליצה חידה. אי זה קשה מכלן ר' אליעזר אומר חזון קשה שנא' חזות קשה הוגד לי. ר' יוחנן אמר ג דיבור קשה שנאמר (בראשית מב) דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות. רבנין אמרי משא קשה כמשמעו כמשא כבד. (ישעיה כא) הבוגד בוגד והשודד שודד עלי עילם צורי מדי. כבר נתעלם צרתה של עילם. צורי מדי כבר נוצרה צרתה של מדי. כל אנחתה השבתי כל אנחתה של בבל על כן מלאו מתני חלחלה. אר"ש ב"נ ד ע"י שהריהו מקצת צרתן של מלכיות קצרה רוחן של אבותינו בתחלה לסבב את ארץ אדום (במדבר כא) ותקצר נפש העם בדרך. ירמיהו אמר (איכה ה) בנפשנו נביא לחמנו. דניאל אמר (דניאל ז) אתכרית רוחי אנא דניאל. ישעיה אמר (ישעיה כא) על כן מלאו מתני חלחלה אנו שאנו מובלעין בתוך מעיהן כמה ימים וכמה שנים וכמה קצין וכמה עיבורין עאכ"ו. על כן מלאו מתני חלחלה צירים אחזוני כצירי יולדה נעויתי משמוע נבהלתי מראות. נעויתי משמוע קול חירופין וגידופין של רשע. הה"ד (דניאל ה) ועל מרי שמיא התרוממת ולמאני די ביתיה וגו'. נבהלתי מראות שלותו של אותו רשע. הה"ד בלשצר מלכא עבד לחם רב מהו רב ר' חמא בר' חנינא אמר רב משל אלוהו. א"ל עומר שלכם בכמה קרב. אמרו בי"ג נפה. א"ל ושלי בי"ד נפה. תעה לבבי זה ב"ד שטעה בחשבונו יום א'. פלצות בעתתני ר' פנחס בשם ר' יהושע אמר פיילי נהניתה אתה. ד"א פלצות פה שהוא מפיץ דברי לצות. ד"א פלצות בעתתני ע"י שנפקו לדבר לצות. את נשף חשקי שם לי להרדה הנשף שהיתה נפשי חשוקה בו לגאלה. שם לי להרדה. ערוך השולחן ה סדרת פתורא. צפה הצפית אקימת מנרתא אדליקת בוצינא. קומו השרים זה כורש ודריוש. משחו מגן קבלו מלכותא. הוה אמר כורש לדריוש מלוך את קדמי. אמר דריוש לכורש לא כן פירש דניאל פרס פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס. למדי תחלה ואח"כ לפרס. הוי את דמליך קדמוי כיון ששמע אותו רשע. שלח ואמר לחיילותיו כל אומה ומלכות

יד יוסף פרשה ג א ילקוט תהלים רמז תס"ל: ב ב"ר פ' מ"ד סי' ז'. אגדת בראשית פ' י"ד. אדר"נ פ' ל"ד. ילקוט ס' ער ער: ג ספרי פ"א פיסקא נ"ח. תנח' ד' ראה פ"ב: ד איכה רבתי פ"ה סי' י': ה ב"ר סוף פ' ס"ג. ובילקוט ישעיה רמז רפ"ח אי' גם כל המאמר:

מתנות כהונה

תולי והנה אפיך הולה תרגום אונקלוס הא אפיך מכיב מרע: בלילות. נוטריקון בא לילות: בהורייה. בהוראה דרש הורתי מל' הוראה: ה"ג ולא מצאתיו מצאוני: כ"ג להיכן הלך: מאן דאמר לתענית כו'. ופירושו דניאל הלך לו לתעניתו: ה"ג רבי חייא אמר ממתום ט' ופירושו לשלשה תיבות אלו נחלק מנא מנא תקל ופרסין וכדאי' בפ' בני דסנהדרין: יטת יטם אדך גרסי' והוא מנא תקל בא"ת ב"ש דא"ח ב"ש: ולא מכיה. אינו עושה את האדם מך כלומר שאינה מזקת שום אדם שמיד היא מתה וה"ג בספר יפה ובויקרא רבה פ"ג ובילקוט תלים הגי' אינפכא מ"מ הכוונה היא אחת: תלויה. קרי ביה מיאור: ה"ג מן חורשא. מכיה כך משא מדבר ים אם זכיתם מן הים ואם לא כסופות כו'. ועיין בילקוט תלים מזמור פ' ומשא מדבר ים הוא פסוק בישעיה סי' כ"א: עילעול. רוח סערה: ומכסיף. מכלה ומורס: עלי. עילם גרסי': לסבב. את ארץ אדום גרסי' וכ"ה מצא באיכה רבה בפסוק בנפשנו נביא לחמנו: על. מרי שמיא התר ממש גרסינן: רב. משל כי' גדול ותשוב יותר מלחמו של הקב"ה וכדמספרש ואזיל אמר להם בלשצר לישראל: בכמה. מכמה נפין היה מנופ' כך: בי"ג נפה. כך שנינו בפ' אלו מנחות: זה ב"ד. עיין בפ"ק דמגילה שבלשצר טעה בחשבון וכן דניאל ובספר יפה יש שאמר להם עומר שלכם מתי קרב אמר בפ"ז הה"ד טעה לבבי שהטעה לבבי שהטעה לב בית דין: פיילי. פי' י"ל כוס שמענגים נהגים ודרש פלצות מפריקין וכן כל החלוקות דלקמן: מפיץ. מריק ומוציא והשר כדה ח"א ונפלה קולתה: חשוקה. פי' זה ליל פסח וה"ג בהדיא בספר יפה: ה"ג. בילקוט ישעיה הגהות רוח הקדש מכרזת אקומה ט': ה"ג. בספר יפה אמר כורש לדריוש מלוך את קדמיי א"ל דריוש לכורש לא כן פי' כו' עד למדי ופרס למדי תחלה ואח"כ לפרס הוי אם דמליך קדמוי וכ"ה בילקוט ישעיה את הוא דמליך כו' את שמלוך לפני: ה"ג כיון ששמע אותו רשע פ"ת דניאל פלח כו' עד שהגדים כי נכוא עליהם וילקוט

עץ יוסף

לילות. חזו על משכבי בעבור ששכבתי על משכבי ולא למדתי תורה. לכן בלילות באו לילות נסמכו לי לילות ללילות: (ב) זה משה. בקשתיו ולא מצאתיו. כדאי' לעיל פ"ב סי' כ"ב שהיה נכסה מהם שלשה חדשים: זה שבטו של לוי שנקראו סובבים על שעברו וסבבו מבעד לשער. ושאלתי אותם את שאהבה נפשי זה משה ראיתם. כי אמרתי אולי נמצא אצלם: זה סיני שהתורה נקראת אם כאמרו כי אם לבינה תקרא ואחז"ל אם: זה אהל מועד דרש הורתי לשון הוראה: בהורייה להורות הלכה למעשה שבכל נתפרשו להם המצות. וע' לעיל פ"ב סי' י"א ובויק"ר פ"א: (ג) בקשתיו ולא מצאתיו כמו שמפרש לקמן להיכן הלך כו': מצאוני השומרים אלו הכשדים שהם שומרים אותי לבל אצא מגלותם. ושאלתי אותם את שאהבה נפשי זה דניאל ראיתם. כי אמרתי אולי נמצא אצלם כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי זה דניאל: להיכן הלך דניאל: ר' חייא אמר ממתום נקפי אאלרן. כצ"ל ר"ל כך היה כתוב על הכותל. ועשאן דניאל חמש תיבות של שלש אותיות וצירף האותיות הראשונות של כל תיבה ועשאן תיבה אחת. ואח"כ צירף השניות והשלישיות ורביעית וחמישית. ונעשה חמש תיבות. מנא מנא תקל ופרסין. ופרסין שתי פריסות משמע חו היא פריסת מלכותו ויהיבת למדי ופרס: יטת יטת אדך פונחבט כצ"ל. ור"ל בא"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ ו"פ ז"ע ח"ס ט"נ י"מ כ"ל. מניח אות זו וכותב מה שכנגדה. ולפני בלשצר היה כתוב יטת יטת אדך פונחטט. ודניאל חילף האותיות במקום י' מ'. ובמקום ט' נ'. ובמקום ת' א' הרי מנא. וכן בכולם החליף האותיות. ונמצא מנא מנא תקל ופרסין: ורבנין אמרין אנם אנם לקת ניטרפו. כך היה לפני בלשצר כתוב. ודניאל קרא כל תיבה למפרע: רבי אומר כמשמעו כו' ר"ל שכך היה כתוב לפני בלשצר מנא מנא תקל ופרסין. ובלשצר לא ידע פירוש אלו הדברים ודניאל פירש לו מנא אלהך מלכותא כו': תקלית במאזנים כו' ר"ל והשתכחת חסיר: ויהבית למדי ופרס: סלקא מן ימא ולא מכיא ובויק"ר פ' י"ג ובשוח"ט גרס אינפכא סלקא מן ימא היא מכיא פי' ענין נמיכות. תרגום שפל מן שור מכיך מן משכא. ולפי הגירסא דכאן כך פירושו סלקא מן ימא ולא מכיא אינה עושה האדם מך. כלומר שאינה מזקת שום אדם שמיד היא מתה: עי"ן תלויה למעלה ואח"כ הוי כמו דכתיב חזיר מיאור. ולא כתב באל"ף אלא לדרשה עם עי"ן ובלא עי"ן: מן חורשא מכיא כך משא מדבר ים אם זכיתם מן ימא ואם לאו מן חורשא. כסופות בנגב לחלוף כו'. כצ"ל: עלעול פי' רוח סערה: שהוא בא מן הצפון בגיטין דף ל"א ע"ב אמרינן רוח דרומית קשה מכולם [רד"ל] ואפשר דהיינו כשהוא באין כדרכם. אבל כשבאה לפורענות דהיינו עלעול הוא רוח סערה. רוח צפון גדול יותר מרוח דרום. ורוח מזרחית כשהיא יוצאה לפורענות היא יותר קשה שמסערת את כל העולם. וע' גיטין שם ובב"ב דף כ"ה ע"ש: ומכסיף פי' מבהיל ומכלה ומורס: בעשרה לשונות נקראת הנבואה. ובאדר"נ פ' ל"ד נקראת רוח הקודש: חזון כדכתיב חזון ישעיהו. חזון עובדיה. וחזות קשה דחזות כמו חזון: הטפה כדכתיב והיה מטיף העם הזה ובאדר"נ הנ"ל אי' במקום הטפה תפארה. והגר"א מגיה שם במקום תפארה קריאה: משא שנאמר משא דבר ה' ביד מלאכי: משל וחידה דכתיב חוד חידה ומשול משל. אמנם מליצה אפשר דיליף מדכתיב בחבקוק עליו משל ישאו ומליצה חידות לו. ומדהקיש מליצה למשל וחידה. אי נמי מדכתיב להבין משל ומליצה שפי' שמשלי שלמה נתקנו שיובנו על ידם דברי התורה והנבואה כמ"ש כאן בחזית שעשה אזנים לתורה [יפ"ת]. וע' בב"ר פ' מ"ד. ובמדרש אג"ב פ' מ"ד אי' במקום גוי הגדה: כבר נתעלה צרתה של עילם. כצ"ל [רד"ל]: ותקצר נפש העם בדרך וגו'. לסבוב את ארץ אדום. ואף שטורח הדרך עצמו לא היה קשה להם כמ"ש ורגלך לא בצקה. רק אף אם כם לא הוו מלייהו חזו שישתעבדו אלו ונקטה נפשם בקרבם ולא ידעו מה. וע' באיכה רבתי פסוק בנפשנו נביא לחמנו: דניאל אמר כו' וכן דניאל כשראה המראה אמר אתכרית רוחי. אף שעדיין לא ידע פתרון המראה שהו מכבד גלותינו. מ"מ מזלו חזי. ואתכרית פירוש ונכרת רוחיה: מלאו מתני חלחלה עיקר הנבואה היה על בבל. רק שבא ט ברמז על ד"מ הבוגד בוגד והשודד שודד. לומר שכבר הגיע ממשלת המלכיות על כן חבול בבל שהם יקבלו הממשלה מבבל. כמ"ש ברים דניאל בחזון הצלם: רב משל אלוהו גדול וחשוב יותר מלחמו של הקב"ה וכדמספרש ואזיל: אמר להם פי' בלשצר אמר לישראל: עומר שלכם בכמה קרב. מפני שהיה ליל העומר התחיל להתגאה ולהתלוצץ בדבר [רד"ל]: בכמה בכמה נפין היה מנופה: בי"ג נפה כך שנינו בפ' אלו מנחות: תעי לבבי זה ב"ד שסנהדרין נקראו לבן של ישראל וכמ"ש לעיל שנתקבצו אל ישעיה כו'. ועיין בפ"ק דמגילה שבלשצר טעה בחשבון וכן דניאל. ובס' יפה יש שאמר להם עומר שלכם מתי קרב. א"ל בט"ז הה"ד טעה לבבי שהטעה לב ב"ד. ובנ"א ליתא כלל האי תיבות זה ב"ד: פיילי נהניתה אתה בספל אדירים תרגמו פיילי גברא. קובעת כוס התרעלה תרגום פיילי כסא דלוטא. כוס בלשון יוני פיילי. ובלע"ז שמרי"ה. השותים במזרקי יין תרגומו דשתין בפיילי חמר. פי' כוס שמענגים נהגים. והכוונה משל כלי בהמ"ק ששתה בהן. ודרש פלצות מפריקין. וכן בכל החלוקות דלקמן: מפיץ מריק ומוציא. והשר כדה ח"א ונפלה קולתא: השוקה זה ליל פסח: סדרת פתורה עיין בב"ר סוף פרשה ס"ג: אקימת מנרתא נרבה שם א' ואם אתרא דקריין למנרתא נשיגא: משחו מגן קבלו מלכותא דרש משחו מגן העמידו מלך שהוא מגן ונגד לעמו. ומדכתיב קומו השרים דרש ליה על כורש ודריוש שהם היו השרים והיו מדיינים זה עם זה מי יקבל המלכות תחלה. כמ"ש [דניאל ו'] ודריוש מדאה קבל מלכותא. שבתחלה לא רצה לקבלה ואח"כ חזרה וקבלה. וע' בילקוט אסתר רמז תתרמ"ט ותתרנ"ו [רד"ל]: הוי את דמליך קדמאי. את

שמלוך

ומלכות שמרדה בי נבוא עליהם. א"ל הקב"ה רשע אצל הכל שלחת. או שמא אצלי שלחת. חייך לית פורענות דההוא גברא מן אתר אחרן אלא מנבי. הה"ד (תהלים עה) כי לא ממוצא וממערב וגו' כי אלהי' שופט זה ישפיל וזה ירים. ישפיל לבלשצר. וירים לכורש ודריוש. כורש ודריוש שוערין של בלשצר היו. וכיון ששמע הכתובים הללו. א"ל כל מאן דמתחמי הכא ליליא הדין אפילו דהוא אמר לכון דאנא הוא מלכא אריטון ליה ראשיה. ואין דרכן של מלכים להיות מניחים בית הרעי שלהם לפנים מטרקליניהון אלא חוץ לטרקליניהון. נתותרו מעיו כל אותו הלילה. ונפק מנפק לא ארגשון ביה. סכי עייל ארגשון ביה. א"ל מאן את א"ל אנא הוא מלכא. אמרין ליה ולאו כן פקיד מלכא. דכל מאן דמתחמן הכא ליליא דין אפילו אמר לכון דאנא הוא מלכא אריטון רישיה. מה עשו נטלו פרחה של מנורה ופצעו את מוחו. הה"ד (דניאל ה) ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאי. באי זו שעה נהרג. ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמן. ר"א אמר בשעה מחליית שינתא. ר"ש אמר כבין דבו לכלב. ולא פליגי דמ"ד בשעת מחליית' שינתא. עבד מפרפר כל ההוא יומא. מה שהיה מתבקש לו מן המלכות. ומ"ד כבין דבו לכלב דהוה מדמדם כל ההוא ליליא שהיה מתבקש לו מן המלכות. א"ר בנימין בן לוי כבין כוס לכוס נכנסה מלכות במלכות הה"ד (תהלים עה) כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה גו'. הוא שהנביא מקנטר ואמר (ישעיה מז) רדי ושבי על עפר. מדה כנגד מדה. מה להלן (איכה ב) ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון. ברם הכא רדי ושבי על עפר. א"ר חוניא כך אמרה ירושלים לבית בבל פני פילאי קקים באמי מהו את סבורה בעצמיך שאת בתולה. זקנה את שבי לארץ אין כסא. בטלה זכותו של אותו כסא. ואי זה זכות היה לו (ישעיה לט) בעת ההיא שלח מרודך בלאדן ו אמרו מרודך עובד לחמה היה. והי' למוד לאכול בשש שעות. ויישן לו עד ט' שעות. וכיון שחזר גלגל חמה בימי חזקיהו מלך יהודה ישן לו ועמד ומצאו שחרית. בקש להרוג כל היילותיו. אמר להם הנחתם אותי ישן כל היום וכל הלילה. אמרין ליה יומא הוא דהדר. אמר להם ואי זה אלוה החזירו. אמרו ליה אלוה של חזקיהו החזירו. אמר להם וכי יש אלוהו גדול מאלהי. אמרו לו אלוה של חזקיהו גדול הוא מאלהיך. מיד שלח ספרים ומנחה לחזקיהו. הה"ד (ישעיה לט) בעת ההיא שלח מרודך בלאדן. ומה כתב בהן ז שלום לחזקיהו שלום לאלהא רבה שלום לירושלים. וכיון שיצאו הכתבים נתישב על דעתו. אמר לא עשיתי כהוגן. הקדמתי שלומו של חזקיהו לאלוהו. מיד עמד מכסאו ופסע שלש פסיעות והחזיר הכתבים. וכתב כתבים אחרים תחתיהם. וכתב בהן שלום לאלהא רבה של חזקיהו ושלום לחזקיהו ושלום לירושלים. אמר הקב"ה אתה עמדת מכסאך ופסעת ג' פסיעות לכבודי. חייך שאני מעמיד ממך ג' מלכים קוזמוקרוטין שולטין מסוף העולם ועד סופו. ואלו הן נבוכדנצר ואויל מרודך ובלשצר. וכיון שעמדו והרפו קעקע הקב"ה ביצתן מן העולם והעמיד אחרים תחתיהם. כתיב (ישעיה לט) וישמח עליהם חזקיהו ויראם את בית נכתה. מהו בית נכתה א"ר אימי נכיתה שנבה מסנחריב. ובזה שבזו מסנחריב. ר' יוחנן אמר זיין בולע זיין הראה להם. רשב"ל אמר בתי השן נמשכין כשעוה הראה להם. ר' יהודה אומר דבש בריא כאבן הראה להם. ור' לוי אמר בזה אנו עושין מלחמה ונוצחין. כתיב (שם מז) קחי רחים וטחני קמח. ארי"בל ח כל עמא טוחנין חטים ואת אמרת קחי רחים וטחני קמח. אלא

כך

יד יוסף ו זוהר תרומה דף קע"ד סוף ע"ב. אסתר רבה ריש פ' ג'. תנחומא כי תשא סי' ה'. ילקוט מלכים ב': ז זוהר סדר מקץ דף ר"ב ע"א. ועיין סנהדרין דף צ"ו: ח איכה רבתי פסוק ממרום:

מתנות כהונה

יפה הגירסא נשאית קלא אותו רשע בלשצר: **אלא** מנבי. גרסינן: **וכיון** ששמע. גרסי': **הכתובים**. שאמר דניאל בנבואה שמדי ופרס ירשו ממנו המלכות: **כל מאן**. דמתחמי כו' כל מי שיראה פה בלילה הזה אפי' אם הוא אומר לכם אני הוא מלך תשאו את ראשו מעליו: **נתותרו** לשון נפילה כד"א נתיר כפי ושיני דקיסר ובילקוט גרס נתרזו: ה"ג הלילה ונפק מנפק כו'. פי' ויצא חוצה לעשות צרכיו ובשיצא לא הרגישו בו השומרים ובשחזר ונכנס הרגישו בו השומרים אמרו לו כורש ודריוש שהיו שומרי השער מי אתה ואמר להם אנכי הוא המלך ה"ג בילקוט אמרין לא כן כו' ופי' אמרו כורש ודריוש זה לזה ולא כן צוה המלך כו': **ה"ג הה"ד**. ביה בליליא כו': **מחילת** שינתא. בשעה שהשינה מתוקה וערבה על האדם והוא בתחלת הלילה: **כבין דבו** כו'. קרוב לעליית עמוד השחר שאדם צריך לדקדק בין הכרת זאב להכרת כלב: **ולא** פליגי. ששניהם סוברים שהכו אותו בתחלת הלילה אלא ר' סבר שפרפר כל אותו היום מפני שעת להשלים לו שיעור מלכותו מה שהיה מתבקש לו מן השמים ור"ש סבר לא פרפר אלא עד עלות השחר לקיים ביה בליליא כו': **מדמדם**. כיון שהיה מיתתו קרובה קרי ליה רק דמדם בעלמא: **כי כוס** כו'. תלים סי' ע"ה: **פני פילאי** כו'. מצאתי שהיא לשון לעז ופירושו כמו שמפרש והולך אל תהי סבורה שאת עדיין בתול' וראש ממשלתך אלא זקנה את וסוף מלכותך: **בעת ההיא** כו'. עיין במדרש אסתר ריש פ' ג': **ופסעת**. גרסי': **ביצתן**. שרשן: **נכתה**. לשון מכין לו מן הדמים ור"ל השלל שלקח מיד סנחריב: **זיין** בולע זיין. כלומר כל אחד טוב וחשוב מחבירו: **כשעוה**. נכתה ולרי ח"א שעף והוא שעוה כמו שפירש"י שם: **ה"ג**. לוי אמר להם פתח הארון ואמר בזה כו' כך מצאתי וכתב כן בתוס' אמת בשם ערכי ר"א ובהקדמה [illegible]

עץ יוסף

תמלוך לפני: **כיון ששמע אותו** מה שאמר דניאל: **אותו רשע בלשצר**: **הה"ד כי לא ממוצא כו'** דלקמיה כתיב אל תרימו למרום קרנכם תדברו בצואר עתק. שזהו בלשצר דכתיב ביה ועל מרי שמיא התרוממת וכמ"ש חז"ל משמיע חרופין וגדופין כו' ח"ש עתק. ומדכתיב אח"ז כי לא ממוצא וממערב דרש שאמר לחיילותיו כל מלכות שמרדה בי נבא עליה. ואמר הקב"ה לא ממוצא וגו' כי אלהים שופט פורענות הוא גברא. זה ישפיל וזה ירים ביה בליליא קטיל בלשצר ודריוש מדאה קבל מלכותא [רד"ל]: **הכתובים הללו** שאמר דניאל ברה"ק שמדי ופרס ירשו ממנו המלכות: **כל מאן** דמתחמי כו'. כל מי שיראה פה בלילה הזה. אפילו אם הוא אומר לכם אני הוא מלך. השאו את ראשו מעליו: **מטרקלינון** פי' בלשון יוני ורומי חדר גדול ובפרט המוכן למסבה [מוסף הערוך]: **נתותרו מעיו** ל' נפילה כד"א נתור כפי ושיני דקיסר. ובילקוט גרס נתרזו. ור"ל שנתרפו והיה משלשל. ובא לו זה מן הבעתה והבהלה וכמ"ש במגילה ותתבהל המלכה שהוצרכה לנקביה. ועיין באסתר רבה פ"ג. **ונפק מינפק כו'** פי' ויצא חוצה לעשות צרכיו. ובשיצא לא הרגישו בו השומרים. ובשחזר ונכנס הרגישו בו השומרים. אמרו לו כורש ודריוש שהיו שומרים השער מי אתה. ואמר להם אנכי הוא המלך: **אמרין ולאו** כן פקיד מלכא. פי' אמרו כורש ודריוש זה לזה ולא כן צוה המלך כו': **נטלו פרחה של מנורה** אפשר דר"ל צפה הצפית קומו השרים כמש"ל הצפית מנורה וצפה הצפית היינו פרחה והכרה של מנורה כמ"ש [ד"ה ב' ג'] הצפית אשר על ראשו. וקומו השרים היינו דריוש וכורש כדלעיל [רד"ל]: **מחלית שינתא** התחלת השינה. או פירוש בשעה שהשינה מתוקה וערבה על האדם והוא בתחלת הלילה. ופי' זה קרוב יותר [א"א]: **כבין דבו כו'** קרוב לעליית עמוד השחר שאדם צריך לדקדק בין הכרת זאב להכרת כלב: **ולא פליגי** שלדברי שניהם יצתה נשמתו בסוף הלילה בשעה שעמד השחר ולא קיבל דריוש מלכותיה עד שהאיר ע"ה והלילה היה נחשב לבלשצר שלא מת עד סופה. אלא דלמ"ד שנהרג בשעת מחלייתא שינתא היה מפרפר כשור נשחט בו כל ההוא לילה [כנ"ל]. ולגירסת הספר יומא צ"ל עד ההוא יומא] עד ע"ה [והוא לשון מפרפר וכמ"ש רש"י מס' שבת במכות בכורות אע"פ שהכה אותם במכת מות בחצי הלילה היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבקר] ולמ"ד כבין זאב לכלב היה מדומדם כל אותו הלילה פי' מבולבל מן הפחד והסכנות [וכהא דירושלמי פ"ק דתרומות אפילו מדומדם בפירושו משכרות] [רד"ל]: **כבין כוס לכוס** משום דכתיב [ירמיה נ"א] כוס זהב בבל ביד ה' וגו'. וכן שם [כ"ה] קוראה כמה פעמים כוס. וכאן כתיב כוס ביד ה' להשקות לבבל דהיינו מלכות פרס. לכן דרש כבין כוס לכוס [ועיקר הלשון אפשר יצא ממה ששנינו במעשה בראשית בחגיגה דף ט"ו ע"א כתרי כסי דשייפי אהדדי] [רד"ל]: **פני פילאי קקים באמי** פי' זונה זקנה עשה רעות [מעריך] וכמ"ש ביחזקאל [כ"ג] ואומר לבלה נאופים ודרשוהו בויק"ר פ' ל"ג פלא פוריני שפירושו זונה בלה מזקנה. והמוסף הערוך כתב הגירסא פני פלאה קקים כאמי מהי. וכתב כנראה לו שהגירסא הנכונה פרני פלאה קקים כאמי מהו. פי' בלשון יוני פורני זונה. פלאה זקנה. קקים שבי. כאמי לארץ. מהי זהו. ואם נניח הגירסא כמו שהוא פירוש קקים בלשון יוני רשעה. כלומר זונה זקנה ורשעה בארץ זו עכ"ל ערך כאמי: **בעת ההיא** ע' אסתר ריש פ"ג ובסנהדרין דף צ"ו: **והיה למוד** לאכול בשש שעות כו'. בזוהר סדר תרומה דף קע"ד סוף ע"ב הכי אי' ותאנא ההוא יומא אתהדר בתשע עשר דרגין [בפרק חלק אמרו באותו היום שנתרפא חזקיה היה בו כ"ב שעות. נמצאו שניתוספו עשרה שעות. והיינו עשר דרגין]. ותאנא מרודך בלאדן הוה אכיל כל יומא בד' שעות [פי' מסיים האכילה בסוף ד' שעות] ונאים עד חמש שעות [פי' עד סוף ה'. נמצא שישן ה' שעות] וההוא יומא נאים עד ט' שעות [צ"ל עד ד' שעות. ולפי גירסתינו פי' שהוא סבר שישן רק עד ט' שעות ובאמת ישן באותו היום עשרה שעות שניתוספו. דהיינו מה שהלכה השמש מסוף ד' עד סוף ט' הם חמש. ומה שחזרה השמש מסוף ט' לסוף ד' הם חמש אחרים. הרי עשר. אבל ההליכה השניה מד' ועד סוף ט' צריכה להיות כדרך כל הימים. ולפ"ז א"ש מ"ש הזוהר וההוא יומא נאים עד ד' שעות דהיינו שמלאו השמש בד' שעות] כד אתער חמא שמשא דקאים בד' שעות כו' ע"ש ונתקדש מלך. ובאסתר רבה אי' והיה רגיל לאכול בו' שעות ולישן עד ט' שעות. ובתנחומא סדר כי תשא סי' ה' ובילקוט מלכים ב' אי' שהיה למוד בכל יום לאכול בג' שעות וישן עד תשע: **ומצאו שחרית** כן בתנחומא ובילקוט הנ"ל. אבל באסתר רבה אי' ועמד בד' שעות כדאי' בזוהר הנ"ל. וכתב האות אמת באסתר רבה שהכל עולה לענין אחד שעד ד' שעות נקרא בוקר כדאיתא בפרק תפלת השחר עכ"ל. ולכאורה מדרש זה ומדרש אסתר והתנחומא והילקוט פליג על מה שאחז"ל בפרק חלק שחזרה החמה לאחוריה עשר שעות. ואפשר דמה שאמר המדרש כאן והיה למוד לאכול בשש שעות פי' כל שעה ששית וישן לו עד ט' שעות פי' עד סוף ט'. הרי שהיה ישן ג' שעות. ובאותו היום הלכה השמש מסוף שש עד סוף ט' הרי ג' שעות ואחר זה חזרה ה' שעות הרי ח' שעות. וד' על היום. ויער משנתו. ואח"ז הלכה השמש כדרכה בכל יום ממזרח למערב. והלכה ב' שעות עד סוף שש שעות על היום ונשלם העשרה שעות שנתוסף באותו היום. ואח"כ הלכה להשלים היום כדרך כל שאר הימים. ולפי גירסת התנחומא והילקוט שהיה למוד לאכול בג' שעות פירושו עד השלום שלש שעות וישן עד תשע פירושו עד תחלת ט' הרי ה' שעות היה ישן. ובאותו היום הלכה מסוף ג' עד תחלת ט' הרי ה' שעות וחזרה אח"כ לאחוריה ה' שעות והוא היה ישן כל העשרה שעות ואתער בג' וזהו שכתב המדרש ועמד ומצא שהוא שחרית: **להרוג כל חיילותיו כו'**. פי' [illegible] שעשו כן כדי שיתהלם ברעב וימות: **יומא הוא דהדר** פי' השמש הוא שחזר: **מיד עמד** מכסאו ופסע שלש פסיעות כו'. וכן הוא בזוהר מקץ ובזוהר תרומה הנ"ל ובאסתר רבה ובתנחומא הנ"ל. ולפ"ז נבוכדנצר הוא בנו. אבל לפי הש"ס [סנהדרין דף צ"ו] נבוכדנצר הוא שפסע הג' אינו בנו של מרודך [תקדם מלך סדר מקץ] ולכאורה אינו מוכרח דאפשר שהיה בנו וספרו שלו היה ועיין שם בגמרא: **שלום לאלהא** רבה של חזקיהו ושלום לחזקיהו ושלום לירושלים. וכן הוא בזוהר תרומה הנ"ל. ובאסתר רבה. אבל בזוהר מקץ אי' שלם לאלהא רבה שלם לירושלים ושלם לחזקיהו. וכן הוא בסנהדרין שם ובתנחומא: **קוזמוקרוטין** פי' בלשון יון קוזמו עולם. קרטור תופש. ור"ל תופש עולם. ששולט מסוף עולם ועד סופו [מוסף הערוך]: **קעקע** פירוש הכרית ועקר בולתן פי' שרשן מן העולם: **נכיתא שנבת מסנחריב** תרגום וינכו את העם ונכיתו ית עמא. ר"ל שהראה להם מה שנסך הוא מסנחריב כדאיתא בס"ע שנגעו הלגיונות האילנות. ור"ל שאמר להם שא"י היא ארץ טובה באילנות ובתבואה רק שהם הבהיתו הכל. וגם הראה להם כנגד זה הביזה שלקחו מידו. ולפ"ז בית נכתה בית אוצרותיו ובית גנזיו שהם הרבה מאד. ואף שחליו של חזקיהו קודם לנפלתו של סנחריב היה. א"ר יוסי בס"ע רבה פ' כ"ג יום שלישי לחוליו של חזקיהו היתה מפלתו של סנחריב ועלתה לו חמה כשם שירדה לו לאחז ע"כ. והכוונה לזה דאי' בסנהדרין דף צ"ה דא"ר יוחנן אותו היום שמת אחז שתי שעות היה וכי חלש חזקיהו ואיתפח אהדריניה קודשא בריך הוא ניהליה שנא' כו'. וכתב המהרש"א על שם שהשתא מרפא כדאמרינן אדלי יומא אדלי קצירא והירגא דיומא מסי. וזהו שאחר חזקיהו חלש ואתפח כו' דהיינו ע"י שנתארך היום והשמש עמד י' שעות יותר נתרפא חזקיהו מחליו עכ"ל הרי שנתרפא חזקיהו והחזרת השמש ומפלת סנחריב היה ביום אחד. וביום זה שלח מלך בבל שלוחים לחזקיהו וכשבאו לשם היה אחר מפלת סנחריב אחר ימים: **זיין בולע זיין** כלומר כל אחד טוב והשוב מחבירו. והמעריך כתב פי' ברזל משחית ברזל עכ"ל: ופי' נכתה לפ"ז לשון נסיכה בנוסך ותבחית. או הוא מלשון ניכוי ופחת שמכה ומשבר: **נמשכין בשעוה** היא ע"ד שאומרים ההמון על בנין מפואר הבנין הוא כמו ניתך משעוה. ופי' נכתה כמו שכ' בתרגום יונתן [בראשית מ"ג] נכאת ולוט שעוה ולטום וכן אי' בב"ר פ' צ"א ונכות שעוה: **דבש בריא כאבן הראה להם** והנה בב"ר שם אי' ומעט דבש ר' יהודה בר' אמר דבש בריא כאבן. וכתב היפ"ת שהיא השובה. דאל"כ מאי רבותיה להביא דבש וכי לא נמצא דבש במצרים ע"כ. ואפשר דדריש נכתה לשון הכאה דבש שצריך להכותו ולשברו כשבאין לאוכלו. אבל נראה שהובא כאן בשעת שהוא מאמר ר' יהודה שם בב"ר שאמר מעט דבש דבש בריא כאבן. ונכות שעוה. ולפי שכאן דרשו נכתה בתי השן נמשכין כשעוה העתיקו כאן מה שאמר ר' יהודה דבש בריא כאבן כו': **בזה אנו עושין כו'** ר"ל שפתח להם הארון ואמר להם בזה כו' וכדא'

בילקוט

כך אמרה ירושלם לבת בבל . אילולי מטרוס עשו מלחמה עמי את חיית יכולה לי . אילולי שלח אש בעצמותי את היית יכולה לי . הוי קמחא טחינא טחנת ואריה קטילא קטילת ודרא יקידא יקדת . ד"א קחי רחיים וטחני קמח לשעבר היו אחרים טוחנין לך . עכשיו קחי רחים וטחני קמח . גלי צמתך פרשי צניעותך זה המלך שנתון לפנים משבעה קנקלין . חשפי שובל קלופי סובלתא דנהרא . עברי נהרות לשעבר הייתי עובר בקרונין של כסף וזהב ועכשיו גלי שוק עברי נהרות . תגל ערותך מדה כנגד מדה . מה להלן (איכה א) כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה אף כאן גלי ערותך . אריב"ל אמר הקב"ה עתיד אני להביא פורענות לבת בבל ואפילו דדניאל בעי עלה רחמין . דכתיב (דניאל ד) וחטיך בצדקה פרוק וגו' אין אני שומע לו . למה גואלנו ה' צבאות שמו : (ד) מי זאת עולה מן המדבר . ו עילויה מן המדבר . חילוקה מן המדבר . מיתתה מן המדבר . המד"א (במדבר ג) במדבר הזה יתמו . תורה מן המדבר . משכן מן המדבר . סנהדרין מן המדבר . כהונה מן המדבר . לויה מן המדבר . מלכות מן המדבר . שנא' (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. וכל מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל מן המדבר . ארשב"י במדבר טענו . ובמדבר פרקו . נבואה מן המדבר . הוי עילויה מן המדבר : (ה) כתמרות עשן . ז א"ר אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא בשעה שהיו ישראל מתנודדין ממסע למסע . היה עמוד הענן יורד . ועמוד אש צומח . ועשן המערכה עולה כמין שני זקוקין של אש יוצאין מבין שני בדי הארון ושורפין לפניהם נחשים שרפים ועקרבים. והיו או"ה רואין ואומרים ח אלוהות הן אלו אין תשמישן של אלו אלא באש . ומאימתן של ישראל נפל. עליהם פחד ורעדה הה"ד (שמות טו) תפול עליהם אימתה ופחד . נפלה אין כתיב אלא תפול מיכן ולהבא . מקטרת מור ט זה אבינו אברהם . מה המור הזה ראש לכל הבשמים אף א"א היה ראש לכל הצדיקים . מה המור הזה כל מי שלוקטו ידיו מתמררות . כך היה א"א ממרר ומסגף עצמו ביסורים . מה המור הזה אינו מפיח ריחו אלא באור . כך לא הודיע אברהם את מעשיו הטובים אלא בכבשן האש . ולבונה . זה אבינו יצחק שנתקרב כקומץ לבונה על גבי המזבח . מכל אבקת רוכל זה אבינו יעקב שהיתה מטתו שלמה לפניו ולא נמצא בהן פסולת. א"ר תנחומא י מה קופת הרוכל יש בה מכל מיני בשמים כך כהונה מיעקב ולויה ומלכות מיעקב . יצחק נתן לו א"א כל שלו . שנא' (בראשית כה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. ברם רוכלותיו של יעקב לא היתה אלא מאותו האבק שתחת רגליו . ר' יודן אמר תרתי . ר' יודן אמר כל הרוכלות שישראל עושין ומצליחין בעה"ז בזכות אותו האבק של אבינו יעקב . ר' יודן אמר חורי כל פרגמטיא שישראל עושין ומצליחין בעוה"ז בזכות אותו האבק של אבינו יעקב . ר' עזריה אמר תרתי כל מלחמות שישראל עושין ומצליחים בזכות האבק של אבינו יעקב. ר' עזריה אמר חורי כל תורה שישראל עושין בעה"ז בזכות יעקב אבינו . ר' ברכיה ור' סימון בשם ר' אבהו אותו האבק נטלו הקב"ה ונתנו תחת כסא הכבוד שלו . הה"ד (נחום א) ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו : (ו) ר' ברכיה יא בשם ר' חלבו אמר כתיב (בראשית לב) ויאבק איש עמו אין אנו יודעין מי היה ברשותו של מי אם המלאך היה ברשות יעקב ואם יעקב ברשות המלאך . אלא ממה דכתיב (שם) ויאמר שלחני כי עלה השחר . א"ל המלאך ליעקב שלחני כי הגיע קילוסי לקלס . הוי המלאך ברשות יעקב אבינו . ובאיזה צד נדמה לו . ר' חמא בר' חנינא אמר לשרו של עשו הרשע נדמה לו. הה"ד (שם לג) כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים . א"ל אפיך דמיין לשרך משל למלך שהיה לו ארי אימירון (וכלב) [ולמס] אגריון . מה עשה המלך זיווג את הארי והיה מלבבו כנגד בנו . והיה אומר שאם יבא הכלב להזדווג לבני ויאמר בני לארי יכלתי (ולכלב) [ולמס] איני יכול . כך בשעה שאו"ה באים להזדווג לישראל . הקב"ה אומר להם שר שלכם לא יכול לעמוד באביהם ואתם יכולין להם : ר' הונא אמר לרועה נדמה לו לזה צאן ולזה צאן . לזה גמלים ולזה גמלים . א"ל העבר את שלי ואני מעביר את שלך . כיון שהעביר יעקב אבינו את שלו . אמר נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום . מן דחזר ויאבק איש עמו . ר' חייא ור' שמעון ברבי הוו עסקי בפרגמטיא . והוי נסבין ויהבין בהדא מיטכסין . עלון להדא צור ועבדון עיבידתהון . מן דנפקין מן פילי אמרין נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום . חזרו ומצאו חבילה של מיטכסין . אמרין הדא מלא מן יעקב סבאן יב דכתיב (בראשית לב) ויאבק איש עמו . ורבנין אמרי לארכיליסטים נדמה לו לזה צאן ולזה גמלים .

א"ל

מתנות כהונה

בתוכם תמצא גירסא אחרת : ודרא כו' . פי' הגר . הגר ס"ל דרסא ובאיכה רבה בפסוק ממרום גרס קרתא יקירא כו' : קנקלין . חדרים או וילונות ועיין בירושלמי בפ' חלק גבי נקמת מדין : קליפי כו' . פי' הרד"ק גלי וקלף שבולת הנהר : ואפי' דדניאל כו' . אפי' אם יעמוד דניאל ויבקש עליהם רחמים כמו שעשה לנבוכדנצר שריחם עליו ונתן לו עצה להנצל כמו שנא' והמלך וגו' : מי . זאת עולה : מיתתה . עיין לקמן ריש פסוק מי זאת השני : טענו . ופרק זה נתבאר במסכת שבת בפרק ר"ע בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ס' רבוא של מה"ש וקשרו לכל אחד וא' מישראל שני כתרים אחד נגד נעשה ואחד נגד נשמע וכיון שחטאו ישראל בעגל ירדו ק"כ רבוא של מלאכי חבלה ופרקום שנא' ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב כו' עד בחורב טענו ובחורב פרקו : מקטרת מור . עיין לעיל בפסוק צרור המור : כקומץ לבונה גרסינן : מאותו האבק . כלומר מעצמו ולא מאדם אחר ואמר אבק ע"ש שנאמר ויאבק איש עמו ויברכהו שם ושם נתאספו הברכות בידו וכן מוכח לקמן : ה"ג לשרו של עשו נדמה לו הה"ד כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים : א"ל אפך דמיין לשרך . משל למלך כו' ועיין כל

זה

עץ יוסף

ילקוט וכא"ת בשם פדר"א פ' ל"ב . וכתב בעל מנחת ערב ח"ל ויש בזה שגיאות רבות . אם מגד חזקיהו שאסור לו לבא בק"ק כ"ש שלוחי מרודך שלא יאמר להם לבא כי אם בהיכל . ומה גם שהיה אסור להסתכל ולזון עיניהם מק"ק כמ"ש ז"ל גבי פועלים שהיקטו דבר בבדק הבית שמשלשלין אותם בקופה כדי שלא יהנו מק"ק מקום השראת השכינה . וכ"ג ביום הכפורים יוכיח כי בענן אראה על הכפורת . ומה גם ע"כ דלו אנשי בבל הכרובים והשתו ללגם שגם ישראל יש להם פסולים וכמו שאחז"ל שהיו האומות אומרים כך כשבאו לק"ק והוציאו את הכרובים שאמרו הנה ככל הגוים בית ישראל . ועל כן ויהי עליו קצף וגו' עכ"ל וע' בהקדמת הרמב"ן בתורה : קמחא טחינה טחנית פי' קמח נטחן טחנת וזה כנגד הריסת החומה : ואריה קטילא קטלת פי' אריה הרוג הרגת . וזה כנגד הריגת גבורי ישראל : ודרא יקידא יקדת פי' דירה והגר שרופה שרפת . וזה כנגד שריפת בית המקדש [יפ"ע] . ובנ"א אותה וביזת יקידא . ובאיכה רבתי פסוק ממרום א' קרתא יקידא [א"א] : שנתון לפנים מז' קנקלים שכן היה דרכן שהמלך יושב לפנים מז' קנקלים [פי' חדרים או וילונות] וכאן כבגד גזר עלי' גלי נמחך נגד מ"ש (ישעיה כ"ב) ויגל את מסך יהודה גלי דכסיא [רד"ל] : קלופי סובלתא דנהרא פי' גלי בבולת הנהר ברגליך שתלך יחף במים ולא בספינה כשרים נכבדים אלא כפחותים ובזים שעוברים יחפים ברגליהם במים [א"א] : ואפילו דדניאל כו' אפי' יעמוד דניאל ויבקש רחמים כמו שעשה לנבוכדנצר שריחם עליו ונתן לו עצה להנצל כמו שנא' וחטיך בצדקה פרוק : למה גואלנו ה' צבאות שמו מריש' דקרא נקם אקח ולא אפגע אדם . דהיינו שלא אקבל פגיעה ותפלת שום אדם [והיינו אפילו יתפלל דניאל שתפלתו נשמעת כ"א נשמעו דבריך . והוא מן עלה לג"כ חטייך בצדקה פרוק] וכתיב בסיפא גואלנו ה' צבאות שמו . כלומר בשמו נשבע שיגאלם ובוב לא יחזור בו וכמ"ש [ישעיה י"ד] כי ה' צבאות יעץ ומי יפר] . [רד"ל] : (ד) עלויה מן המדבר כו' הוזקקו לזה דאי כפשוטו קשה למה ליה ליחס העליה מן המדבר . ואי מן המדבר העלה אותם . לא הוה ליה ליחס רק למה שממנו יצא דהיינו ממצרים [יפ"ת] ודרש תיבת עולה לשתי לשונות . לשון עלייה ממש . ולשון סילוק וירידה כד"א כעלות גדיש בעתו . מטרף בני עלית : חילוקה מן המדבר נ"ל סלוקה מן המדבר . ומפרש המדרש סילוקה היינו מיתתה המד"א במדבר הזה יתמו . וכן א' לקמן פ"ח סי' ב' . והרד"ל פי' עלויה היינו השני כתרים בעד נעשה ונשמע . וסילוקה היינו מה שנסתלק אח"כ מהם ע"י חטא העגל . וכך נ"ל סילוקה מן המדבר ארשב"י במדבר טענו ובמדבר פרקו מיתתה פי' ממלכת כהנים נבואה מן המדבר . וכל מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל מן המדבר הוי מי זאת עולה מן המדבר : טענו ובמדבר פרקו זה נתבאר במס' שבת ס' ר"ע בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ס' רבוא של מה"ש וקשרו לכל אחד ואחד מישראל שני כתרים אחד נגד נעשה ואחד נגד נשמע . וכיון שחטאו ישראל בעגל ירדו ק"ך רבוא של מלאכי חבלה ופרקום שנא' ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב כו' עד בחורב טענו ובחורב פרקו : (ה) מבין שני בדי הארון וכן א' בתוס"ת . אבל בתנחומא סדר ויקהל א' מבין שני הכרובים . וע"ש מ"ש : מקטרת מור ע' לעיל פסוק צרור המור : בכבשן האש באור כשדים : בקומץ לבונה שהקומץ עולה לאישים על כל לבונתה אזכרה לה' . כך יצחק הטוב כאלו עלה כליל לאישים לזכרון לפני ה' תמיד [רד"ל] : מאותו אבק כלומר מעצמו ולא מאדם אחר . ואמר אבק ע"ש שנא' ויאבק איש עמו ויברכהו שם . ושם נתאספו הברכות בידו . וכן מוכח לקמן [מת"כ] : (ו) אין אנו יודעין כו' הוקשה כי לא יוכל לו אפשר לפרש כי לא יכול המלאך ליעקב ולכן בכעסו נגע בכף ירכו ונקעה . כי ליוהר מזה לא היה יכול אדרבה יעקב נצחו . ואפשר לפרש כי לא יכול יעקב למלאך . וה"פ המלאך בדק אחלה אם יוכל יעקב לו כדרך המתאבקים לבדוק כחם . וכשנתברר לו כי לא יכול יעקב אליו מלאו לבו להזיקו ולא פחד ממנו ונגע בכף ירכו [יפ"ת] : דכתיב ויאמר שלחני כו' ואע"ג דבהדיא כתיב כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל . י"ל דפירושו ותוכל להציל עצמך לבל תפול לגמרי ביד המלאך [יפ"ת] : הרי המלאך ברשות יעקב שמי גדול המשאלה או המשאלה הוי אומר המשאלה בודאי גדול מן המשאלה : אפיך דמיין לשרך ר"ל מדא"ל כי על כן ראיתי פניך וגו' דמשמע שאמר ליה שפניו דומות לפני המלאך כפי הדמות שנדמה לפניו . ואין זה אלא שלהיותו שרו של עשו נדמה בצורתו [יפ"ת] : משל למלך כו' בא בהמשל לומר שמאת ה' היה הדבר כדי להתגבר יעקב עליו ויתבשר שלא יירא מעשו : ארי אימירון פי' ארי שהוא מרבות . וכן פי' בערוך ארי בייתי : ולמס עיין פירושו שבת דף ס"ג : אגריון פי' רע [יפ"ת] והמוסף הערוך כתב אגריון יערי ולמוד' מדבר : והיה מלבבו והיה מחזק לבו . ור"ל שהמלך לבב את בנו באריי שאין לו פחד שיוזק על ידו . ויהיה סבה לאמצו כנגד הלמס בהיות רע ויפחד ממנו . והיה הארי משל לשרו של עשו שהוא המלאך . והלמס משל על אומה של עשו שאין להם ערך עם המלאך [יפ"ת] : להזדווג לישראל לכלותם מן העולם כהמן וחביריו [יפ"ת] : א"ל העבר את שלך ואני מעביר את שלי . כצ"ל וכן הוא בב"ר פ' ע"ז . ור"ל שר' הונא בא לפרש באיזה עלילה בא האיש להאבק עמו . וא"ר הונא שנדמה לו כרועה שהיה לו צאן וגמלים כו' וכשהשלים יעקב להעביר שלו וחזר לבדוק אם שכח דבר העליל עליו האיש שהוא שניקח משלו חזר . שאחר שהעביר כל אשר לו מה צריך לו לחזור . ועי"ז תחר ריב עמו [יפ"ת] : נחזור ונחמי כו' . דקשיא לה למה חזר עד שנשאר שם לבדו והלא כבר העביר כל אשר לו [יפ"ת] והא פליגי אדם' גיד הנשה דאמר שנשתייר על פכים קטנים : והוו נסיבין כו' פי' והיו נושאין ונותנין בסחורה של משי מובחר . והביא המעשה הזה לומר כי לא דבר רק מספורי התורה כי לכן נכתב זה להודיע עצה טובה שיזהרו בעסקיהם . ומזה לכם . כמו שהיה לאבו [יפ"ת] : עלין להדא צור כו' פי' נכנסו לזאת העיר צור ועשו מלאכתן . כלומר שעסקו בסחורתן . לאחר שיצאו מן השער אמרו נחזור ונראה אם שכחנו כלום : אמרין הדא כו' אמרו הבריות זה הדבר שחזרו לאחוריהם אע"פ שלא הרגישו שום שכחה למדו מן יעקב הזקן דכתיב ביה יעקב ויאבק איש עמו דקשה למה חזר עד שנשאר לבדו שיאבק האיש עמו . אע"כ דחזר שמא שכח כלום . ומדעשה יעקב כן ש"מ שכל אדם צריך לעשות כן : ורבנין אמרי לארכיליסטים ארכי פירושו בלשון יוני נגידות ושררה . וארכיליסטים ראש השודדים [מוסף הערוך] ורבנן ג"כ באו ליתן טעם שאיזה עלילה מצא האיש להאבק עמו . ואמרו שלא אמר אלא העבר את שלי כו' כלומר סייעני בשלי ואני אסייעך בשלך . והתחיל להעביר של יעקב והמלאך העביר שכל בר גע אחד . וכשבא אח"כ יעקב לסייעו בשלו היה מעביר וחוזר ומוצא כל שלו . והמלאך לעולם היה עושה שידמה שעדיין יש צאן וגמלים . ואז חשב יעקב שהוא מכשף וגער בו . ומתוך זה נתקוטטו . ומה שהוצרכו רבנן לומר שנדמה לו לארכיליסטים אפשר כי מפני שיעקב היה גבור ולא היה צריך לסיוע זולתו להעביר אשר לו ולמה הסכים בתנאי הרועה . אלא שנדמה לו ללסטים מזויין שמבקש עלילה להלחם . ולזה הוצרך לשמוע דבריו שלא

נסה

יד יוסף ו לקמן פ"ח סי' ב' : ז דברים רבה פ"ז סי' י' . תנחומא ויקהל סי' ד . במד"ר פרשה ט' : ח ילקוט כאן רמז תס"ג מילמדנו : ט ע' זוהר וישלח דף קע"ז ע"ב . ועיין שם כאן דף ל"ט ע"ב . י ילקוט כאן רמז תס"ג : יא ב"ר פרשה ע"ז : יב דכתיב ויותר יעקב לבדו כצ"ל וכן הוא בב"ר פ' ע"ז :

א"ל העבר שלי ואני מעביר שלך . כך העביר המלאך צאנו של יעקב כהרף עין . והיה אכונן יעקב עניא דמלאכא מעבר והוזר ומשכח עאן אוחרי כל אותו הלילה . מה עשה יעקב אבינו . א"ר פנחס באותו שעה נטל פרקדין וכרכו על צוארו . א"ל פרמקום . חרש את . לית תרשין מצלחין בלילה . א"ר הונא באותו שעה אמר המלאך לינא מידע לדין עם מאן נסיב ויהיב . מה עשה נתן אצבע על הצור התחילה תוססת אש . א"ל מן הדא את מדהיל לי . אנא כולי מיניה . שנאמר (עובדיה א) והיה בית יעקב אש . א"ר חנינא בר יצחק א"ל הקב"ה למלאך שרו של עשו מה את עומד . הוא בא עליך וחמשה קמיעים בידו . זכותו וזכות אביו וזכות אמו וזכות זקנו וזכות זקנתו . מדוד עצמך עמו שאין אתה יכול לעמוד אפילו בזכותו . מיד וירא כי לא יכול לו . א"ר לוי וירא בשכינה כי לא יכול לו . לארכיליסטוס שהיה מתגושש עם בנו של מלך . תלה עינו למעלה וראה את אביו המלך עומד על גביו . יג והרפיש עצמו תחתיו . כך כיון שראה המלאך השכינה עומדת למעלה מיעקב הרפיש עצמו תחתיו . הה"ד וירא כי לא יכול לו . א"ר לוי וירא בשכינה כי לא יכול לו . ויגע בכף ירכו בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שהיו עתידין לעמוד ממנו ובניו . איזה זה דורו של שמד . ותקע כף ירך יעקב ר' אליעזר ור' ברכיה רבי אליעזר אומר שייעא . ר' ברכיה בשם רבסא סידקה כדג . ר' נחמן בר יעקב אמר פירקה ממקומה המד"א (יחזקאל כג) ותקע נפשי מעליה : (ז) ר' יוחנן פתר קרייה מקוטרת מר ולבונה מכל אבקת רוכל בקטרת בית אבטינס . וזה אחד מאחד עשר סממנין שהיו נותנין בה . יד רב הונא פתר לה (שמות ל) ויאמר ה' אל משה קח לך סמים הא תרין . נטף ושחלת והלבנה הא חמשה . סמים אי תימר דאינון תרין . והלא כבר נאמר סמים בד בבד יהיה . אילין חמשה כנגד חמשה הא עשרה ולבונה זכה הא אחד עשר סממנין . מכאן בדקו חכמים ומצאו שאין יפה לקטרת אלא אחד עשר סממנין הללו שבה . תני טו בית אבטינס היו בקיאין במעשה הקטרת . בפיטום הקטרת . והיה מעלה עשן . ולא רצו ללמד . ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריה . והיו בקיאין במעשה הקטרת . ולא היו בקיאין במעלה עשן . של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה כאשכול עד הקורות . ואח"כ פוסה ויורדת כמקל . של אלכסנדריה היתה פוסה ויורדת למטן מיד . וכשידעו חכמים בדבר אמרו כל שבראו הקב"ה לא ברא אלא לכבודו שנא' (ישעיה מג) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו . וחזרו בית אבטינס למקומן . שלחו אחריהם ולא רצו לבא עד שכפלו להם שכרן . י"ב מנה היו נוטלין בכל יום חזרו להיות נוטלין כ"ד מנה כדברי ר' מאיר . ר' יהודה אומר בכל יום היו נוטלין כ"ד מנה . ועכשיו נטלו מ"ח מנה . א"ל מה ראיתם שלא ללמד . אמרו מסורת בידינו מאבותינו שעתיד המקדש להחרב . ולא רצינו ללמד שלא יהיו נוהגין ועושים לפני ע"ז שלהן כדרך שאנו עושין לפני הקב"ה . ובדבר הזה היו מזכירין איתן לשבח . טז ולא עוד אלא שלא יצאת אשה מהם ותינוק מהם כשהוא מבושם . וכשנושאין אשה ממקום אחר הם פוסקים עמה שלא תתבשם לעולם . שלא יהיו ישראל אומרים מפטום הקטורת הם מתבשמות . לקיים מה שנאמ' (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל . ואו' (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם . א"ר עקיבא סח לי שמעון בן לוגה אני ותינוק אחד מבני בניהם של בית אבטינס היינו מלקטים עשבים בשדה . וראיתיו שבכה וצחק . ואמרתי לו בני על מה בכית . אמר לי על כבוד בית אבי שנתמעט . ולמה צחקת אמר לי שמור ומתוקן לצדיקים לע"ל . וסוף שהמקום עתיד לשמח את בניו בקרוב . ומה ראית . אמר לי והלא מעלה עשן כנגדי . נומתי לו הראני . אמר לי מסורת בידינו שלא להראות לאדם בעולם . אמרו לא באו ימים קלים עד שמת אותו התינוק . א"ר יוחנן בן נורי פעם אחת הייתי מהלך בדרך . ומצאתי זקן אחד של בית אבטינס . וכידו מגילת סממנין . אמרתי לו מה בידך . אמר לי כשהיו צנועין בית אבא היו מוסרין מגילותם זה לזה . ועכשיו הא לך . והזהר בה . שמגילת סממנין היא . וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר"ע זלגו דמעותיו אמר לי מעתה אין אנו רשאין לספר בגנויין של אלו : (ח) יז של בית גרמו היו בקיאים במעשה לחם הפנים וברדייתו . ולא רצו ללמד . ושלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריה . והיו בקיאין במעשה לחם הפנים וברדייתו לא היו בקיאים . של בית גרמו היו מסיקים בתנור מבחוץ . והיא נרדת מבפנים . ואלו היו מסיקין מבפנים . ואופין מבחוץ . וי"א שהיתה מעפשת . וכשידעו חכמים בדבר אמרו כל שפעל הקב"ה לא פעל אלא למענו . שנאמ' (משלי טז) כל פעל ה' למענהו . וחזרו בית גרמו למקומן . שלחו אחריהם ולא רצו לבוא עד שכפלו להן שכרן י"ב מנה היו נוטלין בכל יום . וחזרו והיו נוטלין כ"ד מנה כדברי ר"מ . רי"א בכל יום נוטלין כ"ד מנה ועכשיו מ"ח מנה . אמרו להם מה ראיתם שלא ללמד . אמרו יודעים היו בית אבא שבהמ"ק עתיד להחרב ושמא ילמד אדם שאינו הגון וילך ויעבוד ע"ז בכך . ובדבר הזה מזכירין אותם לשבח .

ולא

יד יוסף יג אולי הוא כמו והרפיס כמו (משלי ו') לך התרפס ורהב רעך : יד לעיל פ"א סי' ס"א : טו יומא דף ל"ח ע"א . ירושלמי יומא פ"ג . וירושלמי שקלים פ"ה : טז פ' מ"ג לקמן סי' ס' כעפ : יז יומא דף ל"ח ע"א :

ענף יוסף

(ז) [אומנים מאלכסנדריה] של מצרים . ואע"ג דכתיב לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד . כבר פירשו בספרי לגור שם אי אתה חוזר . אבל אתה חוזר לסחורה ולכבוש את הארץ [תוס' יבמות וריטב"א] . אבל תמוה על מה שמצינו העולם לגור בזמן הזה במצרים כגון הרמב"ם ז"ל וכמה גדולים אחרים . וי"א שאותם עיירות כבר נתבלבלו ונחרבו ואלו עיירות אחרות הן שנתיישבו אחרי כן . ור' אליעזר ממיץ פירש שלא אסר הכתוב אלא נילך בדרך ההוא שמא"י דרך שמדבר למצרים דהכי כתיב קרא לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד . והנכון יותר שאין האיסור ההוא אלא בזמן שישראל שרוין על אדמתן . אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ . כל חוצה לארץ אחד הוא . ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחו"ל [ריטב"א] :

(ח) [וי"א שהיתה מעפשת] . נראה דשני היכות וי"א ה"א מיותר . דאי אמרת דהוא דעת י"א . אבל דעת הראשונה לא ס"ל זה א"כ קשה מאי חסרון היה בזה שהיו מסיקין מבפנים ואופין מבחוץ שכיון שלא מעפשת מכ"מ נאפית היטיב . וכן בגמרא ליתא זה . ואולי נוכל לפרש גרסתינו דכדעת הראשון ס"ל דאף שלא היה מעפשת שהיה גם כן ראוי להיות אף ביום הלקחו . מ"מ כחזירום למקומם שלפי שלא נאפה יפה וראוים לעפשם אין לסמוך על הנס . וי"א ס"ל שהיתה מעפשת שמה שאפשר לעשות ולתקן בידי אדם לא היה הקב"ה רוצה לתקן בנס . והוכרחו להחזירן למקומן . ועיין בעץ יוסף :

ולא

מתנות כהונה

זה בב"ר פ' ע"ז : ה"ג ומשכח עאן אוחרי ופי' מצא צאן אחר : לית הרשין גרסינן : ה"ג מן הדא את מדחיל לי אנא כולי מיניה : והרפיש . לשון דריסה והשפלה : ה"ג ר"א ור' ברכיה ר"א אומר שייעא רב ברכיה בשם רבסא רבסא ל' קצר כמו רב אסי וה"נ בב"ר : ה"ג פירקה ממקומה המד"א : ה"ג זה אחד מאחד עשר כ' פי' מור זה הוא אחד מאחד עשר סממני הקטרת : הא חמשה עיין לעיל בפסוק אשכול הכופר : ה"ג בירושלמי בפ' אמר להם הממונה ובמסכת שקלים בפ' אלו הם הממונים שהיו בקיאים במעשה הקטרת ובמעלה העשן : פוסה ויורדת למטן מיד . וה"נ בירושלמי בהדיא ובבבלי גרס מפלע ועיין שם : ה"ג מבית אבטינס היינו מלקטין : נומיתי אמרתי : לא באו ימים קלים . לא גרס זה לא בבבלי ולא בירושלמי :

בית

עץ יוסף

לתת לו מקום לחרחר ריב [יפ"ת] : כך העביר המלאך צאנו . ומה שנאמר ויעבר את אשר לו . היינו על ידי שליח . או לפי שהיה מסייע [יפ"ת] : עניא פי' צאן : כל אותו הלילה לאו דוקא . דהא ההתאבקות בלילה הוא כדכתיב עד עלות השחר . אלא כלומר רוב לילה : פרקדין ובב"ר אי' עוקרין . ופי' נטל סודר רך של צמר ונתן בצוארו לנערו ולגשר לו שהוא מכשף : פרמקום פי' מכשף בלשון יוני : חרש את מכשף אתה : לינא מידע כו' פי' וכי אין אני מודיע לזה עם מי נשא ונתן . דדרש איש עמו עד עלות השחר ובהעלות השחר הודיעו שאינו איש עמו . תוספת אש להבהילו ולהודיעו שהוא מלאך כענין שנא' ממראיו אש לוהט . וזה נרמז באומר ויאבק איש עמו דדריש ויאבק לשון אבוקה . ואע"ג דודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו שהוא לשון קשור ועניבה כדפרש"י בחומש . מ"מ מדאפיק ליה בהאי לישנא דוקא ולא כתב בהדיא לשון התעטפות דריש נמי הא . ולהיות שזה המלאך היה שרו של עשו רמז לו ליעקב על קושי גלותם וצרתם שקשה כאש ורצה להבהילו לומר כי אין תקוה להגאל כי יהיה זרעו של יעקב כנשרף כמו אש ואין לו תקנה . ויעקב השיב לו כי אינו מפחד מזה . ואדרבא הוא יהיה אש לבית עשו : הוא בא עליך וה' קמיעים כו' משום שקשה ליה איך אפשר שהמלאך לא יוכל לאדם . ולכך אמר ר"ח בר יצחק שאין ההתאבקות הזה גופני . אלא התעצמות דין וטענה אם יפה כח עשו מיעקב מצד זכיות שהיה בידו כגון כבוד אב ואם ודירת א"י כדאי' בב"ר פ' ע"ו וכאלה שאין לו ערך עם זכות יעקב [יפ"ת] : וזכות אביו כו' ואע"ג דעשו שוה לו ליעקב ביחס אבותיו הא אחז"ל הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם מתקיים לו זכות אבות כו' : מיד וירא כי לא יכול לו . ר"ל דתיבת לו מיותר . דהא די שיאמר לא יכול כמה שאמר להלן ותוכל ולא קאמר להם . אלא ודאי לומר דאפילו לו לא יכול כ"ש לזכות האבות [יפ"ת] : א"ר לוי וירא בשכינה כו' ר"ל שגם לר"ל היה קשה איך לא היה שרו של עשו יכול לנצח ליעקב . וכי אפשר ינצח יעקב בכח איש על המלאך . לכן אמר שעשה עצמו כאילו נפל לפניו מפני כבוד השכינה שעל יעקב . ומייתי סמך לדבריו מגילה כי לא יכול לו דלא שייך ראיה בענין זה כי לא התלה ראיה בהעדר . והו"ל למימר ויהי כי לא יכול לו . אלא שפירושו וירא השכינה ועשה עצמו כאילו לא יכול לו . והביא משל מארכיליסטוס פי' שר של לסטים : הרפיש עצמו תחתיו וא"ת ואיך נגע בכף ירכו ולא פחד מהשכינה . י"ל דשלא בכוונה היה כי כשהורפש עצמו לפניו פגע בכף ירכו [יפ"ת] : בצדיקים כו' לפי שהמלאך הזה של עשו וכל מעשיו בזה רמז למה שעתיד לנו עם זרעו של עשו אמר שהרמז בזה למה שעתיד להזיק כיוצא ירך יעקב היינו לגזור גזירות על הצדיקים וצדיקות כו' להעבירם על דת [יפ"ת] : שייעא פי' החליקה . ועניינו דכף הירך והוא הקולית מקומו בולט קצת ונראה מבחוץ באדם . אם הכהו עד שנתקע כף הירך בפנים ולא נכר מבחוץ והיה המקום חלק ושוה לבשר הגוף . וקאמר ותקע מגזרת ותקעתיו יתד : סידקה כדג מפרש ותקע לשון בקיעה ושבירה . ואמר שסידקה כדג שאין דרך כף הירך להשבר בהכאה שיכו עליו אלא כן [יפ"ת] : המד"א ותקע נפשי שפירושו לשון הסרה כפרש"י בחומש : (ז) וזה אחד מאחד עשר כו' פי' מור זה הוא אחד מאחד עשר סממנים שבקטורת . ונקט מור משום שהוא ראש לכל הבשמים : אי תימר דאינון תרין פי' אם תאמר סמים זה אינו רק שני סמים . והלא כבר נאמר סמים . קח לך סמים . ולכתוב סמים האחרון אצל הראשון ולכתיב קח לך סמים סמים ולבסוף לכתוב נטף ושחלת והלבנה . אלא לפיכך כתבו אחרונה לומר שהוא כנגד ה' הראשונים . כן הוא בפ"ק דכריתות אבל ממה שמסיים הספר בד בבד משמע דדייק מיתורא דבד בבד לומר שיהיו ה' כנגד ה' . וה"נ מה ת"ל בד בבד . וה"נ בהדיא בספר ישן . ופירושו אי סמים פי' תרי הרי כבר נאמר ופי' ידוע רבים שנים . מה ת"ל שוב בד בבד . אלא לומר אלו ה' כו' : בפיטום הקטורת לכתוש את הסמנין ולערבן יפה : והיה מעלה עשן שהיו מכירין בעשב שהיא מעלה עשן זקוף ומתמר כמקל . ועיין ביומא דף ל"ח ובירושלמי שקלים פ' ה' אלו הם וביומא פ' אמר להם הממונה : והיו בקיאין במעשה הקטרת שהיו יודעים לפטם כמותן היינו לכתוש הסמנים ולערבם יפה : ולא היו בקיאין במעלה עשן . שלא היו מכירין בעשב שהוא מעלה עשן זוקף ומתמר כמקל : של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה כמקל עד הקורות ואח"כ פוסה ויורדת כאשכול . כנ"ל . וכן הוא בפסוק אשכול הכופר [יפ"מ] פוסה פי' מתפשט . והביאו בב"ר פ' ע"ו מין שהוא פוסה על כל ההיים : כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו . שאין כבוד שמים שעשן הקטורת יהיה פוסה מיד : וכשנושאין אשה ממקום אחר שלא ידעו מנהגם : ומה ראית שזכרת בזה : והלא מעלה עשן כנגדי עשב מעלה עשן כנגדי בתוך העשבים . ולא יכול שמעון בן לוגא לעיין אחריו הוא : מגיל סממנים שכתובים בה שמות סממני הקטורת : זלגו דמעותיו בזכרון החורבן אין אנו רשאין לספר כו' . דאגלאי מילתא דלשם שמים היו מכוונים בהסתר הכמתן . שהרי עכשיו שלא מצא הגון במשפחתו מסרה לאחרים : (ח) היו בקיאין במעשה לחם הפנים . בלישתו ותמונתו שהיה כמין תיבה פרוצה . או כמין ספינה רוקדת כדאיתא במנחות . ובאפייתו וברדייתו מן התנור : ואופין מבחוץ שלא היו יודעים לרדות מן התנור שלא יפול ונשבר לפי שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה או כמין ספינה רוקדת והיו יראים לדבק מבפנים להתנור ואפו אותו מבחוץ : וי"א שהיתה מעפשת דכל שלא אפת מבפנים נאפית היטיב ונשמרת מהעפוש שפי . כתב הריטב"א ז"ל יש שפירשו דהא בזמן שלא היו עושין רצונו של מקום ולא היה נס בלחם הפנים להיותו חם כיום הלקחו . ואחרים פירשו דאפילו היה הנס קיים . מה שהיה אפשר לעשות ולתקן בידי אדם לא היה הקב"ה רוצה

לתקן

ולא עוד אלא שמעולם לא נמצאת פת נקיה ביד בניהם ובנותיהם. שלא יהיו ישראל אומרים מלחם הפנים הם נזונים. לקיים מה שנאמ' (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל. ואומר (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. וכלם מצאו תשובה לדבריהם. חוץ משל בית קמצר שלא מצאו תשובה. א"ל מה ראיתם שלא ללמד. ושתקו ולא השיבו תשובה. וע"י שבקשו להרבות כבודן ולמעט כבוד המקום כבודן נתמעט ומלכות שמים במקומה. ולא עוד אלא שאין להם לא נין ונכד בישראל. על הראשונים נאמר (שם י) זכר צדיק לברכה. ועל אלו נאמר (שם) ושם רשעים ירקב. מכאן אמר בן עזאי משלך יתנו לך. ובשמך יקראוך. ובמקומך יושיבוך. ואין שכחה לפני המקום. ואין אדם נוגע במוכן לחברו. יח ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא: (ט) הוגרם יט בן לוי הי' יודע פרק בשיר יותר מאחיו ולא רצה ללמד. אמרו עליו על הוגרם בן לוי בשעת שפותח פיו בשיר היה נועץ אגודלו בתוך פיו ואגודלו אחד בקרקע. ומכנים אצבעות בין הנימים. ומגביה קולו בנעימה והיה מוציא כל מיני זמר עד שהיו כל אחיו הלוים נסקרין בבת ראש לאחוריהם. פנחס המלביש אלבש איסטראטינא ונסב אגריה: (י) מי זאת עולה וגו'. כ מדבר כאלישבע בת עמינדב. אמרו אלישבע בת עמינדב ראתה חמש שמחות ביום א'. ראתה יבמה מלך. ואחיה נשיא. ובעלה כה"ג. ושני בניה סגני כהונה. ופנחס בן בנה משוח מלחמה. כיון שנכנסו בניה להקריב יצאו שרופין ונהפכה שמחתה לאבל. מיד נעשת כתמרות עשן. כד דסך ר"א בר"ש היה הרוז קורא עליו מי זאת עולה מן המדבר וגו' מכל אבקת רוכל מתו מכל אבקת רוכל דהוה ר' אלעזר בר"ש קראוי ותנויי וקריבוי ופיוטויי: (יא) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה. ר' ביבי בשם רבי אלעזר בר' יוסי פתר קרייה בברכת כהנים. כא הנה מטתו הנה מטותיו ושבטיו המד"א (חבקוק ג) שבועות מטות. שלשלמה של מלך שהשלום שלו. ששים גבורים סביב לה אלו ס' אותיות שבברכת כהנים. מגבורי ישראל שהם מגברין את ישראל. כלם אחוזי חרב איר עזריה דברים שבודכין בגבורה (במדבר ו) יברכך ה' יאר ה' ישא ה'. מלומדי מלחמה שהם נלחמים בכל מיני פורעניות שיש בעולם. איש חרבו על ירכו מפחד בלילות שאפי' אדם רואה בחלומו חרב מהתכת בירכו כב מה יעשה ילך לבית הכנסת ויקרא ק"ש ויתפלל תפלתו וישמע ברכת כהנים ויענה אחריהם אמן ואין דבר רע מזיקו. לפיכך מזהיר את בני אהרן ואומר להם כה תברכו את בני ישראל: (יב) ר' שמלאי פתר קרייה במשמרות הנה מטתו הנה מטותיו ושבטיו המד"א (חבקוק ג) שבועות מטות אומר סלה. שלשלמה למלך שהשלום שלו. ששים גבורים סביב לה אלו כ"ד משמרות כהונה וכ"ד משמרות לויה ושתים עשרה מחלוקות. מגבורי ישראל שמשמרין את ישראל. כלם אחוזי חרב ר' זעירא ור' יהודה בשם שמואל כג אלו ת"ח שמלמדין לכהנים שחיטה והלכות זריקה וקבלה וקמיצה. ר' יצחק בשם ר' אמי אמר אלו מבקרי מומי קדשים ונוטלין שכרן מתרומת הלשכה. ר' גידול בר בנימין בשם ר' יסא שני דייני גזילות היו בירושלם והיו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. שמואל אומר נשים היו אורגות בפרוכת ונוטלות שכר מתרומת הלשכה. רב הונא אמר מלשכת בדק הבית. הדין עבד לה כבנין. והדין עבד לה כקרבנות. מלומדי מלחמה שהיו מלמדין לכהנים היאך יעשו עבודה. איש חרבו וגו' שהיו מזהירין אותם בעת ששוחטים שלא יפגל אחד מהזבחים ושלא לפסול אחד מהקרבנות בנותרות: (יג) ר' יוחנן פתר קרא בסנהדריות. הנה מטתו מטותיו ושבטיו כמה דתימר (חבקוק ג) שבועות מטות. שלשלמה למלך שהשלום שלו. ששים גבורים אלו ששים איש מעם הארץ. הה"ד (מ"ב כה) וששים איש מעם הארץ הנמצאים בעיר. מגבורי ישראל אלו י"א אנשים הה"ד (שם) ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש ואת צפניה כהן משנה ואת שלשת שומרי

יד יוסף יח ברכות דף מ"ח. שבת דף ל'. מ"ק דף כ"ח. תענית דף ה': יט יומא דף ל"ח ע"ב: כ ויק"ר פרשה כ'. תנחומא סדר אחרי. ומדרש ק"ת. קהלת רבה פסוק לשמוע אמרי מהולל: כא במדבר רבה פ' י"א: כב אוצר סדר נשא: כג ירושלמי שקלים פרק רביעי:

מתנות כהונה

בית קמצר. מפרש בשקלים דב"ל שהיו בקיאים בכתב שהיו תופסין ד' קולמוסין בה' אצבעותיו ואם שמה תיבה של ד' אותיות היו כותבין אותה בבת אחת: **מכאן כו'.** על בית אבטינס ובית גרמו: **נסקרין** מהין לאחוריהם ובירושלמי גרס מרקין: ה"ג לאחוריהם פנחס כו' והוא משנה בפ' אלו הם הממונים במסכת שקלים ופנחס על המלבוש ומפרש בירושלמי שהוא היה מלבוש הכהנים הגדולים והיה נוטל שכר וה"ג בירושלמי פנחס המלבוש שהיה מלביש בגדי כהונה גדולה מעשה בכהן אחד שהלבישו לאיסטרס אחד ונתן לו שמונה זהובים וא"ת דאמרי תרין עשר יהיב ליה עכ"ל הירושלמי ומעשה דברי הספר מבוארין מעצמן: **איסטראטינא** שם ממשלה: **יבמה** מרע"ה: **ואחיה** נחשון בן עמינדב: **קראוי כו'.** בעל מקרא ובעל משנה ובעל לשון לייסד קרובץ ופיוטים: **הנה מטתו בגבורה.** שבכל ברכה וברכה יש שמו של הקב"ה: **שמשמרין כו'** בבמדבר רבה פ"א הגירסא שתא ועיין שם: ה"ג וקבלה וקמיצה: ה"ג בירושלמי דמסכת שקלים בפ' התרומה נשים האורגות כו' עד הלשכה רב הונא אמר מלשכת בדק הבית הדין כו' פי' רב הונא חשבו פרכת כבנין ולפיכך אמר שבאה מלשכת בדק הבית ושמואל חשבו כקרבן ולפי' אמר שבאה מתרומת הלשכה: ה"נ כקרבנות מלומדי מלחמה שהיו מלמדין לכהנים היאך יעשו עבודתם חרבו כו': **שהיו מזהירין.** אותם בעת שהשוחטים שלא כו': ה"נ מהקרבנות בנותרות ר' יוחנן כו' ועיין כל זה בפ' כמה ס"ה:

כו'

ענף יוסף

[ולא עוד אלא שמעולם כו']. פירוש דהכי פירושו ולא עוד אלא מיותר כאן וכן בסימן ד'. והכי קאמר במת"ש וכדבר הזה מזכירין אותם לשבח שמעולם לא נמצאת פת כו' אבל כו: שלא היו רוצים ללמד מזכירין אותם לגנאי שלא האמינו חכמים להם בזה שאמרו שמא ילמוד אדם שאינו הגון כו'. אלא דכוונתם לפרנסת שכרן וכבודם. וכן לעיל סי' ד' ר"ל ובדבר הזה היו מזכירין אותן לשבח שלא יצאת אשה מבושמת. אבל בזה שלא רצו ללמד הזכירו אותן לגנאי שלא האמינו חכמים להם בזה שאמרו שלא ילמד אדם שאינו הגון כו' אלא דכוונתם לפרנסת שכרן וכבודם ועיין בגמרא יומא דף ל"ח ובמסכת"א ובהגהת שכן הוא:

עד

עץ יוסף

לתקן בגם. לא אפשר שלא לסמוך על הנס. דקה"ג לא היו סומכים על הנס שלא אירע קרי לכ"ג ביוה"כ כדאי' בריש יומא: **כל פעל ה' למענהו** פי' לכבודו. שאין זה כבוד שלחם שולחנו יהיה מתפשפש: **נוטלין בכל יום** מתרומת הלשכה: **חוץ משל בית קמצר** מפורש בפ"ג דיומא שהיו בקיאין בכתב שהיו תופסין ד' קולמסין בין חמשה אצבעותיהם והיו כותבין שם של הויה ב"ה בבת אחת: **שלא מצאו תשובה** על מה שלא רצו ללמד. דליכא למימר כדי שלא ילמדו לכתוב כן לע"ז. דמה איכפת להו למכתב כל האותיות בבת אחת. אבל בכתיבת השם הקדוש נראה דניחא פירושו כולו נכתב בבת אחת שלא יהיה רגע שיהיה השם חסר. ועוד בזה רמז לענין יחוד השלם וסלוק הפגמי משמו ית': **על הראשונים נאמר כו'** פי' על בית אבטינס ובית גרמו. שלפי שנתנו טעם לדבריהם לא נענשו. ואף שמתחלה הגדו אותם באומרים שקר. מ"מ אחרי זה הכירו שכוונתם היה לש"ש כדאי' לעיל סוף סימן ז': **ועל אלו** פי' על בן קמצר נאמר ושם רשעים ירקב. ופי' בגמרא דלא מסקינן בשמייהו: **מכאן אמר בן עזאי** ממעשה בית גרמו ובית אבטינס שבקשו חכמים לדחותן ממקומן ולא יכלו: **משלך יתנו לך** כלומר לא משלהם הוא המתנה אלא מזונות קצובים לך מן השמים: **ובשמך יקראוך** כו' פי' לא ידאג אדם לומר פלוני יקפח פרנסתי כי על כרחם בשמך יקראוך לבוא ולשום במקומך. או פי' בשמך יקראוך שמותר לאדם לקרוא לבנו על שמם דלאו רשעים נינהו. ובמקומך יושיבוך שהחזירום חכמים למקומם. או פי' ובמקומך יושיבוך שגם לעתיד במקומם יושיבום שעתיד הקב"ה להחזיר אותם לגדולתם: **ואין אדם נוגע כו'** דהיינו אותן האומנים שהביאו לא היה בידם ליגע במה שמוכן לחבריהם. והיינו דקה"ג אין מלכות נוגעת כו': **ואין מלכות נוגעת כו'** כדאי' בתנחומא סדר ואתחנן שאמר ה' למשה עד עכשיו היה חלקך לשרת לפני. ועכשיו הגיע חלקו של יהושע תלמידך. ובפ"ב דשבת אמר ה' לדוד כבר הגיע מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת כו': **(ט) הוגרם בן לוי** כלומר מן הלוים [רש"י]: **יודע פרק** בכרעת קול נעימה [רש"י]: **בין הנימים** בין חלוקת נימת השפה נגד מחלת החוטם [רש"י]: **נסקרין** נרתעים ונדחים לאחוריהם מהכרעת הקול. ובירושלמי גרס מרקין: **פנחס המלביש** ר"ל דהוה מלביש. שהיה מלביש בגדי כ"ג לכ"ג. וכי היכי דלא תקשי מה מלאכה או חכמה איכא בהלבשה דהוה ממונה על דבר זה. מייתי מעשה שהלביש לשר אחד מלבושיו ולקח שכר. אם כן נראה מזה דאיכא חכמה בהלבשה תיקון אזורו וכיוצא להיות מהודר בלבושו לבישתו [יפ"מ] וע' שקלים משנה ב': **איסטרטינא** שם ממשלה תרגום וליב פלשתים אסטרטיני פלשתאי: **(י) מדבר באלישבע** שהיתה לה עלוים רבים מן המדבר. וע' בויק"ר פ"כ. ובתנחומא סדר אחרי. ובזבחים: **יבמה מלך** זה משה רבינו ע"ה: **ואחיה נשיא** שהיא אחות נחשון. ונחשון נשיא היה דכתיב ויהי המקריב ביום הראשון נחשון בן עמינדב. והיה ראש לכל הנשיאים כדאי' ברבה סדר נשא: **ושני בניה סגני כהונה** מכמש דהיינו נדב ואביהו. והכי אי' בקהלת רבה פסוק לשמוע אמרי מהולל. וע"ש מ"ש: **ופנחס ב"ב משוח מלחמה** כן הוא בויק"ר פ' הנ"ל. אבל בקהלת רבה פסוק לשמוע אמרי מהולל איתא שראתה ד' שמחות ולא חשב פנחס: **נעשית כתמרות עשן** וכך פירש הכתוב מי זאת עולה מכל נשי דור המדבר כאלישבע בת עמינדב. ונעשית כתמרות עשן. מקטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל ר"ל שבעלה ובניה וב"ב ויבמה היו מקריבים מור ולבונה על גבי המזבח. ושו בנים מכל אבקת רוכל ר"ל כל מיני מעלות ובזה נכלל גם אחיה [יפ"מ]: **קראוי ותנוי** **וקריבוי ופיוטויי** פי' בעל מקרא. בעל משנה. ותנו ופייטן [ערוך] והמוסף מערוך פי' קליטוי בלשון יוני איש נקי בדינים ובעל הלכות. ופייטן פי' בלשון רומי משורר ופייטן. ועיין מ"ש בענף יוסף סי' זה במהדורא קמא: **(יא) כולם אחוזי חרב אר"ע דברים כו'** ובבמ"ר פ' י"א אי' מגבורי ישראל שהם מגברין את ישראל א"ר עזריה דברים שהם חכרים בגבורה שמו כו' ע"ש: **שהן מגברין את ישראל** דרש תיבת מגברי דכתיב חסר ו' כאילו נקוד מגברי: **שהם נלחמים בכל כו'.** ור"ל אחוזי חרב שברכת כהנים נחשב להרב והם אוחזים אותו החרב ונלחמים בכל מיני כו': **ויקרא ק"ש ויתפלל** דרש אחוזי חרב א' ק"ש חרב פיפיות כו'. ומלומדי מלחמה זו תפלה כמ"ש בזוהר עידן קרבא: **(יב) משמרות כהונה כו'** ואע"ג שהיו ג"כ כ"ד משמרות של ישראל. אותן היו נשארים בערי ישראל. ומשמרות כהונה ולויה לבד היו עולים לירושלים. ושל ישראל היו מתפללים בעריהם על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון. וע' כל זה ריש פ' בתרא דתענית [מת"כ]: **וי"ב מחלוקות** כל מחלוקת שימה גבאה בתחלת החדש ויוצאת בסופה ונכנסת אחרת תחתיה ומחר הלילה לכל חדשי השנה. וכן בכל שנה ושנה. ועל כל אחת היה מושל בחדשה לעשות צרכי המלך וכדאי' בד"ה א' כ"ז וכמה"כ במהולם כבודו לא ירד לזה. עיין בו בבמדבר רבה פרשה י"א: **מבקרי מומי כו' מתרומות הלשכה** דאיבו ליטול שכר מכל בהמה בפני עצמה אסור דתנן הנוטל שכר להיות רואה בכורות אין שוחטין על פיו. הלכך נוטל מתרומת הלשכה שהיה הבהמה תמימה או בעלת מום ואין לו תועלת [קרבן העדה] ור"ל כאן כדאי' במס' שקלים פ' התרומה ור' יהודה בשם ר' שמואל אלו ת"ח שמלמדין לכהנים שחיטה וקבלה [פי' קבלת הדם בכלי] והלכות זריקה וקמיצה נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. ר' יצחק בשם רבי אמר מבקרי מומי קדשים כו'. ותיבת אלו שנכתב כאן בדברי ר' יצחק הוא מיותר. ופי' יצחק והבאים אחריו היינו ר' גידול ושמואל ורב הונא לא קאמי לדרוש אחוזי חרב לומר אלו מבקרי מומין או הלנו שני דייני גזלות. אלא הוא סיום המאמר בירושלמי בענין נוטלי שכרן מתרומת הלשכה: **דייני גזילות** דיינים הגוזרים גזרות על גזילות ומוספים אותן. ואף דלא מצינו שהפקירו ב"ד תרומת הלשכה לצרכי ציבור. ולא אמרינן לב ב"ד מתנה אלא בדבר שהיה למזבח ולצרכי המקדש. י"ל דהם היו לצורך המקדש שלא יגנבו ויגזלו שם. ועוד שלא ימנעו העם מלהביא קרבנותיהם לירושלים [שירי קרבן]: **אורגות בפרכת** בבין היכל לקדשי הקדשים [קרבן העדה]: **הדין עביד ליה כו'** פי' רב הונא חשבו פרוכת כבנין. דאמר בניין בהמ"ק והן באין מבדק הבית הכי נמי פרוכת. והזוקא אותו פרכת שעשויה בין ההיכל ובין ק"ק דבשביל מחיצה נעשית במקום אמה טרקסין שעשה שלמה האולם והבית שני שהיה היכל גבוה מאוד ולא יכול לעמוד מחיצה של אמה בגובה כולי האי עשו פרוכת. אבל אותן שעשאום לפני השערים לצניעות בעלמא לא שייכי לבנין ולא אתי מבדק הבית [מהר"א] ושמואל חשבו כקרבן ולפיכך אמר שבאה מתרומת הלשכה: **מלמדין לכהנים** היאך יעשו עבודה. ומלחמה של תורה היא: **בנותרות** והו מפחד בלילות שהיו מתפחדין פן יעבור הלילה ויהיה נותר: **(יג) אלו ס' איש מעם הארץ.** פי' ששים איש הנהרגים מעם הארץ. והוא ששים גבורים סביב לה: **אלו י"א אנשים הה"ד כו'.** וקאמר סביב לה דהא' ביבמות דף ק"ט ע"ב לעולם ידמה הדיין עצמו כאילו חרב כו' וגיהנם פתוחה כו' שנאמר הנה מטתו כו' ששים גבורים כו' ופרש"י גבורים ששם ס' סנהדרין. ומקשה התוס' הכ"ל פ' סנהדרין. ושכן הגר"א שה"ש ב' ו' ח"ל אבל לא קשה שהיו שבסנהדרין היו יושבים שנים

עשרים

שוטרי הספר. ומן העיר לקח סריס אחד זה מופלא בית דין. ולמה קורא אותו סריס שמסרס את ההלכה. וחמשה אנשים מרואי פני המלך. הרי י"א. וכשהוא אומר (ירמיה נב) שבעה. להוסיף עליו שני סופרי דיינין שיושבין לפניהם. מגבורי ישראל מזכין את ישראל בגבורה. כלם אחוזי חרב ר' מאיר ור' יוסי. ר"מ אומר שהיו כלן שונין הלכה כחרב. שאם בא מעשה על ידיהם לא תהא הלכה קוהה להם. ר' יוסי אומר בשעת הדין הכל נושאין ונותנין היאך להוציא את הדין ואת המעשה ומתפחדין מדינה של גיהנם. ר' מנחם חתניה דר' אלעזר בר אבונא בשם ר' יעקב בר אבינא אם באת אשה לפניך לבית המדרש לשאול לך שאלה על כתמה ועל נדתה תהא רואה אתה כאילו שיצאת מירכיך ואל תתן עיניך בה ותתפחד מדינה של גיהנם: (יד) ורבנן פתרי קרא ביוצאי מצרים. הנה מטתו מטותיו ושבטיו המד"א (חבקוק ג) שבועות מטות. שלשלמה למלך שהשלום שלו. ששים גבורים אלו ס' רבוא שיצאו ממצרים מבן כ' שנה ולמעלה. מגבורי ישראל אלו ששים רבוא שיצאו ממצרים מבן כ' שנה ולמטה. כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו שבשעה שאמר להם משה [כד] כך אמר אלי הקב"ה סונטיטוס (שמות יב) וכל ערל לא יאכל בו. מיד כל אחד ואחד נטל חרבו על ירכו ומל עצמו. מי מלן ר' ברכיה אמר משה היה מוהל ואהרן פורע ויהושע משקה. וי"א יהושע היה מוהל ואהרן פורע ומשה משקה. הדא הוא דכתיב (יהושע ה) בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית. ולמה שנית מכאן שמלן בראשונה. מיד (שם) ויעש לו יהושע חרבות צורים וגו' וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות. ומהו אל גבעת הערלות אמר ר' לוי מכאן שעשו אותה גבעה בערלה. [כה] תני עד שלא יחטא אדם נותנין לו אימה ויראה והבריות מתפחדין ממנו. כיון שהוא חוטא נותנין עליו אימה ויראה ומתפחד הוא מאחרים. תדע לך שכן אמר ר' [כו] עד שלא חטא אדה"ר היה שומע קול הדיבור עומד על תלויו ולא היה מתיירא. כיון שחטא כששמע קול הדיבור נתיירא ונתחבא שנאמר (בראשית ג) את קולך שמעתי וגו'. ויתחבא האדם ר' איבו אמר באותה שעה נגדע גובה קומתו של אדם [כז] ונעשה של מאה אמה. ר' לוי אמר עד שלא חטא אדה"ר היה שומע את הקול אריבון. וכיון שחטא היה שומע את הקול אגירון. עד שלא חטאו ישראל רואין טוכסות זו את זו ולא היו מתיראין ומזדעזעין ונפחדין. [כח] וכיון שחטאו אפילו פני הסרסור לא היו יכולין להסתכל. הה"ד (שמות לד) כי קרן עור פני משה. וכתיב (שם) וייראו מגשת אליו. ר' פנחס ור' אבון בשם ר' חנין אמרו אף הסרסור הרגיש עמהם באותה העבירה. עד שלא חטאו ישראל מה כתיב (תהלים סח) מלכי צבאות ידודון ידודון. [כט] ר' איבו אמר מלאכי צבאות אב"כ. אלא מלכי צבאות. מלכיהון דמלאכיא. איזה זה זה מיכאל וגבריאל לא היו יכולין להסתכל פניו של משה. וכיון שחטאו אפילו פניהן של גולירין לא היה יכול משה להסתכל. הה"ד (דברים ט) כי יגרתי מפני האף והחמה. עד שלא אירע לדוד אותו המעשה כתיב (תהלים כז) ה' אורי וישעי ממי אירא. משאירע בו כתיב (ש"ב יז) ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים. עד שלא חטא שלמה היה רודה [ל] בשרים ובשרות. הה"ד (קהלת ב) עשיתי לי שרים ושרות זכרים משוררים [לא] ונקבות משוררות. ותענוגות בני האדם פרובטייה. שדה ושדות שידה ושידתה דהוו אזיין בהון. כיון שחטא מינה לו ששים גבורים מגבורי ישראל והעמידן לשמור את מטתו. הה"ד הנה מטתו וגו' כלם אחוזי חרב שהיה מתפחד מן הרוחות: (טו) אפריון עשה לו [לב] ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון פתר קרייה במשכן. אפריון זה משכן. א"ר יהודה בר' אלעאי למלך שהיתה לו בת קטנה. עד שלא הגדילה ובאת לידי סימנים היה רואה אותה בשוק ומדבר עמה בפרהסיא במבוי ובחצר. כיון שהגדילה ובאת לידי סימנין אמר המלך אין שבחה של בתי שאהיה מדבר עמה בפרהסיא. אלא עשו לה פאפיליון וכשאהיה צריך לדבר עמה אדבר עמה מתוך הפאפיליון. כך כתיב (הושע יא) כי נער ישראל ואהבהו. במצרים ראו אותו בפרהסיא. שנא' (שמות יב) ועבר ה' לנגוף את מצרים. בים ראו אותו בפרהסיא. שנא' (שם יד) וירא ישראל את היד הגדולה. והיו העוללים מראים אותו באצבען ואומרים זה אלי ואנוהו. בסיני ראו אותו פנים בפנים שנא' (דברים לג) ויאמר ה' מסיני בא וגו'. כיון שעמדו ישראל על הר סיני. וקבלו את התורה ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ונעשו לו אומה שלימה. אמר הקב"ה אין שבחן של בני שאהיה מדבר עמם בפרהסיא. אלא יעשו לי משכן. וכשאני צריך לדבר עמהם אהיה מדבר עמהם מתוך המשכן. הה"ד (במדבר ז) ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו. עשה לו המלך שלמה המלך שהשלום שלו. מעצי הלבנון המד"א (שם כו) ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים. עמודיו עשה כסף אלו העמודים. שנא' ווי העמודים וחשוקיהם כסף. רפידתו זהב. שנאמר ואת הקרשים תצפה זהב. מרכבו ארגמן. שנאמר ועשית פרכת תכלת

וארגמן

יד יוסף כד לעיל פ"א סי' נ"ז : כה במדבר רבה פ' י"א סי' ה'. פסיקתא רבתי פ' ט"ו : כו אגדת שמואל פ' כ"ג י"ג. ילקוט תהלים רמז תשנ"ט : כז במדבר רבה פ' י"ג. ב"ר פ' י"ב ופ' י"ט : כח זוהר בראשית ד' נ"ב. פסיקתא ריש פ' החדש : כט קהלת רבה פ' ט' סי' י"ב : ל בשדים ושדות כצ"ל. וכן הוא בילקוט תהלים : לא עיין מ"ש ע"ז בקהלת רבה : לב במדבר רבה פ' י"ב. פסיקתא רבתי פ"ה :

ענף יוסף

(יד) [עד שלא חטאו ישראל רואין טוכסות כו']. עיין בעץ הגירסא הנכונה. והטעם לזה כי בהיות הנשמה זכה ונקיה תוכל להסתכל באור. כדמיון העומד באור שלא יזיקהו אור השמש. אמנם העומד בחשך ויכה בעיניו אור השמש לא יוכל לסבול ויתמה ויחזור לאחוריו ויסתום עיניו. כן ישראל בנתינת התורה פסקה זוהמת תאותם ונזדככה נשמתם ע"י ספירת שבעה שבועות לטהרתם. ושלשה ימים קודם קבלת התורה הוזהרו מלגשת אל אשה כמ"ש [שמות י"ט] היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה. וכבסו שמלותם ע"י טבילה. כל אלו הכנות טובות לזכך נשמתם לקבל התורה ועי"ז היו יכולין להסתכל. וכאשר חטאו חזרו למשוך עליהם זוהמת חטא העגל והטפיכו נשמתם עד שלא היו יכולים להסתכל אפילו פני הסרסור : [מלכי צבאות כולי זה מיכאל וגבריאל וכו']. מזה משמע שמיכאל וגבריאל הם שרים ומלכים של מעלה. ומה שיש למלאכים העליונים ב' מלכים על גביהן אע"פ שאין ב' מלכים משתמשים בכתר אחד. כבר פירשו המפרשים שכל אחד הוא מלך על מחנה המיוחדת לו. כי מיכאל כהן של מעלה שהוא מדת חסד כנודע הוא מלך על מחנה החסד. וגבריאל שהוא מדת הגבורה הוא הממונה של מחנה הגבורה [מנ"ק] :

למלך

מתנות כהונה

שמסרס כו'. משמעות לדעת שאר החכמים : וכשהוא אומר שבעה. בסוף ירמיה כתיב ושבעה אנשים וגם' מלכים כתוב וחמשה אנשים וגו': קורא להם. ה"ג נ"כ בפ' נשא ולקמן בפסוק כתגדל גרס קוהה וכן הביאו הרמב"ן בפ' ויחי וע' בפרשת נשא : להוציא את הדין כו'. עיין בפ' נשא הגיר' נשתנה לשבח: ה"ג בפ' נשא אחוזי חרב והמוסים עלו בני ישראל תלומדי מלחמה ממי למדו מהקב"ה שנקרא איש מלחמה : סונטימום עיין לעיל בפסוק עד שהמלך במסיבו : ה"ג כל אחד ואחד נטל חרבו : והבריות. רוחות ושדים ועי' בפ' נשא : ה"נ באותה שעה נגדע גובה כו' : אדיבון. בפ' נשא גרסי' אמירון וכן הביאו הערוך ופי' בו בייתי : אגיריון יערי ומבולבל : טוכסית. דגלי מעלה ומשה שנאמר זה אלי ואנוהו שהיו מראין עליו באצבע ונאמר ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר וכן היא לעיל בפ' נשא : ה"נ אפי' כליהם של גולירין לא היה כו'. גולייר פי' הדיוט והלם ועי' בב"ר פ' כ"ג ובמדרש קהלת בפסוק שבתי וראה: אותו המעשה. של בת שבע : פרובטייא פי' הערוך מרהאות או מאכלים שמנים ובקהלת משמע פירושו מרהאות : אזיין בהון. נתבאר בפרשה נשא ועי' בילקוט תלים במזמור ס"ח : אפריון ובאת לידי סימנים. גרסינן : פאפיליון אהל וכילה. ועיין מאחר זה תשלום במדבר רבה פרשה י"ב : ויאמר ה' וגו'. וראו אותו פנים בפנים שנאמר פנים בפנים דבר ה' עמכם וה"נ בהדיא בפ' נשא פרשה י"ב : עמודיו ועשית פרכת. עיין בפירש"י בשיר השירים :

שעוסקים

עץ יוסף

עשרה ושנים שהיו עכ"ל : **ולמה קורא אותו סרים** דמשמע אדם פחות. כמו והיו סריסים בהיכל מלך. וכן ויתן לה המלך סריס אחד : **שמסרס את ההלכה** בפילפולו מכריע והותך פסק הלכה. ומ"ש הכתוב אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה פי' שעומד על הסנהדרין שהם אנשי מלחמתה של תורה [יפ"מ] ועיין בירושלמי פ"ק דסנהדרין ובמדבר רבה כ' י"א : **הרי י"א איש** והשפים איש מעם הארץ הרי שבעים ואחד כסנהדרין עם המופלא ב"ד : **אחד עשר איש**. כתוב אחד אומר וחמשה אנשים [מלכים ב' כ"ה] וכתוב אחד אומר [ירמיה נ"ב] ושבעה אנשים מרואי פני המלך מאי יניא שנים הנותרים. להוסיף עליהם שני סופרי הדיינים שיושבין לפניהם [ירמיה שם] ואת סופר שר הצבא המצביא זה שליח ב"ד. כולם אחוזי חרב ר"מ כצ"ל [א"א] וכן הוא בבמ"ר פי' הנ"ל : **שהיו כלן** מגנין הלכה כצ"ל וכן הוא בבמ"ר : **קוהה להם** כלומר שאחת הלכה ברורה ומוכנת להם בפיהם שלא יצטרכו להיות קוהה ושוהה בה. וכן בספר ישן גרס שאין דבר ההלכה ספקה להם [מת"כ] : **היאך** להוציא את הדין לאמתו והיו רואים כאילו חרב מונחת להם בין ירכותיהן וגיהנם פתוחה לפניהם הוי מפחד בלילות שהיו מפחדין היאך להוציא את המעשה כדי להנצל מדינה של גיהנם כצ"ל [א"א] וכן הוא בבמ"ר פ' הנ"ל. הענין שצריך הדיין להיות בקי בשני דברים בדין תורה היינו שיהיה כל דין אצלו על בוריו ולא יהיה רק דבר מתוך דבר אלא הכל בידוע מקובל מרבו. וגם צריך להיות בקי בישובו של עולם שיבין אם הם טענו אמת בכדי שיהא אמת לאמתו. דהיינו שיהיה הדין אמת שיהא טענתם אמת. וגם לאמיתה של תורה. והשכר מה שהוא בקי בתורה הוא עץ חיים כמ"ש עץ חיים היא למחזיקים בה. והשכר מהמשפט שרואה שיהיה אמת הוא גן עדן כמ"ש מלך במשפט יעמיד ארץ והוא ארץ החיים שהוא ג"ע. וא"כ אם הוא עובר על זה. הוא להיפך דהיינו מן החיים חרבו של מלאך המות. ומן ג"ע גיהנם. וזהו שהדיין צריך לראות שחרב חדה מונחת לו בין ירכותיו ויראה להיות בקי בתורה. וכאלו גיהנם פתוחה לו מתחתיו דהיינו שיהא בקי בישובו של עולם [הגר"א] בשה"ש פ"ג פסוק ז']. **כאילו יצאת מירכיך** פי' כאילו היא בתך שאין ילך מהרהר עליה כמה שאמרו מתייחד אדם עם בתו ומפני שמדבר עמה על עסקי כתמה ונדותה יש מקום לחוש שיהרהר בה לכן אמר שיראה כאילו היא בתו. ובבמ"ר נוסח אחר בזה [רד"ל] : (יד) **מגבורי ישראל** אלו ס' רבוא כו' מבן כ' שנה ולמטה אפשר לומר שקרא לפחות מבן עשרים מגבורי ישראל כלו' מקצת גבורה שעדיין לא הגיעו לכלל גבורה בשלימות. שכן שמושה של מ' לפעמים. כמו מראשים ולא כל ראשים. וכן מובא. ומה שאמר שהיה ס' רבוא פחות מבן כ' אפשר שלמד זה מדאמר שש מאות אלף רגלי הגברים משמע שיש עוד ס' רבוא שאינם גברים. והם הפחותים מבן כ' [זה ינחמנו] ועיין במכילתא. וזה פליג על מה דכתב תרגום יונתן על פסוק וחמושים עלו בני ישראל וגו' וכל חד עם חמשה טפלין סליקו בני ישראל מארעא דמצרים : **סונטימום** פי' בלשון יוני כללו של דבר [מוסף הערוך] : **ומל עצמו** לאו דוקא עצמו. אלא הניח למול עצמו וכדמפרש ואזיל [מת"כ] : **ר' ברכי' כו'** פי' שר' ברכיה ס"ל שמסתמא לפי מעלתן היו עסוקים מתחלה משה ואח"כ אהרן ואח"כ יהושע. וי"א ס"ל שיהושע ע"כ היה התחיל מדכתיב שנית וכו' וא"כ הוא ויהושע התחיל ע"כ מתוך ענוות שהיה באהרן ובמשה נהגו כבוד ליהושע להתחיל. ומתוך שהיה משה עניו יותר מן אהרן ע"כ היה הוא האחרון [ידי משה] וישראל קבלו עליהם למול את עצמם מפחד הלילה ההוא שעבר ה' לנגוף את מצרים. וכראותי הדם פסח על בני ישראל. וזהו מפחד בלילות : **ומתפחד הוא מאחרים** כמ"ש שילהי ברכות הא מאן דמפחד חטאה הוא כו' [רד"ל] : **באותה שעה נגדע קומתו** ס"ל שאדה"ר היה מן הארץ עד לרקיע כדאי' בב"ר פ"ח. וא"כ איך יכול להתחבא בתוך עץ הגן. אע"כ שנגדעה קומתו והעמידו על מאה אמות כדאמר בחגיגה שנא' ותשת עלי כפכה כ"ף בגימטריא מאה. והטעם שנתמעט גבהו מיד בחטאו גם קודם הקללה. משום דגובה קומתו היה כפי ערך גבהו מעלת נפשו ובחטאו שנתמעט קומת נשמתו נתמעט תיכף גם קומת גופו. כי זה נמשך מאליו משבע חטאו הימעט מעלה מדרגות קומת הנשמה. ועיין ביפ"ת ובמה"ק בב"ר ס' י"ב : **אדיבון** בסדר נשא גרסינן אמירון. וכן הובא בערוך. ופי' אימירון ביתיי בלשון יון. מורגל בין אנשים : **אגירריון** פי' בלשון יוני יערי ובהול [ערוך] : **עד שלא חטאו** ישראל היו רואין ז' מחיצות של אש היו טוכסות זו בזו ולא היו מתיראין כצ"ל. [א"א] וכן היא בבמדבר רבה. ופי' מעורבבות ונוססות [יפ"כ שם] ובפסיקתא אי' טוססוס : **הסרסור** אמצעי בין המוכר ובין הקונה כך היה משה אמצעי בין הקב"ה לישראל : **מלכיהון דמלאכיא** ר"ל דמלכי משמע מלכן של מלאכים. אחו מלכי צבאות מלכים של צבאות של מעלה [מת"כ] : **גולירין** פי' חלפין. אף וחמה בני מלאכי חבלה הם : **כתיב ואבוא עליו** אחיתופל אמר כן על דוד ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים והחרדתי אותו : **פרובטייה** פי' מרהאות או מאכלים שמנים : **אזיין בהון** פי' שהיו מתחממין בהם. או פי' שהיו מהתלין ומשחקים בהם ועשו בהן כל צרכו [מת"כ] והמערך כתב פי' שהשדים היו לשלמה ככלי זיין להגין עליו ע"כ. תרגום כתנור בערה מאופה כתנורא דלזי ליה נחתומא. מזה משמע כפי' המת"כ שהיו מתחממין בהם : (טו) **פאפיליון** בערוך גרס פפיליון. ופי' בלשון רומי אהל. ור"ל הוכא סתר לכבוד. ובנמשל הוא המשכן : **בסיני ראו אותו פנים בפנים** שנאמר [דברים ה'] : **פנים**

בפנים

ואתמן . תוכו רצוף אהבה . ר' יודן אמר זו זכות תורה וזכות צדיקים שעוסקין בה . ר' עזריה בשם ר' יהודה בשם ר' סימון אמר זו השכינה . כתוב אחד אומר (מ"א ח) ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת וגו' . וכתוב אחד אומר (יחזקאל י) והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' . כיצד יתקיימו ב' כתובי' . ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי למה היה אהל מועד דומה למערה שהיתה סמוכה לים נעש הים והציף את המערה . המערה נתמלאה והים לא נחסר כלום . כך אהל מועד נתמלא מזיו השכינה והעולם לא חסר מן השכינה . אימתי שרתה השכינה בעולם . ביום שהוקם את המשכן . שנ' ויהי ביום כלות משה וגו' : (טז) ר' יודן בר' אלעאי פתר קרא בארון . לו אפריון זה הארון . ומה הוא אפריון פריומא . משל למלך שהיתה לו בת יחידה נאה וחסידה ומשובחת אמר להם המלך לעבדיו בתי נאה וחסידה ומשובחת ואין אתם עושין לה פריום . עשו לה פריום ומוטב שיראה יפיה של בתי מתוך הפריום . כך אמר הקב"ה תורתי נאה וחסידה ומשובחת ואין אתם עושים לה ארון מוטב שיראה יופיה של תורתי מתוך הארון . עשה לו המלך שלמה . המלך שהשלום שלו . מעצי הלבנון . המד"א ויעש בצלאל את הארון עצי שטים . עמודיו עשה כסף אלו שני העמודים העומדים לפנים שהיו של כסף . רפידתו זהב שנאמר ויצפהו זהב טהור . מרכבו ארגמן . ר' תנחומא אומר זו פרכת הסמוכה לה . ר' ביבי אמר זה הכפרת שזהבה דומה לארגמן . תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים . ר' יודן אמר זו זכות תורה ולומדיה . ר' עזריה אמר בשם ר' יודה בשם ר' סימון זו השכינה . א"ר אבא כ"כ ונועדתי לך שם וגו' ללמדך שאפילו מה שאחרי הכפרת לא היה פנוי מן השכינה . לז נכרי אחד שאל לר' יב"ק א"ל למה דבר הקב"ה מתוך הסנה ולא מאילן אחר . א"ל אילו דבר עמו מתוך חרוב או מתוך שקמה הייתי שואלני והייתי משיבך . עכשיו להוציאך חלק אי אפשר ללמדך שאין מקום פנוי בארץ מהשכינה . שאפילו בתוך הסנה היה מדבר עמו : (יז) ד"א אפריון לח זה בהמ"ק . עשה לו המלך שלמה . שלמה ודאי . מעצי הלבנון שנא' (ד"ה ב ב) ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון . עמודיו עשה כסף . שנא' (מ"א ז) ויקם את העמודי' לאולם ההיכל . רפידתו זהב . כההיא דתנינן שכל הבית נטוח בזהב חוץ מאחרי הדלתות . א"ר יצחק הדא מתניתא דתנינן לבנין השני . אבל לבנין הראשון אפילו אחורי הדלתות היה מחופה בזהב . תנינן לט שבעה מיני זהבים הם שהיו בו . זהב טוב וזהב טהור וזהב סגור זהב שחוט זהב מופז זהב מזוקק זהב פרוים . זהב טוב כמשמעו המד"א (בראשית ב) וזהב הארץ ההיא טוב . מ א"ר יצחק טובוי דהוא בביתא טובוי דהוא בת בלווייתיה . זהב טהור שהיו מכניסין אותו לכור ואינו חסר כלום . ר' יהודה בשם ר' אסי אלף כורים זהב הכניס שלמה לאור אלף פעמים עד שהעמידו על כור אחד . והא תני א"ר יוסי בר' יהודה מעשה במנורת המקדש שהיתה יתרה על מנורת המדבר משקל גורדינין הכניסוה לאור שמונים פעמים עד שחסרת . אלא מן קדמוי הות חסרה סגין . ברם מן הכא ולהלן לא הות חסרת אלא צבחר צבחר . זהב שחוט שנמשך כשעוה . אדריינוס היה לו משקל ביצה . דוקליטיאנוס היה לו משקל דינר גורדייני . הדא מלכותא לית לה מיניה ולא הוה לה מיניה . זהב סגור שהיה סוגר בעד כל בעלי זהבים והא כתי' (ד"ה א כט) ושבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים וכי כסף היה והלא זהב היה ולמה קורין אותו כסף . שהיה מכסיף בעד כל בעלי זהבים . וממנו היו נעשים כל הכלים הספים והסירות והיעים והמזמרות והמזרקות והמזלגות והכפות והמחתות והפותות . ר' יצחק מגדלאה אמר אלו הפיפות . רבי סימא אמר זה פותה שתחת הציר . ללמדך שאפילו דבר קל לא היה המקדש חסר . זהב מופז ר' פטריקי אחוי דר' דרוסה בשם ר' אבא בר' בונה אמר

דומה

יד יוסף לו במד"ר פ' י"ב . ילקוט סס"ם : לז ש"ר פ"ב ס' ט' . במד"ר פ' י"ב : לח במדב"ר פ' י"ב : לט יומא דף מ"ד ע"ב . ש"ר פ' ל"ה סי' א' . ילקוט ס' בראשית : מ ב"ר פ' ט"ז . ש"ר פ' ל"ה סי' א' . במד"ר פ' י"ב . ירושלמי יומא פ' טרף בקלפי :

מתנות כהונה

שעוסקים גרסי' : **לעמוד** לשרת וגו' . גרסינן וסיפיה דקרא כי מלא כבוד ה' את בית ה' : והחצר מלאה את נוגה כו' . פסוק הוא ביחזקאל סי' י' : **כיצד** נתקיימו כו' . שבכתוב הראשון אמר שהכבוד לא היתה ממלאה רק הבית ובפסוק שני אמר שמלאה כל החצר : **כלות** משה וגו'. גרסינן : **פריומא** . בערוך משמע שהוא אוהל וכילה : ה"ג עמודיו עשה כסף אלו שני העמודים העומדים לפנים שהיו של כסף ועיין לקמן בפסוק חוצי זהב : **ונועדתי** לכם שם וגו'. גרסינן : **חרוב** . אילן של חרובין ושקמה אילן סרק : **והייתי** משיבך . בס' שמות ובפרשת נשא לא גרס ליה : **עכשיו** כלומר מכל מקום עכשיו ששאלתני מ"מ להוציאך ריקם בלא תשובה : ה"ג שאפילו בתוך הסנה היה מדבר עמו : **שלמה** ודאי כלומר שלמה המלך ממש ולא כמו שדרשו למעלה מלך שהשלום שלו : **ויקם** את העמודים . עיין בפרשת נשא : **שהיה** בו . בב"ר פ"ו ובשמות רבה פ' ל"ה ובפ' נשא לא גרס ליה : ה"ג דהוא בלוייתיה : ה"ג במנורת המקדש שהיתה יתרה על מנורת המדבר : **הכניסוה** גרס : **אלא** מן קדמוי כו' עיין בפ' נשא : **שהיה** סוגר כו' . עיין סוף פרשת תרומה פרשתו : **הפיפות** . עיין בערוך ערך הף ובפ' נשא גרסינן כפותחת : **פותה** עיין ערך פתה שהוא כמין טס קטן מונח תחת הציר כדי שתסוב מהר וכן פי' הרד"ק

עץ יוסף

בפנים דבר ה' עמכם כנ"ל . [מ"א] וכן הוא בבמ"ר פ' י"ב : **מעצי הלבנון המד"א** כו' מעצי הלבנון פי' מעצים יקרים מאד בלבנון והן עצי ברושים : **אלו העמודים** הם עמודי החצר שעליהן היו הקלעים : **מרכבו ארגמן** שנא' ועשית פרכת כו' . ר"ל זה הפרוכת שהיה תלוי ורוכב על כלונסות מעמוד לעמוד [רש"י] וברבה א' מרכבו ארגמן שנא' ועשית פרכת תכלת וארגמן וכתיב וסכות על הארון את הפרוכת וגו' . והכוונה לזה דקאמר בסוכה דף ז' ע"ב פרוכת מחיצה וקא קרייה רחמנא סככה . וקאמרי רבנן הבוא דיכוף ביה פירתא דמחזי כסיכוך . ופרש"י ליכוף בה למעלה פורתא כעין גג יעשה מקלחה . הרי שהפרוכת היה רוכב על הארון לכסותו קצת . וקרא להפרוכת ארגמן אף שהיה מכמה מינים . לפי שארגמן הוא המובחר שבכולם כן א' בבמ"ר פ' י"ב ס' ו' וקאמר : **תוכו רצוף אהבה** ר' יודן אמר זו זכות תורה שמונחת בארון וזכות צדיקים כו' . ור' עזריה כו' זו השכינה ופי' תוכו רצוף אהבה בתוכו שכן כבוד ה' על הכרובים [ק"ק דאי' בסוכה דף ל"ז ע"א . אתה אומר על בסמוך או אינו אלא על ממש . כשהוא אומר [שמות מ'] וסכות על הארון את הפרוכת הוי אומר על בסמוך ע"כ ופרש"י דהאי על על כרחיה לאו על ממש דהא מחיצה הוי פרוכת ולא הויא סכך עכ"ל . ולפי דברי הגמ' דסוכה ליכא הוכחה מפסוק וסכות על הארן דעל בסמוך . ויש ליישב] : **כתוב אחד אומר** ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת כי מלא כבוד ה' את בית ה' . שמשמע שהכבוד לא היה ממלאה רק הבית . וכתוב אחד אומר והחצר מלאה וגו' ר"ל שמלאה כל החצר [מת"כ] . אבל בבמ"ר פי"ב אי' כתיב ולא יכול משה לבא וגו' משל למה"ד למעלה כו' . ובפסיקתא ס"ה גרס [הובא בילקוט מלכים ב'] ובתנחומא ויקהל סי' ג' כתוב אחד אומר השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכתוב אחד אומר ולא יכלו הכהנים וגו' כיצד יתקיימו כו' : **ביום שהוקם** המשכן שנא' ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן כנ"ל . [מ"א] : (טז) **פריומא** פי' הוא סיעתא דס"ב דכתובות [ת"א] והמת"כ פי' אוהל וכילה . והמוסף הערוך פי' בלשון יוני מין כסא . ועגלה לשאת בה אדם : **העמודים העומדים** לפנים בארון שהיו של כסף כמין עמודי ס"ת . והוא סימן להעמדת ישראל . וע' לעיל פסוק תורי זהב : **זו פרכת הסמוכה לה** כדכתיב [שמות כ"ו] ועשית פרוכת תכלת וארגמן . וע' מ"ש לעיל סי' פ"ו : **שזהבה דומה לארגמן** לא מצאתי שיהיה זהב הכפורת משונה במראיתו יותר משאר זהב שבכלי המקדש . ובבמ"ר הלשון שהוא דומה לארגמן . ואפשר הכוונה משום שארגמן ממוצע אדום ולבן . כמו שכתב הגר"א בפה"ש . ואדום מרמז על דין . ולבן מרמז על רחמים . והוא שאמר שהוא דומה לארגמן שכמו שארגמן ממוצע אדום ולבן כך השכינה שעל הכפורת היה ממוצע וממוזג דין ורחמים . עוד אפשר ע"פ מ"ש הגר"א שם ארגמן הם ד' אותיות המרכבה והאלפין והאהרון הוא אחד . וזהו שאמר שהיא דומה לארגמן רמז לד' אותיות שבמרכבה כלאמר שמותם ארגמן וכמ"ש [ד"ה א' כ"ח] ולתבנית המרכבה הכרובים זהב וגו' : **שאפילו מה שאחורי** כו' דייק זה מדכתיב ודברתי אתך מעל הכפורת הרי שהדיבור לא היה כי אם מעל הכפורת . וכתיב ונועדתי לך שם הרי שהועידה היתה בכל האהל ואפילו במה שאחורי הכפורת [מת"כ בבמד"ר] והוא תוכו רצוף : **למה דבר** הקב"ה מתוך הסנה דמסתמא בהר יש כמה אילנות ומאי שנא שנגלה בסנה : **חרוב** אילן של חרובין : **שקמה** אילן סרק : **היית שואלני** כמו שאתה שואלני עכשיו כשנראה לו בסנה . והייתי משיבך ג"כ בדרך זה . ולכן אין צריך לתת טעם . דחד מינייהו נקט . מ"מ עכשיו ששאלתני להוציאך חלק בלי טעם אי אפשר . שמ"מ יש לתת טעם לדבר לבחירת זה שפי מזה [ובס' שמות ופ' נשא ליתא הני תיבות והייתי משיבך] : **שאין מקום פנוי** כו' שהשכינה בכל מקום ואפילו בסנה אלא שלא נראים לעינים עד שיתן רשות לעין לראות : **שאפי' בתוך הסנה** שהוא מקום צר ושפל . (יז) **אפריון זה בהמ"ק** ולמה נקרא אפריון שכל האילנות של זהב מן מיניה . כן הוא בסדר נשא . ופי' המת"כ מעולם היו גדלים ופרים ורבים : **שלמה ודאי** כלו' שלמה המלך ממש . ולא כמו שדרשו לעיל מלך שהשלום שלו : **ויקם את העמודים** וגו' ובנשא שם מסיים וכי כסף היה והלא נחשת היה , אלא שהיה נחשת מוזרק שוה ככסף . ממורס פי' מזוקק מכל סיג : **נטוח בזהב** פי' מחופה ע"י טיחה וטיחה כמו משוח [מת"כ] : **תנינן ז' מיני** ע' יומא מ"ד ע"ב : **שהיו בו** בבהמ"ק . ולפע"נ דלא אשכחן שחוט אלא במגיני שלמה . ולא אשכחן מופז אלא בכסא שלמה . מסתמא גם בבהמ"ק היה מהם בקצת דוכתי דכתיב זהב ולא פירש מינו כי לא יתכן שיקצר שלמה בבנין בהמ"ק . ממה שעשה בכליו . דמסתמא יש בכל אחד מהזהבים איזו סגולה שאינה בזולתו מהזהבים : **זהב טוב במשמעו** שפירושו חשוב . ולפע"נ שזהב סגור ומזוקק קאמר בסמוך דחשיבו טפי . מ"מ קרי ליה טוב לגבי שאר מיני זהב . ולסגור ומזוקק דחשיבי טפי לא הוה קרא דלא שכיחי : **טובוי דהוא בביתא** אע"ג דמוקמינן כאן פשטיה דקרא כמשמעו דזהב זה טוב משום דאיתא זהב שאינו טוב . מ"מ דריש ליה נמי טובוי דהוא בביתא כו' משום דק"ל מאי קמ"ל דזהב שהוא טוב . דאי לסיים המקום . די בלאומר אשר שם הזהב . דמאי נפקא מינה אם טוב אם רע . אלא דמלתא אגב אורחיה קמ"ל דאשרי אשר הוית בביתא ובחברתא . שהעושר טוב . ונפקא מיניה למיבעי רחמי . ולהכי פלגינהו קרא וכתב וזהב הארץ ההיא טוב . לומר דתרתי קאמר . ואיידי דמייתי הכא קרא מייתי נמי דר' יצחק : **טובוי דהוא בת בלווייתיה** . בירושלמי פ"ד דיומא ובב"ר פ' פ"ו ובש"ר פ' ל"ה ליתא תיבת בת . ופרש"י בב"ר שם טובתו הוא בביתו שיכול לקנות בו מה שירצה . וטובתו בלכתו בדרך הוא לוייתו שלו . שבכל יום למכרו ולהסתפק מדמיו . ובמקום מועט יכול להטמינו ואינו ירא מגנב . ונוסחא דידן יש ג"כ לפרש כן שתיבת בת פירושו לשון לינה [ע' בבמ"ר פ"א בידי משה ד"ה בת מלך] והן טובוי דהוא ילין באכסניא שבמקום מועט יכול להטמינו ואינו ירא מגנב : **ואינו חסר כלום** ולכן נקרא טהור שהוא מנוקה מסיגים : **אלא מן קדמוי** הוה חסרה סגין . ר"ל קודם שעמד הזהב על טהרתו חסר הרבה שהיה בו סיגים הרבה . אבל אחר שנצרף בכור אלף פעמים עד שעמד על טהרתו לא היה נחסרת אלא מעט מעט בחוזן פ' פעמים . וע' ברבה סדר בהעלותך : **שחוט שנמשך כשעוה** דרש שהוא לשון משיכה כדכתיב חץ שחוט לשונם [מת"כ] ובבמ"ר הנ"ל גרסו זהב שחוט שנעשה כחוט והיה נמשך כשעוה : **דוקליטיאנוס** המוזכר בב"ר פ' ס"ג : **דינר גורדייני** על שם הקיסר גורדיין נקרא דינר זה . וכן מטבע ירושית פריזא אדריינא על שם הקיסרין נירון טרייטוס הדריאנוס [מוסף הערוך] ובס' הקומץ גרס גרדייקי . ופרש"י שם מטבע : **לית לה מיניה** פי' אין לה ממנו ולא כלום : **סוגר בעד כל** בעלי זהבים . שלפי שהוא הטוב מכל הזהבים נקרא כן לפי שהיה סוגר בעד כל הזהבים דהיינו שכשעה שנפתח . כל החנויות נסגרות שאין מכר לזהב אחר מפניו : **והא כתיב** בו' ר"ל זה מביא לראיה דנקרא זהב סגור לסבה האמור . דהא כתיב כסף מזוקק לטוח קירות הבתים . וקשה וכי כסף היה והלא זהב היה כדכתיב [מ"א ו'] ואת כל הבית צפה זהב . אע"כ למה קורין אותו כסף על שהיה מכסיף בעד כל בעלי הזהבים . ר"ל לזהב קרא כסף לפי שהיה מכסיף ומבייש שאר הזהבים שהם נבושים לפניו . וזהב סגור דכתיב [מ"א ו] ולפניו זהב סגור היינו כסף מזוקק דכתיב ביה לטוח קירות הבתים . והזהב מזוקק דחשיב כאן בהשבעה מיני זהבים הוא זולת זהב הסגור . ולא יקשה שזה הזהב הסגור ג"כ מזוקק לפי זה . דמזוקק זה היינו שמעולמו היה מזוקק וחשוב . אבל האחר מזוקק ע"י הנעימות כדבסמוך . והמזוקק ההוא לא שמש לצפוי הבית דלאו היה ראוי לזה . רק למזבח הקטורת שמש כדכתיב ולמזבח הקטורת זהב מזוקק . וזו היא ג"כ נוסחת בבמ"ר פ' י"ב . אבל נוסחא ש"ר פ' ל"ה לא כן הוא . וממנו מדרשו: **כל הכלים הסיפות** והמזמרות והכפות והמחתות זהב סגור והפתות וגו' זהב . כנ"ל שכן כתוב [מ"א ז'] אבל הסירות והיעים והמזלגות היו של נחשת מרוק כדכתיב בד"ה ב' ד' : **אלו הפיפות** נ"ל אלו פותחות [מ"א] וכן הוא בבמ"ר שם : **זה פותה שתחת הציר** שהוא כמין כוס קטן מונח תחת הציר כדי שתסוב בו הדלת בקלות ובמהירות : **לגפרית הוות** במגלגלת בלש . פי' כשהוא מונח בלשם מראיתו ך ונמכר מאד . וכן פירושו מופז לשון תחוק

וקשה

חמת לנפרית הזה שמוצצת באש. ר' אבון אמר על שם מדינתו נקרא מאופז. זהב מזוקק דבי ר' ינאי ודבי רבי יודן בר' שמעון. דבי ר' ינאי אמרי שמחתכין אותו כזתים ומאכילין אותו לנעמיות והוא יוצא מזוקק. דבי ר' יודן בר' שמעון אמרי שמטמינין אותו בזבל ז' שנים ויוצא מזוקק. זהב פרוים ר"ל אמר אדום דומה לדם הפר. וי"א שעושה פירות כא שכשבנה שלמה בהמ"ק צר בו כל מיני אילנות בשעה שאילנות שבשדה עושים פירות אלו שבבית עושים פירות. והיו משירים פירותם ומלקטין אותם ומניחים אותם לבדק הבית. ובשעה שהעמיד מנשה צלם בהיכל יבשו כל אותם האילנות הה"ד (נחום א) ופרח לבנון אמלל. אבל לע"ל הקב"ה חוזר אותם. הה"ד (ישעיה לה) פרח תפרח ותגל אף גילת ורנן. מרכבו ארגמן המד"א (ד"ה ב ג) ויעש את הפרוכת תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ. תוכו רצוף אהבה ר' יודן אמר זו זכות התורה וזכות צדיקים העוסקין בה. ר' עזריה בשם ר' יודה בשם ר' סימון אמר זו השכינה: (יח) ד"א אפריון זה העולם. עשה לו המלך שלמה המלך שהשלום שלו. מעצי הלבנון שנבנה מבית קה"ק שלמטה. כב דתנינן משניטל הארון אבן היתה שם מימות הנביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת. ולמה נקראת שתיה שממנה הושתה כל העולם הה"ד (תהלים נ) מציון מכלל יופי. עמודיו עשה כסף זה שלשלת יוחסין. רפידתו זהב אלו פירות הארץ ופירות האילן שנמכרין בזהב. מרכבו ארגמן המד"א (דברים לג) רוכב שמים בעזרך. תוכו רצוף אהבה. ר' יודן אמר זו זכות התורה וזכות צדיקים העוסקין בה. ר' עזריה בשם ר' יהודה בשם ר' סימון אמר זו השכינה: (יט) ד"א אפריון זה כסא הכבוד. עשה לו המלך שלמה המלך שהשלום שלו. מעצי הלבנון זה בית קדשי הקדשים של מעלה כג שהוא מכוון כנגד בית קה"ק של מטה. הה"ד (שמות טו) מכון לשבתך מכוון כנגד שבתך. עמודיו עשה כסף המד"א (איוב כו) עמודי שמים ירופפו. רפידתו זהב אלו דברי תורה שנא' (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז רב. מרכבו ארגמן המד"א (שם סח) לרוכב בשמי שמי קדם. תוכו רצוף אהבה ר' ברכיה ור' בון בשם ר' אבהו כד ד' נאים הם. נאה שבעופות נשר. נאה שבבהמות שור. נאה שבחיות אריה. נאה שבכולן אדם. וכולן נטלן הקב"ה וחקקן בכסא הכבוד. שנא' (תהלים קג) ה' בשמים הכין כסאו. ממה שהכין כסאו על הגאים תדע שמלכותו בכל משלה: (כ) צאינה וראינה בנות ציון. בנים המצויינים לי בתגלחת במילה ובציצית. במלך שלמה כה במלך שברא בריותיו שלמות. ברא חמה ולבנה על מלאתן. כוכבים ומזלות על מלאתן. בר קפרא אמר אדם וחוה כו כבן כ' שנה נבראו. במלך שלמה במלך שהשלום שלו. ד"א במלך שלמה במלך שהשלים מעשיו לבריותיו. כיצד השלים האש לאבינו אברהם. השלים החרב ליצחק. השלים המלאך ליעקב. ד"א במלך שלמה במלך שעשה שלום בין בריותיו. תני רשב"י הרקיע של שלג והחיות של אש. הרקיע של שלג שנא' (יחזקאל א) ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא וגו'. והחיות של אש שנא' (שם) ודמות החיות מראיהם כגחלי אש. (שם) וכתיב והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק. ולא זה מכבה זה ולא זה מכבה זה. מיכאל כז שר של שלג. וגבריאל שר של אש. ולא זה מכבה זה ולא זה מזיק זה. א"ר אבין לא סוף דבר בין מלאך למלאך. אלא אפי' בין מלאך א' שחציו שלג וחציו אש הקב"ה עושה שלום ביניהן. ואית ליה חמש אפין. ואלו הן וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ולא זה מזיק זה. כתוב אחד או' (תהלים קד) המקרה במים עליותיו. וכתוב אחד או' (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא. וכתיב (דניאל ז) כרסיה שביבין די נור. ולא זה מזיק זה ולא זה מזיק זה. א"ר יוחנן כתיב (איוב כה) עושה שלום במרומיו. הרקיע של מים והכוכבים של אש ואינן מזיקין זה לזה. כח מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה. אמר יעקב דכפר חנין כט כתיב (שם) המשל ופחד עמו. המשל זה מיכאל. ופחד זה גבריאל. עמו מהו עמו מושלמין לו. א"ר לוי אין לך כל מזל ומזל שהוא קודם לחבירו בעלייתן. אין לך כל כוכב שמביט מה למעלה ממנו אלא מה שלמטה ממנו. כהדין בר נשא דנחית בסולמא ואינו חמי לאחוריו. אף במכות פרעה עשה הקב"ה שלום. שנא' (שמות ט) ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד. ל ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר צלוחית של ברד מלאות אש ולא זו מכבה זו ולא זו מכבה זו. א"ר תנין הדא דר' יודא דמיא להדא פיטרתא

דרימונים

יד יוסף כא ילקוט נחום א': כב רבה והנחומא ס' אחרי. תנחומא סדר קדושים סי' י'. יומא דף נ"ג ע"ב. סנהדרין דף כ"ו ע"ב. במ"ר פ' י"ב. זוהר ס' נח דף ע"ב. זוהר ויחי דף רל"א. זוהר פקודי דף רכ"ב. פדר"א פרק ל"ה: כג הנחומא ריש ס' פקודי. ושם סי' ב'. ועיין זוהר תרומה דף כ"ו. וזוהר ס' לך לך דף פ': כד פ' חגיגה דף י"ג ש"ר פ' כ"ג · מכילתא בשלח: כה במד"ר פ' י"ב סי' ו'. ילקוט שה"ש: כו ב"ר פ' י"ד סי' ז'. במד"ר פ' י"ב. ילקוט ס' בראשית. כז במד"ר פ' י"ב. תנחומא סדר ויגש. יומא דף ע"ז. פרק ערבי פסחים. תנחומא פקודי. ריש ס' הבכיר. זוהר ס' ויקרא דף י"ב: כח דברים רבה פ"ה: כט ילקוט בה"ש: ל ב"ר פ' י"ב. במדבר רבה פ' י"ב סי' י':

מתנות כהונה

הרד"ק: **שמוצצת.** גרסי': **נקרא.** מאופז גרסי': **והיו.** משירים גרסי' ועיין מזה בפ' פרק מעה גרסינן: **תדע** שמלכותו גרסינן: **צאנה וראנה.** **בתגלחת** לא תקיפו פאת ראשכם נקלפי: **שנבנה** כו'. משם התחיל לבנותו: **דתנינן** בפ' הוציאו לו: **שלשלת** כו' בפ' נשא ולא תשחית פאת זקנך: ה"ג שהשלים מעשיו לבריותיו בפ' נשא פי"ב: **לא** סוף דבר בתלמוד הגירסא נשתנית במאמרים שונים ומאמר זה בחר לו דרך לעצמו: **כנגד** בית קדשי הקדשים של ירושלמי היא כמו לאו דוקא בתלמוד בבלי: **ואלו** הן ט'. עיין בפ' נשא: **כמראה** ברק וגו'. גרסי'

עץ יוסף

רבה]: **על שם** מדינתו נקרא מאופז. מקום אופז. והאלף נבלעת. שאין הברתה נכרת כל כך: **לנעמיות** היא בת היענה שדרכה לבלוע זהב ושאר מתכיות ומזדכך במעיה מחום האצטומכא: **אותו בזבל** שחום הזבל מזקקו: **עושים פירות** שעשה ה' בהמ"ק דוגמא דפוס כל העולם כדי שעל ידי עבודת ה' הנעשית בו יתעוררו כח כל הנגלה כדוגמתו להצליח כהוגן. זה ענין הפירות. כי כל מה שבתוכו היה מועיל ועושה פרי והשפע בכל הנמצא שהוא דוגמתו. ולכן כשהכניס מנשה צלם בו יבשו הפירות. שכשנפסדה סגולת בהמ"ק שהיו מכעיסים בו את ה'. אבד השפע מכל העולם. ולדידי זה היה בבהמ"ק דברים עושים פירות ממש: **ופרח לבנון אומלל** ואין לבנון אלא בהמ"ק. ומקרא זה בספר נחום שנהגה בימי מנשה כמ"ש בס"ע פ"ך ובימיו הוא שאומלל פרח לבנון הזה [רד"ל]: **מרכבו ארגמן** כו' תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ. ובבמד"ר מסיים ולפי שארגמן חשוב מכולן שהוא לבוש מלכות כמה דתימא [דניאל ה'] וארגוונא ילבש. לכן הביא ליה לדידיה ובוונת המדרש רבה לזה שכתב הגר"א ז"ל ואמר ארגמן שזהו המובחר שבכולם א'ר'ג'מ'ן' הם ד' חיות המרכבה. והראשון והאחרון הוא אחד. וזהו מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה בתוכו שכן כבוד ה' על הכרובים עכ"ל. וזהו שאמר המדרש ולפי שארגמן חשוב מכולן שהוא לבוש מלכות. הו"ק: **(יח) אפריון זה העולם** שהוא עשוי כמין כילה [במדבר רבה פ' י"ב]: **שנבנה מבית קה"ק** שמשם התחיל לברוא את העולם: **ושתיה היתה** כו' והנה נקודה האמצעית הלזו שממנה הושתת העולם שהוא מקום אבן תחת כנפי הכרובים בקודש הקדשים הוא הוא אבן אשר עליה יעקב אבינו ע"ה מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. כי כל ההויות של כל העוה"ז וכל הברכות והשפעות הטוב והטיב לכל. הכל יורד תחילה לשם. ומשם מתחלק לכל יושבי הארץ. כי שם נקרא לב הארץ כמו דכתיב דברו על לב ירושלים. וכמו שבאדם כל הכח מן המאכלים בא תחלה אל הלב שהוא מלך בכל האברים שבגוף. והלב לוקח לעצמו הזך והנקי. ואח"כ שולח מאתו כח לכל האברים דרך מעביר הוורידין כנודע מספרי החכמה. כן כל ההשפעות הרוחניות היורד משמים לארץ יורד תחלה אל נקודה אמצעית הלזו הנקראת לב הארץ. ומשם מתחלק השפע לכל האברים. וע"כ נקרא שער השמים כי שם הוא שער הרצון לקבלת ההשפעה הבאה משמים. ושם נקרא נשקי ארעא ורקיעא כהדדי כי תחלה עולים דרך שם כל התפלות והקרבנות ושבחי הש"י ויחודי שמותיו יתברך כמאמר לעילא וע"י מתעורר נגדו לעילא לעילא להיות יורד כל שפע טוב וברכה ורחמים וחיים ממקור מחיה החיים לנוה אפריון למכון בית אלהינו באר מים חיים: **שממנה הושתה כו'** שמתחלה נשתכללה כל העולם כד"א כי השתות יהרסון. ופירושו השורש והבסיס והעיקר [מה"כ] ויפרש בגמרא דהא כמ"ד מציון נברא העולם: **זה שלשלת יוחסין** יהא וצריך להיות במקומו זה הרקיע כמה דתימא עמודי שמים ירופפו. ולמה קרי ליה כסף שהוא מכסף על כל מעשה בראשית. וכן הוא אומר [תהלים י"ט] השמים מספרים כבוד אל. ופי' המת"כ שהוא מכסיף לשון כיסופא וכלו' מביים ומלבין פניהם במה שהם אינם מספרים כבוד אל והשמים מספרים. והידי משה כי' במכסף הוא מלשון נכסוף נכספת וגו'. ור"ל שממהרים לומר שירה קודם כל הנבראים דכתיב השמים מספרים כבוד אל והדר ומעשה ידיו מגיד הרקיע. וכן איתא בפרק שירה שהשמים אומרים שירה קודם כל הבריות. ועיין בבמ"ר פ' י"ב: **שנמכרים בזהב** וברבה שם גרס שהם דומים לזהב מה הזהב יש בו מינים הרבה וגוונים הרבה אף פירות הארץ מהן ירוקים ומהם אדומים: **הה"ד רוכב שמים בעזרך** ר"ל זה הקב"ה שכתוב בו רוכב שמים בעזרך. והוא רוכב את העולם שיאחו כולם למיניהם ולא יתערבו מין בשאינו מינו [רבה שם]: **זו זכות התורה** שנאמר אלה אהבים: **וזכות הצדיקים** שנא' ואהב את יעקב [רבה שם]: **(יט) מכוון כנגד שבתך** ר"ל מדכתיב מכון ולא כתיב מקום ש"מ דאתא לדרשא דאל תיקרי מכון אלא מכוון כנגד שבתך. והיפ"ת פי' מדלא קאמר מכון שבתך כמו ואתה תשמע השמים מכון שבתך משמע מכוון לאותו שהוא שבתך דהיינו השמים: **תוכו רצוף אהבה ר' ברכיה כו'.** מפרש תוכו רצוף אהבה ר"ל תוכו מה שבתוכו חקק כל הגאים כדלקמן בסמוך רצוף אהבה להקב"ה שמזה יודעים שמלכותו בכל משלה ונתגברה האהבה להקב"ה מבנות ירושלים [רד"ל]: **נאה שבכולם אדם** כי האדם שליט על הכל. כי כולם נכנעים לצורת האדם ויראו ממנו. ואם נמצא עומד כנגדו. הוא להדמותו בעיניו כבהמה כדאי' בפ' שור: **(כ) בתגלחת** לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך: **כבן כ' שנה נבראו** כלו' שלא נבראו כתינוק אלא על מליאתן בגבורתם ותקפם שהיו כבן כ' שנה. וכן כבר נשלמו בדעתם ובחכמתם כאילו כבר הוו בני כ'. והלכך נעשו בני יומן. וע' בב"ר פ' י"ד סי' ז' **הרקיע** שעל ראשי החיות שנא' בו כעין הקרח הנורא. ולהלן אמר הרקיע של מים ברקיע שבו כוכבים ומזלות [יפ"ת]: **כמראה הבזק** ואמרו בחגיגה דף י"ג כאור היוצא כו': **הבזק ולא זה מכבה** את זה ולא זה מכבה את זה. כצ"ל וכן הוא ברבה במדבר פ' י"ב: **מיכאל שר של** שלג וגבריאל שר של אש. וברבה שם אי' א"ר יוחנן כתיב [איוב כ"ה] המשל ופחד עמו וגו' המשל זה מיכאל והוא של שלג ופחד זה גבריאל והוא של אש. עמו מהו עמו. מושלמים לו לא זה מזיק זה כו'. וכן אי' בתנחומא סדר ויגש המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל. מיכאל מן המים וגבריאל מן האש. אבל בב"ר פ' י"ב אי' בסימן ז' שם המשל זה גבריאל ופחד זה מיכאל. ובאדר"נ פ"ב אי' כקול מים רבים זה גבריאל המלאך. ובתרגום איוב כ"ה על פסוק המשל ופחד עמו מיכאל מימינא והוא דאשא וגבריאל משמאלא והוא דמיא. ובדברים רבה פ"ה אי' הנוסחא הישנה מיכאל כולה אש וגבריאל כולה שלג. וכתב המת"כ והגזה"ק שנוסחא דידן עיקר כי כן מבואר גם בזוהר בכמה דוכתי דמיכאל מצד החסד וגבריאל מצד הדין והפחד. ועיין במת"כ בב"ר פי"ב ובדברים רבה פ"ה. וביומא דף ע"ז אי' גבריאל של אש. ובס' ע"פ ובתנחומא סדר תצוה אי' בשעה שהפיל נ"נ את חמו"ע לתוך כבשן האש אמר יורקמי שר הברד לפני הקב"ה רבש"ע אירד ואצנן כו' א"ל גבריאל אין גדולתו של הקב"ה בכך שאתה שר הברד והכל יודעים שהמים מכבין את האש. אלא אני שר של אש אלך ואקרר כו': **חמש אפין כו'** פי' שיש בו בקרא חמש תוארים. דהיינו תרשיש. וברק. לפיד אש. ונחשת קלל. וקול המון היינו מים. שמשמע ליה דקול דבריו כקול המון פירושו המון ים או המון מים רבים. ש"מ בו בהמלאך חלק מים רבים. הרי שתקלהו אש ומקלהו מים [יפ"מ] או אפשר שדייק שיש בו בהמלאך חלק מים מדכתיב תרשיש ודרשו חז"ל בפ' גיד הנשה תרי אלפי אמה בים התרשיש [מה"כ בבמ"ר שם]: **הרקיע של מים** כדמשמע המקרה במים עליותיו. והכוכבים של אש שהם מאירים כאש. ואע"ג ד"א שתים אש ומים. אלו סבר כמ"ד בב"ר פ"ד שאינו אלא של מים: **לא ראתה** חמה פגימתה. מפני דרכי שלום. והיינו כדאמר בבבלי דהלבנה דעתיה דלבנה אם יראה החמה פגימתה ויתי' קנאה ושנאה ביניהם שהחמה שלמה והיא חסרה [יפ"מ]: **אין לך כל מזל ומזל כו'.** ר"ל אין לך כל מזל ומזל שלא יהיה נראה בעיניו שהוא קודם לחברו בעלייתו שאין לך כל כוכב [אפשר שצ"ל כל מזל] שמביט מה שלמעלה ממנו כו'. ר"ל כשהמזלות מהלכין ברקיע וכולם תקועים בחגורת המזלות וכשהגלגל מתנועע אין מזל רואה מי שלפניו אלא של אחריו [יפ"מ]: **ועינו חמי לאחוריו** כצ"ל פי' כאדם היורד מן הסולם. ודרך היורדים שפניהם אינן כלפי הסולם אלא לאחור. נמצא כל אחד רואה שלמטה ממנו ולא שלמעלה ממנו. וכל זה משום עושה שלום במרומיו כדי שיהא כל מזל ומזל אומר אני הוא הראשון [יפ"מ] וע' בבמד"ר פי"ב ודברים רבה פ"ה וירושלמי פ"ב דר"ה. ובכך הקמה תום שלום: **צלוחית של ברד מלאות**

אש

חריסתים וכל הדא פיטורתא סיתחמיא מלט. ור' נחמיה אמר אש וברד פתוכין זה בזה. א"ר חנין הדא דר' נחמיה דמייה להדא עששיתא דקנדילא מיא ומישחא מערבין כחדא והיא דלקה ואזלה ולא זה מכבה זה ולא זה מכבה זה ורבנן אמרי מיתא ומתקלחא מיתא ומתקלחא בשביל לעשות רצון בוראם. א"ר אחא למלך שהיו לו שני לגיונות קשין. והיו דבובין זה לזה. כיון שראו שהוקשה מלחמתו של מלך עשו שלום זה עם זה כדי לעשות מלחמתו של מלך. כך אש וברד דבובין זה עם זה. כיון שראו מלחמתו של ממ"ה הקב"ה שהיא מלחמת המצרים עשו שלום ביניהם ועשו מלחמת הקב"ה במצרים. הה"ד (שם) ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד. נס בתוך נס: (כא) בעטרה שעטרה לו אמו. א"ר יוחנן [יא] שאל רשב"י את ר' אלעזר בר' יוסי א"ל אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו א"ל הן. א"ל האיך. א"ל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי. והיה קורא אותה בתי. ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותי. ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אמי. כך היה מחבב יותר מדאי הקב"ה לישראל וקראן בתי. הה"ד (תהלים מה) שמעי בת וראי. ולא זז מחבבן עד שקראן אחותי שנא' פתחי לי אחותי רעיתי. ולא זז מחבבן עד שקראן אמי שנאמ' (ישעיה נא) הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו [יב] ולאמי כתיב. עמד רשב"י ונשקו על ראשו. ואמר אילו לא באתי אלא לשמוע מפיך הטעם הזה דיי. א"ר חנינא בר יצחק חזרנו על כל המקרא כולה ולא מצינו שעשתה בת שבע עטרה לשלמה בנה ואת אמרת בעטרה שעטרה לו אמו. אלא מה עטרה הזו מקובעת באבנים טובות ומרגליות. כך היה אהל מועד מצויין בתכלת וארגמן ובתולעת השני ובשש. ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי אמר את מוצא בשעה שאמר לו הקב"ה למשה עשה לי משכן היה לו להעמיד ארבעה קונדסין ולמתוח המשכן עליהם והרי הוא משכן. אבל הקב"ה לא עשה כן. אלא העלה אותו למעלה. והראהו אש אדומה ירוקה שחורה לבנה ואמר לו עשה לי כזה. אמר לפניו רבש"ע וכי מנין יש לי אש שחורה אדומה ירוקה ולבנה. א"ל (שמות כה) כתבניתם אשר אתה מראה בהר. [יג] א"ר אבין למלך שהיה לו אותונין נאה. אמר לבן ביתו עשה לי כמותם. אמר אדוני המלך וכי יכול אני לעשות כמותם. אמר לו את בסממנך. ואני בכבודי. כך א"ל הקב"ה למשה ראה ועשה. אמר לפניו רבש"ע אלוה אני שאעשה כמותו. א"ל כתבניתם וגו'. ר' ברכיה בשם ר' בצלאל למלך שנגלה לבן ביתו בלבוש נאה של מרגליטון. ואמר לו עשה לי כמוהו. א"ל אדני המלך וכי יכול אני לעשות כמותו. כך אמר לו הקב"ה למשה עשה לי משכן. אמר לפניו רבש"ע יכול אני לעשות כמותו. אמר לו ראה ועשה. א"ל יכול אני לעשות כמוהו. א"ל כתבניתם כשם שאתה רואה למעלה עשה למטה. עצי שטים העמיד אין כתיב כאן אלא עומדים. כנתונים באיסטרטיאה של מעלה. ואם את עושה לזה של מעלה למטה אני מניח סנקליטון שלי של מעלה ויורד ומצמצם שכינתו ביניכם למטה. [יד] כיצד מה למעלה שרפים עומדים אף למטה עצי שטים עומדים. מה למעלה כוכבים אף למטה כוכבים. א"ר הייא בר אבא מלמד שהיו קרסי זהב נראים במשכן ככוכבים הנראים ברקיע. ביום חתונתו זה סיני חתנים היו. וביום שמחת לבו אלו דברי תורה המד"א (תהלים יט) פקודי ה' ישרים משמחי לב. ד"א ביום חתונתו זה אהל מועד וביום שמחת לבו זה בית עולמים:

פרשה ד (א) הנך

יפה רעיתי הנך יפה. [א] הנך יפה במצות. הנך יפה בגמילות חסדים. הנך יפה במצות עשה. הנך יפה במצות לא תעשה. הנך יפה במצות הבית בחלה תרומה ומעשרות. הנך יפה במצות השדה בלקט שכחה ופאה ומעשר עני והפקר. הנך יפה בכלאים. הנך יפה בסדין בציצית. הנך יפה בנטיעה. הנך יפה בערלה. הנך יפה בנטע רבעי. הנך יפה במילה. הנך יפה בפריעה. הנך יפה בתפלה. הנך יפה בק"ש. הנך יפה במזוזה. הנך יפה בתפילין. הנך יפה בסוכה. הנך יפה בלולב ואתרוג. הנך יפה בתשובה. הנך יפה במע"ט. הנך יפה בעה"ז. הנך יפה בעה"ב: (ב) עיניך יונים [ב] עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה. הה"ד (במדבר טו) והיה אם מעיני העדה. רמ"ח אברים יש באדם וכולם אינם הולכין ותחרין אלא אחר העינים. כך אין ישראל יכולין

לעשות

יד יוסף יא ש"ר פ' נ"ב. במד"ר פ' י"ב סי' ח'. ילקוט שה"ש. וילקוט סדר פקודי רמז תי"ז: יב לקמן פ"ז סי' ס"ו. במד"ר פ' י"ב סי' ח'. וש"ר פ' נ"ב. וילקוט פקודי רמז תי"ז. וילקוט שה"ש. וכן כתב רש"י בשה"ש פסוק בעטרה שעטרה לו אמו: יג ש"ר סוף פ' ל"ה: יד ש"ר פרשה ל"ה: פרשה ד א לעיל פ"א סי' ס"ב: ב לעיל פ"א סי' ס"ג. לקמן פ"ה סי' ו'

מתנות כהונה

גרסינן: דקנדילא בסוף פ' ואלה לא גרסינן וכן הסברא נוטה שקנדילא בכל מקום גר של משחה: ומתקלחת גרסי' ועיין פ' נשא: דבובין כעוסים: אותונין סוף פ' תרומה גרסי' איקונין: את בסממניך. גרסי': בתבנית וגו'. גרסי': ה"ג כמוהו. כו' כדלעיל: ה"ג עצי שטים העמיד אין כתיב כו' ועיין כל זה בפ' נשא: ה"ג סוף פ' תרומה אני מניח סנקליטין שלי וכן בערוך: כחתנים עיין בפ' נשא: הנך יפה. לעיל בפסוק הנך יפה גרסי' העולם ואולי הוא מלשון לא טעמו

ענף יוסף

(כא) [למען שהשיש לו גם כך עד שקרא אותה אמי. כך כו']. ונראה שמתחלה אדם לומד מרבו ומקבל חכמתו מרבו כמו שנה שמקבלת מאביה שכל מעשה ידיה לאביה. ואח"כ כשגדלה חכם ואין צריך עוד לרבו הרי הוא כשבר נרבו בחכמתו כמו כאח ואחות שאין משפיעים זה לזה. ואח"כ כשמלמד עם אחרים נעשה רב והוא משפיע לתלמידיו כמו האם שמשפעת לבנה. וז"ש מתחילה קרא אותה בתי כלו' שמתחלה אתה בתי שאתה לומד מרב כמו אתה בתי. וכמו ואני נבכתי מלכי בפר' המלך שלי דהיינו שאני עשיתי לו למלך. כן הוא כאן בתי דהיינו שאני עשיתי אור לנם. ואח"כ אחותי שאח"כ נעשה חבר ואתה אחותי בעשייתך לאחות. ואח"כ אמי שעשה אותי לאם שאתה מלמד לאחרים והכל הוא מתמם התורה כרי הוא כאם של התורה דהיינו התורה עשה אותו לאם [סנה"א בבה"ש בפי' א']. ובפירוש ג' כתב] והנה ג' מדרגות באדם כשעדיין לומד אצל רבו כמדריגת בת תינוק יונק משדי אמו. וכשאין צריך לרבו ולומד בחבורה אז החבורה אלו במדריגת אחות וז"ש אבל מכפרם עם נעלה כי התורה נקראת אשה כמ"ש א"מ מורשה אלא מאורסה וכמש"כ והיא תשיחך ור"ל שהיא רואה אותו ומספרת עמו. כי התורה יושבת ומלמדה עמו כמ"ש במד"א. אבל הוא שאינו רואה אותה ולכן אמר שהיא מספרת עמו. וכשיפלו מעיטותו כהולכת הינו שלומד עם תלמידים נקרא אם [עכ"ל] וע' מ"ש במהדורא קמא:

כל

עץ יוסף

אש. ונמצא שהאש מבפנים והברד מקיפו מבחוץ. והנה הנס הזה מלבד חבור ב' ההפכים הוא שהאש בתוך הברד הפך הטבע ביסוד האש מקיף ליסוד האויר וליסוד המים וכאן המים מקיפים האש: להדא פיטרתא דרמונים כו' פי' בערוך בקליפה של רמון הפנימית הגרגרין נראין מתוכו. וז"ל דהדא מרגלייתיה מיתחמיא מלגו. וע' במ"ר פרשה י"ב: פתוכין זה בזה כו' מעורבין זה בזה. והנה העירוב הוא על כוונה ע' שינו עם היות עלה הברד בעצמו והאש בעצמו והתחברו ונתערבו זה עם זה כמתערב גרעיני זרעונים זה בזה. וז"ש ר' חנין דמייה להדא עששיתא דקנדילא דמיא ומשחא מערבין כחדא כו' כי אין זה עירוב ממש כי לעולם השמן מתקבץ ועולה למעלה. ומ"מ הם מתערבין מתחלה והאש דולק מעליהם ואין המים מזיקין אחר שהשמן למעלה. ואעפ"כ שקלא טיפי המים בתוכו. וכן אף ע"פ שנתערבו גרעיני הברד וגם חלקי האש לא כבה האש: עששיתא דקנדילא וכן הוא בבמ"ר פי"ב. והוא כלי שקורין לאמפע שנותנין בו מים ושמן והוא דולק ואין המים מעכבו. וכתב המת"כ שבסוף פ' ואלה לא גרסינן תיבת קנדילא. וכן הסברא נוטה שקנדילא בכל מקום גר של משחה עכ"ל. ועלם ממנו לפי שעה מה דאיתא באסתר רבה פסוק בבנם של כר שמא לא ינאה ידי קנדל שפים. ופי' המת"כ בעצמו שפי' שמא ישנו שמן כשפים אקנדלים. הרי דקאנדלי הוא כלי שדולקים בו שמן: מיתא ומתקלהא כן הוא בבמ"ר הנ"ל. וכתב המת"כ שם מהלקהת דרים נוטריקון מיהה יש אלו כלומר דבר שהוא הכוכו ומיתתו ואעפ"כ מתקהל ומתקבץ לעשות כו'. והוא אמת כתב שנ"ל ומתקהא. והוא לשון קרון פיים: דבובין שונאים: שהוקשה מלחמתו במדבר רבה הגירסא כיון שהגיע מלחמתו כו': (כא) היה קורא אותה בתי ולא זז כו' כך כו'. הכוונה כי נגד ההיבה שהכנס בהשפעת הברכה והטובה להם לבדם קראם בתו שהיא כבת החביבה היושבת אצל אביה והמה מגדלין אותה לכל צרכיה בתפנוקי מלכין והיא אוכלת ומתפרנסת משל אביה. ולאמנם לא זז מחבבן עד שקראם אחותי והוא בבחינת השותף למע"ב כי שפע כל העולם יורד תחלה אליהם ומהם לכל העולם ונראה כאחין שהמה עושין כביכול כמו הוא לזון את העולם. וכאומרם אני אלוה בעליונים כו'. ואולם עדיין לא זז מחבבן עד שקראם אמו. והוא כביכול שהם למעלה ממנו כלומר שהוא זיין ומשפיע להם כבן ובת לאמו. שהם סוא גוזר הם מבטלים כדכתיב צדיק מושל ביראת ה' [במ"ח וכלי יקר סדר נשא] וענין השמות שמוחם הוא הכל לפי הפתחות עם ב"י לפי מדרגתם הרמתה ובערך המעלה אשר המה עולים בעבודתם את ה' כך הם נקראים שם"ם: ולאמי כתיב עיין בכל המקומות שרשמתי ביד יוסף. אבל הרד"ק כתב שהכתיב הוא ולאומי מלא בוי"ו. וכן הוא במסורה. אך במקומות רבות המדרש חולק על המסורת. ומ"מ אף לפי המסורת הדרש אמת דבזוהר סדר ואתחנן דף ס"ב ע"א אי' ולאמי אלי האזינו אל תקרי לאומי אלא לאמי דלא זז הקב"ה מחבבה לכנסת ישראל עד דקראה אמי. והטעם לדרשו בלשון אם היינו מיתורא בתר עמי. לאומי למה לי. לכן דרשו אל תקרי כו'. וכך פי' הכתוב לפי הדרש הקשיבו אלי עמי לאשר אני מצוה אתכם. ועי"ז שתקשיבו למצותי שתרכם להיות לאמי אלי. שאני התחבנו כערך הבן עם האם כביכול לשאת להתאלף דבורכם. וכך ביאור הכתוב ולאמי אלי האזינו שתמיד תאזינו מפי שאומר לכם אמי אמי: אלא מה עטרה נ"ל אלא עטרה זה אהל מועד מה עטרה כו' [א"א]: קונדסין פי' בלשון יוני ורומי עץ ארוך ורמח חד נקרא קודם [מוסף הערוך]: א"ל כתבניתם ר"ל בתכלת וארגמן ובתולעת השני ובשש. ויכוין במעשיהם לדוגמא של מעלה ויתעלו בסוד כוונתו. שיהיו השונים כמותם כי יוריד ה' השכינה שם כשל מעלה: אותונין נאה ירוש' סנהדרין פ' כ"ג אי' נפק לגביה לגם אתוניתיה. פי' בלשון יוני בגד פשקים [מוסף הערוך] והא"ח כתב נ"ל איקונין נאה. והוא דמות שחוקקין בו צורת המלך לכבודו. והכוונה בזה על כללות העולם שהוא כאיקונים שעל ידו ניכר כח היוצר. והמשכן דוגמת כל העולם. ולפי שהאיקונים מעשה מאכן טובה באומנות גדולה אמר בן ביתו כי לא יוכל לעשות כמוהו. והשיבו המלך שאינו מבקש אלא שיורו בסממנים כדרך הציירין ואעפ"י שאינו דומה ממש. וכבוד המלך במקומו מונח [יפ"ת] וע' ברבה סוף סדר תרומה: בלבוש נאה כו' הכוונה אחד עם דברי ר' אבין שאמר משלו לאיקונין כו'. בלבוש הלובש כבוד הלובש ע"ד דר"י קרי למאניה מכבדותי' וגוף הלובש מכוסה בו. לכן כנה העולם בכבוד היוצר מלאה על ידו עם סודו נסתר. כמלבוש [יפ"ת]. והאפשר שלעיל נ"ל שהיה לו איקונין נאה. וכאן נ"ל שנגלה לבן ביתו באיקונין נאה של מרגליטין. ומלת בלבוש נאה היה נכתב על הגליון פי' על מלת איקונין נאה: מרגליטין מרגליות: וכי יכול אני לעשות כמוהו. פי' אני בכבודי ואתה בסממנך. כך א"ל הקב"ה למשה עשה לי משכן. כנ"ל וכן הוא ברבה נשא: וכשם שאתה רואה למעלה עשה למטה. ואם אתה עושה לזה של מעלה למטה. אני מניח סנקליטין שלי של מעלה וארד ואצמצם שכינתי ביניכם למטה. כיצד מה למעלה שרפים עומדים אף למטה עצי שטים עומדים. השמדים אע"פ אלא עומדים כנתון באספרסיא של מעלה הה"ד שרפים עומדים ממעל לו. מה למעלה כוכבים כנ"ל [א"א] וכן הוא בבמ"ר אך בס' אי' העמיד אע"כ. ולכל הגירסאות כוונת המדרש דלהכי כתיב עומדים לרמז על שרפים עומדים: באיסטרטיאה פי' בנכא וחיילות של מעלה. אסטרטגי המלך הגנוס אסטרטילוטי מלכא: סנקליטין פי' בלשון יוני סנקליטוס בית דין. ובמדרש ש"ר פרשת ומשה עלה לך קרא לשלוי סינקליטיקום פי' יועץ אחד מבית דין [מוסף הערוך]: מלמד שהיו קרסי כו' שבת דף צ"ט ובבמ"ר פ' י"ב וש"ר פ' ל"ה: כחתנים היו כד"א וקדשתם היום ומחר כנ"ל [א"א] וכן הוא בבמ"ר שם. ור"ל וקדשתם לשון קידושין: שמחת לבו אלו ד"ת כו'. אפשר שנ"ל וביום שמחת לבו זה אהל מועד שנשנית שם התורה המד"א פקודי ה' כו'. ור"ל ביום חתונתו זה מ"ת שאמרו נעשה ונשמע. וביום שמחת לבו זה אה"מ שאז היה עיקר הגואלין שמחה לב לפניו כיום שנבראו בו שמים וארץ: זה אהל מועד ומנין לאהל מועד שהיתומים היו שנא' ביום כלות משה כלת כתיב כיומא דעלת כלה לגנונה כנ"ל [א"א]:

פרשה ד (א) הנך יפה בנטיעה בזה נ"ב מצוה כדאי' בויק"ר פ' כ"ה וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל ר"י בר' סימון פתח כתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו ובו תדבקון כו' מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחלה הה"ד ויטע ה' אלהים גן בעדן. אף אתם כשנכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה הה"ד וכי תבאו וגו': הנך יפה בתפילה כי התפלה היא עיקר גדול. ונסרם לנו בכתוב"ה רובם ככולם צריך תפלה. כי לולי התפלה והתחנה אין תורתנו מועיל כי במקום לכלוך התורה תועבה. ואנחנו חלוים לכלוך בעה"ר לרוב עונות. אבל בתפלה יכתן ה' את צואת בנות ציון. ועיקר התפלה היא השראת ההכנעה ושברון לב [יערות דבש ח"א דף ג' ע"ב] ועיין מ"ש לעיל פ"א סי' ס"ב: (ב) עיניך הן הסנהדרין שהם עינים לעדה. בזה יש להעיר סוף תורה לתחלתה. דחז"ל אמרו בתחלה עלה במחשבתו של הקב"ה לברוא את העולם במדת הדין וראה שאין

העולם

לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם . יונים מה יונה זו תמה כך ישראל נאים בהילוכן כשהן עולין לפעמי רגלים . מה יונה זו מצויינת ג כך ישראל מצויינין בתגלחת במילה וציצית . מה יונה זו צנועה כך ישראל צנועים . מה יונה זו פושטת צווארה לשחיטה . כך ישראל (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום . מה יונה זו מכפרת על העולים . כך ישראל מכפרין על האומות ד שכל איתן שבעי' פרים שמקריבים בחג כנגד ע' אומות שלא יצדה העולם מהן הה"ד (תהלים קט) תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה . מה יונה זו משעה שמכרת בן זוגה עוד אינה ממירה אותו באחר . כך ישראל משעה שהכירו להקב"ה לא המירוהו באחר . מה יונה זו נכנסת לקנה ומכרת קנה ושובכה וגוזליה ואפרוחיה וחלונותיה . כך הן ג' שורות של תלמידי חכמים כשהן יושבין לפניהם כל אחד ואחד מכיר את מקומו . מה יונה זו אע"פ שאת נוטל גוזליה מתחתיה אין מנחת שובכה לעולם . כך ישראל אע"פ שחרב בהמ"ק לא בטלו שלש רגלים בשנה . מה יונה זו מחדשת לה בכל חדש וחדש גרן . כך ישראל מחדשין להם בכל חדש תורה ומצות ומעש"ט . מה יונה זו משוגרת רוגליות הרבה וחוזרת לשובכה . כך ישראל הה"ד (הושע יא) יחרדו כצפור ממצרים זה דור המדבר . וכיונה מארץ אשור אלו עשרת השבטים . אלו ואלו והושבתים על בתיהם נאם ה' . רבי אומר יש מין יונה שמאכילין אותה וחברותיה מריחות אותה ובאות אצלה לשובכה . כך בשעה שהזקן יושב ודורש הרבה גרים מתגיירין באותה שעה כגון יתרו הוא שמע ואתי רחב שמעה ואתיא . אף בחנניה מישאל ועזריה הרבה גרים נתגיירו באותה שעה . מה טעמא (ישעיה כט) כי בראותו ילדיו וגו' מה כתיב בתריה וידעו תועי רוח בינה . ה רבי היה יושב ודורש ונתנמנם הציבור בקש לעוררן . אמר ילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס אחת . והיה שם תלמיד אחד ור' ישמעאל בר' יוסי שמו . א"ל מאן הות כך . א"ל זו יוכבד שילדה את משה ששקול כנגד ששים רבוא שהם כל ישראל . הה"ד (שמות טו) **אז ישיר משה ובני ישראל** . (שם לט) ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה . (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה . עיניך יונים כיונים . דוגמא דידך דמיא להדא יונה . מה יונה זו הביאה אורה לעולם . כך ישראל מביאין אורה לעולם שנא' (ישעיה ס) והלכו גוים לאורך . ואימתי הביאה יונה אורה לעולם בימי נח . הה"ד (בראשית ח) ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וגו' . י מהו טרף בפיה קטיל . כמה דתימא טרוף טורף יוסף . א"ר ברכיה אילולי קטלתניה אילן רב הוה מתעבד . ומהיכן הביאה אותו ר' לוי אמר משמטוטי ארץ ישראל הביאתו . הדא הוא דאמרין ברייתא . א"י לא לקת במוי דמבולא . הוא שנא' ז ע"י יחזקאל (יחזקאל כב) בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא . לא גשמה ביום זעם . א"ר יוחנן אפילו איצטריבולין של ריחים נמחו במים . ר' טריי אמר שערי גן עדן נפתחו לה משם הביאה אותו . א"ל ר' איבו אילו מג"ע הביאה אותו לא הוי לה להביא דבר מעולה . כגון קנמון ובלסמון . אלא ח רמז רמזה לנח . ואמרה לו מרי נח . מר מזה מתחת ידו של הקב"ה ולא מתוק מתחת ידיך : (ג) מבעד לצמתך . א"ר לוי כל כלה שעיניה כעורות כל גופה צריך בדיקה . ושעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה . והאשה הזאת כשמצמת שערה לאחוריה והוא תכשיט לה . כך היתה סנהדרי גדולה יושבת אחורי בהמ"ק והיא היתה תכשיט של בהמ"ק . א"ר אבוה נראין מצומדין והן מרויחין . כהדין רבה דציפורין . ור' לוי אמר לשון ערבי הוא אין בעי למימר ארוח לי הוא אומר מבעד לי . שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד . הר שגלשתי מתוכו עשיתי אותו גלעד לאו"ה . איזה זה זה ים סוף . ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר טורא דאתנהרתון מן גווה . הדא אתתא כד שערא סגין הוא עבדה לה גלשין גלשין . הדא מוצינא כההוא לפי טבעות הוא עבד גלשין גלשין . ומה גלשה הגלשתי מתוכה . שניך כעדר הקצובות מילין קצובין . ביזת מצרים וביזת הים . שעלו מן

הרחצה

יד יוסף ג לעיל פ"ג סי' כ' : ד לעיל פ"א סי' ס"ג . רבה והנחומא סדר פנחס , שוח"ט מזמור ק"ט . זוהר נשא וס' פנחס ילקוט תהלים רמז תרס"ח . ילקוט פנחס סוף רמז תשפ"ב : ה לעיל פרשה א' סי' ס"ד , מכילתא בשלח . פרשה דשירה וסוטה ל ילקוט שה"ש ס"ו : ו ב"ר פ' ל"ג סי' י"א . ויק"ר פ' ל"א . ולעיל פ"א סי' ס"ה ילקוט ס' נח . וילקוט יחזקאל רמז תס"ב : ז פ' פרת תעלם . ופ"ק דתעניות . ילקוט יחזקאל רמז תס"ב . פדר"א פ' כ"ג . במד"ר פ"ג : ח מדרש משלי סי' ל"א . פדר"א פ' כ"ג . עירובין דף י"ח . סנהדרין דף ק"ח ע"ב :

ענף יוסף

פרשה ד (ג) [כל כלה שעיניה כעורות כו'] . עיין מ"ש בענף שזה קאי על עיניך יונים . וקאי על הסנהדרין . עוד יש לומר ע"ד להיות שקאי על כל אדם מישראל אם עיניו יפות ירצה עין טובה ולא יסתכל במקום שאינו ראוי לראות ובפיזור ממונו לא ירע לבבו . וכי ירצה בטובה אשר הטיב ה' לזולתו לא יצר לו . אלו הם עינים יפות אז כל גופו אין צריך בדיקה ירצה כל המדות התלויים באברים בוודאי הם מתוקנים . כל מום לא יהיה בהם . כמאמרם ז"ל עינא ולבא כו' [מצאתי] · (שניך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה אלו ישראל כו' שכלם מתאימות שהיו כולם מתאימות כו' מלאך האלהים וגו' ושכולה אין בהם) . ולכאורה לא קרב זה אל זה והוא מחובר ביאור . ויבואר ע"פ מה דאי' במדרש אכביר שהיה מדה"ד מקטרג הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז . ולפיכך אז עמוד האש הנוסע ע"י מלאך מדה"ד לא הלך אלא מאחריהם כדכתיב ויסע מלאך האלהים שהוא לשון דין ההולך לפני מחנה ישראל דהיינו בעמוד האש לילה וילך אז מאחריהם וללמדך שאותה מדה"ד שהיתה מקודם כנגד ישראל הפכה הקב"ה ונתנה כנגד המצריים . ושוב אמר ויסע עמוד הענן וגו' להפסיק בין מצרים לבין עמוד האש כדי שלא יאיר למצרים . והיה אור לישראל והענן והחשך למצרים ואף כי בעמוד הענן היה אור לישראל ביום . זה היה מפני שהקב"ה הוליכו בכבודו ובעצמו אשר הוא אורו של עולם אבל אז הלך עמוד הענן נגד כלפי המצרים והקב"ה הלך לפני ישראל והמלאך מאחריהם כלפי המצרים . והטעם מבואר ע"פ הנודע כי ה' הוא מקור החסד והרחמים והמלאך המכונה בשם אלהים הוא מצד הדין ובזה היה הנהגת החסד לישראל והנהגת הדין למצרים . אבל אילו הלך אז המלאך בעמוד האש שהוא במדרגת הדין לפני ישראל

גם

מתנות כהונה

פתעו עול : **יצדה** יחרב : **ה"ג** לפניהם כל אחד ואחד מכיר כו' : **בכל** חדש גרסי' כל מאמר זה נתבאר לעיל בפסוק הנך יפה : **ה"ג** כגון יתרו הוא שמע : **ה"ג** בב"ר פרשה ל"ג א"ר ברכיה אמר לו אלולי כו' ועיין בויקרא רבה פרשה ל"א ולעיל בפסוק הנך יפה : **משמטוטי** בבראשית רבה מסבכוטי ובערוך גרס שבטוטי : **דאמרין** ברייתא גרס ופי' הבריות : **אצטרובולין** עיין בפי' הרמב"ן בפרשת נח : **ה"ג** אין כל גופה צריך בדיקה והאשה הזאת כו' : **מצומדין** . כלומר קטנים ושפלים וכשיושבין בדין הם מראים החכמתם וחריפותם : **רבה** דציפורין הרב של ציפורי והוא רב הונא כדלקמן בפסוק כמגדל דוד : **ה"ג** אין בעי ליה מימר ארוח לי והוא אומר מבעד לי שערך כו' פי' בערבי כשרוצה לומר הרווח הוא אומר מבעד לי : **ה"ג** מהר גלעד ההר שגלשתי כו' : **ים** סוף ודרש גלעד נוטריקון הגל הוא המעיין כמד"א גל נעול הוא עד לאומות העולם . ה"ג דאתנהרתון מן גוה עשיתי גל ועד לאו"ע הדא אתתא כד שערה כו' ועיין לקמן בפסוק כמגדל דוד : **הדא** אתתא כו' . האשה הזאת כששער שלה גדול היא עושה אותם קרחים קרחים מצאתי בספר אות אמת בשם נוסח אחר דה"ג הדא בוצינא ונראה שוב להגיה כד הוא ספי סבאת כו' ופירוש הנר הזה כשהוא מכבה צריך לתוהפיי ולחתוך תחתיו הנחלה לא תכבה תרגם אונקלוס לא תטפי : **ומה** גלשה כו' . אחר למעלה על דעת רבה דציפורין שדרשו על ים

סוף

עץ יוסף

העולם מתקיים צריך רחמים לדין וברא את העולם הה"ד ביום עשות ה' אלהים את השמים ואת הארץ . וכתבו המפרשים שלא שיתף דין ורחמים אלא בשביל רשעים . אבל עם צדיקים מתנהג הקב"ה במדת הדין . וזהו לעיני כל ישראל הם הצדיקים שנקראים עיני ישראל בראשית ברא אלהים : **מצויינת** מסומנת וניכרת . **בתגלחת** לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך : **מכפרת על העולים** פי' מכפרת על העוונות של העולים אותה לקרבן . ולעיל פ"א סי' ס"ג איתא בהדיא על העוונות : **שכל אותן ע' פרים כו'** עיין במדבר רבה פ' כ"א : **יצדה** יחרב : **של ת"ח** תלמידיהם של החכמים שהיו יושבים לפני סנהדרין כדתנן בפרק אחד דיני ממונות : **גורן** כלומר שעושה גוזלות בכל חדש וחדש . וגוזלות קראו גורן כמו שעת חידוש התבואה כד"א בכמה דוכתין בתלמוד . ועיין מ"ש לעיל פ"א סי' ס"ג : **משוגרת רוגליות** משלחת רגליה כלומר דרכיה למרחוק משובכה ללקוט מזונותיה : **ישיר משה ובני ישראל** שפירושו משה שקול כנגד כל ישראל . **ויעשו בני ישראל** פסוק זה נדרש בטעות וצ"ל כאשר צוה ה' את משה ובני ישראל [במדבר כ"ו] שהשווה משה ושקלו כנגד כל ישראל . וכן הוא בילקוט שה"ש ס"ו **דוגמה דידך כו'** בתנחומא סדר תצוה סי' ה' מי שמבקש לקנות חטים אומר הראיני דוגמתן אף אתה דוגמתא שלך דומה ליונה כו' . ודרש עיניך לשון דוגמא . כמו בלשון חכמים בב"ר פ' ע"א ע"ש . **והנה עלה זית** וזית היא חורה . או י"ל שע"י כך ויפתח נח את חלון התיבה . **מהו טרף** דלשון טריפה לא אשכחן אלא על הריגה ומכה . או לשון מזון . לא על לשון העיפה לכן מפרש דהכא כתי' לשון הריגה כלומר שהשחית האילן . שאילו לא לקח העלה הזה היה צומח ממנו אילן גדול ויצא יומו כרתו [יפ"ת] ועיין בב"ר פ' ל"ג . ובויק"ר פ' ל"א . ובפ"ב דעירובין **ומהיכן הביאה אותו** מבים דאפי' אצטריבלין של רחים נמחה כדאי' לקמן בסמוך וכ"ש הוא שלא נשאר אילן בארץ [יפ"ת] : **משמטוטי** א"י ובב"ר ובויק"ר הג"ל גרסו משבשוטין בא"י ופי' מזויות של א"י . **לא לקה במוי דמבולה** ונשארו בה האילנות ומשם הביאה היונה העלה . **את ארץ לא** מטוהרה כו' . וצ"ל בתמיה קא מתמה את הארץ לא טהורה כלום ירדו עליך גשמים ביום זעם . וכדס"ל לרבי יוחנן בפרק פרת חטאת **א"ר יוחנן אפילו כו'** ר"י מסייע לר' לוי ואחר שלא היה אפשר להביא ממקום שהיה המבול שאפילו אצטרובלין [פי' רחים התחתונה הקבוע בקרקע] של רחים נמחו . מכ"ש זית . אעפ"כ כרבי לוי [ידי משה] : **שערי ג"ע נפתחו לה** אין זה פתיחת שער ממש כי למה יהיה סגור בבריח ודלתים . אלא כלומר שניתן לה מקום ליכנס ולא הוזקה בכרובים ולהט החרב [יפ"ת] : **אילו מג"ע הביאה כו'** כלומר דבשלמא אי מא"י הביאה אע"פ שיש אילנות חשובים מזית לא קשיא . דרוב עצי א"י זתים . אבל אי מג"ע דרובא דאילנות ג"ע מבעלי הריח וקנמון ואפרסמון הטוב מאד וכדומה ה"ל להביא מהם . כי אפילו הבעל חי יבחין בהבדל הזית מבעלי הריח החשובים כל כך וה"ל להביא מהם שהם הרוב [יפ"ת] : **ובלסמן** עץ בלסמן גדל בעיר יריחו אשר נקרא פתח יריחו על שם הריח . תרגום בפסוק הדודאים נתנו ריח איתבסם קדמאי כריח בלסמון [מוסף הערוך] : **ואמרה לו מרי נח כו'** אף דודאי היונה אינה בת דיעה . אך כל מה שאנו **לומדים דבר** אחד מאיזה דבר . חשוב כאילו שיעצו ממנו אותו דבר שלומדים ממנו . לכן כיון שהיונה תפסה עלי זית בפיה אף שהוא דבר מר . אף שנח וודאי היה נותן לה דברים טובים . לומדים אנו ממנה שיותר טוב דבר מר ולקבל מהקב"ה . מדבר מתוק ולקבל מב"ו . שהרי לקחה דבר מר משום שהיה המר מתוק לה לפי שהיה מאת הקב"ה . וזהו שאמר אלא רמז רמזה לנח ואמרה כו' [נחלת יעקב] : **מר מזה** היינו עץ הזית עצמו ועליו שהם מרים . לא הפרי . (ג) **שעיניה כעורות כו'** נראה שזה קאי על עיניך יונים . וכמו שדרש לעיל עיניך הם הסנהדרין והצדיקים . שכל זמן שהיו בישראל סנהדרין יושבין בלשכת הגזית היו ישראל בשלימות והאומות כיונה הזו תמה וצנועה . ועיין בענף : **והאשה הזאת כו'** זה נדרש על תיבות מבעד לצמתך ומבעד הוא לשון לפנים . וצמתך לשון דבר המצומצם השער שלא יפריח לצאת . שקושרת ומצמצמת שערה לאחוריה . והוא השער שבסוף הראש . וז"ש והאשה הזאת כשקושרת שערה לאחוריה לכיס מן השבכה והוא תכשיט לה . כך כו' : **נראין מצומדין** דבוקים לארץ וקטנים ושפלים . וכשיושבין בדין הם מראים רוחב חכמתם וחריפותם כזה הרב של צפורי והוא רב הונא כדלקמן סי' ד' . והמעריך כתב פנ"ל נראין מצומתין והם מרווחין כהדין בי מדרשא רבה דרבי הונא דציפורי . ופי' מצומתין מקובצים ודחוקים עכ"ל . או אפשר פנ"ל והן מרויחין . ר' הונא רבה דצפורין ור' לוי אמרו לשון כו' וכן נראה מספר אות אמת : **לשון ערבי הוא כו'** פי' בערבי כשרוצה לומר למי הרווח לי הוא אומר לו מבעד לי : **הר שגלשתי מתוכו** עשיתי אותו גל ועד לאו"ה . כנ"ל [מת"כ] ור"ל שהמדרש מפרש שגלשו שנקרחו [נבח מתורגם גליש] ופשטיה דקרא שערך נאה ומבהיק בזוהר ולבנונית כשער עזים לבנות שיורדות מן הר גלעד [וכשיורדות מן ההר נתגלה ההר נקרח ונתמרט מהם] ויחד הר זה יותר משאר הרים ע"ד שאה"כ ומקנה רב היה לבני גד ובני ראובן ויראו את ארץ יעזר וארץ הגלעד והנה המקום מקום מקנה . והמדרש מפרש הכתוב שמשבח לכנסת ישראל שערך נאה ומבהיק בזוהר ולבנונית כשער עזים לבנות [והוא משל על זה שנתלבן עונותם שנמחלו] כשנגלשו ונקרחו מהר גלעד ר"ל כשנגלו מן הים ונקרא הים הר ע"ד נצבו כמו נד נוזלים . וקראו גלעד על שנעשה גל ועד לאו"ה שהביטו אותם לי ושמתי מעשי בשבילכם . ויראו אתכם כמו שנאמר שמעו עמים ירגזון וגו' . ורבי יהושע דסכנין מפרש שגלשו שנשקפו ונראו וכמו שפי' האבן עזרא . וזהו שאמר טורא דאתנהרתון מן גווה . והמדרש הביא ראיה לדברי ת"ק שפירושו שנקרחו משום דלשון בני אדם דהאשה הזאת כששער שלה סגין פי' מרובים . היא עבדא ליה גלשין גלשין וכו' המעריך שבני העיר שנתלשין מראשה ע"י המסרק נקראין גלשין . הרי שגלשין פי' קרחים . וגם מביא ראיה לדברי רבי יהושע דסכנין מלשון בני אדם הדא בוצינא כד הוא לפי טבעיות הוא עבד גלשין גלשין כן גרס המעריך ופי' הנר הזה כשהוא מאיר הפתיל הוא עושה שלהביות גדולות . לפי כמו לאבי"י בלשון יוני מאיר עכ"ל [ומסיים ומת"כ כתב שבוסים] ומה שאמר המדרש ומה הגלשה הגלשתי מתוכו זה אמר לשני הפירושים לר' יהושע פירושו ומה אתנהרתי

מתוכה

הרחצה. רבי בר כהנא אמר בשם ר' יהודה בר' אלעאי ט לפני השירה כתיב (שופטים ו) ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה'. לאחר השירה כתיב (שם ו) ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה'. תחלת עשיה. אלא כבר מחלה שירה לשעבר. כיוצא בדבר אתה אומר (ש"ב כג) ואלה דברי דוד האחרונים. י והראשונים היכן הם. אלא כבר מחלה שירה לשעבר. שכלם מתאימות שהיו כולן מותאמים בין שכינה למלאך. הה"ד (שמות יד) ויסע מלאך האלהים ההולך וגו'. ושכולה אין בהם שלא ניזק אחד מהם. כחוט השני שפתותיך בשעה שאמרו את השירה (שם טו) אז ישיר משה. ומדברך נאוה. שמראין באצבע ואומרים (שם) זה אלי ואנוהו. באותה שעה התחיל משה משבחן כפלח הרמון רקתך. יא הריקן שבכם רצוף מצות כרמון הזה. אין צריך לומר מבעד לצמתך על הצנועין והמצומתין שבכם. כמגדל דוד צוארך. מה שגידל אתכם דוד בספרו. ומה גידל אתכם דוד בספרו. (תהלים קלו) לגוזר ים סוף לגזרים. בנוי לתלפיות. מהו לתלפיות ספר שאמרו לו פיות הרבה. יב עשרה בני אדם אמרו ספר תהלים. אדה"ר. ואברהם. משה. ודוד. ושלמה. על אילין חמשה לא איתפלגון. אילין חמשה אחרנייתא מאן אינון רב ור' יוחנן. רב אמר אסף. והימן. וידותון. ושלשה בני קרח. ועזרא. ר' יוחנן אמר אסף והימן וידותון אחד. ושלשה בני קרח א'. ועזרא. על דעת רב אין אסף בכלל בני קרח. על דעת רבי יוחנן הוא אסף דהכא הוא אסף דתמן. אלא ע"י שהיה בן תורה זכה לומר שירה עם אחיו. חכה לומר שירה בפני עצמו. על דעת רב אסף אחר הוא שנא' (ד"ה א כה) ע"י אסף הנבא ע"י המלך. רב ור' יוחנן. רב אמר לידותון הנבא על הידותון על הדינין שעברו עליו ועל ישראל. ר' יוחנן אמר לידותון הנבא על הדתין על הדינין שעברו עליו ועל ישראל. ר' הונא בשם ר' אחא אע"פ שעשרה בני אדם אמרו ספר תהלים מכולהון לא נאמר על שמותם אלא ע"י דוד מלך ישראל. יג משלו משל למה"ד לחבורה של אנשים שמבקשת לומר הימנון למלך. אמר להם המלך כלכם נעימים כלכם חסידים כלכם משובחין לומר הימנון לפני. אלא איש פלוני יאמר ע"י כלכם. למה שקולו ערב. כך בשעה שבקשו עשרה צדיקים לומר ספר תהילים. אמר להם הקב"ה כלכם נעימים וחסידים ומשובחים לומר הימנון לפני. אלא דוד יאמר ע"י כלכם. למה שקולו ערב. הה"ד (ש"ב כג) ונעים זמירות ישראל. ר"ה בשם ר' אחא אמר מי מנעים זמירותיהם של ישראל דוד בן ישי. אלף המגן תלוי עליו יד כל אותן האלפים והרבבות שעמדו על הים והגנתי עליהם לא הגנתי עליהם אלא בזכות אותו שבא לאלף דור. כל שלטי הגבורים להביא מי שהוא עומד וישלוט ביצרו ויתגבר על יצרו כגון משה בשעתו דוד בשעתו עזרא בשעתו כל דורו נתלה בו. וע"י מי נקרע לכם ים סוף ע"י שני שדיך אלו הם משה ואהרן: (ד) ר' יוחנן פתר-קרייה בישראל לפני הר סיני. עדר שעמדו על הר סיני לא היו עומדים באלירא. מבעד לצמתך שהיו מצמצמין עצמן על כל דבור ודבור ולא היו עומדין באלירא. אלא ביראה ורתת וזיע. ר' אבא ב"כ בשם ר' יוחנן מייתי לה מן הכא. כתיב (ישעיה ס) כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והגוים חרוב יחרבו מחורב נחרבו טו נטלו אפופסים שלהם למיתה. שערך כעדר העזים. ר' יהושע בשם ר' לוי אמר טורא דאתגרירתון מן גווה. הר שגלשתם מתוכו. עשיתי אותו גל ועד לאוה"ע. איזה זה. זה הר סיני. ומה הגלשה הגלשתן מתוכו. שניך כעדר הקצובות מילין קצובין רמ"ח מצות עשה. ושס"ה מצות לא תעשה. שעלו מן הרחצה שהיו כולן מרוחצין מן העונות. ר' אחא ור' משרשיא בשם ר' אידי אומר בכל טז המוספין (במדבר כח) ושעיר עזים אחד לחטאת ושעיר חטאת. אבל בעצרת אין כתיב חטאת ללמדך שלא היה בידם לא חטא ולא עון. שכלם מתאימות. יז א"ר יוחנן ביום שירד ה' על הר סיני ליתן תורה לישראל ירדו עמו ששים רבוא של מה"ש. וביד כל אחד ואחד מהן עטרה לעטר את ישראל לכל אחד מישראל. ר' אבא ב"כ בשם ר' יוחנן ק"כ רבוא של מה"ש ירדו עם הקב"ה לסיני. אחד מלבישו עטרה. ואחד חוגרו זוני. מהו זוני. ר' הונא רבה דציפורי אמר יח זונם. המד"א (איוב יב) מוסר

מלכים

יד יוסף ט שוח"ט מזמור י"ח. ילקוט בשלח רמז ס'. ואגדת שמואל ר"פ כ"ט : י ילקוט ש"ב סי' כ"ג. ותד"א : יא ילקוט סס"ט. עירובין פ"ב דף י"ט. ולקמן פ' ז סי' ד'. ולקמן פ"ו סי' י"ב : יב קהלת רבה פ"ז סי' ל"ט. ב"ב דף י"ד. שוח"ט מזמור א'. ילקוט סס"ט : יג ילקוט ש"ב סי' כ"ג : יד ילקוט שס"ט : טו במד"ר פ' א' סי' ט'. ילקוט ישעיה סי' ס'. ילקוט תהלים רמז תשנ"ו : טז ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח : יז ש"ר פ' נ"א סי' ו : יח ש"ר פ' מ"ה סי' א', ובשם כ"א סי' ו'. אסר בגלתים דף כ"ג. במד"ר פ' פ"ו :

מתנות כהונה

סוף ואי לא דמסתפינא אמינא שכל זה מן ור' יהושע עד ומה נלשה שכל יתיר הוא ומקומו הוא לקמן בפסוק כמגדל ודו"ק: תחלת עשייה. כלומר כתיב ויעשו בני ישראל כאילו הוא תחלת עשייה והלא בכבר שמים עשו והוסיפו תהלת עשייה אלא כבר מתחלה גרס: מותאמים גרס: ההולך וגו'. גרסי': ה"ג רצוף מלוא כרמון: כמגדל דוד. שאמרוהו גרס: לא אתפלגון. אין חולק בהם דאליבא דכ"ע אלו החמשה הם מאותן עשרה שאמרוהו: מאן אינון גרס: אסף והימן ט'. נירסא זו אינה מסכמת עם הבבלי בפ"ק דב"ב ואין כל חדש וה"ג במדרש קהלת בפסוק החכמה תעוז לחכם: אסף הימן וידותון. הרי ג': ה"ג ושלשה בני קרח א': הוא אסף דהכא כתיב מזמור לאסף הוא אסף האמור בבני קרח: ה"ג על דעת רב אסף אחר הוא: הנבא על ידי המלך בני אסף היו ממונים על השיר על יד אסף הנבא וגו' משמע דאחר הוא : ה"ג שנאמר על יד אסף הנבא ע"י המלך ופסוק הוא בדברי הימים א' כ"ה : על הדינין כו' : לידותון הנבא גרס השוב והיפה הוא להגיה דרב אמר לידותון ממש ר' יוחנן כו' אבן במדרש קהלת גרס כמו כאן ובספר אות אמת הביא נירסות שונות בענין זה ולא מצא קורת רוח לכולם : ומשובחים גרס: ה"ג אותו שבא לאלף דור : כל שלטי הגבורים להביא כל מי כו' ועיין לקמן ע"ב ובילקוט : באלירא. בשמחה ובקלות ראש עיין בערוך ערך אלירא : מייתי לה מן הכא ס'. בחוזק יש ליישב מה בא ללמדנו ועל המעיין לעיין וכרים במדבר רבה ובילקוט תלים מזמור ס"ח הביאו על השמות שנקראו הר סיני : קצובין מכוונים שס"ה לאוין כנגד שס"ה ימות החמה וכנגד שס"ה גידין רמ"ח עשין כנגד רמ"ח איברים: זוני. מצור נלגל נאה ועיין בש"ר פ' כ"א ולקמן בפסוק מגלשי השומרים ובאיכה בפסוק מה אעידך: רבה דציפורי גרסי' ועיין לעיל

סוף

ענף יוסף

לא היו מתקיימים מפני הקטרוג כנ"ל. בשם מדרש הנביר. אבל מ"מ לאחר קריעת ים סוף שוב כבר עמוד האש לפניהם לילה ואעפ"כ שהלכו במקום סכנה נחש שרף ו.קרב והשטן מקטרג בשעת הסכנות לומר דלאחר ק"ס מי לא הוי אחד קטרוג מפני כפ"י השירה נמחל עונם הקודם. והוי כוונת המאמר שלבניש שני כו' נמחל עונותיכם. והא ראיה שנמחל עונותיכם ע"י השירה דהרי היו כולם מתאימים בין השינה למלאך בזמן ק"ס כדי שיהיו ישראל בהנהגת החסד של הקב"ה. והמצרים בהנהגת הדין של המלאך כמו שאמר עמוד האש היה בתדרגות הדין. וא"ל מיקשי מדוע אח"כ שוב הלך המלאך לפניהם כדרך שנאמר נעמוד האש לילה וניטלו מקטרוג הדין של שר מצרים כלנו עובדי ע"ז כו' אלא צריך לומר שעל ידי שירה היה כבר נמחל להם עונם [מס"ק] :

שלא

עץ יוסף

מתוכם. ולמ"ק פי' ומהו הקרחה כלומר מהו הדבר שלקחתי מאתם שירה נמצא שהר לקרח ימורם ממנו : שעלו מן הרחצה רבי ב"כ כו' ר"ל שמפרש שע"י השירה שאמרו על הים נתרחצו מן העונות שלהם שנמחלו להם : מחלה שירה לשעבר ואף בשירת הים נמחל מהם שאמרו על ים וכ"ה באגדת שמואל ר"פ כ"ט במאמר זה ע"ש. ועיין שוח"ט מזמור י"ח : תחילת עשייה כלומר כתיב ויעשו בני ישראל כאילו היא תחילה עשייה. והלא בכבר סימים שעברו עשו והוסיפו : רקתך הריקן שבכם כו' פי' רקתך הוא העגול של פנים שחלק בלא שער והם שאר העם. והוא שאמר הריקן שבכם רצוף [פי' מלא] מצות כרימון הזה. שלפי שהרקתך בלא שער לזה דימה לה שאר העם הריקנין ואמר שהם כרימון [הגר"א] וכתב בספר שירה לדוד שרמז דבר פליאה בספרים אשר בתוך הרימון יש תרי"ג גרעינים נגד תרי"ג מצות : מבעד לצמתך על הצנועין כו'. ור"ל שהגר"א מפרש מבעד לצמתך פי' שהם תחת הת"ח וסרין למשמעתם כל מה שאומרים להם הת"ח. לצמתך הם הת"ח שנקראים צמח לפי שהם מצמתים ודבוקים להקב"ה. ח"ש המדרש כיון שהריקנין מלאים מצות כרימון כ"ש הצנועים והמצומתים שבכם : לגוזר ים סוף לגזרים וגומר והעביר ישראל בתוכו. והזרע אברהם כתב ח"ל שמעתי שהוא מעות וה"ג בספרו ואמר למכה מלכים וגו' ועיין בו מה שכתב ביאורו של הגירסא המחדשה : אדה"ר כגון גלמי ראו עיניך. ולי מה יקרו רעיך אל אדה"ר אמרו [רש"י ב"ב דף י"ד] גם מזמור שיר ליום השבת אף בב"ר ובשוח"ט שאדה"ר אמרו : ואברהם דאיתן האזרחי זה אברהם [רש"י] : משה תפלה למשה איש האלהים וכל י"א מזמורים כסדרן [רש"י] : ושלמה דכתיב לשלמה אלהים משפטיך למלך תן : לא אתפלגין אין חולק בהם דאליבא דכ"ע אלו ה' הם מאותן עשרה שאמרוהו : רב אמר אסף והימן וידותון ג' ושלשה בני קרח אחד ועזרא. ר' יוחנן אמר אסף והימן וידותון אחד ושלשה בני קרח ג' ועזרא. כצ"ל. ור"ל שרב ס"ל שאסף המבורר הנזכר בד"ה הוא מבני גרשון. ועליו נאמר מזמור לאסף. אבל בן קרח אביאסף שמו כרוב המקומות. וידותון דכתיב למנצח לידותון שם נביא. ושלשה בני קרח דכתיב שיר מזמור לבני קרח ראשונים לאחד. ועזרא אחד [ועיין מ"ש לקמן] ורבי יוחנן אמר אלו השלשה אסף הימן וידותון שחשב רב לשלשה אינו נחשב אלא לאחד. משום שאסף בן קרח היה. ואף שבן קרח נקרא אביאסף. יתכן שקצר כאן וקראו אסף. ואע"פ שבני קרח חברים יחד ברוב המקומות. ס"ל לר"י ע"י שהיה בן תורה זכה לומר שירה עם אחיו וזכה לומר שירה בפני עצמו. והא דדחקו לר"י לומר כן משום דכתיב במזמור לאסף ואני כמעט נטיו רגלי וגו' שר"ל כבר הייתי מטרה עם אחי בניהם כדאי' בויקרא רבה ס' י"ח כלומר כמעט הייתי נופל בניהם אצל אבי. הרי שבן קרח היה. ולא ס"ל לפרש שהוא דרך משל על נפילתו במעות המינות. וידותון ס"ל לר"י דלאו שם נביא הוא כדלקמן. א"כ הימן ושלשה בני קרח ועזרא הרי ה'. וע' בשוח"ט מזמור א' ובקהלת רבה פ"ז סי' ל"ט ובב"ב דף י"ד : ועזרא בספר אות אמת כתב לא דחשיב עזרא היא שינוי מפורסם עכ"ל. ולי אפשר ס"ל במקום עזרא מלכי צדק. כדכתיב נאם ה' לאדוני שב לימיני וכל המזמור כדאי' בב"ב ובריש שוח"ט : רב אמר לידותון ממש. ור' יוחנן אמר. כצ"ל וכן הוא בקהלת רבה : הימנין פי' בלשון יוני וכומי שיר של שבח [מוסף הערוך] : למה שקולו ערב הה"ד נאם דוד בן ישי וגו' ונעים זמירות ישראל כצ"ל. בזכות אותו שבא לאלף דור. תלוי עליו כל שלטי. כצ"ל: שדיך אלו הם משה ואהרן שהיו מניקים לישראל כשדים : (ד) פתר קרייה כו' הר סיני וכך פי' הכתובים לפי דרש זה הנך יפה רעיתי אשר אתה קבלת את התורה בהר סיני. עיניך יונים אשר כמו יונה מכיר בן זוגה כך אתה מכיר אותי שלא להחליף באלקים אחרים. מבעד [לשון עדי] אשר עדי וקשוט התורה והמצות לצמתך להתחברותך אשר היא מחוברת בך. וכמו שפי' השירה לדוד : לפני הר סיני שערך כעדר העזים עד שעמדו על הר סיני לא היו עומדים באלירא. שהיו מצמצמין. כצ"ל. שמפרש שערך כינוי לישראל. וקאמר שישראל שעמדו לפני הר סיני לא היו עומדים באלירא פי' בקלות ראש ומבולבל. אלא היו עומדים ביראה ורתת וזיע ומצמצמין עצמן מחוברים יחד כמו עדר העזים שהולכים מחוברים יחד. ולא עברו על מאמר הקב"ה שאמרו לכם עלות בהר וגו'. וכן רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות וגו'. אבל האומות שלא רצו מן הקב"ה ולא קבלו את התורה גזר עליהם לא תהיה כל שמה. וזה שאמר. ר' אבא ב"כ בשם ר' יוחנן מייתי לה מן הכא כו' מחורב נחרבו ר"ל על שלא קבלו התורה מחורב. לכן נחרבו גזר עליהם ההרג. וזהו שאמר נטלו אפופסים [פי' גזר דין. וכן הוא בלשון יוני. מוסף הערוך] שלהם למיתה. על שמעם הדברות בקלות ראש ולא קבלו אותם : למיתה. הוי שערך כעדר העזים. שגלשו מהר גלעד ר' יהושע בשם ר"ל אמר טורא. כצ"ל : טורא דאתגרירתון מן גווה. מתרגם שגלשתם שנתקפו ואתגרירתם. וקאמר ומה הגלשה הגלשתן מתוכו. ומה אתגרירתם מתוכו. וקאמר שניך כעדר הקצובות מילין קצובים רמ"ח מצות. וקאמר שניך כי שירים כלמס מרמזים על ע"ב פליאות החכמה שהם כלל כל התורה. ולכן נקראים ישראל שהם מכלה אשר ר"מ שלמים ומהם שנחנו החכמה. ולכן מסיים כי חכמה מרמז על החסדים בסוד לבן. כמו שכתב בספר שירה לדוד : בעצרת א"כ חטאת אלא שעיר עזים אחד ולא כתיב לחטאת : שלא היה בידם כו'. וח"ל ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח ובעצרת אין כתיב חטאת אמר להם הקב"ה מכיון שקבלתם אתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתם מימיכם ע"כ. וכתב יפה"מ שבכל שנה ושנה בעצרת הוא כיום אשר עמדו לפני הר סיני ומקבלים התורה מחדש. ובזה"ק שבכל שנה זכה לעטרות. ולדברי ר' אבא ב"כ במס' אין חטאת ביום הזה עכ"ל. וכן כתב הרוקח ס' רצ"ה שאף בזה"ז בכל חג עצרת שמקבלים עליהם עול תורה נמחלים להם כל עונותיהם ע"כ. וכו' חמה שאמר הגמלה פי' שעלו מן עונותיהם. ולכן מ"ש היה שלהם : כדתנא הזכו וגו' : שכולם מתאימות א"ר כו'. לדברי ר' יוחנן שאמר מתנו לכל אחד מישראל נתנו ב' מלאכים שכולם מתאימות לבנן ומאם גם אם להם לאם ערכו בעבורי כלומר תמימות כל אחד מהם זכה לעטרה. ולדברי ר' אבא ב"כ שאל אחד קיבל ב' ויקשם מתפסק מתאימות לכן תאומים. אז מכסם שלדברי קינים מתפרק מהאימות לבן תאומים.

וכ"ל

מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם. ושכולה אין בהם שלא היה ניזוק אחד מהם. כחוט השני שפתותיך. זה הקול שלפני הדבור. המד"א (שמות כד) ויען כל העם קול אחד. ומדברך נאוה. זה הקול של אחר הדבור. שנא' (דברים ה) וישמע ה' את קול דבריכם וגו' (שם) ויאמר אלי שמעתי את קול דברי וגו'. הטיבו כל אשר דברו מהו יט הטיבו כל אשר דברו. ר' חייא בר אדא ובר קפרא. חד אמר הטבה כהטבת נרות. וחד אמר הטבה כהטבת הקטורת. באותה שעה התחיל משה מקלסן כפלח הרמון רקתך כ הריקן שבך רצוף הוא תורות כרמון הזה. ואצ"ל מבעד לצמתך על הצנועין שבכם ועל המצומתין שבכם. כמגדל דוד צוארך מה שגדל אתכם דוד בספרו. ומה גידל אתכם דוד בספרו (תהלים סח) אלהים בצאתך לפני עמך מה כתיב בתריה ארץ רעשה וגו'. וכן (שופטים ה) הרים נזלו מפני ה' וגו'. שאין ת"ל זה סיני מפני ה' אלהי ישראל. בנוי לתלפיות ספר שאמרוהו פיות הרבה. אלף המגן כל אותן האלפים והרבבות שעמדו לפני הר סיני והגנתי עליהם לא הגנתי עליהם אלא בזכות אותו הבא לאלף דור. ולא אתם בעצמיכם נתליתם בו. אלא כל שלטי הגבורים שכל מי שיעמוד וישלוט ויתגבר על יצרו. כגון משה בשעתו דוד בשעתו עזרא בשעתו כל הדור נתלה בהם. ועל מי נתן התורה ע"י שני שדיך אלו משה ואהרן: (ה) ר' יצחק פתר קרייה במלחמת מדין. שערך כעדר העזים עדרים שהלכו למלחמת מדין לא הלכו אלא בזכות משה ופנחס. הה"ד (במדבר לא) ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאת וגו'. שגלשו מהר גלעד. הר שגלשתן מתוכו עשיתיו גל ועד לאוה"ע. איזו זו כא זו מלחמת מדין. ומה הגלשה הגלשתן מתוכו. שניך כעדר הקצובות מילין קצובין. י"ב אלף בנדבה. וי"ב אלף במסירה. שנא' (שם) וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה. א"ר חנניה בר יצחק בי"ב אלף הלכו למלחמת מדין. שעלו מן הרחצה רב הונא אמר כב שלא הקדים אחד מהן תפלין של ראש לתפלין של יד. שאילו הקדים אחד מהן תפלין של ראש לתפלין של יד לא היה משה משבחן. ולא היו עולין משם בשלום. הוי אומר שהיו צדיקים ביותר. שכלם מתאימות. שבשעה שהיו נכנסין זוגות זוגות אצל האשה. היה אחד מהם מפחם פניה. ואחד מהם מפרק נזמית. והיו אומרים להם אין אנו מבריותיו של הקב"ה שתעשו לנו כך. והיו ישראל אומרים להם לא דייכם שנטלו שלנו מתחת ידיכם. הה"ד (במדבר כה) ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם. ושכולה אין בהם שלא נחשד מהם אחד בעבירה. כחוט השני שפתותיך בשעה שאמרו למשה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש לערייה ולחטא. ומדברך נאוה שאמרו לו (שם לא) ונקרב את קרבן ה'. כג אמר להם משה דבריכם סותרים זה את זה. אמרתם ולא נפקד ממנו איש לעריה ולחטא. ואמרתם ונקרב את קרבן ה'. אילו לא חטאתם קרבן זה למה. אמרו לו רבינו משה זוגות זוגות היינו נכנסין אצל האשה. והיה אחד ממנו פחם פניה. ואחד מפרק נזמיה. אפשר שלא הזיע יצה"ר קימעה. על אותה הזיעה של יצה"ר. אנו אומרים להביא קרבן. באותה שעה התחיל משה משבחן. כד כפלח הרמון רקתך רקנין שבכם רצופים מצות ומע"ט כרמון הזה. כה שכל מי שבא עבירה לידו וניצל ממנה ולא עשה איתה. מצוה גדולה עשה. ואין צריך לומר מבעד לצמתך על הצנועין ועל המצומתין שבכם. כמגדל דוד מה שנידל אתכם דוד בספרו ומה גידל אתכם דוד בספרו (תהלים קלו) לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ונתן ארצם נחלה. בנוי לתלפיות ספר שאמרוהו פיות הרבה. אלף המגן תלוי עליו כל הרבבות והאלפים שהלכו למלחמת מדין והגנתי עליהם לא הגנתי עליהם אלא בזכות אותו שבא לאלף דור. ולא אתם בעצמכם נתליתם בו אלא כל שלטי הגבורים כל שעומד ושולט ומתגבר ביצרו קרוי גבור כגון משה בשעתו. דוד בשעתו. עזרא בשעתו. כל דורו נתלה בהם. וע"י מי נעשית מלחמת מדין ע"י שני שדיך ע"י סנדרנא משה ופנחס: (ו) ר' הונא פתר קרייה בירדן. שערך כעדר העזים עדר שעברו את הירדן לא עברו אלא בזכות אבינו יעקב הה"ד (יהושע ד) והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן ר' הונא אמר ישראל סבא. ר' כו יודן בשם ר' יוחנן בשלשה מקומות מצאנו בתורה בנביאים בכתובים שלא עברו ישראל הירדן

יד יוסף יט לעיל פ"ב סי' ל"א. ויקר"ר פ' ל"ב. קהלת רבה פ"י: כ לעיל סי' ג' וש"נ: כא שנלחמו של מדין בעבר הירדן שהוא ארץ גלעד (רש"י): כב לקמן פ"ו סי' י"ב: כג מסכת כלה פ"א. שבת פ"ז דף ס"ד ע"א: כד לקמן סי' ו' וסוף סי' ז'. ולקמן פ"ו סי' י"ב. ילקוט בלק רמז תשס"ו: כה עיין סוף מסכת מכות. כו ב"ר פ' ע"ז סי' ד'. ילקוט יהושע רמז ע"ו. ילקוט ישעיה רמז ש"ו. פ"ק דף ח' ע"ב:

ענף יוסף

(ה) [שלא הקדים אחד מהן תפלין של ראש כו']. יבואר ע"ז מה שהובא ברכ"ת בשם המדרש וז"ל וטרף זרוע אף קדקד וטרף זרוע בזכות תפלין שבזרוע. אף קדקד בזכות תפלין שבראש ע"כ. ולפ"ז מדוקדק הפסוק שהזכיר תחלה זרוע ואח"כ קדקד. לפי דקאי על תפלין שבזכותם היו מנצחים במלחמה כנ"ל. וכיון שצריך להקדים תחלה תפלין של יד לשל ראש לכך מזכיר תחלה זרוע כו' והטעם שבזכות התפלין מתגברים ונוצחין במלחמה. הוא לפי מה שאחז"ל מנין שהתפלין עוז הם לישראל דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' וכו' ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפלין שבראש וכתיב ויראו ממך. וזהו פי' הפסוק ה' עוז לעמו יתן ר"ל כשהם מן הנקראים עוז כנ"ל לכך יברך את עמו בשלום. לפי שכל אוה"ע יראים מהם כנ"ל. ולפ"ז כשהיו ישראל יוצאין למלחמה היו צריכין ליזהר ביותר במצות תפלין שבזכותם יתגברו וינצחו במלחמה. ובזה יבואר מדרש הנ"ל שאילו הקדים אחד מהן תפלין של ראש לשל יד לא היה משה משבחן שהעיד עליהם התורה שאמרו לא נפקד ממנו איש שהוא מהיות צדיק הנקרא איש כפי' האלשי"ך ואם לא היו נזהרים במצות תפלין שהיא צריכה עיקר במלחמה כנ"ל לא היה משה משבחם כנ"ל. ולא עוד אלא שלא היו יוצאין משם בשלום שלא נפקד מהם איש כפי פשוטו. כי שהנצחון והשלום בזכות תפלין כנ"ל: [אפשר שלא הזיע יצה"ר קימעה כו'] נראה מ"ש אפשר כו' קימעה לאו למימרא שהרהרו בעבירה ביום ובאו לידי קרי בלילה. דאין עבירה יותר מזו ועליה נקרא רע כדאי' בזוהר אלא מ"ש אפשר שלא הזיע יצה"ר הוא הצפיה ראשונה בהכרח כדאמר החכם אם ראית לא תסתכל. ואף על זה פקחו עיניהם. וזהו שאמרו אפשר שלא הזיע היצה"ר קימעה בהכרח הבטה ראשונה. והביאו גם על זה קרבן. והפיר נראה פה שבכולם מתאימות שלא הסתכלו כנגד ידוע כי אילו היו בהם כ"י אחד שהסתכלו ובאו לידי קרי היה צריך לצאת חוץ למחנה עד לפנות ערב והיו יושבים כלם מתאימות יהיו תאומים [בצת אמת]:

מתנות כהונה

סוף פסוק הנך יפה: **כהטבת נרות**. כך היו דבריהם מקובלים לפניו: רעשה וגו' גרסינן: **הרים כו'**. פסוק הוא בשופטים ה': **מפני ה' וגו'**. גרס: **שאין ת"ל זה סיני כו'**. שהרי נאמר הרים נזלו וגם סיני בכלל אלא אלו ישראל שנתיילדו תחת הר סיני לפני ה' והוא גדולה וכבוד להם: **לאלף דור**. ר"ל מרע"ה וכל גדול הדור המקיים התורה שנתנה לאלף דור: **ולא אתם כו'**. כלו' לאו דוקא אתם לבדכם קיימים בזכותו של מרע"ה אלא כל כו' ועיין לעיל ע"א: **י"ב אלף**. עיין בפרשת מטות וגם בתנחומא ה"ג בזכות משה ופנחס הה"ד וישלח אותם משה אלף למטה אותם ואת פנחס ועיין בילקוט בשם ספרי בפ' מטות: **זוגות זוגות**. והוא מתאימות: **מפחם** עיין לעיל בפסוק אל תראוני ולקמן בפסוק שניך: **לערייה** לערוה: **שכל מי כו'**. עיין בסוף מסכת מכות דיליף ליה מקרא: ה"ג נחלה בנוי לתלפיות ספר שאמרו כו': **סנדרנא**. סנהדרין

מוסב

סס

עץ יוסף

ור"ל כמו העדר כשמולידים תאומים שוים בקומה. כך הם היו כולם שוים שלא נפל אחד מהם אלא כולם קבלו מתנות שוות. וע' ביאור הגר"א בפי' ב': זוגם פי' הגורות וע' מה שכתבתי בפ"ד פ' מ"ה: **כהטבת נרות** כך היו דבריהם מקובלים לפניו. ועיין מ"ש לעיל פ"ב סי' ל"א: **ארץ רעשה וגו'** אף שמים נטפו מפני אלהים זה סיני מפני אלהים אלהי ישראל. שאין ת"ל זה סיני שכבר נכלל הוא בארץ רעשה. וגם מיותר מה שסיים מפני אלהים אלהי ישראל שהרי כבר אמר מפני אלהים. וכן קשה בקרא דשופטים ה' הרים נזלו מפני ה' זה סיני מפני ה' אלהי ישראל. שאין ת"ל זה סיני מפני ה' אלהי ישראל. שהרי סיני בכלל הרים הוא וגם כבר אמר מפני ה'. אלא בא לרמוז על מעלת ישראל שנתיילדו תחת הר סיני לפני ה' והו גדולה וכבוד להם: **לאלף דור** ר"ל משה רבינו ע"ה וכל גדולי הדור המקיימים התורה שנתנה לאלף דור [מת"כ]: **ולא אתם כו'** כלומר לאו דוקא אתם לבדכם קיימים בזכותו של מרע"ה אלא כל כו': (ה) **פתר קרייה במלחמת מדין** מפרש הנך יפה רעיתי במצות. הנך יפה במעשים טובים. עיניך יונים כמו עיני יונה כי אם אל בת זוגה כך ישראל שהלכו למלחמת מדין ולא תלו עיניהם בנשי מדין כדלקמן. מבעד לצמתך לית את מגלפת האשה שעל שערה שאינה מסירה ממנה מחמת צניעותה. ומבעד הוא לשון תכסיס. והכוונה שהיו כולם צנועים במלחמת מדין כאשה צנועה שמצנעת שערה תחת המגלפת שמשער באשה ערוה. וקאמר שערך כעדר העזים עדרים שהלכו למלחמת מדין לא הלכו אלא בזכות משה הכוונה לזה דאמרו [ב"ק דף כ"ב ע"א] ר' יעקב אומר עיזא דאזלא בריש עדרא [ופרש"י יש לבעל העדר עז חריף. ודרך העזים להלך בראש והעדר הולך אחריהם] כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא כד רגיז רעיא על ענא עבד לגדא סמיותא [פרש"י לעז התובכת מנקר עיניה ונכשלת ונופלת בבורות והעדר אחריה. כך כשהמקום נפרע מישראל מחנה להם פרנסים שאינן מהוגנין] וישראל שנכשלו בערוה [והוא כינוי לשער כשער באשה ערוה] בשטים ובפרט שבט שמעון שהלכו אחר מנהיגם זמרי ונפלו בשטים. אלולי זכות משה שהיה שקול כנגד כל ישראל ופנחס שקנא קנאת ה' צבאות אז בשטים והיה שקול כנגד כל אנשי הצבא שהלכו למלחמת מדין כמו שאכתוב לקמן לא היו עולים משם בשלום כי היה מתגבר עליהם הקטרוג של שטים שנכשלו אז בבנות מדין וזהו שאמר שערך כעדר העזים שהיו להם מנהיג טוב הם מעלים כולם מבורות ופחתים. כן אע"פ שנכשלו בזנות בשטים מלטו ע"י מנהיגיהם הטובים משה ופנחס: **הה"ד ויקח משה כו'** צריך לעיין היך יליף [א"א]. והתת"כ גרס הה"ד וישלח אותם משה אלף למטה אותם ואת פנחס ע"כ. והכוונה לזה דאי' בספרי סדר מטות [פיסקא קנ"ז] על פסוק זה מגיד שהם שקולים כפנחס ופנחס היה שקול כנגד כולם ע"כ. ר"ל דאל"כ אותם תיבה למה לי [הרא"ס]: **שניך כעדר הקצובות מילין קצובין כו'**. הענין שניך הן עורכי המלחמה וכמש"כ כי הכית את כל איבי לחי שני וגו'. ונאה נקרא מי שרוצה לאבד את חברו בלשון שן. וכן עורכי מלחמה קראן בכנוי זה שאוכלים את אויביהם [הגר"א] וקאמר שניך הגם העורכים מלחמה שהלכו למדין היו קצובות במספר כל אחת לבדה י"ב אלף בנדבה וי"ב אלף במסירה. כעדר שקצובות במנין כל עדר לבדה: **י"ב אלף בנדבה כו' שנא' וימסרו כו'** הכוונה מדכתיב ב' פעמים אלף למטה משמע שמכל שבט היו ב' אלפים והוי כ"ד אלף. וא"כ קשה לכתוב בהדיא שני אלפים למטה. ועוד קשה הא כתיב בקרא וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שנים עשר אלף חלוצי צבא משמע שלא היו אלא י"ב אלף. לכך קאמר דהוקן י"ב אלף נמסרו בע"כ שלא רצו לילך ששמעו שמיתתו של משה מעוכבת מלחמת מדין התחילו מתחבאים אעפ"כ נמסרו על כרחם. וי"ב אלף הלכו מרצונם. לכך פלגינהו קרא אלף למטה אלף למטה. וז"ש הפסוק וימסרו מאלפי ישראל פי' מאותן האלפים שנאמר למעלה שני אלפים לכל שבט אלף למטה שנים עשר אלף בע"כ שהם י"ב אלף. ועיין בספרי שזו דעת ר' ישמעאל: **בי"ב אלף הלכו למלחמת מדין**. וי"ב אלף הלכו לשמור את הכלים. שהם הלכו ברצונם שאין מיתתו של משה תלויה בשמירת הכלים. ועיין בתנחומא: **שלא הקדים כו'** פי' שעלו מן שגגותיהם ורחצו מהם כמ"ש רחצו הזכו וגו' ופתרו אף מכל דקדוקי מצות שלא הקדים כו': **זוגות זוגות** וזהו מתאימות: **מפחם פניה** שלא יתעורר בו תאוה מיופיה. ועיין מ"ש ע"ז בתנחומא סדר מטות. וע' לעיל פסוק אל תראוני. ולקמן פסוק שניך: **שלא נחשד אחד מהם** כמ"ש ולא נפקד ממנו איש שהוא מהיות צדיק הנקרא איש. **לעריה** פי' לערוה: **אפשר שלא** הזיע יצה"ר קימעה היא הצפיה ראשונה שבא לאדם בהכרח כמאמר החכם אם ראית אל תסתכל. ועיין בענף. **שבא עבירה לידו כו'**. מצוה גדולה עשה. והא דאמרינן סור מרע יכול ילך אדם ויתגרה בעבירה ת"ל ועשה טוב עד שיעשה טוב. וי"ל דהתם מיירי שלא בא עבירה לידו. רק יאמר אלך ואנסה ולא יבא לידי עבירה. ע"ז אמר ת"ל ועשה טוב. שאינו יוצא בזה שלא יעשה עבירה. אבל הכא שבא עבירה לידם באותה שעה ובאותה עבירה נופל שחטאו פעם אחת ועבירה גוררת עבירה שהמשחית שנברא מאותה העבירה גורר אותם לידי עבירה זו פעם אחרת. ומ"מ גברו על יצרם ולא עשו אותה לכן נחשב כעושה מצות: **סנדרנא** סנהדרין. ובמוסף זקנים יהללוהו הרגום ובסנהדרין דהכייא ישבחון יתיה. נוסח אחר סיידנא וכן עיקר. ולשון ערבי הוא ופירושו אדונינו [תערוך]: (ו) **פתר קרייה בירדן** מפרש הנך יפה רעיתי במעשיך. הנך יפה במעשה אבותיך. עיניך יונים כמו שאצל היונים העינים שוים כך מעשיכם שוים למעשה אבותיכם שאתם עושים מעשה אבותיכם. מבעד פי' מבפנים לצמתך למת הוא המגלפת של האשה שעל שערה ומטמנת בערוה תחתיו כך ישראל זכות אבות מגין ומכסה עליהם. וקאמר שערך הם ישראל שמכוסים בזכות אבות. הם כעדר העזים שגלשו מהר גלעד שנאמר בו ביעקב וישם את פניו הר הגלעד. ומרמז שלא עברו ישראל את הירדן אלא בזכות יעקב שנא' ט ויעבור את הנהר וישם את פניו הר הגלעד: **עבר ישראל את הירדן** ולא כתיב עברו בני ישראל על כרחך על ישראל סבא קאמר. וה"ק דכיון שעבר ישראל בלכתו אצל לבן

הנה

הירדן. אלא בזכות אבינו יעקב בתורה (בראשית לב) כי במקלי עברתי את הירדן הזה. בנביאים והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה עבר ישראל ישראל סבא. בכתובים (תהלים קיד) מה לך הים כי תנוס הירדן וגו' מלפני אלוה יעקב וגו'. שגלשו מהר גלעד הר שגלשתן מתוכו עשיתיו גל ועד לאוה"ע איזה זה זה הירדן. ומה הגלשה הגלשתם מתוכו שניך כעדר הקצובות ביזת סיחון ועוג. שעלו מן הרחצה א"ר אלעזר בששים אלף נכבשה ארץ כנען. היא דעתיה דר' אלעזר דא"ר אלעזר כל מלחמה שהיא יתירה על ששים אלף מלחמת עירבוביא היא. ר' יהודה בשם חזקיה אמר [כו] כ"מ שנא' כעשר כעשרים כשלשים כארבעים או חסר או יתר. תמן איתמר (יהושע ד) כארבעים אלף חלוצי צבא והכא איתמר (ד"ה א ה) ארבעים וארבעה אלף ושבע מאות וששים א"ר אחא אלף שלם היו והשאר כלו בדרכים. אותן ט"ו אלף איכן הם. אמר להם שומרי כלים היו ולא מנאן הכתוב. שכלם מתאימות שהיו מותאמים בין החלוץ למאסף. הה"ד (יהושע ו) והחלוץ הולך וגו'. ושכולה אין בהם וגו'. שלא היה ניזק אחד מהן. כחוט השני שפתותיך כשאמרו ליהושע (שם א) כל אשר צויתנו נעשה וגו'. ומדברך נאוה שאמרו (שם) כל איש אשר ימרה את פיך. באותה שעה התחיל יהושע [כח] משבחן כפלח הרמון רקתך. הריקן שבך רצוף הוא תורות כרמון הזה. ואין צריך לומר מבעד לצמתך על הצנועין שבכם ועל המצומתים שבכם. כמגדל דוד צוארך במה גדל אתכם דוד בספרו. למכה מלכים גדולים. בנוי לתלפיות ספר שאמרותו פיות הרבה. אלף המגן כל אותן האלפי' והרבבו' שעברו את הירדן והגנתי עליהם לא הגנתי עליהם אלא בזכות אותו הבא לאלף דור. ולא אתם בעצמכם נתליתם בו אלא כל שלטי הגבורים שכל מי שיעמוד וישלוט ויתגבר על יצרו כגון משה בשעתו דוד בשעתו עזרא בשעתו כל דורן נתלה בהן. וע"י מי עברו ישראל את הירדן ע"י שני שדיך אלו הן יהושע ואלעזר: (ז) ד"א מבעד לצמתך שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד. הר שגלשתם מתוכו עשיתיו גל ועד לאו"ה. ואי זה זה בהמ"ק. שנאמר (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשך. מאיכן מורא יוצאה לא מבהמ"ק. הה"א (ויקרא יט) את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו. שהוא [כט] מקודש בחרבנו כשהיה מקודש בבנינו. והרי דברים ק"ו ומה אם למקדשו לא נשא לו הקב"ה פנים. לכשיבא להפרע ממחריביו עאכ"ו. ומה הגלשה הגלשתן מתוכו שניך כעדר הקצובות. מילין קצובין אלו בגדי כהונה גדולה. דתנינן תמן כ"ג משמש בח' בגדים. וההדיוט בארבע בכתונת ובמכנסים מצנפת ואבנט. מוסיף עליו כה"ג חשן ואפוד ומעיל וציץ נזר הקדש. [ל] כתונת היתה מכפרת על שופכי דמים. המד"א (בראשית לז) ויטבלו את הכתונת בדם. וי"א על לובשי כלאים. המד"א (שם) ועשה לו כתונת פסים. מכנסים מכפרים על ג"ע. המד"א (שמות כח) ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה. מצנפת מכפרת על גסי הרוח המד"א (שם כט) ושמת המצנפת על ראשו. אבנט על מה היה מכפר על העוקמנים. טעמא מ"ד על הגנבים לפי שהיה חלול כנגד הגנבים שעושין מעשיהם בסתר. ומ"ד על העוקמנין. א"ר לוי ל"ב אמות היה בו והיה מעקמו לכאן ולכאן. חשן היה מכפר על מטי דין הד"א (שם כח) ונתת אל חשן המשפט. אפוד היה מכפר על עובדי ע"ז המד"א (הושע ג) ואין אפוד ותרפי'. מעיל היה מכפר על לשון הרע. ר' סימון בשם ר' יונתן דבית גוברין ב' דברים לא היה להם כפרה וקבעה להם התורה כפרה. ואלו הן לה"ר וההורג נפש בשגגה. לה"ר לא היה לה כפרה וקבעה התורה כפרה זו המעיל שנא' (שמות כח) והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו וגו'. יבא קול ויכפר על קול לה"ר. וההורג בשגגה לא היה לו' כפרה וקבעה לו התורה כפרה זו מיתת כהן גדול. שנא' (במדבר לה) וישב בה עד מות הכהן הגדול. ציץ היה מכפר על עזי פנים. ומ"ד על הגודפנים. מ"ד על עזי פנים המד"א (שמות כח) על מצח אהרן ולהלן הוא אומר (ירמיה ג) ומצח אשה זונה היה לך וגו'. ומ"ד על הגודפנין והיה על מצחו תמיד ולהלן הוא אומר (ש"א יז) ותטבע האבן במצחו. [לא] כתיב (שם) ויפול על פניו ארצה

יד יוסף [כו] רות רבה פ"ב סי' ד' : [כח] לעיל סי' ס'. ולקמן סוף סי' ד'. ולקמן פ"ו סי' י"ב. ילקוט רמז תתס"ו : [כט] יבמות דף ו' ע"ב : [ל] בבלי זבחים דף פ"ח. ערכין דף ט"ז ע"א. ירושלמי יומא פ"ז. ויק"ר פ"י סי' ו' : [לא] ילקוט ש"א רמז קכ"ו :

מתנות כהונה

מושב זקנים פי' סנהדרי סבי : אלוה יעקב. דייק מדלא כתיב אלוה של יעקב משמע מלפני אלוה ומלפני יעקב או הוא ע"ד שאמרו חז"ל הקב"ה קרא ליעקב אל : ה"ג כארבעים אלף. פירוש לפי האומד נאמר או פחות או יותר : וששים אלף. ולא יותר כדמפרש ואזיל : תמן אתמר. בס' יהושע : ה"ג ושבע מאות וששים : אלף שלם היו. אותן ז' מאות וששים משלימם גם כמה היו אלף אלא שחסרו מהם ב' מאות וארבעים שכלו ומתו בדרכים ושאל ועדיין חסרים ט"ו אלף מששים אלף והיכן הם והשיב שהם היו שומרי הכלים ולכן לא מנאם הכתוב : החלוץ. ראובן וגד וחצי שבט מנשה שעברו חלוצים לפניהם ודן הולך מאחריהם והיה מאסף לכל המחנות ושאר השבטים היו ממוצעים ביניהם : והחלוץ הולך וגו' גרסי' : פיות הרבה. עיין בפסוק כמגדל דוד : ה"ג מוסיף עליו כהן גדול חשן כו' : ה"ג אבנט על מה היה מכפר על העקמנין טעמא מ"ד על הגנבין לפי שהיה חלול כנגד הגנבים שעושים מעשיהם בסתר

עץ יוסף

הנה דבר זה הנעשה בזכותו של ישראל סבא זה ינרום קריעה מפני בניו של ישראל [כלי יקר על ל"ך] : כי במקלי עברתי כו' ודאי אין המקרא יוצא מידי פשוטו וכדפרש"י בחומש שאמר לא היה עמי לא כסף וזהב ומקנה אלא מקלי לבד. ועי"ז אמר ועתה הייתי לשני מחנות. אלא משום דלא קאמר סתם כי ביחידי הלכתי ודקדק לומר כי במקלי עברתי את הירדן הזה דיש דרמיז ביה נמי שנתן מקלו בירדן ונבקע וכפרש"י בחומש בשם המדרש. ובודאי לא נעשה גם זה בחנם אלא להיות סימן לבניו לפי שבזכותו נבקע הירדן לבניו [מה"ק] : מלפני אלוה יעקב ומאי שנא דכתיב הכא אלהי יעקב מאלהי אברהם ויצחק. או אלוה שמשה. אלא לרמוז לזכות יעקב [יפ"ת]. או דייק מדלא כתיב אלוה של יעקב משמע מלפני אלוה ומלפני יעקב. או הוא ע"ד שאחז"ל הקב"ה קרא ליעקב אל [מת"כ] : ומה הגלשה כו' ביזת סיחון ועוג. מפרש שכך הן עורכי המלחמה שנקראים בכנוי זה על שאוכלים את אויביהם. ועדרים קצובות במספר. כן הם מילין קצובים ביזת סיחון וביזת עוג. וקאמר שעלו מן הרחצה ולא פי' ע"ז כלום משום שהוא סומך על מה שאמר לעיל שהיו מרוחצים מן העונות : אמר ר"א בס' אלף כו' שהוא מפרש כעדר הקצובות כמו שהעדרים קצובות במנין כך היו קצובים במנין ששים אלף כמו שאמר לקמן בסמוך כל מלחמה שהיא יתירה כו' : בס' אלף כו' בס' אלף מבני ראובן וגד וחצי שבט מנשה. ודרש הא דכתיב [במדבר ל"ב] אם יעברו ב"ג וב"ר וגו' ונכבשה הארץ לפניכם היינו ע"י ב"ג וב"ר וחצי שבט מנשה שהם החלוץ לפניהם. וכאן בא לומר שהואיל ועל ידם נכבשה הארץ מזה נלמד שהיו כולם צדיקים נקיים מחטא שעלו מן הרחצה וכמ"ש לעיל במלחמת מדין שאלו הקדים כו' [רד"ל] : היא דעתיה דר"א כו' קשה דהיך נתן טעם לדברי ר' אלעזר משום דאמר דכל מלחמה שהיא יתירה כו' אימא שהיה בפחות מששים אלף [א"א] : כל מקום שנא' כעשר כו' או חסר כו' ברות רבה פ"ב סי' ד' אי' ושם שם כעשר שנים כשלשים כארבעים או חסר או יתיר. ועי' מ"ש : או חסר כו' ר"ל דלא קפיד קרא למנקט הענין בדקדוק שכן דרך המקרא : והבא איתמר [ד"ה א' ה'] : ארבעים כו' קשה הא זה היה בימי שאול כדכתיב שם פסוק י' ובימי שאול עשו מלחמה עם ההגראים וגו' ומאי הקשה המדרש מימי שאול לימי יהושע. אבל לפי מאי דאי' בב"ר ס' פ"ח שיהושע הוא שאול וקרא שאול על שהיתה המלוכה שאולה בידו יפה [רד"ל] : אלף שלם היו אותן שבעה מאות וששים שמחלוקן גם כמה הוו אלף אלא שחסרו מהם ב' מאות וארבעים שכלו ומתו בדרכים. והוא"ל ועדיין חסרים ט"ו אלף מששים אלף והיכן הם. והשיב שהם היו שומרי הכלים ולכן לא מנאם הכתוב : החלוץ ראובן וגד וחצי שבט מנשה שעברו חלוצים לפניהם ודן הולך מאחריהם והיה מאסף לכל המחנות. ושאר השבטים היו ממוצעים ביניהם : ועל המצומתים שבכם כלו' יושבי אוהל של תורה [מה"ק] : (ז) ד"א מבעד כו' השתא פתר קרייה בבנין המקדש. הנך יפה רעיתי במצות הנך יפה במע"ט. עיניך יונים כמו עיני היונים כל אחת אל בת זוגה כן עיניכם אל ה' ועיני ה' עליכם ומשרה שכינתו ביניכם ע"י אמונים בבהמ"ק מבעד לצמתך שערך כעדר העזים. הקילוס הזה דומה קילוס אשה האהובה לבעלה. מכפנים לקשוריך שערך נאה ומבהיק בזוהר ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מהר גלעד ששם מקום מרעה טוב. ובנמשל כן ישראל נאהבים להקב"ה מהשכינה ששוכנת בבהמ"ק. וקרא להבהמ"ק הר דכתיב [ד"ה ב' ג'] ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה. וקראו גלעד על שם שהוא גל ועד לאורה שהשכינה שורה בישראל. ומשם הורה יוצאה לעולם : את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו וכדאמרו ביבמות דף ו' ע"ב מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמורה במקדש לעולם. ואגב שמביא המדרש פסוק זה מפרש ליה דמורא מקדש נוהג אפילו בחורבנו ומסיים דרך אגב ומה אם למקדשו לא נשא לו כו' : מצנפת כהונה גדולה נקרא של הדיוטות מגבעת. ולשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד. ועיין בתוי"ט : על שופכי דמים בזבחים אקשינן עלה דש"ד יתן לו כפרה בעגלה ערופה. ומתרצים הא דידיע מאן קטליה. הא דלא ידיע מאן קטליה [עגלה מכפרת] ופריק אי ידיע מאן קטליה בר קטלא הוא [וכל כמה דלא שקטלו לא מכפרי אחריני דכתיב [במדבר ל"ה] ולארץ לא יכופר וגו'] ותשני במזיד ולא אתרו ביה [דלאו בר קטלא הוא. סילקך ליטול מתכפריה בכתונת. והוא נעשים באים עליו כדאמר בערכין] : ויטבלו את הכתונת בדם אע"פ שאין זו כתונת דכהן. ולא כתיב הכא כפרה. כבר פרש"י בזבחים כמו שהיה לעתיד לבא שמכפרת ש"ד בכתונת. וסגולה היינו כפרה : המד"א ועשה לו כתונת פסים וכן הוא בויק"ר פי'. וכתב היפ"ת שם משום דלאו כלי מילת הוא אלא רקום בפסים. וא"כ דמיא לכלאים. ואע"ג דכתונת דכהן לא הוא אלא כולו פשתן. מנו מימר פרמז היה לעתיד שהכתונת על הכלאים כדרך שפרש"י לענין ש"ד. אע"ג דלא כתיב הכא לשון כפרה. הכא כתיב נה נתר הכי ופשטו דהיינו כפרה כדברי רש"י הנזכר לעיל : מכנסים מכפרים על ג"ע היינו במזיד ולא אתרו ביה. בשוגג ולא איתידע ליה. וה"ה בכפרה אפוד על ע"ז דקאמר בסמוך. וא"ת והא בר נעשים הוא כדאמר בפ' יש בערכין. וי"ל דלאו לכפר על התוספת קאמר. אלא לכפר על האיסור שלא יענשו בשביל ערבות. דהכא מפני חומר החטא היה הצבור נענש עמו אף לר' נחמיה שס"ל בפ' נגמר הדין שלא ענש על הנסתרות לעולם [יפ"ת] : לכסות בשר ערוה לחפות על גילוי עריות [רש"י בזבחים] : ושמת המצנפת על ראש וכיון שמקומה בגובה הגוף מכפר על הגאוה. והכי אמרינן בזבחים יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה : על העוקמנים לשון עקום ומרמה. ובויק"ר הג"ל גרסינן שוקמין שבלב. פי' הרהורי הלב. ולפי שהם מעמיקים מה' לסתיר עצה קרי ליה עוקמנין : לכאן ולכאן פי' לפניו ולאחוריו. ולכן מכפר על העוקמנין. ובגמ' איתא אבנט מכפר על הרהורי הלב איכא דאיתיה. ופרש"י שהיו חוגרין כנגד אצילי ידיהם והיינו כנגד הלב כדילפינן בפ"ב דזבחים דף י"ח מולא יחגרו ביזע : ואין אפוד ותרפים פרש"י אין אפוד. גלה עון תרפים. הא יש אפוד אין תרפים : ב' דברים לא כו' פי' בקרבנות כדאי' בגמרא אריב"ל שני דברים לא מצינו כפרה בקרבנות ומצינו כפרה ממקום אחר ואלו הן ש"ד ולה"ר כו'. וא"ת והא אמרינן בריש שבועות שעל כל עבירות שעיר המשתלח מכפר [דלאחר שילוח שעיר לא מצי לאוקמי. שהוא מכפר כל היום. וע' תוס' שבועות ספ"ק] וי"ל דהכא באחר יומי קאמר שיתכפר ולא יענש קודם יוה"כ [יפ"מ] : והורג נפש בשגגה פי' בשוגג ולא איתידע ליה [ואע"ג דאפילו במזיד ולא אתרו ביה יש כפרה בכתונת כ"ש בשוגג ולא איתידע ליה. י"ל דהתם מכפר על האיסור מפני הערבות. וכאן מכפר עליו] א"נ שהדבר דרך עליה דלאו בני גלות נינהו. דאי באותן שגולין מאי קאמר ז"ל קרי [יפ"מ] : יבא קול ויכפר על קול כי קול דבור הרע עושה מעשה ופעולה לבראות מקטרג אחד. וזה המעיל הוא כהסיף זה דכתיב ונשמע קולו בבואו אל הקדש וגו' שקול זה מבריח את המקטריגים בדרך בואו [רש"ת]. ובגמרא שמרו אם אמר לה"ר בחטאו פי' בגנעה קודם מכפרת בהוא מעשה חטאו. אבל אם דיבר לשה"ר בפרהסיא שהוא דבר שבקול פעמונים מכפר עליו : זו מיתת כ"ג קשה איך פי' מיתת כ"ג לכפר על ההורג בשגגה כי אם בחטאו יומת. וי"ל דלא קאמר שכ"ג ימות בעונו של זה. אלא שמיתתו מכפר עליו. וכדרך שאמרו שמיתתן של צדיקים מכפרת [יפ"ת]. שלפי שהי"ל לכ"ג להתפלל שלא תארע תקלה בישראל. לכן הו"ל כ"ג כמשותף בחטא זה והיינו מתכפר אלא במיתתו : וישב בה עד מות כו' אע"ג דהאי קרא מיירי במי שגולה לעיר מקלטו. אינו מביא מקרא זה אלא לרמז במיתת כ"ג מכפרת : על מצח אהרן ואע"ג דהאי קרא מפורש ונשא אהרן את עון הקדשים דהיינו שמכפר על שנקרב בטומאה. מ"מ מדקבעי לו לגין מקום המצח דהיינו לכפר על עזות מצח [מהרש"א] : ולהלן הוא אומר פי' ובעזות פנים כתיב ומצח אשה זונה היה לך. וזה מורה על העזות דכתיב בסיפיה דקרא מאנת הכלם : ומ"ד על הגודפנים וזה מאי מיירי אפילו בשוגג דאיתידע ליה. דהא לאו בר קרבן הוא אע"פ שזדונו כרת. דהא ממעטים ליה מחטאת ברים כרית. ולהלן הוא אומר ותטבע כו' בגליות שחרף מערכות אלהים חיים כתיב זה. ולפי נגד

ארצה למה ויפול על פניו [לב] אלא מתחלה אתה חורש גבהו שש אמות וזרת כדי שלא יצטער אותו צדיק ויהלך מלא קומתו לפיכך כתיב ויפול על פניו ארצה. א"ר הונא לפי שהיה דגון אלהיו הקוק על לבו לקיים מה שנאמר (ויקרא כו) ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם. ד"א ויפול על פניו ארצה אמר רבי כדי שיטמן אותו פה סרוח שחירף וגידף. כענין שנאמ' (איוב מ) טמנם בעפר יחד. ד"א ויפול על פניו ארצה כדי שלא יצטער אותו צדיק בתוך ישובו. ד"א ויפול על פניו כדי שיבא אותו צדיק וידרוך על צוארו לקיים מה שנאמ' (דברים לג) ואתה על במותימו תדרוך. שעלו מן הרחצה שמכפרין על ישראל. שכולם מתאימות אלו ב' שרשרות גבלות של זהב שיוצאות מבין החשן והיו נראין מתוכו כמין שתים נרתיקות. ושכולה אין בהם שלא נתאכלה אחת מהן. כחוט השני שפתותיך זה נזר הקודש. ומדברך נאוה זה הציץ ר' יונתן הוה סליק לצלויי בירושלים כיון דמטא גבי חד פלאטנוס פגע ביה חד כותי. א"ל לאן את אזיל. א"ל למצלי בירושלים. א"ל ולא טב לך תיסק ותצלי בהדין טורא בריכא ולא תצלי בההיא קיקלתא. א"ל ולמה הוא בריך טורא הדין. א"ל דלא טף במוי דמבולא [לג] הדא היא דברייתא אמרין ארעא דישראל לא טפת במוי דמבולא. אתעלמת מלתא מן ר' יונתן בההיא שעתא ולא השיבו. א"ל חמריה. רבי תרשני ואני משיבו. א"ל השיבו. אמר לההוא כותי הדין טורא ממה את עביד ליה. אי מן טורא רממיא הא כתיב (בראשית ז) ויכסו כל ההרים הגבוהים. אי מן מכיכיא הא כתיב (שם) חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים. ולא אשגח ביה עילוי קרייה בההרים הנמוכים. אם ההרים שהיו גבוהים מלמעלה כתיב ויכסו כל ההרים ק"ו לנמוכים. בההיא ענתה נשתתק אותו כותי ולא אשכח מה להשיב. בההיא ענתה נחת ליה ר' יונתן וארכביה לחמריה תלתא מילין. וקרא עליה תלתא קריין (דברים ז) ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך אפילו בבהמין שבכם. והדין (ישעיה נד) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וגו'. והדין כפלח הרמון רקתך ריקן שבישראל מלא תשובות כרמון. מבעד לצמתך ואין צ"ל על הצנועין והמצומתין שבכם:

(ח) ד"א שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד הר שגלשתן מתוכו עשיתיו גל ועד לאו"ה. ואיזה זה זה אלו המשמרות ומה הגלשה הגלשתן מתוכו. שניך כעדר הקצובות. מילין קצובין. כ"ד משמרות כהונה. וכ"ד משמרות לויה. י"ב מחלקות. שעלו מן הרחצה שמשמרין לישראל. שכלם מתאימות [לד] דתנינן תמן בג' פרקים בשנה. היו כל המשמרות שוות. ושכולה אין בהם. [לה] דתנינן הראשון בראש ורגל. כחוט השני שפתותיך. [לו] דתנינן שחה לנסך הניף הסגן בסודר והקיש בן ארזא בצלצל. ומדברך נאוה זה השיר. [לז] דתנינן תמן השיר שהיו הלוים אומרים במקדש. בראשון היו אומרים (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה. בשני (שם מח) גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלהינו וגו'. בשלישי (שם פב) אלהים נצב בעדת אל. ברביעי (שם צד) אל נקמות ה' אל נקמות הופיע. בחמישי (שם פא) הרנינו לאלהים עוזנו הריעו. בששי (שם צג) ה' מלך גאות לבש. בשבת (שם צב) מזמור שיר ליום השבת לע"ל ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים:

(ט) ד"א שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד הר שגלשתן מתוכו עשיתיו גל ועד לאו"ה. ואיזה זה אלו הקרבנות. ומה הגלשה הגלשתן מתוכו. שניך כעדר הקצובות מילין קצובין (במדבר כח) את הכבש אחד תעשה בבקר וגו'. שעלו מן הרחצה שמכפרים והולכין על ישראל. שכלם מתאימות [לח] דתנינן איל קרב בי"א. בט"ו. ושכולה אין בהם. [לט] דתנינן הקרבים והסלת והיין בשלשה שלשה:

(י) ד"א שערך כעדר העזים. הר שגלשתן מתוכו עשיתיו גל ועד לאוה"ע. ואיזה זה אלו סנהדרין. ומה הגלשה הגלשתן מתוכו. שניך כעדר הקצובות מילי קצובין. אלו מזכין אלו מחייבין. שעלו מן הרחצה. שמזכין את ישראל. שכלם מתאימות [מ] דתנינן מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר. והן מעבירין זוגות. ושכולה אין בהם. ר' לוי אמר שמלמדין דבר מתוך דבר. ר' אבא אמר שאין הלכה קוהא להם. כחוט השני שפתותיך. ר' יודן אמר כגזירת המלך גזירת ב"ד. הן מצווין בפיהם סקילה שרפה הרג וחנק. ר' חוניא אמר דמים [מא] דתנינן וחוט של סקרא חוגרו באמצע. כדי להבדיל

בין

יד יוסף [לב] לא היה צריך ליפול אלא לאחריו וכמלאך דחפו על פניו. וכן הוא בילקוט שם: [לג] ב"ר פ' ל"ג סי' י"א. פ' פרה חטאת. וש"ק דתעניות. וילקוט יחזקאל רמז שס"ב. פדר"א פ' כ"ג דברים רבה ג': [לד] סוכה דף נ"ה: [לה] תמיד פ"ד מ"ג. ועיין יומא פ"ב מ"ג: [לו] תמיד פ"ז מ"ג: [לז] תמיד פ"ז מ"ד. ועיין בר"ה דף ל"א: [לח] יומא פ"ב מ"ו: [לט] שם: [מ] סנהדרין פ"ה היו בודקין: [מא] פ"ג דמס' מדות:

מתנות כהונה

בסהר ומ"ד כו'. ועיין בויקרא רבה פ' י' וגירסת הספר הוא בירושלמי בס' נא לו: ה"ג למה ויפול על פניו. פירוש בהיה לו ליפול אחוריו מאחר שטבע במצחו: נובהו כו'. ואם היה נופל אחוריו היה דוד צריך לילך כל אותו השיעור לכרות את ראשו וכן הוא לעיל בויקרא רבה פ' י': בתוך ישובו. ור"ל כשישוב ויחזור יצטרך לילך בתוך ישוב משכנו כל אותו שיעור ובויקרא רבה לא גרס ליה וכן בילקוט שמואל: נרתיקות. שלשלאות כד"א ורתוקות כסף צורף: נתאכלה. נמחק ונאלם עוטי בלהם: זה נזר הקדש. אלו הן הפתילים שבהם מהדקם בראשו שהיו עשויים כמין כתר כמו שפרש"י ז"ל בפרשת תצוה ומ"מ הנזר והציץ לא נחשב אלא לא': ר' יוחנן כו'. עיין כל זה בב"ר פ' ל"ב ובפרשת עקב בהרמב"ן בפי' החומש פ' כח: הדא הוא דברייתא כו'. הרואה יראה שאין כאן מקומו ובב"ר לא גרס ליה ולעיל בפסוק הנך יפה ובפ' עקב גרסי' ליה אך בסגנון אחר ועיין שם: ה"ג ויכסו ההרים ולא אשגח כו'. עד ק"ו לנמוכים בההיא ענתא נשתתק אותו כותי ולא אשכח מה להשיב בההיא ענתא יכד כו'. ועיין בב"ר פ' ל"ב כי כן הוא: ה"ג אי זה זה אלו המשמרות: י"ב מחלוקות. כ"ד משמרות כהונה הן י"ב במקדש וי"ב בגבולין כדלעיל בפסוק הנך מעתו וכאן לא מנה אלא י"ב שבמקדש או שבגבולין: שחה לנסך גרסי'. והוא במשנה סוף מסכת תמיד: תמן במס' תמיד: ה"ג לעתיד לבא ליום שכולו שבת: בבקר וגו' גרסי': ה"ג על ישראל שכלם מתאימות דסניק כו': איל קרב באחד עשר. משנה היא במס' יומא פרק בראשונה: דתנינן הקרבים. גם זה שם הגלשתן גרסי': דתנינן מצאו כו'. בסנהדרין בפ' היו בודקין: ה"ג והן מזדוגים זוגות זוגות. ופירושו כדי לישא וליתן יחד אולי ימצאו לו זכות וכן תמצא לקמן בפסוק עיניך יונים: קוהא להם. שהיתה ברורה בפיהם בלי ספק: כגזירת בד כו'. כשם שגזירת מלך קיימא כך שהם גזירת ב"ד קיימת: דמים. כלומר שם הספר מדבר מזריקת דמים

וכדמפרש

עץ יוסף

תה אלא דהתם מגדף מיירי אף אלא דהכא לכפרן על מגדף מיירי: **למה ויפול על פניו** אגב שהביא זה המקרא דורשהו. ור"ל כי כפי הטבע ה"ל ליפול לאחור כי כן דרך המוכה בגולגלת או קרוב לאיתה. וכ"ש זה שהיה טעון משא כבד מסריין וכלים. עוד אפשר לומר שבייך קושי' זו כאן שלפי מה שאמר שהאבן רמז על גדופו היה ראוי שיפול לאחריו בירא שביעה האבן במצחו אשר העיז לגדף. ויפה נדיק כי הוה נקט. ולא שיפול על פניו ויתכסה מצחו [יפ"ת]: **בתחלה אתה דורש כו'** כלומר פעם זה פשוט. ובתחלה דרש זה. ומ"מ התעמיק ימצא טעמים אחרים: **כדי שלא יצטער** ח"ש [שמואל ב' כ"ג] ואוי אתה לי עורף: **ויהלך מלא קומתו** היינו די"ב אמות וזרתים ניהו. שהרי קומת גלית שש אמות וזרת נמצא שממקום ראשו שנפל לפניו עד המקום שהיה אילו נפל לאחריו איכא שיעור ב' קומות דידיה. ואמר יש לומר דה"ל קאמר שלא יצטער אותו צדיק מה שהיה צריך להתרחק לפי קומתו שהוא שש אמות וזרת שהוא כפלים במרחק אילו נפל לאחריו [יפ"ת]: **בתוך ישובו** ר"ל כשישוב ויחזור יצטרך לילך בתוך ישוב משכנו כל אותו השיעור. ובויק"ר ובילקוט שמואל לא גרס ליה: **ואתה על במותימו תדרוך** פי' במותימו הוא מקום הגובה שבגוף והוא גב האדם. דהיינו ערפו. וכשנפל על פניו ידרוך על ערפו: **מן הרחצה שמכפרין כו'** ע"ד אם רחץ ה' את צואת בנות ציון. רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם: **נרתיקות** שלשלאות כד"א ורתוקות כסף צורף [מת"כ]: **נתאכלה** נמחק ונאלם שום אחת מהם: **זה נזר הקודש** אלו הן הפתילים שבהם מהדקם בראשו שהיו עשוים כמין כתר כדפרש"י בפ' ואתה תצוה. ומ"מ הנזר והציץ לא נחשב אלא לאחד [מת"כ]: **פלאטנום** הוא הר גריזים שהכותיים והשמרונים מחזיקים אותו לקדוש ודמות יונה יש להם שם ועובדין אותה [יפ"ת] ועיין בב"ר פ' ל"ב ובסדר עקב: **קיקלתא** פי' אשפה. הבקו אשפתות תרגום נפיפה קיקלתן. שער האשפות תרגומו תרע קוקליתא. וקרא לבית המקדש קיקלתא על שהיה חרב: **דלא טף במוי דמבולא** פי' שלא באו בו מים כלל [יפ"ת בב"ר פ' ל"ג] וע' בזבחים פ' פרת חטאת: **ארעא דישראל לא טפת בו'**. והר גריזים בסומכו הוא כדתנן בהיים אלו נאמרים. וא"כ א"י היא. וקאמר ליה שלא יבריח לעלות לירושלים שבה"מ חרב כיון דאית ליה הר גריזים שמעולה כיוהו בענין המבול [יפ"ת]: **א"ל חמריה** פי' מוליך חמורו: **הא כתיב ויכסו כל ההרים הגבוהים**. בפ' פרת חטאת נחלקו ר' יוחנן ור"ל. דר"י אמר לא ירד מבול לא"י. ור"ל אמר ירד מבול ע"ש. א"כ הכותי סבר כר"י דלא ירד מבול כדאמרי' בברייתא. והא דכתיב ויכסו כל ההרים הגבוהים ס"ל לר"י דהוא להו דוקא דאין למידין מן הכללות. ומוליך החמור ס"ל כר"ל דירד מבול וכל ההרים דוקא: **ק"ו לנמוכים** וא"ת אי בכל העולם ירד מבול מאי מכל אשר בחרבה מתו. הא לא הוי חרבה. כבר תירץ ר"ל לר"י מאי חרבה. חרבה דמעיקרא. והאי לאשמועינן דדוקא מכל אשר בחרבה ולא דגים שבים: **ולא אשכח מה להשיב** יהא דלא הסיטו כל ההרים להו דוקא. משום דהכותי לא ידע זה דלא ירד מבול לא"י מדרש דלא היה חכם למדרש. אלא שידע זה מהא דברייתא אומרין כן. וכיון שהקשה לו כן לא ידע להשיב: **נחת ליה** פי' ירד ליה: **אפילו בבהמין** כמוליך הבהמה. כגון זה שלא היה חסר תשובה. ועקר ועקרה מפרש עקר ועקרה מן התשובה. והרמז של זה הדרש דאי עקר ועקרה כפשוטו לא ה"ל למימר אלא עקרה. לפי שאין העקרות מצוי אלא בנקבות כמ"ש הרמב"ן ז"ל: **והדין כל כלי** יוצר עליך לא יצלח וגו'. וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי. ור"ל מדקאמר כל לשון משמע שלא ימצא שום בעל דין עומד כנגדם שלא ינצח. וזה אי אפשר אלא א"כ שאפילו הרקים שבהם לא ינצחו [יפ"ת]: **והדין כפלח הרמון כו'** שאע"ג שפשוטו דברי שבחים. לשבח רקתה התשוקה. שיפה כפלח הרימון. מ"מ משל בעלמא הוא לשבח ישראל לפני הקב"ה שהם בתשוקתו. ולכן ידרש רקתך ריקן שבכם מלא כפלח הרמון המלא גרגרין. וזה יפה בענין תשובות וטענות ובענין מצות ומע"ש [יפ"ת]: **(ח) י"ב מחלקות** כל מחלקה שהה באה בתחלת החדש ויוצאת בסופה ונכנסת אחרת תחתיה ואחר הלילה לכל חדשי השנה. וכן בכל שנה ושנה. ועל כל אחת היה מוטל בחדשה לעשות צרכי המלך. וכדאי' בד"ה א' כ"ז. והמת"כ לא ירד לזה. וע' לעיל פ"ג סימן י"ב: **בג' פרקים** פי' בג' רגלים: **כל המשמרות שוות** בקרבנות האמורות ברגל. כגון חזה ושוק של שלמי חגיגה של כל יחיד ויחיד ועולות של עולות ראיה ושל מוספי צבור ושל שעירי חטאות. והא ילפינן ממה שנא' [דברים י"ח] וכי יבא הלוי מאחד שעריך ובא בכל אות נפשו ושרת. יכול אף בשאר ימות השנה. ת"ל מאחד שעריך לא אמרתי אלא בשעה שכל ישראל נכנסין בשער אחד כלו' בעיר אחת וע"כ קרא בכהן ולא בלוי מדכתיב ושרת שאין הלוים ראוים לשירות. ובכ"ד מקומות נקראו כהנים לוים: **דתנינן שחה לנסך כו'** תמיד פ"ז מ"ג דאי' שם נתנו לו [לכהן גדול] יין לנסך. הסגן עומד על הקרן [אצל הכה"ג שבא לנסך] והסודרים בידו [להניף כשיסך הכהן. כדי שידעו הלוים וידברו בשיר וידע בן ארזא ויקיש בצלצל כדאמר בסיפא] שחה לנסך והניף הסגן בסודרין. והקיש בן ארזא [שם אדם] בצלצל [נמב"ל בלע"ז]: **בראשון היו אומרים** לה' הארץ כו'. לפי שהוא ראשון למעשה בראשית: **בשני גדול ה'** שבו נחלקו המים והיה רקיע בין מים למים ונתעלה וישב במרום דוגמת שכנו בעירו והר קדשו: **בשלישי אלהים נצב וגו'** שבו נגלית היבשה בעלי עומדים הדיינין לעשות דין: **ברביעי אל נקמות** שבו נבראו השמש והירח והכוכבים בעתיד הקב"ה להנקם מן העובדים להם: **בחמישי הרנינו** שבו נבראו בעלי חיים שהרואה אותן מרנן ומשבח לבוראו: **בששי ה' מלך** שבו נשלמה הבריאה ובו נברא אדם שמכיר מלכותו של יוצרו: **ליום השבת מזמור** שיר לעתיד לבא. כנ"ל: **ליום שבולו שבת** נוסח אחר לעולם שכולו שבת: **ומנוחה לחיי העולמים** הא אתא סבר לה כמ"ד שתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב. ועל כן שבאלף השביעי לא יהיה כי אם הקב"ה שנא' [ישעיה ב'] ונשגב ה' לבדו ביום ההוא לכך אומרים בשבת מזמור שיר ליום השבת לאלף השביעי שיומו של הקב"ה אלף שנה. ועיין בהרב ובתוי"ט בתמיד פרק הנ"ל: **(ט) דתנינן איל קרב בי"א**. ושכולה אין בהם דתנינן הקרבים והסולת. [שני עשרונים היה בשני כהנים] והיין [בכבש רביעית ההין ובאיל שלישית ההין] בשנים שנים. כחוט השני שפתותיך ר' הוניא אמר דמים כמה דתנינן וחוט של סקרא חוגרו באמצע כדי להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים. ד"א שערך כעדר העזים כנ"ל. ולקמן בסי' י' הוא מיותר: **(י) מצאו לו זכות** כו' פי' כשישבו סנהדרין על דיני נפשות אם מצאו לו זכות בו ביום פטרוהו אותו מיד. ואם לא מצאו לו זכות מעבירין את הדין עד למחר משום הלנת הדין. והיו מזדווגים ביום הראשון לאחר שהעבירוהו להדין זוגות זוגות בבתיהן או בשוק ועסקין ונותנין בדבר: **קוהה להם** מלשון אם קהה הברזל. ור"ל שהיתה ברורה בפיהם בלי ספק: **כגזירת מלך גזירת ב"ד**

נפשם

בין דמים העליונים לדמים התחתונים. ר' עזריה בשם ר' יודה כשם שחוט הסקרא מבדיל בין דמים העליונים לתחתונים. כך סנהדרין מבדילים בין טומאה לטהרה בין איסור להיתר בין פטור לחיוב: (יא) ד"א כחוט השני שפתותיך [מג] זה לשון של זהורית ומדברך נאוה. זה שעיר המשתלח. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו לשון זהורית ושעיר המשתלח. אמר להם כחוט השני שפתותיך. רחישת פיך חביבה עלי כחוט השני של זהורית. ר' אבהו אמר עלה (הושע יד) ונשלמה פרים שפתינו. מה נשלם תחת פרים ותחת שעיר המשתלח שפתינו. ומדברך נאוה מדברך יאי מדברותיך יאי. א"ר אבא ב"כ אע"פ שהוא מדבר [מג] חייבין על מחיצתו עכשיו כשהוא חרב כשם שמחייבין על מחיצתו כשהוא בנוי. א"ר לוי אמר הקב"ה בחורבנה העמידה לי צדיקים. ובבנינה העמידה לי רשעים. בחורבנה העמידה לי צדיקים דניאל וחבורתו מרדכי וחבורתו עזרא וחבורתו. בבנינה העמידה לי רשעים. כגון אחז וחבורתו מנשה וחבורתו אמון וסייעתו. ר' אבא ב"כ בשם ר' יוחנן על הדא דר' לוי אמר (ישעיה נד) כי רבים בני שוממה מבני בעולה. הוי צדיקים העמידה לי בחורבנה יותר מצדיקים שהעמידה לי בבניינה. כפלח הרמון רקתך. ר' אבא ב"כ ור' אחא. ח"א הריקן שבשלש שורות רצוף תורה כרמון הזה. ואצ"ל מבעד לצמתך על היושבין בסנהדרין עצמה. וח"א הריקן שבסנהדרין רצוף תורה כרמון הזה ואצ"ל על יושבין תחת הזית ותחת הגפן והתאנה ועוסקין בדברי תורה. כמגדל דוד צוארך. [מד] זה בהמ"ק. ולמה מדמהו בצואר. שכל ימים שהיה בהמ"ק בנוי וקיים. היה צוארן של ישראל פשוט בין אוה"ע. וכיון שחרב בהמ"ק כביכול נכפף צוארן של ישראל. הה"ד (ויקרא כו) ושברתי את גאון עוזכם זה בהמ"ק. ד"א מה צואר זה נתון בגבהו של עולם. כך בהמ"ק נתון בגבהו של עולם. ומה צואר זה רוב תכשיטין תלויין בו. כך כהונה מבהמ"ק. לויה מבהמ"ק. ומה צואר זה אם ניטל אין לאדם חיים. כך משחרב בהמ"ק אין חיים לשונאי ישראל. בנוי לתלפיות טטרגונין. חייא בר' בון אמר יופי היה ונעשה תל. אמר הקב"ה אני הוא שעשיתיו תל בעה"ז. אני הוא שעתיד לעשותן יפיפות לעה"ב. ד"א תלפיות תל שמתפללים בו כל פיות. מכאן אמרו העומדים בחוצה לארץ ומתפללין הופכין פניהן לא"י שנא' (מ"א ח) והתפללו אליך דרך ארצם. העומדין בא"י הופכין פניהן כנגד ירושלים ומתפללין שנא' (ד"ה ב ו) והתפללו אליך דרך העיר הזאת. העומדי' ומתפללי' בירושלים הופכין פניהן כנגד המקדש שנא' (מ"א ח) והתפלל אל הבית הזה. העומדים בהר הבית הופכים פניהם כנגד קה"ק ומתפללין. שנא' (שם) והתפללו אל המקום הזה. נמצאו העומדים בצפון פניהם לדרום. והעומדים בדרום פניהם לצפון. והעומדים במזרח פניהם למערב. והעומדי' במערב פניהם למזרח נמצאו כל ישראל מתפללין למקום אחד. ומנין שכל ישראל מתפללין למקום אחד. ריב"ל אמר (שם ו) הוא ההיכל לפני. [מה] הוא ההיכל שכל הפנים מכוונות אותו. עד כדון בבנייני בחורבנו מניין. א"ר אבון בנוי לתלפיות הוא ההיכל שכל הפיות מתפללות בו. בק"ש הוא אומר בונה ירושלים. בתפלה הוא אומר בונה ירושלים. בבהמ"ז הוא אומר בונה ירושלים הוי שכל הפיות מתפללין עליו. לפני הקב"ה עתיד הוא לבנותו ולהשרות שכינתו בו. [מו] כתוב אחד אומר (מ"א ט) והיו עיני ולבי שם כל הימים. וכתוב אחד אומר (הושע ה) אלך אשובה אל מקומי כיצד יתקיימו שני כתובים הללו. אלא פניו למעלה ולבו למטן. דתניא יכוון אדם לבו כנגד בית קה"ק. ר' חייא רבה ור"ש בן הלפתא. ר' חייא רבה אמר כנגד קה"ק של מעלה. ור"ש בן חלפתא אמר כנגד קה"ק של מטה. א"ר פנחס מקיים אני דברי שניכם כנגד קדש הקדשים של מעלה שמכוון כנגד קדש הקדשים של מטה. הה"ד (שמות טו) מכון לשבתך פעלת ה' [מז] מכוון נגד שבתך זה בהמ"ק של מעלה. [מח] הר המוריה ר' חייא רבה ור' ינאי חד אמר שממנו יוצא מרה לעולם. וחרינא אמר שממנו יוצא מורא לעולם. ארון ר' חייא רבה ור' ינאי ח"א שמשם יוצא אורה לעולם. וח"א שמשם יוצא ארורה לאוה"ע. דבי ר' חייא רבה ור' ינאי. ח"א שממנו יוצא דבר לאוה"ע. וח"א שמשם יוצא דבר לעולם. אלף המגן תלוי עליו א"ר ברכיה אמר הקב"ה אלף דור קפלתי והבאתי אותו המגן שהיה תאות לבכם. ר' ברכיה בשם ר' יצחק אמר אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע לי נעשית מגן ולבני אין אתה נעשה מגן. א"ל הקב"ה לך הייתי מגן אחד שנא' (בראשית טו) אנכי מגן לך. אבל לבניך אני נעשה מגינים הרבה. הה"ד אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים זו כהונה ומלכות: (יב) שני שדיך [מט] אלו משה ואהרן. מה השדים הללו הודה והדרה של אשה. כך משה ואהרן הודן והדרן של ישראל. מה השדים הללו נויה של אשה. כך משה ואהרן נוין של ישראל. מה השדים הללו כבודה ושבחה של אשה. כך משה ואהרן כבודן ושבחן של ישראל. מה השדים הללו מלאים חלב. כך משה ואהרן ממלאים ישראל מן התורה. ומה השדים הללו כל מה שהאשה אוכלת התינוק אוכל ויונק מהן. כך כל תורה שלמד משה רבינו לומדה לאהרן. הה"ד (שמות ד) ויגד משה לאהרן את כל דברי ה'. ורבנן אמרי גילה לו שם המפורש. מה השדים הללו אין אחד מהם גדול מחבירו. כך היו משה ואהרן הה"ד (שם ו)

הוא

יד יוסף מב עיין ס"ד דיומא מ"ב: מג אגדת שמואל פ' י"ט: מד זוהר ויגש דף ר"ט ע"ב. אג"ב פ' מ"ט: מה ירושלמי ברכות פ' תפלת השחר. ילקוט מ"א רמז קפ"ד. בבלי פ' תפלת השחר: מו ירושלמי פרק תפלת השחר: מז תנחומא ריש פ' פקודי סי' א' וסי' ב'. לעיל פ"ג סי' י"ט. זוהר חדש דף כ"ז. זוהר ח"ל לך לך ד' פ'. ילקוט בשלח רמז רנ"ג. מכילתא סדר בשלח: מח ב"ר פרשה נ"ה. ירושלמי פרק תפלת השחר. פסיקתא רבתי פ' מ'. ילקוט סדר וילך: מט אגדת שמואל פ' ט"ו. וילקוט כאן:

מתנות כהונה

וכדמפרש ואזיל ואולי שחסר הספר: **דתנינן**. בפ"ג דמס' מדות: **מדברותיך**. ל' מדבר והוא פירושו של מדברך יאי: **מחיצתו**. כל דבר שאסור לאכול חוץ למחיצת ירושלים גם עתה בחורבנו אסור לאכול חוץ לירושלים ועיין בפ' בתרא דמסכת מכות: **שבג'** שורות כו'. שיושבין לפני הסנהדרין כדתנינן בסנהדרין בפ' אחד דיני ממונות: **הריקן** שבסנהדרין כו'. י"ל בסנהדרי יושבי לשכת הגזית לא עמד בהם מעט החכמה כל כך מתוך רוב העסקים והמפרשים כמו שדרשו חז"ל בפסוק העושק יהולל חכם לקמן במד' קהלת: **כך כהונה מבה"מ**. שם היו מכהנים ומלויין הכהנים בעבודתן ולוים בדוכנם: ה"ג אין חיים לשונאי ישראל: **טטרוגונין**. פי' הערוך ערך דגון מרובע וכן הוא בס' שני דפקלים וכן היה קדושת בית המקדש מרובע הר הבית ועזרה והיכל ולפני ולפנים: ה"נ בספר יפה לשלם הגה ד"א תלפיות תל שמתפללין בו כל פיות: ה"ג בירושלמי דפ' תפלת השחר הופכין פניהם כנגד הר הבית שנאמר והתפללו אל הבית הזה: **הוא ההיכל לפני**. פסוק הוא במלכים א' סימן ו': **ה"ג** שכל הפנים מכוונות אותו עד כדון בבנינו בחורבנו מניין א"ר בון בנוי לתלפיות הוא ההיכל כו'. וגירסת הירוש' קצת בחלופו אחר: **מתפללות כו'**. כצ"ל עליו וה"ג בירושלמי בהדיא: **בקריאת** שמע כו'. שמסיימין פורס סוכת שלום עלינו כו'. וה"נ בהדיא בירושלמי: **ה"ג** הקב"ה עתיד לבנותו ודרש לפני ההיכל הזה הוא לפני ונגד עיני ועלי לבנותו: **אלך** אשובה כו'. כך היא גירסת הירושלמי והוא בלא ספק שזהו מסכמת עם גירסת הבבלי בפ' מעות תלויה. ופי' הם מכוון נגד בית המקדש של מטה כדכתיב והיו עיני ולבי שם הרי שהם מנוי כבודו ית' כבר כתיב אלך אשובה לי למעלה: **ה"ג** בירושלמי אלא פניו למעלה ועיניו ולבו למטה: ה"ג פעלת ה'. מכוון נגד שבתך זה בית המקדש של מעלה הר המוריה ר' חייא כו' ודרש ל' המוריה ולמ"כ ל' דביר וארון וכן הוא בב"ר פ' נ"ה: **מרה**. להורה. ובירושלמי גרסינן הוראה: **מורא**. יראה: וה"נ בירושלמי ארורה לאוה"ע: **דביר** גרסינן: **הכי** גרסינן יוצא דבר לאוה"ע: **והבאתי אותו המגן התורה**. שהיא מגן ונימוס לישראל וניתנה לאלף דור

ענף יוסף

(יב) [מה השדים הללו אין אחד גדול מחבירו כך היו משה ואהרן הה"ד הוא משה כו' למגן השוים לו שתי מרגליות כו'] הכוונה שנודע שמשה ע"כ היה גדול מאהרן בשפע הנבואה וכפי גודל דבקותו בו יתברך כך גדול כחו בפעולת אותות ומופתים. אף שלא הגיע אל מדרגתו בזה בלי ספק אהרן קדוש ה'

עץ יוסף

לפנים היה לבוש מלכות העליון על שארי מלבושים. נגד אזוב נבוע בחולשת כפי [פורפר מאנטל]. ומפרש כחוט השני כמו גזרת שפתי המלך אשר לבוש שני וארגמן. כן שפתותיך פי' כן גזרת שפתותיך. היינו ניווי בית דין בפיהם בד' מיתות: **דמים** כלומ' הוא השני מדבר מריקה דמים וכדמפרש ואזיל. וכבר כתבתי לעיל סי' פ' שמיותר כאן ונ"ל שם בסי' ס': **במה דתנינן וחוט** כצ"ל [א"א] והוא בפ"ג דמס' מדות. ופרש"י חוט אדום היה עשוי סביב למזבח באמצעו להבדיל בין דם חטאת בהמה ועולת העוף שדמן נזרק למעלה מחוט הסיקרא ובין דם שאר קרבנות שזריקת דמן למטה מן החוט של סיקרא: **כשם שחוט הסיקרא כו'** וה"ק כחוט השני של סיקרא כך שפתותיך. שבשפתותיהם הם מבדילים בין טומאה כו': (יא) **לשון של זהורית** פי' אמר לבוש אדום קשרו בראש שעיר המשתלח: **זה שעיר המשתלח** דרש ומדברך על שעיר המשתלח ע"ש שבלהו אותו המדברה לעזאזל: **מדברך יאי** זהו לפרש על שעיר המשתלח ששלחו אותו המדברה: **מדברותיך יאי** זהו לפרש שהדיבור שלך נאוה שתשלם תחת שעיר המשתלח שפתיך: **אע"פ שהוא מדבר כך** זהו דרש אחר על ומדברך נאוה. ר"ל הבהמ"ק שהוא היום מדבר וחרבה מ"מ הוא נאוה והוא בקדושתו וכשם כשהיה בנוי אם אדם היה נכנס בטומאה במחיצתו היה חייב. כן עכשיו אף ע"פ שהוא חרב אם יכנס אדם במקום מחיצתו חייב. וכך נ"ל אע"פ שהוא מדבר נאוה הוא חייבין כו'. וכן הגיה הגאון אמת: **שבשלש שורות** שיושבין לפני הסנהדרין כדתנינן בסנהדרין בפ' אחד דיני ממונות: **כהונה מבהמ"ק** שם היו מכהנים ומטויינים הכהנים בעבודתן ולוים בדוכנם: **טטרגונים** בעל ארבע זויות. מרובע [וע' נזיר דף ח'] שקדושת בהמ"ק היה מרובע הר הבית ועזרה והיכל ולפני ולפנים: **יופי היה ונעשה תל** דרש תלפיות תל פיות ר"ל שמשוש נעשה תל: **אמר הקב"ה כו'** דרש תלפיות תל פיות אע"פ שעכשיו הוא תל אעשה אותו יפיפיות לעוה"ב: **שכל הפיות** מתפללות בו. שכל הפיות פונים למקום ההוא כדלעיל ותפלתם עולה דרך שם. ויש כאן דילוג בספר וכך נ"ל שכל הפיות מתפללים בו. ע"כ שכל הפיות מתפללות עליו בק"ש הוא אומר כו'. שהגה אורהו' מייתי דרש ג"כ על שכל פיות מתפללים עליו: **בק"ש** פי' בברכת ק"ש הוא אומר בונה ירושלים שכוונה למה שאומרים פורס סוכת שלום עלינו וכו'. וכן הוא בהדיא בירושלמי: **לפני הקב"ה ועתיד** הוא לבנותו. כצ"ל. ור"ל דכתיב בנוי לאל פיות ר"ל שיבנה לאל שכל הפיות מתפללים עליו. והמת"כ גרס לפני עתיד הקב"ה לבנותו. וכתב פר"ל שכתוב הוא ההיכל לפני. דרש לפני ההיכל הזה שהוא לפני ונגד עיני ועלי לבנותו: **כתוב אחד אומר והיו עיני ולבי כו'** ומדלא תלה הדבר בזמן כשרותם כמו שהיה קיום הבית. משמע דמשכנה בהמ"ק השכינה שם כל הימים ואפילו לאחר חורבנו. וכתיב אלך אשובה כו': **אלא פניו** למעלה ועיניו ולבו למטה. כצ"ל וכן הוא בירושלמי. פי' פניו למעלה כלו' אה"נ דעיקר שכינתו למעלה. ומ"מ שכינתו נ"כ למטה להשגיח שם כמי שמביט למטה. עם היות פניו למעלה [יפ"מ]: **דתניא כו'** מביא ראיה דהשכינה היא למעלה ולמטה: **מכוון כנגד שבתך** דמדלא קאמר מכון בשבתך כמו ואתה תשמע השמים מכון שבתך משמע מכון לאותו שהוא שבתך דהיינו השמים. שבה"מ של מטה שער השמים שמשם עולה התפלה לבהמ"ק של מעלה המכוון כנגדו. לכן יכוין המתפלל לבה"מ של מטן שיכוין שתכנס תפלתו שם וידע כי משם תעלה השמימה לק"ק המכוון כנגדו [יפ"מ]: **הר המוריה ר"ת כו'** בתורה כתיב ארץ המוריה. אבל בד"ה כתיב בן הר המוריה. ועי' בפ"ב דתענית ובפי"מ בב"ר פ' נ"ה ובירושלמי פרק ח"ה: **הר אמר שממנו** יוצא מרה לעולם. בירושלמי ובב"ר ובתענית הנ"ל גרסו הוראה במקום מרה. וכן נ"ל כאן ופרש"י הוראה תורה כי מציון תצא תורה יורו משפטיך ליעקב ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל: **שממנו יוצא מורא** כדכתיב נורא אלהים ממקדשך: **שמשם יוצא אורה** כי התורה בתוכו והיא מאירה לעולם כי נר מצוה ותורה אור. או לפי שמבהמ"ק היתה האורה יוצאה לעולם כדדרשו חז"ל במדרש בהעלותך על פסוק ויעש לבית חלוני שקופים אטומים ע"ש. ועיקר התורה מקודשת הארון שהיה בו. וכמו שאמרו ביומא שבזמן שהארון במקדש היה נ"ג הולך לאורו [יפ"מ]: **שמשם יצא ארורה לאוה"ע** וכן הוא בירושלמי. אבל בב"ר הנ"ל גרס מקום שפלה יוצא לעולם. וכתב היפ"ת שנוסחת ארורה יותר נכון למלת ארון: **דביר** דכתיב בבה"מ תביר בתוך הבית. והוא מקום ק"ק: **שממנו יוצא דבר כו'** שמשם נענשים בדבר. עוד יתכן לפרש דבר ענין מורא ופחד מענין ידבר עמים תחתינו [יפ"מ]: **וח"א שמשם יוצא דברות לעולם.** כצ"ל וכן הוא בב"ר ובירושלמי. פי' דברות המקום. שמ"י שהיתה שכינה שם היתה נבואה

מצויה

הוא משה ואהרן. כתיב (שם) הוא אהרן ומשה. לא משה גדול מאהרן ולא אהרן גדול ממשה בתורה. ר' אבא אמר למלך שהיו לו שתי מרגליות טובות ונתנן בכף מאזנים לא זו גדולה מזו ולא זו גדולה מזו. כך משה ואהרן שוים. א"ר חנינא בר פפא ברוך המקום שבחר בשני אחים האלה. שלא נבראו אלא לתורה ולכבודן של ישראל. ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי שתי משפחות של כהנים היו באלכסנדריאה אחת מקרית ואחת מרתחת. מעשה ששלחו הרופאים והביאו מהן ועשו אותן תריאקה. ובהן היו מרפאין. רבה בשם ר' שמעון ב"ו אין מקדים רטייה עד שרואה המכה. אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא נ מקדים הרטייה ואחר כך הוא מכה · הה"ד (ירמיה לג) הנני מעלה לה ארוכה ומרפא ורפאתים וגו'. וכתיב (הושע ז) כרפאי לישראל. אמר הקב"ה באתי לרפאות עונותיהן של ישראל. ונגלה עון אפרים ורעות שומרון. אבל אוה"ע מכה אותן ואחר כך מרפאן. שנא' (ישעיה יט) ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא נגוף ע"י אהרן ורפוא ע"י משה. אשריהם שני אחים הללו שלא נבראו אלא לכבוד ישראל. והדא היא דאמר שמואל הנביא (ש"א יב) ה' אשר עשה את משה ואת אהרן. הוי שני שדיך אלו משה ואהרן: (יג) תאמי צביה. ר' יהושע דסיכנין בש"ר לוי · מה התאומים הללו כיון שפורש אחד מהן מדדיהן נא דדן נסתם. כך כתיב (זכריה יא) ואכחיד את שלשת הרועים נב בירח אחד והלא לא מתו נג אלא בשנה אחת אלא בירח אחד נגזרה עליהם גזירה על שלשתן. הה"ד (תהלים מז) נדיבי עמים נאספו. ר' יוסי אומר ג' פרנסין טובים עמדו לישראל. ואלו הן נד משה ואהרן ומרים. ובזכותן נתנו להם ג' מתנות טובות. הבאר. והמן. וענני כבוד. המן. בזכות משה. הבאר. בזכות מרים. בזכות אהרן ענני הכבוד. מתה מרים ופסקה הבאר. והיו אומרים (במדבר כ) לא מקום זרע ותאנה. וחזרה בזכות משה ואהרן. מת אהרן נסתלקו ענני הכבוד. הה"ד (שם) ויראו כל העדה כי גוע אהרן. נה אל תקרי ויראו אלא וייראו וחזרו שניהם בזכות משה. מת משה נסתלקו שלשתן ושוב לא חזרו. נו והצרעה לא עברה עמם את הירדן · ולא ראו ישראל קורת רוח מן אותה שעה. הרועים בשושנים. אמר שמואל בר נחמני מרים ויוכבד הן הן חיותיהן של ישראל. והיו רועות את ישראל שלבם רך כשושנים. והיכן היתה מרעיתן של ישראל במצרים על ים סוף: (יד) עד שיפוח היום ר' אבהו ור' לוי. חד אמר נז בשעה שמל אברהם אבינו את עצמו ובניו ובני ביתו עשה ערלותיהן גבעה וזרחה עליהן החמה והתליעו. ועלה ריחן לפני הקב"ה כריח קטורת הסמים וכריח קומץ הלבנה שעל גבי האישים. ואמר הקב"ה לכשיבאו בניו של זה לידי עבירות ומעשים רעים. אני נזכר להם זה הריח ואתמלא רחמים עליהן והופך להם מדת הדין למדת רחמים. מה טעם אלך לי אל הר המור. ר' לוי אמר בשעה שמל יהושע את בני

ישראל

יד יוסף נ מגילה פ"ק: נא ע' בש"ר פ"ב סי' ד'. וכאן בילקוט: נב עיין בילקוט כ"א נכונה: נג תענית דף ט' ע"א. ס"ע פ' ו' תוספתא סוטה פ' י"א. זהר אמור דף ק"ב ע"ב: נד ויק"ר פ' כ"ז. במד"ר פ"א. תנחומא סדר אמור וסדר במדבר. מדרש משלי ס' י"ד. במד"ר פ' י"ג. זהר ס' אמור וס' וילך דף רפ"ג. ילקוט יהושע רמז ס"ו: נה ע' ר"ה דף ג' ע"א. תענית דף ט': נו תוספתא סוטה פ' י"א. ועיין סוטה דף ל"ו: נז ב"ר פ' מ"ז סי' ט'. וילקוט סדר לך לך:

ענף יוסף

ס. אמנם אהרן כבר התפרסם כי גדול כחו במענה פיו לפני מלכים יתיצב לדבר נחות. ונתעלה בזה על משה ע"ה להיותו כבד פה וכבד לשון ערל שפתים ולפיכך משאו יתברך לאהרן נביאו של משה ומתורגמנו. משה היה משפיע לאהרן הדבור האלהי. ומסייע בכחו בעשיית האותות ובגאולת ישראל. ולדקתם היה כי כל אחד מהם בדבר עצמו אשר הוא נתעלה על חבירו לא היה חושב הגדולה בעצמו להיות לו קדימה מעלה על חברו. אלא אדרבא היה מקדים את חברו עליו בדבר ההוא. וזה אומרו הוא אהרן ומשה אשר אמר להם וגו' כלומר עם היות לפי האמת משה מוקדם לאהרן בענין מ"ש להם ה' הוציאו כי למשה לא השפע ועוצם הנבואה והכח השכינתי להוציא את ישראל וממנו נמשך לאהרן. מ"מ היה משלמותו של משה שהקדים אהרן למשה במ"ש להם ה' הוציאו כו'. ובענין אחר של הדבור אל פרעה כשהיו שניהם מדברים אל פרעה עם היות שאהרן הוא היה המוקדם והמעולה לדבר נחות יותר ממרע"ה. עכ"ז לא ייחס גדולה זו לעצמו אלא הוא משה ואהרן. היה מקדים משה לאהרן כאילו הוא היה גדול ממנו. וזה מאמר הכתוב שני שדיך כשני עפרים ירצה כתאומים האלה אשר לפי האמת הם שני שדיך שני מיני משפיעים משונים זה מזה. כי האחד משפיע נבואה וכח עשיית נסים. והאחד משפיע לשון למודים ודבר נחות. הם לא החשיבו את עצמם. אדרבה נחשך כאילו הם שני עפרים קטנים שהם יונקים ומושפעים מקבלים מחבריהם מה שהם משפיעים להם. ונמצא לפי דרש זה היתה הכוונה לכל אחד לבלתי הגדיל את עצמו למען לא יהיה חברו בשפל הערך ממנו. אמנם רבי הגדיל עוד תוספת ענותנותם. והוא שכל אחד חשב בדעתו שאילו היה הוא גדול מהאחר היה זה אצלו חסרון ופחיתות גדול. והורה זה במשל המרגליות. כי כשיש לאדם ב' מרגליות אחת גדולה ואחת קטנה אזי לא יגדל כל כך ערך הגדולה משום שלא יוכל לעשות משתיהם זוג של נזמים. כן משה ואהרן כל אחד מהם היה דומה בעצמו כי אילו היה מחשב עצמו כגדול מחברו היה מפסיד בערכו. ובהיותו מחזיק עצמו לבלתי גדול מהאחר יגדל ערכו [בינה לעתים]: (אבל מצרים מכה אותם ואח"כ מרפאן כו'). קשה איך הראה הקב"ה את פרעה שברא הרפואה קודם למכה להיות מוקדם ז' שני שבע כדי לאסוף ולצבור בר לשני הרעב שלא תכרת הארץ ברעב. אך באמת נכונים דרכי אלהינו. כי באמת זה השובע והטוב שהיה במצרים והראה אותו הקב"ה לפרעה בחלומו תחלה לא היה כדי להטיב להם בזה ולבשר לפרעה תחלה בבשורה הטובה. כי לא יעשה כן לעובדי ע"ז. רק זה הטובה לא היה כי אם להבחין בו את הרע כאומר כאשר יכירה הטוב מבחין הרע. כלומר שהיה מתקף ומחזיק [מל' חוזק ואומץ] את הרע. כי יותר יוכאב ויוכר הרע אם תקדם לו הטובה הגדולה. כמו אדם שיצא מן האור אל החשך ויצטער מאד במחשך מאור עיניו. ולא כן אם גם קודם היה במחשך · כמו מאן דגני בבית אפל וכנודע ביתרון האור מן החשך. וכן להיפך. ועל כן ברשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין. כי אם לא יהיה תחלתן שלוה לא יצערו אותם יסוריהן כיון שמעודם יהיה להם כך וכיון דדש דש. משא"כ אם יוצאים מן האור אל החשך. וכן כאן השובע שמצרים לא היה כי אם להבחין בו את הרע מה שיהיה אח"כ בשבע שני הרעב שיהיו נצער הרעב בצאתם מן השובע. וגם היה טעם בהקדמת שני הטובה והשובע כדי שגם הטוב לא יהיו בטוב. כי השובע לא ישביע אותם ולא יהנו ממנו בהיותם יודעים שיהיה להם רעב אח"כ. משא"כ אם היה השובע אח"כ שיהיה השובע להם לנחת ותענוג גדול אחר שכבר עברו ימי הרעה. עוד טעם במה שהיה השובע קודם להראות גודל וחוזק תוקף הרעב כי כל כך גדול וחזק יהיה עד אשר ישכח כל השובע שהיה ולא נודע כלל ימי הטובה כי נבלעו ונשכחו בגודל הרעה [באר מים חיים פ' מקץ]:

מתנות כהונה

דור: שני שדיך: מקרית ל' קרירות כלו' בשרה היה קר בטבע והאחרת היה בשרה חם בטבע ולכן עשו מהם הטריאקי שצריך להיות ממוזג בשוה וצ"ל שנטלו מהם החלב כההוא דר' אליעזר בר' שמעון בפ' הפועלים במסכת ב"מ ובספר ישן גרס של נגעים: כרפאי לישראל. פסוק הוא בהושע סי' ז' ונר' זו הביא ג"כ בילקוט ישעיה: ע"י משה. הטוב להגיה נגוף ע"י אהרן ורפואה ע"י משה שכן מצינו שמקצת מכות נעשו ע"י אהרן לבדו והרפואה נעשה ע"י תפלת משה ובילקוט לא גרס ליה: מדדיהן מדדי אמן: ה"ג והלא לא מתו אלא בשנה אחת והרי שלשתן מתו בשנת הארבעים וכן כתב רבינו בחיי בפר' חקת אבל לא בירח א' שהרי מרים מתה בניסן ככתוב בפ' חקת ואהרן בחדש אב ככתוב בפ' מסעי ומשה בחדש אדר וכן הוא בהדיא בפ"ק דתענית: אלא ויראו עיין בפ"ק דתענית ובפרש"י בפר' חקת: והצרעה כו'. וכתיב ושלחתי את הצרעה לפניך משמע ממש לפניהם ולא כן היה אלא הצרעה עומדת בעבר הירדן זורקת בהם מרה להלן ומסמאת את עיניהם מלמעלה ומסרסן מלמטה כדאיתא במסכת סוטה וכמו שפרש"י בפ' משפטים ובפ' עקב: מרים ויוכבד כו'. עיין בפ' קמא דסוטה: עד שיפוח:

הצ

עץ יוסף

מציה בישראל [יפ"ת]: (יב) כך משה ואהרן שוין. היינו בצדקות והחסידות. אבל הוא פשוט שמשה גדול יותר מאד בנבואה [יפ"ת בב"ר פ"א סי' כ"א]: מקרית לשון קרירות. ובנוסחאות אחרות אית' מקררת [א"א] כלומ' בשרה היה קר בטבע והאחרת היה בשרה חם בטבע. ולכן עשו מהם הטריאקי. שצריך להיות ממוזג בשוה. וצריך לומר שנטלו מהם החלב כההוא דר' אלעזר בר' שמעון בפ' הפועלים במס' ב"מ [מת"כ] והרד"ל גרס שתי משפחות של חכימים הוו. ופי' חכימים נחשים שמבשרם נעשה הטריאקה כמ"ש בלשון רב האי גאון שבפסקי הרא"ש פסחים פ"ב סעיף ד' [ועי' במוסף הערוך ערך חכן א' שכתב הכינה בלשון גריקים מין נחש שמבשרו נעשה הטריאקה] ולגירסת ספרים ישנים שהביא המת"כ נגעים נראה דגרסינן נפעים והוא ג"כ נחשים. וענין המאמר נראה שהוא משל על משה ואהרן שאהרן אוהב שלום ורודף שלום בין אחד לחבירו. ומשה היה מקנטרן תמיד ומשניהם יחד נתמזגה ההנהגה על ישראל כענין ב' הנחשים אחד מקרית ואחד מרתחת שנעשה מהם רפואה [ועי' שבת דף ע"ז ע"ב הדא חוכמא וכו'] ולשון משפחות שייך בבע"ח ג"כ כדאי' בב"מ וגם במקרא: הנני מעלה לה ארוכה כו' הרי שקודם החורבן הכין להם רפואה והבטיח להם להשיבם לארצם: וכתיב כרפאי לישראל כו' כרפאי לישראל שאקדים להם הרפואה. אז נגלה עון אפרים. שאע"פ שאח"כ נגלה עון אפרים לא יהיה זה מונע או מעכב הרפואה כיון שכבר היא בריאה. אבל באוה"ע אינו כן אלא מכה אותן ואח"כ מרפא אם יהיה להם זכות דוקא. והפסוק עצמו מורה כן באומרו ונגף ה' את מצרים נגוף ורפא ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם. ירצה מכיון שדרך ה' עם האומות לנגוף תחלה ואח"כ לרפאות מזה נמשך שעכ"פ צריך שישובו אל ה' ואז יעתר להם וירפאם אבל בלאו הכי לא. אבל בישראל לא יתעכב הרפואה עד שישובו תשובה גמורה. אלא ימרק עונם מעט מעט עד שיעשו תשובה [בינה לעתים ח"א דרוש ח']: באתי לרפאות כו' הכוונה כשבראתי הרפואה לעונות של ישראל אח"כ נגלה עונותיהם. ועי' באיכה רבתי פ"ב סי' ג'. ונ"ע ועי' מ"ש לתקן: נגוף ע"י אהרן. שמקצת המכות היה ע"י אהרן. והרפואה נעשית ע"י משה. כגון מכת צפרדע שנעשה ע"י אהרן. ומשה התפלל אח"כ ונתרפאו: אשר עשה את משה ואת אהרן וגו' אשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים. הסמיכות בא להורות שהקב"ה גדל למשה ולאהרן בשביל כבודן של ישראל להוציאן ממצרים: (יג) מה התאומים כו' כתבו חכמי הטבע כי דרך התאומי' נביה כי נפש כל אחד קשורה בנפש אחיו עד גדר שלא יחיה האחד כמו רגע אחרי מות אחיו. כי אם כמות זה כן מות זה לרוב דבקותם [אלשיך] ובב"ר פ"ב סי' ז' אי' מה התאומים הללו אם חשש אחד בראשו חבירו מרגיש כו'. יש שפירשו שם דהיינו כשהן בבטן עדיין. ויש שכתבו שהכוונה על הנולדים תאומים יחד ודבוקים העור והבשר שלהם צלע לצלע. וכמו שהובא במעשה טוביה. והם שמרגישים כל אחד מה שמרגיש חברו. וכן דבוקינו בו יתברך דיבוק עצמי כל רגע: מדדיהן פי' מדדי אמן: דדן נסתם פירוש דדן של אמן: אלא בשנה אחת בשנת הארבעים. וכן כתב רבינו בחיי בפרש' חקת. אבל לא בירח אחד. שהרי מרים מתה בניסן ככתוב בפ' חקת [במדבר כ'] ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם. בפרשת פרה אדומה. ואהרן בחדש אב ככתוב בפ' מסעי. ומשה באדר. וכן הוא בהדיא בפ"ק דתענית ובס"ע פ"י: הבאר הוא הסלע שהיה זב ממנו מים. והיה מתגלגל והולך עם ישראל: ופסקה הבאר שלא היה רוצה לזוב מימיו: והיו אומרים לא מקום זרע שכשהיו היה הבאר מעלה להם אילנות ורעים כדאי' ברבה ס' חקת: וחזרה בזכות משה ואהרן וכיון שחזרה בזכות שניהם כ"ש שלא היתה להסתלק כלל בזכותם. אלא שנסתלק להורות ולהגיד לישראל שבזכותה היה עד היום. וכן כשחזרו שניהם בשביל משה לא נסתלקו אלא להגיד שבזכות אהרן היו ענני כבוד עד היום. אבל קשה כיון שחזרה בזכותן למה מתחלה לא ניתן בזכותם. וי"ל שיש חילוק בין מה דהוה ונתעלם להיות חוזר. ובין מה דלא הוה ועתה נתהוה. כי לזה צריך זכות גדול יותר. ולכן אף שחזר הבאר בזכות משה ואהרן. מ"מ לא המציא הקב"ה יש מאין לגמרי אם לא מכח זכות מרים. וכן בענני כבוד [של"ה]: וחזרה כו' שכן כתיב ודברתם שניהם אל הסלע ונתן מימיו: אלא וייראו ע' בפ"ק דר"ה ובפ"ק דתענית וברבה ס' חקת: מת משה נסתלקו שלשתן שנא' באדר שמת משה נסתלק המן. והא דכתיב וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ דהיינו בט"ז בניסן. מפורש במכילתא דמ' יום אחרי שמת משה נסתפקו ממן שבכליהם שלקטו בו ביום שמת משה: והצרעה כו' כתב הבחיי ס' עקב הצרעה הוא מין זבוב ומטיל ארס. ואחז"ל שתי צרעות היו. אחת בימי משה. ואחת בימי יהושע. והיתה מכה בפניהם ומסמאת עיניהם ולא היו יכולים להלחם. ובאין ישראל והורגין אותם. ובמקום אחר דרשו היתה הצרעה מסמאת עיניהם מלמעלה ומסרסתן מלמטה כדכתיב ואנכי השמדתי האמורי מפניהם ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת. וכן תרגום אונקלוס צרעה ערעיתא ודרשו חז"ל למה נקרא שמה ערעיתא שעומד לקראתם. תרגום אשר קרך דערעך עכ"ל הבחיי. ובתנחומא סדר משפטים אי' א"ר לוי ב' צרעות היה הקב"ה מזווג לכל אחד ואחד. וכל אחת ואחת הולכת ושוכנת ארסה לתוך עיניו והעין מתבקע ונופל מלא קומתו ומת. ר' אחי ברבי אמר החלחול היה נכנס בהם והיו מתרפין לפני ישראל והורגין אותם [ופי' שלשול ורפיון נקבים כמו והחלחלה הילכה] ואז"ל היו נעשים פניהם כמו סקות [פי' כמו שהוסקו ונשרפו] מכבשן האש והיו מתרפין לפני ישראל והורגין אותם עכ"ל: לא עברה עמם את הירדן וזה דכתיב ושלחתי את הצרעה לפניך לא ממש לפניהם אלא הצרעה עומדת בעבר הירדן וזורקת בהם מרה להלן ומסמאה את עיניהם מלמעלה ומסרסתן מלמטה כדאי' במס' סוטה וכמו שפרש"י בפ' משפטים ובפ' עקב: מרים ויוכבד כו' עיין פ"ק דסוטה ובריש שמות רבה: במצרים על ים סוף ר"ל במצרים ועל ים סוף. שהן היו המיילדות במצרים ותחיינה את הילדים וגו' ובים כתיב ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו' ותצאנה כל הנשים אחריה וגו' [רד"ל]: (יד) ובבניו נ"ל ובנו והיינו ישמעאל. או שקאי על הגרים. שכאילו ילדם: ועלה ריחן כו' וטעם הדבור שזה היה כריח ניחוח לפניו שנשפכו דמם ונחתו בשרם להיות רמה ותולעה בחייהם ואין קרבן גדול מזה [יפ"ת] ועיין בבראשית רבה פ' מ"ז: מה טעם אלך לי כו' ר"ל מקום שנעשה הר מהערלות שחביב עלי כמור שהוא ראש לכל סממני הקטורת. ואל

מקום

ישראל העמיד להם ערלותיהם נח נבעה חרחת עליהם תמה והתליעו . ועלה ריחן לפני הקב"ה כריח קטרת סמים וכריח קומץ של לבונה שעל גבי אישים . באותה שעה אמר הקב"ה לכשיבאו בניהם של אלו לידי עבירות מעשים רעים אני נזכר להם ריח זה ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין לרחמים מה טעם אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה . כתיב (בראשית יז) בעצם היום הזה נמול אברהם . נט א"ר ברכיה אילו מל אברהם את עצמו בלילה היה דורו אומר אילו ראינוהו לא הנחנוהו . אלא בעצם היום הזה נמול אברהם . דרגשה ליה ימלל . ר' אבהו בר כהנא ור' לוי . ר' אבהו אמר הרגיש ונצטער כדי שיכפול לו הקב"ה שכרו . כתיב (שם) המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך . אמר הקב"ה יבא טמא ויטפיל בטהור . אפשר כן . אלא המול ימול . אני טהור ואברהם טהור נאה לטהור להטפל בטהור . ר' אבון בשם ר' שמעון אמר שיתף הקב"ה ימינו עם אברהם ומלו . שנא' (נחמיה ט) וכרות עמו הברית : (טו) ד"א אלך לי אל הר המור ס זה אברהם שהוא ראש לכל הצדיקים . ואל גבעת הלבונה זה יצחק שנתקרב כקומץ לבונה על גבי המזבח . כולך יפה רעיתי זה אבינו יעקב שהיתה מטתו שלמה לפניו ולא נמצא בה פסולת . מהו כלך יפה רעיתי סא תני רשב"י בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אותה שעה לא היה בהם לא זבים ולא מצורעין ולא חגרין ולא סומין לא אלמין ולא חרשין לא שוטין ולא שממין לא טפשין ולא חלוקי לב . על אותה שעה נאמר כולך יפה רעיתי . כיון שחטאו לא היו ימים קלים והיו בם זבים ומצורעים חגרין וסומין אלמים חרשים שוטים וטפשין באותה שעה נאמר (במדבר ה) וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב . א"ר חלבו כתיב (שם ז) ויהי המקריב ביום הראשון וגו' ביום השני הקריב נתנאל וגו' קרבנו . ולמה עשה יהודה טפלה שלא יתגאה יהודה סב ויאמר הואיל ואני הקרבתי תחלה אני הוא גדול שבכלם . אלא העלה הקב"ה עליהם כאילו הקריבו כלם ביום ראשון וביום אחרון . א"ר אלעזר כתיב (במדבר ז) זאת חנכת המזבח ביום המשח . והלא סג כל אחד ואחד מהן הקריב מזרק אחד כף אחת . ומה ת"ל קערות כסף שתים עשרה מזרקי כסף י"ב כפות זהב שתים עשרה . אלא שלא יאמר יהודה הואיל ואני הקרבתי תחלה אני גדול שבכלם . לפיכך העלה הקב"ה עליהם כאילו הקריבו כולם ביום הראשון וביום האחרון . א"ר ברכיה כתיב (בראשית מט) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר . מאחר שברכן חזר וברכן . אלא מלמד שישב יעקב אבינו ומשלן בחיות . משל ליהודה באריה שנאמ' (שם) גור אריה יהודה . דן לנחש . שנא' (שם) יהי דן נחש עלי דרך . נפתלי לאילה . שנאמר (שם) נפתלי אילה שלוחה . בנימין לזאב שנאמ' (שם) בנימין זאב יטרף . וחזר וקראן כלן זאבים כלן נחשים כלן שרפים כלן עקרבים תדע לך שהוא כן שהרי דן שקראו נחש חזר וקראו אריה . שנאמ' (דברים לג) דן גור אריה . א"ר אידו מצינו בקרבנות של נשיאים מה שהקריב זה הקריב זה . זה הקריב עולה . וזה הקריב עולה . זה מנחה וזה מנחה . זה חטאת וזה חטאת . זה שלמים וזה שלמים . למה שכלם שלמים ושוין כאחד . ומה ראה הכתוב ליחסן סד בספר ואלה שמות ראובן שמעון לוי . ר' חנינא ור' לוי . ח"א מפני שקינטרן אביהם וח"א מפני שיוחסן אצל משה ואהרן . ולית אנן ידעין מאן דאמר דא . ומ"ד דא . אלא מן דאמר ר' יודן בשם ר' יהודה בר' סימון בשם ר' הונא אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין הוי ר' הונא הוא דאמר מפני שקנטרן . ולפי שקבלו תוכחת אביהם זכו להתייחס בצד משה ואהרן . לכך נאמר כלך יפה . ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן . ר"י אמר לפי שכל השבטים לא שמרו יחוסיהן במצרים וראובן שמעון לוי שמרו יחוסיהן במצרים . ר"נ אמר לפי שכל השבטים עבדו ע"ז במצרים ושבט ראובן שמעון לוי לא עבדו ע"ז . ורבנן אמרין לפי שכל השבטים לא נהגו שררה במצרים על ישראל . ושבטים הללו נהגו שררה במצרים . כיצד מת ראובן נתנה שררה לשמעון . מת שמעון נתנה שררה ללוי . מת לוי בא ליתן שררה ליהודה . יצתה ב"ק ואמר הניחו אותה עד שיגיע זמנה . ואימתי הגיע זמנה . אחרי מיתת יהושע . הה"ד (שופטים א) ויהי אחרי מות יהושע וגו' ויאמר ה' יהודה יעלה . סה נ' שמות נקרא לו . יהודה עתניאל יעבץ . ר' ברכיה ור' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא זה בעז . ר' סימון בשם ריב"ל זה עתניאל : (טז) כתיב (יחזקאל כב) בן אדם היו לי בית ישראל לסיג כלם וגו' . אמר זכריה אנא חמיתה אולוכורסין (זכריה ד) ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגולה על ראשה וגו' ושנים זיתים עליה וגו' . תרין אמוראי חד אמר גולה וח"א גואלה . מ"ד גולה שגלו בבבל וגלתה שכינה עמהם . ולמ"ד גואלה הוא פרוקה דכתיב (ישעיה מז) גואלנו ה' צבאות שמו וגו' . אמר
הקב"ה

יד יוסף נח ילקוט יהושע בשם פדר"א : נט ב"ר פ' מ"ז סי' י"א . ילקוט סדר לך לך . ילקוט ישעיה רמז של"ט : ס תנ"ב פ' ל"ז : סא במד"ר ריש פ"ז . ופ' י"ג . מכילתא סדר יתרו . זוהר ס' יתרו דף פ"ג . פסיקתא רבתי פ"ז . תנחומא ס' יתרו סי' ס' : סב פסיקתא פ"ז : סג במד"ר פ' י"ג סי' י' וסי' כ"ט : סד בפ' ואלה בני ראובן בכור וגו' · סה סנהדרין דף ע"ז ע"א :

מתנות כהונה

ה"ג בב"ר סוף פ' מ"ח דרגשא ליה ימלל ועיין פירושו בב"ר פ' ל"ב : ה"ג שיכפול לו הקב"ה שכרו ורבי אומר כו' ועיין עוד בב"ר פ' מ"ח : המול ימול . משמע מי שמהול כבר הוא ימול אחרים ועיין בפ"ק דע"ז ובירושלמי פ' ר"א דמילה ובפ' הערל : שממין כמו שעממין משוגעים שדעתן שומם ומבולבל וכל מאמר זה הוא בבמדבר רבה פ"ז ועיין שם פירושו : חלוקי לב. שהיו מסופקים בקבלת התורה : עד שחטאו בעגל . עיין שם שמשם יליף ליה : ה"ג ביום הראשון וגו' וסיפה דקרא וקרבנו כו' : ה"ג נתנאל קרבנו כו' . ועיין כל זה בבמדבר רבה פי"ג באר היטב : ה"ג כלם ביום הראשון וביום אחרון : והלא כל א' כו' . כלו' וביום המשח לא הקריב אלא נשיא א' קערה אחת ומזרק א' וכף אחת וכתיב ביום המשח אותו קערות כסף שתים עשרה כן הוא בפ' נשא בהדיא : שרפים ועקרבים . בפ' נשא גרסי' אלות ואריות : מאחר שברכן כו'. עיין פירושו בפ' נשא פי"ג . ובפ' ואלה שמות בפ' וארא ושם הגירסא מבולבלת מאד והגי' מגיה לפניך הגירסא מפרשת נשא וה"ג שם ראובן שמעון לוי ר' חנינא ור' לוי חד אמר מפני שקנטרן אביהם וחד אמר מפני שייחסן אצל משה ואהרן ולית אנן ידעין מאן דאמר דא ומאן דאמר דא אלא מן דאמר ר' יודן בשם ר' יודא בר סימון בשם ר' הונא אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין הוי רב הונא הוא דאמר מפני שקנטרן לפי שקבלו תוכחת אביהם זכו להתייחס בצד משה ואהרן לכך נאמר כלך יפה ר' יהודה כו' ופירושו עיין בפרשת נשא : ה"ג שמעון ולוי שמרו כו' וה"ג שמעון ולוי לא עבדו כו' : ה"ג לא נהגו שררה במצרים על ישראל השבטים כו' : נקראו לו . לעתניאל כדאיתא בפ"ק דתמורה והוא היה הראשון למלחמה אחרי מות יהושע ככתוב בראש ספר שופטים : זה בעז . עיין בילקוט בפ' ויחי בפסוק יהודה אתה יודוך : אולוכורסין גרסי' . ופי' הערוך אולו כורסין פי' זהב טהור ועיין ויקרא רבה סוף פ' ל"ב ול"ד ובמדרש קהלת בפסוק וגם דמעת : גולה שגלו גרסי' : וגלתה
שכינה

עץ יוסף

מקום שנעשה נבעה מהערלות שחביב עלי כקומץ הלבונה : כתיב בעצם היום הזה נמול דקשה דלא לימא אלא ביום הוא דמשמע ביום ולא בלילה . מאי בעצם . אלא לומר לך שהיה בעצמו של יום . דאע"ג דמילה כשרה מכאן החמה ואברהם היה מן הזריזין המקדימין למצות . מ"מ כאן המתין אברהם עד עצמו של יום כמו אחר ג' שעות ביום בשעה שהכל נעורים כדי לפרסם הדבר וכמו שמסיק והולך [מה"ק] : לא הנחנוהו שמפני שע"י זו המצוה מבדיל עצמו להיות לעם מיוחד ונותן קוצי בשם לכן לא היו מניחים אותו . א"נ לפי שהוא בעצמו ובכל אנשיו [יפ"ת] : דרגשה ליה ימלל פי' שכואב ליה ומרגיש לצער בעצמו . ידבר ויצעק : הרגיש ונצטער שלכן אחר נימול דמשמע שנתפעל מהמילה יותר מדאי . דאל"כ מה מיבעי ליה שפירושו שמל עצמו ושמעאל . דנימול משמע ע"י אחר כמו נמולו אתו . ואברהם מסתמא לא נמול ע"י אחר [יפ"ת] : שיכפול לו הקב"ה שכרו חסר כאן דברי ר' לוי . משום דהכא בב"ר פ' מ"ז סי' י"א שהר' אבא בר כהנא לדברי ר' לוי שא"ל שקרנא מזבנא את . לכן לא הביא כאן דבריו : המול ימול משמע מי שנימול כבר הוא ימול אחרים . ואי' בתחלת ספר יצירה שכביכול גבי דידיה נמי הוי כרים קודם כדאי' בז"ח פ' בראשית . וזהו מה דאי' בב"ר פ' מ"ט אמר הקב"ה לאברהם דיו לעבד שיהא כרבו : (טו) ראש לכל הצדיקים כמו מור שהוא ראש לכל סממני הקטורת : ולא חגרין שנא' [שמות י"ט] ויתיצבו בתחתית ההר : ולא סומין שנאמר [שם] וכל העם רואים את הקולות : ולא אלמין שנא' [שם] ויענו כל העם : ולא חרשין שנא' [שם כ"ד] נעשה ונשמע : שממין כמו שעממין משוגעים שדעתם שומם ומבולבל . וע' בבמדבר רבה ריש פ"ז . ופרשה י"ג סי' י' : חלוקי לב שיהיו מסופקים בקבלת התורה : כיון שחטאו בעגל וכדאי' בהדיא בבמ"ר שם : א"ר חלבו כתיב ויהי כו' הוא פירוש על פסוק כלך יפה רעיתי . וכן הוא בבמדבר רבה בהדיא : ויהי המקריב ביום הראשון וגו' וסיפיה דקרא וקרבנו וגו' : כאילו הקריבו כולם ביום ראשון וביום אחרון פי' לפיכך כתיב בכלם קרבנו ואפילו ביום האחרון כאילו הוא הקריב ראשונה וכולם אחריו . וביום ראשון כתיב וקרבנו כאילו כבר הקריבו כלם באותו יום : ביום המשח משמע שביום המשחו הקריבו כלם והלא לא הקריבו באותו יום רק נחשון מזרק אחד וכו' : וביום האחרון מסיק ליה מדכתיב בסוף הפרשה זאת חנוכת המזבח אחרי המשח אותו . משמע שאחר יום המשחה הקריבו כלם : כתיב כל אלה הוא פי' אחר על הפסוק כלך יפה רעיתי . וכן הוא בהדיא בבמד"ר פי"ג . וכן נ"ל א"ר ברכיה מדבר בשבטים . וק"ק הא כיצד היו כולם יפים שהרי יעקב אביהם כשבירך לבנים מקנתר לראובן שמעון ולוי והיאך אתה אומר כולך יפה . א"ר אלעזר אע"פ שבירך את השבטים האחרונים וקנטר לראשונים אלא חזר וברכן שנא' כל אלה שבטי ישראל וגו' . מהו ואת אשר דבר להם אביהם וגו' א"ר אלעזר עשה אותם יונקים זה מזה . מהו ויברך אותם איש כברכתו וגו' משברכן חזר וברכן . אלא מלמד כשבירך יעקב אבינו את בניו משלן כחיות משל ליהודה כו' [א"א] : כלן נחשים כלם אותת שלן אריות הדע כנ"ל [א"א] : דן גור אריה הא למדם שחזר וכלל לראובן שמעון לוי בברכה אחיהם לקיים מה שנאמר כלך יפה רעיתי כנ"ל [א"א] וכן הוא בבמד"ר : ר' חנינא ור' לוי צריך להיות ר' חנין ור' לוי . ולקמן נ"ל אלא מן מה דא"ר יודן בשם ר' יהודה בר' סימון בשם ר' חנין אוזן כו' הוי ר' חנין הוא דאמר כו' . וכן הוא בבמדבר רבה פ' י"ג סי' י' : מפני שיוחסן אצל משה ואהרן פי' הואיל והם סמוך נמנו ראובן שמעון קודם שבט לוי שיצאו ממנו משה ואהרן [ידי משה] : כיצד מת ראובן נתנה כו' לפי מאי דאי' במדרש ספר הישר סדר שמות שראובן חי קכ"ה שנים ושמעון חי ק"כ א"כ אי אפשר זאת . וכן מ"ש מת לוי בקשו לתת שררה ליהודה ג"כ תמוה שהרי לוי האריך ימים יותר מכל השבטים כדאי' בס"ע רבה פ"ג ובספר הישר שם : נקראו לו לעתניאל כדאי' בפ"ב דתמורה . והוא היה הראשון למלחמה אחר מות יהושע ככתוב בראש ספר שופטים [מת"כ] דאי' שם שנא הוא עתניאל הוא יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון שמו : זה בועז נראה הכוונה שר' ברכיה ור' לוי אמרי עד שיגיע זמנה ואימתי הגיע זמנה כשנולד בועז שממנו יצא שלשלת המלכות . וגם הוא היה שופט שאבצן זה בועז . ור' סימון ס"ל זה עתניאל כדכתיב יהודה יעלה והוא עתניאל כנ"ל : (טז) כתיב בן אדם כו' זהו פי' אחר על פסוק כולך יפה רעיתי . ובכה"ר ובילקוט איתא בהדיא ד"א כולך יפה רעיתי כתיב כו' : אנא חמיתא אולן כרוסין שנא' ראיתי כנ"ל ופי' הערוך אולן בלשון יון כולן . כרוסין בלשון יון זהב טהור [א"א] ועי' ויק"ר פ' ל"ב . ובקהלת רבה פסוק וגם דמעת : ראיתי והנה מנורת כו' אל תתמה מה שפירש זה על העתיד עם היות מפורש שם זה דבר ה' אל זרובבל . שנראה שבבנין בית שני שע"י זרובבל מיירי קרא . שי"ל כי זרובבל נאמר על מלך המשיח העומד מזרעו . וכן בתנחומא פירשו הכתובים על מלך המשיח [יפ"ת] : תרין אמוראי בר משום דמיניהו סייעתא למ"ש שלעתיד לא יהיה בישראל שום סיג ופסול . דכיון דפי' גולה על ראשה לתרווייהו שהקב"ה בראשם . משמע דלית בהו פיסול דאין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות כדאי' בס' עשרה יוחסין להכי מייתי לה הכא לפלוגתא דאמוראי [יפ"ת] : ח"א גולה אע"ג דודאי פירוש גולה כמו מימין הגולה דכתיב התם . קאמר שרמז הגולה להקב"ה שהוא גולה עמהם . או הגואל כדלקמן [יפ"ת] : מ"ד גולה שגלו לבבל כו' כלו' שפי' גולה השכינה שהיתה בגלות עמהם . ופי' דקרא שהשכינה שהיתה בגלות באה בראשם כי כשהם נגאלין גם השכינה נגאלת עמהם בגאולתם ע"ד אשר פדית ממצרים גוי ואלהיו . ואע"ג דהכא בגאולה העתידה קמיירי כדלעיל קאמר גולה שגלו לבבל וה"ה לאדום [יפ"ת] : ומ"ד נואלה כו' וא"ת מאי ניהו . וי"ל דלמר סבת הגאולה מפני השכינה שהיא בגלות . ולמר חסד הוא שעשה הקב"ה לגאול את ישראל . והיינו דעייתי מגואלנו ה' צבאות שמו . דמשמע שסבת הגאולה להטיב לישראל .
מדכתיב

הקדוש ברוך הוא הואיל וכך כולך יפה רעיתי ומום אין בך : (יז) אתי מלבנון כלה אתי מלבנון . אמר הקדוש ברוך הוא אתי מלבנון תבאי . סו תמן תנינן נותנין לבתולה שנים עשר חדש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה . ואני לא עשיתי כן אלא סז עד שאתם עוסקין בטיט ולבנים קפצתי וגאלתי אתכם . דיעה סרוחה של אחשורוש אמר ששה חדשים בשמן המור. רבי יהודה בר יחזקאל אמר זה שמן אפוקסנין . ור' ינאי אמר זה שמן אופקינון שמשיר השער ומהליך הבשר של גוף . ואני לא עשיתי כן. ר' ברכיה ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמר דרש ר' לוי בן סיסי בנהרדעא (שמות כד) ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו' . זאת סח עד שלא נגאלו אבל משנגאלו איכן היתה במקום שדרכה של לבינה ראויה להנתן שם היתה נתונה . א"ר ברכיה מעשה אב"כ. אלא כמעשה. היא וכל ארגלייה שלה נתנה . היא והסל והמגרפה שלה נתנה . ב"ק אמר עד שלא יצאו ישראל ממצרים היתה רשומה ברקיע ומשיצאו ישראל ממצרים עוד לא נראת בענן . מ"ט וכעצם השמים לטוהר כד אינון נקיין מן ענגן . אמר להם הקב"ה כשגליתם לבבל עמכם הייתי שנאמר (ישעיה מג) למענכם שלחתי בבלה . לכשתחזרו לבית הבחירה בקרוב אני עמכם הה"ד אתי מלבנון כלה. א"ר לוי לא היה צריך קרא לומר אלא אתי ללבנון כלה . ואת אמרת מלבנון אלא בתחלה הוא נוער מבהמ"ק ואחר כך הוא פורע מן או"ה . א"ר ברכיה בג' שעות הקב"ה פורע מן עשו הרשע ומאלופיו מאי טעמא (תהלים יב) עתה אקום יאמר ה' וגו' . ר' שמעון בר ינאי סט עתה אקום כל זמן שמוכפשת באפר כביכול והוא כן . והוא שישעיה אמר (ישעיה נב) התנערי מעפר קומי שבי ירושלים באותה שעה (זכריה ב) הס כל בשר מפני י"י למה כי נעור ממעון קדשו . א"ר אחא כהדא תרנגולתא דמנערה גפא מנווא קטמא : (יח) תשורי מראש אמנה א"ר הונא בשם ר' יוסטא ע עתידות הגליות מגיעות עד טיורוס מונות ואומרי' שירה . ועתידות אוה"ע להביא אותה סרדיוטות למלך המשיח מאי טעמא תשורי מראש אמנה אין לשון תשורי אלא לשון קרבן . המד"א (ש"א ט) ותשורה אין להביא לאיש . ראויה היא ואנא לא ראויה לא כבר עשיתי לכם בימי חזאל (מ"ב ח) וילך חזאל לקראתו ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק משא ארבעים גמל . א"ר יהודה וכי כל טוב דמשק משא מ' גמל היה . אלא ללמדך שהיתה בידו אבן טובה ומרגליות שהיה ראוי ליתן בדמיהם כל טוב דמשק . ואת אמרת ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק. אלא הן עצמן עתידין להביא דורונות למלך המשיח. מ"ט (ישעיה סו) והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לי"י בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות . מהו ובכרכרות ר' ברכיה בשם ר"י אמר עא כאילין סביא דלית אינון יכולין מטענין בכל קריקה . ואינון מטענין להון בבורתידה. הה"ד (תהלים צו) הבו לי"י משפחות עמים. א"ר אחא עמים הבו לי"י משפחות אכ"כ אלא משפחות עמים הבו לה' כבוד ועוז . כשתהיו מביאין אותם לא תהיו

מביאין

יד יוסף סו כתובות פ"ה מ"ב : סז ש"ר פ' כ"ג סי' ו' : סח מכילתא פ' ע"ו סי' ד' : סט ב"ר פרשה ע"ה ; ע ש"ר פ' כ"ג סי' ו' . ירושלמי שביעית פ"ו . ילקוט שה"ש : עא שוח"ט . וילקוט תהלים מזמור פ"ז :

ענף יוסף

(יח) [אלא הן עצמן עתידין כו'] . עיין בעץ . ולי נראה ג"כ כנוסחאות אחרות . ומה שאמר המדרש לעיל ראויה היא כו' קאי לפרש הקרא ותשורה אין להביא שאיידי דנייתי לקרא מפרש ליה כדרך המדרש כידוע . שכך כתיב התם ויאמר שאול לנערו והנה נלך ומה נביא לאיש כי הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא לאיש האלהים מה אתנו ויוסף הנער לענות את שאול ויאמר הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים וגו' ויאמר שאול לנערו טוב דברך לכה נלכה . ומפרש ליה המדרש שכך אמר שאול לנערו ומה נביא לאיש אין ראוי להקביל פני האיש ריקם כי לא יראו פני ה' ריקם . ואף שהמואל לא נהנה . יחלק לעניים . כי הלחם אזל וגו' כי לחם חשוב מגיד שהוא חיי אדם . ומהמעות שנתתי לך על השאלות בוודאי מעט הוא שנשאר תחת ידך . והנער השיב אחר שיש זה המעט שתחת ידך ג"כ תשורה ראויה . אך ממני ומלדי שאהיה אני הנותן אינה ראויה לתשורה . וז"ש ותשורה אין להביא לאיש וגו' ולא קאמר ואין תשורה להביא לאיש וגו' משמע שאע"פ שתשורה יש ויש . אבל אין להביא זאת לפני האיש . שמלדי וממני אין זו תשורה כי מה אתנו ממון הב לאה . וזהו שאמר המדרש ראויה היא כלומר המתנה ראויה אך ואנא לא ראויה ר"ל שממני ומלדי אינה ראויה המתנה שהכל הוא לפי הנותן . וזהו שהשיב לו הנער הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש וגו' ר"ל שאהיה אני הנותן וממני היא תשורה חשובה לראיית פני האלהים , ויאמר שאול לנערו טוב דברך . כי בחכמה דברת ואתה שאתה הסיבה העיקר בנתינה . לכן לכה אתה תחלה ואני אחריך . וזהו אומרו לכה נלכה . כי אם אתה הלך תחלה ואחר אחרי לא יראה שאתה הנותן . כי אם אני . ואתה טפלו :

ס

מתנות כהונה

שכינה כו' . כדכתיב למענכם שולחתי בבלה : ה"ג הואיל וכך כלך כו' . ובילקוט הגירסא בסגנון אחר ועיין שם : **אתי** מלבנון : תמן תנינן . בפ"ק דכתובות : ה"ג אחשורוש אמר ששה כו' : ותחת רגליו ונומר גרסי' . ועיין בויקרא רבה פ' כ"ג נתבאר כל זה : **כד** אינון נקיין גרסי : ה"ג ואת אמרת מלבנון אלא בתחלה כו' : **הוא** נוער כו' . כדלקמן שנא' כי נעור ממעון קדשו : ה"ג בס' ישן עתה אקום יאמר ה' עתה ארומם עתה אנשא ודרש עתה מל' עת וכתיב ג' פעמים עתה הרי ג' שעות : ה"ג והוא כן והוא שישעיה כו' : **כהדא** כו' . כתרנגולת הזאת שמנערת את כנפיה מתוך העפר : **טיורוס** כו' . שמות הרים הן ועיין בשמות רבה פ' כ"ג ובירושלמי בס' בתרא דמס' חלה גרס תוריס אמנס ובפ"ק דגיטין פרש"י בשם תרגום ירוש' שהוא הר ההר . נראה דה"ג להביא אותם סרדיוטות כו' . ופירושו אומות העכו"ם יביאו את ישראל במרכבות כבודות כעין סרדיוטות שהם שרים הטובים עושי משפט כך פי' הערוך וכדמפרש ואזיל לקמן וכן מוכח פי' המבאר בגליון והוא נוטריקון שר של ההדיוטים : **קרבן** . תקרובת מנחה : **ראויה** היא כו' . כלומר ראוי ונכון המנחה והתקרובת למלך המשיח אבל אני ומלדי אינה ראויה מאחר שכבר עשיתי כן לאלישע בימי חזאל וראוי שבפעם הזאת יהיה התשורה בדרך יותר יקר וזה כשיביאו את ישראל עצמן מנחה למלך המשיח : **ואת** אמרת כו' . כלו' ולכן אתה אומר ויקח מנחה וגו' : **אלא** הן עצמן עתידין להביאן דורונות גרסי' . פי' את ישראל בעצמן יביאום או"ה למלך המשיח ויש גירסות שונות במאמר זה ואינם מתיישבות שהב לכן לא הבאתים : ה"ג כאילין סביא כו' . פי' כמו זקנים הללו שאינם יכולים לסבול שיהיו נטענים אפילו בכל קדוקא שהיא עגלה קלה ונוחה ונושאים אותם בבורתידא

וסא

עץ יוסף

מדכתיב התם קדוש ישראל דמשמע שהגאולה להיותו קדוש ישראל . ואע"ג דהאי קרא בגאולה בבל מיירי שמעינן מינה לגאולה העתידה [יפ"ת] : (יז) **אמר הקב"ה אתי** מלבנון כלה כצ"ל. ור"ל שהמדרש מפרש אתי מלבנון כלה מלבנים לקהתיך ועשיתיך כלה . והיינו מה שנתן להם התורה שאז נתיחדו להקב"ה ככלה לבעלה . וה"פ טעם היותם כלהי מוכנים להדבק בנשואה להיותם מורגלים בטיט ולבנים ולא ידעו חכמה ומוסר ה' . מרוב הכאתו אותם קרבן אליו ולא היו להעדר הכנת המקבל . אע"פ שעברו ב' חדשים מגאולתם עד מתן תורה . אין בזמן המועט הזה סיפוק לקנות המעלות הצריכות להכנסם . וזה שאמר תמן תנינן [כתובות פ"ה מ"ב] נותנין לבתולה י"ב חדש זמן לכונסה לחופה מיום שתבעה הבעל לאחר שקידשה להזהירה על עסקי חופה להכין ולפרנס לה הכשיטיה . וא"כ מכ"ש שהיו צריכין י"ב חדש להכין עצמן לדבוק האלהים . ואני לא עשיתי כן . אלא עד שאתם עוסקין בטיט ולבנים קפצתי וגאלתי אתכם ר"ל אע"פ שגאלתי אתכם מתוך טיט ולבנים . מיד הכנסתי אתכם לחופה במ"ת [וע' ביפ"ת בש"ר פ' כ"ג] : **י"ב חדש** דכתיב תשב הנערה אתנו ימים . ומאי ימים שנה דכתיב ימים תהיה גאולתו : **זה שמן אפוקסנין** עיין במד"ר פ"י : **זאת עד שלא נגאלו** פי' זה שאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר היה קודם שנגאלו שהיו משתעבדים בהם בחומר ובלבנים היה תחת רגליו כמעשה לבנה זכר לצרתם על עם עמו אנכי בצרה . אבל משנגאלו שוב לא היתה שם לבנה . אלא הושלכה למקום שדרכה ליתן . ובמקומה שתחת רגליו היה כעצם השמים לטוהר . ואע"פ שיראו את אלהי ישראל משנגאלו הוה . י"ל דה"ק ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו שמתחתיו היה לבנת הספיר . עכשיו ראו כעצם השמים לטוהר . לא שעכשיו ראו לבנת הספיר [יפ"ת] : **היא וכל ארגלייה שלה** שהכ"ף לרבות כל כלי מעשה הלבנים דהיינו הסל שבו מביאים החומר . והמגרפה שבה גורפין הטיט . שהכל היה לפני ה' . וארגליא פי' הערוך מנהיג ומלאכת המרגילים אותה : **היתה רשומה ברקיע** ומ"מ לא היתה נראית לגמרי לכל באשר הוא רק רושם כל דהוא . ואלו שראו את אלהי ישראל הוא שראו כולה . דאל"כ מאי רבותא דהני שראו אותה [יפ"ת] : **כד אינון** נקיים מן ענגין פי' שנראות השמים כמו שהן בטהרתן כשהן נקיים מהעננים : **אמר להם הקב"ה כו'** אתי מלבנון כלה המדרש הזה יש לפרש בשני פנים . א' שהוא פי' אחר על אתי מלבנון כלה והכי מפרש אתי מלבנון מבהמ"ק שנקרא לבנון גליתם אתם כלה . והיינו לגלות בבל . וה"ה גלות זה . אתי מלבנון תבואי אני ואתם נבוא ונחזור ללבנון . וע"ז מקשה ר' לוי דהוה ליה לכתוב אתי ללבנון תבואי [ומלת כלה הנכתב בדברי ר' לוי מיותר] ואת אמרת מלבנון . אלא מתחלה כו' ור"ל שעיקר השכינה בבהמ"ק כמאמר חז"ל מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי ולעתיד יתעורר ה' מבהמ"ק כדכתיב כי נעור ממעון קדשו . ואח"כ יעשה נקמה בגוג ובאגפיו ויבוא עם ישראל לבהמ"ק . וזהו שאמר אתי מלבנון תבואי פי' אתי תבואי בחזרה כשיתעורר מלבנון ואעשה נקמה בגוג . או פירושו שגם המדרש הזה ס"ל הפירוש הראשון שאתי מלבנון כלה פירושו אתי מלבנים כלה . רק שבא לפרש סוף הפסוק אתי מלבנון תבואי . ואמר שהכוונה של סוף פסוק שאייר להם הקב"ה כשגליתם כו' הה"ד אתי מלבנון כלה ור"ל וגו' אתי מלבנון תבואי . וע"ז מקשה ר' לוי דה"ל לכתוב אתי ללבנון תבואי כו' הכל כצ"ל . או אפשר לומר לפי אופן הב' שהה"ק מפרש אתי מלבנון תבואי אתי מלבנון גליתם ואתי תבואי מגלות ללבנון . ור' לוי מקשה דמה צריך להם להזכיר שגלה עמהם מלבנון רק הו"ל להזכיר שיבא עימהם ללבנון . לכן מפרש ר' לוי שמתחלה הוא נעור כו' כצ"ל . וע' בש"ר פ' כ"ג ובמכילתא ס' בא סוף פרשה י"ד . ובזוהר ס' שמות : **מ"ט עתה אקום יאמר ה'** ה"ג בספר ישן עתה אקום יאמר ה' עתה ארומם עתה אנשא . ודרש עתה מלשון עת . וכתיב ג' פעמים עתה הרי ג' שעות : **רבי שמעון** בר ינאי עתה אקום ר"ל משוד עניים ומאנקת אביונים עתה אקום ר"ל כשיהיו עניים נבדדים והאביונים נאנקים דהיינו בעת קץ שאין בן דוד בא עד שאפס עצור ועזוב כדאי' בפ' חלק ואז יקום ה' . כי בהגבורה ישראל אחר היותם בתכלית השפלות יהיה כחו יתברך נודע באמת . וזהו שאמר כל זמן שמוכפשת בעפר והוא רמז על שפלותם ע"ד כי שחה לעפר נפשינו . כביכול והוא כן . ר"ל כמו כן השכינה כביכול . אבל כשיגיע היום שנא' התנערי מעפר כמו שאמר ישעיה התנערי מעפר קומי שבי ירושלים . והוא רמז להגלות כבודה . אז יתנער ג"כ ה' ויראה כבודו לעין כל . וזהו הס כל בשר מפני ה' . למה כי נעור ממעון קדשו ר"ל שיתנער מהעפר . וכדי שלא יובן שיש אצלו שינוי כדרך המתנער מהעפר שמתחלה היה מלוכלך . והוא שקר דאין זה רק בבחינת העולם שאין מכירים אותו . לזה אמר רב אחא כהדא תרנגולתא דמנערה גפא מנווא קטמא . ר"ל שהתנערותו הוא כהתעוררת התרנגולת שמנערת כנפיה מן העפר שאינו דבוק העפר בה אלא מקרה הוא בה והניעור בעלמא משהרת מעפרה [ע' ב"ר ר"פ ע"ה וביפ"ת שם] : (יח) **טיורוס מונות** פי' הרי אמנה [א"א] ובש"ר פ' כ"ג אי' א"ר יוספא הר הוא ושמו אמנה . וכתב היפ"ת בפרש"י בשיר השירים הר הוא בגבול צפונה של א"י ושמו אמנה וכל' משנה טורי אמנון וע' בירושלמי ס' בתרא דמס' חלה . ובפ"ק דגיטין פרש"י בשם תרגום ירושלמי שהוא הר ההר . וכתב בספר קנוי ארן ולא זה הר ההר שמת בו אהרן הכהן שזה היה בתקצוע דרומית מזרחית על גבול אדום כמ"ש בסדר חקת ויאמר ה' אל משה בהר ההר על גבול ארץ אדום יאסף אהרן אל עמיו . ולא כמו שפי' בפ' חקת ובפ' מסעי על שניהם טוורס רומנס : **סרדיוטות** פי' או"ע יביאו את ישראל במרכבות כבודות כעין סרדיוטות שהם שרים הטובים עושי משפט . ובא"א כתב שצריך להיות דורניות במקום סרדיוטות . וכן הוא בשוח"ט מזמור פ"ז : **קרבן** תקרובת מנחה : **ראויה היא כו'** כלו' ראוי ונכון המנחה והתקרובת למלך המשיח . אבל אני ומלדי אינה ראויה מאחר שכבר עשיתי לאלישע בימי חזאל וראוי שבפעם הזאת יהיה התשורה בדרך יותר יקר והוא כשיביאו את ישראל עצמן מנחה למלך המשיח [מת"כ] וע' בענף : **ואת אמרת כו'** כלו' ולכן אתה אומר ויקח מנחה וגו' : **אלא הן עצמן כו'** פי' את ישראל בעצמן יביאום או"ה למלך המשיח [מת"כ] והא"א כתב שהני תיבות ואת אמרת ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק אלא הן עצמן עתידין להביא דורונות למלך המשיח אינו בנוסחאות אחרות אלא ה"ג התם והן עצמן עתידים להביא ישראל דורונות עכ"ל : **באילין סביא דלית** אינון יכולין מטענין בכלקדיקה כצ"ל שכתב המוסף הערוך שהוא כמו עגלה לשאת אנשים חשובים בכתף . ונירסא מלה זו על אופנים שונים . לפעמים כתיב גלגסיקא . ולפעמים כלקדיקא ע"כ . הרי אתה רואה שצ"ל בכלקדיקה תיבה אחת [ותמוה על המוסף הערוך שהעתיק מדרש זה בערך בורתידא בשתי תיבות בכל קדיקא ושכח מה שכתב בערך גלגדיקא] ופי' בורתידא מין כסא מיוחד להוליך בה אדם ממקום למקום . ואמר כמו הזקנים הללו שאינם יכולים לסבול שיהיו נטענים אפילו בכלקדיקא שהיא עגלה קלה לשאת אנשים חשובים בכתף . ונושאים אותם בבורתידא והוא כמין כסא ונוחה יותר מתנו . והמה הכרכרות . וע' לקמן פסוק קמתי . ובספרי ריש פרשת עקב . ובקהלת רבה פסוק שבתי וראה תחת השמש . וזה לשון השוח"ט מזמור פ"ז א"ר ברכיה הזקנים שבהם אינן יכולין להטען מה הם עושין טוענין אותם בידיהם . ועיין בילקוט תהלים פ"ז : **א"ר אחא משפחות** עמים הבו לי"י אכ"כ . אלא הבו לי"י משפחות עמים הבו לי"י כבוד ועוז . כצ"ל ור"ל דאילו כתיב משפחות עמים הבו לי"י היה פירושו מיוחסי עמים הבו לי"י [כמו שפי' המתרגם] ומה שמבו לו . הבו לי"י כבוד ועוז .

שבג

מביאין דרך בזיון. אלא בכבוד ועוז. באי זו זכות בזכות שאמרו שירה על הים׳ ר׳ נחמן אמר בזכות אמנה שהאמין אברהם שנא׳ (בראשית טו) והאמין בי״י. ר׳ חלבו בשם ר׳ יוחנן אמר כתיב (שמות יד) וירא ישראל את היד הגדולה [עב] דאדין אדדם ואינם מאמינים. אית בר נש דחמי ולא מהימן הוי בזכות האמנה שהאמינו ישראל במצרים שנא׳ (שמות ד) ויאמן העם: (יט) ד״א תשורי מראש אמנה [עג] זה אברהם שכתוב בו והאמין בי״י. מראש שניר וחרמון זה יצחק מה זה השניר שונה את הניר. כך לא נתנסה יצחק אלא פעם אחד בלבד. וחרמון זה יעקב מה חרמון זה כל טובו נתן בזוטו. כך כהונה מיעקב לויה מיעקב מלכות מיעקב. ממעונות אריות זה סיחון ועוג. מה הארי הזה שחוץ כך היו סיחון ועוג שחוצים וגבורים. שלא היה בין זה לזה אלא מהלך יום א׳ בלבד ולא זה בא לסיועו של זה ולא זה בא לסיועו של זה. מהררי נמרים אלו הכנעניים. ומה הנמר הזה חצוף כך הכנעניים חצופים׳ הה״ד (יהושע ח) ולא נשאר איש בעי וגו׳. ר׳ ברכיה בשם ר׳ אליעזר אמר ראויין היו ישראל לומר שירה על מפלתן של סיחון ועוג. ראוי היה חזקיהו לומר שירה על מפלת סנחריב דכתיב (דה״ב לב) ולא כגמול עליו השיב יחזקיה. למה כי גבה לבו. את חמי חזקיה מלך וצדיק ואת אמרת כי גבה לבו. אלא גאה לבו מלומר שירה. אתא ישעיה לגביהון דחזקיהו וסיעתו. אמר לון (ישעיה יב) זמרו ה׳. אמרון ליה למה. (שם) כי גאות עשה. אמרון ליה כבר (שם) מודעת זאת בכל הארץ. א״ר אבא ב״כ אמר חזקיהו תורה שאני עוסק בה מכפרת על השירה. א״ר לוי אמר חזקיהו מה אנו צריכין לומר נסיו וגבורותיו של הקב״ה כבר מודעת זאת מסוף העולם ועד סופו לא כבר עמד גלגל חמה באמצע הרקיע וראו נסיו וגבורותיו של הקב״ה עד סוף העולם. ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי בשם ר׳ אבא אומר כבר פרעה מלך מצרים ותרהקה מלך כוש [עד] היו באותו הנס ובאו לסייע לחזקיהו. הרגיש בהן סנחריב. ומה עשה להם סנחריב הרשע בערבית כפתן: בחצי הלילה יצא המלאך וגנפן להיילותיו של סנחריב. הה״ד (ישעיה לז) ויצא מלאך ה׳ ויכה במחנה אשור. בשחרית השכים חזקיהו ומצאן כפותין אמר דומה שלא באו אלו אלא לסייעני. התירם. והלכו וספרו נסיו וגבורותיו של הקב״ה. הה״ד (שם מה) כה אמר ה׳ יגיע מצרים וסחר כוש יגיע מצרים זה פרעה. וסחר כוש זה תרהקה מלך כוש. וסבאים אנשי מדה אלו חיילותיהן. עליך יעבורו זה חזקיהו וסיעתו. ולך יהיו כבר מושלמין לך. אחריך ילכו בזקים יעברו בקרקמוניקיא. ואליך ישתחוו זו ירושלים. אליך יתפללו זו בהמ״ק. ומה היו אומרין (שם) אך בך אל ואין עוד אפס אלהים. אמר ישעיה לפני הקב״ה רבש״ע (שם) אכן אתה אל מסתתר מהו אכן איכן אתה אל מסתתר. אכן יש בך דינמוס ואתה מסתתר. א״ל (שם) אלהי ישראל מושיע חוזר אני ומתנקם. ריב״ל אמר אילו אמר חזקיהו שירה על מפלת סנחריב היה נעשה הוא מלך המשיח וסנחריב גוג ומגוג. והוא לא עשה כן. אלא אמר (תהלים כ) עתה ידעתי כי הושיע ה׳ משיחו וגו׳ אלה ברכב וגו׳. מה כתיב בתריה ה׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: (כ) לבבתני אחותי כלה לבבתני. אמר הקב״ה לב אחד היה לכם במצרים ונתתם לי שני לבבות. לבבתני באחד מעיניך בדם הפסח ובדם המילה׳ באחד ענק מצורוניך זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך. ד״א לבבתני אחותי כלה. אמר הקב״ה לב אחד היה לכם בים. ונתתם לי שני לבבות. לבבתני באחד מעיניך שעמדתם לפני על הר סיני ואמרתם כל אשר דבר י״י נעשה ונשמע. באחד ענק מצוארוניך זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך. ד״א לבבתני אחותי כלה אמר הקב״ה לב אחד היה לכם במדבר. ונתתם לי שני לבבות. לבבתני באחד מעיניך בהקמת המשכן. שנא׳ (במדבר ט) וביום הקים את המשכן. באחד ענק מצוארוניך זה משה המעולה שבשבטים. אית דאמרי [עה] נשי דור המדבר כשרות היו. כיון שהגיעו לאותו מעשה עמדו ונטלו עצמן ולא נתנו כלום מנזמיהן

יד יוסף עב ש״ר פ׳ כ״ג סוף סי׳ ו׳: עג ש״ר פ׳ כ״ג. ועי׳ זוהר שמות דף ג׳ ע״א. ילקוט עפ״ס: עד סדר עולם רבה פרק כ״ג: עה לקמן פ״ו סי׳ ס׳:

מתנות כהונה

וזהו עגלה קלה ונותן יותר ממנו והמה הכרכרות ועיין לק׳ בפסוק קמאי ובספרי ריש פ׳ עקב ובמדרש קהלת בפסוק שבתי ורואה תחת השמש: **משפחות** עמים. משמע אותם משפחות הגוים הבו העמים ר״ל שבני ישראל שכל א׳ וא׳ נקרא עם בפני עצמו כמו שפרש״י בפ׳ ויחי הבו אותם דרך כבוד ועוז: **שאמרו** שירה ל׳ תשורה קדרים: **בזכות** אמנה. ל׳ מרלאם אמנה קדרים: **דאדין** אדדם. י״ל עדיין הוא מוליך ומדדה אותם מתוך הים ועיניהם רואות ולא יאמינו בתמיה ויבא כמשמעו כגי׳ הס׳ בשמות רבה בפ׳ אז ישיר ועיין שם ובס׳ ישן לא גרס ליה: **אית** בר נש כו׳. בתמיה וכי יש בן אדם שרואה דבר מה בעיניו ולא יאמין בתמיה ואין זה האמנה: **במצרים** כו׳ ובאותו זמן לא ראו עדיין שום נס ופלא: ה״ג מראש שניר זה יצחק: **מה** זה השניר כו׳. י״ל שאותו הר שניר אינו מקבל חרישה וזריעה אבל בילקוט גרס מה ניר זה אינו מקבל זריעה אלא פעם אחת כך יצחק כו׳: ה״ג לא נתנסה יצחק כו׳. **בזוטו**. במתניתו. **שחוץ**. עומן וגדול דיעה: ה״ג ולא נשאר איש בעי וגו׳. ושיטה דקרא ונביא אל אשר לא רדפו אחר ישראל: ה״ג בס׳ ישן דכתיב ולא כגמול עליו השיב חזקיה כי גבה לבו ופסוק הוא בדברי הימים ב׳ סי׳ ל״ב: **את** חמי כו׳. אתה רואה שחזקי׳ היה כו׳ לא אוסא חמי פי׳ בא וראה וכן עיקר: ה״ג בס׳ ישן א״ר לוי אמר חזקיה מה אנו צריכין לומר נסיו וגבורותיו של הקב״ה כבר מודעת זאת מסוף העולם ועד סופו לא כבר כו׳: **באמצע** הרקיע. במלחמת עמלק ושמש בגבעון: ולכן לא אמר עכשיו שירה על שחזרה לאחוריה עשר מעלות: **כפתן**. קשרן: **בקרקמוניקיאה**. ענייני שלשלאות וחבלי ברזל: **איכן** כלו׳ והיכן אתה נסתר מלהושיענו הלא בכל עת צרה אתה נמצא לנו: **דינמוס** כח ומשפט מל׳ דימוס: ה״ג היה הוא נעשה מלך כו׳. עיין כל זה בפ׳ חלק דף נ״ד: **והוא** לא עשה כן: גם ספרים אינו: **ברכב** וגו׳ גרסי׳: **לבבתני** היה לכם. כלומר היה לי עליכם: **לבבתני** באחת מעיניך. חאו הלב השני. ה״ג בים ונתתם לי ב׳ לבבות לבבתני באחת מעיניך שעמדת׳ כו׳ עד היה לכם במדבר ונתתם כו׳: ה״ג אית דאמרי נשי כו׳. ואחת ענק מדבר נשי

עץ יוסף

אבל השתא דכתיב הבו לי״י משפחות עמים פירושו הבו לי״י משפחות המיוחסים שבשבטי ישראל שכל אחד ואחד נקרא עם בפני עצמו כמו שפרש״י בפרשת ויחי. ואמר עוד כשתתנו אותם לי״י. שתנו אותם דרך כבוד ולא דרך בזיון וזיוע בזבים ובפרדים ובכרכרות. וזהו שסיים הבו לי״י כבוד ועוז. וז״ל הילקוט תהלים מזמור פ״ז כשאין האומות אצל מלך המשיח. הוא אומר להם יש ביניכם ישראל הביאו לי שנא׳ הבו לי״י משפחות עמים הביאו לי״י משפחות של ישראל. ואין הבו אלא כבוד שנאמר הבו לי״י כבוד שמו אותן שכבודו כבודו בעולם ע״כ: **בזכות שאמרו שירה** לשון תשורי קדרים שהוא לשון שירה: **בזכות אמנה כו׳** מפרש תשורי תשו מובאים תשורה ומתנה משכת להם האמונה שהוא אברהם שהיה הראשון באמונה: **את היד הגדולה** וכו׳ ויאמינו בה׳ וגו׳: **דאדין אדדם** פי׳ עדיין הוא מוליך ומדדה אותם מתוך הים ועיניהם רואות ולא יאמינו בתמיה. ובנ״א אי׳ רואים ואינן מאמינים [א״א]: **במצרים כו׳** ובאותו זמן לא ראו עדיין שום נס ופלא. ועיין בש״ר פרשה כ״ג: **(יט) ד״א תשורי כו׳** וז״ל שמות רבה פ׳ כ״ג ד״א תשורי מראש אמנה עתידין ישראל לומר שירה לע״ל שנא׳ שירו לי״י שיר חדש וגו׳ ובאיזה זכות אומרים שירה בזכות אברהם שהאמין בהקב״ה שנא׳ והאמין בה׳ כו׳: **מראש שניר זה יצחק** כצ״ל: **שונה את הניר** ונאלשך העתיק שונא את הניר. שאותו הר שניר אינו מקבל חרישה חריעה. ובילקוט גרס מה ניר זה אינו מקבל זריעה אלא פעם אחת כך יצחק כו׳. וכן יש לפרש כאן: **מה חרמון זה כל טובו** בזוטו פי׳ בתחתיתו. שהר חרמון הוא הר הטל כמ״ש כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צוה ה׳ את הברכה: **מה הארי הזה שחוץ** פי׳ שהארי הוא גבור בחמה ונאה וגדול בדעתו. כדאי׳ בויק״ר פ״ך ריש סי׳ ז׳ נדב ואביהו שחצים היו ע״ש: **ומה הנמר הזה הוא חצוף** שהנמר הוא עז ואינו כל כך גבור כארי׳ כמו שכתב הגר״א בביאורו על שה״ש: **ולא נשאר איש בעי** וגו׳ ובניה אל אשר לא רדפו אחר ישראל: **את חמי** אתה רואה: **אלא גאה לבו מלומר שירה** הכוונה שענין השירה הוא אם יצא מפחד וצער גדול שלא השב שיעשה ה׳ לו כל כך חסד שיצילנו. אבל חזקיהו ברוב צדקתו לא נצטער כ״כ. שהיה בטוח שה׳ יצילנו ויוציאנו מהצרה. לכן בשביל לא נתעורר לבו לשמוח כיון שלא פחד ברוב בטחונו על רוב צדקו ותורתו. וזה שאמר בעל המאמר אלא גאה לבו מלומר שירה. ר״ל שהחזיק עצמו לצדיק גדול ובטח על צדקתו ותורתו שבודאי יצילנו ה׳. ולכן לא נתעורר לבו אחר ההצלה לומר שירה וכנ״ל. אבל באמת לא יפה עשה בזה שבטח על רוב צדקתו כמ״ש אל תבטחו באלוף. ואין הבטחה לצדיקים בעה״ז. וכן אחז״ל אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. ועי׳ עוד בסוף הסימן: **באמצע הרקיע** במלחמת עמלק. ושמש בגבעון דום: **כפתן** קשרם: **יגיע מצרים זה פרעה** ובס״ע פ׳ כ״ג א׳ זה חיל פרעה מלך מצרים: **עליך יעברו** זה חזקיהו וסיעתו ובס״ע שם א׳ זו ירושלים: **אחריך ילכו** בזקים יעברו בקרקמוניקא ובס״ע שם א׳ אחריך ילכו זה חזקיהו. בזיקים יעברו זו בכידה ומנקיא. ועי׳ מ״ש: **בקרקמוניקיא** הערוך גרס בכרומנקיא. וכתב המוסף בלשון יון כרקומא. והמוסף כתב פי׳ בלשון יוני כבלי חיקי ידים: **אך בך אל** פי׳ אין אלוה אלא ה׳ לבדו: **איכן** כלו׳ היכן אתה מסתתר מלהושיענו הלא בכל עת צרה ותוקף אתה נמצא לנו: **דינימוס** פי׳ בל׳ יון כח ויכולת [ערוך]: **הוא נעשה** מלך המשיח כו׳ ע׳ פ׳ חלק דף נ״ד. ובזוהר רבה פ״ג סי׳ כ׳ מ״פ שם: **והוא לא עשה** כן אלא אמר אינו בנ״א. אלא ה״ג לה גוג ומגוג הה״ד עתה ידעתי כו׳ [א״א]. ולפ״ז מה שסיים המדרש מה כתיב בתריה ה׳ הושיעה וגו׳. ר״ל שלפי שלא בא הגאולה אז התפלל ה׳ הושיעה לעתיד לבא. ובגירסתינו יש ליישב קך שכבר כתבתי בענין השירה אם יצא מפחד גדול. אבל חזקיהו ברוב צדקו לא פחד כלל. ועל כן אמר הושיע ה׳ משיחו בלשון עבר אף שהיה קודם הישועה. והא ראיה שהיה קודם הישועה מדכתיב בתריה ה׳ הושיעה בלשון תפלה על העתיד. רק ברוב בטחונו דמה לו כעבר וכאילו נעשה כבר הישועה. אבל מ״מ לא יפה עשה בזה משום אל תבטחו באלוף כו׳ כמ״ש לעיל: **(כ) אמר הקב״ה** לב אחד היה לכם במצרים כו׳ הנה כל המאמר שבסימן זה מוקשה ומשובש. ולבי אומר לי שזה המאמר מכוון להמאמר שבפרשה א׳ סי׳ ל״ה פסוק שחורה אני ונאוה. דהתם שחורה אני במצרים וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי. ונאוה אני במצרים בדם פסח ובדם מילה דכתיב [יחזקאל ט״ז] ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי זה דם הפסח כו׳. ד״א שחורה אני בים שנא׳ וימרו על ים בים סוף ונאוה אני בים שנא׳ זה אלי ואנוהו. שחורה אני בחורב שנא׳ יעשו עגל בחורב ונאוה אני בחורב שנא׳ כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע. שחורה אני במדבר שנא׳ כמה ימרוהו במדבר ונאוה אני במדבר בהקמת המשכן שנא׳ וביום הקים את המשכן. שחורה אני במרגלים שנא׳ ויוציאו דבת הארץ ונאוה אני ביהושע וכלב שנא׳ בלתי כלב בן יפונה הקנזי וגו׳. שחורה אני בשטים שנא׳ וישב ישראל בשטים וגו׳ ונאוה אני בשטים שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל ע״כ. ועתה אסדר לך הגירסא דמאמר דכאן. אמר הקב״ה לב אחד היה לכם במצרים ונתתם לי שני לבבות לבבתני באחת מעיניך בדם פסח ובדם מילה שנא׳ ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואמר לך בדמיך חיי זה דם פסח. ואמר לך בדמיך חיי זה דם מילה. באחד ענק מצוארוניך זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך. ד״א לבבתני אחותי כלה אמר הקב״ה לב אחד היה לכם בים ונתתם לי שני לבבות. לבבתני באחד מעיניך שעמדתם על הים ושירתם מראין באצבע זה אלי ואנוהו. באחד ענק מצוארוניך זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך. ד״א לבבתני אחותי כלה לב אחד היה לכם בסיני ונתתם לי שני לבבות. לבבתני באחת מעיניך שעמדתם לפני על הר סיני ואמרתם כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע. באחד ענק מצוארוניך זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך. ד״א לבבתני אחותי כלה אמר הקב״ה לב אחד היה לכם במדבר ונתתם לי שני לבבות. לבבתני באחת מעיניך בהקמת המשכן שנא׳ וביום הקים את המשכן. באחד ענק מצוארוניך זה משה המעולה שבשבטים. אית דאמרי נשי דור המדבר כשרות היו. כיון שהגיעו לאותו מעשה [של עגל] עמדו ונטלו עצמן ולא נתנו כלום מנזמיהן למעשה העגל. וכיון ששמעו שהן אסורות לכן [משני שבעליהן היו עובדי העגל] מיד נטלו דלטותיהן [מלהבעל להם]. [והנה המת״כ כתב דלפי האמת דאמרי אחד ענק מדבר בנשי המדבר. ואולי דמסתפינא הייתי אומר במאמר אית דאמרי כו׳ עד נטלו דלתותיהן שייך לעיל אחר תיבות כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע. משום שמה שאמר שם שחורה אני בחורב שנא׳ יעשו עגל בחורב ונאוה אני בחורב שנא׳ כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע. קשה הא דבור נעשה ונשמע היה קודם מעשה העגל א״כ היה הגאוה קודם השחרות וע״ש מה שכתבתי לתרץ. לכן האית דאמרי ס״ל ונאוה אני בנשי דור המדבר שלא נתנו חמיהן לעגל וגם לא עבדו לעגל. וזהו שאמר כאן לב אחד היה בסיני [בהאת הר חורב כדאי׳ בבמדבר רבה] שעשיתם את העגל ונתתם לי ב׳ לבבות. באחת מעיניך שעמדתם לפני הר סיני ואמרתם כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע. וקשה ע״ז הא מאמר נעשה ונשמע היה קודם מעשה העגל ואיך שייך לומר

שעשע

מנזמיהן למעשה העגל. וכיון ששמעו שהן אסורות להן מיד נעלו דלתותיהן. ד"א לבבתני אחותי כלה אמר הקב"ה לב אחד היה לכם במרגלים ונתתם לי שני לבבות זה יהושע וכלב . שנא' (במדבר לב) בלתי כלב בן יפנה הקנזי ויהושע בן נון וגו' . באחד ענק מצואריך זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך . ד"א לבבתני אחותי כלה . אמר הקב"ה לב אחד היה לכם בשטים ונתתם לי שני לבבות . לבבתני באחד מעיניך זה פנחס שנאמר (תהלים קו) ויעמד פנחס ויפלל וגו' ותחשב לו לצדקה. באחד ענק מצואריך זה משה : (כא) מה יפו דודיך אחותי כלה. ר' ברכיה ור' חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן אמר עו ב' מקומות נקראו ישראל כלה. שיתא הכא . וד' בנביאים. שיתא הכא אתי מלבנון כלה. לבבתני אחותי כלה. מה יפו דודיך אחותי כלה. תטופנה שפתותיך כלה. גן נעול אחותי כלה. באתי לגני אחותי כלה. הא שיתא. וארבעה בנביאים (ירמיה לג) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה. (ישעיה סא) וככלה תעדה כליה. (שם מט) ותקשרי' ככלה. (שם סב) ומשוש חתן על כלה. וכנגדן לבש הקב"ה י' לבושין. (תהלים צג) ה' מלך גאות לבש הרי אחד. לבש ה' עוז הרי ב'. התאזר הרי ג'. (ישעיה נט) וילבש צדקה כשריון הרי ד'. (שם) וילבש בגדי נקם הרי ה'. תלבושת הרי ו'. ויעט כמעיל קנאה הרי ז'. (שם סג) זה הדור בלבושו הרי ח'. מדוע אדום ללבושך הרי ט'. (תהלים קד) הוד והדר לבשת הרי י'. כדי ליפרע מאוה"ע שבטלו מישראל עשרת הדברות שהיו מצמצמים עליהן ככלה. וריח שמניך מכל בשמים. א"ר שמואל בר נחמן מה שמן זה חלק ע"י שאת מפטמו את מריח בו כמה ריחות. כך הפסוק הזה את דורש ומוצא בו כמה טעמים טובים: (כב) נפת תטופנה שפתותיך כלה. ר' דוסא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר יצחק עז ששים רבוא נביאים עמדו להם לישראל בימי אליהו. ר' יעקב בשם ר' יוחנן אמר ק"כ רבוא. דא"ר יוחנן מגבת ועד אנטיפטרס ס' רבוא עיירות. ואין לך עיירות מקולקלות בכלן כבית אל ויריחו שאררה יהושע. בית אל ששם היו ב' עגלי זהב של ירבעם עומדים. כתוב א' אומר (מ"ב ב) ויצאו בני הנביאים אשר בית אל אל אלישע נביאים אין פחות מב'. ולמה לא נתפרסמה נבואתן. שלא היה צורך לדורות. אמור מעתה כל נבואה ששעתה עח והיתה צורך לדורות נתפרסמה. וכל נבואה שהיתה שעתה ולא היתה בה צורך לדורות לא נתפרסמה. אבל לע"ל הקב"ה מביאן ומפרסם נבואתן. הה"ד (זכריה יד) ובא ה' אלהי כל קדושים עמך. ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר כשם שעמדו לישראל ס' רבוא של נביאים כך עמדו להם ששים רבוא של נביאות. ובא שלמה ופרסמן שנאמר נפת תטפנה שפתותיך כלה. ר' הונא ור' חלפתא קיסרייא בשם רשב"ל אמרי מה עט כלה זו מתקשטת בכ"ד תכשיטין ואם חסרה חוסר דבר אחד מהן אינה כלום. כך ת"ח צריך שיהא רגיל בכ"ד ספרים. ואם חיסר אחד מהם אינו כלום. רב הונא בשם רשב"ל מה כלה זו צנועה כך ת"ח צריך שיהא צנוע. ר' חלפתא בשם ר"ל מה כלה זו יושבת בפוריה ואומרת ראו שאני טהורה. וזו עדותי מעידה עלי. כך ת"ח צריך שלא יהא בו דבר של דופי. ר"א בר' שמעון ור' יוסי בר' חנינא ורבנין ר"א אומר כל מי שהוא אומר ד"ת ברבים ואינן ערבין לשומעיהן כסולת זו שצפה על גבי נפה נוח לו שלא אמרן ר' יוסי אומר כל מי שאומר ד"ת ברבים ואינן ערבין על שומעיהן כדבש זה שבא מצוף נוח לו שלא אמרן. רבנן אמרי כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינן ערבין על שומעיהן כדבש וחלב המעורבין זה בזה נוח לו שלא אמרן. ר' יוחנן וריש לקיש . ר"י אמר כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינן ערבין לשומעיהן ככלה זו שעריבה על בני אדם בחופתה נוח לו שלא אמרן. ר"ל אמר כל מי שאומר ד"ת ואינן ערבין על שומעיהן ככלה זו שעריבה על בעלה בשעת חופתה נוח לו שלא אמרן: (כג) דבש וחלב תחת לשונך. ר' ברכיה אמר אין משקה טורח יותר ממשקה זה שתחת הלשון. ואת אומר דבש וחלב תחת לשונך. אלא אם הלכות קהות תחת לשונך דבש וחלב. הלכות המאוששות עאכ"ו. א"ר לוי אף הקורא מקרא בעינונו ובנינונו עליו נאמר דבש וחלב תחת לשונך. וריח שלמותיך כריח לבנון. כתיב (בראשית כז) ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו. א"ר יוחנן אין לך דבר שריחו רע וקשה יותר משטף של עזים והוא אומר וירח את ריח בגדיו. אלא כיון שנכנס יעקב אבינו פ נכנס עמו גן עדן. הדא דאמר לי' (שם) ראה ריח בני כריח

שדה

יד יוסף עו דברים רבה פ"ב. וע' ילקוט ישעיה ס"א: עז רות רבה פ"א. איכה רבה פ"ב. סא"ר סוף פ' כ"א: עח מגילה דף י"ד ע"ב: עט ילקוט הס"ג ש"ר פ' מ"א: פ ב"ר פ' ס"ו סי' ל. וז' פ"ס כו' י"ח: תנחומא סדר תולדות וסדר ברכה. זוהר סדר תולדות דף קמ"ג קמ"ד :

ענף יוסף

(כב) [כך ת"ח צריך שיהא רגיל בכ"ד בספרים] . מזה יש ראיה ברורה שצריך כל אדם ללמוד מקרא . שאם לא ילמוד מקרא אין יהיה מקובץ בכ"ד ספרים והמקראות הכלולים בש"ס אחת הנה ואחת הנה לא יועיל למי שלא למד מקרא על הסדר . כי לפעמים מביא הש"ס מפרשה שלימה מקרא אחד ואם לא ידע ענין הפרשה כולה אי אפשר לעמוד על עומק דברי הש"ס או לפלפל בדבריהם כדרך אמת . ומה שכתב ר"ת בקדושין דף ל' שאנו סומכין אהא דאמרינן בסנהדרין ל"ד בבלי בלולה במקרא ובמשנה ובגמרא . דגמרת בבלי כלול מכולם ע"כ . כבר כתב ביאור נחמד על זה בספר תולדות אדם ח"א דף י"ז ע"ש ותמצא נחת . ויפ"ת כתב שאין מדרש זה סותר למה שאמרו בברכות מנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי ת"ח . ופרש"י מן המקרא דהיינו שמקטנותו ישב בין ברכי ת"ח להשכיל בתלמוד ולא יאריך זמנו במקרא . אבל אח"כ צריך שישכיל בכל הכ"ד ספרים : [ר"א אומר כל מי שהוא אומר ד"ת ברבים ואינן ערבין לשומעיהן כסולת זו שצפה ע"ג נפה כו'] . ר' אלעזר מפרש נפה לשון נפה . ור"ל שיאמר דברים נבחרים וישרים למוצאי דעת . דאיש נעלים להזנם בנפש מנודקים ומבוררים מכל סיג כסולת בלי פסולת . שסלת החלק המובחר בקמח מנוקה מכל סיג . והוא מזון נאות לגוף האדם . ואמר כסולת זו שצפה ע"ג נפה להורות על החלק היותר והברור שהוא צף על פניו . וגם זו היא שמוציאה את הפסולת וקולטת את הסלת ור"י מפרשו מלשון נופת צופים . ור"ל שיהיו דברי הדורש בסדר נכון שיוליד ערבות בנפש השומעים בדבריו המתוקים והמבוררים כדבש זה שבא מצוף . ורבנן יסדו דבריהם על פשוטו של מקרא דבש וחלב תחת לשונך . ור"ל שיהיו דבריו כלולים מתכונות הרבה וכמאמרם ז"ל בויק"ר פ"ל ר"א ב"ש כיה דורו קורא עליו מי זאת עולה וגו' מכל אבקת רוכל שהיה קריין ותניי ופייטן ודרשן ע"ש . ור"י ור"ל לא כיוונו להוסיף תנאי רק באו לפרש איכות המתיקות הנזכר במונו תנאי לאומר ד"ת ברבים וע' בעץ : [נח לו שלא אמרן] . ובתנחומא אי' אסור לת"ח להורות הלכה בצבור עד שיהיו ד"ת ערבים על שומעיהם . ותימא וכי מפני שאינן ערבים על שומעיהם ימנעו מללמדם תורה פעם אחר פעם שלא ישמעו ומ"ע מתוכחת דאמרינן בערכין עד הכאה או קללה או נזיפה מיהת . וליכא למ"ד שמפני שאין התוכחה עריבה עליו שאין לתוכיחו . ושמא י"ל דברב עם שאני שעל ידי שאינו מתכנים בתורה ילעגו לנו ופיס אם רעהו יחזקו ולא ישובו אבל תוכחת דסויא לכל יחיד ויחיד לעצמו שפיר דמי [יפ"ת] :

מתנות כהונה

במשי המדבר : **שהן** אסורת ט' מפני שבעליהן היו עובדי ע"ז : **נעלו** דלתותיהן : מלהבעל להם : ה"ג לב א' היה לכם בשטים ונתתם לי שני לבבות לבבתני : **באחד** כו'. זה פנחס באות אמת כתב גירסות שונות בפסוק זה וגירסא הס' הכתובה פה פירושו כמו שכתבתי : **מה** יפו עשרה לבושין כו'. עיין כל זה באלה הדברים רבה סוף פ' ואתחנן שמונה אותם בדרך אחרת : **מצמצמין** . מחוברים ומקושרים : **חלק** פשוט בלי טעם וריח : **נפת** תטופנה : **נביאים** אין פחות כו' : ואם שם היו שנים באחרות אכ"ו : **ששעתה** כלומר שהיה בה צורך לשעתה ולעתיד ובילקוט בשם סדר עולם לא גרס לשעתה : **מביאן** כו'. עיין במדרש קהלת בפסוק אין זכרון : ה"ג וכל נבואה שהיתה שעתה ולא כו' : **בכ"ד** תכשיטין . האמורים בס' ישעיה ועיין בש"ר סמ"א : ה"ג **בדבש** זה שבא מצוף נח לו כו' ועיין עוד בילקוט : **כדבש** וחלב כו' . הדבש מחמם והחלב מקרר לפיכך שניהם כאחד טובים שמה שחיסר זה מלא זה **המאוששות**. הבריאות והחזקות : **משטף** של עזים . כשהוא להם עדיין : **מי**

נחסה

עץ יוסף

שחקנו בהם מעשה העגל המחובר . וכן אמרו האות דאחרי שהאבים תיקנו שן האגטים [ועליהם נאמר לבבתני באחד מעיניך] . ד"א לבבתני אחותי כלה אמר הקב"ה לב אחד היה לכם במרגלים ונתתם לי ב' לבבות . לבבתני באחת מעיניך זה יהושע וכלב . באחד ענק מצואריך זה משה כו' כנ"ל . וכוונת המאמר שהוקשה לו אומר לבבתני בשני ביתי"ן ע"כ פי' ואמר לב אחד היה לכם כו' . והכוונה שכל אדם יש לו שני לבבות יצר טוב ויצה"ר וכמו שדרשו חז"ל בכל לבבך בשני יצריך . והם כשחטאו בכל המקומות שחושב המדרש כאן הלכו אחר יצה"ר . ואח"כ שחזרו בתשובה ותיקנו החטא נתנו שני הלבבות להקב"ה כמו שנא' ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ודרשו חז"ל בשני יצריך . וזה שאמר לב אחד היה לכם במרגלים לכם דייקא שהלכתם אחר תאותכם הרע אחר מצות היצה"ר כמה שנא' וימרו בי וגו' . ונתתם לי אח"ז שני לבבות יצר הטוב ויצה"ר . וקאמר לבבתני נתת לי שתי הלבבות באחת מעיניך כדם פסח וכדם מילה שנא' והרבך מתבוססת כו' באחד ענק מצואריך באחד המיוחד מרבידי ענקי קישוטיך . זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך. וכן יפורש כל ד"א וד"א דלקמן ע"פ המאמר דפ"א הנ"ל והוא מ"ל ברור ואמת . ובכל הפירושים שעל לבבתני וגו' יתבאר הזכות שע"י נתנו שני הלבבות להקב"ה . בתיבות לבבתני באחת מעיניך . ובכל הפירושים קאי באחד ענק מצואריך על משה רבינו ע"ה : (כא) **נקראו ישראל כלה** והא דקאמר לעיל שקרא לישראל בת ואחות ואם מיתיה הכא ולא קחשיב כלה . דלא מיירי רק אלא באותי הקורבה [יפ"ת] : **עשרה לבושין** ע' כל זה באלה הדברים רבה סוף פרשה ואתחנן שמונה אותם בדרך אחרת : **מצמצמים** מחוברים ומקושרים : **חלק** פשוט בלי טעם וריח : **את דורש** ר"ל כל זה שאת דורשו אתה מוצא בו כו' . וכן הוא בילקוט בהדיא : (כב) **כבית אל ויריחו** . יריחו שהחרה יהושע . כצ"ל וכן הוא ברות רבה ופי' שהחרה יהושע כדכתיב [יהושע ו'] וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו : **בית אל ששם היו ב' עגלי** זהב כו'. לאו דוקא ב' העגלים שהרי כתיב [מלכים א' י"ב] וישם את האחד בבית אל וגו' : **כתוב אחד אומר** ויצאו בני הנביאים אשר בבית אל. וכתוב אחד אומר [מ"ב ב'] ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו אל אלישע נביאים אין נביאים פחות משנים . ולמה לא נתפרסמה נבואתן . שלא היה בהם צורך לדורות . כצ"ל וכן הוא ברות רבה ופי' שלא היה בהם צורך לדורות ללמוד ממנה תשובה או הוראה . אבל הנביאים שנכתבו דבריהם בתנ"ך היה בהם צורך לדורות ללמוד ממנה תשובה או הוראה [רפ"י פ"ק דמגילה] : **ששעתה** כלומר שהיה בה צורך לשעתה וגם לעתיד : **הקב"ה מביאן כו'** ע' בקהלת רבה פסוק אין זכרון : **נפת תטופנה** שפתותיך כלה . דרש תטופנה לשון נבואה : **בכ"ד תכשיטין** הכתובים בספר ישעיה העכסים והשביסים והשהרונים עד הגורה ומעשה מקשה כו' . וע' בש"ר פ' מ"א ובתנחומא סדר כי תשא : **וזו עדותי** היינו הבתולים הנמצאים עכשיו [יפ"ת] : **כסולת זו שצפה ע"ג נפה** מפרש נפת לשון נפה : **שצפה ע"ג נפה** ופרש"י מרוב שמנה מדבקת בדופני נפה ודמי לעיסה שנילושה בדבש ושמנה . וע' במד"ר פי"ג . ובירושלמי ובבלי פ"ק דסוטה . ובתנחומא ריש סדר עקב : **שבא מצוף** דרש נפת מלשון נופת צופים . ופי' שבא מגוף מן ההרים הגבוהים שהם נופים לתרגום וע' בבבלי ובירושלמי ס' הנ"ל : **כדבש וחלב כו'** הרבנים יסדו דבריהם על סוף המקרא דבש וחלב תחת לשונך : **כדבש וחלב** הדבש מחמם והחלב מקרר לפיכך שניהם כאחד טובים שמה שחסר זה מלא זה : **ר"י אמר כו'** הוא יסד דבריו על דברי הפסוק הראשון נפת תטופנה שפתותיך כלה שמעת על חום של חסד משוך וחן הולך בשפתות הכלה . ונראה דר"י אית ליה הא דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בפ"ב דכתובות מותר להסתכל בפני הכלה כל ז' כדי לחבבה על בעלה . וליה הלכתא כוותיה [ספר נפוצות יהודה] : **ככלה זו שעריבה כו'** הוא יסד דבריו על סוף פסוק הנ"ל דבש וחלב תחת לשונך המוסב על הכלה המוכרת . ועניינו בלי ספק ערבות מתוק להתן לבדו כי תחת לשונה אין לזולתו עסק כלל אלא החתן בעצמו מתעסק עמה בנשיקת פה [ספר הנ"ל] : (כג) **הלכות קהות** מלשון אם קהה הברזל : **המאוששות** הבריאות והחזקות : **כתיב ויגש וישק לו וירח** כו'. הנה ר' יוחנן התחיל להפוך בכתוב מאומרו ויגש וישק לו . ולא תפס מאומר וירח . היא כי קשה לו כי הנה בהגים יעקב אליו ומגש ידיו הוה ראוי ירחח בגדיו שעל גופו [שהיו בגדי עשו החמודות] יותר מכאשר נשק לו . שלא על פניו היו . ולהדרבה שם היתה חוטמו יותר קרובה אל שטף העזים שהלקת אחריו . מאל בגדיו שמשכמו ולמטה . ע"כ אמר שנכנס עמו ג"ע . ואשיעין הכתוב רבותא דאפילו אז כשנשק לו והיה חוטמו יותר קרובה אל שטף העזים שבהלקת לאחריו. מכל מקום וירח ריח בגדיו [אלשך] : **משטף של עזים** כשהיא להם עדיין : **והוא אומר וירח את ריח בגדיו**. שלע"ם שהיו בגדי חמודות מקוטרים מור ולבונה. א"א שלא ירגיש ריח משטף העזים. אבל שנשק לו כי ירויח יותר בהשטף העזים שהלבים של הלקת אחריו. אלא שנכנס ריח ג"ע עמו וריח ההוא החזיק לא יורגש ריח רע אלגו. ועוד שהריח טוב יודבק בהשטף העזים כמו שנדבק בההוא גלימא דמייתי הש"ס פרק המקבל [יפ"ת] : וזכור מפרש הטעם מה שנכנס אז ריח ג"ע בבגדיו לפי שהבגדים אלו היו בגדי החמודות של אדה"ר אשר באו מג"ע ומקודש באותם ביד אדם כיד נמרוד ועשו לא נתנו ריחם. אבל [illegible] [חס"ק] : **ראה ריח בני כריח שדה**. [illegible] על פשוטים שאר נרכו ה' :

שדה אשר ברכו ה'. כיון שנכנס עשו הרשע אצל אביו נכנס עמו גיהנם. מ"ט (משלי יא) בא זדון ויבא קלון. הדא דאמר ליה מי איפה. מי נאפה בתנור זה. השיבו רה"ק הוא הצד ציד. פא שאל ר"א בר' שמעון את רבי שמעון בר' יוסי בן לקוניא חמוי. א"ל כלי קוריוס יצאו עם ישראל למדבר. א"ל לאו. א"ל מהיכן היו לובשין כל אותן מ' שנה שעשו ישראל במדבר. א"ל ממה שהלבישום מה"ש. הה"ד (יחזקאל טז) ואלבישך רקמה. פב ר' סימוי אמר פורפירא תרגם עקילס איפליקת'. א"ל ולא היו כלים. א"ל ולא קרית מימיך (דברים ח) שמלתך לא בלתה מעליך. א"ל ולא היו גדלים. א"ל צא ולמד מן החלזון שכל זמן שהוא גדל נרתיקו גדל עמו. א"ל ולא היו צריכין תכבוסת. א"ל הענן הי' שף בהם ומגהיצן. א"ל ולא היו נשרפים. א"ל צא ולמד מן פג אמיינטון הזה שאינו מתגהץ אלא באור. א"ל ולא היו עושין כנמיות. א"ל אם במיתתן לא עשו. בהייהן עשו. ולא היו עושין ריח רע מריח הזיע של גופן. א"ל מתגעגעין היו בעשב הבאר הה"ד (תהלים כג) בנאות דשא ירביצני. והיה ריחן נודף מסוף העולם ועד סופו. בא שלמה ופירש וריח שלמותיך כריח לבנון: (כד) גן נעול אחותי כלה. ר' יהודה בר' סימון בשם ריב"ל למלך שהיו לו ב' בנות אחת גדולה ואחת קטנה ולא נפנה להשיאן והניחן המלך שנים הרבה והלך למדינת הים. ועמדו הבנות מיחו על עצמן והשיאו עצמן לאנשים. והיתה כל אחת מהן נוטלה חותם של בעלה וסימנטירין שלו. לאחר ימים בא המלך ממדינת הים ישמע קול הבריות מליזין אחר בנותיו ואומרים כבר זנו בנותיו של מלך. מה עשה הוציא כרוז ואמר כל עמא יפקון לקספון בא וישב עליהם בפרוזדור. אמר להן בנותי כך עשיתן וקלקלתן את עצמכן. מיד הוציאו כל אחת ואחת חותם בעלה וסימנטרין שלו. קרא לחתנו א"ל למי את עשוי חתן. א"ל אני חתנך הראשון לבתך הגדולה. א"ל זה מהו. א"ל זה חותם שלי וזה סימנטרין שלי. וכן לשני. באותה שעה אמר המלך בנותי נחוחת מהערוה ואתם מליזים ומבזין אותם חייכם אני עושה בכם דינין. כך הן האומות לפי שהיו מונין לישראל ואומרים (שמות א) ויעבידו מצרים את בני ישראל אם בעשותן הן מבריחין כ"ש בגופן ובנשותיהם. באותה שעה אמר הקב"ה אחותי כלה גן נעול מהו גן נעול אמר הקב"ה גנתי נעולה והיא מתגניא. א"ר פנחס באותה שעה קרא הקב"ה למלאך הממונה על ההריון ואמר צא וצור אותן בכל קטורים של אבותן. עקר אבותיהן למי היו דומין לגדולי המשפחות הה"ד לראובן (במדבר כו) משפחת הראובני. א"ר הושעיה ראובן הראובני. שמעון השמעוני. א"ר מריטס בר' הושעיא. הא כמה דתימר ברוני סברוני סיבוי. ר"ח בשם רב אידי ה"א בראש התיב' ויו"ד בסופה י"ה מעיד עליהם שהם בני אבותיהם. א"ר פנחס פד גן נעול אלו הבתולות. גל נעול אלו הבעולות. מעין חתום אלו הזכרים. תני בשם ר' נתן גן נעול גל נעול שתי פעמים למה אלא ב' ביאות לאישה כדרכה ושלא כדרכה. ר' הונא בשם ב"ק אמר פה בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים. שלא שינו את שמם. ולא שינו את לשונם. ולא אמרו לשון הרע. ולא נמצא בהן אחד פרוץ בערוה. לא שינו את שמם ראובן ושמעון נחתין ראובן ושמעון סלקין. ולא היו קורין לראובן רופים. ולשמעון לא היו קורין לוליני. וליוסף לסטים. ולבנימין אלכסנדרא. ולא שינו לשונם להלן כתיב (בראשית יד) ויבא הפליט ויגד לאברם העברי וכאן כתיב (שמות ג) אלהי העבריים נקרה עלינו. וכתיב (בראשית מה) כי פי המדבר אליכם בלה"ק. ולא אמרו לה"ר שנא (שמות יא) דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו. את מוצא זה הדבר היה מופקד אצלם שנים עשר חדש ולא נמצא בהן אחד שהלשין על חבירו. ולא נמצא אחד מהן פרוץ בערוה שנא' (ויקרא כד) ויצא בן אשה ישראלית וגו' ויקוב בן האשה הישראלית להודיע שבחן של ישראל שלא נמצא פו בהם אלא זו ופירסמה הכתוב. א"ר אבא ב"כ שרה ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה וכל הנשים נגדרו

בזכותה

יד יוסף פא שוח"ט מז' כ"ג. ובילקוט שם: פב בשוח"ט שם גרס ותם רקמה רבי סימאי אמר כו': פג בשוח"ט שם גרס מן ססיטון סוס. ובילקוט גרס לא ולמד מסלמנדרא סוס כו'; פד ויק"ר פ' ל"ב סי' ס' במד"ר פ"ג. וילקוט ס' אמור, מכילתא פ"ס. סרגוס. ילקוט שה"ש: פה תנחומא ס' בלק. ויק"ר פ' ל"ב סי' ס'. במד"ר פ' י"ג וס' כ'. שוח"ט מז' ק"ד. מכילתא פ"ס. וע' פדר"א פ' מ"א. פדר"א מ"א פ"י. וס' כ"ג. וס' כ"ד: פו זוהר שמות דף ד' ע"א:

מתנות כהונה

נאפה. כלו' מי הוא שיודע שנאפה כאן בגלל זה ועיין בב"ר פ' ס"ז: חמוי חמיו: כלי קוריום. פרש"י בב"ר פ' מ"ם כלי האריגה היתד והמסכה כלו' שהיו יכולים לארוג להם בגדים כשהיו רוצים ובמדרש קהלת בפסוק ובאתי אני את החיים משמע שהם בגדים חשובים איפליקתא. לפי הענין הוא מין בגד חשוב ובשוחר טוב ובילקוט וברביעו בחיי ובס' תולדות יצחק ובס' כי תבא לא גרס ליה ולקמן בפסוק גן נעול גרסינן ליה: ולא היו גדלים. הקטנים כגדלו ובספרים הנ"ל הגירסא נשתנה לבנת: החלזון ברביעו בחיי ותולדות יצחק גרסי' חומט ובס' כי תבא גרסי' נ"כ הלזון: נרתיקו. ביתו אשר הוא נתון בתוכו מיום היותו: נשרפים. מלא הענן: אמיינטון. בשוחר טוב גרס סיטון וה"נ בתולדות יצחק וברביעו בחיי ופי' בו רביעו בחיי סיטון פירושו אגד ועיין מזה בשמות רבה סוף פ' ס"ו: כנמיות כנים: מתגעגעין. מתככין ומתגדלין ותבירו באיכה רבה בפסוק בלע ה' ובספרים הנ"ל גרס מתענגים. לשון תענוג וגלגול: בעשב הבאר בעשבים שהיה מגדל לכן הבאר וה"נ בהדיא בספרים הנ"ל: גן נעול. והגיהן גרסי': מיחו כו'. ל' המחאה כזה שעושה מחאה בחבירו לאמר אין לך רשות בשדה זו כך הוציאו את עצמן מרשות אביהם: כל אחת מהן גרסי': וסימנטירין. מגנסה: יפקון כו'. יצאו לפלטין גדולה על פני השדה ששם שוחקין לפני המלך: בעשותן כו'. על שם עמו אנכי בצרה והעד כלבנת מעשה הספיר כדלעיל ראש פסוק אתי כך יש לישב הגירי' אבל מקום שמצאתי המאמר הזה גרס אם בנפשותיהן היו שולטין כל שכן בגשותיה' ואולי שצריך להיות כן: אחותי כלה גן נעול גרסי': וצור אותם כו'. וצייר את צורת פניהם בכל קטרי אבותיהם כלו' בדמותם ובצלמם: ברוני כו' כלומר ל' הוא שם של הפיטם כשמזכירו בסוף ביו"ד: ה"ג בויקרא רבה פל"ב ובילקוט שם גן נעול אלו הבתולות גל נעול אלו הבעולות משין כו' עד גן נעול גל נעול שתי כו' ועיין כל המאמר בויקרא רבה פל"ב ובבמדבר רבה פ' ג': אלא זה. נשל בויקרא רבה ובבמדבר רבה פ' כ' גרס אלא זו ופרסמה הכתוב:

שלהן

עץ יוסף

דהיינו ג"ע שנתן ה' ברכה וריח טוב בו. דאי אשר ברכו קאי נמי אעקב כפשוטו. הוה ליה לאקדומי אשר ברכו ה' אל כריח שדה [יפ"ת]: נכנסה עמו גיהנם כדיליף לקמן ממי איפוא הוא הצד וסמיך ליה הכא אבא זדון ויבא קלון דדרים קלון לשון שריפה כמו אשר קלם מלך בבל. א"נ קלון כמשמעו שבגיהנם נסגלה קלון הרשעים [מה"ק]. ומייתי לה הכא לומר אל תתמה לומר ג"ע מאן דכר שמיה הכא דהא אשכחינן נמי גיהנם בעשו [יפ"ת] והענין שבזה היה סימן ומופת ליצחק כי יעקב לבדו היורש ג"ע. לכן יעקב ראוי יותר לברכה מעשו [נזה"ק]: מי איפה ולא אמר מי הצד ציד כו' אך יורה כי ראה גיהנם. וע"כ חרד ואמר מי נאפה שם [אלשיך]: כלי קוריום פי' אומנות שעושין מן קנים דקים חלקים שבו אורגין האורגים בידים וברגלים [ערוך] וכאן רצה לומר וכי כלי האריגה נטלו עמם כשיצאו ממצרים למדבר. ובמדרש קהלת פסוק ובאתי אני את החיים משמע שהם בגדים חשובים [מת"כ] וע' דברים רבה סוף פ"ז: פורפירא פי' בלשון יוני ורומי בגד תכלת [מוסף הערוך]: תרגם עקילס פי' הוא תרגם כל המקרא בלשון יוני. אבל אונקלוס תרגם התורה בלשון בבלי. וע' במוסף הערוך: איפליקתא פי' בלשון יוני בגד ארוג מעשה רקמה: נרתיקו ביתו אשר הוא נתון בתוכו מיום היותו: נשרפים מלא הענן: אמיינטון הוא אבן שיוצא ממנו חוטין ופתילים דקים לארוג מהם בגדים אשר לא תשלוט בהן האש. ואם ימונפו ישליכו. יעבירום באש. והריפתם זה הוא שהראם [מוסף הערוך ואוצר קדומים] והבחיי פרשה עקב גרס מה הסיטון הזה כו' ובלע"ז קורין אותו אמעמיס"ט. ודע כי ג' מינים המה. א' סלמנדרא שבאש הוא הנקרא חגשמת שבשרצים. לא נב כמו שכתבו התוס' בחגיגה. והוא מין עקרב. והשני הוא הלטאה הדר במים נקרא לעירוטע"י. וע' ברש"י ונקרא סממית כמ"ש בשבת לימת סממית על העקרב ואינה נשרפת באש. ג' הוא האבן האמור האבנים כפשתן והיא ממוצעת בין דומם לצומח ואינה נשרפת ג"כ באש ונקרא אמיינטון [גל העולם]: כנמיות כינים ופרעושים הבאים מחמת זוהמא: מתגעגעין מתככין ומתגדלין: בעשב הבאר בעשבים שהיה מגדל להם הבאר כדאיתא בבמדבר רבה פ' י"ט: (כד) מיחו לשון המחאה. כזה שעושה מחאה בחבירו לאמר אין לך רשות בשדה זו. כך הוציאו א"ע מרשות אביהם: וסימנטרין הגיה הערוך פירש סמנטרין מגנסה. אבל המוסף הערוך פי' סמנטרין חותם. והביא סעד לדבריו ממדרש ש"ר פ' י"ט דאי' שם אמר המלך אם אין סמנטרי על כל המסוגין אל יכנס אחד מהם לכאן. כך האלהים עבה משה להם גלי אף על מצות ומרורים מפני שנאלן מן הגרה. אמר להם אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא תטעמו ממנו עכ"ל הרי שסמנטרין הוא חותם. ולפי זה נ"ל שתיבות חותם של בעלה שכתוב כאן בפנים המדרש היה כתוב על גליון המדרש. ובפנים לא היה כתוב אלא נוטלת סימנטרין של בעלה ועל הגליון נכתב פי' על סימנטרין של בעלה חותם של בעלה. והכניסוהו אחר כך המדפיסים בפנים המדרש. ושלא במקומו שהיה להם להכניסו אחר תיבת סימנטרין. והם הגיהוהו קודם והוסיפו תיבת שלו אחר תיבת סימנטרין: יפקון יצאו: לקמפון בלשון רומי הוא שדה מרווח כן לשיל הן לנחות [מוסף הערוך]: בפרוזדורי פי' מקום בלשון יוני מקום לפני פתח הבית והולם השער [מוסף הערוך]. ועיין בויק"ר פרשה י"ט. ורצה לומר שישב עליהן בדין במקום מרווח לעיני כל: בעשותן ע"ש עמו אנכי בצרה. אבל האות אמת גרס אם בגופן. ושמא אחר אם בנפשותן היו שולטין כל שכן בגשותיהן: וצור אותם כו' וצייר את צורת פניהם בכל קטרי אבותיהם. כלומר בדמותן ובצלמן: הה"ד [במדבר כ"ו] בני ראובן וגו' אלה משפחות הראובני וגו' כנ"ל וע"ש ברש"י: ראובן הראובני ר"ל שהיה לו לכתוב אלה משפחות ראובן אלה משפחות שמעון. וכתיב הראובני השמעוני על כרחך לומר שאלו יחוסן דומין להגדולים ראשי המשפחות ראובן שמעון עצמן. ור' מריטס סותר זה דהא דרך לקרוא כן כמו שקורין ברוני סברוני לאיש שבא מעיר ברון או מעיר סברון: וא"ר הונא בשם רב אידי שעיקר הדרש הוא מדכתיב שם יה בשמותם כדמסיק והולך: גן נעול אלו הבתולות גל נעול אלו הבעולות וכן הוא בבמד"ר פ"ג. וקמפרש גן שאין בו פתח כלל ונעול לגמרי. וגל נעול פי' שער ופתח נעול היינו הבעולות שפתחן פתוח אלא שנעול. אבל בויק"ר פל"ב ובילקוט שם גרס גל נעול אלו הבעולות גן נעול אלו הבתולות וע"ש שם בענין מ"ם ביאורו: מעין החתום אלו הזכרים שזרעם מושך כמעיין. וכגרסתו הוא ג"כ בויק"ר הנ"ל. אבל בבמד"ר הנ"ל גרס מעין חתום אלו הפנויות. וע' שם בענין: ולא שינו את לשונם הנה בסגולת הלשון ורב יקרתו. יש הרבה דברים. ואחד ממנו שמשמר את ישראל מדבר ערוה ח"ו. כי בכל הלשונות אף שיש חילוק בין לשון זכר לנקבה. אם ידבר לנוכח אין הבדל. וא"כ יטול הזכר והנקבה לסוס במחשך מעפיהם ולדבר. והשומע בחוץ לא יכנים. ויחשוב כי שני זכרים מדברים זה עם זה. אבל בלה"ק אפילו לנוכח יש הבדל בין את לאתה. לך ולכי. וכהנה רבות מינים. וא"כ השומע בחוץ יבחין וירגיש תיכף אם מדבר ומתייחד עם איש או אשה. ולכן נקרא לה"ק שמשמר מדבר ערוה ח"ו וכדומה. וזה הוא שלא שינו את לשונם ושמרו חוק הלשון [יערות דבש ח"ב דף י"ב]. אבל קשה דכאן אמר שלא שינו את לשונם ובילקוט רמז רפ"ו אי' אנכי ה' אלהיך א"ר נחמיה מהו אנכי לשון מצרי הוא משל כו' כך הקב"ה עשו ישראל במצרים כל אותן השנים ולמדו שיחתן של מצרים ס' אמר הקב"ה הריני מסיח עמהם בלשון מצרי אנכי אנוך עכ"ל. וי"ל שביניהם היו מדברים לה"ק אבל עם המצרים ע"כ היו מדברים בלשון מצרי: לראובן רופים כו' ובויק"ר גרס ליהודה רופס ולא לראובן לוליני. וכתב היפ"ת שם נראה דרופים ענין הודאה ולכן אולי שינו שמותם ללשון מצרי היו קורין ליהודה רופוס. וכן לוליני לשון ראיה. ולזה יקראו לראובן כן. וכן השאר עכ"ל: ויגד לאברם העברי ופי' שהוא מסיח ומדבר בלשון עברי. כרבנן בב"ר. ומשום דאפשר לפרש בהוא מבני עבר או מעבר הנהר כדאמר התם מייתי סמך מפי המדבר אליכם דמשמע שהיה לשון מיוחד לבית אברהם. והוא לשון עברי [יפ"ת]: ולבנימין אלכסנדריא שמעתי של"ל אלעסנדרי. ופירושו ימיני פי' דרום בלשון רומי אוסטער וימין בל"ל דעקסטער והאותיות הנוספות כדרך שימוש לשון ספרדי: מופקד אצלם כו' דאע"ג דדבר נא באזני העם נאמר לבסוף כשהודיע מכת בכורות. מ"מ בתחלת שליחות מרע"ה נאמר לו ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כו'. והא דנקט הכא דבר נא באזני העם לאשמועין דאע"ג דזה נאמר לבסוף מ"מ הדבר היה ידוע אצלם מתחלה [יפ"ת]: שרה ירדה למצרים כו' יוסף כו'. דע כי עיקר טומאת קליפת מצרים היא בדבר הזנות בבחינת גילוי ערוה שעל כן נקראת ערות הארץ. ולכן היו המצרים שטופי זמה למאד כמאמר הכתוב [יחזקאל כ"ג] חרמת סוסים זרמתם וגו'. כי שם נתגבר כח קליפה זו. ולכן שלח הקב"ה שרה ויוסף לשם לפני בוא בני ישראל לשם כדי שהם יכניעו הקליפה ההיא ערות הארץ הממשיך לתאום תמיד ג"ע. כי הם בנואף שם לרב הטומאה שם

נבתאר

בזכותה. יוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה ונגדרו כל הזכרים בזכותו. ר' פנחס בשם ר' חייא כדאי היתה נדירת ערוה עצמה שבזכותה נגאלו ישראל ממצרים. מה טעם גן נעול אחותי כלה מה כתיב בתריה שלחיך פרדס רמונים. תני רשב"י [פז] לאחד שנפלה ירושה לו במקום אשפה והיה היורש עצל והלך ומכרה בדבר מועט קל. והלך הלוקח ונזדרז וחפר בה ומצא בה סימה ובנה בה פלטין גדולה. התחיל הלוקח מהלך בשוק ועבדים מהלכין אחריו מן הסימה ההיא שקנה בה. התחיל המוכר רואה ונחנק. ואומר ווי מה אבדתי. כך כשהיו ישראל במצרים היו משועבדים בטיט ולבנים. והיו מאוסין בעיני המצריים. וכיון שראום דגלים חונים על הים בטקסים המלכים. התחילו המצריים נחנקים ואומרים ווי מה שלחנו מארצנו שנא' (שמות יג) ויהי בשלח פרעה. א"ר יונתן לאחד שהיה לו שדה בית כור והלך ומכרה בדבר קל. והלך הלוקח וחפר בה מעיינות ועשה בה גנות ופרדסין. התחיל המוכר רואה ונחנק. ואומר ווי מה אבדתי. כך כשהיו ישראל במצרים היו משועבדין בטיט ולבנים והיו מאוסין בעיני המצריים. וכיון שראום דגלים חונים על הים בטקסי' מלכים התחילו המצריים נחנקין ואומרים ווי מה שלחנו מארצנו שנא' ויהי בשלח פרעה. ר' יוסי אומר לאחד שהיה לו קציצה של ארזין ומכרה בדבר קל. והלך הלוקח ועשה בה תיבות ומגדלים שדה ושדות. התחיל המוכר רואה ונחנק. ואומר ווי מה אבדתי. כך כשהיו ישראל במצרים היו משועבדין בטיט ולבנים והיו מאוסין בעיני המצריים. וכיון שראום דגלים חונים על הים בטקסים מלכים התחילו המצריים נחנקין ואומרים ווי מה שלחנו מארצנו שנא' ויהי בשלח פרעה: (כה) ד"א שלחיך פרדס רמונים דמייה לפרדס רמונים. לישן בני נש הוא מה שלח פלוני לארוסיתיה רמונים. ר' חנינא ורבי סימון חד אמר [פח] היא הכניסה לו שלש עשרה. והוא הכניס לה שלש עשרה. היא הכניסה לו שלש עשרה מה שמפורש בואלה שמות (שמות כה) וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים ועורות אלים מאדמים ועורות תחשים ועצי שטים אבני שהם ואבני מלואים. והוא הכניס לה י"ג מה שמפורש ביחזקאל (יחזקאל טז) ואלבישך רקמה. [פט] ר' סימון אמר פורפירא תרגם עקילס אפליקטא. (שם) ואנעלך תחש תחת עורות תחשים. (שם) ואחבשך בשש תחת שש ועזים. ואכסך משי ר' איבו אמר עשאן ממש בעולם. ור' יהודה בר' סימון אמר הקיפן ענני כבוד. המד"א (שמות יג) לא ימיש עמוד הענן. ואעדך עדי זה זיין. תני רשב"י אומר זיין שנתן להם בחורב שם המפורש חקוק עליו. וכשחטאו ניטל מהן. וכיצד ניטל ר' איבו אמר מאליו היה נקלף. ורבנין אמרין מלאך ירד וקלפו. (יחזקאל טז) ואתנה צמידים על ידיך אלו שני לוחות הברית שחקוק עליהם עשרת הדברות המד"א (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה וגו'. (יחזקאל טז) ורביד על גרונך אלו ד"ת כד"א (משלי ו) קשרם על לבך תמיד וגו'. (יחזקאל טז) ואתן נזם זה נזר הקדש. ועגילים על אזניך זה הציץ דתנינן הציץ דומה לטס של זהב. ורחב שתי אצבעות. ומוקף מאוזן לאוזן. ועטרת תפארת בראשך זה השכינה. המד"א (ישעיה סב) והיית עטרת תפארת ביד ה'. וכתיב (מיכה ב) ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. ואילין תלתי אחרנייאתא מה אינון (יחזקאל טז) ותעדי זהב וכסף וגו' ויצא לך שם בגוים. כפרים עם נרדים. ר' הונא אמר היא הכניסה לו י"ג והוא הכניס לה כ"ו. כדרך התן להיות כופל כתובה של כלה. ר' אחא אמר היא הכניסה לו כלים ובשמים. והוא הכניס לה כלים ובשמים. כלים ע"י משה. ובשמים על ידי שלמה. הה"ד (מ"א י) ותתן למלך מאה ועשרים ככר זהב ובשמים הרבה מאד ואבן יקרה לא בא כבשם ההוא עוד לרב אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה. רבי סימון אמר היא הכניסה לו כלים ובשמים במנין והוא הכניס לה כלים ובשמים שלא במנין. בא שלמה ופי' כפרים עם נרדים: (כו) ד"א שלחיך פרדס רמונים שלחיך עתיד הקב"ה לעשותך כפרדס רמונים לע"ל. ואיזה זה זה הבאר. מאן היו ישראל מנטרים כל מ' שנה שעשו במדבר. ר' יוחנן אמר מן הבאר וממנו היו רוב הנייתן. דאר"י [צ] הבאר היתה מעלה להם מיני דשאים מיני זרעונים מיני אילנות. תדע לך שהוא כן שכיון שמתה מרים ופסקה הבאר מהן היו אומרים (במדבר כ) לא מקום זרע ותאנה וגפן. ר' לוי אמר מן האשכול על שם (שם יג) ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד. אפשר כן. א"ר אבא ב"כ פירות היו נסין באותה שעה. ורבנין אמרין ממה שהיו תגרי גוים מוכרין להם לישראל. תני ר' ישמעאל [צא] עדיין לא נאסר יינם של גוים לישראל: (כז) ד"א שלחיך פרדס רמונים שלוחך עתיד הקב"ה לעשותך כפרדס רמונים לע"ל. איזה זה הנחל. דכתיב (יחזקאל מז) ועל הנחל יעלה על שפתו וגו' ועלהו לתרופה. מהו לתרופה [צב] א"ר יוחנן לתרפיון. מציין עליה ותרף מזוניה. רב ושמואל ח"א להתיר פה של מעלן. וח"א להתיר פה של מטן. ר' חנינא וריב"ל ח"א להתיר פה אלמים. וח"א להתיר פה עקרות: (כח) ד"א שלחיך פרדס רמונים שילוחיך

עתיד

יד יוסף פז כאן קיצר המדרש. ובש"ר פ"ך מפורש יותר שדרש כמוכים גל נעול כו' שלחיך כו' ע"ש: פח תנחומא ויקהל. פסיקתא דחנכי. ילקוט יחזקאל סי' ע"ז: פט לעיל סי' כ"ג: צ רבה סדר חקת סי' ס"ז. תנחומא סדר חקת סי' כ"א: צא רבה בלק סי' כ"ג. תנחומא בלק סי' י"ח: צב ירושלמי שקלים ס"ד. דב"ר ריש פ"א. פ' חלק. ופרק שני פסחים. ילקוט יחזקאל וילקוט דברים. פדר"א פ' כ"א:

מתנות כהונה

שלחיך. משמע שבשביל זה נשתלחו ממצרים: **סימא** אוצר הסמוי מן העין: **שקנה בה**. בסימא. שהוא קנה את העבדים: **בטקסים** בדגלי ותכסיסי המלכים: **ויהי בשלח**. ויש דרש נוטריקון ווי הוא ורבים כן בפ' בשלח רבה: **קציצה**. אילן או יער שקוצצים ממנו ארזים: **דמיין כו'**. הוא מדמה אותם לפרדס רמונים ל' בני אדם הוא מה שלח פלוני לארוסתו רמונים: **בואלה** שמות. בס' ואלה שמות בפ' תרומה הי"ג אחת עורות תחשים. **ממש בעולם** גרסי' ופירוש עשאן ממשות של אלהות כד"א אני אמרתי אלהים אתם ודרש תשי תלי' תיובות כך מצאתי בילקוט ישעיה: **זיין שנתן להם כו'**. נתבאר לעיל ריש פסוק מי זאת עולה: **אלהים המה וגו'** גרס: **עגילים** ל' עגול: **נזר הקודש** עיין לעיל בפסוק כמגדל דוד. **ומוקף כו'**. וע"ש זה נקרא עגיל: **תלתי כו'**. שלשה האחרים שהסרים עדיין מי"ג מה המה. **ששה ועשרים**. שלעתיד נאמר וברא ה' על מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם כו' כן מצאתי בילקוט ישעיה: **כתובה** דומיא שהיא מכנסת לו את כופלה: **הג"ה** רבי סימון אמר כו' עד ובשמים במנין והוא כו': **ה"ג** מאן ישראל כו'. פי' מאנה ומהיכן היו ישראל מתפרנסין כל מ' שנה: **מנטרים**. מנוונים ואולי שצריך להיות מתפרנסים מצאתי בס' ישן דגרס מנכסי' ושוב גרס ומהנו היו רוב הנייתן דא"ר יוחנן אפשר כו' שיסתפקו מאשכול אחד כל מ' שנה. **שלוחיך**. בית השלחין שלך או ר"ל שהוא נעזב ומשולח ואינו מוציא פירות וכן משמע בירושלמי דשקלים בפי"ג שופרות. **ואיזה** זה זה הנחל גרס: **על שפתו וגו' ועלהו גו'**: **ה"ג** בירו' דשקלים רב ושמואל חד אמר להתיר פה של מעלן וחד אמר מתיר פה שלמטן ר' חנינא וריב"ל חד אמר כו' ובפ' שתי הלחם גרס חזקיה ובר קפרא חד אמר כו'. ופי' שם רש"י מפרשא מלתייהו בפי' והאי היא: **פה שלמעלן** פי' כלאיזרן בפ' חלק א"ר יוחנן להרסין ממש מאי תרפיין תואר פנים בהלכה וזהו מ"ש לקמן להתיר פה אלמים ומ"מ מ"ש פה ותרף מזוניה משמע שהוא רפואה לעורר

סתום

עץ יוסף

בחינה ההיא נתגרה פרעה בשרה. ופוטיפרע ביוסף. והם בכחם כאשר לא חפצו לסייע לפרעה ולפוטיפרע ושמרו הברית והחסד ונשארו תמים בצדקתם הכניעו הקליפה ההיא ונשאר לדורות צדקתם שהיו יכולים על ידי זה בנות ישראל ובני ישראל בכחם להשמר מן הערוה טומאת מצרים. ע"ד שאמרו מעשה אבות סימן לבנים. ור"ל שהאב כשמוסף הקדושה גורם לזרעו שיוכלו בקל להתדבק במדה ההיא לפי שכבר פתחו האבות פתח. אף כאן כי לולא שרה שירדה למצרים ושברה שם כח התאוה לזנות שרבה שם. לא היו יכולים הנשים הפשוטות לעמוד נגד יצרם. וכן יוסף לזכרים. שלעולם ע"פ הרוב. טבע הבן והאב שוים. הן בעניני הגוף. הן במעלת הנפש וחסרונה: **ונדרה עצמה** שכשלקחה לפרעה פירשה ממנו והיתה אומרת למלאך הכה נו. וכל הנשים נגדרו בזכותה מהטעם שכתבתי לעיל. ועוד שאחזו שימנה ק"ו שאם זו למלך מצרים לא נשמעה כ"ש להדיוטות. וכן אחזו ק"ו מיוסף שאם למטרונה זו לא נשמע כ"ש לנשים אחרות [יפ"ת]: **שלחיך פרדס רמונים** ופי' פרדס רמונים היינו דהוו דמי לפרדס רמונים ברבוי אנשיהם והכיאתם כדאי' בש"ר פ"א [יפ"ת] ופי' שבשביל שנגדרו עצמן נשתלחו ממצרים דהוו דמו לפרדס רמונים: **סימה** אוצר הסתור מן העין: **שקנה בה** בסימה ההיא קנה את העבדים: **בטקסים** תרגום דגל מהנה טיקס משרית והוא תכסיסי המלכים: **ויהי בשלח** דקשה מאי ויהי שהוא לשון צרה. ועוד למה תלה השליחות בפרעה הלא אל הוציאם ממצרים אע"כ דאתא למימר שאמר ווי על הים על מה ששלחם וכי"ת בשלח במקום בעבור. ולאו למימר שבעת יציאתם ממצרים היה צעקתו. דהא הדגלים לא היו אז רק על הים ואע"ג דהשילוח לא הוה השתא צעק ווי תבוס לעסק בשליחותם [יפ"ת]: **קציצה** אילן או יער שקוצצין ממנו ארזים: **(כה) ד"א שלחיך כו'** גנ"א דבר אחר שלחיך פרדס רמונים שילוחיך הד"א ויתנו שילוחים לשון בני אדם הוא מה שלח פלן לארוסתיה [א"ת] וגירסתינו נ"כ פי' דמייה מתנתך לפרדס רמונים: **היא הכניסה לו י"ג** ע' בתנחומא סדר תרומה ובפסיקתא דחנכי ובילקוט יחזקאל סימן ע"ז. **פורפירה** פי' בלשון יוני ורומי בגד תכלת [מוסף הערוך]: **איפליקטא** פי' בלשון יוני בגד ארוג מעשה רקמה: **ממש בעולם** פ' עשאן ממשות של אלהות כד"א אני אמרתי אלהים אתם. ודרש תשי מלשון ממשות וכן הוא בילקוט ישעיה: **זיין שנתן להם כו'** נתבאר לעיל ריש פסוק מי זאת עולה: **זה נזר הקודש כו'** זה הציץ. תימה דציץ ונזר הקדש הכל דבר אחד ככרש"י ז"ל בפרשה תצוה [א"ת] והרד"ל כתב נראה דנזר זהו מה שהיה כתוב עליו קדש לה'. והיה זה כנגד עיניו נגד החוטם לכן קרי' ליה על אפך. ומה שנשאר ממנו לסבב מאזן לאזן קורא ליה עגילים על אזניך כדלקמן. ומדרש זה נעלם מהרב ר' וואלף היידנהיים שהשיג על רבינו שמעון הגדול שכתב בפיוט של יום ראשון דשבועות ציץ הזהב ונזר הקודש. הרי שחשב לשנים. ועיין שם שמתרץ היטב למה נחשב לשנים. ויתורץ המדרש דכאן ג"כ בדבריו והפייטן סמך על מדרש דכאן ובמדרש מסכת כלים של בהמ"ק משנה א' הי' ג"כ ציץ הזהב ונזר הקודש: **תלתי אחרנייאתא כו'** ג' האחרים שהסרים עדיין מי"ג מה המה: **ששה ועשרים** שלעתיד נאמר וברא ה' על מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם וגו'. כן הוא בילקוט ישעיה [מת"כ]: **כתובה** נדונייא שהיא מכנסת לו הוא כופלה. **היא הכניסה** לו כלים ובשמים ע"י משה והוא הכניס לה כלים ובשמים ע"י שלמה. כצ"ל פי' שהכניסה לו כלים של משכן. ובשמים לשמן המשחה ולקטורת הסמים. ע"י משה. והוא הכניס לה כלים ובשמים ע"י שלמה שהביאו לו לשלמה כלים של זהב ובשמים כדכתיב [מלכים א' י'] גמלים נושאים בשמים וזהב: **כפרים עם נרדים** עם כל ראשי בשמים. וזהו שלא במנין: **(כו) ואיזה זה זה הבאר** שכמו במדבר היה מעלה לכם כל מיני אילנות אצל הבאר. כך לע"ל יעשה. שיעלה פרדס רמונים: **מאן** פי' מאנה ומהיכן: **מנטרים** נ"ל מתפרנסים [מת"כ] וא"ת כתב שצ"ל מנסכין. והנה על ועשית את מעיל האפוד תרגם ירושלמי ותעביד ית מנטר מעילא. וכתב הערוך ערך מנטר וז"ל אם זו מלה ארמית פרשה כבר שהמעיל שומר גוף האדם. ואולי יונית היא עכ"ל. וא"כ י"ל דכוונת המדרש מהיכן היו ישראל שומרים נפשם כל מ' שנה כו' כלו' במה היה להם להשיב נפשם ע"ד שאמר משה [לעיל פ"א סי' מ"ד] כמה מיני מגדנות התקנת להם להיות שבהם כמה מיני רכיכין התקנת לתענוגות שבהן כו': **מעלה להם מיני דשאים כו'** ע' במד"ר פ' י"ט: **אפשר כן** שיסתפקו מאשכול אחד כל מ' שנה: **פירות היו נסים כו'** וכדאי' בבעל הטורים סדר שלח בשם מדרש שענק אחד אכל רמון וזרק הקליפה וכל י"ב מרגלים נכנסו לישב בתוכה תוכי הגל: **יינן של גוים** מזה ראיה לגירסת הא"ת שגרס מנסכין: **(כז) שלוחך** בית השלחין שלך. או ר"ל שהוא נעזב ומשולח ואינו מוציא פירות [מת"כ]: **ועל הנחל יעלה על שפתו וגו'**. ור"ל וגו' מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עליהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר: **לתרפיון** פי' לחזון. מלשון טרף נתן ליראיו בחילוף הטי"ת בתי"ו [יפ"ת] וע' כל זה בירושלמי פ"ו דשקלים. ובחלק דף ק': **מציין עליה ותרף מזוניה**. פי' שמשעה שפורח עליהו מיד נותן מזונו. כלו' שתוציא פריו שלא כדרך האילנות שהפרי אינו יוצא אלא אחר פריחת העלין ימים רבים [יפ"ת]: **להתיר פה** דריש לתרופה התר פה בנוטריקון. **להתיר פה שלמעלן**. שכשמשים אדם בפיו עליהו פותח לבו לאכול. ופה של מטה שמשלשל [ערוך]: **להתיר פה אלמים** שיהיו מדברים **להתיר פה עקרות** היינו פה של מטה לאשה. שכל העקרות האוכלות מן העלין נפקדות. ואפשר שגם רב ושמואל כיונו ג"כ למה שאמרו ר' חנינא וריב"ל. אלא לפי שרב ושמואל לא פירשו כוונתם. לכן הביא המדרש דברי ר' חנינא וריב"ל שהם פירשו דבריהם. שמזה למדנו שגם כוונת רב ושמואל כך. וכן נראה ממה שאמרו בחלק דף ק' ח"ל ועליהו

לתרופה

עתיד הקב"ה לעשותך כפרדס רמונים לע"ל. איזה זה זה אליהו זכור לטוב. דתנינן המן משפחות בית צריפה היתה בעבר הירדן וקרבות בני ציון בזרוע. ועוד אחרת היתה ורחקוה בני ציון בזרוע. כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב. ר' יהודה אמר לקרב אבל לא לרחק. ר' שמעון אמר להשוות את המחלוקות. וחכ"א לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנאמר (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים וגו': (כט) נרד וכרכם. נרד נרדינן. כרכם כמשמעו. קנה זה קנה בשם שנאמ' (שמות ל) וקנה בשם. וקנמון רב הונא בשם ר' יוסי אומר צג קנמון היה גדל בא"י והיו עזים וצבאים אוכלים ממנו. מור אינמרנן. ואהלות. ר' יסא אמר פילטא. למה קורא אותה אהלות. ר' אבא בר יודן בשם ר' יהודה אמר מפני שהוא בא דרך אהלים. ורבנן אמרי שהוא פוסה באהל. ומהיכן היו בנות ישראל מתקשטות ומשמחות לבעליהן כל מ' שנה שעשו ישראל במדבר. ר' יוחנן אמר מן הבאר. הה"ד מעין גנים באר מים חיים. ר' אבהו אמר מן המן. הה"ד (תהלים מה) מר ואהלות קציעות כל בגדותיך וגו' ממה שנתון תחת השן ממנו היו בנות ישראל הצנועות והכשרות מתקשטות ומשמחות לבעליהן כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר. צד כתיב (עמוס ו) כי הנה ה' מצוה והכה הבית הגדול רסיסים. לא דמי הדין ריסה להדין ביזעה. הדא ריסה אית מינה אליסים. והדין ביזעה לית מינה אליסים: (ל) מעין גנים באר מים חיים. א"ר יוחנן מ"ח פעמים כתוב בתורה באר באר כנגד מ"ח דברים שנתנה בם התורה. הה"ד מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון. א"ר עזריה זה מזיל מקצת דבר וזה מזיל מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאת כמין לבנון. א"ר תנחומא זה צה מלחים מקצת דבר וזה מלחים מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאת כמין לחיים: (לא) עורי צפון ובואי תימן. צו ר' אליעזר ור' יוסי בר"ח. ר"א אמר שלמים הקריבו בני נח. ר"י אמר עולות הקריבו ב"נ. מותיב ר"א לר' יוסי (בראשית ד) והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן. דא מה עבד לה ר' יוסי. מן שמיניהן. מותיב ר' אליעזר לר' יוסי. (שמות כד) וישלח את נערי בני ישראל. דא מה עבד לה רבי יוסי. שלמים בגופן בלא הפשט ונתוח. מותיב ר"א כתיב (שם יח) ויקח יתרו עולה וזבחים. עולה לשם עולה. ושלמים לשם שלמים. דא מה עבד לה ר' יוסי. אמר לך פליגי בה תרי אמוראי ח"א לאחר מתן תורה בא יתרו. ואחרינא אמר קודם מתן תורה בא יתרו. מ"ד קודם מ"ת בא יתרו. שלמים הקריבו בני נח. ומ"ד אחר מ"ת בא יתרו עולות הקריבו ב"נ. ודא מסייעא לר' יוסי בר' תניא עורי צפון ובואי תימן. צז עורי צפון זו העולה שנשחטת בצפון. ולמה קורין לה עורי דבר שהוא ישן ונתעורר. ובואי תימן אלו שלמים שנשחטין בדרום. ולמה קורין אותה ובאי דבר של חידוש. ר' אבא ב"כ ור' חנינא בר פפא ור' יהושע בשם ר' לוי אמרי אף הדין קרא מסייעא לר' יוסי. (ויקרא ו) זאת תורת העולה היא העולה שהקריבו בני נח בתחלה. וכד הוי מטי גבי שלמים אמר וזאת תורת זבח השלמים אשר הקריבו אכ"כ אלא אשר יקריבו מכאן ולהבא. מה מקיים ר' אליעזר קרא דין עורי צפון ובואי תימן. לכשיתעורר הגליות הנתונות בצפון ויבואו ויחנו בדרום. המד"א (ירמיה לא) הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ. לכשיתעורר גוג ומגוג שנתון בצפון ויבא ויפול בדרום. המד"א (יחזקאל לט) ושבבתיך וששאתיך והעליתיך. לכשיתעורר מלך המשיח שנתון בצפון ויבא ויבנה בהמ"ק שנתון בדרום. המד"א (ישעיה מא) העירותי מצפון ויאת הפיחי גני יזלו בשמיו. א"ר הונא בשם ר' יהושע בר' בנימין בר לוי צח לפי

שבעה"ז

יד יוסף צג ב"ר פ' ס"ס סי' י"ג. אסתר רבה פ"ג. איכה רבתי פתיחתא דר' יצחק: צד קהלת רבה פ"י סי' ל'. ויק"ר פ' י"ט סי' ד': צה פ' ויק"ר פ"ג סי' ג': צו ב"ר פ' כ"ב סי' ט'. ופ' ל"ד. ויק"ר פ' י"ד. זבחים פ' פרת חטאת ד' קט"ז. ירושלמי מגילה פ"ק. ילקוט סדר בראשית. ילקוט שה"ש. פסיקתא רבתי פ"ה. במד"ר פ' י"ג: צז זוהר ויקרא דף י"א. ולעיל פ"א סי' י"ב. עורי לשון גימטריא עולם (פרפראות לחכמה): צח ילקוט ישעיה מזמור מ"ג רמז ט"ו:

מתנות כהונה

שאות המאכל וכך פי' הערוך ואולי שצריך לגרוס והרף מזוריה ופי' ויפסא מכתו ולכולם יש פנים בפ' חלק ובפ' שתי הלחם ובפ' הערוך ועיין קלתו ריש דברים רבה: שילוחיך. דרש המשולחים והמרוחקים בזרוע וכדמפרש ואזיל: זה אליהו ס'. כלומר ע"י אליהו עשה זה וכדמפרש ואזיל: דתנינן תמן. בפ"ח דמס' עדיות: נרד ה"ג והגה ר' ייסא אמר פלטה למה קורא אותה אהלות ר' אבא אמר כו': דרך אהלים. דרך אהלי קדר ודומיהם: פוסה. מתפשטת ויורד ועיין לעיל בפסוק מי זאת עולה: הה"ד מעין גנים. והכי קאמר מן המעיין היה לו נרד וכרכום כו'. וכן הוא בילקוט בהדיא: כל בגדותיך וגומר. סיפיה דקרא מן היכלי שן כלומר ממה שאוכלים בשיניהם הוא המן וצריך להגיה כאן ממה שנתון תחת השן ממנו היו בנות ישראל הצנועות והכשרות מתקשטות ומשמחות בעליהן כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר והוא נפל בטעות ריש עמוד ב' ד' כ"א: ריסה. בטעות נפל לכאן ועיקר מקומו בסמוך הוא לקמן בפסוק אני ישנה וכן מלאתי בתוס' שמה וכתב שבנוסחא אחרת אינו: נראה דה"ג ריסס אית מינה כו' מ"ד ביזעה לית מנה וה"ג במדרש קהלת ובויקרא רבה פ' י"ט ושם פירשתיו ועיין שם: מעין גנים: באר באר מ' פעמים כתיב בתורה באר ועוד הבארות בארות גבי יצחק ב' שהן ד' וכן בארות בארות חמר שהיה בהם מים ג"כ הרי שמנה ובארות בני יעקן לא נודע למה נקרא כך: כנגד מ"ח דברים. ומ"ח דברים אלו הם מ"ח מעלות שמונה בפ' בתרא דמס' אבות: ה"ג וה' דברים שנקנה בהם: זה מזיל כו'. תלמיד חכם זה אומר מקצת טעמו של דבר וזה קצתו: מלחים. מדבק ומחבר כמין לחיים כמין דבר המדובק ומחובר וזהו לאחדים: עורי צפון: שלמים הקריבו כו' נתבאר בב"ר פכ"ב וכתוב עוד שם בפל"ד ובויקרא רבה פ"ט ובירושלמי פרק אין בין ובבמדבר רבה פי"ג ובמס' זבחים פרק דם חטאת: ה"ג מ"ד קודם מתן תורה בא יתרו שלמים הקריבו בני נח ומ"ד אחר מתן תורה בא יתרו עולות הקריבו כו': בס' ט בנדפוס הכ"י בן מושב מסיים כך יזלו בשמיו אלו קטרת הסמים יבא דודי

זו

עץ יוסף

לפרושה רב יצחק בר אבדימי ורב חסדא ח"א להתיר פה של מעלה וח"א להתיר פה של מטה. איתמר נמי חזקיה אמר להתיר פה אלמים. ב"ק אמר להתיר פה עקרות עכ"ל. ומדאמר שם איתמר נמי מוכח שזה שאמר להתיר פה של מעלה היינו פה אלמים. וזה שאמר פה של מטן היינו פה עקרות: (כח) שילוחיך דרש המשולחים והמרוחקים בזרוע וכדמפרש ואזיל: זה אליהו כלומר ע"י אליהו יעשה הקב"ה זאת: דתנינן תמן משנה סוף עדיות: בן ציון נברא אלמא הוה: ר"י אמר לקרב את הכשרים שנתרחקו. ולא ירחק את הפסולים דאע"פ שקרבום בזרוע השתא מיהא נתערבו בכשרים וכיון שנטמעו נטמעו: להשוות את המחלוקת. במשפחות מתגרות זו בזו כדאמריק בפ' עשרה יוחסין אריב"ל אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו שמן פסול יש באחד ואין מניחים אותם לידבק בחברתה. ואליהו יפייס וישלים ביניהם: אלא לעשות שלום לפי שיש לפעמים שהאב יש לו לב על בנו לומר שנשא אשה שאינה הוגנת לו ופוגם את משפחתו. ובדבר זה והשיב לב אבות וגו'. וכן נוסף לפעמים שהבן יש לו לב על אביו לומר שנשא אשה על אמו שאינה הגונה לו ופוגם כבוד המשפחה. או שנושא לבנו שני אשה שאינה הוגנת לו. ובדבר הזה אמר והשיב לב בנים על אבותם לעשות ביניהם שלום [רש"א]: (כט) נרדינון לנרד קורין בלשון ירושלמי כן [א"א]: כרכם כמשמעו שגם בימיהם היה ידוע בשמו זה: קנמון היה גדל כו' ר"ל בא להפליג מגודל הבהמות שבא"י בדורות הקודמים. ופי' אמר קינמון היה גדל בא"י שהוא פרי עץ גבוה והעזים מרוב גובהן בהליכתן היו מגיעין לראשו של אילן ואכלו ממנו [וע' בב"ר פ' ס"ה מ"ש שם] אבל מלשון מדרש אסתר פסוק גם ושתי נראה שבא לספר שבח א"י שהיה שם כ"כ קינמון עד שלא הקפידו עליהם ואכלו מהם גם עזים וצבאים: אינמרנון כן שמו בירושלמי [א"א] והמוסף הערוך כתב פי' בלשון יוני יין מעורב עם מור ובשמים: פילטא הוא פלייטון המוזכר במס' שבת [א"א]: דרך אהלים דרך אהלי קדר ודומיהם: פוסה מתפשט ויורד באהלים. כלו' שהם גדלים באהלים כמו שנמצאים עכשיו אצל מלכים ושרים: הה"ד מעין גנים וה"ק מן המעיין היה לו נרד וכרכום כו'. וכן הוא בילקוט [מת"כ]. או אפשר שפירושו מן המעיין היה לו גנים של בשמים: כל בגדותיך מן היכלי שן מיני שמחוך. ומן היכלי שן פירושו ממה שאוכלים בפיהם. והוא המן. וסברת ר' אבהו ז"ל היא בפ' בתרא דיומא [א"א]: כתיב כי הנה כו' עד סוף הסימן נפל פה בטעות. ושייך בסוף פסוק אני ישנה כי שם ביתו. וגם בנ"א איתו [א"א]. ובגוף המאמר כך נ"ל כי הנה ה' מצוה והכה את הבית הגדול רסיסים [פי' דבר המרוסס ורצוץ] והבית הקטן בקיעים. לא דמי הדין רסיסה להדין בקיעה. הדא רסיסה אית מינה אליסים והדין בקיעה לית מינה אליסים. ופי' הדין רסיסה אית מינה אליסים פי' עלים דקים מאד. אבל בקיעה הוא בקיעים גדולים לית מינה עלים דקים מאד. פי' העץ הבקוע יש ממנו עלים גדולים חתיכות ראויות. והכוונה שהבית הגדול היינו עשרת השבטים נחרבו מאד ולא יקומו עד משיח. אבל הבית היינו יהודה ובנימין לא נתרוצצו כ"כ וחזרו בבנין בית שני. ככלי המתבקע רק על שנים ושלשה חתיכות שנקל לחזור ולהקימה. וע' קהלת רבה פ"י סי' כ'. ובויק"ר פי"ט: (ל) באר באר מ' פעמים כתיב בתורה באר. ועוד הבארות בארות גבי יצחק ב' שהן ד'. וכן בארות בארות חמר שהיה בהם מים גם כן הרי ח' ובארות בני יעקן לא נודע למה נקרא כך [מת"כ]: כנגד מ"ח דברים ומ"ח דברים אלו הם מ"ח מעלות שמונה בפ' בתרא דמס' אבות. וכתב הרד"ל ראיתי כתוב שהן כנגד מ"ח נביאים שעמדו לישראל: מעין גנים באר כו' אפשר דרש דמעין גנים של ג"ע וזהו ע"י באר כן מ"ח דברים שנקנים על ידן מים חיים היא התורה [רד"ל]: זה מזיל כו' מ"ח זה אומר מקצת פירושו של דבר וזה קצתו: זה מלחים מדבק ומחבר: כמין לחיים לקמן פ"ה דרש לה על לחייו כערוגת הבשם. ולכן נאמר לשון לחיים. ופירושו כמין דבר המדובק ומחובר וזהו לאחדים [מת"כ] וע' בויק"ר פ"ג. ובנ"א ליתא מתיבת א"ר תנחומא עד סוף הסימן [א"א]: (לא) שלמים הקריבו ב"נ ושלמים הן שאוכלין קרב על המזבח והבשר נאכל לבעלים זולת חזה ושוק דניתן לכהן: ר' יוסי אומר עולות הקריבו. ר"ל שלא הקריבו אלא עולות שכולן כליל לאישים. ולא שלמים. אבל ממ"ת ואילך שנבחרו ישראל הקריבו שלמים. והטעם שלא הקריבו ב"נ שלמים לפי שעולה באה על חטא וכולה כליל. אבל השלמים באים לשום שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ושהם אוכלים משולחן גבוה ואין הקב"ה חפץ בשלומם של ב"נ. ולא שיאכלו משולחנו [רש"א]: מבכורות צאנו ומחלביהן דמשמע שלמים שחלבו לבד קרב. אבל עולה כולה כליל. ומחלביהן למה לי שהרי בכלל מאתים מנה: מן שמיניהן שהקריב היותר שמנות והיינו חלביהן שהשמנות חלבן מרובה. או שפי' מלשון חלב יצהר דהיינו המובחר והמובחר. ואשמועינן קרא דקרבנו מן המעולה ולא כאחיו קין שהביא מן הגרוע כדפרש"י בחומש והוא מהמדרש מפרי האדמה מן הגרוע [רש"א]: וישלח את נערי ב"י וזה קודם מ"ת היה כדאי' במכילתא. הרי הקריבו ב"נ שלמים דקודם מ"ת כולהו ב"נ הוו. דעדיין לא נתחדשה ההלכה להבדיל ישראל מזולתם: שלמים בגופן כו' כלומר לעולם עולות הוו. ומאי שלמים דקאמר לשון שלימות שהיו שלימות בלא הפשט ונתוח. דאע"ג דעולה טעונה הפשט ונתוח. לא הקריבוה ב"נ כמשפטה. דדין הפשט ונתוח בסיני נאמר. ואפי' בני ישראל יש אומרים שהקריבה בלא הפשט ונתוח שלא נאסרו דיני הקרבנות אלא באהל מועד כדאי' בפ' פרת חטאת: אמר לך פליגי כו' ר"ל שהוא אומר לך דס"ל כמ"ד שלאחר מ"ת בא יתרו: לאחר מ"ת בא יתרו ואע"ג דפ' יתרו מקמי מ"ת כתיבי. אין מוקדם ומאוחר בתורה: שנשחטת בצפון בעזרה כדכתיב צפונה לפני ה'. ואע"ג דב"נ לא הוו רגילין בזה. דצפונה לפני ה' כתיב ואין צפון בבמה כדאי' בת"כ. קרי לעולה המתעוררת משינתה בשם צפון כיון דהשתא דינה הכי: דבר שהוא ישן ונתעורר שמתחלה היו ב"נ נוהגים בה ושוב נעזבו ממנה. והשתא אזכר רחמנא שיחזרו ישראל לנהוג אותו: שנשחטין בדרום פי' אף בדרום דלא יחד קרא להו דוכתא כדתנן שלמים שחיטתן בכל מקום בעזרה. ומשום דדרום נגדיי לצפון נקט תימן. פי' אורחייהו שמזכירים תמיד זה אצל זה: היא העולה שהקריבו ב"נ דהא משמע הידועה מכבר. שאל"כ היא למה לי. וע' ביפ"ת: אשר הקריבו אכ"כ וכן הוא פירושו זאת תורת השלמים הנהוגים כבר שהביא עכשיו להקריב אם על תודה יקריבנו [יפ"ת]: ויבואו ויחנו בדרום וכן הוא בויק"ר פ"ט. ואע"פ שא"י באמצע העולם קרו ליה דרום לגבי מקום שממנו הגליות באות דהוי צפון העולם. וכן מ"ש גוג ומגוג שיפלו בדרום. וע' מ"ש בתנחומא מהדורא שני' סדר קדושים סי' י' על מה דאמרו שם שא"י הוא באמצע העולם: ויבא ויפול בדרום כן הוא בויק"ר שם: ויבא ויבנה בהמ"ק כן הוא שם. וכתב היפ"ת נראה שאין קיבוץ גליות ומפלת גוג ומגוג ע"י מלך המשיח. אלא מתחלה יתקבצו הגליות ויהיה ענין גוג ומגוג. ושוב יגלה מלך המשיח לבנות בהמ"ק. ולכן פרט כאן ג' ענינים אלו דמקווים אנו מהגאולה קבוץ גליות וקמת גוג ומגוג ובנין בהמ"ק. ולא סמך הכל במלך המשיח אלא בנין בהמ"ק. ואע"ג דתלתא מילי נינהו. כולהו כיילינהו קרא כאומר עורי צפון ובואי תימן דשקולים הם ויבואו שלשתם: העירותי מצפון וכתיב התם ראשון לציון הנה הנם. ועמידתו בצפון מיושב עם אחוס במדינה: אין רוח צפונית מנשבת והא דאמר בפ' לא יחפור ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כולם. היינו מעט מזער כדי למתקן. והכא

שנתב

שבעה"ז כשרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת. וכשרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת. אבל לע"ל הקב"ה מביא רוח ארגסטים לעולם ומנהיג שתי רוחות כאחת. ושתיהן משמשות. הה"ד (ישעיה מג) אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי. יבא דודי לגנו. א"ר יוחנן [צפ] לימדתך התורה דרך ארץ שלא יהיה החתן נכנס לחופה עד שתתן לו הכלה רשות מה טעם יבא דודי לגנו :

פרשה ה

(א) באתי לגני א"ר מנחם חתניה דר' אלעזר בר אבונה בשם ר"ש בר' יוסנה. באתי לגן אכ"כ. אלא לגני לגנוני. למקום שהיה עיקרי מתחלה. ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה. הה"ד (בראשית ג) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן. א"ר אבא [א] מהלך אכ"כ אלא מתהלך מקפץ וסליק מקפץ וסליק. חטא אדה"ר נסתלקה השכינה לרקיע הראשון. חטא קין נסתלקה לרקיע השני. חטא אנוש נסתלקה לרקיע השלישי. חטא דור המבול נסתלקה לרקיע הרביעי. חטא דור המגדל נסתלקה לרקיע החמישי. חטאו אנשי סדום נסתלקה לרקיע הששי. חטאו המצריים בימי אברהם נסתלקה לרקיע השביעי. כנגדן עמדו צדיקים שבעה והורידוה לארץ. זכה אברהם הורידה משביעי לששי. עמד יצחק והורידה מששי לחמישי. עמד יעקב והורידה מחמישי לרביעי. עמד לוי והורידה מרביעי לשלישי. עמד קהת והורידה משלישי לשני. עמד עמרם והורידה משני לאחד שהוא ראשון. עמד משה והורידה לארץ. א"ר יצחק הה"ד (תהלים לז) צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה. הרשעים מה יעשו תלויין באויר. כי לא השכינו שכינה לארץ. אבל הצדיקים השכינו שכינה לארץ. מה טעם צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה ישכינו לשכינה עליה. שוכן עד וקדוש שמו. ואימת שרת שכינה עליה ביום שהוקם המשכן שנא' (במדבר ז) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן. ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון משל למלך שכעס על מטרונה והוציאה מתוך פלטין שלו. ואח"כ בקש להתרצות לה. שלחה לו ואמרה יעשה לי המלך דבר חדש ויבא אצלי. כך לשעבר היה הקב"ה מקבל הקרבנות מלמעלה. דכתיב (בראשית ח) וירח ה' את ריח הניחוח וגו'. עכשיו מקבל מלמטה. הה"ד באתי לגני אחותי כלה. אריתי מורי עם בשמי. זה קטרת הסמים וקומץ הלבונה. אכלתי יערי עם דבשי. אלו איברי עולה ואימורי קדשי קדשים. שתיתי ייני עם חלבי אלו הנסכים ואימורי קדשים קלים. אכלו רעים זה משה ואהרן. שתו ושכרו דודים אלו נדב ואביהוא שנשתכרו בצרתן. א"ר אידי [ב] בקש דוד להקריב קרבנו כקרבנן של נשיאים. הה"ד (תהלים סו) עולות מחים אעלה לך וגו' איזהו קרבן שיש בו פרים ואלים ועתודים הוי אומר זה קרבן של נשיאים. הה"ד (במדבר ז) ולזבח השלמים בקר שנים. א"ר שמעון בן יוסינא למה הוא קורא אל הנשיאים רעים. אלא שכיון להאהיבן ולקרבן. וא"ר שמעון בן יוסינא בכל מקום אין היחיד מביא קטורת בנדבה וכאן קטרת בנדבה. בכ"מ אין היחיד מביא חטאת נדבה וכאן חטאת נדבה. בכ"מ אין קרבן יחיד דוחה טומאה ושבת וכאן קרבן יחיד דוחה את השבת ואת הטומאה. בכ"מ אין היחיד מביא חטאת אלא על חטא. וכאן היחיד מביא חטאת שלא על חטא. ד"א אכלו רעים אלו הנשיאים. שתו ושכרו דודים אלו הנסכים. ד"א אכלו רעים א"ר ברכיה למלך שעשה סעודה וזימן האורחים ונפל השרץ לתוך התמחוי. שאילו משך המלך את ידו היו הכל מושכין את ידיהם. פשט המלך את ידו פשטו הכל את ידיהם. א"ר ינאי למלך שעשה סעודה וזימן אורחים אצלו והיה מחזיק עליהם ואומר להם יערב לכם ויבסם לכם. א"ר אבהו למלך שעשה סעודה וזימן אורחין אצלו לכשאכלו ושתו אמר טלו מנה זו יפה ותנו לבעל הבית אף הכא כן באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי. אף אתון אכלון. שתיתי ייני עם חלבי. אף אתון שתו ושכרו דודים : (ב) אני ישנה. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע [ג] אני ישנה מן המצות ולבי ער לגמילות חסדים. אני ישנה מן הצדקות. ולבי ער לעשותן. אני ישנה מן הקרבנות. ולבי ער לק"ש ותפלה. אני ישנה מבהמ"ק ולבי ער לבתי כנסיות ובתי מדרשות. אני ישנה מן הקץ ולבי ער לגאולה. [ד] אני ישנה מן הגאולה ולבו של הקב"ה ער לגאלני. א"ר חייא בר אבא איכן מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישראל מן הדין קרא דכתיב (תהלים עג) צור לבבי וחלקי אלהים לעולם : (ג) קול דודי דופק. ע"י משה בשעה שאמר (שמות יא) ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים. פתחי לי. ר' יסא אמר אמר הקב"ה לישראל בני פתחו לי פתח אחד של תשובה [ה] כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחי' שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו. ר' תנחומא ור' חוניא ור' אבהו בשם ריש לקיש

כתיב

יד יוסף צפ במד"ר פ' י"ד: פרשה ה א ב"ר פ' י"ט סי' י"ג במד"ר פ' י"ג ילקוט סדר בראשית תנחומא סדר פקודי. ונשא. פסיקתא רבתי פ"ה זוהר בראשית דף נ"ב : ב ויק"ר סוף פ' ט' : ס"ו : ד ש"ר פ' ל"ג : ה זוהר אמור דף צ"ה ע"א :

מתנות כהונה

זה השכינה ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנות : ארגסטים. פי' הערוך רוח האמצעית לשתי רוחות כאחת : באתי לגני כו'. נתבאר בבמדבר רבה פי"ג ובב"ר פ' י"ט : חטאו המצרים כו'. בפ' נשא גרסי' הסדומים וה"נ בעקידה בהקדמתו לספר שמות : שבעה צדיקים גרסינן : ה"נ והורידוה לארץ זכה כו' : ה"נ עמד עמרם והורידה משני לראשון עמד משה כו' : תלוין. עיין בפ' נשא הגי' מבוארת יותר היטב : שוכן עד כו'. בפ' נשא הגיר' בסגנון אחר. ה"ג בכל מקום אין היחיד מביא קטרת בנדבה וכאן קטרת בנדבה : טומאה כו'. בפ' נשא לא גרס ליה. ה"נ מביא חטאת אלא על חטא וכאן היחיד מביא חטאת שלא על חטא ועיין בפר' נשא : אני ישנה : מן הקץ. שנסתר ממנו : בילקוט גרסי' ולבי ער לגאולה ול"נ של הקב"ה ודעו.

כלומר

עץ יוסף

נשיבתם קמיירי [יפ"ת] : אבל לע"ל כו' אף שאמר כאן הכתוב עורי רוח צפונית ובואי רוח דרומית לקבץ גליות המפוזרים בכם : ארגסטים פי' הערוך רוח של שלום שלא ישבעו בו הספינות או ההולכים בים [א"א] והמוסף הערוך כתב פי' בלשון יוני רוח מערבית צפונית : אומר לצפון תני דמדכתיב הכא תני והכא אל תכלאי ש"מ דדרכו להתנגד. והיינו בעת שרוח שכנגדה מנשבת שזו שותקת. וקאמר שלעתיד לא יהיה כן : אומר לצפון תני ועניין זה להבאת הבנים מרחוק שאם יבואום דרך ים באניות אלה מזה ואלה מזה יהיה הרוח מביא כולם ביחד : יבוא דודי לגנו כו' דאל"כ קשה מה צורך לה לומר יבא דודי לגנו. וכי לגנו צריך לקרוא לו. ועוד היכי קאמר ברישא הפיחי גני דמשמע בהגן שלה. אבל אם בהוספה איירי ניחא שאמר שהיא לבעלה מפני ליחסה אליה ואליו : למדתך תורה ד"א דהע"ג דישראל והקב"ה איירי שקוראים אל ה' והוא יענם ליזקק להם. אך מדנקט לה במשל החתן וכלה לומדך דרך ארץ [יפ"ת] :

פרשה ה (א) ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה. דקדק לומר לשון זה ולא אמר מעיקרא שכינה בתחתונים היתה. שהשמיענו בזה שאין ענין הויית השכינה במקום זולת מקום כדבר הנעתק ממקום למקום שהייתו במקום אחד אינו בזולתו. והמגביה השכינה בכל מקום שאין מקום פנוי מהשכינה. והוא במדרגת השמש שעיקרו קבוע בשמים ואורו מתפשט על כל כנפות הארץ. וכל הקרב לאורו מאיר יותר. וכן בדוגמת השכינה שמתחילה היה עיקרה בתחתונים ונתפשטו משם ניצוצי אורה למעלה ואח"כ בחטא אדה"ר נהפך השיטה. ובזה נתמעט אור השפע מלמטה. ואע"פ שאדה"ר עשה תשובה מ"מ עדיין לא נתקנו כל הפגמות התלוים בחטאו שנפגמו ג"כ בחטאו עד גמר התיקון לעתיד [נזה"ק] : מהלך אכ"ב דאי הוה כתיב מהלך הוה משמע שהיה מהלך בתוך הגן. ומדכתיב מתהלך בלשון מתפעל משמע כמו מתרומם ויתעשר שעושה עצמו כרם וכעושר אע"פ שאינו כן. ה"נ לאו הליכה ממש הוא. אלא מקפץ והולך שהיה מבהיק ומסלק ועולה בחטא אדה"ר ובהתהבל על ידי אחרים. וממילא ילפינן דקודם החטא עיקר שכינה היה בתחתונים [נזה"ק] : המצריים בימי אברהם דבסופי זמה היו שחמדו את שרה ולקחה פרעה. ולא דמי לאבימלך שלקחה בחשבו שהיא פנויה וכשידע שהוא שם בתשובה אבל פרעה אף שידע שהיא א"א לא היה פורש כדאי' בב"ר פ' מ"א. והראיה שהוצרך לנגעים משא"כ אבימלך. ומצרים שבימי ישראל אע"פ שהיו רעים וחטאים מאד. מ"מ לא הספיקו להעלות השכינה כיון דאז כבר התחילה לירד לארץ והיו צדיקים רבים בעולם. וא"ת וכיון דאברהם הספיק להורידה לאחר עלותה בשביל מצרים שהיו בימיו. וכן בשביל סדומיים לא היה ראוי לעלות. י"ל דאברהם לא נשלם להיות כדאי לעכב השכינה נגד החטאים עד זקנותו שנוסה בעשר נסיונות [יפ"ת] וע' בב"ר פ' י"ט ובברבה ס' נשא פ' י"ג : הרשעים מה יעשו תלוים באויר. אלא הרשעים לא השכינו. כצ"ל וכן הוא ברבה הנ"ל : תלוים באויר ר"ל דלא ה"ל למימר אלא צדיקים יירשו ארץ לעד. אבל מדקפיד לומר וישכנו משמע דלרשעים ליה להו שכונה עליה כלל וא"כ קשה וכי תלוים באויר [יפ"ת] : ישכינו לשכינה עליה שוכן עד כו'. ר"ל לשכינת ה' הנקראת שוכן עד ישכינו עליה : כך לשעבר כו' ר"ל זהו החידוש שלשעבר כו' ועכשיו קבל תחתון. כן הוא בהדיא בבמד"ר פרשה י"ג : אריתי מורי עם בשמי פי' הרחתי את הבשמים בקטורת. את שאמר זה קטורת הסמים שמור הוא ראש לכל הבשמים. עם בשמי זה קומץ הלבונה : אכלתי יערי עם דבשי פי' אכלתי יערי שהוא שעושין ממנו [נזק"ר] והוא נגד עולות שכולו כליל לה'. עם דבשי ק"ק שמקריבים רק האימורים והלב מהם. ח"ש אלו אברי עולה שכולו כליל לה'. ואימורי קדשי קדשים : ואימורי קדשים קלים שמקריבים מהם החלב : שנשתכרו בצרתן שנכנסו שתויי יין לאהל מועד. והא דקאמר בצרתן. הוא מכוון למה דאי' בפ' הדר אמר רבי שיכור אל יתפלל דכתיב בצר אל יורה ופירשו התוס' בצר אל יורה קאי על השיכור שכל זמן שהוא שתוי ושיכור לצר יינו עליו ועל זה נאמר בצר אל יורה. והו שאמר המדרש שנשתכרו בצרתן בצער השיכרות ונכנסו למקדש [ידי משה] : הה"ד ולזבח השלמים בקר שנים. ד"א אכלו רעים אלו הנשיאים. א"ר שמעון בן יוסנא. כצ"ל [א"א] : להאהיבן נ"א שכיון שהיה אחד מהם מקריב קרבן וקרבנו מתקבל היה עושה י"ט לרעיו ואוהביו [א"א] : אין היחיד מביא חטאת נדבה. אלא א"כ חטא ויודע לו חטאו : ואת הטומאה במד"ר לא גרס ליה. ולכאורה נראה שהנשיאים הקריבו בטומאה שהרי בר"ח ניסן הוקם המשכן והתחילו הנשיאים להקריב. ובשני נשרף הפרה. אך זה אינו. שכל זמן שלא היה אפר פרה לא הוצרכו אפר פרה שהרי קרבו כמה קרבנות קודם שהיה אפר פרה. ואיך אפשר שלא היה אחד מן המקריבים טמא טומאת ז' שצריך הזאה. ואפשר שכוונת המדרש על אותן נשיאים שהקריבו מיום שני ולהלן שאז נתחדש ההלכה של אפר פרה. וגם זה אינו מוכרח שמא לא היו טמאין : שלא על חטא. שתו ושכרו דודים אלו הנשיאים. ולמה קורא אותם דודים שהיו דודים אלו לאלו. ד"א אכלו רעים למה אמר להם כן. א"ר ברכיה. כצ"ל [א"א] : פשט המלך את ידו לתוך התבשיל לאכול ממנו. אף כאן באתי וגו' ואח"כ אכלו רעים שתו ושכרו דודים. ובנמשל הסרך הוא מה שמפורש לעיל שג' דברים עשו הנשיאים שלא כהוגן [מה"כ] . והיה מחזיר עליהם כצ"ל וכן הוא בבמד"ר שם : (ב) רבש"ע אני ישנה כו' נראה דלא רמיזי כל הני מילי דחשיב המדרש כאן בלב ממש. אלא הטעם שאומר אני ישנה ולבי ער שאף שבטלה כמו ישנה אינה בטלה לגמרי. וכמו שהשב וחז"ל : אני ישנה מן המצות ולבי ער לעשותן. [וכן הוא בפס"ר פ"ב סי' ז'] : אני ישנה מן הצדקות ולבי ער לגמילות חסדים כצ"ל לפי דעתי. והוא משל שיש לנו תקומה בדבר אחר תמורת מה שאין לנו. כי במקום שאני ישנה מן המצות מחמת טרדת הפרנסה ועול מלכות. מ"מ הלב שלם עם ה' שיש לנו מחשבות טובות וחפץ לעשותן. ובמקום שאני ישנה מן הצדקות מחמת עניות ודוחק הפרנסה מ"מ לבי ער לג"ח. שג"ח בממון הוא חוזר לבעליו. אבל הצדקה הוא לחלוטין. וג"ח בגופו הוא דבר שאין בו הפסד ממון. ואז"ל גדולה ג"ח שמקרבת הרחוקים : אני ישנה כו' לק"ש ותפלה. שהם במקום קרבנות כי תפילות כנגד תמידים תקנום : ולבי ער לבתי כנסיות כו'. שהם תמורת בהמ"ק כאמור והיה להם למקדש מעט ואחז"ל אלו בתי כנסיות שבבבל : אני ישנה מן הקץ. פי' שנעלם ממני קץ הימין. מ"מ ולבי ער לגאולה ומאמין שיגאלנו. ורד"ל פי' אני ישנה מן הקץ של בעתה ר"ל שנעלם ממני. מ"מ ולבי ער לגאולה ע"י התשובה : אני ישנה מן הגאולה כו'. השתא מפרש ולבו של הקב"ה שנקרא לבן של ישראל כדלקמן. וה"ק שאף שארכו הימים וכמעט שנתיאשתי מהגאולה. מ"מ הקב"ה ער ויושב ומצפה מתי יגיע הקץ או יזכו ישראל להביאה שלא בעתה וכמו שאחז"ל על פסוק בעתה אחישנה. או הכוונה אני ישנה מן הקץ ר"ל כי כשישנתי והסחתי דעתי מהקץ אז הוא עת מוכן אליו ולבו של הקב"ה ער לגאלנו. והוא מ"ש חז"ל שאין בן דוד בא בהיסח הדעת [יפ"ת] : צור לבבי הטעם שנקרא ה' לב מבואר לפי שממנו תוצאות חיים לכל חי. כמו שהלב הוא תוצאות חיים לכל האיברים : (ג) פתחו לי פתח כו' השתא מפרש קול דודי דופק פי' ע"י נביאים שהיו ביניהם. כלו' משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם. פתחו לי אחותי פי' שובו אלי ופתחו לבבכם אפילו כחודה של מחט ואני אפתח לכם פתחים כו' : כי הוא

שלטנו

כתיב (תהלים מו) הרפו ודעו כי אנכי אלהים וגו' אמר הקב"ה לישראל הרפו ממעשיכם הרעים. ודעו כי אנכי אלהים. ר' לוי אמר ו אילו היו ישראל עושין תשובה אפילו יום אחד מיד הם נגאלין ומיד בן דוד בא. מה טעם (תהלים צה) כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו. ר' יהודה ור' לוי אמרי אמר הקב"ה לישראל הרפו ממעשיכם הרעים ועשו תשובה כהרף עין ודעו כי אנכי אלהים. אחותי שנתאחו לי במצרים בשתי מצות בדם הפסח ובדם המילה. הה"ד (יחזקאל טז) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך. ואומר לך בדמיך חיי זה דם הפסח. ואומר לך בדמיך חיי זה דם המילה. רעיתי שריעו אותי בים ואמרו (שמות טו) זה אלי ואנוהו (שם) ה' ימלוך לעולם ועד. יונתי במרה שמשם נצטוו ונצטיינו בכל המצות וצדקות ומע"ט כיונה זו שמצויינת הה"ד (שם) שם שם לו חק ומשפט. תמתי תמותי שנתממו עמי בסיני ואמרו (שם כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ר' ינאי אמר תאומתי כביכול לא אני גדולה ממנה ולא היא גדולה ממני. ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי תאומתי מה התאומים הללו אם חושש אחד מהן בראשו חבירו מרגיש. כך כביכול אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה. שראשי נמלא טל על שם (תהלים סח) ארץ רעשה אף שמים נטפו. קווצותי רסיסי לילה על שם שנא' (שופטים ה) גם עבים נטפו מים:

(ד) פשטתי את כתנתי א"ר יוחנן אפילו תמה שבתמות יודעת לפשוט וללבוש. ואת אמרת פשטתי את כתנתי. ר' חנינא ור' יוחנן אמרי יום שנזדווג להם נבוכדנצר הרשע לישראל פשט מהם שני לבושים גדולי'. לבוש כהונה ולבוש מלכות. רחצתי את רגלי מטינוף ע"ז יודעת הייתי שאבק של אותו מקום משיאני לע"ז אעפ"כ דודי שלח ידו מן החור. א"ר אבא כ"כ וכי מה טיבו של חור זה להיות מגדל שרצים. אלא כך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כל נסים שעשית לי ע"י כורש לא היה מוטב לעשותן לי ע"י דניאל וע"י אדם צדיק. אעפ"כ ומעי המו עליו. א"ר עזריה אמר הקב"ה גזר טב אנא. אתון אמרין ומעי המו עליו. גם אני אמרתי (ירמיה ד) מעי מעי אוחילה. ד"א פשטתי את כתנתי א"ר יוחנן בשם ר"ל אפילו תמה שבתמות יודעת לפשוט וללבוש ואת אמרת פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה. אלא מהו זה ז לפי ששינת העצרת עריבת והלילה קצרה. א"ר יודן אף פורטענה לא עקצה בהם. רחצתי את תלי מטינוף של ע"ז יודעת הייתי שאבק של אותו המקום משיאני לע"ז אעפ"כ דודי שלח ידו מן החור. א"ר אמי כעני שמבקש צדקה. אעפ"כ ומעי המו עליו והוא אמר לי (שם לא) המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'. קמתי אני לפתוח לדודי קמתי אני ולא אוה"ע. תרגם ר' יעקב בר אבינה קמי ר' יצחק כתיב (עזרא א) ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימן והכהנים והלוים וגו' ליהודה שהוא מלך. ובנימין שבהמ"ק בחלקו. לכהנים מפני העבודה. וללוים מפני הדוכן. לפתוח לדודי לתשובה. וידי נטפו מור מרדים ח דגזר כורש ואמר דעבר פרת עבר דלא עבר לא יעבר. א"ר יוחנן כתיב (ישעיה יג) חשך השמש בצאתו לוי הוה קבל ההוא יומא ולא דנחה. יצא כורש לטייל במדינה וראה המדינה שוממת אמר מה טיבה של מדינה זו שוממת איכן הם הזהבים איכן הם הכספים. אמרי ליה ולאו את הוא דגזרת ואמרת כל יהודאין יפקון ויבנו בית מקדשא. מנהון דהבין. מנהון כספים. הא דסלקין למבנא מקדשא. בההיא שעתא גזר ואמר דעבר פרת עבר דלא עבר לא יעבור. דניאל וסיעתו וחבורתו עלו באותה שעה. אמרו מוטב שנאכל סעודת א"י

ונברך

יד יוסף ו ירושלמי שמעות פ"א ילקוט תהלים מזמור ל"ו : ז לעיל פ"א סי' ל"ו. פדר"א פ' מ"א : ח קהלת רבה פ' י"א :

מתנות כהונה

כלומר כמו שדרשו חז"ל בפר' חלק : **שריעו**. לשון ריע וחבר : ה"ג נצטוו ונצטיינו בכל ס' ופרושו לשון ציון וסימן כד"א וכנה אלגו ציון : **תמתי**. בחולם אמת כתב שבנוסחא אחרת איתו : וה"ג **מטינוף** ע"ז יודעת הייתי שאבק של אותו מקום משיאני לע"ז אע"פ כו' וכן מצאתי באות אמת : **שלח ידו כו'**. לעשות לי נסים ע"י כורש : הכי גרסי' גזר טב אנא אתון כו' : **שינה של עצרת כו'**. ופסוק זה מדבר במתן תורה כדלעיל בפסו' עד שהמלך : **פורטענא**. פרעוש : ה"ג פורטענא לא עקצה בהם. רחצתי את רגלי מטינוף של ע"ז כו' : **יודעת כו'**. שעשיתי העגל : **כעני כו'**. כלו' היה מנסה אם אעשה תשובה : **קמתי לווי כו'**. מי יתן והיה חשך אותו היום שלו גזר כן ולא יזרח : **המדינה**. עיר מלכות : **הזהבים** צורפי זהב : **הכספים**. צורפי כסף : **יפקון כו'**. יצאו ויבנו בית המקדש : **ומנהון כו'**. מהן היו צורפי כסף הרי שעלו לבנות ב"ה : ה"ג דניאל וסיעתו עלו באותה כו' : ה"ג עזרא וסיעתו לא עלו : **ברוך בן נריה**

עץ יוסף

אלהינו ואנחנו ס'. והיינו שאם אפילו היום לבד נקיים השמעו [יפ"מ] : **כהרף עין** דלא כרפו הרף עין : **שנתאחו לי כו'** והוא אותי והוטר נמול כמשל הסופר שני הפירות הוי הוטר : **שריעו** לשון ריע והכר : **ונצטיינו** לשון ציון וסימן כד"א וכנה אלגו ציון [א"ם] : **תמותי** בנ"א היטו [א"א] ולי נראה של כדאי' בש"ר פ"ב סי' ז' שמתי בסוף שנתממו כו' : **שנתממו עמי בסיני כו'** פי' מה שהקדימו נעשה לנשמע שלא כסדר הנאות לבאורה. הוא מפני תמימותן שהיו תמימים עם ה' שלא להרהר אחריו. אלא להאמין בו כי לא יסריחום שלא כהוגן ולכן הקדימו נעשה לנשמע [יפ"מ] : **לא אני גדולה כו'** הענין הוא כי האדם נחלק לשנים. הגוף אשר בארץ. והנפש אשר בשמים ממעל. וכנגדם שני חלקי התורה. תורה אשר בשמים. והמצות אשר בארץ. והאדם בקיימו התורה והמצות מחבר שמים וארץ. וזהו אמר הקב"ה לכנ"י לא אני כו'. והוא שדרשו תמתי מלשון תאומתי. ומפרש לא אני היום התורה שממני [דעל ידם עלם התורה אחז"ל אנכי נפשי כתיבה יהבית] גדול מהמצות שממך. ולא המצות שממך גדולים מהתורה שממני [הגר"א בספיה סי' א'] : **מה התאומים כו'** זהו בתאומי צביה שכתב במגדות אברהם ז"ל וחכמי הטבע אמרו כי תאומי צביה כשוחם קשורות עד כי בהעדר האחד יעדר גם השני עכ"ל. וכן א' בילקוט שיר השירים פסוק כמגדל דוד. מה תאומי צביה מת אחד מהם אין חבירו משתהא כך ואכחיד שלשת הרועים וגו' : **אף שמים נטפו** וכמו שפי' התרגום שמיא אסיפו טלא. ופסוק זה מיירי במ"ת כדמסיים הפסוק זה סיני. וגם פסוק גם עבים נטפו מים מיירי ממ"ת כמו שפרש"י שם. וכוונת המאמר שהקב"ה אמר שראשי נמלא של פי' שראשי מלא של פחמה שאני עומד בחוץ והטל יורד עלי. קווצותי רסיסי לילה פי' קווצותי הם השערות בלי מלאים מן הטיפות בגשמים שיורדין בלילה. ולכן פתחו לי. והענין שיש ב' מיני שכר. א' הוא שכר התורה. והב' הוא שכר המצות. ושכר התורה הוא של כמ"ש כי של אורות טלך. ובעד המצות נותנין שכר בעד כל מצוה ומצוה. ולכן עשייתן דומה לטיפות גשמים. והתורה והמצות פירותיהן בעוה"ז והקרן לעוה"ב. אך אם רוב העולם אינם ראויים אינו נותן הקב"ה בעוה"ז כלל. כי השפע הולך כידוע. והקב"ה נתן להם הכל בעוה"ב ואפילו הפירות. וז"ש פתחו לי מעט בתשובה ואוכל לבא לא"י שראשי נמלא של מן שכר התורה. וקווצותי רסיסי לילה שאני צריך ליתן לך שכר המצות בעוה"ז. ומ"ש אצל המצות לילה ולא אצל התורה. הוא. כמ"ש כי נר מצוה ותורה אור. והנר הוא בלילה. והאור הוא אור היום [הגר"א] :

(ד) **ואת אמרת** פשטתי את כתנתי וגו' איככה אלבשנה. וז"ל השלום אמת דע שפה יש בלבול גדול מפסוק זה עד פסוק מה דודך מדוד שהמאמרים המאוחרים צריכין שיבאו פה כדי שיבא הענין מקושר. והגני מניה על פי נוסח אחר. פשטתי את כתנתי וגו' אר"י בשם ר"ל אפילו תמה שבתמות יודעת לפשוט וללבוש ואת אמרת פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה. אלא שינה של עצרת עריבה והלילה קצרה. א"ר יודן אפילו פורטענא לא עקצה בהם. רחצתי את רגלי איככה אטנפם מטינופת ע"ז יודעת הייתי שאבק אותו המקום משיאני לע"ז אעפ"כ דודי שלח ידו מן החור א"ר אמי כעני שהוא מבקש צדקה. אף פי כן ומעי המו עליו. א"ר עזריה אמר הקב"ה גזר טב אנא. אתם אומרים מעי המו עליו אף אני אמרתי על כן המו מעי לו. קמתי אני ולא אוה"ע. לפתוח לדודי בתשובה. וידי נטפו מור מרדין שאמרתי לעגל אלה אלהיך ישראל. ואצבעותי מור עובר אעפ"כ עבר על מרדי וינחם ה' על הרעה. על כפות המנעול שמהם נעל בפניהם שלא יכנסו לארץ ישראל. פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נתחטא עלי ונתמלא עלי עברה כאשה עוברה. נפשי יצאה בדברו בדיבורו מקול דיבורו הראשון שאמר אנכי ה' אלהיך. בקשתיו ולא מצאתיו וגו' מצאוני השומרים זה שבט לוי שכתוב בהם כי שמרו אמרתך. הסובבים בעיר עברו ושובו משער לשער. הכונו פצעוני הרגו איש את אחיו. נשאו את רדידי מעלי תני רשב"י זין שניתן להם בחורב שם המפורש היה חקוק עליו. וכיון שחטאו ניטל מהם. שומרי החומות שומרי חומותיה של תורה. השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו את דודי וגו' מה התולה הזה מגפה לרפואה כך הן ישראל במצרים מצפים לגאולה. ד"א אני ישנה בבבל ולבי ער ולבו של הקב"ה ער לגאלני. קול דודי דופק ע"י כורש שנא' כה אמר כורש מלך פרס וגו'. פתחו לי אחותי בבבל לאלהיך לא איתנא פלחין. רעיתי במדי ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. יונתי במלכות יון המקדוני אלכסנדרוס מוקדן כד הוה חמי לשמעון הצדיק הוה קאים ליה על רגלוי. אמרין ליה מיגאי מן קדם יהודאי דין את קאים על רגלך. אמר להם בשעה שאני יוצא למלחמה. כדמותו אני רואה ונוצח. והוא אמר בריך אלהו של שמעון הצדיק. תמתני כאדם ע"ש הס שוק נם ציון. ר' פנחס ור' אחא בשם ר' חמא בר חנינא נגלה לי אקרא ה' בבבל. ואל אלהי אשוע במדי. וישמע מהיכלו קולו ביון המקדוני בכל זמן של מקדוני היו מקריבים תורים ובני יונה על גבי המזבח. ושועתי לפניו תבא באזניו זו אדום. שראשי נמלא של קווצותי רסיסי לילה כי הגה ה' מגוג והכה את הבית הגדול רסיסים ואת הבית הקטן בקיעים. לא דמי הדין רסיסא להדין ביקעא. הדין ריסא לית מונה אלא ריסים. פשטתי את כתנתי וגו' א"ר יוחנן אפילו תמה שבתמות יודעת היא לפשוט וללבוש ואת אומר פשטתי וגו'. ר' חנינא ור' יוחנן תרוייהון אמרין יום שנזדווג נבוכדנצר הרשע לישראל העדה מהם ב' לבושים לבוש כהונה ולבוש מלכות רחצתי את רגלי מטינוף ע"ז יודעת הייתי שאבק של אותו המקום משיא אותי לע"ז אעפ"כ דודי שלח ידו מן החור. א"ר אבא בר כהנא וכי מה טיבו של חור זה להיות מגדל שרצים. אלא כך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כל נסים שעשית לי ע"י כורש לא היה מוטב לעשותם לי ע"י דניאל וע"י אדם צדיק. אעפ"כ ומעי המו עליו. א"ר עזריה אמר הקב"ה גזר טב אנא אתם אומרים ומעי המו עליו גם אני אומר מעי מעי אוחילה וגו'. קמתי אני לפתוח לדודי ולא אוה"ע תרגום ר' יעקב בר אבינא קמי ר' יצחק כתיב [עזרא א'] ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימין והכהנים והלוים וגו'. ליהודה שהוא מלך. ובנימין שהבית המקדש בחלקו. לכהנים מפני העבודה. וללוים מפני הדוכן. לפתוח לדודי לתשובה. וידי נטפו מור מרדים דגזר כורש ואמר דעבר פרת עבר דלא עבר לא יעבור. א"ר יוחנן כתיב [ישעיה י"ג] חשך השמש בצאתו לוי הוה קבל ההוא יומא ולא דנחה. יצא כורש לטייל במדינה וראה המדינה שוממת. אמר מה טובה של מדינה זו שוממת איכן הם הזהבים איכן הם הכספים. אמרי ליה ולאו את הוא דגזרת ואמרת כל יהודאין יפקון ויבנו בית מקדשא מנהון דהבין ומנהון כספים הא דסלקין למבנא מקדשא. בההיא שעתא גזר ואמר דעבר פרת עבר דלא עבר לא יעבור. דניאל וסיעתו וחבורתו עלו באותה שעה. אמרו מוטב שנאכל סעודת א"י ונברך על א"י. עזרא וסיעתו וחבורתו לא עלו באותה שעה. ולמה לא עלה באותה שעה עזרא. שהיה צריך לברר תלמודו לפני ברוך בן נריה. ויעלם ברוך בן נריה. אלא אמרו ברוך ב"נ אדם זקן וישיש היה ואפילו בגלקטא לא היה יכול להטען. אמר ריש לקיש מהקב"ה היה שלא עלה עזרא באותה שעה. שאילו עלה עזרא באותה שעה היה לשטן לקטרג ולומר מוטב שישמש עזרא בכהונה גדולה מלשמש יהושע בן יהוצדק כ"ג. ויהושע בן יהוצדק היה כ"ג בן כ"ג. אבל עזרא אע"פ שהיה אדם צדיק לא היה ראוי לשמש בכהונה גדולה כמותו. א"ר סימון קשה הוא שלשלת יוחסין לפני הקב"ה להעקר ממקומה. על כפות המנעול שמהם ננעל פרת לפניהם. מצאוני השומרים הסובבים בעיר זה תתני פחת עבר נהרא וחבריו. הכוני פצעוני כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים. נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות חומותיה של ירושלים. א"ר אחא בר כהנא לשעבר היתה נבנה בחומה אבן ממונה אמות ואבן עשר אמות. ברם הכא והוה מתבני אבן גלל אבני דגלגל. וזו שהנהגתי הכל ביושר ועליך לעיין והראיה הבלבול הגדול שהיה פה והקב"ה הזמין ל"א אמיתית שבא כל דבר על נכון. כן הוא לשון ספר אות אמת : ועתה אבא לפרש הנוסחא הישנה הלזו : **שינה של עצרת כו'** ופסוק זה מדבר במתן תורה כדלעיל בפסוק עד שהמלך : **פורטענא** פרעוש. לפי שדרך ההולכין ליפן פושט את חלוקו וכשעומד משינתו הוא לובשה. ולפי שהיה השינה ערבה עליהם ולא רצו לעמוד היה כאילו אמרו פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה : **יודעת הייתי** שאבק אותו המקום שעשו בו את העגל : **אעפ"כ** [פשעתי את העגל] : **דודי שלח ידו מן החור** מתחת כנפי החיות. כדאי' באליהו זוטא פ' כ"ג ור"ל שפלח ידו לקבל תשובתי מן החור למטה מכנפי החיות המקטרגים מבלי לקבל. והענין הוא כמאמרם ז"ל שאלו לחכמה הנפש החוטאת מה דינה. ואמרה תמות. וכן בכל המדות. ושאלו להקב"ה ואמר יעשו תשובה ויתכפר לו. והענין כי כל המדות העליונות אין שורת דינם נותנת שיקובלו בתשובה החוטאים לפני ה' נצחות. רק הקב"ה ברחמיו הרבים פושט ידיו מתחת כנפי החיות שהם המרכבה העליונה אשר בהם כל המדות העליונות ומקבל תשובתם. ועיין שם בפרק כ"ג ובפרק כ"ג : **כעני מבקש צדקה** שפושט ידו לפנים דרך חור בדלת מחמת בושה : **אעפ"כ ומעי המו עליו** ר"ל אע"פ בהעוים אותו ע"י בני לוי. והמנסה ובהדרונין שבדקום המים כדאיתא ביומא דף ס"ב ע"ב ובהגהות וברבה

פ'

ונברך על א"י. עזרא וסיעתו וחבורתו לא עלו באותה שעה. ולמה לא עלה באותה שעה עזרא׳ שהיה צריך לברר תלמודו לפני ברוך בן נריה. ויעלה ברוך מן נריה. אלא אמרו ברוך בן נריה אדם גדול וישיש היה ואפילו בגלקטיקא לא היה יכול להטען. אמר ר"ל מקודש הבית שלא עלה עזרא באותה שעה. שאילו עלה עזרא באותה שעה. היה לשטן לקטרג ולומר מוטב שישמש עזרא בכהונה גדולה מלשמש יהושע בן יהוצדק כ"ג. ויהושע בן יהוצדק היה כהן גדול בן כ"ג. אבל עזרא ע"י שהיה אדם צדיק לא היה ראוי לשמש בכהונה גדולה כמותו. א"ר סימון קשה הוא שלשלת יוחסין לפני הקב"ה להעקר ממקומה. על כפות המנעול שמשם ננעל פרת לפניהם. ד"א קמתי אני ולא אוה"ע. לפתוח לדודי בתשובה. וידי נטפו מור מרדים. שאמרתי לעגל (שמות לג) אלה אלהיך ישראל. ואצבעותי מור עובר אעפ"כ מר עובר עבר על מרדי שנא׳ (שם) וינחם ה׳ על הרעה וגו׳. על כפות המנעול שמשם ננעל בפניהם שלא יכנסו לא"י. פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר. נתחטא נתמלא עלי עברה. נפשי יצאה בדברו. בדבורו של כורש דגזר דלא עבר פרת לא יעבר. בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני. ד"א פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נתחטא נתמלא עלי עברה כאשה עוברת. נפשי יצאה בדברו בדבורו. מקול דבורו הראשון שאמר אנכי ה׳ אלהיך. בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני. מצאוני השומרים הסובבי׳ בעיר זה תתני פחת עבר נהרא וחבריו. הכוני פצעוני כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים. נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות. חומותיה של ירושלים. א"ר אבא ב"כ לשעבר היתה נבנה החומה אבן ח׳ אמות ואבן עשר אמות. ברם הכא והוא מתבני אבן גלל אבנין [ט] דגלגול. ד"א מצאוני השומרים שבטו של לוי דכתיב בהו (דברים לג) כי שמרו אמרתך. הסובבים בעיר. הסד"א (שמות לג) עברו ושובו משער לשער. הכוני פצעוני הסד"א (שם) והרגו איש את אחיו. נשאו את רדידי מעלי. זה הזין. תני רשב"י זין שנתן להם לישראל בחורב שם המפורש היה חקוק עליו. וכיון שחטאו ניטל מהם. כיצד ניטל מהם. ר׳ איבו אמר מלאך ירד וקלפו. רבנן אמרי מאליו היה נקלף. שומרי החומות שומרי חומותיה של תורה. השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו׳ מה תגידו לו שחולת אהבה אני. מה חולה זו מצפה לרפואה כך הדור שבמצרים מצפה לגאולה:

(ה) מה דודך מדוד היפה בנשים [י] אוה"ע אומרים לישראל מה דודך מדוד. מה אלוה הוא מאלוהות. מה פטרון הוא מפטרונין. ישראל אומרים להם דודי צח ואדום. צח לי בארץ מצרים ואדום למצרים. צח לי בארץ מצרים שנא׳ (שמות יב) ועברתי בארץ מצרים וגו׳. ואדום למצרים שנא׳ (שם יד) וינער ה׳ את מצרים. צח לי בים שנאמר (שם) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. ואדום לי בים שנא׳ וינער ה׳ את מצרים בתוך הים. צח לי בעה"ב ואדום לי בעה"ז. ר׳ לוי בר חייתא אמר בה תלת. צח לי בשבת ואדום לי כל ימי השבת. צח לי ברה"ש ואדום לי כל ימות השנה. צח לי בעה"ז ואדום לי בעה"ב:

(ו) דגול מרבבה א"ר אבא ב"כ מלך ב"ו מעטיפתו ניכר. ברם הכא הוא אש ומשרתיו אש. (דברים לג) ואתא מרבבות קדש [יא] ואות הוא בתוך רבבות קדש:

(ז) ראשו כתם פז [יב] ראשו זו התורה. שנא׳ (משלי ח) ה׳ קנני ראשית דרכו. ר׳ הוניא בשם ר"ל שני אלפים שנה קדמה התורה לברייתו של עולם. מה טעם (שם) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום [יג] ויומו של הקב"ה אלף שנים. שנאמר (תהלים צ) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור. כתם פז אלו ד"ת שנא׳ (שם יט) הנחמדים מזהב ומפז רב. קווצותיו תלתלים זה הסירגול.

שחורות

יד יוסף [ט] עיין ר"ה דף ד׳ ע"א: [י] ע׳ ספרי ס׳ ברכ׳ פיסקא שמ"ג. ילקוט שה"ש: [יא] ילקוט שה"ש. ע׳ חגיגה דף ט"ז. ספרי ברכה פיסקא שמ"ג. [יב] ילקוט שה"ש. ויק"ר פ׳ י"ט: [יג] ב"ר פ"ח סי׳ ב׳. ופ׳ י"ט. במד"ר פ׳ י"ד סי׳ ה׳. זוהר תרומה ד׳ קמ"ה. זוהר חדש ד׳ כ"ד. פדר"א ח"א פ"ג ואגדת שמואל פ"ט. וס׳ הכוזר ד׳ כ׳. חגיגה ד׳ י"ג. תנחומא פ׳ וילך. ועיין סנהדרין ד׳ צ"ז ע"א. ילקוט פ׳ בראשית.

ענף יוסף

[ה] [צח לי במצרים כו׳ צח לי בים כו׳]. כהוונה דאי׳ בזוהר פ׳ ויחי דף ע׳ רבי חייא פתח ואמר ויראני את יהושע הכהן הגדול כו׳ מאי לבושא דהוה אמר או כלהו ישתזבון או כלהו יתוקדון כו׳ וכ"ש דהוו תלתיהון כחד והוו תבעי דיתוקדון כלהו. או ישתזבון כלהון כגון דכד אתעביד ניסא לא אתעבד פלגא ניסא ופלגא דינא אלא כלהו כחדא או ניסא או דינא. א"ל רבי יוסי ולא והא בזמנא דבקע קב"ה ימא לישראל הוי קרע ימא לאלין ואזלא ביבשתא ומיא הוי תבין מסטרא אחרא וטבעין לאלין ומייתין. ואשתכח ניסא הכא ודינא הכא כלהו כחדא. א"ל דא הוא דקשי קמיה דכד קב"ה עביד דינא וניסא כחדא לאו באתר חד ולא בביתא חדא דאשתכח כלהו כחדא. ואי אתעביד קשיא קמיה דהא לעילא לא אתעביד כלא אלא בשלימא כחדא או ניסא או דינא באתר חד ולא בפלגא ע"כ. ובינוהם מצרים ובים היה חסד לישראל ודין למצרים. וזה אי אפשר לשום מלאך ושרף שיעשה דבר והפוכו. אם לא הקב"ה בעצמו. ולקושי יחשב לו כנ"ל. וממילא דברי המדרש מבוארים צח לי במצרים. צח מרמז על החסדים. ואדום למצרים. שאדום מרמז על הדין:

כך

מתנות כהונה

נ"ה גרסי׳: **בגלקטיקא**. עגלה קטנה ונוהה ועיין לעיל בפסוק אתי מלבנון: **מקודש הבית כו׳**. כלומר אשרי וטובה וקדושה היתה זאת אל בית שלא עלה עזרא: **באותה שעה** לא היה ראוי שישמש יהושע כהן גדול באותה שעה כמו עזרא: **קשה היא כו׳**. שאע"פ שהיה עזרא יותר ראוי לכהונה גדולה מיהושע היתה נסבה מה׳ ית׳ שלא יעלה עזרא כדי שלא יעקור יהושע כהן גדול ממקומו: **שמשם כו׳**. מאותה גזרה והלאה ננעל פרת לפניהם שלא היו רשאים לעבור עליו: **פתחתי נתחבא** גר׳ וכן לקמן: **דבר אחר פתחתי כו׳**. בתחלה דרשו על עולי בבל שהוא הדרוש הראשון בפסוק קמתי ואח"כ על מעשה עגל שהוא הדרוש השני בפסוק קמתי וכן הולך ודורש פסוק מצאוני בתחלה על עולי בבל ואח"כ על מעשה עגל על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: **ולא מצאתיו כו׳**. וכל ל"ח שנה ממעשה העגל והלאה היו כמנודין לשמים כמו שפירש רש"י בפסוק זה: **מצאוני** ה"ג שמונה אמות וכן אבן עשר אמות: **ד"א מצאוני כו׳**. נתון תחת השן כו׳ עד במדבר בטעות נפל לכאן ומקומו הנכון הוא לעיל בפסוק נרד וכרכום ועיין שם: **זה הזין** של שם המפורש ועיין לעיל בפסוק כמגדל דוד: **מה דודך**. **ישראל** אומרים גרסי׳: **ה"ג** בארץ מצרים וגו׳ וסיפיה דקרא ופסחתי עליכם וה"ג ואדום למצרים שנא׳ וינער: **ה"ג** בספר יפה צח לי בעולם הבא ואדום לי בעולם הזה: **הוא אש כו׳**. ואעפ"י כן הוא ניכר בתוך רבבות קדש והדרש ואתא מלשון אות וסימן: **ראשו כתם**. **ה"ג** בויקרא רבה פי"ט ראשית דרכו ר׳ הוני׳ בשם ר"ל כו׳ עד כי יעבור כתם פז אלו דברי תורה כו׳ עד מזהב ומפז קווצותיו כו׳ ועיין שם כל מאמר זה ותמצא נחת:

נרגס

עץ יוסף

ס׳ כי תשא. מ"מ ומעי המו עליו וכמו שאחז"ל להוסיף היו ישראל אחרי השכינה שאע"פ שנעשה בהם דינים לא התאבלו. וכיון שאמר להם כי לא אעלה בקרבך. מיד מה כתיב אחריו וישמע העם את הדבר הרע הזה [שאין השכינה שורה ומהלכת עמם. כמו שפרש"י] ויתאבלו וגו׳: **וידי נטפו** מור מרדין כו׳. על שעשית בידי את העגל לכן נטפו מרדין: **ואצבעותי מור עובר** אעפ"כ עבר על מרדי כו׳. ר"ל אע"פ שהטאתי באצבעותי מ"מ עבר על מרדי כו׳: **על כפות** המנעול שמשם נעל בפניהם שלא יכנסו לא"י. שמשעשו את העגל עלתה גזירה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שהתמלא סאתן. וזהו שנא׳ וביום פקדי במרגלים ופקדתי עליהם חטאתם זו. וזה שאמר הכתוב תשאו את עונותיכם מ׳ שנה ופרש"י ולא נאמר תשאו את עונכם. שתי עונות של עגל ושל תלונות המרגלים. וע׳ במזרחי סדר במדבר סיני פסוק אך את מטה לוי לא תפקוד: **פתחתי אני** לדודי ודודי חמק עבר נתמלא עלי כו׳. ר"ל שאע"פ שפתחתי בתשובה מ"מ חמק עבר נתמלא עלי עברה כו׳ וגזר במחשבתו שלא אכנוס לארץ כדלעיל: **נפשי יצאה בדברו** מקול דיבורו הראשון שאמר אנכי ה׳ אלהיך. שמתוך שהוא אוהב אותם מצד שהם מדובקים עמו. ואיש אחד פרטי נהפך לו מאד לכן דבר עמם בלשון יחיד אנכי ה׳ אלהיך כי אינו אוהב אותם מצד רבויים וכמותם כי אם מצד איכותם בעלי השלמות וזה כמאמרם ז"ל בברכות כל העולם לא נברא אלא בשביל זה. וע׳ קה"ר ח"א ריש פ׳ כ"ה. ואנו בעצמנו בו אח"ז לכן נפשי יצאה. וכדאי׳ שם פרשה כ"ו אנכי ה׳ אלהיך אמר הקב"ה לישראל אם קיימתם אתם אותו נתקיים בכם אני אמרתי אלהים אתם וגו׳ עכשיו שעברתם עליו נתקיים בכם אכן כאדם תמותון: **נשאו את** רדידי מעלי. עדיי המרודד והמרוקע עלי. הוא הזיין כו׳: **כך היו ישראל** במצרים מצפים לגאולה. כדאי׳ בש"ר פ׳ ה׳ סי׳ כ"ב שהיה בידם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן לפי שהיו נוחין בשבת. אבל יותר נראה שצ"ל כך היו ישראל שיצאו ממצרים מצפים לגאולה. ור"ל מצפים שיבואו לא"י. ובילקוט הגי׳ כי חולת אהבה אני מה החולה מצפה לרופא כך ישראל מצפים לגאולה: **ולבי ער** ולבו של הקב"ה ער לגאלני. וכמו דאי׳ לעיל פרשה ה׳ סימן ב׳ שנקרא הקב"ה לבן של ישראל דכתיב צור לבבי: **פתחו לי** אחותי בבבל כו׳. פי׳ פתחו לי אחותי בתשובה. והם קיימו כן באמרו לאלהיך לא איתנא פלחין: **יונתי ביון** הוקדוני אלכסנדרוס מוקדן כו׳. אף שכן אי׳ בילקוט כאן. מ"מ נראה שאין מקומו כאן אלא לקמן ומה שכאן לקמן. וכך צ"ל כאן יונתי ביון המקדוני שכל זמן של מקדוני היו מקריבין תורים ובני יונה על גבי המזבח. וכן אי׳ במדרש שוח"ט מזמור י"ח ע"ש: **וישמע מהיכלו** קולי בו׳ היו מקריבים תורים ובני יונה. קשה לדרש וישמע מהיכלו קולי אינו צריך לדקדק ולומר היו מקריבים תורים ובני יונה אלא הל"ל היו מקריבים קרבנות. ור"ל והקב"ה קבל תפלתינו. לכן נראה שכאן צ"ל וישמע מהיכלו קולי ביון המקדוני אלכסנדרוס מוקדן כד כו׳. ור"ל שקבל תפלתינו בהיכל ונתן אותנו לחן ולרחמים בעיני אלכסנדר מוקדן ולא היה עלינו כעס. ע"ד שאמרו גם בשוח"ט ובא הבית זו יון המקדוני שהיה בהמ"ק קיים בימיו ולא היה עליהן כעס שהיו רואין דמיון הצדיק ועומדין לפניו: **לא דמי** הדין רטיבא כו׳. כבר פרשתי לעיל פ"ד סוף סימן כ"ט וע"ש: **העדה מהם** הסיר מהם: **רחצתי את** רגלי מטינוף ע"ז. שחמ"ו לא השתחוו לצלם של נ"נ: **לא היה מוטב** לי לעשותם לי ע"י דניאל כו׳. והוא שלח ידו לי לגאלני ע"י תור של פרסים היינו ע"י כורש: **קמתי אני** לפתוח לדודי ולא האומות. וכדאי׳ לקמן פ׳ ז׳ סי׳ י"ג נבוכדנצר העמיד והפרים מן כל אומה ואומה שלשה שלשה. ושלשה מכל ישראל. וכולם השתחוו להצלם אבל חמ"ו שהיו מישראל לא השתחוו וע"ש מ"ש: **לווי כו׳** מי יתן והיה הוסף אותו היום שבו גזר כורש כן ולא יורה: **במדינה** עיר המלכות: **הזהבים** צורפי זהב: **הכספים** צורפי כסף: **יפקון כו׳** יצאו ויבנו בהמ"ק: **וסנהון כו׳** מהן היו צורפי זהב ומהם היו צורפי כסף הרי שעלו לבנות בהמ"ק: **ונברך על א"י** על הארץ ועל המזון: **ואפי׳ בגלקטא כו׳** בכילה דף כ"ח פרק אין נדין זקן אחד היה בשכונתינו והיה יוצא בגולגדקא שלו. ולא זכר הדום רגליו ביום אפו תרגום ולא דכר בית מקדשיה דהוא גילגדקא דרגלוי ולא חס עלוהי ביום תקוף רוגזיה. וכתב המוסף הערוך בלשון רומי קוראים לקפיקא למין כסא שהוא כמו עגלה לשאת אנשים השוכבים בכתף. וגירסא מלה זו על אופנים שונים לפעמים כתוב גלגסיקא ולפעמים כלקדיקא ע"כ. ולא קשה דה"ל לטעון לברוך בגוהרידה [עיין לעיל פ"ד סי׳ י"ח] משום דבגוהרידה הוא רק להוליך בה ממקום למקום ולא בדרך רחוקה מבבל לארץ ישראל שגם זה קשה לזקן גדול: **מהקב"ה היה** שלא עלה עזרא כו׳. ובנוסחא שלפנינו אי׳ מקודש הבית שלא עלה עזרא כו׳. פי׳ קדושה היתה לבית זה שלא עלה עזרא. משום שאע"פ שעזרא היה יותר צדיק לא היה ראוי להיות כ"ג מחמת צדקתו משום שלא היה בן כ"ג. ומ"ש ע"י שהיה אדם צדיק לא היה ראוי כו׳ פי׳ ע"י מעלה זו שהי׳ אדם צדיק מ"מ לא היה ראוי כו׳. ולוא עלה עזרא היה השטן מקטרג שלא יהיה יהושע כ"ג על שלקחו בניו נכריות לנשים והוא לא מיחה בהם. ויהושע אע"פ שהיה בידו עון זה מ"מ יותר קדושה יש לבית כשהיה הוא כ"ג משיהיה עזרא מחמת שהיה יהושע בן כ"ג: **שמשם ננעל פרת כו׳** מאותה גזירה והלאה ננעל פרת לפניהם שלא היו רשאים לעבור עליו: **לשעבר היתה כו׳** פי׳ בהמ"ק ראשון נבנה מאבני שמונה ועשר אמות כדכתיב [מלכים א׳ ז׳]. והשני נבנה מאבן גלל כדכתיב [עזרא ו׳] ופי׳ מאבנים קטנים שיכולים לגלגל אותם: **(ה) צח לי בארץ מצרים** כו׳. הוקשה לבעל המאמר כי צח ואדום הם שני הפכים. ולכן פירש כי צח לישראל לפעול עמהם במדת החסד והרחמים בעבור כי הוא מלבין עונותיהם של ישראל בתשובה שעושים וביסורין ששולח להם. ואדום כלפי אומות העולם לעשות בהם משפט כתוב. וז"ש צח לי בארץ מצרים במכות בכורות שגאלו ישראל ממנה. ולכן רצה לעבור הוא בעצמו ולא ע"י שליח. כי כיון שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין טוב לרע משא"כ כשעבר הוא בעצמו ה׳ ממית ומחיה [ספר גבול בנימין] ועיין בענף: **ואדום למצרים שנא׳** [שמות י"ב] וה׳ הכה כל בכור בארץ מצרים. כצ"ל: **ואדום לי בים** נ"ל ואדום להם בים: **כל ימות השנה**. צח לי בעה"ב ואדום לי בעוה"ז. כצ"ל [א"א]: **(ו) מעטיפתו ניכר** פי׳ ממלבושיו ניכר: **ומשרתיו אש** ואעפ"כ הוא ניכר כדכתיב ואתא מרבבות קדש ואות הוא בתוך רבבות קדש. פי׳ שאין במלאכים דומה לו. ודרש ואתא מלשון אות וסימן: **(ז) זו התורה** ופי׳ ראשו מה שהיה ראשית לו. והכינוי מורה על הפועל [יפ"ת]: **ואהיה אצלו** אמון וגו׳ יום יום. הרי כאן ב׳ ימים בקדמה. דאקדים מפעלו קאי [יפ"ת]: **יומו של הקב"ה** אלף שנה. וה"ג דכתיב ואהיה אצלו וגו׳ בימים דידיה משמע: **ויומו של הקב"ה** אלף שנה. ודאי אין להקב"ה יחס עם הזמן ואלף אלפים שנה כרגע אצלו אלא עד ההשגה כתבו שיומו של הקב"ה אלף שנה

שנכנס

שחורות כעורב אלו האותיות. ד"א קווצותיו תלתלים יד תילי תילים. ד"א ר' עזריה אומר אפילו דברים שאתה רואה אותם שהם קוצים בתורה הן קוצי קוצים. ר' אליעזר ור' יהושע אומרים תילי תילים. ד"א ר' עזריה אומר אפילו דברים שאתה רואה אותם שהן קוצין בתורה תילי תילים הן. במי הן מתקיימות שחורות כעורב. במי שהוא משכים ומעריב בהן. ר' יוחנן ורשב"ל. ר"י אמר אין נרנה של תורה אלא בלילה. מה טעם (משלי לא) ותקם בעוד לילה. וכתיב (איכה ב) קומי רני בלילה. ורשב"ל אמר ביום ובלילה על שם שנא' (יהושע א) והגית בו יומם ולילה. אר"ל יפה למדני ר' יוחנן שאין נרנה של תורה אלא בלילה. ארשב"ל (בר תנינא) כד הוינא לעי באורייתא בימטא בליליא הוה מנהרא לי דכתיב והגית בו יומם ולילה: (ח) ר' יוחנן טו דצפרין פתר קרא בתלוליות של עפר. מי שהוא טפש מהו אומר מי יכול לקצות את זה. מי שהוא פקח מהו אומר. הריני קוצה שתי משפלות ביום ושתי משפלות בלילה ולמחר כן עד שאני קוצה את כולה. כך מי שהוא טפש אומר מי הוא יכול ללמד כל התורה. נזיקין שלשים פרקים. כלים שלשים פרקים. והחכם אומר הריני לומד שתי הלכות היום ושתים למחר עד שאני לומדה כולה. א"ר ינאי (משלי כד) ראמות טז לאויל חכמות. לככר נקוב שתלוי באוירו של בית. הטפש אומר מי יכול להוריד לזה. והפקח אומר ולא אחד תלאו. אלא הריני מביא שני קנים. ומחברן זה עם זה עד שאני מורידו. כך הטפש אומר מי יכול ללמוד התורה שבלב רבי. והפקח אומר והוא לא מאחר למדה. הריני לומד היום שתי הלכות ושתים למחר. עד שאני לומד התורה של חכם זה. אמר רבי לקרסטל נקוב ששכח בעליו פועלים למלאתו מים. אומר הטפש מה אני מועיל מכנים בזו ומוציא בזו. והפקח אומר ולא שכרי אני נוטל. ולא שכר כל תבית ותבית אני נוטל מבעל הבית. כך הטפש אומר הריני לומד תורה ומשכחה מה אני מועיל. והפקח אומר ולא שכר יגיעה נותן לי הקב"ה דא"ר לוי אפילו דברים שאת רואה קוצין בתורה תילי תילים הן יכולות הן להחריב את העולם ולעשותו תל. המד"א תל עולם. יז כתיב (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אם תעשה מן הדל"ת רי"ש תחריב לכל העולם. (שמות לד) לא תשתחוה לאל אחר. אם תחליף רי"ש בדל"ת תחריב העולם. כתיב. (ויקרא כב) ולא יחללו את שם קדשי. אם תחליף חי"ת לה"א תחריב העולם. כתיב (ישעיה ח) וחכיתי לה'. אם תחליף חי"ת לה"א תחריב העולם. כתיב (תהלים קנ) כל הנשמה תהלל יה. אם תחליף ה"א לחי"ת תחריב העולם. כתיב (ירמיה ה) כחשו בה' אם תחליף בי"ת לכ"ף תחריב העולם. כתיב (הושע ה) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו. אם תחליף בי"ת לכ"ף תחריב העולם. כתיב (ש"א ב) אין קדוש כה' כי אין בלתך. א"ר אבהו בר כהנא הכל בלה ואת לא בלה. כי אין בלתך אין לבלותיך. שחורות כעורב. ר' אלכסנדרי בר הדרין ור' אלכסנדרי קרובה אמר. אפילו אם מתכנשין כל באי עולם להלבין כנף אחד מן העורב אינן יכולים. כך אם מתכנשין כל באי עולם לעקור יו"ד שהוא קטן האותיות שבתורה אינן יכולין. ממי את למד משלמה המלך שע"י שבקש לעקור יו"ד מן התורה עלה קטיגורו. ומי מקטרג. ריב"ל אמר יח יו"ד שבירבה קטרג. רשב"י אומר ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה. ואמר רבש"ע כתבת בתורתך דייתיקי שמקצתה בטלה כולה בטלה. שלמה המלך מבקש לעקור יו"ד שבתורה. אמר לה הקב"ה לך הרי שלמה בטל ומאה כיוצא בו ויו"ד שבך אינו בטל לעולם. ריב"ק אומר יו"ד שבשרי עלה ונשתטח לפני הקב"ה ואמר רבש"ע עקרתני משמה של צדקת זו. אשת צדיק זה אברהם אבינו וקראת שמה שרה. א"ל הקב"ה מתחלה היית בסופן של אותיו' ובשם נקבה. עכשיו אני נותנך בשמו של זכר ובראשון של אותיות בצדיק שבעולמים. הה"ד (במדבר יג) ויקרא משה להושע בן נון יהושע. ר' אלעזר בר אבינה בשם ר' אחא כ"ו דורות היה אל"ף קורא תגר לפני הקב"ה רבש"ע נתתני בראש האותיות ולא בראת בי העולם אלא בבי"ת שנא' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. א"ל הקב"ה עולמי ומלואו לא נבראו אלא בזכות התורה. שנא' (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ. למחר אני נגלה ונותן התורה לישראל ואני נותנך בראשון של

דברות

יד יוסף יד תנחומא ריש ס' בראשית וש"נ : טו ויק"ר פ' י"ט סי' ב' : טז דב"ר פ' ח' . אגדת שמואל פרשה ה' : יז תנחומא ריש פ' בראשית . אגדת שמואל פ"ה . ויק"ר פ' י"ט : יח ש"ר פ"ו כו' א' . ויק"ר פ' י"ט . תנחומא סדר וארא סי' ה' . ירושלמי פ"ב דסנהדרין :

מתנות כהונה

נרנה אסיפתה וקיומה ועיין לעיל בפסוק הנך יפה ובשמות רבה פרשה מ"ז ובויקרא רבה פי"ט ובילקוט סוף משלי גרס רנה של תורה : ה"ג על שם שנאמר והגית כו' : ה"ג אמר ר"ל יפה למדני כו' עד בימטא ובליליא הוה מנהרא לי דכתיב והגית בו כו' ועיין בויקרא רבה פי"ט ובש"ר : **משפלות**. פי' הערוך קופה שמוליכין בו הזבל : ה"ג עולה כך מי : **קרסטל**. בויקרא רבה גרס פרסקל והוא סל : **ה"ג** א"ר לוי אפילו כו' ועיין בויקרא רבה : ה"ג אין קדוש כה' אם אתה עושה כ"ף בית אתה מחריב את העולם : **ה"ג** כי אין בלתך א"ר אבהו בר כהנא הכל כו' : ה"ג **לבלותך** שחורות כעורב א"ר כו' עיין בויקרא רבה פי"ט : **קרובה**. כך שמו ופי' בא"מ על שם שהיה שליח ציבור האומר פיוטי' וקרובים : ה"ג קטיגורו ומי כו' : **יו"ד** שבירבה גרסינן : **דייתיקי** כו'. עיין כל זה בויקרא רבה : **ה"ג** שנאמר ה' בחכמה :

גר

עץ יוסף

סדברה מלה כלשון בני אדם [יפ"ת] : **זה הסרגול** בלשון ערב קורין לגרסום סרגל : **שחורות כעורב** אלו האותיות. אשמועינן שהכתב שנכתבה התורה אלפים שנה קודמת לעולם היתה מפורסמת וכתיבה שחורה, ודע שדעת ר"מ בפ"ת אינו צריך שרמוז רק בפסוק לאשונה. והרב הוכיח שם מכאן שכל הפיוטות צריכות שרמוז מדקאמר קווצותיו תלתלים זה הסירגול דהיינו סרגול כל פסה ופסה שהן עשויות תלתלים. ועיין בויק"ר פ' י"ט : **ד"א קווצותיו** תלתלים ר' עזריה אומר אפי' דברים שאתה רואה אותן שהן קוצין בתורה תילי תילים הן במי הן מתקיימות כצ"ל והפי' תיבות שנכתבים היינו: **תלי תילים** ד"א ר' עזריה אפי' דברים שאתה רואה אותם שהם קוצים בתורה הן קוצי קוצים ר"א ור"י אומרים תלי תילים ד"א. כל זה הוא מיותר וכן בנ"א ליתא. ולא בויק"ר פ' י"ט. ופירושו שאפילו דברים שנראה לכאורה שהן שלא לצורך והן במדרגת הקוצים והברקנים שאין בהם צורך והיינו קוצי האותיות. יש בה תלי תילים של חכמה והלכות שיתחדשו בכל דור ודור. ונאמרו בסיני ברמיזה בקוצות של האותיות. אלא שאין כל האדם יוכל לעמוד עליהן : **ובמי אתה** מוצאן ומתקיימות במי שהוא משכים ומעריב בהן ר"ל שמענה עצמו על ד"ת ועוסק בתורה. ועיין ערובין דף כ"ב והדא"ג : **אין נרנה** כן גרס בסמ"ג עשין י"ב. אבל בויק"ר פ' י"ט ובש"ר פ' מ"ז גרסו אין רינה. ור"ל שעיקר למודה בלילה שבני אדם שטיה. ומפרש והגית בו יומם ולילה מצות קביעות הלימוד. אבל עיקרו בלילה שפנויים לעיין בה [יפ"ת] : **אמר ריש לקיש** יפה למדני ר"י כו' בויק"ר הכי איתא ריש לקיש הוה פשיט קראי וכד הוה מטי באילין קראי ותקם בעוד לילה קומי רוני בלילה הוה אומר יפה למדני רבי יוחנן : **אמר רבי** שמעון בן לקיש כד הוינא כצ"ל וכן העתיק הפ"מ. ור"ל כשהייתי מעיין בתורה ביום היה קשה להאיר עיני בעיון שלילה. ואולי עיוני ביום לא היה עיוני בלילה כ"כ הגון. ועיין ביפ"ת. וח"ל באפים הכמה שער הקדושה פ"ז כשמש שמסתלק מלהאיר ביום ומאיר בלילה בירח ובכוכבים. כך עסק התורה ביום הוא סוד אור השמש. ולכן גרם להמשיך האורה לנשמה בלילה : **(ח) רבי יוחנן** דצפרין פתר קרא בתלוליות של עפר פי' פתר קרא דקווצותיו תלתלים בתלולית של עפר טומר שד"ת דומים לה שיכולים לקנות מעט מעט אע"פ שהן רבות. וראיה דרים קווצותיו לשון קילה [יפ"ת] והנה רבי יוחנן שהמשיל בתלוליות של עפר רמז בזה כי דברי תורה עמקו מאד. ולכאורה נראה שאין בה טורח וריח וטעם אלא כתלוליות של עפר חומר בלי צורה. הטפש אמר מי יוכל להסירה מכאן לפי שלא יבין כלום. והפקח אמר מעט מעט אגרסנו מן הארץ. אגרום אף לא אבין. ע"ד דאי' בפ"ק דעבודה זרה ליגרס איניש אע"ג דלא ידע מאי קאמר שנאמר גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת. ובתוך כך יבין מעט מעט עד אשר יגלה למודו ויסכיל ויבין. ומשל זה הוא נגד מדות הלימוד [מסה מפה דף י"ד] : **משפלות** פי' קופות שמוליכין בהן זבלים [ערוך] : **אמר רב ינאי כו'** לככר נקוב כו' הוא רצה לומר שיבין טעמי התורה שיש בהם ריח וטעם ע"ד לכו לחמו בלחמי. והוא שאמר משל לככר שתלוי בשמי קורה רק שאמר מי יכול להשיג הדברים העליונים. והוא כטפש הרוצה ללמוד כל התורה בהרגל אחד ולעשות התורה חבילות חבילות. אבל הפקח אמר וכי לא אדם אחד תלאו. והתר באדם אחד תלאה גם לי לבב כמוהו בענין שאשתדל להשיג הדבר ואלמוד כסדר תחילה מקרא ואח"כ משנה וכן כל הלכי התורה. והוא שאמר אני אקשור קנה על קנה ואשיגנו. כי כן לעניני תורה צו לצו קו לקו. אבל בבת אחת בודאי אי אפשר להשיגם : **אמר רבי לקרסטל** היינו פרסקל פי' סל [ערוך] ובויק"ר פ' הנ"ל גרס פרסקל. והכוונה שיש מי שאמר מה תועלת יש לי בכל זה כי אע"פ שאלמוד ואשתדל הרבה. אני כקרסטל נקוב שמכניס בזו ומוציא בזו. וכן אני השכחה מצויה בי וכל מה שאני לומד בשנה אחת אני שוכח בשעה אחת. והפקח אמר מאחר שאני אשתדל בכל כחי ואתמיד יום ולילה בתורת ה' שכר יגיעי אני נוטל כי בודאי ברית כרותה למתמיד בלימודו יום ולילה שיגלה למדו ומן השמים מסייעים אותו שיזכור ולא ישכח עוד. וזהו כוונת רבי שהמשיל לקרסטל נקוב וכו' והוא נגד התמדת הלימוד [מסה מפה] : **דבר אחר אמר רבי** לוי אפילו דברים כצ"ל [א"ס] : **שאת רואה קוצין בתורה** פי' כאילו הם קוצים ואינו עיקר. כגון קוצו של יו"ד ותגי האותיות שנראין בעיניך שאין בהם צורך אלא כקוצים בעלמא. יש בהם סודות גדולות שהם יכולים להחריב את העולם שבשנויים נפיק חורבא. ומייתי דוגמא לזה שמע ישראל וכל הני דבסמוך שבהשתנות הרי"ש לדל"ת והכ"ף לבי"ת מחריב העולם אע"פ שאין ההפרש רק בנקודה אחת והוא קוץ הדל"ת שבהסרתו נעשית רי"ש. וכן הוא בכל הקוצין שבתורה יש לדעת שבהשתנות הדבר מהמקובל וניתן בסיני יש שנוי גדול בסודות הרמוזים [יפ"ת] : **כתיב אין קדוש** כה' אם אתה עושה כ' ב' אתה מחריב את העולם. כי אין בלתך א"ר כצ"ל [א"ה] וכן הוא בויק"ר : **כי אין בלתך** א"ר אבהו בר כהנא כו' פעם לדרשה זו כאן יש לומר דלא תימא שאף אם יעשה כ' ב' כאין קדוש כה' לא נפקא מינה מורבנה שהיה פירושו שאין שום קדוש עם ה' כי העומדים ממעל לו אינן קדושים לפי שאין בעולם שום קדוש זולתו וכדאמר כי אין בלתך. ולכן אמר דהא ליתא דמלאכים קדושים מיקרו ואין פי' כי אין בלתך שאין קדוש מבלעדי ה'. רק שפירושו שאין לבלותך. וכדאי' בפ"ק דברכות שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו. מדת ב"ו מעשה ידיו מבלין אותו והקב"ה מבלה מעשה ידיו [יפ"ת] : **ור' אלכסנדרי קרובה** כך שמו [מת"כ] וא"א כתב שהיה שם האומר פיוטים וקרובות. או צ"ל קרוט. ור"ל שהיה קרובו של ר' אלכסנדרי הראשון [יפ"ת] : **יו"ד שבירבה קטרג** זהו דרך משל כאילו האות צועקת על עשקה. וחכמי האמת אמרו שהאותיות שבתורה הם מלאכים חיים ועומדים בעצמם [יפ"מ]. והם שקטרג עליו היו"ד יוסר מן שאר האותיות. הוא ששלמה אמר לא ארבה ולבי לא יסור. א"כ עקר היו"ד של ירבה ותגה במקום אל"ף של לא. והאל"ף שבלא עקרה ונתנה בתחלת תיבת ירבה במקום היו"ד. לכן נתרעמה היו"ד ולא האל"ף. שהאל"ף היתה בסוף התיבה ועלתה למעלה להיות ראש התיבה. אבל יו"ד של ירבה ירדה ממעלתה שהיתה בתחלת התיבה ונתנה שלמה בסוף התיבה באומרו לא ארבה. הרי החליף שתיהן. היו"ד נתן בסוף התיבה. והאל"ף נתנה בראש התיבה ארבה [ספר חן טוב] : **ספר משנה תורה עלה כו'** קשה מ"ש משנה תורה ולא כל התורה כולה. ואפשר לפי שמשה רבינו ע"ה אמרה מפי הגבורה לבאר התורה והוסיף בו קצת מצות שלא נכתבו בספרים הראשונים. והכוונה שלמה עוקר דבר מספר זה יחשוב שדעת שלמה כי משה מפי עצמו אמרו ולכן לא חש לגזרתו. ומכאן יבאו לבטל כל מה שיש בספר זה שאינו בספרים הראשונים באמרם שאינו מה' [יפ"מ] וע' מ"ש במהדורא קמא : **כתבת בתורתך דייתיקי** שמקצתה בטלה כו' וכן הוא בירושלמי פ"ב דסנהדרין. אבל בויק"ר הנוסחא יותר ברורה ע"ש: **כל דייתיקי שבטלה מקצתה** הך מילתא בפ' מי שמת בשכיב מרע שנתן כל נכסיו וחזר במקצתן דמסקינן חוזר במקצתו הויא חוזר בכולה : **ויו"ד שבירבה אינו בטל לעולם** והיינו שה' יגלה כוונת דעתו בזה במה שיראו הכל שנכשל בדעתו כמו שהיה באמת שנשיו הטו את לבבו וידעו העם כולו שכל המבטל תורה הוא דברי ה' ולא משה מעצמו אמרן. וגם אין נו אלא ד"ת ככתבן בלי הרהור ופילוק [יפ"ת] : **יו"ד שבשרי עלה כו'** מייתי זה לראיה כי אות אחת אינה בטלה מן התורה כי אפילו אות אחת שנפלה לצורך מן התורה חזרה לתורה [יפ"מ] : **הה"ד ויקרא משה** להושע בן נון יהושע כתב המהרש"א ז"ל במס' סוטה כי מה שנא' במלחמת עמלק ויאמר משה אל יהושע. נקרא כן ע"ש העתיד כו' ע"ש. וע' בספר חיי אדם ברכות ס"ק סימן מ"ח ד"ה הני בריות. שכתב שם לתרץ בגרוותה : **עשרים וששה דורות** כו' מבריאת העולם עד מ"ת כ"ו דורות. עשרה דורות מאדם ועד נח. ועשרה דורות מנח ועד אברהם. וששה מאברהם עד משה : **למחר אני נגלה כו'** כל עתיד נקרא בלשון חז"ל מחר אבל האל"ף לא נתפייסה והיתה קורא תגר כל כ"ו דורות עד שבא

יום

דברות ובך אפתח תהלה. שנא' (שמות כ) אנכי ה' אלהיך. בר חוטא אמר למה נקרא שמו אל"ף שהוא מסכים מאלף דור. שנא' (ד"ה א טז) דבר צוה לאלף דור: (ט) ר' יהודה פתר קרא [יט] בתלמידי חכמים. תלתלים שחורות כעורב. אלו ת"ח. שאע"פ שנראין כעורין ושחורין בעה"ז. לע"ל מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו. ר' שמואל בר יצחק פתר קרא בפרשיות התורה. תלתלים שחורות כעורב אלו תלמודות של תורה שנראו כעורות ושחורות מלאומרן ברבים. אמר הקב"ה עריבות הן עלי. המד"א (מלאכי ג) וערבה לה' מנחת יהודה. תדע לך שהוא כן הדבר. שהרי פרשת זב וזבה לא נאמרו שתיהן כאחד. אלא זו בפני עצמה וזו בפני עצמה. שנא' (ויקרא טו) איש איש כי יהיה זב מבשרו וגו'. ואשה כי יזוב זוב דמה. א"ר שמעון בן לוי [כ] תורה שנתן הקב"ה היתה עורה של אש לבנה. וכתובה באש שחורה. היא אש. וחצובה מאש. והיא מוכללת באש. ונתונה באש. הה"ד (דברים לג) מימינו אש דת למו: (י) עיניו כיונים. עיניו אלו סנהדרין שהם עינים לעדה. שנא' (במדבר טו) והיה אם מעיני העדה. רמ"ח אברים יש בו באדם וכולן הולכין אחר העינים. כך ישראל אין יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהן. על אפיקי מים שהם אפיקים על מימיהם של תורה. דא"ר חמא בר עוקבא ד"ת מגבירין הם לכל מי שהוא עוסק בם כל צרכן. רוחצות בחלב. אלו ההלכות שהן רוחצין אותן בשנים עד שעושים אותה נקיים כחלב. יושבות על מלאת מלאתה של תורה. ד"א יושבות על מלאת על מלאת של ירושלים. המד"א (ישעיה א) מלאתי משפט. ר' פנחס בשם ר' הושעיא רבה [כא] ת"פ בתי כנסיות היו בירושלים מנין מלאתי. א"ר תנחומא על מלאה זה ממלא מקצת דבר וזה ממלא מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאת כמין לבנון. דא"ר תנחומא זה מלחים מקצת דבר וזה מלחים מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאה כמין לחיים: (יא) לחייו כערוגת הבשם א"ר ינאי ביומוי דזמניין תרתין חבורן. והוינן נפקין ולעיין באוריי' בהדא אסטרין. ולא כטעם שהיתה זו אומרת זו אומרת. מגדלות מרקחים. א"ר תנחומא מה מגדלות הרקח הזה יש בו מכל מיני בשמים. כך ת"ח צריך להיות מלא מקרא משנה ותלמוד והלכות ואגדות. כהונה ולויה מיעקב. שפתותיו שושנים זה ת"ח הרגיל במשנתו. שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר זה תלמיד שאינו רגיל במשנתו ששפתיו נוטפות מור. אעפ"כ עובר הוא וחוזר ומברר תלמודו: (יב) ידיו גלילי זהב אלו לוחות הברית. שנא' (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה. גלילי זהב אלו ד"ת שנא' (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז. א"ר יהושע בר נחמיה מעשה נסים היו נגללין [היו של ספירינון היו והיו נגללין]. ר' מנחמא בשם ר' אבון אמר וחצובין מגלגל חמה היו. [כב] כיצד היו כתובין חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה. על שם שנא' ידיו גלילי זהב כדברי ר' חנניה בן גמליאל. הה"ד (דברים ה) ויכתבם על שני לוחות אבנים. ורבנן אמרי עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה. שנא' (שם ד) ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם עשרת הדברים ויכתבם על שני לוחות אבנים. רשב"י אמר כ' על לוח זה וכ' על לוח זה שנאמר ויכתבם על שני לוחות אבנים כ' על לוח זה וכ' על לוח זה. ר' סימאי אומר מ' על לוח זה ומ' על לוח זה. שנא' (שמות לב) לוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה טטרוגא חנניה בן אחי ר' יהושע אמר [כג] בין כל דבור ודבור פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובין. ר' יוחנן כד הוה פשיט קרייה והוה מטי בדין פסוקא ממולאים בתרשיש הוה אמר יפה למדני חנניא

בן

יד יוסף [יט] ויק"ר פ' י"ט: [כ] ירושלמי פ"ו דשקלים: [כא] ירושלמי מגילה רפ"ג. איכה רבתי פתיחתא י"ב. ופסוק בלע ס': [כב] במ"ר פ' מ"ז. ירושלמי פ"ו דשקלים: [כג] במד"ר פ' י"ג סי' ט"ו. ירושלמי שקלים פרק ו':

מתנות כהונה

בר חוטא. שם חכם: תלמודות. נראה דצריך להיות פרשיות ועיין בויקרא רבה: ערבות כעורב דרש ל' ערבות ומתיקות: בירו' פ' ו' דשקלים גרס והיא מובללות ושם נשתנה הגירסא קצת ועיין שם: עיניו כיונים: שהם אפיקים. מחוזקים: דברי תורה מגבירין גרסי': בשנים. שנים שנים באים וחוזרים תלמודם יחד כמו שדרשו ז"ל ברזל בברזל יחד וכן אמר לעיל בפסוק כמגדל והם מעבירין זוגות זוגות: על מלאתה של ירושלים. ויהיה אם כן מדבר בסנהדרין יושבי לשכת הגזית והיא היתה בנויה של ירושלים אצל בית המקדש: ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות גרסי' ועיין באיכה רבה בפסוק בלע ה' ושם הוכיחו בשם ירושלמי ודרש מלאתי מלתי כתיב כדאי' התם: וזה ממלא כו' עיין לעיל בפ' מעין גנים: לחייו ביומוי כו'. ר"ל בימי חורפי היינו מזמנין ומעמידין שני חבורות והיינו יוצאים ועוסקים בתורה וצריך להיות דחמיין ובאות אחת הגיה תמנין ותרתין חבורן: כך כהונה כו'. באות אחת הגיה כך ת"ח צריך להיות מלא מקרא משנה ותלמוד והלכות ואגדות: מור. דרשו מלשון מרירות: חוזר. לשון עובר קדרים שעובר וחוזר על תלמודו: ידיו גלילי: נגללין גרסינן ובפרש"י גרסי' של ספירינון היו והיו עגלין: וחצובין מגלגל חמה בפירקי ר"א איתא חזה לשונו הלוחות לא נבראו מן הארץ ולא מן השמים: כדברי ר' חנינא כו'. בירושלמי פ' ו' דמסכת שקלים יליף ליה מדכתיב ויכתבם על שני לוחות אבנים משמע חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה ועל פי מה שמצאתי בירושלמי קלף ישן טעון הגהה הכי מגיה וה"ג הה"ד ויכתבם על שני לוחות אבנים ורבנן אמרי עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה שנא' ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם עשרת הדברים ויכתבם על שני לוחות אבנים. רשב"י אמר עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה שנאמר ויכתבם על שני לוחות אבנים כ' על לוח זה וכ' על לוח זה. רבי סימאי אומר ארבעים על לוח זה ומ' על לוח זה שנא' לוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה כו' וכן הביא הגיר' הר"י בן חביב בעין יעקב אך שנפל בו טעות סופר וע"ש: טטרוגא גרסי'. ופי' בו הערוך בלשון יון הוא מרובע וכן פי' הר"י בן חביב בשם הרשב"א וכן מצאתי במדרש תהלים ר"א אומר אצבע אלהים טטרגון היה כל א' וא' הרי ארבעים מכות עכ"ל והוא מלשון שם בכתפי שחים וק"ל: דבור ודבור גרסי': פשיט קרייה. כשהיה חוזר ושונה המקרא ועיין בשמות רבה פ' מ"ז: והוה מטי כו'. כשהיה מגיע לפסוק זה: הג"ה להדין פסוקא ממולאים בתרשיש סוס ט'. ומפרש בירושלמי ממולאים בתרשיש כימא רבה פי' כים

הגדול

עץ יוסף

יום שמחתה. ועוד מטעם זה לא נתפייסה משום דלא אמר הקב"ה למחר ישראל מקבלין התורה אלא אמר למחר אני נגלה ונותן התורה לישראל. וא"כ אפשר שלא יקבלוה ישראל ולא תזכה למעלתה. והקב"ה לא קאמר הכי אע"פ שיודע בעתיד. משום דאם אמר כן היה הדבר הכרחי שיתקיים דברו ולא היה להם שכר מבחירתם [יפ"ת]: בר חוטא אמר בר חוטא שם חכם [מת"כ]. אבל בעל סדר הדורות כתב או שצ"ל בר חוטא בתי"ו או חוטני. כדאמר בפ' כלל גדול דף ע"א עמוד א' בר חוטי ופרש"י חוטי שם חכם. ובכריתות דף ד' ע"ב ר"ל בשם אחוהאוטי. ובדף י"ב שם א' תוספי: למה נקרא שמו אלף איידי דאיירי לעיל בדרשה את הבי"ת מייתי הא דבר חוטא: שהוא מסכים מאלף דור שהקב"ה הסכים תחילה במחשבתו שלא ליתן התורה עד אלף דור. ולכן נקראת אלף האות שבו פתח בנתינת התורה ושהוא ראשון לאותיות. ומה שגזר שלא ליתנה עד אלף דור. מפני שלפניהם אינן כדאים להתחכם בה כהלכתה. או לעמוד לפניו לקבלה במעמד הר סיני [יפ"ת]: (ט) פתר קרא בת"ח וקרי להו קווצותיו תלתלים שהוא מתפאר בהם כמתפאר בקווצותיו השחורות לו תלתלים: שנראין כעורים על ידי פרישתם בתורה. וכ"ש ע"י הסגופים כחז"ל כך הוא דרכה של תורה פת במלח תאכל כו': פתר קרא בפרשיות התורה ואומר קווצותיו תלתלים שכשם שהקווצות סדורות שורות שורות כן ד"ת סדורות פרשיות פרשיות: אלו תלמודות של תורה הני תיבות מיותרות וצ"ל במקומם אע"פ: מלאומרם ברבים [כגון הלכות זיבה ונגעים נדה וולדות]: אמר הקב"ה כצ"ל [א"א]. וכן הוא בויק"ר: ערבות הן עלי שיהיו נאמרים ברבים כדי ללמד דיניהם לרבים שיזהרו בהם. ואדרבה אלו צריכין להתפרסם יותר מדינים אחרים. שמפני שאין מקריהם תמיד לא בקיאי בהו אינשי כולי האי. ועוד צריכין דקדוק רב בחלופי הדמים והזמנים וכיוצא. והסכנה בטעותם מרובה דשייכי לאיסור עריות ואיסור טומאת מקדש וקדשיו [יפ"ת]: שנא' וערבה לה' כו' הא דהביא קרא זה לראיה ללשון ערב דהוי ערבות. הא בכמה דוכתי אשכחן לשון ערבות. י"ל דאתא למימר דכי היכי דקרבנות חביבין לפני ה' כן חביבות הפרשיות הללו [יפ"ת]: והיא מובללת באש ע' בירושלמי כ"ו דשקלים דגרס שם מובללת באש. וכתב היפ"ת שפירושו היות עניינה כולם דקים רוחניים וכאילו היא בלולה באש להם בדרך משל. ואומר חצובה מאש היינו שנחצבה מתחת כסא הכבוד שהוא המקום הקדוש הרוחני. ונתונה באש כאומר וידבר ה' אליכם מתוך האש. וכן כתיב וההר בוער באש. וע"ש ביפ"ת בארוך ותמצא נחת: (י) שהם אפיקים מחוזקים: בשנים ע"ד דאי' בב"ר פ' ל"ח ולבן שנים מחלב שהן יושבים וסודרים ד"ת בשנים עד שהם מוציאין אותם נקיים כחלב. ופי' שמחזירין על שמועתן עד שהיא סדורה בפיהם. ותפס השינים הגורת הפה. וע"י כן מוציאין אותם נקיים כחלב כי ע"י רוב החזרה עליהם מבינין אותן כהוגן כי אין מדרש בלא חידוש. עוד יש לומר ע"פ מאי דאי' לעיל פ"ד סימן י' שכולם מתאימות דהגינן מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר. וכן מעבירין זוגות כו'. שע"י היותם שנים מלבינין ההלכה כחלב. או שהן רוחצין אותן בשנים בניקוד כזה בשנים: על מלאתה של ירושלים. ויהיה א"כ פי' מדבר בסנהדרין יושבי לשכת הגזית. והיא היתה בנויה של ירושלים אצל בהמ"ק: מנין מלאתי ודרש מלאתי מלתי כתיב. וע' באיכה רבתי פסוק בלע ה' ומ"ש שם: א"ר תנחומא על מלאת זה ממלא כצ"ל או מפרש על מלאת על מלתא: מלחים פי' מדביק: (יא) ביומוי תמנין ותרתין חבורן. כצ"ל [א"א] ופירושו בימי חורפי היו שנים ושמונים חבורות והיינו יוצאים ועוסקים בתורה באסטרין פי' בשוק וברחוב. ומפני שהיו חבורות הרבה הוצרכו לשנות בשוק שלא היתה בית מחזיקתן: ולא כטעם כו' דרש לה מערוגת הבושם ר"ל ערוגה שיש בה כמה מיני בושם שכן דרך מיני בשמים לזורען מעט מעט כמה מינים בערוגה אחת: כהונה ולויה מיעקב יתר [א"א] ואפשר שנפל זה הטעות מזה דאי' לעיל פ"ג סי' ה' א"ר תנחומא מה קופת הרוכל יש בה מכל מיני בשמים כך כהונה מיעקב ולויה ומלכות מיעקב. ואפשר שאינו מיותר וכך צ"ל כאן א"ר תנחומא מה מגדלות הרקח הזה יש בו מכל מיני בשמים כך כהונה מיעקב ולויה ומלכות מיעקב ד"א מה מגדלות הרקח הזה יש בו כל מיני בשמים כך ת"ח צריך להיות מלא מקרא משנה ותלמוד והלכות ואגדות. שפתותיו שושנים זה ת"ח כו': מור דרשו מלשון מרירות: וחוזר לשון עובר קדרים שעובר וחוזר על תלמודו: (יב) אלו לוחות הברית המשיל הלוחות לידים כי כשם שהם שתי ידים ויש בהם חמש אצבעות לכל יד. כך הלוחות היו שתים. וחמש על לוח זה וחמש על לוח זה. ולפי שהיו נגללות דרך נס לכן אמר ידיו גלילי זהב: נגללין ובפרש"י גרסינן של ספירינון היו והיו נגללין: וחצובין מגלגל חמה היו יליף מדכתיב ומעשה ידיו היינו הלוחות מגיד הרקיע שהוא רקיע של גלגל חמה כדכתיב בתריה יום ליום וגו' [רד"ל]. ובפדר"א אי' חז"ל הלוחות לא נבראו מן הארץ ולא מן השמים. ובאות אחת הביא כ"א חז"ל וחצובין מגלגל חמה הן הלוחות הראשונים. והשניות של ספירינון הן דכתיב פסל לך הפסולת שלך. ומשם העשיר משה. באותה שעה אמר משה ברכת ה' היא תעשיר. כיצד הן כתובים כו': חמשה על לוח זה כו' חלק ב' הידים בבחי' גלילים יד אחת בזו ויד אחת בזו: הה"ד ויכתבם על שני לוחות אבנים. פסוק זה הוא כתיב אחר עשרת הדברות [דברים ה' י"ט] וכתיב שם להא חסר דמשמע דעל שניהם כאחד הוה יו"ד דעל זה ה' ועל זה ה'. וכפי פשוטו של מקרא שכתב י' הדברים על ב' לוחות קאמר על זה וקאמר על זה. וזה כמי שאומר כתבתי דרוש פלוני על שני קלפים שכוונתו לומר שלא הספיק קלף אחד לגמור בו כל הדרוש ולזה לקח ב' קלפים וכתב קצת הדרוש על האחד ואחר שהשלים הקלף האחד כתב השארית על קלף השני: שנא' ויגד לכם כו' עשרת הדברים ויכתבם על שני לוחות אבנים. פסוק זה כתוב קודם עשרת הדברות [שם ד' י"ג] וכאן כתוב להורות מלא דכל אחד לבדו היה עשרת הדברים. וגם דהני תיבות עשרת הדברים מיותר. ע"כ צ"ל דלהכי אתא לאשמועינן דלאחר שקרא להם שם עשרת הדברים כתבם על שני לוחות אבנים. ועוד י"ל דמדכתיב ויגד לכם ויכתבם משמע שכשם שהגיד לישראל עשרת הדברות כן כתבם בלוחות. ומכיון דכל עשרה הדברים יחד אמרן כדאי' במכילתא א"כ בכתיבה נמי הוו כל העשרה יחדיו: ועשרים על לוח זה שנאמ' ויכתבם כו'. דייק זה מדכתיב ויכתבם על שני לוחות הוי קראי כנ"ל דרים הכי. וס"ל דכי היכי דויכתבם דכתיב גבי ויגד משמע י' הדברים על לוח אחד מיתורא דעשרת הדברים ה"נ ויכתבם דאידך קרא. דיגיד עליו רעו. וכ"ש לפי מ"ש דמשמעות דקרא שהכתיבה מעין ההגדה. ומכיון דהוי קראי כהיבי מצריכין להו לאשמועי' דהוי עשרים על כל לוח: ומ' על לוח זה שנא' כו' מזה ומזה. היינו ב' באורכו וב' פעמים על שני צידי רחבו. ועל שטח שלמעלה ולמטה לא היו נכתבים. שכל לוח ארכו ו' ורחבו ו' ועביו ג'. א"כ השטחיים שלמעלה ולמטה לא היו כי אם ג' על ג' ולא היו ראויים לעשרת הדברים. ולכתוב ה' מכאן וה' מכאן אין זה דרך כבוד לחלקם למ"ד שכלן היו נכתבים באורך. וע' ביפ"ת וקרבן העדה שבעל הירושלמי פ"ו דשקלים: טטרוגא מרובע בל' יון: חנניא בן אחי כו' בין כל דבור כו'. קאי על פסוק ידיו גלילי זהב כדאיתא במד"ר פי"ג דאמר חנינא בן אחי ר' יהושע ידיו גלילי זהב מה הגלים הללו בין גל גדול כו': הוי פשיט קריא כשהיה חוזר ושונה המקרא: והוי מטי כו' כשהיה מגיע לפסוק זה: בדין פסוקא ממולאים בתרשיש כו' מה גלים כו'. ונפ"מ הביא נוסחת החזית בדין פסוקא ידיו גלילי זהב

כוס

בן אחי ר' יהושע מה גלים הללו בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים. כך בין כל דבור ודבור פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובים. ממולאים בתרשיש זה התלמוד שהוא כים הגדול. המד"א (יונה א) תרשישה המד"א (קהלת א) כל הנחלים הולכים אל הים. מעיו עשת שן זו תורת כהנים. מה הכרס הזה חלב מכאן והכרעים מכאן והוא בתווך. כך ת"כ שני ספרים מכאן ושנים מכאן והוא באמצע. עשת שן מה עשת שן זה את עושה ממנה כמה יתדות כמה רמחים. כך ת"כ יש בה כמה מצוות כמה דקדוקין כמה קלים וחמורים כמה פיגולים כמה נותרות כתובים בת"כ. מעולפת ספירים מעולפת כהן של בני אדם שהיא קשה כספיר הזה. ר' יודן ור' פנחס ר"י אמר אי תימר שהספיר הזה רך הוה. בא וראה מעשה כד שהיה באדם אחד שהביא ספיר א' ברומי למכרו. אמר הלוקח ע"מ לבדוק אותו נבחין אותו לשבור ממנו חתיכה קטנה. נתנו על הסדן התחיל מכה עליו בפטיש. נבקע הסדן ונחלק הפטיש והספיר במקומו ולא חסר. הה"ד מעולפת ספירים. א"ר אבא בר ממל אם נתעלף אדם בד"ת והלכה סוף שנעשה בהם ספיר. ורבנן אמרין כל מי שנעשה קסם בד"ת סוף שהוא נעשה בהם מלך המד"א (משלי יז) קסם על שפתי מלך: (יג) ר' אליעזר בר' שמעון אתוי חמרייא גבי אבוי למזבן עיבור מן קרייתא המונייא יתיב גבי תנורא. אמיה נסתא והוא אכיל. אמי' נסתא והוא אכיל. עד דאכיל כל אצוותא. אמרין ווי חזיא בישא שריא במיעני דהדין. דומה שוה מביא רעבון לעולם. שמע קולהון. מדנפקון למזבן טעניהן. נסב חמריהון ואסיקן לאגרא. אתון תבעון חמריהון ולא אשכחון יתהון. תלין עיינהון וחמון יתהון יהיבין באגרא. אזלון גבי אבוי תנין ליה עובדא. אמר לון דלמא מילא בישא אשמעתוניה. אמרין לי' לא מרי אלא כן וכן הוה עובדא. אמר לון ולמה הכנסתם בו עין רעה וצרה. איפשר דמן דידכון הוה אכיל. או עליכון אינון מזוני. לא ההוא דברייה ברא ליה מזוני. אעפ"כ אזילו ואמרון ליה מן שמי והוא מחית לכון. הגם האחרון היה קשה מן הראשון. מן מסקן להון הות מסיק להון חד חד. מן נחית להון הוה מחית להון תרי תרי. וכיון שנתעסק בתורה אפי' טליתו לא היה יכול לסבול. לקיים מה שנ' מעולפת ספירים. בן בית אחד היה לו לרבן גמליאל והיה למוד להיות נוטל קופה של מ' סאה ומוליכה אצל הנחתום. א"ל כל הדין חילא טבא אית בך ולית את עסוק באורייתא. כיון שנתעסק בתורה התחיל להיות נוטל של שלשים של עשרים של שנים עשר של שמונה סאים. כיון דגמר ספרא אפילו קופה של סאה לא היה יכול לסבול. ואית דאמרי אפילו סבניה לא הוה יכול למיסבל. אלא אחרנין מעברין ליה מעילווי דהוא לא הוה יכיל. לקיים מה שנאמ' מעולפת ספירים: (יד) שוקיו עמודי שש. כה שוקיו זה העולם. עמודי שש שהיה מיוסד לששה ימים. דכתיב (שמות לא) כי ששת ימים עשה ה' וגו'. מיוסדים על אדני פז. אלו פרשיותיה של תורה שנדרשות לפניהם ולאחריהם. ולמה הם דומות. כו לעמוד זה שיש לו בסיס מלמטן וקיפלוסיא מלמעלן. כך פרשיות התורה נדרשות לפניהם ולאחריהם. לפניהם מנין. שנא' (ויקרא יט) ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע מה כתיב בתריה וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל. וכי מה ענין זה לזה. אלא משהוא מנכיש הוא אזל ומתעביד ברביי מתוך שהוא נכנס ויוצא לתוך ביתו הוא נחשד על שפחתו. אמר לו חטאת אני חייב. ולא אשם אני חייב. חטאת אני מביא. אשם אני מביא. ר' יודן אמר בשם ר' לוי אלו שנוהגין היתר בשפחות בעוה"ז עתידים הן להתלות בקדקדי ראשיהן לע"ל. הה"ד (תהלים סח) אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער מתהלך באשמיו. מה מתהלך באשמיו. עמיה חובוי. אמרי יזיל האי גברא בחובוי. ונדרשות לאחריהן. כיצד דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. מה כתיב בתריה לא תאכלו על הדם לא תנחשו וגו'. אמר הקב"ה לערלה אתה ממתין ג' שנים ולאשתך אי אתה ממתין עד שהיא מטהרת מנדתה. לערלה אתה ממתין ג' שנים. ולבהמתך אי אתה ממתין שיתמצה דמה. ומי קיים מצות הדם שאול התחיל לקיים מצות הדם. הה"ד (ש"א יד) ויגידו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לה' לאכל על הדם (שם) ויאמר שאול פצו בעם ואמרתם להם הגישו אלי איש שורו ואיש שיהו ושחטתם בזה ואכלתם.

מהו

יד יוסף כד איכה רבתי פסוק זכו מזירה. פסיקתא רבתי פ' ל"ג וילקוט ישעיה : כה ויק"ר פ' כ"ה סי' ח'. במדבר רבה פ"י : כו תנחומא סדר נשא סי' ה' :

מתנות כהונה

הגדול כד"א תרשישה יונה סי' א': הג"ה בירושלמי מה הים הגדול בין גל כו'. וכה' נסח פ' י"ג גרס כמו כאן וכל הנחלים כו' ועיין במדרש קהלת: **מעולפת כהן כו'**. מתפח כהן כד"א עולפו ברחב כל חוצות: **אם נתעלף כו'**. ע"ד שאמרו חז"ל אין אדם עומד על דברי תורה אא"כ נכשל בה: סוף שנעשה בהם קסם. כלומר לכוין אמתת הדבר להלכה ובאות אמת כתב בשם נוסחא אחרת שגרס' סוף שנעשה בהם ספיר: **ורבנן כו'**. רבנן סוברים הקוסם יודע ואינו יודע הדבר על בוריו ובין למר ובין למר דרשו מעולפת ספירים שאם נתעלף ומעמעם מדברי תורה סוף שיאירו דבריו כספירים: **אתוי חמריא כו'**. חמרים לוקחי תבואה באו. ולנו בבית אביו ר' שמעון ליקח דגן ממקום המוניא וישב ר"א אצל התנור והיתה אמו מורדת הפת מתוך התנור והוא היה אוכל היא היתה מורדת והוא היה אוכל עד שאכל הככרות אמרו החמרים אוי שנחש רע שורה במעיו של זה ששמע ר' אליעזר את קול דבריהם ואחרי שילכו לשבור אוכל כאשר יוכלון שאת לקח ר"א חמוריהם והיה מעלה אותם על העליה: **באו ובקשו חמוריהם** ולא מצאו אותם וישאו את עיניהם וראו אותם על העלייה הלכו אצל אביו ר"ש וספרו המעשה כי ידעו שר"א בנו העלה אותם שמה אמר להם אולי השמעתם אותו דבר רע בשינו אמרו לו לא אדוני אלא כך וכך היה המעשה כו': **אפשר דמן כו'**. וכי אתם סוברים שהוא אוכל משלכם או עליכם מוטלים מזונותיו וכי לא מי שברא אותו ברא לו ג"כ מזונותיו ולפיכך הדין עמו ולעפ"כ לכו אמרו לו משמי והוא יורידם לכם: **הגם כו'**. הגם האחרון שהיה מורידם היה גדול מן הראשון שהעלה אותם שכשהעלה' אותם היה מעלה אותם לאחדים בכל פעם א' א' וכשהיה מורידם היה מורידם שנים שנים להודיע שכחו גדול: **למוד**. רגיל: **כל הדין כו'**. וכי כל זה כח יפה יש בך ואין אתה עוסק בתורה וכמו שאמר ר' יוחנן לר"ל חילך לאורייתא: **של שלשים**. שהכבד נחלש ולא היה יכול לשאת של ארבעים ואח"כ נחלש עוד ולא נשא רק של עשרים כו': ה"ג כיון דגמר ספרא. ופי' שלמד ספרא: **סבניה**. פי' הערוך בגד דק: **אלא כו'**. אלא אחרים היו מעבירין אותו מעליו כי הוא לא היה יכול מפני החולשה: **שוקיו זה העולם כו'**. כל זה עיין ויקרא סוף פ' כ"ה ושם נתבאר וגם במדבר רבה ריש פ"י: **מיוסד לששה** גרסי': ה"ג **אלא** משהוא מנכיש עמיה הוא כו': **דא"ר יודן** בויקרא רבה פ"ס גרסי' ר' יודן אמר: ה"ג היתר בשפחות בעוה"ז: ה"ג **אמרין** יזיל האי גברא בחובוי וע' בויקרא רבה: **לאשתך כו'**. דרש על הדם כדם נדות ולא תאכלו לשון נקיות כד"א אכלה ומחתה פיה: **חוטאים לה'** גרסי': **ב"יד**

כו'

עץ יוסף

זה אמר ס' מה גלים כו'. ונראה שהב"ל באמת. דלא גרסינן בדין פסוקא ממולאים בתרשיש ע"כ שמפרש תרשיש לשון ים כדכתיב ביונה לברוח תרשישה א"כ הוה ליה לסיים מה הים הזה בין כו' וכדאי' בירושלמי. וכן הביא הא"א כאן בשם כ"א. ועוד ראיה לנוסחת יפ"ת שהרי המדרש כאן דרש אח"ז ממולאים בתרשיש זה התלמוד. וע"כ לפי נוסחת היפ"ת צריך לומר שר' יוחנן לא שמע מחנניה דרש זה על פסוק ידיו גלילי זהב. דאי שמע מאי חידש ר' יוחנן על שמועתו. אלא לא שמע ממנו רק שבין כל דבור ודבור היו כתובים פרשיותיה של תורה ולא ידע ר"י מאיזה פסוק דרש חנניה זה עד שהגיע לדין פסוקא ידיו גלילי זהב אז הבין שדרש זה מפסוק זה ואמר יפה למדני חנניה כו'. אבל לפי הנוסחא שכתוב לפנינו י"ל ששמע ממנו דרש זה על פסוק ידיו גלילי זהב וכנ"ל. ור' יוחנן כד הוי מטי לסוף פסוקא ממולאים בתרשיש דאז הכיר יותר על דרש דחנניה אמר יפה למדני חנניה כו': **הד"א תרשישה** ר"ל ויקם יונה לברוח תרשישה: **הד"א כל הנחלים הולכים אל הים**. כך התלמוד כל המשניות ותוספתות וספרא וספרי ומכילתא כלול בה: **מעולפת כהן כו'** מתפח כהן כד"א עולפו ברחב כל חוצות: **רבי יודן ור' פנחס**. ר' יודן אמר אי תימר כו' הגה המדרש אומר ר' יודן ור' פנחס דמשמע שכל אחד מהם אומר דבר בזה. וחסר כאן מאמר ר' פנחס. ובאיכה רבתי פסוק זכו מזירה הובא. ספיר גזרתם א"ל יודן כל גזרה וגזרה שהיתה בירושלים שהיה קשה כספיר. וא"ם כך הוא. א"ל פנחס מעשה באדם אחד כו'. ובילקוט ישעיה פרשה כ"ד א' ויסדתיך בספירים סנפירינון. ר' יהודה ור' פנחס [פי' שניהם אמרו דבר בזה הענין] ר' יודן אמר כל גזרה וגזרה שעתידה להגזר בירושלים שהוא נאה כסנפירינון הזה. א"ל פנחס תאמר שהסנפירינון הזה רך הוא מעשה כו'. ואפשר שצ"ל כאן שהיה קשה כספיר הזה. א"ר פנחס אי תימר שהספיר הזה כו': **אם נתעלף כו'** ע"ד שאחז"ל אין אדם עומד על ד"ת אלא א"כ נכשל בה: **שנעשה קסם בד"ת** ר"ל כקוסם שיודע ואינו יודע הדבר על טריו: (יג) **אתויי חמריא כו'** חמרים לוקחי תבואה באו ולנו בבית אביו ר' שמעון ליקח דגן ממקום המוניא [מת"כ] והמעריך כתב שצ"ל המונייא יתיב כו' ופי' רחוקו יושב. והמת"כ כתב בינתם ע"כ. רצונו לר' אליעזר יושב אצל התנור והיתה אמו מרדדה הפת מתוך התנור והוא היה אוכל. היא היתה מרדדת והוא היה אוכל. עד שאכל כל הככרות. אמרו החמרים אוי שנחש רע שורה במעיו של זה. שמע ר' אליעזר את קול דבריהם. ואחרי שילכו לשבור אוכל כאשר יוכלון שאת. לקח ר' אליעזר חמוריהם והיה מעלה אותם על העליה: **אצוותא** ככרות לחם. וכמשארותיך תרגום אונקלוס ובאצוותך: **באו ובקשו חמוריהם** ולא מצאו אותם. וישאו את עיניהם ויראו אותם על העליה. הלכו אצל אביו ר"ש וספרו לו המעשה. כי ידעו שר"א בנו העלה אותם שמה. אמר להם אולי השמעתם אותו דבר רע בשינו. אמרו לו לא אדוני אלא כך וכך היה המעשה כו': **אפשר דמן כו'** וכי אתם סוברים שהוא אוכל משלכם או עליכם מוטלים מזונותיו וכי לא מי שברא אותו ברא לו ג"כ מזונותיו. ולפיכך הדין עמו. ואעפ"כ לכו אמרו לו משמי והוא יורידם לכם: **הנם כו'** הגם האחרון שהיה מורידם היה גדול מן הראשון שכשהעלה אותם היה מעלה אותם לאחדים בכל פעם אחד. וכשהיה מורידם היה מורידם שנים שנים להודיע שכחו גדול: **למוד** רגיל: **כל הדין כו'** וכי כל זה כח יפה יש בך ואין אתה עוסק בתורה. וכמו שאמר ר"י לר"ל חילך לאורייתא: **של שלשים כו'** שהכבד נחלש ולא היה יכול לשאת מ' סאה. ואח"כ נחלש יותר ולא נשא רק של עשרים: **דגמר ספרא** פי' שלמד ספרא: **סבניה** פי' בגד דק שקופלין אותו ומכניסין אותו בקליפת של אגוז [ערוך]: **אלא כו'** אלא אחרים היו מעבירין אותו מעליו כי לא היה יכול הוא מפני החולשה: (יד) **שוקיו זה העולם** היה נראה דדרש שוקיו לשון שווקים ורחובות ולפי שהעולם עשוי שווקים ודרכים קראו כן. אבל במדב"ר פ"י מפרש שנשתוקק הקב"ה לבריאתו [יפ"ת] וע' נ"כ בויק"ר פ' כ"ה: **שהיה מיוסד לששה כו'** ואומר עמודי. שעומד ומיוסד בהם. והזכיר ענין זה לומר שכל מה שנברא בששת ימי המעשה קיומו תלוי בתורה: **אלו פרשיותיה של תורה** ולכן נקראים אדנים שהם בסיס ויסוד לבנין כאדני המשכן. למה שהם לו כעמוד שיש לו בסיס מלמטה ומלמעלה כדמפרש ואזיל. ובא לומר כי סמיכות הפרשיות לא דבר רק הוא. והעולם מתקיים על זה [יפ"ת]: **בסיס** רגל וכן מנו"ל יפה: **וקיפלוסי'** כותרת העמוד. שהוא רחב לקבל עליו הבנין. והיפ"ת כתב בל' יוני קורין לראש קיפלי"ס: **אלא משהוא** מנכש עמיה הוא אזל ומתעביד כרבוי כנ"ל ופירושו פי' שהוא מנכש ומעדר עם בעל הבית בנטיעותיו נעשה כבן בית: **לא חטאת אני חייב** ולא אשם אני חייב כאומר מה בכך. כלום יש כאן אלא רוב חטאת ואשם אביאם להביא אשם שפחה חרופה. ולהכי מייתי הכא הא דר' יודן דאמר שנוהגים היתר בשפחות נענשים לעתיד. שהם סומכים על קרבן אשם שמביאים. ואינו מועיל להם. דקרא לא איירי באומר אחטא ואשוב [יפ"ת]: **בקדקדי ראשיהן וכו'** וטעם העונש הזה על העון הזה י"ל שמפני שחיוב עבירה זו בשכבת זרע משא"כ שאר עריות דחייבין בהערלה כדאי' נפ' הבא על יבמתו. לכן נתלין בקדקדם שהוא מקום משך הזרע ברוב תומר הזרע הוא מהמוח והנה הוא יורד בעורקים שאחורי האזנים עד אשר יבא לאשכים [יפ"ת]: **אך אלהים ימחץ כו'** ר"ל מדכתיב באשמיו ולא קאמר בחטאתיו או בעונותיו כי אורחי' דקרא. משמע ליה דמיירי בשפחה חרופה שמביא אשם עליה. וה"ק קרא אך אלהים ימחץ ראש של אותו שמתהלך בבטחון אשמיו שביאת אשם. ומשום שעל דרש זה קשה דהל"ל מהלך באשמיו. והו שאמר המדרש מהו מתהלך באשמיו ר"ל דהל"ל לכתוב מהלך באשמיו. ומשני באמת ג"כ לגמרי שעמיה חובוי. ר"ל שדרש מתהלך מה הלך באשמיו שלא נתכפר לו אותו אשמה ותמיד עמיה חובוי. והו שסיים המדרש אמרי יזיל האי גברא בחובוי. ר"ל בהעולם אמרי ילך האיש הזה מן העולם בחטאו ע"ד אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. **לערלה אתה ממתין** דאין יקוץ הקטן של זה כמו באינך: **ולאשתך אי אתה כו'** קמפרש דלא תאכלו על הדם אזהרה נמי על הנדה. ופי' לא תאכלו כינוי לתשמיש ע"ד אכלה ומחתה את פיה. ואין קושיא ממאי דמפרש ליה נמי על אכילת דם ממש. דהאי לאו שבכללות הוא ומרבה מינים כמה מילי [יפ"ת]: **שיתמצה** לשון מין אפים: **ומי קיים מצות הדם כו'** מייתי לה הכא להוכיח שפירוש לא תאכלו על הדם

שדם

מהו בזה כו רבנן אמרין סכין בר י"ד אצבעות הראה להם . הבי"ת תרתי זיין שבעה ה"א חמשה הרי י"ד . אמר להם בסדר הזה היו שוחטין ואוכלין . ואימתי פרעו לו הקב"ה במלחמת פלשתים דכתיב (ש"א יג) והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אשר את שאול ואת יונתן ותמצא לשאול וגו' . ולא נמצא ואת אמרת ותמצא . ומי המציאה לו ר' תני בשם ר' יצחק מלאך המציאה לו . ורבנן אמרי הקב"ה המציאה לו . כתיב (שם יד) ויבן שאול מזבח לה' אותו החל לבנות וגו' וכמה מזבחות בנו ראשונים . נח בנה מזבח . אברהם בנה מזבח . יצחק בנה מזבח . יעקב בנה מזבח . משה בנה מזבח . יהושע בנה מזבח . ואת אמר אותו החל לבנות . אלא אותו החל להיות ראש למלכים . א"ר יודן לפי שנתן נפשו על הדבר הזה . העלה עליו הכתוב כאילו אותו החל לבנות מזבח לה' . רבי שמעון בר' יוסי בר לקוניא כח לפי שבעה"ז אדם בונה בנין ואחר מבלה אותו . אדם נוטע נטיעה ואחר יאכל אותה . אבל לע"ל מה כתיב (ישעיה סה) לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל וגו' לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה וגו' (שם סא) ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' :

פרשה ו

(א) **חכו** ממתקים . כתיב (עמוס ה) כי כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו א יש לך חיך גדול מתוק מזה.

כתיב (יחזקאל לג) חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע וגו' יש לך חיך גדול מתוק מזה . (שם יח) כי לא אחפוץ במות המת נאם ה' אלהים והשיבו וחיו יש לך חיך גדול מתוק מזה . (שם) ובשוב רשע מרשעתו ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה יש לך חיך גדול מתוק מזה . אר"ל ובלבד בתוהא על הראשונות . הא כיצד תני רשב"י הרי שהיה אדם צדיק כל ימיו ובסוף הוא נעשה רשע עליו הכתוב אומר וברשעתו אשר עשה לא יכשל בה ביום שובו מרשעו . א"ר יוחנן ב ולא עוד אלא שכל עבירות שעשה הקב"ה מונה אותן לו זכיות . הה"ד (תהלים מה) מור ואהלות קציעות כל בגדותיך כל הבגידו' שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות לפני . תני בן כמה שנים הכיר אברהם את בוראו . ר' חנינא ור' יוחנן תרווייהון אמרי ג בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו . רשב"ל אמר בן ג' שנים היה . שנא' (בראשית כו) עקב אשר שמע אברהם בקולי ד מנין עקב . א"ר לוי כד אתא מיתלי עקבא מן ארעא : (ב) א"ר שמואל בר נחמן ה בג' מקומות נתוכח הקב"ה עם ישראל ושמחו אוה"ע שמחה גדולה ולבסוף יצאו בבושת פנים . בשעה שאמר להם הנביא (ישעיה א) לכו נא ונוכחה יאמר ה' שמחו אוה"ע אמרו היאך הן יכולין להתוכח עם בוראן . ומי יוכל לווכח עם בוראו עכשיו הוא מכלה אותם מן העולם . כיון שראה הקב"ה שאוה"ע שמחים הפכה להם לטובה שנא' (שם) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו . תמהו אוה"ע ואמרו זו תשובה וזו תוכחה אלא לא אתא אלא להתפוננה עם בניו . ובשעה שאמר הקב"ה (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ וגו' ועם ישראל יתוכח שמחו אוה"ע אמרו היאך הן יכולין להתוכח עם בוראן ומי יוכל לווכח עם בוראו עכשיו הוא מכלה אותם מן העולם . כיון שראה הקב"ה שמחתן של אוה"ע הפכה להם לטובה . הה"ד (שם) עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה בי . עמי זכר נא מה יעץ וגו' . תמהו האומות ואמרו היאך הוא זה לא אתא אלא להתפוננה עם בניו . וכשעה ו שאמר הנביא (הושע יב) וריב לה' עם יהודה ולפקוד על יעקב וגו' שמחו אוה"ע אמרו היאך הן יכולין לעמוד בפני בוראן ומי יכול לריב עם בוראו עכשיו הוא מכלה אותם מן העולם. כיון שראה הקב"ה שמחתן של אוה"ע הפך להם לטובה שנא' (שם) בבטן עקב את אחיו וגו' . א"ר יודן לאשה אלמנה שהיתה קובלת על בנה לדיין . כיון דחמאתא דיינא דהוא דאין בנור ובזפת בדינין ומגלבין . אמרת אין אנא מודע ליה לדיינא סורחנין דברי קטיל ליה . כיון דאחסל אמר לה איינוי בריך . אמר לה מה סרח עלך הדין בריך . אמרה ליה מרי כד הוה במעיי הוה בעט בי . אמר לה לאו דינא הוא . הה"ד בבטן עקב את אחיו . רבי אלעזר בר ר' סימון אמר אלוהו של יעקב אבינו חלק לו כבוד : (ג) חכו ממתקים . ר' עזריה ור' אחא בשם ר' יוחנן אמרי ז בשעה ששמעו ישראל בסיני אנכי פרחה נשמתן . הה"ד (דברים ה) אם יוספים אנחנו לשמוע . הה"ד נפשי יצאה בדברו . חזר הדבור לפני הקב"ה ואמר . רבש"ע אתה חי וקים ותורתך חיה וקיימת ושלחתני אצל מתים כלם מתים . באותה שעה חזר הקב"ה והמתיק להם את הדבור . הה"ד (תהלים כט) קול ה' בכח קול ה' בהדר . א"ר חמא בר ר' חנינא קול ה' בכח לבחורים . קול ה' בהדר לתשישין . תני רשב"י תורה שנתן הקב"ה לישראל החזירה להם נפשותיהן . הה"ד (שם יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש : (ד) ד"א חכו ממתקים . למלך שדיבר כנגד בנו ונתירא ונשמטה נפשו ממנו . כיון שראה המלך כך שנשמטה נפשו התחיל מנפף ומנשק אותו ומפתהו ואומר לו מה לך . לא בני יחידי אתה . לא אני אביך . כך כשדבר ח הקב"ה אנכי ה' אלהיך . מיד פרחה נשמתן . כיון שמתו התחילו המלאכי' מנפפין ומנשקין אותם ואומרין להם מה לכם אל תיראו . (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם .

הקב"ה

יד יומא כו במד"ר פ"י סי' ד' . אגדת שמואל פ' י"ז : כח ויק"ר סוף פ' כ"ה : **פרשה ו** א פ' במד"ר פ"י : ב יומא ד' פ"ו ע"ב : ג ב"ר פ' כ"ד וע' נ"ה . אסתר רבה פ"ו . תנחומא עקב ע"ע . נדרים פרק ד' : ד במד"ר פ' י"ד : ה ויק"ר פ' כ"ז . תנחומא סדר אמור : ו זוכר סוף פ' האזינו ד' רנ"ט : ז במד"ר פ"י . ש"ר פ' כ"ט : ח במד"ר פ"י :

מתנות כהונה

כו' . סכין י"ד אצבעות שלא יניחו לידי דרסה כן הוא בהדיא בס' נשא פ"י : ה"ג **לשאול** וגו' . ולא נמצא את אמרת ותמצא ומי כו' : ה"ג **כתיב** ויבן אלא אותו החל כו' . כלומר במלכים היה הוא הראשון לבנות מזבחות ועיין בפרשת נשא פרשה י"ד : **חכו** ממתקים : **יש לך חיך כו'** . בתמיה ועיין בס' נשא פ"י : **הרשע** וגו' גרס : **מנין עקב** . וכל שנותיו הן קע"ה ועיין בב"ר פ' נ"ה ופ' ע"ד ופ' מ"ט : **כד אתא כו'** . כאשר בא להגביה העקב מעל הארץ לילך על משענתו בלי סעד : **בג'** מקומות כו' . עיין כל זה בויקרא רבה פ' כ"ז : **להתפוננה** . פי' הערוך לעלוז ולהשתעשע : **דחמאה** גרסי' : **איינוי** . פי' כמו הזה הוא ובויקרא רבה לא גרס ליה : **לאו דינא הוא** . אין בזה דין משפט ובויקרא רבה הגי' נוסחא קצת להיפוך : ה"ג בבמדבר רבה פ"א ד"א חכו ממתקים . ר' עזריה כו' : **אנכי** . מאמר אנכי ולא יהיה לך : **לתשישים** . ישישים

עץ יוסף

קודם מיני הדם . מדאשכחן לשאול שקיים מצוה זו כלו' שהזהיר העם שהיו עוברים על זה כמ"ש הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם . שמעינן פי' דלא תאכלו על הדם על כרחך קודם מיני הדם [יפ"ת] וע' ברד"ק . ואגב דמייתי ענין שאול מפרש הכא ושתמשם בזה . וכן מפרש ויבן שאול מזבח . דכתיב התם : **בת ארבע עשרה** וכן הוא בויק"ר פ' כ"ה ובבמד"ר פ"י . והיינו כשיעור ב' צוארי בהמה . ואע"ג דאי שחיט בהולכה והובאה אפילו בסכין כל שהוא סגי . אך זמנין דשחיט בהולכה או הובאה לחוד . לכן בעינן שיהא בסכין מלא צואר חוץ לצואר כדאי' בס' השוחט : **הבית תרתי כו'** וזהו שמשמש בסכין שעולה מנין כ"ה : **בסדר הזה** כלומר בסכין כזו . ואע"ג דלהפרים מלאכול על הדם נתשרד . איידי דאזהריניהו מהא אזהירם נמי בשיעור הסכין משום דרסה [יפ"ת] : **והיה ביום כו'** אע"ג דהא היה קודם י"ל דהקב"ה ידע שיעשה זאת הקדים לו החסד : **החל להיות ראש למלכים** כלו' הוא היה ראשון למלכים שבנו מזבח . ובשבחו דבר הכתוב . לפי שדרך הגדולים שלא ליזהר כ"כ בעבודת השם ע"ד ורם לבבך וגו' אמר ששאול בחסידותו לא עזב את ה' במלכותו ובגדולתו והיה ראשון למלכים שמזהרו בעבודת ה' : **ראש למלכים** ואע"פ דמשה נמי איקרי מלך דכתיב ויהי בישורון מלך . לא היה כדרך המלכים . שעיקר גדולתו מפני נבואתו וע"י כן הוא שהיה שלים . וראיה לזה ממה דאמר בב"ר פ"א ויעש להם בתים בתי כהונה ולויה מיוכבד משה ואהרן . בתי מלכות ממרים . הרי שלא קרא למשה מלך . ואפשר לדחות בזה מפני שלא היה מלך הוא לדורות . והא דקרא לשאול מלך אע"פ שלא נמשך מלכותו לדורות . י"ל דמתחלה ניתן לו ולדורות המלוכה . אלא אחר החטא נקרע ממנו המלוכה . ויהושע נ"כ לא היה נקרא מלך אלא שופט כדאי' בב"ר פ' נ"ה ובפסיקתא פ"ג ובבמד"ר פ' י"ד בשופטים שהיה שופט למטה אפרים הושע כ"כ ואח"כ גדעון בן יואש שהוא משבט מנשה : **לפי שבעה"ז** כו' כדרך המדרש לסיומי במילתא דנחמתא בכמה דוכתי [יפ"ת] :

פרשה ו (א) יש לך חיך כו' בתמיה . וע' בבמד"ר פ"י : **בתוהא על הראשונות** ולא יהיה כאותו שרק בידו וטובל . ובבמד"ר שם גרס על הרשע : **הרי שהיה** אדם רשע כל ימיו ובסוף נעשה צדיק כצ"ל . וכן הוא בבמד"ר שם : **מונה אותן לו זכיות** כתב בר"ח שער התשובה שאין ספק שזה דוקא כששב מאהבה עכ"ל . ולכאורה קשה דאטו אם שב מאהבה אם יהיה נעשה זכיות הרי חוטא נשכר . וי"ל שהוא משום שבעבירה אין הקב"ה מצרף מחשבה . וליכא רק מעשה . ובתשובה מאהבה יש מחשבה ומעשה והמעשה טובה מכפרת על מעשה העבירה . ונשאר המחשבה טובה שמצרף הקב"ה למעשה ונתוסף לו זכיות [מפרשים] ובספר בס"ח כתב הטעם . כי האדם בעת העשו בורא מלאך רע ע"י החטא ועולה ומקטרג עליו . וכשעושה תשובה מאהבה הנה ע"י החרטה הגמורה בלבב שלם . מה שמתחרט על החטא מה נלקח מהמלאך ההוא כח הרע האשרם בו . וע"י הוידוי דברים והקבלה בלב על להבא מקיים בזה מ"ע של תשובה ווידוי . ונתפס ע"י מצוה זו כח הקדושה במלאך הזה ונעשה קדוש לה' ועולה ונעשה עליו מליץ אחד ללמד עליו זכות . הרי ממש הזדונות נעשו זכיות שהזדון בעבירה נעשה מצוה וקדושה ללמד זכות על האדם הזה עכ"ל : **בן מ"ח שנה הכיר** אברהם כו' מביאו כאן לענין שאף למ"ד בן מ"ח הכיר . מ"מ כשהכיר ושב בתשובה זכה למעלתו הגדולה . והוא נראה על ובשוב כו' ובהשבו לו כמור ואהלות . והמזמור הזה בתהלים כולו נדרש במדרשות על אברהם [רד"ל] : **בן מ"ח הכיר כו'** ס"ל משום שבדור הפלגה היה אברהם בן מ"ח ולא נשתתף עמהם הרי שבן מ"ח הכיר [יפ"ת] וע' בב"ר ס"ד ופ' נ"ה : **מנין עקב** שנותיו של אברהם קע"ה וכיון דבן ג' הכיר את ה' נמצא שמע בקולו כמנין עקב וע' במד"ר פ' י"ח : **כד אתא כו'** כאשר בא להגביה העקב מעל הארץ לילך על משענתו בלי סעד : **(ב) בשלשה מקומות כו'** גם זה נראה' על חכו ממתקים שאף בשעת תוכחה מיתק הדברים בחיכו [רד"ל] : **בשלשה מקומות כו'** לכו נא ונוכחה כו' שמעו הרים כו' וריב לה' עם כו' . משום דנוכחה משמע להוכיחם בהטחתם שיבדר אותם בפניהם ובכלית זה להפרע מהם . דאל"כ מאי טעמיה . והדר קאמר אם יהיו חטאיכם כשנים . כשלג ילבינו ונמצא שיוותר על הראשונות כשעכשיו ילכו וישמעו . ואל"כ תוכחה למה לי . וכן גבי שמעו הרים את ריב ה' קשה דבתר הכי אמר עמי מה עשיתי לך וכו' דאין בזה תוכחה אלא התגלות ה' שלא הרע להם ובהטיבם ורצוי להחזיק לו טובה . וכן גבי וריב לה' עם יהודה קשה בתריה בבטן עקב את אחיו כו' ומאי טעמיה לריב על זה . להכי בעי למימר דאין ה"נ שהתוכחה היתה להפרע . ומפני ששמחו אוה"ע בה הפכה לטובה : **ושמח כו'** וצריך לומר שהתוכחה היתה מפורסמת לכל . או שאמר ה' שרוצה להתווכח לפני האומות עם ישראל [יפ"ת] וע' בויק"ר פ' כ"ז : **זו תשובה** בתמיה . כלו' וכי זהו שהשיב ה' בויכוחו . וזו היא התוכחה שאמר להוכיח בהם : **להתפוננה** פי' הערוך לעלוז ולהשתעשע : **בשעה שאמר** הקב"ה שמעו הרים כו' קשה כיון דחזו בפעם אחד שנהפכה לטובה איך שמחו באחרונות . ואפשר למימר שהתוכחות שהיו בפעם השני הוא דור אחר שלא ידעו בראשונה . וע"ל דאף שפעמים נהפכה לטובה שוב שמחו שמא לא יהיה כן . דלאו בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא [יפ"ת] : **דחמאת כו'** כיון שראתה את הדיין שהיה יושב ודן באור ובזפת ובדינים קשים ובמקלות . כל אחד ואחד לפי דינו . אמרה אם אני מודיע סורחן וחטא של בני הזה לדיין זה הוא ממית אותו : **דאחסיל** דסיים : **איינוי בריך** הזה הוא בנך : **כד הוה במעיי כו'** כשהיה במעיים שלי היה בועט ודורס ברגליו : **לאו דינא הוא** אין בזה דין ומשפט : **חלק לו כבוד** שסיפר דקרא ובאונו שרה את האלהים . וע' במד"ר פ"י : **(ג) ד"א חכו ממתקים** ר' עזריה . כצ"ל וכן הוא בבמד"ר פ"י : **פרחה נשמתן** ר"ל שהיו קרובים למות . הה"ד אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו הרי שלא מתו אלא שהיו קרובים למות . ומה שנא' נפשי יצאה בדברו פי' קרוב ליציאת הנפש . אבל שאמרה התורה רבש"ע כי כולם מתים ר"ל שנהפכים כמתים מגד חלישתם . חזר הקב"ה והמתיק כו' . עוד אפשר דבאמת היו לפי הפשט יש מהן דמחרדת הקולות נעשו חלשים ולא מתו . ויש מהן שמתו . וזהו שנא' אם יוספים וגו' הרי שלא מתו אלא שהיו חלושים וירא שלא ימותו . וכתיב נפשי יצאה בדברו הרי שמתו . וע' בסנה' דף פ"ה ובחדושי אגדות שם : **לתשישים** תשושי כח וזקנים : **משיבת נפש** התחלת התורה מבקשת רחמים על ישראל מן הקב"ה אמרה לפניו רבש"ע יש מלך משיא בתו והורג את בן ביתו כל העולם שמח ובניו וגניך מתים . מיד חזרה נשמתן שה"ד תורת ה' תמימה משיבת

והקב"ה ממתיק בחכו הדבור ואומר להם לא בני אתם אנכי ה' אלהיכם . עמי אתם חביבין אתם לפני . והתחיל מפתה אותן עד שחזרה נשמתן והתחילו מבקשין מלפניו . הוי חכו ממתקים . התחילה התורה מבקשת רחמים על ישראל מן הקב"ה . אמרה לפניו רבש"ע יש מלך משיא בתו והורג את בן ביתו . כל העולם כולו שמח בשבילי . ובניך מתים . מיד חזרה נשמתן . הה"ד (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש . ר' אחא ור' תנחום ב"ר חייא בשם ר' יוחנן (יחזקאל כ) ואת שבתותי קדשו במה את מקדשו . ט קדשהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה . דכתיב (שמות לא) כי אות היא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' וגו' אני ה' נאמן לשלם שכר טוב לכם . א"ר חייא בר אבא כנוהג שבעולם אדם עושה מלאכה עם בעל הבי' ע"י שהוא מנבל את עצמו בטיט הוא נותן לו שכרו . אבל הקב"ה אינו כן אלא מזהיר להם לישראל ואומר להם אל תנבלו עצמכם בדבר רע ואני נותן לכם שכר טוב . הה"ד (ויקרא יא) אל תשקצו את נפשותיכם . (שם יט) ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וגו' אני ה' . אני ה' נאמן לשלם לכם שכר טוב לעוה"ב . ר' יודן בשם ר' חמא בר חנינא ור' ברכיה בשם ר' אבהו כתיב (שם כ) ואבדיל אתכם מן העמים וגו' . י אילו נאמר ואבדיל את העמים מכם לא היתה תקומה לשונאי ישראל . אלא ואבדיל אתכם מן העמים כזה שהוא מברר הרעה מהיפה שוב אינו חוזר ומברר . אבל המברר היפה מן הרעה שוב חוזר ומברר . כך אילו נאמר ואבדיל את העמים מכם לא היתה תקומה לשונאי ישראל אלא נאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי לשמי לעולם . א"ר אחא מכאן שאמר הקב"ה לאוה"ע שיעשו תשובה ויקרבם תחת כנפיו . א"ר לוי כל מעשיהן של ישראל משונין מן אוה"ע בחרישתן בזריעתן בנטיעתן בקצירתן בעימורן בדישן בגרניהון ביקביהן בגגותיהן בבכורותיהן בבשרן בתגלחתן במניינן . בחרישתן שנא' (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור . בזריעתן שנא' (שם) לא תזרע כרמך כלאים . בנטיעתן שנא' (ויקרא יט) וערלתם ערלתו את פריו . בקצירתן שנאמר (שם) ובקצרכם את קציר ארצכם . בעימורן שנא' (דברים כד) ושכחת עומר בשדה . בדישן שנא' (שם כה) לא תחסום שור בדישו . בגרניהם ביקביהם שנא' (ויקרא ט) (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר . וכתיב (במדבר יח) כתבואת גורן וכתבואת יקב . בגגותיהן שנא' (דברים כב) ועשית מעקה לגגך . בתגלחתיהן שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך . במנינם שנא' (שמות ל) כי תשא את ראש בני ישראל וגו' . ישראל מונין ללבנה ואוה"ע לחמה . ר' ברכיה אמר תרתי . חדא בשם כהנא . וחדא בשם ר' לוי . חדא בשם כהנא היא קלסתו והוא קלסה . יא היא קלסתו מלמעלה למטה והוא קלסה מלמטה למעלה היא קלסתו מלמעלה למטה שהיה בעליונים והשרה שכינתו בתחתונים והוא קלסה מלמטה למעלה שהיא במדרגה התחתונה והוא עתיד להעלותה . שנא' (דברים כח) ונתנך ה' אלהיך עליון . וחדא בשם ר' לוי למלך שקידש את מטרונה ואמר מבקש אני לראותה . כיון שראה אותה התחיל משבחה ומקלסה . הה"ד זאת קומתך דמתה לתמר . גם היא אמרה רוצה אני לראותו . כיון שראתה אותו התחילה בקילוסו שקילסתו חכו ממתקים וכלו מחמדים :

(ה) אנה הלך דודך היפה בנשים . אוה"ע אומרים לישראל אנה הלך דודך ממצרים לים לסיני . אנה פנה דודך . מה כנסת ישראל משיבה לאוה"ע מה טיבכם שואלים עליו ואין לכם חלק בו . מאחר שנדבקתי בו יכולה אני לפרוש ממנו . מאחר שנדבק בי יכול הוא לפרוש ממני . כל הן דהוא לגבי הוא אתי ליה :

(ו) דודי ירד לגנו לערוגות הבושם . א"ר יוסי ברבי חנינא הפסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו . לא היה צריך קרא למימר אלא יב דודי ירד לרעות בגנו . ואת אמר לרעות בגנים . אלא דודי זה הקב"ה . לגנו זה העולם . לערוגת הבושם . אלו ישראל . לרעות בגנים . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות . וללקוט שושנים לסלק את הצדיקים שבישראל . מה בין מיתת זקנים למיתת נערים . ר' יהודה ור' אבהו . ר"י אומר הנר הזה בזמן שהוא כבה מאליו יפה לו ויפה לפתילה . ובזמן שאינו כבה מאליו רע לו ורע לפתילה . ר"א אמר התאנה הזו בזמן שנלקטת בעונתה יפה לה ויפה לתאנה . ובזמן שאינה נלקטת בעונתה רע לה ורע לתאנה . דילמא ר' חייא בר אבא ותלמידיו . ואית דאמרי ר' עקיבא ותלמידיו ואית דאמרי רבי יהושע ותלמידיו . הוי נהיגין יתבין פשטין תחות חדא תאנה . ובכל יום ויום היה משכים בעל התאנה ומלקט תאנתו . אמרין נשנה את מקומנו שמא חושדנו . מה עשו הלכו וישבו להם במקום אחר . השכים בעל התאנה ולא מצאן . הלך וחזר אחריהם עד שמצאן . אמר להם רבותי מצוה אחת הייתם עושין לי . ואתם מבקשין למנעה ממני אמרו ליה ח"ו . ומפני מה הנחתם מקומכם וישבתם במקום אחר . אמרינן שמא אתה חושדנו . אמר להם ח"ו . אלא אומר לכם מפני מה אני משכים ללקוט תאנתי . שכיון שהחמה זורחת על התאנים הן מתליעות . מיד חזרו לתמן . ההוא יומא אשכחין דלא לקט . נטלו מהן ופצעו אותם ומצאו מותלעות . אמרו יפה אמר בעל התאנה . ואם הוא יודע עונתה של תאנתו והוא לוקטה . כך הקב"ה יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלקן והוא מסלקן . א"ר שמואל בר נחמן למלך שהיה לו פרדס .

ונטע

יד יוסף ט תנחומא סדר בראשית : י במד"ר פ"י סי' ג' . פסיקתא רבתי ס' פ"ו . ילקוט סוף ס' כא . וסוף ס' קדושים : יא פ' רפ"י סס"ס ז' סוף פסוק כ' : יב ירושלמי פ"ב דברכות . ב"ר פ' ס"ב קהלת רבה פסוק מתוקה שנת העובד :

מתנות כהונה

ישישים תמימי כח : **התחילה** התורה כו' . אחר למעלה ובפ' נשא אינו : **לשונאי ישראל.** כמשמעו אוה"ע : ה"ג מהיפה שוב אינו חוזר ומברר כו' עד הרעה שוב חוזר ומברר : כך אינו נאמר כו' . ועיין בפ' נשא ס' י"ד : **אנה הלך** : **יכולה** אני כו' בתמיה וכן יכול הוא כו' : **כל הן** כו' . כל היכן שהוא שמה אצלי הוא בא ולא לאחר : **דודי ירד** . **אלו ישראל.** כל זה נמצא בקהלת בפסוק מתוק' שנת העובד ובב"ר פ' ס"ב ושם פירשתיו : **דלא לקט** גרס :

סג

עץ יוסף

נפש . ד"א חכו ממתקים כצ"ל [מ"כ] : (ד) **והתחילו** מבקשין מלפניו . שאמרו אל תוסף דבר עמנו כו' : **התחילה התורה** כו' עד משיבת נפש ועד בכלל מיותר כאן וצ"ל לעיל כמו שהגהתי לעיל [מ"כ] : **ר' אחא ור' תנחום** צ"ל וכולו מחמדים ר' אחא ור' תנחום [מ"כ] וכן הוא בבמד"ר פ"י : **נאמן לשלם שכר טוב** . הרי דחכו ממתקים שאמר שישלם שכר טוב עבור עונג שבת שמתענג : **אילו נאמר ואבדיל את העמים** כו' . בילקוט סוף פ' קדושים יותר מבואר דאי' שם א"ר ברכיה בשם ר' אבהו אילו אמר ואבדיל העמים מכם לא היה תקומה לאוה"ע אלא ואבדיל אתכם כזה שהוא בורר היפה מתוך הרע וחוזר ובורר . אבל כשהוא בורר הרע מתוך היפה שוב אינו בורר ע"כ . והנו שאמר רב אחא מכאן שאמר הקב"ה לאוה"ע שיעשו תשובה ר"ל שיתגיירו ויקבלם . וכזה מבואר שמרמז שכתוב לנו באומרו ואבדיל אתכם מן העמים ולא העמים מכם בכדי להיות לי עוד גרים אשר יתגיירו מהם . ונראה שזה שאמר כאן לא היתה תקומה לשונאי ישראל פירושו שונאי ישראל ממש היינו לאוה"ע . וע' במד"ר פ"י : **זה שהוא מברר** כצ"ל [מ"כ] : **שוב אינו חוזר ומברר** שלא הא אם ימצא עוד רעים : **שוב חוזר ומברר** שמא ימצא עוד . וכן כאן הקב"ה בורר עוד בין האומות מי שיתגייר : **את קציר ארצכם** וגו' לא תכלה פאת שדך בקצרך : **כי תשא את ראש** בנותנים כופר נפשם . ומנים דוקא מבן עשרים ולמעלה והלוים מבן חדש : **היא קלסתו** מלמעלה למטה . כאמור כתב שם . קווצותיו וגו' . עיניו וגו' . לחייו וגו' . שפתותיו וגו' . ידיו וגו' . מעיו וגו' . שוקיו וגו' . וכתב הגר"א בביאורו על שיר השירים שמתחב כאן כל השיעור קומה . והענין של השיעור . כי הקב"ה הוא נסתר ונגלה . נסתר מצד עצמו ונגלה מצד מעשיו דהיינו השגחתו . וכל העולמות מכסא הכבוד ולמטה הוא נקרא שיעור קומה . כי כל העולמות ביחד הם שיעור קומה אחת של הקב"ה כנ"ל שהקב"ה עשה השיעור קומה והשגחתו בכולם . וחשב כאן מכסא הכבוד מלמטה ע"ש שהאריך בזה : **והוא קילסה** מלמטה למעלה מה יפו פעמיך וגו' שררך וגו' . בטנך וגו' . שני שדיך וגו' . צוארך וגו' . עיניך וגו' . אפך וגו' . ראשך עליך ככרמל : (ה) **אנה הלך** דודך ממצרים לים כו' ר"ל שאוה"ע מתאים ומקנטרים את ישראל ואומרים להו בהלצות אנה הלך דודך . ממצרים לים לסיני אבל עכשיו אנה פנה דודך . אם תאמר לי מה מעשיהו עכשיו נבקשנו עמך כו' מה כנסת ישראל משיבה לאוה"ע מה טיבכם שואלים עליו ואין לכם חלק בו . מאחר שנדבקתי בו יכולה אני לפרוש ממנו בתמיה . מאחר שנדבק בי יכול הוא לפרוש ממני בתמיה . כל היכן שהוא שמה אצלי הוא בא ולא לאחר . והו שאמר אח"כ אני לדודי ודודי לי : (ו) **לא היה צריך קרא** למימר אלא דודי ירד . [לגנו לערוגת הבושם] : **לרעות בגנו** כו' בלשון יחיד כמו שפתח בלשון יחיד ירד לגנו . ואת אמרת לרעות בגנים : **אלו ישראל** שהם המשובחים בפעולם כמו שערוגת הבושם מיטב הגן [יפ"מ] : **לרעות בגנים** אלו בתי כו' פי' לשמוח בבתי כנסיות ובתי מדרשות . כענין ישמח ה' במעשיו : **וללקוט שושנים** לסלק את הצדיקים שבישראל . פי' אם רואה לצדיק מריח בו ונוטלו . כמו המריח בשושנה שמושב למעלה בהריחו מבוא אצו . כן מושב את נפש הצדיק אליו למעלה בנשיקה . והוא מיתת נשיקה [אלשיך] ולפי דרש זה קרא מיירי בסלוק הצדיקים בעתם כאשר השלימו נפשם בתורה ובמצות והאריך לירש ג"ע . ולכך אמר פי' בגנים בבתי כנסיות ובתי מדרשות ללקט הצדיקים שהשלימו נפשם בהם . ולכך מייתי ענין הנר והתאנה שהם משולים לסלוק הצדיקים בעונתן כדאכתוב לקמן : **מה בין מיתת זקנים** כו' קשה מה ענין הקושי' . מה בין כו' למה שהקדים . וי"ל כי בלא זה הייתי חושב שהקב"ה מסר המיתה למלאך המות א"כ אין להקשות מה בין מיתת זקנים לנערים כיון שניתן רשות למחבל אינו מבחין כמ"ש האף תספה צדיק עם רשע ר"ל כשאף מושל אז אין הבחנה . כמ"ש כי אש קדחה באפי לכן ותלהט מוסדי הרים שאינו מבחין . לכן אמר דוד מלפניך משפטי יצא . כי אתה עיניך תחזנה מישרים . עכשיו שאמר דודי ירד לגנו זה הקב"ה בעצמו יורד ליקח נשמות של צדיקים א"כ מה בין מיתת זקנים לנערים . למה לפעמים מתים נערים ולפעמים מתים זקנים [מגלה עמוקות סדר חיי שרה] : **הנר הזה** הוא הכלי הדולק שכאשר יכבה הנר מעצמו בכלות שמנו יפה לו כי לא יהיה נשחת . ויפה לפתילה ש"א נוכחת האור שאינה נשחתת . אבל כשאינה כבה מאליו אלא ע"י מקרה . רע לנר שיהיה נשבר ולפתילה שתהיה נפסדת . וכן בדרך משל כשנר אלהים נשמת אדם תכבה מאליה דהיינו בתום לחות השרשי טוב לגוף שהוא במדרגת הכלי והפתילה נושאת האור . כי לא יצטער . אבל כשמת בלא עתו יצטער הגוף מאד בהכרתו בלא עתו [יפ"ת] : **ר' אבהו אמר התאנה** כו' ור"ל פי' אבהו מוסיף כי גם לנפש המיסב רעה כשהיא נכרת שמצטער בפרידה ולא תשיג שלמותה . ולזה אמר משל לתאנה שהנלקטת בעונתה טוב לה לתאנה הנלקטת וטוב לאילן . וכשהיא נלקטת שלא בעונתה רע לפרי הנלקט כי לא יגדיל . ורע לאילן התאנה שכחה נחלש ולפעמים יבש . והנפש היא במדרגת הפרי הנלקט [יפ"ת] וע' שם עוד : **דילמא** פי' מעשה : **ר' חייא בר אבא** כו' עד יודע אימתי עונתן של צדיקים כו' אין זה מעין מה שא"ר אבהו בשעה שהיא נלקטת בעונתה כו' דהתם שלא בעונתה היינו בעודה פגה דאמיתת נערים מייתי לה . ועוד דאין הדיוק לאילן אלא כשנלקט הפרי קודם זמנו ושנתה של תאנים דקאמר הכא לאפוקי שלא יצליח ויזקין יותר תהלתי . אך הא דמייתי המעשה זה הוא משום דאיידי דקמדמי ר' אבהו המיתה ללקיטת התאנה נקבעם מיתת הנערות והזקנה . מייתי נמי ש"מ לדמותה נמי לענין המאוחרת שפי שהוא רע כתאנה שמאוחרת להתלקט שמתליעה [יפ"ת] : **פשטין** פי' לומדים : **היה משכים** בעל התאנה כו' . שהתאנים אין נלקטים ביחד שאין מתבשלים יחד . ובכל יום צריך ללקוט המתבשלים שלא תזרח השמש עליהן ויתליעו : **שמא חושדנו** שנקח כלום מתאינתו ולפיכך הוא משכים כל כך ומלקטן : **מצוה אחת** כו' היינו זהו שהיו חסים בצל תאנתו כל יום שרב והשמש והיו לומדים . זה היה נחשב כבעל התאנה לזכות ולמצוה . והמת"כ פי' בב"ר שאמר להם זה שהייתם נהנים לנטות עמדי בהייתם יושבים תחת תאנתי ולמטה . בסלוקא ממני עכ"ל : **כך הקב"ה יודע** אימתי עונתן של צדיקים לסלקן . שאם יחיו יותר יחטא לרעתם שיתמיטו . או שאם יחיו יותר מדאי יהיה על עצמו למשא ויקוץ בחייו . וכ"ש אם ת"ח שלמודו משתכח מחמת אונסו בזקנותו ולא ידבק בו אמרי פי שכח לכאן ולמתו בידו . גם מעשיו הטובים נפלים כי נבהלים כמו לא יוכל עוד עבוד אלהים . ולא אמרו ת"ח כל זמן שמזקינים דעתם מתוספת אלא עד גבול הזקנה הראויה כי מפשם והלאה אינם זקנה אלא כאלו מת ובטל מן העולם [יפ"ת] : **א"ר שמואל בר נחמן** למלך כו' לפי דרשתו מיירי קרא בסלוק הצדיקים שלא בעונתן בעון הדור : **שהיה לו פרדס** כו' המשיל המון ישראל לגן ולארדם והצדיקים המתחדשים שלא בעונתן כדי להטיב לישראל [כדאמרינן בג"ד ע"ד שאבגרים

שם

ונטע בו שורות של אגוזין ושל תפוחין ושל רמונים ומסרו ביד בנו . בזמן שבנו עושה רצונו . היה המלך מחזיר ורואה אי זו נטיעה יפה בעולם והיה עוקרה ומביאה ושותלה בת"ך אותו הפרדס . ובזמן שלא היה בנו עושה רצונו . היה המלך רואה איזה נטיעה יפה בתוך הפרדס ועוקרה . כך כ"ז שישראל עושין רצונו של מקום רואה אי זה צדיק יש באוה"ע כגון יתרו ורחב מביאו ומדבקו בישראל . ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של הקב"ה רואה אי זה צדיק ישר וכשר וירא שמים יש בהם ומסלקו מתוכן . כד דמך ר' חייא בר אוויא בר אחתיה דבר קפרא אמרין לר' יוחנן עול ואפטר עילוי . אמר לון ייעול ר"ל דהוא תלמידיה והוא ידע חייליה . עאל ר' שמעון ואפטר עילוי . דודי ירד לגנו הקב"ה יודע במעשיו של ר' חייא בר אוויא וסלקו מן העולם : (ז) כד יג דמך ר' סימון בר זבדי עאל ר' אילא ואפטר עלוי (איוב כח) והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה . ד' דברים שהם תשמישו של עולם ואם אבדו יש להן חליפין . ואלו הן . (איוב כח) כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו ברזל מעפר יוקח ואבן יצוק נחושה . ת"ח אם מת מי מביא לנו תמורתו . אנו שאבדנו את ר' סימון מאיכן נמצא כמוהו . א"ר לוי שבטים מציאה מצאו . וכתיב (בראשית מב) ויצא לבם ויחרדו . אנו שאבדנו את ר' סימון בר זבדי מאיכן אנו מוצאים תמורתו . הוי והחכמה מאין תמצא : (ח) כד דמך יד רבי בון בר' חייא עאל ר' זירא ואפטר עילוי מתוקה שנת העובד נימור לכון למה ר' בון דומה למלך שהיה לו כרם . ושכר עליו פועלים . והי' שם פועל אחד מתבשר במלאכתו יותר מכולן . כיון שראה המלך כשר במלאכתו יותר מדאי . אחזו בידו והתחיל מטייל עמו ארוכות וקצרות . לעתותי ערב באו הפועלים ליטול שכרן . ובא אותו פועל ליטול שכרו עמהם . ונתן לו המלך שכרו כמותן . התחילו הפועלים מצירים אמרו לו אדונינו המלך . אנו שיגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתים או שלש שעות ביום והוא נוטל שכרו כמותינו . אמר להם המלך מה אתם מצירין . יגע זה בשתים או בשלש שעות מה שלא יגעתם אתם כל היום כולו . כך יגע ר' בון בר חייא לעשרים ושמונה שנה בתורה מה שלא יגע תלמיד ותיק למאה שנה . א"ר יוחנן טו כל מי שהוא עוסק בתורה בעה"ז . אף לע"ל אין מניחין אותו לישן . אלא מוליכין אותו לבית מדרשו של שם ועבר ושל אברהם יצחק ויעקב ושל משה ואהרן . ועד היכן . עד (ש"ב ז) ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ : (ט) יפה את רעיתי כתרצה . ר' יהודה בר סימון פתר קרייה בקרבנות . יפה את רעיתי כתרצה אלו הקרבנות שאתם מתרצים בקרבנות · המד"א (ויקרא א) ונרצה לו לכפר עליו . נאוה כירושלים . אלו הקדשים שבירושלים . המד"א (יחזקאל ט) כצאן קדשים כצאן ירושלים . ד"א יפה את רעיתי כתרצה אלו נשי תירען . דאמר רבי טז נשי תירען כשרות היו . עמדו ומיחו על עצמן ולא נתנו מנזמיהם למעשה העגל . אמרו מה ליסטטרין הקשה שיברו הקב"ה. ליסטטרין הרך עאכ"ו . נאוה כירושלים . שכל מי שהיה רוצה ומבקש טיפוסים של פעור היה הולך ומוצאה בירושלים . הה"ד (ישעיה י) ופסיליהם מירושלים ומשומרון : (י) ד"א יז יפה את רעיתי כתרצה . כשאת רוצה . כד את בעייא לית את צריכה בעייא מכלום מילף מכלום . מי אמר להם להביא עגלות ובקר לטעון המשכן לא מהן ובהן הביאו אותן . הה"ד (במדבר ז) ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלות צב יח כנגד ששה רקיעים . ולא

שבעת

יד יוסף יג ירושלמי ברכות פ"ב . קהלת רבה פ"ה סי' ד' . סוריות פ"ג . ולקוט סדר מקן . ילקוט איוב רמז תתקי"ט : יד קהלת רבה פ"ה סי' י"ח . ירושלמי ברכות פ"ב : טו קהלת רבה פ"ה סי' י"ח ברכות דף ס"ד . יבמות דף קכ"ב . טור דף ס"ו ע"ב תמיד דף ל"ב . כריתות דף כ"ח . ש"ר כוף פ"ב : טז לעיל פ"ד סי' ל' . ועיין תנחומא ס' כי תשא סי' י"ט : יז ספרי פ"ה ואתחנן : יח במד"ר פ' י"ב סי' כ"א :

ענף יוסף

(ח) [כך יגע ר' בון כו']. **פי'** מ"ש בען . ויש להרחיב הדיבור כי בא ר' זירא המספיד לעורר הלבבות איך שלא היו ראוים שיהנו מאורו ולכן נסתלק מהם בקוצר שנים . שדע כי עיקר הויות האדם בעוה"ז הוא רק הכנה להגיע לחיי הנצחיי בעוה"ב . וכמשאחז"ל התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין . והכנה זו היא כשרון מעשה המצות ושלימות הנפש . ואין שיעור לשלמות הכיא בזמן . כי אם הכל תלוי בהשתדלות האדם . והיה כאשר ירים האדם בכל את ידו ונבר הנפש על החומר ושכם בנעוריו גם אביה בקוצר ימים . אך אם יניח הכל את ידו ונבר החומר לעבות חיל בימי נעוריו . פלמה מזה רעה אל הנפש כי צריכה להיות טרודה בעולם השפל הזה וההבלי ימים רבים כבטעים שנה ולפעמים יותר עד שיתקן האדם את אשר עיות . ומעתה יפלא הלא עינינו רואות הפרידים אשר ה' קורא . גם הם ינובון בשיבה . והלא ספק כי הם השלימו נפשם בימי נעורים . ולהיכן אריכות ימים של אלו . אמור מעתה כי בודאי הם מגד עצמם כבר התמו ימיהם . ואריכות ימים שלהם אינו לטובת עצמם כי כבר שלמו ימיהם מגד כשרון נפשם . רק השי"ת מניחם עוד על אדמתם לטובת אנשיהם ואנאי' הם ותלמידיהם ואנשי דורם שיהנו מאורם וישלימו גם הם נפשם . ואין זה מלטול וטרדה להנפש כי זכות הוא לה להשפיע מאורה לזולתה . וזהו שאמר ר' זירא בר' בון תיקן נפשו בקוצר ימים . ואילו היה הדור ראוי היה מאריך ימים לטובתם . רק שהם לא היו ראוים וסילקו הקב"ה : [כל מי שעוסק בתורה בעוה"ז אף לע"ל אין מניחין אותו לישן כו'] . דרש והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון [שזה סוף פסוק של מתוקה שנת העובד דאיירי ביה] ומפרש העשיר שהוא עוסק הרבה בתורה בעוה"ז ושבע מדברי תורה שלמד הרבה . השבע הזה לא יניח אותו לישן בעוה"ב ולא יהיה לו מנוחה אלא ילך מחיל אל חיל מישיבה לישיבה ומבית המדרש לבית המדרש וכדאי' גם במס' ברכות דף ס"ד ע"א ובמ"ק דף כ"ט ע"א על פסוק [תהלים פ"ד] ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון

ששם

מתנות כהונה

ה"ג **רואה אחה צדיק כו'** . עד צדיק יש בהם ומסלקו : **חייליה** כחו כמה הוא יפה בתורה ומעשים טובים וכ"ה הוא בירושלמי בפ' הי' קורא וכפ' בתרא דהוריות : ה"ג **במדרש קהלת** לגנו הקב"ה יודע : **לא בי היא** . עיין במדרש קהלת : **נימור לכון** . נאמר לכם : **מתבשר** מהיר וטוב וכשר בלי עצלות : **וח'** שנה בתורה גרסי' : **יפה את כתרצה** : **בקרבנות** . שהם מתרצות להקדוש ברוך הוא בקרבנות וה"נ בבמדבר רבה : **הקדשים** ע' בבמדבר רבה : **נשי תרען** . נשי דור המדבר כדלעיל בפסוק לבבתני אחותי כלה ובויקרא רבה פ' ב' תרגום של חרלה תרעה לשון רעוע תרגומו של שהיו מרוצות להקב"ה : **ליסטטירין הקשה** . כל אלהי מצרים עשה בהם הקב"ה שפטים ושברם זה הרך שנעשה מזהב עאכ"ו ועיין בערוך ערך סטטיונר וגרס שברו הקב"ה ואף שינחו לשון שבירה הוא כד"א בשוא גליו אתה תשבחם . פירושו תשברם ותשקוט אותם מהרעשתן : ה"נ הרך עאכ"ו : **טיפוסים** . צורים ודפוסים כד"א טופסי גטין טופסא דשטרא ועיין בערוך ערך טפס ופי' יפה ומרוצה אתם לי כשפורש ממעשה הפסילים שנמצאו בירושלים ושומרון : **כד את בעיא כו'** . כשאתה רוצה והשן אין אתה צריך ללמוד משום אדם ומעצמך אתה יודע היאך לעבוד להקב"ה : ה"נ ובקר לטעון המשכן לא מהן ט' . כלומר מדעת עצמן מיהם וביה : **שש עגלות צב כו'** . עיין כל זה במדרש אסתר בפסוק

בימים

עץ יוסף

הם ראוי להבראות תחלה והביאו ה' בדורו כדי לקיים העולם על ידו . ובפ' התמונה אמרו רז"ל הקב"ה שהצדיקים מעטים עמד ושתלן בכל הדורות] הם במדרגת הנטיעה היפה שבפרדס [יפ"מ] : **מביאו ומדבקו בישראל** אע"ג דהכל בידי שמים חוץ מי"ש . אמר שהם כבר יראי שמים מסייען עוד ומעוררן שידבקו בישראל . ועשה זאת הקב"ה לטובתן של ישראל [יפ"מ] ועיין בקהלת רבה מ"ש שם : **ומסלקו מתוכן** כדי להצדיק את נפשם בסוד מהם הצלמים . או להסיר המגין מעליהם לשום מקום להביא עליהם רעה אחרי כן : **כד דמך** כשמת : **חייליה** כמה כחו הוא יפה בתורה ומעשים טובים : **ואפטור עילוי דודי כו'** לפי דרשתו ג"כ קרא מיירי בסלוקן שלא בעונשן . שכל לא בעון הדור הלא מגד עצמן לפי שהשלימו כבר עצמן . ולזה אמר יודע במעשיו של ר' חייא והיינו שיודע במעשיו הטובים . ולפי זה ענין משל הגן שבוחר הטובים הטובים וגמרים . ומפרש לרעות בגנים בבתי כנסיות ובתי מדרשות כי שם ישגיח על מי שהוא צדיק ושלם במעשיו [יפ"מ] : **(ז) ארבעה דברים שהם** תשמישו של עולם כו' כוונתו היה בזה המליצה להרבות הצער וההלונה באפיסת החכמה שקרה בה היפך מה שהיה בכל הדברים הטבעיים כי כל הדברים הצריכים לעולם כל עוד שהם יותר צריכים ומוכרחים לעולם השגיח הטבע בהכמת טרחו שמציאותם בנקלה . כמו שנראה הרוח לרוב הכרחיותו נמצא בכל מקום . והמים שהם קרובים לרוח במדרגת ההכרח כמו כן מציאותם ברוב המקומות . ולכן אמר כי ארבעה מיני מתכות אלו להיותן צריכין לתשמיש העולם עם היותן בלתי מוכרחים כהכמה ועם היותם קשי האפיסה וחוקי ההפסד שהם נמצאים קיימים ימים רבים עם כל זה היתה ההשגחה שיהיה להם מקור ידוע בו ימצאון אם יקרה בהן האבוד לעתים . וכ"ש שהיה ראוי זה לחכמה שהיא יותר צריכה לעולם ויותר קלת ההפסד דמיתה שכיחא באינשי . ולישנא דהן תשמישו כל עולם דוקא . ולפ"ז אתי שפיר שלא הזכיר שאר המתכות הבדיל והעופרת שטעמו להזכיר אותם שהן חזקים וקשי ההפסד . וע' ביפ"מ : **מי מביא לנו תמורתו** ר"ל שאע"פ שבודאי יהיה צדיק אחר כמו שדרשו חז"ל על פסוק וזרח השמש ובא השמש . מ"מ מי יודע אם יהיה הצדיק האחר תמורתו של זה שאפשר שלא יהיה צדיק כזה . כי כל צדיק הוא לפי דורו . או כך אמרו מי מביא לנו כו' לנו דייקא . ור"ל שאף שיהיה צדיק אחר מ"מ אפשר שיולד במקום אחר לא במקומנו : **מאיכן נמצא כמוהו** הוי והחכמה מאין תמצא . א"ר לוי שבטים מציאה מצאו וכתיב ויצא לבם ויחרדו אנו שאבדנו את ר' סימון עאכ"ו . כך דמך ר' בון . כצ"ל וע' בב"ר פ' צ"א ובירושלמי פ"ב דברכות . וכוונת ר' לוי הוא ע"ד דאי' בחלק צדיק אבד מן העולם רעה באה לעולם שנא' כי מפני הרעה נאסף הצדיק . ולפי שלכאורה אפשר לומר מה לנו להצטער בעתיד דיה לצרה בשעתה . ועוד אקדומי פורעניתא לא מקדמי . לכך אמר שהרי השבטים מציאה מצאו ועל כל זה נפלו לבם אל הפורענות העתידה עם שהמציאה אינה דרך מביאה לתכלית רע למה שראו כפי ענינם שהמציאה היא מתפוך רעה . כ"ש אנו שאבדנו את ר' סימון שזה דרך יותר קרובה להגיע רעה בעתיד שאין להתיאש מן הפורענות . ונפקא מינה למיבעי רחמי לעכב הפורענות [יפ"מ] : **(ח) אחזו בידו כו'** ובנמשל ר"ל הקב"ה בעצמו ובכבודו נטל נשמתו ומת בנשיקה כמו שאמר וכבוד ה' יאספך . והשכינה נקראת יד ה' . או נוטל נשמתו על ידי מלאכים קדושים והם הנקראים יד פנו . לא כן הרשעים שנשמתן נטלה ע"י מלאך המות כמאמר הפסוק ומלאך אכזרי ישולח בו . וזהו רמוז בפסוק מתוקה שנת העובד . ואמר שהצדיק עובד ה' בחייו השינה שלו היא מתוקה כי הוא מת בנשיקה . או ע"י מלאכים קדושים כאמור . ושינה מיתת הצדיקים שינה כאדם הישן על מטתו ומעותד לקום ולהתעורר [מהר"י מיקן] : **והתחיל מטייל עמו ארוכות וקצרות** . יבואר לקמן בסמוך : **לעתותי ערב כו'** ירמוז לנו על העולם הבא אחר התחיה [כיהו' עת ערב כמו שאח"כ והיה לעת ערב יהיה אור] כי שם עיקר השכר בגוף ובנפש יחד כדעת הרמב"ן ז"ל וכל המקובלים . והוא דעת חז"ל כמו שהכריח הרמב"ן מדבריהם ז"ל בשער הגמול [מהר"י מיקן] שלעתיד לזמן התחיה יהיה שכרו של ר' בון הרבה מאד כאילו חיה ועסק בתורה מאה שנים . וזה שהזכיר במשל והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות ר"ל בנמשל שהקב"ה מטייל עם ר' בון ארוכות וקצרות על הענין זמן התחיה האפשר שיהיה ארוכה לאחר זמן ארוך אם לא זכו . ואפשר קצרה כשיזכו . ע"ד זכו אחישנה [ספר מאמרות מאמר חיקור דין ח"ב פרק ל"ג] : **התחילו הפועלים מצירין כו'** . אין זה להיות עינם רעה בשל אחרים . אלא מתוך שהם רואים שזה נוטל שכר יותר מהחלק הראוי לפי דעתם יראים הם שמתוך כך יתמעט חלקם לעוה"ב . והשיב להם המלך שלא נתן לו אלא מהלק הראוי לו ותפלו ישנו לו כי יגע זה בשתי שעות כו' [מהר"י מיקן] : **כך יגע ר' בון כו'** שהצדיקים כשהם תמימים במעשיהם ואין הסרים לנפשם מאומה מכל מיני שלימות שראוים לקנות בעולם המעשה אז גם שנותיהם תמימים ובא קיצם כי אין להם עוד צורך בהם . ולכן כשנגלוי לפניו יתברך שקנו כל שלימותם אז שלמו ימיהם כדי לחזות בנועם ה' . כי העוה"ז אין בו קבלת שכר לפי שיש לו קץ וגבול ועיקר נהלתם הוא שם בעולם הנצחי . ובספר ערכי נהל כתב שהענין שר' בון עבד ה' כ"כ עד שהגיע למדרגה זו שבטלה ממנו הבחירה והרצון והתאוה ופסק היצה"ר ממנו מכל וכל שמדכך גופו מאד . ומאז היה כדמיון מטייל עם המלך שלא היה צריך לשבר תאוות כלל . ואפ"ה שכרו יותר מאחר שעד עתה עבד כל כך עד שהגיע למדרגה זו שבטלה ממנו הבחירה מה שאין אדם אחר מגיע לזה למאה שנה עכ"ל : **ועד היכן** פי' עד אימתי מוליכין אותו לבתי מדרשות . עד שיהיה גדול ויודע כתורה האורה כשם הגדולים . והרמז בפסוק זה על משה רבינו ע"ה : **מתוקה שנת העובד** ר"ת משה . וס"ת הדא לפי שניתנה התורה על ידו . ועל כן מתוקה שנתו [מכלל יופי] . והוא מ"ש בס' הרואה ת"ח אין להם מנוחה כלומ' תכלית . אלא מוסיף והולך . אלא שכל ת"ח מוסיף לפי ערך מה שיגע בעוה"ז משום שבודאי אי אפשר לומר שהתוספות יהיה שוה לכולם [יפ"מ] : **(ט) שאתם מתרצים להקב"ה** : **אלו הקדשים שבירושלים** . פי' שנאכלין בכל העיר : **נשי תירען** פי' נשי דור המדבר . וע' לעיל פ"ד סי' ד' . ובמד"ר פ' י"ב . תרגום של חרלה תרעה . לשון רעוה תרגומו של רצון . על שהיו מרוצות להקב"ה : **ליסטטרין הקשה** פי' פלים : כל אלהי מצרים שהיו עובדים למזל טלה שהוא ראש המזלות . עשה בהם הקב"ה שפטים ושברן . זה הרך שנעשה מזהב עאכ"ו : **טיפוסים** כמו דפוסים ור"ל תמונה וצורה . והקשה אות אמת איך שייך לדרוש גנאי זה על נאוה . והמת"כ כתב פי' יפה ומרוצה אתה לי כשפורש ממעשה הפסילים שנמצאו בירושלים ושומרון : **(י) ד"א כו' כד את בעי כו'** . כשאתה רוצה והשן אין אתה צריך ללמוד

משום

שבעה הן . א"ר אבון הן דמלכא שרי מטיקין . שש כנגד יט שש ארצות ארץ אדמה ארקא גיא ציה נשיה תבל וכתיב (תהלים נח) והוא ישפוט תבל בצדק . ו' כנגד ו' ערכי משנה . ששה כנגד ששת ימי בראשית . ששה כנגד ששה אמהות שרה רבקה רחל לאה זלפה בלהה . כ צב דוסות לקוליתן . צב מצויינות . צב מטובסות . צב שצבא הלוים עומדים עליהם . תני בשם נחמיה כמין קמריטין היו שלא יהיו כלי שרת מתבקעין . ושני עשר בקר כנגד שנים עשר נשיאים . עגלה על שני הנשיאים ושור לאחד . מלמד שלא לקחום בדמים אלא זה הביא שור וזה הביא שור . זה הביא עגלה . וזה הביא עגלה . ויקריבו אותם לפני המשכן . מלמד שמסרום לצבור . (במדבר ז) ויאמר ה' אל משה לאמר מהו לאמר . א"ל הקב"ה צא ואמור להם דברי שבח ונחמות . א"ר הושעיא אמר הקב"ה מעלה אני עליכם כאילו כבר הייתי צריך לסבול בו את עולמי והבאתם לי . באותה שעה נתירא משה אמר בלבו תאמר רה"ק נסתלקה ממני ושרת על הנשיאים . או שמא נביא אחר עמד וחידש את ההלכה . א"ל הקב"ה משה אילו להם הייתי אומר שיביאו . הייתי אומר לך שתאמר להם . אלא קח מאתם והיו . מהו קח מאתם . מאתם היו הדברים . ומי כא נתן להם את העצה . א"ר סימון שבטו של יששכר אמר להם המשכן הזה שאתם עושים פורח הוא באויר עשו לו עגלות כדי שיהא נטען בהם . הוא שהכתוב משבח שבט יששכר . שנא' (ד"ה א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים . כב מהו לעתים . ר' תנחומא אמר לקירסין . ר' יוסי בר קסריי אמר לעיבורין . לדעת מה יעשה ישראל שהיו יודעים לרפאות את הקירוס . ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיה שבטו של יששכר מעמיד . וכל אחיהם על פיהם . מלמד שכל אחיהם היו מסכימין ההלכה על פיהם כהלכה למשה מסיני . כג באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע שמא תמות אחת מן הפרות וישבר אחד מן הגלגלים ונמצא קרבנן של נשיאים פסול . ונמצאת עבודת המשכן בטלה . מיד (במדבר ז) ויאמר ה' אל משה קח מאתם והיו לעבוד וגו' והיו נתן להם הויה שיהו חיות וקיימות בעולם לעולמי עולמים . כד עד איכן היו קיימות . ר' יודן ור' הונא בשם בר קפרא עד הגלגל . הה"ד בהושע (הושע יב) בגלגל שורים זבחו גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי . ואיכן הקריבו אותן . ר' אבון אמר בנוב הקריבו אותן . ר' אבא אמר בגבעון הקריבו אותן . לוי אמר בשילה הקריבום . ורבנן אמרין בבית עולמים הקריבום . ר' חמא אמר טעמא דרבנן דכתיב (מ"א ג) ויזבח המלך שלמה את זבח הבקר . זבח בקר לא נאמר אלא זבח הבקר . אי זה בקר הוי אומר את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר וכתיב ואת ארבע העגלות ואת שמונת הבקר . ר' מאיר אומר עכשיו הן קיימות ולא הוממו ולא הזקינו ולא הטריפו אלא הן חיות וקיימות . והרי דברים ק"ו ומה הפרות שנדבקו ע"י אדם במלאכת המשכן נתן להם הוית שיהיו הן חיות וקיימות לעולמי עולמים . ישראל שדבקים בחיי העולמים עאכ"ו . שנאמ' (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום : (יא) הסבי עיניך . ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון למלך שכעס על מטרונא ודחפה והוציאה מפלטין בחוץ . מה עשתה הלכה וצמצמה פניה אחר העמוד חוץ לפלטין . לכשעבר המלך אמר המלך העבירוה מנגד פני שאיני יכול לסבול . כך בשעה שב"ד יושבין וגוזרין תעניות והיחידים מתענים . הקב"ה אומר איני יכול לסבול . שהם הרהיבוני . הם גרמו לי לפשוט ידי בעולמי . ובשעה שב"ד גוזרין תענית ותינוקות מתענים אומר הקב"ה איני יכול לסבול שהם הרהיבוני הם המליכוני עליהם ואמרו (שמות טו) ה' ימלוך לעולם ועד . ובשעה שגוזרין תעניות וזקנים מתענים . אומר הקב"ה איני יכול לסבול שהם הרהיבוני הם קבלו מלכותי עליהם בסיני ואמרו (שם כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע . וכתיב (תהלים פז) אזכיר רהב ובבל ליודעי וגו' . ר' פנחס בשם ר' חמא בר' חנינא בר פפא כתיב (שם סח) ואף סוררים לשכון יה אלהים . ואף סוררים והקב"ה משרה שכינתו ביניהם . באי זו זכות בזכות כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע : (יב) שערך כעדר העזים . מה עז זו בזויה כך ישראל בזוין בשטים שנא' (במדבר כה) וישב ישראל בשטים וגו' . שניך כעדר הרחלים . מה רחל זו צנועה . כך היו ישראל צנועים וכשרים במלחמת מדין . ר' הונא בשם ר'

אתא

יד יוסף יט ויק"ר פ' כ"ט סי' ס' ע"ש . מדרש תהלי' פ"ט פסוק חגגו עמודים סבעס . זוכר נרוהים בכבמות דף ג' ע"א . ווסר כתובות דף ל"ט ע"ב . אדר"נ פ' ל"ז . אבל כב"ר פ' ית סי' י"ג אי' ד' ארצות . ומדרש תהלי' פ"ח פסוק להנחיל אוהבי יש א' עשרה במות יש לארץ : כ ספרי פ' נשא . ילקוט ישעיה רמז בע"ב . במד"ר פי"ב : כא במד"ר פ' י"ב סי' י"ס : כב ב"ר פ' ע"ב . אסתר רבה פ"ד . וע' ר"ה פ' י"ב פסוק ל"ב מילקוט . במד"ר פ' י"ג סי' ט"ו : כג במד"ר פי"ב סי' כ"ג : כד במד"ר פ' י"ב . שוח"ט מזמור ק"ה . ילקוט ואתחנן רמז תתכ"ו וסנהדרין סוס' זבחים דף נ"ט ע"ב :

מתנות כהונה

שמים והם וכו' הא סרסה י"ג ושם פירשתיו : והוא ישפוט כו' הרי שתבל הוא הטוב שלה על כולם ועיין בויקרא רבה פ' כ"ט : ערכי . סדרים מלשון מערכה : לקוליינון . פירוש שערוך כמו אהל יפה : מצויינות . מצויירים ומלויים בגבעונים : מטובסים . מסודר ומודגל בדגלים של נבא : ה"ג בילקוט וערוך כמין קמריסין . ובס' נשא גרסי' קמורות . ופי' היו עשויות עגולות כדי שלא ישברו כו' : מתבקעין גרסי' : ושני עשר גרסי' : ה"ג לפני המשכן מלמד כו' : ההלכה . להביא העגלות : פורח הוא כו' . בתמיה : לקרסין . לעתים כמשמעו ועיין במדרש אסתר בפסוק ויאמר המלך לחכמים כו' : קח מאתם והיו לעבוד גרסי' : ה"ג בשוחר טוב מזמור פ"ה טעמא דרבנן דכתיב ויזבח המלך שלמה את זבח הבקר זבח בקר לא אמר אלא זבח הבקר איזה כו' . ופסוק הוא בדברי הימים ב' ז' וכן כתיב כאן הבקר חסר שמסיים והולך את שתי העגלות ואת ד' הבקר כו' . ללמדנו דיליף הבקר לגזירה שוה : ה"ג ולא הממו ולא הזקינו ולא הטריפו : ה"ג נתן להם הויה שיהיו הן כו' וכ"ה בס' נשא ובספר עבודת הקודש פי' מהלך הסעודה גרסי' בני' הספר : הסבי עיניך . ה"ג אמר המלך העבירוה מנגדי כו' : והיחידים . כלומר הבינונים לא הזקנים ולא הנערים : שהם הרהיבוני . כלומר העבירוני על דעתי : לפשוט ידי כו' . לנקום נקמת ישראל ממצרים וכל המצירים אותם וכתיב אזכיר רהב הביאו לראיה על הרהיבוני שפי' לשון גדולה וגאוה : ואף סוררים גרסי' : שלא הקדים כו' . עיין לעיל בפסוק אל

תראני

עץ יוסף

משום אדם ומעלמך אתה יודע היאך לעבוד להקב"ה : הן דמלכא שרי סין המלך טורח ויגע . ר"ל הקב"ה : מטיקין וכן הוא בבמד"ר פ' י"ב ופי' מכובד . פי' אחר כסא המלך הוא ואינו מן המנין . ובאסתר רבה פ"א סי' ח' לא' פיפיון . וע"ע מ"ש : שש ארצות הא פליגי אהא דאי' בב"ר פ' י"ג סי' י"ב דקאמר שם ד' שמות נקראו לארץ כנגד תקופותיה דלא ס"ל רק ד' שמות . ופליגי נמי אספרי דתני ' שמות יש לארץ : ארקא הוא מתרגום בירמיה דכתיב אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו וגו' : גיא אולי הא דכתיב גם כי אלך בגיא צלמות משמע ליה שהוא שם אקרא שהוא צלמות כמו שרגי הכי חשך . דומיא דארץ ציה וצלמות דמשמע כלל מקום שהוא ציה והוא חלק המדבר השמם כמו והדחתיו אל ארץ ציה . ישושום מדבר וציה . גם ארץ נשיה משמע שם חלק מהמדבר השמם [יפ"ת] : והוא ישפוט כו' הרי שתבל הוא הטוב שלה על כולם : ערכי פי' סדרים מלשון מערכה : לקוליינון פי' כמו אהל יפה . אל הקובה תרגום ירושלמי לגו קלא : מצויינות מצויירים ומצויינים בגבעונים : מטובסות מתוקן על מכונתו [מת"כ בבמד"ר פ' י"ב] : קמריטון עגולות כמו כיפה כדי שלא ישברו כלי ברס : מלמד שלא לקחום בדמים פי' שלא נתן כל נשיא ממון על שור אחד ועל חצי עגלה לכים אחד ומזה הכים לקחו י"ב שוורים ושש עגלות . אלא כל נשיא נתן שור משלו בפני עצמו ושני נשיאים נתנו עגלה אחת . וכן משמע בבמדבר רבה דאיתא שם מפני מה לא הביאו אלו עגלות ואלו שוורים מפני שהיו יראים שמא ימות שורו של אחד מהם או שמא תשבר עגלה של אחד מהם ונמצא אותו השבט אין לו חלק במשכן . וכתב הז"ר ואין להקשות שמא ימות השור ותשבר העגלה . דהא לא שכיח עכ"ל . הרי שלא לקחו השוורים והעגלות מדמי שותפות : ההלכה להביא העגלות : פורח הוא בתמיה : לקרסין פי' לפרקים ולעתים כמשמעו [א"א] ועיין באסתר רבה ריש פ"ד : לרפאות את הקירוס כנ"ל ופי' קליפת העולה מחמת מכה . כן הוא באסתר רבה שם נכתב הפירוש בפנים המדרש . והכוונה לפי דאי' בפ"ק דכתובות בירושלמי וז"ל אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי בת ג' שנים ויום אחד ונמלכים הב"ד לעבר השנה הבתולים חוזרים . ואם אינן מעברין השנה אין חוזרין עכ"ל . וידוע שחז"ל כינו הבעילה וקראו אותה בשם מכה כדאי' בריש כתובות דף ז' ובמס' נדה דף ס"ד ת"ל תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת ב"ש אומרים נותנין לה ד' לילות . וב"ה אומרים עד שתחיה המכה . והוא שאמר כאן שהיו יודעים בידיעת התורה . שהיו יודעים חכמת העיבור מכח זה ידעו ג"כ לרפאות קליפות העולה מחמת המכה . פי' שע"י שמעברין את השנה הבתולים חוזרים ונתרפאת המכה פי' הבעילה שע"י העיבור נעשית פתוחה מבת שלש שנים ויום אחד [זרע אברהם] : בגלגל שוורים זבחו ופשטא דקרא מיירי שזבחו שוורים לע"ז והמדרש מפרש לה כשבאו לגלגל ולא הוצרכו לנשיאת המשכן אז זבחו השוורים [יד"ל] : והיכן הקריבו אותן המת"כ בבמד"ר לא גרס לה . וס"ל דר' אבין פליג וס"ל דבנוב הקריבו . ולפי הגירסא דכאן אולי הפי' עד היכן היו קיימות כלומר עד היכן היתה זכות השוורים של הנשיאים קיימת [ע"ד דאיתא בויק"ר סוף פרשה ל"ו עד מתי זכות אבות קיימת] ומשני עד הגלגל היינו שבגלגל נתבטל זכותם ע"י שעבדו שם ע"ז . ומביא הכתוב בגלגל שוורים זבחו לרמוז שבגלגל נתבטל זכות השוורים של הנשיאים כאלו נפסד חייהם ומבחו . כי כל זמן שזכותן עומד לישראל נחשבו כאלו חיים וקיימים הם . וביטול זכותם היה שבגלגל שוורים זבחו לע"ז גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי . והיה מדה כנגד מדה ע"י שזבחו שם שוורים לע"ז לכן בטל זכות שוורים . ועוד שואל המדרש והיכן הקריבו את השוורים עצמן שהביאו הנשיאים למשכן . ומשני בנוב . או בגבעון או בשילה . או בבית המקדש כפי דעת המאן דאמר שהובא כאן : שמונת בקר ור"ל מדכתיב את זבח הבקר בה' הידיעה [ובנאמן לא כתיב ה'] על כן יבוא על הבקר דכתיב ואת ארבעת הבקר : (יא) וצמצמה פניה פי' כסתה פניה [אהבת יונתן] : והיחידים מתענין פי' יחידים הוא ת"ח וכדתנן בתענית דף י' ע"ב : איני יכול לסבול לערם שהם הרהיבוני הם היו סיבה שהתגאיתי לנקום ממצרים . וזהו שפיים הם גרמו לי לפשוט ידי בעולמי היינו במצרים שמלכו אז בכיפה . וכדאי' לעיל פ"ב סימן י"ט בשעה שאמר משה לישראל בחודש הזה אתם נגאלין . א"ל משה רבינו היאך אנו נגאלין . והלא אין בידינו מעשים טובים . אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים . ובמי הוא מביט בצדיקים שבכם ובמעשיהם כגון עמרם ובית דינו ע"ש . ולפי אומר לי שהפסוק אזכיר רהב וגו' שמביא המדרש לקמן סוף סימן זה צריך כאן שדורש בהם הרהיבוני לפשוט ידי במצרים ע"ז מביא ראיה כדאמר אזכיר רהב ופי' התרגום ורש"י רהב אלו המצרים . כמ"ש בהם [ישעיה ל'] רהב הם שבת . ויקראו כן ע"ש גאותם והוא מלשון ירהבו הנער בזקן [שם נ'] . הרי מוס רפו' שהרהיבוני הוא לשון גדולה וגאוה . וגם כאו' שגאות הקב"ה היה על המצרים שנקראו רהב . אלא כפי' המת"כ לקמן שמביא זה לראיה בהרהיבוני פירושו לשון גאוה הל"ל להביא זה הפסוק כאן סיכף בדרש דאכון של הרהיבוני . אע"כ שבאמת צריך להיות כאן והוא לראיה על שני הדברים כמו שכתבתי : איני יכול לסבול שהם כו' . וזהו שאמר הסבי עיניך מנגדי פי' לא תבכה עוד ולא תצטער לסגף את עצמך בתענית שהם הרהיבוני פירוש הם גאו אותי וגדלוני לפשוט ידי כו' וכנ"ל : הם המליכוני עליהם ואמרו כו' . ע' בתנחומא ס' בשלח סוף סימן י"א : וזקנים מתענין כו' הם קבלו מלכותי עליהם בסיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה . כנ"ל לפי דעתי . והוא פסוק שמות י"ט ח' . שכך כתיב התם ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו ה' ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה . וס"ל להמדרש שאילו לא אמרו הזקנים כן אף כל ישראל לא היו אומרים כן . והוא על דרך דכתיב [שמות ד' כ"ט ל' ל"א] וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל . וידבר אהרן את כל הדברים וגו' ויאמן העם וישמעו וגו' ויקדו וישתחוו . ואמרו בש"ר ריש פ' ע"ג אמר הקב"ה הריני פורע לזקנים על שעשו את ישראל להאמין בשעה שאמר משה להם אנכי אבותיכם שלחני אליכם אילו לא קבלו הזקנים את דבריו של משה אף כל ישראל לא היו מקבלים אלא הזקנים קבלו תחלה ומשכו כל ישראל אחריהם ועשו אותן להאמין לשמו של הקב"ה כו' ע"ש . אבל מאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע הוא בשמות כ"ד ז' ולא נזכרו שם זקנים שכך כתיב התם ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע : וכתב אזכיר רהב כו' נ"ל כד"א אזכיר רהב [א"א] וע' מ"ש לעיל : ואף סוררים הקב"ה משרה כנ"ל : בזכות כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע . ח"ס בריש' דקרא עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם . וכמ"ש בשבת דף פ"ח ע"א על זה נאמר רז זה שמה"ש כו' עושי דברו והדר לשמוע כו' [רד"ל] : (יב) בת עז זו בזויה כו' מה רחל זו צנועה הר' הכוונה למה דאמרו במס' שבת מ"ש שני מכסין והני מגלין כו' פי' מ"ש הכבשים מכוסים בית הבושת שלהם בזנב ארוך . ומ"ש העזים מגולים בית הבושת שלהם בזנב קצר . וזהו מה שאמר כאן מה עז זו בזויה שבית הבושת שלה מגולה כך היו ישראל בזוין בשטים שנא' וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב . ומה רחל זו צנועה שבית הבושת שלה מכוסה כך

הו

אתא אמר כה שלא הקדים אחד מהן תפלין של ראש לתפלין של יד. שאילו הקדים אחד מהן תפלין של ראש לתפלין של יד לא היה משה משבחם ולא היו עולין משם בשלום. הוי אומר שהיו צדיקים ביותר. שכלם מתאימות. בשעה שהיו נכנסים זוגות זוגות אצל האשה. היה אחד מהם מפחם פניה ואחד מהן מפרק נזמיה. והיו אומרות להן אין אנו מבריותיו של הקב"ה שתעשו לנו כך. והיו ישראל אומרין להן לא דייכם שנטלו שלנו מתחת ידיכם. הה"ד (במדבר כה) ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם. ושכולה אין בהם. שלא נחשד מהם אחד בעבירה. כפלח הרמון רקתך. באותה שעה כשחזרו ממלחמת מדין התחיל משה כו לשבחן אפילו ריקנין שבכם רצופים מצות ומע"ט כרמון הזה. שכל מי שבא עבירה לידו וניצול ממנה ולא עשה אותה. מצוה גדולה עשה. ואצ"ל לצמתך על הצנועין ועל המצומתים שבכם: (יג) ששים המה מלכות. ר' חייא ציפוראה ורבי לוי פתרי קרייה באוה"ע. ר' חייא אמר ששים ושמונים הרי מאה וארבעים: ארבעים מהם יש להם לשון ואין בהם כתב. וארבעים מהם אין להם לשון ויש להם כתב. ועלמות אין מספר. השאר מהם שאין להם לא כתב ולא לשון. יכול אף ישראל כן. ת"ל (אסתר ח) ואל היהודים ככתבם וכלשונם. רבי לוי אמר ששים ושמונים הרי מאה וארבעים. כז שבעים מהם מכירים אבותיהן ואין מכירין אמותיהם. ושבעים מהם מכירין אמותיהם ואין מכירין אבותיהם. ועלמות אין מספר שאין מכירין אבותיהם ואמותיהם. יכול אף ישראל כן. ת"ל (במדבר א) ויתילדו על משפחותם לבית אבותם. אחת היא יונתי תמתי כח אחת זה אברהם. שנא' (יחזקאל לג) אחד היה אברהם. אחת היא לאמה. זה יצחק שהיה יחיד לאמו. ברה היא ליולדתה זה אבינו יעקב שהיה ברור ליולדתו שהיה צדיק גמור. ראוה בנות ויאשרוה. אלו השבטים שנא' (בראשית מה) והקול נשמע בית פרעה. ד"א ראוה בנות ויאשרוה זו לאה שנאמ' (שם ל) באשרי כי אשרוני בנות. מלכות ופלגשים ויהללוה. זה יוסף שנא' (שם מא) ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה. כט אם אנו מהלכין מסוף העולם ועד סופו. אין אנו מוצאין כזה. שנא' (בראשית מא) אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת וגו': (יד) ר' יצחק פתר קרייה בפרשיותיה של תורה. ששים המה מלכות. אלו ששים מסכתות של הלכות. ושמונים פילגשים. אלו פ' פרשיות שבתורת כהנים. ועלמות אין מספר. אין קץ לתוספתות. אחת היא. הן חולקים אלו עם אלו. וכולהון דורשין מטעם אחד מהלכה אחת מגזרה שוה מק"ו. ר' יוחנן ברבי אלעאי פתר קרייה בעץ חיים ובגן עדן. ששים המה מלכות אלו ששים חבורות של צדיקים שיושבות בג"ע תחת עץ החיים ועוסקות בתורה. ל תני עץ חיים מהלך ת"ק שנה. וכל מימי בראשית מתפלגין ויוצאין מתחתיו. ר' יהודה בר' אלעאי אמר לא סוף דבר נופו. אלא אפילו קורתו מהלך ת"ק שנה. תני תמצית כור תרקב שותה. ותמצית כוש מצרים שותה. ומצרים לא מהלך מ' יום. והיא ת' פרסה על ת' פרסה. והיא אחד מששים בכוש. וכוש מהלך ז' שנים ועוד. והיא אחד מס' בעולם. וארכו של עולם ת"ק שנה מהלך. ורחבו מהלך ת"ק שנה. והוא אחד מארבע מאות שנה לגיהנם. ומוצא הילוכה של גיהנם ב' אלפים מאה שנה. מצינו שכל העולם כלו ככיסוי קדירה לגיהנם. ועולם אחד כס' בעדן. ועדן אין לה שיעור. ושמונים פלגשים. אלו פ' חבורות בינוניות שיושבות ועוסקות בתורה חוץ לעץ החיים. ועלמות אין מספר. אין קץ לתלמידים. יכול שהן חלוקין זה עם זה. ת"ל אחת היא יונתי תמתי. כולן דורשין מטעם אחד מהלכה אחת מגזרה שוה אחת מק"ו: (טו) רבנן פתרי קרייה ביוצאי מצרים. ששים המה מלכות ששים אלו לב ס' רבוא שיצאו מבן כ' שנה ומעלה. ושמונים פלגשים. אלו פ' רבוא שיצאו ישראל ממצרים מבן כ' שנה ולמטה. ועלמות אין מספר. אין קץ ואין סכום לגרים. ר' ברכיה בשם ר' לוי אמרי אוה"ע יש להם מנין ואין להם סכום. יש להם מנין (בראשית י) בני יפת גומר ומגוג. אבל ישראל יש להם מנין ויש להם סכום. הה"ד (במדבר ג) פקודיהם במספר כל זכר. פקודיהם זה המנין. במספר זה הסכום. ודכוותיה (ש"ב כד) ויתן יואב את מספר מפקד העם אל המלך וגו'. מספר זה המנין. מפקד זה הסכום. אין תימר שאנו מעידין על עצמנו. והלא בלעם הרשע העיד בנו דכתיב (במדבר כג) מי מנה עפר יעקב זה מנין ומספר את רובע ישראל זה הסכום. ד"א אחת היא יונתי תמתי זו כנסת ישראל שנא' (ש"ב ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. אחת היא לאמה. שנא' (ישעיה נא) הקשיבו אלי עמי ולאמי אלי האזינו לג לאמי כתיב. ברה היא ליולדתה. תרגם ר' יעקב בר
אבונה

יד יוסף כה לעיל פ"ד סי' ה' : כו לעיל פ"ד סי' ה'. וסי' ו. וסוף סי' ז'. ילקוט ב"ק רמז תתס"ו : כז ע' במד"ר פי"ט סי' י"ב. וספרי ס' האזינו ס"פ פיסקא ש"א : כח ב"ר פ' ל' סי' א'. ב"ר פ' נ"ד פר ח'. ילקוט ס' תקן. ילקוט שה"ש : כט ב"ר ריש פ' ג' : ל ב"ר פ' ע"ו סי' ו'. ילקוט סדר בראשית. ירושלמי פ"ק דברכות. שוח"ט מז' א'. פדר"א ס"א פ"ב. יב"ע סדר בראשית : לא פסחים דף נ"ד ע"א. תענית דף י' ע"א : לב מכילתא בשלח פרשה דשירה פ"ט : לג לעיל פ"ב סי' כ"א ושם נסמן :

ענף יוסף

(יד) [ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות של הלכות]. לכאורה מלת של הלכות מיותר. אך שהדרש יכוין דלא תקשה הא יש ס"א מסכתות אף כשתחשוב כל הבבות ב"ק ב"מ ב"ב לאחת כפי שחשב הרמב"ם. כמו שהקשה הגאון ר"י ברלין בהקדמה לשאילתות. אך נראה מסכת אבות לא נחשב בכלל הש"ס לפי שאין בה דינים. וז"ל ערוגת הבושם בפרק ס'. ויהיו ששה סדרי המשנה נחלקים לששים מסכתות מלבד מסכת אבות אשר היא מוסרים וד"א לא דינים עכ"ל. והו מ"ש המדרש של הלכות דוקא. אבל אבות אין בה הלכות [מהרש"ם] :

כן

מתנות כהונה

תראוני ובפסוק כמגדל: שבעים מהן כו'. בבמדבר רבה פי"ט הגירסא משונה עיין שם : זה אברהם כו'. כל זה בב"ר פל"ד: את כל זאת וגו' גרסי' וסיפיה דקרא אין נבון וחכם כמוך ש"מ האמצא פירושו אף אם נלך ונבקשנו לא נמצאנו ועיין בב"ר פ"צ : מסכתיות גרסי' : ה"ג בירושלמי בפ"ק דברכות ובב"ר פ' ס"ו אלא אפי' קורתו ובספרים הוה כתיב טרתו שהוא כמו קורתו כדאיתא בבמדבר רבה והסופר טעה וכתב טרתו : תמצית כור. בפ"ק דתענית כל העולם שותה מג"ע ודילו ממימי תמצית של ג"ע פי' הקב"ה משקה ג"ע ומתמציתו שותה כל העולם וכן מצרים לכוש כו' ועיין מזה בב"ר פט"ו : ה"ג מ' יום והיא ארבע כו'. ועיין בפרש"י בפ' שלח לך וה"נ בפ"ק דתענית : מהלך ז' שנים. וכשתחלק ימי ז' שנים לארבעים יהי' ס' פעמים מ' ועוד ל"ה יתרים ואינו מדקדק אחריהם : ה"ג ז' שנים ועוד והיא אחד כו' : אחד מס' בעולם. גם הוא אינו מכוון : ה"ג ת"ק שנה מהלך ורחבו כו' : ה"ג ב' אלפים מאה שנה כלומר שני אלפים פעמים מאה ואז הוא מכוון אחד מס' בעדן מאמר זה הוא בפ"ק דתענית אך בלשון אחר : ה"ג חוץ לעץ החיים ועלמות כו' : מהלכה א' גרס : אלו שמונים רבוא כו'. יש בזה אגדות הלוקות ועיין לעיל בפסוק הנה מטתו ובשמות רבה ריש פמ"ב ובבמדבר רבה פי"א : מניין דאתי בתי אבות: הסכום. מנין הפרטים : אין תימר. אם תאמר : בר מינה כו'. בלעדיה אין בנים ליולדתה

עץ יוסף

סו ישראל נקיים וכשרים במלחמת מדין בשמרו את עצמן מזנות כמו שמפסיק המדרש והולך [בשם הרב הנגיד מו"ה יצחק יעסינאווקר מייאגוסטאוו] : שלא הקדים כו' ע' מ"ש לעיל פסוק אל תראוני ופסוק כמגדל : מפחם פי' משחיר. או פירושו שהיה מכה ומקלקל פניה : ועל המצומתים שבכם כלומר יושבי אהל של תורה [מח"ק] : אפי' ריקנין שבכם רצופים מצות כו'. ובגמ' אמרו אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרימון. והכוונה שגפן הוא כינוי לצדיקים שלומדים התורה ועוסקים במצות לשמה. באהבה ויראה ובהפך פנימי מלב ונפש. כמו שיש לפרי הגפן משקה כנוס בתוכו. אבל אותן הלומדים תורה ומקיימין המצות בלא לב מכוסים בשם רמונים. ומטעם שגרעיני הרמונים הם יבשים מבלי שום לחלוחית בתוכו. כך מעשיהם יבשים מבלי שום לחלוחית יראת שמים [מנחתי] : (יג) ארבעים מהם כו' נ"א שבעים מהם יש להם לשון [עלמיי] ואין להם כתב [עלמיי אלא מאותה ההרה] ושבעים מהם כו' [א"א] : שבעים מהן מכירין אבותיהם כו'. והם נקראים מלכות : ושבעים מהם כו' ואין מכירין אבותיהן ונקראו פלגשים שהפלגשים הסודות : אחת היא יונתי תמתי אחת זו אברהם. ר"ל שאמר הקב"ה שאעפ"י שיש לי מלכות ופלגשים ועלמות אחת היא יונתי זה אברהם שהיה אחד להקב"ה ודבק להקב"ה כיונה שהיא משמרת את בן זוגה ונהדבקה בה ולא באחרת. תמתי שנתנסה בעשרה נסיונות ונמצא תמים בעולם וכמ"ש התהלך לפני והיה תמים : אחת זה אברהם כו' ואע"ג דריהטא דקרא כוליה מיירי בחד. מיתורא דהיא היא דרשינן זה באברהם וזה ביצחק וזה ביעקב. והיה ראוה באחרים וכן ויהללוה. ובודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו וקרא בכנסת ישראל מיירי כפשטיה דקרא. אלא שירמוז אגב אורחיה למעלתה מצד ראשיה ופנת שבטיה מפעם יתור הדברים ושנויים כמבואר [יפ"ת] וע' בב"ר פ' נ"ד : אחת היא לאמה זה יצחק כו'. כלו' גם התואר הנזכר באברהם ישנו באותו שהוא יחיד לאמו. וכן בברור ליולדתו זה יעקב [יפ"ת] : שהיה יחיד לאמו שהרי הגר ילדה עוד בנים אח"כ לאברהם דקטורה זו הגר כדלו' בב"ר פ' ס"א : שהיה ברור ליולדתו אבל לא לאביו. שיצחק היה מחזיק את עשו צדיק ממנו לפי שהיה מרמה בו. או נמי ברור ליולדתו לצדקתו מפי. שהיא הכירה בחסידותו שלא היה חפץ בברכה שלא להשיג גבול עשו. ושוב נשתכן לבא לקבלה מפני מצות אמו ולא יכול להתאפק לבלתי שמוע בקולה [יפ"ת] : ראוה בנות כו' שנא' והקול כו'. שהמצרים נקראו בשם בנות כדכתיב בנות צעדה עלי שור. והטעם בזה תולה במפרשים. וקאמר שנתפרסם מעלת השבטים במצרים שקרוים בנות [מח"ק] : שנא' והקול נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו. מפני שמצאו בהם טוב טעם ודעת בויכוחיהם עם יוסף בעלילותיו וכשישבו לפניו לאכול שנתווכח עמהם בדברי חכמה כדרך המלכים החכמים. וכן כשנודע להם עכשיו שהם אחי יוסף שמחו בהם [יפ"ת] : אם אנו מהלכים מסוף כו' מפני דלא בעי לפרש שהכוונה כזה הוא לשון שאלה ר"ל שעדיין לא הסכים פרעה במנוי יוסף עד יחקור אם נמצא טוב ממנו. מפני דלפירוש זה יקשה דהוה ראוי שיספר הכתוב שהשיבוהו כבר שאין נמצא כמוהו ואז מנה את יוסף. כי בלתי תשובתם איך מנהו אם לא נתברר לו ספקו. ולזה רוצה בעל המאמר לפרש שאין זה אלא ספור שבחו של יוסף שאמר פרעה לעבדיו שלא נמצא כמוהו בעולם בכל חכמי הקדם. שאין חכמתם אלא בטבע וזה זכה לחכמה ורוה"ק המיוחד לזרע אברהם לבד אשר ייחד ה' שמו עליו. וה"א של הנמצא הוא ה"א התימה. וזהו שאמר אם אנו מהלכין מסוף כו' [יפ"ת] : (יד) אלו שמונים פרשיות שבתורת כהנים. אין זה פתוחות וסתומות ויקרא. שיש יותר מן תשעים. אלא כן בריתא דתורת כהנים שהיו נחלקים אלה לשמונים פרשיות. ולפנינו הוא נחלק יותר ממאה ועשרה [רד"ל] : אין קץ לתוספתות פי' לתוספתות וברייתות שנתוספו ונסדרו אחר סדר המשנה [רד"ל] : תני עץ חיים מהלך חמש מאות שנה והיינו כשיעור כל העולם שגבהו וארכו ורחבו הוא מהלך ת"ק שנה : וכל מימי בראשית מתפלגין ויוצאין מתחתיו. כלומר מתחתיותו מתפרדין כל אחד למקומו וכדכתיב ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. ולפי שכל מי בראשית שהם חיים לעולם שכל באי עולם מתגדלים על המים מתפלגין מתחת עץ החיים שבג"ע ומשם קונים שפע חיים. לכן עץ החיים מהלך ת"ק שנה כשיעור כל העולם כדי להשפיע ממנו כח חיוני על כל יושבי תבל ששיעורו מהלך ת"ק שנה [מח"ק] : לא סוף דבר נופו וכן גרס בעל מגלה עמוקות. ור"ל לאו עצמותו בלבד הוא מהלך ת"ק שנה אלא אפילו קורתו ר"ל חלק ממנו. אבל בבראשית רבה פרשה ט"ו ובירושלמי פרק קמא דברכות גרסו לא סוף דבר נופו כו'. ופירושו לאו דוקא נופו הוא מהלך ת"ק שנה אלא אפילו עובי עץ קורתו הוא מהלך ת"ק שנה. להשפיע כח החיים ע"י המים על כל יושבי תבל ששיעור ת"ק. שהרי אין כל המים מתפשטין תחת נופיו אלא תחת עובי עץ קורתו כי משם והלאה מתפרדים כל אחד למקומו כאמור [מח"ק] : תמצית כור מה שנתמצה מכור כשהורק המים תכור ומניחה על צדה שתהא המים הנדבקים בדפנותיו מתקבצים יחד. ההוא תמצית יעלה לשלשה קבין וכור הוא שלשים סאה. וסאה ששה קבין נמצא תרקב אחד מששים בכור : ארבעים יום והיא ארבע כו' ע' ברש"י ס' שלח לך : וכוש מהלך ששה שנים ועוד כצ"ל [קרבן העדה] ור"ל ועוד היינו כ"י לשנות חמה ורעי"ו ללבנה. והמת"כ מקיים הנוסחא שלפנינו מהלך שבעה שנים. וז"ל וכשתחלק ימי ז' שנים לארבעים יהיה ששים פעמים ארבעים. ועוד ל"ה יתירים ואינו מדקדק אחריהם עכ"ל. ומ"ש בדבריו וצריך לומר ועוד ע"ח יתירים כי כן הוא החשבון אף אם תחשוב כל השבעה שנים לחשבון שנות הלבנה. גם לדבריו קשה תיבת ועוד. ויהיה איך שיהיה קשה מה שאמר והיא אחד מששים בעולם וצ"ע ועיין בב"ר פרשה ט"ו ובירושלמי פ"ק דברכות ובתענית דף י'. ובפסחים דף נ"ד : מארבע מאות לגיהנם כצ"ל ומלת שנה מיותר. והוא שאמר אחר כך ומוצא הילוכה של גיהנם שני אלפים מאה שנה כלומר שני אלפים פעמים מאה. שכן הוא החשבון שארבע מאות פעמים חמש מאות הוא שני אלפים פעמים מאה : ככיסוי קדירה פירוש ככסוי קדרה הקטן כנגד הקדרה [רש"י] : לגיהנם ועולה אחד מששים בעדן. כצ"ל ופירוש שגיהנם עולה אחד מששים מעדן : ועדן אין לה שיעור. פי' שאין לו שיעור לעדן לשער כדבר אחר שיהא גדול ס' פעמים כמו העדן [מהרש"א] ועיין תענית דף הנ"ל וצ"ע : (טו) אלו שמונים רבוא כו' יש בזה אגדות הלוקות. וע' לעיל פסוק הנה מטתו ובש"ר ריש ס' מ"ב ובבמד"ר פ' י"א : ועלמות אין מספר אלו הקטנים הזקנים ונשים. ד"א אין קץ ואין סכום. כצ"ל [א"א] : מנין דאתי בתי אבות : הסכום מנין הפרטים :

אין

אבונה קומי ר' יצחק בר מינה לית ליולדתה . ראוה בנות ויאשרוה . הה"ד (מלאכי ג) ואשרו אתכם כל הגוים . מלכות ופלגשים ויהללוה . הה"ד (ישעיה מט) והיו מלכים אומניך : (טז) מי זאת הנשקפה כמו שחר . דלמא לד ר' חייא ור"ש בר חלפתא הוין מהלכין בהדא בקעת ארבאל בקריצתא . וראו אילת השחר שבקעה אורה . א"ל ר' חייא רבה לר"ש בר חלפתא כך תהיה גאולתן של ישראל מצפצפת . דכתיב (מיכה ז) כי אשב בחשך ה' אור לי . בתחלת היא באה קימעא קימעא . ואחר כך היא מנצנצת ובאה . ואח"כ פרה ורבה . ואח"כ מרטבת והולכת . כך בתחלה (אסתר ב) בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך . ואח"כ (שם ח) ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות , ואח"כ ליהודים היתה אורה ושמחה וגו' . כמו שחר אי מה שחר זה שאין לו צל יכול אף ישראל כן . ת"ל יפה כלבנה . אי מה הלבנה הזו אין אורה ברור כך ישראל . ת"ל ברה כחמה . הה"ד (שופטים ה) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו . אי מה החמה קופחת יכול אף ישראל כן . ת"ל יפה כלבנה . הה"ד (תהלים לו) מה יקר חסדך אלהים אי מה לבנה זו פעמים חסרה פעמים יתירה יכול אף ישראל כן ת"ל ברה כחמה . אי מה חמה זו משמשת ביום ואינה משמשת בלילה אף ישראל כן . ת"ל יפה כלבנה . מה לבנה זו משמשת ביום ובלילה דכתיב בה (בראשית א) ולמשול ביום ובלילה כך ישראל הן הן בעוה"ז . הן הן לעוה"ב . אי מה חמה ולבנה אין להם אימה יכול אף ישראל כן . ת"ל איומה כנדגלות . כנדגלין של מעלן כגון מיכאל ודגלו גבריאל ודגלו . ומנין שיש להם אימה שנאמר (יחזקאל א) וגביהן וגבה להם ויראה להם . רבי יהושע אומר אימה שלמטה כגון דוכסין ואיפרכין ואסטרטיליטין . ומנין שיש להם אימה . שנאמר (דניאל ז) דחילה ואמתני ותקיפא . ר' יודן ור' הונא . ר' יודן בשם ר' אליעזר בנו של ריה"ג ור' הונא בשם ר' אליעזר המודעי כדגלים אכ"כ אלא כנדגלות כדור שנתנדנד לגלות . איזה זה זה דורו של חזקיהו . שנא' (מ"ב יט) יום צרה ותוכחה . ומנין שיש להם אימה שנא' (ד"ה ב לב) וינשא לעיני הגוים מסביב . ר' הונא בשם רבי אלעזר המודעי כדגלים אכ"כ אלא כנדגלות כדור שנתנדנד לגלות ולא גלה . ואיזה זה זה דורו של מלך המשיח . הה"ד (זכריה יד) ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה . ומנין שיש לו אימה שנא' (ישעיה יא) והכה ארץ בשבט פיו . ר' אלעזר בשם ר' יוסי בר ירמיה בשעה ההיא יהיו ישראל מהנדנדים ממסע למסע . ר' יהושע דסכנין אומר אמרה כנסת ישראל לה הביאני הקב"ה למרתף של יין זה סיני . שם מיכאל ודגלו . גבריאל ודגלו . אמרה הלואי נסע כטכסים הזה של מעלן . באותה שעה אמר הקב"ה הואיל ונתאוו בני להיות כדגלים . יחנו בדגלים שנא' (במדבר ב) על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל : (יז) אל גנת אגוז ירדתי . אריב"ל נמשלו ישראל כאגוזה . לו מה האגוזה נגזזת ונחלפת ולטובתה היא נגזזת למה שהיא מחלפת כשער הזה שנגזז ונחלף וכצפרנים הללו שנגזזין ונחלפין . כך לז כל מה שישראל נגזזין מעמלן ונותנין לעמלי תורה בעה"ז לטובתן הן נגזזין ונחלפין להם ומרבין להם עושר בעה"ז ושכר טוב לעה"ב . ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר מה הנטיעות הללו לח אם את מכסה שרשיהם בשעת נטיעתן הן מצליחות ואם לאו אין מצליחות . אבל האגוז הזה אם את מכסה שרשיו בשעת נטיעתו אינו מצליח . כך ישראל (משלי כח) מכסה פשעיו לא יצליח . א"ר אלעשה לא הוה צריך קרא למימר אלא אל גנת ירק . ואמר אל גנת אגוז . אלא מלמד שנתן להם כחן של נטיעות חיון של ירק . ר' עזריה אמר תרתי . מה אגוז זה עצו משמר פריו . כך עמי הארץ שבישראל מחזקין בדברי תורה . הה"ד (שם ג) עץ חיים היא למחזיקים בה . ואמר תורי מה אגוז זה אם נופל לתוך הטנופת את נוטלו ומורקו ושוטפו ומדיחו והוא יפה לאכילה . כך כל מה שישראל מתלכלכין בעונות כל ימות השנה בא יוהכ"פ ומכפר עליהם . הה"ד (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם . ר' יהודה בר' סימון אומר מה אגוז זה יש לו שתי קליפות . כך ישראל יש להן שתי מצות . מילה ופריעה . ד"א אל גנת אגוז אר"ל מה אגוז זה חלק . דתנינן לט ר' שמעון אומר אף בחלקי אגוזים . וכל מי שעולה לראשו ואינו נותן דעתו האיך יעלה הוא נופל ומת ונוטל שלו מן האגוז . כך כל מי שהוא מנהיג שררה על הציבור בישראל ואינו נותן דעתו היאך הוא מנהיג את ישראל . סוף שהוא נופל ונוטל שלו מתחת ידיהם . הה"ד (ירמיה ב) קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אכליו יאשמו וגו' . ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה שחוק לתינוקות ושעשוע למלכים . כך הן ישראל בעה"ז ע"י עונות דכתיב (איכה ג) הייתי שחוק לכל עמי וגו' . אבל לע"ל והיו מלכים אומניך . ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה האגוז הזה יש בו אגוזי פרך אגוזים בינונים ואגוזים קנטרנין כך ישראל יש מהן עושין צדקה מאליהן . ויש שאם אתה תובען הם נותנים . ויש שאתה תובען ואין עושים . א"ר לוי מתלא אמר תרעא דלא פתחיה למצוותא יהא פתיח לאסייא

יד יוסף לד סוף אסתר רבה . זוהר ויקהל דף ק"ע ע"ב : לה במד"ר פ"ב סי' ב' . תנחומא פ' במדבר : לו עיין כל זה בפסיקתא רבתי דיהודה וישראל רבים וסלקום בס"ט : לז עיין גיטין דף ז' ע"א : לח ע' חגיגה פ"ב דף ט"ו : לט פאה ריש פ"ד :

מתנות כהונה

ליולדתה כלומר בלעדי ישראל אין בנים להקב"ה וברה פירושו הואה לה כלומר מבלעדם : מי זאת הנשקפה . פסוק זה יפה נדרש בשמות רבה פ' ט"ו ועיין עליו : דלמא גרסי' . ופי' כמו אתמר בתלמוד בבלי ומעשה זה הוא בירו' פ"ק דברכות ובפ' אמר להם הממונה ובשוחר טוב מזמור כ"ב : בקריצתא . בבקר כשעלה עמוד השחר : כך תהיה גרס . ועיין זה בשמות רבה פט"ו : מצפצפת . כלומר מבצבצת ואולי בכך צריך להיות : מנצנצת . ל' נץ החמה : מרטבת . מרחבת ומגדלת : ה"ג היתה אורה ושמחה וגו' כמו שחר אי מה שחר זה כו' : קופחת . ל' הכאה כלומר אורה מכה בכח על האדם ושורפת ומשחרת אותו ועיין בבמדבר רבה ריש פ"א : בירו' גרס בתחלה ומרדכי יושב בשער המלך אח"כ ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי ואח"כ וישב מרדכי אל שער המלך ואח"כ ומרדכי יצא מלפני המלך ואח"כ ליהודים היתה אורה וגומר עכ"ל הירו' ובשוחר טוב מאריך עוד יותר : דוכסין כו' . מיני ממשלות הן : ומנין שיש . לאותן דוכסין של אדם אימה : ה"ג כדור שנתנדנד לגלות ולא גלה אי זה זה כו' ופי' שהיו מעותדים לגלות מפני רוב חילו של סנחריב ורוב כחו ותעצומו ונתן להם הקב"ה אימה ופחד : באותיות . אל תקרי באותות אלא באותיות שנתאוו ישראל להיות מגלים כמותם כן הוא לעיל בפ' במדבר : אל גנת : נגזזת . גוזזים וקוצרים שבילותיה הזמורות והוא תיקונה שע"י זה היא מצלחת פירותיה למרחוק : כשער גרסי' . פי' שער ראשו וזקנו שכשגוזזים אותו הוא ממהר לצמוח וכן הצפרנים : ונחלף . מחליף וצומח יותר מבראשונה : גינת ירק . אבל גינה נופל ל' ירק : מה אגוז הוא חלק . אילן אגוז הוא חלק מן השריגים והסעיפים : כהא דתנינן כו' . בפ"ד דמס' פאה : פרך . פי' הערוך שם מקום ובערוך ערך פרך פי' אגוזים הטובים מאד ונפרכים בידים וכן הוא בילקוט : בינונים . טובים הם אבל לא כאגוזי פרך : קנטרנין . ע"ש שיש להם קליפה עבה וקשה ואוכל מעט קורא אותם קנטרנים ל' קימוץ ולעג . ובילקוט גרס קשיני' וי"ל ע"ש שהם מקושרים מאד בקליפה ובדוחק יוכלו לשבר' : ה"ג מאליהם ויש שאם אתה תובען הם נותנים ויש שאין כו' : תרעא . פתח ושער שאינו פתוח לצדקה עתיד

יהיה

ענף יוסף

(יז) [כך ישראל יש מהן עושין צדקה מאליהן כו'] . נראה דכל שלשם בשוה מתנין צדקה בסתרם . והכת השלישית נותנת מעט מוסר דומות לאגוזים קנטרנין שמאכלו מעט מן המועט . ושיעור החלוקות כך הוא . בחלוק הראשונה שעושים מאליהם אמר שם עושין כלו' עושים המצוה כתקונה לתת לעני די מחסורו אשר יחסר לו יען שמרצונם הטוב עושה והוא דוגמת אגוזי פרך דמאכלו מרובה וטוב למאכל . וכיון דמאליו עושה מוכרח שעושה צדקה כתיקונה משום דמי שבריאו לעורר לבו מאליו . והחלוקה שניה ויש שאם אתה תובען הם נותנין כלו' הם נותנין דוקא לתובע מהם . אבל לאחרים שאין תובעין מהם אין נותנין כלל . אבל מיהו לתובעין מהן כיון שהשיגו לעניים תחינה נותנין קצת הרבה . אבל לא כל כך . יען שהבא לתבוע תובע כל צרכו . והנותן לשהות צריך למלא לו כל תאותו של תובע . דומיים לאגוזים בינונים שיש בהם אוכל אלא שאין האוכל הרבה . והחלוקה השלישית ויש שאתה תובען אין עושין כלומר אין לתובעין ממש . משום דשהם תובע תובע די מחסורו אשר יחסר לו . וזה כיון שהוא כילי אינו נותן אוזן לצעקת דל כתובע ממנו יען צריך לתתו לתת לו מה שאלתו או שליש או רביע ובלבו של זה לתת לו פרוטה ולא יותר לכך אין עושים כלל לו לתובע . אבל עושים עם מי שאינו תובע מהם כלל . יען דכיון שאינו תובע נותן לו מאליו פרוטה . דוגמת אגוזים קנטרנין שמאכלו מעט מן המעט . ור' לוי הביא משל נגד חלוקה ג' לעורר את לבותם לפתוח ידם לעניים . יען שהם קופצים ידיהם מלתת אין מרויחין כלום . אדרבה מפסידים משום דשראה דלא פתוח למצוה לתת לעני . פתוח לאסייא לתת לרופא ממון הרבה (גרס אתו) [ספר מעיל צדקה] . ולכאורה מאי ענין כנגד עדם הוא . וי"ל משום שעיקר נתינת הצדקה שהקב"ה צוה עלינו שיחיה את אחיו יעזרו . הוא כדי לכרותם שכולנו בני איש אחד נחנו וכולנו נותן אחד ואבר אחד וחלק אלוה ממעל . וכל מי שכואב באבר אחד כל האיברים כאבים עליו . ואם היה יכול להחזיק באבר הבריא לאבר הכואב ודאי שהיה עושה . כי אבר מחזיק אבר . כן כל ישראל כם אבר אחד מחלק של מעלה . ואם אחד הוא מעונה ומדוכא ביסורין של עניות צריך האבר השני לסמכו ולהחזיקו בצדקה . ומזה נלמד נמי שהקב"ה בעצמו מוכרח לעזור ולהחזיק אותו באלו הוא ממש מה שהם הכ"ל שאנו חלק אלוה ממעל . וכמ"ש דוד המלך ע"ה ה' יסעדנו על ערש דוי . וזהו שא"ר יוסי האי תרעא כו' כי כיון שאינו נותן צדקה אז ניכר ממעשיו שהוא סובר שאין חלקו ממעל ואז ג"כ הקב"ה אינו צריך לסעדו עבור הטעם דהאבר מחזיק אבר כביכול . ע"כ צריך לפתוח לאסייא שירפאנו [מסגרת הקודש] :

עץ יוסף

אין תימר אם אתמר : בר מינה כו' בלעדיה אין בנים ליולדתה . כלומר בלעדי ישראל אין בנים להקב"ה . וברה פירושו הואה לה כלומר מבלעדה : (טז) דלמא פי' מעשה . ועיין בירושלמי פ"ק דברכות ובפ' אמר להם הממונה ובשוח"ט מזמור כ"ב ובסוף אסתר רבה : בקריצתא בבקר כשעלה עמוד השחר ותקם בטרם יכיר איש רעהו וקמת בקריצתא עד לא אשתמודע גבר ית חבריה . ושבאו אל חמותה תרגומו ואתת לות חמותה בקריצתא : כך היא גאולתן של ישראל כו' כי אשב בחשך כו' קימעה כו' . ר"ל דביאת הגאולה מעט מעט כדי שיוכלו לסבול הטובה להעתקתם מצרה לגאולה . והכי אי' בהדיא בשוח"ט . והלמוד מכי אשב בחשך נלה לפי' דלא קאמר ה' יוציאני לאורה אלא ה' אור לי כלו' אף בעודי בחשך יאיר לי והיינו תחלה מעט בעודין יש צרה מהגער בזמן ההוא כמו שנאמר הרבה מהחשך עדיין [יפ"מ] : מצפצפת כלומר מבצבצת . ואולי שכך צ"ל [מת"כ] : מנצנצת פי' מלשון הנץ החמה : מרטבת ובשוח"ט הגי' מצבחת והולכת . ולפי לשון ירושלמי נראה שצ"ל מתרבה והולכת . וכן עיקר [רד"ל] וגי' שלנו מרטבת פי' מרחבת ומגדלת : כך בתחילה בימים ההם ומרדכי יושב כו' . ונעשו של המן לא חשיב הפסק בגדולת מרדכי . משום דלשעה בעלמא הוא ולא ירידה מגדולתו . דלעולם היה בגדולתו דלא קם ולא זע ממנו [יפ"מ] : קופחת לשון הכאה כלו' אורה מכה בכח על האדם ושורפת ומשחרת אותו : מה יקר חסדך אלהים . וגו' ובני אדם בצל כנפיך יחסיון . ומדכתיב בצל כנפיך יחסיון מוכיח שאין קופחת ומזקת האור : ר' יהושע אומר כדגלים של מטה . כצ"ל [רד"ל] : דוכסין כו' חוכום בלשון רומי שר צבא . ואיפרכוס בלשון יוני שר הפרכים . ואיסטרטילטים בלשון יוני נגיד מלחמה [מוסף הערוך] : ומנין שיש לאותן דוכסין של אדם אימה : בדור שנתנדנד לגלות פי' שהיו מעותדים לגלות מפני רוב חילו של סנחריב ורוב כחו ותעצומו ונתן להם הקב"ה אימה ופחד : אל ירושלים למלחמה וגו' ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יכרת מן העיר : בשעה ההיא יהיו ישראל מתנדנדים כו' . אפשר זה נסמך לקרא [עמוס ט'] והנעותי בכל הגוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ [רד"ל] והאמת אמת כתב שהוי תיבות בשעה ההיא יהיו ישראל . מיותר . וצ"ל במקומו כדור ההוא : שנא' והכה ארץ בשבט פיו וגו' . דע שבברכה שבירך יעקב אבינו את יהודה כל האותיות מכרות בה חוץ מאות ז"ן . כי לא יצטרך הוא למלחמה כמו שנאמר עליו והכה ארץ בשבט פיו וגו' [מעריך המערכות] : ר' יהושע דסיכנין כו' מביא זה כאן לפרש סוף פסוק איומה כנדגלות ועי' לעיל פ"ב פסוק הביאני אל בית היין ודגלו וגו' [רד"ל] : כטכסים פירוש כסדר בלשון יוני [מוסף הערוך] : באותות אל תקרי באותות אלא באותיות לשון אותיות שנתאוו ישראל להיות מגלים כמותם . כן הוא בפ' במדבר [מת"כ] : (יז) נגזזת גוזזין וקוצרים שבילותיה הזמורות וזה תיקונה שע"י זה היא מצלחת פירותיה למרחוק : כשער פי' שער ראשו וזקנו כשגוזזים אותו הוא ממהר לצמוח . וכן הצפרנים [מת"כ] : ונחלף מחליף וצומח יותר מבראשונה : מה הנטיעות הללו שרשם מה מיותר . וכן הוא בפסיקתא דיהודה וישראל רבים [רד"ל] : מכסה פשעיו שאומר לא עשיתי מאומה . לא יצליח . אבל המודה פשעיו לפני הקב"ה ועוזב ירוחם : אלא אל גנת ירק שאל גינה נופל לשון ירק : תה"ד עץ חיים היא למחזיקים בה . היינו בממון . ותומכיה מאושר היינו התומכים בגוף וכן מממשי ת"ח : מה אגוז זה חלק אילן אגוז הוא חלק מן השריגים והסעיפים : כהא דתנינן בפ"ד דמסכת פאה : אף בחלוקי אגוזים כצ"ל [א"א] : פרך שם מקום . או פירושו אגוזים חשובים מאד ונפרכים בידים : בינונים טובים הם . אבל לא כאגוזי פרך : קנטרנין ע"ש שיש להם קליפה עבה וקשה

ואוכל

לאסייא. ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה האבן שוברו. כך תורה קרויה אבן. ויצה"ר קרוי אבן. התורה קרויה אבן שנא' (שמות כד) ואתנה לך את לוחות האבן. ויצה"ר קרוי אבן שנא' (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם. ט א"ר לוי למקום ארימין שהוא משובש בנייסות. מה עשה המלך הושיב בו כוסטריינים בשביל לשמרו כדי שלא יקפחו לעוברים ולשבים. כך אמר הקב"ה תורה קרויה אבן ויצה"ר קרוי אבן תהא האבן משמר האבן. ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה אינו יכול לגנוב הטכס שלו שהוא נשמע וניכר. כך הם ישראל כל מקום שאחד מהם הולך אינו יכול לומר שאינו יהודי. למה שהוא ניכר הה"ד (ישעיה סא) כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה השק מלא אגוזים בידך את נותן לתוכו כמה שומשים כמה חרדלים והן מחזיקין. כך כמה גרים באו וניתוספו בישראל. הה"ד (במדבר כג) מי מנה עפר יעקב. ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה את נוטל אחד מהכרי וכולן מדרדרין ומתגלגלין זה אחר זה. כך הן ישראל לקה אחד מהן כולן מרגישין. הה"ד (שם טו) האיש אחד יחטא וגו'. א"ר ברכיה מה אגוז זה עשוי ד' מגורות והסירה באמצע כך היו ישראל שרויין במדבר ד' דגלים ד' מחנות ואהל מועד באמצע. הה"ד (שם ב) ונסע אהל מועד. ד"א אל גנת אגוז ירדתי זה העולם. לראות באבי הנחל אלו ישראל. לראות הפרחה הגפן אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. הנצו הרמונים אלו התינוקות שיושבין ועוסקין בתורה ויושבין שורות שורות כגרעיני רמונים: (יח) לא ידעתי נפשי שמתני. תני ר' חייא משל לבת מלכים שהיתה מלקטת בשלפים. נמצא המלך עובר והכיר שהיא בתו. שלח אוהבו נטלה והושיבה עמו בקרונין. והיו חברותיה תמהות עליה ואומרות אתמול היתה מלקטת בשלפים והיום יושבת בקרונין עם המלך. אמרה להם כשם שאתם תמהות עלי כך אני תמהה על עצמי וקראת על עצמה לא ידעתי נפשי שמתני. כך כשהיו ישראל במצרים משועבדין בטיט ולבנים והיו מאוסין ובזוין בעיני המצריים. וכשנעשו בני חורין ונגאלו ונעשו סגנים על כל באי עולם והיו או"ה תמהים ואומרים אתמול הייתם עובדים בטיט ולבנים והיום נעשיתם בני חורין וסגני' על כל העולם. והיו ישראל אומרים להם כשם שאתם תמהים עלינו כך אנו תמהים על עצמינו וקראו על עצמן לא ידעתי נפשי שמתני. ד"א לא ידעתי נפשי שמתני ביוסף הצדיק הכתוב מדבר אתמול (תהלים קה) ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו. והיום (בראשית מב) ויוסף הוא השליט על הארץ. וקרא על עצמו לא ידעתי נפשי שמתני. ד"א לא ידעתי נפשי שמתני הכתוב מדבר בדוד אתמול היה בורח מפני שאול והיום (ש"ב ח) וימלוך דוד על כל ישראל. וקרא על עצמו לא ידעתי נפשי שמתני. ד"א לא ידעתי נפשי שמתני הכתוב מדבר במרדכי אתמול (אסתר ד) וילבש שק ואפר. והיום (שם ח) ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור וגו' וקרא על עצמו לא ידעתי נפשי שמתני. ד"א לא ידעתי נפשי שמתני הכתוב מדבר בכנסת ישראל. כנסת ישראל אומרים לאוה"ע (מיכה ז) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי. שבשעה שהייתי יושבת בחשך. הקב"ה הוציאני לאור. שנא' (שם) כי אשב בחשך ה' אור לי. וקראה על עצמה לא ידעתי נפשי שמתני. יוסטא חייטא דציפורן סלק למלכותא ואיתקבל למלכא. א"ל מלכא שאל שאלה ואתן לך. א"ל הב דוכסותא דגבן. יהב ליה מלכא. כד נסב דוכסותא נחת מיניה. הוו אילין דחכמין ליה אמרין הוא הוא. ומנהון אמרין לית הוא הוא. א"ל חד. כדון הוא עבר בשוקא. אין הוא מסתכל לההוא מסטוביתה דהוה נהיג ומחייט עלה. הוא הוא. ואין לא. לית הוא. עבר בשוקא ושרי מסתכל לההוא מסטוביתה דהוה נהיג יתיב ומחייט עלה. וחכמוניה דהוא הוא. א"ל אתון תמהון עלי ואנא תמה עלי יותר מנכון. וקרון עליה לא ידעתי נפשי שמתני וגו'. עמי נדיב עמי היה מהלך נדיב חי העולמים:

פרשה ז

(א) **שובי** שובי השולמית ר' שמואל בר חייא בר יודן בשם רבי חנינא א ד' פעמים כתוב כאן שובי שובי. כנגד ד' מלכיות ששולטין בישראל. וישראל נכנסין תוך ידיהן בשלום ויוצאין לשלום. השולמית אומה ששלום חי העולמים מתנהג בה. הה"ד (ש"ב ז) ואהיה מתהלך באהל ובמשכן. ד"א השולמית אומה שמסיימים לה שלום בכל יום המד"א (במדבר ו) וישם לך שלום. ד"א השולמית אומה שאני עתיד להושיבה בנוה שלום. הה"ד (ישעיה לב) וישב עמי בנוה שלום וגו. ד"א השולמית אומה שאני נוטה עליה שלום. הה"ד (ישעיה סו) הנני נוטה אליה כנהר שלום. ר"א ב"ר מרון אמר אומה שמשלמת ב איסטטיונו של עולם הן בעה"ז הן בעה"ב. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר אומה ג שכל טובות שבעולם אין באות אלא בזכותה הה"ד (בראשית כז) ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ. לך בזכותך ובך הדבר תלוי. דכתיב (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב בזכותך ובך הדבר תלוי. ר' שמואל בר תנחום ור' חנן בריה דר' ברכיה בוצריה בשם ר' ירמיה אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי. ד שאילו לא קבלה תורתי הייתי מחזיר עולמי לתהו ובהו. דאמר הונא בשם ר' אחא כתיב (תהלים עה) נמוגים ארץ וכל יושביה. אלולי שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ה כבר היה העולם מתמוגג והולך. ומי ביסס העולם אנכי שנא' (שם) אנכי תכנתי עמודיה סלה. בזכות אנכי ה' אלהיך תכנתי עמודיה: (ב) ונחזה בך אוה"ע אומרים לישראל עד מתי אתם מתים על אלהיכם ומשלמין לו. הה"ד על

כן

יד יוסף ט ויק"ר פ' ל"ו: **פרשה ז** א ב"ר ריש פ' ס"ו. ילקוט שה"ש: ב לשון יוני הוא וש' עמידתו (מעריך): ג ב"ר פ' ס"ו סי' כ'. ברייתא דמס' אצילות. יבמות ס"ג. דב"ר פ"ז: ד זהר פ' בלק דף קנ"ג: ה ב"ר פ' ס"ו. רות רבה פ"א. וריש מדרש תנחומא. והוא פסוק לסוכתי. פסיקתא רבתי פ' כ"א. ילקוט תהלים רמז תתי"א. ז"ח דף ו'. שבת דף פ"ח ע"א:

מתנות כהונה

יהיה פתוח לרופא כלומר שהקב"ה ישלח עליו חולאים ויצטרך להוציא ממון לרופא: **לב האבן**. וכדמפ' ר' לוי ואזיל: **ארימון**. עיין בויקרא רבה פ' ל"ו: **לגנוב**. הסוחרים המוליכים אגוזים ממקום למקום אין יכולים לגנוב ולהעלים אותם מן המוכס שמקשקשים ומשמיעים קול: **מדרדרים**. ל' מדרון כלו' יורדין: **יחטא** וגו' גרסי': **והסירה**. קו המסגרת בפנים וכן בית הסוהר נקרא סירה בס' הזה בכמה מקומות על שם שהוא סגור: **לא** ידעתי: **בשלפים**. בלקט השבלים אחר הקוצרים ושלפי ל' אחוריים כמו שלפי קציר חטים במדרש רות ועיין פרק שלף: **ה"ג** ואומרות אתמול הייה כו': **יוסטא**. שם אדם והיה אומן חייט ממקום ציפורי ועלה למלכות והיה מקובל ומצא חן בעיני המלך ואמר לו שאל ממני שאלה אחת ואתן לך ואמר לו תן לי הדכסותא והוא ממשלה של גליל צפורי: **דגבן**. שאצלנו כלו' הדוכסות של צפורי שאני דר בו ונתן לו המלך וכשלקח אותה ירד מן המלכות והיו אלו שהיו מכירים אותו אומרים הוא הוא יוסטא חייטא ומהם היו אומרים אינו הוא ואמר להם א' מעתה הוא יעבור בשוק אם יסתכל על מקום מושבו של יוסטא חייטא שהיה רגיל לישב עליו ומחייט ודאי הוא הוא ואם לא יסתכל עליו אינו הוא: **ה"ג** נהיג יתיב ומחייט כו': **עבר** בשוקא כו'. היה עובר בשוק והתחיל להסתכל על מקום מושבו כו'. והכירוהו שהוא הוא אמר להם אתם תמהים עלי גם אני תמה עלי יותר מכם וקראו עליו מקרא זה לא ידעתי כו': **וקרון** עליה גרס: **עמי** נדיב דרש נוטריקון עמי הקב"ה שהוא נדיב העולמי' שהוא הטוב ומטיב לכל בריותיו בנדבה וחסד ברוך הוא וברוך שמו לעולמי עד: **שובי** שובי: **ה"ג** אומה ששלום חי העולמים ועיין בב"ר פ' ס"ו: **מתנהג**. מתהלך: **ה"ג** שמסיימים לה שלום בכל יום: **בר** מרון גרסינן: **אסטטיונרון**. פי' הערוך עמידתו וקיומו של עולם שהן קיימין בעולם הזה ובעולם הבא: **ה"ג** ומשמני הארץ לך בזכותך ובך הדבר תלוי דכתי' כו': **אילולי** שעמדו גרסי: **אתם** מתים כו'

עץ יוסף

ואוכל מעט קורא אותם קנטרנים לשון קונטור ולעג [מת"כ] ומפורש בפסיקתא הנ"ל שאשה מקששה לשכנו ומקיש עליו באבן ושוברו אעפ"כ אין בו תוחלת. ור"ל שהמאכל שבו הוא מעט דמעט: **תרעא בר'** פתח ושער שאינו פתוח לצדקה עתיד יהיה פתוח לרופא. כלומר שהקב"ה ישלח עליו חולאים ויצטרך להוציא ממון לרופא ועיין מ"ש בענף: **התורה קרויה אבן כו'** שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן. ואי לא לרמוז דתורה קרויה אבן מאי צריך לומר שהלוחות מאבן ועוד כיון דסנפרינון היו הלוחות לא ה"ל למימר אבן דמשמע אבנים בעלמא. אלא סנפרינון מיבעי ליה למימר [יפ"ת] ועיין בויק"ר פ' ל"ו: **למקום ארימין** הוא היכל מלך מקום אשוב. ומשובש בנייסות כי יש פחד כן יכנסו שם. והושיב בו המלך קוסטריינים פירוש אנשי מערכה [מוסף הערוך] והמעריך כתב כי' שומרים הרגלים. וכן האדם הוא היכל נכבד ויש פחד פן יכנס בו היצה"ר כו' והאות אחת כתב ארימין פי' מקום הרב והוו בו לסטים. קוסטריינים פי' שר חיל ע"כ: **לגנוב** הסוחרים המוליכים אגוזים ממקום למקום אינם יכולים לגנוב ולהעלים אותם מן המוכס מפני שמקשקשים ומשמיעים קול: **מדרדרין** לשון מדרון. כלומר יורדין: **והסירה** קו המסגרת בפנים. וכן בית הסוהר נקרא סירה בספר הזה בכמה מקומות על שם שהוא סגור: (יח) **בשלפים** בלקט השבלים אחרי הקוצרים. ושלפי לשון אחורים. כמו שלפי קציר חטים במדרש רות: **והכיר שהיא בתו**. שלח אוהבו כו'. ובספר נפלאות יהודה מביא הנוסחא והכיר שהיא בתו של המלך אוהבו נטלה כו'. והכוונה הוא אומה ו בתו של מלך אברהם אוהבו של הקב"ה שבזכות זה סייעם עכ"ל. ואברהם היה מלך כדכתיב נשיא אלהים אתה בתוכינו ואמרו במדרש שאמרו לו מלך אתה עלינו נשיא את עלינו כו' **והיו או"ה** תמהים ואומרים אתמול כו'. תמיהת האומות היתה על עלותה למדרגה עליונה אחרת החייבה בשפלות מהוראת המערכה. וכמו שכתב הראב"ע על אמרו המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים כי היתה במערכת המחברת הגדולה למשרתים העליונים שנעמוד עוד בגלות. ותמיהת עצמה כי ידעו כי ערומים הם ממצות ומעשים כדכתיב ואת ערום ועריה [ספר הנ"ל]: **יוסטא** שם אדם. והיה אומן חייט ממקום ציפורי ועלה למלכות והיה מקובל ומצא חן בעיני המלך ואמר לו שאל ממני שאלה אחת ואתן לך. ואמר לו תן לי הדוכסותא והוא ממשלת של גליל ציפורי: **דגבן** שאצלנו. כלומר הדוכסות של צפורי שאני דר בו. ונתן לו המלך. וכשלקח אותה ירד מן המלכות. והיו אלו שהיו מכירים אותו מהם אומרים הוא יוסטא חייט. ומהם היו אומרים אינו הוא. ואמר להם אחד עתה הוא יעבור בשוק אם יסתכל על מקום מושבו של יוסטא חייטא שהיה רגיל לישב עליו ומחייט ודאי הוא הוא. ואם לא יסתכל עליו אינו הוא: **דהוה נהיג יתיב ומחייט** כצ"ל: **עבר בשוקא** וכו' היה עובר בשוק והתחיל להסתכל על מקום מושבו וכו': **עמי נדיב** דרש נוטריקון עמי הקב"ה שהוא נדיב העולמים שהוא הטוב והמטיב לכל בריותיו בנדבה וחסד ברוך הוא וברוך שמו לעולמי עד:

פרשה ז (א) ארבע מלכיות הייני בבל ומדי יון ואדום. ומצרים לא חשיב. דשובי על העתיד נאמר וכשנאמר פסוק זה כבר יצאו ממצרים [יפ"ת] ועיין בב"ר פ' ס"ו: **תוך ידיהן בשלום** ויוצאין לשלום. ובב"ר פ' הנ"ל אי' בהיפך תוך ידיהם לשלום ויוצאין בשלום. וענין הכניסה ויציאה בשלום הוא שאע"פ שנכנסו לגלות במלחמה ורעה גדולה לא נאבדו אלא נשאר שם ישראל. וכן כשיצאו ממנו ע"י מלחמה לא יוזקו [יפ"ת]. אי נמי אשלימות האמונה קאי כי אע"פ שנכנסו ת"י בגזרות רבות אשר לא הורגלו בם. מ"מ לא החליפו דתם אלא נתקיימו בשלימות אמונתן ויוצאים בשלום [מה"ק]: **אומה ששלום** חי העולמים מתנהג בה כלומר חי העולמים הנקרא שלום הוא מתנהג בה פי' מהלך בה. כי כל מקום שהמשכן היה נוסע היתה שכינה נוסעת עמו: **אומה שמסיימים לה שלום**. נ"ל אומה שמסיימים לה הכהנים שלום [א"א] והוא כלשון המקרא וישם לך שלום. וגירסתינו מסיימים אפשר פירושו לשון ציון והסימות מלשון התסויים: **הנני נוטה** אליה כנהר שלום. כלומר שמאז יהיה השלום בריבוי כנהר שאינו פוסק כה"א ורב שלום בניך. והוא רומז על מדרגת השלום שלמעלה [מה"ק]: **שמשלמת איסטטיונו** של עולם פי' משלמת עמידתו של עולם כלומר שהן קיימין בעה"ז ובעה"ב [ערוך]: **אין באות** אלא בזכותה. ולפי זה פי' השולמית שהיא משלמת צורך העולם. ומביאה שלום ושלוה בעולם [יפ"ת]: **הדבר תלוי. ודכוותיה כתיב יפתח ה'** כצ"ל [א"א]: **מתמוגג** נ"ל מתמוגג [א"א] ועיין ריש מדרש תנחומא וריש רות רבה והכוונה למה שאחז"ל שהקב"ה התנה תנאי עם מעשה בראשית שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזרו לתהו ובהו: **ביסס** לשון כן ובסיס. **אנכי כו'** ר"ל מה שקיבלו עשרת הדברות שפתח באנכי. שקיום התורה תכלית העולם ואין לו מציאות בלתה: (ב) **אוה"ע אומרים לישראל** כו' ולפי שישראל משועבדים בד' מלכיות. וכל אחת מהם אומרת כן לישראל. לכך הזכיר ד' פעמים שובי שובי ר"ל שובי לאמונתינו: **אתם מתים כו'** השולמית דרש נוטריקון משלמת למיתה. וכן עלמות נוטריקון

של

כן עלמות אהבוך . ועד מתי אתם נהרגין עליו כדכתיב (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום . עד מתי אתם נוטלין טובות עליו ולו לעצמו . והוא נוטל לכם רעות . יבאו לכם אצלנו ואנו ממנין אתכם דוכסין אפרכין ואיטרטלין . ונחזה בך ואתון אינון מחזיתיה דעלמא . הה"ד (שמות יח) ואתה תחזה מכל העם . וישראל משיבין להם מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים . שמעתם מימיכם אברהם יצחק ויעקב עבדו ע"ז שיעבדו בניהם אחריהם . ולא אבותינו עבדו ע"ז ולא אנו נעבד ע"ז אחריהם . אלא מה אתם יכולין לעשו' לנו כחולה שנעשה ליעקב אבינו כשיצא מבית לבן . ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר ס' רבוא מלאכים היו חלין ומרקדים לפני אבינו יעקב בצאתו מבית לבן . ורבנן אמרי ק"כ רבוא . הה"ד (בראשית לב) ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה הרי ששים רבוא . (שם) ויקרא שם המקום ההוא מחנים הרי ק"כ רבוא . או שמא אתם יכולין לעשות לנו כחולה שנעשה לאבותינו על הים שנא' (שמות יד) ויסע מלאך האלהים . או שמא יכולין אתם לעשות לנו כחולה שנעשה לאלישע שנא' (מ"ב ו) וישכם משרת איש האלהים לקום ויצא והנה חיל סובב את העיר וסוס ורכב ויאמר נערו אליו אהה אדני איכה נעשה . וכתיב ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו מאשר אותם . מיד ויתפלל אלישע ויאמר ה' פקח נא את עיניו ויראה ויפקח ה' את עיני הנער וירא והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סביבות אלישע . או שמא יכולין אתם לעשות לנו כחולה שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים לע"ל . ר' ברכיה ור' חלבו ועולא ביראה ור"א בשם ר' חנינא אמרו [ח] עתיד הקב"ה לעשות ראש חולה לצדיקים לע"ל שנאמ' (תהלים מח) שיתו לבכם לחילה . לחולה כתיב . ומראין לו באצבע שנא' (שם) כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות . בעלמות כמחולת של צדיקים : (ג) מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב . א"ר יודן אפי' הדיוט מקלס בלשון זה ננאי הוא לו ואת אומר מה יפו פעמיך . [ט] אלא אינו מדבר אלא מפעמי רגלים והלא פעמים הללו פעמים מגולין פעמים מכוסין . אלא מה יאיין עקיביך במסאנא ברתיה דרחמי . א"ר ברכיה כך דרשו שני הרי עולם . ר' אלעזר ור' יהושע אמרו מה יפו פעמיך בנעלים . מה היו יפיין לפעמיך שהיו נועלין בעד כל הצרות . מעשה באחד ששכח לנעול דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים . וכשבא מצא הנחש קשור בטבעות דלתותיו. שוב מעשה בא' ששכח ולא הכניס תרנגולותיו לתוך ביתו ועלה לפעמי רגלים ובא ומצא החתולות מקורעות לפניהם . שוב מעשה באחד ששכח ולא הכניס כרי של חטים לתוך ביתו ועלה לרגל וכשבא מצא אריות מקיפין לחטים . א"ר פנחס מעשה בשני אחים עשירים שהיו באשקלון והיו להם שכנים רעים מאו"ה והוון אמרין אימתי אילון יהודאין סלקין למצלייה בירושלים ואנן עלין מקפחין די בביתהון ומחרבון להון . מטא זמנא וסלקין . זמן להם הקב"ה מלאכים כדמותן והוו נכנסין ויוצאין בתוך בתיהם . מן דאתיין מן ירושלים פלגין מן מה דאייתון עמהון לכל מגיריהון . אמרון לון אן הויתון . א"ל בירושלים . אימת סליקתון . ביום פלן . ואימת אתיתון . ביום פלן . אמרין בריך אלההון דיהודאין דלא שבקין ולא שבק יתהון . אינון נבריא סבירין אימת יסקון אילין יהודאין למצלייה בירושלים דאינון עלין ומקפחין לביתיהון ומחרבין להון . ושלח אלההון מלאכים כדמותהון דהוו נפקין ועללין בגו בתיהון . בגין דאתרחיצו ביה . לקיים מה שנא' מה יפו פעמיך : (ד) ד"א מה יפו פעמיך בנעלים . בשני נעלים . א"ר חמא בר' חנינא לשני פרגמטיטין שנכנסו למדינה . ענה אחד מהם ואמר לחבירו אם פותחין אנו שנינו כאחד במדינה אנו עושין אפרגיים במדינה . אלא פתח אתה שבתך ואני שבתי . ר' חנניה בריה דר' איבי אמר מה יפו פעמיך בנעל אב"כ אלא בנעלים . שתי נעלים . נעילה בפסח . ונעילה בחג . א"ל הקב"ה לישראל אתם נועלים לפני בחג ואני נועל לפניכם בפסח . אתם נועלים לפני בחג . ואני פותח ומשיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומזריח חמה ומגדל צמחים ומדשן פירות ועורך שלחן לפני כל או"א צרכיו ולכל גויה וגויה כדי מחסורה . ואני נועל לפניכם בפסח . ואתם יוצאים וקוצרים ודשין וזורים ועושים כל צרכיכם בשדה ומוצאין אותה מלאה ברכות . אריב"ל ראויה היתה העצרת של חג שתהא רחוקה חמשים יום כנגד העצרת של פסח . אלא עצרת של חג ע"י שהן יוצאים מן הקיץ לחורף לית ביומייהו דיזלון וייתון . משל למה"ד למלך שהיו לו בנות הרבה מהן נשואות במקום קרוב . ומהן נשואות למקום רחוק . יום אחד באו כלן לשאול שלום המלך אביהם . אמר המלך אלו שנשואות במקום קרוב אית בעונת' למיזל ולמיתי . ואלין שנשואות במקום רחוק לית בעונתה ליזיל ולמיתי . אלא עד דאינון כלהון אצלי הבא נעבד כולן חד י"ט ונחדי עמן . כך עצרת של פסח עד דאינון נפקין מהחורף לקיץ

אמר

יד יוסף ו במד"ר פ"ב . ב"ר סוף פ' ע"ד . ילקוט ס' ויצא : ח תענית דף ל"א . ויק"ר סוף פ' י"ט . ירושלמי מגילה פ"ג . ולעיל סוף פסוק לריח שמניך . ולקמן סוף הפרשה : ט עיין פ"ק דחגיגה
גרס"א וגי"ף

מתנות כהונה

כו' . השולמית דהם נוטריקון משלמת למיתה וכן עלמות נוטריקון על מות : ולא לעצמו . הכל בשביל למלאות רצון הקב"ה ולכם אין בו הנייה של כלום : דוכסין כו' . מיני ממשלות הן ועיין בבמדבר רבה פ"ב : ואתון אינון כו' אתם מראים טיבו של עולם ועיקרו ובבמדבר רבה גרי' שהגית וע"ש : כחולה . ל' מחול כדאמרי' עתיד הקב"ה לעשות ראש חולה בויקרא רבה סוף פי"ט) ולק' סוף הס' ולעיל סוף פסוק לריח שמניך : במחולה של צדיקים בפרשיות הנ"ל באופן אחר ועיין שם : מה יפו : והלא פעמים הללו כו' . היאך יוכל לשבח הפעמים שבתוך המנעל אלא מה יפו עקיביך במצות חליצת הנעל ואחר מצות התלוים במנעלים : ברתיה דרחמי . זה אברה' שאמר אם מחוט ועד שרוך נעל נקרא נדיב שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברה' וכלהו' בס' לולב וערבה : לפעמיך כו' . בשעה שהלכו לקיים שלש פעמי' בשנה יראה כל זכורך וגו' : אימתי אילין יהודאין כו' . מתי ילכו היהודים הללו להתפלל בירושלים שנתנו נכנסין ונוטלין כל מה שבתוך ביתם ומחריבין אותם כשיגיע הזמן ועלו זמן כו' : מן דאתיין כו' . כשבאו האחי' מירושלי' היו מתלקט' מן מה שהביאו מירושלי' לכל שכניהם אמרו להם השכנים אנה והיכן הייתם ואמרו להם הייתם בירושלי' א"ל ואימתי הלכתם א"ל ביום פלוני ואימתי באתם ביום פלוני : אמרין כו' . בירושלמי דמס' פאה גרס דלא שבקון ולא שבק יתהון פירוש לא עזבום ואינו עוזב אותם : ה"ג בריך אלההון דיהודאין כו' : אינון נוכריא כו' . כלפי עצמם אמרו כן אנשים הללו היו סוברים אימתי יעלו : דאיתרחצו ביה . שבטחו בה' ית' : בשני נעלים . כדמספר לקמן כשזה נועל זה פותח בשל ומטר : פרגמטיטין . סוחרים : אפרגיים . פי' הערוך זול : שבתך . בשבוע הזה : ה"ג ואני שבתי . פי' ואח"כ אני אפתח חנות שלי בשבוע שלי : אתם נועלים כו' . שהחג הוא הרגל השלישי ופוסקין מלעלות לרגל וגם פוסקים מהבאת ביכורים ומעשרות : ואני נועל כו' . בטל ומטר שלא ירד עוד : צרכיהם גרס : לית ביומייהו כו' . אין מישור באותן ימים כדי שילכו וישובו מפני קלקול דרכים : אית בעונתה כו' . יש זמן לילך ולשוב : ה"ג ולמיתי ואלין שנשואות במקום רחוק לית בעונתה ליזיל ולמיתי אלא

כו'

עץ יוסף

על מות : ולא לעצמו יתר [א"א] . או אפשר שצ"ל ולא לעצמו פי' לו אתם נוטלים טובות ולא לעצמכם שאתם נהרגין : באו לכם אצלנו כו' פי' אומרת שובי לכם אצלנו . השולמית אתם המשלמת למיתה על אלהיכם . ונחזה בך כלומר נעשה מכם שלטונים וניתן לכם כל מיני ממשלה והוא מלבן ואתה תחזה מכל העם . וישראל משיבין להם מה תחזו מה גדולה אתם יכולים ליתן בשולמית כלומר לאומה שמשלמת עצמה למיתה . שמא אתם יכולים למלאת בדמיון כשמחה שנעשה ליעקב אבינו וכו' : אפרכין אפרכוס בלשון ישמעאלי בלשה והוא מושל על עיירות רבות וכולן נקראות אפרכיא שלו [מערוך] : ואתון אינון כו' ר"ל שנעשה מכם דוכסין ותהיו אתם מראים פניו של עולם ועוקרו ועי' במד"ר פ"ב : וישראל משיבין להם מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים . מה מעלה ושלמנות אתם יכולין לתת לנו . כלום יש בכם כח לתת לנו כאותה מעלה של הר סיני שהיו בו ב' מחנות . מחנה ישראל ומחנה מלאכי השרת כענין שכתוב רכב אלהים רבותים . במעשה מימיכם כו' כן הוגה הנוסחא בכל הקמח [א"א] : כחולה לשון סיבוב ועיגול הוא [א"א] והוא דרך משל . ור"ל שקבלו פניו מאוד בשמחה רבה כאלו היו חלים ומרקדים לפניו בשובע שמחות בשעה שהוא מוכן לבא ליכנס לארץ הקדושה להיות נעשה מרכבה לכבוד השכינה עם בני בניו' בלשה המה המלאכים הקדושים אשר כולה מקבלים בשפע שבע רצון מקור רצון העליון בזכות הצדיק . ולפיכך שמחו לרגל ביאתו : בשם רבי לוי אמר ששים רבוא מלאכים היו חלין ומרקדין לפני אבינו יעקב בצאתו מבית לבן . הה"ד ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ואין מחנה פחות מס' רבוא . ורבנן אמרי ק"ך רבוא ויקרא שם המקום ההוא מחנים . מחנה הרי ס' רבוא . מחנים הרי ק"ך רבוא . כצ"ל וכן הוא בב"ר סוף פ' ע"ד . ור"ל שנא' מחנה אלהים זה כלו' שהשכינה שורה עליהם . ואין השכינה שורה כלאחד בפלימות בפחות מששים רבוא כדוגמת ישראל שלא נגלה עליהם כבוד ה' בסיני עד שהיו ששים רבוא ביחד . ואם היו חסר אפילו אחד מהם לא היה מתגלה עליהן וכדלקמן דברים רבה פ"ז . ורבנן אמרי ק"ך רבוא מדכתיב מחנים המה שתי מחנות של שכינה : ראש חולה תולה פי' עגולה . מלשון מחול הכרם דתנן בכלאים שפי' סביב . וכלומר שיסדר הצדיקים סביבו בעגולה והוא יתברך יהיה באמצע . שהאמצע נראה לכל המסובבים . ומה שאמר שהקדוש ברוך יהיה ראש לחולה הוא שיהיו באמצע כמו המרכז לעגולה שהוא ראש לעגולה כפי שהוא יסוד לעגולה : בעלמות פי' בזריזות כדכתיב בתוך עלמות תופפות . או פירושו לשון העלם והסתר . והוא על דרך כי יצפנני בסכה . או נמי כמו שאמרו בפרק אין מעמידים גבי עלמות אהבוך דברים מכוסים ממנו מתגלים לו : במחולת של צדיקים ר"ל הדא הוא דכתיב כמחולת המחנים שהוא כמחולת הצדיקים מחנותם : (ג) אלא אינו מדבר אלא מפעמי רגלים . ר"ל שדרש פעמי על פעמי רגלים דכתיב בהו שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך . והיה מה יפו פעמיך שהם שלש פעמים בשנה . והיה בנעלים מלשון עולים כלומר בזמן שעולים בפעמי הרגלים . או הכוונה דכל מי שאין רגלו יפה אינו עולה לרגל כדדרשו בגמרא פרק א' דחגיגה . לכן אח"כ מה יפו פעמיך ר"ל רגליך בשעה שאתה עולה לרגל . ואלה נאהן שהולכין בנעלים דכל הולך יחף הולך בצער כמ"ש מנעי רגלך מיחף . אבל הולכי רגלים הלכו בשמחה בקרבנותיהם של שמחה . כן כתב המהרז"ו . אולם אין זה מההקים המתהפך מסיפך להיפך . כי אף שהאמת שההולך יחף הולך בצער . עדיין אין ההולך בנעלים מתואר ביופי . ולכך התרגום הוסיף ואמר בסנדלים דססגונא כו' כלומר הנעל הססגוני יכול הוא שיהיה מן העץ והעור הססגוני ולא נופל בו היופי המשובח עד שנאמר מה יפו פעמיך . אין זה רק שרומז לססגונא : והלא פעמים הללו כו' זה כמו דבר אחר מה יפו פעמיך בנעלים והלא פעמים הללו פעמים מגולים ופעמים מכוסים ואין יכול לשבח הפעמים שבתוך המנעל . אלא מה יאיין עקיביך במסאנא ר"ל במצות חליצת מנעל ואחר מצות התלוים במנעלים : ברתי דרחמי דרש בת נדיב בתו של אברהם שנקרא נדיב המד"א נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם [כדלקמן סי' ה' ובריש חגיגה] ואברהם נקרא אוהבו של הקב"ה שנאמר זרע אברהם אוהבי . והו שאמר ברתיה דרחמי : מה היו יפיין לפעמיך שהיו נועלין בעד כל הצרות פי' מה היו יפיין השלש פעמים בשנה שהלכת לרגל . שזכות המצוה הזאת היה נעול בעד כל הצרות כמו שמסיים והולך . ותשובה הרשב"ן ה"א סס"ג הגירסא בעד כל החגרות . וכדלקמן ששכח לנעול דלתי ביתו כו' קשור בטבעות דלתותיו כו' : אימתי אילין כו' מתי ילכו היהודים הללו להתפלל בירושלים ואנחנו נכנסין ונוטלין כל מה שבתוך ביתם ומחריבין אותן . כשיגיע הזמן ועלו זימן כו' . מן דאתיין כו' כשבאו האחים מירושלים היו מתלקטים מן מה שהביאו מירושלים לכל שכנותיהם . אמרו להם השכנים אנה והיכן הייתם . ואמרו להם היינו בירושלים . א"ל ואימתי הלכתם . א"ל ביום פלוני . ואימתי באתם . ביום פלוני : דלא שבקין כו' פי' לא עזבום . ולא יעזוב אותם : אינון נבריא כו' כלפי עצמם אמרו כן אנשים הללו היו סוברים אימתי יעלו לרגל להתפלל בירושלים והם יכנסו ויגזלו כל מה שבבתיהם ואין להקשות האיך עלה בלבבם כך . הא הקב"ה הבטיח לא יחמוד איש את ארצך . שאין שלילת החמדה שלוק האמן מהלב . אלא בגמר המעשה [יפ"ת] ועיין בירושלמי פ"ג דפאה : דאיתרחצו ביה שבטחו בו : (ד) בשני נעלים כדמפרש לקמן בסמך כשזה נועל זה פותח בטל ומטר : פרגמטיטין פי' סוחרים בל' יוני : אפרגיים פי' הערוך זול ומעוט ריוח בסחורה בל' יוני [מוסף הערוך] : שבתך בשבוע זאת : ואני שבתי פי' ואח"כ אני אפתח חנות שלי בשבוע שלי : אתם נועלים לפני בחג כו' שהחג הוא הרגל השלישי ופוסקין מלעלות לרגל . וגם פוסקים מהבאת בכורים ומעשרות [מת"כ] וגם נועלים בעד מלאכתם שבשדות ונכנסים לבתיהם . ואני נועל לפניכם בפסח שלא ירדו גשמים עד בשעת הקציר ומלאכה שבשדות . ובערוך ערך אפרגייס הביא מן הפסיקתא כתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם וכתוב אחד אומר עצרת לה' אלקיך . א"ר חמא כו' פתח שבתך ואני שבתי . והיינו שבשמיני עצרת החג כתיב בסדר פנחס לכם . ובז' של פסח כתיב בסדר ראה לה' אלקיך . לכן דרש אתם נועלים לפני בחג ואני נועל לפניכם בפסח : לית בימייהו כו' אין מישור באותן הימים כדי שילכו וישובו מפני קלקול הדרכים :

אמר

אמר הקב"ה אית ביומא למיזל ולמיתי אבל עצרת של חג ע"י שהן יוצאין מהקיץ להורף ואבק דרכים קשה וידות דרכים קשות לפיכך אינה רחוקה נ' יום. אמר הקב"ה לית ביומא למיזל ולמיתי אלא עד דאינון הכא נעבד כולן חד יו"ט ונחדי. לכך משה מזהיר לישראל ואומר להם (במדבר כט) ביום השמיני עצרת תהי' לכם הוי אומר מה יפו פעמיך בנעלים: (ה) בת נדיב בתו של אברהם שנקרא נדיב המד"א (תהלים מז) נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם וגו'. חמוקי ירכיך א"ר יוחנן כל חיטטין ופרניקין שישראל מחטין ומתפרנקין בעה"ז בזכות מילה שנתנה בין ירכים. א"ר חייא יא מה ראו חכמים לקבוע רופא בברכה שמינית כנגד המילה שנתנה בשמיני. הה"ד (מלאכי ב) בריתי היתה אתו החיים והשלום וגו'. כמו חלאים. כמה חליים מתחת ידיה כמה תינוקות הנמולים ומתים תחת ידיה. א"ר נתן יב מעשה שבאתי למדינת קפוטקיא והיתה שם אשה אחת והיתה יולדת בנים זכרים ונמולים ומתים. מלה ראשון ומת. שני ומת. שלישי ומת. רביעי והביאתו לפני וראיתי בשרו ירוק. נסתכלתי בו ולא מצאתי בו דם ברית. אמרו לי מה אנו מולין אותו. אמרתי להם המתינו והניחו אותו עד שיבא לו דם ברית. דתנינן תמן הקטן והחולה אין מולין אותו עד שיבריא. והניחו אותו מלו אותו ונמצא הבן של חיים. והוציאו שמו נתן כשמי הוי כמו חלאים. ד"א כמו חלאים למה חלאים היה דומה. ר' הוניא ורבנין. ר' הוניא אמר לחוליא של עמוד. ורבנין אמרי לחוליא של מרגליות. ומי עשאה ר' סנחמא אמר מעשה ידי אמן מעשה ידי אומנתו של הקב"ה בעולם. א"ר שמואל למלך שהיה לו פרדס ונוטע בו שורות שורות של אגוזין ותפוחים ורמונים ומסרן לבנו. א"ל בני איני תובע ממך דבר אלא בשעה שהנטיעות הללו מבכרות תהא מביא לפני מהן ומטעמני כדי שאראה מעשה ידי ואשמח בך. כך אמר הקב"ה לישראל בני איני תובע מכם דבר. אלא כשיולד לאחד מכם בן בכור יהא מקדישו לשמי. הה"ד (שמות יג) קדש לי כל בכור. וכשאתם עולין לפעמי רגלים תהיו מעלין אותו וכל זכרים שלכם להראות לפני. לפיכך הזהיר משה את ישראל ג' פעמים בשנה: (ו) שררך אגן הסהר. יג שררך אלו סנהדרין. מה תינוק זה כ"ז שהוא במעי אמו אינו חי אלא יד מטיבורו. כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם. אגן הסהר אדרא דאזהרה. אבון בר חסדי אמר אית אתרון דקריין וצווחין לזהרה סהרה. אל יחסר המזג. אל תחסר סנהדרין מעשרים ושלשה. ד"א אל יחסר המזג אל תחסר סנהדרין מופלא שבה. ד"א אל יחסר המזג אל תחסר סנהדרין זה שהוא ממזג לה את ההלכה. כההיא טו דתנינן תמן מזג ב' חלקי מים וא' יין ג יין השרוני. ד"א אל יחסר המזג לא נחסר מזגא דעלמא. המד"א (תהלים כג) ה' רועי לא אחסר: (ז) בטנך ערמת חטים. זו תורת כהנים. מה כרס זו הלב מכאן והכרעים מכאן והיא באמצע. כך ת"כ שני ספרים מכאן ושני ספרים ג כאן והוא באמצע. ערמת חטים. טז ערמה של חטאים. סוגה בשושנים אלו ד"ת יז שהן רכים כשושנים. כמה מצות ודקדוקים יש בת"כ. כמה קלין וחמורין פגולין ונותרות יש בת"כ. א"ר לוי בנוהג שבעולם אדם נושא אשה בן ל' שנה בן מ' שנה. משמוציא יציאותיו הוא בא לזקק לה. והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ופורש ממנה מיד. מי גרם לו שלא יקרב לה איזה כותל ברזל יש ביניהם ואיזה עמוד ברזל ביניהם. אי זה נחש נשכו. איזה עקרב עקצו שלא יקרב לה. ד"ת שרכין כשושנה שנא' בה (ויקרא יח) ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב. וכן מי שהביאו לו תמחוי של חתיכות. א"ל חלב נפל שם ומשך ידו ולא טעמו. מי גרם לו שלא לטעום. איזה נחש נשכו שלא יטעום. ואיזה עקרב עקצו שלא יקרב ויטעם אותו. ד"ת שרכין כשושנה שכתוב בה (שם ג) כל חלב וכל דם לא תאכלו. ד"א בטנך ערמת חטים. והלא של אסטרובילין יפה משל חטים אלא אפשר לעולם להיות בלא אסטרובילין. וא"א לעולם להיות בלא חטים. אמר ר' אידי מה חטה זו סדוקה כך ישראל סדוקה מילתן. ר' יוסי בר חנינה אמר מה חטה זו סופנת. כך ישראל סופנין נכסיהון של או"ה. הה"ד (דברים ז) ואכלת את כל העמים וגו' וכתיב (ישעיה סא) חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו. א"ר שב"ל מה חטים הללו פסולת שלהם נמדדות עמהם כך ישראל. מחוטב עציך עד שואב מימיך. א"ר יצחק מה חטין הללו כשהן יוצאין לזרע אין יוצאין אלא במנין. וכשנכנסין מהגורן נכנסין במנין כך כשירדו ישראל למצרים ירדו במנין שנא' (דברים י) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה. וכשעלו עלו במנין שנא' (שמות יב) כשש מאות אלף רגלי. ר' הוניא אמר על הדא דר' יצחק כשם שאין בעל הבית משגיח לא על משפלות של זבל ולא על משפלות של תבן ולא על הקש ולא על המוץ למה שאין נחשבין לכלום.

כך

יד יוסף י חגיגה דף נ'. סוכה דף מ"ט: יא ירושלמי פ"ב דברכות: יב שבת דף קל"ד. ופרק הבא על יבמתו. חולין דף מ"ז ע"ב: יג במד"ר פ"א. שוח"ט מזמור כ'. פסיקתא דשקלים: יד ע' נדה דף נ' ע"ב: טו פ"ב דמס' נדה: טז שוח"ט מזמור כ': יז אדר"נ פ"ב:

ענף יוסף

[ה] [המד"א נדיבי עמים כו']. ע' בענף. וכתב המהרש"א בכאן קרא נדיבי עמים וגו' אינו מבורר שנקרא אברהם נדיב. אבל פירוש הפסוק נדיבי עמים הם גרים שנדבו לבם להתגייר ונתוספו לישראל קראם עם אלהי אברהם כו' שהתחלתן בו לפי שהוא היה תחלתן של גרים שנדב לבו לשמים להתגייר ועל כן קרא לישראל בת נדיב בת אברהם. ומיהו יש לעיין בזה דהתם גבי גרים איכא טעמא שתחלתן באברהם ולא ביצחק ויעקב. אבל בהאי קרא לענין עליה ברגל מ"ט קראן בת נדיב דהיינו בת אברהם ולא בת יצחק ויעקב. וי"ל שגם הוא תחלתן של עולים לעיר בוראו ולמקום המקדש להר ה' יראה להקריב שם בנו יצחק והקריב עולה תחתיו:

מס

מתנות כהונה

כו': וידות דרכים. כד"א יד דרך ומצפה אל יד דרך ההלון ובאות אחת כתב בשם הערוך דצריך להיות ויחדות: בתו של אברהם שנקרא נדיב. ואומר אם מחוט ועד שרוך נעל וגו' ונאמר נדיבי עמים נאספו עם אלהי. אברהם וכדאי' בפ' לולב וערבה: חטטין. ופרנוקין. פי' תענוגים: ברכה שמינית. בתפלת י"ח ברכות: מתחת ידיה. מתחת ידי מצות המילה כלו' על ידי: למה חלאים היה הדומה. פי' נקבי השתן. שכן דרשוהו בפ' לולב וערבה וקוראם חלאים על שם שמחללים ויורדים עד התהום וכדאי' התם: לחוליא של עמוד. הכתר העגול שבראש העמוד: אומנתו גרסי: שררך אדרה דאזהרה. הדר שיצא ממנו אזהרה לכל ישראל ודרש אגן על לשכת הגזית שהיתה כחדר עגול סביב כהאי גורן עגולה: אית אתרין כו'. יש מקומות שקורין לזהרא סהרא: לזהרא כמו לאזהרה והרבה כיוצא בו בירו': מעשרים ושלשה. שהוא השלים מסנהדרין של ע"א כמו מזיגת היין שהוא שני חלקי מים ואחד יין כדאי' לקמן ובפ"ק דסנהדרין ובריש מדבר רבה ועיין שם: מופלא. הממונה על כלם: זה הממזג. מעמידה על עמדה ויושרה כמו המוזג את היין ושוב מביא ראיה על לשון מיזוג שהוא לשון תיקון: דתנינן. בפ"ב דמס' נדה: מזגא דעלמא. זה הקב"ה הזן ומפרנס לכל ע"י עירוב הכחות והיסודות: ערמה של חטאים. קרבן של החוטאים כלם כתובים בו: ה"ג נושא אשה בן ל' שנה בן ארבעים שנה ובמדרש גרס כמו כאן: משמוציא יציאותיו גרס: ופי' הוציא ופזר ממון לצורך החופה: בשושנה כו'. טפת דם נדה: ה"ג דברי תורה שרכין כשושנה: איסטרובלין. פי' הערוך מין פרי: ה"ג בילקוט וערוך אלא אפשר כו': מילתן בבריח מילה: סופנת. שואבת בקרבה המים כספוג: אין יוצאין כו'. לראות כמה כורין הוא זורע: ה"ג וכשנכנסין אל הגורן: משפלות. פי' הערוך קופה שמוציאין בה את הזבל: היום. של

הקב"ה

עץ יוסף

אית בעונתה כו' יש זמן לילך ולשוב: וידות דרכים כד"א יד דרך. ובא"א כתב בשם הערוך דצ"ל ויחדות: אינה רחוקה נ' יום אלא שיעור ריחוקה יותר ממהלך חמשים יום: (ה) בתו של אברהם שנקרא נדיב. על שם שנדבו לבו להכיר בוראו. או על שם שהתנדב ללכת לעיר בוראו לעלות לירושלים כדכתיב ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה שהיה מתקרב והולך נגד ירושלים: המד"א נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם. וכמו שפירשו בפרק לולב וערבה אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ויעקב אלא אלהי אברהם שהיה תחלה לגרים. ופרש"י תחלה לגרים שנדבו לבו להתגייר. ועיין בענף: חטטין ופרניקין פי' תענוגים. הרכה בך והענוגה תרגום ירושלמי דמפנקא' בכון ודמפנקיתא: בברכה שמינית שבתפלת שמונה עשרה: כנגד המילה שנתנה בשמיני שצריכה רפואה לכך קבעוה בשמינית. וע' במגילה דף י"ז: בריתי היתה אתו פי' מצות עשה שהיא ברית. נלך לברכה שתהיה לחיים ולשלום שלא יחלה מחמתו [רד"ל]: מתחת ידיה כמה תינוקות נמולים ומתים תחת ידיה כההיא דתנינן א"ר נתן. כצ"ל [א"א]: וראיתי בשרו ירוק. נסתכלתי בו ולא מצאתי בו דם ברית. תרתי לגריעותא. הדא דאי מהיל ליה לא נפק מיניה דמא. והטפת דם ברית מצוה כדכתיב [זכריה ט'] גם את בדם בריתך ועוד דמסוכן הוא ומשום חולשא שלא נולד בו עדיין דם: למה הלאים היה דומה פי' נקבי השתן. שכן דרשוהו בפ' לולב וערבה. וקוראם חלאים על שם שמחללים ויורדים עד התהום וכדאי' התם [מת"כ] והא"א גרס למה היה דומה. ומחיק מלת חלאים: לחוליא של עמוד כל דבר עגול נקרא חוליא כמו חוליית הבור וכמו חוליות שבשדרה [א"א] וי"ל וכמו הכתר העגול שבראש העמוד: ידי אומנתו כצ"ל מת"כ: (ו) אדרא דאזהרה פי' הדר שיצא ממנו אזהרה לכל ישראל. ודרש אגן על לשכת הגזית שהיתה כחדר עגול סביב כהאי גורן עגולה [מת"כ]. והא"א כתב פי' גורן שיצא ממנו אזהרה לכל ישראל כמו שמצינו סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה. ואדרא הוא גורן. והמוסף הערוך כתב אדרא דאזהרה. פי' בלשון יוני כסא ובית מושב ע"כ: אית אתרין כו' יש מקומות שקורין לזהרה סהרה: לזהרא כמו לאזהרה והרבה כיוצא בו בירושלמי [מת"כ]. והרד"ל כתב היה אתרון דקריין וצווחין לזהרה פי' לזוהר ואור. והכוונה למושב הסנהדרין שמהן תצא תורה זו הורה לעולם. וכן קרויין עיני העדה. ובפסיקתא רבתי גרסינן צווחין לירח סיהרא. ודרש שם אגן הסהר כהאי סירה שהוא כחצי גורן עגולה שהיו סנהדרין יושבין כן: אל יחסר המזג אל תחסר סנהדרין מעשרים ושלשה. דימה אותן ליין המזוג. כי כמו שהיין הוא העיקר. וב' חלקי המים שמוסיפין בהם הן טפל לגבי היין. כן הדבר הזה. דב"ד של כ"ג הן הן העיקר שהיו דנין דיני נפשות בכל מקום. אלא שמי חלקים דהיינו עד שבעים שהוסיפו הם טפלים לגבי הכ"ג. ולא הוסיפו אותן שם אלא שלא יצטרכו להוסיף אם יתחלקו הכ"ג. ולהכי לא קפיד קרא שלא יתחסרו אלא הכ"ג שהם עיקר הב"ד [רפ"א]: מעשרים ושלשה שהוא השלים מסנהדרין של ע"א כמו מזיגת היין שהוא שני חלקי מים ואחד יין כדאי' לקמן ובפ"ק דסנהדרין ובריש במד"ר: אל תחסר סנהדרין מופלא. הממונה על כולם: זה הממזג מעמידה על עמדה ויושרה כמו הממזג את היין [וקא מיפלגי אשה מופלא הוא ממנין סנהדרין או לא כדאי' בתוס' שלר"י לא נכנס עמהם בחשבון] [ידי משה] ושוב מביא ראיה על לשון מיזוג שהוא לשון תיקון דתמן תמן כו' והוא בפ"ב דמס' נדה: מיין השרוני דקדק לומר מיין השרוני לומר שדוקא ביין השרוני מוזגין ב' חלקי מים ואחד יין. אבל לא בשאר יינות כדאמרו במס' שבת דף ע"ז כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא. וכמו שכתבו תוס' שם ובעירובין דף כ"ט: מזגא דעלמא זה הקב"ה הזן ומפרנס לכל ע"י עירוב הכחות והיסודות [מת"כ] עוד י"ל שקרא להקב"ה מוזג ע"ד שאמרו בשבת דף פ"ח דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי ע"י תליתאי כו'. וזהו המזוג [מהרב מו"ה אברהם בהגר"א ז"ל]: (ז) ערמה של חטאים קרבן של החוטאים כולם כתובים בו. ורוב חייבי כריתות שהעובר עליהן בשוגג מביא חטאת כתובים בו בת"כ: שהן רכים כשושנים פי' שהם קלים לפרוץ ולעבור עליהן כמו גדר של שושנים. שההזהירה ביד האדם: משהוציא יציאותיו פי' כשהוציא ופזר ממונו לצורך החופה: כשושנה אדומה טפת דם נדה. וע' תוס' סנהדרין דף ל"ז ע"א ד"ה התורה כו': ופורש ממנה וזהו שאה"כ סוגה בשושנים פי' שנסוג לאחור על מראה אודם כשושנה: אסטרובילין פי' בל' יוני מין פרי ארז הנאכל ויש בו גרעינין הרבה נתונין אחד אחד במדור שלו בתוך קליפה קשה וגדולה כרמון [מוסף הערוך] ובפי' הרמב"ם או' אוסטרובולין פיניו"ש בלע"ז שהם גדלים בירושלים תוב"ב והם משונים בתמונתם ובמראיתם מן הגדלים בשאר ארצות: מילתן הברית מילה: מה חטה זו סופגת שואבת בקרבה המים כספוג. ובתרומות פי' הר"ש שהשעורים שואבות ולא החטים. נ"ל דהם מיירי לשאוב ריח אם נתונין ע"פ החבית של יין וכיוצא בו. וכאן פירושו שהקמח של חטים סופגת ומקבל בתוכו מים יותר משאר מיני תבואה: פסולת שלהם נמדדת עמהם כוונתו מה חטים צריך הלוקח לקבל רובע הקב סובין. והפסולת נמדד עמהן כדאי' בב"ב דף צ"ג וצ"ד. כך ישראל הפסולת נמנה עמהן. והוא שאמר במדרש כי תשא וגו' וזה"כ בטנך ערימת חטים וגו' מה חטים הללו כולן עולין במנין ר"ל אף הפסולת כמ"ש לעיל. אף ישראל הכל עולין במדה: אין יוצאין אלא במנין לראות כמה כורין הוא זורע: וכשנכנסין אל הגורן כצ"ל [מת"כ]: משפלות קופה שמוציאין בה את הזבל: התבן והמוץ והקש הוא מדיינין ט' תבן הוא השבלים של תבואה אשר בתוכם מונחים הגרעינים

נקראו

בך אין הקב"ה משגיח על אוה"ע למה שאינן כלום שנא' (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו וגו' ועל מי הוא משגיח על ישראל שנא' (שמות ל) כי תשא את ראש בני ישראל וגו'. (במדבר א) שאו את ראש כל עדת בני ישראל. רבי נחמיה בשם ר' אבון אומר אוה"ע אין להם נטיעה אין להם זריעה אין להם שרש ושלשתן בפסוק אחד (ישעיה מ) אף בל נטעו אף בל זורעו אף בל שורש בארץ גזעם וגו' אבל ישראל יש להם נטיעה שנא' (ירמיה לב) ונטעתים בארץ הזאת וגו'. וכתיב (עמוס ט) ונטעתים על אדמתם וגו'. יש להם זריעה שנא' (הושע ב) וזרעתיה לי בארץ. יש להם שרש שנא' (ישעיה כז) הבאים ישרש יעקב. מלה"ד התבן והמוץ והקש היו מדיינין זה עם זה. זה אומר בשבילי נזרעה השדה וזה אומר בשבילי נזרעה השדה. אמר להן החטים המתינו לי עד שתבא הגורן ואנו יודעין בשל מי נזרעה השדה. בא הגורן. וכשנכנסים אל הגורן יצא בעל הבית לזרותה. הלך לו המוץ לרוח. נטל התבן והשליכו לארץ. נטל הקש ושרפו. נטל את החטין ועשה אותן כרי היו עוברים הבריות כל מי שרואהו מנשקו המד"א (תהלים ב) נשקו בר. כך אוה"ע הללו אומרין אנו ישראל ובשבילנו נברא העולם. והללו אומרין אנו ישראל ובשבילנו נברא העולם. א"ל ישראל המתינו עד שיבא היום של הקב"ה ואנו יודעין בשביל מי נברא העולם הה"ד (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור וגו'. וכתיב (ישעיה מא) תזרם ורוח תשאם. אבל ישראל נאמר עליהם (שם) ואתה תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל: (ח) צוארך כמגדל השן. כתיב (בראשית לג) וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צואריו וישקהו. כולו נקוד. אר"ש בן אלעזר יח כ"מ שאת מוצא הכתב רבה על הנקודה את תפוש את הכתב ומניח הנקודה. נקודה רבה על הכתב את תפוש הנקודה ומניח את הכתב. ברם הכא לא כתב רבה על הנקודה ולא נקודה רבה על הכתב אלא כולו וישקהו נקוד עליו. אלא מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו ונעשה צוארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע ונמסו כדונג. ומה ת"ל ויבכו אלא זה בוכה על צוארו וזה בוכה על שיניו. ר' אבהו בשם ר' אלעזר מייתי לה מן הדא צוארך כמגדל השן. כתיב (שמות ב) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ויברח משה. יט וכי יש אדם יכול לברוח מן המלך. אלא מלמד שהיה עומד ונחון באותו היום וחייבו להתיז את ראשו. א"ר אביתר נתזה החרב מצוארו של משה והתיזה צואר של קסטנר הרשע. הה"ד (שם יח) כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה. אותי הציל ולקסטנר לא הציל. ר' בון הוי קרי עליה (משלי יא) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. א"ר ברכיה (שם כא) כפר לצדיק רשע. בר קפרא אמר מלמד שירד מלאך בדמותו של משה ותפשו את המלאך והניחו את משה וברח. ר' אבא בריה דרב פפי ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי כל איסקולין של פרעה נעשו באותה שעה מהן אלמין מהן חרשין מהן סומין מהן חגרין. היו אומרין לאלמין איכן הוא משה. ולא היו מדברים. ולסומין ולא היו רואים. ולחרשין ולא היו שומעים כ ולחגרים ולא היו מהלכין. שנ' (שמות ד) ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ה'. הלא אנא הוא דעבד כל אלין. ועתה לכה ואשלחך אל פרעה: (ט) עיניך ברכות בחשבון כא עיניך אלו סנהדרין שהם עינים לעדה המד"א (במדבר טו) והיה אם מעיני העדה. רמ"ח אברים יש בו באדם וכולן הולכין אחר העינים. כך הן ישראל אין יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהן. ברכות בחשבון מילי דחושבן ל"ז מזכין ל"ה מחייבין. על שער בת רבים זו ההלכה שיוצאה מבית שער ומרווחת לרבים. יהודה בר' אמר שיכן לנטות אחרי רבים: (י) אפך כמגדל הלבנון זה בהמ"ק. מה האף הזה נתון בגבהו של אדם. כך ביהמ"ק כב נתון בגבהו של עולם. מה האף הזה רוב תכשיטין תלויין עליו. כך כהונה ולויה ומלכות מיעקב. כמגדל הלבנון שנא' (דברים ג) ההר הטוב הזה והלבנון. ר' טביומי אמר כג שמלבין עונותיהם של ישראל כשלג שנא' (ישעיה א) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. רשב"י אומר שכל הלבבות שמחות בו שנא' (תהלים מח) יפה נוף משוש כל הארץ. ורבנן אמרי על שם (מ"א ט) והיו עיני ולבי שם כל הימים. צופה פני דמשק. א"ר יוחנן כד עתידה ירושלים שתהא מגעת עד שערי דמשק שנא' (זכריה ט) משא דבר ה' בארץ חדרך. מהו חדרך. כה ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר מקום הוא שנקרא חדרך. א"ל ר' יוסי בן דורמסקית העבודה שאני מדמשק ויש שם מקום ששמו חדרך. ר' נחמיה אמר זה מלך

המשיח

יד יוסף יח ב"מ דף פ"ו. ב"ר פ' מ"ח. ופ' ע"ח. במד"ר פ"ג: יט ש"ר פרשה א'. דב"ר פ"ב. ירושלמי ברכות פ' הרואה: כ בשמ"ר פ"א ובדב"ר פ"ב ליתא חגרין: כא ספרי פ' עקב פיסקא מ"א ע"ש. לעיל פ"א סי' ס"ג. ופ"ד סי' ל': כב ע' קידושין דף ס"ט ע"א. זבחים דף נ"ד ע"ב. סנהדרין דף פ"ז ע"א: כג ויק"ר פ"א סי' ב'. גיטין דף נ"ו ע"ב: כד ילקוט ישעיה רמז של"ד וע"ש. כה ספרי ד"ב פ"א ובילקוט זכריה רמז תקע"ה. וילקוט יחזקאל רמז של"ד:

מתנות כהונה

הקב"ה. לעתיד לבא: ה"ג בקדוש ישראל תתהלל: צוארך כולו נקוד נתבאר בב"ר פ' ע"ח: אלא כולו נקוד כו'. בב"ר וכן בבמדבר רבה פ"ג לא גרס ליה: מן הדא כו'. מילת שן מורה על דבר קשה וחזק כדאי' בבמדבר רבה פ' ג': ויברח משה. עיין בשמות רבה פ"א ובפ' ואתחנן: איסקולין. חכמי עצה ועיין בערך אסכול ומדרש תלים מזמור ד' גרסי' אוכלוסין: נעשו גרסי': ה"ג מהן חגרין אומרים לאלמים כו' ועיין בשמות רבה פ"א: מי שם כו'. הרואה יראה שבפסוק זה לא הוזכרו החגרין ובשמות רבה לא גרס ליה כלל חגרין וכן בירוש' פ' הרואה לא גרס ליה וי"ל שדרש פקח נוטריקון קפח כלומר החגרים שנתקפחו שוקיהם דאם לא כן פקח למה ליה. או הוא ל' הסרה והסגה כמו לסגות פתחא דפ' איזהו נשך ובפ"ק דע"ז: ועתה לכה כו'. כלומר מעשה יש לך על מה לסמוך: ה"ג בילקוט ל"ז מזכין ול"ה מחייבין זכאי: מבית שער. משער הלכה: ומרווחת לרבים גרס ועיין בילקוט ושם הגי' באופן יותר נכון: ה"ג יהודה בר' אמר שיכן לנטות כו'. פי' שייך ומכוין לזה לנטות כו' ועיין בב"ר סוף פ' ל"א: רוב תכשיטין כו'. דרש אף המנח וכן פירש"י בשיר השירים: שמלבין כו'. על שם כך נקרא לבנון: ה"ג כמגדל לבנון אין לבנון אלא בית המקדש: שכל הלבבות כו'. דרש לבנון לבבות הרבה: עיני ולבי. דרש לבנון נוטריקון לב ועינים: להדריך. דרש חדרך לשון הדרכה בחילוף

עץ יוסף

נקראו השבלים הריקים בשם תבן. והם היו לסוסים לאכל בהם את השדות. כי לפני הדישה פרדו והלקו את השבלים מהקשים והגבעולים לבדם. ואח"ז דשו את השבולת בכלי דישה הנקרא מורג [ישעיה מ"א וע' שם ברד"ק] והקשים והגבעולין שעליהם יגדלו שבלי התבואה נקראים בשם קש. והם היו עומדים לשריפה להסק בהם תנורים ולשריפת לבנים. והמוץ [שפרייא] הוא פסולת הדק שבתוך השבלים אשר יפרח במרוח התבואה ורוח תשא ותפיץ אותם. ורמז לכל זה [מלאכי ג'] כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט אותם היום הבא וגו'. וכתיב [ישעיה כ"ה] כהדוש מתבן תחתיו במו מדמנה. פי' רש"י מתבן תבן. מדמנה טיט. וכן לדומן על פני האדמה יהיו [ירמיה ט"ו] עכ"ל. וכן [תהלים פ"ג] היו דומן לאדמה. ופירוש זבל ואשפה לזבל בהם אדמות שדות וכרמים. ועל זה שאמר המדרש במשל נטל התבן והשליכו לארץ הוא כדכתיב השח השפיל הגיע לארץ עד עפר. ועי"ז שאמר במשל הלך לו המוץ לרוח הוא כדכתיב [ישעיה מ"א] ובגבעות כמוץ תשים תזרם ורוח תשאם וגו': עד שיבוא היום פסח אחר עד שיגיע הגורן שנאמר כי קבצם כעמיר גורנה וכתיב קומי ודושי וגו' הה"ד כי הנה יום בא וגו' וכתיב תזרם ורוח תשאם וגו' עד כאן [א"א]: היום של הקב"ה לעתיד לבא: (ח) כל מקום שאת מוצא הכתב כו'. פי' בכל מקום אין הנקודה באה לעקור עיקר המלה. אלא שלשה מדרש כנקוד כשהוא מרובה. או הכתב כשהוא מרובה. אבל אין מלה יוצאה מידי פשוטה. וכאן שאין נקוד מרובה לשנאמר שאין הכוונה רק שנדרש הנקוד. או איפכא ותשאר פשט המלה במקומה. לכן מפרש רשב"א שהנקודה באה באמת להוסיף על הכתב ולדרוש כאילו נאמר וישקהו ב' פעמים וללמד שלא היה נשיקה זו כדרך נשיקת שונא אחד בפה ואחד בלב. אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו. ומתחלה היה נשיקה זו כפולה. בפה בלב. ובפועל בפה. ועל זה הקשה רבי ינאי א"כ לא היה צריך נקוד דמוישקהו ויבכו הוה משמע שהיה נשיקה של אהבה גמורה. אלא נראה שלעקור כל המלה בא הנקודה ולהוציאה מידי פשוטה בא. ואין זה אלא לומר שאין נשיקה זו פשוטה כדרך האוהב אלא דעיקר כוונתו לנשיכה ואחר שנשכו וקהו שיניו נהפך לאוהב ונשקו. וזהו שאמר מלמד שלא בא לנשקו. ולא אמר מלמד שלא נשקו אלא שנשכו ומשום דזה תלוי שנשקו נמי דאל"כ לא הוה כתיב ויבכו. אלא דעיקר כוונתו לא בא מתחלה אלא לנשכו ואחר שנשכו וקהו שיניו נהפך לאוהב ונשקו. ועיין ביפ"ת בב"ר פ' ע"ח: אלא מלמד שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו. א"ל ר' ינאי א"כ למה נקוד עליו אלא מלמד שלא בא לנשקו כו'. כצ"ל וכן הוא בב"ר פ' ע"ח סי' י"ב והמדפיס טעה ודילג בין מלמד דרשב"א למלמד דרבי ינאי: ונמסו כדונג בפדר"א פ' ל"ז דרש לה מדכתיב [תהלים קי"ב] שיניו יחרוק ונמס: כמגדל השן ומלת שן מורה על דבר קשה וחזק כדאי' בבמד"ר פ"ג וקרא זה מיירי בכנסת ישראל וקאמר לה שיהיה עתידה חזק להכאות שיני האויבים כמו שאירע ליעקב. דכל מה שאירע לאבות סימן לבנים [יפ"ת]: כתיב וישמע פרעה כו' הביא זה לכאן על פסוק צוארך כמגדל השן משום שנעשה צוארו של משה כעמוד השן. וע' עוד לקמן: וכי יש אדם יכול לברוח מן המלך. פי' מאחר שכבר נתפס משה והיו מכין בצוארו כדאמר הכא וזה מסתמא היה בשער המלך איך ברח מפניהם [יפ"ת]: וחייבו להתיז ראשו קהתה החרב מעל צוארו של משה שנעשה של שיש ושלמה מקלס אותו צוארך כמגדל השן. א"ר אביתר ולא עוד אלא שנתזה. כצ"ל לפי דעתי. ועיין בדב"ר פ"ב ובשמ"ר פ"א ובירוש' ברכות פ' הרואה. ור"ל שע"י שקהתה החרב נבהלו ונחתו כל הרואים וברח משה מפניהם. ור' אביתר ס"ל שהרואים שנקטע ראש חשבו שהיא של משה ומשה ברח מפניהם כי לא שמו לב עליו [יפ"ת]: קוסטנר פי' בלשון רומי דיין התוקע ושוטר התוקע ביסורים את המחוייבים [מוסף הערוך]: ויצילני מחרב פרעה יתורא דקרא דריש דהו"ל אבי בעזרי מחרב פרעה הוה סגי. ויצילני למה לי. אלא לדיוקא [יפ"מ] וגם מדלא כתיב מיד פרעה אלא כתיב מחרב פרעה משמע משחת החרב ממש הצילו ולא לקוסטינר [מת"כ]: ר' בון הוי קרי כו' משום דקשיא ליה מה פשעו של קוסטינר שנהרג כי מצוה מפרעה הוא. לכן משני ר' בון דטעמא משום שידע ה' שהקוסטינר חשק ברעת משה ולפי שהצרה שבא על הצדיק אינה חוזרת ריקם. לכן יבא הרשע המיוחד לו תחתיו ובמקומו. וזהו שנאמר צדיק מצרה נחלץ. הצדיק אע"פ שבא עליו צרה הוא נחלץ מהצרה. ויבא רשע תחתיו והוא הצרה אינה חוזרת ריקם אלא הרשע המיוחד לו בא תחתיו באותה הצרה עצמה. וכמו המן. ואותן שהלשינו על חמ"ו: א"ר ברכיה כפר לצדיק רשע. ר"ל לאו דוקא רשע המיוחד לו לצדיק. אלא כל רשע שהוא. ולפי שהקוסטינר רצה להרוג את משה בחרבו נתקיים בו חרבם תבא בלבם. וזה נס יותר גדול שבחרבו של עצמו מיתה רשע: מלמד שירד מלאך בדמותו של משה כו'. מפרש ויברח משה מפני פרעה שברח בעת שעמד לפני פרעה ותפשיו ברח. ואיך אפשר זה. אם לא שנסתר דמות משה מפרעה ונתראה לפניו מלאך בדמותו. ובעוד שהיה משה עדיין לפני פרעה נסתר וברח מפניו: איסקולין חכמי עצה: מי שם פה כו' הרואה יראה שבפסוק זה לא הוזכרו החגרין. ובש"ר ובדב"ר הנ"ל לא גריס ליה. ואפשר שדרש פקח נוטריקון קפח כלו' החגרים שנתקפחו שוקיהם: ועתה לכה כו' כלומר מעתה יש לך על מה לסמוך. ונראה דה"ל ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך שזה הפסוק כתוב אחר מי שם פה לאדם: (ט) ל"ו מזכין כו' בילקוט גרס ברכות בחשבון שהיו יושבין ומחשבין ל"ו מזכין ול"ה מחייבין זכאי: על שער בת רבים פי' הסנהדרין יושבים בלשכת הגזית והם עיני העדה. והם היו על הסנהדראות שהיו בכל עיר ועיר שהיו הסנהדרי גדולה עליהן וכל הדבר הקשה הביאו אליהם. וזהו שאמר המדרש על שער בת רבים זו ההלכה שיוצאת מבית שער ההלכה שישבו סנהדרי גדולה שם: ומרווחת לרבים כצ"ל ר"ל שיוצאת משם ההלכה מרווח לרבים לכל סנהדרין וסנהדרין שבכל עיר ועיר: שיכן לנטות אחרי רבים מפרש על שער הסנהדרין שכן הדין בהם לנטות אחרי רבים. ושיכן פי' שייך ר"ל ששייך הדין בהם לנטות אחרי רבים: (י) אפך כו' זה בהמ"ק שהיכל נקרא אפך כדכתיב ישימו קטורה באפך וגו' [הגר"א]: רוב תכשיטין כו' דרש אף על המנח: כך כהונה ולויה ומלכות מבהמ"ק. כצ"ל שמשנחרב בהמ"ק נתבטלו הכהנים מעבודתם ולוים משירם ובטלה מלכות מישראל: כמגדל הלבנון ואין לבנון אלא בהמ"ק שנא' הטוב. כצ"ל [א"א]: שמלבין ר"ל על שם כך נקרא לבנון. וע' ויק"ר פ"א: צופה פני דמשק אר"י כו' עד שערי דמשק. פי' עד עתה היה המקום שנקרא צופים תוך לירושלים שמשם היו רואים את ההיכל ולעתיד לבא שיהיה ירושלים עד דמשק יהיה הצופה אצל דמשק. וזהו צופה פני דמשק [הגר"א]: ר' יהודה ור' נחמיה. ר' נחמיה אומר הדרך זה מלך המשיח שעתיד להדריך כל באי העולם בתשובה. ור' יהודה אומר זה מלך המשיח שהוא חד וכך חד לאומות. ורך לישראל. א"ל ר' יוסי בן דורמסקית העבודה שאני מדמשק ויש שם ששמו חדרך. ודמשק מנוחתו וכי דמשק מנוחתו. כצ"ל לפי דעתי. וע' ספרי ד"ב פ"א ובילקוט זכריה. ור"ל דבשלמא אי אמרינן דחדרך זה מלך המשיח י"ל הא דכתיב ודמשק מנוחתו שירושתו שהמלך המשיח ינוח בדמשק. אבל אי חדרך הוא מקום

ע"ל

המשיח שהוא חד ורך חד לאומות ורך לישראל. ד"א חדרך זה מלך המשיח שעתיד להדריך כל באי העולם בתשובה לפני הקב"ה (שם) ודמשק מנוחתו. וכי דמשק מנוחתו והלא אין מנוחתו אלא בהמ"ק. שנאמ' (תהלים קלב) זאת מנוחתי עדי עד. א"ל עתידה ירושלים להיות מתרחבת בכל צדדיה עד שתהא מגעת לשער דמשק וגליות באות ונינוחות תחתיה. לקיים מה שנא' ודמשק מנוחתו עד דמשק מנוחתו. מה מקיים ר' יוחנן (ירמיה ל) ונבנתה עיר על תלה. כתאנה זו שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה כך עתידה ירושלים להיותה מתרחבת בכל צדדיה וגליות באות ונינוחות תחתיה. לקיים מה שנא' (ישעיה נד) כי ימין ושמאל תפרוצי הרי לארך. לרחב מנין ת"ל (זכריה יד) ממגדל חננאל עד יקבי המלך. ר' זכאי רבה אמר עד שיחיה ריפע עד היקבין שייקבן ממ"ה הקב"ה. הרי לארכה ולרחבה ולמעלה מנין ת"ל (יחזקאל מא) ורחבה ונסבה למעלה למעלה לצלעות. תני עתידה ירושלים להתרחב ולעלות ולהיות מגעת עד כסה"כ עד שתאמר צר לי המקום. ר' יוסי בר' ירמיה אמר עדיין לא למדנו שבח ירושלים מהיכן את למד שבחה מחומותיה. שנא' (זכריה ב) ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב: (יא) ראשך עליך ככרמל. [כו] אמר הקב"ה לישראל ראשך עליך ככרמל הרשים שבכם חביבים עלי כאליהו שעלה להר הכרמל שנא' (מ"א יח) ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכיו. [כז] ולמה שם פניו בין ברכיו אלא אמר לפני הקב"ה אין לנו זכות הבט לברית. ודלת ראשך כארגמן. אמר הקב"ה הדלים והרשים שבישראל חביבין עלי כדוד שנאמ' (זכריה יב) והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד. ויש אומרים כדניאל דכתיב בי' (דניאל ה) והלבישו לדניאל ארגונא. מלך אסור ברהטים. מלך זה ממ"ה הקב"ה דכתיב ביה (תהלים צג) ה' מלך גאות לבש. אסור ברהטים. שאסר עצמו בשבועה שהוא משרה שכינתו בתוך ישראל ברהטים של אבינו יעקב. בזכות מי ר' אבא ב"כ ור' לוי ח"א בזכותו של אבינו אברהם שנא' (בראשית יח) ואל הבקר רץ אברהם. וח"א בזכות יעקב אבינו שכתוב בו (שם ל) ויצג את המקלות. א"ר ברכיה מלך זה משה שנא' (דברים לג) ויהי בישרון מלך. אסור ברהטים שנגזר עליו שלא יכנס לא"י. בשביל מה ברהטים של מי מריבה. הה"ד (במדבר כ) המה מי מריבה. ר' נחמיה אמר מלך זה משה שנא' ויהי בישרון מלך. אמר הקב"ה למשה מניתיך מלך על ישראל. ודרכו של מלך להיות גוזר ואחרים מקיימין. כך תהא גוזר על ישראל והן מקיימין הה"ד (שם כח) צו את בני ישראל: (יב) מה יפית ומה נעמת. מה יפית במצות. ומה נעמת בג"ח מה יפית במצות עשה. ומה נעמת במצות לא תעשה. מה יפית במצות הבית בחלוק תרומה ומעשרות. ומה נעמת במצות השדה בלקט שכחה ופאה ומעשר עני והפקר. מה יפית בכלאים ומה נעמת בסדין בציצית. מה יפית בנטיעה ומה נעמת בערלה. מה יפית בנטע רבעי ומה נעמת במילה. מה יפית בפריעה. ומה נעמת בתפלה. מה יפית בק"ש. ומה נעמת במזוזה. מה יפית בתפילין. ומה נעמת בסוכה. מה יפית בלולב. ומה נעמת בתשובה. מה יפית במע"ט. ומה נעמת בעה"ז. מה יפית בעה"ב. ומה נעמת לימות המשיח. אהבה בתענוגים. זה אהבתו של אברהם שהיה מתחטא על מלך סדום. הה"ד (בראשית יד) ויאמר אברם אל מלך סדום הרמתי ידי אל ה' אם מחוט ועד שרוך נעל. ר"א אהבה בתענוגים זה אהבתו של דניאל שהיה מתחטא על בלשצר. שנא' (דניאל ה) מתנתך לך להוין ונבזביתך לאחרן הב. ר' אבא ב"כ אמר נבוז ראשה. תמן הינון צווחין ליה לאיפרכא נבוזבזתאך. ר' ברכיה אמר בזבוזיך בזיזין בני בזיזין אתון. מתלא אמר מן דיירות ולא מן דבזין ליה: (יג) זאת קומתך דמתה לתמר. ר' הונא בשם ר' דוסא בר טבת שני יצרים ברא הקב"ה בעולמו. יצר ע"ז. ויצר זנות. יצר ע"ז כבר נעקר.

ויצר

יד יוסף כו ויק"ר פ' ל"א סי' ד'. תנחומא תצוה: כז קהלת רבה פ' י"א סי' ס'·

ענף יוסף

[יב] [מה יפית בלולב. ומה נעמת בתשובה]. ע' מ"ש בעץ יוסף שהוא נוסחא מוטעת. ולהלן נוסחתים מצאתי בספר נחלת עזריאל סדר האזינו וז"ל יבואר ע"פ דאי' פלוגתא ת"א יוה"כ מכפר בין לשבין ובין לשאינן שבים. וה"א יוה"כ מכפר לשבין יכול אף לשאינן שבים. ת"ל אך בעשור וגו' אך חלק. ובגמ' דפסחים אי' דכ"ע חמץ אחר שש שעות ולמעלה אסור מנלן אמר אביי תרי קראי כתיבי. כתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכתיב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. הא כיצד לרבות י"ד לביעור כו'. רב נחמן בר יצחק אמר ראשון דמעיקרא משמע דאמר קרא הראשון אדם תולד. ופריך והא לולב נמי כתיב ולקחתם לכם ביום הראשון ה"נ דמעיקרא משמע וכהכתיב בס"ו וכו'. ר' יוסי אומר אינו צריך הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם מעי"ט או אינו אלא בי"ט. ת"ל אך חלק ואי בי"ט עצמו מי שרי כו' ע"ש בדף ה' וא"כ נ"ל דאך ובעשור נמי חלק דהיינו מכפר יום הכפורים אלא לשבים ולא לשאינם שבים. על כן ומה נעמת בתשובה כי בלא התשובה יוה"כ אינו מכפר:

רנין

מתנות כהונה

בחילוף חי"ת בה"א כמשפט אחה"ע: **רבי יודא אמר כו'**. עיין מאמר זה בילקוט ישעיה וזכריה ושם הגי' יותר נכונה: **ונבנתה העיר על תילה גרסי'**. ופסוק הוא בירמיה סי' ל' ומשמע שלא תזוז ממקומה כן הוא בילקוט ומשני כתאנה כו': **ימין ושמאל כו'**. פסוק הוא בישעיה סי' נ"ד: **שיחיה ריפע**. הערוך הביאו ולא פי' ובילקוט ישעיה גרס שיחי דיפי שיחי פי' גומא יקבי המלך שיחי דמלכא והוא ים אוקינוס וכמו שדרשו בב"ר סוף פ' כ"ג עד פה תבא עד יפו תבא ועיין כ"א בילקוט ישעיה: **ורחבה ונסבה כו'**. פסוק הוא ביחזקאל סי' מ"א: **צר לי כו'**. שגבהו של העולם קטן מהכיל אותה: **ראשך עליך ככרמל כו'**. עיין כל זה בויקרא רבה פ' ל"א: **ברהטים של יעקב**. ישראל נקרא כן ועיין בויקרא רבה פ' ל"א: **ה"ג ויהי בישורון מלך ברהטים שנגזר כו'**: **מה יפית**. עיין כל זה לעיל בפסוק הנך יפה: **זה ביתו כו'**. באות אמת בשם נוסחא אחרת גרס אהבתו: **מתחטאת**. מתנקה ומטהר ובערוך משמע פירושו ל' תענוג: **נבוז ראשיה**. נבוז הוא ראש ושר כדמפרש ואזיל: **תמן כו'**. פי' במדינות הים קורין לאיפרכא בהוא דוכוס ומושל נבוזאתך וכך אמר לו גדולתך וממשלתך איני חפץ ותן אותה לאחר. ר' ברכיה אמר בזבוזך גרסי'. ומדלא כתיב ובזתך דרש בו כזיזין בני בזיזין וכך אמר לו גזילתך תן לאחר ומפ' והולך מאי איכפת לי' אם הוא גזל או לא ואמר המשל אומר קבל מתנה ממי שירש נכסיו ולא ממי שגזל אותם כי לא יועילו ולא יצליחו אוצרות רשע: **זאת קומתך**: **כבר** נעקר כדמפרש לקמן

עץ יוסף

ע"כ נ"ל שדמשק מנוחתו קאי על ה' א"כ קשה הא אין מנוחתו של ה' אלא בירושלים. ותירץ לו שעתידה ירושלים להיות מתרחבת כו' עד שערי דמשק. ומקשה לר' יוחנן שס"ל שירושלים יהיה מתרחבת והא כתיב ונבנתה עיר על תילה דמשמע על מקומה ולא תהיה גדולה יותר. ומשני שירושלים לא תתפשט עד דמשק ברוחב ובאורך אלא בגובהה תתפשט ברוחב ובאורך. אבל למטה תהיה בנויה על תילה כמו שהיתה בראשונה: **עד שיחיה ריפע** ובילקוט ישעיה גרס שיחי **דיפי**. שיחי פי' גומא. יקבי המלך תרגומו שיחי דמלכא והוא ים אוקינוס [מת"כ]. והמוסף הערוך גרס עד שיחי ריפע. פי' בל' יוני ורומי שם הרים גבוהים בתחום טעל. וי"א שנקראים כן על שם ריפת בן גומר עכ"ל. ובנוסחא אחר אי' כדאי' בילקוט ישעיה קפיטל ת"ע וז"ל עד יקבי המלך ר' ברכיה אמר עד אוקינוס. ר' זכאי רבה אמר עד שיהיה דיפו. ולא פליגי הא מ"ד עד אוקינוס עד הימים שיקבם ממה"מ הקב"ה ומ"ד עד שיהיא דיפו עד יקבים שייקבם המלך שלמה. הרי לארכה כו'. וזה הוא הנוסחא האמתית כאן. ובמדרשים שלפנינו יש חסרון הניכר. אך קשה למה יקרא שיחיא דיפו יקבי המלך שלמה. כי עמקי התהומות הים אוקינוס יתכן להקרא יקבי המלך הקב"ה. אבל מאיזה טעם יקראו שוחות הים יפו יקבי המלך שלמה. אך נראה שהוא מטעם שמצינו כתוב בענין בנין בהמ"ק שאמר חירם מלך צור בזה הלשון ואנחנו נכרות עצים מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסודות על ים יפו ואתה תעלה אותם ירושלים [ד"ה ב' ב' ט"ו]. להביא עצי ארזים מן הלבנון אל ים יפו [עזרא ג' ז']. והאשוב באיזה אופן העלה שלמה את העצים מן הים יפו לירושלים אשר אין שם דרך סלולה וישרה כלל רק דרך עקלתון ובעקמימות גדול. ע"כ שבאמת רצה שלמה לחתור בקרקע הים יפו דרך חדשה כענין תעלות ונגרות שעושין לשדות בית השלחין. להמשיך מי הים יפו בשיחין וגורות. ודרך גם הים הרפסודות עד ירושלים דרך ישרה בלי שום עקמימות. ועל שם מלאכתו זאת יתכן מאד להקרא ים יפו יקבי המלך שלמה. ומן אז והלאה היה דרך כבושה מן הים יפו לירושלים עם שהיה מרחק רב ביניהם. וזהו שכוון המדרש כאן בהתרחבות ירושלים עד הים ההוא בדיוקין ישוב אנשים וקראם יקבי המלך שלמה מטעם האמור [מהתוספתא תו"ה תבה הייקולם מוילנא]: **צר לי כו'** שגבהו של העולם קטן מהכיל אותה· **צר לי** המקום גשה לי ואשבה. כ"ה בילקוט ישעיה רמז תע"ב וכצ"ל: **(יא) הרשים שבכם חביבין כו'**. הכוונה שלכאורה יחשב היות העני רחוק משתקובל בועתו אל אלהים כי במה יקדם ה'. כי אין לאל ידו לקדם בעולה וזבחים ומעשה הצדקה וכיוצא. ולא עוד אלא שנראה כי נסתרה דרכו מה' אחר שאין ה' נותן לו די מחסורו. ולפי האמת זו אינה ראיה שבעיניו הצדיק בצער בעה"ז לסבות ידועות והעל בונתם אל האלהים להטיב להם וכמ"ש ז"ל צדיקים לאחריני מהני לדידהו לא מהני. ואמרו ב"ק יוצאת ואומרת כל העולם נזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש. לכן אמר שהרשים חביבים לפני ה' כאליהו שאף שהיה מצטער במזונותיו שפעם הולך לאשה אלמנה לכלכלו. ופעם לעורבים. עכ"ז היה מועיל להשביע כל העולם בתפלתו על הגשמים וכדי שלא יחשב שוטה בלתי חביב מאד מאמר שהולך לשום פניו בין ברכיו נראה שהולך להצטער בתפלתו חס יורה על שותו בלתי נחשב למעלה. לכן אמר כי זה לא היה משום צער אלא לרמוז לזכות אבות. ולפי שיש מי שמלבד עניותם הם נכנעים ביד אחרים ומשועבדים כעבדים ואלה יחשבו שהם רחוקים מה' שאינם שליטים בעצמם לקיים המצות. לכן אמר עוד הדלים והרשים שבישראל ר"ל אלו שעניותם כפול ומכופל עם כל זה קרובים לה' כדוד שאע"פ שהיה מגורש אחרי הצאן כעבד נמכר עכ"ז בסוף לבנו קרנו ה' והשלימו. וכן ענין דניאל שהיה סריס ועבד בהיכל מלך עד שהיה צריך כמעט להתגאל במאכלות אסורות להתפרנס. ועם כל זה בתם לבבו ניצול ועלה לגדולה. ופי' והיה הנכשל בהם לפ"ז האלם והעני ע"ד ונכשלים אזרו חיל. ואמר עוד שהצ"ל שה' יעתר לבקשתם אלא שאף לפעמים השרה שכינתו עליהם. שאף שאין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר. זהו על הרוב. אבל לפעמים לצורך שעה השרה בזולת הנאים אלו. ולכן אמר כאן כי מאמר שה' נשבע להשרות שכינה על ישראל לא כני בלאו הכי. ולכן אף שלא יהיו עשירים תשרה שכינה עליהם כשלא ימצאו יותר ראויים מהם [יפ"ת] וע' בויק"ר פ' ל"א: **ברהטים של אבינו יעקב** פי' לזרעו קורא כן לפי שרץ כהן [מעריך]: **ואל הבקר רץ** בהניזמא קאמר בזכות ג' ריצות שנא' ואל הבקר רץ. וירא וירץ לקראתם: **מלך זה משה כו'** הוא מעין מה שכתבתי לעיל כי לא בזה ולא בזה עשה עני בתפלתו אמר כי העשיר לא תהיה תפארתו בתפלתו לענות בה שפעמים תדחה ולא יועילנו כל עשרו שהרי משה שהיה מלך ועם כל זה נגזר עליו עונש ולא יכול כפרה בתפלתו [יפ"ת]: **ר' נחמיה אמר מלך זה משה**. אע"פ שאינו מחדש בזה על דברי ר' ברכיה כלום. איידי דבעי למימר אמר הקב"ה למשה כו' נקט לה. כלו' שפיר דרשינן מלך במשה מכיון דאמר לו הקב"ה שיגזור כמלך [יפ"ת]: **כך תהא גוזר כו'** נראה דלאו בענין מצות ה' קאמר. דמה נזר איכא במה שיצוה לעשות מצות השם כל נביא וחכם יגזור כזאת תבלי היות מלך. אלא לדברי הרשות קאמר בענין המלחמות ומנוי שרים ושוטרים כטוב בעיניו וכיוצא. והע"ג דמצו את בני ישראל דכתיב בענין מצות ה' דרשינן ליה. מכל מקום אם אינו ענין למצות ה' כי מ"מ לומר כאן לשון צואה מזולתן דריש דרמיז שיגזור על בני ישראל בדברי הרשות. ולא ס"ל למדרש כדדרשינן בספרי אין צו אלא זירוז [יפה תואר] ועיין שם: **(יב) מה יפית כו'** ע' כל זה לעיל פסוק הנך יפה ריש פרשה ד' ופסוק הנך יפה שבפרשה א' סימן ס"ב: **בסדין בציצית** שאע"פ שהסדין של פשתן והכלת דציצית הוא צמר מ"מ שרי. דאתי עשה ודחי לא תעשה דשעטנז: **מה יפית בנטיעה** שהנטיעה ג"כ מצוה כדאי' בויק"ר פ' כ"ה וכמ"ש לעיל פ"א סי' ס"ב: **בערלה** דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים. בנטע רבעי דכתיב ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה'. ונראה דצ"ל מה יפית בנטיעה ומה נעמת בערלה ובנטע רבעי. מה יפית במילה ומה נעמת בפריעה. מה יפית בתפלה ומה נעמת בק"ש. מה יפית במזוזה ומה נעמת בתפילין. מה יפית בסוכה ומה נעמת בלולב. מה יפית בתשובה ומה נעמת במעשים טובים [וס"ל שצדיק גמור כל ימיו עדיף מבעל תשובה]. מה יפית בעוה"ז ומה נעמת בעה"ב. ומה שסיים המדרש ומה נעמת לימות המשיח מיותר. שהוסיפו בטעות לפי עירבוב הנוסחא מאיזה מעתיק: **אהבה בתענוגים זה אהבתו של אברהם** שהיה מתחטא כו' זה אהבתו של דניאל כו'. מפרש מה יפית ומה נעמת אהבה שהראו אברהם ודניאל להקב"ה בתענוגים. בזמן שרצו ליתן להם תענוגי העולם. כמו לאברהם הרכוש של סדום. ולדניאל שלישית המלוכה. ולא רצו לקבל התענוגים האלו. בכדי לקדש שם שמים ע"ז. והיו מתחטאים [לשון התענוג כמו שפי' הערוך ערך חט א'] שאמרו שיש להם די בלעדי זה: **נבוז ראשה** נבוז הוא ראש ושר כדמפרש ואזיל: **תמן כו'** פי' במדינת הים קורין לאיפרכא שהוא דוכוס ומושל נבוזאתך. וכך אמר לו גדולתך וממשלתך איני חפץ ותן אותה לאחר: **ר' ברכיה אמר בזבוזיך** מדלא כתיב ובזתך דרש בו בזיזין בני בזיזי. וכך אמר לו גזלתך תן לאחר. ומפרש והולך מאי איכפת ליה אם הוא גזל או לא. ואמר המשל אומר קבל מתנה ממי שירש נכסיו ולא ממי שגזל אותם. כי לא יועילו ולא יצליחו אוצרות רשע: **(יג) כבר נעקר**

כדמפרש

ויצר זנות הוא קיים. אמר הקב"ה כל מי שהוא יכול לעמוד בזנות מעלה אני עליו כאילו עומד בשתיהן. א"ר יהודה לחבר שהיה לו חבינים חבר את הגדולה והניח את הקטנה. אמר כל מי שהוא יכול לעמוד בזו מעלין עליו כאילו עומד בשתיהן. כך עקר הקב"ה יצר ע"ז והניח של זנות. אמר כל מי שעומד ביצר זנות מעלים לו כאילו עמד בשתיהן. אימתי נעקר יצר ע"ז. ר' בנייה אמר אלו מרדכי ואסתר. ורבנן אמרי אלו חנניה מישאל ועזריה. מיתיבין רבנן לר' בנייה וכי ע"י יחידי היה נעקר. מותיב ר' בנייה לרבנן וכי מרדכי ואסתר יחידים היו. הדא מסייעא לר' בנייה א"ר תנחומא ור' מיאשא ור' ירמיה בשם ר' שמואל ב"נ כתיב (אסתר ד) שק ואפר יצע לרבים. רובן של אותו הדור צדיקים היו. ודא מסייעא לרבנן ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' שמואל כתיב (יחזקאל ו) וזכרו פליטיכם אותי בגוים אשר נשבו שם וגו'. פליטיכם אלו חנניה מישאל ועזריה שהיו פלטים מכבשן האש. בגוים אשר שבו שם אב"כ אלא בגוים אשר נשבו שם. אמר הקב"ה לישראל (הושע יד) אפרים מה לי עוד לעצבים מה לי ליצרה של ע"ז. אני עניתי. אני עוניתי לו. לא אשורנו לא אמרנו שירה לפניך. הוי אומר אני הוא שכפפתי יצרה של ע"ז. אם כן למה באו ישראל בספק בימי המן. רבנין ורשב"י. רבנין אמרו על שעבדו ישראל ע"ז. ור"ש אמר על שאכלו מתבשיל הגוים. אמרו לו והלא לא אכלו סעודה אלא אנשי שושן הבירה בלבד. הה"ד (אסתר א) ובמלאת הימים האלה וגו' אמר להם והלא כל ישראל ערבין אלין באלין. דכתיב (ויקרא כו) וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו. אמר להם אם כדעתכם אתם חייבתם את כל ישראל כליה. דכתיב (שמות כב) זובח לאלהים יחרם. א"ל אעפ"כ לא עבדו אותה בכל לבם. שנא' (איכה ג) כי לא ענה מלבו. אעפ"כ ויגה בני איש העמיד עליהם אדם קשה ביותר לנסותן זה נבוכדנצר ועמד והגה את סכתן. ר' ברכיה בשם רבי לוי אמר כח בשני מקומות פעלו ישראל עם הקב"ה. בסיני פעלו בפיהם ולא פעלו בלבם שנא' (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו. בבבל פעלו בלבם ולא פעלו בפיהם שנא' כי לא ענה מלבו. אעפ"כ ויגה בני איש. הביא עליהם איש. שנא' (אסתר ז) איש צר ואויב המן הרע הזה והגה את סכתן. על דעת רבנן עבדו ישראל ע"ז בימי נבוכדנצר. על דעת רשב"י לא עבדו ישראל ע"ז בימי נבוכדנצר. על דעת רבנן עבדו ישראל ע"ז כיצד נבוכדנצר העמיד צלם והפריש כ"נ מכל אומה ואומה. וכ"נ מכל ישראל. על דעת ר"ש לא עבדו ישראל ע"ז הא כיצד. נ"נ העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה שלשה שלשה ושלשה מכל ישראל. חנניה מישאל ועזריה שהיו השלשה מישראל עמדו ומיחו על עצמן ולא עבדו ע"ז. הלכו להם אצל דניאל א"ל רבינו דניאל נ"נ העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה שלשה שלשה ולנו הפריש מכל ישראל מה אתה אומר לנו נסגוד ליה או לא. אמר להם הנה כט הנביא לפניכם לכו אצלו. הלכו להם מיד אצל יחזקאל אמרו ליה כמו שאמרו לדניאל נסגוד ליה או לא. אמר להם כבר מקובל אני מישעיה רבי (ישעיה כו) חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. אמרו ליה מה את בעי דיהון אמרין הדין צלמא סגדין ליה כל אומיא. אמר לון ומה אתון אמרין. אמרו ל' אנן בעינן ניתן ביה פגם דניהוי תמן ולא נסגוד ליה. בגין דיהון אמרין הדין צלמא כל אומיא סגדי ליה לבר מישראל. אמר להם אם כדעתכם המתינו לי עד שאמלך בגבורה. הה"ד (יחזקאל יד) ויבואו אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני ומי היו אלו חנניה מישאל ועזריה. אמר לפני הקב"ה רבש"ע חנניה מישאל ועזריה מבקשים ליתן נפשם על קדושת שמך מתקיים את עליהן או לא. א"ל איני מתקיים עליהם. הה"ד (שם כ) בן אדם דבר את זקני ישראל ואמרת אליהם כה אמר אדני ה' הלדרוש אותי אתם באים מאחר שגרמתם לי להחריב ביתי ולשרוף היכלי ולהגלות בני לבין האומות ואחר כך אתם באים לדרשני חי אני אם אדרש לכם. באותה שעה בכה יחזקאל וקינן והילל בעצמו ואמר ווי לשונאי ישראל אבדת שארית יהודה שלא נשתייר מיהודה אלא אלו בלבד. שנא' (דניאל א) ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה חזו תשובה הבא להם. והוה בכי ואזיל. כיון דאתא אמרו ליה מה אמר לך הקב"ה. אמר להם אינו מתקיים עליכם. אמרו לו לא בין מתקיים בין שאין מתקיים אנו נותנין נפשותינו על קדושת שמו. תדע לך שהוא כן. שעד שלא באו אצל יחזקאל מה אמרו לו לנבוכדנצר (שם ג) לא חשחין אנחנא על דנה פתגם להתבותך הן איתי אלהנא די אנחנא פלחין יכל לשיזבותנא. לאחר שבאו אל יחזקאל ושמעו התשובה אמרו לנבוכדנצר (שם) והן לא ידיע ליהוי לך מלכא וגו' בין מציל בין לא מציל ידיע ליהוי לך מלכא די לאלהיך לא איתנא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא נסגד. מן דנפקין מן גביה דיחזקאל נגלה הקב"ה וא"ל יחזקאל מה את סבור שאיני מתקיים עליהם מתקיים אני עליהם בודאי. הה"ד (יחזקאל לו) כה אמר ה' אלהים עוד זאת אדרש לבית ישראל אלא שביק להון ולא תימר להון מידי. אשבוק להון מהלכין על תומם. הה"ד (משלי י) הולך בתום ילך בטח וגו'. מה עשו.

הלכו

יד יוסף כח איכה רבה פ"ג סי' כ"ח : כט אבל דניאל לא הי' נביא כדאי' ריש מגילה דף ג' ע"א : ל נ. אסתר תולדות דף קמ"ב ע"א : לא ילקוט דניאל רמז תתק"ס. תנחומא ס' נח. זוהר תולדות דף קמ"ב ע"א. ועי' לעיל פ"ב סי' ל' ובסנהדרי ר"פ כהן סוף הסוגיא. וילקוט קהלת רמז תתקע"ח. אגדת בראשית פ"ו. ויק"ר פ' ל"ג סי' ו :

מתנות כהונה

לקמן : **לחבר**. מחבר נשים : **חבינים** פירוש שתי נשים : **אלו מרדכי**. כלו' אלו ימי מרדכי : **אשר שבו**. משמע שבאו שם מאליהם בשבי ושבו משמע ששם בארץ אויביהם נשבו כבהוא דהגוים מישאל ועזריה : ה"ג עוד לעצבים מה לי כו'. ופסוק הוא בהושע סי' י"ד : ה"ג אני עניתי לו לא כו'. ועיין לעיל בפסוק קורות בתינו : **לא אמרנו שירה**. כסמיך : **בספק**. אבדון אם שנגזר עליהם כלייה מלמעלה אלא שתשובת מרדכי הפכה לטובה : **על שעבדו** גרס. ופירושו שחזרו לשורש הרע : **על שאכלו** גרס : **אמר לו והלא** כו' גר'. **והגה את סכתן** כו'. עיין באיכה רבה בפסוק כי לא ענה מלבו ופסוק כי לא יזנח : ה"ג עם הקב"ה בסיני פעלו שנא' כי לא כו' : **חבי**. ל' חבוי ונסתר כלו' שיסתכלו ויברחו להם : **ומה את בעי כו'**. מה אתה רוצה שיאמרו הצלם הזה שהשתחוו לו כל האומות כי לא ידעו שאין שם מישראל ויסברו שאף הם השתחוו ואין זה קידוש השם ואמר להם יחזקאל ומה אתם אומרים שמעשו אמרו לו רוצים אנו שנתן בו פגם באותו צלם שנסיר שם ולא נשתחוה לו בשביל שיאמרו האומות צלם הזה כל האומות השתחוו חוץ מישראל : **והילל**. ל' יללה וקינה : **בין מציל כו'**. הן לא קדייק או הן או לא : ה"ג בין לא מציל ידיע כו' : **מן דנפקין כו'**. משיצאו מאצל יחזקאל : **אלא שביק** כו'. הנח אותם ולא תאמר להם מאומה שאניח אותם שילכו לפי תומם ולא יסמכו על הבטחתי

כדי

ענף יוסף

[ין] רבנין אמרו על שעבדו ישראל ע"ז ור"ש אמר על שאכלו כו']. שם דברי ר"ש אלו סותרים דבריו מגילה דף י"ב ע"א ששם אמר רשב"י על שעבדו ע"ז. וכבר עמדו על זה גדולי המפרשים. ובספר בן יוחאי תירץ שפלוגתא שבמדרש היה קודם נכח רשב"י למערה. ומה שבגמרא היה אחר שיצא מהמערה [כדאי' בשבת דף ל"ג. ובירושלמי שביעית פ"ט. ובקהלת רבה פ"י סי' י"א. ובאסתר רבה פסוק גם המן. שישב רשב"י במערה כמה שנים] שבמשך זמן היותו במערה בסיעתא אחד בתורה ה'. וחזר מכמה דברים שחלק על חביריו שלא כהלכה והודה להם. וכהם חזר מדבריו אלא שחלק על סברת במדרש והודה להם שלפי שלא עשו אלא לפנים פי' רק מיראה ולבם בל עמהם. אף הקב"ה לא עשה להם אלא לפנים. והדין והסלכה בעובד מיראה פטור. והאי כמעשך כגמרא ע' בו בתוספות : [בסיני פעלו בפיהם]. קשה הא כתיב [דברים ה'] מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים. וי"ל דפ"ק הקב"ה מי יתן והיה לבבם זה פי' זה שאומרים בפיהם כל אשר ידבר ה' ובמטנו ונשיגו מי יתן שיהיה ג"כ בלבבם. כאותן שבפיהם ולבם יהיו בויס [כרי"ף בעי"י בסס' ע"ז] ועי' דב"ר פ"ז א"ר מאיר מי גדול ממגבב כו'. [הלכו להם אצל דניאל כו' הלכו להם מיד אצל יחזקאל כו']. טעם השאלה י"ל שהם נסתפקו בזה שנסתפקו הנאים אחריהם אם זה היה ע"ז או אם אנדרטי' של מלך. ואם הוא ע"ז חייבים הם או לברוח והיה עלה יחזקאל. או לעמוד ולעשות כמו אשר עשו. ואם היה אנדרטיא חייבים הם לעמוד על נפשם. או להשתחוות או לברוח. ולכן ענה אותם יחזקאל חבי כמעט רגע כי הוא טוב לכל החלוקות. אמנם הם במדת טובם וקדושתם נהגו שיש בזה חילול השם. כי השיטה הוא צלם ולא רצים יהרגו לדעת כי אנדרטיא של מלך שריה. וזה שאומרים שאמרו הדין צלמא סגדין ליה כל אומיא. ועל כן בחרו שמם מחיים. ולא כן שאר בני ישראל נהגו [מנות הלוי] : [חבי כמעט רגע כו']. בחדושי הרשב"א והר"ן וכריטב"א כתובות דף ל"ג ע"ב הביאו ראיה ממדרש זה לדעת ר"ת בתוס' פסחים דף כ"ג ע"ב האנדרטיא של מלך היה הצלם של נ"נ ולא ע"ז ממש. אבל מלשון הרמב"ן בחידושיו בכתובות שם נראה שכוונת הבין בדברי המדרש שע"ז ממש היה רק שיחזקאל א"ל מכל מי שהיו יכולין להחבא והמה רצו חובה לקדש ה"ש כדמשמע ומ"ל שעמדו על רגליהם ושבו עצמן בין האוכלסין [רד"ל] : [סעד שלא באו אצל יחזקאל כו'] איכא למידק דלפי דבריהם ז"ל שלפי מעמים נאמרו שם ל"ג. בטעם אמי' לא

אמרו

עץ יוסף

ודמפרש לקמן : **לחבר** מחבר נשים. **שהיו לו שני חבינים** כלומר שתי נשים : **אלו מרדכי ואסתר** נ"ל בימי מרדכי ואסתר. וכן הוא הספר [א"א] : **הדא מסייעא לר' בנייה** כו' פי' הא דא"ר תנחומא ור' מיאשא מסייע ליה לר' בנייה : **רובן של אותו הדור** צדיקים היו למדו זה ממה שלבשו שק ואפר וזעקו אל ה' כמאמינים בדברו ובוטחים בישועתו ויעתר להם ויענם בצרתם. ועוד באין ספק שהיו שם חגי זכריה ומלאכי נביאים והם עלו עמהם מן הגולה. וכן ההרס והמסגר אלף [ספר מנות הלוי]. עי"ל שלמדו זה מדכתיב שק ואפר יוצע לרבים השק ואפר אינו נוהג אלא בב"א גדולים כדאי' בב"ב פ' פ"ד. הרי שהיו רובם צדיקים : **ודא מסייע לרבנן** כו' פי' הא דא"ר פנחס ור' חלקיה מסייע ליה לרבנן : **בגוים אשר נשבו שם** וגו' אשר נשברתי את לבם הזונה אשר סר מעלי : **אשר שבו שם אין כתיב כאן אלא** כו'. ור"ל דהמ"ן בבבל היו שנשבו לשם מאי. א"כ ה"ל למימר אשר נשבו שם. אבל מרדכי ואסתר שהיו בפרס ומדי לא נשבו לשם מאי אלא נשבו מאי לבבל. רק אח"כ כשמלכו מדי ופרס עלו מבבל לשם. וזהו שאמר שבו שם ר"ל ששבו מבבל לשם [רד"ל] : **אפרים מה לי כו'** ר"ל שנקרא כתיב אפרים מה לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו אני כברוש רענן. ומפרש המדרש שכך אמר הקב"ה כשיאמר אפרים [ר"ל כללות ישראל שנקראו על שם אפרים] מה לי עוד ליצרה של ע"ז ישוב מלעבוד. אני יהיה נענה לו כשיתפלל אלי ואצילנו מצרתו. וישראל אמרו ואשורנו וגו' ודרש ואשורנו מלשון שירה. ור"ל שאמרו לא אשורנו וכי לא שרנו שירה לפניך בים וכפפנו ליצרה של ע"ז אלא הוי אומר אני הוא שכפפתי כו' וזהו אני כברוש רענן. ועי' לעיל ב"א סי' ס"ו. וכן כאן צ"ל לא אמרנו שירה לפניך אני כברוש רענן הוי אומר אני הוא שכפפתי כו' **בספק** פי' בספק אבדן ח"ו [מת"כ] או פי' שהאחשורוש נקרא מספק על שהיה מסכסך ולא עמד בדעה אחת אלא היה תמיד בספק : **על שעבדו** פי' שחזרו לשורש הרע [מת"כ] : **א"ל אעפ"כ לא עבדו אותה בכל לבם** שנא' כי לא ענה מלבו כו'. ר"ל שכתיב שם ורחם כרוב חסדיו כי לא ענה מלבו ויגה בני איש. ומפרש ליה ורחם כרוב חסדיו והטעם כי לא ענה מלבו כלו' כי שום אחד מישראל לא ענה עצמו תחת יד ע"ז של נבוכדנצר מלבו ונפשו כי אם שהיה משתחוה לצלמו ונפיו ובכפותיו כבודו אבל לבו היה רחוק ממנו. ואעפ"כ שידע הקב"ה שלא יעמדו בנסיון על השם מ"מ ויגה בני איש הביא תוגה לבני אברהם יצחק ויעקב שנקראים בני איש כמו שפרש"י [תהלים ד'] לנסותם פי' לנ"נ אם יעמדו בנסיון שהבחירה ביד האדם ואין ידיעת הקב"ה מכרחת. או פי' ויגה כמו שהירה התרגום לאסתכפה תבירה. וזהו שהסיר ועמד והגה את סכתן : **בשני מקומות פעלו ישראל כו'** וזה כי בסיני אמרו בפיהם נעשה ונשמע ובלבם שמו אורבם לעשות עגל כמו שרמזו פני השור שבמרכבה בשעת מ"ת וכדאי' בבמד"ר פ"ו ר' מאיר אומר כו' אלא בשעה כו'. ובבבל עשו להיפך שהשתחוו לצלמו של נבוכדנצר רק לפנים. אבל לבם היה לשמים ובפיהם היו אומרים כאשר אומיא ולשניא. שנא' כי לא ענה מלבו כמו שפירשתי לעיל. אך אעפ"כ שלא עשו אלא לפנים מ"מ צריכין כפרה ותשובה לנפשם על זה. לכן הביא עליהם איש צר כו' והגה את סכתן ור"ל ורפא את מכתן. ויסיר ויגה מלבו ולא יגהה מכם מזור כפי' הרד"ק ולא ירפא. אף כאן היה להם צרת המן לרפואה שקרבם לתשובה. עד אשר ישלמו המה בעונותיהם. ועי' באיכה רבה פ"ג סי' כ"ח מ"ש לפי הגירסא : **וכ"נ מכל ישראל** ונמצא שאף שהמ"ז לא עבדו. מ"מ העשרים עבדו : **שלשה שלשה** מכל ישראל לרשב"י א"ש כפשטי' ספי הא דכתיב אכלו קורציהון דיהודאי. בכל הנכנסים מהם הגמלאים שם לא השתחוו. אבל למ"ד כ"נ והשתחוו עשרים הנשארים לבד חמ"ז. א"כ מאי קורציהון דשלטו יהודאי הוא [רד"ל] : **הלכו להם אצל דניאל** כו' הלכו להם מיד אצל יחזקאל. י"ל טעם שאלתם משום דכיון דלא היו מישראל במעמד הזה רק חמ"ז ולא היה עשרה מישראל שם וא"כ לא היה בפרהסיא והיו רשאים למסור עצמם וחי בהם ולא שימות בהם. או לקדש שם שמים וכדס"ל הרבה מהפוסקים דאין וחי בהם חיוב אלא רשות. וע' מ"ש בענף : **חבי** לשון חבוי וסתר. כלו' שיתחבאו ויברחו להם : **ומה את בעי כו'** מה אתה רוצה שיאמרו הצלם הזה השתחוו לו כל האומות. כי לא ידעו שאין שם ישראל ויסברו שאף הם השתחוו. ואין זה קידוש השם. ואמר להם יחזקאל ומה אתם אומרים שמעשו. אמרו לו רוצים אנו שיתן בו פגם באותו צלם שנסיר שם ולא נשתחוה לו. בשביל שיאמרו האומות הצלם הזה כל האומות השתחוו לו חוץ מישראל : **והילל** לשון יללה וקינה : **בין מציל כו'** הן לא קדייק. או הן או לאו : **מן דנפקין כו'** משיצאו מאצל יחזקאל : **אלא שביק כו'** הנח אותם ולא תאמר להם מאומה. שהנח אותם שילכו לפי תומם ולא יסמכו על

הבטחתי

הלכו ופזרו עצמן בין האוכלוסין והון אמרין והן לא מציל ידיע ליהוי לך וגו'. הדא הוא דברייתא משתבעין ואמרין במאן דאקום עלמא על תלתא עמודים. לב אית דאמרי אברהם יצחק ויעקב אינון. ואית דאמרין אלו הן חנניה מישאל ועזריה. זאת קומתך דמתה לתמר מה תמר נגזרה עליה שריפה ולא נשרפה. אף אלו נגזר עליהם שריפה ולא נשרפו. כיצד נעשה להם האור ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמיה ר"א אמר כמין טלנס. ור"ש אמר כמין אוקיי: (יד) אמרתי אעלה בתמר. לג אמרתי שאני מתעלה בכל האומה כלה. ולא נתעליתי אלא בכם. אוחזה בסנסניו בסנסנייה. הדא תמרתא כד לא עבדה כלום לא פחיתה לד דהיא עבדה מן תלת אילנין אלבנין. אבון בר חסדי אמר באתריה צווחין לאלבנייא סנסנייה. הה"ד (דניאל ג) באדין גבריא אילך כפתו בסרבליהון. ר' יודן ור' הונא. ר' יודן אמר בנוליהון. ור' הונא אמר במוקסיהון. א"ר אבדימי דמן חיפא לה נ' נסים נעשו באותו היום. צף הכבשן. ונפרץ הכבשן. ונשרפו ד' מלכיות. ונעשה נבוכדנצר איטום שירוף. והפילה הרוח את הצלם. והחיה יחזקאל המתים בבקעת דורא. צף הכבשן מנין א"ר יצחק מן הדא קרא (שם) אדין נבוכדנצר מלכא תוה וקם בהתבהלה ענה ואמר וגו'. הא אנה חזה גברין ארבעה שרין מהלכין בגו נורא וגו' ורוה די רביעאה דמה לבר אלהין. ר' פנחס בשם ר' ראובן אמר באותה שעה ירד מיכאל המלאך וסטרו על פיו. א"ל אי רשע לחה סרוחה בר אית ליה. חזור ויתיב מילך. חזר ויתיב מילוי. ענה נ"נ ואמר בריך אלההון דשלח בריה אכ"כ אלא די שלח מלאכה ושזיב לעבדוהי די התרחצו עלוהי. א"ר ראובן פריטין משלו היו. נפרץ הכבשן מנין דכתיב (שם) באדין קרב נבוכדנצר לתרע אתון נורא יקדתא ענה ואמר שדרך מישך ועבד נגו עבדוהי די אלהא עלאה פרקו ואתו אכ"כ. אלא פוקו ואתו מכאן שנפרץ הכבשן. נשרפו ד' מלכיות מנין א"ר יצחק דכתיב שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא. אדרגזריא איפרכיא. גדבריא איסטרטטי. דתבריא איסכלוסקוקי והוא קורא להם דתבריא שהם שוברים את הדברים. תפתיא מיטרם. ולמה הוא קוראן כן תפתיא שמפתין יצה"ר על זנות. אין לי אלא אלו מנין לרבות דוכסין ואנדיקין וההגמונין. ת"ל וכל שלטוני מדינתא. אין לי אלא אלו בירידתן. בעליתן מניין דכתיב (דניאל ג) ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא. אחשדרפניא ר' אחא ורבנן רבי אחא אמר אלו הארכונות שהן נחשדין ופונין דין לכל צד. ורבנן אמרין שמהדרין פנים ופונים דין. סגניא סכולוסטוקי. ופחותא קתאליקי. והדברי מלכא קשישי ואיסטרוקוניסי. חזין לגבריא אילך וגו'. ונעשה נ"נ איטום שירוף מנין.

א"ר

יד יוסף לב שוח"ט מז א'. ועי' לקמן פ"ג: לג ילקוט שס"ט: לד במד"ר רפ"ג: לה תנחומא ס' נח סי' י:

ענף יוסף

אמרו רק לא תבחין אנחנא כו' ולא ספרש והלכו לדרוש ליחזקאל. ושוב חזרו וענו אותו וכן לא ידיע כו' ומנא להם לרז"ל זה. דמפשטיה דקרא משמע דכלא בחדא מחתא מתתינהו ועוד אם כדבריהם למה בפעם הא' לא נתמלא חימה כמו בפעם השני. וי"ל שהוקשה להם שדבריהם כסותרים זה את זה דמדקאמרי לא חשחין אנחנא וגו' משמע שאינם צריכין להשיב לדברו. ושוב משיבים על כל דבריו. ועוד דלא הוה להם למימר ומן ידן אלהא ישזיב. דמשמע בודאי ישזיב. אלא ומן ידן אלהא לחוד והיה דכך למאמר יכיל לשזובנא שהי' יכול אם ירצה. לא שמבואר להם שיצילם. אע"כ שפירש הוא כי יכול להציל וידענו נאמנה שיצילנו מידך. כי חשבו שיעשה להם נס. ולכן אמרו לא השחין אנחנא וגו' שאין אנו צריכין להשיב על מה שאמרת שנשתחוה לצלם שעשית מאחר שאנו בטוחים באלקינו. והנה אז לא כעס נ"נ עליהם שאמר שהם חושבים שיצילם אלהיהם לא יפלא שיהיו עוברים את מצות המלך בעבורו. או לפי שחשש נ"נ פן יהיה כן. כי כבר ראה קצת מגדולת הש"י במעשה סנחריב. אמנם כשבאו בפעם השני ואמרו לו או מציל או אינו מציל וגו' הרגיש בהם שידעו שאין ה' מצילם. לכן קצף עליהם הרבה מטעם שהוא מפני שאינם חוששין לדבריו [יפה עינים מבעל יפ"ת]:

י ד [כמה הוה ל"ל מעתהו לדניאל]. משמע מזה שדניאל היה שם בשעה שהשליכו לחמ"ו לתוך הכבשן. וכן משמע לעיל סי' הקודם דאי' שם הלכו להם אצל דניאל א"ל רבינו דניאל כו'. וכן משמע בב"ר פ' ס"ח ע"ש. והגדות אלו פליגי אהדדי חלק דאמר שלא נמצא דניאל בהקמת הצלם שהלכו נ"נ משעיר וביני וביני היה מה שהיה לחמ"ו. אלא שהיה. ומה שלא קטרגו הכשדים על דניאל אפשר כי גדול הוא בעיני המלך ולא מלאם לבם כנגדו [יפ"ת] ולי נראה דלהכי לא קטרגו עליו כיון שלא היה מן הסנהדרים מישראל. כמו שלא קטרגו על שאר בני ישראל ודו"ק:

שפסופיו

מתנות כהונה

כדי להגדיל שכרם: **הדא הוא דברייתא** כו'. זהו שהבריות נשבעים ואומרים אנכי נשבע במי שמקיים העולם על ג' עמודים וזהו הקב"ה שהעמיד קומתו של עולם על ג' צדיקים כדמפרש ואזיל: **מה תמר**. כלתו של יהודה: **ולא נשרפו** כיוצ"ד גרסי': **כמין** אוקיי. כמין בריכה של מים כדאיתא במסכת עירובין אוקי ומזה הוא ל' ים אוקינוס ואולי טלנס ים הוא כה"ג ובקשתיו ולא מצאתיו: **אמרתי** אעלה בתמר: **בכל** האומה גרס: **אלא** בכם. בחנניה מישאל ועזריה: ה"ג לא פחיתא דהיא עבדא כו'. ופי' אילן תמר זה אע"פ שאינו עושה פירות של כלום מ"מ אינו פוחת מלעשות שלשה אילנות ממין הנקרא אלבנין ועיין בערוך ערך לבן: **באתרין** כו'. במקומינו קורין לאלבניין סוסניים: **בנוליהן** גרסי'. וה"ג בב"ר פ' ל"ו ובאסתר בפסוק ותמאן המלכה: **במוקסיהן** גרסי'. ופי' הערוך שהם בגדים וכן מס' בפ' חלק: **צף הכבשן**. פרש"י בפ' חלק שדרך הכבשן להיות משוקע בארץ וכאן הוגבה ע"ג הקרקע כדי שיראוהו הכל וכן הוא בילקוט בפסוק אני פי מלך שמור ובתנחומא ס' נח ובפ' רבינו בחיי: **נפרץ** כו'. פרש"י נפלו קצת כותליו ולקמן יליף ליה: **ונשרפו ד' מלכיות**. שבתחלה מונה שבעה ובעלייתם אינו מונה רק ג' הרי שנשרפו ד' מהם והדברי מלכא הוא כמו וכל שלטוני כו' דכתיב בראשה והמה כל השלטונים בכלל וכן מצינו בילקוט דניאל בפי' וז"ל ז' מיני שרים נכתבו בתחלה ובסוף לא נכתבו אלא ג' ובתנחומא בפ' נח גרסי' וז"ל ותצא האש ושרפה את האומות כו' עד מתחלה שמונה אומות היו שנא' באדין מתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא אדרגזריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני כו' הרי שמונה אומות וכשנתכנסו לראות חנניה וחביריו אין כתיב שם אלא ד' אומות ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחוותא והדברי מלכא והיכן ד' אומות אלא קהל המון שביבא דנורא עכ"ל וזה תימה גדולה שבספריו היה כתוב בפסוקים הראשונים הדברי דמלכא ובספרים שלפנינו אין בהם גם אחד שכתוב הדברי דמלכא כי אם לבסוף: **איטום שירוף**. כמה הילוכי גירסות מצאתי פה ועיין בערוך ערך סר ובפרש"י בפ' חלק ובתנחומא בפ' נח אכן גירס' איטוק שירוק לא מצאתי באחת מהנה גם משמעות פירושו לא נתבאר לי ונראה שצ"ל איטום שירוף ופי' נעשה חליו שרוף בלא איטום פירושו חליה וכן הוא בירוש' דברכות בפרק אלו דברים רבנן אמרי טמיסו חליו המגר וחליו סוס וכן במס' מעשרות הרימונים משימסו ומשיתהלכו כד"א אחינו המסו את לבבנו. וכך למדתי מהתנחומא בפ' נח דגרס התם ח"ל אף נבוכד נצר הרשע נשרף בלא ונעשה אומה שירוף עליו ולמה לא נשרף בלא כלו' אמר הקב"ה הניחו רשע זה חליו כדי שידע על מי גדף עכ"ל ואע"פ דהתם כתיב אומה ודאי שצ"ל איטם וטוב עין יראנו לעיניים: **מן הדין קרא**. י"ל דמשמע מיניה שהוגבה הכבשן דאל"כ היאך ראה אותם אכן ע"פ גירסת התנחומא וילקוט קהלת ורבינו בחיי בפ' נח נראה דדייק מסיפא דקרא דכתיב פוקו ואתו ולא אמר סוקו משמע שהכבשן היה צף למעלה ולא היו צריכים לעלות וכן הוא בספרים הנ"ל בהדיא ולקמן דרש הכי משלו היו נפרץ כו' עד היי' סוקו ואתו אין כתוב כאן אלא פוקו ואתו מכאן שנפרץ הכבשן ודייק מדכתיב פקו חסר יו"ד משמע שלא יצאו בלשון בפתח א' אלא כל אחד ואחד יצא בפרצה בפני עצמו וגו' וגירסת הס' שלפנינו קשה ליישב' ולאותי בס' רבינו בחיי בפרשה נח מס' מאמר זה והרואה יראה שנפל שם טעות ועיין שם: **וסטרו**. עיין בב"ר פ"ב: **בר אית ליה** גרס ופירושו בתמיה וכי יש לו בן להקדוש ברוך הוא: **ויתיב מילך**. שוב והחזר דבריך: ה"ג התרחיצו עלוהי אמר כו': **פריטין** משלו היו. הוא דרך משל כלומר משלו ומכיסו היה צריך להזור ולבלעו כלו' הפה שאמר וצוה להשליכם לאש על דבר שלא השתחוו לע"ז שלו חזר והודה שה' ית' הציל אותם: ה"ג אמר ר' יצחק דכתיב שלח למכנשא לאחשדרפניא סגניא ופחוותא אדרגזריא כו': **אוסטרטטיא** כו' מיני שלטונות הן ושלשה הראשונים מפרשם לק' ואולי שבלבול טעות סופר הוא יש כאן וצריך לכתבן פה: **איסכולוקיקי**. חכמי בית מדרש בל' יון בית המדרש סכולי: **שהם שוברים** כו'. שוברים ומשווים הכתובים כרצונם ודעתם הסרוחה: ה"ג מדינתא אין לי אלא אלו בירידתן. פי' לא נמנו אומות הללו אלא בירידתם לכבשן כלומר בראש הענין: **נראה דה"ג** בעלייתן כתיב כו'. ופי' אבל בעלייתן כתיב ומתכנשין כו' ואינו מונה רק קצתם ונירס' הספר י"ל מנין שלא היו בעלייתם אלא שלש דכתיב כו': ה"ג ופחות' והדברי מלכא אחשדרפניא סלרטונס. שרים הממונים לעשות משפט: **נחשדין** כו' דרש אחשדרפניא נוטריקון נחשדין

ופונין

עץ יוסף

שבשמתי כדי להגדיל שכרם: **הלכו ופיזרו** עצמן בין האוכלוסין. בת"כ ס"פ אחרי מות פי"ג ה"ו שכל האוכלוסין היו שטוחים על פניהם משתחוים. והם עומדים כתמרים כמ"ש זאת קומתך דמתה לתמר. והיינו נמי דקרי להון להלן בשם עמודים. שהיו נראין אז כעמודים בכל ההמון הרב: **הדא הוא דברייתא** כו' זהו שהבריות נשבעים ואומרים אנכי נשבע במי שמקיים העולם על שלשה עמודים. והוא הקב"ה שהעמיד קיומו של עולם על ג' צדיקים כדמפרש ואזיל: **ר"א אמר** כמין טלנס ור' שמואל אמר כמין אווגי] כן הוא הגירסא הנכונה. וטלנים פירושו בל' יוני שם כללי' לז' כוכבי לכת. והכוכבים מאירים ואינם שורפים. לכן לא שרף אותם האור. ור' שמואל הוסיף טעם לשריפת המטילים אותם לתנור. וקאמר שהיה האור כמין אווגי פי' בל' יוני אור זך ובהיר כאור שמש ואלו השמש למרחוק יבעירו [מוסף הערוך] והערוך גרס כמין אוקי. ולגירסתו נ"ל יתחלפו אותיות גיכ"ק מתחלפות זה בזה והוחלף הוא בלשה לאות אחת: (יד) **שאני אמרתי מתעלה כו'** פי' אמרתי אתעלה ואתגדל בכלל ישראל שנקרא תמר [כדאמרינן מה תמר זה אין לו אלא לב אחד. כך ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים] שכולם יקדשו שמי ולא ישתחוו לצלמו של נ"נ ויהיה להם לכולם לב אחד להקב"ה. אבל לא נתעליתי אלא בכם היינו בחמ"ו. אבל האחרים הללו שמי והשתחוו. וע' בחלק ברש"י ובמהרש"א. ודרש זה עולה לפי דעת רבנן דלעיל בסי' הקודם: **לא פחיתא** דהיא עבדה כו'. פי' אילן תמר זה אע"פ שאינו עושה פירות של כלום. מ"מ אינו פוחת מלעשות ג' אילנות ממין הנקרא אלבנין [בבמד"ר רפ"ג גרס מן תלת אלבונין] תרגום כריח לבנון כריח זולבנין: **באתרין כו'** במקומינו קורין לאלבניין סנסנייה: **הה"ד באדין גברי' אילך** הרי שלא קדשו שמו אלא השלשה חמ"ו. ואגב דמביא זה הפסוק מפרש ליה דסרבליהון הוא נוליהון או מוקסיהון. ובפ' חלק ובתנחומא סדר נח למדו מזה דאפי' בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו שהרי חמ"ו היו לובשין בגדי תפארתם כשהושלכו לכבשן. והטעם בזה שלא יראה מבוהל ומפוחד ומבויים מהשונאים [רש"י] עוד טעם שלא יראה האדם עצמו מצטער ומתאבל על דין שמים. אבל יקבלו מאהבה ובשמחה דרך כבוד [רש"א] וע' בב"ר פ' ל"ו משמע שאפשר שבשכר שם ערות אביו זכה שלא יפשיטו לבניו הם חמ"ו את בגדיהם. וע"ש ביפ"ת: **בנוליהון** פי' בלשון יוני כובע ומצנפת של ראש [מוסף הערוך]: **ששה נסים** כצ"ל [א"א]: **צף הכבשן** שהכבשן היה משוקע בארץ כעין כבשן של סיד וצף ועמד על גבי קרקע כדי שיראוהו כל העולם [רש"י]: **ונפרץ הכבשן** נפלו קצת כותליו כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו [רש"י]: **ונשרפו ד' מלכיות** מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנצר להשליך חמ"ו לתוך הכבשן [רש"י]: **איטום שירוף** שנעשה חליו שרוף בלא. איטום פירושו חליה [מת"כ] וע' בתנחומא סדר נח ומה שכתבתי שם. והערוך גרס אומוקסירוס וכתב המוסף הערוך פי' בל' יוני חליו שרוף. וכן גרס המעריך וכתב ופירושו נא ויבש ולשון יוני הוא. והיא מלה מורכבת מן אומו שפירושו נא. ומן קסירוס שפירושו יבש. וז"ש בתנחומא סדר נח שנשרף חליו עכ"ל: **מן הדין קרא** י"ל דמשמע מיניה שהוגבה הכבשן דאל"כ היאך ראה אותם. אכן ע"פ גירסת התנחומא ס' נח וילקוט קהלת ורבינו בחיי בפ' נח נראה שדייק מסיפא דקרא דכתיב פקו ואתו ולא אמר סקו משמע שהכבשן היה צף למעלה ולא היו צריכין לעלות: **וסטרו על פיו** פי' הכהו על פיו. וע' בירושלמי פ"ו דשבת: **בר אית ליה** בתמיה. והע"ג דאקרו בני בכורי ישראל. בנים אתם לה' אלהיכם. לא קשה. דמאמר בנים איפשר דרך הבה ודמיון מה. אבל דכתיב במלאכים ויבואו בני האלהים ויריעו בני אלהים. י"ל שפירושו בני אלהים איפי המלאכים כמו בני בליעל בני נבל בני אדם גם בני איש שפי' אישים כי אלהים שם משותף למלאכים אבל הכא דכתיב בר אלהין יחיד נראה בן ממש לאלוה [יפ"מ]: **ויתיב מילך** שוב ותקן דברך: **פריטין משלו** היו הוא דרך משל כלו' משלו ומכיסו היה צריך לחזור ולבלעו. כלו' הפה שאמר וצוה להשליכם באש על דבר שלא השתחוו לצלם שלו חזר והודה שהקב"ה הציל אותם. או פי' הפה שאמר דמה לבר אלהין חזר ואמר מלאכה: **פרקו ואתו כו'** פי' שברו הכותלים ואתו אין כתיב כאן אלא פוקו ואתו מכאן שהיה פרצות בכתלים ולא הוצרכו לעשות שברים וכרצום: **דכתי' שלח** למכנש כו'. ור"ל שבתחלה מונה שבעה ובעלייתו אינו מונה רק ג' הרי שנשרפו ד' מהם. והדברי מלכא הוא כמו וכל שלטוני מדינתא דכתיב בראשה והמה כל השלטונים בכלל. וע' בילקוט ובתנחומא סדר נח ובתנחומא סדר נו שוא משובש וע' מ"כ שם: **איסטרטטי** מיני שלטונות הן. ושלשה הראשונים מפרשם לקמן. ואולי שבלבול טעות סופר יש כאן וצריך לכתבן פה [מת"כ]: **איסכלוסקוקי** פי' בל' יוני ורומי מדיינים [מוסף הערוך]: **שהם שוברים את הדברים** שוברים ומעוותים הכתובים כרצונם ודעתם הסרוחה [מת"כ]: **ואנדיקין** פי' בל' יוני שופטים [מוסף הערוך]: **אין לי אלא אלו** בירידתן. פי' לא נמנו אומות הללו אלא בירידתן לכבשן כלומר בראש הענין. בעליתן מנין שלא היו אלא שלש: **הארכונות** שרים הממונים לעשות

משפט

א"ר יצחק מן הדא דהוא אמרת בפומית אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא עלאה שפר קדמי להחויה. למי עבד בגופי עבד. הפילה הרוח את הצלם מנין. א"ר יצחק מן הדא קרא (ישעיה מו) כרע בל קורס נבו. החיה יחזקאל המתים מנין א"ר יצחק מן הדא קרא (יחזקאל לז) מארבע רוחות באי הרוח. א"ר פנחס אותה הרוח שהפילה את הצלם ההוא החיה המתים. א"ר אלעזר אותו יום שבת ויום הכפורים היה. ורבנן אומרים כמה הוה נ"נ מפתהו לדניאל ואומר לו לית את סגיד לצלמא דרידיא ליה ואית ליה ממשא. א"ל חמי מהו עביד ואת מן נרמך את סגיד ליה. מה עשה אותו רשע נטל ציצו של כהן גדול ונתנו לתוך פיו. וכינס כל זיני זמרא והוי מקלסין קדמוהי. והוא אומר אנכי ה' אלהיך. כיון דחמא דניאל כן. א"ל לית את יהיב לי רשותא למיסק ולמנשק הדין צלמא דידך על פומיה. א"ל ולמה על פומיה. א"ל דהוא טעים משתעי. מיד נתן לו רשות וסלק מיסלק. אישתבע לציצא וא"ל ב"ז אני ושלוחו של הקב"ה אני. אלא הזהר שלא יתחלל בך שם שמים. וגזר אני עליך שתבא אחרי. בא לנשק והוציא בלעו מתוך פיו. מן דנחת מתכנשין כל זיני זמרא והוו מקלסין קדמוהי ולא הוה עביד כלום. באותה שעה הפיל הרוח את הצלם. וכיון שראו או"ה הנסים וגבורות שעשה הקב"ה עם חנניה וחבריו הוו נסבין ית טעותהון ומתברין יתהון. ועבדין יתהון זוגין פעמונין. ותלין יתהון בכלביהון ובחמוריהון. והוו מקרקשין בהון. ואמרין אתון חמון למה הוינן סגדין. לקיים מה שנא' (ישעיה מו) כרע בל קורס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה. ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן. זה פרץ וזרח. מה פרץ וזרח נגזרה עליהם שריפה ולא נשרפו. אף אלו נגזרה עליהם שריפה ולא נשרפו. וריח אפך כתפוחים. א"ר אלעזר מאחר שכתב בהן וריח נור לא עדת בהון. ואת אמר וריח אפך כתפוחים. ולמה היה דומה ריחן לריח שדה של תפוחים: (טו) וחכך כיין הטוב א"ר יוחנן באותה שעה קרא הקב"ה למח"ש כלן. ואמר להם רדו ונשקו שפתותיהן של אבותיהם של אלו. שכשם שפעלו הם לפני באש. כך פעלו לפני בניהם באש. ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון באותה שעה קרא הקב"ה למח"ש. ואמר להם רדו נשקו שפתותיהן של אלו שאילולי אלו לא קבלו תורתי ומלכותי בסיני הייתי נעשה בעל דבב לאלו שהם ישנים במערת המכפלה. דובב שפתי ישנים. א"ר יוחנן בן תורתה אע"פ שמת [לח] שפתותיו רוחשות עליו בקבר. מ"ט דובב שפתי ישנים. שמואל אמר ככומר זה של ענבים שהוא זב מאליו. ר' חנינא בר פפא ור' סימון. ח"א כהדין דשתי קונדיטין. וח"א כהדין דשתי חמר עתיק. אע"ג דהוא שתי לית טעמא וריחא בפומיה: (טז) אני לדודי ועלי תשוקתו. [לט] ג' שוקין הן. אין שוקן של ישראל אלא באביהם שבשמים. שנא' אני לדודי ועלי תשוקתו. אין שוקה של אשה אלא בבעלה שנאמר (בראשית ג) ואל אישך תשוקתך. אין שוקו של יצר הרע אלא בקין וחבורתו שנא' (שם ד) ואליך תשוקתו. ר' יהושע בשם ר' אחא אין שוקן של גשמים אלא בארץ. שנא' (תהלים סה) פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה. אם זכיתם תעשירנה. ואם לא תעשרנה. שתעשה לכם אחד מעשרה. ד"א ועלי תשוקתו תשים אנו. אע"פ שאנו תשים אנו מצפים ומקוים לישועתו של הקב"ה בכל יום ויום ומיחדים שמו ב' פעמים ואומרים (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: (יז) לכה דודי נצא השדה. רוה"ק צווחת ואומרת נצא ונטייל בדימוסין של עולם. נלינה בכפרים. בכופרים בו אלו כרכי או"ה שכפרו בהקב"ה. א"ר אבא ב"כ אעפ"כ לשעה. נשכימה לכרמים אלו ישראל. שנא' (ישעיה ה) כי כרם ה' צבאות בית ישראל. נראה אם פרחה הגפן. זו

קרית

יד יוסף לו אסר סרומב דף קפ"ס ע"א ע"ש. ובס"ז סס"ז ד' ק' ע"ב: לז זה כלג בסיא מין ס"ס כה"ן ס"ח דכלאים גרבנן (כד"ל): לח פסיקתא רבתי פ"כ. ירושלמי שקלים פ"ט. סנהדרין דף נ'. יבמות דף נ"ז. ירוש' ברכו' פ"ב. בבלי בכורות. ולקוט ספ"ס: לט ב"ר פ' כ' סי' ע"ז. ילקוט סדר בראשית. וילקוט שה"ש:

מתנות כהונה

ושוין דין כלו' טפלין שוחד ומטין סדין: ה"ג מן הדא דהוה אמרה פי'. כלו' כמה שאמרה בפי עצמו: ה"ג די עבד עמי אלהא כו': כרע בל כו'. פסוק הוא בישעיה סי' מ"ו: בל ונבו. שמות ע"ז הן: כרע וקרס פי' ל' נפילה ושבירה: הרוח. משמע הרוח הידוע כמפורש ה"א הידיעה: דרידיא ליה. שיש לו כח וממשלה ורודה ומושל בכל ויש בו ממשות: א"ל חמי כו'. בא וראה מה שהוא עושה ואתה מעצמך תשתחוה לו: לית את יהיב כו'. האין אתה נותן לי רשות לעלות ולנשק צלם שלך על פיו א"ל ולמה על פיו: ה"ג א"ל דהוא טעים כו'. פי' לפי שהפה מטיב ומטעים לדבר ולפיכך אנשק עליו: מיסלק כו'. כשעלה היה משביע את הצלם: והוציא בלעו. הצלם היה בולע בתוך פיו וקרא קדיש דכתיב בירמיה סי' נ"א ופקדתי על בל בבבל והוצאתי את בלעו מפיו ועיין מזה בב"ר סוף פ' ס"ח: מן דנחית כו'. משירד נתאספו כל מיני זמר והיו מזמרין לפניו ולא היה עושה כלום: היו נסבין כו'. היו לוקחים את טעות שלהם כלו' ע"ז והיו משברין אותה ועשו אותן זגין ופעמונים ותלו אותם בצואר כלביהם וחמוריהם והיו מקשקשים בהם ואמרו בואו וראו אל מה היינו משתחוים: ה"ג פעמונים ותלן: מקרקשים. מקשקשים כדא"מ מקרקש ליה כוזא: פרץ וזרח. כמו שאמר נגזרה עליהם לשרף עם תמר אמם: ואת אמר כו'. דמשמע מפני שנשרפו בכבשן היו מעלי' ריח: ולמה היה דומה גרסי' ופי' אל מה היה דומה כו': וחכך כיין. כניסה כאן גרסי': בעל דבב. שונא וסיפיה דקרא קדיש דובב שפתי ישנים: רוחשות כו'. כשמזכירין דבר שמועה מפיו כדאיתא ביבמות בפ' האשה רבה: קונדיטון. יין מבושם ומבושל: חמר עתיק. יין ישן: אע"ג דהוא שתי ליה. אע"פ ששתאו כבר נשאר הטעם והריח בפיו: אני לדודי: ג' שוקין כו'. עיין בב"ר פ"כ: תעשירנה ל' עושר: תעשרנה ל' מעשר וכדמפרש ואזיל: תשים. תשוקתו דרש שמצפין תשים ומקוים: לכה דודי: בדימוסין. ל' פשוט ומיול בו ר"ל בדרכים ובחוצות השוק ועיין בערוך ערך דמס:

ענף יוסף

[טו] [שפתותיו רוחשות עליו בקבר]. לפי שבכר הורה ומזם בכח שלמה ניכר. אלא כשהוא כנשמתו מקבלת הנשמה שכרה. אבל הגוף שהוא קבור בעוה"ז אינו מקבל שכר עד זמן תחיית המתים. אבל כשאומרים הלכה בשמו בעוה"ז אז אף הגוף שבקבר בעוה"ז מקבל שכר שבשפתותיו דובבות ויש לו הנאה בזה שדומה כאילו הוא חי. וכיוצא דאמר דוד אגורה באהלך עולמים ואחז"ל שבקש שיאמרו הלכה בשמו בעוה"ז דכשבשמתו נשיקה של מעלה ושפתותיו דובבות בקבר כאילו הוא חי. עמה שבשנים אתם דר בשני עולמות. ולכן כתיב אגורה באהלך עולמים דהיינו נשיקה של מעלה ונשיקה של מטה שאין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה [תורת חיים]. וכתב המהרש"א שאין זה רחוק מן השכל שבשפתי המת יתנועעו. כי הענין מבואר כי הדיבור הוא כח בנשמה ע"י כלי הגוף. וכל דבור משובח מוליד כח רוחני בדומה משובח. ובאמרו בשם אומרו אותו כח רוחני שנולד מבר הוא מעורר מולידו בכ' עולמות שהם הנשמה בעוה"ב וכלי הדבור שהם השפתים בעוה"ז גם כי הם בקבר. ומביא הדמיון מיין הטוב הנזכר בגוף הוא רותח ודובב ע"י כח שלגבו המעוררו. כן השפתים גם כי מונחים בקבר שהם רוחשים ע"י כח המעוררו עכ"ל. והנה חז"ל דורשים של הפסוק עץ חיים הוא למחזיקים בה. ולעוסקים לא נאמר אלא למחזיקים בה. כל מי שמחזיק ת"ח זוכה לעוה"ב שנקרא עץ חיים. ולזום רכינה קשה א"כ כל אחד יכול לעסוק את עצמו בלימוד התורה אשר יכול לקבל שכר טוב העולם ע"י שיחזיק גם"כ. אך לפי המדרש דכאן והמסכת שקלים פ"ט בירושלמי יש חילוק גדול בין לומד בעצמו תורה ובין שמחזיק. שהמחזיק אינו יכול לבא לגעלה לזום שבשפתיו דובבות בקבר כמו ש"מ אשר בעצמו לומד ומחדש חידושי תורה אשר שפתותיו דובבות בקבר. אבל שמחזיק אף שזוכה לשמתו לגן עדן אבל זה טוב לנשמה אבל לא לגוף כיון שלא יגלו החידושים מתוך פיו [שירה לדוד]. ודע דבירושלמי דשקלים אי' בזה הלשון האומר שמועה משם אומרה יראה בעל שמועה כנגדו. ונאמר ע"ז אמנם מסיים אם עשה כן מוטב. ואם לאו יגבור ולא ידע מי אוספם [נזל קדושים]:

אע"פ כו'. אמר כאן ברכה הכותים ונשאר יתן מטיים מה שלפי מבקש מלאו שפיטה כו': הודאים

עץ יוסף

מפסס: שהן נחשדין דרש אהשדרפנא סגריקן נחשדין [כמו נחשדין] וסוטן דין. כלומר טפלין שוחד ומטין דין: והדברי מלכא קמיכי ואיסטרטוגיסי. לומר שהדברי מלכא אינו מין אומה יפיי עלמה. אלא הן הזקנים ואיסטרטוגיסי תחת טכסים כסוי לפני המלך. והדברי כמו [ישעיה מ"ג] הוברי שמים: מן הדא דהוא אמרה בפומיה כלומר בזה שאמר בפיו עצמו: בל כו' נבו שמות ע"ז הם. כרע וקרס לשון נפילה ושבירה: אמר ר' פנחס אותה הרוח כו'. משום דקאמר הרוח בה' הידועה וקשה ליה ולאיזה הרוח. וקאמר ר"פ אותה הרוח שהפילה כו': כמה הוה נ"נ מפתהו לדניאל כו'. נריכין אנו לומר שדבר זה היה אחרי דבר חנניה מישאל ועזריה כי בכל זאת לא שב ר"ל מדרכו הרעה והיה מפתה לדניאל כמדובר בדברי רבנן [מנות הלוי]: דרידיא ליה שיש לו כח וממשלה ורודה ומושל בכל ויש בו ממשות. אבל יותר נראה דכצ"ל דרדיא ליה. אמר ליה [פי' דניאל אמר ליה לנ"נ] ואית ליה ממשא. א"ל חמי כו': א"ל חמי מהו עביד כו' ראה מה שהוא עושה ואתה מעצמך תשתחוה לו: זיני זמרא פי' כל מיני כלי זמר: לית את יהיב כו' האין אתה נותן לי רשות לעלות ולנשק צלם שלך על פיו. א"ל ולמה על פיו. א"ל לפי שהפה מטיב ומטעים לדבר ולפיכך אנשק אותו: מיסלק כו' כשעלה היה משביע את הצלם: והוציא את בלעו הצלם היה בולע בתוך פיו. וקרא קדיש דכתיב בירמיה סי' נ"א ופקדתי על בל בבבל והוצאתי את בלעו מפיו: מן דנחת כו' משירד נתאספו כל מיני זמר והיו מזמרים לפניו ולא היה עושה כלום: הוו נסבין כו' היו לוקחים את טעות שלהם כלו' דמות ע"ז שלהם והיו משברים אותם ועשו אותן זגין ופעמונים ותלו אותם בצוארי כלביהם וחמוריהם והיו מקשקשים בהם ואמרו בואו וראו אל מה היינו משתחוים: מקרקשים מקשקשים כדא"מ מקרקש ליה כוזא: פרץ וזרח כמו שאמר נגזר עליהם לשרף עם תמר אמם: ואת אמר כו' דמשמע מפני שנשרפו בכבשן היו מעלים ריח: ולמה היה דומה פי' אל מה היה ריחן דומה לריח שדה של תפוחים. שכשיצאו מכבשן האש היה הולך ריחן כתפוחים והיינו ריח ג"ע: (טו) בעל דבב פי' שונא. וסיפיה דקרא קדיש דובב שפתי ישנים: שפתותיו רוחשות עליו בקבר. דהיינו שבהזכרת דבריהם חלק תורתם מעורר שורש נשמתן למעלה. ולזות כי נשאר בקבר קוסטא דחיותא הקבורה בשורש נשמתן כדאי' בזוהר. ע"כ בהתעוררות נשמתן מתעורר החיות שבגוף. וזהו פי' הולך לדודי למשרים לשורש נשמתו. ומזה הוא דובב [ספר הפלאה בפתיחתא] וע' פ"ס בענף: רוחשות פירוש נעות כאילו מדברות והיינו כשמזכירין דבר שמועה מפיו שפתותיו רוחשות. ופרש"י בבכורות והנאה היא לו שדומה כחי: ככומר של ענבים ובגמ' מסיים מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד זובב אף ת"ח כיון שאומרים דבר שמועה מפיו בעה"ז שפתותיהם דובבות בקבר ע"כ. ופרש"י כומר כלי שמניחין בו ענבים עד שמתחממין ויינו נח לצאת כמו מכמר בשרא דקמיד בשתא. זובב היינו רוחש ונע ויוצא למעלה: כהדין דשתי קונדיטון כו'. משום דחכך כיין הטוב כתיב ס"ל למר דהיינו קונדיטון שהוא יין מבושם בדבש ופלפלים. ומר ס"ל דאינו אלא יין לחוד אלא שלאיכותו הטוב שהוא יין ישן נקרא יין טוב [יפ"מ]: (טז) ג' שוקין הן. כלו' ג' תשוקות הן הנזכרים בכתוב שהם תשוקות גמורות שאין דומה להם. שלא ימלאו כל כך בערך זה לדבר אחר וכדמפרש ואזיל. וכתב היפ"מ בב"ר פ"ך דק"ל אמאי נקט בהם לשון תשוקה ולא אהבה וחבה. ולכן אמר דלשון זה מורה על החשק הגמור: אין שוקן של ישראל אלא באביהם שבשמים. פי' שאין ישראל מתשוקקים אלא בהקב"ה. ולפי"ז ישראל הם החושקים. עוד יש לפרש שאין תשוקת ישראל אלא בהקב"ה שהוא לבדו חושק אותם. ולפ"ז הקב"ה הוא החושק. וע' בב"ר פ"ך שם הגירסא נשתנה מדהכא. וע' ביפ"מ ובמהר"ק שם: אין שוקה של אשה אלא לבעלה. שאין האשה אוהבת אלא לבעלה. ור"ם אם עשאה כלי שאין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי כדאיתא בפ"ק דכתובות. ואם קצת מהנשים מתשוקקות באחרים הן על המעט [יפ"ם]: אין שוקו של יצה"ר אלא בקין וחבורתו פי' שאין יצה"ר מתשוקק ואוהב אלא לקין ורשעים שכמותו שנא' ואליך תשוקתו וכמו תשוקתו ר"ל תאות יצה"ר במתאוה אליך ואע"פ שיצה"ר ג"כ הוא מתאוה לצדיקים וכאמרם כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. מ"מ אמר שאין תשוקתו אלא לקין כו'. משום שלפי האמת אין תאותו אלא בהם כי פעמים רצונו ויש לו תועלת מהם. אבל מצדיקים יודע שאין לו תועלת מהם אף על פי שהוא ישתוקק להביאם במצודתו [יפ"ת]: אין שוקן של גשמים אלא בארץ. מדברי הרמ"ע יראה שמפרש שהגשמים משתוקקים לארץ לשוב לכמו שהיו קודם שנא' יקוו המים ולכן ירדו לשוב לכסות הארץ. ומפרש קרא פקדת הארץ ותשוקקה שנתן ה' תשוקה לארץ שתהיה נחשקת מהגשמים וע"כ ירדו בה. ולפ"ז אפשר לפרש כל חלוקות מדרשינו על דרך אחד. כי גם אומרו אין תשוקתן של גשמים כו' הוא כפי מה שפי' באשה ויצה"ר וכפי הפירוש הראשון שפירשתי בתשוקתן של ישראל להקב"ה. ועי' עוד ביפ"ת ומהר"ק באריכות ביאור המאמר הלז: תעשירנה לשון עושר: תעשרנה לשון מעשר וכדמפרש ואזיל שתעשה לכם אחד כו'. ואיידי דמייתי האי קרא דרים נמי הך דרשא דהכא: תשים אנו דרש תשוקתו כב' מלות. מענין תשישות וקוי. ופירוש שאע"פ שאנו תשים מגלותנו מ"מ אנו מקוים לו ולא הגאולה בכל גלויותינו לומר אין לו יכולת להושיענו ח"ו כי ידענו שעונינו גרמים [יפ"ת]: ומיחדים שמו שתי פעמים כו' להסמיך זה להקודם יש לומר דרך דרש לפי שהגלות יורו על חטוף רשעות ח"ו לומר שאחד שהוא הסובב חזה שמגלה הוא אחר שפועל הרשות ע"כ אנו מיחדים שמו תמיד כי ידענו שלעולם הוא אחד. שלא כדעת הטועים בזה. ועי"ז הדרך כתב בעל עקידה בפרשת שמע על ר' עקיבא שיצאה נשמתו באחד [יפ"ת]. ואפשר שזהו שאמר ומיחדים שמו כו' הוא דבר אחר של ועלי תשוקתו דרים ועלי אני מקבל אהבתו דהיינו יחודו וכמו שקבעו [במסכת קדושה] פעמים באהבה שמע אומרים [כד"ל]: (יז) רוה"ק צווחת ואומרת כו' דברי מדרש אלו קשה לכאורה. והמפרש"י

ססב

קרית שמע. פתח הסמדר. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. הנצו הרמונים. תינוקות שיושבים ועוסקים בתורה. שם אתן את דודי. שם אני נותנת הצדיקים והצדיקות והנביאים והנביאות שעמדו ממנו: (יח) הדודאים נתנו ריח. ס אלו עולמי ישראל. שלא טעמו טעם חטא. ועל פתחינו כל מגדים. אלו בנות ישראל שדבקו בבעליהן ואינן מכירות אדם אחר. ד"א הדודאים נתנו ריח. ר' יודן ור' לוי. ר"י אמר בא וראה סא כמה הם חביבין הדודאים לפני מה שאמר והיה העולם שבשכר הדודאים הללו עמדו שני שבטים גדולים מסוימים. ואלו הם שבטו של יששכר ושבטו של זבולון. שנאמר (בראשית ל) ויבא יעקב מן השדה בערב וגו'. ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמן. סב ר' אלעזר אומר זו הפסידה וזו נשתכרה. זו נשתכרה וזו הפסידה. לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה. רחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה. ר"ש אמר זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה. לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים והפסידה הבכורה. רחל נשתכרה דודאים ונשתכרה בכורה והפסידה שבטים. א"ר לוי כתיב (ירמיה כד) הראני ה' והנה שני דודאי תאנים וגו' הדוד אחד תאנים טובות מאד זו גלותו של יכניה. והדוד אחד תאנים רעות מאד זו גלותו של צדקיה. אין תימ' גלותו של יכניה עשה תשובה וגלותו של צדקיה לא עשה תשובה. ת"ל הדודאים נתנו ריח שני הדודאים הטובים והרעים נתנו ריח. וע' פתחינו כל מגדים דבית ר' שילא ורבנן דבית ר' שילא אמרין לאשה כשרה שהניח לה בעלה מעט חפצים ומעט יציאות. כיון שבא בעלה א"ל ראה מה **הנחת** לי ומה סגלתי לך וגם הוספתי לך עליהם. ורבנן אמרי למלך שהיה לו פרדס ונתנו לאריס מה עשה אותו האריס מלא כלכלות של תאנים מפירותיו של פרדס ונתן על פתח הפרדס. כשהיה המלך עובר רואה כל השבח הזה אמר כל השבח הזה בפתח הפרדס. בפרדס כולו עאכ"ו. כך בדורות הראשונים. אנשי כנסת הגדולה הלל ושמאי ורבן גמליאל הזקן. בדורות האחרונים ר' יוחנן בן זכאי ור"א ור' יהושע ור' מאיר ור' עקיבא ותלמידיהן עאכ"ו. ועליהם הוא אומר חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך. א"ר אבא ב"כ אמר הקב"ה לישראל אתם צופנים לי ואני צופן לכם. אתם צופנים במצות ומע"ט. ואני צופן לכם באוצרות מלאים יותר מכל הטובות שבעולם. א"ר אבא ב"כ בר יודן אלא דדידיה הינון סגין מן דידן. הה"ד (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך וגו': (יט) מי יתנך כאח לי. סג באי זה אח. כקין להבל. קין הרג להבל שנא' (בראשית ד) ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. אלא כישמעאל ליצחק. ישמעאל שונא ליצחק. אלא כעשו ליעקב הרי נאמר (בראשית כז) וישטם עשו את יעקב. אלא כאחי יוסף ליוסף שונאין היו אותו שנא' (שם לז) ויקנאו בו אחיו. באי זה אח יונק שדי אמי. הוי אומר כיוסף לבנימן שאהבו בלבו שנאמ' (שם מג) וירא יוסף אתם את בנימן וגו'. אמצאך בחוץ אשקך חוץ זה המדבר שהוא חוץ לישוב. אשקך בשני אחים שנשקו זה לזה. ואלו הן משה ואהרן שנא' (שמות ד) וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. לא יבוזו לי. א"ר פנחס סד מעשה בשני אחים שהיה אחד במירון ואחד בגוש חלב. נפלה דליקה בבית זה שהיה במירון. ובאת

אחותו

יד יוסף ס ילקוט שה"ש: סא ב"ר פ' ע"ב סי' ד': סב ב"ר פ' ע"ב סי' ג': סג ש"ר פ"ח סי' א'. תנחומא סדר שמות. ילקוט שה"ש: סד ש"ר פ"ח סי' א':

ענף יוסף

[יח] [וגם הוספתי לך עליהם]. הכוונה למה דאיתא בפ' עושין פסין חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתים ע"כ. וביאור הענין כי כנ"י מתפארים יותר בגזירות שגזרו על עצמן והם גזירות דרבנן שעשו זה לשמים בלא גזירה המקום עליהם. שדבר זה מורה על קדושת עצמם מה שעושין דבר זה בלי הכרח. ומורה על העבודה מאהבה. שהעובד מיראה אינו מוסיף על העבודה אחר שהוא אינו מחוייב בדבר. אבל מי שמוסיף על העבודה הוא מורה על שהוא עובד מאהבה. ולפיכך אומרים כנ"י חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך כי גם דודי בא על האהבה כמו טובים דודיך. ר"ל כי מצות החדשים שהם מצות דרבנן מורה על שהם עובדים מאהבה. והקיום החדשים שהם גזירות דרבנן על הישנים. לפעלתן שהם מורים על **אהבה גמורה**. [באר הגולה]:

מהלתיאג

מתנות כהונה

הדודאים. עולמי. הבערים כלו' בחורי ישראל: **מכירות.** יודעות כדא"א אשר לא ידעו איש. **מסויימים.** מסומנים ומצויינים: **וקבורה** שנקברה עמו במערת המכפלה ועיין מזה בב"ר פ' ע"ב: **של יכניה.** שגלו עמו החרש והמסגר: **ה"ג** הטובים והרעים נתנו ריח: **יציאות.** מעות להוצאה: **סגלתי.** כנסתי ואצרתי: **צפונים.** טמונים: **אלא דדידיה** כו'. של הקב"ה הוא הרבה יותר משל אותו שישראל צופנים לו: **דידך.** נ"ל דידן או דידהו: **ה"ג** דכתיב מה רב טובך אשר צפנת כו': **מי יתנך**: **כקין** כו'. דרך שאלה ותמוה ועיין בשמות רבה פ"ה: **ה"ג** ליעקב הרי נא' כו': **אח** יונק גו': **בשני** אחים. ר"ל אח ואחות כדלק': **לית** דא מבזה לי.

גרסי'

עץ יוסף

כתב שחסר כאן ברכת הטוטים. ולי אפשר לפרש כיון שכתוב לפניו. רק צריך אני להאריך קצת בהקדמות להסביר דברי המדרש שלפנינו. והוא זה. כי הנה זאת מודעת שיש לישראל מעלה ושבח בב' אופנים. אחד אם הם צדיקים גמורים אז הם יפים בערך עצמם. והשני שאפילו אם אינם אז במדרגה הזאת מ"מ הם יפים בערך נגד או"ה שהם גרועים יותר. [וכבר הארכתי בזה בפתיחתא דאיכה רבתי סי' י"ח] והן הם כשושנה בין החוחים. עוד הקדמה קטנה אי' בילקוט תהלים מזמור ס' שהקב"ה דן את האומות בלילה בשעה שהם ישנים ובטלים מן העבירות. וישראל ביום בשעה שהם עוסקין במצות. ומעתה נבוא אל ביאור המאמר רה"ק צווחת ואומרת. מלילה בשביל ישראל [ואפשר שצ"ל כנסת ישראל צווחת ואומרת. וע' בפרשה עושין פסין] לכה דודי אמרה להקב"ה שנקראת דודי נצא אני ואתה ונטייל בדימוסין של מדינה פי' בדרכים של עולם [ובא"א כתב שבנוסחאות אחרות אי' נצא ונטייל בעולם] ונראה ההילוק שיש בין ישראל לאומות. כי אף שאין לישראל שלימות מצד עצמן מ"מ יראה שלימותם בערך האומות. נלינה בכפרים בכופרים בך א"ר אבא ב"כ אעפ"כ לשעה ר"ל אף ע"פ שהם בטלים בלילה מעבירות הוא רק לשעה. אבל תיכף כשמשכימים הם משתחוים לע"ז. אבל השכימה לכרמים אלו ישראל שנקראו כרם ונראה מעשיהם אם פרחה הגפן זו ק"ש במיד שכרתה הגפן ר"ל בתחלת התרלות היום כל אחד קורא ק"ש. פתח הסמדר. סמדר הוא קודם בישמור. ר"ל קודם שנגמר צאת השמש בגבורתה הם הולכים לבה"כ ולבהמ"ד להתפלל. הנצו הרמונים היינו שנגמרו. ר"ל אחר שלש שעות היום צאת השמש בגבורתה הם הולכים למו"מ באמונה והתינוקות יושבין ועוסקים בתורה כל היום. וכדאי' ברבה ס' בלק שאמר בלעם שאין אומה בעולם כיוצא בהם הרי הם ישנים מן התורה ומן המצוה. עומדין משינתן כאריות וחוטפין ק"ש וממליכין להקב"ה ועסקין מאריות ומפליגין לדרך ארץ למו"מ כו'. או הכי קאמר אעפ"כ לשעה ר"ל אע"פ שהעריך את האומות לפי שעה של לילה שהם בטלים אז מן העבירות. ולא העריך אותם לפי שעה של יום שעושים עבירות. והשכימה לכרמים אלו ישראל. ר"ל וישראל שעריך לפי מעשיהם של יום. מ"מ יש הילוק רב ביניהם. שישראל קורין ק"ש כו' וזהו שאמר נראה אם פרחה הגפן כו' שם אתן את דודי לך פי' שם אראה לך חשיבות ישראל שהם אוהבים ונאמנים וידידים לך שהם מעמידים לך צדיקים וצדקניות ונביאים ונביאות מתוך עסקם בתורה ומצות: (יח) **עולמי ישראל** פי' בחורי ישראל: **שלא טעמו טעם הטא** ר"ל שמפרש בדודאים ממש. והוא מין עשב שיש לו ריח טוב כמפורש בפ' ר' לק. ודימה שלא טעמו טעם חטא לריח הטוב. דכהיפך לגבי ים הטא נאמר נרדי נתן ריחו [מהרש"א] וע' בפ' עושין פסין: **ואינן מכירות אדם אחר** ר"ל שלא יודעות אדם אחר ע"ד אשר לא ידעו איש [מת"כ]. ובפ' הנ"ל אי' אלו בנות ישראל שאוגדות פתחיהן לבעליהן ופרש"י שקושרות פתחיהן לצורך בעליהן שאינן נבעלות לאחרים. שאוגדות לשון אגודה: **בא וראה כמה הם חביבין הדודאים כו'.** כלו' שלא תקשה לך תביעת לאה את יעקב בעלה שיראה דרך פריצות שהרי מצינו שענין זה היה חביב לפני הקב"ה נראה שכוונתה היתה לשם שמים [יפ"ת] וע' בב"ר פ' ע"ב: **מן השדה בערב כו'** ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכור שכרתיך בדודאי בני: **ונשתכרה שבטים** שלפי שלפה הקב"ה שלא היתה כוונתה אלא לשם שמים להעמיד שבטים לפיכך נתן לה כדאי' בב"ר פ' הנ"ל: **וקבורה** כדאי' ברבה שם שלפי שזלזלה רחל במשכב הצדיק לפיכך אינה נכנסת עם יעקב בקבורה אע"פ שהיתה אשתו העיקרית. וזכתה לאה לזה שתהיה נקברת עמו כמו שנקברו כל האבות עם בת זוג: **והפסידה הבכורה** דנטלה הבכורה מראובן ונתנה ליוסף. ואע"פ שנטלה מראובן היה בהללו יצועי אביו כדכתיב בד"ה. מ"מ צריך טעם למה ניתנה ליוסף ולא לשמעון הקרוב אליו או ליהודה שהוא מלך. אע"כ בדודאים זכתה רחל לבכורה. והיינו זכותה שבקשה הדודאים לבנים יצועי יעקב ע"ד נפתי משכבי כמ"ש הרמב"ן וזה להשבתה משכבו להעמיד זרע ממנו. או מפני שמסגולתם להועיל להריון. ולכן בקשה אותם להשתדל במאמצי כחה בדרך שבעי בדרך הרפואות [יפ"ת] ע"ל דכוונת מדרש זה אל מה דאי' בב"ר פ' ע"ב כי עלית משכבי אביך בשעה שבאת דודאים והיתה אמך אומרת להתירה המעט קחתך את אישי את עלית משכבי וחללת יצועי. ופי' שם היפ"ת כשנתפשרה לאה עם רחל שישכב עמה הלילה קפץ ראובן מיד ובלבל יצועי אביו שהיה בבית רחל כדי שיבא וישכב אצל אמו. ואף ע"פ שברצון רחל היה הדבר לא ה"ל לראובן לטפל בזה שהוא גנאי שיבלבל יצועי אביו בידו. כרי מבואר דס"ל דאילו יצועי אביו הוי במעשה הדודאים ובאילו יצועי אביו ניטלה ממנו הבכורה וניתנה ליוסף שהוא מבני רחל. והיינו דקאמר לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים והפסידה בכורה ורחל נשתכרה דודאים ונשתכרה בכורה שע"י מעשה דודאים בא ראובן לידי הלול יצועי אביו ומזה ניטלה הבכורה מראובן שהוא מבני לאה וניתנה ליוסף שהוא מבני רחל [מה"ק]: **והפסידה שבטים** שראוי היה שתלד רחל ארבעה כלאה אלא על שביזתה משכב הצדיק ולאה תובעה זכתה לאה בזה שהפסידה רחל: **א"ר לוי כתיב כו'** זה שייך לאה דלעיל דאמר ד"א הדודאים נתנו ריח ר' יודן ור' לוי. ואי' שם מאמר ר' יודן. והפסיק אח"כ בדברי ר' אלעזר ור' שמואל ב"נ. ועכשיו חוזר לענין ראשון ומסיק דברי ר' לוי: **זו גלותו של יכניה** שהיו צדיקים שהיה בהן החרש והמסגר: **זו גלותו של צדקיהו** שהיו רשעים כדאמרינן במס' הוריות [ומצינו דמדמה כלל ישראל לתאנים כמ"ש התאנה חנטה פגיה ע"ש שיש בהם טובות ורעות] ולפי שהוזכר שגם הם בקרא לכליה אמר אין תאמר שגלותו של צדקיהו לא עשו תשובה ובטל הקיומם לעולם. ת"ל הדודאים נתנו ריח שני הדודאים הטובים והרעים נתנו ריח. שגם גלות צדקיהו עשו תשובה וע' בפ' עושין פסין ובמהרש"א שם: **יציאות** מעות להוצאה: **ראה מה הנחת לי ומה סגלתי לך.** ופי' ומה כנסתי וקבלתי לך: **וגם הוספתי לך עליהם.** הכוונה על הסייגים ונדרים שהוסיפו מעצמם עליהם וכמפורש במס' נדה שגזרו כמה ספיקות וכהומרא דר' זירא שאפי' רואות טפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים. וזה שאמר על פתחינו כל מגדים הדביק הוא הגדרים הדשה שגזרתי על עצמי לישב ז' נקיים על טפת דם כחרדל. וגם ישנים היינו מה שצוה התורה לישב בנדתה ז' ימים ואחר תטהר לבעלה. דודי צפנתי לך ר"ל דודי לצון ומאמר לך החדשים וגם הישנים. ואף שלכאורה הוה ליה למכתב ישנים וגם חדשים. שהחדשים נתוספו על הישנים. אך דאי' במדרש קהלת ובפ' עושין פסין שיש ליזהר יותר בד"ס מבד"ת. לכן הניח הישנים בריבוי דגם לענין זהירות [מהרש"א]: **צפונים** טמונים: **אתם צופנים במצות** ע"ד גלגי צפנתי אמרתך: **אלא דדידיה כו'** של הקב"ה הוא הרבה יותר משל אותו שישראל צופנים לו: (יט) **באיזה אח כו'** לשון קושיא הוא. כלו' היכן מצינו אח שאוהב את אחיו דקאמר מי יתנך כאח לי. והלא מצינו קין ששונא את אחיו. וכן כל האחר דמפרש ואזיל. ומשני דלאו על סתם אחים קאמר. אלא על יוסף ובנימין ומשה ואהרן קאמר. ורמזים במ"ש יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך כמו שאפרש. והכי משמע מלשון התנחומא דגרסתו שהם ישראל אומרים לפני הקב"ה מי יתנך כאח לי את מוצא כל האחים שונאים זא"ז קין שונא להבל כו' ובאיזה אח אומרים ישראל לפני הקב"ה כמשה ואהרן כו' [יפ"ת] וע' בב"ר פ"ס ובתנחומא ס' שמות: **כקין להבל כו'** כישמעאל ליצחק כו'. מפני שכוונתו לומר שדרך האחים לשנוא זה את זה כדפירשתי הזכיר כל האמור בתורה [יפ"ת]: **ישמעאל שונא ליצחק** כדאמר בתנחומא שנא' ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו' ואין מצחק אלא שבקש להרגו שנא' יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו: **יונק שדי אמי הוי אומר כו'** ר"ל יונק שדי אמי רמז על יוסף ובנימין שהיו בני אם אחת לאפוקי שאר האחים שעמו שלא היו מאמו. ובאומר אמצאך בחוץ אשקך רמז למשה ואהרן שנא' בהם וישק לו: **כיוסף לבנימן** וה"ה בנימין ליוסף. אלא נקט יוסף לבנימין משום שאהבת יוסף לבנימין מפורש בקרא שנא' וירא את בנימין אחיו בן אמו וגו' וימהר יוסף כי נכמרו וגו'. ע"ל משום שיוסף ינק שדי אמו של בנימין. אבל בנימין לא ינק שדי אמו של יוסף שהרי מתה מלידה. ויפ"ת כתב שצ"ל כיוסף ובנימין וכן אי' בתנחומא: **שנא' וירא יוסף אתם את בנימין** וגו'. נראה שטעות נפל בכל הספרים כי אין שום רמז בכתוב זה מענין אהבה לבנימין. אבל ברור הוא שצ"ל שנא' וירא [ר"ל יוסף] את בנימין אחיו בן אמו [דייקא מכוון למה שאמר כאן יונק שדי אמי] וגו' וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו וגו'. ובפסוק זה מפורש האהבה ודוקא בלבו כי לא פירסה בפיו רק במה שהתאפק תבכה נפשו ואהבתו נסתרת בלבו. וז"ש שאהבו בלבו שנא'. וזה ברור. ואפשר שבמלת וגו' דקאמר המדרש כוונתו על כל האמור בפרשה: **שנשקו זה לזה** נראה דקא מפרש וישק לו אהרן למשה ומשה לאהרן. וכן ויפגשהו שפגיעתם שניהם באו באחוה המתוקם לו. ומעתה מדסתם וכתב לשון דמשמע הכי והכי. וע' ביפ"ת שהאריך בזה: **לא יבוזו לי א"ר פנחס כו'.** ר"ל שר' פנחס מעמיד דבריו על סוף המקרא גם לא יבוזו לי. ודורשו ע"ד אסמכתא ג"כ על ענין נשיקת אהרן למשה הנזכר בפסוק וילך ויפגשהו [והוא ס"ל דעיקר וישק לו היינו אהרן למשה. ולא משה לאהרן] והוא משום שהיה משה גבוה כדכתיב [שם] ויהי בדרך במלון וגו' ויבקש

המיתו

אהותו מנשק חלב התחילה מנפפתו מחבקתו ומנשקתו ואומרת לית דא מבדה לי דהוה אחי באננקי ונתפלט ממנו :

פרשה ח (א) אנהגך

אביאך. אנהגך מהעליונים לתחתונים. אביאך אל בית אמי זה סיני. א"ר ברכיה למה קורין לסיני בית אמי שמשם נעשו כתינוק בן יומא. תלמדני מצות ומע"ט. אשקך מיין הרקח אלו משניות גדולות. כגון משנת' של ר' חייא רבה ומשנתו של ר' הושעיא ושל בר קפרא ומשנת ר"ע. מעסיס רמוני. אלו ההגדות שטעמן כרמון. ד"א אשקך מיין הרקח זה התלמוד שמפוטם במשניות כרקח. מעסים רמוני אלו בגדי כהונה. המד"א (שמות כח) פעמן זהב ורמון : (ב) מי זאת עולה מן המדבר. א עילויה מהמדבר. סילוקה מן המדבר. מיתתה מן המדבר. המד"א (במדבר יד) במדבר הזה יתמו ושם ימותו. מתרפקת על דודה. א"ר יוחנן שהיא מנחת פרקי תורה ופרקי מלכות לע"ל. תחת התפוח עוררתיך. דרש פלטיין איש רומי ואמר ב נתלש הר סיני ונעצב בשמי מרום והיו ישראל נתונים תחתיו שנא' (דברים ד) ותקרבון ותעמדון תחת ההר. ד"א תחת התפוח עוררתיך זה סיני. ולמה נמשל כתפוח אלא מה תפוח זה עושה פירות בחודש סיון. כך התורה נתנה בסיון. ד"א תחת התפוח עוררתיך למה לא כאגוז ואילן אחר א"א כל אילן דרכו מוציא עליו תחלה ואח"כ פירותיו. ג ותפוח זה מוציא פירותיו תחלה ואח"כ מוציא עליו. כך הקדימו ישראל עשיה לשמיעה. שנאמ' (שמות כד) נעשה ונשמע. אמר הקב"ה אם אתם מקבלים עליכם תורתי מוטב. ואם לאו הריני כובש עליכם ההר הזה והורג אתכם. שמה חבלתך אמך. ובי שמה חבלה. א"ר ברכיה לאחד שהלך במקום סכנה וניצל. פגע ביה חבריה. א"ל בההוא אתרא דסכנתא עברת כמה סכנתא עברת כדון ילדך אמך. כמה צערא עברה עליך וכדון איתברית ברייה חדתא. א"ר אבא ב"כ שמה חבלה ושמה חובלה. חבלה בשעה שאמרו (שם) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. שמה חובלה בשעה שאמרו לעגל (שם לב) אלה אלהיך ישראל. יחבלו נתמשכנו. תני רשב"י זין שנתן לישראל בחורב שם המפורש היה חקוק עליו. וכשחטאו ד נטל מהם. ר' איבו ורבנן ר' איבו אמר מאליו היה נקלף. ורבנן אמרי מלאך היה יורד ומקלפו. אר"ש בן חלפתא עלובה היא הכלה שמקלקלת בתוך חופתה. א"ר יוחנן אבדה עצה טובה שנתנה להם בסיני שנא' (משלי א) ותפרעו כל עצתי. ואין עצה אלא תורה שנא' (שם ח) לי עצה ותושיה. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי כתיב (דברים ט) ובחורב הקצפתם את ה'. אמר הקב"ה באתי לברך אתכם ומצאתי חבכם נקוב שאינו מחזיק ברכה שנאמר (שמות לב) וירא משה את העם כי פרוע הוא ואין פרוע אלא נקוב המד"א ותפרעו כל עצתי. ר' לוי אמר עשיתם להקב"ה כאילו מתאבל עליכם אית אתרין צווחין לבית אבל בית קצופה : (ג) שימני כחותם. א"ר מאיר אמרי ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מה שחשבת בלבך לעשות לנו עשה. דא"ר יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ריה"ג ה בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו נעשה ונשמע. באותה שעה קרא הקב"ה למלאך המות וא"ל אף על פי שמניתיך קיפקליטור קוזמוקרוטור על בריותי אין לך עסק באומה זו. הה"ד (דברים ה) ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך. וכי יש חשך למעלה והא כתיב (דניאל ב) ונהורא עמה שרא. ומהו מתוך החשך זה מה"מ שקרוי חשך. שנא' (שמות לב) והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת. ו אל תקרי חרות אלא חירות. ר"י ור' נחמיה ורבנן ר"י אומר חירות ממה"מ. ור' נחמיה אמר חירות מן המלכיות. ורבנן אמרי חירות מן היסורין : (ד) ד"א שימני כחותם. ר' ברכיה אמר זה ק"ש שנא' (דברים ו) והיו הדברים האלה על לבבך. כחותם על זרועך. אלו התפילין. המד"א (שם) וקשרתם לאות על ידך. א"ר מאיר שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך כיהויכין. דאמר ר"מ ח נשבע הקב"ה שבועה שהיא נותק מלכות בית דוד מידו. הה"ד (ירמיה כב) חי אני נאם ה' כי אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אתקנך. א"ר חנינא בר יצחק משם אני נותק מלכות בית דוד. ד"א אנתקך אב"כ אלא אתקנך. אתקנך בתשובה. ממקום שנתיקתך שם תהיה תקנתך. א"ר זעירא אנא שמעית קליה דרבי יצחק יתיב דרש הדא מלה. ולית אנא ידע מה היא. א"ל ר' אחא אריכה תימר. הה"ד (שם) כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו. בימיו אינו מצליח אבל בימי בנו מצליח. דכתיב (חגי ב) ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושמתיך כחותם וגו'. ר' אחא

בר

יד יוסף פרשה ח א לעיל פ"ג סי' ד' : ב שבת דף פ"ח ע"א. ע"ז דף כ' ע"ב. תנחומא סדר נח : ג שבת דף פ"ח ע"א. ולעיל פ"ב סי' י' : ד שבת דף פ"ח ע"א. ולעיל פסוק כמגדל דוד פ"ס. ועי' לעיל פסוק עד שהמלך במסיבו : ה ויק"ר פ' י"ח סי' ג' : ו פדר"א פ"ב פ"ד. מגנים ש"ס. זוהר ריש ס' קרח : ז במד"ר ס' פ"ז הח"ג : ח עי' ויק"ר פ"י וע' י"ח. ילקוט ירמיה רמז ע"ג בשם פסיקתא :

מתנות כהונה

גרסי' ופי' כמו מבאה מפרשת חיין מתחלפי' בל' עברי ללשון תרגום כמו סוה הדה זכר דכר אחו אמר אהא אודיה וכן כדים ור"ל אין בזה בזיון לי שלאי מנשקו כי מרוב שמחה אני עושה זה על שהיה אחי נתון בצרה גדולה וניצול ממנה ובשמות רבה הגירס' בשמים אחר : באננקי. בצרה ונפלט : אנהגך בן יומו גרסי' : של ר' הושעיה גר'. ועיין זה סוף קהלת ובפסוק כנסתי : שמפוטם במשניות. התלמוד כלול ומפוטם בתוך המשניות ועיין בפתיחתא דאיכה רבה בפתיחתא זכור את בוראך ובסוף מדרש קהלת : מי זאת עולה : עילויה כו'. עולה משמעות שתי לשונות ל' עליה ממש ול' סלוק וירידה כדל"א כעלות גדיש בעתו ומסרך בני עלים : מיתתה. אחר לפרש מנין שהיה סילוקה מן המדבר דהיינו מיתתם : פרקי תורה. מתרפקת דרש בהיפוך אותיות מתפרקת כלומר מנחת פרקים : ונצב בשמי מרום גרסי'. לא ונעצב : בההוא אתרא כו'. בלומר מקום סכנה עברת כמה גדולה היא הסכנה שעברת עליה מעתה דומה כאלו היום ילדתך אמך כמה צער עברה עליך ועתה נבראת כבריה חדשה : חבלה. משמע ומשכנם שנטל ממנו המשכון : זין שנתן כו'. ע"ל בפסוק כמגדל דוד : עלובה היא הכלה. עיין לעיל ריש פסוק עד שהמלך במסבו : ה"ג בסיני שנא' ותפרעו כל עצתי ואין כו' : ומצאתי חבכם. חוך שלכם ובלשון משנה הגיה כליכם : ה"ג ברכה שנאמר וירא משה את העם כי פרוע הוא ואין פרוע אלא נקוב המד"א כו' : שימני כחותם : שחשבת כו'. ופי' הכתוב שים אותי ועמדי כמו הרושם על לבך שימני כמו שים אותי כמו כי ילתוי ילמו ממני : קפוקליטור. פי' הערוך שליט ועיקרה רבה פ' י"ח לא צ"ע : קוזמוקרוטור גרסי' ופי' הערוך מושל ושליט קוזמו עולם קרטור מושל : אם יהיה כניהו גרסי' : ה"ג אני נותק מלכות בית דוד ד"א אנתקך כו'. עד בתשובה ממקום כו' ועיין בילקוט ירמיה : ממקום כו' כמפרש לקמן : אנא שמעית כו'. אני שמעתי קולו של ר' יצחק שהיה יושב ודורש דבר זה על יכניה ואין אני יודע מה הוא : תימר כו'. שאמר

זה

עץ יוסף

שמים.) וניצול מצרה זו בעלה נעורה כמו שנא' שם וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות. ואח"כ אמר ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה וגו' ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. ונשיקה זו למה. אם לא על שניצול מצרה גדולה כזו בעת מוח. ואין לנו לגנות את אהרן על נשיקה זו. ועל זה אמרה ר' פנחס ממעשה שהיה ג"כ דומה לזה. ודרש על דרך אסמכתא ורמז סוף הכתוב דגם לא יבוזו לי : בשני אחים ר"ל אח ואחות כדלקמן [מת"כ] : לית דא מבדה לי מנדה כמו מבאה אהדליה חיין מתחלפין מלשון עברי ללשון תרגום. ור"ל אין בזה בזיון לי שלאי מנשקו. כי מרוב שמחה אני עושה זה על שהיה נתון בצרה גדולה ונצל ממנה. ובמ"כ פי' הנוסחא בלשון אחר [מת"כ] : באננקי בצרה :

פרשה ח (א) אנהגך מהעליונים לתחתונים. אולי מרמז על ענין קבלת התורה שהוריד משה את השכינה לארץ. וזה היה בהנהגה ממדרגה למדרגה. כדאי' בבמד"ר ריש פ' י"ג אברהם הורידה מן השביעי לששי כו' עמרם הורידה מן השני לראשון. משה הורידה מן העליונים לתחתונים כו'. וע"ע ביד יוסף : **כתינוק בן יומא** שנתכפר להם כל עונותם ונעשו כתינוק בן יומא : **שמפוטם במשניות** התלמוד כלול ומפוטם בתוך המשניות. וע' בפתיחתא דאיכה רבתי סימן כ"ג ובסוף מדרש קהלת : **מעסים רמוני אלו ההגדות.** ד"א מיין הרקח אלו משניות מעסים רמוני אלו בגדי כהונה כצ"ל [רד"ל] : **(ב) עלויה כו'** עולה משמע שתי לשונות. לשון עליה ממש ול' סילוק וירידה כדל"א כעלות גדיש בעתו. מסרך בני עלים : **מיתתה כו'** אחר לפרש מנין שהיה סילוקה דהיינו מיתתה מן המדבר. וקאמר המד"א במדבר כו' : **פרקי תורה** מתרפקת דרש בהיפוך אותיות מתפרקת כלו' מנחת פרקים. ובנ"א פי' מנחת פרקי תורה [מ"מ] פי' שמנחת כל הפסוקים שיש בפרקי תורה ומלכות : **הר סיני ונצב בשמי מרום** כצ"ל [מת"כ] או נ"ל ונעלה [מ"מ] : **והיו ישראל נתונים תחתיו** כמו תחת התפוח ושם עוררתיך לקבל תורה : **ותפוח זה מוציא פירותיו תחלה כו'.** הקשה ר"ת הרי אנו רואים שגדל כשאר אילנות ומפרש דתפוח שהיה אתרוג. ודרך הפך בתוספות מתרגמינן כריחא דאתרוגא. ואתרוג פריו קודם לעליו שדר באילן משנה לשנה ואחרי שנה נותנין עליו של אשתקד ונאין עליו אחרים. כי פריו קודם לעליו ר"ל לאותן עלין שבאתרוגה [תוס' שבת פ"ח] : **אם אתם מקבלין תורתי** מוטב כו'. ואע"פ שכבר הקדימו נעשה לנשמע. שמא היו חוזרין כשראו האש הגדולה שיצאה נשמתן [תוס' שם] ובתנחומא פ' נח פי' שהתורה קבלו מרצונם הטוב. ועל תורה שבע"פ כפה עליהם ההר כגיגית : **ואם לאו הריני כובש כו'** בגמ' שבת פ"ח א' אמר ר' אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא. והקשה הרשב"א ז"ל למה נענשו כיון שהיה להם מודעא. ותירץ שמ"מ לא נתן להם א"י רק על מנת שיקבלו תורתו כמ"ש ויתן להם ארצות וגו' בעבור ישמרו חוקיו. וכשלא קיימו הגלם מארצם. וכשגלו מארצם חזרה מודעא זו. אך קשה שאף שלא נתנה להם א"י רק על תנאי אם ישמרו התורה. מ"מ כיון שאנו לא היה לו שלא להגלותם ולא נענשם עוד ביסורים קשים ומרים. אבל לפי דברי התנחומא ניחא שתורה שבכתב קבלו ברצון. והם ענשו בניס רוצאה גם על תורה שבכתב. כי אין רק שאין שיה לו עין ג"ע ע"ד. ס"ל לא היה ע"ז מעמה מודעא. לכן היה עונש גדול מאוד : **ואם לאו הריני כובש עליכם** ההר כו' ואין זה שאמר להם דהאמר לשון ובריש רות רבה דאם לא קבלו ישראל את התורה היה הקב"ה מחזיר כל העולם לתהו ובהו. דהכי נמי קאמר הכא שיחזור כל העולם לתהו ובהו דהיינו לפי טבע הבריאה שהיה העולם כולו מים במים וחסד אלהים שיקוו המים למקום אחד ואם לא יקבלו התורה יחזור לטבע תהו ובהו והם שהאן קודם. והמענה לוי כתב שהוכרח לכפות ההר עליהם דבלאו הכי היו משה ואהרן וזקנים מקבלים התורה ולא היה העולם חוזר לתהו ובהו [רמ"א בתפ' ע"ז] : **בההוא אתרא כו'** גלומר מקום סכנה עברת כמה גדולה היא הסכנה שעברת עליה מעתה דומה כאלו היום ילדתך אמך. כמה צער עברה עליך ועתה נבראת בריה חדשה : **חבלה בשעה שאמרו כו'** פי' כאילו נולדו בו היום וכאילו באן היום היה לאמם חבלי לידה : **שמה חובלה בשעה** שאמרו לעגל כו'. חובלה פי' נתמשכנה שנטל ממנה המשכן : **עלובה היא חבלה** חצופה היא הכלה שמזנה בתוך חופתה. כישראל כשעמדו בסיני עשו את העגל [רמ"ז] : **שנא' ותפרעו כל עצתי** ובעגל כתיב כי פרוע הוא. ואמר לשון אבדו עצה כו' שהוא לשון המקרא גבירם הזיעו כי אובד עצות המה. דהלים ליה בספרי שם כן ע"ש [רד"ל] : **ומצאתי חבכם** חוך שלכם ובמ"ח הגיה כליכם : **(ג) מה שחשבת בלבך** כו' דרש שימני כמו שהחותם והסכמה בלבך : **קיפקליטור** פי' שליט. ויותר נראה שצ"ל ספקלטור. ופי' בל' רומי ממונה להרוג מתורגם שוטר למלכות : **קוזמוקרוטור** צ"ל קוזמוקרטור. פי' בל' יון קוזמו עולם קרטור שופט [מוסף הערוך] : **זהו מלאך המות** אין פירושו שראו שם מלאך המות שהיה מדבר עמו. אלא הכי פירושו שעשו הקול שע"י נמלטו מיד מה"מ [יפ"ת] : **שקרוי חשך** בתנחומא סדר ויצא ליתא ומשך עד עד שהוא זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריות. וע"ש מ"ם : **שנא' והלחת** זה ראיה לתחלת דברי המדרש שאמר הקב"ה למה"מ שאין לו עסק באומה ישראלים : **אל תקרי חרות** דקדק זה ממה דה"ל לכתוב חרות בלוחות כל' חקוק בלוחות. אע"כ הא דכתיב חרות על הלוחות פירושו חירות נתנה להם בשביל הלוחות [אלשיך ורי"ף] וע' בעירובין דף נ"ד. ובתנחומא סדר כי תשא : **חירות מן היסורין** הבאים לגוף מחולאים ועניות וגלות : **(ד) נותק** פי' תולש. ור"ל שיפסק המלכות ממנו שלא יקום מזרעו על כסא המלוכה. וה"ק לה מדכתיב כניהו בן יהויקים מלך יהודה הו"ל למימר מלך יהודה הא ידעינן ליה. אלא לומר שענין הנתיקה הפסק המלכות מביתו לגמרי [יפ"ת] ועי' בויק"ר פ"י ופרשה י"ח : **אנתקך אב"כ כו'** והגהת"ם מיגם הנוסחא כניה הנוסחא כפי הפסיקתא והילקוט אתקן אכ"ל אלא אתקנך : **ממקום שנתיקתך שם תהיה תקנתך** פי' הדג"ם שנמ"ז מאתקנך מורה על חסרון נו"ן פ"ה. והמלה מורכבת משני שרשים שהם נתק. תקן. והוא דרש ממקום שנתיקתך כו' היינו כאילו כתיב אנתקנך [מהר"ם שם] : **אנא שמעית כו'** אני שמעתי קולו של ר' יצחק שהיה יושב ודורש דבר זה של יכניה. ואין אני יודע מה הוא : **תימר כו'** שאמר זה הדבר שדרש : **אבל בימי בנו מצליח** דהיינו זרובבל שהיה בן בנו שהגלות שהיה פחת יהודה. ואין זה סותר לגמרי לא יצלח מזרעו

איש

בר ר'אבין בר בנימין בשם ר' אחא בריה דר' פפי אמרין גדול כחה של תשובה שמבטלת הגזירה ומבטלת את השבועה . מבטלת הגזירה מנין שנא' כתבו את האיש הזה ערירי . וכתיב ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי וגו' . מבטלת את השבועה מנין שנא' חי אני נאם ה' כי אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני . וכתיב (ד"ה א ג) בני יכניה אסיר שאלתיאל בנו וגו' . ר' תנחום בר' ירמיה אמר אסיר שהיה חבוש בבית האסורין . שאלתיאל שממנו הושתלה מלכות בית דוד . ד"א אסיר שאסר הקב"ה בשבועה את עצמו . שאלתיאל ששאל לב"ד של מעלה והתירו לו נדרו : (ה) א"ר איבו שני דברים שאלו ישראל מלפני הקב"ה ט ולא שאלו כהוגן . עמדו הנביאים ותקנו על ידיהם. ישראל אמרו ויבא כגשם לנו . אמרו להן הנביאים לא שאלתם כהוגן . שהגשמים הללו סימן טרחות הן לעולם . י יוצאי דרכים מצירים בהם. מפרישי ימים מצירין בהם. טחי גגות מצירין בהם . דורכי גתות מצירין בהם . עומסי גרנות מצירין בהם . מי שבורו מלא מים וגתו מלא יין מצירין בהם . ואתם אומרין ויבא כגשם לנו. ועמדו הנביאים ותקנו (הושע יד) אהיה כטל לישראל. ועוד אמרו ישראל לפני הקב"ה שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך . אמרו להם הנביאים לא שאלתם כהוגן . הלב פעמים נראה ופעמים אינו נראה . ואין חותמו נגלה. ואיזו כהוגן (ישעיה סב) והיית עטרת תפארת ביד ה'. ר' סימון בן קוזית אמר בשם ר' לוי . א"ל הקב"ה לא אתם ולא נביאכם שאלתם כהוגן וכראוי . שמלך ב"ו עובר ועטרה נופלת מעל ראשו. וצניף מלוכה מעליה. ואיזה כהוגן הה"ד (שם מט) הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד . כשם שא"א לו לאדם לשכח כפות ידיו. כך גם אלה תשכחנה ואני לא אשכחך : (ו) כי עזה כמות אהבה. עזה אהבה כמות שהקב"ה אוהב אתכם . הה"ד (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה' וגו'. קשה כשאול קנאה. בשעה שמקנאים אותו בע"ז שלהם שנא' (דברים לב) יקניאוהו בזרים. ד"א כי עזה כמות אהבה . אהבה שאהב יצחק את עשו . הה"ד (בראשית כה) ויאהב יצחק את עשו . קשה כשאול קנאה . שקנא עשו ליעקב שנא' (שם כז) וישטם עשו את יעקב . ד"א כי עזה כמות אהבה . אהבה שאהב יעקב ליוסף . שנא' (שם לז) וישראל אהב את יוסף מכל בניו . קשה כשאול קנאה שקנאו בו אחיו . שנא' (שם) ויקנאו בו אחיו . ד"א כי עזה כמות אהבה . אהבה שאהב יהונתן לדוד . שנא' (ש"א יח) ויאהבהו יהונתן כנפשו . קשה כשאול קנאה . קנאה שקנא שאול לדוד שנא' (שם) ויהי שאול עוין את דוד. ד"א כי עזה כמות אהבה . אהבה שאוהב האיש לאשתו . שנא' (קהלת ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת . קשה כשאול קנאה . קנאה שמקנא לה ואומר לה אל תדברי עם איש פלוני והלכה ודברה עמו מיד (במדבר ה) ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו. ד"א כי עזה כמות אהבה . אהבה שאהבו דורו של שמד להקב"ה. שנאמר (תהלים מז) כי עליך הורגנו כל היום . קשה כשאול קנאה . קנאה שעתיד הקב"ה לקנא לציון קנאה גדולה . הה"ד (זכריה ח) כה אמר ה' קנאתי לציון קנאה גדולה . רשפיה רשפי אש שלהבת יה . ר' ברכיה אמר כאש של מעלה לא האש מכבה למים ולא המים מכבין לאש : (ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה . מים רבים אלו אוה"ע שנא' (ישעיה יז) הוי המון עמים רבים . לא יוכלו לכבות את האהבה . אהבה שהקב"ה אוהב לישראל שנא' (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה' . ונהרות לא ישטפוה . אלו או"ה . המד"א (ישעיה ז) ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה בעברי נהר וגו' . (שם ח) ולכן הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר . ד"א אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה אם פותחין הן כל או"ה את כל תסבריות שלהן ונותנים ממונם בדבר אחד מן התורה אינו מתכפר בידם לעולם . ד"א אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה אם פותחין אוה"ע כל תיסבריות שלהן בדבר אחד מן התורה ונותנין כל ממונם בדמיו של ר"ע וחביריו אין מתכפר להם לעולם . בוז יבוזו לו . ר"י הוה מטייל וסליק מטבריה לציפורין . והוה ר' חייא בר אבא סמך ליה . מטון חד בית חקלא . א"ר יוחנן הדין בית חקלא הות דידי וזבינתיה יא בגין מלעי באורייתא . מטון חד בית כרם . וא"ר"י הדין בית כרם דידי הוה וזבינתיה בגין מלעי באורייתא . מטון חד בית זיתא . ואמר כמו כן . שרי ר' חייא בר אבא בכי . א"ל מה את בכי . א"ל בכי אנא דלא שבקת לסיבותך כלום . א"ל חייא בני ונקלה זו בעיניך מה שעשיתי שמכרתי דבר שניתן לששה ימים שנא' (שמות כ) כי ששת ימים עשה ה' . אבל התורה ניתנה לארבעים יום שנא' (שם לד) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וכתיב (דברים ט) ואשב בהר ארבעים יום . כד דמך ר' יוחנן היה דורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב ר"י את התורה בוז יבוזו לו . כד דמך ר' אושעיה איש טרייה ראו מטתו פורחת באויר . היו דורו קורין עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבת שאהב הקב"ה לר' אושעיה איש טרייה בוז יבוזו לו : (ח) אחות לנו קטנה אלו ישראל . ר' עזריה בשם ר' יהודה בר סימון יב לעתיד לבא עתידין כל שרי או"ה באין ומקטרגין את ישראל לפני הקב"ה . ואומרין רבש"ע אלו עבדו ע"ז ואלו עבדו ע"ז . אלו גלו עריות ואלו גלו עריות . אלו שפכו דמים ואלו שפכו דמים . מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אינן יורדין . אומר להם הקב"ה אחות לנו קטנה . מה קטן זה כל מה שהוא עושה אין ממחין על ידו למה שהוא קטן . כך כל מה שישראל מתלכלכין כל ימות השנה בעונותיהן בא יוה"כ ומכפר עליהם שנאמר (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם : (ט) ר' ברכיה פתר קרא יג באברהם אבינו . אחות לנו קטנה זה אברהם שנא' (יחזקאל לג) אחד היה אברהם ויירש את הארץ . ואיחה את כל באי העולם לפני הקב"ה . בר קפרא אמר כאדם שהוא מאחה הקרע . עד שהוא קטן היה עסוק במצות ומע"ט . ושדים אין לה שעדיין לא בא לכלל מצות ומע"ט . מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה . ביום שגזר נמרוד

הרשע

יד יוסף ט תענית דף ד' ע"א : י ויק"ר סוף ס' ל"ה : יא ע' בש"ר פ' מ"ז וביק"ר פ"ל : יב בוה"ש מז' ע"ז . ועיין ריש רות רבה . וזוהר ס' יתרו דף פ' ע"ב : יג ב"ר פ' לט סי' ג' . ילקוט ס' לא . תנחומא ס' נ"ג . ילקוט שה"ש :

ענף יוסף

[ד] [שאלתיאל ששאל לב"ד של מעלה והתירו לו נדרו] . תנחומא מכאן שהקב"ה שואל על שבועתו לפני פמליא של מעלה . והיינו דכתי' ביוכל את השבועה הו' דא"ר רבב"ח במעשי ב"ק שאומרת אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפיר לי . והיא"א נשאל על שבועתו לפני פמליא של מעלה [טורים חיים] פ' יפ"ת שפירן ע"ז :

מתנות כהונה

זהו הדבר שדרש : שאלתיאל כו' עיין כל זה בויקרא רבה ס' יו"ד וס"ס : אסיר שאסר בשבועה גרסי' ובילקוט ישעיה לא גרס לי' : אהבתי אתכם וגו' . ריש ספר מלאכי : מים רבים : אלו אומות העכו"ם כו' . עיין בשמות רבה פ' מ"ט ובבמדבר רבה פ"ב : מתכפר להם . עיין בבמדבר רבה : הוה מטייל כו' . עיין בשמות רבה פ' מ"ז וביקרא רבה פ"ל : אחות לנו כו' עיין מזה בבמדבר רבה פ"ב : ה"ג את הארץ ואיחה את כל כו' עד כאדם שהוא

מאחה

עץ יוסף

אינו יושב על כסא דוד ואינו עוד ביהודה . די"ל דכל זה בימיו קאמר : אסיר שהיה כו' מייתי הכא דרשה שמותיהם אגב אורחיה משום דכפי הדרשה שמעינן מהכא נמי ביטול השבועה כיון דשאלתיאל רמז שנשתלה ממנו מלכות בית דוד . א"נ שנשאל על נדרו שהיה אסור [יפ"ת] : שאסר הקב"ה בשבועה היינו בענין המלכות . ועל זה הוא שנשאל להתיר לו [יפ"ת] : (ה) שני דברים שאלו ישראל . [ע' תענית דף ד'] : מי שבורו מלא מים כו' בספרי האזינו פיסקא ש"ו הלשון בורו וגתו מלא יין וגירסא דהכא נ"ל מי שבורו מלא זתים [רד"ל] : כשם שאי אפשר לאדם לשכח כפות ידיו . כד"א אם אשכחך וגו' תשכח ימיני : (ו) קנאה שמקנא לה ואומר לה אל תדברי כו' מפרש מפני שהאהבה עזה לכן קשה הקנאה לשהוספה שנולדת בו . וכן י"ל בכל הפי דכפי קמייתא דהכא דקב"ה וישראל . וע' זוהר ויחי דף רמ"ה . ומגורע דף כ"ד ע"א [רד"ל] : אהבה שאהבו דורו של שמד להקב"ה כו' שעתיד הקב"ה כו' . דבר זה צריך ביאור מדוע תלה קנאת הגאולה דוקא בדורו של שמד . אבל הדבר מבואר ע"פ מאי דאמרינן כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני . וכל המקיימה מעוני סופו לקיימה מעושר . ולכן לפי שישראל בהיותם שקטים ושלוים על אדמתם בטלו התורה מעושר שוב באו לידי בטולה מעוני לרב השמדות וכיוצא בו . ואין להם תיקון כראוי אלא עד שיעמדו בנסיון בגזרת שמד לקבל עליהם עול תורה לקיימה מעוני עוני צרת גלות ובזכות זה ישוב אליהן לגויהו להיות טוב סיפוק בידם לקיימה מעושר ובשמחה ובטוב לבב מרב כל לעת קץ [מזה"ק] : רשפיה רשפי אש שלהבת יה ר' ברכיה אמר כאש של מעלה כו' . ר' ברכיה מפרש השלהבת יה כרשפי אש . וכאיזה אש . שלהבת יה ר"ל כאש של מעלה . ולכן מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה . כי שלהבת יה אש של מעלה אין המים מכבין אותה : לא האש מכבה למים כנ"ל : (ז) מים רבים אלו כו' לא יוכלו לכבות כו' . קשה מאי תיתי שיוכלו לבטל אהבת ה' מישראל ואיך היה עולה בדעת שיהו דבריהם כמעיט להפר את אהבת ה' מישראל . ונראה לפרש שאפילו יקטרגו הם כנגד ישראל לומר שגם ישראל חוטאים כמותם ולמה יבחר בהם יותר מהאומות . וכ"ש כשירצו להתקרב לה' לקבל תורתו לעתיד כדאי' בפ"ק דע"ז שיאמרו כי למה לו ליחד ישראל אליו כי טוב פיהם נעבד משבעים אומות וכמו בקטרג בלעם כדאי' בסדר עולם בלק גבי בנה לי בזה שבעה מזבחות . עם כל זה לא יוכלו לבטל אהבת ה' מישראל שה' יוכיחם בעונותיהם והעמיד אהבתו במקומה . המים האומות לא יקובלו לעתיד כדאי' ברבה ס' בלק ובבמד"ר ס"ב . וע' בשמות רבה פ' מ"ט ובשוח"ט מזמור ע"ו [יפ"ת] : תסבריות פי' אוצרות . מזונו מלאים תרגום שיסוולתא מלין : בדבר אחד מן התורה על שבטלו את ישראל מדבר אחד של תורה : סמך ליה פי' סומכו תחת כתפיו ורבי יוחנן היה נסמך עליו : מטון כו' הגיעו לבית שדה : שרי התחיל : דלא שבקת שלא הנחת לזקנתך כלום : ונקלה זאת בעינך כו' הגם שמתחלה הודיע שלצורך ת"ת מכר שדותיו וכרמיו ומשום הכי קאמר ונקלה זאת בעיניך באמיה . אלא דכל כל זה היה קשה לר' חייא הדבר כי טוב בעיניו שיסחר קנה ולא יבא להצטרך לבריות [יפ"ת] : שנתן לששת ימים ואע"פ שהו' ימים היו לכל הנבראים יחד אבל לארץ לא הוצרך אלא יום אחד שנא' בו יקוו המים ותראה היבשה . ואפילו תימא שנבראת ביום אחד ונגלית ביום אחר מ"מ ליכא אלא ב' ימים . י"ל שאע"פ שכל חלק נברא ביומו . אך כיון דכל העולם כאיש אחד מקושר קיתו במקומו וכל חלק צריך לאחרים . שהארץ צריכה למאורות להצמיח דשאים וכן לגשמים הבאים ע"י הרקיע . והקשה אל זה בכל הדברים . לכן אמר על כל דברים המגולאים עכשיו שנבראו בששה ימים [יפ"ת] : היה דורו קורא עליו אם יתן כו' . אם יוציא אדם כל ממונו לעסוק בתורה כמו שעשה ר"י בוז יבוזו לו פי' שביזת גוג ומגוג תהיה לו כמ"ש המתרגם [יפ"ת] : פורחת באויר כשהיו נושאין אותה היתה מסולקת מעל האנשים ופורחת באויר שהמלאכים היו נושאים אותה . א"נ אחר שנקבר היתה פורחת באויר שהיו מוליכין אותו לג"ע [יפ"ת] ע"ל דאי' בתנחומא סוף סדר משפטים וס' עקב ובזוהר ויקרא דף ק"מ אין לך בית רובע בחללו של עולם שאין בו תשעה קבים מזיקים . והאיך עמוין . א"ר לוי פורמא [פי' מסווה] בפניהם כגון המורים של סוחרים . וכשהמלאך כורז תנו כבוד לצלמו של הקב"ה האדם בשלום . וכשעושים גורמין הכורמא נעלה והאדם נזוק ע"ש . והצדיקים שבדור ר' אושעיא הרגישו איך שנעדר התמיד מכל המזיקין ע"י המלאכים הטובים שנבראו ע"י מעשיו הטובים שפנו הדרך לפניו שלא יקריב זר אל מטתו . קראו עליו אם יתן איש וגו' . וע' מ"ש בהספד אי אריאל : (ח) אלו עבדו ע"ז כו' ולכאורה חלילה לומר כן על עם ישראל . ואפשר שהכוונה ע"ד שאמרו כל הכועס כאילו עובד ע"ז . כל המלבין פני חברו כאילו הרגו . וכן יש כיוצא בזה לענין ג"ע . ואין להאריך : בא יוה"כ ומכפר עליהם אפשר רוצה לדרוש ביום שידובר בה על יוה"כ שידובר בה ווידוי פה לפני ה' ונקראה להם כד"א קחו עמכם דברים ושובו אל ה' [רד"ל] : (ט) ר' ברכיה פתר קרא באברהם אבינו . יבואר ע"פ מאי דאי' במדרש ובזוהר שמתחלה קודם חטא אדה"ר היה קישור וחיבור בין העליונים להתחתונים . ועיקר שכינה ובני פמליא שלו בתחתונים היתה . ובחטא אדה"ר נסתלקה שכינה למעלה ונעשה פירוד בין העליונים לתחתונים ונסתלק מלמטה אור שפע העליון . וכן בחטא דור אנוש ודור המבול והפלגה נתרחק יותר אור קדושת השכינה מלמטה למעלה בשמי מרומים . ותחלת התיקון היה אברהם שעל ידו ירד שוב שפע העליון למטה ונתברך כל העולם . ומאז נעשה שוב חיבור וקישור בין עליונים לתחתונים . והוא שאמר אחות לנו קטנה זה אברהם שאיחה פי' שחיבר ותפר את כל באי עולם אל הקב"ה . וע"ז מפרש בר קפרא שהוא כזה שהוא מאחה את הקרע . כי מתחלה היו העליונים והתחתונים לאחדים כבגד שלם . ואח"כ בחטא אדם ושאר דורות נעשה כקרע ביניהם . ואברהם אבינו בכח צדקתו שוב היה מאחה את

הקרע

תרשע ואמר לירד לכבשן האש . אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף . אם חומה היא זה אברהם . אמר הקב"ה אם מעמיד הוא דברים כחומה . נבנה עליה טירת כסף . נצילנו ונבנה אותו בעולם . ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז . אם דל הוא ממצות ומטלטל מעשיו כדלת . נצור עליה לוח ארז . מה צורה זו אינה מתקיימת אלא לשעה אחת . כך איני מתקיים עליו אלא לשעה אחת . אני חומה . אמר אברהם לפני הקב"ה אני חומה ואעמיד מע"ט כחומה . ושדי כמגדלות שאני עתידה להעמיד כתים וחבורות של צדיקים כיוצא בי בעולמך . אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום . א"ל הקב"ה כשם שירדת לכבשן האש . כך אני מוציאך בשלום הה"ד (בראשית טו) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים : (י) ר"י פתר קראי בסדום ובישראל . אחות לנו זה סדום הה"ד (יחזקאל טז) ואחותך הגדולה שמרון וגו' . ושדים אין לה שלא הניקה מצות ומע"ט מה נעשה לאחותנו ביום שנזר בית דין של מעלה שתשרף באש . שנא' (בראשית יט) וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש . אם חומה היא נבנה עליה אלו ישראל . אמר הקב"ה אם מעמידין מעשיהם כחומה נבנה עליה ונצילם . ואם דלת היא אם מטלטלין הן דבריהם כדלת זו נצור עליה לוח ארז . מה צורה זו אינה מתקיימת אלא לשעה אחת . כך איני מתקיים עליו אלא לשעה אחת . אני חומה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אנו חומה . ונעמיד מצות ומע"ט כחומה . ושדי כמגדלות שאנו עתידים להעמיד כתות כתות של צדיקים כיוצא בנו בעולמך . אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום . למה שהיו כל או"ה מונין לישראל ואומרים להם א"כ למה הגלה אתכם מארצו . ולמה החריב למקדשו . וישראל היו משיבין להם אנו דומין לבת מלכים שהלכה לעשות רגל רדופים בבית אביה סוף שחזרה לביתה לשלום . ד"א אם חומה היא זה חנניה מישאל ועזריה . אמר הקב"ה אם מעמידין הן חנניה מישאל ועזריה מעשיהם . נבנה עליהם העולם ונצילם . ואם דלת ואם מטלטלין הן מעשיהם כדלת זו . נצור עליה לוח ארז . מה צורה זו אינה מתקיים אלא לשעה אחת . כך איני מתקיים עליהן אלא לשעה אחת . אני חומה אמרו לפני הקב"ה אנו חומה ואנו מעמידין מצות ומע"ט כחומה . ושדי כמגדלות אנו עתידין להעמיד בעולמך כתות של צדיקים כיוצא בנו . אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום . אמר להם הקב"ה כשם שירדתם לכבשן האש בשלום כך אוציא אתכם משם בשלום . הה"ד (דניאל ג) באדין נפקין שדרך מישך ועבד נגו וגו' : (יא) רבנן פתרי קרא בעולי גולה . אחות לנו קטנה אלו עולי גולה . קטנה שהיו דלים באוכלסין . ושדים אין לה אלו ה' חמשה דברים שהיה בית אחרון חסר מן הראשון . ואלו הן אש של מעלה . ושמן המשחה . ארון . רוה"ק . ואורים ותומים . הה"ד (חגי א) וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב . חסר ה' . מה נעשה לאחותנו . מה נעשה ביום שיגזור כורש . די עבר פרת עבר . די לא עבר לא יעבר . אם חומה היא . אילו ישראל העלו חומה מבבל לא חרב בהמ"ק בההיא שעתא פעם שנית . ר' זעירא נפיק ליה לשוקא למיזבן מקמא . א"ל לדין דהוא תקיל תקיל יאות . וא"ל לית את אזיל לך מן הכא בבליי די חרבון אבהתיה . בההיא ענתה א"ר זעירא לית אבהתי כאבהתהון דהדין . על לבי וועדא ושמע קליה דר' שילא יתיב דריש אם חומה היא . אילו ישראל עלו חומה מן הגולה לא חרב ביהמ"ק פעם שניה . אמר יפה לימדני עם הארץ . ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז . מה צורה זו אע"פ שהיא מטשטשת מקומה ניכר . כך אע"פ שחרב בהמ"ק לא בטלו ישראל פעמי רגלים שלהם ג' פעמים בשנה . אני חומה . א"ר איבו אמר הקב"ה עתיד אני לעשות לישראל סניגור בין או"ה . אי זה זה בת קול . הה"ד (ישעיה א) לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד . טו תנא משמתו נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי פסקה רוה"ק מישראל . אעפ"כ היו משמשין בב"ק טז מעשה שנמנו חכמים בעליית בית גדיא ביריחו יצתה ב"ק ואמר להם יש ביניכם אדם אחד שהוא ראוי לרוה"ק . אלא שאין דורו כדאי לכך . נתנו עיניהם בהלל הזקן . כשמת היו אומרים עליו הא עניו הא חסיד תלמידו של עזרא . שוב מעשה שנמנו בכרם ביבנה חכמי ישראל . וכי בכרם היו . אלא זו סנהדרין שעשויה שורות שורות דגלים דגלים כמטעת של כרם . יצתה ב"ק ואמרה להם יש ביניכם אדם אחד שהוא ראוי לרוה"ק . אלא שאין דורו כדאי לכך . נתנו עיניהם בשמואל הקטן . וכשמת היו אומרים עליו הא עניו הא חסיד תלמידו של הלל הזקן . אף הוא אמר ג' דברים בשעת מיתתו . שמעון וישמעאל לחרבא . ושאר חברוהי לקטלא . ושאר עמא לביזא . ועקן סגיאן עתידין למיתי בעלמא . ובארמי אמרן . ואף על יהודא בן בבא התקינו שיהו אומרין עליו הא עניו הא חסיד תלמידו של שמואל . אלא שנטרפה לו שעה שאין מספידין הרוגי מלכות

יד יוסף יד יומא פ"ק כריתות פ"ק . הוריות פ"ג . ירושלמי תענית פ"ב : טו תוספתא סוטה פי"ג כל הברייתא . סנהדרין פ"א . יומא ס"ח : טז סנהדרין פ"א . ירושלמי סוף סוטה :

מתנות כהונה

מאהבה הקרא ועיין בב"ר פ' ל"ט : אם חומה : נצילנו גרסינן : ומטלטל מעשיו גרסי' : מונין לבת אחותה : רגל רדופים כו' רדופה ונחוצה ללכת לבית אביה דוגמת מ"ש במסכת פסחים בפ' האשה ובמס' כתובות בפ' המדיר כך אנו רדופים לילך א"ל שהוא היה מקום תולדות אבותינו : ושמן המשחה. בפ"ק דיומא לא חשיב שמן המשחה וחשב שכינה אלא שרתה בו ומצאתי בשם הריטב"א שכתב הטעם מפני שאף בבית הראשון כבר נגנז בימי יאשיהו עכ"ל וגם הספר זה גירסת הירושלמי במס' הוריות בפ"ג : די עבר פרת כו' עיין לעיל בפסוק קמתי אני : אלו ישראל העלו גרסי' : חומה כלומר כולם בבת אחת ועיין לעיל בפסוק השבעתי אתכם : למיזבן מקומה לקנות מלאכת דבר מה במלאכת רעהו ותרגום יונתן מקמתא דחבריה : א"ל כו' א"ל לזה שהיה שוקל שקול יפה כלומר משקל צדק : ה"ג שקיל שקיל יאות כן מצאתי בלוח אמת : וא"ל כו'. אותו שהיה שוקל א"ל אין אתה הולך מכאן אתה בבלי שהחריבו אבותיך בית המקדש : ה"ג בבלאי די חרבון אבהתיה ב"ה כו' : בההיא ענתה כו'. באותה שעה א"ל זעירא וכי אין אבותי כמו אבותיו של זה נכנס רבי זעירא לבית המדרש ושמע קולו של ר' שילא שהיה יושב ודורש כו' : יפה לימדני כו'. שאבותיו היו מבבל גרמו ליחרב בית המקדש וע' מזה בפ"ק דיומא : פעמי רגלים . ע"ל בפסוק הנך יפה רעיתי הראשון : תנא בפ"ק דיומא ופ"ק דסנהדרין : מעשה שנמנו ע' בפ"ק דסנהדרין : ה"ג שוב מעשה שנמנו חכמי ישראל בכרם ביבנה וכי כו' סנהדרי החכמים נקראו כן : ובארמי ובלשון ארמי אמר זה : שאין מספידין כו'

עץ יוסף

הקרא לחברם יחד והוא טוב להדיוט [מה"ק] : שעד שהוא קטן היה מסגל מצות ומע"ט . אתי כמ"ד בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו [יפ"ת] וכצ"ל קטנה עד שהוא קטן כו' : שעדיין לא בא לכלל מצות ומע"ט פי' שלא בא למעשה כתיקונו . מאחר שעדיין לא דבר בו רוח ה' ולא קבל מרב ולא ידע לעשות המצוה כהלכתה. וגם לא עשה כל מצות התורה רק אותן שהשכל יחייבם . א"נ לפי שגדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה כדאי' בפ"ק דקדושין . לכן אברהם בתחלה שהיה עושה מדעתו בלי היותו מצווה נמצא שלא נקרא מקיים המצות כתקונן [יפ"ת] : מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה ביום שגזר כו' . ור"ל שהקב"ה מגעגעתו כדי לחלוק כבוד להמלאכים נמלך עמהם ואמר להם מה נעשה לאחותינו כלו' כדת מה לעשות בדין אחותינו ביום שידובר בה דהיינו ביום שגזר עליו נמרוד גזירה קשה לירד לתוך כבשן האש [וכדאי' בב"ר פ' ל"ח סי' י"ג] והוא כי אף אם ימסור נפשו יש צדדים אם להצילו אם לאו . כי מצד עצמו יותר היה טוב לו למות על קידוש השם לזכות נפשו באור האמתי . ולא מצד אלא כדי להקים ממנו זרע קודש . ולפי שאלו ממנו ג"כ רשעים היו בזה מיימינים ומשמאילים . וכן אם לא ימסור נפשו יש צדדים אם להחזיקו מצד מהשגחה העליונה או אם עדיין ראוי לקרבו באשר לא עשה כן אלא מחמת אונס מיראה וכמ"ד העובד מיראה פטור . וכ"ש למ"ד דב"נ אינו מצווה על קידוש השם : אם חומה היא נבנה כו' אם מעמיד הוא דברים כחומה כו' . ר"ל וכן עלתה הסכמה בפמליא של מעלה לעשות שפר דבר . והוא כי אם שהוא חומה כדמפרש בתנחומא אם נותן נפשו כחומה זו שהיא עומדת בפני מלחמות הרבה וימסור נפשו על קידוש השם נבנה עליו טירת כסף נצילנו ונבנה אותו בעולם ר"ל ונוציא ממנו ישראל שנקראים הכתוב כנפי יונה נחפה בכסף . ר"ל יזכה להקים ממנו שם ושארית . בזרע הגון המתקיים לדורות. אבל אם הוא דל במצות ומע"ט כלו' שאין כחו חזק במצות ומע"ט לעבוד את השם בלב שלם ולפיכך לא ימסור עצמו על קידוש ה' . וכן אי' בתנחומא א"ל ואם דל הוא מלמסור נפשו על ק"ה . ומטלטל מעשיו כדלת ר"ל שאינו חזק כחומה אלא מעשיו תלויים ועומדים כדלת שהיא תלויה ומתנדנדת לכאן ולכאן . ור"ל שלא יעמוד בנסיון הכבשן . ודרש מלת דלת לשני ענינים . לי דלות . ודלת כפשוטו . נצור עליה לוח ארז מה צורה הזו שבארז נוחה לטשטש ואינו מתקיים אלא לשעה כך אני מתקיים עליו להצית בו אלא לשעה בימיו באשר עכ"פ לא עשה כן אלא מיראה . אבל מ"מ לא אתקיים עליו לדורות להקים ממנו זרע הגון המתקיים לדורות [נזה"ק] : אמר אברהם לפני הקב"ה אני חומה כו' . כלו' אני מעמיד דברים כחומה המתקיים למסור נפשי על ק"ה . וכן גם שדי כמגדלות זה המ"ו . כלו' שבור זה גם זרעו יהיה בדוגמתו כי ידמו לשרשם . ולא למימרא שאברהם השיב כן ממש כלפי ה' . שהרי עדיין לא נתייחד הדבור עם אברהם אלא עד אחר שהוטל לכבשן אלא שהכתוב סידר כן הדברים דרך שאלה ותשובה ועיקר הכוונה לומר שאברהם מסר נפשו בכל לב בלבב שלם ולכך זכה להעמיד צדיקים כמותו . והוקם ממנו גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו ושמו יתברך נקרא עליהם כדכתיב כי חלק ה' עמו וגו' [יפ"ת ונזה"ק] : ושדי כמגדלות שאני עתידה כו' וקראם שדים לפי שהם בניו יונקי שדים . וטעם כמגדלות מפני שרבים יהיו כיוצא בו כאברהם . או קראם מגדלות על גודל מעלתם [יפ"ת] : כשם שירדת לכבשן האש בשלום . כצ"ל וכן אי' בהדיא בב"ר פ' ל"ט . ור"ל שלא היזיקוהו ידים קודם השליכם אותו לכבשן כדרך הנדונים למיתה פי' יד כל העם בו מיד [יפ"ת] : כך אני מוציאך בשלום ודרש כמוצאת לשון יציאה כמו שהיא מוצאת בשור"ק המ"ם ולא ל' מציאה כמשמעו בחול"ם . ואין משיבין על המדרש [יפ"ת] : (י) ואחותך הגדולה שומרון וגו' . ואחותך הקטנה ממך היושבת מימינך סדום ובנותיה : שתשרף באש כמו סדום . וכמ"ש ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום ההפוכה וגו' : אם חומה הוא נבנה עליה טירת כסף אלו ישראל כצ"ל : נבנה עליה ונצילם שלא יהיו אז כסדום וכדכתיב ביחזקאל שם אחר"ז וזכרתי אני את בריתי אותך וגו' : מונים לבת אחותה . רגל רדופים רדופה ונחוצה ללכת לבית אביה דוגמת מ"ש במס' פסחים בפ' האשה דף פ"ז ובמס' כתובות פ' המדיר כך אנו היינו רדופים לילך א"ל שהוא היה מקום תולדות אבותינו [מת"כ] : ועזריה מעשיהם כחומה . נבנה כצ"ל : (יא) אש של מעלה ביומא דף כ"א אי' שם שגם בבית שני היה האש רבוצה אלא שסיוע הוא דלא מסייעה : ושמן המשחה אבל שם בגמ' לא חשב שמן המשחה . וכתבו התוס' הטעם מפני שאף בבית הראשון לא היה תמיד שכבר נגנז בימי יאשיהו . וע' בפ"ג דהוריות דיליף ליה מקרא דארון יאשיה גנזו . וא"כ לפי טעם התוס' קשה מ"ש חשבו הארון : ואורים ותומים מהוה הוו דא"כ הוו בגדי כהונה חסרים . אלא שלא היו משיבים כשהיו נשאלים בהם . ע' בבבלי סוף יומא ובבמד"ר פ' ט"ו וירוש' פ"ב דתענית ובהוריות פ"ג ובמנחת שי : ואכבד כתיב חסר ה' דהיינו ה' דברים שהיו חסרים בבית שני : ביום שיגזור כורש כו' אלו ישראל העלו חומה מבבל כו' שהיה להם לעלות חומה קודם שנגזרה גזרה זו . ומפני שלא עלו חומה גרם החטא שנגזרה עליהם גזרה זו וע' בפסוק קמתי אני : חומה כלו' בבת אחת . וע' לעיל פסוק השבעתי אתכם . למזבן מקמא לקנות דבר מה במלאכת רעהו ותרגום יונתן מקמתא דחבריה : וא"ל לית את אזיל כו' אותו שהיה שוקל א"ל אין אתה הולך מכאן אתה בבלי שהחריבו אבותיך בהמ"ק וה"ג די חרבון אבהתיה בית מקדשנא [א"ח] : בההיא ענתה כו' באותה שעה אמר רבי זעירא וכי אין אבותי כמו אבותיו של זה . נכנס רבי זעירא לבית המדרש ושמע קולו של רבי שילא שהיה יושב ודורש כו' : יפה למדני כו' שאבותיו היו מבבל וגרמו ליחרב בהמ"ק . ועיין מזה בפ"ק דיומא : ואם דלת הוא שעליהם יהיה כדלתות שער שיש בו שני דלתות פותח אחד וחבירו סוגר . כך יהיה עליהם לאחאין [רש"י יומא דף ט' ע"ב] : מה צורה זו של ארז אע"פ שהיא מטשטשת מקומה ניכר . [פי' אע"פ שהרקב שולט בו ומקצתו שולטת אוכלתו מחוצו . מ"מ מקומה ניכר ר"ל מקצתו קיים וניכר] כך אע"פ שחרב בהמ"ק א"ר איבו אמר הקב"ה עתיד אני לעשות לישראל סניגור בין או"ה [כד"ל כתב אשר שנ"ל שסמגור במקום סניגור . וע' יומא דף ט' ע"ב] ואיזה זה ב"ק [שזה נשאר להם בבית שני שהיו אתה ממלת או"ה . כאשר נשאר מן הארז מקצת מועט] אני חומה אמרו ישראל אני חומה ונעמיד מצות ומע"ט כחומה ושדי כמגדלות שאנו מעמידים כתות כתות של צדיקים כיוצא בנו שאע"פ שחרב בהמ"ק לא בטלו ישראל פעמי רגלים שלהם ג"פ בשנה . תנא משמתו נביאים כנ"ל : פסקה רוה"ק מישראל שלא היתה בנביאים . ועדיין משתמשין בב"ק . ועיין ב"ק פרשתי בבאורי למגלה ומסכת סנהדרין : הא עניו הא חסיד וכן אי' זה לקמן בשמואל הקטן . דאלו ב' מדות מביאין לידי רוה"ק . כדאמרינן בפ"ק דע"ז דאיכא למ"ד דחסידות גדולה מכולן ומביאה לידי רה"ק . ואיכא למ"ד דענוה גדולה מכולם ומביאה לידי רה"ק [מהרש"א] : שמעון וישמעאל לחרבא ושאר

מלכות . מעשה ששמע יוחנן כ"ג ב"ק יוצאת מקודש הקדשים ואומרת נצחו טליא דאזל לאגחא קרבא באנטוכיא . וכתבו אותו היום ואותה שעה והיה כן . ובאותו היום נצחו . מעשה ששמע שמעון הצדיק ב"ק יוצאת מבית קודש הקדשים ואומרת בטלת עבידתא די אמר סנאה למיתרבא היכלא ונהרג ניוסלוקין ובטלו גזירותיו . וכל' ארמי שמען . ר' חוניא בשם ר' ראובן מלך במדינה צועקים לו והוא עושה אם אין מלך במדינה איקונין שלו שם . אלא שאין איקונין עושה מה שהמלך עושה . ר' יוחנן ורב שמואל בר נחמן . ר"י אמר כתיב (דברים כח) ונתן ה' לך שם לב רגז . כיון שעלו רוגז ניתן ועלה עמהם . רבי שמואל אמר שמה לב רגז . כיון שעלו נתרפאו . ר"ל כד הוה חמי להון מצמתין בשוקא הוה אמר להון בדרו גרמיכון . א"ל בעליתכם לא נעשיתם חומה . וכאן באתם לעשות חומה . ר' יוחנן כד הוה חמי להון הוה מקנתר להון . אמר מה נביא מקנתר להון . שנא' (הושע ט) ימאסם אלהי כי לא שמעו לו . ואנא לית אנא מקנתר להון . א"ר אבא ב"כ אם יז ראית ספסלין מלאין בבליין בא"י צפה לרגלי מלך המשיח . מה טעם פרש רשת לרגלי . תני רשב"י אם ראית סוס פרסי קשור בקברי א"י צפה לרגליו של משיח . מ"ט (מיכה ה) והיה זה שלום אשור כי יבא בארצנו וכי ידרוך בארמנותינו והקמונו עליו שבעה רועים וגו' . ואלו הן שבעה רועים . דוד באמצע . אדם שת מתושלח מימינו . אברהם ויעקב ומשה משמאלו . ויצחק להיכן הלך . הלך לישב על פתחה של גיהנם . להציל בניו מדינה של גיהנם . ושמונה נסיכי אדם . אלו הן שמונה נסיכים . ישי שאול ושמואל עמוס צפניה חזקיה אליהו ומלך המשיח : (יב) כרם היה לשלמה אלו ישראל . שנא' (ישעיה ה) כי כרם ה' צבאות בית ישראל . היה לשלמה למלך שהשלום שלו . בבעל המון . המון בעל שהמו אחרי הבעל המד"א (שופטים י) ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות לפיכך באו עליהן המונות . העמיד עליהם משמרות . איש יביא בפריו אלף כסף . הביא איש על פריו . ומצא בו אלף צדיקים שלמים בתורה ומע"ט . ד"א כרם אלו ישראל . שנא' (ירמיה ג) ואביא אתכם אל ארץ הכרמל . (דברים יא) ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה . היה לשלמה למלך שהשלום שלו . בבעל המון . שהמו אחרי המוני המוניות דמלכותא . הה"ד (יהושע ז) וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה . ר"ח בר יצחק אמר פורפירא בבליא . יח מה בבל עבדה הכא . תני רשב"י מלך בבל היה וקנה בירידו . והיה זה משלח לזה כותבות . וזה משלח לזה דורוניות . הדא אמר כל מלך שלא היה קצין בא"י לא היה תופש בעצמו שהוא מלך . נתן את הכרם לנוטרים . זה נ"נ . איש יביא בפריו אלף כסף . הביא איש על פריו וליקט מהן אלף צדיקים שלמים בתורה ובמע"ט . הה"ד (מ"ב כד) החרש והמסגר אלף . יט החרש אלף והמסגר אלף . ורבנן אמרי זה וזה אלף : (יג) ד"א כרם זו סנהדרין . כ דתנינן תמן שלשה דברים העיד ר' ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה וקבלו דבריו . וכי בכרם היו יושבין אלא זו סנהדרין שעשויה שורות שורות ככרם . היה לשלמה למלך שהשלום שלו . בבעל המון שהמו אחרי הבעל . ולפיכך באו עליהם המונים שהמו אחריהם המוני מלכים . הה"ד (תהלים סח) מלכי צבאות ידודון ידודון . ר' יודן בשם ר' אוני מלאכי צבאות אב"כ אלא מלכי . הן מלכיהון דמלאכייא . אפי' מיכאל ואפי' גבריאל ידודון ידודון . ר' יודן אמר ידודון מדדין פיטקין . המד"א (יואל ד) ועל עמי ידו גורל . ר' יהודה בר' סימון אמר ידודון בהליכה . ידודון בחזירה . רבי אחווה בריה דרבי זעירא אמר עשאן מרוצין . המד"א (ש"ב יח) למה זה אתה רץ בני וגו' . מהו ונות בית תחלק שלל . הנוה שבבית זו התורה ואת נותנה לו והיא מחלקת שלל . ד"א ונות בית הנוה שבבית את מחלקת שלל למטה הנוה שבבית זה משה שנא' (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא ואת נותנה לו . והוא מחלקת שלל לתחתונים . רבי פנחס ור' אחא בשם ר' אלכסנדרי כתיב (תהלים ח) ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים . ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי . תנה הודך אין כתיב כאן אלא אשר תנה הודך . הודכה בה אישורך היא שתהא תורתך בשמים . אמר לון לאו לית שוקה נפיק מן נביכון . א"ר יודן כא לאחד שהיה לו בן נידם אצבעים . מה עשה הוליכו אצל סדקאריס ללמדו אומנות . התחיל מסתכל באצבעותיו . אמר כל עצמה של אומנות זו אינה נקנית אלא באצבעים . היאך זה שילמד . הוי לית שוקה נפיק מן נביכון . כך בשעה שבקש הקב"ה ליתן תורה לישראל . היו מלאכי השרת מדדין להם לישראל . והיו מדדין לפני הקב"ה . ואומרים רבש"ע אישורך הוא הודך הוא כבודך הוא שתהיה תורתך בשמים . אמר לון לית שוקה

נפיק

יד יוסף יז איכה רבה פ"א סי' מ"ג ע"ש : יח ב"ר פ' פ"ס סי' ט"ז . ספרי ח"ב פיסקא ל"ז ילקוט יהושע . תנחומא משפטי' סי' י"ג : יט ירושלמי סנהדרין פ"ק : כ פ"ב דעדיות : כא שוח"ט מז' פ' וילקוט תהלים :

מתנות כהונה

ס' . פרש"י מפני אימת המלך ומיהרו לקברו : **ששמע** יוחנן כו' . עיין כ"ז בפ' אלו נאמרין : **נצחו** טליא כו' . נצחו הנערים שהלכו לעשות מלחמה במקום אנטוכיא : **בטילת** עבידתא כו' . בטל הוא המעשה שאמר השונא להחריב הבית : **אלא** שאין איקונין כו' . כך הנבואה בטלה ונשאר בת קול אלא שאין בת קול עושה מה שהנבואה עושה : **רוגז** ניתן כו' . שנתבטל הבנין ושוב נהרג הבית : ה"ג ר"ל כד הוה חמי כו' . פי' וכשהיה רואה אותם בני בבל נאספים ומחוברי' בכנופי' אחת אמר להם פזרו עצמכם : ה"ג בדרו גרמיכם בעלייתכם כו' . וכדאיתא לעיל : ה"ג אמר מה נביא : **ימאסם** השני טעות סופר : **ספסלין** כו' . עיין זה באיכה רבה בפסוק ממרום שלח אש : **שבע'** רועים כו' . כך השוב להו בפ"ק דיומא : ה"ג הלך הלך וישב : **כרם** היה : **שהמו** אחר הבעל עיין בפתיחתא דאיכה בפתיחתא ולא אותי קראת ובאסת' בפסוק גם ובתי : **המונות** מלכי האומות כד"א הוי המון עמים רבים : **משמרות** של אוה"ע ודרש נתן את כרמו לנוטרים וכן דרש לעיל בפסוק מנאוי השומרים : **הביא** איש כו' . הקב"ה על פרי הכרם איש זה נ"נ ומצא בו אלף צדיקי' כד"א החרש והמסגר אלף וכדלקמן : ה"ג כרם זה א"י : ה"ג שהמו אחרי' המוני כו' : **דמלכוותא** דרש בעל לשון אדנות ומלכות : **וקנה** בירידו י"ל שקנה בית שלמון בירידו ועיין בב"ר פ' ע"ה ותמצא הגירסא באופן אחר : ה"ג קצין בא"י לא הוי ס' : ה"ג והמסגר אלף החרש אלף והמסגר אלף ורבנן כו' : **דתנינן** המן בפ' שני דעדיות : ה"ג שהמו אחריהם המוני מלאכים הה"ד כו' : **ידודון** ידודון הם נרתעים ומפחדים ממרע"ה בשעה שעלה למעלה לקבל את התורה ועי' בש"ר פ' פ"א ובפ' מ"ד ובפ' עקב ולעיל בפסוק הנה מטתו ובמדרש קהלת בפסוק שבתי ורא' ובפסוק ושבח אני : **פטקין** כתבי גורלות כלומר שלא תנתן להם תורה כדלק' ובילקוט יתרו ובמדרש תלים ל"ג ליה : **ידודון** בהליכה כו' . הוו מדדין ותומכין את ישראל שחזרו לאחוריהם י"ב מיל מפני אימת קול הדיבור וכן לפניהם וירדו המלאכים והיו תומכין ומדדין אותם ועיין בילקו' יתרו : **למה** זה אתה רץ וגו' . בער אנכי ולא אדע על מה זה הבא' לו רמז ובלעדו מניתי הרבה פסוקים שנדוד הוא לשון מהירות וריצה כד"א נדו מתוך בבל נדדו הלכו וכהנה רבות : **ואתה** הקב"ה נתנו למרע"ה ועיין כל זה בפ' ר"ע במסכת שבת : **הודכה** כו' . הוא שלך ואת בתורה ולפיכך אישורך הוא שתהא כו' . ואולי צ"ל הודכה הוא וכן הוא לקמן אישורך לשון אשר קדים : **לאו** שוקה כו' . אין תשוקת התורה ותפלה יוצא מכם כלומר בזכותיה ומצותיה אינם שייכים אצלכם וכדמפרש ואזיל : **סדקארים** אומן עושה מלבש מחשב מעשה מתם סידקים : **מן** גניה כן גרסינן

גנבי

עץ יוסף

לפול בחרב . והיינו רבן שמעון הנשיא וישמעאל בן אלישע כ"ג שהיו מהרוגי מלכות [רש"י] : **ושאר חברוהי** לקטלא . וחביריו כגון ר' עקיבא ור' חנינא בן תרדיון לשאר מיתות . ר"ע במסרקות של ברזל בפ' הרואה . ר' חנינא בשריפה בפ' לפני אידיהם [רש"י] : **ובארמי** בלשון ארמי אמרו . כן הוא בירוש' הנ"ל : **שאין מספידין** כו' מפני יראת המלך ומהרו לקברו [רש"י] : **נצחו טליא** כו' שהלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להלחם עם חיל מקדוניא לפני יום הכפורים ונלחמו ביוה"כ ושמע יוחנן כהן גדול ב"ק כשהיה עובד עבודה ביוה"כ שנצחו [רש"י] : **בטילת עבידתא** כו' בטל הוא המעשה שאמר השונא להחריב הבית . וע' בסוטה דף ל"ג : **ניוסלוקין** שם המלך הוא [רש"י] : **אלא שאין איקונין** כו' כך הנבואה בטלה ונשאר בת קול אלא שאין ב"ק עושה מה שהנבואה עושה : **כיון שגלו** רוגז ניתן ועלה עמהם כצ"ל [רד"ל] : **ועלה עמהם** ר"ל שאף שעלו אח"כ הרוגז שניתן להם כשגלו לבבל זה הרוגז עלה עמהם שנתבטל הבנין ושוב נהרג הבית : **כיון שעלו נתרפאו** וכדאי' בנדרים פ"ג ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב אבל לא בא"י : **ר"ל כד הוה חמי** כו' כשהיה רואה אותם בני בבל נאספים ומחוברים בכנופיא אחת אמר להן פזרו עצמכם : **שנאמר ימאסם** אלהי כי לא שמעו לו כו' . אולי הכוונה על סוף הפסוק הזה ויהיו נודדים בגוים . שענין נדידה שלילת ההעמדה במקום אחד . וכשראה רבי יוחנן בבני בבל נאספים לעמוד יחד במקום אחד היה מקנתר אותם בדברים שלא יעמדו יחד רק יהיו נודדים ונעים הנה והנה . ואמר אם הנביא הכעיסם וקללם בדברים אלו ואני לא אקנתר אותם בענין זה . בתמיה . היינו גם לי רשות לומר להם כדברים שאמר להם הנביא . אחר שהקדימני הנביא בדברי קינתור האלה : **פרש** כמו כרם . ובבלים היינו פרסיים : **לרגלי** כד"א מה נאוו על ההרים רגלי מבשר : **סוס פרסי** כלו' סוס ורוכבו המלך עם חילו : **שבעה רועים וגו'** ואלו הן כו' . רועים הם מנהיגים של הדור יהיו ז' ודוד באמצע דוגמת מנהיגי עולם שהם ז' כוכבי לכת והשמש באמצע כמ"ש במלכות בית דוד כי כשמש יגון וגו' וכמפורש לעיל מיניה ואתה בית לחם אפרתה וגו' ממך לי יצא להיות מושל וגו' ועמד ורעה בעוז ה' וגו' דהיינו שהוא יהיה העיקר בין מנהיגים הללו . וקראם רועים במקום מנהיגים כי ברובם מפורש שהיו רועים ממש בעה"ז דוד רועה צאן אביו . יעקב צאן לבן . משה צאן יתרו . שת נאמר בו כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין והבל היה רועה צאן [מהרז"ו] וע' בסוכה דף נ"ב : **שמונה נסיכים ישי שאול** כו' הא ודאי דמשיח ימלוך על כולם כמ"ש ומלך אחד יהיה להם . ש"מ אלו ז' דהשיב יהיה להם קצת שררה ונסיכות . וקבלה בידם היה שאלו הז' יהיו עם מלך המשיח [מהרז"ו] : (יב) **המונות** מלכי אוה"ע כד"א הוי המון עמים רבים וגו' : **משמרות** של אוה"ע . ודרש נתן את כרמו לנוטרין . וכן דרש לעיל בפסוק מנאוי הנוטרים : **הביא איש** כו' הקב"ה הביא איש זה נ"נ ומצא בו אלף צדיקים כד"א החרש והמסגר אלף וכדלקמן : **ד"א כרם זו א"י** כצ"ל [א"א] : **וכתיב ארץ אשר** כצ"ל [א"א] : **שהמו אחרי** המוני המוניות דמלכותא כל זה יתיר וצ"ל במקומו שכל המלכים המו עליה [א"א] : **מה בבל עבדה הכא** ר"ל מה נוגע הכתוב להזכיר כאן ששמה האדרת מבבל . אלא לרמוז למעלה א"י כדמסיק והולך . וע' בב"ר פ' ס"ה : **מלך בבל** היה לו קצין בירידו והיה זה . כצ"ל [א"א] ופי' מלך בבל היה לו משנה בירידו : **החרש אלף כו'** . וקראם חרש ומסגר כדאמר בפ' המגרש בשעה שפותחין כד"א נעשו הכל כחרשין ובשעה שסוגרין שוב אין פותחין . וע' בירושלמי פ' הנודר מן המבושל : (יג) **שעשויה שורות כו'** שהיו יושבין שורות שורות של חכמים . ככרם הנטועה שורות שורות של גפנים : **שהמו אחרי הבעל** ולפיכך באו עליהם המונים שהמו אחריהם המוני מלכים . כל זה יתיר וצ"ל במקומו שהמו עליהם המוני מלאכים [א"א] ור"ל שקטרגו שלא ליתן התורה לישראל : **הה"ד מלכי צבאות ידודון כו'** מפרש ליה דקאי על המלאכים . וכמו שדרש לי' בשבת פ"ט דף פ"ח ע"ב . אלא דשם דרש ליה בענין אחר . וגם שם מביא מלאכי צבאו' [ואף שבקרא כתיב מלכי צבאות י"ל שלפי שרצו לפרש הקרא על המלאכים הוסיפו האלף להסברת הענין] . ור' יודן אמר שלפיכך כתיב מלכי ולא מלאכי לרמוז שאפילו מיכאל וגבריאל שהם מלכיהון דמלאכיא ג"כ קיטרגו על נתינת התורה . וכן אי' בילקוט תהלים ס"ח אל תיקרי ידודון אלא ידדין שהיו נושאין ונותנין עם משה אבי החכמה אבי הנביאות שעלה שמים והוריד התורה . ור' יודן בשם עצמו אמר ידודון ידדון . שהיו מדדין פיטקין פי' שהיו משליכין פיטקין לפני הקב"ה כמ"ש ועל עמי ידו גורל שפירושו השליכו גורל וכן כאן ידודון פי' משליכין פיטקין . שלפי שלא היה להם העוז כ"כ שידברו בפיהם לכן כתבו הקיטרוג על פיטקין והשליכו לפני הקב"ה : **ריב"ס אמר ידודון בהליכה** כו' ע' מת"כ . אבל לפי פשטות המדרש נראה שכל המ"ד פי' הפסוק בענין הקיטרוג . ולכן נראה ע"פ מאי דאי' בשוח"ט מזמור ח' ובילקוט תהלים שבמ"ת קיטרגו המלאכים ואמרו אישורך הוא שתתן התורה בשמים . ואמר להם הקב"ה אינה ראויה להתקיים בכם כו' . ועשה הקב"ה חסדו ונתן אותה למשה ככלותו לדבר כל הדברים אל המלאכים . וכיון שירד משה ועשו ישראל אותה מעשה ונשתברו הלוחות שמחו מלאכי השרת ואמרו עכשיו תחזור התורה אלינו . וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות אמרו מלאכי השרת רבש"ע והלא אתמול עברו עליה כו' . אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגרון ביני ובין ישראל והלא כו' ע"ש . ובזה יבואר דברי ריב"ס דהיה קשה ליה כפל ידודון ידודון לכן מפרש ידודון בהליכה היינו כשהלך משה פעם ראשון לקבל הלוחות . ידודון בחזירה כשחזר פעם שניה לקבל לוחות שניות שבשתי הפעמים קיטרגו : **ר' אחווה כו'** עשאן מרוצין כו' . גם לו היה קשה הכפל ידודון ידודון . לכן תירץ דלכן כתיב כפל להורות שכ"כ היו זריזין לרוץ ולקטרג עד שהיו רצין אחד להעביר את חברו . וכההיא דאחימעץ [דשמואל ב' י"ח] דכתיב שם שהיה רץ והעביר את הכושי . ומצינו כענין הזה במלאכים דכתיב [זכרי' ב'] והנה המלאך הדובר בי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו ויאמר רוץ וגו' . וכתב הרד"ל שאפשר לגרוס מקרא זה לכאן : **והוא מחלקה שלל** כצ"ל : **הודך הוא אישורך הוא**

כצ"ל

נפיק מן נביכון. כתיב בה (ויקרא טו) ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים . וכי יש אשה ביניכם. הוי לית שוקה נפיק מן נביכון. ועוד כתיב בה (במדבר יט) אדם כי ימות באהל. וכי יש מיתה ביניכם. הוי לית שוקה נפיק מן נביכון . הוא שהכתוב משבחו (תהלים סח) עלית למרום שבית שבי. א"ר אחא אלו הלכות שנוהגות בבני אדם כגון זבין וזבות נדות ויולדות . הוי לית שוקה נפיק מן נביכון . ורבנן אמרי למלך שמשיא בתו חוץ למדינה. אמרו לו בני המדינה אדוננו המלך שבחך הוא ובדין הוא שתהא בתך אצלך במדינה. אמר להם וכי מה איכפת לכם . אמרו לו שמא למחר אתה הולך אליה ודר אצלה ועמה בשביל אהבתה . אמר להם בתי אשיא חוץ למדינה . אבל אני דר עמכם במדינה . כך בשעה שאמר הקב"ה ליתן תורה לישראל כב אמרו לו מה"ש להקב"ה רבש"ע אשר תנה הודך על השמים. אישורך הוא הודך שבחך הוא שתהיה תורה בשמים . אמר להם וכי מה איכפת לכם . אמרו לו שמא למחר אתה משרה שכינתך בתחתונים . אמר להם הקב"ה תורתי אני נותן בתחתונים אבל אני דר בעליונים. אני נותן את בתי בכתובתה במדינה אחרת שתתכבד עם בעלה ביפיה ובחמדתה שהיא בת מלך ויכבדוה . אבל אני דר עמכם בעליונים . ומי פירש זה חבקוק. שנא' (חבקוק ג) כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ . ר' סימון בשם ריב"ל אמר כ"מ שהשרה הקב"ה תורתו השרה שכינתו. ומי פירש זה דוד הה"ד (תהלים קמח) יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים . קודם על ארץ ואח"כ על השמים : (יד) כרמי שלי לפני. תני רבי חייא למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו. מה עשה התחיל חובט עליו במקל. וא"ל אל תשמע לאביך . א"ל שוטה שבעולם כל עצמו של אבא לא מסרני לידך אלא ע"י שלא הייתי שומע לו . ואתה אומר לי אל תשמע לאביך. כך כיון שגרמו העונות וחרב בהמ"ק וגלו ישראל לבבל · אמר להם נבוכדנצר אל תשמעו לתורת אביכם שבשמים. אלא תפלון ותסגדון לצלמא די עבדית. אמרו לו ישראל שוטה שבעולם כל עצמינו לא מסרנו הקב"ה לידך אלא שהיינו משתחוים לצלם. הה"ד (יחזקאל כג) צלמי כשדים חקוקים בששר. ואת אמר לן תפלון ותסגדון לצלמא די עבדית. ווי ליה לההוא גברא . באותה שעה אמר הקב"ה כרמי שלי לפני. אמר לפניו אותו רשע אלף היו ונתמעטו כאן ונעשו מאתים איש . א"ל הקב"ה אוי לו לאותו רשע ליהה סרוהה אלף היו ונתרבו כאן ונעשו מאתים אלף. האלף לך שלמה רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמן הרב נוטל אלף והתלמיד נוטל שכר מאתים. מה טעם האלף לך שלמה. ר' אלכסנדרי אמר אין הרב נוטל שכר על תלמודו עד שישלימנו לאחרים . מה טעם האלף לך שלמה. ר' חייא בריה דרב אדא דיפו אמר הלומד תורה בצער נוטל אלף . שלא בצער מאתים נוטל בשכרו. מכי את למד משבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי . שבטו של נפתלי ע"י שהיו עוסקים ולומדים תורה בצער נטלו שכר אלף. הה"ד (ד"ה א יב) ומנפתלי שרים אלף . אבל שבטו של יששכר ע"י שהיו למדין תורה שלא בצער נטלו שכר מאתים. שנא' (שם) ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם . רבי יודן בשם רבי בון אמר הלומד תורה שלא במקומו נוטל שכר אלף . ובמקומו נוטל שכר מאתים . וממי את למד משבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי · שבטו של נפתלי על ידי שהיו למדין תורה שלא במקומן נטלו שכר אלף. הה"ד ומנפתלי שרים אלף . אבל שבטו של יששכר על ידי שהיו למדין תורה במקומן נטלו שכר מאתים. שנאמר ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם :

(טו) היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני . רבי נתן בשם רבי אחא אמר למלך שכעס על עבדיו וחבשן בבית קולין. מה עשה המלך נטל כל קצרקטין שלו ועבדיו והלך לשמוע מה היו מן הן אומרים שמע שהיו אומרים אדונינו המלך הוא שבחנו הוא חיינו . אל נחסר לאדונינו המלך לעולם . אמר להם בני הגביהו קולכם כדי שישמעו חברים שעל גביכם. כך אע"פ שישראל עוסקין במלאכתן כל ששת ימים. ביום השבת משכימים ובאים לבית הכנסת וקורין ק"ש ועוברין לפני התיבה וקורין בתורה ומפטירין בנביא . והקב"ה אומר להם. בני הגביהו קולכם כדי שישמעו חברים . ואין חברים אלא מה"ש. כג ותנו דעתכם שלא תשנאו זה את זה . ולא תקנאו זה את זה. ולא תתחרו זה עם זה. ולא תביישו זה לזה. שלא יאמרו מה"ש לפניו. רבש"ע התורה שנתת להם לישראל אינן עוסקין בה. והרי איבה וקנאה ושנאה ותחרות ביניהם ואתם מקיימים אותה בשלום. בר קפרא אמר למה קרא למה"ש חברים. לפי שאין ביניהם איבה וקנאה ושנאה ותחרות ומינות ופלוגת דברים . ד"א היושבת בגנים חברים מקשיבים. כשישראל נכנסין לבתי כנסיות. וקורין ק"ש בכיון הדעת. בקול אחד. בדעה וטעם אחד. הקב"ה אומר להם היושבת בגנים כשאתם קורין חברים. אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעני. אבל כשישראל קורין ק"ש בטירוף הדעת. זה מקדים וזה מאחר. ואינם מכוונים דעתם בק"ש. רה"ק צווחת ואומרת ברח דודי ודמה לך לצבי. לצבא של מעלה הדומים לכבודך בקול אחד בנעימה אחת. על הרי בשמים בשמי שמים העליונים. ד"א ברח דודי מן גלות שאנו בה ומתלכלכין בעונות. ודמה לך

לצבי

יד יוסף כב ב"ר פ"ב . מוה"ש פסוק אשר תנה הודך : כג זוהר פ' בשלח דף י"ח ע"ב ;

מתנות כהונה

בבני אדם הנו מנה' לקחת מתנות באדם : קודם על הארץ . כי הארץ הוא עיקר הוד שכינתו לפי שבה היתה התורה נתונה ומן הארץ עלה הוד השגחתו על השמים : כרמי שלי : אלף היו . הצדיקים כדלעיל החרש והמסגר אלף : ה"ג אין הרב נוטל שכר על תלמודו עד שישלימנו לאחרים . ופי' עד שילמדנו לאחרים וגם' ישן גרס בהדיא אין הרב נוטל שכר על תלמודו עד שילמדנו לאחרים כו' : ה"ג של נפתלי שבטו של נפתלי ע"י כו' : שלא במקומם שמעיד שהיו הולכים בשיירא בסחורתם : היושבת בגנים : בבית קולין . חדרים שבהם חובשין המורדין ופי' בערוך ערך קל : קצרקטין . לפי הענין הוא שרים וכן הוא בל' קדר וכן פגאסי בתוס' אמת : לא נחסר . כלומר יהי רצון שלא נחסר ממנו לעולם כלומר וחי לעולם או ר"ל לא נחסר אומנותו ממנו ולא נמשל : ביום השבת גרסי' : בטעם א' . בניגון א' כדי שיסיימו כלם כא' בשוה ובאות אמת שניה בטעם א' : קורין חברים . כשאתם נקראים חברים כלומר כשאתם באהבה וקיבוץ א' : הדומים . ל' שבח ותהלה כד"א דום לה' והתחולל לו וכן דומיה הוא שבח ותהלה ורבים הם בס' הזה : בקול א' . כד"א כלם כאחד עונים ואומרים וכתיב וקרא זה אל זה ואמר קדוש כו' . שאין מלאך א' מקדים קודם שמתחיל חבירו : על הרי בשמים . קרי ביה בשמים : טהרינו כצבי . דכתיב ביה הטמא והטהור יאכלנו כצבי שהוא טהור מלקבל טומאה : בקרבן נדיים . נראה דצ"ל

גדיים

עץ יוסף

כצ"ל [א"א] : אישורך לשון אשר קדרים : אמר לון לית שוקה כצ"ל [א"ז] ופי' אין מ"ושה של תורה יוצאת מעמכם בלו' נזירותיה ומעשיה אינם שייכים אצליכם וכדמפרש ואזיל : סדקארים אומן עושה מלאכה מחשבת מהם סידקום . והמעריך פירש אומן במלאכת המשי : שבית שבי לקחת מתנות באדם אלו הלכות כצ"ל [א"א] . ולפי הדרשות הנ"ל יתפרש סיפי' דקרא נתן את הכרם לנוטרים . שהמלאכים אמרו להקב"ה שיתן להם התורה ללמוד ולעשות אותה . אבל הקב"ה נתן את הכרם לנוטרים היינו למי שאפשר להם לשמור אותה . ולא נתן למלאכים כי הם א"א לעשותה כצ"ל [יפ"א] ואמר איש יביא בפריו אלף כסף . שלכל אחד מהצדיקים מוסרים לו כפי מעשיו אלף מלאכים כד"א יפול מצדך אלף . וכמ"ש בתנחומא ס' ויצא . ועיין במד"ר פ"ב : בכל מקום שהשרה הקב"ה תורתו השרה שכינתו . וכדאי' בש"ר ריש ס' תרומה . משל למלך שהיה לו בת יחידה [הא דמדמה התורה לבנו ה' כבת יחידה . הוא משום שהיא המדה נוחה שמתעסקת בה] בא אחד מן המלכים ונטלה ביקש לו לילך לארצו וליטול אשתו . אמר לו בתי שנתתי לך יחידית היא . לפרוש ממנה איני יכול . לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך . אלא זו טובה עשה לי בכל מקום שאתה הולך . קיטון [פי' בל' יון חדר מוסף הערוך] אחד עשה לי שאדור אצליכם שאיני יכול להניח את בתי . כך אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול . לומר לכם אל תטלוה איני יכול . אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי [ואף עכשיו שנחרב בהמ"ק מ"מ לא זזה שכינה מכותל מערבי . וגם בכל מקום שגלו ישראל שכינה גלתה עמהם לטובה זו שולדות נה] שאדור בתוכו שנא' ועשו לי מקדש וגו' עכ"ל : קודם על הארץ על הארץ הוא עיקר הוד שכינתו לפי שבה התורה נתונה . ומן הארץ עלה הוד שכינתו והשגחתו על השמים . ובב"ר פ"ב ובפסיקתא הלשון שיתק עליהם הקב"ה . ר"ל בזה שפייסן תהלה ואמר להם אני דר בעליונים כו' . ולא אמר להם כן אלא לפייסן שלא יקטרגו . וע' בתנחומא ס' תרומה : (יד) אמר הקב"ה כרמי שלי לפני פי' ישראל שנקרא כרם כדכתיב כי כרם ה' צבאות בית ישראל אע"פ שמסרתים בידי נבוכדנצר . שלי הוא ולפני . ר"ל בהשגחתי : אלף היו הצדיקים כדלעיל החרש והמסגר אלף : ונתמעטו כאן ונעשו מאתים איש דריב ומאתים לנוטרים את פריו . לפי דברי הנוטרים שמסר כרמו להם שהוא ר"נ [כדלעיל נתן את הכרם לנוטרים זה ר"נ] שקטרג עליהן לפני המקום שנתמעטו על מאתים . ואמר ר"נ זה להקב"ה האלף שהיו לך שלמה [הלך שהשלום שלו] נעשו רק מאתים [רד"ל] : ונתרבו כאן כו' אפשר הוא מידרש מקרא דלקמיה נתן את הכרם לנוטרים איש יביא בפריו אלף כסף [ואין כסף אלא צדיקים כדלעיל] והיינו כל איש מהמאתים שאמר ר"נ יביא בפריו [שיעמיד תלמידים ובנים צדיקים] עד אלף ויתרבו על מאתים אלף . ואמר הקב"ה כרמי שלי לפני . ואמר ר"נ האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים ר"ל באלף שהיה לך ונמסרו לנוטרים נעשו מאתים . והשיב הקב"ה את פריו ר"ל הכל להמאתים שלו יש לכל אחד את פריו כאמור למעלה איש יביא בפריו אלף כו' וא"כ הם מאתים אלף [רד"ל] : מה טעם האלף לך שלמה . כי הת"ח נקראים שלמה . ועתידים צדיקים ליקרא בשמו של הקב"ה והקב"ה נקרא שלמה מלך שהשלום שלו [רד"ל] : עד שישלימנו לאחרים פי' עד שילמדנו לאחרים . ובס"י גרס בהדיא אין הרב נוטל שכר על תלמודו עד שילמדנו לאחרים כו' . והאמר שמפרש האלף מלשון לימד . וכאלו נקוד האַלֵּף בבנין הפעיל ויוצא לשני . ותיבת שלמה מפרש מלשון תשלומין השכר . ע"ד [תהלים נ"א] [illegible] . והו האַלֵּף למד לאחרים . ואח"כ לך שלמה . שקבל תשלומין השכר . אבל לא קודם הלימוד : שלא במקומם . שמעיד יהו הולכים בשיירא בסחורת' : (טו) בבית קולין . חדרי' שבהם חובשין המורדין [ערוך] : קצרקטין לפי הענין הוא שרים . וכן הוא בלשון קדר [א"א ואח"כ והמערך כתב פי' אנשי המסגר והבית] שלו . והמוסף הערוך כתב פי' בל' רומי צבא וחיל ומחנה : והלך לשמוע מה היו מן אומרים . כצ"ל ופירושו זמר ושיר ושבח [רד"ל] : אל נחסר לאדונינו המלך . כלו' יהי רצון שלא יחסר ממנו לעולם כלו' וחי לעולם : ביום השבת משכימים כו' כתב רמ"א בא"ח סי' רפ"א סעיף א' ונוהגין בשבת מאחרין יותר לבא לבה"כ מבחול משום דבתמיד של ימות החול נאמר בבוקר ואצל שבת נאמר וביום השבת דמשמע איחור ע"כ . ומצאתי רמז לזה במגלה עמוקות ואתה קדוש יושב תהילות ישראל . ס"ת שבת . כי בשבת יושב וממתין הקב"ה לתפלות ישראל : ואין חברים אלא מה"ש שהם בני האלהים חונה ישראל [רש"י] : ותנו דעתכם שלא תשנאו כו' זה מדרש נ"כ על לקולך חברים שיהו כולם חברים זה לזה באהבה . ומקשיבים זה לקול זה לעשות כל אחד רצון חבירו באהבה [רד"ל] : ותחרות ומצות כצ"ל ופי' מחלוקת [רד"ל] : כשישראל נכנסין לבתי כנסיות דהיינו שקורין ק"ש בצבור שאז אומר הש"ץ ה' אלהיכם אמת . דבזה נשלמים רמ"ח תיבות . משא"כ כשאומר ק"ש ביחיד כיון שאז חסר מהרמ"ח ג' תיבות : בקול אחד שאין אחד משמיע קולו יותר מאחרים . כתב הרד"ל מזה המדרש סמך לדעת הרדב"ז בתשובה ח"ג סי' תמ"ו שיקראו הצבור ק"ש ביחד מלה במלה . ולפי דעת הגאונים [ע' תשובת הגאונים שבס"ס נהרות דמשק סי' פד"מ] שאומרים ק"ש בלחש צריך לומר שכאן מדבר על פסוק ראשון שלזה אומרים ביחד ובקול רם כמ"ש בהגה"ה בא"ח ס"ס ס"א עכ"ל : בדעה וטעם אחד לקבל עול מלכות שמים שלימה [גבול בנימין] . ובא"ח מגיה בדעה אחת ובנועם אחד : כשאתם קורין החברים פי' כשאתם קורין ק"ש חברים באהבה וקיבוץ אחד : הדומים לשון שבח ותהלה כד"א דום לה' והתחולל לו . וכן דומיה הוא שבח ותהלה [מת"כ] : בקול אחד כד"א כלם כאחד עונים ואומרים . וכתיב וקרא זה אל זה ואמר קדוש כו' . שאין מלאך אחד מקדים קודם שמתחיל חבירו : על הרי בשמים קרי ביה בשמים : טהרני כצבי דכתיב ביה הטמא והטהור יאכלנו . כצבי שהוא טהור מלקבל טומאה : נדיים

ונוים

לצבי. מהרנו כצבי. או לעפר האילים שתקבל את תפלתנו בקרבן נדיים ואילים· על הרי בשמים. כד אתא לך לריחא טבא בזכות אבותינו שריחן עולה לפניך כבשמים. זו גן עדן שכולה בשמים. לכך נאמר על הרי בשמים:

(טז) ד"א היושבת בגנים חברים. רבי ירמיה בשם ר' חייא רבה כה שני חברים שהיו עסוקים בדבר הלכה ונכבשין זה לזה בהלכה. עליהם הכתוב אומר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע. ואין דבור אלא לשון נחת. שנא' (תהלים מז) ידבר עמים תחתנו. ולא עוד אלא שאם טעו הקב"ה מחזיר להם טעותן. מ"ט ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו. וישמע להם ויכתב. שהוא כותב על לבם. הה"ד (ירמיה לא) ועל לבם אכתבנה. ספר זכרון לפניו. שהיא מזכירה להם. למען ליראי ה' ולחושבי שמו. א"ר יודן בשעה שישראל קורין בתורה בחבורות קולך השמיעני. ואם לאו ברח דודי. א"ר זירא בשעה שישראל קורין את שמע בפה אחד בקול אחד בנעימה אחת קולך השמיעני. ואם לאו ברח דודי. ברח דודי א"ר לוי למלך שעשה סעודה וזימן האורחין. מהם אוכלים ושותים ומברכים למלך. ומהם אוכלים ושותים ומקללין למלך. הרגיש המלך ובקש להכניס בהם מהומה בסעודתו ולערבבה. נכנסה מטרונה ולימדה עליהם סניגוריא אמרה לו אדוני המלך עד שאתה מביט באלו שאוכלין ושותין ומקללים אותך. הבט באלו שאוכלים ושותים ומברכים אותך ומשבחים לשמך. כך כשישראל אוכלין ושותים ומברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה מקשיב לקולם ומתרצה. ובשעה שאוה"ע אוכלין ושותין ומחרפין ומנאצין להקב"ה בעריות שמזכירים. אותה שעה חושב הקב"ה אפי' להחריב לעולמו. והתורה נכנסה ומלמדת סניגוריא ואומרת רבש"ע עד שאתה מביט באלו שמחרפים ומכעיסים לפניך. הביטה בישראל עמך שמברכים ומשבחים ומקלסים לשמך הגדול בתורה ובזמירות ובשבחות. ורה"ק צווחת ברח דודי ברח מאוה"ע והדבק בהם בישראל. ודמה לך לצבי. מה צבי זה כו בשעה שהוא ישן עינו אחת פתוחה ועינו אחת קמוצה. כך בשעה שישראל עושין רצונו של הקב"ה מביט אליהם בשתי עיניו. הה"ד (תהלים לד) עיני ה' אל צדיקים. ובשעה שאין עושים רצון הקב"ה הוא מביט להם בעינו אחת. שנא' (שם לג) הנה עין ה' אל יראיו. על הרי בשמים. א"ר סימון אמר הקב"ה המתינו לי עד שאשב בדין על הריהם. שהם שריהם שנתונות אצלי בשמים. הה"ד על הרי בשמים. א"ר יצחק כי הדא (שמות כו) ואתה קח לך בשמים ראש ראש גמלים נושאים זהב ובשמים זהב וסמים. ר' הונא על הדא דר' יצחק כז אין הקב"ה פורע מאומה למטה עד שמשפיל שריה מלמעלה. ואית ליה חמשה קריין. חד דכתיב (ישעיה כד) והיה ביום ההוא יפקד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה. תרין (שם יד) איך נפלת משמים הילל בן שחר ואח"כ נגדעת לארץ. תלתא (שם לד) כי רותה בשמים חרבי ואח"כ הנה על אדום תרד. ארבעה (תהלים קמט) לאסור מלכיהם בזקים ואח"כ ונכבדיהם בכבלי ברזל. כח א"ר תנחומא לאסור מלכיהם בזקים אלו שרים של מעלה ונכבדיהם בכבלי ברזל אלו שרים של מטה. חמשה לעשות בהם משפט כתוב ואח"כ הדר הוא לכל חסידיו הללויה. כט בארבעה דברים נמשלה גאולתן של ישראל. בקציר. ובבציר. בבשמים. וביולדה. בקציר הדא חקלא כד היא מחצדא בלא ענתה אפילו תבנא לית הוא טב. בענתה הוא טב. הה"ד (יואל ד) שלחו מגל כי בשל קציר. נמשלה בבציר הדין כרמא כד מקטיף בלא ענתיה אפילו בסמיה לית הוא טב. בענתיה הוא טב. כך (ישעיה כז) כרם חמר ענו לה איתעביד כרמא חמר זמר לה. נמשלה בבשמים מה בשמים הללו כשהן נלקטין כשהן רכים לחים אין ריחם נודף. כשהן יבשין ונלקטין ריחן נודף. נמשלה כיולדה הדא איתתא כד ילדה בלא ענתה לא חיי ולדא. כד ילדת בענתה חיי. כך כתיב (מיכה ה) לכן יתנם עד עת יולדה ילדה. ר' אחא בשם ריב"ל אמר (ישעיה ס) אני ה' בעתה אחישנה ל לא זכיתם בעתה. זכיתם אחישנה. כן יהי רצון במהרה בימינו אמן:

חסלת מדרש הזית בעזרת השי"ת

יד יוסף כד ילקוט הס"ד בשם הפסיקתא רבתי: כה ילקוט מלאכי: כו זוהר שמות דף י"ד ע"א. ותרגום יונתן פסוק זה: כז מכילתא בשלח פ"ב דשירה: כח דברים רבה סוף פ"א: כט שוח"ט מזמור ס': ל זוהר סדר ויחי דף קי"ז. ירושלמי פ"א דתעניות ג

ענף יוסף

(טז) [בשעה שישראל עושין רצונו של מקום כו' ובשעה שאין עושין רצונו כו' שנא' הנה עין ה' אל יראיו]. וקשה כיון שקראו הכתוב יראיו היאך קאמר שאין עושין רצונו של מקום. אך הכוונה כי מי שעוסק בתורה ומצות בשביל שמצפה לקבל פרס מזה. או מיראת העונש גופו או נפש בניו ובנותיו כאשר תלמוד במלך הקב"ה שלא יגיע לו עונש ויכאב עליו נפשו. הרי זה אינו עושה רצון הקב"ה רק רצון עצמו שלא ילקה וכדי לקבל פרס. כי הוא כעבד ממש העובד אצל בעל הבית בשביל שכרו. ונאמר מלעבור על רצון אדונו שלא יכנו נגש או לפחות שלא יכנו מכת מרדות. אבל אינו עובד בשביל למלאות רצון אדונו. כי הוא היה חפץ שלא ימלא רצונו. רק שעובד בשביל יראת העונש ובשביל שלא יקופח שכרו. אבל מי שעובד להקב"ה בשביל שחשקה נפשו למלאות רצונו יתברך כדי להיות נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו. והוא שש ושמח כמו שזוכה שהוא גורם נחת רוח לפניו והקב"ה מקבל העונג ושמחה על ידו. וזהו דרך הבן שרוצה תמיד באהבה ושמחה לגרום תענוג ונחת רוח לאביו אף שלא לקבל פרס. וזהו שאמר המדרש בשעה שישראל עושין רצונו של מקום כבן לאביו. מביט אליהם בשתי עיניו הה"ד כו'. ובשעה שאין עושים רצון הקב"ה אלא עושה רצון עצמו ומעבד לאדונו בשביל יראת העונש הוא מביט להם בעינו אחת שנא' הנה עין ה' אל יראיו. ירצה דייקא שעושין מחמת יראתם ולא מחמת אהבה:

מתנות כהונה

נדיים שהרי אין הגוי כשר להקרבה: **ואילים** ר"ל אילי הצאן: **אתא לך כו'**. בא לך מן הריח הרעה אל הריח הטוב ועיין בילקוט: **בזכות אבותינו**. שנקראו הרים כד"א שמעו הרים ריב ה': **ונכבשין**. נוחין ונכנעים ומודים זה לזה: ה"ג זה לזה בהלכה עליהם הכתוב אומר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ואין דבור אלא ל' נחת כד"א ידבר עמים תחתינו ולא עוד כו' ועיין בפ' במה אשה: **קורין בתורה**. עוסקים בתורה ביחד שנים שנים או יותר וכדכתיב איש אל רעהו וכן כתיב כאן חברים מקשיבים ובפ' במה אשה גרס ב' ת"ח המקשיבים זה לזה בהלכה הקב"ה מקשיב לקולם שנא' היושבת בגנים חברים מקשיבים כו': **מקשיב לקולם** גרסי': **להכניס** בהן גרסי': **ולימדה** עליהם גרסי: **שריהם**. של אומות העכ"ם: **אצלי** בשמים. קרי ביה על הרי בשמים כלו' על ההרים שבשמים: **כי הדא כו'**. כלו' הרי בשמים פי' סמים ממש ור"ל שרי האומות עכו"ם שהם הסם והעיקר שלהם כדמפרש ואזיל: **תרין**. כלו' הפסוק השני: **לעשות** בהם משפט כו'. לא נתבאר היכא יליף ליה ובילקוט יהושע ובילקוט ישעיה גרס כתוב אחד אומר ירה בים וכתוב אח' אומר רמה בים כיון שראו ישראל שר של מצרים נופל נתנו שבח לכך נאמר רמה בים ואח"כ כתיב מרכבות פרעה וחילו ירה בים: **הדא חקלא כו'**. השדה הזו כשהיא נקצרת שלא בעונתה אפי' התבן אינו טוב וכשהיא נקצרת בעונתה אף התבן הוא טוב: **מקטיף** גרסי' ופי' נלקט שקוטפים האשכולות· **בסמיה** האומן שעושין ממנו: **איתעביד כו'**. כשנעשה הכרם חמר פי' יין טוב אז כרתו אותו ועניין המשלים כלם שכשישראל ממהרים את הקץ אינו עולה בידם ובעתו במהרה יעלו בידם ועלו בשם ה' יתברך ויתעלה לנצח נצחים ועינינו תראנו אמן:

עץ יוסף

ואילים דלעיל פ"ב סי' ך' קאמר המדרש או לעופר האילים לאורזילהון דאיילתא. ופי' איל בחור. **והא** שאמר כאן נדיים ואילים: **אתא לך כו'** בא לך מן הריח הרע אל הריח הטוב. וזהו לשון הפסיקתא ברח דודי אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע ערוק מביניה ביבא ואתי לך לריחא טבא:

(טז) **שני חברים כו'** ע' שבת דף ס"ג: **ונכבשין** פי' שנוחין זה לזה. נושאין ונותנין בה בנחת רוח ונכנעים ומודים זה לזה: **ידבר עמים תחתינו** שפילם. וכל שפלות בנחת [רש"י]: **מחזיר להם טעותם** ר"ל שמסייעין שיבואו על האמת: **וישמע להם** ר"ל דרש וישמע לשון הבנה שנותן להם בינה לבא על משפט: **שהוא מזכירה להם** אם שוכחים אח"כ מה שלמדו. וכתב הרד"ל ואולי מכוון הוא לזה שאמרו בברכות דף ו' ע"א הרי מכתבן מיליהו בספר הזכרונות. שלכן דבריהם מזכרים להם לתפה נ"כ עכ"ל: **קורין בתורה בחבורות** פי' עוסקים בתורה ביחד שנים שנים או יותר וכדכתיב איש אל רעהו. וכן כתיב כאן חברים מקשיבים: **בעריות שמזכירים** ע' מגילה דף י"ב ע"א: **אפילו להחריב לעולמו** ר"ל לא ש שרוצה לאבד אלו שעושים מעשים אלא אפי' כל העולם רוצה להחריב: **מביט אליהם בשתי עיניו** כי כשעושין רצונו של מקום משגיח בו בעין מדת רחמים ובעין מדת הדין. אך כשאין עושין רצונו של מקום לא יכול להטיב את יראיו בעין מדת הרחמים. אך לא גם במדת הדין להשמות העם על שאין הדור ראוי שאין עושים רצונו של מקום [אלשיך]: **שריהם** של אומות: **אצלי בשמים** קרי ביה על הרי שבשמים כלו' על ההרים שבשמים. **א"ר יצחק בהדא** ר"ל לא כמו שאתה אומר על הרי בשמים פירשו על הרים שבשמים אלא פירשו שמים ממש **כלו'** סמים הם שרי האומות שהם הסם והעיקר שלהם כי הדא דכתיב [שמות ל"ד] ואתה קח לך בשמים ראש שפירושו סמים ראש. וכהדא דכתיב [מ"א י'] גמלים נושאים בשמים וזהב שפירושו סמים וזהב. כך כאן נ"כ הרי בשמים פירושו הרי בסמים. וכך נ"ל בפנים המדר' כמד"א ואתה קח לך בשמים ראש סמים ראש. גמלים נושאים בשמים וזהב סמים וזהב. רבי הונא כו' [מתנ"כ]: **תרין** פי' הפסוק השני: **לעשות בהם משפט כו'** לא נתבאר היכא יליף לה. ובילקוט ישעיה ובילקוט יהושע גרס כתוב אחד אומר ירה בים וכתיב אחד אומר רמה בים. כיון שראו ישראל שר של מצרים נופל נתנו שבח לכך נאמר רמה בים ואח"כ כתיב מרכבות פרעה וחילו ירה בים [מת"כ]: **נמשלה נאותן של ישראל** אפשר דנ"ל גאולתן של ישראל: **הדא חקלא כו'** השדה הזו כשהיא נקצרת שלא בעונתה אפי' התבן אינו טוב. וכשהיא נקצרת בעונתה אף התבן הוא טוב: **מקטיף** נלקט. שקוטפים האשכולות: **בסמיה** האומן שעושין ממנו: **איתעביד כו'** כשנעשה הכרם חמר פי' יין טוב אז כורתין אותו. ועניין המשלים כולם שכשישראל ממהרים את הקץ אינו עולה בידם. ובעתו במהרה יעלה בידם ועלו בשם ה' יתברך. והא דכתיב אני ה' בעתה אחישנה. היינו בזכות כדלקמן ובדור שכולו זכאי. כי אז נשלם התיקון. אבל קודם תשלום התיקון בתשובה שלימה אינו טוב. כי כל תיקון התשובה צריך להיות קודם הגאולה [מהר"ק]: **לא זכיתם בעתה** קשה א"כ אחישנה בעתה מבעי ליה. וי"ל דמילתא פסיקתא נקט ברישא. עי"ל משום שאם תבא הגאולה שלא בעונתה אינה טובה כדאי' לעיל. להכי נקט בעתה ברישא לומר דכשאחישנה על ידי זכות תהיה הגאולה הגונה כמו בעתה. וזהו הטעם שמייתי המדרש הא דר' אחא הכא. ועיין בירושלמי פרק קמא דתענית ובבלי סנהדרין דף צ"ח וע"ש במהרש"א בחדושי אגדות:

סליק שני הביאורים עץ יוסף וענף יוסף על מדרש שיר השירים

פתיחתא דרות רבה

(א) **ויהי** בימי שפוט השופטים . א ר' יוחנן פתח ואמר (תהלים נ) שמעה עמי ואדברה . א"ר יוחנן אין מעידין אלא בשומע . ר' יודן בר' סימון אמר לשעבר היו קרויין ישראל כשאר כל האומות (בראשית י) סבתא ורעמה וסבתכא . מכאן ואילך אין נקראין אלא עמי שמעה עמי ואדברה . מאין זכיתם שתקראו עמי מואדברה ממה שדברתם לפני בסיני ואמרתם (שמות כד) כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע . א"ר יוחנן שמעה עמי לשעבר ואדברה לע"ל . שמעה עמי בעוה"ז ואדברה בעוה"ב . כדי שיהא לי פתחון פה בפני שרי או"ה ב שעתידין לקטרגם לפני ולומר רבון העולמים אלו עובדין ע"ז ואלו עובדין ע"ז אלו גלו עריות ואלו גלו עריות אלו שפכו דמים ואלו שפכו דמים . אלו יורדין לג"ע ואלו יורדין לגיהנם . אותה שעה סניגרון של ישראל משתתק הה"ד (דניאל יב) ובעת ההיא יעמד מיכאל וכי יש ישיבה למעלה והא א"ר חנינא ג אין ישיבה למעלה דכתיב (שם ז) קרבת על חד מן קאמיא מהו דין לשון קאמיא . קיימיא דכתיב (ישעיה ו) שרפים עומדים ממעל לו . וכתיב (דה"ב יח) וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו . ואתה אומר יעמוד . ד מהו יעמוד משתתק . כמד"א (איוב לב) והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד . א"ל הקב"ה נשתתקת ואין אתה מלמד סניגוריא על בני . חייך שאני מדבר בצדקה ומושיע את בני . באי זו צדקה . ר"א ור' יוחנן ח"א בצדקה שעשיתם את עולמי על שקבלתם את תורתי . ה שאילו לא קבלתם את תורתי הייתי מחזיר אותו לתהו ובהו . דא"ר הונא בש"ר אחא (תהלים עה) נמוגים ארץ וכל יושביה כבר היה העולם מתמוגג והולך אלולי שעמדו ישראל לפני הר סיני וכו' . ו ומי ביסם את העולם אנכי תכנתי עמודיה בזכות אנכי תכנתי עמודיה סלה . וח"א בצדקה שעשיתם את עצמיכם על שקבלתם את תורתי . שאילולי כן הייתי מכלה אתכם מן העמים . אלהים אלהיך אנכי ר' יוחנן אמר דייך אני פטרונך ור"ל אמר אע"פ שאני פטרונך מה פטרוני מהני בדינא . תאני רשב"י ז אלהים אנכי לכל באי עולם ולא יחדתי שמי אלא על עמי ישראל . אין אני נקרא אלהי כל האומות אלא אלהי ישראל . אלהים אלהיך אנכי ח ר' יודן פתר קרייא במשה אמר הקב"ה למשה אע"פ שקראתי אותך אלהים לפרעה . אלהיך אנכי אני על גבך . ר' אבא בר יודן פתר קרייא בישראל אע"פ שקראתי אתכם אלהים שנא' (שם פב) אני אמרתי אלהים אתם . אלהיך אנכי דעו שאנכי על גביכם . רבנן פתרי קרייא בדיינים אע"פ שקראתי אתכם אלהים שנא' (שמות כב) אלהים לא תקלל דעו שאני על גביכם . וחזר ואמר לישראל אני חלקתי כבוד לדיינים וקראתי אותם אלהים והן מבזים אותם . אוי לדור ששפטו את שופטיהם :

(ב) **ויהי** בימי שפוט השופטים . ט (משלי יט) עצלה תפיל תרדמה . ע"י שנתעצלו ישראל לעשות גמול חסד ליהושע . הה"ד (יהושע כד) ויקברו אותו בגבול נחלתו מצפון להר געש . א"ר ברכיה חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו געש . ומהו הר געש ע"י שנתגעשו ישראל מעשות גמילות חסד ליהושע . באותה שעה נחלקה ארץ ישראל והיתה חלוקה חביבה עליהם יותר מדאי והיו ישראל עוסקין במלאכתן . זה עוסק בשדה וזה עוסק בכרמו וזה עוסק בזיתיו וזה עוסק בפוצמו לפרש (שם) ונפש רמיה תרעב . נתעשו מעשות ג"ח ליהושע . ובקש הקב"ה להרעיש את העולם כולו על יושביו כמד"א (תהלים יח) ותגעש ותרעש הארץ . ונפש רמיה תרעב על שהיו מרמין להקב"ה מהם עע"ז לכך הרעיבן הקב"ה מרוה"ק דכתיב (ש"א ג) ודבר י"י היה יקר בימים ההם . ד"א עצלה תפיל תרדמה . ע"י שנתעצלו ישראל מלעשות תשובה בימי אליהו תפיל תרדמה רבתה הנבואה . רבתה ואת אמרת תפיל כמד"א יא נפל שעריהון דפוריא . א"ר סימון כאיניש דאמר לחבריה הא סקא והא סלעא והא סאה קום אכול . יב דא"ר דוסא ששים רבוא נביאים עמדו להם לישראל בימי אליהו . ר' יעקב אמר ק"כ רבוא . א"ר יוחנן מגבת ועד אנטיפרס ס' רבוא עיירות הן . ואין לך עיירות מקולקלות מהן מבית אל ויריחו . יריחו על שאררה יהושע בית אל על שהיו עגלים של ירבעם עומדים שם . וכתיב (מ"ב ב) ויצאו בני הנביאים אשר בית אל אל אלישע . נביאים אין נביאים פחות מב' . יג ומפני מה לא נתפרסמה נבואתם שלא היה בה צורך לדורות אמור מעתה כל נבואה שאינה צורך לדורות לא נתפרסמה . אבל לע"ל הקב"ה בא ומביאן עמו ותתפרסם נבואתם הה"ד

ובא

יד יוסף א ילקוט תהלים : ב שמו"ר פ"נ סי' ד' ופ"ח סי' מ' . ושוח"ט מזמור כ' . וילקוט ישעיה רמז תס"ז : ג ריש שוח"ט . וירושלמי פ"ק דברכות . ב"ר פ' ס"ה . ש"ר פ' מ"ג . תנחומא ס' קדושים . ילקוט סוף שופטים : ד שוח"ט מזמור כ' : ה זוהר בלק דף קנ"ג . במד"ר פ"א סי' ל' . ע"ז ס' : ו זוהר פדש דף ו'. ב"ר פ' ס"ג . ריש תנחומא . פסיק"ר פ' כ"א . ילקוט תהלים רמז תתי"א : ז שה"ש פ' כ"ט . ותנחומא משפטים : ח במ"ר פ' י"ד סי' י"ו : ט ילקוט משלי רמז תתקנ"ח . ילקוט יהושע רמז ל"ס . ילקוט רות : י קה"ר פ"ז . שבת ק"ה . מג"מ פ' כ"ג : יא ויק"ר פ' ל"ז : יב בבש"ל ב"ד פי' כ"ג . קהל"ר פ"א סי' ל' . ואכ"ל פסוק שם שוק גם עין : יג מגילה י"ד . ס"ע פרק ל"ח . וילקוט מ"ב רמז רכ"ד :

מתנות כהונה

אלא בשומע . שישמע בעל דין ולא שלא בפניו : ישראל כשאר כ' האומות ולא יותר כמו סבתא וכו' . שכולם שמות אומות הם וכן הוא במכילתא בהדיא : כדי שיהיה לי גרסי' : שרי או"ה . שרים של מעלה : ה"ג אלו יורדין לג"ע : ה"ג קרבת על חד מן קאמיא : ה"ג בנב"ל פ' ס"ה מן קאמיא מהו דין לשון קאמיא קיימא פירוש משמש : ה"ג רבי אליעזר ורבי יוחנן חד אמר בצדקה וכו' : מתמוגג . לשון המסה : ביסם . נתחזק על טריו וכן בב"ר ס' ס"ז נתבסס העולם ובמד' חזית סוף פסוק לסוסתי ונראה דצ"ל ביסס לשון כן ובסיס וע"ל במד' חזית : ה"ג בפסוק ור"ל אמר אע"פ כו' : מהני וכו' . מועיל בדין : ה"ג אלהיך אנכי על גבך : ה"ג שקראתי אתכם אלהים שנא' אלהים לא תקלל : ע"י שנתגעשו . שהיו רועשים וחרדים במלאכתם כדמפרש והזיל וכן הוא במדרש קהלת (ז' א) ומאמר זה הוא במסכת שבת בפרק האורג ול"נ שנתגעשו : באותה שעה . באותו פרק שמת יהושע : פוצמו . לשון בנין פלימין ומחוס כדאמרינן בין פלים לחברו וה"ג בילקוט יהושע זה עוסק בביתו : לפרש ונפש וכו' . לקיים פסוק זה כלו' שהיו מקיימין כן בעצמן ובס"י ובילקוט רות ויהושע ל"ג ליה : ה"ג תרעב נתעצלו מעשות ג"ח וכו' : הרעיבן וכו' . ע"ד שנא' לא רעב ללחם וגו' כ"א לשמוע דבר ה' : תרדמה . נבואה כדאמר בנפול תרדמה על אנשים : ה"ג רבתה הנבואה רבתה ואת אמרת תפיל כמה דאת אמר כו' : כמד"א נפל שעריהון כו' . מה שהוא אומר נתרבה שער של הפירות : דפוריא . פירות וכן הוא בב"ר פ' ע"ב וכן הוא בערוך ערך אפריא הב' וכן בהרמב"ן ס' נח בבריאת הקשת : כאיניש דאמר כו' . כ"כ היתה הנבואה מפורסמת כזה שאומר הרי לך השק והרי הסלעים והרי הסאה למדוד בו מעתה אינך חסר כלום רק קום ואכול והונחתי סמנא בויקרא

ענף יוסף

(א) [אין מעידין אלא בשומע] עיין בעץ . וכמבואר דר"א מסר' זיכה בדין שומע מפי בעל דין ולא ע"י מתורגמן . ונראה ח"א גרס בשמע . ופי' אין מתרין באדם אלא יעשה דבר באיסור כגון . או יעשה דבר מטה אלא בעלם בשמיעה . מפני שאלת בשמיעה נאמרה ביהיר על בשמיעה תושית ועל שמיעה שכלים . וזו שהקראה הגמורה שיטה לבו למה שהוא שומע באזניו עכ"ל : [ר"א ור"י חד אמר כו' וחד אמר כו'] י"ל דלא פליגי . מר קאי אלשמה ומר קאי אשלא לשמה דעביד לזקה לגרמיה . והזיל ר' יוחנן לבים זים בפ' חלק ל"ם ל' כל שעוסק בתורה לשמה כו' . ר' יוחנן אמר אף מגין על כל העולם כולו . וכדאמרינן בפסחים ס"ח ברע שבם דאמר הדאי נפשי לך קראי לן תנאי . ופ"ז מיני וכהר"א כו' ומשני מעיקרא כי עביד איהו אדעתא דנפשי' קא עביד . כמ"ש ז"ל בר"ם מקום שנהגו מתוך שלא לשמה בא לשמה [מהגאון מו' שאול ז"ל מווילנא] : [על שקבלתם את תורתי] והא"פ שאין מקיימין עכשיו את התורה כראוי מ"מ מתקיים העולם גם טוב . שיש הפרש בין שמירת הגמרא לפתחנות העובר גרמיו . שהדברים שקבלו תומם כאשר גם גברו חומם כאשר בתחילה היו . והיינו לא היו חמים לא היו מקבלים התורה כאותו כאן . וכן בענין זה אי אפשר לבריאת העולם אא"כ יקבלו ישראל את התורה . אבל אחר בגבורת העולם בגביל שקבלו התורה . הוא קיום אע"פ שאינם מקיימים את התורה כראוי [ועי' בב"י ריש טור ח"מ] : [אוי לדור ששפטו את שופטיהם] דייק זה מיתור מלת שפוט . שלא אמר ויהי בימי השופטים . אך ענין הכתוב כן הוא ויהי זו וגרם לדור הפיט השופטים ששפטו את שופטיהם [מהר"ים] :

(ב) [ובקש הקב"ה להרעיש את כל העולם כו'] ר"ל מדכתיב הר געש ש"מ בהר הרעי לבד געש ולא כל העולם . ומדכתיב געש ולא כתיב רעש ש"מ דאתי לג"ש נאמר כאן געש ונא' להלן והגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים כו' . מה להלן כל העולם אף כאן כל העולם כלו . לכן דרשו שבקש הקב"ה להרעיש את כל העולם כלו כו' . אלא שנכמרו רחמיו אח"כ ולא הרעיש אלא ההר . וזהו נקרא געש שהגעש יהיה לבד ההר ולא כולל כל העולם [כ"י סוף נ"ך] :

עץ יוסף

(א) **אין מעידין אלא בשומע** פי' שישמע בעל דין ולא שלא בפניו [מת"כ] : **לשעבר היו קרויין ישראל** . ר"ל שהיה שמם ישראל ע"ש ישראל אביהם . כמו שנקראו בני סבתא סבתא ע"ש ראש משפחתם . אבל אחר קבלת התורה קראם הקב"ה עמו : **שרי או"ה** פי' שרי של מעלה [מת"כ] : **אלו נכנסין לג"ע** כצ"ל [א"א] : **קאמיא קיימיא** כצ"ל [א"א] וכ"ה בירושלמי ופי' דקאמיא משמע לאשורים . אבל קיימא משמע עומדין כתרגומו . ולא בעי לפרש לאשורים כי לא חכר שם אחרונים שיקרא נקראו לאשורים [יפ"מ] : **אלא מהו יעמוד משתתק** כצ"ל [א"א] : **שעשיתם את עולמי** צ"ל עם עולמי [א"א] : **מתמוגג** לשון המסה : **ביסם** נתחזק על טריו . ונראה דצ"ל ביסס לשון כן ובסיס [מת"כ] : **הייתי מכלה אתכם מן העולם** . כצ"ל [א"א] . ופי' שהיה הקב"ה כופה עליהם הר כגיגית וא"ל אם תקבלו את תורתי מוטב ואם לאו שם תהיה קבורתכם [יפ"ע] : **דייך אני פטרונך** נראה שצ"ל כדאי' בילקוט ס' ישעיו ובילקוט תהלים . אלהים אלהיך אנכי דייך אני כפסוק אני . וכן מצאתי הנוסחא בספר א"א בשם כ"מ . ופירושו שאלהים הוא דין . אלהיך אנכי שאכנה שמי עליך . ופסוק אני פי' מלך שלך . ולנוסחא דייך קי פי' של כתוב שמעה עמי ואדברה ואל תאמר כיון בח"א לקיים התורה של תכליתה לגמרי עפ"י מדת הדין כמו מיסר שפימן לפקוד על נגע מרוט בדין כי לא יזכו בעיניך בדין . א"כ למה לי תורה זו טוב לי שאהנה מעה"ז ויעלה חדא בידי . זה לא תאמר במה יש באלהים שהוא מדה"ד עליך כיון שאלהיך ופסוק אני : **מה פטרוני מהני בדינא** ולדידיה הך פי' שכתוב שמעה עמי ואדברה שאם לא תשמע תענה שאני נקרא אלהים שהוא דין ולא יועיל לך בדינא מה שאלהיך ופסוק אני : **אני על גבך** ר"ל שגדולתי למעלה מגדולתך וקדושתי למעלה מקדושתך ופירך דעתי לנטות מטה אחת ממנותי . ועי' בב"ר פ"ל : **שאנכי על גביכם** ולא שהיו מגלגלים בתורה שנתתי לכם . כ"כ בילקוט יתרו : (ב) **עצלה תפיל תרדמה ע"י** שנתעצלו כו' . ר"ל שהמדרש מפרש עצלה תפיל תרדמה הוא תרדמת מרמיה [ע' בב"ר ס' י"ז וס' מ"ד] ופרש"י שם לשון נבלה : **לא מצינו מקום ששמו געש** ר"ל שקשה לי' שלאחר שכתב ויקברו אותו בתמנת סרח אשר בהר אפרים דמשמע סרח הוא מקום ידוע והר אפרים ג"כ ידוע שמפורש בכמה מקומות מה חזר לתת סימן אחר שאינו ידוע שהוא מצפון להר געש . שלא מצינו הר ששמו געש . לזה דרשוהו שמצפון הוא מסבת שהגעישו עצמן ולא באו להספד של יהושע סבר געש עליהם להרגם . דהיינו שיכסה עליהם הר כגיגית ויהיו נקברים בחייהם [ע' בריף ובחדל"א פ' האורג] : **ע"י שנתגעשו** פי' שהיו רועשים וחרדים במלאכתם כדמפרש וחזיל . ונתעצלו מעשות גמ"ח ליהושע : **באותה שעה** פי' באותו פרק שמת יהושע [מת"כ] . ונראה שצ"ל באותה שעה : **פוצמו** לשון בנין כדאמרינן בין פלים לחבירו [מת"כ] : **לפרש ונפש רמיה תרעב** פי' לקיים פסוק זה כלו' שהיו מקיימין כן בעצמם [מת"כ] . אבל הא"א מוחק האי תיבה רק גרס וזה עוסק בפועלו לפיכך נתעצלו כו' . וכן בס"י ובילקוט רות ויהושע לא גרס ליה : **כמד"א ותגעש** ר"ל מדכתיב הר געש שהוא מיותר . ש"מ דאתי לדרוש ג"ש . נאמר כאן געש ונא' להלן געש ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים כו' : **מהם עובדי עכו"ם מהם עובדים למקום לכך** . כצ"ל וכ"ה בילקוט משלי : **הרעיבן הקב"ה** ע"ד שנא' לא רעב ללחם וגו' כי אם לשמוע דבר ה' [מת"כ] : **ודבר ה' היה יקר** זה נאמר בימי עלי אחר כלות דורו של יהושע . ודורו של יהושע לא האריכו ימיהם מפני שנתעצלו בהספדו נמצא שגלותם היה סבה במעבה אח"כ עכ"ס . שאילו האריכו ימיהם היו עומדים לאחרות הבאים לעבוד את ה' [יפ"ע] : **תפיל תרדימה רבתה הנבואה** ר"ל שהמדרש מפרש תפיל תרדמה רבתה הנבואה כדי שיהיו מוכיחים אותם . שתרדמה פירושו נבואה כדכתיב בנפול תרדמה על אנשים [איוב ד'] והם מדבר בנבואה [ועי' בב"ר פ' י"ז ופ' מ"ד] . והקשה איך אתה יכול לומר רבתה והא אמרת שכתיב תפיל דמשמע שלא פי' נבואה . ומתרץ כתרגום דאמר [כצ"ל א"א] נפל שעריהון דפוריא . פי' נתרבה השער של הפירות : **הא סקא** פי' כ"כ היתה הנבואה מפורסמת כזה שאומר הרי לך השק הרי לך הסאה למדוד בו ועתה אינך חסר כלום רק קום ואכול [מת"כ] : **יריחו על שאררה יהושע** כדכתיב [יהושע ו'] וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו : **שהיו עגלים של ירבעם** עומדים שם . כדכתיב [מ"א י"ב] וישם את האחד בבית אל וגו' : **בני הנביאים אשר בית אל** וכתיב שם אח"ז ויגשו

בני

(זכריה יד) ובא י"י אלהי כל קדושים עמך . ונפש רמיה תרעב ע"י שהיו מרמים להקב"ה מהם עובדין לע"ז ומהם עובדים להקב"ה הוא שאליהו אומר להם (מ"א יח) עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים . תרעב הרעיבן הקב"ה בימי אליהו שנא' (שם) חי י"י אשר עמדתי לפניו . ד"א עצלה תפיל תרדמה ע"י שנתעצלו ישראל מלעשות תשובה בימי שופטים תפיל תרדמה . ונפש רמיה תרעב ע"י שהיו מרמים להקב"ה מהם עובדין לע"ז ומהם עובדים להקב"ה הרעיבן הקב"ה ברעבון בימי שופטיהם :

(ג) **ויהי** בימי שפוט השופטים ויהי רעב יד (משלי כא) הפכפך דרך איש וזר . זה עשו הרשע טו שהוא מתהפך ובא על ישראל בגזרות גנבתון לא גנבנון קטלתון לא קטלנון . לא גנבת מאן גנב עמך לא קטלת מאן קטל עמך . קניס להון יזמי להון אייתי ארנונך אייתי גולגלתך אייתי דימוסיך . איש זה עשו הרשע שנא' (בראשית כה) ויהי עשו איש יודע ציד . טז וזר שעשה עצמו זר למילה וזר למצות . וזך זה הקב"ה שהוא נוהג עמו במדות ישרות ונותן לו שכרו בעוה"ז כפועל העושה מלאכה עם בעל הבית באמונה . ד"א הפכפך דרך איש . אלו או"ה שמהפכין ובאין על ישראל בגזרות . איש הבאים מנח שנקרא איש . וזר שהם עובדין ע"ז . וזך ישר פעלו זה הקב"ה שנוהג עמהם בישרות . ר' אחא אמר הפכפך דרך אלו ישראל שנא' (דברים לב) כי דור תהפוכות המה . איש (שופטים כא) ואיש ישראל נשבע . וזר שעשו עצמם לפני הקב"ה כזרים שנא' (הושע ה) בי"י בגדו כי בנים זרים ילדו . וזך זה הקב"ה שנוהג עמהם במדת יושר בעוה"ז ונותן שכרם שלם לעתיד כאומן העושה מלאכה באמונה אצל בעל הבית . באותה שעה אמר הקב"ה בני סרבנין הן לכלותן אי אפשר להחזירן למצרים א"א להחליפן באומה אחרת איני יכול . אלא מה אעשה להם הריני מייסרן ביסורים ומצרפן ברעבון בימי שפוט השופטים הה"ד ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ : (ד) ר' יהודה בר' סימון פתח (דברים לב) ויאמר אסתירה פני מהם יז לבן מלך שיצא לשוק ומכה ואינו לוקה מבזה ואינו מתבזה . והיה עולה אצל אביו במרוצה א"ל אביו מה את סבור שבכבודך את מתכבד אין את מתכבד אלא בכבודי . מה עשה אביו הפליג דעתו ממנו ולא היה בריה משגחת עליו . כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל האומות שנא' (שמות טו) שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען תפול עליהם אימתה ופחד . כיון שבאו לידי עברות ומעשים רעים . א"ל הקב"ה מה אתם סוברים שבכבודכם אתם מתכבדים אין אתם מתכבדים אלא בשביל כבודי . מה עשה הקב"ה הפליג דעתו מהם קימעא ובאו עמלקים ונזדווגו להם לישראל שנא' (שמות יז) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים . ועוד באו כנעניים ונזדווגו לישראל שנא' (במדבר כא) וישמע הכנעני . אמר הקב"ה אין בכם אמנה של ממש אין אתם מאמינין לדבריכם הפכפכין אתם . שנא' כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון בם . יח אמן כתיב בשעה שהנביאים מברכין אותן לא פתח אחד מהם לומר אמן עד שאמרו ירמיה שנא' (ירמיה יא) ואען ואמר אמן י"י . באותה שעה אמר הקב"ה הפכפכין אתם טרחנין הם סרבנין הם לכלותן אי אפשר להחזירן למצרים א"א להחליפן באומה אחרת א"א וכו' :

(ה) ר' נחמיה פתח יט (יחזקאל יג) כשועלים בחרבות נביאיך ישראל היו . מה השועל הזה מצפה בחורבות לכשיראה בני אדם לאיזה צד יהי בורח . כך כשועלים בחרבות נביאיך לא עליתם בפרצות כמשה . כ למי היה דומה משה רבינו לרועה נאמן שנפלה גדר סמוך לחשכה עמד וגדרה משלש רוחותיה . נשתייר פרצה ולא היה לו שעה לגדרה ועמד הוא בתוך הפרצה בא ארי ועמד כנגדו בא זאב ועמד כנגדו . אבל אתם לא עמדתם בתוך הפרצה כמשה שאילו עליתם בפרצות כמשה הייתם יכולין לעמוד במלחמה ביום אף י"י . ושם האיש אלימלך כיון דאתת עקתה אזלית לך ושבקת להון וילך איש מבית לחם יהודה : (ו) זש"ה (תהלים קמד) אלופינו מסובלים כא ר' יוחנן אמר סובלין אכ"כ אלא מסובלים בשעה שהקטנים סובלין את הגדולים אין פרץ אין פרצה של מגפה המד"א (שם קו) ותפרץ בם מגפה . ואין יוצאת אין יציאתה של מגפה המד"א (ויקרא י) ותצא אש מלפני י"י . אין צווחה אין צווחה של מגפה המד"א (במדבר טז) וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם . ר"ל מסרס קרא בשעה שהגדולים סובלים את הקטנים אין פרץ של גלות דכתיב (עמוס ד) ופרצים תצאנה . ואין יוצאת של גלות דכתיב (ירמיה טו) שלח מעל פני ויצאו . ואין צווחה של גלות דכתיב (ירמיה ח) הנה קול שועת בת עמי וכתיב וצווחת ירושלים עלתה . ר' לוליאני אמר כב בשעה שהקטנים שומעים את הגדולים ואין הגדולים נושאין משאן של קטנים עליהן הכתוב אומר (ישעיה ג) י"י במשפט יבא . ושם האיש אלימלך כד אתת עקתא אזלית לך ושבקת להון . וילך איש מבית לחם יהודה : (ז) ר' תנחומא בש"ר חייא רבה ור' ברכיה בש"ר אליעזר כג המדרש הזה עלה בידינו מן הגולה כ"מ שנאמר ויהי צרה . ר' חייא רבה כ"מ שנא' ויהי משמש צרה ושמחה אם צרה אין כיוצא בה אם שמחה אין כיוצא בה . ר' שמואל אמר ה' בימי הם . (בראשית יד) ויהי בימי אמרפל . מה צרה היתה שם עשו מלחמה . לאוהבו של מלך שהיה שרוי במדינה ובשבילו היה המלך נזקק למדינה . פעם אחת באו הברבריין ונזדווגו לו . אומרים אוי לנו שאין המלך נזקק למדינה כמו שהיה. כך כל העולם כלו לא נברא אלא בזכות א"א הה"ד (שם) וישובו ויבאו אל עין

משפט

יד יוסף יד ילקוט משלי רמז תתקס"ט : טו ב"ר פ' ל"ו ופ' ס"ג . ילקוט תולדות . דב"ר כי' ס"ח : טז חג"ב פ' נ"ח : יז ילקוט תורה רי"ז תתקמ"ס : יח ספרי ח"ב פיסקא ש"כ . ילקוט תורה ר"ז תתקמ"ס : יט ילקוט יחזקאל רמז שנ"ב : כ ש"ר פ' מ"ג סי' ו' : כא ילקוט תהלים רמז תתס"ח . ירושלמי סוף פ"ב דר"ס : כב דב"ר פ"א סי' ח' : כג ב"ר פ' מ"ב . ויק"ר פ' י"א . במדב"ר פ"ו . אס"ר פתיחתא י"א . תנחומא שמיני . פסיק"ר פ"ה . זוהר פנחס . ז"ח רות דף ל"ג . ילקוט ריש אסתר וריש רות . מגילה י' :

ענף יוסף

(ד) [להחזירן למצרים אי אפשר] קשה הא כתיב והשיבך ה' מצרים באניות . ועי' בפירושי על אסתר רבה פ"ב שם :

(ה) [וגדרה מג' רוחותי'] שכוונה ע"ש נסדר כי פה רבה מזכיר ג' אבות שאם חייבים הריגה יעמוד להם זכות אברהם שירד לכבשן האש . ואם יתחייבו הריגה יעמוד להם זכות יצחק בששם צוארו ע"ג המזבח . ואם יתחייבו גלות יעמוד להם זכות יעקב שהיה לו גלות . והכוונה בכאן באומר רוח רביעית . היינו על הסקילה שהיא עיקר דין לעובד עכו"ם . כי לא נמצא באבות זכות כנגדה . לכן שם נפשו להצילם מזה שמסר נפשו במקומה . ולפ"ז ניחא שלא הזכיר שם סקילה [יפ"ע] :

(ו) [סובלים אין כתיב כאן] ר"ל מדלא קאמר סובלים שהוא לשון פועל אלא מסובלים בשם פעולים . ואחרים פירשו בשם מסובלים מהקטנים שהם סובלים אותן [יפ"ת] : [ריש לקיש מסרס קרא] ר"ל שר"ל מפרש מסובלים נמי כמו סובלים שכבר נקרא נושא הסבל מסובל שהוא פעול מהרגשה . ובכן מכוין שהגדולים סובלים את הקטנים יקראו מסובלים ע"י הקטנים . וז"ש מסרס קרא היינו אעפ"י שפשיטא לכאורה שהם מסובלים מאחרים כמו שאמר ר' יוחנן . הוא מהפך הענין ומפרש שהגדולים סובלים את הקטנים והוזקק לפירוש זה מפני שכשהקטנים סובלים הגדולים כנגד אין הבטחה כ"כ לומר אין פרץ ואין יוצאת . אבל כשהגדולים סובלים את הקטנים הדבר בטוח . מפני שאז במכ"ש שהקטנים יסבלו לגדולים . וכדאי' ס"פ האומר נ"ד מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים נוהגים הקטנים ק"ו בעצמן [יפ"ת] :

(ז) [חמשה בימי הם] והא דקשה מניינא למה לי י"ל דקאמר והמשה הם כלו' בהיינו אלא חמשה דלא חשבינן הלא ויהי בימי שאינן אלא חמשה . אבל ויהי סתם לשעמים משמע גם שמחה כד' היית לעיל ואע"ג דר' שמואל ב"נ קאמר דהך ויהי משמע צער . לא קשה דוויהי סתם היינו הלא למעט שמחה שלימה בתערובת קצת צרה ככל הני דחשיב לקמן . אבל היכא דכתיב ויהי בימי משמע לשון וי בימים שהיו ימים של צער ממש דהיינו בכל העולם . שבכל אלו חיבה היתה צרה כוללת . כי כמו שבענין אחשורוש שנגזר להשמיד כל האומה היתה צרה כוללת . כמו כן באסיפת אברהם כמו שאכתוב לקמן . וכמו כן באסיפת החכמים דאחז וכמו שיתבאר לקמן . וכמו כן נעבור על התורה ח"ו כי כל ישראל ערבים זה בזה . וכמו כן בעוות הדין כי על הדין העולם עומד [ועי' בב"ר פ' מ"ב נפ"ת ובנזה"ק שמדבריהם זה הוא : [ויהי בימי אמרפל . מה צרה היה שם] ר"ל מה צרה כוללת היתה כאן לכל העולם דמאי הוי אכפת לבני העולם במלחמת

המלכים

מתנות כהונה

בויקרא רבה פ' ל"ו וה"ג תקום אכול דא"ר כו' : **עשו הרשע** וכו' . ר"ל אומה הוא עשו : **גנבתון** וכו' . פי' הדיין אומר בעלילה גנבתם והם אומרים לא גנבנו הרגתם והם אומרים לא הרגנו והדיין אומר וכי לא גנבת לשון תימה על זה לא שאלתי אלא הגד נא לי מי גנב עמך וכן רוצח ס' נח ופ' תולדות ופרשת דברים : **יזמי להון** . פי' קנים אותם לשון זמיות וגלגוליות ורבים הם בספר הזה ועיין בויקרא רבה סוף פ' ל"ג ומצאתי שצריך להיות יומי להון פי' משביע אותם אבל און עוך וינדו עליו ריעיו וכו' : **ארנונך** . כולם מיני מסים הם מאדם ובהמה וקרקעות : **במרוצה** . ברצון בדעה גלולה : **הפליג** . הרחיק ומרחא בפני הבריות שאינו מקפיד עליו : **באומה** אחרת אי אפשר וכו' . כמדפיים לעיל : **שאילו** עליתם בפרצות כמשה הייתם וכו' . והענין מזכות ג' אבות היה גודר הפרצה משלשה לצדדין וזכות משה עמד בפרץ נגד הרביעי : **ושם** האיש כיון דאתת וכו' . כיון שבאת הצרה הלכת לך ועזבת אותם ותוכן הענין שהקב"ה ביקש להסתירו מפני מדת הדין שלא תפגע בו ולפיכך כתיב שהם וילך איש ומדת הדין אומרת כיון דאתת וכו' ומכרזת ושם האיש וגו' כדי לפרסמו בדין שלמעלה לעשות בו משפט וכן הוא ליה וכן בילקוט רות : **סובלין** אין כתיב וכו' : **סובלין** . פירוש הפרנסים והאלופים סובלין טורח העם : **מסרס קרא** . כלומר אל תקרא מסובלים אלא סובלים ובירושלמי סוף פ"ב דר"ה מהפך ר"י לר"ל וגרס מסרס קרא בדברי ר"ל שהוא דברי ר"י לפי גירסת הספר ובכן עולה יפה יותר : **במשפט** יבא וגו' גרסי' . וסיפיה דקרא עם זקני עמו ודרש שיעמיד אותם למשפט על שהאנו לשאת משאת העם : **ושם האיש** אלימלך . י"ל דדייק בשמא שהכל אומרים אלי ועלי הוא כמלך כלומר שהכל היו נשמעים לו ולפיכך ושם האיש וכו' ולכן הקפיד עליו הקב"ה כשלא עמד לישא משאן אבל בספר ישן גרס ואת אלימלך כד אתת וכו' וכן לעיל גרס ביום אף ה' ואת אלימלך כיון כו' וא"כ יהי' הפרסום והכרזה וילך איש וכל הפסוק כו' . וה"נ בס"י לכך נאמר וילך איש : **הברבריין** . כל מאמר זה נתבאר בס' לך לך וריש פ' שמיני וריש מגילת אסתר : **הוא קדם** . כלומר הוא כתיב :

זכין

עץ יוסף

בני הנביאים אשר ביריחו אל אלישע : **פוסחים על שתי הסעיפים** וגו' אם ה' האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו : **עמדתי לפניו** וגו' אם יהיה השנים האלה טל ומטר : **ד"א עצלה תפיל כו'** בימי שופטים תפיל תרדמה . פי' פסקה הנבואה מפני שהוכיחם אז ע"י אוה"ע . משא"כ בימי אליהו שהיה בהמ"ק בנוי לא רצה למסרם ביד אומה והוכיחן ע"י נביאי' [יפ"ע] : (ג) **זר למילה** שמשך לו ערלה : **שהוא נוהג עמו במדת** ישרות ונותן לו שכרו כו' . על שקיים כבוד האב . כדאי' בגמרא שלא ירש עשו את הר שעיר אלא לפי שכיבד את הוריו [יפ"ע] : **אלו ישראל כו'** שנוהג עמהם במדת יושר בעה"ז . שזה הוא היושר במייסר אותם בעה"ז ביסורין כדי שיהי' להם שה"ב [יפ"ע] : **להחזירן למצרים** שיעור ורע יש לעבד כשהוא חוזר לרבו ראשון כדאי' בריש אסת"ר : **להחליפן באומה** אחרת איני יכול . כדאי' בא"ר שנשבע הקב"ה שלא להחליפן באומה אחרת [יפ"ע] : **ומרצפן ברעבון הה"ד** ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ כנ"ל . והני תיבות בימי שפוט השופטים יתיר [א"א] : (ד) **במרוצה אצל אביו** פי' ברצון ובדעת גלולה : **הפליג** הרחיק ומרחק בפני הבריות שאינו מקפיד עליו : **אין אתם מאמינין** לנביאים ולכך לא ענו אמן [י"מ] : (ה) **כך כשועלים** בחרבות נביאיך . וגם לקצר לאלימלך שברח מפני הרעב ולא התפלל בעדם [י"מ] : **שאילו עליתם בפרצות** כמשה הייתם כו' . והענין שבזכות ג' אבות היה גודר הפרצה משלשה לצדדין וזכות משה עמד בפרץ נגד הרביעי [וע' ברבה סדר כי תשא] : **ושם האיש** אלימלך כיון דאתת עקתא כו' כתב בעל א"ת שנ"ל והיינו זה אלימלך כיון דאתת עקתא אזלת לך . ופי' כיון שבאת הצרה הלכת לך ועזבת אותם : (ו) **דכתיב ופרצים** תצאנה כו' . כתב הא"ת שבמקום דכתיב נ"ל המד"א . והני תיבות הנה קול שועת בת עמי וכתיב אינו בנוסח אחר . רק הכי הוא בנ"א ואין צווחה של גלות המד"א וצוחת ירושלים עלתה : **וצוחת** ירושלים עלתה . וגו' כן אהבו לנוע רגליהם לא חשכו וה' לא רצם [יפ"ע] : **ה' במשפט יבוא** וגו' עם זקני עמו . ודרש שהעמיד אותם למשפט על שלא חסו לצער הקטנים ולשאת משא הקטנים . וז"ש שם מה לכם תדכאו עמי . רצה לומר כיון שאינכם נושאים משאם . מה לכם לדכאות את עמי שיהיו כמעין לכם : (ז) **ר' תנחומא בשם ר' חייא** . ברבה ס' שמיני ומגלת אסתר גרס ר' תנחומא ור"ח ור' ברכיה בשם ר"א פתחין המדרש הזה כו' : **עלה בידינו** מן הגולה . פי' קבלנו מחכמי גלות בבל [ז"כ] : **רבי חייא אמר** כל מקום . כנ"ל [א"א] . ובמדרש אסתר ושמיני רבה גרסי שמעון בר אבא : **הברבריין** תורגמה הלטים ירושלמי ברבר . מעם לועז ת"י מעם ברברא' [ז"כ] : **שאין המלך** נזקק למדינה כמו שהיה למוד אם נהרוג את אוהבו . כנ"ל [א"א] : **לנלגר עינו** של שלם ויטה

פי'

משפט היא קדש א״ר אחא לא באו להזדווג אלא לגלגל עינו של עולם . עין שעשתה מדה״ד בעולם אתם מבקשים לסמותה . היא קדש א״ר אחא הוא קדש הוא א״א שקדש שמו בכבשן האש וכיון שבאו אותם המלכים ונזדווגו לו התחילו הכל צווחים ווי הוי ויהי בימי אמרפל (ישעיה ז) ויהי בימי אחז . מה צרה היתה שם ארם מקדם ופלשתים מאחור . כד לבן מלכים שנזדמן לו פדגוג אחד להמיתו . אמר אותו פדגוג אם אני ממיתו הריני חייב למלכות . אלא הריני מושך מניקתו ומעצמו הוא מת . כך אמר אחז אם אין גדיים אין תישים אם אין תישים אין צאן אם אין צאן אין רועה . כך אחז היה סבור בדעתו לומר אם אין קטנים אין גדולים אם אין גדולים אין תלמידים ואם אין תלמידים אין חכמים ואם אין חכמים אין בתי כנסיות ובתי מדרשות ואם אין בתי כנסיות ובתי מדרשות כביכול אין הקב״ה משרה שכינתו על העולם אלא הריני אוחז בתי כנסיות ובתי מדרשות . ועליו הכתוב אומר (ישעיה ח) צור תעודה חתום תורה בלימודי . ר׳ חנינא אמר למה נקרא שמו אחז כה שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות . ר׳ יעקב בש״ר אבין אמר ישעיה (שם) וחכיתי לי״י המסתיר פניו מבית יעקב . אין לך שעה קשה כאותה שעה שנא׳ (דברים לא) ואנכי הסתר אסתיר פני בעולם הזה . ומאותה שעה וקיתי לו שאמר (שם) כי לא תשכח מפי זרעו . מה הועיל לו (ישעיה ח) הנה אנכי והילדים אשר נתן לי י״י וכי ילדיו היו והלא תלמידיו היו אלא מלמד שהיו חביבין עליו כבניו . וכיון שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות התחילו צווחין ווי הוי ויהי בימי אחז . (ירמיה א) ויהי בימי יהויקים . מה צרה היתה שם (שם ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם . למלך ששלח פרוסטיגמא שלו למדינה . מה עשו לו בני המדינה נטלו אותה וקרעוה ושרפוה באש . אמרו אוי לנו כשירגיש המלך בדברים אלו הה״ד (שם לו) ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה תלתא וארבעת פסוקים כיון שהגיע לפסוק החמישי היו צריה לראש מיד יקרעה בתער הסופר והשלך אל האש אשר אל האח עד תם כל המגילה על האש אשר על האח . כיון שראו כן התחילו צווחים ווי הוי ויהי בימי יהויקים . (אסתר א) ויהי בימי אחשורוש . מה צרה היתה שם להרוג ולאבד את כל היהודים . למלך שהיה לו כרם ונזדווגו לו ג׳ שונאים האחד התחיל מקטף בעוללות והשני מזנב באשכולות והשלישי בקש לעקור את כל הגפנים . כך פרעה הרשע התחיל מקטף בעוללות שנא׳ (שמות א) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו . נבוכדנצר הרשע התחיל מזנב באשכולות שנא׳ (מ״ב כד) החרש והמסגר אלף . ר׳ ברכיה בש״ר יהודה אמר החרש אלף והמסגר אלף . ר׳ יוחנן אמר כט כולן אלף . ר׳ שמואל אמר אלו הבליוטין . ר״י בר׳ סימון אמר אלו כז תלמידי חכמים . המן הרשע בקש לעקור את כל הביצה אמרי זבין בביעתא (אסתר ג) להשמיד להרוג ולאבד וכיון שראו כן התחילו צווחין ווי הוי ויהי בימי אחשורוש . ויהי בי׳ שפוט השופטים . מה צרה היתה שם ויהי רעב בארץ . למדינה שהיתה חייבת ליפס למלך מה עשה המלך שלח טמיאון לגבותה . מה עשו בני המדינה נטלו אותו ותלקוהו וגבו אותו . אמרו מה שהיה מבקש לעשות לנו עשינו לו . כך בימי שפוט השופטים היה אדם מישראל עובד ע״ז והיה הדיין מבקש לעשות בו דין והיה הוא בא ומלקה הדיין ואמר מה דבעא מעבד לי עבדתי ליה אוי לדור ששופטיו נשפטין הוי ויהי בימי שפוט השופטים . שמעון בר׳ אבא אמר בש״ר יוחנן כח כ״מ שנא׳ צרה ושמחה אם צרה אין צרה כמותה . אם שמחה אין שמחה כמותה בעולם . אתא ר׳ שמואל בר נחמני ועבדה פלגא כ״מ שנא׳ ויהי צרה והיה שמחה . זהא כתיב (בראשית א) ויאמר אלהים יהי אור . א״ל אף היא אינה אורה של שמחה שלא זכה העולם להשתמש באותה אורה . שאותה אורה שנבראת ביום ראשון כט אדם צופה מסוף העולם ועד סופו . וכיון שראה שעתידין רשעים לצאת כדור אנוש ואנשי דור המבול ודור הפלגה וכאנשי סדום לקחה . הה״ד (איוב לח) וימנע מרשעים אורם . וגנזו לצדיקים לע״ל שנא׳ (תהלים צז) אור זרוע לצדיק . מתיבין ליה והכתיב (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד . א״ל אף היא אינה שמחה שעתידין שמים להבלות שנא׳ (ישעיה נא) כי שמים כעשן נמלחו . מתיבין ליה והא כתיב ויהי ערב ויהי בקר יום שני ושלישי ורביעי חמישי וששי א״ל אף היא אינה שמחה שכל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכים עשיה . כגון החרדל צריך להמתיקו התורמוסין צריכין למתק החטים צריכין ליטחן . והא כתיב (בראשית לט) ויהי י״י את יוסף

אמר

יד יוסף כד ירושלמי סנהדרין פ״י : כה חד״א ח״ב פ״ס . סומ״ס מזמור כ׳ : כו ירושלמי נדרים פ״ז : כז ספרי ח״ב פיסקא של״א . וסע״ר פ׳ כ״ס . ותנחומא נח : כח במ״ר פ׳ י״ג . פסיקתא פ״כ וש״נ : כט מגילה י״ב . ב״ר פ׳ י״א ופ׳ י״ב . ש״ר פ׳ ל״ס . במ״ר פ׳ י״ג . זוהר בראשית דף מ״ס ומקץ דף כ״ג ושמות דף נ״ס ואמור . ויחי ו״ס . וח״מ רות דף כ״ג . וילקוט איוב רמז תתקכ״ד :

מתנות כהונה

זבין בביעתא . במגלת אסתר גרס כל ביעתא פי׳ אמר לקנות כל הבית הגדולים עם הקטנים . וני׳ זו י״ל לשון כנען אמר לקנות אותן בכל רצונו : **טמיאון** . גובה מס מס נקרא טמיון : **וגבו אותו** . פרש״י בב״ר הגביאו הנס ממנו וענשו אותו תרגום אונקלוס ויגבין מיניה . וילקוט גרס וניס לשון גנאי : **מה דבעיא** וכו׳ . מה שרצה לעשות לי עשיתי לו : **תורמסין** . מין קטנית :

לא

ענף יוסף

שמלכים וע״ז . ט״א משל לאוהבו של מלך כו׳ וכן כתב״ל שענית ה׳ על כל העולם בזכות אברהם ונתברך הכל בשבילו והם באו להזדווג לו . ופירוש היה זה גרם כוללת לכל העולם [מה״ק] : [לא באו להזדווג אלא לגלגל עינו של עולם] נראה לומר שלא היתה מלחמת ארבע מלכים אלא בשביל אברהם . דבהדיא כתיב שהחמשה מלכים מרדו בכדרלעומר ועל זה באו המלכים אשר אתו והכו את רפאים וגו׳ . ואח״כ ויצא מלך סדום וגו׳ ויערכו וגו׳ ומה ענין לאברהם מזה . אלא הכי קאמר לא דבאו לעמק מבשם וגו׳ לא באו אלא להזדווג לאברהם דאגב אורחייהו באו להזדווג ג״כ עמו שהיה בגבול האמורי מגד שנאמר של אמרפל עמו פי׳ הוא נמרוד כמש״כ במדרש והוא אשר השליכו לכבשן כדאי׳ בב״ר פ׳ ל״ח [יפ״ת] : [לבן מלכים] . סורף הענין באותו רגע נסלק השגחת ה׳ מעולם השגל כי נתר בעבודת עכו״ם ומלכות שמים . ולפי שהיה מנבא ומלך ומושר האנשים ע״י נביאיו רצה לסלק הנבואה מהעולם . ולפי שהיה ירא מה׳ משלוח ידו בנביאים עצמם היה משל מהפדגוג שהמו שהפדגוג בקש התבואתם לגזל מהעולם . כן עשה אחז שלא ישגם לפני ה׳ בביטול הקטנים מהלמוד שאין בזה רק גרמא דשב ואל תעשה . וכן טעם לא הרגישו מה עמקו מחשבותיו בביטול הקטנים מהלמוד [יפ״ת] : [וכי ילדיו היו] ר״ל שהיין שלא היה לו אלא ב׳ בנים ליכא אות מופת של ביטול מחשבות אחז . אע״כ תלמידיו היו . ותלמידים היו לו ברבים [יפ״ת] : [אלא מלמד שהיו חביבים עליו כו׳] וא״ת מנ״ל דמשום הכי דילמא משום שתלמידיו של אדם נקרא בנו כדכתיב ושננתם לבניך דרשינן לתלמידך . וי״ל דשאני הכא דכתיב ילדים . דמשמע לשון הולדה ממש . משא״כ היכא דכתיב בן דכות משום בינה [יפ״מ] : [ויהי בימי אחשורוש מה צרה היתה שם] ואע״ג שהצרה מפורשת בה להשמיד להרוג וגו׳ . כונת המדרש מה צרה מחודשת היתה שם . דויהי בימי אחאב להשמועינן צרה שאינה מפורשת : [וכיון שראו כן התחילו צווחין וי הוי ויהי בימי אחשורוש] פי׳ כשראו כן שהמלך אינו חושש לגביית כבא מסס והמן רוצה ליתן ממון בעדם והמלך אמר לו הכסף נתון לך . וכיון שב״כ הם מאוסים בעיניו א״כ אין לנו פדות ע״י ממון לכן התחילו צווחין וי . ח״ש ויהי בימי אחשורוש ר״ל שבו י מיוחס ובריך לאחשורוש ולא לממן . וזו היא גרם מחודשת לכל מ״ש נקרא : [ויהי בימי שפוט השופטים מה צרה היתה שם] ר״ל מה צרה מחודשת היתה שם לבד הרעב שמפורש בקרא . גם י״ל דהכא דייק משום דכתיב הבנאי אמני ויהי דכתיב ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ . וקשה ל״ל תרתי זימני ויהי . לכן מפרש שמלבד גרם הרעב המפורש בכתוב היה עוד צרה שאותו עליה וי . והיינו נמה שפרשו הנדר ל״ל לבאות את שופטיהם כי כוה היה גדול שונם מנוגה [מנ״ק] : [שכל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשיה] לאו דוקא כ״מ שנברא בששת ימ״ב . דהא דקאמר צריכין עשיה ע״י אדם קאמר וכדאיתא בב״ר פ׳ י״א וזה אי

אמר

עץ יוסף

פי׳ עין משפט עין העולם שעושה משפט [יפ״ת] : **שעשתה מה״ד בעולם** נעשה סדום שנהפך בזכותה ואמר השופט כל הארץ וגו׳ . וכן דרכו תמיד כדכתיב כי ידעתיו וגו׳ [יפ״ת] . או פירושו שעשתה שכבשה כד״א גם מעושה . ואברהם כבש מדה״ד מכל טובה וברכה באתה בשבילו בנא׳ ונברכו בך כו׳ אפילו ספינות שהים נתברכו בשבילו [ז״ר] : **היא קדש אמר רבי אחא** הוא כתיב הוא אברהם שבינו . כנ״ל [א״א] : **פדגוג** פי׳ אומן המגדל את בני המלך : **הריני חייב מיתה למלכות** . כנ״ל [א״א] : **אם אין תישים** אין צאן . כי אין מי שיפרה וירבה הצאן והצאן הנמצאות יכלו מעט מעט : **אין רועה** אם אין רועה אין עולם . כנ״ל [א״א] . ופי׳ אין רועה את הצאן ואין עולם כלו׳ שלא יתנהג העולם כראוי כי לא ימצאו עדר הצאן הצריכות לעיקר צורך המדינה . וכן בנמשל אם אין חכמים כו׳ אין רועה בעולם דהיינו האלהים הרועה אותנו ואז אין העולם נוהג כמנהגו הראוי וה״ל כאילו הרג כי אין ה׳ חפץ בו עד ד׳ אמות שהו [יפ״מ] : **אם אין קטנים** הוא עד שמונה בן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה בן ט״ו לתלמוד . והא שאמר אם אין קטנים היינו תינוקות שבב״ר שלומדין מקרא . אין גדולים שלומדין משנה . ואם אין גדולים אין תלמידים שלומדים תלמוד . ואם אין תלמידים אין חכמים הם היודעים את התורה שאינם צריכים ללמוד מאחרים אלא הם יכולים ללמד לאחרים [וע׳ בנבול בנימין] : **אין בתי כנסיות** וב״מ ולא ימצא מקום מוכן שתחול השכינה על איזה א״ם . ומה שנפל ב״כ וב״מ היינו כדי לבטל למוד התורה מהתינוקות שלא ימצא בית הועד להם עכשיו . ומ״ש אם אין ב״כ וב״מ היינו להבא . כי בטוח הוא שמאחר שישכחו את התורה שוב לא יהיה מקום לעשות ב״כ וב״מ . שאילו לא היה מבטל התלמידים יפחד שלעתיד יעשו ב״כ וב״מ אע״פ שהוא יסגרם עכשיו [יפ״מ] : **צור תעודה** כו׳ שאחז צרר וקשר והסגיר התעודה זו בתי מדרשות שהם מקום בית ועד לתורה כדי לסום חתום תורה בלמודו להשכיח התורה מישראל ולסלק השכינה מישראל [מה״ק] : **וחכיתי לה׳** המסתיר כו׳ . והוא כי ישעיה בא שוב לנחם את כ״י שלא תתקיים מחשבת רשע זה להשכיח את התורה מישראל כי אי אפשר להיות שום דבר מעכב למנוע התורה מישראל . וע״ז אמר וחכיתי לה׳ המסתיר פניו מבית יעקב שאין לך שעה קשה לישראל שהקב״ה עמהם בכעס וזעם כאותה שעה שכתוב בה ואנכי הסתר אסתיר פני מהם . כי בהיותם בהסתר פנים מן השגחתו הם מעותדים לכל מקרה ופגעים רעים . ואעפ״כ גם על אותו הפרק נאמר שם בכתוב כי לא תשכח [התורה] מפי זרעו . ומזה ראיה ברורה שלעולם אין התורה משתכחת מישראל אפי׳ בשעת זעם . וע״ז אמר ומאותה שעה קויתי לו . כלו׳ מאותה שעה שהיא קשה מאד קויתי לו תמיד . שהרי אם בשעה היותר קשה הבטיח ה׳ כי לא תשכח התורה מפי זרעו כ״ש בשאר זמנים [יפ״מ ומה״ק] : **הסתר אסתיר** פני ביום ההוא ומאותה שעה . כנ״ל [א״א] : **ומה הועיל לו** כוונתו שהרי לא עלה בידו לבטל אותו מהלמוד ולהשכיח התורה , כי הנני והילדים הם התלמידים אשר מחזיקים בעמוד התורה מהם תתפשט תורתה בישראל להחזיר עטרה ליושנה . ח״ש כי יהיו לאותות ולמופתים גם לדורות שלא תשתכח התורה מישראל ותתקיים התורה בישראל על ידם [מה״ק] : **וכיון שאחז ב״כ** כו׳ התחילו צווחין וי כו׳ . ואע״ג שאמר הנביא שלא יועיל כוונתו . מ״מ עכ״פ מחשבתו של אותו רשע הועילה במקצת לפי שעה לבטל תורה הרבה מישראל בסגרו אוחז ב״כ וב״מ לכן צווחו וי . כי קיום כל העולם אינו אלא ע״י התורה כדכתיב אם לא בריתי וגו׳ [מה״ק] : **פרוסטיגמא** פי׳ אגרת שתבגן כתב הדם מתרגמינן פיתגם כתיבה ודיוסגמא [רש״י] : **כיון שהגיעו** לפסוק הוי צריה לראש כו׳ . אגב אורחיה אשמעינן דבלא מ״מ שרפה לקרוא ד׳ דלתות ולא קודם או אח״כ . וס״ל דהמגילה שנשרף היתה מגלת קינות ודלתות היינו פסוקים . ולכן בפסוק החמישי התחיל לשרוף לפי שנא׳ שם היו צריה לראש או כעס שהסיר המלכות ממנו . אבל בפסוקים הראשונים לא חשש דקאמר בהו ואיה מלכה כדאי׳ בגמרא . כלו׳ שאע״פ שכתוב ישבה בדד וגלתה יהודה . לאו לגמרי קאמר אלא בגובה ודרך נחמה קאמר קרא והוא עדיין ימלוך על השארים [יפ״ת] : **שנא׳ החרש והמסגר אלף** שהגלה ל״כ אותם . והם החכמים או היועצים והיינו הבטלות שהם עיקר הכרם . וחשב ל״כ שימותו בגלגולם ותשתכח תורתם [יפ״ת] : **אלו הבליוטים** פי׳ שהיה בהכל נשמעים להם ופתחו וסגן סוגר [יפ״מ] : **אלו ת״ח** ונקראו חרש ומסגר . כדאמר בפ׳ המגרש בשעה שפותחין כו״ת נעשו הכל כחרשין ובשעה שסוגרין שוב אין פותחין [יפ״מ] : **אמר זבין בביעתא** כנ״ל . והוא לשון רצון . פי׳ שאמר לקנות אותם בכל רצונו [מת״כ] : **שמעון ברבי אבא אמר** בשם רבי יוחנן כל מקום שנא׳ ויהי משמש צרה ושמחה . אם צרה כנ״ל [א״א] . ור״ל זמנין צרה וזמנין שמחה . והיינו משום דאשכחן ויהי סובל גבי צרה ומובל גבי שמחה כגון ויהי אור וכל האי דבסמוך [יפ״ת] : **ועבדה פלגא** פי׳ פשרה וחלוקה . דמודה דויהי משמש צרה ופליג אמ״ש דמשמש שמחה . ואידם דוסיה שמחה [יפ״ת] : **אדם הראשון צופה** כנ״ל [א״א] : **ובאנשי סדום נגזה** מהם כנ״ל [א״א] : **וימנע מרשעים** אורם פי׳ והמ״ם הוא מ״ם הסיבה שבשביל הרשעים נמנע אף מצדיקים [יפ״ע] . א״נ כפשוטו דמרשעים לבד מנע שהיו שהצדיקים לבסוף יזכו אליה שהרי להם מתוקנת לא הוי מניעה לגבייהו [יפ״ת] : **אור זרוע לצדיק** ובב״ר פ׳ י״א ופ׳ י״ב גרס שנא׳ ואורח צדיקים כאור נוגה וגו׳ . אבל בתנחומא סדר שמיני גרס כמו כאן : **החרדל** שאינו נאכל מצד חריפותו צריך להמתיקו התורמסין הוא מין קטנית שאינו נאכל מפני מרירותא צריכין להמתיקו . החטים באין בהר לא זה ולא זה אבל צריכין ליטחן ולעשות פת [יפ״ת בב״ר פ׳ י״א] : **כי שמו אותי בבור** . שע״י שהוא מוגלה ורבו מסר לו הגל נהג חסנה שמיפרע

מתפיק

אמר אף היא אינה שמחה דכתיב (שם מ) כי שמו אותי בבור. והא כתיב (במדבר ז) ויהי ביום כלות משה א"ל אף היא אינה שמחה. ל שבו נגנז בנין בהמ"ק שנא' (שמות מ) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד. והא כתיב (יהושע ה) ויהי בהיות יהושע. א"ל אף היא אינה שמחה שבו קרע יהושע שמלותיו שנא' (שם ז) ויקרע יהושע שמלותיו. והא כתיב (ויקרא ט) ויהי ביום השמיני. א"ל אף היא אינה שמחה שבו מתו נדב ואביהוא. והא כתיב (ש"ב ז) ויהי כי ישב המלך בביתו. א"ל אף היא אינה שמחה שבו בא נתן הנביא וא"ל (מ"א ח) רק אתה לא תבנה הבית. אמרי ליה אמרינן אנן דידן אמור את דידך. א"ל (יואל ג) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס (זכריה יד) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים (ישעי' יא) והיה ביום ההוא יוסיף י"י שנית ידו (שם ז) והיה ביום ההוא יחיה איש (שם כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (שם ד) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם. מתיבין ליה והא כתיב (ירמיה לח) והיה כאשר נלכדה ירושלם. א"ל אף היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נטלו ישראל אופכין שלימות על עונותיהם ביום שחרב בהמ"ק:

סליק פתיחתא

(א) **ויהי** בימי שפוט השופטים. אוי לדור ששפטו את שופטיהם ואוי לדור ששופטיו צריכין להשפט שנא' (שופטים ב) וגם אל שופטיהם לא שמעו. ומי היו רב אמר ברק ודבורה היו. ר' יהושע בן לוי אמר שמגר ואהוד היו. רב הונא אמר דבורה וברק ויעל היו. שפוט חד שופטים תרין השופטים תלתא: (ב) ר' שאל לר' בצלאל מהו דכתיב ב (הושע ב) כי זנתה אמם אפשר ששרה אמנו זונה היתה. א"ל ח"ו. אלא אימתי ד"ת מתבזין בפני עמי הארץ בשעה שבעליהן מבזין אותם. אתא ר' יעקב בר אבדימי ועבדיה שמועה. אימתי ד"ת נעשין כזונות בפני עמי הארץ בשעה שבעליהן מבזין אותם. ר' יוחנן מייתי לה מהכא ג (קהלת ט) וחכמת המסכן בזויה וכי חכמתו של ר"ע שהיה מסכן בזויה היתה. אלא מהו מסכן מי שהוא בזוי בדבריו. כגון זקן יושב ודורש (דברים יט) לא תטה משפט והוא מטה משפט. לא תכיר פנים והוא מכיר פנים. לא תקח שחד והוא לוקח שחד. (שמות כב) כל אלמנה ויתום לא תענון והוא מענה אותם. שמשון הלך אחר עיניו שנא' (שופטים יד) אותה קח לי כי היא ישרה בעיני. גדעון עבד ע"ז שנא' (שם ח) ויעש אותו גדעון לאפוד. הוי שאין לך מסכן גדול מזה. אוי לדיין שמכיר פנים במשפט. ד תני ר' חייא (ויקרא יט) לא תעשו עול במשפט. מלמד שהדיין שמקלקל הדין קרוי ה' שמות. עול שנוי משוקץ חרם תועבה. והקב"ה קורא עליו ה' רע מנאץ מפר ברית מכעיס וממרה. וגורם ה' דברים לעולם. מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל ישראל בחרב ומגלם מארצם. אוי לדור שמקולקל במדה זו ה תני ר' חייא לא תעשו עול במשפט בדין. אם לדין כבר אמור בדין. א"כ למה נאמר במשפט במדה. אלא מלמד שהמודד נקרא דיין. ואם שיקר קרוי חמשה שמות וגורם ה' דברים. אוי לדור שמדותיו של שקר. דא"ר בניא בש"ר הונא אם ראית דור שמדותיו של שקרים מלכות באה ומתגרה באותו הדור. מה טעם (משלי יא) מאזני מרמה תועבת י"י וכתיב (שם) בא זדון ויבא קלון. א"ר ברכיה בש"ר אבא כתיב (מיכה ו) האזכה במאזני רשע אפשר כן שדור שמדותיו של שקר זוכה אלא ובכיס וגו'. א"ר לוי אף משה רמזה להן לישראל בתורה (דברים כה) לא יהיה לך בכיסך לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה ואם עשה כן סוף שהמלכות באה ומתגרה בו דכתיב (שם) כי תועבת י"י אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול וכתיב (שם) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: (ג) אמר רבי ו ברכות מברכות לבעליהן וקללות מקללות לבעליהן. ברכות מברכות לבעליהן דכתיב אבן שלמה וצדק יהיה ואם עשית כן יהיה לך. וקללות מקללות לבעליהן דכתיב לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן. ואם עשית כן אמר הקב"ה אתה בקשת לעשות גדולת וקטנה ז חייך אפי' קטנה אין מספיקין בידו של אותו רשע לעשות דכתיב לא יהיה לך בכיסך. ודכוותה (שמות כ) לא תעשון אתי אמר הקב"ה אתה בקשת לעשות לי אלהי כסף וזהב חייך של עץ אין מספיקין בידו של אותו רשע לעשות. דכתיב לא תעשו לכם: (ד) ויהי רעב בארץ ח עשרה רעבון באו לעולם. אחד בימי אדה"ר אחד בימי למך ואחד בימי אברהם ואחד בימי יצחק ואחד בימי יעקב ואחד בימי אליהו ואחד בימי אלישע ואחד בימי דוד ואחד בימי שפוט השופטים ואחד שמגלגל ובא לעולם. אחד בימי אהד"ר שנא' (בראשית ג) ארורה האדמה בעבורך. ואחד בימי למך שנאמר (שם ה) מן האדמה אשר אררה י"י. ואחד בימי אברהם שנא' (שם יב) ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה. ואחד בימי יצחק שנא' (שם כו) ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון. ואחד בימי יעקב שנא' (שם מה) כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ. ואחד בימי אליהו שנאמר (מ"א יז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר. ואחד בימי אלישע שנא' (מ"ב ו) ויהי רעב גדול בשמרון. ואחד בימי דוד שנא' (ש"ב כא) ויהי רעב בימי דוד שלש שנים. ואחד בימי שפוט השופטים שנא' ויהי רעב בארץ. ואחד שמגלגל ובא לעולם דכתיב (עמוס ח) והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים. ר' הונא בשם ר' שמואל עיקר אוותנטייה שלהם היה ראוי לבא בימי שאול ולא היה ראוי לבא בימי דוד. ועל ידי שהיה שאול גרופית של שקמה ולא יכול לעמוד בו. גלגלו הקב"ה והביאו אצל דוד שהיה גרופית של זית והיה יכול לעמוד בו. מתלא אמר שילא חטא ויוחנא משתלמא. כך כולם לא באו בבני אדם שפופין אלא בבני אדם גבורים שהיו יכולין לעמוד בהן. ר חייא רבה בשם ר"ש בן אלעזר לזוג שהיתה בידו קופה מלאה כוסות דיוטריטון. וכיון שהיה מבקש לתלות קופתו היה

סביא

יד יוסף ל אדר"נ פ' מ'. סוטה פ' א'. מכילתא יתרו. פסיק"ר פ"ס : א ב"ב ט"ו : ב דב"ר פ"ב סי' י"ב. ילקוט הושע : ג קה"ר פ"ט סי' כ"ג. ילקוט כאן : ד תורת כהנים קדושים פ"ד : ה שם פ"ח. תנחומא פלא סי' ס' : ו ויק"ר פ' ע"ו סי' ו' : ז ספרי פ"כ פיסקא נ"ד : ח ב"ר פ' כ"ס וס' נ"ס וס' ס"ד. וילקוט בראשית. ואג"ס פ' כ"ח :

ענף יוסף

אמר בשמים ובארץ. אלא ס"פ כ"ח שנברא בשי"ב מהדברים האלקיים כגון פירות וכ"ח. ואע"ג דלא איברי חד מינייהו ביום ראשון מ"מ קאמר בשבת י"ב דכולהו איברי משבת ימי בראשית. א"נ דס"ל כרבי נחמיה בב"ר פ' י"ב דכולהו אברו בראשון ע"ש [יפ"ת] : סליק פתיחתא

(ב) [לא תטה משפט כו'] אמר שאין הכוונה שעובר ממש אלא שעושה דברים שהוא חשוב לחטא אצל הגדולים. כדאמרו גבי בני שמואל שהיו יושבים בעריהם להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם. וגם לא הכירו פנים שמדבר קשה לזה ורך לזה. וכן מעוות הדין שהוא אומר לבע"ד שמתינו עד שאשתה כוסי [יפ"ע] :

(ד) [עשרה רעבון באו לעולם] נ"ל דלא מני אלא המפורשים בכתובים דלא אשכחן אלא עשרה [נזה"ק] :

[ולא צמא למים וגו' כי אם לשמוע דבר ה'] עי' מ"כ ע"ז בב"ר : [עיקר אוותנטייה] עי' נזה"ק בב"ר :

הוס

מתנות כהונה

לא תבנה הבית. וטוב עיין ריש מגילת אסתר : **ביום** שחרב בית המקדש. שנאמר תם עונך בת ציון : חסלת פתיחתא דרות בעזה"י יתעלה שמו לעד ולנצח : **ויהי** בימי : **ועבדיה** שמועה. עשה ממנו דרשה ברבים : **מבזין** אותם. התורה נקראת אמם של לומדיה כמ"ש כי אם לבינה תקרא ונעשית כזונה מפני שמורי תורה מתביישים משמועתם והו האכיסה הורתם לשון הוראה : **ה'** שמות. ובס' קדושים דייק להו רש"י ז"ל וע"ש בתורת כהנים ובילקוט סוף פ' כי תצא : **בדין** פי' הא' במשפט פי' בדין כמו בכל מקום : **בבים** וכו'. כלו' אלא אף זו עשו : **שמגלגל** וכו'. לעתיד לבא : **ולא** צמא וגו'. סיפי' דקרא כי אם לשמוע דבר ה' הוא : ה"ג **עיקר** אוותנטיי' שלו היה. ופירושו ממשלתו וגבורתו ועיין פירוש מאמר זה פרשה בראשית ולך לך ותולדות : ה"נ לעיל פרשה לך לך ופרשת תולדות : **שילא** חטייה ווהנא משתלמא וכן הוא בס' בראשית ופי' כעין סוביה חטא ועוד מגיד : **שהיו** יכולים לעמוד גרס : **קרי** עליהן.

על

עץ יוסף

מספיק רצונה שהוא ברשותה ואין דורש מעשיו. ועי"ז נתגלגל ששמו אותו בבור : **שבו נגנז בנין** ביהמ"ק שנאמר כו'. ברבה סדר לך לך וסדר שמיני גרס שבו ביום שנבנה בנינו של בית נגנז [פי' המשכן]. וכ"ה באסתר רבתי שנגנז בבנינו של עולם כנ"ל שם. וכ"ה בהדיא בפ"ק דסוטה ע"ש וכ"א במכילתא פ' יתרו ביום שנבנה זה נגנז זה. וכנ"ל כאן וכן הגיה היפ"ת : **שבו ביום** קרע יהושע כנ"ל [א"א]. ור"ל שכיון שבו ביום אירע צרה זו לא היה שמחה גמורה [יפ"ת] : **והא כתיב** ויהי ביום השמיני. ושמחת המשכן שלימה הואי וכדאיתא בפ"ק דמגילה שאותו היום היה שמחה לפני ה' כיום שנבראו שמים וארץ. ומשני דמ"מ כיון שאז מתו נדב ואביהוא אין שמחת המשכן שלימה שע"י באה תקלה [יפ"ת] : **אופכין** שלימה על כל עונותיהם שנא' תם עונך בת ציון. כנ"ל [א"א]. ופי' הנאה וקורת רוח [ערוך]. וכפרה על עונותיהם נטלו ביום שחרב הבית כמו שנאמר תם עונך וגו'. שאלולי חורבן הבית לא היה נשאר ח"ו מישראל שריד ופליט. וכדאמרינן מזמור לאסף אלהים וגו' קינה מיבעי ליה. אלא אמר מזמור על ששפך חמתו על העצים והאבנים שאילולא כך לא נשאר שריד ופליט ח"ו [נזר הקדש]. וגם גזרת גלות לא השיבם צרה כלל כיון דע"י יכופר עון כמו שלא יצטער הלוה בפריעת חוב המלוה :

פרשה א (א) אוי לדור ששפטו את שופטיהם. שהיו השופטים עצמם מקולקלים והיה פתחון פה להנשפט להוכיח את מוכיחו שאם א"ל השופט טול קיסם מבין שניך י"ל הסתלק ופרוש מעבירה קטנה פלונית שבידך. יכול לומר טול קורה מבין עיניך פרוש מעבירה חמורה שבידך [רש"י]. וזה פשט המדרש ואוי לדור ששופטיו צריכין להשפט. וכתב הנזה"ק בב"ר פ' כ"ה שזה שאמר המדרש שהשופטים היו צריכין להשפט ברובא קאמרינן. אבל ניחא בהם ג"כ שופטים הגונים כאבצן זה בועז שהיה באותו הפרק והיה צדיק מפורסם. וכן אחרים כיוצא בו עכ"ל : **ברק ודבורה היו** שהיו הרודים שבשופטים ווי לדרא דאתתא מנהלתא כדאי' בש"ס [יפ"ע ומדל"א] : (ב) **ועבדיה שמועה** עשה ממנו דרשה ברבים [מ"כ] : **כזונות בפני** עמי הארץ. כלו' היינו דכתיב כי זנתה אמם. שד"ת נקראים אם ע"ד אם לבינה תקרא. ופירוש האכיסה הורתם שהם מביישים דברי תורה בפני ע"ה מאחר שהם עושים היפך הוראתם.

ופי' הוראתם כמו הורתם [יפ"ע] : **אלא מהו** מסכן מי שהוא בזוי בדבריו. ובנ"א מי שהוא מסכן בדבריו [א"א] : **והקב"ה** קורא עליו חמשה שמות. כנ"ל [א"א] : **רע** דכתיב לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע. והיינו במעמיד דיין שאינו הגון מיירי שהוא כמקדיש בעל מום למזבח כדכתב מהרי"ק. הרי דאיקרי רע : **מנאץ** דכתיב בוצע ברך נאץ ה' ש"מ דאיקרי מנאץ : **מפר ברית** שהמנאץ נקרא מפר ברית כדכתיב ונאצוני והפר את בריתי : **מכעיס וממרה** מדנקרא רע כדלעיל. והרע איקרי נמי מכעיס וממרה כדכתיב אך מרי יבקש רע : **האזכה במאזני רשע** פי' כשיש לו מאזני רשע אי אפשר שלא יזכה שהוא מפורסם לכל. ולכן קאמר המדרש אפשר כן שדור שמדותיו של שקר שהוא ג"כ מפורסם שיזכה בהם. אלא ובכיס וגו' ר"ל אלא שטומן אבני מרמה בכיס ומרמה בהן את הבריות שסוקל אני ליטרא בעד ליטרא ואין הבריות יודעין מזה. לכך אמר הקב"ה אני אפרע ממנו [ז"ר] : (ג) **חייך** אפי' של עץ אין מספיקין. כנ"ל [א"א] : (ד) **ואחד** שמגלגל ובא לעולם לע"ל כנ"ל [מ"כ ונזה"ק] : **ואחד בימי אליהו** שנא' [מ"א י"ז] חי ה' אלהי ישראל אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי : **ואחד בימי אלישע** שנא' [מ"ב ו'] ויהי רעב גדול בשמרון. כנ"ל וכ"ה בב"ר פ' כ"ה : **ואחד** שמגלגל ובא לעולם לעתיד דכתיב. כנ"ל [א"א ומ"כ ומה"ק] : **ולא צמא** למים וגו' כי אם לשמוע דבר ה' והיינו שכחת התורה. וכדאמרינן בפרק חולין עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר הנה ימים באים וגו' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם וגו' כ"א לשמוע דבר ה'. ולפי שהתורה מתמעטת והולכת דור אחר דור כדאמרינן אם לבן של ראשונים כפתחו של אולם של אחרונים כמחט סדקית. ובאחרית הימים לעת קץ ת"ח מתמעטים ביותר וכמעט תורה משתכחת מלומדיה לגמרי כמבואר בפרק חלק. לכן אמר שהוא מתגלגל ובא לעולם לעתיד כלו' שהוא מתגלגל ובא לעולם אחת לאחת עד לעתיד שיהיה עיקר הרעב של תורה [נזה"ק] ועיין בענף : **אוותנטייה** ברש"י והערוך ממשלה וחוזק : **לא היה** ראוי לבוא אלא בימי שאול. שהרי בעבור חטאו בא רעב זה כדכתיב אל שאול ואל בית הדמים [יפ"ת] : **גרופית של שקמה** פי' אילן סרק והוא דלך יחשל [מ"כ]. **והביאו בימי דוד** כנ"ל [א"א] : **שילא**

חטא

סביא יתד ותוקעת ואח"כ תולה קופתו . כך כולם לא באו בבני אדם
שפופין אלא בבני אדם גבורים . ר' ברכיה הוה קרי עליהון נותן ליעף
כח . ר' ברכיה בשם ר' חלבו שנים באו בימי אברהם . ר' הונא בשם ר'
אחא אחד בימי אברהם וא' בימי לסך . רעב שהיה בימי אליהו של בצורת
היה שנה עבדת שנה לא עבדת . אבל רעב שבא בימי אלישע של מהומה
היה שנא' (מ"ב ו) עד היות ראש חמור בשמונים כסף . רעב שבא בימי
שפוט השופטים ר' הונא בשם ר' דוסא מ"ב סאות היו ונעשו מ"א .
ט והא תני לא יצא אדם לחוצה לארץ אא"כ היו סאתים לקוחות בשקל .
ארשב"ג אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל מוצא ליקח אפי' סאה בשקל
לא יצא ישראל חוצה לארץ . והא תני' בשעת הדבר בשעת מלחמה כנוס
הרגל ובשעת רעבון פזור הרגל . ולמה נענש אלימלך . ע"י שהפיל לבן של
ישראל עליהם . לבוליטין שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינה סבורין
עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת הוא יכול לספק את המדינה עשר
שנים מזון . כיון שבאת שנת בצורת יצתה לה שפחתו מעילת בסידקי
וקופתה בידה . והיו בני המדינה אומרים זהו שהיינו בטוחים עליו שאם
תבא בצורת הוא יכול לפרנס אותנו י' שנים . והרי שפחתו עומדת בסידקי
וקופתה בידה . כך אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנסי הדור . וכשבאו
שני רעבון אמר עכשיו כל ישראל מסבבין פתחי זה בקופתו וזה בקופתו .
עמד וברח לו מפניהם . הה"ד וילך איש מבית לחם יהודה : (ה) וילך איש .
נרדום . אלא בא וראה כמה חיבב הקב"ה ביאתה של א"י יותר מיציאתה .
להלן כתיב (עזרא ב) סוסיהם פרדיהם גמליהם . ברם הכא כתיב וילך איש
נרדום . אלא להלן ע"י שהיו יוצאין מהארץ לחוצה לארץ לא ייחס
הכתוב את ממונם וילך איש נרדום . לגור בשדה מואב א"ר לוי יא כ"מ
שאתה מוצא שדה עיר . עיר מדינה . מדינא אפרכיא . שדה עיר (מ"א ב)
ענתות לך על שדך . עיר מדינה (יחזקאל ט) עבר בתוך העיר בתוך
ירושלם . מדינה אפרכיא שבע ועשרים ומאת מדינה . הוא ואשתו ושני
בניו הוא עיקר ואשתו טפלה לו ובניו טפלין להם :

פרשה ב

(א) רבי סימון בשם ריב"ל ור' חמא אבוי דר' יהושע
בש"ר א לא ניתן דברי הימים אלא להדרש הה"ד
(דה"א ד) בני שלה בן יהודה ער אבי לכה . אב ב"ד של לכה . ולעדה
אבי מרשה אב ב"ד של מרשה . ומשפחות בית עבדת הבוץ ב זו רחב
הזונה שהטמינה המרגלים בבוץ הה"ד (יהושע ב) ותטמנם בפשתי העץ . א"ר
יהודה בר' סימון בבוסמין היתה עסקה . לבית אשבע שנשבעו לה המרגלים
שנא' (שם) ועתה השבעו נא לי בה' . ויוקים שקיימו לה השבועה הה"ד
(שם ו) ויבואו הנערים המרגלים וגו' . ומה ת"ל ואת כל משפחותיה הוציאו
ג תני רשב"י שאפי' היתה משפחתה ר' אנשים והלכו ונדבקו בר' משפחות
אחרות כולן ניצולו בזכותה . ואת כל משפחתה לא נאמר אלא ואת כל
משפחותיה . ואנשי כוזבא שכזבה במלך יריחו שנאמר (שם ב) ותאמר כן
באו אלי האנשים וגו' . ד ויואש שנתיאשה מן החיים . ושרף שתקנה עצמה
לשרופין . אשר בעלו למואב שבאתה ונדבקה בישראל ועלו מעשיה לאבית
שבשמים . וישבי לחם שנדבקה בישראל שקבלו את התורה שכתוב בה
(משלי ט) לכו לחמו בלחמי . והדברים עתיקים ר' איבו ור"י בר"ס אומרים
דברים הללו סתומין כאן ומפורשין במקום אחר . המה היוצרים אלו
המרגלים הה"ד (יהושע ב) וישלח יהושע בן נון מן השטים . ה ר' יהודה ור'
נחמיה . ח"א כלי נגרות היה בידם מרגלים חרש לאמר . ר"נ אומר כלי
קדרות היה בידם מקדרין חרש לאמר . תני רשב"י חרש כמשמעו א"ל עשו
עצמכם חרשין ואתם עומדים על רזיהם . ר"ש בן אלעזר אומר מתוך
שאתם עושים עצמכם חרשים אתם עומדין על אופניים שלהם . ויושבי
נטעים שהיו בקיאן בנטיעה ע"ש שנא' (במדבר יג) ויכרתו משם זמורה .
וגדרה שהטמינה אותן אחרי הגדר שנא' (יהושע ב) ותאמר להם ההרה לכו .
וי"א ששרתה עליה רוה"ק עד שלא נכנסו ישראל לארץ . וכי מהיכן היתה
יודעת שחוזרין לג' ימים מיכן ששרתה עליה רוה"ק . עם המלך במלאכתו
ישבו שם ומכאן אמרו עשרה כהנים נביאים עמדו מרחב הזונה . ירמיה
חלקיה שריה מחסיה חנמאל שלום ברוך נריה יחזקאל בוזי . ז וי"א אף חולדה
הנביאה

יד יוסף ט כ"ב נ"א . ילקוט כאן : י כ"ק ס' : יא ילקוט כאן : פ"א א ילקוט דה"א רמז אלף ע"ד : ב ספרי ס"פ פיסקא ע"ח . ילקוט יהושע רמז ט' : ג ילקוט יהושע רמז ט"ו . ירושלמי ברכות פ"ד
סי' ב' . קה"ר פ"ה סי' ד' : ד כ"כ נ"א : ה ילקוט יהושע רמז ו' . תנחומא ורבה שלח : ו פר"א ח"ב פ' כ"ב . מגילה י"ד . ספרי בהעלותך ילקוט יהושע רמז ט' : ז ילקוט דה"א רמז אלף ע"ו :

מתנות כהונה

על סבלי יסורין : ס"נ בפרשת לך לך ובפרשת תולדות ופרשת בראשית וה"נ שם רעב שנים באו בימי אברהם ר' הונא כו' : עבדת עשתה פירות : תניא כו' . כן הוא בפרשה תולדות והכי איתא בפרשה בראשית וילקוט וסוף פרק המוכר את הספינה : לבוליטין . עשיר : סבורין . כלומר סומכין עליו : מעילת . מעוטף במעיל : בסידקי . בשוק שמוכרין שם תבואה וכדי מוכח ריש מגילת אסתר ובריש איכה פסוק רבתי עם והכי מוכח בירושלמי דפאה דגרס שם ופתחם לילה ויומם זה הלוקח מן הסידקי וזה המוכר תבואה כדמוכח במס' מנחות דגרס ופתחם זה הלוקח תבואה מע"ס לע"ס ועיין עוד בירושלמי פ' ר"ע ובב"ר פ' מ"ח : ה"נ להלן כתיב סוסיהן פרדיהם גמליהם ופסוק הוא עזרא סי' ב' : נרדום . מגורד וריק ועטלאי אלא כלום לפיכך כתיב איש סתם גבר בעלמא : שדה עיר כו' . כל מקום דכתיב שדה פי' עיר : עיר פירוש מדינה : ס"נ עבור בתוך העיר בתוך ירושלים ופסוק הוא ביחזקאל סימן ט' : טפלה לו . כלומר שהכל ממנו ואילו היה הוא לא היו מעכבים בידו : אלא להדרש נדרש : ה"ג בס"י ובילקוט יהושע ודברי הימים בפשתי העץ : לבית אשבע כו' . ומצאתי בספר אחד אמת בשם ר"א דגרס בבוסמין היתה עסקה : משפחותיה . לשון רבים משמע משפחות הרבה ומשפחתה משמע משפחה אחת : באו אלי וגו' גרס . ואסיפא דקרא קסמיך : שבאתה וכו' : ועלו . בעלו למואב דרש נוטריקון באו ועלו לאב שבשמים : ה"ג בס"י ובילקוט דברי הימים ר' איבו ור' סימון אומר הדברים הללו נאמרו מעתיקו של עולם רבי יהודה אומר דברים הללו סתומין כאן ומפורשין וכו' בספר יהושע : כלי נגרות . קרי ביה חרש החי"ת קמץ והרי"ש פתח והשי"ן בימין ור' נחמיה קרי ביה חרש בסגול ובשמאל והוא היוצרים לשון יוצר כלי חרש : חרש כמשמעו גרס . פי' שאינו שומע : עומדים על רזיהם . כלומר אתם שומעין מהם כל ענייניהם שאינם שומרין עצמם להסתיר דבר מכם : אופניים . מנהגם ועניינם : ששרתה וכו' . י"ל שדרש גדרה לשון נבואה על שם שמרע"ה נקרא אבי גדר כלומר אב לכל הגודרים גדר והם הנביאים וכדאיתא ריש פר' ויקרא רבה : במלאכתו . דרש מלשון במלאכות אלהים :

יד

ענף יוסף

[הוה קרי עליהון נותן ליעף כח פי' הוה קרי עליהון על אותן שלא היה הרעב בימיהם לפי שהיו גבורים נותן ליעף כח כלו' שדרך ה' לתת ליעף כח כדי שיתקיימו ולא ימותו ויחלשו . וכן כאן הביא הרעבון בגבורים שיכלו לסבול הרעב . לא בחלשים שימותו באותו הפן כבתחלת עולם . ועיקר קרא לאו בענין הרעב קמיירי . אלא דיהב ר' ברכיה הכא טעמא לבבא דספריטית [יפ"ת] : [שנים באו בימי אברהם] אבל בימי למך לא היה רעבון . והא דכתיב בלמך מן האדמה אשר אררה ה' . לא מ רם הקללה הרעב גמור שיהיה בלי מזון ומתים כלל . אלא שהרס שלא היה כ מרם והאדם נשמע להורס [נזה"ק] : [בצורת] נראה דבצורת הוא בעצר הקב"ה שהשמים יהיו נעצרים ממטר והארץ לא תתן את יבולה . והרעב של מהומה הוא שהארץ נתנה יבולה ופריה אלא שאח"כ נעשה רעב מסבת המצור והמלחמה שלא היו יכולין לצאת להביא מזון לעיר וכ"ה היפ"ת] : [והא תני לא יצא כו'] עי' ב"ב בפ' כ"ה ופ' מ' ופ' ס"ד . ולפי הנוסחא שלפנינו נ"ל שכן פירושו . דהנה אי' פ' המוכר את הספינה אהרבנ"א אריב"ק מ"ו שאפי' מצאו כורין לא יצאו . ואלא מפני מה נענשו שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו כו' . ואפשר דדייק רבנ"א מדכתיב ויהי רעב בארץ בהוה וקיום שאפי' כורין לא מצאו . ואח"כ אפשר שכ"כ כוונת המדרש אמר ר"ה בש"ר דוסא מ"ב סאות היו בסלע ר"ל בתחלת הרעב [מדקרי ליה רעב והשמיענו בשנה שאלימלך שלא יצא ס"מ שהיו מעטים בסלע . ואח"כ בגמ"ס לא היה רעב לגמרי ועתה שכחו] ונעשה אח"כ כשהכביד הרעב סאה בסלע . והקשה המדרש והא תני לא יצא כו' ואח"כ למה נענש אלימלך דהא כאן אפי' כורין לא מצאו מדכתיב ויהי רעב כנ"ל והיה כשאי נאמר אפי' בתחלת הרעב כשהיה שתי סאות בסלע . ועוד שני כו' בשעת הרעב פזר רגליך ולמה נענש אלימלך . ותירץ ע"י שהפיל לבן של ישראל כו' :

פרשה ב (א) [לא ניתן ד"ה אלא להדרש] שאמות רבים נאמרו על אחד לרמז מדרשות שדרשו בהם ואינם שמות אנשים מחולפים [יפ"ת כויק"ר פ"א] : [ירמיה חלקיה כו'] לא דחשיב המדרש

עץ יוסף

אמה וחונה משלמת . מעשה אירע בקלקל שילה ונתפס כגנב יוחנא בשילה . ע"ד מוכיח תמה וחנה מעיד [זרע אברהם] . וע"כ היה נמשל לכל לקה בשביל אחר [יפ"ת] : לזוג פי' אומן העושה כלי זכוכית . ואמר משל זה משום שקשה להעלם הענין הזה שיהיו הגזרות של שקמה מיצים ומגלגל הקב"ה להביאם בימי הגבורים של זה . לזה הביא משל לזוג כו' שהוא נתלה בה מתלה לדעת תחק מיחד הוא . והוא משל נאות לתת טעם למה לא יביאהו בימי החלשים לפי שאין הקב"ה יכול להסלף בהם כי יבעטו ביסורין וגם ימותו ברעב . על כן אינו מביא כ"א בימי ב"א חזקים וסבלנים ויוכלו לעמוד ביסורים קשים . והוא ממש מה שהודיע ר' ברכיה נותן ליעף וחלש ובלתי סבלן נותן לו כח שאינו מביא יסורין בימיו . ולאין אונים עצמה ירבה [כלי יקר פ"ב כ"ח] : שפופים פי' שפלים וחלשים בלא כח : שנים באו בימי אברהם טעמא דאם עיקר [יפ"ת ונזה"ק י"מ] ודייק זה מדכתיב מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם . דמדכתיב הראשון מכלל דהוו שנים בימי אברהם . וקרי לזה השני רעב הראשון לגבי יצחק [יפ"ת] : ואחד בימי אברהם והא דכתיב הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם הכי דייקינן מכלל דאיכא אחר שלא היה בימי אברהם : בצורת גשמים מועטים : שנה עבדת פי' שנה עשתה פירות : רעב של מהומה פרש"י נפלה המיתה בבהמות ונתיקר הבשר עד שהיו מוכרים ליתן בעד ראש חמור שמונים כסף . ובב"ר פ' ס"ד פירש"י מהומה אוכלים ואינם שבעים [ועיין בענף] : מ"ב סאות היו ונעשו מ"א כתב בזרע אברהם שהמדפיס טעה שהיה כתוב לפניו מב' סאות היו ונעשו מא' . וסבר המדפיס דהכי פירושו מ"ב סאות ר"ל מ"ב סאות היו בסלע ונעשה מ"א ר"ל מ"ב . והדפיס כן בפנים . אבל באמת פירושו מב' סאות היו מסלע ונעשו מא' שנתייקר השער ונעשה סאה אחד בסלע עכ"ל . וכ"כ בנזה"ק : סאתים לקוחות בשקל . ברבה ובגמרא הנ"ל איתא בסלע במקום בשקל . וכתב היפ"ת שסלע ושקל הכל אחד אלא דבלישנא דקרא איקרי שקל ובלשון המשנה נקרא סלע : אמר רשב"ג ושם איתא רשב"י : שפחתו מעילת והיא עומדת בסידקי . כנ"ל [א"ס] . פי' שהיא עומדת מעוטפת במעיל בשוק שמוכרין שם תבואה : והרי שפחתו עומדת אצל הסידקי וקופתה בידה כנ"ל [א"ס] : (ה) נרדום ר"ל נחשים וכי יצא יחידי ורווק ועטלאי . ולמה כתיב וילך איש וגו' ולא כתיב נ"כ יצאה בהמותיו כמו דכתיב התם סוסיהם פרדיהם וכו' : הוא עיקר ואשתו טפלה לו . דוקא דהוא מיותר דכבר כתיב וילך איש אלא לרמוז שהוא עיקר . ואף שזה ידוע מ"מ בא הכתוב את המגלה ליתן טעם למה נענש הוא תחלה [מהרז"ו] :

פרשה ב (א) ותטמנם בפשתי העץ . ופשתן היינו בוץ : בבוסמין היתה עסקה אפשר פי' בבוץ היתה עסקה : ויבואו הנערים המרגלים וגו' ואת כל משפחותיה הוציאו : ומה ת"ל ואת כל משפחותיה . ר"ל לשון רבים : ותאמר כן באו אלי האנשים וגו' . ולא ידעתי מאין המה ויהי השער לסגור בחשך והאנשים יצאו : שנתיאשה מן החיים . מיראת המלכות שכזבה לו והפקירה עצמה לשרופין : בעלו למואב כו' דרש נוטריקון באו ועלו לאב שבשמים : ר' איבו ור"י ב"ר סימון . ובילקוט א' ר' איבו ור' סימון אמרו הדברים הללו נאמרו מעתיקו של עולם . ר"י אומר דברים הללו סתומים כאן ומפורשים במקום אחר . ר"ל בספר יהושע : הה"ד וישלח יהושע בן נון מן השטים וגו' . שנים אנשים מרגלים חרש לאמר : כלי נגרות היו בידם מרגלים חרש לאמר . ר"ל קרי ביה חרש החי"ת קמץ והרי"ש פתח והשי"ן בימין . ח"א כלי נגרות היו בידם והוא דכתיב מרגלים חרש לאמר ר"ל קרי ביה חרש : כלי קדרות היו בידם . ר"ל קרי ביה חרש בסגול ובשמאל . והוא היוצרים לשון יוצר כלי חרש [מ"כ] : מקדרין חרש לאמר כלומר סדר שלא גרס שעשו עצמן קדרין והיו צועקין הרי קדרות מי שירצה יבא ויקנה עכ"ל . ודייק זה מדכתיב חרש לאמר פירושו שאמרו כן בפיהם שהם קדרים . וזה שהיה כאן מקדרין חרש לאמר : חרש כמשמעו פי' שאינו שומע ואינו מדבר . ובילקוט גרסינן הכי תני רשב"י חרש כמשמעו א"ל עשו עצמכם חרשין ואתם שומעין על אופניים שלהם . והכא אנו שצריכין למחוק דברי רשב"א או נ"ל וכן היה רשב"א אומר : על אופניים שלהם פי' עיקרם ודעתם ועניינם : על שם שנא' ויכרתו משם זמורה ר"ל שכלב שהיה אחד מן המרגלים של יהושע היה נ"כ אחד מן המרגלים של משה שנא' בהם ויכרתו משם זמורה . ובגמרא לפי דרחז"ל שפנחס וכלב את הלכו ואמר להם אם אין אתם נותנין משרות הארץ או אני אהרג או אתם : ששרתה כו' דדרש מלת גדרה מלשון גדר וגבול בזמן שנכנסו גבול וזמן שלאחר שלשה ימים יחזרו זה היה ע"י רוה"ק ששרתה עליה [פ"א] . ודרשינן ג"כ מלת גדרה מלשון נבואה ע"ש שמרע"ה נקרא אבי גדור כמ"ש אב לכל הגודרים גדר והם הנביאים [מ"כ] : עם המלך במלאכתו ישבו שם מכאן אמרו כו' דרשו במלאכתו מלשון במלאכות אלהים [מ"כ] : עשרה כהנים נביאים פי' שהכהנים הן נביאים נ"כ . ובספרי ס' בהעלותך אי' ח' כהנים וח' נביאים ולא חשב שם יחזקאל ובוזי וכ"ה בגמרא : אף חולדה הנביאה בילקוט מסיים

הנביאה מפני בניה של חרב הזונה היתה: (ב) רבי שמואל בר נחמני פתר קראי בדוד. [ח] בני שלה בן יהודה ער אבי לכה אב ב"ד של לכה. ולעדה אבי מרשה אב ב"ד של מרשה. ומשפחות בית עבדת הבוץ זה דוד שהיה עוסק בפרכת הה"ד (ש"ב כא) ויך אלחנן זה דוד שחננו הקב"ה. בן יערי בן שהיה גדל ביער. אורגים שעסק בפרוכת. ד"א אורגים שהיו מעלין לו את ההלכה והוא אורגה. ד"א אלו סנהדרין שהיו אורגין עמו בד"ת. לבית אשבע שנשבע לו הקב"ה שנא' (תהלים פט) כרתי ברית לבחירי. ויוקים שקיים לו השבועה שנא' (שם קלב) נשבע י"י לדוד אמת לא ישוב ממנה. ואנשי כזבא ר' עזריה ור' יונתן ור' יצחק בר מריון ואמרי לה ר' יוסי בר' חנינא עיקר סנהדרין משל יהודה. מ"ט שנא' (בראשית מט) חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב שהיו סודרין את ההלכה בשנים עד שהיו מוציאין אותה בנקיון כחלב. יואש שנתיאש מן החיים (דה"א כא) תהי נא ידך בי. ושרף שהזכיר מעשה שרופים י"י אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו. אשר בעלו למואב שבא מרות המואביה. וישבי לחם שבא מבית לחם יהודה. והדברים עתיקים ר' איבו אמר זה דוד ושלמה שנשתתפו לפני הקב"ה בבנין ביהמ"ק. ר' יהודה בר' סימון אמר זה בניהו בן יהוידע שנתחזק עם המלך שלמה בבנין בהמ"ק. ר' יהודה אמר זה יהוידע הכהן הגדול שנטפל עם יואש לבדק הבית. ר' נחמיה אומר זה ירמיה ויחזקאל שהתפללו לפני הקב"ה שלא להחריב בהמ"ק. המה היוצרים זה בעז ורות. וישבי נטעים [ט] זה שלמה שהיה דומה כנטע במלכותו. ונדרה [י] אלו סנהדרין שהיו נודרים עמו בד"ת. עם המלך במלאכתו ישבו שם מכאן אמרו [יא] לא מתה רות המואביה עד שראתה שלמה בן בנה יושב ודן דינן של זונות. הה"ד (מ"א ג) וישם כסא לאם המלך זו בת שבע. ותשב לימינו זו רות המואביה: (ג) ר' מנחם בר אבין פתר קרייה במשה. [יב] ויוקים ע"ש (במדבר י) קומה י"י ויפוצו אויביך. אנשי כזבה שעשה דבר של הקב"ה כמו כזבים שנא' (שמות לב) למה י"י יחרה אפך בעמך. יואש על שנתיאש מן החיים שנא' (שם) ואם אין מחני נא. ושרף שהזכיר מעשה שרופין שנא' (שם) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. אשר בעלו למואב שבאו ועלו מעשיו הנעימים לפני אביו שבשמים. וישבי לחם שעלה למרום ושבה התורה ע"ש שנא' (תהלים סח) עלית למרום שבית שבי. והדברים עתיקים ר' איבו ור"י בר סימון רבי איבו אמר אפילו דברים שנתעתקו מהם החזירם שנאמר (שמות לד) פסל לך וגו' הדברים הללו נאמרו ממעתיקו של עולם כד"א (בראשית יב) ויעתק משם. ר"י בר"ס אמר דברים הללו סתומין כאן ומפורשין במקום אחר החזיר אותן לו שנא' (שמות לד) ויאמר י"י אל משה כתב לך את הדברים האלה כי ע"פ הדברים האלה וגו'. המה היוצרים ע"ש (בראשית ב) וייצר י"י אלהים. ד"א המה היוצרים אלו נפשותיהם של צדיקים שבהם נמלך הקב"ה לבראת את עולמו. וישבי נטעים ע"ש (שם ב) ויטע י"י אלהים. וגדרה ע"ש שנא' (ירמיה ה) אשר שמתי חול גבול לים. עם המלך במלאכתו עם מלך מלכי המלכים הקב"ה ישבו שם נשמתן של צדיקים שבהם נמלך וברא את עולמו: (ד) ד"א ויוקים זה אלימלך. ואנשי כזבא אלו בניו שהיו מכוזבים [יג] יואש שנתיאשו מא"י. ושרף ששרפו את התורה. ר' מנחמא בש"ר אהא וכי שרפוה אלא ללמדך שכל מי שבטל מן התורה דבר אחד כאילו שרפה. [יד] אשר בעלו למואב שנשאו נשים מואביות ושהניחו ישראל ונסתפחו בשדי מואב. וישבי לחם זה נעמי שנא' ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה השבה משדי מואב והמה באו בית לחם. והדברים עתיקים כבר כאו"א מפורש בפני עצמו: (ה) ושם האיש אלימלך. [טו] ר' מאיר היה דורש שמות ר"י בן קרחה היה דורש שמות. ושם האיש אלימלך שהיה אומר אלי תבא מלכות. ושם אשתו נעמי שהיו מעשיה נאים ונעימים. ושם שני בניו מחלון וכליון מחלון שנמחו מן העולם. וכליון שכלו מן העולם. אפרתים ריב"ל אומר פלטיאני ור' ב"ר נחמיה אומר אבגניסטי. ד"א אפרתים [טז] ר' פנחס אמר כל אותה העטרה שנתעטר אפרים מיעקב אבינו בשעת פטירתו מן העולם א"ל אפרים ראש השבט ראש הישיבה המעולה והמשובח שבבני יהיה נקרא לשמך (ש"א א) בן תוחו בן צוף אפרתי (מ"א יא) וירבעם בן נבט אפרתי (ש"א יז) ודוד בן איש אפרתי מחלון וכליון אפרתים: (ו) ויבואו שדה מואב ויהיו שם. [יז] בתחלה באו להם בעיירות מצאו אותם פרוצים בעבירות אח"כ באו להם לכרכים מצאו אותם מדוחקין במים ואח"כ חזרו להם בעיירות ויבואו שדה מואב ויהיו שם: (ז) וימת אלימלך איש נעמי. תניא הכל למות והכל למיתה ואשריו לאדם שיצא בשם טוב מן העולם. [יח] מת האיש מי מחסרו אלא אשתו שנא' וימת אלימלך איש נעמי. מתה האשה מי מחסרה אלא בעלה שנא' (בראשית מח) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל. א"ר יוחנן עלי מיתתה של רחל. אמר יעקב אבינו קשה עלי מיתתה של רחל מכל הצרות הבאות עלי: (ח) א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק גילין וגילין חבורות וחבורות מביא הקב"ה לעולם מת אחד מן הגיל ידאג כל הגיל. חבר אחד מן החבורה תדאג כל החבורה [יט] דא"ר שמואל בר אבא בש"ר יוחנן ארכיות ארכיות הן ואין אחד מהן נכנס לתוך ארכי של חבירו אפי' כמלא נימא. [כ] א"ר יוסי בן חלפתא מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולביתי ביתי אלא לאשתי ביתי

יד יוסף ח ילקוט דה"א רמז אלף ע"ה : ט ילקוט רות : י תרגום דה"א יוסף. יא ילקוט רות. ב"ב צ"א ילקוט דה"א רמז אלף ע"ו : יב ילקוט דה"א רמז אלף ע"ו : יג תרגום דה"א יוסף פסוק זה : יד ילקוט רות. וילקוט דה"א רמז אלף ע"ו. ב"ב דף צ"א : טו ילקוט רות : טז ילקוט ש"א א'. ויק"ר פ"ב. ותנ"ח פ"א. וסדר"א פ' פ"ס : יז ילקוט רות : יח סנהדרין כ"ב ילקוט רות : יט לקמן פ"ג סי' ב' : כ שבת קי"ח :

ענף יוסף

במדרש שבנים קודם לאבות. י"ל שהטעם הוא מפני שלא נודעו האבות לנביאים אלא מהיות בניהם. ע"ד דאמר בויק"ר פ"ו כל נביא שנתפרש שמו ונתפרש שם אביו נביא ובן נביא הוא כו'. אבל בגמ' גרסי' גריס ואח"כ כרוך כו': (ב) [ואנשי כוזבא כו'] עיקר סנהדרין כו' כוזבא גימטריא ל"ו שהוא רובן של סנהדרין [מת"כ]. אבל לגירסתנו דכתיב כוזבא בלא ו"ו. ל"נ פי' שני של מ"כ ע"ש שמכזיבין את הכל בחכמתן: [ושנשתתפו לפני הקב"ה] אבל בילקוט דרשו זה על עם המלך במלאכתו ישבו. ושפיר עמו כל הדרשות. היינו על בניהו ועל יהוידע כו': [שהיה דומה כנטע במלכותו] והמהרש"א כתב ע"ש שנתמנה שלמה למלך בילדותו כמ"ש שלמה בני נער ורך שלא היה לו אז רק י"ב שנה ונטייה בו מה שנאמר על אילן ילד כמו עשר נטיעות לבית שלא כו'. [ותשב לימינו זו רות המואביה] וכ"ה בילקוט. אבל בגירסא אחר' וישם כסא לאם המלך זו רות. וכתב המהרש"א נרא' דמשמע ליה זה דלא קאי אבת שבע דכתיב בהפסוק קרא דאח"כ לא הכ"ל אלא וישם לה כסא. ע"כ דרשו על רות שהיא אם המלוכה שהיה בת מלכים בת בנו של עגלון מלך מואב עכ"ל: (ד) [כבר כל אחד מפורש בפ"ע] פי' שכבר מפורש בזה כלומר ר' איבו ור"י בר סימון: (ה) [מאריכו יעקב בשעת פטירתו] בזה ירצה כל אדם את שכינת עזו ית' לפניו יכרעו כל יורדי עפר שאז תוסף רוחם של צדיקים כשיגועון והברכה שמברכין אז היא ברכה פנימית [כלי יקר נ"ך]: (ו) [בתחלה באו להם כו'] דייקו זה דמדקאמר ויהי שם מכלל דאיכא ביאה אחרינא ובאו בדי מואב ולא היו שם ולא נתישבו שם לפי שהיו מחזרים עיירות לכרכים עד שעשה בביאה שניה ויבואו וגו' ויהיו שם ונתישבו שם [אג"ב] :

(ז) [תניא הכל למות] ר"ל דה"ה תני' שיאריך ימים כימי מתושלח סופו למות. והכל למיתה כלו' מעותד אל המיתה אף אם לא ימות מעותד אליה. ולכן צריך שישוב היום שמא ימות למחר. ולכן מסיים ואשרי לאדם

מתנות כהונה

ויך אלחנן. פסוק הוא בשמואל ב' כ"א: בפרוכת. כלומר בבנין הבית: והוא אורגה. נותן ונושא בה על כל הצדדים ומוסיפה על אמתתה: רובן של סנהדרין וכו'. כוזבא גמטריא שלשים ושש שהוא רובן של סנהדרין או על שם שמכזיבין את הכל בחכמתן: בשנים. עיין עוד בפרשת ויחי: תהי נא ידך בי. דוד אמר כן בדברי הימים א' כ"א: שרופים. על שם שמסרו עצמם על קידוש שמו יתברך אברהם בכבשן האש יצחק לישרף על גבי המזבח יעקב מסר ג"כ נפשו על שמו הגדול כדאיתא בזוהר אחרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו לא אסתכח בר נש דמסר גרמיה על השם יתברך כמה דעבד יעקב אבינו: שנשתתפו וכו'. ולפיכך נקראו עתיקים שהקב"ה נקרא עתיק יומין: ה"ג ושבה התורה. ודרש ושבי ל' ושב ממנו שבי: ממעתיקו של עולם. זה הקב"ה שהעתיקו מאין ליש ומשנה את טבעו כשירצה ופירש"י סוף פ' המוכר את הספינה מאחר שאלו כבושים ועוד מלאתו בי' בושות ונלאתי לכותבם ובס"י ובילקוט דרש הכי אפי' דברים שנתעתקו מהם החזירם שנאמר פסל לך וגו': ומפורשין וכו'. בתורה שנאמר ויאמר ה' וגו': החזיר אותן לו. משה סופר הוא וכתב ע"פ גי' הילקוט שכתבתי: על שם ויצר. קרי היוצרים כי הם עיקר יצירת הקב"ה וכוונתו בבריאת עולם: על שם ויטע וגו'. והצדיקים יושבים בגן עדן שעליו נאמר ויטע ה' אלהים וגו': מכוזבים. נחסרו מן העולם כד"א אשר לא יכזבו מימיו: מי שמבטל גרס. והם בשלו שיצאו מארץ ישראל שלא כדין כדלעיל: ונסתפחו גרס. פי' ונדבקו כד"א ספחני נא ונספחו על בית ישראל ושוב עיין כל זה סוף פ' המוכר את הספינה: פלטיאני. בני פלטין השוטים: אבגניסטי. שרים וכן הוא בויקרא רבה פ"ב: ויהיו שם. משמע שעכשיו קבעו דירתן: גילין. בני אדם שהם בני מזל אחד: ארכיות. ממשלות: שירי מנחות. כלומר ככבולא שנשאר כמו שירי מנחה הנאכל

עץ יוסף

פסיה שנא' וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור אל חולדה הנביאה אשת שלום בן תקות. וכתיב הנה אנחנו באים בארץ את תקות וגו'. (ב) זה דוד שהיה עוסק בפרוכת. כלו' בבנין הבית: שהיה גדל ביער כן הוא הנוסחא בילקוט שמואל. ופי' שהיה רועה צאן וגם שהיה בורח מפני שאול היה תמיד ביערים. אבל בילקוט ד"ה גרס ביער: ד"א אורגים שהיו מעלים לו כו'. פי' הסנהדרין היו מעלין לו את ההלכה והוא אורגה. וכ"ה בהדיא בילקוט. ופי' הוא אורגה שהיה נושא ונותן בה על כל הצדדים ומוסיפה על אמתתה: ד"א אלו הסנהדרין שהיו אורגין בדברי תורה. זה אינו בילקוט: כרתי ברית לבחירי וגו' נשבעתי לדוד עבדי: שנא' חכלילי עינים מיין. פי' עינים אלו סנהדרין ע"ד והיה אם מעיני העדה. ואמר בדרך משל על רוב אורהן חכלילי עינים מיין לפי שד"ת משולים ליין. ויתכן שחכלילות רמז לחדוד ופלפול שהם בוערים כאש בפלפולם [יפ"ת ב"ר פ' צ"ח]: שהיו סודרין את ההלכה בשנים. ר"ל בחוזרין על שמועתן עד שהיא סדורה בפיהם. ותפס השנים תמורת הפה. וע"י כן מוציאין אותם נקיים כחלב. כי ע"י רוב החזרה עליהם מבינים אותן כהוגן באין מגרע בלא חדוש. ופי' ולבן שנים מחלב מלבינים ד"ת הסדורה בפיהם יותר מלבן החלב [יפ"ת שם]. כלו' דמסקי שמעתתא אליבא דהלכתא אחר הפלפול [מהר"ק ועי"ש]: שהזכיר מעשה השרופים. שהאבות מסרו עצמן על קדוש שמו. אברהם בכבשן האש. יצחק לישרף ע"ג המזבח. יעקב מסר ג"כ נפשו על שמו הגדול כדאי' בזוהר לא אסתכח בר נש דמסר גרמיה על קוב"ה כמה דעבד יעקב אבינו [מ"כ]: שנשתתפו לפני הקב"ה. ולכך נקראו עתיקים שהקב"ה נקרא עתיק יומין [מ"כ] ועיין בענף: שהיה דומה כנטע במלכותו. ר"ל שהיה דומה לנטיעה שהולך וגדל כדכתיב על ככה כ' למלך [רש"י] ועיין בענף: ונדרה אלו כו'. פרש"י שגדרו פרצותיהן לעשות תקנות וסייגים לתורה כמש' בעירובין דף כ"א שלמה וב"ד תקנו עירובין ונט"י. וביבמות דף כ"א שתקנו שניות לעריות: עם המלך במלאכתו ישבו מכאן אמרו כו'. דייק מדכתיב ישבו ל"ר. להכי דרש לה על רות ובת שבע: (ג) ושבה התורה והתורה נקראת לחם כדלעיל: והדברים עתיקים אפי' דברים שנתעתקו מהם כמד"א ויעתק משם החזירם שנא' פסל לך וגו': ר' איבו ור"י ב"ר סימון ר' איבו אמר הדברים הללו נאמרו מעתיקו של עולם. ר"ל הקב"ה שנקרא עתיק יומין: ר"י ב"ר סימון אמר דברים הללו סתומים כאן ומפורשים במקום אחר ר"ל בתורה: שנא' ויאמר ה' אל משה. כנ"ל וע' בילקוט. ואם נגרוס נאמרו ממעתיקו של עולם פירושו זה הקב"ה שהעתיקו מאין ליש ומשנה את טבעו כשירצה: ע"ש וייצר ה' אלהים. פי' קרי ביה היוצרים כי הם עיקר יצירת הקב"ה וכוונתו בבריאת עולם [מ"כ]: על שם ויטע כו'. והצדיקים יושבים בג"ע שעליו נאמר ויטע ה' אלהים וגו' [מ"כ]: (ד) ד"א ויוקים זה אלימלך. שקם ממקומו והלך לו. שהיה מגד אם מבני שלה [יפ"ע]. או שנקרא יוקים ע"ד ואת כל היקום אשר ברגליהם. ודחז"ל זה הממון שמעמיד האדם על רגליו. ואלימלך היה עשיר גדול עד שאמר אלי מלכות: שהיו מכוזבים פי' שנחסרו מן העולם ע"ד שאח"כ אשר לא יכזבו מימיו [מ"כ]: יואש שנתיאשו מא"י. שהיו סבורים שלא יפקוד ה' את עמו לתת להם לחם: מי שמבטל מן התורה. והם בשלו שיצאו מא"י שלא כדין כדלעיל וגם נשאו מואביות: בעלו למואב שנשאו נשים מואביות. אמר מואב במקום מואביות להורות כי בגיותן נשאו אותן שאז המואביות כמואב לאיסור [מהרש"א]: ושהניחו ישראל ובספרי איתא שהניחו א"י: ונסתפחו פי' ונדבקו כמד"א ספחני נא. ונספחו על בית יעקב [מ"כ]: (ה) פלטיאני בני פלטין חשובים: אבגניסטי פי' שרים: (ו) ואח"כ חזרו להם בעיירות ויבואו שדי מואב כו'. ר"ל שנאמר ויבואו שדי מואב כו' ול"מ שנא' שדה הוא עיר כדלעיל במדרש: (ח) גילין פי' ב"א שהם במזל אחד [מ"כ]: מת אחד מן הגיל ידאג כל הגיל השמיענו בזה גודל של נעמי ובניה שלא שמו

ביתי ולביתי אשתי ולא קריתי לשורי שורי ולשדי שדי אלא לשורי שדי ולשדי שורי . ותשאר היא ושני בניה א"ר חנינא בריה דר' אבהו נעשית היא שירי מנחות : (ט) וישאו להם נשים מואביות . תני בש"ר מאיר כא לא גיירום ולא הטבילו אותם ולא היתה הלכה להתחדש ולא היו נענשין עליהם עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות . שם האחת ערפה כב שהפכה עורף לחמותה . ושם השנית כג רות שראתה בדברי חמותה . ר' ביבי בש"ר ראובן אמר כד רות וערפה בנותיו של עגלון היו שנא' (שופטים ג) דבר סתר לי אליך המלך ויאמר הס וגו' וכתיב (שם) ואהוד בא אליו וגו' ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא א"ל הקב"ה אתה עמדת מכסאך לכבודי חייך הריני מעמיד ממך בן יושב על כסא י"י . וישבו שם כעשר שנים כה כל' כמ' או חסר או יותר : (י) וימותו גם שניהם מחלון וכליון . ר' חוניא ור' יהושע בר' אבין ור' כו זכדא התניה דר' לוי לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה ממי את למד מאיוב שנא' (איוב א) ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות . א"ר חמא בר' חנינא כז הראה להם הקב"ה מעין דוגמא של העוה"ב . שנא' (עמוס ט) ונגש חורש בקוצר (איוב א) ותפול שבא ותקחם א"ר אבא ב"כ יצאו מכפר קרינוס והלכו כל האובלין עד מגדל צבעים ומתו שם . (שם) ואמלטה רק אני לבדי א"ר חנינא רק מיעוט אף הוא משובר ומולקה . א"ר יודן לבדי עוד זה מדבר אף הוא כיון שאמר בשורתו מיד מת . עוד זה מדבר וזה בא ויאמר כשדים שמו שלשה ראשים א"ר שמואל בר נחמן כיון ששמע איוב התחיל מניים חיילותיו למלחמה אמר כמה חיילות אני יכול להייל . כמה נייסות אני יכול לנייס . והאומה בזויה שיש בעולם (ישעיה כג) הן ארץ כשדים זה העם לא היה . הלואי לא היה בא להפיל אימתו עלי . וכיון שא"ל אש האלהים נפלה מן השמים אמר מן השמים הוא מה אני יכול לעשות . ואדום לא אצא פתח . מיד ויקח לו חרש להתגרד בו . אף במצרים כך היה (תהלים קה) ויך גפנם ותאנתם ואח"כ ויסגר לברד בעירם ואח"כ ויך כל בכור במצרים . ואף בנגעים כן בתחלה הן באין על ביתו אם חזר בו מוטב ואם לאו הרי הן טעונין חליצה שנא' (ויקרא יד) וצוה הכהן וחלצו . אם חזר בו מוטב ואם לאו טעונין נתיצה . חזר בו מוטב ואם לאו באים על הבגדים וטעונין כיבוס . חזר בו מוטב ואם לאו טעונין קריעה שנא' (שם יג) וקרע אותו מן הבגד . אם חזר בו מוטב ואם לאו טעונין שריפה שנא' (שם) ושרף את הבגד . אח"כ הן באין על גופו . אם חזר בו מוטב ואם לאו יוצא ובא . אם חזר בו מוטב ואם לאו (שם) בדד ישב מחוץ למחנה מושבו . ואף במחלון וכליון כך היה . בתחלה מתו סוסיהם חמוריהם גמליהם ואח"כ וימת אלימלך ואח"כ וימותו גם שניהם מחלון וכליון . ותשאר האשה א"ר חנינא נעשתה שירי שירים : (יא) ותקם היא וכלותיה ותשב משדה מואב כי שמעה בשדה מואב . שמעה מהרוכלין המחזירין בעיירות . ומה שמעה כי פקד י"י את עמו לתת להם לחם . כא"א (תהלים צד) כי לא יטוש י"י עמו ונחלתו לא יעזוב . וכא"א (ש"א יב) כי לא יטוש י"י את עמו בעבור שמו הגדול . א"ר שמואל בר נחמני פעמים שהוא עושה בעבור עמו ונחלתו . ופעמים שהוא עושה בשביל שמו הגדול . אמ"ר איבו כשישראל זכאין בעבור עמו ונחלתו . וכשאין ישראל זכאין בעבור שמו הגדול ורבנן אמרי בא"י בשביל עמו ונחלתו בח"ל בעבור שמו הגדול שנא' (ישעיה מח) למעני למעני אעשה : (יב) ותצא מן המקום אשר היתה שמה . כח ותצא וכי לא יצאתה משם אלא היא והלא כמה גמלים יצאו כמה חמרים יצאו ואת אמרת ותצא . ר' עזריה בש"ר יהודה בר' סימן גדול שבעיר הוא זיוה והוא הודה והוא הדרה והוא שבחה . פנה משם פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה פנה שבחה . וכן את מוצא ביעקב אבינו כשיצא מבאר שבע וכי לא יצא משם אלא הוא והלא כמה גמלים יצאו כמה חמרים יצאו ואת אמרת ויצא . אלא כשהצדיק בעיר הוא זיוה והוא הודה והוא הדרה והוא שבחה . יצא משם פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה פנה שבחה . ניחא תמן דלא הות אלא אותה הצדקת ברם הכא לא הוה יצחק תמן אלא א"ר עזרית בש"ר עזריה בר' סימן לא דומה זכות צדיק אחד לזכות ב' צדיקים : (יג) ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה . כט א"ר יוחנן עברו על שורת הדין והלכו בי"ט . ד"א ותלכנה בדרך הוצרה עליהם הדרך שהלכו

יד יוסף כא זוהר בלק דף ק"ג . ילקוט רות . תנחומא בהר : כב ז"ח רות דף ל"ט : כג ברכות ס"א : כד ז"ח רות דף ל"ט . ילקוט שופטים רמז ס"ב . ילקוט רות : כה בבה"ל פ"ד סי' ו : כו ויק"ר פ' י"ז , פסיק"ר פ' ט"ז . ילקוט איוב ורות . תנחומא בהר : כז ב"ב ט"ו : כח ב"ר פ' ס"ח . ילקוט ויצא ורות : כט ילקוט רות :

מתנות כהונה

הנאכל לכהנים ולא היה קרב ע"ג המזבח ובילקוט גרס נעשית שיריים : ולא סיפה וכו' . ולא באתה לכלל זה שיתחדש ההלכה שהיו מותרים לבא בקהל מדרש עמוני ולא עמונית כדי שלא יהיו נענשים עליהם ובילקוט לא גרס ולא היו נענשים עליהם : בן יושב על כסא . וכן הוא בפ"ק דברכות והוא שלמה שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך והכי מסיים בספר יפה : בשלשים . כלומר כן מצינו כתיב כשלשים במלחמת העי וכן כארבעים כולם ס' חסר וכו' : שנא' ונגש חורש וכו' ופסוק הוא בעמוס ט' והוא הבטחה על העתיד : אבולין . כל הדרך והרחוב כן פי' הערוך בערך אבילאי וכן הוא בפ' מצורע : צבעים גרס : ה"ג בילקוט פרשת מצורע לבדי ועל לבדי להגיד לך : אף הוא וכו' . פי' וכל עצמי שנשארתי הוא רק להגיד לך וכיון שאמר כו' : הן ארץ כשדים וגו' פסוק הוא בישעיה כ"ג : הלואי לא היה . פירש"י בישעיה אשר לא כדאי הוא להקרא עם וכו' עד שהקב"ה מהרהר עליהם על שבראם כדאיתא במסכת סוטה : וכיון שאמר לו וכו' . עיין במה שכתבתי בפרשת מצורע : יוצא . להסגר ז' ימים חוץ למחנה ואח"כ בא אל המחנה : בדד ישב . מצורע מוחלט : מהרוכלין . דאל"כ מי הגיד לה בעיירות שהיתה שם כדלעיל : למעני למעני אעשה ופסוק הוא בישעיה סי' מ"ח : גמלים חמרים . מוליכי חמורים וגמלים : ה"ג פנה שבחה ניחא תמן דלא הות כו' הכא לא הוה יצחק כו' ופי' הניחא שם גבי נעמי נפי שלא זו והדר העיר אלא היה שם אלא היא וכשיצאה פנה הזיו וההדר אבל כאן גבי יעקב הלא נשאר שם יצחק : עברו כו' . דייק מדכתיב ותלכנה בדרך ובורה

ענף יוסף

לאדם שיצא בשם טוב מן העולם . לא כן אלימלך שלא יצא בשם טוב . שברח ושפיל לבן של ישראל : (ט) [ולא גיירום ולא הטבילו אותם] מדדייק קרא וכתב נשים מואביות . כלו' אף בשעה שנשאום לנשים מואביות היו . ולהכי כתיב וישאו . לא אמר ויקחו לפי שבאמת לא גיירום . וקאמר דשתים רצות אשו אחד כמה שלא גיירום . והשנית לא דלא יבא עמוני כי לא נתחדש עדיין שהלכה עמוני ולא עמונית כדי שלא יהיו נענשו עליהם [אג"ם] : [כעשר שנים כשלשים כו'] שהוא דכוותה בעל המאמר מפרש שכ"ף שלא היו עשר ממש אלא או חסר או יתיר ולא הקפיד קרא למנקט בענין בדקדוק . והכי נראה מפ' פסוקים ת"ש שכתוב כשלשים וכשנים איש . וכתוב כארבעים אלף חלוצי צבא . כי דרך שמקרא למנקט מנין גדול אעפ"י שהיה חסר או יתיר [אג"ם] : (י) [אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה כו'] כתב הרב"א הלוי ז"ל וז"ל . לפי שהיסורים הבאים לעולם נחלקו לשלשה חלקים הביא ראיה על כ"א מהם . כנגד הבאים לנסיון הביא יסורי איוב אשר באו ע"י השטן . וכנגד הבאים לנקמה הביא מכות מצרים שהיו להנקם מהם . וכנגד תוכחות עון על עון שבין אדם לחבירו הביא ענין שנגעים הבאים על לה"ר כמ"ש זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע וכנגד עון שבין אדם למקום הביא מבני אלימלך שנענשו על שיצאו מא"י וגם נשאו נשים מואביות : [כיון שאמר אש אלהים] משמע דדרשה כנגד לו ענין כשדים וסדר ענין שלא . וקשה דבקרא כתיב אש אלהים מריח . ונראה שמשמעה לא שם נגו כ"ל נמ"ש אש אלהים גם זה אפשרי במקרה כענין כרעמים . אבל כשאמר כשדים שמו שלשה ראשים תמה איך אפשר שעם פחות כזה יתקוממו כנגדו . וכשיוסו חושב גם שהין ג"כ בענין אש אלהים וראה שרחוק שבני דרוים זרים באו יחד במקרה . אלא שמה' הוא . וכן ענין כשדים [יפ"ת] : [בתחלה מתו סוסיהם חמוריהם ואח"כ וימת אלימלך] נראה דמ"ש ואח"כ וימת אלימלך הוא ט"ס וא"צ לה . הדא שהוא בעצמו מסתיל ולומר אף במחלון וכליון כך . נראה דכתיבה מחלון וכליון משמעי ולא במיתת אלימלך . ושוב ראיה שכן נקט בתחלה מתו סוסיהם כו' . ונקט סוסיהם לשון רבים נראה שבעל ממונם של מחלון וכליון קאמר שאחר שירשו מאביהם נאבד ממונם תחלה ואח"כ מתו הם . וכן בויק"ר ס' י"ז או' אף כאן וימותו גם בניהם לאחר שירשו מנכסיהם עכ"ל . הרי בפירוש שלא הזכירו אלא מחלון וכליון ולא אלימלך [אג"ם] וכן בתנחומא בהר ע"ש : [ואח"כ וימת אלימלך] י"ל לפי שאלימלך היה גדול הדור לא הוצרך להתרות בו תחלה דס"ה אינן צריכין התראה . או י"ל שמשמתו לא היתה עונשים כי זקן האיש ויקרבו ימיו למות . אבל בניו שמתו בלא עתם הזכירם תחלה בממונם [יפ"ת] : [ונעשה שירי שירים] כי צרות האחרונות הזכירו כאן צרות ראשונות לנעמי . וזה כי במוי שבנים היתה מתנחמת בבנים ולא היתה זוכרת מיתת בעלה . אך במות בניה או נדמה לה שבלבבה מתו כאחד . בעלה ושני בניה [אג"ם] : (יא) [ורבנן אמרי בא"י כו'] ר"ל דרבנן סברי דקרא דכי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו תרתי קאמר . עמו הם ישראל ונחלתו הוא א"י כי שם היכל קדשו ועיני ה' בה מראשית השנה וגו' . ובא"י הוא מרחם בעבור שתים בשביל עמו וגם בשביל נחלתו שהיא א"י . ולפ"ז דייק שפיר מה בעצם הפסוק שני גזרות מחולקות ומרוחקות זו מזו אחת כי לא יטוש והגה לא יעזוב משמע דתרתי קאמר . כי לא יטוש ה' את עמו היינו ישראל ונחלתו לא יעזוב היינו א"י . וכאשר ישראל הם בא"י עושה בשביל עמו וגם בשביל נחלתו . וקרא כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול היינו כשהם בח"ל . ולכן לא הוזכר נחלתו בזה הפסוק [אג"ם] : (יג) [עברו על שורת הדין והלכו ביו"ט] כי היום נראה לנום נמס קטר העומר שם וזהו ע"ז בניסן . ומתוך גנותם

עץ יוסף

שמו לכם לא שמת גדול מן החבורה וממשפחתם ולא חזרו לא"י אלא ומשאר היא ושני בניה בארץ מואב : ארביות פי' ממשלות [מ"כ] : שירי מנחות כלו' כפסולת שנאמר כמו שירי מנחה הנאכל לכהנים ולא היה קרב ע"ג המזבח . ועיין בילקוט : (ט) ולא היתה הלכה להתחדש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ולא היו נענשים עליהם . שם האחת ערפה . כל"ל וכן הועתק בספר אג"ם . ובא"ח גרס ולא הניחו הלכה להתחדש . שאלמלי הניחו הלכה להתחדש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית לא היו נענשים עליהם שם האחת כו' עכ"ל . ובילקוט לא גרס ולא היו נענשים עליהם : בן יושב על כסא ה' . זה שלמה שנאמר בו וישב שלמה על כסא ה' למלך : (י) הראה לו הקב"ה כו' . ופי' שהטעימו הקב"ה טעם עוה"ב שלאחר חרישת הבקר היו האתונות אוכלות אצל מן השלם מיד : שנא' ונגש חורש בקוצר . והוא הבטחה לעתיד : יצאו מכפר קרינוס . הכי גמיר לה שמקום זה שבו הוכו הנערים היה בכפר קרינוס ולא מתו שם אלא הלכו משם כל האבולין והם מקומות בנתיים עד מגדל צבעיא ושם מתו [יפ"ת] : רק מיעוט והמעט בהמלטה שלא היתה שלימה או ממעט בגופו [יפ"ת] : אמר ר"י לבדי כו' . בסדר מצורע גרס א"ר לבדי ועל לבדי להגיד לך אף הוא כיון שאמר כו' . פי' ועל לבדי שנשארתי הוא רק להגיד לך . וכיון שאמר מיד מת [מ"כ] . כי לא היה בו חיות רק בכדי להגיד בשורתו . וא"ת רק אני לבדי דדרשינן אף הוא משובר ומולקה למה לי הא מלהגיד לך נפקא . וי"ל דאפשר מחמת בשורתו הוא שמת . אבל רק אני משמע שהיה מוכה בידים [יפ"ת] : הלואי לא היה פירש"י בישעיה אשר לא כדאי הוא להקרא עם כו' עד שהקב"ה מהרהר עליהם על שבראם כדאי' במס' סוכה : מיד ויקח לו חרש . כלו' ולבסוף נגע בנפשות עד שלקח לו חרש להתגרד [יפ"ת] : (יא) שמעה מהרוכלים כו' . ויש מהם שנושאין תבואה למכור . ומאחר שהם הביאו מתבואת א"י למואב הבינה כי פקד ה' את עמו וגו' : פעמים שהוא עשה בעבור עמו ונחלתו ר"ל בשביל ישראל . שסובר שעמו ונחלתו הוא נאמר על ישראל כדכתיב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו : א"ר איבו כשישראל זכאין כו' ר"ל שהוא סובר ג"כ שעמו ונחלתו הוא נאמר על ישראל רק שהוא מוסיף בזמן שישראל זכאין וצדיקים וראוים להקרא נחלתו אז בעבור עמו ונחלתו . אבל כשאין זכאין אז בעבור שמו הגדול . וזהו משמעות קרא דכי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול . ודייק זה דבזה הפסוק לא קראם נחלתו : (יב) כמה גמלים יצאו כו' . פירש בערוך הגמלים והחמורים שמנהיגים אותם [א"ח] . וי"ל שכשם שאין צורך לנו להזכיר יציאת כמה חמורים וכמה גמלים דלא איכפת לן מידי . כמו כן יציאת נעמי לא איכפת לן מידי ולא נצרך להזכירה [יפ"ת] . ומשני דאיכא נפקותא מהזכרת היציאה להשמיע שיציאת הצדיק עושה רושם כו' כלו' ובזה הרי הוא כאילו יצאה נעמי לבדה כי יציאת האחרים לא עשה רושם אלא יציאת נעמי [נזה"ק] : הוא זיוה ר"ל שבזמן שהצדיק בעיר המדריך ומיישר את אנשי העיר בדרך אשר ילכו בה . הוא מזכה אותם לחיי עוה"ב להנותם מזיו השכינה : והוא הודה ע"ד שאח"כ ונתת מהודך עליו והיא ניכרת בפנים וכמשז"ל . מהיכן זכה משה לקרני ההוד . הרי שלזוהר פניו קראו הוד . ומאותו ההוד שבפניו היו יראים ישראל לגשת אליו . והשמיענו שבזמן שהצדיק בעיר ע"י הדרכתו זוכים להוד עד שיראו וידעו העכו"ם מגשת אליהם להרע עמם . כי יראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליהם ויראו מהם : הוא הדרה ר"ל הוא הזקנה ע"ד שאמר הכתוב והדרת פני זקן שבזכות שהצדיק בעיר כלם יאריכו ימים וימותו בהדור של זקנה : הוא שבחה ר"ל זה יאמר על שבח מזונותיהם שהיא משובחת בהם . שאז"ל ז' מינים נשתבחה בהן א"י הרי דשבח העיר מיקרי עניני מזונותיה ובזכות הצדיק הקב"ה מברך אותם בגשמי רצון וברכה : פנה משם פנה זיוה כו' . ר"ל שכפי חיוב הבבל ל"ה מהרת אבותו שלא יכלו להביאו . ולכן נקט בראשונה פנה זיוה כי הראשון שנאבד מהם הוא זיוה שנוקל במה שלא יהיו הגונים כבתחילה תיכף יאבדו שלא יזכו ליהנות כאותם שיושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה ואח"כ פנה הודה כי סר צלם מעליהם ואח"כ פנה הדרה כי ח"ו בחכמתם ימותו חטאים ואח"כ ויהי רעב בארץ ומיסרם ברעב ובצמא ובחוסר כל באופן שפנה שבחה [אג"ם] : דלא הוה אלא אותה הצדקת . ולרות לא חשיב כלל שעדיין לא נתגיירה אלא בדרך לדעת רבנן ז"ל [יפ"ת כ"ד פ' ס"ח] : (יג) היו עוסקים בהלכות גרים . כי דרך יאמר במקומות רבים

שהלכו ביחף . ותלכנה היו עסוקות בהלכות גרים : (יד) ותאמר נעמי לשתי כלותיה לכנה שובנה אשה לבית אמה . לבית אומתה . ל אבנימוס הגרדי מתה אמו ועלה ר"מ להראות לו פנים ומצא אותם יושבין אבלים . לאחר זמן מת אביו ועלה ר"מ להראות לו פנים ומצא אותן עסוקין במלאכתן . א"ל כמדומה אני שאמך חביבה עליך יותר מאביך . א"ל ולא כן כתיב אשה לבית אמה ולא לבית אביה א"ל יפה אמרת שאין אב לעכו"ם : (טו) יעש י"י עמכם חסד . לא ר' חנינא בר אדא אמר יעשה כתיב. כאשר עשיתם עם המתים שנטפלתם בתכריכיהון . ועמדי שויתרו לה כתובותיהן . א"ר זעירא מגלה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא איסור ולא היתר ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים : (טז) יתן י"י לכם. לב א"ר יוסי כל אותן הטובות והנחמות שעתיד הקב"ה ליתן לשלמה דכתיב (מ"א ה) ויתן אלהים חכמה לשלמה יהיו מכם . ומצאנה מנוחה ומצאן כתיב אחת מוצאת שתים לא מוצאות. אשה בית אישה מכאן שאין קורת רוח לאשה אלא בבית בעלה . ותשק להן ותשאנה קולן ותבכינה ותאמרנה לה וגו' ותאמר נעמי שובנה בנותי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים וגו' וכי יש אדם מיבם אשת אחיו שלא היה בעולמו : (יז) שבנה בנתי לכנה. לג ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יודן בר' חנינא בג' מקומות כתיב כאן שבנה שבנה כנגד ג' פעמים שדוחין את הגר ואם הטריח יותר מכאן מקבלין אותו . א"ר יצחק (איוב לא) בחוץ לא ילין גר לעולם יהא אדם דוחה בשמאל ומקרב בימין. כי זקנתי מהיות לאיש וגו' א"ר יוחנן למדך התורה ד"א שאין תשמיש ביום אלא בלילה הה"ד (אסתר ב) בערב היא באה ובבקר היא שבה. וכתיב גם הייתי הלילה לאיש : (יח) וגם הייתי שילדתי בנים הא אילו הייתי הלילה לאיש ילדתי בנים . אלא הלהן תשברנה יכולות אתם יושבות עד אשר יגדלו. לד הלהן תעגנה יכולות אתם יושבות עגונות לבלתי היות לאיש. אל בנותי אללי בנותי כי מר לי מאד מכם בשבילכם כי יצאה בי ובבני ובבעלי יד י"י : (יט) ר' חנינא בריה דר' אבהו פתר קרייה במשה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כהן קלסתיך שנא' (דברים י) הן לי"י אלהיך השמים ושמי השמים . והייתי סבור שתתן לי פרופקפיא הלהן תעגנה הונעתני במלאך המות הן שבקת גבי ואמרת לי הן קרבו ימיך למות . וחוזר ואומר לישראל אל בנותי אללי בני כי מר לי מאד מכם בשבילכם בי ובאחי יצאתה יד י"י : (כ) א"ר לוי לה כ"ם שנא' בו יד י"י מכת דבר היא. וכנין אב שבכלם (שמות ט) הנה יד י"י הויה . בר קפרא אמר יד תבעו ויד פגעה בם א"ר סימון ביוצאין היתה מגפה ביושבין לא היתה מגפה . תלמידי דרבי נחמיה מייתי לה מהתם הה"ד (שופטים ב) בבל אשר יצאו יד י"י היתה בם לרעה. ביוצאין היתה מגפה ביושבין לא היתה מגפה. א"ר ראובן אף בניהן היו מצירין אחריהם ואומרים מתי ימותו אלה ונכנס אנו לארץ : (כא) ותשאנה קולן ותבכינה לו חסר אל"ף תשש כחן שהן מהלכות ובוכות . ר' ברכיה בשם ר' יצחק לז מ' פסיעות הלכה ערפה עם חמותה ונתלה לבנה מ' יום שנא' (ש"א יז) ויגש הפלשתי השכם והערב . ר' יודן בש"ר יצחק ד' מילין הלכה ערפה עם חמותה ועמדו ממנה ד' גבורים שנא' (ש"ב כא) ארבעת אלה יולדו להרפה. לח א"ר יצחק כל אותו הלילה שפרשה ערפה מחמותה נתערבו בה ערות גוים של ק' בני אדם הה"ד (ש"א יז) והוא מדבר עמם וגו' ממערכות פלשתים. לט ממערות כתיב מק' ערלות גוים שנתערו בה כל הלילה . ר' תנחומא אמר אף כלב אחד דכתיב (שם) ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי : (כב) ותשק ערפה לחמותה. כל נשיקה של תפלו' בר מן תלת. נשיקה של גדולה ונשיק' של

פרקים

יד יוסף ל ילקוט רות : לא ילקוט רות : לב ילקוט רות : לג ילקוט רות : לד ילקוט רות : לה ילקוט רות : לו ילקוט רות : לז תנ"ש פ' כ"א : לח סוטה מ"ב : לט בחסר כלק אותה איפכא :

ענף יוסף

נוסף למדנו שנחם כי באום נפשם לשוב אל ארץ יהודה נקל בעיניהן הטליכה ביו"ט . וזהו שסיים הכתוב לשוב אל ארץ יהודה [אג"ש] : [ד"א ותלכנה בדרך . הולרה עליהם הדרך] משום שהלכו יחף והסגפו רגליהם באבנים . וזה ג"כ שבח להם בהיותן לפנים רכות ועגוגות אשר לא נסתה כף רגליהם הצג על הארץ ועתה כהיום בסיבת חיבת א"י הולכות יחפות לבוא שם [אג"ש] :

(טז) [כל אותן הטובות והנחמות כו'] לכאורה הוא כתוב זר נחשב לברך נשים מואביות בחכמת שלמה מאין לאין יהיה לכם כן . אך כי מסורת היתה בידם ענין מז"ל כי שתי פרידות טובות היו מעותדות לצאת מבנות לוט להבנות מהם מלכות בית דוד . וע"כ ראתה מעשה רות ונזכרה ואמרה בלבבה כי קרוב הדבר מאד . כי זאת האשה אשר הוכיח ה' להקים ע"י מלכות ישראל . וע"כ אז ברכה אותם לאמר יתן ה' לכם ומנוחה מניחה על מלכות בית דוד . וכמ"ש ז"ל כי ע"כ נאמר ומצאן בחסרון ה"א לרמוז כי באחד בלבד נתקיימה ברכה זו והיא רות . והוא מרוח מחלון המקשקש במעים . כי ממנה יסעתדה לבנות גזע ישי . ומה גם לחכמי האמת שאומרים כי מחלון וכליון היו פרץ וזרח כו' . ע"כ ממחלון הוא פרץ ראוי לצאת מלכות בית דוד [אלש"ד] : (יז) [בי ובבני ובבעלי] אשר לומר כי בהיי אלימלך

מתנות כהונה

ותורה איקרי דרך : **הוצרה** . לשון צרה פשוט מלעזים : **שהלכו** ביחף גרסינן וה"ג בילקוט בדרך מלמד שהולכות יחפים וגופן נגעות בארץ . וגי' הספר יש ליישבו שבררו להם דרך לעצמם כדי שלא יפגעו בם עוברי דרכים : **הלכות גרים** . ותלכנה דרש לשון הלכה או דייק בדרך תורה איקרי דרך : **לשוב** אל ארץ יהודה . ר"ל דת יהודית : ה"ג בילקוט ולא כן כתיב אשה לבית אמה ולא בית אביה : **כתובתיהן** . אולי שהיה היא ערב בעד הכתובות כי בארץ רחוקה היו ולא היו לאחלון וכליון נכסים שתסמכנה עליהם : **יעשה** כתיב פשוטו כמשמעו להורות לנו הקרי והכתיב בכמה מקומות בספר זה או נוכל לומר שלא יקשה עלינו לאה ברכה אותן בלשון חסד ואמר יעשה כתיב והכתיב ירמוז לברכת רות ברכה שלמה והקרי רמז לברכת ערפה באע"פ שמלאה מנוחה ויצא ממנה משפחה רבה וד' גבורים לא היה חסד שלם כי לא מבני ישראל היתה וגם נפלה ביד הדביקה והנשארים מהרה יפולו : **מגילה** זו אין בה כו' . כלומר רוב הסיפורין שבה אבל לא כולה שהרי למדים ממנה קצת דיני גרים ודיני הלילה וקנין אשר נרמז לרות : **שילדתי** וכו' . הענין מבולבל הוא ובילקוט ישנו בסגנון אחר וע"ש : **בשבילכם** ע"י שנשאו אתכם בגיותכם : **הן** לה' אלהיך גרס : **פרופקופיא** פי' הערוך כבוד : **הונעתני** תענגה דרים : **הן** קרבו וכו' והא הלהן אם אל שעריהן : **יד** תבעו . מי יתן מותנו ביד ה' ויד פגעה בם גם יד ה' היתה בם כך מפרש בילקוט וקאי אדסליק מיניה על דור המדבר שהיה משה מדבר עמם ועיין בפ' שלח לך פ' י"ז : **ביוצאין** יוצאי מצרים שנגזרה עליהם מיתה במדבר : **ביושבין** אלו הנולדים במדבר וכל הפחותים מבן כ' שנה אע"פ שיצאו היו נחשבין כאילו לא נולדו עדיין ונקרא יושבים בערך היוצאים : **הה"ד** בכל וכו' פסוק הוא בשופטים סי' ב' : **שנאמר** ויגש וגו' סיפיה דקרא ויתיצב מ' יום : **ה"ג** ממערות כתיב מתחת ערלות כו' . פי' ממערות נוטריקון ממאה ערלות : **שנתערו** בה גרס ל' מקורה הערה וכן הוא בפרק אלו נאמרים שהכל הערו באמו וכן הוא בפרש"י ורד"ק בספר שמואל ובספר הזוהר פ' בלק אל תקרי ממערכת אלא ממערות וגי' הספר שלפנינו מוכח שבספריהם היה כתובה ממערות : **ה"ג** אף כלב אחד וכן הוא בפ' אלו נאמרין מאה פסי ונאני א' . פסי שום . נאני כלב : **של**

סיפלס

עץ יוסף

רבים על דרכי התורה והמלות כמד"א והודעת להם את הדרך ילכו בה . ועתה הן הולכות ומתעסקות בדרך אשר אותו הדרך היה לשוב אל ארץ יהודה כלו' לשוב בדת היהודים דהיינו הדרך אשר ילכו בה [אג"ש] : (יד) **לבית אומתה** משום דקשה דלבית אביה מיבעי ליה . והבית על שם האב נקרא אפי' אחר מותו כמו שבי אלמנה בית אביך אע"פ שכבר מת. דבת שם היתה ושם מת בשנת המשים ליעקב כדאי' בס"ע . הרי שהבית נקרא ע"ש האב ולא ע"ש האם להכי דרשו לבית אומתה : **להראות לו פנים** דחכם גדול היה כדאי' בב"ר פ' ס"ה ובש"ר פ' י"ג : **ולא כן** כתיב אשה לבית אמה ולא לבית אביה . כצ"ל וכ"ה בילקוט . דקס"ד דלאבנימוס דמשום דאם חביבה טפי הוא דקאמר לבית אמה . ור' מאיר השיבו דיפה השיב דהיה לו משם האב לא מטעמיה אלא משום דאין אב לעכו"ם ולכן לא יתייחסו רק לאחים : (טו) **ר' חנינא** בר אדא אמר יעשה כתיב . ר"ל שהקרי יעש והכתיב יעשה : **שנטפלתם בתכריכיהן** דייק זה מדקאמר עם המתים ולא קאמר עם בניו . מזה נראה שעל חסד שעשו עמהם כאשר הן מתים אמרה . ואין זה ודאי אלא שנטפלו בתכריכיהן [אג"ש] : **ועמדי שויתרו לה** כתובותיהן שאין לומר על שאר חסדים שעשו עמה בכל העשר שנים שישבו נשואות עם בניה . דא"כ הוי לה למימר עמדי קודם שיאמר עם המתים אלא שהיתה נעמי ערבנית על כתובתן . ועתה ויתרו לה על הערבות [אג"ש] . (טז) **כל** אותן הטובות והנחמות כו' . דרשו זה לפי שאמר יתן ה' ולא פירש מה יתן שאם על המנוחה דלקמן קאמר הל"ל יתן ה' לכם מנוחה . ומדכתיב ומצאן מנוחה הרי התחיל במלת ומצאן להורות דמלתא אחריתא היא ברכת המנוחה . לכן דרשו שיתן ה' לכם היא גזרה אחת לבדה . ומ"ש יתן ה' הוא הודעת העתיד . והכוונה הדברים שעתיד שיתן ה' לשלמה דכתיב ויתן ה' חכמה לשלמה יה"ר שזה החלק יהיה לכם . ומלת לכם היא הגזרה ומלת יתן ה' היא הודעת מה שעתיד ליתן [אג"ש] : **מצאן** כתיב אחת מוצאת . ר"ל מפני שאינו כתוב בנו"ן כפופה וה"א אחריה לומר ומצאנה . אלא אמר ומצאן בנו"ן פשוטה לבסוף . אמרו אחת מוצאת ואחת לא מוצאת : **אשה בית** אישה מכאן שאין קורת רוח לאשה וכו'. ופשטן של דברים מבואר שהכוונה שהאשה אין לה מנוחה אלא כשיש לה בעל . שאם תשב אלמנה אפי' שיהיה לה עושר ונכסים לרוב ושאר העינוגי העולם . עם כ"ז אין לה מנוחה והכל כלא חשיב בעיניה . ולכן ברכתם בברכה זו ומצאן מנוחה אשה בית אישה כי זאת היא המנוחה [אג"ש] : **וכי יש אדם** מייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו הכוונה שאמרה להם הדין . כלו' אילו היו לי בנים אפי' שיהיו בתוך מעי כיון שכבר הוא בעולם. אשת אחיו זקוקה לו ותמתין עד שתלד ומייבם לכשיגדל . אבל אם לא היה בעולם ואפי' בתוך מעי אמו אינו אין לו לייבם . וא"ש העוד לי בנים במעי ר"ל שכיון שאפי' במעי אין לי בנים עכשיו לא יוכלו להיות לכם לאנשים . כי אין אדם מייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו . וכי תקשה לפי זה מה זה שאמרה כי אמרתי וגו' הלהן תעגנה . י"ל כך אמרה ואף אם תאמרו לי אם אין לי בנים במעי כעת מ"מ אם אנשא ואלד איככם אסורים להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו . לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין בכם שלא נתגיירו אתכם [כנ"ל] . עם כ"ז שובנה בנותי כי זקנתי מהיות לאיש וגו' [אג"ש] : (יז) **גם הייתי** הלילה לאיש . ומדכתיב הלילה לאיש דייק שלמדתך תורה ד"א כו' . מוכח לה מאחשורוש וג"כ מכאן : (יח) **וגם הייתי** שילדתי בנים הא אילו כו' . הא"א מניה וגם ילדתי בנים הא אילו כו' . ויש ליישב גירסתינו דאתא לומר שפי' וגם ילדתי בנים וגם הייתי שילדתי בנים . כלו' שהוא דבק עם גם הייתי הלילה לאיש . והכי קאמרה נעמי הדא גם הייתי הלילה לאיש מי יודע אם יבא לידי גמר הלידה שאולי כנפל שמון יהיה . או שאלד בנות . וגם אם נאמר הא אילו הייתי הלילה לאיש ילדתי [שמפלת לא שכיחא] בנים [ולא בנות] . וא"ש הא אילו הייתי הלילה לאיש ילדתי בנים כלו' שגם מהוייתי הלילה לאיש ימשך שאלד בנים [ולא תהיה הווייתי לנפלה או שאלד בנות] . אלא הלהן תשברנה וכי אתם תתעכבו כ"כ ותמתינו להם עד שיגדלו : **הלהן תעגנה** יכולות אתם כו' . זהו חלוקה אחרת שכך אמרה נעמי ואם תאמרו שאין אתן רוצות להנשא עוד כי אם לגמול חסד עם בעליכם המתים שיקראו שמם עליכם אף אחרי מותם ותשבו אלמנות עגונות לכבודם כל ימיכם איני רוצה בזה . וזה שאמרה הלהן תעגנה יכולות אתם יושבות עגונות לבלתי היות לאיש : **מכם בשבילכם** ר"ל דה"ם מכם דרשו מ"ם הסיבה לא מ"ם היתרון . וכך אמרה נעמי להם אם מחשבתכם להמתין עד אשר אלד בנים ויגדלו ותנשאו להם אני רוצה עוד להתחתן עמכם לפי שמר לי מאד מכם בשבילכם . כי פגיעתכם היתה לי מרה כלענה כי יצאה בי ובבעלי יד ה' . ואם כוונתכם להתעגן לבלתי היות לאיש . אל בנותי אל תעשו רעה לי כי אני מפחד שלא אלכד בעון העגון ודי הרע ומר שהגיע לי מכם ובשבילכם כי בשביל מהירות שמיהרו בני ליקח אתכם ולא המתינו לגייר ולהטביל כדין והלכלה נענשו ויצאה בי יד ה' . ואני מפחדת שאם עד עתה קטרג עון מהירות עתה יקטרג עון העגון : (יט) **פרופקפיא** פי' הערוך כבוד : **הונעתני** תעגנה דרים : **הן קרבן** כו' והו הלהן אם אל הן העגנה הונעתני במלאך המות : (כ) **כ"ם שנא' יד ה'** כו' . ר"ל ר' לוי הולך על הח"ק שדרים יצאה בי יד ה' אמשה ואהרן ואמר ח"ו לומר כן דהרי כ"מ שנאמר יד ה' היינו מיתת מגפה . אלא דקאי אדור המדבר דבר קפרא אמר יד תבעו ס' לפי שאמרו מי יתן מותנו ביד ה' לכך נגע בי יד ה' . וא"ר סימון גם זה אינו שהרי רק ביוצאין היתה מגפה . היינו המרגלים עצמם ולא ביושבים בניהם כדכתיב וימותו מוציאי דבת הארץ במגפה משא"כ כלם . ולזה בא ר' ראובן לסייע לר"ס שהרי אף בניהם היו מצירים כו' לפי שהיו מעוכבים במדבר לפי שלא מת אחד מהם קודם שהיה בן ששים שנה ואין זה מיתת מגפה [מגנת דר"א] : (כא) **חסר א'** תשש כחן שהן מהלכות ובוכות . רצו בזה כי מדכתיב חסר א' אין שרשו משורש נשא אלא מלשון תשות כח כמד"א עור ילדך חשי . והכוונה שעי' מה שאמר כאן מלת עוד ולעיל כתיב ותשאנה באל"ף ולא כתיב עוד . אלא לעיל שהיה בתחלת הבכיה עדיין לא תשש כחן ולכן כתיב שם ותשאנה באל"ף . אבל כאן הודיע כי לא פסקה בכיתן אלא ותבכינה עוד והיו מהלכות ובוכות . ע"כ כתיב ותשנה חסר אל"ף [אג"ש] : **שנא' ויגש** הפלשתי השכם כו' והוא גלית שהיה מבני הרפה והיא ערפה כדא' בסוטה פרק משוח מלחמה [יפ"ע] : **ויגש הפלשתי** השכם והערב וגו' ויתיצב מ' יום : (כב) **בר מן תלת** . וענין הנשיקה הוא התדבקות רוחא ברוחא . וע"כ כאשר נתמנה אדם לגדולה שאינו ראוי לה צריך נשיקות הנביא להאציל וליתן עליו מרוחו ויצלח למלוכה כמו שאול שהמלוכה היה שאול לו שהמלוכה שייך לבית

דוד

פרקים ונשיקה של פרישות. של נחלה דכתי' (ש"א י) ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו. של פרקים דכתיב (שמות ד) ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. של פרישות שנא' ותשק ערפה לחמותה. ר' תנחומא אמר אף נשיקה של קריבות שנא' (בראשית כט) וישק יעקב לרחל לפי שהיתה קרובתו. ס ותאמר הנה שבה יבמתך וגו' כיון ששבת אל עמה שבה אל אלהיה: (כג) ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך. מהו אל תפגעי בי סא אמרה לה לא תחטא עלי לא תסכין פגעיך מני. לעזבך לשוב מאחריך מ"מ דעתי להתגייר אלא מטב על ידך ולא ע"י אחרת. כיון ששמעה נעמי כך סב התחילה סודרת לה הלכות גרים. אמרה לה בתי אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסיאות של עכו"ם. אמרה לה אל אשר תלכי אלך. אמרה לה בתי אין דרכן ישראל לדור בבית שאין שם מזוזה. אמרה לה באשר תליני אלין. עמך עמי אלו עונשין ואזהרות. ואלהיך אלהי שאר מצות: (כד) ד"א אל אשר תלכי אלך. באהל מועד בגלגל בשילה בנוב בגבעון בבית עולמים. באשר תליני אלין לנה אני על קרבנותי. עמך עמי לבטל ע"ז שלי. ואלהיך אלהי לשלם שכר פעולתי: (כה) באשר תמותי אמות. אלו ד' מיתות ב"ד סקילה שריפה הרג וחנק. ושם אקבר אלו שני קברים המתוקנים לב"ד. אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין. כה יעשה ה' לי וכה יוסיף אמרה לה בתי כל מה שאת יכולה לסגל מצות וצדקות סגלי בעה"ז אבל לע"ל כי המות יפריד ביני ובינך:

פרשה ג (א) וש"ה (איוב ג) קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדניו. א"ר סימון זה אחד מד' מקראות שדומין זה לזה. קטן וגדול שם הוא העוה"ז מי שהוא קטן יכול להעשות גדול ומי שהוא גדול יכול להעשות קטן. אבל לע"ל מי שהוא קטן אינו יכול להעשות גדול ומי שהוא גדול אינו יכול להעשות קטן. ועבד חפשי מאדניו זה הוא שעושה רצון יוצרו מכעים את יצרו. מת יצא לחירות שנא' (שם) ועבד חפשי מאדניו. ר' מיאשא בר בריה דר' יהושע נשתקע ג' ימים בחליו לאחר ג' ימים נתישבה דעתו. א"ל אביו הן הוית. א"ל בעולם מעורב הייתי. א"ל ומה חמית תמן. א"ל הרבה בנ"א ראיתי כאן בכבוד ושם בבזיון. כד שמעו ר' יוחנן ור"ל סלקן למבקריה אמר להון אבוה שמעתון מה אמר הדין מינוקא אמרין ליה מה אמר תני להון עובדא. אמר ריש לקיש ולא מקרא מלא הוא (יחזקאל כא) כה אמר ה' הסיר המצנפת והרים העטרה זאת לא זאת השפלה הגבה והגבה השפיל. א"ר יוחנן אילו לא עליתי אלא לשמע דבר זה די. א רב הונא ריש גלותא שאל לר' חסדאי מה דין דכתיב הסיר המצנפת והרים העטרה א"ל הסיר המצנפת מרבותינו והרים העטרה מאומות העכו"ם א"ל את חסד ומה לך חסד: (ב) כתיב (קהלת ט) כי מי אשר יבחר וגו'. ב תמן תנינן הרואה ע"ז מה הוא אומר ברוך נותן ארך אפים לעוברי רצונו. מקום שנעקרה ע"ז ממנו ברוך שעקר ע"ז מארצנו. וכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעקר אותה מכל המקומות ותשוב לב עובדיה לעבדך בלב שלם. ולא נמצא מתפלל על הרשעים. ג א"ר יוחנן יבחר כתיב אפילו כל אותן שפשטו ידיהם בזבול יש בטחון. להחיות אותם אי אפשר שכבר פשטו ידיהם בזבול. לכלותם א"א שכבר עשו תשובה עליהם הוא אומר (ירמיה נא) וישנו שנת עולם ולא יקיצו. ד תניא קטני גוים וחיילותיו של נבוכדנצר לא חיים ולא נדונים עליהם הוא אומר וישנו שנת עולם ולא יקיצו. (קהלת ט) כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת בעוה"ז מי שהוא כלב להעשות ארי הוא יכול ומי שהוא ארי יכול להעשות כלב. אבל לע"ל מי שהוא ארי אינו יכול להעשות כלב וכל מי שהוא כלב אינו יכול להעשות ארי. ה אדריאנוס שחיק טמיא שאל לר"י בן חנניה א"ל אנא טב ממשה רבך. א"ל למה דאנא חי והוא מת וכתיב כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. א"ל יכול את לגזור דלא ידלק בר נש נור תלתא יומין א"ל אין. לעידן עמיא סלקין תרויהון על איגר פלטין חמי תננא סליק מן רחיק. א"ל מה כן א"ל איפרכיא ביש עאל אסיא ובקר יתיה וא"ל עד דשתי חמימי לא מיתסי. א"ל תיפח רוחיה עד דאת קיים בטלה גזרתך ומשה רבינו משעה שגזר עלינו לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת לא מדליק יהודאי נור בשבתא מיומוהי

ועדיין

יד יוסף ס ילקוט רות : סא ילקוט רות : סב יבמות מ"ז : ילקוט רות : פרשה ג א ירוש' כתובות פ"ס . בבלי גטין פרק ה : ב ברכות נז : ג קה"ר ס"ע סי' כ' . וירוש' פרק הרואה : ד ירוש' פ"ק דברכות ופ"ד דתעניות : ה קה"ר ס"ע סי' ג':

מתנות כהונה

סיסלוק גרס : ה"ג בספר ישן הנה שבה יבמתך וגו' כיון ששבה אל עמה שבה אל אלהיה : ה"ג לא תחטא עלי. ופי' לא תעשה חטא עלי ולא תקח טעם ופגע רע מחמתי וכן מצאתי בס' ישן ובילקוט : מ"מ דעתי כו' חוזר לשוב מאחריך אף אם תעזבך לא אשוב מלבוא אחריך : הלכות גרים גרס בילקוט וגו' בס' יש לייסטו פר"ל פתי קליס של הלכות : קרקסיאות כו'. בתים שמשחקים בהם משחק של הגלגל : לדור בבית שאין גרסינן : שכר פעולתי גרס : לסגל. לאצור ולעשות סגולה : אמרה לה וכו'. עד כי המות וכו' הכל הוא דברי נעמי : זה אחד מארבעה גרסי' פי' ד' מקראות דומין בזה שמכלם משמע שישנה שנה אחת בהשוכב ומ"מ נשלם האם מכל חיי עולם הבא ולקמן חשיב לכלהו : הסר המצנפת כי לכלב חי מעוש לא יכול : וזה קטן וגדול : זה שהוא כו'. כלו' כל זמן שהוא חי עובד שני אדונים ליצרו וליוצרו אם עושה רצון יוצרו מכעיס יצרו וה"ג בס' ישן בהדיא : נשתקע. ג' ימים היה שוכב נרדם כאילו הוא מת ואין נראה בו חיים רק מעט ונעשה עניינים משלם הבא : ה"ג הן הוית פי' היכן היית : ומה חמית תמן. ומה ראית שם : סלקין וכו' עלו לבקר אותו אל אביו של תינוק שמעתם מה שאמר זה התינוק : תני וכו'. ספר להם המעשה : מה דין דכתיב עיין זה בס"ק דגיטין : מאומות העכו"ם וישראל יגנוסו העטרה : את חסד וכו' שמך חסדא ומה שבא ממך הכל חסד ודברי חן : יבחר וגו' ולא נמצא מתפלל וכו'. כדי שהוא טובה לרשעים שמתפללין שתעקר הע"ז לפ"ש שהוא נגד רצונם וזהו דכתיב כי מי אשר יבחר וגו' קרינן יחובר מפני שנתחברו לישראל בזה שהצריכו להתפלל על עקירת ע"ז שלא כא להם טובה : ה"ג ובירושלמי דס' הרואה יבחר כתיב אל כל החיים וגו' : אפילו אותן כו'. אם שאמר יבחר כתיב לאשמעינן אתא הכתוב וכן מנהגו בכמה מקומות ובמדרש קהלת [ס' יד] גרס יבחר כתיב מי יבחר יש טוב מיגר הרע אלו הצדיקים. מי יבחר יגר הרע מינ"ש אלו הרשעים אל כל החיים יש ונגמר אפילו אותן וכו' : שפשטו כו'. אם יעשה תשובה יש בהן בטחון : להחיות אותם גרס עליהם הוא אומר פסוק הוא בירמיה נ"א : יכול אם לגזור שלא יש בכחך שתגזור על בני עירום שלא ידליק אדם אור ג' ימים : אין וכן עשה : לעידן עמיא פי' לעת ערב תרגום של כהה עמיא ובכ"מ שמצאתי מדרש זה גרס לערב וכו'. סלקין וכו'. עלו שניהם על גג פלטין ראה רבי יהושע עשן עולה מרחוק וא"ל מהו זה הלא גזרת שלא ידליקו אור ח"ל אפרכיא ביש ועל אסיא כו'. פירוש שר אחד היה חולה ונכנס הרופא ובקר אותו : עד דשתי. פי' עד שישתה חמין לא יתרפא ולסיק הדליקו אור : עד דאת וכו'. בעוד שאתה בעולם : בטלה וכו'. פי' זה שיש לו להמתין עד לגמור כיון שהוא עלה מלך בו בכנס : מיומוהי. מימיו עד השתא ועדיין אמרת אני טוב ממנו

ענף יוסף

אלימלך קדשו אותם בלקוחין וקדושין ואחר מיתתו נפלו וכניסתם למוסה . והשב"ך ויבאו לבם נשים מואביות ולא נאמר ויקחו להם. משום שמלקוחין כבר נעשו בחיי אלימלך . ולכן נענש אלימלך ג"כ [אג"ה] :

(כב) [כיון ששבה אל עמה שבה אל אלהיה] שלכאורה מה הגיד נעמי בזה שהיה ערפה דת ישראל מיום הבואה ונהאה אחרי שקבלה עליה להתגייר. ולמה זה אמרה הנה שבה יבמתך וגו' אל אלהיה אבל אמר בעל המאמר בכך אמרה נעמי כי מיום ששבה אל עמה בודאי שבה אל אלהיה כי השגיר עושה חטא גדול כי ע"כ כתיב לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי [רשב"א מלין] :

(כד) [לשלם שכר פעולתי] פי' כמו שמצינו שיתום אלהים על השגחה כמו שאמר הכתוב לנחות לך אלהים ויהי לכם לאלהים [יפ"ע] : (כה) [אמרה לה בתי כו' אבל לע"ל כו'] קשה לכאורה שמסתר הדברים נראה שהוא דברי רות. ומפשר דדריש שאמר אח"ל נעמי כן אמרה רות כה יעשה ה' לי וכה יוסיף שהכא לשכר מסייפין אותו שלא יהיה פירוד ביניהם אפי' אחר המות :

פרשה ג (א) [א"ל הסיר המצנפת מרבותינו כו'] ובירוש' סוף סוטה גרסי' הכי א"ל סוגרים המצנפת סורתם העטרה . ובס"ק דגיטין איתא מה ענין מצנפת אצל עטרה. פירש"י ואלא מצנפת מבגדי כהונה היא. אלא נאמר כך בזמן שמצנפת בראש כהן גדול עטרה בראש כל אדם. נסתלקה מצנפת מראש כ"ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם ר"ל ולאסור עטרת חתנים :

עץ

עץ יוסף

זהו דכתיב לא יסור שבט מיהודה לכן נשקו שמואל. אבל לדוד לא נשק בשמו משחו אותו למלך משום שהיה ראוי מצד השבט למלוכה. ומהטעם הזה בעצמו הנשיקה נהתחבר הרחוקים והנפרדים לשוב להיות מאחדים ויהיו אחד לכל. ועל זה הדרך הנפרדים אם מעל אחיו ישקו זה את זה לחבר ברוח האחד. ע"ד אומרם ז"ל הנפטר מחברו אל יפטור אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרו. והוא מבואר [מג"ש] : נשיקה של קריבות כי דרך הקרובים לנשוק דרך חבה ואין בזה הרהור. כדעולא הוה מנשק לאחתיה אבי חדייהו [יפ"ע] : (כג) לא תחטא עלי. פירוש לא תעשה חטא עלי ולא תקח טעם ופגע רע מחמתי [מ"כ] : מ"מ דעתי להתגייר אלא שטב על ידך . דייק זה ממלת מאחריך שהוא מיותר וכך ה"ל לומר לעזבך לשוב ומשמעה ההסבה שלא מאחריה. ועכ"ל אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך פירושו שהמניעה יהיה רק מאחריך אבל לא מכ' משום שאם לא אתגייר על ידך אתגייר ע"י אחר. ולכן אל תפגעי יותר מדאי כדי שיהיה סבה לעזבך ולשוב מאחריך ולא אלך אחר בחברתך ואצטרך אלך להתגייר ע"י אחר ולא יהיה מנה זאת על ידך : תיאטראות כו' בתים שמשחקים בהם משחק של ליצנות [מ"כ] : (כה) אחד לנסקלים ונשרפים שהרשיעו בעבירות חמורות : ואחד לנהרגים ולנחנקים. שאין מיתתן כ"כ חמורה שאינם רשעים כ"כ [רש"י] : אמרה לה בתי כל מה כו' כי המות יפריד כו'. הכל הוא דברי נעמי [מ"כ] :

פרשה ג (א) וש"ה קטן וגדול שם הוא. מעין הא דקאמר כל מה שאתה יכול לסגל מצות וצדקות סגלי בעוה"ז. דרשו הכא הני ד' קראי שדומין זה לזה. כי עניינם לומר כי כל האדם בעוה"ז יכול להרע ולהטיב ולשנות עצמו כמו שירצה ולא בעוה"ב [יפ"ת] : מי שהוא קטן יכול להעשות גדול. זה מיירי לענין חכמה כי בעוה"ז הקטן בחכמה יכול להעשות גדול בחכמה ע"י שיגע הרבה בתורה ע"ד יגעת ומצאת תאמין. והגדול בתורה יכול להעשות קטן בתורה ע"י שיפרוש עצמו מהתורה ע"ד אם תעזבני יום יומים אעזבך [יפ"ת] : מכעים את יצרו כו' והיינו ועבד חפשי מאדניו. כי אז יעשה חפשי מן המצות [יפ"ת] : ר' מיאשא בר בריה דר"י כו'. פירוש הכא האי עובדא דלפי מה שאמר שראה הרבה בני אדם כאן בכבוד ושם בבזיון יתפרש הפסוק קטן וגדול שם הוא ששם יוכר האמת מי הוא הקטן ומי הוא הגדול ולא בעוה"ז [יפ"ת] : נשתקע ג' ימים בחליו. היה שוכב נרדם כאילו הוא מת ולא נרגש בו חיים רק מעט ועשה ענינים משלם הבא [מת"כ] : הן הוית פי' היכן היית : ומה חמית תמן ומה ראית שם : אמר"ל ולאו מקרא כו' הסיר המצנפת. וזה מכוון למה דאי' בילקוט יחזקאל כ"ה ר' יוחנן ור"ל הסיר המצנפת זה שהוא גדול בעוה"ז קטן לעוה"ב. ע"כ ונראה מזה שדרשו הסיר המצנפת והרים העטרה אלו שנעקרים להם שלית דרבנן ואין בהם חכמה כמו דיין שאינו הגון שהועמד בשביל ממון וכמו שמסיים הכתוב זאת לא זאת [ר"ל לא המצנפת ולא העטרה יהיה להם] אלא השפלה [ר"ל מי שהוא שפל בעוה"ז] הגבה. והגבה [מי שהוא גבוה בעוה"ז] השפל. או כך פירושו השפלה יהיה להם ע"ש שהגביהו את השפל שמינו דיינים שאינם הגונים במקום ת"ח כו' : א"ל הסיר המצנפת מרבותינו והרים העטרה מעכו"ם. וישראל יגנסו העטרה [מת"כ] : את חסד שמך חסדא ומה שבא ממך הכל חסד ודברי חן : (ב) ולא נמצא מתפלל על הרשעים. פי' שהמקשה ס"ל כדעת הרמב"ם שנועלים דלת בפני הכופר בעיקר. ור"י חולק וס"ל שאין לך דבר שעומד בפני התשובה [יפ"ע] : יבוחר כתיב ובירושלמי פ' הרואה גרס יבחר כתוב. וכ"ה בקה"ר : אפי' כל אותן שפשטו ידיהם בזבול. ויש גורסים יחובר כתיב. והכי דריש קרא מי שיחובר כלו' שמתחבר ופשט ידו אל כל החיים. דהיינו ה' שהוא חי העולמים ע"י שהחריב זבולו ומקדשו אפ"ה יש לו בטחון שתקובל תפלתו ותשובתו [יפ"ת] : שכבר פשטו ידיהם בזבול. והוי מעוות לא יוכל לתקן שבטלו ממם קרבנות וגרמו לישראל כמה צרות. ועבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר [יפ"ע] : וישנו שנת עולם ולא יקיצו. שאין דונין בגיהנם ואין חיים בעוה"ב : כי לכלב חי הוא טוב כו'. הוא סוף פסוק של כי מי אשר יבחר . וקרא זה מיירי לענין מעלה וכבוד שע"י רוב זכיות יכול הכלב להעשות ארי להעשות עושר ומושל וכן להיפך [יפ"ת] : אבל לע"ל מי שהוא כו'. שהיום לעשותם ולמחר לקבל שכרן : שחיק טמיא פי' ישחקו עצמותיו : יכול את לגזור שלא יש בכחך שתגזור על בני עירום שלא ידליק אדם אש ג' ימים : א"ל אין פי' כן אעשה : עמיא פי' לעת ערב. תרגום של כהה עמיא : סלקין תרויהון כו' עלו שניהם על גג פלטין ראה ר"י עשן עולה מרחוק וא"ל מהו דין הלא גזרת שלא ידליקו אש. א"ל אפרכיא פי' השר חולה ונכנס הרופא ובקר אותו : על דשתי חמימי פי' עד שישתה חמין לא יתרפא ולפיכך הדליקו אש : עד דאת כו' כעוד שאתה בעולם חי בטלה גזרתך . פי' ג: היה לו להמתין עד לגמור

סח

ועדיין לא נתבטלה גזירתו עד השתא אמרת את כן דאנא טב מיניה. (תהלים לט) הודיעני י"י קצי ומדת ימי מה היא. אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולם אודע לי אימתי אנא מיית. א"ל רזא היא דלא מתגלי לבר נש ולית אפשר דיתגלי לך. ומדת ימי מה היא א"ל ע' שנין. ואדעה מה חדל אני אודע לי בהדין יומא אנא מיית. א"ל בשבת. א"ל פחית לי חד יומא א"ל לא. א"ל למה. א"ל חביבה עלי תפלה אחת שאתה עומד ומתפלל לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להעלות לפני שנא' (מ"א ג) אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא. א"ל אוסיף לי חד יומא אמ"ל לא. א"ל למה. א"ל ארכי של בנך דוחקת ז א"ר שמעון בר אבא בש"ר יוחנן ארכיות ארכיות הן ואין אחד מהן נכנס לתוך ארכי של חבירו אפי' כמלא נימא. ומת בעצרת שחל להיות בשבת וסלקה סנהדרין מחמייה אפין לשלמה. אמר להון מעבר יתיה מאתר לאתר. אמרין ליה ולאו מתניתא היא סכין ומדיחין ובלבד שלא יזוז אבר. אמר כלבים של בית אבא רעבים. אמרין ליה ולאו מתניתא היא מחתכין את הדלועים לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים. מה עשה נטל פיפקון ופרש עליו כדי שלא תרד השמש וי"א לנשרים קרא ופרשו עליו אנפיהון כדי שלא תרד עליו השמש: (ג) אמר (קהלת א) מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות. ח בעוה"ז מי שהוא מעוות יכול לתקן ומי שהוא מתוקן יכול לעוות. אבל לע"ל מי שהוא מעוות אין יכול לתקן ומי שהוא מתוקן אין יוכל לעוות. וחסרון לא יכול להמנות ט יש מהרשעים שמזדווגין זה עם זה בעולם אחד מהן עשה תשובה לפני מותו ואחד לא עשה תשובה. נמצא זה עומד בחבורת הצדיקים וזה עומד בחבורת הרשעים. והוא רואה אותו ואומר אוי לי שמא משוא פנים יש בדבר אני וזה גנבנו אני וזה הרגנו כאחת זה עומד בחבורות צדיקים ואני בחבורות רשעים. והן משיבין אומרין לו שוטה שבעולם מנוול היית ומושלך לאחר מיתתך ג' ימים ולא בחבלים נגרוך לקבר (ישעיה יד) תחתיך יוצע רמה ומכסך תולעה. כשהבין זה חברך שב מאותו הדרך ואתה היית בידך ספיקה לעשות תשובה ולא עשית. י אמר להם הניחוני שאלך לעשות תשובה והן משיבין לו ואומרין שוטה שבעולם אין אתה יודע שהעולם זה דומה לשבת ועולם שבאת ממנו דומה לע"ש. אם אין אדם מתקן בע"ש מה יאכל בשבת. ועוד עולם זה דומה לים ועולם שבאת ממנו דומה ליבשה. אם אין אדם מתקן ביבשה מה יאכל בים. ועוד העוה"ז דומה למדבר ועולם שבאת ממנו דומה ליישוב. אם אין אדם מתקן ביישוב מה יאכל במדבר. מהו עושה הובק את ידיו ואוכל את בשרו שנא' (קהלת ד) הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו. והוא אומר הניחוני שאראה את חברי בכבודו. ומשיבין ואומרים לו שוטה שבעולם מצווין מפי הגבורה אנו שלא יעמדו רשעים בצד צדיקים ולא צדיקים בצד רשעים ולא טמאים בצד טהורים ולא טהורים בצד טמאים. ועל מה אנו מצווין על השער הזה שנא' (תהלים קיח) זה השער לי"י צדיקים יבאו בו: (ד) דילמא יא ר' חייא רבה ור"ש בן חלפתא הוו יתבין לעיין באורייתא בהדין בית מדרשא רבה דטבריא בערובת פיסחא ואית דאמרי בערובת צומא רבא ושמעי קלהון דברייאתא בייבין. אמר ליה אילין ברייתא מה עסקון אמר דאית ליה זבין ודלית ליה אזיל לגבי מרי עבדתיה והוא יהיב ליה. יב אמר ליה אם כן הוא אף אנא איזיל גבי מרי עבדתי והוא יהב לי. נפק וצלי בהדא אילוסים דטבריא. וחזא חד ידא מושטא ליה חדא מרגליתא. אזיל טעין גבי רבינו א"ל הדא מנא אית לך הדא מילא דאיטופיטא היא אלא הב לך תלתא דינרין ואזיל ועבד ליקרא דיומא ובתר יומא טבא אנן שמחין קליה ומה דהוא עביד טימיתה תיסב. נסב תלתא דינרין ואזיל זבן זבונין ועל לביתיה. אמרה ליה דביתהו שמעון שרית גניב כל פעלך לית היא אלא מאה סנה ואילין זבינתה מה אינון. מיד תני לה עובדא אמרה ליה מאי את בעי תהי גנונך חסר מן דחברך חדא מרגליתא לעלמא דאתי. א"ל ומה נעבד אמרה ליה זיל תחזור זבינתא למריהון ודינריא למריהון ומרגליתא למרא. כד שמע רבינו מצטער שלח ואיתיתה. א"ל כל הדין צערא צערא להדין צדיקא. אמרה ליה מה את בעי דיהא גנוניה חסר מדידכון חדא מרגליתא לעלמא דאתי. אמר לה ואין הוה חסר לית בן ממלייה יתיה. אמרה ליה ר' בהדין עלמא זכינן מחמי אפך ולא יג אר"ל כל צדיק וצדיק יש לו מדור בפני עצמו. והודה לה. ולא עוד אלא שדרכן של עליונים ליתן ואין דרכן ליטול הנס האחרון קשה מן הראשון מנסיב ליה הות ידא ארעיא (למטה) וכי מושטא ליה הות ידא עילאה כאיניש דמוזיף לחבריה: (ה) ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה. יד א"ר יהודה ב"ר סימון בא וראה כמה חביבים הגרים לפני המקום כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה הכתוב לנעמי: (ו) ותלכנה שתיהן. א"ר שמואל בר' סימון אותו היום קציר העומר היה. דתנינן תמן טו כל העיירות הסמוכות לשם היו מתכנסות כדי שיהא נקצר בעסק גדול. וי"א אבצן היה משיא את בנותיו אותו היום. ר' תנחומא בשם ר' עזריה ור' מנחמא בש"ר יהושע בר אבין כתיב (תהלים סט) י"י צבאות מי כמוך חסין יה שמוציא דברים בעונתן. טז אשתו של בעז מתה

באותו

יד יוסף ו קה"ר פ"ט סי' י"ג. ופ"ב דשבת: ז לעיל פ"ב סי' ח'. ח קה"ר פ"א סי' ל"ו: ט קה"ר פ"ד סי' ח'. פדר"א פ' מ"ג. ומדרש משלי פ"ו: י מדרש משלי פ"ו: יא ש"ר פ' נ"ב: יב תענית כ"ה: יג שבת קנ"ד. ויק"ר פ' כ"ו. קה"ר פסוק כי הולך האדם אל בית עולמו. ז"ח דף ל"ג: יד ילקוט רות: טו מנחות פרק ר' ישמעאל. ילקוט רות: טז ב"ב צ"א:

ענף יוסף

(ב) [אילשבעין שנין] קשה דא"כ הרי ידוע לו קץ ימיו כשימנה שבעין שנין מיום שנולד שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום. ואפשר שדוד שכח יום הולדו א"נ שלשעתים חדש אחד בשנה חשוב שנה [יפ"ע]: [נטל פיפקון] פי' כמו סקין כתלין. ומיירי שלא היה חגג עפת. דאל"כ הרי אסור לעשות אהל עראי אפי' לצורך המת [יפ"ע]: (ג) [וזה רואה אותו] כדאי' בפדר"א בחבריו ריש לקיש הם בגיהנם ניכח ריש לקיש שבג"ע ורואין כבודו ועיניהם כהות. ועיין בילקוט ירמיה סימן י"ז: (ו) [קציר העומר היה] הוקשה להם דכתיב ותהום כל העיר עליהם דמשמע שהיו כולם מקובצים יחד ולא ידענו על מה זה נתקבצו. לכן ר' שמואל בר"ס אומר אותו היום קציר העומר היה כו' וסברתו מדכתיב והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים. ואמז"ל כל מקום שנאמר קציר בקציר העומר הכתוב מדבר (א"ש): [אשתו של בעז מתה כו'] דרש מלת ויהי מלשון נהי ונהיה וזה במה שמתה אשתו של בועז. והכי אמר הכתוב ויהי וי ונהי גדול היה בעיר כבואנה שמה כי מתה אשת השופט ויצאו כל בני העיר לגמול חסד עמה. וכראותם הנשים שלא באות אז ותהום כל העיר עליהן [הג"ה].

מתנות כהונה

ממנו מתמהה רבינו: מיית. מת: בהדין באיזה יום אני מת: חד יומא בקש שימות בע"ש כי היכי שיתעסקו עמו מיד לאחר מיתתו כי ההוא דתקן כל המדחה מטתו הרי זה משובח גם אמרו מת בערב שבת סימן יפה לו שנכנס למנוחה מיד: ארכי. ממשלה ועיין כל זה במדרש קהלת בפסוק ברכות הטובה ובפרק במה מדליקין: מחמייה אפין. להראות לו פנים: מעבר וכו' שאל אותם אם מותר להעביר המת ממקום למקום מחמה לצל: פיפקין. וילון ודוגמתו פרסת במדבר מדבר עיוה בתוך הפיפקין: אנפיהון. כנפיהן: ה"ג במדרש קהלת [א' טו] ולא בחסרון הכיסוף ובתהלים ט': שנא' כסיל ועיין כל זה במדרש קהלת [שם]: דילמא בלשון ירושלמי הוא כמו אמר בתלמוד בבלי: ושמעו קליהון וכו' שמעו קול הבריות מייבבין והומין: א"ל פי' ר"ש אמר כן לרבי חייא: אילין וכו'. אלו הבריות מה עסקיהן שבך הומין: זבן קונה לצורך יו"ט: מרי עבידתיה. בעל אדון עבודתו שעשה מלאכה עמו: מרי עבידתי הקב"ה: אילוסים מצאתי פי' מערה: וצלי. התפלל: וחזא כו'. ראה יד אחת שהיתה מושטת לו וכו': רבינו פירושו רבינו הקדוש: א"ל הדא וכו'. זו מנין לך: הדא וכו'. זה דבר חשוב: איסטפיטא. לשון חשיבות מלשון ספונים ולכן אין לך למכר למכרה עד שתדע שוויו בכמה אלא אני נותן לך ג' דינרים ולך וקנה ועשה לכבוד היום: ובתר יומא טבא פי' לאחר י"ט אנו שמחין כלו' מכריזין קול מי שירצה לקנותו ומה שיעשה כלו' כמה שיעלה אוצרו ודמי שוויו תקח: נסב כו'. לקח רבי שמעון אותן ג' דינרים והלך וקנה מקחו הצריך לו ונכנס לביתו: שרית גניב וכי התחלת לגנוב או פירוש תתחיל לגנוב כל פעולתך קרקעות ותפלסלך אינה אלא מאה ואלו המקחות כולן שלקחת מה הם כלו' מה טיבן והיכן לקחת מעות: תני לה כו'. ספר לה המעשה ואמרה לו מה אתה רוצה שתהא חופתך לעתיד לבא חסרה מחופת חבירך מרגליות אחת: ומה נעביד מה נעשה וכבר עשיתי ואי אפשר להחזור וא"ל לך והחזר המקח שקנית לצורך י"ט לבעליהן כו': מצטער רבי היה מצטער על זה ועיין בשמות רבה פ' נ"ב: ואיתיתה. פי' והביאה אצלו: כל הדין צערא וכו' פי' כל זה הצער צערת לזה הצדיק: ואין הוה וכו' ואם יהיה חסר וכי אין בנו כח למלאות אותו: בהדין וכו'. בזה העולם זכין אנו לראות פניך ולא לעולם הבא ואולי צריך להיות בההוא עלמא לא זכינן למחזי אפך וכן מצאתי בספר יפן: והודה לה גרס ופירושו וכן עשה ר"ש שהחזירה ועל זה אמר ולא עוד כו' וכן הוא בס' פקודי: מנסיב ליה גרס. פי' כשלקח אותה מרגלית ונתנה לו שהיה ידו של ר' שמעון מוכפלת למטה כמו שמקבל דבר מחבירו וכשפשטה והחזירה למעלה היתה ידו עליונה ויד שליח ה' אשר לקחה היתה למטה כמי שמלוה לחבירו כביכול כאילו ר"ש הלוהו למעלה ומלת למטה הוא פי' נכתב בפנים על ארעיא: השוה וכו'. דייק מדכתיב ותלכנה שתיהן: דתנינן תמן במנחות פרק ר' ישמעאל: שמוציא דברים בעונתן אשתו

של

עץ יוסף

כיון שהוא חולה שאין בו סכנה: מיומיה מימיו עד השתא ועדיין לא אמרת אני טוב ממנו: דלא מתגלי לבר נש. שאילו ידע האדם מתי ימות יהיה מצטער בכל יום ויתעצל מלבנות ולנטוע ויחרב העולם ועוד שיתעצל מלעשות תשובה שיאמר יש לי פנאי. אבל עכשיו כל ימיו בתשובה יהיה שמא ימות למחר [יפ"ע]: בהדין יומא באיזה יום אני מת: פחית לי חד יומא. בקש שימות בע"ש כדי שיתעסקו עמו מיד לאחר מיתתו. כדהיא דתקן כל המדחה מטתו הרי זה משובח. גם אמרו מת בע"ש סימן טוב שיכנס מיד למנוחה: ארכי ממשלה: אמר להון מהו מעבר יתיה. כצ"ל [א"א]. נטל פיפקון פי' וילון: אנפיהון כנפיהן: (ג) מעות לא יוכל לתקן. קרא זה מיירי לענין תשובה להיות צדיק או רשע שמי שהוא צדיק אפשר שיהיה בסוף רשע כשימרוד באחרונה. וקרא דכה יעשה ה' לי וכה יוסיף לא מיירי אלא בענין הוספת וחסרון הזכיות. כי בעודו בעה"ז מי שהוא עני בזכיות יכול להעשות עשיר בזכיות בהוסיפו בכל יום מצות וצדקות. ומי שהוא עשיר יכול להעשות עני כשיתוהה על הראשונות [יפ"ת]: אבל לע"ל כו' דמדכתיב לא יוכל ולא כתיב יכול משמע דלעתיד מיירי [יפ"ע] אני וזה גנבנו כאחת. כצ"ל [א"א]: ולא בארון הכיסוף ובחבלים נגרוך לקבר. כצ"ל [א"א]: ואתה היית ספוקה בידך לעשות תשובה. שמסתמא גם לפניו מתו רשעים שעשו להם כן ואעפ"כ לא עשה תשובה: ועולם שבאת ממנו דומה ליבשה כצ"ל [א"א]. (ד) דלמא פי' איתחר: בייבין פי' מייבבין והומין: א"ל פי' ר"ש אמר כן לר' חייא אלו הבריות מה עסקיהן שבך הומין. זבין קונה לצורך יו"ט: מרי עבידתיה בעל ואדון עבודתו שעשה מלאכה עמו. מרי עבדתי הקב"ה: אילוסים פי' מערה. וצלי התפלל וחזא ראה יד אחד שהיתה שפשטה לו כו': רבינו הוא רבינו הקדוש: דהוה מצטער שלח כצ"ל [א"א]: הדא מילא דאיסטופיטא הוא. זהו דבר חשוב ולכן אין לך למכר למכרה עד שתדע שויה בכייה. אלא אני נותן לך ג' דינרים ולך וקנה ועשה לכבוד היום: ובתר יומא טבא ולאחר יו"ט אנו שמחין. כלו' מכריזין קול מי שירצה לקנותו ומה שיעלה המקח תקח: נסב לקח: שרת גנב וכי התחלת לגנוב: כל פעלך לית כל קרקעיתיך ומפלסלך אינו אלא מאה ואלו המקחים כלם שלקחת מה הן. כלו' מה טיבן והיכן לקחת מעות: תני לה סיפר לה המעשה ואמרה לו מה אתה רוצה שתהא חופתך לעתיד לבא חסרה מחופת חבירך מרגלית אחת: ומה נעביד מה נעשה וכבר עשיתי וא"א לחזור. ואמרה לו לך והחזר המקח שקנית לצורך י"ט לבעליהן כו': מצטער רבי היה מצטער ע"ז: ואיתיתה והביאוה אצלו: כל הדין צערא ניערה כו'. פי' כ"ז הצער ניערת לזה הצדיק: ואין הוה כו' ואם יהיה חסר וכי אין בנו כח למלאות אותו: בהדין בזה העולם זוכין אנו לראות פניך ולא לעוה"ב: יש לך מדור בפני עצמו הכוונה שאין אדם יכול להטיב לחבירו בעוה"ב מאחר שכל אחד יש לו עולם בפני עצמו ר"ל שכל אחד שכרו אתו כפי פעולתו ולא יוכל לזכות אחד בשביל חבירו דא"כ נמלא ב' בעולם אחד. ולכן לא יזכה ר"ש למדרגת רבי [יפ"ע]: והודה לה וכן עשה ר' שמעון שהחזירה. וע"ז אמר ולא עוד כו': מנסיב ליה פי' כשלקח אותה מרגלית כשפשטה לו היתה ידו של ר"ש מוכפלת למטה כמי שמקבל דבר מחבירו. וכשאפשטה להחזירה למעלה היתה ידו עליונה ויד שליח הקב"ה אשר לקחה היתה למטה כמי שמלוה לחבירו. כביכול כאילו ר"ש הלוהו למעלה. ומלת למטה היא פירוש נכתב בפנים על תיבת ארעיא [מת"כ]: (ה) ותרא כי מתאמצת השוה הכתוב לנעמי כצ"ל [א"א]. ודייק זה מדכתיב ותלכנה שתיהם. שמלת שתיהם היא מיותרת: (ו) דתנינן

תמן

באותו היום ונתכנסו כל ישראל לגמילות חסדים ואזיל כל עמא לגמילות חסדא . נכנסה רות עם נעמי והיתה זו יוצאת וזו נכנסת : (ז) ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי . יז זו היא שמעשיה נאים ונעימים . לשעבר היתה מהלכת באיסקפטיאות שלה ועכשיו היא מהלכת יחיפה ואת אמרת הזאת נעמי . לשעבר היתה מכסה בבגדי מי'תי, ועכשיו היא מכסה בסמרטוטין ואת אמרת הזאת נעמי . לשעבר היו פניה מאדימות מכח מאכל ומשתה ועכשיו פניה מוריקות מן רעבון ואת אמרת הזאת נעמי . ואומרת להן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרה . בר קפרא אמר לפרה הדיוטית שהעמידוה בעליה בשוק . אמר רדיינית היא ומשוה תלמים היא . אמרין אין רדיינית אילין מכותיה דאית בה מה אינון . כך אמרה נעמי למה וי"י ענה בי ושדי הרע לי : (ח) אני מלאה הלכתי וריקם השיבני י"י . יח מלאה הלכתי בבנים ומלאה בבנות . ד"א אני מלאה הלכתי שהייתי מעוברת . למה תקראנה לי נעמי וי"י ענה בי מדת הדין המד"א (שמות כב) אם ענה תענה אותו . ד"א וי"י ענה בי העיד עלי כמד"א (דברים יט) שקר ענה באחיו . ד"א וי"י ענה בי . כל עניניו לא הוה אלא בי לפי שבעוה"ז וי"י ענה בי . אבל לע"ל מה כתיב (ירמיה לב) וששתי עליהם להטיב אותם :

פרשה ד

(א) וש"ה (דה"א ח) ושחרים הוליד בשדה מואב . אליהו ז"ל שאל את ר' נהוראי א"ל מה דין דכתיב ושחרים הוליד בשדה מואב . א"ל גדול שהוליד בשדי מואב . מן שלחו אותם שהיו משבט בנימין דכתיב (שופטים כ) וישלחו שבטי ישראל אנשים בכל שבט בנימין לאמר . אד"א ושחרים זה בעז ולמה נקרא שמו שחרים שהיה משוחרר מן העונות . הוליד בשדה מואב שהוליד מרות המואביה . מן שלחו שהיה משבט יהודה שנא' (בראשית מו) ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף . (דה"א ח) חושים ואת בערא נשיו ויש אדם מוליד נשיו אלא שחש כנמר ובאר את ההלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית . ויולד מן חדש אשתו לא צורכה אלא ויולד מן בערא אשתו אלא בימיו נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית : (ב) ב כא"א יתרא הישמעאלי וכא"א יתרא הישראלי . ריב"ל אמר הוא יתרא הישראלי הוא יתרא הישמעאלי . ר' שמואל בר נחמן ורבנן . ר' שמואל אמר ישמעאלי היה ואת אמרת ישראלי אלא ישמעאלי היה ונכנס לבית המדרש ומצאו לישי יושב ודורש כן (ישעיה מה) פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ וגו' . נתגייר ונתן לו בתו . ג רבנן אמרין ישראלי היה ואת אמרת ישמעאלי אלא ישראלי היה וחגר חרבו כישמעאלי ונעץ החרב באמצע בית המדרש ואמר או אהרוג או אהרג עד שאני מקיים הלכה לרבים שכל שיבטל הלכה זו בחרב הזאת אני מתיז את ראשו . עמוני ולא עמונית מ'אבי ולא מואבית : (ג) ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה השבה משדי מואב זו היא ששבה משדי מואב . והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים א"ר שמואל בר נחמן כ"מ שנא' קציר שעורים בקציר העומר הכתוב מדבר . קציר חטים בשתי הלחם הכתוב מדבר . קציר סתם משמש לכאן ולכאן : (ד) ולנעמי מודע לאישה איש גבור חיל . מודע קרוב . א"ר אבהו נפיל נסיב לנפילא מה הם מעמידין גבורי חיל . בעז נסיב לרות מה הם מעמידין חוד . (ש"א טז) יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וי"י עמו . יודע נגן במקרא . וגבור חיל במשנה . ואיש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה . ונבון דבר במעשה הטוב . ואיש תואר בתלמוד . ד"א ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר . ואיש תואר שמאיר פנים בהלכה . וי"י עמו הלכה כדבריו : (ה) ממשפחת אלימלך ושמו בועז . ח הרשעים הן קודמין לשמן (ש"א יז) גלית שמו (שם כה) נבל שמו (ש"ב כ) שבע בן בכרי שמו . אבל הצדיקים שמן קודמין (ש"א ט) ושמו קיש (שם) ושמו שאול (שם יז) ושמו ישי (אסתר ב) ושמו מרדכי (ש"א א) ושמו אלקנה ושמו בועז דומין לבוראם שנא' (שמות ו) ושמי י"י לא נודעתי להם . אתיבון ליה (בראשית כד) ושמו לבן . ז א"ר יצחק פרדכוס . ר' ברכיה אמר מלובן ברשע . והכתיב (ש"א ח) ובני שמואל שם הבכור יואל ושם משנהו אביה רבנן אמרי ז מה זה רשע אף זה רשע . ור' יהודה בר"ס אמר שנשתנו למעשה וזכו לרוה"ק שנא' (יואל א) דבר י"י אשר היה אל יואל בן פתואל : (ו) ותאמר רות המואביה אל נעמי אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו . ח ר' ינאי אמר בת מ' שנה היתה ואין קוראין בת אלא לבת מ' שנה . ותלך ותבא עד כדון לא אזלת ואת אמרת ותבא . ר' יהודה בר' סימון אמר התחילה מסיימת לפניה הדרכים .

ויקר

יד יוסף יז ילקוט רות : יח ילקוט רות : **פרשה ד** א ירוש' יבמות פרק ח' : ב בבלי יבמות ע"ז . ירוש' יבמות פרק ח' . שוח"ט מזמור ט' : ג [illegible] : ד סנהדרין צ"ג : ה במדב"ר פ"י סי' י"ד . אבה"ל פ"ו . שמוא' רבתי פ"ח . ילקוט ש"א ח' : ו ב"ר פ' ס' . וילקוט חיי שרה : ז שוח"ט מזמור פ' : ח ילקוט רות :

מתנות כהונה

וכו' . ובירושל' פ"ק דכתובות דייק הכי דהל"ל והי בשביל נעמי הפלגתה כל קרתא הוה מתבה לה : חיל כל עמא והוא וכו' . מוסב הוא לשון לקוח מפ"ק דכתובות בירושלמי : זו יוצאת . אשתו של בועז יצאה מביתו של בועז וזו רות נכנסה : וזו היא וכו' . דרש ה"א של הזאת תמיה קיימת כמו הנגלה נגליתי : לשעבר כו' . כך היה משיב אחד לחבירו באמר הזאת נעמי : איסקפטיאות . מנעלים חשובים ומנוחי פי' עגלות צב : מילתין משי : סמרטוטין . בגדים קרועים : ה"ג בילקוט לפרה הדיוטית . כלומר גרוע ופרה סוררת : בשוק . למוכרה : רדיינית . חורשת מלומדה לחרוש ועושה תלמים יפה סדורים בשוה : אמרין כו' . הבריות אומרים ואם היא טובה כמו שאמרת אלו מכות ופצעים שעליה מה הם ולמה הם : ה"ג אילין מכותיה . למה וה' כו' אם כן הוא כדבריכם שאני נעמי במעשי למה העיד ה' בי והרע לי : ה"ג בילקוט כל ענייניה לא כו' . פי' כל עינויו לא היה אלא בי ודרש וענה לשון עינוי כמו לענות בו דקהלת ולפי גירסת הספר דרשו מלשון עוני : לפי שבעוה"ז כו' . כלומר בא אדם לכלל זה שאומר וה' וגומר : אבל לעתיד כו' . ולא כתבו אלא כדי לסיים בדבר טוב כמנהגו : ושחרים וכו' כל הענין בירושלמי פ' הערל : גדול . דרש ושחרים לשון גדולה כד"א הדבק לשחור : משוחרר מן העונות גר' בירושלמי : ה"ג בירושלמי מוליד נשיו אלא שהם כנמר וביאור את ההלכה עמוני ולא עמונית כו' : ויולד מן חודש אשתו לא צורכה אלא ויולד מן בערא אשתו אלא בימיו כו' . לא צרכה לא היה צ"ל אלא כו' : רבי יהושע בן לוי כו' . בירו' אין זה : יושב ודורש גר' : נתגייר . הוא ישמעאל כיון ששמע שכל מי שפונה להקב"ה יש לו תשועה בי"י : ונתן לו . ישי את בתו : השבה משדי מואב . אינה לשון ירושלמי ומתוכו יתבאר לך כוונת הספר וז"ל א"ר שמואל בר נחמן אני אין לי אלא השבה ותשב נעמי וגו' וזו היא השבה משדי מואב תחלה שיטו אמר לה ותעזבי וגו' מתמול שלשום אמר לה אילו באת מתמול שלשום לא היו מקבלים אותך עכ"ל ופי' השבה משדי מואב משמע שכבר שבה לאל יתב' בעודה משדי מואב והוא אמר מתמול שלשום אלא אילו באת וכו' שבאותו פרק נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית : נפיל וכו' . פי' ענק לקח ענקית מל' הכתוב הנפילים היו בארץ : שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה ונבון כו' ועיין בפ' חלק ותמצא כי כן הוא : ה"ג לעיל פ' חיי שרה ובערוך א"ר יצחק פרדוכסים ופי' לבן ביותר ופי' שם לבן אינו שם העצם אלא שם מקרא על שם הלבנונית : ויהי שם הבכור יואל כו' . וע' בפ' נשא פי"ו ופס פרשתו : שנשתנו כו' . דרש ומשנהו ל' שנוי והביא ל' נבואה : פתואל . הוא שמואל שפתה לאל בתפלתו : שנשתנו למעשה . כלו' למעש"ט וה"ג בפ' נשא : אלא לבת מ' . וגם היא היתה בת מ' משאמר בועז שמעת בתי שלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש : עד כדון . עד עתה כלומר עדיין לא הלכה : מסיימת . מציינת

מיתן

ענף יוסף

(ז) [זו היא שמעשיה נאים ונעימים כו'] ר"ל כי כראותם אותה אחר שכנות והשרות אמרו בלבם שאם זאת היתה עדיין נעימה במעשים . בודאי שהיתה מגינה עליהם שלא תבא לידי עוני כזה . ולפי שמעו את מרגה הזאת נעמי נשיאת במעשים לשעבר כיותם כו' : (ח) [אני מלאה הלכתי בבנים] . לפי שעל ממון לא יצדק לומר אני שהיתם מוחזקים לא שמה שהנפשם אבד קנס בעלם . ומלאה בבנות לפי שבכל זמן שלא היו לה ב' וה' לא חשיב מלאה שלא קיימה פ"ו [יפ"ע] : **פרשה ד** (ג) [זו היא ששבה משדי מואב] בירושלמי גרסינן וזו היא ששבה משדי מואב תחלה . ופירש היפ"מ שאז נתחדשה הלכה דעמוני ולא עמונית . ומתחלה היו העולם סבורים דאסי' נקבות אסורות לבא בקהל : (ד) [יודע נגן במקרא] כלו' איש מבחין שירים אלו שיהא נאה ונותן טעמו ויסדר מעלותיו כל דמיון כויב וייתר על כלאם [יפ"ע] : (ו) [בת מ' שנה היתה] ובנזיר דף כ"ג ע"ב כתבו דקטנה היתה . וכתב כהונת מיסוד בנזיר דקטנה אין פירושו שהיא עדיין רכה בשנים אלא שהיא לאפוקי זקנה . וכה"ג איתא בב"ב לפי' קטנה שבנשים לא באתה סתומה מתרגשים כו' [ערכי הכנויים] :

וכן

עץ יוסף

שמן במנחות פ' ר"י : ואזיל כל עמא לגמילות . כצ"ל [א"א] : (ז) לשעבר כו' כך היה מגיד אחד לחבירו שאמר הזאת נעמי [מת"כ] : איסקפטיאות י"מ כסאות . ורש"י ז"ל פירש בפ' אלים שהן עגלות מכוסות כמו שש עגלות צב [א"א] . או פי' מנעלים חשובים [מת"כ] : מילתין פי' משי : סמרטוטין בגדים קרועים : משל לפרה הדיוטית כצ"ל [א"א] . כלו' גרוע וסוררת : בשוק למוכרה : רדונית חורשת מלומדת לחרוש ועושה תלמים יפה סדורים בשוה : אמרין כו' הבריות אומרים ואם היא טובה כמו שאמרת אלו מכות ופצעים שעליה מה הם ולמה הם : כך אמרה נעמי למה וה' כו' . פי' למה אני אומר קראן לי מרה משום וה' ענה בי ושדי הרע לי כהכ"ל : (ח) וה' ענה בי מדה"ד . ר"ל שנהפך לי מדה"ד [שמות פ"ל סס בן ד'] למדה"ד : כל עניניו לא היה אלא בי . דרש ענה לשון ענין :

פרשה ד (א) גדול שהוליד כו' . דרש ושחרים לשון גדולה כד"א הדבק לשחור [מת"כ]: שהיה משוחרר מן העונות . שהיה צדיק וגבר על יצרו . ולכן הזדמנה לו רות שהיתה גדולה בחסידות וגם כדי שיתחדש הלכה זו על ידו [יפ"מ] : משבט יהודה שאעפ"י שהיה משבט גדול כי יהודה גבר באחיו והמלכות נתנה לו כדכתיב לא יסור שבט מיהודה . מ"מ לא נמנע מלישא את רות : ובאר את ההלכה . חה הוליד ענין למוד . ומ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו שלכן אמר נשיו כי חושים ובערא נשים היו לא' מבני בנימין הנקרא שחרים . ולפי' הוליד כפשוטו [יפ"מ] : לא צורכה אלא כו' פי' לא היה צ"ל אלא ויולד מן בערא . ולכתוב בתר ספי ומחושים הוליד . אלא שגם פה רצה לרמוז . ע"ד הדרש מה שנתחדשה ההלכה על ידה . וכצ"ל אלא בימיה נתחדשה הלכה . וה"ק קרא ויולד דבר חדש מן אשתו שעל ידה נתחדשה ההלכה עמוני ולא עמונית כו' [יפ"מ] : (ב) ריב"ל אמר כו' . זה אינו בירושלמי : נתגייר ונתן לו בתו . ר"ל נתגייר הוא ישמעאל כיון ששמע שכל מי שפונה להקב"ה יש לו תשועה בה' . ונתן לו ישי בתו : (ג) זו היא ששבה משדי מואב . הוקשה למה אומרו השבה . כי לא יצדק שיבה על מי שלא היה שם מעולם . וגם מה ענין ה"א הידיעה הזאת שהיא רות אחרת שלא שבה . לזה אמר זו היא ששבה משדי מואב לומר זו היא בפעם שלא היתה בא"י יצדק בה לומר השבה משדי מואב . והוא לשיות בה רות מאלו לא אמר יצא משם ותבא בקרב רות אל ארץ אמר יצא משם . וזה אמרו והמה במ"ס ולא בגון בשביל הזכר שהוא עיקר ועמו המבואות הוא שנלות עליו כזה : כ"מ שנא' קציר שעורים כו' . ור"מ כאן להורות שהלכו בירש כדלעיל . וגם פירושו דקרא ותהום כל העיר שנכנסו להבאת העומר . וגבי הוקעת ז' בני שאול שכתיב שם קציר שעורים נ"כ ר"מ להורות שהיו תלוים מט"ז בניסן עד י"ז מרחשון מפני קדוש השם [יפ"ע] . או בא להורות כאן שבאה בקציר העומר ושהתה עד סוף קציר חטים שהוא משך שלשה חדשים שעור ימי הבחינה כדין גירות [אלשיך] . (ד) נפיל נסיב לנפילא . פי' ענק לקח ענקית . מלשון הכתוב הנפילים היו בארץ [מת"כ] : שמאיר פנים בהלכה שמבינה ראיה לדבריו [רש"י] : (ה) פרדכוס פי' בערוך מלובן ביותר . ובשם רש"י מצאתי שפי' לדוכוס מושל היה התובע עניים של הבריות ומלבן את הדין ועושה דין בין אדם לחבירו כלו' שאין לבן שם העצמי כי שמו קמואל או בלעם כדאי' במדרשים אלא ע"י שהיה מלבן בשערו מאד או מלבן הדין כינו אותו בשם לבן ורבי ברכיה אמר שהיה מלובן ברשע כלו' שהיה רשעו ברור ועש"ז נקרא לבן . ומ"מ למה שאין זה השם העצמי כגלית ונבל נשתנה לכתוב תחלה שמו . לפי ששם אחר קדם לו לשם לבן והוא השם שנקרא כשנולד [יפ"ת] . או פירושו שהיה מלובן ברשע שהיה מעדן ומענג עצמו במיני קישוט בכיחול ופרכוס עד שנתלבן מראהו עבור מעשי רשע מעשה זמה [מה"ק] : ושם משנהו אביה רבנן אמרי מה זה כו' . דרשו זה מדלא כתיב ושם השני ומדכתיב משנהו משמע שהיה שוה לו ואמרו רבנן מה זה רשע אף זה רשע . ומ"מ כתיב שמו קודם ומוקי ר"י בר"ס שנשתנו למעשה הטוב : שנא' דבר ה' אשר היה אל יואל בן פתואל . וסיים בבמדב"ר פ' י' פתואל זה שמואל ולמה נקרא כמו פתואל שפיתה לאל בתפלתו : (ו) אלא לבת מ' . וגם היא היתה בת מ' כשאמר בועז שמעת בתי שלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש [מ"כ] ועיין בענף : עד כדון לא אזלת כו' . פי' עד עתה כלומר עדיין לא הלכה : מסיימת מציינת שבעת לכתה היתה מסיימת לפניה את הדרכים לצורך ביאתה כדי שלא תטעה בביאתה למצוא הדרך . או לספר שאמרי שהלכה חזרה לבוא בכל הדרך ההוא כדי לסיים את הדרכים ואח"כ חזרה לגרי'

מצא

ויקר מקרה א"ר יוחנן כל הרואה אותה מריק קרי . חלקת השדה ממשפחת אלימלך שניתן לה ממי שהוא ראוי ליפול בחלקה : (ז) והנה בועז בא מבית לחם . ר' תנחומא בשם רבנן אמר ט ג' דברים גזרו ב"ד של מטה והסכימו עמהם ב"ד של מעלה . ואלו הן לשאול שלום בשם . ומגלת אסתר . ומעשרות . שאילת שלום מנין שנא' (ירמיה כג) החושבים להשכיח את עמי שמי אימתי חשבו בימי עתליהו . ורבנן אמרין בימי חנניה מישאל ועזריה . ר' חנניה בש"ר יהודה בר' סימון בימי מרדכי ואסתר . ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם שנא' והנה בעז בא מבית לחם וגו' . וכן המלאך אמר לגדעון (שופטים ו) י"י עמך גבור החיל . מגלת אסתר מנין ר' ירמיה בשם רבי שמואל בר יצחק י מה עשו מרדכי ואסתר כתבו אגרות ושלחו לכל בני הגולה ואמרו מקבלים אתם עליכם להיות עושים את שני הימים האלה . שלחו ואמרו לא דיינו צרותיו של המן אלא שאתם מטריחים עלינו לעשות שני הימים האלה . ואמרו להם אם מדבר זה אתם מתייראין והרי היא כתובה בין הכרכים שנא' (אסתר ט) הלא הם כתובים על ספר דברי הימים . מה עשו כתבו אגרת שניה ושלחו להם (שם) את אגרת הפורים הזאת השנית . ר' חלבו בש"ר שמואל בר נחמן יא פ"ד זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים היו שהיו מצטערים על הפסוק הזה (ויקרא כז) אלה המצות אשר צוה י"י את משה . אלה אין להוסיף ואין לגרוע ואין נביא רשאי לחדש דבר עוד מעתה . ומרדכי ואסתר מבקשין ממנו לחדש דבר עלינו . עד שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו אותה כתובה בתורה ובנביאים ובכתובים . בתורה דכתיב (שמות יז) כתוב זאת זכרון בספר . בנביאים דכתיב (מלאכי ג) אז נדברו יראי י"י איש אל רעהו ויקשב י"י וישמע ויכתב בספר וגו' בכתובי' שנא' (אסתר י) הלא הם כתובים על ספר דברי הימים . רב ור' חנינא ור' יונתן וב"ק וריב"ל אמרו המגילה הזאת אין נאמרה מפי ב"ד מסיני נאמרה אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה . ומנין שהסכים הקב"ה עליהם רב אמר (אסתר ט) קיימו וקבלו היהודים לא כתיב וקבל כתיב . יב רבן של יהודים קיבל . מעשרות מנין דאמר רבי ברכיה בשם (ר') קריצפה כעון תרומות ומעשרות גלו . שמעון בר אבא בש"ר יוחנן אמר כיון שגלו נפטרו והם חייבו עצמן מאליהן מה עשו אנשי כנסת הגדולה כתבו ספר ושטחוהו בעזרה ובשחרית עמדו ומצאוהו חתום . הה"ד (נחמיה י) ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום . כתוב אחד אומר ועל החתום וכא"א ועל החתומים . היאך אלא ועל החתום זה ב"ד של מעלה . ועל החתומים זה ב"ד של מטה . וי"א אף הרמה של יריחו וכן אמר הקב"ה אל יהושע (יהושע ז) חטא ישראל וגו' ולא יהושע גזר אלא מלמד שאף הקב"ה הסכים עמו : (ח) ויאמר בועז לנערו הנצב על הקוצרים . יג על כמה היה ממונה . א"ר אליעזר בר מרים על מ"ב היה ממונה . מן הדא (דה"ב ב) ויספר שלמה את כל האנשים הגרים אשר בא"י וגו' ויעש מהם שבעים אלף סבל וגו' דעבד כן יכיל קאים וידע מה דהוא עבד . למי הנערה הזאת יד ולא הוה חכים לה . אלא כיון שראה אותה נעימה ומעשיה נאים התחיל שואל עליה . כל הנשים שוחחות ומלקטות וזו יושבת ומלקטת כל הנשים מסלקות כליהם וזו משלשלת כליה כל הנשים משחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה . כל הנשים מלקטות בין העמרים וזו מלקטת מן ההפקר . ודכוותיה (ש"א יז) וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי וגו' . טו ולא הוה חכים ליה אתמול הוה משלח לאמר לישי (שם טז) יעמד נא דוד לפני כי מצא חן בעיני ועכשיו הוא שואל עליו . אלא כיון שראה שאול את ראש הפלשתי בידו התחיל שואל עליו . אם מפרץ הוא מלך הוא אם מזרח הוא שופט הוא . והיה שם דואג האדומי באותה שעה וא"ל אפילו הוא מפרץ לא פסול הוא . לא פסול משפחה הוא לא מרות המואביה הוא . א"ל אבנר ולא כבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית . א"ל א"כ אדומי ולא אדומית מצרי ולא מצרית . אנשים למה נתרחקו לא (דברים כג) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים היה להם לנשים להוציא לקראת נשים . נתעלמה הלכה מעיניו של אבנר לשעה . א"ל שאול הלכה שנתעלמה מעיניך צא ושאל לשמואל ובית דינו . כיון שבא אצל שמואל בבית דינו א"ל הדא מנין אית לך . לא מן דואג . מיני הוא ואינו יוצא בשלום מן העולם . להוציאך הלך

אי

יד יוסף ט תנחומא ויחי . ושיטה חדשה על ברכת יעקב לבניו וע"ש שיש שם שינוי קצת . ושוח"ט מזמור כ"ז . וילקוט יהושע רמז י"ח . ירוש' פ"ט דברכות : י מגילה ז' : יא וכן [illegible] דף קכ"א ע"ב לא כך היה המעשה כו' שמונים וחמשה זקנים . ולא ידעתי טעם על מספר זה : יב אמר כי תצא דף קנ"א : יג ילקוט רות : יד שבת קי"ג : טו יבמות ע' :

ענף יוסף

(ז) [וכן המלאך אומר לגדעון כו'] בפרק הלוקין גרסינן מאי והומר . ומתרץ וכ"ה בועז הוא דעבד מדעתא דנפשיה ומנן שמיא לא אסכימו ע"י ח"ם ה' עמך גבור החיל . אך קשה דגדעון קדם לבועז דורות הרבה דאבצן זה בועז וא"כ איך שייך לומר שמה שנאמר לגדעון יהיה הסכמה לגזרת בעז המאוחרת כמה שנים . וצ"ל דאע"ג דמעי אבצן היה ל"א שנים אחר מנוי גדעון . האריך ימים ומקצי גדעון היה בכלל כ"ד

מתנות כהונה

שיהיו מצויירים ומסויימים בידה : **מריק** . ס"א מקרי : **בחלקת** . חלקת קדרים : **עתליה** . אם אחזיהו שהיתה אדוקה בע"ז ומרשעת ביותר ככתוב בספר מלכים : **והתקינו** . לשאול שלום גרס . כדי שלא יצא ח"ו לכלל פכהה : **וכן המלאך** . והוא הסכמת ב"ד של מעלה : **מטריחין** וכו' . ומתוך כך יעוררו האומות שנאה עלינו : **בין הכרכים** . בכל הכרכים או ר"ל כרכים ספרי דברי הימים ומפורסם הוא בין כולם : **ויכתב בספר** . ויליף ג"ש בספר בספר מן כתוב זאת זכרון בספר שנא' על עמלק : **ומצאו** וכו' . אין זאת אלא תורה שנא' זאת התורה זכרון אלו נביאים שנא' אז נדברו וגו' . ושוב גרס ומאמר ונכתב בספר אלו הכתובים שנא' הלא הם כתובים כו' : **אין נאמרה** מפי ב"ד אלא בסיני נאמרה שנא' כתוב זאת זכרון : **אלא שאין** מוקדם וכו' . שאינה כתובה בתורה אלא בכתובים וראוי היתה לכתוב אצל מלחמת עמלק : **רבן של יהודים** . הוא מרע"ה וכן כתיב בהדיא בספר הזוהר : **נפטרו** . ממעשר שהזורע בח"ל פטור ממעשר : **וכן אמר הקב"ה** וכו' . ופי' א"כ למה אמר הקב"ה עברו בריתי וכ"מ בילקוט וירושל' : **שבעים אלף סבל** וגו' . וסיפיה דקרא ושלשת אלפים ושש מאות מנצחים להעביר את העם . פי' אלו ג' אלפים ושש מאות היו נוגשים על אלו מאה וחמשים אלף עושי מלאכה והנה לפי החשבון יגיע לכל א' ואחד מ"ב לבד מאותן שש מאות שלא הגיע לכל אחד וא' מהם כי אם מ' ואיידי דזוטרי לא קפיד הספר עלייהו ודוגמתו תמצא סוף פתיחתא דאיכה רבה ובזה יתיישב הא דלא קחשיב בספר מלכים כי אם ג' אלפים וג' מאות נוגשים דהתם קחשב לכל אחד וא' מ"ב במילואם וג' מאות הנותרים שלא הגיע להם כי אם ל"ח אינו מקפיד עליהם ורש"י ז"ל פי' שם שלא היו הנוגשים רק ג' אלפים וג' מאות ככתוב בספר מלכים והגיע לכ"א ואחד מ"ה והותר ואלו ג' מאות הכתובים פה יותר היו נציבים ממונים על הנוגשים כמעשה ארץ מצרים אבל לפי המדרש הזה נראה מה שכתבתי : **דעביד כן** כו' . מי שעושה כן שאינו ממונה כי אם על מ"ב יכול לעמוד ולהשגיח בהם כראוי : **ולא הוה חכים** כו' . פי' ר' יצחק ערמא"ה וכי לא היה מכיר שהיא נערה מלקטת שעורים ועוד יש להקשות וכי לא היה מכירה והלא בבואה לעיר עם נעמי כתיב ותהום כל העיר הרי שהכל ראו אותם וידעו מהם ויתר פירושו כהאי דלקמן גבי שאול ודוד : **נעימה** וכו' . וכדמפרש ואזיל כל הנשים וכו' : **שוחחות**. ומתוך כך האחוריים בולטים ורגליהם נראות : **יושבת** . כלומר הרבינה את עצמה : **מסלקות** כו' . מעלות בגדיהם עם החגורה כמען יהיו קל ללכת : **מפרץ** ט' . שהמלך פורץ דרך לעצמו כדאיתא במסכת יבמות פ' הערל : **שופט** . כלו' איש חשוב כדאיתא בפרק הערל : **אצל שמואל** וכו' . אבנר בא אצל שמואל ושאלו אלו הקושיות שהקשה לו דואג ואמר שמואל זה מנין לך : **מיני הוא** . מין הוא ואינו מאמין בדברי חז"ל הדורשים מן הקבלה עמוני ולא עמונית : **חלק** . בלא תשובה כלל : **לאשה שלא**

וכו'

עץ יוסף

[מנ"ם] : **ליפול בחלקה** חלקת קדרים : (ז) **לשאול** שלום בשם שאפי' שנראה שלא נכון להזכירו תמיד פן יבואו להוציאו לבטלה וגם שמא יזכירוהו במקום בלתי טהור . אמנם ב"ד של מטה ראו שבדורותיהם היו מבקשים להשכיח ש"ש כדאכתוב בסמוך . לכן הסכימו להרגילו בפי אנשים בשאלת שלום והסכימו עמהם ב"ד של מעלה שיפה עשו : **ומגלת אסתר** שלא היה ראוי לתקן מקרא מגלה מפני שהיא מצוה בפ"ע שאינה סיג לתורה ואתי למיטעי שהנביא מחדש דבר מצוה . שזה היפך יסוד שאין נביא רשאי לחדש דבר . אמנם ב"ד של מטה לא חששו לזה כי ראו שראוי לעשות זכר הודאה לנס כמ"ש ומה מעבדות לגאולה אמרו שירה ממות לחיים לכ"ש : **ומעשרות** דסד"א דזה נתינת מכשול לפני ישראל שיקשה בעיניהם לאת תמיד מעשר מבואתם . והרי ע"ה היו חשודים על המעשרות וכ"ש אם הם פטורים מן התורה דחמדת ממון גדולה בלב כל אדם . ומ"מ הם חייבו את עצמן מאליהם לתקן מה שחטאו וגלו עבורו כדלקמן : **שאילת שלום** מנין שנא' החושבים וגו' . ר"ל שהתקנה היתה שישאלו שלום בשם כדי לאפוקי מהחושבים להשכיח שמו מישראל : **בימי עתליהו כו'** בימי חנניה כו' בימי מרדכי כו'. הא ודאי שבועז לא בא לתקן על קלקול הזה שהיה בדורות אלו המאוחרים לו הרבה . אלא גם בדור בעז חטאו שונאי ישראל שהיו בימיו להשכיח שם ה' . אלא דמייתא הני קראי לדוגמא שאירע כך : **בימי עתליהו** אם אחזיהו שהיתה אדוקה בעכו"ם ומרשעת ביותר ככתוב בספר מלכים : **מטריחים כו'** ומתוך כך יעוררו העמים שנאה עלינו : **בין הכרכים** בכל הכרכים . או ר"ל כרכים ספר דברי הימים שלהם ומפורסם הוא בין כלם : **עד שהאיר** הקב"ה עיניהם כו' . פי' שמצאו סמך להזכרת ענין אסתר אעפ"י שאין סמך למצות מקרא מגלה לא חששו שיטעו האנשים לומר שהנביאים מחדשים דבר מכיון דעיקר הדבר רמוז בתורה והקב"ה הסכים על ידן שתקבע מצוה א מדרבנן ולא יחושו דאתי למיטעי [יפ"ת] : **כתוב זאת** זכרון בספר ואין זאת אלא תורה שנא' וזאת התורה . זכרון אלו הנביאים דכתיב אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו . ספר זו כתובים שנא' שם הלא הם כתובים על ספר כנ"ל [א"א] ויליף ג"ש מן כתוב זאת זכרון בספר שנא' על עמלק : **אין נאמרה** מפי ב"ד מסיני נאמרה . שנא' כתוב זאת זכרון בספר אלא שאין מוקדם וכו' שאינה כתובה בתורה אלא בכתובים ראויה היתה לכתוב אצל מלחמת עמלק [מ"כ] : **רבן של יהודים** קיבל . היינו הקב"ה . ומ"כ פירש הוא משה רבינו : **כיון שגלו** שנפטרים ממעשר שהזורע בח"ל פטור ממעשר [מ"כ] וע' ברבינו שמשון פ"ו דשביעית מ"ש הוא שם בזה המדרש : **וי"א** אף חרמה של יריחו . אעפ"י שלא היה ראוי לעשות החרם לפי שנותן מקום לישראל לחטוא כי חמדת ממון גדולה בלב האנשים וקשה לפרוש . וכמו מעשה עכן וכבר אז"ל שהקב"ה קנתר את יהושע שהוא גרם זאת בעשותו מה שלא נווה . אמנם יהושע וב"ד עשו כן לפי שנכבשה יריחו בשבת ולפי שנכבשה תחלה כדאיתא במדבר רבה פ' י"ד [יפ"ת] : **חטא ישראל וגו'** אלמא הסכים הש"י עמו וזהו שיחטיא את ישראל ע"ז בשם ה' . וגם דא"ל הסכים הקב"ה למה אמר הקב"ה עברו בריתי : (ח) **שבעים** אלף סבל וגו' . ושלשת אלפים ושש מאות מנצחים להעביד את העם . פי' אלו ג' אלפים ושש מאות היו נוגשים על אלו מאה וחמשים אלף עושי מלאכה . והנה לפי החשבון יגיע לכל אחד ואחד ארבעים ושנים . חוץ מאותן שש מאות שלא הגיע לכאו"א מהם כ"א ארבעים . ואיידי דזוטר לא קפיד הספר עלייהו [מ"כ] : **דעביד כן** מי שעושה כן שאינו ממונה כ"א על מ"ב יכול לעמוד ולהשגיח בהם כראוי : **ולא הוה חכים לה** . נראה שכך פירושו . שמדקאמר למי הנערה ולא אמר מי הנערה כדי לדבר בלשון קצר כדרך החכמים המדקדקים בדבורם . אע"כ שאם יאמר מי הנערה הם ישיבוהו זו רות . וזה ידע בעצמו שבבואה לעיר עם נעמי כתיב ותהום כל העיר . לכן שאל מי הנערה ר"ל בת מי הוא או אשת מי היא . וזהו שמתמה המדרש ולא הוה חכים לה בתמיה דהא ע"כ כיון שלא אמר מי הנערה היה יודע שהיא רות שבאתה עם נעמי א"כ היה יודע ג"כ שהיא מואביה אלמנה ולמה שאל למי הנערה שזה ג"כ ידע : **אלא כיון שראה** אותה נעימה כו' . ר"ל מחמת שראה אותה שהיא נעימה במעשיה ורצה ליקח אותה כי אלמן הי' . אך כדי שלא יחשדוהו שנתן עיניו בה על רוב יפיה רצה בועז לברר מסוב לקחתה ומעשיה שהיא ראויה לאיש גדול ומפורסם בדור . וז"ש למי הנערה הזאת ר"ל ראו למי ראויה הנערה הזאת . ונערו הבין זה והכיר קנאה בלבו שהיא שתנשא לגדול הדור כבועז . לכן סיפר בגנותה ואמר נערה מואביה היא בטבע מצד עצמה כפי שרשה שיצאת משם . ולא אמרת מעשיה נאים ונעימים . ומה שאתה רואה בה צניעות הוא מחמת שרבתא [ל' רב ומלמד היינו נעמי] רפתה לה [מלשון רפואה כלומר היא תקנה מעשיה] ולא מצד טבעה וא"כ אפשר שתחזור לסורה . וא"כ אינו משנת חסידים שמי שיקוה לצאת ממנו שבט מושלים ישא כזו . וע' עוד לקמן : **שוחחות** ומתוך כך האחוריים בולטים ורגליהם נראות [מ"כ] : **יושבת** כלומר כרבוצה א"ע : **מסלקות** כו' מעלות בגדיהם עם החגורה למען יהי' קל ללכת : **אם מפרץ** מלך הוא . לכאורה ולא כל מי שהוא מפרץ יהיה מלך אך לפי שלבש מלבושי שאול והיה כמדתו מזה ידע שיגלה למלוכה . וזהו דאמר אם מפרץ מלך הוא ע"ש שהמלך פורץ גדר ואין מוחין בידו [יפ"ת] : **שופט** כלומר איש חשוב כדאיתא בפרק הערל : **כיון שבא** אצל שמואל . ר"ל אבנר בא אל שמואל ושאל לשמואל אלו הקושיות שהקשה לו דואג . ואמר שמואל זה מנין לך כו' : **מיני הוא** מין הוא ואינו מאמין בדחז"ל הדורשים מן הקבלה עמוני ולא עמונית : **חלק** פי' בלי תשובה כלל : **לאישה שלא** להוציא . כלומר דרכה של אשה שלא להוציא לקראת הולכי דרכים דכתיב כל כבודה בת מלך

פנימה

אי אפשר דכתיב (תהלים מה) כל כבודה בת מלך פנימה לאשה שלא להוציא ולאיש להוציא (דברים כג) ואשר שכר עליך וגו' לאיש ליתן שכר ולא לאשה. ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר נערה מואביה היא. ואת אמרת מעשיה נאים ונעימים אלא רבתה רפתה לה: (ט) ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים וגו'. מעט תפסה לזקן מאותה שבבית שהיא מצפה לה: (י) ויאמר בועז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקוט בשדה אחר. טו ע"ש (שמות כ) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. וגם לא תעבורי מזה ע"ש (שם טו) זה אלי ואנוהו. וכה תדבקין עם נערותי אלו הצדיקים שקרויין נערים שנא' (איוב מ) התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך. יז עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך וצמית והלכת אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים. עיניך זו סנהדרין רמ"ח איברים שיש באדם אינן הולכין אלא אחר העינים הרא שנא' עיניך וגו'. והלכת אחריהן לבלתי נגעך שלא לרחוק. וצמית והלכת אל הכלים אלו הצדיקים שקרויין כלים שנא' (ש"ב א) איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה. ושתית מאשר ישאבון הנערים זה בית השואבה ולמה נקרא שמה שואבה שמשם היו שואבין רוח הקודש שנאמר (ישעיה יב) ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה:

פרשה ה

(א) הוא היה עם דוד בפס דמים (ד"ה א יא). ר' יוחנן אמר בחקל סומקתא. ר' שמואל בר נחמני אמר בפס דמים שמשם פסקו דמים. (שם) והפלשתים נאספו שם למלחמה ותהי חלקת השדה מלאה שעורים. כא"א (ש"ב כג) עדשים ר' יעקב אמר עדשים היו אלא שהיתה ענבותן דומה לשעורין. ר' לוי אמר הפלשתים שבאו גבוהים כשעורים והלכו נמוכים כעדשים. ויתיצבו בתוך החלקה ויצילוה וכא"א (שם) ויצילה אלא מלמד שהחזירוה לבעליה שהיתה חביבה עליהם כשדה מלאה כרכום. ר' שמואל בר נחמן אמר שנה אחת היתה ושתי שדות היו. פשיטא ליה לאבד וליתן דמים. מה צריכה אין תאמר לאבד אבל לא ליתן דמים עד כדון היא צריכה אי זו מהן לאבד של עדשים או של שעורים. של עדשים אוכל אדם של שעורים אוכל בהמה. של עדשים אין העומר קרב מהן ושל שעורים קרב מהן. של עדשים אין מפרישין מהן חלה של שעורים מפרישין חלה. רבנן אמרין שדה אחת היתה ושתי שנים היו. והלא נלמד משל אשתקד א שאין למדין ממעשה (ד"ה א יא) ויתאו דויד ויאמר מי ישקני מים. ר' חייא אמר הלכה נצרכה לו. ויבקעו השלשה ולמה שלשה שאין הלכה מתבררת אלא בשלשה. וישאבו מים מבור בית לחם אשר בשער וישאו ויביאו אל דויד ולא אבה דויד לשתותם ולא אבה שתקבע הלכה לשמן. עשאה מסכתא וקבעה הלכה לדורות מלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו. בר קפרא אמר חג היה וניסוך המים היה והיתור במה היה. ויבקעו השלשה ולמה היה ג' אחד הורג ואחד מפנה את ההרוגים וא' מכניס הצלוחית בטהרה. ר' חוניא בש"ר יוסף הלכות שבויה נצרכה ליה. ר' שמעון ברבי אמר בנין ביהמ"ק תבע: (ב) ותפל על פניה ותשתחו ארצה וגו'. מלמד שנתנבאה שהוא עתיד להכירה כדרך כל הארץ: (ג) ויען בועז ויאמר לה הגד הגד לי. ב למה שני פעמים הגד הגד לי הוגד לי בבית הוגד לי בשדה. כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך שאין תלמוד לומר בחיי אישך. ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך זו איפרכיא שלך. ותעזבי אביך ואמך מע"ז שלך שנא' (ירמיה ב) אומרים לעץ

יד יוסף טו ילקוט רות : יז בתנחומא שופטים . ובשה"ש פסוק הנך יפה ופסוק צוארך כמגדל . ובאג"ב פ' מ"א : פרשה ה א ב"ק ס' : ב ילקוט רות :

מתנות כהונה

וכו'. כלומר דרכה של אשה שלא להוציא לקראת הולכי אורח : ה"ג לאיש ליתן שכר וכן הוא באגדת שמואל ובירושלמי פרק הערל : ואת אמרת וכו'. כאילו היה לה כן מעצמה בתמיה ואף יושב זה אלא מקרוב פירשו ממקום מומאה והשיב אלא רבתה כו'. פי' גנירתה הוא חמותה למדתה כך והרפה ממנה מעשה מואב ודייק מסיפיה דקרא השבה וגו'. כלומר ששבה מדרכי מואב ע"י נעמי וכן הוא בילקוט ובספר יפה בהדיא : ה"ג בעמרים וגומר מעט. כלומר סיפא דקרא זה שבתה הבית מעט : תפסה לזקן וכו'. פי' ספסה לקט מעט בערך אותה שהיא גם מלפה אותה כי אין לה לאכול כי אם הלקט הזה ואינו מספיק לשתיהן. לזקן מעט ודוגמת ריש איכה רבה לזקנה לוקסי. ואולי צ"ל מעט הספסה לה ק"ו לאיפה שבבית וסמך לזה מצאתי בס' יפה : אלא אחר העינים וכן כל ישראל אינם הולכים אלא אחר הסנהדרין שנא' כי יפלא ממך וגו' ועשית על פי הדבר אשר יורוך וכן פירש"י בשיר השירים פסוק עיניך יונים : שלא לרחק. בלא ידיעו אומך מלבא בקהל ואולי צריך להיות לדחוק : הוא היה. ה"ג בירושלמי דסנהדרין פ' כהן גדול בחקל סומקתא פי' בשדה במראיתו אדומה : עדשים. בסוף ספר שמואל : ענבותן דומה כו'. וכן הוא בירושלמי שהיתה ענבה שלהן יפה כשל שעורים ופי' הערוך ערך ענב הקמה שנעשה מן אותן עדשים היה יפה כשל שעורים וקצת תימא מי דחקו לזה ובמדרש שמואל גרס שהיתה שבולתם גבוה כשעורים : ויצילוה. לשון רבים : ויצילה. משמע אחד לבדו הציל אותה : שהחזירוה כו'. והרי הוא הצילה לו מיד הפלשתים כלומר שמסרה בידו : שנה אחת כו'. בשנה אחת היתה לאסוק בשתי שנים כרבנן דלקמן : ושתי שדות הן אחת של שעורים ואחת של עדשים. וה"ג בירושלמי בהדיא : לאבד גרס בכל מקום דכתיב ואבד : פשיטא ליה. פירוש בשתי שדות היה המעשה והיה צריך לעשות מאחד מהם דרך המלך ולאבד וליתן הדמים מאי קמיבעיא ליה בשמיה פשיטא דמותר אלא הבעיא היתה אם מותר לו לאבדם בלא דמים ואם תמצא לומר דמותר לאבדם בלא דמים עדיין קמיבעיא ליה איזה מהן יאבד : ושתי שנים. ב' מעשים הוו בב' שנים או אחר זו : והלא נלמד משל אשתקד והכי מוכח בהדיא במדרש שמואל ומאי קמבעיא ליה עוד בשנה אחרת ומשני שאין למדין כו' : ה"ג במדרש שמואל שאין למדין מעשה ממעשה ובירושלמי גרס אין למדין משנה לחברתה : הלכה נצרכה לו. עיין סוף פרק הכונס. ה"ג בירושלמי ולא אבה שתקבע הלכה לשמן פי' לשם אותם שלשה והטעם איתא בפרק הכונס לפי שהמוסר נפשו למות על ד"ת אין אומרים הלכה משמו : עשאה מסכתא. כלומר מדעת בפני עצמו עשה מהלכה זו אם המלך פורץ דרך לעצמו ודרשו ויסך לשון מסכת והכי איתא בירושלמי : ה"ג ירושלמי וקבעו הלכה לדורות מלך פורץ וכו' : וויתור. בזמן היתר במה והיו צריכין מים ממש לניסוך המים שבחג ואלו השלשה גבורים בקעו בקרב המחנה להביא מים טהורים לנסך על הבמה : ה"ג במדרש שמואל ובירושלמי דבי חוניא בשם ר' יוסף הלכות שביה נצרכה וכו' : תבע לנטוח : ארצה וגו' גרסינן : בדרך כל הארץ. בחופה וקידושין ונופל לשון הכרה עליו כד"א וידע אדם וידע קין ואיש לא ידעה וכן רבים : שאין צריך לומר בחיי אישך. פירוש שמשום כבוד בעלה ואימתו ודאי עשתה עמו כל מה שתוכל : ותעזבי אביך וכו'. עיין בילקוט הגירסא יותר נכונה :

שאלו

ענף יוסף

ל"ד אלא שלא נשתנה נשתנו עד אחר כמה דורות [יפ"ע] : (ט) [מעט ששהה לזקן כו'] לאמר מגם זה סיפר בגנותה שהיא עצלנית יושבת בטלה כל היום כי באה אל השדה ואמרה אלקטה ולא עשתה ותבוא ותעמוד. עומדת ובטלה מאז הבקר ועד עתה. אבל בועז לא שם לבו לכל דברי הנער משום שבועז ידע שכבר נגזר ממואב פרידה אחת שיוצאת ממנה מלכות ישראל. וכיון שראה מעשיה גמר בלבו כי זאת היא אשר עתיד ה' להקים ע"י מלכות בית ישראל. גם מה שאמר הנער שלא לקטה רק מעט. זה ידע בועז שמחמת צדקותה היתה זאת שלא לקטה רק מן ההפקר :

פרשה ה (א) [ולא אבה שתקבע הלכה לשמן] ובירושלמי גרס ולא אבה דוד שתקבע הלכה על שמו. ופירש היפ"מ שלא רצה לעשות מעשה כמו שסברו לו דמלך פורץ לעשות לו דרך כי הלכה זו היא שהאילו עליו ואלו עשה מעשה תקרא ההלכה בשמו שהבאים יאמרו שהלכה על שמו שעשה מעשה כדבר אלא קבע מסכתא לדורות. דהיינו מלך פורץ לעשות לו דרך כדתנן במתני' והוא לא פרץ גדר וכמ"ש לעיל ואיתא שלא איבד שבולת השלקה נגרבו עכ"ל :

וכמס

עץ יוסף

פנימה : לאיש ליתן שכר. והוא סבר דמ"מ מעמא דאסור לא קדמו אותה באשה נמי דרכה להם לנשים להוציא לקראת נשים. ונסבה אחת מהני להרחיקם אף שהמעם הכא [קיטו ואשר שכר עליך כו'] לא שייך בהם [יפ"ע] : רבתה רפתה לה ע"ל מה שכתבתי בזוהר. ודייק זה דסיפא היא מיותר אלא שבא לומר שהיא מצד עצמה מואביה היא. רק שחמותה לימדה [מדר"א] : (ט) תפסה לזקן כו'. פי' תפסה לקט מעט בשביל אותה שהיא בבית ר"ל היינו נעמי שמלפפה לה ג"כ. כי אין לה לאכול כ"א הלקט הזה ואינו מספיק לשתיהן. לזקן מעט [מ"כ] : (י) בשדה אחר ע"ש לא יהיה כו'. לפי שקשה לו כתר שאמר אל תלכי ללקוט בשדה אחר מה צ"ל וגם לא תעבורי לכן החקק לפרש על עבירות הדת [יפ"ע] : וכה תדבקון עם נערותי אלו הצדיקים. ומה שאמר נערותי על הנערים קאמר. כי לא היו נערות לבועז בשדה אלא נערים. וקראם נערות להחזיק את לבה שלא תפחד מהנערים שיתעללו בה ע"כ אמר לה שלא תפחד כלל שתוכל להדבק בהם כאילו היא מתדבקת עם נערות לפי שהיה יודע בהם שכולם צדיקים. והו שאמרה רות לנעמי. כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקון ולא מצינו שאמר לה כך אלא כך אמר לה עם נערותי. אך לפי הנ"ל ניחא : עיניך זו סנהדרין. כ"ה בתנחומא ס' שפטים ושה"ש רבה פסוק הנך יפה ופסוק צוארך כמגדל כו'. וע' באגדת בראשית פרק מ"א דיה ועיין החנוך כהונה כו' : אלא אחר העינים כך ישראל אינם יכולים לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם. כצ"ל [א"א] : שנא' כי יפלא ממך וגו'. ועשית על פי הדבר אשר יורוך. ופי' בכלם אשר יקצורון בתורה אשר יפסקו בדבר עבירת הדת [יפ"ע] : שלא לרחק שלא ידיעו אוקך מלבוא בקהל. ואולי צ"ל לדחוק [מ"כ] :

פרשה ה (א) בחקל סומקתא לפי שלא מצינו מקום שנקרא פס דמים. לכן פי' ר"י שר"ל בדה אדום כמו שמצינו קצת מקומות שעפרם אדום. ופי' פס חלק כמו פס ידא ואמר דמים ע"ש שראה אדום כדם : שמשם פסקו דמים שמאז לא היתה עוד מלחמה כי זו היתה המלחמה האחרונה שנלחם דוד עם הפלשתים [יפ"מ] : שהיתה ענבותם הגי"ה במקום פ"א וס' ענף. ובערוך פי' קמח. והרמב"ם פירש גרגרים וס"א גרס שבולתו : אלא מלמד שהחזירוה לבעליה. פי' דהצלה זו היינו החזרה לבעליה שלא אבדוה אפי' ע"מ ליתן דמים כמו שחשב דוד היא תשובה הצלה שהיתה חביבה על בעליה כמלאה כרכום. ומשום דהוראת דין אינה ביחיד שאין הלכה מתבררת אלא בשלשה להכי כתיב ויצילוה לשון רבים. ומשום דאין מקרא יוצא מידי פשוטו שהצלה היה מיד פלשתים וזה היה ע"י שמה בן אגא שהכה בפלשתים כדכתב בסוף ס' שמואל ויצלה בלשון יחיד [יפ"מ] : שנה אחת פי' בשנה אחת היה המעשה ושתי שדות הו אחת של שעורים ואחת של עדשים : פשיטא ליה לאבד וליתן דמים. פי' פשיטא ליה לדוד דמצי לאבד וליתן דמים : הוא צריכה אין שאמר לאבד אבל לא ליתן דמים. פי' ומה הולך לו לשאול. הוא זה אם נאמר שיוכל לאבד ולא ליתן דמים. ואפי' אמ"ל שיתן דמים עד כדון היא צריכה כו' פי' עדיין יש צורך לשאול איזה מהם יאבד. דהא השתא אין קיימין דבשנה אחת היה ושתי שדות הו [יפ"מ] : של שעורים מפרישין חלה וה"ה שאר מצות כאלה יש בשעורים שמביאים בכורים ממנו וכן מנחת העומר ומנחת סוטה [כבוד חכמים] : ושתי שנים הו. בשנה האחת היתה מלאה שעורים ובשנה אחרת היתה מלאה עדשים. ובשתי השנים איבעיא ליה אם יוכל לאבדה : והלא נלמד משל אשתקד. ר"ל ופריך א"כ ה"ל ללמוד בשנה השנית ממה שפסקו לו אשתקד : אלא שאין למדין ממעשה. כצ"ל [א"א] ואף שבכ"מ אמרי' מעשה רב. י"ל דהכי פירושו דאי שנה ראשונה היתה עדשים י"ל דשאני התם דקפדי עליה משום שהי' מאכל אדם. ואי היה שנה הראשונה של שעורים י"ל בשביל שחייב בחלה [יפ"ע] : הלכה נצרכה לו דלא מסתבר שהיה תאב למים ממש שהרבה מים היו לו. אלא מים זו תורה ואשר בשער שער הסנהדרין קאמר. ולפי"ז מ"ש ויבקעו וישאבו כו' היינו שהלכה אצל סנהדרי בית לחם לשאול הלכה זו והביאו פסק הלכה זו [יפ"מ] : שאין הלכה מתבררת אלא בשלשה. היינו שלא יסתפק השומע או יקשה בעיניו מה שישמע מהסנהדרין ישא ויתן עם שני חביריו ויזכירוהו ויקימו מה ששמע מהסנהדרין : ולא אבה שתקבע הלכה לשמן. פי' לשם אותם השלשה. והטעם אי' בפרק הכונס לפי שהמוסר נפשו למות על דברי תורה אין אומרים הלכה משמו [מ"כ] : אלא עשאה מסכתא כצ"ל [א"א] : ונסוך המים היה שצריך בחג ולא היה יכול להביאם בטהרה ממקומות הטמאות שהיו אצלו ונתאוה מי שיביאם מבור בית לחם שמקום טהור [יפ"מ] : והיתר במה היה כצ"ל [א"א] פי' עד שלא נבנה בהמ"ק מתחלה שלא היו הבמות מותרות והיה דוד מקריב בבמה והיה צריך לעשות נסוך המים בחג [יפ"מ] : אחד הורג בפלשתים כדי שיוכלו לעבור ויפנם ללכת לבית לחם ואחד מפנה ההרוגים מן הדרך כדי שלא יגע בהם השלישי במכניס הצלוחית במים בטהרה כדי שלא יטמא : הלכות שבויה נצרכה ליה. פי' מהא דתנן במתניתין וכל העם בחזים ונותנים לו והוא נוטל חלק בראש ואחז"ל מחלה למלך. ובענין זה היה השאלה ופסקו לו הסנהדרין שנבנים להם כדינא דמתני'. ומ"מ לא אבה דוד לעשות כן אלא קבעה לדורות [יפ"מ] : בנין בהמ"ק תבע פי' נשאלו לדעת דין אחד בענין בהמ"ק שהוא בגם סוטה ושאל לסנהדרין של בית לחם והם השיבוהו לקולא ולא רצה דוד אלא להחמיר. ויש רמז לזה שנא' ויסך אותם לה' דר"ל שקבעה הלכה ומסכתא לבנין בהמ"ק. או רמז דכתיב אשר בשער ודוד בגה השערים של בהמ"ק [יפ"מ] : (ב) כדרך כל הארץ. בחופה וקידושין ונופל לשון הכרה עליו כד"א וידע אדם וידע קין. ואיש לא ידעה וכן רבים [מת"כ] : (ג) הוגד לי בשדה. היינו מ"ש לעיל כל הנשים שותתים ומלקטות והיא יושבת ומלקטת [יפ"ע] : שאין ת"ל בחיי אישך. ר"ל שאין צריך לומר בחיי אישך שמשום כבוד בעלה ואימתו ודאי עשתה עמו כ"מ שתוכל : ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך אביך זה אביך ודאי אמך אומתך וארץ מולדתך זו

אפרכי

אבי אתה ולאבן את ילדתנו . וארץ מולדתך זו שכונתה . ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום שאילו תמול שלשום לא היית : (ד) ישלם י"י פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם י"י. ג א"ר חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו . ד א"ר אבון שמענו שיש כנפים לארץ שנא' (ישעיה כד) מכנף הארץ זמירות שמענו . וכנפים לשמש שנא' (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה . וכנפים לחיות שנא' (יחזקאל ג) וקול כנפי החיות . וכנפים לכרובים שנא' (מ"א ח) כי הכרובים פורשי כנפים . וכנפים לשרפים שנא' (ישעיה ו) שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים וגו'. בא וראה כמה גדול כחן של צדיקים וכמה גדול כחה של צדקה וכמה גדול כחן של גומלי חסדים שאין חסין לא בצל שחר ולא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי חיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים אלא בצל מי שאמר והיה העולם שנא' (תהלים לו) מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון : (ה) ותאמר אמצא חן בעיניך אדני וגו' ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך וגו'. א"ל ח"ו אין את מן האמהות אלא מן האימהות . ודכוותה (במדבר לב) ונבח הלך וילכוד את קנת ואת בנותיה וגו' מלמד שלא עמד לה אותו השם. ודכוותה (זכריה ה) ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תשועה : (ו) ויאמר לה בועז לעת האכל גשי הלום. רבי יוחנן פתר בה שית שתין. מדבר בדוד . ה גשי הלום קרובי למלכות ואין הלום אלא מלכות הה"ד (ש"ב ז) כי הביאותני עד הלום . ואכלת מן הלחם זו לחמה של מלכות . וטבלת פתך בחומץ אלו היסורין שנא' (תהלים ו) י"י אל באפך תוכיחני. ותשב מצד הקוצרים שנוצדה ממנו המלכות לשעה ו דא"ר הונא כל אותן ו' חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום לא עלו מן המנין שהיה מתכפר לו בשעירה כהדיוט. ויצבט לו קלי שחזרה לו מלכותו שנא' (שם כ) עתה ידעתי כי הושיע י"י משיחו. ותאכל ותשבע ותותר אוכל בעוה"ז ואוכל לימות המשיח ואוכל לע"ל. ד"א גשי הלום מדבר בשלמה גשי הלום קרובי למלכות. ואכלת מן הלחם זו לחמה של מלכות שנא' (מ"א ד) ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כר סלת וששים כר קמח. וטבלת פתך בחומץ זה לכלוך מעשים. ותשב מצד הקוצרים שנוצדה לו מלכותו לשעה ז דא"ר יוחאי בר חנינא מלאך ירד בדמות שלמה וישב לו על כסאו והיה מחזר שלמה על פתחי ישראל ואומר (קהלת א) אני קהלת בן דוד הייתי מלך על ישראל בירושלים מה היתה אחת מהן עושה היתה נותנת לפניו קערה של גריסין ומכה אותו בקנה על ראשו ואומרת לו ולא שלמה יושב על כסאו ואתה אומר אני שלמה מלך ישראל . ויצבט לה קלי שחזרה לו מלכותו. ותאכל ותשבע ותותר אוכל בעוה"ז אוכל לימות המשיח אוכל בעוה"ב. ד"א גשי הלום י מדבר בחזקיהו. גשי הלום קרובי למלכות. ואכלת מן הלחם זו לחמה של מלכות . וטבלת פתך בחומץ אלו היסורין שנא' (ישעיה לח) ויאמר ישעיהו ישאו דבלת תאנים וגו'. ותשב מצד הקוצרים שנוצדה לו מלכותו לשעה כמד"ת (שם לז) ויאמר חזקיהו יום צרה ותוכחה. ויצבט לה קלי שחזרה לו מלכותו שנא' (דה"ב לב) וינשא לעיני כל הגוים מאחרי כן . ותאכל ותשבע ותותר אוכל בעוה"ז אוכל לימות המשיח אוכל לעוה"ב . ד"א גשי הלום מדבר במנשה גשי הלום קרובי למלכות. ואכלת מן הלחם זו לחמה של מלכות . וטבלת פתך בחומץ שהלך מעשיו כחומץ ממעשים רעים. ותשב מצד הקוצרים שנוצדה לו מלכותו לשעה דכתיב (דה"ב לג) וידבר י"י אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא עליהם י"י את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים. ח ר' אבא בר כהנא אמר בירומניקאה. א"ר לוי בר חיתא עשו לו מולה של נחשת והיו מסיקין האור מתחתיו והיה צווח צלם פלן צלם פלן שזבני . כיון שראה שלא הועילוהו כלום אמר זכור הייתי שהיה אבא מקרא אותי (דברים ד) בצר לך ומצאוך וגו' כי אל רחום י"י אלהיך . אנא צווח ליה אין עני הא טב ואין לא עני הא כולה חדא היא כל אפא שוין . כאותה שעה עמדו מלה"ש וסתמו כל החלונות של מעלה. ואמרו לפניו רבון העולם אדם שהעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה. א"ל אם איני מקבלו בתשובה הריני נועל פתח בפני כל בעלי תשובה. מה עשה הקב"ה חתר לו חתירה מתחת כסא כבודו ממקום שאין מלאך יכול לשלוט. הה"ד (דה"ב לג) ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו . א"ר לוי ט בערביא צווחין לחתירה עתירה . ויצבט לה קלי שחזרה לו מלכותו שנא' (שם) וישיבהו ירושלים למלכותו . ובמה השיבו ר' שמואל בש"ר אחא ברוח השיבו המד"א משיב הרוח . ותאכל ותשבע ותותר אוכל בעוה"ז אוכל לימות המשיח אוכל לעוה"ב. ד"א מדבר במלך המשיח גשי הלום קרובי למלכות . ואכלת מן הלחם זו לחמה של מלכות . וטבלת פתך בחומץ אלו היסורין שנא' (ישעיה נג) והוא מחולל מפשעינו . ותשב מצד הקוצרים שעתידה מלכותו ליצד ממנו לשעה שנא' (זכריה יד) ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה ונלכדה העיר. ויצבט לה קלי שהיא עתידה לחזור לו שנא' (ישעיה יא) והכה ארץ בשבט פיו. יר' ברכיה בש"ר לוי כגואל הראשון כך גואל האחרון מה הגואל הראשון נגלה וחזר ונכסה מהן. וכמה נכסה מהן ג' חדשים שנא' (שמות ה) ויפגעו את משה ואת אהרן. אף גואל אחרון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם. וכמה נכסה מהם. ר'

תנחומא

יד יוסף ג ילקוט רות : ד עיין הנוסחא האמתית בעץ וכן הוא בספר נפלאים יהודה : ה בבת קי"ג ר"ל שרמז לה שמלכים יצאו ממנה : ו ירוש' פ"ק דר"ה . ואג"ש פ' כ"ו . וילקוט ש"כ : ז ילקוט רות · ח ירוש' סנהדרין פרק י"א . סנהדרין ל' . וספרי ואתחנן . וברכות . ובאדר"נ פ' ל"ס . ודב"ר פ"ב סי' י"ג . תרגום דרב יוסף דה"ב ל' : ט סנהדרין ק"ג . ודב"ר פ"ב . ב"ר פ' ס"ג . ויק"ר פ"ל . ירושלמי פ"ס דסנהדרין : י ילקוט רות :

ענף יוסף

(ד) [וכמה גדול כחן של גו"ח שאין חסין כו'] הכוונה לפי שאלת כנף הם מושאל על ההגיון ובטחון . ולפי שיתהלך הבטחון על הגאולה מכמה פנים היינו אם בזכות אברהם הנקרא שחר כמ"ש מי העיר ממזרח וגו' אם מצד יצחק הנקרא כרוב כו' אם בזכות יעקב הנקרא שמש . אם בזכות הארץ כמ"ש והארץ אזכור . אם מצד כנפי החיות והשרפים בהתמעטו בעת החורבן . אבל אמרו לצדיקים שלא יחסו בכנפים הללו אלא תחת כנפיו שחוסים בהם שהבטיח הקב"ה על הגאולה ודברו לא ישוב ריקם [יד יוסף] :

וס

מתנות כהונה

שאלו כו' . אלמלא באת להתגייר מתמול שלשום לא היינו מקבלין אותך שלא נתחדשה אז ההלכה של עמוני ולא עמונית וה"ג בילקוט בהדיא : אמר רב חסדא . בילקוט משמע שצריך להיות אמר רב חסדא : שלמה . רמז לה שלמה יעמוד ממנה ודייק שלמה ככתיבתו : ה"ג בילקוט שמשני וכנפים לשחר שנאמר אשא כנפי שחר כנפים כו' : ה"ג בעיניך אדוני וגומר וסיפיה דקרא ואנכי לא אהיה כאחת שפחתך וכתיב ויאמר לה בועז וגו' וכתיב לה בלא מפיק קרי ביה לא כלומר לא כן הדבר כאשר דברת שאין אתה מן האמהות כלומר השפחות אלא מן האימהות : ואת בנותיה וגומר גרסינן וסיפא דקרא ויקרא לה נבח וכתיב לה בלא מפיק וכן לבנות לה : שאין לשקר כו' . ומקרא זה מדבר בחנופה וגנות רות כדאיתא בפרק זה בורר ועיין בפירש"י ורמב"ן סוף פ' מטות : תשועה . כלומר תקומה : שית שיתין . ששה שמות ו' דרשות היה דורש על גשי הלום : זו לחמה וכו' . כדאמר שלחן מלכים : שנוצדה . לשון הגד ציד או לשון צדדים : מן המנין . של שנות מלכותו : ה"ג בילקוט שמוחל ומתכפר לו בשעירה כהדיוט . פירוש וקרבן מלך אינו בשעירה אלא בשעיר זכר ככתוב בפרשת ויקרא : נותנת לפניו קערה וכן הוא בילקוט קהלת בפסוק לשחוק אמרתי ושם הגי' יותר נכונה : הכי גרסינן לימות המשיח אוכל בעה"ב : בירומניקאה . פי' הערוך בלשון יון נחושת : מולה של נחושת וה"ג בפרשת ואתחנן ובירושלמי בפ' חלק ובערוך ובפרש"י בפרק חלק דוד של נחושת ובערוך פי' התור של נחושת והיו מסיבין אותו עליו וכאן יש לפרשו כן : צלם פלן שזבני . כלומר היה קורא לכל ע"ז שילוהו : זכור הייתי כו' . כל זה הוא גירסת הירושלמי בפ' חלק : אנא צוח כו' . אני אקרא ואתפלל ליי' אם יענני הרי טוב ואדע כי אל אמת הוא ואם לאו הרי כלל אחת הוא וכל הפנים שוים ח"ו : חלונות . שבהם נכנסות כל התפלות : משיב הרוח . ושיבהו קדרים לשון משיב הרוח ועיין מזה לעיל בפרשת ואתחנן : ליצד ממנו . פירושו כמו להוליך : והכה ארץ . פסוק הוא בישעיה סימן י"א : וכמה נכסה כו' . עיין כל זה בבמדבר רבה פ' י"א ובמדרש חזית פסוק

דומה

עץ יוסף

שהרבי שלך ד"א ותעזבי אביך כו'. כצ"ל [א"א] : שאילו באת אצלנו מתמול ומשלשום לא היינו מקבלים אותך שעדיין לא נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית . כצ"ל [א"א] : (ד) ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אמר ר' חסא שלמה כתיב שלמה עתיד לצאת ממנה . כצ"ל וכ"ה גי' הילקוט וכ"נ המת"כ [מדר"א] . ודייק ר' חסא זה משום שמה צריך לומר שלמה וכי הוא ית' יתן שכר חסר לכך אמר ר' חסא שלמה . רמז לה שלמה יעמוד ממנה [אנ"ש] . ולהיות שבזמן שלמה היתה סיהרא בשלימותה כי הוא דור ט"ו מאברהם כמו יום ט"ו שהוא מלוי הלבנה . משא"כ בימי דוד שעדיין לא היתה סיהרא בשלימותה כידוע מספרים [ונס"ר פ' פ"ו] ע"כ זכר דוקא את שלמה . ועדיין לא הודיע לה טעו אשר ממנו הוליד את שלמה רק אמר שהם כאלו תזכה כל זאת מאיש אחר ישראלי או מן טוב הגואל [תולדות יוסף] : אמר ר' אבין שמענו שיש כנפים לשחר שנא' אשא כנפי שחר וכנפים לארץ כו' . כצ"ל [א"א] וכ"ה בילקוט . והנו שסיים המדרש וכמה גדול כחן כו' שאין חסין לא בצל שחר ולא בצל כו' : וכנפים לכרובים שנא' [יחזקאל ג'] : כי הכרובים פורשי כנפים . ע"ס הוא האריה מקום כי לא נמצא שם זה הפסוק . וצריך להיות שנא' [יחזקאל י'] וקול כנפי הכרובים [נתיבות עולם] : כחן של צדיקים צדיקים הם בעלי מעשים אע"פ שאינן מטפלין הרבה בצדקה וג"ח : וכמה גדול כחה של צדקה . פירוש המטפלין הרבה בה כענין מונבז המלך ובנימן הצדיק דפ"ק דב"ב : וכמה גדול כחן של ג"ח . פירוש המטפלין הרבה בהכנסת כלה והכנסת אורחים וקבורת מתים וכיוצא . והפרש צדקה מג"ח מפורש בפרק לולב וערבה שזה בממונו וזה בגופו ובממונו . זה לחיים אף לחיים ולמתים . זה לעניים אף לעניים ולעשירים : שנא' מה יקר חסדך כו' . זה מביא לראיה על כמה גדול כחן של צדיקים דקרא ובני אדם בצל כנפיך יחסיון בצדיקים שהם מיירי שיש עליהן רוח חן וחסד כדאמרינן בפ' החכר . אבל כמה גדול כחן של בעלי צדקה וג"ח יליף מאשר באת לחסות תחת כנפיו . דרות היתה זוכה בצדקה וג"ח כדאמרינן לעיל כאשר עשיתם עם המתים ועמדי שעשתה עם המתים ג"ח ועם נעמי צדקה . ולא הוצרך בעל המאמר הזכירה משום דעליה דקרא קאי . ועיקר כוונת רבי אבין לומר דלחסות תחת כנפיו אינו דבר עם אשר באת כמשמעו כי למה יכנה הגרות בחסות תחת כנפיו כי ענין זה יצדק בכל צדיק הבוטח בה' כאומר ובני אדם בצל כנפיך יחסיון . אלא הוא דבק עם ותהי משכורתך שלמה וה"ק ותהי משכורתך מאת ה' ממה שאמר שבאת אצלנו כי מעתה תזכה לחסות תחת כנפיו ולא תחסי בכנפים כל בעלי כנפים הנזכר . ולכן הביא כאן מה שהצדיקים וג"ח אינן חסין אלא בצל כנפי ה' [יפ"ע] : (ה) ח"ו אין את מן האמהות כו' . דייק זה מדכתיב ויאמר לה בועז וגו' . וכתיב לה בלא מפיק קרי ביה לא . כלו' לא כן הדבר כאשר דברת שאין את מן האמהות כלו' מן השפחות אלא מן האימהות : ואת בנותיה וסיפא דקרא ויקרא לה נובח וכתיב לה בלא מפיק וכן לבנות לה : שאין לשקר תשועה ומקרא זה מדבר בחנופה וגנות רות כדאי' בפ' זה בורר . ועי' ברש"י ורמב"ן ס"פ מטות [מת"כ] : (ו) שית שתין . ששה שיטות ודרשות היה דורש על גשי הלום : זו לחמה של מלכות . דייק זה מדכתיב הלחם בה"א הידיעה ולא אמר ואכלת לחם . אלא רמז לה על הלחם האמור במקום אחר אצל מלכים כד"א ויהי לחם שלמה . כלפאלר מלכא עבד לחם רב : אלו היסורים שהיה בעל יסורים כל ימיו : שנוצדה לשון הגד ציד או לשון צדדים : לא עלו מן המנין . של שנות מלכותו : שהיה מתכפר לו בשעירה כהדיוט . וקרבן מלך אינו בשעירה אלא בשעיר זכר ככתוב בספר ויקרא : אוכל בעוה"ז ותשבע לימות המשיח ותותר לע"ל כצ"ל . וכג"א ותותר לעה"ב [א"א] : זה לכלוך מעשים . שנשא בת פרעה וכהגה : אוכל בעה"ז ותשבע לימות המשיח ותותר לעוה"ב . כצ"ל [א"א] . וכן צ"ל בחזקיה ובמנשה לקמן : בירומניקאה נחשת [ערוך] : מולה של נחשת . דוד של נחשת [רש"י] . או פירושו חמור של נחשת והיו מושיבין אותו עליו [ערוך] : אליל פלן שזבני כלו' היה קורא לכל עכו"ם בעבד אותם שילוהו : אנא צוח פי' אני אקרא ואתפלל לה' . אם יענני הרי טוב ואדע כי אל אמת הוא וא"ל הרי כלל אחת הוא וכל הפנים שוים ח"ו : חלונות שבהם נכנסים כל התפלות : לחתרתא עתירא וכ"ה בב"ר פ' ס"ג ובויק"ר פ' ל' ובירושלמי דסנהדרין פ' ס' . ועי' נ"כ בזוהר פ' תולדות בפסוק ויעתר לו ד"ה ד"א ויעתר לו כו' : משיב הרוח ושיבהו קדרשי לשון משיב הרוח : כגואל הראשון זה משה כך גואל האחרון זה משיח : שלשה חדשים ובסדר ס"ע א' ששה חדשים : שנא' ויפגעו כו' ר"ל ומדכתיב ויפגעו ש"מ שהיה נכסה מהם : אף גואל האחרון כו' כדי להעשם אם השעבו"ס ולהקשות את לבם [כמיין] : ומעת הוסר

התמיד

ת:הומא בשם רבנן מ"ה יום הה"ד (דניאל יב) ומעת הוסר התמיד וגו' וכתיב (שם) אשרי המחכה ויגיע וגו'. אילין יתיריא מה אינון ר' יצחק בן קצרתה משום ר' יונה אלו מ"ה ימים יא שישראל קוטפים מלוח ואוכלים. הה"ד (איוב ל) הקוטפים מלוח עלי שיח. לאיכן הוא מוליכן מן הארץ למדבר יהודה שנא' (הושע ב) הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר. מאן דאמר למדבר סיחון ועוג שנא' (שם יב) עוד אושיבך באהלים כימי מועד. וכל שהוא מאמין לו וחיה. ומי שאינו מאמין לו הולך לאומות העכו"ם והן ממיתין אותו. א"ר יצחק בר מריון בסוף הקב"ה נגלה עליהם ומוריד להן מן ואין כל חדש תחת השמש יב ד"א נשי הלום מדבר בבועז קרובי להכא. ואכלת מן הלחם זה לחמן של קוצרים. וטבלת פתך בחומץ יג דרך הקוצרים להיותן טובלין בחומץ פתן. א"ר יונתן מכאן שמוציאין מיני חומצין לגרנות. ותשב מצד הקוצרים בצד הקוצרים ודאי. ויצבט לה קלי קליל זעיר בשתי אצבעותיו. יד א"ר יצחק את שמע מינה תרתי או ברכה שרת באצבעותיו של אותו צדיק או ברכה שרת במעיה של אותה צדקת. ממה דכתיב ותאכל ותשבע ותותר נראין הדברים שהברכה שרת במעיה של אותה צדקת. א"ר יצחק בר מריון בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם. שאילו הי' ראובן יודע שהקב"ה מכתיב עליו (בראשית לז) וישמע ראובן ויצילהו מידם בכתפו היה מוליכו אצל אביו. ואילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתיב עליו (שמות ד) הנה הוא יוצא לקראתך בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. ואילו היה יודע בעז שהקב"ה מכתיב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר עגלות מפוטמות היה מאכילה. ר' כהן ור' יהושע דסכנין בש"ר לוי לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה ועכשיו כשאדם עושה מצוה מי כותבה אליהו כותבה ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם. הה"ד (מלאכי ג) אז נדברו יראי י"י איש אל רעהו וגו': (ז) ותקם ללקט וגו' וגם שול תשולו לה מן הצבתים. טו ר' יוחנן היה מבדר סלעים כדי לזכות בהן ר' שמעון בר בא. רבינו היה מבקר גרישין כדי לזכות בהן ר"ש בן חלפתא: (ח) ותלקט בשדה עד הערב וגו'. וכמה היא איפה ר' יוחנן אמר ג' סאין דתנינן האיפה ג' סאין ותשא ותבא העיר: (ט) ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום. טז תני בשם ר' יהושע יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית. שכן אמרה רות לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום ולא אמרה אשר עשה עמי אלא אשר עשיתי עמו. הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת. א"ר יוסי יען וביען הוא יען הוא עני. א"ר שילה דנוה האביון הונך ביה. א"ר נחמן כתיב (דברים טו) כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחוזר בעולם על הכל. דמי לגלגל אנטילייא דמלא מתרוקן דמתרוקן מתמלי. בר קפרא אמר אין לך אדם שאינו בא למדה זו ואם לא הוא בא בנו ואם לא בנו בא בן בנו. תני ר"א בן יעקב אומר נקמתן של אומות עכו"ם ביד ישראל ונקמתן של ישראל ביד ענייהן. נקמתן של אומות עכו"ם ביד ישראל שנאמ' (יחזקאל כה) ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל. נקמתן של ישראל ביד ענייהן שנא' (דברים טו) וקרא עליך אל י"י והיה בך חטא. א"ר אבין העני הזה עומד על פתחך והקב"ה עומד על ימינו אם נתת לו זה שעומד על ימינו מברכך ואם לאו הוא עתיד ליפרע מאותו האיש שנאמר (תהלים קט) כי יעמוד לימין אביון. א"ר אבהו צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהן. יז דלמא ר' יוחנן ור"ל הוי נחתי מסחי בהדא דמוסין דטבריא ופגע בהון חד מסכן. אמר להון זכון בי אמרין ליה כי נפקין אנן זכיין בך. נפקון אשכחון יתיה דמית. אמרין הואיל ולא זכינן ביה בחיוהי נטפל במיתתיה. כי קיימין מסחיין יתיה אשכחין כיס דינרי גביה. אמרין יאות א"ר אבהו צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהן שאילו לא הרמאין שבהן כיון שרואה אדם אחד מהן שואל צדקה ממנו ולא היה נותן לו מיד היה נענש למיתה: (י) ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא לי"י אשר לא עזב חסדו את החיים שזן ופרנס את החיים. ואת המתים שנטפל בתכריכיהון. ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגואלנו הוא א"ר שמואל בר נחמן בעז גדול הדור היה והאשה עשתה אותו קרוב שנא' קרוב לנו האיש: (יא) ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין. יח א"ר חנין בר לוי בודאי מואביה היא זו. הוא אמר וכה תדבקין עם נערותי והיא אמרה עם הנערים אשר לי. ותדבק בנערות בעז א"ר שמואל בר נחמן מתחלת קציר שעורים עד כלות קציר החטים

יד יוסף יא תנחומא עקב סי' ד: יב ויק"ר פ"ל. וילקוט רות: יג שבת ק"ג: יד מדרש משלי י"ג: טו ילקוט רות: יז ויק"ר פ' ל"ד. ירוש' פאה פ"ח: יח ילקוט רות:

מתנות כהונה

דומה חדי לגבי: המחכה ויגיע וגו' ועיין כל זה בבמדבר רבה פי"א ובמדרש חזית בפ' דודי: מ"ה ימים ור"ל באותן מ"ה ימים שהמשיח יהא נכסה מהם: לאיכן. כמו להיכן: הוא מוליכן. קודם שנתכסה מהן: מאן דאמר. כמו יש מי שאומר: בחומץ והטעם שהחומץ יפה לשרב וה"ג בויקרא פ' ל"ד והטעם שטבע כל דבר חמוץ קר ולא כך לשב במס' שבולי המוס כתיב ד': ודאי. כלו' בצד כלם והיו נקלה כאחרון ולא בתוכם משום צניעות: קלי. לשון טעם והדיס קלי כמו קליל: באצבעותיו של אותו צדיק. בעוז כשהם שועם ונתברך עד שהיה אכלה ממנה כדי שבעה והותירה מדכתיב ותאכל ותשבע ותותר: נראים הדברים כו'. ועיין בויקרא רבה פ' ל"ד: נראין הדברים כו'. מדלא כתיב והותר דמשמע שהיה שם מותר אלא ותותר משמע שהמותר היה מלדה שנתברך במעיה: אל רעהו ועיין בויקרא רבה: מבדר. מפזר כדי שימצאם שמעון בר בא ויזכה בהם: מבקר. מפקיר וכן הוא בתלמוד ירושלמי בהרבה מקומות: האביון הונך כו' ועיין כל זה בויקרא רבה פרשה ל"ד: לרמאין בנקן וכו' גרס ועיין שם בויקרא רבה פר' ל"ד: דלמא. פירושו בלשון ירושלמי כמו אמר: והאשה עשתה כו': מפני הצדקה שעשתה עמו כמו שאמר למעלה עשתה אותו שסל אליהם שאמרה קרוב לנו ולא אמרה קרובין שגואלו בן הוא בילקוט: הוא אומר כו' גרסי'. ולפי שאמרה כן נענו דבר עמו: בבוא דקדק בדבריו ואמר תדבקין עם נערותי והיא אמרה עם הנערים לפיכך כתיב ותאמר רות המואביה

ענף יוסף

(ז) [זה לחמן של קוצרים] יש לדקדק למה לא מבלו. ונראה דהוי' כשכתוב מפס ר' מאכל כל אדם. פי' מאכל פועלים. בשם מאכל מ"מ. וא"כ אין הכוונה נותן עם פועליו כשום וכן כתיב בעת האוכל גו' והאכלם וגו'. פ"כ ה רה מן כלבם של קוצרים [אגדת אזוב]: [בצד הקוצרים ודאי] י"ל לפי שלמפלה דרשו מיני דבוים של שכתוב בלא כשפושו על כתוב. וזהו ודאי כמשמעו כי כדבר כביאורם כמשמעו הוא ודאי פירושו. אבל בשוטתו לומר מהן נתבונן יסכול ברכה פירושים וכדבר ספק [ספר לוף דבש]: [קלי זעיר כו'] דייק מדוקא לשון ויצבט שהוא לשון צובטו ולא אמר ויתן לה קלי להודיע שלא היה כמה בגבו שיעור משום שלא הוציא לה מעט מועט כדרך שוסטה בשתי אצבעותיו [הג"ה]. והא דלא נתן לה הרבה משום דאיתא אין מסנין מעגה לאלמנה ממשום ספק קדושין. לכן נתן לה רק קטל משום מבוש ביושב [מהרש"א]: (ט) [יותר ממה שבעה"ב עושה כו'] עיין בשם מ"ש בשם שס"ם. וכבעל בנימין כתב דבפסוק בליקוטים כתוב ח"ל ושם מעשה בצדקה שלום. יכוין במלא ושם כי ארוע בעה"ב שנותן בצדקה הוא כולו יכיד הוא בס"ח ובפרוטה בעוטן לעני הוא טו"ד. ובש"א אחרונים הוא יד שעני. ולכן גדול מה שגורב בעני לבעה"ב יותר ממה שנורם בעה"ב לעני: (יא) [מתחלת קציר כו' כי מאז בלו שמיכן בית לחם] לא ששה נעמי לבם לביתה לא גרות מעט אלא עד כלות קציר השעורים וקציר החטים שלשה חדשים שכ"א עד סוף זמן הקציר כי אז הוצאן שלא הייתה רגילה לספחו: ותמגא

עץ יוסף

התמיד. לאחר הפסקת שומם ימים אלף ומאתים ותשעים וכתיב אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות ושלשים וחמשה: לאיכן. כמו להיכן: הוא מוליכן קודם שנתכסה מהם: מאן דאמר כמו יש מי שאומר: וכל שהוא מאמין לו חיה כצ"ל [מ"כ]: לעכו"ם ולבסוף הן ממיתין אותו כצ"ל [מ"כ]: נשי הלום מדבר בבעז קרובי להכא. הני שיטת קרובי להכא הוא פירוש על גשי הלום. כמו בכל השיטות שפירשו על גשי הלום קרובי למלכות לפי ענינם שמדבר מן מלכות. ולפי שיטה זו שמדבר שבעז אמר לרות שתאכל מלחמן של קוצרים פירושו של גשי הלום קרובי להכא כלו' שבעה האוכל בקרב עצמה אל הקוצרים לאכול עמהם: שמוציאין מיני חומצין לגרנות. מפני כי החומץ הוא משקה הצמא ומחזק האצטומכא ועומד כנגד העפושים [הג"ה]: בצד הקוצרים ודאי פי' כל הקוצרים הפסיקו בינו לבינה ולא הושיבה בתוכן או אצלו. דבתוכן לא הושיבה משום שלא יכשלו בה שהיתה יפה מאד כדלעיל. וגם אצלו לא הושיבה כדי שלא יחשדוהו [ז"ר]: קליל זעיר פי' מעט מזעיר: ממה דכתיב ותאכל ותשבע ותותר כו'. ר"ל מדקאמר ותותר ולא אמר ונותר. כי לפי האמת המותר הוא נותר מאליו אחרי שכבר שבע האדם מלאכול ואינו יכול לאכול עוד שאז כמאכל אשר ממילא מותר ולא שייך לומר שהאוכל הותיר אותו. אמנם להודיענו כי זה המותר לא נותר מאליו כי לפי שאמם לא היה בגופו המאכל השיעור כדי שתשבע כי לא נתן לה אלא קליל במשך אצבעותיו. אמנם לפי שבגם זה שנותר היתה היא שהרגישה ברכה במעיה. ע"כ אמר ותותר בה"ן של כנוי הנקבה כאילו היא היתה סבת מה שנותר כי בגופה נותר שהרגישה ברכה במעיה. וכן דייק לקמן דקאמר את אשר הותירה משבעה להודיענו שאמור שהיא הותירה אותם ע"י שהרגישה ברכה במעיה שלה [הנ"ה]: יעשנה בלבב שלם. שעיקר העבודה תלויה בלב ולאהבתה לבא בעי והמעשה האדם המצוה בלב שלם מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה בשלימות ומכתיב עליו שעשאה. ולא יקשה לך למה לא עשה ראובן המצוה בשלימות שלא הביאהו אצל אביו. וכן אהרן שלא יצא נגד משה רביע בתופים. וכן בעז כלא היה נותן לה רק קליל. זה לא יקשה לך שהכל אף יש טעם שאלו היה יודע ראובן כו': לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה. היינו כמעשה דבעינן מינה דוגמא לדורות שילמדו מהם. ולהכי בעי שכתוב אם יעשה אדם מצוה שצריכה שיהא דוגמא לדורות מי כותבה להודיע לדורות. והשיב שאליהו ומלך המשיח שהם חיים וקיימים מזמן הגלות ולעולם הם כותבים אותה ומהם מפרסמים בעולם. ועוד שהקב"ה חותם על ידיהם ר"ל שגם השי"ת מפרסם לעושי רצונו ומטיביו כדאי' בתנחומא סדר וארא וברכה. כאילו הן הכתובים ונקראים בספר לפני הכל [יפ"ת]: הה"ד אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו'. פי' אליהו מדבר עם משיח כלו' שכותבין אותו והקב"ה חותם כמש"כ ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי כמו [ז"ח]: מבדר מפזר כדי שימצאם שמעון בר אבא ויזכה בהם: מבקר מפקיר: (ח) ר' יוחנן אמר שלש סאין כו' ותשא ותבא העיר. קשה מאי כשר לי' יוחנן לאפושי בזה. גם מה זה שמשים מקודם ותשא ותבא העיר הוא מלמד לאמר שלא דכשו ע"ז שום דבר. אך נראה כוונת ר"י שממה אדם ביטוי כשמסייעין אותו אחרים לבריח המשא עליו הוא חמש סאין. ונמיכי סובא דמדלי איגש על כתפיה בעצמו אינו אלא תלת סאין משא ממשא שמסייעין אותו אחרים לבריח דהיינו סאה ותלי ופסות של סאה. חזא מרוב כחה וגבורתה עם היות מה שלקטה באיפה שעורים היה דהיינו שלש סאין. היא בעצמה נשאתו על כתפה כי היא לבדה נשאתו. ח"ש ר' יוחנן שלש סאין דהיינו האיפה שלש סאין ומ"מ ותשא בעצמה על כתפה ותבא העיר: (ט) יותר ממה שבעה"ב כו'. הכוונה שי יותר ממה שבעשיר מטיב לעני בממון העני עושה עם בעה"ב נמה שמקבל הממון מידו שכר חכות הצדקה שלא ממיתה משונה וממיתה שבעים כדאי' במס' שבת. ולזה הוכיח מדבר רות [ולא מדבר נעמי דקרא דלעיל שאמרה ולגה עמים ולא עשה] דקאמרה אשר עשיתי עמו היום דהיינו בעוה"ז דליקרי היום ע"ד היום לעשותם כו' [יפ"ת]: הוא יען הוא עני. ר"ל שאותיות יען הוא אותיות עני. ור"ל דכתיב בפרשת שמטה יען והוא לשון מיותר להורות שבשעת השמטה שלא שמרו כדין ונגזלו שם העניים מהרבה העניות [יפ"ת]: האביון הונך ביה פי' הון שלך תולה בו [מ"כ] שאם לא תתן לו תהיה אתה עני: האי עלמא דמי לגלגל אנטיליא. כצ"ל [מ"ח] פירוש העולם דומה לגלגל. פי' שמרוק הכלים כשנופל בשן גבוה שמימין גלגל על הבור ומוליכין על הגלגל חבל ארוך ובפי ראשיו למים וקושרין בשני ראשיו שני כלים ומהם אשילין ושואבין בו דבר הצריך להם ונושפכין במלא והריק יורד ותחר חלילה. וכן בעוה"ז מי שעשה עשיר ישוב. ומי שעשה עני יעשיר למחר [מ"כ]: דלמא פי' שאמר בלשון ירושלמי: נחתי מסחי פי' ירדו לרחוץ במרחצאות של טבריה: זכון בי פי' זכו בי בצדקה ואמרו לו כשנצא מן המרחץ מכה בך. יצאו ומצאוהו מת. אמרו הואיל ולא זכינו לטפל עמו בחייו נטפל עמו במותו בקבורתו. ומה שלא חקקו לו מיד שאמר שלא היה בידם ליתן לו מיד עד שילכו לביתם [יפ"ת]: כי קיימין מסחין כו'. בשעה שהיו רוחצין אותו מצאו כיס מלא ומה מצאו דינרין בגופו אלו נשארו: מיד נענש למיתה אבל בשביל ע"י דמאי דתפלת אינה העצלה כשהוא מחזיר ריקם שצריך להקדק אחריו. ויקרא הוסיף כך המה מתוקנת כיון דידע שאינו רמאי [יפ"ת]: (י) ואת המתים כו' שלא שאל לבן שלומר מגבהינן כדלעיל. ועכ"ז הפסוק ה' יסי' כיד שיכס לנטפל בתכריכיהן כדלעיל: אמר ר"ש בר נחמן בעז גדול הדור היה. והאשה עשתה אותו קרוב כו'. הגה ר' בר נחמן מרגיש למה לא אמרה אנו קרובים לאיש אלא אמרה קרוב לנו האיש. אלא כיוון דנקטינן מי נמלה בשני קטן נמלה בגדול ולפיכך נעמי להודיע לרות. כי אם היום שבעז גדול הדור הוא עם כל זה יותר מעלם וגדולת שיש לנו יותר ממנו עד שהוא שיה מסיחה לקרובנו והיה קרוב לנו ונמלה בנו כי קטן משרכנו ועשה והפך הדבר ובגואלנו הוא לגאול אותנו מעניותנו ע"ד כי ימוך אחיך וגו' והחזקת בו [הג"ה]: (יא) בודאי מואביה היא זו כו'. דקדק שאמר קרי לה עמה מואבית והכי לא קראה אלא רות סתם וכמו שכה"כ ויאמר בועז אל רות כלא שמעת בתי. אלא קראה מואביה לפי שמשמשה מואביות כי שמוליכים יחרבו ספר ישראל לא יתרבו כי שלא יהיה בדבריה מגנה מה שלא

פס

ג' חדשים ותשב את חמותה ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח ועתה הלא בעז מודעתנו : (יב) ורחצת וסכת. ורחצת מטנופת ע"ז שלך. וסכת אלו מצות וצדקות. ושמת שמלותיך עליך וכי ערומה היתה. אלא אלו בגדי שבתא. מכאן א"ר חנינא יט צריך אדם להיות לו ב' עטפים א' לחול וא' לשבת. וכך דרשה ר' שמלאי בצבורא. בכון חבריא אמרו כעטיפתנו בחול כך עטיפתנו בשבתא. אמר להון צריכין אנו לשנות. וירדת הגורן אמרה לה כ זכותי תרד עמך. ד"א וירדת הגורן מכאן שאין עושין גרנות אלא בנמוך שבעיר. דלמא ר"ש בן חלפתא קבל מר' חייא חדא חקל. א"ל כמה היא עבדא א"ל ק' כורין זרעת ואעלת ועבדת פוריה ק'. א"ל לא אמר מרי דהיא עבדא ק' כורין זרעת ואעלת ועבדת פוריה ק'. א"ל אין. א"ל והיא עבד פוריה. א"ל הן אקימתא אדרא. אמר בגבוה שבעיר. א"ל ולא כן כתיב וירדת הגורן אעפ"כ אזל נפיחה והיא עבדה שארא : (יג) ויהי בשכבו וגו' ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי כא אלי קרי ולא כתיב אמרה לה שמא יבא אחד מן הכלבים ויזדווג לי ואעפ"כ עלי לישב הדברים : (יד) ותרד הגרן וגו'. כב במואב כתיב (ירמיה מח) אני ידעתי נאם יי' עברתו ולא כן בדיו. ר' חנינא בר פפא ור' סימון ורבנן. רבי חנינא אמר תחלת עבורה של מואב לא היה לש"ש אלא לשם זנות שנא' (במדבר כה) וישב ישראל בשטים וגו'. בדיו לא כן עשו לשם זנות אלא לש"ש. ותעש בדיו לא נאמר אלא לא כן עשו לש"ש אלא לשם זנות וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות. רבנן אמרי תחלת עיבורה לשם זנות וסופה לש"ש כג שנא' ותרד הגורן ותעש : (טו) ויאכל בעז וישת וייטב לבו. כד למה וייטב לבו שברך על מזונו. ד"א וייטב לבו שאכל מיני מתיקה אחר המזון שהיא מרגלת לשון לתורה. ד"א כה וייטב לבו שעסק בד"ת שנאמר (תהלים קיט) טוב לי תורת פיך. ד"א וייטב לבו שהיה מבקש אשה שנא' (משלי יח) מצא אשה מצא טוב. ויבא לשכב בקצה הערמה ר' יהודה נשיאה בעא קומי ר' פנחס בר' חמא בועז גדול הדור היה ואת אמרת בקצה הערמה. א"ל לפי שהיה אותו הדור שטופים בזמה כו והיו נותנין שכר לזונות מן הגרנות. הה"ד (הושע ט) אל תשמח ישראל אל גיל כעמים וגו'. ואין דרכן של צדיקים לעשות כן ולא עוד אלא לפי שהצדיקים רחוקים מן הגזל וע"כ ממונם חביב עליהם :

פרשה ו

(א) חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך (תהלים קיט). ר' פנחס בש"ר אליעזר בן יעקב כנור ונבל היו נתונים מראשותיו של דוד וכיון שהיה מגיע בחצות לילה היה עומד ומנגן בהם. א"ר לוי א כנור היה תלוי וכו'. על משפטי צדקך משפטים שהבאת על פרעה שנא' (בראשית יב) וינגע יי' את פרעה נגעים גדולים. וצדקות שעשית עם אברהם ושרה. ד"א על משפטי צדקך משפטים שהבאת על המצריים וצדקות אשר עשית עם אבותינו במצרים שלא היו בידם מצות להתעסק בהם ויגאלו ונתת להם שתי מצות שיתעסקו בם ויגאלו ואלו הן דם פסח ודם מילה. א"ר לוי באותה הלילה נתערב דם הפסח עם דם המילה שנא' (יחזקאל טז) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי. ד"א על משפטי צדקך משפטים שהבאת על עמונים ומואבים. ב וצדקות שעשית עם זקני ועם זקנתי. שאילו החיש לה קללה אחת מאין הייתי בא ונתת בלבו וברכה שנאמר ברוכה את ליי' בתי : (ב) חרדת אדם יתן מוקש ובוטח ביי' ישוגב (משלי כט). ר"ע הוה סליק לרומי אמר לבר בייתיה אזל זבון לי חדא מילא רשוויא מן שוקא. אזל ואייתי ליה ציפרין. א"ל מפני מה שהית לצוד. א"ל מפני שהן מחרידות את האדם. קרא עליו מקרא זה חרדת אדם יתן מוקש. ג חרדה שהחריד יעקב ליצחק דכתיב (בראשית כז) ויחרד יצחק חרדה ובדין היה שיקללו אלא ובוטח ביי' ישוגב נתת בלבו וברכו שנא' (שם) גם ברוך יהיה. חרדה שהחרידה רות לבועז דכתיב ויחרד האיש וילפת ובדין הוה שיקללנה אלא ובוטח ביי' ישוגב נתת בלבו וברכה שנא' ברוכה את ליי' בתי : (ג) וילפת ד לפתתו כחזזית. התחיל ממשמש בשערה אמר רוחות אין להם שער. אמר לה מי את רוח או אשה. אמרה אשה. פנויה את או אשת איש. אמרה לו פנויה טמאה

יד יוסף יט שבת קי"ג. וירושלמי פרק ה'. וילקוט רות. ותנחומא בראשית. ותקוני זוהר דף י"ב. זוהר נח דף כ"ט : כ תנחומא בהר : כא ילקוט רות. פרק אלו קשרים. תנחומא בהר : כב ב"ר פ' ל"א. וילקוט ויחי. וילקוט ירמיה : כג שבת קי"ג : כד ז"ח וילקוט רות : כה תנחומא בהר : כו תנחומא בהר : **פרשה ו** א במדב"ר פ' ט"ו. ואיכה רבה פ"ג סי' כ"ג. ז"ח דף י"ז. פדר"א פ"א פ' י"ח : ב במדב"ר פ' ט"ו. וילקוט רות : ג ילקוט רות. וילקוט תולדות : ד ילקוט רות. תנחומא בהר :

ענף יוסף

(יב) [ורחצת מטנופת עכו"ם שלך] וכבר שמעה שנשא עם נעמי נטהרה ונתגיירה. אך אמנם אפשר שיהא עוד ענוש על שבע מצות בני נח טרם נתגיירה שאסיה זה לה לקטרוג ולא תזכה להיות אם של מלכות. ולכן טהם שהעבר כו' כאופן שתעשה תשובה על העבר וזכו ורחצה ואז יאירו המצות אשר עשתה לעולם וזהו וסכת אלו מצות וצדקות [תג"ש] ·

מתנות כהונה

כמואבים כלומר שמגדלי מואב היתה לה זאת וכן הוא בהדיא בספר יוחן : **שני עטפים**. עטיפות חליפות שמלות א' לשבת וא' לחול : **וכך דרשה כו'**. שיהא לכל אחד שני עטיפות וככו תלמידי חכמים ואמרו דרך קובלנא אין בנו כח להיות לנו חליפות שמלות וכעטיפתנו בחול כך עטיפתנו בשבת ובילקוט הגירסא יותר ברורה באמרים אנו : **לשנות**. עטיפות בגדי החול ישנה בשבת כדאי' במסכת שבת שישלשלם למטה אם דרכו לחגור אותם בחגורה למעלה או להפך כך י"ל לפי הסכמת תלמוד בבלי במסכת שבת ועיין כל זה בירושלמי סוף מס' פאה : **צריכין** אנו בירושלמי גרס אתם : **וירדתי הגורן**. ודרש הכתיב : **קבל מרבי חייא חד חקל**. ופירושו קבל ממנו שדה אחת באריסות או רצה לומר שקנאה ממנו ואמר לו כמה היא רגילה לעשות פירות א"ל ק' כורין היא רגילה לעשות : **ועבדת פרייה כו'** פי' זרע את השדה ואסף את פירותיה והיא עשתה מאה כורין חסר אחת : **פרייה**. פי' חסר ועיין ערך פרח' : **א"ל אין** השיבו על הלשון הראשון וא"ל כן אמת שהיא עושה מאה כורין ושוב חזר ר"ש ואמר לו והרי היא עשתה חסר : **א"ל לאיכן כו'**. פי' א"ל ולהיכן העמדת הגורן א"ל כו' : **וירדת**. משמע שהגורן עמד בנמוך שבעיר והטעם שהרוח אינו שולט כל כך ואינו מנשב רק המוץ לבדה : **אזל נפיחה כו'** : **הלך** ונפח המוץ בנפה ומצא שהיא עשתה השאר ובילקוט אמלא המעשה זה אחם קלא : **מן הכלבים**. דרך כינוי : ויזדווג לי גרסי' ולפיכך לא טוב הדבר ללבוש בגדי עלי ועיין בפירש"י ז"ל ולכן אלי קרי ולא כתיב : **עלי לישב**. למצוה שכר דבר לקיים צווי שלך לילך תחלה אל הגורן ואחר כך ללבוש בגדי עלי וכן אלי קרי כלומר עלי לישב : ה"ג בב"ר פרשה ויחי וכן הוא שם בילקוט ובילקוט ירמיה ובערוך ערך עבר ר' חנינא אמר תחלת עיבורו של מואב לא שהיה לשם זנות אלא לש"ש בדיו לא כן עשו לש"ש אלא לשם זנות שנא' וישב ישראל בשטים ונומר ור' סימון אומר תחלת עיבורו של מואב לא שהיה לשם שמים אלא לשם זנות ותעש בדיו לא נאמר אלא לא כן עשו לשם זנות אלא לשם שמים שנא' ותרד הגורן וגו' רבנן כו' ועיין בב"ר פרשה נ"א : **רבנן כו'** עד ותרד וגו'. והרש בדיו ר"ל רות שעשתה לשם השמים לא עשתה כמו שעשו המה וממילא שמעינן שהמה לא עשו לשם שמים כך יש לפרש דברי רבנן אבל לעיל בב"ר פרשה נ"א ליתא דברי רבנן ובמקומו ר' לוי אמר ועיין שם : **שבירך** על מזונו. כד"א ואכלת ושבעת וברכת וגו' על הארץ הטובה : **לתורה**. התורה נקראת טוב כמו שמפרש והולך : **ואת אמרת וכו'**. ושופע כל הארץ ממי שהיה מתיירא : **גיל כעמים וגו'** גרסינן. וסיפיה דקרא אהבת אתנן על כל גרנות דגן : **ואין דרכו כו'**. י"ל אין דרכן שיניחו ליעשות עבירה בממונם ובילקוט לא גרס ליה. **כנור**. עיין זה משלם באיכה רבה בפסוק נשא לבבנו אל ה' : **החיש לה**. י"ל בפתאום ובמהירות קללה ובילקוט גרס השהול פי' האיה : **סלק לרומי** ה"ג בספר אות אמת : **לבר ביתיה וכו'**. אמר לבן ביתו לך וקנה לי מן השוק דבר הגון השוה לכל הלך והביא לו צפרים אמר ליה מפני מה התמהמהת להביאם ואולי בהוא בעצמו צד אותם ובספר אות אמת כתב נ"א חיפי נה הן שוות מפני שמחרידות את האדם ושואה לנוד : **מקרא זה חרדת כו'**: **מוקש** הוא המצודה שנוקש וניצוד בו העוף והוא נותן חרדה על האדם : ה"ג יתן מוקש חרדת אדם כו' חרדה שהחריד יעקב כו' : **כחזזית**. ילפת תרגום אונקלוס חזזית ונקרא ילפת על שמסבב ומלפף את האדם מכל צד : **רוחות**. שדים ;

עץ יוסף

שם. כי בועז לא אמר רק לא וכה תדבקין עם נערותי וה"א אמרה לחמותה שאמר לה ג"כ עם הנערים אשר לי תדבקין [תג"ש] : (יב) **ורחצת** מטנופת עכו"ם שלך. פי' מדכתיב ו"ו שאין לו צורך למעלה. אלא אתי להורות שחדא רחיצה כפשוטה וחדא מן עכו"ם. וכיון דוי"ו דורחצת לדרשה וי"ו דוסכת נמי לדרשה [יפ"ע] : **שני עטופים** פי' שני חליפות בגדים אחד לשבת ואחד לחול : **וכך דרשה כו'** שיהיה לכל אחד שני עטיפות ובכו תלמידי חכמים ואמרו דרך קובלנא אין בנו כח להיות לנו שני חליפות שמלות. וכעטיפתנו בחול כך עטיפתנו בשבת : **אפי' כן** צריכין לשנות. כצ"ל [ה"א] כדאי' בשבת שישלשלה למטה אם שדרכו לחגור אותם למעלה [מת"כ] : **וירדת הגורן** זכותי תרד עמך. שלא יפגעו בה בחורים בלתי הגונים בעת לכתה בערב יום. ודייק זה מדכתיב וירדתי הגורן ביו"ד. ולפ"ז גם במלת ושכבתי כיונה לומר זכותי ישכב עמך והלך שלא יארע לך תקלה גם שיהיו שלא יקללך בועז [תג"ש] : **קבל מר' חייא חד חקל**. פי' קבל ממנו שדה אחת באריסות או רצה לומר שקנאה ממנו : **ואמר ליה** כמה היא עבדה. פי' כמה רגילה לעשות פירות. א"ל מאה כורין היא רגילה לעשות : **ועבדה פוריה** פי' זרע את השדה ואסף את פירותיה והיא עשתה מאה כורין חסר אחת. פוריה פי' חסר [מת"כ] : **א"ל אין** השיבו על הלשון הראשון וא"ל כן אמת שהיא עושה מאה כורין. ושוב חזר ר"ש וא"ל והרי היא עשתה חסר [מת"כ]. אבל הא"א כתב שצריך למחוק הני שמה תיבות אין א"ל והיא עבדת פוריה: **א"ל הן** אקימתא אדרא. פ' א"ל ולהיכן העמדת הגורן : **ולא כן כתיב** וירדת משמע שהגורן עמדה במקום נמוך שבעיר. והטעם שהרוח אינו שולט כ"כ ואינו מנשב רק המוץ לבדה: **אזיל נפוחה** הלך ונפה המוץ בנפה ומצאה שהיא עשתה השאר : (יג) **אלי** קרי ולא כתיב א"ל שמא יבוא **כו'** ואעפ"כ עלי כו'. ר"ל שרות אמרה לנעמי את אמרת לי לרחוץ ולסוך תחלה ואח"כ לירד לגורן. זה לא נאה לי לעשות כן שאם יפגע בי בדרך אחד מהכלבים [ר"ל בני בליעל] ואני מקושטת ומבושמת יחשבני לאחת הזונות ויבא אלי לשחוק בי. ואעפ"כ עלי לישב הדברים ולמצוה שכר דבר לקיים צווי שלך. וכך אני עושה ארד הגורן תחלה ושם אעשה ככל אשר צויתני. ארחוץ ואסוך ח"ש ותרד הגורן תחלה ואח"כ ותעש כאשר צותה חמותה. ולכן לא נכתב מלת אלי להורות ע"ז כי לא עשתה ממש כדברי חמותה כי שנתה הסדר כאמור. ח"ש כל אשר תאמרי אבל לא כסדר באמרת אלי ולזה חסר מלת אלי. ובזה דייק ג"כ דלא קאמר ותעש כל אשר צותה חמותה אלא ככל משום דלא עשתה ממש כל אשר צוה כי שנתה הסדר [תג"ש ומת"כ] : (יד) **ר' חנינא בר פפא ור' סימון וכו'**. ר"ח אמר תחלת עבורה של מואב לא ס' לש"ש אלא לשם זנות שנא' וישב ישראל בשטים וגו'. בדיו לא כן עשו לשם זנות אלא לש"ש שנא' ותרד הגורן ותעש. ר' סימון אמר מתחלת עיבורה של מואב לא היה לשם זנות אלא לש"ש שנא' אני ידעתי נאום ה' עברתו בדיו לא כן עשו לשום שמים אלא לשום זנות שנא' וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות. ר' לוי אמר אם תחלתו של מואב לשום זנות גם סופו היה לשום זנות שנא' בדיו לא כן עשו. וישב ישראל בשטים וגו' ואם תחלת עיבורו לשם שמים אף סופו לשם שמים שנא' ותרד הגורן ותעש. כן הגיה הא"א בשם הסכם כהה"ר יהודה גדליא נר"ו ודברי רבנן מוחק וגם בילקוט ירמיהו איתו וכ"ה בב"ר פ' נ"א סי' י"ג ע"ש כי שם נתבאר : (טו) **ויאכל בועז** שבירך על מזונו כד"א ואכלת ושבעת וברכת וגו' על הארץ הטובה [מ"כ] : **לתורה** התורה נקראת טוב כמו שמפרש והולך [מ"כ] : **ואת אמרת** בקצה הערמה. פי' כיון שגדול הדור היה והיה לו עבדים הרבה למה לא שכב אחד מעבדיו בקצה הערמה לשמור גרנו. ותירץ שהיו הדור פרוצים בזמה כו' והיה ירא גם מעבדיו שלא יגנבו ממנו תבואה ויתנו לזונות ואסור ליתן פרצה אסי' לפני כשר. לכן שכב בעצמו לשמור גרנו מן הגנבים וכפרט לעשות עבירה בממונו : **אל גיל כעמים וגו'** אהבת אתנן על גרנות דגן :

פרשה ו (א) **עומד** ומנגן בהם. זמירות ותשבחות לאל יתברך : **שנא'** וינגע ה' את פרעה וזה בא ע"י שלא גילה לוט שהיא אשתו. ובזכות זה ניצל לוט מתוך ההפכה כפרש"י על פסוק ויזכור אלהים את אברהם וגו' ע"ש. ונולד מואב שבאתה רות זקנתי ממנו. לזה אקום להודות לך [משנת דר"א] : **ד"א על** משפטי צדקך משפטים שהבאת על המצרים. פי' בעת רצון הוא נקום בזמן הזה להתפלל שנעשו נסים בעת הזאת [יפ"ע] : **ואומר** לך בדמיך חיי. זה דם פסח ואומר לך בדמיך חיי זה דם מילה : **עם זקני ועם זקנתי** זה רות ובועז : **שאילו החיש** לה פי' שאלו מיהר לה בפתאום ובמהירות קללה : (ב) **לבר ביתיה** אמר לבן ביתו לך וקנה לי מן השוק דבר הגון השוה לכל. הלך והביא לו צפרים. א"ל מפני מה התמהמהת להביאם [ואולי שהוא בעצמו צד אותן] אמר לו מפני שמחרידות את האדם שטורחת למקום סכנה וחרד האדם ללכת אחריהן ושוהה לנוד : **מקרא** זה חרדת כו'. מוקש הוא המצודה שנוקש וניצוד בו העוף והוא נותן חרדה על האדם [מ"כ] : **חרדה שהחריד יעקב** כו' הא ד"א על פסוק חרדת אדם וגו'. דק"ל בקרא מאי ובוטח בה' ישוגב. ימלט הו"ל לומר. לכן אמר דהרי פירושו כחרדה שהחריד יעקב ליצחק בדין יתן מוקש אלא ובוטח בה' ישוגב אף בברכה שלא די שלא קללו אלא אף ברכו לפי שבטח בה' והיה כוונתו רצויה לש"ש. וכה"ג נמי דריש לה בחרדה בעז ע"י רות וכדומה ולכך חושו לזה הב"ד [מה"ק] : (ג) **לפפתו כחזזית** ילפת תרגום

טמאה את או טהורה. אמרה ל:' טהורה. והנה אשה טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו שנא' ויאמר מי את ותאמר אנכי רות אמתך וגו'. א"ר ברכיה ארורים הרשעים. להלן כתיב (בראשית לט) ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי אבל הבא ופרשת כנפיך על אמתך: (ד) ויאמר ברוכה את לי"י בתי היטבת חסדך וגו'. ר' יוחנן ור"ל ורבנן. ח ר"י אמר לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך אצל זקן לברכו. בועז היה בן פ' שנה ולא נפקד. וכיון שהתפללה עליו אותה צדקת מיד נפקד שנא' ותאמר נעמי ברוך הוא לי"י וגו'. ר"ל אמר רות בת מ' שנה היתה ולא נפקדה כיון שנשאת למחלון וכיון שהתפלל עליה אותו צדיק נפקדה שנא' ויאמר ברוכה את לי"י בתי. ורבנן אמרין שניהם לא נפקדו אלא מברכותיהן של צדיקים שנא' ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן י"י את האשה. היטבת חסדך האחרון מן הראשון וגו'. א"ר שמואל בר רב יצחק האשה אוהבת בחור מסכן מזקן עשיר: (ה) ועתה בתי אל תיראי. ועתה כי אמנם כי גואל אנכי וגם יש גואל קרוב ממני. ו רבנן וריב"ל. רבנן סבירין טוב ואלימלך ובועז אחים היו. ור' יהושע אמר שלמון ואלימלך וטוב היו אחים. אתיבון ליה והא כתיב אשר לאחינו לאלימלך א"ל אין אדם נמנע לקרא לדודו אחיו: (ו) ליני הלילה. הלילה הזו את לנה בלא איש ואין את לנה לילה אחרת בלא איש. והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ לגאלך וגו'. רבי מאיר הוה יתיב ודריש בהדין מדרשא דטבריא והוה אלישע רביה נזיז בשוקא רכיב על סוסיא בשבתא. אמרו לר"מ הא אלישע רבך אתי נזיז בשוקא. נפק לגביה. א"ל במה הוית עסיק א"ל (איוב מב) וי"י ברך את אחרית איוב מראשיתו. א"ל ומה אמרת ביה. א"ל ברך שהכפיל לו את ממונו. א"ל עקיבא רבך לא היה אמר כן אלא וי"י ברך את אחרית איוב מראשיתו בזכות תשובה ומע"ט שהיו בידו מראשיתו. א"ל ומה את אמרת תובן (קהלת ז) טוב אחרית דבר מראשיתו. א"ל ומה את אמרת ביה. א"ל יש לך אדם שהוא קונה סחורה בנערותו והוא מפסיד ובזקנותו הוא משתכר בה. ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו יש לך אדם שעושה מעשים רעים בנערותו ובזקנותו עושה מע"ט. ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו יש לך אדם שהוא למד תורה בנערותו ומשכח ובזקנותו הוא חוזר עליה הוי טוב אחרית דבר מראשיתו. א"ל עקיבא רבך לא כך אמר אלא טוב אחרית דבר כשהוא טוב מראשיתו. וכך הוה מעשה. אבויה אבי היה מגדולי הדור וכשבא למולני קרא לכל גדולי ירושלים וקרא לרבי אליעזר ולר' יהושע עמהם. וכשאכלו ושתו שרון אילין אמרין מזמורים ואילין אמרין ח אלפבתרין. א"ר אליעזר לר' יהושע אילין עסקין בדידהון ואנן לית אנן עסקין בדידן. ט התחילו בתורה ומן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים והיו הדברים שמחין כנתינתן מסיני והאש מלהטת סביבותיהן. עיקר נתינתן לא מסיני נתנו באש שנא' (דברים ד) וההר בוער באש עד לב השמים. אמר הואיל וכן הוא גדול כחה של תורה. הבן הזה אם מתקיים לי הריני נותנו לתורה. ועי"ש שלא היתה כוונת מחשבה לש"ש לא נתקיימה בי תורתי. ומה את אמרת (איוב כח) לא יערכנה זהב וזכוכית א"ל ואת מה אמרת ביה י א"ל אלו ד"ת שקשין לקנות ככלי זהב ונוחין ליאבד כזכוכית. א"ל עקיבא רבך לא אמר כן אלא מה כלי זהב וזכוכית אם נשברו יש להם תקנה אף ת"ח שאיבד משנתו יכול לחזור עליה. א"ל יחזור לך. א"ל למה. א"ל עד כאן תחום שבת. א"ל מנן את ידע. אמר מטלפי סוסי שכבר הלך אלפים אמה. א"ל וכל הדא חכמתא אית בך ולית את חזר בך. א"ל לית בחילי. א"ל למה. א"ל רוכב הייתי על הסוס ומטייל אחורי בית הכנסת ביוה"כ שחל להיות בשבת. ושמעתי ב"ק מפוצצת ואומרת (ירמיה ג) שובו בנים שובבים (מלאכי ג) שובו אלי ואשובה אליכם חוץ מאלישע בן אבויה שהיה יודע כחי ומרד בי. ומהיכן היה לו המעשה הזה אמרו פעם אחת היה יושב ושונה בבקעת גינוסר יא וראה אדם אחד שעלה לראש הדקל בשבת ונטל האם על הבנים וירד בשלום. במוצ"ש ראה אדם אחר שעלה לראש הדקל ונטל הבנים ושלח את האם וירד והכישו נחש ומת. אמר כתיב (דברים כב) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים יב היכן טובו של זה והיכן אריכות ימים של זה. ולא ידע שדרשה ר"ע בצבורא למען ייטב לך בעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך. וי"א ע"י שראה לשונו של ר' יהודה הנחתום נתון בפי הכלב. אמר אם הלשון שיגע בתורה כל ימיו כך לשון שאינו יודע ואינו יגע בתורה עאכ"ו. אמר א"כ לא מתן שכר לצדיקים ולא תחה"ם. וי"א ע"י שכשהיתה אמו מעוברה בו עברה על בתי ע"ז והריחה ונתנו לה מאותו המין ואכלה והיה מפעפע בכריסה כארסה של חכינה. לאחר ימים חלה אלישע בן אבויה אתון ואמרין

יד יוסף ח ילקוט רות: ו כ"ב נ"א. וילקוט רות. ותנחומא בהר: ז קה"ר פ"ז סי' י"ח. בערוך ערך אלפא ביתא כטסהא אלפאביטון. פי' שאמרו שירים על סדר אלף בית: ט פ' הוית פסוק עולך כגרווים שאמרו כוולא טו: י חגיגה ט"ו. אדר"נ פ' כ"ד. ספרי פ"ב פיסקא מ"ט: יא קה"ר פסוק טוב אחרית דבר: יב קדושין ל"ט:

מתנות כהונה

והנה אשה טהורה כו'. הגה אשה משמע מזומנת ומוכנת כד"א משה משה הנני וכן גבי אברהם כמו שפירש"י: וכיון שנתפלל כו'. ופי' כל עוד שהיתה נשואה למחלון לא נפקדה אע"פי שהיתה בת מ' וכתב בספר אות אמת שבנוסחאות אחרות ל"ג ליה כלל: מן הראשון וגו' גרסי': **אוהבת** כו'. דייק מדכתיב היטבת חסדך זה האחרון שבחרת בזקן עשיר יותר ממה שלא הלכה אחר בחור שהיה יותר טוב לך שאע"פי שהוא דל: **אחים היו**. ומ"מ היה טוב יותר קרוב לגאול כי הוא הבכור: הלילה הזו וכו'. דאם לא כן הלילה למה לי: **נזיז** עבר כד"א וכן נגהו ועבר: **במה היתה** כו'. אלישע אמר לר' מאיר באיזה ענין היה עוסק: ה"ג בילקוט קהלת: **שהיו** בידו כו'. מקודם שנשתמד: ה"ג בירושלמי בפ' אין דורשין א"ל ומה את אמרת תובן. פי' אלישע אמר לר"מ ומה אמרת טוב בבית המדרש א"ל וכו': **וכן הוה** כו'. בדידי הוה עובדא הכי וכדמפרש ואזיל ובילקוט גרס וכן היה: **שרון** וכו'. התחילו אלו ואמרו מזמורים של הבל ואלו אמרו חרוזות לפי אלפא ביתא שירים לפי השכל: **אילין** כו'. אלו הם עוסקים בשלהם ובמה שהם רגילים ואנחנו אין לנו שעסקים בשלנו: **מסיני** נתנו באש שנא'. וה"ג במדרש קהלת [ז ח] ובילקוט קהלת הגי' יותר נכונה: **שלא** היתה כוונתו כו'. אלא לגדולה וכבוד כמו שנעשה לר' יהושע ולר' אליעזר: **א"ל** אלישע לר"מ חזור לך. לביתך: **לית בחילי**. אני גבוה ובכסופי: **ומהיכן** היה לו המעשה הזה. שנשתנה לגריעותא כולי האי: **ה"ג** בירושלמי בכריסה כריסה של

ענף יוסף

פרשה ו (ע) [לעולם שכלו ארוך] וא"ת אכתי תקשי הא שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן כדמסקינן בפ"ק דקדושין אך שם מיירי שלא יגיע שום היזק. ואפשר דגם הכא היה

עץ יוסף

אונקלוס חזן. ונקרא ילפא על שמסבב ומלפף את האדם מכל צד [מ"כ]: **רוחות שדים**: **והנה אשה** טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו. פי' דכ"ה והנה אשה שוכבת וגו' מיותר די בכך אמר ותגל מרגלותיו ותשכב. לכן דרשו כאילו מה שאה"כ והנה אשה שוכבת מרגלותיו הם נאמרים אחר שאלת מי את והם דברי כותב המגילה שכפי תשובתה שהשיבה אותו הנה אשה טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו [אנ"מ] שיסף והנה אשה לקראתו שבמשלי ז' [משנת דר"א]: **שנאמר ויאמר** מי את. תיבת שנא' מיותר [א"א]: **לאמר שכבה** עמי כבהמה. כצ"ל [א"א] וכן הוא בב"ר פ' פ"ז: **אבל הבא** ופרשת כנפיך על אמתך. ר"ל כיון שראתה רות כל המאות הללו השפה אולי היה נותן לב לבא עליה מיד כי גבר יצרו עליו ולא יכול לו. ע"כ אמרה לו אנכי רות אמתך כלומר אף שאני רות אמתך וסרה אל משמעתך לא יעלה על לבך רעה חוץ ופרשת כנפיך לשון נשואין כלומר קח אותי לאשה בנשואין [עיין באנ"מ]: **(ד) בועז היה בן** פ' שנה ולא נפקד. ס"ל דאבצן אינו בועז וריש לקיש ס"ל דאבצן זה בועז שהיו לו ל"ו בנים לכן הביא ראיה מפקידת רות. ורבנן נ"כ ס"ל דאבצן אינו בעז [יפ"ע]: **בת מ' שנה היתה**. בעת הזאת כדאיתא לעיל וכשהיתה אשת מחלון היתה קודם ארבעים ומ"מ לא נפקדה. ומכיון שהתפלל כו' ובאות אמת כתב שבנ"א ליכא הכי תיבות כיון שנשאת למחלון. והדין עם הג"א עכ"ל: **אוהבת אשה בחור מסכן** כו'. ר"ל כאשר ראה בועז כל כוונתה לגמול חסד עם נפש מחלון המת אמר לה ברוכה את לה' בתי והנה את עושה שני מיני חסדים א' שנפלת בתכריכין כדאי' לעיל. אמנם זה החסד האחרון הוא עם נפשו במה שהגנתה מלכת אחרי הבחורים ובאת אלי בשביל שאני גואל ולגאול נפש המת וא"כ היטבת חסדך זה האחרון שעשית עם מחלון מן החסד הראשון שעשית עמו [אנ"מ]: **(ה) טוב** ואלימלך ובועז אחים היו. ומכל מקום היה טוב יותר קרוב לגאול כי היה הבכור [מ"כ]: **(ו) הלילה** הזו את לנה וכו'. דאל"כ הלילה למה לי [מס"כ]: **נזיז** עבר כד"א וכן נגהו ועבר [מס"כ]: **נפק לגביה** פי' פסק מן הדרשה ונפק לגביה ללכת אחריו ללמוד תורה מפיו: **ברך שהכפיל** לו את ממונו. ר"ל כל ממון שהיה לו מתחלה. דלא היתה דמאריה פליטה שנשארה לו הוסיף לו עליה למשנה. ומ"מ מה שהיה לו תחלה הוה יותר. אלא אחריתו היה טוב מראשיתו שהיה לו כפלים על כל ממונו: **עקיבא רבך** לא היה אומר כן. כי זה ל"ל למכתב כיון דהא בהדיא כתיב ויהי לו ארבעה עשר אלף צאן וגו'. ומתחלה כתיב ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן [יפ"ת]: **בזכות תשובה** ומעש"ט שהיה בידו מראשיתו. שמפני שבחליו שינה את טעמו קצת שקרא תגר אחר מדותיו של הקב"ה הוצרך לתלות בזכות שהיה לו מתחלה [יפ"ת]: **ומה אמרת תובן** פי' אלישע אמר לר' מאיר ומה אמרת טוב בבית המדרש: **יש לך אדם** שהוא קונה סחורה בנערותו כו'. ר"ל שאעפ"י שבטבע הון אדם יקל תרוץ בנערותו יותר מבזקנותו כשהוא עיף ויגע ולא תעשנה ידיו תושיה. פעמים יפסיד סחורת הנערות ומתקיים בידו סחורת הזקנה. והכוונה בזה שלא יתיאש אדם מן הרחמים [יפ"ת]: **שעושה מעשים רעים בנערותו**. שאעפ"י שמהראוי ב"ז היו טובים בנערותו כמ"ש אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנתנו. מ"מ פעמים שיתקן בזקנתו מה שקלקל בנערותו [יפ"ע]: **שהוא למד תורה** בנערותו. שאעפ"י שמהראוי שיתקיים בידו הסחורה של נערות כמ"ש הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על ניר חדש. מ"מ פעמים שמה שילמוד בנערותו ישכח ממנו ע"י שיתעסק בדברים אחרים. ומה שילמוד בזקנתו יתקיים בידו. ולפי המקרא לדלעיל מייתי הוא דבן דכתיב כי השוחק יהולל חכם [יפ"ע]. ופי' בברכה ובתנחומא סדר וארא: **עקיבא רבך לא כך אמר**. ר"ל שכל הדברים האלו שאתה אומר דברים פשוטים הם [יפ"מ]: **כשהיא טוב מראשיתו**. שמתחלה נתכונו בו לטובה אבל כשמתחלה טוב לא היה לתכלית טוב לא יעלה אחריתו לטובה: **וכך הוה בו'** בדידי הוה עובדא הכי וכדמפרש. וז"ל שאביה אביו ספר לו זה המעשה: **שרו כו'** התחילו אלו אמרו מזמורים של הבל ואלו אמרו חרוזות לפי אלפא ביתא שירים לפי המשקל: **אילין בו'** אלו הם עוסקים בשלהם ובמה שהם רגילים. ואנחנו אין אנו עוסקים בשלנו: **שלא היתה** טונת מחשבתו לש"ש לא נתקיימה בי. פי' שכוונתו היה רק לגדולה וכבוד כמו שנעשה לרבי יהושע ור"א לכן לא נתקיימה בי. ואע"ג שאמרו ז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפי' שלא לשמה כו'. הכא לא קאמר שנענש ע"ז אלא דלא אסייעא מילתא להצילו מן החטא כיון דמתחלה לא היתה הכוונה לשמה [יפ"מ]: **אלו ד"ת** שקשין לקנות כו'. משום דקשה ליה מכיון דלא יערכנה זהב מה ל"ל זכוכית דלא ס"ל שהוא אבן יקרה. להכי קאמר דאתא למימר דנוחין לאבדם כזכוכית פי' שבקל משתברין [יפ"מ]: **מה כלי זהב** וזכוכית אם נשברה כו'. והוצרך להזכיר כלי זכוכית דאל"כ הוה אמרינן דזהב דנקט אינו אלא לענין חשיבותו שלא יערכנה [יפ"מ]: **אם נשברו יש תקנה**. להתיכן ולחזור ולעשות מהן כלי והא דקאמר לעיל דנוחין לאבדן ככלי זכוכית. לא שאין להם תקנה אלא שנפסדין לפעמים ואין כל כך מתקיימין [רש"י]: **אף ת"ח** שאיבד משנתו יכול לחזור עליה. דסד"א מכיון שפירש מן התורה היא מתרחקת ממנו ע"ד אם יום תעזבני יומים אעזבך. ולכן כשנגרעו לחזור עליה לא יוכל לזכות בה כבתחלה. קמ"ל דע"י זריזותו והפלו יפתחו לו עוד שערי הדיעה והזכרון. וכדאי' בב"ר פ' ל"ג שנקראת התורה מורשה שלא יטוש לחזור לה [יפ"מ]: **א"ל חזור בך** פי' אלישע אמר לר' מאיר חזור בך לביתך: **עד כאן תחום שבת**. אע"פ שהוא לא היה חושש לחטא. לא רצה שיעבור ר' מאיר כשירנים שעבר התחום. אי נמי להראות חכמתו אמר כן. ומה שרבי מאיר מעצמו לא הגיד לזה אפשר שע"י שהיה להוט בשלפותו לא בא לבו ע"ד בהשגחה השגה תמיד [יפ"מ]. ואפשר דהדרך נגלגל אמר לו כן שישער כן בעקבות הסוס ולא היה עדיין תחום שבת: **לית בחילי** אני גבוה ובכסופי [מת"כ]: **חוץ מאלישע בא** ואף דקיי"ל דאין דבר עומד בפני התשובה. י"ל דבת קול זו להכשילו גרות חטאתו היה. ע"ד משגיא וגו' ומ"מ אילו יהיב אל לבו ורפא לו ובעת מוסר כתו לב לזה [יפ"מ]: **שהיה יודע כחי** שלמד תורה הרבה והפך קערה על פיה: **ומהיכן** היה לו המעשה הזה. שנשתנה לגריעותא דאע"ג דאמר לעיל מחמת שלא היתה כוונת אבויה לש"ש. אי אפשר לומר שבשביל זה היה חוטא אלא ודאי חוטא מצד עצמו היה. אלא מה שלא הועילה תורתו להצילו מן החטא כלל הוא הטעם מפני שלא היה כוונת אבויה לש"ש וכמו שכתבתי לעיל [יפ"מ]: **לא מתן שכר** ולא תחה"מ ר"ל דש סיכי שנמצא לדעתו עקר מתן שכר העולם הזה הבאות

ואמרין לר"ם אלישע רבך חולה אזל לנביה. א"ל חזור בך א"ל ועד כדון מקבלין א"ל ולא כתיב (תהלים צ) תשב אנוש עד דכא עד דכדוכה של נפש באותה שעה בכה אלישע בן אבויה ומת. והיה ר"ם שמח ואמר דומה שמתוך תשובה נסתלק רבי. וכיון שקברוהו באתה האור לשרוף את קברו. אתון ואמרין ליה לר"ם קבר רבך נשרף. יצא ופרש טליתו עליה. יג א"ל ליני הלילה בעוה"ז שכולו לילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל. והיה בבקר בעולם שכולו טוב. אם יגאלך טוב יגאל זה הקב"ה שנא' (שם קמה) טוב י"י לכל. ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי י"י שכבי עד הבקר ודמכת לה. אמרון ליה רבי לעלמא דאתי אין אמרין לך מה את בעי אבוך או רבך. מה תימא אמר אבא ובתר כן רבי. אמרין ליה ושמעון לך אינון אמר להון ולאו מתניתא היא מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין מצילין אלישע בזכות תורתו. לאחר ימים באו בנותיו ותובעות צדקה אצל רבינו אמר (תהלים קט) אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו. אמרין רבי לא תסתכל בעובדוהי תסתכל לאורייתיה. באותה שעה בכה ר' וגזר עליהון שיתפרנסו אמר מי שלא היתה תורתו לש"ש כך העמיד מי שתורתו לש"ש עאכ"ו: (ז) א"ר יוסי יד ג' הן שבא יצרן לתקפן ונזדרזו עליו כאו"א בשבועה. ואלה הן יוסף ודוד ובועז. יוסף דכתיב (בראשית לט) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת. ר' הוניא בש"ר אידי טו כלום קריא חסר והטאתי לאלהים והטאתי לי"י אכ"כ אלא והטאתי לאלהים (אם הטאתי אני עושה לאלהים. ולא אלהים עושה). [נשבע ליצרו ואמר לאלהים איני חוטא ואיני עושה] הרעה הגדולה הזאת. דוד מנין שנא' (ש"א כו) ויאמר דוד חי י"י כי אם י"י יגפנו. טז לכי נשבע. ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמן. ר"א אמר ליצרו נשבע ורשב"נ אמר לאבישי בן צרויה נשבע. א"ל חי י"י אם תגע בו שאנכי מערבב דמך עם דמו. בועז מנין שנא' חי י"י שכבי עד הבקר. ר' יהודה ב"ר הוניא. ר"י יז אומר כל אותו הלילה היה יצרו מקטרגו ואומר את פנוי ומבקש אשה והיא פנויה ומבקשת איש עמוד ובועלה ותהיה לך לאשה יח ונשבע ליצרו ואמר חי י"י שאיני נוגע בה. ולאשה אמר שכבי עד הבקר אם יגאלך טוב יגאל. ור' הוניא אמר כתיב (משלי כד) גבר חכם בעוז יט גבר חכם בעז. ואיש דעת מאמץ כח שנזדרז על יצרו בשבועה:

פרשה ז

(א) ותשכב מרגלותיו עד הבקר. א"ר ברכיה בטרם יכיר איש בטרום כתיב. א מלמד שנשתהתה שש שעות כמנין הוי"ו. ויאמר אל יודע כי באה האשה הגורן למי אמר. א"ר מאיר לבן ביתו אמר ר' הוניא ור' ירמיה בש"ר שמואל בר רב יצחק כל אותו הלילה היה בועז שטוח על פניו ואומר רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שלא נגעתי בה כן יהי רצון מלפניך אל יודע כי באה האשה הגרן ולא יתחלל בי שם שמים: (ב) ויאמר הבי המטפחת אשר עליך. הבה כתיב. ב מלמד שהיה מדבר עמה בלשון זכר שלא ירגיש בו בריה. ואחזי בה מלמד שחגרה מתניה כזכר. וימד שש שעורים וישת עליה א"ר סימון דרש בר קפרא בצפורי ג וכי יש דרכו של מלך לישא לו אשה בשש שעורים או דרכה של אשה להנשא בשש סאין. א"ר יהודה בר ר"ס בזכות וימד שש שעורים וישת עליה זכה ועמדו ממנה ו' צדיקים ד וכאו"א בהן שש מדות. דוד חזקיהו יאשיהו חנניה מישאל ועזריה דניאל ומלך המשיח דוד שנא' (ש"א טז) יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וי"י עמו. חזקיה שנא' (ישעיה ט) למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא וגו' ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום. ואיכא דאמרי למרבה המשרה כתיב חסר מ"ם. יאשיהו שנא' (ירמיה יז) והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וגו'. חנניה מישאל ועזריה שנא' (דניאל א) ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה וגו'. דניאל שנא' (שם ה) כל קבל די רוח יתירא ביה. מלך המשיח שנא' (ישעיה יא) ונחה עליו רוח י"י רוח חכמה וגו'. ויבא העיר ולא היה צריך למימר אלא ותבא העיר ואת אמרת ויבא העיר. אלא מלמד שהיה מהלך עמה שלא יפגעו בה אחד מן הבחורים: (ג) ותבא אל חמותה ותאמר מי את בתי. וכי לא היתה מכירה. אלא אמרה לה מה את פנויה או אשת איש אמרה לה פנויה ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש: (ד) ותאמר שש השעורים האלה נתן לי וגו'. א"ר אלכסנדרי בכ"מ שנכנסו ישראל לא יצאו ריקנין. בביזת מצרים לא יצאו ריקנין. בביזת סיחון ועוג לא יצאו ריקנין. בביזת ל"א מלכים לא יצאו ריקנין. נאמר ריקם במצרים שנא' (שמות ג) והיה כי תלכון לא תלכו ריקם ונאמר בעולי רגלים (שם כג) ולא יראו פני ריקם ונאמר ריקם בעבד עברי שנאמ' (דברים טו) ולא תשלחנו ריקם ונאמר ריקם בצדיקים שנאמר כי אמר אלי אל תבאי ריקם אל חמותך. ה לא כריקם שנא' במצרים ריקם שנאמר בצדיקים ולא כריקם שנא' בעבד עברי אלא כריקם שנא' בעולי רגלים כי הא דתנינן תמן ו הראיה שתי כסף והחגיגה מעה כסף: (ה) ותאמר שבי בתי. ז ר' הונא בשר שמואל בר רב יצחק

הצדיקים

יד יוסף יג ילקוט רות : יד ויק"ר פ' כ"ג . סדר"א פ' ל"ט . סנהדרין כ' : טו ב"ר פ' פ"ח וס"נ : טז שוח"ט מזמור ז' : יז במדב"ר פ' ס"ו . ילקוט רות : יח ז"ח דף ל"ד : יט ספרי פ"ב פיסקא ל"ג :

פרשה ז א ילקוט רות : ב ילקוט רות : ג סנהדרין נ"ג : ד שיטה חדשה על ברכת יעקב : ה ילקוט רות : ו חגיגה ב' : ז ילקוט רות :

ענף יוסף

היה קביע היזקא : (ז) [ונזדרזו כל אחד בשבועה] כתב בעל שורש ישי מ"ש כל אחד ואחד מבוס הא דאמר בסנהדרין פ' כ"ג א"ר תקפו של יוסף ענותנותו של בועז. פרש"י דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן של בועז. ומזה ידענו כי לא הושוו כלם כי יש מדרגות ולכן אמר כל אחד ואחד ר"ל כאו"א לפי ערכו : [ודוד ובועז] וקא דאקדים דוד לבועז. משני שבדו"ו של נביאים הוא קודם לכתובים אי נמי שדרך המדרש למשבק ענינא דקאי עליה לבסוף והכא עליה דבועז קאי [יפ"ע] :

פרשה ז (ב) [שחגרה מתניה כזכר] ר"ל והבה שהי קלות המטפחת באזור והבנים סניחרים אחוז בידה ובועז מדד לתוכה. ונדבר בזה דמתה לזכר האוזר מתניו ובחוזק [אלבי"ד] :

[כתיב חסר מ' כתב בספר אות אמת שזה טעות. אך שמצא נוסחא אחרת מדויקת וכיה זו חזקיהו דכתיב למרבה המשרה וגו' למרבה לים דכותיה מ"ם סתומה באמצע קרי ולמ"ד שלו גדולה מכל למדי"ן שבמקרא למה שביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב ואיילותיו גוג ומגוג. וכיון שלא אמר שירה נסתם המ"ם . ולמ"ד שלו גדול למה שהיה גדול בחכמה וביראה שלא עמד בכל מלכי יהודה כמוהו שלא העלה מימיו בכך כתיב זכר נא את אשר התהלכתי לפניך וגו' עכ"ל :

(ג) [אמרה לה פנויה ותגד לה את אשר עשה לה האיש] הביא מזה ראיה שלא היה השאלה מי את כפשוטו . דא"כ היה לה להשיב לה אנכי רות בתך אלא שהשאלה היה אם היא פנויה או אשת איש ועל זה שפיר ספרה לה תיכף ומיד את אשר עשה לה האיש שמזה תשמע נעמי שהיא פנויה [ועיין בא"ג"ש] :

מיכן

מתנות כהונה

של כו' . כריסה . פי' כמו כאריסה פי' אדם של נחש והוא לשון קלר : ועד כדון . ועדיין אחר כל המעשים שעשיתי תאמר מקבלין אותי אם אשוב : דכדוכה כו' . כלומר עד שעת מיתה . ליני הלילה . כלפי אם אמר כן שתשקוט ותנוח בעודנו פה בעולם הזה עד שימות הוא ויגאלנו ודמכת האש שקטה ונחה מלשרוף : אמרין ליה כו' . התלמידים אמרו לר' מאיר רבה בעולם הבא אם יאמרו לך את מי אתה רוצה לעולם הבא אביך או רבך מה תאמר : אמר אבא וכו' . דאבון אבקש על אבי ואחר כך על רבי : אמרין ליה ושמעין גרסי' . פירוש וכי ישמעו לך להניח רבך לעולם הבא על כל הרע שהרע : בעובדוהי . במעשיו אלא הבט לתורתו : כך העמיד . זרע כשר ונטיעות : אלא והטאתי לאלהים כו' . וע"ל בב"ר פרשת וישב ובויקרא רבה פרשה כ"ג פרשתיו בשם רש"י ז"ל : דוד מנין עיין בבמדבר רבה פרשה ט"ו : גבר חכם בעוז . קרי ביה בועז : שנשתהתה שש שעות . שש שעות שהיתה שוכבת למרגלותיו והוא רמז של ו' יתירה : אל יודע . לשון תפלה לאל הו : הבה כתיב . צריך לומר שכן היה כתוב בספרים שלהם שבספרי' שלנו כתיב הבי וכן רבים : ואחזי בה וגו' גרסינן . ודייק סיפיה דקרא ותאחז בה ולא כתיב ותאחוז בה וכן הוא בילקוט בהדיא : לישא לו אשה . משמע שקידש אותה בהם ולא היה שם סאין וכי דרכה של אשה להנשא בשש סאין והאיך תוכל לישא משא כבדה כזו ובסנהדרין פרק חלק הגירס' באופן אחר : בזכות וימד כו' . כלומר רמז לה שיעמדו ממנה וכו' : הנניה מישאל ועזריה . ושלשה אלה חשוב להו לאחד ומצאתי בס' אות אמת בשם נוסחא אחרינא והלא שמנה הם אלא אלו שלשה כיון שמעלתן שוה מנאן כאחד : כתיב חסר מ' . כדאיתא בפ' חלק בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וכיון שלא אמר שירה נתעכב ולכן המ"ם סתומה באמצע התיבה וכן כתב בספר אות אמת אך שהוסיף להגיה עד אין קץ : לפי גירסת הילקוט צ"ל ולא יראו פני ריקם ונאמר ריקם בעבד עברי שנאמר לא תשלחנו ריקם ונאמר ריקם בצדיקים כו' עד אל חמותך לא כריקם שנאמ' במצרים ולא כריקם שנאמ' בעבד עברי אלא כריקם שנאמר בעולי

רגלים

עץ יוסף

הכתוב בתורה . הכי נמי לדעתו שקר תחיית המתים אע"פ שכתוב בתורה [יפ"מ] : והיה מפעפע בכריסה כאריסה של חכינה . כצ"ל [א"א] . פי' כארס של נחש וע"י זה נפסד מזגו והיה מתאוה לדבר עבירה : רבך חולה הוא ומסתכן . כצ"ל [א"א] : ועד כדון מקבלין אם חוזרין בתשובה בשעה כזו שאין יכולא להרע עוד מתקבלין בתמיה [יפ"מ] : דכדוכה של נפש כלו' עד שמת . ומצאתי ר"ת של דכ"א דם כפירה אשת איש . באכי' על אלו שלשה עבירות המורות מועיל תשובה : ופרש טליתו עליה שעל ידי כן יכבה האש כדי שלא ישרוף כמותו [יפ"מ] : ליני הלילה בעה"ז שלון ונוח בעוה"ז בלא דין כי לעוה"ב אם יגאלנו הקב"ה כרוב רחמיו מוטב ואם לאו יגאלנו ר"מ בזכותו מבלי שיהיה נידון . ולכן נכבית האש מיד וקרי עוה"ז עד ימי התחיה . ועוה"ב ימי התחיה . א"נ כל זמן שהנפש למטה בלא השינה לעלות למעלה קרי עוה"ז . וכשימות ר' מאיר ויגאלנו ותעלה נפשתו למעלה עם הצדיקים קרי עוה"ב : והיה בבקר זה העוה"ב שכולו בקר אם יגאלך . כצ"ל : שמעון לך בתמיה כי אין זכות עולה להציל אחר מגיהנם כדאמר בפ' חלק ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל וכו' ומשני דשאני הכא דאתי בטענה דכי היכי דמצילין תיק הספר לפי שזכה להיות השמים קדושה . ולפי שיש לספר ערך בו הכי נמי ינצל אלישע בזכות תורתו ומ"מ אי לאו הצלת ר' מאיר וזכותו לא היה ניצול בטענה זו לחוד דיש לחלק בכמה פנים [יפ"מ] : ואל יהי חונן ליתומיו . דאע"ג דלא ימותו בנים על אבות . כשהפליגו ברשע גם זרעם נדחה וכדמייתי בגמרא לא נין ולא נכד בעמו [יפ"מ] : כך העמיד דהיינו ר' מאיר שלמד תורה ממנו ולמד לכל ישראל [יפ"מ] . או פירושו כך העמיד זרע כשר ולנוטוס [מה"כ] : (ז) כלום קריא חסר כו' . עי' ויק"ר פ' כ"ג . ובב"ר פ"ח סי' ו' שם נתבאר : ואמר חי ה' שאיני נוגע בה . והיינו דסמך ליה ותשכב מרגלותיו וגו' . כלו' שלא זזה משם [אג"ש] :

נבר חכם בעוז כו' . ר"ל קרי ביה בועז :

פרשה ז (א) שנשתהתה שש שעות כמנין הוא"ו ולא נגע בה . כצ"ל [א"א] . פי' שש שעות היה שוכבת למרגלותיו והודיענו בזה שכחו של בועז כי לא שעה ולא שתים כבש את יצרו לבלתי יגע בה אלא שש שעות שלמות ולא נגע בה : אמר ר"ם לבן ביתו אמר כי יודעים היו לצדקתו ולצדקתה ולא יעלה על לבם שום על הדבר ואמנם רשב"י לא מחא ליה בזה שאדרבה יהיה זה הכנסת חסד בלבם . לכן אמר שהיה כל אותו הלילה שטוח על פניו כו' ומתחנן שלא יודע . ואל יודע הוא לשון תפלה [אג"ש] : (ב) ותאחז בה מלמד שחגרה מתניה כזכר . כצ"ל [א"א] . כי המטפחת יש לה ד' פיאות והיה צריך שתי בני אדם בד' ידות . מ"מ חגרה מתניה כזכר לעשות יותר ממה שבטבע הדבר לעשות [הר"ם הלוי] : וכי יש שדרכו של מלך לישא כו' או דרכה כו' . משום דנקט סתם ו' שעורים אי לאו דהיינו ממש גרעינין אית לן לאוקמא אסתם מדה לכל מקום דהיינו סאה [מהרש"א] . לכן אמר אם פירושו שש שעורים ממש קשה איך דרכו של מלך [בבועז היה נשיא] ליקח ולקדש לו אשה בשש שעורים . ואי פירושו שש סאין שעורים . קשה איך דרכה של אשה להנשא בשש סאין ואיך תוכל לישא משא כבידה כזו [ובמס' סנהדרין גרס בפירוש לישא ששה סאין] ומירץ רבי סימון בזכות וימד כו' בפ' חלק אי' אלא רמז שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בששה ברכות ופירש"י דשש גרעינין נתן לה לסימן ורמז שעתידין לצאת ששה בנים כו' . וגי' שלנו נראה שפירושו כך שבאמת לא נתן לה רק ששה גרעינין ולא מחמת שהיה צר עין ח"ו אלא כוונתו היה על רמז הנ"ל ובודאי היא לא הבינה הרמז . ומ"מ קבלה השש גרעינין לקדושין בסבר פנים יפות . לכן זכתה שיקוים בה זה הרמז : ששה צדיקים וכל אחד מהן שש מדות . משום שכתוב וימד שש שעורים וכתב שם שעורים לכן דריש תרי פעמים שש [יפ"ע] : חמ"ו שלשה אלה חשיב להם אחד משום שמעלתן שוה מנאן כאחד [מה"כ] . כתיב חסר מ"ם בחלק אי' בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וכיון שלא אמר שירה נתעכב ולכן המ"ם סתומה באמצע התיבה : יאשיה שנא' והיה כעץ כו' . ר"ל דכיון דירמיהו בימי יאשיהו נתנבא ולא מצינו משובח ביראת אלהים כמוהו . מסתברא דעליו קאמר ירמיה ההוא קרא דמיירי ביראת ה' כמ"ש כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה"ד לאילן שענפיו מרובין והיה כעץ שתול [יפ"ע] : (ג) מה את פנויה כו' . ר"ל שאלה מאתה האם עדיין היא פנויה וראויה ליקרא בשם בת או אם כבר יצאת מרשותה ונכנסה ברשות בועז ח"ש מי את האם את בתי אם לאו . אמרה לה פנויה כו' : (ד) אלא כריקם שנא' בעולי רגלים כו' . ר"ל מה להלן דבר מועט כדתנן

הראיה

הצדיקים הן שלהן הן ולאו שלהן לאו שנא׳ כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום : (ו) ובעז עלה השער וישב שם והנה הגואל עובר אשר דבר בעז . ח מה לאחורי תרעא הוה קאים. א״ר שמואל בר נחמן אפי׳ היה בסוף העולם הטיסו הקב״ה והביאו לשם כדי שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער מתוך ישובו . א״ר ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם ר׳ אליעזר ור׳ יהושע. ר״א אומר בועז עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי עשתה את שלה אמר הקב״ה אף אני אעשה את שלי . ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני. ר׳ יהושע אומר פלוני אלמוני שמו . ר׳ שמואל בר נחמן אמר אלם היה מד״ת אמר הראשונים לא מתו אלא שנטלו אותן ואני הולך ליטלה חס לי ליטלה לית אני מערבב זרעייתי איני מערב פסולת בבני ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית : (ז) ויקח עשרה אנשים מזקני העיר וגו׳. ט א״ר אלכסנדרי מיכן שאין רשות לקטן לישב עד שיתן לו הגדול רשות . א״ר פנחס מיכן לבית זה שהן ממנין זקנים בבית המשתאות שלהן . א״ר אלעזר בר׳ יוסי מיכן לברכת חתנים בי׳ . א״ר יודן בן פזי לא סוף דבר בחור לבתולה אלא אפי׳ אלמן לאלמנה עד שתהיה בעשרה : (ח) ויאמר לגואל חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך וגו׳ ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר אם תגאל גאל. לגואל אמר . ואם לא יגאל לבית דין אמר . הגידה לי ואדעה י שלא תאמר יש לי אשה ויש לי בנים הרי כונסה לתוך ביתי ע״מ שלא אזקק לה. כיון ששמע הגואל כן אמר ודאי דהיא אזלת רות : (ט) ויאמר בועז ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קנית. קניתי כתיב והא מסייעא להדהיא דא״ר שמואל בר נחמן אלם היה מד״ת אמר הראשונים לא מתו אלא ע״י שנטלו אותן ואני הולך ליטלה. חס לי ליטלה לית אנא מערבב זרעייתי איני מערב פסולת בבני ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית : (י) וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר. ר׳ חנינא פתר קרא בישראל יב בנו אפיא דישראל לשעבר היו מקלסין על הגאולה שנא׳ (שמות טו) זה אלי ואנוהו . ועכשיו על התמורה שנא׳ (תהלים קו) וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב . אין לך מנול ומשוקץ ומשונה כשור בשעה שאוכל עשב . בראשונה היו קונין במנעל ובסנדל שנא׳ שלף איש נעלו . חזרו להיות קונין בקצצה. ומהו דין קצצה א״ר יוסי בר אבין כל מי שהוא מוכר שדהו לנכרי היו קרוביו מביאין חביות מלאות קליות ואגוזים ומשברין בפני התנוקות והתינוקות מלקטין ואומרין נקצץ פלוני מאחוזתו . החזירה היו אומרים חזר פלוני לאחוזתו . יג כך כל מי שנושא אשה שאינה הוגנת לו היו הקרובים מביאין חביות מלאות קליות ואגוזים ושוברין לפני התינוקות והתינוקות מלקטין ואומרין אבוד פלוני ממשפחתו . גרשה היו אומרין חזר פלוני למשפחתו . חזרו להיות קונין במנעל ובסנדל שלף איש נעלו ונתן לרעהו . חזרו להיות קונים בכסף ובשטר ובחזקה ושלשתן כתובין בפסוק אחד (ירמיה לב) שדות בכסף יקנו הרי כסף. (שם) וכתוב בספר וחתום הרי עדי השטר . (שם) והעד עדים הרי עדי חזקה . ר׳ יוסי בש״ר יוחנן אין כסף נקנית פחות משוה פרוטה כסף. ואין קרקע נקנית בפחות משוה פרוטה. מלתיה דר׳ חנינא פליגא יד דא״ר חנינא כל שקלים שנאמרו בתורה סלעים ובנביאים ליטרין ובכתובי׳ קנטרין. א״ר יודן בן פזי חוץ משקלי עפרון שהיו קנטרין. ולא דמי הכא כתיב כסף ומה דא״ר חנינא שקלים. ודלא כר׳ אליעזר טו שהיה ר״א אומר הילוך קנה . דתני אם הלך בשדה בין לארכה בין לרחבה קנה עד מקום שהלך כדברי ר״א וחכ״א לא קנה עד שיחזיק והכל מודים במוכר שדהו לחבירו כיון שהלך קנה : (יא) ויאמר הגואל לבועז קנה לך וישלוף נעלו. טז נעלו של מי. רב ולוי. ח״א נעלו של בועז וחרינא אמר נעלו של גואל. נראין הדברים כמ״ד נעלו של בועז שדרך הלוקח להיות נותן ערבון . ודכוותה (מ״א יא) ויתפש אחיה בשלמה החדשה וגו׳. שמלתו של מי רב ולוי ח״א שמלתו של ירבעם וחרינא אמר שמלתו של אחיה. א״ר שמואל בר רב נחמן מסתברא כמ״ד שמלתו של אחיה שדרך הצדיקים להיות קורעים בשעה

יד יוסף ח ילקוט רות : ט ילקוט רות : י כשמות ו׳ . וילקוט רות : יא ילקוט רות : יב ילקוט רות : יג כתובות סוף פ״ב : יד בכורות נ׳ : טו ל״ב פ״ג . ב״ר פ׳ פ״א : טז ב״מ מ״ז . וירוש׳ פ״ק דקדושין וילקוט רות :

מתנות כהונה

רגלים כי הא כו׳ : הראייה שתי כסף . כלומר ורות גם היא באה אל חמותה בדבר מועט : שתי כסף וכו׳ גרס . ושיטה דמתניתין וב״ה אומרים הראייה מעה כסף פ״ק דחגיגה וזהו נ״ל דבר מועט : מה לאחורי תרעא כו׳ . כלומר מה זה שמזדמן שם לשעה וכי לאחורי השער היה עומד : הטיסו הקב״ה . פי׳ הפריחו ועיין בב״ר פ׳ ל״ח וה״ג בילקוט : מתוך ישובו . שישב שם וממתין עד שבא ובילקוט ל״ג ליה : ורבי יהודה אומר אפי׳ היה בסוף העולם וכו׳ ועיין בילקוט ולפיכך הטיסו הקב״ה לשם לפי שעה הצריך לו שהקב״ה לא יגרע מצדיק עינו ומסייע לצדיקים למהר ור״י סובר שמזדמן שם כדי שלא ישב הצדיק ויצטער : שנטלו אותם . וכתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳ : לית אנא כו׳ . אין אני מערב משפחתי בזרע פסול וכדמפרש ואזיל : מזקני העיר וגו׳ . גרסינן וסיפיה דקרא ויאמר שבו פה וישבו : ה״ג בירושלמי פ״ק דכתובות א״ר פנחס מיכן לבית הזה שהן ממנים זקנים בבית משתאות שלהן ע״כ ודייק מדכתיב מזקני העיר ואין זקני בכ״מ אלא סנהדרין ומה שאמר לבית הזה י״ל לב״ד של משה וה״ג בילקוט : הגידה לי ואדעה שלא תאמר וכו׳ . ודייק ואדעה כמו והאדם ידע : דהיא אזלת רות . הלכה לה ממני כי לא אוכל לגאול אותה עם נחלתה ולפיכך אמר ודאי דהיא אזלת הלכה לה ונאבדה כמו הלכה תמיך סדסן ולשון זה כנ״ל בל׳ ירושלמי כגון ביבמות פרק הערל אזל לה הא דאמר רב הונא אין ממזר חי יותר משלשים יום וכן הוא בפרק עשרה יוחסין ובב״ר פ״ס בין חיפה למגדלא אזל ברח דעלובתא : בני אפייה כו׳ . במנהגם ועניינם של ישראל כדאמר אפייה של אלהיה : בראשונה היו קונים במנעול ובסנדל שנא׳ שלף איש נעלו וחזרו כו׳ . ואיירי בנכסים שיש להם אחריות וכל זה בירושלמי פ״ק דקדושין : ואין קרקע נקנית כו׳ . ויליף לה משדות בכסף יקנו והכי איתא בירושלמי בהדיא ולא גרס התם אין כסף קנה כו׳ : פליגא על ר׳ יוחנן דאמר שנקנית בכסף שוה פרוטה ויליף לה משדות בכסף יקנו דכתיב בנביאים וא״ר חנינא שהם ליטרים שהוא קנטרין בב״ר פ׳ נ״ח יליף ליה מדכתיב עובר לסוחר ובירוש׳ יליף ליה מדכתיב בכסף מלא יתננה לי : ולא דמי . הא דר׳ חנינא להא דר׳ יוחנן ולא פליגי : הכא כתיב כסף ומה דאמר כו׳ . הכא בנביאים כתיב כסף שדות בכסף כו׳ וסיגו פרוטה והא דאמר רבי חנינא שהם ליטרים היינו היכא דכתיב שקלים : ודלא כרבי אליעזר הא דאמר שקרקע אינה נקנית אלא בג׳ דרכים בלבד דלא כרבי אליעזר : הילוך קונה דתני אם הלך כו׳ . ובירושלמי גרס כמו כאן : לא קנה עד שיחזיק . וה״ג בהדיא בירושלמי פ״ב דבבא בתרא ובילקוט ס׳ לך לך : ה״ג בירושלמי הכל מודים במוכר שביל לחבירו כיון שהלך בו קנה ומסיים בו שנאמר קום התהלך בארץ וגו׳ : ה״ג של גואל כו׳ . וה״ג בילקוט שמואל

ענף יוסף

(ז) [מיכן לברכת חתנים בעשרה] כתב הר״ש סלוי הנראה לי כי ללמד דעת את העם עשה כן למען ידעו שברכת חתנים בעשרה . אם לא ידעו כמעשהו לפי הסנהדרין אשר בשער כי יאמר כאומר שלא בא עמם כי אם לשפוט את העם . ולכן הוצרך לכוין עוד עשרה אנשים מזקני העיר שכל״ל . עוד מורין בשל א״נ שבסנהדרין לא היו שם באותה שעה . וש״מ שבכיא ראוי לדבריו : [illegible]

עץ יוסף

כלאים שתי כסף כו׳ ושיטה דמתניתין וב״ה אומרים הראיה מעה כסף והוא דבר מועט . אף רות גם היא באה אל חמותה בדבר מועט . וכוונת המדרש לומר שכיונה שכמו שדבר אלהינו אינו כי אם ההשתעבדות וההודאה . כן הדבר הזה כי אין בו כדי נתינה ומתנה . אבל הענין הוראת האהבה והחבה [מ״כ] : (ו) מה לאחורי תרעא כו׳ . כלו׳ מה שמזדמן שם לשעה וכי לאחורי השער היה עומד . דמדכתיב והנה הגואל עובר משמע כי מיד כשישב בעז היה הגואל עובר . אמר רשב״נ דודאי מאת ה׳ היתה זאת שאפי׳ היה בסוף העולם הטיסו [פי׳ הפריחהו] הקב״ה לקיים דבר בועז שאמר והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל : שני גדולי עולם ר״א ור״י בעז עשה . כצ״ל וכן הועתק בס׳ מ״כ . דאל״כ קשה שחסר כאן דעת ר׳ יהושע : בעז עשה את שלו . שלא מפני שלא יצטער בעז היה אלא מפני שכל העושה מצוה מסייעין אותו מן השמים . ולכן מאחר שנעמי רות ובועז נתכוונו לשם שמים ועשו כל אחד כל מה שבידם לעשות עזר ה׳ בידם למהר המצוה בכל מה שאין בידם לעשות [יפ״ע] . ופירושו בעז עשה את שלו בכנסו את יגרו ולא קרב אליה . וכן רות בהיותו נשמעת לדבר חמותה בהיות הדבר קשה ומסוכן . וכן נעמי כי לא נהגה כנשים הפונות כלותיהן . ומה גם כי גם בגאתה הכא הקושר אותה ואינה עוד כלתה מ״מ רצתה לבקש לה מנוח . ומעתה הדבר מסור לשמים לגמור . וכן היה תיכף שבא הגואל [מ״כ] : פלוני אלמוני שמו ואע״ג דכתיב אם יגאלך טוב יגאל . כה אמר אם יגאלך הגואל טוב הוא לך שיגאל שאדם חשוב הוא [א״ש] : אלם היה מדברי תורה . ולפ״ז י״ל שטוב היה שמו ונקרא פלוני אלמוני ע״ש שהיה אלם מדברי תורה . שפלוני פירושו לשון כיסוי והעלם לשון כי יפלא על שנתעלמה ממנו ההלכה : חס לי ליטלה והא דאמר לבועז גאול אתה את גאולתי וכי לבעז שרי ולדידיה אסור . ועוד מה זה מסיים המדרש ולא היה יודע שכבר נתחדשה ההלכה כו׳ . הא בפני הסנהדרין היה עומד שכולם הסכימו בהלכה זו . ואפשר שהיו כמה מערערים בהלכה זו כמו שמצינו שדואג לא הסכים בהלכה זו כמו כן . והוא היה אלם מדברי תורה להכריע כמי ההלכה לכן אמר לבועז לפי דעתך שהיא הלכה ברורה ולא יהיו חכמים מחולקים בה גאל אתה : (ז) שאין רשות לקטן לישב כו׳ . דאל״כ מה צ״ל שבו פה ולא היה צריך לומר אלא וישבו [יפ״מ] . אלא ע״כ מכאן שאין רשות לקטן לישב כו׳ . שאע״פ שהיו אנשים הטובים שכ״מ שהוזכר שם אנשים מורה שהם צדיקים והיו מזקני העיר . אעפ״כ לא היה להם רשות לישב לפני בעז שהיה שופט דאבצן זה בועז והיה ראש הסנהדרין . והיו הכל קמים ממנו [מ״כ יפ״מ] : מיכן לבית זה שהן ממנין זקנים כו׳ . בית זה פירושו ב״ד של משה ור״ל מכאן לב״ד שממנין זקנים בבתי משתאות כדי שלא יקנו ראשם לדבר נבלה וכיוצא [יפ״מ] . ובירושלמי גרס בהדיא מכאן לב״ד הזה כו׳ : אלא אפי׳ אלמן לאלמנה . ולכאורה מאי אתא לאשמועינן דכיון דמבועז גמרינן ברכת חתנים בעשרה מאי הוי לומר דוקא בחור . וצ״ל י״ל דס״ד דלא צריך אלא לפרסומי מילתא עביד בעז בעשרה . קמ״ל דבאלמן נמי בעי עשרה דוקא [יפ״מ] : (ח) אם תגאל גאל לגואל אמר . ר״ל שאם תגאל גאל הוא לשון נכח ע״כ לגואל אמר זה , ואם לא יגאל שהוא לשון נסתר זה אמר לב״ד שאם לא יגאל יגיד לי . ואפשר הטעם שהוא מדרך מוסר דלענין הטובה שהוא אם תגאל דבר לנכח . אך לענין הרע שהוא ואם לא יגאל לא דבר לנכח [מ״כ] : ואדעה שלא כו׳ דרש ואדעה לשון והאדם ידע [מח״כ] : על מנת שלא אזקק לה אלא כדי שלא יתגרו בה אחד מן הנערים . כצ״ל [א״ח] : ודאי דהיא אזלה רות . פי׳ הלכה לה ממני כי לא אוכל לגאול אותם עם נחלתה [מח״כ] : (ט) והיינו מסייעא להדא דרשב״נ כו׳ . פי׳ דממ״ש קאמר קניתי שידע כי הוא שיקנה אותה ולא הגואל דקים ליה בגוי׳ שלא יתפתה בה מפני שלא היה ת״ח ויחשוב שיפגם זרעו בה [יפ״ע] : (י) בנו אפייה במנהגם של ישראל [מ״כ] : בראשונה היו קונים במנעל ובסנדל שנאמר שלף כו׳ חזרו כו׳ . ואיירי בנכסים שיש להם אחריות [מ״כ] : כל מי שהוא מוכר שדהו כו׳ . ובירוש׳ פ״ק דקדושין א׳ דאם מכר שדה אחוזתו אפי׳ לישראל היו עושין כן : קליות ואגוזים שהוא דבר שהילדים נהנים בו ולאוספם אחריהם וכאן לחטוף מהם לזכר . שבהם יותר מצוי הזכרון כמאמרם הלומד ילד למה״ד לדיו כתובה על ניר חדש . ובעדות זו התינוק נאמן בזה [עי׳ כתובות סוף פ״ב] : החזירה היו אומרים כו׳ ואם חזר ולקח מן נכרים היו נ״כ מביאין חביות כו׳ . והיו התינוקות אומרים חזר פלוני לאחוזתו : כך כל מי שנושא אשה כו׳ . פי׳ וכן כשהיה אחד נושא אשה כו׳ : גרשה היו אומרים ר״ל גרשה היו מביאין חבית כו׳ והיו אומרים חזר כו׳ : חזרו להיות קונין במנעל וסנדל שלף איש נעלו ונתן לרעהו . כל זה הוא מיותר . וכן בירושלמי ליתא זה : מילתא דר׳ חנינא פליגא . ר״ל ר״ח פליג על ר״י דאמר שנקנית בכסף שוה פרוטה ויליף לה משדות בכסף יקנו דכתיב בנביאים . ור״ח ס״ל שהם ליטרי׳ [שהוא כ״ה סלעים רש״י] : חוץ משקלי עפרון שהיו קנטרין בנא׳ בכסף מלא כו׳ . כצ״ל [א״ח] . ופי׳ קנטרין ר״ל מאה סלעים בכל שקל [רש״י] . ועי׳ בפ׳ יש בכור ובירוש׳ פ״ק דקידושין וביפ״מ שם : ולא דמי הכא כתיב כו׳ . פי׳ לא דמי הא דר״ח להא דר״י ולא פליג דהכא בנביאים כתיב כסף שדות בכסף כו׳ וסיגו פרוטה . והא דאמר ר״ח שהם ליטרים היינו היכא דכתיב שקלים [מח״כ] : ודלא כר״א הא דאמר שקרקע אינה נקנית אלא בשלשה דרכים בלבד דלא כר״א דאמר שהלך קנה : עד מקום שהלך דברי ר״א . כצ״ל [א״ח] : עד שיחזיק להשוות קרקע לחבירה או נעל וגדר ופרץ כל שהוא [רשב״ם] : והכל מודים במוכר שביל לחבירו כיון שהלך בו קנה שנא׳ קום והתהלך בארץ . כצ״ל [א״ח] . וכן הוא בירושלמי פ״ק דקדושין : (יא) נעלו של גואל . ר״ל הגואל שלף נעלו ונתנו במתנה לבעז ובההיא הנאה שקיבל בעז ממנו מתנה גמר הגואל והקנה לו . ודייק זה שהיה נעלו של גואל מדקאמר קרא ויאמר בועז לזקנים ולמה ליה להזכיר שמו לימא וישלוף נעלו ויאמר לזקנים וממילא ידענו כי בעז הוא האומר . או לימא וישלוף בעז נעלו ויאמר לזקנים . אלא ודאי מדקאמר וישלוף נעלו והדר אמר ויאמר בעז לזקנים משמע דעד השתא מי ששלף נעלו לאו בעז הוא אלא הגואל . ומ״ד בעז שלף נעלו הוכחה משום דאי איתא דהגואל הוא דשלף נעלו ולא היה צריך לו שיאמר לו אחר דבר כי הוא מעצמו היה אשר הוסיף יהא שקנין , וא״כ כשאמר לשל גאל אתה את גאולתי

בשעה שמחלוקת במלכות בית דוד. ודכוותה (ש"א טו) ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע. מעילו של מי. רב ולוי ח"א מעילו של שאול ותרינא אמר מעילו של שמואל. ומסתברא כמ"ד כנף מעילו של שמואל שדרך הצדיקים להיות קורעים בשעה שאין נטיעתן משבחת. ודכוותה (דה"ב יג) יז ולא עצר כח ירבעם א"ר שמואל את סבור שירבעם הוא שניגף לא ניגף אלא אביה ולמה ניגף אביה ע"י שהעביר הכרת פניהם של ישראל שנא' (ישעיה ג) הכרת פניהם ענתה בם. ר' אחא אמר ע"י שהעמיד עליהם שומרים ג' ימים שנשתנו צורתן דתנינן יח אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם. ר' יוחנן ור"ל ר"י אמר ע"י שחסרן ברבים שנא' (דה"ב יג) ועמכם עגלי זהב. ר"ל אמר ע"י שבזה כבוד אחיה השילוני שנא' (שם) ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל קרא לאחיה השילוני בן בליעל. ורבנן אמרי ע"י שבאת ע"ז על ידו ולא ביערה הה"ד (שם) וירדוף אביה אחר ירבעם וכתיב וישם את האחד בבית אל. והרי הדברים ק"ו ומה אם המלך שמונה את המלך נגפו הכתוב. הדיוט שהוא מונה את ההדיוט עאכ"ו: (יב) ויאמרו כל העם אשר בשער וגו'. יט א"ר ברכיה רוב מסובין משל לאה. לפיכך הוא עושה את רחל עיקר. א"ר אבא ב"כ רחל היתה עיקרו שלו שנאמר (בראשית כט) ורחל עקרה עיקרה. תני רשב"י לפי שאמרו דברים כנגד רחל לפיכך כ נקראו בנים לשמה דכתיב (ירמיה לא) רחל מבכה על בניה. ולא סוף דבר לשמה אלא אפילו לשם בנה שנא' (עמוס ה) אולי יחנן י"י וגו' שארית יוסף. ולא סוף דבר לשם בנה אלא אפי' לשם בן בנה שנא' הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים: (יג) ויהי ביתך כבית פרץ. כא אמרו כל בנים שהקב"ה עתיד ליתן לך יהיו מן הצדקת הזו. ודכוותה (בראשית כה) ויעתר יצחק לי"י לנכח אשתו כי עקרה היא. כב מהו לנכח אשתו. אלא מלמד שהיה יצחק שטוח כאן ורבקה שטוחה כאן ואומר רבש"ע כל בנים שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקת הזו. ודכוותה (ש"א ב) וברך עלי את אלקנה ואת אשתו וגו' אמר בנים שעתיד הקב"ה ליתן לך יהיו מן הצדקת הזו. ויקח בועז את רות ותהי לו לאשה ארשב"ל עיקר מוטרין לא היה לה ונלף לה הקב"ה עיקר מוטרין: (יד) ותאמרנה הנשים א' נעמי ברוך י"י אשר לא השבית לך גואל היום. מה היום הזה רודה ברקיע כך יהא כזרעך רודה ושליט בישראל לעולם. א"ר חוניא כג מברכותיהן של נשים לא נתקעקעה ביצתו של דוד בימי עתליהו. ור' תנחומא בש"ר שמואל אמר שמה כתיב (בראשית יט) כד ונחיה מאבינו זרע. אב"כ בן אלא זרע אותו הזרע שהוא בא ממקום אחר. ואיזה זה זה מלך המשיח: (טו) והיה לך למשיב נפש ולכלכל את שיבתך וגו'. ר' יהודה ור"נ. כה ר"י אומר משבעה ראשי האבות האמורין להלן (דה"א ב) אצם הששי דוד השביעי. ר"נ אמר משבעה המפורשין כאן פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז:

פרשה ח

(א) ר' אבא ב"כ פתח (תהלים ד) רגזו ואל תחטאו. א אמר דוד לפני הקב"ה עד אימתי הם מתרגזים עלי ואומרים לא פסול משפחה הוא ולא מרות המואביה הוא (שם) אמרו בלבבכם על משכבכם אף אתם לא באתם משתי אחיות אתם ראו מה עיקרכם ודומו סלה. ואף תמר שלקחה יהודה זקניכם לא מפסול משפחה היא ב אלא בתו של שם בן נח מה אתם יש לכם יוחסים. ר' יעקב בר אביה אמר ג ארגיז יצרך ואל תחטא. ורבנן אמרין אבעים יצרך ולא תחטא. ואלה תולדות פרץ א"ר אבא ד כ"מ שנאמר אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף על

הראשונים

יד יוסף יז ב"ר פ' ס"ה וס' ע"ג. וויק"ר פ' ל"ג. וירושלמי פרק בתרא דיבמות. אג"ס פ' י"ח. ס"ע פ' י"ז. ילקוט מלכים ורות: יח סוף מסכת יבמות: יט ב"ר פ' ע"א. זוהר ויצא דף קנ"ד. ילקוט ויצא. וילקוט רות. במדב"ר פ' י"ד: כ ב"ר פ' פ"ב. וילקוט ירמיה רמז שט"ו. וילק"ט עמוס רמז תקמ"ד: כא ילקוט רות. וילקוט ש"א ב' רמז פ"ז: כב ב"ר פ' ס"ג. ואג"ס פ"ו. וילקוט ויצא: כג ילקוט רות: כד ב"ר פ' כ"ג ופ' נ"א. ילקוט וירא רמז פ"ס: כה ילקוט רות: **פרשה ח** א שוח"ט מזמור ד'. וילקוט תהלים. ב ב"ר פ' פ"ס. ואגדת בראשית פ' ס"ג. זוהר וישב פסוק ותסר: ג שוח"ט מזמור ד': ד ב"ר פ' י"ב. ופ' ל'. וב"ר פ"א ופ' ל'. ותנחומא שמות ומשפטים. וזוהר בראשית וריש נח. וילקוט בראשית ומשפטים:

ענף יוסף

(יא) [שהעביר הכרת פניהם] ודייק זה מדכתיב שם ויכו בהם מכה רבה משמע ליה רבה והולכת עוד וז"ת שחללים שנפלו [כדכתיב שם ויפלו חללים ת"ק אלף] והיינו שגון פניהם כמתות בחייהן [יפ"ת]:

(ב) [להתעטר בה] שמא קא דריש שנקראת עטרה. וקמ"ל בעל המאמר כי חטא אחד יאבד טוב הרבה שאבד זה הצדיק שלשלת יוחסין. והוא שאמר וחצרון הוליד את רם ועזב את הראשון ירחמאל יען שנשא נכרית להתעטר בה בשביל עונג נעם ואף שאין ספק שנתגיירה שאל"כ לא היו מקפידים על המקרה להתעטר

מתנות כהונה

שמואל: ע"י שהעביר כו'. עיין בב"ר פ' ס"ה ופ' ע"ג ובויקרא רבה פ' ל"ג ושם פרשתיו: ה"ג פרצוף פנים עם החוטם ומתני' הוא סוף מס' יבמות: ע"י שחסדן. גרסי' ועיין בפרשיות הנ"ל: שמונה. לשון לא תונו ולעיל גרסי' שאונה: שהוא מונה את ההדיוט כו'. בילקוט שמואל מסיים ודכותיה וארוחתו ארוחת תמיד כל ימי חייו של מי רב ולוי חד אמר ימי חייו של יכניה וחד אמר ימי חייו של אויל מרודך ונראין הדברים כמ"ד ימי חייו של יכניהו שבשעה שהקב"ה נותן שלוה לצדיקים הינו נוספו עוד מהם עד שהוא מכניסם לג"ע ע"כ ומיד פתח שם ויסב שמואל אגג וגו' ומזה בא טעות הסופר שכתוב פה ודכוותה וישסף שמואל וגו': מסובין. פי' הערוך הסובין: לפיכך הוא כו'. עיין בב"ר ריש פ' ע"א: שלו. של יעקב: שאמרו דברים וכו'. שאמרו הכל שהיא תנשא לעשו בשביל שהוא עקרה וכמו שפירש"י שם בשם הפייט או פירושו כמו שכתב בעל העקידה שהיו אומרים יעקב נשא ל' להוליד בנים ורחל להשמיש בעלמא כמנהג דור המבול וכדאיתא בב"ר בפסוק נשי למך וכמו שפירש"י שם. ה"ג אפי' לשם בן בנה שנאמר הבן כו': סוף דבר. פי' כמו לאו דוקא בתלמוד בבלי: עיקר מטרון כו'. פי' הערוך בלשון יון נקרא כן הרחם: ונלף. והקק ודייק מדכתיב ויתן לה ה' הריון משמע שעכשיו נתן לה בית הריון: ביצתו. שרשו: בימי עתליהו. שלא נשאר רק יואש: שמה כתיב. פי' אצל בנות לוט: אותו זרע כו'. ועיין בב"ר פ' כ"ג ופ' נ"א: שיבתך וגומר גרסי'. וסיפיה דקרא משבעה בנים: ה"ג במדרש תהלים אף אתם לא באתם משתי אחיות: לא מפסול משפחה הוא י"ל המעשה ההוא שבא יהודה על כלתו: אלא בתו. כלומר רק אם זה היתה בה שהיתה בתו של שם כהן לאל עליון ובילקוט תלים ל"ג ליה: אבעים. בילקוט גרס אכעים

עץ יוסף

נאולתי תיכף ה"ל לומר וישלוף נעלו. אלא כיון שלא אמר כן משמע שבעז היה והוא לא היה שולף נעלו אם לא שאמר לו הגואל קנה לך. ואז שלף בעז נעלו [הנ"ס]: שמלתו של ירבעם שמאחר שטעם הקריעה לקרוע מלכות שלמה וליתן עשרת השבטים לירבעם. ראוי היה שתהיה הקריעה בשמלתו שהוא הזוכה במלכות ולא בשמלת אחיה [יפ"ע]: מעילו של שאול על שנקרע ממנו המלכות: מעילו של שמואל וכדמפרש שדרך הצדיקים כו': עד סבור שירבעם הוא שניגף. מדכתיב ולא עצר כח ירבעם משמע שהוא הניגף כי יד ה' היתה בו כמו שהיתה עד עתה. ועוד דבתר הכי כתיב ויתחזק אביהו ויבא לו נשים. ועוד דכתיב וישכב אביהו עם אבותיו משמע שמת כדרך כל הארץ. לא נגף אלא אביה שהרי ירבעם קבר את אביה ותלך אחריו שתי שנים כדאי' בסדר עולם. והא דכתיב בתר הכי ויתחזק אביה אין מוקדם ומאוחר בתורה [יפ"ת] וזהו שאמר ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה לדיוקא דהא אחר מות אביה שב הזר לאיתנו [נזה"ק]: שהעביר הכרת פניהם כדי שלא יעידו עליהם ויתעגנו נשותיהם: שנא' הכרת פניהם ענתה בם. יאי דהכרת האדם הוא בפנים: דתנינן אין מעידין כו'. מתניתין היא סוף מסכת יבמות וסיים שם ואין מעידין אלא עד שלשה ימים. וכן הוא בהדיא בב"ר פ' ס"ה]: שחיסדן ברבים לשון חסד הוא ופי' שביזה וחירף את הרבים שהיו עם ירבעם ולא היה ראוי לעשות כן. דמשה נענש על אמרו שמעו נא המורים: וקרא לאחיה השילוני בן בליעל. מאחר שאמר ויקבצו עליו בני בליעל ויתאחזו על רחבעם ואחיה היה המחזיק את ירבעם ראשונה בדבר ה' [יפ"ת]: לא ביערה שהרי בנבואת הושע שהיה זמן רב אחרי המלכים האלו כתוב שם לעגלות בית און יגורו שכן שומרון. והיינו עגל של בית אל שנקראת בית און. הרי שלא ביערה אז [יפ"ת]: מה אם המלך שמונה את המלך שדרכן לגנאת זה את זה ועל כל זה נענש על הגדוף. כ"ש הדיוט שמוזהר על כבוד וממון הדיוט [יפ"ע]: (יב) רוב מסובין של לאה. ר"ל הא דאקדימו לרחל משום דרוב המסובין [פי' הערוך הסובים] שבאותו מעמד מבני לאה היו. דבועז ובית דינו מבית להם יהודה משבט יהודה היו. ולכן נתנו הכבוד לרחל שאילו הקדימה את לאה היו נראין כמכבדין את עצמן. ומדרך המוסר לכבד אדם את חבירו יותר מעצמו. ור' אבא בר כהנא פליג ואמר כי לא משום דרך המוסר הקדימה אלא מפני שהדין כן לפי שהיא עיקר הבית. אבל יותר נראה כמו שהגיה בעל א"א שצריך להיות במקום לפיכך הוא עושה אעפ"כ הוא עושה. וכך פירושו שעם היות רוב העומדים האלה מבני לאה הם מודים שרחל עיקר ולפיכך הקדימוה. ורבי אבא אתא לסייע למה שאמר שרחל היתה עיקר [יפ"ת בב"ר פ' ע"א]: ורחל עקרה עיקרה של בית. כצ"ל [ח"א]. ודייק זה משום דלאי כפשוטו קשה דהוה ליה לכתוב בתר דמסיים פקידת לאה ותעמוד מלדת ה"ל למימר ורחל עקרה והתקנא באחותה. ולכן דרשו עקרה מלשון עיקרת הבית ולאה שנואה בערכה לפיכך היה רחל עקרה ולאה הולידה בנים כדי לזקוף קרנה [נזה"ק]: שאמרו דברים כנגד רחל. שאמרו הכל שהיא תנשא לעשו בשביל שהיא עקרה או הכוונה שהיו אומרים שיעקב נשא לאה להוליד ממנה בנים ורחל להשמיש כמנהג דור המבול [מת"כ]. או אפשר שאמרו רחל אין סתרה כגלויה נראית צדקת והיא צדקת שאילו היתה צדק' לא היתה עקרה כדאי' בב"ר. ובספר א"א כתב שצ"ל לפי שכל הדברים תלויה ברחל וכן הוא בב"ר פ' ע"א. לפ"ז הגי' כך פירושו שכל הדברים תלויים ברחל שלא הלך יעקב אצל לבן ולא עבד שם אלא בשביל רחל. ועי' נתגלגלו נשואי לאה נמצא ברחל סיבת כל התולדות [יפ"ת]. רחל מבכה על בניה. דהיינו הגליות שעברו דרך קבורתה כדאי' בב"ר פ' פ"ב ולא היו כלם מזרעה אלא שהכל נקראו על שמה [יפ"ת]: ולא סוף דבר פי' כמו לאו דוקא: לשם בנה בכל התולדות לא באו אלא בשבילו וכדאי' בב"ר פ' פ"ב [יפ"ת]: אולי יחנן ה' וגו' ופשוט שלא אם זרע יוסף לבד יחנן ה'. וכן מ"ש הבן יקיר לי אפרים כנגד כל ישראל ידבר. שעל כלם בא לבשר כמבואר מעניינו ועוד מה נפתנו אלו מאלו [יפ"ת]: (יג) יצחק שטוח כאן כו'. שמאחר שכל אחד מתפלל על האחר טוב הדבר שיהיה לפניו כדי לעורר הכוונה ולכוון יפה עליו כי בכמו זה מועיל יפה התפלה כמו שהכהנים המברכין פניהם כלפי העם [יפ"ת בבראשית רבה פרשה ס"ג]: ותהי לו לאשה כו' עיקר מוטרין כו'. דייק דלמה ליה למכתב ותהי לו לאשה כיון דכתיב ויקח וגו'. אלא למימר שלאחר שלקחה נעשית לו לאשה שקודם לא היתה אשה [משנת דר"א]. או דייק מדכתיב ויתן ה' לה הריון ולא אמר ותהר ותלד בן להורות כי מקום ההריון בעצמו היה אשר חסר ממנה ועתה ה' נתנו לה במתנה בתוכה מקום הריון ותלד בן [אג"ס]. מוטרין בלי' נקרא כן הרחם. ונלף הקק: (יד) מה היום הזה רודה כו'. דאל"כ היום למה לי פשיטא שהיום הזה היתה הגאולה [יפ"ע]: מה היום הזה היינו השמש שמאיר היום ועל ידי שנותן אורה לכוכבי מעלה מיקרי רודה ברקיע ע"ד המאור הגדול לממשלת היום. או לפי שהוא מגמר ברקיע כמ"ש בב"ר פ"ו היה רודה ברקיע. ויתכן דעל גלגל יומי קאמר והיינו רודה ברקיע לפי שמחזיר בתנועתו כל הגלגלים [יפ"ע]: כך יהיה בזרעך רודה כו'. שמלכות יהודה דכתיב ביה לא יסור שבט מיהודה תמצא מזרעה. ומלך המשיח שנא' עליו וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ שימשול בכיפה: בימי עתליהו שלא נשאר רק יהואש. וזה היה נשאר מברכותיהם של נשים. שאם לא ברכותיהן היה ראוי דוד שיתכלה זרעו לפי שבסבתו נאבד זרע אחימלך ונוב עיר הכהנים [יפ"ע]: שמה כתיב פי' אצל בנות לוט אין כתיב כאן בן. ר"ל דהל"ל בן כיון שעיקר מבוקשתה לבן להיות זרע על ידו אף כשימות הזקן. אע"פ שהאם אסורה לבני נח מאחר שנאסרו לחיות זרע לדעתן ועולם חסד יבנה כמו שהותר קין באחותו מה"ט [יפ"ת ונזה"ק בב"ר פ' נ"א]. אבל בלידת בת אין להם תועלת. לכך דרש שנרמז בזה על זרע הבא ממקום אחר. אע"פ שהן בל ידעו מה. היו כמתנבאות ואין יודעות מה מתנבאות. כי ה' שם בפיה דבר לומר כן [יפ"ת שם]. ונאמר על מלך המשיח לשון זרע. משום שזרע הוא לשון זרות ומשיח הוא בא מפסול משפחה ממואב [מת"כ]: ולכלכל את שיבתך וגו' משבעה בנים:

פרשה ח (א) לא פסול משפחה הוא כו'. והגם שלא נעלם מהם כי מואבי ולא מואבית עם כל זה היו עולבים אותו שממשפחה פסולה בא כי לא יבצר שאביה וכל זכר שממשפחתה פסולים לבוא בקהל. והנה תשובתו עליהם היתה שכאשר הוא יתב' לא בנה את בית ישראל באופן מסולל שאהון פה של שתי אחיות מהטעם הגלוי לפניו ית' כן הדבר הזה. והגם שלפי האמת נשא יעקב אותם בהיתר שקודם מ"ת היה. מ"מ למה ליה להקב"ה להוציא זרע בית ישראל באופן זה שתאסר התורה לכן ודומו סלה. כלו' כי אל דעות ה' וידע איזה הדרך יוציא את זרע ישראל לעולם. ובאיזה דרך יבנה את ממלכת ישראל ודומו סלה כי מי יבוא אחר מלכו של עולם אשר לא תתשבו מחשבותיו: ואף תמר שלקחה יהודה כו'. מלשון המדרש נראה שגם זה מדברי דוד לבני שבטו שהיו אומרים שלהם נאה המלוכה שהם מזרע יהודה וממשפחה מיוחסת בלי שום שמץ. ע"ז אמר להם דוד ואף תמר שלקחה יהודה זקנכם לא מפסול משפחה היא שנשא יהודה כלתו. ולא עוד אלא שהיתה בתו של שם שהיה כהן וחמיר איסורה ספי א"כ מה יחוס יש לכם. אע"כ שאל דעות ה' כנ"ל. ולפי הפסס הזה טוב לגרוס ולא [תחת אלא] בתו כו' שהוא בתמיה: מה אתם יש לכם יוחסין אף אני יש לי יוחסין. כצ"ל [א"א] וכ"ה בשוח"ט. ארגיז יצרך כשבא עבירה לידך תרגיז יצ"ט על יצה"ר [יפ"ע]: אבעים יצרו

הראשונים וכו' (כדאיתא בב"ר פ"ב עד בסמוך שישמעאל משם השונם פ"כ) : (ב) וחצרון הוליד את רם. ולא ירחמאל היה בן קדמאי ובני חצרון אשר נולד לו את ירחמאל ואת רם ואת כלובי ה אלא שנשא אשה נכרית להתעטר בה דכתיב (דה"א ב) ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה. ורם הוליד את עמינדב וגו' ושלמון. אלא עד כאן עשו סלמות לנשיאים מכאן ואילך עשו סלמות למלכים : (ג) רבי יצחק פתח (תהלים מ) אז אמרתי הנה באתי שירה הייתי צריך לומר שבאתי ואין אז אלא שירה שנא' (שמות טו) אז ישיר משה. ומכלל לא יבא הייתי ובאתי. (תהלים מ) במגלת ספר כתוב עלי במגלה (איכה א) אשר צוית לא יבאו בקהל לך בספר לא יבא עמוני ומואבי. ולא דיו שבאתי ו אלא במגלה ובספר כתוב עלי. במגלה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון בועז עובד ישי דוד. בספר (ש"א טז) ויאמר ה' קום משחהו כי זה הוא. ר' הונא אומר כתיב (בראשית ד) כי שת לי אלהים זרע אחר ז זרע הבא ממקום אחר ואי זה זה מלך המשיח. ר' ברכיה ור"ס ח משל למלך שהיה עובר ממקום למקום ונפלה מרגלית מעל ראשו. עמד המלך וכל פמליא שלו שם והיו עוברים ושבים אומרים מה טיבו של מלך וכל פמליא שלו כאן. ראו אמרו נפלת מרגלית מעל ראשו. מה עשה צבר את העפר והביא הכברות וכבר את הצבור האחד ולא מצאה והב' ולא מצאה והג' ומצאה. אמרו מצא המלך את מרגליתו. כך הקב"ה אמר לאברהם לך לך. לך הייתי מצפה מה צורך היה לי לייחס שם ארפכשד שלח עבר פלג נחור תרח. אלא בשבילך (דה"א א) אברם הוא אברהם (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. כך אמר הקב"ה לדוד מה צורך היה לי לייחס פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי. לא בשבילך מצאתי דוד עבדי :

יד יוסף ה ירושלמי פ"ב דסנהדרין : ו יבמות ע"ז. ילקוט תהלים : ז ב"ר פ' ל"ג : ח ב"ר פ' ל"ט. ותנחומא ויצא :

מתנות כהונה

סכחים : מן קדמאי. נולד מקודם לפני רם : אשה אחרת. מדכתיב אחרת דייק שהוא כותית : להתעטר בה. שמה קדרים שנקראת עטרה : אלא ע"כ כו'. דייק מדכתיב שלמון ולא כתיב שלמה כבראשונה נוטריקון סולמות נשיאים כי שלמה היה עדיין סולם לבועז בגו שהיה נשיא ומשם ואילך היו כולם סולמות והכנות למלכים שמזרע רות נגזרה להיות נבנה בית המלכות : שבאתי בקהל ה' : מכלל לא יבוא הייתי. קודם שנתחדשה ההלכה עמוני ולא עמונית ובאתי לכלל סימן אחר שנתחדשה ההלכה : במגילה. במגלת איכה : זרע הבא ממקום כו'. עיין בב"ר פ' כ"ג וס' כ"א : לך הייתי מצפה. דייק מכפל ג' לך לך : הוא אברהם פסוק הוא בד"ה א' א' :

ענף יוסף

להתעטר בה ומניחים הפעלם שנשא נכרית אע"כ כדאמרן. פ"א שלא כהוגן עשה שנשא להתעטר בה. גב מעילא כמוע מזה שענין בועז היה ממנו יצא' שאם היה דבר רות לא טוב בעיני ה' גם היא גם בועז לא יבואו בסוד ה' כמ"ש כאן וחצרון הוליד את רם ועזב את הראשון ירחמאל יען נשא נכרית אף שנתגיירה. וכנ"ל ואחשם בזה ויצא ממשפחת בית אביו ולא נזכר שמו עוד. ובועז נשא רות המואביה ונעשית היא כישראל ונתייחס כאן. אע"כ כדאמרן [הג"ה] :

השמטה שייך לדף ע"ב ע"ב במ"כ שורה י"ד. כך יש לפרש דברי רבנן וכו'. ולפי דבריו במאי פליגי רבנן ורבי סימון הלא שניהם דבר א' אמרו שתחלת עיבורו של מואב היה לשם זנות וכדיו לא כן עשו המכוון על רות בעשתה לש"ם והאמת יאמר מרבנן דהכא הם לאחדים עם רבי לוי המובא בב"ר פ' נ"א שלא רצה לחלק בין תחלתן, לסופן ופי' לא כן עשו בלשון תמיה כאמר פי' המ"כ בעצמו שם וכן הוא המכוון בדברי רבנן גם כאן תחילת עיבורה לשם זנות וסופה לש"ם בתמיה הלא נאמר ותרד וכו' וא"כ גם תחלה לש"ם שכן מתמה הכתוב וכי לא כן נדיו עשו כמו אבותיהם ממש וביותר יש לתמוה על המ"כ שהרגיש ג"כ שבמקום רבנן דכאן הוא כדי לוי דשם ובכל זאת נטה בכאן ממה שפירש בעצמו דברי רבי לוי שם. ואיך שיהיה הסכמת עד לעצמו שהענין הוא כמו שפירשנו וכמ"ש ג"כ ביפ"ע אך שביפ"ע נפלו איזה טעיות ושבושים ותוכן דבריו מסכימים ממש לדברינו וכנ"ל :

עץ יוסף

שתבוא עלמך לידי נסיון והכחישו [יפ"ע]. ובילקוט ובפות"ש גרס אלהים ילך : (ב) ולא ירחמאל היה בן קדמאי דכתיב [דה"א ב'] : ובני חצרון כצ"ל [א"א] : אשה אחרת מדכתיב אחרת דייק שהיא נכרית : ושלמון למה שלמה ושלמון אלא עד כאן עשו סולמות לנשיאים. כצ"ל [א"א]. ור"ל מדשינה את טעמו משלמה לשלמון מה שלא עשה כן לכל השאר להוסיף או להסיר אותיות שלו. אך הוא להורות הפרש העליה שעד כאן למנות לנשיאים מכאן ואילך למלכים. ותהיה הוראת הדבר בשנותו את טעמו משלמה לשלמון שיש הפרש מספר אחד והמספר הוא מה שעלה במספר קטן שני תיבות שכן [והעליה למלכות] לרמוז כי ממנו והלאה הולכים ומוסיפים הכנה להעליה למלכות [אלשיך]. כי בועז גם נשא את רות אם המלכות וכתיב מצאתי דוד עבדי היכן מצאתי בסדום היינו בכניסת רות בקהל : (ג) שירה הייתי צריך לומר שבאתי. ור"ל וה' הגדיל עוד לעשות עמי שבמגלת ספר כתוב עלי שאני מותר לבא בקהל וא"כ כ"ש שיש לי לשורר : כתוב כי שת לי אלהים זרע אחר כו'. וא"כ הואיל ונרמז מלך משיח בתורה א"כ היתר שלי כבר כתוב בתורה [יפ"ע] : במגלת ספר הוא מגלת איכה : לך הייתי מצפה דייק מכפל לשון לך לך : הוא אברהם פסוק הוא בדה"א א' :

סליק שני הביאורים עץ יוסף וענף יוסף על מדרש רות

מדרש איכה רבתי

פתיחתא דחכימי

(א) **ר'** אבא ב"כ פתח (ישעיה י) צהלי קולך בת גלים. אמר א ישעיהו לישראל עד שאתם אומרים שירים ומזמורים לפני ע"א צהלי קולך בד"ת צהלי קולך בבתי כנסיות. בת גלים מה גלים הללו מסויימין בים כך אבותיהם מסויימין בעולם. ד"א בת גלים. בת גולים ב ברתיהון דגלוואי בתו של אברהם אותו שכתוב בו (בראשית יב) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה. בתו של יצחק שכתוב בו (שם כו) וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה. בתו של יעקב שכתוב בו (שם כח) וילך פדנה ארם. (ישעיה י) הקשיבי. הקשיבי למצותי. הקשיבי לד"ת. הקשיבי לדברי נבואה. הקשיבי לצדקות ומע"ט. (שם) לישה. ואם לאו לישה הא אריה סליק עלך זה נבוכדנצר הרשע דכתיב ביה (ירמיה ד) עלה אריה מסובכו. (ישעיה י) עניה. עניה מן הצדקות עניה מדברי נבואה עניה ממצות ומע"ט. (שם) ענתות ואם לאו ענתות הא ענתות' אתי ומתנבא עליך דכתיב (ירמיה א) דברי ירמיהו בן חלקיהו וגו'. כיון שבא הפורענות קונן עליהם איכה : (ב) ראב"כ פתח (שם ט) מי האיש החכם ויבן את זאת וגו'. ג תני רשב"י אם ראית עיירות נתלשות ממקומן בא"י דע שלא החזיקו בשכר סופרים ובשכר משנים שנא' (שם) על מה אבדה הארץ וגו' ויאמר ה' על עזבם את תורתי. ר' הוה משלח לר' אסי ולר'

יד יוסף א ילקוט ישעיה רמז רס"ד : ב זוהר נח דף ס"ג : ג ירושלמי פ"ק דחגיגה. ילקוט ירמיה רמז רס"ב. זוהר בשלח דף ל"ט :

מתנות כהונה

פתיחתא דאיכה אמר ישעיה לישראל : בד"ת שעסק התורה היא גילה ושמחה למתים וזולתה הוללות וסכלות : בבתי כנסיות. בילקוט ישעיה גרס ואי קולך לפלפל פי' היה מעורר לפני הכלות בקול נעים כשוף המעיין בקולו : מסויימין. מסומנים וניכרים בעולם כל רואיהם יכירום כי הם בני אל חי : ה"ג עניה מן הצדיקים וכן הוא לקמן בפתיחתא ך' ובילקוט ישעיה. ומלת עניה התר על הקשיבה את העניה מן הצדיקים ואם לאו שלא תקשיב : **ענתותא** כלומר הרי ירמיה איש ענתותי וה"ג בילקוט בהדיא הא ירמיהו הענתותי : ומתנבא עליך. דברי תוכחה וה"ג בילקוט : קונן עליהם ירמיהו. היה מקונן עליהם איכה : **פתיחתא** מי האיש כו' : על עזבם כו'. דרשו מלשון עזוב תעזוב כלו' על ענין העזיבה שהיה להם לעזוב ולא עזבו נשברה הארץ ודומה לזה ממש תמצא לקמן בפסוק בכה תבכה בפי' ואומר חלוני ע"ש :

דיפקון

ענף יוסף

(א) [צהלי קולך כו'] דמפרש ר' אבא שזה הפסוק עם ישראל ידבר וכן אמר הנביא אשר מסעות נסע סנחריב בבא להחריב את ירושלים. ומפני תורתו של חזקיהו ומכורתו מסו כל אוכלוסין שלו. לכן צהלי קולך בד"ת וכו' שתקדימו רפואה למכה. וזהו צהלי קולך בד"ת וכו' ואם לאו לישה זה נבוכדנצר [גבול בנימין] : [הקשיבו לצדקה ומע"ט] וא"ת וכי אין אלו בכלל מצות דקאמר. וי"ל שהכוונה שיעיין בעושין הצדקות ומע"ט ללמוד מהם. או להגדיל מעשיו יותר מהן כענין אבין רמאה דאי' בויק"ר פ"ס [יפ"ע]. [עניה מן הצדקות] יש מגיהים מן הצדיקים שכן אי' בילקוט. אבל הוא טעות דהא לעיל לא הזכיר צדיקים אלא הצדקות כאמתים מן הצדקות או מד"ס :

(ב) [שלא החזיקו בשכר סופרים וכו' כנאמר על מה כו' עוזבם כו']. הענין הוא שהוקשה להם כי הלא היו החרש והמסגר אלף וירמיה ויחזקאל וברוך בן נריה ושאר ומרדכי אשר הוגלו עם יכניה מלך יהודה י"א שנה קודם החורבן. ולמה לא הגינו כל אלה. על כן דרשו כי לא היו מחזיקים בשכר סופרים ומשנים

עץ יוסף

(א) **רבי אבא בר כהנא פתח.** דרכם היה כשהם דורשים בענין אחד שמתחילים בפסוק אחד ודורשים בכלל הענין וחוזר מסיימו בענין הכתוב שבו פתחו. שכן תמצא בכל הפתיחות כאן שדורשים והולכים ומסיימין כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל מקונן עליכם איכה. כדי לסיים בענין איכה שעליו באו לדרוש [יפ"ת] : צהלי קולך בדברי תורה. שעסק התורה היא גילה ושמחה לאמתים ואולתו הוללות וסכלות [מת"כ] : מסויימים בים פי' ניכרים בים. כך האבות היו ניכרים ומפורסמים בעולם לפנה : הקשיבי למצותי כמד"א ט הקשבת למצותי : הקשיבי לדברי תורה כמד"א להקשיב לחכמה אזנך וגו' : הקשיבו לדברי נבואה כמד"א [ירמיה ו'] והקימותי עליכם צופים הקשיבו לקול שופר ויאמרו לא נקשיב. הקשיבו לצדקות ומע"ט. כמד"א משפט אמת שפטו וחסד ורחמים עשו וגו' וימאנו להקשיב [זכריה ז'] : לישה הא אריה שהאריה נקרא ג"כ ליש [גמרא חלק. ובאלד"ג ס' ל"ע] : עניה מן הצדקות כו'. הקשיבי את העניה מן הצדקות וכו' ואם לאו שלא תשמע ותקשיב הא ירמיה ענתותא יבא ויתנבא עליך דברי תוכחה : עניה מן הצדקות הלוא אמת גרים עניה מד"ס דנקט כל הכ"ל זולת צדקה דבכלל מצות ומע"ט הוא'. וי"ל הגירסא שלפנינו דמשום שלא פסקו מישראל בעלי אמונה בתורה כדאי' בס' כל כתבי להכי לא נקט עניה מד"ס : ואם לאו ענתות כו'. יבא ירמיה שיוכיח אתכם בנבואות רבות ולפתם שימו לבבכם לדבריו [יפ"ע] : כיון שבא הפורענות התחיל ירמיהו קונן עליהם איכה. כצ"ל [א"א] והכוונה כמו שמסיים באחרי הפתיחות כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן וכו'. ור"ל שכיון שחטאו והחטא הוא המחייב הגלות נחשב כאלו גלו. לכן התחיל ירמיה מקונן עליהם כיון שעתידה להיות בדד. וכן הכוונה כאן : (ב) שלא החזיקו בשכר סופרים ומשנים. דכיון דאינהו נטורי קרתא כדבסמוך. בהעדרם אבדה הארץ. סופרים מלמדי מקרא. ומשנים מלמדי משנה : ויאמר ה' על עזבם

את

ולר' אמי דיפקון ד ויתקנון קרייתא דארעא דישראל והווין עלין לקרייתא ואמרין להון אייתו לן נטורי קרתא. והוון מייתו להון ריש מטרתא וסנטרא. והוון אמרין להון איליין נטורי קרתא אילין תרובי קרתא. אמרו להון ומאן אינון נטורי קרתא. ה א"ל אלו סופרים ומשנים שהם הוגים ומשנים ומשמרין את התורה ביום ובלילה ע"ש שנא' (יהושע א) והגית בו יומם ולילה וכה"א (תהלים קכז) אם י"י לא יבנה בית וגו'. ר' הונא ור' ירמיה בש"ר שמואל בר' יצחק אמרי מצינו שויתר הקב"ה על ע"א ועל ג"ע ועל שפ"ד ולא ויתר על מאסה של תורה שנא' על מה אבדה הארץ. על ע"א ועל ג"ע ועל שפ"ד אכ"כ. אלא על עזבם את תורתי. ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמרי כתיב (ירמיה טז) ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו. מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב. ורב הונא אמר למוד תורה אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אריב"ל בכל יום ויום ז בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. שמואל תני לה בש"ר שמואל בר אמי אימתי העכו"ם גוזרים גזירה וגזירתם מצלחת בשעה שישראל משליכין ד"ת לארץ הה"ד (דניאל ח) וצבא תנתן על התמיד בפשע. ח אין צבא אלא עכו"ם שנא' (ישעיה כד) יפקוד י"י על צבא המרום במרום וגו'. התמיד אלו ישראל דכתיב (יהושע א) והגית בו יומם ולילה. בפשע בפשעה של תורה כ"ז שישראל משליכין ד"ת לארץ העכו"ם גוזרים ומצליחים. שנא' (דניאל ח) ותשלך אמת ארצה וגו' ואין אמת אלא תורה שנא' (משלי כג) אמת קנה ואל תמכור. אם השלכת ד"ת לארץ מיד הצליחו העכו"ם הה"ד (דניאל ח) ועשתה והצליחה. א"ר יהודה בן פזי (הושע ח) ט זנח ישראל טוב וגו' ואין טוב אלא תורה שנא' (משלי ד) כי לקח טוב נתתי לכם וגו. י א"ר אבא כ"ב לא עמדו פילוסופין לעכו"ם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי אמרו להם יכולין אנו להזדווג לאומה זו. אמרו להם לכו והזרו על בתי כנסיות שלהם אם התינוקות מצפצפין בקולן אי אתם יכולין להם ואם לאו אתם יכולין להם. שכן הבטיחם אביהם וא"ל (בראשית כז) הקול קול יעקב והידים ידי עשו. יא כ"ז שקולו של יעקב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו וכ"ז שאין קולו מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והידים ידי עשו. וכה"א (ישעיה ה) לכן כאכול קש לשון אש וגו' וכי יש קש אוכל אש והלא דרכה של אש אוכלת קש ואת אומר יב לכן כאכול קש לשון אש. אלא קש זה ביתו של עשו שנא' (עובדיה א) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש. לשון אש זה ביתו של יעקב. וחשש להבה ירפה זה ביתו של יוסף. שרשם כמק יהיה אלו האבות שהם שרשיהם של ישראל. ופרחם כאבק יעלה אלו השבטים שהם פרחיהם של ישראל. מפני מה (ישעיה ה) כי מאסו את תורת י"י צבאות וגו'. א"ר יודן כי מאסו את תורת י"י צבאות זו תורה שבכתב. ואת אמרת קדוש ישראל נאצו זו תורה שבע"פ וכיון שהשליכו ד"ת לארץ התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה. (ירמיה ט) כה אמר י"י צבאות יד התבוננו וקראו למקוננות. ר' יוחנן ורשב"ל ורבנן. ר"י אמר למלך שהיו לו שני בנים כעס על הראשון נטל את המקל והבטו והגלהו אמר אוי לזה מאיזו שלוה נגלה. כעס על השני ונטל את המקל וחבטו והגלהו אמר אנא הוא דתרבותי בישא. כך גלו עשרת השבטים והתחיל הקב"ה אומר להם את הפסוק הזה (הושע ז) אוי להם כי נדדו ממני. וכיון שגלו יהודה ובנימין כביכול אמר הקב"ה (ירמיה י) אוי לי על שברי. רשב"ל אמר למלך שהיה לו שני בנים כעס על הראשון ונטל את המקל וחבטו ופרפר ומת התחיל מקונן עליו. כעס על השני ונטל את המקל וחבטו ופרפר ומת. אמר מעתה אין בי כח לקונן עליהם אלא קראו למקוננות ויקוננו עליהם. כך גלו עשרת השבטים והתחיל מקונן עליהם (עמוס ה) שמעו את הדבר הזה אשר אנכי נושא עליכם קינה בית ישראל. וכיון שגלו יהודה ובנימין כביכול אמר הקב"ה מעתה אין בי כח לקונן עליהם הה"ד (ירמיה ט) קראו למקוננות וגו'. ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי. עליהם אכ"כ אלא עלינו דידי ודידהון. ותרדנה עיניהם דמעה אכ"כ אלא עינינו דידי ודידהון.

ועפעפיהם

יד יוסף ד שוח"ט מזמור קכ"ז: ה זוהר בא דף ל"ט: ו נזיר כ"ג וירו' פ"ק דחגיגה: ז ש"ר פ' מ"א. תנחומא כי תשא סי' ס"ז. אבות פ"ו משנה ב'. זוהר שמות דף ס'. ותד"א ח"ב פ' י"ז: ח ילקו' פ"ג דר"ס. ילקוט דניאל רמז אלף כ"ז. ותד"א ח"א פרק י"ח: ט ילקוט הושע רמז תקכ"ד: י ילקוט תולדות רמז קט"ו: יא זוהר וישלח וזוהר בשלח דף נט. וב"ר פ' ס"ה: יב ילקוט ישעיה רמז ר"ע. ספרי הלק כ'. פסיקתא ע"א: יג ילקוט ריש איכה: יד ילקוט ירמיה רמז רפ"ג וילקוט ריש איכה:

ענף יוסף

ומשנים. ועכ"פ העבירות יחד מלבישם ובעת הפקודה נמלאו מבוללי מחכה ומגן [אלב"יך]: [המאור שבה] י"ל המאור רמז לסודות והחכמה הכלולות בתורה שהן מגדילין ומרבין אותה לעיני האנשים כמאור המגדיל את הפיסה. ולפי שבהבנת החכמות והסודות יכירו נפלאות תמים דעים יהיה סיבה להתקרב לה' ולאהבה וליראה אותו [יפ"ע]: [בת קול] כתבו התוס' בסנהדרין [פ"א] בת קול י"א שלא היו שומעין קול היוצא מן השמים. אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר. כמו בשעמים שאדם מכה מכה ושומע קול אחר יוצא ממנו למרחוק. ואותו קול היו שומעין לכן היו קורין אותו בת קול ע"כ. וכן כתבו בשם ר' סעדיה גאון ז"ל: [ואת אמרת קדוש ישראל נאצו. זו תורה שבע"פ] רצה לפרש דקאי קדוש ישראל קאי על אנשים קדושים וצדיקים שבישראל. והכוונה על תורה שבע"פ כי מסרה ה' לקדושים אשר בארץ המה כאמירם פ"פ ולמסרה מדור אל דור ליוסף הלוים והשופטים שבדור. כמ"ש משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו'

מתנות כהונה

דיפקון ויתקנון גרסי'. וכן הוא בירו' פ"ק דחגיגה ובילקוט תלים בפסוק אם ה' לא יבנה בית ופירושו שילחו ויתקנו עיירות של ארץ ישראל ולראות מה המה צריכין לתקן בדברי תורה ומצות והיו נכנסים לעיר אחת ולא מצאו שם מלמדי תינוקות הכי איתא בירוש' ואמרו להם לבני העיר הביאו אלינו שומרי העיר והיו מביאים להם ראש הממונה על שמירת העיר והסנטרא הוא שומר שדות העיר כדאיתא בפ' המוכר את הבית והיו ר' אמי ור' אסי אומרים להם וכי אלו הם שומרי העיר אין אלו אלא מחריבי העיר שהם משתקעים בהבלי העולם ובניינו ואמרו להם בני העיר אלא מי הם שומרי העיר: **סופרים**. מלמדי מקרא: **ומשנים**. מלמדי משניות שמשמרין את התורה כו'. והוא דוגמת שומרי החומות ביום ובלילה: **לא** יבנה בית וגו'. סיפיה דקרא אם ה' לא ישמר עיר וזהו בלימוד התורה ושמירות מצותיה: **אין** כתיב כאן. אע"פ שהיה בידם כל העבירות הללו: **ואותי** עזבו וגו'. ולמה לו לומר אח"כ ואת תורתי וגו' הרי הכל בכלל עוזבם את ה': ה"ג **מתעסקין** בה המאור שבה ט'. כך מצאתי בירוש' דכתיבת יד פ"ק דחגיגה ואמר מאור על שהיא מאירה עיני האדם להטותו מדרך רעה לטובה וכדמפרש והזיל אכן בירושלמי שנדפס גרס כמו כאן: **מעלבונה** של תורה. שעולבים אותה ואין מחבבין אותה לעסוק בה תדיר כפירש"י בפ"ו דמס' אבות: **היא** נחרת גרסי': **ארצה** וגו' גרסי' וסיפיה דקרא ועשתה והצליחה: **זנח** ישראל כו'. פסוק הוא בהושע סימן ח': **זנח** ישראל טוב וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא אויב ירדפו וה"ג ליה בירו' סלק לאוהו ב"ד: **נתתי** לכם וגו' גרסי': **פלסופין**. בלשון יון חכמים: **אמרו** להם אומות העכו"ם. לבלעם ואבנימוס בדרך שאלה: **להזדווג**. להרע להם. ה"ג בפרשת תולדות על בתי כנסיות שלהם אם התינוקות מצפצפין בקולם אי אתם יכולים להם והילקוט מסיים ואם לאו אתם יכולים להם שכן ט': **הקול** קול יעקב וגו'. אומנות הקול הוא שלו ואם לא יתפוס אומנות שלו אומנות הידים נתונה לעשו ולעיל בפ' תולדות כתבתי פי' אחר בשם הריב"ן הביא בפ' נו: **ה'** צבאות וגו' גרסי': **אוי** לזה. לאותו בן: **אנא** הוא כו'. אני הוא שהטוב תלוי בי שגדלתיו בגידול רע שהרי אין טוב בהם אין גם אחד: **אוי** לי על שברי. פסוק הוא ירמיה סימן י': **דידי** ודידהון ט'. כלומר עלי ועליהם יש להרים קול

ס

עץ יוסף

את תורתי שלא החזיקו לומדי תורה בלחם ומים ומזון. שאין עזיבה אלא הכרון פרנסה כדכתיב ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם כדאי' ברבה פ' ויצא [יפ"מ]: **דיפקון ויתקנון** כו' פי' שילחו ויתקנו עיירות של א"י. לראות מה המה צריכים לתקן בדברי תורה ומצות. והיו נכנסות לעיירות ואמרו לבני העיר הביאו אלינו שומרי העיר. והיו מביאים להם ראש הממונה על שמירת העיר. והסנטרא הוא שומר שדות העיר. ור' אמי ור' אסי א"ל וכי אלו הם שומרי העיר. אין אלו אלא מחריבי העיר. שהם משתקעים בהבלי העולם ובניינו. וא"ל בני העיר אלא ומי הם שומרי העיר. והשיבו להם אלו סופרים ומשנים: **שהם הוגין** כו' ובהבל פיהם העולם מתקיים כדאי' בפ' כל כתבי: **אם ה' לא** יבנה בית וגו'. אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר. והיינו דלאין הסך בשמירת שנטורי קרתא אלא בשמירת ה' בזכות התורה: **על מאסה** של תורה. דהוא ג"כ לשון עזיבה שמאסו את התורה כנעים עזובים. והיינו שלא ברכו בתורה תחלה כדאי' בנדרים. ובזה הראו שאין להם הנאה של כלום מדברי תורה. שאלו היה להם הנאה היה להם לברך ברכת התורה [יפ"מ]: **אלא על** עזבם את תורתי. ואע"ג דכתיב נמי ולא שמעו בקולי. ה"ק מפני עוזבם את תורתי לא שמעו בקולי. דאילו לא עזבו התורה היתה מביאתם למוטב. והא דקאמר שויתר על עכו"ם וג"ע ושפיכות דמים לאו דווקא אלא ה"ק שלא יחטא מעט באלה ויעסוק בתורה יחזור בו ויעשה תשובה [יפ"מ]: **כתיב ואותי עזבו** ואת תורתי לא שמרו. ור"ל ל"ל לומר ואת תורתי לא שמרו הלא בכלל ואותי עזבו הוא: **הלואי אותי עזבו** ר"ל הלואי כשאותי עזבו היו את תורתי שמרו. ופי' שמירה היינו לימוד. כדאי' בה"כ ושמרתם זו משנה [יפ"מ]: **המאור שבה** כן הוא בירו' פ"ק דחגיגה. והמת"כ גרס המאור שבה על שהיא מאירה עיני האדם. להטותו מדרך רעה לטובה. וביפה ענף מקיים הגרס' שלפנינו ופי' שהאור רמז ליצה"ר ע"ד שאור שבעיסה מעכב. והיינו מה שילמדו בבחינת יצה"ר. והוא מה שאמר ר' הונא שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ור"ל אפי' הלימוד שהוא שלא לשמה היה מחזירן למוטב: **אע"פ שלא לשמה** ר"ל בבחינת היצה"ר. כגון להשגת כבוד או ממון. אבל הלומד לקנטר מוטב לו שנהפך לו שליתו על פניו [יפ"ת]: **מעלבונה של תורה** שעולבים אותה ואין מחבבין אותה לעסוק בה תדיר [רש"י]: **אין צבא** כו' פי' שתנתן על ישראל לכלות בהם: **בפשעה של תורה** דהיינו ביטול תורה וביטול סופרים ומשנים שעי"ז גלינו מארצנו ביד אויבינו. **התמיד אלו ישראל** שנקראו תמיד ע"ש שהם מחוייבים ללימוד התורה תמיד: **זנח ישראל טוב** וסיפא דקרא אויב ירדפו: **ואין טוב** אלא תורה. דאי טוב כפשוטו מה טעם זה לאויב ירדפו: **כי לקח טוב** נתתי לכם. וגו' תורתי אל תעזובו: **פלוסופים** חכמים בל"י ומה שמבקשים כדי שנדע שדבריהם אמת [יפ"ע]: **אמרו להם** לבלעם ואבנימוס בדרך שאלה אם יכולים להזדווג כלו' להרע לישראל. ובכ"י גרס אמרו ה"ל כו'. ולפ"ז **לבלעם** להודיע או לאבנימוס להודיע שאלו: **אם התינוקות** מצפצפים. שהעולם מתקיים בהבל פיהם אף שאין בהם תבונה והשכל רק כמצפצף עופות. ודייק לה מלשון הקול קול יעקב שמשמע קול בעלמא [יפ"ת] וכך נ"ל ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפים בקולם אין אתם יכולים להזדווג להם [מ"א]: **כל זמן** שקולו של יעקב מצפצף בב"כ. כצ"ל [מ"א]: **אין הידים ידי עשו** כו'. ר"ל שהידים של והידים לבון או. כוה"ו ומכה אביו ואמו. ויראה הקול קול יעקב או הידים ידי עשו ומינה כשהקול קול יעקב בדברי תורה אין הידים ידי עשו [יפ"ת]. ובמסנת דר"א כתב דיצחק תמה ע"ז שהקול קול יעקב והידים ידי עשו בתמיה. דזה א"א דכל זמן שהקול קול יעקב בוודאי אין הידים ידי עשו שולטות: **וכי יש קש** אוכל אש. דמשמעות הכתוב לעולם הנזכר ראשונה פועל. כמו בן יכבד אב. ועבד אדוניו. בן מנבל אב [יפ"ע]: **אלא קש** זה ביתו של עשו כו' מפני מה כי מאסו כו'. שיתהפכו סדרי בראשית. שהקש שהוא עשו יאכל את האש זה יעקב היפך המנהג. וחשש שהוא הקש הדק ירפה הלהבה. והטעם כי מאסו את תורת ה'. שהלא כה דבר ה' כאש. ובהיות ישראל עוסקים בתורה שהוא אש. יהיו גם הם אש ולהבה. ובבטלה ממנה תבוטל סגלה זו [כלי פז]: **אלו האבות** שלא תעמוד להם זכותם וזכות השבטים. דדייקו ד"ת חמיר כולי האי דאין זכות אבות ושבטים עומדת בפניו [יפ"ע]: **שהם פרחיהם** של ישראל. כלו' שע"י זכותם מפריחים ופרים ורבים שלא יהיה כליון בשבט. כדאמ' בפ' י"ה גמירי דלא כליא שבטא [יפ"ע]: **שבע"פ** שניתנה במאמר הפה לבד: **כיון שהשליכו** ד"ת לארץ התאו וכיון שהתאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה. כצ"ל [מ"א ויפ"ע] וביאורו עיין לעיל סוף סי' א': **כה אמר ה'** צבאות קראו למקוננות כו'. ר"י ור"ש ב"ל ורבנן איכה ישבה בדד קיימי. ומה שתליין בתחלה פסוק כה אמר ה' צבאות התבוננו. משום דבעי לאתויי פלוגתא דר"י ור"ש בן לקיש ורבנן. ובכלל דברי ר"ש ב"ל פירושו דהוא ק"א [יפ"ע]: **אוי לזה** פירוש לאותו הבן: **אנא הוא** דתרבותי בישא. פי' אני הוא שהטוב תלוי בי שלא יכלו לעמוד במידותי. וכעסתי עליהם שלא כדין. יאמר בדרך משל כאילו מודה כביכול דבריה אשר לא כן במר נפשו: **אוי להם כי** נדדו ממני. ר"ל ממני ממקור הברכה והשפע: **אוי לי על שברי** רוצה לומר שרבי יוחנן מפרש הא דתלו הקינה בעיר שהכוונה כמצטער על השבירה. עד"ש אוי לי על שברי על גלות יהודה ובנימין שזה כמו שהגלה ב' כמו זה אחר זה. ולכן אמר איכה ישבה בדד העיר. שהצער מה שגלו בניהם עד שישבה מבלי שארית [יפ"ע]: **ופרפר ומת** לפי שאין דרך הקינה אלא על מת נקט רשב"ל משלו במת. דגלות מיתה והריגה נמי איכא. כאומר אנו נגזר. אשר למות למות ואשר לחרב כו': **כביכול** לפי שדבר קשה הוא לומר שהקב"ה אמר שאין בו כח לקום עליהם אמר כביכול. ועיין ברש"י יומא דף ג' ע"ב: **אמר הקב"ה** מעתה **אין** בי כח לקונן כו'. ר"ל

שרשב"ל

ועפעפיהם יזלו מים אכ"כ אלא ועפעפינו רידי ודידהון. רבנן אמרין למלך שהיו לו י"ב בנים ומתו ב' התחיל מתנחם בי'. מתו עוד ב' והתחיל מתנחם בח'. מתו ב' התחיל מתנחם בו'. מתו ב' התחיל מתנחם בד' · מתו ב' התחיל מתנחם בב'. וכיון שמתו כולם התחיל מקונן עליהם איכה ישבה בדד: (ג) רבי אבא ב"כ פתח (שם טו) טו לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים מימי לא נכנסתי בבתי תיאטראות ובבתי קרקסאות של עכו"ם ושחקתי עמהם ואעלוז. מפני ידך בדד ישבתי. נגעה בי ידו של פרעה ולא ישבתי בדד. נגעה בי ידו של סנחריב ולא ישבתי בדד. וכיון שנגעה בי ידך בדד ישבתי איכה ישבה בדד. (ד) ר' אבהו טז פתח (הושע ו) והמה כאדם עברו ברית זה אדה"ר. אמר הקב"ה אדה"ר הכנסתי אותו לג"ע וצויתיו ועבר על צויי ודנתי אותו בגירושין ובשילוחין וקוננתי עליו איכה. הכנסתי אותו לג"ע שנא' (בראשית ב) ויקח י"י אלהים את האדם ויניחהו בג"ע. וצויתי שנא' (שם) ויצו י"י אלהים על האדם לאמר וגו'. ועבר על צוויי שנא' (שם ג) המן העץ אשר צויתיך וגו'. ודנתי אותו בגירושין שנא' (שם) ויגרש את האדם. ודנתי אותו בשילוחין שנא' (שם) וישלחהו י"י מג"ע. וקוננתי עליו איכה שנא' (שם) ויאמר לו איכה איכה כתיב. אף בניו הכנסתי אותם לא"י שנא' (ירמיה ב) ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. וצויתים שנא' (ויקרא כד) צו את בני ישראל. ועברו על צוויי שנא' (דניאל ט) וכל ישראל עברו את תורתך. ודנתי אותם בגירושין שנא' (הושע ט) מביתי אגרשם. ודנתי אותם בשילוחין שנא' (ירמיה טו) שלח מעל פני ויצאו. וקוננתי עליהם איכה ישבה בדד: (ה) ר' אבהו בש"ר יוסי בר חנינא פתח (יחזקאל כד) יז לכן כה אמר י"י אוי עיר הדמים. אוי מן קמי דקרתא דשפכו דמים בגווה. סיר אשר חלאתה בה. דחפשושיתה בגווה וחלאתה לא יצאת ממנה. וחפשושיתה לא נפקת מן גווה. לנתחיה לנתחיה הוציאה. מטליות מטליות היו גולים. כיצד גלו ר"א אומר יח שבט ראובן ושבט גד גלו תחלה. רשב"נ אומר שבט זבולן ושבט נפתלי גלו תחלה. הה"ד (ישעיה ח) כעת הראשון הקל ארצה זבולן וארצה נפתלי. ומה מקיים ר' אלעזר קריית דרשב"נ אלא כעת שגלו שבט ראובן וגד כך גלו שבט זבולן ושבט נפתלי. (שם) והאחרון הכביד. ר' אבא בר כהנא אמר המסם כמכביד הה"ד (שם יד) וטאטאתיה במטאטא השמד. לא נפל עליה גורל ר"נ בש"ר אחא אמר מהו לא נפל עליה גורל אמר הקב"ה בשעה שהפלתי קלסים על העכו"ם להגלותם לא גלו ואתם למה גליתם. כי דמה בתוכה היה כל כך למה להעלות חמה. יט ר' יודן שאל לר' אחא א"ל היכן הרגו ישראל את זכריה בעזרת ישראל או בע"נ. א"ל לא בע"י ולא בעזרת נשים אלא בעזרת כהנים. ולא נהגו בדמו לא כדם איל ולא כדם צבי שבדם צבי ובדם איל כתיב (ויקרא יז) ושפך את דמו וכסהו בעפר. ברם הכא כתיב (יחזקאל כד) כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר. ד"א לכן כה אמר י"י אוי עיר הדמים אוי מן קמי דקרתא דשפכי דמה לגווה. גם אני אגדיל המדורה ארבה בפורענות. הרבה העצים אלו הלגיונות. הדלק האש אלו המלכים. התם הבשר זה הצבור. והרקח המרקחה ר' יהושע ור' נחמיה בשם ר' אחא אמרי לפי שהיו כל ישראל אומרים נבוכדנצר כנס כל ממונו של עולם ולממון שלנו הוא צריך. אמר הקב"ה חייכם שאני עושה ממונכם חביב עליו כמו בשמים הללו שהן עולין בסעודה. והעצמות יחרו · את מוצא בשעה שגלו ישראל היה גופן תוסס כהדא מרקחתא. והעמידה על גחליה ריקה. א"ר אלעזר אילו נאמר שבורה לא היה לה תקנה לעולם. וכשהוא אומר ריקה כל כלי שהוא ריקן סופו להתמלאות. כל כך למה למען תתם ותרה נחשתה ונתכה בתוכה וגו'. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה בדד: (ו) ר' אבהו בש"ר יוסי בר חנינא כ פתח (הושע ה) אפרים לשמה תהיה אימתי ביום תוכחה יום שהקב"ה עתיד להתוכח עמהם בדין. אתה מוצא בשעה שגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני מה הגלה אותנו והם לא הגלה מפני שהם בני פלטין שלו דילמא משוא פנים יש כאן ח"ו. אין כאן משוא פנים. אלא עדיין לא חטאו וכיון שחטאו הגלה אותם. אמרו עשרת השבטים הא אלהינו הא אלהינו הא תקיף הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני

יד יוסף טו ילקוט ירמיה רמז רל"ג: טז ב"ר פ' י"ט. ילקוט הושע רמז תקכ"ג וילקוט בראשית. ואיכה רמז כ"ז: יז ילקוט יחזקאל רמז שס"ב: יח קה"ר פ' י"ד פסוק טובים השנים. תנחומא מסעי. ושמ"ר פ' כ"ג. במדב"ר פ' כ"ג: יט קה"ר פ' ג'. לקמן פתיחתא כ"ג. ואיכ"ר פ' ב' סי' פ'. ירוש' תענית פ"ד סי' י"ז. ילקוט יחזקאל רמז שס"ד. כ במדב"ר פ"ג ילקוט הושע רמז תק"כ:

מתנות כהונה

שם: התחיל מקונן עליהם כו'. כלומר שנשאר יושב בדד ערירי והנמשל מובדל מעצמו ובילקוט ל"ג כאן איכה ישבה בדד: פתיחה לא ישבתי: בתי טיאטראות כו'. בתי שחוק שמשחקין שם במיני שחוק הוללות וסכלות: מפני ידך כו'. מפני צוויך שצויתני שלא אלך בחוקות העכו"ם ישבתי לי בדד לבלתי לכת בבתי שחוק שלהם וכ"ג בילקוט ירמיה בדד ישבתי ד"א מפני ידך בדד ישבתי: נגעה כו'. שנגעה בי ידך. שנאמר אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום: פתיחה והמה כאדם: אשר צויתיך וגו' גר': גירושין. משמע הוא למקום אחר היה שם בראשונה: בשילוחין. משמע עוד הרחק הלאה: איכה. איכה כתיב שהיה לו לכתוב איך בנקמן בגלא כ"א: פתיחתא אוי עיר הדמים. פסוק הוא ביחזקאל כ"ד: מן קמי כו'. מפני העיר ששפכו דמים בתוכה: דשפכו גרסי' לקמן וכן בילקוט (רש"י): דחפשושיתא לפי הענין הוא זוהמא והערך הביאה ולא פירשו: מטליות. חתיכות בלשון חז"ל מטליות אתן בהם נ' על ג' וכן פי' הערוך ור"ל שלא גלו כולם בבת אחת: המסם כמכביד. פי' כמו מכבדת שמכבדין בו את הבית: במטאטא גרסי'. והוא מכבדת כדאי' במס' ר"ה: קלסים גורלות: כי דמה כו'. זה דמו של זכריה ועיין לקמן בפסוק מחמדה ובפסוק בלע ה': כל כך למה כו'. למה התאנף ה' כל זה הפשר שלא היה אדם נבלע והיה חוסם להעלות כו' כך פרש"י והרד"ק פי' זה שלא כסו אותו הם עצמם כדי להעלות חמה עליהם וכאילו עשאו בשביל זה וכן מבואר בירוש' סוף מסכת תענית: וה"ג לקמן בפסוק בלע ה' ובפסוק מהסלח וכסהו בעפר ברם הכא כתיב כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר ובגירסת הספר גרס בירוש' סוף תענית ולקמן בפתיחה כ"ג: העצים. אלו הלגיונות וכן הוא בילקוט יחזקאל ופי' חיל אנשי מלחמה: אלו המלכים. ר"ל מלכי יהודה וישראל: ולממון שלנו בתמיה: כמו בשמים. מעשה רוקח והוא הרתחת המרקחה: תוסס כדבר המתבשל שהוא חם מאד ובתלמוד מגיס יין תוסס: פתיחתא אפרים לשמה: אפרים עשרת השבטים נקראו בשם אפרים על שם שהמליכו עליהם ירבעם מבנו אפרים: בני פלטין שלו. שבית המקדש נבנה בחלקם ובילקוט שלום מוסר ע"ז יש שלו"ש אמרו כן: חס ושלום. הם דברי הספר ח"ו לא היה בה משוא פנים שהרי לבסוף גלו גם הם אלא שעדיין לא נתמלאה סאתם: הא תקיף כו'. אל חזק

ענף יוסף

וכו' ור"ל כי פלאו לא היתה ס' נבואות אלא תורה שבכתב. ואת אמרת קדוש ישראל נאצו זו תורה שבע"פ · שאומר כאלה קדוש ישראל כמו אלוה אחר. וכן איוב מאי איכא:

(ד) [שנא' וישלחהו ה' אלהים מגן עדן] שאלמלא לא חטא היה נכנס ומתעדן מאוו מן החיים. והיה חי חיים

עץ יוסף

פרשב"ל מפרש הא דתלי הקינה בעיר. היא להורות על כפל וריבוי הצער. שאף בשליש הנשארים מגלות ראשון אבדה ונשארה בדד ויגבה הצער מצד שגלות הראשון והשני שנוסף יגון על יגונו [יפ"ע]: דידי ודידהון כו' כלו' עלי ועליהם יש להרים קול נס. ובנ"א גרס עלי ועליהן [א"א]. וכל זה מד"ת על הנסתרו בעמל ישראל [ע"ד עמו אנכי בצרה. בכל צרתם לו צר. ותקצר נפשו בעמל ישראל] וכענין אין בי כח לקונן שהוא דבור המשל [יפ"ע]: למלך שהיה לו י"ב בנים. שהי"ב שבטים המשיל לי"ב בנים. וס"ל שגלו בששה פעמים בכל פעם גלו ב' שבטים. ועיין ביפ"ע: וכיון שמתו כולם התחיל כו'. רבנן מפרשים ג"כ על ריבוי הצער. אבל בבחינה אחרת. כי במות אלו מתנחם בנשארים. ובמות הנשארים נהפך לו כאלו מתו כולם יחד. ולזה אמר איכה ישבה בדד. כלו' שנשאר יושב בדד עריריי. ונראה דחסר הנמשל מן הלשון. וכן נ"ל כך כשגלו בני שבטים היה הקב"ה מתנחם בעשרה כו' עד כיון שגלו כלם התחיל מקונן עליהם איכה ישבה בדד [יפ"ע]: (ג) בבתי טיאטראות ובתי קרקסאות. הוא בתי שחוק שמשחקים שם במיני שחוק [מת"כ]. ועיין בערוך ערך טאטר. ובתרגום על פסוק ונגינות שותי שכר ורש"י בתהלים ל' ע'. ובסוף פ"ק דע"ז ובתוספות שם: ואעלוז מפני ידך בדד ישבתי. ד"א מפני ידך בדד ישבתי נגעה בי ידו כו'. כנ"ל ופי' מימי לא נכנסתי לבתי שחוק לשמוח עם העכו"ם. כי מפני ידך פי' מפני צוויך שצויתני שלא אלך בחקות העכו"ם. ישבתי לי בדד. ושוב פי' מפני ידך בדד ישבתי לענינא דידן. ואמר נגעה בי ידו של פרעה כו' ולא הב לפרש רישא דקרא לפי פשטה הפשוט שמבואר בסיר. לא שמחתי בעולמי אלא שמפני ידך בדד ישבתי. כי אני מתאבל תמיד על הגלות [יפ"ע]: נגע בי ידו של פרעה. היינו יד פרעה נכה שהרג את יאשיהו המלך כשעלה לירושלים כדאי' לקמן בפ' צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי על כל זה ירושלים עמדה על תלה. ולא החריבה פרעה נכה בדד. וכן כשנגעה בי ידו של סנחריב והגלה עשרת השבטים מ"מ לא ישבתי בדד. כי נשארו שבט יהודה ובנימין. אבל כיון שנגעה בי ידך בדד ישבתי כי לא בא נבוכדנצר על ירושלים רק אחר כמה שנים היתה בת קול יוצאת בהיכלו ומכריז ואומר עלה והחרב את ביתי [להם דמעה]: (ד) והמה כאדם עברו ברית זה אדה"ר כו'. בב"ר פ' י"ט סי' י' ושם נתבאר: (ה) אוי מן קמי דקרתא. פי' אוי מפני העיר ששפכו דמים בתוכה. והיינו דם זכריה הנביא [יפ"ע]: דחפשושיתה בגוה פי' שזוהמתה בתוכה: מטליות פי' חתיכות ור"ל שלא גלו כולם בבת אחת אלא מעט מעט גלו: הה"ד כעת הראשון הקל כו'. פי' הגלות האמצעית היתה קלה כהוצאה של עת הראשון אשר הקל להגלות רק את ארץ זבולן וארץ נפתלי. שאף בשניה לא הגלה רק אותם שבעבר הירדן. והם ראובן וגד וחצי שבט מנשה [רש"י בספר ישעיה]: אלא כעת שגלו שבט ראובן וגד כו'. ר"ל כמו שהיה גלות קל בעת הראשון שלא גלו רק שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה. כך הקל להגלות בפעם שנייה. שלא גלו רק מארץ זבולן ונפתלי ועיין בתנחו' מסעי: המסם כמכביד טיאטא את כל כמכבד את הבית [רש"י] ובתנחו' גרס הכבידן כמכבד. ודרש הכבד לשון מטאטא כמו מכבדות של תמרים · במטאטא במכבדת כדאי' בר"ה פ"ב: בשעה שהפלתי קלסים פי' גורלות. ונראה דהאי לקמן התחיל מקלקל בחנים לשמה של רומי ולא ע"מה לשמה של אלכסנדריא וכו' ולפי שהקב"ה נתן בלבו הדברים ההם לגשרו שילוח עד ישראל. אמר שהפלתי. ובתמיהא דריש ליה ומי לא נ"ל אלא עליה לבדה גורל אלא משום כי דמה בתוכה היה [יפ"ע] זה דם הנביא זכריה: כל כך למה שלא כסו אותו ומסרם להעלות חמה. פי' מאת ה' היתה זאת כדי להעלות חמה ולנקום נקם: ולא נהגו בדמו כי מאת ה' היה שיהיה מגולה להעלות חמה [יפ"ע]: על צחיח סלע בהגיחון פי' רש"י על חלקת אבן חלקה שלא יבלע בארץ. כך היה דמו של זכריה על הרצפה ולא נבלע. לחיה מעיעות כתרגומו: ד"א כו' אוי עיר הדמים. ל"ג ד"א שזה הדרש היא על פסוק אחר: דשפכי דמה בגוות כנ"ל [א"א]: גם אני אגדיל המדורה כו'. ר"ל כמו שהם הגדילו רשע גם אני אגדיל הפורעניות עליהם: אלו הגליות שכמו שהעצים מגדילים המדורה כן כו' מגדלים הפורעניות. וקרא מדורה דכבי אש ביה פורענים מות וחרב ורעב כדאי' בפ"ק דב"ב [יפ"ע]. והא"ח מגיה אלו הלגיונות פי' הגולה והחיל: אלו המלכים של ישראל שהשחיתו במעשיהם את ישראל. ע"ד פי' בערכה כאש רשעה [יפ"ע]: התם הבשר זה הצבור. התם ענין השלמה וכליון. כמו [ירמיה ל"ז] עד תומי אותם בידו: והרקח המרקחה כן נקרא תערובת הבשמים: כמו בשמים הללו והיינו הרקח המרקחת דפסוק שהם עיקרי מרקחת כמו רוקח מרקחת מעשה רוקח: היה גופן תוסס מלא לערוך היה גופן חם מאד כדבר המתבשל שהוא חם מאד. והיינו והעצמות יחרו שהוא לשון חמימות כמו ושכן חררים. וחרה אף. כמרקחת התוססת בחמימותה: אילו נאמר שבורה הו"ל למימר שבורה כהיך הסיר כשנשרף מה שבתוכה שהקדירה מתבקעת ומדלא קאמר אלא ריקה. משמע שאינה נשברת דסופה מתמלאת. הם משל לא"י שהיא במדרגת הסיר. והצבור שבתוכה במדרגת בשר. שאע"פ שהבשר נשחת וא"י נתקלקלה עוד יש לה תקנה לחזור להתמלאות [יפ"ע]: כל כך למה למען תתם כו'. כלו' שהכוונה בכל זה לכלות הפשע ולהתם חטאת. ור"ל אגדיל החמה עד אשר יתמו הרועים של ישראל והצבור ואז תשאר העיר ריקנית מיושביה ותשאר שממה. ובזה ימורק עון עמה וישובו לקדמותם: (ו) אפרים לשמה תהיה. כל עשרת השבטים נקראו בשם אפרים על שם ירבעם שהיה משבט אפרים [מת"כ]: אימתי ביום תוכחה יום ס'. פי' אפרים לשמה תהיה. ולא יהיה לו פתחון פה ביום תוכחה. ביום שיבא הקב"ה להתווכח עמו על שהיה קורא תגר על ה' שנשא פנים לבני יהודה ובנימין. והיינו ביום גלות יהודה ובנימין הודיע כי אין משוא פנים לפניו כמחשבתם [יפ"ע]: בני פלטין שלו שבית המקדש נבנה בחלקם: חס ושלום הם דברי הכתב ח"ו לא היה שם משוא פנים. שהרי לבסוף גלו גם הם. אלא שעדיין לא נתמלאה סאתם [רד"ק הושע ה']: אמרו עשרת השבטים הא אלהינו כו' ר"ל אז הודו עשרת השבטים והודו ואמרו הא אלהינו כו': הא תקיף כו'. קראו לו כן על שראה מהריבים שלא נשא. כדרך שאמרו בגמ' יומא פ"ז אין הן גבורותיו שכובש את אפו ונותן ארך אפים

לבני ביתיה לא נסיב אפין. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה: (ז) ר' אבהו בש"ר יוסי בר חנינא כא פתח (ישעיה ג) ואנו ואבלו פתחיה. אנינה מבפנים ואבילה מבחוץ. פתחיה. חורבן ראשון וחורבן שני. ונקתה. נקיה מד"ת נקיה מדברי נבואה נקיה מצדיקים נקיה ממצות וממע"ט לפיכך לארץ תשב (איכה ב) ישבו לארץ ידמו זקני וגו': (ח) ר' יצחק פתח (ירמיה ט) כב כי קול נהי נשמע מציון איך שודדנו. וכי יש עצים בוכים ויש אבנים בוכות שאתה אומר כי קול נהי נשמע מציון אלא ממי שהוא משרה שכינתו בציון. איך שודדנו איך הוות לן מבוזזים. (שם) בושנו מאד כי עזבנו ארץ זו א"י דכתיב (דברים יא) ארץ אשר י"י אלהיך דורש אותה. (ירמיה ט) וכי השליכו משכנותינו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ד"א בושנו מאד כי עזבנו ארץ. אלו ד"ת כמד"א (איוב יא) ארוכה מארץ מדה. וכי השליכו משכנותינו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ד"א בושנו מאד כי עזבנו ארץ זה בהמ"ק כמד"א (יחזקאל מג) ומחיק הארץ ועד העזרה התחתונה. וכי השליכו משכנותינו הורבן בית ראשון וחורבן בית שני. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה: (ט) ר' יצחק פתח (ירמיה נא) בושנו כי שמענו חרפה כסתה כלימה פנינו כי באו זרים על מקדשי בית י"י. כג את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לירושלים נכנסו עמהם עמונים ומואבים שנא' (איכה א) ידו פרש צר על כל מחמדיה כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך. נכנסו לבית קה"ק ומצאו שם שני כרובים נטלו אותן ונתנו אותן בכליבה והיו מחזירין אותן בחוצות ירושלים ואומרים לא הייתם אומרים שאין האומה הזאת עובדת ע"א ראו מה מצינו להם ומה היו עובדים הא כל אפיין שוין הה"ד (יחזקאל כה) יען אמור מואב ושעיר הנה ככל הגוים בית יהודה. באותה שעה נשבע הקב"ה שהוא מקעקע ביצתן מן העולם שנא' (צפניה ב) לכן חי אני נאם י"י צבאות אלהי ישראל כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמרה. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה. כד ד"א (ירמיה נא) בושנו כי שמענו חרפה זה י"ז בתמוז. כסתה כלימה פנינו זה ט' באב. כי באו זרים על מקדשי בית י"י חורבן ראשון וחורבן שני. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה: (י) ר' יצחק פתח (ישעיה מג) ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל. כה ר' יוחנן שמע לה מהדין קרייה (שם יז) משא דמשק הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה עזובות ערי ערוער. עומד בדמשק ומזכיר ערוער והלא אין ערוער אלא בתחום מואב. אלא שס"ה בתי עכו"ם היו בדמשק וכל אחת ואחת היו עובדין אותה יום אחד והיה להם יום אחד והיו כולן עובדין באותו היום. וכולן עשו ישראל הגמוניא ועבדו אותן דכתיב (שופטים י) ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני י"י ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים כו ויעזבו את י"י ולא עבדוהו אפילו בשותפות. א"ר אבא בר כהנא כז לא תהיה כהנת כפונדקית. א"ר יוסי בר' חנינא הלואי עשו אותי בני כגרזיסי הזו שהיא באה באחרונה. א"ר יודן משל לעבדו של מלך שעשה סעודה והזמין כל בני כנסיותיו ולא הזמין רבו. אמר המלך הלואי השוה אותי עבדי לבני כנסיותיו. כך אמר הקב"ה הלואי השוו אותי בני כגרזיסי הזו שהיא באה באחרונה. אלא ולא אותי קראת יעקב. כח קאים טרון כל יומא ולא לעי וצלויי קמוי את לעי. קאים טרון כל יומא ולא לעי וא"ל חבריה אתי וצלי והוא אמר לית אנא יכיל. אצל הבעל מה כתיב (מ"א יח) ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין עונה ויפסחו על המזבח אשר עשה. הוי ולא אותי קראת יעקב. הלואי לא הברתיך יעקב למה כי יגעת בי ישראל. לא הבאת לי שה עולותיך. שני תמידין שהיו מקריבים בכל יום שנא' (במדבר כח) את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. וזבחיך לא כבדתני אלו ק"ק. כט לא העבדתיך במנחה זה קומץ המנחה. ולא הוגעתיך בלבונה זה קומץ הלבונה. ל קנית לי בכסף קנה רב הונא בשם ר' יוסף אמר ל קנמון היה גדל

בא"י

יד יוסף כא ילקוט ישעיה רמז רס"ז: כב ילקוט ירמיה רמז רפ"א: כג יבמות ט"ז. איכה רבתי פ"א סי' מ'. ילקוט תהלים רמז תתכ"ז. יומא נ"ד: כד ילקוט ירמיה רמז של"ט: כה אסת"ר פ"ג. שהש"ר פ"א סי' ל"ט: כו ילקוט ישעיה רמז שי"ח: כז סוף יבמות וגילה כ"ס. ילקוט הנ"ל. כח פי' עומד כנגור בכל עסקיו [מערוך]: כט פסיקתא רבתי פ' כ"ט: ל ב"ר פ' ס"ס. אסת"ר פ"ג. חזית פ' נרד וכרכום:

מתנות כהונה

הוא אל אמת שאפילו לבני ביתו אינו נושא להם פנים: **פתיחא** ואנו ואבלו: **ואבלות** תבהון. וה"ג בילקוט (כ"ך רסו) ה"ג בילקוט שהיה ב' פתחים חורבן כו': **נקיה.** ריקה ונקיה כד"א ובעל השור נקי לפי מדרש חז"ל: **ה"ג** בילקוט לארץ תשב ישבו לארץ ידמו: **פתיחא** כי קול נהי: **מבוזזים.** בוזזים: **ממי** שהוא משרה שכינתו כו'. כביכול הקב"ה אמר כן עליו ועל ישראל וכדלעיל סוף פתיחא ב': **פתיחא** בושנו: **בכליבה.** פי' כמד"א ככלוב מלא עוף והוא מלא נקבים ובקעים מכל צד והנותן בפנים נראה מבחוץ מכל הצדדים: **בחוצות** ירושלים. להראותם אל שאר האומות אשר באו שמה: **האומה** הזאת. ישראל: **כל** אפיין שוין. כל הפנים שוה כלומר הרי ישראל גם המה עע"ג כשאר האומות ועיין בערוך ערך אפיא: **שוין** הדא הוא גרסי'. **ביצתן.** של עמון ומואב: **מקדשי.** לשון רבים: **פתיחא** ולא אותי: **שמע** לה כו' פירוש של פסוק זה היה לומד ושמע מפסוק זה דלקמן: **שס"ה** בתי ע"ז היו בדמשק. ולפיכך מזכיר מפלת דמשק עם ערוער כן פרש"י בס' ישעיהו ושם הביא רש"י שערוער הוא מא"י וכאן שאמר שהוא בתחום מואב כי ישראל לקחוה מסיחון והוא נלקח במלך מואב ולקחו מידו וכמו שאמרו חז"ל עמון ומואב טהרו בסיחון והרד"ק ז"ל בספר שרשים שרש ערער כתב דעות שונות בפי' פסוק זה ואינם מתיישבים לפי מדרש זה. ובמדרש חזית (א' י"ב) ובילקוט פ' חקת מפרש שבשביל יושבי ערוער באה להם פורענות לדמשק שאמר הקב"ה לאליהו עד שאתה מקטרג על אלו פירוש על ישראל בא וקטרג על אלו פי' יושבי דמשק מיד ט' עיין שם: **והיו** עובדין כולן גרסי'. פי' היו עובדין כל הע"ז באותו יום ועיין לקמן בפתיחא כ': **ועבדו** אותן. פי' בכל יום: **לא** תהיה כהנת כו'. משל הוא בסוף יבמות דתנן התם הפונדקית כותית נאמנת לעדות אשה לאמר שמת בעלה ואשה מישראל אינה נאמנת וקא מתמה תלמודא ולא תהיה כהנת כלומר אשה כשרה כפונדקית כותית וכאן הנמשל מבואר: **כגרזימי.** מין מאכל הבא באחרונה בסעודה ועיין בערוך ערך גרז: **טרון.** כלו' נושא ונותן וכד"א שקיל וטרי ופירושו שעמד כל היום בשוק ונושא ונותן בעסקיו ואינו יגע ולהתפלל לפני הקב"ה הוא יגע וכדמפרש ואזיל ובמגילת אסתר (ג') הגירסא נסתנא לעילוי: **אתי** לי. בא והתפלל ואמר לו אין אני יכול שיגע אני למה כי יגעת בי ובעבודתי אשר עיף ויגע: **זה** קומץ המנחה. שאין בו עול עבודה כי קטן הוא ועל כן אמר לא

העבדתיך

עץ יוסף

הגיס לרשעים [יפ"ע]: **הא קשוט** פי' אל אמת. הוא כנגד מה שחטאו מתחילה שנשאו פנים להוו עכשיו שהוא אל אמת שאינו נושא פנים: **דאפילו לבני** ביתיה לא נסיב אפין. ורש"י ורד"ק בהעתקתם מסיימין כאן לקיים מ"ש בשבטי ישראל הודעתי נאמנה. שאז נודע בכל ישראל כי נאמן ה' בדינו. ואין משוא פנים לפניו. והוא סוף פסוק של אפרים לשמה תהיה. **כיון שחטאו גלו** ר"ל שה' לא נשא פנים אפי' לבני יהודה: **(ז) ר' אבהו** בשם ר' יוסי פתח כו'. מפרש הפ' איכה ישבה בדד שישבה בדד מתורה ומצות ונבואה וצדיקים ומעשים טובים. שזה היה סיבת החורבן: **ואנו ואבלו** פתחיה אנינה מבפנים כו'. פתחיה ב' פתחים חורבן ראשון וחורבן שני. וקורא אותו פתחים ע"ד מ"ש הכתוב והנשאו פתחי עולם. ואמר שכיון שאנשיך וגטרך ימותו. הנה פתחיה שהוא מקדש ראשון ושני יאוננו על המתים תחילה. ואח"כ ואבלו. כמשפט על המת לאונן עליו ולהתאבל. ואמר אנינה מבפנים פי' בלב. ואבילה מבחוץ פי' בפרסום שהולך בלא מנעלים וגם עוטה כמה דברים. כדאי' לקמן [והוא לשון מושאל מהנהוג בבני אדם]. ואח"כ אמר ונקתה בלשון יחיד על ירושלים: **נקיה מהצדיקים** נראה שצ"ל מהצדקות כמו דאי' לעיל ע"ש: **(ח) וכי יש** עצים בוכים דלא יתכן לפרש מיושבי ציון. אחר שגלו מעתה כמ"ש כי עזבנו ארץ. [וכדאי' לקמן שנ"ב שנה לא עבר איש ביהודה] ולכן דריש על ה' שהוא משרה שכינתו בציון וכביכול הקב"ה אמר כן עליו ועל ישראל איך שודדנו כו' [יפ"ע]: **איך הוות** לן מבוזזים. דכביכול השכינה מצטערת בעמל ישראל כאלו היתה לביזה כביזת ישראל וכדאמרי' לעיל ב' גבי ותשאנה עלינו נהי עלי ועליהון וכן אמרו גבי יבוא השודד עלינו: **כי עזבנו ארץ** זו א"י ר"ל שהקב"ה סילק השגחתו מא"י שהיתה מושגחת מאתו ית' ביחוד יותר מכל העולם. כאומרו ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד: **אלו בכנ"ס ובמ"ד** כו' ר"ל שהקב"ה סילק השגחתו מבה"כ ומב"מ. והוא ע"ד שאמרו בחזית גבי הנה זה עומד אחר כתלינו אחר כותלי בה"כ ובה"מ. כלו' שהשגיח בישראל כמי שמביט בחבירו אחר הכותל: **אלו ד"ת** ר"ל שמי שהוא משרה שכינתו בציון אמר בושנו כי עזבנו ארץ אלו ד"ת. והוא ע"ד שאמרו בפרשת איכה קרא מה אבל יושב ודומם כו'. והיינו מה שה' מקלר מללמד דעת את ישראל ע"י שהם מתבטלים מד"ת כאומר מלכה ושריה בגוים אין תורה: **אלו בכנ"ס** שבהם עוסקים בתורה: **זה בית המקדש** שע"י ביהמ"ק היה נעשה כל הנסים והנפלאות: **משכנותינו** חורבן בית ראשון כו'. דרש משכנותינו לשון משכן שנתמשכן ב' פעמים. כדאמרי' בש"ר גבי המשכן משכן העדות. והכוונה שמלבד הקינה על העדר ביהמ"ק יש להתאונן על שהיה לעת החורבן פעמיים שאלו נעדר מתחילה ולא היה לעת חורבן לא היה כל כך קשה: **התחיל ירמיה** מקונן עליהם איכה ישבה בדד העיר. ר"ל איכה ישבה בדד משכינת ה' שילתה משם. כמו שא"ל כי עזבנו ארץ זו א"י וכמש"ל: **(ט) רבי יצחק** פתח בושנו כי שמענו חרפה וכו' חרפת גדופי עמון ומואב כדמסיק שחירפו וגידפו אותנו בעכו"ם: **נכנסו עמהם** עמונים ומואבים. בחורבן בית ראשון. דקרא בושנו כי שמענו חרפה גבי בבל כתיב: **שני כרובים** אין אלו כרובים שעשה משה על הארון שהרי בימי יאשיה נגנז הארון. אלא היינו צורת הכרובים שצייר שלמה על קיר ההיכל. וקלפו אותן מן הכותל [יפ"ע]. ועיין בש"ר פ"ח במת"כ. ובביאורי להנחו' סדר הנ"ל. **בכליבה** פי' כד"א ככלוב מלא עוף. והוא מלא נקבים ובקעים מכל צד והנתון בפנים נראה מבחוץ מכל הצדדים: **בחוצות ירושלים** להראותם אל שאר האומות אשר באו שמה: **האומה הזאת** ישראל: **כל אפיין שוים** כל הפנים שוות כלו' הרי גם ישראל עובדי אלילים כשאר כל העכו"ם ואע"ג דהיה מפורסם שישראל עבדו עכו"ם בעת ההיא. מכל מקום ידעו שהכרובים נעשו מתחילה בעת בנין בה"מ בשעה שהוחזקו בכשרות לזה שחקו: **לכן חי אני** נאום ה'. לעיל מיניה כתוב שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון. ומשמע לי' דהיינו בענין הכרובים כדדריש שמענו חרפה דהכא: **מקעקע ביצתן** פי' משרש שרשן של עמון ומואב מן העולם [א"א]: **זה י"ז בתמוז** כדתנן בפרק בתרא דתענית ה' דברים אירעו את אבותינו בי"ז בתמוז וה' בט"ב. ומשום דשל י"ז בתמוז לא הוו כל כך קשות קאמר עלייהו שמענו חרפה. ובשל ט"ב דקשו טפי דהוו חורבן וגלות שלמה קאמר כסתה כלימה פנינו. שנגלה חרפתנו מאד: **מקדשי בית** ה' ר"ל שמקדשי לשון רבים: **(י) פתח** ולא אותי קראת יעקב. כדמסיים ראו מה גרמו לי עונותיכם וכו': **שמע לה כו'** פי' פירושו של פסוק זה היה לומד ושמע מזה דלקמן [מ"כ]: **ואין ערוער** אלא בתחום מואב. וישראל לקחוהו מסיחון [עיין ברד"ק על פסוק זה] והוא נלחם במלך מואב ולקחו מידו. וכמו שאחז"ל עמון ומואב טהרו בסיחון: **והיו להם** יום א' ואת כולם עובדים בהותו היום. פי' והיה להם יום א' שהיו מחזירין על כולן באותו היום ועובדין אותן. כ"ה הגי' באסת"ר ריש פ"ג: **וכולן עשו** ישראל הגמוניא פי' לשון הגמון ושררה. אבל הערוך והא"א גורסין המוניא וכ"ה במדרש אסתר. ופי' בלשון יון הסכמה וקיבוץ של רבים. ור"ל שנעשו אגודה ואסיפה אחת לעבדן כאחד בכל יום. לכך הזכיר מפלת ערוער שהיה בישראל אצל מפלת דמשק [רש"י ורד"ק]: **ואפילו בשותפות** דאל"כ בתר ויעזבו את ה' מה צ"ל עוד ולא עבדוהו. אלא דה"ק לא די שעזבו את ה' ללכת אחרי אלהים אחרים אלא דלא עבדו את ה' כלל דהוה אפשר שאף שעבדו אלהים אחרים יעבדו את ה' ג"כ ע"ד את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים: **לא תהיה** כהנת כפונדקית. משל הוא בסוף יבמות. דתנן התם הפונדקית נכרית נאמנת לעדות אשה לומר שמת בעלה. ואשה מישראל אינה נאמנת וקא מתמה תלמודא לא תהיה כהנת כלו' אשה כשרה כפונדקית. וכאן הנמשל מבואר: **כגרזימי** היינו תורמוס יבשה אין לדין אמר הקב"ה אפי' כתורמוס הזה שסולקין אותו שבעה פעמים ואוכלין אותו בקינוח סעודה לא עשאוני כו'. ופרש"י שהוא מין קטניות מר מאוד עד ששולקין אותו שבע פעמים ונעשה מתוק וטוב עד שנאכל בקינוח סעודה וע"ש עוד: **משל לעבדו** של מלך כו'. שכוונה בזה מה נואלו העכו"ם וכסיליהם ושכחו אל מושיעם. כי זה כמזמין לגיון המלך שכל חשיבותם אינה אלא מצד מלכם מכש"כ שיש לו לכבד את המלך ולזמנו כמותם לפחות. וכשכבד את לגיונו ולא את מלכם שכלות גמורה היא. כן מאחר שאין כח בכל שרי מעלה רק מאת ה' אלהיך יעבדום ויניחו כבוד ה' לגמרי: **אלא ולא** אותי קראת יעקב. כלל ולא השיתה אותי אפי' להם: **טרון** כלו' נושא ונותן כד"א שקל וטרי. ופי' עומד כל היום בשוק ונושא ונותן בעסקיו ואינו יגע. ולהתפלל לפני הקב"ה הוא יגע וכדמפרש ואזיל: **אתי וצלי** בא והתפלל והאומר לו אין אני יכול שיגע אני: **אצל הבעל** מה כתיב כו'. כלו' יגעת בי ישראל מלקרא לי אפי' קריאה כל דהו. אבל אצל הבעל לא יגעת שהיו קוראים לו מהבקר עד הצהרים ובקול גדול: **שני התמידים** דהוו עולת דכתיב עולת תמיד ולא היבאתו. וכתב הרד"ק שזה היה בימי אחז

שסגר

כא"י והיו עזים וצבאים אוכלים ממנו . וחלב זבחיך לא הרויתני אלו אמורי קדשים קלים . אך העבדתני בחטאתיך הונעתני בעונותיך . ראו מה גרמו לי עונותיכם לשרוף את ביתי ולחרוב את עירי ולהגלות את בני בין עכו"ם ולישב לי לבדי איכה ישבה בדד : (יא) ר' יצחק פתח (דברים כח) תחת אשר לא עבדת את י"י אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך וגו'. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות טו) תביאמו ותטעמו בהר נחלתך ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים תבא כל רעתם לפניך. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם) שמעו עמים ירגזון ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים שמעו כי נאנחה אני. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם ג) ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ראה י"י כי צר לי מעי חמרמרו . אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כג) וקראתם בעצם היום הזה ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים קראתי למאהבי . אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים טז) צדק צדק תרדוף ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים צדיק הוא י"י כי פיהו מריתי. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם טו) פתוח תפתח את ידך ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים פרשה ציון בידיה · אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כג) אלה מועדי י"י ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים על אלה אני בוכיה . אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (במדבר כ) במסילה נעלה ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים סלה כל אבירי י"י. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו) ואשבור מוטות עולכם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים נשקד עול פשעי בידו . אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם ו) אש תמיד תוקד על המזבח ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ממרום שלח אש בעצמותי. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים א) בכל הדרך אשר הלכתם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים לא אליכם כל עוברי דרך . אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו) ואכלתם לחמכם לשובע ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים כל עמה נאנחים מבקשים לחם. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות לד) לא יחמוד איש את ארצך ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ידו פרש צר על כל מחמדיה. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים טומאתה בשוליה . אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם) מכל חטאתיכם לפני י"י תטהרו ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים חטא חטאה ירושלים . אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (במדבר י) ונזכרתם לפני י"י אלהיכם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים זכרה ירושלים ימי עניה · אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו) והתהלכתי בתוככם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ויצא מן בת ציון כל הדרה. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים כח) ונתנך י"י לראש ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים היו צריה לראש אויביה שלו. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם טז) שלש פעמים בשנה ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים דרכי ציון אבילות. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו) וישבתם לבטח ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים גלתה יהודה מעוני . אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות יב) ליל שמורים הוא לי"י ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים בכה תבכה בלילה. אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים א) איכה אשא לבדי ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים איכה ישבה בדד : (יב) ר' חנינא בר פפא פתח (משלי כה) מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשרים על לב רע. רבי חנינא ור' יונתן תרויהון אמרין למה היו עשרת השבטים ושבט יהודה ובנימין דומין לשני בני אדם שהיו מתכסים בשמלה חדשה בימות הגשמים והיה זה בוגד מכאן וזה בוגד מכאן עד שקרעו אותה ; כך לא זזו עשרת השבטים עובדים ע"א בשומרון ושבט יהודה ובנימן עובדים ע"א בירושלים עד שגרמו לירושלים ליחרב . ד"א מעדה בגד ביום קרה . ר' חנינא בר פפא ור' סימון. ר"ח בר פפא אמר לא יום שנזדווג נבוכדנצר לישראל העדה מהם שני לבושין בגדי כהונה ובגדי מלכות. ביום קרה ע"ש שקראו לעגל אלה אלהיך ישראל. חומץ על נתר א"ר יהושע לאחד שהיה לו מרתף של יין . בדק חבית ראשונה ומצאה חומץ שניה ומצאה חומץ שלישית ומצאה חומץ אמר הא מסתיא דכולא בישא . ושר בשרים על לב רע . אמר רבי ברכיה כל דזמר זימרא לא עייל באודניה דרקדא. כל דזמר זמר ברא דטפשא לא שמע . ד"א מעדה בגד ביום קרה אמר רבי סימון יום שנזדווג נבוכדנצר לישראל העדה מהן שני לבושין בגדי כהונה ובגדי מלכות. ביום קרה כהה"ד (זכריה ז) ויהי כאשר קרא ולא שמעו חומץ על נתר א"ר יהושע בר נחמיה כזה שהוא נותן חומץ על נתר ומותרו כך היו מותרים ד"ת . תה"ד (דה"ב לו) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים. רבי אבא ב"כ אמר כפרה זו שהיא מלחכת בפיה . ושר בשרים על לב רע . ר' חני בש"ר יצחק אמר לפי שהיו ליצני הדור מללים בפיהם ומרמזין בעיניהן ומורין באצבעותיהן ואומרים (יחזקאל יב) החזון אשר הוא חוזה לימים רבים ולעתים

יד יוסף לא פסט"ל ס"ס :

מתנות כהונה

העבדתיך : קנה לשון הקטורת ולא היו צריכין לקנותו בדמים וכדמפרש ואזיל : מה גרמו לי והוא יגיעה רבה לפני המקום ברוך הוא כביכול ולכן אמר הונעתני : ולישב לי לבדי . בילקוט ישעיה גרס ולישב לי בדד : איכה ישבה בדד . ומאחר שהיא ישבה בדד מן הקב"ה כביכול הקב"ה נמי הוא ישב בדד בלעדה וממנה : תביאמו כו'. בדרך הפס"ק מונה והולך זה לקבל זה עד גמר סימן לפס"ם : מועדי . העי"ן והדל"ת הם שורש בתיבה זו ועיקר שרשו הוא ועד ועיין בשרשים של הרד"ק : עליכם וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא תטהרו היפוך של טומאתה בשוליה : במות הגשמים . טעם לזה הוא וצריכים להתכסות : זה בוגד . מושך ומושך הבגד אליו לכך שנו : מעדה . מסר תרגום אונקלוס ויסר ואעדי : על שם שקראו כו'. דרש קרה כמו קרא בחילוף אותיות אחה"ע : הא מסתיא כו'. הרי ראייה וסייעתא שכולם חומץ וא"צ לבדוק יותר : כל דזמר זמרא כו'. כלומר שמוכיחו ואחר ומוכיח בן שוטה וכסיל אעפ"כ אינו שומע ומקבל וכן פירש"י בספר משלי : ה"ג בערוך ערך רקד : באודני' דרקדא . פי' באזני הפסח המרקד בני כוכי : ויהי כאשר קרא וגו' פסוק הוא זכריה סי' ז' : ומותרו . האומן מקלקל ומתיר הנתר : כפרת ס'. כל מה שהפרה מלחכת הוא בזוי ומנוול ומטונף כמו שדרשו חז"ל כתבנית שור אוכל עשב וכן מלעיגים פי' בוזים ומלעגים ומבקרים את דברי הנביאים : ממללים כו'.

דרך

עץ יוסף

שבשל עבודה מבית המקדש כמ"ש עליו ויסגור את דלתות בית ה' וגו' : אלו ק"ק דמשום דקדשי שפי כתיב בהו לשון כבוד : זה קומץ המנחה שלא היה עולה לגבוה אלא הקומץ . ולה"ק לא העבדתיך שאין כאן עבודה רבה אלא קומץ במלאה . כן לא הוגעתיך בלבונה דליכא אלא קומץ : לא קנית לי בכסף קנה . פי' לקטורת לא הוצרכת לקנותה בכסף לפי שהיתה מצויה הרבה עד שעזים וצביים אכלו מהם : אלו אמורי קדשים קלים . ולהכי לא קאמר אלא חלב זבחיך דהיינו אמוריהם לבד . ולכן אמר לא הרויתני שאין בזה כדי לשבעה : מה גרמו לי עונותיכם כו' . והוא יגיעה רבה לפני המקום ב"ה כביכול . ולכן אמר הוגעתני [מ"כ] : ולהגלות את בני . היינו הצדיקים שהם בנים אהובים שגלו בעון החוטאים שבהם כתיב הוגעתני בעונותיך : ולישב לי לבדי איכה ישבה בדד . כלו' שפי' איכה ישבה בדד העיר . היינו בדד משכינת ה' שהיתה שם. ונמצא א"כ שגם שכינת ה' נגלתה מהם יושבת בדד . וזו עיקר הקינה בכתוב . אלא שמפני הכבוד תלה הקינה בעיר ולא בשכינה : (יא) ר' יצחק פתח תחת וכו' אילו זכיתם וכו'. בדרך הפס"ק מונה והולך זה לקבל זה כדי לסיים באיכה ישבה בדד דעלם קאי . והכוונה כי לא במקרה נפלו התלאות המסופרות במגילה זו כי הם חלף הגאולות המוכר בתורה בכשרותן [יפ"ע] : אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה וכו'. כלו' שהיה מתקיים בהם מה שקורין בתורה . ועכשיו מתקיים מה שקורין במגלה זו : הרי אתם קוראים שמעו כי נאנחה אני וגו' . כל אויבי שמעו רעתי ששו : אלו זכיתם הייתם קוראים ראה ראיתי וכו'. שראה את עניים ונתן לב לגאלם : הייתם קוראים בתורה וקראתם בעצם היום הזה כו'. שהקריאה זו לעשות המצות לקדש יו"ט ולהללו בהן . והפך זה קראתי למאהבי . דהיינו קריאת נביאי השקר לאהבת עכו"ם ומזלות [יפ"ת] : צדק צדק תרדוף וכתיב בתריה למען תחיה וירשת את הארץ . והפך זה צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי ולא רדפתי הצדק . בתולותי ובחורי הלכו בשבי . הפך וירשת את הארץ : פרשה ציון בידיה והיינו פתיחת ידים לרעה כדמתרגמי' פרשה ציון ידיה מן עקתא היכמא דמפרסא אתתא על מתברא . או כדאמרי' לקמן במלך שהיה לו בן והוה מחי ליה עד דנפקת נפשיה קומוי . הפך פתוח תפתח את ידך לטובה : על אלה אני בוכיה הוא הפך אלה מועדי ה' שהן לשמחה ולששון . וסדר הפס"ק בכאן הוא מיוסד על עכשיו שלא זכיתם . אבל הפסוקים של אלו זכיתם לא באו על סדר הפס"ק אלא לענין דבר והפוכו . אך נקט התנא להחליף טוב ברע : במסלה נעלה לישנא בעלמא נקט . כלו' מ"ש בתורה בכמה דוכתין שישראל יהיו עולים למעלה . כגון ונתנך ה' עליון . והיית לראש. והיית רק למעלה . וכיוצא בזה . והפך זה סלה כל אבירי שנרמסו ושחו לעפר נפשם [יפ"ע] : אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה אש תמיד תוקד וכו' . שהיה הקרבת הקרבנות מכפרת עליהם . ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ממרום שלח אש בעצמותי היינו בהצדיקים דכתיב בהו כעצם השמים לטוהר : בכל הדרך אשר הלכתם . שהיה ה' עוזרם בהליכתם בדרכם כאשר ישא האומן את היונק . והיפך זה לא אליכם כל עוברי דרך וכו' דמשמע שאירע להם תלאות בעברם בדרך מדאמר עוברי דרך שלא יקרם כמוהו ופירשו אם יש מכאוב לעוברי דרך כמו שיש מכאוב להם [יפ"ת] : הרי אתם קוראין טומאתה בשוליה . שלא נתנו לבם אחר וגלה עוונם על שולי בגדיהם : חטא חטאה ירושלים ולא נתכפר אלא נתרבה . דעל כן לנידה היתה [יפ"ע] : ונזכרתם לפני ה' זכרון זה הוא ענין הגאולה והתשועה כאמור שם ונושעתם מאויביכם. והיפך זה זכרה ירושלים וגו' כזכרון זה שהם ביד צר ואין עוזר לה [יפ"ע] : ויצא מן בת ציון כל הדרה . דהיינו גלות השכינה מציון כמו שדרשו לקמן על פסוק זה : ונתנך ה' לראש שיהו שולטים על הכל . והיפך היו צריה לראש והם משועבדים אליהם [יפ"ע] : ליל שמורים הוא לה' . כי לעולם הלילה קבוע הוא לשמור בני ישראל כדאמרי' בערבי פסחים לילה המשומר ובא מן המזיקים . והיפך זה בכה תבכה בלילה דהיינו ליל ט"ב . כדאמרינן לקמן אתם בכיתם בכיה של תפלות ותשא כל העדה ויתנו את קולם בלילה ההוא . ובאותה הלילה הוקבע בכיה לדורות . כדאיתא בפ"ד דתענית . גם ליל ט"ב כנגד ליל פסח כדלקמן סימן י"ח [יפ"ע] : איכה אשא לבדי מפני רוב המונם כדאמר התם ה' אלהיכם הרבה אתכם . והיפך זה איכה ישבה בדד העיר רבתי עם : (יב) בשמלה חדשה שאע"פ שהיא חזקה וקשה הקריעה . על ידי שזה תופס מכאן וזה תופס מכאן נקרעת : זה בוגד לשון בגד . ר"ל שכל אחד מותח הבגד אליו לכסות בו : כך לא זזו עשרה השבטים כו' . להיות אלה מפה ואלה מפה מחזיקים בעכו"ם והיו עומדים אלו מאלו היה תהגרת שיקרע עגינה מן העולם . ולזה חרבה ירושלים כדי שידעו שאין ממש בעכו"ם וישובו ויטהרו אל . אבל אם היו על אדמתם לא ישובו ממרים אלא היו יוצאים מרעה אל רעה תמיד אחר שהוחזקה עכו"ם בידם מכמה דורות [יפ"ע] : העדה פי' הסר . תרגום ויסר ויעדי : על שם שקראו לעגל . דרש קרה כמו קרא בחילוף אותיות אחה"ע [מת"כ] . ולפי שהעגל היה תחילת עכו"ם בפרהסיא תלי מלתא בעגל שמאז הוחזק זה בידם והוסיפו בו בדורות האחרונים . ועוד שאין פורענות שאין בו מעון העגל כמ"ש וביום פקדי ופקדתי : הא מסתיא דכולא בישא. פי' הא ראיה וסייעתא שכולה חומץ ואין צריך לבדוק עוד כי בשלשה הוי חזקה : על נתר פי' כל המפרשים גם הוא חומץ . והכוונה שעל כן הגלה ה' את ישראל כי ראה שאין עוד תקנה ולא ישובו אלא ע"י גלות : באודניה דרקדא וכן הוא גירסת הערוך ערך רקד . וכתב המוסף הערוך שהוא לשון מקרא וירקידם כמו עגל . ולפי"ז פי' באזני הפסח המרקד . אבל הא"ח ומדר"א ויפ"ע והמעריך גרסו באודניה דקרא . ופי' היפ"ע כל דזמר זמרא אינו נכנס באוזן המדוקר מחרב . כי עי' צערו לא יתן לב לשירים ומזמורים . וזהו פשוטו של ושר בשירים על לב רע . ולענין הדרשה אמר כל דזמר זמרא ברא דטפשא לא שמע . ופי' שכל המרבה להוכיח תמיד כשר בשירים תמיד . לא יועיל לבן הטפש . כי לא ישמע לקול מוסר . ולכן הגלה ה' את יהודה ובנימין כי ראה שאין תקוה בכל מה שהיה מוכיחם תמיד ע"י הנביאים כדלקמן . ולכן לא חס לכבוד ביתו דהיינו לקיחת כהונה ולא לגרעת עמו דהיינו לקיחת מלכות : כהדא הוא דכתיב ויהי . נ"ל על פס ויהי [יפ"ע] : כזה שהוא נותן חומץ על נתר . נתר הוא מין אדמה רכה והיו מתקנין אותה ועושים כלים . ואם יפול בו חומץ ממסמסו ומפחת [רש"י במשלי] : כפרה זו שהיא מלחכת בפיה . בכל מה שהפרה מלחכת הוא בזוי ומנוול ומטונף בפיה כמו שדרשו רז"ל על פסוק כתבנית שור אוכל עשב . וכן מלעיגים פי' בוזים ומלעגים ומבקרים את דברי הנביאות [מת"כ] : ולפי שהיו ליצני הדור כו'. כפי למימר דשר בשירים על לב רע . פי' שהיו לועגים על דברי הנביאים ע"י שלבם רע ואינם מאמינים בהם כדרך הליצנים שהם משוררים בדברי ליצנות . ואומרים החזון אשר הוא חוזה וכו' כי לא היה זה אלא

דרך

ולעתים רחוקות הוא נבא. א"ל הקב"ה חייכם כי בימיכם בית המרי. מיד (דה"ב לו) ויעל עליהם את מלך כשדים ויהרוג בחוריהם בחרב וגו'. וכתיב (מ"ב כה) וישרוף את בית ה' זה בהמ"ק. ואת בית המלך זה פלטין של צדקיהו. ואת כל בתי ירושלים ר' פנחס בש"ר הושעיא אמר [לב] ת"פ בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבהמ"ק מנין (ישעיה א) מלאתי בגימטריא הכי הוי. וכל אחת ואחת היה לה בית ספר למקרא ובית התלמוד למשנה וכולן עלה אספסיאנוס והחריבן. [לג] ואת כל בית גדול זה בית מדרשו של ריב"ז. ולמה קורא אותו בית גדול ששם מתנין שבחו של הקב"ה. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה: (יג) ר' חנינא בר פפא פתח (משלי כה) מפיץ וחרב וחץ שנון וגו'. מפיץ ע"ש (דברים כח) והפיצך ה' בכל העמים. וחרב ע"ש (ויקרא כו) והריקותי אחריכם חרב. וחץ שנון ע"ש (יחזקאל ה) בשלחי את חצי הרעב. הכל למי לאיש עונה ברעהו עד שקר. אלו ישראל שהשיבו ואמרו (שמות לב) אלה אלהיך ישראל. (משלי כה) שן רועה ורגל מועדת וגו' אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כשבאת לרעות אותנו השן אכלה ומדקה אחרים ולמה שן רועה אוכלת אותנו ורגל רופסת אותנו מפני בטחונה של ע"א על שבגדנו בצורנו. (שם) מעדה בגד ביום קרה (זכריה ז) ויהי כאשר קרא ולא שמעו. ד"א שן רועה ורגל מועדת. שן מערערא ורגל ממטמטא. אמר הקב"ה אני אמרתי לישראל בגדו בע"א ובטחו בי והן לא עשו כן אלא בגדו בי ובטחו בע"א הה"ד (ירמיה ב) אומרים לעץ אבי אתה. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה: (יד) רבי חנינא בר פפא [לד] פתח (משלי כט) איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת. א"ר סימון כל שהוא דן את טיפש הוא עצמו נידון. הה"ד חכם נשפט שפט אין כתיב אלא נשפט. ד"א איש חכם נשפט זה הקב"ה שנא' (איוב ט) חכם לבב ואמיץ כח. את איש אויל אלו ישראל שנא' (ירמיה ד) כי אויל עמי. ורגז ושחק. רגזתי ואין נחת שחקתי ואין נחת. רגזתי עליכם בימי פקח בן רמליהו שנא' (דה"ב כח) ויהרג פקח בן רמליהו וגו'. [לה] שהשקתי עליכם בימי אמציהו שנא' (שם כה) ואמציהו התחזק וינהג את עמו וילך גיא המלח. מהו גיא המלח תחת כפי המלח. תחת כפויי מלחמה. ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה ויביאום לראש הסלע וישליכום וגו'. באותה שעה אמר הקב"ה לא גזרתי מיתה לבני נח אלא בחרב ואלו ויביאום לראש הסלע וישליכום וכולם נבקעו. ואין נחת באותה שעה אמר הקב"ה מה אלו עושין כאן יגלו. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה: (טו) ר' חנינא בר פפא [לו] פתח (משלי ט) יוסר לץ לוקח לו קלון. א"ר יצחק כל המעמיד תלמיד רשע סופו להתבזות ממנו שנא' יוסר לץ לוקח לו קלון. הוא דעתיה דר' יצחק דא"ר יצחק כל המעמיד תלמיד רשע בא"י כאילו מעמיד ליסטים ובחוצה לארץ מעמיד עבד. ארשב"ל כתיב (שם כ) [לז] כבוד לאיש שבת מריב. אמר הקב"ה כבוד היה לי אילו לא נזדווגתי לאומה זו. את מוצא בשעה שגלו ישראל לבין העכו"ם היה הקב"ה מחזר על פתחיהן של עכו"ם לשמוע מה הם אומרים. ומה היו אומרים אלהיהם של אומה זו נפרע הוא מפרעה ומסיסרא ומסנחריב וכיוצא בהן. וחוזרין ואומרין ולעולם נער הוא כביכול הזקינו הדברים. [לח] הה"ד (יחזקאל לו) ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי. לא הוה צריך קריא לומר אלא ויבאו ואת אמר ויבא אלא כביכול הוא עצמו. הה"ד ויבא אל הגוים. ומה היו אומרים אם עם ה' אלה למה מארצו יצאו. [לט] ד"א יוסר זה ירמיה. לץ זה דורו שהיו ליצנים. לוקח לו קלון שהיו מקללין אותו דכתיב (ירמיה טו) לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללוני. ומוכיח לרשע מומו שהיה מוכיח לישראל ואומר להם איכה: (טז) ר' אבהו פתח (שם ד) [מ] דרכך ומעלליך עשו אלה לך וגו'. אימתי שבתו של מלך להזקק ללגיונותיו במדבר או ביישוב. לא ביישוב. במדבר

כתיב

יד יוסף לב ילקוט איכה וילקוט ישעיה רמז רנ"ז: לג איכה רבה פ' י"ב סי' ס'. חוית פ' פיניו כוונים. ובירוש' ר"פ שני דייני גזירות. ומגילה פ' בני העיר. ילקוט משלי רמז תתקפ"א: לד ילקוט משלי רמז תתקס"ב: לה סנהדרין ק"ג: לו ילקוט משלי רמז תתקמ"ד: לז ילקוט משלי רמז תתק"ס: לח ילקוט יחזקאל רמז שס"ד: לט ילקוט משלי רמז תתקמ"ד: מ ילקוט ירמיה רמז רע"ח:

מתנות כהונה

דרך קינמוד ולהגן הרבה: **כי בימיכם בית המרי.** פסוק הוא ביחזקאל סי' י"ב: **רבי פנחס** כו'. בא לומר שזה שכתוב ואת כל בתי ירושלים מדבר בבתי מדרשות וכדמפ' ולא"ל שהרי לא כל הבתים שבירושלים נשרפו: **ה"ג** ושמונים בתי כנסיות וכן הוא בירושלמי ריש פ' שני דייני גזרות ועיין לקמן בפסוק בלע ה' ובילקוט ישעיה גרס למקרא ובית ספר למשנה ובית ספר לתלמוד וכולן כו' גירסת הספר הביא בילקוט באיכה ובס"י גם כן וכן הוא בירושלמי ריש פ' שני דייני גזרות ובס' בני העיר במגילה: **מתנין.** מספרים: **פתיחא** מפיץ חרב: **בשלחי** [illegible] הרעב. פסוק הוא ביחזקאל סי' ה': **אלו** ישראל והקב"ה נקרא ריע של ישראל שנא' ריעך וריע אביך אל תעזוב: ה"ג **בצורנו** מעדה בגד ביום קרה תרם בגידה ומעילה שמעלו בהקב"ה ודבקו בע"ז וזה קרה כמו קרא וכדלעיל: **מערערה.** פי' הערוך סוגרת: **ממטמטה.** ל' דריסה ומיסמוס: **פתיחה** איש חכם: **נשפט** גרס: **ה"ג** הה"ד חכם וכו' וה"ג בילקוט משלי התעיין ירלאה לעיין שני' הספר נתקלקלה בעירוב שורות והכי מוכח גירסת הילקוט בס' משלי (תתקסב) וכן מנלתי טוב און לי בספר אות אמה: **ויהרוג** כו'. פ"ה בדברי הימים ב' כ"ח: **בימי אמציהו.** הראה להם פנים שוחקות שהם נלחו שונאיהם וכדמפרש ואזיל: **כפי.** הגיא הוא עמוק כמו כיפה והרי הוא כאילו כתיב כפי המלח ודרשו שוב ל' כיסוי כלומר כפות וקשור ואלה דרש בסיפוק אותיות לשון מלחמה פירושו וילך בקשרי המלחמה: **שבו בני יהודה** גרסי'. פירוש בני יהודה שבו מבני שעיר ככתוב בד"ה ב' סימן כ"ה וכולם נבקעו אחז הפסוק [illegible] נהם על כך: **ה"ג** וכלם נבקעו ואין נחת. פי' דכתיב גבי אחז אחר שנפל ביד פקח בן רמליהו ויזבח לאלהי דמשק וגבי אמציה כתיב ויבא את אלהי שעיר וגו' וטוס הגירסא כך היא וכלם נבקעו ואין נחת באותו שעה אמר הקב"ה כו': **כך** מצאתי הגי' בילקוט: **כל** המעמיד תלמיד רשע בא"י כאילו מעמיד לסטים ובח"ל עבד ע"כ ור"ל כי לעולם הרשעים שבא"י הוו יותר טובים מבח"ל וכדאמרינן פרק אין מעמידין את הוי מה בין לסטאי דא"י לגבי דח"ל ופי' רש"י אע"פ שהלסטים פרוצים יותר מגנבים ולפיכך המעמיד תלמיד רשע בא"י הוא כאילו מעמיד לסטים שתלמודו נהפך אליו למשחית שיודע ובקי לצוד ולקפח הבריות וע"כ הוא יותר גרוע שהוא כעבד דהיינו כותי. ובספר ישן גרס המעמיד תלמיד בח"ל מעמיד לסטים ובא"י מעמיד לו עבד ולשון יש' עבד לשבח כלומר שמשמש את רבו כעבד וכמו שאחז"ל כל מלאכות שעבד חייב לרבו תלמיד עושה לרבו: **נפרע** מפרעה גרסי'. ולמה היה לנו להזדווג לישראל להרע להם: **ולעולם** נער הוא. בתמיה וכי אתה סבור שלעולם הוא נער ובכחו: **הזקינו הדברים.** דרך כינוי הוא או ר"ל אותן דברים שעשה בשכבר הימים ועתה אין יכול לעשות כה: **ואומר** להם איכה. הוא מוס ופרלה ועונש שלהם: **להזקק** ללגיונותיו. לספק להם פרנסתם בריוח ובמלוי: ה"ג במדבר כתיב הנני כו'. וכן הוא בילקוט ירמיהו ופי' מנהג בשר ודם הוא לספק פרנסה ללגיונותיו יותר

בריוח

עץ יוסף

דרך לעג. דאילו האמינו בנביאים מ"ס לומר לעתים רחוקות וכו' דודאי הנביא להוכיח הנמלאים בדורו היה מדבר ולא לעתים רחוקות [יפ"ע]: **מלאתי בגימטריא** הכי הוי. עיין מ"ש בפסוק בלע ה' ולא חמל: **ובית לתלמוד ומשנה** כצ"ל [א"א]. ובילקוט ישעיה גרס בית ספר למקרא ובית ספר למשנה ובית ספר לתלמוד וכולם כו': **וכולן עלה** אספסיינוס והחריבן. ואע"ג דזה היה בבית שני ופסוק ואת כל בתי ירושלים מיירי בית ראשון לא קשה דמסתמא בבית ראשון נמי הוו בתי כנסיות כההיא דבית שני. וכן מ"ש ואת כל בית גדול זה בית מדרשו של ריב"ז. לאו דווקא אלא כלו' בית המדרש הגדול דומה לשל ריב"ז שהיה בבית שני: **זה בית מדרשו** של ריב"ז לאו דווקא אלא כל דדמו ליה בחכמה: **מתנין** פי' מספרים ועוסקים במעשה בראשית ומעשה מרכבה שהיה עוסק בהם ריב"ז והדומים לו כמ"ש בפ"ב דסוכה שלא הניח מקרא משנה ותלמוד כו' עד דבר קטן ודבר גדול. ומפרש שם דבר גדול מעשה מרכבה ולהכי קרי ליה בית גדול. שבו מגדלים שבחו של מקום. ועיין בפרק בני העיר: **(יג) פתח מפיץ** וחרב כו'. בא לתת טעם למה הפיץ ה' את ישראל בגלות ולא חמל להאריך אפו להם או ליסרם במסחם בארצם. שהתשובה בזה שהוא כדי לעקור עכו"ם מידם. מאחר שהחזיקו בה כולי האי לא היה תקנה להפרישם ממנה אלא ע"י הגלות. ולסמכיה למפיץ וחרב וחץ שנון [יפ"ע]: **אלו ישראל** ורעהו היינו הקב"ה כמד"א רעך ורע אביך אל תעזוב: **כשבאת לרעות** אותנו כו'. פי' שברעתה כשהיית רועה. אותנו היינו כשן דאכלה ומדקה. והיינו מ"ש ואכלה את כל העמים והיינו שן רועה שהיינו כשן שהיא רועה ואוכלת. ועכשיו למה שן רועה אוכלת אותנו דהיינו אותו שכתוב [דניאל ז'] אכלה ומדקה. דהיינו שן רועה לשעבר ובגלות: **ולמה שן רועה** אוכלת אותנו כו'. דאע"ג דחטאנו ואמרנו עדות שקר עליך מ"מ לא היה מן הדין שישלוט האויב בנו משום שהם מקולקלים יותר ממנו. על זה באה התשובה מפני בטחונה של עכו"ם כו' שבגדו בטורם שהיה עמהם תמיד. והו שאח"כ מבטח בוגד וגו' פר"ל שבגדו בהקב"ה שהיה תמיד מבטחם ביום צרה ובטחו בעכו"ם. ועוד שהקב"ה היה מתרה בהם תמיד. וא"ש בקרא דכתיב בתריה מעדה בגד [שהעדו מהם ב' לבושים. כדאיתא לעיל פתיחתא י"ב] ביום קרה. על שם ויהי כאשר קרא ולא שמעו: **שמן מערערא** פי' שן רעועה מלשון ערער תתערער. ופי' מועדה: **ורגל ממטמטא** לשון התמוטטות. וזה רמז על ענין ויגרס בחצץ שני. ועל ענין הגלות שהוא ממועט הרגל. ושמא אלו באו משום מבטח בוגד שבמקום מבטח היה בוגד. ובמקום בוגד היה מבטח. שבמקום שבטחון בה' נעשה בגידה. וכן הבגידה נעשה מבטח. שבמקום הבגידה בעכו"ם בטחו בה [יפ"ע]: **(יד) פתח איש חכם** כו' גם טעם פתיחה זו כהנך דלעיל: **כל מי שהוא** דן את טיפש שמוכיחו ומייסרו הוא עצמו נידון. שמצטער בו ע"י שאינו שומע מוסר ומוסיף במריו ולועג לו: הה"ד מיותר [א"א]: **ויהרוג פקח בן רמליהו** וגו' ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד הכל בני חיל בעזבם את ה' אלהי אבותם. ועיין בפ' חלק ותראה שחסר כאן. וכוונת המדרש שבין שהקב"ה מראה להם פנים של רוגז. ובין שמראה להם פנים שוחקות אין להקב"ה מהם נחת. ומפרש ואמר רגזתי עליכם ר"ל על אחז מלך יהודה ועמו בימי פקח בן רמליהו שהרג מיהודה ובנימין מאה ועשרים אלף ביום אחד. וגם מלך ארם הכה בהם. וגם ביד מלך ישראל נתן ויך בו מכה גדולה. וכיון שראה אחז שגרתו יותר מכל מלכי יהודה שהיו לפניו שלא היו עו"ג כמותו. א"כ היה לו ללמוד שבשביל שהוא עובד אלילים באת לו הצרה הזאת. מ"מ כתיב בו [שם] ובעת הצר לו ויוסף למעול בה' וגו'. וכן בהוסף אמציהו עשה הישר בעיני ה' והגלית במעשיו כדכתיב ואמציהו התחזק וגו' ויך את בני שעיר עשרת אלפים ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה וגו'. והיה לו ללמוד שבשביל שאינו עובד אלילים הוא מגלית. ובשביל שיש בו מדת ישראל רחמנים. וכתיב בו ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכולם נבקעו. שהיא מדת אכזריות והיפך גווי של הקב"ה. וגם כתיב בו בהגליתו. ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר: **תחת כפי המלח** שהיו שם סלעים שהולכי הים מלח. והתחתית שביניהם נקרא גיא מלח. ופי' כפי סלעים: **תחת כפויי המלחמה** זהו פי' אחר על וילך גיא המלך שהמקום אשר עליו אדום הכפויים ונכבשים במלחמה. נקרא מלה על שם זה. ומלה לשון מלחמה. בסופך אותיות. ור"ל שהלך בקשרי המלחמה: **אלא בחרב** שהם מיתה החמורה כב"נ הוא בסייף כדאמריק בפ' ד' מיתות: **וכולם נבקעו** וכתיב ויהי ההרי הוא אמציהו וגו' ואין נחת וכו'. כצ"ל [א"א]: **(טו) פתח יוסר לץ** וכו' מפרש איכה לשון תוכחה. ודריש האי קרא בירמיה שהיה מוכיח לישראל ואומר להם איכה. ואגב מייתי מה דדריש רבי יצחק: **סופו להתבזות** שמקללין אותו לפי שלמדו תורה ונתחכם להרע וכ"מ לבדוק במעשיו קודם שילמדנו: **בא"י באילו** מעמיד לסטים כו'. משום דמעלה א"י [illegible] שבה עדיפי טפי חז"ל. וגם ברשעים יש חשיבות בשל א"י על של ח"ל כדאמרי' בס"ב דע"ח. הא חזי מה בין גנבי דבבל ללסטים דא"י. ופרש"י ואע"פ שהם לסטים פרוצים מגנבים. להודיע דבהם של א"י עכ"ל. להכי קאמר כאן דמרוע התלמיד הרשע. שאם הוא בא"י שיושביה הגונים הוא כעמיד לסטים. מפני שברשעתו מהפך דברי תורה. והמעמיד תלמיד הגון אפי' בח"ל מעמיד לו עבד שמשמשו ומכבדו כעבד לאדוניו [יפ"ת]: **כבוד היה לי** אלו לא נזדווגתי כו' דהשתא כל אויל יתגלה להשיח דברים ואומר כי קצרה יד ה' מהושיע בהיותם בגלות. ומייתי ליה הכא לומר דהיינו נמי יוסר לץ לוקח לו קלון. שהקב"ה נתן התורה לישראל שהיו כלן. ולקח לו חסרון כבוד ע"י גלותם: **נפרע הוא מפרעה** כו' ולמה היה לנו להזדווג לישראל להרע להם. והוזרים **ואומרים** כי קצרה ידו כי אינו בכחו הקודם אלא הזקין: **ולעולם נעור הוא** בתמיה. וכי אתם סבורים שלעולם הוא נער ובכחו: **הזקינו הדברים** ר"ל אותן הדברים שעשה בשכבר הימים. ועתה אינו יכול לעשות כה: **כביכול הוא עצמו** שהקדוש ברוך הוא בעצמו היה מחזר על פתחיהם לשמוע מה הם אומרים. זה דרך משל אל שמועתו כל הדברים כמחזר אחר הפתחים: **שהיו לצנים** כדכתיב ויהי מלעיגים במלאכי אלהים ומתעתעים בנביאיו. והיינו מה שלגלגי הדור ממללים בפיהם ומרמזים בעיניהם וכו' כדאיתא לעיל סימן י"ב: **ואומר להם איכה** דהיינו לשון תוכחה. כד' יאודה לקמן בס' איכה. ולפ"ז מומו אינו [illegible] אלא רעה הבאה עליו: **(טז) פתח דרכך ומעלליך** בעי לפרש שאיכה ישבה קאי על סילוק השכינה וכדמסיק כי נגע עד לבך. ואגב דריש נמי בסנהדרין [יפ"ע]: **להזקק ללגיונותיו** לספק להם פרנסתם בריוח ובמילוי: **במדבר או בישוב.** לא במדבר. במדבר

כתיב

כתיב (שמות טז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים והכא כתיב עוללים שאלו להם וגו'. במדבר כתיב (תהלים עח) הן הכה צור ויזובו מים והכא כתיב דבק לשון יונק אל חכו בצמא. במדבר כתיב (שם קה) פרש ענן למסך והכא כתיב צפד עורם על עצמם. ומי עשה לך דרכך ומעלליך אורחתיך בישאתא ועובדיך מרידאתא. (ירמיה ד) זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך זו סנהדרי גדולה שהן קרויין לבן של ישראל דכתיב (שופטים ה) לבי לחוקקי ישראל. וכיון שהן מכעיסין אותי לית לבי לחוקקי ישראל. אמר הקב"ה כי נגע עד לבך זה בהמ"ק כמד"א (דה"ב ז) והיו עיני ולבי שם כל הימים. ד"א כי נגע עד לבך זה הקב"ה. א"ר חייא היכן מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישראל מן הדין קרייא (תהלים עג) צור לבבי וחלקי אלהים לעולם : (יז) רבי אבהו פתח (שם סט) סא ישיחו בי יושבי שער. אלו עכו"ם שהן יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיאות. ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין הן יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי ואומרים בגין דלא נצרוך לחרובא כיהודאי. והן אומרים אלו לאלו כמה שנים את בעית מחי. והן אומרים כחלוקא דיהודאי דשבתא. ומכניסין את הגמל לטרטיאות שלהם והחלוקים שלו עליו והן אומרין אלו לאלו על מה זה מתאבל. והן אומרים היהודים הללו שומרי שביעית הן ואין להם ירק ואכלו החוחים של זה והוא מתאבל עליהם. ומכניסין את המתים לתיטרון שלהם וראשו מגולח והן אומרין אלו לאלו על מה ראשו של זה מגולח. והוא אומר היהודים הללו שומרי שבתות הן וכל מה שהן יגעין כל ימות השבת אוכלין בשבת. ואין להם עצים לבשל בהן והן שוברין מטותיהן ומבשלין בהן. והם ישנים בארץ ומתעפרים בעפר וסכין בשמן לפיכך השמן ביוקר. ד"א ישיחו בי יושבי שער אלו ישראל שהן יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת תשעה באב יושבין וקוראין קינין ונהי ואיכה : (יח) ר' אבין פתח סב השביעני במרורים בלילי הפסח של יו"ט הראשון. הרוני לענה בתשעה באב. ממה שהשביעני בלילי יו"ט הראשון של פסח הרוני בלילי ט"ב לענה. הוי בלילי יו"ט הראשון של פסח הוא לילי ט"ב. ועל זה היה מקונן ירמיה איכה ישבה בדד : (יט) ר' אבין פתח (דניאל ג) והוא מהשנא עדניא וזמניא. אמר ירמיה לישראל אילו זכיתם הייתם יושבין בירושלים ושותין מי השילוח שמימיו נקיים ומתוקים. עכשיו שלא זכיתם הרי אתם גולים לבבל ושותין מי פרת שמימיו עכורין וסרוחין. הה"ד (ירמיה ב) ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר. אילו זכיתם הייתם יושבים בירושלים ואומרים שירים ומזמורים לפני הקב"ה עכשיו שלא זכיתם הרי אתם גולין לבבל וקוראים קינים ונהי הוי (תהלים קלז) על נהרות בבל איכה : (כ) רבי אלכסנדרי סג פתח (תהלים קב) שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג. אמר הקב"ה שקדתי להכניס בני לא"י מיד. ואהיה כצפור בודד על גג. מה הצפור מתבודד מגג לגג ומגדר לגדר ומאילן לאילן ומשוכה לשוכה. כך כשיצאו ישראל ממצרים היו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת. ויסעו ויחנו. וכיון שבאו להר סיני נעשו כולם הומוניא. ויחנו אכ"כ אלא (שמות יט) ויחן שם ישראל. באותה שעה אמר הקב"ה הרי השעה שאתן תורה לבני. ד"א שקדתי (ואהיה כצפור) אמר הקב"ה שקדתי אני להשרות שכינתי בבהמ"ק לעולם. ואהיה כצפור מה הצפור הזה בשעה שאתה נוטל גוזליה היא יושבת בדד כך אמר הקב"ה שרפתי את ביתי והחרבתי את עירי והגליתי את בני לבין העכו"ם וישבתי לי לבדי איכה : (כא) ר' אלכסנדרי סד פתח (ויקרא יג) והצרוע אשר בו הנגע וגו'. והצרוע זה בהמ"ק. אשר בו הנגע זו

ע"א

יד יוסף סא איכה רבתי פ"ג סי' י"ג ; סב לקמן איכה ג' סי' י"ד וילקוט איכה ; סג ילקוט תהלים רמז תתל"ה ; סד ילקוט תזריע רמז תקנ"ה ;

מתנות כהונה

בריות ביסוב מבמדבר והקב"ה נהג בהיסוך עם ישראל שהרי במדבר כתיב הני ממטיר וגו' שנתן להם לחם לשובע והכי פי' ביסוב כתיב עוללים כו' : צפד עורם כו'. ולא הגין עליהם ענן למסך ומסתור : אורחותך כו'. דרכך ומנהגיך שלך הרעים ומעשיך שעשה מכך למרוד בהקב"ה : לית לבי וגו'. כאילו אינם אותם שנקראו לבי והוקקי ומצאתי גיר' ליתני לחוקקי : איבן. כמו הכן : פתיחה ישיחו בי יושבי שער : טרטיאות כו'. בתים שמשחקים בהם שחוק הוללות וסכלות ועיין ערך סיאטר : בגין דלא נצרך כו' כלומר הרי אין אנו נצרכים וגולים כיהודים הללו או יסיה פי' הרי אכלנו ושתינו כשאלת נפשנו ואין אנו צריכין לאכול חרובין משום שיהודים הללו ויאת לעג וקלס לישראל : והן אומרים. עוד ליצנות ולעג אחרת שאומרים זה לזה כמה שנים אתה צריך לנקום ומשיב כחלוקו של היהודי שאוק טעם משבת לשבת וצריך כינוס גדול : ומכניסין כו' גם זה ליצנות אחרת הוא : מתאבל. על שהיה משוסף בחלוקין שלו והן שוחלין ומשיבים אלו לאלו דרך שחוק וליצנות : התוחים. הקוצים : ומכניסין את המתים. לקמן בפסוק הביא בכליותי גרס המומס ומצאתי בב"ר פ' ס"ב בפי' המב"א שהביאן הגירסא מלומה וכן הוא גירסת הערוך ופי' בו אדם שמשנה עצמו בלבושיו ובצורתו בלועג על פניו מאותן צורות מפונות שקורין בלעז מומס עד כאן : מגולח. המב"א בפרשה וישלח הביא הגירסא מגולה בין קך ובין קך פירושו קרח מן השער : ומתעפרין בעפר. ולפיכך שערן יוצא ובעל מומס זה הוא יהודי ולפיכך יצא שערו ונעשו קרח : וסכין כו'. זהו ליצנות אחרת לפי שיושבים על הארץ צריכין לסוך בשמן להעביר הזוהמא לפיכך השמן ביוקר : וקוראין קינין כו'. וצריך לקרותו בטעמו ונגינו חזו ונגינות שותי שכר : מה שהשביעני כו'. שצוה אותי לאכול הפסח על שובע בשמחה ויום טוב על מצות ומרורים כנגדו הרוני בליל ט' באב כו' : הוי ליל יום ט'. שלעולם באותו יום שחל להיות בו יום טוב ראשון של פסח בו ביום חל להיות תשעה באב : הומוניא כלל אחד כולם אגד ואין נשל בפסיפסא ר' : אלא ויחן כולם אחד בלב אחד כשו ספירע רש"י שם : ואהיה כצפור. ונעשתי כצפור כו' : וישבתי כו'. ויהיה הס"ח של ישנם

סיני

ענף יוסף

חיים נגאוים. וכשמא נפרד מעם [נזס"ק] : (יח) [ואוכלים ושותין ומשתכרין בסעודת ט"ב לשון בסעודת ט"ב משמע דודאי בסעודת ט"ב עצמו מיירי ובמעמ מקדש שני דאי היה ט"ב לששון ולשמחה כדאי' בר"ה [דף י"ח] וע"ז דורש המדרש ישיחו בי יושבי כו' מאמר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת ט"ב. היינו בסעודת ט"ב עצמו שהיה אז לששון ולשמחה. מ"מ אחר זה היו יושבין וקוראים איכה אחר שנייסדה ונהיה הבנואים וקינות על חורבן בית ראשון. שאע"פ שהיה ט"ב אז לששון ולשמחה. מ"מ היה נזכרין לפניהב קינות איכה על בית ראשון [מהרז"ו חס"ין] :

(יט) [ושותין מי פרת שמימיו עכורין וסרוחין בב"ר פ' י"ז אי' שמי פרת פרין ורבין ופרש"י באומט שמכבין את הגוף. אלא ע"י שהיו ישראל רגילין במי השילוח מתו בשתית מי פרת. א"נ מגד א"י מימיו מתוקים. ומגד בבל הם עכורים וסרוחים. שמשני מסגרות של בבל נעכרים ונסרחין [יפ"ע] :

ודים

עץ יוסף

כתיב הנני ממטיר כנ"ל. ופי' דכיון דשבחו של מלך בהספקתו צרכי מזונות חיילותיו במדבר הוא שפי מבישוב. שבמדבר הם קשי המציאה. והבי"א שספק צרכנו במדבר מכ"ש שהיה לו כח לספק בישוב. ומה זה דבמדבר נתן לחם ומים ומסך. ובא"י הסרנו כל אלה [יפ"ע] : במדבר כתיב הנני ממטיר אע"ג דטפי מהכא הוו נמי במדבר דהיינו רהולה בשר וטייה כדאי' בב"ר פ' מ"ח לא חש הכא להזכיר אלא אכילה ושתיה וכסות דצריכי טפי. אפי' אלו חסרו : צפד עורם על עצמם ולא הגין עליהם ענן למסך ומסתור [מת"כ] דמחמת היותם להורג ביום מבלי מחסה קאמר. מדכתיב לא נכרו בחוצות משמע מגד היותם בחוץ [יפ"ע] : מי עשה לך דרכך ומעלליך. דלעיל כתיב רוח צח שפיים במדבר דרך בת עמי לא לזרות ולא להבר. וס"ל שהוא משל על אלה שהיו במדבר לישראל ועתה אינם דהא"ל כאילו היה להם רוח צח במדבר. ועכשיו אין להם רוח צח לא לזרות ולא להבר. וע"ז קאמר קרא דבתריה דרכך ומעלליך עשו אלה לך [יפ"ע] : אורחתך דרכך ומנהגיך : בישאתא פי' הרעים : ועובדיך פי' ומעשיך : מרידאתא פי' מורדת כלו' דרכיך ומנהגים שלך הרעים ומעשיך שעשית מרד למרוד בהקב"ה : לבי לחוקקי ישראל ר"ל ברק ודבורה אמרו שכל ישראל לבם לחוקקי ישראל. הרי דסנהדרין לבם של ישראל. וזה שסיים וכיון שהם מכעיסין אותי כו' ר"ל שהקב"ה אומר אף שאני אוהב את הסנהדרין כישראל כבר ין אבל כשהן מכעיסין אותי אין לבי לחוקקי ישראל : אמר הקב"ה כי נגע צריך להיות ד"א כי נגע [א"א] : (יז) בבתי טרטיאות ובתי קרקסיאות. המוסף ערוך כתב טרטיאות בלשון יוני ורומי בנין מיוחד לראות לחוק הגלים. קרקסיאות הוא בנין עגול וגם הוא מיוחד לשחוק. ועיין בערוך ערך סאטר. ובפרש"י כתובות [דף ח' ע"א] : בגין דלא נצרך פי' ראוי ליזהר בהוצאותינו שלא נצטרך לאכול חרובין כיהודי שהוא מוציא ממונו בשבתות ויו"ט כדלקמן ובא לידי עניות וצריך לאכול חרובין. וכדאמרי' בחזית פסוק משכני. נראה יהודאה לחרובי גבי יאה מסכנותא לישראל. והן אומרים כו' זהו עוד ליצנות אחרת שאומרים זה לזה כמה שנים אתה צריך לנקום. ומשיב לו חבירו כחלוקו של היהודי שהוא לובש משבת לשבת וצריך כבוס גדול [מ"כ]. והמעריך כתב פי' כמה שנים אתה רוצה לחיות. והוא משיב כחלוק של שבת של היהודים שכיון שאינו לובשה אלא משבת לשבת היא מתקיימת שנים רבות עכ"ל : ומכניסין וכו' זהו עוד ליצנות אחרת שמכניסים את הגמל לבית השחוק. והמכסה של גמל אינו אלא שקים. ודרך העולם שהאבלים מלובשים בשקים ולכן הם שואלים על מה זה מתאבל [מעריך] והם משיבים דרך לעג על שאכלו היהודים הקוצים של הגמל הזה : ומכניסים את המתים נ"ל ומכניסין המומס [א"א ויפ"ע] וכן הוא לקמן בפסוק הייתי שחוק. וכתב בספר יערות הדבש [ח"א דף מ"ו] שענין התיטרון היה שהיו סכין גוף האדם בשמן המור והסירו מתוכו בני מעיים ועתנים שמן בחוץ ומבפנים ומניחין אותו בחמה להתייבש. וכן מעמידים לערך ע' יום. ואז נתקשה הגוף ונעשה כעצם ואבן קשה והוא קיים ממש כל ימות עולם ונקראת בלשונם מומיא ע"ש באריכות ולפ"ז זה שכתוב כאן את המתים הוא המומיא דלקמן בפסוק הייתי שחוק : מגולח המב"א בפרשה וישלח הביא הגירסא מגולה. ובין קך ובין קך פירושו קרח מן השער [א"א] : ומתעפרין בעפר ולפיכך שערן יוצא. ובעל מומס זה הוא יהודי ולפיכך יצא שערו ונעשו קרח [מ"כ] : וסכין בשמן וכו' זהו ליצנות אחרת. לפי שיושבים על הארץ צריכים לסוך בשמן להעביר הזוהמא. לפיכך השמן ביוקר [מת"כ] : ובתי כנסיות ובבתי מדרשות כשמן ועלתה ינמתו הפשרה אל הזקנים. מוהב ס' שערי ציון : ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת ט"ב הכ"נ"א בא"ה סי' תקנ"ב ס"ק י"ב כתב שמ"ש ומשתכרין פי' היינו שעושין כל צרכן. ולא איירי אלא בסעודה שקודם מנחה : וקוראין קינין וכו' וצריך לקרות בטעמו וננגנו. וזהו ונגינות שותי שכר [מ"כ] : (יח) השביעני במרורים בלילי פסח. בא לומר דאו נא רעתי כי הלא בלילה שאני עושה זכר מרורים של מצרים. כד"א על מצות ומרורים יאכלוהו. אז השביעני שובע עם מרורים שהוא בליל אכילת מרורים שצוה אותי לאכול הפסח על שובע בשמחה ויו"ט על מצות ומרורים ועתה בלילה כיוצא בו ביום שחל פסח חל ט"ב הרוני לענה [אלשיך] : ועל זה היה מקונן ירמיה איכה ישבה בדד. שמספרו איכה למנין קינה. ואמר העיר רבתי עם כי בנהיותה היותה רבתי עם הגדיל הקינה איכה ישבה בדד. וכן בנהיגת היותה שרתי במדינות יגדל המספד בהיותה למס. שנהפך עניה מן הקצה אל הקצה : (יט) פתח והוא מהשנא וגו'. כדמסיק אלו זכיתם הייתם יושבים בירושלים וכו' הרי אתם גולים לבבל וכו'. כלו' ע"ז אמרו איכה ישבה בדד שגלו ממנה לבבל וראוי לקונן על מה שנהפך להם הענין מירושלים [יפ"ע] : מי השלוח הוא נחל קטן ומימיו הולכים בנחת [רד"ק ישעיה ח'] ולכן מימיו נקיים. ורש"י שם פי' מעין הוא ושמו גיחון ושלוח : מי פרת שמימיו עכורים וסרוחים. וכדאי' במדרש שוח"ט מזמור קל"ז וז"ל רבי יוחנן אמר יותר הרג בהם פרת בישראל יותר ממה שהרג נבוכדנצר. כשהיו ישראל שרויים בארץ לא היו שותין אלא מי גשמים וממי נחלים וממי מעינות כיון שגלו לבבל שתו מי הפרת ומתים : הוי על נהרות בבל איכה. זהו סיום לשני החלוקות הנזכרים כאן. שהוי על נהרות בבל הוא סיום לחלוקה א' שאמר עכשיו שלא זכיתם כו' ושותים מי פרת כו'. ע"ז אמר הוי על נהרות בבל וגו'. גם בכינו שהרג בהם פרת כו'. [ככ"ל]. והוי איכה הוא סיום לחלוקה השני' שאמר עכשיו כו' וקוראים קינים ונהי ע"ז אמר הוי איכה. כמ"ש בראש הסימן : (כ) פתח שקדתי כו' מייתי האי קרא דדרים ביה כך אמר הקב"ה שרפתי כו'. וישבתי לי לבדי איכה כלו' וזה טעם איכה ישבה. ואגב דדרים ליה על השקידה להכניס את ישראל לארץ [יפ"ע] : אמר הקב"ה שקדתי כו' כלו' הייתי ממהר להכניס בני כמו מי שוקד אני על דברי. וכן מצינו שהיתה שכינה מחזרת עליהם למהר להכניסם לארץ כמ"ש בספרי. אחד עשר יום מחורב. אבל מפני שהיו תמיד בחלוקי לבב. כדכתיב תמיד ויסעו ויחנו לכן לא הכניסם מיד וגם מפני המחלוקת לא היה אפשר ליתן להם התורה. כדאי' בפסיקתא פסוק דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. בקש הקב"ה ליתן תורה לישראל בשעה שיצאו ממצרים. והיו חלוקים אלו עם אלו והיו אומרים בכל שעה נתנה ראש ונשובה מצרימה. מה כתיב ויסעו ויחנו. היו נוסעים במריבה וחונים במריבה. וכיון שבאו לסיני הבוו כולם אגודה אחת ויחנו שם ישראל אכ"ל אלא ויחן שם ישראל נעשו הומניא [פי' קיבוץ] אמר הקב"ה התורה כולה שלום ולמי אני נותנה לאומה שהיא אוהבת שלום. הוי וכל נתיבותיה שלום עכ"ל : ומשוכה לשובה פי' מענף לענף : הרי השעה וכו' ונולא זה אע"פ שהשם ההר חמד אלהים לשבתו לתת שם התורה לישראל. לא היה נותנה מיד אלא היה מעכב שם עד יהיו בשלום : שקדתי אני להשרות כו' ולפי' זה הוא התמדת העמידה שם כמו לשקוד על דלתותי. כמו שוקד על עריהם : ואהיה כצפור וכו' פי' ונעשיתי כצפור מה הצפור וכו'. וזה היסף מה שהכנתי להשרות שכינתי בבית המקדש : וישבת לי לבדי איכה כ"ל וישבתי לי לבדי הה"ד איכה ישבה בדד העיר. מבכינת ה' בביתה שם : (כא) פתח והצרוע כו' בעי למימר דאין הקינה על חורבן ירושלים בעת ההיא. אלא על המשך ימי גלותנו הארוך הזה. ולהכי מייתי הני קראי דדרים כל ימי אשר הנגע בו יהיה בדד ישב

על

ע"א שהיא מטמאה כנגע שנא' ויחללו את מקדשי ויטמאוה. בגדיו יהיו פרומים אלו בגדי כהונה (שם) וראשו יהיה פרוע הוא שנאמר (ישעיה כב) ויגל את מסך יהודה גלי דכסיא. ועל שפם יעטה. כיון שגלו ישראל לבין עכו"ם לא היה אחד מהן יכול להוציא דבר תורה מפיו. וטמא טמא יקרא חורבן ראשון וחורבן שני. אר"י בן חלפתא כל מי שהוא יודע כמה שנים עבדו ישראל ע"א הוא יודע אימתי בן דוד בא. ואית לן תלתא קראי מסייע ליה. הדא (הושע ב) ופקדתי עליה את ימי הבעלים אשר תקטיר להם כימי הבעלים. תנינא (זכריה ז) ויהי כאשר קרא ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע. תליתאה (ירמיה ה) והיה כי יאמרו תחת מה עשה י"י וגו'. ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו. ר"י אמר יען וביען מדה כנגד מדה. ר"ל אמר (ישעיה א) אדמתכם לנגדכם זרים אוכלים אותה כנגדכם זרים אוכלים אותה. ר' אלכסנדרי שמע לה מהדין קרא כל ימי אשר הנגע בו יטמא איכה: (כב) ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי פתח [מה] (שם ה) הוי מגיע בית בבית וגו'. ר' יוחנן ור"ל. ר"י אמר הוי מגיעי בית בבית מלוהו על ביתו מלוהו על שדהו ליטלה. אמר הקב"ה מה אתם סבורין שאתם יורשין את הארץ (שם) והושבתם לבדכם בקרב הארץ באזני י"י צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב. ר"ל אמר כזה שהוא צווח באזני של חברו לא באחת אלא בשתים כך באזני י"י צבאות. אמר ר"ל הוי מגיעי בית בבית הגעתם חורבן ראשון לחורבן שני מה חורבן ראשון ציון שדה תחרש אף חורבן שני ציון שדה תחרש. עד אפס מקום מי גרם למקום ליחרב על שלא הניחו מקום שלא עבדו בו ע"א. [מו] בתחלה היו עובדין אותו במטמוניות הה"ד (יחזקאל ח) ויאמר אלי הראית בן אדם וגו' עושים בחשך וגו'. וכיון שלא מיחו בידם חזרו להיות עושין אחר הדלת שנא' (ישעיה נז) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין על הגגות שנא' (צפניה א) ואת המשתחוים על הגגות לצבא השמים. וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בגנות שנא' (ישעיה סה) זובחים בגנות. וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בראשי ההרים שנא' (הושע ד) על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו. וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בשדות. דכתיב (שם יב) גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי. ר' יודן ור' איבו ור' טבי בשם ר' יאשיה אמרי על כל תלם ותלם היו מעמידין צלם. ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' הושעיא אמרי היה אחד מהן חורש שדהו לוכסן מעמיד צלם באמצע כדי שיהו ראשי תלמים מראין לה. וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בראשי הדרכים שנא' (יחזקאל טז) אל כל ראש דרך בנית רמתך. וכיון שלא מיחו בידן התחילו (חזרו) להיות עושין ברחובות שנא' (שם) ותבני לך גב ותעשי לך רמה בכל רחוב. וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בעיירות שנא' (ירמיה ב) כי מספר עריך היו אלהיך יהודה וגו'. וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בחוצות שנא' (שם יא) ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבשת. עד אימתי עד שהכניסוה [מז] לבית קה"ק. שנא' (יחזקאל ח) סמל הקנאה הזה בביאה. מהו בביאה א"ר אחא הא בייה בייה תותבא מפני מארי ביתא. א"ר ברכיה (ישעיה כח) כי קצר המצע מהשתרע [מח] מהו מהשתרע שתריעו לקבל אשה ובעלה וריעה. והמסכה צרה כהתכנס עשיתם מסכה צרה לאותו שכתוב בו (תהלים לג) כונס כנד מי הים. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה: (כג) ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי [מט] פתח (קהלת יב) וזכור את בוראיך בימי בחורותיך. אמר שלמה לישראל זכור את בוראך זכרו את בוראכם עד שבחורותיכם קיימות. עד שברית כהונה קיימת שנא' (ש"א ב) ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן. עד שברית לויה קיימת שנא' (דברים יח) כי בו בחר י"י אלהיך מכל שבטיך. עד שברית מלכות בית דוד קיימת שנא' ויבחר בדוד עבדו. עד שברית ירושלים קיימת שנא' (מ"א יא) והעיר אשר בחרתי בה. עד שברית בהמ"ק קיימת שנא' (דה"ב ז) ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה. עד שאת קיימת שנא' (דברים ז) בך בחר ה' אלהיך. (קהלת יב) עד

אשר

יד יוסף מה ילקוט ישעיה רמז רס"ח: מו ילקוט יחזקאל רמז שמ"ח: מז הוא פסוק רפידתו זהב: מח פ"ק דיומא. ויק"ר פ' י"ז: מט קה"ר פ' י"ב וילקוט קהלת:

ענף יוסף

(כא) [ואית לן תלתא קראי] במקרא הראשון בנבואת הושע שלשונו אומר ראוי שיפקדו בעונש הגלות כימי הטעאם. והמקרא השני בנבואת זכריה שמ"ו את דבריו ראו שיענשו כפי כוון שאמרו את רוחו. והמקרא השלישי בנבואת ירמיה שעונש שהוא מדה כנגד מדה. שתחת שעבדו אלהי נכר בא"י יעבדו זרים בארץ לא להם. ולכן ראוי ג"כ שימשך זמנו כפי המשך הזמן שעבדו עכו"ם: [במטמוניות כו' וכיון שלא מיחו כו'. עד שהכניסוה לבית ק"ק שנא' סמל כ'] ומה שהקדים שכתוב סמל הקנאה שהוא מאוחר במעשה. מפני שהיה מראים והולך ליחזקאל תועבותיהם וכל אלה שראה לו הגנובה ואח"כ הנעלם מהעינים. ומ"ש עוד תשוב תראה תועבה גדולות לאו גדולות מהראשונה קאמר אלא כלו' עדיין תראה תועבות גדולות שלא ראית. אבל באמת שהראשונה יותר גדולה [יפ"ת בכ"י פ' כ"ג]:

עבדה

מתנות כהונה

כינוי כלפי שכינה וכן הוא בספר הזוהר בפרשת עקב: פתיחה והגלוע: **גלי דכסיא**. פי' הערוך הדוכסים והשרים וזהו והאפשר לומר הראשים שבהם ודרש מסך מלשון נסיכי מדין והתרגום ורש"י והרד"ק לא פירשו כן בספר ישעיה סי' כ"ב ועיי"ש: **לא היה כו'**. כאילו פיהם מעופף ומכוסה: **בימי הבעלים**. כימים אשר עבדו הבעלים יפקוד עליהם להיות גולים ואח"כ יגאלו: **כאשר קרא כו'**. כשיעור שלא שמעו כן כו': **תחת מה וגו'**. סיפי' דקרא כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נכר כן תעבדו זרים בארץ לא להם ירמיה סי' ה': **מדה כנגד מדה**. כשיעור מה שאתם בחקי השם ימסרם ביד אויב: **כנגדכם**. כנגד מה שהכעסתם את המקום שהיה הרגלכם שמה: **כל ימי וגו'**. כשיעור כל הימים שהיתה נגעה של ע"ז בא"י ובבית המקדש יהי' טמא בישיבת זרים: **פתיחה הוי מגיעי**: עד ה"ג בכ"י ובילקוט על שדהו ליטלה אמר הקב"ה מה כו' עד את הארץ והשבתם לבדכם בקרב הארץ כו' מלוהו על ביתו. **באזני ה' כו'**: **לא באחת**. כזה שאינו תלוות באוזן אחת כמנהג אלא בשתיים כך כו': ובילקוט ישעיהו גרס זה שהוא צווח באוזנו של חבירו לא כאזנו אחת הוא צווח שמא בשתים וכאן באזני ה' כו'. ה"ג בילקוט מי גרם למקום ליחרב. פי' לירושלים ליחרב: **שלא הניחו כו'**. וזהו עד אפס מקום שלא נשאר מקום פנוי מע"ז: **ואחר הדלת כו'**. פסוק הוא בישעיה סי' נ"ז: **וזובחים בגנות** פסוק הוא בישעיה סי' ס"ה: **לוכסין**. פי' בערוך באלכסון: **כדי שיהא כו'**. ר"ל כשהיה עומד בכל אחד מראשי התלם היה מסתכל ומכוון על הצלם: **על כל ראש וגו'**. פסוק הוא ביחזקאל סי' ט"ז: **עד אימתי**. פי' עד אימתי היו מתחזקים והולכים עד שהכניסוהו בבית קדשי קדשים: ה"ג הקנאה הזה בביאה ופסוק הוא ביחזקאל סי' ח': **בייה**. לשון צעקת חמס ועוות דין ועיין בב"ר פי"ב וברמב"ן פ' מקץ: **בייה תותבא מפני כו'**. וכן הוא בילקוט יחזקאל בפרשת והתכן ופי' אוי אוי למנהג זה שגר תושב יפה ויגרש בעל הבית מביתו: **שתריעו**. ל' חבר וריע כדמפרש ואזיל ואפשר ר"ל ישראל ובעלה זה הקב"ה וריע זה ע"ז ודרש מהשתרע בל' נוטריקון מהשתר ריע וכן פירש"י בפ"ק דיומא ופרשת נשא פ"ז גרס מהשתרר עליו שני רעים כא' וכן הוא בפ"ק דיומא והכוונה שאין מקום לענין לעבוד בבית המקדש להש"י וגם לע"ז ובויקרא רבה סוף פ' י"ז הגירסא יותר ברורה: **צרה**. כאשה בנעשית צרה לחברתה: פתיחה חטר: **שבחורותיכם קיימת**. כדמפרש ואזיל כלה שכתב בהן ל' בחור': **שאת קיימת**. כנסת ישראל

בעצמה

עץ יוסף

על שיבוא בן דוד כל מספר הימים שעברו ישראל עכו"ם: **שנא' ויחללו את** מקדשי ויטמאוה. לא נמצא מקרא זה בכל המקרא. אך מלינו לשון טומאה בהדיא בעכו"ם בירמיה שמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו. ביחזקאל את מקדשי טמאת בכל שקוציך. בסוף ד"ה הרבו למעול ויטמאו את בית ה'. **בגדיו יהיו** פרומים אלו בגדי כהונה. להיות ידוע שבגדי כהונה מכפר על-עכו"ם כמו שדרשו הכיינו זכרונם לברכה. לעומת זה אמר כי בגדיו יהיו פרומים. דבגדי כהונה לא כפרו על עכו"ם שעבדו במזיד. והבגדים אינם מכפרים כ"א על שוגג. שכל הפרטים שהיו הבגדים מכפרים על ידם כלם היו פרומים שלא נשתמשו בלימודים המסכים מבגדי כהונה המיסרים אורחות החדש לדרך ישרה [כלי חמדה]: **גלי דכסיא** ע"ד לשון ירוש' פ"ק דיומא שאלו את ר"א דורות האחרונים כשרים מן הראשונים אמר להם עדיכם בית הבחירה יוכיח אבותינו העבירו את התקרה שנא' ויגל את מסך יהודה אבל אנו פעפענו את הכותלים שנא' ערו ערו עד היסוד בה ע"כ. ופי' הפ"מ וקרבן העדה אבותינו בחטאם העבירו את התקרה שלא החריב נבוכדנצר אלא התקרה של בית המקדש והשאיר היסודות שנא' ויגל את מסך יהודה. אבל אנו פעפעני את הכותלים. שבחורבן בית שני החריבו גם הכתלים והיסודות כדכתיב ערו ערו וגו' עכ"ל. וא"ש כאן גלי דכסיה פי' נבוכדנצר גלי והחריב דכסיא דהיינו תקרת בית המקדש: **לא היה אחד מהם** יכול להוציא דבר תורה מפיו שבהיות המקדש על תלו היה מקור ומעין החכמה. גם שכל הספיקות היו מתבארים בירושלים בלשכת הגזית. כמ"ש וקמת ועלית אל המקום. והיינו סנהדרין שבלשכת הגזית כמ"ש הז"ל. לכן בחורבן ביהמ"ק נסתם מהם מעייני החכמה ולא היה אחד יכול להוציא כו' כאילו פיהם מעופף ומכוסה: **וטמא טמא יקרא** חורבן א' וב' פי' כאילו טומאת עכו"ם קוראה לשכינה ואומרת פרוש והיינו חורבן בית המקדש ע"י שפירשה השכינה ממנו ונכפל טמא טמא דרים חורבן א' וב'. ואע"ג דבשני לא הוי עכו"ם מ"מ עון עכו"ם שהיה בבית ראשון היה סבה לחורבן שני כי לא שלם עונו עד הנה. אלא שנתן ה' קצת ריוח והגלה בינתיים בבנין בית שני: **בימי הבעלים** דאל"ה ימי מאן דכר שמייהו. עון הבעלים מיבעי לי'. אלא ע"כ לומר כימי הבעלים פי' כימים אשר עבדו הבעלים יפקוד עליהם להיות גולים ואח"כ גואלם. **ויהי כאשר קרא** דמאי כאשר יען קרא מבע"ל כמו יען קראתי והמאנו. אע"כ למימר כשיעור שלא שמעו כן כו': **והיה כי יאמרו** כו' סיפיה דקרא כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נכר בארצכם כן תעבדו זרים בארץ לא לכם: **יען וביען** ר"ל כתיב בויקרא כ"ו אשר ההוכחה יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם. ופרש"י יען וביען גמול בגמול אשר במשפטי מאסו. וא"ש מדה כנגד מדה. פי' כשיעור מה שאתם בחקי השם ימסרם ביד אויב: **כנגדכם** זרים אוכלים אותה. כנגד הזמן שהטאתם. דאל"כ מאי כנגדכם והלא הם הלכו בגלות ולא היו רואים באוכל הזרים אותה: **כל ימי וגו'** כשיעור **כל** שנים שהיתה נגע של עכו"ם בא"י ובבית המקדש יהיה טמא בישיבת זרים:

(כב) **פתח הוי מגיעי בית** שהיו מבקשים כל אחד לירש כל הארץ לבדו וכנגד זה נענשו שאלו מירה ונשארה הארץ בדד כהעדרם. ולרים לקיש פי' שהרבו בעכו"ם עד שברחה השכינה מבית המקדש מלפניה ונשארו ישראל בארץ בלי שכינה וז"ש והושבתם לבדכם בקרב הארץ. וכנגד זה נענשו שגם הם גלו ונשארה הארץ בלתם. וע"ז אמר איכה ישבה בדד [יפ"ע]: **מלוהו על ביתו** וע"י שאין בידו לפדותו נחלש לו ומחברו עם ביתו עד שאין נשאר בית לעניים ובזה עבירו על לא תחמוד. ואפשר שלמדו ענין הגזילה מסמיכות הפסוק הקודם לצדקה והנה צעקה שמלפנים נראה מעשה צדקה שמלוהו בשעת דחקו והנה לפי האמת צעקה היא שהרי כוונתו ליטלה ממנו. וזהו שסמך הוי מגיעי בית בבית שרוצה להגיע ביתו לשל עני ולהרחיבו. וזהו אמרו עד אפס מקום אל העני לא בבית ולא בשדה [כלי פז]: **לא באחת אלא בשתים** להזהירו ביותר שישמע הדבר יפה. כך באזני ה' לבאות פי' שהנביא אומר שה' השמיעו הדבר בשתי אזניו לאמת הענין [יפ"ע]: **הגעתם חורבן ראשון** להורבן שני. כלו' שנתפשט חורבן ראשון עד שהגיע לחורבן שני. ע"ד שכתבתי לעיל שעון עכו"ם שהיה בבית ראשון לא נרצה עד שנחרב הבית שני ולכן כמו שהיה בחורבן ראשון ציון שדה תחרש. כמו כן היתה בשני: **מי גרם למקום ליחרב** כי' לירושלים ליחרב: **שלא הניחו כו'** וזהו עד אפס מקום. אפס הוא כמו אין. כלו' שלא נשאר מקום פנוי מעכו"ם: **וכיון שלא מיחו בידם** ואף על גב דבמטמוניות היו עובדים מכל מקום היו מרגישים בהם. והיה ראוי למחות בהם: **לוכסן** פי' באלכסון: **כדי שיהא כו'** ר"ל כשהיה עומד בכל אחד מראשי התלם היה מסתכל ומכוון על עכו"ם: **ברחובות** בהם חוץ לעיר כמו עד רחוב לבא חמת [יפ"ע]: **ותבני לך גב** דה"ק קרא ותבני לך גב וגו' אף שבכר אל כל ראש דרך בנית רמתך. לא היה די לך זאת עד שהוספת רעתך ותבני לך גב וגו' בכל רחוב: **עד אימתי** פי' עד אימתי היו מתחזקים והולכים עד שהכניסוה לבית קדשי הקדשים: **מהו בביאה** מפוס דלמ"ש שהכניסוהו לק"ק לא היה במבוא הפתח רק בתוך ק"ק. לכן הוזקק לפרש בביאה. לשון בייא בייא. והוא לשון צעקת חמס ועוות הדין. פי' אוי למנהג זה שגר תושב יפה ויגרש בעל הבית: **שתריעו לקבל** כן גרס היפ"ע. וכתב מהשתרע דרים שתי רע וכדפרש"י בפ"ק דיומא מהשתרע דרים נוטריקון בב' תיבות ב' רעים. ופי' כאן דהיינו שאין המטה יכולה לקבל אשה ובעלה וריעה כדאמרינן בויקרא רבה פ' י"ז: **עשיתם מסכה צרה** פי' שעשו את מסכת זהבם צרה להשי"ת שכתוב בו כונס כנד מי הים. כאשה בנעשית צרה לחברתה. ששמו את מסכת זהבם עמו: **לאותו שכתוב בו** כנס כנד מי הים. הזכיר את ה' בכאן בהיותו כונס כנד מי הים. ולא הזכיר שבח אחר של הקב"ה. הוא להגדיל התימה. כי איך השוו המסכה שאין בה ממש לכונס כנד מי הים. שהוא נס גדול מפורסם [יפ"ת]:

(כג) **פתח וזכר את בוראך** מפרש דקינת איכה ישבה בדד הוא על סילוק השכינה. כדמסיים והרוח תשוב אל האלהים זה רוח הקדש: **עד שבחורותיכם קיימות** פי' הדברים

שנקראה

אשר לא יבאו ימי הרעה. אלו ימי הגלות. (שם) והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ לא טובה ולא רעה. (שם) עד אשר לא תחשך השמש זו מלכות בית דוד דכתיב ביה (תהלים פט) וכסאו כשמש נגדי. והאור זו התורה שכתוב בה (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור. והירח זו סנהדרין דתניא סנהדרין היתה כחצי גרן עגולה. והכוכבים אלו הרבנים דכתיב (דניאל יב) ומצדיקי הרבים ככוכבי' לעולם ועד. (קהלת יב) ושבו העבים אחר הגשם. את מוצא שכל הנבואות הקשות והרעות שנתנבא עליהם ירמיהו לא באו עליהם אלא לאחר חורבן בהמ"ק. (שם) ביום שיזועו שומרי הבית אלו משמרות כהונה ולויה. והתעוותו אנשי החיל אלו הכהנים. א"ר אבא ב"כ כ"ב אלף לוים הניף אהרן ביום א' שנא' (במדבר ח) וינף אהרן אותם תנופה לפני י"י. א"ר חנינא המוראה הזו דבר קל הוא והיה הכהן זורקה על הכבש ל"ב אמה לאחורי ידיו. ובטלו הטוחנות אלו משניות גדולות. כגון משנתו של ר"ע ומשנתו של ר' אושעיא ומשנתו של ב"ק כי מעטו זו התלמוד שהוא כלול בהם. וחשכו הרואות את מוצא כשגלו ישראל לבין עכו"ם לא היה א' מהם יכול לזכור את תלמודו. וסגרו דלתים בשוק אלו דלתות נחושתא בר אלנתן שהיו פתוחין לרוחה. בשפל קול הטחנה ע"י שלא נתעסקו בד"ת. א"ר שמואל בר נחמן נמשלו ישראל כטוחנות. מה הטוחנות אינן בטלות לעולם אף ישראל אינן בטלין מן התורה לא ביום ולא בלילה שנא' (יהושע א) והגית בו יומם ולילה. ויקום לקול הצפור זה נבוכדנצר הרשע. אמר ר' [נ] י"ח שנה היתה בת קול יוצאת בפלטין של נבוכדנצר ואומרת עבדא בישא [נא] זיל חרב ביתא דמרך דבניה לא שמעין ליה. וישחו כל בנות השיר שעלה וביטל השיר מבית המשתה הה"ד (ישעיה כד) בשיר לא ישתו יין. גם מגבוה ייראו מגבוהו של עולם נתירא ולא בעי. אמר בעי מצמצמא יתי למיעבד לי כדעבד לסבי. וחתחתים בדרך ר' אבא ב"כ ור' לוי. ר' אבא ב"כ אמר חתיתה של דרך נפלה עליו. ור' לוי אמר התחיל מחבי חביים בדרך. [נב] (יחזקאל כא) כי עמד מלך בבל על אם הדרך על אמא דבצליה. בראש שני הדרכים שהיא מתווכת בין שני הדרכים אחת הולכת למדבר ואחת הולכת לירושלים. לקסם קסם. התחיל קוסם קסמים. קלקל בחצים התחיל לקלקל בחצים. לשמה של רומי ולא עלתה. לשמה של אלכסנדריא ולא עלתה. לשמה של ירושלם ועלתה לו. זרע זריעות ונטע נטיעות. לשמה של רומי ולא עלתה לו. לשמה של אלכסנדריא ולא עלתה לו. לשמה של ירושלים ועלתה לו וצמחו. הדליק נרות ופנסים. לשמה של רומי ולא האירו. לשמה של אלכסנדריא ולא האירו. לשמה של ירושלים והיו מאירין. שאל בתרפים בע"א שלו הד"א (ש"א טו) ואון ותרפים הפצר. ראה בכבד א"ר כהדין ערבאה דהוה נכים אימרא וחמי בכבדא. בימינו היה הקסם ירושלים. גראין הוו קסמיא על ירושלם בימינו. לשום כרים פלימרכוס. לפתוח פה ברצח ספקלטרים. להרים קול בתרועה סרפינוס. לשום כרים על שערים טירונין. לשפוך סוללה אבני בליסטרים. לבנות דיק כבשים. וכולם והיה להם כקסם שוא בעיניהם. (יחזקאל כא) שבעי שבעות להם. אמר יחזקאל לישראל אילו זכיתם הייתם קוראין בתורה שהיא נדרשת ז' משבעה ועכשיו שלא זכיתם הרי נבוכדנצר בא ומקסם עליכם שבעה משבעה הה"ד שבעי שבעות להם. והוא מזכיר עון להתפש זה עונו של זכריה. הה"ד (דה"ב כד) ורוח אלהים לבשה את זכריה בן יהוידע הכהן ויעמוד מעל לעם. [נג] וכי מעל ראשי העם היה דאת אמר מעל לעם. אלא שראה עצמו גבוה מכל העם חתן המלך וכ"ג ונביא ודיין. התחיל מדבר גדולות הה"ד ויאמר להם כה אמר אלהים למה אתם עוברים את מצות י"י ולא תצליחו כי עזבתם את י"י ויעזוב אתכם ויקשרו עליו וירגמוהו אבן וגו'. ולא נהגו בדמו לא כדם הצבי ולא כדם האיל דכתיב (ויקרא יז) ושפך את דמו וכסהו בעפר. ברם הכא כי דמה בתוכה היה. וכל כך למה (יחזקאל כד) להעלות חמה לנקום נקם. [נד] ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו ישראל את זכריה בע"נ או בעזרת ישראל. א"ל לא בעזרת נשים ולא בעז"י אלא בעזרת כהנים. ולא נהגו בדמו לא כדם הצבי ולא כדם האיל דכתיב ביה ושפך את דמו וכסהו בעפר. וברם הכא על צחיח סלע וגו'. כל כך למה להעלות חמה לנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע וגו'. [נה] ז' עבירות עשו ישראל באותו היום. הרגו כהן ונביא ודיין ושפכו דם נקי וחללו את השם וטמאו את העזרה

יד יוסף נ שוח"ט מזמור ע"ט : נא לקמן פתיחתא ל' : נב ילקוט יחזקאל רמז שס"א : נג ילקוט דה"ב רמז אלף פ"ס : נד לעיל פתיחתא ה'. קה"ר פ"ג. ואיכ"ר פ"ב סי' ה' ופ' ד' סי' י"ג. ירוש' תענית פ' ד'. וילקוט יחזקאל רמז שס"ד : נה קה"ר פ' ג' :

מתנות כהונה

בעלמא: **ימי הגלות.** במד' קהלת (יב ו) מסיים כד"א המגדים ליום רע: **לא טובה כו'.** לקמן במד' קהלת גרס שזכות אבות בטלה: **בחצי גורן** והוא כדמות הלבנה בהתחדשה שהיא בדמות חצי גורן עגולה: **חורבן.** קשה כגשם שוטף ומירד והיסורים שהגיע אחר החורבן המה כעבים הקשים והעכורים: **אלו הכהנים.** וכדמפרש והזיל למה נקראו אנשי חיל על שם שכחם גדול: **דבר קל.** וקשה לזורקו למרחוק אם לא בכח גדול וביד חזקה: **כלול בהם.** במשניות כלול התלמוד: **לזכור** במדרש קהלת גרס לסבור: **בר אלנתן.** שם איש עשיר ונדיב גומל חסדים טובים: **על ידי** שלא נתעסקו כו'. וכדפי' למעלה ובטלו הטוחנות: **נמשלו ישראל.** בענין שעסקו בתורה ולקמן במדרש קהלת גרס נמשלה התורה והיא היא: **אינן בטלות לעולם.** שטוחנין יומם ולילה אם לא יעכבם דבר: **יוצאת בפלטין** גרס וכן הוא במדרש קהלת: **עבדא כו'.** עבד רע לך לך והחרב בית אדוניך רוצה לומר בית המקדש שבניו של אדון הכל אינם שומעין לו: **דכתיב בשיר כו'** בילקוט קהלת לא גרס ליה ולא גרס ליה נראה דצ"ל וכשל השיר מבית המשתה הה"ד כו': **מגבוהו של עולם.** הקב"ה: **ולא רצה.** נבוכדנצר רצה לעלות ולהחריב ירושלים שאמר רוצה הקב"ה לכבוש אותי ולהביאני בבבל כשם כמו שעשה לזקני סנחריב: **מצמצמא.** לנמנם ולכבוש אותי כרצונו כד"א מבעד לצמתך צמתו בבור לפי פי' רש"י או יהיה פירושו להכריתני לפי' הרד"ק והערוך הביאו ולאן פירשו: **חתיתא.** פחד ומורא: **מחבי חביים.** בויקרא רבה פ' י"ז ובמדרש קהלת גרס מתוואה תוואים בדרך פנא' כי עמד פ' ופירושו לשון אות ומופת כד"א והתוית תי"ו כלומר שהי' מנחש אם יעלה אם לאו וכדמפרש והזיל אע"ג שאותו שבפ' מצורע פירשו הערוך לשון חרדה אנו עיין לכאן ועי"ש: **כי עמד כו'.** פסוק הוא ביחזקאל סי' כ"א ה"ג לקמן בקהלת: **על אמא דבצליה.** פי' על אם הדרך והוא בראש הדרך שמתפצלין הדרכים ופורשין זה כאן וזה כאן ובספר אות אמת פי' שהוא שם העיר: **שהוא מתווכת** גרסינן. והוא לשון תוך ואמצע כלומר באותו מקום שהוא האמצע של שני הדרכים: **קלקל בחצים.** פירשו המסורת ורש"י ליהם בלהם החצים כמו והוא לא פנים קלקל ומ"מ פירש שזרק החצים כלפי מעלה: **והיו מאירין.** בקהלת מסיים בו עוד הניף ספיטת ביש כו': **כהדין ערבאה כו'.** כערבי הזה ששוחט כבש ורואה בכבד שלו דרך נחש וקסם אם יצליחו מעשיו אם לא: **בימינו כו'.** פסוק הוא ביחזקאל סי' כ"א. ה"ג לקמן בקהלת: **על ירושלים.** בימינו לשום כו'. פי' אותו ניחוש וקסם שהיה עושה על ירושלים היה עולה בימינו וכרצונו: ה"ג בספר יפה ובילקוט וערוך לשום כרים: **פלימרכוס.** והוא מין שלטונים ושרי חיילות: **ספקלטרי.** הורגים בני אדם המחייבים מיתה: **סרפינוס.** מין החצוצרות: **על שערים טירונין.** ופירושו שרים היה ממנה אחד חדש על שער פלוני ואחד על שער פלוני וכדלקמן בפסוק הוא נריה לראש כן פירש"י ועיין עוד ברד"ק: ה"ג **ולבנות** דייק כבשים וכולה יהיה להם כקסם כו': **בליסטריא.** קלע שקולעין בו אבנים גדולות: **כבשים.** מדרגות וסולמות והרים עשויים מעץ או מעפר להלחם ממנו על העיר: **בקסם שוא.** לא היו ישראל מאמינים בכל זה אע"ג שהיה עולה ומצליח ביד נבוכדנצר כן פירש"י ורד"ק: **שבעה משבעה.** התורה נדרשת במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא: **ומקסם עליכם כו'.** מ"ט קסמים היה נבוכדנצר קוסם על ירושלים והיה מצליח בכלם כן פי' רש"י: **גבוה** מכל העם. בחשיבות וגדולה: **גדולות** דברי תוכחה: **להעלות** חימה כו'. נתבאר לעיל בפתיחא ה' ועיין בירושלמי סוף תענית: **וחללו** את השם לא גרס ליה בירושלמי ונראה שטעה אבל לקמן בפסוק בלע ה' ובפסוק מחסלא גרס

ענף יוסף

(כג) [עבדא בישא זיל אחריב ביתא דמרך] כוונה שמדה שהקב"ה לגלגל זכות ע"י זכאי והכי נקרא עבד ה' שעשה שליחותו. ופעמים שהוא עושה רעה ע"י רשע וגם הוא נקרא עבדא לפי שעשה שליחותו של מקום אבל כראשון נקרא עבדא טבא וזה נקרא עבדא בישא. ולא לשבח וגנות נקרא כך אלא על שם שליחותו

עץ יוסף

שנקראים בחורים. כדמפרש והזיל כולם שכתוב בכאן לשון נהירה: **שאת קיימת** כנסת ישראל בעלמא: **ימי הגלות** ובמדרש קהלת מסיים כד"א המגדים ליום רע: **לא טובה ולא רעה** במדרש הנ"ל איתא והגיעו שנים אשר תאמר שזכות אבות בטלו: **בחצי גורן** והוא כדמות הלבנה בהתחדשה שהיא בדמות חצי גורן עגולה: **ושבו העבים אחר הגשם** את מוצא וכו'. ר"ל נראה אחר נראה קשה. כדמסיק ואמר את מוצא וכו' שהחורבן קשה כגשם שוטף ומורד. והיסורים שהגיע אחר החורבן. המה כעבים הקשים והעכורים: **שיזועו** ירתיתו [רש"י]: **והתעותו** יתחזו עוות שקורין קרמפ"ף [רש"י]: **אלו הכהנים** שהם גבורים בכח כדמסיים: **דבר קל** וקשה לזורקו למרחוק אם לא בכח גדול: **ובטלו הטוחנות** אלו משניות גדולות כו'. שנאמרות בפיהם הטוחנות את המאכל. או שנקראו טוחנות ע"ד דאיתא בקינות ר"ע עוקר הרים וטוחנן זו בזו בסברא: **כלול בהם** המשניות בטל וכלול בתלמוד: **לזכור** במד' קהלת גרס לסבור. ועי"ל סי' כ"א: **בר אלנתן** איש עשיר ונדיב גומל חסדים: **שלא נתעסקו בד"ת** וכדפי' למעלה ובטלו הטוחנות: **נמשלו ישראל** כטוחנות. ר"ל נמשלו ישראל בענין עסקם בתורה. ובמד' קהלת גרס נמשלה התורה והיא היא: **אינן בטילות לעולם** בטוחנין יומם ולילה אם לא יעכבם דבר: **עבדא בישא כו'** עבד רע לך והחרב בית אדוניך. ר"ל את בית המקדש שבניו של האדון הזה אינם שומעין לו: **מגובהו של עולם** הקב"ה: **ולא בעי כו'** ולא רצה נבוכדנצר לעלות ולהחריב ירושלים. שאמר רוצה הקב"ה לכבוש אותי ולהביאני בבבל כשם כמו שעשה לזקני סנחריב: **מצמצמא** לנמנם ולכבוש אותי כרצונו. או פירושו להכריתני: **מחבי חביים** פי' לעשות כשפים בסתר. ובמד' קהלת גרים מתוואה תוואים בדרך פנא' כי עמד כו'. ופי' לשון אות ומופת כלו' שהיה מנחש אם יעלה אם לאו: **על אמה דבצליה** פי' על אם הדרך. והוא בראש הדרך שמתפצלים הדרכים ופורשים זה כאן וזה כאן. ובעל א"א פי' שהוא שם עיר: **שהיא מתווכת** לשון תוך ואמצע כלו' באותו מקום שהוא האמצע של שני הדרכים: **התחיל קוסם קסמים** לראות בקסמיו לאיזה דרך ילך אם לירושלים או לרומי או לאלכסנדריא. ואחר שאמר לקסם קסם דרך כלל פי' הקסם מה הוא ואמר קלקל בחצים כו'. ופי' קלקל כמו והוא לא פנים קלקל. והוא שמחדדין ומלטשין פני ברזל החץ עד שיהיה בהיר [illegible] יזוהרו בו בעלי הקסם. או קלקל ענין קלות. כלו' יקל החצים והפריחם באויר לראות לאיזה צד יפלו [רד"ק]: **שאל בתרפים** פי' דמות שמדבר במכשפות. ויש שעה במכוונת שאם עושהו באותה שעה יש בו דיבור לעולם [רש"י] ועיין בתנחו' סוף ויצא מעשה התרפים: **כהדין ערבאה כו'** כערבי הזה ששוחט כבש ורואה בבהירות הכבד שלו דרך נחש וקסם אם יצליח מעשיו אם לא: **בימינו היה הקסם ירושלים** כך כתיב בקרא. ומפרש המד' פירושו גראין הוו קסמיא על ירושלים בימינו. ור"ל כל גורלותיו קסמו לו לבא ירושלים שהיתה לצד ימינו: **פלומרכוס** והרבע מאות איש עמו תרגום ירושלמי וארבע מאה גברין פולמרכין ופי' בלשון יוני שר צבא [מוסף]: **ספקלטרים** שר הטבחים תרגום ירוש' רב ספקלטוריא פי' בלשון רומי ממונה להרוג מחוייבי מיתה [מוסף] ור"ל שהיה ממנה ספקלטרים שיפתחו פיהם ברצח לעם. כלו' שירצחו כל הנמצא בעיר: **סרפנים** מין החצוצרות ור"ל שירמו כולם בקול תרועה להבהיל העם אשר בעיר: **טירונין** פי' שרים [ערוך] היה ממנה אחד חדש על שער פלוני. ואחד על שער פלוני כדאי' לקמן פסוק הוא נריה לראש: **בליסטרים** כלי' כלי מלחמה אשר בו מורים אבנים לרדות ההומה ולהרוג האויבים [מוסף]: **כבשים** שם מין כלי מלחמה עשוי לרדות החומות. ולו ראש כמו איל וכבש מנגח וכן קורין לו היונים והרומים בלשונם [מוסף]. או פי' מדרגות וסולמות עשויים מעץ או מעפר להלחם ממנו על העיר [מ"כ]: **בקסם שוא בעיניהם** פי' בעיני ישראל היו כל הקסמים של נבוכדנצר כמו אם היה קסם כוזב. שהיו בטוחים על דברי נביאי השקר שלא תנתן העיר ביד מלך בבל: **שבעה משבעה** התורה נדרשת במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא: **ומקסם עליכם כו'** הה"ד שבועי שבועות להם. פי' מ"ט פעמים קסם להם נבוכדנצר. וכל הקסמים כיונו זה כזה שיצליח על ירושלים [רש"י]: **שראה את עצמו** גבוה מכל העם. ופי' ויעמוד מעל לעם. שסמך ועמד על עצמו שהיה מעולה בחשיבות וגדולה מכל העם ומלאו לבו לדבר גדולות: **למה אתם עוברים** סימא מה גדלות יש בזה אחר שהאמת כן. ומתוך מפום דקאמר ויעזוב אתכם כאילו אין להם תקנה עד ח"ו. כי עזבם ה' לגמרי [עפ"ע]: **וכל כך למה** עשו כן ולא חששו לכסות דמו. ומפני להעלות חימה וגו' פי' מאת ה' היתה זאת. שלא היה מתכסה כדי שיבוא נבוזראדן ויקום נקמתו. כי חטאתם כבדה מאד. לפי שעבדו עבירות שו שם. והיינו דכתיב להעלות וגו' לבלתי הכסות. כי הדמים הגלויים מעוררים את השופט והמשפט: **על צחית סלע** כהניזקין פירש"י על חלקה שאין חלקה שלא יבלע בארץ. כך דמו של זכריה

העזרה ויום השבת ויוה"כ היה. [נו] וכיון שעלה נבוזראדן התחיל הדם תוסס. אמר להם מה טיבו של דם זה. אמרו לו דם פרים ואילים וכבשים שהיינו שוחטין. מיד שלח ואייתי דמי זבחים ולא אידמו ליה. א"ל אין אמריתו מוטב ואם לאו סריקנא לבשרייהו דהנהו אינשי במסרקי דפרזלא. אמרי ליה מאי נימא לך נביא הוה דהוה מוכח לן קטינן עליה וקטליניה. והא כמה שני דלא נייח דמיה. אמר להו אנא מפייסנא ליה. אייתי קומיה סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה וקטלינהון. עד שהגיע דמם לדמו של זכריה לקיים מה שנא' (הושע ד) פרצו ודמים בדמים נגעו. ועדיין הדם תוסס אייתי בחורים ובתולות וקטל עילויה ולא נח. אייתי תינוקות של בית רבן וקטל עילויה ולא נח. אייתי פ' אלף פרחי כהונה וקטל יתהון עד שהגיע דמם לדמו של זכריה ועדיין היה הדם תוסס. אמר זכריה זכריה כל טובים שבהם איבדתי. ניהא לך דליכלינהו לכולהו. כדאמר ליה הכי מיד נח. בההיא שעתא הרהר לעשות תשובה בנפשיה ואמר. ומה אם על נפש אחת כך ההוא גברא דקטיל כל הנהו נפשתא עאכ"ו. ערק ושדר פרדשנא לביתיה ואגייר. (קהלת יב) וינאץ השקד זו נבואתו של ירמיה הה"ד (ירמיה א) ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר מקל שקד אני רואה. א"ר אלעזר [נז] מה סימנו של שקד זה משעה שהוא מציץ עד שעה שהוא גומר כ"א יום. כך מי"ז בתמוז עד ט"ב כ"א יום. (קהלת יב) ויסתבל החגב זה צלמו של נבוכדנצר דכתיב (דניאל ג) נבוכדנצר עבד צלם די דהב רומיה אמין שתין פתיה אמין שית. א"ר יוחנן כל דרומיה אמין שתין ופתיה שית מי יכיל קאים אם אין עוביו שליש רומו אינו יכול לעמוד. ואת אמר (שם) אקימיה בבקעת דורא. א"ר לוי כקנה היו מעמידין ליה והוא נופל מעמידין אותו והוא נופל. עד היכן. ר' חגי בשם ר' יצחק אמר עד שהביאו כל כסף וזהב שהוציאו מירושלים ושפכו דימוס על רגליו. לקיים מה שנא' (יחזקאל ז) כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה. (קהלת יב) ותפר האביונה זו זכות אבות. (שם) כי הולך האדם אל בית עולמו מבבל היו ושם חזרו. (שם) וסבבו בשוק הסופדים זה גלות יכניה. את מוצא בשעה שירד נבוכדנצר מירושלים וגלותו של צדקיה בידו. יצתה גלותו של יכניה לקראתו מכוסים שחורים מבפנים ולבושים לבנים מבחוץ. והיו מקלסין לקראתו נקטה ברבריה. והוון שאלין מה עביד באבא מה עביד באחא מה עבד בברי. ואינון אמרין ליה (ירמיה טו) אשר למות למות ואשר לחרב לחרב. [נח] והוון מקלסין בחדא ידא ומספדין בחדא ידא לקיים מה שנא' (יחזקאל כד) ופארכם על ראשיכם וגו'. (קהלת יב) עד אשר לא ירתק חבל הכסף זו שלשלת יוחסין. (שם) ותרוץ גולת הזהב אלו ד"ת (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז רב. (שם) ותשבר כד על המבוע. תרין אמוראין חד אמר כדו של ברוך על מבועו של ירמיה. וחד אמר כדו של ירמיה על מבועו של ברוך. הה"ד (ירמיה לו) מפיו יקרא אלי. (שם) ונרוץ הגלגל אל הבור. זו בבל שהיא זוטא של עולם. א"ר יוחנן (ישעיה מד) האומר לצולה חרבי [נט] זו בבל למה נקראת שמה צולה ששם צללו מי מבול. דכתיב (ירמיה נא) גם בבל לנפול חללי ישראל גם לבבל נפלו חללי כל הארץ. אר"ל כתיב (בראשית יא) וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם. [ס] למה נקראת שמה שנער ששם ננער דור המבול. ד"א שנער שהן מנוערין מכל המצות מצות תרומות ומעשרות. ד"א שנער שהן מתין בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ. ד"א שנער שהן מתין נערים. ד"א שנער עיר ששריה נערים מבעטים בתורה. ד"א שנער שהעמידה שונא וער להקב"ה ואיזה זה נבוכדנצר (קהלת יב) וישוב העפר על הארץ כשהיה. מבבל היו ושם חזרו. (שם) והרוח תשוב אל האלהים וגו'. זה רוה"ק כיון שנסתלק רוה"ק גלו וכיון שגלו היה ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה בדד'

(כד) ר' יוחנן פתח (ישעיה כב) משא גיא חזיון. [סא] גיא שכל החוזים מתנבאים עליה. גיא שכל החוזים עומדים ממנה דאמר ר"י כל נביא שלא נתפרש שם עירו ירושלמי היה. גיא חזיון שהשליכו דברי חוזים לארץ. (שם) מה לך איפוא כי עלית כלך לגגות ולאיגרא סלקין לון. א"ר לוי אלו גסי הרוח. (שם) תשואות מלאה א"ר אלעזר בן יעקב הלשון הזה משמש ג' לשונות.

יד יוסף נו גיטין נ"ז. סנהדרין צ"ו. ילקוט איכה. קה"ר פ"ג : נז ירוש' מ"ק ו"ה איכה : נח ילקוט יחזקאל רמז שס"ד : נט ילקוט ישעיה רמז תכ"ג : ס זבחים קי"ג. ירוש' פ' תפלת השחר. קה"ר פ' ונרוץ הגלגל. וילקוט נח. וישעיה רמז תכ"ג : סא ילקוט ישעיה רמז רפ"ט :

ענף יוסף

בליהות כלו' שהוא עוד המוכן לבליהות טוב או לבליהות רע [קול יעקב]: [ד"א] שנער שהן מנוערים מן המצות עיין ב"ק. עוד י"ל דנקט בבל לרבותא דאפי' בבל המעולה מאחר ארצות שקרובה לקדושת א"י אפ"ה היא מנוערת מן המצות של תולדת קרקע. וכ"ש שאר ארצות של ח"ל [נזה"ק]: [עיר ששריה נערים מבעטים בתורה] יבואר ע"פ מ"ש בפ' ח"ב מאי בבל בלולה במקרא ובמשנה ובתלמוד. ופי' המהרש"א ז"ל שמתוך גאונן לימודם בלול ומעורבב לפי שאין בן ה' למקרא ובן י' למשנה לומדים תלמוד בבבל. מן לימודם מעורבב משנה את ריוד מתוך גאונן ע"ש. ובס"נ כיון אחיין, בפ"ק דע"ז אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול והם לאו על שלומד ושמלמד עליהם הכתוב אומר לא כן הרשעים וגו' ופי' גם המהרש"א שהוא ע"פ מה ששנינו בן ה' למקרא כו' שילמוד הרב עם התלמיד לפי זמן שנותיו ע"ש. א"ש כאן עיר ששריה נערים שלא במדרגה הראויה להם לפי"ם גאותם ובזה מבעטים בתורה :

בשפס

מתנות כהונה

גרס ליה וצריך לומר דשבת וי"כ כחדא חשיב להו: לא אידמו. לא היה דומה לו: אין אמריתו כו'. אם תאמרו לי מוטב: קטינן כו'. קטלו עליו והרגנוהו והרי עברו עליו כמה שנים ולא נח דמו: אייתיו קומי'. הביאהו לפניו: ניחא לך כו'. בתמיה וכי טוב בעיניך לכלות את כולם: הרהר. נבוזראדן תשובה: ההוא גברא כו'. כלפי עצמו אמר כן כלו' אני שהרגתי כל אלה מישראל עאכ"ו שיהא עונשי גדול: ערק. ברח מתוך בני חילו: ושדר כו' פי' הערוך שלח מנחה ודורון לתוך ביתו ובפ' הניזקין גרס פרטתא ופי' רש"י ספר צוואה: וינאץ השקד כו'. הוזכר למעלה לפרש הפרשה דקהלת מי"ז בתמוז. שבו ביום הובקעה העיר ועיין עוד במדרש קהלת: צלמו כו'. וקראו חגב דרך גנאי חגב כמו ענב בחילוף אותיות אחה"ע והוא כינוי לאבר המשגל ודרש ויסתבל שלא יכול לסבול משאו מפני גבהו: ה"ג בקהלת בקנה היו מעמידין ועיין כל זה בפרש"י בקהלת: דימוס פי' הערוך מדכך של אבנים: לנדה. זו ע"נ שמטמאה כנדה שנאמר תזרם כמו דוה צא תאמר לו. האביונה כו'. האביונה דרש לשון אבות וכן מצאתי בספר ישן. האדם. אלו ישראל שנקראו אדם שנא' אדם אתם כן פי' רש"י. מבבל היו. האבות שנאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך ועיין עוד במדרש קהלת: ה"ג בילקוט וערוך נקטה ברבריה ופירש"י בב"ב פ"ו מלך שבידו הגליון ובערוך פי' מלכותא נלח ולקה לו [illegible] לועז שנקראו ברברים ונראה שהוא כינוי לכל אנשים רקים ופוחזים בני בלי שם: והוון שאלין כו'. בני גלות יכניה היו שואלין לאלו בני גלות של צדקיה מה נעשה באחי מה נעשה בבני והם אמרו להם אשר כו': והוון כו' בני גלות יכניה היו מקלסין את המלך ביד אחד והיו מספידין בכף על ירך ביד אחת כדו של ברוך כו' שניהם ראשי ישראל היו והיו מבזים תורתם תעוני הדרך וכדפירש"י בסוף קהלת ופליגי איזה מהם היה גולה באחרונה ושנשבר גם כדו על גבי מבוע תורתו של האחין: זוטא. תחתיתו: ה"ג מי מבול דכתיב גם בבל וכו' ופסוק הוא בירמיה נ"א: למה נקראת כו'. והלא בבל שמה: ד"א שנער שהן כו'. ומאמר זה נתבאר בב"ר פ' ל"ז: מתין נערים. שנער דרש נוטריקון שרים נערים משמע בכל ימיהם נשארים נערים הרי שכך מתים בנערותם: ע"י שמריה נערים מבעטים. בב"ר פ' ל"ז הגירסא יותר ברורה. ובירושלמי בפ' תפלת השחר ל"ג ליה ובס' יפה גרס ע"י שמריה נערים מבעטים בתורה: שונא וער. ער פי' אויב כד"א ופסריה לערך פתיחה משא גיא חזיון: ה"ג. שם עירו ירושלמי הוה. פי' מעיר ירושלים: שהשליכו כו'. החזון השליכו לעמק ולגיא כלומר לארץ. ולאיגרא כו'. בשמים וכי היו עולין להם על הגגות: גסי הרוח. וכדרך מגל תמר שבדעתם

עלו

עץ יוסף

זכריה על הרוצח ולא נבלע. לאות שמיעת כתרגומו: ויום השבת ויום הכיפורים היה המעשה שהיה קשה. שהיה באותו הפעם שבת ויוה"כ. אמנם לענין עבירות לא חשיב להו אלא לאחת. שיוה"כ אינו אלא בכרת. ושבת בסקילה ובכלל מאתים מנה. הדם תוסס מרתיח ועולה: דם פרים ואילים כו' ובגמ' איתא דם זבחים דאתמשוך ר"ל ולא נעשה מלוהו ולכך הוא מרתיח [מהרז"ו]: ואייתי דמים זבחים כו' הביאו דמי זבחים ולא היה דומה לו: אין אמריתו מוטב אם תאמרו לי מוטב: קטינן עליה קטלו עליו והרגנוהו והרי עברו עליו כמה שנים ולא נח דמו: אייתו קומי' הביאו לפניו. ודמים בדמים נגעו דהיינו שנגעו דמי הרבים אלו בדמים של זכריה. ונקט בדמים לשון רבים דמו ודם זרעיותיו. וקאמר דאייתי סנהדרי גדולה וקטנה כו' אייתי תינוקות כו' למד זה מדכתיב אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא דהיינו זכריה וכתיב בתריה שכבו לארץ חוצות נער וזקן בתולותי ובחורי נפלו בחרב הרגת וגו' שהרגן נבוזראדן ע"י זכריה [מהרז"ו] · הרהר נבוזראדן לעשות תשובה: ומה אם על נפש אחת כך כו'. דאע"ג דאותו נפש אחת היה כהן צדיק ונביא ואלו מתו כעונש מ"מ כמה צדיקים היו ביניהם. וכ"ש שלא היה הדור הזה בהורגי זכריה והן לאוי שבנים יומתו על אבות [יפ"ת]: ההוא גברא כו' כלפי עצמו אמר כן אני שהרגתי כל אלה מישראל עאכ"ו שיהא עונשי גדול: ערק ברח מבני חילו: ושדר פרדשנא פי' שלח מנחה ודורון לתוך ביתו. ובפרק הניזקין גרס פרסתא. ופירש"י ספר צואה שמפרש מה תהא על נכסיו : וינאץ השקד הוזכר למעלה לפרש הפ' מקהלת : זו נבואתו של ירמיה ופי' הכתוב וינאץ לשון הנצו הרמונים. שהרי האל"ף לא נקראת בה כלומר הנצה נבואת ירמיה. שאמר מקל שקד אני רואה [רש"י]: משבעה עשר בתמוז בו ביום הובקעה העיר: זה צלם של נבוכדנצר. וקראו חגב דרך גנאי כמו ענב בחלוף אותיות אחה"ע ודרש ויסתבל שלא יכול לסבול משאו מפני גבהו [מת"כ]: בקנה זו היו מעמידין כנ"ל [ה"א] דימוס פי' הערוך מדכך של אבנים [מת"כ] אבל בפרש"י ערוך תרגום שפנה התה"כ בעדותי עליו והם סף פי' בהוא כלי ככל : וזהבם לנדה יהיה הינו לכיס שמטמאה כנדה שנא' תזרם כמו דוה צא תאמר לו: זו זכות אבות שתוכר זכות אבות. ויהיה האביונה מלשון אב. (ר"ב י) : כי הולך האדם ישראל שנקראו אדם שנא' אדם אתם : מבבל היו שמשם באו אבותם מעבר הנהר היה: זה גלות יכניה שקדמו לגלות צדקיהו י"א שנה. יצתה גלותו של יכניה. לקראתם נבוכדנצר על כרחו בלא בכונתו עם שאר בני העיר לקלסו שהוא נגיד ומלך. מכוסים שחורים מבפנים על צרת גלות צדקיהו. ולבושים לבנים מבחוץ להראות שמחה לבני נבוכדנצר על שגלה את אויביו: והיו מקלסין לקראתו נקטה ברבריה. היו מקלסין לפניו שגלה לכל אנשים ריקים ופוחזים בני בלי שם. עם לעז תרגומו עם ברבריה: והוון שאלין מה כו' בני גלות יכניה היו שואלין לאלו בני גלות של צדקיהו מה נעשה באחי מה נעשה בבני. והם אמרו להם אשר כו': והוון מקלסין כו' בני גלות יכניה היו מקלסין את המלך ביד אחת. והיו מספידין בכף על ירך ביד אחת · ופארכם על ראשיכם וגו' לא תספדו ולא תבכו : זו שלשלת יוחסין ע"ד דכתיב וישב מצרף ומטהר כסף וטיהר את בני לוי [מלאכי ג'] : כדו של ברוך כו' שניהם היו ראשי ישראל. והיו משבחים תורתם בעיטי הדרך. וכדפרש"י בסוף קהלת ופליגי איזה מהם היה גולה באחרונה. ונשבר גם כדו על גבי מבוע תורתו של האחין [מת"כ] וזה ידוע שאין שוברין את הכד אלא אם כן יבש המבוע. אלא שפליגי בזה מי נקרא המבוע. או ירמיה שהיה רבו של ברוך. כדכתיב מפיו יקרא אלי וגו'. או ברוך נקרא המבוע ע"ד ומתלמידי יותר מכולם. חד סבר דירמיה נקרא המבוע ויבש מקור תורתו תחילה ואח"כ נשבר גם כד של ברוך. ומר סבר איפכא : זוטא פירוש תחתיתו · ששם צללו מימי מבול כנ"ל. וכן הוא בירושלמי פ"ד דברכות שע"י שהיא עמוקה מכל העולם נשטפו שם מימי המבול. והיינו דכתיב גם לבבל נפלו חללי כל הארץ. אבל עיקר שמה היה בבל. ששם ננער דור המבול ע"י שהוא עמוקה כדפירשתי: מנוערים מכל המצות התלויות בארץ. וה"ה שנדק גם זה לכל מקום חוצה לארץ. אלא שנקרא לבבל ביחוד לפי ששם היו רבים מישראל שהיו צריכים לקיים מצות [יפ"ת] · בתשנוק לשון ינקה ותוקה. התעוללו במצרים. ת"י דעניקים ית מצראי. וינער תרגומו ושניק. ור"ל שכל ימיהם הם חיים חיי נער ותוקה עד יום מותם. והם תמיד בלא נר שאין שמן מצוי בבבל. ובלא מרחץ מחוסר עצים. וכן אמרי' במסכת שבת כ"ב ותזנח משלום נפשי זה נר נשיתי טובה זה מרחץ ע"כ. והאי קרא נגלה בבל מתשעי: שהם מתים נערים דלאתן יאריכון ימיך על האדמה כתיב: ששריה נערים מבעטים בתורה. ששריה פי' א"ת ע"ד כי שרים יסורו וגו' : שונא וער פי' אויב כד"א ופסריה לערך : (כד) פתח משא גיא חזיון כו'. גם טעם פתיחה זו לומר דעיקר קינת איכה על סילוק השכינה כדאמר יש אסלק שכינתי וכו' ולכן הורחיב דכתיב קראי דסמיכא ליה בדרשים אהדדי (יפ"ע) שכל החוזים מתנבאים עליה על ירושלים וקראה גיא חזיון לפי שכל החוזים היינו הנביאים מתנבאים עליה להשיב יושביה מעון. וקראה גיא אף שהוא הר לג יה לרעה לפי שהשפילום יושביה ברעתם וכמוה מהר אל בקעה. ואינה ראויה במקרא שהוא הר אלא גיא (רד"ק) : גיא שכל החוזים עומדים ממנה. וקראה גיא למעלת העיר ולשבח. כי כמו שהבקעה מקבלת מי גשמים כך ירושלים מוכנת לקבל שפע נבואה. לפי ששם הוא שער השמים. ומשם באה הנבואה לנביאים [בה"ן] שכל החוזים שהיו רובם ככולם: ירושלמי היה מעיר ירושלים: שהשליכו דברי חוזים לארץ ופירוש משא הענין שהשליכו לגיא ולארץ החזון ולאיגרא סלקין לון בספיה. וכי היו עולים להם על הגגות. דליכא לפרש לפי שהדרך בני כשר לעלות לגגות ולמגדלים

כשהאויבים

צוה מתשות אפלה. צרות שנא' (איוב לט) תשואות נונש לא ישמע. מתשות שנא' תשואות מלאה. אפלה שנא' (איוב ל) אמש שואה ומשואה. (ישעיה כב) עיר הומיה קרתא מערבבתא. קריה עליזה קרתא דחייתא. (שם) חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה. ונוה הן כזי רעב ולחומי רשף. (שם) כל קציניך נדדו יחד מקשת אסרו. מקשיותם נמסרו לנבוכדנצר. ד"א כל קציניך נדדו יחד מקשת אסרו. שהיו מתירין גידי קשתותם ואוסרין בהן. כל נמצאיך אסרו יחדו מרחוק ברחו. מרחיקים לשמוע ד"ת כמד"א (ירמיה לא) מרחוק י"י נראה לי (ישעיה כב) על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי. אמר ר"ל סב בג' מקומות בקשו מה"ש לומר שירה לפני הקב"ה ולא הניחן. ואלו הן בדור המבול ובים ובחורבן בהמ"ק. בדור המבול מה כתיב (בראשית ו) ויאמר י"י לא ידון רוחי באדם לעולם. בים כתיב (שמות יד) ולא קרב זה אל זה כל הלילה. ובחורבן בהמ"ק כתיב (ישעיה כב) על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני. אל תאספו אכ"כ אלא אל תאיצו. סג אמר הקב"ה למה"ש ניחומין אלו שאתם אומרים לפני ניאוצין הן לי. למה (שם) כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לי"י אלהים צבאות. יום מעורבב יום דביזה יום דבכיה. בגיא חזיון גיא שכל החוזים מתנבאים עליה. (שם) מקרקר קיר ושוע אל ההר. שהיו מקרקרים קירות בתיהם ועושין אותם מגינים ומעמידים אותן על שועיהם. (שם) ועילם נשא אשפה. רב אמר הדא קיבוץ דנירי (שם) ברכב אדם פרשים וקיר ערה מגן. שהיו מקרקרים קירות בתיהם ועושים אותם מגינים. (שם) ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב רב אמר כמלא עומקה של מי ים. (שם) והפרשי' שות שתו השערה משתיי אזלין ומשתיי אתיין ומתהמאין מגין. (שם) ויגל את מסך יהודה גלי דכסיא. (שם) ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער. סד תני רשב"י כלי זין היה לישראל בסיני והיה שם המפורש חקוק עליו. וכשחטאו נוטל מהן הה"ד (שמות לג) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. כיצד נוטל מהן ר' איבו ורבנן. ר' איבו אמר מאליו היה נקלף. ורבנן אמרי מלאך היה יורד ומקלפו. (ישעיה כב) ואת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו וגו' ואת בתי ירושלם ספרתם ותתצו הבתים לבצר החומה. מלמד שהיו נותצין בתיהם ומוסיפין על החומה. ולא כבר עשה חזקיהו כן הלא כתיב (דה"ב לב) ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה וגו'. אלא חזקיה בי"י אלהי ישראל בטח אבל אתם לא הבטחתם. היינו הוא דאמר (ישעיה כב) ולא הבטתם אל עושיה ויוצרה מרחוק לא ראיתם. ויקרא י"י אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד. סה אמרו מה"ש לפניו רבש"ע כתיב (תהלים צו) הוד והדר לפניו ואתה אומר כדין. אמר להון אנא מליף לכון היינו הוא דאמר (ישעיה לב) פשטה וערה וחגורה על חלצים. כך תהיו מספידין. (שם) על שדים סופדים על חורבן ראשון ועל חורבן שני. (שם) על שדי חמד על בית חמדתי שעשיתי אותו כשדה. היינו הוא דאמר (מיכה ג) ציון שדה תחרש. (ישעיה לב) על גפן פוריה אלו ישראל כמד"א (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע. ד"א ויקרא י"י אלהים צבאות ביום ההוא וגו'. זש"ה ברוה"ק ע"י בני קרח (שם מב) אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי וגו'. כנגד מי אמרוהו בני קרח למקרא הזה לא אמרוהו אלא כנגד כנסת ישראל שאמרה כנס"י לפני הקב"ה רבש"ע זכורה אני בטחון ושאנן ושלוה שהייתי שרוייה בו ועכשיו נתרחק ממני ואני בוכיה ומתאנחת ואומרת מי ישימני כשנים הראשונים שהיה מקדש בנוי ובתוכו אתה יורד משמי מרום ומשרה שכינתך עלי ועכו"ם מקלסין אותי. וכשהייתי מבקשת רחמים על עוני אתה עונה אותי. ועכשיו אני בבושה וכלימה. ועוד אמרה לפניו רבש"ע שממה עלי נפשי כשאני עוברת על ביתך והוא חרב וקול דממה בתוכו ואומר מקום שזרעו של אברהם הקריבו קרבן לפניך והכהנים עומדים על הדוכן והלוים מקלסים בכנורות יהיו שועלים מרקדים בו. הה"ד (איכה ה) על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו. אלא מה אעשה שעונותי גרמו לי ונביאי השקר שהיו בתוכי שהתעו אותי מדרך חיים לדרך המות. לכך נאמר אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי וגו'. ד"א ויקרא י"י אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו'. בשעה שבקש הקב"ה להחריב את בהמ"ק אמר כ"ז שאני בתוכו אין עכו"ם נוגעין בו. סו אלא אכביש את עיני ממנו. ואשבע שלא אזקק לו עד עת קץ. ויבאו האויבים ויחריבו

אותו

יד יוסף סב סנהדרין ל"ח. וילקוט תורה רמז תתק"ס. וזהר תרומה. וב"ר פ' כ"ג. ומגילה פ"ק. ושוח"ט מזמור ק"ו. ילקוט ישעיה רמז רפ"ט: סג אדר"נ פ"ד. פסיקתא רבתי פ' כ"ח. וילקוט שלח רמז תשכ"ג. ופדר"א ח"ב פ"ט: סד שהש"ר פ' ה' סי' ד'. ופ"ח סי' ב'. וילקוט שמות רמז של"ג. ושוח"ט מזמור ק"ג: סה ילקוט ישעיה רמז ר"ג: סו דב"ר פ"א. וילקוט איכה רמז תתקצ"ו:

מתנות כהונה

צוה לשון שממה: **תשואות** נוגש. פסוק הוא באיוב סי' ל"ט: **אמש** שואה. סוף ל"ג: **עיר הומיה קרתא** כו'. כן הוא תרגום שלו וגם בילקוט גרס גיא חזיון משול רב בהלכה דנבוכדנצר: **ונוה** הן. אלא בלאו זה מיתה משנו: **מזי רעב** כו'. כד"א טובים היו חללי חרב מחללי רעב: **מקשיותם**. משמע מפני קושי ערפם נענשו שנמסרו למלכים ועיין עוד פירושו בפירש"י בישעיהו: **שהיו** מתירים. הפועלים היו מתירים וכו': **לא ידון רוחי**. ר"ל רוחי לא יהא מדון כדים ומנהגו זה כל ימים לקבל נחת רוח בשיר המלאכים או ר"ל רוחי לא שוב לנדנה שהתיבה שקשה בשובה ונחת רוח ועיין בב"ר פ' כ"ו: **ולא קרב** זה אל זה. דרשו חז"ל על כתות המלאכים הם מריצים שירה שנאמר בם וקרא זה אל זה ואמר: **תאיצו**. דרש לשון אתוגין: **יום** דביזה מבוסה. דרש כמו מבוזה בחילוף זיין בסמ"ך: **שועיהם**. חוקם ובמחונם וחנו על החומה וכדלקמן כמד"א ולא נכר שוע: **חדרא**. אולי שצ"ל הדא: **קיבוץ דנירי**. של חצים ועיין בתרגום ורש"י ורד"ק שפירשוהו כן: **ערה**. פירושו כמו ערו ערו עד היסוד וכדמפרש ואו"ל שהיו מקרקרי' כו': **של מי ים**. שהוא המבחר והגדול שבעמקים וכן נקרא יקבי המלך: **משתיי** אזלין כו'. דרך שתי הולכין ושבים הנה והנה כדי שיהא נראים הרבה יותר ממה שהיו: **גלי דכסיא**. נתבאר לעיל בפתיחתא כ"ח: **כלי** זין כו'. דרש נשק כלי זין כמשמעו וכיס ישר דלעו על הר סיני ועיין מזה במדרש חזית בפסוק שלטי הגבורים: ה"ג ואתה אומר כדין כו'. וכן הוא בילקוט ישעיה ופי' כתיב הוד והדר כו' ולכן אין אנו נקולין בהספד ויללה אמר להם אני אלמד אתכם: **שדים**. קרי ביה שדים על ביה לאשון ושני: **בית** חמדתי. זה בית

המקדש

ענף יוסף

(כד) [בשעה שבקש הקב"ה להחריב את ביהמ"ק] אין זה שעת חורבן ממש שהרי מקודם לכן נסתלק השכינה משם וישבה ג' שנים על הר הזיתים כדלקמן בפתיחתא בסמוכה. אלא פירושו כשעלתה על דעתו מתחלה להחריבו ומה שהאריך לנסוע משם. ולכן כיון שנגזר לא אמר אין לו מושב בו אלא אין לו

מושב

עץ יוסף

כשהאויבים באים כדי להשגב שם ולהלחם בהם. דלא"כ ה"ל להזכיר גם המגדלים שהם עיקר מה יותר מהגגות: גסי הרוח ובדרך משל אמר שבדעתם עלו לרום שמים: **משמש שלש לשונות** משום דבעי למימר דתשואות דהכא לשון מרגשות. דהיינו השמעת קול המון ע"ד הולך ברגש. או לשון קטן כמו למה רגשו גוים. ולא יצדק זה גבי תשואות נוגש. וגבי שואה ומשואה. לכן הוצרך לומר דלא קשה דשלשה לשונות משמש ל' תשואות: **תשואות נוגש לא ישמע** פירושו שם שהפרא הוא חמור הבר לא ישמע המיית נוגש לנגשו למלאכה: **שנא' תשואות מלאה** פי' עד הנה היתה מלאה המיית אנשים. או פי' עד הנה היה בה קיבוץ אנשים הרבה כמש"ל: **שנא' אמש** שואה ומשואה. ופי' שהי' דומה הוא לשון אפלה ולילה שהי נמי שואה ומשואה. כמו [צפניה א'] יום שואה ומשואה: **קרתא מערבבתא** שהיתה מלאה אנשים והיה ערבוביא בה: **דחייתא** כן הוא תרגום שלו. ופי' כרך מלאה שמחה במרבית ממונה ועושרה: **חלליך לא חללי חרב וכו'** ר"ל ועתה איך עלתה בך אשר חלליך לא חללי חרב והמה ולא מתי מלחמה. אלא מזי רעב וכו' קשה ממיתת חרב. כד"א טובים היו חללי חרב מחללי רעב: **מקשיותם** מפני קושי ערפם נענשו שנמסרו לאויב: **שהיו מתירים** הפועלים היו מתירים החבלים מקשתותם ואוסרין וקושרים בהם את ישראל. והכוונה בזה להודיע גודל שפלות ישראל. ונודע לגבי האויבים שלא היו מחשיבים אותם לכלום. שהרי היו מתירים יתרי הקשת כדי לקשור אותם. ואילו היו מחשיבין אותם היו מניחין הקשת דרוכה ביתר שלא להלחם בה אם יקום עליהם איש. אבל היה לבם נכון ובטוח מאד [כלי פז]: **מרחוק ברחו** מרחיקים וכו'. משום דק"ל מאי ברחוק. ברחוק מבע"ל. לכן קאמר שה"פ כל נמצאיך אסרו יחדיו. משום שמרחוק [היינו מהקב"ה שנא' בו מרחוק ה' וגו'] ברחו שהרחיקו מלשמוע וכו': **בקשו מה"ש** לומר שירה. כדרכן כדאמרי' בפ' גיד הנשה ג' כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום: **ולא הניחן** לפי שאין ה' שמח במפלתן של רשעים כדאמרי' בפ"ק דמגילה ע"ש: **לא ידון רוחי** דרש ידון כמו ירון. שפעמים הרי"ש והדל"ת מתחלפות ופי' רוחי מלאכי ה' ע"ד עושה מלאכיו רוחות. ופי' באדם לעולם ברעת האדם לא ירונו המלאכים [יפ"ע]: **ולא קרב זה אל זה** דהיינו המלאכים המתקרבים זה אל זה לומר שירה יחדיו. כלומר וקרא זה אל זה ואמר: **ניחומין אלו** שאתם אומרים. כי כבודי בשמים ממעל ויספיק בעליונים: **ניאוצין הן** דרש תאיצו לשון ניאוצין: **יום דביזה** דרש מבוסה כמו מבוזה בחלוף זיין בסמ"ך [מת"כ]: **יום דבכיה** דרש מבוכה לשון בכיה: **גיא שכל החוזים וכו'** ר"ל למה יום מהומה וכו' הוא מפני שכל הנביאים החוזו בה ולא חששה: **מקרקרין** פי' שהיו מפרסין קירות בתיהם ועושין מהן מיני הגנות ומעמידין אותן על המגדלים שבהר להשגב בהם מול האויב. ושועיהם פי' מגדליהם ופי' ושוע ההר למגדל שעל ההר: **קיבוץ** דנירי של חצים שאשפה הוא נרתק החצים כלומר אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם ואומר שבני עילם הבאים להלחם נשא והעמים אשפות מלאות חצים על רכב אדם של פרשים לירות אל עם בני ישראל: **ערה** פירשו כמו ערו ערו עד היסוד. וכדמפרש שהיו מקרקרים כו' [מ"כ]: **של מי הים** כלו' שהרכב רב מאד כאילו ימלא עמוקה של הים דרך גוזמא. וא"א והכלי פז גרסי כמלא עמקה של גיהנם וכ"ה בילקוט. ולפ"ז דרש עמקיך מעין שבגי בעמק הבכא דהיינו גיהנם כדאי' בפ"ב דעירובין [יפ"ע]. ולפי גירסתנו פירושו שמלאו כל השדות רכב כמו מבחר עמקיך והוא הים שהוא מלא מים: **משתיי אזלין** כו' דרך שתי היו מתפשטין והולכין ומתפשטין ושבין הנה והנה כדי שיהיו נראין הרבה יותר ממה שהיו. ומריבוי שות שתו דריש התפשטות כפול. דהיינו שהולכים ובאים וכל זה עשו האויבים כדי להבהיל את ישראל יותר ויותר: **גלי דכסיא** האויב גלה את מסך יהודה. היינו שהחריב את תקרת בית המקדש כמש"ל פ' כ"ח: **אל נשק בית היער** כו'. פי' שהרגישו אז בחסרון זיין שהיה להם בסיני שעל ידו היו נמלטים מן הפורעים כדאי' בבמדב"ר פ' ט"ז שכל זמן שהיו בידם לא היה דבר רע נוגע בהם. ולשון קרא בית היער ע"ש יערה דבש שהתורה ממתקת מדבש קבלו מהר סיני: **לבצר החומה** לחזק החומה כמו שמסיים שהיו נותצים כו': **ולא כבר** עשה חזקיהו כן. ר"ל הלא חזקיהו שהיה צדיק גמור עשה תחבולות אנושיות ולמה מגנה את ישראל בזה: **בה' אלהי ישראל בטח.** בישועתו ועל כן אין רעה במה שהחזיק החומה להשמר מהאויב. כי עם הבטחון השתדלות טוב ולהכין עצמו לקבלת העזר אלוהי כמ"ש רז"ל יכול אפי' יושב ובטל. ת"ל בכל מעשה ידך אשר תעשה: **ולא הבטתם** אל עושיה. דרש הבטתם כמו הבטחתם. שפעמים הח"ת נבלעת כגון מסותא מסחותא: **ויקרא ה' אלהים** לבכות ביום ההוא לבכי ולמספד. קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם הכינו עצמכם לד' דברים. אמרו למאי. אמר להם לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק. אמרו לפניו רבש"ע כתיב הוד והדר לפניו ואתה אומר כדין. אמר להון השעה צריכה לכך. א"ל ותכמין אנן. א"ל אנא מליף לכון כנ"ל [א"א]. דרש ויקרא ה' אלהים לבכי ולמספד. שהדיבור הוא כנגד המלאכים שהם יספדו ויבכו על חורבן בה"מ. ומה שא"ל אנא מליף לכון מלשון ויקרא דרש לה שהוא כעין וקרא אליה את הקריאה: **היינו הוא דאמר** פשוטה ועורה. פי' הא דכתיב הכא ויקרא ה' אלהים ביום ההוא היינו מה שאמר שם. דלחגור שק דהכא היינו וחגורה על חלצים דהתם [יפ"ע]: **כך תהיו מספידים על שדים סופדים.** פי' הקב"ה אמר למלאכים כך תהיו מספידים. והיינו דכתיב על שדים סופדים. כהוא כאילו אמר על שדים שהיו סופדים. וכדמפרש על חורבן ראשון ושני. משום דשדים הוא לשון רבים דרשו על ב' מקדשות שהיו משפיעים ומיניקין את ישראל. כשדים הללו המיניקין את התינוק: **זש"ה בר'** אלה אזכרה. מפרש ויקרא ה' אלהים לבכות ביום שהוא לבכי. היינו שהודיע ע"י נביאיו הבכי שעתידין לבכות על חורבן ביהמ"ק כדאמרינן זכורה אני וכו' ואני בוכה ומתאנחת כו' ולאפוקי ממה שפי' תחילה שהדיבור כנגד המלאכים או על עצמו כדלקמן [יפ"ע]: **זכורה אני בטחון** כו'. כלו' אפשר שאני זוכרת שלותי במאבדי אני בוכה ומתאנחת אלא על חורבן ביהמ"ק. וסילוק השכינה מאתי. ח"ש ואני בוכה ואומר מי ישימני כו': **והכהנים עומדים על הדוכן** אין זה מכוון שאין עומדים על הדוכן אלא הלוים. כדאי' בריש מגילה [יפ"ע]: **ד"א ויקרא** כו' השתא מפרש שהקריאה לבכי כנגד הקב"ה בעצמו. וכדאמרי' לקמן והיה הקב"ה סופד ואומר כו': **בשעה** שביקש הקב"ה כו'. נקדים מה שאחז"ל מזמור לאסף קינה לאסף מבעי ליה כו' אלא שזמר על ששפך הקב"ה חמתו על ביהמ"ק ולא על ישראל. וזהו מ"ש כאן בשעה שביקש הקב"ה להחריב את ביהמ"ק ולא לעשות כליה בישראל. אמר כל זמן שאני בתוכו אין העכו"ם נוגעים בו. כי אם בישראל ויכלו תחת ידם וימקו בעונם. כי אלא אימתי שבנים

המקדש

אותו . מיד נשבע הקב"ה בימינו והחזירה אחוריו הה"ד (איכה ב) השיב אחור ימינו מפני אויב . באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו . וכיון שנשרף אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ אסלק שכינתי ממנה ואעלה למכוני הראשון . הה"ד (הושע ה) אלכה ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני . באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי מה עשיתי השריתי שכינתי למטה בשביל ישראל ועכשיו שחטאו חזרתי למקומי הראשון . ח"ו שהייתי שחוק לגוים ולעג לבריות . באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו . ואמר לפניו רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה . א"ל אם אין אתה מניח לי לבכות עכשיו אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה . שנא' (ירמיה יג) ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה וגו' . אמר להן הקב"ה למה"ש בואו ונלך אני ואתם ונראה בביתי מה עשו אויבים בו . מיד הלך הקב"ה ומה"ש וירמיה לפניו . וכיון שראה הקב"ה את בהמ"ק אמר בוודאי זהו ביתי וזהו מנוחתי שבאו אויבים ועשו בו כרצונם. באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי על ביתי בני היכן אתם כהני היכן אתם אוהבי היכן אתם. מה אעשה לכם התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה. אמר הקב"ה לירמיה אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחידי ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו ואין לך כאב לא עלי ולא על בני. לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ומשה מקבריהם שהם יודעים לבכות. אמר לפניו רבש"ע איני יודע היכן משה קבור . א"ל הקב"ה לך עמוד על שפת הירדן והרם קולך וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שבלעום אויבים . מיד הלך ירמיה למערת המכפלה ואמר לאבות העולם עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשין לפני הקב"ה. אמרו לו למה. אמר להם איני יודע. מפני שהיה מתירא שלא יאמרו בימיך היתה לבנינו זאת. הניחן ירמיה ועמד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד הגיע זמן שאתה מבוקש לפני הקב"ה . א"ל מה היום מיומים שאני מבוקש לפני הקב"ה. א"ל ירמיה איני יודע. הניחו משה והלך אצל מלה"ש שהיה מכיר אותן משעת מ"ת . א"ל משרתי עליונים כלום אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה. אמרו בן עמרם אי אתה יודע שבהמ"ק חרב וישראל גלו. והיה צועק ובוכה עד שהגיע לאבות העולם מיד אף הם קרעו בגדיהם והניחו ידיהם על ראשיהם והיו צועקים ובוכין עד שערי בהמ"ק. כיון שראה אותם הקב"ה מיד ויקרא י"י אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק . ואלמלא מקרא שכתוב אי אפשר לאומרו. והיו בוכין והולכין משער זה לשער זה כאדם שמתו מוטל לפניו. והיה הקב"ה סופד ואומר אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח. א"ר שמואל בר נחמן בשעה שחרב בהמ"ק בא אברהם לפני הקב"ה בוכה וממרט זקנו ותולש שערות ראשו ומכה את פניו וקורע את בגדיו ואפר על ראשו והיה מהלך בבהמ"ק וסופד וצועק אמר לפני הקב"ה מפני מה נשתניתי מכל אומה ולשון שבאתי לידי בושה וכלימה זאת. כיון שראוהו מלה"ש אף הם קשרו הספד שורות שורות ואומרין (ישעיה לג) נשמו מסילות שבת עובר אורח וגו' . מה נשמו מסילות אמרו מלה"ש לפני הקב"ה מסילות שהתקנת לירושלים שלא יהו עוברי דרכים פוסקים מהם היאך היו לשממה . (שם) שבת עובר אורח אמרו מלה"ש לפני הקב"ה דרכים שהיו ישראל עוברים ושבים בהם בחגים היאך שבתו (שם). הפר ברית אמרו מלה"ש לפני הקב"ה רבש"ע הופר ברית של אברהם אביהם שעל ידו התישב העולם ועל ידו הכירוך בעולם שאתה אל עליון קונה שמים וארץ (שם) מאס ערים אמרו מלה"ש לפני הקב"ה מאסת ירושלים וציון לאחר שבחרת בהם הה"ד (ירמיה יד) המאוס מאסת את יהודה ואם בציון געלה נפשך וגו' . (ישעיה לג) לא חשב אנוש אמרו מלה"ש לפני הקב"ה אפי' כדור אנוש שהיו ראש לעובדי ע"א לא חשבת את ישראל . באותה שעה נזקק הקב"ה למה"ש אמר להם מה לכם קושרין מספד בענין הזה שורות שורות . אמרו לפניו רבש"ע מפני אברהם אוהבך שבא לביתך וספד ובכה מפני מה לא השגחת עליו . א"ל מיום שנפטר אוהבי מלפני לבית עולמו לא בא לביתי ועכשיו (ירמיה יא) מה לידידי בביתי . אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה הגלית את בני ומסרתן בידי האומות והרגום בכל מיתות משונות והחרבת את בהמ"ק מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך . א"ל הקב"ה לאברהם בניך חטאו ועברו על כל התורה ועל כ"ב אותיות שבה הה"ד (דניאל ט) וכל ישראל עברו את תורתך . אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתך . א"ל תבא תורה ותעיד בהם בישראל . מיד באה תורה להעיד בהן . אמר לה אברהם בתי את באה להעיד בהן בישראל שעברו על מצותיך ואין לך בשת פנים מפני . זכרי יום שהחזירך הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך עד שבאו בני להר סיני וקבלו אותך וכבדוך . ועכשיו את באה להעיד בהם ביום צרתם . כיון ששמעה תורה כך עמדה לצד אחד ולא העידה בהן . א"ל הקב"ה לאברהם יבאו כ"ב אותיות ויעידו בהן בישראל . מיד באו כ"ב אותיות . באה אל"ף להעיד בישראל שעברו על התורה . אמר לה אברהם אל"ף את ראש לכל האותיות ובאת להעיד בישראל ביום צרתם זכרי יום שנגלה הקב"ה על הר סיני ופתח בך (שמות כ) אנכי י"י אלהיך . ולא קבלוך אומה ולשון אלא בני ואת באת להעיד בבני . מיד עמדה אל"ף לצד אחד ולא העידה בהן . באתה בי"ת להעיד בהם בישראל ואמר לה אברהם . בתי את באת להעיד על בני שהם זריזין בחמשה חומשי תורה שאת בראש התורה הה"ד (בראשית א) בראשית ברא אלהים . מיד עמדה בי"ת לצד אחד ולא העידה כלום . באתה גימ"ל להעיד בישראל אמר לה אברהם גימ"ל את באת להעיד בבני שעברו על התורה כלום יש אומה שמקיימת מצות ציצית שאת נתונה בראש אלא בני הה"ד (דברים כב) גדילים תעשה לך . מיד עמדה גימ"ל לצד אחד ולא העידה כלום. וכיון שראו כל האותיו' שחשתיקן אברהם נתביישו ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל . מיד פתח אברהם לפני הקב"ה ואמר רבש"ע למאה שנה נתת לי בן וכשעמד על דעתו והיה בחור בן ל"ז שנים אמרת לי העלהו עולה לפני ונעשיתי עליו כאבזרי ולא רחמתי עליו אלא אני בעצמי כפתתי אותו . ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני . פתח יצחק ואמר רבש"ע כשאמר לי אבא (בראשית כב) אלהים יראה לו השה לעולה בני . לא עכבתי על דבריך ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח ופשטתי את צוארי תחת הסכין . ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני . פתח יעקב ואמר רבש"ע לא כ' שנה עבדתי בבית לבן וכשיצאתי מביתו פגע בי עשו הרשע ובקש להרוג את בני ומסרתי עצמי למיתה עליהם ועכשיו נמסרו

ביד

יד יוסף הו פר"א ח"א ה"ל :

ענף יוסף

יושב באהל דסיני בכל הזויות . דמביהמ"ק כבר היתה מסולקת [יפ"ע] : [באותה שעה היה הקב"ה בוכה] דע כי בכל מקום שתמצא בכתוב ובדברי חז"ל לשון כזה . ח"ו שיעלה על דעתך לומר שיהיה דבר זה אלא בצורה הן שכל הוא מצד המקבל . כי דעת רז"ל והוא דעת התורה שכל הדברים האלו הם מצד המקבלים שהוא יתב' נמצא אל המקבלים כמו שהם מוכנים לקבל . ונראה להם השי"ת כפי מה שהמקבל ראוי לו . מבלי שיהיה הדבר כזה בעצמו יתברך כן רק שכך האדם מקבל מאתו יתב' ודבר זה הוא יסוד גדול מאד גלו אותו חכמים במדרשים הסתומים והנעלמים [בהר הגולה ופ"ש באריכות] : [וממרט זקנו] דהכא לאו משום מאיס עבד אלא כבני אדם בגלות ובחורבן . והרי כתבו התוס' בסנהדרין פ' ד' מיתות גבי מ"ש כר' עקיבא שהיה מכה בבשרו עד שדמו שותת על כ"א דמשום צער לנפש ליכא דמשום תורה הוא

דעבד

מתנות כהונה

המקדש : במסתרים תבכה נפשי . עיין זה מבואר בפרק קמא דחגיגה : ה"ג בילקוט ואין לך כאב לא עלי ולא על בני לך וקרא לאברהם : כפתי קפתי : לעולה בני . ודרשו חז"ל ואם

אין

עץ יוסף

המקדש תובעהם . והכוונה שני להחריב הבית כדי להקל מעל ישראל שלא יתכלו . על כן מה עשה הוא יתב' אמר אכסה עיני ממנו ולא מישראל . וכן אשבע שלא אזקק לו . אך לא מישראל . כענין השוכן אתם בתוך טומאותם ועל ידי כן יערבו את לבם להחריב את בית המקדש מלהיות שהלה בישראל [אלשי"ך] : **שלא אזקק לו** עד עת קץ . שאף על פי שנבנה בית שני לא שרתה בו שכינה . והיו חסר הארון ואו"ת והאש של מעלה כו' [אלון בכות] : **הדא הוא** דכתיב השיב אחור ימינו מפני אויב . פי' השים עצמו כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו . מפני אויב כדי שיכנס האויב אל ביהמ"ק . שאם לא היה משיב אותה לא היה האויב נכנס והיה אבדן של ישראל כלילה : **הה"ד אלך אשובה** פי' שעל ידי מה שאלך למעלה כדי שיכנסו האויבים לבהמ"ק יהיה סיבה שאשוב פה אל מקומי הוא בנין המקדש של מטה והליכה תהיה עד אשר יאשמו ובקשו פני [באלשי"ך הושע ה'] : **היה הקדוש ברוך** הוא בוכה . עיין ביאורו בענף : **רבש"ע אני אבכה** יבין כל מבין כי הדברים בכאן אינם כפשוטן ויש בו סודות וכוונות נסתרות ידועות ליודעי חן : **בני היכן** אתם כו' . הענין כי יש יאהב את בנו על שהוא בנו גם שלא יכירהו . ויש יאהב בנו על המידות . ויש שגם שאינו מכיר אותו יש לו אהבה עמו ויאהבהו על טוב לבו . ועל בחינה הראשונה אמר בני היכן אתם . ועל השנית אמר כהני וכו' . ועל השלישי אמר אוהבי וכו' . ובכולם אמר היכן אתם לומר אם ביתי חרב הוא במקום כבודו . אך בני ישראל זולת השעבוד גם גלו . ומדקאמר בכולן היכן אתם ולא הם . לומר בכל מקום לפני אתם . כי עמכם אנכי ונוכח פני אתם . על כן אמר לנוכח ולא אמר הם . והנה אתה ירמיה ראית ברעתם ובאית בכל זה . וע"כ איך יודע לבכות בתוכן יהיה איזה התעוררת רחמים עליהם . ע"כ תקרא את האבות ומשה כי הם יודעים לבכות כי יודעים זכיות ראשונים שעליהם ירגישו צער לבכות ולהצטער עליהם כאשר היה אחרי כן עי' רחל בסוף המאמר . מה שאין אתה יודע . והוא כאשר מזכירים כל אחד זכותו להגן על בניהם [עיין באלשי"ך פסוק צעק לבם] : **ובוכין עד** שערי בהמ"ק . שהוא מקום שפע העליון ע"ד וזה שער השמים שמכוון נגד שער השמים נגד שער של מקום שהשפעה מלמעלה למטה : **ואלמלא מקרא** כתוב א"א לאומרו . כי מי יוכל לשער שיהיה צער בחקו יתב' : **אוי למלך** שבקטנותו הצליח . כי השפע נקרא צלחה בחקו יתב' . ועתה שבעונותיהם אינו יכול להשפיע נקרא לא הצליח בזקנותו [יפ"ע] : **אפי' בדור** אנוש שהיה ראש לעכו"ם . כדאיתא בב"ר מדכתיב אז הוחל לקרוא בשם ה' שהוא לשון מרד : **לא חשבת** את ישראל . שדור אנוש נשטפו במי הים כדאי' בב"ר פ' כ"ג ולא חטאו בה ידים . אבל ישראל לקו בידי אדם בכמה פורעניות : **מה לכם** קוברים מספד בענין הזה . מה לכם לחוש לצער ההוספות ובפרט כי אותה אתם מבקשים שהיה שכינתי בפתים . במזה הטעם אמרתם וזו כשהוקם המשכן כדאי' בבמדב"ר פ' י"ב . אמרו לפניו מפני אברהם אוהבך ר"ל אנו מצטערים על צרת אברהם המגעת לו בחורבן הבית אשר נבנה בזכותו . כי הבית הראשון אשר היה בימים ההם נבנה בזכות אברהם : **מה לידידי בביתי** והיינו אברהם כאומר זרע אברהם אוהבי : **מפני מה** הגלית את בני כו' . שטען אברהם לפני הקב"ה כיון שהחרבת את בהמ"ק א"כ מפני מה הגלית את בני שמסרתם ביד הכשדים והרגום בכל מיתות משונות א"כ מה הועיל שהחרבת את ביהמ"ק לשפוך החמה על העצים והאבנים כיון שבכבר נעשה בהם הרג רב ואתה תופס את החבל בשני ראשים . שהחרבת את ביהמ"ק ונעשה בהם הרג רב . במקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך . הלא מהראוי היה שיגן זכות זה . או שלא יחרב ביהמ"ק או להציל את ישראל . אמר לו הקב"ה בניך חטאו ועברו על כל התורה . היינו למודה . ועל כ"ב אותיות שבה היינו פרטי מצותיה . או נמי על כל התורה היינו שחטאו בכללה דהיינו בעכו"ם וכ"ב אותיות היינו שאר עבירות פרטות . ור"ל שהרשעו לפשוע כל כך עד שלא היה די בחורבן ביהמ"ק לבד לכפר . ואילו לא נחרב ביהמ"ק היה בהם כליה ח"ו . אלא בחורבן ביהמ"ק ובהרג שנעשה בהם הספיק לכפר : **מי מעיד בהם** בישראל כו' . נראה דודאי לא העיד קב"ה למיעבד דינא בלא דינא . אלא שכוונת אברהם היה לומר שמ"מ היה לך לרחם עליהם מצד שהם יותר טובים מהעכו"ם וליכא מי שיעיד על ישראל שהם גרועים יותר מהם : **עד שבאו בני** להר סיני וקבלו אותך . ולכן אף אם יבטלו זמן מה מלעסוק בה עדיין הם צדיקים נגד אותם שלא רצו לא מינה ולא מקצתה . ועוד שאין ראוי לדקדק עליהם כ"כ במה שקבלו בגזירתם ולוותר להם קצת בשכר מה שקבלוה : **נתביישו ועמדו** בעצמן ולא העידו בישראל . ועכ"ז לא הועיל לישראל כי לא חס ה' לזה מאחר שכבר ראה אברהם שבאו להעיד והוא עכבן . וה"ל כאילו העידו : **אלא אני בעצמי** כפתתי אותו . פי' קפרתי אותו . והכוונה שהמוסר עצמו ליהרג נקל הוא מן האב שבא לשחוט את בנו בידו . וזהו שאמר אברהם כמו שכבשתי את רחמי כדי לעשות רצונך . כן היה ראוי שיכבשו רחמיך את כעסך מעל ישראל . ועיין לקמן פ' בכה תבכה : **אלהים יראה לו** השה לעולה בני . שפי' אלהים יראה לו השה . ואם לאו לעולה בני

כדאי'

ביד אויביהם כצאן לטבחה. לאחר שגדלתים כאפרוחים של תרנגולים וסבלתי עליהם צער גידול בנים. כי רוב ימי הייתי בצער גדול בעבורם ועתה לא תזכור לי זאת לרחם על בני. פתח משה ואמר רבש"ע לא רועה נאמן הייתי על ישראל מ' שנה ורצתי לפניהם כסוס במדבר וכשהגיע זמן שיכנסו לארץ גזרת עלי במדבר יפלו עצמותי. ועכשיו שגלו שלחת לי לספוד ולבכות עליהם. זהו המשל שאומרים בני אדם מטוב אדוני לא טוב לי ומרעתו רע לי. באותה שעה אמר משה לירמי' לך לפני שאלך ואביאם ואראה מי מניח ידו עליהם. א"ל ירמיה אי אפשר לילך בדרך מפני ההרוגים. א"ל אעפ"כ. מיד הלך משה וירמיה לפניו עד שהגיעו לנהרות בבל ראוהו למשה ואמרו זה לזה בא בן עמרם מקברו לפדותנו מיד צרינו. יצתה ב"ק ואמרה גזירה היא מלפני. מיד אמר להם משה בני להחזיר אתכם אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא המקום יחזיר אתכם במהרה. והניח אותם. באותה שעה הרימו קולם בבכיה גדולה עד שעלתה בכייתם למרום הה"ד (תהלים קלז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו. כיון שבא משה אצל אבות העולם אמרו לו מה עשו האויבים בבנינו. א"ל מהם הרגו ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם ומהם אסורים בכבלי ברזל ומהם נפשטים ערומים ומהם מתו בדרך ונבלתם לעוף השמים ולבהמת הארץ מהם מושלכים לחמה רעבים וצמאים. מיד פתחו כלם ובכו וקוננו בקינות ווי על דמטא לבנן היכי הויתון כיתמי בלא אבא. היכי דמכיתון בטיהרא ובקייטא בלא לבושא ובלא כסו. היכי סגיתון בטורי ובחצצי חליצי מסאני ובלא סנדלא. היכי טעניתון מובלי טעוני דחלא. היכי הוו ידיכון כפיתון לאחוריכון. היכי לא בלעתון רוקא בפומיכון. פתח משה ואמר לימא שימשא אמאי לא חשכת בשעה דעאל שנאה לבית מקדשא. אהדר ליה שמשא בחייך משה רעיא מהימנא היכי אהוי חשוכא דלא שבקין לי ולא רפו לי דנקטין לי בשיתין שוטי דנורא ואמרין לי פוק ונהר נהוריך. תוב פתח משה ואמר ווי על זיוך מקדשא היכי חשך ווי כי מטא זמניה דיחרב והיכלא מכלי ודרדקי דבי רב מתקטלין ואבוהון אזלין בשביה וגלותא ובחרבא. תוב פתח משה ואמר שבאי אי בחייכון אתון קטולי לא תקטלון קטולא אכזראה ולא תשוון כלאה גמירא ולא תקטלון ברא באנפוהי דאבא וברתא באנפה דאמא דמטא זימנא דמרי שמיא חושבנא חשיב מנכון. ובשדאי רשיעיא לא עבדין הכי אלא מותבין ליה לברא בכנפיה דאמיה ואמרין ליה לאבוה קום נכסיה בכיא אמיה ונתרין דמעתא עלוהי ואבוהי תלה ליה רישיה. ועוד אמר לפניו רבש"ע כתבת בתורתך (ויקרא כב) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. והלא כבר הרגו בנים ואמותיהם כמה וכמה ואתה שותק. באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע [ס] גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי לאבא ז' שנים וכשהשלימו אותן ז' שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה. ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי ומסרתי לאחותי כל הסימנין שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל. ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה. ומה אני שאני ב"ו עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה. ואתה מלך חי וקיים רחמן מפני מה קנאת לעבודת אלילים שאין בה ממש והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם. מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה אמר בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן הה"ד (ירמיה לא) כה אמר י"י קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה הנחם על בניה כי איננו. וכתיב (שם) כה אמר י"י מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו'. וכתיב (שם) ויש תקוה לאחריתך נאם י"י ושבו בנים לגבולם: (כה) ר' יוחנן פתח (שם יג) תנו לי"י אלהיכם כבוד בטרם יחשיך וגו'. אימתי נתקיים להם המקרא הזה במיתתו של חזקיהו הה"ד (דה"ב לב) וישכב יחזקיהו עם אבותיו ויקברהו במעלה קברי בני דוד וכבוד עשו לו במותו. [סח] מה כבוד עשו לו. ר' יהודה בר' סימון ור' חנין ורבנן. ר' יהודה בר סימון אמר בית וועד בנו למעלה מקברו של חזקיהו בשעה שהיו הולכים לשם היו אומרים לו למדנו. ר' חנין אמר ספר תורה נתנו למעלה מקברו של חזקיהו ואמרו זה שהוא מוטל בארון זה קיים מה שכתוב בזה. ורבנן אמרי הציעו לו טפטיות מפתח בתיהם עד קברי בני דוד וכל כך למה כדי שלא יתיחפו רגליהם. אעפ"כ נתיחפו רגליהם. א"ל ירמיה מה אם בשעה שהצעתם טפטיות מפתח בתיכם עד קברי בני דוד נתיחפו רגליכם לכשיתנגפו רגליכם על הרי נשף עאכ"ו. [סט] י' מסעות נסעה השכינה. מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן הבית מן מפתן הבית לכרובים. ומן הכרובים לשער הקדמוני משער הקדמוני לחצר מן החצר לגג מן הגג למזבח מן המזבח לחומה מן החומה לעיר מן העיר להר הזיתים. מכרוב לכרוב דכתיב (יחזקאל י) וירם כבוד י"י מעל הכרוב. מכרוב למפתן הבית דכתיב

יד יוסף סח ב"ק י"ז: סט ר"ה ל"א. ילקוט יחזקאל רמז ש"נ. ילקוט ירמיה רמז תל"ז. והרל"ס פ' ל"ד:

מתנות כהונה

אין זה יושר לעולם בני: **ווי על דמטי כו'**. אוי על מה שהגיע לבנים שלך נעשיתם כיתומים בלא אב שלך אתם יושבים בנהרים ובקיץ בלא לבוש ובלא כסות שלך הלכתם בהרים ובאבני אבן על פי מנעלים ובלא סנדלים שלך אתם טוענים משאות טעונים חול שלך שהיו ידיכם קשורים לאחוריכם שלך לא היה לכם פנאי לבלוע הרוק שבפיכם: **לימא שמשא כו'**. מקולל תהא אתה השמש למה לא נעשית חשך בשעה שנכנס האויב לבית המקדש השיבה לו השמש בחייך לגבי חשבא משה רועה נאמן היאך היה אפשר לי להיות חשך לא הניחו לי ולא הרפו ממני מלמעלה שלקחו אותי והכו אותי בשבטים שרביטים של אש ואמרו לי לך והאר אורך: **תוב כו'**. שוב פתח משה ואמר אוי על זיו שלך אם בית המקדש היאך נעשה כמו שלך חושך אוי על שהגיע זמנך ליחרב והיכל ליטרף בכלים ותינוקות של בית רבן מומתים ואבותם הולכים בשבי ובגלות ובחרב: **שבאי**. כלפי השונאים אמר כן אתם השבאים אי לשון גערה בחייכון אני משביע אתכם. אתם השבאים גרסינן שלא תהרגו מיתה אכזריות ולא תעשו כלה כולם ולא תמיתו הבן בפניו של אביו ובת בפניה של אמה שיגיע עת וזמן שאדון השמים חשבון יחשוב עמכם ויקבל הדין מעמכם. אבל הכשדיים הרשעים לא עשו כן אלא היו מושיבים הבן בחיקה של אמו ואמרו לו לאביו קום שחטהו והיתה בוכה אמו והיו נושרים הדמעות עליו ואביו היה תולה לו ראשו למטה לשחיטה. ועוד אמר משה לפניו גרסי'. וסבלתי כו' כלומר התאפקתי וסבלתי וכבשתי התאוה דידי: פתיחה תנו לה' אלהיכם כבוד: **בית וועד**. בית המדרש: **למדנו**. למד אותנו והוא דרך אבלות כאילו לא היו יכולין ללמוד בלעדו: ה"ג בארון זה קיים מה שכתוב וילונות ומלבושים של בגד וע' בערוך ועיין בילקוט (כך צ"ל שם) ובפ"ק דב"ק: **טפטיות**. ערך פסס: **נתיחפו**. הרגישו יחפות והיה קשה להם: **עשר מסעות כו'**. עיין בפ"ק דמסכת ר"ה

ענף יוסף

דכתיב [יפ"ע]: (כה) [מכרוב לכרוב] אע"ג דמסיקנא לא שום מקומם בכרוב אלא על הכפורת לא חשיב הכא נסיעה מכפורת לכרוב. משום דלא היה כפורת או שכבר נגנז בימי יאשיהו כדאי' בפ"ק דיומא. ולע"ג מאי מעמד השכינה על הכרובים ועכשיו נסעה מאתם ועמדה כולה רק על השניים. ובפ"ד דר"ה דחשב שם מן הכפורת לכרוב. ס"ל כמ"ד ארון גלה לבבל ודייקו כשהגלה את יהויכין. ומקמי הכי כבר נסעה השכינה מהכפורת שכבר היו חוטאים והתחילה מדת הדין מתוחה ועל אותה טעם קאמר. אי' נמי מהכפורת דקאמר פי' ממקום כפורת דהיינו אבן שתיה שהיתה שם:

עץ יוסף

מהר"ל בנ"ל: **ועתה לא תזכור לי את זאת לרחם על בני**. ר"ל לא מחמת זכות קנאתי. אלא כלי פרסום מיתות כ' לעמל יעקב שלא יהיה יגיעו לבטלה אחר שהוא אהוב למעלה: **ווי על דמטא לבנן** אוי על מה שהגיע לבניו. היאך נעשיתם כיתומים בלא אב. איך אתם ישנים בנהרים ביו"ם בלא לבוש ובלא כסות. איך הלכתם בהרים ואבני אבן שלא מנעלים ובלא סנדלים. היאך אתם טוענים משאות משאות חול. היאך היו ידיכם קשורים לאחוריכם. איך לא היה לכם פנאי לבלוע הרוק שבפיכם: **לימא שמשא כו'** מקולל תהא אתה השמש. למה לא נעשית חושך בשעה שנכנס האויב לבהמ"ק. השיבה לו השמש חייך אגבי אשבע. משה רועה נאמן. היאך היה אפשר לי להיות חושך. לא הניחו לי ולא הרפו ממני מלמעלה. שלקחו אותי והכו אותי בשבטים שרביטין של אש ואומרו לי לך והאיר אורך: **תוב פתח כו'** שוב פתח משה ואמר. אוי על זיו שלך אם בהמ"ק היאך נעשה האור שלך חשך. אוי על שהגיע זמנך ליחרב והיכל ליטרף בכלים. והתינוקות של בית רבן מומתים ואבותם הולכים בשבי ובגלות ובחרב: **שבאו כו'** כלפי השונאים אמר כן. אי לשון גערה בחייכון אני משביע אתכם שאין שבאים שלא תהרגו מיתות אכזריות. ולא תעשו כלה כולם ולא תמיתו הבן בפניו של אביו. ובת בפניה של אמה. שיגיע עת וזמן שאדון השמים יחשוב עמכם ויקבל הדין מכם: **ובשדי רשיעיא כו'** זהו דברי הספר. אבל הכשדים הרשעים לא עשו כן אלא היו מושיבין הבן בחיקו של אמו ואמרו לו לאביו קום שחטהו. והאם אמו בוכה ונושרים הדמעות עליו. ואביו היה תולה לו ראשו למטה לשחיטה: **ועוד אמר משה לפניו כו'** (מס"כ): **ועבד לאבא** בשבילי שבע שנים. פי' וכיון שהוא קנה אותי בקנין גמור בעבודות שלו. בודאי היה לי להקפיד על צרה שלי שלא קנה אותה רק אותי קנה והא אפי' אם לא היה קנה אותי רק לקח אותי בחנם היה לי להקפיד. מכ"ש עכשיו שקנה אותי: **ומה שאני ב"ו כו'** פי' אע"פ שדרכו של ב"ו הוא להקפיד ולקנא בב"ו שכמותו. אפ"ה לא קנאתי לצרה שלי: **ואתה כו' רחמן כו'** שאין בה ממש. פי' דהא אפילו אם היה ממש ח"ו בעכו"ם אין אתה צריך לקנאות בה משום שאתה רחמן. מכ"ש השתא שאין ממש בעכו"ם א"כ הוא ק"ו בן בנו של ק"ו שאין אתה צריך לקנאות בה: **קול ברמה נשמע** הנה בגמי מרום נשמע קול והוא יללה בכי תמר: **רחל מבכה** דקול הוא של רחל אמנו אשר מבכה על בניה שגלו מארצם: **מאנה** ממאנת לקבל תנחומין כי אין אחד מבניה מי שנשאר במקומו כי כולם גלו. ואע"פ שלא היו כולם מזרעה מ"מ נקראו כולם על שמה כדאי' בב"ר פ' ע"א: **כי יש שכר לפעולתך** שמסרת הסימנים לאחותך. ובגמול זה ישובו בניך מארץ אויב. כי מדה כנגד מדה לא בטלה וכשם שהנאתך את אחותך מתוך הבושה שאם הכיר בה יעקב היה עולה בחרפה. כך ישובו מארץ אויב. וכמו שסבלת תאותך והמתנת להיות ליעקב אחר שאחותך לאה. כך יש תקוה לאחריתך נאום ה' ושבו בנים שלך לגבולם: (כה) **פתח תנו לה' וכו'** שעיקר הקינה על סילוק השכינה כדמפרש ואזיל. ואיידי דמייתי קרא דריש ליה: **אימתי נתקיים להם כו'** אימתי הודיע להם כדבר הזה קודם גלותם דמסתיימא בגבי. דאל"כ מ"ט להזכיר נגיפת הרגלים שהיו מכומה כרוב בארעא לאו בחורבן: **מה כבוד עשו לו**. דע"כ כבוד מיוחד יותר על שכתוב לשאר מלכים קאמר: **בית וועד בנו** מכאן נראה שהיה קבוע שם תמיד והולכים שם בכל יום ללמוד תורה ולא כן אמרו בפ"ק דב"ק: **בית וועד בנו** משום דכתיב כבוד ושם משמע ליה כבוד תורה. כדרך שאחז"ל אין כבוד אלא תורה: **למעלה מקברו** בפ"ק דב"ק כתבו התוס' לפי שנוהגין טומאה בישראל. כדאמרי' שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש ואשה תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בטומאה וטהרה. ולא על קברו ממש אלא ברחוק ד' אמות דליכא לועג לרש ע"כ: **היו אומרים לו למדנו** לכבודו היו אומרים לו כן כאילו הוא בחיים ולמדם. או שמשפע קדושתו יועיל בלימודם: **ס"ת נתנו** למעלה מקברו. גם טעמו משום דאין כבוד אלא תורה. ומשום דאין זה כבוד מיוחד לחזקיהו דהא ודאי מפקי ס"ת מקמי גברא רבה הלכך לומר שהיו אומרים קיים זה מה שכתוב בזה: **ורבנן אמרין כו'** רבנן ס"ל דהכבוד דהכא הוא שעשו לו לכבוד שמו שעושין למת ואם. והיינו שהלכו יחפי רגל לפניו. חכ"ם הוציאו לו טפטיות כדי כשעמת לפי שהיו הולכים יחפי רגל לקבר. כמנהג הבן שחייב לחלוץ על אביו. על כן הוצרכו להציע מרבדים שלא להלוך יחפים ע"ג קרקע ויתנגפו רגליהם. טפטיות פירוש מרבדים ווילונות ומלבושות של בגד. אעפ"כ נתיחפו רגליהם. פי' הרגישו יחפות והיה קשה להם: **לכשיתנגפו רגליכם** כשיוכו רגליכם באבני מכשול כשתלכו בגולה על הרי חושך על אחת כו"כ: **עשר מסעות** נסעה שכינה. כשנסתלק מישראל מעט מעט כשחטאו [רש"י] ועיין בפ"ד דר"ה ובילקוט ובפסיקתא שהבי' בשפתיה. ופליגו לגבי אגי' שלפניו: **מכרוב לכרוב** שהיו שני כרובים ונסתלקה השכינה מאחד ולא ישבה רק על אחד. ומכרוב השני למפתן הבית של קדשי הקדשים. ומן מפתן ק"ק חזרה ונסתלקה לכרובים. ומן הכרובים יצאה לשער השכל הסמוך לעזרה ולא לחצר

דכתיב (שם ט) וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית. ממפתן הבית לכרובים דכתיב (שם י) ויצא כבוד י"י מעל מפתן הבית ויעמוד על הכרובים. ויצא לא היה צריך קרייה למימר אלא ויבא ואת אמר ויצא. מהו ויצא א"ר אחא למלך שהיה יוצא מפלטין שלו בכעס משהיה יוצא היה חוזר ומגפף ומנשק בכותלי פלטין ובעמודי פלטין ובוכה ואומר הוי שלום בית פלטין שלי הוי שלום בית מלכותי הוי שלום בית יקרי הוי שלום מן כדון הוי שלם. כך משהיתה שכינה יוצאת מבהמ"ק היתה חוזרת ומגפפת ומנשקת בכותלי בהמ"ק ובעמודי בהמ"ק ובוכה ואומרת הוי שלום בית מקדשי הוי שלום בית מלכותי הוי שלום בית יקרי הוי שלום מן כדון הוי שלום. מן הכרובים לשער הקדמוני דכתיב (שם) וישאו הכרובים כנפיהם וגו'. משער הקדמוני להצר דכתיב (שם) והחצר מלאה את נוגה כבוד י"י. מן החצר לגג דכתיב (משלי כא) טוב שבת על פנת גג. מן הגג למזבח דכתיב (עמוס ט) ראיתי את י"י נצב על המזבח. מן המזבח לחומה דכתיב (שם ז) והנה י"י נצב על חומת אנך. ר"א מהו אנך זו סנהדרין של שבעים ואחד מנין אנ"ך. ויאמר י"י הנני שם אנך א"ר יהודה בר' סימון מן החומה לעיר דכתיב (מיכה ו) קול י"י לעיר יקרא. מן העיר להר הזיתים דכתיב (יחזקאל יא) ויעל כבוד י"י מעל תוך העיר ויעמד על ההר אשר מקדם לעיר. א"ר יונתן [ע] ג' שנים ומחצה עשתה השכינה יושבת על הר הזיתים סבורה שמא יעשו ישראל תשובה ולא עשו. והיתה ב"ק מכרזת ואומרת (ירמיה ג) שובו בנים שובבים (מלאכי ג) שובו אלי ואשובה אליכם. וכיון שלא עשו תשובה אמרה (הושע ה) אליך אשובה אל מקומי. על אותה שעה הוא אומר (ירמיה יג) תנו לי"י אלהיכם כבוד בטרם יחשיך. [עא] בטרם יחשיך לכם מד"ת. בטרם יחשיך לכם מדברי נבואה. (שם) ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף. וקויתם לאור בבבל. ושמה לצלמות במדי. ושית לערפל ביון. ואם לא תשמעוה באדום. במסתרים תבכה נפשי מפני גוה. מה ת"ל מפני גוה אלו עכו"ם שהם מתגאים ואומרים (דברים לב) אי אלהימו צור חסיו בו. ד"א מפני גוה מפני מלה"ש שהם מתגאים ואומרים (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו וגו'. (ירמיה יג) ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר י"י. את מוצא עד שלא גלו ישראל היו עשויים עדרים עדרים עדרי כהונה לבד עדרי לויה לבד עדרי ישראל לבד וכיון שגלו נעשו עדר אחד כי נשבה עדר י"י. כי נשבו אכ"ב אלא כי נשבה עדר י"י:

(כו) [עב] רב נחמן פתח (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל אריא אריא גיברא. קרית חנה דוד קריה שחנה בה דוד. קרית דלא חניא ליה בה אלא דוד. קריה שעשה אותה דוד לקסרקיטון שלו. (שם) ספו שנה על שנה חגים ינקופו. שנה עלתה שנה נפקא ולא היו עולין לפעמי רגלים והיו הדרכים מעלין היגים הה"ד חגים ינקופו. והציקותי לאריאל. ר' נסה דקסרין אמר מכאן שהיתה קורת רוח לישראל. והיתה תאניה ואניה סכופי סכופים. והיתה לי כאריאל כחורבן ראשון חורבן שני. כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה: (כז) ר' פנחס פתח [עג] (ויקרא כו) ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו' ר"א ור' יהושע. ר"א אומר אין הקב"ה מביא פורעניות על ישראל עד שמעיד בהן תחלה הה"ד ואם עד אלה. ר"י אומר שלא יהו ישראל אומרים כלו מכות עוד אין לו אחרות להביא עלינו ת"ל ואם עד אלה. אם עוד אלה יש לו אחרות מאלה וכאלה להביא. (שם) ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם אתם עברתם לפני ז' עבירות בואו וקבלו עליכם ז' פורעניות. אתם עברתם לפני ז' עבירות הרי ירמיה בא מקונן עליכם קינות שהוא ז' אלפא ביתין איכה: (כח) ר' חמא בר חנינא פתח (ירמיה לו) וירמיהו לקח מגילה אחרת וגו'. רחב"ח ורבנן [עד] ר"ח אמר (שם) ועוד נוס עליהם. זה איכה יעיב. דברים זה איכה יועם. רבים זה אני הגבר. כהמה זכור י"י. ורבנן אמרי ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זה זכור י"י כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא פסוקי כאלפא ביתא: (כט) זבדי בן לוי פתח (תהלים סח) אלהים מושיב יחידים ביתה [עה] אתה מוצא עד שלא נגאלו ישראל ממצרים היו יושבי

בפני

יד יוסף [ע] שוח"ט מזמור י': [עא] ילקוט ירמיה רמז רנ"ח: [עב] ילקוט ישעיה רמז ש"ב: [עג] סו"פ ס' בחקותי. וילקוט ריש איכה: [עד] ילקוט ירמיה רמז שכ"ד: [עה] ילקוט תהלים רמז תשנ"ס:

מתנות כהונה

ל"ה ובילקוט יחזקאל שהגירסא נכונה מגירסת הגמרא: **אלא** ויבא שהרי בא לו לפנים מן המפתן עד על הכרובים: **מן כדון** כו'. מעתה יהא שלום לך ועיין בילקוט: א"ר יודא בר סימון כו'. ועיין לעיל ר' פ' בהר סיני ובילקוט עמוס: **שהם** מתגאים כו'. שלא היה רצונם שיברא את האדם: **נשבה** לשון יחיד: פתיחה הוי אריאל: **אריא** גיברא. ארי גבור ודרש אריאל שהי' מיטה ארי אל אל ל' חוזק וגבורה כד"א ואת אילי הארץ: **דלא** חניא לי'. לא עלתה בו חנייה כי אם לזרע דוד ובילקוט ישעיה (שם) לא גרס ליה: **לקסרקיטון**. הערוך הביאו ולא פי'. ומצאתי פי' בלשון נוטריקון לקסר קיטון פי' חדר ומשכן לקיסר. ה"ג בילקוט ובספר יפה: **ינקופו** שנה עלתה שנה נפקא ולא כו'. פי' שנה נכנסת ושנה יוצאת ולא היו עולין כו'. **מעלין** היגים נגסי' וה"ג בילקוט היגים וקוצים: הה"ד חגים כו'. דרש הגים כמו ה' גים ינקופו כמו ינסופו: **מכאן** שהיתה כו'. קודם חורבנו היה להם בה קורת רוח ודעה נוח ודרש מדכתיב והציקותי לשון צרה ועוקה מכלל שקודם זה היה להם קורת רוח לישראל וכו' והיתה וכו': **סכופין** כו'. פי' הערוך ענין כליון והשחתה דוגמת הא דאמרו סוף מסכת כתובות בזוזי ובזוזי דבזוזי: **כחורבן** וכו'. מדכתיב כאריאל בכ"ף הדמיון מורה עוד על אחר כדומה לזה: ה"ג **הדא** הוא דכתיב ואם עד אלה ר' יהושע כו'. הרי שהתרה בהם ודרש עד מל' עדות: **שבע** עבירות. עיין בפירוש רש"י בחומש בפרשת בחקותי. **שבע** אלפא ביתא וכו'. זכור ה' חשיב ליה ג"כ באלף בי"ת כדלק' לפי שיש בו כ"ב פסוקים: **פתיחא** וירמיה לקח: **מן** תלתא כו'. שכי שיש בו אלפ"א ביתין כמו שיש בשלש איכה הראשונים וזהו כהמה.

פתיחה

עץ יוסף

לשכונה למערב לבית ק"ק. ומשער הקדמוני. היינו משער המזרח לחצר העזרה בין האולם ולמזבח. ומן חצר העזרה לגג ההיכל. שהוא לפנים מן המזבח החיצון. ומן גג ההיכל למזבח החיצון. ומן מזבח החיצון לחומת העזרה. ומהחומה לעיר ירושלים ומן העיר ירושלים להר הזיתים שהיה לפני העיר. וכל סילוקים הללו לפי שבקושי היה מסתלק ומצפה פיוסו: **מכרוב לכרוב** דכתיב וירם כבוד ה' מעל הכרוב וגו'. על מפתן הבית. ודייק מדנאמר מעל הכרוב ולא אמר מעל לכרובים כי שנים כרובים היו. לכן דייקו כי נסע מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן הבית [אך קשה אמאי לא הביא המדרש לימוד זה מקרא דכתיב שם בסימן ט' וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית. ובאמת הרד"ק העתיק על פסוק זה דברי המדרש ע"ש ביחזקאל סי' ט' פסוק ג']: **נעלה מעל הכרוב** אשר היה עליו אל מפתן הבית. וזהו הסילוק עצמו שנא' בפסוק הנ"ל [רש"י] אלא שהביא פסוק זה שהוא מוקדם: **אלא ויבא** דלדידי' דכרובים אלו היינו כרובים שבבית ק"ק קשה מאי ויצא שהרי בא לפנים מן החיצון עד על הכרובים: **ואומר הוי שלום** דכך כלל אמר הוי שלום והדר מפרש בית פלטין שלי הוי שלום כו' ומסיים נמי דכך כלל מן כדון הוי שלום פי' מעתה השארו בשלום: **היתה חוזרת ומגפפת**. וכיון שהיתה ביאה לשם יציאה לכן נחשב זה ג"כ ליציאה: **מן הכרובים** לשער הקדמוני כנ"ל: **וישאו הכרובים** את כנפיהם וגו'. ויעמוד פתח שער בית ה' הקדמוני. וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה. ור"ל שעמדה בפתח ההיכל הפונה למזרח. לא הפתח הפונה למערב לבית ק"ק: **משער הקדמוני לחצר** פי' להצר העזרה בין האולם למזבח דכתיב והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' הוא ס"פ של וירם כבוד ה' מעל הכרוב על מפתן הבית. ומדמליצו שהשכינה היתה בחצר. וע"כ שלא הלכה ממפתן הבית להצר מדכתיב ויצא כבוד ה' מעל מפתן הבית ויעמוד על הכרובים. וגם מהכרובים לא הלכה לחצר דכתיב וישאו הכרובים וגו' ויעמוד פתח שער בית ה'. אע"כ שהלכה משער להצר: **טוב לשבת על פנת גג** ועל השכינה אמר שלמה טוב לה להסתלק אל הגג משבת עם אשת מדנים. כנסת ישראל שהעמידה עכו"ם בהיכל. וביה חבר בית שחברו בו את העכו"ם עם השכינה [רש"י]: **ראיתי את ה' נצב על המזבח**. ואע"ג דהאי קרא עמוס קאמר ליה. ועמוס מקמי יחזקאל דורות רבים היה. מתנבא היה על העתיד וע"כ סילוקה כסדרן היא דכך יציאת חוץ [רש"י]: **והנה ה' נצב** על חומת אנך. מה אנך זה סנהדרין. כ"ה בס"י והא"א הגיה ד"א מהו אנך זו סנהדרין. ול"נ שהגי' הישנה עיקר. וכוונת המדרש הוא משום דלפי פשוטו פי' והנה ה' נצב על החומה שבונים אותה בקו המשקולת וא"כ לא מוכיח דהיא חומת העזרה. לכן מפרש דאנך זו סנהדרין. א"כ מוכח דחומה זו היא חומת העזרה שבצדה היא לשכת הגזית שבה הסנהדרין: **ויאמר ה' הנני שם אנך** אר"י בר"ס. מאמר ר"י בר"ס חסר פה. והוא בויק"ר פ' ל"ג: **קול ה' לעיר יקרא** פ' לעיר ירושלים כלו' קרא להם לבני העיר לשוב בתשובה שבזה שנסתלקה השכינה מכל הני מקומות לעיר הרי הוא כאילו קורא להם לשוב: **בטרם יחשיך** לכם מד"ת. דאיקרי אור. כי נר מצוה ותורה אור. וכן דברי נבואה: **ובטרם יתנגפו רגליכם** על הרי נשף. בטרם יוטו רגליכם כאבני מכשול כשהלכו גולה על הרי חושך. **וקויתם לאור בבבל** היינו שחשבו שיגאלו בימי בבל שחשבו שבעים שנה דגלות נשלמו בשנה ג' לבלשצר כמו שטעה בלשצר בחשבונו. ודניאל ג"כ טעה כדאי' בפ"ק דמגילה: **ושמה לצלמות במדי** דומיה לצלמות משמע שימה מחודשת. והיינו במדי שקוו לגאולה בימי אחשורוש. כדאי' בפ"ק דמגילה ואותה התקוה שמה לגליות שבמקום הגאולה מצאתם חשך עוקה ואפילה בגזירת המן: **ושית לערפל ביון** דהיה לערפל משמע שימה מחודשת שגזר עליהם גזירות לשכחם תורת ה' ומילה: **מפני מה"ש כו'** שלא היה רצונם שיברא את האדם. כדאי' בפרק א' דמ"ו ובב"ר פ"ח בשעה שבא הקב"ה לברא את האדם אמרו מה"ש מה אנוש כי תזכרנו: **עדרי כהונה לבד** שהיה מחנה שכינה לכהנים. ומחנה לויה ללוים. ומחנה ישראל לישראלים: **כי נשבו אכ"ב** אבל אילו כתיב כי נשבו לא הוי קשה מדכתיב עדר ולא עדרים. שהיה אפשר לפרש כי נשבו כל א' מעדר ה': **נשבה** לשון יחיד: **(כו) פתח הוי אריאל כו'** בעי למדרש דמשום דחטאו ישראל בביטול עליית רגלים. להכי היה עונשן בהיות ירושלים בדד. ופתח בהאי קרא דדריש בה העדר פעמי רגלים [יפ"ע]: **אריא אריא גיברא** ארי גבור ודריש אריאל לשתי תיבות ארי אל ואל הוא לשון החוזק וגבורה. כד"א ואת אילי הארץ לקח: **קריה שחנה בה דוד** וקרא ליה אריה גיברא ע"ש חזקת וגבורת אנשיה: **קריה דלא חנה ביה אלא דוד**. פי' שלא עלתה בה חניה ומלכות שלימה אלא לזרע דוד: **לקסרקיטון שלו** פי' בלשון רומי נצא ומחנה [מוסף]: **ספו שנה על שנה**. יתוספו עונות שנה זו על עונות שנה שעברה וכמו שמסיים שנה עלתה כו' פי' שנה נכנסת ושנה יוצאת ולא היו עולים לפעמי רגלים. ודרש חגים לשון חגיגת הרגל וינקופו לשון כריתה והתוך. כלו' שמבטלין עליית רגלים: **והיו הדרכים** מעלים חגים. דרש נמי חגים לשון קוני וחיזמי בחלו"ף הה"א בחי"ת וינקופו דרש לשון הקף או לשון תוצאה והנסק - **קורת רוח** לישראל בירושלים. כצ"ל [יפ"ע] ור"ל מדכתיב והציקותי ל' צרה ועוקה מכלל שקודם זה היה להם לישראל קורת רוח שהיה אוירה נוח לדור כה ספי מבמאר דוכתי': **סביפי סכופין** ענין כליון והשחתה [ערוך]: **כחורבן ראשון כו'** פי' דוהציקותי לאריאל מיירי בחורבן ראשון בעליו עיקר הנבואה. ואמר עוד והיתה לי כלו' ברצוני פעם אחרת כעין שהיה כאריאל בפעם הזאת: **(כז) פתח ואם עד אלה** בעי לאתויי מ"ש ר"י דשבע פורעניות כנגד ז' עבירות. ומעין זה דרש נמי כ"פ דז' א"ב כנגד ז' עבירות. ולהכי פתח בהאי קרא [יפ"ע]: **ר"א אומר כו'** דהם באלה מבע"ל. להכי דריש ליה לשון עדות שמעיד בהם תחילה ע"י נביא. וזה היה בזמן שהיה נבואה בישראל. וה"ק קרא ואם אפי' בהעידי לכם לא תשמעו לי: **ר"י אומר כו'** פי' ע"ד מלשון עוד [ע"ד עד זה מדבר] ודרש בסירוס כאילו כתיב ואם לא תשמעו עוד כלו' עוד יש כאלה. כי לא תחשבו שכלו מכותי. ור"ל יש לי אחרות וכ"ה [בת"כ]: **אתם עברתם** לפני ז' עבירות האמורות בת"כ היינו שאינו למד. ואינו עושה. ומואס אחרים מלעשות. ושונא החכמים. ומואס הלומדים. וכופר במצות. וכופר בעיקר. וכפי זה פי' הפסוק ויספתי ליסרה אתכם ז' מכות על ז' עבירות אשר עשיתם. כי עד כאן לא היה העונש כמנין העבירות אלא הייתי מוחק אבל עכשיו במדה שלמה אמדוד לכם. והז' פורעניות הוא מושברתי את גאון עוזכם עד ועץ הארץ לא יתן פריו. ושברתי את גאון עוזכם זה בהמ"ק ונתתי שמיכם כברזל. ואת ארצכם כנחושה. ותם לריק כחכם. ולא תתן ארצכם את יבולה. ועץ הארץ לא יתן כלו' שלא יחנים פירותיו. ועוד שלא יתן פריו אלא שישיר פירותיו. הרי כאן שבע וכדפי' הרא"ם: **שהוא שבע** אלפא ביתא זכור ה' מה היה לנו חשיב באלפא ביתא דאית ביה כ"כ קראי במספר כ"ב אותיות בא"ב: **(כח) פתח וירמיהו לקח** דריש האי קרא דמייה שמעינן כי מתחלה לא היה רק א"ב הדא. וע"י מעשיהם שבמקום שהיה להם לשוב שרפוהו. ע"כ ההמיר ה' בפורעניותם: **רבים זה אני הגבר** בכל אות הוא משולש. כהמה. זכור ה' שהוא כ"ב פסוקים כא"ב. ויועם רמז איכה יועם קודם רמז אני הגבר. משום דדחיק לאיכה ישבה ואיכה יעיב בתחלה ומנין על סדר האלפא ביתין וכן לרבנן **רבים זה זכור ה'** בהוא באחרונה. ועל ידו מתרבה הקינות ספי. כהמה. זה אני הגבר שהוא כנגד ג' הא"ב ושבק רמז אני הגבר בסיפא משום דהגיד ספי מכולן ועיין לקמן ריש אני הגבר: **(כט) פתח אלהים מושיב**

יחידים

בפני עצמן. והשכינה בפני עצמה. וכיון שנגאלו נעשו כולן הומוניא אחת וכיון שגלו חזרה שכינה בפני עצמה וישראל בפני עצמן הה"ד אך סוררים שכנו צחיחה. איכה ישבה בדד: (ל) זבדי בן לוי פתח עו לא האמינו מלכי ארץ וגו'. ד' מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה. ואלו הן דוד ואסא ויהושפט וחזקיהו. דוד אמר (תהלים יח) ארדוף אויבי ואשיגם וגו' א"ל הקב"ה אני עושה כן הה"ד (ש"א ל) ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם. מהו למחרתם עז ריב"ל אמר לב' לילות ויום אחד. היה הקב"ה מאיר לו בלילות בזיקין וברקים כמה דתנינן תמן עח על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים הה"ד (תהלים יח) כי אתה תאיר נרי וגו'. עמד אסא ואמר אני אין בי כח להרוג להם אלא אני רודף אותם ואתה עושה. א"ל אני עושה שנא' (דה"ב יד) וירדפם אסא וגו'. לפני אסא אב"כ אלא לפני י"י ולפני מחנהו. עמד יהושפט ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה. א"ל הקב"ה אני עושה שנא' (שם כ) ובעת החלו ברנה ותהלה וגו'. עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה א"ל הקב"ה אני עושה שנא' (מ"ב יט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך י"י ויך במחנה אשור. עט כמה נשתייר מהם רב אמר עשרה שנא' (ישעיה י) ונער יכתבם שכן דרכו של נער להיות כותב יו"ד. ר' אלעזר אומר ששה שכן דרכו של נער להיות שורט שריטה. ריב"ל אומר פ ה' שנא' (שם יז) שנים שלשה גרגרים בראש אמיר. ר' יהודה ור' סימון אמרו ט' הה"ד (שם) ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה. ר' תנחום בן חנילאי אמר י"ד הה"ד שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה. פא בין כדברי אלו ובין כדברי אלו הכל מודים שנבוכדנצר היה אחד מהם אלא כיון שא"ל הקב"ה עלה והחרב בהמ"ק אמר לא בעי אלא מצמצמא יתי מעבד לי כמא דעבד לסבי מה עשה בא וישב בדפני של אנטוכיא ושלח נבוזראדן רב טבחים להחריב את ירושלים ועשה שם ג' שנים ומחצה בכל יום מקיף את ירושלים ולא היה יכול לכבשה בקש לחזור נתן הקב"ה בלבו התחיל ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחיים ומחצה עד ששקעה כולה וכיון ששקעה כולה נכנסו השונאים לירושלים על אותה שעה הוא אומר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה: (לא) רשב"י פתח פב (משלי כ) רע רע יאמר הקונה ואוזל לו אז יתהלל. את מוצא עד שלא גלו ישראל היה הקב"ה קורא אותם רעים הה"ד (ירמיה יג) העם הרע הזה המאנים לשמוע את דברי. וכיון שגלו התחיל משבחן שנא' ואוזל לו אז יתהלל כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה. פג (צפניה ג) הוי מראה ונגאלה העיר היונה מהו הוי מראה הוי מפני האימה שנתתי אימתי על כל העכו"ם אימתי ונגאלה את מוצא בשעה שנגאלו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל העכו"ם הה"ד (שמות טו) שמעו עמים ירגזון וגו'. אז נבהלו אלופי אדום וגו'. העיר היונה אומה שציינתי אותה במצות ומע"ט כיונה. אחר כל השבח הזה לא שמעה בקול ולא לקחה מוסר בי"י לא בטחה אל אלהיה לא קרבה. כלה דלא שמעה מה היא לאו שוטיתא היא. א"ר ראובן לשון יוני הוא צווחין לשטותא מורא הוי מראה הוי סקסי שוטיתא. ונגאלה ע"י שהיו מרחיקין עצמן מלשמוע ד"ת ונגאלה מן הכהונה. העיר היונה לא היה לה ללמוד מעירו של יונה מנינוה. נביא אחד שלחתי לנינוה והחזירה בתשובה ואילו ישראל בירושלים כמה נביאים שלחתי אליהם הה"ד (מ"ב יז) ויעד י"י בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה לאמר שובו מדרכיכם הרעים ושמרו מצותי חקותי וגו'. וכתיב (ירמיה ז) ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלוח לאמר וגו'. השכם ושלוח בבקר השכם ושלוח בערב ולא שמעו כיון שלא שמעו גלו. וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה בדד:

מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי:

(לב) ר' תניא פתח הכי (שם ח) מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי מהו מבליגיתי. מבלי הוגין בתורה לקיים מצות ומע"ט עשיתי ביתי ניתי ואעפ"כ עלי לבי דוי על בהמ"ק. הה"ד על זה היה דוה לבנו וגו' וכתיב

יד יוסף עו לקמן איכה רבה פ"ד. וילקוט ש"ב רמז קס"ג: עז ויקר' פ' כ"א. וילקוט ש"ב רמז קס"א: עח ברכות פ' ט': עט סנה' דף צ"ה. ובמה"ט מסמר ע"ע. וילקוט מ"ב רמז רמ"א: פ סנה' צ"ה ס"ז: פא אסת"ר פ"ג: פב ילקוט משלי רמז תתקנ"ט: פג ילקוט צפניה רמז תקס"ז:

מתנות כהונה

פתיחא אלהים מושב יחידים: וכיון שנגאלו המוניא. כת אחת וקיבוץ אחד וע"ל בפתיחא ד': ה"ג בילקוט תלים: הומוניא אחת וכיון שגלו חזרה שכינה בפני עצמה וישראל בפני עצמן הה"ד אך סוררים שכנו צחיחה הה"ד איכה ישבה בדד: צחיחה' כלומר בד בבד כמו הסלע הזה שיושב יחידי: פתיחא לא האמינו כו': דוד אמר כו': לשני לילות. שיש להם שני נקרים אחד למחרתם: כמה דתנינן כו'. מביא משנה זו לפרש דבריו מהו בזיקים וברקים וכן הוא לקמן בפסוק לא האמינו ובשוחר טוב מזמור ע"ש לא גרס ליה וכן בילקוט שמואל לא גרס ליה: ואתה עושה בהם. ההרג וא"ל הקב"ה אני עושה כדצריך: ולא לומר שירה. בשוחר טוב לא גרס ליה וגבי יהושפט איתא התם שהלבישן הקב"ה אספקלריא המאירה והיו רואין את המלחמה וחזקיה אמר שאין בו כח לראות את המלחמה אלא בשעה שאני ישן: שורט שריטה. דהיינו ו': שנים ושלשה הרי חמש וכן ארבע וחמשה הרי תשעה: אלא כיון כו'. בפרק חלק יליף ליה מדאמר וריויה דרביעאה דמי לבר אלהין ואם לאו דחזי ליה מנא הוה ידע: מצמצמא. ענין כביסה כדל"א מבעד לצמתך או ענין כריתה ועיין לעיל בפתיחא כ"ג: דפני. פי' הערוך מפסם הריבלה תרגום דפני: פתיחא רע רע יאמר הקונה: ה"ג העם הרע הזה. וזה היה עד בשעה שהיה קונין לו: ואוזל. פי' כשהלכו להם וילך תרגום אונקלוס ואזל וענין התהלה שהיה הקונה שהיה מקונן עליהם: ה"ג בילקוט צפניה (תקכז) מהו הוי מוראה הוי מפני האימה כו'. ודרש מוראה מלשון פחד ומורא: את מוצא כו'. דרש ונגאלה מלשון גאולה: מה היא לאו שוטיתא היא. פי' כלה שאינה שומעת לקול החזנה המכניסה לחופה מה היא לאו שוטה היא ועיין בילקוט צפניה: ה"ג בילקוט הוי מוראה הוי מקמי כו' ומפרש וחזיל פי' הכתוב הוי מראה פי' הוי מפני השטות: ד"א מוראה דרש מלשון מורה הוראה: פתיחא מבליגיתי: ה"ג מבלי הוגין כו'. ודרש מבליגיתי נוטריקון מבלי הוגין: ניתי וכדמפרש וחזיל: עשיתי ביתי בית המקדש כנה המדרש כד"א גם דכך ה': על בהמ"ק. שמעינו שנא' עליו דוין לב שנא' על זה היה דוה לבנו וילקוט ירמיה רעת הגהה נשמים: דבור זה. לשון של טועה: ה"ג ילקוט

ענף יוסף

(ל) [מה שתבע זה כו'] הכוונה דכנגדן ישראל לאויביהם הוי ד' מעלות זו על זו דמי שכחו גדול ושלם ביותר זכה לנקום מאויביו בידיו ורדף אותם והכה בהם הוא בעצמו. ומי שלא היה בו כח וכחו גדול זכה עכ"פ לרדיפה ואויביהם אע"פ שנלחמו עם משלים לפני הקב"ה מ"מ מפני שיצא ורדף אחריהם נראה כאילו כחו ועוצם ידו עשה בהם. ועוד יש שלא היה וכוחו גדול כמו אלו ולא נגחו אפי' ברדיפה רק על ידי רנה ותהלה. ומ"מ מעלה יש לו מה שנענה בתפלתו. אבל מדריגה שתחתונה שבהם הוא שיה שנעשה להם נס בעודם ישנים על מטתן ולא עשו שום פעולה זהו מורה שלא עשה הקב"ה כי אם למענו ולמען שמו הגדול: [עד ששקעה כולה] וכא דכתיב ותבקע העיר דהיינו נקיעת החומה. אפשר דהיינו סחיל

עץ יוסף

יחידים ביתה. שעיקר קינת איכה על סלוק שכינה. ומייתי הך דמשגלו פירשה השכינה מהם [יפ"ע]: הומוניא אחת הרחה שכינה ביניהם. כ"ה בילקוט פי' שנעשו קיבוץ א' עם השכינה. הה"ד אך סוררים וכו' כשנעשו ישראל סוררים. שכנו את לחותה. פי' נמחה מהשכינה. ח"ש איכה ישבה בדד ר"ל שנשארה העיר בדד מהשכינה: (ל) פתח לא האמינו שלא היה אפשר לכובשה: מהו למחרתם דלמחרתו מבעי"ל. ולהכי משני ב' לילות ויום א' דהשתא פי' מערב יום זה ועד ערב יום שני וכל אותו הערב עד הבוקר שהוא המחרת. ומ"ם למחרתם מחרת שני הנשפים שעברו ומלא עד עומדת במקום שנים כאילו אמר ועד למחרתם וכדפי' הרד"ק: כמה דתנינן וכו' הביא משנה זו לפרש מהו בזיקים וברקים. והיפ"ע כתב שהיסה הג"ה מכתבן והכניסוה מעתיקים: על הזיקים ועל הזועות ועל הברקים. וזיקים היינו כוכבא דשביט כדמפרש בגמ'. ופרש"י כוכב היורה כחץ ברקיע ממקום למקום ואורך כשבט ונראה כמו שפותח הרקיע: כי אתה תאיר נרי. כי בך ארוץ גדוד משמע דבמלחמה מיירי: אני רודף אותם ואתה עושה. בהם הרג: שנא' וירדפם אסא וגו' כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו. ומחנהו היינו פמליא של מעלה בעי"ש נגף ה' בכושים: ובעת החלו ברנה ותהלה. נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר הבאים ליהודה וינגפו: כמה נשתייר מהם אמר זה להגדיל הנס שמהעם הרב לא נשאר כי אם מעט. דהיינו לכל מר כדאית ליה [מהרז"ו]: שנא' ונער יכתבם ריש דקרא ושאר עץ יערו מספר יהיו. ובמלך אשור מיירי קרא: שכן דרכו של נער להיות כותב יו"ד. שהנער יכול להטיל טפה של דיו והיינו יו"ד [רש"י] ולא רצה לפרש שפה שכן דרכו של תינוק להיות כותב ו' משום דכתיב מספר יהיו. ולשון מספר מורה על עשרה. שעשרה הם ראש המספרים טולם מהעשרות למאות ולאלפים ולרבבות [כ"י]: שורט שריטה כמין ו' לפי שהוא"ו יותר קל לכתוב שהנער קטן אינו יודע לעמוד יו"ד שלא תתפשט ידו [כ"י]: שנא' שנים שלשה גרגרים בראש אמיר. מפרש והיה כאסוף קציר קמה. שיהיה ישראל כמו שאסף קציר קמה וזרועו שבלים יקצור דהיינו סנחריב שאמר כל הארץ אני אספתי ולבסוף נשאר בו עוללות כנוקף זית וכו' כנוגף המלאך מחנהו: שנים שלשה גרגרים. הרי חמשה. והא דלא ערבם הכתוב ולכתוב חמשה. משום שהשנים הם נבוכדנצר ונבוזראדן שלא היה להם מלכות אז. והשלשה היה להם מלכות הוא סנחריב ושני בניו [כ"י]: ד' ה' בסעיפיה פוריה וה"ק ונשאר בו עוללות כנוקף זית שאין נשארים בו אלא דבר מועט ב' או ג' גרגרים בראש אמיר. כן לא ישתייר במחנהו אלא דבר מועט וכמה ד' וה' בסעיפיה פוריה ד' וה' והיינו ט' [רש"י]: רבי תנחום כו' הה"ד שנים כו' וכתב המהרז"ו הא דלא נקט י"ד בכלל אפשר לאשמועינן דאף אלו י"ד שנשארו מפוזרים היו ולא נשארו במקום אחד: שנ"נ היה אחד מהם. בסנהדרין למד מדכתיב וריויה די רביעאה דמי לבר אלהין. ואי לא דחזיה מנא הוה ידע: אלא כיון שאמר לו הקב"ה כו' בא לחרן אין שם פניו להלחם בירושלים ולא זכר מה שראה בסנחריב. עז"א שא"ל הקב"ה כו' כלו' שמלאו לבו על פי מ"ש לו הקב"ה ע"י הנביא קול עלה והחרב בית המקדש כדלעיל בפתיח' כ"ג ואעפ"כ לא רצה לבא בעצמו אלא ישב ברבלה ושלח את נבוזראדן: לא בעי אלא מצמצמא אינו רוצה הקב"ה אלא לבטוח ולהכרית אותי כמו שעשה לזקני סנחריב שהוא אותו שהקדימוני קרי ליה זקני: בדפניא של אנטוכיא. ודפני הוא תרגום של עיר רבלה הכתוב בתורה משפם הרבלה [מ"ח]: ג' שנים ומחצה כו' ולא היה יכול לכובשה. אפשר משעם שהיתה השכינה יושבת על הר הזיתים ג' שנים ומחצה שמא יעשו תשובה. כדאיתא בפתיחתא כ"ה לכן לא נתן לו הקב"ה בזמן הזה להחריב. אבל אחר שנסתלקה משם השכינה מחמת שראה הקב"ה שבודאי לא יעשו תשובה נתן לו כח להחריב ונתן בלבו למדוד את החומה: על אותה שעה הוא אומר שאחר שבשלש שנים ומחצה לא היה יכול לכבשה בכל חילו לא האמינו כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים כי אם ע"י שתשקע החומה. אבל בימי סנחריב האמינו: מקונן עליהם איכה ישבה בדד. ר"ל שאלה הקינה בישיבת העיר בדד משום שהיה פינוס העיר נמנע מלך חזקה גולי שאמר' הסתה סיבה כמ"ש בריש הס': (לא) פתח רע רע יאמר כו' דפי' רבתי בנוים דעות כדלקמן. כיון שגלו התחיל משבחן ודריש הקונה ע"ד קונה שמים וארץ [יפ"ע]: העם הרע הזה וזה היה עד בשעה שהיו קונים לו [מת"כ]: שנא' ואוזל לו אז יתהלל ופי' ואזיל כשהלכו להם. וילך ס"א ואזיל לפי שכשנענשו בהם מדת הדין נקראו צדיקים כמו שאחז"ל גבי נתנו נבלת עבדיך וגו': הוי מוראה ונגאלה גם זו פתיחתא דרשב"י דבעי למדרש מרמז טעם שהיתה עיר רבתי עם לא למדה מוסר מעיר נינוה ומייתי קרא דהעיר היונה. דהיינו ביה עירו של יונה. ואגב דרים כוליה קרא [יפ"ע]: הוי מפני האומה כצ"ל [מ"כ ויפ"ע] וכן הוא בילקוט וכלו' הוי עליה [יפ"ע] ודרש מוראה מלשון פחד ומורא [מת"כ]: אימתי ונגאלה פי' מתי היתה זאת ואמר שזאת היתה כשנגאלה כמו שסיים המדרש את מוצא וכו'. ודרש ונגאלה לשון גאולה: שציינת אותה וכו' כיונה כדאמר בחזית גבי עיניך יונים מה יונה מצויינת כך ישראל מצויינים במצותיהם. במילה. בציצית: כלה דלא שמעה כו'. מפרש פי' אחר על הוי מוראה וגו' הוי מקמי שוטיתא והסביר במשל כלה דלא שמעת כו' פ' כלה שאינה שומעת לקול החזנה המכניסה לחופה מה היא לאו שוטיתא היא וכן ישראל אחר שבאו מה שנעשיתי להם ולא שמעו בקולי: ויגאלו מן הכהונה כצ"ל [מ"ח ויפ"ע] וכן הוא בילקוט ומפרש ונגאלה לשון ריחוק. כמו ויגאלו מן הכהונה בעזרא ב' בפי' שנתרחקו מן הכהונה. כך כאן פירושו שמחמת שנתרחקו מלשמוע ד"ת נתרחקו מהקב"ה: השכם ושלוח בערב כלו' השכם בבקר ושלוח בערב. דאי כולם בבקר ושלוח למה לי הכי כתיב ואשלח אליכם [יפ"ע]: (לב) פתח מבליגיתי שעיקר הקינה על סילוק השכינה וכדמסיים אילו היה שם לא הוו גולים: מהו מבליגיתי מבלי גפי. כצ"ל [יפ"ע] ודרים ליה בשתי מלות. ופירושו מפני שלא הוו הוגין בתורה עשיתי ביתי נתי בהמ"ק כנה המדרש כד"א

וכתיב (שם) הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים. פד א"ר יוחנן דבור זה משמש ג' לשונות זעקה שועה נאקה. זעקה דכתיב (שמות ג) ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם. שועה דכתיב שועת בת עמי. נאקה דכתיב (שם) וישמע אלהים את נאקתם. ר' הונא דצפורין אומר לשון פרפור הוא הה"ד (יחזקאל ל) ונאק נאקות חלל וכתיב (איוב כד) ונפש חללים תשוע (ירמיה ח) הי"י אין בציון אם מלכה אין בה. אילו היה שם לא היו גולים וכיון שחטאו גלו. וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה בדד: (לג) ר' זעירא פתח (איוב ל) ויהי לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים. פה תמן תנינן ארשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב. וכיוה"כ שבהן יוצאות בנות ישראל בכלי לבן שאולין כדי שלא לבייש את מי שאין לו. וכל הכלים היו טעונין טבילה ובהן בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם ומה היו אומרות בחור שא עיניך וראה מה אתה בורר לך. אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה. וכה"א (שיר ג) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. ביום חתונתו זה מ"ת וביום שמחת לבו זה בנין בהמ"ק שיבנה במהרה בימינו. בשלמא יו"כ יום סליחה וכפרה לישראל יום שנתנו בו לוחות אחרונות. אלא ט"ו באב מאי היא. ר' יעקב בר אחא בש"ר אסי אמר שבו זמן קציצה יפה לעצים. שכל עצים שנקצצים בו אין עושין מאכולת ותני כל עץ שנמצא בו תולעת או מאכולת פסול מעל גבי המזבח ר' אבא כ"כ ור' אסא משום דעולא בשם רבי אמרי שבו בטל הושע בן אלה פרוזדאות פו שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים. רב כהנא שאל מן קדם רב א"ל אפשר דכל דא טיבותא עבד וכתיב ביה (מ"ב יז) עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וגו'. אלא על שהעביר קולר מצוארו ונתנו בצואר הרבים לא אמר כל עמא יסקון ויצלון אלא אמר כל מאן דבעי למיסק יסק. ר' שמואל בר נחמני ואמרי לה משמיה דר' שמואל בר יצחק פז יום שהותרו שבטים לבא זה בזה שנא' (במדבר לו) וכל בת יורשת נחלה וגו'. וכתיב (שם) ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר וגו'. וכי אפשר לבת שתירש שתי מטות אלא אמור מעתה אביה משבט א' ואמה משבט אחר. רבנן אמרי פח יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל. דכתיב (שופטים כא) ארור נותן אשה לבנימין. אמר רבי יוחנן מקרא קראו וקרבוהו מקרא קראו ורחקוהו. מקרא קראו וקרבוהו (בראשית לה) גוי וקהל גוים יהיה ממך. מקרא קראו ורחקוהו (שם מח) אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. שאינן נחשבין עם אחיהם. א"ר יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים. רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. ר' אליעזר הגדול אמר ניחא בט"ו. פט מכאן ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה. וא"ר מנשיא וקרי ליה יום תבר מגל. מכאן ואילך המוסיף יוסיף צ ודלא מוסיף יסיף. ר' אבין ור' יוחנן אמרי יום שביטל החפר מן מתי מדבר. א"ר לוי צא כל ערב ת"ב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפור והיו יוצאין וחופרין קברות וישנין בהן. לשחרית היה מוציא כרוז ואומר קומו והפרישו המתים מן החיים והיו עומדים ומוצאין עצמן ט"ו אלף בפרוטרוט חסרו ת"ר אלף

יד יוסף פד ילקוט ירמיה רמז רע"ט. פה תענית ל'. וב"ב ס' יש נוחלין. וירוש' ס"ד דתענית: פו סוף גיטין. וילקוט מ"ב רמז כל"ד. ותד"א ח"ב פ"ט. וסע"ר פ' כ"ב: פז ב"ב ק"א. וילקוט מסעי רמז תשפ"ח: פח יל"ש בהעלותך רמז ע"ו. ילקוט ויחלם רמז קל"ו פט סד"א ח"ב ס' ס"ז: צ מג.ס פ"ק דאבות: צא אג"ש פ' ל"ב:

ענף יוסף

החיל שלפני החומה. אבל החומה גדולה נקרעה: (לג) [שכל עצים שנקצצים בו אין עושין מאכולת] אבל בבבלי קאמר יום שפסקו מלכרות עצים למערכה כו' כיון שהגיע ט"ו באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתים עצים למערכה. וכתב הרשב"ם בפ' יש נוחלין וכדאמרי' במדרש איכה ר' יעקב בר אחא כו'

מתנות כהונה

בילקוט ירמיה מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם שועה דכתיב קול שועת בת עמי נאקה כו': ל' פרפור גרסי': פתיחא ויהי לאבל: טבילה. פירש"י סוף מסכת תענית שלא לבייש נדות הצריכות להטביל את כליהם אבל בירושלמי סוף תענית משמע דמפרש בו טעם אחר וע"ש: וחולות. ל' מחוללות: בשלמא יום כפור יום סלית' כו'. וכן הוא בירושלמי והכי מוכח בבבלי: אל תתן עיניך בנוי. בירושלמי מסיים עוד כי שקר החן והבל היופי תנו לה מפרי ידיה: זה מתן תורה. פי' רש"י שלוחות אחרונות נתנו ביום הכפורים: זה בניין בית המקדש. פי' רש"י שנתחנך ביוה"כ כדאי' בת"ק: שבר עצים גרס וה"נ בירושלמי. פרוזדאות. שומרים היושבים על הדרכים לעכב את ישראל מלעלות לרגל: מלך אשור וגו' גרסינן. וסיפיה דקרא ויהי לו הושע עבד במלכים ב' י"ז: שהעביר כו'. במה שהרשה אותם לעלות לירושלים כל אחד על פי רצונו ומי שפשע ולא הלך אין בו עון אשר חטא: לא אמר גרסינן וכן הוא בירושלמי: יסקון ויצלון. יעלו ויתפללו דרך צווי: למטה אחר ונומר גרסינן וסיפיה דקרא כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל ולכן אמר וכי אפשר לבת שתירש ב' מטות והכי איתא בפ' יש נוחלין דדייק מדכתיב מטות: אביה משבט אחד כו'. ולכן ומשפחה בית אביה תהיה כו' והעברת נחלה לא היה נוהג א"ת לאותו דור ואח"כ הותרו כל השבטים לבא זה בזה ובפ' יש נוחלין פי' רשב"ם הכי הוי קים להו שבט"ו באב הותרו. וה"נ בילקוט שופטים ובב"ר פ' כ"ב ובירושלמי דמסכת תענית א"ר יוחנן מקרא קראו ורחקוהו מקרא קראו וקרבוהו מקרא קראו ורחקוהו אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי מקרא קראו וקרבוהו גוי וקהל גוים יהיו ממך: שאינן נחשבים עם אחיהם. אפרים ומנשה לא יהיו נמנין במנין אחיהם של בני יוסף בכלל אלא כל א' לשבט בפני עצמו וא"כ בנימין שהוא האחרון הוא ממנין שנים עשר שבטים ובירושלמי וילקוט וכן לעיל בב"ר לא גרים ליה: גוי וקהל גוים יהיה ממך. ועדיין לא נולד בנימין בעת ההיא כמו שפירש"י בפ' ויחי וה"נ בירושלמי בהדיא: רבי יודא כו'. זהו גירס' הבבלי בפ' יש נוחלין וסוף מסכת תענית: שהותרו. השבטים לבא זה בזה. ויליף לה התם מדכתיב זה הדבר דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור הזה: ניחא בט"ו. כלומר נח בט"ו בו שבו היו נוהין מלכרות עצים למערכה מפני שתכלין כו' וליכא דקרא נקט ולפי גירסת הגמרא בפ' יש נוחלין וסוף מס' תענית חסר פה גירסת הספר וע"ש: תשש כו'. פי' הרשב"ם ויש בעצים לחלוחית ומעלה עשן וגם יגדיל תולעת: תבר מגל. שבירת הקרדומות כלומר ששברו הקרדומות לאמר אין אנו צריכין להם עוד: מכאן ואילך כו'. פי' הרשב"ם והערוך מט"ו באב ואילך הלילות מתחילין להאריך והימים מתקצרים והמוסיף ללמוד אף בלילה מוסיפין לו טובה ואורך ימים מן השמים: יסיף יאסף אל עמיו בחצי ימיו כתד"א ונכרת לא יסוף מזרעם לשון כלייה כן פי' הרשב"ם: החפר. כדמפרש ואזיל שבטל מהן חפירות קברות: ולשחרית כו'. בירושלמי לא גרס ליה ובסוף תענית הביאו רש"י ז"ל בשם ירושלמי: ה"נ בירושלמי וכן הביאו הרשב"ם בפרק יש נוחלין ומלאו עצמן חסרים חמשה עשר אלף ופרוטרוט: ופרוטרוט. כן אותן מתי מספר שלא הגיע לאלף כי על כל פנים לא

עץ יוסף

כו"א נא דרך ה' לבתולת בת יהודה: הה"ד על זה היה דוה לבנו. על הר ציון ששמם. והיינו בהמ"ק. ה"נ דוי דהכא הוא על בהמ"ק: דבור זה לשון של שועה: זעקה שועה נאקה זעקה יורה על הרמת קול בכה. ושועה יורה על הרמת קול קצת. ונאקה היינו גניחה מלבו בלבד. או לשון פרפור כדלקמן: נאקה דכתיב וישמע אלהים את נאקתם. ר"ל מדכתיב ותעל שועתם. ומסיים בנאקה. ש"מ דשועה היינו נאקה: לשון פרפור הוא כיתד"א ונאק נאקת חלל. כצ"ל ור"ל כשהוא משמש לשון נאקה אינו כששם נאקה דהיינו גניחה. אלא פרפור דומיא דנאק נאקת חלל. מדאשכחן ונפש חללים תשוע. ועפ"ז וישמע אלהים את נאקתם דהיינו פרפור שהיו כמפרפרין מרוב צרתם: אילו היה שם לא היו גולים. אלא שכבש עינו וסלק שכינתו מהם ונתן מקום לאויב: (לג) פתח ויהי לאבול כנורי שנהפכה השמחה לאבל. בכלי לבן נרמז כי הקב"ה מסולק מהם ושהם נקיים מהחטא. כדכתיב בכל עת יהיו בגדיך לבנים: וכל הכלים כל הבגדים: טעונים טבילה קודם לבישה. לפי שאין כל אחת בקיאה בחברתה שמא נדה היתה. וכדי שלא לבייש נדות הצריכות להטביל את כליהם [רש"י]: וחולות לשון מחוללות: מה היו אומרות. ר"ל בזמריהן היו אומרות כן: בחור שא עיניך וראה שאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה. אבל אל תתן עיניך ביופי אלא במשפחה כי שקר החן והבל היופי. אבל אשה יראת ה' היא תתהלל. לכן תן עיניך במשפחה טובה כי הכל נמשך אחר השורש. ואין אשה אלא לבנים: צאנה וראנה בנות ציון פרש"י דמשמע שיוצאה והוגות לכבוד מתן תורה. שניתנו לוחות אחרונות ביוה"כ. כדמסיים בזה חתונתו זה מתן תורה: וביום שמחת לבו זה בנין בהמ"ק. זה ט"ו באב בטעם שאחתו אמרינן לקמן שתלוי בבנין המקדש [מהרז"ו]: יום סליחה וכפרה פי' שנמחל להם עון העגל ביום הכפורים נקבע לכפרה גם לדורות [ריטב"א]: יום שנתנו בו לוחות אחרונות. בי"ז בתמוז ירד משה מן ההר תחלה ושבר הלוחות. וביום י"ח פתן את העגל. וביום י"ט עלה למרום לקבל לוחות אחרונות. ונשתהה שם שמונים יום. מ' יום עמד בתפלה ומ' יום עמד שם לחזור וללמוד תורה כבראשונה. הבוא מי"ט בתמוז שנים עשר יום דתמוז דהוא שהוא מלאה. ושלשים דאב הרי שנים וארבעים. ותשעה ועשרים דאלול הרי אחד ושבעים. ותשעה דתשרי הרי שמונים. וביום הכפורים ירד [רש"י]: שבו זמן קציצה יפה לעצים. וכ"ה בירו'. ופי' שיפ"מ דיום זה מיוחד לכריתת העצים מלפניו ומלאחריו. ולהכי היו עושים יו"ט: אין עושים מאכולת פי' תולעים מפני שהחמה חזקה ומיבשן. אבל מקודם זה ומלאחריו שאין כחה של חמה של כך חזקה ליבש ליחות העצים מתליעות [יפ"ע]: שבו בטל הושע. פרשב"ם בפרק י"נ כל הנך אמוראי ל"פ אלא מר גמר מרביה הכי ומר גמר מרביה הכי. פרוזדאות בגמ' גרס פרדסאות ופי' שומרים. כדאיתא בס"ע כשראה הושע בן אלה שגלו עגלי זהב עמד והעביר פרדסאות שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל. שבכל מלכי ישראל הוא אומר וילך בחטאת ירבעם בן נבט וגו' אבל בהושע כ"א כתיב רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו [רשב"ם]: וכתיב ביה עליו עלה כו'. דאע"ג דרשע הוה. מ"מ לא היה ראוי שיגלו ישראל בימיו טפי מבימי המלכים שקדמוהו שהיו רעים ממנו. ומפני ע"י שלא עשה המצוה כתיקונה שלא צוה שיעלו לרגל בע"כ. אלא אמר הרוצה לעלות יעלה היה סבה לבא הגלות בימיו. שעד עתה היה העון תלוי במלך לבדו, ולא היה ה' מעניש הצבור בשבילו. אבל עתה שהיתה רשות נתונה לעלות ולא עלו נתחייבו הצבור. ועוד שהעושה מצוה ואינה גומרה מתחייב בנפשו. וכמ"ש בתד"א [יפ"ע]: יום שהותרו שבטים. פרשב"ם הכי הוה קים להו: לבא זה בזה שנא' כו'. כלו' שהותרו מהאי איסורא שנא' וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל וגו' לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה דמשמע אבל למטה אחר לא. ולאו הבא מכלל עשה עשה. וכן הותרו מאיסורא דלא תסוב נחלה מבני ישראל ממטה למטה אחר דהיינו לאו שלא תנשא לבן שבט אחר כדי שלא תסוב נחלה וכו' כדאי' בפרק י"נ. וכדי שלא תקשה לך וכי לא היו יכולים ליקח משבט שלהם על זה מסיים וכי אפשר לבת שתירש שתי מטות. דאמר הכתוב וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל דמשמע שתירש שתי מטות. אלא אמר מעתה אביה משבט אחד ואמה משבט אחר ואמה ירשה את אביה נמצאת זו הבת יורשת נחלה משבט אביה ומשבט אמה וקפיד קרא דלא תנשא' אלא לגברא דדמיא לה שאביו משבט אביה ואמו משבט אמה. כמסקנת הגמ' בפ' י"נ. ולפ"ז היה קשה להם להמציא בן זוג לאשה יורשת נחלה משני שבטים שיהיה הבעל ג"כ כיוצא בה. להכי כשבטלו זאת עשו יו"ט. וטעם ההיתר משום דכתיב זה הדבר. דבר זה לא יהיה נוהג אלא בדור זה [יפ"מ] והוה קים להו דבט"ו באב הותרו [רשב"ם]: מקרא קראו וקרבוהו נ"ל בהיפוך מקרא קראו ורחקוהו. מקרא קראו וקרבוהו. וכ"ה בירוש' פ"ד דתענית. ובב"ר פ' כ"ב ובילקוט שופטים. ופי' שאעפ"י שאי אפשר למחות שבט מישראל. ר"ל ממנין י"ב שבטים שכך הם ניתנין לעולם. וכן אמרי' בפרק י"נ גמירי דלא כליא שבטא. מ"מ לא חששו לאבוד שבט בנימין לפי שאפרים ומנשה חשובים ב' שבטים והרי הם י"ב בזולת בנימין אבל כששתו לבם במ"ש גוי וקהל גוים. דהיינו בנימין ואפרים ומנשה. כדאי' בב"ר דאוי שאע"פ שאפרים ומנשה במנין בנימין יהיה לגוי. ולזה חשו שלא ימחה שבט מישראל: א"ר יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבא זה בזה. מאי דרוש זה הדבר דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה. כצ"ל [א"א ויפ"ע] וכ"ה בפ' י"נ. ור"ל שפסק אותו הדור של באי הארץ שנאסר להם הסבת נחלה [רשב"ם]: יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. שבתחלה גזרה המלכות שלא יקברום. עד שעמד מלך אחר ונתן הקב"ה בלבו שיתנם לקבורה. ולכך שמחו שזכו לקברם ולא הסריחו באותן שבע' שנים שלא ניתנו לקבורה וכדאמרי' בסוף תעניות: ר"א הגדול אמר ניחא בט"ו כו'. כלו' נח בט"ו בו שבו היו נוהים מלכרות עצים למערכה מפני שמכאן ואילך כו' [מה"כ ויפ"ע] וא"א כתב שצ"ל ר"א הגדול אומר מט"ו באב ואילך תשש וכו'. ולפי שבאותו היום היו משלימין מצוה גדולה כזו עשו יו"ט. ולכן קראו אותו יום תבר מגל. שבירות הקרדומות כלו' שכבר נגמרה המצוה ואין צריכים עוד אף למכשירי מצוה שהוא מגל [מהרז"ו]: מכאן ואילך יוסיף ואילך עד ט"ו באב אי בעי עסוק בלילות. אבל בט"ו באב ואילך מאן דמוסיף לילות על הימים ועוסק בתורה מוסיף הקב"ה שנים על שנותיו. כדכתיב היא חייך ואורך ימיך וגו' ודלא מוסיף מן הלילה על היום לשנות יסיף מן העולם שימות בחצי ימיו. ואלה זה בעמין עצי המערכה דלעיל ע"ש שזכר שאז תשש כח החמה שמתחלת באב לילך בשיפולי הרקיע והיום קצר והולך. וצריך להוסיף מן הלילה למלאת בלימודו מה שיחסר לו מהיום [מהרז"ו]: יום שבטל החפר כו'. שבטל מהן חפירות קברות כדמפרש: ומוצאין עצמן חסרים חמשה עשר אלף ופרוטרוט עד שחסרו שש מאות אלף. כצ"ל [א"א ויפ"ע] ופי' שהגזרה מנה ב' לויאת תל"ים ההוללה שאז היה מעשה המרגלים. ומכיון דבשנת הארבעים לא מתו נמצא שבשלשים ושמונה מתו. וכשהתחיל ט"ו אלף לכל

אלף ובשנת' הארבעים האחרון עשו כן ומצאו עצמן שלמים אמרו חמה שטעינו בחשבון וכן בעשור ובי"א ובי"ב ובי"ג וי"ד כיון דאיתמלא סיהרא אמרו דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה מעלינו וחזרו ועשאוהו יו"ט. וגרמו עונותיהם ונעשה אבל בעולם הזה בחורבן הבית פעמים. הה"ד (איוב ל) ויהי לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים (במדבר יד) ויבכו העם בלילה ההוא וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה בדד: (לד) על ההרים אשא בכי ונהי וגו' (ירמיה ט) א"ר אחא צג ג' דברים צוה נבוכדנצר לנבוזראדן על ירמיהו (ירמיה לט) קחנו ועיניך שים עליו. עליו ולא על אומתו ואל תעש לו מאומה רע. לו לא תעשה אבל עם אומתו עשה כרצונך לרעה. כי כאשר ידבר אליך כן עשה עמו ולא לאומתו צד והיה ירמיה רואה כת של בחורים נתונים בקולרין ונותן את ראשו עמהם ונבוזראדן בא ומעבירו מהן. וחוזר ורואה כת של זקנים שלולים בשלשלאות ונותן את צוארו עליהם ובא נבוזראדן ומעבירו מהן. אמר נבוזראדן לירמיה חזי חד מן תלת מילין אית בך או נביא שקר את או מבעט בייסורין את או שופך דמים את. או נביא שקר את שכל הדין שנייא את מתנבא על הדא קרתא דהיא חרבה וכדו דחרבה נפשך באישה עלך סגיא. או מבעט בייסורין את דאנא לית אנא בעי למעבד בישא ואת בעי למעבד לך בישא למימר לית ייסורייא חשיבין עלי מידי. או שופך דמים את דמלכא פקיד לי עליך סני בדיל דלא למעבד לך בישא ואת בעי למעבד בישא בגין דישמע מלכא ויקטלוניה לההוא גברא. ובסוף א"ל אם טוב בעיניך בא ואשימה עיני עליך. ולא קבל עליו כמו שנאמר בסוף הפרשה עד שנאמר לו מפי הגבורה הה"ד (ירמיה מ) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת י"י לאמר. מה היה אותו הדבר אלא שא"ל ירמיה אין את יתיב הכא אנא אזיל עמהון ואין את אזיל עמהון אנא יתיב הכא אמר לפניו רבש"ע אין אנא אזיל עמהון מה אנא יכיל מהני להון אלא ייזיל מלכהון ברייהון עמהון דהוא יכול מהני להון סגיא הה"ד (שם) אחר שלח נבוזראדן רב טבחים את ירמיהו והוא אסור בזיקים א"ר אחא כביכול הוא והוא אסור בזיקים. ודכוותיה כתיב ואני בתוך הגולה. עד היכן היתה נבואתו של ירמיהו ר' יעקב ור' אבא ואית דאמר ר' אלעזר ור' יוחנן חד אמר עד (שם לא) מזרה ישראל יקבצנו. וחרינא אמר עד (שם) ויש תקוה לאחריתך נאם י"י ושבו בנים לגבולם. ובחזירתו היה צד מוצא אצבעות מקוטעין מושלכין בהרים והיה מלקטן ומגפפן ומחבקן ומנשקן ונותנן לתוך טליתו ואומר להם בני לא כך הזהרתי ואמרתי לכם (שם יג) תנו לי"י אלהיכם כבוד בטרם יחשיך ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף. על אותה שעה נאמר (שם ט) על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה. על אותם הרים נאים ומשובחים אשא בכי ונהי. צה על נאותיו של יעקב שנהפכו לקינה ולא שמעו קול מקנה כי לא שמעו לקול ד"ת ולא לקול דברי נבואה אלא מקנה אלא לקול דבר המקנא שהיו מקניאים אותו בע"א המד"א (דברים לב) יקניאוהו בזרים לפיכך (ירמיה ט) מעוף השמים עד בהמה נדדו הלכו. א"ר יוסי בר חלפתא צו נ"ב שנה לא נראה עוף טס בא"י מה טעם מעוף השמים עד בהמה נדדו הלכו בהמה בגימטריא נ"ב. א"ר חנינא קודם למ' שנה היו נוטעים תמרים בבבל לומר שמיני מתיקה מרגלת לשון לתורה. א"ר חנינא בר' אבהו ז' מאות מיני דגים טהורים וח' מאות מיני חגבים טהורים ועופות לאין מספר. וכולן גלו עם ישראל לבבל וכשחזרו חזרו עמהם חוץ מדג אחד ששמו שיבוטא. ותנים היאך גלו ר' הונא בש"ר יוסי אמר דרך תהום גלו ודרך תהום חזרו. א"ר זירא בא וראה כמה היא חצופה א"י שעדיין עושה פירות. ולמה עושה פירות ר' חנינא וריב"ל חד

אמר

יד יוסף צב ילקוט ירמיה רמז שכ"ז : צג פסיקתא רבתי ס' כ"ט : צד ד"מ איכה דף ק"ג : צה ילקוט ירמיה רמז רפ"א ; צו סנה' פ' כ"ז . שבת פ' חבית . יומא ל"ד . ירוש' תענית פ' ד' . פסיקתא רבתי פ"א . וילקוט ירמיה רמז רפ"א :

מתנות כהונה

לא מתו בשנה ראשונה שלא חטאו עדיין א"כ המשה עשר אלף מתו לפרוטרוס באותן ארבעים שנה שהרי אם תחשב לכל הארבעים שנה לכל שנה ושנה חמשה עשר אלף יהיו ששים רבוא. וראיתי בפ' יש נוחלין מביא הרשב"ם ז"ל כל הסוגיא כמו שכתוב פה והקשו עליה מתוספות סוטה והחזקה שבכולם היא מאחר שלא מתו בשנת הארבעים ובשנה ראשונה ושנייה לא מתו נ"כ שהרי בשנה שנייה אחר ט' באב נגזרה הגזירה נמצא שמתו כלם בשלשים ושבעה שנה וא"כ יגיע לכל שנה ששה עשר אלף ועוד שמונה אלף יפחתו שמתו לפרוטרוס ולמה לא קחשיב כאן רק חמשה עשר אלף לשנה ועוד האריכו שם עד דמסיק בכם רבינו אם בלפי דעת מדרש זה ויאר להם הקב"ה אומן מ"ו אלף שהוו בני עשרים בגימטריא ביצאת מצרים השלשים אלפים מתו בפרוטרוס בכל שנה ושנה ומצאתי בתנחומא שמתו בכל שנה ט"ו אלפים וארבעים וחמשה ואולי שמכנים בחשבון אותן שמתו על ידי חטא פרטי ואולי מכוון הוא אם שוים מהן כל אותן שמתו במגפה פעמים שלא וגם במלחמתן זה עם זה ומיורד העמלקי והכנעני ואף אמוראמעתא דידיה ניקוס ונסמך ובאותר סוב מחמור כ"ג גורם וכמה הוא פרוטרוס אחד מד' מאות ושמונים וס' ולא נתבאר לי היאך לכוין החשבון וה' יאיר עינינו בתורתו : **בחשבון**. בחשבון קביעת החודש וכן הביא הרמב"ם בהדיא ועדיין אינו תשעה באב : **דאתמלא סיהרא**. שהיתה הלבנה במילואה וידעו שהיה בחצי חדש : ה"ג בירושלמי אמרו דומה שהקב"ה : **ועשאוהו י"ט**. אותו יום ט"ו על שידעו בבירור שבטלה הגזירה כן פרש"י ותוספת במס' תענית ופ' יש נוחלין אבל לפי לשון המדרש הזה משמע שעשאוהו י"ט גם ליום תשעה באב ודו"ק : **ועוגבי**. נהפך לאותו קול של בוכים שנאמר ויבכו העם בלילה ההוא ודרשו רז"ל אמר הקב"ה אתם בכיתם בכייה של חנם כמו שפירש"י בפרשת שלח לך : **פתיחא על ההרים** : **בקולרין** גרסינן : **שלולים**. מהודקים כד"א על כל המתים כולן שולל : **חזי כו'**. ראה אחד מן שלשה דברים אלו יש בך : **שבכל הדין כו'**. שבכל הגוים האלו אתה היית מתנבא על העיר הזאת שהיא תהא חריבה ועתה שהיא נחרבה נפשך רעה ומצטערת עליך הדבר מאד : **דאנא לית כו'**. בלאו אין אני רוצה לעשות עמך רעה ואתה רוצה לעשות עמך רעה כלו' אין יסורין המוכנין עלי כלום : **דמלכא כו'**. שהמלך נבוכדנצר פקד וצוה אותי עליך מאד על שלא לעשות עמך רעה ואתה רוצה לעשות רעה לעצמך בשביל שישמע המלך וימיתנו לאותו איש ר"ל לנבוזר אדן : **אמר לו**. הקדוש ב"ה לירמיה ירמיהו אם אתה ישב פה בארץ יהודה אני אלך עמהם לבבל ואם אתה תלך עמהם אני אשב לי פה בארץ יהודה ובילקוט ירמיה הגירסא נשתנית קצת : **אין אנא כו'**. אם אני אלך עמהם מה אני יכול להועיל להם אלא ילך מלכם וצורה שלהם עמהם שהוא יכול להועיל להם הרבה מאד וכן עשה ירמיה שחזר לו לארץ יהודה ככתוב שם : **ה"ג והוא אסור** בזיקים הוא והוא. כלומר היה לו לכתוב הוא אסור וכתב והוא לרבות הקב"ה ולרמוז על שם הגדול משמות של ע"ב שהוא אני והו וכן כתבו התוספות בפ' לולב וערבה : **ואני כו'**. יחזקאל א' והוה ליה למימר אני וכתב ואני לרבות שם של הקב"ה שהוא אני והוא נ"כ שם אחד משמות של ע"ב וכן כתבו שם התוס' : **עד מזרה כו'**. בילקוט ירמיה יש שמה שכתוב הדבר אשר היה וגו' הוא היה הדבור הזה מזרה ישראל וגו' : **ובחזירתו**. כשחזר ירמיה לארץ יהודה : **הרים נאים**. ר"ל אנשים מבני ישראל. ה"ג בירושלמי סוף מסכת תענית לא יראה עוף שם בארץ ישראל : **שבוטא**. ובפ' חבית גרס חוץ מקוליים האספנין. ואולי היא היא ובפ' חבית מפרש מפני דלא שריר שדריה לא מצי סליק פי' שדרתו אינו חזקה : עדיין עושה פירות. אע"פ שאין ישראל עליה וה"ג בילקוט שעדיין עושה פירות : **על שם כו'**. מפני ששם מזבלין אותה וה"ג בירושלמי : **מהפכין בעפרה**. ואו אמר שבע שנים שכלתה

גזירה

ענף יוסף

כו' שנו כלם ומן קטנה עליה שכל מן שנמצא בו סולעת פסול למזבח וכל מן שנקלן אינו שוה מאכולם ואותו היום שפסקו היו במתים לפי שנאותו היום היו משלימין ומסיימים מ"ט גדולה כזאת עכ"ל הרי שהיה נפשו נ"א : (לד) [והיה מלקטן] אע"ג דירמיה כהן היה. אפשר שלא היה נכון כאיש בשר לטמאו משום בשר כמת. וגם לא היה כהן אנגע שלמים לטמא משום אבר מן החי [יפ"ע] : [המשים ושבים שנה] מה טעם מעוף השמים כו'. מדסוה ליה למימר מעוף השמים ועד בהמה וכתיב עד בהמה הוא לרמוז על שיעור השנים שעולה בגימטריא נ"ב [הרי"ף ביומא כ"ד] ועיין במהרש"א בפרק חבית.

עץ יוסף

לכל שנה ושנה היו ט"ו אלף פחות שלשים אלף. וישראל היו פקודיהם כשנגזרה גזרת המרגלים ת"ר אלף ושלשה אלפים ותק"ן. כשתחלק אלו הל"נ אלף ותק"ן בשמונה ושלשים שנה לא יעלו לאלף לכל שנה. ולכן אמר ט"ו אלף ופרוטרוס בכל שנה פריסרוס פי' דבר מועט : **ובשנת הארבעים האחרון** עשו כן. שלא נתברר להם זה דמבן עשרים שנה ולמעלה היה הגזירה ולא עשרים בכלל. והם סבורים היו כי אף בני עשרים ממש היו בגזירה. והיו סבורים שימותו בשנת הארבעים. ועיין בעי' פרק י"ג וברש"י ס' שלח : **דומה** שטעינו בחשבון. קביעת החודש ועדיין אינו תשעה באב : **דאיתמלא סיהרא** שהיתה הלבנה במילואה וידעו שהיה בחצי החדש : **אמרו דומה כו'** לא אמרו דודאי בטל שהרי אפשר כי בשנה זו רצה הקב"ה להאריך קצת. ומ"מ משום דמסתבר טפי שנתבטל הגזירה ע"כ עשאוהו יו"ט [יפ"מ] אותו יום של ט"ו כן פרש"י ותוס' אבל לפי המדרש הזה משמע שעשאוהו יו"ט לתשעה באב : **ויהי לאבל כנורי כו'** פי' מה ששמעתי מאז ביום זה כנור ועוגב נהפך עתה לעסוק באבל וקול של בוכים כמ"ש ויבכו העם בלילה ההוא. ואמר רבה אמר ר' יוחנן אותו הלילה ליל תשעה באב היה א"ל הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם. ואני אקבע לכם בכיה לדורות [גמרא תענית] : **(לד) על ההרים** וגו'. טעם פתיחה זו לומר דאיכה ישבה בדד לאו בדד מיושביה לבד קאמר. אלא אפי' מבעלי חיים נשארה בדד ומייתי הא קרא דכתיב בי' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו [יפ"ע] : **עליו ולא על אומתו**. שלא יתנם לרחמים ולא ישמע לדברי ירמיהו להטיב לאומתו : **ונותן ראשו עמהם** דייק זה מדכתיב והוא אסור בזיקים וגו'. שא"א לומר שנתנו נבוזראדן באזיקים. שהרי צוהו נבוכדנצר אל תעש לו מאומה רע אלא ע"כ שהוא עצמו נאסר עמהם [רש"י] **שלולים** מהודקים : **חד מן תלת מלין** אית בך כו'. או נביא שקר את שכל השנים האלו אתה יתיב מתנבא על העיר הזאת שהיא תהא חרבה. ועתה שהיא נחרבה נפשך רעה ומצטערת עליך. או מבעט ביסורים את. או בגין דישמע מלכא ויקטלוניה להוא גברא. שהמלך נ"נ פקד וצוה אותי עליך מאד שלא לעשות עמך רעה. ואתה רוצה לעשות רעה לעצמך בשביל שישמע המלך ויענו לאותו האיש. ועל עצמו אמר כן : **נפשך באישא עלך סגי** נפשך מרה לך מאד. והדבר מאת ה' על עונותיהם כנבואתך אין לך להצטער כ"כ כי ראוי לקבל גזרתו ודינו : **מבעט ביסורין** שאינו חושש אל הצרות ומביאם על עצמו כדרך מרי נפש : **ולא קבל עליו** להשאר עם נבוזראדן מושבת מאתו ולא להיטיב לא"י. אלא רצה ללכת עם המגולים בגלה בגלותם. שנא' בסוף הפרשה הזו ועודנו לא ישוב : **מה היה אותו דבר** שהרי לא טב שום דבר שאמר לו הקב"ה. הנ"ל בהמשך הדבר [illegible] ובינ אל גדליה בן אחיקם [illegible] : **אין את יתיב וכו'** [illegible] בעיניך ללכת [illegible] גדליה [illegible] מחכה לעם. או ילך עם הגולים : **רבש"ע אין אנא וכו'** פי' אם אני אלך עמהם מה אני יכול להועיל להם. אלא ילך מלכם וצורה שלהם עמהם שהוא יכול להועיל להם הרבה מאד : **הוא והוא אסור בזיקים** ר"ל דתיבת והוא מיותר לרמוז נ"כ אל הקב"ה כביכול. ולרמוז על שם הגדול משמות ע"ב שהוא אני והו. וז"ש הוא היינו ירמיהו והוא היינו הקב"ה. כלו' כמצטער עמהם. ע"ד בכל צרתם לו צר. ומייתי זה לראיה שהשכינה הלכה עם ישראל בגולה : **ודכוותיה ואני** בתוך הגולה כביכול אני ואני. כצ"ל [מ"כ] ור"ל דה"ל למכתב אני בתוך הגולה. וכתב ואני לרבות שם של הקב"ה שהוא אני. והוא נ"כ שם אחד משמות של ע"ב. וכן כתבו התוס' שם. ועיין בילקוט הגי' : **עד היכן היתה נבואתו של ירמיה**. בילקוט גרס עד היכן היתה נבואתו של ירמיה קיימת ופי' באיזה נבואה מנבואותיו פסקה נבואתו. כי מ"ש בסוף ירמיה קשיא ל"א עד הנה דברי ירמיהו. אי אפשר לומר שהנבואה ההיא היתה האחרונה. שהרי אותה נבואה בשנת ד' לצדקיהו היתה ושוב מצא כמה נבואות קודם החורבן ואחר החורבן. אלא פי' עד הנה דברי ירמיהו בפורענות בבל. אלא שנכתבו שלא כסדרן. ולפי שמסתמא בנחמת ישראל סיים. לכן בעי עד היכן היתה נבואתו כו'. ומייתי לזה הכא לומר דהיינו הדבר אשר היה אל ירמיהו דכתיב הכא. דה"ק הדבר הידוע שדבר ה' לירמיהו בסוף הנבואות לנחמות ישראל. היה אחר ששלחו נבוזראדן מן הרמה ואחר כל הסיפור כאמשך אחר זה דהיינו ויהי מקץ עשרת ימים וכו' כי אחרי כל זה היה הדבר : **עד מזרה ישראל יקבצנו** פי' ההוא ענינא דמזרה ישראל יקבצנו עד סיפא דכתיב ועמי את טובי ישבעו נאום ה' : **עד ויש תקוה לאחריתך** כלו' אפי' ויש תקוה וכל דכתיב בהדיה בנחמות ישראל עד לא ינתש ולא יהרס : **על אותה שעה** נאמר על ההרים אשא בכי. דהיינו בחזרתו כששלחו נבוזראדן ומצא אצבעות מקוטעים על ההרים ובכה ע"ז : **על אותם הרים נאים כו'** על תורגן הגנים הנאים דהיינו בהמ"ק וזולתו מההרים שבא"י המיושבים שנהרגו [יפ"ע] או פי' של הרים נאים לגבים חשובים מבני ישראל [מת"כ] : **על נאותיו של יעקב** שנהפכו למדבר. כצ"ל [יפ"ע]. וכן אי' בילקוט. ונאות מדבר דרים. שנאות יעקב נעשו מדבר : **ולא לקול דברי נבואה** אלא מקנה שהיו מקנאים. כצ"ל [יפ"ע] וכן הוא בילקוט : **נ"ב שנה** היינו מהרגות ירושלים בגלות צדקיהו עד פקידת כורש שעלו לבנות הבית [רש"י] : **ולא נראה עוף טס בא"י** הטעם איתא בפסיקתא פ"א שא"י שהיתה גפרית ומלח שרפה כל ארצה. לא מצא העוף מנוח שם. אי נמי לפי שכולם גלו לבבל כדלקמן : **קודם לארבעים שנה** עד שלא גלו ישראל לבבל : **וכולן גלו עם ישראל לבבל**. להיותם מצויים שם לפרנסתם : **שיבוטא** בפ' חבית גרס חוץ מקוליס האספנין ופי' הערוך דשיא יחא. ואמרו הטעם דלא הדר משום שלא שריר שדריה לא מצי סליק פי' שדרתו אינה חזקה לכן לא היה יכול לעלות דרך תהומות לא"י ששם גבוה מכל העולם : **כמה היא**

חצופה

אמר על שם שמזבלין אותה. והרינא אמר ע"ש שהם מהפכים בעפרה. א"ר יודן צ ז' שנים נתקיימו בהם גפרית ומלח וכל כך למה ע"ש (דניאל ט) והגביר ברית לרבים שבוע אחד. כותיים שבה כיצד עושין זורעין אותה מטליות מטליות זורעין כאן והיא נשרפת זורעין כאן והיא נשרפת. עובדא הוה בחד דהוה קאים ורדי בבקעת בית ערבא ותקף ידיה אסיכתיה וסליק עפרא יקידא ואוקיד דרעיה. לקיים מה שנא' (דברים כט) גפרית ומלח שרפה כל ארצה. רבה בר כהנא אמר אינן לא ממחילות הארץ ולא משממות הארץ אלא לפניו. לקיים מה שנא' (בראשית ט) ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ולעתיד לבא הכל חוזר הה"ד (יחזקאל לו) והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל עובר :

יד יוסף צו ספ"ר פ' כ"ז. שבת פ' חבית. יומא נ"ד. ירושלמי כלאים פ"ח. פסחים פ"ד. ופסיקתא רבתי פ"א. וילקוט ירמיה רמז רפ"א :

מתנות כהונה

גזירת גפרית ומלח וכדמפרש ואזיל : **מטליות** כו' החתיכות כלומר ערוגות : **והגביר ברית**. פסוק הוא דניאל סי' ט' וביומא פ' הוציאו לו יליף בג"ש : **עובדא** כו' מעשה היה באיש אחד שהיה עומד וחורש בבקעה של בית ערבא ודחק וכנס ידו על יתד של מחרישה והעלה עפר ושרפה לו את זרועו : **אינן** לו ממחילות הארץ כו'. מאמר זה בקשתי וחפשתי בחיפוש ירושלים ינעתי ולא מצאתי ונראה שחוזר למעלה על גלות העופות והדגים שגלותם אינו תולה בשממות הארץ וחורבם אינו תולה במחילת עון הארץ אלא תולה באותה הגזירה הקדומ' מלפנים שנא' ומוראכם וגו' ועל כן כשישראל גולים גם הבהמה גולים מק"ו שלא יהא כח העבד יפה מכח האדון שמטעם זה לא נשאר בדור המבול אף מאותן שלא השחיתו דרכם כי אם שנים כמו שפירש"י סוף פ' בראשית והכי מוכח גירסת ספר ישן דגרס על לפניהם ובהעלותם יעלו לרגלם ולפיכך לעתיד הכל יעלו לרצון לפני הש"י וכי"ר אמן :

סליק להו פתיחתא דחכימי בעזה"י

עץ יוסף

חלופה א"י. פי' כמה היא עזה ואמיצה כח שהיא עושה פירות עדיין עם שהיתה גפרית ומלח שריפה כל ארצה. ואע"ג דע"י זבול או היפוך שמהפכין בעפרה הוא כדלקמן. מ"מ אם לא שכחה גדול לא היה מהני לה. וכחה לחוד נמי לא היה סגי אי לאו זבול והיפוך בעפרה [יפ"מ] : **על שם** כמו מפני : **שמזבלין אותה** אפי' לתבואות. אבל בשאר ארצות אין מזבלין אותן אלא לירקות ואילנות : **שמהפכין בעפרה** מלמטה למעלה ממקום עמוק שלא ירד בו הגפרית והמלח : **על שם והגביר ברית לרבים**. ביומא הכי איתא ז' שנים נתקיימה בא"י גפרית ומלח. מ"ט דאתיא ברית ברית כתיב הכא והגביר ברית לרבים שבוע אחד. וכתיב התם ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם. מה התם שבוע אחד אף הכא שבוע אחד. ופירש"י והגביר ברית לרבים אותו ברית האמור בגפרית ומלח שנא' בו על אשר עזבו את ברית ה' הגביר בו האויב על ישראל שבוע א' לרבים לשרים כמו וכל רבי מלך בבל : **מטליות** החתיכות של קרקע [ערוך] : **עובדא** כו' מעשה היה באיש א' שהיה עומד וחורש בבקעה של בית ערבא ותקף ידו אסיכתיה. פי' שדחק ידו ביתד המחרישה והעמיק במקום שהיה עדיין גפרית ותלה שם. ולמעלה לא היה גפרית ומלח שכבר עבר ע"י זבול או ע"י היפוך היה העפר הטוב מלמעלה והגרוע היה מלמטה. ועתה שהעמיק המחרישה העלה הגרוע למעלה וסליק עפרא יקידא ושרפה לו את זרועו [יפ"מ] : **אינן לא** ממחילות הארץ כו'. זה חוזר למעלה על גלות העופות והדגים שגלותם אינו תולה בשממות הארץ והחרבם אינו תולה במחילת עון הארץ אלא תולה באותה הגזירה הקדומה מלפנים שנא' ומוראכם וחתכם וגו' ועל כן כשישראל גולים גם הבהמה גולים מק"ו שלא יהא כח העבד יפה מכח האדון. שמטעם זה לא נשאר בדור המבול אף מאותן שלא השחיתו דרכם כי אם שנים לקיום המין כמו שפירש"י סוף סדר בראשית [מת"כ]. והיפ"ע גרס אינן ממחלות הארץ וכו' מפני מה אלא לקיים מ"ש ומוראכם וגו' וה"פ הא דעוף השמים ובהמה נדדו הלכו. לא יהיה מפני מחלות הארץ דהיינו מה שהיה הארץ גפרית ומלח כדכתיב ואת תחלואיה אשר חלה ה' בה גפרית ומלח וגו' ולא מפני שממות הארץ שמפני שאין העופות מצויות אלא במקום ישוב ב"א שיש שם זרע לאכול. אלא לקיים ומוראכם וחתכם כו' פי' שראוי שתהיה על החיה ועל העוף מוראה וחתת האדם. ולכן אין להם להיות במקום שאין שם ב"א מצויין שאין מורא וחתת האדם עליהם ולע"ל הכל חוזר כלפי מ"ש שנאותיו של יעקב נעשו מדבר. וכן כלפי מ"ש שעפר א"י גפרית ומלח כו אמר שלעתיד הכל חוזר לקדמותו. והיינו והארץ הנשמה תעבד. וכדי לסיים בנחמה נקט לה הכא

סליקא להו פתיחתא דחכימא

מדרש איכה רבתי

פרשה א (א) **איכה** ישבה. ג' נתנבאו בלשון איכה. משה ישעיה וירמיה. משה אמר (דברים א) איכה אשא לבדי וגו' ישעיה אמר (ישעיה א) איכה היתה לזונה ירמיה אמר איכה ישבה בדד. א"ר לוי א משל למטרונה שהיו לה ג' שושבינין אחד ראה אותה בשלותה. ואחד ראה אותה בפחזותה ואחד ראה אותה בניוולה. כך משה ראה את ישראל בכבודם ושלותם ואמר איכה אשא לבדי טרחכם. ישעיה ראה אותם בפחזותם ואמר איכה היתה לזונה. ירמיה ראה אותם בניוולם ואמר איכה ישבה. שאלו את בן עזאי א"ל רבינו דרוש לנו דבר אחד ממגילת קינות א"ל ב לא גלו ישראל עד שכפרו ביחידו של עולם ובמילה שנתנה לכ' דורות ובי' הדברות ובה' ספרי תורה מנין איכה. א"ר לוי ג לא גלו ישראל עד שכפרו בל"ו כריתות שבתורה ובי' הדברות מנין איכ"ה ישבה בדד. רבי ברכיה בש"ר אבדימי דמן חיפה למלך שהיה לו בן בזמן שעושה רצונו של אביו היה מלבישו בגדי מילתין ובזמן שאינו עושה רצונו מלבישו בגדי בדד. כך ישראל כ"ז שהיו עושין רצונו של הקב"ה כתיב (יחזקאל טז) ואלבישך רקמה. ר' סימא אמר פורפירא תרגם אונקלוס אפקלטורין פליקטא ובזמן שאין עושין רצונו של הקב"ה מלבישן בגדי בדדין הה"ד איכה ישבה בדד. אמר רב נחמן אמר שמואל משום ריב"ל ד קרא הקב"ה למה"ש א"ל מלך ב"ו כשמת לו מת והוא מתאבל מה דרכו לעשות אמרו לו תולה שק על פתחו א"ל אף אני כך אני עושה הה"ד (ישעיה נ) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. מלך ב"ו מה דרכו לעשות אמרו לו מכבה את הפנסין. א"ל כך אני עושה שנא' (יואל ד) שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם. מלך ב"ו מה דרכו לעשות כופה את המטות כך אני עושה שנא' (דניאל ז) עד דכרסון רמיו ועתיק יומין יתיב כביכול שהיו הפוכין. מלך ב"ו מה דרכו לעשות הולך יחף כך אני עושה שנא' (נחום א) י"י בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו. מלך ב"ו מה דרכו לעשות מבזע פורפירא שלו. כך אני עושה דכתיב עשה י"י אשר זמם בצע אמרתו. ר' יעקב דכפר חנן מפרש ליה מהו בצע אמרתו ה מבזע פורפירא שלו. מלך ב"ו מה דרכו לעשות יושב ודומם. כך אני עושה שנא' ישב בדד וידום. מלך ב"ו אבל מה דרכו לעשות יושב ובוכה כך אני עושה דכתיב (ישעיה כב) ויקרא י"י אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה. ד"א איכה אמר להם ירמיה ו מת

ראיתם

יד יוסף א ילקוט דברים רמז תש"א. וילקוט ישעיה רמז רנ"ז : ב ילקוט איכה : ג סנהדרין ק"ד. וילקוט איכה : ד לקמן פ"ג סי' כ"ט. וילקוט איכה : ה זוהר נח דף ס"א. ולקמן פ"ב סי' כ"ו. וילקוט איכה :

ענף יוסף

(א) [שלשה נתנבאו בלשון איכה] עיין באלשי"ך ביאור כל המאמר הזה באריכות וגם המאמר שאחריו א"ל מלך ב"ו כו' : [בצע אמרתו מבזע פורפירא שלו] משום שיש ד' שרים והם אוריאל רפאל גבריאל מיכאל שעומדין על ד' יסודות. מיכאל יסוד מים גבריאל יסוד אש אוריאל יסוד רוח רפאל יסוד עפר והיו ביציאת שסמכו עלמא להשביעם והקב"ה החליף אותם וזהו בצע אמרתו ר"ל שהקב"ה בזע וקרע מלבוש שלו כביכול שהעביר ובלבל והחליף את המלאכים שהם מלבושו יתברך [ערכי הכנויים אות א'] :

מתנות כהונה

ה"ג ואחד ראה אותה בפחזותה. לשון אנשים ריקים ופוחזים : ה"ג של עולם ובעשרת הדברות ובמילה כו' עד ובחמשה : **מניין איכה**. אל"ף רמז לא' אחד יו"ד לעשרת הדברות כ"ף למילה שנתנה לאברהם לעשרים דור ה"א לחמשה חומשי תורה : **איכה** גימטריא ל"ו רמז לשלשים ושש כריתות : **בדד**. גימט' עשרה : **מילתין**. משי : **בגדי בדד**. מתון למהגה : **הפנסי'** גרס : **אפקלטורין**. פי' הערוך מיני בגדים חשובים : **הפוכין**. שהיו הופכין הכסאות דכרסון רמיו לשון רבים : **אבק** רגליו. מכלל שרגליו יחפים : **פורפירא**. לבוש מלכות : **מפרש** ליה גרסי'. **מבזע**. בזע כמו בזע בהולף וססר"ן : **אמרתו**. שפת הבגד לשון אמרא בלשון רז"ל :

יושב

עץ יוסף

פרשה א (א) **ג' נתנבאו** בלשון איכה וכו'. א"ר לוי משל למטרונה וכו'. נתינת טעם על היותו ג' בסגנון א' והטיב שאף בלשון הוא א'. מ"מ הכוונה מתחלפת. שבכל א' יתפרש כפי מצב ישראל באותו זמן. שמשה שראה אותם בשלותם יאמר איכה על המנעת שכל טרחם לפי ריבויים וכפי מעלתם. כמ"ש ז"ל הרבה אתכם על גבי דייניכם. וישעיה שראה אותם בפחזותם. יאמר איכה על תמיהתו איכה נשתנית לגריעותא מנאמנה לזונה. וירמיה שראה אותה בניוולה אמר איכה לשון קינה. כדר"נ דלקמן או לשון תוכחה כדר' יהודה דלקמן [יפ"ע] : **למטרונה** אשה חשובה : **שושבינין** ואחתון רע תרגום שושבינא : **בפחזותה** לשון פחז כמים : **ביחידו של עולם** ובעשרת הדברות ובמילה כנ"ל [מת"כ]. ויחידו של עולם הוא העיקר הראשון. ועשרת הדברות וה' חומשי תורה. היינו שכפרו שאין תורה מן השמים. ובמילה שהיא אות על השגחת ה' בישראל. כאומר והיתה לאות ברית. אך קשה והא בכלל כפירת יחוד ה' איתנהו לכולהו. כי אם אין מצוה לא הצוייר מצוה. וכן בכלל ה' חומשי תורה איתנהו לי' הדברות וי"ל דכ"ז כתות הוו. מהם היו כופרים ביחידו של עולם. ומהם במילה. ומהם אפי' בי' הדברות. ומהם מודים בי' הדברות וכופרים בה' חומשי תורה : **מנין איכה** א' רמז ליחידו של עולם. יו"ד לי' הדברות. כ"ף למילה שניתנה לעשרים דור. ה' לחמשה חומשי תורה : **מנין איכה** וה"ק משום עון איכה. ישבה בדד : **מנין איכה** ישבה בדד דאיכה עולה ל"ו. ובדד עולה י'. וה"ק משום איכה ומשום בדד ישבה בגלות : **בגדי מילתין** פי' בגדי משי ורקמה : **בגדי בדד** בגדים מלוכלכין של העושה שמן בבית הבד ואין אדם מתקרב אליהם כדי שלא יתטנף. והם יושבים לבדד [א"א] : **פורפירא** בל' יון ורומי בגד תכלת [מוסף] : **אפקרטורין פליקטא** בל' יוני רקמה מעשה חושב [מוסף] : **בגדי בדדין** פירוש בגדים מלוכלכים של העושה שמן בבית הבד וכאן בנמשל מדבר על כלל ישראל אמר בדדין [מדר"א] : **הה"ד איכה** ישבה בדד וגו' העיר רבתי עם. ור"ל שמפרש יושבי העיר ע"ד עיר הומיה קריה עליזה. ורבתי עם. פי' גדולה ונשאה : **קדרות** פי' שחרות ושחרות : **אספו נגהם** הכניסו אורם : **עד די כרסון רמיו**. מאומרו רמיו בפי' שניטלו יורה שהיו מקודם הפוכות. ושינה שלא אמר מכלל שהיו כפויות דכלפי מעלה לא ידק. ובלשונו רמז ענינו. והוא כי ב' כסאות הן כסא דין וכסא רחמים. ולגאותו יחשבו לפניו יתברך בזוית של רחמים משמבת לישראל שהוא בעבותם רצון קונם. אך בהתהפך כאשר בחורבן נהפוך הוא. וזהו שהן הפוכות מקדן והוא כלפי שכינה נער מתחולל עד אין קץ [אלשי"ך] : **אבק רגליו** מכלל שרגליו יחפים [מת"כ] : **מבזע פורפירא** מקרע לבוש שלו כדרך האבל : **מהו בצע אמרתו** מבזע וכו'. פי' מל' אימרא שהוא מלבוש בל' ארמי. והענין כי אם היה יתב' לובש לבוש המיוחד אליו הוא לבוש הגאוה כמאמר הכתוב גאות לבש לא היו המחריבים מוגעים בנחלתו. כי הלא פחדו יבעת אותם. אך הנה השיב אחור ימינו מפני אויב. כדי שיכנסו המחריבים וזהו מבזע פורפירא שקורע ומעביר הלבוש גאות [אלשי"ך] ובלע פי' חילוק והיתוך : **יושב ודומם** דאבל אסור להרבות בדברים כמו שנא' האנק דום : **ויקרא י"י אלהים** כו' ובבכי ה' כביכול מיירי כדלעיל בפתיחתא כ"ה : **ולמספד ולקרחה** וגו' י"ג כאן מלך ב"ו אבל מהו עושה. א"ל יושב בדד אף אני עושה ס

כך

ראיתם בע"א שאתם להוטין אחריה אילו היה לה פת למיסב ולמיתב היינו אומרין כך אלא נאמר דידה ונאמר דיליה. נאמר דידה (ירמיה י) כה אמר י"י אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה. ונאמר דיליה (שם) כדנה תאמרון להום אלהיא די שמיא וארקא וגו' (שם) לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו י"י צבאות שמו. ז ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר אין לשון איכה אלא לשון תוכחה המד"א (שם ח) איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת י"י אתנו וגו'. ור"נ אמר אין לשון איכה אלא קינה המד"א (בראשית ג) ויקרא י"י אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אוי לכה. ואימתי נאמרה מגילת קינות. ר"י אומר בימי יהויקים נאמרה. א"ל ר"נ וכי בוכין על המת עד שלא ימות. אלא אימתי נאמרה אחר חורבן הבית הרי פתרונו איכה ישבה בדד:

(ב) העיר רבתי עם. תני ר' שמואל כ"ד פלטיות היו בירושלים וכל פלטיה ופלטיה כ"ד מבואות. וכל מבוי ומבוי כ"ד שווקים ועל כל שוק ושוק כ"ד שקקים. ועל כל שקק ושקק כ"ד חצרות. ועל כל חצר וחצר כ"ד בתים. וכל חצר וחצר היתה מוציאה עם כפלים כיוצאי מצרים. תדע לך שכן הוא א"ר אלעזר עובדא הוה בחד שיירא דהוה סליק לירושלים וטען מאון גמלין טעונין פלפלין. עבר להדי צור אשכח חד חייט דיתיב על פילי דמדינתא. א"ל מה את טעין א"ל פלפלין. א"ל לא יהבת לי לוקטא לוקטא א"ל לא. א"ל לית לך מזבן אלא במדינתא אוחרי. כיון דמטא בירושלים אשכח חד חייט דיתיב על תרע פילי. א"ל מה את טעין א"ל קטע קטעך. אשכחיה חייט אוחרן א"ל מה את טעין א"ל תפור תפירך. א"ל אימא לי אין יכילנא מזבין להון מוטב ואי לא אנא מייתינא לך בר נש דזבין כלהון. א"ל ומא את טעין א"ל פלפלין. נסביה ויהביה בחדא דרא ואחמין ליה כוריתא דדינרין. א"ל חמי הדא מגיטא אי נפק בארעך וסב מנהון. לצפר נפק לטיילא בשוקא אשכחיה חד מן רחמוי דיליה. א"ל מה את טעין א"ל פלפלין. א"ל לית לך דיהבת לי במאה דינרין דאית לי אריסטוון יומא דין אמר כבר זבינית ליה לגבי פלן. אזל איהו לגביה. א"ל אית לך פלפלין דזבנת תיהב לי קליל דאית לי אריסטוון. א"ל מאי אימא לך כבר זבינית יתהון לחד חייט אלא אימא אנא ליה והוא יהיב לך. אזל ואשכחינון להההוא דיראתא דאיטס קמייתא נסבון מן אונקא. דאיטס תנייתא נסבון מן פלג אונקא. דאיטס תליתאי לא ארגשון לקיים מה שנא' העיר רבתי עם. מבקש את לידע כמה אוכלוסין היו בירושלים מן כהניא את ידע. ר' יהושע דסכנין בשם ריב"ל לכרי שהיה עומד בסדקי והיו הכל באין לשערו ולא יכלו. היה שם פקח א' אמר להם אתם מבקשין לשערו מתרומתו אתם עומדים עליו. כך מבקש אתה לידע כמה אוכלוסין היו בירושלים מכהניא את ידע הה"ד (מ"א ח) ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח לי"י בקר עשרים ושנים אלף וצאן ק"כ אלף. ותנינן פר קרב בכ"ד ואיל בי"א הדא דאת אמר בבנין הראשון. אבל בבנין השני ח פעם אחת בקש אגריפס המלך לידע כמה מנין אוכלוסין שבירושלים א"ל לכהנים הפרישו לי כוליא אחת מכל פסח ופסח. הפרישו לו ת"ר אלף זוגות של כוליות כפלים כיוצאי מצרים. ואין לך כל פסח ופסח שלא היו עליו מנויין יותר מעשרה. תני ר' חייא אפילו מ' ואפי' נ'. ב"ק אמר אפי' מאה. חוץ ממי שהיה טמא או בדרך רחוקה. פעם אחת נכנסו להר הבית ולא היה מחזיקן והיה שם זקן אחד רמסוהו ואותו הפסח היו קורין פסח מעוכין ע"ש שמעכו את הזקן. ט כיצד היו ישראל פרין ורבין היה אדם משיא בנו בן י"ב שנה אשה שהיא ראויה לילד. והיה חוזר ומשיא בן בנו בן י"ב שנה לא היה מגיע לכ"ו שנים עד שהוא רואה בנים לבניו. לקיים מה שנאמר (תהלים קכח) וראה בנים לבניך שלום על ישראל:

(ג) **היתה** כאלמנה י א"ר אבא ב"כ הם לא פלשו אחר מדה"ד והיא לא פלשה אחריהם. הם לא פלשו אחר מדה"ד. שנא' (במדבר יא) ויהי העם כמתאוננים מתאוננים אכ"כ אלא כמתאוננים. (הושע ה) היו שרי יהודה כמסיגי גבול מסיגי אכ"כ אלא כמסיגי. (שם ד) כי כפרה סוררה כי פרה אכ"כ אלא כפרה סוררה. ומדה"ד לא פלשה אחריהם יא היתה כאלמנה היתה אלמנה אכ"כ אלא כאלמנה. כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה. דרך קשתו כאויב אויב אכ"כ אלא כאויב. היה י"י כאויב אויב אכ"כ אלא כאויב. ד"א היתה כאלמנה ר' חמא בר עוקבא ורבנן. ר' חמא בר עוקבא אמר יב לאלמנה שהיתה תובעת מזונותיה ולא היתה תובעת כתובתה. ורבנן אמרין למלך שכעס על מטרונה וכתב לה גיטה ועמד וחטפו ממנה. וכ"ז שהיתה מבקשת לינשא לאחר היה אומר לה היכן גיטיך

יד יוסף ו ילקוט ירמיה רמז רפ"ז: ז ילקוט ישעיה רמז רכ"ז וילקוט איכה. ח פסחים ס"ד: ט ילקוט איכה. וסנהדרין פ' חלק: י לקמן פ"ב סי' י' וסי' י"ב. וילקוט הושע רמז תקכ"ח: יא סנהדרין ק"ד: יב ילקוט איכה:

מתנות כהונה

יושב ודומם כמו שאחז"ל אבל אל ירבה בדברים כמה שנאמר האבל דום: **פת למוסב** כו'. נשא וליתן דהיינו מתווכחים עמהם פה אל פה ועכשיו צריכין להביא ראיה עליה מלך שובה ומנהגה וכדמפרש ואזיל: **נאמר דידה**. ענייה של ע"ג ומה שהעיד הקב"ה עליה: **ונאמר דיליה**. ענינו של הקב"ה ומה שמעידין עליו: **איכה**. אותיות איכה נפריקן אוי לך: **פתרונו** כו'. ישבה משמע שכבר היא יושבת: **העיר רבתי עם**: **פלטיות**. רחוב ושוק גדול כדאיתא פרסיא ופלטיא במס' עירובין: **שווקים ושקקים** כו'. כלם מיני רחובות ושווקים זה קטן מזה: **שיירא**. סוחר אחד שהיה ועל שם שהיו עמו מאתים גמלים: **טעונין פלפלים**. עבר לאותו מקום שנקרא צור ומצא חייט אחד שיושב על שער המדינה: **פילי**. פי' השערים פילי ופתח תרע כולן פירושן שער: **א"ל כו'**. החייט א"ל מה אתה טוען א"ל פלפלין א"ל אין אתה מוכר לי מעט מהם אמר לו לא אלא אמכרם הכל יחד ואמר לו אין אתה יכול למוכרם כאן אלא בעיר אחרת כיון שהגיע לירושלים מצא חייט אחד היושב על שער העיר אמר לו מה אתה נושא אמר לו חתוך חתיכתך כלומר עשה מלאכתך שלא הבינו עליו שסבור שלא יקנה ממנו מצאו חייט אחר וא"ל מה אתה נושא ואם אוכל לקנותו הרי טוב ואם לא אביא אליך איש אחד שיקנה ממך הכל ומדי דברו בו שאלו עוד מה אתה מביא הגד נא לי אמר פלפלין לקח החייט לאותו תגר ונתן אותו באוצר אחד והראה לו בית כור מלא דינרים ואמר לו ראה מטבע זה אם הוא יוצא בארצך קח מהם בחליפי פלפלך: **דרא**. פי' דירה כלומר חדר או עליה: **לצפרא** כו'. למחרת הלך לו אותו סוחר לטייל בשוק ומצאו אחד מן אוהביו ואמר לו מה אתה נושא כלומר איזה סחורה הבאת למכור אמר לו פלפלין ואמר לו אין לצורך שתתן לי בק' דינרין שיש לי סעודה ביום זה. אריסטון סעודת שחרית וערב כדלקמן: **כבר כו'**. כבר מכרתים לפלוני אחד ור"ל אותו חייט המוכר והלך אוהבו אצל אותו פלוני שקנה אותן פלפלין וא"ל דרך שאלה יש לך פלפלין של מכירה כלומר למכור תן לי מעט שיש לי סעודת בוקר א"ל מה אומר לך כבר מכרתי לחייט אחד ומ"מ אומר אני לו שימכור לך הלך עמו אצל אותו חייט ומצא שם בני אדם הרבה שנתקבצו שם לקנות פלפלין: **דיראתא**. לאותה דירה או חדר שדר בו אותו חייט: **דאיטם קמייתא נסבין גר'**. פי' שורה ראשונה שבאו לקנות לקח כל א' וא' אונקא ואחד משקל קטן ושורה שנייה לקחו כל א' ואחד חצי אונקא ושורה שלישית לא מצאו ליקח רק לכל אחד כל כך מעט עד שלא הרגישו בו כלל במשקל ע"י מיעוטו או ר"ל לא הרגישו כלל שהיה שם פלפלין למכור כלל כי כבר נמכר כולו באותן שתי שורות הראשונות וכן נראה עיקר הרי שהיו עם רב: **בסדקי**. שוק שמוכרין שם תבואה ועיין לעיל ריש מגלת רות: **מן כהניא**. מן הכהנים וכדמפרש ואזיל: **פר קרב כו'**. שהיה נקרב ע"י כ"ד כהנים וכדתנן במס' יומא פ' בראשונה. ה"נ ואיל באחד עשר: **מי שהיה טמא כו'**. שעשו פסח בחדש השני: **רמסוהו**. מפני הדחק: **שלום על ישראל**. שלא יצרכו ליקח יבום וחליצה ולא אתי לאינצויי בירושת קרובים דודו או בן דודו כדאיתא בכתובות: **היתה כאלמנה**: **הם לא פלשו**. ישראל לא דקדקו אחר מדת הדין לגלות ולפרסם חטאתם בפרהסיא מלשון מבוי מפולש פי' מגולה וכן מדת הדין לא דקדקה אחריהם לענשם על חטאתם כפי הגמול וכדמפרש ואזיל: **לשומרת יבם**. הוא טעות סופר וצריך לסום

עץ יוסף

והה"ד איכה ישבה בדד. ובזה ניחא דמייתי הא מילתא הכא משום דשייך לישבה בדד דקאי עלה ואגביה מייתי שאר ענייני [יפ"ע]: **למיסב ולמיתב** פי' לישא וליתן: **הוינו אומרים כן** פי' היינו אומרים לה זה שאין בה ממש והיא היתה מודית לדברינו ומבייש את עובדיה. ועכשיו שאין לה פה אנו נאמר פחיתותה ומעלת הקב"ה [יפ"ע]: **הוינו אומרים כן** פי' והיינו דרמיז במלת איכה דנדרש אי כה כלו' אם היה לה פה כן היינו אומרים: **נאמר דידה** פי' נאמר ענינה ומה שהעיד הקב"ה עליה: **ונאמר דיליה** ענינו של הקב"ה ומה שמעידין עליו: **אלא לשון תוכחה** שהתוכחה הלזו נהיה הדבר הרע הזה שגרמו בחטאתם להיות העיר בדד: **איכה תאמרו חכמים אנחנו** שפי' היאך נעשה כזה בתאמרו חכמים אנחנו: **ויאמר לו איכה** דהיינו קינה על מה שנדון בגירושין ובשלוחין כדלעיל בפתיחה ה': **אוי לכה** אותיות איכה שמפריקין אוי לכה: **בימי יהויקים** כדי להוכיחו כדרך כל הרעות העתידות בלשון עבר כאילו באו כדי להוכיחם כדרך ישעיה הנביאים. אבל רבי נחמיה לשיטתו דאיכה לשון קינה לה"ק ופי בוכין על המת עד שלא ימות [יפ"ע]: **והרי פתרונו** איכה ישבה בדד. בלשון עבר. וכן בכל קראי דמגילה זו הרי מפורש דאחר החורבן שכבר היה הדבר נאמר: **(ב) כ"ד פלטיות** מה שהיו מסודרות כל הנך במספר כ"ד כ"ד אפשר כנגד כ"ד ספרים אשר עליהם יתיו: **פלטיות** בשוקים וברחובות ת"י ובפלטייתא ובפתאוון. וכל הני דחשיב הכא כולם מיני רחובות ושווקים הם זה קטן מזה. ומכאן משמע דמשקק נכנסין לחצר ושקק הוא רחוב תרגום ברחובות ובשקקי. ובמסכת עירובין משמע שממבוי נכנסין לחצר: **היתה מוציאה עם כפלים** ביו"מ. א"א שבכ"ד בתים יהיה כ"כ ואולי גרסי' בתי אבות דהיינו משפחות: **שיירא** סוחר אחד היה ועל שם שהיו עמו מאתים גמלים טעונים פלפלין קראו שיירא: **עבר להדי צור** עבר אצל העיר שנקראת צור. ומצא חד חייט ביושב על שער המדינה. פילי שער. בשער סדום ת"י בפילי דסדום: **א"ל** החייט מה אתה טוען. א"ל פלפלין. א"ל אין אתה יכול למוכרם לי מעט מעט. א"ל לא אלא אמכרם הכל ביחד אמר לו אין אתה יכול למוכרם כאן אלא בעיר אחרת. לוקטא. פי' מעט ויפ"ע פי' שהוא שם מדה: **כיון דמטא בירושלים כו'** כיון שהגיע ירושלים מצא חד חייט יושב על שער העיר. אמר לו החייט מה אתה נושא. א"ל חתוך חתיכתך כלו' עשה מלאכתך. שלא הבינו עליו שסבור שלא יקנה ממנו. מצאו חייט אחר וא"ל מה אתה נושא. א"ל תפור תפירך. א"ל אמור לי מה אתה נושא ואם אוכל לקנותו הרי טוב. ואם לאו אביא אליך איש אחד שיקנה ממך הכל. ומדי דברו בו שאלו עוד הפעם מה אתה מביא הגד נא לי א"ל פלפלין. לקח החייט לאותו תגר ונתן אותו באוצר אחד והראהו לו כורים מלא דינרים. וא"ל ראה מטבע זה אם הוא יוצא בארצך קח ממנו בחליפי פלפלך: **דרא** פי' דירה כלו' חדר או עליה: **כוריתא** פי' כורים: **לצפרא כו'** למחרת הלך לו אותו הסוחר לטייל בשוק ומצאו אחד מן אוהביו ואמר לו מה אתה נושא. כלו' איזה סחורה הבאת למכור וא"ל פלפלין. וא"ל אין רצונך שתתן לי במאה דנרין שיש לי סעודה ביום זה: **אריסטון** סעודה של יום בלע"ז אריסטון. וסעודה של ערב דיפנון [ערוך]: **אמר כבר כו'** אמר כבר מכרתים לפלוני אחד ר"ל לאותו החייט המוכר. הלך אותו האיש אצל אותו פלוני שקנה אותן פלפלין ואמר לו דרך שאלה יש לך פלפלין שקנית תן לי מעט שיש לי סעודת בוקר. א"ל מאי אומר לך כבר מכרתיו לחייט אחר. ומ"מ אומר אני לו שימכור לך. הלך עמו אצל אותו חייט. ומצא שם בני אדם הרבה שנתקבצו שם לקנות פלפלין: **דיראתה** לאותו דירה או חדר שדר בו אותו האיש: **דאיטס קמייתא** שורה הראשונה שבאו ליקח. לקח כל ואחד ואחד אונקא והוא משקל קטן. ושורה שניה לקחו כל אחד ואחד חצי אונקא. ושורה שלישית לא מצאו ליקח רק לכל אחד כ"כ מעט עד שלא הרגישו בו כלל במשקל ע"י מיעוטו. או ר"ל לא הרגישו כלל שהיה שם פלפלין למכור כי כבר נמכר כולו באותן שתי שורות הראשונות. הרי שהיה עם רב: **בסידקי** שוק שמוכרין שם תבואה. ודוגמתו בריש מדרש רות והרי שפחתו עומדת בסידקי וקופתה בידה: **פר קרב** היה נקרב ע"י כ"ד כהנים וכדתנן במסכת יומא פ' בראשונה: **הפרישו לי כוליא א' כו'** הפרישו לו. מפרש בפ' תמיד נשחט תפיסה בעלמא. כלו' תופס כוליא ומראה לשלוח והוא נותן שול לו אבן תחתיה. דהא כתיב והקטיר שצריך להקטיר שתי הכליות [רש"י]: **מנויין יותר מעשרה** ואפשר שלזה כתיב רבתי ביו"ד יתירה לרמוז על גדל ושלם הריבוי. כי מלבד שהיה רבם עם על כל זה לפי האמת היו עשרה פעמים באותו הריבוי לפי שאין לך כל כבש וכבש שלא היו בו עשרה אנשים באופן שלזה כיון רבתי ביו"ד להורות שהיו עשר פעמים רבתי [להם דמעה]: **מי שהיה טמא כו'** שעשו פסח שני בחדש אייר: **רמסוהו** מפני הדחק: **שלום על ישראל** שלא נצטרכו ליקח יבום וחליצה ולא אתי לאינצויי בירושת קרובים דודו או בן דודו כדאיתא בכתובות: **(ג) הם לא פלשו** ישראל לא דקדקו אחר מדת הדין לגלות ולפרסם חטאתם בפרהסיא מל' מבוי מפולש פי' מגולה. וכן מדת הדין לא דקדקה אחריהם לענשם על חטאתם כפי תגמולם וכדמפרש [מ"כ]: **כאשה שהלך בעלה כו'** לפי שבבבלים כתיב ועתה שמעי זאת עדינה וגו' לא אשב אלמנה וגו' ותבאנה לך שתי וגו' שכול ואלמון וגו' דהיינו במפלתם סר כחם ומזלם מן השמים ויהיו כאלמנה ממש ממשענם ולבושם

ניטיך. וכ"ז שהיתה תובעת מזונותיה היה אומר לה ולא כבר נרשתיך. כך כ"ז שישראל מבקשים לעבוד כו"ם היה אומר להם הקב"ה (ישעיה נ) אי זה ספר כריתות אמכם. וכ"ז שמבקשים לעשות להם נסים כבתחלה אומר להם הקב"ה כבר גרשתי אתכם. הה"ד (ירמיה ג) שלחתיה ואתן את ספר כריתותיה אליה. ד"א היתה כאלמנה ר"ע ורבנן ר"ע אומר אלמנה ואתה אומר כאלמנה. אלא אלמנה מעשרת השבטים ולא משבט יהודה ובנימין. ורבנן אמרין אלמנה מאלו ומאלו ולא מהקב"ה שנא (שם נא) כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו: (ד) רבתי בגוים והלא כבר נאמר רבתי עם. ומה ת"ל רבתי בגוים אלא רבתי בדעות. ר' הונא בש"ר יוסי בכ"ם שהיה א' מבני ירושלים הולך למדינה היו מציעין לו קתדרא לישב עליה בשביל לשמוע חכמתו. חד מירושלים אזל למדינתא. ארע זימניה למימת. אייתי מרי דביתא ואפקיד בידיה מדליה. וא"ל אין הוא אתי ברי מן ירושלים ויעביד לך תלת מילין דחכמתא הב ליה מדלי. ואין לא. לא תהיב ליה מדלי. ועבדין ביניהון דלא להוי חד מנהון מחמי ביתא דחבריה לגבי אכסנאי. נח נפשיה ואיתפטר לבית עלמין. לבתר יומין אתא בריה כיון דמטא בתרע פילי דההיא מדינתא חמא חד טעין טובלא דקיסין. א"ל מזבן את טובלא דקיסין. א"ל אין. סב לי טימיתהון ואוביל יתהון גבי פלן. נסב טימיתהון ואוביל יתהון גבי פלן. הות אזל הוא והוא אזיל בתריה עד דמטא גבי דרתיה. א"ל אי פלן תא סב טובלא דקיסין. א"ל ומי טובלא דקיסין אמרי לך דתיתי לי. א"ל אין דלא אמרת לי את אלא הדין בר נש דאתי בתראי ליה הינון. לאלתר אפתח ליה ביתיה ונכנס ויהבו שלמא דין לדין הא מילא חדא. א"ל מאן את א"ל אנא הוא בריה דההוא גברא דמית גבך. אעליה ועבד ליה מ"ים. והוה לההוא גברא תרין בנין ותרתין בנתן. כד מטא ענתיה דאריסטוון אייתי קומיה בסעודתא חמשה פריגין בתבשילא. כמה דשרון למיכל. א"ל סב ופלג. א"ל לא היא דידי. א"ל אנא צבי דתיסב ותפלג. נסב ופלג ויהיב פריגא בין גברא ואיתתיה. ונסב פריגא תנייתא ויהיב בין תרי גברי דהן תרין בנוי. נסב תליתאה ויהב בין תרתין בנתיה. נסב תרין פריגין ויהב קומיה דידיה. אכלון ולא אמרו ליה ולא מידי. הא מילתא תניינא. לעידן רמשא אייתי תרנגולא פטימתא בסעודתא. א"ל סב פלג. א"ל לא היא דידי. א"ל סב פלג ברעותי. נסב ופלג ויהב רישא קומיה גברא. נסב בני מעיה ויהב קדם אתתיה. נסב תרין אטמאתא ויהב לתרין בנוהי. נסב תרין נפוי ויהב לתרתין בנתיה. נסב גופא כולא ויהב קמיה דידיה. הא מילא תליתאה. אמר הכדין פלגין באתריכון פלגות זימנא קמא ולא אמרית לך ולא מידי. והאידנא את עביד כדין. א"ל לאו אמרית לך דלאו דידי הוא ואע"נ דפלגית יאות פלגות. זימנא קמא חמשא פריגין אייתת בסעודתא את ואיתתך ופריגא הא תלתא. תרין בנך ופריגא הא

תלתא

יד יוסף יג ילקוט איכה:

מתנות כהונה

להיות לאלמנה ופי' בפ' החולץ ליבמות ובפ' בתרא דכתובות ואלמנה דינה הכי שמתפרנסת מנכסי יתומים כל זמן שאינה תובעת כתובתה כדאי' בכתובות פרק הנושא ולכן אמר כאלמנה ולא אלמנה ממש שעדיין סומכת על אביה שבשמים: מעשרת השבטים. שגלו תחלה ועדיין לא גלו יהודה ובנימין: רבתי בגוים. רבתי בדיעות. שהיו בני ירושלים גדולים בדיעה ובבינה והשכל לעיני העמים וכדמפרש ואזיל: רבתי. גדולים כד"א פרו ורבו וישרצו וירבו ובשביל חכמתם היו שרים לבני המדינות וכדמפרש ואזיל: שרתי במדינות. טעות סופר בכאן וה"ג בדיעות רבי הונא כו' ועיין לקמן דף ע"ז ובילקוט נשתנית הגירסא קצת: מציעין לו גרס. קתדרא כסא מכובד ממולאת בכרים וכסתות: אזיל למדינתא כו'. הלך לו לאחד מן העיירות: אירע כו'. קרה מקרהו והגיע זמנו למות ורבים הם בתלמוד כך אירע לפלוני וכה"ג: אייתו כו'. קרא והביא בעל הבית והפקיד בידו מדליה פי' עשרו כדאמר בסוף העני לכל עותרא ומדלה הדין שפירושו עושר וגדולה ועיין במדרש קהלת [ג ה] וא"ל אם יבא בני מירושלים ויעשה לך ג' דברי חכמה תן לו מה שיש לי אצלך ואם לא לא תתן לו וקודם נאתו מביתו אמר לבנו כן שאם יארע שימות חוץ מביתו שיצוה כך לבעל הבית ולכן עשה בנו שלשה דברי חכמה קודם שתבע ממנו ירושתו וכדמפרש ואזיל: ועובדין כו'. תקנה עשו ביניהם בני אנשי אות' עיר שמת שם שלא יהיה אחד מהם מראה לאכסניא בית חברו אם ישאלו האכסנאי: נח נפשיה. מת אותו איש מירושלים ונפטר לבית עולמו לאחר ימים בא בנו כיון שהגיע לשער פתח של אותו עיר ראה לאחד שהיה טוען עליו משא עצים וא"ל דרך שאלה תמכור משא העצים וא"ל הן וא"ל קח ממני דמי אוצר שווייהם והולך אותם אצל פלוני והוא היה אותו בעל הבית שמת אביו בביתו לקח ממנו דמי אוצר שווייהם והיה מוליכם אצל אותו פלוני בעל הבית והיה הולך הוא אותו בעל העצים והאכסנאי הלך אחריו עד שהגיעו לחצירו א"ל בעל העצים לבעל הבית אי ל' נעקה התחלת דיבור: תא כו'. בא קח ממני משא העצים א"ל וכי משא עצים אמרתי לך להביא לי א"ל אין באמת שלא אמרת לי אלא אותו איש הבא אחרי שלו הם והוא אמר להביאם לך מיד פתח ביתו ונכנס ונתנו שלום זה לזה: הא מילא כו'. הרי דבר אחד של חכמה: א"ל כו'. בעל הבית א"ל מי אתה א"ל הנכי הוא בנו של אותו האיש שמת אצלך הכניסו ועשה לו סעודה והיה לאותו איש בעל הבית שני בנים זכרים ושתי בנות: כד כו'. כשהגיע עת וזמן של הסעודה לאכלה הביאו לפניו בסעודה: חמשה פריגין. פי' הערוך תרנגולים או עופות קטנים: בתבשילא. בתבשיל אחת היו אלו החמשה פריגין כשהתחילו לאכול אמר בעל הבית לאותו אורח קח והליק מנות לכל המסובים וא"ל אין זה משלי שאתה בע"ה ועליך לחלק כרצונך א"ל אני רוצה שתקח ותחלק לקח וחלק ונתן עוף אחד בין האיש בעל הבית ואשתו לשניהם יחד נתן עוף אחד ושוב לקח עוד עוף אחד ונתן בין שני אנשים יחד שהם שני בניו. ולקח העוף השלישי ונתן בין שתי בנותיו יחד ולקח שני עופות הנשארים ונתנם לפניו ולא אמרו לו דבר לגעור בו הרי זה דבר חכמה השניה וכדמפרש לקמן מה היתה חכמתו לעת ערב הביאו תרנגולת פטומה לסעודה: ברעותי. כרצוני: רישא. ראש התרנגולת נתן לפני בעל הבית: בני מעיה. בני מעיים שבתוך התרנגולת: אטמתא. ירכיים: נפיא. הכנפים: בני מעיה. בערוך ערך אכט גרס חובצא ומעיא ויש סופרים גורס קרניא ומעיא: אמר הכדון כו'. בעל הבית א"ל וכי חלוקה זאת חולקים בעירכם חלקת פעם ראשונה ולא אמרית לך דבר וגם עכשיו אתה עושה כזאת א"ל וכי לא אמרתי לך שאין מלאכה זו מוטלת עלי ואעפ"כ שחלקתי יפה חלקתי. לפעם ראשונה ה' פריגין טיותא גרסינן: את כו'. אתה ואשתך עם העוף שנתתי לפניכם הרי בין הכל שלש וכן

כלם

עץ יוסף

ואלהותם שמת כחם אבל ישראל אינם כן כי גם בגלותם לא סר כחם ואלם מעליהם כי הוא הי וקיים לעולם. ואינו אלא כדמיון אלמנה שאין בעלה אלא דהיינו שהלך למדה"י ע"י שסרחה אשתו ודעתו לחזור כשהיא תשוב אליו [מהרש"א]. ולפי"ז הקינה הוא על שסרחה ועזבה הקב"ה עד שישובו: שהיתה תובעת מזונותיה כו' לפי שאלמנה חדשים הראשונים ניזונת משל בעלה ואח"כ ניזונת משל יבם. ולהכי אלי תבעה מזונות אבל לא כתובתה עד שחלוץ. ולהכי חשובה כאלמנה ולאו אלמנה ממש דאי בעיא תבעה מזונות ואי בעיא תבעה כתובה להנשא. וכן ישראל הם כאלמנה דאגידי בהקב"ה ותבעי מזונות ממנו. ואינם כאלמנה ממש להנשא לאחר דאינם יכולים להדבק בעכו"ם כדכתיב והעולה על רוחכם היו לא תהיה [יפ"ע]: כך כל זמן שישראל מבקשים כו'. ובאמת אין זה טרוניא אלא משפט אמת. כי אחר אשר הקב"ה בראם והכנס בטובתם אין בידם לסור מאחריו. אמנם לענין הטיבו עמהם לעשות להם נסים כבתחילה יקרא גרושין שאין חייב לעשות להם הואיל והם אינם כדאים. ובכן לא סתרי אהדדי דאיזה ספר כריתות אמכם ושלחתיה ואתן ספר כריתותיה אליה. משום שאין כאן גם כריתות ממש אלא משל בעלמא הוא על דבקות ה' וישראל ופירוד ביניהם. וקאמר אי זה ספר כריתות אמכם שלעולם הם אגודים בעבודתו ית'. ולענין לעשות להם נסים מפורסמים בזמן גלותם אמר שלחתיה ואתן ספר כריתותיה שנהג עמהם אז כאדם עם גרושתו [יפ"ת]: ר' עקיבא ורבנן כו'. ר"ע ס"ל כרבי יהודה דמגילת קינות נאמרה בימי יהויקים. ולכן אמר כאלמנה מעשרת השבטים שגלו שהולה. ולא אלמנה משבט יהודה ובנימין שעדיין לא גלו אז. ורבנן ס"ל כרבי נחמיה שנאמרה מגילת קינות אחר החורבן. לכן אמרו אלמנה מאלו ומאלו כו' [מדר"א]: (ד) והלא כבר נאמר רבתי עם. ר"ל שנראה כפול אם הכוונה על רבוי הגוים שבתוכה. ועוד ב' של בגוים היא מיותרת. על זה תירץ אלא רבתי בדעות ר"ל שאין פירושו של רבתי בגוים כפשוטו על ריבוי הגוים שבתוכה. אלא פירושו רבתי בדעות ולשון רבתי מלשון רבי המלך שר"ל גדולי המלך. וכן כוונת הכתוב רבתי בגוים בתוך הגוים יצא להם שם גדולה על רוב חכמתם וידיעתם והיו מביאים להם מתנות כדי לשמוע חכמתם. שרתי במדינות שע"י חכמתן היו מציעין להם קתדרא לישב עליה. וכהיום שהיה הוא לתם. ור"ל וכהיום כל חכמתם לא עמדה להם. ומספר והולך גדולתן וחכמתן חד מירושלים כו' [אלון בכות]: קתדרא כסא מכובד מוכן לאדם חשוב: אזיל למדינתא פירוש לאחד מן העיירות: ארע זמניה למימת באה עתו למות: אייתי מרי דביתא קרא לבעל הבית והוא בחכמתו ראה כי נאמן הוא. והפקיד בידו מדליה פי' עש"ו והונו. מרבה הוט מתרגמי' מדליה. ואמר ליה אם יבא בני מירושלים ויעשה לך ג' דברי חכמה תן לו מה שיש לי אצלך. ואם לא יאמר לך דברי חכמה אל תתן לו עשרי. ורצה שיעשה ג' דברי חכמה לא פחות כי פחות משלשה אפשר דאקראי בעלמא הוא. וכתב המת"כ וקודם נאתו מביתו אמר לבנו כן שאם יארע שימות חוץ מביתו שיצוה כן לבעל הבית ולכן עשה בנו שלשה דברי חכמה קודם שתבע ממנו ירושתו וכדמפרש ואזיל עכ"ל: ועבדין ביניהון דלא ליהוי חד מנהון כו'. הא"א כתב שצ"ל ואיש ידע מה שמיה דההוא בר נש וכן הוא בנ"ס ומוכרח הוא שאם לא ידע שמו היאך נגלה אותו שנראה שלא בקש רק בית האיש ההוא אבל שמו כבר נודע לו שאביו הגיד לו בלי ספק: נח נפשיה מת אותו האיש שמירושלים ונפטר לבית עולמו: לבתר יומין לאחר ימים בא בנו. כיון שהגיע לשער פתח של אותו העיר ראה לאחד שהיה טוען עליו משא עצים. ואמר ליה דרך שאלה תמכור משא העצים. ואמר ליה הן ואמר ליה קח ממני דמי ערך שוויהם והולך אותם אצל פלוני והוא היה אותו בעל הבית שמת אביו בביתו שכבר היה נודע לו שם בעל הבית. וידע זה הבן התקנה שעשו ביניהם ולכן לא רצה לשאול לאחד מהם איזה בית האיש: נסב טימיתהון לקח ממנו דמיהם והיה מוליכם אצל אותו פלוני בעל הבית והיה הולך הוא אותו בעל העצים והאכסניא הלך אחריו שעשה עצמו כמו שהלך אחריו להביא אלו העצים לביתו. עד שהגיעו לחצירו. א"ל בעל העצים לבעל הבית אי לשון נעקה ותחלת דיבור: תא סב בא קח משא העצים. א"ל וכי משא העצים אמרתי לך להביא לי. א"ל אין באמת שלא אמרת לי אלא אותו האיש הבא אחרי שלו הם והוא אמר להביאם לך. מיד פתח לו ביתו. ועדיין לא ידע בעל הבית מי הוא זה שבלה לביתו העצים אמנם הרגיש שיותו אכסנאי והבין כי חכמה היא הזו לדעת ביתו היכן הוא כיון שלא שיה אדם מראה בשביל התקנה שעשו. ולכן כראותו כי איש חכם הוא תיכף פתח לו ביתו ונתן לו שלום: הא מילא חדא הרי דבר אחד של חכמה: א"ל מאן את בעל הבית אמר לו מי אתה. אמר ליה הנכי הוא בנו של אותו האיש שמת אצלך כלו' לא נופל אנכי בחכמה ממנו: אעליה הכניסו ועשה לו סעודה והכין עצמו לראות דברי חכמה שנאמרו לו לעשות. והיה לאותו איש בעל הבית שני בנים זכרים ושתי בנות: חד מטא כשהגיע עת וזמן של הסעודה לאכלה הביאו לפניו בסעודה חמשה פריגין פי' תרנגולים או עופות קטנים מבושלים. אפשר שהיותם ה' היתה כוונת בעל הבית שיראו שנים לאיש ואשתו ואחד לאכסנאי ואחד בין תרתין בנוי ואחד בין תרתין בנתן שבזה עולה יפה: כמה דשריין למיכל כשהתחילו לאכול אמר בעל הבית לאותו אורח קח וחלוק מנות לכל המסובים. וא"ל אין זה משלי שאתה בעל הבית ועליך לחלק כרצונך: א"ל אנא צבי אני רוצה שתקח ותחלוק: נסב ופלג לקח וחלק כמ"ש כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה: ויהיב פריגא ונתן עוף אחד בין האיש בעל הבית ואשתו לשניהם יחד נתן עוף אחד. ושוב לקח עוד עוף אחד ונתן בין שני אנשים יחד שהם שני בניו. ולקח העוף השלישי ונתן בין שתי בנותיו יחד. ולקח שני עופות הנשארים והניח לפניו. ולא אמרו דבר לגעור בו שהם הבינו שלא בפעל נרגנות עשה כן ליקח שנים לעצמו אלא לכוונה טובה נתכוון. משום דבאמת האכסנאי הלזה כראותו ה' פריגין התחיל מחשב בינו לבין עצמו היאך אחלקם בין כולם. כי ליתן לבעל הבית אחת ולאשתו אחת ולשני השתי בנות אחת ולשני הב' בנים אחת והוא יקח אחת אינו דרך ארץ שהוא יקח שלם ויתן חצי לכל בן של בעל הבית ואם יתן גם להבנים לשני כל אחד עוף אחד. ב' רעות יעשה האחד שמטיל קנאה בין הבנים לבנות. ועוד שלא ישאר לו כלום. ולכן חלק כנ"ל שבזה לא יטיל קנאה בסעודה הרי זה דבר חכמה השניה: לעידן רמשא לעת ערב שהביאו תרנגולת מפוטמת לסעודה. א"ל קח ופלג. א"ל לא שלי הוא. וגם בזה הראה חכמתו שמהנהג בדרך ארץ שהנס שאמר לו בבקר אנא צבי דתסב ותפלג חזר וסירב לערב עד שחזר בעל הבית וא"ל סב פלג ברעותי פי' כרצוני כדי לראות חכמתו. ואז לקח וחלק ונתן ראש התרנגולת לפני בעל הבית. ולקח שני אטמאת דהיינו הירכים ונתן לשני בניו. ולקח שתי נפו היינו הכנפים ונתן לשתי בנותיו. ולקח הגוף כולו של התרנגולת לעצמו. א"ל בעל הבית וכי כחלוקה זאת חולקים בעירכם. חלקת פעם ראשונה הגם שהיה דבר תימה להרבות חלקך על אחרים מ"מ לא אמרתי לך שום דבר וגם עכשיו אתה עושה כזאת ליקח כל הגוף לעצמך. א"ל האורח וכי לא אמרתי לך בתחילה שלא שלי הוא ואין מן הראוי שאני אחלק. ועכ"ז אע"נ שחלקתי אראה אותך שיפה חלקתי: זימנא קמא כו' פעם ראשונה ה' עופות אייתת בסעודה ואני לא יכולתי לחלק בענין אחר [כמבואר לעיל] לכן חלקתי כך. אתה ואשתך עם העוף שנתתי לפניכם הרי בין הכל שלש לפי שהאיש ואשה צריכין להיות אחדים כלב אחד כגוף אחד. ולכן פריגא אחת עולה לשתיהם. תרתין בנך ופריגא הא תלתא שגם בניך צריכין חיזוק שיהיה שלום ביניהם ויהיו חשובים כאחד שכן כתיב כי אחינו בשרנו הוא. לכן פריגא אחת עולה לשתיהם. תרתין בנתך ופריגא הא תלתא שגם הם תהיינה כגוף אחד למען רק שלום ואמת ישנו ביניהן. ובזה כל החלקים הם ג'. כשאר ב' פריגין ונטלתי לעצמי שגם אני

והם

תלתא. תרתין בנתך ופרינא הא תלתא. ואנא ותרתין פרינין הא תלתא. נסבית מידי מן חולקכון. האידנא אייתית תרנגולתא נסבית רישא ויהבית לך דאת רישא דביתא. נסבית בני מעית ויהבית קדם איתתך דמינה יפקון בניא מן מעיה. נסבית תרין אטמאתא ויהבית לתרין בנך דאינון עמודיא דביתא. נסבית תרין נפייא ויהבית קדם בנתך דלמחר יפקון ויפרחון מן ביתך ויזלון לון לבעליהון. נסבית אנא הדין אילפא באילפא אתינא באילפא אנא אזיל. וקום והב מדלי דאפקד אבא גבך ואיזיל. לאלתר יהב ליה מה דיליה ואזל ליה לשלם. לקיים מה שנא' רבתי בגוים רבתי בדעות: (ה) ד' מירושלים אתו לאתינא איתקבלו גבי חד בר נש. לרמשא עבד לון אריסטון מן דאכלין ושתון אתקין להון ד' ערסאתא. וחדא מנהון פחיתא וסמיכא אגב חברתא. מן דקמו להון למידמך. אמר שמעית דבני ירושלים חכימין אינון סגין אשמע מילא מנהון מה דיימרון. עאל ודמך לגוה מנהון. קם בליליא ההוא דהוה דמיך על ערסא פחיתא ואמר לון מה אתון סבירין על ערסא אנא דמיך לית אנא דמיך אלא ארעא ואנא תלי. אמר לון חורן אף בישרא דאכלינן ברמשא טעם כלבא הוה ביה. אמר לון חורן אף חמרא דשתינן ברמשא טעם קברא הוה ליה. אמר לון חורן ועל אילין אתון תמהין אף גברא דהוא מריה דביתא לית הוא בריה דאבוה. כיון דשמע גברא מיליא אמר חד קושטא ותלת שיקרא. קם ואזל בצפרא לגבי טבחא. א"ל הב לי מבשרא דיהבית לי ברמשא. א"ל לית לי. (א"ל) ומה הוא עסקיה. א"ל חדא אימרא הוה לן והוה ינקא ומיתה אימה והוה לן חדא כלבתא והוה אימרא יניק מינה. ברמשא אצטמטמינן לבישרא ואתית בעי ולא הות לן חורי ויהבינן לך מינה. אמר תרין קושטא ותרין שקרא. אזל גבי קפילא א"ל הב לי מן ההוא חמרא דיהבת לי ברמשא. א"ל לית לי. א"ל ומה הוה עסקיה. א"ל חד גופנא הוה לן והוה נציבא על קבריה דאבונן ועצרינן ויהבינית בקופין ואצטמטימתון לחמרא ואתית בעי ולא הוה לן ויהבינן לך מיניה. אמר תלת קושטא וחד שקרא. אזל לגבה דאימיה ואמר לה בריה דמאן אנא. אמרה ליה בני בריה דאבוך. אמר לה אמרי לי קושטא בריה דמאן אנא ואי לא אנא קטע ראשך. א"ל ברי אבוך לא הוה מוליד ודחלית דלא יסבון מדלי קריבוהי בישי עבדית דאזלית וזנית ואייתיתי יתך לכל עותרא ומדלא הדין. אמר לה מן אנן חמיין הכא ייתון בני ירושלים ועבדין לן ממזרין. תו נעביד בינן דלא נקבל חד מנהון: (ו) חד מירושלים אזל גבי תגרא באתינס. אתא איתקבל בחנות אשכח בני נשי שרון יתבין ושתיין חמרא. מדאכל ושתה בעי מדמוך תמן. אמרין ליה עבדין בינן דלא נקבל בר נש אכסנאי אלא עד דקפץ תלת קפיצין. אמר לון ומי אנא ידע איך אתון קפיצין אלא קום עביד קודמוי ואעבד אנא בתרך כותך. קם חד מנהון וקפץ ואשתכח במצעי דחנות וקפץ אוחרן אשתכח על תרעא פומא דחנותא קפץ אוחרן ואשתכח לברא קם וכזד תרעא באפיהון. אמר לון חייכון מן דבעיתו למיעבד לי עבדית לכון: (ז) חד מאתינס אתא לירושלים אשכח חד ינוקא יהב ליה פריטין וא"ל זיל ואייתי לן תאינין ועינבין. א"ל יישר חילך את בפרוטך ואנא ברגלי.

מן

מתנות כהונה

כלם: ואנא ותרין כו' גרסינן: נסבית כו'. וכי לקחתי מאומה מחלקכם הרי כל המנות הן משולשין בשוה: האידנא. עכשיו אייתי גרסינן: רישא דביתא. אתה ראש ובעל הבית: דמינה כו'. שממנה יוצאין הבנים מן בני מעיה והיא האשה המוציאתם ולהוייה לה: עמודיא כו' עמודי הבית שהם נכבדים בבית אע"פ שלוקחים נשים כד"א כגבנה בצרה קל מסיבין חתן הדר בנים תמיו: דלמחר יפקון גרס. פי' למחר יוצאות ויפרחו מביתך וילכו להם לבעליהם. לקחתי לי גוף העוף הדומה לספינה מכוסה רמז כי בספינה באתי ובספינה אלך לי ועמוד ותן לי מה שלי או עשרי שהפקיד אבי אלך ואלך מיד נתן לו מה שהיה שלו והלך לו לשלום: אתו לאתינא כו'. באו למקום שנקרא אתינא ונתקבלו שם אצל איש אחד לערב עשה להם סעודה משאכלו ושתו הכין להם ארבע מטות ואחת מן המטות היתה שבורה וסמוכה על המטה האחרת משעמדו להם לילך ולישן אמר בעל הבית שמעתי שבני ירושלים חכמים הם ביותר אלך ואשמע מהם דבר ממה שידברו נכנס ישן בחדר לפנים מחדר שישנו בו המה. עמד בלילה אותו אורח שהיה ישן על מטה השבורה ואמר להם לחביריו מה אתם סבורים על מטה אני שוכב אין אני שוכב אלא על הארץ שאנכי תלוי באויר על הארץ: אנא דמך גרס: חורן אף בשרא דאכלינן גרס. ופי' אמר להם אף הבשר שאכלנו אמש טעם כלב היה בו: חמרא כו'. אף היין ששתינו טעם קבר היה בו אמר להם האחר ועל אלו אתם תמהים אף בעל הבית אינו בנו של אותו איש שסבור שהוא אביו אמו זנתה עם אחר כיון ששמע בעל הבית דברים אלו אמר אחד מדברים אלו אמת אותו של מטה שבורה וג' האחרים הם שקר עמד והלך בבקר אצל הטבח וא"ל תן לי מאותו בשר שנתת לי ממנו אמש א"ל אין לי ממנו כלום א"ל אמור לי עסקו ועניינו של אותו בשר שהיה לו טעם טוב א"ל כבש אחד היה לנו והיה אותו כבש יונק מאמו הכבשה ומתה אמו והיה לנו כלבה נקבה והיה הכבש יונק ממנה באמש אצטמטמינן פי' הערוך לשון נמנום פי' היה לנו בשר בנמנום ובאת אתה לקנות בשר ולא היה לנו בשר אחר ונתננו לך ממנה: ה"ג אמר תרין קושטא. פי' אמר שנים מדבריהם כבר הם אמת וב' האחרים הם שקר: קפילא. חנוני מוכר יין: חד גופנא כו'. גפן אחד היה לנו והיה מונחת נטוע על קבר של אבינו ועצרתי אותו בגת ונתתיו בקופות: ואין לא כו'. ואם לא תגידי לי אחתוך את ראשך: ודחלית כו'. יראתי שלא יקחו קרוביו עשרי וגדולתי ויגיע כפי רעה עשיתי בסתר שהלכתי וזניתי מזנה והבאתי אותך לכל עושר וגדולה הזה אמר להם מה אנו רואין שכאן יבואו בני ירושלים ויעשו אותנו כולנו ממזרים בוא נעשה תקנה בינינו שלא נקבל באכסנאי אחד מהם: אזל גבי תגרא כו'. הלך לו אצל סוחר בעיר אתינס בא ונתקבל להתאכסן בחנות ששם לנים האורחים ומוכרים להם אכילה ושתיה ומצא שם בני אדם שהתחילו ליבב ולשתות יין: שרון. התחילו או רצה לומר של שירות מסודרים: מדאכל כו'. אחר שאכל ושתה אותו ירושלמי רצה לישן א"ל מנהגנו תקנה בינינו שלא נקבל ללון פה אורח עד שיקפוץ קודם ג' קפיצות א"ל לאותו מדבר אליו וכי מה יודע אני איך קופצין אלא קום אתה ועשה לפני והראני נא ואעשה כן אחריך: קודמוי גרס'. קם אחד מהם וקפץ קפיצה ראשונה ונמצא עומד באמצע החנות ושוב קפץ קפיצה אחת ונמצא עומד על פתח פי החנות ושוב קפץ קפיצה ג' ונמצא עומד חוץ לחנות ועמד מבריח אותו ירושלמי וסגר הדלת לפניהם וא"ל בחייכם לשון שבועה מה שהייתם רוצים לעשות לי עשיתי אני לכם וצ"ל שהלכו כלם אחריו לראות עד שיכן קפץ שיקפוץ הירושלמי גם כן כמה ובמ"י איתא שבעל החנות א"ל כן ולא היה שם כי אם האכסנאי לבדו וגו' הכל בלשון יחיד ובעל החנות קפץ להון ועוד יש נוסחאות שונות ולפיכך נתיישב יותר מעשה שהיה וכן במאמרים הקודמים והאחרונים ועל המעיין ליישב: אשכח חד ינוקא כו'. מצא תינוק אחד ונתן לו פרוטות: וא"ל זיל גרס: נראה דצ"ל

ושיש

עץ יוסף

והם יתנו ג': נסבית כו' וכי לקחתי מאומה משלכם הרי כל המנות הן משולשין בשוה: האידנא כו' עכשיו: דאת רישא דבייתא ורמז לו שיהיה לאורך ימים להיות לראש לבני ביתו. ועוד רמז לו למ"ש אוי לבית שכולם ראשים כי אינו מתקיים אלא כשיהיה להם ראש אחד ואלו יתנה להיות להם לראש: דמינה יפקון בנייא מן מעיה. שממנה יוצאין הבנים מן בני מעיה: דאינון עמודיא דביתא כי הבנים הסומכים הם הם הסומכים ביתו של אדם כעמודים המחזיקים את הבית גם הבנים נקראים עמודי הבית מפני שהם נשארים בבית אע"פ שלוקחים נשים: דלמחר יפקון למחר יצאו ויפרחו מביתך וילכו להם לבעליהם. ורמז לו שיפרחו ממנו ולא יחזרו עוד לביתו במיתת בעליהם: נסבית הדא אילפא כו' לקחתי לי הגוף הדומה לספינה מכוסה. רמז כי בספינה באתי ובספינה אלך לי. וירמוז ג"כ באולפת אתינא מלבן ואולפך חכמה שהוא בא בחכמה לעבות לו ג' דברי חכמה כאשר צוה לו אביו. ובחכמה ילך שהכמתו עמדה לו ליטול ממנו וילך לשלום: וקום והב מדלי ועמוד ותן לי הוני שהפקיד אבי אלך ואלך. מיד נתן לו מה שהיה שלו והלך לו לשלום: רבתי בדעות פי' שאין שלא תורה ודבר ה' מיתפלים: (ה) ארבעה הלך ומוסיף הכמת אנשי ירושלים דאילו במעשה שלפני היתה חכמתו של אותו ירושלמי בשהבנת השכל. אמנם המעשה הזה הוא כעין רוח הקדש לגלות הסתום. ואין זה כ"א רוח ה' דבר בם: אתו לאתינס בא למקום שנקרא אתונא. ובני אתונא היו חכמים מחכמי יון. וגם ישראלים שהיו בם לומדים מהותן בחכמות. תתקבלו שם אצל איש אחד. ונראה לומר האיש שהיה ישראל שהרי אכלו בשר ושתו יין שהביא להם: לרמשא כו' לערב עשה להם סעודה. משאכלו ושתו הכין להם ארבע מטות ואחת מן המטות היתה שבורה וסמוכה על האחרת. משעמדו להם לילך ולישן אמר בעל הבית שמעתי שבני ירושלים חכמים הם ביותר אלך ואישן בחדר הפנימי מחדר שלהם ואהב ידע שאני שומע ויאמרו מה שבלבם ולא יכסו דבריהם בפני ואשמע מהם מה שידברו: קם בליליא כו' עמד בלילה אותו אורח שהיה ישן על מטה השבורה ואמר להם לחביריו מה אתם סבורים שעל מטה אני שוכב אין אני שוכב אלא על הארץ שאנכי תלוי באויר על הארץ. כי הבנים במטתו שלא היתה שלימה והוא היה תלוי באויר. ובזה נראה שלא איש שלם הוא הבעל הבית. כי האיש השלם כל מעשיו שלמים ומהפעולות יודע הפועלים: אמר להון דחורין כו' שמתחלה לא רצה להוציא שם רע על בעל הבית. לכך כששמעו חבירו שאמר שהיה ישן על מטה שהיתה שמוכה ערכה כיות זה האיש חסר השלימות הנה זה מורה על פחיתותו ולאוי להראות לכולם כדי שידעו להזהר עוד: אף בשרא אף הבשר שאכלנו אמש טעם כלב היה בו והוא רמז הגנים האחרים שלא כוה לבדו. הבשר שלא נתפשם הטעם בכל החתיכות אלא דוקא באותה שהגיע לחלקו: אף חמרא דשתינן כו' שגם זה הבשר שהגיע יותר לכוסו מלכוסות האחרים. וגם זה לא היה מדבר אם לא בשמע חבירו לגריעותא ואז עד שהלמה לא בא: אף גברא דהוא מריה כו' אף האיש הזה הבעה"ב אינו בנו של אותו איש שסבור הוא כאילו אביו. אכשר שנפשים שיהיה ניכר כמו שנודעים מהפנים עדיין האדם לנקיאים כמ"ש באור והנה האזב לו ברשמי ידים כמ"ש בני ביד כל אדם יחתום: אמר חד קושטא כו' אחד מדברים אלו אמת אותו של מיטה שבורה. אך הבלבה השאחרים נראים בקר ולפיכך בבוקר השכים הלך לבקש ולראות באמת אמת או לא. והלך בבקר אצל הטבח ואמר ליה תן לי מאותו בשר שנתת לי ממנו אמש. אמר ליה אין לי ממנו כלום. א"ל אמור לי עסקיו ועניינו של אותו בשר שהיה לו טעם טוב. אמר ליה כבש אחד היה לנו והיה אותו כבש יונק מאמו הכבשה ומתה אמה והיה לי כלבה נקבה והיה הכבש יונק ממנה. ובזה נשאר בבשר טעם כלבה כי החלב מוליד ביונק טבע החלב ממש: ברמשא אצטמטמינן כו' נערב היו לנו בשרא בנמנום ובאת אתה לקנות בשר ולא היה לנו בשר אחר ונתננו לך ממנו. ואמר לו זאת שהיו מזומנים בבשר כדי שלא יחשוב עליו שנתן לו בשר כזה: אמר תרין קושטא לא אמר כבר הגעתי אל האמת בתרין אמת אך עדיין תרין שיקרא שלא נסיתי בהלה: קפילא חנוני מוכר יין: חד גופנא כו' גפן אחד היה לנו והיה מונח נטוע על קבר של אבינו ועצרתי אותו בגת ונתתיו בקופות: אמר תלת קושטא שכיון שראה שגם בזה דברו נכונה אמר ג' אמת וחד שיקרא שלא היה מאמין שאמו זנתה עם אחר והוא בן זנונים. ועכ"ז כיון שראה שנתאמתו השלשה הלך לגבה דאימיה כו': ואין לא כו' ואם לא תגידי לי האמת אחתוך את ראשך. כי כיון בזנות ועשית עמי שלא כהוגן אף אני אנקום נקמתי ממך: ודחלית כו' יראתי שלא יקחו קרוביו עשרי וגדולתי ויגיע כפי. רעה עשיתי בהמיה בהלכתי ושיתי מזנה והבאתי אותך לכל העושר וגדולה הזאת. ואז פסק שלא לגלות חרפתו בקהל: אמר לה מה כו' אמר כן לאמו מה אנו רואין כאן יבואו בני ירושלים ויעשו אותנו כולנו ממזרים. אבל לא הודיע הדבר לשום אדם. רק עשה בערמה דלא ייתון בני ירושלים: תו נעביד בינן כו' כלו' נעשה תקנה בינינו שלא נקבל באכסנאי אחד מהם. ובזה לאיש הכמתן כי אנשי ירושלים שהיו רואין ברוח בינתם דברים נעלמים לא שזפתם עין אדם רק בחכמה יתירה שהיתה בהם גלוי להון עמיקתא ומסתרתא: (ו) חד מירושלים אזל גבי תגרא כו'. הלך לו אצל סוחר אחד בעיר אתינס ונתקבל להתאכסן בחנות. לפי שהאכסניאו ביניהם שלא ליתן לאכסנאי לירושלמי כדלעיל. הולך ללכת בחנות שמוכרים ונותן שם יין כאילו אין כוונתו לעמוד שם רק לאכול ולשתות. ובחכמתו שרצה לשכוב שם הערימו להוציאו משם ע"י שיקפוץ ג' קפיצות עד שלא לחון ויסגרו הדלת בעדם: שרון יתבין שהיו שם ברווחיות יושבין ונותנין יין. או שרון פירושו התחילו: מדאכל אחר שאכל ושתה אותו ירושלמי רצה לישן שם: אלא עד דקפץ כו' שהם לא רצו לגלות שהיה זה בשביל התקנה שלא לקבל אכסנאי מירושלים רק באו בעלילה כדי להוציאו החוצה ויסגרו הדלת בעדו והוא הבין ערמתם אמר להו ומי אנא ידע היך אתם קופצים. אלא קום אתה ועשה לפני והראני נא ואעשה כן אחריך כי מסך אלמוד לקפוץ ג' קפיצין: קם חד מנהון וקפץ כו' שבקפיצה אחת דלג כ"כ עד שנמצא באמצע הבית. כי כבר נסו בהלה למען דעת כל האכסנאין שבשלשה דלוגין יהיו חוץ לחנות ויקימו שקמתם שלא לתת מקום לאכסנאי מירושלים: קפץ אוחרן כו' שקפץ עוד קפיצה שנית ונמצא בפתח החנות וקפץ קפיצה שלישית ונמצא לברא פירוש לחוץ. ואין ספק שכן עשו כל הקופצים. שכן אמר קם וסגר תרעא באפיהון פירוש שעמד הירושלמי מהרה וסגר הדלת בעדם. ואיכא דגרסי אשכח בר קם פרי יתיב ושתי כו' א"ל ומי אנא ידע כו' קם וקפץ כו' כדר דלא בספיקא"ל תיין מאי דבעית למעבד לי עבדית לך: אמר חייכון לשון שבועה מה שהייתם רוצים לעשות לי עשיתי לכם: (ז) חד מאתינס בא לירושלים ללמוד מהם חכמה ומוסר: אשכח חד ינוקא כו' מצא תינוק אחד ונתן לו פרוטות. ועתה בא לבסמותנו כי אפי' התינוקות שבהם היו חכמים: זיל ואייתא לן כו' והביא לנו כלו' לשנו. א"ל התינוק יישר חילך פי' יחזיק כחך שיהיה אמרת שנפסוף בשבילם כי אתה נתת המעות ואני מורח לילך לקנותם ולהביאם ואקח בכר רגלי. משנה בשנון א"ל התורה קח ותלך ביתו. כדי לגלות חכמתו של אותו התינוק. ולכה

התינוק

בן דאתא א"לסב פלג. נסיב ינוקא ויהיב קומי רידיה בישין וטבייא הוה מייתי ויהב קומי דההוא גברא. אמר טבאות אינון אמרין דבני ירושלים חכימין אינון סגיא. מן בנין דהוה ידיע דלא יהב פריטין מן דידיה נסב ליה בישא וטבאתא יהב קומית דההוא גברא. אלא תא נעביד גאוזין. אי אנא אזיל ואתי לי גבך אנא נסיב מאן דאית קמך. ואין אתי לך מה דאית קדמוי את נסיב. ועברין ביניהון ונסב מה דהוה ליה: (ח) חד מאתינס אתא לירושלים. אשכח חד מינוקא ויהיב ליה פריטין. א"ל זיל ואשכח ואייתי לי מה דאיכול ואשבע ואותיר ואיסב לאסטרתא. אזל הוא ואייתי ליה מילחא. א"ל מלחא אמרי לך דתייתי לי. א"ל ולא כן אמרת לי זיל אייתי לי מה דאיכול ואשבע ואותיר ואיסב לאסטרטא. חייך אית ביה דתיכול ותשבע ותותיר ותיסב לאסטרטא: (ט) חד מאתינס אתא לירושלים. אשכח חד מדוכא מטלקא. נסביה ואובליה גבי חייטא. א"ל חייט לי הדין מדוכא תבירא. אפיק ליה איתו מלא קומציה חלא. א"ל שזור לי חוטין ואנא חייט ליה: (י) חד מאתינס אתא לירושלים. אשכח חד מינוקא יהב ליה פריטין. א"ל זיל ואייתי ביעין ותובצין. מן דאתא א"ל אחמי לי אידא היא תובצא דעיזא חיורתי ואידא היא דעיזא אוכמתי. א"ל איהו את גבר סב ואחמי לי את אידא היא ביעתא דתרנגולתא חיוורתי ואידא היא דאוכמתי: (יא) חד מאתינס אתא לירושלים. אשכח חד כהנא א"ל מובלא דקיסין כמה עבדין תנן. א"ל כד יבישא הוה כולה תנן כד רטיבא היא תלתא תנן ותלתא קטם ותלתא אשא אכלה. מן הין יליף לה מעצי המערכה:

(יב) חד מאתינס אתא לירושלים. על לבי ספרא אשכח מינוקיא דיתבין תמן ורביהון לא הוה תמן גביהון. הוה שאיל לון והינון מגיבין. אמרין ליה תא נעביד בינינן דכל דשאיל שאלתא ונצח לחבריה דנסבין ליה מנוי. אמר לון אין. אמרין ליה אמור את דאת גבר סב. אמר אתון דבני אתרא מקדמין לי. אמרין ליה הדין מיליא מה אינון. ט' נפקין וח' עללין ותרין מזגין וחד שתי וכ"ד משמשין. ולא יכיל מגיב לון ונסבין מנוי. אתא לגבי ר' יוחנן רביהון. א"ל אהה רבי כל הדא בישתא רבתא אית גביכון. דכד אתא בר נש אכסניא לביניכון אתון נסבין מנוי. א"ל דלמא מילא אמרון לך ולא יכלת מגיב להון ונסיבין מניך. א"ל אין. אמר ומה אמרון לך. א"ל כן וכן אמרון לי. א"ל בני תשעה נפקין אילין ירחי דכיטנתא דילידתא. ותמניא עללין תמניא יומין דגזירתא. ותרין מזגין. אילין תרין דדיא דהרויהון מזגין. וחד שתי הוא מינוקא דאתיליד. וכ"ד משמשין כ"ד ירחי מינקותא. לאלתר אתא ומגיב לון ונסב מנוי. וקרון עליה (שופטים יד) לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי: (יג) חד מאתינס אתא לירושלים. יד עבד תלת שנין ופלג למילף לישן דחכמתא ולא יליף. בתר תלת שנין ופלג זבין חד עבד והוא עויר. אמר בתר תלת שנין ופלג זבנית עבד עויר. א"ל חייך דהוא חכים טפי סגי וצפי מרחיק. מן דנפקון מן פילי א"ל גוד דנמטי לוייתא. א"ל ואית לוייתא קומינן. א"ל אין. ואית קומינן אנקא חדא עוירא בחדא פרנא ובטנה תרין. וטענה תרין זיקין חד דחמר וחד דכסים. ורחוקה ד' מילין. ונמלא עמם. א"ל עמא דתביר קדל בחדא עינא

מנן

יד יוסף יד עיין בחלק דף ק"ד שמעשים כפ"א. וילקוט איכה:

מתנות כהונה

ולאיתי לן וכ"ל א"ל לך והבא לנו האוזין כו': וא"ל יישר כחך. כלומר יפה אמרת להביא לשנינו ביחד שוה בשוה שאתה תקח מלוטפי פריטיך ואנכי אקח שכר רגלי משבח התינוק א"ל האורח קח וחלוק בידינו לקח התינוק ונתן לפני עצמו האוזים הרעים והביא האוזים הטובים ונתן אותם לפני האיש האורח אמר האורח יפה אומרים הבריות שבני ירושלים המה חכמים מאד כי בשביל שיודע התינוק שלא נתן הפרוטות משלו לקח לו הרעים ונתן לפני הטובים אבל מ"מ לא אתפוס בזה אלא בא ונעשה גורל בין שנינו: אין אנא גרס. פי' אם אבא אנכי אליך ואקח את אשר לפניך ואם יבא לך מה שיש לפני קחנו לך ועשו ביניהם כן ונפל הגורל שהתינוק לקח אותן שהן לפניו וענין השחוק היה שהיו כותבין כל אחד שמו על עץ קטן ונתנו בקלפי ואחד מהם שלח ידו ולקח עץ אחד ואם עלה בידו שם חבירו בא לו בגבולו ונטל את אשר לפניו וחכמת התינוק היה שנתן לפניו הרעים מדרך המוסר ושוב היה קרוב לשכר ורחוק להפסד: גאוזין. כך נקרא הגורל על שם שנעשה בעצים דקים כדאיתא בפרק כיצד הרגל דמסר ליה גאוזן. לפי פי' הערוך מאן דלית קמך גרסינן: מינוקא. כמו ינוקא: מה דאכול גרס. פי' הביא לי דבר מאכל שאוכל ממנו ואותיר ואקח לי לדרך: לאסטרטא. פי' הערוך כמו פרסיא ופלטיא דעירובין וכן תמצא לקמן ג' ג': ה"ג מדוכא תבירא מטלקא. פי' מדוכה שדוכין בה פלפלין שהיה מושלכת לקחה והוליכה אצל החייט וא"ל תפור לי מדוכה זו הנשברת ולהונו ולקנטרו נתכוין שלא ידע מה להשיבו הוציא הוא אליו מלא קמצו חול וא"ל שזור לי מחול הזה חוטין ואני אתפור לך בהם את המדוכה: ביעי ביצים: וחובצין. גבינות. משבח התינוק. א"ל הראיני נא איזה גבינה הוא מן עז לבנה או איזו מן עז שחורה: דעיזא גרס: א"ל איהו. התינוק אמר ליה אתה איש זקן ובן דעת הראני נא איזה ביצה היא מתרנגולת לבנה או איזה היא מתרנגולת שחורה: דקיסין גרס. פי' משא של עצים כמה עשן היא עושה: תלתא. שליש: קטם. אפר: ותלתא כו'. ושליש האש שורפו והא דאמר כולה תנן הרי הוא כאילו אין שם עץ כלל שמפני יבישתו לא נשאר שם כלום וכאילו הוא כעשן כלה וילך. ובס"י גרס רטיבתא כולה תנן ביבישתא שלים: מן הן כו'. מהיכן היה למוד כן אותו כהן: על לבי ספרא. נכנס לבית הספר ששם התינוקות יושבין לפני רבן ורב שלהן לא היה שם עמהם והיה שואל להם דבר חכמה והיו משיבין אותו אמרו בא ונעשה בינינו שכל מי ששואל דבר חכמה ומנצח בו את חבירו שאינו יודע להשיב שיקחו לו את בגדיו א"ל הן אבל אתם תאמרו ראשונה מה שאשאל אתכם שאתם בני העיר ואני איש נכרי. ובני העיר קודמין אמרו לו לא כן אלא אתה איש זקן ולך נאה לדבר ראשון אמרו דברי' אלו מה הם תשעה יוצאין ושמנה נכנסין ושנים מתנין המשקה ואחד שותה המשקה וכ"ד הם משמשין אותו ולא היה יודע להשיב להם ועמדו ולקחו בגדיו ובא לו אצל רבי יוחנן רב שלהם: אהה. לשון צעקת חמס כד"א אהה ה' אלהים: כל הדא כו'. כל כך רעה גדולה יש ביניכם שכשבא איש אורח אליכם אתם באים ולוקחים את בגדיו א"ל דלמא דבר שאלה אמרו לך ולא יכולת להשיבם א"ל הן: ה"ג א"ל אין א"ל ומה כו': ירחי דבטנתא. חדשי ההריון וכן לקמן בסנה סרין: דילדיתא. ירחי ההריון עד הלידה הם תשעה בסתם אשה וח' הנכנסים הם ח' ימי המילה ושנים המתנים אלו ב' דדי האשה שמניקין את הולד וא' השותה הוא התינוק הנולד כ"ד המשמשין אלו כ"ד ירחי היניקה שכך הוא הזמן שהאשה חייבת להניק את בנה כדאי' במסכת כתובות ויבמות: לאלתר כו'. מיד הלך לבית הספר והשיב להם כך והם החזירו לו את בגדיו והרגישו שר' יוחנן רבן א"ל וקראו עליו מקרא הזה לולא וגו': עבד ג' שנין. עשה ונתעכב שם ג' שנים ומחצה ללמוד לשון חכמה דוגמא הא דריש פ' בכל מערבין ולקמן במדרש (א' ס): לישון דחכמתא גרסי': ולא יליף. לא היה יכול ללמדו: זבין כו'. קנה עבד שהיה עור בא' מעיניו וכדלקמן ובשעת קנאו ואמר על עצמו דרך תימה לאחר ג' שנים ומחצה שטרחתי ללמוד עניני חכמה לא הועיל לי כלום עד שקניתי עבד עור בא' מעיניו וא"ל המוכר בחייך שהוא חכם הרבה מאד ומבין למרחוק בחכמתו: מן דנפקון כו'. משיצאו משער העיר א"ל העבד לאדונו נמהר לילך שנגיע מהרה לבני לוייה: גוד. פי' מהר והמשך עצמך לילך במהירות והכי איתא ריש פרק יש נוחלין: א"ל כו'. וכי יש לוייה לפנינו. גמל אחד עור באחת מעיניה והזקיקה לזכר והיא מעוברת תאומים ומשנה עליה שני נודות א' של יין וא' של חומץ ורחוקה ממנה ד' מילין לכל סוחר והגמל המוליכה הוא כותי ולא ישראל א"ל האדון אם קשה עורף ועור בא' מעיניו מנין אתה יודע בטוח סומא בא' מעיניו

א"ל

עץ יוסף

התינוק ונתן לפני עצמו האוזים הרעים. והביא האוזים הטובים ונתן אותם לפני האיש האורח. אמר האורח יפה אומרים הבריות שבני ירושלים המה חכמים מאד כי בשביל שיודע התינוק שלא נתן פרוטות משלו לקח לו הרעים ונתן לפני הטובים. אבל מ"מ לא אתפוס בזה אלא בא ונעשה גורל בין שנינו. אם אבוא אנכי אליך ואקח את אשר לפניך. ואם יבא לך מה שיש לפני קחנו. וענין הגורל היה שהיו כותבין כל אחד שמו על עץ קטן ונתנו בקלפי ואחד מהם שלח ידו ולקח עץ אחד ואם עלה בידו שם חבירו בא לו בגבולו ונטל את אשר לפניו. ונפל הגורל כאן שהתינוק לקח אותן שהיו לפניו: (ח) חד מאתינס כו' גם זה בא להגיד כי אפי' התינוקות היו יודעים בטיב חכמה: מינוקא למעלה אמר ינוקא ואפשר שלכך שינה לשונו לומר שהיה קטן מאד ועשה דבר חכמה כזאת שאותו מאתינס נתן ליה פריטין וא"ל זיל ואשכח דבר מאכל שאוכל ממנו ואותיר ואקח לי לדרך. לאסטרטא פי' הערוך כמו פרסיא ופלטיא דעירובין. ואזל הוא ואייתי ליה מלח. כי בפרוטות שנתן לו לא היה בהם כדי ליקח דבר שיהו בו כל אלו: (ט) מדוכה תבירא מטלקא פי' מדוכה שדוכין בה פלפלין והיה מושלכת בשוק שהיתה שבורה. ועל כן הושלכה. לקחה והוליכה אצל החייט ואמר לו תפור לי מדוכה זו הנשברת. הוציא הוא אליו מלא קומצו חול וא"ל שזור לי מהחול הזה חוטין ואני אתפור לך בהם את המדוכה. והכוונה בזה שזה השואל בא לקנתרו על גלות ישראל כי לא מצא להם תקנה כפי הטבע והמשילם כמדוכה השבורה והמושלכת כי כן ישראל מדוכאים ומוטעים וכאילו אין תרופה לשברם והחייט רמז לו כי בהיות ישראל לאחדים בשלוה יהיו נגאלים כמ"ש בדברים רבה פ"ה שאין הקב"ה מבשר את ירושלים שיהיו נגאלים אלא בשלום. שנא' משמיע שלום. וע"כ הוציא מלא קומצו חול שיעשה לו חוטים ממנו לרמוז שבהיות ישראל המשולים לחול נאחדים כחוטי התפירה יתקנו ה' שברם [יפ"ע]: מטלקא מושלכת. והשלך את הילד תרגומו וטלקית ית טליא: (י) מינוקא כבר פירשתיו: ביעין ביצים: וחובצין גבינות: מן דאתא כו' משבח התינוק א"ל הראיני נא איזה גבינה היא מן עז לבנה ואיזהו מן עז שחורה. א"ל התינוק אתה איש זקן ובישישים חכמה הראיני אתה איזה ביצה היא מתרנגולת לבנה או איזו היא מתרנגולת שחורה: (יא) מובלא דקיסין פי' משא של עצים כמה עשן היא עושה: יבישה הוה כולה תנן פי' כולה עשן. והרי הוא כאילו אין שם עץ כלל. שמפני יבשותו לא נשאר שם כלום וכאילו הוא כעשן כלה וילך. ובספרים ישנים גרס רטיבתא כולה תנן ביבישתא שלים כו': כד רטיבא היא תלתא תנן כו' פי' שליש עשן ושליש קטם פי' אפר ושליש האש שורפו: מן הן כו' מהיכן היה למד כן אותו כהן: (יב) חד מאתינס גם זו מן ההוכחות על חכמתן של אלו התינוקות שאפי' שרבן לא היה שם מ"מ היו יודעים להשיב: על לבי ספרא פי' נכנס לבית הספר ששם התינוקות יושבין לפני רבן. ורב שלהם לא היה שם עמהם. והיה שואל להם דבר חכמה והיו משיבין אותו: תא נעביד כו' בא ונעשה בינינו שכל מי ששואל דבר חכמה ומנצח בו את חבירו שאינו יודע להשיב. שיקחו לו את בגדיו. והוא אמר להון הן משום שהיה מחזיק את עצמו לחכם: דאת גבר סב שאתה איש זקן וכתיב והדרת פני זקן: אתון דבני אתרא מקדמין לי אתם בני העיר ואני איש נכרי לכן אתם תקדימו לשאול: תשעה נפקין כו' פי' יוצאין ושמונה נכנסין ושנים מתנין המשקה ואחד שותה המשקה וכ"ד הם משמשין אותו ולא היה יודע להשיב להם. עמדו ולקחו בגדיו. ובא לו אצל ר' יוחנן רבם: אהה לשון צעקת חמס כד"א אהה ה' אלהים: כל הדא כו' כ"כ רעה גדולה יש ביניכם שכשבא איש אורח אליכם אתם באים ולוקחים את בגדיו. והנה זה האיש כסה חרפתו ולא ספר כל המעשה רק קצר בדברים לר' יוחנן שעושים תחבולות כדי ליקח בגדי האורח על לא חמס בכפיו. אבל ר' יוחנן הבין זה וא"ל דילמא דבר שאלה אמרו לך ולא יכולת להשיבם וא"כ זה דינך כיון שהלכה נגלה אותם. והודה בע"כ ולא בוש. ואמר לר' יוחנן אמת הדבר: אמר ומה אמרון לך. כלומר אינו מן הראוי שאני אנוה שיחזרו לך בגדיך כיון שתנאי הותנה ביניכם. אתנם אני אגיד לך מה שתשיב להם ובזה יחזרו לך בגדיך: ירחי דבטנתא חדשי ההריון: דילידתא ירחי ההריון עד הלידה הם תשעה בסתם אשה. ושמונה הנכנסים הם שמונה ימי המילה. ושנים המתנים אלו הם ב' דדי אשה שמניקין את הולד. ואחד השותה הוא התינוק הנולד. וכ"ד המשמשין אלו ירחי היניקה שכך הוא הזמן שהאשה מיניקת את בנה: לאלתר כו' מיד הלך לבית הספר והשיב להם כך: ונסב מנוי ולקח בגדיו מהם: וקרין עליה כו' שהם הבינו כי לא מלבו היו הדברים. וקראו עליו לולא חרשתם וגו' כלו' יודעים אנחנו כי לא מלבך הוצאת מילין והרב שלנו לימד אותך: (יג) חד מאתינס כו' הביא מעשה זה להורות כי אפי' עבדים הפחותים שבישראל היו חכמים מאוד. כי חד מאתינס עיר החכמה בא לירושלים ללמוד לשון חכמה. והוא מ"ש בפ' כיצד מעברין ר' אבהו כי הוה מטאי כל' חכמה כו' ע"ש. דהיינו לדבר בלשון נח וקצר שלא יהא נשמע לכל אדם: עבד תלת שנין. עשה ונתעכב שם ג' שנים ומחצה ללמוד לשון חכמה. ולא היה יכול ללמוד. ואחר ג' שנים ומחצה קנה עבד שהיה עור באחד מעיניו. שלא ידע לזהור אפי' במום שבגלוי כזה. ולכן תמה על עצמו ואמר בתר ג' שנים ומחצה שטרחתי ללמוד עניני חכמה ולא הועיל לי כלום עד שקניתי עבד עור באחד מעיניו: א"ל חייך כו' אפשר שהיה רוצה לחזור כיון שהיה מקח טעות. וא"ל המוכר אל תתמה על החפץ. בחייך שהוא חכם הרבה מאד ומביט למרחוק אע"פ שהוא עור. ולכן תיכף דנפקין מן פילי הם יצאו מן העיר התחיל להראות חכמתו ואמר לאדונו נד פירוש מהר והמשך עצמך לילך במהירות שנגיע לאנשי לוייה ההולכים לפנינו: א"ל ואית לוייתא קודמין. וכי יש לוייה לפנינו כלומר מנין אתה יודע זה: אנקא פי' גמל נקבה: בחד פרנא נ"ל בחדא פדנא. ופירושו באחת משתי עיניה מלשון פדנא דתורא וכפירש"י על פדן ארם [מתנת דר"א]. וא"א כתב שנ"ל בחדא עינא: ובטנה תרין כו'. והיא מעוברת תאומים. וטוענת עליה שני נודות אחד של יין ואחד של חומץ ורחוקה ממנו ד' מילין לכל סוחר. והגמל המוליכה הוא נכרי ולא ישראל: עמא דתביר קדל נ"ל עמא דקשי קדל [א"א] פי' עם קשה עורף. ומזה נראה שהעבד היה ישראל ואפשר שמכר עצמו מפני דחקו. והנו שאמר ליה אתה מעם קשה עורף ואתה עור באחד מעיניך מנין אתה יודע שהיא סומא באחת מעיניה. אמר ליה העבד אתה רואה בעיניך שצד אחד מהדרך שהיה בו עשבים הנה נאכל והצד השני אינו נאכל כי מצד שיש לההנקה עין היא רואה ואוכלת. והצד האחר שאינה רואה לא אכלה: רביעית לה כו' כי שכנה נאמנא הדלך ונראית באבק דרכים מקום

שתאומים

מנן את ידע דהוא סמיא מחד עינא. א"ל חמי דחד גבה דאורחא ריע וחד לא ריע. ודבטנה תרין מנן את ידע. א"ל רבעית לה והמיתא אתריהון דתרויהון. א"ל מנן את ידע דטעונת תרין זיקין חד דחמר וחד דבסים. א"ל מן מטפיתא דחמרא ספית ובסימא תסים. דגמלא עמם מנן את ידע דאישתין במיסון דאורחא ויהודאי לא מישתין במיסון דאורחא אלא בחד זוייא. ודהקא ד' מילין מנן את ידע. א"ל עד ד' מילין פרסתיה דגמלא מינכרא מכאן ולהלן לית הוא מינכרא: (יד) חד מאתינס אזל לירושלים והוה ספלי בבני ירושלים סגיא. אמרין מאן יאזיל ומייתי ליה גבן. אמר לון חד אנא איזיל ואייתי ליה ורישיה גריע. אזל ירושלמי לאתינס איתקבל גבי ההוא גברא. לצפרא נפקין תרוויהון לטיילא בשוקא. אפסיק חד סנדליה. א"ל לאומנא סב לך טרימיסא הדין ועבדיה לי הדין סנדלא. עבדיה ליה. למחר נפקין תרויהון לטיילא בשוקא איפסיק סנדלא חוריתא. א"ל סב לך הדין טרימיסא חיל ועבדיה ליה באומנא להדין סנדלא דילי. א"ל וכל הדין יקירין סנדליא גביכון. א"ל אין. א"ל מכמה דינרין. א"ל מט' ומי' דינרין. וכד אינון זילין מז' ומח' דינרין. א"ל אי אתינא לגביכון בהדא סחורתא מזבנת יתיה לי. א"ל אין. אלא דלא תיעול למדינתא בר מדעתי. כמה דעביד עבידא וזבין סחורתא דסנדליא אזל ליה סלק לירושלים. ויתיב על תרע פילי דמדינתא שלח בתריה ואתא. כיון דאתא א"ל עבדינן בינינן דלא ייעול בר נש למזבנא זבינוהי אא"כ רישיה גריע ושיתחור אפוי. א"ל ומה אנא מנזק דאנא גרע ראשי ואזבין עבדתי. מן דגרע רישיה נסביה ואותביה במיסון דשוקא. וכד הוה בר נש אתי למיזבן מיניה סנדלא. א"ל הדין סנדלא זוגא בכמה הוה. א"ל מן י' דינרין או מן ט' דינרין. ברם לית אנא פחית מתמניא דינרין. וכד הוה שמע הוה טפח ליה על רישיה בסנדלא ואזיל ליה ולא זבין. א"ל כל הדא בישתא שלמית לך כד הוית באתראי. א"ל מכאן ולהבא לא תפלי בבני ירושלים. (ספלי לשון מזיק הוא. נא ספלי להריך פרוטו נא ספלי כתכן): (טז) חד כותאי עבד נפשיה מפשר חלמין. שמע ר' ישמעאל בר' יוסי ואמר לית אנא איזיל ואחמי הדין טפשא דליבא כותאה דמפליא בברייתא. אזל ויתיב ליה גבית. אתא חד א"ל חמית בחלמי זיתא משקה מישחא. א"ל כותאי זיתא נהור ומשחא נהור את חמי נהור בנהור סגיא. א"ל ר' ישמעאל תיפח רוחיה דההוא גברא יז אימית הוא חכים (פי' סוף גא של הגו). אתא חורן וא"ל חמית בחלמי עיני חד בלעת חברתה. א"ל ההוא גברא את חמי נהור בנהור סגיא. א"ל רבי ישמעאל בר"י תיפח רוחיה דההיא גברא תרין בנין אית ליה יח וחד מנהון חכים לחבריה. אתא חורן וא"ל חמית בחלמי ובלעית חד כוכב. א"ל ההוא גברא חמי נהור סגיא כוכבא נהור ואתה נהור הא נהורא על נהורא. א"ל רבי ישמעאל תיפח רוחיה דההוא גברא יהודאה קטל. ומן הן יליף ר' ישמעאל מן הדין קרייה (בראשית טו) הבט נא השמימה וספור הכוכבים. אתא חורן וא"ל חמית בחלמי אית לי תלת עיינין. א"ל ההוא גברא חמי נהור סגיא. א"ל רבי ישמעאל תיפח רוחיה דההוא גבר יט אפיי הוא תרתין דידיה וחדא דתנורא. אתא חורן וא"ל חמית בחלמי ארבעה אודנין וכל עמא מציתין למלוי. א"ל את שמיע סגיא. א"ל ר' ישמעאל תיפח רוחיה דההוא גברא כ מנבב טבין הוא. וכד הוא טעין להון כל עמא ערקין מן קדמוי. אתא חורן וא"ל חמית בחלמי דהוינא טעין חד פנקס ובה כ"ד לוחין והות כתיב מן הכא ומחיק מן הכא. כתיב מן הכא ומחיק מן הכא. א"ל ההוא גברא
סליק

יד יוסף טו ירושלמי פ"ד דמעשר שני : טז שם : יז שם : יח שם : יט שם :

מתנות כהונה

א"ל צד א' מן הדרך נאכלה המרעה וצד הב' לא נאכל ובאותו צד עשבים טובים ראויה המרעה ואכלה : ה"ג רבעית לה וחמית כו'. פי' שהיא רובצת בתוך האבק ורואיתי רושם מקום שפיה : מטפייתא. הטיפות הנוטפות בתוך האבק של היין הוא מתחבר כלומר נבלע כמו בתוך הספוג ושל חומץ אינו נבלע אלא עומד ומבעבע : דאישתין. לשון שתן כלו' שהשתין והטיל מים באמצע הדרך : בחד זוית. בזוית אחד : פרסתיה. מקום דריסתו : אנקא היא גמל נקבה ועיין בערוך ערך נקה : פרנא. פירוש האליפה ופירשה את עצמה מענייה ומעמדה כלשון והחליף תרגום יונתן ופרק לא כמו לא פרנו בס' קדושים ומפרנס כדינרין פירש ומחליפי' כדינרין והוא לשון נקי וכן בלשון משנה אומרים על אדם שמצא אשה [עד כאן דף של עגדים]. פירוש ממש שינה את עצמו והסבל יען לא לים : ובטנת. פירוש מעוברת וכן פי' בערוך : שורך עבר תרגום יונתן תורין נכמין וכן החולל נעם תרגום יונתן נשמא מסלא ועיין בב"ד פ' כ"ד ובערוך ערך נכן : דתביר קדל. נשבר ערפו כלומר קשה עורף וה"ג במקצת ספרים : מפלי לקין פי' בו המבואר לשון בדיקה ויש לומר מלשון פלא שהיה מפליא בהם פלאי חכמתו והערוך פירש בו מלעיג ומקום מלא לא אמר וכן פי' הסוס' בפ' כל כתבי : מפליא כו'. שהיה מקנטר ומלעיג הרבה באנשי ירושלים אמרו אנשי ירושלים מי מאלנו ילך ויביאנו אלינו : ומייתי ליה גבן : אמר לון כו'. אמר להם אחד אני אלך ואביאהו וראשו יהא מגולח. ויגלח את אלו זקנם תרגם וגרע כך פי' הערוך : אזל כו'. הלך ירושלמי אחד למקום אתינס ונתקבל לביות אורח בבית אותו איש המקנטר למחרת היו הולכים שניהם לטייל בשוק והיה נפסק רצועה של סנדל לאותו ירושלמי ואמר לאומן קח לך טרימיס הזה והוא מין מטבע ועשה לי הסנדל הזה ועשהו למחרת יצאו עוד לטייל בשוק : אפסיק גרס. פי' היה נפסק לאותו ירושלמי רצועה מסנדל אחרת : ה"ג א"ל לאומנא סב כו'. אמר לו לאומן קח לך מטבע זה ועשה לי כאומנות הסנדל הזה שלי א"ל האיש המקנטר וכי כל כך יקרים הסנדלים אצלכם בעירכם א"ל ס א"ל בכמה דינרין מוכרין זוג סנדלים א"ל מתשעה כו'. והכהן בזול הם מתשעה או משמונה דינרים א"ל אם אבא אני אצלכם בסחורה הזאת נמכרת היא לי או פי' תמכרנה אתה בבבלי א"ל כן רק שלא תבא אל תוך העיר אלא מדעתי כלומר שתודיעני תחלה : כמה דעבד כו'. כשעשה מלאכתו וקנה את סחורת הסנדלים הלך ועלה לירושלים וישב לו על שער העיר ושלח אחר הירושלמי ובא כיון שבא א"ל עשינו בינינו תקנה שלא יכנס שום בני אדם למכור ממכרו אלא א"כ ראשו מגולח ושחרו פניו : ה"ג ומה אנא מזקק דאנא גרע ראשי. פי' מה אכפת מזוק ומה איכפת לי אם אגלח ראשי אם אמכור אני מלאכתי מסגלח ראשו לקחו והושיבו באמצע השוק וכשהיה בא בן אדם לקנות סנדלים א"ל אלו הסנדלים הזוג בכמה דינרים כו' : ברם כו'. אבל אין אני פוחת משמונה דינרים וכששמע הלוקח כך היה מכה בסנדל על ראשו על שא"ל כל כך ביוקר והלך ולא קנה ממנו א"ל הסנדלר לאותו הירושלמי זה כל כך רעה נמלאתך כשהיית בעירי א"ל מכאן והלאה אל תלעג בבני ירושלים : חד כותאי עבד כו'. עשה את עצמו פותר חלומות : לית אנא אזיל כו'. וכי לא אלך ואראה טפש הלב הזה המלעיג ומטעה הבריות הלך וישב לו אצלו בא איש אחד ואמר לאותו כותי ראיתי בחלום זית המשקה שמן א"ל הוא הבית אורה לעולם שנא' והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ וכי השמן הרי כפל אור מורה על שתראה אור באור הרבה : דההוא גברא כו'. ר"ל אותו כותי : אימיה כו'. בתכים ופתה את אמו לזנות וכמו שאמר המבואר בפנים והאדם ידע את חוה תרגם יונתן חכים ית חוה ועיין בערוך ערך חכם : אתא חורן כו' בא עוד איש אחד ואמר לו ראיתי בחלומי חד כו' : ה"ג עינה בלעה כו'. פי' עיני האחת היתה בולעת חבירתה ר"ל כשר הטוב : תרין בנין כו'. שני בנים יש לו והם בן ובת והבן שכב את הבת ובירושלמי דמס' מעשרות בפ' הכוכב ישנו כל הענין והלום זה לא ראיתי שם : ובלעת. ובלעתי : ואתה נהור. ר"ל שאתה היה נגואלתי או כהלי גונה המורה על האור : ומה הן. מהיכן למד לומר כן : וספור את הכוכבים. ושהיה דקרא כן יהיה זרעך הרי שישראל נקראו כוכבים ובירושלמי גרס שנאמר דרך כוכב מיעקב : ה"ג בירושלמי חמית בחלמי אית לי תלת עיינין : אפוי. אופה העושה פטרים ושני העינים רמז על ב' עיניו ממש והשלישי רמז על עין התנור וכדלקמן בחלום האחרים פי' הוא בירושלמי א"ל מגורין את עבד פרפין עיין ועיינה דתנורין ועיין עין התנור עיין בפ"ם דמסכת כלים : וכל עמא כו'. וכל העם מקשיבים לקולו ובירושלמי ל"ג ליה : שמיע סגיא. כלומר שמעך ילך למרחוק : מנבב טבין כו'. מקושש קוצים וכשהוא נושא אותם כל העם נודחים מלפניו ובירושלמי יש שאמר לו שהיה חמר המורים וד' אזנים רומזים על ב' אזני עצמו וב' הנוספים הם ב' אזני החמור ובכל אלו היה נקי בהם ובמלאכתם והיה מעבר שכל אחד ואחד רואה אים אים ממלאכתו אמר הוא שופט ועלו רעיוניו ומחשבותיו כל היום וגם בלילה
לא

ענף יוסף

(טו) [מנבב טובין הוא] אין זה ענין גר' אודנין דקאמר. ובירושלמי דמעשר שני איתא כבר א"ל ר' ישמעאל מלוי את הרפי אודנין והרפי אודני דגרגלה. חד גר גם אמר לגבי ר"י אמר ליה חמית בחלמאי בריפא ערקין מן קומוי. א"ל דבא מייתי אוייא וכל עמא ערקין מן קדמך. ופי' מלוי ממלא מים או יין לתבית אחת. ב' אזנך וב' אזני התבויות כרי ד' אזנים שראית. ופי' דבא מייתי אויא שאתה מביא קוצים והכל בורחין מפניך שלא יפרעו בהם. ונ"ל הכא (יג"פ) :
ירמוס

עץ יוסף

האתומים : מן מטפיתא פי' מן הטפות שנפלו בתוך האבק של היין הוא מתחבר כלו' נבלע כמו בתוך הספוג. ושל חומץ אינו נבלע אלא עומד פי' מבעבע על הארץ. ואנו רואין בין רגליו הטיפות שנפלו כשעבר הגמל במקום הזה מצד אחד הטיפין שוקעין בקרקע ומצד השני צפין ועומדין : דאשתין לשון שתן כלו' שהשתין והטיל מים באמצע הדרך : בחד זוייא. בזוית אחד: פרסתיה מקום דריסתו של הגמל ניכר לבקיאין והכמים עד ד' מילין : (יד) מפלי פי' מלעיג ומקנטר הרבה באנשי ירושלים אחרי שיצא מירושלים והלך למקומו. ואמרו אנשי ירושלים מי מאלנו ילך ויביאנו אלינו כדי להלעיג עליו על שהיה מלעיג ממנו : ורישיה גריע וראשו יהיה מגולח. גילוח תרגומו גריע. ואולי היה דרכם להיות מגדלים שער לנוי והיה נגאי לנוי שהוא מגולח [מ"ח] : איתקבל גבי ההוא גברא נתאכסן אצל זה שהיה מלעיג בבני ירושלים כדי לראות מעשיו ולהיות מצוי אצלו להתעולל בו : לצפרא כו' למחרת היו הולכין שניהם לטייל בשוק והיה נפסק רצועה של סנדל לאותו הירושלמי ובכוונה עשה כן להיות נפסקת סנדלו כדי לילך אצל האומן. א"ל לאומן קח לך טרימיס הזה והוא מין מטבע חשובה ועשה לי הסנדל הזה ועשהו. למחרת יצאו עוד לטייל בשוק היה נפסק לאותו ירושלמי סנדל האחרת. וגם זה עשה בחכמה להראות לזה כי גם הסנדלין קרועים לפי שהם יקרים מאוד בירושלים : א"ל סב לך כו' פירוש שזה לא רצה לילך הוא בעצמו אצל האומן כיון שראה שאותו בעה"ב לא הרגיש ביום הקודם. לכן חשב הירושלמי לעשות באופן אחר והוא שנתן המטבע לאותו בעל הבית עצמו וא"ל סב לך הדין טרימיסא ולכה ולך אצל האומן לתקן סנדל שלי משום שמא לא יתרצה האומן בזה המטבע אם אלך אני אצלו. וכל זה להעליל עליו כדי שישאל וכן היה ששאל ואמר ליה וכי כל כך יקרים הסנדלים בעירכם שאתה צריך לתקן נסנדלים קרועים. ועוד שאתה מוציא כ"כ מעות לתקנם. א"ל כן א"ל מכמה דינרים כלומר כמה דינרים שוים כל זוג סנדלים בעירכם. אמר ליה מתשעה ומעשרה דינרים וכשהם בזול הם מתשעה או משמונה דינרים. אמר ליה אם אבא אני אצלכם בסחורה הזאת תמכרנה אתה לי כלומר שתהיה אתה סרסור למכור סחורתי זאת. א"ל הן רק שלא תבא אל העיר חוץ מדעתי שתודיעני תחלה. שרצה להיות הוא הסוחר והמביא כדי שלא ידע הדבר ויצא מחשבתו לפועל ליפרע ממנו על שהיה לועג על אנשי ירושלים: כמה דעביד כו' כשעשה מלאכתו וקנה הוא סחורת הסנדלים. הלך לירושלים וישב לו על שער העיר ושלח אמר להירושלמי ובא. כיון שבא אמר ליה עשינו בינינו תקנה שלא יכנס שום בן אדם למכור ממכרו אלא א"כ ראשו מגולח ושחרו פניו. ואמר כן כדי להלעיג בו מדה כנגד מדה : ומה אנא מנזק כו' פי' מה אהיה ניזוק ומה איכפת לי אם אגלח ראשי אם אמכור אני מלאכתי וסחורתי. והגם לא הזכיר עוד שהשחיר פניו כי אפשר שזה לא קבל עליו רק לגלח ראשו. והירושלמי לא הקפיד על זה כי די לו במה שגלח ראשו. נסביה כו' לקחו והושיבו באמצע השוק מקום שרוב בני אדם מצויים. וכשהיה בא בן אדם לקנות סנדלים אמר ליה אלו הסנדלים בכמה דינרים : ברם כו' אבל אין אני פוחת משמונה דינרים. וכששמע הלוקח כך שסובר דבר נחמא היה הוסב שהוא מלעיג בבני ירושלים כדרכו דהוה מלעיג בבני ירושלים. לכן היה מכה בסנדל על ראשו. והלך ולא קנה ממנו. אמר ליה הסנדלר לאותו הירושלמי וכי כל כך נמלאתך כשהיית בעירי. כלו' אני נמלאתך טובה שאספתיך אל תוך ביתי ואתה גמלתני רעה. א"ל מכאן ואילך אל תלעג בבני ירושלים. שרגליה להרחיק שעקב רגליהם של בני ירושלים טובים מראשם של בני אחיכם ולכן הכוך בסנדלים על ראשך. ומכל המעשים הללו מוכח שאמת אמרו חכמים רגלי בדעה : (טו) חד כותאי עבד כו' עשה את עצמו פותר חלומות : לית אנא אזיל כו' וכי לא אלך ואראה טפש הלב הזה המלעיג ומטעה הבריות. הלך וישב לו אצלו. בא איש אחד ואמר לאותו כותי ראיתי בחלום זית המשקה בשמן. א"ל הזית הביא אורה לעולם שנא' והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ. וכן השמן הרי כפל אור מורה על שתראה אור באור הרבה : רוחיה דההוא גברא ר"ל אותו כותי: אימיה הוא חכים היא בעל לאמו אשר יצא ממנה כמו השמן שיצא מזית משקה לזית. והאדם ידע את חוה פי' חכים ית חוה : אתא חורן כו' בא עוד איש אחד ואמר לו ראיתי בחלומי עין האחת היתה בולעת חבירתה ר"ל העין השני: תרין בנין כו'. שני בנים יש לו והם בן ובת והבן שכב את הבת : ובלעית ובלעתי : ואתה נהור ר"ל שאתה היה נהורה או כה"ג המורה על האור : ומן הן. מהיכן למד לומר כן : וספור הכוכבים וסיפא דקרא כה יהיה זרעך. הרי שישראל נקראו כוכבים : אפויי אופה שעושה מלאכת התנור. ושני העינים רמז על שתי עיניו ממש. והשלישי רמז על עין התנור : ד' אודנין ד' אזנים : וכל עמא כו' וכל העם מקשיבים לדבריו : שמיע סגיא כלומר שמעך ילך למרחוק : מנבב כובין מקושש קוצים וכשהוא נושא אותם כל העם בורחים מלפניו : מן הכא כלומר מצד זה : סליק לרבו מעלה לגדולה ועושר והיה מספיק לכום
גבוה

סליק לרבו ויהוי עסקיה סגין והוא כתיב מן הכא ומחיק מן הכא כתיב מן הכא ומחיק מן הכא. א"ל ר' ישמעאל תיפח רוחיה דההוא גברא כ מדרעא אית ליה ובה כ"ד מרקעין. חייט ליה מן הכא ומתבזע מן הכא. אתא חורן וא"ל חזינא בחלמי דאנא טעין קניא וביה מיסרא דחסין. א"ל ההוא גברא סליק לרבו. א"ר ישמעאל תיפח רוחיה דההוא גברא כא אוצרא דחמרא אית ליה ונפיק כוליה בסים ואזיל כולי עלמא וייתוניה בגרביה לפום קרא למיכבשא ביה חסין. אתא חורן וא"ל חמית בחלמי דכל עלמא מחסין לי באצבעותיהון. א"ל ההוא גברא סליק לרבו וכל עמא מחמיין לך באצבעותיהון. א"ל ר' ישמעאל כב הב לי אגרי ואנא פתר לך. א"ל כבר פתיר הוא. אתא זימנא חורן א"ל חמית בחלמי דכל עמא מנפחן לי בלועיהון ומקלסין לי באצבעותיהון. א"ל ההוא גברא סליק לרבו וכל עמא מקלסין לך בלועיהון. א"ל ר' ישמעאל תיפח רוחיה דההוא גברא אוצר דחיטין אית ליה וכד מחמיין ליה באצבעותיהון דהוה דילפא נחית עליהון. וכד הוו מנפחין ליה בלועיהון דאינון מנפחין. וכדו דמקלסין לך באצבעותיהון דאינון מצמחין עשבין ולית להוא גברא מנהון כלום : (טז) חד כותאי אמר אנא איזיל וחמי חד סבא דיהודאי דמפלין בברייתא. כג אתא יתיב ליה גביה א"ל חמית בחלמי ד' ארזין וד' שקמין ודור דתבן ותורא רכיב עליהון. א"ל רבי ישמעאל תיפח רוחיה דההוא גברא ד' ארזין ארבעתי שולטתא דערסא. ד' שקמין ארבעת שיטתא דערסא. דור דתבן הדא הוא חבלין דידיה. ותורא רכיב עליהון הוא משכא דערסא דדמיך עלויה וההוא גברא סליק עלה ולא נחית. וכן הוה ליה. אתא חורן וא"ל כד חמית בחלמי זיתא בשעת נצבא. א"ל ההוא גברא חמי נהור סגין. אתא חורן וא"ל חמית בחלמי זיתא בשעת חבטא. וא"ל ההוא גברא תקן תרציה לטהאתה (פירוש מכות). א"ל רבי לדין אמרת כדין ולי אמרת כדין. א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא דין חמא בשעת נצבא ודין בשעת חבטה : (יז) חד מתלמידוי דר' יוחנן הוה יתיב קומיה כה מיסבר ליה ולא סבר. א"ל למה לית את סבר. אמר ליה תלת מילין קשין חמית בהדין ליליא ולית אנא ידע מה אינון. א"ל אימא לי מה אינון. א"ל חמית בחלמי דאמרין לי באדר את מיית וניסן לית את חמי וזרע ולא חצד. א"ל תלתיהון הן טבין באדר את מיית בהידורה של תורה את מיית (פירוש מתגבר). וניסן לית את חמי נסיונין לית את חמי. וזרע ולא חצד מה דילידת לית את קביר. א"ל חורן חמית בחלמי דלא הוה בתלי פטיש. א"ל חייך לית הא בישא אלא טבא דמטי חגא ולא הוה ליה להוא גברא כלום. מן הן יליף ר' יוחנן רגל ברגל : (יח) חד בר נש אתא לגבי ר' יוסי בר חלפתא כו א"ל חמית בחלמי דאמרין לי קום סוק לקפודקייא ואת נסיב פעלא דאבוך. א"ל ומי סליק ליה אבוך מן יומוי לקפודקייא. א"ל לא. א"ל זיל מד לך כ' שוריא בביתך. א"ל לית הינון עשרים. א"ל זיל מנינן מלעילא לתתא ומתתא לעילא ובאתרא דישלם מנין עשרין שריין תמן את משכח ליה. אזל ועבד כן ואשכחיה לפעליה ואיעתר. ומן הן יליף ליה ר' יוסי קפודקייא כפא בלשון יון עשרים דוקייא הן בלשון יון קורות : (יט) הדא אתתא אתת לגבי רבי אלעזר כז אמרה ליה חמית דשריתא דביתא פקעה. א"ל ההיא איתתא ילדה בר דכר אזלת וכן הוה לה. אזלת זמן חורן למשאליניה א"ל שריתא דביתא פקעה. א"ל את ילידת בר דכר אזלת וכן הוה לה. אזלה זמן חורן זמנא תליתאה אשכחת תלמידוי יתבין בבי ספרא ורבהון לא הוה תמן. אמרה לון

יד יוסף כ בירושלמי סוף בשינוי קצת : כא שם : כב שם : כג ירושלמי פ"ד דמעשר שני : כד שם : כה ב"ר שם ; כו ב"ר פ' ס"ח . וירושלמי שם : כז ב"ר פ"ס . וירושלמי שם :

מתנות כהונה

לא תזוז ממנו וכמו שהוכיחו ז"ל בפ' הרואה שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו : **מן הכא.** כלומר מצד זה : **סליק לרבו.** עולה לגדולה ועשר ויהיה עסקך רבים לכתוב ולמחוק : **מרדעת** בירושלמי ובערוך יש שהוא מין לבוש שהיה לבוש בו ובירושלמי גרס אסטבא והוא מין מלבוש כמו שפירש בערוך ובערוך גרס קמין שחוק פי' בגד בלוי : **מרקעין.** טלאים : **חייט.** תופר : **ומתבזע.** והוא נקרע : **דאנא טעון כו'.** שאני נושא קנה וכן הוא בספר יפה וטוב גרס וביה מיסרא וכו' ופירש ובה תולה אגודה של עשב לבוג"א מאלמים אלומים ת"א מאסרין אסרין : **ונפק כוליה בסים.** ויצא כולה להומץ וילך כל העולם ויביא אותו יין בחביותיו ויכבשו בתוכה החסין לקיוס : **לפום קרא.** י"ל ליתנו אותו בכלים עשויין מדלועין ואולי בו מתקיים יפין החסין הנכבשים ובספר אות אמת כתב שהוא טעות סופר : **מחסין כו'.** מראין ומרמזין עלי באצבעותיהן : **מחמיין לך כו'.** מראין עליך כל א' ירמוז להכירו באצבע להראותך לו : **הב לי כו'** תן לי שכרי : **כבר פתיר.** כבר הוא נפתר ואין אני צריך לך ולפתרונך אתא זימנא חורן גרים פי' פעם אחרת : **בלועיהון.** בלחייהם : **ה"ג** בלועיהון ומקלסין באצבעותיהן כו'. וכן מצאתי בס' יפה מראה זה החלום בפני עצמו פעם ג' : **וכד** מחמיין כו'. ואשר ראית בפעם א' שהיו מראין עליך באצבעותיהן שהוא רמז שהדלף יורד עליהם ואשר ראית שהיו מנפחין כו' רמז שהחטים יהיו נפוחים מפני המים שירדו עליהם ואשר ראית שהיו מקלסין כו' רמז שצמחו כבר ולא יהיה לך מהם הנאה של כלום מפני שכבר נתקלקלו ולכן שאל מתחלה שכר שאם היה נותן לו שכר היה פותרו לטובה שכל החלומות הולכין אחר הפה כענין שאמרו חז"ל בפ' הרואה בעובדא דאביי ורבא עם בר הדיא ועיין שם ובירושלמי יש מראה זו בענין אחר מתייחסת יותר על הפתרון ועיין שם : **סבא** דיהודאי. זקן וחכם של היהודים ועל ר' ישמעאל אמר כן : **חמית בחלמי כו'.** לא ראה כלום אלא בא להונות ולקנטר את ר' ישמעאל והכי איתא בירושלמי בהדיא ולכן קללו לבסוף : **שקמין.** עצים של שקמה : **דור דתבן.** יש לומר מצה של תבן וכן פירש"י סוף פ"ב דשבועות. ועיין בערוך ערך אדר : **ותורא כו'.** ושור רוכב עליהם : **תיפח רוחיה כו'.** הרגיש שבא לנסותו ולהלעיג עליו וע"כ קללו ואעפ"כ לא רצה להוציאו ריקם ולהודיע שהבין חידתו וכן הוא בהדיא בירושלמי : **ה"ג** בירושלמי ארבעת שיטתא דערסא. ופי' הד' שורות שמן ארבע לצדין : **חבלין.** החבלין השרוגים מצד זה לצד זה : **משכא כו'.** עור של שור השטוח על החבלים ושוכבין עליו : **ולא נחית.** ולא ירד ממנה שימות שמה : **בשעת נצבא.** י"ל בעת הנטיעה שנוטעין אותם ובירושלמי גרס בשעת נצא פי' בשעת שמוציאה נץ שלה : **תקן תרציה כו'.** התקין אחוריו למכות : **דין חמא כו'.** הראשון ראה הזיתים בשעת הנטיעה והוא סימן טוב שתצמח ותעלה נצה : **ודין.** וזה האיש ראה אותם בשעת חבטה רמז למכות העתידות לבא עליו : **חד מתלמידוי כו'.** אחד מתלמידיו היה יושב לפניו ללמוד תורה והיה ר' יוחנן מסבר ליה תלמודו ולא הבין וא"ל למה אין אתה מבין היום כמו בשאר הימים א"ל שלשה דברים קשים ראיתי בחלומי בלילה הזאת ואין אני יודע מה הם : **מה** הינון. מה הם אותן ג' דברים א"ל ראיתי בחלומי שאמרו לי באדר אתה מת וניסן אין אתה רואה ותזרע ולא תקצור : **בהידורה כו'.** באדר דרש כמו בהדר בחילוף אל"ף בה"א : **אתה מיית.** אתה מת ובירושלמי גרס מתרוממת : **בנסיונין כו'.** שהקב"ה לא יביאנו לידי נסיון : **מה** דילידת כו'. בנים שאלד אל תקברם ודוגמא זה עיין במסכת מועד קטן בפ' משקין : **פטיש.** מין מלבוש שעל הרגלים כמו בסרבליהון פטשיהון דניאל סימן ג' שפירש הרד"ק בשם האהומא לבוש שעל הירכים ובערוך גרס פסיס ולא פירש : **דמטי חגא כו'.** שיגיע חג הסוכות : **ולא הוה ליה** כו'. לא יהיה לו כלום והיה מכיר בו שכליו רעים כי איש עני היה והנה חלום טוב הוא שהוא מובטח שיהיה חי לשנה הבאה כי בא מועד ובירושלמי יש מראה רגלו קטינא ופתר לו שלא יהיה לו בשר לאכול במועד ועיין במסכת מעשרות סוף פרק הכובש : **רגל ברגל.** לשון נופל על לשון : **חד** כו'. כל זה נתבאר בב"ר (פ' ס"ח) : **מד.** לשון מדה ומנין כלומר מנה : **קפודקיא** דרש נוטרי' קפא דוקיא : **עבד** כן ואשכחיה. האחרון טעות סופר הוא : **חדא** אתתא כו'. כל זה נתבאר

עץ יוסף

לכתוב ולמחוק : **מרדע.** מרדעת יש לו ובה כ"ד קרעים והוא תופרה מכאן ונקרעת מכאן : **מרקעין** ביפ"מ הביא הנוסחא דכאן מקרעין. והיה היא כמו כבש כבב. והמת"כ פי' מרקעין טלאים. נעלות בלות ומטולאות ת"י בלי' ומרקען : **דאנא טעין כו'** שאני נושא קנה ובה תולה אגודה של עשב לבוג"א. מאלמים אלומים ת"א מאסרין אסרין : **ונפיק כוליה בסים** ויצא כולה להומץ וילך כל העולם ויביאו אותו יין בחביותם ויכבשו בו את החסין לקיוס : **לפום קרא** י"ל ליתן אותו בכלים עשויין מדלועין. ואולי בו מתקיים יפה חסים הנכבשים. והה"א כתב שמ"ס הני שתי תיבות וצריכין למחוק אותם : **מחמיין כו'** מראין ומרמזין עלי באצבעותיהן : **מחמיין לך כו'** מראין עליך. כל אחד ירמח להכירו באצבע להראותך לו : **הב לי אגרי** תן לי שכרי : **זימנא חורן** פעם אחרת : **בלועיהון** בלחייהם : **ומקלסין לי באצבעותיהון** זה היה חלום שלישי. וכן הוא בירושלמי. וכן משמע כאן לקמן דקאמר וכדו מקלסין לך באצבעותיהון כו'. ור"ל בפעם שני חלם לו דכל עמא נופחים עליו בלחייהם ופתר לו אותו הכותי דהוא יעלה לגדולה. ור' ישמעאל בקש ממנו שכר ויפתור לו ולא רצה וכדאיתא בירושלמי. ובפעם שלישי בא ואמר שחלם לו שמקלסין עליו באצבעותיהון ואמר ליה ר' ישמעאל תיפח רוחיה כו' : **וכד מחמיין כו'** אשר ראית בפעם ראשון שהיו מראין עליך באצבעותיהן היה רמז שהדלף יורד עליהם. ואשר ראית בפעם שני שהיו מנפחין כו' רמז שהחטים יהיו נפוחים מפני המים שירדו עליהם. ואשר ראית בפעם שלישי שהיו מקלסין כו' רמז שצמחו כבר ולא יהיה לך מהם הנאה של כלום מפני שכבר נתקלקלו. ולכן שאל מתחלה שכר שאם היה נותן לו שכר היה ר' ישמעאל אומר שהמטר יורד עליהם והיה מפנה האוצר משם או שהיה מתקן שלא ירד המטר עליהם אבל עכשיו כבר נתקלקל וצמחו ואין לו תקנה. וכן בפעם השני היה עדיין תקנה לייבש אותם לכן נ"כ ביקש שכר : (טז) **סבא דיהודאי** זקן וחכם של היהודים. ועל ר' ישמעאל אמר כן : **חמית בחלמי כו'** לא ראה כלום אלא בא להונות ולקנטר את ר' ישמעאל וכדאי' בירושלמי. לכן קללו לבסוף : **שקמין** עצים של שקמה : **דור דתבן** משא של תבן. או פי' סידור של תבן : **ותורא** ושור רוכב עליהם : **תיפח רוחיה כו'** לפי שהרגיש ר' ישמעאל שאין זה חלום לפי שאין דבר כזה נמצא בעולם ואין מראין לו לאדם אלא מה שדרכו להרהר עליו ביום. וכל בעלי החלומות שספר להם ר' ישמעאל לעיל היה בקי בהם ובמלאכתם והיה משער שכל אחד ואחד ראה איש ממלאכתו אשר הוא עושה ועליו רעיוניו ומחשבותיו כל היום וגם בלילה לא תזוז ממנו. אבל זה שהיה כוונתו רק לקנטר לו לכן קללו ואעפ"כ לא רצה להוציאו ריקם ולהודיע שהבין חידתו : **ד' ארזין ד' שולטתא כו'** בירושלמי פ"ד דמע"ש הכי איתא ארבעתי ארזי ארבעתי שוסחיה דערסא ד' שיקמי ארבעתי כורעתא דערסא. וכתב היפ"מ פירושו ארבעת הארזים הם ד' עצי שטים של מטה שדרכן היה לתת ד' עצים לד' רוחות ובהן מסרגין חבלים. ויש מפרשים שהם העמודים העולים מן המטה למעלה על הכרים והכסתות וכמו תמורי סטורנמים. ד' שיקמי ד' כרעי המטה. ולפי שהארזים גבוהים הוו דוגמא לעצי שיטים שלמעלה והעמודים אשר בשפלה הוו לד' כרעי המטה עכ"ל : **חבלין** החבלין השרוגים מצד זה לצד זה : **משכא כו'** עור של שור השטוח על החבלים ושוכבין עליו : **סליק עלה ולא נחית.** ר"ל שיעלה עלה ויחלה וישאר מושכב בה לא חי ולא מת אלא מדוכא ביסורין על ערש דוי. וכן הוא בירוש' והוא גברא רביעה בגוה לא חי ולא מת. ומת"כ פי' ולא נחית ולא ירד ממנה שימות שמה : **בשעת נצבא** בעת הנטיעה : **בשעת חבטה** בעת חבטת הזיתים : **תקן תרציה כו'** התקן ירכיך למכות : **דין חמא כו'** הראשון ראה הזיתים בעת הנטיעה. וזה יורה גדולה ורוממות כנטיעה הגדולה. ודין פי' וזה האיש ראה אותם בשעת חבטת הזיתים אם יורה מלקות העתידות לבוא עליו : (יז) **חד מתלמידוי דר' יוחנן.** אחד מתלמידיו היה יושב לפניו ללמוד תורה והיה ר' יוחנן מסבר ליה תלמודו ולא הבין. וא"ל למה אין אתה מבין היום כמו בשאר הימים. א"ל שלשה דברים קשים ראיתי בחלומי בלילה הזאת ואין אני יודע מה הם : **אימא לי מה אינון** אמור לי מה הם אותן ג' דברים. אמר ליה ראיתי בחלומי שאמרו לי באדר אתה מת וניסן אי אתה רואה ותזרע ולא תקצור : **בהידורה של כו'** באדר דרש כמו בהדר בחילוף אל"ף בה"א : **אתה מיית** אתה מת. וענין המיתה שיתמיד בו הכבוד עד מותו. או המיתה רמז להתגבורת התורה. ע"ד זאת התורה אדם כי ימות באהל שארז"ל בממית עצמו עליה [יפ"מ]: **בנסיונין כו'** שהקב"ה לא יביאנו לידי נסיון : **מה דילידת כו'** בנים שתלד אל תקברם : **פטיש** מין מלבוש שעל הרגלים [מ"כ]. או פירושו מנעלים שלובשין בחול. וביו"ט לובשין סנדלים חשובים מהם : **דמטי חנא כו'** שיגיע חג הסוכות ולא יהיה לו כלום. והיה מכיר בו שכליו רעים כי איש עני היה. והנה חלום טוב הוא שהוא מובטח שיהיה חי לשנה הבאה כי בא מועד : **רגל ברגל** לשון נופל על לשון : (יח) **קום סוק** קום ולך : **נסיב פעלא דאבוך** ואתה תקח נכסי אביך שעמל בהם : **אמר ליה ומי סליק כו'** א"ל דרך שאלה הלך אביך למקום קפודקיא מימיו : **מד** לשון מדה ומנין כלומר מנה עשרים קורות בקורות הבית שהראשה היתה על גביהם אתה תמצא ממון אביך : **זיל מנינן כו'** לך ומנה מראש הקורות עד סופן ותחזור חלילה מסופן לראש עד אותו קורה שישלימו לך מנין עשרים שם תמצאנו : **ואיעתר** והעשיר : **קפא בלשון** כו' דרש קפודקיא נטריקון קפא דוקיא : **קפא בלשון יון עשרים כו'.** והערוך כתב להיפך. ובגמרא פ' הרואה גרסי' א"ל קפא כשורא דיקא עשרה זיל כו' ע"ש : (יט) **חמית דשריתא** כו' ראיתי בחלומי קורה שבביתי נשברה. אמר לה את תלד בן זכר. והתלמידים פתרו על מות אישה. מפני שנשברת הקורה רמז על מות בעל הבית שהוא הקורה המעמיד את הבית. אלא שר"א מצא מקום לפתור לטובה על לידת זכר לפי שעניני האשה בלידה מתייחסים לענייני הבית בפתיחתה וכמו שאמר בבכורות פ"ז כשם שצירים לבית כך צירים לאשה כו'. והוסיף לומר בתלד זכר כי אז יתפתחו צירים שפי [יפ"ת בב"ר פ' כ"ס]. והמ"כ כתב שמצא בספרי רפואות שהנקבות יש להם נגלות שלימה בעצם אחד סביב משא"כ זכר. והוא כדי שלא יבקע מתכלי לידה. וא"כ שבירת הקורה רמז לתקרת האשה הנשבר מצער לידה ונפרש מלידת זכר עכ"ל

שלם

לון אן הוא רבכון אמרין לה מה את בעיא מיניה אמרה לון דלמא דאתון חכימין למיפשר חילמא דחמית כרבכון. אמרין לה אמרי לן מה את בעיא ואנן פתרין ליך. אמרה לון חמית בחלמי ההוא איתתא דשריתא דביתא פקעה . אמרין לה ההיא איתתא קברא בעלה . וכד נפקת מן קומיהון שריית מיללא. שמע ר"א אמר להו למה ההיא איתתא מיללא. אמרו ליה ההיא איתתא אתת למישאלינך ולא אשכחת יתך. אמר לתלמידוי ההיא איתתא מאי אתת למישאל אמרין ליה למיפתרינה לחלמא. אמר להן ומה אמריתו לה אמרין ליה כן וכן . אמר להו איבדתון גברא לא כן כתיב (בראשית מא) ויהי כאשר פתר לנו כן היה. כח ולא כן א"ר יוחנן החלום הולך אחר פתרונו חוץ מן היין יש שותהו וטוב לו יש שותהו ורע לו. א"ר אבהו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין : (כ) מעשה כט ברבי יהושע שהיה מהלך בדרך מצאו אדם אחד שהיה מהלך בדרך . א"ל מה אתה עושה א"ל אני מהלך בדרך . א"ל יפה אמרת שאתה מהלך בדרך שכבשות ליסטים שכמותך . הלך משם יותר ומצא תינוק א' יושב על פרשת דרכים א"ל איזו דרך קרובה לעיר . א"ל זו קרובה ורחוקה וזו רחוקה וקרובה. הלך ר' יהושע בזו שקרובה ורחוקה כיון שהגיע לעיר מצא גנות ופרדסים מוקפים לחומה וחזר אצל אותו תינוק וא"ל בני וכי זו דרך קרובה לעיר. א"ל אתה הוא חכם של ישראל לא כך אמרתי לך שזו קרובה ורחוקה וזו רחוקה וקרובה . באותה שעה א"ר יהושע אשריכם ישראל שכולכם חכמים מגדולכם ועד קטנכם. הלך משם ומצא תינוק אחד ובידו כלי מכוסה א"ל מה בידך מכוסה בכלי זה. אמר אילו בעית אימא דתדע מה דאית עמי לא הות אמרה לי כסיתיה. הלך משם יותר ומצא תינוק אחד א"ל מימיה של עיר מה הן . א"ל מה איכפת לך השום והבצלים מרובין. כיון שנכנס לעיר מצא תינוקת עומדת ממלאה מן העין אמר לה השקיני מים. אמרה ליה לך ולהמורך . כיון ששתה ופנה לילך אמר לה בתי עשית כמעשה רבקה. אמרה ליה אני עשיתי כמעשה רבקה ואתה לא עשית כמעשה אליעזר. תני מניחין פאה על מעשה קדרה ואין מניחין פאה על מעשה אלפס ומעשה בר' יהושע שנתארח אצל אשה אלמנה יום ראשון הכניסה לו תבשיל אכלו ולא הניח לה פאה. יום שני הכניסה לו תבשיל ואכלו ולא הניח לה פאה . יום ג' הקדיחתו במלח תבשיל של גריסין. כיון שטעם ר' יהושע משך ידו מהם. אמרה לו ר' מפני מה משכת ידך מן הגריסין הללו. אמר לה כבר סעדתי מבעוד יום. אמרה ליה אם סעדת מבעוד יום מפני מה לא מיעטת בפת כדרך שמיעטת בגריסין הללו שמא פאה הנחת על שני תבשילין שאכלת למה לא הנחת כמו שהנחת בגריסין הללו. באותה שעה אמר ר' יהושע מימי לא נצחני אדם אלא אלמנה זו ותינוקת אחת ואותם תינוקות לקיים מה שנאמר רבתי בגוים רבתי בדיעות : (כא) שרתי במדינות. א"ר יוחנן לפי שעברו ישראל על תנאי שקבלו מסיני לפיכך היתה למס. הוא סיני הוא למס חושבניה דדין כחושבניה דדין. א"ר ישמעאל בר נחמן לפי שעבדו ישראל כו"ם לפיכך היתה למס. היא למס היא סמל אתוי דדין הינון אתוי דדין . ר' ברכיה אמר הפכה למס סמל . ורבנן אמרי למס למסא דלבא . א"ר עוקבא ל בליל ט"ב נכנס אברהם אבינו לבית קה"ק אחזו הקב"ה בידו והוה מטייל בו ארוכות וקצרות א"ל הקב"ה (ירמיה יא) מה לידידי בביתי . א"ר רבוני בני היכן הם . א"ל חטאו והגליתים לבין האומות. א"ל לא היו בהן צדיקים א"ל עשותה המזמתה . א"ל היה לך להסתכל בטובים שבהם א"ל סוניהון בישין דכתיב עשותה המזמתה הרבים. א"ל היה לך להביט לברית מילה שבבשרם א"ל חייך כפרו בה שנא' (שם) ובשר קדש יעברו מעליך. ולא עוד אלא שהיו שמחים במפלתם אלו על אלו דכתיב (ירמיה יא) כי רעתכי אז תעלוזי וכתיב (משלי יז) שמח לאיד לא ינקה. לא ומפני מה נאמר מגלת קינות אלפא ביתא ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אומר לפי שכתוב (דניאל ט) וכל ישראל עברו את תורתך וגו' שהיא כתובה מאל"ף ועד תי"ו לפיכך נכתבה המגלה הזאת אלפא ביתין זו כנגד זו ר"נ אומר אע"פ שקללן ירמיה באלפא ביתין איכה הקדים ישעיה ורפאן על כל פסוק ופסוק עד תבא כל רעתם לפניך : (כב) בכו תבכה כתיב (תהלים מב) היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה וגו' . ר' אחא ורבנן. ר' אחא אומר כשם שהלחם תדיר כך דמעתי תדירה. רבנן אמרין לב כל מי שבוכה אינו אוכל שנא' (ש"א א) ותבכה ולא תאכל. וכך א"ל הקב"ה ליחזקאל (יחזקאל יב) ואת בן אדם עשה לך כלי גולה וגו'. מהו כלי גולה ר' חייא בר אבא ור' שמעון בר' חלפתא ר"ח בר אבא אמר לג חמת ושטיח וקערה וכאו"א יש לו לשמש שני דברים חמת נותן בה קמח ונותנה תחת ראשה. וקערה אוכל בה ושותה בה. שטיח לישיבה וישן עליה. ורשב"ח אמר קופה של ארבעת אזנים והיא מחזקת את הכל. כך אמר הקב"ה לישראל (יחזקאל כד) והיה יחזקאל לכם למופת ככל אשר עשה תעשו וגו'. והם לא עשו כן אלא כיון שגלו היה אחד בא ללוש את עיסתו ולא היה יודע במה והיה חופר בארץ ועושה גומא ולש בתוכה והיו הצרורות מדבקות בעיסתן . וכיון שנותנה בתוך פיו היו שניו קהות עליו. לקיים מה שנא' ויגרס בחצץ שיני. וכל אילין לא יהבית בלבי ואימת אעילת ללבי (תהלים מב) באמור אלי כל היום איה אלהיך : (כג) אזכרה נגינתי בלילה עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי (שם עז). ר' יהודה בר' סימון ור' איבו ורבנן אמרי לפי שחטאו מאל"ף

ועד

יד יוסף כח ברכות נ"ה : כט עירובין נ"ג : ל מנחות ע' . וילקוט ירמיה רמז רפ"ט : לא ילקוט איכה : לב שוח"ט מזמור מ"ב . ואג"ב פ"א . וילקוט שמואל רמז ע"ו . וילקוט תהלים רמז תשמ"ב : לג פ' אין בין המודר . וילקוט יחזקאל רמז שנ"א :

מתנות כהונה

ונתבאר בב"ר פ' פ"ט : **דלמא דאתון** כו'. שמא אתם חכמים ובקיאים לפתור חלום שראיתי כמו שבקי רבכם אמרו לה אמור לנו מה שאתה חזית ואנחנו נפתור לך : **דשריתא** כו'. וירוש' גרס כויתא וכן גורס בהערוך ועי' בב"ר פ' פ"ט: **נראה** דה"ג ההיא איתתא מאי אתת למישאל וע"ל בב"ר. ובירושלמי סוף פ' הכונס ובעקידה פ' מקץ תמצא גירסות שונות : **אחר פתרונו.** כפתרון הפותר כן יהיה : **יש שותהו** כו'. תלמיד חכם טוב לו ועם הארץ רע לו והכי מסיים בו בירושלמי : **מעשה בר' יהושע** כו'. בגמ' דפ"ק דעירובין (דף נג) משמע שהלך בדרך חדש בתוך שדה זרוע ולכן אמר לו לסטים כמוך כבשוה: ה"ג ואמר לו בני וכי זו הדרך : **וזו רחוקה וקרובה.** כלומר רחוקה בכמות המדה אבל קרוב הוא להגיע אל העיר במהרה מפני שאין שם גנות ופרדסים המעכבין אותו : **אילו בעית** כו'. אלו היתה רוצה אמי שתדע מה בתוכה לא היתה אומרת לי שאכסנו : **מימיה** כו'. כלומר מתוקים או מרים ומה טבעם : **במעשה רבקה** שאמרה שתה אדוני וגם לגמליך אשקה : **במעשה אליעזר.** שנתן לה צמידים ונזמים : **ואין מניחין** כו'. פירש רש"י כשהשמש מערה מן האלפס לקערה אין מנהג להניח כלום באלפס לצרכו אבל כל א' וא' מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש והוא אוכל שמה וה"נ היא עשתה לו מעשה אלפס: **לא מיעטת** כו'. שהרי אכלת פת מרובה : ה"ג למה לא הנחת בשני פעמים הראשונים : **שרתי במדינות** : **אתוי דדין** כו'. אותיות של תיבה זו הם אותיות של תיבה זו : **למסא דליבא.** כלומר לבם נמס מרוב הצרות : **סוניהון בישין.** כוונתם רעים כלומר אין טוב בהם אין גם אחד : **עד תבא כל רעתם לפניך** . לפי הענין יש לגרוס כאן מאמר אזכרה כו' עד סיפיה מגלה הכתוב לקמן בדף (עו ב) ואחר כך גרס בכה וכן מצאתי בס"י : **שהלחם תדיר.** שאי אפשר לאדם בלעדו : **אינו אוכל** . וע"כ אמר דמעתי היה לחמי : **וכך** . מגומגם הוא ובס"י ל"ג ליה : **נותן בה קמח** . בגי' הספר כך הביאו הערוך והר"ש ז"ל בפרק ד' דמסכת כלאים ובילקוט גרס חמת נותן בה מים ומתנה כו' ועיין בילקוט יחזקאל : **שטיח** . שהוא דף או עור שפושטין אותן לשכב עליו : **קופה של ד' אזנים** . זהו כלי גולה שא"ל הקב"ה : **וכל אילין** כו'. כל הצרות לא נכנסים אל לבי לנער עליהם ואימת נכנסה בלבי באמור כו' שתיטול שם שמים ב"ה קשה עלי : **אזכרה** ה"ג מאל"ף עד תי"ו מפנאמתן : **שבר** . ענינו דרך לשון שכרון כד"א מגינת לב וכן הוא

בספרים

עץ יוסף

אזלת זמן חורן לפי שהחלום ישתנה לפי הזמנים [יפ"ע] : **דלמא דאתון** כו' שמא אתם חכמים ובקיאים לפתור חלום כמו שבקי רבכם . אמרו לה אמור לנו מה החלום ואנחנו נפתור לך : **כד נפקת מן** כו'. כיון שיצאה מאצלם התחילה לקונן ולילל על לא טובה השמועה. שמע ר"א את קולה. דבוני וביני נא : **איבדון גברא** אבדתם בעלה בפתרון הלזה: **כאשר פתר** כו' הרי שתלה הכתוב הוראות החלום וקיומו בפתרון יוסף : **החלום הולך אחר פתרונו** . שיש לאל יד הפותר לפרש כנראה לדעתו. חוץ מן היין שאינו הולך אחר שום פתרון. וכדגרסי' בפ' הרואה כל מיני משקים יפין לחלום חוץ מן היין יש שותהו וטוב לו דכתיב ויין ישמח לבב אנוש . ויש שותהו ורע לו דכתיב ויין למרי נפש ע"ש : **דברי חלומות לא מעלין** . פי' שלא יתעצב על חלומו אם יראה רע : (כ) **מעשה בר"י** בעירובין דף נ"ג משמע שהלך בדרך חדש בתוך שדה זרוע . ולכן אמרו לו לסטים שכמותך כבשוה שלא כרשות כבשוה : **זו קרובה** ורחוקה כו'. כוונת התינוק היה זו קרובה במהלך בדרך . אבל היא רחוקה וארוכה למבוא מבוא העיר מפני גנות ופרדסין המקיפין העיר . וזו רחוקה שמאריך בדרך וקרובה שמגיע מבוא העיר פנוי ליכנס . אבל ר' יהושע הבין בהיפך ופשט לשון ראשון דהיינו זו קרובה למבוא מבוא העיר ורחוקה באריכות הדרך . וזו רחוקה למבוא מבוא העיר מפני גנות ופרדסים וקרובה בהליכת הדרך . ולכך הלך בזו שאמר ליה שקרובה ורחוקה לפי הבנתו . ואמר לו בני וכי זו דרך קרובה לעיר [מהרש"א]. והתינוק השיב לו אתה חכם שבישראל וכו'. וכשהבין ר' יהושע כוונת התינוק שמח ואמר אשריכם ישראל כו' : **אילו בעית כו'** אלו היתה אמי רוצה שתדע מה שבתוכה לא היתה אומרת לי שאכסנו : **מימיה כו'** כלומר מתוקים או מרים ומה טבעם : **והבצלים מרובים** ואף שהמים רעים לא יזיקו כי השום והבצלים יפים לרפואה ולהטעים את המאכל [יפ"ע] : **במעשה רבקה** שאמרה שתה אדוני וגם לגמליך אשקה : **במעשה אליעזר** שנתן לה צמידים על ידיה ונזמים : **ואין מניחין כו'** פרש"י כשהשמש מערה מן האלפס לקערה אין מנהג להניח כלום באלפס לצרכו . אבל כל אחד ואחד מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש והוא אוכל שמה וה"נ היא עשתה לו מעשה אלפס : **הקדיחתו** פירושו כמו כי אש קדחה באפי כלומר נתנה בו מלח יותר מדאי [רש"י] : **לא מיעטת כו'** שהרי אכלת פת מרובה : **למה לא הנחת** כו'. בשני פעמים הראשונים : (כא) **לפי שעברו ישראל** כו'. שק"ל כלא מתחלה היו למס שנכנעו לנבוכדנצר ואח"כ שוב נגע ויפנה נדד . וא"כ בתחלה הל"ל היתה למס ואח"כ ישבה בדד כו'. להכי אמר דהיתה למס רמז בזה שכל הפורעניות שבא ידה ישבה בדד כו' [יפ"ת] : **אתוי דדין** כו' אותיות של תיבה זו הם אותיות של תיבה זו : **הוא למס הוא סמל** כי נדרש מסיפא לרישא סמל : **למסא דליבא** ופירושו שבמקום שהיתה שרתי במדינות בגדולה וכבוד עתה לעפר נמסה עד שנמס בצרתה : **והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות** פי' נתוכח עמו בכל צדדי זכות וחוב . והו ארוכות וקצרות ואמר לו מה לידידי בביתי ר"ל מה זכות והבטחה יש לך בבית שיגאל שלא הבטחתי לך כלום על הבית וא"כ אין לך תרעומות על חורבנו . א"ל בני היכן הם שעיקר תלונתי על גלות בני שכיון שהבטחת אותך על שיהמ"ק למה הגליתם שלאחר הבטחתי להנחיל ארץ ישראל לזרעי עד עולם והם והיום חוץ ממנו . אמר ליה חטאו והגליתים ר"ל שחטאו כל כך עד שלא הספיק חורבן הבית לבד לכפר עליהם וגם לא גלות לבד . שאם לא הייתי מחריב הבית היה ח"ו כליה גמורה לכן הוכרחתי להחריב הבית ולהגלותם . ועל גלות אי אפשר לך להתרעם שזהו שאתה בעצמך בחרת מגיהנם . א"ל לא היה בהם צדיקים לשמים והיה ראוי שינצלו השאר בזכותם אמר לו עשותה המזמתה שהם רעים וחטאים לה' מאד . א"ל היה לך להסתכל בטובים שלהם ר"ל בטובים אשר נתנו לקיים המין שזהו שהסתכל מחייב ויספיק זה להצילם . א"ל סוניהון בישין פי' כוונתם רעים כלו' אין טוב בהם אין אחד בהם א"ל היה לך להביט בברית מילה שבבשרם ויספיק זה להצילם . א"ל חייך כפרו בה כו' ולא עוד אלא שהיו שמחים כו' ובודאי שוב לא יחזרו בתשובה לכן טוב היה להגלותם מהרה כדי שלא יתקיים בהם ואבדתם מהרה וגו' . ובמס' מנחות אי' א"ל שמא אם המתנת להם היו חוזרים בתשובה א"ל הכי רעתיכי אז תעלוזי ע"כ [בינה לעתים] : **ומפני מה כו'** אלפא ביתא . שלא מצינו כן אחד מספרי הקודש . משום שעברו על התורה שהיא כתובה מאל"ף ועד תי"ו : **עד תבא כל רעתם לפניך** לפי הענין יש לגרוס כאן מאמר אזכרה כו' עד דכל מאן דבעים סופיה מתגלה . ואח"כ לגרוס בכו תבכה . וכ"ה בספר ישן . וא"ם מאי דלא פי' כאן שלגמא דרבנן [מ"כ] : (כב) **שהלחם תדיר** שא"א לאדם בלעדו : **אינו אוכל** וע"כ אמר דמעתי היתה לחמי : וכך בספרים ישנים ל"ג ליה : **נותן בה קמח** וכן הוא הגיר' בערוך . והר"ש ז"ל בפרק ד' דמס' כלאים . אבל בילקוט גרס חמת נותן בה מים ונותנה כו' [מ"כ] : **שטיח** הוא דף או עור שפושטין אותן לשכב עליו : **קופה של ד' אזנים** זהו כלי גולה שא"ל הקב"ה : **וכל אילין כו'** כל אלו הצרות לא נכנסו אל לבי לנער

עליהם

ועד ת"ו מתנחמין מאל"ף ועד ת"ו. לד וכן את מוצא שכל נבואות קשות שנתנבא ירמיה על ישראל הקדים ישעיה ורפאן. ירמיה אמר איכה ישבה בדד ישעיה אמר (ישעיה מט) ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה וגו'. ירמיה אמר בכו תבכה בלילה ישעיה אמר (שם ל) בכו לא תבכה חנון יחנך וגו'. ירמיה אמר גלתה יהודה מעוני ישעיה אמר (שם יא) ונפוצות יהודה יקבץ וגו'. ירמיה אמר דרכי ציון אבילות ישעיה אמר (שם מ) קול קורא במדבר פנו דרך ה'. ירמיה אמר היו צריה לראש ישעיה אמר (שם ס) והלכו אליך שחוח בני מעניך. ירמיה אמר ויצא מן בת ציון וגו' ישעיה אמר (שם נט) ובא לציון גואל. ירמיה אמר זכרה ירושלים ישעיה אמר (שם סה) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב. ירמיה אמר חטא חטאה ירושלים ישעיה אמר (שם מד) מחיתי כעב פשעיך. ירמיה אמר טומאתה בשוליה ישעיה אמר (שם ד) אם רחץ ה' את צואת בנות ציון. ירמיה אמר ידו פרש צר ישעיה אמר (שם יא) יוסיף ה' שנית ידו. ירמיה אמר כל עמה נאנחים וגו' ישעיה אמר (שם מט) לא ירעבו ולא יצמאו. ירמיה אמר לא אליכם כל עוברי דרך ישעיה אמר (שם לב) עד יערה עלינו רוח ממרום. ירמיה אמר ממרום שלח אש בעצמותי ישעיה אמר (שם נז) מרום וקדוש אשכון ואת דכא וגו'. ירמיה אמר נשקד עול פשעי ישעיה אמר (שם נב) התפתחי מוסרי צוארך. ירמיה אמר סלה כל אבירי ישעיה אמר (שם סב) סלו סלו המסלה סקלו מאבן. ירמיה אמר על אלה אני בוכיה ישעיה אמר (שם נב) כי עין בעין יראו וגו'. ירמיה אמר פרשה ציון בידיה ישעיה אמר (שם נא) אנכי אנכי הוא מנחמכם. ירמיה אמר צדיק הוא ה' ישעיה אמר (שם ס) ועמך כלם צדיקים. ירמיה אמר קראתי למאהבי ישעיה אמר (שם) וקראת ישועה חומותיך. ירמיה אמר ראה ה' כי צר לי ישעיה אמר (שם סו) וראיתם ושש לבכם. ירמיה אמר שמעו כי נאנחה אני ישעיה אמר (שם מ) נחמו נחמו עמי. ירמיה אמר תבא כל רעתם לפניך ישעיה אמר (שם נו) והביאותים אל הר קדשי. ר"א אזכרה נגינתי בלילה. לה ר' איבו ור' יהודה בר' סימון. ר' איבו אומר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה נזכרת אני שבר שהשברתי לפניך בלילן של מלכיות כמד"א (בראשית יד) וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך. ר"י אומר נזכרת אני שירין ששרתי לפניך בלילות כמד"א (ישעיה לח) ונגנותי ננגן כל ימי חיינו. בלילה זה לילו של פרעה דכתיב (שמות יב) ויהי בחצי הלילה. ולילו של גדעון שהכה את מחנה מדין ועמלק דכתיב (שופטים ז) ויהי בלילה ההוא. ולילו של סנחריב שכתוב בו (מ"ב יט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה'. עם לבבי אשיחה משתעי אנא עם לבי. ויחפש רוחי ומפשפש בעובדי. ואומר הלעולמים יזנח ה' ולא יוסיף לרצות עוד ח"ו לו לא שבק ולא שביק דכתיב כי לא יזנח לעולם ה'. ולא יוסיף לרצות עוד ולא לירצות. לשעבר היה מרצה לאחרים משה כועס ואת אומר (שמות לג) ושב אל המחנה קרי ביה ושוב. אליהו כועס ואת אומר (מ"א יט) לך שוב לדרכך מדברה דמשק. ועכשיו לא לרצות ולא לירצות. האפס לנצח חסדו מהו האפס א"ר ראובן לשון יוני הוא כמד"א (עמוס ו) ואמר אפס. ר' חנינא בר פפא ור' סימון. ר' חנינא אמר נגמר אותו דבר שאמר הקב"ה למשה (שמות לג) וחנותי את אשר אחון. ר"ס אומר הא חסילה והא מסכמא ע"י ירמיה שאמר (ירמיה טז) כי אספתי את שלומי. השכח חנות אל השכח חנותו אל (במדבר ט) ע"פ ה' יחנו. השכח (שמות לד) כי אל רחום וחנון. אם קפץ באף רחמיו סלה אע"ג דהוא כעים רחמיו קרובין וציון אמרה עזבני ה' ואדני שכחני דכתיב (ישעיה מט) ותאמר ציון עזבני ה' וגו'. (תהלים עז) ואמר חלותי היא וגו' א"ר אלכסנדראי ע"י שלא חלינו פניך בתשובה נשתנית הימין. א"ר שמואל בר נחמני נתחללה אותה שבועה שכרת עמנו בחורב ונשתנית הימין. א"ר סימון השמעת מימיך גלגל חמה חולה ואינו יכול לעלות ולשמש. לשמשיו אין חליין ולפניו יש חליין. א"ר יצחק לגבור שהיה שם במדינה והיו בני המדינה בוטחים בו ואומרים לא יבא גייסות לכאן באו הגייסות לעירו כיון שהוא יוצא ומראה להם פנים מיד הן בורחין. פעם אחת באו הגייסות א"ל ימיני חששה לי. אבל הקב"ה אינו כן אלא (ישעיה נט) הן לא קצרה יד ה' מהושיע וגו'. שנות ימין עליון ארשב"ל אם חליין הן אית סבר דכל דחשש סופיה מבריא אם שינוי ימין לית סבר.

והיא

יד יוסף לד פסיקתא רבתי פ' כ"ט : לה ילקוט תהלים רמז תתט"ו : לו לקמן פ' ג' סי' כ"ז. והספ"ד ס"ז. שמ"ר פ' מ"ה.

ענף יוסף

(כב) [ירמיה אמר לא אליכם כל עוברי דרך וגו'] אם יש מכאוב כמכאובי. ישעיה אמר ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה וגו'. ירמיה אמר ממרום שלח אש בעצמותי. ישעיה אמר עד יערה עלינו רוח ממרום. ירמיה אמר נשקד עול פשעי בידו וגו' הכשיל כחי. ישעיה אמר וקוי ה' יחליפו כח. כן הוא הנוסחא בפסיקתא : [שירין ששרתי לפניך] לפי שהשירה מוחלת עונות כדאי' בש"ר פ' כ"ד. אי נמי שמזכיר לפני הצדיקים שם שזוכין לומר שירה ע"י רוה"ק מענה הגאולה (יפ"ע) : [ולילו של סנחריב] י"ע שמזכיר הנסים על שבכו בלילה נזכרו השירות שאמרו בלילה :

על

מתנות כהונה

בהדיא בשמות רבה פר' י"ח : שבר שהשברתי גרסי. ועיין בבראשית רבה ובילקוט תהלים שירין. דרש נגינתי לשון ניגון ושיר : משתעי אנא כו'. מדבר אני בלבבי מפשפש אני במעשי ודרש ויחפש ענין חיפוש ופשפוש מעשים : ח"ו כו'. הוא דברי המספר בשם הנביא שאמר הלעולמים יזנח בל' תמיה משמע דודאי לא יזנח לעולם רק חלותי שנות ימין עליון וכדמפרש ואזיל : לא שבק : ולא שביק. לא עזב לשעבר וגם לא יעזוב לעתיד : לא לרצות כו'. אחר לפי' הפסוק ולא יוסיף לרצות : לא לרצות. הוא אחרים בשבילו וכדמפרש ואזיל שהיה רגיל לעשות כן ולא לירצות להיות מרוצה ומתפייס מאחרים כמו שנתפייס פעמים רבות ע"פ משה רבינו עליו השלום : ואמר אפס. פסוק הוא בתרי עשר עמוס ו' פירשוהו המפרשים אין וכלה מלשון כי אפס כסף נגמר כולם ואפס : שאמר והסתי וגו'. ועכשיו לא יוסיף לרצות עוד : הא חסילה והא מסכמא כלומר הרי מסויים ומקויים ומוסכם מה שנאמר ע"י ירמיה : שנאמר על פי ה' יחנו. חנו היה מרוב אהבה שאהב לישראל ודרש חנות מל' חנייה ואח"כ דרשו מלשון חנון : אם קפץ כו'. דרש אם כמו אע"ג כד"א לה' הרחמים והסליחות כי מרדנו בו כי מגפה הבכור לדעת קצת המפרשים וכי משמש בארבע לשונות אי דלמא וכו' ואי היינו אם : רחמין קרובין. רחמיו מרובין ואח"כ למה תאמר ציון עזבני ה' ובילקוט ל"ג : חלינו. דרש חלותי לשון תפלה ותשובה מלשון ויחל משה וכדומה לו כלומר תפלתי גרמה לי ע"י שלא התפללתי אליו נשתנית ימין עליון : נתחללה. דרש חלותי מלשון לא יחל דברו : ה"ג גלגל חמה חולה ואינו כו' : לשמשיו. של הקב"ה אין להם חולי : ולפניו כו'. בתמיה אלא מפני חולי שלי שמרוב עונותי נשתנה ימינו כביכול : אמר להם ימיני חששה לי אבל כו'. וכן הוא בילקוט תלים וכן עיקר : אמר להם ימיני כו'. וכן היה באמת ולפיכך לא יכול להושיע : הן לא קצרה וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא כי אם עונותיכם הוו מבדילין : דכל דחשש סופיה. פי' אם מחמת חולי נבראית כח סימן עוד יש תקוה שכל החולה בא' מאיבריו סופו יכול להתרפא אבל אם נשתנים שוב אין תקנה וכאן היא ע"י חולה שנא' כי אם עונותיכם וגו' אם ישוב לו כבר יש תקוה וימין ה' פשוטה לקבל

שבים

עץ יוסף

עליהם. ואימת נכנסה בלבי כאמור כו' בהיכל שם שמים קשה עלי יותר : (כג) וכן את מוצא שכל נבואות קשה כו'. הכי קאמר שמביא הם ראיה לדברי ר' נחמיה דלעיל סימן כ"ב [יפ"ע]. וכונת המאמר יאה להיות השי"ת מנהגו תמיד להקדים רפואה למכה. ולכן נהגו המסדרים שסדרו ישעיה קודם לירמיה. וישעיהו וירמיהו סמוכים זה לזה משום שזה מוחץ וזה רופא [כלי פז]. ולפי' מ"ש לעיל בסימן כ"א צריכין למחוק כאן ר"י בר"ס ור' איבו : ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה וגו'. ואני שכולה וגלמודה וגו'. ופי' מי ילד כו' ר"ל מה כן באו עם רב כזה. הלא זה ימים רבים הייתי שכולה מהם ויחידה : קול קורא במדבר פנו דרך ה'. פי' כאילו קול מכריז ואומר פנו במדבר דרך ה' להשיב בו בני גולה : והלכו אליך שחוח בני מעניך. פירוש בכפיפה ובהכנעה. בני מעניך אותם שהיו מענים ומצירים אותך : ויצא מן בת ציון כמ"ש לקמן שקאי על הקב"ה שנאמר ביה ה' מנת חלקי ע"ש. וכנגדו אמר ישעיה ובא לציון גואל : זכרה ירושלים וגו' ימי עניה. וכנגדו אמר ישעיה כי הנני בורא שמים חדשים כו' ר"ל ישפיע רוב טובה בעולם כאילו נברא עולם חדש אבל לא יתנאה שם גרוס : ידו פרש צר כו'. וכדאי' לקמן על פסוק זה שקאי על עמון ומואב ע"ש. וכנגד זה אמר ישעיה יוסיף ה' שנית ידו וגו' ועפו בכתף פלשתים ימה יחדיו יבוזו את בני קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם : כל עוברי דרך וגו' אם יש מכאב כמכאובי. וכנגדו אמר ישעיה עד יערה עלינו רוח ממרום. ר"ל כן תהיה החרבה עד אשר ישפוך עלינו ממרום רוח הרצון והרחמים וגו' והיה מדבר לכרמל וגו' : נשקד עול פשעי וגו' ישתרגו עלו על צוארי : סלה כל אבירי פירש"י רמס ודפס לשון סולו סולו המסילה : על אלה אני בוכיה. וגו' היו בני שוממים כי גבר אויב. וכנגדו אמר ישעיה כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. פירוש כאשר שב ה' אל ציון להשרות שם שכינתו כמאז : פרשה ציון בידיה וס"ד אין מנחם לה : צדיק הוא ה' וס"ד כי פיהו מריתי : קראתי למאהבי וס"ד המה רמוני כהני וזקני בעיר גועו כי בקשו אכל למו וישיבו את נפשם. ופירש"י המה רמוני כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולים כשהיו השבאים מוליכים אותם דרך שם ומראים את עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאין להם מיני מלוחים ונודות נפוחים כו' : וראיתם ושש לבכם לעיל מיניה כי כה אמר ה' הנני נוטה אליה כנהר שלום וגו' על צד תנשאו ועל ברכים תשעשעו. ופירשו אשה אל ירושלים שלום הרבה כמי נהר. וכבוד ועושר אשה לה לבא במרוצה כנחל שוטף. על צד תנשאו ר"ל שיהיו מכובדים מאד. הרי זה היפך ממש ורפואה לדברי ירמיה : תבא כל רעתם לפניך וגו' כי רבות אנחותי ולבי דוי. וכנגד זה אמר ישעיה והביאותים אל הר קדשי ושמחתים וגו' : שבר עיניתי דרש לשון שברון כד"א מגינת לב וכד"א אשר מגן צריך בידך שפירושו אשר סגר צריך בידך : שירין דרש נגינתי לשון ניגון ושיר : משתעי אנא כו'. מדבר אני בלבבי מפשפש אני במעשי. ודרש ויחפש ענין חיפוש ופשפוש מעשים : ח"ו כו' הוא דברי המספר בשם הנביא שאמר הלעולמים יזנח בלשון תמיה משמע דודאי לא יזנח לעולם רק חלותי היא שנות ימין עליון וכדמפרש : לא שבק כו' לא עזב לשעבר וגם לא יעזוב לעתיד : לא יוסיף לרצות עוד ולא לירצות. הא אחר לפרש הפסוק ולא יוסיף לרצות עוד וקאמר שפירושו לרצות אחרים וגם פירושו לירצות להיות מרוצה ומתפייס מאחרים : לשעבר היה מרצה לאחרים. משה כועס ואת אומר ושב אל המחנה קרי ושוב. ר"ל שבקרא כתיב ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל. ופירש"י ושב אל המחנה לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד. אבל המדרש דרש ושב כמו ושוב וכדאי' ברבה ובתנחומא סדר כי תשא אל תהי קורא ושב אלא ושוב אל המחנה כו'. אני ואתה עליהם בכעס לא יהו שני פנים עליהם בכעס חזור אצלן : לך שוב לדרכך כו'. לפי שהיה אליהו מקטרג על ישראל א"ל הקב"ה עד שאתה מקטרג את ישראל לך וקטרג את דמשק שהיו בה ל"ו בתי עכו"ם כדאי' בחזית פסוק אל תראוני. אלמא שהיה רוצה לו שיניח כעסו מישראל : ועכשיו לא לרצות ולא לירצות. לא לרצות אחרים כמו שהיה רגיל לעשות כן ולא לירצות להיות מרוצה ומתפייס מאחרים כמו שנתפייס פעמים רבות ע"י משה רבינו ע"ה : לשון יוני הוא פי' שהוא לשון האחד ועזובה. וכן בלשון יוני הוא אפס הגיה : ואמר אפס ענין כליון כמו אפס כסף : הא חסילה והא מסכמא כלו' הרי מסויים ומקויים ומוסכם מה שנאמר ע"י ירמיה : שנאמר על פי ה' יחנו וזה היה מרוב אהבה שאהב לישראל שאע"פ שהיה אתם פסל מיכה מ"מ שכן אתם ע"ד השוכן אתם בתוך טומאתם. לכן יתמה איך לא יעשה כמו כן עכשיו ורחק ממנו בחטאינו [יפ"ע]. ודרש חנות מלשון חנייה ואח"כ דרשו מלשון חנין [מ"כ] : אם קפץ באף כו' דרש אם כמו כי שפי' משמש בארבע לשונות אי דלמא כו' ואי היינו אם. ואח"כ הרי הוא כאילו כתיב כי קפץ באף כי פירושו כמו אע"ג כמו כי מגפה הבכור [מ"כ]. ודריש קרא הכי אע"ג דקפץ ודלג באפו מעמנו מ"מ רחמיו סלה שמיד רחמיו קרבין : וציון אמרה כו' ר"ל ואח"כ לא תאמר ציון עזבני ה' [מ"כ] : חלינו דרש חלותי לשון תפלה ותשובה מלשון ויחל משה. כלו' תפלתי גרמה לי ע"י שלא התפללתי אליו נשתנית ימין עליון [מ"כ]. במקום שהשפיע עלינו משפיע על ארץ גלותנו ומפלתנו יהיה שלום לנו : נתחללה אותה שבועה דרש חלותי מלשון לא יחל דברו [מ"כ]. וקאמר נתחללה אותה שבועה שכרת עמנו בחורב ונשתנה הימין. ע"ד נשבע ה' בימינו [יפ"ת] : לשמשו של הקב"ה אין להם חולה : ולפניו יש חוללין בתמיה. אלא מפני חולי שלי הוא שמרוב עונותי נשתנה ימינו כביכול : א"ל ימיני חששה לי וכן היה באמת ולפיכך לא היה יכול להושיע. אבל הקב"ה הן לא קצרה ידו מהושיע באמת. אלא מפני חולי שלי הוא שמניעני מלקבל הטוב. אבל לא מצדו יתב' כי הלא ימינו פשוטה תמיד להשפיע טוב וחסד וכדכתיב הן לא קצרה יד ה' מהושיע וסיפא דקרא כי אם עונותיכם היו מבדילים. וכמו שאז"ל לקמן סימן ל"ה בזמן שישראל אינם עושים רצונו של מקום מתישין כח וגבורה של מעלה דכתיב צור ילדך תשי. וכתוב אחד אומר שוגעתי בשנוסתך : דכל דחשש סופיה כו' פי' אם מחמת חולי נשתנים

כח

והיא רעתיה דריב"ל [לז] דאמר כי אם מאום מאסתנו אם מאיסה היא לית סבר ואם קציפה היא אית סבר . דכל מאן דכעים סופיה מתרצה . [לח] ארשב"י אמר הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של תפלות סופכם להיות בוכים בכיה של ממש . והיכן בכו ישראל בכיה של תפלות (במדבר יא) וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו (שם יד) ותשא כל העדה ויתנו את קולם . והיכן בכו ישראל בכיה של ממש . ר' איבו ור' יהודה בר' סימון . ר' איבו אמר אחד ברמה ואחד בבבל . ברמה דכתיב (ירמיה לא) קול ברמה נשמע וגו' . בבבל דכתיב (תהלים קלז) על נהרות בבל וגו' . ריב"ס אמר א' ביהוד מדינתא ואחד בבבל . ביהוד מדינתא בכו תבכה בלילה בבבל על נהרות בבל . א"ר איבו אמר הקב"ה לישראל כשכר אותה הבכיה אני מכנים גליותיכם . הה"ד (ירמיה לא) כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' ויש תקוה לאחריתך נאם ה' : (כד) בכו תבכה . בכו על עגל אחד תבכה על שני עגלים . ד"א על יהודה ועל ציון וירושלים . ד"א בכו על גלות עשרת השבטים תבכה על גלות שבט יהודה ובנימין . דבר אחר בכו ומבכה אחרים עמה . [לט] בוכה ומבכה הקב"ה עמה דכתיב (ישעיה כב) ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד . בוכה ומבכה מה"ש עמה דכתיב (שם לג) הן אראלם צעקו חוצה א"ר זעירא חיצה כתיב [ס] חיצה היא גביה דנכסיניה . א"ר ברכיה כמד"א (בראשית טו) ויוצא אותו החוצה . בכו בוכה ומבכה שמים וארץ עמה הה"ד (יואל ב) שמש וירח קדרו . בכו בוכה ומבכה הרים וגבעות עמה הדא הוא דכתיב (ירמיה ד) ראיתי את ההרים וגו' . בכו בוכה ומבכה ע' אומות עמה . [סא] א"ר פנחס אותם ע' פרים שהיו ישראל מקריבין בחג כנגד ע' אומות הם כדי שלא יצדה העולם מהם . בכו בוכה ומבכה כנ"י עמה הה"ד (במדבר יד) ותשא כל העדה וגו' . ר' תניא מתני ליה בש"ר נחמיה ותשא כתיב . [סב] חובי בישא אוזפיתון לדריא כמד"א (דברים כד) כי תשה ברעך : (כה) בלילה . למה בלילה לפי שאין קול הולך אלא בלילה לכך נאמר בלילה . א"ר איבו [סג] לילה מושך עמה קינה . מעשה באשה אחת שהיתה בשכונתו של ר"ג והיתה לה בן תשחורת ומת והיתה בוכה עליו בלילה . והיה ר"ג שומע את קולה והיה נזכר חורבן בהמ"ק והיה בוכה עמה עד שנשרו ריסי עיניו . וכיון שהרגישו בו תלמידיו עמדו ופנו אותה משכונתו : (כו) ודמעתה על לחיה . על כהניה כמד"א (דברים יח) ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה . ד"א על נביאיה כמד"א (שופטים טו) וימצא לחי חמור טריה . ד"א על שופטיה כמד"א (מיכה ד) בשבט יכו על הלחי . ד"א על בחוריה את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לבה"מ תפשו את הבחורים וכפתו ידיהן לאחוריהן . והיו בוכין והיו הדמעות יורדות על לחייהן ולא היו יכולין לקנחן ונעשרות על לחייהם כצרבת השחין : (כז) אין לה מנחם . א"ר לוי [סד] כ"מ שנא' אין הוה לה . (בראשית יא) ותהי שרי עקרה אין לה ולד . והוה לה שנא' (שם כא) וה' פקד את שרה . ודכוותיה (ש"א א) ולחנה אין ילדים . והוה לה שנא' (שם ב) כי פקד ה' את חנה . ודכוותיה (ירמיה ל) ציון היא דורש אין לה . והוה לה שנא' (ישעיה נט) ובא לציון גואל . אף כן את אומר אין לה מנחם . והוה לה שנא' (שם נא) אנכי אנכי הוא מנחמכם : (כח) כל רעיה בגדו בה היו לה . א"ר יעקב דכפר חנן [סה] זה מיכאל וגבריאל : (כט) גלתה יהודה . עכו"ם אינן גולים . אלא אע"פ שגולים אין גלותם גלות . עכו"ם שאוכלים מפתם ושותים מיינם אין גלותם גלות . אבל ישראל שאין אוכלין מפתם ואין שותין מיינם גלותם גלות . עכו"ם שהן מהלכין באסקפטיות שלהם אין גלותם גלות אבל ישראל שהן מהלכין יחפין גלותם גלות לכך נאמר גלתה יהודה . כאן הוא אומר גלתה יהודה ולהלן הוא אומר (ירמיה נב) ויגל יהודה מעל אדמתו . אלא כיון שגלו תשש כחן כנקבה לכך נאמר גלתה יהודה . [סו] מעוני על שאכלו חמץ בפסח כמד"א (דברים טז) לא תאכל עליו חמץ ז' ימים תאכל עליו מצות לחם עוני . ד"א מעוני על שחבלו משכון עני בתוך בתיהם כמד"א (שם כד) ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו . ד"א מעוני על שעשקו שכר שכיר כמד"א (שם) לא תעשוק שכיר עני ואביון . ד"א מעוני על שגזלו מתנות עני כמד"א (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם . ד"א מעוני על שאכלו מעשר עני . ר' ביבי ור' הונא בשם רב האוכל טבל של מעשר עני חייב מיתה . ד"א מעוני על שעבדו עכו"ם כמד"א (שמות לב) קול ענות אנכי שומע . א"ר אחא קול קילוס עכו"ם אנכי שומע . ר' יהודה בש"ר יוסי אומר [סז] אין לך דור ודור שאינו נוטל מחטאו של עגל : (ל) ומרוב עבודה . [סח] א"ר אחא על שהיו משתעבדים בעבד עברי כמד"א (ירמיה לד) מקץ שבע שנים תשלחו . היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח רבי יודן ברבי נחמיה בשם רשב"ל אמר אילו מצאה מנוח לא היתה

חוזרת

יד יוסף לז לקמן סוף איכה רבתי : לח רבה ותנחומא שלח . וילקוט שלח נך . וישעיה רמז רפ"ז : לט ילקוט איכה : ס ב"ר פ' נ"ו . וילקוט וירא רמז ק"א . ופסיקתא רבתי פ"מ . זוהר ויחי דף ק"כ : סא במדב"ר פ' כ"א . ותנחומא פנחס סי' ט"ז . וילקוט פנחס : סב תד"א ח"א פ' כ"ט . וסנהדרין ק"ד : סג סנהדרין ק"ד . וילקוט איכה : סד לקמן סי' ס' . וב"ר פ' נ"ח . ובתנחומא רבה נשא . וילקוט נשא . פסיקתא רבתי פ' ל"ב . וילקוט איכה . ושמ"ר רמז ע"ז : סה ילקוט איכה : סו ילקוט איכה : סז חלק דף ק"ב : סח ילקוט איכה :

מתנות כהונה

פנים : מאום מאסתנו עיין בסוף המגלה : תפלות . בחנם ועל לא דבר מל' טוח ותפל : ביהוד מדינתא . היא ירושלים כך נקראת על יהודה : עגל אחד שעשו במדבר שאין לך פקודה שאין בה מפקידות עון העגל : שני עגלים . של ירבעם : ה"ג א"ר זעירא חוצה היא גבוה דנכסיניה . ועיין בב"ר פר' נ"ג ובילקוט ישעיה ורב זעירא בא לחלוק ולומר שאין הכתוב מדבר אלא בעקידת יצחק וכדמפרש ואזיל ואולי שאין מקום המאמר פה אלא אגב שמדרש כן בב"ר כתבו נ"כ כאן : חיצה כו' . ענין חיצוני הוא מן השכל שהאב ישחוט את בנו וכן ויוצא אותו החוצה כתובה חוץ להשגת השכל הוא שישלוט הוא ע"ג מערכ' המזלות : שלא ישלוט כו' . ויחרבו מן העולם ומצאתי באות אמת דברים שלא יצדה העולם מהם : יצדה . פי' יחרב : כנסת ישראל . ידוע הוא למביני דעת ודייק מדכתיב ותשא כל העדה כינוי לנקבה יחידה ויאה לי' למימר וישאו כל העדה כמו שמסיים ויתנו את קולם ויבכו : ותשא כתוב בשי"ן לשון כי תשה כו' . משאת מאומה לשון הלואה : חובי גרסי' . פי' הלואה רעה הלויתם לדורות הבאים שבעון אותו בכיה הוקבעה בכיה לדורות בלילה ההוא : בלילה שאין הקול הולך מרחוק אלא בלילה ובערוך ערך רבך הבית גי' שאינה כתובה פה : מושך עמה קינה שהשומע גם הוא מקונן ומיילל עמו כדמפ' ואזיל : תשחורת . לשון שחרה כדאמרינן הדבק לשחור כלומר בן חשוב מאד : ודמעתה על לחיה . על לחי דרש על כהניה וכדמפרש ואזיל : וימצא לחי כו' . וזה הראה גבורתו ככתוב בס' שופטים : ונעשרות . נראה דצריך לגרוס ונעשות ובאות אמת הגיה ונקברות : אין לה מנחם . הוה לה אח"כ . ועיין בבראשית רבה סוף פ' נח : זה מיכאל . שלא עמדו לעזרתם או כמו שאמרו לקמן בפסוק הרס בעברתו שהחליף הקב"ה פקודתן ולא יכלו ישראל להשתמש בהם : גלתה וה"ה כו' . הלא מצינו שגם הם גולים ככתוב בס' ישעיה וירמיה ויחזקאל ולא מצינו כתוב אצלם לשון גלות ולמה כתיב אצל גלות יהודה לשון גלות : שאוכלים מפתם של אותן אומות שגלו שם : באסקפטיות . פי' הערוך סקרפס"י והוא לשון יון מנעול עשוי מבגד כמדם מנעול של עור ולובשין אותו על הרגל תחת המנעלים ורצה לומר שהם לובשים מלבושים כמותם : כאן הוא אומר גלתה . ל' נקבה : ולהלן במלכים ב' סימן י"ח : כיון שגלו כו' . והתם אמר הכתוב שהקב"ה הגלה אותם : טבל של מעשר עני . הטין שלא פירש מהם מעשר עני : חייב מיתה . וי"ל הטעם משום שנא' אל תגזול דל וגו' וקבע את קובעיהם נפש : א"ר אחא כו' . גם זה אין כאן מקומו אלא אגב שמביא פסוק קול ענות מביאו פה ובילקוט ל"ג ליה : מרוב עבודה . לא היתה מחוץ לארץ ישראל : לא מצא מנוח . לפיכך חזרה אל

סך

ענף יוסף

(כו) [על כהניה] פירוש שהם חשובי ישראל . וכן גבורים ושופטים ובחורים . כהנים הם העומדים לעבודת ה' . גבורים פי' גבורים בתורה כמ"ש בגבורה ולא בשתי . שופטים הם רועי ישראל . בחורים הם גבורי כח למלחמה . ובסבת ד' אלו בא הפורענות ע"ד הכהנים לא אמרו איה ה' . ותופשי התורה הינו גבורים לא ידעוני . והרועים פשעו בי היינו השופטים . וכנגד בעלי זרוע העושקים והומסים בכחם אמר על בחורים (יפ"ע) :

יכול

עץ יוסף

כה סימן עוד יש תקוה שכל החולה באחד מאיבריו סופו יכול להתרפאות . אבל אם נפתה שוב אין לו תקנה . וכאן הוא ע"י חולה שנאמר כי אם עונותיכם וגו' אם נגוף לו יש תקוה ואמין ה' ששוה לקבל פנים : אם מאיסה הוא כו' כלו' אם רחקת אותנו בטענת מיאום אין תקוה ח"ו . ואם היא מחמת קצף יש תקוה שכל מי שכועס סוף שירצה כמ"ש ורציתי אתכם נאם ה' . ודרש מאד לשון שיעור ומדה כמו שדרשו חז"ל בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו מאד מאד . כלו' ואם קצף הוא . עד מדה ושיעור הוא [מ"כ] : תפלות בחנם ועל לא דבור מלשון טוח ותפל : קול ברמה נשמע עיין ברש"י סדר ויחי פסוק ואני בבואי מפדן : ביהוד מדינתא בכו תבכה בלילה . ר"ל מדכתיב בכו בלשון שהוא לשון עבר ולא כתיב בכה בה"א שהוא מקור . ע"כ לרמז כיון שהם בכו לשעבר באותו הלילה ע"כ גזר עליהם שתבכה לעתיד באותו הלילה וקבעה בכיה לדורות [נחל דמעה] : ביהוד מדינתא היא ירושלים כך נקראת על יהודה : (כד) עגל אחד שעשו במדבר שאז גזר עליהם גלות כדאי' במד' וגם אין לך פקידה שאין בה מפקודת עון העגל : שני עגלים של ירבעם . ואי' לקמן איכה ב' סי' ב' עד היכן חטאו של עגל קיים כו' עד עגליו של ירבעם הה"ד כרפאי לישראל אמר הקב"ה באתי לרפאות לישראל מחטאו של עגל ונגלה עון אפרים וגו' וע"ש : ומבכה אחרים עמה ותסב שפה שטוכן עמה . כלו' שלהכי כתיב בכו בוי"ו לרמוז לששה הנ"ל : א"ר זעירא חצה כתיב חוצה היא כנ"ל . פי' כיון דהוא חסר קרינן ביה חצה כלו' ענין חיצוני הוא גביה דנכסיניה ויהיה פירוש צעקו חוצה ואומרים חוצה חד הוא הענין הזה [יפ"ת בב"ר פ' נ"ו] : דנכסיניה לשון שחיטה : כמד"א ויוצא אותו החוצה . פי' שיעד עליו כשהוציאו החוצה ואיך יחזור בו . ויהיה חוצה שלה לכאן ולכאן [יפ"ת שם] . ועיין במ"כ שכתב שאין מקום המאמר פה אלא אגב שמדרש כן בב"ר כתבו נ"כ כאן עכ"ל : יצדה יחרב : כנסת ישראל ידוע הוא למביני דעת . ודייק מדכתיב ותשא כל העדה כינוי לנקיבה יחידה [מ"כ] : ותשא כתיב בשי"ן לשון כי תשה כו' משאת מאומה לשון הלואה : חובי בישא הלואה רעה הלויתם לדורות הבאים שבעון אותה הבכיה הוקבעה בכיה לדורות בלילה ההוא : (כה) למה בלילה כלו' למה היתה בוכה בלילה יותר מביום . ומפרש לפי שאין קול הולך אלא בלילה כדאמרי' מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה כו' . לכן היתה בוכה בלילה כדי שישמע קולה בוכה בתמידות גם השומעים קינה יבכו עמה וירחמו עליה . והביא שגם ר' אבו אמר שלכך נאמר בלילה שהוא נמשך עם בכו תבכה שהוא הכפלת ריבוי ותמידות הבכייה אחר אמר כי אם בלילה שמושך עמה קינה שהשומע גם הוא מקונן ומיילל עמו וכדמפרש : בן תשחורת נער ורך בשנים כד"א הילדות והשחרות [מדר"ה] . או פירושו לשון שררה כדאמרי' הדבק לשחור כלו' בן חשוב מאד [מ"כ] : עד שנשרו ריסי עיניו פרש"י שער שבגבת עין היה נופל ונכשל על העין מרוב דמעות : (כו) על כהניה כלו' שעיקר בכיה על כהניה וכדמפרש : וימצא לחי כו' וזה הראה גבורתו : ונעשרות נראה שצ"ל ונעשות . ואו"א הגיה ונקברות [מ"כ] : (כז) כ"מ שנאמר אין לה הוה לה . פלג אין משמע רק על שם או לשון הווה . ע"כ דרים כי אין לה עכשיו אבל הוה לה לאחר זמן . דמתחילה ברמז הרעה נרמז תקוה דבתר הכי . וקמ"ל שמקדים רפואה למכה [יפ"ע] : (כח) זה מיכאל וגבריאל והם נקראים ריעים שהם דרכם להליץ על ישראל ועתה נהפכו כי הם הניחו את המקדש כמ"ש בפסיקתא . לכן תלונתם של ישראל עליהם כי נעשה מסניגוריהם אויביהם : (כט) או"ה אינן גולין נסמיה שלא מצינו שגם הם גולים ככתוב בס' ישעיה וירמיה ויחזקאל ולא מצינו כתוב אצלם לשון גלות [מ"כ] : שאוכלים מפיתם של אותן שגלו שם : באסקפטיות פי' בלע"ז כסות ולבוש [מוסף] : כאן הוא אומר גלתה לשון נקבה : ולהלן במלכים ב' סי' י"ח : כיון שגלו כו' והתם אמר הכתוב שהקב"ה הגלה אותם [מ"כ] : מעוני על שאכלו חמץ דקשה וכי מעוני ג"ו אדרבה מרוב עושר גלו . וכן מרוב שלוה גלו נהכי קאמר שקאי על חמץ . ולפי שאכילת מצה הוא על שם שנאכלו כמנאת תוכל המן כעוסר בגאולה לכן גלו על זה . והא דלא קאמר משום שלא אכלו מצה . דלא מסתבר ביטול מצות עשה יתחייבו גלות [יפ"ע] : טבל של מעשר עני תבואה שלא הופרש מהם מעשר עני . חייב מיתה משום שנא' אל תגזול דל וגו' וקבע את קובעיהם נפש [מ"כ] : ד"א מעוני על שעבדו מפרש מעוני בשון עגל דכתיב ביה קול ענות : א"ר אחא קול קילוס כו' אין זה כאן מקומו אלא אגב שמביא פסוק קול ענות מביאו כאן ובילקוט ל"ג ליה [מ"כ] : שאינו נוטל מחטאו של עגל . ע"ש שהיה תחלת כל חטאים של ישראל . ועיין במהרש"א בחלק דף ק"ב : (ל) מקץ שבע שנים וגו' . ותשובו אתם היום ותעשו את הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו וגו' . ותשובו ותחללו את שמי ותשיבו איש את עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם חפשים לנפשם וגו' הנני קורא לכם דרור נאם ה' אל החרב אל הדבר ואל הרעב וגו' : אילו מצאת מנוח לא היתה חוזרת . וה"ם שם יב"ה נגשת תחלה בגויה ולא

סו

הזורת. מט ודכוותה (בראשית ח) ולא מצאה היונה מנוח. ודכוותה (דברים כח) ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך. כל רודפיה השיגוה בין המצרים. כההוא דתנן דברי בן ננס בסימניו ובמצרניו. נ ד"א כל רודפיה השיגוה בין המצרים ביומין דעקא מי"ז בתמוז עד ט"ב שבהם קטב מרירי מצוי כמד"א (תהלים צא) מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים. ר' אבא ב"כ ור' לוי. ראב"כ אמר דהוא נזיז סוגיא דטיהרא מרישיהון דשית עד סופיהון דתשע. ור' לוי אמר נא דהוא נזיז סוגיא דיומא מסופיהון דד' עד רישיהון דט'. ואינו מהלך לא בחמה ולא בצל אלא בצל הסמוך לחמה. ר' יוחנן ורשב"ל. ר"י אמר כולו מלא עינים קליפות ושערות שערות. ורשב"ל אמר עין אחת נתונה על לבו וכל מי שרואה אותו נופל ומת. ומעשה בחסיד אחד שראה אותו ונפל על פניו ומת. וי"א יהודה בר' היה. שמואל הסתיה ולא נפל אמר עכן בית. ר' אבהו הוה יתיב ומתני בהדא כנישתא מרוכתא דקסרי חמא חד בר נש דטעין הדא קטיתא ואזל למימחי חבריה. חמא מזיקא קאי בתריה דטעין קטיתא דפרזלא. קם וצריה א"ל מה את בעי קטיל חבריך א"ל בהדא בר נש קטיל חבריה א"ל הא מזיקא קאים בתריה דטעין קטיתא דפרזלא את מחי ליה בהדא והוא מחי ליה בההיא ומת. ר' יוחנן הוה מפקד לספרייא ומתנייא דלא ליהוון טעונין ערקתא על מינוקיא באילין יומי. ר' שמואל בר נחמני הוה מפקד לספרייא ומתנייא דיהוון מפטרין רב טלאי בארבע שעין: (לא) דרכי ציון אבלות. א"ר הונא הכל מבקשין תפקידן מעשה בכלבא אחת כופרית שעלתה לראש הסלע ושימשה עם זכר. ר' אמי אמר אפי' ארזים מבקשין תפקידן נב תרע לך שלא היו ארזים בבבל וכשעלה נבוכדנצר לכאן תלש ארזים מכאן ושתלן בבבל וכשמת היו שמחים על מפלתו הה"ד (ישעיה יד) גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון. א"ר אבדימי דמן חיפה אפילו דרכים מבקשין תפקידן הה"ד דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד מבלי בורגנין מבלי בוליטין אב"כ אלא מבלי באי מועד. כל שעריה שוממין שלא היו נכנסין ויוצאין בהן. כהניה נאנחים שאין מי יתן להם מתנות כהונה כמד"א (דברים יח) ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה. בתולותיה נוגות א"ר יצחק בר' סימון אלו ת"ח שהיו נאים כבתולות ונעשו כדונג. רבי שמואל א"ר יצחק אלו הבולייטין שהן נאים כבתולות ונעשו כנוגות. ד"א בתולותיה נוגות שהיה זה בא ובועל והיה זה בא ובועל עד שהגו את מכתה. והיא מר לה לערותה: (לב) היו צריה לראש. א"ר הילל בר' ברכיה נג כל מי שבא להצר לישראל נעשה ראש מה טעם היו צריה לראש. את מוצא עד שלא חרבה ירושלים לא היתה מדינה חשובה כלום משחרבה ירושלים נעשה קסרין מטריפולין נד ותגופילין. ד"א היו צריה לראש זה נבוכדנצר. אויביה שלו זה נבוזראדן. ד"א היו צריה לראש זה אספסיאנוס. אויביה שלו זה טיטוס. ג' שנים ומחצה הקיף אספסיאנוס את ירושלים והיו עמו ד' דוכסין דוכס דערביא דוכס דאפריקא דוכס דאלכסנדריא דוכס דפלסטיני. דוכס דערביא תרין אמורין ח"א קילוס שמיה וח"א פנגר שמיה. והוון בירושלים ארבעה בוליטין בן ציצית ובן גוריון ובן נקדימון ובן כלבא שבוע. וכאו"א יכול לספק מזונות של מדינה י' שנים. והיה שם בן בטיח בן אחותו של ריב"ז נה שהיה ממונה על האוצרות ואוקיד כל אוצרייא. שמע ריב"ז אמר ווי אזלין אמרון לבן בטיח אמר חביבך ווי. שלח ואתייה א"ל למה אמרת ווי. א"ל לא אמרתי ווי אלא וה אמרי. א"ל וה אמרת ולמה אמרת וה. א"ל דאוקדת כל אוצרייא ואמרתי דכל זמן דאוצרייא קיימין לא יהיבין נשמיהון למיעבד קרבא. בין ווי לוה נמלט ריב"ז וקרא עליו (קהלת ז) ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. לאחר ג' ימים יצא ריב"ז לטייל בשוק נו וראה אותם ששולקין תבן ושותין מימיו. אמר בני אדם ששולקין תבן ושותין מימיו יכולין לעמוד בחיילותיו של אספסיאנוס. אמר כל כמא דמילתא ניפוק לי מהכא. שלח ואמר לבן בטיח אפקוני מהכא. א"ל עבדינן בינינן דלא יפוק ב"נ מהכא אלא דמית. אמר אפקוני בדמות דמית. נז טען ר"א ברישיה ור' יהושע ברגליה ובן בטיח מהלך קמוי. מן דמטון בעון מודקריניה אמר להו

בן

יד יוסף מט ילקוט נח רמז נ"ט : נ ילקוט האזינו רמז תתקמ"ס : נא פסחים קי"א. ובות"ס מזמור צ"א. וילקוט תהלים רמז תשמ"ב. ובמדב"ר פ' י"ב. וילקוט האזינו רמז תתקמ"ב : נב ילקוט ישעיה רמז רפ"ס : נג גיטין נ"ו. וסנהדרין, פ' חלק : נד וסנופולין פי' שם עיר ואולי שצ"ל מנופולין שהיא עיר גדולה במחוז אפולי"א : נה גיטין נ"ו. וילקוט קהלת רמז תתקע"ס. וקה"ר פ"ז : נו אדר"נ פ' ו' : נז אדר"נ פ"ז ·

מתנות כהונה

סוף התיבה : ובמצרניו. בין מצר וגבולי השדות כמו שפירש"י במגילה ז: : דעקא. לרוח דרום המצרים לשון צער ומיצר : דהוא נזיז סוגיא דיומא. פי' עובר והולך עיקר עילומו של יום דהיינו מראש שעה ששית עד סוף שעה תשיעית בזה עילומו של יום ופי' קטב ענין כריתה ישוד ל' שולל ושודד עיין במדבר רבה פי"ב והמלא כי כן הוא : ה"ג ור' לוי אומר דהוא נזיז סוגיא דטיהרא מסופיהן כו'. פי' שהוא עובר והולך מהלך של צהרים דהיינו מסוף שעה רביעית עד ראש שעה תשיעית כל זה המלא מבואר בפרשת נשא ע"ש מדרש שוחר טוב : חמתיה. ראה אותו קטב מרירי : עכן בית. נחש בית הוא שאינו מזיק כדאי' בב"ר פ' נ"ב לפיכך לא היה מתיירא ממנו אכן בפרשת נשא פי"ב גרס ולא נפל אמרו אעפ"כ מת וטעות הסופר נגלה לעין : בהדא כנישתא כו'. בבית הכנסת ממקום קסרין ראה איש אחד נושא בידו מקל של עץ והלך להכות חבירו ראה ר' אבהו מזיק אחד עומד מאחורי אותו איש ובידו מקל של ברזל עמד ר' אבהו ותפסו והפציר בו שלא יכנו וא"ל מה אתה רוצה להרוג את חבירך וא"ל וכי בזה שהוא עץ קטן יכול אדם להרוג חבירו וא"ל מזיק אחד עומד ובידו מקל של ברזל אתה תכנו בזה שבידך והוא יכנו באותו שבידו וימות ובפ' נשא גרס קצת בשינוי אחר : הוה מפקד כו'. היה מצוה למלמדים עם התינוקות מקרא ומשנה שלא ירימו אפי' רצועה להכות בו התינוקות באלו ימים שבין י"ז בתמוז לט' באב : ה"ג טוענין ערקין על מינוקייא. פי' רצועה כדאמר ערקתא דמסאנא : דיהוון מפטרין כו'. שיפטרו התינוקות ולא ילמדו עמהם בהן ד' שעות שבהן קטב מרירי שולט פן יבואו להכותן : דרכי. תפקידן. פקידת עונתו בזוגו כמו שנא' ופקדת נוך כדמפרש ואזיל : כופרית. בערוך גרס קרטית וע"ש : ה"ג אפי' ארזים מבקשין כו'. ועיין מזה בערוך נס : לכאן. לא"י : היו שמחים כו'. על שבקשו תפקידן להיות מורכבין מארזים שבא"י וכה"ג איתא בב"ר פ"מ תניא ובמדבר רבה פ"ג : ה"ג בערוך מבלי טורגנין מבלי טוליפין. פי' טורגנין בני אדם הדרים בבתים קטנים בעיים על הדרכים ובוליפין חכמי עצה הדרים בעיירות ובכרכים : אלא מבלי כו'. אלו ישראל שהיו רגילים לעלות לרגל ואליהם סיתה תאות הדרכים : כדונג. כשעוה כלו' נמס בקרבם המס ימס ודרש נוגות לשון דונג : כנוגות. כלומר כדונג ובערוך ערך בליון גרס אלו הבליונין שהיו נאים כבתולות ונעשו נוגות עכ"ל ולא פירשו : עד שהגו. המסו וניטו כד"א הגו סיגים מכסף וכמו והגה את מכהן שפירושו העיר וגלה ועיין לקמן סוף פסוק פי לא יזנח : היו צריה. מה טעם. מה טעמיה של רבי הלל ומנא יליף ליה : לא היתה שום מדינה נחשבת לכלום : קסרין. שם מקום והוא עיר והם כל בני אדום : מטריפולין פי' הערוך נוטריקון מטרי בלשון יון אם ופולין עיר כלומר האם של עיירות : תגופילין גם הוא נוטריקון תגו כמו תניין פי' שנים ופולין פי' שררה כלומר שררה כפולה ומכופלת כן פירש"י בפרק החליל על דיו פולימין כאילו כתוב דיופילין וע"ש : דערביא כו'. מיני ארצות הם : ה"ג ושו עמו ארבעה דוכסין ודוק וכן הוא לקמן דף ל"ז ע"א : פנגר שמיה. לקמן סיפר מה עלתה בו ולפיכך אמר כאן מה שמו ומי הוא : בליטין. חכמי ומנהיגי העיר ועשיריה : בן בטיח. ריש בריוני היה כדאיתא בפ' הניזקין : ואוקיד כו'. ושרף כל האוצרות כדי שיהו מוכרחים לצאת מן העיר ולערוך עמהם מלחמה : ווי אוי למעשה הרע הזה : חביבך. דודך דוד אהרן ת"י חביבא דאהרן : שלח. בן בטיח והביאו לרבי יוחנן : א"ל למה גרסי' : אלא וה גרסי' והוא לשון שמחה ועיין ריש מגילת אסתר : א"ל וה כו'. כלומר אם אמרת וה שהוא לשון שמחה אשאלך למה אמרתיה ועל מה שמחת א"ל על ששרפת האוצרות אמרתי שכל זמן שהאוצרות קיימין לא ימסרו עצמן למלחמה : נשמיהון. גופיהון כלומר את עצמן : בין ווי לוה כו'. כלומר מבין דקדוק משמעות ל' שבין ווי לוה נמלט ר"י : וקרא עליו. ר"י על עצמו : ששולקין תבן כו'. מפני הרעב : כל סמא כו'. כלומר כל עיקר ושורש הדבר וסופו אין כאן הצלה רק שאצא מן העיר לפיים האויב : אפקוני כו'. הוציאוני מחוץ לעיר ואע"ג שלמעלה אמר שכעס על ר' יוחנן ובקש להמיתו זהו בפני שאר הבריונים אבל הוא בעצמו נהג בו כבוד ומורא : עבדינן כו' עשינו בינינו שלא יצא שום אדם להון אלא מי שמת א"ל הוציאו אותי כדמות מת שנושאין במטה ויחשבו הבריונים שאני מת : מהלך קומוי. הלך לפניו כאילו הולך לפני מטתו : מן דמטין. כשהגיעו לפתח שער העיר כן הוא בגיטין בפרק הניזקין : בעו כו'. רצו לדקור בו חרב לראות אם חי הוא אם לא : שיהיו אומרין.

יאמרו

עץ יוסף

סו נותנים לב לשוב ולחזור. אלא שלא עלתה בידה לפי שלא מצאה מנוח. ולא מצאה היונה מנוח מפרש דאתי לדיוקא הא אילו מצאה מנוח ר"ל דהא אילו מצאה רק מנוח לכף רגליה אע"פ שלא היה לה ישיבת הרווחה אלא על ידי הדחק לא היתה חוזרת : בסימניו ובמצרניו כלו' על גבול הארץ שרוע מזלם היה שהשיגוה בין המצרים שלא יכלו להמלט [יפ"ע] : ביומין דעקא לרוח דרום המצרים לשון צער ומיצר : דהוא נזיז סוגיא דיומא פי' עובר והולך עיקר עילומו של יום דהיינו מראש שעה ששית עד סוף שעה ט' שזהו עילומו של יום. ופי' קטב ענין כריתה יסוד ל' שולל ושודד [מ"כ] : דהוא נזיז סוגיא דטיהרא כו' פי' שהוא עובר והולך מהלך של צהרים דהיינו מסוף שעה רביעית עד ראש שעה תשיעית. ועיין כ"ז בסדר נשא : חמתיה ראה אותו קטב מרירי : עכן בית נחש בית הוא שאינו מזיק לפיכך לא היה מתיירא ממנו. אכן בסדר נשא פי"ב גרס ולא נפל אמרו אעפ"כ מת. וטעות הסופר נגלה לעין [מ"כ] : בהדא כנישתא כו' בבית הכנסת ממקום קסרין ראה איש אחד נושא בידו מקל עץ והלך להכות חבירו. ראה רבי אבהו מזיק אחד עומד מאחורי אותו האיש ובידו מקל של ברזל. עמד ר' אבהו ומנעו שלא יכנו [וגריס פי' ומנעו] ואמר ליה מה אתה רוצה להרוג את חבירך. וא"ל וכי בזה שהוא עץ קטן יכול אדם להרוג חבירו. א"ל מזיק אחד עומד מאחורי אותו איש ובידו מקל של ברזל אתה תכנו בזה שבידך והוא יכנו באותו שבידו וימות : הוה מפקיד כו' היה מצוה למלמדים עם התינוקות מקרא ומשנה שלא ירימו אפי' רצועה להכות בו התינוקות באלו הימים שבין י"ז בתמוז לתשעה באב : דיהוון מפטרין שיפטרו התינוקות ולא ילמדו עמהם באותן ד' שעות שבהן קטב מרירי שולט פן יבאו להכותן : טלאי פי' ילדים : (לא) תפקידן פקידת עונתו בזוגו כמו שנאמר ופקדת נוך וכדמפרש : כופרית בערוך גרס קרטית וע"ש : לכאן לארץ ישראל : היו שמחים כו' על שבקשו תפקידן להיות מורכבים : אפי' דרכים מבקשין תפקידן. דבר שהורגלו לכך : מבלי בורגנין בני אדם הדרים בבתים קטנים על הדרכים לשמרם : מבטלי בולטין אילנות הנטועים על ידי הדרכים להיות צל לעוברי אורח. והכוונה שדרכי ציון אינם דרכי חול שתיקונן שממו מאין בורגנין ובוליטין אבל תפקידם הוא דרך הקודש לעלות בה אל הר בית ה'. ובזה נקראו שוממין על כי חדלו באי מועד. ואף כי נשארו שם בורגנין ובוליטין בכ"ז הדרכים שוממים ואבלות כי נחסר להם הפקידם : אלו ת"ח שהיו נאים כבתולות פי' שהיו נאים במראה הפנים ע"ד חכמת אדם תאיר פניו. ונעשו אח"כ מחמת הצרות כדונג שפניהם נהפך לירקון כמראה הדונג היינו השעוה [מתנת כה"ח] : הבולייטין פי' היועצים והשרים שהן נאים בכבוד ומעלה כבתולות המכובדות פנימה. ונעשו אח"כ בהיפך כאיש הנוגות בשפלותן [יפ"ע] : עד שהגו המסו והסירו. כד"א הגו סיגים מכסף [מ"כ] : (לב) א"ר הלל כו' זה לטובת ישראל שלא יפלו רק ביד אנשים גדולים ורמי המעלה אשר לרוב המה גם בעלי מדות טובות : את מוצא עד שלא חרבה ירושלים כו'. משחרבה ירושלים נעשה קסרין שם עיר מטריפולין [פי' הערוך מטרי בל"י אם. ופולין עיר כלו' אמן של עיירות] ותגופילין תגו כמו תניין פי' שנים. ופילין פי' שררה כלו' כפולה ומכופלת : דערביא כו' מיני ארצות הם : פנגר שמיה משום דלהלן סיפר מה עלתה בו לפיכך אמר כאן מה שמו ומי הוא : בליטין חכמים ומנהיגי העיר ועשיריה : בן בטיח ריש בריוני הוה כדאי' בפ' הנזקין : אוקיד כו'. ושרף כל האוצרות כדי שיהיו מוכרחים לצאת מן העיר לערוך עמהם מלחמה : ווי אוי לאותו מעשה הרעה הזאת : חביבך דודך דוד אהרן ת"י חביבא דאהרן : שלח ואתייה שלח בן בטיח והביאו לרבי יוחנן : אלא וה והוא לשון שמחה : א"ל וה אמרת כו' כלו' אם וה אמרת שהוא לשון שמחה אשאלך למה שמחת. א"ל על ששרפת האוצרות אמרתי שכל זמן שהאוצרות קיימין לא ימסרו עצמן למלחמה : נשמיהון גופיהון כלו' את עצמן : בין ווי לוה כלו' מבין דקדוק משמעות לשון שבין ווי לוה נמלט רבי יוחנן. וקרא עליו ר"י על עצמו : ששולקין תבן מפני הרעב : כל סמא כו' כלו' כל עיקר ושורש הדבר וסופו. אין כאן הצלה רק שאצא מן העיר לפייס האויב : אפקוני הוציאוני מחוץ לעיר אפשר דהוי הצלה פורתא. ואע"ג שלמעלה אמר שכעס על רבי יוחנן ובקש להמיתו. י"ל זהו מפני שאר הבריונים עשה. אבל הוא בעצמו נהג בו כבוד ומורא [מ"כ] : עבדינן כו' עשינו בינינו שלא יצא שום אדם לחוץ אלא מי שמת. א"ל הוציאני כדמות מת שנושאין במטה ויחשבו הבריונים שאני מת : טען ר"א ברישא כו' ולא הניחו אחרים לשאת המטה כדי שלא ירגישו שהוא חי דהא ידוע לכל דחיא קליל ממיתא. לכן נשאו מטתו תלמידיו ולא

עדש

בן בטיח כך אתם רוצים שיהיו אומרין מת רבן ודקרוהו. כיון דאמר להו כך שבקוניה. מן דנפקין מן פילי טענוניה ויהבוניה בחד בית עולם וחזרו למדינה. נפק ריב"ז לטייל בחיילותיו של אספסיאנוס אמר לון אן הוא מלכא. אזלון ואמרו לאספסיאנוס חד יהודי בעי למישאל בשלמך. אמר להון ייתי. מן דאתא א"ל [נח] וביבא מארי אפלטור. א"ל שאילא דמלך שאילת בי ואנא לית אנא מלך. וכדו שמע מלכא וקטיל לההוא גברא. א"ל [נט] אם לית את מלך סוף את מליך דלית הדין ביתא חריב אלא ע"י מלך שנא' (ישעיה י) והלבנון באדיר יפול. נסבוניה ויהבוניה לגיו מן שבעה קנקלין והון שאילין ליה כמה שעין בליליא ואמר להון. כמה שעין ביממא ואמר להון. מנן הוה ידע ריב"ז מפשוטיה. לבתר תלתא יומין אזל אספסיאנוס מסחי בהדא גפנא מן דסחא ולבש חד מסן דידיה אתת בשורה וכשרית מית נירון ואמלכוניה בני רומי. [ס] בעי למילבש חד מסן הורן ולא עליל. שלח ואתיוה לריב"ז וא"ל לית את אמר לי כל אילין יומיא הוינא לביש תרין מסאני והוון עללין בי וכדו חד עליל וחד לא עליל. א"ל בשורתא טבתא איתבשרת דכתיב (משלי טו) ושמועה טובה תדשן עצם. א"ל מה נעביד דאיעיל. א"ל מי אית לך בר נש דסנאית ליה או דהב לך יעברוניה קמך ובשרך שחי דכתי' (שם יז) ורוח נכאה תיבש גרם. התחילו מושלין לפניו משלות חבית שקינן נחש בתוכה כיצד עושין לו. א"ל מביאין חובר וחוברין את הנחש ומניחין את החבית. אמר פנגר הורגין את הנחש ושוברין את החבית. מגדל שקינן בו נחש כיצד עושין. א"ל מביאין חובר וחוברין את הנחש ושורפין את המגדל אמר פנגר הורגין את הנחש ושורפין את המגדל. א"ל ריב"ז לפנגר כל מגירייא דעבדין בישא למגיריהון עבדין. עד דלית את מליף סניגוריא את מליף עלן קטיגוריא. א"ל לטיבותכון אנא בעי. דכל זמן דהדין ביתא קיים מלכוותא מתגרין בכון אין איתחרב הדין ביתא לית מלכוותא מתגרין בכון. א"ל רבן יוחנן הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. א"ל אספסיאנוס לרבן יוחנן בן זכאי שאל לי שאלה ואנא עביד. א"ל אנא בעי דתירפי הדא מדינתא ותיזיל לך. א"ל כלום אמליכוני בני רומי דנרפי להדא מדינתא. שאל לי שאלתא ואנא עביד. א"ל בעי אנא דתירפי לפילי מערבאה דהיא אזלא ללוד. דכל בר נש תפיק עד ארבעה שעין יהא לשיזבא. מן דכבשה א"ל אי אית לך דרחים לך או בר נש דאת קריב ליה שלח ואייתיה עד דלא ייעלון אוכלוסיא. שלח לר' אליעזר ולר' יהושע לאפוקי לר' צדוק אזלין ואשכחוניה בבבא דמדינה. מן דאתא קם מן קומוי רבן יוחנן. א"ל אספסיאנוס מן קדם הדין סבא צותרא את קאים. א"ל חייך אי הוה חד דכוותיה והוה עמך אוכלוסין בכיפלא לא הוית יכיל כביש. א"ל מה חייליה. א"ל דאכיל חד נמזוז ופשיט עלוהי מאה פרקין. א"ל למה חשיך כן. א"ל מן חייליהון דצומייא ותענייתא. שלח ואייתי אסוותא והוו מוכלין ליה ציבחר ציבחר ומשקין ליה ציבחר ציבחר עד דהדר גופיה עלוי. א"ל אלעזר בריה אבא הב להו אגרייהו בעלמא הדין דלא תיהוי להו זכותא עמך בעלמא דאתי ויהב להו הדין חושבנא דאצבע והדין קרצטיונא. מן דכבשה פליג ד' טכסייא לד' דוכסייא וסליק פילי מערבאה לפנגר. ונגזר מן שמיא דלא יחרב לעולם למה ששכינה במערב. אינון אחרובו דידהון הוא לא אחריב דידיה. שלח ואתייה א"ל למה לא אחרבת דידך א"ל חייך לשבחא דמלכותא עבדית. דאילו חרבתיה לא הות ידעת ברייה מה חרבת וכדו יחזיין בריאתא אמרין חזו חייליה דאספסיאנוס מה אחרב. א"ל דייך

דטבאות

יד יוסף נח ילקוט ישעיה רמז רס"ד : נט אדר"נ פ' ד' : ס ילקוט משלי רמז תתקנ"ג :

מתנות כהונה

יאמרו השונאים שמבחוץ רבן דקרו ונהיה לשמצה קמינו : **מן דנפקין כו'**. משיצאו חוץ לשער נתנוהו במערה אחת שהיתה למת וכך היה מנהגם שלעולם היו מכינים מערות לקבור בהם מתים לכשימותו כדאי' במס' ב"ב : **אן הוא כו'**. אנה ואיה הוא המלך הלכו ואמרו לאספסיאנוס יהודי א' רוצה לשאול בשלומך א"ל יבא משבא א"ל וביבא כו'. כך היו שואלין בשלום המלך ובערוך ערך דומיני גרס ביבי דומיני' אמפרטו"ר ופי' אומר חיים אל האדון ועיין ערך אמפר וערך דומינו : **א"ל שאילא כו'**. שלום של מלך שאלת בי ואני אין אני מלך ועתה ישמע המלך זאת וימית אותי על שאני מחזיק עצמי כמלך א"ל אם אינך מלך עדיין סופך אתה נעשה מלך שאין הבית חרב אלא ע"י המלך : **נסבוהו כו'**. לקחוהו לר' יוחנן ונתנוהו לפנים מן שבעה חדרים שהיו שבעה חדרים זה לפנים מזה ונתנוהו בשביעי הפנימי שהיה שם חשך מאד והיו שואלין אותו כמה שעות בלילה והגיד להם וכן כמה שעות ביום ואמר להם : **מפשוטיה**. כלומר מעצמו ברוב חכמתו ובקיאותו בטבעי העתים או סוד ה' ליראיו כדאי' בפ"ק דמס' סוטה גבי בן עזאי לענין שיעור ביאה ועיין לעיל בפ' כאן פ"ט : **מפשוטיה**. מחזרת תלמודו ולשון זה רגיל בס' זה כדלקמן פסוק עליה מאה פרקין ובמעתי עוד פי' שונים והשומע ישמע : **לבתר כו'**. לאחר ג' ימים אלו הלך אספסיאנוס ורחץ את עצמו תחת גפן א' או בהדא גופנא פי' בנהר ששמו גופנא מברחן ועלה והיה נועל מנעל אחד בא לו בשורה ובשר אותו שמת נירון והמליכוהו בני רומי עליהם ורצה לנעול המנעל האחר ולא נכנס רגלו במנעלו שלח והביא את רבן יוחנן וא"ל האין אתה יכול לומר לי כל הימים השברים לבשתי ב' המנעלים והיו רגלי נכנסים בהם ועתה אחד נכנס והא' אינו יכול ליכנס א"ל בשורה טובה נתבשרת כו' : **מה נעביד כו'**. מה נעשה שיכנס גם רגל זה א"ל יש פה בן אדם שאתה שונא לו או שפשע כנגדך יעבור לפניך ובשרך ישפל : **שחי**. שפל כד"א שחי ונעבורה וכד"א במקום ששח תפיהו ועיין ערך שח : **מושלין**. כלומר לתפוס ריב"ז כלומר שהוא וסיעתו היה להם לשבור חומות העיר ולבא אל המלך להביאו אל העיר והשיב להם שכך הוא יותר טוב להניח החומה אולי יתפייסו גם הבריונים ובפ' הניזקין מבואר כך בהדיא ועיין שם : **פנגר**. הוא היה הדוכס של הערביים : **הורגין כו'**. ובעיני המלך היה נראה יותר טוב דברי ריב"ז ולפי' הרשהו לשאול שאלה כדלקמן : **כל מגירייא כו'** כל השכנים השוטים רעה לשכנים הם עשים והערביים שוכנים סביב לארץ ישראל : **עד דלית כו'**. כלומר לא די לך שאין אתה מלמד עלינו סניגוריא פי' מליצה טובה אלא שאתה מלמד עלינו דבר קטרוג א"ל לטובתכם אני רוצה ומתכוין שכל זמן שבית זה ר"ל ב"ה קיים המלכיות מתגרין בכם : **לעקל כו'**. כך היה למשל בפיהם פי' הלב יודע אם כוונתך לקשור ולתקן או לקלקל וכן הוא בפ"ק דסנהדרין ועיין שם : **שאל לי כו'**. שאל ממני שאלה ואני עושה אותה א"ל אני חפץ ממך שתניח העיר הזאת ותלך לך ממנה א"ל כו' כלומר וכי בשביל זאת המליכוני שאניח אותה והלא לא המליכוני אלא כדי שאכבש אותה אלא בקש ממני שאלה אחרת ואני אעשה א"ל אני חפץ שתניח שער המערבי שהוא הולכת ללוד וכל מי שיוצא ממנה עד ד' שעות על היום יהיה נשאר להצלה משנכבשה א"ל אם יש לך מי שהוא אוהבך או בן אדם שהוא קרוב לך שלח לו והביא אותו טרם שיכנסו החיילים ושוב אין בידי לעכבם : **לאפוקי**. להוציא : **אזלין כו'**. הלכו ר"א ור' יהושע ומצאוהו בפתח שער העיר כיון שבא ר' צדוק קם מלפניו ר' יוחנן : **מן קדם כו'**. וכי מלפני זקן זה המאוס אתה עומד : **צותרא**. לפי הענין פי' מאוס : **או הוה חד כו'**. אם היה בעיר עוד א' כמותו והיה אתך עם בכפלים כמו שיש עמך עכשיו לא היית יכול לכבוש העיר א"ל מה כחו וגבורת צדקתו : **ה"ג דאכיל חד נמזוז וכו'**. מפי' הערוך נראה שהוא מין פרי דומה לתאנה והכל פרי זה ולא יותר והיה חוזר ולומד על אותה אכילה מאה דרשות : **פרקין**. זמן שיעור הלימוד שלומדין בבית המדרש נקרא פרק והוא ידוע : **חשיך**. כחוש ועיין ערך חשך : **מן חייליהון כו'**. מכח הצומות והתעניות : **ואייתי אסוותא** גרס : **שלח**. משמע אספסיינוס שלח והביא רופאים שלו לרפאות את ר' צדוק. וכן פי' רש"י בפ' הניזקין : **והוו מוכלין** גרסי'. פי' היו מאכילין אותו מעט מעט כו' : **עד** שחזר גופו עליו : **א"ל** אלעזר בנו של רבי צדוק אמר לאביו תן להם לרופאים שכרן בעולם הזה שלא יהיה להם זכות עמך בעוה"ב וכן פי' בספר יוחסין : **חושבנא כו'**. בערוך ערך כרסט משמע חשבון ומשקל באצבע וע"ש : **מן דכבש כו'**. משכבש אספסיינוס ירושלים היה מחלק ארבעה צדדי העיר לארבעה דוכסין שעמו ועלה שער המערבי בגורלו של פנגר : **אינון כו'**. שלשה דוכסין האחרים החריבו כל אחד חלק שלו ופנגר לא החריב את שלו : **לא אחריב דידיה** גרסי' שלח אספסיינוס והביא לפנגר כו' : **ואמר** לו בשביל שבח של המלכות עשיתי כו'. שאילו החרבתיו לא היה יודע שום בריה מה החרבת ושמא יאמרו עיר קטנה היתה ועתה יראו הבריות החוק הגדול ויאמרו ראה כחו של אספסיינוס מה החריב כמה עיר חזקה החריב וזה שבחך : **ה"ג אמרין** חייליה כו'. ובלשון אמת הגיה חזו חייליה : **דייך כו'**. די לך כי תשובה נכונה אמרת : **ה"ג מן כנין כו'**. פי' בשביל שעברם על טוי שלי יעלה אותו איש לראש העלייה ויפיל את עצמו : **אם** יחיה יחיה ואם ימות ימות. עלה והפיל את עצמו ומת והוא נגרא גרסי' : **ופגעה בו כו'**. שא"ל הלב יודע כו' שעלה זאת היה ראוי להנצל על שלא החריב שער המערבי :

קלוון

עץ יוסף

מדע סדבר [בפרק הנזקין] : **מהלך קומוי**. הלך לפניו כאילו הולך לפני מטתו : **מן דמטון** כשהגיע לפתח שער העיר [כן הוא בפ' הנ"ל] : **בעי כו'** רצו לדקור בו ברמחים שמא מערים הוא : **שיהו אומרים** יאמרו השונאים שבהון רבן דקרו ונהיה לשמצה בקמינו : **מן דנפקון** משיצאו חוץ לשער נתנוהו במערה אחת שהיתה למת. שכך היה מנהגם שלעולם היו מכינים מערות לקבור בהם מתים לכשימותו כדאי' במס' ב"ב : **אן הוא מלכא** אנה ואיה הוא המלך. הלכו ואמרו לאספסיאנוס יהודי אחד רוצה לשאול בשלומך. אמר להם יבא. משבא א"ל וביבא כו' כך היו שואלין בשלום המלך. ובערוך ערך דומינו גרס ביבי דומינ"י אמפטו"ר ופירושו אומר חיים אל האדון : **א"ל שאילא כו'** שלום של מלך שאלת בי ואני אין אני מלך ומעתה ישמע המלך זאת וימית אותי על שאני מחזיק את עצמי כמלך. א"ל אם אינך מלך עדיין. סופך אתה נעשה מלך שאין הבית נחרב אלא ע"י מלך. ואע"ג דאכתי לא נחרב מידו עד שבא טיטוס. מ"מ כיון דכבר גזר עליה ג' שנים ומחצה והוה כפנא הוה כאילו כבר נמסרה בידו [תוס' בפ' הנזקין] : **שנא' והלבנון כו'** וכדאי' בגמרא שם ואין לבנון אלא בית המקדש כו' ואין אדיר אלא מלך כו' ע"ש : **נסבוהו כו'** לקחוהו לר' יוחנן ונתנוהו לפנים מן שבעה חדרים. שהיו שבעה חדרים זה לפנים מזה ונתנוהו בשביעי הפנימי שהיה שם חשך מאד והיו שואלים אותו כמה שעות בלילה הגיד להם וכן כמה שעות ביום ואמר להם : **מפשוטיה** מחזרת תלמודו היה יודע כמה שעות. שהיה ידוע לו שבשעה אחד יכול לחזור כך וכך דפין או הלכות : **לבתר תלתא כו'** ואחר ג' ימים אלו הלך אספסיאנוס ורחץ את עצמו בהדא גופנא פירושו בנהר ששמו גופנא. מפרחן ועלה היה נועל מנעלו אחד בא לו בשורה שמת נירון והמליכוהו בני רומי עליהם. ורצה לנעול המנעל האחר ולא נכנס רגלו במנעלו. שלח והביא את רבי יוחנן ואמר ליה האין אתם יכול לומר לי כל הימים העוברים לבשתי ב' המנעלים והיו רגלי נכנסים בהם. ועתה אחד נכנס והאחד אינו יכול ליכנס. א"ל בשורה טובה נתבשרת כו' [מ"כ] : **מה נעביד כו'** מה נעשה שיכנס גם רגל זה. א"ל יש פה בן אדם שאתה שונא לו או שפשע כנגדך יעבור לפניך ובשרך שחי פי' ישפל כד"א שחי ונעבורה : **ורוח נכאה תיבש גרם** וכאשר תירא רוחך מחמת היגון תיבש העצם שלך (רש"י) : **התחילו מושלים לפניו משלות** כלו' לתפוס לריב"ז. כלו' שהוא וסייעתו היה להם לשבור חומות העיר ולבא אל המלך להביאו אל העיר. והשיב להם שכך הוא יותר טוב להניח החומה אולי יתפייסו גם הבריונים [ועיין בפ' הנ"ל] : **חבית שקינן בו נחש** ודמיון הבריונים הם הנחשים וחומת העיר הוא החבית [מהרש"א] : **פנגר** הוא היה הדוכס של הערביים : **הורגין כו'** ובעיני המלך היה נראה יותר טוב דברי ריב"ז ולפיכך הרשהו לשאול שאלה כדלקמן : **כל מגירייא כו'** כל השכנים העושים רעה לשכנים הם עושים. והערביים שוכנים סביב לארץ ישראל : **עד דלית כו'** כלו' לא די לך שאין אתה מלמד עלינו סניגוריא פי' מליצה טובה. אלא שאתה מלמד עלינו דבר קטרוג. א"ל לטובתכם אני רוצה ומתכוין שכל זמן שבית זה ר"ל הבהמ"ק קיים המלכיות מתגרין בכם : **לעקל כו'** כך היה למשל בפיהם. פי' הלב יודע אם כוונתך לקשור ולתקן או לקלקל. וכן הוא בפ"ק דסנהדרין וע"ש : **שאל לי כו'** שאל ממני שאלה ואני עושה אותה. א"ל אני חפץ ממך שתניח העיר הזאת ותלך לך ממנה. א"ל כו'. כלו' וכי בשביל זאת המליכוני שאניח אותה והלא לא המליכוני אלא כדי שאכבש אותה. אלא שאל ממני שאלה אחרת ואני אעשה לך. א"ל אני חפץ שתניח שער המערבי שהוא הולך ללוד וכל מי שיוצא ממנו עד ד' שעות על היום יהיה נשאר להצלה. משנכבשה א"ל אם יש לך מי שהוא אוהבך או בן אדם שהוא קרוב לך שלח לו והביא אותו טרם שיכנסו החיילים ושוב אין בידי לעכבם : **לאפוקי** להוציא : **אזלין כו'** הלכו ר"א ור"י ומצאוהו בפתח שער העיר. כיון שבא ר' צדוק קם רבי יוחנן מלפניו : **מן קדם כו'** וכי מלפני זקן זה המאוס אתה עומד : **צותרא** לפי הענין פי' מאוס : **אי הוה חד כו'** אם היה בעיר עוד אחד כמותו והיה עמך עם כפלים כמו שיש עתה עמך לא היית יכול לכבוש העיר. א"ל מה כחו וגבורת צדקתו : **נמזוז** הוא מין פרי דומה לתאנה. אכל פרי זה ולא יותר והיה חוזר ולומד על אותה אכילה מאה דרשות : **פרקין** זמן שיעור הלימוד שלומדין בבית המדרש נקרא פרקא והוא ידוע : **חשיך** כחוש : **מן חיליהון כו'** מכח הצומות והתעניות : **ואייתי אסוותא** רופא שירפא את ר' צדוק שלא היה יכול לבלוע אוכל לפי שנתכווצו מעיו בתעניותיו (רש"י) : **והיו מוכלין כו'** היו מאכילין אותו מעט מעט והיו משקין אותו מעט מעט עד שחזר גופו עליו : **א"ל אלעזר בריה** פי' ר"א בנו של רבי צדוק אמר לאביו תן להם לרופאים שכרן בעולם הזה שלא יהיה להם זכות עמך בעה"ב [יוחסין] : **חושבנא כו'** חשבון ומשקל באצבע : **מן דכבשה כו'** משכבש אספסיאנוס את ירושלים היה מחלק ד' צדדי העיר לד' דוכסין שעמו. ועלה שער המערבי בגורלו של פנגר : **אינון כו'** שלשה דוכסין האחרים החריבו כל אחד חלק שלו ופנגר לא החריב את שלו. שלח אספסיאנוס והביאו לפנגר כו' : **לשבחא דמלכותא כו'** בשביל שבח של המלכות עשיתי כו' שאילו החרבתיו לא היה אדם יודע מה החרבת ושמא יאמרו עיר קטנה היתה ועתה יראו הבריות החוק הגדול ויאמרו ראה כחו של אספסיאנוס מה

החריב

דטבאות אמרת אלא מן בגין דעברת על קלונין דידי יסק ההוא גברא לרישיה דאינרא ויטרוף גרמיה אי חיי חיי ואי מות ימות. סליק וטרף גרמיה ומית ופגעה בו קללה של ריב"ז: (לג) כי י"י הוגה על רוב פשעיה. יכול על מגן ת"ל על רוב פשעיה. עולליה הלכו שבי לפני צר. אר"י בא וראה כמה חביבין תינוקות לפני הקב"ה. גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם. גלו משמרות ולא גלתה שכינה עמהם. וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם הה"ד עולליה הלכו שבי לפני צר מיד ויצא מבת ציון. מן בת כתיב [סא] א"ר אחא יש לנו מנה אחת יפה זה הקב"ה שכתוב בו (תהלים טז) י"י מנת חלקי וכוסי. כל הדרה זה הקב"ה שנא' (שם קד) הוד והדר לבשת. ד"א כל הדרה זו סנהדרין דכתיב (משלי לא) עוז והדר לבושה. ד"א כל הדרה אלו תלמידי חכמים דכתיב (ויקרא יט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. ד"א כל הדרה אלו המשמרות דכתיב (דה"ב כ) ומהללים להדרת קדש. ד"א כל הדרה אלו התינוקות. א"ר יהודה בא וראה כמה חביבין תינוקות לפני הקב"ה. גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם. גלו משמרות ולא גלתה שכינה עמהם. וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם הה"ד עולליה הלכו שבי לפני צר. מיד ויצא מבת ציון כל הדרה: (לד) היו שריה כאילים. א"ר יהודה כשהן רכים משולים ככבשים שנא' (ישעיה ה) ורעו כבשים כדברם. וכשהן קשים משולין כאילים שנא' היו שריה כאילים. ר' סימון בשם ר' שמעון בר אבא ורשב"ל בשם ר' יהושע [סב] מה אילים הללו בשעת שרב הופכין פניהם אלו תחת אלו. כך היו גדולי ישראל רואין דבר עבירה והופכין פניהם ממנו. א"ל הקב"ה תבא שעה ואני עושה לכם כן: (לה) וילכו בלא כח לפני רודף. ר' עזריה בש"ר יהודה בר' סימון אמר [סג] בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה כמד"א (תהלים ס) באלהים נעשה חיל. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום כביכול מתישין כח גדול של מעלה דכתיב (דברים לב) צור ילדך תשי. ר' יהודה בר' סימון בש"ר לוי בר' טרפון בזמן שישראל עושין רצונו של הקב"ה מוסיפין כח בגבורה של מעלה כמד"א (במדבר יד) ועתה יגדל נא כח י"י. ובזמן שאין עושין רצונו של הקב"ה כביכול מתישין כח גדול של מעלן. והולכין גם הם בלא כח לפני רודף. רב הונא ורבי אחא ור' סימון בשם רשב"ל ורבנן בשם ר' חנינא היה אדם אומר לחבירו בירושלים הקריני דף אחד ואומר לו אין בי כח השנינו פרק אחד אומר לו אין בי כח. א"ל הקב"ה תבא לכם שעה ואני עושה לכם כך. וילכו בלא כח לפני רודף. א"ר אחא [סד] כשם שלא גלו ישראל אלא ברודף מלא. כך אינן נגאלין אלא בגואל מלא דכתיב (ישעיה נט) ובא לציון גואל מלא כתיב: (לו) זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה. בימי עניותה זכרה מרדין שמרדה בהקב"ה· כל מחמדיה אלו ד"ת כמד"א (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז. בנפול עמה ביד צר. רבנן דהתם אמרין נפיל תורא סגין טבחוי. ורבנן דהכא אמרין נפל תורא תחדדן סכינוהי. ואין עוזר לה רבנן דהתם אמרין כד תספון כלה מדכרא שבעה יומין דמשתותא. ורבנן דהכא אמרין כד יחופה ברא מדכר שלותא דביתיה דאבוי. ראוה צרים שחקו על משבתיה על שבתותיה כמד"א (שמות כ) זכור את יום השבת לקדשו. ד"א על משבתיה על שמטותיה כמד"א (ויקרא כה) ובשנה השביעית וגו'. ד"א על משבתיה זה ריב"ז ששבת מתוכה: (לז) חטא חטאה ירושלים. עכו"ם אינן חוטאים אלא אע"פ שחוטאין אינן כלים אבל ישראל חטאו ולקו. על כן לנדה היתה לטלטול היתה. כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה גם היא נאנחה ותשב אחור. אחור מן הכהונה אחור מן המלכות: (לח) טומאתה בשוליה. [סה] א"ר ברכיה בש"ר אבא ב"כ כל אותם הכהנים ששימשו בימי צדקיה ערלים היו הה"ד (יחזקאל מד) בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר. ד"א טומאתה בשוליה בשיפוליה כמד"א (שמות כח) על שולי המעיל. ד"א טומאתה בשוליה כההוא דתנן מקום היה למטה מירושלים תופת שמו. רבי יהודה אומר על שום

תפתה

יד יוסף סא ילקוט איכה: סב ילקוט איכה: סג זוהר בשלח דף ס"ה. ילקוט איכה. ושלח רמז תשמ"ד ותהלים רמז ס'. וזוהר ריש בא. ותרומה דף קנ"ח: סד ילקוט שלח רמז תשמ"ד: סה ילקוט איכה. ויחזקאל רמז שפ"ב. ועי' בירושלמי סנהדרין פ' י"א כו' ל"א:

ענף יוסף

(לג) [יכול על מגן] י"ל פירושו דאיתא בגמרא אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם חייכם שאני קובע לכם בכיה לדורות וז"ש יכול על מגן פי' הואיל ובכו על חנם. ת"ל על רוב פשעיה שבשביל הבכיה לחוד לא היה נחרב בהמ"ק רק בשביל עונות רק שבגלגל הקב"ה ה"ב לט"ב הואיל ובכו בחנם (בשם הגאון מהר"ם). ועיין בספר זית רענן ובס' יד יוסף: (יפ"ע): (לה) [ועתה יגדל נא כח אדני] אף שבאותו פעם חטאו י"ל ע"ד דאיתא בשעה שעלה משה לתרום כו' כדאיתא בפ' ר"ע א"כ נאמר ועתה יגדל כאותו פעם (יפ"ע): [גואל מלא כתיב] נראה מכאן דכל גואל שבמקרא וא"ו זה חסר ואף שמצינו והנה הגואל עובר מלא כתיב. י"ל שהוא מלא נמי מהאי טעמא שרומז למלך משיח שנולד מזווג כמדובר שם (יפ"ע):

בשולים

מתנות כהונה

קלוונין גרס. פי' גזירה: כי י"י הוגה כו': על מגן. על חנם: משמרות. כהונה ולויה: מיד. אחר שכתוב עולליה כו' כתיב ויצא מבת וגו' וכדמפרש ואזיל: מן בת כתיב. והקרי מבת: ה"ג דכתיב עוז והדר והסנהדרין הוד עוזם ותוקפם של ישראל וכן בשיר השירים כנה אותם למגדל דוד: מיד. ויצא מבת מן בת. וכדלעיל ועי"ל דדריש מפני שיצא כל הדרה אלו התינוקות יוצאה ג"כ מנה יפה זו היא השכינה: כאילים. דרש ביה אילות ואחז כד"א ואת אילי הארץ לקח: ואני עושה כו'. שילכו בשבי כאילים בשעת שרב: בגבורה. של מעלה. וכן הוא במקום אחר בהדיא ועיין בויקרא רבה פ' כ"ג גם בדברי ר"י בר סימון צריך לגיים של מעלן דכתיב צור ילדך תשי וכן הוא בס' עבודת הקודש פ"ג מחלק העבודה: והולכים גם הם. ועניינו כשעושין רצון המקום מוסיפין כח בגבורה גם המה וביפוך מתישין גם כח עצמן ועיין בילקוט תהלים מזמור ל"ו: הקריני. למדני מקרא: השניני. למדני משנה: מלא. דכתיב רודף מלא וי"ו: גואל כתיב ג"כ מלא וי"ו: זכרה. בימי כו'. דרש ימי חסר ב' השימוש ובפירוש הראב"ע כמו ששת ימים עשה ה' וגו' שהוא כמו בששת: נפל תורא כו'. כשנופל השור רבים שוחטים קמים עליו אף כאן משנפל ביד צר אין עוזר לה: דהכא. בבבל כן משמע בס' במה מדליקין בגמרא דעל שלש עבירות דאמר רבא הכי והוא היה בבבל: נפל כו'. כשנופל השור מיד משחיזין הסכין חריזין לשוחטו: וכד. תספון כלה מדכרא גרסי'. והוזר למעלה לראש העניין ופירש כשמכין הכלה לאחר חופתה היא זוכרת ימי החופה שהיו הכל מהללין ומשבחין אותה וכן הבן כשהולך יחף בערום ובחוסר כל הוא זוכר השלוה והטובה שהיה לו בבית אביו וקודם זה לא הרגיש בטובתו כן ירושלים בימי עניה היא זכרה המחמדים והטובות שהיה לה מקודם: תספון. לפי העניין הזה לשון הכאה ויסורין ועיין ערך ספית ופיוט אקדמות מילין אירוס בגויה ספית פירשו ע"פ כי בשבילו לקית. שלותא גרסי': מתוכה. מתוך העיר ככתוב למעלה בפסוק סו נליה: חטא: אינן כלים. חטאתם אין עושה בהם רושם ע"ל ריש פסוק גלתה יהודה: טומאתה: ערלים היו. בשוליה

דרש

עץ יוסף

החריב כמה עיר הקה החריב וזהו שבחך: דייך כו' די לך כי תשובה נכונה אמרת. והפשר פי' חייך והוא לשון שבועה. ר"ל אני נשבע כי תשובה נכונה השבת. אלא מן בגין כו' בשביל שעברת על גזרי שלי יעלה אותו איש לראש העליי' ויפיל עצמו אם יחיה יחיה ואם ימות ימות. עלה והפיל את עצמו ומת: ופגע בו כו' שא"ל הלב יודע אם לעקל כו' שאלולי זאת הקללה היה ראוי להנצל על שלא החריב שער המערבי שתשובה נכונה השיב: קלוונין פי' גזירה: (לג) יכול על מגן בחנם. דשם הוי"ה בכל מקום הוא מדה"ר ויכול על מגן שהיה לו לרחם עליהם כפי הוראתו וכפי דרכו של שם זה. ת"ל על רוב פשעיה שגדולים הרשעים שמחמת רוב פשעיהם מהפכים מדת הרחמים למדת הדין כדאי' במפרשי' [מדר"א]: משמרות כהונה ולויה: מיד ויצא מבת ציון פי' מיד אחר שכתוב עולליה כו' כתיב ויצא מבת וגו' וכדמפרש ר' אחא מן בת כתיב. ור"ל הקרי מבת והכתיב מן בת לשון מנה זה הקב"ה שכתוב בו ה' מנת חלקי. ובעל המאמר גילה לנו אהבת השי"ת את בת ציון כי הסתלקות השכינה ממנה לא רצה לפרסמה ולפרשה בפירוש רק רמזה בל' סתום באומרו ויצא מן שהוא מלשון ה' מנת חלקי. ואפ"ה הוסיף עוד לסתום הדברים כי מלת מן כתיב ולא קרי אבל קרינן ויצא מבת ציון והכל להודיע אהבתו ית' או זהו כי לא רצה לכתוב בפירוש שסילק השי"ת שכינתו מציון אלא רצה ללמדנו עד כי לא יצאה לגמרי כי נקטינן שלא זזה שכינה מכותל מערבי. ולכן מזכיר יציאתו ברמז [אחז דמעה]: כל הדרה זה הקב"ה דרש כמה דרשות על תיבת כל הדרה. זה הקב"ה. זה סנהדרין. זה ת"ח. זה משמרות. זה תינוקות. משום שבכולם כתיב תיבת הדרה. ומ"מ בכל הדרשות האלו אין מוציא המקרא מידי פשוטו שיצא מהם כל הדר הטובה והברכה שהיה שם. כי הטובה והברכה היא במקום השכינה אשר היא מקור הברכה. וכן דריש זו סנהדרין כי הסנהדרין נעשו מרכבה לשכינה. וכן הת"ח שאין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה. וכן המשמרות של כהנים ולוים. וכן התינוקות כמו שמסיים המדרש שכיון שגלו התינוקות גלתה שכינה עמהם. וכדכתיב מפי עוללים ויונקים וגו' [מה"ק]: א"ר יהודה כמה כו' הביא זה עוד הפעם. משום דכל הני דרשות דדריש על תיבת כל הדרה מייתי משום שנא' בהם תיבת הדר. אבל בתינוקות לא כתיב הדר וא"כ איך דרש כל הדרה על התינוקות. לזה מביא הא דאמר ר"י בא וראה כמה חביבין תינוקות כו'. וא"כ אין לך הדר יותר מהם שעל גלותם כתיב ויצא מבת ציון כל הדרה: (לד) וכשהם קשים משולים כאילים שנא' היו שריה כאילים. דרש ביה אולא והחזק כד"א ואת אילי הארץ לקח [מ"כ]: ואני עושה לכם כן שילכו בשבי כאילים בשעת שרב [מ"כ]. או פירושו שילכו בגולה ואני אעלים עיני מהם כדי שיעשו בהם האויבים כרצונם: (לה) רבי עזריה כו' פלוגתתם הוא בזה שרבי עזריה סובר שבזמן שישראל עושין רצונו של מקום הם מוסיפין כח בגבורה שאפי' מדת הדין מתהפכת להם למדה"ר ומוסיפין בה כח לרחם עליהם. וז"ש באלהים ר"ל במדת אלהים עצמו מוסיפין כח וחיל. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום כתיב צור ילדך תשי שפירושו אביך זה ילדך [והוא מדת **תפארת ישראל**]. ורבי יהודה בר"ס סובר בזמן שישראל עושין רצ"מ כו' כד"א ועתה יגדל נא כח אדני שהוא שם של אדנות והיא המדה האחרונה ובזמן שאין עושים רצ"מ כו' הולכין גם הם בלא כח לפני רודף. ולא הביא קרא כי סמך למה שדרשו ז"ל לעיל בזה הפסוק ויצא מבת ציון כל הדרה: הקריני למדני מקרא: השניני למדני משנה: ברודף מלא דתיבת רודף כתיב מלא בוא"ו [מ"כ]. וגם נדרשו רדיפה מלאה ושלימה כדפירש"י [יפ"ע]: בגואל מלא שתהיה גאולה שלימה שאין אחריה שעבוד שכן תיבת גואל מלא כתיב [יפ"ע]: (לו) בימי עניותה משום שזכירה היא על מה שעבר ואם עדיין בימי עניה. היך שייך לומר זכרה. לכך פי' כמו בימי עניה ע"ד כי ששת ימים עשה ה' וגו'. שפירושו בששת ימים. והוי"ו של ומרודיה נוספת ובתיבת כל מחמדיה חסר וי"ו [אלון בכות]: נפל תורא כשנופל השור רבים שוחטים קמים עליו. אף כאן משנפל ביד צר אין עוזר לה: דהכא בבבל אמרין כשנופל השור מיד משחיזין הסכין וזריזין לשוחטו: כד תספון כלה חוזר למעלה לראש העניין ופירש כשמכין הכלה לאחר חופתה היא זוכרת ימי החופה שהיו הכל מהללים ומשבחין אותה. וכן הבן כשהולך יחף בעירום ובחוסר כל הוא זוכר השלוה והטובה שהיה לו בבית אביו וקודם לזה לא הרגיש בטובתו. כן ירושלים בימי עניה היא זוכרת המחמדים והטובה שהיה לה מקודם [מ"כ]: תספון לפי העניין הוא לשון הכאה ויסורין [מ"כ]: על שבתותיה ר"ל שהם מפרשים שחקו מלשון שחוק והיתול כי רצו להעבירם על דת ושחקו על שבתותיה והיו מכריחים אותם שיחללו את השבת: ד"א על שמיטותיה רצה לפרש שחקו מלשון שמחה ולא מלשון היתול. ואמר ששמחו ושחקו על שהם ניצלו משמיטות הארץ כי העון הזה היה סבה שנמסרו בידם כדכתיב אז תרצה הארץ את שבתותיה בהשמה מהם ועל כן שחקו ושמחו על משבתיה: ד"א זה ריב"ז רצה גם הוא לפרש שחקו מל' שמחה ששמחו על ריב"ז ששבת מתוכה ויצא מן העיר כדאי' לעיל. שאם היה ריב"ז בירושלים אולי זכותו היה מגין עליהם ואחר ששבת מתוכה שמחו ושחקו כי ידעו כי בצאתו מן העיר פנה זיוה והדרה של עיר. או אפשר ששמחו מפני שכשראו את ריב"ז בורח מירושלים ידעו ונתבשרו במפלתן של ישראל [אחז דמעה]: (לז) עכו"ם אינן חוטאים בתמיה. דדייק הא דכתיב ירושלים יתירא שהרי בכתוב של מעלה כבר הזכיר את ירושלים שאמר זכרה ירושלים ובא משמעי עדיין נ"מ לדיוקא אתא שבהם נחשב החטא לחטא. ולכן החמיר הקב"ה בדינם. ור"ל כי חטא ישראל הוא נקרא חטא יותר כאשר הקדים להם טובה ביציאת מצרים ובנסי מדבר ובמ"ת הקדושה ובירושת הארץ הקדושה ארץ טובה ורחבה והם שלמו רעה תחת טובה לחטוא במקום טובה ובמקום קדוש שבעטר זה גדול עונם מנשוא לכן החמיר בדינם. ועיין בפתיחתא סי' ד': אחור מן הכהונה אחור מן המלכות. משום דבשני אלה מגיע קריבת השלום כמ"ש בש"ר גבי אל תקרב הלום שבקש כהונה ומלכות [יפ"ע]: (לח) אותן הכהנים היו כהנים הדיוטים. דכהנים גדולים צדיקים היו כדאי' בפ"ק דיומא יראת ה' תוסיף ימים זה מקדש ראשון שעמד ת"י שנה ולא שמשו בו אלא י"ח כהנים [יפ"ת]: ערלים היו דרש טומאתה היא בשוליה היינו בכהניה דכתיב בהם על שולי המעיל [יפ"ת]: בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר וגו' להיות במקדשי לחללו וגו': ד"א טומאתה בשוליה

בשיפולים

תפתה דהוה ביה. ר' יוסי אומר חליתא דבר הינום. [סו] צלם חלול היה שם נתון לפנים משבעה קנקלים וטס של נחשת בידו וכירה היתה נתונה על גבוי. וכל מי שהיה מקריב סלת פותחין לו אחד. תורין ובני יונה פותחין לו ב'. כבש פותחין לו ג'. איל פותחין לו ד'. עגל פותחין לו ה'. שור פותחין לו ו'. וכל מי שהיה מקריב בנו פותחין לו ז' ונותנין אותו לתוך טס של נחשת ומסיקין את הכירה תחתיו והיו מקלסין לפניו ואומרין לו יערב לך ויבסם לך. וכל כך למה כדי שלא ישמעו נהמת בניהם ויחזרו בהן. [סז] הוה כומרא אתי לגבי ב"נ א"ל מן בנין דאמר לי צלם פלן מכל בניא דאית לך לית את בעי לקרבא חד מנייהו. א"ל וכי ברשותי אינון חד בדהב חד בכסף חד בענא חד בבקרותא. א"ל המתן לי דאית לי חד זעיר בבית ספרא כד אתי אנא יהיב ליה לך. א"ל הקב"ה רעיע מכל בנין דאית לך לא הוה לך להפילו לע"א אלא זה שמקודש לשמי. ר' יודן בר' סימון בשם ר' לוי בן פרטא למטרונה שאמר לה אוהבה עשי לי חמין ונטלה לורטיא של מלך ועשתה לו חמין. אמר לה המלך מכל עצים שיש ליך בבית זה לא היה ליך לעשות חמין לאוהבך אלא בלורטיא שלי. כך אמר הקב"ה לאותו רשע מכל בנים שיש לך לא הוה לך להפילו לעכו"ם אלא זה שמקודש לשמי הה"ד (יחזקאל טז) ותקחי את בניך וגו'. אעפ"כ ותרד פלאים נתתה לה לנסיונין:

(לט) כד דמך ר' יוסי מסלחיא [סח] סליק ר' יוחנן ור"ל לגמילות חסדא וסליק עמהון ר' יצחק פסאקא. והוה תמן חד סב בעי למיעל ומיפתח עלוי ולא שבקוניה. א"ל ר' יצחק פסאקא קדם אילין אריותא דאורייתא את פתח פומך. אמר להו ר' יוחנן שבקוניה דהוא גבר סב ייעול וישתבח באתריה. עאל ופתח ואמר מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה ומחורבן בהמ"ק. בתוכחות כתיב (דברים כח) והפלא י"י את מכותך. ובחורבן בהמ"ק כתיב ותרד פלאים. אבל בסילוקן של צדיקים כתיב (ישעיה כט) לכן כה אמר י"י הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וכל כך למה (שם) ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר. א"ר יצחק פסאקא יהוי דין גברא בריך פומיה. א"ל ר' יוחנן אילו לא שבקתוניה מנן הוינן שמעין דא מרגליתא. ורוה"ק צווחת ואומרת ראה י"י את עניי כי הגדיל אויב. (תהלים קיט) כרו לי זדים שיחות וגו' [סט] ר"א בר כהנא אמר תרתי כתיב (דברים כב) לא תקח האם על בנים וכאן (הושע י) אם על בנים רטשה הוי אשר לא כתורתך. ר' אבא ב"כ אמר אחורי כתיב (ירמיה ט) להכרית עולל מחוץ ולא מבתי כנסיות. בחורים מרחובות ולא מבתי מדרשות. וכאן אף אלהים עלה בהם וגו' הוי אשר לא כתורתך. ר' יהודה בר' סימון אמר תרתי כתיב (ויקרא כב) ושור או שה אותו ואת בנו וגו' וכאן נהרגו בן ואם ביום אחד שנאמר אם על בנים רטשה הוי אשר לא כתורתך. ר' יהודה בר' סימון אמר אחורי כתיב (שם יז) אשר יצוד ציד חיה או עוף וגו'. וכאן (תהלים עט) שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר הוי אשר לא כתורתך. א"ר ברכיה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע לחמורים נתת קבורה ולבניך לא נתת קבורה. לחמורים נתת קבורה אלו המצריים הה"ד (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם. וא"ר ברכיה [ע] לפי שהיה הים זורקן ליבשה ויבשה זורקן לים. ים אומר ליבשה קבלי אוכלוסיך ויבשה אומרת לים קבלי אוכלוסיך. אמרה יבשה ומה אם בשעה שלא קבלתי אלא דמו של הבל נאמר בי (בראשית ג) ארורה האדמה היאך אני יכולה לקבל דם כל ההמון הזה. עד שנשבע לה הקב"ה שאינו מעמידה בדין הה"ד (שמות טו) נטית ימינך תבלעמו ארץ. ואין ימין אלא שבועה [עא] שנא' (ישעיה סב) נשבע י"י בימינו. ולעמך לא נתת קבורה הוי אשר לא כתורתך:

(מ) ידו פרש צר. [עב] את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לבהמ"ק נכנסו עמונים ומואבים עמהם. והיו הכל רצין לבוז כסף וזהב ועמונים ומואבים רצין לבוז את התורה כדי לעקור (דברים כג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל י"י. ר' יהודה בר' סימון בש"ר לוי בר פרטא לדליקה שנפלה לתוך פלטין של מלך והיו הכל רצין לבוז כסף וזהב ועבד רץ לבוז את אוניתו. כך בשעה שנכנסו שונאים לבהמ"ק נכנסו עמונים ומואבים עמהם והיו הכל רצין לבוז כסף וזהב ועמונים ומואבים רצין לבוז את התורה כדי לעקור לא יבא עמוני ומואבי בקהל י"י. [עג] ד' דברים טובים היטיב אברהם ללוט הה"ד (בראשית יב) וילך אברם כאשר דבר אליו י"י וילך אתו לוט. ואומר (שם יג) וגם ללוט ההולך את אברם וגו'. ואומר (שם יד) וישב את כל הרכוש וגו'. ואומר (שם יט) ויהי בשחת אלהים את ערי הככר וגו'. וכך היו צריכין לפרוע להם טובות אלא שעשו להם רעות הה"ד (במדבר כב) וישלח מלאכים אל בלעם וגו'. (שם) ועתה לכה נא ארה לי וגו'. וילכו זקני מואב וזקני מדין וגו'. (שופטים ג) ויאסף אליו את בני עמון וגו'. (דה"ב כ) ויהי אחרי

כן

יד יוסף סו ילקוט ירמיה רמז רע"ז: סז ילקוט יחזקאל רמז שנ"ז. והסיפא רבתי פ' כ"ט: סח ילקוט ישעיה רמז ס"ב: סט ילקוט תהלים רמז תתפ"ז: ע זוהר בשלח דף מ"ז ודף ל"ט. [illegible] כ"ב וילקוט בשלח רמז רנ"ח. ופדר"א פ' מ"ב: עא טור ג'. פסדר"ה פ' ע"א: עב לעיל פתיחתא. יבמות ס"ז. וילקוט נצבים רמז תקפ"ו: עג ב"ר פ' מ"א. וילקוט סנ"ל רמז ע' ו

מתנות כהונה

דרש על גבי כהונה כד"א ומשים על שוליו על שולי המעיל: **תפתה**. פיתוי של ע"ז כדכתיב בספר מלכים סי' כ"ג או ר"ל מעשים המביאים האדם לגיהנם הנקרא תפתה: ה"ג ר' יוסי אומר חליתא דבר הינום. תרגום על תופת בן הינום תופת די בחילות דבר הינום ועל שם שהיה בעמק למטה מירושלים תרגמו כן: חילתא הוא תרגום של עמק: **קנקלים**. חדרים: **בידו**. ביד הצלם: כ"ג **וכירה** היתה נתונה כו'. פי' שהטס היתה על גב הכירה וכדלקמן בסמוך: **אחד**. חדר אחד: **ונותנין** אותו. אותו הבן היו נותנין לתוך אותו טס: **וכל כך**. למה היו מקלסין כך לפניו כדי שלא ישמעו האבות צעקת בניהם הצועקים ויחזרו בהם ועיין בערוך ערך הגיא שהביא גירסא באופן אחר וכן בילקוט ירמיה סי' רע"ז: **היה** כומר כו'. היה כומר של ע"ז מולך בא לבן אדם ואמר לו באתי אליך בשביל שאמר לי צלם פלוני מכל בניך שיש לך אין אתה רוצה להקריב אחד מהם: **חד**. בדהב כו'. שאחד עשה מלאכה בזהב ואחד בכסף ואחד רועה הבקרים ובתוך כדי דבור א"ל המתן שיש לי בן אחד קטן והוא בבית המדרש כשיבא אני אתן אותו לך: **רעיע**. לשון רוע כלומר רשע רע מכל בניך שיש לך כו': **לורטיא**. נראה שהוא רומה והמבאר כתב על הגליון שהוא כסא והערוך גרס לברנס ופי' בו קומקום שמחממין בו חמין וכ"ג בילקוט יחזקאל סי' שנ"ז ועיין שם טוב מכל כלים שיש לך כו': **ועשת לו חמין**. והבערה אותו לורטיא ושרפו בהם להחם לו חמין: **את בניך**. וסיפיה דקרא אשר ילדת לי: **נתתה כו'**. הורידה לנסיון נסה אותה אולי תחזור בה ובאות אמה הגיה לסיך ותרד: **כד**. דמך. כשמת: **לגמילות חסדא**. לגמול עמו חסדים טובים בקבורתו: **וסליק** כו'. ועלה עמהם: **והוה תמן** כו'. והיה שם זקן אחד ורצה לכנוס ולפתוח לדרוש עליו דברי תורה ולא הניחוהו הבריות: **קדם כו'**. לפני אלו אריות בתורה כלומר אבירים וגדולים בתורה אתה מפתח את פיך בתמיה: **שבקוניה כו'**. הניחו לאותו איש זקן שישתבח במקומו כלומר כיון שבמקומו הוא קודם: **נכנס ופתח כו'**. **להפליא כו'**. הרי שכתוב שלשה פלאות ובחורבן המקדש לא כתוב רק שתים פלאים תרתי משמע ובתוכחות לא כתב רק פלא אחד: **יהוי דין כו'**. כלומר פיו של זה האיש יהא מבורך שיפה אמר: **אילו לא כו'**. הנחתם אותו לדרוש מניין היינו שומעין מרגליותיו: **ורוח הקודש** כו'. אחר למעלה על נתתה לה לנסיון אלא שהפסיק בדרשות הזקן: **וכאן**. אף אלהים גרסי' עלה בהם וגו' שהיה סיפיה דקרא ויהרוג במשמניהם: **או עוף** וגו' גרסי' וסיפיה ושפך את דמו וכסהו: **ים אמר ליבשה כו'**. שנבראו מן העפר ויבשה אמר כו' שהרי בתוך הים מתו: **ידן** פרש: **אוניתו**. שפר מכירתו: **דברים** טובים היטיב אברהם גרסי' ובנ"ב פ"מ הגירסא יותר ברורה וע"ש: **וילך** אתו לוט. וזו טובה שלקחו עמו הוא היה הולך בכח בדבר ה': **וגם ללוט וגו'**. משמע מי גרם לו הליכתו עם אברהם וכמו שפירש רש"י שם: **ערי** הככר וגו'. ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה: **לפרוע** להם. לבני אברהם בגרלאים רעה גרם לנו: **אלא** שעשו כו'. כלומר

ענף יוסף

(לח) [כשולים בשיפוליה כו'] רמז אל עון הנדות שלא היו נזהרים גם כראוי. וז"ש טומאתה בשוליה והם שולי המעיל סביב אשר שם טומאת דם הנדות והכתמים (נחל דמעה ופ"ס):

(לט) [בסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה כו'] עיין בטעם בזה. עוד י"ל משום שנאבד מה שהיה מחדש הוא מן התורה בהיותו חי. כי אחריו לא יכוון הלק המיוחד לזה. ולכן ה"ה שמת אין לו תמורה. כי כל ת"ח שמחדשים כל אחד קיבל חורה מסיני לפי מזלות חלקו. כי אפי' יהושע כ"ג לא יכיל להחזיר ע"י פלפולו שנשתכחו בהבלו של משה. ומה שמחדש אותו ת"ח עתה לא מגיעים שיום סוף מבין. אלא נזכר מה שקבלו. וזהו שסיים המדרש ואמר וכל כך למה. ואבדה חכמת חכמיו כו' כי כמוהו אין לו תמורה לחכמתו ולתבונתו שהיא לחידושיו שהיה מחדש לא היה מי שזה [אלשי"ך]:

וכנגדן

עץ יוסף

בשיפוליה כו' יש דרש זה הוא על הגבלה אלא שלא קאי על הכהנים לבד לפי דרש זה אלא על כל אנשי ירושלים שהכימי של טומאתה בשוליה שב אל ירושלים שהזכיר לעיל. ומביא ראיה שבשוליה פי' בשיפוליה כד"א על שולי המעיל שפירושו שהשמאים יהיו על שיפולו של מעיל: **מקום היה למטה בירושלים כו'** ועליו אמר הכתוב טומאתה בשוליה כי שם היה טומאת המולך. ולפי שהיה במקום נמוך שבירושלים קאמר בשוליה. וקרוב דדרים לא זכרה אחריתה על מסירת הבנים למולך ולא זכרו אהבתם ותומם שהבן נקרא אחרית ע"ד ואחריתכם בסירות דוגה [יפ"ת]: **תפתה** פיתוי של עבודת מולך. או ר"ל מעשים המביאים האדם לגיהנם הנקרא תפתה ע"ש שכל המתפתה בה נפל לגיהנם [מ"כ]: **חליתא דבר הינום** תרגום של תופת בן הינום תופת די בחילות דבר הינום. וחילתא הוא תרגום של עמק. ועל שם שהיה בעמק למטה בירושלים תרגמו כן [מ"כ]: **קנקלים** חדרים: **וטס של נחשת בידו** ביד המולך: **וכירה היתה נתונה כו'** פי' שהטס היתה על גבי הכירה וכדלקמן בסמוך [מ"כ]: **פותחין לו אחד** חדר אחד: **ונותנים אותו** הבן היו נותנין לתוך אותו הטס: **וכל כך למה** כו' ר"ל וכל כך למה היו מקלסין כך לפניו. כדי שלא ישמעו האבות צעקת בניהם הצועקים ויחזרו בהם. ועיין בערוך ובילקוט ירמיה סימן רע"ז: **הוה כאומרו כו'** היה הכהן של עבודת המולך בא לבן אדם ואמר לו באתי אליך שאמר לי עכו"ם פלוני מכל בניך שיש לך אין אתה רוצה להקריב אחד מהם: **חד בדהב** שאחד עשה מלאכה בזהב ואחד בכסף ואחד רועה הבקרים. ובתוך כדי דבור אמר ליה המתן שיש לי בן אחד קטן והוא בבית המדרש כשיבא אני אתן אותו לך: **רעיע** לשון רע כלו' רשע רע מכל בניך שיש לך כו': **לורטיא** הוא רומה או כסא [מ"כ] ור"ל שהבערה אותו לורטיא ושרפו בהם להחם לו חמין: **מכל עצים שיש ליך** ר"ל מכל כלים שיש לך [מ"כ]: **ותקחי את בניך** וגו' אשר ילדת לי [ר"ל לי לעבודתי ותזבחים להם: **נתתה לך לנסיונין** הורידה לנסיון נסה אותה אולי תחזור בה. ובאות אמה הגיה לסיך ותרד [מ"כ]: (לט) **כד דמך** כשמת: **לגמילות חסדא** לגמול עמו חסד טוב בקבורתו: **וסליק** ועלה עמהם: **והוה תמן כו'** והיה שם זקן אחד ורצה לכנוס ולפתוח לדרוש עליו בדברי תורה ולא הניחוהו הבריות: **קדם כו'** לפני אלו אריות בתורה כלו' אבירים וגדולים בתורה אתה מפתח את פיך בתמיה: **שבקוני כו'** הניחו לאותו איש זקן שישתבח במקומו כלו' כיון שבמקומו הוא הוא קודם. נכנס ופתח כו': **קשה לפני הקב"ה כו'** מפני שבידו לבנות בית המקדש ולסלק התוכחות. מה שאין כן הצדיקים. לפי שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים [יפ"ע]: **להפליא כו'** הרי שכתוב שלשה פלאות בזה לחוד. ובחורבן המקדש לחוד לא כתוב רק שתים. פלאים תרתי משמע. ובתוכחות לחוד לא כתב רק פלא אחד: **וכל כך למה ואבדה כו'** שלפעמים הוי"ו משמשת במקום מפני כמו לא ירבה לו סוסים וה' אמר לכם לא תוסיפון וגו'. וכן לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכן כאן נ"כ פירושו הנני יוסיף להפליא וגו' מפני שאבדה חכמת חכמיו. ומפרש ואבדה על מיתת הצדיקים כמו הצדיק אבד [יפ"ע]: **יהוי דין כו'** כלו' פיו של זה האיש יהא מבורך שיפה אמר: **אילו לא כו'** אילו לא הנחתם אותו לדרוש מניין היינו שומעין מרגלית זה: **ורוח הקודש צווחת כו'** וע"כ פעמים מדבר על ישראל בנסתר ופעמים מדבר בנמצא כי כן דרך רוח הקודש [יפ"ע]: **וכאן אף אלהים** וגו' ויהרוג במשמניהם ובחורי ישראל הם הצדיקים שעוסקים בתורה ע"ד דתני' בב"ר פ' ס"ז ומשמני הארץ זו משנה וכתב היפ"ת שהאותיות קרובות זו לזו: **ציד חיה או עוף** וגו' ושפך את דמו וכסהו בעפר: (מ) **את מוצא כו'** ופשט הכתוב לפי דרש זה ידו פרש צר היינו עמון ומואב על כל מחמדיה היינו על התורה שנא' בה הנחמדים מזהב וגו' וזה היה בשעה הזמן כי ראתה ר"ל כאשר ראתה גוים באו מקדשה לבוז כסף וזהב גם הם באו לעקור מן התורה התמורה אשר צוית לא יבואו בקהל לך: **אוניתו** שפר מכירתו: **וילך אברם וגו'** וילך אתו לוט. וזו טובה אחת שהיה סמוך לאברם ע"ד קרב לגבי דהינא ואידהן. או נמי שהליכתו לארץ ולעבוד ה' היא הטובה [יפ"ת]: **וגם ללוט ההולך את אברם** היה צאן ובקר ואהלים ופירש"י מי גרם שהיה לו זאת הליכתו עם אברם: **ערי הככר** וגו' ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה: **אלא שעשה להם רעות** כלו' לא זו שלא עשו להם לבני אברהם טובות אלא עשו להם רעות: **וישלח מלאכים אל בלעם** וגו' ועתה לכה וגו' וילכו זקני מואב וגו'

וזו

בן באו בני מואב ובני עמון ועמהם מהעמונים על יהושפט. והדין ידו פרש צר וגו'. וכנגדן נכתבה חטייא שלהם בד' מקומות (דברים כג) לא יבא עמוני ומואבי וגו'. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגו'. (מיכה ו) עמי זכר נא מה יעץ בלק וגו'. (נחמיה יג) כי לא קדמו את בני ישראל בלחם ובמים וישכור עליו את בלעם לקללו. (יהושע כד) וישלח ויקרא לבלעם בן בעור לקלל אתכם. וכנגדן עמדו ד' נביאים וחתמו עליהם גזר דינם ואלו הן ישעיה ירמיה יחזקאל וצפניה. ישעיה אמר (ישעיה טו) משא מואב כי בליל שדד ער מואב נדמה כי בליל שדד קיר מואב נדמה. ירמיה אמר (ירמיה מט) הנה ימים באים נאם י"י והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה והיתה לתל שממה ובנותיה באש תצתנה וירש ישראל את יורשיו אמר י"י. יחזקאל אמר (יחזקאל כה) לבני קדם על בני עמון ונתתיה למורשה למען לא תזכר בני עמון בגוים וכתיב (שם) ובמואב אעשה שפטים וידעו כי אני י"י. צפניה אמר (צפניה ב) לכן חי אני נאם י"י צבאות אלהי ישראל כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמורה ממשק חרול ומכרה מלח ושממה עד עולם שארית עמי יבזום ויתר גוי ינחלום: (מא) כל עמה נאנחים. כתיב (ירמיה נב) בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וגו'. לעם הארץ לא היה לחם לבני יהודה היה לחם אלו בחורבן ראשון. אבל בחורבן שני כל עמה נאנחים מבקשים לחם וגו'. עד בתחלה היו משלשלין להם קופה של זהב ונותנין להם קופה של חטין. חוזרין ומשלשלין להם קופה של זהב ונותנין להם קופה של שעורים. חוזרין ומשלשלים להם קופה של זהב ונותנין להם קופה של תבן. מה היו עושין היו שולקין אותו ושותין מימיו. חוזרין ומשלשלין להם קופה של זהב ואין נותנין להם כלום. ר' יהודה בן סיננא בשם ר' אחא אמר אם מי שיתן ולא לקח הה"א (דברים טו) נתון תתן לו מי שלוקח ואינו נותן עאכ"ו. להשיב נפש עד כמה מתיישבת נפש רבי אומר ככותבת ר' חנניה אמר כגרוגרת. ראה י"י והביטה א"ר פנחס עובדא הוה בתרתין נשין זניין באשקלון דהויין מתכתשן דא עם דא אמרת חדא לחברתה כד הויין מתכתשן דא עם דא לית את אזלא מהכא דחזיין אפיך כיהודיאתא. לבתר יומין אתרצית דא לדא. אמרה לה על כולא שרי ושביק ליך אלא על דאמרת לי חזיין אפיך כיהודיאתא לא שרי ולא שביק ליך לכך נאמר ראה י"י והביטה כי הייתי זוללה: (מב) לא אליכם. כנסת ישראל אומרת לעכ"ם לא ייתי עליכון דאתא עלי לא ימטי עליכון דמטא עלי. כל עוברי דרך כל עוברי דרכה של תורה. הביטו וראו תמן תנינן עה משפט דור המבול י"ב חדש משפט מצרים י"ב חדש משפט איוב י"ב חדש משפט גוג ומגוג י"ב חדש עו משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש נבוכדנצר שלש שנים ומחצה אספסיאנוס ג' שנים ומחצה. הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל לי שדקדק עמי וקטף עוללתי כמד"א (דברים כד) כי תבצור כרמך וגו'. אשר הוגה י"י ביום חרון אפו א"ר אחא יום א' היה חרון אפו של הקב"ה אילו עשו ישראל תשובה פשרו: (מג) ממרום שלח אש בעצמותי. ר' אמי שאל את ר' שמואל בר נחמני א"ל בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהו זה שכתוב (תהלים עא) וצדקתך אלהים עד מרום. א"ל כשם שהתחתונים צריכין לעשות צדקה אלו עם אלו כך עליונים צריכין לעשות צדקה אלו עם אלו. א"ר יוחנן בשם רשב"י עז כ"מ שנא' ויאמר ויאמר לא נאמר אלא להדרש הה"ד (יחזקאל י) ויאמר אל האיש לבוש הבדים ויאמר בא אל בינות לגלגל וגו' מהו ויאמר ויאמר שני פעמים אלא הקב"ה אמר למלאך ומלאך אמר לכרוב אע"פ שגזר עלי הקב"ה ליקח הגחלים איני יכול ליכנס לפנים ממחיצתך. אלא עשה עמי צדקה ותן לי שתי גחלים משלך שלא אכוה הה"ד (שם) וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים. מהו וישא ויתן א"ר יצחק הפשירן ונתנן בכפו. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי עח שש שנים היו הגחלים עמומות בידו של גבריאל סבור שישראל עושין תשובה וכיון שלא עשו תשובה בקש לזורקן עליהם בחימה קרא לו הקב"ה וא"ל גבריאל גבריאל להונך להונך שיש בהם בעלי צדקות אלו עם אלו הה"ד (שם) וירא לכרובים תבנית יד אדם תחת כנפיהם. ר' אבא ב"כ אמר בשם ר' לוי מי מעמיד העליונים והתחתונים צדקה שישראל עושין ביד הה"ד וצדקתך אלהים עד מרום. ודכוותה (מ"א כ) ויגש איש האלהים ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר י"י. עט מהו ויאמר ויאמר שתי פעמים אלא באמירה הראשונה א"ל אם יבא בן הדד תחת ידך אל תחוס עליו ובאמירה השניה א"ל כמה מצודות עשיתי כמה רמיזות עשיתי כמה רפשים עשיתי עד שרפשתיו בידיך ועכשיו הוצאתו בשלום לכן והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו. ודכוותה (אסתר ז) ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה מהו ויאמר ויאמר שתי פעמים אמר רב בשם ר"א עד שלא הרגיש

בח

יד יוסף עד ילקוט איכה : עה סע"ר פ"ד. עדיות פ"ב . ב"ר פ' ל"ג . ושוח"ט מזמור ע"ח : עו זוהר בא דף ל"ג . וירושלמי פ' חלק. מדרש משלי פ' י"ו ופ' ל"א. ותנחומא ראה . תד"א ת"א ס"ג . לקמן פ"ב סי' ג' : עז ויק"ר פ' כ"ו . מדרש שמואל פ' כ"ד . וילקוט ת"א רמז ר"כ. ותנחומא אמור : עח וכנ"ל במדרש משלי קאפיטל א' פ' נטיתי ידי ואין מקשיב : עט ירושלמי פי"א דסנהדרין : פ ילקוט אסתר רמז אלף נ"ט :

ענף יוסף

(מ) [וכנגדן נכתבה חטייא שלהם בארבעה מקומות] אד' דברים טובים שיו ללוט קאי כי לפי שחטאם חמור שגמלו רעה למי שגמלם טובה ד' פעמים נכתב חטאם האחד [היינו מה ששכר את בלעם] ד' פעמים . ואלו הם א' לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם וגו' ואשר שכר עליך את בלעם . ב' עמי זכר נא מה יעץ בלק וגו'. ג' כי לא קדמו את בני ישראל בלחם ובמים וישכור עליו את בלעם לקללו . ד' וישלח ויקרא לבלעם בן בעור לקלל אתכם . הרי שהחטא האחד נכתב ד' פעמים : **(מג)** [מהו זה שכתוב וצדקתך כו'] והלא אפי' למעלה מהמרום חסדו כדכתיב כי גדול מעל שמים

מתנות כהונה

כלומר לא זו שלא עשו עמנו טובה אלא כו' : **וישלח** כו'. כל אלו היו עמון ומואב בני לוט : ה"ג לעיל בב"ר בני עמון וגו' : **ויהי** אחרי כן באו בני מואב ובני עמון ועמהם מן העמונים על יהושפט . דברי הימים ב' ס' כ' : **ידו** פרש צר וגו'. ויהיה ג"כ ד' פסוקים : **הטייא** כו'. חטא שלהם ששכרו את בלעם לקלל : ה"ג **מה** יעץ בלק וגו' : **כי** לא קדמו ישראל בלחם ובמים וישכור עליו את בלעם לקלל (נחמיה יג) וישלח ויקרא לבלעם בן בעור לקלל אתכם (יהושע כד) : **וכנגדן** עמדו כו'. ודוק ותשכח כי נכון הוא וכן מצאתי בס"י וברוך שכל שכוונתי דעת הגדולים וקצתו תראה בילקוט בפרשת שופטים : **כל עמה** . **לבני יהודה** . כלומר לבני שבט המלכות ובספר ישן גרס לת"ח עאכ"ו : **משלשלין** . הורידו מעל החומה לבני חיל האויב : **שיתן** ולא לקח גרס : **מי** שלוקח כו'. כמו שעשו האויבים שלקחו קופה של זהב ולא נתנו כלום : **עאכ"ו** . שהעבירה היא בידן : **עובדא** כו'. מעשה היה בשתי נשים זונות בעיר אשקלון שהיו מריבות זו עם זו ואמרה א' לחברתה כשהיו מריבות זו עם זו עוד אינך הולכת מכאן שמראה פניך כמראה פני יהודית לאחר ימים נתרצה זו עם זו אמרה לה על הכל שדברת כנגדי יהא מחול ופטור לך חוץ על מה שאמרת לי מראה פניך דומין לפנים של יהודית זה לא יהא מחול לך ולא פטור לך : **לכך** נאמר כו'. דרש זוללה ל' מאוס ומזולזל : **לא** אליכם : **לא** ייתי כו'. לא יבא עליכם מה שבא עלי לא יגיע עליכם מה שהגיע עלי : **תמן** תנינן במס' עדיות פ"ב : **אם** יש כו'. שכל אלו דין עונש שלהם י"ב חדש וכאן כל א' שלשה שנים ומחצה : **וקטף** עוללתי . וכרת עוללות שלי ודרש עולל לי מל' כרמך לא תעולל : **יום** אחד כו'. דכתיב ביום חרון אפו משמע יום אחד : **פשרו** . היה מצנן אפו מחמימותו לשון מים פושרין : **ר'** פנים ט'. מאמר זה נתבאר בויקרא רבה פ' כ"ו : **עמומות** גרס : **להונך** . פ' בערוך בערך הן בנחת ולאט : **שיש** בהם גרסי' : **רפשים** כו'. כמה דריסות דרסתי

עץ יוסף

זאו הדא . ואע"ג דבבלעם איכא תרתי שכירותו לקלל ועצת הזנות . כאחא חשיבא שעל ידה כי לא נעשתה עצתו הראשונה בקללה כדענו חזר לעצת זנות . ואע"ג דבעמון ליכא ד' רעות שהרי בשכירתו של בלעם לא חטא בו אלא מואב מ"מ אשכחן ד' רעות בשאר בניו של לוט [יפ"ת] . אבל לפי מה דאי' בספרי באותה שעה עמדו עמונים ומואבים ובנו להם מקולים [נוסח אחר קלעים] מבית הישימות ועד הר השלג והושיבו שם נשים כו' אם כן עמון ג"כ היה בחטא זה : **ויאסוף אליו** את בני עמון וגו'. ר"ל שעגלון מלך מואב אסף את בני עמון ועמלק ויך את ישראל ויירשו את עיר התמרים : **והדין ידו פרש צר** שרצו עמון ומואב לבוז את התורה כדי לעקור לא יבא עמוני ומואבי ובזיון התורה קשה לישראל מכל הדברים כדאי' בשמ"ר פ"נ [יפ"ת] : **ישעיה אמר משא מואב** וגו' ואע"ג דבזה ליכא אלא גזירות מואב לא קשה דבמואב הוא דבעינן ד' גזירות כנגד ד' פעמים שהרעו לישראל . אבל העמונים לא הרעו אלא בשלשתן ולכך ליכא אלא בג' גזירות [יפ"ת בב"ר פ' מ"א] : **ירמיה אמר** הנה ימים באים וגו'. ואע"ג דהגזירה דמייתי הוא לעמון . מ"מ אית בה נמי למואב דכתיב הילילי חשבון וחשבון ממואב היא [יפ"ת] : **(מא) לבני יהודה** כלו' לבני שבט המלכות : **משלשים** הורידו מעל החומה לבני חיל האויב : **מי שלוקח כו'** כמו שעשו האויבים שלקחו קופה של זהב ולא נתנו כלום : **עאכ"ו** שעבירה היא בידן : **עובדא כו'** מעשה היה בשתי נשים זונות בעיר אשקלון שהיו מריבות זו עם זו ואמרה אחת לחברתה כשהיו מריבות זו עם זו עוד אינך הולכת מכאן שמראה פניך כמראה פני יהודית . לאחר ימים נתרצה זו עם זו . אמרה לה על הכל שדברת כנגדי יהא מחול ופטור לך . חוץ על מה שאמרת לי מראה פני דומין לפנים של יהודית זה לא יהא מחול לך ולא פטור : **לכך נאמר ראה כו'** דרש זוללה לשון מאוס ומזולזל : **(מב) לא ייתי כו'** לא יבא עליכם מה שבא עלי לא יגיע אליכם מה שהגיע עלי : **עוברי דרכה של תורה** דדשוהו לפי משמעו עובר על דרך ואינו הולך בה . וכינה הדת האמתי בלשון דרך כי הוא דרך ספר דרך ה' [מהרש"א] : **תמן תנינן** דקשה כפל הלשון הביטו וראו . לכן אמר שמלת הביטו רמז על המשפטים שעברו היינו משפט דור המבול ומשפט מצרים . ומלת וראו רמז על משפט גוג ומגוג ומשפט גיהנם שהוא לעתיד . כי על דבר העתיד יצדק מלת ראיה כי רואה העתיד לבא : **משפט דור המבול** י"ב חדש . דכתיב בחדש השני בשבעה עשר יום וגו' נבקעו כל מעינות וגו' וכתיב ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ . ואלו י"א יום היתרים הם בימי החמה יתירים על ימי הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה היה [רש"י] : **משפט מצרים** **י"ב חדש** שנאמר ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש ואימתי הקש מצוי באייר והם יצאו בניסן [הרש"ש] : **משפט איוב י"ב חדש** שנא' כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי . ומה לילות למנוי שלהם אף ירחים למנוי שלהם [שם] : **משפט גוג ומגוג י"ב חדש** שנא' וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף [שם] : **רשעים בגיהנם י"ב חדש** שנא' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו מה שבת משבעה ימים קרוין שבת אף שנה י"ב חדש קרוי שנה . ובמשפט רשעים קמיירי דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' והם אותם שכפרו בעיקר שדינם י"ב חדש [הרא"ב"ד] ועיין במהרש"א שם בעדיות : **אם יש כו'** שכל אלו דין עונש שלהם י"ב חדש וכאן כל אחד שלש שנים ומחצה : **אשר עולל לי שדקדק כו'** כד"א . ר"ל במפרש עולל מלשון עוללות ואמר שהתורה אמרה כי תבצור כרמך לא תעולל והאויב עשה שלא כתורה שהוא קטף אפי' העוללות שלי [לחם דמעה] : **יום אחד היה חרון אפו כו'**. דרש זה ממאי דכתיב מלת ביום מיותרת שהיה די שיאמר אשר הוגה ה' בחרון אפו מאי ביום דקאמר . על כן דרש פי גם שחטאו ישראל והרשיעו לשעבר . מ"מ לא הוגה ה' אלא ביום חרון אפו לבד . כלו' שבאותו היום לבד היה הכל תלוי לפי שאותו היום היה בחרון אף הוגה אותה . הא אם אותו היום פייסוהו ועשו תשובה פשרו פי' היו מצננים אפו מחמימותו לשון מים פושרים . ולא היו לוקין על שחטאו לשעבר [לחם דמעה] : **(מג) כך עליונים צריכים כו'** וזש"ה וצדקתך אלהים ר"ל מה שאתם צוים לעשות צדקה המצוה הזו נוהגת אף במרום : **והמלאך אמר לכרוב** ואע"ג דבוא אל בינות לגלגל וגו' ע"כ מאמר ה' למלאך . נ"ל דויאמר ב' היינו דבק עם בוא אל בינות לגלגל . אלא ה"פ ויאמר ה' אל האיש לבוש הבגדים והאיש אמר לכרוב . והדר מפרש שמאמר ה' למלאך היה בוא אל בינות לגלגל [יפ"ת] : **שלא אכוה** אע"פ שגבריאל שרו של אש . אש של מעלה שאני [יפ"ת] : **מהו וישא ויתן** ר"ל שתיבת וישא מיותרת [מ"כ] . או פי' מהו וישא ולא קאמר ויקח לכן דרש ליה ע"ד שאחזו בחיקו לומר שמתחילה נתנן בחיקו להפשירן שוב נתנן לו : הפשירן לשון פושרין שלא יהיו חמין כל כך : **עמומות** הולכים ונכבים : **להונך להונך** פי' לאיטך לאיטך [יפ"ת] מלשון לאט לי לנער לאבשלום [ש"ב י"ח] : **שיש בהם בעלי צדקות** ולכן אין לזורקן בחימה אלא בנחת [יפ"ת] : **וירא לכרובים** תבנית יד אדם . ויד אדם רמז לצדקה שנא' כי לא תקפוץ את ידך וגו' [מ"כ] שזכות ידי אדם בצדקה עומדת לעד : **הה"ד וצדקתך** אלהים עד מרום . והי"ם הצדקה שהיא מקיימת העולם עד שהעליונים אשר במרום בכח צדקתך . וכיונו לצדקתך מפני שהיא במלואו [יפ"ת] : **ובאמירה השניה אמר כו'** וכ"ה בירוש' פ' י"א דסנהדרין וכתב ק"מ שליך להיות ובאמירה השניה אמר לו הוי יודע כמה מצודות והרמים עשיתי כמה רמיזות עשיתי כמה רפשים עשיתי עד שרפשתיו בידיך ועכשיו אם יפקד והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו . לפיכך אמר לו ר' יען שלחת את איש חרמי מיד והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו . ור"ל לפיכך אמר זה כשעבר המלך על זה אמר הנביא

למלך

בה שהיא יהודית היה מדבר עמה בפרהסיא וכיון שהרגיש בה שהיא יהודית ויאמר המלך אחשורוש למתורגמן ויאמר המתורגמן לאסתר המלכה. ודכוותה (ויקרא כא) ויאמר י"י אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת שתי אמירות הללו למה לי אלא באמירה הראשונה א"ל לנפש לא יטמא בעמיו ובשניה א"ל אם בא מת מצוה על ידך הטמא לו לפי שבעה"ז אתם מיטמאין למת מצוה לע"ל אין אתם מיטמאין למת כל עיקר שאין מיתה לע"ל שנאמר בלע המות לנצח. ד"א וצדקתך אלהים עד מרום אלו שני המאורות. אלהים מי כמוך שאתה כובש על מדת הדין. באותה שעה קפצה קטיגוריא לפני כסא הכבוד אמרה לפניו רבש"ע כך יהא רשע זה מתנאה ואומר אני חרבתי ביתו של אלהים ושרפתי מקדשו א"כ הוא תרד אש מלמעלה ותשרף מיד מה כתיב ממרום שלח אש בעצמותי. א"ר יהושע הוא שהנביא מקנתרה ואמר לה (ישעיה מז) קחי רחים וטחני קמח הא כל עמא טחנין חטין ואת אומר וטחני קמח. פא אלא אמרת ירושלים לבת בבל אילו ממרום לא עשו בי מלחמה את היית יכולה להלחם בי. אילו ממרום לא שלחו בי אש את היית יכולה לי. אלא אריא קטילא קטלת קימחא טחינא טחנת קרתא יקידתא אוקידתא לכך אמר ממרום שלח אש בעצמותי. וירדנה מהו וירדנה נסחא כמד"א (שופטים יד) וירדהו אל כפיו. ד"א וירדנה. נצחת כמה דאת אמר (תהלים עב) וירד מים עד ים. ד"א וירדנה שלטת כמד"א (מ"א ה) כי הוא רודה בכל עבר הנהר. ד"א וירדנה רדיא כדתניא חרש רופש את ההיכל. ר' ביבא מרגניא אמר וירדנה ראה שמדת הדין פוגעת בה. פרש רשת לרגלי פב אמר ר"א בר כהנא אם ראית ספסלין מלאים בבליים מונחים בא"י צפה לרגליו של משיח מה טעם פרש רשת לרגלי. תני רשב"י אם ראית סוס פרסי קשור בא"י צפה לרגליו של משיח מה טעם (מיכה ה) והיה זה שלום אשור וגו'. השיבני אחור אחור מן הכהונה ומן המלכות. נתנני שוממה לצדו. כל היום דוה לנרדום: (מד) נשקד עול פשעי בידו. שקודה הייתי מעונותי סבורה הייתי שימחול לי על כל עונות בשעה ששמעתי שאנולוגין שלי נקרע מלמעלה. ד"א נשקד שי"ן כתיב שקד הקב"ה איך להביא עלי את הרעה אמר אם אני מגלה אותן בתקופת טבת הרי הן לוקין בצנה ומתין אלא הריני מגלה אותן בתקופת תמוז שאפילו הן ישנין בדרכים וברחובות אין אחד מהם ניזוק. ד"א נשקד שקד איך להביא עלי את הרעה אמר אם אני מגלה אותם בתקופות טבת אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה. אלא הריני מגלה אותם בתקופת תמוז שיש ענבים בגפן ויש תאנים בתאנה ואפי' אין העלה נבל. ד"א נשקד שקד איך להביא עלי את הרעה אמר אם אני מגלה אותם דרך מדבר הם מתים ברעב אלא הריני מגלה אותם דרך ארמניא שהם כרכין ומחוזות ומאכל ומשתה מצוי להם. ד"א נשקד שקודה הייתי מעונותי וסבורה הייתי שימחול לי על כל עונותי אלא ישתרגו עשאן עלי סריגות סריגות. פג הביא אותן עלי מכופלות בבל וכשדים מדי ופרס ויון ומקדון אדום וישמעאל. עשאן עלי סריגות בבל קשה ומדי מתונה. יון קשה ואדום מתונה. כשדים קשה ופרס מתונה. מקדון קשה וישמעאל מתונה. וכן (דניאל ב) מן קצת מלכותא תהוה תקיפה ומנה תהוא תבירה. ובכל אילין לא כפרית באלהי אלא עלו על צוארי ומיחדת שמו בכל יום פעמים ואומרת (דברים ו) שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד: (מה) הכשיל כחי. א"ר תנחום בר' ירמיה ד' דברים מתישין כחו של אדם ואלו הן פד התענית והדרך עון ומלכות. תענית דכתי' (תהלים קט) ברכי כשלו מצום. הדרך דכתיב (שם קב) ענה בדרך כחי. עון דכתיב (שם לא) כשל בעוני כחי. מלכות דכתיב (נחמיה ד) ויאמר יהודה כשל כח הסבל והעפר הרבה ואנחנו לא נוכל לבנות בחומה: (מו) נתנני י"י בידי לא אוכל קום. רבנן אמרי זו אשה רעה וכתובתה מרובה. ר' הונא אמר פה (בראשית ב) ויהי האדם לנפש חיה עשאו עבד מכודן בפני עצמו דאי לא לעי לא אכיל. היא דעתיה דר' חנינא דא"ר חנינא נתנני י"י בידי לא אוכל קום. בידי לא אוכל קום אי לא לעי ביממא בליליא לא אוכל קום: (מז) סלה כל אבירי י"י. עבדי סאתי קומיהון. א"ר אבא ב"כ בבר גמזא צווחין לסאתי סרקי. א"ר לוי בערביא צווחין למסרוקה מסלסלה. קרא עלי מועד לשבור בחורי מצינו שסילוקן של בחורים קשה כחורבן בהמ"ק דכתי'

נת

יד יוסף פא סנהדרין ל"ו. וילקוט ישעיה רמז של"ז : פב שהש"ר פ' ח' סימן י"א : פג שוח"ט מזמור ו' סי' ג' : פד פ' מי שאחזו . וילקוט תהלים רמז תתנ"ו ותתמ"ס : פה ב"ר פ' י"ד . וילקוט בראשית רמז כ':

מתנות כהונה

דרסתי ובויקרא רבה משמע דגרס כמה רשתות פרשתי : **שני המאורות** . דכתיב בהם מעשם אלהים את שני המאורות הגדולים חהו דרך לדקה שתלה שני מאורות גדולים במרום להאיר על הארץ לבריותיו ועוד לדקה עושה במרומיו במה שכבש כו' : **באותה שעה** . שכבש האויב את ירושלים : **הא כל עמא כו'** . הרי כל העם טוחנין חטין : **אתת היית כו'** . בתמיה : **אריא כו'** . הרי הרוג הרגת קמח נטחן שהגם עיר שרופה שרפת : **ה"ג** בערוך מהו וירדנה נסחא כד"א כו' . ופי' הסירה והעתיקה : **רדיא** . חרישה לא תהרוש תרגום לא תרדי : **רופש** . זהו סולטוסרוסים ורופש הוא שמו פירטס פי' אדון ומושל : **ראה** . שמדת הדין כו' . וירדנה דרש נוטריקון וירא מדת הדין : **ספסלין** . כסאות שיושבין עליהם : **מונחי** . מונחים : **פרש** . כמו פרס ובבליים היינו פרסיים : **לרגלי** . כד"א מה נאוו על ההרים רגלי מבשר : **סוס פרסי** . כלומר סוס ורוכבו המלך עם חילו : **בארץ ישראל** . במד' חזית סוף פסוק אם חומה כו' גורס בקברי ארץ ישראל : **לצדו** . לרקוה ולחורב' תרי ובהו תרגום אונקלוס צדיא וריקניא : **לנרדום** . לכריתה וקטיעה כד"א גרדימון דגליא וכן הדוה בגדתה היא פריסה וקטועה מבעלה וכעין שאמרו גלומא דא מבעלה או הוא לשון גרידא שבתלמוד כלומר יחיד וגלמוד כנדה שיושבת יחידה מבעלה : **נשקד** . **שקודה** . פקודה פי' מחובר ונקשר ומשונה ומכופל כמו שפירש הרד"ק וה"ל סבר הייתי יהיו עונותי מכופרים בחורבן הבית ושגלותי אבל לא כן הוא אלא גרה נגשה כדלקמן או ר"ל שקודה כמו שקוסה כלומר בטוח ובטלוה הייתי מעונותי שאמרתי כבר נמחלו לי וסיים מאמר זה לקמן בסמוך : **הייתי** גרסי' : **אונלניון** . בערוך ערך אנלג משמע פי' כסאי והדומי או תיק הספר והעניין במה שנסכר גדולתי מלמעלה אמרתי שדי בזה למחילת עונותי אבל ישתרגו כמו שמסי' לקמן בסמוך ואולי שצריך לומר שאלונין שלי נקרע מלמעלה פי' במה ששלח אש ממרום והגלני בין האומות ובכ"מ אלונין הוא פסק דין . וכן מצאתי בס' ישן : **שקד** . לשון הקפדה חיכה כדאמרינן בריש כתובות משום שקדו : **אין ענבים כו'** . פסוק הוא ירמיה ח' : **מעונותי** מצאתי גירסא מן המלכיות וזה ישרה בעיני : **סריגות** . כמו מטה מסורגת כלומר מכופל ומושלך שתי וערב כמה פעמים : **סריגות** . לשון סרונין : **וכן מן כו'** . כמו וכן הוא אומר : **אלא עלו** . קרי ביה עולו שול שלא מלכות שמים : **ה"נ** ר' הונא אומר ויהי האדם לנפש חיה עשאו כו' . ועיין בנ"ב פ"ד ובקהלת (ג ח) : **ה"נ** בנ"ב היא דעתיה דר' חנינא דאר"ח : **ה"נ לא** אוכל קום בידי לא אוכל כו' . כלומר בידי קרי ביה בידי בקומן כלומר נתן אותי בידי עצמו כמו שאמר בהוא לעצמו הוא עבד מכודן כחיה זו שאין מי שיתן לה לאכול : **מכודן** . משועבד ועיין לעיל בפרשת מטרע וכך פי' הערוך : **ה"נ אי לא לעי** ביממא בליליא לא אוכל קום . ועיין בקהלת ובנ"ב הגירסא נשהיה והיא גירסת רבי' ז"ל ועיין שם ביאור המאמר משלם : **סלה** עבדי סאתי כו' . עשו קומת האבירים עקום וכפוף כראש שיבולת האחת שאתי רואים שיבולת כד"א נסופה ומעטרה ליה כשאתא לשיבולתא ורואי עוקצי שיבולת דומה לבני מסרק חזו סלה לשון סלסלה וכדמסיק בערבי קורין למסרק סלסלה : **בבר גמזא** . בם מדינה : **קריין לסאתא סרקי** . וסרקי היינו סלסלה ובאות אמת כתב שכל זה הוא טעות סופר ומה שנראה לי כתבתי :

על

ענף יוסף

שמים תסדן . ופירש הר"ק לנקש שלוה לריכה אפי' עד מרום דטיטו שליטים בעשיה כהם גדולות . ועד מרום עד ועד בכלל [יפ"ע] : (מז) [שסילוקן של בחורים קשה כחורבן בהמ"ק] טו"אל ובית המקדש נתמשכן בשביל עונות ישראל כדאי' במ"ר פקודי ובר"ש שכן ב' פעמים שנתמשכן בעון ישראל . וגם התינוקות נתמשכו כשן סדור כדאי' בכהונות על פסוק על בחוריו לא ישמח ה' תשוב אחר לאחשוטי אדרא .

על

עץ יוסף

למלך יען אמר שלחה את איש חרמי וגו' והרם חרמי מלשון מגודות ותרמים . ופירשו שהם בלבם שיתקבעו למלחמה ואח"כ כפיל התומה על כ"ז אלף איש . ועיין בויק"ר פ' כ"ו : **עד שלא** הכניס בה שהיא יהודית היה מדבר עמה בפרהסיא . כתב היפ"ת ויפ"ע שהנכון כדגרסינן בגמ' ובויק"ר פ' כ"ו עד שהכיר בה שהיא יהודית היה מדבר עמה ע"י תורגמן . ומשהכיר בה התחיל מספר עמה . והיינו משהכיר בה שהיא מזרע המלוכה התחיל לספר עמה בלי מתורגמן : **שני המאורות** דכתיב בהם ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים . וזהו דרך לדקה שתלה שני מאורות גדולים במרום להאיר על הארץ לבריותיו : **באותה שעה** שכבש האויב את ירושלים וכתב היפ"ע נראה שיש כאן דילוג סופר וצ"ל דבר אחר וצדקתך אלהים עד מרום שעשה דין במרום שכשגזר להחריב ביהמ"ק באותה שעה קפצה כו' ומפרש וצדקתך לשון דין ומשפט כמו צדק ודרים שאפי' ע"י המרום עשה דין והטעם כדי שלא יתגאה הרשע בשלם בבהמ"ק : **הא כל עמא כו'** הרי כל העם טוחנין חטים : **אתת היית כו'** בתמיה : **אריא קטילא** קטלת הרי הרוג הרגת . זה כנגד הריגת גבורי ישראל . קימחא טחינא טחנת פי' קמח נטחן כהנית וזה כנגד הריסת החומה . קרתא יקידתא אוקידתא פי' עיר שריפה שרפת . וזה כנגד שריפת העיר והביהמ"ק [יפ"ע] : **מהו וירדנה** שאם קאי על העצמות היה לו לומר וירדם לשון רבים . לכן פי' וירדנה נסחה . וקאי על האש כיון אש בלשון נקבה כמו ואש יצאה . ופירושו הסירה והעתיקה לאש ממקום טבעה . ואע"פ שטבע האש לעלות למעלה ולא לירד . הנה נהפך עלי סדרי בראשית כי ממרום שלח אש מלמעלה למטה והעתיקה לאותה האש למטה הפך טבעה . וכן מ"ש וירדנה נצחה קאי ג"כ על האש שנצח לאש לירד למטה . ומ"ש וירדנה שלטה פירושו שהשלים לאש לירד למטה ולשרוף בעצמותי : **רדיא** חרשה . לא תחרוש תרגום לא תרדי . ומפרש ממרום שלח אש בעצמותי היינו בחזקי בהוא ביהמ"ק וירדנה לחזקי שחרש את בהמ"ק . וקאי וירדנה על העצמות שהעלם לשון נקבה כמו העצמות היבשות : **רופש** זה פורנוסרופוס . ורופש הוא שמו . פורנוס פי' אדון ומושל [מ"כ] : **ראה שמדת הדין כו'** דרש וירדנה נוטריקון וירא מדת הדין וזהו מחובר לדרש של מעלה ממרום שלח אש בעצמותי ר"ל שירד אש מלמעלה ושרף המקדש משום שראה הקב"ה שמדת הדין פוגעת בה ושרפו האויבים ויתגאו : **ספסלים** כסאות שיושבין עליהם : **מונחי** מונחים : **פרש** כמו פרס ובבליים היינו פרסיים : **לרגלי** כד"א מה נאוו על ההרים רגלי מבשר : **סוס פרסי** כלו' סוס ורוכבו המלך עם חילו : **בארץ ישראל** במדרש שיה"ש פסוק אם חומה גורס בקברי א"י : **אחור מן הכהונה ומן המלכות** . משום דבכ' אלה מצינו קריבה הלום כמ"ש בשמו"ל פ"ב גבי אל תקרב הלום שבקש משה כהונה ומלכות : **לצדו** לרקוה ולחורבה תרגו ובהו ת"א צדיא וריקניא : **לנרדום** לכריתה וקטיעה כד"א גרדימון דגליא . וכן הדוה בגדתה היא פרושה וקטועה מבעלה וכענין שאמרו גמולה דא מבעלה . או הוא לשון גרידא שבתלמוד כלו' יחיד וגלמוד כנדה שיושבת יחידה מבעלה [מ"כ] : (מד) **שקודא** צ"ל שקודה בסמוך . ופירושו נוקשת : **ואנולוגין** פירושו שפ"ח בלי"ז ור"ל נוקשת הייתי מעונותי שסבורה הייתי שימחול לי הקב"ה על כל עונותי בשעה ששמעתי בשפ"ח שלי נקרע כלו' כשנתרצה הקב"ה על עון העגל . אבל באמת נשאר ממנו לדורות וכדלעיל פי' למ"ד [יפ"ע] : **שקד** לשון הקפדה וזריזות כדאמרי' בריש כתובות משום שקדו : **אין ענבים בגפן** פסוק הוא בירמיה ח' אסוף אסיפם נאם ה' אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל : **ואפי' אין העלה נבל** ר"ל לא זו שיש ענבים בגפן כו' אלא אף גם זאת שגם העלה אינה נכמשת עדיין בתקופת תמוז : **ד"א נשקד שקודה** צ"ל שקודה כנ"ל . שמה שהאריך אפו ולא עשה עמהם רעה חשבו שהעביר על עונם . אבל לא היה כן אלא ישתרגו שחיברן ועשאן סריגות . ואילו לא האריך אפו היה יותר טוב שהיה העונש מעט מעט [יפ"ע] : **סריגות** סריגות כמו מטה מסורגת כלו' מכופל ומושלך שתי וערב כמה פעמים : **עשאן אלי סריגות** בבל קשה כו' . שכן היו זו כנגד זו קשה כנגד רפה סירוגין : **וכן מן קצת** כמו וכן הוא אומר : **אלא עלו על צוארי** קרי ביה עולו . פי' עול מלכות שמים [מ"כ] : (מה) **ד' דברים מתישין** מייתי לה הכא דמייתי ילפותא הכשיל כחי דכתיב הכא היינו שעול הפשעים הכשיל כחי . מש"ה אמר הכשיל כחי בתר נשקד עול פשעי . פי' שעל ידי עול פשעי נכשל כחי שהעון מתיש כח : **עון** פירשו התוס' דאנחת העון . א"נ ענוש העון : (מו) **עשאו עבד מכודן כו'** פי' עשאו לאדם עבד משועבד לעצמו שאם אינו טורח אינו אוכל . תפ"ה ויהי האדם לנפש חיה ר"ל לינע ולהשתדל כנ"ח [יפ"ת] : **דאמר ר"ח נתנני ה' בידי לא אוכל קום** . בידי לא אוכל קום . כלו' קרי בידי יו"ד קמוצה והדל"ת בחיר"ק . ור"ל נתנני ה' בידי שאעמול במזונותי ובעבור זה לא אוכל קום . דאי לא לעי ביממא על מזונותיו ואין לו מה לאכול בסעודת ערב אין לו כח לקום בלילה ללמוד תורה עבור טירוף הרעב : (מז) **עבדי סאתי קומיהון כו'** . צווחין לסאתי סרקי . שפירש סלה כל אבירי שסרקן לקומת האבירים שלי . או הכוונה על קומת הגבורים שלי . והיינו שנפץ ועשאן כפשתן המנופץ והסרוק ע"י כתישה ומסרק שאם היה קשה מתחלה כעין מרככין אותו ומפרידין חלקיו . כן השים ה' כח האבירים שלו או כח הגבורים שלי הקשים [מ"כ ויפ"ע] . ועיין בתו"א : **שסילוקן של בחורים כו'** דכתיב גת כו' . כוונת המדרש לומר מדכתיב בתר קרא זה חורבן בהמ"ק וסלוק של לדיקים בחורים ובפניהם כתיב שם אדוש

ס"מ

נת דרך י"י לבתולת בת יהודה כך קרא ע"י מועד לשבור בחורי: (מח) על אלה אני בוכיה. פי אספסיאנוס מלא ג' ספינות מגדולי ירושלים להושיבן בקלון של רומי. עמדו ואמרו לא דיינו שהכעסנוהו במקדשו אלא אף בהוצה לארץ. אמרו לנשים מבקשות אתון לכך. אמרו להם לאו. אמרו מה אלו שדרכן לכך אינן רוצות אנו עאו"כ. תאמרו אם משליכים אנו עצמינו לים אנו באים לחיי העוה"ב מיד האיר הקב"ה את עיניהם בפסוק הזה (תהלים סח) אמר י"י מבשן אשיב אשיב ממצולות ים. מבשן אשיב מבין שיני אריות. אשיב ממצולות ים כמשמעו. עמדה כת ראשונה ואמרה (שם מד) אם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר והשליכו עצמן לים. עמדה כת שניה ואמרה (שם) כי עליך הורגנו כל היום והשליכו עצמן לים. עמדה כת שלישית ואמרה (שם) הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב והשליכו עצמן לים. ורוה"ק צווחת ואומרת על אלה אני בוכיה. אנדריאנוס שחיק עצמות הושיב שלש משמרות חדא בחמתא והדא בכפר לקיטיא והדא בבית אל דיהוד. אמר דערוק מן הכא יתצד מן הכא ודערק מן הכא יתצד מן הכא. והוה מפיק כרוזין ומכריזין ואומרים אן דאית יהודאי ייתי. דמלכא בעי למיתן ליה מילא. והוון כרוזין משמיעין יתהון וצדין יהודאי הה"ד (הושע ז) ויהי אפרים כיונה פותה אין לב וגו'. שאיל מחזרה אייתין צלו שלא תינסבון. אילין דבחיין דאיתבוננו לא נפקו ואילין דלא איתבוננו נכנסו כולהון לבקעת בית רמון. אמר לשר צבא שלו עד שאני אוכל קרן דגלוסקאן זו וירך דתרנגול זה אבקש אחד מהן ולא אמצא. מיד הקיפם לגיונותיו והרגם והיה הדם בוקע והולך עד שהגיע פי לקיפרוס נהר ורוה"ק צווחת ואומרת על אלה אני בוכיה. אילין הוי חבושין מנהון אכלין בשר קטילהון. בכל יום הוה מנפיק חד מינייהו ומייתי להון ואינון אכלין. יומא חד אמר ייזיל בר נש מינן אי משכח כלום מייתי ואנן אכלין. מן דנפק אשכחיה לאבוה דקטיל נסביה ויהב סימן עלוי עאל ואתא אמר להו לא אשכחית כלום. אמרי ייזיל בר נש הורן אי משכח כלום מייתי ואנן אכלין. מן דנפיק ההוא בר נש הלך לריחיה הפש ואשכחיה להוא דקטיל אייתיה ואכלוניה. מן דאכלון א"ל מנן אייתית דין קטלא. אמר להו מן זוית פלנית א"ל ומה סימן יהיב עלוי. א"ל סימן פלן. עני הוא בריה ואמר ווי לית להוא נכרא דמן בשרא דאבוי אכיל לקיים מה שנא' (יחזקאל ה) לכן אבות יאכלו בנים בתוכך וגו'. פח טרכינוס שחיק עצמות ילדה אשתו בליל ט' באב והיו כל ישראל אבלים נשתתק הולד בחנוכה. אמרו ישראל נדליק או לא נדליק אמרו נדליק וכל מה דבעי לימטי עלן ימטי. אדליקו. אזלון ואמרון לישן ביש לאשתו של טרכינוס אילין יהודאין כד ילידת הוון מתאבלין וכד מיית ולדא אדליקו בוציניא. שלחה וכתבה לבעלה עד דאת מכבש ברבריין בא וכבוש אילין יהודאי דמרדו בך. סליק לאילפא וחשיב למיתי בעשרה יומין ואייתיתיה רוחיא בה' יומין אתא ואשכחינון דהוו עסיקין בהדין פסוקא (דברים כח) ישא י"י עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר. אמר להו אנא הוא נשרא דהשיבית למיתי בעשרה יומין ואייתיתני רוחא בחמשה יומין הקיפן לגיונותיו והרגם. אמר לנשים השמיעו ללגיונותי ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי לאנשים אמרו לו עביד בארעאי מה דעבדת בעילאי. מיד הקיפן לגיונותיו והרגן ונתערבו דמים של אלו בדמים של אלו והיה הדם בוקע והולך עד שהגיעו לקיפרוס נהר ורוה"ק צווחת ואומרת על אלה אני בוכיה: (מט) מעשה פט בשני בני צדוק הכהן שנשבו א' זכר ואחת נקבה נפל זה לסרדיוט אחד וזו לסרדיוט אחד הלך זה אצל הזונה ונתן לה הזכר והלך זה אצל חנוני ונתן לו הנקבה בעד יין לקיים קרא דכתיב (יואל ד) ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו. לבתר יומין אייתית ההיא זוניתא להדוא טליא לחנוני אמרה ליה מן בגין דאית לי טלאי דדמי לההיא טליותא לית את בעי דנסיב חד לחד ומה דאייתי מנייהו יהוי לאמצע. א"ל אין. מיד נסבונון ויהבונון בחד ביתא. שרייה ובכייה ההיא טליותא. א"ל טליא למה את בכית. אמרה לו ולא אבכה דברתיה דכהנא רבא אזלה לאיתנסבא לעבדא. א"ל ברתיה דמאן את. אמרה ליה ברתיה דצדוק כהנא. א"ל והיכן אתון שריין. א"ל בשוקא עילאה. א"ל ומה סימן הוה בדרתכון. אמרה לו סימן פלן. אמר לה הוה ליך אח או אחות. אמרה הוה לי חד אח והוה ליה חד שומא בכתפיה וכד הוה אתי מבי ספרא אנא גלייא ליה ומנשקא ליה. א"ל אין חמיתיה חכמת יתיה. א"ל אין. גלי גרמיה והכים דין לדין והוו מנפפין דין לדין ומנשקין דין לדין עד דנפקא נשמתהון ורוה"ק צווחת ואומרת על אלה אני

יד יוסף פו פ' הניזקין. וילקוט איכה: פז כתב המעריך מלא נהר שיבוש הוא והוא סירוס מפורש מתי שלא ידע מהו קיפרוס וחשב שהוא נהר ואינו אלא שאי הגדולה גיפרי בערבי קוברוס עכ"ל. פח ירוש' סוכה פ"ה. ולקמן פ"ד סי' כ"ס. וריש אסת"ר. ומכילתא בשלח: פט גיטין נ"ח. וילקוט א כס:

ענף יוסף

של כן כס שקולים [יפ"ע]: (מח) [והרגום] וא"ה בשלוחי מצוה אינן ניזוקין. וי"ל הא אמר בפ"ק דקדושין, היכא דשכיח היזקא לא סמכינן אניסא והכא קביע היזקא הוא ולא היה להו למסמך אניסא. ועוד בעת היותם כשגרים נענשו [שם שמעשה היה בחלריום] ולא עמדה להם זכות מצות חנוכה [יפ"ת]: [לקיפרוס נהר] אבל קשה לפי זה דלעיל במעשה דאנדריאנוס דמשמע דהוא בא"י או סמוך לא"י איתא נ"ב שסלך

מתנות כהונה

על אלה: **בקלון**. בבית זונות למשכב זכור: **אמרו לנשים כו'**. גדולי ירושלים אמרו לנשים מישראל שהיו עמהם בספינות מבקשות אתה ולצונכם לכך שישבו אתכם בקובה של זונות ובפ' הניזקין תמצא הענין קצת באופן אחר: **ומה שדרכן כו'**. כלומר מה אלו הנשים שדרכן כו': **מבין שיני**. מבשן דרש נוטריקון מבין שיני: **שחיק עצמות**. ימחו ושחקו עצמותיו וימח שמו וזכרו: **חמתא לקיטין**. שמות מקומות: **דיהוד**. שבארץ יהודה: **ה"ג דיהוד אמר דערק** כו'. מי שיברח מהכא יצא נגד מהכא כו': **מפיק**. הוציא כרוזים שהכריזו אנה ואיה שיש יהודי שמון יבא שהמלך רוצה ליתן לו דבר מה שישאל ממנו והיו אותן כרוזים משמיעים קולם ומרמאין את היהודים: **מילא**. דבר מה ויותר נראה פירשו לשון הבטחה כלומר המלך יבטיחהו שיהיה אוהו וכן הוא בב"ר פרשה נ"ח במעשה דר' שמעון בן פזי הב ליה מילא שפירושו הבטחה והיינו כדמוכח התם ועיין במדרש ילקוט בפסוק ושנאתי את החיים: **שאיל כו'**. מצאתי פירושו שהכרוז היה חוזר ואומר להם באו ובקשו מאת המלך שלא תלקחו מכאן רק תשבו בארץ הזאת. **אלין דבחיין כו'**. אותן בני בינה מישראל שהבינו שהוא רמאות לא יצאו ממחבואיהם ואותן שלא הבינו נכנסו כו' והוא מגומגם ונראה דה"ג ואלו מכריזין אייתין צלו שלא תינסבין דבחיין אלו דאתבוננו כו' ופירושו ואלו היו מכריזים לאמר באו כלכם ואל תיראו שלא תלקחו מכאן כל מי שהוא בחיים אלו שהבינו כו': **קרן כו'**. כלומר חתיכה מן הגלוסקא העשוי' משנים ושלשה קרנות: **אבקש כו'**. כלומר ראה שאף אם אבקש א' מהם שלא אמצא שכולם נהרגים עד אחד: **אלין כו'**. אותן שהיו חבושין וטמונים במחבואיהם מהם היו אוכלין בשר ההרוגים כל יום היה יוצא אחד מהם והי' מביא להם והיו אוכלים יום אחד אמרו ילך איש אחד ממנו ויראה אם ימצא מאומה יביא ונאכל משיצא אותו איש לחפש אוכל היה מוצא את אביו שנהרג ולקחו וטמן אותו בעפר והניח סימן עליו וחזר אל המערה שהיו נחבאים שמה ואמר להם לא מצאתי כלום אמרו ילך איש אחר: **אי משכח כו'**. אם ימצא מאומה יביא ונאכלנו אוכלים משיצא אותו איש הלך אחר הריח שהריח שהיה שם מת טמון ויחפש ומצא לאותו הנהרג והביאו ואכלוהו משאכלוהו אמרו לו מהיכן הבאת הנהרג הזה אמר להם מן זוית פלוני ואמר לו אותו איש שהלך בראשונה ומה סימן היה מונח עליו אמר לו סימן פלוני השיב אותו שהוא בנו ואמר אוי לאותו איש שאכל מבשר אביו: **יאכלו בנים גרס'**. וסיפיה דקרא ובנים יאכלו אבותם: **טורבינס** כו'. נהגאר ריש מגילת אסתר והיא בירושלמי דפ' החליל: **השמיעו**. לגוות: **עביד בארעאי** כו' עשה בתחתונים כדרך שעשית בעליונים: **מעשה בשני**: **סרדיוט**. פי' הערוך נוטריקון שר של ההדיוטים: **ונתן**. לה הזכר באתננה: **לבתר יומין כו'**. לאחר ימים הביאה אותה זונה אותו הנער לאותו החנוני וא"ל באתי אליך בשביל שיש לי נער אחד הדומה לאותה הנערה שיש לך אין אתה חפץ שיקח זה את זו והולדות שיבואו מהם יהיו לאמצע כלו' נחלוק בין שנינו אמר לה הן מיד לקחו אותם ונתנו אותם בבית א' והתחילה אותה נערה לבכות: **וא"ל**. הנער ומה אתה בוכה א"ל ולא אבכה שבת כ"ג הלך והנשא לעבד א"ל בת של מי את א"ל בת של צדוק הכהן אני א"ל והיכן הייתם דרים א"ל בשוק העליון א"ל ומה סימן היה בחצר שלכם א"ל סימן פלוני א"ל וכי היה לך אח או אחות א"ל היה לי אח אחד: **והוה ליה כו'**. והיה לו יבלת אחת על כתפו וכשהיה בא מבית המדרש הייתי מגלה אותה יבלת והייתי מנשקת לו עליה ס"ל

עץ יוסף

פ"מ שקשה לפני הקב"ה לעשות במדת רחמנותו. דהא דכתיב. **גת דרך ה'** לבתולת בת יהודה קאי על בית המקדש כדאי' באלק הוה קפיל ואזיל [נבוכדנצר] עד דמטא היכלא. אדליק ביה נורא. גבר היכלא [ובקש לעלות לרקיע] דרכו ביה מן שמיא שנא' גת דרך ה' לבתולת בת יהודה ע"כ: (מח) **מגדולי ירושלים** כלו' מבניהם ובנותיהם שהיו יפים מאד: **להושיבן בקלון** נאמר בדבר שאין דרכו בכך והיינו להושיבן בבית זונות למשכב זכר [מהרש"א]: **אמרו לנשים כו'** גדולי ירושלים אמרו לנשים מישראל שהיו עמהם בספינות מבקשות אתם ולצונכם לכך שיושיבו אתכם בקובה של זונות או שיקחו אתכם לפילגשים. ובפ' הניזקין תמצא הענין באופן אחר: **שדרכן לכך** כלו' מה אלו הנשים שדרכן לתשמיש ואין קלונם מרובה כקלון שלנו [רש"י]: **תאמרו אם משליכין** ר"ל שאמרו זה לזה מה אתם אומרים אם משליכין כו' אנו באים לחיי העוה"ב כלו' או אית ביה גלגול מחילות לחיי עוה"ב לעתיד [מהרש"א]. **מבין שיני** מבשן דרש נוטריקון מבין שיני: **ממצולות ים כמשמעו** אלו שטובעין בים. **אם שכחנו** שם אלהינו. משום דהכא לא היה כוונת אספסיאנוס להושיבן בקלון להנאתו ולהנאת אילו רק להעבירם על הדת ולחלל את שם ה' אלהינו. ובכה"ג לכ"ע יהרג ואל יעבור: **כי הוא יודע תעלומות לב** ר"ל שאם היו רוצים היו יכולין לומר שכוונת אספסיאנוס והילו רק להנאתם ובכיוצא בזה הדין יעבור ואל יהרג אך באמת הרגישו בכוונתם רק להעבירם על דת ומחוייבים ליהרג ולא לעבור. וזהו שאמרו הגם שמפני בני אדם היינו יכולים להצטדק את עצמנו ולומר שכוונתם היה להנאתם. הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב ויודע שאנו מרגישים האמת שכוונתם להעביר אותנו על הדת: **שחיק עצמות** ימחו וישחקו עצמותיו: **בחמתא** שם מקום: **בכפר לקיטיא** שם מקום: **דיהוד** שבארץ יהודה: **דערוק כו'** דיברח מהכא יצא נגד מהכא כו': **מפיק כו'** הוציא כרוזים שהכריזו אנה ואיה שיש יהודי שמון יבא שהמלך רוצה ליתן לו דבר מה שישאל תיתנו. והיו אותן כרוזים משמיעים קולם ומרמין את היהודים. מילא פי' דבר מה. או פירושו לשון הבטחה כלו' יבטיחנו שיהיה אותו [מ"כ]: **שאיל מחזרה כו'** פי' שהכרוז היה חוזר ואומר להם בואו ובקשו מאת המלך שלא תלקחו מכאן רק תשבו בארץ הזאת [מ"כ]. או פירושו עד שאתם שואלין להחזיר לכם אותן בגלו. התפללו ובקשו מאת המלך שלא תלקחו מכאן אותם שבכאן רק תשבו בארץ הזאת. ור"ל שתקודם התפללו ובקשו מאת המלך שלא כהוגן לכן כעס עליהם. אבל אתם בקשו כהוגן ויעשה בקשתכם: **אילין דבחיין** דבהנו והבינו הרמאות לא יצאו ממקום מחבואם. ואותן שלא הבינו נכנסו כו': **קרן דגלוסקאן** כלו' חתיכה מן הגלוסקות העשויה משנים ושלשה קרנות: **אבקש כו'** כלו' ראה שאף אם מבקש אחד מהם שלא אמצא שכולם תהרגם עד אחד: **אילין דהוו כו'** אותן שהיו הטמין וטמונים במחבואיהם מהם היו אוכלים בשר הנהרגים. כל יום היה יוצא אחד מהם ומביא והיו אוכלים. יום אחד אמרו ילך איש אחד ממנו ויראה אם ימצא מאומה יביא ונאכל. משיצא אותו איש לחפש אוכל היה מוצא את אביו שנהרג ולקחו וטמן אותו בעפר והניח סימן עליו וחזר אל המערה שהיו נחבאים שם ואמר להם לא מצאתי כלום. אמרו ילך איש אחר אי משכח. פי' אם ימצא מאומה יביא ואכלנו אוכלים. משיצא אותו איש הלך אחר הריח שהריח שהיה שם מת טמון ויחפש ומצא לאותו הנהרג והביאוהו ואכלוהו. משאכלוהו א"ל אותו שהיה בנו של מת לאותו שהביא המת מהיכן הבאת הנהרג הזה. א"ל מן זוית פלוני. אמר לו ומה סימן היה מונח עליו א"ל סימן פלוני. השיב אותו השואל שהוא בנו של הנהרג ואמר אוי לאותו איש שאכל מבשר אביו: **יאכלו בנים** וסיפיה דקרא ובנים יאכלו אבותם. **טרכינס** וכן הוא באסתר רבתי. ובירוש' פ' החליל גרס טרוגיינוס: **נשתתק** הולד מת שלד בחנוכה: **נדליק** נר חנוכה: **בוציניא** נרות: **ברבריין** אונקלוס תרגום ירוש' כרכר. ומעם לועז ת"י מעם ברברי [ז"ל]: **השמיעו ללגיונותי** שתשמעו להם לתשמיש: **עביד בארעאי כו'** קרי לאנשים עלאי ולנשים שכטובות לבעליהן ארעאי: [יפ"מ]: **מה דעבדת כו'** אע"ג דלא היו חייבות ליהרג ולא לעבור דקרקע עולם הן כדאיתי' בפ' בן סורר על אסתר. החמירו על עצמן או בהיו מוק מחיים בגועל נפשם [יפ"ת]: (מט) **סרדיוט** פי' הערוך נוטריקון שר של ההדיוטים: **ונתן לה הזכר** באתננה: **לבתר יומין כו'** לאחר ימים הביאה אותה זונה אותו הנער לאותו החנוני וא"ל באתי אליך בשביל שיש לי נער אחד הדומה לאותה נערה שיש לך אין אתה חפץ שיקח זה את זו והולדות שיבאו מהם יהיו לאמצע כלו' נחלוק בין שנינו. אמר לה הן. מיד לקחו אותם ונתנו אותם בבית אחד והתחילה אותה נערה לבכות

אני בוכיה: (נ) מעשה במרים בת בייתוס שקידשה יהושע בן גמלא ומינהו המלך להיות כה"ג ונכנסה פעם אחת לראות ואמרה אלך ואראה אותו כשהוא קורא ביוה"כ בביהמ"ק. והוציאו לה טפטיות מפתח ביתה עד פתח ביהמ"ק כדי שלא יתיחפו רגליה ואעפ"כ נתיחפו רגליה. [צ] וכשמת יהושע בעלה פסקו לה חכמים סאתים יין בכל יום. והא תניא אין פוסקין יין לאשה. ר' חייא בר אבא אמר לשום זנות כמד"א (הושע ד) זנות יין ותירוש יקח לב. ר' יחזקיה ור' אבהו בש"ר יוחנן אמרו לתבשיליה. ועוד תנן אם היתה מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפים לה על מזונותיה ואמר ריב"ל מאי מוסיף יין שהיין מרבה את החלב. א"ר אלעזר בר' צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתיה שקשרו שערותיה בזנבי סוסיהם של ערביים והיו מריצין לה מירושלים ועד לוד וקראתי עליה הפסוק הזה (דברים כח) הרכה בך והענוגה וגו': (נא) מעשה [צא] במרים בתו של נקדימון שפסקו לה חכמים חמש מאות דינרי זהב לקופת בשמים בכל יום אף היא עמדה וקללה אותם ואמרה להם כך תפסקו לבנותיכם. א"ר אחא אף אנו ענינו אחריה אמן. א"ר אלעזר אראה בנחמה אם לא ראיתיה [צב] שהיתה מלקטת שעורים מתחת טלפי סוסים בעכו וקראתי עליה הפסוק הזה (שיר א) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך: (נב) מעשה [צג] במרים בת בייתוס נהתום שנשבית ופראוה בעכו. זבנין לה חלוק א' אזלת למישטפיה בימא אתא גלא ונסביה. זבנין לה אוחרן אזלת למישטפיה בימא ואתא גלא ונסביה. בעון עוד למיזבן לה אוחרן. אמרת להון הניחו לו לגבאי שיגבה את חובו. כיון שצידקה עליה את הדין רמז הקב"ה לים והוציא לה כליה: (נג) מעשה במרים בת נהתום שנשבית היא וז' בניה נטלן קיסר ונתנן לניו מן ז' קנקלין הביא את הראשון וא"ל השתחוה לצלם. א"ל ח"ו איני משתחוה לצלם. א"ל למה א"ל מפני שכך כתיב בתורתנו (שמות כ) אנכי ה' אלהיך. מיד הוציאו והרגו. הוציא השני וא"ל השתחוה לצלם א"ל ח"ו אחי לא השתחוה ואני איני משתחוה. א"ל למה. א"ל שכך כתיב בתורה (שם) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. מיד גזר עליו והרגוהו. הוציא השלישי וא"ל השתחוה לצלם א"ל איני משתחוה א"ל למה א"ל שכתוב בתורה (שם לד) כי לא תשתחוה לאל אחר. מיד גזר עליו והרגוהו. הוציא הרביעי ואמר פסוקיה (שם כב) זובח לאלהים יחרם גזר עליו והרגוהו. הוציא החמישי ואמר גם הוא פסוקיה (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. מיד גזר עליו והרגוהו. הוציא הששי ואמר גם הוא פסוקיה (שם ז) כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא גזר עליו והרגוהו. הוציא השביעי והוא היה קטן שבכולן אמר בני השתחוה לצלם א"ל ח"ו. א"ל למה. א"ל שכן כתיב בתורתנו (שם ד) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ולא עוד אלא שנשבענו לאלהינו שאין אנו ממירין אותו באל אחר שנא' (שם כו) את ה' האמרת היום. וכשם שנשבענו לו כך נשבע לנו שאין ממירני באומה אחרת שנא' (שם) וה' האמירך היום א"ל אחיך שבעו ימים ושבעו חיים וראו טובה. ואת קטן לא שבעת ימים ולא שבעת חיים ולא ראית טוב בעולם השתחוה לצלם ואעשה בך טובות. א"ל כתיב בתורתנו (שמות טו) ה' ימלוך לעולם ועד ואומר (תהלים י) ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו. ואתם בטלים ומלכותכם בטלה. ב"ו היום חי ולמחר מת היום עשיר ולמחר עני. אבל הקב"ה חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים. א"ל ראה אחיך הרוגים לפניך והריני משליך טבעתי לארץ לפני הצלם והגביהה כדי שידעו הכל ששמעת לקולי. א"ל חבל עליך מה אם אתה מתיירא מבני אדם שכמותך אני לא אתיירא ממה"מ הקב"ה אלהי עולם. א"ל וכי יש אלוה לעולם. א"ל אללי עליך וכי עולם של הפקר ראית. א"ל וכי יש פה לאלהיכם א"ל באלהיכם כתיב (תהלים קטו) פה להם ולא ידברו ובאלהינו כתיב (שם לג) בדבר ה' שמים נעשו. א"ל וכי יש עינים לאלהיכם א"ל באלהיכם כתיב עינים להם ולא יראו ובאלהינו כתיב (זכריה ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ. א"ל וכי יש אזנים לאלהיכם א"ל באלהיכם כתיב אזנים להם ולא ישמעו ובאלהינו כתיב (מלאכי ג) ויקשב ה' וישמע. א"ל וכי יש אף לאלהיכם א"ל באלהיכם כתיב אף להם ולא יריחון ובאלהינו כתיב וירח ה' את ריח הניחח. א"ל וכי יש ידים לאלהיכם א"ל באלהיכם כתיב ידיהם ולא ימישון ובאלהינו כתיב (ישעיה מח) אף ידי יסדה ארץ. א"ל וכי יש רגלים לאלהיכם א"ל באלהיכם כתיב רגליהם ולא יהלכו ובאלהינו כתיב (זכריה יד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים. א"ל וכי יש גרון לאלהיכם א"ל באלהיכם כתיב ולא יהגו בגרונם ובאלהינו כתיב (איוב לז) והגה מפיו יצא. א"ל אם יש בו כל המדות הללו באלהיכם מפני מה אינו מציל אתכם מידי כמו שהציל לחנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר. א"ל חנניה מישאל ועזריה כשרים היו ונבוכדנצר מלך הגון היה ליעשות נס על ידו. אבל אתה אינך הגון. ואנו נתחייבנו מיתה לשמים. אם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש למקום הרבה דובים זאבים ואריות ונחשים ונמרים ועקרבים שיפגעו בנו ויהרגונו. אלא לסוף הקב"ה עתיד ליפרע ממך את דמנו. מיד גזר עליו להורגו. אמרה לו אמו בחיי ראשך תנה את בני ואחבקהו ואנשקהו. נתנוהו לה והוציאה לו דדיה והניקתו הלב. אמרה לו בחיי ראשך הרגני תחלה ואח"כ הרגהו. אמר לה איני שומע ליך מפני שכתוב בתורתכם (ויקרא כב) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום א'. אמרה לו שוטה שבעולם כבר קיימת כל המצות ולא נשאר לך אלא זו בלבד מיד צוה עליו להרגו נפלה אמו עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו ואמרה לו בני לך אצל אברהם אביכם ואמור לו כך אמרה אמי אל תזוח דעתך עליך ותאמר בניתי מזבח והעליתי את יצחק בני. הרי אמנו בנתה ז' מזבחות והעלתה ז' בנים ביום א'. אתה נסיון ואני מעשה. עד שהיתה מנשקתו ומחבקתו גזר עליו והרגוהו עליה. וכיון שנהרג שיערו חכמים שנותיו של אותו תינוק ונמצא בן שתי שנים וששה חדשים ושש שעות ומחצה. באותה שעה צעקו כל או"ה ואמרו מה אלהיהם של אלו עושה להם שכך נהרגין עליו בכל שעה ועליהם כתיב (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום. לאחר ימים נשתטית אותה האשה ונפלה מן הגג ומתה לקיים מה שנא' (ירמיה טו) אומללה יולדת השבעה. ובת קול יוצאת ואומרת (תהלים קיג) אם הבנים שמחה. ורוה"ק צווחת ואומרת על אלה אני בוכיה: (נד) מעשה

בדואג

יד יוסף צ כתובות ס"ד: צא פסיקתא רבתי פ' כ"ט: צב ספרי ח"ב. סס"ט רכס. לחר"נ פ' י"ז: צג גיטין פ"ה. ופר"א מ"א פ' ל'. וילקוט כי תבא רמז תתקל"ח וילקוט איכה. ופסיקתא רבתי פ' מ"ג:

מתנות כהונה

א"ל אם תראה אותו תוכל להכירו א"ל הן והיה הנער מגלה את עצמו והכירו זה את זה. והיו כו'. והיו מתחבקין ומנשקין זה לזה עד שיצאה נשמתן ורוח הקודש כו': מעשה במרים: טפטיות. קרמים המצויירים: יתיחפו. שלא תלך יחיפה על הארץ כלומר שלא תגיע בלחלוחית האדמה ואעפ"כ הגיעה: ה"ג אין פוסקין יין לאשה רבי חייא בר אבא אמר לשם זנות כד"א זנות ויין ותירוש יקח לב רבי יחזקיה ורבי אבהו בשם רבי יוחנן אמרו לתבשיליה ועוד דתנן כו' עד מזונותיה ואמר ריב"ל מאי מוסיף יין שהיין מרבה את החלב אמר ר' אלעזר כו'. ופירוש והא תניא אין פוסקין כו' ורבי חייא נתן טעם משום זנות והיאך פסקו לה יין והשיב רבי יחזקיה לתבשיליה פסקו ולא לשתייה ועוד תנן שהיא מניקה כו' שמוסיפין על מזונותיה ואמר רבי יהושע בן לוי שמוסיפין לה יין ואולי שהיתה היא מניקה. וכל זה הגהתי על פי ירושלמי דסוף פרק אע"פ: מעשה במרים: וקללה אותם. שהיה מעט בעיניה ועיין בתוספות [וצ"ל מגילת כהנה ס"ו] סוף פ' אע"פ: אל תקרי. גם זה נס' הנ"ל: מעשה במרים: זבנין לה כו'. היו קונין לה חלוק אחד והלכה היא לכבסו במים בא גל ושטפה והיו קונין לה חלוק אחר והלכה לכבסו במים ובא גל ושטפה ולקחו רצו עוד לקנות לה חלוק אחרת אמרה להם הניחו לו להקב"ה שיגבה חובה שעשיתי ממנו ומאחר שרצונו כך הוא שלא יהיה לי חלוק גם אני לא אקפיד כנגדו ואקבל דינו באהבה: מעשה במרים: לניו כו'. לפנים מן שבעה חדרים: ואני כו'. כלומר אחי חכם וגדול ממני ולא השתחוה וצריך אני ללמוד ממנו וגם אני איני משתחוה ומצאתי בס"י שהקיסר א"ל אחיך כבר השתחוה לצלם וגם אתה השתחוה ועל זה אמר חס ושלום אחי לא השתחוה וגם אני איני משתחוה ובס"י נמצא סמוכות הפסוקים לשבתן: ושבעו חיים כו'. ולפיכך לא הקפידו הם על נפשם: חבל. לשון קללה מחשב לו: מתיירא כו'. שתרפה היא לך שאין אתה יכול להכריחני לע"ז: אללי. ל' אוי ואבוי: תזוח. ל' גאוה וגאוה: נשתטית. נעשית שוטה חסרת דעת וצ"ע דבתלמודא דידן בפרק הניזקין (נז) דהתם איתא שבדעת שלימה עשתה זאת: מעשה בדואג. ועשנם כו'. (סוטה לג) פרש"י יש שמה שנתוסף עליו מידי יום

ויום

עץ יוסף

לבכות. ואמר לה הנער ומה אתה בוכה. אמרה ליה ולא אבכה שבת כהן גדול הלך והגשה לעבד. אמר לה בת מי את. אמרה ליה בת של צדוק הכהן אני. אמר לה והיכן הייתם דרים. אמרה ליה בשוק העליון. אמר לה ומה סימן היה בחצר שלכם. אמרה ליה סימן פלוני. אמר לה ולא היה לך אח או אחות. אמרה ליה היה לי אח אחד והיה לו יבלת אחת על כתפו כשהיה בא מבית המדרש הייתי מגלה אותה ומנשקת לו עליה. אמר לה אם תראה אותו תוכל להכירו. אמרה ליה הן. והיה הנער מגלה את עצמו והכירו זה את זה. והיו מתחבקין ומנשקין זה לזה עד שיצאה נשמתן: (נ) שקדשה שנתגלה קדשה ואח"כ נתמנה לכ"ג: טפטיות קרמים המצויירים: יתיחפו שלא תלך יחיפה על הארץ כלו' שלא תגיע בלחלוחית האדמה ואעפ"כ הגיעה: והא תניא אין פוסקין כו' ור' חייא נתן טעם משום זנות והיאך פסקו לה יין. והשיב רבי יחזקיה לתבשיליה פסקו ולא לשתייה. ועוד תנן שהיה מניקה כו' שמוסיפין על מזונותיה ואמר ריב"ל שמוסיפין לה יין ואולי שהיא היתה מניקה: אראה בנחמה כתבו התוס' שהיא שבועה בלשון קצר. כלו' שלא יראה בנחמה אם לא ראה וכו': הרכה בך והענוגה וגו' אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרוך וגו': (נא) וקללה אותם שהיה מועט בעיניה: מלקטת שעורים הנופלים בין טלפי הסוסים כדי להתפרנס מהן מחוסר כל מפני עניותה [יפ"ת]: אם לא תדעי לך פרש"י אם לא תתני לב כדי לשמור את התורה. סופך ללכת בעקבי הצאן ולרעות גדיותיך ר"ל עזים: אל תקרי גדיותיך כו' [עי' מהרש"א ריש פ' מציאת האשה]: (נב) זבנין לה כו' היו קונין לה חלוק אחד והלכה היא לכבסו במים בא גל ושטפה והיו קונין לה חלוק אחר והלכה לכבסו במים ובא גל ושטפה ולקחה. רצו עוד לקנות לה חלוק אחרת אמרה להם הניחו לו להקב"ה שיגבה חובו שעשיתי ממנו ומאחר שרצונו כך הוא שלא יהיה לי חלוק גם אני לא אקפיד כנגדו ואקבל דינו באהבה: (נג) לניו כו' לפנים מן שבעה חדרים: מיד הוציאו והרגו נראה שהרגו הוא בעצמו מרוב כעסו עליו: מיד גזר עליו והרגוהו לא רצה להרגו בעצמו רק ע"י שלוחו רק הראשון הרג בעצמו בכעסו: זובח לאלהים יחרם כי אף לשמים אין לזבוח לשם אלהים רק לשם המיוחד דוקא וכל שכן שמשתחוה לעכו"ם: שמע ישראל ה' כלו' אנחנו בני ישראל חייבים לשמוע בקולו ולדבקה בו ולא להשתחוות לזולתו. וכמו שכתוב בספרי ה' אלהינו עלינו הוחל שמו ביותר: כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא ואם תאמר מה ענין פסוק זה לעכו"ם והלא לא איירי מקרא זה אלא ברוממות ה' וי"ל שכך אמר שאין לו לתת למורא בו כנגד כבוד מקום כמ"ש שם לא תערוץ מפניהם כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא [יפ"ע]: א"ל בני השתחוות אמר בלשון חיבה בני השתחוה כו' ואני אעשה עמך כו': את ה' האמרת היום לשון הבדלה והפרשה בהבדילנו מכל אלהים אחרים ומעתה אי אפשר להמירו באחר שקבלה זו בשבועה היתה דגמר מכי כתיב לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו וגו' ותדרך כורתי ברית שנשבעים זה לזה [יפ"ע]: ושבעו חיים ולפיכך לא הקפידו הם על נפשם: ואתם בטלים כו' פי' וא"כ מה נגע במלכותכם שתעמו לי כי באבדכם תתבטל ג"כ המלכתכם. משא"כ ה' קיים לעולם ובידו לקיים לעולם מלכותו בעולם הבא [יפ"ע]: חבל לשון קללה מחשב לו [מ"כ]: מתיירא כו' שתרפה היא לך שאין אתה יכול להכריחני: אללי לשון אוי ואבוי: אם יש בו כל המדות כו' פי' אם יש בו עדיין כל המדות הללו. כלו' כבר הזקין הוא ואינו יכול להשתמש במדות הללו דאל"כ למה אינו מציל אתכם כו': הרגני תחלה שמפני שהיה מר לה ממות יואל לה למסור עצמה למיתה ברצונה [יפ"ע]: תזוח לשון גאוה וגאוה: הרי אמנו בנתה שבעה מזבחות. ר"ל שגם היא היתה יוצלת אותם למסור נפשם. אי נמי היא הטעה גם כן טוחה כדבר שאמרי היה הדבר תלוי בידיה שהיא מוסרתם למיתה [יפ"ע]: ועליהם כתיב כי עליך הורגנו כל היום. ר"ל הורגנו בלשון רבים שקאי על השבעה בנים. ונחשבנו בלשון שבח בלשון יחיד נקנה קאי אאמם [מהרש"א]: נשתטית

נעשית

[צד] בדואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו והיתה ממדדת אותו בטפחים ונותנת משקלו זהב לשמים בכל שנה ושנה. וכיון שהקיפה מצודה בירושלים טבחתו אמו בידיה ואכלתו והיה ירמיה מקונן לפני המקום ואומר למי עוללת כה אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים . ורוה"ק משיבתו אם יהרג במקדש י"י כהן ונביא זה זכריה בן יהוידע : (נה) ד"א על אלה אני בוכיה . ר' יהודה ור' נחמיה . ר"י אומר על סילוק דעת ועל סילוק שכינה אפשר שהיה צדקיה רואה אחרים שהיו מנקרין את עינו ולא היה לו דעת להטיח את ראשו בכותל עד שיצאת נשמתו אלא גרם לבניו שיהרגו לפניו אלא על אותה שעה נאמר (ירמיה ד) יאבד לב המלך ולב השרים וגו'. ור' נחמיה אמר על ביטול כהונה ומלכות הה"ד (זכריה ד) אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ [צה] אלו אהרן ודוד אהרן תובע על כהונתו ודוד תובע על מלכותו . ריב"ל אמר על ביטול תורה הה"ד (דברים יב) אלה החקים והמשפטים . ר' שמואל בר נחמני אמר על ע"א הה"ד (שמות לב) אלה אלהיך ישראל . זבדי בן לוי אמר על ביטול קרבנות הה"ד אלה תעשו לי"י במועדיכם . רבנן אמרי על ביטול משמרות ומה הנאה יש לעולם מן המשמרות אלא [צו] בב' היו מתענין על פורשי ימים. בג' היו מתענין על הולכי דרכים . בד' היו מתענין על התינוקות שלא יעלה אסכרה בפיהם וימותו. בה' היו מתענין על המעוברות שלא יפילו ועל המניקות שלא ימותו בניהם . והלא אין מתענין על שני דברים כאחד כדכתיב (עזרא ח) ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת. [צז] וכתוב אחד אומר בדניאל (דניאל ב) ורחמין למיבעי מן קדם אלה שמיא על רזא דנא ולא על תרין . אלא כההיא דא"ר חייא בר אבא על עצירת גשמים וגלות מתענין עליהן בבת אחת אבל אין מתענין לא בע"ש ולא במוצ"ש מפני כבוד השבת : (נו) עיני עיני יורדה מים . א"ר לוי משל לרופא שחשש עינו אחת אמר עיני תבכה על עיני . כך ישראל נקראו עינו של הקב"ה הה"ד (זכריה ט) כי לי"י עין אדם וכל שבטי ישראל. כביכול אמר הקב"ה עיני תבכה על עיני . (נז) כי רחק ממני מנחם משיב נפשי. מה שמו של מלך המשיח ר' אבא ב"כ אמר י"י שמו שנא' (ירמיה כג) וזה שמו אשר יקראו י"י צדקנו דא"ר לוי טבא למדינתא דשמה כשם מלכה ושם מלכה כשם אלהיה . טבא למדינתא דשמה כשם מלכה דכתיב (יחזקאל מח) ושם העיר מיום י"י שמה . ושם מלכה כשם אלהיה שנא' וזה שמו אשר יקראו י"י צדקנו . ריב"ל אמר צמח שמו שנא' (זכריה ו) הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח . ר' יודן בש"ר איבו אמר מנחם שמו שנא' כי רחק ממני מנחם . א"ר חנינא ולא פליגי הושבנא דדין כחושבנא דדין הוא מנחם הוא צמח . והדא מסייע להדא דר' יודן כש"ר איבו [צח] עובדא הוה בחד בר נש דהוה קא רדי נעת הדא תורתיה עבר עלוי חד ערבי א"ל מה את א"ל יהודאי אנא א"ל שרי תורך ושרי פדנך א"ל למה א"ל דבית מקדשון דיהודאי חרב א"ל מנא ידעת א"ל ידיעת מן נעייתא דתורך . עד דהוה עסיק עמיה נעת זימנא אחריתי . א"ל אסור תורך אסר פדנך דאתייליד פריקהון דיהודאי . א"ל ומה שמיה . א"ל מנחם שמיה. ואבוי מה שמיה . א"ל חזקיה. א"ל והיכן שריין . א"ל בבירת ערבא בדבית לחם יהודה . זבין ההוא גברא תורוי זבין פדניה והוה מזבין לבידין דינוקין עלל לקרתא ונפק לקרתא עלל למדינה ונפק למדינה . עד דמטא לתמן . אתיין כל כפריא למיזבן מיניה וההיא איתתא אימיה דההוא ינוקא לא זבנית מיניה . א"ל למה לית את זבנת לבידין דינוקין . אמרה ליה דחשייה קשיי לינוקי . א"ל למה . אמרה ליה דעל ריגלוי חרב בית מקדשא . א"ל רחיצין אנן במריה עלמא דעל ריגלוי חרב ועל ריגלוי מיתבני . א"ל את הוי נסיבא ליך מן אילין לבידין דינוקיך ולבתר יומין אנא אתי לביתך ונסב פריעיך . נסבה ואזלה . לבתר יומין אמר האי גברא איזיל ואיחמי ההוא ינוקא מאי קא עביד . אתא לגבה א"ל ההוא ינוקא מאי קא עביד . אמרה ליה לא אמרית לך דחשייה

קשיי

יד יוסף צד יומא ל"ח . ולקמן פ"ב סי' כ"ח . וילקוט איכה . ובמקומו . רמז תתע"ס : צה במדב"ר פ' י"ח . ילקוט זכריה רמז תקע"א : צו תענית כ"ז . וירושלמי שם פ"ד : צז ילקוט דניאל רמז אלף ס'. וילקוט עזרא רמז אלף ס"ע : צח ירושלמי ברכות :

ענף יוסף

בכלן סדם עד לקיסרוס נסר : (נז) [מה שמו של מלך המשיח כו'] השלמים האלה באו להגיד מעשיו ופעולותיו של מלך המשיח כי שמו ה' צדקנו יורה על הפלגת צדקותו כבוראו ומפני שצדק ומשפט יעשה בכל הארץ לכן אמר שיקראו ה' צדקנו . ושמו צמח יורה שיהיה חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה . ושמו מנחם יורה כי זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה' ושמו שילה יורה שלום ואמת יהיה בימיו . ושמו חנינא יורה כי אלהים יחננו ויברכנו על ידו . ושמו ינון יורה לשון שררה כמו שכתב רש"י . ושמו נהירא יורה שעליו יזרח ה' אור המדע והשלימות [ס' ישועות משיחו] :

שנא'

מתנות כהונה

ויום שהיתה נותנת משקלו זהב והתם מוכח שנ"ל שמת אביו והניחו בן קטן כו' ודואג היה הנמדד והנשחט : זכריה בן יהוידע גרסי' : ולא היה לו דעת . הרי שהדעת נסתלקה : אלא כו'. כמ"ש חז"ל שנעצו לונביות של ברזל בעיניו ולא נסמא עד ששחטו בניו לעיניו : יאבד לב וגו'. סיפא דעניינא רוח מלא מאלה יבא וכאן כתיב אלה . משמרות . אנשי המעמד שהיו עומדים על משמרתם מידי יום יום וכדאיתא בתענית (כז) : על עצירת גשמים וגלות . י"ל שהוא בדבר אחד לפי שע"י עצירת הגשמים הגלות באה כדכתיב ועצר את השמי' ולא יהיה מטר וגו' ואבדתם מהרה . ובירושלמי כרך בחדא דתענית גרס גשמים וגובאי והם ודאי דבר א' שניהם גורמים בצורה וכן כאן שלא יפילו המעוברות ושלא ימותו בני המניקות דבר אחד הוא : כי לה' עין אדם . פסוק הוא זכריה ט' : כשם מלכה . צריך לומר מלך המשיח וכדמסיק וחז"ל שנאמר שמו אשר יקראו ה' צדקנו · שמה . ודרשו חז"ל בב' הספינה אל תקרי ה' שמה אלא ה' שמה ע"פ הירושלמי דפ' היה קורא : נראה להגיה כך ומתחתיו יצמח ר' יודן בשם ר' איבו אמר מנחם שמו שנא' כי רחק ממני מנחם א"ר חנינא ולא פליגי חושבנא דדין כחושבנא דדין הוא מנחם הוא צמח והדא מסייע להדא דר' יודן בשם ר' איבו : עובדא הוה כו'. המעשה היה באיש א' שהי' חורש ונעקה פרתו עבר לפניו ערבי אחד א"ל מה אתה כלו' יהודי או ערבי א"ל התר שורך והתר צמדך דרך אבל ותוגה א"ל למה א"ל שבית המקדש של היהודים חרב א"ל מניין אתה יודע א"ל מצעקת קול הפרה ואותו יהודי היה כל כך רחוק מירושלים שלא ידע בדבר בעוד שהיה מתעסק וידבר עמו הפרה היתה נועקת פעם אחרת א"ל חזור וקשור שורך וקשור צמדך שבשעה זו נולד מושיעם וגואלן של ישראל : ואבוי כו'. ואביו מה שמו : והיכן שריין . היכן היה דרים באיזה מקום : בבירת ערבא . שם מקום בבית לחם יהודה : זבן כו'. מכר אותו איש שוריו ומכר צמדו וקנה לבדין שמלבשין בהם תינוקות כשהם קטנים כדי לבא למקום אם התינוק ולידע טיבו ומהותו : עלל לקרתא כו'. נכנס לעיר ויצא לעיר אחרת כו'. כלומר הלך הלוך ונסוע מעיר לעיר וממדינה למדינה עד שהגיע לשם למקום בירת ערבא : באו כל בנות כו' . באו כל בנות העיר לקנות ממנו לבדין לתינוקותיהם ואותה אשה אמו של אותו תינוק לא קנתה ממנו : למה כו' . למה אין אתה קונה לבדין : דחשיה קשייה כו' . י"ל השגחתו כמו כל לשון חשבה שבתלמוד כלומר סימניו והורא' מזלו הוא קשה ואולי צ"ל רחשי לשון רחש לבי כלומר סיבוריו ועניינו קשים

ונס"

עץ יוסף

נעשית שוטה חסרת דעת . בתלמודא דידן איתא שבדעת צלולה עשתה זאת [מ"כ] : (נד) ונותנה כו' ביומא דף ל"ח פרש"י שמה שנתוסף עליו היתה נותנת משקלו זהב . והתם אי' מעשה בדואג בן יוסף שהניחו אביו בן קטן לאמו כו' ודואג היה הנמדד והנשחט : והיה ירמיה מקונן כו' בתוכחות בתורה מפורש קללה זו ואכלת פרי בטנך בשר וגו' אבל ירמיה עליה ביותר היה מקונן שכל כך זהב הקדישה בשביל בנה ואח"כ באתה לידי כך שאכלתו . ורוח הקודש משיבו שהלא שם שמים והמקדש שהרגו שם כהן ונביא [מהרש"א] : (נה) על סילוק דעת ועל סילוק שכינה . סילוק דעת כדכתיב יאבד לב המלך וכמו שמבאר לקמן . וסילוק שכינה כדכתיב שם דרכך ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך והיינו סילוק שכינה כדאי' בפתיחתא פ"ו ע"ש [יפ"ע] : ולא היה לו דעת הרי שהדעת נסתלקה . ואע"ג דהסיר להדם לאבד את עצמו כדי להנצל מנקירת עינים . י"ל ע"ד דאי' בשאול שכדי שלא יתעללו בו מותר למלך להרג בעצמו ויחזקאל כבר ניבא עליו שינקרו עיניו [יכ"ע] אלא גרם לבניו כו' כמ"ש חז"ל שנעצו לונביות של ברזל בעיניו ולא נסמא עד ששחטו בניו לעיניו [מ"כ] כדאי' בהגהות סדר ואהרן וע"ש : יאבד לב המלך וסיפא דעניינא רוח מלא מאלה יבא . וכאן כתיב אלה [מ"כ] : אלו אהרן ודוד וכדאי' במדרש רבה פ' י"ח אלה בני בני היצהר וגו' וכי יש לפתן בזית אלא זה אהרן ודוד שנתפחו בשמן המשחה אהרן נטל כהונה ודוד מלכות · אהרן תובע כו' ודוד תובע כו' דאי' בויק"ר פ' כ"ד א"ל נתת כהונה לאהרן לעולם ברית מלח הוא נתת מלכות לעולם כו' וע"ש ביפ"ת . לכן כל אחד תובע מתנתו שיתן לו כמו שנשבע לו עד עולם : ורשב"נ אמר על ע"א כדלעיל סי' ל' תעוני על שעבדו אלילים משמרות אנשי מעמד שהיו עומדים על משמרתם מדי יום ביום כדאי' בתענית דף כ"ו : ומה הנאה יש כו' שיבכו על ביטולם : בשני היו מתענין על פורשי ימים . לפי שביום ב' היתה חלוקת המים וע"כ יום השני לעולם קרוב לפשול יותר במים משאר ימים [מהרש"א] בשלישי כו' דרכים דכתיב ביה ותראה היבשה כלו' שיראו הדרכים נקיים [רש"י] : ברביעי כו' אסכרה כו' . מפני שבו נבראו המאורות ונאמר יהי מארת בחסרון וי"ו לרמוז שיש בו מארה לכן התפללו שלא תפול המארה על התינוקות . א"נ כיון דאסכרה באה על לה"ר ולה"ר אתעביד ביום ד' שנבראו המאורות והמאורה הלבנה לפני הקב"ה א"א לשני מלכים כו' ואמר לה הקב"ה לכי ומעטי את עצמך והיינו לה"ר והלכך איכא למיחש לאסכרה ומתפללים עליה שלא תבא [רש"י] : בחמישי כו' המעוברות משום דבחמישי כתיב ישרצו המים שרץ נפש חיה [רש"י] . אין מתענין על שני דברים . דלאו אורח ארעא למבעי רחמי בתרתי אלא במילתא חדא . לכך הכותי שאמרו בויק"ר פ"ה . א"נ משום דמשמע דלית להו זכותא סגיא דבעי כוכא ויתפקיד דינא עלייהו [יכ"מ] : על זאת וכדאי' בפ"ק דתענית על זאת מכלל דאיכא אחריתי וכירש"י על זאת על הדא מטע : על רזא דנא ולא על תרי . וכתב היפ"ת נראה שנבוכדנצר שאל מהם פתר החלומות כדכתיב להגיד למלך חלומותיו ולהכי סד"א שיבקשו על כלם . להכי קמ"ל שאין לבקש אלא על חלום זה שהם מסתכנים בו :

על עצירת גשמים וגלות משום שהוא כדבר אחד לפי שע"י הרעב שנעשה ע"י עצירת גשמים מוכרחים הם לילך גולה לבקש טרף ומזון . וכדכתיב ביואל א' יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק וגו' וכתיב שם ב' בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי ה' ויאמרו חוסה ה' על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים וגו' ויען ה' וגו' הנני שולח לכם את הדגן וגו' ולא אתן אתכם עוד חרפה בגוים . וכתב הרד"ק שם כי כשהיה רעב בא"י היו יוצאים רבים מהם לגור בארץ מצרים ובארץ פלשתים מפני הרעב . וזה היה להם לחרפה שמשלו בהם הגוים בהיותם גרים בארצם . וכן כאן שלא יפילו המעוברות ושלא ימותו בני המניקות דבר אחד הוא : מפני כבוד השבת זה הטעם הוא על ערב שבת . ועל מוצאי שבת יש טעמים אחרים בגמרא ע"ש [יפ"ע] : (נו) משל לרופא משום כפל עיני עיני . לזה אמר דעיני יורדת מים על עיני [יכ"ע] : (נז) מה שמו של מלך המשיח . משום דכבר נאמר אין לה מנחם מכל אוהביה והא תו לית לי . להכי בעי למימר דמנחם דהכא היינו משיח דאיקרי מנחם . ואגב אורחיה מייתי כל הני שמות [יפ"ע] : וזה שמו אשר יקראו כו' . ר"ל דבך כתיב התם הנה ימים באים נאום ה' והקמותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך וגו' בימיו תושע יהודה וישראל וגו' וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו : טבא למדינתא דשמה כו' כלו' טבא למדינת ירושלים ששמה כשם מלכה משיחה ושם מלכה משיחה כשם הקב"ה וכדמפרש : מיום ה' שמה ודרשו רז"ל בפ' הספינה אל תקרי ה' שמה אלא ה' שמה . הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח וגו' . והוא יבנה את היכל ה' והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו וגו' : שנא' כי רחק ממני נחם . ירמיה אמר בשעת החורבן שאז נולד משיח ונתרחק מבני אדם לג"ע עד לעת קץ הימין כדאי' במדרשים [יפ"ת] : בחושבנא דדין וא"כ הוא נקרא בשני השמות [יפ"מ] : עובדא הוה כו' מעשה היה באיש אחד שהיה חורש . נעקה פרתו . עבר לפניו ערבי אחד א"ל מה אתה כלו' יהודה או נכרי . א"ל יהודי אני . א"ל התר שורך והתר פדנך פי' צמדך [צמד בקר מתרגמי' פדנא דתורי] . א"ל למה . א"ל דבית המקדש של היהודים חרב ויש לך להבטל ממלאכתך להתאבל . וגם לברוח מפני האויבים . שאותו יהודי היה כל כך רחוק מירושלים שלא ידע בדבר : א"ל מנא ידעת מניין אתה יודע . א"ל מצעקת קול הפרה . בעוד שהיה מתעסק ומדבר עמו הפרה היתה נועקת פעם אחרת . א"ל אותו ערבי חזור וקשור שורך וקשור צמדך שבשעה זו נולד מושיעם וגואלם של ישראל : ואבוי כו' ואביו מה שמו : והיכן שריין היכן שמה דרים באיזה מקום : בבירת ערבא שם מקום בבית לחם יהודה . זבן כו' מכר אותו איש שוריו ומכר צמדו וקנה לבדין שמלבשין בהם תינוקות כשהם קטנים כדי לבוא למקום אם התינוק ולידע טיבו ומהותו . עלל לקרתא נכנס לעיר ויצא לעיר אחרת כו' . כלו' הלך הלוך ונסוע מעיר לעיר וממדינה למדינה עד שהגיע לשם למקום בירת ערבא . וכיון שבא לשם באו כל בנות העיר לקנות ממנו לבדין לתינוקותיהם . ואותה אשה אמו של אותו תינוק לא קנתה ממנו . אמר לה למה אין אתה קונה לבדין : דחשא קשיה פי' דקשה השגחתו כלומר סימניו והוראת מזלו הוא קשה וה"ג צריך

לפום

קשיי אפילו על תליה נחשיה . דמן ההיא שעתא אתיין רוחין ועלעולין טענוניה ואזלין להון . א"ל ולא כך אמרית לך דעל רינלוי חרב ועל רינלוי מתבני . א"ר אבון למה לי ללמוד מן ערביי ולא מקרא מלא הוא דכתיב (ישעיה י) והלבנון באדיר יפול וכתיב בתריה (שם יא) ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה . צט דבי ר' שילא אמרי שילה שמו של משיח שנאמר (בראשית מט) עד כי יבא שילה שלה כתיב . דבי ר' חנינא אמרי חנינה שמו שנא' (ירמיה טז) אשר לא אתן לכם חנינה . דבי רבי ינאי אמרין ינון שמו דכתיב (תהלים עב) לפני שמש ינון שמו . ר' ביבא סנגוריא אמר נהירא שמו שנא' (דניאל ב) ונהורא עמה שרא נהירא כתיב . ר' יהודה בר' סימון אמר בש"ר שמואל בר' יצחק ק הדין מלכא משיחא אי מחייא הוא דוד שמיה אי ממיתיא הוא דוד שמיה . א"ר תנחומא אנא אומר טעמיה (תהלים יח) מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו ולדוד אב"כ אלא לדוד ולזרעו : (נח) היו בני שוממים כי גבר אויב . ר' איבו אמר כהדא אפתא דקרא דכמה דההיא רבייא היא קטנה . ר' יהודה בר' סימון אמר כהדא חזירתא דכמה דבניה רביין היא קטנא : (נט) פרשה ציון בידיה . כתיב (ירמיה ט) מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה . מי אמר הפסוק הזה אם תאמר ירמיה אפשר לו שלא לאכול אפשר לו שלא לישן . קא אלא מי אמרו מי שאין לפניו לא אכילה ולא שינה דכתיב (תהלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל . ר' אבא ב"כ בשם ר' לוי אמר כתיב (בראשית א) ויאמר אלהים יקוו המים . קב אמר הקב"ה יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהן . ר' חגי בש"ר יצחק אמר משל למלך שבנה לו פלטרין והושיב בהן דיורין אלמים ובכל יום ויום היו משכימין ושואלין בשלום המלך ומקלסין אותו ברמיזה ובאצבע אמר המלך ומה אלו שהן אלמים כך מקלסין אותי אם היו פקחין עאכ"ו . מה עשה הושיב בהן דיורין פקחין עמדו והחזיקו בפלטין של מלך ואמרו אין זו פלטין אלא שלנו . באותה שעה אמר המלך תחזור פלטין לכמות שהיתה . כך מתחלת ברייתו של עולם לא היה קילוסו עולה אלא מן המים הה"ד (תהלים צג) מקולות מים רבים אדירים משברי ים ומה היו אומרים אדיר במרום ה' באותה שעה אמר הקב"ה ומה אם אלו שאין להם לא פה ולא לשון לא אמירה ולא דיבור כך מקלסין אותי לכשאברא בני אדם עאכ"ו . וכיון שברא בני אדם עמדו דור אנוש ודור המבול ומרדו בו . באותה שעה אמר הקב"ה יחזור העולם לכמות שהיה שנא' (בראשית ז) ויהי הגשם על הארץ . ר' יהודה בר' סימון אמר לא' שהיה לו מקל וצנית עמד וסינל וקנה לו צאן ונכנסו זאבין ובקעום אמר אותו הרועה אחזור לאותו מקל ולאותה צנית . כך רועה זה הקב"ה שנא' (תהלים פ) רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה . צאן אלו ישראל שנא' (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי . נכנסו זאבין לתוך עדרו ובקעום אלו השונאים שנכנסו לבהמ"ק . באותה שעה אמר הקב"ה מי יתן ראשי מים . כתיב (תהלים מב) אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי . כנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה לשעבר הייתי עולה לירושלים ודרכים מתוקנים ועכשיו בשך שנא' (הושע ב) לכן הנני שך את דרכך בסירים . ד"א אלה אזכרה לשעבר הייתי עולה ואילנות מסככות על ראשי ועכשיו תלויה לשמש . אלה אזכרה לשעבר הייתי עולה בצלו של הקב"ה ועכשיו בצלן של מלכיות . אלה אזכרה וגו' אספסינוס קיסר הושיב שומרים רחוק מפומעים י"ח מיל והיו שואלים לעולי רגלים ואומרים להם למי אתם והיו אומרים להם אספסיאני טרכיני אדרייני . א"ר ברכיה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה לשעבר הייתי עולה וסלי בכורים על ראשי קג בהשכמה היו אומרים קומו ונעלה ציון . ובדרכים היו אומרים (תהלים קכב) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים . בהר הבית מה היו אומרים (שם קנ) הללויה הללו אל בקדשו . בעזרה היו אומרים (שם) כל הנשמה תהלל יה . ועכשיו אדדם דמומה סלקא דמומה נחתא . אלה אזכרה לשעבר הייתי עולה בשירות ובזמירות לפני הקב"ה כמד"א בקול רנה ותודה . ועכשיו בבכיה סלקא בבכיה נחתא . אלה אזכרה לשעבר הייתי עולה המוניות המוניות של חגיגה כמד"א (תהלים מב) המון חוגג . א"ר לוי כהדין נענעא דלא פסיק לא ביממא ולא בלילא . ועכשיו טמשא סלקין וטמשא נחתין אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי וגו' : (ס) ד"א

פרשת

יד יוסף צט סנהדרין פ' חלק . משלי קאהיפל י"ג : ק זוהר לך לך דף פ"ב . וירוש' פ"ק דברכות : קא פסיקתא רבתי פ' כ"ט : קב ב"ר פ"ה . ילקוט בראשית רמז ד' : קג ירושלמי פ"ג דבכורים:

מתנות כהונה

ובס"י גרס נחשיה : **דעל רגלוי** כו' . לרגליו אגב לידתו שבא להולד נחרב בית המקדש : **רחיצין** כו' . בטוחין אנו באדון העולם כמו שעל ידו נחרב כך על ידו יבנה במהרה : **את הוי** כו' . פי' הערוך בא במהרה ולקח לך מאלן לבדין להתינוק ולאחר ימים אני אבא לביתך ואקח פרעון מחיר דמי שוין לקחו ממנו והלכה אחר ימים אמר אותו איש אלך ואראה אותו תינוק מהו עושה בא אצלה ואמר לה אותו תינוק מהו עושה אמרה לו וכי לא אמרתי לך שמנהגו ומזלו של אותו תינוק הוא רע אפי' משעה שבא לעולם בא ניתוש עמו שהרי באותו שעה חרב בית המקדש ומן אותו שעה שהלכת ממני באו רוחות וסערה נשאוהו והלכו להם : **א"ל** כו' . ולפיכך לקחו האלהים כך יש לומר גירסת הספר אבל בירושלמי פרק שני דברכות הגירסא משמע קצת באופן אחר : **למה לי** ללמוד מאותו ערבי . שביום שנחרב הבית בו ביום נולד המשיח : **שלה כתיב** . בלא וי"ו קרי ביה שילה הלמ"ד קמוצה וכל אחד ואחד דרש כשמו לסימן וכן בפרק חלק : **נהרא כתיב** . בלא וי"ו קרי ביה נהירא : **אי מחייא** כו' . אם הוא מאותן שהם חיים עדנה או מאותן שמתו כבר : **אפתא דקרא** . קליפין של דילועין ועיין בערוך אפתא כל כמה שהחיצון גדלה הפנימי נתמעט : **כהדא חזירתא** . כל כמה שבניה גדלים היא מקטנת וצריך לומר כשהיא מינקת והכי גרסינן בספר ישן : **פרשה ציון** . ה"ג בבראשית רבה פרשה ה' ופרשה כ"ח למלך שבנה פלטרין והושיב כו' ועיין שם פירושו . אמנם כאן הביאו לומר שיהיו המים מזומנים לבכייתו על חורבן הבית שנא' מי יתן ראשי מים או מי יתן ויהיה כמו בראשית הבריאה שהיה העולם כולו מים במים וכן מצאתי בילקוט וכדמסיק לבסוף : **וצנית** . הוא כמו ציניתא דבבל דס' אין עומדין ופירש"י דקלים ובערוך מוכיח שהוא דקל קטן ועיין ערך צני ונראה שפי' של כמו נגא מלא קרא ור"ל שהיה לו מקלו ותרמילו שממנו היתה לו פרנסתו בצמצום : **וסיגל** . ואסף ואצר : **מי יתן** כו' . שהם היתה בכינתו בראשית בריאת העולם שנא' ורוח אלהים מרחפת על פני המים : **תלויה** . הראש תולה לשמש ואין צל עליו : **ואילנות** מסככות . במדרש תלים יש שהיו עושין כמין סוכה והיו הולכים תחתיהם : **מפומעים** . נראה דהיינו פמיים : **אספסיאני** כו' . שמות של קסרים : **ובדרכים** היו אומרים כו' . כן הוא בירושלמי פרק בתרא דמס' בכורים אמנם המיימוני כתב שבדרכים יהו אומרים שמחתי באומרים לי בית ה' נלך וכשבאו בשערי ירושלים אומרים עומדות היו רגלינו כו' וכן כתב הסמ"ג : **דמומה** כו' . בשתיקה אני עולה בשתיקה אני יורד והם אדדם כמו אחוזים : **בבכיה** כו' . בבכיה אני עולה בבכיה אני יורדת : **נענעא** . פי' הערוך אמת המים שהולך ונועה והומה ודרש חוגג כמו הוגג לשון נענע ובאומר סוב גרס וזה לשון הוגג לבון יוני כות הוגים של מים כשם שאין הפסק לחוגים של מים שיעור כך לא היה שיעור לישראל כשעולים לרגל לכך המון חוגג : **טמשא** סלקין כו' . פי' שמון

ומבוכה

ענף יוסף

[שנא' עד כי יבא שילה] וא"ת היאך נפסקה מלכות בית דוד זה כמה שנים . כבר פי' ז"ל בגמרא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו נשיאי א"י ופ"ק ק"א לא יסור שבט ממשלת יהודה מישראל עד כי יבא שילה הוא משיח . ומאז יתקבץ מלכותו כמ"ש ולו יקהת עמים : [אי מחייא] פי' אם כדעת האומרים שעולם המשיח קודם תחיית המתים . ועוד דעת האומרים אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד . ואם ממיתיא הוא כדעת למ"ד שימות משיח מס אחר תחיית המתים והגזר שאף ביאת המשיח [אחר תחיית המתים [יפ"ת וע"ש] :

(נט) [ומה היו אומרים אדיר במרום ה'] י"ל כמו שירתם מכתם דוכתין שהדברים הטבעיים וכל פרטיהן יש להן רמיזות וסגולות נגלים לפניו יתב' . והחכמים ג"כ ידעו קצת מרמזותיהם וברמיאה אלו סוד קלוסן לפני ה' אע"ג שזה נעלם ממנו . ולע"ז ינדך יפה ע"ש באין להם אמירה ודבור שאין קילוס זה אלא לפני ה' שמשיג רמזותיהם וענייניהם . כי בכל מעשיו שם הקב"ה רוח דעת לעבדו במעשיהם ובתנועותיהם סגולות לפניו יתברך [יפ"ת] :

הטלו

עץ יוסף

לסוף דחם ארחמיה לשון רחם לפי כל' סיפוריו ועניניו קשים . ובספר ישן גרס נחשיה [מ"כ] : **דעל רגליו** כו' לרגליו אגב לידתו ע"ד ויברך ה' אותך לרגלי [יפ"מ] : **רחיצין כו'** בטוחין אנו באדון העולם כמו שעל ידו נחרב כך על ידו יבנה במהרה : **את הוי נסיבא כו'** פי' הערוך בא במהרה ולקח לך מאלן לבדין להתינוק ולאחר ימים אני אבא לביתך ואקח פרעון מחיר דמי שוין . לקחה ממנו והלכה . לאחר ימים אמר אותו איש אלך ואראה אותו התינוק מהו עושה . בא אצלה ואמר לה אותו תינוק מהו עושה . אמרה לו וכי לא אמרתי לך שמנהגו ומזלו של אותו תינוק הוא רע אפילו משעה שבא לעולם בא ניתוש עמו שהרי באותו שעה חרב בהמ"ק שמאותו שעה שהלכת ממני באו רוחות וסערה [רוח סערה תרגומו רוח עלעולא] נשאוהו והלכו להם : **ועל רגלוי מתבני** ולפיכך לקחו האלהים . ועיין בירושלמי פ"ב דברכות שהגירסא נכתנית שם קצת : **למה לי ללמוד** מן אותו ערבי שביום שנחרב הבית בו ביום נולד המשיח : **והלבנון באדיר יפול** וכדאמר בהניזקין שאין לבנון אלא בהמ"ק שנא' ההר הטוב הזה והלבנון . ור"ל דלא נאמר ההר הטוב בה' הידיעה רק על הר המוריה שכבר נבחר לטוב מאבותינו אברהם יצחק ויעקב . והלבנון קאי על בנינו של מקדש בהר הטוב הזה מעין הלבנון . גם כי הוא מלבן בנין . או מלבון ע"ש שמלבין עונותיהם של ישראל [מהרש"א] . ואין אדיר אלא מלך דכתיב והיה אדירו ממנו . הרי דכתיב כשיחרב הבית המקדש יצא מיכף חטר מגזע ישי ר"ל יולד משיח מזרע ישי : **דבי רבי** שילא אמרי כו' . דבי רבי חנינא אמרי כו' : **דבי רבי ינאי אמרי** כו' כתב בספר ישועות משיחו שאין ספק שכל תלמידי חכמים האלה היו דורשים ומיחסים שם המשיח כשמם רבם . כי דבי רבי שילא קראוהו שילה בשם רבם . ודבי רבי חנינא קראוהו חנינה בשם רבם . ודבי רבי ינאי קראוהו ינון שהוא מל' ינאי ע"כ : **שילה שמו** ע"ש יובל שי לו כדאמרי' במדרש [מהרש"א] : **שלה כתיב** נ"ל שילה כתיב . ור"ל בלא וי"ו קרי ביה שילה הלמ"ד קמוצה . שכל אחד דרש כשם רבו [ועי' במנחת שי] : **אשר לא אתן לכם** חנינה . עדיין לא יבא משיח [רש"י] : **ינון שמו** כמו ינאי . שכל אחד היה דורש אחר שם רבו : **לפני שמש ינון שמו** עד שלא נברא השמש היה שמו ינון . והוא אחד משבעה דברים שעלו במחשבה ליבראות [רש"י] . וכתב המהרש"א שמו ינון על שם שררה ומלכות כמ"ש המפרשים . וגם שם בן ד' אותיות כי שני נוני"ן במקום שני ההי"ן בא"ת ב"ש . וכדאמרי' בפ' הספינה משיח נקרא על שם של הקב"ה [וכדאי' לעיל] : **נהירא כתיב** כנ"ל [מנחת שי] דה"ק הרא משום דידע מה בחשוכא דהיינו מעשה הרשעים שנא' בהם והיה במחשך מעשיהם . לפיכך נקרא היינו משיח עמיה שרא שמעכבו אצלו ואינו שולחו אצלנו [יפ"ת] : **אי מחייא** אם הוא מאותן שהם חיים עדנה : **אי ממיתיא** מאותן שכבר מתו : **אלא לדוד** ודרש הכי למשיחו לדוד : (נח) **כהדא** אפתא דקרא . קליפין של דילועין שכל מה שהחיצון גדל הפנימי נתמעט : **כהדא חזירתא** כל כמה שבניה גדלים היא מקטנות . ונ"ל כשהיא מינקת וה"ג בספר ישן [מ"כ] והמשל מבואר ממילא : (נט) **כתיב מי יתן ראשי** וגו' ואבכה יומם ולילה : **למלך שבנה פלטרין** עיקר מדרש זה הוא בב"ר פ"ה ופ' כ"ח ע"ש ביאורו . אמנם כאן הביאו לומר שיהיו המים מזומנים לבכייתו על חורבן הבית שנא' מי יתן ראשי מים . או מי יתן ויהיה כמו בראשית הבריאה שהיה העולם כולו מים במים . וכן מצאתי בילקוט וכדמסיק לבסוף [מ"כ] : **עמדו דור אנוש** כדכתיב אז הוחל לקרא בשם ה' והוא לשון מרד כדאי' בב"ר פ' כ"ג . וכ"ל שבדור אנוש ג"כ לקה העולם במים כדאי' בב"ר פ' הנ"ל [יפ"מ] : **יחזור העולם לכמות שהיה** והיינו מי יתן ראשי מים . פי' מה שהיה בראשונה שהיה העולם כולו מים : **שנא' ויהי הגשם** שמים אלו היו מוכנים מתחילה לזה כמש"ה יקוו לי המים מדקאמר הגשם בה"א הידיעה מגשם המוכנת . וכן כתב רש"י ז"ל שנא' ויהי הגשם הוא הגשם שהיה משמש ימי בראשית [יפ"ת] : **וצנית** פירושו של כמו נגא מלא קרא . ור"ל שהיה לו מקלו ותרמילו שממנו היתה לו פרנסתו בצמצום : **וסיגל** אסף ואצר : **אמר הקב"ה** מי יתן ראשי מים . כמו שהיה שכינתו בראשית בריאת העולם שנא' ורוח אלהים מרחפת על פני המים [מ"כ] : **כתיב אלה אזכרה** דרש פרשה זאת בידים שהיתה מפרשת בקינתה מקומותיה שהיתה שמחה בהן בעליית הרגל . לשון מאיב לו יד [יפ"ע] : **בשך** ענין גדר כמו הסר משוכתו : **ואילנות** מסככות במדרש תהלים יש שהיו עושין כמין סוכה והיו הולכין תחתיהם [מ"כ] : **תלויה** לשמש הראש תולה לשמש ואין צל עליו : **ועכשיו בצילן** של מלכיות . עי' שהיו צריכין להקרא בשם אספסיאני טרכיני כדמסיק נמצא שהיו עולין בצילן של מלכות [יפ"ע] : **מפומעים** היינו פמיים : **אספסיאני כו'** שמות של הקסריים : **בדרכים היו** אומרים עומדות . כן הוא בירוש' פ' בתרא דבכורות . אמנם המיימוני והסמ"ג כתבו שבדרכים היו אומרים שמחתי באומרים לי בית ה' נלך . וכשבאו בשערי ירושלים אומרים עומדות היו רגלינו כו' [מ"כ] . **דמומה** כו' בשתיקה אני עולה ובשתיקה אני יורד דרים אדדם כמו אדומם [מח"כ] . והגלט בדממה משום שגזרו שלא להעלות בכורים [מדר"א] : **בביה סלקא** בבכיה אני עולה בבכיה אני יורדת : **נענעא** פי' הערוך אמת המים שהולך ונועה והומה . ודרש חוגג כמו הוגג לשון

נענע

פרשה ציון בידיה ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר למלך שהיה לו בן הוי מחי ליה ואמר חטית. הוה מחי ליה ואמר חטית וסיכלת. ועוד הוה מחי ליה עד דפשט עשר אצבעוי קודמוי. כך הקב"ה הוה מייסר לירושלים והות אמרה חטית עד פרשה ציון בידיה. אין מנחם לה קד א"ר לוי כ"מ שנא' אין הוה לה. (בראשית יא) ותהי שרי עקרה אין לה ולד והוה לה דכתיב (שם כא) וה' פקד את שרה. ודכוותה (ש"א א) ולחנה אין ילדים והוה לה דכתיב כי פקד ה' את חנה. ודכוותה (ירמיה ל) ציון היא דורש אין לה והוה לה דכתיב (ישעיה נט) ובא לציון גואל. אף כאן אין מנחם לה והוה לה דכתיב (שם נא) אנכי אנכי הוא מנחמכם. צוה ה' ליעקב סביביו צריו קה כגון חלמיש לנוה, קסטרא לחיפה. סוסיתא לטבריה. יריחו לנוערן. לוד לאונו. היתה ירושלים לנדה ביניהם לרחוק היתה: (סא) צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי. מי אמרו לפסוק זה קו יאשיהו אמרו. הה"ד (דה"ב לה) אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו להלחם בכרכמיש על פרת. בקרקסיון דעל פרת. (שם) וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני. מפי הקב"ה אני עולה. (שם) חדל לך מאלהים אשר עמי. זה לשון ע"א. (שם) ולא הסב יאשיהו פניו ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. זה ירמיהו שאמר ליאשיהו כך מקובלני מישעיה רבי (ישעיה יט) וסכסכתי מצרים במצרים ולא שמע לו. אלא א"ל משה רבה דרבך לא כך אמר (ויקרא כו) וחרב לא תעבר בארצכם וחרבו של אותו רשע עוברת בארצי ובתחומי. והוא לא היה יודע שכל דורו עע"א היו. הוה משלח זוג תלמידים למיבערא ע"א מבתיהון. והוון עללין ולא משכחין כלום. עד דנפקון אמרון טרודו תרעין. מן דהוון טרדין לתרעיה הוון חמין יתיה. אמרו עליהון מן דאתא ותיקן הוא דאתא וקלקל לפיכך (דה"ב לה) ויורו היורים למלך יאשיהו. א"ר מני שלש מאות חצים הורו בו קז עד שנעשה גופו ככברה והיה ירמיהו מצית אחריו לידע מהו אומר ומה היה אומר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פיהו ופום סרסירו: (סב) קראתי למאהבי המה רמוני. רבנן פתרין קריא בנביאי השקר שהיו מאהבין אותי לע"א שלהן. המה רמוני גם המה רמוני לא זזו מתנבאין עלי שקר עד שהגלו אותי ממקומי קח שנא' ויחזו לך משאות שוא ומדוחים. מדחים כתיב. רשב"י פתר קריא בנביאי האמת שהיו מאהבין אותי להקב"ה. המה רמוני שהיו מרמין בי ואומרים לי הפרישו תרומה ומעשרות וכי יש תרומה ומעשרות בבבל אלא בשביל לאהבני להקב"ה. הוא שירמיה אומר קט (ירמיה לא) הציבי לך ציונים הצייני במצות שהיו ישראל מצויינין בהם. (שם) שימי לך תמרורים זה החרבן בהמ"ק וכה"א (תהלים קלז) אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני. (ירמיה לא) שיתי לבך למסלה דרך הלכת א"ר חייא הלכתי כתיב. את מוצא בשעה שגלו ישראל לבבל מה כתיב (ישעיה מג) למענכם שלחתי בבלה. קי גלו לעילם שכינה עמהם דכתיב (ירמיה מט) ושמתי כסאי בעילם. גלו ליון שכינה עמהם דכתיב (זכריה ט) ועוררתי בניך ציון על בניך יון וכתיב בתריה וה' עליהם יראה וגו'. לכך כתיב דרך הלכתי. ד"א שיתי לבך למסלה דרך הלכת. א"ל ירמיה ראו באלו דרכים הלכתם ועשו תשובה דכתיב (ירמיה לא) שובי בתולת ישראל ומיד אתם חוזרין לעריכם דכתיב (שם) שובי אל עריך אלה: (סג) ראה ה' כי צר לי מעי חמרמרו. ר' חייא בר הנינא אמר עשאן מורות מורות. ר' שמואל בר נחמני אמר עשאן גושין גושין. נהפך לבי בקרבי למה כי מרו מריתי. מחוץ שכלה חרב בבית כמות זה שאמר משה מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה: (סד) שמעו כי נאנחה אני. ר' יהושע פתר קרייה באהרן את מוצא בשעה שמת אהרן הוברכו ענני כבוד ונתקבצו כל ישראל לספדו. אמרו משה אבל ואלעזר אבל ומי לא יתאבל מיד מה כתיב תמן (במדבר כא) וישמע הכנעני מלך ערד וכתיב וילחם בישראל וישב ממנו שבי. ורבנן פתרין קרייה בחורבן בהמ"ק קיא את מוצא שבל מקום שבקשו

יד יוסף קד לעיל סי' כ"ז. וב"ר פ' נ"ח. תנחומא ורבה נשא. וילקוט נח. ש"א רמז ע"ז. ואיכ"ר. ופסיקתא רבתי פ' ל"ג: קה מסש"ר פ"ב סי' ח' ויק"ר פ' כ"ג. קדושין ע"ב. יבמות ס"ז: קו תענית כ"ב: קז במדב"ר פ' כ"ג. אג"ב פ' כ"ה תנחומא מסעי: קח איכה ב' סי' כ"ב: קט ילקוט ירמיה רמז שט"ו וספרי ח"ב פיסקא מ"ג. קי ס' ט"ו. מגילה פ"ד. וילקוט ישעיה רמז ש"ו. ומספי רמז תשכ"ח. זוהר אמור. וספרי ח"א פיסקא קס"א. וז"ח רות דף נ"ח. ובמדב"ר פ"ז. מסש"ר פ"ד סי' י"ח. ז"ח שמות: קיא ילקוט עמוס רמז ה'. ובחוינו רמז תשקנ"ב. וספרי ח"ב פיסקא ש"ג:

מתנות כהונה

ומכוס': **והוה** אמר כו' הבן אמר חטאתי והסכלתי עשו: **כ"מ** שנאמר כו'. עיין לעיל פסוק אין לה מנחם: **חלמיש** לנוה כו'. בחלמיש היו יושבים נכרי ישראל ובנוה שהיה סמוך לה היו יושבים יהודים והיו מצירים אותם וכן כלם כדאיתא בפ' עשרה יוחסין ועיין בויקרא רבה פר' כ"ג ובמ' חזית בפסוק כשושנה בין החוחים: **צדיק** הוא ה'. הוא תפלת יאשיהו המלך. שלח שני תלמידי חכמים לבער ע"ג מבתיהם של ישראל והיו נכנסים ולא מוצאים כלום שצורת ע"ג היתה חקוקה באחורי הדלת והדלת היתה חלוקה לשנים וכשהיו פותחים הדלת היו מכסים בחצי הדלת צורת ע"ג החקוק' עליה או על צדה השנית ומצאתי בס"י היתה חקוקה חציה על חצי הדלת האחת והחציה השנית על חצי הדלת השנית: **ועד דנפקון** כו'. משיצאו התלמידים אמרו להם סגרו הדלת אחריכם ומשסגרו הם הדלת היתה נראית הע"ג לאותן שבפנים והיו אומרים על אותן תלמידים משבאו ותקנו כלומר שביטלו וקלקלו פני הע"ג כן חזרו וקלקלוהו שהרי בסגירתן חזרה לקדמותה: **ה"ג הוין** חמון יתיה אמרו עליהון מן דאתא ותיקן כו' והמותר הוא כפל יגרלה לשנים וכס"י לא גרס ליה. **מצית** כו'. שמע והטה אוזן לשמוע מהו אומר כו': **ופום** סרסרו. דייק מדכתיב פיהו והוה ליה למימר פיו: **והסרסור** י"ל הוא ירמיה שלא שמע לדברי נבואתו ועי"ד האמת הסרסור הוא ידוע למביני דעת וחכו פי ה' ולכן כתיב בראשונה צדיק הוא ה' ואח"כ פיהו: **קראתי** למאהבי. מדחים כתיב שהיו מדחים אותם ממקומם וכן רמוני פי' השליכו אותי כמו רמה בים: **זה החרבן** כו'. שיזכרו אותו תמיד כענין שנא' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. **ראו** באלה דרכים כו'. ביטו בדרכים הרעים שהלכתם בם ושובי לאחוריכם כזה שטעה בדרך וחוזר על עקב באותו דרך עצמו עד שבא אל אם הדרך: **ראה** ה' מורות מורות. כד"א יהפוך לארץ מרירתי: **גושין**. ל' גוש עפר בני המעיים נאגדים ונאספים גבורין גבורין ויהיה המרמרו מל' המעיים אסף עשרה תמרים: **שמעו. מיד** מה כתיב. ולכן כתוב שמעו

עץ יוסף

נפנפ ובצוא"ם גרס וא"ל הונג לשון יוני היא הוגים של מים כשם שאין להוגים של מים שיעור כך לא היה שיעור לישראל כשעולים לרגל לכך המון חוגג (מ"כ): **טמשא** פי' מחון ומכוסה: (ס) **הוה מחי ליה** כו' היה מכה אותו ואמר הבן חטאתי והסכלתי עשו: **שנא'** אין הוה לה עיין מ"ש לעיל סימן כ"ז: **חלמיש** לנוה כו' בחלמיש היו יושבים נכרי ישראל ובנוה שהיה סמוך לה היו יושבים יהודים והיו מצירים אותם וכן כולם · כדאיתא בקדושין ע"ב ובויק"ר פ' כ"ח. ובחזית פ' כשושנה: (סא) **יאשיהו** אמרו כדמסיים דירמיהו שמע שאמר כן בשעת מותו. וכתב זה במגילות קינות דקבה ביגוקו של צדיקים מחורבן בהמ"ק כדלעיל פ' וחרד פלאים. ועוד שבמותו נפלו רבים מישראל · ועיין בתרגום: **אחרי כל זאת** אשר הכין יאשיהו הפסוק קובל ומקונן על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתוב בו אחרי הדברים והאמת בא סנחריב על חזקיהו ונעשה לו נס (רש"י שם): **עלה נכו** פרעה נכו נקרא כן על שם שהיה נכה רגלים: **בכרכמיש** על פרת על מלך אשור כדכתיב במ"ב כ"ג עלה לעבור דרך א"י. ופרעה נכו לא היה יכול לבא עליו דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך א"י שהרי מצרים היא בדרומה של א"י ונהר פרת בצפונה של א"י: **בקרקסיון** פי' יד הנהר (יפ"ע): **מה לי ולך** מה לי עליך ומה לך עלי. וכי אויבים אנחנו זה לזה. לא עליך אתה היום הזה אנכי הולך עליך. ואמר אתה לתוספת ביאור. אל בית מלחמתי אל תקוס מלחמתי והוא מלך אשור: **ואלהים אמר** לבהלני פי' למהרני ולזרזני ללכת בבהלה על אשור: **מפי הקב"ה** אני עולה אולי שמע מפי ירמיה בדבר ה' למהר ללכת על אשור. ולכן אמר ליה אל תעכב עי"ו מללכת · או אפשר שהיה יודע נבואת ישעיה שאמר וסכסכתי מצרים במצרים. וכן משמע בפרש"י בד"ה: **זה** לשון עכו"ם ולא כאלהים קמא כי אלהים אשר עמי לא יאחר בו עליו כי אין ה' עמו ודאי אלא רחוק מכליותיו · ועוד דהשתא ניחא דטעה יאשיה להלחם עמו בלי רשות. כדאי' בתענית דף כ"ב אמר הואיל וקא בטח באליל יכילנא ליה: **זה ירמיהו** שאמר ליאשיהו בתענית דף כ"ב איתא מפני מה נענש יאשיהו על שהיה לו למלוך בירמיהו ולא נמלך: **וסכסכתי** מצרים במצרים ולא הבינותי מה ענין זה לכאן. כי מלחמה זו עם מלך אשור היתה. ושמעתי שגם עם הגלהתים עם פרעה נכו היו נ"כ מצרים · אהו וסכסכתי וכו' שילחמו עם מצרים: **וחרב לא** תעבור בארצכם ומסיים בתענית מאי חרב. אי נימא חרב שאינה של שלום והכתיב ונתתי שלום בארץ וגו' (ופרש"י ולמאי הלכתא כתביה רחמנא לאידך קרא וחרב לא תעבור בארצכם) אלא אפי' חרב של שלום ע"כ. וכיון דאמר הקב"ה שלא יעברו נמצאו הם עוברים על דיבורו של הקב"ה. לכן אלך ואלחם בם. ואע"ג דירמיהו א"ל שלא ילחם. י"ל שכיון שירמיהו לא אמר ליאשיהו מפי הקב"ה בנבואה שיחדל ממלחמה זו אלא אמר כך מקובלני מפי ישעיה כו' השב יאשיהו כיון שבשה פרעה בעכו"ם שלו כמו שאמר לו חדל לך מאלהים אשר עמדי. לא יתקיים זה בימיו שהוא צדיק וגם דורו הם צדיקים לפי מחשבתו וכדכתיב והרב לא תעבור בארצכם. שדברי מי יקום דברי הרב או דברי התלמיד: **והוא לא היה** יודע הקשו התוס' למה נענש והלא דרש את המקרא והסכים להלכה. ותירצו שהיה ירמיהו מתנבא רעות על ישראל בימיו ומוכיחן על עונותיהם. והו"ל לידע שהיו בישראל תועבות נסתרות. וכיון שלא חשש לכך ה"ל כאילו הוא מאמין בדברי הנביא: **שכל דורו** עובדי עכו"ם היו בנ"א גרס או בסתר לגמי הדור מה היו עושים היו עושים חצי צורה בדלת זו וחצי צורה בדלת זו הוה משלח זוג וכו' מן דהוון תרעין תרעייא הוה משתכחא קיימא מלגו ע"כ. ולא גרסינן הוו חמן וכו' עד לפיכך · ולפי גירסתנו יש לפרש שכשהיו הדלתות נפתחות לא היתה העכו"ם נראית שהיו הדלתות מכמה קרשים נגללות זו לפניך מזו כדלתות ההיכלות וע"י כן לא היתה העכו"ם נראית שהיתה חקוקה מקצתה בקרש זו ומקצתה בזו ונסתרת לפנים בגלילתם. ומשיצאו התלמידים אמרו סגרו הדלתות אחריכם ומשסגרו הדלתות היו הדלתות בצורה בכן מתחברות והעכו"ם נראית לאותן שמבפנים. והיה בעל הבית אומר על אותן התלמידים משבאו ותקנו כ"ל הם באו לתקן שקלקלו הצורה. שהרי בסגירתן חזרה לקדמותן הצורה לשלימותה: **שלש מאות** חצים נראה דזה ע"ד הפלגה. וכן משמע בתנחומא ס' משפטי סי' י"ב. וכ"ל שירו ט' חצים הרבה מדכתיב ויורו יורים דמשמע יורות הרבה הורו המורים: **מצית אחריו** מקשיב דבריו. ובתענית איתא חזייה דהוה קא מרחשן שפוותיה אמר דילמא ח"ו הגב לצעריה קאמר מילתא כלפי שמיא. גחין עליה שמעיה דהוה מצדיק דיניה על נפשיה וקאמר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי: **פיהו ופום סרסוריה** ר"ל מדאמר פיהו ולא אמר פיו ריבה גם פי סרסורו. ור"ל פיהו כי את פי ה' לא בלבד. ופום סרסורו ירמיה שא"ר ליה כך מקובלני כדלעיל: (סב) **בנביאי** השקר משום דק"ל למה לא אמר לאוהבי. לכן כתרגום קריין בנביאי השקר שהיו מאהבין אותי לעכו"ם · ומשום דפשטיה דקרא מיירי בבעל בריתם שרימו אותם כדתרגם התרגום. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. לכן פי' המה רמוני גם המה רמוני. כלומר לאו דוקא בעלי בריתי רמוני כמשמעו. אלא גם בתרמית נביאי השקר מיירי (יפ"ע): **מדחים** כתיב כנ"ל ופי' גלותם מענין אם יהיה נדחך. כלו' שהגלות היה בסבתם (יפ"מ): **בנביאי האמת** הכוונה שהנביאים היו מרמזים ומזרזים אותם קודם החורבן על מה שיעשו בבבל ביתנו בבבל תרומה ומעשרות כדי שלא תשתכח מהם תורת תרומה ומעשר וכמו שאמר ירמיה הציבי לך ציונים: **הצייני במצות** ר"ל לסימן ולזכרון בעלמא שעל ידי זה נאהבים להקב"ה ויקבלו שכר ע"ז כמו בא"י · וז"ש קראתי למאהבי והמה רמוני ולאו דרך תגר קאמר. אלא כלו' בקראתים שיעמוד לי בגרתי זכיתם. והיו מרמין אותי להזקני במצות. והכוונה שלא הועילו להצילני וקצר הכתוב מלפרש זה: **זה חורבן** בהמ"ק שיזכרו אותו תמיד. כענין שנא' אם אשכחך ירושלים וגו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. ור"ל שתשימי סימנים ואותות שיזכר לפניך תמיד חורבן בהמ"ק. וכדרך שאחז"ל סד אדם ביתו בסיד משייר בה אמה על אמה. ולפי שזה הענין דוגמת הציבי לך ציונים אסמכינהו אהדדי: **למענכם** שלחתי בבלה ר"ל שלחתי השכינה שם עמהם ע"ד ובפשעיכם שולחה אמכם בפירשו חכמי האמת על השכינה. וכירו' גרס למענכם שולחתי בבלה. וכתב בעל יפ"ת נראה דמסורת בידם דשולחתי כתיב אע"פ שאינו בספרינו: **גלו לעילם** היינו מדי. שמבבל גלו למדי ואין עילם אלא מדי. כמד"א ואני הייתי בשושן הבירה אשר בעילם המדינה: **גלו ליון** לאו דוקא גלו דהא לא גלו ליון מא"י. אלא כלו' כשהיו בגרה ובשעבוד יון היה הקב"ה עמהם. ומשום דיהטא דלשון נטה דנקט בכולהו נקטיה נמי הכא (יפ"ת). **ראו באלו** דרכים הלכתם כלו' הסתכלו ברעה אשר מצאתם בגלות שגליתם בעונותיכם ותנו לב לשוב בתשובה ותזכו לשוב לעריכם (יפ"ע): (סג) **מורות** מורות יש מפרשים לשון מרירות · ולי נראה תולעים הנמצאים בבני מעיים דאיקרו מורנא בפ' אלו טרפות (יפ"ע): **גושין** גושין בערוך נראה דמפרש חתיכות מקובצים. וא"כ דרש המרמרו מענין וילבנו אותם חמרים חמרים. או הוא ענין טוב מענין נאמרו בני מעיה (יפ"ע): **למה כי מרו** מריתי. צריך עיון מאי קמ"ל ושמא שלא תימא שפירושו נהפך לבי בקרבי כמיריתי ור"ל שמריו מחמת שמות ואביד הדעת (יפ"ע): **זה שאמר** משה כו' דאל"כ מאי כמות ולא מות ממש אלא דהיינו אימה מות כענין עלה מות בחלונינו. וזה"ש משה וכו' ומחדרים אימה: (סד) **הוכרכו** פי' נתגלגלו ונתקפלו ונסתלקו. מפני שניתנו בזכותו נסתלקו במותו כדאיתא בפ"ק דתענית: **ונתקבצו** כל ישראל להספידו ושיעו כי נאנחה אני · דמשמע בכל

שבקשו ישראל לברוח היו מסגירין אותן בקשו לברוח כלפי צפון ולא הניחום הה"ד (עמוס א) על שלשה פשעי עזה ועל ארבעה לא אשיבנו על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום. בקשו לברוח כלפי מזרח ולא הניחום הה"ד (שם) על שלשה פשעי צר ועל ארבעה לא אשיבנו על הסגירם גלות שלמה לאדום ולא זכרו ברית אחים. בקשו לברוח כלפי מערב ולא הניחום דכתי' (ישעיה כא) משא בערב ביער בערב תלינו ארחות וגו'. כי אתה עשית משל למלך שנשא למטרונה א"ל אל תשיחי עם חברותיך ואל תשאלי מהן ואל תשאילי להן. ליומים כעס עליה המלך וטרדה חוץ לפלטין וחזרה על כל שכינותיה ולא קבלו אותה וחזרת לפלטין. אמר לה המלך אקשית אפיך. אמרה המטרונה למלך אדני אילולי הייתי משאילה להם ושואלת מהן מנא והוה עבידתי נכה או עבידתה נכי לא הוון מקבלין לי. כך אמר הקב"ה לישראל קיב אקשיתון אפיכון. אמרו לפניו רבון העולמים לא כתבת בתורתך (דברים ז) ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך אילולי הוינן משאלין להון ונסבון מינהון ואינון מינן והוית ברתיה נכי או ברתי נביה לא הוו מקבלים לי תוי כי אתה עשית. הבאת יום קראת ויהיו כמוני בצרה ולא כמוני ברוחה: (סה) תבא כל רעתם לפניך ועולל למו. אייתי עליהון מה דאייתית עלי. דקדק עליהון מה דדקדקת עלי. ועולל למו קטיף עוללתיהון כמה דקטפת עוללתי. כי רבות אנחותי ולבי דוי. את מוצא שבדבר שחטאו ישראל בו לקו ובו מתנחמים קיג חטאו בראש ולקו בראש ומתנחמים בראש. חטאו בראש דכתיב (במדבר יד) נתנה ראש ונשובה מצרימה. ולקו בראש דכתיב (ישעיה א) כל ראש לחלי. ומתנחמין בראש דכתיב (מיכה ב) ויעבר מלכם לפניהם וי"י בראשם. חטאו באוזן דכתי' (זכריה ז) ואזניהם הכבידו משמוע. ולקו באוזן דכתיב (ש"א ג) כל שמעו תצילנה שתי אזניו. ומתנחמין באוזן דכתיב (ישעיה ל) ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר. חטאו בעין דכתיב (שם ג) כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים. ולקו בעין דכתיב עיני עיני יורדה מים. ומתנחמין בעין דכתיב (שם נב) כי עין בעין יראו בשוב י"י ציון. חטאו באף דכתי' (יחזקאל ח) והנם שולחים את הזמורה אל אפם. ולקו באף דכתי' (ויקרא כו) אף אני אלך עמם בקרי. ומתנחמין באף דכתיב (שם) ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם וגו'. חטאו בפה דכתיב (ישעיה ט) וכל פה דובר נבלה. ולקו בפה דכתיב (שם ט) ויאכלו את ישראל בכל פה. ומתנחמין בפה דכתיב (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פינו. חטאו בלשון דכתיב (ירמיה ט) וידרכו את לשונם קשתם שקר. ולקו בלשון דכתיב דבק לשון יונק. ומתנחמין בלשון דכתיב ולשוננו רנה. חטאו בלב דכתיב (זכריה ז) ולבם שמו שמיר משמוע. ולקו בלב דכתי' (ישעיה א) וכל לבב דוי. ומתנחמין בלב דכתיב (שם מ) דברו על לב ירושלים. חטאו ביד דכתיב (שם א) ידיכם דמים מלאו. ולקו ביד דכתיב ידי נשים רחמניות. ומתנחמים ביד דכתיב (שם יא) יוסיף י"י שנית ידו. חטאו ברגל דכתיב (משלי א) כי רגליהם לרע ירוצו. ולקו ברגל דכתיב (ירמיה יג) ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף. ומתנחמין ברגל דכתיב (ישעיה נב) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר. חטאו בהוא דכתיב (ירמיה ה) כחשו בי"י ויאמרו לא הוא. ולקו בהוא דכתיב (ישעיה סג) ויהפך להם לאויב והוא נלחם בם. ומתנחמין בהוא דכתיב (שם נא) אנכי אנכי הוא מנחמכם. קיד חטאו בזה דכתיב (שמות לב) כי זה משה האיש. ולקו בזה דכתיב על זה היה דוה. ומתנחמין בזה דכתיב (ישעיה כה) הנה אלהינו זה קוינו לו. חטאו באש דכתי' (ירמיה ז) הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש. ולקו באש דכתי' ממרום שלח אש. ומתנחמין באש דכתיב (זכריה ב) ואני אהיה לה נאם י"י חומת אש סביב. חטאו ביש דכתיב היש י"י בקרבנו. ולקו ביש דכתי' אם יש מכאוב כמכאובי. ומתנחמין ביש דכתיב (משלי ח) להנחיל אוהבי יש. חטאו בכפלים דכתיב חטא חטאה ירושלים. ולקו בכפלים דכתיב (ישעיה מ) כי לקחה מיד י"י כפלים בכל חטאתיה. ומתנחמים בכפלים דכתיב (שם) נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם:

פרשה ב

(א) ההפך עלי בלהות (איוב ל). א"ר חנינא אמרה כנ"י לפני הקב"ה לשעבר הייתי אני מבהלת לאחרים כמד"א (אסתר ו) ויבהילו להביא את המן וכתוב א' אומר בלהות אתנך ואינך ואומר (שמות טו) אז נבהלו אלופי אדום ועכשיו הפוכה עלי. א"ר אחא לחליו של עמוד שהיתה מתהפכת בתוך הפלטייא והטיסה בצרור ונסמכה

יד יוסף קיב פי' שעשה פשרה לתאר אלו ואלו נגרשו אשכס (מערין): קיג פסיקתא רבתי פ' ל"ג וילקוט שלח רמז תשמ"ג. וילקוט ישעיה רמז ש"מ: קיד ילקוט כי תשא רמז שנ"ח:

מתנות כהונה

שמעו כי נאנחה ומתאבל אני ובאו להלחם בי: **ה"ג** לרחות וגו'. כי אתה עשית משל כו' ושוב מפרש והולך מהו כי אתה עשית: **אל תשיחי**. אל תדברי עמם: **אילולי**. גרסי' ופירושו אלו הייתי משאלת להם ושואלת מהם כלום והיתה מלאכתי נמצאת בידם ומלאכתם בידי לא היו אוהבים אותי בתמיה: **אקשיתין כו'**. והעזתם פניכם כלפי האומות שהרי כלכם שונאים אתכם: **אלולי הוינן כו'**. אילו היינו משאלין להם ולוקחים מהם כלום והויא ברתיה גרסי' פי' והיתה בתו אצלי בביתי ובתי אצלו ע"י חיתונין לא היו מקבלין אותי לא הוו מקבלין לי גרסי' כן נראה לפרש גירסת הספר והמ"כ להגיה הוינן מתנסבין להון כו': **עד מינן והוית ברתי כו'**. וזה מתיישב יותר לפי הלשון וכן מצאתי בספר יפ"ן: **ולא** כמוני ברוחה. שנא' בדד ינהגו כפי מדרש רז"ל וכמו שפי' רש"י שם: **תבא** קטוף עוללתיהון: ועולל דרך לשון עוללות כדלעיל בפסוק לא אליכם: **אייתי כו'**. הבא עליהם מה שהבאת עלי והיה מדקדק אחריהם כמו שדקדקת אחרי: **ההפך**. מבהלה. בלהות סיומו בהיפוך אותיות בהלות כן פי' המפרשים: **בלהות אתנך**. בנבואת יחזקאל על צור סי' כ"ז: **לחליו**. תולי עגולה מסתרת העמוד שמתגלגל בפלטין עד שהגיעה לצרור והצרור

ענף יוסף

(סה) [חטאו בזה דכתיב כי זה משה האיש] יותר נראה של"ל [נחמיה ט'] ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים: [חטאו בכפלים כו'] יבואר על פי הנודע שהעולם מתנהג בהנהגת זוגות כפולים כבחינת ב' ידים יד ימין מצד מדה"ר וחסד. ויד שמאל מצד מדה"ד. וכנגדם ב' שמות הוי' אדני. והרשעים פוגמים בשניהם ואף נפרעים משניהם וכדאמרינן אוי להם לרשעים שמהפכין אף מדה"ר לדין והוא שם הוי' מקור הרחמים. וכן נהיפך המטיב מעשיו בתשובה מתקן שניהם ומביא לרב טובה וברכה אף במדה"ד שהוא מדרגת שם אדני כדאמרינן אשרי הצדיקים שמהפכין מדה"ד לרחמים. והיינו דאמרינן חטאו בכפלים שפגמו בשני המדות מדה"ר ומדה"ד אשר כנגדם בשני שמות הוי' ואדני. לכן כנגדם לקו אף בכפלים ואף כן מתנחמים בכפלים כדכתיב נחמו נחמו עמי להורות שלעתיד כשנעשה התיקון יהיה לנו נחמה כפולה בשני המדות מדה"ר ומדה"ד. כי אז גם מדה"ד יתהפך לרחמים גמורים וכו"ק: והמ"כ

עץ יוסף

שכל כנסת ישראל היו נאנחים: **מיד מה כתיב** שמן וישמע הכנעני והיינו שמעו דכתיב הכא. ומשום דבעי למימר כל אויבי שמעו לעתי שבו הבאת יום קראת וגו' קאמר כי זה דרכם לשמוח ברשעתם ואפי' מאן במות אהרן. וכדאי' בס' קמא דר"ה מה שמועה שמע. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כסבור נתנה רשות להלחם עם ישראל. וקשה כיון שבאו כל ישראל לגמול חסד למה נענשו זו תורה וזו שכרה. וי"ל שלא באו משום יקרא דשכבי רק משום יקרא דחיי משום יקרא דמשה ואלעזר. שכן הוא משמעות הענין משה אבל ואלעזר אבל מי לא יתאבל ולפיכך נענשו שבא הכנעני להלחם בם וישב מהם שבי. ולמסקנת הגמרא סנהדרין פ' נגמר הדין דהספדא הוא יקרא דשכבי (כמ"ש לספוד לברה ר"ל ליקרא דשכבי) (ספר לב אריה): **לברוח כלפי** צפון כו' הנה מכאן משמע שעזה היתה מצפון א"י וצור ממזרח וערב ממערב. וכלפי דרום לא אמר משום שלדרום לא היו יכולים לברוח לפי שמשם ארץ אדום בעצמה עיין רש"י סדר מסעי. ורש"י בעמוס א' ס' ו' כתב גלות ישראל שהיה הגלות שלימה שלא ימלט איש שהיו עומדים על הדרכים ותופשין הנמלטין ומסגירים אותם. וכן עשו אנשי צור וכן לד' רוחות בחורבן בית שני כמ"ש באגדת החזנו עזה מהדרום צור מן הצפון דמשק מן המזרח ערביים מן המערב: **אקשית אנפיך** שאת עזי פנים שאינך נאהבת ומתקבלת לשום א' משכיניך: **אילולו** פי' אלו הייתי משאלת להם ושואלת מהם כלום. והיתה מלאכתי נמצאת בידם ומלאכתם בידי לא היו אוהבים אותי בתמיה: **אקשיתון כו'** שאתם עזי פנים שאינכם נאהבים ומתקבלים לשום אומה ולשון. וקאי מהדרי ישראל כי ה' עשה זה שהבדילנו מלהתחתן בם מלאכול עמהם ולזה אין לנו עסק עמהם ולא הם עמנו כדי שנהיה מתקבלים ביניהם. והערוך גרס אנשרהון אפיכון. ומפרש התלפתם אפיכון: **ולא כמוני ברווחה** משום דק"ל דכיון דכבדיא קאמר ועולל למו כאשר עוללת לי מה צ"ל ויהיו כמוני. לה"ק דלאו לגופיה אתא אלא לדיוקא וה"ק במה שהבאת יום קראת כאומר קרא עלי מועד בזה בלבד יהיו כמוני. ולא ברווחה המקווה לי כמ"ש ה' בדד ינחנו כפי מדרש רז"ל וכמו שפרש"י שם: (סה) **אייתי עליהון** כו' דריש ועולל לשון פועל ומעללים. והיינו אייתי עליהון כו' פי' תביא עליהם מה שהבאת עלי. כלו' עשה להם מה שעשית לי: **דקדק** עליהון דרש ועולל מענין להתעולל עלילות. והיינו דקדק עליהון שידקדק לבקש להם עלילות רעה: **ועולל למו** קטוף כו' דריש ועולל לשון כריתת הזמורות והיינו קטוף עוללתהון: **את מוצא** כו' מייתי הך אגדתא הכא. משום דכתיב כי רבות אנחותי דמשמע דלקתה בכמה מיני מלקות והכא קאמרינן דלקתה בכל איברים אלו שלקתה בכפלים. עוד יתכן דכדי לסיים הפרשה במלתא דנחמתא מייתי ליה הכא: **בו לקו ובו מתנחמים** יש לדקדק מאי נפקא מינה שיהיה המלקות והנחמה כענין החטא. וי"ל שהכוונה היות העונשים מדה כנגד מדה ע"י זה יכירו וידעו אני ה'. וכשהאדם עושה תשובה מאהבה אז הזדונות נעשו זכיות. והאבר אשר חטא אשר שלקה ושב מאהבתו. שב האבר למעלה וכבוד מאשר בתחלה וז"ש המדרש ובו מתנחמין [ספר הבתן אמרי ספר]: **ויעבור מלכם** נשובם מן הגולה יעבור מלכם הוא מלך המשיח לפניהם. וה' יעבור בראשם כולם כי אז יחזיר גם הוא שכינתו לציון: **אשר כל שומעו תצילנה** שתי אזניו זה נאמר על לקיחת הארון שלקחו הפלשתים מישראל בימי עלי בהפא שלא שמעו פיו לקול ה' והוא לא הוכיחם: **ואזניך תשמענה** כו' פרש"י לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מואסים בדבריו של נביא ואומרים לא תחזו לנו נכוחות. כי אם אזניך יהיו נטויות אף אחריך לשמוע דבר מאחרי אולי יבא נביא ויורך הדרך ללכת בין ימין ובין שמאל: **ומשקרות** עינים לשון הבטה וקריצה ורמיזה [איוב ל'] כי עין זונה תרצענו עינא דסקרתא (רד"ק) ואפי' שצובעות עיניהם בסיקרא ובכחול [רש"י]: **והנם שולחים** הם שולחים אל אפם ריח רע בזמר הרוח היוצא מפי הטבעת בעת יתריזו. והראוי לכתוב אל אפי' אלא שהוא תיקון סופרים. ופי' תיקון סופרים כתבתי בביאורי על התנחומא סדר בשלח מאם שדרשנו: **בהיותם בארץ אויביהם** וגו' לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם וגו': **ולבם שמו שמיר משמוע** פי' עשו לבם חזק כשמיר (והוא הברזל החזק כמ"ש המצודות. או היא אבן החזקה שלא יכול הברזל לפוצלה כמו שפי' הרד"ק. ורש"י פי' תולעת חזק מגור מרלין אותו על האבן והיא מתבקעת) מלשמוע את התורה: **דברו על לב ירושלים** דברים המתקבלים על הלב: **יוסיף ה' שנית** ידו וגו' לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים וגו': **רגליהם לרע ירוצו** וכל הפרשה שם מיירי מהטאת שעשו ישראל: **זה קוינו לו** וגו' יושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: **הבנים מלקטים עצים** כו' ר"ל כל אחד מהם היה מסייע לעבודה זרה היה מביא העצים וזה היה מבעיר האש וזה לש הבצק לעשות מיני מאכלים להניח מנחה לכוכב גדול שבשמים והוא השמש: **חטאו** בכפלים ר"ל שהחטאה היה כפול אחד מצד עצמותו של החטא. ונוסף בית ע"ז מבחינת שיסה היא התוספת. וזהו חטא חטאה ירושלים. ואמר זולת מציאת החטא עצמו ואיכותו שבע בבחינתה שהיא חשובה יותר מכלם. גם המלקות הוכפלו נוסף על מהותו להיותו מאת ה' שמשלם הפליג הוא יתב' חסדו לעם סגולתו. ואיך נהפך כרגע והיה כאויב להם. גם הנחמה תהיה כפולה. להיותה על ידו יתב' עצמו ולא ע"י שליח. וזהו נחמו נחמו עמי בכפלים. וזה כי יאמר אלהיכם עצמו הנחמה ולא ע"י בשר ודם (בינה לעתים). או נראה מתנחמים בכפלים הכוונה משום דלפעמים הגם שמדת הרחמים רוצה לעשות טובה לאדם. מקטרוג של מה"ד נתבטל הטוב ואחר בו הקב"ה וגזר עליו רעה. כדאי' לקמן בא"ב תניינא סימן נ' אבל כשגם מדה"ד מבטיח הטובה בודאי היא טובה המתקיימת ונחמה כפולה. וה"ש כאן ומתנחמים בכפלים שכתוב נחמו נחמו נחמה כפולה שבודאי לא תתבטל הטובה. משום שטובה זו יאמר אלהיכם הוא מדת הדין. ועיין בענף:

(א) ההפך עלי בלהות משום דבעי לפרש איכה יועיב שהעביר הצדיקים מבינינו כעבים ע"ד כעב עברה ישועתי מייתי לה הכא. ואגב אורחיה דרים כוליה קרא הכא. ומייתי נמי כגוים אשר ה' מאביד. למר דאיכה יועיב אתא למימר מה עכו"ם נעבים אף ישראל כן. ואגב אורחיה מייתי כל מילי דאידמי בהו אבוד ישראל לגבי עכו"ם [יפ"ע]: **לשעבר הייתי** אני כו' דההפך עלי משמע שנהפך הדבר עלי מאשר היה תחילה דהל"ל באו עלי או בלהוני מבע"ל. ומה שדרש זה בישראל אסמכתא בעלמא היא. דקרא באיוב מיירי. עוד אפשר שס"ל שאיוב ישראל היה ואמר זה ברוח הקודש על כלל ישראל: **אני מבהלת** מפרש בלהות בהיפוך אותיות בהלות [מת"כ]: **בלהות** אתנך בנבואת יחזקאל (ס' כ"ז) על צור: **לחליו** של עמוד לגבי אתא מעם ההפך עלי מפני שהיה הרעה כחוליית העמוד. והיא טוחרת העמוד העגולה המתהפכת ומתגלגלת בפלטין ופגעה בצרור ועמדה שם. וה"ל כאילו כתיב ההפך וסמכה עלי בלהות והכוונה בזה [illegible]

ונמסכה כך (תהלים פח) עלי סמכה חמתך. (איוב ל) תרדף כרוח נדיבתי בני אדם שהם נדיבים וראויין לבא לי גאולה על ידיהם את מרדפן כרוח. (שם) וכעב עברה ישועתי בני אדם שהם נדיבים וראויים לבא לי ישועה על ידיהם את מסיטן ומעבירן כעבים שנא' איכה יעיב באפו י"י את בת ציון וכתיב (דברים ח) כגוים אשר י"י מאביד מפניכם. תאמר מה אלו בכהן ונביא אף אלו בכהן ונביא. ומה אלו בשופר ובתרועה כך אלו בשופר ובתרועה. ומה אלו בי"ד שנא' (עזרא ד) דיניא ואפרסתכיא טרפליא אפרסיא ארכויא בבליא שושנכיא דהוא עלמיא ושאר אומיא די הגלי אסנפר רבא ויקירא האמר אף אלו בי"ד דכתיב (ישעיה יז) ביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעזובת החרש והאמיר. מהו האמיר ר' פנחס אמר כדאימרי. ר' יהודה בר' סימון אמר כאמור בתורה דכתיב כגוים אשר י"י מאביד מפניכם. תאמר א מה אלו בנפילת החומה דכתיב (יהושע ו) ותפל החומה תחתיה אף אלו בנפילת חומה. מה אלו בעבים דכתיב (ירמיה ד) באו בעבים ובכפים אף אלו בעבים איכה יעיב באפו: (ב) איכה יעיב באפו י"י את בת ציון. ב א"ר חמא בר ר"ח איך חייב י"י ברוגזיה ית בת ציון אית אתרא דצווחין לחייבא עייבא. ר' שמואל בר נחמני אמר איך כייב י"י ברוגזיה אית אתרא דצווחין לכייבא עייבא. ורבנן אמרין איך שיים י"י ברוגזיה ית בת ציון. השליך משמים ארץ תפארת ישראל ר' הונא ור' אחא בש"ר חנינא בריה דר' אבהו משל למלך שהיה לו בן בכה ונתנו על ארכובותיו בכה והרכיבו על כתפו טינף עליו ומיד השליכו לארץ. ולא הות מחותיתיה כמסיקותיה מסיקותיה ציבחר ומחותיתיה כולא חדא. כך (הושע יא) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ואח"כ (שם י) ארכיב אפרים יחרוש יהודה ישדד לו יעקב ואח"כ השליך משמים ארץ תפארת ישראל. ד"א השליך משמים ארץ תפארת ישראל. א"ר יהושע בר' נחמיה משל לבני מדינה שעשו עטרה למלך הקניטוהו וסבלן הקניטוהו וסבלן אח"כ א"ל המלך כלום אתם מקניטין אותי אלא בעבור עטרה שעטרתם לי הא לכון טרון באפיכון. כך אמר הקב"ה לישראל כלום אתם מקניטין אותי אלא בשביל איקונין של יעקב ג שהקוקה על כסאי הא לכון טרון באפיכון הוי השליך משמים ארץ וגו': (ג) ולא זכר הדום רגליו. א"ר חנינא בר יצחק ד אין הקב"ה זוכר אותו הדם של בין רגליו של זקן שנאמר (בראשית יז) ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו בשר ערלתו א"ר יודן למלך שתפש את שונאיו והרגן והיו בני המדינה מפרכסין בדם שונאיו. פעם אחת הקניטוהו ודחפן והוציאן חוץ לפלטין אמרו אין המלך נזכר לנו אותו הדם שהיינו מפרכסין בדם שונאיו. כך אמרו ישראל לפני הקב"ה אין אתה נזכר לנו אותו הדם שבמצרים שנא' (שמות יב) ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף ד"א ולא זכר הדום רגליו אין הדום זה אלא בהמ"ק הה"ד (תהלים צט) רוממו י"י אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא. ביום אפו א"ר אחא ה יום א' היה חרון אפו של הקב"ה ואילו עשו ישראל תשובה פשרו: (ד) ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקודות העיר ואיש כלי משחתו בידו (יחזקאל ט). עד היכן חטאו של עגל קיים רבי ברכיה ואמרי לה רבי נחמיה בן אלעזר ו עד עגליו של ירבעם בן נבט הה"ד (הושע ז) כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים ורעות שומרון. אמר הקב"ה באתי לרפאות לישראל מחטאו של עגל ונגלה

רעות

יד יוסף א ילקוט עקב רמז תתנ"א: ב ילקוט איכה: ג אותיות דר"ע. פסיקתא רבתי פ' כ"ז: ד ילקוט איכה: ה לעיל פ' א' סי' מ"ג: ו ילקוט יחזקאל רמז שמ"ח ילקוט הושע רמז תקכ"ג:

ענף יוסף

פרשה ב (ב) [ואח"כ ארכיב אפרים יחרוש יהודה] לא יקשה היכי כתוב ארכיב אפרים מקמי ואנכי תרגלתי לאפרים שבתחלה דבר עיקר גדולתו שהוא עיקר. ושוב סיפר מה שהיה בתחלתו וכמ"ש שם כי נער ישראל ואוהבהו [יפ"ע]: [משל לבני המדינה שעשו עטרה כו' כך אמר הקב"ה כו']. רצו חז"ל בדבריהם לרמוז שהשיגו ישראל ע"י שלמות התמימות יעקב אבינו ע"ה שהיתה מטתו שלמה למדרגת הדבקות בו יתב' שהיא המדרגה היותר עליונה והאחרונה שאפשר להשיג והיא אשר תכונה בשם עטרה בהרבה מקומות. ובכן היה הכוונה אצל חז"ל שהשי"ת נתעטר בעטרת תפארת השלימות שהשיג יעקב בשלמות עיונו ומעשיו והכרתו אותו יתב'. ובכן כשחטאו ישראל בכמה מקומות היה סובל אותם בזכות אביהם. וזה א הדבקות הכולל שהיה קיים בעת שכמה פרטים היו מתפרדים מהדבקות לא היה נפרד לגמרי ועדיין עטרת הדבקות עמו יתב' היתה קיימת למעלה. אמנם כשראתה השגחתו שגדלה חטאתם כי כבדה מאד והיו העונות והפשעים לאין תכלית בכלם ובכל עת אז נסתלקה שכינתו לגמרי והשליך הדבקות הנזכר לגמרי. והוא משל מסכים מכל צד להשלכת העטרה למטה לארץ [מהר"מ אלמושנינו]: (ג) [בין רגליו של זקן] וא"ת מ"ש דנקט יעקב ואברהם ולא יצחק. וי"ל משום דהיו מבקשים רחמים על בניהם קשה להם היאך לא נזכרו. אבל יצחק לא קשה לכו שהוא גוזר גזרות על ישראל בהעלאתם כדאי' בב"ר פרשה ס"ו: (ד) [כרפאי לישראל כו'] ובשה"ש רבה פ"ד סי' י"ב ובמגילה פ"ק איתא שהקב"ה מקדים רפואה לישראל ואח"כ הוא מכה אותם שנא' כרפאי לישראל ואח"כ ונגלה עון אפרים כן הוא בגמ' שם ופרש"י ואח"כ ונגלה עון אפרים ע"י מכה שאני מביא עליהם ובמדרש שם אי' בזה בלשון אמר הקב"ה באתי לרפאות עונותיהן של ישראל ונגלה עון אפרים. ונראה כוונת המדרש דבשם שנמחל להם חטא העגל מקודם זה הוא כמקדים רפואה

מתנות כהונה

והגרור סמכה כך היתה החמה נסמך עליהם: **תרדוף כרוח כו'**. סיומא של מקרא ההפך עלי איוב ס' ל': **יעיב**. ל' עב וענן: **תאמר**. בניהותא ובס' יפן ל"ג ליה: **בכהן ונביא** פי' רש"י בס' ישעיה וה"ג בס"י ישראל היו גולים ועמהם כהן ונביא אותם שיצאו ממצרים בשעה שכבשו את הארץ היה עמהם כהן ונביא וזהו כגוים אשר ה' מאביד כו': **בשופר ותרועה**. גבי יריחו כתיב ויריעו העם ויתקעו בשופרות: **כך אלו**. דכתיב בירמיה סי' ד' עד מתי אראה נס אשמעה קול שופר וה"ג בילקוט בפרשת עקב: **דיניא כו'**. רחו' בעל טעם ושמשי ספרא ושאר כנותהון: **דינייא** ואפרסתכיא טרפליא אפרסיא ארכווי בבליא שושנכיא דהוא עלמיא ושא' אומיא ושאר עבר נהרא וכענת הרי י"ד. י"ב שבטי תם ואפרים ומנשה הרי י"ד וכמו שהשיב ר"מ לאותו כותי בב"ר פ"ע: **אף אלו י"ד**. **דכתיב**. מביא עוד ראיה שיאבדו כמה כענין שנאבדו הגוים: **כדאימרי**. כמו האמורי וכן משמע בפ' רש"י בישעיה: **אלו בנפילת חומה**. דכתיב שבשו בארץ שעריה: **בעבים ובכפים**. פסוק הוא בירמיה ס' ד' ויש לתמוה שהרי נבואה זו כלאמרה נ"כ חזות קשה על גלות ישראל ובילקוט פ' עקב ובס' יפן לא גרס להאי הלוקה כלל ואולי צריך לומר דכתיב כאן כעב של בחום קציר אף אלו בעבים דכתיב בעבים ובכפים הה"ד איכה יעיב ופירושו דכתיב כאן גבי מפלת גוג ומגוג לעתיד בישעיה סי' י"ח כעב טל וגו' אף הלו ישראל כן דכתיב בעבים ובכפים וכאן כתיב איכה יעיב: **איכה יעיב**: **כייב**. ל' כאב וצער: **שיים**. ל' שממה וחורבן כעבים הללו: **לא הווה**. לא היתה ירידתו כמו עלייתו שעלייתו הי' מעט מעט בראשונה על הברכיים כו' עד על כתיפו וירידתו כולה בפעם אחת: **כלום אתם מקניטין**. עיקר הכעס הוא שהיו בוטחים בזה שהאיקונין של אבינו הוא חקוק בכסא ועל זה היו מתגאים והוטאים כן מלאתי בס' יפן נושן: **הא לכון כו'**. הרי היא לכם מושלך ונתונה לפניכם: **ותפארת ישראל**. היא איקונין של יעקב כידוע לחכמי האמת: **לא זכר הדום**. דרש הדום כמו הדם: **פשרו** ע' לעיל (א ל): **ה"ג** בס"י ובילקוט יחזקאל עון אפרים ורעת שומרון אמר

הקב"ה

עץ יוסף

שמתחלה היו הגרות והגלות מתגלגלות על הזרים שסנחריב בלבל את כל העולם זולת ירושלים. ונבוכדנצר נמי בבנין הראשונה כבש ניגוס. כדאי' בפ' קמא דמגילה ועכשיו עמד הגלות בישראל לבד שכל הזרים היו בשלוה בזמן חורבן בהמ"ק: **תרדוף כרוח כו'** סיומא של מקרא ההפך עלי: **את** מרדפן כדי שלא יגינו עלי ע"ד כי מפני הרעה נאסף הצדיק. וכן פגעת את שם וגו' בהם עולה ונשע: **מסיטן** מסיסן גרסינן לשון טס באויר [מהרז"ו]: **שנא'** איכה יעיב באפו לשון עב הענן. ופי' בת ציון לפי"ז בת הצדיקים המצויינים בתורה ובמצות. **תאמר** בניהותא. ובספר יפן לא גרסינן ליה [מת"כ]: **מה אלו בכהן** דהל"ל מה בא ללמד תאבוד הגוים במ"ש האבדון הוי שני: **בכהן ונביא** שתקיעת חומת יריחו ע"י היקף הכהנים בתקיעת שופרות וע"י יהושע שהיה נביא. אף חורבן ירושלים ע"י כהן ונביא. דהיינו ירמיהו שנבא עליהם שהיה כהן ונביא. ובשופר ובתרועה. כדכתיב תקעו שופר בארץ. וכתיב להריע קול בתרועה: **ומה אלו** בארבעה עשר די"ד אומות נשארו מאותן שגלו לבד. וכדחשיב המדרש ואזיל. דיניא. ואפרסתכיא. טרפליא. אפרסיא. ארכויא. בבליא. שושנכיא. דהוא. עלמיא. הרי תשעה אומות. וכתיב בתריה ושאר אומיא די הגלי אסנפר (הוא סנחריב. רש"י) רבא ויקירא. והכוונה על אותן ה' אומות שחשב במ"ב י"ז שנא' שם ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומעוא ומחמת וספרוים וישב בערי שומרון. ואע"ג דמה שחשב בעזרא בבליא ובמלכים מבבל נראה שהכל אחד. וא"כ הרי הם רק י"ג מלכים. י"ל דמה דכתיב ויבא מלך אשור מבבל לאו היינו בבליא שחשב בעזרא רק אומה אחרת שהיתה בבבל. ועיין בהגהומא הדר ויבב ובביאורי שם ונראה שכך הוא. או אפשר בזה דכתיב בעזרא בסוף פ' ושאר אומיא כו' וכענת. הוא שם אומה כמו שפי' האבן עזרא. הרי י"ד אומות: **אף אלו** בארבעה עשר. כדכתיב (ישעיה י"ז) ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר. ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה. וכוונו של מקרא קאי על ישראל שלא יהיה נשאר להם רק אנשים מעט כעוללות בכרם וכנוקף זית ללוקטה מן האילן הנשאר שנים שלשה גרגרים בראש אמיר והוא בראש הענף ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה. ור"ל שלא יהיה נשאר רק חזקיה וסיעתו שהם אנשים מעט. הרי שחשב כאן י"ד שנים שלשה ארבעה חמשה שהם בין כולם י"ד: **כדאמרי** כנ"ל ופי' כמו שאמרתי. והיינו מ"ש לעיל מיניה שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה הרי י"ד וכמו שכתבתי לעיל [יפ"ע]: **דכתיב כגוים** דהיינו שנאבדו ולא נשאר מהם רק י"ד כנזכר [יפ"ע]. **אף** אלו בנפילת חומה תהיה. שע"י שהיה נבהלין מידד בחומה והיתה שוקעת שפתיים ומהלה בכל יום כדלעיל בפסוק לא האמינו. ואיה נוסחאות דגרסי אף אלו שנפילת חומה התהיה הבקעה העיר. מה אלו ויעלו העם העירה איש נגדו. אף אלו ופרצים תצאנה אשה נגדה [יפ"ע]: **דכתיב** באו בעבים. נ"ע דהאי קרא נמי בפורענות ישראל מיירי ומאי אלו דקאמר. ונראה דמה אלו בעבים דכתיב הנה ה' רוכב על עב קל. אף אלו בעבים דכתיב באו בעבים ובכפים גרסינן [יפ"ע]. (ב) **איך חייב** לא ס"ל לפרש יעיב לשון עב הענן. דא"כ יחשיך או יאפיל מבעי ליה המורה על חשך הרב ע"ד האף מבחוץ תשכל חרב. לכן דרש לשון חוב ועונש המחוייב לרוגז דמאן דסני ליה לא חזי ליה זכותא. כדאמר בכלתי כתובות: **איך כייב** ענין ההכאבה לרוגז שע"י הכעס שאת רחמיו כאומר על כדפו בהרב אחיו ויטרוף לעד אפו ושטם רחמיו ויבקש לצער ולהכאיב בכל יכלתו: **ורבנן אמרו איך שיים**. רבנן מפרשי יעיב כמשמעו אלא שהוא סובר לשמוי העיניים ולכן אמרי איך שיים והוא כמו סיים ופי' עור כדמתרגם בירושלמי איש עור גבר סמי. ואורחא דאינשי למימר בעין העור שכסהו הענן. או פי' לשון סיום וכליון ע"ד כלה ענן וילך [יפ"ע]: **לא היית מחותיתיה כו'** לא היתה ירידתו כמו עליתו. שעליתו היתה מעט מעט בראשונה על ברכיה כו' על כתיפו. **וירידתו כולו** בפעם אחת: **כך ואנכי תרגלתי** לשון רגלים. והיינו מה שנתנו על ארכובותיו כדרך משל: **ואח"כ ארכיב אפרים** דהיינו שרוממם וגדלם ע"ד והרכבתיך על במתי ארץ. ונראה שמפרש ליהא דקרא דכתיב ואני עברתי על טוב צוארה ארכיב אפרים כדת"י וז"ל סדקית יתהון משעבוד מצרים אעידת ניר תקוף מצואריהון אשריתי בית ישראל על תקוף ארעא דאמוראה כבישין קדמיהון דבית יהודה כו'. או נמי על רוממות מלכות אפרים בימי ירבעם בזמן שהיו כל ישראל בגליה כדפי' הרד"ק. ועיין בענף: **כלום אתם** מקניטין אותי. אלא בשביל בטחון העטרה שעטרתם לי וע"ז אתם מתגאים וחוטאים. הא לכון טרון כו'. פי' הרי הוא לכם מושלך ונתונה לפניכם: **אלא בשביל** איקונין של יעקב. הכוונה דאיקונין של יעקב החקוקה שפי מבחר האבות. הוא משום זכות זרעו שהיתה מטתו שלימה. וכל ישראל אוחזים מעשיו. והאי עטרה דמיא לעטרה כי כבוד ה' הוא שהיה כל זרעו זרע אמת. ואחר שיצאו מן הבורא אין ה' מתכבד בהם. ע"ז השליך האיקונים לפניהם כי אין כדאי בזה להגין עליהם. [ועיין בענף]: **הוי השליך** כו' תפארת ישראל. ותפארת ישראל הוא איקונין של יעקב כידוע לחכמי האמת: (ג) **אין ה' זוכר אותו הדם** לא ידעתי מנלן למדרש הדום כמו הדם ושמא חסר וי"ו היה בספריהם [יפ"ע]. **של זקן** תימא היכא רמיז אאברהם דקאמר רגליו עליו. ואפשר רמיז בישראל כדאיתא בב"ר פ' ה"ג דאברהם נקרא נמי שמו ישראל. ולכך באומר תפארת ישראל רמיז איעקב ואברהם: **שהיינו מפרכסים בדם** שאע"פ שנטאו בדם שבלו מפני אהבת מלך. כן ישראל ע"י הדם שעל המזוזות היו רגליהם מתגאלים בדם וסובלין לכבוד ה' שגזר לעשות כן לפסחים שהיו תועבת מצרים. ופי' הדום רגליו דר שברגלי ישראל הנזכר באומר תפארת ישראל: **אין הדום** זה אלא בהמ"ק. ואחז במשל כא' מהשמים יורדים רגליו לנוח בבהמ"ק: **יום אחד היה** חרון אפו של הקב"ה. דרש זה ממאי דכתיב מלת ביום מיותרת. פשיטא די ביאתר ולא זכר הדום רגליו באפו. מאי ביום דקאמר. על כן דרש כי גם שחטאו ישראל והרשיעו לשעבר. מ"מ היה הכל תלוי באותו יום לבד. שאותו היום היה בחרון אף והחריב את בהמ"ק. הא אם אותו היום פייסוהו ועשו תשובה פשרו. פי' היה מלך אפו מחמימותו. לבן מים פושרין. ולא היו נוקין על שחטאו לשעבר [להם דמעה]: (ד) **ויקרא באזני**. משום דבעי לפרש בלע ה' ולא חמל על הצדיקים. מייתי הני קראי דמיירי בפורענות הצדיקי' כדדרים ממקדשי תחלו. ממקודשי וכדדרים שהרית ישראל אלו הצדיקים. ואגב אורחיה דריש ואזיל כלהו דהכא [יפ"ע]: **עד היכן** חטאו של עגל קיים כו'. נ"ל דר"ב ור"נ פליגי אההיא דאמר לעיל בפסוק גלתה יהודה משני שאין לך דור ודור שאינו נוטל אוקיא אחת מעונשו של עגל. אלא מוקי ביום פקדי על יום מיוחד למר עד עגלו של ירבעם. ולמר עד חורבן. ולא ס"ל שבכל דור יהיו נפקדים מזה: **באתי לרפאות ישראל** מחטאו של עגל. כי תם עונשו. ונגלה ונתחדש עון אפרים. דהיינו עגליו של ירבעם שהיה משבט אפרים. ורעת שומרון היא עברת השבטים שעבדו לעגלי של

ירבעם

רעות שומרון. ר' שמואל בר נחמני בש"ר יוחנן אמר י עד חורבן בהמ"ק דכתיב קרבו פקודות העיר ואיש כלי משחתו בידו וכתיב (שמות לב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. כתיב (יחזקאל ט) והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הסופר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת. ח כתיב הכא והנה ששה והלא חמש גזירות הן דכתיב (שם) ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו אל תחוס עינכם ואל תחמולו וכתיב (שם) זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית. א"ר יוחנן למלאך קשה שביניהם אמר זה גבריאל שנא' (שם) ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הסופר במתניו. ג' דברים היה אותו מלאך משמש קסנטור ספקלטור ט וכ"ג. קסנטור דכתיב וקסת הסופר במתניו. ספקלטור שנא' (ישעיה לד) החרימם נתנם לטבח. וכהן גדול שנא' (יחזקאל ט) ואיש א' בתוכם לבוש בדים וכתיב בכהן (ויקרא טז) כתנת בד קדש ילבש. ואיש כלי מפצו בידו מאני זייניה מאני סיתורייתא ומאני גלותיה. מאני זייניה ואיש כלי מפצו בידו. ומאני סיתורייתא (ישעיה כז) בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות. ומאני גלותיה דכתיב (ירמיה נא) מפץ אתה לי כלי מלחמה. וכתיב ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת. ר' יהודה בר"ס אמר עד מקום מחיצתם. ורבנן אמרי עומד ומזכיר חטאין של אחז דכתיב ביה (מ"ב טז) ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. מהו לבקר א"ר פנחס פסלו ועשאו בעלי מומין כסד"א (ויקרא כז) לא יבקר הבהן. (יחזקאל ט) ויאמר י"י אליו עבור בתוך העיר וגו'. אלו כתיב. ארשב"ל למלאך הקשה שבהן אמר זה גבריאל. (שם) והתוית תו ר"נ אמר י אלו בני אדם שקיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו. ורבנן אמרי תתוכין ופספס. ורב אמר על שנתנה בכל צד תי"ו תיחי תיהי ותהי תהי. א"ר חנינא בר יצחק תמה זכות אבותיהן. רבי הושעיא שלח וא"ל לר' סימון בשביל שאת שרוי בביתו של קצין מפני מה אין אתה מוכיחן א"ל הלואי נהוי מאותן שכתוב בהן הנאנחים והנאנקים. א"ל והלא מהן התחילת הפורענות דכתיב (יחזקאל ט) ולאלה אמר באזני. א"ר אלעזר לעולם אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה אלא על הטובה הה"ד (שם) ולאלה אמר אלהים באזני אכ"כ אלא ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו אל תחוס עינכם ואל תחמולו זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו. והיאך זה. אלא באותה שעה קפצה קטיגוריא לפני כסא הכבוד אמרה לפניו רבון העולם איזה מהן נהרג על שמך איזה מהן נפצע מוחו על שמך איזה מהן נתן נפשו על שמך. אמר אין בהם כדי שטר. ר' איבו אמר אמר הקב"ה יחרב בהמ"ק ואל תגע יד בצדיקים. ר' יהודה בר' סימון אמר הוא והם יש בהם כדי שטר׳ ר' תנחומא ור' אבא בש"ר אבא יא מעולם לא אמר הקב"ה דבר טוב

וחוזר

יד יוסף ו סנהדרין ק"ג. ילקוט יחזקאל רמז שמ"ט : ח ילקוט יחזקאל רמז ש"ח : ט זוהר תרומה דף קנ"ט איתא שמיכאל הוא כ"ג וכ"כ בז"ח נח ול"ע · וכ"ה בתיקוני זוהר דף י"ג. וכ"ה בחגיגה י"ב ובספרי פורס ס' לך פ"א. ילקוט מ"א רמז קפ"ט : י שבת נ"ה ילקוט יחזקאל רמז שמ"ט וכתב בספר כבוד חכמים לקיים התורה מאל"ף עד תי"ו וזו דבר נמנע אלא ספרי שקיימו מה שאפשר לקיים : יא שבת שם. ס"ק דע"א. התנחומא משפטים. זוהר נח דף ס"ח. ויגש דף ר"ט :

מתנות כהונה

הקב"ה בא אי לרפאות ישראל מחטאו של עגל ונגלה לשון טומכין · **חמש גזירות**. כדלקמן זקן בחור וגו'. ה"ג א"ר יוחנן למלאך קשה שביניהם אמר זה גבריאל וכן הוא בפ' במה בהמה (נד) ולפיכך השיב ליה בפני עצמו דוגמת מה שאמרו בפרק אלו טריפות אדונקי שבכן חמשה ובילקוט יחזקאל (שמט) גרס למלאך רחמים ומסייע ליה הא דאמר לקמן שהוא כ"ג שמיכאל הוא כ"ג של מעלה : **קסנטור**. בערוך גרס קיסטור ופי' סופר : **ספקלטור** רב טבחים ההורג החייבים מיתה : **החרימם כו'**. האי שהקב"ה מענים ע"י טבח כד"א לרב הטבחים כתרגומו רב דקוסליא : **סיתורייתה**. לשון סתירה ונחונה : **גלותא**. גלות ממש : **מאניה זייניה**. כלי זיין : **מנופצות**. מנופצים וכתיב הכא כלי מפצו. מעין מפוזר וכתיב הכא כלי מפצו : **עד מקום מחיצתו** גרסי'. פי' במקום שהיה עומד המזבח בעוד שבית המקדש קיים כי בימים ההם כבר נחרב הבית והאי דכתיב נחשת מפרש בגמ' בפרק במה בהמה שהפורעניות התחילה מן הלוים המשוררים בכלים של נחשת : **אלו** לשון החק כד"א ואת אילי הארץ : **שקיימו את התורה כו'**. פירש רש"י בפ' במה בהמה התי"ו סימן להם שקיימו את התורה מא' ועד סוף : **התוכין כו'**. חתוך ובחירה וכן פי' הערוך : ה"ג ורב אמר על שנתונה בכל צד. פי' תי"ו יש בה סי' תחיה לצדיקים וסי' תמות לרשעים כדאיתא בפרק במה בהמה : **תיחי כו'**. ומלת תי"ו דרש לשון חרדה ותוהא ועיין בערוך כלומר יש להחריד ולתהו' על כל התועבות הנעשות בקרבה ועיין בילקוט ושם ספלא נוסחא אחרת לגמרי : **תמה זכות כו'**. התי"ו רמז תמה הזכות : **של קצין**. ריש גלות' והכי איתא בהדיא בפ' במה בהמה : **הלואי כו'**. מי יתן ונהיה בכלל הצדיקים הנאנחים ומצטערים על כל התועבות (ולא היו מוכיחן. יפע"ה) ונרשמו לחיים והמה למות כי ראויה שמה לכך והכי מוכח בילקוט תלים מזמור י"ב : **א"ל**. וכי לא מהן התחילה הפורענות על שלא הוכיחו אותן וכדמפרש וז"ל : ה"ג אמר באזני א"ר אליעזר לעולם אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה כו' ולגב אורחיה כתב הספר דברי ר"א אבל לאייתו של ר' הושעי' היא כדמסיים וז"ל : **וממקדשי תחלו כו'**. והאיך זה כלו' מהיכן יהיה זה שטה להתחיל מן המקודשים והלא עליהם כתיב ת"ו של שחייה דכתיב ועל כל איש אשר עליו התי"ו אל תגשו : **ממקדשי**. דרש בפרק במה בהמה אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי : **באותה שעה**. שלוה הקב"ה שלא יגע בהצדיקים : **איזה מהן**. אחד מן הצדיקים מסר נפשו עליך להוכיחן ואף אם ימיתהו : **ואמר**. אין בהם כדי שטר. כלומר לא נמצא שאחד לגבות מהם שטר עונותיהם אלא מבית המקדש שתלו וכדמפרש ל' טיטו וז"ל : **יחרב ב"ה**. אלו וממקדשי תחלו ולא בצדיקים : **הוא והם** יש בהם גרסי'. ופי' בית המקדש והצדיקים שניהם יחד יש בהם כדי גבות השטר וזהו

וממקדשי

ענף יוסף

רפואה למכה : [ג' דברים היה אותו המלאך משמש] וא"ת הא קימ"ל שאין מלאך אחד עושה ב' שליחות. וליכא למימר דהתם בשליחות אחד והכא נמי בשעה חדא קאמר. דהא הכא הוא סופר וספקלטור. ושמא שאני גבריאל משאר מלאכים כדרך שאמרו לקמן פסוק אלוף ה' דמיכאל וגבריאל שרים של מעלה דכולהו מתחלפין ואינון לא מתחלפין [יפ"ע]. וקשה הא בשלשה מלאכים שבאו לאברהם היו מיכאל וגבריאל ורפאל ואיתא בתנחומא ובב"ר ריש פ' נ' הטעם ששלח הקב"ה ג' משום שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות. סבי דהתם' מלאכים אלו אינן משתלחים לשתי שליחות : [עד מקום מחיצתן] כן הוא הנוסחא בהמדרש של יפ"ע. ופירושו כתבתי בענין. אבל במת"כ כתב עד מקום מחיצתי גרסי' ופי' במקום שהיה עומד המזבח בעוד שביהמ"ק קיים כי בימים ההם כבר נחרב הבית עכ"ל ע"ש. ודבריו תמוהים שהרי נבואה זאת היתה קודם גלות צדקיהו קודם החורבן כשהיה המקדש קיים וכמבואר שם מכמה פסוקים. ולגרס המדרש לפי נוסחת המת"כ קך נ"ל. שקשה ליה קושיית הגמרא [שבת נ"ה] מזבח הנחושת מי הוה. ופירש"י מי הוה מזבח הנחשת בימי יחזקאל והלא שלמה גנזו ועשה מזבח אבנים של ל"ב אמה עכ"ל. וע"ז מתרץ ריב"ס עד מקום מחיצתו של מזבח הנחשת. ר"ל הוא המזבח שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה במדבר. ועיין בזבחים דף ס' ע"א רש"י ד"ה מאי קאמר כו'. ומשום דקאי במקום מזבח הנחשת והלואי הוא קרי ליה מזבח הנחשת עכ"ל. וריב"ם בא לפרש פשוטו של מק"א. וכן פרש"י שם ביחזקאל על פסוק זה : [תמה זכות אבות] קשה הא כתיב וזכרתי את בריתי יעקב וגו' אף נאמר סגלות. ואפשר דע"כ לא קאמר תמה זכות אבות אלא לענות גם או הגאולה שלמה בזכותם לבד. אבל להצלה פורחת לעולם לא תמה. וכן ע"י בקשת רחמים יזכור ה' זכות אבות להושיע. ובפשוטו לא קשה מזכרתי את בריתי יעקב דשם לגאולה פורחת הוא דמיירי דהא בתריה כתיב והארץ תעזב מהם אלמא לא מהני לגאולה גמורה. ועוד דאפשר דהתם ע"י בקשת רחמים קמיירי דכתיב אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם דמשמע דמודים ומבקשים רחמים. ועיין בשבת דף נ"ה בתוס' שם מה שהביאו בזה ובז"ה ול"ל : [אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה] א"ת הרי הוא מזכיר שמו על הנתנם כשאגנו ככר הקשו זה בתנחומא ותרצו כן כנו רבותינו על ג' דברים מזכיר הקב"ה את שמו שהם לרעה על הנזקים זה סוחה ועל השובר על דברי חכמים כו' ועל השוטה בעמחו בנ"ו וכו'. והכוונה שג' אלו שהשעם גדול

לא

עץ יוסף

ילכבס. ודייק דהאי קרא כרפאי לישראל. פי' מעון העגל. משום דדבר הלמד מענינו הוא דכי היכי דשן אפרים עגלים. ה"ג רפואות עון ישראל מעון העגל : **קרבו פקודות העיר** פי' קרבו אותו מעשה שנאמר וביום פקדי [רש"י בסנהדרין] : **והלא חמש גזירות הן** כדלקמן זקן בחור כו' וא"כ הוי שני בחמשה וכל חד מינייהו לגזירה אחת. דאין מלאך אחד עושה שתי שליחות. אבל ששה למה לי. וקס"ד דאיש אחד בתוכם לבש בדים הוא זולת הששה אנשים. כי זה אינו מהמשחיתים רק סופר להתות תו על מצחות האנשים. ומכני ר"י דגבריאל היה יותר קשה שביניהם כי הוא משמש לסופר ולספקלטור. וא"כ הוא בכלל הששה כי גם הוא עמהם בכלי מפצו. לפי שהוא האספקלטור שממונה על כולם. והם היכם עושים אלא במנויו [יפ"ע]. ומתחת חשיבותו חשיב ליה בפני עצמו : **זה גבריאל** שנאמר כו' לבוש בדים. וכן ראהו דניאל לבוש בדים : **קסטנור** בערך גרס קיסטור ופי' סופר. והמוסף הערוך כתב שהוא בלשון רומי חוקר ושופט של אנשים פושעים. והוא נקרא ג"כ קסטור וקסטנר : **ספקלטור** רב טבחים ההורג המחוייבים מיתה. פר שטבחים תרגום ירושלמי רב ספקלטוריא. ופי' בלשון רומי ממונה להרוג מהחייבי מיתה למלכות : **וכה"ג** להקריב נשמותיהן של צדיקים כדאמר בפ"ב דחגיגה דזבול בו מקדש ומזבח להקריב נשמותיהן של צדיקים אלא דהתם אמר דמיכאל הוא שמקריב נראה שהוא כה"ג ועיין ביד יוסף : **קסת הסופר** הוא כלי הדיו [כד"ק] : **שנאמר החרימם נתנם** לטבח. לפי מ"ש בפ' במה בהמה דששה אנשים אלו הם קצף אף וחימה משחית ומשבר ומכלה אתי שפיר הך ילפותא. דמסתמא גבריאל הוא הנקרא קצף שהוא הקשה וראשון שביניהם ומכיון דהתם כתיב וקצף לה' על כה"ג החרימם נתנם לטבח. משמע דע"י גבריאל דאיקרי קצף הוא שנתנם לטבח [יפ"ע] : **ואיש כלי** מפצו בידו מאני זייני כו'. ור"ל שמפרש כלי מפצו בג' אנשי אחד כלי זיין ומייתי מנפשי' דקרא כלומר דפשיטיה הכי הוא. וכדאמר ואיש כלי משחתו בידו והיינו כלי הזיין. והשני כלי פריסה והיינו מהני סיתורייתא לשון סתירה. ומייתי דוגמא מאבני גיר מנופצות דהיינו הרוסות וכתושות. והשלישי כלי גולה ומייתי דוגמא ממפץ אתה לי שנאמר על ל"נ לפי שע"י נפוצו וגלו האומות כדכתיב התם ונפצתי בך וגו' : **בשומו כל אבני מזבח** של עכו"ם מנופצות [ענין רצוצה וכתושה] כדרך שמנפצים אבני גיר [הוא הסיד] הדק היטב : **עד מקום מחיצתן**. במזבח זה היה לפני אולם העזרה שהוא מזבח העולה שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שעשה משה. ומשם ולפנים לא היה רשות למלאכים לכנס. דכתיב וכל אדם לא יהי' באהל מועד ואמר בירושלמי בפ' הוציאו לו אפילו אותם דכתיב בהו ודמות פניהם פני אדם [יפ"ע] ועיין בענף : **ומזכיר חטאים** של אחז. משום שקשה ע"ז דכתיב אצל מזבח הנחשת מזבח הנחשת מי הוה כדפריך בשבת דף נ"ג. ופי' רש"י שם מי הוה מזבח הנחשת בימי יחזקאל והלא שלמה גנזו ועשה מזבח אבנים של ל"ב אמה. ע"ז מתרצים רבנן הא דכתיב מזבח הנחשת ולא כתיב מזבח אבנים הוא לרמז על חטאו של אחז דכתיב ביה ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר : **פסלו ועשאו** בעלי מומין כד"א לא יבקר לשון הבדלה כדפי' כאב"ע שם וכן גבי לא יבקר בין טוב לרע. ויהיה לי לבקר פירושו להבדילו לצד אחד שלא להשתמש בו. והוא הפיסול דקאמר פסלו ועשאו ב"מ פר"ל שעשאו למזבח שבנה שלמה כבעל מום שלא להקריב עליו עולות ומנחות רק להקריב על מזבח דמשק אשר לעכו"ם שהזיזו המזבח הקדוש שבנה שלמה ועשה לו דוגמת מזבח דמשק אשר לעכו"ם. ובדפוסים אחרים גרסי' כד"א ויקרא כ"ז לא יבקר בין טוב לרע. וכן הוא בילקוט יחזקאל. ופי' הוא : **אלו כתיב** בלא יוד שהוא לשון חוזק כד"א ואת אילי הארץ לקח ופי' ויאמר ה' אליו ויאמר ה' להקשה שלו. וזהו גבריאל כדלעיל : **מאל"ף ועד תי"ו** פרש"י התי"ו סימן להם שקיימו התורה מאל"ף ועד תי"ו : **התוכין ופספס** פי' חתוך ופריכה ר"ל שבירה [ערוך] ור"ל שהתי"ו רמז להשמיד לפי שהיה נרשם גם על מצחות הרשעים שישלטו בהם מלאכי חבלה. כדאיתא בשבת בפרק במה בהמה והוא תי"ו תמות : **ורב אמר** על שנתונה בכל צד. פי' תי"ו יש בה סימן תחיה לצדיקים וסימן תמות לרשעים כדאיתא בפ' במה בהמה [מת"כ] : **תי"ו תיהי כו'** תיהי ענין חרדה ותמהון. ור"ל שהתי"ו רמז לתיהי והכוונה שיש תמהון ותמהון על הרעות שעשו והכי גרסי' בילקוט א"ר תיהא על כל התועבות שנעשו בתוכה [יפ"ע] : **תמה זכות אבות** התי"ו רמז שתמה זכות אבות באותו זמן. ועיין בענף : **של קצין** ריש גלותא. והכי איתא בהדיא בשבת בפרק הנ"ל : **מפני מה אין אתה** מוכיחן. שהיו מקולין באיסורין : **הלואי כו'** מי יתן ונהיה בכלל הצדיקים הנאנחים ומצטערים על כל התועבות שנעשו בתוכה ולא היו מוכיחן ונרשמו לחיים. והמה למות כי ראוים המה לכך : **דכתיב ולאלה אמר** באזני. דאיתו מדסיים ביה וממקדשי תחלו. דהיינו ממקודשי כדבסמוך. אלא דאיידי דמייתי קרא ספסיק הענין במאמר ר"א דילף מהאי קרא : **לעולם אין הקב"ה** מיחד שמו על הרעה. וא"ת והא כתיב וישקוד ה' על הרעה. ויש לומר שהיה לטובה. כמו שאז"ל צדקה עשה הקב"ה שהקדים הגלות ב' שנים כו' כדאיתא בגיטין : **אין הקב"ה מייחד שמו** על הרעה. הענין מבואר בעצמו שלמה שהוא ית' הטוב והמטיב אינו שמח ברעת שום נברא ואפילו רשע שאינו חפץ אלא לזכות את הבריות. ואם תהי' רעה לאיש אינו אלא מצד המקבלים לא הכרח הדין כי הקב"ה אינו חפץ אלא בקיום הנמצאים ולא בהפסדם : **והאיך זה** שסותר דבריו דבריש' קאמר ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו. והדר כתיב וממקדשי תחלו. דהיינו הצדיקים. כדאמר בסמוך אל תקרי וממקדשי אלא ממקודשי. והא מסורת היתה בידם דקרינן הכי דלפי הפשט לא קשה מידי דממקדשי משמע מאותם שהיו עובדי עכו"ם בתוך בית המקדש והזקנים אשר לפני הבית משמע שבעים מזקני ישראל שהיו עובדי עכו"ם בלשכת הגזית כדפי' המפרשים : **איזה מהם** נהרג על שמך. לא שחייבים למסור נפשם על התוכחה. אלא משום דאי הוו מוכיחים יתרע שיהיה איזה מהם נהרג קאמר הכי. כלומר איזה מהם מהצדיקים שמסר נפשו להוכיחן. וא"כ למה אמרת שלא יגעו בצדיקים : **אמר אין בהם כדי שטר** ר"ל אין בהם בהצדיקים כדי שטר. ופליגי הני מ"ד איך היה כוונת הקב"ה. וס"ל לר' איבו שכך אמר הקב"ה להם שיחריב בהמ"ק ולא יגעו בצדיקים. משום דס"ל דמעל"ה בהמ"ק עדיפא

ממעלת

והוזר בו וכאן חזר בו הה"ד (שם) וממקדשי תחלו אל תקרי וממקדשי אלא וממקודשי תחלו מיד מה כתיב ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית. וכתיב ויאמר אליהם טמאו את הבית ומלאו את החצרות חללים צאו ויצאו והכו בעיר וכתיב ויהי כהכותם ונשאר אני ואפלה על פני ואזעק (קול גדול) ואמר אהה אדני אלהים המשחית אתה את כל שארית ישראל. ואין שארית אלא צדיקים לכך בא ואמר בלע ה' ולא חמל וגו': (ה) בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב. ר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר [יב] ת"פ בתי כנסיות היו בירושלים מנין (ישעיה א) מלאתי משפט מלתי כתיב. וכאו"א היה לו בית ספר ובית תלמוד. בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה. ד"א בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב את כל נאותיו של יעקב כגון ר' ישמעאל ורבן גמליאל ור' ישבב ור' יהודה בן בבא ור' חוצפית המתורגמן ורבי יהודה הנחתום ור' חנניה בן תרדיון ור"ע ובן עזאי ור' טרפון ואית דמפקין ר' טרפון ומעיילין ר' אלעזר חרסנא. [יג] ר' יוחנן הוה דרש ס' אפין בבלע ה' ולא חמל. ור' הוה דריש כ"ד אפין. ולא דר' יוחנן יתיר על רבי. אלא ר' ע"י שהיה סמוך לחורבן הבית היה נזכר והיה דורש ובוכה ומתנחם. אמר ר"י ר' היה דורש (במדבר כד) דרך כוכב מיעקב אל תקרי כוכב אלא כוזב. ר"ע כד הוה חמי ליה להדין בר כוזיבא הוה אמר היינו מלכא משיחא. א"ל ר' יוחנן בן תורתא עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין אינו בא. א"ר יוחנן (בראשית כז) הקול קול יעקב. [יד] קול אדריאנוס קיסר הרג בביתר פ' אלף רבוא בני אדם. ופ' אלף תוקעי קרנות היו צרין על ביתר והיה שם בן כוזיבא והיו לו ר' אלף מקוטע אצבע. שלחו לו חכמים עד מתי אתה עושה לישראל בעלי מומין. א"ל והיאך יבדקו. אמרו לו כל מי שאינו עוקר ארז מלבנון אל יכתב באסטרטיא שלך. והיו לו ר' אלף מכאן ומכאן ובשעה שהיו יוצאין למלחמה היו אומרים לא תסעוד ולא תסכיף הה"ד (תהלים ס) הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו. [טו] ומה היה עושה בן כוזיבא היה מקבל אבני בליסטרא בא' מארכובותיו וזורקן והורג מהן כמה נפשות ועל זה אמר ר"ע כך. ג' שנים ומחצה הקיף אדריאנוס קיסר לביתר והיה שם ר' אלעזר המודעי עסוק בשקו ובתעניתו ובכל יום ויום מתפלל ואומר רבש"ע אל תשב בדין היום ולבסוף נתן דעתו לחזור אתא חד כותאי ומצאו וא"ל כל יומין דהדא תרנגולתא מתגעגע בקיטמא לית את כביש לה. אלא המתן לי דאנא עביד לך דתכבשינה יומא דין. מיד עליל ביה בכובי' דמדינתא ואשכחיה לר"א דהוה קאים ומצלי. עבד גרמיה להיש באודניה דר"א המודעי. אזלון ואמרון לבר כוזיבא חביבך ר"א בעי לאשלמא מדינתא עם אדריאנוס. שלח ואתייה לההוא כותאי. א"ל מאי אמרת ליה. א"ל אין א"א אמר לך מלכא קטיל ליה לההוא גברא ואין לית אנא אמר לך את קטיל ליה לההוא גברא. אבל מוטב ליקטליה ההוא גברא לגרמיה ולא תתפרסין מיסטירין דמלכותא. בן כוזיבא סבר בדעתיה דבעי לאשלמא מדינתא. כיון דהסל ר"א צלותיה שלח ואיתיה. א"ל מה אמר לך הדין כותאי. א"ל לית אנא ידע מה לחיש לי באודנאי ולא שמעית ליה כלום דאנא בצלותי קאימנא ולית אנא ידע מה הוה אמר. נתמלא רוגזיה לבן כוזיבא יהב ליה חד בעיטא ברגליה וקטליה. יצאתה בת קול ואמרה (זכריה יא) הוי רועי האליל עוזבי הצאן הרב על זרועו ועל עין ימינו אמרה לו

יד יוסף יב פתיחתא י"ב. חזית פסוק עיניו כיונים וירוש' ר"פ שני דייני גזירות ומגילה פ' בני העיר וילקוט ישעיה רמז רנ"ז וילקוט איכה: יג ירושלמי תענית פ"ד. יד ב"ר פ' ס"ה. ירושלמי תענית פ' ד'. גיטין פ"ה: טו ילקוט תהלים רמז תתקמ"ו:

ענף יוסף

לא סר נייחד שמו על רעתם שפ' שמח במפלתן: [וכאן חזר בו] נ"ב ת"ל הכא שחזר לרעה ואפי' מכלי כפתגות מעשי שקבל אחרי הגזירה. וי"ל דשאני הכא דהגזירה ראויה בשעתם אע"פ ששוב נשתנה המקבל. להיכא דמעיקרא לא היתה ראויה דהוויא בשגגות. הלכך כשגזר ה' טובה על הראוי לה אע"פ שמשנה מעשיו מתנתו קיימת דאין ה' דן את האדם אלא כפי שעתו ובשעה שהתנה ראוי היה אבל הכא בטעות היה. דמעיקרא לא היו ראוים לתיו שהיה על שלא מיחו. ואין קושיא אין מדת הדין, מחדש מה שמתחלה לא רצה ה' בענינו דאפשר דהקב"ה לחדודי הוא דעביד או שהדברים ע"ד משל כנושא ונותן והכל מאתו יתברך וכאלה רבות [יפ"ע]: (ה) [ר"ע כד הוי חזי להדין בר כוזיבא הוה אמר היינו מלכא משיחא] לא ש"ע סבר שיהיה בן כוזיבא מלך ישראל כמו שיעדו הנביאים על מלך המשיח. כי הנה בן כוזיבא לא נתעסק כלל בביתר כדבר המשפט שהוא דבר מיוחד למלך המשיח שנא' ושפט בצדק דלים וגו' עד ישים בארץ משפט וגו'. אבל היה נכנע בן כוזיבא לחכמי ישראל ושומע מפיהם. גם ידוע היה לר"ע שמלך המשיח יהיה מזרע דוד. ובן כוזיבא לא היה כן לפי האמת אבל היתה מחשבתו של ר"ע שהיה בן כוזיבא משלוחו של הקב"ה ושעשהו לנקום נקמתו ה'. והנה שלוחי הקב"ה להחריב את שונאיו יקראו משיחים ועבדי השם כמו שקרא לנבוכדנצר עבדו. ואף כורש מפני שהחריב את בבל נאמר כה אמר ה' למשיחו לכורש וגו'. ולפי שהיה מקובל בישראל שקודם משיח בן דוד יבא משיח בן יוסף לא לעשות משפט וצדקה כי אם בלבד ללחום מלחמות ה' ונקם ישיב לצריו ונכריתו מנגא שימות במלחמה שנא' והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו וגו' ולא פי' שכתוב כמה וכמה שנים יחיה ויתמיד מלחמותיו. לכן כשראה ר"ע הנסים והגבורות אשר עשה בן כוזיבא חשב בלבו שהוא שליח השגחת משיח אלהי יעקב לענין המלחמות

מתנות כהונה

וממקדשי ה"ג מוסף על המכריס לאשונה ומאחר זה נתיישב יותר לגירס' הילקוט וע"ש. **ואין** שארית כו'. כדאמרינן בעלמא אין העולם מתקיים אלא במי שעושה עצמו שיריים. **ולא** חמל וגו'. נאות יעקב אלו הצדיקים הנאים והמשובחים שבבית יעקב: **בלע** ה' ה"ג ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות. וה"נ בפרש"י בישעיהו ובילקוט וכ"ה בירו' ריש פ' שני דייני גזירות: **מלתי** כתיב. חסר א' ניתס' שלו ד' מאות ושמונים: **שתין** אפין. ששים תענים שנעשו בישראל אשר עליהם נאמר בלע ה' וכן הוא בירושלמי סוף מסכת תענית: **ה"ג** בירושלמי וגר' היה דרש כ"ד אפין ופריך ולא דר' יוחנן יתיר כו'. ומי הוא היה יודע יותר ענין החורבן משהיה יודע רבי שהיה לפניו הרבה ומשני ר' ע"י שהיה סמוך להחורבן היה קשה עליו ובוכה והיה צריך להתנחם ולפסוק אבל רבי יוחנן לא היה קשה עליו כל כך מפני שהיה אחר החורבן הרבה וגם יש לפרשו בניחותא וק"ל: **כוזב**. ר"ל בן כוזיבא: **כד** הוה כו'. כשראה אותו בן כוזיבא: **ועדיין**. אינו משיח בא: **קול** אדריאנוס כו'. ר"ל מה שכתוב הקול קול יעקב פירושו קול צעקה ובוכה שגרם אדרייאנוס וכן הוא בהדיא בפ' הניזקין נ"ז. ובירושלמי פ' בתרא דתענית וכך צריך להגיה פה: **מקוטעי** אצבע. כל אחד ואחד היה קיטע בעצמו אצבעו מחוזק לב ואמץ כח: **יבדקו**. אם הם גבורים ואמיצי לב: **איסטרטיא** הבורה ודוגמתו בב"ר פ' כ"ז: **מכאן** כו'. כלומר אלו ואלו: **לא** תסעוד כו'. כלפי מעלה אמרו לא תסייע אותנו ולא תסייע לאויבינו להשחית ולהכלים אותנו. ה"ג לא תסעד ולא תסכוף וכן הוא בירושלמי ובערוך ופי' הערוך ענין השחתה ונראה שהוא מלשון סקבא דשתא רגלא בפרק עשרה יוחסין ובפ' חלק בין סקבי דרומי שפירושם ענין חבורות והשחתה ועיין סוף פסוק היה כתוב. **ולא** תצא וגו'. אין אנו צריכין שתצא בצבאותינו ועיין עוד בפ' הניזקין (שם) שהרי דוד נמי אמר הכי: **ועל** זה. על פלאי גבורותיו של בן כוזיבא היה אומר ר"ע שהוא מלך המשיח כדלעיל: **ולבסוף**. נתן אדרייאנוס את דעתו לחזור לארצו: **מתגעגע**. מתאפר ומתפלש באפר ועל רבי אלעזר אמר כן על שהיה מתפלש בשק ואפר ותפלה: **דאנא** כו'. שאני עושה לך שתכבוש אותה יום הזה מיד נכנס בשער העיר ומצא את ר"א שהיה עומד ומתפלל: **בכוביא**. פירושו שער ומלה נכא ידוע: **עבד** גרמיה. פי' עשה את עצמו כאילו לוחש באזנו של ר"א והלכו הרואים ואמרו לבן כוזיבא דודך ר"א רוצה להשלים למסור העיר לאדרייאנוס: **שלח** בן כוזיבא והביא לאותו כותי: **מוטב** כו'. מוטב שימית אותו איש א"ע ולא יתגלה סודות המלך כיון שבין כך בין כך יומת. ובירושלמי יש שאמר לו שלהם לו להשלים העיר ביד האויב וגירסת הספר לא כן היא. **לאשלמא** למסור ולהשלים אותה ביד האויב וכן היא בירושלמי: **ה"נ** כיון דהשל ר"א כו'. פי' כיון שסיים ר"א תפילתו שלח בן כוזיבא אחריו ואמר לו כו': **דאנא** בצלותי. פי' שאני בתפלתי עמדתי: **בעיטא** גרסינן. ופירושו דריסה ברגל: **אמרה** לו. הנה קיל ריוח לו בפסוק

עץ יוסף

ממעלת הצדיקים. באופן שיש בבהמ"ק לאוד כדי פריעת השפ"ת. אבל אין כח בצדיקים להודא לכפר על עון זה של ישראל. ולר' איכו כך פי' הכתוב ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו. ר"ל שאל תגעו בצדיקים רק במקדשי תחלו שיחרבו את בית המקדש. ולא שמיע ליה הא דקרינן ממקודשי. ור"י בר"ס אומר שכך היה כוונת הקב"ה. וממקדשי תחלו. וי"ו מוסיף על ענין ראשון. ור"ל שהסכים הקב"ה להקטיגוריא וחזר ממה שאמר תחילה ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו. וצוה להרוג אותם. והוסיף ג"כ שיחריבו את המקדש משום דאחד מהם אינו מספיק לכפר אלא הוא והם יש בהם כדי ספק. וז"ש הקב"ה וממקדשי תחלו וי"ו תוסיף. אמנם ר' תנחומא ור"א ס"ל דאי וממקדשי תחלו פי' מבהמ"ק יקשה א"כ איך עברו על דברי הקב"ה אשר צוה להתחיל מבהמ"ק. והם התחילו מהאנשים הזקנים אלא ע"כ וממקדשי תחלו פי' מהמקודשים שבישראל. וחזר בו ממה שאמר מתחלה אל תגשו. וז"ש ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית. שהם זקני הסנהדרין שהיו יושבים בלשכת הגזית אשר לפני בית המקדש. ומדוקדק בזה מ"ש מיד מה כתיב ויחלו כו' שלכאורה הוא מיותר. אבל לפי הנ"ל ניחא שהכא מאי דכתיב ויחלו באנשים הזקנים וגו' מוכח בזה דכתיב וממקדשי ע"כ פי' מהמקודשים שבישראל וכנ"ל: **לא אמר הקב"ה** דבר טוב וחזר בו ואע"פ שהקשו. אח ממדת טובו וחסדו ית' שמדה טובה מרובה על מדת פורעניות שיספיק המעשה המחודש מתשובה ומע"ט לבטל היעוד הרע כי חנון ורחום הוא ונחם על הרעה. ולא יספיק החטא לבטל היעוד הטוב: **ואין שארית אלא צדיקים** יש גורסין תו המד"א והיה שארית יעקב וכתיב והשארתי בישראל עם עני ודל. **לכך בא ואמר כו'** כלומר השתא אתי שפיר דכתיב הכי. דאל"כ כיון בלע מאי לא חמל. כיון דבלע פשיטא דלא חמל אלא דבלע קאי ארשעים. ולא חמל אפילו אצדיקים דבעי לחייל עליהם תחילה. ופי' נאות יעקב הצדיקים כדאמר לקמן נאותיו של יעקב כגון ר"י ור"ג: (ה) **ת"פ בתי כנסיות היו בירושלים**. זה איתא לעיל בפתיחתא י"ב ומייתי לה הכא לומר דהיינו כל נאות יעקב. דהשתא ניחא דכתיב ולא חמל בתר בלע דהוה קשה לן כדכתבתי סוף סימן דלעיל דבלע בנהם משכנות ולא חמל בהך דהוה ליהוי להמול: **מלתי כתיב** אפשר שכך היה כתוב בספריהם. ועיין בתוס' שבת פ' ע"ב גבי מעבירים כתיב אך בכל המקומות שציינתי ליתא זה: **נאותיו של יעקב** הנאים שבו כגון ר"י ור"ג שהם י' הרוגי מלכות שקדשו את השם **ר"י הוה דריש כו'** ולכי: **הוה דריש** ז"ל מקודם רבי הוה דריש כ"ד אפין והא"כ ר"י הוי דריש שיתין אפין. כיון שרבי היה קודם ר"י בזמן והיה גדול ממנו [אסיפה אמרים] **שיתין אפין** פי' תוכיר ששים אלורעות קשות שאירעו בחרבן בהמ"ק שסבים למס"ה בלע ה' ולא חמל **ולא דר"י יתיר** פי' לא דר' יוחנן בקי יותר מרבי בצרות שעברו. דרבי היה יותר קרוב לחורבן וידע טפי בצרותיהם: **היה נזכר** בירושלמי קאמר שהיו שם זקנים שהיו זוכרים והוא דורש והן בוכין והולכים להם כי לא היו יכולים לסבול. ומ"ש כאן ומתנחם. פי' פי' מקבל בזכר הגלות ומדבר להם דברי תנחומות: **ר' עקיבא היה** דורש דרך כוכב. כצ"ל דר"ע הוא שטעה בו שהוא משיח [יפ"ע]. **אל תקרי כוכב כו'** כתב בספר מאור עינים בחלק אמרי בינה פ' י"ב שמצא בדברי הימים שלהם שזה בן כוזיבא מתחלה היה שמו בר כוכבא. אך מאמר בכולאיום של אדרייאנוס היה כמו אכזב כנהו בן כוזיבא: **ר"ע כד הוה** חמי לי' להדין בר כוזיבא פי' כשהיה רואה הצלחתו שכובש עמים רבים. לכן חשב דעליו נאמר דרך כוכב מיעקב והוא מלכא משיחא: **ועדיין אינו בא** ועדיין משיח אינו בא: **קול אדריאנוס כו'** ר"ל קול של יעקב מיתה שאדרייאנוס קיסר הורג בביתר. וכן איתא בירושלמי בהדיא. וז"ל קול של יעקב צווח מיתה שעשו לו ידיו של עשו בביתר. שנגלה רוח הקודש ביצחק לרמוז על העתיד. להודיע שהכל נגזר מאת ה' בעונם ולא היו הדברים על צד המקרה והזדמן [יכ"מ]. **ושמונים אלף** זוג תוקעי קרנות כן הוא בירושלמי. ופי' דהפי נייסות שמתקבצים חיילותיהם ע"י תקיעתם [יפ"מ]: **מקוטעי אצבע** שהיו נבדקים אם הם גבורי לב ע"י שהיו חותכים אצבע אחד מידים בגבורתם: **באסטרטיא** פי' בגנא [ערוך]: **והיו לו מאתים** אלף מכאן ומאתים אלף מכאן. כצ"ל [יפ"ע] כליתר מאלו ומאלו: **היו אומרים** כנוי' דעלמא כן גרסינן בירושלמי. **לא תסעוד** כו' כי' לא תעזרנו ולא תביתנו כי יניחם אל הטבע שהיה בגיות כחו. **הלא אתה** אלהים זנחתנו. כלומר אף שהזניחתנו ולא תצא בצבאותינו לא נחוש. ולישנא דקרא נקט בהקהלה בעלמא. אבל פירושא דקרא לשון תימה ותרעומות כדאיתא בהניזקין [יפ"מ]: **ועל זה** על פלאי גבורותיו של בן כוזיבא היה אומר ר"ע שהוא המשיח: **ולבסוף נתן** אדרייאנוס דעתו לחזור לארצו. **דהדא תרנגולתא כו'** שהתרנגולת זו מתפלשת באפר והיינו רבי אלעזר המודעי שהיה לובש שק ואפר בתפלתו: **דאנא כו'** שאני עושה לך שתכבוש אותה יום זה. מיד נכנס דרך ביב שבמדינה. פי' דרך ניגור שיורדים שם כל השופכים שהיא למטה מן החומה. שלא היה יכול ליכנס דרך השער של עיר מפני שומרי העיר [יפ"ע]. ולי נראה בכוביא פירושו שער ע"ד ולדיינין די בבא שכי' ולדיינים שיושבים בשער ע"ד שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך. ויעלתה יבייהו השערה. ובועז עלה השער. שמנהגם היה שישבו הדיינים והגדולים בשער העיר [ועיין בביאור הגר"א על משלי קיטל א'] והיה ר"א המודעי תמיד בשער העיר. וזה לא תקשה איך הניחוהו ליכנס שזהו מנימוסי המלכות להניח שליח המלך [בקורין פאסליין] ליכנס. וזה השליח לא הלך אל בן כוזיבא רק הלך ולחש לר' אלעזר שהיה בשער: **עביד גרמי'** עשה עצמו כאילו לוחש באזניו של ר' אלעזר והלכו הרואים ואמרו לבן כוזיבא דודך ר"א רוצה למסור ולהשלים המדינה לאדרייאנוס שלח בן כוזיבא והביא לאותו כותי: **מוטב כו'** מוטב שימות אותו איש את עצמו ולא יגלה סודות המלך כיון שבין כך ובין כך ימות **דבעי לאשלמא** למסור ולהשלים אותה ביד האויב. **כיון דהסל** כיון שסיים ר"א תפלתו שלח בן כוזיבא אחריו: **דאנא בצלותי** שאני בתפלתי עמדתי: **בעיטא** דריסת הרגל: **אתה יבשת** זרוען של ישראל כצ"ל ופי' זרוען של

לו אתה סיסית וזרועו של ישראל וסיסית עין ימינן לפיכך זרועו של אותו האיש יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה. מיד גרמו עונות ונלכדה ביתר ונהרג בן כוזיבא ואיתיאו רישיה לגבי אדריאנוס. אמר מאן קטליה לדין. טו א"ל חד נונתאי אנא קטלתיה לדין. א"ל זיל ואייתיה לי. אזל ואייתיה ואשכח עכנא כריכא על צואריה. א"ל אילו לא אלהיה קטליה לדין מאן הוה יכיל ליה וקרא עליו (דברים לב) אם לא כי צורם מכרם. היו הורגים בהם עד ששקעה הסוס בדם עד חוטמו. והיה הדם מגלגל אבנים של מ' סאה והולך בים ארבעה מילין. ואם תאמר שקרובה לים והלא רחוקה מן הים ד' מילין. וכרם גדול היה לו לאדריאנוס י"ח מיל על י"ח מיל כמן טבריא לציפורי והקיפו גדר מהרוגי ביתר ולא נגזר עליהם שיקברו עד שעמד מלך אחד וגזר עליהם וקברום. ר' הונא אמר יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב. הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. יז נ"ב שנה עשתה ביתר אחר חורבן הבית. ולמה נחרבה על שהדליקו נרות לחורבן בהמ"ק. ולמה הדליקו. אמרו הבוליוטון שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה. וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה אמר ליה בעית לאיעבדא בוליוטין. א"ל לא. בעית לאיעבדא ארכונטים. אמר להו לא. אמרי ליה מן בגין דשמענא דאית לך חדא איסיא את בעי מזבנא יתה לי. א"ל לית בדעתי. והוה כותב ומשלח אוניתיה לבר ביתי' אין אתי נכר פלוני לא תשבקיניה מיעל לאיסיא דהוא מזבנא לי. והוה אמר ההוא גברא הלואי איתברת תליה דההוא גברא ולא סליק להדא זויתא. הה"ד צדו צעדינו צדיא האורחא מלהלכא באילין פלטייאתא. קרב קצנו קיצא דההוא ביתא. מלאו ימינו יומא דההוא ביתא. אף אינון לא פשת להון טב דכתי' (משלי יז) שמח לאיד לא ינקה. א"ר יוחנן ג' מאות מוחי תנוקות נמצאו על אבן אחת. יח וג' מאות קופות של קצוצי תפילין נמצאו בביתר וכל אחת ואחת מחזקת ג' סאין וכשאתה בא לחשבון אתה מוצא ג' מאות סאין. אמר ר"נ ה' מאות יט בתי סופרים היו בביתר וקטן שבהם לא היה פחות מה' מאות תינוקות והיו אומרים אם יבאו השונאים עלינו במכתבין הללו אנו יוצאין ודוקרין אותם. וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים כרכו כא"א בספרו ושרפו אותם ולא נשתייר מהם אלא אני וקרא על עצמו עיני עוללה לנפשי וגו'. כ שני אחין היו בכפר חרובא ולא הוון שבקין רומאי עבר תמן דלא הוו קטלי יתיה אמרי כל סמא דמילא ניתי כלילא דאדריאנוס וניתיב בראשו של שמעון דהא רומאי אתון. מן דנפקין פגע בהון חד סבא א"ל ברייא בסעדיכון מן אלהן אמרו ליה לא נסעוד ולא נסכיף מיד גרמו עונות ונהרגו ואייתיאו רישיהון לגבי אדריאנוס. אמר מאן קטיל אילין. א"ל חד נונתאי אנא קטילת להון. א"ל זיל אייתי לי פיטומיהו אזל אשכח עכנא כריכא על צואריהון אמר אילו אלההון דאילין לא קטיל להון מאן הוה יכיל למיקטלינון וקרא עליהון אם לא כי צורם מכרם. ב' ארזים היו בהר המשחה ותחת א' מהן היו ד' חנויות של מוכרי טהרות ומן האחד היו מוציאין מ' סאה גוזלות לכל חדש ומהן היו ישראל מספיקין לקנים. טור שמעון הוה מפיק תלת מאה גרבין. ולמה חרב אי תימא מן הזונות. והלא לא היתה אלא ריבה אחת והוציאוה משם. א"ר הונא משום שהיו משחקין בכדור בשבת. י' אלפים עיירות היו בהר המלך לר' אליעזר בן
חרסום

יד יוסף טו ולקוט פלאים כמו פתקמ"ו. וספלוק מביא סגוסחא גופא וכתב שפירושו כותי שבמדרש כוסכין ג' תחת כ"ף כמו נוף ימא כיף ימא. ומס"כ כתב כמו גוזמא ספ' מ"ל יסבום סוף עכ"ל : טז לקמן פ"ד סי' כ"ב : יח סד"ה מ"ח פ"ל : יט לקמן פ"ג סי' נ"ח. גיטין נ"ח : כ ולקוט פלאים כמו פסקמ"ו :

מתנות כהונה

בפסוק זה : ואיתיאו כו'. והביאו לאשו כו' : נונתאי כו'. פי' מלשון נונא שפירושו דג ובירושלמי גרס כותי. ובילקוט הוציאו גרס גינאי : אייתי לי. לך והבא לי גופו וכן הוא בילקוט הוציאו והלך והביאו ומצא נחש כרוך על צוארו אמר אם לא שאלהיו המיתו מי היה יכול לו : ארבעת מילין. ד' מיל פי' מהלך שעה מכל בתוך מי הים : כמן טבריא. כמו שיש מן טבריא כו' : והקיפו גדר. פירוש יש שהגדר היה גבוה מלא קומה איש עם פישוט ידיו למעלה : הה"ג בירושלמי ר' הונא אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה : עשתה. עכבה שלא נחרבה : הדליקו נרות. משום שמחה : הבוליוטין. העשירים וחכמי עצה היו יושבים באמצע ירושלים וכשהיה עולה אחד מהם מאנשי ביתר להתפלל בירושלים ואמרו לו אנשי ירושלים שמעתי עליך שרצונך ליעשות חכמי עצה ועירוני בירושלים וכדי לכנוס עמו בדברים אמרו לו שוב אמרו לו ולא תירצה ליעשות שר ותשוב ועיין בערוך בערך ארכין : הה"ג מן בגין דשמענא כו' עד איסיא את בעי כו'. ופי' שוב אמר שלא שמעתי עליך שיש לך נחלות שדה החרלה אתה למוכרה לי ואמר לו און בדעתי כלומר אני רוצה למוכרה ה"ג בירושלמי כתשובות אחלת הראשונות ושיה שירושלמי כותב שטר מכירה בשמו של אותו איש מביתר ובירושלמי יש שחבריו כתבוהו והחתמוהו לו : ומשלח אוניתיה גרסינן. פי' משלח שטר מכירה א לעיר ביתר ולבן ביתו של אותו איש המסונה על כל אשר לו והיה אומר לו אם יבא אדוניך פלוני אל תניחנו לבא עד שנגאלתו שכבר מכרה לי : והוה אמר כו'. מי יתן ונשבר רגלי ולא עליתי לאותו זויה ולירושלים קרא כן דרך בזיון מרוב צער ושוב קלל גם הבית כדמפרש ואזיל : צדיאה כו'. כלומר יהי רצון שיחרב הדרך שלא יעלו בו עוד באלו הבתים והלך בזיון קורא לירושלים הר חרב ודוגמתו בב"ר פ' ל"ב עבר בהיין פלטאניס לפי פי' הערוך וכן במדרש חזית בפסוק כמגדל דוד ולפי פירש"י בב"ר פ' ל"ב פירושו כמו פלטין המלך שקורין פלאי"ש : קיצא דההוא ביתא. יקרב קיצו של בית המקדש ועיין לקמן בפ' אלו נעדים : אף אינון כו'. אף הם בני ביתר לא הרבה להם טובה ובירוש' גרס לא נפקת להון טבא פי' לא יצא להם למוכל : שלש מאות מוחי כו'. כך הוא בירושלמי ולפי גירסת הספר דלקמן צריך לגרוס מאה קופות של קצוצי כו' אבל בירוש' גרס שלש קופות של שלשה שלשה סאין ויש אומרים תשע של שלש סאין : וכשאת כו'. בירוש' לא גרס ליה כלל : במכתבין. קולמוסין ועטים סופר : כרכו כו'. כל ספריהם היו עשויים בגלילה כעין ספר תורה שלנו : ולא היו שבקין כו'. לא היו מניחים הרומיים לעבור שם שהיו הן גיס אותם : אמרו. כל סם ופרט הדבר נלא להון ונהרוג כלם עד שנקח כתר המלך ונשב אותו על ראש שמעון והוא היה ראש שלהם ובירו' וכן בילקוט פ' החליט הגירסא באופן אחר ועיין שם : דהא כו'. בשבי הרומיים באים ונלא לקראתם ובירוש' ובילקוט אינו : מן דנפקין כו'. משיצאו פגע בהם זקן אחד ואמר לו (להן) הבורא יתברך יהא בעזרכם מן צרה וזוקה וקינה : אליון צון צרה וקינה כדאמרין בערכין אליא בעלמא הוא דנפל בפומייהו ופירש"י קינה : הה"נ בירושלמי ובילקוט אמרי לא לא נסעוד ולא נסכוף ופירושו תמצא לעיל : פיטומיהו. גופיהם וי"ל שנקרא כן על שם גדלו שנתפטם גדול ורחב או מלשון פורש כמה דלא אמר פיטומו דאתרוג שפירושו השוקן או ראש העליון בין כך ובין כך יאה עיקר ושרש : הכי גרסינן בירוש' שני ארזים היו בהר המשחה ותחת אחד מהם כו' : לקנים. קני נדות שתי יונים קרוי קן : הה"ג בירושלמי טור שמעון והוא שם מקום וכן הביאו הרוקח בהלכות שבת בערוך גרס לבינו שמעון והוא טעות סופר : הה"נ בירושלמי ובערוך שלש מאות גרבין דמרקוע לקופי' בכל ערובה דשבתא ולמה כו' ופי' הערוך הוא מפיק ג' מאות כפישות של פיתותי להם היה מוליא לעניים בכל ערב שבת : מרקיע. לשון פלאים והתיטם ועיין לעיל דף מ"ד ע"ב : ריבה נערה והיא היתה זונה ואמר כן לפי שיש אומרים בירוש' שמשום זנות נחרבו : לרבי
אלעזר

ענף יוסף

כמגומום לנד. ור' יוחנן בן תורתא א"ל עקיבא יעלו עשבים כו' ר"ל אפס תמות ותקבר ועלתהו עשבים עליך שנים רבות קודם שיבא משיח בן דוד. וידוע שמשיח בן יוסף יבא קודם וכמוך למשיח בן דוד ופנה הדרך לפניו ואין מחשוב לבן כוזיבא שהוא משיח בן יוסף [ספר י"מ]. והרמב"ן כתב בכוף משפטים פר"ע היה נושא כליו של בן כוזיבא. והסדר הדורות כתב עליו שבמדרשים לא מצאנו שהיה נושא כליו אלא בעבור שהיה משבט יהודה ועשה מלחמות ונצחם ומגלית חשב שהוא משיח. וכיון שראה שלא היה תרית הרשעים נתייאש ממנו עכ"ל. ובספר נצור חמוד שו"ם קן סימן כתב שבן כוזיבא היה מזרע דוד השלמה ע"כ : [ושלש מאות קופות של קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר] כן הובא הנוסחא בספר מעריך המערכות ופי' וז"ל תפלה של ראש יש לה ארבעה בתים. וכל בית נקרא קציצה לפי שהיא קצוצה מתכרכת ויש לה מחיצה לעצמה עכ"ל : [במכתבים שלנו כו'] רמזו שבזכות ניקוד הכתובים כנגד היו כתובים כמום שאויבים ושוב לא עמדו וכותן שאמרו' ספרי הקודש היו נדרשים כמוהם שכרכו כל אחד נפשו. שכל מפרשים היו עשוים בגלילה כעין ספר תורה שלנו וצרפו אותם [יפ"מ] :
ממלכם

עץ יוסף

של ישראל שהיה מעמידן בכח סגלתו. ועין ימינם כי כאור תורתו היו רואים אור : לפיכך זרועו כו' שנגד מה שהיה זרוע לבני ישראל עד שנחשב להם למשיח כדלעיל. וכן שיו מהנהגים בפרנסתו והנהגתו שהיה להם לעינים. על זה אמר שיאבד זה מישראל ע"י הריגתו : ואייתיאו והביאו ראשו : נונתא פירוש כותי (יפ"ע ומעריך המערכות) : זיל ואייתי לי בירושלמי גרסינן ואייתי לי פטומיה פי' גופו. ויש מפרשים גרונו : אזיל ואייתי כו' הלך והביא ומצאו נחש כרוך על צוארו כנראה שהנחש הרגו. ולזה אמר אדריאנוס כי מה' היתה הריגתו ולא ע"י אדם שהנחש שלוח מה' : והלא רחוקה מן הים ד' מילין. ובירושלמי גרס ארבעים מילין. ובבבלי פי' הניזקין גרס מיל : והקיפו גדר מהרוגי ביתר לנטור הכרם מדמן חבלן. אי נמי שכשתכלה הבשר וייבשו העצמות ישארו לגדר כמין קולים הנתונים לגדר (יפ"מ) : אמר ר' הונא יום שניתנו כן צריך להיות (יפ"ע) : נקבעה הטוב והמטיב היא ברכה רביעית דברכת המזון. וטעם קביעותה בברכת המזון. לפי שבברכת המזון קבעו בה ענינים של הודאה על הארץ הטובה ועל מלכות בית דוד והיה זה גם חשוב מאד להם. לכן קבעוהו עמהם לברך עליו בנפש שבעה ולב שמח (ריטב"א) : חמשים ושתים שנה עשתה כו' שלא היה בה שנאת חנם שע"י חרב בהמ"ק כדאיתא בפרק יומא. ולהכי בעי למה חרבה : עשתה עכבה שלא נחרבה : שהדליקו נרות משמחה על חורבן בהמ"ק ועשה משתאות ושמחות : הבוליוטים העשירים וחכמי העצה היו יושבים באמצע ירושלים. וכשהיה עולה א' מהם מאנשי ביתר להתפלל בירושלים ואמרו לו אנשי ירושלים האתה רוצה לעשות בולי"ן נעשה כרצונך. והיו אומרים כן כדי שיתפתה להם ויתן להם שוחד כדי להשיג אותה שררה. והיה אומר איני רוצה. ואחרים ואומרים לו התרצה ליעשות ארכונטס שהיא שררה יותר גדולה. והיה אומר לאו. ושוב אומרים לו מפני ששמענו שיש לך שדה אחד למכור אתה רוצה למוכרה לי. והיה אומר אין רצוני בכך : והוה כותב ומשלח והיה הירושלמי כותב שטר מכירה בשמו של אותו האיש מביתר. ובירושלמי איתא והוה חבריה א"ל מה את בעי מן דין כתוב ואנא חתם והוה כתב ומעבריה חתם והוון משלחין כו' ופירושו והיה חברו אומר לו מה אתה רוצה מזה פיוחה בדבר כתוב שטר ואני חותם. והיו עושין כן והיו משלחין כו' : ומשלח אוניתא כו' פי' משלח שטר מכירה א לעיר ביתר לבן ביתו הפקיד על נכסיו והיה אומר לו אם יבא אדוניך פלוני ליכנס בשדהו לא תניחהו שהיא מכורה לי : והוה אמר וכו' והיה אומר מי יתן ונשבר רגלי ולא עליתי לאותו זויה. ולירושלים קרא כן דרך בזיון מרוב צערו ושוב קלל גם הבית כדמפרש ואזיל : צדיאה אורחא כו' הלואי שהיה שממה וחרבה הדרך מלילך בשווקים אלו ויקרב קץ בהמ"ק שלא נצטרך לעלות שם : אף אינון כו' גם הם לא נשאר להם טובה שאע"פ שהיו הירושלמיים מצערין אותם לא הו"ל לשמוח לאידם דשמח לאיד לא ינקה : של קצוצי תפילין נמצאו בראש הרוגי ביתר. כן הביא הנוסחא בעל מעריך המערכות. ומפרש תפלה של ראש יש לה ארבע בתים וכל בית נקרא קציצה לפי שהיא קצוצה מחברתה ויש לה מחיצה לעצמה עכ"ל : אתה מוצא תשעה מאות סאין כצ"ל וכן הוא גמרא : מכתבים נקולמסי ברזל שהוא כלי אחד הרס לכתוב בה ומצד אחד כסכין לגרור הכתיבה מה שיטעך לגרור אגל בכתיבה. והוא דרך גוזמא שע"י רבוי המונם היו בטוחים שבמכתביהם בלבד ינצחו האויבים. ועיין בענף : עיני עוללה לנפשי. פ"ס עיני עלה ועוללה בדמעה מפני שנפשי לבדה נשארה מכל בנות עירי ועוללה מלשון ועוללתי בעפר קרני : ולא הוון שביקין כו' לא היו מניחין הרומיים לעבור שם שהיו הורגים אותם : כל סמא דמלתא עיקר הדבר ותכליתו להמליך מהם שנכית כתרו של אדריאנוס ונתן בראשו של שמעון שהוא היה הראש שלהם. ובירושלמי ובילקוט סדר הלוזנ הגירסא משונה : דהא רומאי אתון שהרי הרומיים באים ונלא לקראתם : מן דנפקין כו' משיצאו פגע בהם זקן אחד ואמר להן הבורא יש' יהא בעזרתכם מן צרה וזוקה וקינה. אליון ענין צרה וקינה : לא נסעוד כו' לא יסייע ולא ישחית אלא יניחנו על הטבע. ועל זה גרמו העונות ונהרגו : נונתאי כותי : פיטומיהו גופיהם ונקרא כן על שם גדלו שנתפטם גדול ורחב (מת"כ). או פי' גיד שלהם (יפ"מ) כדאית פיטומה דאתרוג שפי' העוקץ : ד' חנויות שהיה כ"כ גדול שתחתיו ד' חנויות אלו שהיו גדולות מאד לפי שהסחורות אלו היו צריכות לאנשי הרבה. ויותר נראה שצ"ל ארבעה' חנויות (יפ"מ) : ומן האחד היו מוציאין כו' שהיו מקננות בענפיו תורים ובני יונה מרובים הבאים להזריע יולדות ושאר טמאים. ואני תורים ובני יונה אוקרי קנים : טור שמעון שם מקום : תלת מאה גרבין מרקין כצ"ל ופי' גרבי יין השוב. כמו חמרא מרקא דאיתא בגמרא (יפ"ע) אבל בערוך כתב וז"ל ובמגילת איכה יעיב רבי שמעון הוה מפיק ס' גרבי דמרקיע בכל ערובה לחולין קופיא. פי' כפישות של פתותי לחם בכל ערב שבת לעניים עכ"ל. ולפי גירסתו גרבי פי' כלי תרגום כל נבל ימלא יין כל גרב יתמלא חמר : ולמה הרבו נ"ל וכולם הרבו ולמה הרבו (יפ"ע) : אי תימא מן הזנות משום דיש אומרים מפני חטא כדאיתא בירושלמי קאמר הכא דזה אי אפשר שלא נמצא שהפקירה בזה רק ריבה פי' נערה אחת והוציאוה משם. שהיו משחקים בכדור בשבת ואם שום בלי ספק כי עוד לאלעה מילן על רוב עונם זולת אלה. שאלו חכמים מפורסם לגבותינו לרצאו את לב בני ישראל מעבור גם סעבירות

חרסום היה האלף אחד מהם וכנגדן היו לו אלף ספינות בים. ג' עיירות היה טימס שלהם עולה לירושלים. כבול שיחין וסגדלא. ולמה חרוב כבול מפני המחלוקת. שיחין מפני כשפים. מגדלא מפני הזנות. ג' עיירות היו בדרום והיו מוציאות כפלים כיוצאי מצרים ואלו הן כפר ביש כפר שיחלים כפר דיכרין. [כא] כפר ביש למה נקרא שמה כפר ביש דלא הות מקבלא אכסנייא. כפר שיחלים למה נקרא שמה כפר שיחלים דהוו מרבין בניהון כאילין תחלוסייא. כפר דיכרין למה קורא שמה כפר דיכרין דכל איתתא דהוות תמן הות ילדה בנין דכרין. וכל איתתא דהות בעיא למילד נקבה הות נפקא לבר מן קרתא והות ילדה נקבה. וכל איתתא אחריתא דהות בעיא למילד בר דכר הוה אתיא תמן והות ילדה זכר. וכדו כד את נצעהון בשתין רבוון דקניי לא נסיין להון. א"ר יוחנן קפצה לה ארץ ישראל. רב הונא אמר ג' מאות חנויות של מוכרי טהרות היו במגדלא דצבעייא וג' מאות חנויות של אורגי פרוכת היו בכפר נמרה. ור' ירמיה בש"ר חייא בר אבא אמר פ' אחים כהנים היו נשואים לפ' כהנות אחיות בלילה א' תלונהו בחדא גפנא חוץ מאחים בלא אחיות חוץ מאחיות בלא אחים חוץ מלוים וחוץ מישראל. פ' אלף פרחי כהונה נהרגו על דמו של זכריה [כב] ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו את זכריה בעזרת ישראל או בעזרת נשים א"ל לא בע"י ולא בע"נ אלא בעזרת כהנים ולא נהגו בדמו לא כדם צבי ולא כדם איל. תמן כתיב (ויקרא יז) ואיש איש מבית ישראל אשר יצוד ציד חיה וגו' וכסהו בעפר ברם הכא כתיב (יחזקאל כד) כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר. וכ"כ למה (שם) להעלות חמה לנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות. ז' עבירות עברו ישראל באותו היום הרגו כהן ונביא ודיין ושפכו דם נקי והללו את השם וטמאו את העזרה ושבת ויוה"כ היה. [כג] וכיון שעלה נבוזראדן חזייה לדמיה דזכריה דהוה קא רתח א"ל מאי היא אמרו ליה דם פרים וכבשים ; אייתי פרים וכבשים ולא אידום. אייתי כל מיני דמים ולא אידום. אמר להון אי אמריתו לי מוטב ואי לא אנא מסריקנא לבישרא דהנך אינשי במסריקין דפרזלא. ולא אמרו ליה. והשתא דאמר להו הכי אמרו ליה מה נכסי מינך נביא כהנא הוה לן והוה מוכיח לן לשום שמיא קבילו לא קבלינן מיניה אלא קאימנא עילויה וקטלינן ליה. א"ל אנא מפייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולה שחט עילויה ולא נח שחט סנהדרי קטנה עילויה ולא נח. אייתי פרחי כהונה שחט עילויה ולא נח שחט תינוקות של בית רבן עילויה ולא נח. א"ל זכריה טובים שבעמך איבדתי רצונך שיאבדו כולם. לאלתר נח. והרהר נבוזראדן הרשע תשובה ואמר ומה מי שמאבד נפש אחת מישראל כך כתיב בו (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך. אותו האיש שאיבד נפשות הרבה עאכ"ו. מיד נתמלא הקב"ה רחמים ורמז לדם ונבלע במקומו. [כד] פ' אלפים פרחי כהונה בקעו בהיילותיו של נבוכדנצר ובידן מגיני זהב. הלכו להם אצל ישמעאלים והוציאו להם מיני מלוחים ונודות מנופחו'. אמרו להם נשתה קדמיי. אמרו להן אכלו קדמיי ולבתר כן אתון שתיין. מן דאכלון הוה נסיב כל חד וחד מינייהו זיקא ויהב ליה בפומיה והוה רוחא עליל בכריסיה ובקעה ליה הה"ד (ישעיה כא) משא בערב ביער בערב תלינו ארחות דדנים לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד. מי נתון ביער הלבנון בערב תלינו אלא ארחות דדנים ארחהון דבני דדנייא עבדין כן. וכי כן עבד אבוהון לאבוכון מה כתיב באבוכון (בראשית כא) ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער. ואתם לא קיימתם לקראת צמא התיו מים. וכי מטיבותהון אייתין לגביכון (ישעיה כא) כי מפני חרבות נדדו. מפני חרבו של נבוכדנצר נדדו. (שם) מפני חרב נטושה מפני שלא היו שומרים שמיטותיהן כראוי כד"א (שמות כג) והשביעית תשמטנה ונטשתה. (שם) ומפני קשת דרוכה ע"י שלא היו שומרים שבת כראוי כד"א (נחמיה יג) בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת. ומפני כובד מלחמה מפני שלא היו נושאין ונותנין במלחמתה של תורה דכתיב בה (במדבר כא) על כן יאמר בספר מלחמות י"י. דא"ר יוחנן מגיבתון ועד אנטיפרס ס' ריבוא עיירות היו וקטנה שבהם זו בית שמש הה"ד (ש"א ו) ויך באנשי בית שמש וגו'. וכדון אפי' מאה קני לית בה. א"ר יוחנן משמרתה היתה קטנה במשמרות והיתה מוציאה פ' אלף פרחים.

כסה

יד יוסף [כא] גיטין ס"ס : [כב] פתיחתא כ' וכ"ג . קה"ר פ"ג . ירושלמי תענית פ"ד . לקמן פ"ד סי' ז' : [כג] ילקוט איכה גיטין נ"ז . סנהדרין צ"ו . קה"ר פ"ט : [כד] בתנחומא יתרו איתא זה בשינוי קצת וילקוט ישעיה רמז רס"ס :

מתנות כהונה

אלעזר בן חרסום היו האלף. פי' אלף מהם היו נכסי אלעזר בן חרסום: ה"ג בירו' הביריות שלהם עולה ירושלים בעגלה. ויש לומר שהוא מלשון טומי בפירושו אוצר ודחיק ר"ל שהיו מעלים לירושלים היה הרבה מאד והיו צריכין להעלותו בעגלה ולפי פי' הערוך ערך טמש לא ידענא מאי איכא ביה: מוציאות כפליים כו'. כך אנשים היו בהם: אכסנייא. לא היו מקבלים אורחים: ה"ג דהוו מרבן בניהון כאילין כו'. פי' היו מגדלים בניהם ומפרנסים אותם כשתלים: הוה אתית כו'. היתה באה לשם והיתה יולדת זכר. ואשה שבתוך העיר כשהיתה רוצה לילד נקבה היתה יוצאת חוץ לעיר: ה"ג וכדו כד את נצעהון כו'. פי' ועתה כשאתה טוען על מקומם ששים רבוא קנים לא יכולה לשאת ולהחזיק אותם ובירוש' גרס בהדיא לא נשיא: נצעהון. ה"נ בירושלמי ונראה שהוא כמו נעלהון ועיין בירו' עוד: אורגי פרוכת. בירוש' גרס פלגס ונראה שג"כ הוא גירסת הערוך שגרס כיננין וע"ש ופי' פירולי"ן בלע"ז: ה"ג בירוש' חוץ מאחים בלא אחיות וחוץ מאחיות בלא אחים: והללו את השם בירוש' לא גרס ליה אבל לעיל בפתיחתא כ"ד ולק' (ד' מ') גרס ליה וצריך לומר דשבת ויום כפורים חשיב ליה כאחדא כי שבת שבתון הוא: רתית. תוסס ומנענע כדבר הרותח: לא אידום. לא נדמה לו: ולא אמרו ליה כו'. ה"נ ג"כ לק' (ד' מ') ובמדרש קהלת (ג' טו) ופי' אפי' בהגזמה ובהפחדה זאת לא אמרו לו כי חשבו כי יאמין להם מאחר שעמדו בדבריהם על כל הגזמה והפחדה הזאת ועכשיו שעל כל זאת אמר להם אינו כן כמו באמרתם ולא האמין להם אמרו לו מה נעלים ממך נביא כהן היה והיה מוכיח אותנו לשם שמים ואמר לנו קבלו דברי ולא קבלנו ממנו אלא עמדנו עליו והמתנוהו ובפ' הנזקין נ"ד ובפרק חלק צ"ו איתא שמיד שהגזים עליהם היו אומרים לו האמת: אמר לו נבוזראדן. כלפי אותו דם של זכריה: כך כתיב בו כו'. כלומר פירושו של פסוק זה הוא כך שיאבדו כל כך כמה נפשות על נפש אחת: מיד נתמלא כו'. בירושלמי גרס ליה קודם והרהר ולקמן (ד' מ') גרס כמו כאן: ה"נ בירו' ובילקוט ישעיה. שמונים אלפים פרחי כהונה בקעו כו': בקעו. הלכו בחזקה בקרב כל המחנה כדאמרינן בשלשה גבורי דוד ויבקעו במחנה פלשתים: נשתה קדמיי. נשתה קודם שנאכל אמרו להם אכלו מקודם ואח"כ השקו משאכלו לקחו כל אחד ואחד נוד ונתנו לתוך פיו והיה הרוח נכנס בכריסו וכריסו נבקעת: מי נתון כו'. כלומר מי יתן הערביים שלינו ביער שהוא הלבנון אלא מפני שהוא הדרך שיצאו שם בגולה ישראל שהן בני דודיהן והערביים הקדימו ולנים ביער דרך העברת השיירות והיו מקדימין אותם במיני מלוחים כן הוא בפירש"י בספר ישעיה (ובילקוט לך רמז) ואגב זה דרש ארחות דודים וכי כן הוא דרך בני דודים לעשות כן לבני דודיהן וכי כן עשה הקב"ה שהוא אביהם של ישראל לאביכם ישמעאל כו' עד ואתם לא קיימתם להביא מים לקראת הצמאים ושוב דרש פסוק כי מפני חרב וגו': ה"נ וכי מסיבותיהון אתיין כו'. פי' וכי מפני טובתם באו אצלכם והלא לא באו אצלכם אלא מתוך צרה צרורה ולפיכך היה להם לרחם עליהם: ה"נ בירושלמי וילקוט. שמיטותיהן כראוי כד"א והשביעית תשמטנה ונטשתה: מפני קשת דרוכה. ע"י שלא היו שומרים שבת כראוי כמד"א בימים כו': מגיבתון. מעיר גבת: בית שמש וגו'. סיפא דקרא ע' איש נ' אלף איש ואיתא בפ' אלו נאמרין רבי אבהו ור' אלעזר חד אמר נ' אלף וכל אחד שקול כע' איש מסנהדרין וחד אמר ע' היו וכל אחד שקול כנ' אלף: וכדון. ועתה אחר החורבן אפי' מאה קנים אין יכולין לעמוד בה כי קטן הוא מהכיל והטעם נכתב למעלה בהפלגת ארץ ישראל

עץ יוסף

שאדם דש בעקביו. באמרם כי אתה מהנה תספיק כחו בהיא להפיך עיר גדולה עד היסוד בה (ספר מאור עינים בחלק אמרי בינה ס' י"ב): לר"א בן חרסים היה האלף אחד מהם. פי' אלף מהם היו לר"א בן חרסום: היה טומסן עולה לירושלים בעגלה. כצ"ל (יפ"ע) וכן הוא בירושלמי. ופי' שפנקס השבועות הכנסיותיהם הכנסות לתלמיות מהן היה כ"כ גדול שהיה צריך עגלה לישא: והיו מוציאות כפליים כו' כ"כ אנשים היו בהם: אכסניא לא היו מקבלים אורחים: כאילין תחלוסייא פי' שהיו מגדלים בניהם כשתלים הללו ומין ירק הוא אמר בפ' ד' דמעשרות. וכן בירושלמי גרס כאילין. ובפרק הניזקין אמר שהיתה פרנסתם מן שתליים: הוה אתית תמן היתה באה לשם והיתה יולדת זכר: וכדו כד את נצעהון כו' ועתה כשאתה נועץ על מקומן ששים רבוא קנים לא יכולה לשאת ולהחזיק אותם ואמר ר' יוחנן שסיבת זה לפי שקפלה ארץ ישראל כעור הצבי שמתקלף ואינו מחזיק בשרו כדאיתא בהניזקין: שמונים זוגים אחים כצ"ל (יכ"ע) וכן הוא בירושלמי: כללינהו בהדא גופנא כצ"ל (יפ"ע ומערכי המערכות) ופי' זוגות באותה העיר ששמה גופנא. ועיין בברכות בבלי פ' כיצד מברכין: פרחי כהונה פי' בני כהנים הראויים לעבודה (ערוך): על דמו של זכריה בן יהוידע הכהן. שהרגוהו שרי יהודה במצות יואש המלך כשהשתחוו ליואש ועשאוהו אלוה: על צחיח סלע בהניזקין פרש"י על חלקת אבן חלקה שלא יבלע בארץ. כך היה דמו של זכריה על הרצפה ולא נבלע. נראה שעישת כתרגומו: וכל כך למה ר"ל למה עשו כן איך לא השבו לכסות דמו. ומתרץ להעלות חימה כו' ר"ל שמאת ה' היתה זאת בלא היו מכסין כדי שיבא נבוזראדן וינקום נקמתו כי הטומאת כבדה מאד לפי שבע עבירות היו שם: ובשבת ויה"כ שהיה אותו יוה"כ בשבת. אם נחשב להדא כי שבת שבתון הוא (מת"כ) ועיין מ"ש בפתיחתא כ"ג: רתח תוסס ומנענע כדבר הרותח: דם פרים וכבשים בהניזקין איתא שאמרו לי' דם זבחים דאשתפוך וכתב המהרש"א דאשתפוך ולא נעשה מצותו ולכך הוא מרתח: ולא אידום לא נדמה לו: ולא אמרו ליה כו' ה"נ ג"כ לקמן ובקהלת רבה. ופי' אפי' בהגזמה ובהפחדה זאת לא אמרו לו כי חשבו כי יאמין להם מאחר שעמדו בדבריהם על כל הגזמה והפחדה הזאת. ועכשיו שעל כל זאת א"ל אינו כן כמו שאמרתם ולא האמין להם אמרו לו מה נעלים ממך נביא כהן היה לנו והיה מוכיח אותנו לשם שמים ואמר לנו קבלו דברי ולא קבלנו ממנו אלא עמדנו עליו והמתנוהו. ובהניזקין ובחלק ובפתיחתא איתא שמיד שהגזים עליהם היו אומרים לו האמת: אמר לו נבוזראדן כלפי אותו הדם של זכריה: מיד נתמלא כו' בירושלמי גרס ליה קודם והרהר ולקמן גרס כמו כאן: בקעו בחיילותיו שבגבורתם עברו בתוך חיילותיו ונמלטו מידם כי לא יכלו להם לתפשם עם היות בידם מגני זהב ומתחלה השתדלו לתפשם בכל עוז וכח ליקח מגיניהם: אצל ישמעאלים שחשבו שירחמו עליהם מפני שקרובים לנו מפני אחוות ישמעאל ויצחק: נשתה קדמיי נשתה קודם שנאכל. אמרו להם אכלו מקודם. ואח"כ תשתו. משאכלו לקחו כל אחד ואחד נוד ונתנו לתוך פיו והיה הרוח נכנס בכריסו וכריסו נבקעת. ובתנחומא סדר יתרו גרס רוח חמה עליל בכריסו וכו': מי נתון ביער הלבנון כו' ר"ל יוכא ואמר ישראל שהם נתונים ביער הלבנון דהיינו בהמ"ק דעו כי בארץ ערב תלינו: אלא ארחות דדנים ר"ל הן אמת שישראל מחמת עונותיהם יתגלגלו שמה אלא מ"מ אתם ישמעאלים לא היה לכם לעשות להם כן. וכי כן דרך בני דודים שאתם בני ישמעאל דודן של ישראל. כדבר הרע הזה לאוי לכם לעשות להם: וכי כן עבד אבוהון זהו קנתור אחר וכי ישמעאל כשהיה צמא לא הזמין לו ה' שהוא אביהם מים. ואתם לא היה ראוי לעשות כן לבניו: ואתם לא קיימתם לקראת צמא התיו מים. דריש ליה כנגד בני ישמעאל שאתרם בהם שיביאו מים לקראת הצמאים: וכי מן טבותכון אתיין לגביכון. כצ"ל (יפ"ע) וכירושו וכי מפני טובתכם באו אצלכם ליהנות מטובכם שתדחו אותם אלא בורחים מפני חרב הוא. ולכן היה לכם לרחם עליהם עד יעבור זעם. וגם גירסתנו יש לייסב וכי מטבתהון. וכי כשהיו בטוב וברב כל באו אליכם ליהנות מטובכם שתדחו אותם: מפני שלא היו שומרים כו' אין זה מענין הקנתור שקנתר לבני ערב. אלא איידי דנקט הגלות מה שהיו עתידים לברוח אלו בערב. רמז להם החטא שעליו גלו: שלא היו שומרים שמיטותיהם כו' דרש חרב נטושה חורבן השמיטה שהיה ראוי שיהיה השדה חרב ונטוש מהזריעה. ובעון שמיטה גלות בא לעולם כדיליף בפ"ב דשבת מכל ימי השמה תשבות: ע"י שלא היו שומרי שבת כראוי דרש קשת דרוכה קושי דריכת הגיתות. ובעון שבת חרבה ירושלים כדיליף בפרק כל כתבי ואם לא תשמעו לי לקדש את יום השבת: מפני שלא היו נושאים כו' דרש כובד מלחמה מה שהיו מתנהגים בכבידות בענין מלחמות התורה ולא נזדרזו. ובעון ביטול תורה אבדה הארץ כדיליף בפרק אלו נדרים על מה אבדה הארץ. ועיין לעיל פתיחתא כ': מגבתון מעיר גבת: ויך באנשי בית שמש וסיפיה דקרא שבעים איש חמשים אלף איש ואיתא בפרק אלו נאמרין ר' אבהו ור' אלעזר. חד אמר חמשים אלף וכל אחד שקול כשבעים איש מסנהדרין. וכן פי' הרד"ק. ואלו שמתו מבית שמש היו הקוצרים מרוח אחת מהעיר אשר בא הארון דרך שם. ראה כמה היו העומדים מד' רוחות העיר: וכדון אפילו כו' ועכשיו אם אתה נותן בה מאה קנים אין יכולים לעמוד שם כי קטן הוא מהכיל והטעם

נכתב

כמה פולמסאות עשה אדריאנוס תרין אמוראין חד אמר נ"ב וח"א נ"ד. א"ר יוחנן כה אשרי מי שראה בספלתה של תדמור למה שהיתה שותפת בשתי חורבנות. ר' יודן אמר בחורבן ראשון העמידה כו פ' אלף קשתין ובשני העמידה מ' אלף קשתין ר' הונא אמר בחורבן אחרון הם כראשון: (ו) הרס בעברתו מבצרי בת יהודה. ר' יודן אמר כל בירה ובירה שהיתה בירושלים לא היתה ראויה להכבש פחות ממ' יום. ר' פנחס אמר פחות מנ' יום. וכיון שגרמו עונות הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הגיע לארץ. חלל ממלכה ושריה חלל ממלכה כז אלו ישראל כד"א (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. ושריה אלו שרים של מעלה. את מוצא עד שלא באו השונאים היה ירמיה אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות. אמרו לו אם יבאו השונאים מה יכולים לעשות לנו. ח"א אנא מקיף לה חומת מיא ותרינא אמר אנא מקיף לה חומת נורא ותרינא אמר אנא מקיף לה חומת פרזלא. אמר להו הקב"ה בדידי אתון משתמשין עמד הקב"ה ושינה את שמותם של מלאכים דעל מיא עבד על נורא ודעל נורא עבד על פרזלא והיו מזכירין שמותם מלמטה ולא היו עונין להם הה"ד (ישעיה מג) ואחלל שרי קדש. וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים התחילו מזכירין שר פלן איתא עביד לי מילא פלן. א"ל לית בחילי דאנא מרים מינה. ד"א חלל ממלכה ושריה חלל ממלכה זה צדקיה מלך יהודה. ושריה אלו שרים של מעלה: (ז) גדע בחרי אף כל קרן ישראל. כח י' קרנות הן. קרנו של אברהם. קרנו של יצחק. קרנו של יוסף. קרנו של משה. קרנו של תורה. קרנה של כהונה. קרנה של לויה. קרנה של נבואה. קרנו של בהמ"ק. קרנו של ישראל. וי"א קרנו של משיח. קרנו של אברהם שנא' (שם ה) כרם היה לידידי בקרן בן שמן. קרנו של יצחק שנא' (בראשית כב) נאחז בסבך בקרניו. קרנו של יוסף שנא' (דברים לג) וקרני ראם קרניו. קרנו של משה דכתיב (שמות לד) כי קרן עור פניו. קרנה של תורה דכתיב (חבקוק ג) קרנים מידו לו. קרנה של כהונה דכתיב (תהלים קיב) קרנו תרום בכבוד. קרנה של לויה שנא' (דה"א כה) כל אלה בנים להימן חוזה המלך בדברי האלהים להרים קרן. קרנה של נבואה דכתיב (ש"א ב) רמה קרני בי"י. קרנו של בהמ"ק דכתיב (תהלים כב) ומקרני רמים עניתני. קרנו של ישראל שנא' (שם קמח) וירם קרן לעמו. וי"א קרנו של משיח שנא' (ש"א ב) ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו. וכולן היו נתונות בראשן של ישראל. וכיון שחטאו ניטלו מהן הה"ד גדע בחרי אף כל קרן ישראל. וניתנו לעכו"ם הה"ד (דניאל ז) ועל קרניא עשר די בראשה ואחרי די סלקת ונפלת מן קדמיה תלת וכתיב בתריה וקרניא עשר מינה מלכותה עשרה מלכין יקמון ואחרן יקום אחריהן והוא ישנה מן קדמיא ותלתא מלכין יהשפל. וכשישראל עושין תשובה הקב"ה מחזירן למקומן כט הה"ד (תהלים עה) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק הקרנות שגידע צדיקו של עולם אימתי הוא מחזירן למקומם לכשירומם הקב"ה קרן משיחו דכתיב (ש"א ב) ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו: (ח) השיב אחור ימינו מפני אויב. ר' עזריה בש"ר יהודה בר"ס אמר ל כיון שגרמו עונות ונכנסו שונאים בירושלים נטלו גבוריהם של ישראל וכפתו ידיהון לאחוריהון. אמר הקב"ה (תהלים צא) עמו אנכי בצרה כתבתי בתורה ועכשיו בני שרויין בצער ואני ברווחה כביכול השיב אחור ימינו. ולבסף גלה אותו לדניאל הה"ד (דניאל יב) ואתה לך לקץ. לא א"ל ליתן דין וחשבון. א"ל הקב"ה ותנוח א"ל והנחה לעולם. א"ל ותעמוד. א"ל עם מי עם הצדיקים או עם הרשעים. א"ל לגורלך עם הצדיקים. א"ל באחרית הימים או באחרית הימין. א"ל לקץ הימין אותה ימין שהיא משועבדת קץ נתתי לימיני נאלתי את בני נאלתי את ימיני לב והוא שאמר דוד (תהלים ס) למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני: (ט) ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב. לג ארשב"ל כשהפורענות באה

אין

יד יוסף כה ב"ר פ' נ"ו : כו מכמות ס"ז איתא בשינוי : כז ילקוט איכה : כח שוח"ט מזמור ע"ה . תנ"ש פ"ד ופ"ז . ילקוט שמואל רמז פ"ו וישעיה רמז רס"ח וחבקוק רמז תקס"ג : כט תנ"ב פ' ל"ז
ל ילקוט איכה ותהלים רמז תתפ"ט : לא זוהר נח דף ס"ג ובא דף ל"ד ופנחס דף קס"א : לב פסיקתא רבתי פ' נ"א : לג פסיקתא רבתי פ' מ"א . ושוח"ט מזמור י"ד . וילקוט איכה :

מתנות כהונה

ישראל : משמרתה כו'. של בית שמש ועניין המשמרות עיין בפרק בשלשה פרקים במסכת תענית : פולמוסאות. חילות כד"א במס' סוטה בפולמוס של אספסיינוס כו' : של תרמוד גרסי' והוא שם מקום כמו שנאמר ויבן את תדמור במדבר ונזכר במסכת שבת פרק במה מדליקין עד דכלית רגלא דתרמודאי : קשתין. רוצה קשת ובירושלמי גורס קסטים והוא גם כן לשון מורה חצים כד"א גבי קשת מורידי קושת כתן : ה"ג בחורבן ראשון העמידה פ' אלף ובשני העמידה מ' אלף. ועיין בילקוט סוף פרשה וילא ושם גרסה ובערוך ערך קשת : הם כראשון גרסי'. פי' בחורבן אחרון העמידה כמו שהעמידה בראשון ואתי כרבי יוחנן דאמר בירושלמי שבשניהם העמידה שמונים אלף : הרס ראויה כו' : אנא מקיף כו'. כשהשביעם שמות שרי מעלה אקיף סביב לירושלים חומת מים והאחד אמר כו' : בדידי כו'. במלאכים שלי אתם מתגאין וסומכין עליהן ולא תחזרו בתשובה בברכ"ם בפ' ט תגא הביא מאמר זה וגרס בדידי אתם מתגאים והוא נכון יותר ; דעל מיא גרסי'. פי' השר הממונה על המים היה הקב"ה ממנה אותו על אש : התחילו מזכירין. פי' היו משביעים אותם לאמר אתה שר פלוני בא ועשה לי דבר פלוני והוא א"ל אינו בכחי ורשותי שמורם ומופרש אנכי ממלאכה זו ובברכ"ם גרסינן כבר מורם אנא מיניה : גדע. עשר קרנות. בכל אחד מאלו כתיב קרן כדמפרש ואזיל : לידידי. זה אברהם כמו שדרשו על מה לידידי בביתי : ברווח. פי' ואני שורה ברווח בלי צער : גילה אותה. שימינו (היא) היא עמהם בצרה כביכול : ליתן דין. דרך שאלה אמר לו כן : ותנוח. בלא דין וחשבון ה"ג בס"י והנחה לעולם כלומר וכי לא אעמוד לתחיית המתים : הימים או הימין. עיין מזה בספר האר"י בפרשה ברא"שית בפסוק ויבא קץ מפרי האדמה ורמז נ"כ ברית פרשת מקץ : נאלתי את בני כו'. כשתגאל את בני כבר נגאל ימיני :

דרך

ענף יוסף

(ו) [ממלכה אלו ישראל] משום דדרך לסמוך סקל המלה ולכאורה הו"ל בשרים התחלה. ולהכי מוקי ממלכה בישראל ושריה בשרים של מעלה דהשתא הוי רבותא טפי. ולפי מה שאמר בסמוך זה צדקיה פי' י"ל שר"ל דבצדקיהו נברו ינדק זה. כי לא היתה מלכותו מלכות שלימה רק מלכות שלא שלא היה מלך מעצמו אלא ע"י נבוכדנצר. ומלך כזה אסבר שרים חשובים ממנו [יפ"ע]. ומדבריו נראה שגרס לקמן חלל ממלכה זו צדקיהו מלך יהודה ושריה אלו שריו : (ט) [מ"ש ויבער ביעקב כו' כס"ד יגל יעקב כו'] יש להבין למה בישא נקט גלות מ"ש ובביאה נקט כס"ד. אך בכוונת שבענין הפורענויות מלבד שצריך לבאר ראיה מנ"ל שאין מרגיש. גם אגא יעקב עדיין קשה מ"ש הוא לבד מרגיש בפורענויות יותר מאחר האבות אברהם ויצחק על כן הראיה שהביא שמרגיש בה יעקב נקט אותם בלשון מ"ש להשמיעו שהיה ראיה וגם טעם מזה הפסוק. ראיה דכתיב ויבער ביעקב כאש להבה ולא נאמר באבות. וטעמא מאי דוקא יעקב משום לפי בביעקב אכלה אש סביב כלו' מכל סביביו ולא נשאר בו עד שלא שלט בו האש. אמנם אברהם נשאר בו ישמעאל ובני קטורה שלא שלט בהם האש. וביצחק נשאר עשו. אמנם ביעקב

אכלה

עץ יוסף

נכתב למעלה שקבלה לה ארץ ישראל (מת"כ ויפ"ע). אבל לי נראה שפי"ם יש כאן וצ"ל כדאיתא בירושלמי וכדון אפילו אין את מבלע קני לית בה. ופי' ועכשיו אם את מבלעת בקנים כמספר אנשי בית שמש המוכים לא תכילם הארץ : משמרת של בית שמש. ועגין המשמרות עיין בפ' בג' פרקים במסכת תענית: שמונים אלף פרחים אפשר שפירושו אנשים ילדים לבד הזקנים ע"ד פרחי כהונה. ובירושלמי פרק ד' דתעניות איתא אומר היתה קטנה שבמשמרות והיא היתה מוציאה פ"ה אלף פרחי כהונה. ופי' היפ"מ קטנה שבמשמרות. דארבע משמרות עלו מן הגולה כדנעיל בפרקין וקים ליה דפל אומר קטנה שבכולה : כמה פולמסאות כמה מחנות ערך למלחמה. ואמר זה להודיע רבוין של ישראל שהוצרך לערוך מלחמה לכבוש כמה פעמים : פולמסאות תרגום ואל מלכים יקחהו ופולמוסין במלכי זיינא ידבכוניה. פי' בלשון יון חיל ומחנה [מוסף הערוך] : אשרי מי שראה במפלתה כו' ע"ד ישמח צדיק כי חזה נקם [יפ"מ] : הם כראשון פירוש בחורבן אחרון העמידה כמו שהעמידה בראשון. ואתיא כרבי יוחנן דאמר בירושלמי בשניהם העמידה שמונים אלף [מת"כ] : (ו) ר' יודן אמר כו' ר' פנחס כו'. ר"ל שהיהם מקרא אחד דרשו דכתיב מבצרי היינו בגי' מ' ר"ל לפחות מ' יום. וחד אמר למה לי מבצרי הו"ל בצר ואייתר מ"ם ויו"ד והיינו חמשים [אלון בכות] : בירה פלטין [ערוך] : לא היתה ראויה כו' פי' היתה צריכה יותר מארבעים יום לכבוש מרוב חוזקה וכיון שגרמו העונות הרסן ה' בשעה קלה שלא הוצרכו האויבים לטרוח בכיבושן : חד אמר אני מקיף כו' שהיו בקיאים בשמות הקדושים ולהשביע ע"י שרי מעלה לעשות כל אחד במה שהוא ממונה עליו או ע"י כשפים הו שדים. כי יש בידם להשתמש בעליונים. כמ"ש בחולין למה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא של מעלה : אנא מקיף לה חומת מיא אני מקיף סביב לירושלים חומת מים והאחד אומר כו' : בדידי כו' במלאכים שלי : ושינה את שמותם אפשר הכוונה בזה שהוא שכל ה' חכמתם ונשכחו להם הדברים כי השם שהיה ראוי להשתמש בו למים חשב שהיה לאש וכן לא היו יכולים לעשות דבר ע"י השמות או ע"י הכשפים. וכאילו המלאך כשהיה נדרש ממנו לעשות אותו הדבר המבוקש היה עונה שכבר הוסר כחו מאותו הדבר : התחילו מזכירין כו' פי' היו משביעין אותן ואמר אתה שר פלוני בא ועשה לי דבר פלוני. והוא אומר לו אינו בכחי ורשותי שמורם ומופרש אנכי ממנה : הה"ד ואחלל שרי קודש דהיינו שרי מעלה כדאי' בהדיא פ' ישקני ע"ש : חלל ממלכה זו צדקיהו מלך יהודה ושריה אלו שריו. כצ"ל וכן נראה ממ"ש בענף בשם היפ"ע : (ז) עשר קרנות הם בכל אחד מאלו כתיב קרן כדמפרש ואזיל : כרם היה לידידי וכמו שכתב המפרש אמר נביא השבחה כנן ישראל דמתיל לכרמא זרעיה דאברהם רחמי כו' וכמו שדרשו לעיל על מה לידידי בביתי שאברהם נקרא להקב"ה ידידי : קרנים מידו לו וגו' ושם חביון עוזו ופירשו קרנים הם הלוחות שנתן למשה שהיו שנים והיו מזהירות בנראה ובנסתר שקרויים לשון אחור [רש"י שם]. ושם חביון עוזו ושם במחנה ישראל הלך חביון עוזו היא התורה שהיא נקראת עוז כדכתיב ה' עוז לעמו יתן. שהיתה חבויה וגנוזה מאז במרום. או פי' על שהיא היתה במדבר חבויה וגנוזה בארון. ועיין ברד"ק שם : קרנים מידו לו ובשוח"ט מזמור ע"ב. ובאגדת שמואל פ"ד ובילקוט גרסו וקרניים. ועיין במנחת שי : קרנו תרום בכבוד זה נאמר על אברהם שניטלה הכהונה ממלכי צדק וניתנה לו : בנים להימן כו' והימן לוי היה וקרא שם מיירי ביחוס הלוים : רמה קרני בה' ובס"פ דמגילה ילפינן ליה מזה הפסוק דחנה נביאה היתה : ומקרני רמים עניתני לפי שמדד דוד קרני הראם ומדד לבנות היכל לה' נגבהו אם יעלהו ה' מן הראם כדאי' בשוח"ט מזמור ק"ב ע"ש : וניתנו לעכו"ם קשה איך שייך לומר שניתן להם קרנות נבואה כהונה לויה כו' וי"ל שהכוונה תיקון הקרנות ע"י עכו"ם שהם מחזירים את ישראל לתשובה על ידי הגרות [על דרך מעמיד עליהם כו'] שיתעוררו ע"י העכו"ם לתשובה ויחזרו להם כל אותן קרנות [של"ה במס' שבועות] : (ח) כיון שגרמו עונות דקל דמפשטיה משמע שהאויב הכריחו ח"ו להשיב אחור ימינו. להכי מתרץ שכך פי' במפני שהאויב כפת ידי הגבורים לאחוריהם. גם הוא השיב אחור ימינו להצטער עמהם. ועיין פסיקתא כ"ד שמתרץ שם ר' יוחנן שפי' שכדי שיכנס האויב נבהמ"ק השיב אחור ימינו : עמו אנכי בצרה דהיינו כביכול שהוא בצרה כמוהו : ואני ברווחה פי' ואני שורה ברווח בלי צער : כביכול השיב אחור ימינו והוא מה שסובל הכעסת עכו"ם ואינו מתנקם בהם כגבור שידיו אסורות ולא יוכל לנקום נקמתו : גילה אותה שימינו היא עמהם בצרה כביכול [מת"כ]. וקשה א"כ מאי בעי באחרית הימים או באחרית הימין כיון דאכתי לא ידע עניין זה מהיכא ס"ד למימר ימין. לכן נראה דודאי ידע דניאל עניין זה. דאמו דניאל בחכמתו לא הבין מש"כ השיב אחור ימינו. אלא שלא ידע אם ניתן קץ לעניין זה. וגם לא ידע שזה תלוי בגאולה. וגילה לו הקב"ה ע"י המלאך שניתן קץ לעניין זה. וגם תלוי בגאולה וכמו שאכתוב לקמן : ליתן דין פי' דניאל אמר למלאך דרך שאלה שמא זה שאמרת לי לך לקץ היינו ליתן דין וחשבון. שאפי' הצדיקים מוזהרים מיום הדין כדאי' טיק"ר פ' כ"ז : א"ל המלאך ותנוח כצ"ל פי' כי למנוחה אתה הולך : א"ל והנחה לעולם פי' שעדיין היה נסתפק אם ניחא זו לעוה"ז או לעוה"ב ובקבר הוא דקאמר ליה שינוח ומ"מ יתן דין וחשבון לעולם הבא : א"ל ותעמוד שיעמוד בתחית המתים : א"ל עם מי וכו' שעדיין נסתפק אם יעמוד היא עם הצדיקים או עם הרשעים. משום שיש צדיקים שאף שאין דומים לעתיד מ"מ אם יש עליהם קצת דין עומדים הם קצת נגד הרשעים הגדולים. ובזה הצער שרואים זה נתכפר להם [והא מ"ש בדבר"ר פ' י"א שמא רואה אותן טובים ובוכים עמהם] ולזה אף שהובטח דניאל בחיי עוה"ב כאומר ותעמוד. שהכוונה שתהיה לו עמידה. מ"מ נסתפק לו אם יעמוד בגד צדיקים או נגד רשעים : א"ל באחרית הימים או כו' לא על מה שאמר לעיל קפיטל י' ובאתי להבינך את אשר יקרה לעמך באחרית הימים כי. חדא כיון דכתיב ימים מהי תיסי למימר ימין. ועוד מ"ש למבעי הא הכא. אלא על הא דאמר ליה ואתה לך לקץ. וקץ פי' אחרית. ע"ז שאל ליה לאחרית הימים או לאחרית הימין. וכ"ה בזוהר נח דף ס"ג ובזוהר בא דף ל"ד ח"ל והא אוקימנא ואתה לך לקץ ואמר דניאל לאן קץ לקץ הימין או לקץ הימים. עד דא"ל לקץ הימין עכ"ל. ור"ל שאף שידע דניאל שהקב"ה השיב אחור ימינו. אבל לא ידע אם ניתן קץ לעניין זה. לכן שאל אם לקץ הימין. כלו' אם יש קץ לימין ע"ז אמר ואתה לך לקץ. א"ל לקץ הימין אותה ימין שהיא משועבדת כו' ולפ"ז שבאמרו לקץ הימין

ידע

אין מרגיש בה אלא יעקב מ"ט ויבער ביעקב כאש להבה. וכשהטובה באה אין מרגיש בה אלא יעקב הה"ד (שם יד) יגל יעקב ישמח ישראל: (י) דרך קשתו כאויב [לד] ר' איבו אמר הן לא פלשו אחר מדה"ד אף מדה"ד לא פלשה אחריהם. הם לא פלשו אחר מדת הדין שנא' (במדבר יא) ויהי העם כמתאוננים מתאוננים אכ"כ אלא כמתאוננים. (הושע ה) היו שרי יהודה כמסיגי גבול מסיגי אכ"כ אלא כמסיגי. (שם ד) כי כפרה סוררה כי פרה סוררה אכ"כ אלא כפרה סוררה. ומדה"ד לא פלשה אחריהם דרך קשתו אויב אכ"כ אלא כאויב. ד"א דרך קשתו כאויב זה פרעה שנא' (שמות טו) אמר אויב. נצב ימינו כצר זה המן שנא' (אסתר ז) איש צר ואויב. ד"א דרך קשתו כאויב זה עשו דכתיב (יחזקאל לו) יען אמר האויב. ויהרג כל מחמדי עין ר' תנחום בר ירמיה אמר אלו בנים שהן חביבים על אבותם כגלגל העין שלהם. רבנן אמרי אלו סנהדרין שהן חביבין על ישראל כגלגל העין: (יא) אהל בת ציון שפך כאש חמתו. [לה] ד' שפיכות הן לטובה וד' שפיכות הן לרעה. ד' שפיכות לטובה שנא' (זכריה יב) ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלים רוח חן ותחנונים. (יואל ג) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו' וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי. (יחזקאל לט) ולא אסתיר עוד פני מהם אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם י"י אלהים. וד' שפיכות לרעה שנאמר (ישעיה מב) וישפך עליו חמה אפו. וביחזקאל כתיב (יחזקאל ט) בשפכך את חמתך על ירושלים. וכתיב כלה י"י את חמתו שפך חרון אפו. והדין שפך כאש חמתו: (יב) היה י"י כאויב [לו] א"ר איבו הן לא פלשו אחר מדה"ד אף מדה"ד לא פלשה אחריהם. הם לא פלשו אחר מדה"ד דכתיב ויהי העם כמתאוננים מתאוננים אכ"כ אלא כמתאוננים. היו שרי יהודה כמסיגי גבול מסיגי אכ"כ אלא כמסיגי. כי כפרה סוררה פרה סוררה אכ"כ אלא כפרה סוררה. אף מדה"ד לא פלשה אחריהם דכתיב היה י"י כאויב היה י"י אויב אכ"כ אלא כאויב: (יג) בלע ישראל בלע כל ארמנותיה [לז] ר' ברכיה בשם ר' חלבו בש"ר שמואל כ"נ לג' מקומות גלו ישראל אחד לפנים מן נהר סמבטיון דכתיב (ישעיה מט) לאמר לאסורים צאו ולאשר בחושך הגלו. אחד חוץ מן נהר סמבטיון על דרכים ירעו אלו שירד עליהם ענן והקיפם (שם) ובכל שפיים מרעיתם אלו שגלו לדפני אנטוכיא. וירב בבת יהודה תאניה ואניה סכופים וסכיפים: (יד) ויחמוס כגן שכו. ר' חמא בר"ח אמר כגנה שנחמס מעינה והלבין ירקה. ור' שמעון בר נחמני אמר כאדם הראשון כמד"א (בראשית ג) ויגרש את האדם וגו'. א"ר אבהו שכו כתיב כיון שגלו ישראל שככה חמתו של הקב"ה. שכח י"י בציון מועד ושבת איפשר שהקב"ה משכח מועדותיהם ושבתותיהם של ישראל. [לח] אלא מועדותיו ושבתותיו של ירבעם בן נבט שבדא להם. הה"ד (מ"א יב) בחדש אשר בדא מלבו מלבד כתיב כהד"א (ויקרא כג) מלבד שבתות י"י. וינאץ בזעם אפו מלך וכהן מלך זה צדקיהו וכהן זה שריה בן מחסיה: (טו) זנח י"י מזבחו. ר' חגי בש"ר יצחק אמר לבני מדינה שערכו שלחנות למלך הקניטוהו וסבלן. א"ל המלך כלום אתם מקניטין אותי אלא בשביל שלחן שערכתם לי הא לכון טרון באפיכון. כך אמר הקב"ה לישראל כלום אתם מכעיסין אותי אלא בשביל קרבנות שהקרבתם לי הא לכון טרון באפיכון הה"ד זנח י"י מזבחו נאר מקדשו. ר' ברכיה ור' חלבו ור' איבו בש"ר שמואל בר נחמני אמרי את מוצא בשעה שנכנסו גוים לבהמ"ק נתנו ידיהם תחת ערפיהם והפכו פניהם כלפי מעלה וחרפו וגדפו. ועשו מסגר של גליאסין שלהן וראשם בארץ הה"ד הסגיר ביד אויב חומות ארמנותיה. קול נתנו בבית י"י כיום מועד ר' חנינא ור' אחא ור' מיאשה בשם ר' ינאי אמרי [לט] מכח אותו הקול נפלה בבל דכתיב (ישעיה כא) נפלה נפלה בבל וכל פסילי אלהיה שבר לארץ. ר' ברכיה ור' חלבו ור' איבו בש"ר שמואל בר נחמני אמרי

אף

יד יוסף לד איכה פ' א' סי' ג' ופ' ז' סי' י"ג. ילקוט הושע רמז תקכ"ח: לה לקמן איכה ד' סי' י"ד ילקוט זכריה רמז תקע"ח: לו לעיל פ"א סי' ג' ופ' ז' סי' י'. ילקוט הושע רמז תקכ"א: לז פסיקתא רבתי פ' כ"ח וסוף ספר זרובבל וירוש' סנהדרין פ"י וילקוט רמז של"א. במדב"ר פ' ט"ז. לח במדב"ר סוף פ' כ"א. לט ילקוט איכה:

ענף יוסף

אלה סביב מכל סביביו. ועל כן יאמר שאינו מרגיש בה אלא יעקב. וכיון שסבירא טעם איך אינו מרגיש בה אלא יעקב א"צ ליתן טעם למה בטובה אינו מרגיש בה אלא יעקב. כי מן הדין הוא. כי כיון שבפורעניות לא מרגיש אלא הוא ראוי הוא שהוא לבדו ישעשע ויתעדן לעתיד לבא בטובתן כי לפום צערא אגרא. ולכן לא אמר בסיפא מ"ט רק הכ"ד יגל יעקב [לחם דמעה]:

אל

מתנת כהונה

דרך. הם לא פלשו כו' נתבאר לעיל (א' א'): **היה ה'** לדפני אנטוכיא. פ' הערוך שפת הרגלים תרגום דפני: **סכופים** פי' הערוך ענין אנינות וסיגוף ושברון ודוגמתו לעיל בפסוק בלע ה' וגרסינן סכופים וסכיפים: **ויחמוס** שנחתם נסתם ונרפש המעיין שממנה משקין אותו: **ויגרש** את האדם וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא לשמור את הגן: **שכו כתיב.** בערוך ערך סך

ונס"

עץ יוסף

ידע שיתן קץ לימין ולא יעמוד דניאל לגורלו. מ"מ הוצרך ליה להמלאך לפרש עוד אותה ימין שהיא משועבדת כו' משום שלא ידע עדיין דניאל שזה תלוי בגאולה. לכן פי' לו שזה תלוי בגאולה: **הושיעה ימינך** דמשמע שהימין עצמה צריכה תשועה מדלא כתיב בימינך. או תושיעני ימינך: (ט) **כשהפורענות באה על ישראל** אע"פ שהצדיקים האחרים יודעים בעניני העולם והמה ראו שהאבות יצטערו בצערנו. מ"מ אין מרגיש בה לגמרי אלא יעקב שהוא ראש שלשלת עיקר יחוסנו שהיתה מטתו שלימה ואין לו חלק בזולתנו כשאר האבות וכן בטובה. אי נמי משום שנצטער בגידול בנים. ונתן נפשו עליהם שפי משאר האבות הוא מרגיש בחקרינו יותר משאר האבות: **מ"ט ויבער ביעקב** ר"ל ילפותא מדשני למימר ביעקב בתר דכתיב ישראל. וכן יגל יעקב ישמח ישראל. יעקב וישראל ל"ל אלא ע"כ דיעקב היינו יעקב אבינו ממש. ועיין בענף: (י) **הם לא פלשו** אחר מדת הדין. כלו' שלא היה העולם נגזר להיותם חייבים דין גזור. וכן ענשם לא היה גמור ולשון פילוש ענין נקב והשלמה. כמו נקב מפולש שמנקב לגמרי מעבר אל עבר. ס"א גרסינן הם לא חיפשו [מוסף הערוך] ועיין מ"ש איכה א' סי' ג': **דרך קשתו אויב אכ"כ** קשה אילו הוה כתיב הכי הוה משמע דבאויב ממש מיירי. וי"ל דהוי מצי לייתר דרך קשתו כי הוא אויב [יפ"ע]: **כאויב זה פרעה** והשתא ניחא דלא קאמר אויב דלא אתא למימר שה' אויב לישראל אלא שעשה כמו פרעה באבוד הבנים. והיינו ויהרוג כל מחמדי עין כדבסמוך שכן גזר פרעה על הזכרים. וכמו המן שביקש להרוג טף ונשים. וה"ק קרא תחלה דרך קשתו כפרעה כאלו אינו רוצה להרוג רק הזכרים. ושוב היה כצר שביקש להשחית הכל. **כאויב זה עשו** ולפי דרש זה מרמז הקרא אעשו והמן. וה"ק שבתחלה היה נראה שרוצה להאריך להם כעסו כעשו שאמר יקרבו ימי אבל אבי כדכתיב ונושנתם בארץ. ושוב מיהר לעשות כהמן שביקש בכל כחו למהר אבודם שהקדים ב' שנים לונושנתם כדאי' בפ' המגרש: **אלו סנהדרין** שנהרגו ע"י נבוכדנצר כדלקמן בפ' ישבו לארץ. אי נמי כשנלכדה ירושלים כדכתיב ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש וגו' וששים איש מעם הארץ הנמצאים וגו' והם שבעים סנהדרין כדאי' בפ"ק דסנהדרין ובמדב"ר פ' י"א ובשיר השירים רבה: (יא) **שפך כאש** חמתו ד' שפיכות כו'. דק"ל שבמשל השפיכה היה ראוי לומר כמים ע"ד אשפוך כמים עברתי שלשון שפיכה לא יצדק אלא בדבר הניגר ויורד למטה כמים. והאש אינו כן אלא עולה למעלה ומתפשט לצדדים. להכי מתרץ במשל השפיכה כאן על הריבוי והפלגה. כיון שהאש שיפך מערה כל מה שבכלי ועי"ז אמר ד' שפיכות לטובה כו'. והכוונה שהשפעת הטובה והפלגתה רמוזה בד' מקומות בלשון שפיכה. וכן הסיפך והוא הפלגת הכעס והנקמה בד' מקומות בלשון שפיכה. כי מבואר שבכל מקומות אלו לשון שפיכה נאמר על ההפלגה ובכן לא יקשה מאמר שפך כאש. כי המשל של האש אינו לענין השפיכה כדבר הניגר ויורד מלמעלה למטה. אלא ה"א משל לענין ההפלגה שהיא מתפשטת והולכת למרחוק לימים ויבשים. וזהו באמר שפך חמתו בהפלגה וריבוי כאש שהיא מתפשטת למרחוק והולכת לימים ויבשים [יפ"ע] (יג) **לשלשה מקומות גלו ישראל.** עשרת השבטים ע"י תגלת פלאסר ושלמנאסר מלכי אשור **אחד לפנים** כו' זה משבשתא היא דפתח בג' וסיים והביא ראיה על ב' לכן נירסת הירושלמי עיקרית א"ל לג' גליות גלו ישראל. אחת לפנים מנהר סמבטיון ואחד לדפנו של אנטוכיא. ואחד שירד עליהם הענן וכיסה אותם כו' מ"ט לאמר לאסורים צאו אלו שגלו לפנים מנהר סמבטיון לאשר בחשך הגלו אלו שירד עליהם הענן וכסה אותם. על דרכים ירעו ובכל שפיים מרעיתם אלו שגלו לדפנה של אנטוכיא ע"כ. ופי' שעל שגלו לפנים מסמבטיון אמר לאסורים לפי שהם אסורים ע"י הנהר שלא יכלו עבור בו שהוא מושך בו אבנים וחול כל ימות השבוע זולת שבת כדפירש רש"י בפ' ד"מ ולא יכלו לבא בו בימי החול. וביום השבת לא יכלו לעבור דאיכא משום שבת. ושירד עליהם הענן וכסה אותם היינו שעמוד הענן לפניהם כתר והפסיק ביניהם שלא יחזרו למקורן והם הנתונים תחת הרי החשך ואינם יכולים לעבור משם. ועליהם אמר לאשר בחשך הגלו ועל הנתונים בדפנה של אנטוכיא שהם קרובים לנו אלא שאבדו דרך לבא. אמר על דרכים ירעו שימצאו דרך לבא [יפ"ת]. **לדפני** יבלה תרגום דבני [ערוך] והתוספ כתב שדפני הוא שם מגרש עיר אנטוכיא. **סכופים וסכופים** שכופי ענין הבהתה כיון לא הסכוף דלעיל פ' בלע [ערוך]. ונראה דדריש תאניה ואניה ענין הבהתה ואמר שהם נשתים

מהקב"ה על עונותיהם: (יד) **כגנה שנחמס** מעינה. פי' שנסכר ונסתם מעיינה. ועי"ז יבש והלבין ירקה. כן ע"י שהסיר ה' משמרתו מעל ישראל נסחתו ויבש פניהם: **כאדה"ר** מפרש ויחמוס שהוסר כמ"ש המפרשים על ויחמוס שענין החמס בלשון ערבי הסרת דבר ממקומו. וזה"ש כאדה"ר שהוסר מג"ע. כד"א ויגרש את האדם. כן הסיר סוכו. ופי' כגן כאותו שהיה בג"ע. וא"ת מה ענין זה לזה. וי"ל שפי' סוכו ישראל יושבי ירושלים שהיא סוכו. כאומר ויהי בשלם סוכו. ומדמה להו לאדה"ר כדרך שאמרו לעיל בפתיחתא דרבי אבהו סי' ד' גבי והמה כאדם עברו ברית המה כאדה"ר. ואך מנהגו מילי שידוע בגירושין ושלוחין כאדה"ר [יפ"ע]: **שכו כתיב** בשי"ן במקום סמך ודרשינן כאילו השי"ן בימין והוא לשון שכיכת חימה הוא. וטעם יותר זה כי כשגלו סר אף ה' ולהכי כל מקום שגלו שכינה עמהם ולא הסתיר פניו כמו בתחלה: **אפשר שהקב"ה משכח כו'** שאף באפשר שמרוב הצרה שכחו מועד ושבת מ"מ אין ראוי ליחס זה לה' דקאמר שכח ה' בציון כאילו כוונתו לבטלן מקיום שבתות ומועדות ולא הו"ל למימר אלא נשכח בציון מועד ושבת: **אלא מועדותיו** ושבתותיו של ירבעם. קשה מה טעמא לקונן ע"ז. וכי רע בעיניו ביטול מועדים אלו. ועוד קשה וכי טעו אנשי יהודה בעגלי ירבעם וי"ל שכיונו דוגמת מועדי ירבעם שלא היו חגים לה' רק כולו להנאתם לעונג הגוף ונחשבו בעיני הקב"ה כמועדי ירבעם [יפ"ע]: **מלבד כתיב** שהכתיב אשר בדא מלבד. והקרי אשר בדא מלבו. ולפי שלא מצינו שירבעם רק בדיאת מועד לא בדיאת שבת לכן אמר דהא ראיה במ"ש מלבד במקום מלבו ויש אם למקרא ולמסורת. **מלך זה צדקיה כו'** לא סתם מלכים וכהנים שהיו רשעים. אלא מלך זה צדקיהו שהיה צדיק כדאי' בחלק. ומסתמא שריה שהיה מרעהו כמש"ה ושריה שר מנוחה היה צדיק כמותו. דכל אדם מבקש כדומה לו [יפ"ע]. **זה שריה** שהיה כהן גדול בזמן החורבן הבית כדכתיב ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש וגו' ויך אותם מלך בבל וימיתם ברבלה וגו'. (טו) **לבני מדינה** משום דאי בעי למימר שהרס מזבחו ומקדשו ולא חיל עליהם הו"ל למימר לשון הריסה ונתיצה לא זניחה וניאור שהם ענין הרחקה והבדלה. לכן אמר כי לא על הריסה מדבר. אלא על ההרחקה מאתו כמרחיק דבר ממנו ומשליכו. וכן השליך המזבח והמקדש מלפניו לפני ישראל. והיינו כמ"ש להם כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי לא תוסיפו הביא מנחת שוא. וכן במה שאמר עולותיכם ספו על זבחיכם. עולותיכם לא לרצון זבחי הבהבי יזבחו בשר ויאכלו ה' לא רצם: **לבני מדינה** בו' טעם התחיל לומר שכמו שהמלך נהנה ומתפרנס משולחן הערוך לפניו שעל ידו תתקיים הנפש בגוף עם היותה נקיה מענין גשמי אשר ע"כ יתקרבו לפניו עורכי השלחן. כמו כן ענין הקרבנות יתייחס לפרנסת השכינה למה שע"י תדבק השכינה לישראל. וע"כ היו סוברין ישראל בזה כי לא יחרב בהמ"ק. והודיעם ה' כי כשיחטאו לא חפץ בקרבנותיהם. וכמש"כ אל תבטחו לכם לאמר היכל ה' היכל ה'. **הקניטוהו וסבלן** הלשון קצר כאן והיה ראוי לומר הקניטוהו וסבלן הקניטוהו וסבלן אח"כ אמר להם המלך כו' כדלעיל גבי השליך משמים ארץ **טרון** יוסלך' **אלא בשביל קרבנות** שמקריבין כל אחד בדורו על המזבח: **תחת ערפיהם** נסמוך על ידיהם כדי שיוכלו להפך פניהם כלפי מעלה כל מה שאפשר: **וחרפו וגדפו** והיינו קול נתנו בבית ה': **ועשו מסגר של גליאסין.** בערוך גרס ועושים רושם במסמרות הגולגסים בקרקע ביהמ"ק וכתב התוספ' הערוך פי' גלוגים בל"י להב רומח הניח והרב עכ"ל. ולפ"ז הכוונה שבלהב הרמחים שהיו כמו מסמר שהיו עושים נקבים ורשמים בקרקע בהמ"ק לומר כי ידם רמה לקעקע מקדש ה'. וזה נ"כ מענין חרופיהם וגדופיהם. ולהכי הקדים לתנקם מה שהפכו פניהם וחרפו וגדפו והיינו קול נתנו בבית ה' להא דקאמר אהסגיר ביד אויב ודרש הסגיר לשון מסגר: **מכח אותו** הקול פי' מטעם אותו הקול. ומייתי ליה הכא משום דלפ"ז מפרשינן קול נתנו בבית ה' כיום מועד כיום שייעדו גליהם. דהיינו יום מפלתם לומר שזה כעין זה. ולזה היו דומין זה לזה: **נפלה נפלה בבל בו'** בדבריהם אלו נבין בפסוק נפלה נפלה בבל בא' משני פנים האחד להודיע שמזמן שנתנו אותו הקול נפלה בבל בכח. ואח"כ נפלה בבל בפועל. האופן השני הוא שאמר נפלה נפלה. שנפלה הראשון על ישראל לומר בשעה שנפלה בתולת ישראל אז נפלה בבל מכח אותה הצעקה וקול שנתנו בבית ה'. ודקדקו נ"כ אמרו כאן שיבר לארץ לרמוז שהסיבה נ"כ לפורעניות בבל הוא הנזכר לעיל שעשו מסגר של גלאסין שלהם וראשם בארץ כו' וזהו שבר

אף מלכות הזו כן עשתה הה"ד קול נתנו בבית י"י כיום מועד. ר' הונא ור' אחא ור' יאשיה בש"ר ינאי אף היא אינה צריכה ליפול אלא מכח אותו הקול הה"ד (ירמיה נ) מקול נתפשה בבל. ריב"ל אמר קול צרות מרגשות אפלה עולה לכרך גדול של צור ולמה שקולו של עשו מקטרג [ס] הה"ד (ישעיה סו) קול שאון מעיר קול מהיכל קול י"י משלם גמול לאויביו: (טז) חשב י"י להשחית חומת בת ציון. א"ר יוחנן לא מן הכרוז הה"ד (ירמיה לב) כי על אפי וגו'. א"ר אילם כאדם שהוא עובר במקום מטונף ועוקם את חוטמו. נטה קו [סא] יש קו לטובה ויש קו לרעה. לטובה (זכריה א) וקו ינטה על ירושלים. וקו לרעה דין נטה קו. לא השיב ידו מבלע ויאבל חיל וחומה יחדיו אומללו כההוא דא"ר הונא בריה דר' אחא שורא ובר שורא: (יז) טבעו בארץ שעריה. ר' הונא בש"ר יוסי אמר [סב] שערים חלקו כבוד לארון לפיכך לא שלט בהם אויב הה"ד (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם לפיכך טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה. מלכה ושריה בגוים אין תורה. אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין הה"ד (עובדיה א) והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו. יש תורה בגוים אל תאמין דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה. נביאיה אלו נביאי שקר גם נביאיה אלו נביאי אמת. אלו ואלו לא מצאו חזון מי"י: (יח) ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון. א"ר אלעזר אל תהי פרשת נדרים קלה בעיניך שע"י פרשת נדרים נהרגו סנהדרי גדולה של צדקיהו. לפי כשגלה יכניה מינהו המלך נבוכדנצר על חמשת מלכים הה"ד (ירמיה כז) ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ואל מלך צר ואל מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלים אל צדקיהו מלך יהודה. והוה עליל ונפיק בלי רשו. [סג] יומא חד עליל לגביה ואשכחיה דתליש בשר ארנבא ואכיל כשהוא חי. א"ל אישתבע לי דלית את מפרסם לי ואישתבע ליה. ובמה השביעו ר' יוסי בר' חנינא אמר [סד] במזבח הפנימי. והוון ה' מלכין יתבין ומפרתין ליה בנבוכדנצר קדם צדקיהו ואמרי ליה לא יאיא ליה מלכותא לנבוכדנצר אלא לך יאיא מלכותא דאת מזרעו של דוד. אף הוא מפרתיה לנבוכדנצר ואמר אנא חמיתיה דהוה תליש בשר ארנבא ואכיל. שלחון מיד ואמרון ליה למלכא ההוא יהודאה דהוה עליל ונפיק בלי רשו קדמך אמר לן אנא חמיתיה לנבוכדנצר דהוה תליש בשר ארנבא ואכיל הה"ד (מ"ב כד) וימרוד צדקיהו במלך בבל. מיד בא וישב בדפני של אנטוכיא ויצאו סנהדרי גדולה לקראתו כיון שראה אותם שהם כולם בני אדם של צורה גזר והוציאו להם קתדראות והושיבן א"ל דרשו לי את התורה מיד היו קורין פרשה ופרשה ומתרגמין אותה לפניו וכיון שהגיעו לפרשת נדרים (במדבר ל) איש כי ידור נדר א"ל אי בעי למהדר ביה יכיל או לאו. אמרו לו ילך אצל חכם ומתיר לו את נדרו. א"ל דומה אני שאתם התרתם לצדקיה השבועה שנשבע לי. מיד גזר והורידן לארץ הה"ד ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון. העלו עפר התחילו מזכירין זכותו של אברהם דכתיב (בראשית יח) ואנכי עפר ואפר. חגרו שקים התחילו

יד יוסף ס רבה ופסיקתא ופ"א : סא ילק"ש איכה : סב תנחומא בהעלותך. וילקוט איכה וכותה פ"ק ע"ש בתנחומא. ובמדבר פ' ס"ו : סג נדרים ס"ה. תנחומא ואתחנן : סד קה"ל פ"ח. ואסתר פ"ג :

מתנות כהונה

ובס"י גרס א"ר אבהו שכן כתיב כיון שגלו ישראל בככה אמחו של הקדוש ב"ה : **זנח**. טרון. מוסלך : **תחת ערפיהם**. הניחו לאחם על היד כדי שיוכלו להסתכל שסם כלפי מעלה : **גליאסין**. פי' הערוך רומח והענין בעצו מסגר מן רומחיהן בבית המקדש ולאשי הרומחים על הארץ והאוד כלפי מעלה להכעיס את עצמו וגירסת הערוך בערך גלגס ועושין רושם במסמרות הגולגלת בקרקע בית המקדש : **מסגר**. לשון הסגיר קדרים וק"ל : **נפלה נפלה** כו'. וס"ל שנפלה מאותו קול כדמפרש לקמן בשם רבי ינאי דכתיב מקול נתפשה בבל : **המלכות הזו**. המלכות הרביעי' דכתיב קול נתנו כו' וכתיב אלה קול שאון כדמס' ריב"ל לקמן וגרסת הילקוט (קסב) מוכח כמו שפירשתי יע"ש : **אף היא** כו'. פי' מלכות הרביעית וטוב גרס מקול תפלתה רעשה הארץ (ירמיה מט) : **קול שאון** כו' בישעיה סי' ס"ו : ה"ג **ולמה** שקולו של עשו מקטרג וטעות הסופר גלה לעין. ובס"י גרס של היכל : **קול שאון** כו'. פי' קול שאון עולה מעיר מפני הקול שהיה עולה מהיכל ה' שנא' קול נתנו בבית ה' וגומר ובב"ר סוף פ"ע משמע דהכי פי' בשביל קול שאון שתעלה מעיר ירושלים ומהיכל ה' קול ה' משלם גמול כו' : **חשב. לא מן הכרח**. י"ל לא מצינו שאמר בפי' בדעתו להשחיתו רק מצינו שחשב כן מדכתיב כי על אפי וגו' ירמיה סי' ל"ב. ובכפר אוח אמה הניה לא מן כדין אלא מן עלמא הה"ד ופירוש' לא מעתה עלתה בדעתו להשחית אלא מימי קדם חשב ה' להשחית : **חוטמו**. אפו דורש ל' חוטם : **שורא ובר שורא**. חומה גדולה וחומה קטנה זו לפנים מזו : **טבעו. חלקו כבוד**. כדא' פ"ח דשבת שהשערים נבאו להכנס כדי שיכנס הארון ועיין עוד במדרש תלים (ובמ"ר כו) : **לא שלט בהם** כו'. אלא טבעו כו' הה"ד שאו שערים וגו' הרי הכבוד אמור וכתיב מקרא זה טבעו הרי שכבר שלא שלט בהן יד האויב : **גם**. לרבות אף נביאי האמת : **ישבו**. והוה עליל כו' היה נכנס ויוצא להיכל המלך בלי שאלת רשות כמנהג שאר השרים : **יום אחד** נכנס אצלו ומצאו שאוכל בשר מארנבת בעודנו חי א"ל השבעה לי שאין אתה מגלה אותי לגלו' דבר זה ועיין כל זה במסכת נדרים (ס"ה) : **מפרתין**. מגנה ומהתל כך פי' הערוך : **יתבין** כו'. יושבין ומצחקין ומספרין בגנותו של נבוכדנצר לפני צדקיהו כך פי' הערוך : **ואמרין** כו'. ואמרו לו לא נאה המלוכה לנבוכדנצר אלא לך כו' אף הוא היה מגנה אותו ואמר אני ראיתי שהיה אוכל בשר מארנבת בעודנו חי ואכל אותו מיד שלחו ואמרו לנבוכדנצר אותו יהודי שהיה יוצא ונכנס אצלך בלי רשות אמר לנו אני ראיתיו כו' : **בדפני** כו'. פירש הערוך שם הרגלה : **קתדראות**. כסאות חשובות להושיבם עליהם : **זקני**. אלו סנהדרין בכל מקום כמו שדרשו הז"ל בפ"ק דקדושין :

ענף יוסף

(יח) [אל תהי פרשת נדרים קלה בעיניך וא"ת מפני מאי שהיא קלה מפי מכל פרשיות שבתורה. ועוד ילפינן מהריגת הסנהדרין לכל תהי קלה. ואפשר משום דתנן בפ"ק דחגיגה היתר נדרים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמוכו. ואיכא תנאי דאמרי יש להם על מה שיסמוכו כדתניא התם. ס"ל לר"א נמי שיש להם על מה שיסמוכו והיינו קרא דישבו לארץ ידמו. וה"ק אל תהי פרשת נדרים קלה בעיניך כלומר בענין היתר הנדרים פורחים באויר. שהרי ע"י היתר נדרים נהרגו סנהדרין והיינו ישבו לארץ ידמו וא"כ הרי יש במקרא זה על מה שיסמוכו [יפ"ע]. או יבואר ע"פ מאי דאי' בשבועות פ"א ועל שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות כו' אלו הן קלות עשה ולא תעשה חוץ מלא תשא. חמורות כריתות ומיתות ב"ד. וכן כתב הרמב"ם פ"א מהלכות תשובה. וא"ש ר"א אל תהי פרשת נדרים קלה בעיניך אחר שאין בהם כרת ומיתת ב"ד שהרי היא מן החמורות. והמופת יוכיח שע"י נהרגו סנהדרי גדולה של צדקיהו. ובזה היא חמורה מכמה מיתות שהחוטא לבדו בעונו ימות וכאן חטא צדקיהו ונהרגו סנהדרין גדולה שלו [גבול בנימין ח"ג סדר כי תצא] : [לפי כשגלה צדקיהו מינהו כו'] כך היא הנוסחא שלפני והיפ"ע כתב שצ"ל לפי שכשגלה יהויכין. ועיין בענף. ובתחילה מכבוד תורתו שא"צ לשנות הנוסחא. וזה עם מ"ש בירמיה כ"ח ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה בשנה הרביעית וגו' ופרש"י ז"ל בתחלה שהשליטו על חמשת המלכים וא"א לומר בתחלת מלכותו שהרי נאמר בשנה הרביעית אותה שנה ירד להקביל את פני נבוכדנצר בבבל והשליטו על המלכים וכו'. וזהו שאמר במדרש לפי שכשגלה צדקיהו לפי שאז ירד להקביל פניו את עול מלך בבל וכל היוצא ממקומו נקרא גולה. ואז ברחום נ"נ שנשבע לו צדקיהו מינהו על חמשת המלכים לפי שנ"נ היה יודע שלמה השבא על מלכת שבא בלכן נקרא אריה ולכן עשה כבוד לצדקיהו שהיה מזרע המלוכה. והיה נכנס ויוצא שלא ברשות [גבול בנימין] : [התחילו מזכירין זכותו של אברהם כו' וזכותו של יעקב] קשה לאם כניתו אבות

עץ יוסף

לארץ כנגד ולשון בארץ מדה כנגד מדה (כלי פז) : **כן עשתה** מחרפת ומגדפת : **הה"ד קול נתנו** בבית ה' כיום מועד. דה"ק קול נתנו בבית ה' בחורבן כיום המועד לעתיד דהיינו חורבן שני. אי נמי קול נתנו בבית ה' בחורבן שני כיום מועד דהיינו חורבן ראשון שנא' בו קרא עלי מועד. דאל"כ מאי כיום מועד : **אינה צריכה** אינה ראויה ורבים במדרש זה ובירושלמי צריך במקום ראוי [יפ"ע] : **אינה צריכה** ליפול אלא מכח אותו הקול. הה"ד מקול תפשה רעשה הארץ. כצ"ל ועיין מת"כ וילקוט : ר' יהושע קאי על פסוק קול שאון מעיר כמו שמסיים הה"ד קול שאון. שמשום דלשון תשואות משמע ג' לשונות אלו כדלעיל בפתיחתא סי' כ"ד קאמר הכא נמי אקול שאון. דשאון נמי מלשון תשואות : **שקולו של כו'** מקטרג. לפני ה' על הקול שנתנו בבית ה' : **הה"ד קול** שאון מעיר. פי' קול שאון תעלה מעיר המיוחדת והיינו כרך גדול של רומי בשביל קול מהיכל. ר"ל בשביל הקול שנתנו בהיכל. כדכתיב קול נתנו בבית ה' וגו'. ולכן קול ה' משלם גמול לאויביו. וכן משמע בתנחומא סדר ראה. ועי' בשמ"ר סוף פ"ס ובמת"כ שם : (טז) **לא מן הכרוז** נ"ל לא מן דכדון. אלא מן עלמא. הה"ד כצ"ל [מ"מ ויפ"ע] ופי' לא מעכשיו אלא מימי קדם [כדרך שאמרו בב"ר ריש פ' ל"ד]. משום דק"ל מאי חשב ה' להשחית דמשמע מחשבה בעלמא. והלא בלע ה' ממש כל ארמנותיה. להכי קאמר שפירושו כי לא נתחדש ענין זה מעכשיו. כי משנים קדמוניות עלה במחשבה לעשות זה. והיינו מיום שבנה שלמה את בת פרעה שע"ז נאמר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת וגו' כדאי' בויק"ר פ' י"ב : **כאדם שהוא עובר** דריש אפי מלשון חמי האף. שהיה כעוקם חוטמו מפני הסרחון. דאי אפשר לפרש לשון חרון אף. דהא הסרה שכינתו ביניהם כמה שנים והגליתו. אלא פעמיו כעובר במקום מטונף שקץ בו קלא ועוקם את חוטמו. ומ"מ אינו נמנע מעבור שם לצורכו : **כההיא דאמר רב הונא** גבי ישועה ישית חומות וחל : **שורה וב"ש** פרש"י חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה : (יז) **חלקו כבוד לארון** שלא היה יכול ליכנס בשערי המקדש כדאי' בשמ"ר ס"ח. ועיין בשבת ס"ל. ובסוטה ד"ס. ובשוח"ט כ"ד. ובמד"ר פ' י"ד. ובברכות דף כ"ט. סנהדרין דף ק"ז. מוע"ק ד"ט. ומדרשות חלוקות הן. וכשאמר להם שאו שערים ראשיכם ויבא מלך הכבוד. חלקו לו כבוד ונשאו עצמן ונכנס הארון : **לא שלט בהם אויב** להגלותן כמו שגלו שאר כלי בהמ"ק. אי נמי לשברן דשל כסף או זהב או נחשת היו כדפרש"י בפ"ק דסוטה : **הה"ד והאבדתי חכמים מאדום**. וכן הוא בויק"ר פ"ה. ור"ל מדכתיב והאבדתי חכמים מאדום וגו' ש"מ שיש להם חכמים : (יח) **לפי כשגלה** צדקיהו. נ"ל לפי כשגלה יכניה [יפ"ע] אך מפני שהוקשה לו שכשגלה צדקיהו ודאי לא מינהו על המלכים. שהרי ואת עיני צדקיהו עור. ועוד אם הגלה אותו איך שייך לומר והוה עליל בלא רשות וגם אם היה עור איך ראה אותו דתליש בשר ארנבת ואכל. לכן על כל אלה ישבש הגירסא. ועיין בענף : **והוה עליל** והיה נכנס ויוצא בהיכל מלך נ"נ בלי רשות. יום אחד נכנס אצלו ומצאו שתולש בשר מארנבת בעודנו חי שזה נאסר גם לב"נ. אך עשה זה כדי לקנות בנפשו מדת אכזריות יותר ויותר. לכן לא רצה שיתגלה הדבר : **במזבח הפנימי** לפי שהמזבח הזה הוא לפנים בהיכל. וכתיב בו לא תעלו עליו קטורת זרה. כן לנו שיהא בפנימיות גופו יהיה שום לפיו שלא יגלה מסתורין שלו. ויהיה השבועה באמת ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב. והא דכתיב אשר השביעו באלהים פי' במי ששכן שמו במזבח ההוא השביעו. דאל"כ לא הוה השבועה מידי. דהוי כנשבע בשמים ובארץ שאע"פ שכוונתו למי שבראן. נראה מדברי הרמב"ם דלא הוה שבועה כלל : **ומפרתין ליה לנ"נ** כצ"ל [יפ"ע] ופי' מפרסין מגזין. ובערוך גרס מפרסין. ופי' משחקין. וכוונתם היה כדי שגם הוא ירצה לספר עמהם וילשינו למלך. שהיה כזון בעיניהם להיות כאופים לצדקיהו : **ואמרו ליה לא יאות וכו'**. ואמרו לו לא נאה המלוכה לנ"נ יען כי עושה מעשים זרים ואף שהוא מזרע שלמה שבא על מלכת שבא. מ"מ אינו מזרעו של דוד שהרי בנך הבא כו' אינו קרוי בנך כו'. אלא לך נאה המלוכה דאת מזרעו דדוד ממש זרע כשר. ועוד דאתה מזרע דוד המנהיגים את מלכותם בחסד וברחמים ולא כנ"נ שהוא אכזרי : **אף הוא מפרתיה לנ"נ כו'** אף הוא היה מגנה אותו ואמר אני ראיתי שהיה תולש בשר מארנבת בעודנו חי ואכל אותו. מיד שלחו ואמרו לנבוכדנצר אותו יהודי שהיה יוצא ונכנס אצלך בלי רשות אמר לנו אני ראיתיו כו' : **הה"ד וימרוד צדקיהו כו'**. ר"ל דהשתא מיחא דכתיב וימרוד כו' שזהו מרדותיה דעבר השבועה. דאי כפשטיה שהשביעו שלא ימרד בו מלהשתעבד לו כרוב מרד דקרא. הא ודאי צדיק כצדקיה כמפורש בפרק חלק ובהוריות שהיה צדיק גמור לא היה עובר על שבועה זו. אבל שבועה זו דלא מגלית עלי שהיה מגער לצדקיהו בנוסי' כדאי' בנדרים פ"ס ולא היה יכול מכח זה ללמוד תורה והשוב לדבר מצוה שמתירין שלא מדעת המשביע. לכן סמך על שבועתו וגלי לי'. ומ"מ נענש משום חילול השם. ועיין בר"ן ובמהרש"א שם : **בדפנו של אנטוכיא** היא שם הרגלה : **ויצאו סנהדרי גדולה לקראתו**. שבא להביאם ולצדקיהו. כדאי' בנדרים פ"ס. ותלתה דהכא לאו בכיבוש ירושלים הוה אלא מקמי הכי קודם שמרד בו ממש היה מעשה זה ואז הוכיחו לפני הסנהדרין שבזמן ההוא והרג את הסנהדרין ההם והעביר אפו מצדקיהו שהתגלגל שהסנהדרין גרמו שהתירו לו ולא הודיעוהו חומר חטאו. והחזירו למלכותו ושוב כשכבש את ירושלים נהרגו הסנהדרין שנמצאו אז ע"י נבוזראדן על דמו של זכריה. כדאי' לעיל בפתיחתא סי' כ"ג. ולפי דעת הירוש' פ"ק דסנהדרין נהרגו ע"י נבוזראדן ברבלה : **קתדראות** כסאות חשובות והושיבום עליהם : **דרשו לי את התורה** כוונתו היה לבוא לפרשת נדרים. ולא שאל מתחילה על פרשת נדרים. כדי שלא יתנו על לבם שעל היתר נדרו הוא רוצה לשאול מהם וישנו לו את הדין. אבל השתא לא אסיקו דעתייהו כי לא ידעו שנגלה הדבר לנבוכדנצר : **דומה שאתם התרתם** דמסתמא לא אזיל צדקיהו אלא גבי ב"ד הגדול ועוד שאין לאסור להתיר במקום שיש גדול ממנו כמ"ש הפוסקים. ואפשר דהודיעו לנבוכדנצר דין זה : **מיד גזרו והורידן** לארץ. לפי שצריך לפרש הנדר נמצא שהם מורדים במלך. לפי שידע שההתרה היתה לגלות סוד המלך שהשביעו עליו : **הה"ד ישבו לארץ** ידמו כו'. ר"ל דקשה לפי פשטיה דקרא ה"ל למימר ישבו בקמ"ץ תחת היו"ד שהיא לשון עבר ואמאי נקט בציר"י לשון עתיד וכן ה"ל למימר דמו בלא יו"ד כמו בסיפא דהאי קרא העלו עפר וגו' חגרו שקים וגו'. אבל ישבו בציר"י תחת היו"ד הוא לשון צווי וכן ידמו. אבל לפי דרש זה ניחא שהכתוב כתב לנו בכאן הצווי שצוה נבוכדנצר ואמר ישבו לארץ וידמו וגו' כלו' שירדו מהקתדראות וישבו לארץ זקני בת ציון.

התחילו מזכירין זכותו של יעקב דכתיב ביה (שם לז) וישם שק במתניו. מה עשו להם קשרו שערן בזנבי סוסיהם והיו מריצין אותם מירושלים ועד לוד הה"ד הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלים: (יט) כלו בדמעות עיני. א"ר אלעזר סיקוסים ניתן לעין דמעת הסם ודמעת החרדל ודמעת קילורית ודמעת השחוק יפה מכולן. [מה] ג' דמעות רעות דמעת העשן ודמעת הבכיה ודמעת בית הכסא ושל תשחורת קשה מכולם. ומעשה באשה אחת שהיה לה בן תשחורת ומת והיתה בוכה עליו בלילות עד שנשרו ריסי עיניה. אזלת לגבי אסייא אמר לה כחולי מן כחלי ואת מנשמה. נשפך לארץ כבדי מעשה באיש אחד שהיה לו בן תשחורת ומת והיה בוכה עליו בלילות עד דנחת כבדיה. אמר כבר כבדיה דההוא גברא נחת מאן בכי עלוי ולא אהנית כלום: (כ) לאמותם יאמרו איה דגן ויין. ר' חנינא אמר גלוסקין וקונטיטון. ור' סימון אמר גלוסקין וחמר עתיק. בהתעטפם כחלל ברחובות עיר [מו] הות איתתא אמרה לבעלה סב לך חד שירא או חד קדש וסק לשוקא אי משכחת כלום ואנן אכלין. הוה סליק לשוקא וחמי ולא אשכח כלום. והוה מפרפר ומאית. והיא אמרה לברה חמי מה עביד אבוך. סליק לשוקא וחמא אבוהי מית והוה מפרפר ומית עלוהי. הה"ד בהתעטפם כחלל ברחובות עיר היינו בעלה ובנה הגדול. בהשתפך נפשם אל חיק אמותם [מז] הדא ברא זעירא בעי למינק ולא משכח חלב ומפרפר ומית: (כא) מה אעידך מה אדמה לך. [מח] כמה נביאים העדתי בכם ר' ור' נתן. ר' אמר נביא אחד בבקר ונביא א' בין הערבים הה"ד (מ"ב יז) ויעד י"י בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה. ר' נתן אמר שני נביאים בשחרית וב' נביאים בערבית הה"ד (ירמיה ז) ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלוח. השכם בבקר ושלוח בערב. ד"א מה אעידך ר' יונתן אמר כמה ביזות נתתי לכם ביזת מצרים וביזת הים וביזת סיחון ועוג ביזת ל"א מלכים. א"ר לוי בערבייא צווחין לביזתא עדיתא. ד"א מה אעידך כמה ויעודין ויעדתי בכם אהל מועד וגלגל ושילה ונוב וגבעון ובית עולמים שנים. ד"א מה אעידך ר' אומר כמה קישוטין קשטתי אתכם. א"ר יוחנן [מט] ס' רבוא מה"ש ירדו עם הקב"ה בסיני ועטרה ביד כל א' וא' לעטר כאו"א מישראל. ראב"כ בש"ר יוחנן אמר ק"כ רבוא ירדו א' מקשטו וא' מלבישו עטרה. ר' הונא דצפורי אמר זוני כמד"א (איוב יב) מוסר מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם. מה אדמה לך לאי זו אומה דמיתי אתכם. לאי זו אומה גאלתי ביד חזקה והבאתי על אויביה י' מכות. לאי זו אומה קרעתי הים והורדתי את המן והגזתי את השלו והעליתי להם את הבאר. לאי זו אומה הקפתי ענני כבוד וקרבתי לפני הר סיני ונתתי להם תורתי. הבת ירושלים הבת שיראה ומשלמת לי: (כב) מה אשוה לך ואנחמך. ר' יעקב דכפר חנן אמר [נ] לכשאשוה לך אנחמך. לכשיגיע אותו היום שכתוב בו (ישעיה ב) ונשגב י"י לבדו באותה שעה אנחמך. בתולת בת ציון בנים המצויינין במילה ובתגלחת ובציצית. כי גדול כים שברך א"ר תולפאי מי שהוא עתיד

לרפאות

יד יוסף מה אבות דר"נ פי' מ"א. שבת קנ"ב: מו ילקוט איכה: מז פסיקתא רבתי פ' כ"ו: מח פסיקתא רבתי פ' ל"ג. ילקוט מ"ב רמז רל"ד: מט שבת פ"ח ע"א. וחזית פ' א' סי' ד'. ופדר"א פ"ג פ' ד'. תנחומא שלח סי' י"א. ושמ"ר פ' מ"ה ופ' נ"א. ופסיקתא רבתי פ' י' ופ' כ"א ופ' ל"ג. ושוח"ט מזמור ק"נ: נ פסיקתא רבתי פ' ל"ג:

ענף יוסף

זכות יצחק. והסבר מ"ש דאי' במדרש כדר הולדות על פסוק והיה כאשר תריד א"ל ראית יעקב פורק עול תורה גוזר עליו גזירות ואתה שולט בו הה"ד כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו. ויצחק היכן הוא אמרו מי שאומר גוזר עליו גזירות אתה מתכיסו עם האבות ע"כ. ולכך אפשר ג"כ כאן שנגזרו עליהם גזירות אילו לא היו רוצים להזכיר את יצחק ולהתכיסו עם האבות [זכ"ש]:

(כב) [מי שעתיד לרפאות שברו של ים] תמוה היום מקום אשר נשבר הים ולו אדיר לא יוכל לעבור בו ונראה משני דיוצר הכל בחכמה ברא את הכל בגבול ותקן שם למרכז הארץ ותקן שם למים עד כאן מים ועד כאן עפר ואינן מתערבין זה עם זה אלא כל אחד ואחד בלחוד יתקיים. ואם יתחדש בים אי אחד אשר כמוהו לא היה לעולמים כאשר היה בעולם. הרי הים הולך והשבר במקום האי וזהו שבר של ים. ואיתא בשעה שנשא שלמה את בת פרעה נעץ גבריאל קנה בים ועשה אי ועליו נבנה כרך גדול ש"ר ואי' אין ירושלים נבנית עד שתחרב הכרך הנ"ל. והיינו שיהרס כל האי וא"כ יתרפא שבר של ים ולשבר של ישראל תעלה ארוכה. וזהו כוונת המדרש מי שעתיד לרפאות כו' [ספר אהבת יונתן]:

בזע

מתנות כהונה

כלו סיקוסים. לשון מדה ושיעור ועיין בויקרא רבה פי"ב וכן פי' הערוך שיעורים וגבולים לטובה וכמפרש ואז"ל שיש דמעות לטובה ויותר מאותו גבול רעים הם: סם. שנותנים בעין כעין קלוריס ובערוך גרס שוס וכן במסכת שבת (קנ"א): ה"ג ומעשה באשה כו'. ועיין ערך חסוס: תשחורת. פי' הערוך נער והשוב כד"א הדבק לשחור: אסייא. רופא: כחולי כו'. כחול העינים מן כחול שלי ואתה מתרפא ובספר ישן יש שא"ל שתקח עצם מעצמיו ותטחן אותו עד אשר דק ותכחול העין ממנו ועשתה כן ולא הועיל לה לקיים מה שנאמר כלו בדמעות עיני: מנשמה. מתרפא בלשון ירושלמי וכן פי' הערוך: דנחית כו'. שהוריד כבדי ונתקע ממקומה מן הבכי שבכיתי עליו ולא הועיל לי כלום: לאמותם. גלוסקין. דגן היינו גלוסקין שדגן לאו בר אכילה הוא: קניטיטון. יין קונדיטון מבושם בדבש ובשמים: חמר עתיק. יין ישן: שירא. צמיד: קדש נזם: וסק לשוקא. ועלה לשוק אולי תמצא מאומה לקנות לנו לאכול והיה עולה לשוק ורואה ולא מצא כלום והיה מפרפר ומת: ה"ג והיא אמרה לברה חמי כו'. פי' והיא אמרה לבנה לך וראה מה אביך עושה ועלה לשוק וראה את אביו במת והיה גם הוא מפרפר ומת עליו: היינו בעלה כו'. בהתעטפם לשון רבים לזכרים ונתעטפו ומתו זה על זה: ברא זעיר' כו'. בנה הקטן רצה לינק ולא מצא חלב: מה אעידך. כל נביאי גרסי': צווחין כו'. קורין לביזה עדיתא וכן תרגם אונקלוס: ויעודין כו' דרש אעידך לשון בית וועד: שנים. שני בית עולמים: קישוטין אעידך דרש מלשון תכשיט ועדי ועיין בשמות רבה פרשה כ"א ובמדרש חזית (ה' ו'): זוני. פי' הערוך אזורות: לאיזה אומה דמיתי. לאיזה אומה עשיתי נסים כמו שעשיתי לכם עד שתהיו דומים זה לזה: לכשאשוה לך. כשיהיה שוה לך שאשב לי לבדי שנא' ונשגב ה' לבדו וכתיב הכא איכה ישבה בדד. ונאמר ה' בדד ינחנו: המצויינים. מסומנים: ובתגלחת שנאסרו בהקפת הראש ובהשחתת הזקן:

שנכו

עץ יוסף

וכן לזה ואמר ידמו זקני בת ציון. כלו' ידמו ויחרישו וישתוקו. כי עד שלא הגיעו לפרשת נדרים היו מסדרים לו התורה פרשה פרשה ומתרגמים אותה לו וכשהגיעו לפרשת נדרים השתיק אותם. וזהו שידמו זקני בת ציון [מהרש"א ולחם דמעה]: העלו העפר הזהו מזכירים כו'. משום דמסתמא כשהורידן לארץ מיד קשרו שערן כו' ולא הו"ל פנאי להעלות עפר על ראשיהם ולחגור שקים. לכן הזקקו לומר שפי' שהזכירו זכות אברהם ויעקב. אם כי אברהם היה זהיר בנדרים ונדר לזרוע נפשו שנא' הרימותי ידי אל ה' אל עליון. ופי' חז"ל שעשאן שבועה כדי שלא יפתנו יצרו ליהנות מממונם של סדום שמן הדין היה מותרת לו. ובודאי אין לך יחוס גדול מזה. ויעקב נדר בעת צרה שנא' וידר יעקב נדר וגו'. והם שני דברים שמותר לידור. לכן הם הזכירו זכות ב' צדיקים אלו שיעמוד להם בעת צרתן (אלון בכות): הה"ד הורידו לארץ ראשן בקשירת שעריהם בזנבי סוסיהן. וקרי להו בתולות שהיו נאים כבתולות כדלעיל גבי בתולותיה נוגות. ויש ספרים דגרסי מירושלים עד לוד עד שנישול מהן שערן הה"ד גזי נזרך בתולות ירושלים. אפי' לבתולות היו עושים להם כך. היו קושרין שערן אחר זנבי הסוסים. והיו מריצים אותם עד שנישול מהן שערן ע"כ. ולפירוש זה בתולות כמשמעו. והורידו לארץ ראשן לאו אזקנים קאי אלא אבתולות שאירע להן כמותן (יפ"ע): (יט) סיקוסים ניתן לעין פי' גבול ותכלית עד היכן יוכל לבכות. ואם יוסיף תתקלקל הראיה והיינו כלו בדמעות עיני בריבוי הבכיה. וי"ג בהדיא סיקוסים יתן לעין כמה להוריד ממנה דמעות. ואם תוריד יותר מכאן היא נסמית: דמעת הסם יש סם חזק כשמריחו עיניו זולגות דמעות: ודמעת החרדל כשאוכל ממנו הרבה: ודמעת קלורית הוא כחול אדום דומה לאחד ממיני דם ומפסיק הדמע. ובשעה שכוחלין בו העין דומעת: שלש דמעות רעות כו' ופי' דמעת בית הכסא. הכא תריח בית הכסא. וכן מחמת דוחק הנקבה. שהאדם לפעמים יש לו עיצור רב ומתקשה בהוצאת הריעי עד שבשעת עשיית צרכיו זולגות עיניו דמעות וזו קשה. ואמר התקונן על ישראל כי השלשה דמעות איתנהו בו. וזהו שאמר בדמעות בפת"ח תחת הבי"ת ולא אמר בחיר"ק. לרמוז על שלשה דמעות הידועות כי כל פת"ח מובלע בו ה"א הידיעה. והשלשה דמעות הן אחת דמעת הבכי. גם דמעת בית הכסא לפי שמתמרמרו מעיו ויש לו חולי מעיים. וגם דמעת העשן רמז לדמעת עשן אש השריפה אשר שרף ה' (לחם דמעה). ומה שאמר המקונן נשפך לארץ כבדי הוא רמז על בן תשחורת שהוא קשה מכולם כדלקמן בסמוך: תשחורת בחור שהוא שחור הראש (יפ"ע): ריסי עיניה שער שבגבת עין היה נופל ונכפל על העין מרוב דמעות (רש"י): אסייא רופא: כחול כו' כחול העינים מן כחול שלי ואתה מתרפא. ובספר ישן יש שאמר לה שתקח עצם מעצמיו ותטחן אותו עד אשר דק ותכחול בו את העין ועשתה כן ולא הועיל לה כלום לקיים מה שנאמר כלו בדמעות עיני (מת"כ): מנשמה מתרפא: דנחת כבדיה שהוריד הכבד ונתקע ממקומו מן הבכי שבכה עליו בנערו. ואמר כבר נשפך כבדו מרוב בכיתו עליו ולא הועלתי כלום. והכוונה בכאן לומר שמאמר הכתוב כלו בדמעות עיני ונשפך לארץ כבדי לומר שאע"פ שבכיתי עד שאירעני כן לא הועלתי כלום. כי לא שמע ה' קול בכיי: (כ) גלוסקין וקונטיטין כו' גלוסקין וחמר עתיק. הכוונה כי כיון שהיו אתוני' עד עתה ביין ישן וגלוסקאות היו שואלים לאמותם איה דגן (היינו גלוסקאות שדגן לאו בר אכילה הוא). ויין (היינו קונטיטון. יין מבושם בדבש ובשמים. ולאידך מ"ד הוא חמר עתיק פי' יין ישן) שהיינו אוכלים ושותים עד הנה. ודרשו זה חז"ל כי על מה שהיו אוכלים ושותים לשעבר קאמר קרא שהיו דואגים עתה בהתעטפם כחלל ברחובות קריה. על זמן העבר. ואומרים איה דגן ויין שהיינו אוכלים ושותים לשעבר משום דליכא למימר דעל ההוה קאמר שעתה היו מבקשים דגן ויין ישן ולא היו מוצאים. דהיה יש בזה אם לא ימצאו חמר עתיק וגלוסקאות. די להם אם ימצאו שאר אוכלים ויחיו את נפשם. אע"כ על לשעבר קאמר [לחם דמעה]: חד שירא אצעדה מתרגמינן שירין חד קדש עגול מתרגמינן קדשין. והיינו נזמי האף: וסק לשוקא כו' ועלה לשוק אולי תמצא מאומה לקנות לנו לאכול. והיה עולה לשוק ורואה ולא מצא כלום. והיה מפרפר ומת: והיא אמרה לבנה הגדול כנ"ל [יפ"ע]: חמי מה וכו' ראה מה אביך עושה ועלה לשוק וראה את אביו שמת וגם הוא מפרפר ומת עליו: מפרפר בהתחננו עלינו תרגום ירושלמי מפרפר קדמינו פי' מתעגל בעפר (ערוך): היינו בעלה כו' בהתעטפם לשון רבים לזכרים שנתעטפו ומתו זה על זה. ודרשו זה על בעלה ובנה הגדול שדרכם לילך בשווקים וברחובות: הדא ברא זעירא כו' זהו בנה הקטן. ובפסיקתא מפורש יותר. וז"ל ובניהם יונקים חלבם היו מהלכים על ידם ועל רגלם כל אחד ואחד מכיר את אמו והוא עולה ונוטל את דדה ומתנה בפיו שמא ימצוץ בו חלב והוא אינו מוצץ. ונפשו מפרכסת והוא מת על חיק אמו: לקיים מה שנאמר בהשתפך נפשם אל חיק אמותם: (כא) כמה נביאים כו' כמה ביזות כו' כמה קישוטין כו' לאיזה אומה דמיתי אתכם כו'. כוונתם בכתוב הוא כי אמרה רוח הקודש מה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי בו. עכ"ז ולא שוה לי [לחם דמעה]: כמה נביאים העדתי שפי' מה אעידך מה יש בידי להעיד בך ומה אדמה לך. מה אוכל להגדיל אותך עוד כדלקמן. כי כבר עשיתי כל האפשר ולא הועלתי: נביא אחד בבקר כו' ולא יקשה מה שלא נכתבה נבואתן. כי לא היה ידוע כי מה שהיה מתנבא זה היה מתנבא זה: נביא כל חוזה נביאו כתיב כנ"ל (יפ"ע) וכ"ה בילקוט מלכים. וכן גרים הערוך. והרי כאן שנים נביא וחוזה. ומשמע ליה דהיינו בכל יום מדכתיב בהידך קרא השכם ושלוח. ולר"נ משמע ליה מדכתיב שם עבדי הנביאים וגו' משמע ב' בבקר וב' בערב: כמה ביזות נתתי לכם ר"ל ולא השיבותם לי כגמול כמ"ש בראש הסי': צווחין לביזתא כו' קורין לביזה עדיתא. וכן תרגם אונקלוס. אך קשה מה נוגע ללשון ערבית שלא קרא כתיב בבקר יאכל עד. וכן אז חולק עד: ויעודין על שם ונועדתי לך שמה קרי למשכני ה' ויעודין: ובית עולמים שנים כי בתי מקדשים: קישוטין דריש אעידך מלשון הורד עדיך: אחד מקשטו וא' מלבישו עטרה. והקישוט הוא פורפריא. פי' בגד מלכות. או הקישוט הוא שנתן להם כלי זיין שהשם הגדול חקוק עליו: זוני ובחזית מסיים מהו זוני רבי הונא דציפורי אמר זינים. המד"א מוסר מלכים פתח כו' ופי' בערוך זונס בלשון יון וכותי חגורות: לאיזה אומה דמיתי אתכם פי' לאיזה אומה עשיתי נסים כמו שעשיתי לכם עד שתהיו דומים זה לזה (מת"כ): וקרבתי כו' ונתתי כו' השיב להו בתרתי. וכן באגדת פסחים בהא דתניא כמה מעלות טובות חשיב להו בתרתי. משום דהוה אפשר בקריבה לפני הר סיני מבלי נתינת התורה כמ"ש המפרשים: ונתתי להם את התורה ואע"פ שהיה ניתנה להם רק שהם לא רצו לקבלה מכיון דלא כפה עליהם הר כגיגית כמו שעשה לישראל. הוה כאילו לא רצה הוא ליתנה להם. ומה שהחזירה עליהם. כדי שלא יהיה להם פתחון פה: שיראה ומשלמת לי דרש מלת ירושלים כאילו היא מלה מורכבת משתי תיבות. וכוונת המדרש הוא שהיתה רוח הקודש מתרעמת על ירושלים כי לא היתה משלמת עמו יתברך אלא בא עליה צרה וצוקה אז היא משלמת לו וחוזרת בתשובה להיות בשלום עמו יתברך ותשובה זו אינו שוה לו יתברך כלום כי הערוך שוע לא בצר. וזהו שאמר שיראה כלומר אחרי שיראה מהאויב ושונא אז משלמת לי ולא קודם (לחם דמעה): (כב) לכשאשוה לך הכוונה שזה ידוע שכל הקטטות מהם עלינו הם מסבת חלוף האמונה והדת. ולפיכך אמר לכשאשוה לך (האל"ף בפת"ח) כלומר לכשאשוה לך כל העולם שכולם יהיו באמונה אחת עמך. אנחמך כי אז יהיה הנחמה שלימה שאין אחריה דאגת מלחמה ושנאתם עלינו. והוא שסיים המדרש לכשיגיע היום ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. וזהו בזמן משיחנו (ר"ן בי"ב דרשות). עוד יש לפרש לכשאשוה האל"ף בשו"א ומפרש לכשאשוה לשון שויון ומשיגות הערך. שיהיה ה' יקר והשוב בעיניך כראוי דהיינו ונשגב

ה'

לרפאות שברו של ים הוא ירפא לך. א"ר אבין מי שאמרתם לו שירה על הים (שמות טו) זה אלי ואנוהו הוא ירפא לך. ריב"ל אמר ירפא לך נביאיך: (כג) נביאיך חזו לך שוא ותפל. ר' אלעזר אמר נאמר בנביאי שומרון תפלה שנ' (ירמיה כג) ובנביאי שומרון ראיתי תפלה. ונאמר בנביאי ירושלים תפלה הה"ד שוא ותפל. ר' שמואל בר נחמני אמר נאמ' בנביאי ירושלים שערוריה שנא' (שם) ובנביאי ירושלים ראיתי שערוריה. ונא' בבית ישראל שערוריה דכתיב (שם יח) שערורית עשתה מאד בתולת ישראל. ולא גלו על עונך להשיב שבותך דהוו מאסיין מחתין לך על אפוי. [נא] ויחזו לך משאות שוא ומדוחים ומדוחם כתיב: (כד) ספקו עליך כפים. ר' יוחנן בשם רשב"י אמר [נב] כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים וכל מי שהיה רוצה לחשב היה רץ ומחשב שם שלא יצא חוץ לירושלים מצטער לקיים מה שנאמ' משוש לכל הארץ. ועכשיו ספקו עליך כפים שרקו ויניעו ראשם על בת ירושלים. [נג] כרכי האומות הן אומרים שבחן בפיהם הה"ד (יחזקאל כז) את אמרת אני כלילת יופי. אבל ירושלים אחרים אומרים שבחה בפיהם הה"ד הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי. ר' נתן אמר [נד] פרקמטיטא סליק לזבנא עמריה דמך ולא זבן אמר דין דאהון אמרין משוש לכל הארץ. קרן וזבין אמר טבאות אמריתו משוש לכל הארץ: (כה) פצו עליך פיהם. [נה] למה הקדים פ"ה לעי"ן לפי שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם: (כו) עשה י"י אשר זמם. [נו] ר' אהבה בריה דר' זעירא אמר משעה שאמר הקב"ה (ויקרא כו) ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו' והלכתי אף אני עמכם בקרי. שמא כך עשה ח"ו אלא עשה י"י וגו' פשורי מפשר. ר' יעקב דכפר חנן אמר [נז] בזע פרפורין שלו. וישמח עליך אויב א"ר אחא בטובה הוא שמח עמהם דכתיב (דברים ל) כי ישוב י"י לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך אבל ברעה משמח הוא אחרים הה"ד וישמח עליך אויב הרים קרן צריך. וע"ז נאמר צעק לבם אל י"י חומת בת ציון הורידי וגו': (כז) קומי רוני בלילה לראש אשמורות. ר' אומר [נח] ד' אשמורות בלילה וד' משמרות ביום. העונה א' מכ"ד לעת והעת א' מכ"ד לעונה. הרגע א' מכ"ד לעת וכמה הוא רגע ר' ברכיה בש"ר חלבו אמר כדי לאמרו. ורבנן אמרי כהרף עין. [נט] שמואל אמר אחד מה' רבוא וששת אלפים וה' מאות ומ"ח לשעה זה הוא רגע. ר' נתן אמר ג' אשמורות בלילה. ר זריקא ור' אמי בשם רשב"ל אמרי כתוב א' אומר (תהלים קיט) חצות לילה אקום להודות לך וכתוב אחד אומר (שם) קדמו עיני אשמורות. כיצד יתקיימו שני כתובים· רבי חזקיה ואמרי לה ר' זריקא ור' אמי. ח"א טעמיה דרבי וח"א טעמיה דר' נתן. מ"ד טעמא דר' הא ניחא. מ"ד טעמא דר"נ (שופטים ז) ראש אשמורת התיכונה. ור' נתן מה מקיים חצות לילה אלא פעמים חצות לילה ופעמים קדמו עיני אשמורות. ואיך עבידא בשעה שדוד אוכל סעודת עצמו אוכל עד ט' שעות וישן עד ראש אשמורת התיכונה ועומד ועוסק בתורה. [ס] ובשעה שדוד אוכל סעודת מלכים אוכל עד הערב וישן עד חצות ועומד ועוסק

יד יוסף נא איכה א' סי' ס"ב: נב שמ"ר סוף פ' ל"ב. ופסיקתא רבתי פ' מ"א: נג שוח"ט מזמור מ"ח. וילקוט איכה. ופסיקתא רבתי פ' מ"א: נד שמ"ר סוף פ' ל"ב. וילקוט פקודי רמז תי"ז. ופסיקתא רבתי פ' מ"א: נה לקמן פ"ג סי' ל"ו. וסנהדרין ס"ה: נו תנחומא ראה סי' ד': נז לעיל פ' א'. וזוהר נח דף כ"א וילקוט איכה: נח ירוש' פ"ק דברכות. ובבלי פ"ק דברכות: נט ירוש' ובבלי שם. ובבלי פ"ק דעכו"ם. ותנחומא כי תבא: ס שמ"ר פ' ט"ו. ושוח"ט מזמור כ"ב ומזמור ק"מ. תנחומא בהעלותך:

מתנות כהונה

שברו של ים. עיין במ"ר פ"ט: **שירה** על הים. ופי' הכתוב אותו שהגדלת על הים הוא ירפא בברך הו קרי ביה שבכך בביכולת לשון תקוה והבית טוב: **זה** אלי כו'. יותר היה נראה להגיה מי כמוך באלים וזהו מי ירפא לך. וכן מצאתי בספר ישן: ה"ג **ריב"ל** אמר מי ירפא לך כו'. פי' אם השמע לקול הנביאים אז תתרפא או יש לומר נביאיך ירפאו לך כמו שנאמר נחמו נחמו עמי וכן מצאתי בהדיא בס"י ומלת ירפא לך נמשך למלה נביאיך הכתוב אחריו: **נביאיך**. על אפוי. בערוך ערך אף גרס אפיו. ופי' שהנביאים היו מעלימים ומכסים כסוי על כסוי חטאה שהיו המה מכסים עליהם: **מאסיין**. פי' ענין כסוי כמו מיאמום דלעיל בפתיחא י"ח ולפי הספר פי' נ"כ הו מניחים על פניהם כסוי כאילו אינם רואים רוע מעללם: **ומדוחם** כתיב גרסי'. וכדלעיל (א' ק') פי' הנביאים היו מדיחים אותם תוך הגולה בנבואות שקר שהיו מתנבאים להם לטובה: **ספקו** ה"ג **ומחשב** שם. שלא יחשוב בירושלים ויצטער והכי מוכח בהדיא סוף פ' פקודי ועיין שם: **ויצטער**. אם לא יעלה לו החשבון כפי רצונו: **פרקמטוטא** סליק כו'. ועיין סוף פ' פקודי: **עמריה**. מלאכתו כמו לא תתעמר בו. ובספר ישן גרס סרק עמרא סליק כו' פי' אומן הסורק ומתקן הצמר: ה"ג **דמך** ולא זבן. פי' לן וישן שם ולא מכר מלאכתו אמר זו היא העיר שאתם אומרים עליה שהיא משוש לכל הארץ בתמיה: **קרן** גרסי'. פי' הקדים והשכים בבקר ומכר את שלו אמר טוב ואמת אמרתם שהיא משוש לכל הארץ: **עשה** ה'. משעה שאמר כו' כלו' מאחר שאמר כך שמא תאמר שכן עשה ח"ו וטוב להגיה שמא כך עשה: **אלא** עשה ה' גרסינן. וסיפיה דקרא בצע אמרתו אמירתו בלע והסביר הספרה נקרא בילוע כמו שדרשו חז"ל בפרק קמא דסנהדרין על פסוק בוצע ברך: **בזע**. קרע: **פורפורין** לבוש מלכותו וע"ל (א' א'): **אחרים**. אבל הוא אינו בשמחה ועל זה נאמר צעק לבם על שהרים קרן הצרים: **קומי** ה"ג בירוש' פ"ק דברכות: **ארבע** משמרות בלילה וד' משמרות כו' ועיין שוב שם הגירסא קצת באופן אחר: **וארבע** משמרות כו'. פי' יום ולילה נחלק לשמונה חלקים ועיין לקמן: **כדי** לאומרו גרס. פי' שיעור שיאמר אדם מלא רגע: **וששת** אלפים כו'. בפ"ק דברכות ז' גרס שמונת אלפים וחמש מאות ושמנים ושמנה: **טעמיה** דרב. דאמר לעיל ארבעה אשמורות יש בלילה נמצא שבחצי הלילה הוא ראש אשמורת שלישית וסוף אשמורה שנייה: **הא** ניחא. דכתיב חצות לילה וגו': ה"ג **טעמיה** דר' נתן ראש אשמורת התיכונה (שופטים ז) ור' נתן מה מקיים כו'. הא בחצות הלילה לאו ראש אשמורה הוא: **ואיך** עבידא. היאך נעשה זה והא כיצד שפעמים הי' מקדים ופעמים היה מאחר ובירושלמי גרס הא כיצד. ה"ג בילקוט תלים וכן מוכח בירושלמי: **עד** תשע שעות וישן עד ראש אשמורה התיכונה ועמד ועסק בתורה: **ובשעה** כו'. והטעם שנהג עצמו כמנהג המלכים באכילה היה ממעט

בשינה

ענף יוסף

(כו) [בזע פרפורין שלו] דאיתא בגמרא כשברא הקב"ה את העולם עטף טליתו כשלמה שנא' עוטה אור כשלמה. ובאמת צריך להבין על מה לבש השלמה. אך היות מבואר דעל השלמה יש צורות קדושים מהצדיקים אשר בארץ המה ואשר נהרגו על קדושת השם בכל דור ודור ובשבילם ברא הקב"ה העולם. ואז לבש הקב"ה פורפירא דיליה בעת החורבן נתכפרה עון ישראל. אך מה עשה בזע פורפירא דיליה [אגון בכוס]:

מלמד

עץ יוסף

ה' לבדו. משא"כ עכשיו שיש שאינו מכיר בו ומודה להרי ההבל של עבודת אלילים (הרפב"א בספר הטענות): **המצויינים** מסומנים ומסויים: **וכתגלחת** בגאסכו בהקפת הראש ובהפטרה הזקן: **מי שהוא עתיד** לרפאות שברו של ים. היינו לרפאות את מימיו המלוחים ולמתקן הוא ירפא לך מלחך. והיינו הבהמ"ק. כדכתיב (יחזקאל מ"ז) והנה מים יוצאים מתחת מפתן הבית וגו' ובאו הימה וגו' ונרפאו המים וממילא יהיה אז רפואה לך בבנין בהמ"ק [פסיקתא רבתי פ' ל"ג] ועיין בענף: **הוא ירפא לך** ופי' מי ירפא לך. ים ירפא לך [אמי בנוסף ים] וכדרך שאמרו בש"ר פ"ה שמי שירפא את הים הוא ירפא לך: **מי שאמרתם לו שירה על הים** זה מכוון למה דאיתא בש"ר פ"א ראה שהן עתידין להמרות על ים סוף דכתיב וימרו על ים בים סוף. וידע אלהים. ידע שהן עתידין לומר זה אלי וכו'. וזהו שאמר כאן הכתוב לפי דרש המדרש. כי גדול כים שברך. שהים כתיב וימרו כו' וכאן כתיב צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי. וכן כתיב נחנו פשענו ומרינו. מי ירפא לך. מי שאמרתם לו כי ירפא לך שלא תחיה מן הרפואה והגאולה כי יש תקוה לך כמו אז שאע"פ שהמריתם כנגדו מ"מ ריפא לכם בזכות זה אלי: **ירפא לך נביאיך** כוונת ריב"ל ז"ל לקשר הפסוק הזה עם פסוק חזו לך וגו'. והכוונה כי מהראוי שמיסרי הדור לעבודתו יתברך יהיו הנביאים לא שיהיו הם המדיחים. וזהו שאמר מי ירפא לך נביאיך כלו' מי היה ראוי שירפא לך נביאיך. ואדרבה הם חזו לך שוא ותפל וגו' ולא גלו על עונך לרפא אותך ויחזו לך משאות שוא ומדוחים ובסבתם הלכת מגדו אל דחי גולה ממקום למקום (להם דמעה). ובאות אמת הגיה מי ירפא לך אם נביאיך חזו לך שוא ותפל. ורבנן אמרי מי ירפא לך נביאך הרי ישעיה בא וינחמך נחמו נחמו עמי וגו' עכ"ל. וכתב הפ"ע ובאיזה נוסחא מצאו: **(כג) נאמר בנביאי שומרון** כו' כלומר וילפינן זה מזה מה התם תפלה דעכו"ם דכתיב ויתנבאו בבעל וכו' הכי נמי הכא דהכא שהכעו את ישראל בעכו"ם. ולא כמשמעו דהיינו דברים בטלים שאין להם טעם בעלמא. והוא מה שהיו מבטיחים על שקר שלא יגלו (יפ"ע): **רשב"נ אמר בנביאי** כו' איידי דאמר ר"א להא דילפינן תפלה בירושלי' משומרון. קאמר נמי רשב"נ דילפינן מנביאי ירושלים לנביאי ישראל לענין ניאוף שאע"פ שלא מצינו בנביאי ישראל זה מפורש. ולפינן זה מנביאי ירושלים דכתיב בה ראיתי שערוריה. ניאוף. והלך בשקר היו לי כולם כסדום. דה"ה שערוריה דכתיב בנביאי ישראל היינו ניאוף וזנות. ובתולת ישראל משמע לי' דהיינו הנביאים שהם החשובים שבהם: **ונאמר בבית ישראל** כצ"ה דגרסינן ואמר בנביאי ישראל (יפ"ע): **דהוו מאסיין מחתין לך על אפוי** בערוך גרס דהוון מסיין על אפוי תרגום מכסה הופאה. ולפ"ז יראה שפי' שהיו מרפאין מכתו על כסוי. והוא משל לרופא שאינו מעמיק לרפאות את המכה מעיקרה אלא מבהון על עור שעליה שאין ברפואתו ממש שהמכה מהלהלת והולכת מבפנים. כן לא היו מעמיקים לבדוק אחר עיקר העון לתקנו. והיינו ולא גלו על עונך: **ומדוחם כתיב** פי' גלותך [מענין אם יהיה נדחך] היה בסבתם. וע' איכה א' סימן ס"ב: **(כד) ומחשב** שם שלא יחשוב בירושלים ויצטער כצ"ל וכן איתא בהדיא ברבה סוף סדר פקודי. ור"ל שיצטער אם לא יעלה לו החשבון כפי רצונו: **פרקמטוטא** סוחר שעסק בפרקמטיא: **עמריה** תרגום בגד צמר בלבוש עמר: **דמך ולא זבן** ישן שם ולא מכר צמרו. אמר זו היא העיר שאתם אומרים עליה שהיא משוש כל הארץ. דמשמע לכל העולם בבאים ומשתכרים שם בפרקמטיא בתמיה: **קרן** האיר השחר בבקר. והוא מלשון קרן עור פניו. מכר את משאו אמר טוב ואמת אמרתם שהיא משוש לכל הארץ. או נ"ל קרן ופי' הקדים ועמד בבקר. ועיין לקמן פסוק גדר דרכי: **(כה) הקדים פ"א לעי"ן** כן הוא בכל הא"ב שבספר קינות חוץ מא"ב ראשון. והא דלא הקדים הפ' לע' גם בא"ב ראשון. הוא משום דבד"ת מיתת אפי' בשעת השלוה של ירושלים לא פסקו ממנה בעלי אמנה. כדאיתא בפרק כל כתבי. להכי בא"לפ"א ביתא חדא מיתה לא הקדים פ' לע' והיה זה ברלאמנה. שתחלה ראוי לכתוב מה שהוא כסדר כל התורה: **מה שלא ראו בעיניהם** וא"ת א"כ לא היה לו לכתוב עי"ן כלל. ויש לומר כי לא היו מכוונים להעיד שקר. אלא שהיו סומכין על אומדן דעתא. או קול המון העם. ואומרים בפיהם שהיו בטוחים שגם בעיניהם יראו הדבר כמאמרם. ומ"מ נענשו שאין להקדים המאמר עד ראות הדבר בעין ממש [יפ"ע]: **(כו) מעשה שאמר** וכו' ר"ל משום דכאן כתיב עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו שפירושו שעשה ה' מה שחשב עליה והוציאו מפיו מזמן קדמון. כדכתיב אשר צוה מימי קדם ולהכ"ק דהיינו בתוכחות הראשונות שכתוב שם ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם. וכן כתיב שם והלכתי אף אני עמכם בקרי והכתי אתכם גם אני שבע על חטאתיכם. ואם ח"ו היה עושה כך לא היתה תקומה. לכן אמר שמא כך עשה ח"ו. וקרא בתמיה קאמר וכי עשה השם אשר זמם. לא. אלא בצע אמרתו דהיינו לשון שברה כלשון בצוע דרים סנהדרין ולזה לומר שאמירתו בצע והשביר. וכדאיתא בתנחומא סדר ראה סימן ד' וכשחטאו ישראל בימי ירמיהו אמר הקב"ה התניתי עמהם להביא עליהם קללות. אני יודע שאין בהם כח לעמוד בהם. אלא מה עשה. אני עושה עמהם וכו' ע"ש: **בזע פרפורין שלו** פי' קרע לבוש מלכותו. ועיין בענף. ולעיל פ"א סימן א' בעץ וענף: **בטובה הוא שמח עמהם**. כי היכי דלא תקשי אמאי כתיב וישמח עליך אויב לא כתיב שמחה בדידיה שקיים דברו ונקם נקמתו וכדכתיב כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם. להכי קאמר דלא מצו למימר הכי כי אין הקב"ה שמח אלא בטובה. והא דכתיב כן ישיש ה' עליכם נמי היינו דמשיש אחרים. אבל הוא אינו שמח. כדדייק בריש מסכת מגילה. מדכתיב ישיש ולא כתיב ישוש. וטעמא דמלתא משום דה' הוא הטוב ולא יחפוץ רק בטובה: **ועל זה נאמר צעק לבם**. דהיינו על מה שהרים קרן צריהם כי זה קשה מכל הצרות. כאומר ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב. ועיין בזוהר סדר נח דף ס"א ע"ב: **(כז) ארבעה אשמורות** בלילה כו'. פי' באשמורות עבודת המלאכים ושיר שלהן נחלק לד' חלקים לרבי. ולשלשה חלקים לר' נתן: **העונה אחד מכ"ד** לשעה והעת אחד מכ"ד לעונה. כצ"ל וכן הוא בירושלמי ברכות פ"ק: **כדי לאומרו** פי' שיעור שיאמר אדם מלא רגע. ופליג אמ"ד הרגע אחד מכ"ד לעת. דלפ"ז יהיה אחד מי"ג אלפים תתכ"ד בשעה. והו הרבה פחות מכדי לאומרו. ואפילו כדתני שמואל נראה דלא אתיא. דכדי לאומרו הוא זמן מועט [יפ"מ]: **וששת אלפים** ושמונה מאות. כצ"ל וכן הוא בירושלמי. ובברכות בבלי גרסינן שמונה אלפים וח' מאות ושמונים ושמונה. או אפשר שצריך להגיה כאן כתקום ושמונה אלפים ושלשה אלפים שכן הוא בבבלי במסכת עכו"ם דף ד' ע"ב: **רבי זריקא** ור' אמי בשם ר"ש בן לקיש טעמיה דר' כתוב. כצ"ל וכן הוא בירושלמי. ופי' מדכתיב חצות לילה וגו' וכתיב קדמו עיני אשמורות. אלמא שד' משמרות הוה הלילה. ומחצות לילה עד אור היום יש שני משמרות: **מ"ד טעמא דר' ניחא** פי' ניחא הכתובים ולא סתרי אהדדי. אבל לר' נתן סתרי אהדדי: **מ"ד טעמא דר' נתן** ראש כו'. ר"ל טעמא דר' נתן מדכתיב ראש האשמורה התיכונה. ואין תיכונה אלא כשיש אחד לפניה ואחד לאחריה. וזהו כרבי נתן שס"ל בג' משמרות הוה הלילה. אבל לרבי יקשה היאך קרא לה תיכונה. והדר קאמר ור' נתן מה מקיים חצות לילה. ר"ל מה מקיים ר' נתן טעמא דרבי. ע"ז מתרץ פעמים חצות לילה כו': **וישן עד** לראש האשמורת התיכונה. וזהו קדמו עיני אשמורות: **סעודת מלכים** שרוב שמלכים אוכלים

סועדים

ועוסק בתורה מחצות לילה ולמטה. בין כך ובין כך לא היה השחר בא ודוד ישן והוא שאמר דוד (תהלים נז) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. [סא] איתער יקרי מן קדם יקריה דבוראי. יקרי לית כלום קדם יקריה דבוראי. אעירה שחר אנא מעורר שחרא ולית שחרא מעורר לי. [סב] ר' פנחס בש"ר אלעזר בר מנחם אמר כנור היה נתון תחת מראשותיו והיה עומד ומנגן בו בלילה. א"ר לוי [סג] כנור תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו. הדא הוא דכתיב (מ"ב ג) והיה כנגן המנגן והיה כנגן במנגן אין כתיב כאן אלא והיה כנגן המנגן הכנור מאליו היה מנגן. וכשהיה דוד שומע קולו היה עומד ועוסק בתורה. וכיון שהיו ישראל שומעים קולו של דוד עוסק בתורה היו אומרים ומה דוד מלך ישראל עוסק בתורה אנו על אחת כמה וכמה. מיד היו עוסקין בתורה. ומה מקיים ר' קרייה דר' נתן א"ר הונא סופו של הב' וראשונה של הג' שמתווכת הלילה. א"ל רבי מני אילו נאמר תיכונות יאות הוה הא לא נאמר אלא תיכונה קדמיתא לא מיתחשבה דעד כדו לא אתא עידן: (כח) ראה י"י והביטה. [סד] מעשה בדואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו והיתה ממדדת אותו בטפחים ונותנת משקלו זהב לשמים בכל שנה ושנה. וכיון שהקיפה מצודה לירושלים טבחתו אמו בידיה ואכלתו. והיה ירמיה מקונן לפני המקום ואומר למי עוללת כה אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים. ורוה"ק משיבתו אם יהרג במקדש י"י כהן ונביא זה זכריה בן יהוידע: (כט) שכבו לארץ חוצות וגו'. כתיב (ירמיה ו) ואת חמת י"י מלאתי נלאיתי הכיל שפוך על עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדיו כי גם איש עם אשה ילכדו זקן עם מלא ימים לפיכך שכבו לארץ חוצות: (ל) תקרא כיום מועד מגורי מסביב. מהו מגורי מגו ביתאי. א"ר אלעזר בר' מרינוס בני אדם שעשו קוסי פרפיראן שלי דאתי עלי. ולא היה ביום אף י"י פליט ושריד תני ר' חייא כנגד בנים ובנות שיהיו לך יהיה החטא מאבדן. אשר טפחתי ורבתי אב"כ אלא אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם:

פרשה ג (א) **אני** הגבר. ר' חמא בר חנינא פתח (שם לו) וירמיהו לקח מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן נריהו הסופר ויכתוב עליה מפי ירמיהו את כל דברי הספר אשר שרף יהויקים מלך יהודה באש ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה. שאין ת"ל כהמה מה ת"ל כהמה. רב כהנא אמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה דברים איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם. רבים זכור י"י. כהמה אני הגבר דהוא תלתא תלתא פסוקים: (ב) הה"ד [א] (משלי כב) הלא כתבתי לך שלישים דברים משולשים. ר' שמואל בר נחמני אמר מהו שלישים גבורים כד"א (שמות יד) ושלשים על כלו ומתרגמינן וגיברין ממנן על כולהון. ד"א שלישים אני הגבר דהוא מג' ג' פסוקים: (ג) ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר [ב] אני הגבר אנא הוא דליפנא ייסורין. אהני עלי מה דאהני לך. משל למלך שכעס על מטרונה ודחפה והוציאה חוץ לפלטין הלכה וצמצמה פניה אחר העמוד. נמצא המלך עובר ורואה אותה א"ל אקשית אפיך. אמרה לו אדוני המלך כך יפה לי וכך נאה וכך ראוי לי שלא קבלה אותך אשה אחרת אלא אני. א"ל אני הוא שפסלתי כל הנשי' בעבורך. אמר' לו א"כ למה נכנסת למבוי פלוני ולחצר פלוני ולמקום פלוני לא בשביל אשה פלונית ולא קבלה אותך. כך אמר הקב"ה לישראל אקשיתון אפיכון. אמרו לפניו רבש"ע כך יפה לנו וכך נאה לנו וכך הגון לנו שלא קבלה אומה אחרת תורתך אלא אני. א"ל אני הוא שפסלתי כל האומות בשבילכם. אמרו לו אם כן למה חזרת תורתך על האומות ולא קבלוה [ג] דתניא בתחלה נגלה על בני עשו הה"ד ויאמר

יד יוסף סא זוהר ולרא דף כ"ז: סב פסיקתא רבתי פ' י"ז. ורות רבה פ' ו'. סג תנחומא בהעלותך ותד"א ח"א פ' י"ח. וזוהר יתרו דף ס"ו. ובמ"ר פ' ס"ו. וז"ח דף י"ז ותקוני זוהר דף ל"ח: סד לעיל פ' א' סי' נ"ד. יומא ל"ח: **פרשה ג** א ילקוט תהלי רמז תתק"ס ומדרש משלי קהזיטל כ"ב ב ילקוט איכה: ג מכות ע"ז ב'. ספרי ח"ב פיסקא שמ"ג. פסיקתא רבתי פ' כ"א. ילקוט תורה רמז תתקנ"א זוהר שמות דף ג' ובלק. תנחומא שופטים וזאת הברכה. בתדב"ר פ' י"ד ועיין רבה יתרו. פדר"א פ' מ"א:

מתנות כהונה

בשינה ב' שעות שלא להמשיך כולי האי בתענוגים וכששעה ששדי עצמו הי' ישן שיעור שינה הראוי לכל אדם שיעור שתי אשמורות דהיינו שמונה שעות והקדמונים ז"ל נתנו בו סימן ישנתי אז ינוח לי א"ז גימטריא שמונה: **איתער** כו'. התעורר כבודי מכדי כבוד בוראי שכבודי אינו כלום לפני כבוד בוראי ברוך הוא לפיכך אני אעורר השחר והשחר אל יעוררני שיאיר היום ויעירני משנתי: **היה עומד**. דוד היה עומד והיה מנגן זמירות ותשבחות לאל יתברך: ה"ג בירושלמי ויהי כנגן המנגן אין כתיב כו' פי' במנגן משמע הוא היה מנגן בכלי המנגן וזהו הכנור. המנגן משמע שהכנור עצמו היה מנגן: **שמתוובות**. שממצעין ומחלקין הלילה באמצע: **ה"ג** אילו נאמר תיכונות יאות הוא פי' תיכונות ל' רבים מורה על שני אשמורות תיכונה כינוי ליחידה ומשני כשאשמורות הראשונה לא היתה נחשבת כלום לענין מלחמת גדעון שעדיין לא הגיע הזמן שבאשמורה הראשונה השונאים עדיין נעורים שלא נשתקעו בשינה ובירושלמי גרסי' דעד כדון בריית עירון וקצת מאמר זה תמצא במדרש רות רבה פ' ו': **ראה**. **והיתה ממדדת** כו' ומה שנוסף עליו היה נותנת משקל זהב ועיין לעיל (ע"ד) שדואג היה הנמדד והנשחט וצריך לומר שאת אביו והניח בן קטן: **שכבו** ה"ג ילכדו זקן עם מלא ימים לפיכך שכבו לארץ חוצות. ור"ל לפי הטעם היה עונשם ה"ג בהדיא בכפר ישן: **תקרא** ה"ג מגו ביתאי. פירוש אותו הדר בתוך ביתי קראת עלי למלחמה כדמפרש רבי מוריינוס ואזיל · קוסי פורפיראן שלי גרס. והערוך גרס קוסי טרפיזי שלי ופי' בו אוכלי שלחני טרפיזי הוא שלחן: **קוסי**. לשון אכילה כמו הכוסס חטים והכוסס פלפלין ובלשון יון קוסי כתיבה וגירסת הספר פרפיראן פירש ג"כ מאכל מלשון פרפרות: **זה דאתי עלי**. הרי זה בא עלי למלחמה: **בנגד** כו'. כלומר אפילו הבנים שהיו עתידים לצאת מהם היה החטא מאבדן שלא יתאחו לעולם: **ורביתי**. וי"ו קמוצה והריש פתוחה והוא לשון עבר כמו טפחתי הכל ורביתי הוא בשב"א ההורה על העתיד לצאת מהם: **אני דליפנא** יסורין כו'. אני הוא שכבר הרגלתי לקבל באהבה היסורין על קדושת שמך ומה שהגלית ושוב בעיניך גם הוא הנאה לי וקבלנו ברצון אע"פ שבעיני נראה שלא היה לך להביא אותי לידי מדה זו ועל כל פשעים תכסה האהבה במה שקבלתי עלי תורתך ואלהותך יותר מכל העמים וכדמפרש ואזיל כך יש ליישב גירסת הספר ולפי המשל שמביא והכי מוכח גירסת הילקוט אנא הוא דליפנא כל מה דאת בעי איתי עלי כלומר אני הוא שצריכה לקבל ממך כל מה שתביא עלי קבלתי אלהותך ותורתך ואחר כל זה ראיתי עני: **אקשית** אפך. הקשת והעזת פניך: **נעשה ונשמע**. בילקוט

עץ יוסף

שומדים עמו ואז היה מאריך בסעודתו: **בין כך ובין כך** וכו'. רצה בזה שלא תקשה לך אעירה שחר דמשמע דבשחר הוא קם. דההוא פירושו דלעולם לא מצאו השחר ישן. אלא הוא היה מעורר השחר. שהיה נעור מחצות או מקודם: **איתער יקרי** כו' ר"ל שדוד אמר לכבודו עורה ולא תישן כמתפנקים להוס לכבודי כי אין להוס לכבודי לגבי כבוד ה' · שכבודי אינו כלום לפני כבוד בוראי ברוך הוא לפיכך אני מעורר השחר. והשחר אל יעירני. שיאיר היום ויעירני משינתי: **אנא מעורר שחרא** דייק זה מדכתיב אעירה ולא כתיב אעורה: **והיה עומד** ומנגן בו בלילה. ומסיים בירושלמי כדי שישמעו חבירי תורה. ואז היו חבירי תורה אומרים ומה דוד המלך עוסק בתורה אנו על אחת כמה וכמה: **והיה כנגן** במנגן אכ"כ אלא כנגן המנגן. ומשמע שידוע למנגן מאליו [פני משה]: **ומה מקיים** רבי קרייה דר' נתן. ר"ל ואיך מפרש רבי הפסוק דאם אשמורת התיכונה שהביא ר' נתן ראיה לדבריו בשלש משמרות הוה הלילה כדלעיל ומתרץ רב הונא סופו של שניה כו' שחיתוכת הלילה פי' במיצעות ומחלקין הלילה באמצע [מת"כ]: **אילו נאמר** תיכונות יאות הוא פי' תיכונות לשון רבים מורה על שני אשמורות. אבל תיכונה כינוי ליחידה. לכן מתרץ רבי מני אליבא דרבי שהאשמורה הראשונה אינה מן המנין בעדיין הבריות נעורים לכן רמז האשמורת התיכונה כי לא ישיתו משמרות במחנה רק בשלש משמרות הלילה שהעם ישנים. כי באשמורת הראשונה שהכל נעורים אין צורך למשמרות. והאשמורת התיכונה היא האשמורת האמצעית מהלילה שהיא תיכונה למשמרות המחנה: **דעד כדון** לא אתא עידן. פירוש שעד הנה לא בא הזמן שיעמדו משמרות: **(כח) והיתה ממדדת** אותו כו'. ביומא דף ל"ח פרש"י שמה שניתוסף עליו היתה נותנת משקלו זהב. ועיין לעיל פר' א' סימן נ"ד: **(כט) כתיב ואת חמת ה'** כו'. פי' שהנביא מקונן מגדול מעשה הפורענויות מיעודו. כי ביעוד לא נזכר חוץ רק בעולל. ובמעשה התמיד דאפילו זקן שכבו בחוצות [יפ"ע] ולפ"ז נראה שצריך להיות וכאן שכבו לארץ חוצות נער וגו'. והאות אמת מלא נוסחא אחרת שכבו לארץ חוצות נער וגו' לפי עבירה שעברו כך היתה תפלתם לפי שכתוב בהם ואת חמת ה' וכו' לפיכך שכבו לארץ: **(ל) מהו מגורי**. שלש פי' שאמר יגיר תפחידם קרא עליו ע"ד כי פחד פחדתי ויאתיני ומגורותם אביא להם מאי מסביב. שהפחידים אונס מסביב: **מגו ביתאי** דרש מגורי מלשון גירות ודירה. ופי' אותו הדר בתוך ביתי קראת עלי למלחמות כדמפרש ר' מוריינוס ואזיל. **קוסי פרפראן** קוסי לשון אכילה. פורפיראן היא לשון מאכל לשון פרפרות. ור"ל אוכלי מאכלי זה דאתי עלי הרי זה בא עלי למלחמה [יפ"ע]. והערוך והמעריך גרסו בני אדם בהם קוסי טרפיזין הבאים עלי. ומפרשים אוכלי שולחני אבל הריוסף הערוך כתב קוסי טרפיזין. פי' בלשון יוני לגים אבל מידי יום ויום הולכים לאכול על שולחן אחרים: **כנגד בנים ובנות** שיהיו לך יהיה חטא מאבדן. פי' שהשוים בחטא אחד לא יהיו שוים בעונש הבנים. שאם החטא ההוא גורם למיתת בן אחד והחוטאים יש מהם שיש לו כמה בנים ויש מהם שאין לו אלא בן אחד. לא יענש כל אחד במיתת בן אחד. דא"כ לקתה מדה"ד כי זה שהיו לו בנים רבים ומת אחד אינו מצטער כ"כ כזה שלא היה לו אלא בן אחד ומת יצטער עליו. אלא לפי ריבוי הבנים יהיה עונש החטא. כי מי שהי"ל ב' בנים ומת לו בן אחד בעון החטא. כשאחר חטא כזה ויש לו ד' בנים ימותו ב' בניו שהם חצי בניו. ודייק לה מדכתיב ורביתי ביו"ד שהוא לשון ריבוי כמו והרביתי שהוא ביו"ד. שאילו היה לשון גידול הו"ל לכתוב רביתי חסר יו"ד ולפי דעת המדרש ה"ק קרא כפי מה שטפחתי והרביתי הבנים. כלה בהם האויב שמי שהיה לו בנים רבים כלה מהם במספר יותר ממי שבניו מעטים. שלפי הערך אבד מהם החטא. ובעל אות אמת הגיה בילקוט שיהיו לך בחיית עמל בהן ומגדלן. ועיין ביפ"ע מה שהקשה עליו:

פרשה ג (א) רבי חמא בר חנינא פתח כו'. הך פתיחתא היינו לתגלת קינות כדלעיל פתיחתא סימן כ"ח. ולא מייתי ליה הכא אלא לתרץ אמאי אני הגבר אכתוב בשלש פסוקים. ולא כתב להו בג' אלפ"א ביתו"ת כל אחד מקרא אחד כשאר האלפ"א ביתו"ת. ובדברי ר' חמא מתורץ דמש"ה אי כתוב ג' ג' פסוקי לומר שזו נכתבה כנגד ג' האלפ"א ביתו"ת הראשונות שלפי ששרפו יהויקים הוסיף עוד אלפ"א בית"א זו כנגדן. ואילו לא נכתבה כן לא הוה ידעינן שכנגדן נכתבה זו: **מה ת"ל כהמה** אלא זו אני הגבר שהוא שלש אלפ"א ביתו"ת שלש כנגד שלש. רב כהנא אמר כו'. כצ"ל ור"ל כנגד שלש אלפ"א ביתו"ת ששרף יהויקים על האח אמר על התם והיינו איכה ישבה בדד. איכה יעיב. איכה יועם. שוב הוסיף עליהן אני הגבר שהוא משלש אלפ"א ביתות וזהו הדיעה שהביא רש"י איכה וירמיה בס על פסוק ועוד נוסף עליהם וגו'. ונראה לדברי מלשון רב כהנא אמר משמע שהוא דעת אחרת שחולק על הראשון דאי כגירסת הספרים הו"ל אמר רב כהנא דכתיב כו'. גם יקשה לגירסת הספרים שלפנינו דלר' חמא לא קשה רק מה ת"ל כהמה והביא לרב כהנא שמתרץ כל תיבה ותיבה [ואף דר' חמא בר חנינא אמר בפתיחתא באופן אחר. י"ל שנפתחב השם במקום אחר] ובמדרשים קטנים דפוס זאלקווא ליתא שם הני י"ז תיבות שאין תלמוד לומר כהמה מה ת"ל כהמה רב כהנא אמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה. והמעיין יבחר: **רב כהנא אמר כו'** כדכתיב איכה כו'. וצריך לומר לדבריו שדברי הספר אשר שרף יהויקים. היינו ענינים אחרים שלא נכתבו במגילה זו [יפ"ע]:

(ב) הה"ד הלא כתבתי לך כו'. לתרוצי הא דק"ל למה נכתבה אלפ"א בית"א זו בג' ג' פסוקי כדכתבתי לעיל. מייתי האי קרא דדרשינן בי' שלשים אני הגבר דהוא מג' ג' פסוקים אלמא דמתחלת קרא דכתיב הכי משום דאיכא טעמא בתילתא ליכתוב בג' ג' מפני המספר בעצמו ולא משום דהוי כנגד ג' אלפ"א ביתו"ת ראשונות כדלעיל. ואיידי דמייתי קרא דריש ליה כולא בדרשי אחריני כדרך המדרש: **דברים משולשים** פי' תורה נביאים וכתובים. **שלישים גבורים** שדברי תורה ניתנו בזיין. מה זיין הזה מתקיים לבעליו אף ד"ת מתקיים למי שהוא עמל בהן כל צרכן א"ר אחא גבורים הם דברי תורה לפרוע ממי שאינו עמל בהן כל צרכן [ילקוט]: **ד"א** שלישים אני הגבר כו'. פי' דעל זה נכתב ג' ג' פסוקים קאמר הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת. כי בכוונה בחכמה נכתב כן. דטעמא רבה איכא במילתא. וכן אמרו כרים חזית כל מעשה שלמה משולשים שסוד יש בדבר: **(ג) אני הגבר** אנא הוא דליפנא יסורין. משום דק"ל מהו אני הגבר ראה עני כאילו היה ידוע שנתלא גבר מעונה ולא נודע מי הוא. וקאמר אני הוא אותו הגבר. לא הו"ל אלא אני ראיתי עני. להכי קאמר שר"ל אנא הוא דילפנא יסורין. כלו' אני הוא שתמיד ראיתי עני ומלומד ביסורין ואינו חדוש הוא אצלי: **אהני עלי** מה דאהני לך. הוא כמו ד"א שבפסקא דריש אני הגבר אני הוא שראוי להיות לי כזאת כלו' כי אני גרמתי לעצמי במה שקבלתי תורתך. שבמקום שהיה לך להיטיב לי הרעות לי. שאילו לא הייתי מקבל התורה הייתי חפשי מכל האומות. ולא הייתי נענש על שלא קיימתי את התורה ופי' אהני עלי יפה נהניתי כמו שאתה נהנית. בדרך צחות. כלו' כך ראוי לי שאומר שאני הנאתיך בקבלתי תורתך ועשיתי רצונך. וכדאמר בסמוך כך יפה לנו [יפ"ע] · **וצמצמה** הסתירה פניה [ערוך ואהבת יונתן]: **אקשית אפיך** הקשת והעזת פניך · **שלא קבלה** אומה

(דברים לג) ויאמר י"י מסיני בא וזרח משעיר למו ולא קבלוה. החזירה על בני ישמעאל ולא קבלוה הה"ד (שם) הופיע מהר פארן. ולבסוף החזירה על ישראל וקבלוה הה"ד (שם) ואתא מרבבות קדש מימינו אש דת למו וכתיב (שמות כד) כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע. ד"א אני הגבר אריב"ל אני הוא הגבר אנא הוא איוב שנאמר (איוב לד) מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים: (ד) ראה עני. א"ר שמואל בר נחמן אמרה כנסת ישראל כיון שראה אותי עניה מן המצות עניה ממע"ט הביא עלי שבט עברתו. א"ר ברכיה גברתני לעמוד בכולן. את מוצא אחד מאה חסר שתים תוכחות שיש במשנה תורה מה כתיב ד (דברים כט) אתם נצבים היום כלכם ומתרגמינן אתון קיימין יומא דין כלכון גבורים לעמוד בכולם. אותי נהג בעה"ז שנקרא חשך ולא אור. אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום ארשב"ל מלמד ה שהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעוה"ז אבל חוזר ומרחם עליהם הה"ד אך בי ישוב: (ה) בלה בשרי זה ציבור. ועורי זה סנהדרין. כשם שהעור חופה על הבשר כך סנהדרין חופין על ישראל. שבר עצמותי עיצומי בני אדם שהיו בבני העצומים. בנה עלי ויקף ראש וזה נבוכדנצר דכתיב ביה (דניאל ב) אנת הוא ראשה די דהבא. ותלאה זה נבוזראדן. ד"א ראש זה אספסינוס. ותלאה זה טרכינוס: (ו) במחשכים הושיבני כמתי עולם. וא"ר שמואל ד' חשובין כמתים. סומא דכתיב במחשכים ו הושיבני כמתי עולם. מצורע שנא' (במדבר יב) אל נא תהי כמת. ומי שאין לו בנים דכתיב בה ברחל (בראשית ל) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי. ומי שירד מנכסיו שנא' (שמות ד) כי מתו כל האנשים וכי מתים היו אלא שירדו מנכסיהם: (ז) גדר בעדי ולא אצא. ח ר' איבו אמר זה בסגר של ערבייא. ר' ברכיה אמר זה קסטרא של פרסין. ורבנן אמרי זה מטלית של כותיים. הכביד נחשתי הכביד עלי ארנוניות ודימוסיאות וגלגלאות: (ח) גם כי אזעק ואשוע וגו'. ר' אחא אמר כל המתפלל עם הציבור למה"ד לבני אדם שעשו עטרה למלך. בא עני אחד ונתן חלקו בתוכה. מה המלך אומר בשביל זה עני איני מקבלה מיד מקבל המלך ונותנה בראשו. כך אם היו עשרה צדיקים עומדים בתפלה ורשע עומד ביניהם מה הקב"ה אומר בשביל רשע זה איני מקבל תפלתם. ורבנן אמרין בא אחר הציבור מעשיו נפרטין למה"ד למלך שנכנסו אריסיו ובני ביתו לכבדו. בא א' באהרונה אמר המלך תסתם חביתו. ומי גרם לו הרי שבא באחרונה. כך כל המתפלל לאחר הציבור מעשיו נפרטין לכך נאמר גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי. שתם כתיב לפי שתמו הציבור תפלתהון: (ט) גדר דרכי בגזית. ט בנות לוד היו לשות עיסתן ועולות ומתפללות ויורדות עד שלא החמיצו. בנות ציפורי הוין סלקן ושבתן בבית מקדשא

יד יוסף ד לקמן סי' י"א: ה לקמן סי' ס"ז וסי' כ' וכ"ד וכ"ז: ו ילקוט איכה: ז מדרש ש' ר"ל וס"ק דע"א. ב"ר פ' ע"א. ש"ר פ"כ. ילקוט פורס רמז קל"ו ותמל"ב. תנחומא נו: ח ילקוט איכה ט ירושלמי פ"כ דמ"ש:

מתנות כהונה

ילקוט מוסיף עוד ומסיים ואחר כל השבח הזה אני הגבר ראה עני: איוב. בערך היסורין שקבלתי ועיין עוד בילקוט (כאן): כיון שראה אותי כו'. דרש ראה קמץ כולו לשון עבר: גברני שנה אותי גבור לעמוד בכל היסורין: מתייאש כו'. בהניחם ביד היסורים כמו שמתייאש מדבר מה וכן הוא לקמן סוף פסוק ויגרם ובילקוט הגירסא נשתנה קצת: בלה עיצומי חזקי וגבורתי. כלשון דגרסי': שהיו כבני העצומי' ור"ל כבני הענקי': ד' חשובי' כמתים נדרים (ס"ד): גדר. ערביא קסטרא כו'. מיני ארצות הם ויצאו שגדורים הם בתוכם לא יוכלו לצאת ועיין בערוך ערך קסטרא: ארנונית כו'. מיני מכים מאדם ובהמה ונכסים: נפרטין. נמנין בפרוספרוס א' א' והקב"ה מדקדק בהן: תיסתם. תסגר ותסתר ואולי שצריך להיות ותסתר: חבית. אוצר חבית שהכהן לכבד בו את המלך: לפי שסמו כו'. קרי ביה שתם לשון סתימות וגם' סגיא ל"ג ליה ופי' הוא ז"ל שתם הבריד והספרים כד"א ויסם לו עדרים לבדו ולא שתם על אלו לבן: גדר דרכי כו'. כל המעשים הללו להורות שבזמן הגאולה היו ממהרים אורחם בסיעתא דשמיא ואח"כ נהפך למשהות והגני צריך להוסיף ולגרוס ע"פ הירושלמי דסוף מסכת מעשרות ועל פי הערוך בערך גמד: ועולות ומתפללות. בירושלים: הווין סלקין כו'. בבקר היו עולות ומשבחות בתפלה בב"ה ובאו לאהליהם טרם שהשמש שם אדם לאחותא ללקוט אותן שנשרו בלילה שצריך להקדים ללוקטן קודם יציאת השמש עליהם כדאיתא בהאי עובדא דר"ע ותלמידיו במדרש חזית (ר"כ): ושבחן. בירושלמי גרס ושבחן ומוכח התם מדבר שלמד מעניינו

ענף יוסף

(ד) [מלמד שהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעה"ז אבל חוזר ומרחם עליהם] קשה מאי קמ"ל בזה אף לרשעים ודאי לא כלו רחמיו ויש לנו ליחל לחסדו תמיד כ"ש לצדיקים. וי"ל דרשעים היסוריהם סוכחות על פון פשיעה שיש מקום כשיעלו עונש. אבל לצדיקים שאין יסוריהם אלא לכפרת הדור או יסורים של אהבה לכסיב להם לעולם הבא ס"ד אמינא שאין חוזר כפס מאמר שבבחם קיימת לעולם. לכ"ק דמ"מ חוזר ומרחם עליהם שאומר ליסוריהם די שלא יצטערו ספי [יפ"ע]: (ו) [אלא שירדו מנכסיהן] קשה דמאן נימא לן שהיו עניים דילמא היו סומין או מצורעים או חשוכי בנים. וי"ל דאין לומר שנכמו דלא כתיב במחלוקתו של קרח [במדבר ט"ז] העיני האנשים ההם תנקר. וליכא למימר נמי שהיו מצורעים דלא כתיב בקרב כל ישראל. וליכא למימר שנשרפאו כמאן תורה. דהא אמרינן במדרש סדר נשא פ"ח בחזרו לזמן במעשה העגל [ר"ן פי' מהרש"ם]. ועוד דהא עשירים היו. היו יכולים לספק למשה אע"ג דמצורעים היו [מהרש"ם]. וליכא למימר דמשום שלא היו להם בנים אמר כי מתו. דא"כ הוי א"ל מפני זה שוב מגרימה וכי מפני זה שלא היו להם בנים לא היו נשמעים למלכות לבלשיט אל פרעה [ר"ן ומ"י]. ועוד דהא כתיב בה ונשיהם ובניהם וטפם [מהרש"ם ומ"י]:

(ח) [לכך נאמר גם כי אזעק ואשוע כו'] ולכאורה מה זה ענין לקינות שקובל שאין תפלתו של יחיד נשמעת. אבל הענין כמ"ש מהרש"ם אף דלא ירדו גשמים כתולה לארץ אין לומר משיב הרוח כקין רק בשומע תפלה

עץ יוסף

אומה אמרה תורתך אלא אני. לכן אף שאין אנו יוצאין ידי חובתינו בשלימות מ"מ אין ראוי לך למאוס אותנו כיון שהם לא רצו לקבלה כלל: אני שפסלתי כל העכו"ם בשבילכם. שלא רציתי באומה ליתנה להם בשבילכם שבחרתי בכם מהם. והא ראיה שלא כפה עליהם ההר כמו שעשה לישראל כדי שיקבלום בע"כ: נעשה ונשמע בילקוט גרס בתר הכי כמה טובות עשיתי לפניך קדשתי את שמך על הים. אמרתי לך שירה. קבלתי תורתך בשמחה מה שלא קבלו האומות. ואחר כל השבח הזה אני הגבר ראה עני: אנא הוא איוב דהפסוק אני הגבר דמשמע דהוה גבר נעלם וקאמר אני הוא אותו הגבר: אנא הוא איוב פי' שהרע לי כאיוב שקבל יסורים קשים וה"ל כאילו אני איוב. א"ל הילקוט אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אני הוא איוב כד"א מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים. כל מה דאתיא על איוב אתא בעי מייתי עלי באיוב כתיב כשדים שמו שלשה ראשים. ובי כתיב והעיר נתנה ביד הכשדים. באיוב כתיב אש אלהים נפלה וגו'. ובי כתיב ממרום שלח אש בעצמותי. באיוב כתיב ויקח לו חרש וגו'. ובי כתיב איכה נחשבו לנבלי חרש. באיוב כתיב וישבו אתו לארץ. ובי כתיב ישבו לארץ ידמו. באיוב כתיב שק תפרתי וגו'. ובי כתיב חגרו שקים וכו': (ד) כיון שראה אותי עניה כו'. דראה עני אהקב"ה המוזכר לעיל באומר ולא היה ביום אף ה' קאי. דאי אגבר דאיסי מבע"ל. ופי' אני הגבר לפ"ז הוא כך אף כי אני כגבר בגבורה וחכמה. כשראה ה' בי עוני המצות ומע"ט הכה בשבט עברתו. ולאו על הגלות מיירי שבזמן הגלות היה בהם ע"א ג"ע ש"ד בבית ראשון ושאר עבירות כדאי' לעיל ריש פ"א. ובבית שני היה בהם שנאת חנם. אלא מיירי כאן על עתים אחרים שלא היה בהם עבירות ומ"מ נענשו על ביטול מצות עשה. וכההיא דאמרו בס' המכלה דנעידן ליפתח ענבין עשה. ולה"ק הכא בשבט עברתו [יפ"ע]: עניה מן המצות היינו המפורשות בתורה כגון שופר סוכה ולולב: עניה ממע"ט היינו אלו שאינן מפורשות כל כך. כגון הכנסת אורחים ובקור חולים ודומיהם. והדרי מוסר ודרך ארץ דאקרו דת יהודית: גברתני לעמוד בכולן והיינו אני הגבר לשון גבורה. ומפני תשומות קאמר לה הכי כי זה נבר לו וניחא לי' שלא היה בו כח לסבול וימות מיד. וכמ"ש איוב ויואל אלוה וידכאני יתר ידו ויבצעני: אותי נהג בעוה"ז כו'. מפרש מקשה מאי ולא אור. פשיטא דבמקום השך אין אור. להכי דרשו בעה"ז שאע"פ שיש בו הגלות והנאות דהיינו אור. מ"מ הוה לי' כאילו אין בו אור כלל מאחר שאני בגלות: מלמד שהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעה"ז חוזר ומרחם עליהם. כנ"ל ופי' שאע"פ שמרבה עליהם יסורים באורך זמן עד שנראה שעזבם וכאילו מתיאש מלרחם עליהם. הוא חוזר ומרחם עליהם. ועיין בענף: הה"ד אך בי ישוב. אע"ג דפשטיה היא שלגה שסב עליו תמיד להכותו. מ"מ מדכתיב ישוב ולא סגי ליה בהיפך ידו כל היום. רמז כי ישוב עליו לטובה: (ה) חופין על ישראל להיות להם למחסה ולמסתיר מהרעות בזכותם: עיצומי דרש עצמותי עיצומי בני אדם העצומים בבני והיינו החכמים והצדיקים: וראש זה נ"נ. כתב רש"י בפירוש הכתוב דאם זה ל"צ לגלות יהויכין. ותלאה נבוזראדן שגמר המכה בימי צדקיהו: זה אספסינוס שהיה התחלה לגלות בית שני שהוא צר על ירושלים קודם טיטוס: זה טרכינוס שהוא גמר את המכה והלאה שהרבה חללי ישראל במגרים כדלעיל איכה א' סי' מ"ח וזה היה זמן מרובה אחר חורבן הבית: (ו) ד' חשובים כמתים ונפקא מיניה למיבעי עלייהו רחמי [תוספות ישנים]: סומא דכתיב במחשכים הושיבני כו'. שכשאדם נתון בחשך ואינו רואה חשוב כמת [רש"י] ואע"ג דלכאורה נראה שפי' כלא גר דהיינו במחשכים הושיבני אך מדמדמה ליה כמתי עולם משמע ליה דהיינו סומא. דהוי כמי נעולם בחשך [מהרש"א]: אל נא תהי כמת אע"פ שרש"י בחומש פי' על פי הספרי מה מת מטמא בביאה אף מצורע כן. מ"מ ממילא ילפינן נמי שחשוב כמת לענין נדר כיון דמטמא כמת ועוד דאין היקש למחצה [יפ"ע]: ומי שאין לו בנים. כי אין לו שמחה וליח ליה תוספת לידה ומכה לקבורה. וגם לעוה"ב שאינו מניח חליפתו לזכותו לעוה"ב. דברא מזכי אבא. וגם בהשאיר מינו כי האדם ראוי להיות קיים במין כמו שהמלך קיים במין: דכתיב בה ברחל הבה לי בנים. לכאורה הוה די שיאמר דכתיב הבה לי בנים כמו באיך ראוס. אמנם כוונתו להביא ראיה בקל וחומר שאם האשה שאינה מצווה על פריה ורביה כתיב בה שאמרה הבה לי בנים וגו' כ"ש לאיש שהוא מצווה שאם אין לו בנים שחשוב כמת [לחם דמעה]: ואם אין מתה אנכי דליכא לפרש שאמרה ואם אין אמות אנכי מתוך צער על שאין לי בנים. דא"כ לכתוב ואם אין אמות אנכי. אבל מתה היא שם התואר. ואם אין אני נקראת מתה על שאין לי בנים [מהרש"א]: ומי שירד מנכסיו ר"ל דווקא מי שהיה עשיר מתחילה שמרגיש יותר בצער העניות. אבל בגמרא דנדרים ועכו"ם דמייתי לה להך תוספתא ובש"ר פרשה ה' גרסינן עני משמע כל מין עני [יפ"ע]: וכי מתים היו והלא הם היו במחלוקת של קרח: אלא שירדו מנכסיהם. וכיון דכן לא היו יכולים להזיקו כי אין דבריהם נשמעין. ועיין בענף: (ז) בסגר בם מקום שבערביא. וקסטרה שם מקום שבפרס. ומטלית שם מקום שבכותים. וכתב היפ"ע ס"ל ורבנן אמרי זה מפלה של כותים. והוא הר גריזים כי שם משתם. וכדקרי ליה בדברים רבה פ"ג ניפולין של כותים. והכוונה שהגולים באחד מן אלו המקומות לא היו מניחים אותם לצאת משם. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי שכל אחד זכר המקום הנודע לו: הכבוד עלי ארגוניות כו' ולפי שע"י אדם נתפס ומוגב לגוהותיים קאמר עלייהו הכבוד נחשתי: ארגוניות שיסור שהמלך נוטל מהתבואות והבהמות: ודימוסיאות מה שנוטל מהקרקעות והסחורה: וגלגלאות כסף גולגלתא: (ח) ר' אחא אומר כל המתפלל כו'. כוונת ר' אחא לומר קרא כפשטיה דמיירי בלשון יחיד ללמד על המתפלל ביחיד שאין תפלתו מקובלת אף שהיתה התפלה הגונה כתקונה ואין בה שיבוש מחמת עצמה כלל. מ"מ אין תפלתו מקובלת אלא א"כ יהיה כשר וצדיק ורצוי מצד עצמו. מה שאין כן אם מתפלל עם הצבור אף שהוא רשע ואינו ראוי מצד עצמו. אם התפלה מצד עצמה כתיקונה אז לא די שאינו מזיק לתפלת שאר הצבור. אלא גם תפלתו מקובלת. וזה נלמד מהמשל באותו העני שנתן חלקו אין פחיתותו בשביל החלק שנתן שהיה גרוע שהאחר נתנו זהב וכסף והוא נתן נחשת או כסף סיגים. כי בודאי יחשבו לפושעים המקבלים ממנו לערב בעטרה ולזייף אותה. וא"כ אין הפחיתות רק מצד היותו עני ובלתי חשוב. שאפ' שיהיה חלקו טוב כשאר בני. אין זה כבוד המלך ללבוש עטרה שאדם עני נתן בה חלקו. ומ"מ אינו מואס לחלק אותו העני בשביל שאר האנשים החשובים שעשאוה. כן יהיה דמיון הרשע שהוא מתפלל עם הצבור. אינו מואס הקב"ה יותו רשע רק אם התפלה היא מצד עצמה כתיקונה היא מתקבלת ונעשית עטרה בראש חי העולמים ואינה נדחית. אמנם אם התפלה מצד עצמה אינה כתיקונה בודאי שהוא פגם גדול בעטרה שיהיה בה זיוף ואינה מתקבלת. זו היא סברת ר' אחא. אמנם סברת רבנן דלא מיבעיא רשע אלא אפי' שיהיה צדיק או בינוני צריך שיתפלל עם הצבור. ואם לא התפלל עמהם אפי' יהיה תיכף אחריהם שלא עבר זמן כלל אפשר שיבא לו היזק רב שמעשיו נפרטים. ולזה הביא המשל למלך שנכנסו אריסיו כו' להורות דבשוין משתעי. כי אין רישותא לאותו שנסתם חביתו אלא שבא באחרונה וכן בנמשל אין רישותא לאותו במעשיו נפרטין אלא שהתפלל אחר הצבור. וז"ש גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי. ולמה לפי שתם תפלת הצבור. כי דרשינן שתם כפי המכתב שנכתב בשי"ן. ותרתי שמעינן מינה לשון סתימה ולשון השלמה מדכתיב בשי"ן ולא בסמ"ך. נמצא תורף הענין דר' אחא פי' קרא במעלת המתפלל עם הצבור. ורבנן מפרשי קרא בגריעות המתפלל ביחיד [לחם דמעה] ועיין בענף: בשביל זה העני איני מקבלה כצ"ל. וכן לקמן גרסינן בשביל רשע זה איני מקבל. ופי' וכי מפני שזה עני ומתנתו מועטת תדחה עטרה נצור בתמיה. אלא יקובל הכל [יפ"ע]: נפרטין נמנין בפרוספרוס אחד אחד. והקב"ה מדקדק בהם: ולכבדו במיני פירות ומגדים: תסתם חביתו שהביא דורון למלך חבית יין או שמן. שלא יראה לפני המלך גנות שהביא כי לא לרצון לפניו. לפי שנתעצל ובא באחרונה. או לפי שכבר אכל ושבע ממה שהביאו הראשונים. וכן אחד שנעשה עטרה להקב"ה מתפלות הצבור אין תפלת יחיד זה חשובה לפניו. והמעריך גרס תפתח חביתו ומפרש תפתח ותראה מה שבתוכו אם טוב ואם רע: (ט) בנות לוד כו' ראיה למ"ש כאן נתיבותי עוה. דהיינו שהבתולות היו שבהן היו עולים לירושלים ממקומות רחוקים במהרה. ועכשיו לא נודע. כדאמר בסמוך נתיבותי עוה אנדי, מייתי מהנך עובדי דבנות לוד היו לשות עיסתן

מקדשא ולא הוה בר נש קריץ לתאנה קדמי סנהון. והאי ספרא דמגדלא הוה מסדר קנדיליה בכל ערובא שבא סליק שבת ונחת ומדליק יתהון. ואית דאמרי ספרא הוה בכל ערובא שבא הוה סליק ופשט סדריה בבית מקדשא ונחית שבית בביתיה עובדא הוה כחד בר נש דהוה קאי ורדי ערקת תורתיה נפק. אמר להו כדו. אמרו ליה באידנא אסטרטייא אתית. שרי מחוי להון ולא אשכח הדרך וקרו עליה הדין קרייה גדר דרכי בגזית. נתיבותי עוה אצדי כמד"א (יחזקאל כא) עוה עוה עוה אשימנה: (י) דוב אורב הוא לי זה נבוכדנצר. ארי במסתרים זה נבוזראדן. ד"א דוב אורב זה אספסיאנוס. ארי במסתרים זה טרכינוס. דרכי סורר ויפשחני תילהי כדאמרינן אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית. דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ תרין אמוראין היא כבורמא לאספריסא וח"א י כקורת חצים שהכל מורים בה והיא נצבת. ר' יודן אמר וגברתני לעמוד בבולן יא את מוצא אחר מאה חסר שתי תוכחות שיש במשנה תורה מה כתיב (דברים כט) אתם נצבים היום כולכם ומתרגמינן אתון קיימין גבורים לעמוד בבולן: (יא) הביא בכליותי בני אשפתו. רב ושמואל. רב אמר בני יב אופיכיה בני אמורים ושמואל אמר בני אדם שאוכלין הרבה ומוציאין אשפות הביאן עלי: (יב) הייתי שחוק לכל עמי. כתיב (תהלים סט) ישיחו בי יושבי שער אלו יג עכו"ם שהן יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיאות. ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין הן יושבין ומשיחין בי ומלעינים בי ואומרים בנין דלא נצרוך לחרובא כיהודאי והן אומרים אלו לאלו כמה שנים את בעי מחי. והן אומרים כהלוקא דיהודאי דשבתא. ומכניסין את הגמל לטרטיאות שלהן והחלוקין שלו עליו והן אומרים אלו לאלו על מה זה מתאבל והן אומרים היהודים הללו שומרי שביעית הן ואין להם ירק ואכלו החוחים של זה והוא מתאבל עליהם. ומכניסים את המומוס לתיאטרון שלהם וראשו גלות והן אומרים אלו לאלו על מה ראשו של זה מגולח. והוא אומר היהודים הללו שומרי שבתות הן וכל מה שהם יגעין כל ימות השבת אוכלים בשבת ואין להם עצים לבשל בהם והם שוברים מטותיהם ומבשלים בהם והם ישינין בארץ ומתעפרים בעפר וסכין בשמן לפיכך השמן ביוקר. ד"א ישיחו בי יושבי שער אלו ישראל שהם יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת ט"ב יושבין וקוראים קינות ונהי באיכה: (יג) השביעני במרורים יד זה יו"ט הראשון של פסח דכתיב בו (שמות יב) על מצות ומרורים. הרוני לענה מה שהשביעני בליל יו"ט הראשון של פסח הרוני בליל ט"ב לענה הוי ליל יו"ט הראשון של פסח הוא ליל ט"ב: (יד) ויגרס בחצץ שני. מעשה בבנו של ר' חנניה בן תרדיון שנתחבר ללסטים וגלה את רזן והרגוהו ומלאו פיו עפר וצרורות. לאחר שלשה ימים נתנוהו בכליבא ובקשו לקלס עליו מפני כבוד אביו ולא הניחן. אמר להם הניחו לי ואני אומר על בני. פתח ואמר (משלי ה) ולא שמעתי לקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני כמעט הייתי בכל רע בתוך קהל ועדה. ואמו קראת עליו (שם יז) כעס לאביו בן כסיל וממר ליולדתו. אחותו קראת עליו (שם כ) ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ. ותנן טו כל שהוא מסעודת ט"ב אסור לאכול בשר ולשתות יין ולאכול שני תבשילין ולרחוץ ולסוך. וכל שאינו מסעודת ט"ב מותר לאכול בשר ולשתות יין ולאכול שני תבשילין. טז רב מן דהוה אכיל כל מאכלו נסיב חד פת פחית ויהב עליה קטם ואמר זו היא סעודת ט"ב לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר: (טו) ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה. ר' אלעזר בר' יוסי בשם ר' חנניה בריה דר' אבהו אמר יז מעשה באשה אחת בקיסרין שהוליכה את בנה אצל נחתום אחד אמרה לו למד את בני אומנות. א"ל ימתין אצלי ה' שנים ואני מלמדו ת"ק מינין בחטה. כמה מינין יש בחטה ר' אהא אמר בחטי סנית חטים דלא מנין. ורבנן אמרי ת"ק בחטין כמנין מנית. ר' הנינא ור'

יונתן

יד יוסף י תנחומא נצבים: יא לעיל סי' ד': יב אס"ר ס' א': יג פתיחתא י"ז: יד ילקוט איכה: טו תענית ל': טז ירוש' תענית פ"ד: יז קהלת פ"א:

מתנות כהונה

מעניינו כי כן עיקר ומ"מ גירסת הספר אין למחקו: **סליק שבת ונחת כו'**. ועיין בערוך ערך למד: **ספרא**. פי' שמש בית הכנסת וכן היו קורין את השמש ועיין בבראשית רבה פ' ס"ה ובירושלמי גרס והאי שמש כו'. **דמגדלא**. שם עיר והוא מגדל צבעים: **מסדר כו'**. היה מתקן ומסדר הנרות בבית הכנסת סמוך להכנסת שבת לכבוד שבת ולא הי' מדליקן עדיין עלה לירושלים להתפלל וירד והדליקן קודם הכנסת שבת ועיין בערוך ערך למד: **ספרא** הוה בכל ערובא שובא וכו'. פי' מלמד תינוקות היה או חזן הקורא בשבת ועלה לירושלים וחזר הסדר ופשט שבת בביתו ויש לקיים גירסת הספר ולומר שהיה שמש בבית הכנסת וחזן הקורא בספר תורה: **ופשט כו'**. וחזר על סדריה ועיין סוף פ' כי תשא: **דהוה קאי כו'**. היה עומד וחורש (בא"י) וברחה ממנו פרתו יצא הוא לבקשה ואמר לבריות כזאת מה שקרה לו אמרו לו באיזה דרך באת התחיל להראות להם ולא מצא הדרך והיו קורין עליו מקרא זה גדר כו': **אצדי**. החריב ובירוש' גרס הכי פסקת סורתו קמיה הוי פריא הוא פרי עד דהשכחת יתיב בבבל א"ל אומת נפקת א"ל יומא דין א"ל בהדייתא אתיתא א"ל בדא א"ל אתי אמי לן נפיק בעי מחתא לון ולא חכים בהדית ע"כ והגוזה יראה לעיניים שטוב להגיה כך: **דוב**. תולהי. פי' הערוך הזיכוס וססע אותו ח"י ותלהי יחיה ואות כמו תילתי תילתי דפ' אלו טריפות שפירושו החיכות החיכות ובחילוף אותיות אחה"ע: **שנפשח**. גרסי' פי' נסדק ונשבר: **בורמא כו'**. הערוך הביאו ולא פירשו: **גברני**. חזקני ואמלני להיות נצב ועומד בכולן כדלעיל (ח): **הביא** בני אופיכיס במגילת אסתר ויהי בימי גרס בני אוכפיא כו' והם שמות של אומות ועיין בערוך ערך אמר האחרון: ישיחו בי יושבי גרסי' ועיין מאמר זה לעיל בפתיחתא (יח): **על מצות כו'**. עיין לעיל בפתיחתא (יט): **ויגרס: בכליבא**. בכלוב של עופות והוא כעין תיבה וע"ל בפתיחתא (ס): **כל שהוא כו'**. כל סעודה שהיא באה בשביל תענה באב כלומר שמפסיק בה מלאכול עוד. **פחות**. קטן וגרוע ונתן עליו אפר וכ"ה היא בירושלמי סוף מסכת תענית וגיר' התוס' היה לגע פיתתיה בקוטמא פי' ה"ה טובל פתו באפר: **אומנות**. של הנחתומים: **בחטי מנית** פסוק הוא ביחזקאל

סי'

עץ יוסף

שיסתן ושלמה לירושלים ומתפללות שם וחוזרות קודם שהחמיץ העיסה. אם היות לוד רחוקה מירושלים מהלך יום אחד כדאי' בגמרא. ואיך אפשר זה אם לא ע"י מחילות: **בנות צפורי כו'** וכן בנות צפורי היו עולות ומוכיחות בבהמ"ק ובמוצאי שבת היו ממהרות לבא למקומן. בלא היה אדם משכים לתאנה קודם להם להשכים ללקוט התאנים בבקר קודם זריחת השמש כדאי' בחזית פ' דודי ירד לגנו: **והווין סלקן ושבתן בבהמ"ק**. כצ"ל [יפ"ע] וכן הוא בירושלמי: **והאי ספרא דמגדלא כו'** וכן סופר של מגדלא שהוא מקום רחוק מירושלים יותר מלוד. ובכל ע"ש היה מסדר נרותיו קרוב לבין השמשות לכבוד שבת. וקודם שהדליקם היה עולה לירושלים והתפלל וקיבל שבת וירד והדליקן קודם הכנסת שבת. ושבת דקאמר לאו דווקא דא"כ האיך היה מדליק הנרות אח"כ אלא פי' שהיה הולך שם מבעוד יום ונותן שם עירובו כדי לקנות שם שביתה בין השמשות כדי שיוכל ללכת שם בשבת שהיה מקומו רחוק יותר מתחום שבת. ומגדלא הוא מגדל נבעיא כדאי' בירושלמי [יפ"מ]: **ואית דאמרי** ספרא הוי כו'. פי' מלמד תינוקות היה או חזן הקורא בשבת ועלה לירושלים בכל ערב שבת. ופשט סדריו ר"ל שחזר הסדר בבהמ"ק וחזר ובא ושבת בביתו: **דהוה קאי ורדי** שהיה עומד וחורש כא"י: **ערקת תורתי** נפסקה פרתו לפניו מן העול וברחה: **ערקת תורתי הוות** פרי ופרי בתרה עד דאשכחת יתיב בבבל אמרו לו אומת נפקת אמר לון כדון. א"ל בהודא אסטרטיא אתיה ושרי מחוי כצ"ל [יפ"ע] וכן הוא בירושלמי. ופי' והיתה רצה והוא רץ אחריה עד שנמצא נתון בבבל. אמרו לו מתי יצאת מארץ ישראל אמר להם עכשיו. אמרו לו באיזה דרך באת התחיל להראות להם ולא מצא הדרך שנתעלמה ממנו שהפרה באה בדרך הנעלם והוא היה רץ אחריה בלי ידיעה ושוב נעלם ממנו: **אצדי** חרב ומקולקל כי לא טדעו: **כמד"א עוה כו'** שפירושו את המלכות הזאת של צדקיהו אעשה מעוות ומעוקם. וכפל המלה ג' פעמים לומר שעד עולם לא ימלוך מי מזרעו הרי דעוה פי' עוות ומקולקל: **(י) זה נבוכדנצר** פי' שע"י ששלח עלי הקב"ה את נבוכדנצר נעשה עלי הקב"ה כדוב אורב. וע"י נבוזראדן הוא לי כארי. ולפי שהארי קשה מהדוב שהדוב אין לו דריסה ואינו מזיק כולי האי. לכן מדמי נבוכדנצר שהוא התחלת הרעה בבית ראשון לדוב. ונבוזראדן שגמר המכה כדלעיל סימן ה' לארי. וכן בבית שני אספסיאנוס התחיל וטרכינוס גמר [יפ"ע]: **תילהי** פירש הערוך החיכות וססע אותו ח"י ותלהי יחיה. וע"ש במוסף הערוך: **שנפשח** פי' הערוך נפסדק ונבקע: **בורמא לאספריסא** טרמא בלשון רומי מין ליגה ומגן. ואיספריסא בלשון רומי הנית קטן והוא חץ. וטעם המאמר כי הבורמא מגינה נגד החצים. אך משום שממכתם נקובה ונפסדת הגינה לכן אמר האידך כקורת חצים כו' שאע"פ שהחצים נתונים בתוכה אינה נפסדת [מוסף הערוך]: **וגברתני לעמוד בבולן** דווליבני הוא לשון קום והעמדה כגון אתם נצבים דמייתי: **את מוצא כו'** איתא לעיל סימן ד': **(יא) בני אופיכיה** פי' בלשון יון מסגר ולכידה וטעם המלוה אנשים השובים שבוים נעצרים בבית כלא [מוסף הערוך]: **בני אמורים** פי' בלשון יוני בני שרים המהוים לערבון למלך שלא ימרדו בו והם נקראים בני אמרנא ובני מרון העוברים מדי זמן וזמן לפני המלך [מוסף הערוך]. והכוונה שאותם בני אופיכים ובני אמורים שהיו נכנעים לו ונבזים כאשפה הגבירם עלי: **אוכלים הרבה** שהם נטורים שדרך הנטורים לאכול הרבה. כדאמר בפ' כיצד מעברין דוק בכפי ותשכח בנגרי. ואולי על הפרסיים קאמר שאוכלים הרבה. כדאמר בפ"ק דברכות שאוכלים ושותים כדוב [יפ"ע]: **ומוציאין אשפות** מה שדרשו כן אע"פ שפשוטו הוי אשפתו תגזרת אשר מלא את אשפתו. משום דהא קאמר קרא ויליבני כמטרה להן והא הו למה לי [יפ"ע]: **(יב) כתיב** ישיחו בי כו'. כדי לדרוש לכל עמי בעכו"ם ובישראל. מייתי הכא ב' דרשות דישיחו בי יושבי שער דהדא בעכו"ם והדא בישראל [יפ"ע]: **תרטיאות ובתי קרקיסיאות** הוא בתי שחוק: **בנין דלא נצטרך כו'** פי' לאוי ליזהר בהוצאותינו שלא נצטרך לאכול הרובי' כיהודאי שהוא מוני' ממונו בשבתות ויו"ט ובא לידי עניות וצריך לאכול חרובין: **והם אומרים וכו'** זהו עוד ליצנות אחרת שאומרים זה לזה כמה שנים אתה רוצה לחיות. והוא משיב כהלוק של שבת של היהודים שכיון שאינה לובשה אלא משבת לשבת ע"כ היא מתקיימת שנים רבות [מעריך]: **ומכניסין כו'** זהו עוד ליצנות אחרת שמכניסין את הגמל לבית השחוק והגמל מעוטף בחלוקין שלו. והמכסה של הגמל אינו אלא שקים. ודרך העולם הוא שהאבלים מלבשים שקים לכן הם שואלים על מה זה מתאבל [מעריך המערכות] והם משיבים בדרך לעג על שהכלו היהודים הקוצים של הגמל הזה: **ומכניסים את המימוס וכו'**. פי' בלשון יוני ורומי לץ אשר עושה עצמו כאחר ללעוג עליו נקרא כן [מוסף הערוך] ועיין מ"ש עוד פירוש בפתיחתא י"ז: **וראשו גלוח** פי' קרח מן השער: **ומתעפרין בעפר** לפיכך שערן יוצא ובעל מיחוש זה הוא יהודי ולפיכך יצא שערו וראשו קרח: **וסכין בשמן כו'** זהו ליצנות אחרת לפי שהשנים על הארץ צריכים לסוך בשמן להעביר הזוהמא ולפיכך השמן ביוקר: **ומשתכרין בסעודת ט"ב** עיין מ"ש בפתיחתא י"ז: **וקוראים קינות** וצריך לקרות בטעמו ונגינו. וזהו ונגינות שותי שכר: **(יג) מה שהשביעני** בלילה וכו'. עיין מ"ש בפתיחתא סימן י"ח כענין ובנוסף: הוי לילי יו"ט הראשון וכו'. שלעולם באותו יום שחל יו"ט ראשון של פסח בו ביום חל להיות ט"ב: **(יד) מעשה בבנו** של ר"ח וכו'. הכוונה בהבאת מעשה זה לכאן לפרש ויגרס בחצץ שיני דומיא דאחר ימלא פיהו חצץ דקאמר עלה דבמיתה מיירי שמתו במיתה מגונה ע"י הויבי' שמלאו פיהם חצץ לבזוייהו כמו שאירע לבנו של ר"ח ודלא כההיא דאמר לעיל בפסוק בכה תבכה דמיירי בחיה שהיו לשין עיסתן בגומא וצרורות נדבקות בה. כי אין בזה תרעומות על ה' שהרי הזהירם והם פשעו בעצמן [יפ"ע]: **בכליבא** פי' כד"א ככלוב מלא עוף והוא מלא נקבים ונקעים מכל צד והנתון מפנים נראה מבחוץ מכל הצדדים: **ולא הניחן** שכשם שנפרעין מן המתים כך נפרעים מן הספדנים כשאומרים עליהם מה שאין בהם כדאיתא בסוף ברכות: **פתח ואמר** כדי להצדיק את הדין. או לבזוייה כי היכי דתהוי ליה כפרה. כגון חזקיה שגירר עצמות אביו במטה של חבלים: **ולא שמעתי בקול כו'** הכוונה בזה שהגיעהו הרעה לג' סבות. האחד על שלא שת לבו לשמוע תורה ומוסר אביו עם היותו עוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים כדאיתא בפ"ק דמסכת עכו"ם. וע"ז אמר אביו ולא שמעתי כו' שבלבלתי בחטאו אליו הירע לו מה שלא אירע לבוש אחד מקהל ישראל. וזה אמר בתוך קהל ועדה. והשני לסכלותו בדרך ארץ כי לא שמר סוד חביריו שגלה את סודן. וה"ל להוקי אדעתיה שינקתו מתנו. וע"ז אמרה אמו כעס לאביו בן כסיל. והשלישי מכני אחיו להיות מלסטם את הבריות וע"ז אמרו אחותו ערב לאיש לחם שקר. דהיינו הגזלה ולזה נדון שמלא פיהו חצץ אשר ערב לו האכילה הגזל: **תנן כל שהו כו'** ברייתא בתענית דף למ"ד: **מסעודת ט"ב** דהיינו סעודה המפסקת בה: **וכל שאינו מסעודת ט"ב** היינו שאינו מפסיק בה. או כלומר כגון סעודה המפסיק בה בתענית צבור: **מותר לאכול בשר כו'** ולא קאמר נמי שמותר לרחוץ. משמע דלרחוץ אסור כת"ק דברייתא שם עי"ש: **רב מן דהוה כו'** פי' רב אכל כל המאכלים כרצונו. והדר טבל פתו באפר ואוכל ואומר שזו היא סעודת ט"ב. אבל מה שאכל תחילה לא היה מסעודת ט"ב. ולכן היה אוכל בה בשר ושני תבשילין: **פת פחות** פת גרוע כגון של סובין ומורסן. או חסר כדרכו של עני בפרוסה: **לקיים מ"ש ויגרס כו'** הכפישני באפר פי' שהיתה היה מתאפר באפר והיה טובה ג"כ כן למו במתאבל על ירושלים: **(טו) אומנות** של נחתומים:

הפס

יתנן תוו יתבין וחשבין להון עד ס' וקמו להון. ועוד א"ר אלעזר בר' יוסי מעשה באשה אחת יח שהוליכה את בנה אצל חד פרכוטס אמרה לו למד את בני אומנות. א"ל ימתין אצלי ה' שנים ואני מלמדו ק' מינין בביצה. שמע ר' ואמר לא ראינו שיש טובה בעולם. שמע ר"ש בן חלפתא ואמר לא שמענו שיש טובה בעולם. ר"י בן בתירה אזל לנציבין בערבי צומא רבא אכל ופסק. שמע ריש גלותא ואתא לגביה. א"ל ישנה עלי ר'. א"ל אכלית ופסקית. א"ל ישנה עלי ר' דלא יהון אמרין לא חשביה כלום מטרח עלוי אזל עמיה. כיון דאזל אמר לטליא ברי פטיליק דאת מייתי לן חד זמן קדמיי לא תייתי לן זמן אחורי. מן דאכלון אייתין קדמיהון תמנין פטילקין אכל מכל פטיליק חד פת ומכל פטים חד כס. א"ל ר' מן דאכלית ופסקית אייתון קדמך תמנין פטילקין מחדא פטיליקי אכל ר' חדא פתית ומחדא פטים אישתי ר' חד כס. אמר ובמה קרן לה נפשא דהיא כמה דאיתיהיב לה היא נפישה. ר' אבהו אזל לבצרה ואיתקבל גבי יוסי רישא אייתון קמיה תמנין מיני מוחין דעוף א"ל לא יכעוס ר' דלא הוה צידא ספק ולא קריין ליה יוסי רישא אלא דלא הוה מאכליה אלא מוחין דעוף. ר"ח רבא אזל לדרומא ואיתקבל גבי ריב"ל אייתו לקמיה כ"ד תבשילין א"ל בשבתא מה אתון עבדין א"ל אנן כפלין להון. לבתר יומין אתא ריב"ל לטבריא ואיתקבל גבי ר' חייא רבא ויהב לתלמידוי דר"י דרכמונין וא"ל זילו ועבידו לרבכון כמנהגיה. ר' יצחק בר' אליעזר הוה ידע למיסדר סעורתא כמנין ימות החמה כד הוות ליה הוה עביד כד לא הוה ליה הוה נסיב גרעינין וממני עליהון בגין דלא יתנשי יתהון. נשיתי טובה יט ארשב"נ זו רחיצת ידים ורגלים אחר המרחץ: (טז) ואומר אבד נצחי ותוחלתי מה'. ארשב"ל כ משהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעוה"ז חוזר ומרחם עליהם תה"ד ואומר אבד נצחי: (יז) זכר עניי ומרודי. כנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה רבש"ע זכור ענוין שעוניתי ומרודי שמרדתי בך ויסורין שהרויתני לענה וחש יצאו אלו באלו: (יח) זכור תזכור כא תני ר' חייא משל למלך שיצא למלחמה והיו בניו עמו והיו מקניטין אותו למחר יצא המלך לבדו ולא היו בניו עמו אמר המלך הלואי היו בני עמי ואפילו היו מקניטי' אותי. כך המלך זה הקב"ה בניו אלו ישראל בשעה שהיו ישראל יוצאין למלחמה היה הקב"ה יוצא עמהם כיון שהכעיסוהו לא יצא עמהם וכיון שלא היו ישראל בארץ אמר הלואי היו ישראל עמי ואפי' היו מכעיסים אותי. ואית לן ג' פסוקי' (ירמיה ט) מי יתנני במדבר מלון אורחים מי יתן עמו כמראש כשהיה במדבר עמי. וכתיב (יחזקאל לג) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו'. והדין זכור תזכור ותשוח עלי נפשי. כב א"ר יודן זכור תזכור יודע אני

שאתה

יד יוסף יח קה"ר ס"א: יט שבת פ"ג. ילקוט איכה ומד"א ח"ב פ' ע"ז: כ לעיל סי' ד'. לקמן סי' כ' וכ"ד: כא ילקוט איכה. כב ילקוט איכה:

מתנות כהונה

סי' כ"ז ופי' שם רש"י והרד"ק ז"ל מנית שם מקום בא"י שחטיה יפים וגסות שנמכרות במנין והביא כן רש"י בשם המדרש וכן הערוך בשם ילמדנו בערך מן ופי' בו כפי' רש"י דלעיל ולפי זה צ"ל כאן חטים דמנין ודייק מדבק כמה מינים יש בו אבל גם בקהלת (א ט) גרס כמו כאן ויש לומר כגירסא ולומר שהספר סבר כדעת ת"י שתרגם שם חטים ריחום ופרש"י ריחום קבילות מיני' הרבה והיינו דקאמר הכא דלא מנין: וקמו. ועמדו ופסקו שלא ידעו לחשוב יותר: פרכוטם. לפי הענין פי' קפילא אומן המתקן מאכלים: לא ראינו כו'. אנחנו לא ראינו שום טובה שהיה לנו דבר חדוש שיהיו ק' מינים בביצה לבד ור"ש אמר אפי' לא שמענו מאחרים והכל דרך קובלנא והבל שאבותינו אמרו נשיתי טובה ואנחנו לא ראינו ולא שמענו: ופסק. הפסיק סעודתו מלאכול עוד: שמע ריש גלותא. שר"י בא לעיר והלך אליו וא"ל היה משגיח בי לבקשתי ובא עמי וסעוד אצלי א"ל כבר אכלתי ופסקתי מלאכול א"ל היה משגיח בי שלא יאמרו הבריות ר' יודא לא היה מחשיב לריש גלותא ולא השגיח בבקשתו והיה מטריח עליו ביותר עד שהלך עמו וכיון שהלך אמר ריש גלותא לנערו אותו מין תבשיל שתביא פ"א לפנינו לא תביא לנו בפעם אחרת כדי שבכל פעם יבא לו טעם חדש דרוחא לבסומי שכיחי כשהיו אוכלים הביאו לפניהם שמונים מיני מאכל. מגירסת הערוך ערך נפש וערך כס ותוס' בפ' בכל מערבין וסמ"ג ותניא בהלכות ס"ב נתבאר דה"ג: אייתין קדמיהון שמונים פטיליקין אכל מכל פטיליק חד פת ומכל פטים חד כס א"ל ר' מן דאכלית ופסקית אייתון קדמך תמנין פטיליקין מחדא פטיליק אכל ר' חדא פתית ומחדא פטים אישתי ר' חד כס כו' ופי' ריש גלותא אמר כן לר' יודא מאחר שאכלת והפסקת מלאכול אכלת מכל פטיליק כו' וכדי להשביח א"ע א"ל כן כלו' האמנם כבדתיך שודאי בפעם ראשונה לא אכלת כל צרכך וא"ל ובי בחנם קורין לגוף האדם נפש מפני שהיא כל מה שנותנין לה היא גדולה ורבה עליהם: פתית. הוא פת: פטים. מין חבית כהאי דאמרינן בפ"ק דביצה הלנו בעלי פטמין: איתקבל כו'. נתארח אצל יוסי רישא הביאו לפניו ס' מיני מוחין מעופות ותקנן עוד זאת בעיניו וא"ל לא יכעוס רבי על מיעוט המאכלים שלא היתה הצידה מספקת היום כלומר לא עלה לו במצודה כדי הסיפוק. ולכן היו קורין אותו יוסי רישא על שלא היה מאכלו רק מוחות מעופות: בשבתא כו'. בשבת מה אתם עושים ומרבי' לכבוד שבת א"ל אנו כופלין כו' בשבת עושין מ"ח תבשילין: ויהיב כו'. ר' חייא נתן לתלמידיו של ר"י מעות דרכמונים ואמר להם לכו ועשו לו לרבכם רבי יהושע כמנהגו כי אני לא אדע מנהגו: כד הוה ליה כו'. כשהיה לו היה מתקן מאכלים אלו וכשלא הוה ליה כו'. נראה דה"ג: נסיב גלעינין ומני כו'. והם גרעינין בתלמוד ירושלמי והסופר רשם ג' י' מן גלעינין וכתב שלשה עשר ומצאתי און לו בספר ישן דגרס גרעינין ופי' שהיה מונה גרעינין על כל מין תבשיל כפי רוב התבלין והתיקונים הצריכים לו כדי שלא ישכח סדרם: רחיצת ידים כו'. נראה דה"ג רחיצת ידים ורגלים בחמין וכן הוא בפ' במה מדליקין וכן הסברא נותנת כי לאחר שהרחיץ כל גופו במרחץ למה לו טוב למים חמים או אולי צ"ל רחיצת ידים ורגלים במרחץ ופי' רש"י בפ' כ"מ שהגוף היה מתאוה על שנמנע מהם טובה: חוזר כו'. ופי' הכתוב אמרתי שאבד נצחי אבל תוחלתי מאת ה' שדרכו לשוב ולרחם ועיין לעיל סוף פסוק אני הגבר: זכר עניי: יצאו אלו כו'. מכה זה נגד זה: ה"ג מי יתן עמי עמי כמראש כו'. כלומר אע"פ שחוטאין ומכעיסים עלי הכל אקבל: אדמתם וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא ויטמאו אותה משמע הלואי וישבו על אדמתם אע"פ שיטמאו אותה ובילקוט הגי' יותר נכונה וע"ש: אף כאן כו'. אמר הנביא

ידעתי

ענף יוסף

שאלה דדינם כיחידים. והיינו דס"ל דינם כיחידים. וזהו ענין המקונן דכתו"ס גלינו מארצנו ומשכנו נח"ל א"כ דיננו כיחידים ותפלת יחיד אינו נשמע וא"כ אף כי אזעק וגו' שתם תפלתי כי דינו כיחיד [יפה תואר]: (טו) [אכל ופסק כו'] מכאן פסק הגאון שאע"פ שפוסק בערב יוה"כ חוזר ואוכל עד שיבא השמש. אלא שאם קבל עליו התענית כתב הרי"ף בפ"ק דתענית דאסור לו לאכול ולשתות: [יפה ענף] לבא להתאכסן אצלו. ולא יקשה איך היה ר"י בן בתירא כאורח בנציבין כי זהו מקומו כדאמרו בפ"ק דפסחים שלום ע' ר"י בן בתירא דאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים. דאפשר שאחר מעכבים זה נתקבע שם:

טוב

עץ יוסף

חמש מאות מיני פת מקמח חטה: בחטי מנית פסוק הוא ביחזקאל סימן כ"ז יהודה וא"י המה רוכליך בחטי מנית פי' שם רש"י ורד"ק מנית שם מקום בא"י שחטיה יפים וגסים שנמכרות במנין הביא כן רש"י בשם המדרש. ולכן צריך להיות כאן כגירסת הערוך. רבי אחא אמר חטי מינית חטין דמנין עכ"ל. וכן גרס היפ"ע ופי' כדאיתא בילמדנו פ' עקב מהו חטה מנית. שהיתה אשה מונה חטה חטה שהיו גסות. ופלוגתא דר' אחא ורבנן לא אכמה מינים יש בחטה קיימי. אלא אחטי מנית איפלגו. והמדרש מייתי פלוגתייהו הכא דמדרבנן נשמע כמה מינים יש בחטה: וקמו להון עמדו ולא מנו עוד כי לא ידעו יותר: פרכוטס פירש קפילא דהיינו המבשל מיני מטעמים ומאכלים: לא ראינו שיש טובה בעולם. אנחנו לא ראינו שום טובה שהיה לו בדבר חדוש שיהיה מאה מינים בביצה לבד. ור' שמעון אמר אפילו לא שמענו מאחרים. והכל דרך קובלנא והבל שאבותינו אמרו נשיתי טובה ואנחנו לא ראינו ולא שמענו: ופסק הפסיק סעודתו מלאכול עוד: שמע ריש גלותא שמע שר"י בא לעיר והלך אליו ואמר לו היה משגיח בי רבי ובא עמי וסעוד אצלי. א"ל כבר אכלתי ופסקתי מלאכול. א"ל היה משגיח בי שלא יאמרו הבריות רבי יהודה לא היה מחשיב לריש גלותא ולא השגיח בבקשתו. והיה מטריח עליו ביותר עד שהלך עמו וכיון שהלך אמר ריש גלותא לנערו בני מתבשיל שאתה מביא לנו פעם אחד ראשון לא תביא לנו פעם אחרת כדי שבכל פעם יבא לו טעם חדש דרוחא לבסומי שכיחא. כשהיו אוכלים הביאו לפניהם שמונים מיני מאכל: א"ל רבי בר' פי' ריש גלותא אמר כן לר' יהודה מאחר שאכלת והפסקת מלאכול אכלת מכל פטיליק פי' מכל מאכל חד פתית. פי' חד פת. והוא מענין פתות אותה פתים. כלומר אכל מכל מאכל חתיכה אחת. ומכל פטים הוא מן המשק' שהובאו בחביות אתה שתית חד כוס. הרי בודאי מסתמא שבפעם ראשונה לא אכלת כל צרכך וא"כ כבדתיך במאכל ובמשקה. והערוך גרס תמנין עיגולין דפיתא פיתא מן פיתא: א"ל ובמה קרן לה נפשא כו' פי' א"ל ובי בחנם קורין לגוף נפש מפני שהיא כל מה שנותני' לה היא גדולה ורבה עליהם ומתרחבת לקבל כל מה שנותנים לה: איתקבל כו' נתארח אצל ר' יוסי רישא. הביאו לפניו שמונים מיני מוחין מעופות. ותקנן עוד זאת בעיניו ואמר לא יכעוס רבי על מיעוט המאכלים שלא היתה הצידה מספקת היום. כלומר לא עלו במצודה כדי הסיפוק ולכן היו קורין אותו יוסי רישא. על שלא היה מאכלו רק מוחות מעופות: בשבתא כו' בשבת מה אתם עושים ומרבים לכבוד השבת. א"ל אנו כופלים כו' בשבת עושין מ"ח תבשילין: ואתקבל גבי ריב"ל נתאכסן אצלו. ולפי שלא היה בקי במטעמים לעשות לו כמנהגו נתן מעות לתלמידיו שהם יעשו לו המטעמים כמנהגו: דרכמונים הוא מין מטבע: כד הוה לי' כו' כשהיה לו היה מתקן מאכלים אלו. וכשלא הוה לי' כו': נסב גרעינין כו' לקח גרעינין והיה מונה אותם על כל מין תבשיל כפי רוב התבלין והתיקונים הצריכים לו כדי שלא ישכח סדרם. ומייתי הכא כל הני עובדי ממיני המטעמים לומר שעכ"ז נאמר נשיתי טובה ידענו בתענוגים אלו מרוב צרותינו. וכן הא דרשב"נ דלקמן. ולא מצד התענוגים הוא שקונן המקונן. כי אין ראוי לקונן על זה. אלא על צרותינו שרבו עד שהיו סבה להשכיח הרגלנו בתענוגים: רחיצת ידים ורגלים אחר המרחץ. היינו בצונן כי טוב לבריאת הגוף. כדאמר בפ' כירה רחץ בחמין ולא נשטף בצונן דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו בצונן. ופרש"י שהן מחזיקין את הברזל. ונקט הכא ידים ורגלים דברהילוכם מיהת סגי. ואפשר שחסר כאן וצ"ל כדאיתא בפ' במה מדליקין נשיתי טובה א"ר ירמיה זו בית המרחץ. ר' יוחנן אמר רחיצת ידים ורגלים בחמין ע"כ. ופרש"י שם שהנפש היה מתאוה על שנמנע מהן טובה: (טז) משהקב"ה מתיאש מן הצדיקים כו'. זה איתא לעיל פסוק אך בי ישוב ושם פירשתי. ומייתי לה נמי הכא לפירושא דואומר אבד נצחי ותוחלתי מה'. דה"ק אף שאמרתי שאבד נצחי שנראה שה' מתיאש מלרחם עלי. מ"מ תוחלתי מה' כי עוד תחזור ותרחם. אבל קשה מ"ש שזכר הכתוב ענין זה לעיל והכא. וכן עוד לקמן. וי"ל דרשב"ל לא קאמר לה אלא חד דוכתא ובתר קראי ידרוש עניינא אחרינא. והמדרש הביאו בכל הני דוכתות לומר דכל חד מהני פסוקים אפשר לפרשו בענין זה. ומ"מ כי דרשינן בי' חד מינייהו מוקמינן אידך כדרשא אחרינא [יפ"ע]: (יז) כנסת ישראל אומרת. משום דלאו הגבר כתיב בריפא. ומשמע שהמקונן על עצמו מדבר הוזקק לפרש כאן כנסת ישראל היא אומרת. כי המקונן בשם ישראל מדבר: ומרודי שמרדתי בך ויהיה מרודי מלשון מרד: ויסורין שהרויתני קשה מה הוסיף בזה על מה שאמר ענויין שעניתי. ועוד הפסיק מרודי בין הדבקים. וי"ל שאחר שהביא העינויין במקום שהיה להם לשוב לב לשוב. מרדו ונזורו אחור לפי שהרע להם. ועז"א אמר שעכ"ז ישוב אליהם אחר שהכם ביסורין קשין ויצאו אלו באלו פי' מכה זה כנגד זה [יפ"ע]: (יח) משל למלך כו'. כוונת המשל לומר שהסבה לחזרת ה' מאחריכם הוא לפי שהרעו לעשות במקום דהוה להם ליזהר טפי דהיינו במלחמה כאמרו כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת כו' ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. והיינו מפני שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. כדאיתא בירושלמי בפ"ב דשבת. ועל כל זה טוב היה מתאוה להם. ולזה אמר שהוא משל למלך שבלכתו למלחמה שהיה ראוי ליזהר שלא להקניטו דהוה עידן ריתחא. כמ"ש במכילתא גבי ה' איש מלחמה. מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה הוא בכעס על שהקניטוהו. ועל כל זה אח"כ היה תאב להם ואפילו שיקניטוהו [יפ"ע]: ואפילו היו מקניטין אותי כך המלך כו'. כמו שנכתב בספרים המדרש לפנינו כן הוא הנוסחא האמתי וכן הוא במדרש שעם סופ"ס: מי יתן עמי כמראש הכוונה שהיה הקב"ה תאב להם אע"פ שיתנהגו לו כמו שהתנהגו במדבר שהיו מלינים עליו וינסו אותו עשר פעמים. כי כיוצא בזה יש להעביר על פשעם אבל מפני שיש בידם חטאים גדולים מאלו כגון ג"ע וש"ד שא"א לסבול אינם מתוירים אליו ומ"מ הומה על פרידתם שלא יכול לתקן זה עד שישובו מפשעיהם. וה"ק מי יתנני במדבר מלון אורחים שהיה לו במשכן שוכן בתוך טומאתם כיושב במלון אורחים כי עתה אינו יכול לעשות כן כי בכסרת אעזבה את עמי שכלם מנאפים עצרת בוגדים ושכינה טרחה מכיוצ' בזה: כשהיה במדבר בילקוט גרס מו אמר הקב"ה הלואי יהיו בני עמי כמו שהיו במדבר מלינים עלי ודכוותיה בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה. אמר הקב"ה הלואי יהיו בני עמי בית ישראל בארץ אע"פ שמטמאין אותה: בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו'. ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטומאת הנדה היתה דרכם לפני ואשפוך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ וגו'. ולפי דרש זה ה"ק אף כי כטומאת הנדה היתה דרכם הלואי היתה לפני כי הייתי סובל זה. אבל ואשפוך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ כי כל זה א"א לסבול ולכן גרשתים: והדין זכור תזכור ותשוח עלי נפשי. דרש נפשי על הקב"ה

ע"ד

שאתה זוכר לעכו"ם אבל מה אעשה ותשוח עלי נפשי מתלא אמרה עד דשמינא עביד קטין נפשיה דקטינא נפקת : (יט) זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל. כג ר' אבא ב"כ בש"ר יוחנן אמר מלה"ד למלך שנשא מטרונה וכתב לה כתובה מרובה ואמר לה כך וכך חופות אני עושה ליך כך וכך ארגוונות טובות אני נותן ליך הניחה המלך והלך לו למדינת הים ואיחר לשם. נכנסו שכנותיה אצלה והיו מקניטות אותה ואומרות לה הניחך המלך והלך לו למדינת הים ושוב אינו חוזר עליך והיתה בוכה ומתאנחת. וכיון שנכנסה לתוך ביתה פותחת ומוציאה כתובתה וקוראת ורואה בכתובתה כך וכך חופות אני עושה כך וכך ארגוונות טובות אני נותן ליך. מיד היתה מתנחמת. לימים בא המלך אמר לה בתי אני תמה איך המתנת לי כל אותן השנים. אמרה לו אדני המלך אלמלא כתובה מרובה שכתבת ונתת לי כבר אבדוני שכנותי. כך האומות מונין את ישראל ואומרין להם אלהיכם הסתיר פניו מכם וסילק שכינתו מכם עוד אינו חוזר עליכם והן בוכין ומתאנחין. וכיון שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה ומוצאין שכתוב (ויקרא כו) ופניתי אליכם והפריתי אתכם ונתתי משכני בתוככם והתהלכתי בתוככם והן מתנחמין. למחר כשיבא קץ הגאולה אומר להם הקב"ה לישראל בני אני תמה מכם היאך המתנתם לי כל אותן השנים והן אומרים לפניו רבש"ע אילולי תורתך שנתת לנו כבר אבדונו האומות. לכך נאמר זאת אשיב אל לבי ואין זאת אלא תורה שנא' וזאת התורה. וכן דוד אמר (תהלים קיט) לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. על כן אוחיל לו ומיחדים שמו ב' פעמים ביום ואומרים (דברים ו) שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד : (כ) חסדי י"י כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו. ארשב"ל כד משהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעוה"ז הוא חוזר ומרחם עליהם הה"ד חסדי י"י כי לא תמנו : (כא) חדשים לבקרים רבה אמונתך. כה א"ר אלכסנדרי על שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר אנו יודעין שאמונתך רבה לתחית המתים. א"ר שמעון בר אבא על שאתה מחדשנו בבקרן של מלכיות אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו. א"ר חלבו בכל יום ויום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשים ואומרין שירה חדשה והולכין להם. א"ר ברכיה השבתי לר' חלבו והא כתיב (בראשית לב) ויאמר שלחני כי עלה השחר אמר לי חנוקה סברת לחנוקני גבריאל ומיכאל הן הן שרים של מעלה דכולם מתחלפין ואינון לא מתחלפין. אדריאנוס שחיק עצמות שאל את ריב"ח א"ל אתם אומרים כו בכל יום ויום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשים ואומרים שירה חדשה והולכין להם. א"ל אין. א"ל ולאן אינון אזלין. א"ל מן הן דמתבריאו. א"ל מנין מתבריין. א"ל כז מן הדין נהר דינור. א"ל ומה עיסקיה דנהר דינור. א"ל כהדין ירדנא דלא פסיק לא בליליא ולא ביממא. א"ל והינין ירדנא מהלך ביממא ופסיק בלילא. א"ל נטר הוינא בבית פעור והדין ירדנא כמה דמהלך ביממא כך מהלך בלילא. א"ל ומנין אותו נהר דינור נפיק א"ל מן זיעתהון דחיותא ממה דטעונין בכורסיא : (כב) חלקי י"י אמרה נפשי. כח ר' אבהו בש"ר יוחנן אמר למלך שנכנס למדינה והיו עמו דוכסין ואיפרכין ואיסטרטילוטין והיו גדולי מדינה יושבים באמצע המדינה. חד אמר אנא נסיב דוכסין לגבי. וח"א אנא נסיב איפרכין לגבי. וח"א אנא נסיב איסטרטילוטין לגבי. היה פקח א' לשם אמר אנא נסיב למלכא. דכולא מתחלפין ומלכא אינו מתחלף. כן עכו"ם מהן עובדין לחמה ומהן עובדין ללבנה ומהן עובדין לעץ ואבן אבל ישראל אינן עובדין אלא להקב"ה הה"ד חלקי י"י אמרה נפשי שאני מיחד אותו שתי פעמים בכל יום ואומר (דברים ו) שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד : (כג) טוב י"י לקויו כט יכול לכל ת"ל לנפש תדרשנו. ודכוותיה (תהלים עג) אך טוב לישראל אלהים יכול לכל ת"ל לברי לבב אלו שלבם ברור עליהם שאין בידן עון. ודכוותיה (שם פד) אשרי אדם עוז לו בך יכול לכל ת"ל מסלות בלבבם אלו דשבילי אורייתא כבושין בלבהון. ודכוותיה (שם קכה) הטיבה י"י לטובים יכול לכל ת"ל ולישרים בלבותם. ודכוותיה (שם קמה) קרוב י"י לכל קוראיו יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת. ודכוותיה (מיכה ז) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע

יכול

יד יוסף כג ילקוט תהלים רמז תתע"ז. פסיקתא רבתי פ' כ"א : כד לעיל סי' ד' וס"ז. לקמן סי' כ"ד וכ"ו : כה ב"ר פ' ע"ח : כו חגיגה י"ג : כז ש"ר פ' ט"ו : כח ילקוט איכה. דב"ר פ' ב'. כט ויק"ר פ' י"ז. שוח"ט מזמור ד'. ילקוט תהלים רמז תס"ח ורמז תשל"ג ותס"ט. וילקוט נחום רמז תק"ס. ופסיקתא פ' מ"ג :

ענף יוסף

(כג) [טוב ה' לקויו יכול לכל כו'] הביאור הוא שצרכי האדם הם שני מינים. צרכי הגוף. וצרכי הנפש. והבדל ביניהם הוא זה שצרכי הגוף אין אדם יודע תכליתם אם טובים הם באמת או לא. ע"כ סידרו לנו מסדרי התפלות ז"ל מלא משאלותינו לטובה כלו' אם ידעת שמשאלותינו טובים הם באמת ורצויים לנו אזי תמלאם לנו. אמנם צרכי הנפש כבר גלתה לנו התורה והם המצות והמדות הטובות. ואין ספק בהם כלל. וזהו טוב ה' לקויו למלא משאלותם. וע"ז אמר המדרש יכול לכל ת"ל לנפש תדרשנו כלומר דוקא אם הנפש היא הדורשת צרכיה. אבל בטובות הגופניים יש אשר לא ימלא ה' משאלות הדורש והמבקש עליהם [קול בוכים] :

מתנות כהונה

ידעתי כי זוכר אתה אותי שתשוח עלי נפשי והכי מוכח בילקוט : **שאתה** זוכר כו'. ליקח נקמתי מהם אבל מה אעשה ונפשי תשוח ולא אוכל להמתין עליו : ה"ג **עד** דשמינא עביד קטין כו'. פי' קודם שהבהמה השמנה נעשית קטן וגרוע רע נפש של הרעה יוצאת ואינה יכולה להמתין לראות ברעתו ודלותו של שמינה והכי מוכח גי' הילקוט וגי' הערוך ערך השך ועיין עליו אם בעל נפש אתה : **ארגוונות** כו'. מיני בגדים של ארגמן : **מתנחמת** על שהיא יושבת בתולה ממושכה ויהי בעיניה כימים אחדים : **אלמלא** כו'. שבראותי אותה נחמתי על ההמתנה : **ומיחדים** כו'. אוחיל דרש לשון תפלה מלשון ויחל משה : **חסדי ה'** : **מתייאש** כו' עיין לעיל סוף פ' אי הנגבר : **מחדשינו** כו'. עיין בב"ר פר' ע"ח : **בבקרין** כו'. פ"ש : **דוכסין** כו'. מיני מושלים הם : **נסיב** כו' אני לוקח הדוכוס אצלי ולעיל בפ' ואתחנן איתא שכל אחד בורר לו אחד לשום עליו למושל ומגן ומושיע : **טוב ה'**. **כבישין** כו'. כבש וכותש בלבבם דרכי תורה ועיין בויקרא רבה פ' י"ח : **לשארית** נחלתו. למי שעושה עצמו כשירים

הכי

עץ יוסף

ע"ד נפשי אויתך בלילה. ור"ל עני שאיני עמו משוחח : **שאתה זוכר לעובדי עכו"ם** פי' שאתה זוכר מה שעשו העכו"ם ליפרע מהם. והזוכר לנכח ה'. והתי"ו כתי"ו הכנוי לנקבה נסתרת. וי"ו דותשוח במקום אבל כוי"ו דוה' שמים עשה : **עד דשמינא** עבד קטין כו'. פי' עד שהשמן ירזה. והוא הרשע העשיר שיורד ויורד מכבודו כהקית העני הצדיק. ונפשיה דקטינא נפקא פי' נפש העני הצדיק יוצאת ממנו. ואינו רואה ברעתו של הרשע כהאוחו : (יט) **ארגוונות** מיני בגדים של ארגמן : **מתנחמות** על שהיא יושבת בתולה ממושכה והיו בעיניה כימים אחדים : **אלמלא כתובתי וכו'** בבראותי אותה נחמתי על ההמתנה : **ומיחדים שמו כו'** דרש אוחיל לשון תפלה מל' ויחל משה [מת"כ] : (כ) **משהקב"ה מתייאש מן הצדיקים** עיין לעיל מה שכתבתי בסי' ד' וסי' פ"ז : (כא) **על שאתה** מחדשנו כו'. פי' מפני שאתה מחדשנו בכל בקר שאנו מפקידים נשמותינו בלילות בידך כשהן עייפות מטורח היום. ואתה מחזירן לנו חזקות כאילו הם חדשות. וע"ז אנו מברכים המחזיר נשמות לפגרים מתים. כמ"ש חז"ל שבלילה כל העולם טועמים טעם מיתה. שהנשמות עולות לרקיע להלבין על מעשה האדם. מזה יודעים אנו שיהיה תחיית המתים כי זה מעין תחיית המתים הוא [יפ"ת] : **על שאתה** מחדשנו בבקרן של מלכיות. כלו' בתחלת כל מלכות שהוה המלכות שקדמתה כמדי לבבל ויון למדי וכהנה ועוקרת אותה ומבטלת שמה וישראל לעולם בעמדם יעמודו כי לא יכלם. וקרא התחלת המלכיות בוקר שהוא התחלת לגזרת אור היום : **אנו יודעים** שאמונתך רבה לגאלנו. מזה אנו יודעים כו' כי לולי ה' שהיה עימנו ולא עזבנו. כבר היינו נאבדים בשנים קדמוניות. והאר שהוא תמיד עימנו ודאי יגאלנו ויקיים דברו הטוב : **בכל יום ויום בורא הקב"ה כו'** ס"ל דחדשים לבקרים פירושו שבכל בקר הקב"ה בורא מלאכים חדשים והכי פירושא דקרא חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו. אע"פ שהמלאכים חדשים בכל יום והולכים להם. ועכ"ז אנו קיימים. וחסדי ה' לא תמו חיינו. וע"כ רבה אמונתך כי גדולה אמונת דבריך שאמרת לקיימנו ולגאלנו. וע"כ חלקי ה' אמרה נפשי והוחיל לו שיקיימנו : **ויאמר שלחני** ומלאך זה שרו של עשו היה כדאי' בב"ר פ' ע"ח. ועדיין קיים הוא. **חנוקה סברת להנוקני** פי' הנוקה איש ההוס והנוק מבקש אתה להנקני ולקפחני בתשובות הבל או י"ל הנוקה ההונק ויקבה הבריות בתשובות הבל כן אתה רוצה לעשות לי [יפ"ת] **גבריאל ומיכאל כו'** כלו' זה ילדק בגבריאל ומיכאל ודדמיין להו שהן שרי מעלה ואינן מתחלפין וה"ה שרו של עשו שהוא מן השרים. ועוד י"ל דכולא הדלעיל וס"ל שלא שרו של עשו היה אלא או מיכאל או גבריאל ובא להראות לו שלא יירא מעשו. והא דמספקא ליה או גבריאל או מיכאל. ישים דבמדרש אבכיר איתא דמלאך זה היה מיכאל ובר"מ פ' בא דף י"ח איתא דמלאך זה גבריאל היה. ולפיכך כדי לצאת ידי שניהם נקט הכא גבריאל ומיכאל כלומר או זה או זה. **שחיק עצמות** ישחקו ויפיחו עצמותיו כלו' ימח שמו : **ולאן אינון וכו'** פי' ולהיכן הם הולכים. א"ל היכן שהם נבראים : **א"ל מנין מתבריין** א"ל מהיכן המה נבראים : **מן נהר דינור** אע"פ שאין מלאך בעל הגשם כי הוא נבדל ואין בו סיבות הגשם ולכאורה אין שייך בו בריאה ממש וכותו לאב עיין ביפ"ת באריכה : **כהדין ירדנא כו'** כירדן הזה שאינו פוסק מללכת יומם ולילה : **א"ל והינין ירדנא כו'** פי' והא הדין ירדנא יהלך כו' : **נטר הוינא בבית פעור** פירוש פעם אחת הייתי שומר בבית פעור וראיתי שם שהירדן עובר שם והלך ביום ובלילה. והיפ"ת הביא נוסחא כאן נטר היית בבית פעור והדין ירדנא כמה דמהלך ביממא יהלך בלילה ויתברם שהירדן סמוך ועצור הוא בבית פעור בלילה שהתיים דרכו ומעכבים אותו שם ולכן נראה לנו כאן שאינו מהלך בלילה אבל לפי האמת כמו שמהלך ביום כן מהלך בלילה. ועוד כתב שיש גורסין אחר הוא בבית פעור ופי' מקום הוא שיש בבית פעור שמהלך בו ביום ובלילה. וא"כ מה שאינו יהלך בלילה במקום אחר הוא לפי שמעכבין אותו מדרכו בלילה בשום מקום : **מן זיעתהון דחיותא** מזיעה של חיות הקודש מפני שהם נושאים כסא הכבוד. וכתב המהרש"א בחגיגה דף י"ד ויעתן שאמרו אינו ממש אלא לשבר את האוזן כאילו מזיעות ממש שנושאות הכסא : (כב) **למלך שנכנס למדינה כו'** להבין זה נקדים מ"ש הרמב"ם ז"ל בימי אנוש טעו בני אדם טעות גדול ואמרו הואיל והאל ברא כוכבים וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד. והם שמשים המשמשים לפניו ראויים הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד וזהו רצון האל כו'. כמו שהמלך רוצה שיכבדו את העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך כו'. עוד כתב בפרק אחר עיקר הציווי בעכו"ם שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב כו'. ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא האלקים כו' הרי זה עובד אלילים ובזה יובן המאמר שלפנינו. המלך זה הקב"ה שנכנס למדינה היינו להשגיח בתחתונים. ואע"פ שכבודו בשמים עכ"ז נכנס בזה העולם להנהיגו והיו עימו דוכסים כו' הם צבא שמים וכסיליהם והיו גדולי המדינה הם האומות ומנהיגיהם שיושבים בזה העולם חד אמר אנא נסיב כו' כמו שהוא בתחלה זה עובד לחמה וזה ללבנה ומהן לעץ כו' תמונת כוכבים שהם מכירים שיש סיבה ראשונה. אבל עובדים לצבא השמים למען יפגעו באלהים בעדם ולפניהם. היה שם פקח אחד אלו ישראל שהם מתרחקים מעבודות אלו באמרם אני לוקח המלך שהוא הקב"ה דכולם מתחלפין. כאשר היה בשעת החורבן. כדאי' לעיל על פסוק הלל מתלכה ושריה שהממונה על המים נעשה על אש כו'. להורות כי מלכותו בכל משלה ולו לבדו המלוכה. וזהו חלקי ה' אמרה נפשי כי כן הוא לוה ויעמוד כי חלק ה' עמו על כן אוחיל לו ולא ע"י אמצעים [אלון בכות] : **דוכסים כו'** דוכס בלשון רומי שר צבא. ואיפרכוס בלשון יוני שר הפרשים. ואיסטרטיליטוס בלשון יוני נגיד תלהיתה על כולם ומשנהו של הפרשים [תוסף הערוך]. (כג) **טוב ה' לקויו יכול לכל.** ר"ל גם עכו"ם שגם הם מקווים לו כנ"ל. ת"ל לנפש תדרשנו לו לבדו בלי אמצעים או יאמר יכול לכל לומר גם לבוטחים בשארי דברים מצורפין לבטחון הבורא כגון בחכמתו או בעשרו תלמוד לומר לנפש תדרשנו לו לבדו בלי שיתוף זולתו עמו [אלון בכות] ועיין בענף : **אך טוב לישראל אלהים יכול לכל** משום דלפי פשוטו משמע שמבכים כה' מטיב תמיד לישראל. וקשה אדרבה דרך ה' לדכאן ביסורין כדי לכפר עונותיהם ביסורים בעולם הזה כדאיתא בברכת קי"ח דעכו"ם. וזה לא רצה לפרש דהך טוב לעה"ב כתיב להכי מגלם דלא קאמר אלא לברי לבב. דהיינו הצדיקים גמורים שלבם ברור עליהם שאין בידם עון שיהיה כוונתם כאלות לשם שמים כי שהכוונה הינה שליתה היא יצוה הגאה בעבירה אבל הטובים לשם תקית שכר וכ"ש שהם שהיין שיש בהם הטאים שהם מדוכאים ביסורים לנקותם לעה"ב [יפ"ע]. **אשרי אדם עוז לו בך יכול לכל** ר"ל יכול כל אדם מי שהם עוזו ובטחונו בהקב"ה אשרי לו והכי' נגב. דהחז"ל גנב על כוס מהחרתת רחמנא קרי. ת"ל מסילות בלבבם אלו דשבילי דאורייתא כבישין בלבהון. ר"ל אלו שבטחונם בהקב"ה ע"פ דת התורה ידרכים. אבל לא לעבירה : **ודכוותיה הטיבה כו'** זה יירי בענין נ"ח והנהגת המדינה כי כל מי שדרכו להטיב לרבים ראוי שיהיה ה' מצליח בידו לתועלת הכלל. ואף שהוא לא יכוון לשם שמים רק לתועלתו שישמור סדר המדינה ויעזר גם הוא בעת צרתו ע"ד שלי שלך ושלך שלי ע"ה ועכ"ז הודיענו הכתוב שלא יהיה כמוה בעזר אלהי אלא כשכוונתו לשם שמים. וז"ש הטיבה ה' לטובים והיינו הטובים לענין המדינות כמ"ש שם כי לא ינוח שבט הרשע וגו'. ועכ"ז הצריך שיהיו ישרים בלבותם. שיכרונו יהיה מכוונת הלב ולא לשמירת סדר המדינות לבד [יפ"ע] : **קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל** המאמר הזה יאמר

פלטי

יכול לכל ת"ל לשארית נחלתו: (כד) טוב ויחיל ודומם לתשועת י"י. [ל] ארשב"ל משהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעוה"ז הוא חוזר ומרחם עליהם הה"ד טוב ויחיל ודומם לתשועת י"י. טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו עול תורה עול אשה עול מלאכה: (כה) ישב בדד וידום. [לא] א"ר שמואל בר נחמן קרא הקב"ה למה"ש וא"ל מלך ב"ו אבל מהו עושה. אמרו לו לובש שחורים ומכסה את ראשו בשק. אמר אף אני עושה כן הה"ד (ישעיה נ) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. ועוד שאל להם מלך ב"ו אבל מהו עושה. אמרו לו מכבה את הפנסין. א"ל אף אני עושה כן הה"ד (יואל ג) שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם. ועוד שאל להם מלך ב"ו אבל מהו עושה. אמרו לו מהלך יחף. א"ל אף אני עושה כן הה"ד (נחום א) י"י בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו. ועוד שאל להם מלך ב"ו אבל מהו עושה. אמרו לו יושב ודומם. א"ל אף אני עושה כן הה"ד ישב בדד וידום כי נטל עליו: (כו) יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה יתן למכהו לחי ישבע בחרפה. [לב] ר' הוה פשיט קרייה וכד הוה מטי לאילין פסוקיא הוה בכי (ש"א כח) ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי. וכתיב (עמוס ד) כי הנה יוצר הרים וגו' ומגיד לאדם מה שחו. אפי' דברים שאין בהם ממש נכתבין לו לאדם על פנקסו. ומי כותבן (שם) עושה שחר עיפה. (צפניה ב) בקשו את י"י כל ענוי הארץ וגו'. וכתיב (עמוס ה) שנאו רע ואהבו טוב וגו'. (קהלת יב) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט וגו'. והדין יתן בעפר פיהו וגו' יתן למכהו לחי ישבע בחרפה: (כז) כי לא יזנח לעולם י"י. [לג] כביכול לא שבק ולא שביק. כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו ארשב"ל [לד] משהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעוה"ז הוא חוזר ומרחם עליהם הה"ד כי אם הוגה ורחם וגו': (כח) כי לא ענה מלבו. ר' ברכיה בש"ר לוי אמר [לה] בב' מקומות פעלו ישראל בא' פעלו בפיהם ולא בלבם ובא' פעלו בלבם ולא בפיהם. ואלו הן סיני ובבל. בסיני פעלו בפיהם ולא בלבם הה"ד (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו וגו. בבבל פעלו בלבם ולא בפיהם הה"ד כי לא ענה מלבו. אמר הקב"ה יבא פה שבסיני ויכפר על פה שבבבל ויבא לב שבבבל ויכפר על לב שבסיני. אעפ"כ ויגה בני איש הביא עליהם איש צר ואויב זה המן והגה את מכהן: (כט) לדכא תחת רגליו וגו' זה נ"נ שכתוב בו (דניאל ב) די דארין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון אנת הוא ראשה די דהבא: (ל) מי זה אמר ותהי י"י לא צוה. [לו] מי צוה המן צוה והקב"ה לא צוה. המן צוה להשמיד להרוג ולאבד והקב"ה לא צוה אלא (אסתר ט) ישוב מחשבתו וגו': (לא) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. א"ר אלעזר [לז] משעה שאמר הקב"ה (דברים ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע לא יצאת טובה לעושה רעה ורעה לעושה טובה. אלא טובה לעושה טובה ורעה

לעושה

יד יוסף ל לעיל סי' ד' וסי' ע"ז וסי' כ'. לקמן סי' כ"ו. ילקוט איכה: לא לעיל פ"א סי' א'. ילקוט איכה: לב רבה ותנחומא ריש אמור. אג"ש פ' כ"ד. קה"ר פ' י"ב. חגיגה ס"ק. וילקוט איכה וש"א רמז ק"מ. ירוש' חגיגה פ"ב: לג לעיל פ' א' סי' כ"ב. אס"ר פ' ז': לד לעיל סי' ד' וסי' ע"ז וסי' כ' וכ"ד: לה שהש"ר פ"ז: לו אס"ר פ' י'. ילקוט אסתר רמז אלף נ"ט. תנחומא פ' תולדות: לז דב"ר פ' ד'. פדר"א ח"ב פ' ג':

מתנות כהונה

הכי מפרש לה בס"ק דמס' ר"ה: מתיאש כו'. עיין לעיל סוף פסוק אני הגבר: ישב. הפנסין. לנטי"רנא ועיין מאמר זה (א' א'): פשיט קרייה. חוזר על המקרא לדורשה ועיין סוף פ' כי תשא: מטי לאילין גרסי'. פי' כשהגיע לאלו הפסוקים היה בוכה ועיין בויקרא רבה פ' כ"ו וסוף מדרש קהלת: להעלות אותי. ואמרו בס"ק דחגיגה דשמואל היה מתיירא מיום הדין וזה היה ענין ההתרגזות ולכן היה בוכה ומה אם שמואל היה מתיירא אנו עאכ"ו: שאין בהם ממש. כלו' אפי' שיחה קטנה שאינה הגונה לכלום ועי"ז היה בוכה כמ"ש בס"ק דחגיגה עבד שרבו מגיד לו שיחתו תקנה יש לו בתמיה: בקשו וגו'. וסיפיה דקרא אולי תסתרו ביום אף ה' כולי האי ואולי: (כי אם כו'): ואהבו טוב וגו'. סיפיה דקרא אולי יחנן אלהי צבאות וגו' כולי האי ואולי: יביא במשפט וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא על כל נעלם ואמרו בס' קמא דחגיגה עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו: פיהו וגו' גרסי'. כולי האי ואולי ועוד כתיב אחריו יתן וגו': כי לא יזנח לא שבק כו'. לא עזב ולא יעזוב וכן הוא במגלת אסתר (ר' ח) ועיין לעיל (א' ב'): מתייאש כו'. ע"ל ס"פ אני הגבר: בבבל פעלו כו'. עיין זה משלם במ' חזית (ר' ז'): והגה הניה והאיר וגילה את מכהם ועוד י"ל מענין פיסמוס ותסמוס כדאי' בב"ר פ"א ופר' ס"ס ושמיך ביד מוגיך שלו דממינין מכפיך ועיין שם: לדכא נראה דה"ג תחת רגליו וגו' זה נבוכדנצר וכך מצאתי טוב בספר אות אמת בשם נוסחא אחרינא: יהב בידך גרסי': מי זה לא יצאת טובה כו'. כלומר הרע והטוב לא יצאת מפיה הגזירה והמערכת עד שלא תשקיף ותבחין בפעולת המקבל אם טוב ואם רע הוא ויסבך מזה שהטוב יקבל הרע והרע הטוב אך הוברר ואגלאי מלתא שהכל נמשך לפי פעולת המקבל אם טובות הסה יקבל הטוב מטוב לכל ברוך הוא ואם רשע הנה ישלם ה' לעושי רעה כרעתו שהרע לנפשו ואמת פי' זה ועיין ריש פרשת ראה אגבי כי שם תמצא מאמר זה בשם

אומרו

עץ יוסף

שלא שהרי כל מי שיקרא אל ה' על צרה הבאה עליו או על טובה הנעדרת ממנו בלי ספק שיקרא באמת. אמנם הוא לנו שאין הקב"ה עושה המופת הזה דהיינו שישמע ה' תפלתו. רק למי שקודם לזה ג"כ ידע האמת דהיינו שהקב"ה הוא המשגיח בארץ ועי' זה הוא ירא את ה'. אולם כדי שלא יוסף ויודה מהרשעים לכן הקב"ה מונע לפעמים ממנו דבר שכרתו כדי שיתפלל וישיגהו עי' תפלתו ויהיה לו למופת על ההשגחה. אבל למי שאינו מאמין מקודם לכן. אלא שעי' המופת הזה יבא אל האמת לאיש כזה אין מגלין לו מופת הזה. וז"ש קרוב ה' לכל קוראיו. ר"ל שישמע מיד את תפלתו ואמר יכול לכל. ר"ל אף למי שלא היה מאמין קודם לכן. ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת. ר"ל דוקא שיקראוהו עם האמת. שימו שידעו האמת מקודם לכן [ספר עבודה לאמה דרוש ג']: דכוותיה מי אל כמוך כו' בר"ה ס"ק קך איתא אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנא' נושא עון ועובר על פשע. למי נושא עון למי שעובר על פשע. א"ר אחא בר' חנינא אליה וקוץ בה לשארית נחלתו ולא לכל נחלתו למי שמשים עצמו כשיריים ע"כ. ופרש"י כל המעביר על מדותיו שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה להמצערים אותו אלא מניח מדותיו והולך לו. מעבירים לו על כל פשעיו אין מדת הדין מדקדקת אחריו אלא מניחתו והולכת עכ"ל. אליה וקוץ בה כו' ס"ל שאין מעבירין לו על פשעיו אלא למי שמשים עצמו כשיריים פי' שאינו חשוב בעיניו לכלום ומפני כך מעביר על מדותיו להיות מחשיב עצמו לאין. אבל מי שמחשיב עצמו ומפני חשיבותו אינו נותן לבו לדברי חברו. ומעביר על מדותיו כי אומר בלבו מה יתן לי או מה יוסיף דברים של זה לאיש כמוני. א"כ אינו מעביר על מדותיו מצד שפלותו. לא יעבירו לו על פשעיו [הרי"ף]. ואפשר שזהו שנאמר תועבת ה' כל גבה לב שתיבת כל אתי לרבויי אף שבא תועלת מגובה לבו שמחמת זה מעביר על כל מדותיו. מ"מ תועבת ה' הוא. ולפי מבואר המדרש שלפנינו מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע ודריש למי נושא עון למי שעובר על פשע. יכול לכל. ר"ל לכל מי שעובר על פשע. אפילו מחמת גאותו ורוממותו ת"ל לשארית נחלתו. למי שמשים עצמו כשיריים. ר"ל למי שמעביר על מדותיו מחמת שמחזיק עצמו לשפל ולא למי שמעביר על מדותיו מחמת רוממותו: (כד) שהקב"ה מתיאש מן הצדיקים כו'. עיין מ"ש לעיל סי' ד' וסימן ע"ז: עול תורה כו' דמדכתיב עול סתם משמע שלשה אלו דהוו עול על האדם דהי מינייהו מפקת: עול תורה שראוי שיהיה מנעוריו. כמ"ש בפרקי אבות הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש וכו'. ולתורה צריך עול אשה כדי שילמוד תורה בטהרה. ואשה ג"כ מנעוריו כמ"ש בס"ק דקידושין האי דעדיפנא מחבראי משום דנסיבנא משיתסר כו'. ולצרכה בעי עול מלאכה. שכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. וכשוסה אמרו הכן בחוץ מלאכתך ואח"כ ובנית ביתך זו אשה. וענין המלאכה מבואר מעצמו שהרגיל מנעוריו יצליח: (כה) קרא הקב"ה למלאכי השרת כו'. זה איתא לעיל פרק א' סימן א' ושם פירשתי עיי"ש: לובש שחורים כו' לעיל פרק א' אמר במקום לובש שחורים כו' תולה שק על פתחו. ולפי נוסחא דשם אתי שפיר דמייתי קרא אלביש שמים קדרות ולפי הנוסחא דכאן צ"ל שהלבשת השמים קדרות ושק רמז על הלבשת עצמו בדרך משל. כי השמים כסאו ופניו לא יראו: קדרות שחרות ושחרות: הפנסין פי' בלשון יוני עששית ובה נר דלוק: אספו נגהם הכניסו אורם: אבק רגליו מכלל שרגליו יחיפים [מת"כ]: יושב ודומם דאבל אסור להרבות בדברים כמ"ש האגד דוס: (כו) הוה פשיט קרייה. היה דורש הכתובים: וכד הוי מטי כו' וכשהגיע לאלו הפסוקים היה בוכה: למה הרגזתני מבואר בויק"ר ובס"ק דחגיגה ששמואל היה מתיירא מיום הדין. וזה היה ענין ההתרגשות. ולכן היה רבי בוכה ומה אם שמואל היה מתיירא אנו על אחת כמה וכמה: שאין בהם ממש וכדאיתא בס"ק דחגיגה אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו היינו דברי שחוק שלפני תשמיש שאם אין שיחה יתירה בעלמא נכתבין לו לאדם על פנקסו. כלום תקנה יש לו: נכתבין לו לאדם על פנקסו. אע"פ שאין כאן רמז לכתיבה רק להגדה. משום דכל מילי דעבדם עלייהו נכתבין כדתנן וכל מעשיך בספר נכתבים לכן הזכיר כתיבה. ולכן אמר ג"כ ומי כותבן במקום מי מגידן: נכתבין לו לאדם על פנקסו. בויקרא רבה גרסינן הן וקורא לפניו בשעת מיתתו וע"ז מה שכתבתי: ומי כותבן עושה שחר עיפה. אסיפא דקרא סמיך דכתיב ה' צבאות שמו. והכוונה שלכן היה רבי בוכה שהכותב זה הוא ה' שלפניו אין שכחה ולא העלם: בקשו את ה' כל ענוי הארץ. סיפא דקרא בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום חרון אף ה'. ולהכי בכי כולי האי ואולי. כדאיתא בס"ק דחגיגה. ור"ל שהענוה גדולה מכל מדות טובות כדאיתא בס"ק דעכו"ם. ועם כל זה לא מהני בודאי אפילו להצילו מן הרע: שנאו רע ואהבו טוב וסיפא דקרא אולי יחנן ה' להכי בכי כולי האי מעשים טובים ומכל מקום כתיב אולי יחנן: יביא במשפט וסיפ' דקרא על כל נעלם והיינו אם בהגינה מאי על כל נעלם. אמר רב זה ההורג כנה בפני חבירו ונמאס בה שזה דבר מועט ונענש עליו. ושמואל אומר דהורג כינה היה אפשר להבליעה ולא להורגה בפני חבירו. ולכן אפשר שדין הוא שיענש על זה. אלא אף הרק בפני חבירו דלא אפשר לו בלי רקיקה מ"מ אם חבירו נמאס בה נענש ע"ז דאמרינן היה לו להבליעה בכסותו כמו נגבי תפלה. ולהכי בכי שעל דבר קל נענש [ע"ש במהרש"א]: והדין יתן בעפר פיהו וסיפא דקרא אולי יש תקוה. ועוד כתיב אחריו יתן למכהו לחי ישבע בחרפה. ובכי ע"ז ואומר כולי האי יסורים יקבל שיתן בעפר פיהו. ויתן למכהו לחי. וישבע בחרפה. ויהי' עודנו בספק אם תהיה לו תקוה [רש"י]: (כז) לא שבק ולא שביק. פי' לא עזב לשעבר ולא יעזוב לעתיד: משהקב"ה מתיאש עיין מה שכתבתי לעיל סי' ד' וסי' ע"ז: (כח) בשני מקומות פעלו ישראל. והו כי בסיני אמרו בפיהם נעשה ונשמע ובלבם שמו הרכס לעשות עגל כמו שרמז פי' יפה תואר שנמרכבה בשעת מתן תורה וכדאי' בבמדב"ר פ"ז ר"מ אומר כו' אלא אסי' בשעה כו'. ובבבל עשו להיפך שהשתחוו לצלמו של נבוכדנצר רק לפנים אבל לבם היה לשמים. ובפיהם היו אומרים כשאר אומות ולישנא. הה"ד כי לא ענה מלבו פי' שלא ענה הקב"ה את ישראל בימי המן מלבו ר"ל בלב שלם לענות בהם כליה ח"ו אלא אמר הקב"ה יבא פה שבסיני ויכפר על מה שבבבל כדאמרו במגילה פ"ק הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה כו'. אך אע"פ שלא עשו אלא לפנים מ"מ נצריכים כפרה ורפואה לנפשם על המעשה הרע. לכן הביא עליהם איש צר וגו'. והגה את מכתן ר"ל ורפא את מכתן והיה ויגה מלשון ולא יגהה מכם מזור בפי' הרד"ק ולא ירפא אף כאן היה להם גזרת המן לרפואה שקרבם לתשובה עד אשר ישלמו המה בשונאיהם: בסיני פעלו בפיהם ולא מלבם. קשה הא כתיב [דברים ה'] מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים. וי"ל דה"ק הקב"ה מי יתן והיה לבבם זה. פי' זה שאומרים בפיהם כל אשר ידבר ה' וגו' ושמענו ועשינו. מי יתן שיהיה ג"כ בלבבם באופן שהם ולבם יהיו שוים [הרי"ף]. ועיין דב"ר פ"א א"ר מאיר מי גדול הנגב כו': (כט) זה נ"נ שדכה ה' תחת רגליו כל אשר בארץ כאומרו והשלטך בכלהון. והכתוב דבק עם הקודם דכתיב ויגה בני איש שהביא עליהם איש שהגה את מכת ישראל דהיינו נ"נ שהכל שם תחת רגליו. ועם מ"ש אחריו מי זה אמר ותהי ה' לא צוה וה"פ לדכא תחת רגלו נ"נ כל אסירי ארץ ולהטות משפט גבר ולעות אדם בריבו. כמו שעשה זה בחסידי ישראל. השתא כי ה' לא ראה אינו כן כי מי זה אמר ותהי ה' לא צוה. אלא שיו הוא צוהו ליסר את ישראל על חטאתם: (ל) המן צוה הקב"ה לא צוה. משום דק"ל מאי ויכתוב ככל אשר צוה המן אל אחשדרפני המלך [אסתר ג'] דככל אשר צוה המלך מבע"ל דודאי בשמו הוא ביכתבו לשרים כמ"ש בשם המלך ולא בשם מצות המן [ולא דמי לככל אשר צוה מרדכי [אסתר ח'] דאתא למימר שכפי סדורו לסופרים כתבו. אבל בהמן לא היה צריך לזה דפשיטא דשליטא דמלכא הוה] להכי אמרי דלדיוקא אתא דהמן צוה והקב"ה לא צוה. ואילו הוה כתיב צוה המלך לא הוה דייקן דאתא למימר המלך צוה וה' לא צוה דאורחא דקרא למימר הכי וע"ז אמר מי זה אמר ותהי ה' לא צוה. מה בלע בנויו של שונאי ישראל. והכוונה באף כשגזרה באה על ישראל בחטאתם. אין גזר דין רעתם יוצא מפי ה'. אלא שנותן רשות לאויב לעשות עד שישובו בתשובה ולכן לא תגלה הגזרה. כי אינה מפי ה' אלא מהאויב אבל כששבים בתשובה ומהפך הגזירה גזר עליהם טובות בפירוש ממש וזהו שאמר הכתוב מי זה אמר ותהי כיון שה' לא צוה שמפי עליון לא תצא בפירוש הרעות אלא מפי האויב. והטוב בלבד הוא שיוצא מפי עליון וכדרך שפי' המתרגם [יפ"ע]: (לא) לא יצאת טובה לעושה רעה כו'. ולפי דרש זה סמיכות הכתובים כך הוא. לעוות אדם בריבו ה' לא ראה כו' אי אפשר ליתן שעוות להצדיקים כי ה' לא ראה כזאת. ומי זה אמר ותהי כו' ה' לא צוה כן כי מפי עליון לא תצא הרעות לטובים והטובה לרשעים. אלא לכל א' וא' כמעשיו. לכן מה יתאונן אדם חי כי בעונותיו הוא. ולא תקשה לך הא יש צדיק ורע לו רשע וטוב לו משום שאפשר שהצלחה צדיק אינו צדיק

לעושה רעה. כמד"א (ש"ב ג) ישלם י"י לעושה הרעה כרעתו : (לב) מה יתאונן אדם חי. [לח] דיו שהוא חי . א"ר לוי אמר הקב"ה חיותך בידי וחי ואתה מתאונן. א"ר הונא יעמוד כגבור ויודה על חטאיו ואל יתאונן. א"ר ברכיה [לט] מה יתאונן על חי העולמים אם מבקש הוא להתאונן גבר על חטאיו . ר' אומר בני תורעמנין אדה"ר אחר כל השבח שעשיתי עמו הוא מתרעם לפני ואומר (בראשית ג) האשה אשר נתת עמדי . אף יעקב כן [מ] אני עוסק להמליך את בניו במצרים והוא מתרעם ואומר (ישעיה מ) נסתרה דרכי מי"י . ואף בניו כן [מא] אני עוסק לבור להם לחם קל כדי שלא יהא א' מהן נוסא ודולרייא אוחזתו והן מתרעמין לפני ואומרים (במדבר כא) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל . אף ציון כן היא (ישעיה מט) ותאמר ציון עזבני י"י ואדני שכחני : (לג) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד י"י נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים . [מב] ר' ביבא בר זבדאי ור' תנחום בר חנילאי ור' יאשיה נפקין לתעניתא . דרש ר' ביבא בר זבדאי ואמר אפשר דליביה דבר נש נסיב מיניה וחזר עליה אלא נשווי לבינן לגבי ידינן ואח"כ אל אל בשמים . אם יש שרץ בידו של אדם אפילו טובל בכל מימי בראשית אינו טהור לעולם . השליך השרץ מידו עלתה לו טבילה במ' סאה . דרש ר' תנחומא (דה"ב יב) ויכנעו שרי יהודה והמלך ויאמרו צדיק י"י וכתיב ובראות י"י כי נכנעו ויהי דבר י"י אל שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם כמעט לפליטה ולא תתך חמתי בירושלם ביד שישק . ובראות י"י כי נתענו אין כ"כ אלא כי נכנעו . דרש ר' יאשיה (צפניה ב) התקוששו וקושו נקשט עצמן ואח"כ נקשט אחרים . מבנין דאית הכא בר נש דאמר עלי לישן בישא קדם ר' יוחנן אלא כל עמא לדינא אמרין הוה תמן ר' חייא ור' אמי ור' יוסי קמון ונפקין להון : (לד) נחנו פשענו ומרינו . רבנן דהתם אמרי אית כרובי מרירן בסימא דסימא חמיע . רבנן דהכא אמרין אית דעובדין בישין למריהון קשין . ר' הונא בשם רב יוסף אמר נחנו פשענו ומרינו כמדתינו אתה לא סלחת כמדותיך . א"ר לוי נחנו פשענו ומרינו והחרבת מקדשיך : (לה) סכתה באף ותרדפנו הרגת ולא חמלת סכותה בענן לך . ר' חלבו שאל את רבי שמואל בר נחמן א"ל מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהו דין דכתיב סכותה בענן לך מעבור תפלה . א"ל נמשלה התפלה כמקוה ונמשלה תשובה כים . מה מקוה זו פעמים פתוחה פעמים נעולה כך [מג] שערי תפלה פעמים נעולים פעמים פתוחין . אבל הים הזה לעולם פתוח כך שערי תשובה לעולם פתוחין . א"ר ענן אף שערי תפלה אינן ננעלים לעולם הה"ד (דברים ד) כי"י אלהינו בכל קראנו אליו ואין קריאה אלא תפלה שנא' (ישעיה סה) והיה טרם יקראו ואני אענה . אר"י בר חיפתא עתים הן לתפלה שכך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שאני מתפלל לפניך תהיה תפלתי על שעת רצון הה"ד (תהלים סט) ואני תפלתי לך י"י עת רצון . ר"ע היה עומד ונדון לפני טורנוסרופוס והיה שם יהושע הגרסי עומד בתפלה עמו ירד ענן והקיפן אמר דומה אני שלא ירד ענן והקיף אלא כדי שלא תשמע תפלתו של ר' הה"ד סכותה בענן לך מעבור תפלה . סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים מאסייא פסילאייא : (לו) פצו עלינו פיהם [מד] למה הקדים פ"א לעי"ן שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם : (לז) עיני נגרה ולא תדמה וגו' עד ישקיף וירא י"י משמים . ר' אחא בש"ר שמואל בר נחמן אמר בג' מקומות

מצינו

יד יוסף לח מג"ב פ' ס"א : לט פסיקתא רבתי פ' ל"א . ילקוט איכה : מ ילקוט תורה רמז תשס"ד ספרי ת"ב פ"א . ב"ר פ' נ"א : מא ילקוט תורה רמז קנ"ט . ספרי ת"ב פ' א' : מב ירוש' פ"ב דתענית . ילקוט איכה : מג דב"ר פ"ב . שוח"ט מזמור ד' : מד לעיל פ' ב' סי' כ"ט סנהדרין פ"ח .

מתנות כהונה

אומרו בשינוי לשון ועיין שם בעקידה : **וחי** י"ל ועוד חי אתה ולא חסר לך כלום במה שחיותך בידי : ה"ג על חי העולמים . ועיין בערוך ערך מה ובתנחומא בפרשת בהעלותך : **בני תורעמנין** . ישראל הם בניו של מתרעמים וכדמפרש ואזיל : **להמליך** את בנו גרסי' : **נוסא** כו' . מיני חוליים הם ועיין בערוך ערך גס : **אף ציון** כו' . והקב"ה הבטיח לטובה שיצרפו ויתלבנו בכור הגלות ככתוב תם עונך בת ציון ועיין (ד' ת') : **נחפשה** דרש רבי בא בר זבדאי גרס וכל זה הוא בירוש' דמסכת תענית כילד : **אפשר** כו' כלומר אם פי' הפסוק שישא הלב אל הכפים האיך אפשר שתשוב אליו אלא נשא פי' נשוה לומר שנשווה הלב לידים לנקותם מכל דבר רע ואח"כ נבא אל אל בשמים וכדמפרש ואזיל : **וחזר עליה** גרסי' . ובירושלמי גרס אפשר כן אית בר נש דנסיב ליביה ויהיב לי' בידי' אלא מהו נשא נשווי לבבנו כו' : **מבנין** כו' . בשביל כי אדע שיש פה מי שאמר עלי לה"ר לפני ר' יוחנן לפי' דוע עצמכם ויתודה האומר על חטאו ויקבל ענשו אמרו חז"ל היו שם ר' חייא כו' עמדו ויצאו כדי שלא יתביישו האומר בפניהם : **כרובי** מין ירק יש מהם מריר ויש מהם מתוקים מאד ויש מהם חמוץ מעט כשאור הזה כלומר כן יש עבירות חמורות וחמורה שבחמורות וקלות ובערוך ערך עלת המנא גיר' אחרת : **בסימא**. חומץ : **אית דעובדי** כו' . אם יש מעשים רעים אינה רע רק לבעלים העושים אותם ודרש מרינו לשון מרות ולדעת : **והחרבת** כו'. והוא אתה לא סלחת להם וליפרע מהם מעט מעט כמשמעות ל' סליחה כמו שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדבריך ואולם חי אני וגו' שימותו במעט מעט באופן שלא יחריב בית המקדש אלא החרבת בית מקדשך : **סכותה** ה"ג בשוחר טוב ובפרשה ואתחנן לעולם פתוחין אמר רב ענן אף שערי תפלה אינן ננעלים לעולם הה"ד כו' : **ואין קריאה**. במקום הזה אלא תפלה : **שלא** תשמע . שלא תהא נשמעת : **מאסייא** כו' . כך קורים

אותנו

עץ יוסף

והנראה רשע אינו רשע . או אפשר שמה שנראה לנו טובה אינה טובה והנראה לנו רעה אינה רעה . עוד יש לפרש כוונת המאמר ע"ד דאיתא בתנחומא סדר ראה זש"ה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב א"ר אבין בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני נתן להם הקב"ה את התורה באותה שעה כל מי שחטא הקב"ה פורע ממנו לשעבר כל מי שחטא היה הדור משלם חטאו . בדור המבול הרבה כשרים היו כגון נח ונמחו עם הדור . ובדור הפלגה היו חוטאים אפילו התינוקות משלמין וכו' עד אין הדור לוקה על אחד . ולפ"ז מפרש מפי עליון לא תצא רעות לצדיקים מפני עון הרשעים ולא טוב לרשעים בזכות הצדיקים אלא כל אחד כמעשיו . ואפשר שזהו ג"כ כוונת ר' אליעזר הכא [יפ"ע] ועיין מה שכתבתי במהדורא קמא : (לב) **דיו שהוא חי** משום דקשה ליה מאי קאמר אדם חי וכי מפני מתאונן דהצטריך לומר חי . לכן אמר שפירושו דיו שהוא חי . וה"ק קרא מה יתאונן ויתרעם האדם דיו שהשי"ת נותן לו חיות עם היותו גבר על ענין חטאיו שכשהולך לעשות שום חטא ישים כגבור לרוץ אורח מצות ומקלקל א"כ מן הראוי היה שימות ומ"מ השי"ת נותן לו חיים . א"כ אע"פ שגלות רבות באות עליו מה יתאונן הא גם היו הוא ראוים להגטל . ודיו שהוא חי : **חיותך בידי** ע"ד דאיתא ברבה סדר תצוה וסדר אמור אמר הקב"ה לאדם נרך בידי שנא' נר ה' נשמת אדם . ונרי בידך זו תורה שנא' כי נר מצוה ותורה אור . אם השמרת נרי הריני מאיר נרך ע"כ . וזה"ש חיותך בידי וחי אע"פ שאתה גבר על ענין חטאיך ואינך שומר התורה כראוי : **יעמוד כגבור** ויכבוש יצרו ויודה על חטאיו וע"י כן יוסיפו לו חיים . וכמ"ש בפ' יוה"כ גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם : **מה יתאונן** על חי העולמים . על צרותיו אם מבקש להתאונן יתאונן גבר על חטאיו שהן שגרמו לו . והיינו אולת אדם תסלף דרכו וגו' : **בני תורעמין** ישראל הם בנים של מתרעמים כדמפרש ואזיל . וה"ק קרא מה זה שכל אדם מתאונן על חי העולמים : **האשה אשר** נתת עמדי . כי מה נ"ל לאמר נתת עמדי אלא תרעומות הוא דקאמר אתה גרמת לי שנתת אותה לי . והוה ליה לידע כי ה' לעזר נתנה לו . ואיהו דאכסיד אנפשיה בשמע לה : **להמליך את בניו במצרים** פי' שיהיו כל בניו יהיו מלכים . כלו' שרים וסגנים . וכמ"ש ושמתם שרי מקנה על אשר לי . ואין ספק שהיו שם כולם בכבוד ושררה קרובים למלכות . שהרי אחז"ל שכל זמן שאחד מהשבטים היה קיים לא נשתעבדו ישראל . ובב"ר פ' צ"א גרס להמליך את בנו : **והוא מתרעם ואמר נסתרה דרכי** הכוונה כי במה שאמר למה הרעות נחשב כאילו אמר נסתרה דרכי מה' כי הבוטח בה' אין לו לגזור עין רע במקריו . כי מי יודע שאפשר שהדבר לטובתו והוא לא ידע . כמו שהיה לבסוף ולא לייחס הענין לרעה לכן מקנתרו ה' על הדבר ולומר למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' . ואע"ג דבשמיה דקרא מיירי באומה ישראלית מפרש ליה ביעקב גופיה מדכפל קרא למימר יעקב וישראל משמע דיעקב היינו יעקב עצמו הוא אבינו יעקב . וישראל אלו בניו המכונים בכל מקום בשם ישראל . כי שניהם נתכוונו לדבר אחד לומר נסתרה דרכי מה' וכדאמר כאן שאמר הקב"ה כלפי כנסת ישראל אתם תרעומין בני תרעומין יעקב דאמר נסתרה דרכי כו' . אבל מ"מ לא ראי זה כראי זה דביעקב נקט אמירה שהוא לשון רכה כי אע"פ שהיה מחשבתו כך מ"מ לא התאים לדבר כך מפורש דרך תרעומות . אבל בישראל נקט לשון דיבור שהוא לשון קשה כאשר שכך אמרו בלשון תרעומות וכדכתיב ונפשינו קצה וגו' ותאמר ציון עזבני וגו' : **נוסה ודולריא** כן גירסת הערוך . ומפרש נוסה אכילה גסה ונפיחת בטן . דלוריא לשון לעז הוא דלורי' עכ"ל . והמוסף כתב שהגירסא הנכונה היא נוכח תיריא . ופי' נוכח בלשון רומיי מין חולי אשר בו מתאפק האדם להקיא ואינו יכול . וכן לפורסים . ופי' דיירית בלשון יון ורומיי הוא חולי השלשול : **ואף ציון כו'** הקב"ה מחשבה לטובה שיצרפו ויתלבנו בכור הגלות ככתוב תם עונך בת ציון . ועיין בפסוק תם עונך בת ציון . ובילקוט גרים אף ציון כך היא עושה לי אני עוסק להעביר את הגליות מן העולם כבר העברתי בבל מדי ויון ועומד אני להעביר מלכות ד' והיא מתרעמת לפני ואומרת עזבני ושכחני : (לג) **נפקין לתעניתא** יצאו לתפלת התענית . כדאמר בפ"ב דתענית שיוצאין לרחובה של עיר כגולין אנו נתבזות : **אפשר דליביה דבר נש כו'** וכי אפשר שלב האדם יוקח ממנו ויחזור אליו דקאמר נשא לבבנו אל כפים : **נשוי לבינו לגבי ידינו כו'** שפי' נכוין לב לעיין במה שבכף ידינו דהיינו לשוב מן החמס אשר בכפינו . ואח"כ נתפלל אל אל שבשמים שיכפר לנו . שכל זמן שלא השיב הגזילה לא תועיל התשובה שהוא כמו שהשרץ בידו וטובל שאין לו טהרה . ועיין רמ"י בפי' איכה שלא פי' כן : **כי נתענו אין כתיב כאן** פי' מדלא קאמר כי נתענו אלמא לא הוה אז תענית . ועכ"ז נענו כי נכנעו ואע"ג שלא התענו . אלמא אין התענית גורם רק התשובה [יפ"ת] : **נקשט עצמן כו'** שפי' התקוששו וקושו . קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים כדאיתא בפ' כ"ג דסנהדרין שהחכמים שמוכיחו אחרים צריכים שיבוטו המה תחלה : **מבנין דאית הכא כו'** מפני שיש כאן איש שאמר עלי לשון הרע אצל ר' יוחנן . אלא כל העם יעמדו לדין לפני הקב"ה . כלומר ולכן ראוי להם לבקש מחילה על חטאם . וע"ז אמר נקשט עצמן תחלה משום שהוכיחן לכן אמר שצריך הוא לשוב תחלה . ואמרו שהיה ר' חייא ור' אמי ור' יוסי וקמו והלכו משם משום שהקפידו עליו על שהיה מקנתרן בדברים אלו . כי הם היו אותם שדברו עליו [יפ"ת] : (לד) **כרובי** פי' בלשון יון כרוב [מוסף הערוך] אבל בערוך גרס אית דעולתייא מרירן בסימא חמיע . ופי' עולתייא עולשין והכוונה שיש עולשין מרין ויש חמוצין כחומץ והיינו בסימא . ויש כטעם המן לבד והיינו חמיע והכוונה שלא יקשה הכפל פשענו ומרינו כיון דתרווייהו מרדין . ע"ז אמר כי היכי דבכרוב או בעולשין יש מרים ויש שאינן אלא מחומצים כמו כן בפשעים יש חלוקים זה מזה שיש מכוון להכעיס מעט ויש הרבה . ולהכי כפל פשענו ומרינו . לומר שהיו בתכלית הרוע שהרבו להכעיס [יפ"ע] : **אית דעובדין** בישין ומריהון קשין כצ"ל . ופי' יש שמעשיהם רעים וג"כ בעליהם קשים . והיינו מי שהוא רע לשמים ורע לבריות . דמריהון בישין היינו שהם קשים במדותיהם ועסקם עם הבריות שהיו כפל פשענו ומרינו חד לשמים וחד לבריות : **לא סלחת כמדתך** והוא דרך תלונה . דאל"כ מאי נהו ומאי אתה כשענו ומרינו ולא סלחת מבע"ל : **א"ר לוי נחנו פשענו** ומרינו ואתה לא סלחת והחרבת קדשך . כצ"ל [יפ"ע] ודרש יתורא דאתה לומר אפילו לעצמך הפסדת מה שלא סלחת שהחרבת את בית מקדשך : (לה) **מהו דין דכתיב סכות כו'** כי למה כזאת מה' לנעול דלת בפני התפלה הפך מה דכתיב שומע תפלה וקרוב ה' לכל קוראיו ומשני דשערי תפלה בלי תשובה פעמים ננעלים . והכא בתפלה בלי תשובה איירי : **כך שערי תפלה פעמים נעולים כו'** שערי תשובה לעולם פתוחים . והטעם בזה כי נעילת השערים בלי ספק הוא ע"י עונות המבדילים ביננו לבין אלהינו ית' ונועלים שערי התפלה . ולכך כתיב סכות בענן לך מעבור תפלה . שהענן הזה הוא משל על העונות ולכן שערי תפלה בלי תשובה פעמים פתוחין . והיינו בעשרת ימי תשובה . או בצבור אפי' בכל ימות השנה . ופעמים נעולים היינו תפלת יחיד ובשאר ימות השנה . אמנם שערי התשובה אשר אינם נעולים רק ע"י העונות לו הוגה שהיו נעולים כשהרהר האדם בתשובה בלבו לבד שוקר אותו העון שהרהר בו תשובה ומיד מוצא פתח פתוח לפניו שנסתלק אותו העון שהוא הלך מהמסך המבדיל בינו לבין אלקיו ע"י הרהור התשובה : **הה"ד כה' אלהינו בכל קראינו אליו** ר' שמואל בר נחמן תירץ לה דהיינו בצבור . דהכא מיירי ביחיד כדמתרץ בשוח"ט ובפ' המולך ובדברים רבה פ"ב : **אלא כדי** שלא תשמע תפלתו של רבי . ר"ל דסימנא עבד הקב"ה להורות שאין תפלתו נשמעת כאילו ענן מפסיק בדרך משל : **הה"ד סכותה בענן לך** דהוה ליה כאילו כתיב סכותה בענן מעבור לך תפלה . ע"ד כל תשא עון שפי' כל עון תשא : **מאסייא פסיליא** פי' מאסייא בלשון יוני תועבה . ופי' פסיליא דבר בזוי קטן ושפל (מוסף הערוך) : (לו) **הקדים פ' לעי"ן** . הקשו המפרשים מה נשתנה קינה הראשונה שלא הקדים בה פ' לעי"ן . ותירץ המהרש"א ז"ל בהיות תבוא שלא נאמר שכן היה סדר של ירמיהו בסדר א"ב שלו . אבל השתא בראשון הראה לנו שכן היה סדרו . וכן סדרו דוד בתהלים אלא שסיבה בא"ב אחרונים לדרשה זו . והאלשיך תירץ כי בא"ב ראשון על פסוק הסמוך שם צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי אמרו חז"ל שם שאמר יאשיהו כשהכה ירמיהו אזניו לשמוע מה היה אומר . כי ראה שפתותיו נעות פרש נאת נפשו כאשר ירו בו המורים בקשת ושמע שהיה אומר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי . ע"כ אם היה מקדים פ"א לעי"ן וסומך מיד מאמר יאשיהו הצדיק שאמר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי היה נראה שעון הרמח בסמוך היה בכלל מה שמרה את פי ה' . ובאמת לא כן היה לכן לבל יראה שהוא חטא בזה לא

הקדים

מצינו רוה"ק סמוך לגאולה מ"ט (ישעיה נג) משוש פראים מרעה עדרים מה כתיב אחריו (שם) עד יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לכרמל והכרמל ליער יחשב. ודכוותיה (שם ס) הקטן יהיה לאלף והצעיר וגו' וכתיב בתריה (שם סא) רוח אדני אלהים עלי יען משח י"י אותי. והדין עיני נגרה וכתיב בתריה עד ישקיף וירא י"י משמים: (לח) עיני עוללה לנפשי. [מח] ארשב"נ ת"ק בתי סופרים היו בביתר והקטן שבהם לא היה פחות מנ' מאות תינוקות והיו אומרים אם יבואו השונאי' עלינו במכתבים הללו אנו יוצאין ודוקרין אותן וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים כרכו כאו"א בספרו ושרפו אותם ולא נשתייר מהם אלא אני וקראתי על עצמי עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי: (לט) צוד צדוני כצפור אויבי חנם צמתו בבור חיי. זה יוסף זה ירמיה זה דניאל. צפו מים על ראשי וגו' אלו עכו"ם שכתוב בהן (שם ז) הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון ושאון לאומים כשאון מים כבירים: (מ) קראתי שמך י"י מבור תחתיות זה יוסף זה ירמיה זה דניאל קולי שמעת וגו' קרבת ביום אקראך: (מא) רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי ראיתה י"י עותתי שפטה משפטי. חד יהודאי עבר קדם אדריאנוס ושאיל בשלמיה. א"ל מאן את א"ל יהודאי א"ל ואית יהודאי עבר קדם אדריאנוס ושאיל בשלמיה. אמר איזילו וסבו ראשיה. עבר אוחרן חמא מה איעביד בקדמיא ולא שאל בשלמיה. א"ל מאן את. א"ל יהודאי. א"ל ואית יהודאי עבר קדם אדריאנוס ולא שאל בשלמיה. א"ל איזילו וסבו רישיה. א"ל סנקליטין שלו לית אנן ידעין מה אילין עובדי דאת עביד דשאיל בשלמך מתקטיל דלא שאיל בשלמך מתקטיל. א"ל ואתון בעיין מלכי יתי איך אנא בעי' למקטלה בשנאי. ורוה"ק צווחת ואומרת ראיתה י"י עותתי ראיתה כל נקמתם וגו': (מב) שמעת חרפתם י"י שפתי קמי והגיונם שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם אנא זמריהון: (מג) תשיב להם גמול. [מט] ירמיה אמר תשיב להם גמול. ואסף אמר (תהלים עט) והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם. מהו אל חיקם [נ] ר' יהודה בן נדייא אמר תשיב להם גמול מה שעשו בבהמ"ק שנתון בחיקו של עולם כמד"א (יחזקאל מג) ומחיק הארץ ועד העזרה. ורבנן אמרי מה שעשו במילה שנתנה בחיקו של אדם. דאמר ר"י דסכנין ור' לוי בשם ר' יוחנן כתיב (דברים כה) ויזנב בך כל הנחשלים אחריך שהיו נוטלים מילותיהם של ישראל ומזרקין אותן כלפי מעלה ואומרים בזה בחרת הא לך מה שבחרת. עד שעמד שמואל הנביא ופרע בהם הה"ד (ש"א טו) ויאמר שמואל הגישו אלי את אגג מלך עמלק וכתיב (שם) וישסף שמואל את אגג וגו'. [נא] א"ר אב"כ התחיל מחתך בבשרו חתיכות ומאכיל לנעמיות הה"ד (איוב יח) יאכל בדי עורו. ר' יצחק אמר הביא ד' קונדיסין ומתחו עליהם. (ש"א טו) ויאמר אגג אכן סר מר המות [נב] כך ממיתין השרים מיתות מרות. ר' יצחק אמר סירסו לפי שהיה נוטל את המילות וזורקן כלפי מעלה על דא נפרע ממנו מדה כנגד מדה הה"ד (שם) ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך. וישסף מלמד שחתכו ארבע חתיכות: (מד) תתן להם מגינת לב. תרין אמוראין ח"א תבירות ליבא וח"א עזיזות ליבא. מ"ד תבירות ליבא שנא' (בראשית יד) אשר מגן צריך בידך. ומ"ד עזיזות ליבא שנא' מגן עזרך. תאלתך להם תלי אותן בייסורין והבא עליהם כל אלות שבתורה כד"א (דברים ל) ונתן י"י אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך וגו': (מה) תרדוף באף ותשמידם. ירמיה אמר תרדוף באף ותשמידם ומשה אמר (שמות יז) כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים. שמואל אמר עמלק כמשמעו [נג] זכר זה המן מחה בעוה"ז אמחה לעוה"ב מתחת השמים לו ולכל הדור ההוא עד סוף כל הדורות. ר' יהושע אמר שלא יהא נין ונכד לעמלק. מתחת השמים שלא יאמרו אילן זה של עמלק גמל זה של עמלק רחל זו של עמלק. ר' אליעזר אומר לפי שביקש לאבד את ישראל מתחת כנפי השמים אמר משה

לפני

יד יוסף [מח] גיטין נ"ח. לעיל פ"ב סי' ב': [מט] פסיקתא רבתי פ' י"ב: [נ] תנחומא כי תצא וילקוט תהלים רמז תתכ"ו. ילקוט תורה רמז תתקל"ח. ושמואל רמז קכ"ג. ר"ה דף ל"ח. פסיקתא רבתי פ' מ"ג: [נא] פסיקתא רבתי פ' י"ב. תנ"ש פ' י"ח: [נב] פסיקתא פ' י"ח: [נג] מכילתא וילקוט תורה רמז רס"ו. תנחומא סוף בשלח:

מתנות כהונה

אותם האומות מאוסים ופסולים: עיני. מאי טעמא. כלומר איזהו הם השלשה מקומות: עד יערה כו'. הרי רוח הקודש והיה המדבר הרי הגאולה וכן עד ישקיף הרי הגאולה וירא ה' הרי רוח הקודש: חמש מאות כו'. עיין לעיל (ב' ב'): צוד זה יוסף כו'. כל אלו נתנו בבור: רבת. ואית יהודאי כו'. וכי יש יהודי עובר לפני אדרייאנוס ושואל בשלומו וכי חשוב אתה לשאול בשלום המלך ואמר לעבדיו לכו וקחו את ראשו ממנו: אחר זמן. עבר יהודי אחר וראה מה שנעשה בראשון ולפיכך לא שאל בשלומו: אמר להו גרסי'. ופי' אמר להם לעבדיו לכו וקחו את ראשו ממנו א"ל בעלי עצה שלו אין אנו יודעים מה אלו המעשים שאתה עושה מי ששאל בשלומך הומת ומי שלא שאל בשלומך הומת גם כן אמר להם ואתם רוצים ליעצני היאך אני אהרוג לשונאי: מלכה. עצה כמו מלכי ישפר עלך דדניאל: עותתי. ל' עוות הדין: שמעת. אנא זמריהון. אני זמר שלהם שעושים שירים ומרים עלי ועל גלותי כדלעיל (ג' ה'): תשיב. בחיקו של עולם. באמצע שהוא יושב ציון כחיק הזה שהוא אמצעי של אדם כד"א ומחיק כו'. ופסוק הוא ביחזקאל סימן מ"ג: שהיו נוטלים. כשעמלקים כשבא עמלק ונלחם עם ישראל בצאתם ממצרים בגא' ויזנב בך כל הנחשלים: ארבע קונדיסין גרסי'. פי' עמודים: כך ממיתין. בתמיה ובגמ' שמואל גרס הכי מיתתן דרש אכן כמו הכן בהוטף אל"ף בה"א כדין אחה"ע: השרים. דרש סר כמו שר: מלמד כו'. מדכתיב וישסף ואיני יודע אם דרך תרגום הוא דרך כתבו ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש: עזיזות כו'. לב אמת וחזק כדי שיסבלו היסורי' ויתיסרו מאד כמו שכתבו המפרשים בפסוק ואני אקשה את לב פרעה שיקשה לבבו למען יוכל לקבל המכות: תלי. ל' עיפות וליאות. ומלת תאלתך דרש כמו תלאתך: אלות כו'.

דרש

עץ יוסף

הקדים פ"א לעי"ן מפני כבוד הצדיק. ועיין מ"ש באיכה שם: (לז) בשלשה מקומות כו'. משום דק"ל מאי עד ישקיף וירא ה' דקאמר. שהעיקר שהוא הנקוה הוא הגאולה הנמשך מהגלות הסר וה"ל למימר עד ישקיף וירא ה' ויגאלנו כמו ראה עניי וחלצני. להכי מייתי הא דרשב"נ דדרש ליה ברוח הקודש. דהיינו שיערה רוח ממרום. ונקט לה במקום גאולה משום דרוה"ק סמוך לגאולה. וה"ל כאילו קאמר עד שיגאלנו ה' שבטל הבכי עד הערת רוה"ק (יפ"ע): מצינו רוה"ק סמוך לגאולה פי' קודם הגאולה כשהיה הגאולה קרובה לבוא ישפיע ה' רוה"ק בעולם ליתן סימן לה. או שאז הדברים שהקרובים לבוא מתפרסמים ונשמעין בעולם. כמו שיעלה עמוד השחר טרם יאיר החמה. ולפי שיקשה איך יתכן קדימת התפשטות רוה"ק לגאולה. שהגלות מטריד אל ההכנות הצריכות לה. להכי קאמר בשלשה מקומות מצינו זה. ובשלשה מקומות הוה חזקה: מאי טעמא כלו' איזה הן השלשה מקומות [מת"כ]: עד יערה עלינו כו' הרי הרוח הקודש. והיה המדבר לכרמל הרי הגאולה [מת"כ]: וכתיב בתריה עד ישקיף הרי הגאולה. וירא ה' הרי רוח הקודש: (לח) חמש מאות בתי סופרים כו' בס' הנזקין איתא ארבע מאות: (לט) זה יוסף זה ירמיה זה דניאל שהושמו בבור. כי בזולתם לא מצינו נשימה בבור. ועיקר קרא לא מיירי בדידהו ממש אלא בכלל המון ישראל מיירי אלא דוגמא קאמר. ומפרש צוד לשון צדו אורבו לי מלשון ואשר לא צדה. וכדתרגם המתרגם כמנא כמנו לי. ור"ל שהעלילו עלינו עלילות אשר לא היו. ואורבו להכשילם חנם כי לא חטאו כלל. והם באים בעלילות כדי להאביד חייהם בבורות חה"ע זה יוסף וכו'. כלומר זה כענין יוסף שניתן בבור בעלילות אשת אדוניו אשר לא כן היה. וכן ירמיה שהושלך בבור בעלילה שהיה אומר מה שלא שמע מפי ה'. וכן דניאל שהושלך בגוב בעלילת התפלה שהערימו לעשות כדי לגזור בה. ושמו בבור היו ידו אבן כי כשמשמעו בהמון ישראל שהוגלו רבים מהם בבורות וידו עליהם אבנים להמיתן [יפ"ע]: (מ) זה יוסף כו' הכא מיירי בהו ממש מדכתיב קולי שמעת וגו' קרבת וגו' רבת וגו' כי כן היה בהם שנשמע קולם לפני ה' ונגאלו משם. וטעם זכרונם לכאן לומר שכמו שנשמע להם כן תמיד מפינו ישמע ויושיענו ח"ו אל תעלם אזנך וגו': (מא) ואית יהודאי כו' וכי יש יהודי חשוב שיעבור לפני אדריאנוס וישאל בשלומו ע"ד כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. ואמר לעבדיו לכו וקחו את ראשו ממנו. אחר זמן עבר יהודאי אחר וראה מה שנעשה בראשון ולפיכך לא שאל בשלומו: ולא שאיל בשלמיה בתמיה שנראה משום דבזו בעיניו ליתן לו שלום למלך שאין המלך השוב אלא ליתן לו שלום: א"ל איזילו כו' כצ"ל ופירושו אמר להם לעבדיו לכו וקחו את ראשו ממנו. א"ל בעלי עצה שלו אין אנו יודעים מה אלו המעשים שאתה עושה מי ששואל בשלומך הומת ומי שאינו שואל בשלומך הומת ג"כ. אמר להם ואתם רוצים ליעצני היאך אני אהרוג לשונאי כי שונאי אני מבקש: ורה"ק צווחת ואומרת ראית ה' עותתי. שאין לך עוות הדין גדול מזה שנהרגו בשתי הסבות. שאם מהראוי שלא ליתן שלום לו הו"ל להרוג את השני. ואם ראוי ליתן לו שלום לא היה לו להרוג את הראשון. אלא ראית כל נקמתן שכוונתן לנקמה בעלמא ומבקשים מהסבות אשר לא כן: (מב) זמריהון כתרגומו והוא מלשון ניגון והיינו שמשחקין ושמחין לאידי לאפוקי ממ"ש בש"ר פ' י"ח שהוא לשון שבר: (מג) ירמיה אמר תשיב להם גמול. כמעשה ידיהם בלבד. ואסף אמר שבעתיים. ומ"ש דמר קאמר הכי ומר קאמר הכי. ומפני דנידוק מהו אל חיקם דהיינו בבהמ"ק או מילה. ובהכי להו ספיר. דעל מה שעשו לנו בקש ירמיהו שיוגמלו כמעשה בלבד. ועל מה שעשו בבהמ"ק או במילה בהשחתו לה' בקש אסף שיוגמלו שבעתים: בחיקו של עולם באמצעיתו של עולם כחיק הזה שהוא אמצעו של אדם: ומחיק הארץ פי' מאמצעיתה ומטבורה: במילה שניתנה בחיקו של אדם. דהיינו באמצעיתו. ולא יקשה ממה שנאמר אל חיקם שיהא החיק אליהם. כי לעולם פי' חיקם כפשוטו שיקבלו גמולם כנושא הדבר בחיקו. אך מדנקט לה בהאי לישנא רמז אל היות מדה זו כנגד מדה על מה שחטאו בבהמ"ק או במילה דאיקרי חיק: שהיו נוטלים בני ביתו של עמלק. והיינו ויזנב בך שכתוב בעמלק: ופרע בהם כו' וישסף שמואל והיינו שסירסו כדרבי יצחק. ואיידי דבעי לאתויי דר' יצחק מייתי נמי דרבי אבא ודרבנן אוישסף שמואל: מחתך בבשרו שפי' וישסף חתוך לחתיכות רבות כדתרגם יונתן ופשח. והוא מלשון ויפשחם. ואורחא דמלתא שזורקין חתיכות הבשר בכיוצא בזה לעופות לכך אמר ומאכיל לנעמיות: הה"ד יאכל בדי עורו לאו דהאי מיירי בעמלק. אלא מייתי מהתם דאכילת בדי עורו היינו מאכל אבריו אבר אבר ושאר מית' קשה דהיינו דכתיב בגו בכור מות. והוא מיתה יותר קשה. הכי נמי דכתיב מר ממות היינו מיתה מרה מסתמא היינו חתוך בשרו לחתיכות קטנות: רבנן אמרי הביא ד' קונדסין כצ"ל [יפ"ע] וכן הוא באגדת שמואל ובתנחומא. ור"ל דרבנן אמרין דמיתתו הקשה היינו שמתחו על ד' קונדסין שהיה נאחז מד' רבעיו במתוח לכאן ולכאן עד שנקרע לד' רבעים. ונשתייר רובע בכל אחד מהן. ולהכי מייתי הכא שפיל סר מר המות כך ממיתין השרים מיתות מרות. פי' וכי כן דרך להמית השרים. ודרש אכן כמו כן וסר כמו שר: הה"ד ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך. דהיינו שהיה חותך מילת ישראל וזורקן כלפי מעלה כדרבי יוחנן. ועי"כ היו נשותיהם שכולות שלא היו להם בנים. כן תשכל מנשים אמך. פי' כמו כן אמתך תהי' שכולה ע"י שרסורך וקרי לה אמך שהיא לאדם במקום אם כאומר ע"כ יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו. עוד יש לומר שדרש כאשר שכלה נשים חרבך ענין סירוס שעל כן נפרדו נשים מבעליהן. וכן תשכל מנשים אמך היינו סירוס אמתו שעי"ז יפרד מנשים · והיינו דגרסינן בתנחומא אמך אמו של אותו האיש. פי' אמתו: שחתכו ד' חתיכות אחר שסרסו כדי להמיתו. ודייק זה מדכתיב וישסף ואיני יודע אם לארכו ואם לרחבו ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש. ע"כ שחתכו לארכו ולרחבו [מת"כ]: (מד) עזיזות ליבא אומץ כח לסבול המכות שלא ימות מיד כדי שיהיו מצטערים תמיד ע"ד כי תולעתם לא תמות וגו' והיינו תלי אותם ביסורים דקאמר: שנאמר אשר מגן צריך שהוא לשון שבר כדלעיל בפסוק נכה תבכה: תאלתך להם תלי אותן ביסורין והביא עליהן כל אלות שבתורה כד"א. כצ"ל וכן הוא בכל הדפוסים הישנים ופי' תלי לשון עייפות ולאות: (מה) ירמיה אמר תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ה' ומשה כו'. פירוש מ"ש דמר אמר השמים ומר אמר שמי ה'. ולהכין זה הביא תוספתא דתנינן במכילתא בפי' דתחת השמים מכוס מלהא דר"א דהאי בכיסא ודייק לה מתחת שמי ה'. כדאיפרש. ואגב אורחא מייתי נמי פלוגתייהו בכי מחה אמחה את זכר עמלק. כמו ששנויים שם ונבואה מעורב כאן עיין הנוסחא הברורה במכילתא עצמה: עמלק כמשמעו זכר זה המן אין להקשות שהיה הקדים קרא כמו להמן קודם עמלק. הא קמ"ל ה' מאוחר בזמן. שיש לומר כיון דליתא מפורש אלא מריבויא קאתי דלא היה צ"ל זכר להכי אין השם שכמים יקדים שכתוב מפני דאתי מרבויא אע"פ שהוא מאוחר לפי הזמן: מחה בעוה"ז אמחה לעוה"ב מרבוי דמחה אמחה דדייק מחה בעוה"ז ואמחה לעוה"ב שלא יהי' לו חלק לעוה"ב. והיינו שאע"פ שימותו בחרב בעוה"ז ואחר מותם ישפטו בגיהנם מ"מ לא יהיה להם הפנה לזכות לתחיית המתים להיות לעבודת ישראל כשאר הזרים דכתיב בא ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. או נמי אשמועינן שלא יתקבל א' מהם אם ירצה לבא במסורת הברית כדאיתא במכילתא על פסוק כי יד על כס יה שממשפחתו של עמלק לא יקבלו גרים לעתיד: ולכל הדור ההוא שכל טורחי ישראל אשר היו בדור ההוא אע"פ שאינן מעמלק ימחו כשימחה עמלק: מתחת כנפיך ס"ת שנתת להם כו' דהא דכתיב מתחת השמים. מדרש ליה מתחת למו מתחת כנפיך. והשמים כמו לס"ת הנתון מן השמים ולע"ג דמאמר מתחת השמים דבר ה' הוא שאמר כי מחה אמחה

וגו'

לפני הקב"ה רשע זה בא לאבד את ישראל מתחת כנפיך ספר תורתך שנתת להם מי יקרא בו. ד"א לפי שבקש לאבד את ישראל שהן עתידין להתפזר מסוף העולם ועד סופו שנא' (דברים כח) מקצה הארץ ועד קצה הארץ. ר' אליעזר אומר אימתי יאבד שמם של אלו מן העולם ותיעקר ע"א ועובדיה מן העולם ויהא הקב"ה יחידי בעולם כענין שנא' (זכריה יד) והיה י"י למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה י"י אחד ושמו אחד בשעה שתרדוף באף ותשמידם מתחת שמי י"י. ר' נתן אמר לא בא המן אלא לזכר ישראל הה"ד (אסתר ט) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם:

פרשה ד

(א) **איכה** יועם זהב. ר' שמואל אמר איך כיסה דהבא כד"א (יחזקאל כח) כל סתום לא עממוך. ורבנן אמרין איך שינה דהבה. ר' חמא בר' חנינא אמר איך עמה דהבא הה"ד איכה יועם זהב [א] דתני ר' חייא נחלים יכול עוממות ת"ל אש אי אש יכול שלהבת ת"ל נחלים הא כיצד מביא מן הלוחשות הללו. תשתפכנה אבני קדש. כד הוו חברייא נפקין לפרנסתהון הווי קרו עליהון תשתפכנה אבני קדש. ד"א מדבר ביאשיה איכה יועם זהב שהיה דומה לארנטס של זהב. ישנא הכתם הטוב שהיה גופו דומה לאבן טובה ומרגליות. תשתפכנה אבני קדש אלו שתי רביעיות של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן. הה"ד (ד"ה לה) ויקבר בקברות אבותיו וכי בכמה קברות נקבר דאת אומר בקברות אבותיו אלא אלו שתי רביעיות של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן. ד"א מדבר באנשי ירושלים שהיו דומין לארנטס של זהב וגופן דומה לאבן טובה ומרגליות ואם יאמר לך אדם אין הכתוב מדבר באנשי ירושלים א"ל כבר כתיב: (ב) בני ציון היקרים מה היתה יקרותן עירוני שנשא ירושלמית היה נותן לה משקלה זהב וכן ירושלמי שנשא עירונית היו נותנין לו משקלו זהב. ד"א מה היתה יקרותן בשעה שהיה א' מהן נושא אשה גדולה ממנו היה עושה שלחנות יותר מן היציאות ירודה ממנו היה עושה הוצאות יותר מן השלחנות. ד"א מה היתה יקרותן לא היה א' מהם הולך לסעודה עד שנקרא ונשנה: (ג) מעשה [ב] שהיה באדם אחד בירושלים שעשה סעודה אמר לבן ביתו לך והבא לי קמצא רחמי. אזל ואייתי ליה בר קמצא שנאיה. עאל וישב בין האורחים. עאל אשכחיה ביני אריסטייא. א"ל את שנאי ואת יתיב בגו ביתאי קום פוק לך מגו ביתאי. א"ל אל תביישני ואנא יהיב לך דמי דסעודתא. א"ל לית את מסובה. א"ל אל תביישני ואנא יתיב ולית אנא אכיל ושתי. א"ל לית את מסובה. א"ל אנא יהיב דמי כל הדין סעודתא. א"ל קום לך. והיה שם ר' זכריה בן אבקולס והיתה ספק בידו למחות ולא מיחה מיד נפיק ליה אמר בנפשיה אילין מסביין יתבין בשלוותהון אנא איכול קרצהון. מה עבד הלך אצל השלטון א"ל אילין קורבניא דאת משלח ליהודאי למקרבינהו אינון אכלין להון ומקרבין אוחרנין בחילופייהו. נזף ביה. אזל לגביה תוב א"ל כל אילין קורבניא דאת משלח ליהודאי למקרבינהו אינון אכלין להון ומקרבין אוחרין בחילופייהו ואם לא תאמין לי שלח עמי חד איפרכו וקורבניא ואת ידע מיד שאיני שקרן. עד דאתייא באורחא דמך איפרכו קם הוא בליליא ועשאן כולן בעלי מומין בסתר. כיון שראה אותן הכהן הקריב אוחרנין תחתיהון. אמר ההוא שליחא דמלכא למה לית את מקריב אילין קורבניא. א"ל למחר. אתא יום תליתאה ולא קרבהון. שלח ואמר למלכא ההוא מילתא דיהודאה קאמר קושטא קאמר מיד סליק למקדשא והחריבו. הדא דבריאתא אמרין

בין

יד יוסף א פ"ב ויומא פ"ד. פסחים פ"ז : ב גיטין פ"ה :

מתנות כהונה

דרש תאלתך ל' אלה וקללה תחשב להם: חסל אל"פא בי"ת תניתא: **איכה** יועם: **רבי שמואל** כו'. הרואה יראה שהספר חסר ונראה דה"ג רבי שמואל אמר איך כיסה דהבא כד"א כל סתום לא עממוך והוא מלשון יועם וכן ארזים עממוהו והרד"ק בספר שרשים הביא שלשתן בשורש אחד וכן בספר הקונקרדנציים ושוב גרס ורבנן אמרי ליך שינה דהבא. ודייק מדכתיב בתריה ישנא הכתם. או דרשו מלשון רוח עועים ונעוה לב שענייניהם דעה נשתנה ונחלפה מהנכון אל הפוכו ושוב גרס רבי חמא כו' עד איכה יועם דתני רבי חייא כו'. ובאות אמת הרבה להגיה בנוסח אחר והמאמין לא יחיש: **דתני** ר' חייא כו'. בפרק כילד צולין את הפסח: **עוממות** כבויות לגמרי: **לוחשות**. בוערות: **כד הוו** כו'. כשהיו חכמים יוצאים לבקש מזונותיהם מפני דוחק השעה היו החכמים האחרים קורים על אלו הגדולים שמשתפכים כו': **לארנטס**. לפי הענין הוא כלי של זהב המזהיר ומבהיק: **בקברות**. לשון רבים ומשום רבים שנים ובפי' רש"י באיכה יועם מביא מדרש זה ומשמע שלא גרס שתי: **כבר** כתיב בני ציון. הרי שהענין מדבר בבני ציון: **עירוני**. בן כפר כך פי' הערוך וכנגד ירושלים היו כולם נחשבים כעיירות: **מן היציאות**. מן הוצאות הסעודה ולרמז כאשר שבשלחן השפל למה שעליו דמיו יקרים מן הסעודה שעליו כן האשה הנשאת שפלה לו היא גדולה ויקרה ממנו: **ירודה** שפלה: **ונשנה** שמזמין לקרותו עד פעם שנית שמא טעה השליח בפעם ראשון כהאי עובדא דבר קמצא: **מעשה** מעשה זה מבואר יותר בפ' הנזקין (נה): **רחמי** גרס. פי' שהוא היה אוהבו: **עאל**. נכנס בר קמצא וישב כו': **עאל** נכנס בעל הבית: **אריסטייא** בין האורחים המזומנים לאריסטו וסעודת הבקר נקרא כן: **א"ל**. בעל הבית לבר קמצא הלא אתה שונאי ואתה יושב בביתי קום וצא לך מן ביתי וא"ל אל תבייש אותי ואני אתן לך דמי סעודתי מה שאני סועד וא"ל אל תהא מיסב כלל: **א"ל**. אל תביישני ואני אסב ולא אוכל כלום וכדי בזיון כזה כמו שדרשו בפסוק עבדי יאכלו ואתם תרעבו: **דמי כל הדין** כו'. דמי כל הסעודה הזאת: **נפיק** ליה כו'. בר קמצא יצא לחוץ ואמר בלבו אלו המסובין יושבים בשלוה ומתיאשים מהפורענות שאינם מתיראים משום אדם אני אלך ואלשין עליהם: **איכול** קורציהון. כינוי הוא לרכילות ועיין בפירש"י בחומש בפסוק לא תלך רכיל ושם ברמב"ן: **בחילופייהו**. במקומם ס"ג בחילופייא: **נזף** ביה פי' גערו בנזיפה ולא האמין לו הלך אצלו שוב פעם אחרת: **איפרכום** כו'. שלטון עבדך וגם קרבנות ואתה תדע שאיני משקר משבאו בדרך ישן לו האפרכוס בלילה: **ועמד הוא**. בר קמצא: **בעלי** מומין. בפ' הנזקין מבואר יותר ע"ש: **אוחרנין** כו'. הקריב אחרים תחתיהם כדי לקיים מצות המלך אבל לא גלה זה אל השליש מפני שלא היה מאמין לו שזה מום ועיין בפרק הנזקין: **שלח** אותו אפרכוס הזה כו'. אותו דבר שאמר לך היהודי אמת הוא: **הדא** כו'. זהו שהבריות אומרים למשל בפיהם בין כו' כלומר בין [illegible]

עץ יוסף

וגו' מתחת השמים דה"ק קב"ה מהו אמחה מפני שענתך שאמרת מתחת השמים (יפ"ע): **ספר תורתך שנתת להם** אע"ג דאכתי לא נתנה להם התורה ואפי' עשרת הדברות אכתי לא נאמר להם עד סיני ומלחמת עמלק ברפידים היה. יש לומר דס"ת היינו מספור מעשה בראשית ושבעה מצות בני נח ומצות שנצטוו במרה כי נכתבו בספר קודם מ"ת כמ"ש רש"י גבי ויקח ספר הברית ע"ש: **שהן עתידין להתפזר** כו' קשה מאי סיבותא היכא בהא מילתא שימעון מגד זה. וי"ל דמשום דע"י פזור ישראל בין עכו"ם שמו ית' נודע בגוים. כמ"ש בפסחים בפ' האשה גבי וזרעתיה לי בארץ ע"ש. ה"ק שאם זה יאבד את ישראל שעתידים להתפזר בין האומות לא יתקיים ענין זה ולפי דרש זה מפרש לקרא מתחת השמים מתחת כנפיך והשמים רמז לד' רוחות השמים: **אימתי יאבד** כו' והכוונה שפי' מתחת השמים כאשר תאבד עכו"ם ועובדיה מתחת השמים ודייק מדכתיב הכא מתחת שמי ה'. שפי' שאז יקראו שמו ה' כי יהיה ה' למלך בעולם לבדו שאין עכו"ם בעולם (יפ"ע): **אלא לעשות זכר לישראל** פירוש לא הביא ה' ענין זה אלא כדי שעל ידי הנס יזכר לדורות ענין עמלק על ידי ימי הפורים לא יעברו ונקרא במגילה מחיית עמלק שבאותו הדור ויתקיים זכור את אשר עשה לך עמלק אפילו בגלות שלא נוכל למחות. ואכתוב זאת זכרון קאי ר"נ ע"ש במכילתא:

פרשה ד (א) ר' שמואל אמר איך שינה דהבא. כד"א כל סתום לא עממוך. ורבנן אמרין איך עמה דהבא דהוי כבי היא כו'. כצ"ל (יפ"ע) ופי' שינה בנשתנה ונחלף כדבר כהות ומייתי מכל סתום לא עממוך שענינו הסתר והעלם וכן כאן נסתם הדבר וכא דבר כהות ההוא. פי' עמה שכהה והחשיך מראהו ומייתי מנחלים שעוממות שהן כהות וכבויות הפך לוחשות: **דתני ר"ח נחלים כו'** ר"ל שכתיב ביוקרא י"ג ולקח מלא המחתה גחלי אש וגו' ואם נאמר גחלי ולא נאמר אש יכול גחלים עוממות. פי' כבויות אבל לא לוחשות פי' בוערות דהכי לאו גחלים הוא שמתא אלא אש. ת"ל אש כאשר גחלי להביא את הלוחשות ואי נאמר אש ולא נאמר גחלי יכול שלהבת ולא גחלים לוחשות דלאו אש שמתא ניגרא ת"ל גחלי אש כי כתבינהו לתרוייהו משמע גחלים שיש להם אש היינו גחלים לוחשות (רש"י בפ' כילד צולין וע"ש עד בגמרא): **כד היו כו'** כשהיו החכמים יוצאים לבקש מזונותיהם מפני דוחק השעה היו חכמים אחרים קורין על אלו המדחין תשתפכנה וגו' דת"ח איקרו אבנים כדאמר בתעניות גבי אבר אבניה ברזל ורחה כל הולות היינו שווקים שעומדין בהם סחורה: **ד"א מדבר ביאשיה** כשנהרג וקונן עליו ירמיהו כדאי' בד"ה וכתב קינתו בכאן דקשה סילוקן מחורבן בהמ"ק כדלעיל בפסוק ותרד פלאים: **לארנטס** היינו ארגנטין דסוף פסח שבירושלמי. שפי' בערוך כלי הטוב שמתמכב בו בת המלך (יפ"ע). והמוסף הערוך כתב ארגנס בלשון רומי תכשיט: **לאבן טובה ומרגליות** דכתם היינו קבוצת אבנים טובות ומרגליות שנעשים כלי עדי כדרך שפרש"י: **אלו שתי רביעיות של דם** פי' שבכל אדם ואדם היה יוצא ממנו רביעית דם. ולאו דווקא ב' רביעיות דם קאמר אלא ה"ה טובא דהא הרבה חצים זרקו בו כדלעיל: **שהיה ירמיה נוטלן וכו'** פי' שהיה נוטלן ממקום נפילתן ומוליכו וקוברן אצל אבותיו. ואע"ג דירמיה כהן היה מסתמא דם זה היה יוצא ממנו בעודו בין החיים והגוף דהיינו דם תבוסה מדרבנן כדאי' בהגוזל קמא ואפילו היה דם שיצא אחר מיתה. אחר שנבלע בקרקע אינו מטמא כדתנן בפ' ג' דאהלות שכל הבלוע שאינו יכול לצאת טהור: **אלא אלו שתי רביעיות** של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן שכל רביעית שהיה מביא קברן במקום אחר נמצא שהיה מקלתן קבור אצל אחד מאבותיו ומקלתו אצל זולתו: **ואם יאמר לך אדם** אין הכתוב מדבר באנשי ירושלים. משום דלא מסתבר בהמון אנשים יהיו כולם יפים כל כך ולא ידקדק זה אלא באחד בדרך כגון יאשיהו. או דיועם זהב מיירי בזהב בהמ"ק כפשוטו: **אמור לו כבר כתיב** בני ציון היקרים. ויקרותם היה כמ"ש המדרש בסמוך דעירוני שנשא ירושלמית כו' והיינו זה אלא מפני שהיו יפים מאד מאד יותר עירוני ולכן הנושא לאחד מהן היו צריכים לתת לו משקלו זהב: **(ב) עירוני** בן אחד מאחד עיירות. ר"ל בן כפר שכנגד ירושלים היו כולם נחשבים לכפרים: **היה נותן לה משקלה זהב** זהו לפי שבני ירושלים היו יפים מאד כדלעיל ודרש היקרים מענין יוקר השער. ע"ד יקרה היא מפנינים והיינו שהיו נמכרין ביוקר למי שנושא אותן: **בשעה שהיה אחד נושא כו'** ולפ"ז היקרים לשון חשיבות וכבוד שהיו ניכרים כל א' בהכינותו שאפי' בין איש לאשתו היו עושים כבוד. וניכר מי מהם יותר חשוב: **שלחנות יותר מן ההוצאות** שהיה מרבה בסעודת סקרוטים יותר מההוצאות שעושה בצרכי עצמו ואשתו כגון תכשיטין והפלים. כי לכבודה היה עושה שמחה גדול וגם לשמחתו בה מאד שהיא חשובה ממנו וכשהוא בהפך היה ממעט בשמחה לפי שאינו חושש רק לכבודו ואינו שמח בה כולי האי (יפ"ע): **ירודה** שפלה: **ונשנה** שמזמין לקרותו עד פעם שנית שמא טעה השליח בפעם ראשון כהאי עובדא דבר קמצא ומפרש היקרים ענין כבוד וכבודות שמתנהגים בכבודות וכבוד שלא למהר ללכת עד שיקרא וישנה: **(ג) מעשה שהיה בר** הביא המעשה הזה לומר שזה אירע לו לפי שמיהר ללכת שאילו לא הלך עד שיתקרא שנית. אולי בעל הסעודה היה מפרש למי היה קורא ולא טעה בן ביתו לקרא זה במקום זה. ואם כן יפה היו נוהגים שלא ללכת בקריאה הראשונה. כדי להיות מתיקרים ולא יהיו מתביישים. כמו שאירע לזה שהלך מיד: **רחמי** אוהבי: **ואייתי ליה בר קמצא** וכו' וכתב רש"י קמצא ובר קמצא כך שם שני יהודים. והמהרש"א כתב אפשר שזה היה אב ובנו. וטעה השליח ביניהם. וגם בר קמצא דאתא אף שידע שהוא שונאו מכל מקום היה סבר שההרי שהביו אוהבו ודאי מבקש אהבתו. ולעשות שלום עמו כזה שהוא מזמינו עכ"ל. וכן משמע לקמן גם כן שהיה בנו: **עאל** נכנס: **ביני אריסטייא** בין האורחים המזומנים לאריסטו. וסעודה של יום בלשון יוני אריסטון. וסעודה של ערב דיפנון (ערוך): **א"ל את כו'** א"ל בעל הבית לבר קמצא הלא אתה שונאי איך טעית לומר שאני מזמין אותך ואתה יושב בביתי. קום וצא לך מן ביתי. וא"ל אל תביישני ואני אתן לך דמי סעודתי מה שאני סועד. א"ל אל תהא מיסב כלל. א"ל אל תביישני אני אסב ולא אוכל כלום. וכדי בזיון כזה כמו שדרשו בפסוק עבדי יאכלו ואתם תרעבו: **דמי כל הדין כו'** דמי כל הסעודה הזאת: **והיתה ספק כו' ולא מיחה** ולא דבאמת לא מיחה משום שלא רצה לנהוג שררה ולמהוייה כבעל הבית וזהו שסיים המדרש ענותנותו של ר"ז שרפה כו': **נפיק ליה כו'** בר קמצא יצא לחוץ. ואמר בלבו אלו המסובין יושבים בשלוה ומתיאשים מן הפורענות שאינם מתיראים משום אדם. אני אלך ואלשין עליהם: **איכול קורציהון** כינוי הוא לרכילות ומלשינות לא תלך רכיל מתורגם לא תיכול קורצין. ובעל עין יעקב כתב שלקיים דבריהם אוכלים החנופים לעני משוג: **אילין קרבניא דאת משלח** כו' דקי"ל איש איש לרבות את הגוים שנודרים נדרים ונדבות כישראל [רש"י]: **אינון אכלין להון** לפי שהם בריאים או שלא יהיה השלטון זוכה שקרבנו יקרב לגבי המזבח: **בחילופייהו** במקומם: **נזף ביה כו'** גער בו בנזיפה ולא האמין לו. הלך אצלו שוב פעם אחרת: **איפרכו** שלטון עבדך וגם קרבנות ואתה תדע שאיני משקר. משבאו בדרך ישן האפרכו בלילה ועמד הוא בר קמצא כו': **בסתר** במקום שאינו ניכר לאפרכוס רק לכהנים שהיו בקיאים בבדיקתן שלא יטעון האפרכוס שמפני מומין לא הקריבום. ובפ' הניזקין קאמר שעשה המום בשפה העליונה או בדוקין שבעין דלדידהו לא הוי מומא להקריב לגבוה בבמה דידהו אלא מחוסר אבר: **אוחרנין** הקריב אחרים תחתיהם כדי לקיים מצות המלך אבל לא גלה זה אל האפרכוס שמחמת מום לא קרב אותם. משום שלא היה מאמין לו שזה מום: **שלח ואמר כו'** שלח אותו אפרכוס ואמר למלכא כו' אותו דבר שאמר לך היהודי אמת הוא: **הדא כו'** זהו שהבריות אומרים

למשל

בין קמצא ובין בן קמצא חרב מקדשא. א"ר יוסי ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס שרפה את ההיכל. ד"א מה היתה יקרותן לא היה א' מהן מוליד חסר ובעל מום: (ד) מעשה בר' יהושע בן חנניה ג שהלך לכרך גדול שברומי אמרו לו תינוק א' יש בבית האסורין בקלון. הלך שם ראה תינוק א' יפה עינים וטוב ראי וקווצותיו סדורות לו עומד בקלון. עמד ע"פ פתחו לבדקו וקרא עליו הפסוק הזה (ישעיה מב) מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים. ענה התינוק אחריו הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו. כיון ששמע ר' יהושע קרא עליו בני ציון היקרים המסולאים בפז וזלגו עיניו דמעות ואמר מעיד אני שמים וארץ שמובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל. והעבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שיפסקו עליו. אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה. ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' ישמעאל בן אלישע. ד"א מה היתה יקרותן שלא היה א' מהן הולך לסעודה עד שהיה יודע עם מי סועד. ולא היה חותם עד שהיה יודע עם מי חותם לקיים מה שנא' (שמות כג) אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס. ד"א מה היתה יקרותן שלא היה א' מהן הולך לסעודה אלא אם כן תופף יד אונקלי שלו וכל כך למה כדי שלא יטעננו אחר טענת חנם. ד"א מה היתה יקרותן שלא היה אחד מהן טוען טענת חנם. רשב"ג אומר זה מנהג גדול היה בירושלים פורשין מטפחת על גבי הפתח. כ"ז שהמטפחת פרושה אורחין נכנסין. נסתלקה המטפחת אין רשות לאורחין להכנס אלא ג' פסיעות. ד"א מה היתה יקרותן, שהיו מוסרין הסעודה לטבח אם נתקלקל דבר בסעודה היו עונשין את הטבח הכל לפי כבודו של בעל הבית והכל לפי כבוד האורחין. ד"א מה היתה יקרותן בשעה שא' מהן עושה סעודה היה צר כל מיני סעודה במפה וכ"כ למה מפני איסטניסיה כדי שלא יהא אחד אוכל דבר שרע לו: (ה) א"ר חייא קרא בש"ר שמואל בר נחמן מיום שחרב בהמ"ק בטל יין קרוש וזכוכית לבנה. ולמה קורין אותה לבנה שהיתה מתקפלת. מעשה באחד מגדולי ירושלים דאמר לטליא זיל ואייתי לי מיא. והוה מצפי ליה על ריש איגרא. אתא א"ל לא אשכחית מיא. א"ל טרוף קולתיך קמוי וטרף קולתיה קמוהי. וטרף הוא נפשיה מן רישא דאיגרא ונפל ומת ונתערבו איבריו עם החרסין. ועליו הוא אומר איכה נחשבו לנבלי חרש: (ו) גם תנין חלצו שד היניקו גוריהן. אילין ירודאתא כמין מסווין פריסין על אפיהון כד אינון מניקין בניהון דלא יהוון חמיין בניהון סמקין ואכלין להון: (ז) דבק לשון יונק. א"ר אבא ב"כ אמת המים שהיתה באה מן התגיות עמדו המציקים התריבוה ושפכוה והיה אדם מוליך את בנו לאמה ולא מצא מים והיה מדבק לשונו לחכו בצמא. עוללים שאלו לחם וגו' ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר אם אין מי שיתן להם מי ינחמם כמד"א (ירמיה טז) ולא יפרסו להם על אבל. ר"נ אמר אין מי שיתן להם פרוסה של לחם כמד"א (ישעיה נח) הלא פרוס לרעב לחמך. ורבנן אמרין אין להם מי שהוא עומד

יד יוסף ג ילקוט ישעיה רמז תס"ו . גיטין נ"ח . ירושלמי הוריות פ"ג :

ענף יוסף

(ד) וכיון ששמע רבי יהושע כו'] שמובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל ממום דהתינוק לא מיחה בזה דבר רק הוא אומר שהלא תחילת הפסוק והתינוק סיים סוף פסוק. בדבן שהיום י"ל לפי מאי דקי"ל אין פודין את השבויים כו' מפני תיקון העולם שלא יתנו הכותים לשבות ממנם בני. ופסקו הפוסקים מהדין אינו חייב לפדות יותר מכדי דמיהן. אבל נפשם מסירת הדין הרשות להחמיר ולהמיר. והמריען לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא הלכו לפנים משורת הדין ועיקר הלימוד דיש ליכך לפנים משורת הדין הוא מהם דכתיב והלכת בדרכיו מה הקב"ה מתנהג לפנים משורת הדין אף אתה מחוייבים. כי ח"ו אם יצא הקב"ה במשפט עם הבריות מי יזכה לפניו בדין ולכן גלו בשביל שלא הלכו לפנים משורת הדין. וא"כ יוכן דריב"ח עמד בפתח בית האסורים לבדוק אותו אם הוא חכם ונתגדל שלא יפדה אותו ואמר כי יה זו היקון שלם כי מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים כי אם ירבה

מתנות כהונה

בין קמצא כו' שלא דקדק השליח היטב: **ענותנותו כו'**. שלא רצה לנהוג סררה ולמחות בבעל הבית: **חסר**. חסר אבר: **מעשה** ברבי יהושע בן חנניה: **עומד בקלון**. על מסכב זכור: **לבדקו**. אם ימצא בו דבר טוב: **כיון ששמע כו'**. שהוא בן תורה ויראת ה': **העבודה**. ל' שבועה והרבה יש בתלמוד ומעשה זה בתלמוד בהניזקין (נח) ובירושלמי בפרק בתרא דהוריות: **על פי'** הירושלמי פ"ד דמס' דמאי ובפ"ק דמכ' ע"א יש להגיה **לסעודה** אלא א"כ היסף כו'. והנני אליגה להסיף לשון הירושלמי ומתוכו יתבאר המנין אם לשוט שני לא יסרב אדם בחבירו לאורחו בשעה שהוא יודע שאינו רוצה לא ירבה לו בתקרובות וכו' כדאיתא בפרק גיד הנשה (צד) בתלמוד שלנו עד ידע דהוא רשין והוא מסרב עליו ובירושלים היה השף שיגליה דמתחלה למימא שני אין מוליכין לבית האבל בכלי זכוכית לבושה מפני שמטעה טעות חנם עכ"ל הירושלמי וטעם לכולם הוא שאסור לגנוב דעת הבריות וזהו טענת חנם שחבירו מחזיק לו טובה על חנם וכדאי' בפ' גיד הנשה ועל זה אמר ידע דהוא רשין פי' שיודע בחבירו שהוא בטוח ומזומן לסעודה והוא מסריב עליו לאכול עמו הרי גונב דעתו שחבירו מחזיק לו טובה חנם. ובירושלמי פ"ק דע"א מצאתי הגירסא באופן אחר ולא ראיתי לכתבו. ולכן היו מנהגין בירושלים שכל מי שהזמינו לסעודה היה הופך שיגליה השמאל לימין ומימין לשמאל וזה היה היכר שילכו הכל וידעו שהוא מזומן לסעודה ושלא יזמינהו לסעודה אחרת ומלת שיגליה כך מצאתי בכתובתו ונקודתו בידי' כתיבה יד על קלף ישן מאד ואולי הוא יד אונקלי הכתוב פה והאונקלי' פי' הערוך מלבוש וכן שיגליה הוא מלבוש של כבוד כדאי' בב"ר פ' ל"ז שם זכה לטלית ויפת לטוליא ופי' שם הפי' ז"ל טלית נאה ומצאתי במס' דרך ארץ פ"ה ח"ל לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול עמי מה שהשבלתי שזהו דרך ריבים וירושלמי היו הופכין אפסתו' למפלה שלהן ע"כ והוא קרוב ללשון שיגליה ומלת אפסתו' משמע בערוך ערך אפסתה שהוא מנעול: **כל זמן שהמטפחת כו'**. ברית פרק המוכר פירות יש מאמר זה ופרש"י ותקנה טובה היה לאורחים שידעו ששם יאכלו וילכו לשם: **אלא ג' פסיעות**. בפרק המוכר פירות ל"ג ליה גם לא במעתי מה היכן: **שלא יהא אחד אוכל כו'**. כי ידאה אם יש מאכל הראוי לו וימתין עד שיביאוהו או לא יכנס כלל: **רבי חייא קרא**. י"ל בנקרא כן על שם שהיה בקי במקרא ורגיל הם בספר הזה: ה"ג בטל יין קרוש והוא יין טוב הבא מסניר כדאיתא בפ"ק דסוטה: **שהיתה מתקפלת**. גרסי' וע"ש שנקלף היה נשאר שמיד בלבנוניתו ועל שם כך נקרא זכוכית לבנה ונם לפי נירסת הספר פירושו לשון קליפה כמו דאקליפ' אקפולי ריש פרק אלו מציאות דפירש"י לשון קליפה כמו וקפלו האהנים דמסכת סוטה עכ"ל והוא בהיפוך אותיות: **מעשה באחד**: **דאמר לטליא כו'**. אמר לנער לך והבא לי מים והיה יושב ומצפה על הנער בראש הגג ובא הנער ואמר לא מצאתי מים: **א"ל טרוף כו'**. אמר אל הנער השלך הכד לפני על הארץ והשליך הכד לפניו והפיל גם את עצמו מן ראש הגג ונפל על החרסין: **גם תנין**: **ירודתא**. מין נחשים כד"א יאחזו ילדה וכן רבים. ה"ג בערוך ערך ירוד: **כמין** מסוון פריסין על אפיהון כד אינון מניקין בניהון מן בגין דלא יהוון חמיין בניהון סמקין ואכלין לון פי' כעין מסוה יש להם על פניהם בשעה שמניקין את בניהם כדי שלא יראו אותם אדומים ויאכלו אותם ובתנחומא בפ' בחקותי המלא ענין אחר כמו שפי' רש"י במגילה א: **דבק**. מן ההגיות מקום היה בהר הבית שממנו הגיות כדאיתא בפ' י"ט של ר"ה ושם היה מעיין ונמשך ממנו אמת המים: **מציקים**. השונאים: **התריבה** ושפכוה גרסי': **לאמה**. לאמת המים שנמשך מן המעיין: **מי ינחמם**. אבל ופורס אין להם וכדמפרש ואזל: **בשורה**. לנחם האבלים

עץ יוסף

למשל בפיהם בין כו' כלומר בין מעוט שנפל בין קמצא ס' שלא דקדק השליח היטיב: **חסר** אבר ולפ"ז היקרים פי' שלמים. ע"ד יקר רוח איש תבונה דהיינו שלם ברוחו. ולא קאמר שלא היה בהם חסר ובעל מום כי זה רחוק שלא יהיה כזה ע"י חולי או מכה אבל במשכעם לא נמצא בם מום מספר והכוונה: (ד) **מעשה** בריב"ח כו' מייתי לה הכא משום הא דקרי עליו בני ציון היקרים דהיינו לפי שהיה שלם באיבריו כמו שאפרש. וזה מסכים למ"ש דיקרותם היה שלא היה אחד מהם מוליד חסר ובעל מום: **בקלון** פי' דבר ערוה. והוספי שם ערות מצרים תרגום וקלן עריה קלן מגרלא: **יפה עינים** הזכיר יפיו שעל ידי זה הושיבוהו בקלון והחזיק ר' יהושע לפדותו [יפ"ת]: **וקווצותיו** פי' השערות ראשו היו מסודרות ומתולתלות: **לבדקו** לדעת אם רוצה לצאת משם שמא נטמע בין הגוים ולא יאבה להפרד מהם. והשיב הלא ה' זו חטאנו לו. ידע שמנפער משביו [יפ"ע] ועיין בענף: **קרא עליו בני ציון** היקרים. לפי שהיה שלם באבריו קרא עליו היקרים כדרך שאמרו לעיל מה היתה יקרותן שלא היה אחד מוליד חסר ובעל מום. ועל יופי פניו ותוארו קרא המסולאים בפז כמ"ש פ' הניזקין שהיו מנגין הפז בזוכן. ועל כיותו שהושב בקלון קרא עליו איכה נחשבו לנבלי חרש: **עד שהיה יודע עם מי סועד** וכו' היקרים לפ"ז שמייקרים עצמם שלא לסעוד ולהתום אלא עם אנשים ידועים נכשרות: **לקיים מה שנאמר** לא שהדין הוא כך. דא"כ מאי משום היקרים הוצא הוא. אלא קרא מיירי ביודע בחבירו שהוא פסול וחותם עמו. אבל מי שרואהו ולא ידע מי יהיה אח"כ אינו צריך לחוש שמא יחתום עמו אדם שאינו הגון. ובני ציון היו נוהגים בסלסול בעצמן שלא לחתום עד שידעו עם מי חותם לעשות סייג למ"ש אל תשת ידך עם רשע: **יד אונקלי** הוא לבוש הזרוע [מוסף הערוך] וכוונת המדרש שהיה מנהג של אנשי ירושלים שכשזימנו לאחד על הסעודה והמזומן לסעודה רצה לילך לאותו המקום. הפך המזומן את יד אונקלי שלו כדי שידעו הכל שהוא מזומן לסעודה אחת שלא יזמינהו לסעודה אחרת. ולסרך להחזיק טובה למזמין השני בחנם כיון שלא ילך אצלו. וזהו טענת חנם שחבירו מחזיק לו טובה על חנם [מה"כ]. והיפ"ע כתב כדי שלא יטעננו טענת חנם שגנב איזה דבר ושם בתוך בית אונקלי שלו אלו היה כפול בתוך כפליו. והכוונה שמייקרים עצמן שלא לבוא לידי חשד. ונקט הא מילתא לדוגמא בעלמא והי"ה מכל חשד: **שלא היה אחד מהן טוען טענת חנם**. כל טענה שאינה מעוררת מילתא כה קרי טענת חנם כלומר שהספר שיהיה לו טענת חנם. אעפ"כ דלדידי' טענת אמת הוא לא היה טוען אותה שמא לא יוכל בה ויחשד שטען שקר. והיינו היקרים שהיו מייקרים שלא יבואו עליהם: **אין רשות לאורחים להכנס** שמא אין לבעל הבית סעודה מוכנת ומלא מתבזה. והיינו בני ציון היקרים שאין באים לידי בזיון: **אלא ג' פסיעות** כיוון כהם בעה"ב. ואם סעודתו מתוקנת הוא אומר להם שיכנסו: **שהיו מוסרין הסעודה לטבח כו'** שע"י כן מייקרים ואינם מתבזים בקלקול הסעודה לפני האורחים שהטבח נזהר מאד בתקונה שלא יבא לידי הבלומין. ואם יתקלקל ויתבייש בפני הרבים. הרי היה נפרע מהטבח כבודו לפי מה שהוא ולפי כבוד האורחים שמתביישים מהן וע"כ הם יקרים: **לטבח** מתקן התבשילים נקרא טבח: **צר כל מיני סעודה במפה** שצרם לפני האורחים. כלומר שמניח כלם יחד כדי שכל אחד יאכל מהטוב בעיניו. שהם יניח זה אחר זה כשיהיה לפניהם מאכל שאינו טוב ואחד מהאסטניסים יאכל ממנו כברואה אחרים אוכלים ממנו דאלא היה אולתה שהם אוכלים והוא יושב בטל. שנראה נותן פנים במאכלים. או פעמים שהוא רעב ולא יוכל להמתין למאכל אחר. וטעם יקרות בזה שלא יתביישו בעה"ב מהאורחים שהוזקקו לאכול מה שרע להם: (ה) **קרא** בעל מקרא: **מיום שחרב בהמ"ק כו'** הביא זה לכאן משום דס"ל דמסולאים בפז היינו זכוכית לבנה דחשוב כפז. דאי אפשר לומר פז ממש דהא לא נהיה מיני' לעלמא אלא מתקל ב' זוזי כדאיתא בהניזקין. ולהכי מייתי דדבר השוב הוא מאד כי לא נמצא משחרב בהמ"ק: **יין קרוש** [מפרש בהלכי סוטה שדומה לעגלי דבלה] פי' קרוש בנקפה. וקרה בלילה מתרגמינן וקרישא בגילה. והוא יין טוב שבא מסניר: **ולמה קורין אותה לבנה** דזכוכית אנו אין להם מראה אלא ספירי הוא. ושפי קרו לה לבנה: **שהיתה מתקפלת** כטלית לבנה. ואע"ג דאיכא טלית מכל גוונים. שמם טלית לבנה היא [יפ"ע]. והמת"כ פי' שהיתה נקפלת וע"י שנקפל היה נשאר תמיד בלבנוניתו. ר"ל כמראהו הראשון לו. ועל שם כך נקרא זכוכית לבנה: **דאמר לטליא כו'** אמר לנערו לך והביא לי מים והיה יושב ומצפה על הנער בראש הגג. ובא הנער ואמר לו לא מצאתי מים. א"ל טרף פי' השלך הכד לפני על הארץ. והשליך הנער את הכד לפניו. והפיל גם את עצמו מן ראש הגג ונפל על החרסין: (ו) **ירודאתא** מין נחשים: **כמין מסוין כו'** פי' כעין מסוה יש להם על פניהם בשעה שמניקין את בניהם כדי שלא יראו בניהם שהן אדומים ויחמדום לאכלם. כי אכזרי הוא ולא ירחם עליהם אילו יראו בהם. וקרא ה"ק גם תנים עם היותו אכזרי שהוא אוכל בניו כשבעה ימקתו. עכ"ז היה עליהם באופן שחלצו שד ויניק גוריהן. אבל בת עמי לאכזר תמיד שאינה פורסת לחם לבניה אף כי טועקים נגדם. כיענים במדבר שטועקים ללחם ופורס אין להם. ועי' מ"ש במהדורא קמא. ובתנחומא סדר בחקתי המלא בענין אחר כמו שפי' רש"י במגילה א: (ז) **אמת המים שהיתה באה כו'** משום בדבק לשון יונק משמע יונק ממש שע"י שלא מצא חלב לינק דבק לשונו אל חכו. קמ"ל רבי אבא דאין זה פי' דקרא דא"כ ברעב מבע"ל שהחלב לצרך המזון לגמרי הוא בין במקום מאכל בין למשקה לא בצמא דמשמע חסרון המשקה בלבד. אלא כאי יונק לאו יונק ממש אלא בן קטן בעלמא שהיה אביו מוליכו לאמת המים לשתות וכשלא מצא מוך מכוסו ותולאתו אחר שהיה עיף בהליכתו שם נוסף על צמאו. היה דבק לשונו אל חכו. ולהכי נקט מילתא בבן הקטן ולא בשאר בני אדם שאע"פ שצמאים מאד לא יגיע למדריגה זו שידבק לשונו לחכו. ונקט אמת המים שהיתה באה מן ההגיות. דהכי גמיר לה דבאמת זו אירע זה (יפ"ע): **ההגיות** מקום היה בהר הבית שממנו הגיות כדאי' בפ' י"ט של ר"ה ושם היה מעיין ונמשך ממנה אמת המים: **המציקים** אויבים: **ושפכוה** והיפ"ע גרס ושכתוה. ומפרש שהוא מענין השכחתם מני רגל: **לאמה** לאמת המים שנמשך מן המעיין. **אם אין מי שיתן להם מי ינחמם**. משום דק"ל נותן אין להם מבע"ל מאי פורס דקאמר להכי קאמר דהוא לשון תנחומין. ע"ד לא יפרסו להם על אבל לנחמו על מת. וה"ק עוללים שאלו לחם לפי שאין נותן להם. וכ"ש שאין מי שינחמם בהבראה. וזה מענין פירוש כי לא יתנו לגנחומי אבלים כדאמר בסמוך שאין עומד בשורה: **עומד בשורה** כמו שהיה מנהג ישראל לנחום

עומד בשורה כד"א (ויקרא יא) כל מפרסת פרסה : (ח) האוכלים למעדנים . ר' חנינא בר פפא אמר גלוסקין וחמר עתיק . האמונים עלי תולע טריפון בקיקלא : (ט) ויגדל עון בת עמי . ר' יהושע בר' נחמיה בש"ר אחא אמר ד נאמר בשבט יהודה ובנימן מה שלא נאמר בסדומיים בסדומיים כתיב (בראשית יח) וחטאתם כי כבדה מאד אבל בשבט יהודה ובנימן נאמר (יחזקאל ט) ויאמר אלי עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד . א"ר תנחומא אית לי חורי ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים . ה אותן לא פשטו ידיהם במצות ואלו פשטו ידיהם במצות הה"ד ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן וכ"כ למה בשביל שהיו לברות למו : (י) זכו נזיריה משלג . אלו שהיו שותין את השלג . צחו מחלב אלו שהיו שותין את החלב . אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם ספיר זה דבר קל הוא . א"ר פנחס ו מעשה באדם אחד שהלך למכור ספיר ברומי . א"ל הלוקח על מנת לבודקו אקחנו נתנו על גבי הסדן והתחיל מקיש עליו בפטיש נבקע הסדן ונחלק הפטיש והספיר עמד במקומו . (ס"א ספיר גזרתם א"ר יודן כל נזירה ונזירה שהיתה בירושלים היתה קשה כספיר ואם תאמר רך הוא א"ר פנחס כו') : (יא) חשך משחור תארם . ראב"כ אמר כהדא חרתא ור' לוי אמר כהדא נאנא . לא נכרו בחוצות א"ר אליעזר ב"צ אראה בנחמה אע"פ שהיה אבא כל אותן השנים אחר חורבן לא חזר גופו עליו כמות שהיה . לקיים מה שנא' צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ . (ס"א לא נכרו בחוצות . א"ר אליעזר בר צדוק מעשה בעני אחד שבא ועמד על פתח בית אבא אמר לי אבא צא וראה שמא מבני ירושלים הוא הלכתי ומצאתי אותה אשה שנשל שערה ולא היה אדם יודע אם זכר אם נקבה היא ולא היתה תובעת אלא דבילה . לקיים מה שנא' לא נכרו בחוצות צפד עורם על עצמם) : (יב) טובים היו חללי חרב . בחורבן ראשון שהיו מתים מריח עוכבניין אבל בחורבן האחרון לא היה עוכבניין מה היו עושין להם היו מביאים גדיים וצולין אותן במערבה של עיר והיה אותו הריח מפעפע בהם והיו מתים . לקיים מה שנא' שהם יזובו מדוקרים מתנובות שדי : (יג) ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן . ר' הונא בשם ר' יוסי אמר אמר הקב"ה לא הניחו אותי לפשוט ידי בעולמי . כיצד היתה לאחת מהן ככר אחת והיה בה כדי שתאכלנה היא ובעלה יום אחד וכיון שמת בנה של שכינתה היתה נוטלת אותו הככר ומנחמה אותה בה . והעלה עליהם הכתוב כאילו בשלו ילדיהן למצות . ז הה"ד ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן וכ"כ למה בשביל שהיו לברות למו : (יד) כלה י"י את חמתו שפך חרון אפו . ח א"ר ד' שפיכות לטובה ד' שפיכות לרעה . ד' שפיכות לטובת שנא' (זכריה יב) ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלים רוח חן ותחנונים . (יואל ג) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו' וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי . (יחזקאל לט) ולא אסתיר עוד פני מהם אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם אדני אלהים . וד' שפיכות לרעה שנא' (ישעיה מב) וישפך עליו חמה אפו . וביחזקאל כתיב (יחזקאל ט) בשפכך את חמתך על ירושלים . וכתיב שפך כאש חמתו . והדין כלה י"י את חמתו שפך חרון אפו : (טו) ויצת אש בציון . כתיב (תהלים עט) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך . לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף ומה אומר מזמור לאסף ט אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסידה וכיירה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה . מיד עלה המלך לחופה וקרע את הווילאות ושיבר את הקנים . ונטל פדגוג שלו איבוב של קנים והיה מזמר . אמרו לו המלך הפך חופתו של בנו ואת יושב ומזמר . אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו . כך אמרו לאסף הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר . אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל . הה"ד ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה : (טז) לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל . י ד' מלכים היו מה שתבע זה

לא

יד יוסף ד ב"ר פ' כ"ח . חזית פ' משכני . ילקוט יחזקאל רמז שנ"א : ה ילקוט איכה : ו שהש"ר פסוק מעולפת ספירים . פסיקתא רבתי פ' ל"ב . ילקוט ישעיה : ז ב"ר פ' כ"ח : ח לעיל פ' ב' . ילקוט זכריה רמז תקפ"א : ט שוח"ט מזמור ע"ט . ילקוט תהלים רמז תתכ"ד : י שוח"ט מזמור ע"ט . פסיקתא סי' ל' . ילקוט ש"ב רמז קס"ג :

ענף יוסף

ירבה בשדיון יבוזו רבים מישראל בשביל דמי פדיונם . ובזה הרגיש התינוק ואמר הלא זו חטאנו לה' אשר כדרכיו לא הלכו שלא הלכו לפנים משורת הדין כדרכיו ה' ולכן נחרב הבית וא"כ אם אתה הלך נפי הדין גם אתה העשה כדרכם והובה עליך לילך לפנים משורת הדין ולפדות אותי אפי' יותר מדמי . וב"ה הבין ריב"ח כי דבר גדול דיבר וחכם גדול הוא ובזה היה בטוח כי יהיה אילן רב ופדה אותו לפנים משורת הדין [יערות דבש] : (ח) [האמונים עלי תולע טריפון בקיקלא] פי' בלי טריפין אמונים ונדגים . קיקלא תולעת שני [מוסף הערוך] ולפי דבריו שני תיבות טריפין בקיקלא הוא פי' על האמונים עלי תולע . אבל לפי מ"ש בעץ יוסף הוא פי' על סוף פסוק חבקו אשפתות : (ט) [נאמר בשבט כו' שלא חלו בה כו'] המאמר הזה תמוה כי תחלתו מתנגד לסופו . כי בתחלה הוא מחליט היות עון שבט יהודה גדול מחטאת סדום ואח"כ מרשיע את אנשי סדום יותר באמרו שלא חלו ידיהם במצות . אך ההבדל בין אנשי סדום לאנשי ירושלים הוא זה . שאנשי סדום היו כל מעשיהם רעים בגופן ובממונם על כן תמו כרגע באין פליטה ואחרית מבלי משים לנצח יאבדו . לא כן אנשי ירושלים אם אמנם היו מרבים מאד ריבוי עוונותיהם שהיו באמת יותר מאד מהסדומיים על כל זה נמצא בהם קצת זכיות . ואם שלא הכריעו על העוונות . מ"מ הגינו עליהם לבלי כלותם מכל וכל ולכן כל הנשאר לצבוף פגע בו מדת הרחמים כמאמר ישעיה ד' כל הנשאר בציון והנותר בירושלים וגו' . וזהו שמכיים ההפוכה כמו רגע שלא חלו ידיהם מן המצות ולכן לא היה למפלתם תחלה וסוף ולא היתה להם פליטה [קול בוכים] : (יב) [שהיו מתים מריח עוכבנין] כתב המעריך נוסחא משובשת היא . גם מש"כ המה"כ עכביות שבוש הוא כי אין לעכביות ריח . וגם אינם נמצאות אלא בשדה והא העיר היתה במצור . ואינן נמצאות אלא כאריב ורס קוצים שבפסוק קוץ ודרדר . ומ"ש בערך המביא כדי יין מתקנין העכבות . היינו שג זיין קוצין במספרים . ובספר כתיבת יד גרסינן מריח עכבנין . ונראה לי שהוא כמו הנוגין שהיו מבשלים למכור . ומי שלא היה לו לקנות היה מת מריח . ובזה יותא מ"ש בסמוך דבחורבן שני לא היו מנכנין ולאי תמרם מין ירק יקשה וכי נשתנה העולם בחורבן שני עכ"ל ר'

מתנות כהונה

שאבלים ודרס ופורס מלשון פרסה רגל : האוכלים רב חנינא בר פפא כו' . נראה שחסר הספר וצ"ל כדלעיל (ב' ל') וע"ש : תולע וגו' גרסי' . וסיפיה דקרא חבקו אשפתות ועליה קאמר טריפין וכו' מוטלים באשפה כד"א בקיקלא דמתא יתיב : ויגדל כל זה בב"ר פ' כ"ח ובמד' חזית בפסוק משכני : חורי . פסוק אחר : כמו רגע . ואלו לא נשאר מהם פליטה ובנימין ויהודה נשאר מהם פליטה לכך גרס בהדיא בב"ר פ' כ"ח ובמד' חזית בפסוק משכני ושוב מפרש והולך ולמה הנא זאת מלפניו ומשני לא חלו בה ידים : ה"ג ידים אותן לא פשטו ידיהם במצות כו' ופי' הסדומיים לא פשטו ידיהם למצות לצדקה וגמילות חסדים כמו שנא' יד עני ואביון לא החזיקה וגו' ואילו יהודה ובנימין פשטו ידיהם למצות שנאמר ידי נשים וגו' וכל כך למה עשו כן להברות בו את שכינה האבלה כדלקמן בפסוק ידי נשים וכדאי' בפ' חלק וע"ש בפי' רש"י : זכו . שהיו שותין את השלג כדי שיתלבנו כשלג וכן החלב : דבר קל . ומה רבותייהו שמדמה אותם לדבר קל ולהשיב אמר ר' פנחס כו' . ובספר אות אמת הגיה איתימא ספיר זה דבר רך הוא כו' : חשך . חרתא . צבע שחור כד"א בפרק הבונה חרתא דאושכפי : נאנא . לא מצאתי פירושו ולפי הענין הוא צבע שחור : לא חזר כו' . על שנים כל אותם התעניות שלא יחרב בית המקדש בימיו כדלעיל (א' ה') : טובים . עוכבניין . מין עשב והוא עכביות שמוזכר בתלמוד בהרבה מקומות : ידי נשים : לפשוט כו' . לעשות בהם משפט כפי מדת הדין : ה"ג של שכינתה היתה וה"ג רש"י ז"ל בב"ר פ' כ"ח וכן מביאו בספר חניא בהלכות הבראת אבל : כלה ה' . הווילאות וילונות הפרוסים להופה והקנים שהווילונות פרוסים עליהם : פדגוג . אומן של בנו מין כיס פרש' בראשית רבה : איבוב חלול : לא האמינו כו' . נתבאר לעיל בפתיחתא (ל) :

מהספר

עץ יוסף

לעשות שורות שורות לנחם האבל אחר שפורשין מהקבר . כדאי' בהגל רבתי . ועל מירופן קאמר שלא היו חוששין לעשות שורה לתנחומי אבלים : כמ"ד כל מפרסת פרסה והכי נמי כורס אין להם לשון פרסה ורגל והיינו עמידת השורה שהיו עומדים על רגליהם : (ח) ר"ח בר פפא כו' נראה שחסר כאן וצ"ל כדלעיל איכה ב' סי' כ' (מה"כ) : גלוסקין וחמר עתיק לא שהם מעדנים שבעולם כגון פטומות ופסיוני וכיוצא . אלא הני דומיא דאיה דגן ויין דכתיב לעיל איכה ב' סי' הנ"ל : וחמר עתיק הוא יין ישן : עלי תולע וגו' חבקו אשפתות . ועליה קאמר טריפין בקיקלא . פי' נזרקין באשפה . פי' שהם מתים ומושלכים באשפות . והרכו דבור מליני : (ח) עון בית ישראל ויהודה וקרא זה ביושבי ירושלים מדבר . כדכתיב מקמיה עבור בתוך העיר בתוך ירושלים וגו' ויושבי ירושלים הם שבט יהודה ובנימין . וקראם בית ישראל שגם הם בני ישראל (יפ"ת בב"ר פ' כ"ח) : במאד מאד תרי זמני : חורי פסוק אחר : מחטאת סדום ההפוכה כמו רגע . ואותן לא נשייר מהם פליטה . אלא אותה ההפוכה כמו רגע לא פשטו ידיהם במצות שנא' לא חלו בה ידים . ואמר ר' תנחום לא הלא יד ליד שלא פשטו ידיהם במצות . ברם אלו פשטו ידיהם במצות שנאמר ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן כנ"ל . ופי' אלא אותה ההפוכה כמו רגע כו' ר"ל שהכתוב עצמו מספר והולך דרך שאלה ותשובה ואמר סדום ההפוכה כמו רגע ולא נשאר בה פליטה הוא משום שלא חלו בה ידים למצות . אבל אלו יושבי יהודה וירושלים ידי נשים רחמניות וכו' כדמפרש ר' תנחום שלא הלא יד ליד . פי' במפרש ולא חלו לא שכנו . כד"א על ראש רשעים יחול . כלו' לא שכנה יד העשיר ליד העני לעזרו ולהומכו במתנותיו . כמ"ש יד עני ואביון לא החזיקה וגו' אבל אלו יהודה ובנימין פשטו ידיהם במצות שנאמר ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן . וכל כך למה בשביל שהיו לברות למו . פי' שמה שבשלו ילדיהם היינו משום שהיו לברות למו . ר"ל שעשו הבראה לאבל ולא היה להם מה ליתן לבניהם נחשב להם כאילו בשלו ילדיהן : (י) אלו שהיו שותים את השלג וע"י היו זכים כשלג . וכן שותי החלב נהו כחלב . שכפי המאכל ומשקה שיתפרנסו בו הנשים יתייפו . כדאמר בפרק אע"פ . ומ"כ משלג ומחלב הוא מ"ם הסבה : ספיר זה דבר קל הוא כלו' שמא תחשוב דספיר זה דבר קל הוא . בא וראה מה שאמר ר' פנחס מעשה באדם אחד כו' והספיר עמד במקומו . והכוונה שאין כוונת הכתוב על שהם ספיר שאינו קשה דא"כ מה רבותייהו שמדמה אותן לדבר קל . אלא על הנקרא סנפירינון שהוא קשה מאד : (יא) חרתא צבע שצובעין בה העורות . כדאמרו בפ' הבונה חרתא דאושכפי . פי' אחר דיו כדאמרו במגלה חרת שאחרו דיו : כהדא נאנא פי' כזה ההפך של לילה . ע"ד דאיתא בפסחים באתרא דמר קרי ליה לילה נגהי ע"ד סגי נהור . והמעריך כתב שגרסינן זהגא . והוא קנקנתום : אראה בנחמה פי' בנחמת ציון : לא חזר גופו עליו שהיה חלוש מאד מפני התעניות שהתענה שלא יחרב בהמ"ק בימיו כדלעיל פ' א' סימן ל"ב : (יב) בחורבן ראשון פי' הא דכתיב מחללי רעב היינו בחורבן ראשון שהיו מתים מריח עוכבנים . והיינו מין פירות שריחם נודף מאד ומביאין אותן חוץ לחומה וע"י שריחן נודף היה הריח נכנס לתוך גופוהי הרעב וכריסן נבקעת . והיינו דכתיב שהם יזובו מדוקרים מתנובות שדי . שכריסן זב מבקיעת כריסן ע"י ריח תנובות שדי . ולספר דעוכבנין היינו עכביות דכ"פ המג א כדי יין והוא מין ירקות מרין שממתקין אותן ברותחין ע"י האור והיו מרקיחין אותן בענין שריחן נודף : אבל בחורבן האחרון לא היו עושין כן אלא מביאין גדיים כו' הילכך לא מיירי האי קרא בזה כיון דמתנובות שדי כתיב : לקיים מ"ש שהם יזובו ר"ל בחורבן ראשון נתקיים זה מ"ש שהם יזובו כו' . ואע"פ שכריסן היתה נבקעת . ובקרא כתיב מדוקרים כל כרס בקוע נקרא מדוקר : (יג) לא הניחו אותי לפשוט ידי בעולמי . שאע"פ שחטאת ישראל כבדה מאד מסדום . ועל כן היו ראוים לבלתי השאיר מהם פליטה . וע"י כן נמצא פושט יד בעולמו שבאבודן היה כל העולם נאבד שהם המקיימין אותו מ"מ ע"י שפשטו ידיהם במצות לא הניחו מקום למדה"ד לעשות כך וכדלעיל סי' ט' ומפרש הכא עד היכן שיעור מצותיהם . שאף שלא היה לאשה אלא רק ככר אחד להיות בה היא ובעלה ובנה יום אחד . כשהיה מת בן לשכנתה היתה נוטלתו לעשות הבראה לנחמה בו כדרך שמברין לאבלים . ולזה נחשב להן זכות כאילו בשלו ילדיהן למצות שהרעיבה עצמה ובעלה ובנה כדי לקיים מצות הבראה . ודריש לברות לשון הבראת האבל : שתאכלנה היא ובעלה ובנה יום אחד . כן צריך להיות לפי הענין : (יד) ארבעה שפיכות כו' עיין לעיל פ' ב' סי' י"א מה שכתבתי שם : (טו) לא הוה קרא צריך לומר . פי' לא היה ראוי . ולשון הירושלמי והמדרש בכמה דוכתי צריך במקום ראוי : משל למלך כו' כי הכי דלא תקשי מאי טעמא שישפוך ה' חמתו על ההיכל ומקדשו כדי לרחם על ישראל . דמוכי' הכא וכו' . נהכי קאמר שהוא משל למלך שעשה בית חופה לבנו שלהיותה נעשית לשמחת בנו וכבודו . כאשר חטא לעגמו יקלקל חופתו . ובזה ישוב אפו ממנו . כי די לו במה שנצטער והדאיב את נפשו בהשחתת חופתו וערבוב שמחתו . כן להיות בהמ"ק נעשה לטובת ישראל לשכון כבוד ה' עמהם . לא לצורך גבוה כי השמים כסאו . כאשר נחרב בהמ"ק והכשידו הכוונה ההיא יהיה להם הנער ההוא למחילת חטא ולסליחת עון ותגלל נפשם בעונם זה : וסיידה בסיד : וכיירה אנכי יושב בבית ארזים תרגומו כיורי ארזים . ספון בארז תרגומו ומטלל בכיורי ארזא . בבתיכם ספונים תרגום בבתיא דמטללן בכיורי ארזא : חווילאות וילונות הפרוסים לחופה והקנים שהווילונות פרוסים עליהם : פדגוג אומן שמגדל בנו של מלך : איבוב של קנים כלי זמר המחובר מקנים ונקרא מסק"ל בלשון ישמעאל : על העצים ועל האבנים הכוונה בזה כי לפי האמת לא נתקלקלו רק העצים והאבנים שהוא חומר הבנין . לא קדושת המקום כמש"ל והשימותי את מקדשיכם . אע"פ שהן שוממין בקדושתן הן עומדים . גם השכינה לא זזה מכותל מערבי : הה"ד ויצת אש בציון ולא כתיב מה שהשפיות בישראל בחמתו . כדכתיב ויהרוג כל מחמדי עין באהל בת ציון שפך כאש חמתו . אלא דהכא מפרש כלה ה' חמתו נקם ויצת אש בציון בלבד . שכלו

הפגע

לא תבע זה. ואלו הן דוד ואסא יהושפט וחזקיהו. דוד אמר (תהלים יח) ארדפה אויבי ואשיגם וגו'. א"ל הקב"ה אני עושה כן הה"ד (ש"א ל) ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם. מהו למחרתם יא ריב"ל אמר לשתי לילות ויום אחד והיה הקב"ה מאיר לו בלילות בזיקין וברקים כמה דתנינן תמן על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים הה"ד (תהלים יח) כי אתה תאיר נרי וגו'. עמד אסא ואמר אין בי כח להרוג להם אלא אני רודף אותם ואתה עושה. א"ל אני עושה שנא' (ד"ה ב יד) וירדפם אסא וגו' כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו וישאו שלל הרבה מאד. לפני אסא אכ"ב אלא לפני ה' ולפני מחנהו. עמד יהושפט ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה. ואתה עושה. א"ל הקב"ה אני עושה שנא' (שם כ) ובעת החלו ברנה ותהלה וגו'. עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה. א"ל הקב"ה אני עושה שנא' (מלכים ב יט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו'. יב כמה נשתייר מהן רב אמר י' שנא' (ישעיה י) ונער יכתבם שכן דרכו של נער להיות כותב יו"ד. ר' אליעזר אומר ו' שכן דרכו של נער להיות שורט שריטה. ר' יהושע אומר ה' שנא' (שם יז) שנים שלשה גרגרים בראש אמיר. ר' יהודה בר' סימון אמר תשעה הה"ד (שם) ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה. ר' תנחום בר חנילאי אמר י"ד הה"ד (שם) שנים שלשת גרגרים בראש אמיר ארבע' חמש' בסעיפיה פוריה. יג בין כדברי אלו בין כדברי אלו הכל מודי' שנבוכדנצר אחד מהם היה אלא כיון שא"ל הקב"ה יד עלה והחרב בהמ"ק אמר לא בעי אלא מצמצמא יתי מיעבד לי כמה דעבד לסבי. מה עשה בא וישב בדפני של אנטוכיא ושלח נבוזראדן רב טבחים להחריב את ירושלים ועשה שם ג' שנים ומחצה בכל יום מקיף את ירושלים ולא היה יכול לכבשה וכיון שלא היה יכול לכבוש בקש לחזור. נתן הקב"ה בלבו התחיל ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחים ומחצה עד ששקעה כולה וכיון ששקעת כולה נכנסו השונאים לירושלים. על אותה שעה הוא אומר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים: (יז) מחטאת נביאיה. טו ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו את זכריה בע"י או בעזרת נשים. א"ל לא בע"י ולא בע"נ אלא בעזרת כהנים. ולא נהגו בדמו לא כדם צבי ולא כדם איל. תמן כתיב (ויקרא יז) ואיש איש מבית ישראל אשר יצוד ציד חיה או עוף וגו' וכסהו בעפר. ברם הכא כתיב (יחזקאל כד) כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר. וכ"כ למה להעלות חמה ולנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות. ז' עבירות עברו ישראל באותו היום הרגו כהן ונביא ודיין ושפכו דם נקי וחללו את השם וטמאו את העזרה ושבת ויום הכפורים היה. טז וכיון שעלה נבוזראדן חזייה לדמיה לזכריה דהוה קא רתיח. אמר להון מאי האי. אמרו ליה דם פרים וכבשים. אייתי פרים וכבשים ולא אידום. אייתי כל מיני דמים ולא אידום. אמר להון אי אמריתו לי מוטב ואי לא אנא מסריקנא לבישרא דהנך אינשי במסריקין דפרזלא ולא אמרו ליה. והשתא דאמר להו לית הכי. אמרו ליה מה נכסי מינך נביא כהנא הוה לן והוה מוכיח לן לשום שמיא קבילו לא קבילנא מיניה אלא קאימנ' עילויה וקטלינן ליה. אמר להון אנא פייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולה שחט עילויה ולא נח. שחט סנהדרי קטנה עילויה ולא נח. אייתי פרחי כהונה שחט עילויה ולא נח. שחט תינוקות של בית רבן עילויה ולא נח. נחין עילויה א"ל זכריה טובים שבעמך איבדתי רצונך שיאבדו כולם לאלתר נח. והרהר נבוזראדן הרשע תשובה ואמר ומה מי שמאבד נפש אחת מישראל כך כתיב בו (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך אותו האיש שאיבד נפשות הרבה עאכ"ו מיד נתמלא הקב"ה רחמים ורמז לדם ונבלע במקומו. על אותה שעה הוא אומר מחטאת נביאיה עונות כהניה השופכים בקרבה דם צדיקים: (יח) נעו עורים בחוצות. סומין שבהם אמרו מי יראה לנו אותו מקום שהרגו את זכריה שנלך ונתבקע ונשקע לקיים מה שנא' נעו עורים בחוצות נגואלו בדם. חגרין שבהם מה היו אומרין מי יראה לנו את הדם של זכריה שנלך ונפרכס בה לקיים מה שנא' בלא יוכלו יגעו בלבושיהם: (יט) סורו טמא קראו למו. ר' חנינא פתר קרא בבנות ציון. יז הה"ד (ישעיה ג) ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון וגו' הויין שייפן ברומיהון ומהלכן בנסות הרוח. ותלכנה נטויות גרון כשהיתה אחת מהן לובשת את תכשיטיה היתה מטה מכאן לכאן את גרונה בשביל להראות את תכשיטיה. ומסקרות עינים ר' אסי דקיסרין אמר שהיו משקרות את עיניהם בסיקרא. ורשב"ל אמר בקלורית אדומה. הלוך וטפוף תלכנה כשהיתה אחת מהן ארוכה היתה מביאה שתי קצרות אחת מכאן ואחת מכאן כדי שתראה טפה על גביהן. וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קרקוסין עבים כדי שתראה ארוכה. וברגליהם תעכסנה ר' יוסי אומר שהיתה צרה צורת דרקון על מנעליה. ורבנן אמרין שהיתה מביאה זפק של תרנגול וממלא אותו אפרסמון ונותנת אותו בין עקיבה למנעלה וכשהיתה רואה כת של בחורים היתה דופקת עליו והיה אותו הריח מפעפע בהן כארס הזה של עכנא. יח והיה ירמיה אומר להם עשו תשובה עד שלא יבאו אויבים. אמרו לו אם יבאו אויבים עליו מה הן יכולין לעשות לנו הה"ד (שם ה) האומרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה. דוכסא חזאת אותי ונוטלני ומושיבני עמו בקרונין. אמר לירמיה נדע דמאן יהא קיימא אי דילן או דיליה וכיון שגרמו עונות ובאו שונאיהן היו מתקשטות ויוצאות לפניהם כזונות. דוכסא רואה אותה ונוטל אותה. אפרכוס רואה אותה ונוטל אותה. איסטרטולים רואה אותה ונוטל אותה ומושיבה עמו בקרונין. אמר הקב"ה ולא קיימא דידי וקיימא דילהון. מה עשה (שם ג) ושפח ה' קדקד בנות ציון. ר' אלעזר ור' יוסי בר' חנינא. ר' אלעזר אמר הלקה אותן בצרעת המד"א (ויקרא יד) ולשאת ולספחת ולבהרת. ריב"ח אמר העלה על ראשיהם משפחות משפחות של כנים. ור' חייא בר אבא אמר עשאן שפחות מכודניות מהו מכודניות אמהן משעבדן. ר' ברכיה וחלפי בר זביד בשם ר' איסי מהו ושפח ושפע כדי לשמור זרע קדש שלא יתערב בעמי הארצות. אמר הקב"ה יודע אני שאין עכו"ם בדילין מן הצרעת מה עשה (שם) וה'

פתחן

יד יוסף יא ויק"ר פ' כ"א. ילקוט ב"ב רמז קפ"ח. בכורות פ"ט : יב חלק נ"ס. שוח"ט מזמור ע"ט. ילקוט כ"ב רמז רמ"א : יג אסת"ר פ"ג : יד פסיקתא כ"ג ושוח"ט מזמור ע"ט : טו לעיל פסיקתא סי' ה' וכ"ה ולעיל במדרש פ' ב' סי' ב' ופ"ד סי' י"ו. קה"ר פ"ג. ירוש' תענית פ"ד : טז גיטין נ"ז. סנהדרין צ"ו. ילקוט איכה וקה"ר פ"י : יז שבת ס"ב. ויק"ר פ' ט"ז. ילקוט איכה : יח ילקוט ישעיה רמז רס"ג. פסיקתא רבתי פ' כ"ח :

מתנות כהונה

מחטאת. שאל כו'. כל זה נתבאר לעיל (ב' ב') : **נחין.** הרכין והשפה עצמו כזה שלוחש דבר באזני חבירו : **סורו** שייפן כו'. לשון גבהות וקפידה כדאמרינן בוקא דאטמא דשף מדוכתיה בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא בפ' בני העיר ור"ל שהיו פוסעין את עצמן לילך בקומה זקופה וגירס' הערוך מוכח כן דגרס שייפן ברומיהון וכן הוא לעיל פ' מגורע : **וטפוף.** לשון נוגה כדבר הזה הנף למעלה הגוף תרגום אונקלוס דאטיף : **ה"ג** טפה על גביהן. והוא ל' גובה וגף כמו ספוף : **קרקוסין.** סנדלים גבוהים : **דרקון.** נחש ולשון מפום ע"ג ותייק תעכסנה ל' עכס נחש : **בקרונין.** במרכבה שלו : **ה"ג** נדע דמאן יהא קיימא כו'. פי' נדע ונראה דברים של מי יקום אם שלנו או שלו ר"ל של הקב"ה : **אפרכום.** אסטרטולין. מיני מושלים הם : **ולא** קיימא דידי כו'. בתמיה וכי שלי לא יתקיים ושלהם יתקיים : **שפחות** מכודנות. שפחות משועבדות ושפח דרש לשון שפחה : **ושפע.** השפיע והרבה דם נידתן וכדמפרש ואזיל : **כדי**

לשמור

עץ יוסף

ממנו נתן שארית לישראל שיה לפי שהגיות אם בבהמ"ק : **(טז) ארבעה מלכים** כו' כל הסימן פירשתי בפתיחתא סי' למ"ד כל הענין. וכאן לא באתי אלא בקצרה: **כמה דתנינן כו'** מביא מכאן זו לפרש דבריו מהו בזיקים וברקים : **עמד אסא** פי' עמד בתפלה : **ואתה עושה** בהם הרג : **ובעת החלו ברנה ותהלה** וגו' נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר הבאים ליהודה וינגפו : **שכן דרכו** של תינוק להיות כותב י'. שהנער יכול להטיל טיפה של דיו והיינו יו"ד : **שורט שריטה** דהיינו ו' : **שנים שלשה** שנים ושלשה הרי ה' : **לא בעי אלא מצמצמא** אינו רוצה הקב"ה אלא להכרית אותי כמו שעשה לזקני סנחריב : **בדפני של אנטוכיא** דפני הוא שם מגדל של עיר אנטוכיא. על שם שהיו נטועות שם אילנות ששמם דפני. כדאי' בפסחים מרכיבין דקלים אסא דרא וסיכרא דדפנא. ופי' שכר שעושין מפרי אילן ששמו דפנא. ועי' מ"ש בפתיחתא סי' למ"ד : **(יז) היכן הרגו** את זכריה כו'. כל סי' זה נתבאר בפתיחתא סי' ה' וסי' כ"ג ע"ש וכאן באתי בקצרה : **על צחיח סלע** על חלקת אבן חלקה שלא יבלע בארץ : **ושבת ויום הכפורים** שהיה אז יום הכפורים בשבת. וזה נחשב לאחד כי יום הכפורים שבת שבתון הוא. **רתיח** תוסס ומנענע כדבר הרותח : **ולא אידום** ולא נדמה לו : **ולא אמרו ליה** כו' פי' אפי' בהגזמה והפחדה זאת לא אמרו לו. כי הסכו כי יאמין להם כיון שעמדו בדבריהם על כל ההגזמה והפחדה הזאת. ועכשיו שעל כל זאת אמר להם אינו כן כמו שאמרתם ולא האמין להם אמרו לו מה נכסה ונעלים ממך נביא כהן היה והיה מוכיח אותנו לשם שמים ואמר לנו קבלו דברי ולא קבלנו ממנו אלא עמדנו עליו והמתנוהו : **נחין** הרכין והשה עצמו כזה שלוחש דבר באזני חבירו : **על אותה שעה** הוא אומר מחטאת. שהרגו לזכריה שהיה כהן ונביא ושפך בקרבה דם צדיקים (יפ"ע). והא שעשה לבתי הלוקום מחטאת נביאיה. כי חטא הוא שוגג. ועונות כהניה הוא מזיד. אפשר שלגבי נביא קרא חטאה לפי שעדיין לא הוחזק לנביא כי באותה שעה שהרגו את הנבואה. אבל לכהן כבר הוחזק לכן אמר עונות כהניה. ואמר נביאיה וכהניה בלשון רבים. כי בודאי מזכריה היו יוצאין זרע כהנים ונביאים הרבה (אלא נכוח) : **(יח) אמרו מי יראה לנו** ולזה היו נעים אנה ואנה בהולות לבקש מי שיוליכם שם להתבקע ולנשקע. וכן היו עושים בלכתם שם. והיינו נגואלו בדם. ונקט עורים וחגרים לרבותא שאף אלו שהיה קשה להם ללכת שם היו טורחים לעשות כן מרוב הכחם את זכריה ולשון נששם על הריגתו. וכ"ש שהיו עושים כן הפקחין והתמימים : **לקיים מ"ש** נעו עורים נגואלו בדם. דהיינו בדם זכריה הנרמז בחטאת נביאיה : **לקיים מ"ש בלא יוכלו** ספי' והחגרים שלא יוכלו לנוע בחוצות היו מבקשים לפרכס עצמם בדם שיגוללו לבושיהם בו אינו יוכלו : **(יט) שייפן ברומיהון.** מגביאות קומתן בזקיפה. ושייפן לשון כפי כונה שהוא לשון נוגה. ומה שמהלכות בגסות הרוח נמי מגבהו דרים ליה דתרווייהו ענין גאות. ובויקרא רבה גרס שייפן ברומתן ופי' זקופות כרומה ישר שהוא כ כפיפות : **בקולרית אדומה** פי' כחול אדום ודומה לא' ממיני דם ומפסיק הדמע (ערוך) אבל המוסף כתב קילורית בלשון יוני מין אדמה לבנה הבאה מאי סמיא ונקראת בלשון משנה סם. ומתערבת ברפואות לעינים. וכך נ"ל כאן קילורית אדמה. וזה פי' מסקרות עינים כי בלשון יוני סקירא מין אדמה לבנה עכ"ל : **כדי שתראה טפה על גביהן** והוא מ"ש רש"י פ' במה אשה שתראה נאה על ראש חברתה והוא נוי לה. ובתוספות היו. לפיכך מספר בגנותן. וטפוף כמו על דאטפת אטפוך : **קרקוסין** סנדלים גבוהים שבלשון יון קורין לזוג קריקוס שהוא קנה הדבר. וכן מנעל הוא על הרגלים שהם קנה האדם (מאור עינים) : **צורת דרקון** צורת נחש. ואסור מפום עכו"ם כדאיתא במסכת ע"ז ודרש תעכסנה לשון עכנא. ודרקון היינו עכנא : **זפק** תרגום מוראתו בנוצתה זפקיה באוכליה : **אפרסמון** מלה זו ארמית נעתקה מלשון יוני אופו בלסמון. והוא נרי. ואילן שלו קטף שמו. והוא שמן טוב שיש לו ריח (ערוך) : **והיה ירמיה** נויק"ר גרסי' ישעיה : **דובסא** דוכוס בלשון רומי שר צבא (מוסף הערוך) : **בקרונין** במרכבה שלו : **נדע דמאן יהא קיימא** כו' פי' נדעה ונראה דברי מי יקום אם שלנו או שלו. ר"ל של הקב"ה : **אפרכוס** בלשון יוני שר הפרסים [מוסף הערוך] : **איסטרטולים** בלשון יוני נגיד המלחמה [מוסף הערוך] : **ולא קיימא דידי** בתמיה וכי שלי לא יתקיים ושלהם יתקיים : **הלקה אותן בצרעת** והא דתלי לה בקדקד אפשר מפני שהוא מקום יותר מוכן להעלות חבטין או ר"ל מקדקד עד רגל : **המד"א ולשאת ולספחת** הא דנקט ספחת טפי מבהרת משום דספחת אינו שם נגע אלא תולדה דשאת ובהרת. כדאיתא בריש שבועות וכייל ב' המינים : **עשאן שפחות** ופי' ושפח לשון שפחה. וענין הקדקד לפי זה דרך משל אל החשובות שבהן שאין כראש וקדקד לאחרים. והיינו שלא נתמדו כמחשבתן אדרבה כנפום לשפחות משועבדות כשפחות הפחותות : **ושפע** שהשפיע דמן. ומ"מ דריש נמי לשון מספחה. והיינו כדי לשמור זרע קודש דקאמר. וקדקד לשון ראשים והשיטה. וה"ק כדי להפריש השיטה ויחם משפחות בגוה ליון שמבן

יערב

פתחן יערה רמז הקב"ה למעיינם והיה מוציא דם עד שמלא כל הקרונין והיה אותו השלטון נועצה ברומח ונותנה לפני קרונין והיתה קרונין עוברת עליהן ומפסקתן. הוא שירמיה אומר סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו. ר' אבא אמר לשון יוני הוא סירון סירון. כי נצו גם נעו ר' הנינא אמר לא גלו ישראל עד שניאצו להקב"ה. ור' סימון אמר לא גלו ישראל עד שנעשו בעלי מצות להקב"ה: (כ) פני ה' חלקם. החליקן מן מאה מאה מן מאתים מאתים דתמן צווחין למאתן מאתן: (כא) עודינו תכלינה עינינו. [יט] מה היו עושין עשרת השבטים היו משלחין שמן למצרים ומביאין תבואה ומשלחין לבבל שאם יבואו שונאים יהיו להם כדי לסייען הה"ד (הושע יב) וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל. פעם אחת באו שונאין ושלחו אצל פרעה נכה כשהוא מפרש בים הגדול רמז הקדוש ב"ה לשלדותיהן והיו שטין על פני המים אמרו אלו לאלו מה טיבן של שלדות הללו אמר להם אבותיהם של אלו תחת אבותיכם עמדו ועמדו והטביעו אותם במים. אמרו וכך עשו לאבותינו ואנחנו הולכים ומסייעין להם. מיד חזרו הה"ד (ירמיה לז) הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים לכך נאמר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע: (כב) צדו צעדינו מלכת ברחובותינו וגו'. [כ] נ"ב שנה עשתה ביתר אחר חורבן הבית ולמה נחרבה על שהדליקו נרות לחורבן בית המקדש. ולמה הדליקו. אמרו הבוליוטין שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה א"ל בעית לאיעבדא בוליוטין. אמר להו לא. בעית לאיעבדא ארכונטים. אמר להו לא. א"ל מבנין דשמעינה דאית לך חד איסיא את בעי מזבנא יתה לי. א"ל לית בדעתי. והוה כותב ומשלח אוניתיה לבר ביתיה אין אתי גבר פלוני לא תשבקיניה מיעל לאיסיא דהיא מזבנא לי. והוה אמר ההוא גברא הלואי איתברת ריגליה דההוא גברא ולא סליק להדא זויתא. הה"ד צדו צעדינו צדיאה אורחא מלהלכא באילין פלטייאתא. קרב קיצנו קיצא דההוא ביתא. מלאו ימינו יומא דההוא ביתא. אף אינון לא פשת להון טב דכתיב (משלי יז) שמח לאיד לא ינקה: (כג) קלים היו רודפינו מנשרי שמים. [כא] טרכינוס שחיק עצמות ילדה אשתו בליל ת"ב והיו כל ישראל אבלים. נשתתק הולד בחנוכה אמרו ישראל נדליק או לא נדליק אמרו נדליק וכל מה דבעי לימטי עלן ימטא. אדליקו. אזלון ואמרון לישן ביש לאשתו של טרכינוס אילין יהודאין כד ילידת הוון מתאבלין וכד מיית ולדא אדליקו בוציניא. שלחה וכתבה לבעלה עד דאת מכבש ברבריין בא וכבוש אילין יהודאין דמרדו בך. סליק לאילפא וחשיב למיתי בעשרה יומין ואייתיתיה רוחא בה' יומין. אתא ואשכחינון דהוו עסקין בהדין פסוקא (דברים כח) ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר. אמר להו אנא הוא נשרא דחשיבית למיתי בעשרה יומין ואייתתני רוחא בחמשא יומין. הקיפן לגיונותיו והרגן. אמר לנשים השמיעו ללגיונותי ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי לאנשים אמרו עביד בארעאי מה דעבדת בעילאי. מיד הקיפן לגיונותיו והרגן ונתערבו דמים של אלו בדמים של אלו והיה הדם בוקע והולך עד שהגיע לקיפרוס נהר: (כד) על ההרים דלקונו. ר' איבו אמר שהיו דולקין אחר המעביו'. [כב] רבי יעקב דכפר חנין אמר אלו שהציתו אש בירושלים. ורבנן אמרו אלו דולקיהן של ישראל לכך נאמר על ההרים דלקונו: (כה) רוח אפינו משיח ה' [כג] ר' ור' ישמעאל בר' יוסי היו יושבים ופושטין במגילות קינות ערב ת"ב שחל להיות בשבת עם חשכה. שיירו בה א"ב אחת. אמרו אנו יוצאים וגומרין אותה למחר. וכשעלה ר' לביתו נכשל באצבעו אמר על עצמו (תהלים לב) רבים מכאובים לרשע. א"ל ר' ישמעאל בר יוסי אילו לא היינו עוסקין בענין הזה והגיעך כך כך הייתי אומר עכשיו עאכ"ו רוח אפינו וגו'. כיון שעלה רבי לביתו נתן על המכה ספוג יבש וקשר עליה גמי מבחוץ. אר"י בר' יוסי ממנו למדנו שלשה דברים לא שספוג מרפא אלא שהוא משמר את המכה. גמי מבית מוכן. ואין קורין בכתבי הקדש אלא מן המנחה ולמעלה אבל שונין בהם ודורשין בהם ואם היו צריכין לבדוק ולקרות מביאין

וקורין

יד יוסף יט לקמן פ"ס סי' ז': כ לעיל ס' ב' סי' ט'. ירוש' תענית פ"ד: כא לעיל ס' א' סי' מ"ח. וריש אס"ר. ירוש' פ"ה דסוכה. ומכילתא בשלח: כב שוח"ט מזמור ז': כג ויק"ר פ' ט"ו. ילקוט תהלים רמז תשי"ט. ירושלמי שבת ט"ז:

מתנות כהונה

לשמור כו'. ופשט דרש עוד בלבון נוטריקון שמור משפחות וכדמפרש הטעם שלפיכך נמשכו בעיניהם כדי לשמור כו'. וכן מצאתי בילקוט בשם פסיקתא ושפה שמור מכפיות. ה"ג סירון סרין. ופי' סרחון: **בעלי** מצות. ל' ריב ומצה וגלו קדרים כד"א שני אנשים עברים נצים ונעו שהיו נעים ונדים בגלות: **פני ה'** דתמן צווחין למאתים מאתן. פי' הקב"ה החליק להם והשפיע להם טובה וברכה בשפע עד שכל מאה השביחה מאה ומאתים השביחה מאתים ולכן קורין למאתים מאתן נוטריקון מאה תנה זה כלומר בראשונים היו מאה ועתה נעשו מאתים ודרש חלקם מלשון שפת חלקות ודומה לו: **עודינה.** **כדי לסייען כו'.** שהמצריים והאשוריים יסייעו אותם וכמו שנא' מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם וכך הוא לקמן (ה' ז') **ושלחו.** ישראל אל פרעה שיבא לעזרתם: **לשלדותיהן.** שלדות כל מצרים שנטבעו בים סוף ובמכילתא פי' רש"י שהיה מוצא נודות נפוחות כמין שלדות: **שלדות.** בניין הגוף כולו ועיין בערוך ערך שלד. **צדו** כל זה נתבאר לעיל (ב ב): **עוניתא.** שטר מכירה כמו אוניתא וה"ג בירושלמי סוף מס' תענית **קלים** טרכינס כו' כל זה נתבאר לעיל (א'): **המעביות** לא מצאתי פירושו ולפי הענין הוא מין חיה ופירש דלקונו שהבריחו אותנו לדלוק על ההרים אחר החיות: **שהציתו** כו'. דרש דלקונו מלשון דליקת אש: **דולקיהם.** רודפיהם ממש ודייק מדכתיב דלקונו כיעי רבים המדברים בעד עצמן. **רוח** אפינו: **ופושטין** במגילת קינות גרסי'. ופי' חוזרין עליו והיו דורשין אותו ועיין סוף פר' כי תשא ובירושלמי בפ' בני העיר ובפ' כל כתבי ישנו מאמר זה וכן בויקרא רבה פ' תזריע ועל פירוש יש להגיה כן ערב ט' באב שחל להיות בשבת עם חשיכה. פי' דוקא מן המנחה ולמעלה היו פושטין וקורין אבל קודם לזה הזמן אסור משום שמא יקרא בשטרי הדיוטות ולאחר מנחה לא גזרו ואין מותר אלא לשנות בע"פ הכי איתא בהדיא בירושלמי בפ' כל כתבי ובפ' בני העיר ובמס' סופרים פט"ז: **שיירו** בה אלפ"א בי"ת אחת אמרו אנו יוצאין וגומרין אותו למחר וכשעלה ר' נכשל באצבעו: **אמר כו'.** ה"ג בעניין הזה רוח אפינו וגו' והגיעך כך וכך: **וכן** מוכח בהדיא בירו' ופי' אילו לא היינו עוסקין בפסוק רוח אפינו אפ"ה הייתי אומר שהגיעך כן בעון הדור שעליו נא' נלכד בשחיתותם וכי"ש בירו' בהוכחא מעתך כן שנאמ' רוח אפינו כו' פי' בשביל הזכות ועוונות שלנו הגיעך כן ועכשיו שעסקנו באותו ענין עאכ"ו שהאמת כן הוא ולא כמו שאמרת שבשביל רשעתך הוא. **ספוג** יבש כו'. עיין בפ' ר"א דמילה: ה"ג **לא** שספוג מרפא כו' פי' דאם לא כן היאך הניחו עליו והרי כל מיני רפואות אסור בשבת משום שחיקת סממנים. **מבית** מתוך הבית היה נוטלו ולא מחוץ שמע מינה שהבית הוא מוכן ואינו אסור משום מוקצה. **אלא מן** המנחה כו'. נתבאר לעיל בסמוך: **אבל** שונין כו'. הגה"ה: **לבדוק.** לחפש אחר פסוק או

פרשה

עץ יוסף

יערה: **שאין העכו"ם** נדונין מהגרעת. וכ"ש מן הכנים. ולכן לא הלקן בגרעת ולא בכנים לר' יוסי. אבל ר"א סבר דע"י גרעת נמאסו. ור"י סבר ע"י כנים נימאסו. ולדידהו משום גרעת וכנים נאמר סורו טמא קראו למו: **סירון סירון** הוא לשון סרחון ומיאוס. כמו הסנא סריא. והבאש היאור מתרגמינן וסרי נהרא: **לא גלו ישראל עד שנאצו** דרש נצו כמו נאצו. ונעו ענין גלות כמו נע ונד: **בעלי מצות** דריש נצו ענין מצות מריבות כמו וינצו במחנה. והיינו שחולקים על הקב"ה לעשות הפך רצונו להכעיסו שפי' כענין פשעו ומריו דלעיל: (כ) **החליקן** פי' שהפרידם בגזרים לחלקי' רבים זעיר שם מן מאה מאה. לפחות של מאה מאה. כי במקום אחד מאה ובמקום אחר מאה. וכן מן מאתים מאתים. שהיו מאתים במקום זה ומאתים במקום זה. ומייתי דתמן צווחין למאתן מאתן. פי' כי בא"י קורין למאתים אם מאתן. כלומר ב' עיירות מלבון מאה אמה דרכן היה במאה מאה בכל עיר. ולכן למאתים הן קורין ב' עיירות. ולפי פי' המדרש פני זעם ה' חלקם כדפרש"י במקרא: (כא) **היו משלחין שמן למצרים** שבא"י הי' נמצא בשופע וביחוד בשבט אשר שארצו מושכת שמן כמעיין כדאיתא במנחות פ' הקרבנות. ובמצרים נמצאת תבואה בשופע משא"כ בבבל. ולכן היו מביאים תבואה ממצרים ומוליכין לבבל כדי שתהיה להם ברית שלום עם מצרים ובבל. כדי שיסייעום במלחמותיהם וכמו שנאמר מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם וכן הוא לקמן פ' ה': **ושלחו אצל פרעה** ושלחו ישראל אל פרעה שיבא לעזרתם: **לשלדותיהם** כפ' אלו מגלחים פרש"י שלדו גופו ובערוך פי' השדרה וצלעותיה הן שלדו. ויפי' המקרא כתב רש"י בשם המדרש שהים הציף לפניהם נאדות נפוחים כמין מעי אדם נטבעין בתים: **וטבעו אותן במים** ואלו הן שלדותיהן. ושלדות אלו לא היו של מצרים ממש. אלא בדרך נס נדמה להם כשלדות נסין על פני המים. והמצרים חשבו שבדרך נס נתקיימו עד עתה להיות לזכרון כמו שטביעתן בנס היתה מאת ה'. וכתב היפ"ע שהוא רחוק לפרש דשטין ע"פ המים היו לאו דווקא. אלא פי' שהקב"ה הביא זכרון המצרים שנטבעו בלב אלה להתפעל עליהם כאילו היו רואים אותן שטים ע"פ המים לעיניהם: **לכך נאמר בצפיתנו** לפינו. ופי' עודינו תכלינה עינינו וגו' כדפרש"י במקרא כשבאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה. שנאמר בהם ומצרים הבל וריק יעזורו שהיו מבטיחים אותנו לעזרה ולא באו. כמ"ש בהם הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו: (כב) **נ"ב שנה עשתה ביתר כו'.** שלא היה בה חטא שנאמר תגם שעל ידה חרב בהמ"ק כדאיתא בפ"ק דיומא ולהכי בעי למה חרבה. עשתה עכבה שלא נחרבה: **שהדליקו נרות** ששמחו על חורבן בהמ"ק ועשו משתאות ושמחות: **הבוליוטין** העשירים וחכמי עצה היו יושבים באמצע ירושלים. וכשהיה אחד מאנשי ביתר עולה לירושלים להתפלל. אמרו לו אנשי ירושלים שמעשי עליך שרצונך ליעשות מחכמי עצה בירושלים אמת הדבר הזה. כלומר אם תרצה נעשה רצונך. והיו אומרים כן כדי שיתפתה להם ויתן להם שדהו כדי להשיג הכבוד הזאת. והוא היה אומר אין רצוני בכך. ושוב חזרו ואמרו לו ולא תרצה ליעשות שר ותשוב והוא היה אומר אין רצוני בכך. ושוב אמרו לו הלא שמענו עליך שיש לך נחלת שדה שתרצה אתה למוכרה לי. ואמר להם אין בדעתי. כלומר איני רוצה למוכרה. וכ"ה בירושלמי כותב שטר מכירה בשמו של אותו האיש מביתר. והיה משלח שטר מכירה זו לעיר ביתר לבן ביתו הפקיד על נכסיו. והיה אומר לו אם יבא אדוניך פלוני לכנס בשדהו לא תניחהו שהיא מכורה לי: **אוניתיה** שטר מכירה כמו אוניתיה: **והוה אמר ההוא גברא** מי יתן ונשבר רגלי ולא עליתי להוסו זוית. ולירושלים קרא כן דרך בזיון מרוב צערו. ושוב קלל גם את הבית כדמפרש ואזיל. **צדיא אורחא כו'** כלומר יהי רצון שיהיה שממה והרבה דרך של בהמ"ק שלא יעלו בה עוד באלו הדרכים: **פלטייאות** לשון פרטיא ופלטיא במסכת עירובין ופי' רחוב ושוק: **קיצא דההוא ביתא** יקרב קיצו של בית המקדש וימלאו ימיו שיחרב שלא נצטרך עוד לעלות שם: **אף אינון כו'** אף הם בני ביתר. לא נפקות להון טבאות. פי' לא יצא להם טובה. שאע"פ שהיו מצערים אותם בני ירושלים. לא היה להם לשמוח לאידם שנאמר שמח לאיד לא ינקה. וטעם דלא ינקה כתב המהרש"א משום דלפי דעתו ושמחתו עושה הקב"ה לשלוח פינקוס נקמתו ומבזה להקב"ה: (כג) **טרכינוס** עיין כל זה לעיל פ' א' סימן מ"ח מ"ש. וכאן באתי בקצרה: **שחיק עצמות** ימח ויסחק עצמותיו: **ונשתתק הולד** מת הולד. שהמת הוא דומם. או אפשר שצ"ל נשתחק: **נדליק** נר חנוכה: **בוציניא** נרות: **ברבריין** מעם לועז ת"י מעם ברברחי: **השמיעו לגיונותי** תשמעו להם לתשמיש. **עביד בארעאי** כו' קרי לאנשים עילאי. ולנשים שכבושות לבעליהן ארעאי: (כד) **שהיו דולקין אחר המעביות** היינו הקורות. כמו והעובים דכתיב במעשה בהמ"ק ור"ל שהיו ישראל נטמנים בהרים ביערות בתוך עצי היער והיו האויבים מדליקין אש בעצים כדי שיצאו הטמונים משם. ודלקונו הוא לשון דליקה וכן לר' יעקב. ולרבנן הוא לשון רדיפה כמו כי דלקת אחרי (יפ"ע): **שהציתו בירושלים** וקרי לה ההרים כי ירושלים הרים סביב לה: **לכך נאמר על ההרים דלקונו** כלומר לדידי אתי שפיר דנקט על ההרים דהיינו רבותא שאע"פ שאין דרך לרדוף בהרים שהרודף שם יעף ויגע עכ"ז גם שם רדפונו. אבל לר' איבו לימא ביערים או בעצים ולר' יעקב על ירושלים מ"ש לומר הרים: (כה) **ופושטין** דורשין: **עד חשיכה** פי' שהיו פושטין במגלות קינות עם חשיכה היינו מן המנחה ולמעלה בערב תשעה באב שחל להיות בשבת: **קרא על עצמו רבים מכאובים לרשע** כי תמיד היה בעל יסורין. כדאי' בירושלמי דכלאים פ"ט. ובב"ר פ' ל"ג. ובפ' הפועלים. ונוסף עכשיו מכשול זה: **א"ל רבי ישמעאל כו'** בירושלמי דפ' כל כתבי גרסינן א"ל ר"א בהוכחא מעתך כן. דכתיב רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם. א"ל ר' ישמעאל אילו לא היינו עוסקים בענין כך הי"ל למימר אעכ"ו שהיינו עוסקים בענין. ופי' אפילו לא היינו עוסקין בפסוק רוח אפינו. אפילו הכי הייתי אומר שהגיעו כן בעון הדור שעליו נאמר נלכד בשחיתותם. ועכשיו שעסקנו באותו ענין על אכו"כ שהוא לעד שהאמת כן הוא. ולא כמו שאמר רבי שבשביל רשעו הוא: **לא שספוג מרפא כו'** דאם היה מרפא היה אסור דכל רפואה אסירא בשבת במידי דליכא סכנה משום שחיקת סממנים. אלא שהוא משמר את המכה שלא תפגע בשום מקום. או שמא תסרט בבגדיו לכן נתן הספוג: **מבית** מתוך הבית היה נוטלו ולא מחוץ ש"מ שבבית מוכן הוא ואינו אסור משום מוקצה: **אלא מן המנחה ולמעלה** דס"ל דטעמא דאין קורין בשבת בכתבי הקודש. היינו

בכתובים

וקורין. שמואל אמר חרס כל שהו. ר' זעירא בשם ר' שמואל אמר מגופת חבית ותרסית מותר לטלטלן בשבת השליכן לאשפה אסור לטלטלן בשבת. (כה) והבוטח בי"י חסד יסובבנו ר' אליעזר בצראה ור' תנחום בשם ר' אחא אמרו כה אפילו רשע וחוזר בו הקב"ה מקבלו שנאמר והבוטח בי"י חסד יסובבנו: (כו) שישי ושמחי בת אדום זו קיסרין. יושבת בארץ עוץ זו פרס. גם עליך תעבר כוס תשכרי ותתערי: (כז) תם עונך בת ציון. ר' חלבו בשם ר' יוחנן אמר טובה היתה הסרת טבעתו של פרעה על ישראל במצרים מארבעים שנה שנתנבא עליהם משה. לפי שבזה היתה גאולה ובזה לא היתה גאולה. רשב"ל אמר טובה היתה הסרת טבעתו של אחשורוש על ישראל במדי מס' רבוא נביאים שנתנבאו בימי אליהו. למה שבזה היתה גאולה ובזה לא היתה גאולה. ורבנן אמרי טובה היתה מגילת קינות על ישראל מס' שנה שנתנבא עליהם ירמיה. למה שבה נטלו ישראל איפוכי שלימה על עונותיהם כיום שחרב בית המקדש הה"ד תם עונך בת ציון. פקד עונך בת אדום א"ר פנחס בשם ר' הושעיה למה נבראו היסורים להתלות בית דאית להון למיזל הה"ד תם עונך בת ציון פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך. ודכוותיה לקיים מה שנא' (דברים ז) והסיר י"י ממך כל חלי וגו' וא"ר פנחס בשם ר' הושעיה למה נבראו היסורין להתלות בית דאית להון למיזל הה"ד ונתנם בכל שונאיך. ודכוותיה (עובדיה א) חזון עובדיה כה אמר אדני י"י לאדום שמועה שמענו מאת י"י וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה וגו'. והדין פסוקא תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך וגו':

פרשה ה

(א) **זכור** י"י מה היה לנו. ר' יצחק פתח (משלי ל) זרזיר מתנים או תיש בנוהג שבעולם אדם מגדל שני זרזירין בתוך ביתו אחד גדול ואחד קטן כובש את הגדול לפני הקטן בשביל לחוס על ממונו. א"ר ברכיה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע הכתבת לנו בתורתך (דברים כה) זכור את אשר עשה לך עמלק לי עשה ולך לא עשה לא החריב את מקדשך. רבנן אמרין אמרו ישראל לפני הקב"ה אני שלך ואו"ה שלך מפני מה אין אתה חס על אומתך. ומלך אלקום עמו. א א"ר יצחק אמרו ישראל לפני הקב"ה שכחת מצוית בנו אבל אין שכחה מצויה כך ואין שכחה לפניך לפיכך את זכור (תהלים קלז) זכור י"י לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה. ב ר"א ב"כ אמר פגרו פגרו ר' לוי אמר פגון פגון. מ"ד פגרו פגרו הה"ד (ירמיה נא) חומות בבל הרחבה ערער תתערער. מאן דאמר פגון פגון הה"ד עד היסוד בה אפילו יסודותיה מטון: (ב) הביטה וראה את חרפתנו. ר' יודן אמר הבטה מקרוב וראיה מרחוק

מרחוק

יד יוסף כה ילקוט תהלים רמז תשי"ט: כה סוף פתיחתא דרוש כ"ה. ב"ר פ' מ"ג וש"נ: **פ"ה** א תנחומא סדר כי תצא. ילקוט תהלים רמז תשפ"ז: ב פסיקתא פ' ל"ב. שוח"ט מזמור קל"ז. תנחומא כי תצא:

מתנות כהונה

פרשה: ה"ג **שמואל** אמר חרס כל שהוא ועיין בס' מא"ע ומותר לטלטלו כדמפרש ואזיל ואינו מרפא: **השליכן** שכבר ניטלו מתורת כלי והרי הוא כאבן: **והבוטח כו'**. סיפיה דקרא של רבים מכתובים הוא: ה"ג **אפי'** רשע וחוזר בו הקב"ה מקבלו שנאמר והבוטח בה' חסד יסובבנהו: **שישי**. **גם עליך כו'** נראה שהספר חסר ורצונו לומר זו מלכות הרביעית או פרס ומדי: **תם**. איפופי. פי' בערוך הנחה כלומר מחילה על כל עונותיהם: **להתלוות בבית כו'**. לדבק ולהתלוות בבית אבל יש להם ללכת שמה בדבר ה' כלומר שמיד שיוצאים מבית זה הם מוכנים ללכת לבית אחר וכדמפרש ואזיל: ה"ג הה"ד **תם** עונך בת ציון פקד עונך בת אדום. הרי שפקד היסורים מיד בית ישראל לבית אדום: **קומו** ונקומה וגו' כמו שפירשו שם המפרשים שיקח מהם הקב"ה נקמת עמו: **זכור ה'**. בבית כו'. הרגיל ולמד את הגדול לשוח ונכנע לפני הקטן כדי שלא יעמוד עליו ויהרגנו וכן היה ראוי שיכניע הש"י עשו הגדול לפני יעקב הקטן והקב"ה אינו חס על בנו וזהו מלך אלקום עמו שאין לישראל תקומה עם העכו"ם ומלך עולם לא קיהה בהם ושוב להגיה על ממונו ומלך אלקום עמו וכן אחר מקדשך דלקמן: **פגרו**. ערו פי' פגרו גרסי' שפירושו שברו ובערוך גרס סגרי והיא היא: **פגון פגון**. פירושו לגמרי מתחלת היסוד וכדמפרש ואזיל ערער תתערער ופסוק הוא בירמיה סי' נ"א והוא לשון שבירה כן פי' הרד"ק: **מטון**. הגיעו ובילקוט גרס פגון הה"ד ועיקר כדה וכן בתנחומא פרשת כי תצא:

מימוט

ענף יוסף

(ב) [ר' יודן אמר הבטה מקרוב כו'] קשה לו גם הפסוק זוכר שניהם הביטה וראה את חרפתנו. אך ביאור הענין דלעיל סי' א' איתא א"ר ברכיה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כתבת לנו בתורתך זכור את אשר עשה לך עמלק לנו עשה ולך לא עשה לא החריב את מקדשך כו'. ועוד דע כי לגבי הקב"ה חורבן בהמ"ק ראשון חמור טפי מחורבן בית שני כי בבית שני היה חסר ה' דברים ארון וכפורת כו' משא"כ לדידן חורבן בית שני חמור כמבואר בפוסקים. ובזה פליגי מאחר שבפסוק זכור ה' מה היה לנו טענים שניהם מה שעשו לה' ולנו. כי במלת ה' משמע שאזכור מה עשו לה'. ובמלת לנו משמע מה שעשו לנו. וחורבן בהמ"ק ראשון רחוק הוא לנו וחורבן בית שני קרוב לנו. ובזה פליגי ר' יודן ס"ל שהנביא היה מקונן על מה שעשו לנו ובית שני לדידן חמור ולכן הקדים מלת הבטה מאחר שהוא קרוב לנו ואח"כ מלת וראה על חורבן בית ראשון שהוא רחוק לנו. ור"פ ס"ל אדרבה היה מקונן ביותר במה שנוגע לה' דהיינו בית ראשון שחמיר לגבי הקב"ה כנ"ל ולכן ס"ל דהבטה מרחוק דהיינו חורבן ראשון שרחוק לנו ואח"כ וראה את חרפתינו חורבן בית שני שהוא קשה לנו ביותר [עה"ס חלק ל' הנקרא בשם הג"כ]:

ירמיה

עץ יוסף

בכתובים. והוא משום ביטול בהמ"ד כדתנן בפ' כל כתבי והיינו דמסכת לנא. ובשבת היו דורשין דרשא לבעלי בתים שעוסקים במלאכה כל ימות החול. ובתוך הדרשה היו מורין להם הלכות איסור והיתר. וטוב להן לשמוע מלקרות בכתובים. הלכך מן המנחה ולמעלה דאינו זמן בית המדרש שרי: **שונין בהם** פרש"י כגון מדרש שה"ש וקהלת: **לבדוק** פי' אם צריכים לאיזה פסוק אחד לקרותו מתוך הכתב לצורך דרשתו עסל ורואה דכולי האי לא גזור: **חרס כל שהוא**. גמי כל שהוא. כצ"ל (יפ"ע) וכן הוא בירושלמי רבה פ' ט"ז. והיינו דגרסינן בפ' כל הכלים אמר שמואל חרס קטנה מותר לטלטל בחצר אבל בכרמלית לא. ופרש"י בחצר דשכיחי בה כלים שהחרס הזה ראוי להם לכסוי ותורת כלי עליו. ומשום דקאמר הכא קושר עליו גמי מהנים מפני שהוא מוכן מייתי הא דאמר שמואל גמי חרס כל שהוא. פי' שאם הוא בחצר כל חרס מותר לטלטל ואפי' היא קטנה משום דחזי לכסוי כלי. וכן נמי בכל מין שהוא בין לח ובין יבש דלא חזי למאכל בהמה מותר לטלטל כיון שהוא מוכן בחצר להשתמש בו. ואיידי דמייתי להא מייתי נמי הא דמגופת חבית ושבריה דטעמא נמי משום הכי וכדתניא התם מגופה שנשברה היא ושבריה מותר לטלטל בשבת. ופרש"י מגופה של חבית שנשברה ההבי' היא המגופה ושבריה של חביות נטלין בשבת דחזו לכסוי מנא: **מגופת חבית וחרסיה** טיק"ל פה גרס מגופת חבית ושבריה מותר כו': **ואם זרקן לאשפה כו'** פרש"י ואם זרק למגופה זו לאשפה בטלה מתורת כלי. ומסיק הגמרא שם אם זרקה מבעוד יום לאשפה אסורה ועיין בתוספות שם: **אפילו רשע** ונוסח בה' חסד יסובבנו. כצ"ל (יפ"ע) ופי' דהבוטח בה' קאי ארשע הנזכר. דאפילו שהוא רשע מכיון שהוא בוטח בה' דלא אליף לגמרי אלא עדנו מחזיק קצת בה' ע"ד בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר עבירה יסה אליו חסד: (כו) **זו קיסרין** מפרש ליה בת אדום יושבת בארץ עוץ כאילו כתיב בת אדום ויושבת בארץ עוץ. ופליג אמתרגם: **גם עליך כו'** כתב המת"כ נראה שהספר חסר ורצונו לומר זו מלכות רביעית או פרס ומדי: (כז) **הסרת** טבעתו של פרעה. אע"ג דלא מצינו הסרת טבעת בפרעה רק ביוסף. נראה דנקט דיש קרי הסרת טבעת שנותנה לאחרים בה הגזירה. והיינו כשהקשה גזרתו על ישראל שמחמתם נתנו ישראל לב להשובה כדכתיב ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים. ואז שם ה' השגחתו לגאלם כאומר ומפיה שיה רועה וגו'. משא"כ בכל התוכחות שהוכיחן אהרן שלא נגאלו על ידו לפי שלא שבו בתשובה: **מארבעים שנה וכו'** צ"ל משמונים שנה שנתנבא עליהן אהרן. והיינו דבמצרים נתנבא להם אהרן פ' שנה קודם הגלות מפה כדאי' בש"ר פ"ג (יפ"ע): **אליהו למה** שבזה היתה גאולה כו'. נראה דהגב דיעסה דליעה דלעיל בטבעת פרעה נקט נמי הכא. והראוי לומר כדאמר בפ"ק דמגילה דנביאים שנתנבאו לא החזירו להם לישראל למוטב. ואלו הסרת טבעת זו החזירתן למוטב (יפ"ע): **טובה היתה מגילת קינות**. פי' כל הגלות והחורבן שהזכר בה: **מארבעים שנה** שנתנבא עליהם ירמיה. להשיבם בתשובה כדי שימחלו עונותיהם ולא הועיל. ולמה הכא נטלו ישראל איפוכי שלימה פי' הנחה שלימה על עונותיהם: **הה"ד תם עונך כו'**. שאילולא חורבן הבית לא היה נשאר ח"ו מישראל שריד ופליט. ועיין מ"ש בב"ר פ' מ"ב: **למה נבראו היסורים** משום דקשה לי' דהו"ל למסמך פקד עונך בת אדום לשישי ושמחי בת אדום. ולא להפסיק בתם עונך בת ציון בין הדבקים. להכי קאמר למה נבראו יסורים. ופי' שהיסורים לא נבראו לבטלה. וכשהקב"ה יגזרם על החוטא וישוב בתשובה ולא יבאו עליו לא יהיו לבטלה. אבל מתחלה נבראו על מנת שיתלוו בבית שראוי להם. והיינו רשע שראוי להם והיינו נתתי כפרך מצרים וכיוצא. שאחר שילא הקלף אי אפשר שיהיה לבטלה אלא יחול על מי שראוי לו. ולהכי משום דקאמר תם עונך בת ציון כדי שלא יקשה א"כ היסורין תהי' בריאתן לבטלה. לכן אמר כי יפקוד בהם על האויב: **הה"ד ונתנם בכל שונאיך** דקשה דלענין ברכת ישראל לא היה צריך לומר רק מה שיסירם מהם. ולמה זה לומר שיתנם בשונאיך. ועוד מאי ונתנם. לא ישימם כי רק בשונאיך מבעי'ל. אלא שהוא תנאי דבק להסירם מישראל נתינתם בשונאיהם תמורתם כדי שלא תהיה בריאתן לבטלה בעולם: **ודכוותי' חזון עובדיה כו'** דקשה מכיון דעמוס ומיכה נתנבאו בפרק אחד. כדאיתא בפ"ק דב"ב א"כ מ"ט לכתוב נבואת עובדי' ביניהם. ועוד כיון דעובדיה קדים להו. דעובדיה הוא שבימי אחאב כדאיתא בפ' אחד ד"מ הוה ליה לכתוב נבואתו אפילו מקמי הושע. אע"כ דהיינו טעמא דמשום דעמוס מסיים בטובת ישראל ועובדיה מיכא על פורענות אדום אסמכינהו. לומר שהיסורין לא נבראו לבטלה שאע"פ שאין להם מקום על ישראל. יש להם מקום להתלוות בבת אדום: **והדין פסוקא** אע"פ שכבר נזכר חזר והזכירו לסיים בנחמה:

פרשה ה (א) ר' יצחק פתח כו'. מפרש מה היה לנו שנאבדנו. ע"ד לא ידענו מה היה לנו בפירושו מה נהיה ממנו. ולהכי אסמכיה אזרזיר מתנים דדריש ואזיל איך ה' לא חס על אומתו שנאבדת ע"י עכו"ם. ודרשת זרזיר מתנים אסמכתא בעלמא. דודאי ענין זה לא יצדק בכתוב לפי הקשרו עם הסמוכים לו: **זרזיר מתנים** שם חיה מה שכחה במתנים. ויש אומרים שהוא כלב המלומד לציד שהוא דק במתניו. ואחרים אמרו שהוא עוף שמה קרוב לצורת הערב [מעריך המערכות]: **כובש את הגדול** לפני הקטן כדי שלא יהרגנו הגדול להקטן ויאבד ממונו. וה"ק למי יכבוש האדם לגדול שהוא זרזיר מתנים שאמיץ במתניו. או לקטן שהוא תשוש כח. לא לגדול כדי לחוס על ממונו. ואיך מלך מלכי המלכים אינו קם עם האלהים דהיינו ישראל עמו שלא יאבד בין הזרים. שהיה ראוי לו להכניע את עשו הגדול לפני יעקב הקטן: **הכתבת כו'** ולך לא עשו. ולכן לך ראוי נ"כ לזכור. והיינו זכור ה' מה היה לנו. דה"פ זכור ה' מקדשך שהיה לנו: **אני שלך ועכו"ם שלך** הוא להגדיל הקושיא שאפילו הן העובדי עכו"ם חביביה כמונו. ואף שבאמת אינם חשובים כמונו. וה"ק זכור ה' מה היה לנו הפרש בינינו ובין העובדים עכו"ם. שאתה מוסר אותנו בידם. שאחר שאנו והם שלך למה תחוס עליהם יותר ממנו. והיינו ומלך אלקום עמו כלומר איך המלך שהוא מולך על שניהם כאחד איך יקים א' מהם שלא יחוס עליו. אלא שלפ"ז אין צורך לפרש זרזיר מתנים או תיש כדלעיל. אלא ה"ק בין לזרזיר מתנים בין לתיש למה לא יקום עמו. פי' עם האחד שהוא נרדף ויניחנו ביד האחר שהוא רודף אותו. אחר ששניהם שלו: **שכחה מצוית בנו** שהאדם שורד מפה מפה עשר ירידות נשענים אלנו כח הרגל עד שישכחו ממנו טובותיו ומחמדי היקרים שהיו לו מימי קדם. כי יתרגל מרעה אל רעה עד כי ישים מר למתוק כו' שישכח מדרגתו הגדולה שהיא טובה נאמנת. וידאג רק על הסמוכה לאחרונה אף שכבר לא טובה היתה בעצם. אבל טובה היא מהמדרגה אשר הוא בה. והמשך המאמר כך הוא זכור ה' מה היה לנו דהיינו הגדולה והכבוד שהיה לנו אז והדביקות שהיה לנו בך על ידי מקדשנו. ועתה הביטה וראה את חרפתנו שהושפלנו עד מאד עד שאול תחתית. ואין מי שירגיש בדבר מפלתנו על אמתה מחמת שהרגל מעט מעט ע"כ אתה ה' זכור. ויאמר לנו המדרש המתקת הענין ואמר אמרה כנסת ישראל רבש"ע אנו יש לנו שכחה. דהיינו מחמת ההרגל העולם עלינו בהיותינו בשר ודם. והרגל הצרות מבטל מעלינו גודל הצער והבושה. אבל אתה שאין לפניך שכחה ותפלתינו ערוכה לפניך מהפך אל ההפך ע"כ אתה זכור (קול בוכים): **ואין שכחה לפניך** כפל לשון זה אפשר לומר דאפילו במלאכים העומדים לפניו אין שכחה שהם שכל נפשי (יפ"ע): **זכור ה' לבני אדום** כיון שדומה לפסוק זכור ה' מה היה לנו הביאו כאן: **פגרו פגרו** לשון שבירה ונתילה והריסה כדמתרגמינן הרס תהרסם פגרא תפגרינון. והיינו ערער תתערער דמייתי דפי' שיהא הומת בבל: **פגון פגון** ענין הרקה וניעור. מריקים שקיהם מתורגם בירושלמי פגון. והיינו דקאמר אפילו יסודותיה מטון פי' שאפי' יסודותיה החריבו. ובתנחומא גרס פגון פגון כמ"ש ותער כדה אל השוקת עכ"ל שגם שם מתורגם בירושלמי ופגאה קולתה: **הה"ד עד היסוד בה** ולמ"ד פגרו עד ולא עד בכלל: **ואפי' יסודותיה מטון** והיפ"ע גרס אפילו יסודותיה פגון: (ב) **הבטה מקרוב כו'** בודאי יש כמה פסוקים דהבטה מרחוק וכמה פסוקים דהבטה מקרוב. וכן יש כמה פסוקים דראיה מרחוק וכמה פסוקים דראיה מקרוב. ובין ר' יודן ובין ר"פ מודים לזה אלא דפליגי בהביטה וראה דלר' יודן מוקי הביטה מען הבטה דמקרוב. ולאה מען ראיה דמרחוק מהטעם שאכתוב בסמוך. ור"פ סבר איפכא מהטעם שיתבאר בסמוך (יפ"ע). והוא שנהיות שבעונותינו גרמו סילק השי"ת את שכינתו מן התחתונים ואמר אלכה ואשובה אל מקומי הראשון הוא השמים. וס"ל לר' יודן שנאלו ממנו ית' מן המרובה אל המועט. וכך אמרו ידענו כי כבר נסתלקת מבינינו ואתה עתה בשמים ממעל. אבל עכ"ז תגד ותבט מקרוב עלינו. ואם אין לנו זכות לשתביט מקרוב עלינו עכ"פ ולאה משם ממכון שבתך. ור' פנחס ס"ל שיותר ראוי לומר שנאלו ממנו ית' מן המועט אל המרובה.

פשוט

מרחוק. הבטה מקרוב שנא' (מ"א יח) ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים. וראיה מרחוק שנא' (בראשית כב) וירא את המקום מרחוק. רבי פנחס אומר הבטה מרחוק שנא' (תהלים פ) הבט משמים וראה. וראיה מקרוב (בראשית לג) וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו: (ג) נחלתנו נהפכה לזרים. באי זו הפכה כמהפכת סדום. ירמיה קורא אותה נחלתנו. ישעיה קורא אותה (ישעיה סד) בית קדשנו ותפארתנו. בא אסף ואמר לא נחלתנו היא ולא בית קדשנו ותפארתנו היא אלא באו גוים לתוך שלך הה"ד (תהלים עט) אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים: (ד) יתומים היינו ואין אב. ג ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם ואמרתם לפני יתומים היינו ואין אב. חייכם אף הגואל שאני עתיד להעמיד מכם במדי לא יהיה לו אב ואם הה"ד (אסתר ב) ויהי אומן את הדסה היא אסתר בת דודו כי אין לה אב ואם: (ה) מימינו בכסף שתינו. פעם אחת עלו המציקים ונטלו פתן ויינן ושמנן ומימיהן. חזרו ומכרו אותם להם. אמרו אוי לנו שנתקיים בנו הפסוק הזה מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו: (ו) על צוארנו נרדפנו. אדריאנוס שחיק עצמות פקיד ואמר אי דאתינן משכחנן שערא ביהודאי אריטון ראשיה סגיה הה"ד על צוארנו נרדפנו. ד"א על צוארנו נרדפנו על שבגדנו בצוארנו ביום צרה. יגענו ולא הונח לנו נבוכדנצר שחיק עצמות צוה לנבוזראדן וא"ל ד אלההון דאינון מקבל בעלי תשובה הוא וידו פשוטה לקבל שבים כיון דאת כביש להון לא תשבקינון דיצלון דלא יעבדון תיובתא ואלההון ירחם עליהון וההוא נברא נחית בשחור אפין אלא לא תהי מפלי עליהון. ה כיון דכבש יתהון כד הוה קאים חד מנהון הוה נסיב ליה ומפסג ליה אברים אברים טריף ליה קומיהון ואינון מהלכין בעל כרחיהון שלא כטובתהון. א"ר יב"ל נבוזראדן הוא אריוך ולמה נקרא שמו אריוך שהיה נוהם על השביה כאריה עד שהגיעו לפרת. כיון שהגיעו לפרת אמר להון לחילוותא שבקינון דנ'תון די מן כדון לית אלההון חוזר עליהון הה"ד (תהלים קלז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו עד לשם לא ישבנו: (ז) מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם. ו מה היו עשרת השבטים עושין היו משלחין שמן למצרים ומביאין תבואה ומשלחין לאשור שאם יבאו שונאים יהיו כדי לסייען הה"ד (הושע יב) וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל: (ח) אבותינו חטאו ואינם. אמר להון הקב"ה כדידכון קיימין. ד"א אמרו להון קיימין בדילנא: (ט) עבדים משלו בנו אלו מצרים פורק אין מידם אילולא משה. ד"א עבדים משלו בנו אלו מלכיות פורק אין מידם אילולא הקב"ה: (י) בנפשנו נביא לחמנו. ז ארשב"נ הראשונים ע"י שהריתו מקצת צרת של מלכיות קצרה רוחן. אבותינו כתיב בהון (במדבר כא) ותקצר נפש העם בדרך. דניאל אמר (דניאל ז) אתכרית רוחי אנא. ישעיה אמר (ישעיה כא) על כן מלאו מתני חלחלה. ירמיה אמר בנפשנו נביא לחמנו. אנו שנתונים בתוך המלכיות עאכ"ו: (יא) עורנו כתנור נכמרו. תרין אמוראין חד אמר כאילין כמריאתא וח"א כתנור שלא הוסק כל צרכו:

נשים

יד יוסף ג אס"ר פ"ו סי' ג': ד פסיקתא רבתי פ' כ"ח וס' נ"א. שוח"ט מזמור קנ"ז: ה פסיקתא רבתי פ' כ"ט: ו איכה ד' סי' כ"א: ז שמ"ר פ' ג' סי' נ':

ענף יוסף

(ג) [ירמיה קורא אותה נחלתנו] יש להבין לזה באמת שינה אסף מלתו מן הנביאים הנ"ל. ונראה משום דבית ראשון נבנה בזכותינו. אבל בית שני לא היו אנחנו כדאים רק להיות כי ישראל היו נעורים מהתורה עד שבאו בשבעים שנה שהיו בגולה שמירת שבת מצות טהרה ונשאו בנות כותים ובנות עמון ומואב ולא ידעו כי הרחיק ה' אותם מבוא בקהל כמבואר כל זה בעזרא ונחמיה. וא"כ אילו ח"ו היו יותר בגלות ולא היה פקידה היה נשכח מאתם תורת אלהינו מכל וכל והיה נשכח ח"ו זכר ישראל וזכר תורת אלהינו ולזאת עשה ה' למען שמו ולמען תורתו ופקד אותנו מקץ שבעים שנה אשר עדיין היה רשומו של יודע קיים שאז היה עדיין עזרא וכנה"ג שנחלו לנו התורה. וכן דור ודור שקבעו לנו משמורות וסייגים עד שע"י כן א"א לשכוח ולעבור הגדר של תורה. וכאשר שיערה חכמתו העליונה שכבר נקבעה התורה בלבנו מבלי נשכח חזר והגלנו למרק חטאים מבית ראשון. וכן אנו רואים באמת כי אנחנו בגולה לא שכחנו מצות ה' אדרבה בכל דור מוסיפין תקנות ולכן ירמיה וישעיה שדברו מן בית ראשון כה אמרו נחלתנו וגו' בית קדשינו ותפארתנו וגו' אבל אסף שכל המזמור מקונן על בית שני אמר באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שיחס הנחלה והמקדש לה' משום שהכל נבנה בשביל קדושת השם ולא בתום לבבנו ולכן נקראת נחלה ומקדש ה' [יערות דבש]: (ו) [אי דאתינן משכחנן כו'] ובספר אות אמת הביא נוסחא כל מאן דאתון מחזיין שערא ברישיה דיהודאי אריטון רישיה חיוביה שמעון כוהנון

מתנות כהונה

מימינו. המציקים. השונאים לשון צר ומצוק: מימינו. משמע המים שהם שלנו צריכים אנו לקנותם בכסף כו': אי דאתינא כו'. גירסת הספר יש לפרש אם אבא ואמצא שער אחד מיהודי ישא את ראשו ממנו כלו' שלא ישאר מהם עד אחד דוגמא לא תשאר ממנו פרסה ועל כן היו בורחים מעצמם ומצאתי בס' אות אמת שכתב בשם נוסחא אחרינא כל מאן דאתון מחמיין שערא ברישיה דיהודאי אריטון רישי' מיניה במשען כלהון וספרו רישיהון אפיק קלווסין אוהלין ואמר כל דאתון חמיין קדליה מן שערא דיהודאי אריטון רישיה הה"ד על צוארינו כו'. פירוש בתחלה צוה שכל מי שירצה שער בראש יהודי ישאו את ראשו ממנו והלכו כל היהודים וגלחו את ראשם ושוב הוציא כרוז לאמר כל מי שיראה עורף שעליו יש שער יהודי ישאו את ראשו ממנו: על שבגדנו בצוארינו גרסי'. רצה לומר בבית המקדש או בהקב"ה: אלההון כו'. אלהיהם של אלו של ישראל מקבל תשובה הוא לכן מיד כשתכבשם אותם לא תניח אותם שיתפללו כדי שלא ישובו לה' ואלהיהם ירחם עליהם ואותו איש ירד לארצו בבלה בפנים שחורות כלומר בבושת פנים אלא לא תתפלל על רוב צרתם שיכמרו רחמיך עליהם ליתן להם הנחה כיון שכבש אותם כשהיה עומד אחד מהם היה לוקח אותו ומחתכו איברים איברים להשליכו לפניהם והמה הולכים בעל כרחם שלא בטובתם: ומפסג גרסי'. פי' מחתך: לחילותא. לבני חילו הרודפים אותו הניחו אותם שיתפללו שמעתה אין אלהיהם חוזר לרחם עליהם: עד לשם. עד שהגענו לשם לא ישבנו: אבותינו כדידכון קיימין. האבות הם העומדים ונענשים בשלכם כלומר סובלים עונותיכם כההי דאמרינן בעלמא כשהבנים חוטאים האבות הם מצטערים בקבר או נ"ל קיימתון בדידכון כלו' בשלכם אתם נענשים ולא בשביל אבותיכם: אמרו להון. כלומר האבות השיבום אנו עומדים ונענשים בשלנו ולא בשלכם ואתם בעון עצמכם נענשים: בנפשנו נביא כו'. עיין כל זה במדרש חזית (ג' ד'): עורנו. כמריאתא. כלומר זה של ענבים שהוא חם מאד

תרס

עץ יוסף

שהוא כדמיון שאז"ל בעני שהולך לשאול בפתחים ברחבונה שואל שיתנו לו בצל ואחר שנותנים לו בצל אומר בצל בלא פתא נסיב לבא ונותנים לו גם את הפת. ולכן ע"כ כאן הבטה מרחוק וראיה מקרוב. וכך אמרו ישראל ידענו כי כבר נסתלקת מבינינו. אבל עכ"ז מהם מתכון שבתוך הבט. כי הבטה דכאן הוא מרחוק. ואחר ששואל ההבטה הוסיף עוד לשאול שיראה בדרך ראיה מקרוב ושירד לראות מקרוב את חרפתנו שמחרפים אותנו [להם דמעה]. ועיין בענף: (ג) באיזה הפכה כו' משום דלפי פשוטו קשה וכי עברו נחלתינו לזרים שהרי לא זכו לבנין בית קדשינו כאשר היה לנו בכל האותות אשר היו בקרבנו ואפילו בבל א"י לא זכו לנחלתינו. כדכתיב ושממו עליה אויביכם ושנו בת"כ אויבים הבאים אחריהם לא ימצאו עליה נחת רוח. להכי מפרש שנחלתנו נהפכה לזרים כמהפכת סדום והיינו כדאמר לעיל בסוף פתיחתא זורעין כאן והיא נשרפת זורעין כאן והיא נשרפת לקיים מ"ש גפרית ומלח שריפה כל ארצה: ירמיה קורא אותה לבהמ"ק נחלתנו וכדאי' בפסחים מנוחה זו שילה. ונחלה זו ירושלים. ולאו דלאו ירמיה וישעיה ואסף דכולהו איתנהו. אלא דה"ק דירמיה מקונן מצד היותה נחלתנו שנהפכה להיות נחלת זרים. וישעיה מתאונן מצד היותה בית קדשינו ותפארתינו שהיינו מתפארים בנסים ובגלויות השכינה לנו בו איך אבדנום והיינו אשר הללוך בו אבותינו כנגד הקדושה וכל מחמדינו כנגד התפארה. ואסף אמר שאין לנו להצטער על מצד היותה נחלתנו. ולא מצד היותה בית קדשינו. אלא מצד היותה קודש לה' ונחלתו איך משלו בו זרים וטמאוהו (יפ"ע). ועיין בענף כוונה אחרת: (ד) אתם בכיתם ואמרתם לפני יתומים היינו ואין אב. שנראה מזה שאין סומכים על ה' כי הוא אבינו רועינו ואין ראוי לחוש לחסרון האב. וכ"ש אם כוונתם לאביהם שבשמים כי סר צלם מעליהם. ועכ"ז השגיח ה' בהגואל במדי היה מי שלא היה לו אב ואם. ועכ"ז ה' עמד לו לגדלו ולרוממו עד שנגאלו ישראל ע"י להודיע כי אין חסרון האב מונע הטובה כשהקב"ה משגיח על הבן. ואין ישראל יתומים לעולם מאביהם שבשמים שהרי עשה להם נס ע"י מי שלא היה ראוי לעמוד לפי' על עצמו כי לא היה לו אב ואם. ודייק ר' ברכיה זה מדכתיב באסתר כי אין לה אב ואם דמיותר הוא. כיון דכתיב ובמות אביה ואמה לא היה צ"ל זה. אע"כ דקרא מרמז בזה למימר דמהקב"ה היה שתלקח אסתר למלכות לגאול את ישראל על ידה לפי שאין לה אב ואם. להודיע כחו של הקב"ה שאפי' ע"י מי שאין לו עוזר וסומך לעצמו יעשה ה' נס לאחרים (יפ"ע באסתר רבה). ועיין מ"ש עוד במהדורא קמא: (ה) המציקים השונאים לשון צר ומצוק: שנתקיים בנו הפסוק הזה מימינו בכסף שתינו. ר"ל המים שכבר הם שלנו בבתינו צריכים אנו ליתן כסף לאויב שיניח אותה לנו לשתותה. ולזה לא אמר מים בכסף שתינו ועצים במחיר וגו' אלא אמר מימינו בכינוי לרמז על האמור. ועצינו העצים שכבר לקחנו אותם במעות והרי הם מונחים בבתינו באים האויבים ולוקחים אותם וצריכים אנו ליתן להם עוד מחיר כדי שיניחום לנו (להם דמעה): (ו) פקיד ואמר כו' צוה וגזר אם ימצא שער ביהודי השילו ראשו ממנו ונראה שגזר שכל היהודים יגלחו כל שערם ולזה אמר שאם ימצא שער ביהודי יהרג ואולי היתה כוונתו להעבירם על השחתת פאת הראש והזקן. והיינו על צוארנו נרדפנו שבאשר היו רואים צוארם שיהיה שער הראש תלוי בו שלא היו שומעים לאדריאנוס לגוז ראשן היו תופסים אותו להריגה ועיין בענף: על שבגדנו בצוארנו ר"ל כי דברי תורה הם ענקים לגרגרותינו ולצוארנו. וז"ש על צוארנו שבטלנו מלהגות בתורה ע"ז נרדפנו. כדכתיב על מה אבדה הארץ וגו' על עזבם את תורתי. או נמי אמר על הגאוה כענין ידברו בצואר עתק יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון. וז"ש על צוארנו דהיינו שהיינו נשאי הרוח על עון זה נרדפנו רדפו אותנו האויבים [להם דמעה]: אלההון כו' אלהיהם של ישראל מקבל תשובה הוא לכן מיד כשתכבוש אותם לא תניח אותם שיתפללו כדי שלא ישובו לה' ואלהיהם ירחם עליהם. ואותו איש ירד לארצו בפנים שחורות כלו' בבושת פנים. אלא לא תהי מפלי עליהון. פי' לא תהיה מבזה ומלעיג [כמו מפלי בבני ירושלים איכה א' סי' י"ד] כלומר לא יהיו קלים בעיניך אחר שהם כבושים בידינו לומר אין עוד לחוש שמא ירימו ראש. ויש גורסין לא תהי תרפי (יפ"ע): כיון דכבש כו' כיון שכבש אותם כשהיה אחד מהם עומד היה לוקח אותו ומחתכו אברים ומשליכו לפניהם והמה הולכים בע"כ שלא בטובתם: ומפסג מנתח לנתחיו מתרגמינן בירושלמי ופסג לפסוגי: ואינון מהלכין בע"כ והיינו ולא הונח לנו שלא ניתן להם מנוחה: הוא אריוך המחבר בריש דניאל שהרג לחכמי בבל. וקראו שם רב טבחיא. וכן נבוזראדן רב טבחים. ובעל המאמר הזה פליג אדלעיל דאמר שם דערק ואוגייר: נוהם על השבינה בדפוסים אחרים אי' נוהם על השבי. וכן הובא נוסחא זו בספר נחלת שמעוני אות נ"ן: לחילוותא לבני חילו הרודפים את ישראל. הניחו אותם שיתפללו שמעתה אין אלהיהם חוזר לרחם עליהם. שמאחר שנצטערו כל הצער הזה בדרך שלא היה להם אפי' נחת רוח להתפלל ולא נכמרו רחמיו עליהם. נראה שהם שנואים לפניו מאד ולא תקובל תפלתם עוד. או נמי לפי שבבואם לבבל כבר נכנסו תחת ממשלת המזל השולט שם העוזר להכשדים. והנה לנחת מהם צריכים לגם להפיל המזל ההוא ובולי האי לא יעשה ה' להם (יפ"ע) ועי' מ"ש במהדורא קמא: (ז) מה היו עשרת השבטים עושין כו' זה אי' לעיל פסוק עודינה. ומייתי לה הכא לפרש אשור לשבוע לחם. שהיו משלחין לאשור תבואה להשביעם להם. לא שהיו נותנים יד לאשור כדי להשביע עצמם בלחם. כי לא מצינו שהיו מביאים מזון מאשור. ולא הלכו שם להתפרנס שם: (ח) בדידכון קיימין בשלכם אתם עומדים. כלו' בעונותיכם נענשים אתם לא בעון אבותיכם כאמרכם עונותיהם סבלנו. ואע"פ שלא נרמז זה בכתוב. י"ל דמדכתיב בתר הכי אוי נא לנו כי חטאנו נפקא. שאילו כדבריהם שבעון אבותם הן נתפסים לא בעונם הוי קאמרי הכי. אלא דאחר שה' השיבם שבעונם לקו הודו ואמרו אוי נא לנו כי חטאנו: ד"א אמרו להון כנ"ל (יפ"ע). ופי' שניה עומדים בשלנו. כלו' שאומרים עונותיהם סבלנו. לא להצדיק עצמן באו. אלא לפי שחשבו שהם סובלים עונות האבות. לכן אמרו נ"כ די לנו שניה עומדים בשלנו וה"ק וכי גם עונותיהם נסבול שבאו עלינו כל כך צרות: (ט) אלו מצרים וקראם עבדים על שם שהם מבני חם. וכדאיתא בסדר"א שכל בני חם נקראים עבדים. או על שם שהיו תחלה עבדים ליוסף ואחר שהיו משתררים על המצרים ושוב משלו בנו: אילולא משה דאע"ג דפורק אין מידם סתם כתיב. מדכתיב אין שמעינן דהוה פורק לבסוף כדאמרינן לעיל פסוק אין לה מנחם כל מקום שנא' אין הוה לה: אלו מלכיות שמתחלה היו משועבדים לנו. בימי שלמה ודוד אביו. באדום בפירוש כתיב ויהי כל אדום עבדים לדוד: אילולא הקב"ה אע"ג דגלות מצרים נ"כ מיד ה' היתה מ"מ לא נגאלו ע"י ממש אלא ע"י משה. אבל לעתיד תהיה על ידו ממש. כמ"ש בשוח"ט לפעבר ע"י שנגאלו ע"י בשר ודם חזרו ונשתעבדו. אבל לעתיד ישראל נושע בה' תשועת עולמים שאין חוזרים ומשתעבדין עוד: (י) ותקצר נפש העם בדרך וגו' לסבוב את ארץ אדום. ובודאי שטורח הדרך עצמו לא היה קשה להם. כמ"ש ורגלך לא בצקה. וכן כתיב ורוחך הטובה נתת להשכילם. אלא אף אם הם לא הוו מזלייהו חזי. ונקטה נפשם בקרבם ולא ידעו מה. ואדום עיקר כל המלכיות: דניאל אמר כו' ר"ל וכן דניאל כשראה המראה אמר אתכרית רוחי אף שעדיין לא ידע פתרון המראה שהוא מכר גליותינו מ"מ מזלו חזי. ואתכרית פי' ונכרת רוחיה: מלאו מתני חלחלה עיקר הנבואה היה על בבל. רק שבא לו ברמז על ד"מ הבוגד בוגד והשודד שודד. לומר שכבר הגיע ממשלת המלכיות ע"כ תפול בבל שהם יקבלו הממשלה מבבל. כמ"ש בריש דניאל בחלום הצלם: (יא) כאילין כמריאתא כלומר זה של ענבים שהוא חם מאד. ולפ"ז מה שאמר כתנור לענין החמימות

(יב) נשים בציון ענו. נבוזראדן צוה לחיילותיו א"ל אלההון של אלו שונא זמה הוא הזהרו אל תגעו באשת איש כיון ששמעו נשייא הויין אתיין ואמרין לגבר מן דילנא אנן אכלין ומן דילנא אנן מתכסים אלא בלבד דיתקרי שמך עלן הה"ד (שם ד) והחזיקו שבע נשים באיש אחד וגו'. כד מתלת נשים שנתעצלו ולא עשו כן ונתענו. לכך נאמר נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה בתלת כתיב: (יג) שרים בידם נתלו. הוה אפוטרופא עלל לקרתא והוה נסיב טבי דקרתא ותלי להון. בני אנש סבין הוון אתיין ומפייסין ליה עליהון ולא הוה מקבל מינייהו לכך נאמר שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו: (יד) בחורים טחון נשאו. את מוצא שלא היה רחיים בבבל וכשעלה נבוכדנצר הטעינן רחיים והורידן הה"ד (שם מג) למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כלם ברחים כתיב. ד"א בחורים טחון נשאו לשון נקיה הוא כד"א (שופטים טז) ויהי טוחן בבית האסורים. ונערים בעץ כשלו אריב"ל שלש מאות תינוקות נמצאו תרוזים בשוכה אחת: (טו) זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם. א"ר אבא ברבי ירמיה מזמריהון שבתו: (טז) שבת משוש לבנו. אמר רב חסדא בראשונה כשהיתה אימת סנהדרין על ישראל לא היו אומרין דבר נבלה בשיר אבל משבטלו הסנהדרין היו אומרים דברי נבלה בשיר. א"ר יוסי בר' אבין בשם רב חסדא בראשונה כשהיתה צרה באה על ישראל היו פוסקים כנגדה שמחה ח משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר (ישעיה כד) בשיר לא ישתו יין. משפסקו אלו ואלו שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולנו: (יז) נפלה עטרת ראשנו. רבי ירמיה דשבשא נטל עטרת זית וקשרה בראשו שמע שמואל ואמר והא ניחא ליה דאיתרים רישיה ולא עביד כן הות כשגגה שיוצא מלפני השליט וכן הות ליה. לכך נאמר נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו: (יח) על זה היה דוה לבנו. ט ר' שמלאי אמר צער גדול נתן הקב"ה לאשה הזאת מאחר שמשמרת ימי נדתה חוזרת ומשמרת ימי זיבתה. ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר האשה הזאת ע"י שפירשה מביתה ב' או ג' ימים קורא אותה התורה דוה הה"ד (ויקרא טו) והדוה בנדתה אנו שפירשנו מבית חיינו ומבית מקדשינו כמה ימים וכמה שנים עאכ"ו שנקרא דווין לכך נאמר על זה היה דוה לבנו למה על אלה חשכו עינינו: (יט) על הר ציון ששמם. י וכבר היה רבן גמליאל ור"א בן עזריה ור' יהושע ור"ע נכנסין לרומי ושמעו קול המונה של רומי מפוטליילוס עד ק"כ מיל. התחילו הם בוכים ור"ע משחק. אמרו עקיבא אנו בוכים ואתה משחק. א"ל ואתם למה בכיתם. אמרו לו לא נבכה שהגוים עובדי' כו"ם להון משתחוים לעציביהון ויושבין בטח ושאנן ושלוה ובית הדום רגלי אלהינו היה לשריפת אש ומדור לחיות השדה ולא נבכה

יד יוסף ח ילקוט ישעיה רמז רנ"ג: ט ויק"ר פ' י"ט: י מכות כ"ד. ילקוט ישעיה רמז רע"ם. ספרי ה"ב פיסקא מ"ג:

מתנות כהונה

ותרס נכמרו מל' כומר: **נשים.** כיון ששמעו כו'. כיון שהנשים הפנויות ששמעו כן היו באין ואמרו לאיש משלנו אנו אוכלים ומשלנו אנו מתכסין והכנס אותנו לחופה בקדושין כדי שיהא שמך נקרא עלינו שנוכל לומר אשת איש אנחנו: **נשים.** ל' רבים ומיעוט רבים שנים: **בתלת.** כתיב חסר וי"ו שאינה אלא אחת הרי ג' ורחוק בעיני שיהיה בתלת פי' ג' ויהיה פי' לנשים בציון וק"ל: **שרים.** אפוטרופא כו'. ממונה מבית המלך היה נכנס לעיר ולוקח טובי העיר ותולה אותם ובני אדם הזקנים היו באים והיו מפייסים ולא היו מקבל פיוס מהם: **בחורים.** והורידן לבבל. ובערוך ערך בריח גרס והורידן לבבל באותה שעה אמר הקב"ה כבר נשבעתי לבני עמו אנכי בגלה בדין שאהא עמם בכל צרה הה"ד עמו אנכי בצרה כו' עד ברחיים כתיב וכשדיים באניות רנתם הוון לבבין זמרין קדמיהון ואינון סעודין ומהלכין על ארעא על ברחיהון דלא במובתהן ע"כ ועיין בילקוט תהלים מזמור קל"ז: **בריחים.** פי' באניות וכתיב ברחים ל' רחיים ורכב: **לשון נקיה.** שהיו מכריחין אותם לבא אל נשותיהם כדי שיולידו בנים כמותם: ויהי טוחן כו'. דרשוהו חז"ל בפ"ק דסוטה שהביאו הפלשתים נשותיהם לשמשון כדי שיתעברו ממנו כד"א תטחן לאחר אשתי וגו': **תרוזים** כו'. תלוים בחבה בזמורה אחת: **זקנים** מזמריהון כו'. הבחורים נתבטלו מזמורותיהן משבטלו משער הזקנים דהיינו הסנהדרין כדלקמן והכי אי' בירו' דסוטה בהדיא: ה"ג בירושלמי דבר נבלה בשיר אבל משבטלו הסנהדרין היו אומרים דברי נבלה בשיר: **פוסקין.** מבטלין ומפסיקין: **נפלה.** דשבשא. משמע שהוא מקום וצריך עיון בירושלמי סוף סוטה: **והא ניחא** כו'. טוב היה לו שראשו יהא מורם ממנו ולא יעשה כזאת שבפולמו' של אספסייאנוס גזרו על עטרות החתנים: **וכן הות ליה.** שמת ר' ירמיה או הורם ראשו ע"י מלכות: **לכך** נאמר נפלה כו'. מאחר שנפלה עטרת ראשינו בית קדשינו ומפארתינו אסור כל אדם בעטרה: **על זה היה: מביתה.** לשון נקייה הוא: **חשכו** עינינו. בה"מ והסנהדרין נקראו עינים בשיר השירים: **על הר ציון: מפוטליילום.** שם מקום ובס' פלוני

ענף יוסף

כולהון וספרו רישיהון. אפיק קלווסין מותבן ואמר כל דאסון המיין קדלוס מן סעלא ויהודאי מריס רישיה בס"ד על צוארינו נרדפנו כו'. ופי' שבתחלה גזר שכל מי שירא' שער בראש יהודי ישאו את ראשו ממנו וסלקו כל היהודים וגלחו את ראשם ותוב הוציא כרוז לאמר כל מי שירא' עורף שעליו היה שער יהודי ישאו את ראשו ממנו. ועיין עוד פי' על זה בביאור דכש מלך א' דרוש י' דף ס"ה ע"ב: עס

עץ יוסף

אמר שהעור נתחמם כתנור ועי"ז נעשו כקומר של ענבים. והיפ"ע פי' כמרייתא היינו חמרים שמסכבלים ע"י חמה ומפרש פי' הפסוק כצ"ל: **כתנור שלא הוסק כל צרכו** ר"ל שמפרש קרא לענין המראה. שכמו שהתנור שלא הוסק כל צרכו כותליו שחורות לא כמו שהוסק כל צרכו שהן מתלבנות כן עורנו קדר. וכמ"ש המתרגם משכנא היך תנורא איתקדרו. ודייק כן מדאמר נכמרו ולא קאמר נשרפו משמע חום שאינו גמור אלא חמימות בעלמא והיינו שלא הוסק כל צרכו: (יב) **שונא זימה הוא** אף שגם הש"ד שגלוי לפניו ית' אף על ש"ד ניתן לו רשות כדאי' לעיל בפתיחתא סי' כ"ג ס"ח שגם היתה בת קול יוצאת בפלטין של מלך כ"נ ואומרת עבדא ביפא זיל חריב ביתא דמרך דבניה לא שמעין ליה: **אל תגעו באשת איש** ונ"ל שהיו נכרות במלבושיהן. ומה שהוצרכו כל הנשים לינשא ולא לבשו מלבוש אשת איש שיחשבו שהן נשואות. אולי גזר נ"ל שהפנויות לא ילבשו מלבוש הנשואות ויפחדו מלעבור את מצות המלך: **כיון ששמעו נשייא כו'** נשים הפנויות כיון ששמעו זה היו באים ואמרו לאיש משלנו אנחנו אוכלים ומשלנו אנחנו מתכסים והכנס אותנו לחופה בקדושין כדי שיהיה שמך נקרא עלינו שנוכל לומר אשת איש אנחנו: **לכך נאמר נשים** לשון רבים ומיעוט רבים שנים. ובתולות חדא מכיון דבתולת כתיב. והחסרון מורה על היחידות. וכתב היפ"ע שזה היה בחורבן ראשון דוהחזיקו שבע נשים בחורבן ראשון מיירי. ומדקדק בתולות דמשמע רבות וה"ה נשים היינו בחורבן שני. וקרא דנשים בציון ענו וגו' אתרווייהו רמיז אראשון ואשני: (יג) **הוה אפוטרופא** בו' שהיה גבאי המלך נכנס למדינה על גביית מס המלכות ונוטל גדולי המדינה ופעריה ותולה אותם מפני שאין נותנים לו כרצונו. והיו הזקנים באים לפייסו עליהם ולא היה חושש להם. ולפ"ז פי' בידם נתלו ביד האויבים. והם הנזכרים לעיל באומרו עבדים משלו בנו והוזקק לפירוש זה דאל"כ מה ענין פני זקנים לא נהדרו לגבי שרים בידם נתלו: (יד) **שלא היו רחיים בבבל** שבבל היא בירותו של עולם ואין שם אבנים. ועיין ריש שהש"ר ובמדב"ר פ' י"ד. והאי שולחן שנשאוהם לטחון לארץ אחרת. או דכו אותם במדוכה של נחשת. ומפני שאפשר שהיו להם רחים שהביאום מארץ אחרת מתחלה בעגלות או כתפים להכי מייתי מוהורדתי בריחים כלם. דמשמע שכל הרחים שבבבל הורדו ע"י ישראל: **ברחים כתיב** פ' מנחם שי: **לשון נקיה הוא** שלאשיכם בקלון נשאום. וקרי ליה טחון בלשון נקיה (יפ"ע). או פי' שהיו מכריחים אותו לבא על נשותיהן כדי שיולידו בנים גבורים כמותן: **ויהי טוחן כו'** ודרשו חז"ל בפ"ק דסוטה שהביאו הפלשתים נשותיהם לשמשון כדי שיתעברו ממנו: **הרוזים** פי' דבר המתוקן בסדר. מלשון נערך בחרוזים שהן מרגליות המוטות בסדר. ומענין זה ביד חרוזי. ור"ל שתלום בשוכה אחת שהיו עושים רבים ולאחים מאדיה שיוכלו להרוג בהן כל כך תינוקות: (טו) **מזמריהון שבתו** הבחורים נתבטלו מזמורותיהן ושבתו קמא מברת לשיהם כאילו נכתב ובחורים מנגינתם שבתו. ופי' הכתוב בשביהם הזקנים משער ב"ד שבתו ג"כ הבחורים מזמורותיהם מפחד מוסרם שהיו הזקנים מוכיחים אותם ומוחים בידם על נגון המעפשים: (טז) **לא היו אומרים דבר נבלה.** בירוש' סוטה ס"פ אי' דברי נבלה. ולפי נוסחא דידן דבר נבלה בלשון יחיד. הוא למימר שאפי' דיבור אחד של נבלה לא הגידו. אבל משבטלו אמרו דברי נבלה בלשון רבים שהרבו לנבל. ולהכי בטלו השיר מבית המשתאות כדלעיל: **היו פוסקין כנגד שמחה** על שבטלה הגזרה: **משבטלה סנהדרין בטלה השיר** דהוי מן הקלה בתחלה שלבד שמחת המשתאות היתה שמחה מתחדשת על הגלות הגזרות. ועכשיו אין נ"ל שמחה כזו בטלה אלא אפילו השמחה הנהוגה בבית המשתאות בטלה [יפ"מ]: **משפסקו אלו ואלו** שיר בבית המשתאות ושמחה שהיו פוסקין כנגד הגזרות. משרבו הגזרות נמנעו מלפסוק שמחה כנגדן שאם באנו לעשות אין מספיקין. דבר אחר אין סוטה נסגע. ד"א אין בשר המת מרגיש באיזמל כדתני' בפ"ק דשבת: **שבת משוש לבנו כו'** משום דקשה ליה כיון דעדיפא מינה קאמר. דהיינו נהפך לאבל מחולנו מה צ"ל שבת משוש לבנו. דאינו אלא העדר השמחה. להכי דריש ליה כנגד ב' הנזכרים דשבת משוש לבנו היינו העדר שמחת בית המשתאות. ונהפך לאבל מחולנו היינו הידוע הגזרות שנאסרו במקומן ולא פסקו שמחה כנגדן [יפ"מ]: (יז) **דשבשא** משמע דשבשא שם מקום. אבל בירושלמי איתא רב ירמיה שיבשב ולבש עטרה של זית. ופי' היפ"מ שיבשב התך זמורות: **והא ניחא בו'** טוב היה לו שראשו יהיה מורם ממנו ולא יעשה כזאת. שבפולמוס של אספסיאנוס גזרו על עטרות חתנים. וכן הוה ליה שמת ר' ירמיה. או הורם ראשו ע"י המלכות. אע"ג דשמואל לא לקללה נתכוון אלא להגזים בענין קמ"ל: **לכך נאמר נפלה עטרת ראשנו** כלומר שגזירת עטרות חתנים תגיה כמיז. ודרים הכא אוי נא לנו כי חטאנו על ר' ירמיה שלקה לפי שחטא בגזרה זו. ואסמכתא בעלמא היא [יפ"ע]: (יח) **מאחר שמשמרת ימי נדתה** כו' בויק"ר פ' י"ט אי' שמאחר שמשמרת ימי זיבה יושבת ומשמרת ימי נדה. ופי' היפ"מ שר"ל שאחר שלשה ימי זיבה צריכה לשמור ז' נקיים והיא סמוכה לבעלת בשבעה ימי נקיים כשבעת ימי נדה. וזה צער גדול לה שאין ימי הזוב עולין לה כלל למנין השבעה. כמו בשבעת ימי הנדה שימי ספק הנדות מצטרפין למנין שבעה דאפי' שופעת דם כל השבעה ימים רק שתפסוק בשמרה ביום הז' עכ"ל. ונוסחתנו נ"כ יש לפרש כן חוזרת ומשמרת ימי זיבתה. היינו שבעה נקיים שאחרי זיבתה דהוו באיסורא כימי נדתה הראשונים: **מביתה** פי' מבעלה: **ב' או ג' ימים** בו' ראוי להבין מי אמר לו לבעל המאמר דאין ראוי לדאוג מחרבן בהמ"ק עד שהולך לעשות ק"ו ולומר האשה הזאת כו' אנו על אחת כו"כ. ואף היות כי בעונותינו נמשך הרבן בהמ"ק אבינוס ישינה וכדאי' בגמרא שאמר ה"ע שלשה חדתא אבל הא כיון דדש דש. לזה אמר שאדרבה כל כמה שמתייסן יותר ראוי להרגישו יותר הרי האשה הזאת מיום א' אינה נקראת דוה. וכל כמה שהולך ב' וג' ימים נקראת דוה שע"י שפירשה זמן רב היא דוה. שדוה לבה עליה באופן שכל עוד שעבר עליה מימי הנדה נקראת דוה. אנו שפירשנו מבית חיינו כו' על אחכ"כ שיש לנו להצטער יותר ויותר (יד יוסף): **קורא אותה התורה דוה** וביק"ר גרס קורא אותה נדה: **למה על אלה חשכו עינינו** כוונת בעל המאמר שלא תימא שפי' על זה וגו' ועל אלה וגו' על הגזרות הנזכר' לעיל קאי. ועל הר ציון ששמם שלאחר בהאי נפשה היא. ושוא המאמר אתה ה' לעולם תשב שר"ל שאע"פ ששמם לסוף אתה ה' לעולם תשב. אלא פי' האמת הוא שעל אלה חשכו עינינו דבק עם על הר ציון ששמם ושועלים הלכו בו. וז"ש בעל המאמר למה אמר הכתוב על אלה חשכו עינינו משום על הר ציון ששמם וגו'. ואפשר שהיבם למה נצריך להיות קודם על הר ציון וכו' ור"ל למה דוה לבנו וחשכו עינינו משום הר ציון ששמם כו'. וכן פרש"י ז"ל על זה היה דוה לבנו וגו' על המאורע במקרא שלאחריו: (יט) **וכבר היה ר"ג כו'.** משום דקשה לי מ"ש שועלים הלכו בו דקאמר שאחר ששמם מה לנו שהלכו בו שועלים או לאו. להכי מייתי הך עובדא דעל ידי שראו שועל יוצא מבהמ"ק היו בוכים. מה שלא היה כן אילו לא ראו השועל. כנראה שיש תוספת רעה ביציאת השועל משם. שמזה ראיה היות הענין בהשגחה אלהית שהמקום המקודש יהיה מכוין לבעלי חי. ואיידי דבעי לאתויי הך עובדא מייתי נמי עובדא קמייתא שהיתה כזו שהם בוכים ור"ע משחק: **נכנסים לרומי כו'** ר"ל שנכנסו לעיר הגדולה ושמעו המונה כו' דהיינו שרחוק ק"ך מיל כבר נכנסו לתחומה שכל כך היא מתפשטת ורחבה ונסבה כי כמה עיירות וכפרים יונקים ממנה ונקראים על שמה אף כי רחוק יהיה בינה וביניהם. ומזה הלעגר התחילו הם בוכים ור"ע משחק. וקול המונה כתב בע"י שאין זה קול המונה ממש. אלא רוצה לומר בו קול המית ההלכות הזמיות אשר הם שקטים ושלוים: **מפוטליילוס** כתב המוסף הערוך שצ"ל מפוטאלוס. והיא שם עיר קרובה לרומי. ובתחומה טבעים מים חמים כמו חמי טבריא עכ"ל: **אמרו אנו בוכים כו'** רצה לומר שזה שהיה רשע. אחד דלעולם יהיה דעת אדם מעורבת עם הבריות ענב בין ענבים כו'. ב' שנראה שאתה שמח על טובת עובדי עכו"ם. אמר להם ואתם למה בכיתם. נראה מזה כי כראותם אותו משחק פסקו בכיתם. ולכן לא אמר להם למה אתם בוכים. כאשר אמר במעשה השני. אלא אמר להם בכיתם. שר"ל למה בכיתם בתחילה שאין כאן ענב בחמה. וצריך אני לשמוח ולהם אמרכם: **א"ל לא נבכה** כלומר שעדיין לא הונח לנו מעצבנו ומרגזנו. ויש לנו לבכות עוד. והוא שהעובדי עכו"ם להון כו' ר"ל אדום שההריבה בית מקדשינו גדלה והגליתה בשתים. אחת שבית תפלתם נבנה על חלה שיכולים לבא שם להשתחוות לעצביהם. והשנית שהם יושבים בטח ושאנן ושלוה. ואין הקב"ה נוקם נקמתו מהם ואינו זוכר להם את יום ירושלים להנקם מהם אשר עשו בביתו אדרבה השפע נתרבה עליהם בלי שיעור. ועי"ז ג"כ יכולים לעבוד לעצביהם בשלימות. ובישראל הוא מהפך אל הפך. שנחרב בהמ"ק. ואם בהמ"ק חרב ושפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים כדי להציל את ישראל. היה להם לישראל לפחות להנצל מכמה הרפתקי דעדו עלייהו. לך כל

נבכה. א"ל לכך אני משחק אם כן למכעיסיו ק"ו לעושי רצונו. פעם אחרת היו עולין לירושלים הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם הגיעו להר הבית וראו שועל אחד יוצא מבית קה"ק התחילו הם בוכים ור' עקיבא משחק. אמרו לו עקיבא לעולם אתה מתמיה עלינו אנו בוכים ואתה משחק. א"ל אתם למה אתם בוכים אמרו לו ולא נבכה מקום שכתוב בו (במדבר א) והזר הקרב יומת והרי שועל יוצא מתוכו ועליו נתקיים הפסוק על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו. א"ל אף אני לכך אני משחק הרי הוא אומר (ישעיה ח) ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא מה אמר אוריה (ירמיה כו) כה אמר י"י צבאות ציון שדה תחרש וירושלם עיים תהיה ומה אמר זכריה (זכריה ח) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם ואיש משענתו בידו מרב ימים וכתיב בתריה (שם) ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה. אמר הקב"ה הרי לי שני עדים אלו ואם קיימים דברי אוריה יהיו קיימים דברי זכריה ואם יבטלו דברי אוריה יבטלו דברי זכריה. ושמחתי שנתקיימו דברי אוריה ולבסוף דברי זכריה עתידין להתקיים. ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו תתנחם ברגלי מבשר:

(כ) אתה י"י לעולם תשב כסאך לדור ודור. וכי יש ישיבה בלא כסא ויש מלך בלא מטרונה:

(כא) למה לנצח תשכחנו. א"ר יהושע בר אבין יא ארבעה דברים אמר ירמיה מאיסה וגעילה עזיבה ושכיחה. מאיסה וגעילה דכתיב (ירמיה יד) המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך. והושב ע"י משה דכתיב (ויקרא כו) לא מאסתים ולא געלתים. עזיבה ושכיחה דכתיב למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים. והושב ע"י ישעיה דכתיב (ישעיה מט) גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך. אריב"ל ארבעה דברים אמר ירמיה מאיסה וקציפה עזיבה ושכיחה. מאיסה הושב ע"י עצמו דכתיב (ירמיה לא) כה אמר י"י אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם י"י. קציפה הושב ע"י ישעיה שנא' (ישעיה נז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף:

(כב) השיבנו י"י אליך ונשובה. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה יב רבש"ע שלך היא השיבנו. א"ל

יד יוסף יא פסיקתא רבתי פ' ל"א וילקוט ישעיה: יב שוח"ט מזמור פ"ס:

ענף יוסף

(יט) [מה אמר אוריה ציון שדה תחרש כו'] קשה דהא בכל המקרא לא מצינו פסוק זה מנבואתו של אוריה כי אם בנבואת של מיכה המורשתי. וי"ל דסמיך אהא דאיתא' בספר ירמיה [כ"ו] בנהנבא ירמיה על פורענות ונתקבצו הכהנים והנביאי' שקר להרגו מפני שהיה מדבר פורענות. ואמרו להם השרים אין אנו מסכימין בהרי מיכה דבר פורענות ולא נהרג וגם אוריה וגו'. משמע שדבר אוריה כמו מיכה ומה פורענות דבר מיכה הוא קרא זה והוה כמו שדבר אוריה. אבל קשה מנלן דאותה נבואה דכתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות היא לעוה"ב דילמא היה בעה"ז קודם גלותה. וי"ל דממה שהוא אמר בפסחים דף כ"ח ובזוהר סדר וירא במדרש הנעלם ניחא דקאמר עתידים לצדיקים שיהיו מתים דכתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות וגו' וילכו על משענותם. ועל אלישע בשהיה המת כתיב משענתו וגמרינן משענת דהאי קרא ממשענת דאלישע מה להלן החיה המת אף כאן התחייה המתים. וא"כ ע"כ האי נבואה לעתיד לבא בזכרי עבר בית ראשון ובית שני שלא היתה תחיית המתים ונראה הכל: [ואם יבטלו דברי אוריה יבטלו דברי זכריה] ל"ע הא מעולם לא יצא דבר מפי הש"י לטובה וישוב אחור. וא"כ איך אמר שאם יבטלו דברי אוריה יבטלו דברי זכריה דהא אפשר שיתבטלו דברי אוריה הרעים ויתקיימו דברי זכריה הטובים. ונראה דיבטלו דברי זכריה לאו ביטול גמור קאמר כי לא יתכן. אכן הכוונה היא נבואת זכריה האומרת ואיש משענתו בידו אפשר לפרש כדברי הז"ל שאמרו עתידים להחיות מתים כתיב הכא משענתו בידו וכתיב התם גבי אלישע קח נא משענתי כששלח לגחזי להחיות בן השונמית מה התם להחיות מתים אף כאן להחיות מתים וכמו שכתבתי לעיל. וזהו דהא"ר שאם יקויימו דברי אוריה יקויימו דברי זכריה בכל מכל. שיהיה פי' ואיש משענתו בידו להחיות מתים. שאם לא יקויימו בזה אופן לא תהיה מדה טובה מרובה על מדת פורענות. אבל אם לא יקויימו דברי אוריה הרעים אלא יבוטלו הנה ג"כ יבוטלו דברי זכריה דהיינו ביטול חלק מה שלא נבין איש משענתו אלא כפשוטו איש משענתו בידו מרוב ימי הזקנה להשען עליה לבד כיון שלא היתה מדת פורענות כ"כ מרובה [כלי חמדה סדר דברים]. ומ"מ קשה טובא מאחר שהנבואה הזאת היתה כהנבאת אותה מיכה כפי' שמאי שבקיה למיכה ונקט לאוריה שלא נכתבה נבואתו בפי' ומדויקא דגם היא היה מתנבא אותה והיה לו להעיד למיכה ולזכריה. וי"ל דלהכי לא קאמר ואעידה לי את מיכה וזכריה לפי שהנבואה של מיכה שאמר ציון שדה תחרש לא נתקיימה מפני שעשו דבריו רושם וחזרו ישראל בתשובה כמו שנאמר בירמיה מיכה המורשתי נבא כה אמר ה' ציון שדה תחרש וגו' ההמת המיתוהו הלא ירא את ה' ויחל את פני ה' וינחם ה' על הרעה. הרי שחזרו בתשובה ונתבטלה אותה גזירה שנגזרה בימי מיכה וא"כ איך יעיד את מיכה לכשהתקיים נבואתו כיון שכבר נתבטלה. אבל בעוד שנאמן הוא אוריה שגם הוא חזר ונבא בשם ה' אותה נבואה ציון שדה תחרש כדכתיב וגם אוריה וכו' ובימי אוריה לא די שלא חזרו בתשובה אלא הוכיחו על הטלאם שלח אחריו יהויקים למצרים ויבאהו ויכהו בחרב. א"כ אותה נבואה היא שעתידה לבא עכ"פ כיון שהחזיקו במרדם ולא חזרו בתשובה. ולפיכך העיד גם את אוריה וזכריה שנתקיים נבואת אוריה התקיים א"כ נבואת זכריה: **(כא)** [ד' דברים אמר ירמיה מאיסה געילה עזיבה ושכיחה] ל"ע מאי ביניהו דקני להו ד' משמע דכל חדא ענין אחד ואין מאיסה וגעילה ועזיבה ושכיחה לשונות נרדפים ונראה דמיאוס הוא שיוהר רע בטבע האדם ויתרחקו מצד העונו. כמו כתי' ומאוס. וגעילה הוא מה שאינו מאוס ומתועב מצד עצמו אלא שלא יהיה האדם חפץ בו וירחיקנו ממנו לפי ענינו ולזה ניאלה אל געילה תמיד נפש. הגעל נפשכם וגעלה נפשי וזולתם ועזיבה הוא כענין גירושין ליפת האהרת במקומה. אי נמי לשון הפקר ושכיחה כפשוטו [יפ"ע]: [והושב ע"י משה] קשה שלא אמר כמאוס מאכה את יהודה כתיב אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה הרי במאכה והיכי קאמר שהושב בולא מאכתים. וי"ל דמ"ש כמאוס מאכה את יהודה היינו מיאוס כולל ועל זה הושב לא מאכתים ולא געלתים לכלותם. אבל על דור ההוא ודאי היה מיאוס ועל זה אמר אין נפשי אל העם הזה שלח מעל פני וגו': [מאיסה הושב ע"י עצמו] ומ"ש והוכה לא מאסתים לא מגי. דאפשר דוקא לכלותם אבל מ"מ ימאסם אבל הכא כתיב סתם:

מתנות כהונה

שלהי דמסכת מכות גרס מפסוק': **להון כו'**. יהיו משתהוים לעלביהון: **אתה ה'. בלא מטרונא**. ישראל הם מטרוניתא של הקב"ה שקדשם לו כאשה המתקדשת להתן וליודעי חן יש בו סוד וה' יאיר עינינו בתורתו: **למה לנצח**. ואנכי לא אשכחך. וזו היא תשובה על עזיבה ושכיחה דכתיב לפניו ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני ועליו הושב התשכח אשה עולה כו'. עד ואנכי לא אשכחך: **מאיסה כו'**. כל ארבעתן באלו ב' פסוקים למה לנצח תשכחנו תעזבנו: כי אם מאוס מאסתנו קצפת וגו'. ולא לנצח אקצוף אבל על עזיבה ושכיחה לא הושב בפי' ומצאתי בילקוט ישעיה שעל זאת נהרעמה ציון שנא' ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני ובודאי שחסר הספר פה: **השיבנו**. שלך הוא. כידך הוא וכך תולה לקבל ולהשיב אותו: **שלכם הוא**. הדבר תולה

עץ יוסף

רוח נוסיה אין אנו בוכים רק עיקר בכייתי שבית הדום רגלי אלהינו היה לשריפת אש ומדור כחית השדה דהיינו שהשיגו העכו"ם המשולים לחית השדה (כמ"ש בדניאל) בבהמ"ק את בית מעוזם ואין לך חלול השם גדול מזה: **אמר להם אף אני לכך** אני משחק א"כ למכעיסיו כו'. ר"ל דודאי אני ג"כ מודה דיש להצטער על חורבן הבית כמ"ש כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה כו' אבל מה שאתם מצטערים עתה על חורבן הבית מטעם שהם יושבים בשלוה כנ"ל. לכך אני משחק שזה שהקב"ה נותן להם טובה לא שיחפצו בעבודתם. דאדרבה הם מכעיסים אותו בזה. אלא נותן להם טובה על קצת מדות טובות אחרות שנמצא בהם [אף שיתמידו עכו"ם בעבודת עכו"ם. ויאמרו ידיהם רמה. משגיא להם ויאבדם לעה"ב]. וזה ידוע שמדה טובה מרובה על מדת פורענות. וא"כ אם לעוברי רצונו. ר"ל ברוב מעשיהם הם עוברים רצונו. ועכ"ז יש להם כך בשבת איזה מעשה טוב. שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה. ואע"פ שנמצאו חייבים ברוב מעשיהם. ק"ו לעושי רצונו ברוב מעשיהם. שאע"פ שנמצא בהם קצת פשעות מעוות והן חייבו שהדום אלהינו היה לשריפת אש. על אחת כמה וכמה שעתידים לישב בשלוה והשקט דמרובה מדה טובה: **הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם** כדתני' בפרק אלו מגלחין. ומהיכן חייב לקרוע משיגיע לצופים. וכן איתא בטור א"ח סימן תקס"א. והקדים זה להורות על מה שר"ע שתק שלא היה זה מהעדר אבילותו על ירושלים אלא שכולם קרעו וגם ר"ע בכלל. וע"כ אח"כ כשראו השועל ונתגדל החורבן והוא שחק תמהו עליו שעל צער קטן קרע ונצטער ועתה שחק. וז"ש נשלם אתה מתמיה עלינו. ר"ל שבפעם ראשונה עשית מעשה התמוה [שאע"פ שבראשונה אמר להם א"כ למכעיסיו כו'. מ"מ הם לא נחו דעתם בזה שהרי לא השיבו לו כלום כאשר השיבו אח"כ שאמרו לו נחמתנו] וגם עכשיו אתה מתמיה עלינו כנ"ל: **אמר להם אתה למה אתם בוכים** ולעיל אמר למה בכיתם בעבר. משום דלעיל כשהתחילו לדבר עמו פסקו הבכי. וכאן מרוב הצער לא נתנו דמי לבכיתם ולא יכלו התאפק ובכו אף בעת שדברו עמו. ולכן אמר להם אתם למה אתם בכיתם. ור"ל אתם שאתם חכמים גדולים ויודעים תמיד הפסוק על הר ציון וגו' ואין זה דבר חדש אצליכם למה אתם בוכים עכשיו. כי בכל פעם שאתם קוראין מקרא זה היה לכם לבכות ולא עתה דווקא כמו שנראה בעיניכם דבר חדש ממש. והם השיבו לו ולא נבכה מקום שכתוב והזר הקרב יומת ומשמע דמכ"ש שאינו יוכל שום דבר שמא והזכיני לדור שם וכאן שועלים הלכו בו [שאע"פ שבהמ"ק חרב. מ"מ סבורים היו שעדיין רושם הקדושה שם בבית קודש הקדשים מקום שלא נכנס שם כה"ג כי אם ביוה"כ ובודאי אין כח לדור אצל השכינה דהיינו בבית קודש הקדשים שום חיה ועוף] ואע"פ שמעולם קראנו מקרא זה היינו סוברים שיתקיים הפסוק הזה באחר מקומות של הר ציון ולא בבית קודש הקדשים ממש אבל עכשיו ראינו שעליו על בית קודש הקדשים נתקיים הפסוק על הר ציון וגו' א"כ איך לא נבכה: **אמר להם אף אני לכך אני משחק** לעיל לא אמר אף אני שזה הסברא עצמה שחשבו הם שם הוא לא חשב. רק בהפך. מה שאין כן כאן. אמר אף אני כמותכם הייתי סבור שבשאר מקום התקדש יתקיים הפסוק ולא על בית ק"ק ממש. ועתה שאני רואה זה בבית ק"ק ונתיבש אותה להלוהים שהיה מקודם ואינו אלא הר ששמם לגמרי. לכך אני משחק משום שאינו יכול להתקיים לנתרי הטוב שניבא זכריה אם לא שיתקיים תחלה הרעות שניבא אוריה [וכמו שמסיק והולך ולכן כ"ז שלא הייתי רואה תכלית החורבן. היינו שלא שועל מבית ק"ק. אלא הייתי רואה שועל יוצא מהר הבית לא היה לי לשמוח שתבא תיכף הטובה. משום שאפשר שציון היינו ק"ק. וא"כ עדיין לא נתקיים נבואת אוריה מה שאמר ציון שדה תחרש וגו'. אבל השתא ששועל יוצא מבית ק"ק וא"כ הוא בודאי נתקיים נבוא' אוריה. א"כ יתקיים נבואת זכריה לכן אני משחק. ומסר' והולך הרי הוא אוריה ואעידה לי עדי וגו': **וכי מה ענין אורי' אצל זכריה כו'** ר"ל שנתקשה לו לר"ע. בפסוק ואעידה לי עדים נאמני' וגו' קושיא אחת כפולה. והיא זו. החלק האחד ממנה הוא מה ענין אוריה אצל זכריה. שאין הענינים מצד עצמן מתייחסים זה לזה. שענין אוריה הוא פורעניות. וענין זכריה בשורה טובה. ועל בחינה זו אמר וכי מה ענין אוריה אצל זכריה. והחלק השני שאל והרחיב הקושיא שמלבד שהיא מוכחשת מעצמה כנזכר הנה היא מוכחשת שאין השני עדים בזמן א' שאוריה הי' במקדש ראשון בימי יהויקים. כמ"ש בירמיה סימן כ"ו. וזכריהו במקדש שני שהוא זכריהו בן ברכיה שניבא בשנת שתים לדריוש. נמצא העדות יתחלפו בענינים ובזמנים. ואין זה משפט העדים הנאמנים בעדותן. לזה משיב ר"ע ואומר הלא מה אמר אוריה כו' כיון לומר שאע"פ שהמפורסם בדברי אוריה הוא פורעניות וזה גורם הכחשה גדולה בינו לבין זכריה הנה לפי האמת נבואת אוריה בשורה טובה יחשב כיון שהוא גורם קיום יעוד נבואת הטוב של זכריה. ולכן הוה עדותן מכוונת. כיון שזו הכנה לזו. וז"ש אמר הקב"ה הרי לי שני עדים. ר"ל לי שאני יודע תוכן הענינים לי הם שני עדים כעדות אחת מכוונת. מאחר שאם קיימים דברי אוריה קיימים דברי זכריה. לפ"ז הכל עדות אחת. כיון דהא תליא בהא ולפ"ז מן תיבת הרי לי שני עדים כו' עד ושמחתי ולא עד בכלל הוא דברי הקב"ה. ומן תיבות ושמחתי הוא דברי ר"ע [כלי חמדה סדר דברים]: **אמרו לו' עקיבא** נחמתנו נחמתנו שהנחם כו'. כן הוכא הנוסחא ביפ"ע. וכן איתא בגמרא ופי' בעל העקידה בשער פ"ח הראשון כנגד מה שנחמם על הגלות רומי. והשני כנגד מה שנחמם ביציאת השועל מבית ק"ק. ולכן דקדק לומר שבלשון הזה אמרו לו עכ"ל. לכן תתנחם ברגלי מבשר שנחמתנו גם כן כפולה. נחמו נחמו עמי. מדה כנגד מדה. חמה כפולה נגד נחמה כפולה: (כ) **וכי יש ישיבה בלא כסא כו'**. משום דקשה מאי אתה ה' לעולם תשב. דמאי קמ"ל שה' קיים לעולם. וכן מאי אצטריך למימר שכסאו קיים לדורות. לכן אמר שהכונה וכי יש ישיבה בלא כסא. וה"ק כשם שאתה לעולם תשב. כן ראוי שכסאך יהי' לדור ודור דהיינו ירושלים כאומרו ביום ההוא יקראו לירושלים כסא ה'. שכמו שאי אפשר לישיבה בלא כסא שישב עליו יושב. כן אי אפשר להשרות השכינה בעולם שזה ענין ישיבתו בו ע"ד משל אלא על כסא מוכן להגלות עליו. היינו בהמ"ק וכל ירושלים הקדושה: **ויש מלך בלא מטרונה** אע"פ שלא נזכר כאן לא מלך ולא מטרונה אולי מדכתיב בתריה למה לנצח תשכחנו דייק דה"ק אחר שכסא מלכותך קיים לעולם למה לנצח תשכחנו דאי אפשר למלך בלא מטרונה. דאל"כ מאי ענין זה לזה: **בלא מטרונה** שישראל מתיחסים אצל הקב"ה כאשה וארוסה. כאומר וארשתיך לי לעולם. ואשת נעורים כי תמאס. וכן שקראו אישי. כי בועליך עושיך וכאלה רבים. וליודעי חן יש בו סוד: **בלא מטרונה** ויש גורסין עוד יש כלה בלא חופה: (כא) **אמר ר' יהושע בר אבין ד' דברים כו'**. והא דלא נקט קציפה כמו ריב"ל אפשר משום דס"ל דהיינו געילה [יפ"ע]: **והושב על ידי משה כו'** והושב ע"י ישעיה. קשה איך לא רצה ירמיהו מה שקדם ונאמר ע"י משה וישעיה שלא מאסם וגעלם. ולא עזבם ושכחם. וי"ל בירמיה לא אמר כן רק ע"ד קינה ובכי מה שנראה בעיני ההמון. וה"ק המדרש ד' דברים אמר ירמיה שנראה כאילו מיאס את הגאולה. אבל באמת כבר הושב והוכחתו שלא יהיה כן והוא לא אמר אלא דרך קינה: **דכתיב גם אלה תשכחנה** יש מגיהים וכתיב לא יקרא לך עוד עזובה. ואין צורך דמדכתיב הכא על כפים חקותיך שמעינן שפיר שלא נעזבה כיון שהיא חקוקה בכפים [יפ"ע]: **מאיסה הושב על ידי עצמו** ולא אמר על ידי משה. שע"י עצמו היא יותר הוכחה שלא אמר כן לגמרי רק לקינה ועיין עוד בענף: **וקציפה הושב** כו' והא הלא אמר ריב"ל מה שהושב על עזיבה ושכיחה כיון שכבר מפורש בדברי יהושע בר אבין והינו חולק עליו בזה: (כב) **אמרה כנסת ישראל כו'** הכוונה דכנסת ישראל אומרת שלך היא. ר"ל שאתה תתחיל עמנו לעורר לבבנו לתשובה. ואחר **כך** ונשובה. אבל הקב"ה אומר שלכם

א"ל שלכם היא שנא' (מלאכי ג) שובו אלי ואשובה אליכם נאם יי'. אמרה לפניו רבש"ע שלך היא שנא' (תהלים פה) שובנו אלהי ישענו לכך נאמר השיבנו יי' אליך ונשובה: (כג) חדש ימינו כקדם. כאדה"ר כמד"א (בראשית ג) ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן. ד"א חדש ימינו כקדם כמד"א (מלאכי ג) וערבה ליי' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות. יג כימי עולם זה משה דכתיב (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו. וכשנים קדמוניות כשנות שלמה. רבי אומר כימי עולם כימי נח שנא' (שם נד) כי מי נח זאת לי. וכשנים קדמוניות כשנות הבל שלא היתה ע"ז עדיין בעולם: (כד) כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד. יד ארשב"ל אם מאיסה היא לית סבר ואם קציפה היא אית סבר דכל מאן דכעים סופיה לאיתרציא.

יד יוסף יג ס"כ פ' שמיני. ילקוט מלאכי רמז תקצ"ט. ויק"ר פ"ז: יד לעיל איכה א' כו' כ"ג:

מתנות כהונה

טולה בכם: כי אם מאוס: אם מאיסה הוא. כלו' אם רחקת אותנו בשנאת מיאוס אין תקוה ח"ו ולכן אמר כי אם מאוס הרי מאסתנו ואין תקוה ואם הוא מחמת קצף יש תקוה שכל מי שכועס סוף שיתרצה כשיעברנו פני הכעס ולכן לא כפל הקצף שסופו נתרצות לה כמו שנא' ולאיזי אמכם נאם ה'. או יש לפרש שדרש מאוד לשון שיעור ומדה כמו שדרשו חז"ל בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו מאד מאד כלומר ואם קצף הוא עד מדה ושיעור: אב"יר

סליק איכה רבתי. תהלה ליי מחסי ומצודתי. חושה יי לעזרתי:

עץ יוסף

שלכם שה. ר"ל שאנו צריכים להתחיל בתשובה. ואנו נעשה שסר דבר שיבא"ל מתחילין כחודו של מחט והקב"ה פותח לנו כפתחה של אולם. וזה שאמר שלך היא שנאמר שובנו אלהי ישענו. ר"ל בבנין הקל ולא אמר השיבנו אלהי ישענו בבנין הנוסף כמו בכל מקום אלא שפי' שהוא שם דבר כלומר השבה שלנו תלוי בך שאין בנו כח להתחיל אלא כחודו של מחט. ואתה תושיע לנו ותפתח לבבנו כפתחו של אולם ותתן לנו לב בשר: לכך נאמר השיבנו דלפי הפשט קשה דכיון שאמר השיבנו ומיד שישיבם אליו הרי הם ביחד זה אל זה. ומה זה שאמר תו ונשובה לכך ישוב כיון שכבר הם אצלו. אלא פה"ק השיבנו. ר"ל שתושיע לנו ותפתח לנו כפתחה של אולם ותתן לנו לב בשר כשנשוב אנחנו מקודם. ר"ל כשאנחנו מתחילין כחודו של מחט: (כג) כקדם כאדה"ר משום דלפי פשוטו פי' כמקודם הגלות קשה דהוה ליה למימר כימי קדם. או כמקדם כדרך הכתובים. לכן אמר שלא נאמר על הזמן הקודם אלא קדם הוא שוחר על אדה"ר שנאמר בו מקדם וה"ק חדש ימינו כאדם הראשון שנתהדם והיה אז בגנזיו וקומתו. ואע"פ שאין הדמיון לאדם בעת גרושו דכתיב ביה וישכן מקדם אלא על עת חדושו כדפרישית. לא קשה דאין פירושו אלא מי שנאמר בו קדם. ולדבר אחר להכי קאמר כקדם לומר שהדמיון כאן כענין קדמונית דכתיב התם. ולא בזמן הקודם: כימי עולם זה משה שירדה אש על הקרבן בשמיני למלואים. וכן בימי שלמה כשחנך בית המקדש. והכי שמו נת"ל והיינו דפי' שנים קדמוניות בימי שלמה. אע"פ שאין הוראה לדבר מלשון קדמניות דמוקמינן ליה בדומה לימי משה כדכתיב התם (יפ"ע): כימי נח שנאמר כי מי נח זאת לי. מפרש כימי עולם מי שנתחדש העולם בימיו. והיינו כי מי נח זאת לי: כימי נח דודאי ערבה מנחתו. דכתיב וירח ה' את ריח הניחוח. ובהבל כתיב וישע ה' אל הבל ואל מנחתו: כשנות הבל שהוא הזמן שוסר קדמון בהקרבת קרבנות. דמקמי הבל לא הקריב אדם קרבן. ואע"ג דאדם הראשון הקריב שור שקרניו קדמו לפרסותיו כדאיתא בפרק קמא דעכו"ם, אינו מפורש בכתוב ועוד שהקרבן הבא היה על חטאו. ופשיטא דאין טו כל כך ערבות: שלא היתה עבודת עכו"ם עדיין בעולם. אין הקרבן כל כך חביב לפני ה' מפני שהשבדי עכו"ם עושין כמוהו לעכו"ם: (כד) אם מאיסה הוא כו' משום דלאו אפשר דנשוא המאמר של כי מאום מאסתנו הייט קצפת עלינו עד מאד. כי לא נמצא טעם בדבר. להכי קאמר דנשוא המאמר מאסתנו וה"ק כי אם מיאום הוא כא ודאי מאסתנו. כלומר מה שהיה היה ואין תקוה. ונשוא המאמר של קצפת עלינו הוא השיבנו ה' דקרינן בתריה. וה"ק ואם קצפת עלינו שהוא עד מאד יש תקוה שתשיבנו אליך עוד. שכל מי שהוא בכעס סופו להתרצות. אמן כן יהי רצון:

סליק איכה רבתי עם הביאורים

מדרש קהלת רבתי

פרשה א (א) **דברי** קהלת בן דוד מלך בירושלים. א זש"ה ברוה"ק ע"י שלמה מלך ישראל (משלי כב) חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב. ב מעשה בר"ח בן דוסא שראה בני עירו מעלין נדרים ונדבות לירושלים. אמר הכל מעלין לירושלים נדרים ונדבות ואני איני מעלה דבר. מה עשה יצא למדברה של עירו וראה שם אבן אחת ושבבה וסיתתה ומירקה. ואמר הרי עלי להעלותה לירושלים. בקש לשכור לו פועלים נזדמנו לו ה' בני אדם. א"ל מעלין לי אתם אבן זו לירושלים. אמרו לו תן לנו חמשים סלעים ואנו מעלים אותה לירושלים. בקש ליתן להם ולא נמצא בידו דבר לשעה. הניחוהו והלכו להם. זימן לו הקב"ה חמשה מלאכים כדמות בני אדם. א"ל אתם מעלין לי אבן זו. אמרו לו תן לנו ה' סלעים ואנו מעלין לך אבנך לירושלים. ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו נתן ידו ואצבעו עמהם ונמצאו עומדים בירושלים. בקש ליתן להם שכרן ולא מצאן. נכנס ללשכת הגזית ושאל בשבילם. אמרו לו דומה שמה"ש העלו אבנך לירושלים. וקראו עליו המקרא הזה חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב קרי ביה לפני מלאכים יתיצב. ג א"ר סימון בש"ר שמעון בן חלפתא לבלווטים שהיה גדל בפלטין של מלכים א"ל המלך שאל מה אתן לך. אמר אותו בלווטים אם שואל אני כסף וזהב או מרגליות טובות הוא נותן לי. בגדים הוא נותן לי. אלא אני שואל בתו והכל ינתן לי בכלל בתו. כך (מ"א ג) בגבעון נראה יי' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך. אמר שלמה אם אני שואל כסף וזהב ומרגליות הוא נותן לי. אלא הריני שואל את החכמה והכל בכלל הה"ד (שם) ונתת לעבדך לב שומע. א"ל הקב"ה החכמה שאלת ולא שאלת לך עושר וכבוד נפש אויביך. לפיכך החכמה והמדע נתון לך וע"י כן גם עושר ונכסים וכבוד אתן לך. מיד (שם) ויקץ שלמה והנה חלום. א"ר יצחק חלום עומד על כנו. צפור מצויץ ויודע על מה מצויץ. חמור נוהק ויודע על מה נוהק. מיד (שם) ויבא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית יי' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו. א"ר יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה. מיד שרתה עליו רוה"ק ואמר ג' ספרים הללו משלי ושיר השירים וקהלת. הה"ד דברי קהלת בן דוד: (ב) ד"א דברי קהלת בן דוד. ג' נביאים ע"י שהיה נבואתן דברי קנתרין נתלה נבואתן בעצמן. ואלו הן. דברי קהלת (עמוס א') דברי עמוס (ירמיה א) דברי ירמיהו. ולמה נקרא שמו ירמיה שבימיו נעשת ירושלים אירימיאה. עמוס למה נקרא שמו עמוס ד א"ר פנחס שהיה עמוס בלשונו. אמרו אנשי דורו הניח הקב"ה את כל בריותיו ולא השרה שכינתו אלא על הדין קט"ע לישנא פסילותא. קהלת למה נקרא שמו קהלת שהיו דבריו נאמרין בהקהל. ע"ש שנאמר (מ"א ח) אז יקהל שלמה. ר' אחא בש"ר הונא ה משמר נכנס משמר יוצא לשמוע חכמת שלמה. והוא שמלכת שבא א"ל (שם י) אשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה. וכתיב (שם ה) ויבאו מכל העמים לשמוע את חכמת שלמה. ג' שמות נקראו לו ידידיה קהלת שלמה. ר' יהושע אומר ו ז' אגור יקא למואל איתיאל

יד יוסף א סהש"ר ס"א סי' ד': ב ילקוט מ"א ר': ג סהש"ר ס"א סי' ע': ד ויק"ר פ' י': ה ילקוט קהלת: ו זוהר כא דף ל"ט. אדר"נ סוף פ' ל"ט ושם אי' י' שמות. אסר פוריס דף מ"ו פ"ט פסוק בימים ההם.

מתנות כהונה

וראה שם גרסינן: ושבבה. ל' שבירה כדאמרי' בפרק ר"ע דברים המשבבים את הלב פרש"י משברים והכי מוכח במדרש חזית (א' א') דגרס וסדקה: ומירקה. עשאה חלקה ובהירה כד"א תמרוקי הנשים: לבלווטים. פי' הערוך אחד מחכמי העצה: ה"ג אתן לך מיד ויקץ: לגמר' של. תורה שלמד וגמר כל התורה בנתינת החכמה והמדע: בעצמן. ולא בהקב"ה ובפ"ק דב"ב חשב נ"כ דוד: אירימיאה. לשון חורבה ועיין ריש פרשה בהקדמה: פסילוסא. פי' הערוך כרום ופסול מלשון פסל לך ועיין בויקרא רבה פרשה י': עיקר איתנסיית.

שין

עץ יוסף

פרשה א (א) זש"ה ברוה"ק כו' חזית כו'. מפרש חזית איש כו' על שלמה שהי' זריז במלאכת בית המקדש ולכן זכה להתיצב לפני מלאכים שנראה לו כמה פעמים [עי' בכלי יקר על פסוק בגבעון נראה ה' וגו'] חכה לרוה"ק ואמר שלשה ספרים הללו משלי שיר השירים וקהלת. ועי' בריש שה"ש רבה וכמו שמסיים המדרש כאן ואגב דרים ליה נמי על רחב"ד: למדברה של עירו פי' על שדות שתחת העיר: ושבבה לשון שבירה [מת"כ]: וסיתתה ומירקה עשאה חלקה ובהירה [מת"כ]: ובלבד שתתן ידך כו' כוונתם היה שישפיע מידיו כח ועזר אלהי עליהם שגדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת: לבלווטים אחד מחכמי העצה [ערוך]: או מרגליות טובות הוא נותן לי. פי' הוא נותן לי שאלתי לבדה ולא שלימיות אחרות עולות בידי. וכן אם אני שואל ממנו בגדים הוא נותן לי בגדים ולא שלימיות אחרות אלא הריני שואל דבר שיהיו כל הדברים נכללים בו: אמר שלמה אם אני שואל כסף כו'. ור"ל שלמה בקש בפיו חכמה. ובלבו היה גם לעושר וכבוד כי בגלל החכמה בגלל הכסף. ולכן אמר הריני שואל את החכמה והכל בכלל כי גם העושר והכבוד בכלל החכמה. והא שא"ל הקב"ה החכמה שאלת ולא שאלת לך עושר כו' בתמיה. והלא אני מבין תחבולת שלך לפיכך כו' גם עושר ונכסים וכבוד אתן לך. כלו' על ידי החכמה תזכה לעושר ונכסים. וכן היה כי כל גדולי העולם היו מתכנסין לבא אליו לשמוע חכמתו וע"י כן היו מביאין לו עושר ונכסים הרבה. ועי' ריש שהש"ר: חלום עומד על כנו וכשיסו שהבין שחלומו אמת. שומע צפור מצפצף ומבין לשונו. חמור נוער ונוהם וידע והבין על מה נוהם ונוער: לגמרה של תורה שלמד וגמר כל התורה בנתינת החכמה והמדע [מת"כ]. ועי' ריש שהש"ר: ואמר שלשה ספרים הללו. נפשט אחם: הה"ד דברי קהלת ר"ל דברי לשון רבים שמרמז שאמר כל השלשה ספרים ביחד (ידי משה). ועי' ריש שהש"ר: (ב) דברי קנתרין פי' דברי תוכחה ומריבה: בעצמן ולא בהקב"ה. ובפ"ק דב"ב חשב נ"כ דוד. אירמיאה. לשון חרבה: שהיה עמוס בלשונו כבד בלשונו כאלו עיסותו מסה על לשונו [מת"כ ויק"ר פ"י]. ובפשטו דבר הכתוב שאף שהיו מבזים אותו אעפ"כ לא נמנע לילך בשליחות המקום [יפ"ת שם]: פסילותא פי' קטוע מלשון פסל לך: שהיו דבריו נאמרין

בהקהל

איתיאל . אמר שמואל עיקר אותנטייא שלהם ידידיה קהלה שלמה . מודה ר' שמואל באילין ד' אלא שנתכנה בהן שלמה ושנתנו להדרש . אגור שאגור בד"ת . יקא שהיה מקיא בדבריו כספל הזה שמתמלא בשעתו ומתפנה בשעתו כך שלמה למד תורה בשעתה ושכחה בשעתה . למואל שנם לאל בלבו ואמר יכול אני להרבות ולא להטוא . איתיאל שאמר אתי אל ואוכל . בן דוד מלך בן מלך חכם בן חכם צדיק בן צדיק אבגינוס בן אבגינוס . ר' יודן בש"ר אלכסנדרי ז השור הזה עד שלא נחתכו גידיו נתלה הוא אפי' בגיד אחד משלו . אבל משנחתכו גידיו כמה חבלים וכמה מסמרות צריך לתלות בהן . כך עד שלא חטא שלמה היה נתלה בזכות עצמו וכיון שחטא תלו לו בזכות אבותיו הה"ד (ישעיה לז) ולמען דוד עבדי . תני ר' שמעון בן יוחאי אשרי מי שזכה למלוך במקום מלכות . להלן כתיב (דברים א) אשר יושב בעשתרות באדרעי ברם הכא מלך בירושלים במקום מלכות : (ג) הבל הבלים . ח ר' הונא בש"ר אחא אמר דוד אמר דבר אחד ולא פירשו ופירשו שלמה בנו . שלמה אמר דבר אחד ולא פירשו ופירשו דוד אביו . דוד אמר (תהלים קמד) אדם להבל דמה . לאיזה הבל . אם להבל של תנור יש בו ממש . אם להבל של כירה יש בו ממש . בא שלמה בנו ופירש הה"ד הבל הבלים אמר קהלת . ר' שמואל בר נחמן מתני לה בש"ר יהושע בן קרחה לאדם ששופת ט ז' קדרות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו והבל של עליונה אין בו ממש . שלמה אמר (קהלת ו) כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים ויעשם כצל . כאיזה צל . אם כצלו של כותל יש בו ממש . אם כצלו של דקל יש בו ממש . בא דוד ופירש (שם) ימיו כצל עובר . ר' הונא בשם רב אחא י כהדין עופא דעבר וטוליה עבר עמיה . שמואל אמר כצלן של דבורים שאין בו ממש של כלום . ר' שמואל בר רב יצחק מתני לה בש"ר שמעון בן אלעזר שבעה הבלים שאמר קהלת כנגד יא ז' עולמות שאדם רואה . בן שנה דומה למלך נתון באיספקרפסטי והכל מחבקין ומנשקין אותו . בן ב' וג' דומה לחזיר שפושט ידיו בביבין . בן י' שנה קופץ כגדי . בן כ' כסוס נהים משפר גרמיה ובעי אתתא . נשא אשה הרי הוא כחמור . הוליד בנים מעיז פניו ככלב להביא לחם ומזונות . הזקין הרי הוא כקוף . הדא דתימר בעמי הארץ אבל בבני תורה כתיב (מ"א א) והמלך דוד זקן , אע"פ שהוא זקן מלך . ר' יהודה בר' סימון אמר יב ז' הבלים שאמר קהלת כנגד ז' ימי בראשית . בראשון (בראשית א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ וכתיב (ישעיה נא) כי שמים כעשן נמלחו וגו' . בשני יהי רקיע וכתיב (שם לד) ונגלו כספר השמים . בג' יקוו המים וכתיב (שם יא) והחרים י"י את לשון ים מצרים . בד' יהי מאורות וכתיב (שם כד) וחפרה הלבנה וגו' . בה' ישרצו המים וכתיב (צפניה א) אסף עוף השמים . בו' נעשה אדם וכתיב (שם) אסף אדם ובהמה . בשבת מאי אית לך למימר (שמות לא) מחלליה מות יומת . הדא אמר במזיד אבל בשוגג יביא קרבן ויתכפר לו . אמר רבי ברכיה כיון שראה אדם שבחו של שבת שהמביא קרבן מתכפר לו התחיל משורר עליה להקב"ה שבח ומזמור . הה"ד (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת א"ר לוי אדה"ר אמרו : (ד) מה יתרון לאדם . א"ר בנימן יג בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שמצאו בו דברים מטין לצד מינות . אמרו הרי כל חכמתו של שלמה שבא לומר מה יתרון לאדם בכל עמלו . יכול אף בעמלה של תורה . חזרו ואמרו לא אמר בכל עמל אלא בעמלו . בעמלו אינו עמל אבל עמל הוא בעמלה של תורה . א"ר שמואל בר' יצחק יד בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת ע"י שמצאו בו דברים שמטין לצד מינות . אמרו כל חכמתו של שלמה כך שאמר שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך . ומשה אמר (במדבר טו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ושלמה אמר והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך . הותרה הרצועה לית דין ולית דיין . כיון שאמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט אמרו יפה אמר שלמה . ר' הונא ור' אחא בש"ר הלפיי עמלו תחת השמש ואוצר לו למעלה מהשמש . א"ר יודן טו תחת השמש אין לו למעלה מן השמש יש לו . ר' לוי ורבנן . ר' לוי אמר מה הנאה יש לבריות אשר מסגלות במצות ובמע"ט דיין שאני מזריח עליהם אורה ורבנן אמרי מה הנאה יש אל הצדיקים שמסגלין במצות ובמע"ט דיין טז שאני עתיד לחדש פניהם כגלגל חמה דכתיב (שופטים ה) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו . א"ר ינאי בנוהג שבעולם אדם לוקח ליטרא של בשר כמה צער וכמה יגיעה רואה עד שיבשלנה ואני משיב לך רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים וטללים ומגדל צמחים ומבשלן ועורך שלחן בפני כאו"א ונותן כל צרכיו לכאו"א ולכל גויה וגויה כדי מחסורה ואין אתם מביאין לי את העומר . א"ר פנחס בנוהג שבעולם אדם מכבס כסותו ביטות הגשמים כמה צער וכמה יגיעה רואה עד שינגבה ואני משיב לך רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים וטללים ומגדל צמחים ומכבסן ומבשלן ומנגבן ועורך שלחן לפני כאו"א ונותן כל צרכיו לכאו"א ולכל גויה וגויה כדי מחסורה ואין אתם מביאין לי את העומר . א"ר ברכיה פסנטורך אנא ולית את מטעם לי מתבשילי דאידע מהו צריך . ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר סנטורך אנא ולית את יהיב לי מסנטריותי . א"ר אלעזר כתיב (ירמיה ה) ולא אמרו בלבבם נירא נא את י"י וגו' הא הייבין מן כדון לית אתון צריכין לי ת"ל (שם) שבעות חקות קציר ישמר לנו . ישמר לנו משרב ישמר לנו מהטללים

רעים

יד יוסף ז ילק"ט קהלת : ח ילקוט קהלת : ט זוהר ר"פ ויגש בס"ח : י בב"ר פ' נ"ו או' דפרת יא תנחומא פקודי סי' ג' : יב שוח"ט מזמור נ"ב : יג אדר"נ פ"א . ויק"ר ריש פ' כ"ח . פסיקתא רבתי פ' י"ח : יד מ"ר משלי פ' כ"ס . שבת ל' . ילקוט קהלת קפ"ר סי' א' סי' י"ג : טו זוהר בב"ה דף נ"ט . ויק"ר ריש פ' כ"ח : טז ירושלמי פ"ב דחגיגה . שוח"ט מזמור י"א וע"ז . ספרי דברים ועק"ב . תד"א ה"א פ ג . וילקוט שופטים . ויק"ר פ' כ"ח ול' סי' ג' :

מתנות כהונה

עיין כו זה במדרש חזית : **בדבריו** . כלומר בדברי תורה : **להרבות** . נשים וסוסים וכסף וזהב : **אתי אל** . לשון כח ויכולת כד"א ואת אילי הארץ . הבל הבלים : **כצלו** של כותל כו'. כשמעכב שם כשעה הדא ועיין זה לק' ו' י"א : **וטוליה** כו' וצלו עובר עמו : **כצלן** של דבורים . מצאתי בספר א"א בשם פרש"י כד"ה בצל כנפי הדבורים שיש להם כנפים ואין להם צל : **בביבין** . בשפיון ומורסא כד"א תחות שופרא ביבא : **נהים** כו' . נוהם כמנהג סוסים ומיפה את עצמו וחפץ ליקח אשה : **כחמור** . לעבוד ולמשא להביא לחמו : **בקוף** מזוהם והולך כפוף : **אע"פ** שהוא זקן מלך . וחכמתו וטעמו עומד בו : **כי שמים** כו' . הרי שסופן להבל ולכליון : **מאי** אית לך למימר . כלומר הלא לא נברא בו כלום ואינו אלא קדושה ומנוחה ומשני מכל מקום כתיב על המחלל מות יומת וכו הוא בשוחר טוב בהדיא : **שראה** חדש . אדם הראשון : ה"ג **שבחו** של שבת שהמביא כו'. עד עליה להקב"ה ומזמור וע' בב"ר פכ"ב : **ה"ג** אדם הראשון אמרו כו'. וכל המאמר עיין בב"ר סוף פ' כ"ב : **מה יתרון** : **לצד** מינות . והסופר שהשמים מין ממינו ועיין כ"ז באר היטב בויקרא רבה פ' כ"ח : **ואוצר** לו למעלה כו'. ר"ל בעולם העליון דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא : **תחת** השמש אין לו . בעמל עסקי העולם הזה אבל בעמל התורה שהיא למעלה מן השמש יש בה יתרון השכר : **אורה** . אור השמש וזהו שהם השמש כל עמלו שהוא עמל הוא התורה מה שאני מזריח לו אור השמש בכל יום תמיד : **פסנטורך** גרסי' בערוך ופי' תכין מזונתך : **סנטורך** שומר שלך סנטור הוא הממונה על השדות וגבוליהם : **הא** הייבין כו'. הוי לכם לרשעים וכי מעתה אין אתם צריכין לי : **ה"ג** בויקרא רבה ובילקוט תהלים אם גשם הוא צריכה נדבה אם עללים הוא צריכה תניף אלהים : **תני ר'** חייא כתיב

שבע

עץ יוסף

בהקהל לספר מכוס שאין השכינה שורה אלא בהקהל וכדאי' בסדר עולם פסוק או יקהל שלמה : ידידיה ככתוב בספר ש"ב מזמור י"ב : **אגור יקא למואל איתיאל** כולן בספר משלי : **עיקר איתנטייה** פי' העיקר והטובים שבהם הם הלו שלשה : **שאגור** שאסף : **בדבריו** כלו' בדברי תורה . וכדאי' לקמן סי' ל"ב ובריש שהש"ר שהי' שלמה טפש חכם וטפש . ואחד אמר שהיה חכם וטפש וחכם : **ומתפנה** ונספך : **שנם** שדבר : **יכול אני להרבות** נשים וסוסים וכסף : **אתי אל** דרש איתיאל לשתי תיבות אתי אל . ואל הוא לשון כח כמו ואת אילי הארץ . כלו' יש לאל ידי להרבות ואוכל עמוד שלא אחטא [מת"כ] : **למען דוד עבדי** מה שנרשם בפנים (ישעיה ל"ז) נראה שצ"ל מלכים א' י"א שאם בישעיה כתוב בחזקיהו המלך שהבטיחו הקב"ה להצילו למען דויד . וכאן מיירי משלמה . אך במלכים (א' י"א) כתיב שאמר הקב"ה לשלמה שבט אחד אתן לבנך למען דוד עבדי : (ג) **ששופת** פי' שהעמיד : **כצלו של כותל כו'** שנתעכב שם כשעה הדא : **כהדין עופא דעבר כו'** הכוונה כי תבונת האדם בהגעת קנו יותר מכל בעלי החיים . כי כל הבע"ח קינם הוא טבעי והם באים לקינם במלאות הזמן . אבל האדם עיקר קינו הוא שמנו והוא התכלית עליו את הקן . כי מרוב תנועותיו גם לילה גם יום לא ינוח וירבה עליו כעסים ומרורים . ותמילא בא לתפוסת כחותיו וקינו שמן בתוכו . וזהו אמרם **כהדין** עופא דעבר וטוליה עבר עמיה שהצל נמשך מחמת העברת העוף בפריחתו [מלואת אבן] : **וטולית** פי' וצלו : **כצלן של דבורים** מצאתי בשם פרש"י בצל כנפי הדבורים שיש להם כנפים ואין להם צל [מת"כ] : **באיספקרפסטי** פי' תוך חוני בתים . עי' בערוך ערך איספרמק [אסיפת אמרים] : **בביבין** פי' בצינורות ששופכים שם טינוף והשפה . וכ"ה בתנחו' סדר פקודי : **הרי הוא כחמור** שמניחין עליו אוכף כך בני אדם מניחין לו אוכפו עליו נותנין לו אשה והולך לכאן ולכאן ומביא מזון לפרנס אשתו (בתנחומא) : **הרי הוא כקוף** (אפע בל"א) שנשתנה דמותו מכל הבריות (שם) : **אע"פ שהוא זקן מלך הוא** וחכמתו וטעמו עמד בו ורב חדוה ושמחה ממלוכת דוד אף שהוא זקן . כמאמרם ז"ל והמלך דוד זקן וה שמלך דוד . כי יחוד שתי אותיות אלו משם ההויה והאחדות יורה על שמחה ושפע בעולם ושפע ברכה כדעת האמת למקובלים ז"ל : **כי שמים כו'** הרי שסופן להבל ולכליון : **בשבת מאי אית לך למימר** . כלו' הלא לא נברא בו כלום ואינו אלא קדושה ומנוחה ומשני מ"מ כתיב על המחלל מות יומת . וכן הוא בשוח"ט בהדיא . ובשוגג מכל מקום אוכל מיתה בהמה לקרבן וכנגד זה נאמר הבל . **אמר ר' לוי אדם הראשון** אמרו . ובבראשית רבה סוף פרשה כ"ב איתא ונשכחה מדורו ובא משה וחדשו על שמו . ועי' בס"ק דב"ב שאי' שם שמתפלה למשה עד י"א מזמורים שחזר ואמר לדוד מזמור משה אמרו . ואמנם מזמור שיר ליום השבת שהוא בתוך הי"א כמזכר הסכימו בשוח"ט ובסדר"א בכמה דוכתין שאדם הראשון אמרו שנברא בע"ש ונכנס לשבת מיד ונתחל שנו . ועי' בשוח"ט מזמור ה' . (ד) **יכול אף בעמלו** של תורה . מפני שהתורה ג"כ מכלל עמל האדם . אבל אחר העיון מדאמר בכל עמלו משמע דוקא המיוחד לו . והיינו עמל הגופני המיוחד לו מצד מה שהוא אדם שנברא מאדמה . לא עמל התורה המיוחד לו מצד היותו מלאך בשכלו [יפ"ת] . ועי' בויק"ר כ"ח : **אר"ש בר"י בקשו כו'** אמרו כל חכמתו כו' . דנהי דשלמה המלך ע"ה אדעתיה דסיפא קאמר רישא מ"מ כיון דנקט ביה לשון חיוב דקאמ' שמח בחור כו' ולא קאמר בלשון שלילה אל תשמח נראה קצת נוטה לצד מינות דודאי לעשות עיקר משום דבר קאמר לה בלשון חיוב . וא"א שדרך לדבר כן דרך לעג כלו' עשה כן ולבסוף תתהרם . לחכם כשלמה ע"ה לא יצדק לדבר כן דלא ליתו למטעי בדבריו כאמרו חכמים הזהרו בדבריכם כו' ועוד דקדקו בסיפיה דקאמר כל וכל אתא לרבויי אפילו מאכלים מותרים ע"ד קדש עצמך במותר לך . וא"כ לכן אמר בלשון חיוב כלו' אמת שראוי שתשמח במותר לך ועכ"ז גם בזה קדש עצמך כי דע כי על כל אלה כו' [יפ"ת] : **בשם ר' הלפיי** עמלו תחת השמש כו' . ר"ל לר' **הלפיי תחת השמש** קאי איתרון . וירצה כי תחת השמש דהיינו בעוה"ז אין יתרון . אבל למעלה מהשמש יש לו אוצר משכר עמלו [יפ"ת] : **א"ר יודן תחת כו'** ר"ל לרבי יודן תחת השמש קאי אעמלו . וירצה שבעמל של תחת השמש דהיינו מילי דעלמא אין לו יתרון אבל במילי דשמיא שהן למעלה מהשמש יש יתרון בעמלם [יפ"ת] . ועי' בפ"ב דשבת : **ר' לוי ורבנן** לפרש תחת השמש קאתו . ולר' **לוי** ה"פ דקרא מה יתרון יקוה **לאדם** בכל עמלו . מאחר שבכל שיעמול הוא תמורת השמש שהקב"ה הזריח לו . והכוונה כי כל מה שיזכה האדם בשכר המצות חסד הוא שעשה ה' להם כי שכרן כבר אכלוהו במה שהזריח להם אורה ורבנן אמרי דאתי למימר שהיה די בשכר המצות מה שיזריח פניהם כגלגל חמה והיינו תחת השמש דקרא . ומה שיוסיף ה' בשכרן יותר מזה חסד הוא שיעשה להם [יפ"ת] : **א"ר ינאי בנוהג כו'** קמפרש מה יתרון לאדם מה יתרון ושכר לאדם כלו' מה שכר הוא נותן בכל עמלו והקרבנות שמביא לפני ה' בשכר השמש שמוציא לגדל הפירות כי אינו נותן לו רק העומר שהוא מעט מזער [יפ"ת] : **פסנטירך** פי' מכין מזונך [מת"כ] : **סנטירך** שומר שלך סנטור הוא הממונה על השדות וגבוליהם [מת"כ] : **אר"א כתיב ולא אמרו כו'** גם זה לתת טעם למצות העומר . ומייתי הא דקאמר שיש לבקש מה' על שבעה שבועות אלו של ספירת העומר שישמור לנו התבואה מרוחות וטללים רעים . ובזה א"ש מה שנתן לנו המצוה הזאת לזכות בה כיון דתמימות שבתות אלו תליא בעשיית רצונו של מקום [יפ"ת] . **הא הייבין מן כדו** לית אתון צריכין לי . פי' אוי לכם הרשעים וכי מעתה אין אתם צריכין לי בתמיה . **ת"ל** שבעות וגו' ר"ל דקרא הכי כתיב הנותן גשם יורה **ומלקוש** בעתו שבועות חקות קציר ישמר לנו .

ופירושו

רעים. והוא שדוד אומר (תהלים סח) גשם נדבות תניף אלהים אם גשם היא צריכה נדבה. ואם טללים היא צריכה תניף אלהים תני רבי חייא כתיב (ויקרא כג) שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם. א"ר אבא בא וראה כמה צער וכמה יגיעה רואין עד שמביאין את העומר כדתנינן יז כיצד עושין שלוחי בית דין יוצאין בערב יו"ט ועושין אותו כריכות במחובר לקרקע כדי שיהא נח ליקצר. וכל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהיה נקצר בעסק גדול. א"ר לוי אמר לך הקב"ה אדם הרי הרשת חרעת וקצרת ועמרת ועשית ערמות אם איני מוציא לך מעט רוח יכול את לזרות. ואפי' שכר אותו הרוח אין אתה נותן לי. הוי ומה יתרון לו שיעמול לרוח. יח ר' עשה סעודת משתה בנו קרא ר' לכל רבנן ואינשי למקרי לבר קפרא. אזל וכתב על תרעא אחר כל שמחתך מות ומה יתרון לשמחתך. אמר מאן עבד לן הדא. אמרו בר קפרא דאנשיתון למיקרי ליה לגרמיה חפיה הוא. אזל ועבד אריסטון אוחרן וקרא לכל רבנן וקרא ליה לבר קפרא. ועל כל תבשיל ותבשיל דהוה מניח קדמיהון הוה אמר עליה תלת מאה מתלין על הדין תעלה. והוה ערב להון והות תבשילא צנין ולא טעמין ליה. והוה ר' אמר למשומשנוהי למה תבשילינן עללין ונפקין ולא טעמין מידי. אמרין ליה בגין חד סב דיתיב תמן וכיון דתבשילא עליל הוא אמר תלת מאה מתלין בהדין תעלה בגין כן תבשילא צנין ולא טעמין מידי. סליק לגביה א"ל למה את עביד כן שביק אריסטין דיכלון. א"ל לא תהא סבור דבגין מניסך אתית אלא בגין דלא צוותת לי עם חבירי. לא כן אמר שלמה מה יתרון לאדם וגו' מאחר שדור הולך ודור בא. מן דפייסון דין לדין עבדין שלמא. אמר אבא בר קפרא לרבי ומה בעוה"ז שאינו שלך השפיע לך הקב"ה שלוה. עוה"ב שכולו שלך עאכ"ו. א"ר בנאה אמר הקב"ה לישראל בני דעו מה ביני לביניכם מה כתי' (שמות טז) עמר לגלגולת מספר נפשותיכם וגו' מן דיהבון אתון כלכון עומר. ולא עומר של חטין אלא של שעורים. אעפ"כ תהיו זהירין להביא אותו בעונתו לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם (ויקרא כג) והבאתם את עמר וגו': (ה) דור הולך ודור בא. ר' יודן בש"ר לוי אומר יט אין לך בכל יום ויום שאין נולדין בו ס' רבוא ומתים בו ס' רבוא ומה טעם דור הולך ודור בא. וזרח השמש ובא השמש ר' ברכיה ור' יעקב בר אבינא ור' חייא בר אבא בש"ר לוי בר סיסי משזרח השמש ובא השמש דור הולך ודור בא. ומנין לדור שהוא ס' רבוא שנאמ' (דברים א) אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה ואותו הדור ס' רבוא היה. א"ר ברכיה היוצר הזה משקיע כבשונו מה שמשקיע ראשון הוא אחרון ברם הכא הלך ראשון בא ראשון הלך אחרון בא אחרון: (ו) ר' לוי ור' יעקב גבולאי בש"ר חנינא. כ כדור הולך כן דור בא. הולך חיגר בא חיגר הולך סומא בא סומא. שלא יהו אומרים אחרים המית ואחרים החיה דכתיב (שם לב) אני אמית ואחיה. מי שאומר את החמורה הוא אומר את הקלה. אני אמית ואחיה הרי חמורה וכל שכן (שם) מחצתי ואני ארפא שהיא קלה משנה. אלא שאני מעמיד אותם במומיהן שלא יהו אומרים אחרים המית ואחרים החיה. אני אמית ואחיה מחצתי ואני חוזר ומרפאן: (ז) ד"א מחצתי ואני ארפא. ר' חנינא בשם רשב"ל ור' יהושע דסכנין בש"ר יוחנן ור' לוי בש"ר יוחנן הכיתי אכ"כ אלא מחצתי. מחיצה שעשיתי בין העליונים לתחתונים שהעליונים קיימין והתחתונים מתים בעוה"ז. אבל לע"ל אין מיתה כל עיקר שנא' (ישעיה כה) בלע המות לנצח. א"ר אבא אף אותה מחיצה אני חוזר ומרפא אותה מחצתי מחיצתי אני ארפא: (ח) ר' כא אבא בר כהנא ואמרי לה בש"ר אדא בר הוניא יהיה בעיניך דור שבא כדור שהלך שלא תאמר אילו היה ר' עקיבא קיים הייתי קורא לפניו אילו היו ר' זירא ור' יוחנן קיימין הייתי שונה לפניהם. אלא דור שבא בימיך וחכם שבימיך כדור שהלך וחכמים הראשונים שהיו לפניך. א"ר יוחנן כב כתיב (ש"א יב) יי' אשר עשה את משה ואת אהרן וגו' וכתיב (שם) וישלח יי' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל. ירובעל זה גדעון בדן זה שמשון יפתח כמשמעו. וכתיב (תהלים צט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו. שקל הכתוב ג' קלי עולם עם ג' גדולי עולם ללמדך שבית דינו של ירובעל גדול וחשוב לפני הקב"ה כבית דינו של משה. ובית דינו של שמשון כבית דינו של אהרן. ובית דינו של יפתח כבית דינו של שמואל. ללמדך שכל מי שנתמנה פרנס על הציבור אפי' הוא קל שבקלים הרי הוא כאביר שבאבירים הראשונים שנא' (דברים יז) כג ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וגו'. אין לי אלא שופט שבדורך שופט שאינו בדורך מנין. מה ת"ל ואל השופט אשר יהיה בימים ההם מלמד שהשופט שבדורך הרי הוא בזמנו כשופט שהיה בימים הראשונים. וכה"א (קהלת ז) אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה. ארשב"ל אין לך לשמוע אלא שופט שבדורך. כתיב (במדבר לו) ויקרבו ראשי האבות למשפחת בני גלעד בן מכיר בן מנשה וגו'. א"ר יודן האבות אבות. אלא אלו נכנסין לארכי ואלו נשמטין מן הארכי לפיכך פגמן הכתוב. א"ר ברכיה

כתיב

יד יוסף יז מנחות ס"ו מ"ג. פסיקתא רבתי פ' י"ח : יח נדרים נ' : יט תקוני זהר דף ק"י . זוהר סדר פקב דף רע"ג : כ סנהדרין ל"א . תנחומא וישב . סדר"א פ' ל"ג . כתובות ק"ח . פסחים ס"ח . זוהר פנחס דף רס"ו ואמור . תוספות דר"ע . ב"ר פ' נ"ס . ספרי האזינו פיסקא שכ"ט : כא חג"ס פ' ט"ו : כב ר"ה כ"ה . תוספתא פ"א . סנהדרין כ"ח . ספרי ח"ג פיסקא קנ"ג . ילקוט שמואל רמז ק"ד : כב ספרי ס"ב פיסקא רל"ם . ילקוט דברים רמז תתקי"ח :

מתנות כהונה

שבע כו'. תלת תמימות מל' תם ויושר : **אימתי**. כלומר אימתי הם תמימות והכי גרסינן בויקרא רבה וברוקח : ה"ג ברוקח בהלכות עומר סימן רנ"ה בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם ופי' הוא ז"ל וזה לשונו פי' כשחל ר"ח ניסן בשבת יחול פסח בשבת ויתחילו לספור ממוצאי שבת ואז הן השבתות תמימות כשבת ימי בראשית ולסימן נקט ישוע ושכניה כ"ד משמרות. שהיו מתחדשות בכל שבת וישוע תשיעי ושכניה עשירי בשבת ר"ח ניסן יהויריב ראש משמרות שבת שני ידעיה שבת של פסח כל המשמרות שוות ששה שבתות עד שבת שלפני עצרת ובהן נכנסו ששה המשמרות. חרים שעורים מלכיה מימן הקוץ אביה שבת שלמחרתו עצרת ישוע ולא יעבוד עד לאחר עצרת הרי אין ישוע ושכניה בין פסח לעצרת ואם יבאו ישוע בין פסח לעצרת לא יהיו תמימות השבתות כמו ימי בראשית כי יש למנות מג' עד ג' או מה' עד ה' ויכנסו ישוע ושכניה לפני עצרת הרי שבת שלפני ניסן יהא יהויריב ויהיו (שבע) (שתי) שבתות לפני הפסח ויהיו ידעיה חרים ובשבת שבתוך הפסח שעורים ויעבד אחר הפסח עד השבת לאחר הפסח ויהיו שבעה שבועות עד עצרת ויכנס שכניה קודם עצרת אפי' אם ניסן ופסח בא' בשבת יהיה עצרת בב' בשבת ויכנסו ויעבדו ישוע ושכניה קודם עצרת כי באחד בשבת שלפני עצרת יעבוד שכניה עד כאן : **כדתנינן** במס' מנחות בפ' ר' ישמעאל : **דאנשתון** למקרא ליה כו'. ששכחתם לקרותו ולזמנו לו לבדו : **חפיא** הוא. בכמה מקומות מצאתי מעשה זה ול"נ ליה ונראה פי' נער וביזוי הוא ועיין בערוך ערך חף פי' : **בגין** מניסך אתיא . שלא תאמר בשביל תבשילין שלך באתי אתא לכתוב זאת על הפתח : **דלא** צוותת כו'. שלא קראתני עם חבירי לישב עמהם ולעסוק בתורה ומי לא כן אמר שלמה שאין יתרון כו'. ועיין זה בהגהה נדרים נ' : **מן** דפייסון כו'. מתוך שהיו מפייסין זה את זה עשו שלום ביניהם ואמר בר קפרא : **אבא** בר קפרא. משמע בר קפרא אבא היה שמו : ה"ג **מה** כתיב ביה. פי' הקב"ה כשהמטיר מן לישראל כתיב שהמטיר עומר לגלגולת ומשגריתי שנתתי אתם אין אתם נותנים אלא כולכם יחד עומר אחד : **דור** הולך : **משקיע**. משקיע ומוריד לתוכו קדירות : **הוא** אחרון. כשחוזר ולוקח אותם מתוכו : **מי** באומר . כמו מי שאומר : **הוא** אומר כו'. וכי צריך לומר את הקטנה והרי בקל וחומר הוא : **ואני** חוזר. ופי' הכתוב אחיה אותם עם המום שמחלתי ואח"כ אני מרפא אותם : **זה** גדעון. ועל שם שעשה מריבה עם הבעל נקרא כן כדאי' במס' ראש השנה (כ"ה) : **זה** שמשון. שבא משבט דן : **וכתיב** כו'. הרי ששמואל שקול כמשה ואהרן ואעפ"כ השוו אליו אלו שלשה כן פירש"י בס' אין מכירין : **ללמדך** שבית דינו כו'. בירושלמי מסיים ולא עוד אלא שסמך הגדולים מכאן ומכאן והקטנים באמצע : **ונאמר** ובאת גו'. וכן הוא בס' אין מכירין : **ואין** לי כו'. גרסא זו אינה לא בבבלי לא בירושלמי וי"ל דה"ג אין לי אלא כו'. עד מניין מה ת"ל כו'. ופי' פשיטא דאין לי אלא שופט שבדורו שופט שאינו בדורו מניין כלומר היאך יבא לפניו ומה ת"ל בימים ההם כו' וכן עולה ממש כגירסת הבבלי בפ' אין מכירין וכמו שהביאו רש"י ז"ל בפי' החומש : ה"ג **בן** מנשה וגו'. וסיפיה דקרא וידברו לפני משה ולפני הנשיאים ראשי אבות לבני ישראל : **האבות** אבות. כלומר

עץ יוסף

ושלומו היינו שאף שלא יירא את ה' מאחר שכבר נתן כל מה שצריך מגשם יורה ומלקוש בעת' ומכאן אין צורך לגשמים. מ"מ צריך ליראה מפניו כדי שישמור שבועות חקות קציר והיינו ז' שבועות אלו שהן זמן הקציר שישמרם מרוחות רעות וטללים רעים דאם לא כן הפסד התבואה ומה בלע בגשמים שירדו בעתם [יפ"ת] : **הוא שדוד אומר גשם כו'** מייתי ראיה שהשם מגיח במטר ועל מה צריך : **שנא' גשם נדבות תניף אלהים**. שמתחלה קאמר גשם נדבות דמשמע שהגשם בנדבה ואח"כ מסיים תניף אלהים ואלהים הוא מדת דין. אלא ע"כ דתניף אלהים אטל קאי. וה"ק קרא אם גשם היא צריכה נדבות פי' בנדבה ורצון מאתו ית'. אבל לטל אין צריך נדבה שטל אין נעצר לעולם כדאי' בפ"ק דתענית. ולזה אמרי' תניף אלהים כי במדת הדין יבא. אך שאינו מוכרח השם ליתן טל של ברכה כדאי' בפ"ק דתענית לכן קאמר המדרש ישמור מטללים רעים : **אימתי בזמן כו'** פי' אימתי הם תמימות בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם. פי' כשחל ראש חדש ניסן בשבת יחול פסח בשבת. ויתחילו לספור ממוצאי שבת ואז הן השבתות תמימות כשבת ימי בראשית ולסימן נקט ישוע ושכניה. שכ"ד משמרות היו מתחדשות בכל שבת וישוע תשיעי ושכניה עשירי. בשבת ראש חדש ניסן יהויריב ראש משמרות. שבת שני ידעיה. שבת של פסח כל המשמרות שוות. ששה שבתות עד שבת שלפני עצרת ובהן נכנסין ששה משמרות חרים שעורים מלכיה מימין הקוץ אביה. שבת למחרת עצרת ישוע ולא יעבוד עד לאחר עצרת. הרי אין ישוע ושכניה בין פסח לעצרת. ואם יבאו ישוע ושכניה בין פסח לעצרת לא יהיו תמימים השבתות כמו ימי בראשית כי יש למנות מג' עד ג' או מה' עד ה' ויכנסו ישוע ושכניה לפני עצרת. שהרי שבת שלפני ניסן יהא יהויריב ויהיו ב' שבתות לפני הפסח ידעיה וחרים. ובשבת שבתוך הפסח שעורים ויעבוד אחר הפסח עד השבת שלאחר הפסח ויהיו ז' שבועות עד עצרת ויכנס שכניה קודם עצרת אפי' אם ניסן ופסח באחד בשבת יהיה עצרת בב' בשבת ויכנסו ויעבדו ישוע ושכניה קודם עצרת כי באחד בשבת שלפני עצרת יעבוד שכניה [רוקח סי' רנ"ה] : **א"ר אבא בא וראה כמה צער כו'** משום דרבי ינאי אמר לעיל דשמר הוי שכר ביטול הפירות. אתא למימר דלא הוי אלא שכר הרוח שזורה בה : **כדתנינן** במנחות : **רבי עשה סעודת כו'** מייתי הכא הך עובדא משום דהאי קרא דמה יתרון מייתי בר קפרא למלתיה כדלקמן : **ואינשי** הכא : **וכתב על תרעא כו'** כדי לצערו בהזכיר לו המות על ראש שמחתו : **חפיה הוא** פי' בעלב הוא : **על הדין תעלא** לפי שהשועל פקח שבחיות מושלים עליו משלים הרבה. וכדאי' בפרק אחד דיני ממונות ג' מאות משלות שועלים היו לו לר"מ ואנו אין לנו אלא ג'. וע"ש ברש"י : **לא כן אמר** שלמה מה יתרון כו'. פי' מכיון דהכל למיתה הם עומדין כי דור הולך ודור בא מה יתרון לאדם בעמלו בשמחת עולם הזה : **אמר אבא בר קפרא** בר קפרא אבא היה שמו : **ומה בעוה"ז כו'** ר"ל שלאחר דפייסין זה לזה אמר בר קפרא דמ"מ עדיפא ליה שמחת עוה"ב מפני שיהא הוכחה לשל עוה"ב [יפ"ת] : **מה כתיב עומר כו'** פי' מה כתיב בו בהקב"ה כשהמטרתי מן לישראל כתיב שהמטרתי עומר לכל גולגולת וגולגולת : **מה דיהבון אתם** וכשנותנים אתם לי נותנין כולכם יחד עומר אחד : **אעפ"כ** פי' מן הדין אין צריך לזה שום בקשה שתביאו העומר שהוא ק"ו בנו של ק"ו. אעפ"כ אני מבקש שתביאו אותו בעונתו [ידי משה] : (ה) **משקיע** משקיע ומוריד לתוכו קדירות : **הוא אחרון** כשחוזר ולוקח אותם מתוכו : (ו) **מי שאוסר** כו' פי' ומי שייך שמי שאומר שיכול לעשות דבר החמורה וקשה הוא יאמר שיכול לעשות דבר קל והלא ק"ו הוא. וכיון שאמר שהממית הוא מחיה פשיטא דהמחולים יכול לרפאות : **אלא שאני מעמיד** אותן במומיהן כו'. וכך פי' הכתוב אני אמית ואחיה מחלתי כמו שמחלתי אותם. שכדרך שהם מתים חגרים סומין אלמין כך הן חיין במומן. ואח"כ מתרפאין כדכתיב [ישעיה ל"ה] אז ידלג כאיל פסח וגו'. ועי' בפסחים דף ס"ח ע"א : (ח) **הייתי קורא לפני** מקרא : **הייתי שונה** משנה : **כתיב ה' אשר עשה** את משה כו'. בשמואל הנביא אמר לישראל הקב"ה עשה לכם נסים ע"י ששה זקנים הללו משה ואהרן ירובעל ובדן ויפתח ושמואל : **ירובעל זה גדעון** ונקרא ירובעל שעשה מריבה עם הבעל [מגילה דף כ"ה ע"ב] : **בדן זה שמשון** ונקרא בדן על שבא מדן [שם] : **דכתיב משה ואהרן** בכהניו ושמואל בקוראי שמו. קוראים אל ה' והוא יענם. הרי שקל הכתוב שמואל עם משה ואהרן. ובכתובים הראשונים כתיב ירובעל בדן ויפתח משה ואהרן ושמואל שלשה קלים עם שלשה חמורים : **ללמדך שבית דינו כו'** בירושלמי מסיים ולא עוד אלא

שסמך

כד כתיב (דה"א יב) ויהוידע הנגיד לאהרן וכי יהוידע היה נגיד לאהרן אלא אילו היה אהרן קיים בדורו של יהוידע יהוידע היה גדול ממנו בשעתו. א"ר סימאי כתיב (שם ו) ואהרן ובניו מקטירים על מזבח העולה וגו'. וכי אהרן ובניו קיימים והלא צדוק ובניו היו. אלא ללמדך שאילו היה אהרן ובניו קיימים צדוק היה גדול מהם בשעתו. ר' הילל בריה דר' שמואל בר נחמן מייתי לה מהכא (נחמיה ח) ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד. פגם הכתוב בכבודו של צדיק בקבר בשביל פלוני בשעתו. ורבנן מייתי לה מן הכא (עזרא ז) בן אבישוע בן פנחס בן אלעזר וגו' הוא עזרא עלה מבבל אלא אילו היה אהרן קיים היה עזרא גדול ממנו בשעתו: (ט) והארץ לעולם עומדת. א"ר יהושע בן קרחה לא היה צריך קרא למימר אלא הארץ הולכת והארץ באה והדור לעולם הוא עומד. וכי מי נברא בשביל מי ארץ נברא בשביל דור או דור נברא בשביל הארץ. לא ארץ בשביל דור. אלא דור ע"י שאינו עומד בתפקידיו של הקב"ה לפיכך הוא בולה והארץ ע"י שהיא עומדת בתפקידיו של הקב"ה לפיכך אינה בולה. ארשב"י כתיב (ישעיה סה) כי כימי העץ ימי עמי ואין עץ אלא תורה שנא' (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה. וכי מי נברא בשביל מי התורה בשביל ישראל או ישראל בשביל תורה. לא תורה בשביל ישראל. אלא תורה שנבראת בשביל ישראל הרי היא קיימת לעולמי עולמים ישראל שנבראו בזכותם עאכ"ו. א"ר יצחק כה מלכות נכנסת ומלכות יוצאת וישראל עומד לעולם הוי והארץ לעולם עומדת. ר' שמואל בש"ר פלטיא דנוה מייתי ליה מן הדין קרייא (שופטים יח) ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ. וכי ארץ גולה או מיטלטלת. אלא אלו ישראל שנקראו ארץ שנא' (מלאכי ג) ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ. אתם הקראו ארץ חפץ. א"ר ברכיה בשם רשב"ל כו כל מה שברא הקב"ה באדם ברא בארץ לדוגמא לו. אדם יש לו ראש והארץ יש לה ראש שנ' (משלי ח) וראש עפרות תבל. אדם יש לו עינים והארץ יש לה עינים שנ' (שמות י) וכסה את עין הארץ. אדם יש לו אזני' והארץ יש לה אזנים שנא' (ישעיה א) והאזיני ארץ. אדם יש לו פה והארץ יש לה פה שנא' (במדבר טז) ותפתח הארץ את פיה. אדם אוכל והארץ אוכלת שנא' (שם יג) ארץ אוכלת יושביה. אדם שותה והארץ שותה שנאמר (דברים יא) למטר השמים תשתה מים. אדם מקיא והארץ מקיאה שנא' (ויקרא יח) ולא תקיא הארץ וגו'. אדם יש לו ידים והארץ יש לה ידים שנא' (בראשית לד) והארץ הנה רחבת ידים. אדם יש לו ירכים והארץ יש לה ירכים שנא' (ירמיה לא) וקבצתים מירכתי ארץ. אדם יש לו טבור והארץ יש לה טבור שנאמר (יחזקאל לח) יושבי על טבור הארץ. אדם יש לו ערוה והארץ יש לה ערוה שנא' (בראשית מב) לראות את ערות הארץ באתם. אדם יש לו רגלים והארץ יש לה רגלים שנא' והארץ לעולם עומדת. מה היא עומדת מעמדת. רבי אחא ורבנן ר' אחא אמר תפקידיה רבנן אמרי מזונותיה. א"ר שמעון בן יוסי בן לקוניא לפי שבעוה"ז אדם בונה בנין ואחר מבלה נוטע נטיעה ואחר אוכל. אבל לע"ל לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל שנאמר (ישעיה סה) כי כימי העץ ימי עמי ומעשה ידיהם יבלו בחירי: (י) וזרח השמש׳ כז ר' ברכיה בש"ר אבא בר כהנא אמר וכי אין אנו יודעין שזורח השמש ובא השמש אלא מה הוא כן עד שלא ישקע שמשו של צדיק זה הוא מזריח שמשו של צדיק אחר. יום שמת ר' עקיבא נולד כח ר' וקראו עליו פסוק זה וזרח השמש ובא השמש. יום שמת רב אדא בר אהבה נולד רב המנונא בריה וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש. יום שמת רב המנונא נולד ר' אבין בריה וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש. יום שמת ר' אבין נולד אבא הושעיא איש טריא וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש. עד ש"א השקיע שמשה של שרה הזריח שמשה של רבקה. הה"ד (בראשית כב) ובתואל ילד את רבקה ואח"כ ותמת שרה בקרית ארבע וכתיב (שם כד) ויביאה יצחק האהלה שרה אמו. עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע. עד שלא השקיע שמשו של יהושע הזריח שמשו של עתניאל והוא יעבץ וכן כול' בכל דור ודור. הוי וזרח השמש ובא השמש: (יא) תני בש"ר נתן כט גלגל חמה יש לו נרתק הה"ד (תהלים יט) לשמש שם אהל בהם. ובריכה של מים לפניו ובשעה שהוא רוצה לצאת הוא משולהבת והקב"ה מתיש כחו במים כדי שלא ישרוף את העולם. ל אבל לע"ל הקב"ה מערטלו ומהשתקו ומנרתקו ומלהט אותו ברשעים שנא' (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור וגו'. ר' ינאי ור' ישמעאל לא תרויהון אמרין אין גיהנם לע"ל אלא שמש היא יוצאה צדיקים נהנין ממנה מנין שנא' (שם) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. ורשעים נדונין בה שנא' (שם) ולהט אותם היום הבא: (יב) הולך אל דרום וסובב אל צפון. הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה. סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח אלו פני מזרח ומערב. ועל סביבותיו שב הרוח א"ר יהושע בן חנניה

הרוח

יד יוסף כד ילקוט ש"א רמז ק"ד קי"ד מדרש שמואל פ' ט': כה מסכת ד"א פ' י"א כו אדר"נ פ' ל"א וע"ש כז ב"ר פ' נ"ח. אג"ב פ"ח. קידושין ע"ב. יומא נ"ח. ילקוט חיי שרה· כח הוא רבינו הקדוש ובמכילתא דבשלח (פרשת השירה) תמצא א"ר עקיבא דבר זה הניח לי רבינו הקדוש י"ל דהיכא לא כיוונה על ר"ע שהיה אמורא: כט ב"ר פ' ו' סי' ח'. שוח"ט מזמור י"א ועיין תוס' יבמות יומא פ"ד ד"ה בכל: ל זוהר ויקרא דף י"ז עכו"ם ג' נדרים ח'. לא ילקוט מלאכי. נדרים ח'. ב"ר פ' ו' סי' י' וסי' כ"ו סי' י"א. שוח"ט מזמור י"ט. ילקוט ישעיה קפיטל ל"ח רמז ש"נ:

ענף יוסף

(י) [עד שלא ישקע שמשו כו'] עיין בעץ ולע"ד שבנמשל אין הצדיק זורח הוא עצמו שבוקע כענין השמש. גם השמש אינו לעולם כמו שמש הצדיק אין צורך שיצדק המשל בכל חלקיו (יפ"ת):

מתנות כהונה

אלא בני גלעד כתיב האבות בה"א הידיעה ל' חשיבות ואלו משה והנשיאי' הניהו ממפלגן ומתו במדבר לפיכך כתיב אבות בלא ה"א ידיעה: יהוידע היה גדול כו'. כלו' אהרן היה נכפף לפניו שיהוידע היה נגיד ומצוה לאומתו בעת ההיא והוא דוגמת מה שאמר רבן גמליאל לר' יהושע בפ' אין מכירין: פגמו הכתוב כו'. שכתיב ישוע חסר ה"א: פלו'. הוא עזרא: ה"ג אהרן קיים היה עזרא כו'. דייק מדכתיב הוא עזרא אחר אהרן הראש לומר שהוא עלה אף על אהרן שמלת הוא לשון חשיבות אצל הצדיקים ועיין בב"ר פרשה ל"ז או י"ל דדריש הכי הראש הוא עזרא כלומר עזרא הוא הראש לאהרן. והארץ לעולם עומדת: לא היה צריך כו'. מפני שהארץ טפלה ונבראת בשביל האדם וכדמפרש ואזיל. לפיכך ראוי לומר הארץ הלכה והדור יתקיים בקיומו לעד ולעולם: בתפקידיו. במצותיו: בולה בלה ל' לא בלתה: והארץ כו'. שמוציאה פירותיה כמצוה עליה בעת הבריאה: מלכות נכנסת כו'. מושלות על ישראל בגלות וישראל עומד לעולם וישראל נקרא ארץ כד"א כי תהיו אתם ארץ חפץ וכדמפרש ואזיל: דנוה. מעיר נוה: מייתי לה כו'. מביא ראיה מכאן שנקראו ישראל ארץ: מעמדת. מקיימת וכדמפרש ואזיל: תפקידה. מה שהפקיד וצוה עליה הקב"ה היא עושה ומשלמת כדלעיל. מזונותיה שכשאוצרין תבואה לפיקדון צריכין לערב בתוכה עפר שהארץ מגדל עליה וכדאי' בב"ר פ' ל' ועיין עוד שם. וזרח השמש: עד שלא כו'. עיין כל זה בב"ר סי' נ"ח: וכתיב ויביאה כו'. עיין בב"ר פ' ס"ח: והוא יעבץ. כלומר והוא היה צדיק שנאמר ויקרא יעבץ לאלהי ישראל ועיין בפ"ק דתמורה· וכן כולם עיין סוף בב"ר כ' נ"ח: גלגל החמה עיין כ"ז בב"ר פ"ו: משולהבת. הם ביותר כשלהבת האש. מערטלו כלומר מכביהו ומעמידו על ערמימותו. ומהשתקו. נראה דצריך להיות ומהנתקו ובב"ר וכן בילקוט מלאכי לא גרס ליה: הולך אל דרום. ה"ג בירושלמי בפ' כיצד מעברין סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח

עץ יוסף

שסמך הגדולים מכאן ומכאן והקטנים באמצע: ונאמר ובאת כנ"ל. **אין לי אלא שופט שבדורך** כו' פי' שסיפא דאין לו אלא שופט שבדורו שופט שאינו בדורו מניין כלו' האיך יבא לפניו. ומה ת"ל בימים ההם [מת"כ]: **בן מכיר בן מנשה** וגו' וידברו לפני משה ולפני הנשיאים ראשי אבות לבני ישראל. האבות אבות כלו' אלא בני גלעד כתיב בה"א הידיעה לשון חשיבות. ואלו משה והנשיאים שהיו ממפלגם ומתו במדבר כתיב אבות בלא ה"א ידיעה [מת"כ]: **לארבי למפלה**: **יהוידע היה גדול ממנו** פי' דאע"ג דאהרן גדול מיהוידע מ"מ יהוידע בזמנו חשוב ממנו. אפי' היה קיים אז אהרן היה אהרן נכפף לפני יהוידע. שיהוידע היה אז נגיד ומצוה לאומתו: **פגמו הכתוב** שכתב ישוע חסר ה"א בשביל פלוני היינו בשביל עזרא לרמוז דאע"ג דיהושע גדול ממנו מ"מ עזרא בזמנו חשוב ממנו אפי' היה קיים אז יהושע. ועי' בירושלמי פרק שני וביפ"ת שם: **היה עזרא גדול ממנו** דייק מדכתיב הוא עזרא אחר אהרן הראש. לומר שהוא עלה אף על אהרן שמלת הוא לשון חשיבות אצל הצדיקים. או י"ל דדריש הכי הראש הוא עזרא כלו' עזרא הוא הראש לאהרן [מת"כ]. (ט) **לא היה צריך כו'** מפני שהארץ טפלה ונבראת בשביל האדם וכדמפרש ואזיל לפיכך ראויה לומר הארץ הבלה והדור יתקיים בקיומו לעד ולעולם [מת"כ]: **בתפקידיו** במצותיו: **בולה** בלה לשון בלייה לא בלתה: **והארץ כו'** שמוציאה פירותיה כמצוה עליה בעת הבריאה. **הוי והארץ לעולם עומדת** וישראל נקראו ארץ כד"א כי תהיו אתם ארץ חפץ וכדמפרש ואזיל. **כל מה שברא הקב"ה באדם כו'** מביא זה לומר שאין זה פחיתות לישראל שנקראו ארץ. שהרי כל ההוכים שיש באדם יש בארץ: **למטר השמים תשתה מים**. אדם מתגעש והארץ מתגעשת שנא' [ש"ב כ"ב] ותגעש ותרעש הארץ. אדם מתכבר והארץ מתכברת שנא' [ישעיה כ"ד] נוע תנוע ארץ כשכור. אדם מקיא כו' כן הובא הנוסחא בר"ח בשער האהבה פ"ה **מעמדת** מקיימת וכדמפרש: **תפקידה** מה שהפקיד וצוה עליה הקב"ה היא עושה ומשלמת כדלעיל. **מזונותיה** שכשאוצרין תבואה לפקדון צריכין לערב בתוכה עפר שהארץ מגדל עליה וכדאי' בב"ר פ"ל. וע"ש שם: (י) **עד שלא ישקע** שמשו של צדיק זה כו'. ולפי דרש זה נקט שמש משל לצדיקים והזיר שכמו שהשמש זורח ושוב שוקע וחוזר וזורח למקומו. כן זורח שמש הצדיק עד שלא ישקע כחמו כל זה. שלעולם יזרח שמש הצדיק במקומו: **עד שלא ישקיע כו'** עיין בב"ר ריש חיי שרה ובאגדת שמואל פ"ח: **הוא מזריח** שמשו של צדיק אחר וזהו מהשגחתו השם ית' בעולם שלא יהיה הדור בלא צדיק מבין בעדו ומלמדו להועיל: **וקראו עליו כו'** כשראו שהגליה אור שמשו של הנולד. קראו עליו וזרח השמש ובא השמש שבכל יום היה זה שוקע מעט וזה זורח מעט: **יום שמת רב אדא כו'**. בב"ר הנ"ל אי' יום שמת ר' נולד רב אדא בר אהבה כו' יום שמת רב אדא בר אהבה נולד ר' אבין כו'. ובפ' י' יוחסין גרסי' כשמת ר' נולד רב יהודה כשמת רב יהודה נולד רבא כשמת רבא נולד רב אשי: (יא) **גלגל חמה יש לו נרתק** פי' שתמיד מונח בתיק. ומתוך התיק האור יוצא שהוא ספיריית. ועשה זה התיק כדי שלא ילהט העולם ברוב חומו עם היותו בגלגל השני. ועוד צריך להתיש חומו בבריכת מים כשהוא יוצא להאיר לעולם שבלא זה היה עדיין שורף. ולעתיד לבא הקב"ה מערטלו כלו' שולפו מנרתיקו כדי ללהט הרשעים. ולא יספיק במה שימנע התשתו במים. שאז לא יהיה שורף כ"כ (יפ"ת). ועי' בב"ר פ"ו ובשוח"ט מזמור י"ח: **אבל לע"ל** ביום הדין להפרע מהרשעים הקב"ה מערטלו. ולא יצטרך להורידן לגיהנם כדאמר בסמוך: **ומהשתקו** נראה דצ"ל מהשקתו. ופי' שהקב"ה יערטלו משני דברים היינו שלא ישקה אותו במים. וגם לא יכניסו בנרתיקו. והמת"כ גרס ומהנתקו. אבל בב"ר הנ"ל ובילקוט מלאכי לא גרס ליה: **ומלהט אותו ברשעים** והצדיקים יהנו בו כדאי' בנדרים ולקמן בסמוך: **אין גיהנם לע"ל** אבל השתא ודאי דאיכא גיהנם: **צדיקים נהנין ממנה** וזה יהיה דרך נס שיכין ה' טבע לצדיקים ליהנות בחום ההוא (יפ"ת): **שנא' ולהט אותם היום הבא** רישא דקרא הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו' והאי קרא לעתיד איירי. ויום משמע ליה השמש ונקרא יום לפי שהשמש עיקר היום (יפ"ת): (יב) **הולך אל דרום ביום כו'** כדי לבאר הטיב צריכין להאריך קצת. שהחמה לעולם ביום ממזרח לדרום ומהלכת כדאמר קרא הולך אל דרום. ובלילה סובב מתחת לארץ וביום הארוך עומדת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת מזרח דרום מערב ושוקעת בקרן צפונית מערבית. ובלילה סובבת פני צפון. ולמחרת היום נקצר מעט ואינה יוצאת בקרן אלא נמשכת מן הקרן ולמזרח מעט ויוצאה ובערב שוקעת בתוך המערב מתוך מן הקרן מעט ובלילה סובבת אותו מעט וכל הצפון ומעט במזרח יותר מליל של אמש. וכן בכל יום עד שיוצאה בתקופת תשרי באמצע המזרח ושוקעת באמצע המערב לפיכך היום והלילה שוין. ועדיין בכל יום נמשכת לצד דרום ויוצאה ובשקיעתה נמשכת לצד דרום ושוקעת עד שיוצאה ביום בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ומהלכת דרום לבדו ושוקעת בקרן מערבית דרומית. ועל פי הדברים האלו מובן מה שאמר כאן הולך אל דרום

ביום

[לב] הרוח הזה בשעה שהוא יוצא בעולם הקב"ה מחשלו בהרים ומשברו בגבעות ואומר לו תן דעתך שלא תזיק לבריותי . ומה טעם (ישעיה נז) כי רוח מלפני יעטוף משלהי ליה היך כמד"א (יונה ב) בהתעטף עלי נפשי . כל כך למה בשביל ונשמות אני עשיתי . א"ר הונא בג' מקומות יצא הרוח שלא במשקל ובקשה הרוח להחריב את העולם כולו על יושביו . אחת בימי איוב ואחת בימי אליהו ואחת בימי יונה . אחת בימי איוב שנא' (איוב א) והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר . ואחת בימי אליהו שנאמר (מ"א יט) והנה י"י עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים . ואחת בימי יונה שנא' (יונה א) וי"י הטיל רוח גדולה אל הים . א"ר יהודה בר שלום אותו הרוח שהיה בימי איוב לא היה בעולם אלא בשביל אותו הבית בלבד . ואותו של יונה לא היה בעולם אלא בשביל אותה ספינה בלבד . ואין לך קוזמיקון אלא אותו של אליהו שנא' (מ"א יט) ויאמר צא ועמדת בהר לפני י"י וגו' . ר' חייא בר תנחום ואמרי לה בש"ר יוחנן [לג] לעולם אין מלך המשיח בא עד שיעמדו כל הנשמות שעלו במחשבה להבראות . ואלו הן הנשמות האמורות בספרו של אדה"ר שנא' (בראשית ה) זה ספר תולדות אדם : (יג) כל הנחלים הולכים אל הים . [לד] ומהיכן הארץ שותה ר' אליעזר ור' יהושע ר' אליעזר אומר מימי אוקינוס היא שותה דכתיב (שם ב) ואד יעלה מן הארץ והשקה . א"ל ר' יהושע מימי אוקינוס לא מים מלוחין הן . א"ל מתמתקין הן בעבים דכתיב (איוב לו) אשר יזלו שחקים איכן הם נעשים נוזלים בשחקים . ור' יהושע אומר ממים העליונים היא שותה דכתיב (דברים יא) למטר השמים תשתה מים . והעננים מתגברין מן הארץ עד לשמים ומקבלין אותן כמפי הנוד דכתיב (איוב לו) יזקו מטר לאדו . [לה] ומשרין אותה ככברה ואין טיפה נוגעת בחברתה דכתיב (תהלים יח) חשכת מים עבי שחקים ולמה קורא אותן שחקים שהם שוחקין את המים . ר' אבא בר כהנא אמר כהדין מסוסא . ר' שמואל בר נחמן אמר כדקין חללו של בהמה דאמר ר' יהושע קשה יום ירידת גשמים שהיא שקולה כנגד כל מעשה בראשית . ומה טעם (איוב ט) עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר במה הנותן מטר על פני ארץ וגו' : (יד) כיצד [לו] הארץ שותה . ר' יהודה ור' סימון ורבנן . ר' יהודה אומר כהדין נילוס דמשקה וחוזר ומשקה . ר' סימון אמר כמין תיבה כהדין קבריאל דמרבי וקבר . ורבנן אמרי כמין תוהא [נהר הוא בבבל ושמו תוהא] . ולמה הוא קורא אותו תוהא שהוא חוזר ומשקה אחת לארבעים שנה . ממנו היתה הארץ שותה מתחילה שנא' (שם ב) ואד יעלה מן הארץ . וחזר בו הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלה . ר' שמואל בר נחמן בש"ר חנינא דציפורי ואית דאמרי ר' חנין דצפורי בש"ר שמואל בר נחמן בשביל ד' דברים חזר בו הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן . בשביל בעלי זרוע ובשביל להדיח טללים רעים ושיהא הגבוה שותה כנמוך ושיהו הכל נושאין עיניהם לשמים שנא' (איוב ה) לשום שפלים למרום וגו' : (טו) ד"א כל הנחלים הולכים אל הים זה אוקינוס . והים איננו מלא זה אוקינוס שאינו מתמלא לעולם . [לז] מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו פורשין בים הגדול נכנסה הספינה למקום שהמים לא היו מהלכין . אמר לו ר"א לר"י לא באנו לכאן אלא לנסיון . מלאו משם חבית מלא מים . מכיון דאתון לרומי אמר לון אדריאנוס מי אוקינוס מה הן . אמרין ליה מים בולעים הן למים . אמר לון אפשר כל הנחלים שם ואינן מתמלאין . אמרין ליה בולעין הן לכל מים שבעולם . א"ל איני מאמין לכם עד דתחמון לי לכאן . נסבון המים שלקחו ממי אוקינוס ומלון לוקינתא מים והוון יהבין בגויה מים והן בולעין להון . על דעתיה דר"א משם הם שואבין . ועל דעתיה דר"י לשם הם שבים ללכת : (טז) ד"א כל הנחלים הולכים אל הים . [לח] כל חכמתו של אדם אינה אלא בלב . והים איננו מלא והלב אינו מתמלא לעולם . תאמר שמשעה שאדם מוציא חכמתו מלבו שוב אינה חוזרת עליו לעולם ת"ל שם הם שבים ללכת : (יז) ד"א כל הנחלים . [לט] כל התורה שאדם לומד אינה אלא בלב . והים איננו מלא והלב איננו מלא לא הנפש שבעה לעולם שנא' (קהלת ו) וגם הנפש לא תמלא . תאמר שמשעה שאדם מוציא את תלמודו לאחר שוב אינה חוזרת עליו ת"ל שם הם שבים ללכת דכתיב (דברים ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך . [מ] מטרונה אחת שאלה את ר' יוסי בר חלפתא אמרה ליה מהו דין שנא' (דניאל ב) יהב חכמתא לחכימין לא הוה צריך קרא למימר אלא יהב חכמתא ללא חכימין ומנדעא ללא ידעי בינה . א"ל משל אם יבאו אצלך שני בני אדם ללות ממך ממון אחד מהן עשיר ואחד מהן עני לאיזה מהן את מלוה לעשיר או לעני . אמרה לו לעשיר . א"ל ולמה . אמרה לו שאם איבד העשיר ממוני יש לו מהיכן יפרע אבל אם איבד העני ממוני מאין יפרע לי . א"ל ולא ישמעו אזניך מה שאת מוציאה מפיך . אילו נתן הקב"ה חכמה לטפשים היו יושבים והוגין בה בבתי כסאות ובבתי תיאטריאות ובבתי מרחצאות אלא נתן הקב"ה חכמה לחכימין והם יושבים והוגין בה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הוי יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה : (יח) ד"א כל הנחלים הולכים אל הים . כל הגרים אינן נכנסין אלא בישראל . והים איננו מלא וישראל ממנינן אינן חסרין לעולם שנאמר (במדבר כג) מי מנה עפר יעקב . שמא תאמר שכל מי שאיננו מתגייר בעוה"ז מתגייר בעוה"ב ת"ל (ישעיה נד) הן גור יגור מכאן ואילך אפס מאותי הפסק מאתי . מאן נבי מי גר אתך בעוה"ז עליך יפול לעוה"ב . א"ר יוחנן ולא עוד אלא במקום שהוא מתגייר משם הוא נוטל חלקו שנאמר (יחזקאל מז) והיה בשבט אשר גר הגר וגו' : (יט) ד"א כל הנחלים הולכים אל הים . [מא] כל המתים אינן נכנסין אלא לשאול והשאול אינו מתמלא לעולם שנא' (משלי כז) שאול ואבדון לא תשבענה וגו' . תאמר משהם מתים בעוה"ז שוב אינם חיים לעוה"ב ת"ל אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת . למקום שהמתים מתכנסין לעוה"ב שם הם שבים ועתידים לומר שירה לימות המשיח מ"ט (ישעיה כד) מכנף הארץ זמירות שמענו ואומר (שם כו) יחיו מתיך נבלתי יקומון וגו' : (כ) ד"א כל הנחלים הולכים אל הים . כל ישראל אינם מתכנסין אלא לירושלים ועולים בפעמי רגלים בכל שנה ושנה . והים איננו מלא וירושלים אינה מתמלאת לעולם דתנינן [מב] עומדין צפופים ומשתחוים רוחים . ר' שמואל בר חובה בש"ר אחא אמר ד' אמות ריוח בין כאו"א ואמה מכל צד כדי שלא יהא שומע תפלתו של חבירו ויטעה . אל מקום שהנחלים הולכים למקום שישראל מתכנסין בעוה"ז שם הם מתכנסין לעוה"ב לע"ל . שנא' (שם כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול

יד יוסף לב ב"ר פ' כ"ד סי' ו' . ויק"ר פ' ט"ו . ירוש' ברכות פ"ט : לג ב"ר פ' כ"ד סי' ד' . פסו"ס כ' וס"נ . יבמות ס"ג : לד ב"ר פ' י"ג סי' ס' . ילקוט בראשית וילקוט קהלת . תענית ט' . שוח"ט מזמור י"ח . תנחומא מקן : לה ב"ר פ"ד סי' ד' : לו ב"ר פ' י"ג סי' ז' : לז ב"ר פ' י"ג . ילקוט קהלת : לח ילקוט קהלת : לט ילקוט קהלת : מ תנחומא ריש ויקהל . ברכות נ"ז . ילקוט קהלת : מא ילקוט קהלת : מב אבות פ"ה . ב"ר פ' ס' . ויק"ר פ' י' :

מתנות כהונה

אלו פני מזרח ומערב : ומחשלו . מסבכו וממסמס ועיין בערוך ערך חשל או הוא לשון חולשה ותשות כח כד"א כל הנחשלים אחריך : משלהי . מיגעו ומאחרו כד"א עיף ויגע תרגום אונקלוס שלהי ובב"ר פ' כ"ד גרס מכשלו וכן בירושלמי דפרק הרואה ובויקרא רבה פרשה ט"ו : בשביל ונשמות . שלא יזיק לבריות : בשביל אותו בית . לפיכך לא היה חזק מאוד : קוזמוקין . פי' הערוך חוזק : רבי חייא בר תנחום כו' . חוזר למעלה על פסוק כי רוח מלפני יעטוף כך דרשוהו בפ' חלק ובפ' הבא על יבמתו ועיין בב"ר פ' כ"ד ובויקרא רבה פ' ט"ו : כל הנחלים : לא מלוחין הן כו' . עיין כל זה באור היטיב בב"ר פי"ג : שהיא שקולה עיין בב"ר פי"ג : ומלון לוקינתא גרסי' ועיין כל זה בב"ר פי"ג : משם הם שואבין גרס ופי' מן ים אוקינוס שואבים הם ע"י העננים להוריד גשם על הארץ וחוזר למעלה מר כי טעמיה ומר כי טעמיה והם שבים קדים הכי : לשם הם שבים לים אוקינוס הם באים אבל מתחלה הם יורדים מלמעלה : דכתיב וזהו משמע היכי קיימא : שאם אבד העשיר ממוני וגם : תיאטריאות מקום מושב לצים פשוט : ה"ג הן גור יגור מאפסי שאין מקבלים גרים לע"ל . הן גור כו' מי שירצה לגור אתך יגור בעה"ז ועל זה אמר הן כלומר עתה ולא אחר כך : מאן נבי מי יהא אגלי לעוה"ב : מי גר ועיין זה ביבמות פ' כ"ד : לעוה"ב ר"ל לימות המשיח ועיין סוף מס' כתובות וב"ר פרשה ע"ח ע"ש : ויטעה יהא נבוך וטועה בתחלתו ובמסכת אבות מגלתי בפירש"י

ענף יוסף

(יט) [יחיו מתיך נבלתי יקומון] ופסוק זה מדבר על מתים ממש . וקראם כן יען שגופי הצדיקים בעוה"ז כחיים נחשבין כאין והם נבזים לכל . גם דרך פלא אמר שהאנשים שהיו נחשבים כאין יחיו וכו' ועי'

עץ יוסף

סוס . אלא דרום הוא הולך תמיד ביום בין בימים ארוכים ובין בקצרים . וסובב אל צפון בלילה שלעולם מסבב לצד צפון בלילה בין בלילות ארוכות ובין בקצרות . סובב סובב הולך הרוח כו' אלו פני המזרח והמערב . שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן כדלעיל . וכבר פרש"י בקהלת הרוח רוח של שמש כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת . ועי' בירושלמי פרק ה' דעירובין : הרוח הזה בשעה שהוא כו' כלו' שהוא חזק מאד שהוא כדאי להחריב העולם . והקב"ה משים כחו בהרים ובגבעות שאין שם אנשים . וכשהוא בא לישוב כבר כחו רפה ואינו מזיק . וזו היא האמירה שאומר לו הזהר . שהמעשה היא האמירה (יפ"ת) . ועי' בירושלמי פ"ט דברכות : מחשלו מסברו וממסמסו . או הוא לשון חולשה ותשות כח (מת"כ) : משלהו מיגעו : כד"א בהתעטף עלי נפשי שהוא לשון עילוף : שלא במשקל כלו' שהיו חזקים יותר מדרכם . ונקט משקל כלישנא דקרא לעשות לרוח משקל : בשביל אותו בית לפיכך לא היה חזק כל כך : קוזמיקין פי' הערוך חזק : לעולם אין מלך המשיח בא כו' חוזר למעלה על פסוק כי רוח מלפני יעטוף . כך דרשוהו בפ' חלק ובפ' הבא ע"י . ועי' בב"ר פ' כ"ד ובויק"ר פ' ט"ו . ור"ל שהנשמה נקרא רוח כדכתיב רוח אפינו משיח ה' . וקאמר קרא הכי המשיח מלפני יתאחר (כמו המפורשים לקמן) ע"י נשמות אשר עשיתי (תוס') . ועי' בפ"ק דע"ז ובפ' כל היד דאי' שם אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף . ועי' ברש"י שם : בספרו של אדה"ר שבו נכתבו כל הדורות כדאי' בב"ר פ' כ"ד : (יג) מימי אוקינוס שותה עי' בב"ר פ' י"ג ושם נתבאר : דאריב"ל קשה יום ירידת גשמים כו' עי' בב"ר שם סי' ו' ושם נתבאר : (יד) כיצד היתה הארץ שותה עי' בב"ר פ' י"ג ושם נתבאר : בשביל ד' דברים חזר כו' עי' בב"ר פ' י"ג סי' ז' ושם נתב' : (טו) ד"א כל הנחלים הולכים אל הים זה אוקינוס . דודאי כולן הולכים לבסוף לאוקינוס שהוא הגדול שבימים [יפ"ת] : למקום שהמים לא היו מהלכין . עי' כ"ז בב"ר פ' י"ג ושם נתבאר : (יז) מהו דין דכתי' יהב חכמתא כו' . עי' בברכות דף נ"ה : אילו נתן הקב"ה חכמה לטפשין כו' אלא נתן הקב"ה חכמה לחכימין כו' . שם חכם הונח על המתנהג בדרכי החכמה . ושם טפש על הסכל : (יח) וישראל ממנינן אינן חסרין לעולם . פי' ממנין שהיה רבוא כמנין אותיות התורה : ת"ל הן גור יגור כו' . וה"ק קרא הן פי' עתה גור יגור פי' בעה"ז : מאן נבי פי' מי ישוב אתי : לעה"ב פי' לימות המשיח : (כ) דתנינן באבות פ"ה : עומדים צפופים רש"י ז"ל פי' מלשון ויצף הברזל שמרוב הקהל היו נדחקים איש באיש עד שהיו רגליהם נטולות מארץ ועומדים באויר . והרמב"ם והערוך פירשו לשון דחוקים : ד"א ריוח בין כאו"א ואמה מכל צד . הנה בב"ר פ"ה אי' ר' שמואל כו' אמר ד"א לכל אחד ואחד ואמה מכל צד . ופירש היפ"ת משום דהשתחויה בפשוט ידים ורגלים היה צריך ד"א לקומת האדם . ואמה מכל צד שהיו רחוקים זה מזה ולא ישמעו תפלתם . וע"ד זה הוא באבות דר"נ פ' ל"ה . ועי' במהרש"א בחדא"ג ביומא דף כ"א . ועפ"ז היה נראה לי להגיה כאן ד"א ריוח לכאו"א . אך מצאתי בויק"ר פי' הגי' כמו הכא רק שם אי' אמה מכל צד . לא ואמה דמשמע שהוי תיבות אמה מכל צד הוא פי' על ד"א ריוח בין כל אחד ואחד : ויטעה יהא נבוך וטועה בתפלתו . אבל בב"ר ובויק"ר הנ"ל ליתא תיבת ויטעה . לכן יכולין לפרש ג"כ כדי שלא יתביישו החוטא מהתוודות על חטאיו . וכדאמר בפ' א"נ מפני מה תיקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש עוברי עבירה וכן פירש"י באבות . ואע"ג דילפינן בפ' אין עומדין מדכתיב וקולה לא ישמע שלא להשמיע קול בתפלה . ובס"פ מי שמתו תניא המגביה קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה ומנביאי השקר . י"ל דהיינו להשמיע קול גדול אבל להשמיע

נדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם: (כא) ד"א כל הנחלים הולכים אל הים. כל הממון אינו עולה אלא למלכות אדום ומלכות אדום אינה מתמלאת לעולם דא"ר לוי כתיב (משלי כז) ועיני האדם לא תשבענה ועיני אדום לא תשבענה. תאמר משהממון נכנס באדום שוב אינו חוזר לבעליו ת"ל אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת למקום שהממון מתכנס למלכות אדום בעוה"ז סג משם הוא מתפזר לימות המשיח סד דכתיב (ישעיה כג) והיה סחרה ואתננה קדש לה' וגו'. ר' ישמעאל בר' יוסי בעא קמיה ר' אמר ליה מהו דין דכתיב (שם) כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה א"ל כגון את והבריך ושני עטופי סדינים כיוצא בך שאין אתם חשובים בעצמכם כלום. א"ר ירמיה בן אלעזר עתיד הקב"ה לחדש מאור פניהם של צדיקים לע"ל הא כמד"א (שופטים ה) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כשם שהוא מחדש פניהם כך הוא מחדש לבושיהם. יומא דין סימיסריקין מחר אולוסריקון. א"ל מהו די כתיב (ישעיה כג) לאכל לשבעה ולמכסה עתיק א"ל יומא דין ארסקינון ולמ' אולוסריקון: (כב) כל הדברים יגעים לא יוכל וגו'. דברי הבטלה מיגעי' את האדם קורא היום כבוש שמה. סלע בעופרת מעוט תתיכות. מתפללות בטור מסכן תתוכין שרויין חתוכין. שור משפט בטור מסכן תרדין בחרדל. ר' יונתן נשר שעריה אזל להרה מגדלה רצבעיה מיתאסיא. הוה תמן חד ספר אמר בשביל שערך באתה לכאן לרפאתו. א"ל שיטפו מאלל והא סכית שיש בה סעל לרפאותו. ואני הועתקתי לכאן להחיש מחיה. קם ורבע ליה על רגליו אמר ליה כאן בריש מישתעי קמיה דרב באורתא: (כג) ד"א כל הדברים יגעים. דברי אומנות מיגעין. ר"א כש"ר חנינא בריה דר' אבהו הוה אמר הדין עובדא סה הוה באיתתא שהוליכה את בנה אצל הנחתום בקיסרין. אמרה ליה אליף ית בני אומנות א"ל ישב אצלי חמש שנים ואני מלמדו ה' מאות מינין בחטה. ישב אצלו ה' שנים ולמדו ת"ק מינין בחטה ואמר לה ישב אצלי ה' שנים אחרים ואני מלמדו אלף מינין בחטה. וכמה מינין אית בחטה דרבנן אמרי בחטי מנית חטין דמנין. ר' אחא אמר ת"ק מינין בחטה מנין מנית. ר' חנינא ור' יונתן תרויהון יתבון וחשבון וקומון על ס'. ועוד ר"א בש"ר יוסי אמר עובדא הוה בהדא איתתא בקיסרין שהוליכה את בנה אצל חד פרקונים אמרה ליה למד את בני אומנות. אמר לה ישב אצלי ד' שנים ואני מלמדו ק' מינין סו בביצה. וישב אצלו ד' שנים ולמדו ק' מינין בביצה אמר לה ישב עמי ד' שנים אחרים ואני מלמדו מאה מינין אחרים בביצה שמע ר' ואמר לא ראינו טובה מימינו: (כד) ד"א כל הדברים יגעים. סז דברי מינות מיגעין את האדם סח מעשה בר"א שנתפס לשום מינות נטלו אותו הגמון והעלו על הבימה לדון אותו. א"ל ר' אדם גדול כמותך יעסוק בדברים בטלים הללו. א"ל נאמן עלי הדיין והוא סבר שבשבילו אמר והוא לא אמר אלא לשום שמים. א"ל מאחר שהאמנתני עליך אף אני הייתי סבור ואומר אפשר שישיבות הללו טועות הן בדברים בטלים הללו דימוס פטור אתה. אחר שנפטר ר' אליעזר מן הבימה היה מצטער על שנתפש על דברי מינות נכנסו תלמידיו אצלו לנחמו ולא קבל נכנס ר"ע אצלו א"ל ר' שמא אחד מן המינין אמר לפניך דבר וערב לפניך. א"ל הן השמים הזכרתני פעם אחת הייתי עולה באיסטרטא של צפורי ובא אלי אדם אחד ויעקב איש כפר סכניא שמו ואמר לי דבר אחד משום פלוני והנאני הדבר ואותו הדבר היה. כתוב בתורתכם (דברים כג) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב. מה הן. אמרתי לו אסירין. אמר לי לקרבן אסורים לאבדן מותר. אמרתי לו וא"כ מה יעשה בהם אמר לי יעשה בהן בתי מרחצאות ובתי כסאות. אמרתי לו יפה אמרת ונתעלמה ממני הלכה לשעה. כיון שראה שהודתי לדבריו אמר לי כך אמר פלוני מצואה באו ולצואה יצאו שנא' (מיכה א) כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו יעשו כורסוון לרבים והנאני. ועל אותו הדבר נתפשתי לשם מינות ולא עוד אלא שעברתי על מה שכתוב בתורה (משלי ה) הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה. הרחק מעליה דרכך זו המינות. ואל תקרב אל פתח ביתה זו זנות למה כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה. עד כמה א"ר חסדא עד ד' אמות סט מכאן היה מת ר' אלעזר בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל שנשכו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו בשום פלוני ולא הניחו ר' ישמעאל. אמר אין אתה רשאי בן דמא. א"ל הנה לי ואני אביא לך ראיה מן התורה שהוא מותר ולא הספיק להביא לו ראיה עד שמת ושמח ר' ישמעאל ואמר אשריך בן דמא שיצתה נשמתך בטהרה ולא פרצת גדרן של חכמים שכל מי שפורץ גדרן של חכמים סוף שהפורעניות באות עליו שנא' (משלי ה) ופורץ גדר ישכנו נחש ולא נשוך היה אלא שלא ישכנו נחש לע"ל ומה הוה ליה ביה (ויקרא יח)

אשר

יד יוסף סג ב"ר פ' ע"ח ע"ש: סד פסחים קי"ח: סה איכה רבתי פסוק נשיתי טובה: סו נדרים נ': סז אדר"נ פ"ב: סח ע"ז ט"ז. תוספתא חולין פ"ב: סט ירוש' שבת פ' שמונה שרצים:

מתנות כהונה

בפירש"י שלא יתביישו בפני חבירו אם ישמע המעשים שהוא מתוודה עליהם אבל מדרש זה קשה לפרש כן: **מתכנסין** בעולם הזה בירושלים: **ושני עטופי סדינים** ב' תלמידי חכמים ידועים בדורו ועי' בפרק ערבי פסחים: **סמיסריקון** מין בגד ועי' בערוך ערך סרק וסמיסריקון הוא מין בגד משי כדאמרינן הכלך והסריקון ועיין עוד ערך סרק כימי הוא לשון של חלק והאי בהיכך ואותיות מיסי כד"א והרמונים משיהם ועיין בפ' שלא בפסוק אהיה אמסו ואולי פי' כולו כלומר בעוה"ז אין הבגד אלא חצי סריקון לעתיד יהיה כולו סריקון ועיין בערוך ערך אולו וסוף פרשה בהר סיני: **כל הדברים יגיעים**: **קורא היום** כו' פי' כשהוא אומר קורא היום רצונו לומר כבוש שמה כלומר נאסף ונלמת יחד שמה וכן קורא ל' אסיפה הוא כמו עמים הר יקראו כמו בפירש"י ז"ל כד"א הזעק לי איש יהודה ורבים חבריו ושמה תרגומו תמן והיא תרגומו יממא וקורא הוא בלשון חכמה וכן כשהוא אומר: **סלע** בעופרת ר"ל מיעוט התיכות סלעים הן כמו מעות והוא כמו מישם בחילוף ט"ת בתי"ו באותיות דטלנ"ת וכן הלועזים אינם קוראים שום תי"ו רפויה אלא כמו טי"ת ממש עופרת תרגומו אבר כלומר התיכה בזה נחלק לאברים וכשהוא אומר מתפללות בטור מסכן ר"ל התוכין שרויין התוכין מתפללת מהותך ונחלק כדאמרינן בפ' המפלת פלאי פלאי פלייה וחזיית במסכת גטין וכן רבים בפירש כולם מהותך ומשובר: **טור** כמו סיר שפירושו קדרה כד"א תרו ליה כולי יומא בהלב' וכתוהו רבים: **מסכן** מהותך כמו בסכין גם כל דבר בנחלק היא מסכן ומך שהרי נתמעט מגודלו: **כשהוא** אומר שור משפט בטור מסכן ר"ל תרדין בחרדל כדאיתא בריש כילד מעברין שור משפט תרדין בטור מסכן בחרדל והם כלם תיבה כנגד תיבה ובספר א"ח הביא בקצת נוסחאות אחרות ונוסחא זו בקצתו פי' פי' אחר וקצת מתק ונלאתי לכתבו: **נשר** שעריה כו' נפלו שערות ראשו ונעשה קרח: **אזיל כו'** הלך למקום מגדל צבעים להתרפאות: **להדיא** כמו להדא וכן לקמן: **מיתאסייא** גרס ופי' להתרפאות והיה שם ספר אחד פי' אומן המספר שערות בני אדם ובקי ברפואתן א"ל בשביל כו': **א"ל** כ"י שיטפו כו' פירוש השערות כדאמרינן מי פלג לשטף תעלה וכדאיתא בויקרא רבה פ' ט"ו: **אלל** פירושו בשר כדאיתא במסכת חולין ועיין עוד בערך אלל ור"ל השערות יצאו מן הבשר. **והא** סכית לקחתי וקבלתי כלומר שמעתי שיש בו תעל ורפואה לרפאותו כד"א ויתקח אזני שמן מנהו: **סעל** כמו תעל ואולי שצריך להגיה כן: **ואני** הועתקתי ממקומי לבא לכאן למהר הרפואה: **מחיה** רפואה ומחיה בשר: **קם** הספר והשתחוה לו על רגליו של ר' יונתן וא"ל כאן ברפואה זו היתה ראשית דברי לפני ר' באמש וכל זה דברי חכמה ולשון ערומים: **הדין** עובדא כו'. עיין באיכה רבה (נ ז'): **ואמר לה** כו' בחטה באיכה רבה לא גרס ליה והוא הנכון וע"ש: **ה"ג** מנית חטין דמניין וע' לעיל באיכה רבה: **דברי** ר"ל מינות וכן לשום ר"ל מינות ועיין כל זה בפ"ק דע"ז (ד' י"ו): **בדברים** בטלים. כלפי ד"ת אמר כן ולשון תהפוכות תכרת. **שבשבילו** אמר כלומר שהדין עמו שהם דברים בטלים: **אף** אני כו' סוף פ"ק דע"ז לא גרס ליה: **דימוס** ל' שבועה: **ה"ג** על שנתפס על דבר א' מן ר"ל מן המינים: **השמים** לשון שבועה: **באסטריט'** ברחוב גדול כמו סרטיא פלטיא דמס' עירובין: **פלוני** ואותו הדבר היה כלומר דבר זה היה: **לאבדן** לעשות מהן צורך דבר ואבדן הוא בכך מי מותר: **מרחצאות** כו' בפ"ק דע"ז גרס לעשות ממנו בית הכסא לכ"ג: **הלכה** שאסור לשמוע מהן דבר כדמפרש ואזיל לקמן דכתיב הרחק מעליה כו' והוא קלסו ואמר יפה אמרת: **כורסוון** כסאות: **ועד** כמה צריך להרחיק: **ולא** נשוך היה קושיא הוא והרי כבר נחש נשכו והיה לו להניחו להתרפאות ואם ישכנו א"כ נחש היה יכול להתרפאות ומפני שלא תשכנו אחר כן נחש דרבנן שאין לו רפואה ועיין בס' אין מעמידין (ד' כ"ז) בפירש"י ותוס': **ומה הוה ליה** ביה כלומר מה היה לו לומר בזה להביא ראיה שמותר להתרפאות ממנו: **קרבני** לקבלה בתשובה:

נגי

עץ יוסף

להשמיע קלא שפיר דמי. ולכך אילו היו סמוכים זה לזה היו שומעים תפלתו של חבירו. אבל האחרונים תקנוה כלהם לגמרי רק בכדי שישמיע לאזנים: (כא) **ושני** עטופי סדינים. תלמידי חכמים ידועים בדורו. ועי' בפ' ע"פ: **כמד"א ואוהביו** כצאת כו'. עי' בתנחומא ס' בראשית ס"פ אלה תולדות השמים. ובתרגום וברש"י על פ' והיהבין: **סמיסריקון אולוסריקון** מיני בגדים חשובים: (כב) **קורא** היום כו'. פי' כשהוא אומר קורא היום רצונו לומר כבוש שמה כלו' נאסף יחד שמה: **סלע** כו' פי' כשהוא אומר סלע בעופרת היה רצונו לומר מיעוט התיכות: **מתפללות** כו' כשהוא אומר מתפללות בטור מסכן רצונו לומר חתוכין שרויין חתוכין. כלו' מתפללות מחותך וכו': **שור** כו' פי' כשהוא אמר שור משפט בטור מסכן רצונו לומר תרדין בחרדל. ועי' במת"כ כל זה: **נשר שעריה** נפלו שערות ראשו ונעשה קרח: **אזל להדא** פי' הלך להדא מקום מגדל צבעים להתרפאות: **מיתאסייא** פי' להתרפאות ובאסיכת המריס גרס מית אסיא. ומפרש פירושו שמת הרופא: **הוה תמן** חד ספר. פי' והיה שם ספר אחד פי' אומן המספר שערות בני אדם ובקי ברפואתן. ואסיפא אמרה כו' ספר הכם: **א"ל שיטפי מאלל** פי' השערות יצאו מהבשר: **והא סכית** כו' פי' וזה לקחתי וקבלתי ושמעתי שיש בו תעל ורפואה לרפואתו. וסעל כמו תעל: **ואני הועתקתי** כו' פי' ואני הועתקתי ממקומי לבא לכאן למהר הרפואה ומחיה בשר: **קם ורבע** כו' קם הספר והשתחוה לו על רגליו של ר' יונתן וא"ל כאן ברפואה זו היתה ראשית דברי לפני רבי באמש. וכל זה דברי חכמה ולשון ערומים (מת"כ): (כג) **הדין עובדא** פי' זה המעשה. ועי' באי"ר פסוק נשיתי טובה: **אומנות** של הנחתומות. **בחטי מנית** כו' פ' הוא ביחזקאל סי' כ"ז. ופירש"י והרד"ק שם מנית שם מקום בארץ ישראל בחטים יפים ונסות שנמכרות במנין. וז"ש חטין דמניין ודייקו מר' אחא כמה מינים יש בו. ועי' במת"כ שם באיכה. **וקומון** ועמדו על ששים ופסקו שלא ידעו לחשוב יותר: **פרקונים** אומן המתקן מאכלים ונקרא כפילא: **ואמר לא** ראינו טובה אנינו לא ראינו שום טובה שהיה לו דבר הידוע שיעשו מאה מינים בביצה נגד. ולכן אמר זה דרך קובלנא ואבל שאבותינו אמרו נשיתי טובה ואנחנו לא ראינו ולא שמענו: (כד) **שנתפס לשום** מינות. ועי' כ"ז בפ"ק דע"ז דף ט"ז וברש"י שם: **בדברים בטלים** כלפי ד"ת אמר כן (מת"כ): **והוא סבר** שבשבילו אמר. כלו' שהדין עמו שהם דברים בטלים. אבל באמת הוא לא אמר כן אלא נאמן עלי הדיין האמתי הקב"ה שבאמת דנני ליתן לי צרה זו שפשעתי לקוני (רש"י): **שהאמנתני עליך** במה שדנתי עליך: **אף אני** כו' זה אינו בגמרא: **דימוס פטור אתה** דימוס היתה שם יראתו ונשבע בה (רש"י) או דימוס ל' שבועה (מת"כ). ולי נראה לפרש ע"פ מה דאי' בב"ר פ' ע"ט וכד הוה שמע ברת קלא כו' דימוס דימוס פסגא. ופירש"י והערוך דימוס רחמים והללה פסגא היה אותו עוף ניצל וברח. וכ"ה בירושלמי פ"ט דשביעית ב"ק אמרה דימוס ואשפיג. וכן מצאתי בתוס' דע"ז דף ט"ז: **היה מצטער** כו' על שלא היה יודע מפני מה אירע דבר זה לו והיה מחפש במעשיו לעשות תשובה (רש"י): **וערב לפניך** שהנאך ויפה הדבר בעיניך: **הן השמים** שמים הוא לשון שבועה. ואמר אני נשבע שאמת הדבר והן הוא לשון אמת: **באסטרטיא** ברחוב גדול (מת"כ): **אמר לי** דבר אחד משום פלוני. ר"ל משום המינות והנאני הדבר: **ואותו הדבר היה** וז"ש לי כתוב בתורתכם כו': **מה הן** בהנאה: **א"ל לקרבן** אסורים לאבדן מותר. ר"ל אמר ליה דרך שאלה אי כונתך לקרבן לבד אסורים אבל לאבדן מותר א"ל וא"כ מה יעשה בהם דבר האבוד. א"ל יעשה בהם בתי מרחצאות וכ"כ. ובפ"ק דע"ז גרס בית הכסא לכ"ג: **ונתעלמה ממני** הלכה לשעה. שאסור לשמוע מהם דבר כדי שלא יהנה וימשך אחריה וכדמפרש לקמן דכתיב הרחק מעליה דרכך והוא קלסו ואמר יפה אמרת: **כך אמר פלוני** פי' מינות: **כורסין** בתי כסאות: **זו זנות** ר"ל שאל יקרב אל פתח בית זונה: **ועד כמה** צריך להרחיק: **ולא נשוך היה** פי' קושי' הוא כיון דאיהו נמי הוה סרקיה א"כ מאי רבותיה דקאמר עליה ר' ישמעאל אשריך בן דמא כו' ולא נענש בנשיכת נחש כיון דסוף סוף נענש בנשיכת נחש ומאי אולמיה דהאי נחש מהאי נחש. ומשני דה"ק אשריך שלא נענשת בחויא דרבנן דלית ליה רפואה לע"ל לפי שכל העובר על דברי חכמים חייב

מיתה

אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם: (כה) מעשה ג באשה אחת שבאת אצל ר' אליעזר להתגייר אמרה לו ר' קרבני אמר לה פרטי את מעשיך אמרה בני הקטן מבני הגדול. נזף בה. הלכה אצל ר' יהושע וקבלה. אמרו לו תלמידיו ר"א מרחק ואתה מקרב אמר להם כיון שנתנה דעתה להתגייר אינה חיה לעולם דכתיב (משלי ב) כל באיה לא ישובון ואם שבו לא ישיגו ארחות חיים. חנינא בן אחי ר' יהושע אזל להדיה כפר נחום ועבדון ליה מינאי מלה ועלון יתיה רכיב חמרא בשבתא. אזל לגבי יהושע חביביה ויהב עלוי משח ואיתסי. א"ל כיון דאיתער בך חמרא דההוא רשיעא לית את יכיל שרי בארעא דישראל. נחת ליה מן תמן לבבל ודמך תמן בשלמיה. ר' יונתן ערק חד מן תלמידוי לגביהון. אזל ואשכחיה עבד בן אפטוניות שלחון מיניא בתריה כך אמרין ליה ולא כך כתיב (שם א) גורלך תפיל בתוכנו כיס אחד יהיה לכולנו והוה פרח ואינון פרחין בתריהון. אמרין ליה ר' איתא גמול חסדא להדא כלתא הלך ומצאן עסוקים בריבה אחת אמר לון כן ארחיהון דיהודאי עבדין. אמרי ליה ולא כן כתיב בתורה גורלך תפיל בתוכנו כיס וגו'. והוה פרח ואינון פרחין בתריה עד דמטא לתרע וטרד באפיהון. אמרין ר' יונתן אזיל גלע לאמך דלא הפכת ולא איסתכלת בן דאילו הפכת ואיסתכלת בן יותר מן מה דהוינן פרחין בתרך הוית פריח בתרן. ר' יהודה בן נקוסה היו המינין מתעסקין עמו היו שואלים אותו ומשיב שואלין אותו ומשיב. אמר לון על מגן אתון מגיבין אתון נעביד ביננן דכל בר נש דנצח חבריה יהא פצע מוחיה דחבריה בקורנס והוא נצח לון ופצע מוחיהון עד דאתמלאון פיצעין פיצעין. וכיון דאתא אמרין ליה תלמידוי רבי סייעוך מן השמים ונצחת. אמר לון ועל מגן לבו והתפללו על אותו האיש ועל אותה החמת שהיתה מלאה אבנים טובות ומרגליות אבל עכשיו מלאה פחמין: (כו) ד"א כל הדברים יגעים אפי' ד"ת מיגעין את האדם. בתחלה אדם נכנס ללמוד תורה והן מטהרין לו את הטמא ומטמאין את הטהור והוא אינו יודע שכל מה שהן מתישין בהן כחו סוף שהוא מוציא קלות וחמורות וגזרות שוות וטומאה וטהרה ואיסור והיתר: (כז) לא תשבע עין וגו'. נא אמר שמואל בר נחמן כל טובות וברכות ונחמות שראו הנביאים בעוה"ז לא לחנם ראו אלא ע"י שהיו הוגין ועושין מצות וצדקות. וא"ת שראו כבר נאמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך וגו'. וא"ת שלא ראו כבר ראו מקצת שנא' (עמוס ג) כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. כיצד ראו. ר' ברכיה אמר כמבין סידקו של פתח. ר' לוי אמר ראו ומתן שכרן לא ראו. א"ר שמעון בן חלפתא נב כל טובות וברכות ונחמות שראו הנביאים בעוה"ז לבעלי תשובה ראו אבל מי שלא טעם חטא מימיו עין לא ראתה וגו': (כח) מה שהיה הוא שיהיה. רבנן אמרי לע"ל הדורות מתכנסין לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבש"ע מי יאמר לפניך שירה תחלה. ואומר להם לשעבר לא אמר שירה לפני אלא דורו של משה ועכשיו לא יאמר שיר' לפני אלא הוא מ"ט שנא' (ישעיה מב) שירו לה' שיר חדש תהלתו בקצה הארץ יורדי הים ומלואו וגו'. מעשה ושלחה מלכות אצל רבותינו ואמרה להם שלחו לנו קסלופנוס אחד משלכם. אמרו כמה קסלופנוס יש להם והם מבקשין ממנו קסלופנוס אחד כמה מקות פנסין יש להם כמה אבני' טובות ומרגליו' יש להם כמדומין אנו שאין מבקשין ממנו אלא מאיר פני' בהלכ'. שלחו להם את ר"מ והיו שואלין אותו והוא משיב שואלין אותו והוא משיב. ובסוף שאלו אותו למה נקרא שמו חזיר אמר להם שהוא עתיד להחזיר את המלכות לבעליה. ועוד ישב ר"מ ודרש עתיד זאב להיות גוזז מילתן והכלב גלבטינון. אמרו לו דייך ר"מ ואין כל חדש תחת השמש. רבנן אמרין לע"ל הקב"ה מוציא כרוז ומכריז ואומר כל מי שלא אכל בשר חזיר מימיו יבא ויטול שכרו. והרבה מעכו"ם שלא אכלו בשר חזיר מימיהם והם באים ליטול שכרן. באותה שעה הקב"ה אומר נשתכרו אלו שני עולמות לא דיין שאכלו עולמן אלא הם מבקשין לאכול עולמן של בני עוד. באותה שעה הקב"ה מוציא כרוז פעם שניה ומכריז ואומר כל מי שלא אכל בשר נבלות וטרפות שקצים ורמשים אם לא אכל משלו אבל משל חבירו הוי למה נקרא שמו חזיר שעתיד להחזיר הגדולה והמלכות לבעליה. עורות תחשים מה הן ר' יהודה אומר אלטינון. ר' נחמיה אומר גלטינון. ר' יוחנן אומר מין חיה גדולה הראה הקב"ה למשה ועשה חימנה צורך המשכן וגנזה. ר' אבין אמר קרש היה שמה. תני ר' הושעיא קרן אחת היתה לו במצחו שנא' (תהלים סט) ותיטב לה' משור פר מקרן מפריס וגו'. מקרין תרתי שמע מינה א"ר חנינא בר יצחק מקרן כתיב. ר' ברכיה אמר בש"ר יצחק נג כגואל ראשון כך גואל אחרון. מה גואל ראשון נאמר (שמות ד) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור כך גואל אחרון שנאמר (זכריה ט) עני ורוכב על החמור. מה גואל הראשון הוריד את המן שנא' (שמות טז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים אף גואל אחרון יוריד את המן שנא' (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ. מה גואל ראשון העלה את הבאר אף גואל אחרון יעלה את המים שנאמר (יואל ד) ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים: (כט) יש דבר שיאמר

יד יוסף ג מכו"ס ס"ק: נא ילקוט ישעיה רמז תס"ח: נב ברכות ל"ד: נג אג"ם ס"ד:

מתנות כהונה

בני הקטן נולד לי מבני הגדול ובפ"ק דע"ז יש מזו הסה העבירה קלה שבקלות : **להתגייר** כלומר לשוב בתשובה : **אינה חיה** בפ"ק דע"ז איתא מתוך שאמרה זהו הקלה שבקלות מכלל דמינות נמי הוי בה משום הכי אמר שלא תחיה שנאמר כל באיה וגומר : **ועבדין ליה כו'**. ועשו לו המינין דבר מה של כישוף והכניסו אותו לעיר והיה רוכב על החמור בשבת : **הלך** אצל ר' יהושע דודו ונתן עליו שמן או משחה ונתרפא ר' יהושע חביבה גרס : **כיון דאיתעל כו'** שנער בך חמורו של אותו רשע אין אתה יכול לישב בא"י ירד משם לבבל ומת שם בשלום : **לגביהון** להיות מין כמוהם : **אזל** הלך ר' יונתן אחר התלמיד ומצא שעשה בן אפסניות ומשמע בערוך ערך אפסן"ן שהיה מסרס עופות ובהמות שנחו המינים אחריו וכן אמרו ליה כו' : **פרח** רץ וברח כדלקמן: **איתא** כו' בא וגמול חסד לכלה זו : **עסוקים** כו' בזנות היו עסוקים בנערה אחת : **כן ארחיהון** כו' באמיה וכי דרך היהודים לעשות כן : **כיס אחד** כו' רמז הוא על הזנות ועיין במגלת אסתר ריש פרשה ה' ובויקרא רבה פי"ב : ה"ג **ואינון פרחין בתריה עד כו'** פירוש עד שהגיע לשער פתח ביתו וסגר הדלת בפניהם ואמר לו אתה רבי יונתן לך וספר והשתבח לפני אמך שלא הפכת פניך להסתכל בנו שאלו הפכת והיית מסתכל בנו יותר ממה שהיינו רצין אחריך היית רץ אחרינו להיות מין כמותם : **גלוג** ספר והשתבח והמגלאס הרבה בספר הזה : **על מגן** בחנם ופירוש כל חנם אתם משיבים בו ונעשה בינינו שכל מי שנוצח את חבירו יהא פוצע מוחו של חבירו בקורנס כן עשו והוא היה מנצח אותם והיה פוצע מוח שלהם עד שנתמלאו פצעים פצעים וכיון שבא אמרו לו תלמידיו מן השמים סייעוך שניצחת מהם דאל"כ לא היה כדי להנצל שעברת על הרחק מעליה דרכך ואמר להם וכי בחנם גלגלתי מהם הלא קבלתי עונשי שחמת מלאה אבנים טובות ומרגליות היה לי ועכשיו נעשתה מלאה פחמין : **והן מטהרין** כו'. החכמים אומרין לו טהור על מה שהוא נראה בעיניו טמא. וכל זה הוא לו משום כח ושברון רוח : **כמבין סידקו כו'**. כמו המסתכל מתוך הסדק שבדלת שרואה אבל קנהו ולא כולו : **רבי לוי אמר ראו**. ממן שכר של אחרים : **ומתן שכרן**. שכר עצמן לא ראו : **מה שהיה: יורדי הים**. אלו דורו של משה שעברו בים ביבשה : ה"ג בערוך שלחו לנו קסלוסנוס. ופירש לו גדול בפנסים לנטער"נא בלע"ז : **מקות פנסים**. רבוי נרות : מקות ל' מקוה ואסיפה : **להחזיר כו'**. כדמפרש לקמן : **מילתן** כלי מילת : **גלבטינון** בערוך משמע פירושו אומן במלאכת סתומי חותם : **אין כל חדש**. כלומר לא יהיה מה שלא היה : **אם לא אכל כו'**. הוא דברי הספר אין אחד בכל אומות העכו"ם שלא אכל שאם לא אכל משלו אכל משל חבירו : ה"ג **הימנה** צורך המשכן. כן הוא בירושלמי בפרק במה מדליקין : ס"נ בירושלמי פרק ב"ש ובפרק כלל גדול. רבי אבין אמר קרש היה שמה תני כו'. וכן איתא למאן דאמר בפ' במה מדליקין בבבלי (כ"ח) ופי' בו הערוך מין חיה גדולה כענקים באנשים : **מקרן כתיב**. ס"נ ג"כ בירוש' ודייק מדכתיב מקרן יו"ד משמע בעל קרן אחת כמו בתולם בשרי יהודה חסר ר' ותכסו חז"ל מד בתולה טוב : **מקרין** משמע בעל שתי קרנים. כמו מסגים ועיין בפ"ק דע"ז בטוס'

ענף יוסף

ועי' רש"י שם שאומר קרוב לזה שאמרתי : (כח) [עורות תחשים מה הן] הבאה זו כאן לאוקי מר"מ שאמר בירוש' פ"ב דשבת כמין חיה טהורה ברא הקב"ה למשה במדבר כו' שקשה על זה דאין כל חדש תחת השמש. וכן הקשה באמת שם הפ"מ והניח בקושיא. וכן הביא כאן מה שאמר ר' ברכיה כגואל ראשון

עץ יוסף

פיתח. ועי' בפ' אין מעמידין : **ומה הוה ליה היה**. כלו' מה היה לו לומר בזה להביא ראיה שמותר להתרפאות ממנו : (כה) **קרבני** לקבלני בתשובה : **כיון שנתנה דעתה להתגייר**. כלו' לשוב בתשובה : **אינה חיה** בפ"ק דע"ז אי' דההיא אשה אמרה שזה שנולד לה בנה הקטן מבנה הגדול היה אלא מעבירות הקלים שבקלות. ומדייק הגמרא שם מדאמרה שזו אלא מהקלה שבקלות ש"מ שמינות נ"כ הוה בה משום הכי אמר שלא תחיה שנא' כל באיה כו' : **כל באיה לא ישובון**. אחר שנדבקו במינות אינם שבים. ואם שבו לא ישיגו ארחות חיים ר"ל שממהרין למות מתוך צרה וכפיית יצרם. או זו שלא נגרם מלך עליהם למות (רמ"י) וזה מרחמי שמים שמאחר שחזר ופירש בלב שלם. פן יחזור לסורו ח"ו אם לא ימות. כי קרוב לאדם למשוך אחר המינות ולחזור לסורו ח"ו (מהרז"ו פ' הנ"ל) : **ועבדין ליה כו'** ועשו לו המינים דבר מה של כישוף והכניסו אותו לעיר והיה רוכב על החמור בשבת : **אזל לגביה כו'** הלך אצל ר' יהושע דודו ונתן עליו שמן או משיחה ונתרפא : **כיון דאיתער כו'** כיון שנער בך חמורו של אותו רשע אין אתה יכול לישב בא"י. ירד משם לבבל ומת שם בשלום : **לגביהון** להיות מין כמותם : **אזל כו'** הלך ר' יונתן אחר התלמיד ומצא שעשה בן אפסוניות פי' שהיה מסרס עופות ובהמות : **פרח** רץ : **איתא גמול כו'** בא וגמול חסד לכלה זו : **עוסקי' כו'** בזנות היו עוסקים בנערה אחת : **כן אורחיהון כו'** באמיה וכי דרך היהודים לעשות כן : **ולא כן כתיב כו'** כיס אחד יהיה לכולנו. ואי אפשר לפרש כיס ממש דאם כן סותר למ"ש גורלך תפיל בתוכנו דאי כיס אחד לכולן אין גורלו של אחד מהם מיוחד לחבריו אלא שמרמז על הזנות שיהיה הזונה מיוחדת לכולם (יפ"ת בויק"ר פ' י"ב) : **עד דמטא לתרע** פי' עד שהגיע לשער פתח ביתו וסגר הדלת בפניהם ואמרו לו אתה רבי יונתן לך וספר והשתבח לפני אמך שלא הפכת פניך להסתכל בנו. שאילו הפכת והיית מסתכל בנו יותר ממה שהיינו רצין אחריך היית רץ אחרינו להיות כמותנו : גלוג השתבח : **על מגן אתון כו'**. על חנם אתם משיבים אותו ונעשה בינינו שכל מי שינצח את חבירו יהא פוצע את מוחו של חבירו בקורנס. וכן עשו והוא היה מנצח אותם והיה פוצע מוח שלהם עד שנתמלאו פצעים פצעים. וכיון שבא קילסו תלמידיו אותו שנעשה לו נס שגלה אותן שהוא עד השבע לגלח המינים. והוא השיב אותם בחנם אתם מקלסין אותי שהפסדתי תורתי דברי תורה ונתעסקתי עמהם לכן התפללו עלי שחמת מלאה אבנים טובות ומרגליות היה לי ועכשיו נעשתה מלאה פחמין : (כו) **והן מטהרין** כו'. החכמים אומרי' לו טהור על מה שהיה נראה בעיניו טמא. וכל זה הוא לו תשות כח ושברון רוח (מת"כ). או אפשר וכן מסתבר ש פירושו שהדברי תורה מטהרין לו כו' ע"ד שאחז"ל אין אדם עומד על דברי תורה אא"כ נכשל בה תחלה כו' : (כז) **א"ר שמואל כו'**. בילקוט ישעיה סס"ח הגי' נחמני : **כמבין סידקי כו'** כמו המסתכל מתוך הסדק שבדלת שרואה אבל קנהו ולא כולו : **רבי לוי אמר ראו**. ממן שכר של אחרים ומתן שכרן שכר עצמן לא ראו (מת"כ) : **לבעלי תשובה ראו** בברכות דף ל"ד. ועיין שם במהרש"א בחד"א : **עין לא ראתה** לא נראית ולא נגלית לשום נביא (רש"י) : (כח) **יורדי הים** אלו דורו של משה שעברו בים ביבשה : **קסלופנוס** גדול שבאנשים. לאסרגא בלע"ז : **מקות פנסין** רבוי נרות מקום לשון מקוה ואסיפה : **למה נקרא שמו כו'**. עיין בתוס' על פסוק יכרסמנה ובויק"ר פ' י"ג ותבין : **מילתן** כלי מילת : **גלבטינון** אומן במלאכת סתומי חותם : **אין כל חדש** פי' לא יהיה מה שלא היה : **אלטינון** כו' גלטינון מין צבע הן. וס"ל דתחשים היינו עורות אילים צבועים בצבע זה. ונקרא בעל על שם הצבע (יפ"ת) ועיין בירוש' בפרק ב"ש שאי' שם כן בהדיא : **מין חיה גדולה** עיין בבבלי במסכת שבת דף כ"ח : ונגנזה הקב"ה אח"כ : **קרש היה שמה** בפרק אלו טרפות אי' הרים פנים דבי עלאי. ופי' בערוך יש בחיות בריות גדולות כמו הענקים בבני אדם והם נקראים קרשי (יפ"ת) : **שנא' ותיטב לה' כו'**. ס"ל דקרא בתחש מיירי. ופי' דקרא שמיטב לה' תפלת דוד משור פר שנעשית בו מלאכת המשכן. ולפ"ז פליג רבי הושעיא אמאן דאמר מין חיה היה דשור פר בהמה הוא. אבל בבבלי דף הנ"ל לא משמע כן. ועיין יפ"ת : **מקרין תרתי** ש"מ דמקרין משמע לשון כפל. ועיין במדב"ר פ' ו' : **כגואל ראשון** כו' עיין במדב"ר פ' י"א וברות רבה פסוק ויגש

שיאמר ראה זה חדש הוא. כתיב (דברים ט) ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים. נד א"ר יהושע בן לוי עליהם ועליהם כל ככל דברים הדברים המצוה כל המצוה ללמדך שמקרא ומשנה הלכות תוספתות והגדות ומה שתלמיד ותיק עתיד להורות כבר היה וניתן הלכה למשה מסיני מניין ממה שכתוב יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא והרי חבירו מוכיח עליו כבר היה לעולמים. ר' ברכיה בש"ר חלבו לאחד שהיתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה ממנו. ליתן גדולה ממנה אין המקום מחזיק. ליתן קטנה ממנה אינה מתמלאה. ליתן כיוצא בה המקום מתמלא. כך שמעת תורה מפי תלמיד חכם יהי בעיניך כאילו שמעוה אזניך מהר סיני הוא שהנביא מקנתרן ואומר להם (ישעיה מח) קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני. אמרי ליה למה לא אמרת לן אמר להם שלא נבראו בי קינים ועכשיו שנבראו בי קינים (שם) ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו: (ל) אין זכרון לראשונים. א"ר אחא אין זכרון לראשונים זה דור המבול. וגם לאחרונים אלו הסדומיים. ועל מי נאמר עם שיהיו לאחרונה אלו ישראל שנא' (במדבר ב) לאחרונה יסעו לדגליהם. ר' יודן בשם ר"ש בן שקפא אמר אין זכרון לראשונים אלו המצריים. וגם לאחרונים אלו העמלקים. ועל מי נאמר למחות את זכר עמלק לישראל שנאמר (דברים כה) תמחה את זכר עמלק. כמה נסים נעשו לישראל משיצאו ממצרים ועד שלא יצאו ישראל ממצרים עליהם הוא אומר אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו. נה ולמי אני נותן זכרון לנסים של עוה"ב דכתיב (ירמיה כג) ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים אלא כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל וגו' ומכל הארצות וגו'. נו כמה נביאים עמדו להם לישראל ולא נתפרשו שמותן אבל לע"ל הקב"ה בא ומביאן עמו היינו דכתיב (זכריה יד) ובא ה' אלהי כל קדשים עמך. א"ר זירא כמה חסידים ובני תורה היו ראויין ליסמנות כגון יהודה ב"ר חזקיה עליהם הוא אומר וגם לאחרונים. אבל לע"ל נז הקב"ה עתיד להסמנות לו חבורה של צדיקים משלו ומושיבן אצלו בישיבה גדולה שנא' (ישעיה כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה וגו' ונגד זקניו כבוד. ונגד מלאכיו ונגד גדודיו ונגד כהניו לא נאמר אלא ונגד זקניו כבוד. א"ר אבין בשם ר"ש בן יוחאי נח עתיד הקב"ה לישב כגורן וצדיקים יושבין לפניו כההוא דכתיב ביהושפט שנא' (דה"ב יח) ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה וגו' יושבין בגורן וגו'. נט וכי בגורן היו יושבין אלא כדתנן סנהדרין עשוים כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה. ואמר שלמה אנא חמיתיה מצומצם ביניהם הה"ד (משלי לא) נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ. ר' ברכיה ור' חלבו ועולא ביראה ור' ביבי ור' אלעזר בש"ר חנינא אומר ס עתיד הקב"ה לעשות ראש מחולה לצדיקים לע"ל. שנא' (תהלים מח) שיתו לבכם לחילה לחולה כתיב. לחולה שהן הלין לפניו כעלמות ומראין עליו באצבע ואומרים (שם) כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות. עלמות בזריזות עלמות כאילין עולמתא המד"א עלמות תופפות עלמות תרגם עקילס ענתה נסיע. עלמות בשני עולמות ינהגנו בעוה"ז וינהגנו בעוה"ב: (לא) אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם. סא א"ר שמואל בר רב יצחק זה היה ראוי להכתב ולהיות תחלת הספר ולמה נכתב כאן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה תני ר' ישמעאל (שמות טו) אמר אויב ארדוף אשיג זה היה ראוי להיות תחלת השירה ולמה נכתב כאן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה (ויקרא ט) ויהי ביום השמיני זה היה ראוי להיות תחלת הספר ולמה נכתב כאן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה (דברים כט) אתם נצבים היום זה היה ראוי להיות תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה (יהושע ג) ויאמר ה' אל יהושע היום הזה אחל גדלך זה היה ראוי להכתב תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה (שופטים ה) שמעו מלכים האזינו רוזנים זה היה ראוי להיות ראש לשירה אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה (ישעיה ו) בשנת מות המלך עוזיהו זה היה ראוי להיות תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה (ירמיה ב) הלך וקראת באזני ירושלים זה היה ראוי להיות תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה (יחזקאל יז) ויאמר אלי בן אדם חוד חידה זה היה ראוי להיות תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה (תהלים עג) ואני בער ולא אדע בהמות וגו' זה היה ראוי להיות תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ודכוותיה אני קהלת הייתי מלך על ישראל זה היה ראוי להיות תחלת הספר אלא

שאין

יד יוסף נד ש"ר פ' מ"ו. ויק"ר פ' כ"ב. מגילה פ"ק. ירוש' פאה פ' ב': נה ברכות י"ב: נו רו"ר פ"א. חזית פסוק נופת תטופנה: נז ויק"ר פ' י"א. תנחומא שמיני. נח ויק"ר פ' י"א תנחומא סוף שמות. וברכה: נט פ"ק דחולין: ס ויק"ר פ' י"א. חזית פסוק על כן עלמות. תענית ל"א. ירוש' פ"ב דמגילה: סא מכילתא בשלח פסוק אמר אויב:

ענף יוסף

ראשון כו' משום דפייך לפסוק זה מה שהיה הוא שיהיה (כט) [באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים ר' ברכיה בש"ר חלבו לאחד כו' המקום מתמלא] ועל השתות לוחות השנים לראשונים קאי. [אריב"ל עליהם ועליהם כו' כבר היו לעולמים. לכך שמעת תורה מפי ת"ח יהא כו'] כנ"ל (רד"ל): [שהמצוה כל המצוה] קשה למה ליה לדייק מדכתיב המצוה ולא כתיב מצוה. ואפשר שאין ה"נ קאמר כן המצוה הרי ה"א יתירה. וגם כתיב כל המצוה הרי כל יתירא. ודוחק. ושמא דרש מה"א שיש דרשה אחרת (יפ"ת): (ל) [עתיד הקב"ה לעשות ראש מחולה כו'] הכתוב בסדר תרומה כתב שכוונת האגדה זאת על מה שמתענגים מאוד הצדיקים בתענוג שאין לו סוף. שהמחול הוא עגול ואין לו ראש וסוף. ולכך המשיל התענוג בנפשות שאין לו סוף. למחול שאין לו סוף. ומ"ש שיהיו מראין באצבע הכוונה שישיגו כל מה שאפשר להשיג. וזאת היה ראוי בכלייה ולא הובאת כי כן יורה הפסוק שהביאו לראייה שיתו לבכם ולא אמר שיתו עיניכם ע"כ: [איהגוסיאה] ע' בענין פירושו בשם הערוך וביפ"ת כתב וז"ל תמיהני על בעל הערוך שכתב הגיאה בלשון יון מות. מי הזקיקו לזה אלא ברור שהיא תעיר ששמה איתנס כדאשכחן באיכה רבתי פסוק רבתי בגוים חד מאתיים ונזכר גם כמה פעמים עכ"ל. וע' בסדר הדורות א"ם ע"ן בסוף שהחזיק פי' הערוך בכמה ראיות והשיג על היפ"ת בכמה מקומות. ע"ש היטיב (לא) [אמר אויב כו' תחלת השירה] דהא' בהשירה כדר הרשה כו' כי שם ה' אקרא נמצינו למדים שלא הזכיר שמו של הקב"ה אלא לאחר כ"ח דבר כו'. וא"כ אם היה אז ישיר תחלה השירה קשה היאך אמרו השירה לפי דבריו אינו ראוי להזכיר את השם עד אחר כ"א תיבות. אע"כ שתחלת השירה מן אמר אויב ארדוף וגו' פי' שהשירה מתחלת מן ארדוף. ומן ארדוף עד מי כמוך באלים הוא כ"א תיבות (ז"ח):

פניסו

מתנות כהונה

בתוספתא: **עליהם** כו'. היה לו לכתוב עליהם וכתב ועליהם וכן כולם ועיין מגילה (יט): ה"ג **ונפלה** ממנו ליתן גדולה כו'. עד ליתן קטנה ממנה אינה מתמלא כך א"א ללמוד תורה אלא מאדם כיוצא בו שמפי הקב"ה אי אפשר כמה שנא' אם יוספים אנחנו וגו' ומ"מ אינו תורה חדשה שחדשה החכם מעצמו שכבר היתה לעולמים אלא שלא הגיע השעה שתאמר אלא עד עתה וכדמפרש ואזיל: **שמעו** זאת. ואין זאת אלא תורה כד"א וזאת התורה וכן פי' רש"י בספר ישעיהו בשם תנחומא: **מעת** היותה כו'. ע"ד שאמרו חז"ל כל הנביאים העתידים להיות היו בהר סיני בעת מתן תורה וכן פירש"י בישעיה: **אמרו** ליה ישראל לישעיהו מאחר שהיית שם למה לא אמרת נבואה זו עד עתה: **קינים** חדרים לקבל הנבואה ההוא כלומר עדיין לא הגיע שעתה שתאמר עד עתה: **אין זכרון**. ועל מי נאמר שיעלו לזכרון לפני ה' ובילקוט (תתקס"ח) הביא הגירסא יותר ברורה ונכון ועיין עליו: **של** עולם הבא. לימות המשיח ורבים הם ועיין סוף פ' בתרא דכתובות וע"ל (ב' א'): **כמה** נביאים כו' ע' במדרש חזית (ד' י'): **זקניו** זקני תורה כמו שדרשו חז"ל בפ"ק דקדושין ועיין כל זה בויקרא רבה בפרשה י"א וכי בגורן כו' עיין זה בפ"ק דחולין: **ה"ג** מחולה לצדיקים לעתיד וס' זה במדרש חזית (א' ד') ובויקרא רבה פ' י"א: **כעלמות** כד"א ותלך העלמה: **זה** אלהים משמע שכולן מרמזין עליו הרי שהוא הולך בראשם: **תרגום** עקילס כו' וע"ל בוי"ר פ' י"א: **אני** קהלת הייתי מלך: **ה"נ** לכתוב כאן וכן בכל הני דלקמן: **ה"נ** רוזנים זה ראוי להיות ראש לשירה. וכן צריך להיות בכלם כדלקמן

עץ יוסף

לה קלי ובחזית פסוק דומה דודי לצבי: (כט) **עליהם ועליהם** פי' מדה"ל לכתוב עליהם כל הדברים אשר דבר ה'. וכתיב ועליהם ככל הדברים. ומדכתיב נמי כל המצוה אשר אנכי מצוה וגו' ולא קאמר המצוה ולא כל. הרבויין האלו מלמדין שמקרא ומשנה כו' כולם ניתנו למשה מסיני ועיין בויק"ר פ' כ"ב ובש"ר פ' כ"ח ופ' מ"ז ובירוש' פאה פ"ב ובברכות פ"ק מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן כו' ובמגילה דף י"ט: **תוספתא** של בית ר' ור' נתן ור' חייא ור' הושעיא שהן ביאור למשניות ותוספת דינין שקיבלו בהן בעלי המשנה (יפ"ת): **והגדות** דרשות דלא נפקא מיניה לענין דינא: **ומה שתלמיד** ותיק עתיד להורות. היינו קלא דינין שמבין דבר מתוך דבר ודרשות שעל ידן יסמוך דיני המשנה אל המקראות כגון י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם: **וניתן למשה** כדי שלא יבצר ממנו דבר (יפ"ת): **ליתן גדולה** כו' כך אי אפשר ללמוד תורה אלא מאדם כיוצא בו שמפי הקב"ה אי אפשר כמ"ש אם יוספים אנחנו וגו' ומ"מ אינה תורה חדשה שחדשה החכם מעצמו שכבר היתה לעולמים שעל הר סיני היו כל הנשמות וכל אחד קבל מה שעתיד לחדש כדאיתא בש"ר פ' כ"ח. אלא שלא הגיע השעה שתאמר אלא עד עתה וכדמפרש: **שמעו זאת** ואין זאת אלא תורה כד"א וזאת התורה. וכן פירש"י בספר ישעיהו בשם תנחומא: **מעת היותה** כו' ע"ד שאחז"ל כל הנביאים העתידים להיות היו בהר סיני בעת מתן תורה. וכן פי' רש"י בישעיה: **אמרו ליה** ישראל לישעיהו מאחר שהיית שם למה לא אמרת נבואה זו עד עתה: **קינים** הדרים לקבל הנבואה הזאת. כלומר עדיין לא הגיע שעתה שתאמר עד עתה: (ל) **ועל** מי נאמר שיעלו לזכרון לפני ה'. ובילקוט תתקס"ח הביא הגירסא יותר ברורה ונכון ועיין עליו (מת"כ). **של עה"ב** פי' לימות המשיח (מת"כ): **ולא נתפרשו שמותם** וגם לא נבואתן משום שלא היה בנבואתם צורך לדורות כדאיתא בריש רות רבה וע"ש בחזית בפסוק נופת תטופנה: **עתיד להסמנות** לו כו'. זה איתא בויק"ר פ' י"א ובתנחומא סוף סדר שמיני: **עתיד הקב"ה** לישב כגורן. זה איתא בויק"ר פ' הנ"ל ובתנחומא סוף סדר שמות רבה. ופירושו שיהיה יושב אצלם בעגולה כגורן כדרך המלכים כדמפרש ואזיל. והיינו נגד זקניו כבוד פי' כבוד ה' יהיה נגד זקניו בהיותם יושבים בהאי עגולה ורואים זה את זה (יפ"ת): **וכי בגורן** היו יושבין. משמע דק"ל מפני שאין כבוד מלכים לישב בגורן. אבל בפ"ק דחולין גרסינן מאי גורן אילימא גורן ממש אטו בעיר שומרון גורן הוה. **אלא כדתנן** סנהדרין כו'. ר"ל שמקום מושבו נקרא גורן להיותו כהאי עגולה כגורן: **כדי שיהו** רואין זה את זה. פירש"י שיהו רואים זה את זה להיות שומעין איש דבר חבירו ומתכוונים זה עם זה עד שתצא הוראה כהלכה שאילו היו יושבין בשורה שלא בעגולה אין בני תחלת השורה רואה את בני סוף שורתו. ובעגולה שלימה לא היו יושבין כדי שיהיה מקום לצאת ולבא. והיפ"ת כתב מפני סופרי הדיינים: **ואמר שלמה** אנא חמיתיה מצומצם. פי' אני ראיתיו כו'. ור"ל שלמה ברוח הקודש ראה בעתיד שהקב"ה יושב עם הזקנים כדלעיל. ואמר נודע בשערים בעלה על עתיד שאז יהיה נודע וניכר שמראים עליו כאילו באצבע. ולפ"ז אשת חיל רמז לכנסת ישראל. ובעלה רמז להקב"ה ע"ד תקראי אישי (יפ"ת): **עתיד הקב"ה** לעשות ראש מחולה כו'. זה אי' בויק"ר הנ"ל ובחזית פסוק על כן עלמות ובתענית דף ל"א ובירוש' פ"ב דמגילה. ומחול פי' עגולה מלשון מחול הכרם דתנן בכלאים. ויראה שיסדר הצדיקים סביבו כעגולה. והוא יתברך יהיה באמצע ולהיות הש"ת באמצע אמר שיהיו מראין אותו באצבע. שהאמצע נראה לכל המסובבים. ומ"ש שהקב"ה יהיה ראש חולה הוא היותו באמצע כמו המרכז לעגולה (יפ"ת): **שיתו לבכם לחולה** כו'. ואע"ג דפשטיה דהאי קרא מיירי בירושלים כדכתיב התם הר ציון ירכתי צפון וגו' סובו ציון. י"ל הרמז הזה הרמוז בתיבת חילה מיירי בג"ע. דאפשר שהכתוב בענין אחד וירמוז בענין אחר (יפ"ת): **לחולה** כתיב לשון מחול הכרם. **שהם חלין** לפניו כעלמות. ר"ל שהם ירקדו לפניו בשחוק ובזריזות (כמ"ש בפ"ר ותלך העלמה שהלכה בזריזות. ופירש"י כעלמה בכל כחה): **עלמות** כאילין עולימתא. זהו פי' אחר ור"ל שהן חולות במחול כעלמות פי' נערות החולות במחולות. והוא שטיים כמד"א בתוך עלמות תופפות: **תרגום עקילס** אסנסאה עולם שאין בו מות כ"ה הנוסחא בירוש' ובחזית ובויק"ר הנ"ל. וכתב הערוך אניסאה לשון מות. ולפ"ז מפרש המדרש מילתא דעקילס דר"ל עולם שאין בו מות. ומפרש עלמות שעולות על מות. ובספר מעריך כתב יש מין מרקחת ושמה איהנסיאה שמצלת מן סם המות וניכרת לרוכלים. ונירכתנו ענתה נסיע פירש באסיפת אחרים זמנו ועולמו נוסע ובא. ודרש הופכות לשון עוף שפורח ונוסע. ועיין ביפ"ת פ"ב דמגילה וביפ"ת בויק"ר: **עלמות** בשני עולמות וכדאמר בפ' אין מעמידין גבי עלמות אהפוך קרי ביה עולמות: (לא) **אני** קהלת כו' זה היה ראוי להכתב ולהיות תחלת הספר. ודלא קאמרו זה הוא תחלת הספר אלא שאין מוקדם כו'. נראה שדעתם שהיה מן הראוי לפתוח בזה הספר. להודיע גאולו ושבחו שהיה מלך על כל העולם ואח"כ על ישראל ואח"כ בירושלים להודיע מי הוא. ואיך קרה לו קודם התחלת דבורו בדברי תוכחה. אבל באמת אין זה תחלת הספר. ולמה נכתב כאן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ואל יעלה על דעתך הא דמיון בהתורה שכתוב דבר שלא כסדר במקרה בלי סיבה וטעם כי זה עון פלילי לחשוב כן.

שהרי

מאין מוקדם ומאוחר בתורה: (לב) אני קהלת הייתי מלך על ישראל. הוינא כד הוינא וכדו לית אנא מידי. ר' חנינא בר יצחק אמר כד הוינא הוינא וכדו לית אנא שוי מידי. ג' עולמות ראה בימיו ובחייו. ר' יודן ור' אוניה. ר' יודן אמר מלך והדיוט ומלך חכם טפש וחכם עשיר עני ועשיר. ומאי טעמא את הכל ראיתי בימי הבלי. לית בר נש מתינהו אנוקי דידיה אלא בשעת רווחיה כשיחזור לעותריה. ור' אוניה אמר [סב] הדיוט מלך והדיוט טפש וחכם וטפש עני עשיר ועני ומה טעם אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם: (לג) ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה. מהו ולתור בחכמה תור לחכמה לעשות תואר לחכמה. המד"א (במדבר יג) שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען. מאן דקרא טבאות יתיה לגביה דתני טבאות יתיה לגביה. ד"א לדרוש ולתור ולהותיר הדין פויטנא כד הוה עביד אלפביתין זמנין חשל לה וזמנין מחסר לה. אבל שלמה כד הוה עביד אלפביתין הוה מותר לה ה' אתואן הה"ד (מ"א ה) ויהי שירו חמשה ואלף ויהי שירו של משל חמשה ואלף. ולא בד"ת בלבד היה שלמה תייר אלא על כל אשר נעשה תחת השמים. כגון היאך ממתיקין את החרדל וממתיקין את התורמסין והיאך שותין את החמין יין ומים ופלפלין בשליש: (לד) הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו. [סג] ר' בון אומר זו שיפוטו של ממון. א"ר יודן בש"ר איבו אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו אלא אן אית ליה מאה בעי למעבד יתהון תרתין מאוון. ואן אית ליה תרתי מאוון בעי למעבד יתהון ד' מאה. לענות בו ר' פנחס בש"ר יוחנן לפי שהוא בענין ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים אין לך קשה מכולם אלא גזל. ר' יהודה בש"ר לוי זכה אדם ועשה ממנו מצוה התפלל ונענה בו. המד"א (בראשית ל) וענתה בי צדקתי וגו'. אם לאו הוא עונה בו ומקטרגו המד"א (דברים יט) לענות בו סרה. ר' יוחנן אמר זה שיפוטו של גזל דאר"ש בר אבא בש"ר יוחנן [סד] משל לסאה מלאה עונות מי מקטרג בראש כלם זה גזל. [סה] דא"ר יודן בש"ר יוחנן ובצעם בראש כלם כתיב. ר' יעקב בר אחא בש"ר יוחנן כ"ד חטאות סידר יחזקאל ומכולם לא התם אלא בגזל הה"ד (יחזקאל כב) והנה הכיתי כפי על בצעך אשר עשית וגו'. ר' חוניא פתר קרייא בנביאים ובכתובים שאילו זכו ישראל לא היו קורין אלא חמשה חומשי תורה ה' ספרים בלבד. וכלום ניתנו להם נביאים וכתובים אלא שיהיו יגעים בהן ובתורה ועושין מצות וצדקות כדי לקבל עליהם שכר טוב. רבנן אמרין אעפ"כ לענות בו מקבלים עליהם שכר כה' ספרי תורה. ר' אבהו אמר זה שיפוטה של תורה שאדם לומד תורה ושוכחה. רבנן דתמן בש"ר יצחק דהכא ור' טובית בש"ר יצחק לטובתו אדם לומד תורה ושוכח שאילו היה אדם למד תורה ולא שכחה היה מתעסק בתורה ב' וג' שנים וחוזר ומתעסק במלאכתו ולא היה משגיח בה לעולם כל ימיו אלא מתוך שאדם לומד תורה ושוכחה אינו מזיז ואינו מזיע את עצמו מדברי תורה. ורבנן אמרי זה שיפוטו של גזל תדע שהוא כן שהרי דורות הראשונים ע"י שהיו עסוקין ושטופין בגזל המד"א (איוב כד) גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו. ראה כי נמחו במים מן העולם. אבל שבט ראובן וגד שהרחיקו עצמן מן הגזל לפיכך נתן להם הקב"ה נחלתם במקום שאין בו גזל. שנא' (במדבר לב) והנה המקום מקום מקנה וגו'. וכן ממהיר ט"ז מיל על ט"ז מיל: (לה) ראיתי את כל המעשים שנעשו וגו'. א"ר אבא בר כהנא לזקן שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילין אחד תחילתו מישור וסופו קוצים וארזים וקנים. ואחד תחילתו קנים וארזים וקוצים וסופו מישור והיה מזהיר לעוברין ולשבים ואומר זו תחילתו מישור וסופו ארזים וקוצים וקנים. וזה תחילתו קוצים וארזים וקנים וסופו מישור. אין הבריות צריכין להחזיק לו טובה שהוא מזהירן לטובתן שלא ליגען. כך אין הבריות צריכין להחזיק טובה לשלמה שהוא יושב על שערי החכמה ומזהירן לישראל שבתי וראה תחת השמש ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש וגו' חוץ מתשובה ומעשים טובים. ורבנן אמרי לאיסטרולוגוס שהיה יושב על פתח הלמן והיה מזהיר לכל העוברים והשבים ואומר להם פרגמטיא פלונית יוצאה במקום פלוני ופרגמטיא פלונית יוצאה במקום פלוני. אין הבריות צריכין להחזיק לו טובה. כך לשלמה שאמר ראיתי את כל המעשים וגו' חוץ מתשובה ומע"ט: (לו) מעות לא יוכל לתקן. [סו] בעוה"ז מי שהוא מעוות יכול להתקן ומי שהוא בחסרון יכול להמנות. אבל לע"ל מי שהוא מעוות אינו יכול להתקן ומי שהוא בחסרון אינו יכול להמנות. יש מן הרשעים שהיו חברים זה לזה בעולם. אחד מהם הקדים ועשה תשובה בחייו קודם מיתתו ואחד לא עשה תשובה קודם מיתתו. זכה זה שעשה בחייו ועמד בצד חבורה של צדיקים. וזה עומד בצד חבורה של רשעים. והוא רואה את חבירו ואומר שמא משוא פנים יש בעוה"ז. אוי לאותו האיש הוא וזה היינו בעולם יחד שהיינו כאחד וגנבנו כאחד וגזלנו כאחד ועשינו כל מעשים רעים שבעולם כאחד. מפני מה זה בצד חבורה של צדיקים ואותו האיש בצד חבורה של רשעים. ואומרים לו שוטה שבעולם מנוול היית לאחר מיתתך ימים ושלשה ולארון לא הכניסוך ובחבלים גררוך לקבר תחתיך יוצע רמה ומכסיך תולעה. וראה חברך בניוולך ונשבע לשוב מדרך רשעתו ועשה תשובה כצדיק וגרמה לו תשובתו ליטול לכאן חיים וכבוד וחלק עם צדיקים. כל כך למה שהיתה ספיקה בידך לשוב ואילו שבתה היה טוב לך. והוא אומר להם הניחו לי ואלך ועשה תשובה. ומשיבין אותו ואומרים לו אי שוטה שבעולם אין אתה יודע שהעוה"ז דומה לשבת ועולם שבאת ממנו דומה לע"ש אם אין אדם מתקן מע"ש מה יאכל בשבת. ואין אתה יודע שהעולם שבאת ממנו דומה ליבשה והעוה"ז דומה לים ואם אין אדם מתקן לו ביבשה מה יאכל בים. ואין אתה יודע שהעוה"ז דומה למדבר ועולם שבאת ממנו דומה ליישוב אם אין אדם מתקן לו מן היישוב מה יאכל במדבר. מיד חורק שיניו ואוכל את בשרו שנא' הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו. והוא אומר הניחו לי ואראה בכבוד חברי והן אומרין שוטה שבעולם מצווין אנו מפי הגבורה שלא יעמדו צדיקים בתוך רשעים ולא רשעים בתוך צדיקים ולא טהורים בצד טמאים

יד יוסף סב גיטין ס"ח. טוח"מ ממנו ס"ב: סג לקמן פ"ג סי' י"ב: סד ויק"ר פ' ל"ג סי' ג': סה ילקוט יחזקאל רמז שס"ב וילקוט עמוס רמז תקמ"ז: סו ילקוט קהלת:

מתנות כהונה

כדלקמן: **הוינא כד הוינא** פי' במד' חזית בפסוק ראשון וכאן הענינים כפולים: **ונתתי את לבי: תור** לחכמים תואר לחכמ' ובמדרש חזית ל"ג ליה וכן הוא' פי' תייר כדלקמן ועי' כל זה במדרש חזית (א' א'): ה"ג במדרש חזית ארץ כנען מאן דקרא טבאות כו'. על לגביה ד"א לדוש: **פויטנא** פייטן שעושה חרוזות על דרך אלפא ביתא: **חשל** כמו חסר פי' מסיים: **ויהי שירו** של משל גרסי'. ועיין במדרש חזית כי שם עיקר הגירסא: **בשליש** כל אחד ואחד יהי' השלים ולא הוא טוב ומועיל: **שיפוטו** הנהגה ומשפט: **אן אית ליה כו'**. אם יש לו מאה זוזים מבקש לעשות אותם ב' מאות ואם יש לו שני מאות מבקש לעשות ד' מאות: **תרתי מאון** בעי כו'. ועיין זה לקמן (ג' י') ובס' (י' י"ח): **רבי פנחס כו'**. עד ר' יודא ל"נ לקמן (ג' י'): **וענתה וגו'**. אם עבר עבירה אם מתפלל אינו נענה: **עונה** ל' עדות: **מקבלין** עליהן שכר כו'. דייק מדכתיב לענות בו שכללם כלם יחד: **מזיע** לא קם ולא זע ממנו: **הראשונים** דור המבול: **ובן ממהיר כו'**. נראה שהיא מדינה בארץ ראובן וגד וכן מצאתי באות אמת: **ראיתי** את כל המעשים: **חוץ מתשובה כו'**. שהמה למעלה מן השמש ועיין לעיל (א' ג'): **אסטרולוגוס** חוזה בכוכבים: **הלמן** חוף הים שהספינות עומדין כסמוכים בים: **מעוות** לא יוכל לתקן: **חברים** זה לזה. עין כל זה במדרש רות בפרשה ג': **שבתה** לשון תשובה: ס"ג

ענף יוסף

(לה) [הניחו לי כו' שהעולם הזה דומה לשבת כו'] קשה מה צורך להשלים המשלים. ונ"ל שירמזו לנפשות ולגוף ולנשמה. משל השבת לנשמה. משל הים מן ה נשיבת הרוח דומה לגוף. משל המדבר דומה לנפש שהיא גורם תאוה לקבל הכל כמו המדבר (יפ"ת ברות רבה): [הניחו לי ואראה בכבוד חברי

עץ יוסף

שהרי אמרו המלך המשל מסדר דבריו ומכלכל דבריו במשפט. אלא אין מוקדם ומאוחר בתורה פירושו אין לנו לשאול השאלה כי בודאי יש בו סוד נסתר. ואם נעלם ממנו בורא עולם הוא יודע. אך שנעלם ממנו הטעם של קדימה ואיחור (מכלל יופי): (לב) **הוינא כד הוינא כו'** כד הוינא הוינא כו'. פלוגתתם דפקעו המפרשים על מה דאמר שהלכו האלמדאי והלך מעיר לעיר ואמר אני שלמה ולא קבלוהו. אמאי לא הראה חכמתו ומורא שנעלמו ממנו מעוטת החכמה. ויש שפירשו דחכמת המסכן בזויה. ובזה קמיפלגי בעלי המדרש. דמ"ד הוינא כו' פי' כשהייתי הייתי שבל כמו ליה אנא מידי כי נסתלקה ממני החכמה. ומ"ד כד הוינא כו' פי' כמו שהייתי אז כן אני עכשיו כרם ליה אנא שוה כלום דחכמת המסכן בזויה (אסיפת אמרים): **לית בר נש מתינא אנוקי כו'**. פי' אין אדם מכפר בנער ונראה שסברה עליו אלא כשהוא חוזר לעשרו. כי אז נשכחו על טוב הבשר והגביע ידו ושוב לבו אז יתנה לדקים ה' אשר השלים לעשות עמו בעת צרתו ואך החיינו לגדולתו: **ור' אוניה אמר הדיוט כו'**. בודאי אין דעתו שהיה בתחלה ובסוף הדיוט ממש ושם ממש ועני ממש. אלא רצונו עד המורא והמלוכה שהיה לו בעת מלכותו ועתה נחשב תחלתו וסופו להדיוט. וכ"ה בחכמה ובעשירות ומביא ראיה מדכתיב אני קהלת הייתי ועם קהלת מורה על גודל חכמתו שהיה מקהיל קהלות ברבים ולמדם חכמתו. וקאמר הייתי לשעבר אבל עכשיו חזרתי לכמות שהייתי מקדמת דנא. וכן הייתי מלך משמע לשעבר: (לג) **תור לחכמה** פי' תייר לחכמה כדי לעשות תואר לחכמה. ומביא ראי' שלתור פי' תייר לחכמה שנא' ויתורו. ובכהב"ל הגירסא נכונה: **מאן דקרא טבאות כו'**. פי' שלומד יפה מקרא או משנה: **לתור ולהותיר** דרש ולתור ולהותיר ואפשר שכך נ"ל ד"א לדרוש ולתור ולהותיר. והגי' שלפנינו כך פירושו לתור זה דכתיב ולתור פירושו ולהותיר: **פויטנא** הבקי לעשות חרוזות ופיוטים: **כד הוה עביד כו'**. כשעשה חרוזים בסדר אלף בי"ת לפעמים שהוא מסיים בתי"ו ולפעמים שאינו מסיים אותו. אבל שלמה כשעשה חרוזות בסדר אלף בי"ת השלים באלף בי"ת ועוד חמשה אותיות יותר עליהן. ואפשר שהוא ה' אותיות מנצפ"ך: **חשל** כמו חסר ופי' מסיים: **ויהי שירו** של משל חמשה ואלף. והרב שבהב"ל הגירסא ויהי שירו של אלף חמשה. והא הדרש ויהי שירו של משל חמשה ואלף הוא דרש אחר ע"ש ודו"ק: **תורמסין** מין עשב מר מאד ונאכל ע"י תיקון (מת"כ): **בשליש** כל אחד יהיה השלים ולא הוא טוב ומועיל: (לד) **שיפוטו** הנהגה ומשפט: **אן אית ליה כו'**. אם יש לו מאה זוזים מבקש לעשות אותם ב' מאות. ואם יש לו שני מאות מבקש לעשות ד' מאות. ועיין לקמן פסוק ראיתי את הענין. ופסוק לשחוק עושים לחם: **ר"פ כו'** לפי שהוא בענין כו'. ובילקוט יחזקאל אי' ר' פנחס בש"ר יוחנן לבני אדם שהיו בהם שנדי עכו"ם ומג"ע וש"ד הגזל חתום מכלם עכ"ל: **אלא חמשה חומשי תורה**. שעיקרן של ספר נביאים לא היה אלא להוכיח ישראל על עבירות שבידם ואלמלא לא חטאו לא הוצרכו לתוכחות. ובנדרים דף כ"ב אי' שגם ספר יהושע היה נותן להם לפי שבספר יהושע מפורש עירות שבא"י וחלק של כל שבט ושבט והגבולות אשר נתנו. ועיין בר"ן שם שהביא בנ"ע שהרי שה"ש הם דברי אהבת הקב"ה לישראל במ"ת ובמשכן וא"כ אפי' לא חטאו היה ניתן להם שה"ש. וגם ספר תהלים יש בו כמה תהלות ותשבחות היה ראוי ליתן לישראל אע"פ שלא חטאו: **אעפ"כ לענות בו** מקבלין. דייק מדכתיב לענות בו שכללם כלם יחד (מת"כ): **מזיע** לא קם ולא זע ממנו: **הראשונים** דור המבול: **ובן ממהיר** כו' עירוב' פסחים פ"ד הלכה ג' וב"ק פ"ז הלכה ז' ובעכו"ם פ"א הלכה ו' נזכר זה לענין גידול בהמה דקה שאסור משום גזל. ובממהיר שהוא ששה עשר מיל על ששה עשר מיל מותר לגדל. ועיין בקרבן העדה בפסחים שם. ועל כן קראו כאן נחלה שאין בו גזל (מ"ר). וטעם שיעור ט"ז מיל הוא ע"ש מאי דאמרינן (בברכות דף ל"ד ע"ב) וקים להו לרבנן דמיתסר מיל קא בלעה בית עינא דרועה ע"כ מדבר המחזיק ט"ז מיל מגדלין שם בהמה דקה דשלטא בית עינא דרועה לשמרן מן הגזל (בשם המופלג מוה' ז"ו מהודלדגא): (לה) **חוץ מתשובה כו'**. שהמה למעלה מן השמש. ועי' לעיל סי' ד': **אסטרולוגוס** חוזה בכוכבים: **הלמן** חוף הים שמשם פורשין הספינות בים: (לו) **אבל לע"ל מי כו'**. דמדכתיב לא יוכל ולא כתיב יכול משמע דלעתיד מיירי (יפ"ע בגו"ל): **והוא רואה את חבירו**. כדאי' בפדר"א שמחברי רים לקום הם בגיהנם נוכח ריש לקיש שבג"ע וכולן כנוז ושנים קבום. ועי' בילקוט ירמיה סי' מ"ז: **שהיתה ספיקא בידך**

טמאים ולא טמאים בצד טהורים. ועל מה אנו מצווין על השער הזה שנא' (תהלים קיח) זה השער לה' וגו'. מיד קורע את בגדיו ותולש את שערו שנא' (שם קיב) רשע יראה וכעס: (לז) ד"א מעוות לא יוכל לתקון משנתעוותו המים מז' ימי בראשית עוד לא נתקנו. וחסרון לא יוכל להמנות משחסר הקב"ה שנת הלבנה משנת החמה אחד עשר יום הרי כמה שנים וקצים וכמה עבורים ולא הגיעה שנת חמה ללבנה. ד"א מעוות לא יוכל לתקון. משנתעוותו דור המבול במעשיהם הרעים שוב לא נתקנו. והסרון משחסר הקב"ה שנותיהם שנא' (בראשית ו) והיו ימיו מאה ועשרים שנה עוד לא נמנו. ד"א מעוות לא יוכל לתקון אם אין אדם מעוות עצמו מד"ת יכול הוא לתקן את עצמו. וחסרון לא יוכל להמנות אם אין אדם מחסיר עצמו מד"ת יכול הוא עוד להמנות. משאדם מעוות עצמו מד"ת אינו יכול לתקון ומשאדם מחסר עצמו מד"ת אינו יכול להמנות. כי הא דרבי יהודה ור"א הוו תניין כהדא ונסב ליה רבי יהודה אנתתיה וקדמיה ר"א ז' ימים דמשתותא ועבר כמה שנים דימטי ביה ולא מטא ביה. הוי וחסרון לא יוכל להמנות. סז הגיע שעת קרית שמע ולא קרא בעונתה עליו הכתוב אומר מעות לא יוכל לתקון. הגיע שעת התפלה ולא התפלל בה עליו נאמר וחסרון לא יוכל להמנות. תנינן ר"ש בן מנסיא אומר אי זהו מעוות שאינו יכול לתקון זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. תאמר בגזלן ובגנב. יכול הוא לתקן. ר"ש בר' יוסי אומר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן תחלה ונתעוות ואי זהו זה ת"ח הפורש מן התורה. ר"ש בן מנסיא אומר גנב אדם אפשר שיחזיר הגניבה גזל יחזיר את גזלו ועל זה לא נאמר מעות לא יוכל לתקון. אבל הבא על אשת איש טרף חייו מן העולם וגם אסרה על בעלה. רשב"י אומר אין אומרין בקרו גמל זה שמא בעל מום הוא בקרו את החזיר הזה שמא בעל מום הוא ואת מי מבקרין את התמידין. ואיזה זה זה ת"ח שפירש מן התורה. יהודה בן לקיש בשם רשב"נ עליו הכתוב אומר (משלי כז) כצפור נודדת מן קנה כן איש וגו'. וכך הוא אומר סח אלף דור עלו במחשבה להבראות כמה נמחו מהם תתקע"ד דורות. ומה טעם (תהלים קה) דבר צוה לאלף דור. ואיזה זה זו התורה. ר' לוי בש"ר שמואל בר נחמן תתקע"ד ומה טעם דבר צוה לאלף דור זו היא המילה. ר' יעקב בר אחא בש"ר יוחנן לעולם אל ימנע אדם עצמו לילך לבהמ"ד סט שהרי כמה פעמים נשאלה הלכה זו ביבנה בעריבת הירדן עריבת הירדן למה היא טמאה ולא עמד אדם ולא אמר בה דבר עד שדרשה ר' חנינא בן עקביא בעירו עריבת הירדן למה היא טמאה מפני שטוענין אותה ביבשה ומורידין אותה למים. אתיבון ליה והלא יורדי אשקלון שקעוה וכו'. א"ר אלעזר בן יוסי שנייה היא שמקצתה משוקעת בארץ. ועוד ד"א דרש חריות של דקל שנדען בין לשכיבה בין לאהלים צריכות הן קישור: (לח) דברתי אני עם לבי. ע הלב רואה שנא' ולבי ראה הרבה. הלב שומע שנא' (מ"א ג) ונתת לעבדך לב שומע. הלב מדבר שנא' דברתי אני עם לבי. הלב הולך שנא' (מ"ב ה) לא לבי הלך. הלב נופל שנא' (ש"א יז) אל יפול לב אדם עליו. הלב עומד שנא' (יחזקאל כב) היעמד לבך. הלב שמח שנא' (תהלים טז) לכן שמח לבי ויגל כבודי. הלב צועק שנא' (איכה ב) צעק לבם אל ה'. הלב מתנהם שנאמר (ישעיה מ) דברו על לב ירושלים. הלב מצטער שנא' (דברים טו) ולא ירע לבבך. הלב מתחזק שנא' (שמות יט) ויחזק ה' את לב פרעה. הלב מתרכך שנא' (דברים כ) אל ירך לבבכם. הלב מתעצב שנא' (בראשית ו) ויתעצב אל לבו. הלב מפחד שנא' (דברים כח) מפחד לבבך. הלב משתבר שנא' (תהלים נא) לב נשבר ונדכה. הלב מתגאה שנא' (דברים ח) ורם לבבך. הלב מסרב שנא' (ירמיה ה) ולעם הזה היה לב סורר ומורה. הלב מתבדה שנא' (מ"א יב) בחדש אשר בדא מלבו. הלב מהרהר שנא' (דברים כט) כי בשרירות לבי אלך. הלב מרחש שנא' (תהלים מה) רחש לבי דבר טוב. הלב מחשב שנא' (משלי יט) רבות מחשבות בלב איש. הלב מתאוה שנא' (תהלים כא) תאות לבו נתת לו. הלב שוטה שנא' (משלי ז) אל ישט אל דרכיה לבך. הלב זונה שנא' (במדבר טו) ולא תתורו אחרי לבבכם וגו'. הלב נסעד שנא' (בראשית יח) וסעדו לבכם. הלב נגנב שנא' (שם לא) ויגנוב יעקב את לב לבן. הלב נכנע שנא' (ויקרא כו) או אז יכנע לבבם הערל. הלב משתדל שנא' (בראשית לד) וידבר על לב הנערה. הלב תועה שנא' (ישעיה כא) תעה לבבי. הלב חרד שנא' (ש"א ד) כי היה לבו חרד. הלב נעור שנא' (שיר ה) אני ישנה ולבי ער. הלב אוהב שנא' (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך. הלב שונא שנא' (ויקרא יט) לא תשנא את אחיך בלבבך. הלב מקנא שנא' (משלי כג) אל יקנא לבך וגו'. הלב נחקר שנא' (ירמיה יז) אני ה' חוקר לב וגו'. הלב נקרע שנא' (יואל ב) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם. הלב הוגה שנא' (תהלים מט) והגות לבי תבונות. הלב הוא כאש שנא' (ירמיה כ) והיה בלבי כאש. הלב הוא כאבן שנא' (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן. הלב שב בתשובה שנא' (מ"ב כג) אשר שב אל ה' בכל לבבו. הלב חם שנא' (דברים יט) כי יחם לבבו. הלב מת שנא' (ש"א כה) וימת לבו בקרבו. הלב נמס שנא' (יהושע ז) וימס לבב העם. הלב מקבל דברים שנא' (דברים ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. הלב מקבל יראה שנא' (ירמיה לב) ואת יראתי אתן בלבבם. הלב מודה שנא' (תהלים קיא) אודה ה' בכל לבב. הלב חומד שנא' (משלי ו) אל תחמוד יפיה בלבבך. הלב מתקשה שנא' (משלי כח) ומקשה לבו יפול ברעה. הלב מטיב שנא' (שופטים טז) ויהי כי טוב לבם. הלב עושה מרמה שנא' (משלי יב) מרמה בלב חורשי רע. הלב מתוכו מדבר שנא' (ש"א א) וחנה היא מדברת על לבה. חלב אוהב שוחד שנא' (ירמיה כב) כי אין עיניך ולבך וגו'. הלב כותב דברים שנא' (משלי ג) כתבם על לוח לבך. הלב חורש שנא' (שם ו) תהפוכות בלבו חורש רע. הלב מקבל מצות שנא' (שם י) חכם לב יקח מצות. הלב עושה זדון שנא' (עובדיה א) זדון לבך השיאך. הלב עושה סדרים שנא' (משלי טז) לאדם מערכי לב. הלב מתגדל שנא' (דה"ב כ"ו) ונשאך לבך. הוי דברתי אני עם לבי לאמר אני הנה הגדלתי וגו': (לט) כי ברוב חכמה רוב כעס. עא כ"ז שאדם מרבה בחכמה מרבה בכעס. וכ"ז שהוא מרבה בדעת מרבה ביסורין. אמר שלמה ע"י שהרביתי בחכמה הרביתי בכעס וע"י שהרביתי בדעת הרביתי ביסורין. רב אמר ת"ח אין צריך התראה. א"ר שמואל בר נחמן ככלי פשתן הדקין הבאים מבית שאן אם נתפחמו אחד מהן בכמה דמין הוא עשוי. כלי פשתן הגסין הבאין מארבל אם פחמו אחד מהן מה הן ומה דמיהן. מלה"ד לשנים שנכנסו להנות אחד אכל פת קיבר וקטנית ואחד אכל פת נקיה ובשר

שמן

יד יוסף סז ריש פ"ד דברכות. חגיגה ט'. במדב"ר פ"ט. ילקוט קהלת: סח ב"ר פ' כ"ח סי' ד'. חגיגה י"ד. שוח"ט מזמור ק"ה. תנחומא לך לך. ויפגו. וקה"ר פסוק וסוב מפניהם: סט ירוש' פ"ד דשבת: ע אותיות דר"ע אות למ"ד. וילקוט קהלת: עא ב"ר פ' י"ט. אג"ס פ"ז. שוח"ט. ילקוט בראשית. ילקוט קהלת:

מתנות כהונה

ה"ג **משנתעוותו** המים מכסת כו'. ופי' שנכנסו הקדוש ב"ה בים אוקיינוס וה"נ בילקוט בהדיא ועיין בב"ר פרשה ה': **משנת** החמה גרסי': ה"נ משחסר הקב"ה שנותיהם: **יכול** הוא לתקן. בתמיה: **אם** אדם מחסר גרסי': **הוו** תניין כו'. היו שונין כאחד ביחד ולקח לו ר' יהודה אשה והקדימו ר' אלעזר אותן שבעה ימי המשתה שלמד ר' אלעזר ור' יהודה לא למד: **דימטי** ביה. שיגיע אליו: **שעת** קריאת שמע כו'. עיין זה בבמדבר רבה פ' ט' ובפרק תפלת השחר ובפ"ק דחגיגה (ט): **ועל** זה לא נאמר כו'. ועיין מזה בפ"ק דחגיגה: **בקרו** גמל זה. בקרוהו ובדקוהו שלא יהא בו מום: **התמידין** כבשים העומדים לקרב להתמידים אותן מבקרין שמא מומו וכן כאן מדקדקין אחר תלמיד חכם שפירש מן התורה: **זו** התורה. שנתנה אחר עשרים וששה דור והיתה צריכה להנתן אחר אלף דורות הרי שנקמטו תתקע"ד דור ועיין בפ' אין דורשין ובב"ר פ' כ"ח: **מילה** ניתנה אחר עשרים דור ונקמטו תתק"ף דור שהיתה מצות מילה ראויה ליתן אחר אלף דור: **עריבת** הירדן. ספינה עשויה כעריבה ועיין זה (שבת פ"ג): **למה** היא טמאה. למה היא מקבלת טומאה דהא תנין בפ' ב' דמס' כלים שהספינה טהורה ובפ' ר"ע יליף ליה שנא' דרך אניה בלב ים מקיש ספינה לים מה ים טהור אף הספינה טהורה: **ביבשה** ולפיכך מקבל טומאה שהרי תשמישו ביבשה וכן אותה של אשקלון מקצתה היתה משוקעת בארץ ולפיכך מקבלת טומאה: **צריכו'** הן קישור לקושרם יחד ואין מקבלין טומאה: **דברתי** אני עם לבי: **מתבדה** בודה וכוזב דברים אשר לא המה: **משתדל** מדבר דברי פיתוי כי יפתה ת"א ארי ישדל ועיין בב"ר פ"פ: **כי** אין עיניך ולבך וגו' גרסינן. וסיפיה דקרא כי אם על בצעך ירמיה כ"ב: **כי** ברוב חכמה: **כל** זמן כו'. עיין כל זה בב"ר פ' י"ט. ה"ג רב אמר ת"ח כו'. ופירושו הרי שהחכמתו עומדת לו להרבות עליו עונש אף כשלא התרו בו: **אנרטין** לפי הענין פי' מעדנים: **בורין** חזקים נסים או טרי ורק מכל טוב: **עוית** י"ל מין תולי שנתשום ונתעקם על ידו כן משמע בערוך

ערך

עץ יוסף

בידך לשוב. ר"ל שמסתמא מהו גם מלפניו רשעים שעשו להם כן ואעפ"כ לא עשה תשובה: (לז) **משנתעותו המים** כדאי' בב"ר פ"ה יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד כל העולם כולו מים במים והאה אומר אל מקום אחד. דרך הקב"ה על מי בראשית וסילקן בים אוקינוס. ובשוח"ט מזמור נ"ג אי' שכבש עליהן ויצא הרות מהן ע"ש. או אפשר הכוונה על זה דאי' התם בב"ר לא פירשו המים התחתונים מן העליונים אלא בבכיה. שלא זכו להיות כעליונים קרובים להשי"ת ע"ש ביאורו: **הוו תניין** כו' היו שונין כאחד ביחד. ולקח לו ר' יהודה אשה ושקדימו ר' אלעזר איתן שבעת ימי המשתה שלמד רבי אלעזר ורבי יהודה לא למד: **דימטי ביה** שיגיע אליו: **ולא קרא בעונתה** היינו שלא קרא במזיד וכן כשהגיע זמן תפלה ולא התפלל במזיד אז הוי מעוות לא יוכל לתקן והחסרון לא יוכל להמנות. אבל בשוגג יש תשלומין בתפלה הסמוכה. ועי' ברים פ"ד דברכות. ובבמדב"ר פ"ט. ובחגיגה ט': **והוליד ממנה ממזר** שהבאת פסול לישראל לכיכך אין עונו נמחק בתשובה. ותוס' כתבו דאין לך דבר שעומד בפני התשובה אלא קרי ליה לא יוכל לתקן לפי שבושתו וקלונו ניכר לעולם שאומרים ממזר זה מפלוני שבא על הערוה: **ת"ח הפורש** מן התורה. כמו שאחז"ל שנה ופירש קשה מכולם: **אבל הבא** על א"א טרף כו'. כאן לא אמר והוליד ממנה ממזר. משום שבא"א כיון שאסרה על בעלה אף שלא הוליד ממנה ממזר הוא מעוות שלא יוכל לתקן. ולעיל מיירי בבא על ערוה שהיא כגון אחותו פנויה לכן בעינן דוקא שהוליד ממנה ממזר. ועי' שם בחגיגה: **אין אומרין** בקרו גמל זה לקרבן. שהא יש בו מום ולא יהיה ראוי לקרבן. כלו' מי שהוא רע מתחלתו אין זה משום. **אלא אומרים בקרו** טלה זה שמא נפל בו מום ונתקלקל לקרבן תמיד. **כך** לשון קלקול נופל באדם שהיה טוב מתחלתו ואי זה זה ת"ח הפורש מן התורה: **כצפור נודדת** כו' מדמה את הת"ח בדבור תורה כצפצוף של צפור טהור. וקאמר דכן איש נודד ממקומו דהיינו מבית המדרש ששם הילך פטפוט התורה ופירש ממנו לפטפוט דברים בטלים (מהרש"א בחגיגה): **ואי זה זה** תורה. דייק זה מדכתיב דבר ואין דבר אלא תורה דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה (שוח"ט). והתורה נתנה אחר עשרים וששה דורות והיתה צריכה להנתן אחר אלף דורות הרי שנקמטו תתקע"ד דור. ועי' בפ' אין דורשין ובב"ר פ' כ"ח ובתנחומא סדר לך לך: **זו היא מילה** שנקראת דבר שנא' זה הדבר אשר מל יהושע (שוח"ט). ומילה נתנה אחר עשרים דור ונקמטו תתק"פ דור שהיתה מצות מילה ראויה ליתן אחר אלף דור: **עריבת הירדן** ספינה עשויה כעריבה. ועי' זה בפרק ר"ע: **למה היא טמאה** למה היא מקבלת טומאה דהא תנין בפ"ב דמסכת כלים שהספינה טהורה. ובפ' ר"ע יליף לה שנא' דרך אניה בלב ים מקיש ספינה לים מה ים טהור אף ספינה טהורה: **ביבשה** ולפיכך מקבלת טומאה שהרי תשמישו ביבשה. וכן אותה של אשקלון מקצתה היתה משוקעת בארץ ולפיכך מקבלת טומאה: **צריכות הם קישור** לקושרם יחד ואז מקבלין טומאה: (לח) **הלב** רואה כו'. מביא כל זה למימר שכל הדברים תלוים בלב לקיים מה שנא' מכל משמר נצור לבך: **מתבדה** בודה וכוזב דברים אשר לא המה: **משתדל** מדבר דברי פתוי. כי יפתה, ת"א ארי ישדל: **כי אין** עיניך ולבך וגו'. וסיפא דקרא כי אם על בצעך: (לט) **כ"ז** שאדם מרבה כו'. עי' ב"ר פ' י"ט סי' א' ושם נתבאר בארוכה: **ת"ח אין** צריך התראה. דאיהו ידע באיסוריה. ושגגות נעשים לו כזדונות שלפי חכמתו ראוי שיהיה יותר נזהר (יפ"ת): **מה הן** ומה דמיהן. כלו' אין

דמים

שמן ושתה יין ישן ומיני אנרטין ויצא חולה. דין אכל מילין קלילין ואיתנזק ודין אכל מילין בורין ולא איתנזק. כך ראית מימיך חמור עוית עליו. גמל עוית עליו. אלא היכן היסורין מצויין בבני האדם. תני ר' ישמעאל לפום גמלא שיחנא. תני בש"ר מאיר לפי שהיתה חכמתו של נחש יותר כך היתה מכתו לפי חכמתו. שנא' (בראשית ג) והנחש היה ערום מכל חית השדה לפיכך הוא ארור מכל הבהמה ומכל חית השדה. יש שהרבו חכמה לטובתן ויש שהרבו חכמה לרעתן. שהרבו לטובתן משה ושלמה. שהרבו לרעתן דואג ואחיתופל. יש שהרבו גבורתן לטובתן ויש שהרבו גבורתן לרעתן. שהרבו לטובתן דוד ויהודה. שהרבו לרעתן שמשון וגלית. יש שהרבו עושר לטובתן ויש שהרבו לרעתן. שהרבו לטובתן דוד ושלמה. ושהרבו לרעתן קרח והמן. יש שהרבו בנים לטובתן ויש שהרבו בנים לרעתן. שהרבו לטובתן בני יעקב ודוד. לרעתן בני אחאב ועלי שנא' (ש"א ב) ובני עלי בני בליעל וגו'. בני אחאב שלא קבלו עליהם עול שמים לא ידעו את ה' שאמרו אין מלכות בשמים :

פרשה ב

(א) אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה. ר' פנחס ור' הזקיה בש"ר סימון בר זבדי. ר' פנחס אמר אנסכה ואנסכה. אנסה בד"ת ואנסה בדברי מינות. אנוסה מדברי מינות לד"ת. וראה בטוב בטובתה של תורה. והנה גם הוא הבל לא היה צריך קרייה למימר אלא והנה גם הוא שמחה ואת אמר והנה גם הוא הבל. ר' חזקיה בש"ר סימון בר זבדי אמר כל התורה שאת למד בעוה"ז הבל הוא לפני תורה שבעוה"ב. לפי שבעוה"ז אדם לומד תורה ושוכח אבל לעתיד מה כתיב תמן (ירמיה לא) נתתי את תורתי בקרבם. ורבנן אמרין עוד ינתך יצר רע לפני יצ"ט. וראה בטוב בטובתו של עוה"ב. ר' יונה בש"ר סימון בר זבדי כל שלוה שאדם רואה בעוה"ז הבל היא לפני שלותו של עוה"ב לפי שבעוה"ז אדם מת ומוריש שלותו לאחר אבל לעוה"ב כתיב (ישעיה סה) לא יבנו ואחר ישב : (ב) לשחוק אמרתי מהולל. א"ר אבא בר כהנא א מה מעורבב השחוק שהעכו"ם שוחקים בבתי קרקסיאות ובבתי תיאטריאות שלהם. ולשמחה מה זו עושה מה טיבו של ת"ח להכנס שם. ד"א לשחוק אמרתי מהולל מה מעורבב השחוק ששחקה מדה"ד על דור המבול הה"ד (איוב כא) זרעם נכון לפניהם וגו' בתיהם שלום מפחד וגו' שורו עבר ולא יגעיל וגו' ישלחו כצאן עויליהם ישאו בתוף וכנור וגו' יבלו בטוב ימיהם וגו'. מה כתיב תמן (שם) ויאמרו לאל סור ממנו. וכיון שאמרו מה שדי כי נעבדנו אמר ליה הקב"ה ולשמחה מה זו עושה. חייכם שאמחה אתכם מן העולם הה"ד (בראשית ז) וימח את כל היקום. ד"א לשחוק אמרתי מהולל מה מעורבב השחוק ששחקה מדה"ד על אנשי סדום שנא' (איוב כח) ארץ ממנה יצא לחם וגו' מקום ספיר אבניה וגו' נתיב לא ידעו עיט וגו'. וכשאמרו נשכח תורת הרגל מבינותינו הה"ד (שם) פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל א"ל הקב"ה חייכם אני אשכח אתכם מן העולם שנא' (בראשית יט) וה' המטיר על סדום. ד"א לשחוק אמרתי מהולל מה מעורבב השחוק ששחקה מדה"ד על אלישבע בת עמינדב. ב אלישבע בת עמינדב ראתה ד' שמחות ביום אחד. משה יבמה מלך. נחשון אחיה נשיא ראש כל הנשיאים. אהרן בעלה כהן מלובש אבני אפוד. שני בניה סגני כהונה. וכיון שנכנסו להקטיר שלא ברשות נשרפו ונהפכה שמחתה לאבל. הוי אומר ולשמחה מה זו עושה שנא' (ויקרא טז) אחרי מות שני בני אהרן וגו' : (ג) ד"א לשחוק אמרתי מהולל. מה מעורבב השחוק ג דא"ר אחא אמר שמואל ג' הן הדברים ששחקה עליהם מדה"ד ולבסוף הוללתם ועירבבתם. כתיב (דברים יז) ולא ירבה לו נשים וכתיב (מ"א יא) ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים ג' מאות. כתיב (דברים יז) לא ירבה לו סוסים וכתיב (מ"א ה) ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים. כתיב (דברים יז) וכסף וזהב לא ירבה לו מאד וכתיב (דה"ב א) ויתן המלך את הכסף ואת הזהב בירושלם כאבנים. ד ולא היו ננגבות א"ר אמי בר' חנינא אבני שמנה אמות ואבני עשר אמות. תני בשם רשב"י אפילו משקלות שהיו בימי שלמה של זהב היו שנא' (שם י) אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה. אמר הקב"ה ולשמחה מה זו עושה מה עטרה זו עושה בידך רד מכסאי ה באותה שעה ירד מלאך בדמותו של שלמה וישב על כסאו. והיה מחזר על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות ועל בתי גדולי ישראל ואמר אני קהלת הייתי מלך והיו מכין אותו בקנה ונותנין לפניו קערה של גריסין. באותה שעה בכה ואמר וזה היה חלקי מכל עמלי : (ד) ד"א לשחוק אמרתי מהו"ל. ו א"ר פנחס דדהובא מערבב מה חדותא עבדא. עובדא הוה בבר נש חד מרברבי בבל שנשא בנו אשה בד'. עשה סעודה לחכמים אמר לבנו עלה לעליה והבא לנו יין טוב מחבית פלונית. עלה להביא יין ישן מן העליה הכישו נחש ומת. המתין לירד ולא ירד. אמר אעלה ואראה מה טיבו שבני מתעכב. עלה ומצא שהכישו נחש ומת מושלך בין החביות המתין אותו חסיד עד שאכלו [illegible] האורחין כל סעודתן וגמרו לברך. אמר להם רבותי לא לברך ברכת חתנים לבית אותו האיש באתם לברך בנו עכשיו אמרו עליו ברכת אבלים על בנו. לא להכניסו לחופה באתם הכניסוהו לקבר. עאל ר' זכאי ואפטר עליה לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה : (ה) תרתי בלבי למשוך ביין. אמר שלמה תרתי בלבי למשוך ביין למשוך ביינה של תורה את בשרי ז ולבי נוהג בחכמה בחכמתה של תורה. ולאחוז בסכלות ר' יודן בעא קמיה דר' אחא מהו דין דכתיב ולאחוז בסכלות א"ל לאחוז בסכלתנותא : (ו) כי הגדלתי מעשי. ח אמר שלמה הגדלתי מעשי ממעשי אבותי. הגדלתי מעשי הה"ד (מ"א י) ויעש המלך כסא שן גדול וגו'. בניתי לי בתים הה"ד (שם ט) ויהי מקצה עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים. נטעתי לי כרמים שנא' (שה"ש ח) כרם היה לשלמה בבעל המון : (ז) עשיתי לי גנות ופרדסים כמשמעו. ונטעתי בהן עץ כל פרי אפילו פלפלין. א"ר אבא בר כהנא ברוחות היה שלמה משתמש ושולח להנדיקי ומביאין לו משם מים ומשקין כאן ועושה פירות. א"ל ר' ינאי בריה דר"ש אם אתה אומר כן נמצאת
מינעו

יד יוסף פ"ב א ילקוט קהלת : ב במדרש משלי סי' ל"א גרס ד' כתרים ולא חשב לשנים כ"ג משום מלחמה. ועי' תנחומא אחרי סי' א'. פסי"ר פ"ו. זבחים ק"ב : ג ירוש' סנהדרין פ' ב'. תנחומא אחרי סי' א' : ד לקמן פסוק כנסתי. ושה"ש פ"א פסוק א' : ה גיטין ס"ח. שוח"ט מזמור ע"ח : ו ויק"ר פ"כ. תנחומא שמיני. זבחים ק"ב. שה"ש פ' ג'. ילקוט קהלת : ז ילקוט קהלת : ח ילקוט קהלת :

מתנות כהונה

ערך עוית ובנ"ל וכן בילקוט וכן הגירסא הנכונה : **יותר** יותר מכל החיות : **אמרתי** אני בלבי : **אנסכה** ואנסכה. דרש אנסכה נוטריקון אנסה כה דמשמע אנסה בכה ואנסה בכה ולכך דרש זה בדברי תורה ואנסה בדברי מינות כי אלה נסיון אינו נופל כי אם בשני דרכים. ועוד דרש אנסכה אנוס מכה. מל' וינס כלומר אנוס ואברח מדברי מינות לדברי תורה וכדמפרש והולך וראה בטוב כו' : **שמחה** פד"ת הם שמחה כדאמרינן משמחי לב ואינם הבל ח"ו : **לעולם** הבא. פי' לימות המשיח ועיין בב"ר (פ' מ"ד) : **ינתך** יהא נותך ונמס ונתוך לפניו כד"א לא נתך הרגה ודרש ואנסכה בחילוף סמ"ך בשי"ן ואנתך כמו נסך נתך : **לשחוק** אמרתי מהולל : **קרקסאות** כו'. בתים שמשחקים ושוחקים בהם ועיין בערוך ערך פילסר : **של** תלמיד חכם להכנס שם. לשמחה ר"ל ת"ח שעוסק בתורה המשמחת לב האדם מה עשה ולמה לו מיני פסוק הלזו : **מה מעורבב** כו' : **אלישבע** עיין כל זה בויקרא רבה פרשה כ' : **ארבעת** שמחות. בויק"ר חשיב חמשה שמחות ומוסיף פנחס בן בנה משוח מלחמה : **שנכנסו** שיכורים ובויקרא רבה גרס ליה בהדיא : **שלשה הן הדברים** ששחקה עליהם כו'. שלשה דברים היו שטעו והגליתו ביד שלמה וכדמפרש ואזיל : **ולא** היו ננגבות. בתמיה ועיין לקמן (ח) : **ירד מלאך** כו' עיין כל זה במסכת גיטין (סח) : **אמר ר' פנחס**. עיין ויקרא רבה פ' כ' : **לברך** בנו כו'. בויקרא רבה הגירסא יותר נכונה : **תרתי** בלבי : **בסכלונתא** פירוש של תבונה : **עשיתי לי** גנות : **ברוחות** בשדים : **להנדיקי** שם מדינה : כ"ג **ומביאין** לו משם מים ומשקין כו'. כ"ג בילקוט ועושה פירות אותה מדינה : **מינעו** כלומר אתה מטעם עליו יגיע רבה : **משתיתא** פירוש פרסה ועיקר הטעם כמו שדרשו חז"ל בפרק החליל אבן

עץ יוסף

דמיה שוין כלום ואף אם הושחרו מה בכך : **פת קיבר** פי' פת שאינו נקי : **אנרטין** נפי' אינון פירושו מעדנים (מת"כ) : **מילין קלילין** פי' מאכל קל להתעכל : **מילין בורין** פי' מאכל גס וחזק וקשה להתעכל : **חמור עוית עליו** הוא מין חולי שנתעוות ונתעקם עליהן (מת"כ) : **לפום גמלא שיחנא** לפי גדל ועוז הגמל כן הוא המשא שמניחין עליו : **של נחש יותר** יותר מכל החיות : **לא ידעו** את ה'. זה כתיב בבני עלי. והוא סוף פסוק של ובני עלי בני בליעל :

פרשה ב (א) **אנסכה ואנסכה** דרש אנסכה נוטריקון אנסה כה. דמשמע אנסה בכה ואנסה בכה ולכן דרך זה היינו דברי תורה. ואנסה נ"ל בדברי מינות. כי אלה נסיון אינו נופל כי אם בשני דרכים. ועוד דרש אנסכה אנוס מכה. מלשון וינס כלו' אנוס ואברח מדברי מינות לדברי תורה וכדמפרש והולך וראה בטוב כו' (מת"כ) : **שמחה** פד"ת הם שמחה כדאמרינן משמחי לב ואינם הבל ח"ו : **בעה"ב** פי' לע"ל בימות המשיח : **ינתך** יהא נותך ונמס ונתוך לפניו כד"א לא נתך הרגה. ודרש ואנסכה בחילוף סמ"ך בשי"ן ואנסך כמו נסך נתך : (ב) **קרקסיאות** כו' בתים שמשחקים ושוחקים בהם : **של ת"ח להכנס שם**. דרש ולשמחה להת"ח העוסק בתורה המשמחת את הלב מה זה עושה שם שלמה ליה מיני שחוק הללו (מת"כ) : **מה מעורבב השחוק** ששחקה מה"ד על דור המבול. פי' שראו עד"מ יושב בשמים ישחק ה' וגו' כן כאן מדה"ד שחקה להם. כי ידעה שלא יתקיים טובם לנצח. שלסוף יבוא פורענותם : **ששחקה** מדת הדין על אלישבע כו'. פי' שמדה"ד ידע ג"כ ששמחתה אמתית היא שתתערבב לבסוף : **על אלישבע** ע' בויק"ר פ' כ' : **ד' שמחות** ובויק"ר שם א' ה' שמחות וחשב שם פנחס בן בנה משוח מלחמה. ובתנחומא אחרי הנסמן כמו כאן : **נחשון אחיה נשיא** כדכתיב ויהי המקריב ביום הראשון נחשון בן עמינדב. ואע"ג דלא הוה אלא נשיא שבטו. מ"מ היה גם ראש לכולם. מיהו בזבחים שם לא קאמר אלא אחיה נשיא שבטו. ובתנחומא א' ששם אחיה נשיא : **שני בניה סגני כהונה**. וכ"ה בתנחומא ובויק"ר הנ"ל. אבל בזבחים ל"ג אלא שני סגן. ופירש"י אלעזר (יפ"ת) : (ג) **מה מעורבב השחוק** כו' ג' דברים כו'. ע' בילקוט פ"ב דסנהדרין. ור"ל שאמר שלמה לאותן דברים ששחקה עליהן מדה"ד כלו' שהזהירה התורה עליהן בענין המלך. לבסוף הוללתם ועירבבתם. ודרש מהולל לשון ערבוב מענין מהול במים. ולפי שלא נתכוין שלמה לעבור את פי ה' אלא חשב שהיה מותר לפי שתלה הכתוב הטעם בלא ירבה ולא ישיב לכן אמר לשון ערבוב בשלמא שערבב הענין במה שסמך על זה. ולא"ה והיכן נכתב עונש ע"ז י"ל דכתיב התם למען יאריך ימים על ממלכתו ומכלל הן אתה שומע לאו (יפ"ת) : **ולא היו ננגבות** עי' בשה"ש פסוק א' ולקמן פסוק כנסתי : **עשר אמות** כו' שלא היה אפשר להגנבן אלא בדרך עם ומפרסמא מילתא אינו היו מתקבלים גנבים לגונבן : **אפילו משקלות** כו' שדרכן לעשות מאבנים או מיני מתכות הגרועים לפי שצריכים מתכות מרובה כי כמה מיני משקלות צריכין לאדם כאומר אבן ואבן ואפי' הכי הכל היה של זהב (יפ"ת) : **שנא' אין כסף נחשב** כו'. ואינו היו עושין ממנו משקלות הרי היה נחשב קצת : **מה עטרה זו** וקרי לעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו (יפ"ת) : **רד מכסאי** שמאחר שחטא במה שהזהיר המלך יורד ממלכותו כי זה ענשו כדכתיב התם למען יאריך ימים על ממלכתו ומכלל הן אתה שומע לאו : **ירד מלאך** בפרק מי שאחזו ובשוח"ט איתא דאשמדאי דחפו ס' פרסה וישב בצלמו על מקומו של שלמה : **גריסין** מאכל של עניים : (ד) **אמר ר"פ דדהובא**. בויק"ר פ' כ' גרס אם הדין דוהבא מעורב מה חדותא מגיעה ר"ל דהיה מהולל לשון ערבובים : **מה חדותא עבדא** זהו פי' ולשמחה מה זו עושה. כלו' מה תועלת עשה כיון דאחריתה לתוגה : **עלה להביא** כו' הכישו נחש ומת י"ל דקביע היזקא הוה שמקום החביות שכיחי ביה נחשים. והכי דקביע היזקא שאני. ועוד דתתן לריך שימור דשמן מקטלא ולהכי חשיב כקביע היזקא (יפ"ת) : **עכשיו אמרו** עליו ברכת אבלים. לאו דוקא קאמר דהא לא חיילא אבילות קודם הקבורה אלא למרך בבכי קאמר (יפ"ת) : **ואפטר עליה** לשחוק אמרתי מהולל. לפי שנתערבב שמחתו : (ה) **בסכלתנו** נא פירוש של תבונה : (ז) **ברוחות** שדים : **להנדיקי** שם מדינה : **ועושה פירות** כפירות אותה מדינה. כן הוא בילקוט : **מינעו** כו' אתה מטמא עליו ויגיע רבה : **משתיתא** פי' פרסה ושפורה

סינעו אלא עמד שלמה בחכמתו על משתיתה של ארץ וראה איזה משתיתה מופנה לשם ונטע בה על משתיתה של ארץ וכך היתה עושה פירות : (ח) עשיתי לי ברכות מים פיסקינוס . להשקות מהם יער צומח עצים זו א"י שנא' (שם י) ויתנם המלך בבית יער הלבנון : (ט) קניתי עבדים ושפחות דכתיב (נחמיה ז) כל הנתינים ובני עבדי שלמה שלש מאות תשעים ושנים . ובני בית היה לי שנא' (מ"א ה) וכלכלו הנצבים האלה את המלך וגו' לא יעדרו דבר. מה הוא לא יעדרו דבר א"ר חמא בר חנינא מעולם לא חסר שלחנו של שלמה לא וורד בימות החמה ולא קישואין בימות הגשמים . אלא היה מוטמן כל השנה. גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי ואומר (שם) וברבורים אבוסים. מה הוא וברבורים אבוסים רבנן אמרי מיניא ברברייה. ר' ברכיה בש"ר יהודה עוף גדול היה ומעולה ומשובח והיה עולה ויושב על שלחנו בכל יום ויום. ומהיכן הוא בא מברברייה היה בא בכל יום : (י) כנסתי לי גם כסף וזהב. ט הה"ד (שם י) ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים אפשר כאבנים בדרכים ובחצרות ולא היו נגנבות אלא היו גדולות אבני ח' אמות ואבני י' אמות. תנא אפי' משקלות שהיו בימי שלמה של זהב היו והיו משתמשין בכלי משקלות של זהב קנטרין וכל מיטקל ומשקל גדול וקטן של זהב היו. וסגולת מלכים שנא' (דה"ב ט) וכל מלכי הארץ מבקשים את שלמה . והמדינות זו מלכת שבא שהיתה מדיינת עמו בחכמתה ובשאלותיה ולא יכלה לנצחו שנא' (מ"א י) ותבא לנסותו בחידות והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה. עשיתי לי שרים ושרות זמרין וזמרתא. ותענוגות בני האדם דימוסיות ומרחצאות . שדה ושדות שידא ושידתא דהוון אזיין בהון . א"ר חייא בר נחמיה וכי אין הכתוב מודיענו אלא עשרו של שלמה הא אין מדבר אלא בד"ת . הגדלתי מעשי הה"ד (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה . בניתי לי בתים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות . נטעתי לי כרמים אלו שורות של תלמידי חכמים שהם יושבין שורות שורות ככרם כדתנן זה מדרש דרש ר"א בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה. וכי כרם היה אלא אלו תלמידי חכמים שיושבין שורות שורות ככרם . עשיתי לי גנות ופרדסים אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חייא רבה ומשנתו של ר' הושעיא רבה ומשנתו של בר קפרא. ונטעתי בהם עץ כל פרי זה התלמוד שכלול בהם. עשיתי לי ברכות מים ר' חייא רבה אמר אלו הדרשות. להשקות מהן יער צומח עצים אלו התינוקות שהם למדים. ר' נחמן אמר זה התימוד. להשקות מהם יער צומח עצים אלו תלמידי חכמים שהם למדים. קניתי לי עבדים ושפחות אלו העכו"ם שנא' (יואל ג) וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי . והעכו"ם לע"ל יהיו עבדים לישראל כמו שכתוב בישעיה (ישעיה סא) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובני בית היה לי זה רוה"ק. גם מקנה בקר וצאן אלו הקרבנות הה"ד (ויקרא א) מן הבקר ומן הצאן תקריבו. כנסתי לי גם כסף וזהב אלו ד"ת שנא' (תהלים יט) הנחמדים מזהב. וסגלת מלכים שנא' (משלי ח) בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו. והמדינות אלו תלמידי חכמים שמדיינין בהלכה. עשיתי לי שרים ושרות אלו התוספתות (משוררים זכרים משוררות נקבות). ותענוגות אלו האגדות שהן עינוגי של מקרא. שדה ושדות דיינים זכרים ודיינות נקבות : (יא) ר' יהושע בן לוי פתר קרייה בישראל בבניסתן לארץ. י הגדלתי מעשי (במדבר טו) כי תבואו אל ארץ מושבותיכם ועשיתם אשה לה'. בניתי לי בתים (דברים ו) ובתים מלאים כל טוב. נטעתי לי כרמים (שם) כרמים וזיתים אשר לא נטעת. עשיתי לי גנות ופרדסים. אדריאנוס שחיק טמיא שאל את ר' יהושע בן חנניה כתיב בתורה (שם ח) ארץ אשר לא במסכנות וגו' יכול את מייתי לי תלת מילין דאנא שאיל. א"ל ומה אינון. אמר ליה פלפלין ופוסיאנין ומטקסא. אייתי פלפלין מן נצחנה. ופוסיאנין מן ציידן. ומ"ד מן עכברין. ומטקסא מן גוש חלב. עשיתי לי ברכות מים שנא' (שם) ארץ נחלי מים. להשקות מהם יער צומח עצים א"ר לוי אפילו קנים של חצים לא חסרה א"י. קניתי עבדים ושפחות (שמות יב) וגם ערב רב וגו'. ובני בית היה לי אלו הגבעונים שעשאן יהושע חוטבי עצים ושואבי מים שנאמר (יהושע ט) ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים. גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי שנא' (במדבר לב) ומקנה רב היה וגו'. כנסתי לי גם כסף וזהב שנא' (תהלים קה) ויוציאם בכסף וזהב. וסגלת מלכים והמדינות זו ביזת עוג וביזת מדין. עשיתי לי שרים ושרות יא משוררים זכרים ומשוררות נקבות. ותענוגות בני האדם זה ענוגן של ישראל. שדה ושדות תפנוקין ותפנוקיין: (יב) והוספתי מכל שהיה לפני בירושלים. וכי מי היה לפניו בירושלים לא דוד אביו היה . ד' נקראו מנה בן פרס. און בן פלת. בנו צפור. בנו בעור. וחזקיה. ושנים נקראו מנה בן סנה. בן עקש ושלמה. אף חכמתי עמדה לי יב א"ר אחא אמר שלמה כל תורה שלמדתי בזקנתי פסטורין. באף נתקיימה בי: (יג) וכל אשר שאלו עיני וגו' לא מנעתי את לבי מכל שמחה זו שמחת העושר. כי לבי שמח מכל עמלי וזה היה חלקי מכל עמלי מ"ד קודיא מ"ד קשרתיה. ד"א וכל אשר שאלו עיני בנשים לא אצלתי מהם. לא מנעתי את לבי מכל שמחה זו שמחת הנשים. כי לבי שמח מכל עמלי זו הפרשת חלה. ומ"ד זו הפרשת נסכים. (יד) ופניתי אני לראות חכמה. ופניתי ופיניתי כספל הזה שנתמלא בשעתו ונשפך בשעתו כך למד שלמה תורה בשעתו ושכחה בשעתו . לראות חכמה והוללות וסכלות ר' חנינא בר פפא ור' סימון . ר' חנינא בר

פפא

יד יוסף ט לעיל סי' ג'. ושהש"ר פ"א פסוק א' : י ויק"ר פ' כ"ב : יא גיטין ס"ח . שוח"ט מזמור ע"ח : יב ילקוט קפלט .

מתנות כהונה

אבן שתייה שממנו הושתת העולם : **של ארץ** השוה. ועיין זה באר היטב בפירוש רש"י בקהלת: **עשיתי : פוסקינוס** מעיין הנובע והוא ל' יון ממש : **קניתי : לא וורד** . בילקוט גרס ורד ובפרשת דברים גרס ורדין : **מיני ברברייה : בערוך** גרס ביברין ובילקוט גרס מן ברברין : **ויושב על שלחנו** . בילקוט מלכים גורס וניתן על שלחנו : **ברברייא** שם מדינה רחוקה בקצה הישוב : **כנסתי כאבנים בדרכים**. שהם קטנים וביד כל אדם לקחת אותה : **קנטרין** משקל גדול לענטינר"א בלע"ז : ס"ג **וסגלת** מלכים שנאמר כו' : **זמרין** וזמרתא. כלי זמר . מיני זכר ונקבה ועיין כל זה בפרק מי שאחזו (סח) : **דימוסיאות** גם הוא מין מרחץ ועיין בערוך ערך דמס : **אזיין** עיין במדרש חזית (ג' ו') : **משנתו** כו'. עיין במדרש חזית (ח' א') : **שכלול** בהם . בתוך המשניות : **ברכות** מים . זה התלמוד : **זה רוח** הקדש . כד"א בכל ביתי נאמן : נראה דה"ג ושרות אלו התוספת' ותענוגות כו' וכן מצאתי בהות אמת : **דיינין** כו'. י"ל שדרשה שדה מלשון שודא דדיינא : **וזיתים** אשר לא נטעת גרסי' . ועיין זה בויקרא רבה פר' כ"ה : **שחיק** טמיא. ישחקו וימחקו עצמותיו כלומר ימח זכרו : **יכול** אתה כו'. דרך שאלה יכול אתה להביא אלו שלשה דברים שאני שואל מעמך א"ל ומה הם אותן ג' דברים : **פוסיאנן** פי' הערוך מין פירות : **ומטקסא** מין משי מובחר : **אייתא** כו'. הביא לו פלפלין ממקום נצחנה ופסיונין ממקום ציידן וי"א ממקום עכברים ומטקסא ממקום גוש חלב : **קנים** של חצים גרסי'. פירושו אילן סרק שאינו עומד רק לעשות ממנו נצב לחצים : **תפנוקין** דרש שדה מלשון לצד השמן : וגדלתי והוספתי : **מנה** בן פרס . גדול בן הדיוט ועיין בתענית (כח) : **און בן פלת** . און היה גדול בישראל רק נוסס לשעה ואף אח"כ ישב כל ימיו בתעניות ותשובה על זאת כדאי' בפרק חלק (קט) ואביו **לא** מכר מי הוא וגם דר' חז"ל פלת שנעשו בו פלאים ולפי זה שם אביו לא נודע כלל : **בנו** צפור כו'. דרשו חז"ל אביו היה בנו ושפל אליו : **פסטירין** כלומר חכמה שאינה ברורה רק מסותרת וכהה כמאמר היושבת בסתר אחור ולא פנים ועיין ערך פסם או הוא ב' תיבות פס טירין פי' אפס וגמר משא ומתן של הלכה ואי אפשר להתקיים והוא מלשון שקול וטרי אבל מה שלמד בימי חורפו בעוד שכח הרגשי קיים וחדוד ופלפול התלמידים היה מתקיים לו ובילקוט לא גרס בזקנתי פסטירין ובספר יפן גרס א"ר חנינא בר פפא כל תורה שלמדתי באף עמדה לי אמר ר' אחא כל התורה שלמדתי באסטירין עמדה בי ודייק מדכתיב חכמתי כינוי יו"ד המדבר בעדו מורה על ההסתר : **עקש** נראה דצריך להיות בן עקש והוא עירא בן עקש הנזכר בדברי הימים סימן כ"ז במחלוקת הבנים עשר ואעפ"י שלא מצינו מה טיבו של עקש מ"מ חשיבותו ביחוד פרטי נגלה ממה שמייחס בנו אחריו שנא' עירא בן עיקש מה שלא נעשה לא' מהם רק ליחס עם הראשון למעלת הקדימה ולכן חזר ומפרש הראש לכל שרי הצבאות להדם הראשון וגם בניהו בן יהוידע למעלתו הפרטי שידוע ולכן מפרש ג"כ וכתב בניהו בן יהוידע הכהן ראש כלומר שבח לו שבח למשפחתו ועוד מוסיף הוא בניהו גבור השלשים ועל השלשים ונמר כלומר ראש הגבורות : **וכל : קודיא** כו'. פי' הערוך קערה של חרס והוא כלי גולה ועיין בסנהדרין ד' וירושלמי : **קשרתים** פירושו היא חגור שחוגרים וקושרין בו עוברי דרכים כדי שיהא קל למעלה ועיין עוד לקמן (ס' ז') : **הפרשת** חלה הוא מצוה המוטלת על הנשים והוא העמל האחרון שבאשה וכן נסכים עמל האחרון ביין : **ופניתי** אני לראות : **בשעתו** כלומר לשעה קלה : **ושכחה** בשעתו . כשמרד

במלכותו

עץ יוסף

ומפורש בתנחומא פ' קדושים מ"י משתיתו של עולם והיה שלמה בחכמתו מכיר את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונוטע בו פלפלין ואיזהו הולך לארץ פלוני ונטע בו חרובין . שכל גידי הארצות בארץ נכס : (ח) **פיסקינוס** מעין הנובע והוא לשון יון ממש : (ט) **לא וורד** בילקוט גרס תרד . ובפרשת דברים גרס תרדין : **מיניא ברברייה** בערוך גרס ברברין . ובילקוט גרס מן ברברין : **ויושב על שולחנו** בילקוט מלכים גרס וניתן על שולחנו : **ברברייא** שם מדינה רחוקה בקצה הישוב : (י) **אפשר** כאבנים בדרכים ובחצרות . אפשר שיהיה מונח כסף בדרכים ובחצרות כאבנים המונחים בדרכים ובחצרות ולא יהיו נגנבות עיין לעיל פסוק לשחוק סי' ג' : **קנטרין** משקל גדול לענטינרא בלע"ז : **זמרין וזמרתא** ולכאורה קשה הא קול באשה ערוה . ואפשר שפירש שרים היינו זמרין לו . ושרות היינו זמרתא לנפשו . או פירושו זמרין היינו כלי זמר המיוחדים לזכרים . וזמרתא הוא כלי זמר המיוחדים לנקבות ועיין במהרז"ו בפ' מי שאחזו : **דימוסיאות** גם הוא מין מרחץ : **שידה ושידתה** כרש"י בפ' מי שאחזו שד זכר ושידה נקבה ומבואר שם בגמרא לענין מה היה משמש בהם : **דהוין אזיין בהון** פי' שדים היו מחממים אותן (מהר"מ ומ"כ בפ' נשא) ועיין במדרש חזית בפסוק הנה מטתו : **משנתו** עיין בחזית פסוק אגוז : **שכלול בהם** בתוך המשניות : **זה רוח הקודש** כד"א בכל ביתי נאמן הוא : **משוררים זכרים** ומשוררות נקבות . יתיר פה : **דיינים** דרש שדה מלשון שודא דדיינא : **ודיינות נקבות** ע"ד דכתיב בדבורה שהיתה שופטת . ואפשר שהדיינים זכרים היו לשפוט זכרים והדיינות לנקבות : (**יא**) **נטעתי** לי כרמים שנא' כרמים וזיתים אשר לא נטעת. כצ"ל וכ"ה בויק"ר פ' כ"ה : **שחיק טמיא** ישחקו וימחקו עצמותיו כלו' ימח שמו : **יכול אתה** כו' דרך שאלה . יכול אתה להביא אלו שלשה דברים שאני שואל מעמך א"ל ומה הם אותן ג' דברים : **פוסיאנין** מין פרי : **ומטקסא** מין משי מובחר : **אייתא** כו' הביא לו פלפלין ממקום נצחנה ופסיונין ממקום ציידן . ויש אומרים ממקום עכברים . ומטקסא ממקום גוש חלב : **קנים של חצים** הם עצים דקים כקנים שעושין מהם חצים ואינן גדלין אלא בארצות הרחוקים . ומיער צומח עצים דריש שכל מיני עצים גדלים בה . דאי מהם עצים מאי רבותא (יפ"ת) : **תפנוקין** דרש שדה מלשון לצד השמן (מת"כ) : (**יב**) **מנה** בן פרס . גדול בן הדיוט . פרס הוא חצי מנה והוא לשון פרוסה (רש"י בתענית דף כ"ח) : **און בן פלת** און היה גדול בישראל רק ניסת לשעה . ואף אח"כ ישב כל ימיו בתעניות ותשובה על זאת כדאי' בפ' חלק דף ק"ט . ואביו לא נזכר מי הוא . ונפרש לפי שדרשו חז"ל פלת שנעשו בו פלאים ולפ"ז שם אביו לא נודע כלל : **בנו צפור** כו' דרשו חז"ל אביו היה בנו ושפל אליו : **בן עקש** הוא עירא בן עקש הנזכר בדה"א סי' כ"ז במחלוקת השנים עשר ואעפ"י שלא מצינו מה טיבו של עקש מ"מ חשיבותו ביחוד פרטי נגלה ממה שמייחס בנו אחריו בנאמר עירא בן עקש מה שלא נעשה לאחד מהם (עיין במת"כ) · **פסטירין** כלו' חכמה שאינה ברורה רק מסותרת וכהה. או הוא ב' תיבות פסי טירין פי' אפס וגמר משא ומתן של הלכה ואי אפשר להתקיים . והוא מלשון שקיל וטרי : **באף נתקיימה בי** אבל מה שלמדתי בימי חורפי בעוד שכח הרגשי היה בי נתקיימה בי . ובספר מכלול יופי פי' מה שלמדתי בפלפול וחדוד התלמידים שהוא באף עמדה לי. כי לא תשכח מה שלומדים בפלפול ובחדוד התלמידים . וכבר כתבו חכמי האמת כי היגיעה שיגע אדם בפלפול עד שמזיע גופו הוא נחת רוח לשכינה : (**יג**) **קודיא** פי' קערה והוא כלי גולה ועיין סנהדרין דף כ' ובירוש' פ"ב דסנהדרין : **קשרתיה** פי' הוא חגור שחוגרים וקושרים בו עוברי דרכים כדי שיהיו קל להלוך . ועיין עוד לקמן פ"ט פסוק שבתי וראה תחת השמש : **הפרשת חלה** היא מצוה המוטלת על הנשים והוא העמל האחרון שבאשה וכן נסכים עמל האחרון ביין : (**יד**) **ופניתי ופיניתי פי'** זה דכתיב ופניתי פירושו ופיניתי . ר"ל שפניתי הוא פועל

יוצא

פפא אומר הוללות זו הוללה של נשיאות וסכלות זו הטרחות. ר"ס אומר הוללות זו הוללה של מינות. וסכלות זו הטפשות. כי מה האדם שיבא אחרי המלך וגו' יג אם יאמר לך אדם יכול אני לעמוד על משתיתו של עולם אמור לו אחרי המלך ב"ו אי אתה יכול לעמוד אחר ממ"ה הקב"ה אתה יכול לעמוד. יד ר' נחמן אמר תרתי. לחרישת הקנים שאין אדם יכול להכנס לתוכה. מה עשה פיקח אחד כיסח ונכנס כיסח ונכנס נכנס דרך הכיסוח ויצא דרך הכיסוח. ר"נ אמר חורי לפלטין גדולה שהיה לה פתחים הרבה וכל מי שנכנס לתוכה טועה. היה שם פיקח אחד נכנס ונטל פקיעת גמי וקשרה נגד הפתח הכל נכנסין אצל הפקעת ויוצאין דרך הפקעת. אר"ש בן יוחאי מלה"ד למלך ב"ו שבנה פלטין וכל העוברים ושבים נכנסים לתוכה ואמרו אילו היו עמודיה גבוהים היתה נאה אילו היו כותליה גבוהים היתה נאה אילו היתה תקרתה גבוה היתה נאה. שמא יבא איש ויאמר אילו היו לי ג' ידים או ג' עינים או ג' אזנים או ג' רגלים הייתי נאה ת"ל את אשר כבר עשוהו. אכ"ב עשהו אלא עשוהו כביכול הקב"ה ובית דינו עשאוהו. נמנים על כל אבר ואבר משלך ומעמידך על תיקונך. וא"ת שתי רשויות הן והלא כבר נאמר (דברים לב) הוא עשך ויכוננך. א"ר לוי בר חיתא מלך ב"ו בונה פלטין אם נתן בוכה על פתחה אינה נאה ואינה משובחת. אלא הקב"ה ברא את האדם ונתן ביבו על פתחו ואיזה זה זה בית חוטמו והוא נואו והוא שבחו. א"ר יצחק בר מריון כתיב (בראשית ב) וייצר ה' אלהים את האדם מה ת"ל (שם) אשר יצר אלא הצור הוא צייר נאה כביכול מתנאה בעולמו ואומר ראו בריה שבראתי וצורה שציירתי. וא"ר יצחק בר מריון טו (שם) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם הוא בראן והוא משבחן ומי מגנן. כוראן מקלסן מי נותן בהן דופי אלא הם נאים ומשובחים הם שנא' (שם) אלה תולדות השמים והארץ. ר' פנחס בש"ר לוי אמר בהבראם בה"א בראם: (טו) וראיתי אני שיש יתרון וגו'. תני בש"ר מאיר כשם שיש יתרון בין האור לבין החשך כן יש יתרון בין דברי תורה לדברי הבלים: (טז) החכם עיניו בראשו וגו'. החכם עיניו בראשו והכסיל עיניו ברגליו אלא עד שהחכם בראשו של ענין הוא יודע מה יש בסופו. ר"מ הוה צווח לסופיה דמלה רישיה. ד"א החכם עיניו בראשו זה אברהם אבינו. והכסיל בחשך הולך זה נמרוד. וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני וגו'. אני נקראתי מלך ונמרוד הרשע נקרא מלך זה מת וזה מת אם כן ולמה חכמתי אני אז יותר. למה מסרתי נפשי על קדושת שמו של הקב"ה וחזרתי ואמרתי אין אלוה כמוהו בעליונים ובתחתונים. ועוד חזרתי ואמרתי כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם וגו' הכל נשכח למה דכיון דישראל נכנסין לידי צרה הן אומרים (שמות לב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו'. שמא או"ה אומרים זכור למעשה נמרוד הה"ד ואיך ימות החכם עם הכסיל: (יז) ד"א החכם עיניו בראשו זה משה. והכסיל בחשך הולך זה בלעם הרשע. וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם ואמרתי אני בלבי וגו' זה נקרא נביא וזה נקרא נביא א"כ ולמה חכמתי אני אז יותר למה נתתי נפשי על התורה. וחזרתי ואמרתי כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם וגו' הכל נשכח. למחר ישראל נכנסין לצרה ואומרים (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו וגו'. שמא או"ה אומרים ויזכור ימי עולם בלעם עמו. הה"ד ואיך ימות החכם עם הכסיל: (יח) ד"א החכם עיניו בראשו זה דוד מלך ישראל. והכסיל בחשך הולך זה נבוכדנצר הרשע. וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם. (והזרתי) ואמרתי אני בלבי וגו' (כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל נשכח) טז זה בנה בהמ"ק ומלך מ' שנה וזה החריבו ומלך מ' שנה. א"כ ולמה חכמתי אני אז יותר למה נתתי נפשי על בנין בהמ"ק. והזרתי ואמרתי כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם וגו' הכל נשכח. מחר שלמה עומד ובונה ביהמ"ק ואומר (דה"ב ו) זכרה לחסדי דוד עבדך שמא אויל מרודך עומד ואומר זכרה לחסדי נבוכדנצר עבדך. הה"ד ואיך ימות החכם עם הכסיל: (יט) ד"א החכם עיניו בראשו יז זה שלקח חטים לג' שנים. והכסיל בחשך הולך זה שלקח חטים לשנה אחת. וידעתי גם אני וגו' (וחזרתי) ואמרתי אני בלבי וגו' זה אוכל וזה אוכל א"כ למה חכמתי אני אז יותר למה משכנית מאניי מן קייטא לאמטי לי מזונין. וחזרתי ואמרתי כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם וגו' הכל נשכח. למחר שנת בצורת באה זה אוכל ביוקר וזה אוכל בזול. הה"ד ואיך ימות החכם עם הכסיל: (כ) ד"א החכם עיניו בראשו זה תלמיד חכם שהוא רגיל במשנתו. והכסיל בחשך הולך זה שאינו רגיל במשנתו. וידעתי גם אני וגו' (וחזרתי) ואמרתי אני בלבי וגו' זה נקרא ר' וזה נקרא ר' זה חכם וזה חכם זה עוטף בטליתו וזה עוטף בטליתו א"כ למה חכמתי אני אז יותר למה נהתי נפשי על תורתי. וחזרתי ואמרתי אין זכרון לחכם עם הכסיל וגו' למחר שניהם נכנסין לבית הועד או למקום אחר ושואלין זה את זה זה נשאל ומשיב וזה נשאל ואינו משיב הה"ד ואיך ימות החכם עם הכסיל. א"ר חייא בר נחמיה אם אין התלמיד צריך לומר שמועה משמו של רבו למחר תורתו משתכחת ואיך לא יתן הרב את עצמו על התלמיד מעתה: (כא) ושנאתי את החיים. אימיקנטרון היה כותב לאדריאנוס קיסר א"ל אם למולים את שונא אלו הישמעאלים אם למשמרי שבת את שונא אלו הכותיים הרי אין את שונא אלא האומה הזאת בלבד. אלהיה יפרע מאותו האיש. גזר אדריאנוס דכל די עבד כן יפרסם ית גרמיה למלכא דמלכא בעי יתן ליה מלה. אזל חד ופרסים ית גרמיה. אמר אריסין רישיה. א"ל למה אמרת כן. א"ל דאת פני לההוא גברא מן תלת נסיסין בישין. א"ל מה אינון. א"ל נפשיה דההוא גברא בעיא מיגס נביה בצפרא וברמשא ולית ליה מה דיתן לה וכן אנתתיה וכן בנוי. אמר אדריאנוס הואיל והוא חיי חיין בישין שבוקו ליה. וקרא אנפשיה ושנאתי את החיים. מעשה בגרגרן אחד שהיה עמל כל ימות השנה ששת ימי המעשה ובשבת לא היה לו מה יאכל. מה עשה פעם אחת נתעטף בכלי קוריים שלו ועלה לראש הגג ונפל מת וקרא אנפשיה ושנאתי את החיים. ר' הושעיא אתון אמרין ליה דיינך שתיין חמרא בשוקא ולא חמי להון. חד זמן נפק ואשכח דיינוי שתן חמרא בשוקא וקרא על נפשיה ושנאתי אני את החיים ודמך ליה בשלמא. יח ר' הונא אמר ויהי האדם לנפש חיה עשאו מכודן עבד בפני עצמו דאין לא

לעי

יד יוסף יג ב"ר פ' י"ב: יד שהש"ר פ"א סי' ס': טו ב"ר פ' י"ב סי' ח': טז תנחומא ופסיקתא סי' ח'. ונכנס ובתנחומא ריש אחרי: יז רו"כ ריש פ' ה'. ובפרק המנחות והנסכים יח ב"ר פ' י"ד. איכה רבתי פסוק נהגני:

מתנות כהונה

ממלכותו והדם ופיתוי פועל יוצא על החכמה שהריקה והפנה אותה. ועיין זה לעיל ריש מדרש הזה: משתיתו פרסו ועיקרו: אחר מלך כו'. ועיין כל זה בב"ר פי"ב: לחרישת קנים כו'. עיין לעיל במדרש הזה (א' א'): כיבה עיין בב"ר פי"ב: נואו פי' יפיו: ה"ג מקלסן מי טוען בהם דופי כו'. ועיין בב"ר פי"ב: וראיתי: לדברי הבלים. ילקוט גרס לדברי מינים: החכם עיניו בראשו: ברגליו בתמיה: רישיה מפני שסוף המעשה הוא ראש המחשבה: ואמרתי: ועוד חזרתי. ושוב חזרתי ואמרתי כי אין זכרון שוה לשניהם כו': משכנית כו'. משכנתי כלי מן החדר בשביל להמציא לידי מעות לקנות בעדם תבואה: רגיל במשנתו. חוזר ושונה משנתו תמיד: ואיך לא כו'. כדי שלא תשתכח תורתו אחר מותו: ושנאתי את החיים: אומיקנטרון שם איש יהודי ולא היה נודע אל המלך: אלו הישמעאלים. כלומר הרי גם הישמעאלים הם נימולים: דכל כו'. שכל מי שעשה זאת יפרסם עצמו למלך שהמלך רוצה ליתן לו דבר מה: מלה דבר מה ועוד י"ל הבטחה ואמונה ועיין באיכה (א' ע'): אזל חד כו'. הלך יהודי אחד ואמר כי הוא כתב כן אמר המלך הרימו ראשו ממנו ושוב אמר לאותו יהודי למה אמרת כן: ה"ג א"ל דאת כו'. פיר' באתה פונה ומעביר אותו איש משלש מיני יגון: עצב תרגום יונתן נסיס עיין בערוך זועפים תרגום אונקלוס נסיסין: מה אינון כו'. מה הן אותן ג' מיני צרה א"ל נפש של אותו איש תאבה לאכול אכלו בבקר ובערב ואין לו מה שיתן לה וכן אשתו וכן בניו: בעי מיגס גרס. ובלשון ירושלמי מיגס הוא לאכול: בבלי קוריים. בגדים חשובים מעשה אורג ועיין בערוך ובמדרש הזה (ד' י'): אתון כו'. הבריות באו ואמרו לו אותן דיינים שמנית שותים יין בשוק ברבים ולא האמין להם זמן א' יצא ר' הושעיא לשוק ומצא דיינים שלו שותים יין בשוק: ודמך כו'. ומת בשלום: רבי הונא. גרס ועיין בב"ר פ' י"ד ובאיכה רבה (א' ב'). ורבי הונא דהכא היינו כדי הגינא וה"ג בהם בידי קרי בידי כלומר:

ביד

ענף יוסף

משכין] קשה דהא נגמר מזה כמ"ש אוכל את בשרו ושאין מבקש עכשיו שיניהו ויראם. וי"ל דמיירי ברשע שעשה עבירות כ"כ שצריך לירד לגיהנם. ולזה מבקש ואומר הב הו לי כו' כלו' די לי צר ומצוק ברצותי כבוד חברי ואורק את שיניו כדי שינצל מדינה של גיהנם ואומרים לו שהם מגווין שלא יעמדו רשעים כנגד צדיקים (יפ"ת): (יד) [שקב"ה ובית דינו] ע' נזה"ק ב"ר פ' י"ב:

גדול

עץ יוסף

יוצא על החכמה שהריקה והפנה אותה: בשעתו כלו' לשעה קלה: ושכחה בשעתו כשנסרך ממלכותו שאז נכחש ממנו מעינות החכמה. ועיין לעיל פ' א' סי' ב': אם יאמר לך אדם יכול אני לעמוד על משתיתו. פי' על ברשו ועיקרו וסידורו של עולם עיין ב"ר פ' י"ב סי' א' שם נתבאר באריכה כל הענין: לחרישת הקנים פי' חורשה יער של קנים: כסח כורת הקנים במגל ובמגירה: חורי משל אחר: פקעת כרך ואגודה מן גמי: וקשרה נגד הפתח וקצה האחרון אחז בידו (מס"כ בב"ר). ולכאורה אין צורך לזה דממילא לא יטעה עד כיון שתולה נגד פתח זו פקעת גמי: אלא עשוהו כינוי לפועלים רבים. רבים עשו אותו (מת"כ): הקב"ה ובית דינו והיינו דכתיב נעשה אדם בצלמנו ומפרש בב"ר פ"ח שנמלך במה"ש: הוא עשך ויכוננך עיין בפרק אלו טרפות: כיבא צינור המקלח לחוץ וכו שופכין כל השופכין המזוהמין: זו בית חוטמו שנתנה למעלה מפתחי פיו: והוא נואו והוא שבחו. שאם סדרם פני האדם שעיקר הצורה הוא פרצוף פנים עם החוטם: מה ת"ל אשר יצר דכבר נאמר וייצר ה' אלהים את האדם: (טו) לדברי הבלים ילקוט גרס לדברי מינים: (טז) ברגליו בתמיה: רישיה מפני שסוף המעשה הוא ראש המחשבה: אני נקראתי מלך כדכתיב נשיא אלהים אתה בתוכנו וכדאי' בב"ר פ' מ"ב ומ"ג ע"ש: למה מסרתי נפשי על ק"ש. בכבשן האש ובהדיפה המלכים: והזהרתי לכל באי עולם שיעבדו להקב"ה: ועוד חזרתי ושוב חזרתי ואמרתי כי אין זכרון שוה לשניהם כו': (יח) זה בנה ביהמ"ק. שבנה היסודות וגם הכין הכל לצורך בנין ביהמ"ק: וזה החריבו ומלך מ' שנה. אע"ג דנבוכדנצר מלך מ"ה שנה כדילף בפ"ק דמגילה מקראי. לא קחשיב אלא מ' משום דדוד לא מלך אלא מ'. לומר שזכה למלכות כ"כ כדוד. ומכ"ש כיון שזכה יותר מדוד שבנאה (יפ"ת). ועיין ברבה ובתנחומא ריש אחרי ובתנחומא ריש ואתחנן: זכרה לחסדי דוד עיין ברבה ובתנחומא ואגדת ובמדב"ר פ' י"ד ופ"ו וברכות כ"ט ושבת ל"א מועד קטן פ' סנהדרין ק"ז סוטה ט'. ובשוח"ט כ"ד (יט) זה שלקח חטים לשלש שנים. עיין בריש מדרש אסתר ובפרק המנחות והנסכים וירוש' שבת פ"א: למה משכנית כו' משכנתי כלי מן החדר בשביל להמציא לידי מעות לקנות בעדם תבואה: (כ) רגיל במשנתו חוזר ושונה משנתו תמיד: לומר שמועה משמו עיין בשוח"ט מזמור א' ומזמור למ"ד ובבלי פרק האשה רבה וירוש' פרק היה קורא: (כא) אימיקנטרון שם איש יהודי ולא היה נודע למלך: אלו הישמעאלים כלומר הרי גם הישמעאלים הם נמולים: דכל מי כו' שכל מי שעשה זאת יפרסם עצמו למלך שהמלך רוצה ליתן לו דבר מתנה בעד זה: מלה דבר מה או פירושו הבטחה ואמונה. ועיין באיכה רבתי פסוק על אלה אני בוכיה: אזל חד הלך יהודי אחד ואמר כי הוא כתב כן. אמר המלך הרימו ראשו ממנו. ושוב אמר המלך לאותו יהודי למה אמרת כן. א"ל שאתה פונה ומעביר אותו איש משלש מיני יגון: עצב ת"י נסים. זועפים ת"א נסיסין: א"ל נפשיה כו' א"ל נפש של אותו איש תאבה לאכול אכלו בבקר ובערב ואין לו מה ליתן לו. וכן אשתו וכן בניו. מיגס פי' אכילה בלשון ירוש': בכלי קוריים בגדים חשובים מעשה אורג: אתון אמרין כו' הבריות באו ואמרו לו אותן דיינים שתיה שותים יין בשוק ברבים. ולא האמין להם. זמן אחד יצא ר' הושעיא לשוק ומצא דיינים אלו שותים יין בשוק: ודמך כו' ומת בשלום: עשאו עבד מכודן בפני עצמו. כג"נ וכ"ה באיכה רבתי. ור"ל שעשה הקב"ה את האדם עבד משועבד לעצמו שאכ"

שט

לעי לא אכיל. על דעתיה דר' הונא דאמר ר' הונא (איכה א) נתנני ה' בידי לא אוכל קום דאין לא לעי בימסא לא קאים בליליא : (כב) ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש וגו'. ר"מ הוה כתבן טב מובחר והוה לעי תלת סלעין כל שבת והוה אכיל ושתי בחדא ומתכסי בחדא ומפרנס אוחרתא לרבנן. אמרין ליה תלמידוי ר' בנך מה את עביד עליהון. אמר לון אין הוון צדיקים כההוא דאמר דוד (תהלים לז) ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. ואם לאו מה אני מניח את שלי לאויבי המקום. לכן אמר שלמה ומי יודע החכם יהיה או סכל וגו' : (כג) וסבותי אני ליאש את לבי מלינע וחזרתי ואמרתי כשם שינעו אחרים לי כך אני ינע לאחרים. [יט] אדריאנוס שחיק עצמות הוה עבר באילין שבילי דטבריא וחמא חד סבא קאים חצד חצובין למינצב נציבין. א"ל סבא סבא בר כמה שנין את יומא דין. א"ל בר ק' שנין. א"ל ואת בר ק' שנין קאים חצד הצובין למינצב נציבין סבור את דאת אכיל מנהון. א"ל אין זכיתי אכלית ואין לאו כשם שינעו לי אבהתי כך אני ינע לבני. א"ל בהייך אין זכית ואכיל מנהון תהא מודע לי. לסוף יומין עבדין תאיניא אמר הא ענתה נודע למלכא. מה עבד מלא קרטילא תאינין וסלק קם על תרע פלטין. אמרין ליה מה עיסקך אמר לון איזלון ואמרון למלכא סבא יהודאי דעברת עלוי בעי מישאל בשלומך. אזלין אמרין למלכא הד סב יהודאי בעי מישאל בשלומך. אמר לון יעלין יתיה. כיון דעל א"ל מה עיסקך. א"ל אנא סבא דעברת עלי ואנא חצב חצובין למינצב נציבין ואמרת לי אין זכית ואכיל מנהון תהא מודע לי. הא זכיתי ואכלית מנהון והלין תאיניא מן פיריהון. אמר אדריאנוס בההיא ענתה קלוונין אנא דתתפנו הדין קרטילא ותימלון יתיה ליה דינרין. אמרין ליה עבדוהי כל מוקרא תיקרינה להדין סבא יהודאי. אמר לון ברייה אוקריה ואנא לא מוקיר ליה. אינתתיה דמגרא הות ברת פחין אמרה לבעלה בר קיבליי בר קיבליי. חמי דהדא מלכא רחימא תינין ומפגרא בדינרין. מה עבד מלא מרעיליה תאינין וקם קדם פלטין. אמרין ליה מה עיסקך אמר לון דשמעית דמלכא רהמיה תינין ומפגרא בדינרין. עלון ואמרין למלכא חד סבא קאים על תרע פלטין טעין מלא מרעיליה תאינין. ואמרנו לו מה עיסקך ואמר לנא שמעית דמלכא רחים תינין ומפגרא בדינרין. אמר קלוונין אנא דתקימון יתיה על תרע פלטין וכל מאן דעליל ונפיק יהא טריה על אפיה. באפתי רמשא פנון יתיה ואזיל לביתיה. אמר לאינתתיה כל הדין יקרא אנא שלים ליך. אמרה אזילי נליגי לאמך דהוון תאינין ולא הוון אתרוגים דהוון בשלין ולא פגינין : (כד) כי יש אדם שעמלו בחכמה וגו'. [כ] א"ר יודן בר"ס גדול כחן של נביאים שמדמים את הצורה ליוצרה הה"ד (דניאל ח) ואשמע קול אדם בין אולי. וא"ר יודן בר"ס אית קרייה חורן דהוא מחוור יתיר מן דין (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם. **בחכמה** (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ. בדעת (שם) בדעתו תהומות נבקעו. ובכשרון [כא] ר' ברכיה בש"ר יהודה בר ר"ס לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו דכתיב (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו. ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו זה דור אנוש ודור המבול. גם זה הבל רעה רבה דכתיב (בראשית ו) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו' : (כה) כי כל ימיו מכאובים וגו'. [כב] זה דור המבול שהם מכאיבין להקב"ה במעשיהם הרעים. וכעס ענינו שמכעיסין להקב"ה במעשי ידיהם. גם בלילה לא שכב לבו שלא שכב לבו מן העבירות. ומנין אף ביום שנא' (שם) וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. ואף הקב"ה הביא עליהם פורענות ביום ובלילה שנא' (שם ז) ויהי הגשם על הארץ וגו'. ד"א גם בלילה לא שכב לבו זה הקב"ה שחשב בלבו להביא עליהם פורענות ביום ובלילה שנא' (שם) וימח את כל היקום. ד"א כי כל ימיו מכאובים אלו הסדומיים שהיו מכאיבין להקב"ה במעשיהם הרעים. וכעס ענינו שהכעיסו להקב"ה במעשי ידיהם. גם בלילה לא שבב לבו להביא עליהם פורענות ביום ובלילה שנא' (שם יט) וה' המטיר על סדום ועל עמורה וגו'. ד"א כי כל ימיו מכאובים אלו המצריים שהיו מכאיבים להקב"ה במעשיהם הרעים. וכעס ענינו שהכעיסו להקב"ה במעשי ידיהם. גם בלילה לא שכב לבו [כג] מאחר שהיה אחד מישראל משלים מלאכתו היה אומר לו המצרי עדור לי שתי עדירות ובקע לי שתי בקיעות. דבר אחר גם בלילה לא שכב לבו זה הקב"ה שחשב בלבו להביא עליהם פורענות ביום ופורענות בלילה שנא' (שמות יב) ויהי בחצי הלילה וגו' : (כו) אין טוב באדם שיאכל ושתה. [כד] ר' תנחומא א"ר נחמן בריה דר' שמואל בר נחמן ור' מנחמא ואמרין לה ר' ירמיה ור' מיישא בש"ר שמואל בר רב יצחק כל אכילה ושתיה שנא' במגילה הזאת בתורה ובמע"ט הכתוב מדבר. א"ר יונה בנין אב שבכולם שנא' והוא ילונו בעמלו בעולמו בעוה"ז ימי חייו לקבר וכי יש מאכל ומשתה בקבר שמלווין את האדם לקברו אלא אלו תורה ומע"ט : (כז) כי מי יאכל ומי יחוש וגו'. אמר שלמה מאן אכיל כמה דאכלית ומאן שתה כמה דשתיתי ומאן עבד כמה דעבדית. ר' ירמיה בש"ר שמואל בר רב יצחק נשר גדול היה לו לשלמה והיה רוכב עליו והולך לתדמור במדבר ובא בו ביום אחד הה"ד (דה"ב ח) ויבן את תדמור במדבר : (כח) כי לאדם שטוב לפניו וגו'. כי לאדם שטוב לפניו זה אברהם אבינו נתן חכמה ודעת ושמחה. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה נמרוד. ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה אברהם שנא' (בראשית כד) ואברהם זקן בא בימים וגו'. ד"א כי לאדם שטוב לפניו זה יצחק נתן חכמה ודעת ושמחה. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה אבימלך. ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה יצחק שנא' (שם כו) ויזרע יצחק בארץ ההיא. ד"א כי לאדם שטוב לפניו זה יעקב נתן חכמה ודעת ושמחה. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה לבן. ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים

יד יוסף יט ויק"ר פ' כ"ה. תנחומא קדושים : כ שוח"ט מזמור א'. קה"ר פסוק מי כהחכם. במדב"ר פ' י"ט. ב"ר פ' כ"ז : כא ב"ר פ"ג סי' כ'. ופ"ו ופ' י"ב. ושוח"ט מזמור ס"ב. וקה"ר פ"ה סי' כ"ד. וילקוט בראשית : כב ב"ר פ' כ"ז סי' ב'. ילקוט בראשית : כג תנחומא ויגש סי' ט' : כד לקמן פ"ג סי' ט"ז. ופ"ה פסוק הנה אשר ראיתי. ופ"ח פסוק ושבחתי אני את השמחה :

ענף יוסף

(כד) [גדול כחן של נביאים שמדמין כו'] עיין בר"ח שער האהבה פ"ס שהאריך בזה :
יראת

מתנות כהונה

בידי עמלי : ושנאתי אני את כל עמלי : כתבן טוב. פי' סופר טוב ומובהר כדאיתא במס' שבת שאמר לר"ע לבלר אני : והוה לעי וגו'. היה יגע ומשתכר בכל שבוע שלשה סלעים והיה אוכל ושותה בעד א' וקונה כסות בעד א' והשלישית היה מפרנס בהן רבנן : א"ל תלמידוי. רבי בניך מה אתה עושה להם ומה תהא עליהם : א"ל אם יהיו צדיקים יגיע להם מה שאמר דוד וכו' : וסבותי אני : חצד הצובין. בויקרא רבה פ' כ"ה גרס הלב ועיין שם כל המעשה : הצורה זה האדם : הקב"ה גם הוא נקרא כן דכתיב קול אדם כו'. ועיין שוב כל זה בב"ר פרשה כ"ז ובפרשה חקת רבה ולקמן (ח' א') : אין טוב באדם : בתורה ובמעשים טובים. כי היא אכילה ודאית למלאות נפשו בנועם ה' : בעמלו קרי ביה בעולמו ולקמן (ה' י"ב) גרס כמו כאן ועיין (ג' י"ב) ובפסוק (ה' י"ד) שם הגי' יותר נכונה : כי מי יאכל : מאן אכל. כלומר מי אכל כמו שאכלתי אני ומי שתה כמו ששתיתי ומי עשה כמו שעשיתי ויהיה היו"ד מן יאכל ויחוש עתיד במקום עבר : נשר גדול כו'. עיין מזה בספר הזוהר בפרשת פנחס עמוד רכ"ז : כי לאדם : ולמי נאמר. לתת הון יקר וכל טוב לטוב כו' : לבל זמן. עיין בבראשית רבה

עץ יוסף

אינו סורח אינו אוכל ועל זה צריך ליגע כל ימיו וע' ב"ר פ' י"ד : **על דעתיה דרב הונא.** ר"ל הוא דעתיה דרב הונא דאמר כו' : **נתנני ה' בידי** לא אוכל קום כו'. כלו' בידי עמלי וקרינן בידי היו"ד קמוצה והדלי"ת בחיר"ק. כלו' שהוא משועבד לעמלו. בעמל המזונות ועיין בב"ר פ' י"ד : (כב) **כתבן טב** פי' סופר טוב ומובהר כדאי' במס' שבת שאמר לר"ע לבלר אני : **והוה לעי** כו' היה יגע ומשתכר בכל שבוע שלשה סלעים והיה אוכל ושותה בעד אחד. וקונה כסות בעד אחד. והשלישית היה מפרנס בהן רבנן : **א"ל תלמידוי** רבי בניך מה אתה עושה להם ומה תהא עליהם : **א"ל אין** כו' אם יהיו צדיקים יגיע להם מה שאמר דוד וכו' : (כג) **וסבותי** כו' מליגע וחזרתי כו'. כי כבר יאשתי מליגע. ועכשיו סבותי את לבי מליאש עוד. לפי שכמו שאחרים יגעים לי כך אני יגע לאחרים : **וחמא** וראה איש זקן אחד עומד והיה חופר הגומות בקרקע לנטוע נטיעות. חצד פי' כורה וחופר בארץ. ובויק"ר פ' כ"ה גרס הלב ועיין בתנחומא קדושים : **א"ל אין זכיתי** שאאריך ימים כל כך אאכול מהם ויפה עשיתי. ואם לאו כו' : **א"ל בהייך** כו' משביעך אני אם תזכה לאכול מהם תהא מודיע לי : **הא ענתה** הרי העת : **קרטיל** פי' סל : **תרע** שער ופתח : **קלוונין אנא** כו' גוזר ומלוה אני שתפנו זה הסל מן אותן תאנים ותמלאון דנרי זהב : **א"ל עבדוהי** כו' אמרו לו עבדיו כל זה היקר תיקר והכבד לזה זקן יהודי. אמר להם בוראו מכבדו ואני לא אייקר אותו ואכבדנו : **אינתתיה דמגרא** כו' אשת שכנו של אותו הזקן היתה בת פחותה וגרוע כלו' אשה רעה. ואמרה לבעלה בר קבליי פי' בן אגן וסכל ראה שזה המלך אוהב תאנים ומחליף אותם בדינרים : **מרעילי תאנין** ברבה שם גרס מדעליה תינין. ופי' המ"כ שק גדול שמשימין על החמורים : **קלוונין אנא** כו' פי' גוזר ומלוה אני שתעמידו אותו על פתחה של פלטין וכל מי שיצא או יכנוס יהא משליך התאנים על פניו וכן עשו לו : **באפתי רמשא** כו' לפני הערב פינו אותו ספרוהו והלך לביתו. ואמר לאשתו כל היקר הזה אני שלמתי לך שגרמת לי בעצתך. אמרה ליה לך והשתבח וספר לאמך דרך שבח שהיו תאנים ולא אתרוגים שאילו היו אתרוגים שקשים הם היו ממיתין אותך בהם. ושהיו התאנים מבושלים שהם רכים ולא פגין שאינן מבושלים כל צרכן וקשים הם שאלו כן היו הורגים אותך בהם. והיא אמרה כן דרך קינטור ולעג. (כד) **כי יש אדם** כו' א"ר יודן כו'. עיין בב"ר פ' כ"ז : **גדול כחן של נביאים** כו'. פי' אחריהם וגדול כחן אחר שהורשו לומר כן ועיין בשוח"ט מזמור א'. ובמדב"ר פ' י"ט ולקמן פ' מי כהחכם : **שמדמין את** צורה ליוצרה. היינו שדמו את השי"ת לצורת האדם כדי לשכך את האוזן ועיין ביפ"ת בב"ר : **אית קרייה** חורן כו'. ר"ל יש קרא אחר שהוא מחוור ומבורר בו יותר שהשי"ת נקרא אדם : **ובכשרון כו'** דכתיב בדבר ה' שמים נעשו. ובב"ר פ' כ"ז מסיים וכבר שמים נעשו. ופי' רש"י שמעשיו היו מתכשרים בעמלו בלי טורח : **זה דור** אנוש ודור המבול. שהיה להם כל טוב בשלום בלי יסורים וטורח : (כה) **זה** דור המבול. ובב"ר פ' כ"ז א' זה דור אנוש ודור המבול. ע"ש כל הענין בביאורו : **שהם מכאיבין** כו' הוא ע"ד ההעברה והקל לשון. שכביכול השכינה מצטערת מהרשעים המכעיסים ומן העונש המיוחד עליהם. וכמ"ש בזמן שהאדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי : **שמכעיסין להקב"ה** כפל הכעס על המכאוב לומר שהיו חוטאים להכעיס (יפ"ת) : **שלא שכב** לבו מן העבירות. כי און יחשוב על משכבו אע"פ שלא יעשום בפועל אלא ביום. ואמר זה להודיענו הפלגת השחתת דרכם כי יום ולילה לבם למרע : **ומנין אף ביום** שאפי' ביום היה לבבם חושב מחשבות און. **שחשב בלבו** להביא כו'. ומפרש לא שכב לבו כלו' שלא נח רוגזו מהם : **פורענות ביום ובלילה** כלו' לגלא שמחה אותם כדכתיב וימח את כל היקום : **וה' המטיר** כו' שידוע בשעה שהחמה והלבנה עומדים ברקיע כדאי' בב"ר פ"נ : **מאחר שהיה** אחד מישראל כו'. שלא שבע לבם ונח מאשר היו משתעבדים בישראל ביום אלא כי גם בלילה לא נחו מלשעבדם : **שחשב בלבו** להביא עליהם פורעניות כו' נ"ל שהביא ה' עליהם פורענות שיתמיד גם ביום ובלילה. והיינו במה שהביא עליהם מכת מות כדכתיב וה' הכה כל בכור : **ויהי בחצי הלילה** וגו'. ובב"ר פ' כ"ז מסיים גם זה הבל הוא. והוא סיפיה דקרא דכל ימיו מכאובים הוא. ופירושו שכל הרשעים אשר מלאו תאותם לסוף נאבדו והיו כאלו הבלים הנזכרים בספר קהלת : (כו) **בתורה** ובמעשים טובים. כי היא אכילה ודאית למלאות נפשו בנועם ה'. וע' לקמן פ"ג סי' ט"ז. **בעמלו** קרי ביה בעולמו. ולקמן פ"ח פסוק ושבחתי אני את השמחה גרס כמו כאן ועי' פ"ג פסוק ידעתי כי אין טוב ופ"ה פסוק הנה אשר ראיתי שם הגי' יותר נכונה : (כז) **מאן אכל** כלו' מי אכל כמו שאכלתי אני. ומי שתה כמו ששתיתי. ומי עשה כמו שעשיתי. ויהיה היו"ד מן יאכל ויחוש עתיד במקום עבר : **נשר גדול** כו' המדרש מפרש יחוש לשון מהירות מדקאמר ובא בו ביום. והזוהר פ' פנחס כתב ד' מאות פרסי בשעתא חדא : (כח) **ולמי** נאמר לתת. הון יקר וכל טוב : **לטוב** כו' וכדאי' בב"ר פ' מ"ב שאמרפל הוא נמרוד. והרגו אברהם במלחמה ונטל כל הונו ורכושו : **זקן בא בימים** וגו' וה' ברך את אברהם בכל : **זה יצחק** שנא' ויזרע וגו' ויברכהו ה'. וכדאי' בברכה ויאמר אבי..לך אל יצחק לך מעיינו כי עלתה

האלהים זה יעקב שנא' (שם לא) כי ראיתי את כל אשר לבן עושה לך. ד"א כי לאדם שטוב לפניו אלו ישראל שהיו במצרים נתן חכמה ודעת. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס כה אלו הכנענים. א"ר לוי אפי' טפת שמן לא היה נותן אחד מהם בגריסין שלו ואפי' נשברה ביצתו לא היה טועמה אלא היה מוכרה ועושה אותה דמים כדי שיכנסו ישראל לארץ וימצאו אותה מלאה ברכות. ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים אלו ישראל שנא' (במדבר כו) לאלה תחלק הארץ. ד"א כי לאדם שטוב לפניו זה חזקיה נתן חכמה ודעת ושמחה. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה סנחריב. ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה חזקיה שנא' (דה"ב לב) וינשא לעיני כל הגוים. ד"א כי לאדם שטוב לפניו זה מרדכי נתן חכמה ודעת ושמחה. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן. ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה מרדכי שנאמר (אסתר ח) ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן וגו' :

פרשה ג

(א) לכל זמן ועת לכל חפץ. זמן היה לאדה"ר שיכנס לג"ע שנא' (בראשית ב) ויניחהו בגן עדן. וזמן היה לו שיצא משם שנא' (שם ג) ויגרש את האדם וגו'. זמן היה לו לנח שיכנס לתיבה שנא' (שם ז) בא אתה וכל ביתך אל התיבה וגו'. וזמן היה לו לצאת שנא' (שם ח) צא מן התיבה וגו'. א זמן היה לאברהם שינתן לו המילה שנאמר (שם יז) ואתה את בריתי תשמור. וזמן היה לבניו להמול מהן שימולו בשני מקומות אח' במצרים ואח' במדבר שנא' (יהושע ה) כי מולים היו כל העם היוצאים וגו'. ועת לכל חפץ תחת השמים זמן היה שתנתן התורה לישראל. א"ר ביבי זמן היה לאותו דבר שהיה נתון למעלה מן השמים ועכשיו יהיה נתון למטה מן השמים ואי זו זו התורה שנא' (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר : (ב) עת ללדת ועת למות. א"ר ברכיה הרי כל חכמתו של שלמה שאמר עת ללדת ועת למות. מה הוא. אשריו לאדם ששעת מיתתו כשעת לידתו. מה שעת לידתו נקי אף שעת מיתתו נקי. עת ללדת ועת למות בשעה שהאשה יושבת על המשבר אינון צווחין לה חייתא. ולמה אינון צווחין לה חייתא שהיא מייתא וחייה. ולמה אינון צווחין לה מחבלתא ב דהיא ממשכנה בידוי דמיתה המד"א (שם כב) אם חבול תחבול שלמת רעך וגו'. ר' סימון בש"ר נתן דבית גוברין אמר ג (משלי ל) שאול ועוצר רחם למה נסמך שאול אצל רחם לומר לך מה רחם מוציאין סמנו בקולי קולות אף שאול מוציאין סמנו בקולי קולות: (ג) ד"א עת ללדת וגו' ואפי' מלה"מ נעשה קטיגור שלה. א"ר שמואל בר נחמן ד על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן וכו'. ובג' דברים אנשים מתים השרוי בבית המרועע והמהלך בדרך יחידי והמפרש בים הגדול נעשה השטן קטיגור. דא"ר לוי בג' מקומות השטן מצוי לקטרג השרוי בבית המרועע והמהלך בדרך יחידי והמפרש בים הגדול. ר"ש בר אבא בש"ר חנינא כל הדרכים בחזקת סכנה. ר' ינאי הוה נפיק לאיסטרטה הוה מפקד ו בביתיה. ר' חלבו ור"ש בר אבא בש"ר יהושע בן לוי אמר כל החולים בחזקת סכנה. ח ר' נתן כהן אחוי דר' חייא בר אבא הוה מפרש בימא. אמר לאחוי צלי עלי. אמר ליה ומה נצלי עלך הן דאת קטר לולבך קטר אלפך. ואין עללת לבי כנישתא ושמעת קלא דצבורא מצליין למיטרא לא תיסתמך על צלותי. ר' יהושע בריה דר' תנחום בר' חייא דכפר אגון הוה באסיא בעא דיפרוש בין תנא לחנוכה. אמרה ליה ההיא מטרוניתא באילין יומיא פרשין ולא שמע למלה ואיתחמיה ליה אבוהו בחילמא אמר ברי בלא קבורה וגם קבורה לא היתה לו ולא שמע לא למילוי דדין ולא למילוי דדין וכן הות ליה : (ד) ד"א עת ללדת. מעת ללדת היא עת למות. משעה שאדם נולד הוא נגזר עליו כמה שנים יחיה ו אם זכה הוא משלים את שנותיו אם לאו פוחתין לו מהם דכתיב (משלי י) יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה כך דברי ר"ע ורבנן אמרין אם זכה מוסיפין לו על שנותיו אם לאו פוחתין לו משנותיו. אם זכה מוסיפין לו שנא' (ישעיה לח) הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה. א"ל משלו הוסיפו לו תדע דהא כתיב (מ"א יג) הנה בן נולד לבית דוד יאשיה שמו וגו' ועדין לא בא מנשה לעולם. אמר להון מי כתיב הנה בן נולד לבית דוד משל חזקיהו לא נאמר כן אלא לבית דוד בן משאר מלכות בית דוד. ודא מסייע למה דאמרין חכימי רבנן. מעשה באחד מגדולי צפורי שבאתה לו מילה ועלו אנשי עין תאנה לכבדו. ועלה עמהם ר"ש בן חלפתא. כד אתון לפילין אשכחון קל טלייא קיימין מדחכין קמי הדא דרתא תמן לר"ש בן חלפתא עולין ויאה. אמרון לית את זיע מן הכא עד דאת מרקיד לן ציבחר. אמר לון לית דא מן דידי דאנא גבר סב וזעף לון ולא איזדעזעו ולא איתכנעון. תלה אפוי וחמא הדא דרתא הפוכה א"ל אניבון אבתרי מה דאנא אמר לכון. איזלון אמרי להדין מרא דהדא דרתא אין דמיך יתעיר דרישיה ז דחטייה חלי וסופית מריר. מן קל מיליהון איתעיר מרא דהדא דרתא ונפק ליה ורבע ליה על רגליה. א"ר אנא בעי מינך לא תסתכל למיליהון דאינון טלין ושטין. א"ל מה נעביד לך וגזירתה גזירה ברם תלי אנא לך עד זמן דתפיק כל מה דאית לך בדרתא. כיון דאפיק כל מה דאית ליה בדרתא סליקת ההיא דרתא ונחתת לה. ח אזלין למקיימיה מצותא דגזירתא והוה אבוי דמיינוקא משקי לון חמר עתיק ואמר שתון מן הדין חמרא טבא דאנא רחיץ במארי דשמיא

יד יוסף כה ספרי עקב ס"פ ל"ח : פ"ג א ב"ר פ' מ"ו סי' ב'. ולקוט ס"ז. וילקוט קהלת : ב ש"ר פ' מ"ו. ויק"ר פ' כ"ז : ג ברכות ס"ו. סנהדרין נ"ב : ד שבת ל"ח. ירוש' פ"ב דשבת. ב"ר בראשית. תנחומא ריש נח. זכים ויגש : ה ב"ר ס"ו. ירוש' שבת פ"ב : ו יבמות סוף פרק החולץ דף מ"ט : ז ע' מ"ב ישעיה ס' פסוק ל. ונצבים כ"ט פסוק י"ח נפ"י (נר"ל) : ח וב"ל פ"ע:

מתנות כהונה

רבה פרשה מ"ז : עת ללדת : מה הוא. כלומר מה כוונתו באמרו עת ללדת ועת למות : חית לשון צווחין לה חייתא. פירוש הבריות קורין אותה חייתא ועיין זה בירושלמי פ' במה מדליקין ובשמות רבה פרשה מ"ז : שאול ועוצר כו'. משלי סי' ל' : אף שאול כו'. עיין בפ"ק דברכות שמכאן למדין כו' תחיית המתים מן התורה : אפי' מלאך המות כו'. כלומר כל כך הסכנה עצומה עד שהמלאך המות כו' : קטיגור שלה. של היולדת : אנשים מתים. כלומר נבדקים ועיין בפרק במה מדליקין ואם לא ימצא להם זכות הם מתים : לאסטרטיא לדרך רשות הרבים כהאי דאמרינן בעירובין סרטיא ופלטיא : מפקד בגו ביתיה. צו לביתו כדכתיב מרע : ה"ג רבי נתן כהן אחוי' ועיין כל זה בב"ר פ"ו. ס"ג משלו מוסיפין תדע דהא כתיב ועיין כ"ז סוף פ' החולץ (מס) : משלו משיעורו שנגזר עליו שהיה ראוי לפחתו ומשב בתשובה הוסיפו לו על אותו פחת שיהיה עד השיעור הקודם שנגזר עליו בעת הולדו : ודא מסייע כו'. מעשה שהביא בסמוך הוא סיוע לדברי חכימיא רבנן : כד אתון כו'. כשבאו לשער השר מצאו שם נערים משחקים לפני חצר א' ראו לר"ש בן חלפתא מעולה ויפה ומצויין כת"ח אמרו לו לא תזוז מכאן עד שאתה מרקד לנו מעט אמר להן אין זה משלי שאני איש זקן גער בהם בנזיפה ולא נזדעזעו מפניו ולא הכניעו מפניו נשא עיניו וראה חצר זה הפוך ונוטה ליפול והוא היה נותן בו עין שיפול ובאות אמת הביא כך הגירסא בשם נוסחאות אחרות ואותן תינוקות היו מאותו החצר אמר להם ענו אחרי מה שאני אומר ומזמר לפניכם כי כן היה דרך פירוש ואמר שלהם שאחד היה אומר ומזמר לפניהם וכלם עונים אחריו לכו אמרו לבעל החצר הזה אם ישן הוא יינער משנתו בראשם ותחלת החטא הוא מתוק וסופו מר כלומר מרה תהיה לו באחרונה שסרחון הנערים תלוי בו שלא למד אותם דעת חכמה ומוסר ומפני קול דבריהם נגער משנתו בעל החצר ויצא ונפל על רגליו של ר"ש וכרע לפניו וא"ל ר' מבקש אני מלפניך לא תסתכל ולא תשגיח לדבריהם שהמה נערים ושוטים א"ל מה אעשה לך וכבר הגזירה נגזרה שיפול החצר אבל זאת אעשה לך שאהא תולה ומתאין עד זמן שתוציא כל מה שיש לך בחצר. כיון שהוציא כל מה שיש לו עלה החצר למעלה ונתקן קשרי בנינו וירד למטה ונפל ונעשה תל : אזלין למקיימיה כו'. ר' שמעון בן חלפתא עם אנשי עין תאנה הלכו לקיים מצות מילה והיה אביו של אותו התינוק משקה אותם יין

ענף יוסף

(ד) יראת ה' תוסיף ימים כו'] דהוא מגרע יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה דהיינו ממש שנתקצרו משנות רשעים מוסיפין ליראת ה'. וא"כ אין זה הוספה מאחר שנגזרו לשום אדם (פעמים) : [משלו הוסיפו לו] והא דאמרינן בפ"ק דתענית כי תוגא טרנא מר בעי דמעבר במילי מוספינא ליה י"ל דאין זה תוס' כיון שנגזרו לשום אדם (תוס' סוף פרק החולץ) : אלא

עץ יוסף

ממנו אמר לו כל אותן עלמות שעלמת לא מעצמו היה לך בשמים : את כל אשר לבן עושה לך. וכדאי' בב"ר פ' ע"ד אשר עשה לך אכ"כ אלא עשה לך שלפה הקב"ה מה לבן עתיד לעשות עם אבינו יעקב והיה לו צורה כיוצא בה. הרי שנתן הקב"ה לאסף של לבן ליעקב : ד"א כי לאדם שטוב לפניו. אלו ישראל שהיו במצרים נתן חכמה ודעת ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס אלו המצרים שהיו מאספים כל הממון בשנת רעבון. ולמי נאמר לתת לטוב לפני אלהים אלו ישראל שנא' ויסע משה שהסיען בעל כרחן שהיו מקושטין באבנים טובות ומרגליות והיו נסין על שפת הים והיו ישראל יורדין בכל יום והיו נוטלין מהן ולא היו מבקשים לזוז משם (כדאי' בתנחומא). ד"א כי לאדם שטוב לפניו אלו ישראל שהיו במדבר. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס אלו הכנעני'. א"ר לוי אפי' טיפת כו' כנ"ל. שאותן מ' שנה היו מאספים הכנענים ממון יותר (מנ"כ יפ"ת) : זה חזקיה כדאי' בישעיה מ"ה ברש"י פסוק יגיע מצרים בשם ס"ע כאשר שב סנחריב מעל תרהקה מלך כוש ובא לירושלים הביא עמו חמדת כל האוצרות כוש ומצרים שהלכו לעזור את כוש ונפל בירושלים וחזקיה ועמו בזזו הכל : את בית המן וגו' ותשם אסתר את מרדכי על בית המן וע' במגילה :

פרשה ג (א) זמן היה לאברהם כו'. ע' בב"ר פ' מ"ז ס' שם שהמתין הקב"ה לעת זקנתו של אברהם שאז נקרר דמו ובטל יצרו ותאותו : וזמן היה לבניו להמול כו'. ר"ל מה שנמולו ב' פעמים אחד במצרים והשני בגלגל משום סכנה שלא נשבה רוח צפונית כדאי' בפ' הערל : (ב) מה הוא כלו' מה כוונתו באמרו עת ללדת ועת למות : אינון צווחין לה חייתא. פי' הבריות קורין אותה חייתא : דהיא ממשכנת בידוי דמיתה. שהיא נ"ט חלקים למות ואחת לחיים כדאי' בשמות רבה פ' מ"ו ובויק"ר פ' כ"ז : אף שאול מוציאין ממנו בקולי קולות. בפ"ב דברכות ובפ' חלק למדו מכאן שתח"ה מן התורה : (ג) ואפילו מה"מ כלו' כל כך הסכנה עצומה עד שהמלאך המות כו' (מת"כ) : קטיגור שלה של היולדת : על ג' עבירות כו'. עיין בבבלי ובירוש' בפ"ב דשבת ובב"ר פ' ס' ובתנחומא ריש נח : אנשים מתים כו'. נבדקים ואם לא ימצא להם זכות הם מתים : בבית המרועע ובפ"ק דר"ה אמר ג' דברים מזכירים עונותיו של אדם קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו. ובירוש' פרק הנ"ל איתא עוד הישן בבית אפל לעצמו ובבבלי אמר בשעה שעוברים על הגשר. ופריך גשר ותו לא ותהר אימא כעין גשר : לאסטרטיא לדרך רה"ר : מפקד בגו ביתיה צוה לביתו כדכתיב מרע : אמר לאחוי צלי עלי. עיין בב"ר פ"ו ובירוש' פ' הנ"ל : ומה נצלי עלך כלו' מה בצע בתפלתי כי הכלאי לך שתחג הסוכות שאתה קושר לולבך תקשור אלפך מלפרוש בים. כיון שמאז הגשם מזכירין משיב הרוח ומוריד הגשם דהוא' סכנה הגשם נשמעת יותר (יפ"ת) : קטר אלפך. ובירוש' פ"ב דשבת ובב"ר שם נכסי קטר רגליך : בעי דיפרוש בין חגא. פי' רצה לפרוש בים בין כו' : אמר ברי בלא קבורה שנא' גם קבורה לא היתה לו. ל"ה בב"ר שם : ולא שמע כו' דהוה ס"ל דדברי חלומות לא מורידין ולא מעלין כדאי' בב"ר פ' פ"ט : (ד) אם זכה הוא משלים כו'. עיין כל זה ביבמות דף מ"ט : משלו הוסיפו לו משיעורו הנגזר עליו שהיה ראוי לפחתו ומשב בתשובה הוסיפו לו על אותו פחת שיהיה עד שיעור הקודם הנגזר עליו בעת הולדו : תדע שמתחלה כשנולד פסקו לו כל אותו תוספת. שהרי הנביא נתנבא בימי ירבעם שנים הרבה קודם הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ובשעת חליו של חזקיהו עדיין לא נולד מנשה שממנו יצא יאשיהו. הרי אומר בשעת חליו גזרו לפחות משניו וכשזכה השלימו לו : ודא מסייע כו' מעשה שמביא בסמוך הוא סיוע לדברי רבנן : כד אתון כו' כשבאו לשער העיר מצאו שם נערים משחקים לפני חצר אחד. ראו לר"ש בן חלפתא מעולה ויפה ומצויין כתלמיד חכם. אמרו לו לא תזוע מכאן עד שאתה מרקד לנו מעט. אמר לה אין זה משלי שאני איש זקן. וגער בהם בנזיפה ולא נזדעזעו מפניו ולא נכנעו מפניו. נשא עיניו וראה חצר זה הפוך ונוטה ליפול. והוא היה נותן בו עין שיפול (ובא"א הביא הגירסא כך בשם נ"א) ואותן תינוקות היו מאותו חצר. אמר להם ענו אחרי מה שאני אומר ומזמר לפניכם (כי כן היה דרך פירוש ואמר שלכם שאחד היה אומר ומזמר לפניהם וכלם עונים אחריו) לכו אמרו לבעל החצר הזה אם ישן הוא יינער משנתו. בראשם ותחלת החטא הוא מתוק וסופו מר כלומר מרה תהיה לו באחרונה. שסרחון הנערים תלוי בו שלא למד אותן דעת וחכמה ומוסר. ומפני קול דבריהם נגער משנתו בעל החצר ויצא לו ונפל על רגליו של ר"ש וכרע לפניו וא"ל רבי מבקש אני מלפניך שלא תסתכל ולא תשגיח לדבריהם שהמה נערים ושוטים. אמר ליה מה אעשה לך וכבר הגזרה נגזרה שיפול החצר אבל

זאת

רשמיא רמיניה אנא משקי לכון במשתותיה . ועני כתריה * כשם שהכנסתו לברית כך תכניסהו לתורה ולחופה . מן קק מילידתן נפק ר"ש בן חלפתא בחשיכתא ופגע ביה שליחהון דברייתא . א"ל מן בגין דאתון רחצין על עובדיכון טביא אתון נפקין על שעה דלא שעה . א"ל את מאן את אמר לו אנא שליחהון דברייתא . א"ל ולמה אפיך בישין אמר מן קל מיליא קשיאתא דאנא שמע מן ברייתא בכל יום. א"ל ומה אינון אמר לו הדין מיינוקא דגזרתון יומא דין פתקיה גבי דאינסב יתיה מן הכא לתלתין יומין והוה אבוי משקי לכון ואמר אישתון חמר טב דאנא רחיץ במארי דשמיא מיניה אנא משקי לכון במשתותיה . ושמעית ועצבית דצלותהון מבטלה יתיה . א"ל חייך דאת מחמי לי פיתקי . אמר לית אנא שליט על דידך ולא על דלחברך . א"ל למה . אמר דבכל יום ויום אתון עמלין בתורה ובמצות ועושין צדקות והקב"ה מוסיף ימים על ימיכם . א"ל יהא רעוא מקמיה קוב"ה היך מה דלית את שליט על פיתקינן כך לא יהא לך רשו לעבור על מילנן ובעין רחמי מן שמיא וחיי מיינוקא . א"ר עקיבא מה לנו המעשה אין לי המעשה אלא מקרא מיא (שמות כג) את מספר ימיך אמלא שהרי משה כמה מצות עשה וכמה צדקות ובסוף נאמר לו (דברים לא) הן קרבו ימיך למות . הוי עת ללדת וגו' . ד"א עת ללדת ועת למות משנולד אדם הקב"ה מצפה לו שישא אשה עד כ' שנה הגיע לכ' ולא נשא אשה הקב"ה אומר לו עת ללדת הוא לך ולא רצית אין זו אלא עת למות . אית דאמרי מה דיקליה ירבה ציבחר . עת לטעת בשעת שלום ועת לעקור נטוע בשעת מלחמה : (ה) עת להרוג בשעת מלחמה ועת לרפוא בשעת שלום . עת לפרוץ בשעת מלחמה ועת לבנות בשעת שלום : (ו) עת לבכות בשעת האבל ועת לשחוק אחר האבל . עת ספוד בשעת האבל ועת רקוד אחר האבל : (ז) עת להשליך אבנים בשעה שאשתך טהורה ועת כנוס אבנים בשעה שאשתך טמאה . עת לחבוק אם ראית כת של צדיקים עומדים עמוד והבק ונשק ונפפם . ועת לרחק מחבק אם ראית כת של רשעים רחק מהם ומכיוצא בהן : (ח) עת לבקש בשעת שלום ועת לאבד בשעת מלחמה . עת לשמור בשעה טובה ועת להשליך בשעה רעה . עובדא הוה בהר פרגמטוטים דהוה אזיל פריש בימא הוא ובריה . והוה אייתי גביה קובין דינרין יהב ליה מותביהון באפילה . שמע קלהון דנוטיא אמרין כד עללין אנא לפילגוס אנן קטלין לון ומשליכין לון לימא ונסבין הדין מדליה דדינרין מיניה . מה עבד ההוא גברא עבד גרמיה מצהיב עם בריה ונסב יתהון ורמא יתהון לימא כיון דעלון לון למדינתא אזל וקביל עליהון גבי אנטיפוטא דקסרין ואייתינון בבי אסירי ואזדון והייבהון לית ליה מדלית דדינרין . אמרין ליה מנן את הכא דיינא לן דחייבין אמר לון משלמה מלך ישראל דכתיב עת להשליך וגו' : (ט) עת לקרוע בשעת מלחמה ועת לתפור בשעת שלום עת לחשות ועת לדבר אינתתיה דרבי מנא דמכת בצפורין סליק ר' אבון לגביה למיחמיה ליה אפין. א"ל לית מארי משנה אמר לן הדא מלה דאורייתא א"ל הא מטא ענתה דאורייתא דמהשי מתעלייה למשתקה. עת לאהוב בשעת שלום ועת לשנוא בשעת מלחמה . עת מלחמה בשעת מלחמה ועת שלום בשלום : (י) ר' יהושע דסכנין פתר קרייא בישראל עת ללדת ועת למות אמר הקב"ה לשעה קלה הייתי אני מילדת לבני דכתיב (יחזקאל טז) ומולדותיך ביום הולדת אותך וגו' . ועת למות דכתיב (במדבר יד) במדבר הזה יתמו ושם ימותו ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה וגו' . ועת לטעת שנא' (עמוס ט) ונטעתים על אדמתם . ועת לעקור נטוע דכתיב (דברים כט) ויתשם י"י מעל אדמתם . עת להרוג דכתיב (איכה ב) ויהרוג כל מחמדי עין . ועת לרפוא דכתיב (ירמיה לג) הנני מעלה לה ארוכה ומרפא וגו' . עת לפרוץ דכתיב (עמוס ד) ופרצים תצאנה אשה נגדה . ועת לבנות דכתיב (שם ט) ובניתיה כימי עולם . עת לבכות דכתיב (איכה א) בכה תבכה בלילה . ועת לשחוק דכתיב (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פינו וגו' . עת ספוד דכתיב (ישעיה כב) ויקרא י"י אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד . ועת רקוד דכתיב (זכריה ח) ורחובות העיר ימלאו וגו' . עת להשליך אבנים דכתיב (איכה ד) תשתפכנה אבני קדש . ועת כנוס אבנים דכתיב (ישעיה כח) הנני יסד בציון אבן וגו' . עת לחבוק שנא' (שיר ב) וימינו תחבקני . ועת לרחוק מחבק שנא' (ישעיה ו) ורחק י"י את האדם . עת לבקש דכתיב (דברים ד) ובקשתם משם את י"י אלהיך . ועת לאבד דכתיב (שם יא) השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ואבדתם מהרה. עת לשמור דכתיב (תהלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. ועת להשליך דכתיב (דברים כט) וישליכם אל ארץ אחרת וגו' . עת לקרוע דכתיב (ש"א ט"ו) קרע י"י את ממלכות ישראל. ועת לתפור דכתיב (יחזקאל לז) והיו לאחדים בידך וגו' . עת לחשות דכתיב (ישעיה מב) החשיתי מעולם וגו' . ועת לדבר דכתיב (שם מ) דברו על לב ירושלים וגו' . עת לאהוב דכתיב (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר י"י. ועת לשנוא דכתיב (ירמיה יב) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה . עת מלחמה דכתיב (ישעיה סג) ויהפך להם לאויב וגו'. ועת שלום דכתיב (שם סו) הנני נוטה אליה כנהר שלום וגו' : (יא) מה יתרון העושה וגו' . אמר שלמה הואיל ועתים עתים הן לכל מה מהני אומנה באומנותיה וכשרא בכשרותיה. ד"א מה יתרון כל אינש ואינש לא מתרין אלא עם בעלי אומנותיה. א"ר יצחק ב"ר מריון (חבקוק ב) וצדיק באמונתו יחיה (שצדיק באמונתו יחיה) אפי' צדיק חי העולמים מאמונתו הוא חיה. אמר הקב"ה בתחלה הרגתי בכורי מצרים שנא' (שמות יב) ויהי בחצי הלילה וי"י

הכה

יד יוסף * זוכר ל"ל. וע' בספר קטן דברי סכנים :

מתנות כהונה

יפן ואמר שתו מן יין הטוב הזה שאני בטוח באדון השמים שממנו אני משקה אתכם ביום משתה נשואין שלו : **מן קל מליהון** כו' . מתוך אותן דברים יצא לו ר"ש לילך לעירו והיה יוצא יחידי ועיין בפ' וילך רבה ופגע בו שליח השלוח לבריות כלומר מלאך המות וא"ל בשביל שאתם בטוחים על מעשיכם הטובים אתם יוצאים בשעה שאינו שעה לצאת כלומר בלילה דשכיחי מזיקין וא"ל ר"ש ואתה מי אתה שהרי גם אתה יצאת בלילה ואמר ליה אני הוא שליח השלוח אל הבריות וא"ל ומדוע פניך רעים אמר מקול דברים קשים שאני שומע מפי הבריות בכל יום אמר ליה ומה הם א"ל התינוק הזה שהכרתם ערלתו היום שטר פסק דינו עמדי הוא שאקח אותו מכאן לאחר שלשים יום והנה שמעתי שאביו השקה אתכם ואמר לכם שתו יין הטוב שאני בטוח כו' : **ושמעית** כו' . ושמעתי זאת ולכן נעצבתי שמתיראה אני שתפילה זו שתתפללו תבטל הגזירה הזאת : **א"ל** ר"ש בחייך לשון שבועה הראיני נא שטרי וזמני מתי הוא א"ל אין אני שולט על זמן שלך או חבירך דכוותך א"ל למה כו' : **א"ל יהא רעוא** מקמיה קודשא בריך הוא איך מה כו' פי' כשם שאין אתה שולט על שטר זמן שלנו כן לא יהיה לך רשות לעבור על דברינו אלא שאמרנו כשם שהכנסתו לברית כו' . ובקשו רחמים וחי התינוק : **פתקי** בפרשת וילך גרס פרקי והיא היא : ה"ג **אין לי המעשה** אלא מקרא . ופירוש הרי מקרא מלא כתיב את מספר ימיך אמלא משמע שמספר זמן הקצוב לך אותו אמלא ולא יוסיף על הנגזר שהרי משה כו' ובסוף נאמר לו הן קרבו ימיך ולא הוסיפו לו כלום : **עת ללדת** הוא לך . עת הוא להוליד לך בנים : **מה דיקליה** כו' . יש לך דבר שגרפו ומכלה אותו מן העולם כלומר דבר שתולה בו מיתה נסבו כזה שמת בלא בנים ימתין בו מעט כלומר על צד שיותר מעט והממהר בו הרי זה משובח וכמו שאמרו בפ"ק דקידושין א"ל חסדא הא דנסיבנא בשיתסר ואי נסיבנא בארביסר הוה אמינא לשטן גירא בעיניה :

ידבה ימתין וימשיך ועיין ערך דקל ומצאתי בא"א בשם חכם אחד שפירש בו דקליה כמו לחבר השמים ידבה לשון זב כלומר מי שרואה שבעו הם ושהוא רואה קרי ראוי שלא להמתין זמן הרבה בלא אשה ואפילו קודם עשרים : **שאשתך** כו' . יריית הזרע מדמה לזריקת אבנים או אבנים כמו בנים בתוספת האל"ף כמו שפי' הראב"ע בפסוק וראותן על האבנים או כדכתיב תשתפכנה אבני קודש : **צדיקים** שמדים גל' : **פרגמטוטים** סוחר והוא מלשון פרקמטיא : דהוה אזיל . שהיה הולך ופרש לים הוא ובנו והיה מביא עמו קביים דינרים : ה"ג **יהיב** ליה מותביהון באפילה . ופירושו הספן היה נותן להם מקום מושבותם בספינה במקום חושך ואפילה והיה שומע קולם של הספנים שהיו אומרים כשאנו נכנסים באמצע הים אנו הורגים אותם ומשליכים אותם לתוך הים ולוקחין ממנו המשא הזאת של דינרים מה עשה אותו האיש עשה את עצמו כאילו הוא כועס ומריב עם בנו ולקח אותן דינרין והשליכם לתוך הים : **נווטא** פי' הערוך אנשים ממקום נווס ובב"ר פרשה כ"ג פי' רפ"י ספנין : **הדין** מדליה גרסי' . ופי' משא : **כיון** דעלון כו' . כיון שנכנסו למדינה הלך אותו האיש וקבל עליהם אצל המושל של קסרין והביאו הספנין בבית האסורים לשלם לו המשא של דינרין : **אנטיפוטא** פי' הערוך מושל ושופט : **אמרין** ליה מנן כו' . מניין ומאי זה טעם יש פה עלינו דין לשלם לו והלא הוא עצמו השליכם לתוך הים : **עת להשליך** כו' . והוא השליכם מיראתו פן יהרגוהו ויפה עשה : **דמכת** מתה : **סליק** כו' . עלה ר' אבין אצלו להראות לו פנים : **אמר ליה** . בלשון שאלה אין אדוני מבינית לאמר לנו דברי תורה א"ל הרי הגיע שעה שהתורה המחומשת נתכנס' למשתקה כלומר לשתוק ולדבר בה מפני שאבל אסור בדברי תורה : **מה יתרון** : **ובשירא** אדם כשר : **לא** מתרין . אין מתרין ומשיבין אותו ומפרש והולך וי"ל דדרש יתרון בלשון ארמי : **וייטי** יבא ויגיע כמו ייתי : **מה**

דירבע

עץ יוסף

זאת אעשה לך שאהא חולה וממתין עד זמן שתוציא כל מה שיש לך בהגר . כיון שהוציא כל מה שיש לו עלה ההגר למעלה ונתקן קשרי בנינו וירד למטה ונפל ונעשה תל : **אזלין למקיימיה מצותא** ר"ש בן חלפתא עם אנשי עין תאנה הלכו לקיים מצות מילה . והיה אביו של אותו התינוק משקה אותם יין ישן ואמר שתו מן יין הטוב הזה שאני בטוח באדון השמים שממנו אני משקה אתכם ביום משתה נשואין שלו : **מן קל** מיליהון כו' . מתוך אותן הדברים יצא לו ר"ש לילך לעירו . והיה יוצא יחידי ופגע בו שליח השלוח לבריות כלו' מלאך המות . וא"ל בשביל שאתם בטוחים על מעשיכם הטובים אתם יוצאים בשעה שאינו שעה לצאת כלומר בלילה דשכיחי מזיקין . וא"ל ר"ש והאתה מי אתה שהרי גם אתה יצאת בלילה . וא"ל אני הוא שליח השלוח אל הבריות . וה"ל מדוע פניך רעים אמר מקול דברים קשים שאני שומע מפי הבריות בכל יום . א"ל ומה הם . א"ל התינוק הזה שהכרתם ערלתו היום שטר פסק דינו עמדי הוא שאקח אותו מכאן לאחר ל' יום . והנה שמעתי שאביו השקה אתכם ואמר לכם שתו יין הטוב שאני בטוח כו' : **ושמעית** כו' ושמעתי זאת ולכן נעצבתי שמתירא אני שתפלה זו שתתפללתם תבטל הגזירה הזאת : **א"ל** ר"ש **בחייך** לשון שבועה הראיני נא שטרי וזמני מתי הוא . א"ל אין אני שולט על זמן שלך או חביריך דכוותך . א"ל למה כו' ועיין מעשה זו בדברים רבה ס' ט' : **א"ל יהא** רעוא מקמיה קודשא בריך הוא היך מה כו' פי' כשם שאין אתה שולט על שטר זמן שלנו . כן לא יהיה לך רשות לעבור על דברינו אלא שאמרנו כשם שהכנסתו לברית כו' . ובקשו רחמים וחי התינוק : **פתקי** בדב"ר הנ"ל גרס פרקי והיא היא : **אלא מקרא מלא** פי' הרי מקרא מלא כתיב את מספר ימיך אמלא משמע זמן הקצוב לך אותו אמלא . ולא יוסיף על הנגזר שהרי משה כו' ובסוף נאמר לו הן קרבו ימיך ולא הוסיפו לו כלום : **עת ללדת** הוא לך . עת היא להוליד לך בנים : **מה דיקליה** כו' ביטי לאחר . ידבה לשון זב . כלו' מי שרואה עצמו חם כלומר בלא

ישב בלא אשה ואפי' קודם עשרים (א"א) : (ז) **בשעה** שאשתך כו' . יריית הזרע מדמה לזריקת אבנים . או אבנים כמו בנים בתוספת האל"ף . ע"ד דכתיב תשתפכנה אבני קודש : (ח) **פרגמטוטים** סוחר מלשון פרקמטיא : **דהוה אזיל** שהיה הולך ומפרש לים הוא ובנו. והיה מביא עמו קביים דינרים : **יהיב ליה** מותביהון באפילה . פי' הספן נתן להם מקום מושבותיהם בספינה במקום חשך ואפילה והיה שומע קולם של הספנים שהיו אומרים כשאנו נכנסים באמצע הים אנו הורגים אותם ומשליכים אותם לתוך הים ולוקחין ממנו המשא הזאת של דינרים . מה עשה אותו האיש . עשה את עצמו כאילו הוא כועס ומריב עם בנו ולקח אותן דינרין והשליכם לתוך הים : **נווטין** פי' אנשים ממקום נווס . או פי' ספנים (רש"י) . או פי' חובלי הספינה (יפ"ת) : **הדין מודליה** פי' משא : **כיון דפלין** כו' כיון שנכנסו למדינה הלך אותו האיש וקבל עליהם אצל המושל של קסרין והביאו להספנין בבית האסורים לשלם לו המשא של דינרין : **אנטיפוטא** פי' מושל ושופט : **אמרין ליה** מנן כו' . מנין ומאיזה טעם יש עלינו דין לשלם לו והלא הוא בעצמו השליכם לתוך הים : **דכתיב ועת להשליך** פי' מעת ההשלכה עת השמירה . כי אותם שהיו סבה להשלכה נתחייבו בשמירתה (יפ"ת בפ"ך ס' מ"ו) : (ט) דמכת מתה : **סליק** כו' עלה רבי אבין אצלו להראות לו פנים : **אמר לו** בלשון שאלה אין אדוני מבינית לומר לנו ד"ת . א"ל הרי הגיע שעה שהתורה המחומשת נתכנסה לשתקה כלו' לשתוק ולדבר בה מפני שאבל אסור בדברי תורה (מת"כ) . או פי' הגיע עת של תורה שתיקה מעולה ויפה . ומחבי כמו עת להשות . ואמר והדר מפרש שתחלה אחר לשון הפסוק עת להשות והדר פירש ואמר למישתקה (מדר"א) . או ה"ג דאורית דמהשי מתעליא משתקה . פי' שהאורי שותק בפני השועלים להשמיע קולו (מהר"מ) : (יא) **ובשירא** אדם כשר : **לא מתרין** אין מתרין ומשיבין אותו אלא עם כו' : **וייטי** יבא ויגיע כמו ייתי : **מה דירבע** דבר מה שיושבין

טלו

חכה וגו' אף כל בכור אשר יולד לך · תהא מקדישו לי שנא' (שם יג) קדש לי כל בכור תהא מקדש לי הבכורות באמנתי הוי וצדיק באמונתו יחיה . ר' פנחס בש"ר ראובן משל למה"ד למלך שעשה סעודה וזימן אצלו אורחים וגזר מלכא גזירתא ואמר כל אינש ואינש ייתי ליה מה דירבע . אית דאייתי טפוטין ואית דאייתי פסתיין ואית דאייתי סתרומטין ואית דאייתי נמורקין ואית דאייתי כורסוון ואית דאייתי קיסין ואית דאייתי אבנין . אדיק מלכא ואמר כל אינש ואינש ירבע על מה דאייתי . אותן שהיו יושבין על העצים ועל האבנים היו מתרעמין על המלך ואומרים כך היא כבודו של מלך שנהיה יושבין על העצים ועל האבנים . כששמע המלך אמר להם לא דייכם שניוולתם פלטין באבנים ובעצים שעמדה לי בכמה יציאות אלא מחציפין אתם וקושרין עלי קטיגוריא יקרכון לא עביד אלא אתון לגרמיכון . כך לע"ל הרשעים נידונין לגיהנם והן מתרעמין על הקב"ה הרי שהיינו מצפין לישועתו של הקב"ה וכך יהיה עלינו אומר להם הקב"ה בעולם שהייתם בו לא בעלי מחלוקת ולשה"ר וכל רעות הייתם ולא בעלי מריבות וחמסים אתם הייתם הה"ד (ישעיה נ) הן כולכם קודחי אש מאזרי זיקות לפיכך אתם הולכים באור אשכם ובזיקות בערתם . ושמא תאמרו מידי היתה זאת לכם לאו אלא אתם עשיתם אתם לעצמכם לפיכך (שם) למעצבה תשכבון מידכם היתה זאת לכם . רשב"ל הוה לעי באורייתא כל צרכיה בהדא אליסם דטברייא והוה פילן נהית מעתיד ליה חד משקויי דמים בכל יום והוה עליל משלהי ונסיב ליה ושתי ליה חד זמן על ויתיב גביה ועביד עמיה אויר קליל . א"ל ר' נהור את דהוינא אנא ואת אזלין לכנשתא כחדא ואת זכית וההוא גברא לא זכי צלי עלי דיהוי חולקי עמך לעלמא דאתי . א"ל ומה נצלי עלך דתהוי לך דאתת עם בני אומנותך דכל אינש ואינש לא משרין אלא עם בעלי אומנותיה : (יב) ראיתי את הענין . יא א"ר איבו זה שיפוטו של ממון דא"ר יודן בש"ר איבו אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו אלא אם אית ליה מאה בעי דיעבדון תרתי מאה ומאן דאית ליה תרתי מאה בעי דיעבדון ארבעה . לענות בו ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אם זכה אותו אדם ועשה ממונו מצות ומתפלל ונענה בו המד"א (בראשית ל) וענתה בי צדקתי וגו' . ואם לאו הוא עונה בו ומקטרגו דכתיב (דברים יט) לענות בו סרה . ר' יוחנן אמר זה שיפוטו של גזל דאמר רשב"ל בש"ר יוחנן יב משל לסאה מלאה עונות מי הוא מקטרג ראשון שבכולן גזל יג דא"ר הונא בש"ר יוחנן (עמוס ט) ובצעם בראש כלם . ר' פנחס בש"ר יוחנן לפי שהיו בענין ע"ז וג"ע ושפ"ד אין לך קשה שבכולן אלא גזל . ר' יעקב בר אחא בש"ר יוחנן כ"ד חטאות סדר יחזקאל ומכולן לא חתם אלא בגזל דכתיב (יחזקאל כב) והנה הכיתי כפי אל בצעך וגו' . ר' תוניא פתר קרייה בנביאים ובכתובים שאילו זכו ישראל לא היו קורין אלא חמשה חומשי תורה ה' ספרים בלבד וכלום ניתנו להם נביאים וכתובים אלא שיהיו יגעין בהם ובתורה ועושים מצות וצדקות כדי לקבל עליהם שכר טוב . רבנן אמרין אעפ"כ לענות בו מקבלין עליהם שכר כה' ספרי תורה . ר' אבהו אמר זה שיפוטה של תורה שאדם לומד תורה ושכחה . רבנן דתמן בש"ר יצחק דהכא ור' טוביה בש"ר יצחק לטובתו אדם לומד תורה ושכח שאילו היה אדם לומד תורה ולא שכח היה מתעסק בתורה שתים שלש שנים וחוזר ומתעסק במלאכתו ולא היה משגיח בה לעולם כל ימיו אלא מתוך שאדם לומד תורה ומשכחה אינו מזיז ואינו מזיע את עצמו בד"ת . ורבנן אמרין זה שיפוטו של גזל תדע שהוא כן שהרי דורות הראשונים ע"י שהיו עסוקין ושטופין בגזל המד"א (איוב כד) גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו . ראה כי נמחו במים מן העולם אבל שבט ראובן וגד שהרחיקו עצמן מן הגזל לפיכך נתן להם הקב"ה נחלה במקום שאין בו גזל שנא' (במדבר לב) והנה המקום מקום מקנה ובן מסהיר ששה עשר מיל על ששה עשר מיל :

(יג) את הכל עשה יפה בעתו . יד א"ר תנחומא בעונתו נברא העולם לא היה ראוי להבראו' קודם לכן אלא לשעתו נברא שנא' את הכל עשה יפה בעתו . א"ר אבהו מכאן שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן עד שברא את אלו ואמר דין הניין לי יתהון לא הניין לי . ר"א אומר זה הפתח פתוח עד התהום שנא' (בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד . טו אילו אחר אמר את הכל עשה יפה בעתו הייתי אומר זה שלא אכל פרוסה מימיו הוא אומר את הכל עשה יפה בעתו אלא שלמה לפי שכתוב בו (מ"א ה) ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת וגו' . לזה נאה לומר את הכל עשה יפה בעתו . ד"א אילו אחר אמר הבל הבלים אמר קהלת וגו' הייתי אומר זה שלא קנה ב' פרוטות מימיו הוא פירת בממונו של עולם ואומר הבל הבלים . אלא זה שלמה שכתוב בו (מ"א י) ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים ולא היו נגנבות שהיו אבני ח' אמות ואבני י' אמות . ומשקלות שהיו בימי שלמה של זהב היו שנא' (שם י) אין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה לזה נאה לומר הבל הבלים . למה אמר הבל הבלים ראה העולם והעתיד להיות בסופו . ואילו אחר אמר (דניאל ד) וכל דיירי ארעא כלא חשיבין הייתי אומר שמא זה שלא שלט על שני זבובים מימיו הוא אמר וכל דיירי ארעא כלא חשיבין יותר שהיה נ"נ הרשע ששלט בעולם כולו שנא' (ירמיה כח) וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו מן מה שכתוב (דניאל ב) ובכל די דיירין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון לזה נאה לומר וכל דיירי ארעא כלא חשיבין וגו' . אילו אחר אמר זה הפסוק מן חכמי האומות (שמות יח) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים הייתי אומר זה שאינו יודע וודאי של ע"ז אומר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים אלא זה יתרו שאמר עתה ידעתי כי גדול וגו' שעבד ע"ז הרבה דתני ר' ישמעאל לא הניח טז רעואל זה יתרו ע"ז בעולם שלא חזר עליה ועבדה דכתיב (ש"א ד) אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה אלה הם האלהים וגו' . וחזר ואמר מכל האלהים יז ולבסוף נתגייר והודה להקב"ה . לזה נאה לומר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים וגו' . שב בתשובה לפני הקב"ה וקבלו וקבעו לישראל להודות . ואילו עמד אחר נביא וחכם לומר (דברים לב) הצור תמים פעלו וגו' . אלא משה רבינו לפי שכתוב בו (תהלים קג) יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו לזה נאה לומר הצור תמים . אילו אדם אחר בא והתוכח את ישראל הייתי אומר אדם שאכל ושתה מהן ונהנה מהן מוכיחן . אלא משה שכתוב בו (במדבר טז) לא חמור אחד מהם נשאתי וגו' · לזה נאה להוכיחן לישראל הה"ד (דברים א) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן וגו' : (יד) ד"א את הכל עשה יפה בעתו רבי בון אמר בת תרתי שיטין . יח רבי בון אמר היה ראוי אברהם להבראות קודם אדה"ר אלא אמר הקדוש ברוך הוא אם אברא תחלה את אברהם

שאם

יד יוסף י ר"ל תהא מקדישו לי כדי שתקבל שכר . ומ"מ אף אם לא הקדיש הוא קדוש : יא נשנה פ"א סי' ל"ד : יב ויק"ר פ' ל"ג סי' ג' : יג ילקוט יחזקאל רמז שמ"ב . וילקוט משלי רמז תתקמ"ז : יד שוח"ט ריש מזמור ל"ד . ב"ר פ"ג סי' ט' . וש"ס סי' ב' . וילקוט בראשית . זוהר בראשית דף כ"ד . זוהר אחרי . ח"ח דף ג' . ומסכת אצילות : טו דב"ר פ"א . ילקוט סוטה ר"ס רמ"ט . תנחומא יתרו סי' ו' . אבות דר' נתן דף ס"ט . ילקוט מ"א רמז קנ"ו : טז ולמה נקרא שמו רעואל על שנעשה ריע לאל (ש"ר פ"א) : יז ש"ר פ"א סי' ל"ח . ותנחומא שמות . זוהר שמות דף ר"ג : יח ב"ר פ' י"ד סי' ו' שוח"ט מזמור ל"ד . ילקוט בראשית . ועי' תוספות ב"ב דף נ"ח ד"ה מאין :

מתנות כהונה

דירבע . דבר מה שיושבין עליו ובתו"א הגיה כמה דירבע : טפיטין פסקיין כו' . כולם מיני מלבוש נאות : כורסוואן כסאות : קיסין עצים וכעין זה עי' לקמן פ' בכל עתיסי' (פ' ד) : אדיק כלה והביט ויסקף ת"י ולדיק : יקרכון היקר והכבוד אינה עשה לכם אלא אתם לעצמכם : הוה לעי כו' . היה עוסק בתורה כל צרכו במערה אחת של טבריה : והוה פילה גרס . פי' גם ספרוך אומן עושה כלי חרס והיה נוהג שהיה מעמיד לו כלי מלא מים בתוך המערה לשתותו והיה בא עיף ויגע ולקח הכוס ושתה אותו וזמן אחד נכנס ויצב לו אצל ר' שמעון ב"ל לנוח ולפוג מעט מיגיעו א"ל ר' זוכר אתה שהיינו אני ואתה נכנסים יחד לב"ה והנה אתה זכית שנעשית בן תורה ואני לא זכיתי התפלל עלי שיהיה חלקי עמך לעולם הבא : ה"ג דנהוי לך דאתא עם כו' . פי' מה אתפלל שהרי הבא לעוה"ב עם בני אומנותך שכל איש ואיש אין משרין אותו אלא עם בני אומנותו : ראיתי את הענין כו' גרסי' וכל זה נתבאר לעיל (א' י"ד) : ה"ג לעיל משגיח בה לעולם : ה"ג נתן להם נחלה . הקב"ה במקום כו' : את הכל עשה יפה : בורא עולמות כו' . עיין זה בבראשית רבה פ"ג : הפתח כו' . פסוק זה של וירא אלהים וגו' וכן פסוק הכל עשה יפה מעטה מיניה שאין כל דבר נעלם ממנו מרום השמים ממעל עד התהום מתחת לארץ והכל הוא מעשה ה' טוב ויפה : אילו אחר וגו' . עיין זה בס' אלה הדברים רבה ולקמן (ג' י"א) : פירת מבהל ומסבב והוגמתו במלכה רבה בס' יבטו לארץ ידעו הוו מפרסין בנבוכד נצר ספירתו מבהלין ומספרין בנטמו : ולא היו נגנבות . בתמיה ומפני שהיו כו' ועיל (ב' ח') : ראה העולם . כלומר ראה טובות העולם הזה ונהנה ממנו הרבה : והעתיד להיות גרסי' : יותר שהיה . ר"ל יותר טוב היה דהייה מנבוכד נצר שהיה הוא אומר וכל דיירא כו' : מן מה כו' . כלומר גם מזה מראה טובה וגדולה ויקרה : דכתיב אוי לנו כו' . הרי שנתנו בהקב"ה משם גבורות אלהות אבל לא אמרו שהוא גדול מכל אלהים ולכן לא אמרו רק האלהים האדירים ולא זכרו ה' המיוחד ויתרו חזר בו ואמר כי גדול ה' וגו' נקבעו שם המיוחד ואמר שהוא גדול מכל אלהים כך יש לומר גירסת הספר אבל יגעתי ומצאתי מאמר זה בכמה מקומות ואין בהם גם אחד שגים ליה וכן מצאתי בא"א שמחקו מן דכתיב או עד מכל האלהים : וקבעו לישראל כו' . לסימן שבו יכירו וידעו שמי שהוא שב בתשובה הקב"ה מקבלו : תמים פעלו כו' . ר"ל כדלעיל ובס' דברים

רבה

עץ יוסף

עליו ובתו"א אמר הגיה כמה דירבע : טפוטין הוא מין בגד חשוב . ובתו"ל פי' הכיסוי שמשימין מססה בתיקן עד קברי בית דוד . וגם מכסה הסוס נקרא ג"כ ספתן במסכת כלים : פסתיין כו' סטרומטין כו' . כולם מיני מלבוש נאות : כורסייאן כסאות : קיסין עצים : אדיק ראה והביט . ויסקף ת"י ולדיק : יקרכון היקר והכבוד אינה עשה לכם אלא אתם לעצמכם . הוה לעי ס' היה עוסק בתורה כל צרכו במערה אחת של טבריה : והוה פיילדה גרסי' פי' אומן עושה כלי חרס . והיה נוהג שהיה מעמיד לו כלי מלא מים בתוך המערה לשתותו . והיה בא עיף ויגע ולקח הכוס ושתה אותו . וזמן אחד נכנס וישב לו אצל רבי שמעון ב"ל לנוח ולהשיב רוחו לשוף האויר מעט . א"ל רבי זוכר אתה שהיינו אני ואתה נכנסים יחד לב"ה והנה אתה זכית שנעשית בן תורה ואני לא זכיתי . התפלל עלי שיהיה חלקי עמך לעוה"ב : דנהוי לך דאתת עם כו' . פי' מה אתפלל שהרי תבא לעוה"ב עם בני אומנותך שכל איש ואיש אין מפרין אותו אלא עם בני אומנתו : (יב) ראיתי את הענין א"ר איבו כו' . פירשתי לעיל פ"א סי' ל"ד ע"ש : (יג) בעונתו נברא העולם . שראתה חכמתו ית' שהעת הראוי לבריאתו היתה בעת ההוא לא קודם ולא אח"כ לסבה מושכלת ממנו (יפ"ת) . ועי' בב"ר פ"ט : שנא' את הכל עשה יפה בעתו . כלו' שנעשה יפה לפי שנעשה בעונה ההוא . דאלו עשאו קודם או אח"כ לא היה כך יפה : א"ר אבהו מכאן כו' . והיינו את הכל ר"ל אפי' העולמות שהן שהחריבן היו יפים בעתן כשנבראו . ועי' בב"ר פ"ג : דין הניין לי כו' . פי' אלו נאותים לי וטובים הם בעיני והחת אותן הראשונים לא היו נאותין לי : זה הפתח כו' פסוק זה של וירא אלהים וגו' וכן פסוק את הכל עשה יפה פ"מ שאין כל דבר נעלם ממנו יתברך מרום שמים ממעל עד התהום מתחת לארץ והכל הוא מעשה ה' טוב ויפה (מ"כ) : אילו אחר אמר כו' . עיין בר"ר סדר דברים : פירת מבהל ומסבב ומגנה : ולא היו נגנבות בתמיה ומפני שהיו כו' ועי' לעיל פ' א' סי' ג' ופ' ב' סי' י' : אומר אתה ידעתי בתמיה מה הוא יודע ענייני האלהות : דכתיב אוי לנו כו' . הרי שנתנו בהקב"ה משם גבורות אלהות . אבל לא אמרו שהוא גדול מכל האלהים . ולכן לא אמרו רק האלהים האדירים ולא זכרו ה' המיוחד . ויתרו חזר בו ואמר כי גדול ה' וגו' נקבעו שם המיוחד ואמר שהוא גדול מכל האלהים . האלהים . אבל בא"א מוחק מן דכתיב אוי עד מכל האלהים (מ"כ) : וקבעו לישראל כו' לסימן שבו יכירו וידעו שמי שהוא שב בתשובה הקב"ה מקבלו (מ"כ) : הצור תמים פעלו וגו' הן אומרים זה אינו יודע סיבה של מדת הדין והוא אומר הצור תמים פעלו אלא משה . כנ"ל : באו והתוכח פי' בא והוכיח : (יד) תרתי שיטין מימוס סוגיות : היה ראוי אברהם

שאם יקלקל אין מי יבא ויתקן אחריו אלא הריני בורא אדם ואם יקלקל זה יבא אברהם אחריו ויתקן. ר' בון אמר חורי כתיב (יהושע יד) האדם הגדול בענקים הוא ראוי היה אברהם להבראות תחלה שנא' האדם הגדול בענקים הוא ולמה קורא אותו גדול שהיה ראוי להבראות תחלה. אלא אמר הקב"ה אם אני בורא אותו תחלה שאם יקלקל אין מי יבא אחריו ויתקן אלא הרי אני בורא אדה"ר תחלה ואם יקלקל יבא אברהם ויתקן אחריו. א"ר אבא בר כהנא יש מושלין משל למה"ד לאחד שהיה לו שפעת קוריים בתוך דירתו וביתו איכן הוא נותנה לא באמצע הטרקלין כדי שתהיה סובלת קורות שלפניה וקורות של אחריה. כך מפני מה ברא הקב"ה לא"א באמצע כדי שיסבול הדורות שלפניו והדורות הבאים אחריו. א"ר לוי מכניסין את המתוקנת לביתה של המקולקלת ואין מכניסין המקולקלת לביתה של המתוקנת. יט א"ר יהודה בר' סימון ראוי היה אדה"ר שתנתן התורה על ידו שנא' (בראשית ה) זה ספר תולדות אדם · אמר הקב"ה אדם יציר כפי ואיני נותן לו תורה ויהא לעי בה. כ חזר ואמר מה אם שש מצות נתתי לו ולא היה יכול לעמוד בהן ולשמרן אילו נתתי לו תרי"ג מצות רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות ל"ת עאכ"ו שלא יעמוד בהם לכך כתיב ויאמר לאדם. לא אדם. לאדם איני נותנן ולמי אני נותנן לבניו. א"ר יעקב דכפר חנן ראוי היה אדה"ר שיעמדו ממנו י"ב שבטים דכתיב (שם) זה ספר תולדות אדם ז' שבעה ה' חמשה שנים עשר שבטים הרי מנין ז"ה תולדות אדם. אמר הקב"ה אדם יציר כפי ואיני נותן לו י"ב שבטים. חזר ואמר ומה שני בנים נתתי לו ועמד אחד מהן והרג לאחיו אילו נתתי לו י"ב בנים עאכ"ו ולכך כתיב (שם) ויאמר לאדם. לא אדם. איני נותנן לאדם ולמי אני נותנן ליעקב הצדיק. א"ר יצחק ראויין היו ישראל בשעה שיצאו ממצרים שתנתן להם תורה מיד אלא אמר הקב"ה עדיין לא בא זיוון של בני. משעבוד טיט ולבנים יצאו ואין יכולין לקבל תורה מיד. כא מלה"ד למלך שעמד בנו מחליו ואמרו לו ילך בנך לאיסכולי שלו אמר עדיין לא בא זיוו של בני ואתה אומר ילך בנך לאיסכולי שלו. אלא יתעדן בני ב' וג' ירחים במאכל ובמשתה ויבריא ואח"כ ילך לאיסכולי שלו. כך אמר הקב"ה עדיין לא בא זיוון של בני משעבוד טיט ולבנים יצאו ואני נותן להם את התורה אלא יתעדנו בני ב' וג' חדשים במן ובאר ושלו ואח"כ אני נותן להם את התורה אימתי בחדש השלישי. וא"ר ביבי ור' איבו ור' הונא בש"ר יצחק בר מריון ראויין היו ישראל בשעה שיצאו ממצרים שיכנסו לארץ מיד אלא שהיו ישנות מימי נח האילנות. כב אמר הקב"ה מה אני מכניס את ישראל לחרבה אלא הריני מקיפן דרך המדבר מ' שנה כדי שיעמדו הכנענים ויקיצו ישנות ויטעו חדשות כדי שיכנסו לארץ וימצאו אותה מליאה ברכות: (טו) ר' אומר אפילו לדבר עבירה יפה בעתו. ד"א את הכל עשה יפה בעתו ר' ברכיה א"ר אבהו בש"ר אלעזר מחלוקת שהיתה בין רחבעם וירבעם בין דוד ושבע בן בכרי ראויה היתה להיות אלא אמר הקב"ה עדיין לא נבנה בהמ"ק ואני מכניס מחלוקת במלכות בית דוד אלא יבנה בהמ"ק ואח"כ מה דהוי בסופא הוי (ר' אומר אפי' לדבר עבירה יפה בעתו). ר' בנימין ב"ר לוי אמר גם את העולם נתן בלבם אהבת עולם נתן בלבם. אמר ר' יונתן כג פחדתו של מלה"מ כד נתן בלבם. נחמיה בריה דרבי שמואל בר נחמן אמר והנה טוב מאד והנה טוב זה אדם כה והנה טוב זה יצ"ט מאד זה יצה"ר. וכי יצה"ר טוב מאד אלא ללמדך שאילו לא יצה"ר לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בנים שכן שלמה אומר כי היא קנאת איש מרעהו. ר' ברכיה ורבי אבהו בש"ר יונתן אמר גם את העולם נתן בלבם כו אהבת עולם נתן בלבם אהבת תינוקות נתן בלבם. מלה"ד למלך שהיו לו ב' בנים אחד גדול ואחד קטן הגדול מכבד והקטן מטנף אעפ"כ הוא אוהב את הקטן יותר מן הגדול. א"ר אחווה בריה דר' זירא העולם מהם שם המפורש. משל למלך שעשה סעודה וזימן אורחים משאכלו ושתו אמרו לו תן לנו תרבות ורמחים ונשחק בהם נתן להם שבישתא דהדס והכו אלו את אלו ופצעו אלו את אלו. אמר המלך ומה אני נתתי לכם שבישתא של הדס כך עשיתם אילו נתתי לכם תרבות ורמחים עאכ"ו. כך אמר הקב"ה ומה אם שעה שהעלמתי מהם שם המפורש הם הורגים בכינוי אילו נתתי וגליתי להם שם המפורש עאכ"ו. כז עובדא הוה בחד אינתא פרסייא דאקלת ברה בחדא מלה מן שמא מפרשא שמעה שמואל אמר זיל אתקין ליה תכריכין. ר' חנינא הוה בידו שם המפורש כד אתי מידמך אמר אית הכא בר נש דמימסור ליה אמרין אית הכא עניני בר נחשון שלח בתריה ואתא. ועלל בריה ואיטמר תחות ערסא. כד אתי מימסור עטיש ההוא ינוקא אמר אבוי פוק לך מן תמן את לא זכית למשמע ודין לא זכה למיקבלה. חד אסייא בציפורי הוה בידו שם המפורש כד בעא למידמך אמר אית הכא בר נש דמימסור ליה אמרין אית הכא ר' פנחס בר חמא שלח בתריה ואתא ושאיל יתיה ואמר ליה נסיבות מן יהודאי

כלום

יד יוסף יט ב"ר פ' כ"ד סי' ס' : כ ב"ר פ' פ"ז. דב"ר פ"כ. הזית פסוק ישקני. פרק ד' מיתות. ילקוט בראשית ויתרו. ובהב"ר. בתדב"א פ' י"ד שוח"ט מזמור ס'. וסע"ר פ"ב. מדרש תהלי' כ' ל"א. זוהר בראשית דף ל"ו. תוספתא שם דף ל"ז. ש"ר פ"ל · כא שהש"ר פ"ב סי' י"ד. תנחומא יתרו סוף סי' י' : כב הגהות' בבלה סי' א'. ש"ר פ"כ. יונתן פסוק הכנעתי אתכם. [illegible] ריש בשלח : כג שוח"ט מזמור ס' : כד נראה שצ"ל כעולם מלכם. וכ"ה בילקוט קהלת : כה ב"ר פ"ט סי' ע' : כו שוח"ט מזמור ס'. וילקוט קהלת : כז ירוש' פ"ג דיומא ;

ענף יוסף

(יד) [שאם יקלקל כו'] קשה שמ"מ אם אברהם אינו עומד מ"מ בחזקת כשרות שמא גם לבסוף לא יתקן ואם יעמוד בחזקת כשרות גם מתחלה יתקן ולא יקלקל. וי"ל דאע"פ שאברהם היה בחזקת כשרות מ"מ אילו נברא מתחלה גם הוא היה מוכן לקלקל לפתוי נחש והאשה (יפ"ת ונזה"ק בב"ר פ' י"ד): [ואין מי שיבא לתקן תחתיו] ואין להקשות דאפילו היה אברהם מקלקל הוי יצחק ויעקב ושאר צדיקים מתקנים אחריו. וי"ל שאע"פ שקראו בשם ה' בפועל וכיוצא כשורדת השכינה שמא אחר שירצו כטוב הזה ובלימוד

מתנות כהונה

מביא המים שעלו היו אומרים זה אינו יודע סיבה של מדת הדין והוא לומר הבול המים הללו מפה כו' : ה"ג אילו אדם אחר בא : תרתי ביתין. מיטות וסוגיות : וקלקל אין מי גרסי' : אין מי כו'. מגלה וידוע לפניו שאין בהם אחד טוב מאברהם : שפעת קוריים. לפי הענין פירושו קורה גדול קוריים הוא קורה שפעת פירושו גדול וחזק כמו שפעת מים תכסך : ה"ג מכניסין את המתוקנת לביתה של המקולקל' ואין מכניסין המקולקל' לביתה של המתוקנת. ה"נ ג"כ בב"ר פ' י"ד ופי' אשה מתוקנת וטובה מכניסים לביתה של המקולקלת כדי שתלמד אותה דרך טובים ולא בהיפך : ויהא לעי בה. שיהא יגע ועוסק בה : שש מצות. עיין יפה בב"ר פ' ט"ז : לאדם דרש נוטריקון לא אדם מדלא כתיב אל אדם הכי קאמר קרא לא לאדם ראויה להנתן יראת ה' והפסוק הוא באיוב סי' כ"ח וכל זה בב"ר פ' כ"ד : לאיסכולי בית תלמוד נקרא בלשון יון סיכולי וכן פי' הערוך : ישנות כו'. האילנות זקנים ויש גם בעומדים עדיין מימות המבול : רבי אומר כו'. חזר למעלה לפסוק את הכל עשה יפה : לדבר עבירה. על דרך שאמרו חז"ל בכל דרכיך דעהו אפי' לדבר עבירה : רחבעם וירבעם בין דוד ושבע כו' : במלכות גרסי'. ומפני זה יתעכב בנין הבית : מה דהוה כו'. מה שיהיה בסוף יהיה : רבי אומר כו'. עד בעתו נראה שטעות סופר הוא כאן : אהבת עולם כו'. כדמפרש בסמוך שיהיו עוסקים בבנייני של עולם : פחדתו כו'. דרש העולם מלשון העלמה שיתעלם מדעתם יום המיתה. והנה טוב אדם. מאוד הוא אותיות אדם ועיין כל זה בב"ר פרשה ט' : אהבת עולם. דרש העולם לשון והלך העלמה וכדמפרש והולך אהבת תינוקות : מכובד נאה ויפה דרך כבוד : שבישתא דהדס. זמורות מעצי הדס : אינתא פרסייא. אשה מארץ פרס שקללה בנה בדבר א' משם המפורש שמעה שמואל ואמר לה לך והתקין לו תכריכים כך משמע בירוש' דמס' יומא בפ' אמר להם הממונה וה"ג אמר זיל אתקין ליה : כד אתי מידמך כו'. כשבא שעתו שימות אמר יש פה איש שראוי שאמסור לו שם המפורש אמרו יש פה עניני כו' : שלח כו'. ר' חנינא שלח אחר עניני ובא ונכנס בנו של עניני והטמין את עצמו תחת המטה וכשבא ר' חנינא למוסרו לו נתעטש אותו תינוק או דרך מעלה או מטה ואמר ר' חנינא לא לך מפני שאתה לא זכית לשמעו וזה אביך לא זכה לקבלו ובירושלמי נתן הטעם שאמר אתם נוהגים ברמאות בשם הגדול ולפיכך לא רצה למוסרו גם לאביו ולפי זה לא גרס אמר אבוי אלא אמר פוק : אסייה רופא : ושאל יתיה כו'. שאל אותו ואמר לו לקחת כלום מימיך משום איש יהודי וא"ל לקחתי מעשר ולא קבל עליו הרופא למסרו לו ואמר הרופא הטעם שמא יש אי' דבר מה אצל אחד ולא יתן לו לפיכך מי שמקבל מתנות אין מוסרין אותו לו וניכרא זו אינה

עץ יוסף

כו'. משום שהיה ראוי שתחלת מעשה ה' ביצירה האנושית תהיה בעלם הזה ולא יאות להיות קודם בזמן ולהיות יציר כפיו (יפ"ת). ועיין בב"ר פ' י"ד סי' ז' : יבא אברהם אחריו ויתקן שאע"פ שהדור היה חייב. הוא בחכמתו וחסידותו שקרא בשם ה' הביא את הדור לכנפי השכינה (יפ"ת) : לאברהם אבינו באמצע דשיתא אלפי שני הוי עלמא. שני אלפי תהו ושני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח. ושני אלפים תהו היינו כ' דורות עד אברהם שלא היה ביניהם תורה. ונמצא שהוא באמצע ד' אלפים. לדורות משיח אין צורך שיסבלם אברהם : מכניסין את המתוקנת כו'. כשיש לאיש אשה רעה נושא עליה אחרת טובה ונעשית גם היא טובה. אך כשלוקח רעה על הטובה מתהפך הכל לרעה : ראוי היה אדה"ר שתנתן התורה על ידו. לפי שהיה יציר כפיו. ועיין בב"ר פ' כ"ד : שנא' זה ספר תולדות אדם. שהתורה שניתן עתה לתולדות אדם היה ראוי ליתן מיד ביום שברא אלהים אדם ונו' אל האדם בעצמו אלא שגרם החטא (נזה"ק) : ויהא לעי בה ויהיה יגע ועוסק בה : חזר ואמר מה כו'. כל זה ע"ד הסברה. כלו' כך ראוי לולי זה : שש מצות עיין בב"ר פ' ט"ז ובסדר ואתחנן. ובסנהדרין פרק ד' מיתות. ובתנחומא סדר יתרו וע"ש. ולא חשב ז' דאתיא כמ"ד אדה"ר לא נצטוה על אבר מן החי. ועיין במת"כ בב"ר פ' ט"ז : לאדם לא אדם דרש נוטריקון לא אדם : הרי מנין זה תולדות אדם. וה"ק קרא זה ספר ר"ל זה מספר כלו' מנין י"ב שהיה ראוי להיות לו נתנם לתולדותיו דהיינו ליעקב (יפ"ת) : ולכך כתיב ויאמר לאדם לא אדם איני נותנן לאדם. פ"ס וה"נ עאכו"כ אמר לא לאדם אני נותנן ולמי אני נותנן כו' (נזה"ק) : ראויין היו ישראל בשעה שיצאו כו'. עיין בתנחומא סדר יתרו ובשה"ש רבה מ"ש שם : לאיסכולי בית תלמוד : (טו) רבי אומר אפילו. חזר למעלה לפסוק את הכל עשה יפה : לדבר עבירה פי' עבירה לשמה. ע"ד עת לעשות לה' הפרו תורתך (מדר"א) : בין דוד ושבע בן בכרי היה ראוי להיות. משום שמחלוקת זה היה מפני חטא דוד כדאיתא בילקוט אמר רב יהודה בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצאת בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות. וא"ר יהודה אמר רב אלמלא לא קבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל ע"ז ולא גלינו מארצנו ע"כ : ואני מחזיק מחלוקת במלכות כו'. ומפני זה יתעכב בנין הבית : מה דהוה כו' מה שיהיה בסוף יהיה : רבי אומר כו' עד בעתו נראה שט"ס הוא כאן (מת"כ) : של מלאך המות דרש העולם מלשון העלמה שיתעלם מדעתם יום המיתה (מת"כ). אבל לשון המדרש פחדתו של מלאך המות נתן בלבם משמע להיפך שאדרבה שיזכרו יום המיתה ומפחדו של מה"מ כדי שלא יחטאו. וכן משמע בב"ר פ' ט' ע"ש : פחדתו של מה"מ אף שמיתת שאר בעלי חיים אינה אלא הפסקת ההויה. מ"מ באדם תהיה על יד מלאך יאסוף אליו הנשמה (יפ"ת). ואמר פחדתו כדאי' בפ"ק דע"ז אמרו עליו על מה"מ כו' כיון שרואה אותו החולה מזדעזע כו' : הנה טוב זה אדם. כנ"ל. שכן שלמה אומר כי היא קנאת איש מרעהו. ור"ל שכל עמל עולם הזה וכשרון מעשיו אינו אלא מקנאת איש מרעהו. והקנאה באה מיצה"ר : אהבת תינוקות נתן בלבם. דרש אהבת עולם אהבת עוללים. כ"ה בשוח"ט מזמור ח' : מכובד נאה ויפה דרך כבוד : שבישתא דהדס זמורות מעצי הדס : אינתא פרסייא אשה מארץ פרס שקללה בנה בדבר אחד משם המפורש. שמעה שמואל ואמר לה לך והתקן לו תכריכין. ועיין בירוש' יומא פרק ג' : כד אתי מידמך כו'. כשבא שעתו שימות אמר היש פה איש שראוי שאמסור לו שם המפורש. אמרו יש פה עניני כו' : שלח אחר עניני ובא. ונכנס בנו של ר' חנינא והטמין את עצמו תחת המטה כדי לשמוע כשימסור אביו השם לר' עניני בר נחשון. וכשבא למוסרו נתעטש בנו והרגיש בו אביו אמר אביו של תינוק לא לך מפני שאתה לא זכית לשמעו וזה ר' עניני לא זכה לקבלו (יפ"מ). ובירוש' אי' שאמר לו אביו וכי ברמאות אתם נוהגים לך מכאן כי לא אמסרנו לך ולא לר' עניני כי נראה דלא אסתייעא מילתא שאלמד אותו : אסייא רופא : ושאל יתיה כו' שאל אותו ואמר לו לקחת כלום מימיך משום איש יהודי. וא"ל לקחתי מעשר ולא קיבל עליו הרופא. הטעם שמא ישאל דבר מה אצל אחד ולא יתן לו ויקללנו בשם. וגירסא זו אינה מסכמת עם הירושלמי. שבירוש' אי' בר

פנחס

בלום מן יוסיף. א"ל נסיבית מעשר. ולא קבל עליה למימסר ליה אמר דילמא תבע גבי בר נש כלום ולא יהיב ליה וכעס עלוי וקטל ליה. תנא אין מוסרין את השם לכל אדם ולא לעומד כחצי ימיו אלא למי שיצאו רוב שניו. ואין מוסרין אותו אלא מעומד ואין מוסרין אותו אלא במקום טהור ועל המים. בראשונה היו מוסרין אותו לכל אדם וכשרבו הפושעים התקינו שלא יהו מוסרין אותו אלא לצנועים שבכהונה והצנועין שבכהונה היו מבליעין אותו בתוך נעימת הכהנים. א"ר טרפון פעם אחת עליתי עם שמשון אחי אמא על הדוכן והטיתי אזני כלפי כהן גדול והבליעו בתוך נעימת הכהנים. וא"ר טרפון פעם אחת שמעתי ונפלתי על פני. הקרובים שכשהם שומעין אותו נופלים על פניהם ואומרים בשכמל"ו אלו ואלו לא היו זזין משם עד שעה שנתעלם מהם שנאמר (שמות ג) זה שמי לעולם לעלם כתיב. וכל כך למה מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף: (טז) ידעתי כי אין טוב בם כי אם לשמוח ולעשות טוב בחייו וגם כל האדם שיאכל ושתה וגו'. ר' תנחומא א"ר נחמן בריה דרב שמואל בר נחמן ר' מנחמא ואמרי ליה ר' ירמיה ור' מיאשה בש"ר שמואל בר רב יצחק כח כל אכילה ושתיה שנא' במגלה הזאת בתורה ובמע"ט הכתוב מדבר. א"ר יונה בנין אב שבכולן שנאמר והוא ילונו בעמלו בעולמו בעוה"ז ימי חייו לקבר וכי יש מאכל ומשתה בקבר שמלוין את האדם לקברו אלא אלו תורה ומע"ט שעושה האדם: (יז) ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם וגו'. א"ר יהודה בר' סימון ראוי היה אדה"ר שיהיה חי וקיים לעולם ומפני מה נקנסה עליו מיתה אלא והאלהים עשה שייראו מלפניו. א"ר אלעזר מתחלת ברייתו של עולם נאמר (בראשית א) יקוו המים מתחת השמים וכל כך למה ותראה היבשה ומפני מה כתיב (עמוס ט) הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה' שמו ב' פעמים אחד בדור המבול וא' בדור הפלגה אלא והאלהים עשה שייראו מלפניו. אמר ר"ל כתיב (דברים יג) את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו אבל הצדיקים מוסיפין עליו ואין גורעין ממנו. כט א"ר יוסי בר' חנינא מכאן שאין הבמה ניתרת אלא ע"י נביא ואליהו עומד ומקריב בראש הכרמל. א"ר שמלאי דברוויירא א"ל (מ"א יח) ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה. א"ר חנינא כתיב (ש"ב ז) ונאמן ביתך וממלכתך אימתי (תהלים קלב) אם ישמרו בניך בריתי וגו' ואם לאו (שם פט) ופקדתי בשבט פשעם וגו'. א"ר יודן גדולה היא היראה ששמים וארץ לא נבראו אלא בזכות היראה תה"ד והאלהים עשה שייראו מלפניו. א"ר ירמיה גדולה היא היראה ששני ספרים שכתב שלמה לא חתמן אלא ביראה תה"ד בספר משלי (משלי לא) שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל. ובסיפרא חרין כתיב סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא. רשב"ל הוה עליל מן המתגדר אגע ביה ר' יונתן אמר ליה היך מרי אמר אילין קרייא ומסר ליה ואילין קרייא מקרתה. ל כך גזר הקב"ה על העליונים שיהיו עליונים ועל התחתונים שיהיו תחתונים עמד משה ועשה עליונים תחתונים ותחתונים עליונים תה"ד (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים (שם) וירד ה' על הר סיני. כך גזר הקב"ה על התחתונים שיאכלו וישתו ועל העליונים שלא יאכלו ושלא ישתו עמד אברהם ועשה עליונים אוכלים ושותים תה"ד (בראשית יח) והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. וכי אוכלין היו א"ר נתן לא נראין כאוכלין היו הראשון ראשון מסתלק. עמד משה ועשה תחתונים שאין אוכלים ואין שותין תה"ד (שמות לד) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה. כך גזר הקב"ה על הים שיהא ים ועל היבשה שתהא יבשה עמד משה ועשה ים יבשה תה"ד (שם יד) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה. לא עמד אלישע תלמיד תלמידו ועשה יבשה ים תה"ד (מ"ב ג) עשה הנחל הזה גבים גבים וגו'. כך גזר הקב"ה שיהיו השמים מקלסין אותו שנא' (תהלים יט) השמים מספרים כבוד אל. עמד משה ושיתקן שנא' (דברים לב) האזינו השמים ואדברה וגו'. כך גזר הקב"ה על השמש ועל הירח שיהיו מקלסין אותו שנא' (תהלים קיג) ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' מהלל כתיב. עמד יהושע תלמידו ושיתקן שנא' (יהושע י) שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון. כך גזר הקב"ה על קיץ שיהיה קיץ ועל החורף שיהיה חורף עמד שמואל ועשה קיץ חורף שנא' (ש"א יב) הלא קציר חטים היום וגו'. עמד אליהו ועשה החורף קיץ שנא' (מ"א יז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. כך גזר הקב"ה על היום שיהא יום ועל הלילה שיהא לילה עמד יעקב אבינו ועשה היום לילה שנא' (בראשית כח) ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ודאי כבה השמש. רבנן אמרין השקיע הקב"ה גלגל חמה בלא עונתו ודבר עמו בצינעה. משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לקיצים והיה המלך נזקק לכל בני המדינה בשבילו אמר כבו הפנסין והנרות כדי שאדבר עם אוהבי בצינעה כך הצניע הקב"ה את השמש שלא בעונתו ודבר עם יעקב אבינו בצינעה. עמדו דבורה וברק ועשו לילה יום תה"ד (שופטים ה) ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום ההוא וגו'. ר' פנחס ור' חלקיה בש"ר סימון ר' נסים נעשו באותו היום. בו ביום באו בו ביום שלחת אחריו ושלח הוא בו ביום עשו מלחמה בו ביום נהרג סיסרא בו ביום

יד יוסף כח ילקוט קסלה. לעיל פ"ב סי' כ"ו. ולקמן פסוק הנה אשר ראיתי ופסוק ושבחתי אני: כט ירוש' פ"ק דמגילה. ויק"ר פ' כ"ב. ילקוט מלכים. במדב"ר פ' י"ד. תנחומא נשא. שמואל רבתי פ' י"ג. ירוש' סנהד' פ"ב: ל ילקוט יהושע רמז כ"א: לא כ"ר פ' מ"ח סי' ס"ז. ויק"ר פ' ל"ד. זהר ויצא דף ק"ב. ש"ל פ' מ"ז סי' ו': לב פי' אלישע היה תלמיד של אליהו. ופנחס זה אליהו היה תלמיד של מרע"ה:

מתנות כהונה

אינה מסכמ' עם הירושל' שבידינו' ים סרבי פנחס בעצמו אמר שאינו ראוי לקבלו על שלקח מעשרות: בראשונה כו'. כל זה (קידושין ע"א) ובירושלמי דיומא פרק אמר להם הממונה: אשר לא ימצא. שבשם המפורש יחקרו העתידות וידעו את הכל מראש ועד עת הקץ הנעלם: ידעתי כי אין טוב. עיין זה (ב' י"ח) ולקמן בפסוק הנה אשר ראיתי ובפסוק ושבחתי אני: ידעתי כי כל אשר יעשה: מתחלת ברייתו כו'. עיין זה בב"ר פר' ה' ובפ' האזינו רבה: שני פעמים. בעמוס סי' ה' וסימן ט': ה"ג ב' פעמים אחד כו' ועיין כל זה בב"ר פר' ה' ובפרשה כ"ג ובס' האזינו ובב"ר פר' כ"ג גרס אחד בדור אנוש ואחד בדור הפלגה וה"ג בירושלמי פר' י"ג שופרות וכן הביאו רש"י ז"ל בב"ר פר' ה' וה"ג בילקוט עמוס ועיין בב"ר פרשה ל"ח: שאין הבמה מותרת. בפני הבית: ר' שמלאי דברוויירא גרס. והוא שם מקומו: א"ל ובדברך כו'. אליהו אמר כן להקב"ה: אם ישמרו כו'. פסוק הוא בתלים סי' קל"ב והרי שההבטחה שהובטח ע"י נתן הנביא היתה על תנאי זה והכל כדי שייראו מלפניו: אגע ביה. גרסא דנ"ל פגע ביה: איך מרי כו'. הלך אמר מורי אלו הפסוקים ומסר לו טעמן ואלו הן המקראות שמסר לו טעמן: מקרתא הקרא אותו וכא"ח הגיה מסלתא: הראשון כו'. המנות שלפניהם נסתלקו לאלתר לאלתר: מהלל כו'. ל' זו מוסב על השמש והירח לא בא להורות לנו שמסבב כמנהגו בהרבה מקומות: כבה השמש. כי בא השמש דריש כינה אותה כינה וכן הוא בהדיא בב"ר פר' ס"ח: רבנן אמרי גרס. ועיין בגלגלים רבה ובפרשת האזינו: מה שהיה לספר נסים

ענף יוסף

ושליחות שאברהם עשה כן. אבל הם שמלאכים לא היו מתקיים אלא לעולם (יפ"ת). אבל הכל על התורה פי' שאם יקלקל אדם לא יבא אחר אברהם. אין זו סיבה ויתקן אחריו לפי שאין תיקון אלא אחר ג' פעמים כי בתלתא זמני הוי חזקה. ואם אברהם יבא קודם אין זו סיבה ויתקן שלא יאמר כי אם יצחק ויעקב ובתרתי זמני לא הוי חזקה: (יז) [שאין הבמה ניתרת] בפני הבית (מת"כ). אבל היפ"ת כתב בירוש' פ"ק דמגילה דר' יוסי בר' חנינא ס"ל שאין הבמה מותרת כלל משנאסרו כשהוקם המשכן אלא לפי שעה ע"י נביא. וכן משמע דס"ל כמדרש בבמדב"ר פ' י"ד דאי' שם אם יאמר לך אדם למה הקריב דוד בהיסור במה כו' אמר כאלהים אני הוא שאמרתי לו כו'. ודוד אמר הורגן שילה סוכת הוה וקודם בנין בהמ"ק ואז הוצרך דבור ה' לדוד. אע"ג ס"ל כמדרש שלא היה היתר הבמות לעולם משהוקם המשכן אלא ע"פ נביא: [בשם נסים נעשו באותו היום] ולכאורה יפלא כל כך למה הוצרכו לעשות הכל בו ביום ולא ביום אחר. אלא הדבר הוא כמו שכתב מהרז"א גבי הא דכתיב ותאמר דבורה אל ברק קום כי זה היום אשר נתן ה' את סיסרא בידך. דמה שדקדק לומר כי זה היום היינו להורות דדוקא אותו היום היה עת רצון סמוך למלחמה וכו נתן ה' את סיסרא בידך. אבל אחר עבור היום ההוא לא יצליחו לנצח ולפיכך

עץ יוסף

פנחס בעצמו אמר שאינו ראוי לקבלו על שלקח מעשרות: בראשונה היו מוסרים אותו לכל אדם כו'. בפרק עשרה יוחסין קד אי' בראשונה שם י"ב היו מוסרים אותו לכל אדם. משרבו הפריצים היו מוסרין אותו לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים. ופרש"י לצנועים שבכהונה לברך בו העם במקדש לאחר עבודת נסכי של תמיד של שחר. מבליעין אותו בנעימת אחיהם הכהנים אותם שלא היו בקיאים בו ומברכין בשם בן ד' אותיות כשהיו מושכין את קולם בנעימה היו אלו ממהרים להבליע את השם בן י"ב ולא היה נשמע לרבים מקול נעימות חבריהן. בנעימה פירוש קול ערב"ל: אחי אמא פרש"י אחיה של אמו. לחזק שאומרים לוים השיר אחר עבודה וכו' ע"ש. אבל בירוש' אי' א"ר טרפון עומד הייתי בין אחי הכהנים כו' הרי דמשמע דר"ט כהן הוה: נופלים על פניהם להשתחוות לכבוד ה'. וחסר כאן וצ"ל כדאי' בירוש' והרחוקים לא נפלו אלא אמרו בשכמל"ו. ר"ל והרחוקים שלא שמעו לא נפלו: שנתעלם מהם שהיה השם מתעלם מהם קודם שילמדו אותם ונעשה כן ע"י נס שהיה משכח מיד (יפ"מ). והקשה הכבוד חכמים למה לא חשיב גם זה בתוך שאר נסים שנעשו במקדש. ע"ש מה שמתרץ: אשר לא ימצא שבשם המפורש יחקרו העתידות וידעו את הכל מראש ועד עת קץ הנעלם: (טז) כל אכילה ושתיה כו'. שהשגה כאכילה ושתיה להנשמה כדאי' בזהר סדר נח דף כ"ט ע"ב דמזונא דאורייתא איהי מזונא דמל"ן כו'. והם בפרשה פנחס רכ"ז סוף ע"א דנשמתא שאתפרנסת במלין דאורייתא דאינון נהמא לה כענין נהמא דגופא ממלין דעלמא. והם רמ"ד סוף ע"ב דנפשא דאתעסקת באורייתא מלחם אבירים שאכל כו'. ולעיל פ' ב' סי' כ"ז ולקמן פסוק הנה אשר ראיתי ופסוק ושבחתי אני: (יז) ראוי היה אדה"ר כו'. ר"ל שמפרש קרא הכי כל מה שעשה ה' במעשה בראשית עליו אין להוסיף ולגרוע והוא מתקיים כך תמיד. ומה תאמר א"כ הרי מתחלת ברייתו של עולם היה דעת הקב"ה שיחיה אדם לעולם. ומפני מה נקנסה עליו אח"כ מיתה. ע"ז אמר והאלהים עשה שייראו מלפניו: מתחלת ברייתו של עולם נאמר יקוו כו'. משום שהיה רצונו בהגלות היבשה וא"כ ולמה הקורא למי הים ב"פ כמפורש בעמוס והיינו מה שהציף הים את העולם ב"פ אחד בדור הפלגה ואחד בדור המבול. ועז"א במבול והאלהים עשה שייראו מלפניו. ועיין בב"ר פ"ה וס' כ"ג: אחד בדור המבול כדכתיב נבקעו כל מעינות תהום רבה והיינו מי התהום של ים: ואחד בדור הפלגה כדכתיב ויסף ס' אותם ואי' בב"ר פ' ל"ח אל תקרי ויסף אלא ויצף. ובב"ר פ"ה אי' אחד בדור אנוש ואחד בדור המבול. ועיין ביפ"ת שם: דברוויירא הוא שם מקומו: א"ל ובדברך כו' פי' אליהו אמר כן להקב"ה. ועיין בירוש' פ"ב דתענית ובתנחומא: אם ישמרו כו' פי' שההבטחה שהובטח ע"י נתן הנביא היתה על תנאי זה והכל כדי שייראו מלפניו (מת"כ): המתגדר שם מקום (תוספת אמרים): אגע ביה נ"ל פגע ביה (מ"כ): היך מרי כו' הלך אמר מורי אלו הפסוקים ומסר לו טעמן. ואלו הן המקראות שמסר לו טעמן: מקרתא הקרא אותו. וכא"ח הגיה מסלתי: ותחתונים עליונים כו' ואע"פ שלא עלה משה לשמים אלא להר כדאי' בס"ק דסוכה. מ"מ קאמר דעשה תחתונים עליונים כי באר מדבק שכלו בעליונים (יפ"ת): וכי אוכלים היו כו'. קושיא דמילתא קאמר. ואע"ג שאם אכלו ושתו ממש יוכיח השיר השי. ובהדר"א אי' שאכלו ממש. ועי' בב"ר פ' מ"ח: שנא' האזינו השמים וכדאי' בספרי סדר האזינו בשעה שאמר משה האזינו השמים היו השמים ושמי השמים דוממים: מהלל כתיב לשון נוי מוסב על השמש והירח. לא בא להורות לנו הכתוב כמנהגו בהרבה מקומות (מת"כ): שמש בגבעון דום פי' דום מלומר שירה וכל זמן שהוא דום עומד ואינו מהלך שבכל עת הילוכו הוא אומר שירה (רש"י): וירח בעמק אילון אותו השעה היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון בגבול בנימין ואילון בגבול דן (רש"י) ועיין בספרי שם. ובתנחומא סדר אחרי. ובב"ר פ"ו וסדר האזינו: על קיץ שיהיה קיץ כו'. כדכתיב (בראשית ח') וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבתו: הלא קציר חטים היום וגו'. אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר: ודאי כבה השמש פי' ודאי הא דלא כתיב כי בא זמנו כמה כאילו יעקב כיבה השמש אחר שבעבורו שקע. ועיין בב"ר ס' ס"ח: ודבר עמו בצינעה היינו בלילה ולא ביום. והטעם לפי שעדיין לא נתגלה יעקב לא היה כדאי להגלות בהקיץ עד שיתגלה תחלה בחלום הלילה. והוא משל לאוהבו של מלך שבא לקיצים פי' לפרקים דקאמר. אלפי שאינו אדם הרגיל עמו אין כבוד המלך לדבר עמו בפרהסיא. וכן התגלות לא מגלה בהקיץ אלא למי שהורגל בההגלה (יפ"ת): תה"ד ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום ההוא. פי' בתורה היא ביום ההוא

כל

ביום חלק כזה בו ביום אמרו שירה שנא' ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום ההוא וגו': (יח) מה שהיה כבר הוא. [לג]ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר אם אומר לך אדם אפשר שהיה העולם כולו מים במים אמור לו כבר הוא אוקינוס כולו מים במים. ואשר להיות כבר היה וגו' אם יאמר לך אדם אפשר שהקב"ה עתיד לעשות ים יבשה אמור לו כבר היה לא כך עשה ע"י משה שנא' (שמות יד) ובני ישראל הלכו ביבשה וכתיב (שם) ואתה הרם את מטך וגו' וכתיב (שם) ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה אם יאמר לך אדם אפשר שאילו לא חטא אדה"ר שהוא חי וקיים לעולם אמור לו כבר הוא אליהו זכור לטוב שלא חטא הוא חי וקיים. ואשר להיות כבר היה [לד]אם יאמר לך אדם אפשר שהקב"ה עתיד להחיות לנו את המתים אמור לו כבר היה כבר החיה לנו את המתים ע"י אליהו וע"י אלישע וע"י יחזקאל. ר' אחא בש"ר חלפתא כל מה שהקב"ה עתיד לעשותו ולחדש בעולמו לע"ל כבר הקדים ועשה מקצת ע"י נביא בעה"ז. אני הוא שעתיד לעשות ים יבשה כבר עשיתי כן בעה"ז ואתה הרם את מטך וגו'. אני הוא שעתיד לפקד עקרות כבר הייתי פוקד ע"י אברהם שנא' (בראשית כא) וה' פקד את שרה וגו'. אני הוא שעתיד להחיות מתים כבר החייתי ע"י אליהו ואלישע ויחזקאל. אני הוא שעתיד לעשות מלכים שישתחוו לכם כבר עשיתי לכם ע"י דניאל שישתחוה נבוכדנצר לדניאל שנאמר (דניאל ב) באדין נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד. אני הוא שעתיד לפקוח עורים לע"ל כבר עשיתי ע"י אלישע שנא' (מ"ב ו) ויפקח ה' את עיני הנער: (יט) והאלהים יבקש את נרדף. [לה]ר' הונא בש"ר יוסי אמר לעולם אלהים יבקש את נרדף. את מוצא צדיק רודף את צדיק והאלהים יבקש את נרדף. רשע רודף צדיק והאלהים יבקש את נרדף. רשע רודף רשע והאלהים יבקש את נרדף מ"מ יבקש את נרדף. ר' יהודה בר' סימון בש"ר יוסי בר' נהוראי לעולם הקב"ה מבקש דמן של נרדפים מן הרודפים תדע לך שכן הבל נרדף מפני קין ולא בחר הקב"ה אלא בהבל שנא' (בראשית ד) וישע ה' אל הבל ואל מנחתו. נח נרדף מפני דורו ולא בחר הקב"ה אלא בנח שנא' (שם ז) כי אותך ראיתי צדיק לפני. אברהם נרדף מפני נמרוד ובחר הקב"ה באברהם שנא' (נחמיה ט) אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם. יצחק נרדף מפני פלשתים ובחר הקב"ה ביצחק שנא' (בראשית כו) ויאמרו ראה ראינו כי היה ה' עמך. יעקב נרדף מפני עשו ובחר הקב"ה ביעקב שנאמר (תהלים קלה) כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו. יוסף נרדף מפני אחיו ובחר הקב"ה ביוסף שנא' (שם פא) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים. משה נרדף מפני פרעה ובחר הקב"ה במשה שנא' (שם קו) לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו. דוד נרדף מפני שאול ובחר הקב"ה בדוד שנאמר (שם עח) ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן. שאול נרדף מפני פלשתים ובחר הקב"ה בשאול שנא' (ש"א י) הראיתם אשר בחר בו ה'. ישראל נרדף מפני העכו"ם ובחר הקב"ה בישראל שנא' (דברים ז) בך בחר ה' להיות לו לעם סגולה. ר' אלעזר בר' יוסי בן זמרא אמר אף בקרבנות כן אמר הקב"ה שור נרדף מפני ארי עז מפני נמר כבש מפני זאב לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפים שנא' (ויקרא כב) שור או כשב או עז וגו': (כ) ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט וגו'. [לו]ר' אלעזר וריב"ל אומרים מקום המשפט שמה הרשע מקום שסנהדרי גדולה יושבין וחותכין דין של ישראל שמה הרשע. שנא' (ירמיה לט) ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך מקום שחותכין בו את ההלכות. שמה הרשע שם ישבו נרגל שראצר סמגר נבו שרסכים רב סריס נרגל שראצר רב מג וכל שארית שרי מלך בבל. מתלא אמר הן דתלה מרי זיינא קולבי רעיא תלת קולתיה. ורוה"ק צווחת ומקום הצדק שמה הרשע. מקום שנאמר בו (ישעיה א) צדק ילין בה ועתה מרצחים הא עבידין קטולין שם הרגו את זכריה ואת אוריה. [לז]ר' יונתן בעא קמיה ר' אחא באיזה מקום הרגו את זכריה בעזרת ישראל או בעזרת נשים. א"ל לא בעזרת נשים ולא בעזרת ישראל אלא בעזרת כהנים ולא נהגו בדמו לא כדם צבי ולא כדם איל. בדם איל וצבי כתיב בהם בתורה (ויקרא יז) ושפך את דמו וכסהו בעפר. אבל זכריה הצדיק לא נהגו בדמו לא כדם איל וצבי אלא שפכוהו על האבנים דכתיב (יחזקאל כד) כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו וגו'. כל כך למה להעלות חמה ולנקום נקם. ועל כך כתיב וזכור את בוראך בימי בחורותיך. [לח]את מוצא בשעה שעלה נבוזראדן להחריב את ירושלם רמז הקב"ה לאותו הדם שיהיה תוסס ועולה [לט]רנ"ב שנה מן יואש ועד צדקיה. מה עשו גרפו עליו כל עפר ועשו כל ערמה ולא נח והיה הדם תוסס ומרתיח. אמר הקב"ה לדמא הא ענתא דתיגבי דייתיקי דידך. כיון שעלה נבוזראדן וחמא יתיה אמר לון מה טיבו של דם הזה שתוסס כך. אמרו לו דם פרים ואילים וכבשים שהיו שוחטין ומקריבין. הביא פרים וכבשים ואילים ושחט עליו ולא שתק ולא נח ולא עמד. מיד הביאן תלאן בגרדון. אמר לון אמרו לי מה טיבו של דם זה ואם לאו אנא מסרק יתכון במסרקא דפרזלא. אמרו לו הואיל והקב"ה רוצה לתבוע דמו מידנו נגלה לך. אמרו לו כהן ונביא ושופט היה מתנבא עלינו את כל הדברים האלה שאתה עושה עמנו ולא היינו מאמינים בו ועמדנו עליו והרגנוהו על שהיה מוכיחנו. מיד הביא פ' אלף פרחי כהונה ושחט עליו ולא נח. והיה הדם בוקע ועולה עד שהגיע לקברו של זכריה. ועוד הביא סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה ושחט עליו ולא נח באותה שעה בא אותו רשע וזעק על דמא ואמר ליה מה טב את ומה דמא דידך יתירא מדמי אילין בעי את דניבד כל אומתך בגינך. באותה שעה נתמלא הקב"ה רחמים ואמר ומה אם זה רשע בן רשע ואכזרי ועלה להחריב את ביתי נתמלא עליהם רחמים אנכי שכתוב בי (שמות לד) ה' ה' אל רחום וחנון וכתיב בי (תהלים קמה) טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו עאכ"ו. באותו שעה רמז הקב"ה לאותו דם ונבלע במקומו. א"ר יודן שבע עבירות עברו ישראל באותה שעה הרגו כהן ונביא ודיין ושפכו דם נקי וטמאו את העזרה ויום השבת ויוה"כ היה: (כא) ר' יהושע פתר קרא במעשה העגל. מקום המשפט שמה הרשע [מ]מקום שעשה משה מדה"ד שנאמר (שמות לב) עברו ושובו משער לשער במחנה. שמה הרשע שמה כתיב (שם) ויגוף י"י את העם וגו'. ורוה"ק צווחת ומקום הצדק שמה הרשע מקום שצדקתים וקראתים אלוהות שנאמר (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם. שמה הרשע שם הרשיעו ועשו העגל שנא' (שמות לב) וישתחוו לו. ר' יהודה פתר קרא בשטים מקום המשפט שמה הרשע מקום שעשתה מדה"ד בשטים שנא' (במדבר כה) קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש. שמה הרשע שנא' (שם) ויהיו המתים במגפה עשרים וארבעה אלף. ורוה"ק צווחת ואומרת ומקום הצדק שמה הרשע מקום שצדקתים בקללות של בלעם והפכתים לברכות שנא' (דברים כג) ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה. שמה הרשע שמה הרשיעו וזנו שנאמר (במדבר כה) וישב ישראל בשטים. [מא]ר' לוי ור' יצחק. ר' לוי אמר ב' דברים ביד וב' דברים בימין ב' דברים ביד דכתיב (איוב יב) אשר בידו נפש כל חי וגו' וכתיב (דברים לב) ותאחז במשפט ידי.

וב'

יד יוסף לג ויק"ר פ' כ"ז סי' ד'. תנחומא אמור סי' ט': לד במדב"ר פ' י"ד: לה ויק"ר פ' כ"ז סי' ס'. תנחומא אמור סי' ט': לו ויק"ר פ' ד'. ופרק חלק. תנחומא ויקרא: לז איכה רבתי פסוק בלע ה' וש"נ. וקה"ר פסוק אם רוח המושל: לח לקמן פ"י סי' ה': לט כתב הרד"ל בסוף ט"ס ול"ל רל"ח שנה וכ"כ בסס"ד: מ ויק"ר פ"ד סי' א': מא ויק"ר פ"ד סי' א'. דב"ר פ"ה. והנתומא ויקרא ונראה שמוטעה כאן. וכך צ"ל ר' לוי ור' יצחק אמרו ב' דברים ביד כו' וכתיב צדק מלאה ימינך הנפש נתונה במקום המשפט ונפש יוצאה ממקום משפט וחוטאה. א"ר יצחק אמר הקב"ה כו'. וכ"ה בויק"ר פ' הנ"ל:

מתנות כהונה

שהיה כו'. קודם שאמר הקב"ה יקוו המים: כולו מים במים. והאוקינוס הוא גדול כמה וכמה פעמים מן העולם עד שהעולם נדמה באוקיינוס ככדור כדאיתא בירו' ע"א גבי אלכסנדרוס מוקדון: ה"ג בויקרא רבה פ' כ"ז מקצת ע"י נביא בעה"ז אני הוא שעתיד לעשות ים יבשה וכבר עשיתי כן בעולם ואתה כו': צדיק רודף צדיק. כדלקמן דוד לפני שאול: ה"ג צדיק רודף את צדיק והאלהים יבקש וגו'. ובויקרא רבה מוסיף אפי' צדיק רודף רשע וה"ג בתנחומא פ' אמור אבל לא הביא ראייה לזה כמו שמביא על כל שאר החלוקות: ועוד ראיתי. עיין כל זה בויקרא רבה פרשה ד': שחותכין התוך דרש כמו חתוך: ה"ג שר סריס כו' עד שארית שרי מלך בבל ופסוק הוא בירמיה סי' ל"ט: באיזה מקום כו'. עיין זה באיכה רבה בפסוק בלע ה' ובפסוק תחטאת נביאיה ולקמן בפסוק אם רוח המושל: לא עמד. באיכה ל"ג הכי ועיין שם: בגרדון בזמורה של אילן ועיין בערוך ערך גרד ובאיכה לא גרס ליה: מה טב כו'. מה אתה טוב או דם שלך יפה יותר מדמם של אלו שהרגתי בשבילך וכי תרצה אתה שאאביד כל האומה בשביל דמך: במעשה עגל כו'. כל זה בויקרא רבה פ' ד': שני דברים

ביד

עץ יוסף

ר"ל על שנעשה מהלולה יום (כלי יקר על נ"ך): ר"פ ור"ח כו' שנא' ותשר כו'. והשירה היא ביום ההוא פי' על שנעשו כל השמחה דבריב שהיו צריכים זמן רב ביום ההוא. זה ראוי לומר ולספר: (יח) אפשר שהיה העולם כולו מים במים. קודם שאמר הקב"ה יקוו המים: כבר הוא אוקינוס כו'. והאוקינוס הוא גדול כמה וכמה פעמים מן העולם. עד שהעולם נדמה באוקינוס ככדור כדאי' במסכת אלילים גבי אלכסנדר מוקדון (מת"כ): שאילו לא חטא אדה"ר. ואכל מעץ הדעת: שהוא חי וקיים בתמיה (יפ"ת). ועיין בויק"ר פ' כ"ז סי' ד': עתיד להחיות לנו המתים. להיות הדבר קשה אל הסברא יכחישו בתחייה כפשוטה: אני הוא שעתיד לפקוד עקרות. כדדרשי' בחלק ועלתה לתרופה להתיר פה עקרות: על ידי אברהם שהתפלל על שרה כדמשמע בב"ר פרשה ע"א שנא' וי"י פקד את שרה. מייתי זה לראיה שנפקד עקרה אבל היות זה ע"י תפלת אברהם ידעינן מסברא. לפקוח עורים לע"ל כדכתיב אז תפקחנה עיני עורים: ויפקח ה' את עיני הנער. ויתכן שבוקה עורים דלעתיד נמי דקאמר היינו לראות מראות אלהים (יפ"ת) (יט) לעולם האלהים יבקש את נרדף. מדקדק ולא פירש את צדיק את רשע. ועי' בויק"ר פ' כ"ז: רשע רודף רשע והאלהים יבקש את נרדף. ובויק"ר פ' הנ"ל ובתנחומא אמור תסיים אפילו צדיק רודף רשע מ"מ והאלהים יבקש את נרדף: שנא' וישע ה' אל הבל ואל מנחתו. דמשמע שאלבד קבלת מנחתו הסובה מאל אחיו. נתקבל הבל בעצמו ונבחר משא"כ קין שנדחה מפני ה' בעונש רדיפתו את אחיו. כדאיתא בב"ר פ' א': (כ) מקום שסנהדרין כו'. עי' כ"ז בויק"ר פ"ד ובפ' חלק: ששם חותכין את ההלכה. והתוך כמקום חתוך. יהוא מקום בב"ד הגדול יושבים בירושלים שמשם הלכה יוצאה חתוכה ופסוקה כמ"ש וקמת ועלית אל המקום וגו' ולא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין וגו' (מהרש"א). הן דתלה מרי זיינא. במקום שהאדון תולה כליו קולבא רעיא פי' גבל רועה. תלא קולתא פי' לשם תלה כדו. כמו כדה דמתרג' קולתא. ל"א קודתיה מקדתו כמו תקדה של חרס (רש"י בחלק) וכלו' במקום שהיו חותכין בו הלכות בו דנין שרי בבל דיניו שלהם: ואת אוריה שנהרג בירושלים. ואע"ג שלא נתפרש זה באוריה. מכיון דכתיב דיהויקים הרגו והמלך נבלתו אל קברי בני העם מסתמא בירושלים הוה (יפ"ת): ר' יונתן בא כו'. עיין באיכה רבתי פ' בלע ה' ופ' מחטאת נביאיה ולקמן פ' אם רוח המושל: את זכריה בן יהוידע הכהן שהרגוהו שרי יהודה במצות יואש המלך: על צחיח סלע בהחזקן פירש"י על חלקת אבן חלקה שלא יבלע בעפר. כך היה דמו של זכריה על הרצפה ולא נבלע. להיות שעשית כתרגומו: וכל כך למה ר"ל שמאת ה' היתה זאת שלא היו מכסים כדי שיבא נבוזראדן ויקום נקמתו. כי חטאתם כבדה מאד: ועל"כ כתיב וזכור כו'. עי' בפתיחתא דאיכ"ר סי' כ"ג: שהיה תוסס כו' מרתיח ועולה: דייתיקי שטר עלבון שלך: וחמא ורואה: דם פרים כו' ובגמ' פ' הנזקין אי' א"ל דם זבחים דאשתפוך. ור"ל שלא נעשה כמצותו ולכך הוא מרתיח: בגרדון בזמורות: ויום השבת ויוה"כ היה. משמע שחשב שבת ויוה"כ לתרי מילי. אבל באיכ"ר חשב שוד וחללו את השם. ושבת ויוה"כ חשב לחדא. וע"ש מ"ם: (כא) שמה הרשע שמה כתיב ויגוף ה' את העם. ופי' הרשע השוגג ע"ד והרשיעו את הרשע

יפ"ם

וב' דברים בימין שנא' (שם לג) מימינו אש דת למו וכתיב (תהלים מח) צדק מלאה ימינך. א"ר יצחק אמר הקב"ה לנפש נפש כל מה שהחזקתי אותך וצויתי אותך ואסרתי (דברים יב) רק חזק לבלתי אכול הדם וגו' והרי יוצאת וגוזלת וחומסת וחוטאת ועומדת במדה"ד יוצאה ממדה"ד וחוטאת שנא' (ויקרא ד) דבר אל בני ישראל לאמר נפש כי תחטא בשגגה וגו': (כב) אמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים. ר' חנינא בר פפא אמר צדיק כרשע ישפוט האלהים. לסטים עולה לגרדון ור' עקיבא עולה לגרדון. ור' אמר צדיק כיד רשע ישפוט האלהים טורנוסרופוס הרשע דן את ר' עקיבא. מב וכשהרג טרכינוס את לוליאנוס ואת פפוס אחיו בלודקייא אמר להם אין אתם מעמם של חמו"ע ואני מבני בניו של נבוכדנצר יבא אלהיהם של חמו"ע ויציל אתכם מידי. אמרו לו חמו"ע כשרין היו והמלך נבוכדנצר היה מלך הגון וראוי היה לעשות על ידו נס אבל אנו בני אדם חייבין אנו למקום ואתה מלך חייב ואינך ראוי לעשות נס על ידך. ואנו מחויבי מיתה אם אתה הורגנו מוטב ואם לאו הרבה אריות ודובים ונחשים ועקרבים יש למקום שבני אדם נהרגין על ידיהם. ואם אתה הורגנו אינך חשוב אלא כאחד מהם אלא שהקב"ה עתיד לתבוע דמנו מידך. אמרו לא הספיקו לזוז משם עד שבאו עליו דיופלי מרומי והוציאו את מוחו בגזירין (פירוש בבקעיות): (כג) כי עת לכל חפץ ועל כל המעשה שם. מג לכל חפץ יש עת ולכל עת יש חפץ. ועל כל המעשה שם בהדין עלמא מה דאינש בעי הוא עביד ברם תמן דינא וחושבנא: (כד) אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם. על מדברות שהרשעים מדברים בהם בעוה"ז שהם מחרפין ומגדפין בעוה"ז והקב"ה משפיע להם שלום. כל כך למה לברם האלהים לברר להם מדה"ד של רשעים. ולראות שהם בהמה המה להם לראות ולהראות לעולם שהרשעים נמשלו כבהמה מה הבהמה נידונת בהריגה ואינה באה לחיי העוה"ב אף הרשעים כבהמות נידונין בהריגה ואינן באים לחיי העוה"ב. ד"א על דברת בני האדם על מדברות שהצדיקים מדברים בעוה"ז בסיגוף ובתעניות וביסורין וכל כך למה לברם האלהים לברר להם מדת צדקותם ולראות שהם בהמה המה להם לראות ולהראות לאו"ה היאך ישראל נמשכין אחריו כבהמה שנאמר (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. אלא מה בהמה זו פושטת צוארה לשוחטה כך הצדיקים שנאמר (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום וגו'. אלא המסורת הזה תהיה בידך כל העושה מצוה סמוך למיתתו דומה שלא היתה מדת צדקתו חסירה כי אם אותה מצוה והשלימה. וכל העובר עבירה סמוך למיתתו דומה שלא היתה מדת רשעתו חסירה אלא אותה עבירה והשלימה. אלו ואלו הולכין שלימין אלו שלימין במדת צדקם ואלו שלימין במדת רשעם. ר' בון ור' יצחק. ר' בון אמר אמר הקב"ה לא כשם שהעמדתי נביאים מישראל שהם קרויים אדם שנא' אדם אתם לא כך העמדתי נביאים לעכו"ם שהם קרויים בהמה שנא' (יונה ד) ובהמה רבה. מד ור' יצחק אמר כי מקרה בני אדם ומקרה הבהמה לא כשם שמקרה אדם כך מקרה הבהמה. אמר הקב"ה לא כשם שגזרתי ואמרתי על האדם (ויקרא יב) וביום השמיני ימול בשר ערלתו. לא כך גזרתי על הבהמה שנאמר (שם כב) ומיום השמיני והלאה וגו': (כה) ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. מהו אין ר"נ בר' יצחק אמר מה עשה לו נוי לתחתיתו שלא יהיה מתבזה כבהמה. ר' ינאי ור' יודן חד אמר עשה לו מנעול ואפופרין כפוי עליו שלא יהא מתבזה כבהמה וחד אמ' עשה לו כסתות לתחתיתו שלא יהא מצטער בשעת ישיבתו. ר' לוי ור' אמי ח"א מו עשה לו קבורה וח"א עשה לו ארון. וח"א עשה לו ארון ותכריכין: (כו) הכל הולך אל מקום אחד וגו'. מז ר' אליעזר ור' יהושע. ר"א אומ' כל מה שברא הקב"ה בשמים בריתו מן השמים. וכל מה שברא בארץ בריתו מן הארץ. מ"ט (תהלים קמח) הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו וגו' עד הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור וגו' עד סוף כל המזמור. ור' יהושע אומר כל מה שברא הקב"ה בשמי' ובארץ בריתו מן השמים. השלג אע"פ שכתוב בו (איוב לז) כי לשלג יאמר הוא ארץ אין בריתו אלא מן השמים שנא' (ישעיה נה) כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וגו'. ר' חייא בר יוסף אומר כל מה שבשמים ובארץ בריתו מן הארץ. הגשם אע"פ שכתוב בו כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים אין בריתו אלא מן הארץ. ומה טעם (בראשית ב) ואד יעלה מן הארץ. ר' יודן מייתי לה מן הכא הכל הולך אל מקום אחד וגו' מח ר' נתמן אמר אפילו גלגל חמה לא נברא אלא מן הארץ דכתיב (איוב ט) האומר לחרס ולא יזרח וגו': (כז) מי יודע רוח בני האדם וגו'. מט תני אחת נשמתן של צדיקים ואחת נשמתן של רשעים כולם עולות למרום אלא שנשמותיהן של צדיקים הן נתונות באוצר ונשמותיהן של רשעים מטורפות בארץ שאמרה אביגיל לדוד ברוה"ק (ש"א כה) והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים. יכול אף של רשעים כן ת"ל ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. מטרונא שאלה לר' יוסי בר' חלפתא אמרה לו מה הוא דין דכתיב ומי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה. אמר לה נ אלו נשמותיהן של צדיקים שהם נתונות באוצר שכן אביגיל אמרה לדוד ברוה"ק והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים וגו'. יכול אף של רשעים כן ת"ל ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. אמרה ליה ומהו דין דכתיב ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. א"ל אלו הן נשמותיהן של רשעים שהם יורדות לגיהנם למטה שנא' (יחזקאל לא) ביום רדתו שאלה האבלתי כסתי עליו את תהום וגו': (כח) וראיתי כי אין טוב וגו' כי מי יביאנו לראות. מי יביאנו לדוד לראות במה שעשה שלמה. מי יביאנו לשלמה לראות במה שיהיה אחריו במה שעשה רחבעם:

פרשה ד

(א) ושבתי אני ואראה. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן ר"י אומר א אלו הקטנים הנגנזים בחייהן בעון אבותם בעוה"ז לע"ל הן עומדין בצד חבורה של צדיקים ואבותיהם בצד חבורה של רשעים והם אומרין לפניו רבש"ע כלום מתנו אלא בעון אבותינו יבואו אבותינו בזכיותינו. והוא אומר להם אבותיכם חטאו מאחריכם וחטאתיהם מלמדין קטיגור. ר' יהודה בר' אלעי בשם ריב"ל באותה שעה אליהו זכור לטוב יושב ומלמד סניגוריא ואומר להם אמרו לפניו רבש"ע אי זו מדה מרובה מדת הטובה או מדת הפורענות אמור מדת הטובה מרובה ומדת הפורענות מעוטה ומתנו בעון אבותינו אם מדת הטובה מרובה לא כ"ש שיבואו אבותינו אצלנו. אמר להם יפה למדתם סניגוריא יבואו אצלכם דכתיב (זכריה י) וחיו את בניהם ושבו שבו מליורד לגיהנם והם ניצולין בזכות

יד יוסף

מב מסכת שמחות פ"ח. תענית י"ח. ת"כ אמור פ"ח מגלת תענית פ' י"ב: מג לקמן פ"ח סי' ו': מד ויק"ר פ' כ"ז סי' ה' וסי' ו'. זוהר אמור דף צ"א. תנחומא אמור: מה ב"ר פ' י"ז סי' ו'. ילקוט בראשית: מו תנחומא אמור סי' ט"ו: מז ב"ר פ' י"ב סי' י"א. יומא נ"ד: מח זוהר נח ד' ל"ד. וזוהר ויחלח ד' קע"ו וזוהר נשא ד' קכ"ט: מט שבת קנ"ב. אדר"נ פרק י"ב. ספרי פנחס פיסקא קל"ט: נ תוספות דר"ע אות כ'. מסכת כלה. ספרי ח"א פיסקא מ': פ"ד א זוהר משפטים דף ק"ג. סוטה מ"ח:

מתנות כהונה

ביד. גם זה בוי"ל ובס' טוססים רבה: ועומדת במדת הדין. ביד שמאל שהיא מדת הדין: וחוטאת כלשון חמיה ועיין ויקרא רבה הגירסא יותר נכונה: אמרתי אני בלבי: צדיק כרשע ישפוט גרסי': פפוס ולוליאנוס. עיין זה בפ' סדר תעניות כיצד (י"ח): דיופלי פי' שערוך שני שלוחים ורש"י פי' שני פרים: בהדין עלמא כו'. בעולם הזה מה שירצה בן אדם הוא עושה והרשות נתונה אבל שם בעולם הבא יש דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה ולשון חפץ ועת קדרים ועיין לקמן (ח' ו') וכאן דרש ג"כ מלא שם: אמרתי אני בלבי על דברת: מדברות שמנהגים שהם נוהגים בהם לשון מנהיג ודבר: אלא מה בהמה. כלומר לא זו שנמשכין אחריו אלא מה כו' והוא כי מקרה בני אדם כמקרה הבהמה: אלא המסורת כו'. כלומר בגלוי הפי' שעמה סברת הפסוק כך שזה מקרהו כאדם שלם וזה כמקרה הבהמה: לא כשם כו'. בתמיה: כי מקרה: מהו אין כו'. עיין כל זה בב"ר פי"ז: ת"ג בב"ר קבורה וח"א עשה לו כו': הכל הולך: האומר לחרס גרסי'. ודייק מדכתיב לעיל מיניה המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון כלומר לחרס לא דייק מדקרי לשמש חרס וכלי חרס הוא עפר מן האדמה ועיין כל זה בב"ר פי"ב: מי יודע: באוצר באוצר החיים: ושבתי אני וארחה: מאחריכם אחר מיתתכם: אמרו לפניו רבונו של עולם גרסי'. והילקוט הגירסא הפסוק לפנכם: שאינן מתודין. מפני פירוק

עץ יוסף

(יפ"ת): ביד פי' בשמאל. ועיין בויק"ר פ' כ"ל ובפי' טוססים: רק חזק לבלתי אכול הדם כו'. הכוונה אני אמרתי רק כדי שלא תקבל הנפש הפסד ופחיתות מנפש הבהמה כי הדם הוא הנפש. ועתה אתם גרועים יותר מהבהמה כמאמר ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו' (קול בוכים): שנא' כו' נפש כי תחטא בשגגה. כמו שהוא כמתמיה על הנפש איך תחטא (יפ"ת): (כב) לגרדון פי' בל"ד מעלות והמוסף פי' זה שם מקום מיוחד שהיה בעיר רומי שממנו היו זוקפים הנהרגין והם נעשים איברים איברים: טרכינוס ונפרק ב' דתענית איתא טוריינוס: בלודקייא זו היא לוד. והיינו דאמרי' בעלמא הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. ויש אומרים שנהרגו על ידי בתו של מלך שנמצאת הרוגה ואמרו היהודים הרגוה וגזרו גזרה על שונאיהם של ישראל ועמדו אלו ופדו את ישראל ואמרו אנו הרגנוה והרג אלו כנגד (רש"י בתענית שם): אין אתם מעמם של חמ"ע כו'. טרכינוס ידע שבעלילה בא עליהם ולא באו אלא להציל הכלל. וא"ש אם אין אתם מעמם כו' בתמיה יציל אתכם מידי. ואמרו לו אנו גם שהנחנו לדיקים בדבר זה שבעלילה באת עלינו אבל אנו חייבין כליה למקום מצד אחר גם אם אין אתה הורגנו הרבה הורגי' יש למקום. והקב"ה לא מסר אותנו בידך להרוג על דבר בקר אלא כדי ליפרע ממך דמנו שהרגת אותנו בעלילה (מהרש"א): נ"נ היה מלך הגון. כאותו דבר. שלא בעלילה בא הוא עליהן כמ"ש קריבו גברין כשדאין ואכלו קורציהן די יהודאי ענו ואמרו לנ"נ כו'. אבל טרכינוס הרשע הוא בעצמו ידע שלא הרגו הם את בת המלך (מהרש"א): דיופלי בני פרים. ולשון יון הוא: בגזירין פי' מקלות. כמו בני גזירי עצים (רש"י): (כג) לכל חפץ יש עת כו'. דרש המקרא מרישיה לסיפי' ומסיפי' לרישיה כדמפרש: בהדין עלמא כו' פי' בעולם הזה מה שירצה בן אדם הוא עושה והרשות נתונה. אבל שם בעולם הבא יש דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה. ולשון חפץ ועת קדרים. וע"ל פ' ח' ס' כי לכל חפץ: (כד) מדברות מנהגים שהם נוהגים בהם. לשון מנהיג ודבר: אלא מה בהמה כו'. כלו' לא זו שנמשכין אחריו אלא מה בהמה כו' והו כי מקרה בני אדם כמקרה הבהמה: אלא המסורת כו' כלו' בגלוי הפי' שעמה סברת הפסוק כך שזה מקרהו כאדם שלם וזה כמקרה הבהמה (מ"כ): לא כשם כו' בתמיה: (כה) רב נחמן ב"י אמר כו'. פי' בב"ר פ' י"ז סי' י' וחסבר דדריש אין בהפוך אותיות נוי: עשה לו נוי לתחתיתו. שתהיה בית נקובתו בלתי נגלה כשל בהמה (יפ"ת): עשה לו מנעול לשון נקיה כלו' שפת נקובתו סגור בבשר. ואפופרין כפוי עליו הוא בשר עגבות שסביב תחתיתו כמין ארפרף (יפ"ת): עשה לו כסתות כלו' בשר שעגבות הוא מרובה ורך ויושב עליהם כעל כסתות: עשה לו קבורה שנתן בלב האנשים לעשות כן. וגם התורה על הקבורה שיהיה נקבר ולא יהיה מושל לבזיון כדומן על פני האדמה: עשה לו ארון שלא יתערב הגוף בעפר אלא יהיה שמור בתוכו (יפ"ת). אבל בב"ר פ' י"ז ליתא אלא ח"א עשה לו קבורה וח"א עשה לו תכריכין. ותו לא. וזה הנכון כיון שלא פתח אלא בר' לוי ור' אמי: ותכריכין שזהו כבוד המת פסוק לנוף כדרך החיים (יפ"ת): (כו) מ"ט הללו את ה' מן השמים. וכתיב בתריה כי הוא צוה ונבראו. משמע שכך היה גם סדר הבריאה ועיין בב"ר פ' י"ג: כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וגו' כן כל מה שיש בשמים ובארץ אין בריאתו אלא מן השמים. כצ"ל וכ"ה בב"ר שם: ומ"ט ואד יעלה מן הארץ. ומפום דסלקי כלפי מעלה ואח"כ יורדים כתיב כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים (יפ"ת): הכל הולך אל מקום אחד. וגו' שהכל היה מן העפר והכל שב אל העפר: דכתיב האומר לחרס ומדקרי לחמה בלשון חרס הוא להודיענו כי נברא מחרסי האדמה: (יפ"ת): (כז) נתונות באוצר כו'. ובמס' שבת פ' שואל אר' אליעזר ר"מ אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנא' והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. ושל רשעים זוממות (פרש"י מנוטות בכיס הסוהר. כמו בזוממא דפרזלא) והולכות שנאמר ואת נפש וגו' ע"ש: באוצר באוצר החיים:

פרשה ד (א) וחטאתיהם מלמדים קטיגור כלומר שעה שאינו. כצ"ל ובפירוש ישל (ס"ס ורד"ל): (ב) רבי חנינא גרסה הצ"ל ר' נחמיה (רד"ל): שאינן מתודין

בזכות בניהם לפיכך חייב כל אדם ללמד את בנו תורה שיצילהו מגיהנם: (ב) ור' חנינא פתר קרייה ב בהרוגי מלכות שהם באים לחיי עוה"ב אע"פ שאינן מתודין. ר' בנימין פתר קרייה בחניפי תורה סבורים כל עמא שהוא קריין ולית הוא קריין תנויי ולית הוא תנויי עטיף גולתיה ותפילין ברישיה והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם אמר הקב"ה עלי להפרע מהן שנא' (ירמיה מח) ארור עושה מלאכת ה' רמיה: (ג) ורבנן פתרין קרייה בעכו"ם והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם אמר הקב"ה עלי להתוכח עמהם דכתיב (שם נ) גאלם חזק ה' צבאות שמו ריב יריב את ריבם. דניאל חייטא פתר קרייה בממזרין ג אלו ממזרין עצמן. ואיזה זה זה הבא על הערוה והולידו זה מה חטא וזה מה איכפת ליה. א"ר יהודה בן פזי אפילו הממזר בא לעוה"ב דכתיב והנה דמעת העשוקים וגו'. אמר הקב"ה לפי שבעוה"ז הם פסולין אבל לע"ל אמר זכריה אנא חמיתא אלו כורסין שנא' (זכריה ד) ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגו' ושנים זיתים עליה וגו'. תרין אמורין חד אמר גולה וחד אמר גואלה. מ"ד גולה גולה שבבבל וגלה שכינה עמהם ומ"ד גואלה הוא פרוקה דכתיב (ישעיה מז) גואלנו ה' צבאות שמו וכתיב (מיכה ג) עלה הפורץ לפניהם וגו': (ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו אלו דור אנוש ודור המבול. מן החיים אשר המה חיים עדנה אלו הסדומיים והמצריים. וטוב משניהם את אשר עדן לא היה אלו אלף דור שעלו במחשבה להבראות. וכמה נמחו מהם רבי יוחנן בש"ר אליעזר בנו של ריה"ג אומר ד תתקע"ד דורות שנא' (תהלים קה) דבר צוה לאלף דור: (ה) ר' יהושע פתר קרייה בישראל בשעה שעמדו לפני הר סיני כיון שבאו לאותו מעשה לא הניח משה זוית בקרקע ההר שלא נחבט עליה ומבקש תפלה ורחמים על ישראל ולא נענה. ונזדווגו לו ה ה' מלאכי חבלה קצף ומשחית והשמד אף וחמה מיד נתיירא משה מהן. מה עשה נתלה במעשה אבות מיד הזכיר ואמר (שמות לב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. א"ל הקב"ה משה אבות העולם מה יש להם עלי אם באתי לדקדק אחריהם אני יש לי עליהם. אברהם יש לי עליו שאמר (בראשית טו) במה אדע כי אירשנה. יצחק יש לי עליו שנאמר (שם כה) ויאהב יצחק את עשו ואני שנאתיו שנא' (מלאכי א) ואת עשו שנאתי. יעקב יש לי עליו שאמר (ישעיה מ) נסתרה דרכי מה'. כיון שאמר (שמות לב) אשר נשבעת להם בך למען שמך באותה שעה נתמלא הקב"ה רחמים שנא' (שם) וינחם ה' וגו'. מיד נסתלקו ממנו ג' מלאכי חבלה קצף ומשחית והשמד ונשתיירו שנים אף וחמה הה"ד (דברים ט) כי יגרתי מפני האף והחמה. אמר לפניו רבש"ע יכול אנא מיקם בתרויהון סבול את חד ואנא חד הה"ד (תהלים ז) קומה ה' באפך וגו'. ומנין שעמד משה באחד מלאך חמה שנא' (שם ק) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית. על אותה שעה הוא אומר ושבח אני את המתים כגון אני וחבורתי: (ו) ר' שמואל בר נחמן פתר קרייא בדוד ו בשעה שבנה שלמה את בהמ"ק בקש שתרד אש מן השמים ולא ירדה הקריב אלף עולות ולא ירדה התפלל כ"ד תפלות ולא ירדה עד שאמר (דה"ב ו) זכרה לחסדי דוד עבדך מיד ירדה שנא' (שם ז) וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה. ר' יודה ברבי לעיי ורבנן. ר' יודה בר לעיי אמר חיה דוד באותה שעה. ורבנן אמרין ארונו הביא. ולא פליגין מ"ד ז היה דוד באותה שעה הוא שדוד אומר בפיו (תהלים ל) ה' העלית מן שאול נפשי וגו' וכתוב אחד אומר ה' אלהים אל תשב פני משיחך דהוא קיים קדמך. ומ"ד ארונו הביא הה"ד זכרה לחסדי דוד עבדך. ועל אותה שעה נאמר ושבח אני את המתים וגו' כגון אני וחבורתי: (ז) ר' יהודה בר' סימון פתר קרייא ביחזקאל בשעה שעמד על הבקעה ואמר (יחזקאל לז) העצמות היבשות שמעו דבר ה' מיד ותקרבו עצמות עצם אל עצמו וגו'. אמר להם בתחלה אמרתי לכם (ירמיה ב) שמעו דבר ה' בית יעקב ולא שמעתם ועכשיו שמעתם בחייכם לא שמעתם במיתתכם שמעתם. על אותה שעה נאמר ושבח אני את המתים כגון אני וחבורתי: (ח) הכסיל חובק את ידיו. מלה"ד לשני בני אדם שהיו יגעין בתורה אחד יגע והשביח ואחד יגע ופירש. זה שהיה יגע בתורה ופירש רואה את זה שהשביח עומד בצד חבורה של צדיקים והוא עומד בצד חבורה של רשעים מיד חובק את ידיו ואוכל את בשרו: (ט) טוב מלא כף נחת. ח טוב מי שהוא שונה הלכות ורגיל בהם ממי שהוא שונה הלכות ומדות ואינו חוזר ורגיל בהם. מתלא אמר טבא חדא ציפרא כפותא מן מאה פרחין. ורעות רוח רעותיה דיהוי מיתקרי מרי מכילאן. ד"א טוב מלא כף נחת טוב מי שהוא עושה צדקה מעוטה משלו ממי שהוא גוזל וחומס ועושק ועושה צדקה גדולות משל אחרים. מתלא אמר נייפה בחזורין ומפלגא לבישייא (פירוש נואפת בתפוחים שלוקחת בשכרה ומחלקתן לחולים). ורעות רוח רעותיה מיתקרייה בר מצוותא. ד"א טוב מלא כף נחת טוב מי שיש לו עשרה זהובים ונושא ונותן ומתפרנס בהם ממי שהוא נוטל ממון של אחרים ומפסידו ומאבדו. מתלא אמר לא מיסתייה מובד דידיה אלא דאחרינין מובד דידיה ודלא דידיה. ורעות רוח רעותיה די יהוי מיתקרי פרגמטיוטא ד"א טוב מלא כף נחת טוב מי שהוא שוכר גנה ואוכל פירותיה ממי שהוא שוכר גנות הרבה והוא מביירן (פירש מבטלן ומאבדן). מתלא אמר. דאגיר גנא אכל ציפרין דאגיר גנייאן אכלין ליה ציפרין. ורעות רוח רעותי'

מיתקרי

יד יוסף ב בסנהדרין מ"ז. ושוח"ט סוף מזמור ע"ט: ג ויק"ר פ' ל"ב. וזהר משפטים דף קי"ג. אדר"נ פ' י"ב: ד ב"ר פ' כ"ח. תנחומא ל"ל ויתרו. חגיגה י"ד. שוח"ט מזמור ק"ה. קה"ר ס"א סי' ל"ז. ילקוט תהלים סי' ק"ה: ה ש"ר פ' מ"א ופ' מ"ד. ועקב רבה. שוח"ט מזמור ז'. פדר"א פ' מ"ה. ושוח"ט מזמור י"ח: ו שוח"ט מזמור ז': ז ש"ר פ"ח: ח ויק"ר פ"ג סי' א'. ילקוט קהלת:

ענף יוסף

ולפיכך הוצרכו לעשות הכל דוקא באותו היום. וכן באותו היום אמרו שירה על אותו הנס הנעשה בעצומו של יום. וכל זה רמזה דבורה ברוה"ק שבעצומו של יום גרם התשועה (נזה"ק): (ה) [על אותה שעה הוא אומר ושבח אני את המתים כו'] דברי אגדה זו קשה להולמה דהא משמע כאן שלא נסתלקו רק מחמת השבועה שנשבע להאבות אבל לא מחמת זכות האבות לבדו. ואדרבה זכות משה נראה יותר גדול שבזכותו השיב חמה מהשחית. וא"כ איך מסיים מן החיים כו' כגון אני וחבורתי. ולפי מה דאי' בש"ר פ' מ"ד ניחא שזה לשונו שם ושבח אני את המתים וגו' כנגד משה אמרו כיצד כיון שראה משה עומד ומתפלל מ' יום ומ' לילה כו' ומזכיר זכותו ולא היה האלהים מתרצה להם. וכיון שהזכיר את המתים מיד נענה מה כתיב אחריו וינחם ה' הוי ושבח אני את המתים מן החיים זה משה ע"כ וע' בשוח"ט מזמור ז'

מתנות כהונה

טירוף השעה: **בחניפי** תורה אותן בני אדם שמראין עצמן כאילו הם בני תורה ואינם כלום: ה"ג **סבורים** כל עמא וע"ל (ה' ג) ופי' כל העם סבורים שהוא קריין כלומר בעל מקרא ואינו בעל מקרא או סבורים שהוא שני פירוש שונה משניות ואינו כלום: **עטיף** גלותיה גרסי'. ופירוש הולך מעוטף בטליתו כתלמיד חכם ועיין כל זה בס' כי תצא: **דניאל** חייטא כו'. עיין כל זה בויקרא רבה סוף פ' ל"ב: ה"ג **אלו** ממזרין עצמן. ועיין בויקרא רבה: **וזה** ממזר הנולד מאי איכפת ליה. כלומר מה פשעו ומה חטאו שיהיה אסור לבוא בקהל: ה"ג **אלו** כורסין שנאמר והנה כו'. ועיין זה במדרש חזית (ד' ו') ובויקרא רבה פרשה ל"ג ופ' ל"ד: **ושבח**: **אלו** הסדומיים. שהיו אחריהם שנים הרבה: **וטוב** משניהם. תתקע"ד כו' ע' בב"ר פכ"ח: **חמשה** מלאכי חבלה. עיין כל זה בשמות רבה פרשה מ"ד ובפרשת עקב רבה: **למען** שמך. דכתיב נשבעתי להם בשמי: **יכול** אנא כו'. בתמיה וכי יכול אנא לקום נגד שתיהם: **את** המתים וגו' גרסי'. וסיפא דקרא מן החיים ועל זה אמר כגון אני וחבורתי אשר אנחנו בחיים עדנה ואין כוחנו לפני הקב"ה ככח האבות שכבר מתו: **אלף** עולות כו'. עיין כל זה בב"ר פ"ח ובבמדב"ר פרשה י"ד: **לעיי** הוא בירושלמי כמו אילעי בבבלי: **משיחך** ל' נוכח זה שהוא עומד נגדך: **המתים** וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא מן החיים וכדלעיל וכן בסוף הפסוק וכא"מ מתק בסוף הפסוק כגון ואני כו' ובס"י ישנו: **הכסיל** חובק כו': **ופירש** פירש את עצמו מן התורה: **טוב** מלא כף נחת: **טוב** מי שהוא שונה כו'. עיין כל זה בויקרא רבה פ'

עץ יוסף

מתודין מפני טירוף השעה: **בחניפי תורה** שמראין עצמן כאילו הם בני תורה ואינם כלום ועי"ל ס' ה' פ' אל תתן את פיך: **סבורים כל עמא** כו'. כל העם סבורים שהוא בעל מקרא ואינו בעל מקרא. בעל שונה משניות ואינו כלום: **עטיף גולתיה** הולך מעוטף בטליתו כתלמיד חכם: (ג) **אלו** ממזרים עצמן. שאף שהם נולדו מאיסור ערוה מ"מ הם עשוקים. שהם אביהם בא על הערוה הם מה חטאו (יפ"ת) ועיין בויק"ר פ' ל"ב: **והנה דמעת העשוקים** ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם. כדאי' בב"ר פ' ל"ח ובאיכ"ר שכ"מ שנא' אין לה הוה לה. גם י"ל דדייק מדכתיב אין להם מנחם ב' פעמים דחד אתא לדיוקא השתא אין להם מנחם אבל לעולם הבא יש. וע' ביפ"ת שם: **אנא חמיתא** אולין כריסון. כצ"ל. ופירש הערוך אולין בלשון רומי כולה. כריסון פירושו זהב טהור (א"א בויק"ר שם): **ראיתי והנה** מנורת זהב כו'. כי זרובבל נאמר על מלך המשיח השמד מזרעו. וכן בתנחומא פירשו הכתובים על מלך המשיח (יפ"ת): **תרין אמורין** כו' משום דמייתי סייעתא למ"ש שלעתיד לא יהיה בישראל שום פסול. דכיון דפירוש גולה על ראשה לתרוייהו שהקב"ה בראשם משמע דלית בהו פסול דאין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות כדאי' בס"פ י' יוחסין. להכי מייתי לה הכא (יפ"ת): **ח"א גולה** כו' שרמז הגולה להקב"ה שהוא המגולה עיהם או שגואל כדלקמן (יפ"ת): **מ"ד גולה** שגלו לבבל. כצ"ל. כלו' שפי' גולה השכינה שהיתה בגלות עמהם. ופי' דקרא שהשכינה באה בראשם כי כשהם נגאלין גם השכינה נגאלת עמהם בגאולתם. ע"ד אשר פדית ממצרים גוי ואלהיו. ואע"ג דבגאולה העתידה קמיירי. קאמר שגלו לבבל וה"ה לאדום (יפ"ת): **ומ"ד גואלה** כו' ואיכא בינייהו דלמר סבת הגאולה מפני השכינה שהיא בגלות. ולמר חסד הוא שעשה הקב"ה לגאול את ישראל: **וכתיב עלה** הפורץ לפניהם וגו'. ר"ל וגו' וה' בראשם. וה"נ גולה על ראשה נדרש על ה' שהוא על ראשם כדאמר הכא וה' בראשם (יפ"ת): (ד) **אלו** הסדומיים כו'. שהיו אחריהם שנים הרבה: **תתקע"ד** כו' עיין בב"ר פ' כ"ח ובתנחומא לך לך: **שנא' דבר** צוה לאלף דור. ואין דבר אלא התורה שנא' וידבר אלהים את כל הדברים האלה (שוח"ט). ועי"ל פ' א' סי' ל"ז: **לאלף** דור והתורה ניתנה לששה ועשרים דורות: (ה) **חמשה** מלאכי חבלה. עיין זה בש"ר פ' מ"א ומ"ב ובסדר עקב רבה: **אני יש לי** עליהם. עי' בשה"ש רבה פסוק משכני: **למען שמך** פי' עשה למען שמך: **הה"ד קומה** ה' באפך. ופי' לפ"ז עמוד באפך לנגדו. ואע"פ שבפסוק שאח"ז הנפש בעברות נוכרי. הכי קאמר טוב לי מחרון אפך וכעס האף אבל לנוכרי חקותם והנשא בעברה וזעם: **ושבח אני** את המתים. ר"ל שכמה צדיקים היו שם ובזכותם לא נסתלקו המלאכי חבלה ובזכות האבות המתים נסתלקו: **כגון אני וחבורתי** נראה דצ"ל כגון משה וחבורתו. דהא זה הס' אמר שלמה כנגד משה וכדאי' בש"ר פ' מ"ד. ובשוח"ט מזמור ז' ליתא כלל הני תיבות וגם כן ניחא. ע"ש: (ו) **בקש** שתרד אש מן השמים כו'. עיין בש"ר פ' מ"ד. ובמדב"ר פ' י"ד. ובשוח"ט מזמור ז'. אבל בתנחומא בא ובש"ר פ"ח ובפ"ב דשבת מפרש לה על מה שדבקו השערים זה בזה: **כ"ד תפלות** שבאותה פ' בד"ה דמסיים בה הא' קרא אל תשב פני משיחך וגו' כתיבי מקמיה בתפלת שלמה כ"ד רננות דהיינו לשון תפלה ותחנה רנה: **שנא' וככלות** שלמה כו'. ר"ל שתיכף ומיד אחר זכרה לחסדי דויד עבדך כתיב וככלות וגו' ש"מ שבזכות דוד ירדה האש דדרשינן סמוכים: **לעיי** הוא בירו' כמו אילעי בבבלי: **ולא פליגין** פי' ל"פ בסברא דנפשייהו אלא ר"י דייק מקראי דהיה דוד ורבנן דייקי מדכתיב זכרה לחסדי דויד שלא היה חי (יפ"ת בש"ר פ"ח): **מן שאול** פי' מן קבר הנקרא שאול: **משיחך** לשון נוכח זה שהוא עומד נגדך (מת"כ): (ז) **ולא שמעתם** כמ"ש ביחזק' שם העצמות האלה וגו' נגזרנו וגו' שהיו רשעים (רד"ל): **כגון אני וחבורתי** צריך למחוק זה. שכוונת הכתוב לפי דרש זה ששלמה אמר זה כנגד המתים של יחזקאל שאבח אותם במותם מבחייהם: (ח) **ינע ופירש** ינע בתורה ופירש את עצמו מן התורה: (ט) **טוב** מלא כף נחת טוב מי ששונה כו'. דקרי להלכות שרגיל בהם כף נחת שע"י רגילתו בהם יש לו נחת רוח וקרי לרבוי הלימוד שאינו הלכות ומדות הבלתי רגילות חפנים עמל שעל ידי שאינו רגיל בהם הוה ליה עמל ומכאוב כשחוזר עליהם. וקאמר ורעות רוח לומר שאין לו הנאה מזה אלא דמיון רוח שהפץ שיקרא בעל מכילאן: **ומדות** פי' מדות שהתורה נדרשת בהן (יפ"ת) או מדות היינו מס' אבות ששם נמצאים כל מדות טובות (מהר"ש): **בר מכילאן** פי' בעל מדות: **טבא ציפרא כפותא** כו'. קמ"ל במשל שע"י שאינו רגיל בהם ישכחנו ממנו ולא יהנה מהם כלל כצפרים עפות. דומה למ"ש בס' חלק כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לזורע ואינו קוצר: **נייפא** כו' נואפת בתפוחים שלוקחת בשכרה ומחלקת לחולים: **ממי שהוא** נוטל ממון של אחרים כו'. שע"י שירצה להתעסק בסחורות רבות מה שלא הורגל בזה קרוב הוא להפסד: **פרגמטוטא** סוחר עוסק בפרגמטיא: **מי שהוא** שוכר גנה כו'. השוכר גנה אחת אם אין לו מטע ומספסק מאותו אחת טוב לו

מתכ

מיתקרי מרי אוסייאן: (י) ט א"ר יעקב בר' קורשאי טוב מלא כף נחת לעוה"ב ממלא הפנים עמל ורעות רוח בעוה"ז. י הוא היה אומר יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז ויפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב שהעוה"ב אינו בא אלא מכח העוה"ז. א"ר חייא בר אבא טוב מלא כף נחת זה יום השבת ממלא חפנים עמל ורעות רוח אלו ששת ימי המעשה. דאמר ר' חייא בר אבא אין ישראל נגאלין אלא בזכות שבת שנא' (ישעיה ל) בשובה ונחת תושעון בשובת ונייח תושעון. ורעות רוח רעותיה דמיתקרי לעי ונגים. א"ר ברכיה טובה דריסה שדרס הקב"ה בארץ מצרים שנא' (שמות יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה ממלא חפניהם מלא חפנים פיח כבשן למה שבזו היתה גאולה ונגאלו ובזו של פיח הכבשן לא נגאלו: (יא) ר' יצחק פתר קרייא יא בשבט גד ושבט ראובן שבאו לארץ ישראל וראו כמה בית זרע יש בה כמה בית נטע יש בה אמרו טוב מלא כף נחת בא"י ממלא חפנים עמל בעבר הירדן. וחזרו ואמרו מה לא אנן גרמינן לן לא אמרין אנן (במדבר לב) יותן את הארץ הזאת לעבדיך. א"ר יצחק יב כתיב (ויקרא טז) וכסה ענן הקטרת הכסוי הזה אין אנו יודעין מהו עד שבא דוד ופירשו שנא' (תהלים פה) נשאת עון עמך וגו'. ואף הקב"ה אומר חביב עלי מלא קמצו של עני מנחת נדבה ממלא חפנים של כה"ג קטרת הסמים למה שזו באה כפרה וזו אינה באה כפרה דכתיב (ויקרא ב) ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה': (יב) ושבתי אני ואראה הבל תחת השמש זו אידרתו של מלאך המות: (יג) יש אחד ואין שני יש אחד זה הקב"ה שנא' בו (דברים ו) ה' אלהינו ה' אחד. ואין שני שאין לו שותף בעולמו. גם בן ואח אין לו אח אין לו בן מאין יש לו אלא שחבב הקב"ה לישראל וקראן בנים שנא' (שם יד) בנים אתם לה' אלהיכם וקראם אחים שנא' (תהלים קכב) למען אחי ורעי. ואין קץ לכל עמלו לכל מה שעשה בששת ימי בראשית. ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה יג לא להדבק בדרכיו אם אין הצדיקים עומדים ומסגלין מצות ומע"ט לפניו אין זה הבל שברא הקב"ה בעולמו. דבר אחר יש אחד זה אברהם שנא' (יחזקאל לג) אחד היה אברהם. ואין שני שאין לו בן זוג. גם בן ואח אין לו בן ואח לא היה לו בשעה שירד אל הכבשן. ובשעה שא"ל הקב"ה קח נא את בנך את יחידך לא ראה שיש לו בן. בשעה שא"ל לך לך מארצך לא ראה שיש לו אח. ואין קץ לכל עמלו ממצות ומע"ט. ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה לא להדבק בדרכיו שכל מי שאינו עושה כמותו גם זה הבל. ד"א יש אחד זה שבט לוי. גם בן ואח אין לו בשע' שא"ל משה (שמות לב) עברו ושובו משער לשער וכתיב (דברים לג) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר וגו'. ואין קץ לכל עמלו במלאכת המשכן. גם עינו לא תשבע עושר אלו הקרבנות. ולמי אני עמל לא להדבק בדרכיו כל מי שאינו עושה כמותו גם זה הבל וענין רע הוא. ד"א יש אחד זה יצה"ר. ואין שני שאין לו בן זוג בעבירה. גם בן ואח אין לו בשעה שהולך אדם לעבור עבירה אינו רואה שיש לו בן שימות בעונותיו ואינו רואה שיש לו אח שיתבייש הימנו ולהתגנות בו. ואין קץ לכל עמלו במעשיו הרעים. גם עינו לא תשבע עושר אלו מעשיו הרעים. ולמי אני עמל שלא להדבק בדרכיו ומי שאינו עושה כן גם זה הבל. ד"א יש אחד זה נביני בן חרסון. ואין שני שאין לו בן זוג. גם בן ואח אין לו שהיה יחיד לאמו. ואין קץ לכל עמלו ממה שהניח לו אביו. גם עינו לא תשבע עושר שהיה סומא באחת מעיניו. ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה אמרו בשעה שמת אביו אמר לאמו הראיני כל כסף וזהב שהניח לי אבא אולת וחמיית ליה חד כורא דדינרי והות קיימא היא מן דין סיטרא והוא מן דין סיטרא ולא חמון דין לדין. ר' לוי בשם ר"ל אמר יום שמת נביני בן חרסון נולד בלשאצר יד סנטרא דבבל: (יד) טובים השנים מן האחד. טובים השנים שהם יגעין בתורה מן הא' שעוסק זה לעצמו וזה לעצמו. כי אם יפולו האחד יקים את חברו שאם שכח הלכה אחד מהם חבירו מחזיר ההלכה. והחוט המשולש לא במהרה ינתק זה הרב שהוא מחזיר להם טעותן. ד"א טובים השנים מן האחד טובים השנים שהם נושאין ונותנין בפרקמטיא מן האחד זה לעצמו וזה לעצמו. כי אם יפולו שאם יפול ויסתכן אחד מהן חבירו מעמידו. והחוט המשולש כד אינון תלת. ר"מ כד הוה חמי חד נפיק לאיסטרטא הוה צוח ליה זיל שלם עלך מרי מיתה. תרין הוה צוח לון שלם לכון מרי קטטה. תלת צוח לון שלם לכון מרי שלמא. ר' יוחנן אמר בה תרתין. ר' יוחנן אמר טובים השנים איש ואשתו מן האחד זה לעצמו וזו לעצמה. והחוט המשולש זה הקב"ה שהוא פוקדן בבנים. ר' יוחנן אמר בה חורי טובים השנים זה עמרם ויוכבד. אשר יש להן שכר טוב בעמלם זה משה שנקרא טוב שנא' (שמות ב) ותרא אותו כי טוב הוא כי טוביה שמו שנולד מהול. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר' יהודה אומר זה דוד ובת שבע. והחוט המשולש זה נתן הנביא שאמר לה לבת שבע (מ"א א) ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך וכשבאו אצל דוד הסכים עמהם ואמר (שם) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי וגו'. ור' נחמיה אמר טובים השנים זה יהוידע ויהושבע. מן האחד זה לעצמו וזה לעצמו. והחוט המשולש זה סנהדרין שהסכימו עמהם הה"ד (דה"ב כג) ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר וגו'. ורבנן אמרי טובים השנים זה מרדכי ואסתר. מן האחד זה לעצמו וזו לעצמה. והחוט המשולש זה אחשורוש שהסכים עמהם וגזר ואמר (אסתר ח) ואתם כתבו על היהודים וגו'. ר' לוי בר חמא בש"ר חנינא אמר טובים השנים שתלו מרדכי ואסתר מן האחד שתלה יוסף. שאלו נעשו נסים על ידיהם לכל ישראל וזה לא נעשו נסים על ידו. והחוט המשולש זה הקב"ה למעלה מכולן שהפיל שונא דכתיב (שם ז) ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וגו'. א"ר
יצחק

יד יוסף ט ויק"ר פ"ג: י אבות פ"ד מי"ז. תנחומא ויקרא סי' ו': יא ויק"ר פ"ג. ילקוט קהלת: יב שהש"ר פ"א סי' ס"ח: יג והיא ועינו לא תשבע עושר. אלו מדה ג"כ לאו זה שאין השגחתו נעוצה על בריותיו תמיד להשפיע רב טוב כפועל שיעשו הטוב והישר (רד"ל): יד ב"ר פ' ס"ח ויפתוס עשו א"ר אלעזר כו':

מתנות כהונה

פ' ג': ממי שהוא עמל כו'. עיין בויקרא רבה: ה"ג בזכות שבת וה"ג בויקרא רבה ועוד דאמרי' במס' עירובין שלא יצאה מטה לא בשבת ולא בערב שבת: לעי ונגים. יגע ואוכל והרבה פתגמים בספר הזה וכן פי' הערוך: חזרו ואמרו מה. כלומר מה עלינו לעשות ועל מי נתרעם וכי לא אנחנו בעצמינו גרמנו לנו זאת: שזו באה כפרה. עיין זה בויקרא רבה: ושבתי: אידרתו נוי והדרו כלומר שלטנותו ובא"ח גרס לא גרס אידרתו: יש אחד. אם אין לו י"ל אחות ותבור בבת זוג וא"כ בן מאין לו: אין זה הבל. בתמיה: במלאכת המשכן. שמשה היה הממונה והגזבר: עושר אלו מעשים הרעים ולמי אני עמל שלא להדבק בדרכיו ומי שאינו עושה כן גם זה הבל ועיין בילקוט: אולת כו'. הלכה והראה לו כור של דינרין והיתה היא עומדת נגד זה של הכורי והוא מגד אחר של הכורי ולא ראו זה את זה מפני גובה של כור דינרין: סנטרא שוטר ומושל ומלאתי שהוא לקח כל אותו ממון ואין לך הבל גדול מזה: טובים השנים: מחזיר להם טעותן. כמה שהן טועין הוא מחזירן אל דרך האמת: כד הוא חמי כו'. כשהיה רואה אחד יוצא יחידי לדרך היה אומר לו לך שלום עליך בעל מום כלומר ההולך בדרך יחידי מתחייב בנפשו: מרי שלמא שאם ילכו השנים יבא השלישי ויכריע ביניהם: טוב הוא טפריקון טוביה: הסכים עמהם. דוד הסכים עם נתן ובת שבע: והוא אזעים. נ"י
מפסחים

עץ יוסף

ממה שיסבול ניטה הרבה ולא יוכל לעבדם היטב: מבייררן פי' מניח אותן ריק ובור. כמו אם סוביר ולא מעביד: אכיל צפרין דכך משל הוא. שנהנה מגיעו בחיים טובים ונעימים: צפרין אכלין ליה כלו' יאבד את כל אשר לו: (י) טוב מלא כף נחת לעה"ב ממלא חפנים עמל זה העה"ז שלא ורעות רוח רשותיה דרשיעא למעבד עבידתהן בעלמא הדין מיסם מספרע מנהון לעלמא דאתי כדתקן סוף סיה אומר. כנ"ל. וכ"ה בויק"ר פ"ג ע"ש. ופירושו שרצונם למלאת תאותם בעה"ז בכדי שיפרעו מהם בעולם הבא שאין חושבין רק להנאת העה"ז ולא יחושו לעה"ב כלל. ופי' פיסת כמו מסת נדבת ידך (יפ"ת): יפה שעה אחת כו'. אריסא קאי דקאמר טוב זה העה"ב. ומייתי מדתנן יפה שעה אחת של קורת רוח כו'. ולאיידי דאייתי הא מייתי כולה מתניתין (יפ"ת): קורת רוח לשון נתקררה דעתו. שמתקררת ומתישבת דעתו עליו מפני שמחה (רפ"י): בתשובה לערך תשובה ומע"ט: מכל חיי העה"ב ולפי שאותו זמן אין התשובה ומע"ט מהנים לאדם. ועי"ל פ"א סי' ל"ו: כף נחת זה יום השבת ממלא חפנים עמל אלו ששת ימי המעשה. כנ"ל. והכוונה שאע"פ שעובר ממלאכתו בשבת מרויח יותר ממה שמרויח במלאכתו בימי המעשה שבזכות שבת מתעשר כדאי' בב"ר פ' י"א. ולא עוד אלא שנגאלין בזכות שבת דאמר ר' חייא כו': בשובת ונייח פי' בשבת ומנוחה: לעי ונגים פי' יגע ואוכל: טובה דריסה דרס כף מלשון כף רגל. נתא לשון ירידה שירד ודרסם (אסיפת אמרים): ממלא חפנים פיח הכבשן. וקרי לה עמל מפני שזרקו משה בכל כחו כדפרש"י. ואומר ורעות רוח ירלה שזרקו באויר ונתפשט לכל רוח בגבול מצרים (יפ"ת): (יד) כמה בית זרע יש בה כו' טוב מלא כף נחת בארץ הזאת וכו'. שמקום קטן בארץ הזאת טוב לפי שיש בו נחת רוח לזריעה ונטיעה יותר ממקום רחב בעבר הירדן שיש בו עמל למצא מקום לזריעה (יפ"ת): וחזרו ואמרו מה לא אנן כו'. כלו' מ"מ ורעות רוח הייתי מאמרם שחזרו ואמרו שאין לנו שום תרעומות על אחרים כי אנו הוא שרצינו בעבר הירדן ואמרנו יותן כו': א"ר יצחק כתיב וכסה ענן הקטורת כו'. עד וגו'. איתו בויק"ר. ומיפ"ת שם נראה דהך הר"י צ"ל אחר מנחה באה כפרה. ור' יצחק בא לפרש מהו הכפרה: ממלא חפנים של כ"ג קטורת. וקראו עמל להיות טורח גדול במעשהו והחזרה למכתשת כדי לקיים מצות דקה. ורעות רוח פירושו ל' רצון ולקטורת המנחה קאי שהוא לרצון מפני: דכתיב ונפש כי תקריב. ונפש הוא לשון רצון. ומי מביא מנחה. עני (יפ"ת): (יב) זו אידרתו של מ"ה. מלשון אדרת שפי' גורן. או הוא מל' יפיו אדירים לכ"ד שפי' יפיו שור הבהמה. או פי' לבוש מלשון אדרת. ור"ל שבלבושו או בשורו הוא מלביש כל הנשמות. או בגורנו הוא חורש כל הנשמות וכן אי' בזוהר. אבל זה הדרש לא שייך כאן אלא האחלף מן ושבתי אני ואראה דמעת וגו' דלעיל פ"ד סי' א'. וכן משמע מפירש"י. וכן הוא בספרי: (יג) גם בן ואח אין לו כו' אלא שחבב כו'. י"ל אח לשון אחות וחבור בבת זוג בן מאין לו (מת"כ) אלא שבדרך חבה קראו הקב"ה לישראל בנים: ולמי אני עמל כו'. זהו דברי שלמה ע"ה שדבר בעדו ועלמו. וכן לכל הפירו' דלקמן: אין זה הבל בתמיה: לא ראה שיש לו בן. פי' לא ראה ולא חמל עליו כמו שאינו בנו: לא ראה שיש לו אח. שיקשה לו פרידתו משם: האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כשחטאו ישראל בעגל ואמר משה מי לה' אלי נאספו אליו כל בני לוי וצוה להם להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או את בן בתו. וכן עשו: במלאכת המשכן שמשה היה הממונה והגזבר. וכדאי' ברבה שמשה היה הולך בכל יום ויום לכל בעלי מלאכות לראות ולהראות להם היאך יעשו: ולמי אני עמל שלא להדבק בדרכיו. שמי שאינו עושה כן כמו שאמרתי שלא שמדבק בדרכיו גם זה הבל: אולת כו' הלכה והראה לו כור של דינרין והיתה היא עומדת נגד זה של הכורי והוא מגד אחר של הכורי ולא ראו זה את זה מפני גובה של הכורי: סנטרא שוטר ומושל. ומלאתי שהוא לקח כל אותו ממון. ואין לך הבל גדול מזה: (יד) שהוא מחזיר להם טעותן. כמה שהן טועין הוא מחזירן אל דרך האמת: לאיסטרטא פי' לרחוב. מלשון סרטי' ופלטי' דשבת. כלו' כשהיה רואה אחד יוצא יחידי לדרך היה אומר לו לך שלום עליך בעל מום. כלו' ההולך בדרך יחידי מתחייב בנפשו: מרי קטטה שהשנים קרובים להתקוטט ואין ביניהם מי שיעשה שלום: מרי שלמא שאם ירבו השנים יבא השלישי ויכריע ביניהם: שנקרא טוב כו' כי טוביה שמו שנולד מהול. נראה שאלה הפירושים הם על פסוק ותרא אותו כי טוב הוא. אחד טוב שמו. ב' טוביה שמו. ג' שנולד מהול. ועי' בסוטה דף י"ב ובשמ"ר פ"א ובויק"ר פ' א' ופ' כ': שנקרא טוב כו' טוביה שמו. ואף כי שמות רבים היה לו לא נקרא אלא בשם שקראתו בת פרעה: שתלו מרדכי ואסתר היינו זה שתלו להמן (מדר"מ). ולי נראה דפירושו טובים השנים היינו בגתן ותרש שתלו אותן מרדכי ואסתר. שמרדכי אמר לאסתר ואסתר אמרה למלך. ואפשר שצ"ל שעלו וכן גבי יוסף צ"ל שעלה פי' שעלו לגדולה ולמלכות כי לא מצינו מי שנידון מסכנת מות וימלוך אחר כך כמו יוסף ומרדכי ואסתר יוסף היה נידון למיתה במקום אשר אסורי המלך והיינו מיתות אסורים שם ואחר כך מלך ועלה לגדולה וכן מרדכי שהיה העץ מוכן עליו ואחר כך עלה לגדולה אסתר הלכה למלך שלא ברשות והיתה חייבת מיתה ועלתה אחר כך לגדולה לזאת אמר טובים השנים שעלו לגדולה וכדמפרש ואזיל ודוק ותמצא נכון: מן האחד שתלה יוסף. שתלה לשר האופים ע"פ שפתרו שכל החלומות הולכים אחר הפה
והוא

יצחק טובה פרשה שנאמרה ע"פ שנים מפרשה שנאמרה ביחיד . בשנים שנא' (שמות יב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם וגו' . מפרשה שנאמרה ביחיד שנא' וידבר ה' אל משה לאמר והחוט המשולש (ויקרא יא) וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר . תני ר' חייא לאמר אליהם לאלעזר ולאיתמר והם לאמר לכל ישראל . ד"א טובים השנים זה משה ואהרן . מן האחד זה לעצמו וזה לעצמו . את מוצא כשבא משה וברך את ישראל לא שרתה שכינה על ידו וכשבאו שניהם וברכו את ישראל מיד שרתה שכינה על ידיהם הה"ד (שם ט) ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם בירכו את ישראל ואח"כ וירא כבוד ה' שרתה שכינה על ידיהם . א"ר זעירא משפחות ומשפחות הם . משפחת סופרים מעמדת סופרים בני תורה מעמדת בני תורה עשירים מעמדת עשירים . אתיבון והא זרעית זרעיתא פלונית דמטת ופסעת אמר לון ומי כתי' לא לעולם ינתק לא במהר' ינתק כתי' אין אתקשי עלנא מתפסיק מעותרא . היינו [טו] דאמר בר קפרא אם לא הוא בא בנו אם לא בנו בא בן בנו : (טו) טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל [טז] טוב ילד מסכן וחכם זה יצ"ט . ולמה נקרא שמו ילד כי אין מזדווג לאדם אלא מבן י"ג שנה ולמעלה . ולמה נקרא שמו מסכן שאין הכל שומעין לו . ולמה נקרא שמו חכם שהוא מלמד את הבריות לדרך ישרה . ממלך זקן וכסיל [יז] זה יצה"ר . ולמה קורא אותו מלך שהכל שומעין לו . ולמה קורא אותו זקן שהוא מזדווג לו מילדותו ועד זקנתו . ולמה קורא אותו כסיל שהוא מלמד לאדם לדרך רעה . אשר לא ידע להזהר עוד שאינו יודע כמה צער וכמה יסורין באין עליו והוא אינו נזהר מהם . כי מבית הסורים יצא למלוך דהוא מכשכש לברייאתה כמין ביני סריאתה . כי גם במלכותו נולד רש במלכות יצ"ט נולד רשיתו של יצה"ר . ד"א טוב ילד מסכן זה אברהם ממלך זקן וכסיל זה נמרוד . מה הוא (בראשית יד) אל עמק שוה [יח] ששם השוו וקצצו ארזים ועשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה למעלה והיו מקלסין לפניו ואומרים (שם כג) שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו . כי גם במלכותו נולד רש במלכותו של אברהם נולד רשותו של נמרוד . ד"א טוב ילד מסכן זה יוסף . וחכם שבחכמתו החיה כל העולם כולו ברעב . ממלך זקן וכסיל זה פוטיפר כמה נסים ראה על ידו ולא נזהר . כי מבית הסורים יצא למלוך מבית נירדתו של פרעה יצא מלך שנאמר (שם מא) אני פרעה ובלעדיך לא ירים וגומר : (טז) ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש אלו מעשיהם של צדיקים . מה גרם להם להיות חיים שמהלכין תחת השמש עם הילד השני זה יצ"ט : (יז) אין קץ לכל העם לכל אשר היה לפניהם . אין קץ לכל הדורו' שאיבד יצ"ה גם האחרונים לא ישמחו בו שנשמעין לו : (יח) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים . [יט] תני לא יכנס אדם להר הבית במעות צרורות בסדינו ובאבק שעל רגליו ובפונדתו החגורה לו מבחוץ המד"א שמור רגלך כאשר תלך וגו' . ר' יוסי בן יהודה אומר (אסתר ד) ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך וגו' ומה לכבוד מלך כ"ז לא יעשה כן לכבוד ממ"ה עאכ"ו . ר' אדא בר' שמעון בש"ר נתן [כ] לעולם לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך מ"ט (תהלים קל) ממעמקים קראתיך ה' . ר' אומר לעולם אל יתפלל אדם וצריך לנקביו שנא' (עמוס ד) הכון לקראת אלהיך ישראל . א"ר אלכסנדרי כתיב שמור רגלך ר' קרוצפי בש"ר יוחנן אמר שמור רגלך מן הטיפין שבין רגליך . כאשר תלך אל בית האלהים תהיה טהור הד"א בדקין אבל בגסין אם יכול לסבול יסבול . א"ר אבא (משלי ה) יהי מקורך ברוך בבית מקוראך תהיה ברוך . יהיה מקראך לקבר ברוך . שמעון סיכנא איש עיצה היה חופר בורות שיחין מערות בירושלים . אמר לר' יוחנן בן זכאי אני גדול כמוך . א"ל למה . א"ל שאני עוסק בצרכי רבים כמוך . אמר אם אדם בא לידך לדין או לשאלה אתה אומר לו שתה מן הבור הזה שמימיו זכין וצונן . או אם שאלה לך אשה על נדותה אתה אומר לה טבלי בבור הזה שמימיו מטהרין וקרא עליו פסוק זה וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע . הונא בר גניבא אמר חביבה קרית שמע בעונתה מאלף עולות שהכסיל זובח למה כי אינם יודעים לעשות רע הכסיל אינו יודע להפריש בין נדר לנדר סגין [כא] מיפתח . ר"ש בן חלפתא אמר [כב] חלש למעלה וגבור למטה מי נוצח העליון . כל שכן שעליון חי העולמים שהוא הגבור למעלן ואתה למטן וקדמך הכתוב כי האלהים בשמים ואתה על הארץ וגו' :

פרשה ה

(א) כי בא החלום ברב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על דור המבול ברב ענין רע שהיה בידם . וקול כסיל ברב דברים ברב דברים שהוציאו מפיהם ואמרו (איוב כא) מה שדי כי נעבדנו וגו' . ד"א כי בא החלום ברב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על דור הפלגה ברב ענין רע שהיה בידם . וקול כסיל ברב דברים שאמרו (בראשית יא) ונעשה לנו שם וגו' . ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על הסדומיים ברוב ענין רע שהיה בידם . וקול כסיל ברוב דברים [א] שאמרו נשכח תורת הרגל מבינותינו הה"ד (איוב כח) ותשכח כי רגל תזורה וחית השדה תדושה . ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על המצריים ברוב ענין רע שהיה בידם . וקול כסיל ברוב דברים שאמרו (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' . ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על סיסרא ברוב ענין רע שהיה בידו . וקול כסיל ברוב דברים שנא' (שופטים ד) והוא לחץ את בני ישראל וגו' . ד"א כי בא החלום ברב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על סנחריב ברוב ענין רע שהיה בידו . וקול כסיל ברב דברים שחירף וגידף שנא' (ישעיה לו) מי בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם וגו' . ד"א כי בא החלום ברב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על שבט יהודה ובנימין ברוב ענין רע שבידן שנא' (ירמיה ה) כחשו בה' . ד"א כי בא החלום ברב ענין כל חבלים

ויסורי

יד יוסף טו שבת קנ"א : טז שוח"ט מזמור ס' : יז תד"א פ"א ס' ל"א : יח ב"ר פ' מ"ב ופ' מ"ג ופ' נ"א . במדב"ר פ' ט"ו . תנחומא בהעלותך . ילקוט ל"ע : יט תוספתא וירושלמי פ"ט ברכות : כ ירוש' ברכות פ"ב . בבלי ברכות דף י' : כא ויק"ר פ' ל"ו : כב ב"ר פ' כ"ד . ספרי מ"ב פיסקא ס"ט : **פ"ה** א חלק דף ק"ט . ויק"ר פ"ה סי' ו' :

ענף יוסף

ד' שהם קשה ג"כ קושיא שניה : **(יח)** [הדא דאת אמר בדקין כו'] ובבבלי ברכות דף כ"ג אינו מחלק בזה . כ"א אם יכול לשהות בעצמו עד שתכלה תפלתו שאלה ומשמע בין גדולים בין קטנים . והמג"א בסימן צ"ב ס"ק א' מיקל בקטנים . והא"ר בס"ק ב' חלק עליו וכתב דאין חילוק וכתב הרבכ"א בתשובה סי' קל"א ולא בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים ויכול להעמיד על עצמו קורא כדרכו . ואם רצה להרחיק ולהטיל את המים אופשר לו לעשות כן : הצדיקים

מתנות כהונה

משפחה פלוני שמטה ידיהם מן העושר ופסק העושר : **אין את קשי** . אם הוא מקשה ורם לבבו מתפסק מן העושר : **עלנא** ר"ל עלינו כלומר מתגאה על בני תורה ובא"א הגיה אתקשי עליו : ה"ג **אם לא הוא בא בנו** . פי' אם הוא לא בא למדה העוני יבא בנו כו' כמו שדרשו חז"ל בגלל הדבר הזה גלגל שחוזר בעולם : **טוב ילד** : ה"ג **לדרך** רעה אשר לא ידע להזהר עוד שאינו יודע ממה כו' . ועיין מזה לקמן בפסוק (פ' יא) : **דהוא** מכשכש כו' . בא על הבריות בלט ובנחת כזה שבא מן הקולים : **רשיתו** לשון ולרש אין כל : **השוו** כל העולם השוו דעתם לעצה אחת : **ולא** נזהר . שאחר כל זאת האמין עליו לאשתו : **נירדתו** נראה דצ"ל סירוסו לשון בית האסורים ובריש מקץ גרס ומבית האסורים : **ראיתי** את כל החיים : ה"ג **הילד** השני זה יצר הטוב תחת השמש כו' . בעוה"ז המה הולכים עם יצר הטוב : **שמור** רגליך : **באפונדתו** חגורתו . ועיין מזה בירושלמי סוף פ' הרואה : **הכון** לקראת אלהיך . בירוש' דפ' היה קורא מסיים היכון לקראת אלהיך . **בדקין** במימי רגלים : **בגסין** הוצאת הריעי מאוס ביותר ולפיכך אם יכול לסבול יסבול : **בירושלמי** בפרק היה קורא מוכח דה"ג בבית מקראך תהיה ברוך כלומר בבית הכנסת ששם קורין וקוראין ומתפללין לה' וה"ג בירושלמי יהי מקורך ברוך כשאתה נקרא אל בית האלהים תהיה ברוך ודרש מקורך כמו מקוראך : **מקראך** לקבר . כשאתה נקרא לקבר ראה שאתה תהיה ברוך כלומר נקי מן החטא : **וקרא** עליו כו'. כלומר אינו יודע בין טוב לרע בין טהור לטמא בין זכאי לחייב כדלקמן אצל נדר : **וקדמך** הכתוב גרסי' . פי' אעפ"י שקל וחומר זה ניתן לדרוש מעצמו אעפ"כ מנאוהו בכתוב בהדיא : **מיפתח** עיין זה בויקרא רבה פ' ל"ז : **חבלים** בא החלום דרש נוטריקון כי החבלים ברוב עניין בכסיל רוב עניין רע : **ה"ג סיסרא כו'** . **עד ברוב דברים** שנא' כי' ודרשו חז"ל מהו במקום

עץ יוסף

והוא שחרו לרעה לפי שבחלומו הראה חורבן בה"מ והגלות (מדר"א) : **והם לאמר** לכל ישראל . ר"ל שלא תפרש לאמר אליהם לישראל . שהרי כתיב אמ"ו דברו אל בני ישראל אע"כ שפירושו לאמר אליהם לאלעזר ולאיתמר והם לאמר לכל ישראל . ועיין בויק"ר פ' י"ג : **ולא שרתה** שכינה על ידם . עי' בויק"ר פ' י"א : **והא זרעית** כו' משפחה פלוני שמטה ידיהם מן העושר ופסק העושר : **אין אתקשי** אם הוא מקשה ורם לבבו עלנא פי' עלינו . כלו' שמתגאה על בני תורה מתפסק מן העושר : **אם לא** הוא כו' . פי' אם הוא לא בא למדה עוני יבא בנו כו' וכמ"ש חז"ל בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחוזר בעולם : **(טו) טוב** ילד כו' . עיין מזה לקמן פ' עיר קטנה : **דהוא מכשכש** כו' פי' שבא על הבריות בקול ומכשכש כקול הסירים (מדר"א) . פי' אחר שמנענע ומסית לבריות מיד בצאתו ממקום הטינופת (חס"א) : **רשותו** לשון ולרש אין כל : **ששם השוו** עיקר דיוקו מדכתיב הוא עמק המלך שמודיע הנעלם בנעלם ממנו כי לא נודע לנו עמק המלך ואיזה מלך הוא . אלא שפי' הוא עמק שבו הוקם אברהם למלך שהם הובו להמליכו בשובו מהמלחמה . וכדאי' בב"ר פ' מ"ב ופ' מ"ג שמענו אדוני נשיא אלהים אתה בתוכנו א"ל מלך אתה עלינו נשיא אתה עלינו : **וקצצו ארזים** אורחא דמילתא קאמר כי דרכם היה לעשות כן כשממליכים מלך חדש : **רשותו של נמרוד** שאמרפל הוא נמרוד כדאי' בב"ר פ' מ"ב : **ולא נוהר** שאחר כ"ז האמין עליו לאשתו : **נירדתו** שנגרר לבית פרעה כדכתיב ויתנהו אל בית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים . והמת"כ גרס סירוסו ל' בית האסורים . וזש"ה כי גם במלכותו נולד רש רשותו של פוטיפר . ורבתי הוא מה שפרעה הורידו מגדולתו לפי שהיה מערער על גדולת יוסף . וכדאי' בסוטה לאסור שריו בנפשו שרו כתיב זה פוטיפר (יפ"ת) : **(טז) שמהלכין** תחת השמש . פי' בעוה"ז : **(יח) תני** לא יכנס אדם כו' . זה אי' בירו' סוף פ' הרואה : **באפונדתו** פי' בחגורתו : **המד"א שמור רגלך** שלא יהיה אבק עליהם (פני משה) : **לא יעמוד** אדם במקום גבוה זה אי' בבבלי ברכות דף י' . ובירו' פ' ב' : **ממעמקים קראתיך** רמז שלא יעמוד במקום גבוה להראות שאין גבהות לפני המקום (פני משה) : **שנאמר הכון** לקראת כו' . **פי'** הכן עצמך ותקן גופך כשאתה עומד לקראת אלהיך (יפ"ת) . ובס"ק דמגילה מפרש רבי סימון היכון לקראת אלהיך . כלו' דצריך לנקביו לא מצי מכוין (יפ"ת) : **מן הטיפין** שבין רגלך הד"א בדקין אבל בגסין אם יכול לסבול יסבול . רבי יעקב בר אבי שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך כשאתה נקרא אל בית האלהים שתהא טהור ונקי . כצ"ל . וכ"ה בירו' פ' היה קורא . ופירושו הדא דאת אמר בדקין כשצריך לקטנים אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה . אבל בגסין שהיה צריך לגדולים אם יכול לעמוד בעצמו ולסבול יסבול שיוכל טפי לעכבן מקטנים שהן שותתין בע"כ ואינו יכול לעכבן : **שמור עצמך** פירוש התקן עצמך כשאתה נקרא אל בית אלהים לעמוד בדין כשיבא עתך שתהא טהור ונקי במעשיך (יפ"ת) : **יהי מקורך** ברוך מבית מקורך תהיה ברוך יהיה מקראך לקבר ברוך . כן הגירס' יפה מראה וכתב שביאורו דתרתי קאמר . חדא שיהיה ברוך משיצא ממקור אמו . והיינו שלא יחטא מנעוריו ואידך שבעת מותו יהיה ברוך שאם לא זכה בראשונה יזכה לשניה . ותרתי רמוזי במקורך . דמדריש מקור כפשטיה . ומדריש מקראך משום דלא אתי שפיר ברכה במקור שהרי כבר יצא משם ולא תצדק הברכה אלא על מי שיצא : **יהיה מקראך** לקבר ברוך ביאורו שכשאדם הולך לקבר מקדימים לפניו ואומרים לו ברוך הבא או ארור . לכן אמר אותו הפסוק שיקרא לך בלכתך בקבר יהיה ברוך ולא ארור (יפ"ת) : **וקרא עליו** כו' כלומר אינו יודע בין טוב לרע בין טהור לטמא בין זכאי לחייב כדלקמן אצל נדר : **וקדמך** הכתוב פי' אע"פ שק"ו זה ניתן לדרוש מעצמו . אעפ"כ מנאוהו בכתוב בהדיא : **מיפתח** עי' זה בויק"ר פ' ל"ז :

פרשה ה (א) **כל חבלים** כי בא החלום דרש נוטריקון כי החבלים ברוב ענין בכסיל רוב ענין רע : **ותשכח כי רגל** כו' . נ"ל הפס' (איוב כ"ח) פרץ נחל מעם

ויסורין שהביא הקב"ה על נ"נ על שאמר (דניאל ג) ומן הוא אלהא די ישיזבנכון מן ידי. ר"א כי בא החלום ברב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על בלשצר ברוב ענין רע שבירו דכתוב (שם ה) אשתיו חמרא ושבחו לאלהי דהבא וכספא וגו' וכן את מוצא בפרעה שנא' (בראשית מא) ויהי מקץ שנתים ימים וגו'. ב אמר פרעה מי מתקיים על מי אני על אלהי או אלהי עלי לא אנא מתקיים על אלהי הה"ד ויהי מקץ שנתים ימים וגו'. וכן את מוצא באחשורוש א"ר יהודה בר' סימון ג כל הלילה היה אחשורוש רואה המן עומד על גביו וחרבו שלופה בידו ומעביר פורפרין מעליו וכתרו מעל ראשו ומבקש להרגו והוה מתער ואמר מה חלמאה דין חיזווא הוא דין. עד היכן עד דאתא צפרא. אמר המלך מי בחצר א"ל הנה המן עומד בחצר אמר הא חילמא. כי בא החלום ברוב ענין והמן בא לחצר בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו ולחבריו. כתיב (תהלים ז) ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל ד מהו לדולקים אמר ר' אלו רשעים ה שמשליכין דלק עליהם. ר' יעקב דכפר חנן אמר אלו שהציתו את האור בחורבן ביהמ"ק. ורבנן אמרי אלו רודפיהם של ישראל דכתיב (איכה ד) על ההרים דלקונו. (אסתר ו) ויאמר המן בלבו ו הרשעים ברשות לבם שנא' (בראשית כז) ויאמר עשו בלבו (מ"א יב) ויאמר ירבעם בלבו אבל צדיקים לבם ברשותם דכתיב (ש"א א) וחנה היא מדברת על לבה (שם כז) ויאמר דוד אל לבו (דניאל א) וישם דניאל על לבו. דומין לבוראן שנא' (בראשית ח) ויאמר ה' אל לבו. ר' לוי ורבנן ר' לוי אמר הן חושבין רעות בלבבם ואני טובות בלבי. הן חושבים רעות בלבבם ואני דן אותם בלבבם שנא' (תהלים לז) חרבם תבא בלבם. ויאמר המן בלבו מיד חשיב המן ואמר יביאו לבוש מלכות · ז א"ל הרבה לבושין יש לך אלא לבוש מלכות אותו שלבשת ביום שמלכת. וסוס אשר רכב עליו המלך. א"ל הרבה סוסים יש לך אלא אותו הסוס שרכבת ביום שמלכת. ואשר נתן כתר מלכות בראשו כיון שהזכיר לו את הכתר נשתנו פניו אמר הא מטיא ענתיה הה"ד כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים: (ב) טוב אשר לא תדור. ח אמר ר"מ וטוב משניהם שאינו נודר כל עיקר אלא מביא כבשתו לעזרה ומקדישה ושוחטה. וכי תחדל לנדור א"ר הונא מעשה באחד שנדר ולא שלם ופרש בים הגדול וטעה ספינתו בים ומת. א"ר שמואל כל מי שהוא נודר ואינו משלם גורם לעצמו שתמות אשתו דכתיב (בראשית מח) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל וגו'. א"ר שמואל בר יצחק כל הנודר ואינו משלם גורם לבא לידי ד' עבירות ע"ז ג"ע ושפ"ד ולשה"ר וכולם למדם מיעקב. ע"ז דכתיב (שם לה) הסירו את אלהי הנכר. ג"ע דכתיב (שם לד) אשר טמא את דינה אחותם. שפ"ד דכתיב (שם לד) ויקחו שני בני יעקב וגו'. ולשה"ר דכתיב (שם לא) וישמע את דברי בני לבן. א"ר מנא כל הנודר ואינו משלם גורם מיתה לעצמו שנאמר (דברים כג) כי דרוש ידרשנו ה' אלהיך מעמך. ט ואמר ר' אמי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון אין מיתה בלא חטא שנאמר (יחזקאל יח) הנפש החוטאת היא תמות ואין יסורין בלא עון שנא' (תהלים פט) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם: (ג) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. י ר' יהושע בן לוי פתר קרייא בפוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים. ואל תאמר לפני המלאך זה החזן. כי שגגה היא תהא אנא כי. למה יקצוף האלהים על קולך על אותו הקול שאמרת. וחבל את מעשה ידיך מיעוט מצות שביד אותו האיש הקב"ה מכניס בהן מארה ומאבדן ממנו. ר' בנימין פתר קרייא יא בחניפי תורה. אל תתן את פיך אל תתן רשות לפיך. לחטיא את בשרך להחטיא את גופך בלימודך. ואל תאמר לפני המלאך זה הרב. כי שגגה היא עביד גרמיה קרי ולא קרי תני ולא תני. למה יקצוף האלהים על קולך על הקול שאמרת הדא הלכה אמר לי הדין פרק אמר לי. וחבל את מעשה ידיך אפילו מיעוט הלכות שביד אותו האיש הקב"ה מכניס בהן שכחה ומארה ומאבדן ממנו. ורבנן פתרין קרייא בנודר. לפני המלאך זה חכם. כי שגגה היא אנא לא נדרית. למה יקצוף האלהים שפתחת בנדר. וחבל את מעשה ידיך אפילו מעט ממון שביד אותו איש הקב"ה מכניס בו מארה ומאבדו ממנו. ר' הונא פתר קרייא יב בלשה"ר אל תתן את פיך לומר לשה"ר. לפני המלאך זה העוף. כי שגגה היא אנא לא אמרית לשה"ר. וחבל את מעשה ידיך אלו גידין ועצמות שבגוף אותו האיש הקב"ה מכניס בהן שחפת וקדחת ומאבד אותן ממנו. ר' מני פתר קרייא במרים אל תתן את פיך יג זו מרים. לחטיא את בשרך שאמרה לשה"ר במשה (במדבר יב) הרק אך במשה. לפני המלאך זה משה שנא' (שם כ) וישלח מלאך. כי שגגה היא (שם יב) אשר נואלנו ואשר חטאנו. למה יקצוף האלהים על קולך (שם) ותדבר מרים. וחבל את מעשה ידיך מרים שאמרה בפיה ולקו כל איבריה יד תני ר' יהושע מילא בסלע משתוקא בתרין כאבן טבא. אמר רבי סמא דמילתא משתיקא כדתנינן תמן באבות טו שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה: (ד) כי ברב חלומות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים ירא. אמר ר' אם ראית חלומות קשין וחזיונות קשין והפוכין או שאת מתיירא מהן קפוץ לשלשה דברים ואתה ניצל מהן דאמר ר' יוחנן בשם רבי אליעזר טז שלשה דברים מבטלין גזירות רעות ואלו הן תפלה צדקה תשובה. ושלשתן בפסוק אחד הה"ד (דה"ב ז) ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם. ויתפללו זו תפלה. ויבקשו פני זו צדקה המד"א (תהלים יז) אני בצדק אחזה פניך. וישובו מדרכיהם הרעים זו תשובה י ואח"כ ואני אשמע מן השמים וגו'. ר' מנא אמר אף התענית שנא' (שם כ) יענך ה' ביום צרה. ר' חייא ור' יוסי אומר אף שינוי השם ושינוי מעשה. וי"א אף שינוי מקום דכתיב (בראשית יב) לך לך מארצך. שינוי השם מאברהם אבינו שנא' (שם יז) ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם אברם אינו מוליד אברהם

מוליד

יד יוסף ב כ"ר פ' פ"ט. ילקוט תקן: ג אסת"ר פסוק בלילה ההוא: ד שוח"ט מזמור ד': ה אסתר ספי' שלפנו דלוק בעבירה כחיסון כדאיתא מסורת בשוח"ט: ו כ"ר פ' ל"ד סי' י"א וס' ס"ז. ואסת"ר שוח"ט מזמור י"ד. וילקוט נח: ז תרגום אסתר: ח כ"ה בתלמוד ובתנחומא וישלח: ט שבת ל"ט: י שוח"ט מזמור נ"ב. ויק"ר פ' ע"ז סי' ס'. שבת ל"ג: יא שוח"ט מזמור נ"ב: יב וב"ר פ"ז: יג ויק"ר פ' ט"ו סי' ס'. שוח"ט מזמור נ"ב: יד ויק"ר פ' ס"ז. בקדמת זוכר: טו פרק א': טז ירוש' תענית פ"ב. ב"ר פ' מ"ד. ר"ה ט"ז. ולקמן פ"ז פסוק ביום טובה:

מתנות כהונה

בחזקה בקרוסין וגדוסין: שנתים ימים וגו' גרסי'. ועיין ריש פרשה מקץ: פורפורין לבוש מלכות: והוא מתער. מתער משנתו: חיזווא כו'. אין זה כי אם מראה שמראין אותו מן השמים: עד היכן. היה כך מטלטל בדעתו עד שבא הבוקר: הא חילמא. הרי זה חלומי שראיתי בלילה ועיין זה במגילה אסתר בפסוק בלילה ההוא: דלק פריסה אש: הא מטיא ענתיה. הרי הגיע שעתו סימוס סברי יפה ראיתי בחלומי שביקש להמיתני ולמלוך תחתי: טוב אשר לא תדור עיין זה בויקרא רבה פ' ל"ז: אל תתן את פיך: תהא אנא כו'. מתחרט אני בו כלאמר כדו סתם: שאמרת גרסי'. ר"ל בשעת הוצאת הנדר מפיו: בחניפי תורה. עיין לעיל (ד' א'): הדא הלכה כו'. הלכה זו א"ל חכם פלוני ובקי אני בה: גידין ועצמות. עיין בס' פי סגא רבה: מרים שאמרה בפיה כו'. כשאר סוף גרם וחבל את מעשי ידיך אלו סעיפים שבגוף ושקה מרים הגבוהים וגו': כאבן טוב. שדמיו יקרים כך ישנו דבריך יקרים: באבות נמס' אבות: כי ברוב חלומות: תפלה וצדקה ותשובה. בירושלמי פ' סדר התעניות

אלו

ענף יוסף

פרשה ה (א) [שנזיקים לבם ברשותם] מצוה נתן כאן דכתיב גבי אברהם ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד: [דומין לבוראן כו'] י"ל שזה כנגד מדת הדין כברואה לפרע מהמוטאה. שהקב"ה יכמוה מדת הרחמים על מדת הדין לפעמים אתו (יפ"ת): (ב) [א"ר מאיר וטוב משניהם כו'] בויק"ר פ' ל"ז אי' זה לגרסי ר' יהודה אבל ר"מ ס"ל שטוב שנודר ומשלם ע"ש: [גורם לבא לידי ד' עבירות] שהוא דיגלא מכלל רגלי חסידיו ישמור מן החטא. אך לפי באיחור את נדרו לא שמרו הקב"ה וכמו כן פירש אף לידי עבירות אלו שהמרות. ומכ"ש שיוכל לבא לידי עבירות אחרות (יפ"ת):

ידי

עץ יוסף

גב ומסכה פי רגל חזורים: והוא לחוץ את בני ישראל בתוקה. תרגמו חז"ל בקרוסין וגדוסין. ועיין טיק"ד ס' ז': מי מתקיים על מי. פי' שומר ומגינה על מי: על אלהי אלהיו הוא היאור כאומרו לי יאורי: ויהי מקץ שנתים ימים. וגו' והנה עומד על היאור. ואמר לי יאורי וגו': פורפורין לבוש מלכות: מתער ניער משנתו: חיזווא כו' אין זה כי אם מראה שמראין אותי מן השמים: עד היכן היה כך מטולטל בדעתו עד שבא הבקר: הא חילמא הרי זה חלומי שראיתי בלילה. ועי' באסת"ר פסוק בלילה ההוא: הרשעים ברשות לבם דהיינו יצרם ותאותם. ולכן אמר ויאמר בלבו כלו' שאמרו ברשות לבו. כי בלבו לא יעשה דבר. אבל הצדיקים לבן ויצרם ברשותם להכניעו (יפ"ת). ועיין בב"ר פרשה ל"ד ופרשה ס"ז: וחנה היא מדברת על לבה. שלפי הכעס שהכעיסה צרתה ישאנה לבה לקרוא בקול גדול והיא כבשה את לבה להתפלל בנחת וקולה לא ישמע (יפ"ת): ויאמר דוד אל לבו וגו'. ע' ביפ"ת בב"ר: הא מטיא ענתא הרי הגיע שעתו סימות שבריי יפה ראיתי בחלומי שביקש להמיתני ולמלוך תחתי: (ב) וטוב משניהם כו'. ופירש רש"י לעיל מיסה כתיב אם תשר מדור שלם ואפ"ה טוב אשר לא תדור ממה שתדור ולא תשלם הכי משמע לה. ועיין בתוס': וטוב משניהם שאינו נודר כל עיקר. פירש"י טוב מנודר ומשלם ומנודר ואינו משלם שאינו נודר כל עיקר. שהרגיל בנדרים בא לידי לא יחל דברו: אלא מביא כבשתו לעזרה. בפ"ק דנדרים פ' הר"ן לאו בעזרה ממש שאסור להביא חולין לעזרה. אלא בפתח העזרה: שנאמר וכי תחדל לנדור. וגו' לא יהיה בך חטא. דמשמע הא אם תדור יהיה בך חטא: וטעה ספינתו. אסטר ס"ל וטבעה ספינתו. ובמדרשות גרס וטבעה ספינתו: בים ומת דמשמע נדרו גורם מיתה לעצמו. משנודר ולא משלם ר"ת מום (מכלול יופי): גורם לעצמו שתמות אשתו. ר"ל שבזה שהוא עגל ומפתה נדרו גורם לו שתמות אשתו: ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל. ומדקאמר עלי דריש שמתה בשבילו. ומכיון שלא מצינו ביעקב חטא רק איחור הנדר תלי' בזה: הסירו את אלהי הנכר. ואע"ג דלא אל נכר ממש היה. ה"ל למה דחל נכר. וכן דינה ואע"ג שהמעשה ההיא נחשב כלמא הג"ע. וכן ע"ד דקאמר לפה בעלמא הוא וכן לש"ה לאה בעלמא הוא דיעקב לא ספר לש"ה רק מפני שקבל לה"ר (יפ"ת): כי דרוש ידרשנו ה' אלהיך מעמך. ומביא טיק"ד מעמך ממך נסרעין ולא ממעוטך. אך משום דמסתבר לומר שכוונת הכתוב ביסורין ולא במיתה. מייתי דלכי אמי דתלי מיתה בחטא. שלכך הכא דכתיב חטא אצטר שגורם מיתה: אין מיתה בלא חטא כו'. לפי שגזרת מות באה אף על שגגה ואין יסורים בלא עון של מזיד. ועיין נתוס' פרק במה בהמה וטיק"ד פ' הכל וכיפ"ת: (ג) תהא אנא כי. מתחרט אני בו: על אותו הקול שאמרת. כלו'. ר"ל בשעת הוצאת הנדר מפיו: בחניפי תורה אותן בני אדם שמראין עצמן כאילו הם בני תורה ואינם כלום. ועי"ל פ"ד ס' ב': הדא הלכת כו' הלכה זו אמר לי חכם פלוני ובקי אני בה: לפני מלאך זה חכם. ובתנחומא ס' וישלח אי' זה חזן. פי' שמש של בית הכנסת התובע ממנו מה שנדר לצדקה: בלשון הרע כו' עיין דברים רבה פ"ו: מרים אמרה בפיה כו'. בשוח"ט גרס וחבל את מעשה ידיך אלו האיברים שנא' ותקח מרים הנביאה וגו': סלה בסלע כו' ופי' שאע"פ שהדיבור יהיה שוה סלע. השתיקה טוב ממנה ושוה שתים. כיון שאינו בד"ת השתיקה טובה ממנה ושוה שתי סלעים. שהשתיקה היא כאבן טוב שדמיו יקרים (ר"מ שער הקדושה פ' י"ח): ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. פי' לעניני הגוף הוא טוב השתיקה. אבל לדברי תורה צריך לדבר (שם): (ד) ג' דברים מבטלין גז"ר. עיין בירושלמי פ"ב דתעניות. ובבבלי ר"ה דף ט"ז. ובב"ר פ' מ"ד. ולקמן פרשה ז' פ' ביום טובה היה בטוב: תפלה צדקה תשובה כי אין לך דבר שעומד בפני התשובה. וג"כ התפלה שגולתה מרובה כידוע. והצדקה לפי שגלידה לוקח נפשות להחיות מתים כאלו מחיהו ומצילהו (יפ"ת): הה"ד ויכנעו עמי והכנעה לא חשיב שהוא סוג תלל לכלן. שע"י ההכנעה ישוב בתשובה ויתן לב להתפלל ולרחם על העניים ולא יאמץ לבבו (יפ"ת): אני בצדק אחזה פניך. שפירושו שע"י הצדקה שנותן לעני זוכה ומקבל פני שכינה כדאי' בב"ב פ"ק: שינוי השם כלו' שהוא אחר ואינו אותו האיש שעשה אותו מעשה: שינוי מעשה שטב מרעתו: שינוי מקום כתב הר"ן לפי שבמקום שהוא מכירו לא מכניעו: דכתיב לך לך מארצך. והדר כתיב ואעשך לגוי גדול (נר"ס דף ס"ז): כאש לנעורת סדומין כמו שהנעורת שהוא דבר הנגרע מן הפשתן נשרף

מוליד שרי אינה יולדת שרה יולדת · שינוי מעשה מנינוה שנא' (יונה ג) וירא אלהים את מעשיהם. יז רבה בר מחסיא וחמא בר גוריא אמרי יפה תענית לחלום כאש לנעורת. א"ר חסדא ובו ביום. א"ר יוחנן ואפי' בשבת. וכן את מוצא בחזקיה מלך יהודה בשעה שחלה חזקיה אמר הקב"ה לישעיה לך אמור לו (ישעיה לח) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה. א"ל חזקיה לישעיה ישעיה בנוהג שבעולם אדם שהולך לבקר את החולה אומר לו מן השמים ירחמו עליך והרופא הולך אצלו ואומר לו מילתא פלוני אכול ופלוני לא תאכל הדין תשתה והדין לא תשתה ואפי' שיראה אותו נטוי למות אינו אומר לו צו לביתך שלא יחלש דעתו ואתה אומר לי צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה. אף אנא לא לך אנא ספין ולא למיליך אנא שמע ואיני תופש אלא מה שאמר זקני כי ברב חלומות והבלים ודברים הרבה וגו'. מיד (שם) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר. יח לאיזה קיר נשא פניו. ריב"ל אמר בקיר של רחב נשא פניו דכתיב (יהושע ב) כי ביתה בקיר החומה. אמר לפניו רבש"ע רחב שתי נפשות הצילה לך וכמה נפשות הצלת לה. יט תני רשב"י אומר אפילו היה במשפחתה ר' אנשים ונדבקו בר' משפחות כולם ניצולו בזכותה ואת כל משפחתה אב"כ אלא ואת כל משפחותיה הוציאו. אבותי שכנסו לך כל הגרים עאכ"ו. ר' שמואל בר נחמן אמר בקירה של שונמית נשא עיניו דכתיב. (מ"ב ד) נעשה נא עלית קיר אמר לפניו רבש"ע שונמית זו קיר אחת עשתה לאלישע והחיית את בנה אבותי שעשו לך כל השבח הזה עאכ"ו. ר' הונא בש"ר יוסי אמר בקירות לבו נשא עיניו שנא' (ירמיה ד) מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה. לבו כתיב. אמר לפניו רבש"ע חזרתי על רמ"ח איברים שיצרת בי ולא מצאתי שהכעסתיך באחד מהן עאכ"ו שתנתן לי נפשי · ורבנן אמרי בקירות ביהמ"ק נשא עיניו דכתיב (יחזקאל מג) בתתם ספם את ספי וגו' אמר לפניו רבש"ע אבותי בני אדם גדולים היו ולא היו יכולין להתפלל בכל שעה בבהמ"ק אלא היו עומדים בתוך בתיהם ומתפללין והקיר בינם ובין המקדש ואני אין קיר כשאני מתפלל ביני ובין המקדש עאכ"ו שתנתן לי נפשי. מיד (ישעיה לח) ויהי דבר ה' אל ישעיהו לא יצא משם · אמר ישעיהו לפני הקב"ה רבש"ע בתחלה אמרת לי כן ועכשיו אתה אומר לי כן ואיך אלך ואומר כן אמר לו ענותן הוא ומקבל ממך ולא עוד אלא עדיין לא יצא הדיבור דכתיב (מ"ב כ) ויהי וגו' אל ישעיהו לא יצא. כשהלך ישעיה אצלו א"ל לא כך אמרתי לך מתחלה לא לך אנא ספין ולא למיליך אנא שמע אלא מה שאמר לי זקני כי ברוב חלומות והבלים וגו': (ה) אם עושק רש אם ראית עושק דלים ורשים וצדיק חי העולמים משפיע לו שלוה וטובה. תראה במדינה תראת בו דינה של גיהנם. כי גבוה אלו המלאכים וגבוהים עליהם זה הקב"ה. ר' יוסי בר חנינא פתר קריה בעשו אם ראית רומילוס כ בכרך הגדול שברומי עושק דלים וגוזל רשים והקב"ה משפיע לו שלוה תרא' בו מדת הדין. אל תתמה על מה שאמר הזקן ונעשה חפצו שנא' (תהלים כז) הנה משמני הארץ יהיה מושבך. כי גבוה אלו דוכסין ואיפרכין איסטרטליטין. וגבוהים עליהם זה מלך חי העולמים. א"ר אחא מהנה של ב"ו את למד הנה של הקב"ה ומה הנה של ב"ו נתן חיים לאומה שלמה בעה"ז שנא' (אסתר ח) הנה בית המן נתתי לאסתר לכשיבא הנה של הקב"ה שנא' (זכריה יד) הנה יום בא לה' עאכ"ו: (ו) ויתרון ארץ בכל הוא. כא ר' יהודה אומר אפי' דברים שאת רואה אותן כאילו הם מיותרין בעולם הן הן בכלל הוייתו של עולם הן כגון סיבא למיעבד חבלא כוניא למסוך נגיא הן הן בכלל הוייתו של עולם הן. מלך לשדה נעבד אפילו מלך שולט מסוף העולם ועד סופו לשדה נעבד שאיל ואומר עבדת ארעא לא עבדת ארעא לפיכך אוהב כסף לא ישבע כסף. ומי אוהב בהמון לא תבואה שכל מי שהוא הומה ומהמה אחר הממון וקרקע אין לו מה הנאה יש לו. ר"י בר' יוסי ור' חנין אמרי כתיב (יחזקאל כז) וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחים כל חובלי הים אל ארץ יעמודו וכי אין אנו יודעים שעל הארץ הם עומדים אלא כיון ששקעה ספינתו של אחד מהם ויש לו קרקע על הארץ הוא מעמידו אין לו קרקע אין הבל גדול מזה: (ז) ר' נחמיה אומר ויתרון ארץ בכל הוא כב דברים שתראה הן מיותרין בתורה כגון תוספות של בית רבי ותוספות של ר' נתן הלכות גרים ועבדים אף הם נתנו למשה מסיני. וכגון הלכות ציצית תפילין ומזוזות בכלל התורה הם כג כדכתיב (דברים ט) ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים וכתיב (שם ח) כל המצוה אשר אנכי מצוך היום וגו' כל ככל דברים הדברים מצות המצוה מקרא משנה הלכה תלמוד תוספות ואגדות ואפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו כולן נתנו הלכה למשה מסיני. מלך זה בעל תלמוד. לשדה נעבד זה בעל משנה שהוא עודר לפניו את ההלכה. ר' יעקב בר אבונא בש"ר יוסי אמר כד למד ולא לימד אין הבל גדול מזה: (ח) ורבנן אמרי כה אפילו דברים שאת רואה בעולם מיותרין כגון זבובים ופרעושים ויתושין אף הם בכלל ברייתו של עולם שנאמר ויכלו וגו'. מלך זה הקב"ה לשדה נעבד זה ציון שנא' ציון שדה תחרש. לפיכך כו אוהב כסף אוהב מצות לא ישבע מן המצות. ואם אין לו מצוה קבועה לדורות מה הנייה לו שהרי משה כמה מצות וצדקות עשה ויש לו מצוה קבועה לדורות דכתיב אז יבדיל משה שלש ערים: (ט) ד"א ויתרון ארץ וגו'. כז אמר הקב"ה לנביאים מה אתם סבורים שאם אין אתם הולכים בשליחותי אין לי שליח הוי ויתרון ארץ בכל הוא בכל אני עושה שליחותי א"ר אחא אפי' ע"י נחש ע"י עקרב וע"י יתוש ואפילו ע"י צפרדע. כח טיטוס הרשע נכנס לבית קה"ק וחרבו שלופה בידו וגדר את הפרוכת ותפש שתי זונות בידו ובעלן על גבי המזבח ויצא וחרבו מלאה דם. מ"ד מדם הקדשים ומ"ד מדם שעיר של
יוה"כ

יד יוסף יז שבת י"א: יח ירוש' ברכות פ"ד. ילקוט מ"ג רמז רמ"ב: יט רו"ר פ"ב: כ ולאמר במדינה כמ"ש כ"ה שנה' מדינה כרך (רד"ל): כא ב"ר פ"י. ויק"ר פ' כ"ב. במדב"ר פ' י"ח. תנחומא ריש חקת. ובש"ר פ"י: כב ויק"ר פ' כ"ב: כג ויק"ר פ' כ"ב. ירוש' פאה פ"ב. ולעיל פ"א סי' כ"ט. ש"ר פ' מ"ז. מגילה פ"ק: כד דב"ר פ"ב: כה ב"ר פ"י. במדב"ר פ' י"ח. תנחומא חקת פדר"א פ' מ"ט. זוהר שמיני. ויק"ר פ' כ"ב: כו דב"ר פ"ב: כז ב"ר פ"י. במדב"ר פ' י"ח. תנחומא חקת. זוהר שמיני: כח גיטין נ"ו:

ענף יוסף

(ד) [קיר אחת עשתה לאלישע] דהמטה והשולחן וכסא ומנורה היה מוכן אצלה מכבר. אבל הקיר עצמו עשו לו מחדש כדמשמע הלשון נעשה נא עלית קיר וגו' ונשים לו שם מטה וגו': [לבו כתיב] שני תיבות

מתנות כהונה

אלו וכב"ר פ' מ"ג ולקמן (ז' י"ב): **יפה תענית כו'.** בפ' הרואה במס' ברכות: **לא לך כו'.** לא לך אני מחשב ומשגיח ולא לדבריך אני שומע: **בקיר** של רחב. בכח מעשיה הטובים שבשבילה נגלה: **משפחתה** משמע משפחה אחת משפחותיה משפחות הרבה: **כל הגרים.** בימי שלמה ככתוב בס' מלכים: **לבו** כתיב. כן דרך הספר להודיע לנו המסורה אע"פ שאין בו צורך לפי דרכו ובירושלמי דפ' תפלת השחר ל"ג ליה: ה"ג **את ספי וגו'.** וסיפיה דקרא והקיר ביני וביניהם וה"ג בהדיא בירושלמי: **לא יצא** משם. עד שלא נסתלק משם הדיבור כדלקמן באה לו רפואה זאת: **אם** עושק רש: **עושק** דליב. כלומר רשע העושק דלים תראה במדינה דרש נוטריקון בה דינה: **וגוזל** רשים והקב"ה גרסי': **דוכסין** כו'. מיני מושלים הם: **ויתרון** ארץ בכל הוא. עיין כל זה בב"ר פ"י ובויקרא רבה סי' כ"ב ובמדבר רבה פ' י"ח: **סוגיא** משמע בערוך מין עשב מר אבל הערוך ערך סג גרס סוגה למיסג גינא: ה"ג **היא** מעמידו אין לו קרקע אין הבל כו'. ועיין זה בס' הבא על יבמתו: **כל ככל.** כלומר היה לו לכתוב כל וכתב ככל וכן הל"ל דברים וכתב הדברים ועיין בירושלמי בפ"ב במסכת פאה: ה"ג **דברים** הדברים מצוה המצוה: **מקרא** כו'. כלומר לרבות בו מקרא ומשנה כו': **את ההלכה.** שהך המשנה שגויה דאל"כ לא ידע מה ללמוד: **רבי יוסי** אומר כו'. חוזר למעלה על פסוק אוהב בהמון לא תבואה וכו' שלא לימד לאחרים ואולי שמקומו הוא למעלה והוא הנכון: ה"ג **של עולם** שנא' ויכלו וגו' מלך זה הקב"ה: **לשדה** כו'. ועיין בפרשיות הנ"ל: **וגדר** את הפרוכת גרסי': **מאן** דאמר. יש מי שאומר: **דור** אנוש כו'. עד נח וכן דור המבול וכן דור
פרעה

עץ יוסף

נקל ע"י הלחם. כן הרע שבחלום נקבל מיד ע"י התענית בו ביום (מהרש"א) ועיין בברכות פרק הרואה ובשבת דף י"א: **לא לך כו'** לא לך אני מחשב ומשגיח ולא לדבריך אני שומע: **בקיר של רחב** בכח מעשיה הטובים שבשבילם ניצלו כל משפחותיה. דאילו מכח שבועתם של די בהצלת נפשה או אפילו משפחתה. אבל לא להציל גם המשפחות האחרות שנדבקו במשפחתה (יפ"ת). ועיין כ"ז בירו' פ"ד דברכות ובבבלי: **אבותי שכינסו לך כל הגרים.** דקן אלף גרים נתגיירו בימי דוד כשעשה דין לגבעונים כדאי' בבמדב"ר פ"ח: **אבותי שעשו** לך כל השבח הזה. היינו שהשבח שלמה את ההיכל בכסף וזהב. כן הוא בגמ': **קירות לבי** הומה לי לבי אמר לפניו רבש"ע. כצ"ל: **חזרתי על** רמ"ח אברים כו'. ר"ל לפי שמדת האדם לחטוא ועכ"ז מדת הקב"ה לסלוח לזה אמר שאחר שאני לא חטאתי בשום אבר כמדת ב"ו מכ"ש אתה שמדתך להטיב אפי' לחוטא שתתן לי נפשי ולא תמיתני (יפ"מ): **בתתם ספם** את ספי וגו' ומזוזתם אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם: **לא יצא משם** עד שלא נסתלק משם באת לו רפואה זאת: **עדיין לא** יצא הדבור. פי' עדיין לא נתוודע הדבור הראשון לבני אדם ולא נתפרסם: (ה) **עשק דלים** כלו' רשע העושק דלים: **תראה במדינה** תראה בו דינה כו' במדינה דרש נוטריקון בה דינה: **דוכסין** כו' מיני מושלים: (ו) **ויתרון** ארץ כו'. עי' כל זה בב"ר פ"י ובויק"ר פ' כ"ב ובמדב"ר פ' י"ח ובתנחומא ריש חקת. ובש"ר פ"י: **סיבא למעבד** כו' פי' סיב הגדל סביב הדקל לעשות ממנו חבלים: **סוניא** מין עשב מר. וגיר' הערוך סוגא למיסג גנין. ומפרש למיסג לשון סייג וגדר. ורצה לומר דסוגא מין קוצים שעושין מהן גדר לגנות וכרמים (יפ"ת): **אפילו מלך** כו' פי' הכתוב ויתרון ארץ בכל הוא שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפי' מלך צריך הוא לשאול אם עשתה הארץ פירות: **שאיל ואמר** עבדת כו'. שאף שצריך להתעסק עימו תלויות ושואל אם עשתה תבואה או לא (יפ"ת): **מה הנאה** יש לו. דמ"מ צריך לעבודת האדמה. שאל"כ אפשר לא יועילו ממונו (יפ"ת): **רבי ישמעאל** ברי' ור"ח כו'. הם מפרשים קרא לענין אבוד הנכסים כי בכל מה שיאסוף ממון אפשר שלא יהיה לו מה יאכל כגון ששקעו ספינותיו ונגנבו נכסיו ולא ישאר לו מאומה. אבל מי שיש לו קרקע ישען עליו: (ז) **מיותרין בתורה** וקרי לתורה ארץ שנעשרה נגרסם כדאי' בויק"ר ריש פ"ז. גם א:מלא מתן תורה היתה נחרבת כדאי' בב"ר פ' ס"א ע"ש: **כגון תוספות** כו' פי' שנראה לכאורה שלא נאמרו במ"ת אלא חכמים הוסיפום על דברי תורה. קמ"ל דכל תורה שבעל פה נאמרה למשה בסיני (יפ"ת): **כל ככל** כו' פי' דה"ל לכתוב כל וכתיב ככל. וכן ה"ל לכתוב דברים וכתיב הדברים וכן ה"ל לכתוב כל מצוה וכתיב כל המצוה. ללמד שמקרא ומשנה כו' ועי' בויק"ר פ' כ"ב. ובירו' פאה פ"ב. ולעיל פ' א' סי' כ"ט: **מצוה המצוה** ולעיל פ"א סי' כ"ט אי' מצות כל המצות. וכן הוא בויק"ר וע"ש מ"ש: **זה בעל התלמוד** שאע"פ שהכל ניתן בסיני מ"מ צריך לשלמות אדם משנה ותלמוד. אלא דבעל התלמוד עדיף שהוא יכול לדון ולהורות משא"כ בעל המשנה. וקאמר דמ"מ הוא נכנע לבעל המשנה שע"י שרגיל במשניות יזכירהו אם שכח איזו משנה ואחר שיזכור לו כל המשניות ישא ויתן בעל התלמוד בתרוציהם ויוציא את הדין לאמתו: **שהוא עודר** פי' שהוא חופר. ובויק"ר גרס שהוא סודר: **למד ולא לימד** מפרש מי אוהב בהמון לא תבואה שלמד תורה הרבה ולא העמיד תלמידים: **אין הבל גדול מזה.** מיירי במי שהיה ספק בידו ללמד וה"ה עינו רעה באחרים שלא ללמד. אבל מי שלא הספיק ללמד אינו מפסיד שכר לימודו (יפ"ת): (ח) **אף** הם בכלל ברייתו של עולם. כלו' בכלל צורך הבריאה: **שנא' ויכלו** וגו' וכל צבאם משמע שנשתכלל העולם עם כל צבאיו שיש בקרבו (מת"כ): **מלך לשדה** נעבד זה הקב"ה כו'. כלו' כיון דאפילו זבובים ופרעושים חשובים לפני ה' והם מכלל ברייתו של עולם שבראם בהשגחתו אף אותם כ"ש שהשגחתו על ציון לתת שכר לטובה וליפרע ממחריביה: **לפיכך אוהב** מצות כו'. כלו' לפיכך ראוי להרבות במצות ולא לשבוע מהמצות רק להרבות בהן תמיד. ואגב אורחיה אשמעינן נמי שצריך לעשות מצוה קבועה דבלאו הכי אין הנאה (יפ"ת בויק"ר): **אז יבדיל** משה שלש ערים. וכיון דלא קלטו עד שעברו הירדן עד שנכבשו ג' שבארץ כנען למה היה צריך משה להבדילם. אם לא משום שהיא מצוה קבוע ויזכה בה לאחר זמן (יפ"ת שם): (ט) **מה** אתם סבורים שאם כו'. ע' בב"ר פ"י שם נסמן: **אפילו ע"י נחש** שאינו בר דעת. ואפילו ע"י עקרב שאינו גדול כנחש. ואפי' ע"י יתוש שהיא בריה קלה ושיכתו קלה. ואפי' ע"י צפרדע שאין דרכה לנשוך ולהזיק כלל. שלפעמים יסייע בשליחות כאך עובדא דרבי תנחומא לקמן: **מ"ד** פי' יש מי שאומר: **מ"ד**
פרס

יוה"כ. התחיל מחרף ומגדף ואומר לא דמי ההוא דעביד קרבא עם מלכא במדברא ונצח ליה לדעביד קרבא עם מלכא בגו ביתיה ונצח ליה. מה עשה כנס כל כלי בהמ"ק לגו גרגותני אחת וירד לספינה כיון שירד מחא נחשולא גו ימא אמר דומה שאין כח אלוה של אומה זו אלא במים דור אנוש לא פרע מהם אלא במים ואף אני כשהייתי בתוך ביתו לא היה יכול לעמוד בי ועכשיו לכאן קדמוני. אמר הקב"ה אי רשע בן רשע חייך בבריה פחותה מכל מה שבראתי בששת ימי בראשית אני פורע מאותו רשע. מיד נער הקב"ה לים ועמד מזעפו יצא משם. כשהגיע לרומי יצאו כל בני רומי וקלסוהו נקיטא ברברייא. מיד הסיקו לו את המרחץ ורחץ כשיצא מזגו לו כוס פיילי פוטירין של יין זימן לו הקב"ה יתוש לתוך הכוס ונכנס לתוך חוטמו והגיע למוחו והתחיל מנקר במוחו ואוכל והולך עד שגדל והיה כמין גוזל בן יונה כט וכו משקל שני ליטרין אמר קראו לי לרופאים ופצעו מוחו של אותו האיש לידע במה פרע ממנו אלוה של אומה זו. קראו לרופאים ופצעו את מוחו ומצאו כמין גוזל בן יונה ובו משקל שני ליטרין. א"ר אלעזר ב"ר יוסי אני הייתי שם ברומי ונתנו הגוזל תהוא מצד אחד וב' הליטרין מצד אחד והוה תקיל חד לקבל חד. נתנו אותו בקערה כל דהוה דין שאני הוה דין שאני פרח יתושא פרחת נפשיה דטיטוס לאבדון לדראון עולם הוי ויתרון ארץ וגו': (י) ור' תנחומא ור' מנחמא הוו מתנין בהלין עובדיא. ל עובדא הוה בחד גברא דהוה קאים גבי נהרא. חמא חד עורדען טעונה חד עקרב ומגיזא יתיה נהרא. אמר ודאי זו מוכנת לעשות שליחותיה. אגיזתיה ועבדת שליחותה וחזרת יתה לאתרה ונשמע קול יללה בעיר פלוני נשכו עקרב ומת. ר' פנחס בש"ר חנין דציפורין עובדא הוה בחד גבר דהוה חציד בבקעת בית טופת וחמא עישבא עבד כלילא לרישיה. אתא חד חויא ומחא יתיה וקטליה. אתא חד גבר וכס ליה. סקר ברויא אמר תמה אנא על מאן דקטל הדין חויא. אמר ההוא גבר אנא קטלתיה. חמא ההוא עישבא ברישיה. א"ל יכול את למינסב הדין כלילא דעישבא מן רישך. אמר אין. א"ל יכיל את קריב הדין חויא בהדין חוטרא. א"ל אין. כיון דקרב להתוא חויא מיד נשרין איבריה. ר' ינאי הוה יתיב מתני על פיילי קרתא וראה נחש אחד מרתיע ובא. והוה מרדיף ליה מן הכא והוה חזר ליה מן הכא מן דין סיטרא. אמר זה ודאי מוכן לעשות שליחותו. מיד נפל קול הברה בעיר פלוני נשוך בנחש ומת. לא ר' אלעזר הוה יתיב על בית הכסא אתא חד רומא ואקימיה ויתיב ת"ה. א"ל הדין לא אתי על מגן. מיד בא נחש ונשכו ומת וקרא עליו הפסוק הזה (ישעיה מג) ואתן אדם תחתיך ואתן אדום תחתיך לב ר' יצחק ב"ר אלעזר הוה מטייל על שונתא דימא דקיסרין ראה קוליא אחת מתגלגלת ובאת והוה מצנע לה והיא מתגלגלת מצנע לה והיא מתגלגלת. אמר זו מוכנת לעשות שליחותה לבתר יומין עבר חד בלדר מן מלכותא איתגלגלת ביני רינלוהי ונכשל ונפל ומת. אזלון ופשפשוניה בשקיה ואשכחון יתיה טעון כתבין בישין על יהודאין דקיסרין. לג ר"ש בן חלפתא הוה עוסקן והוה ליה חד פרדס והוה ביה חד סדיין. אזל חד דוכיפת ותקנית קם ר"ש וסתריה. מה עבד אייתי ליה ועבר באפיה חד לוח ויהב חד מסמרא ותקניה. מה עבד דוכיפת אזל ואייתי חד עישבא ויהב על ההוא מסמרא וסתריה. מה עבד ר"ש אמר טב לי אנא גנז הדין דלא יכלון נגביא ויעבדון כדין ויחרבון ברייתא. חמרתיה דר' ינאי אכלת עישבא ואיסתמיית אכלה עישבא חורן ואיתפתחת. עובדא הוה בתרין נוכרין דהוון עללין בשבילא דטבריא חד סמי וחד פתיח. פתיח גרש לסמיא. יתבון למקרטא באורחא וארעת שעתא ואכלון מן עישבא דין דהוה סמיא איתפתח ודין דהוה פתיח איסתמי לא עלון מן תמן עד תרש סמיא לפתיחא. עובדא הוה בחד גבר דסלק מן בבל יתיב למקרטא על אורחא וחמא תרין ציפורין מתנציין הדא עם הדא קטלא חדא לחברת'. אזלת חורתיתא ואייתא עישבא ויהבא על מיתא ואחייה. אמר טב לי נסב הדא עישבא מחיי בה מיתה דארעא דישראל. מיפרא וסלק חמא חד תעל מיית ומקלק באורחא אמר טב לי מנסיא בהדין תעל ויהב עלוי ואחייה. הוה מהלך עד שהגיע לסולמא של צור כיון שהגיע לסולמא של צור חמא חד אריה קטיל רמי באורחא אמר טב לי מינסי בהדין יהב עלוי ואחייה וקם עלוי ואכליה. הדא דברייתא אמרין לד טב לביש לא תעביד ובישתא לא ימטי לך וטב לביש אין עבדת בישא עבדת. א"ר תנחומא אפילו במים הקב"ה עושה שליחותו ומעשה במוכה שחין שירד לטבול בימה של טבריא וארעת שעתא וטפת בארה של מרים ואסחי ואיתסי. והיכן היא בארה של מרים. א"ר חייא בר אבא כתיב (במדבר כא) ונשקפה על פני הישימון לה שכל מי שעולה על הר ישימון רואה כמין כברה קטנה בימה של טבריא וזו היא בארה של מרים. ר' יוחנן אמר שיערו אותה רבנן והיא מכוונת כל קבל תרעא מציעאה דכנשתא עתיקתא דסרונגיא. א"ר הונא בר פפא באיסור הבמה היו ישראל מקריבין במדבר עד שלא הוקם המשכן. תנינן לו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים. והיו ישראל נוהגין באיסור במה במדבר והיו פורעניות מכלות אותם והיו אוה"ע אומרין עובדין לשמו והוא הורגן במדבר לפיכך הקב"ה אומר למשה (ויקרא יז) איש

איש

יד יוסף כט סדר"א פ' מ"ט : ל ב"ר פ"י . נדרים מ"א : לא ב"ר פ"י . ירוש' שבת פ"ו . בבלי פ' במה אשה . ברכות ס"ב : לב חולין סוף מ"ג דף ס"ד : לג אוסר שמות דף ו' : לד ב"ר פ' כ"ב סי' י"ג : לה ויק"ר פ' כ"ב במדב"ר פ' י"ט . תנחומא חקת . ירוש' כלאים פ"ט . ב"ר פ"ס . שבת ל"ס ובכתו"ש שם . חגיגה פ"ט מגילה ו' . ובסוט"ע ד"ס וש' סנהד' : לו ובחולין ק"ב :

מתנות כהונה

פרשה : ואף אני כו' : נער בפרשיות הנ"ל גר' כמו ועיין כל זה במסכת גיטין פרק הנזקין : **נקיטא** בלנבריא גרסי' "" הערוך אומה ריקנים ופוחזת לא אמון בס : **שאני** בערוך גרס שה ופי' בו מגלה ומגו. : **הוו מתנין** היו מספרים באלו המעשים שמתוכם נראה שנפרע הקב"ה בכל דבר קטן וגדול : ה"ג דהוה קאים על גבי נהרא . ועיין כל זה בפרשיות הנזכרות לעיל : **אמר אין** . וכן עשה : מן דין סטרא . בויקרא רבה הגירסא יותר נכונה : **סדיין** אילן עב כמד"א סדן הסקמה : **ותקניה** עשה בו תיקון : ה"ג **בויקרא** רבה באפיה חד לוח ויהיב חד כו' : **הדין** מעשב הזה : **גרש** סומכו ומנהיגו ועיין סוף פרשה קרח : **קטלא** חדא להבר' :

ענף יוסף

פירוש לגו כתיב יפיד . וכן מתן סמגמה שי ובעל חוט אמה : (מ) [שאין כח אלוה כו'] דבאמת הקב"ה מאריך אף לרשעים . ובגואו נים סים מפגמו בא לגבוע עלבונו יתברך לספריש . וסיינו דקאמר מחא נחשולא גו ימא . וכדי לבסיר עקשום שם ביאל ס' דינו או ממים ופרע ממנו אח"כ ע"י בריה קלה . וסיינו דקאמר מיד געל הקב"ה בים ועמד מזעפו (מס"ק) : [בבריה פחותה כו'] י"ל לפי שרשע זה פלגס פגזולס

עץ יוסף

מדם הקדשים היינו פר העלם דבר של צבור ושעירי עכו"ם שהוא מין מדמן בהיכל נגד הפרוכת ופעמים היו נוגעים בפרוכת . ודרך גם אע"פ דודאי יבשה היתה מתלמלא הדם ונדבק ונדבק בחרבו : ומ"ד מדם שעיר של יום הכפורים . הנעשים בהיכל נגד הפרוכת שכנגד הארון מבחוץ ופעמים נגעו בפרוכת . וניכר היה בפרוכת הזאות דפר ושעיר של יום הכפורים והזאות דפר העלם דבר של צבור ושעיר עכו"ם . כי אלו היו כסדרן מלמעלה למטה כמצליף . ולא אלו . כדאי' בפ' הוציאו לו : **התחיל מחרף** וכו' שסבר שהרג את עצמו : **לא דמי** כו' אינו דומה מי שעשה מלחמה עם המלך במדבר ומגלה אותו כו' : **גרגותני** פי' של : **מחא נחשולא** כו' הכה נחשול בים : **אמר דומה** כו' כלפי מעלה אמר כן נדמה בעיני שאין כו' . שהיו כל האומות שנברים בשלום . ואינו לבדו בסערה (יפ"ת) : **דור אנוש** לא פרע מהם אלא במים . וכן דור המבול . וכן פרעה . כנ"ל : **אלא במים** כדאי' בירו' מס' עכו"ם שכל האומות מודים שהקב"ה שליט במים (מה"ק ומדר"א) : **אמר הקב"ה** כו' מפורש בגיטין שבת קול יצתה ואמרה לו כן : **בריה פחותה** נקראת כן לפי דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה : **נקיטא ברברייא** עם לועז ת"י עם ברברייא . ור"ל שהכנסוהו שנאת לישראל . וקראום ברבריא בלשון בזוי כ"ה לפי גי' המת"כ . והגי' הישנה נקיטא כורא ופי' טופס כל העולם ככדור וזהו קמוקראטור : **נכנס למרחץ** הודיענו הסיבה להכנסת היתוש במוחו . שמרוב חמימות אל השתיה לא עיין בכוסו . וכשהיה שותה נכנס היתוש במוחו (יפ"ת) : **פיילא פוטירין** כוס משקין שותין אחר המרחץ (מת"כ) : **קראו לרופאים** וכן הוא בב"ר פ"י ובגיטין אי' שלא הוציאוהו אלא כשמת וע' בבאר הגולה ובספר הברית : **והוה תקיל** חד לקביל חד . ר"ל שהיו שקולים בשוה זה כזה : **כל דהוה** דין שני הוה דין שני . כן הוא בב"ר פרשה י' ופי' שפ"ת דשני מעין כמופות . כמו זרעים שלמחו ושני דסדר תעניות . ופי' מיד כשהוציאוהו היה כגוזל . ואח"כ היה הולך ונקטן עד בעמד היתוש דעלמא . וח"ש כל מה שהיתוש היה נחלש ונכחש ונקטן גם היתוש מתגונה ונחלש והולך . עד שעמד היתוש על שיעורו הראשון ואז פרח כדרכו ואז גם טיטוס מת והכל דרך נס : (י) **הוו מתנין** בהלין עובדי' . היו מספרים הדין מעשה : **חמא חד** כו' ראה צפרדע אחת שהיתה טוענת ונושאת עליה עקרב אחד ומעבירה על הנהר : **מגיזת** פי' מעבירה : **אגיזתיה** ועבדה כו' העבירה וכיון שעשה העקרב שליחות שנשתלח לו מן השמים הצפרדע החזירתו למקומו : **דהוה חציד** ט' פי' שהיה קוצר תבואה בבקעה אשר שנקראת בית טופת . וראה עשב אחד ועשה ממנו עטרה לראשו : **אתא חד** חויא כו' . בא שם נחש אחד והכה הוא את הנחש והמיתו אותו : **אתא** כו' בא שם איש אחד ועמד לראות ולהסתכל ומתמה באותו נחש . מפני שהיה חבר ומכיר כחו של אותו נחש . ואמר תמה אני על מי שהמית זה הנחש : **אמר** כו' אמר אותו האיש הקוצר אנכי הרגתיו : **חמא** ט' ראה אותו האיש לזה העשב שנעשה עטרה לראשו והכיר העשב שהוא מגין ומציל מפני ארס הנחש : **אמר ליה יכול** כו' . נטוע קוצר יכול אתה לסיר זה העטרה שנעשה מהעשב של ראשך . אמר כן . וכיון שהסירו מעל ראשו א"ל יכול אתה להקרב לכאן ולנגוע זה הנחש בזה המטה שבידך . א"ל כן : **נשרן איבריה** נפלו אבריו מפני החוק ארס הנחש : **פיילי** שער : **מרתיע** לשון נתעטע ונדעד : **והוה מרדיף** ליה כו' . פי' ר' ינאי היה רודף את הנחש מצד זה והיה הנחש חוזר ובא מצד אחר : **רומא** פי' איש אחד מאנשי רומי : **על מגן** על חנם : **שונתא** חוף הים : **קוליא** עגה של רגל בהמה : **מצנע לה** כו' כל עוד שהיה מגיע אותה היתה חוזרת ומתגלגלת באמצע הדרך : **בלדר** הוא מי שמוליך כתבים : **ופשפשוניה** חפשוהו בשקו ומצאו אצלו שהיה נושא כתבים רעים על היהודים מעיר קיסרין : **היה עסקן** היה עוסק לרפאות ולנטוע סכל : **סדיין** הוא מעין סדן הסקמה . ופי' אילן גדול ועב : **ותקניה** פי' עבד ותקן חד קן בעיים וסתריה סבר וקלקל הקן . מה עשה ר"ש נתן חד דף במקום הקן ותקן חד מסמר בדף ובסדיין כדי לסתור הקן : **טב לי** אנא גנז כו' . פי' טוב לי שאגניז העשב הזה : **דלא יכלון גנביא** נראה דל"ל דלא ילפון גנביא . וכן אי' בויק"ר ופירושו שלא ילמדו הגנבים לעשות כן שיגלו העשב הזה ויפתחו כל התסגרות ויגנבו כל אשר בבית ויחרבו הבריות : **ואיסתמיית** נעשית סומא : **אכלה עישבא** כו' אכלה עשב אחר וחזרה ונתפתחו עיניה : **עובדא** כו' מעשה היה בשני אנשים שהיו נכנסין באותן שבילין של טבריא אחד היה סומא ואחד היה פתוח כלו' רואה בטוב . והיה אותו פתוח נדים פירוש מנהיג וסומך להסומא : **יתבון** כו' ישבו לנוח ולפוש בדרך : **וארעת** כו' ויקר מקרה הבעה שאכלו מין עשב אחד זה שהיה סומא נעשה פתוח וזה שהיה פתוח נעשה סומא ולא הלכו משם עד שהנהיג אותו שהיה סומא מקודם לאותו שהיה פתוח מקודם : **דסלק מן בבל** לעלות לארץ ישראל . וישב לנוח ולפוש על הדרך . וראה תרי צפורין שהיו מריבין זה עם זה והמית אחד מהן את חבירו : **אזלת חורתית** כו' הלכה אותה אחרת שנשארה חי והביאה עשב ונתנה עליה והחייה אותו . או פירושו שהלכה צפור אחרת שאינה מאותן שהרגו זע"ז : **אמר טב** כו' אמר אותו האיש טוב לי שאקח מאותו עשב ואחייה בו מתים של ארץ ישראל : **מיפרא** כו' מיהר ועלה לארץ ישראל ראה שועל אחד מת : **ומקלק** ומושלך : **אמר טב לי** כו' . אמר טוב לי שאנסנו בזה השועל אם הוא מועיל להחיות את המת : **לסולמא** כו' כך נקרא כן על שעולין אליה בגובה מרום הרים כזה שעולה על הסולם : **רמי באורחא** מושלך בדרך : **הדא דברייתא** כו' זה שהבריות אומרים טוב לאיש רע אל תעשה ורעה לא תמצא עליך . אבל אם טוב לרע תעשה רע עשית לך : **וארעת שעתא** כו' ויקר לו מקרה השעה . ושטף והציף שלמטה ונשא הבאר על פני המים עד מקום שהוא שבו האיש הטוב . שמסגולת באר של מרים לרפאות השחין כדאי' במדרש שהביא הכלבו בסוף תפלות מוצאי שבת : **כל קבל** ט' שהיא מכוונת נגד שער האמצעי של בית הכנסת הישנה דסרונגא . ובויק"ר אי' דסבליא : **באיסור במה** היו ישראל מקריבים במדבר מפקפק המשכן דהקים עד . כנ"ל (יפ"ת טיק"ל) : **נוהגין באיסור** הבמה כו' . פי' שהיו נוהגין איסור בבמה שלא כדין שהרי מפסוקים המשכן היה נהוג לפי ענין עלמן שלא יקריבו בבמה שהל"כ אלו כבוסים דמשכן

ולפיכך

איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב וגו' ואל פתח אהל מועד וגו' : **(יא)** ברבות הטובה רבו אוכליה . ר' חנניה ור' יונתן שאלון למנחם טלמיא ור' ברכיה בש"ר יוסי בן חנניה אמר שאל לון מנחם טלמיא מהו דין (דברים ח) ויענך וירעיבך וכי מאכל רעבון נתן להם הקב"ה המן לישראל מה עשה הביא לפניו ב' קשואין אחת שלימה ואחת שבורה. אמר הדא שליםתא היא בכמה· אמר לו בתרין מנה. והדא תבירא בכמה. א"ל בחד מנה. אמר לון לית טופא דהדא דהיא מתעביד כהדא . אמר להם לא דומה כשם שהוא מתהנה מן הראייה כך הוא נהנה מן הראייה. ר"א בש"ר יוסי בר זמרא [לז] ג' דברים נאמרו בנואי התאנה. טוב למאכל ויפה לעינים ומוסיף חכמה. ושלשתן בפסוק אחד (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל מכאן שהוא טוב למאכל . וכי תאוה הוא לעינים [לח] מכאן שהוא יפה לעינים . ונחמד העץ להשכיל מכאן שהוא מוסיף חכמה הה"ד (תהלים פט) משכיל לאיתן האזרחי . וכן יצחק אומר (בראשית כז) ועשה לי מטעמים [לט] א"ל בתחלה הייתי נהנה מן הראייה ועכשיו איני נהנה אלא מן הטעם . וכן שלמה אומר ברבות הטובה רבו אוכליה [מ] לא דמי ההוא דחמי סלגיתיה פניא וכפן לההוא דחמי סלגיתיה מליא ושבע : **(יב)** חד כותי שאל לר"מ א"ל היין מתייא. א"ל אין. א"ל בחשאי או בפרהסיא. א"ל בפרהסיא. א"ל מאן את מחמי לי. א"ל לא ממקרא ולא ממשנה אלא מדרך ארץ אני משיבך . א"ל נאמן אחד בעירנו והכל מפקידין אצלו בחשאי והוא מחזיר להם בפרהסיא בא אחד והפקיד אצלו בפרהסיא. היאך יחזיר לו או בחשאי או בפרהסיא לא בפרהסיא . א"ל אין . א"ל ולא ישמעו אזניך מה שפיך מדבר הבריות מפקידין אצל נשותיהן טיפה של לבנות והקב"ה מחזיר להם אותה טיפה בריה נאה שלימה בפרהסיא. המת שהוא הולך בפרהסיא לא כל שכן שיבא בפרהסיא אלא כשם שהוא הולך בקולי קולות כך הוא בא בקולי קולות . ר' יונתן בש"ר יונתן דבית גוברין אמר [מא] כתיב (משלי ל) שאול ועצר רחם וכי מה ענין זה לזה אלא מה עוצר רחם בקולי קולות אף שאול בקולי קולות. אמר איך אינון אתיין שליחין או לבושין . א"ל לבושין . א"ל מאן את מחמי לי . א"ל לא ממקרא ולא ממשנה אלא מדרך ארץ אני משיבך. א"ל זרעית מימיך אפונין. א"ל אין. א"ל היאך זרעית שליחין או לבושין א"ל שליחין. א"ל היאך אינון אתיין לבושין או שליחין. א"ל לבושין . א"ל ולא שמעין אודנך מה פומך ממלל. ומה אם אפונין כד זרע להון שליחין עלון להון לבושין המת שהוא הולך בלבוש לא כ"ש שיבא בלבוש ר' איבו ותני לה בש"ר נתן כתיב [מב] (איוב לח) תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו לבוש. כסות היורדת עם אדם בעה"ז לשאול היא באה עמו לע"ל . א"ל הואיל ואינון אתיין חיין ולבושין מאן מספק לון מזונין . א"ל אולתא לחמת נרר מימיך. א"ל אין . א"ל בעניתה ודלא בעניתה . א"ל בעניתה ודלא בעניתה. א"ל ואיך היו מזונין תמן שכיחין . א"ל שכיחין בעניתה או דלא בעניתה. א"ל בעניתה ודלא בעניתה דבנין אוכלסי מייתין לזבין ולזבון . א"ל כך מאן דמייתי אוכלוסיא מייתי מזוניתון דכתיב בשלמה ברבות הטובה רבו אוכליה כשירבו אוכלי הטובה תרבה הטובה . א"ל הואיל ואינון אתיין חיין ולבושין ומתפרנסין למה אתון בכיין עליהון . א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא אית ב"נ דמוביד מחמדתיה ולא בכי אלא כשם שבא בקולי קולות כך הוא יוצא בקולי קולות : **(יג)** תני בזמן שהולד נוצר במעי אמו [מג] ג' הם שותפין בו הקב"ה ואביו ואמו . אביו מזריע בו לובן שממנו הלובנים והמוח והצפרנים ולובן שבעין והעצמות והגידין . אמו מזרעת אודם שממנו הדמים והעור והבשר ושער ושחור שבעינים . והקב"ה יתברך שמו ויתרומם זכרו נותן בו י' דברים ואלו הן רוח ונשמה וקלסתר פנים ומראית עינים ושמיעת אזנים ודבור שפתים ונשיאות ידים והילוך רגלים וחכמה ובינה ועצה ודעת וגבורה . וכשבא שעת פטירתו הקב"ה נוטל חלקו ומניח חלק אביו ואמו לפניהם . ואביו ואמו בוכין . א"ל הקב"ה מה לכם בוכין כלום נטלתי משלכם לא נטלתי אלא שלי . אומרים לפניו רבש"ע כל זמן שהיה חלקך מעורב בחלקנו היה חלקנו שמור מן רמה ותולעה ועכשיו שנטלת חלקך מתוך חלקנו הרי חלקנו מושלך ונתון לרמה ותולעה. ר' יהודה הנשיא היה מושלו משל למה"ד למלך שהיה לו כרם ומסרו לאריס אמר המלך לעבדיו לכו בצרו את כרמי וטלו את חלקי והניחו חלק האריס במקומו . מיד הלכו ועשו כדבר המלך והתחיל אותו האריס צווח ובוכה. א"ל המלך כלום משלך נטלתי ולא שלי נטלתי. א"ל אדוני המלך כל זמן שהיה חלקך עם חלקי היה חלקי שמור מבזה וגנבה ועכשיו שנטלת חלקך הרי חלקי מושלך לבזה וגנבה. המלך זה ממ"ה הקב"ה. האריס זה אביו ואמו של אדם כ"ז שהנשמה באדם שמור הוא כיון שמת הרי הוא לרמה ולתולעה שנאמר [מד] (איוב כה) אף כי אנוש רמה אלו הכנים שבחייו. ובן אדם תולעה אלו תולעים שמרחישין תחתיו במותו. שמעון בן אלעזר אומר אפי' בן יומו חי אינו צריך שימור לא מן החולדה ולא מן העכברים ולא מן הנחשים. הכלב רואה ובורח הנחש רואה ובורח אבל כשמת אפילו כעוג מלך הבשן צריך שימור מן החולדה ומן העכברים ומן הנחשים . שכ"ז שאדם חי אימתו מוטלת על כל הבריות והחיות והרמשים שנא' (בראשית ט) ומוראכם וחתכם יהיה וגו' כיון שמת אדם נטלה אימתו וצריך שימור . ותינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת וכדקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת . כדרב יהודה אמר רב דא"ר יהודה אמר רב [מה] מאי דכתיב (תהלים לט) הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא וגו' אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע הודיעני את קצי א"ל גזירה היא מלפני שאין מודיעין קצו של ב"ו. מדת ימי מה היא א"ל גזירה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של ב"ו . ואדעה מה חדל אני א"ל בשבת אמות באחד בשבת א"ל כבר הגיעה מלכות שלמה בנך ואין מלכות

נגעת

יד יוסף לז ב"ר פ' י"ט סי' ז'. ופ' ס"ה . ולקוט ג רמזים : לח יוכ"ע : לט ילקוט תולדות : מ יומא ע"ד : מא ברכות ס"ו . סנהדרין צ"ב . ולעיל פ"ג סי' כ' : מב ירוש' כלאים פ' ט' . שמחות ספ"ט : מג קדושין ע"ב . נדה ל"א : מד אדר"נ פ' י"ט . ופד"א פ' א'. תוס' שבת י"ב . ד"ה שאל כו' : מה רו"ל פ"א :

מתנות כהונה

לחברתא גרסי' : מיפרא משמע רץ מהר חיש : ברבות הטובה : שאלון כו' . באחד מהם גרסי' : שאל לון מנחם . פירוש מנחם שאל להם : שבורה והיא היתה גדולה כמו השלמה : טופא לשון רבוי וגידול כמו ספי בלשון התלמוד כלומר וכי אין השבורה גדולה כמו השלימה לא דומה השבורה אל השלימה אע"פ שהיא גדולה כמוהו : כשם כו' . ועיין מזה ביומא בפ' יוה"כ ובב"ר פרשה ס"ה : מן הראייה . ואין הראייה נהנית מן השבורה : בנואי התאנה . בתוך התאנה כלומר בו בתאנה ועיין זה בב"ר פ' מ"ה : מחמי לי . מראה לי כלומר מנין אתה מביא לי ראיה : כך הוא בא בקולי קולות . עיין בפ"ק דברכות ור"ס פרק חלק : מה עוצר רחם מוציאין ממנו הולד בקולי קולות אף כשיוציא הקב"ה המת משאול הוא מוציאו בקולי קולות : איך אינון אתיין . היאך הם באים : שליחין מופשטין ויפשוט ת"א ויסלה : מאן אתה מחמי כו'. מאין ומנין אתה מראה לי בראייה ברורה : איך אינון אתיין . היאך הם באים כשעומדין : אפונין מין קטנית ובפ' חלק גרסי' ק"ו מחטה : שליחון פשטם קליפה העליונה : היאך כו' . היאך האפונין חוזרין ובאין כשעומדין מן הארץ : ולא שמעין אודנך כו' . ולא שמעת אזניך מה שפיך מדבר : עלון מכניסין אותם אל הבית לבושין : מאן מספיק כו' . מי מספק להם מזונות כי רבים המה כל הנולדים מימות עולם : א"ל הלכת מימיך למקום חמת נרר א"ל אין : ה"ג א"ל בענתה פירוש בשעתה שהיתה בישובה ובמובחה : ואיך כו' . והאיך היה מזונות מצויין שם או לא א"ל שכיחים כלומר מצויין : דבנין כו' . שבשביל שהאוכלסין מרובין מביאין שם לקנות ולמכור : מאן דמייתי כו' . מי שמביא האוכלסין מביא ג"כ מזונותיהם : ברבות כו' . ודרש המקרא מסיפיה לרישא כשרבו האוכלין נתרבו המזונות : למה אתון בוכין . למה אתם בוכים כשמת לכם מת : אית בר נש כו' . וכי יש לך בן אדם שהוא אובד מחמד עיניו ואינו בוכה אלא כשם שבא לעולם בקולי קולות כך הוא יוצא ממנו בקולי קולות : שלשה שותפין כו' . במסכת נדה בפרק המפלת : ה"ג וכדקאמר שלמה כו' . וכל זה הוא בפרק במה מדליקין (למד) ועיין במדרש רות בפ' ג' . אמות באחד בשבת . כך אמר דוד : מתוקה שנת העובד :

מן

עץ יוסף

ולפיכך נענשו והיה חילול שם שמים בדבר . ועיין מזבחים קי"ט (מח"כ) : והוא הורגן בתמיה : (יא) שאל לון מנחם . פי' מנחם שאל להם : שבורה והיא היתה גדולה כמו השלמה : טופא נ"ל טיפה ופי' וכי לא יהיה הסוף של השלמה כמו השבורה . כלו' הרי גם השלמה ישבור האוכל וכיון דהשבורה גדולה כמו השלמה למה לא יהיו שניהם במקח אחד : א"ל לא דומה השבורה אל השלמה אעפ"י שהיא גדולה כמוה : מן הראייה ואין הראייה נהנית מן השבורה . ומביא ראיה מדברי ר"א בשם ר"י בר זימרא וכדלקמן : ג' דברים כו' עיין בב"ר פ' י"ט ופרשה ס"ה : ויפה לעינים שהעינים נהנין ממנה בראייה (יפ"ת) : ומוסיף חכמה אלא שלא שיה לטעו ית' שיהיה בו תוס' חכמה זו שיהיה לו לרעה . ע"ד ואל תתחכם יותר מדאי (יפ"ת) : שנא' כו' כי טוב העץ כו'. אתי כמ"ד שהעץ שאכל ממנו אדם הראשון תאנה היה : הה"ד משכיל כב"ר במקומות הנ"ל גרס המד"א משכיל לאיתן האזרחי ואיתן האזרחי הוא אברהם אע"ה שהפליג בחכמה : הייתי נהנה מן הראייה . פי' הראייה ג"כ : רבו אוכליה מכאן לסומין שאינם שבעים לא דמי כו' . כנ"ל יפ"ת וכן הוא בב"ר פ' ס"ה וע' ביפ"ת : לא דמי ההוא דחמי כו' . פירוש לא דמי מי שרואה סלו ריק מן הלחם והוא רעב למי שרואה סלו מלא פת אע"פ שאינו אוכל ממנה נעשה שבע : (יב) מחמי לי מראה לי כלו' מנין אתה מביא לי ראיה : כך הוא בא בקולי קולות . עיין בפ"ק דברכות ור"ס פ' חלק . ולעיל פרשה ג' פסוק עת ללדת : מה עוצר רחם מוציאין ממנו הולד בקולי קולות אף כשיוציא הקב"ה המת משאול הוא מוציאו בקולי קולות : איך אינון אתיין היאך הם באים : שליחין מופשטים : מאן את מחמי לי . מאין ומנין אתה מראה לי בראייה ברורה : איך אינון אתיין היאך הם באים כשעומדין : אפונין מין קטנית . ובפ' חלק גרסינן ק"ו מחטה : שליחין מופשט קליפה העליונה : היאך כו' היאך האפונין חוזרין ובאין כשעומדין מן הארץ : ולא שמעין אודנך כו' . ולא שמעין אזניך מה שפיך מדבר : עלין כו' מכניסין אותם אל הבית לבושין : כתיב התהפך כו'. ופי' שלאחר מיתתו של אדם תתהפך חותם שלו לחומר . ויתיצבו כמו לבושים נשמיים כמשים כדפרש"י בפ' אחד ד"מ . גם יתכן דתהפך כחומר חותם נמי בתחייה קמיירי שאחר שנשתנה צורתו ושב לעפרו כמותו תחזור צורתו כחומר ביד היוצר שאחר שנשתה הכלי שב היוצר ויעשהו כצורתו הראשונה . ומ"מ מדכתיב ויתיצבו כמו לבוש משמע שיעמדו בתחייה מלובשים (יפ"ת) : מאן מספק כו' מי מספק להם מזונות כי רבים המה כל הנולדים מימות עולם : א"ל אולתא כו' הלכת למקום חמת נרר מימיך א"ל אין : א"ל בענתה פי' בשעתה שהיתה בישובה ובמובחה : ואיך כו' והאיך היו מזונות מצויין שם או לא . א"ל שכיחים כלומר מצויין : דבנין כו' שבשביל שהאוכלסין מרובין מביאין שם לקנות ולמכור : מאן דמייתי כו' מי שמביא האוכלסין המרובין הוא מביא מזונותיהם : ברבות כו' ודרש המקרא מסיפיה לרישא כשרבו האוכלין נתרבו המזונו' : למה אתון בוכין למה אתם בוכין כשמת לכם מת : אית בר נש כו' . וכי יש לך בן אדם שהוא אובד מחמד עיניו ואינו בוכה . אלא כשם שבא בקולי קולות כך הוא יוצא ממנו בקולי קולות (מח"כ) : (יג) תני כו' ג' שותפין כו' . במס' נדה פ' המפלת דף ל"א : ומראות עינים שאע"פ שנבראת העין מן אב ואם . אינו רואה . תדע שהרי המת יש לו עינים ויש לו שפתים ויש לו אזנים ואינו רואה ואינו שומע ולא מדבר (רש"י) : ונשיאות ידים והילוך רגלים . נחשב לאחד . וחכמה ובינה לאחד . ועצה ודעת לאחד . וגבורה לאחד . וכן משמע קצת בפ' המפלת . או דנשיאות ידים חד . והילוך רגלים חד . וחכמה ובינה ועצה ודעת חד . וגבורה חד : דוד מלך ישראל מת . שאע"פ שהוא חשוב וחסיד אין כבודו דוחה שבת . דלא שרי אלא פקוח נפש : וכדקאמר שלמה כו' עיין בפ"ב דשבת וברות רבה : הודיעני את קצי פי' העתידות לבא עלי (רש"י) : מדת ימי מה היא . פי' כמה ימי חיי (רש"י) : שאין מודיעין מדת ימיו של ב"ו . שאלו ידע האדם מתי ימות יהיה מצטער בכל יום ברואתו יום המיתה מתקרב ובא . ויתבטל מלבנות ומלנטוע ויכלה העולם . ועוד שיתעצל מלעשות תשובה שיאמר יש לי פנאי . אבל עכשיו יהיו כל ימיו בתשובה שמא ימות למחר (יפ"ע) : ואדעה מה חדל אני . פי' אדע באיזה יום מהשבוע . דשמא מיתת כל השבוע יהיה בתשובה באותו יום וקרוב לו . וגם לא יתבטל מלבנות ולנטוע שהרי אינו יודע באיזה שנה הוא מת . וזה הודיע לו כי בשבת ימות : אמות באחד בשבת שיוכלו להתעסק

ס

נעת בחברתה אפי׳ כמלא נימא א״ל (שם פד) כי טוב יום בחצריך מאלף. טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא. ההוא יומא הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלה״מ בחיש באילניא נפק למיחזי הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותיה אישתיק ונח נפשיה. שלח שלמה לבי מדרשא אבא מיית ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה שלחו ליה חתוך נבלה והנח לפני כלבים ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו ולא יפה אמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת: (יד) מתוקה שנת העובד. ר׳ נפיק מן דימוסין אתעטף בבגדים ויתיב עסיק בצרכיהון דברייתא. מזיג ליה עבדיה כסא מדעסיק בצרכי דברייתא לא איתפני מקבליה יתיה מיניה נתנמנם עבדא ודמך ליה הפך ר׳ ואיסתכל ביה ואמר יאות אמר שלמה מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל. והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון כגון אנן דאנן עסקינן בצרכיהון דברייתא אף למידמוך לית אנן מישתבקין. א״ר ברכיה משל למה״ד מו למלך שהיה לו פרדס ומסרו לבנו. כ״ז שהיה בנו עושה רצונו היה המלך רואה אי זו נטיעה יפה בעולם ושותלה בפרדס של בנו. וכ״ז שלא היה בנו עושה רצונו רואה איזה נטיעה יפה ומשובחת בפרדס והיה עוקרה. כך המלך זה הקב״ה פרדס זה העולם וי״א אלו ישראל. כ״ז שהם עושים רצונו של הקב״ה רואה איזה צדיק באו״ה כגון יתרו רחב ורות וכגון אנטונינוס מביאו ומדבקו בישראל. וכ״ז שאין עושין רצונו רואה איזה צדיק יש בישראל ומסלקו מהם: (טו) מה בין מיתת נערים למיתת זקנים. ר׳ יהודה ור״נ. ר׳ יהודה אומר הנר הזה בזמן שהוא כבה מאליו טוב לו וטוב לפתילה ובזמן שאין כבה מאליו רע לו ורע לפתילה. ור״נ אומר התאנה הזאת כ״ז שהיא נלקטת בעונתה יפה לה ויפה לתאנה וכשאינה נלקטת בעונתה רע לה ורע לתאנה. מז דילמא ר׳ חייא רבה ותלמידיו. ואית דאמרין ר״ש בן חלפתא ותלמידיו. ואית דאמרין ר׳ עקיבא ותלמידיו הוו יתבין פשטין תחות חדא תאנתא. והיה בעל התאנה משכים וליקט את תאנתו. אמרו נשנה את מקומנו שמא הוא חושדנו ישבו במקום אחר. למחר השכים בעל התאנה ללקט תאנתו ולא מצאן. חזר אחריהם ומצאן א״ל רבותי מצוה חדא הויתון עבדין עמי מנעתין יתה מני. אמרין ח״ו אמר לון ומפני מה הנחתם מקומכם וישבתם במקום אחר. אמרין ליה אנן אמרין שמא הוא חושדנו. אמר להם ח״ו אלא אומר לכם מפני מה הייתי משכים ולוקט אותה שכשתנץ עליהם השמש הם מתליעים. ההוא יומא שבקין דלא לקט. ומצאו אותם שזרחה השמש עליהם והתליעו. אמרין יפה בעל התאנה יודע עונתה של תאנתו אימתי ראוי להלקט והוא לוקטה. כך הקב״ה יודע מתי תגיע עונתו של צדיק ומסלקו:

(טז) מח חייא בר רב אדא בר אחתיה דבר קפרא דמך. אמרי לר׳ יוחנן עול ואפטיר עלוי. אמר לון ייעול רשב״ל דהוא ידע מה חייליה. עאל ר׳ שמעון ואפטר עלוי דודי ירד לגנו הקב״ה יודע מעשיו של רב חייא בר אדא וסילקו: (יז) מט כד דמך ר״ס בר זביד עאל ר׳ אילא ואפטר עלוי הדין קרייה (איוב כח) והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה לא ידע אנוש ערכה (שם) ונעלמה מעיני כל חי (שם) תהום אמר לא בי היא. א״ב ת״ח שמת מאין אנו מוצאין תמורתו. ד׳ דברים שהם תשמישו של עולם וכולם אם אבדו יש חליפין ואלו הן (שם) כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזקו ברזל מעפר יקח ואבן יצוק נחושה. אבל ת״ח אם מת מי מביא לנו תמורתו. אנו אבדנו את ר׳ סימון מי מביא לנו תמורתו. א״ר לוי שבטים מציאה מצאו ותמהו ויצא לבם שנא׳ (בראשית מב) ויצא לבם ויחרדו אנו שאבדנו את ר׳ סימון בר זביד עאכ״ו: (יח) נ כד דמך ר׳ בון בר׳ חייא עאל ר׳ זירא ואפטר עלוי הדין פסוקא. מתוקה שנת העובד למה היה ר׳ בון בר׳ חייא דומה למלך שהיה לו כרם ושכר פועלים הרבה לעשותו והיה שם פועל אחד מתכשר במלאכתו יותר מן הכל יותר מדאי. מה עשה המלך נטלו בידו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות. לעתותי ערב באו הפועלים ליטול שכרן ובא אותו הפועל עמהם ונתן לו שכרו משלם. התחילו הפועלים מצירין אמרו אנו יגענו כל היום וזה יגע בשתי שעות ונתן לו המלך שכרו משלם. אמר להם המלך מה לכם מצירין יגע זה בב׳ שעות בכשרות מה שלא יגעתם אתם כל היום. כך למד ר׳ בון בר׳ חייא תורה לכ״ח שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד לק׳ שנה. א״ר יוחנן נא כל מי שהוא יגע בתורה בעוה״ז לעוה״ב אין מניחין אותו לישון אלא מוליכין אותו לבית מדרשו של שם ושל עבר ושל אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן. עד היכן עד (ש״ב ז) ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ: (יט) יש רעה חולה ראיתי תחת השמש. יש רעה חולה וכי יש רעה חולה ויש רעה טובה אלא איזו רעה חולה כגון דגלום פטרנוס מסכן תשיש ערטיל וכפין. עושר שמור לבעליו לרעתו. א״ר יהושע זה קרח. ורבי שמואל אמר זה נבות היזרעאלי. ר׳ יהודה אמר זה המן. ר׳ יצחק אמר אלו בני ראובן ובני גד. ורבנן אמרי זה איוב דהוה עתיר ומתמסכן וחזר למה דהוה. רבן גמליאל ברבי חנינא בעא קומי רבי מונא א״ל מהו דין דכתיב עושר שמור לבעליו לרעתו. א״ל כל סמא דמילתא הוא קטאדיקי דידיה כשבא עליו קטאדיקי דמלכות יתן לה מה דיתן: (כ) ואבד העושר ההוא בענין רע. נב ר׳ תני בש״ר יצחק אמר בענין רע שחשב על אותו עני. א״ל לא טב לך לעי ונגים חמי שקין חמי כרעין חמי קופרין. לא טב לך לעי ואכיל. אמר הקב״ה לא די לך דמשלך לא נתת לו כלום ובמה שנתתי לו אני אתה מכנים בו עין רעה לפיכך והוליד בן ואין בידו מאומה מן ממונא דידיה דהוה בידיה לא ישבוק לבריה

יד יוסף מו ירוש׳ ברכות פ״ב. ב״ר פ׳ ס״ב. שהש״ר פ״ו סי׳ ו׳. ילקוט בס״ם רמז תתקנ״ח: מז ירוש׳ פ״ב דברכות. ב״ר פ׳ ס״ב. שהש״ר: מח ירוש׳ פ״ב דברכות: מט ב״ר פ׳ נ״א. ירוש׳ שם. בהש״ר פ״ו סי׳ ז׳. הוריות פ״ג. ילקוט מקן. ילקוט איוב רמז תתקס״ט: נ שהש״ר פ״ו סי׳ ח׳. ירוש׳ שם: נא ברכות ס״ד. יבמות קכ״ב. נזיר ס״ו. תמיד ל״ב. כריתות כ״ח: נב ויק״ר פ׳ ל״ד:

מתנות כהונה

מן דימוסין. מן המרחץ: בצרכיהון וכו׳. בצורך ועסק הבריות שבאים לפניו לדין ועבדו היה מוזג לו את הכוס ומפני הטרדה שהיה עוסק בצרכי הבריות לא היה פנוי לקבל ממנו והעבד נתנמנם וישן: אף למידמך כו׳. אף לישן אין אנו פנוין: ומסרו לבנו כו׳ עיין זה במדרש חזית (ו ג): דלמא כו׳. עיין כל זה במדרש חזית: ה״ג במדרש חזית ובירושלמי סוף מסכת הוריות: יצוק נחושה. אבל תלמיד חכם אם מת מי מביא לנו תמורתו אנו אבדנו את רבי סימון מי מביא לנו תמורתו: בכשרות. באמונה ובמהירות: יש רעה חולה: דגלום פטרוטס. משמע שם שהוא עני מאד כחו וערום ורעב: זה נבות היזרעאלי. עיין זה בב״ר פרשה מ״ה: ה״ג ורבנן אמרי זה איוב דהוה עתיר ומתמסכן וחזר למה כו׳. עיין כל זה בב״ר ובילקוט קהלת ובילקוט פר׳ ויצא הביא גירסת הספר בג״א ופירושה נעלם ממני: הכי גרסינן כל סמא דמילתא הוא קטאדיקי כו׳ עד מה דיתן פירוש כל סם ועיקר הדבר הממון הוא עושה שכשבא עליו צרה ועלילה מאת המלך הוא נותן כל מה שיש בידו מן הממון הרי שהוא עושה עושר ושמור לשם רעתו: קאטדיקי. פירש הערוך עונש: ואבד העושר בענין רע שחשב כו׳. בשביל עניין ומחשבה רעה שחשב על העני נאבד עשרו וכדמפרש והולך ועיין כל זה בויקרא רבה פ׳

ענף יוסף

שגדולה בעצמו לומר שכח ידו עשתה כל אלה. ולזה פירשה לו דינו בגרים שאותם כמו שבודאי אין זה כחו ועוצם ידו. וע״כ אין זה אלא מצד שלוחו של ה׳. וכן כיוצא בזה נלמוד מישראל אינו בכחו ועוצם ידו אלא בשליחות ה׳ (עפ״ק): (יג) [הוה יתיב וגריס.] מפני שבגרים כרוחם מסיני למקבלי תורה שלא יבטלו בהם שם״מ. ובענין שאחז״ל חרות על הלוחות חירות ממה״מ וכיון שעוסקים בתורה אין מיתה במקום היא. ובזמן זה יבא שבות מבעל הסבות יתעלה לכל צדיק שישו פוסקין מלמודו כדי שיבוא בהם מה שמות ולא מצד גזירה בנפשו כנוהר כרוך הוא [כד דמך]: (יד) [כגון יתרו כו׳] וא״ת דהכא משמע כי טוב לישראל הגרים. ואלו בפ״ק סתולין א״ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת. וי״ל דהתם בסתם גרים והכא בצדיקים כיתרו ורחב כו׳: [איזה צדיק יש בישראל ומסלקו] וקשה דבירושלמי פ״ק דיומא קאמר כשם שאמר פרה מכפרת כך מיתתן של צדיקים מכפרת. וי״ל שבמות א׳ או ב׳ הוא דהויא כפרה שמצד״ד פוגעם בו לבד והוא כקרבן כפרה. אבל כשמסלק ח״ו כולן או רובן אין זה אלא לחמת ה׳ על הדור לאין מרפא [יפ״ת]: (יז) [מי מביא לנו תמורתו] דנפי שיהיה צדיק אחר בשנים אבל לא ימלאו

עץ יוסף

פי׳ והספדי: אמות בערב שבת פי׳ כדי שיספדוני עמי מיד לאחר מיתתי פי׳ שבא זמן כל המדחה ממשן סרי זה מטבח. גם אמרו מת בע״ש סימן טוב שנכנס מיד למנוחה: כי טוב יום בחצריך. כלו׳ ככר אמרת לפני טוב יום שאתה עומד בחצרי ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד להקריב שלמה בנך. כדכתיב אלף עולות יעלה שלמה וגו׳ (רש״י) ועי׳ פ״ב דשבת: כל יומא דשבתא בכל שבתות השנה הוה יתיב וגריס בלא יקרב מה״מ אליו. שהתורה מגינה ממות. כדאמ׳ בסוטה (רש״י): בוסתנא פי׳ פרדס וגן: בחיש באילניא מנענע המלאך באילנות להשמיע קול שמה: וכלבים של בית אבא רעבים. לפי שאלות הללו הוצרך (רש״י): ולא יפה אמר כו׳. שלפקנת הכלבים לא הצריכוהו לבטל מלטול נבלה. ואם האריה המת אסרו לטלטל אלא ע״י ככר או תינוק (רש״י). ל״א שהקדימו מטובת הכלב לטובת האריה (רש״י בשם רבותיו): (יד) מן דימוסין מן המרחץ: בצרכיהון כו׳ בצורך ועסק הבריות שבאים לפניו לדין. ועבדו היה מוזג לו את הכוס ומפני הטרדה שהיה עוסק בצרכי הבריות לא היה פנוי לקבל ממנו. והעבד נתנמנם וישן: אוף למידמוך כו׳ אף לישן אין אנו פנוין: למלך שהיה לו פרדס כו׳. עיין בירו׳ פ״ב דברכות ובחזית פ״ו פסוק דודי ירד: איזה צדיק יש בישראל ומסלקו מהם. כדי להדליק את נפשם בסוד השלמים מהם. או להסיר המגן מעליהם להיות מקום להביא עליהם רעה אחרי כן. כמו שבא המבול במות מתושלח. וכן אמרו בס׳ הזוהר גבי מבול אשר בתחלה מתו הצדיקים כדי שלא יענשו עליהם (יפ״ת): (טו) רבי יהודה אומר הנר הזה כו׳. ע׳ בב״ר פ׳ ס״ב סי׳ ה׳ גם נתבאר: דילמא פי׳ מעשה. ועיין בחזית ובב״ר שם ובירו׳ פ״ב דברכות: הוו יתבין פשטין היו יושבין ולומדין תחת תאנה אחת: חושדנו חושד אותנו שנקח כלום מתאנתו ולפיכך הוא משכים כל כך ומלקטן: מצוה חדא כו׳ שזה שהיו יושבים בצלו של תאנתו והיו לומדים היה נחשב לו לבעל התאנה לזכות: ההוא יומא שבקין דלא לקט. פי׳ ההוא יום שבק בעל התאנה לתלמידים ולא לקטן כדי שיראו שכן הוא כדבריו: (טז) דודי ירד לגנו. עיין בחזית: הקב״ה יודע מעשיו של ר״ח כו׳. ר״ל הקב״ה יודע במעשיו של ר״ח שהשלים תוקן במעשים ובתורה וחדש כל מה שהיה לו לחדש בחלק המגיע לו מהתורה. לכן סלקו הקב״ה לאור באור החיים ולמען יטה מתגרת יצה״ר כדאי׳ בב״ר פ״פ: (יז) ארבעה דברים שהם תשמישו של עולם כו׳. ע׳ בב״ר פ׳ נ״ח סי׳ י״א וש״נ: (יח) עד היכן פי׳ עד אימת מוליכין אותו לבתי מדרשות. עד שיהיה גדול ויודע סודות התורה כשם הגדולים. והרמז בפסוק זה על מרע״ה מתוקה שנת העובד. ר״ל משה וס״ם הדת לפי שניתנה התורה על ידו. ועל כן מתוקה שנתו (מכלול יופי). והוא מ״ש בס׳ הבולה ת״ח אין להם מנוחה. כלו׳ שכל ת״ח מוסיף לפי ערך מה שיגע בעוה״ז (יפ״ת): (יט) דגלום פטרגום משמע שם שהוא עני מאד כחו וערום ורעב (מת״כ). והמעריך כתב דגליה מלשון או ידלג כאיל פסח והוא על דרך סני נאור. ופי׳ פסח. או מי שיש לו חולי ברגליו שאינו יכול לקום ממקומו (גוטא) בלעז: פטרנוס הוא ג״כ שם חולי: זה קרח שמצא אוצרות יוסף ועי״ כן נתגאה לחלוק על משה ונאבד הוא וממונו עמו. והיינו ואבד העושר ההוא בענין רע. ועיין בב״ר פ״ג: זה נבות היזרעאלי שנסבת כרמו נהרג. ולוקח כרמו. והיינו והוליד בן ואין בידו מאומה: זה המן שלקח אוצרות מלכי יהודה וכשראה המלך עשרו גדלו כדאי׳ באסתר רבתי וע״כ נתן עשרת אלפים ככר כסף והיה סיבה למפלתו: אלו בני ראובן וגד שלרוב מקניהם בחרו בארץ סיחון ועוג ולכן גלו תחלה כמז״ל: זה איוב כו׳ ופירוש הכתוב יש עושר שמור לבעליו שאפ״ה שהלך ממנו עד שחזר לו וחזר לבסוף כמו שהיה בטוב. ואמר לרעתו כמ״ש בפ״ק דב״ב שנתן לו ה׳ שכרו בעולם הזה וטרדו מן עוה״ב (יפ״ת): כל סמא דמילתא כו׳ פי׳ כל סם ועיקר הדבר הממון הוא עושה שכשבא עליו צרה ועלילה הוא נותן כל מה שיש בידו מן הממון. הרי שהוא עושה עושר ושמור לשם רעתו (מת״כ): קטאדיקי פי׳ עונש (ערוך): (כ) בענין רע שחשב כו׳ בשביל ענין ומחשבה רעה שחשב על העני נאבד עשרו וכדמפרש. וביק״ר פ׳ ל״ד גרס בענין רע שהשיב לאותו עני: לא טב לך לעי ונגים כו׳ פי׳ לא טוב לך שתיגע במלאכה ותאכל בשכרם. ראה שוקים

שים

לבריה : (כא) כאשר יצא מבטן אמו . גניבא אמר לשועל שמצא כרם והיה מסויג מכל פנותיו והיה שם נקב אחד ובקש להכנס בו ולא הוה יכיל מה עבד צם תלת יומין עד דכחיש ותשש ועאל בהדא נקובא ואכל ושמן . בעא למיפק ולא יכיל מעיבר כלום . חזר וצאים תלת יומין אוחרנין עד דכחיש ותשש וחזר היך מה דהוה ונפק . כד נפק הוה אפיך אפוי ואיסתכל ביה אמר כרמא כרמא מה טב את ומה טבין אינון פירין דבגווך וכל מה דאית בך יאין ומשבחן ברם מה הנייה מנך . כמה דבר נש עליל לגוויך כך הוא נפיק . כך הוא דין עלמא . ד״א כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא תניא כמו שבא אדם כן ילך . אדם בא בקול ונפטר מן העולם בקול . בא לעולם בבכיה ונפטר מן העולם בבכיה . בא לעולם בחבה ונפטר מן העולם בחבה . בא לעולם באנחה ונפטר מן העולם באנחה . בא לעולם בבלי דעת ונפטר מן העולם בבלי דעת . תני בש״ר מאיר כשאדם בא לעולם ידיו הן קפוצות כלומר כל העולם כלו שלי הוא אני נוחלו וכשהוא נפטר מן העולם ידיו הן פשוטות כלומר לא נחלתי מן העוה״ז כלום . שכן שלמה אומר כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה וגו׳ : (כב) וגם זו רעה חולה כל עומת שבא כן ילך . נג הא היך מה דאתא בחליטין כן ייזיל ליה בחליטין . א״ר פנחס כשם שפתח העולם בד׳ מלכיות חתם בד׳ מלכיות . פתח בד׳ מלכיות שנא׳ (בראשית יד) את כדרלעומר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוך מלך אלסר . וחתם בד׳ מלכיות בבל יון מדי ואדום . ומה יתרון לו שיעמול לרוח נד אמר הקב״ה לאדם חרשת וזרעת וקצרת ועמרת ודשת ועשית אותו תבואה ועריסה . אם אין אני מוציא רוח שתזרח לך מהיכן את חייה . הא אינן נותנין העומר אלא שכר אותו הרוח הוי ומה יתרון לו שיעמול לרוח : (כג) גם כל ימיו בחשך ילך . מדבר בדורן של שופטים . וכעס הרבה שהיו מכעיסים להקב״ה במעשיהן הרעים . והליו וקצף והליו אלו היסורין וקצף שהקציפו להקב״ה ואמרו (שופטים כא) למה ה׳ אלהי ישראל היתה זאת בישראל להפקד היום מישראל שבט אחד . ד״א גם כל ימיו בחשך ילך מדבר בדורו של שמואל . וכעס הרבה שהיו מכעיסין להקב״ה במעשיהם הרעים . והליו אלו היסורין וקצף שהקציפו ואמרו למה נגפנו ה׳ . נה גלו עשרת השבטים ולא נשתייר מהם גלו שבט יהודה ושבט בנימין ונשתייר מהם : (כד) הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות . ר׳ תנחומא אומר נו כל אכילה ושתיה שנאמרה במגילה הזאת בתורה ובמע״ט נאמרה . א״ר יונה אב שבכולן והוא ילונו בעמלו . וכי יש אכילה ושתיה מלוין את האדם לקבר ומה מלוהו תורה ומע״ט : (כה) גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עושר ונכסים והשליטו לאכול ממנו . א״ר פנחס המדה הזאת אינה נוהגת בכל בני אדם אלא במי שירצה בו הקב״ה : (כו) כי לא הרבה יזכור את ימי חייו . זה דורו של עלי . כי האלהים מענה בשמחת לבו נז זה אלקנה שהיה מדריך את ישראל ומעלה אותם בירושלים בכל שנה ושנה בדרך אחרת . לכך הכתוב מקלסו (ש״א א) ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה :

פרשה ו

(א) **יש** רעה אשר ראיתי תחת השמש . א״ר שמואל בר אמי זו מחשבתן של רמאין כגון א המערב מים ביין . מי בלקיא בשמן . מי מאים בדבש . חלב חמור בקטף . קומוס במור . עלי נפנים בפליון . סקרא בציר . כרשינים בפלפלין . קנה מאזנים ארוך מצד זה וקצר מצד זה . ועל כולן אמר ר״י בן זכאי אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר . אם אומר שמא ילמדו הרמאין אם לא אומר שמא יאמרו הרמאין אין ת״ח בקיאין במעשה ידינו סוף סוף אמרו (הושע יד) כי ישרים דרכי ה׳ וגו׳ : (ב) איש אשר יתן לו האלהים . ר׳ אבא ב״כ עאל לכנישתא ושמע קליה דר׳ לוי יתיב דריש הדין פסוקא איש אשר יתן לו האלהים עושר זה בעל מקרא ונכסים זה בעל משנה וכבוד זה בעל תוספתא ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר״ע ומשנתו של ר׳ חייא ושל ר׳ הושעיה ושל בר קפרא . ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו שאסור להורות מהם . כי איש נכרי יאכלנו זה בעל תלמוד שמטמא ומטהר אוסר ומתיר . עמד ראב״כ נשקו על ראשו א״ל אילו לא עליתי אלא לשמוע מפיך הטעם הזה דיי . ר׳ ישמעאל אומר (משלי כח) חכם בעיניו איש עשיר זה בעל תלמוד ודל מבין יחקרנו זה בעל אגדה : (ג) אם יוליד איש מאה . ב זה קין שהוליד מאה בנים . ושנים רבות יחיה שהיה שנים הרבה . ורב שיהיו ימי שניו שלא שבע נפשו מממונו ולא שבע מטובו של עולם . וגם קבורה לא היתה לו שהי׳ תלוי ברפיון ובא המבול ושטפו דכתיב (בראשית ז) וימח את כל היקום מה היקום קיומא . ר׳ בון אמר אוקומיני . ר״א אומר היקום הוא הממון שמעמיד רגליו של בעליו . ר׳ שמואל אמר היקום זה

יד יוסף נג ב״ר פ׳ מ״ב סי׳ ב׳ . ותנחומא לך לך . וילקוט שם : נד לעיל פ״א סי׳ ד׳ . וברבה אמור . נה פתיחתא דאיכה רבתי סי׳ ו׳ : נו לעיל פ״ב סי׳ כ״ז ופ״ג סי׳ ט״ז ולקמן פ״ח סי׳ ט״ז : נז הג״ה וילקוט שם : פ׳ ו א תוספתא ב״ק פרק ז׳ ולקמן פסוק גם זה ראיתי בחכמה : ב ש״ר פ׳ ל״א . תנחומא משפטים :

ענף יוסף

ימצאו לאלה שאבדו את הראשון שפעמים ימות זה במזרח ויקום זה במערב : (א) [בא לעולם בחבה כו׳] קשה הא איתא בתנחומא סדר פקודי כשהגיע זמנו לצאת לאויר העולם מיד בא אותו מלאך כו׳ והוא אומר לו למה אתה רוצה להוציאני לאויר העולם . אמר לו המלאך בני תדע שעל כרחך אתה נוצר ועכשיו דע שע״כ נולדה וע״כ אתה מת כו׳ לסוף כשיגיע זמנו למות בא לו אותו המלאך כו׳ אומר המלאך באתי כדי להוציאך מן העולם כו׳ מיד התחיל בוכה כו׳ הרי שאינו חביב לו הלידה והמיתה אדרבה טובה הוא לו . ואפשר שצ״ל כאן בחובה . או פירושו בא לעולם בחבה שהתינוק כשנולד הכל מחבקין ומנשקין אותו . וכן כשמת האדם מתעורר אהבתו לבני אדם והכל מצירין על מותו ומשבחין אותו : (כב) [כשם שפתח העולם בד׳ מלכיות] קשה זמן ד׳ מלכים הראשונים בתחילה בעולם מפני שלא נקרא העולם עולם מיושב עד שבא אברהם [יפ״ת] :

מתנות כהונה

ס׳ ל״ד : **לבריה** בויקרא רבה מסיים ושכב מיתא לנפשיה : **כאשר יצא** : **גניבא** . שם חכם כדאיתא פ״ק דגיטין ואמר העולם הזה משל לשועל וכו׳ : **מסויג** . מתוקן בגדר וסייג : **צם** כו׳ גם שלשה ימים עד שנעשה כחוש וקלר ונכנס באותו נקב ואכל ושמן ובקש לחזור ולצאת ולא יכול לעבור דרך הנקב וחזר וצם עוד ג׳ ימים עד שנעשה כחוש וחזר כמו שנכנס וכשיצא היה הופך פניו והסתכל בו ואמר כרם כרם מה טוב אתה ומה טובים פירות שבתוכך וכל מה שיש בך יאה נאה ומשובח אבל מה הנאה יש ממך כמו שנכנס אדם בתוכך כן יצא ממך וכן הוא העולם הזה ככתוב כאשר יצא מבטן אמו וכו׳ : **בחבה** . י״ל שמתוך צער היסורין משמח הוא ביציאת הנפש : **וגם** : **בחליטין** . במאכלים דקים ועיין בב״ר ריש פרשה מ״ג : **חרשת** כו׳ עיין בפרשה אמור בפ׳ עומר ולעיל (א׳ ב׳) : **גם כל ימיו** : **למה** נגפנו כו׳ . פסוק הוא בשמואל ועשרת השבטים לא אמרוהו אלא הספר מדבר בלשון מקרא : **גלו** עשרת השבטים כו׳ . וא״כ משום כנים יש בדבר חס ושלום ועיין בפתיחתא דאיכה (ו) שחולק קצת על מאמר זה : **ונשתייר** מהן . שארית פליטה בירושלים : גם כל האדם עשר ונכסים גרסינן : **במי** שירצה כו׳ . מצד זכותו : **כי לא** הרבה . דורו של עלי שעל משפחת עלי נגזר שימותו מרבית אנשים בשנים מועטים : **בדרך** אחרת גרסי׳ . ועיין במס׳ שבת דף כ״ה : **מקלסו** . לפי שראו ישראל ממנו והלכו גם המה וזכות הרבים תולה בו . יש רעה : **מים** ביין כו׳ . כל אלין דומין זה לזה ונתערבו יפה ואינו ניכר ועיין כל זה לקמן בפסוק גם זה ראיתי בחכמה : **ארוך** מצד זה . כדי שיכבד בצד האחד : **סוף** סוף . כלומר לסוף אמר מטעם דכתיב כי ישרים דרכי ה׳ וכדאיתא בבבא בתרא בפרק המוכר את הספינה ועיין עוד במסכת כלים פרק כ״ז בסיפ׳ הרמב״ם ובפירוש הר״ש ז״ל ה״ה : **איש** אשר יתן ט : **עאל** לכנשתא כו׳ . עיין כל זה בירושלמי סוף מסכת הוריות : **ולא** ישליטנו כו׳ . בירושלמי גרס זה בעל אגדה שאינו לא אוסר ולא מתיר לא מטמא ולא מטהר : **חכם** בעיניו איש עשיר כו׳ . בירושלמי גרס זה בעל התלמוד : **ודל** מבין כו׳ זה בעל אגדה : **אם** יוליד איש מאה : **ברפיון** פי׳ הערוך אויר נקרא בלע״ז ריפ״א ועיין בשמות רבה פר׳ ל״א ורש״י ס׳ בב״ר ס׳ כ״ב יסורין ומכות וגר׳ רפיון (דפיון) כדאמרינן וקדבתו לא רצה דופנו : **קיומא** גרסי׳ . פי׳ דבר המקיים ומעמיד העולם דהיינו כל החי אשר על פני האדמה : **אוקימוני** . בוניו ומעמידיו ואלה הם בני האדם : **שנשטף** . ונקרא יקום על שם ויקם על הבל אחיו כדאיתא בהדיא בב״ר פ׳ כ״ג

עץ יוסף

שיש לך רעה כרעים רעה שבעל בשר אתה : **לא ישבוק לבריה** ובויק״ר מסיים ושכב מותא לנפשיה : (כא) **גניבא** שם חכם ואמר העולם הזה משל לשועל כו׳ : **מסויג** מתוקן בגדר וסייג : **צם** כו׳ גם שלשה ימים עד שנעשה כחוש וקלר ונכנס באותו נקב . ואכל ושמן . ובקש לחזור לצאת ולא יכול לעבור דרך הנקב . וחזר וצם עוד ג׳ ימים עד שנעשה כחוש וחזר כמו שנכנס . וכשיצא היה הופך פניו והסתכל בו ואמר כרם כרם מה טוב אתה ומה טובים פירות שבתוכך וכל מה שיש בך הוא נאה ומשובח . אבל מה הנאה יש ממך כמו שנכנס אדם בתוכך כן יצא ממך . וכן הוא העוה״ז דכתיב כאשר יצא מבטן אמו וגו׳ : **בא לעולם בבכיה** וכדאי׳ בתנחומא פקודי ולמה התינוק בוכה בצאתו על מה שאבד מקום הנאה והרוחה ועל העולם שיצא ממנו : **ונפטר מן העולם בבכיה** כדאי׳ התם כשהגיע זמנו למות בא אותו מלאך כו׳ מיד התחיל בוכה ומשמיע קולו מסוף העולם ועד סופו כו׳ : **ונפטר מן העולם בחבה** י״ל שמתוך צער היסורין משמח הוא ביציאת הנפש [מת״כ] . עוד י״ל כדאי׳ ברבה שהקב״ה מראה לצדיקים קודם מותן מתן שכרן שמתוקן להם והם שמחים וחפצים מיתתן כדי לזכות לאור באור החיים : **ונפטר מן העולם בבלי דעת** כדאי׳ התם בתנחומא שלעת זקנתו הוא ישוב לימי עלומיו בדעת : (כב) **בחליטין** פי׳ לשון נישור וריק לגמרי . ויש שפירשו במאכלים דקים והוא שבוש [מעריך] . ויפ״ת כתב בחליטין פי׳ בחטיפה וגזל . ור״ל שהממון כמו שבא לאדם בחטיפה וגזלה . כן ילך מידו . או פי׳ לשון חליצה ורוחצין ור״ל כמו שבא אדם לעולם בנער ובחבלי יולדה כן ילך מהעולם בנער ומכאוב ולא תועילנו כל קנינו : **כשם שפתח כו׳** עיין בב״ר פ׳ מ״ב סי׳ ב׳ : **חרשת וזרעת כו׳** עיין לעיל פ׳ א׳ סימן ד׳ וברבה סדר אמור : (כג) **שהקציפו להקב״ה** ואמרו למה ה׳ כו׳ . ר״ל שספטו תרעומות על הקב״ה ואמרו למה ה׳ אלהי ישראל כו׳ : **למה נגפנו ה׳** [ש״א ד׳] ר״ל שהם גרמו להם כל הרעה והם התרעמו על הקב״ה ואמרו למה נגפנו ה׳ : **גלו עשרת השבטים כו׳** עיין בפתיחתא דאיכה רבתי סימן ו׳ שאי׳ שם בנוסחא אחריתא : (כד) **כל אכילה ושתיה כו׳** ע״ל פ׳ ל״ב סי׳ כ״ו ופ׳ ג׳ סי׳ ט״ז ולקמן פסוק ושבחתי אני : (כה) **אלא במי שירצה** בו הקב״ה מצד זכותו : (כו) **דורו של עלי** שעל משפחות עלי נגזר שימותו מרבית אנשים בשנים מועטים : **בדרך אחרת** שבמדבר שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה אחרת עד שהיו כולם עולים : **הכתוב מקלסו ועלה כו׳** תרגמו ועלה לשון עליה כדאי׳ בילקוט . וגם דרשו שבכל שנה היה עולה בדרך אחרת משום דהיינו מעירו מיותרת . אע״כ ה״ק מעירו מימים ימימה שמימים ימימה שהיה מין עלייה מעירו משונה זו מזו [כלי יקר על כ״ר] ועיין בשבת דף כ״ה :

פרשה ו (א) **מים ביין כו׳** כל אלין דומין זה לזה ונתערבו יפה ואינו ניכר [עיין כ״ז לקמן פסוק גם זה ראיתי בחכמה] : **ארוך מצד זה** כדי שיכבד בצד האחד : **ועל כלן** על כל מיני עוולות הללו : **שמא יאמרו כו׳** ומתוך כך יבאו לרמות יותר [רש״י] : **סוף סוף** כלו׳ לסוף אמרו מטעם דכתיב כי ישרים דרכי ה׳ פי׳ דברי התורה . וצדיקים ילכו בם פי׳ יזהרו הם שלא לרמות את הבריות . ופושעים יכשלו בם ילמדו לרמות [רש״י] . ועיין בב״ב פרק המוכר את הספינה ובמס׳ כלים פרק י״ז בפירוש הרמב״ם ובפירוש הר״ש ז״ל : (ב) **יתיב דריש הדין פסוקא כו׳** משום דק״ל היינו עושר היינו נכסים . דריש ליה בתורה : **עושר זה בעל מקרא** שהוא שמח בחלקו שאין בו טורח עיון ולא טורח סדור על פה דדברים שבכתב אין לאמרן על פה . ועיין בירוש׳ פ״ג דהוריות ועיין לקמן : **ונכסים זה בעל משנה** וקרי להו נכסים דהיינו קרקעות שהן יסוד קיים אשר עליו יסובו בעלי הוראה כמו שהקרקע קרן קיים . **וכבוד זה בעל התוספתא** שמפרש את המשנה וע״י זה מכבדין אותו : **אלו משניות גדולות** דאית בהו כל הדינין שיבקש לשנות כגון בעל המשנה [יפ״מ] : **זה בעל התלמוד** שיודע להבין טעמי המשנה ותירוץ סתירותיהן וידיעת המשניות אם היא כר״ע או יש חולק עליהן ועי״כ יתן לב לפסוקי הלכתא : **איש עשיר זה בעל התלמוד** כדפירשתי שיודע טעמי המשניות ותירוציהן כו׳ והיה עשיר שנהגה מגיעו לפסוק הלכה . והא דקרו לעיל עושר לבעל המקרא היינו לפי דמיונו שהוא שמח בחלקו . אבל בעל התלמוד הוא עושר אמתי שיכול להורות ומסהכי לענין מעשה : **דל מבין כו׳** קרי ליה דל נגד בעל התלמוד שאינו יכול להורות מאגדה . וקרי ליה מבין שאינו צריך עיון מרובה להבין באגדה [יפ״מ] : (ג) **זה קין שהוליד כו׳** זה אי׳ בב״ר פ׳ ל״א ובתנחומא סדר משפטים : **ורב שיהיו ימי** שניו שחיה אלף תרנ״ו שנים ונפשו לא תשבע מן הטובה שלא שבע נפשו מממונו . כנ״ל ועיין בפ״ר הנ״ל : **ולא שבע מטובו** של עולם . שנא׳ נע ונד תהיה בארץ : **שהיה תלוי ברפיון** שנגזר הקב״ה לבל יכוהו כל מוצאו אלא הניחו אותו תלוי ועומד עד בא המבול [יפ״ת] . ועיין במת״כ בב״ר פ׳ כ״ב : **קיומא** פי׳ דבר המקיים ומעמיד העולם דהיינו כל החי אשר על פני האדמה [מ״כ] : **אוקומיני** בוניו ומעמידיו ואלה הם בני האדם [מת״כ] . ועיין בב״ר פ׳ ל״ב : **זה קין** ונקרא

זה קין שנשתטף. טוב ממנו הנפל זה הבל אחיו: (ד) ד"א אם יוליד איש מאה. ג זה אחאב שהוליד מאה בנים. א"ר אחא והכתיב (מ"ב י) ולאחאב שבעים בנים בשומרון א"ר הושעיא כשם שהיה לו ע' בנים בשומרון כך היה לו ע' בנים ביזרעאל וכאו"א מהן היו לו שתי פלטריות אחת לקיץ ואחת לחורף דכתיב (עמוס ג) והכיתי בית החרף על בית הקיץ. ור"י בר"ס אמר תרי לקייטא ותרתי אוחרנייתא לסיתוא שנא' (שם) ואבדו בתי השן. רבנן אמרי ו' שנא' (שם) וספו בתים רבים. ושנים רבות יחיה שחיה שנים רבות. ונפשו לא תשבע מן הטובה ממונו. וגם קבורה לא היתה לו דכתיב (מ"א כא) במקום אשר לקקו הכלבים וגו'. טוב ממנו הנפל זה נפלה של זונה: (ה) כי בהבל בא בלא נר ובלא מרחץ. אלא בלא תורה ובלא מעשים טובים: (ו) גם שמש לא ראה ולא ידע. משל לשני בני אדם שהיו באים בספינה כשהגיעו ללמן ירד אחד מהם ונכנס למדינה וראה שם כמה מאכל כמה משקה ושלוה. כשחזר בספינה אמר לחבירו למה לא עללת למדינתא. א"ל ואת שירדת ועללת מה חמית תמן. א"ל ראיתי כמה מאכל כמה משתה ושלוה. א"ל כלום נהנת אמר לו לא א"ל אנא דלא עללית נוח לי מינך דלא נחתית ולא חמיתי הה"ד נחת לזה מזה: (ז) ואלו חיה אלף שנים וגו' כל עמל האדם לפיהו. א"ר שמואל ד כל מה שיעמול אדם ויסגל מצות ומע"ט בעוה"ז אינו מספיק להבל היוצא מתוך פיהו. וגם הנפש לא תמלא אפילו הוצאתה אינה ממלא את הגומא. ח כיצד הוצאת הנפש. ר' יוחנן אמר כקפיטורין מתוך הושט. ר' חנינא אמר כציפורן מתוך הושט. ר' שמואל בר' אמר כסילון רטוב והפוך מן הושט. א"ר חנינא בן יצחק כל מה שיעמול אדם מצות ומע"ט לפיו ולא לפי בנו ולא לפי בתו. וגם הנפש לא תמלא שהנפש יודעת כל מה שהיא עמלה לעצמה היא עמלה לכך אינה שבעה לא תורה ולא מע"ט. משל למה"ד לעירוני שנשא בת מלכים אם יביא לה כל מה שבעולם אינן חשובין לה כלום למה שהיא בת מלך. כך הנפש אילו הבאת לה כל מעדני עולם אינם כלום לה. למה שהיא מן העליונים. ג' אין מחזיקין טובה לבעליהן. הנפש והארץ והאשה. הנפש מנין שנא' (שם) וגם הנפש לא תמלא. הארץ שנא' (משלי ל) ארץ לא שבעה מים. אשה שנאמר (שם) אכלה ומחתה פיה וגו'. ג' נותנין בשפע ונוטלין בשפע ואלו הן הים והארץ וגם המלכות. ר' יהושע דסיכנין אמר ששה פעמים כתיב בה נפש כנגד ששת ימי בראשית. אמר הקב"ה לנפש כל מה שבראתי בששת ימי בראשית בשבילך בראתי ואת גוזלת וחוטאת וחומסת: (ח) כי מה יותר לחכם מן הכסיל מה לעני יודע להלוך נגד החיים. אלא מה יעשה ילך אצל גדול ממנו בתורה ויבאר לו משנתו. ד"א מה לעני יודע מה לעני בנכסיו להלוך אצל העשיר. מה יעשה ילך ויעסוק בפרקמטיא. ד"א מה לעני יודע מה יעשה במשא ומת'. מה יעשה יושב ובטל. ילמד אומנות והקב"ה מפרנסו ויחיה: (ט) טוב מראה עינים מהלך נפש. טוב מי שהוא מבאר משנתו ממי ששונה ורגיל בהרגל לשון והולך: (י) מה שהיה כבר נקרא שמו. זה אדה"ר שנא' (בראשית ב) ויקח י"י אלהים את האדם. ו ונודע אשר הוא אדם משל למלך ואפרכוס שהיו נתונין בקרונין והיו מבקשין בני המדינה לומר למלך דומינין ולא היו יודעין אי זהו. מה עשה המלך דחפו והוציאו חוץ לקרונין וידעו הכל שהוא אפרכוס. כך בשעה שברא הקב"ה אדה"ר טעו בו מלה"ש ובקשו לומר לפניו קדוש מה עשה הקב"ה הפיל עליו שינה וידעו שהוא אדם ואמר לו כי עפר אתה ואל עפר תשוב: (יא) ד"א מה שהיה כבר נקרא שמו. זה משה שנאמ' (ויקרא א) ויקרא אל משה. ונודע לכל כי זה משה נביא הוא כשעה שא"ל הקב"ה (שמות ג) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה וכשבא לאותו מעשה אמר לך רד וגו'. אמר לפניו רבש"ע כד אינון טבין אינון דידך וכד אינון בישין אינון דידי. בין טבין בין בישין דידך אינון. משל למלך שהיה לו כרם ומסרו לאריס לעלול בו כשעושה יין טוב אומר המלך כמה חמריה דכרמי טב. וכשעושה יין רע אומר המלך חמריה דכרמא דאריסי ביש. והאריס בוכה וצווח ואומר לפניו אדני המלך כד עבד חמר טב דידך הוא וכד הוה עביד ביש דידי הוא. אלא בין טב ובין ביש דידך הוא. כך אמר משה בין טבין בין בישין דידך אינון. ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו כשא"ל (דברים ג) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה א"ל הקב"ה (שם) רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. ד"א מה שהיה זה ירמיהו ונודע לכל שהוא נביא שנאמ' (ירמיה א) בטרם אצרך בבטן ידעתיך: (יב) כי יש דברים הרבה מרבים הבל. כגון מגדלי קופות ותתולות וחולדות הסנאין ואדני שדה וכלב הים מה אית להון הנייה מנהון.

אז

יד יוסף ג אסת"ר פ"א : ד ויק"ר פ' ד' : ח ברכות פ"ק . תנחומא מקן . סוף מ"ק : ו ב"ר פ' ח' . ותנחומא פקודי . פדר"א פ' י"א :

מתנות כהונה

פר' ו כ"ג וס' ל"ג: **זה הבל אחיו**. שנפל שהוד לפני קין: **כשם שהיו לו כו'**. והרי הם מאה והוסר דייק מדכתיב בשומרון משמע מלבד אותן שהיו לו ביזרעאל ולמוד סתום מן המפורש יזרעאל משומרון: **פלטיראות**. בתים חשובים פלאטי"ש בלע"ז: ה"ג ר"י בר סימון אמר תרי לקייטא ותרי אוהרנייתא ועיין במדר' אסתר (א) בפסוק בימים ההם וכן הוא בהדיא במדרש שמואל: **לקייטא**. לקיץ: **לסיתוא**. לחורף: **בתי השן**. הרי מוסיף עוד שנים שהן ארבע: **שש כו'**. שנאמר בתים הרי שנים לבד הארבע של ר' יהודה הרי ששה: **נפלה של זונה**. כלו' שאפילו זונה קוברת את בנה וא"א הגיה בשם ל"א זה נבות היזרעאלי: **ובלא מרחץ**. בתמיה וכי לא היה לו להשפל כל אלה: **בלא תורה כו'**: **גם שמש לא ראה**. הנפל הזה וכדמפרש ואזיל: **למה לא עללתה כו'**. למה לא נכנסת במדינה: **מה חמית כו'**. מה ראית שם: **אנא דלא עללית נוח לי כו'**. אני שלא נכנסתי נוח לי יותר ממך שלא ירדתי ולא ראיתי ואין לי על מה להצטער: **ואלו חיה אלף שנים**: **מכל מה שיעמול כו'**. עיין זה בויקרא רבה פ"ד: **אם יביא כו'**. עיין בויקרא רבה שנשמטת הגירס' קצת וכן הוא בילקוט: **שש פעמים כו'**. בס' ויקרא ומאמר זה שייך לשם והנב גררא נכתב פה: **כי מה יותר**: **אלא מה יעשה**. זהו פירושו של מה לעני יודע איך העני בדעת ילך נגד חיי עולם הבא והוא אינו יודע אלא ילך אל חכם ויקנה חיי עד: **אצל העשיר** מאחר שהוא עשיר אין לו שיתוף אחוה עמו: **מה יעשה במשא כו'**. אם יגליה אם לא גם אינו יודע בטיב משא ומתן: **ילמד**. כלומר אלא ילמד אומנות: **מבאר משנתו**. מראה עינים פירוש רואה ומסתכל ומעיין עליו לעמוד על אמיתתו: **מה שהיה כו'**. **בקרונין**. עגלה חשובה: **דומינין**. שבח והרבה קמצא בספר זה ועיין בערוך ערך דם: **איזהו כו'**. מי הוא המלך: **ונודע לכל**. ועיין בילקוט הגירסא קצת באופן אחר: **אל פרעה וגו' גרסי'**. וסיפיה דקרא והוצא את עמי: **לך רד וגו' גרסינן**. וסיפיה דקרא כי שחת עמך ועיין זה בילקוט כי משה: **כד אינון טבין כו'**. כשהם טובים הם שלך אתה קורא אותם עמי וכשהם רעים הם שלי בתמיה שאתה אומר כי שחת עמך בין הם טובים או רעים הם שלך: **בטרם אצרך כו'**. וזהו כבר נקרא שמו ובא"א מוסיף פה ומי יכול לדון וגו' בשעה שאמר והכרת לא אדבר עוד בשמי: **כי יש דברים כו'**: **קופות** אפי"ן בלע"ז: **ותולדות הסנאין**. פי' הערוך ערך חלד מין חיה מרמיל"א בלע"ז ועיין בב"ק פ' מרובה דף פ': **ואדני שדה** חיה דומה לאדם או אדם הגדל מן הארץ עיין בערוך ערך אדן וכל אלו אינם

מאכל

ענף יוסף

פרשה ו (ד) [זה נפלה של זונה] פי' מדכתיב וילקו הכלבים את דמו והזונות רחצו ופי' ז"ל שפי"ש דמות אנוש במרכבתו. ופי' בפסוק וישטף את הרכב בטיט דמו וילוקו הכלבים. ואח"כ רחצו הזונות ולא כתיב שלקקו הכלבים. א"כ טוב ממנו נפלה של זונה מה שנפלה מן הזונות כיון מי הרחיצה (משרז"א) אבל לפי פירושו לא הוי שפיר מה שאמר הכתוב אח"כ כי בהבל בא וגו' נחת לזה מזה. לכן נראה כפירוש שמ"כ. וכן כתב רש"י בקהלת: (ז) [כקפיטורין כו' כציפורן כו'] כתב מהרש"א במועד קטן דהיינו במיתת שאר בני אדם. אבל בצדיקים ליכא צער כלל אלא כמשחל בניתא מחלבא כו' עכ"ל. ומ"מ קשה דהכא וכן שם במועד קטן משמע דבכל ישראל נאמר הוי כך. ובברכות פ"ק לא קאמר אלא במיתת אסכרה שהוא כפיטורין כו'. ואפשר שאפיה כמ"ד שם שאסכרה דמי כחיזרא אגבא דעמרא דלאחורי נשריא: (י) [טעו בו מלאכי השרת כו'] אי' ביערות דבש ח"ב אין הכוונה שטעו בו ח"ו להחזיקו לאלוה. אלא מפני שאדה"ר היה לו זיהרא עילאה קודם החטא. שהוא שורש נשמה העליונה חלק אלוה ממעל. וכן גופו היה כתנות אור בלא לב גשמיות. וסברו שיהיה חי לעולם. לכך רצו לומר לפניו קדוש. ע"ד דאמר' ברבה סדר תלוה רבש"ע אתה אמרת קדושים תהיו ממנו שמות. שרי ש"מ דהם לא ימות קדוש יאמר לו. והקב"ה ביקש להראות למה"ש שאינו חי לעולם לכן הפיל עליו תרדמה וישן ובשינה טועם טעם מיתה וידעו שאינו חי וקיים :

וכשעה

עץ יוסף

ונקרא יקום על שם ויקם קין על הבל אחיו כדאיתא בב"ר פ' כ"ב: **זה הבל** שלא היה חיי נער כמוהו וג"כ זכה לקבורה כדאי' בב"ר פ' כ"ב [יפ"ת]: **זה הבל אחיו** שנפל שהוד לפני קין: (ד) **זה אחאב** עיין באסת"ר פ' א': **כשם שהיו לו כו'** והרי הם מאה והאסר. דייק מדכתיב בשומרון משמע מלבד אותן שהיו לו ביזרעאל דאל"כ בשומרון למה לי. וילמוד סתום מן המפורש יזרעאל משומרון [מ"כ]: **פלטריאות** בתים חשובים: **והכיתי בית החורף** ומשמע ליה דבאחאב איירי דכתיב ואבדו בתי השן ובאחאב אשכחן בנין בית שן. ומדכתיב וספו בתים רבים משמע דלכל אחד מבניו היה כן [יפ"ע]: **לקייטא** לקיץ: **לסיתוא** לחורף: **שנא' ואבדו בתי השן**. ר"ל בית החורף ובית הקיץ הרי תרתי ובתי השן הרי ארבע: **בתים רבים** הרי שנים מלבד אותן ד' שחשב ר"י הרי ששה: **ממונו** שחשק גם לכרם נבות היזרעאלי: **זה נפלה של זונה** כלו' שאפי' זונה קוברת את בנה. וא"א הגיה טוב ממנו הנפל זה נבות היזרעאלי. ר"ל שנפל הרוג ובא לקבורה: (ה) **ובלא מרחץ אזלא בלא תורה** כצ"ל וכ"ה בכל הדפוסים. ודרש על הנפל וה"ק המדרש כי בהבל בא הנפל היינו בלא נר ובלא מרחץ. ובחשך ילך אזלא בלא תורה ובלא מעשים טובים. כי התורה והמצות נקרא אור כמו שנאמר כי נר מצוה ותורה אור: (ו) **גם שמש** לא ראה הנפל הזה: **ללמן** מקום עמידת הספינות אצל הכרכים ומשם פורשים [אסיפת אמרים]: **למה לא עללת כו'** למה לא נכנסת במדינה: **מה חמית** מה ראית: **אנא דלא עללית נוח לי כו'** אני שלא נכנסתי נוח לי יותר ממך שלא ירדתי ולא ראיתי ואין לי על מה להצטער: (ז) **כל מה שיעמול** האדם כו' עיין בויק"ר פ"ד סי' ב' שם נתבאר: **כפטורין** פי' כחבל שיש בו קשר שעולה מחור האורן שהוא עגול כושט: **כציפרין** במזרב אריג ומקלקל הוושט [מת"כ שם]. ועיין סוף מ"ק בפרש"י: **כסילון רטוב** והפוך מן הוושט. בויק"ר גרס כסילון רטוב והפוך העולה מן הוושט. ופי' כקוץ רטוב ומתוך שהוא רטוב אינו נשבר ועומד בחזקו לבלוע ולהשחית [מת"כ]: **לפיו ולא לפי בנו** פי' זכותו לא נתמעט לו שיפנו לבנו אע"פ שזכות אבות יעמוד לבנים [מת"כ]. כמ"ש ז"ל ברא מזכה אבא ואין אבא מזכה ברא. ועיין ביפ"ת בב"ר פ' כ"ט: **לעצמה היא עמלה** עמ"ש בויק"ר שם: **לעירוני** בן עיר קטן: **כך הנפש אילו הבאת כו'** בויק"ר פ"ד גרס כך כל מה שיפעל אדם עם נפשו אינו יוצא ידי חובתו. וכתב היפ"ת דמדרש ר' לוי קרא בהגלום זמניות שהנפש נהנית מהם וחייב האדם שלא לחסר אקו מהם בענין המאכל והמשתה. וכמ"ש בתענית שנקרא חוטא משום אסר תפלה על הנפש. וכמ"ש בויק"ר פ' ל"ד גומל נפשו על הרחיצה שהיא לכבוד הנפש: **ג' אין מחזיקין טובה** לארחא דמילתא נקט שמי שאינו שבע אינו מחזיק טובה [יפ"ת]: **נותנין בשפע** פי' הרבה בלא שיעור: **הים** שיורדי הים מרויחים הרבה בפרקמטיא. וכשנשברה האניה מפסידים הרבה: **והארץ** שמצמחת כל הפירות. ובולעת כל הגשמים: **וגם המלכות** שנוטלת הרבה במסים ונותנת הרבה שהקרוב אל המלכות מרויח הרבה: **ששה פעמים** כתיב בה נפש. בסדר ויקרא בענין חטא ומעילה. ונפש אשר תגע ונפש כי תשבע שכתוב שם לא מני משום דלא כתיב גבי חטא בהדיא [יפ"ת]: **בשבילך** שתכלית המין האנושי שלמות הנפש [יפ"ת]: (ח) **אלא מה יעשה**. זהו פירושו של מה לעני יודע איך העני בדעת ילך נגד חיי עוה"ב והוא אינו יודע. אלא ילך אל חכם ויקנה חיי עד: **מה לעני בנכסיו כו'**. איירי במי שאינו עני גמור בממון אלא שהוא עני בנכסים: **אצל העשיר** מאחר שהוא עשיר אין לו שיתוף אחוה עמו. וגם העשיר לא ירצה לעשות עמו איזה עסק. שמא יפסיד ולא יהיה לו במה לפרוע כיון שאין לו נכסים, אלא מה יעשה ילך ויעסוק בעצמו באיזה סחורה: **ד"א מה לעני יודע כו'** זה מיירי בעני גמור. א"כ מה יעשה יעסוק במשא ומתן בתמיה כיון שאין לו כלל. גם יושב בטל אי אפשר שימות ברעב. אלא ילמד אומנות ולא יצטרך לבריות: (ט) **מבאר משנתו** מראה עינים פי' רואה ומסתכל ומעיין עליו לעמוד על אמתתו: (י) **זה אדה"ר** מפרש מה שהיה כבר נקרא שמו חשיבות וגדולה שהיתה לו לאדה"ר כדכתיב ויקח ה' אלהים את האדם וגו' כבר נקרא שמו כלו' כבר היה ועבר ונודע שהוא אדם ולא אל: **משל למלך ואפרכוס כו'** עיין בב"ר פ"ח סי' ט' שם נתבאר: **בקרונין** עגלה חשובה: **דומינין** שבח וברכה כגון יחי אדונינו המלך. ורש"י פי' שירה: **ולא היו יודעים אי זהו** עמ"ש בב"ר שם. ועיין ביפ"ת: **הפיל עליו שינה** בב"ר גרים תרדמה. ונכון יותר שהשינה היא ששים: (יא) **זה משה** פי' הכתו' מה שהיה כבר נקרא שמו חשיבות וגדולה שהיתה לו למשה כדכתיב ויקרא אל משה בלא זכה לזה המדרגה שום נביא כבר נקרא שמו כבר היה ולא לו שם בגדולה ועתה בעגל אמר לו הקדוש ברוך הוא לך רד כי שחת עמך: **כד אינון טבין כו'** כשהם טובים הם שלך אתה קורא אותם עמי וכשהם רעים הם שלי בתמיה שאתה אומר כי שחת עמך. בין טובים בין רעים הם שלך: **זה ירמיה**

חסיטם

או חד אסכותי או חד מעקוצי מה הנייה או חד פלקא או חד פדעה. וכן המסקל מתוך שדהו ונותנו לרשות הרבים מה הנייה אית ליה. או חד תוקלא או חד מרמוצי. וי״א מרצומי. ז מעשה בחסיד אחד שהיה מסקל מתוך שדהו ונותנו לרשות הרבים והיה שם חסיד אחד והיה רודפו ואומר לו מפני מה את מסקל מתוך שאינו שלך ונותן לתוך שלך. והיה שוחק עליו ולאחר ימים נצרך החסיד ומכר את שדהו והיה מהלך בר״ה ונתקל. אמר לא על חנם אמר לי אותו חסיד נותן לתוך שלך מה יותר לאדם: (יג) כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים וגו׳. ר׳ הונא בש״ר אחא ח דוד אמר דבר א׳ ולא פרשו ופרשו שלמה בנו. ושלמה אמר דבר אחד ולא פרשו ופרשו דוד אביו. שלמה אמר כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים ויעשם כצל כיצד א״ת לצלו של כותל יש בו ממש אם לצלו של דקל יש בו ממש בא דוד ופירש (תהלים קמד) ימיו כצל עובר. דוד אמר דבר אחד ולא פרשו ופרשו שלמה בנו דוד אמר (שם) אדם להבל דמה. לאיזה הבל אם להבל של תנור יש בו ממש אם להבל של כירה יש בו ממש. בא שלמה ופירש הכל הבלים. ד״א כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים א״ר פנחס הואיל והכל הם ימיו של אדם ומספר הם וכצל הם מה הנאה יש לו בחיים. אלא יתעסקו בד״ת שכולן חיים. אשר מי יגיד לאדם וגו׳ אמר שלמה אני אגיד לך מה טוב מכולן טוב שם משמן טוב:

פרשה ז

(א) **טוב** שם משמן טוב. א שמן טוב יורד ושם טוב עולה. שמן טוב לשעתו ושם טוב לעולם. שמן טוב כלה ושם טוב אינו כלה. שמן טוב בדמים ושם טוב בחנם. שמן טוב נוהג בחיים ושם טוב נוהג בחיים ובמתים. שמן טוב בעשירים ושם טוב בעניים ובעשירים. שמן טוב מהלך מקיטון לטרקלין ושם טוב הולך מסוף עולם ועד סופו. שמן טוב נופל על המת ומבאיש שנא׳ (קהלת י) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח שם טוב נופל על המתים ואינו מבאיש שנא׳ (מ״ב ד) ויעל ויגהר על הילד וגו׳. שמן טוב נופל על המים ונידוח ושם טוב נופל על המים ואינו נידוח שנאמר (יונה ב) ויאמר י״י לדג ויקא את יונה. שמן טוב נופל על האור ונשרף ושם טוב נופל על האור ואינו נשרף דכתיב (דניאל ג) באדין נפקי וגו׳. א״ר יהודה בר׳ סימון מצינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום חיים ויצאו הם שרופין. ובעלי שם טוב נכנסו למקום מתים ויצאו חיים. נדב ואביהוא נכנסו למקום חיים ומתו. חנניה מישאל ועזריה נכנסו לאתון נורא ויצאו חיים לכך נאמר טוב שם משמן טוב וגו׳: (ב) רבנן אמרי אמר הקב״ה למשה לך ומנה לי כהן גדול. ב אמר לפניו רבש״ע מאיזה שבט. א״ל משבט לוי. ובמה אני מושחו. א״ל בשמן המשחה. באותה שעה שמח משה אמר כך שבטי חביב לפני הקב״ה א״ל הקב״ה חייך לא שבטך הוא אלא אחיך הוא הה״ד (שמות כח) ואתה הקרב אליך וגו׳. ומשיחתו משמן המשחה מנין שנא׳ (שם כט) ולקחת את שמן המשחה. אבל עבודתו אינה עבודה ונתחייב אילולא ששמותן של שבטים חקוקים על לבו דכתיב ונשא אהרן את שמות וגו׳. אמר הקב״ה חביבין עלי שמותן של שבטים משמן המשחה שנמשחו כהנים ומלכים. א״ר נחמיה אמר הקב״ה למשה לך ומנה לי כה״ג. אמר לפניו רבש״ע מאי זה שבט א״ל משבט לוי ובמה אני מושחו א״ל בשמן המשחה באותה שעה שמח משה אמר כך שבטי חביב לפני הקב״ה אמר ליה הקב״ה חייך לא שבטך הוא אלא אחיך הוא הה״ד (שם) ואתה הקרב אליך וגו׳. ומשיחתו משמן המשחה מנין שנא׳ (שם כט) ולקחת את שמן המשחה. אבל עבודתו אינה עבודה ונתחייב אילולא שמותן של שבטים חקוקים על שתי כתפיו דכתיב (שם כח) ונשא אהרן את שמותם לפני י״י על שתי כתפיו לזכרון. ששה משמותם א״ר ביבי אילו היו חסרים אות אחת לא היו משמשין. תני ר׳ אושעיא אפי׳ נקודה אחת. תני ר״ש בן יוחאי ג׳ כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרן ונטלו. כתר מלכות זכה בו דוד ונטלו. כתר תורה הרי מונח לדורות כל מי שזוכה לתורה כאילו זכה לשלשתן וכל שלא זכה לתורה כאילו לא זכה לאחת מהן. רבי בון בש״ר שמואל בר נחמני אמר מצינו שהלך הקב״ה מהלך ה׳ מאות שנה לקנות לו שם דכתיב (ש״ב ז) אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם. א״ר יוסי הגלילי ג אומה ואלהיה. א״ל ר״ע עשית קדש חול. אמרו ישראל לפני הקב״ה כביכול עצמך פדית שנא׳ (שם) אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו. כתיב (דה״א יז) אשר הלך לו אלהים ולהלן הוא אומר (ש״ב ז) אשר הלכו אלהים. הלך זה הקב״ה הלכו זה משה ואהרן: (ג) אר״ש בן יוחאי חביב שם טוב מארון הברית שארון הברית לא הלך אלא ג׳ ימים שנא׳ (במדבר י) וארון ברית י״י נוסע לפניהם וגו׳ ושם טוב הולך מסוף העולם ועד סופו מנא לן מדוד שנא׳ (דה״א יד) ויצא שם דוד בכל הארצות וי״י נתן את פחדו על כל הגוים. חביב שם טוב מכהונה ומלכות שכהונה ומלכות בטלו ושם טוב לא בטל. תלמידיו דר׳ אבא ואבא צידוני בש״ר שמואל בר נחמן אמר חביבה מיתתן של שבטים יותר מבחייהם שבחייהם לא נאמר ששה משמותם ובמיתתן נאמר ששה משמותם. א״ר יהודה מרים ויוכבד הן הן היו חיותיהם של ישראל דכתיב (שמות א) שם האחת שפרה ושם השנית פועה. שפרה זו יוכבד שהיתה משפרת את הילדים. ד״א שפרה ורבה. ד״א שפרו ורבו ישראל על ידיה. ד״א ששפרו אותן במצות ובמע״ט. ד״א שפרה לשם שבח שנא׳ (איוב כו) ברוחו שמים שפרה. פועה זו מרים שהיתה פועה באשה והולד יוצא. ד״א פועה שהיתה פועה ובוכה על אחיה משה שהושלך ליאור שנאמר (שמות ב) ותתצב אחותו מרחוק. ד״א פועה שהופיעה את מעשה אחיה. ד״א ד שפעת בפני פרעה ואמרה לו אוי לך מיום הדין. תני ג׳ שמות נקראו לאדם הזה אחד שקראו לו אביו ואמו ואחד שקראו לו אחרים ואחד שקראו לו בספר תולדות ברייתו: (ד) ר׳ פנחס אמר אדם חביב בשמו

ואיני

יד יוסף ז ב״ק פ׳ הפרה. ונראה שצ״ל מעשה באדם אחד כו׳ ולאחר ימים נצרך האדם ומכר כו׳ : ח לעיל פ״א סי׳ ג׳ : **פ׳ ז** א תנחומא ריש ויקהל. שמואל רבתי פ׳ כ״ג. ש״ר פ׳ מ״ח : ב ש״ר פ׳ ל״ז. ותנ״ש פ׳ כ״ג. שוח״ט מזמור ק״א : ג ירוש׳ סוכה : ד ש״ר פ׳ א׳ :

מתנות כהונה

מאכל אדם והן אוכלין ומזיקין ועיין בערוך ערך דבר : **מה אית להו** כו׳. מה יש הנאה מהם או מכה אחת או נשיכה ועקיצה וכה״ג : **פלקא**. עניין בית האסורים : **פדעה**. פצע וחבורה ועיין בערוך ערך סלקא : **תוקלא**. מכשול : **מרמוצי**. משמע בערוך ענין גריפה ועיין ערך כמן : **מרצומי**. ענין פצע וחבורה כדאמרינן אזן בכור שנרצה שפוד שנרצם : **מעשה** בחסיד כו׳ עיין זה בב״ק פ׳ הפרה : **כי מי יודע** כו׳. עיין זה לעיל (א׳ ג׳) : סליק סדרא קמא בעזרת השי״ת : **טוב** שם משמן טוב יורד. בילקוט ובמדרש שמואל פרשה כ״ג גרס יורד דכתיב כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן שם טוב עולה שנאמר ואגדלה שמך : **לשעתו** כו׳. עיין מאמר זה בתנחומא ריש פרשת ויקהל ושם ברבה אשם קלהו : **מקיטון**. חדר קטן פנימי ששם מושב המלך ומשתמש בשמן הטוב והריח יוצא לטרקלין : **שמן** טוב ה״ג במדרש שמואל ובילקוט ובתנחומא שם טוב נופל על המים ואינו נדוח : **למקום חיים**. מן ההיכל ולפנים ששם הארון וכפורת ולוחות וכרובי׳ שכולן קדושים וחיים : **ונתחייב** מיתה על עבודתו אילולי ג׳. ה״ג בהדיא במ׳ שמואל ועיין מזה בילקוט וקצתו בש״ר פ׳ לו : **ששמותן** של שבטים כו׳. זהו שם טוב : **לא** היו ממששין. כמשמש האורים ותומים ובמדרש שמואל גרס מכפרין : **כל** מי שזוכה לתורה. י״ל שזה מה שכתוב במשנה במסכת אבות שכתר שם טוב עולה על גביהן כי התורה היא שם הטוב ובילקוט גרס וכתר שם טוב עולה על גביהן אבל אינו הגירסא הכתובה פה גם בתנחומא פרש׳ ויקהל כתב וז״ל שלשה כתרים הן כו׳ עד ועוד כתר אחד כתר שם טוב עולה על גביהן : ה״ג **הלכו** אלהים לפדות כו׳. אומה ואלהיה ודרש לו לעצמו כביכול פדה עמם ועצמך פדית : ה״ג **עצמך** פדית שנא׳ אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו : **כתיב** אשר הלך כו׳. ופסוק הוא בד״ה א׳ י״ז ועיין בש״ר פרש׳ מ״ב ובמדרש שמואל : **הן** הן חיותיהם כו׳. עיין בפ״ק דסוטה ובש״ר פ׳ א׳ : **שפרת** ורבת. בש״ר לא גרס ליה ובמדרש שמואל גרס ליה וי״ל על שילדה משה אחר גזירת פרעה והיה שקול כששים רבוא גם נאמר ובני רחביה רבו למעלה ודרשו חז״ל למעלה מששים רבוא : **פועה** באשה. מדברת ולחשה בלחישה דבר מה והולד יוצא שלא בצער : **מעשה** אחיה שאמרה לבת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת או י״ל על מה שהיתה מתנבאת עליו טרם הולדו כמדרש חז״ל : **בספר** תולדות ברייתו. בתנחומא

ריש

עץ יוסף

חשיבות וגדולה שהשיגה לו לירמיה שזכה לנבואה כבר נקרא שמו כדכתי׳ בטרם אצרך בבטן ידעתיך וגו׳. ועתה חלף כדכתיב [ירמיה טו] כלה מקללוני. וכן כתיב [שם כ] ויכה פשחור את ירמיהו הנביא וגו׳. והמדרש קיצר וסמך על המובן : (יב) **קופות** [אפי״ן] בלעז : **וחולדות הסנאין** מין היא [מרטיל״א] בלעז : **ואדני שדה** היא דומה לאדם. וכל אלו אינם מאכל אדם והן אוכלין ומזיקין : **מה אית להו** כו׳ מה הנאה יש מהם. או מכה אחת או נשיכה ועקיצה וכה״ג : **פילקא** ענין בית האסורים : **פדעה** פצע וחבורה : **תוקלה** מכשול : **מרמוצי** ענין גריפה : **מרצומי** ענין פצע וחבורה : **מעשה בחסיד** כו׳ עיין בב״ק פ׳ הפרה : **בתוך שאינו שלו** שמא עתיד אתה למוכרה. ונותן לתוך שלך רשות הרבים כל ימי חייו הוא שלו : **והיה שוחק עליו** שלא היה מכיר טעותו של דבר [רש״י] : **מה יותר לאדם** ר״ל הה״ד מה יותר לאדם. והוא סוף פסוק של כי יש דברים הרבה. (יג) **מה טוב לאדם בחיים**. וגו׳ מספר ימי חיי הבלו ויעשם כצל : **א״ת לצלו** של כותל כו׳ ע׳ לעיל פ׳ א׳ סימן ג׳ :

פרשה ז (א) **שמן טוב יורד** דכתוב כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן. ושם טוב עולה שנא׳ ואגדלה שמך. כן הוא באגדת שמואל פ׳ כ״ג. ועיין ברבה ובתנחו׳ ריש ויקהל : **ושם טוב לעולם** שנא׳ יהי שמו לעולם [רש״י] : **ושם טוב אינו כלה** דכתיב [ישעיה נו] שם עולם אתן לו אשר לא יכרת [אג״ש] : **מקיטון** חדר קטן פנימי ששם מושב המלך ומשתמש בשמן הטוב והריח יוצא חוץ לטרקלין [מת״כ] : **מסוף העולם ועד סופו** דכתיב ויצא שם דוד בכל הארצות : **למקום חיים** מן ההיכל ולפנים ששם הארון וכפורת לוחות וכרובים שכולם קדושים וחיים : (ב) **שמח משה** עיין בשמות רבה פ׳ ל״ז. ובאג״ש ג׳ הנ״ל : **ונתחייב** מיתה על עבודתו אילולא כו׳ [אג״ש] : **אילולא** ששמותן של שבטים כו׳. הוא שם טוב [מת״כ] : **חקוקים על לבו** ר״ל כדעה א׳ בש״ר פ׳ ל״ד אילולא אהרן ויבן מזבח לפניו מן הזבח שלפניו הרי שהחטא גם בלב שהיה לו ליהרג ולא לעשות העגל. ולכן צריך הגנה על הלב. אבל ר׳ נחמיה ס״ל כדעה שניה שם שכוונתו היה לעכב עד שיבא משה ע״ש. א״כ הכוונה היה טוב רק המעשה לא טוב היה. לכן אמר ונתחייב אילולא שמותן של שבטים חקוקים על שתי כתפיו שהם כלי המעשה : **לא היו משמשים**. במשמש האורים ותומים. ובאג״ש גרס לא היו מכפרין : **שלשה כתרים הם** עיין באבות פ׳ ד׳ ובתנחומא ויקהל ומ״ש שם : **מהלך ת״ק שנה**. היינו משמים על הארץ שהוא מהלך ת״ק שנה : **אומה ואלהיה** דרש לו לעצמו כביכול פדה עמהם. שהשכינה היתה עמהם בגלות כדאי׳ בש״ר פ׳ ט״ו ובמכילתא סדר בא [מת״כ]. לפירושו קשה מאי קדש חול שייך הכא. ובמחילת כבודו נעלם ממנו מה דאי׳ בירושלמי פרק לולב וערבה אמי בש״ר אליעזר פ״מ עברה עם ישראל בים מה טעמא מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו [ופי׳ היפ״מ היינו פסל מיכה שעליו נאמר ועבר בים צרה כדאי׳ בפרק חלק וכן אי׳ בילקוט שמואל ב׳ ז׳ ובמכילתא הנ״ל בהדיא] אמר לו ר״ע ח״ו אם אתה אומר כן נמצאת עושה את הקדש חול [ופי׳ היפ״מ ואלהיו שהוא שם קדש ואינו נמחק ואתה עשה אותו חול ושרית למחקיה] מה ת״ל אשר פדית לך ממצרים כביכול כאילו עצמך פדית [ופי׳ היפ״מ שהיית בגלות עמהם]. ואהו גם כן כוונת ריה״ג אומה ואלהיה היינו ישראל עם פסל מיכה וקאי על סוף פסוק של אשר הלכו אלהים וגו׳ מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו. ואהו שאמר לו ר״ע עשית קדש חול. אלא כך פי׳ הכתוב שאמרו ישראל לפני כו׳ וכדאי׳ בירו׳ הנ״ל : **כביכול עצמך פדית** כלו׳ אע״פ שפדאנו לא נתעסק אלא בעבורו. ועיין בש״ר פ׳ מ״ב וביפ״מ שם : **שנא׳ וכו׳ גוים** זה ישראל ואלהיו זה הקב״ה : **הלכו זה** משה ואהרן. שנאמר נתתיך אלהים לפרעה. וכתי׳ דאזלו שלוחין מן קדם ה׳ [רש״י בשמואל ב׳ ז׳] : (ג) **מרים ויוכבד הן הן היו** כו׳ עי׳ מסוטה פ״ק ובש״ר פ״א : **משפרת את הילדים** פי׳ הרא״ם מטיבה ומנקה את הילדים מן הדם. דתרגום מטיב שפיר : **שפרה ורבה** שילדה את משה אחר הגזירה שהיה שקול כס׳ רבוא. גם נאמר ובני רחביה רבו למעלה ודרשו חז״ל למעלה מס׳ רבוא : **על ידיה** ובסוטה גרס בימיה במקום על ידיה : **פועה באשה** מדברת ולחשה בלחישה דבר מה והולד יוצא שלא בצער [תוס׳] : **שהיתה פועה** שהיתה צועקת כמו כיולדה אפעה : **שהופיעה** שגילתה את מעשה אחיה שהיתה מתנבאת עליו טרם הולדו

כמו

ואיני יודע באיזה מהן בא שלמה ופירש טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. ח נולד אדם מונין לו למיתה מת מונין לו לחיים. נולד אדם הכל שמחין מת הכל בוכין. ואינו כן אלא נולד אדם ואין שמחין לו שאין יודעין באיזה פרק ומעשים יעמוד אם צדיק ואם רשע אם טוב ואם רע. ומת הם צריכין לשמוח שנפטר בשם טוב ויצא מן העולם בשלום. משל לשני ספינות פורשות לים הגדול אחת יוצאת מן הלמן ואחת נכנסת ללמן היוצאת מן הלמן הכל שמחין והנכנסת ללמן לא שמחו לה היה שם פקח אחד אמר להם הילוך הדברים אני רואה זו שהיתה יוצאת מן הלמן לא צריכין לשמוח עמה שאין יודעין באיזה פרק עומדת כמה ימים מזדוונת לה כמה עלעולין הן מזדווגות ושנכנסת ללמן הכל צריכין לשמוח שנכנסה לשלום. כך מת אדם הכל צריכין לשמוח ולשבח שנפטר בשם טוב בשלום מן העולם הוא ששלמה אמר ויום המות מיום הולדו. י את מוצא כשהצדיקים נולדין אין בריה מרגשת וכשמתין הכל מרגישים. כשנולדה מרים לא הרגיש בה בריה וכשמתה נסתלקה הבאר והרגישו הכל. הבאר הודיע מיתתה. נולד אהרן כה"ג ולא הרגיש בו בריה וכשמת נסתלקו ענני כבוד הרגישו הכל. הענן הודיע מיתתו. נולד משה רבינו ולא הרגיש בו בריה וכשמת הרגישו הכל. המן הודיע מיתתו ששבת. נולד יהושע ולא הרגיש בו בריה וכשמת הרגישו הכל שנא' (יהושע כד) ויקברו אותו בגבול וגו' מצפון להר געש רבנן אמרי. ז חזרנו על כל המקרא כולה ולא מצינו מקום ששמו הר געש. אלא מהו הר געש ע"י שנתגעשו ונתרשלו ישראל מלגמול חסד ליהושע רצה הקב"ה ח להרעיש ונם להגעיש עליהם ההר ולהפילו להם לאבדן. לפי שנתחלקה א"י והיתה חלוקה חביב עליהם יותר מדאי זה עסק בשדהו וזה עוסק בכרמו וזה עוסק בזיתו וזה עוסק בפתמו כולן עוסקין במלאכתן לכך בקש הקב"ה להרעיש עליהם את העולם לפיכך הרגישו בו הכל והודיעו את מיתתו. נולד דוד ולא הרגיש בו בריה וכשמת הרגישו בו הכל שנא' (מ"א יא) והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וגו'. א"ר פנחס ט והלא שכיבה היא מיתה. אלא דוד שהיה מלך כתיב בו שכיבה יואב שהיה שר הצבא כתיב בו מיתה. ד"א והלא שכיבה היא מיתה אלא דוד שנמשח בשמן המשחה כתיב בו שכיבה. ויואב שלא נמשח בשמן המשחה כתיב בו מיתה. ד"א והלא שכיבה היא מיתה אלא דוד שמת על מטתו כתיב בו שכיבה ויואב שנהרג כתיב בו מיתה. ד"א והלא שכיבה היא מיתה אלא דוד שירשו בניו את מקומו נאמרה בו שכיבה ויואב שלא ירשו בניו מקומו נאמרה בו מיתה לפיכך הרגישו הכל. כשמת דוד הודיע שלמה מיתתו. נולד שמואל ולא הרגישה בו בריה וכשמת הרגישו הכל שנא' (ש"א כה) וימת שמואל ויספדו לו כל ישראל. א"ר יהושע בן לוי מתלא אמר מאן דנכתיה חויא חבלא מרחיל ליה. א"ר שמואל בר נחמן משלו נתנו לו שנא' (שם ז) והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל. י כא"א וימת שמואל וכא"א (שם א כח) ושמואל מת. א"ר אסי ושמואל מת מיתה ודאי וימת שמואל אין הדברים אמורים אלא לענין נבל שנא' (שם א כה) וימת שמואל [וגו'] ואיש במעון. א"ר שמואל בר נחמן הכל סופרין ומופחין על מיתת הצדיק וזה הרשע עושה לו מרזיחין. א"ר יהודה ללמדך שכ' הכופר בגמילות חסד כאילו כופר בעיקר. אבל דוד המלך ע"ה מה היה עושה גומל חסד לכל אומר כן אפי' הורג או נהרג או רודף או נרדף גומל אני לו חסד כמו לצדיק. הה"ד (תהלים יג) ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לי"י כי גמל עלי: (ח) טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה. למה שלב חכמים בבית אבל. שכל מי שמתאבל הקב"ה משמחו שנא' (ישעיה כט) ויספו ענוים בי"י שמחה. ד"א טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה. מוטב ללכת למדה שיש לה פרעון ממדה שאין לה פרעון. מוטב לילך במדה נוהגת בחיים ובמתים ממדה שאינה נוהגת אלא בחיים. מוטב לילך במדה נוהגת בעשירים ובעניים ממדה שאינה נוהגת אלא בעשירים. מוטב לילך במדה שיש בה פיוס ממדה שאין בה פיוס: (ו) א"ר ברכיה גמילות חסד בתורה בראשה ובאמצעיתה ובסופה. בראשה יא דכתיב (בראשית ג) ויבן י"י אלהים את הצלע מלמד שקילעה הקב"ה לחוה והביאה אל האדם. ונעשה שושבין להם שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בניאתא. ובאמצעיתה דכתיב (שם יח) וירא אליו י"י באלני ממרא מלמד שביקרו (שם כה) ויברך אלהים את יצחק בנו זו ברכת אבלים. בסופה שנא' (דברים לד) ויקבור אותו בגיא. א"ר חנין מדת פרעון מה היא יעקב מת בארץ מצרים מי ראוי להטפל בו לא הקב"ה שא"ל (בראשית מו) אנכי ארד עמך מצרימה וגו'. בא יוסף וחטף לו את המצוה דכתיב (שם נ) ויעל יוסף לקבור את אביו. מת יוסף במצרים מי ראוי להטפל בו לא השבטים שהשביע אותם שנאמ' (שם) וישבע יוסף. בא משה וחטף לו את המצוה שנאמר (שמות יג) ויקח משה את עצמות יוסף. מת משה ופרע לו הקב"ה בכבודו שנא' (דברים לד) ויקבור אותו בגיא: (ז) כתיב (בראשית ג) ויעש י"י אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. יב מצינו שהקב"ה גומל חסדים מקשט כלות מברך חתנים מבקר חולים וקובר מתים מנחם אבלים. מקשט כלות דכתיב (שם ב) ויבן י"י אלהים. ר' יוחנן אמר בנאה וקשטה והראה לו. א"ר אבהו שמא תאמר מתוך חרוב אחד או מתוך שקמה אחת הראה לו אלא מאחר שקשטה בכ"ד מיני תכשיטין אח"כ הראה לו שנא' (שם) ויביאה אל האדם. מברך חתנים שנא' (שם א) ויברך אותם אלהים. מבקר חולים שנא' (שם יח) וירא אליו י"י באלני ממרא. קובר מתים דכתיב (דברים לד) ויקבור אותו בגיא. מנחם אבלים דכתיב (בראשית לה) ויקרא שמו אלון בכות. יג א"ר שמואל ב"נ מהו אלון בכות עד שמשמר אבלה של דבורה מניקתו באתה לו שמועת רבקה אמו ובכה ב' בכיות. לכך נאמר אלון בכות. וביעקב הוא אומר (שם) ויברך אותו יד ברכת אבלים ברכו: (ח) א"ר סימון מצינו שהלכו לבית המשתה ולא נתפרשו שמותן. לבית האבל ונתפרשו שמותן. עוג הלך במשתת אברהם ולא נתפרש שמו. ג' ריעי איוב הלכו לבית

לבית

יד יוסף ח שמואל רבתא פ' כ"ג. ס"ע פ' מ"ה: י תנחומא ריש ויקהל: ז רו"ר פ"א. שבת פ' האורג. מג"ס: ח ילקוט ש"א רמז קל"ד: ט ב"ב פ"ט. מג"ס: י מג"ס פ' כ"ג: יא שבת פ"י. ב"ר פ"ח וסי' י"ח. ברכות ס"א. ילקוט בראשית. אדר"נ פ"ד. זוהר תזריע דף מ"ד. אותיות דר"ע: יב ב"ר פ' ח'. סוט"ס. ילקוט בראשית: יג בב"ר פ' פ"א סי' ד'. ילקוט וישלח. תנחומא תצא. פ"י וירא שלשו: יד ב"ר פ' פ"ב סי' ד'. ותרגום ירושלמי פסוק ויברך אותו:

מתנות כהונה

ריש פ' ויקהל גורס שם שהאדם קונה לעצמו וגירסת מדרש שמואל נוטה לגירסת הספר: חביב בשמו. ואינו כן מן הדין: ומת. כשמת: יוצא מן הלמן. פורשת מתוך הים לתוך הים: עלעולין. הוא כתרגום תרגום עלעולין: ששבת שנתבטל כדאי' ושבות המן ממחרת: שנתעצלו. עיין במסכת שבת בפרק האורג ושם לא גר' שנתגעשו ועיין כל זה ריש מדרש רות: בפחמו. וטוב להגיה בזיתו. ה"ג ריש מדרש רות אבל במדרש שמואל גרס ג"כ בפחמו: עם אבותיו וגו' גרסי'. וסיפא דקרא וכי מת יואב: שכיבה. היא מיתה ולמה כתב אצל דוד שכיבה ואצל יואב מיתה ועיין זה בס' המוכר את הספינה: הודיע שלמה כו'. כשהכניס הארון לב"ה שנאמר זכרה לחסדי דוד וגו' כדלעיל (ד' כ'): מתלא אמר כו'. כמשל אומר מי שנשכו נחש חבל המסעקס דומה לנחש מפחידו ומתירא ממנו וכן מסיים בו בילקוט שמואל לפי שכתוב ויקברו אותו בגבול נחלתו וגו' שגעש עליהם ההר להרגם לפיכך כשמת שמואל ויספדו אותו וגו': משלו כו'. כלומר מפני שהלך ושפט כל ישראל ועשה שלום ביניהם מדי שנה בשנה לפיכך ויספדו לו כל ישראל וכמו שדרכו במיתת אהרן: מיתה ודאי. כלומר זהו עיקר מקום מיתתו שכתוב אחריו מיד ויקבצו הפלשתים וגו' שכל זמן ששמואל חי נפלו הפלשתים ביד ישראל כדאיתא בתוספתא דמסכת סוטה והא דכתיב וימת שמואל וגו' לא נאמר אלא בבשול נבל וכדמפרש ואזיל: מרזיחין. יש לומר ענין מרחלאות ותענוגות משתה ושמחה וכן מצאתי טוב בלשון אחם: כופר בעיקר. כדאמרינן אמר נבל בלבו אין אלהים וכן קראו בליעל ונאמר יצאו אנשים בני בליעל וגומר: אומר כן. דוד היה אומר כן: כי גמל עלי. כלומר בעבור שיש בי עול גמילות חסד לפיכך יגל לבי ואקוה לישועתך: טוב ללכת: שיש לה פרעון. כדמפרש ר' חנן לקמן: בחיים ובמתים. גמילות חסדים בבית אבל הוא כבוד אל החיים ואל המתים: פיוס שמייסב ומפייס דעת האבל: מלמד שקלעה כו'. עיין במסכת שבת בפ' המצניע ובבראשית רבה פרשה י"ח: מדת פרעון כו'. שקרא למעלה ללכת אל בית האבל מדת פרעון: מצרימה וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא ואנכי אעלך גם עלה: מתוך חרוב כו'. עיין בב"ר פרשה י"ח: ויבאה. גרסי' והוא בגימטריא כ"ד: וביעקב הוא אומר. עיין כל זה בב"ר פ' פ"א ושם הגי' יותר נכונה: עוג מלך הבשן ועיין בב"ר פ' נ"ג: בדיוטא התחתונה

עץ יוסף

כמו שרז"ל: בספר תולדות ברייתו בתנח' ריש ויקהל גורס שם שהאדם קונה לעצמו. וגר' מג"ס נוטה לג' הספר: (ד) נולד אדם מונין לו למיתה. שבודאי הילודים למות והוא בספק מילדים ובמותו יהיה נאבד. מה שאין כן מת מונין לו לחיי העוה"ב. לכן היה ראוי שישמחו במותו ולא בלידתו הפך המנהג ששמחים בלידה ובוכים במיתה [יפ"ת] ועיין בב"ר פ' מ"ח: הלמן מקום עמידת הספינות אצל הכרכים ונמל פורטים: עלעולין כמו סערה תרגום עלעולין: נסתלק הבאר והרגישו הכל. כדכתי' [במדב' כ'] ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה: וכשמת נסתלקו ענני כבוד והרגישו הכל. כדכתיב [שם] וימת אהרן וגו' ויראו כל העדה כי גוע אהרן וכמ"ש בר"ה דף ב' ע"א ע"ש: ששבת שנתבטל כדא' ושבות המן ממחרת הפסח: ולא מצינו מקום ששמו הר געש. ע' בריש רות רבה שם נתבאר ועיין פ' האורג בר"ף ובתוס' שם: ע"י שנתגעשו פי' שהיו רועשים וחרדים במלאכתם ונתרשלו מעשות ג"ח ליהושע כו'. ולא מצאת געש דרש כן אלא מצלם לשון ובמסכת שבת ובמג"ס ל"ג כלל שנתגעשו: בפחמו וטוב להגיה בזיתו [מת"כ] והוא לשון בנין כדאמר' בין פלים לחבירו: עם אבותיו וגו' ר"ל וסיפיה דקרא וכי מת יואב: שכיבה הוא מיתה ולמה כתב אצל דוד שכיבה ואצל יואב מיתה. וע' בס' המוכר את הספינה ובמג"ס: הודיע שלמה מיתתו כשהכניס הארון לבה"מ שנא' זכרה לחסדי דוד וגו' כדלעיל פ' ד' סימן ו': שנאמר וימת שמואל ויספדו לו כל ישראל. הנה בש"א כ"ה כתיב וימת שמואל ויקבצו כל ישראל ויספדו לו ויקברוהו בביתו ברמה. ושם כ"ח כתיב ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו. והמדרש הרכיב שני הפסוקים. ובמג"ס פ' כ"ג לא הביא רק קרא קמא. ואפשר שכוונת המדרש כאן להביא ראיה מדכתיב שני פעמים שספדו לו ע"כ להורות על גודל ההספד. וקרא בתרא אתא למימר שמלבד ההספד שעשו לו בכנופיא כדכתיב בקרא קמא ויקבצו כל ישראל ויספדו לו. ספדוהו נ"כ אח"כ כל אחד בעירו. ח"ש ברמה ובעירו לומר שספדו לו כל אחד מישראל בעירו נוסף על ההספד שברמה: מתלא אמר כו' משל אומרים מי שנשכו נחש כל פעם שרואה חבל אח"כ מתירא ממנו מפני שדומה לנחש כך מפני שנענשו על עצלות הספד יהושע נתאמצו למאד בהספד שמואל: משלו נתנו לו כו' כלו' מפני שהלך ושפט כל ישראל ועשה שלום ביניהם מדי שנה בשנה וכמ"ש חז"ל ששמואל הקל טורח ישראל לבא אצלו לדין אלא הוא בא אצלם. לפיכך ויספדו לו כל ישראל: מיתה ודאי כלו' בכאן הוא הודעת מיתתו ולה"ק ושמואל מת כלו' דע ששמואל מת. אבל וימת שמואל לא בא להודיע מיתתו כי מודעת היא. אלא בא להורות על רשעת נבל לפי כתיב וימת שמואל [ולא ושמואל מת] דר"ל כשמת שמואל הרע מעשה איש במעון כו' [כלי יקר]: אלא לענין נבל שלא נתאבל ממיתת הצדיק שמואל. מרזיחין ר"ל שמחות. אלא שחז"ל כינו אותו בלשון מרזיחין שהוא לשון אבל כמו אל תבא בית מרזח שאחז"ל מר וזה על האבל [כלי יקר]: כופר בעיקר כדאמ' אמר נבל בלבו אין אלהים. וכן קראו בליעל ונא' יצאו אנשים בני בליעל וגו': אומר כן דוד היה אומר כן כי גמל עלי. כלו' בעבור שיש בי עול גמילות חסד לפי' יגל לבי ואקוה לישועתך. אף שאגלה ממקומי ואלך למקום שמת שמואל להספידו: (ה) שיש לה פרעון כדמפ' סימן כ': בחיים ובמתים גמילות חסדים בבית אבל הוא כבוד אל החיים ואל המתים: פיוסין דמייסב ומפייס דעת האבל: (ו) מלמד שקלעה כו'. עיין במס' שבת פרק המצניע. ובבראשית רבה פ' י"ח: מלמד שביקרו דכתיב לעיל מיניה בעצם היום הזה נמול אברהם וכתיב בתריה וירא אליו ה' היינו לבקרו על חולי המילה כדדרשינן סמוכים בכ"מ [הרא"ם]: מדת פרעון כו' שקרא למעלה ללכת אל בית האבל מדת פרעון [מת"כ]: מצרימה וגו' ואנכי אעלך גם עלה: (ז) שמא תאמר מתוך חרוב כו' נב"ר פ' י"ח סי' ב' שם נתבאר: שקשטה בכ"ד מיני תכשיטין. שמקשטין בהם הכלות ועיין בשמו"ר פ' י"א: שמועת רבקה אמו עי' ב"ר פ' פ"א סי' ה' שם נתבאר: וביעקב אומר ויברך כו' ומה ברכה ברכו ברכת אבלים ברכו וע' בב"ר ובפ"מ שם: (ח) עוג מלך הבשן. כדאי' בב"ר פ' נ"ג שעשה אברהם משתה גדול משתה גדולים עוג וכל גדולים

הוו

לבית האבל ונתפרשו שמותן. מצינו שהלכו לבית המשתה ולא נדחו מגיהנם. והלכו לבית האבל ונדחו מגיהנם. עוג היה במשתה אברהם ולא נדחה מגיהנם ואלו שהלכו לבית האבל נדחו מגיהנם. א"ר יששכר דכפר סנדי דרכן של רשעים להנתן בדיוטא תחתונה של גיהנם שנאמר (איוב לד) תחת רשעים ספקם. ג' ריעי איוב הלכו לבית האבל ונדחו מגיהנם דכתיב (שם ב) ויבאו איש ממקומו. איש מביתו איש מעירו איש מארצו אכ"כ. אלא איש ממקומו ממקום שנתבצר להם בגיהנם נדחו ונצולו ממנו. מצינו שהלכו לבית המשתה ולא שרת עליהם רוה"ק זה עוג. וג' ריעי איוב הלכו לבית האבל ושרת עליהם רוה"ק הה"ד ויען בלדד. תני בש"ר מאיר כ"מ שנאמר עניה ואמירה כה ככה. אלו בלשון הקדש ברוה"ק הוא מדבר. (ט) והחי יתן אל לבו. טו מה ת"ל. עביד חסדא דיעבדון לך. לווי דילוונך. ספוד דיספדונך. קבור דיקברונך. גמול חסד דתתגמל חסד. א"ר מנא והחי יתן אל לבו אלו הצדיקים שנותנין מיתתן כנגד לבן. ולמה כותשין על הלב מימר דכלה תמן. ד"א והחי יתן אל לבו זה הי העולמים שהוא משלם שכר לבר נש על כל פסיעה ופסיעה בגמילות חסדים. דא"ר יונה אין שואלין הלכות לפני מטתו של מת. טז והא ר' יוחנן שאל לר' ינאי קומיה ערסיה דר"ש בן יהוצדק הקדיש עולתו לבדק הבית מהו מועלים בה. ומגיב ליה משהכהנים מעכבין בשחיטתה מעל. נאמר כד הוה רחיק הוה מגיב ליה. תני הכתפין אסורים בנעילת הסנדל. שמא יפסק סנדלו של אחד מהם ונמצא מתעכב מן המצוה. יז ר' זעירא שרע בדיבורא אזלון מוזקפוניה ואשכחוניה איעני בדיבורא. אמרין ליה מהו כן. אמר לון עלמא דאתינן מן לתמן הא מה דאיתמר והחי יתן אל לבו: (י) טוב כעס משחוק. אמר שלמה אילו כעס אבא על אדוניה קימעא טוב היה לו משחוק ששחקה עליו מדה"ד. למה כי ברוע פנים ייטב לב. אילו הרע לו פנים הביאו למוטב אלא (מ"א א) ולא עצבו אביו מימיו. וכן אמנון טוב היה לו אם כעס דוד אבא על אמנון קימעא משחוק ששחקה עליו מדה"ד. ולמה כי ברוע פנים ייטב לב אלא (ש"ב יג) כי אמנון לבדו מת. ד"א טוב כעס משחוק טוב היה אילו כעס הקב"ה על דור המבול. משחוק ששחקה עליהם מדה"ד שנא' (איוב כא) זרעם נכון לפניהם. ד"א טוב כעס משחוק טוב שהיה הקב"ה כועס על הסדומים. משחוק ששחקה עליהם מדה"ד שנאמר (שם) בתיהם שלום מפחד וגו': (יא) לב חכמים בבית אבל. א"ר יצחק משל לאחד שאמר לעבדו צא והבא לי חפץ טוב. א"ל ומהיכן אני מוצא חפץ טוב אמר ליה משתמצא רוב בני אדם הולכין שם חפץ טוב: (יב) טוב לשמוע גערת חכם. אלו הדרשנים. מאיש שומע שיר כסילים אלו המתורגמנין שמגביהין קולם בשיר להשמיע את העם. ד"א טוב לשמוע גערת חכם אלו תוכחות שהוכיח משה רבינו. מאיש שומע שיר כסילים אלו ברכות של בלעם הרשע שבהן גבה לבן ונפלו בשטים: (יג) כי כקול הסירים תחת הסיר. ר' לוי בריה דר' זעירא עבד לה נטילת רשות. כל העצים כשהן דולקין אין קולן הולך. ברם הלין סרייתא כד אינון דולקים קולן הולך מימר אוף אנן קיסין: (יד) כי העושק יהולל חכם. עסק שתלמידי חכמים עסוקין בו זה עם זה יהולל חכם מערבבין חכמתו. ויאבד את לב מתנה אמר ריב"ל פ' הלכות למדתי מיהודה בן פדיה בחרישת הקבר. וע"י שהייתי עסוק בצרכי רבים שכחתים. איזהו ת"ח ר' אבהו בש"ר יוחנן כל שהוא מבטל עסקיו מפני משנתו תני כל ששואלין אותו הלכה ממשנתו ומשיב עליה: (טו) חמשה תלמידים היו לו לריב"ז כ"ז שהיה קיים היו יושבין לפניו כשנפטר הלכו ליבנה. והלך ר' אלעזר בן ערך אצל אשתו לאמאוס מקום מים יפים ונוה יפה. המתין להם שיבאו אצלו ולא באו. כיון שלא באו בקש לילך אצלם ולא הניחתו אשתו. אמרה מי צריך למי א"ל הן צריכין לי. אמרה לו חמת העכברים מי דרכו לילך אצל מי. העכברים אצל החמת או החמת אצל העכברים. שמע לה וישב לו עד ששכח תלמודו. מאחר זמן באו אצלו שאלו אותו פת חטין או פת שעורים מי טב אוכלה בלפתן ולא ידע להשיבן. בלפתן ר' אליעזר ור' יוסי אומרים ב' תבשילין לפותין זה בזה: (טז) ר' יח הוה ממני תרין מנאין בכל שנה אין הוו כדי הוון מתקיימין. ואין לא הוון דמכין. מן דאתא ר' למדמך אמר לבריה לא

תעביד

יד יוסף טו ירוש' כתובות פ' ד'. תוספתא מגילה פ' ג'. ובבלי כתובות ע"ב. מ"ק פ"ג: טז ירושלמי פ"ג דברכות: יז ירוש' שם: יח ירושלמי פ"ד דתענית

מתנות כהונה

התחתונה. בחדר התחתון ועבב"ר פ' ס"ח ופ' מ"ח תנייא: **תחת רשעים**. בב"ר גרס שנא' ישובו רשעים לשאולה: **ממקומו**. משמע ממקומו המיוחד לו והוא הגיהנם המוכן לעובדי ע"א: **אלו בלשון הקודש**. אם הוא בלשון הקודש: **עביד חסדא כו'**. עשה חסד כדי שיגמלו חסד ג"כ עמך: **לווי**. עשה לוויה למת כדי שילווך ועשה הספד כדי שיספדוך ועיין כל זה במס' מ"ק בפ' אלו מגלחין: **הצדיקים**. נקראים חיים כמו שדרשו חז"ל בפסוק ובניהו בן יהוידע בן איש חי: **ולמה כותשין כו'**. כשאדם מתחרט על עונותיו כשבאת לו צרה פתאום הוא כותש ומכה על הלב לומר שהכל בא לו משם והוא הסבה הראשונה לכל עון ולכל חטאת וזהו והחי יתן אל לבו. על פי הירושלמי דפרק מי שמתו נראה דה"ג דאמר ר' יונה אין שואלין הלכות כו' עד שלא מת: **והא ר' יוחנן כו'**. עד מועלין בה ומגיב ליה משהכהנים כו' עד בשחיטתה מעל נאמר כד הוה רחוק הוה מגיב ליה תני כו' ובירוש' הגירסא יותר ארוכה עוד וחסרה מועט הפסח: **אין שואלין כו'**. כדי שלא יסיחו דעתם מן ההספד: **קמי' ערסיה**. לפני מטתו: **ומגיב לי'**. והשיב ליה: **שרע בדיבורא**. גרס וגם הוא בירושלמי בפ' מי שמתו: **שרע**. החליק ונפל כן פי' הערוך: **איעני**. מושכב ומוטה ועיין בערוך ערך ענו ופי' ר' זעירא החליק ונפל בשדה והלכו לזקפו מצאוהו מושכב על פני הארץ ברצונו כי אינו חולה ואמרו לו מהו זה למה אתה מושכב ברצון וא"ל זהו העולם שבאנו משם ובירושלמי גרס מהן דאתינן פי' מהיכן שבאנו וכ"ז להעלות ללבו אחין שיבא ובריה יתוב וחזו והחי יתן אל לבו: **טוב כעס אלא ולא כו'**. כלומר והוא לא עשה כן אלא כדכתיב ולא עצבו אביו מימיו ולכן אדוניהו מתנשא לאמר אני אמלוך: **ולמה כי ברוע כו'**. כדלעיל אצל אדוניה: **ה"ג** ייטב לב אלא כי אמנון כו'. פי' אלא מתוך שלא עצבו כתיב עליו כי אמנון כו': **זרעם נכון**. עיין בב"ר פרשה ל"ו: **לב חכמים**: **שם חפץ טוב** כן בבית האבל כל בני אדם אונס נמלטים ממנו לפיכך הולכים שם החכמים והוא הטוב שדרשו והנה טוב זה מות ועיין בב"ר פרשה ט'. **טוב לשמוע**: **כי כקול הסירים**: **נטילת רשות**. לדרוש ברבים: **ברם כו'**. אבל אלו הקוצים כשהן דולקים קולן הולך למרחוק לומר אף אנו מן העצים ויש בנו צורך כך מי שאינו חשוב בתורה משמיע קולו לאמור גם אני מן בני התורה. **כי העושק**: ה"ג שתלמידי חכמים עסוקים בהן: **יהולל כו'**. ועיין בשמות רבה פרשה ו' ושם הגירסא מתיישב יותר. **שמונה'**. בשמות רבה גרס ששים וה"נ בילקוט: **בחרישת הקבר**. קבר שנחרש לענין טומאה: ה"ג **איזהו** תלמיד חכם והוא בירושלמי בפ' אלו מגלחין וה"נ תלמיד חכם ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל שהוא מבטל עסקיו מפני משנתו תני כל ששואלין כו' ולכן נקטיה הכא לומר שעושק יהולל החכם: **איזה** תלמיד חכם. לענין השבת אבידה בטביעת עין בפרק אלו מציאות ולענין קידושין בפ' האיש מקדש: ה"ג ומשיב עלה חמשה תלמידים היו לו לר"י ב"ז כל זמן שהיה קיים כו' כן הוא בילקוט: ה"נ **צריכים** לי אמרה לי חמת. כלומר כלי שיש בו דבר מאכל ובילקוט גרס הפת ועיין זה בגמ' במס' שבת בפ' הביות: ה"ג שעורים מי טוב אוכלה כלומר איזה מהן טוב לאכלה בלפתן וכן הוא בילקוט: **ולא ידע כו'**. לא היה יודע מהו לפתן כלומר למה נקרא לפתן. **לפותין**. מחוברין שלעולם הלפתן הוא טפלה ללפת בו את הפת ונמצא שעל ידו נתחברו שני תבשילין ועל שם זה נקרא לפתן: **ר' הוה ממני כו'**. היה ממנה שני ממונין בכל שנה ראש ישיבה ואב"ד והם היו נוהגים כאשר ראוי להיות היו מתקיימים והם לא היו מתים וכשמת ר' צוה לבנו אתה

לא

עץ יוסף

עמו הו שם: **בדיוטא התחתונה** בחדר התחתון. ועי' בב"ר פ"נ. ס"ה. פ"ו. ובשוח"ט מזמור פ'. ובירוש' פ"ה דיבמות: **תחת רשעים ספקם** פי' במקום התחתון שבגיהנם רשעים ישכב. ובב"ר גרס שנאמר ישובו רשעים לשאולה: **ממקומו** משמע ממקומו המיוחד להם וזהו הגיהנם: **אלו בלשון קדש**. פי' כל אלו בלשון הקדש וברוה"ק נא'. ועי' במת"כ אם ייטיב לך פירושו ועי' בסוטה פ' אלו נאמרים ובבמדב"ר פ' ברכת כהנים: **(ט) והחי יתן אל לבו מה** ת"ל הא פשיטא דכל איש חי יתן אל לבו דאבל סוף כל אדם. ומפרש עביד חסדא כו' שיזכור בחייו מה שיעשו לו אחרי מותו. והכי אמרינן כתובות דף ע"ב והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דיספד יספדוניה כו' ופרש"י יתן אל לבו שאף הוא יספדוהו ואל ירע לו אם נהג כן. ובפ' אלו מגלחין פרש"י שלא יאמר אדם מה לי להספיד על מי שאינו קרוב. אלא יחשוב בלבו שאם יספוד יספדוהו. ועיין בירוש' כתובות פ' המדיר: **עביד חסדא כו'** עשה חסד כדי שיגמלו חסד עימך ג"כ: **לווי** עשו לוויה למת כדי שילווך. ועשה הספד כדי שיספדוך: **אלו הצדיקים** שנקראים חיים כמ"ש חז"ל בפסוק ובניהו בן יהוידע בן איש חי: **ולמה כותשין כו'** כשהאדם מתחרט על עונותיו כשבאת לו צרה פתאום הוא כותש ומכה על הלב. לומר שהכל בא לו משם והיא הסבה הראשונה לכל עון ולכל חטאת וזהו והחי יתן אל לבו: **דאמר רבי יונה** אין שואלין כו'. כלומר מדסתם ההגא אין שואלין והא ברחוק מקום מותר. אע"כ דמצוה לקרב אל המטה לפי שנוטל שכר על כל פסיעה. ולכך סתם ופסק דאין שואלין דמסתמא יש לו להיות קרוב [מדר"א] ולי אפשר שצריך להיות דבר אחר כרבי יונה כו'. ור"ל דבר אחר והחי יתן אל לבו רבי יונה אמר אין כו' והכוונה על מה שמסיים הא מה דאתמר והחי יתן אל לבו. וכן בירוש' פ' מי שמתו ליתא קודם דברי רבי יונה הא דאי' הכא שהוא משלם שכר כו': **אין שואלין הלכות כו'** מפני כבודו של מת דה"ל לועג לרש: **קומיה ערסיה** פי' לפני מטתו דר"ש בן יהוצדק זה הדין אם הקדיש עולתו לבדק הבית פי' שהפרים עולה ואח"כ אמר זו לבדק הבית: **ומגיב ליה** והוא היה משיבו משהכהנים כו' אלמא מדרבי יוחנן שאל ורבי ינאי השיבו ולא מיחה בידו מסתמא תרוייהו ס"ל שמותר: **משהכהנים מעכבין כו'** עי' בירוש' פ' מי שמתו ששם הגירסא יותר ארוכה: **נאמר** פירושא הוא אומר לך כשהיה רחוק ד' אמות מהמטה היה משיב לו וזה מותר: **הכתפים** נושאי המטה: **שרע בדיבורא** נפסק בתוך דיבורו ונשתומם כשעה חדא מלשון או שרוע [פני משה]: **אזלין מוזקפוניה כו'** הלכו לזקפו ולהחזיקו ומצאוהו ישעונה ונעלם בתוך דיבורו. אמרו לו מה זאת. אמר להם מפני שעסוקין היינו בעניני הספד ונזכרתי בעולם שבאנו משם ונתתי הדברים של מיתה אל לבי ונגע בלבי והייתי נחלש על שם דכתיב והחי יתן אל לבו. ועי' במעריך פי' אחר: **(י) משחוק** ששחקה עליו מדת הדין. ע"ד ה' ישחק לו שמדה"ד שוחקת על הנענש [יפ"מ] ועיין בירושלמי פ"ב דסנהדרין: **אלא ולא כו'** כלו' והוא לא עשה כן אלא כדכתיב ולא עצבו אביו מימיו ולכן אדוניהו מתנשא לאמר אני אמלוך: **שנאמר זרעם נכון** זה לראיה שלא כעס עליהם מעולם ועיין בב"ר פ' ל"ו: **(יא) שם חפץ טוב** כן בבית האבל כל בני אדם אונס נמלטים ממנו לפיכך הולכים שם החכמים. עיין בב"ר ס"פ ט': **(יב) שיר כסילים אלו** המתורגמנין. משמע שקרא להמתורגמן כסיל. והוא תמוה. אך דאי' לקמן פ' ט' דברי חכמים בנחת נשמעין אלו הדרשנים. מזעקת מושל בכסילים אלו המתורגמנין שעומדין על הצבור ע"כ. הרי שקורא כסילים להמונים שצריכין להמתורגמן. וא"כ כוונת המדרש הכא ג"כ כך מאיש שומע שיר מהמתורגמן שאומר בשיר לפני העם. וכן להדבר אחר קורא כסילים לאלו שהסאו והגביהו לבן מברכות של בלעם: **(יג) נטילת** רשות לדרוש ברבים: **ברם כו'** אבל אלו הקוצים כשהן דולקים קולן הולך למרחוק לומר אף אנו מן העצים ויש בנו צורך. כך מי שאינו חשוב בתורה משמיע קולו לאמר גם אני מן בני תורה [מת"כ]: **(יד) עסק** שת"ח עסוקין בהן. כצ"ל [מת"כ] מפרש עושק לשון עסק בחילוף השי"ן בסמ"ך [יפ"ת] ועיין בש"ר פ"ו ששם הגירסא מתיישב יותר: **פ' הלכות** ובש"ר אי' ששים הלכות. **בחרישת הקבר** בשדה שנחרש בה קבר לענין טומאה וטהרה: **שכחתים** ומפרש ויאבד את לב מתנה מן התורה שנתנה מתנה בלבו של אדם כדכתיב כי ה' יתן חכמה. וה"ק ויאבד את הלב ממתנה והוא חסר מ"ם [יפ"ת]: **איזה ת"ח** לענין השבת אבידה בטביעת עין בפ' אלו מציאות. ולענין קידושין בפ' האיש מקדש. **מבטל עסקיו כו'** ונקטיה הכא לומר שעושק יהולל החכם: **(טו) חמת כו'** כלו' כלי שיש בו דבר מאכל: **פת חטים או פת שעורים** מיסב ואוכל בלפתן כצ"ל. מצאתי בשם גאון אחד. והכוונה דאי' במסכת נגעים פ' י"ג מביאה ט' הובא בסוכה דף ו' מי שנכנס לבית המנוגע. כו' היה לבוש בכליו כו' הוא טמא מיד והן טהורין עד שישהא כדי אכילת פרס [שפרייתה מועטת משל שעורים] פת חטים [פי' חצי ככר] ולא פת שעורים. מיסב ואוכל [דהיינו דרך אכילה שמי שהוא מיסב הוא עסוק באכילה ואינו טרוד בדברים אחרים] בלפתן [ששיעורו מועט משאילו אוכלן בלא לפתן שמתוך טעם של לפתן ממהר לאכול ע"כ]. וזהו ששאלו לו הא דתנן עד שישהא כדי אכילת פרס כו' מיסב ואוכל בלפתן מאיזה פת יהיה אותו חצי ככר. פת חטים או פת שעורים. ולא ידע להשיב. ותיבת בלפתן קאי למטה. בלפתן ר"א ור"י אומרים כו' ור"ל שר"א ור"י מפרשים תיבת בלפתן שלמה נקרא לפת על שם ששני תבשילים לפותים זה בזה פי' מחוברים שלעולם הלפתן הוא טפילה ללפת בו את הפת. ונמצא שעל ידו נתחברו שני התבשילים ועל שם זה נקרא לפתן. אבל המת"כ מפרש גירסא דידן מי טב אוכלה כלומר איזה מהם טוב לאכלה בלפתן ולא ידע להשיבן בלפתן כלומר ולא ידע למה נקרא לפת. וכן משמע גירסת הילקוט שגרס ושאלו לו פת חטים או פת שעורים אי זה טובה בלפתן ולא היה יודע מה נפתן ע"כ: **(טז) רבי הוה ממני כו'** רבי היה ממנה ב'

ממונים

תעביד כן . אלא הוי ממני כולהון כחדא . יט ומני לך ר' חנינא קדמאי . והוא למה לא מנייה . ר' יוסי בר זביד אמר על דצווחין ציפוריא עליה . ומן צווחא עבדין . הא כדון צווחין טבאות . אם אנן שמעין בהדא אוף בהדא צריכין שמע להון . ר' בון אמר לית קדם מן ברייתא א"ל קדם ר' המנונא ספרא דבבל . א"ל כד תיזל לתמן אמור ליה שמניתיך זקן . וידע דלא מתמני ביומיה . כיון דדמך בעא בריה דימניניה ולא קביל עליה . אמר לית אנא מקבל אלא קדם ר' אפס דרומא . הוה תמן חד סב אמר אם רבי חנינא קדמי אנא תניין ואם ר' אפס קדמי אנא תניין . קביל עלוי ר' חנינא למתמני תליתאי חכה למארכה סגין שנין . אמר לית אנא ידע מן בגין מה זכיתי מארכת שנין סגין . מן בגין הדא מילתא ואם מן בגין דהוינא סליק מן טבריה לציפורין והוינא עקים איסטרטיא שאיל בשלמיה דר"ש בן חלפתא . באידין מתניין לית אנא ידע : (יז) ד"א כ כי העושק יהולל חכם . עושק שעשקו דתן ואבירם למשה רבן אבדו חכמתו ממנו . ויאבד את לב מתנה מתונה כתיב אילו היה משה מתון היה ניצול אלא שהקניטו והקפידו אותו ואמר לו (שמות ה) ירא יי' עליכם ולא סבל אלא אוף הוא הקפיד מכעסו ואמר (שם) ומאז באתי וגו' . א"ל הקב"ה אני כתבתי עליך שאת חכם כא ואת מקפיד ואומר לי כך . חייך יש לך לידע ולידע טוב אחריתן של בני מראשית שנתתי להם במצרים דכתיב (שם) עתה תראה וגו' . באותה שעה אמר הקב"ה ווי דמובדין ולא משתכחין אבדתי את אברהם יצחק ויעקב שלא הרהרו אחרי . ולא מצאתי כיוצא בהן . באותה שעה בקשה מדה"ד לפגוע בו . דכתיב וידבר אלהים ואין אלהים אלא מדת הדין . ונאמר ויאמר אליו אני יי' א"ל את ב"ז לא יכולת לסבול אותם . אני יי' רחמן בעל הרחמים במדותי ארחם שנא' (ישעיה מו) אני עשיתי ואני אשא : (יח) טוב אחרית דבר מראשיתו . כב ר' מאיר הוה יתיב ודריש בבי מדרשא דטבריה והוה אלישע רביה נייז בשוקא ארכיב על סוסיה בשבתא אמרין לר"מ הא אלישע רבך אתי נייז בשבתא בשוקא נפק לגביה . א"ל במה הויתא עסיק . א"ל (איוב מב) ויי' ברך את אחרית איוב מראשיתו . א"ל ברך שהכפיל לו את ממונו . א"ל עקיבא רבך לא הוה אמר כן אלא ויי' ברך אחרית איוב מראשיתו בזכות תשובה ומע"ט שהיה בידו מראשיתו. א"ל מה את אמרת שוב טוב אחרית דבר מראשיתו . א"ל ומה את אמרת ביה . א"ל יש לך אדם שהוא קונה סחורה בנערותו והוא מפסיד ובזקנותו הוא משתכר בה . ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו יש לך אדם שמוליד בנים בנערותו והן מתים מוליד בזקנותו והן מתקיימין . ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו יש לך אדם שעושה מעשים רעים בנערותו ובזקנותו עושה מע"ט . ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו יש לך אדם שהוא למד תורה בנערותו ומשכחה ובזקנותו הוא חוזר עליה הוי טוב אחרית דבר מראשיתו . א"ל ר"ע רבך לא כך אמר אלא טוב אחרית דבר כשהוא טוב מראשיתו . וכן היה מעשה אבויה אבי מגדולי הדור וכשבא למולני קרא לכל גדולי ירושלים וקרא לכל גדולי הדור וקרא לר' אליעזר ולר' יהושע עמהם וכשאכלו ושתו שרון אילין אמרין מזמורין ואילין אמרין אלפבטרין . א"ר אליעזר לר' יהושע אילין עסקין בדידהון . ואנן לית אנן עסקין בדידן . והתחילו בתורה ומן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים . והיו הדברים שמחין כנתינתן מסיני והאש מלהטת סביבותיהן . עיקר נתינתן לא מסיני נתנו באש שנא' (דברים ד) וההר בוער באש עד לב השמים אמר הואיל וכך הוא גדול כחה של תורה . הבן הזה אם מתקיים לי הריני נותנו לתורה . ועי' שלא היתה כוונת מחשבתו לש"ש לא נתקיימה בי תורתי . ומה את אמר תובן (איוב כח) לא יערכנה זהב וזכוכית אמר ליה ומה את אמרת ביה . א"ל אלו ד"ת שקשין לקנות ככלי זהב וזכוכית . א"ל עקיבא רבך לא אמר כן אלא מה כלי זהב וזכוכית אם נשברו יש להם תקנה . אף ת"ח שאיבד משנתו יכול הוא לחזור עליה . א"ל חזור עול לך . א"ל למה . עד כאן תחום שבת . א"ל מנן את ידע . א"ל מטלפי סוסי שכבר הלך אלפים אמה . א"ל וכל הדא חכמתא אית בך ולית את חוזר בך . א"ל לית בחילי . א"ל למה . אמר ליה רוכב הייתי על הסוס ומטייל אחורי בהמ"ק ביוה"כ שחל להיות בשבת ושמעתי ב"ק מצפצפת ואומרת (ירמיה ג) שובו בנים שובבים (מלאכי ג) שובו אלי ואשובה אליכם חוץ מאלישע בן אבויה שהיה יודע כחי ומרד בי . ומהיכן היה לו ראה אדם אחד עלה לראש הדקל בשבת ונטל האם על הבנים וירד בשלום ובמוצאי שבת ראה אדם אחד עלה לראש הדקל ונטל הבנים ושלח את האם וירד והכישו נחש ומת . אמר כתיב (דברים כב) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים היכן טובו של זה והיכן אריכת ימיו של זה ולא ידע שדרשה ר"ע למען ייטב לך בעולם שכלו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך . וי"א ע"י שראה לשונו של ר' יהודה הנחתום נתון בפי הכלב אמר מה הלשון שיגע בתורה כל ימיו כך לשון שאינו יודע ויגע בתורה עאכ"ו . אמר א"כ לא מתן שכר לצדיקים ולא תחיית המתים . וי"א ע"י שכשהיתה אמו מעוברת בו עברה על בתי ע"ז והריחה ונתנו לה מאותו המין ואכלה והיה כפעפע בכריסה כאריסה של חכינה . לאחר ימים חלה אלישע בן אבויה אתון אמרין לר"מ אלישע חולה אזל לגביה א"ל חזור בך אמר ליה ועד כדון מקבלין א"ל ולא כתיב (תהלים צ) תשב אנוש עד דכא עד דכדוכה של נפש . באותה שעה בכה אלישע בן אבויה ומת והיה ר"מ שמח ואומר דומה שמתוך תשובה נסתלק ר' . וכיון שקברוהו באתה האור לשרוף את קברו אתון אמרין לר"מ קבר

רבך

יד יוסף יט כתובות ק"ג : כ ש"ר פ' ו'. ותנחומא ואו"ת : כא שנא' עיר גבורים עלה חכם [משלי כ"א]. לקמן סי' כ"ג : כב כה"ל פסוק ליני הלילה . בבלי וירוש' חגיגה פ"ב :

מתנות כהונה

לא תעשה כן אלא תמנה טלם כאחד כלומר זה יהי' ראשון וזה שני לאחר מותו וזה שלישי לו ורבי חנינא תמנה בראשונה ועיין מזה בכתובות בס' הכותב : והוא למה לא מנייה . ורבי למה לא מנה ר' חנינא בראש : על דצווחין כו'. בני ציפורי היו צועקין ולא היו מניחין את ר' שימנה אותו בראש ורבי היה דר בצפורי קרוב למותו כדאיתא בתוס' בס' הכותב ובירושלמי סוף מס' כלאים ושאלו וכי בשביל הצעקה עושין כן שלא למנותו הרי מעתה הם צועקים הרבה ואם אנו שומעין להם בזה גם באלו דברים שצועקים עליהם צריכים אנו לשמוע להם : ה"ג דצווחין ציפורייא עליה ומן צווחא עבדין והא כדין כו' עד לשמוע להן וטוב אציגה לפניך גירס' הירושלמי במס' תענית בס' בג' פרקים וה"נ כתם וגגין צווחא עבדין א"ר יוסי על שהשיבו טעם ברבים ומה טעם השיבו ר' הוה יתיב ומתני פלמו פלמיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כולם הומיות א"ע הומות א"ל קדם מן קריתא א"ל קדם כו' : ומה טעם כו'. כלו' איזה טעם השיבו ואמר ר' היה יושב ושונה מקרא זה וקרא הומיות ואמר לי' חנינא הומות כתיב ופסוק הוא ביחזקאל סי' ז' ואמר ליה ר' לפני מי קרית מקרא ואמר ליה כו' : כד תיזל כו'. כשתלך שם אמור לו שמניתך זקן וידע ר' חנינא שלא יתמנה זקן בימיו של ר' שכל זמן שר' חי לא יעזבנו וילך לבבל : כיון דדמך כו'. כיון שמת ר' רצה בנו למנות את ר"ח בראש ולא קבל עליו ר"ח : אמר לית אנא גרסי'. פי' אין אני מקבל עלי לישב בראש אלא ישב ראשון ר' אפס והיה שם זקן אחד ואמר אם יהיה ר' חנינא הראשון אני אהיה השני לו לאחר מותו ואם ר' אפס הראשון אני אהיה שני כלומר בין כך ובין כך לא אהיה שלישי וקבל עליו ר"ח להתמנות שלישי חכה להאריך שנים רבות ואמר ר"ח אין אני יודע בעבור מה זכיתי להאריך שנים הרבה אם בעבור הדבר הזה או בעבור שפעם אחת הייתי עולה מטבריא לציפורי והייתי מעקם הדרך כדי לשאול בשלום ר"ש בן חלפתא באיזה זכות משנים אלו אין אני יודע : איסטרטיא . דרך הרבים כדאמרינן בעירובין סרטיא ופלטיא : באידין מתניין . באיזה משנים : שעשק דתן כו'. ע"ז בש"ר פ"ו : חכם . בש"ר גר' עניו ובאמת היא היא שכל עניו סבלן ואינו כועס מהרה והוא חכם כי הכעס בחיק הכסילים ינוח : מקפיד. רגזן בש"ר הגירסא באופן אחר : ואומר לי כך וכך גרסינן : אלא מדת הדין וכו' גרסי' . ובש"ר הגירסא נתיישבת יותר היטב : טוב אחרית : נייז . רכב וכה"א וכן נגוה ועבר ועיין זה במדרש רות (ו) בפסוק ליני הלילה ובפרק אין דורשין בבלי (טו) ובירו': ה"ג ומה את אמר תובן לא יערכנו זהב כו' תובן פי' טוב : ה"ג במדרש רות ככלי זהב ונוחין

ניאבד

עץ יוסף

ממונים על הנהגת הצבור וכן היותר גדולים שבחכמים . וכמת"כ כתב אחד לראש ישיבה ואחד לאב"ד : אין הוו כלהי הוו מתקיימין . כצ"ל וכ"ה בירוש' פ' ד' דתענית . ופי' אם היו ראוים היו מתקיימים ואם לאו היו מתים . ולא היה ממנה ב' אחרים במקומן : מן דאתא רבי למידמך וכו'. פי' כשנסתר רבי ליה לבנו לא תעשה כן אלא מנה כל החכמים בראשים להמנות יחד . והיינו טעמא כי בנו אולי לא יכיר מי הם היותר גדולים כמו שהוא היה מכיר בהם : ומני לך ר' חנינא קדמאי ועוד צוה למנות את ר' חנינא בראש כולם . ובירו' אי' ומניא לר' חמא ב"ח בראש : והוא למה לא מנייה . ר"ל ובעיא ולמה לא מינהו הוא בידו . והשיב רבי יוסי בר זביד . מפני שהציפוריים היו צועקים עליו שלא היה נאהב להם כדרך ת"ח דלא מרחמי ליה בני מתיה והיו מגמגמין אחריו . ורבי היה דר בציפורי קרוב למותו : ומן צווחא עבדין כו' שאלו וכי בשביל הצעקה עושין כן שלא למנותו . הרי מעתה הם צועקים הרבה ואם אנו שומעין להם בזה גם באלו דברים שצועקים עליהם צריכים אנו לשמוע להם : רבי בון אמר על שהשיבו טעם קדם מן ברייתא [פי' שמפני שרבי חנינא השיב על דברי רבי בפני רבים ונתביים]: רבי הוי יתיב מתני וזכרו פליטיהם אותי והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם הומיות [פי' רבי היה יושב ושונה כלם הומיות] : א"ל הומות [והשיבו דלא קרינן אלא הומות על זה כעס רבי עליו] : וא"ל הן קריתה . א"ל קדם רב המנונא ספרי דבבל . א"ל כד תיזל לקמן אמור לו שמניתיך זקן [פי' ואמר לו כשתרד שם אמור לו שימנה אותך זקן כלו' שהוא שלמדך ימנך ולא אני : וידע [רבי חנינא מזה] : דלא מתמני ביומיה . כיון דדמך [רבי] : בעא בריה דימניניה [לרבי חנינא] : ולא קביל [רבי חנינא עליה] : אמר לית אנא מקבל אלא קדם [יהיה מתמנה] : רבי אפס דרומא [מפני שהוא גדול ממני] כצ"ל . וכ"ה בירו' : הוה תמן חד סב כו'. היה שם זקן אחד ואמר אם יהיה רבי חנינא הראשון אני אהיה השני לו לאחר מותו . ואם רבי אפס הראשון אני אהיה השני כלו' בין כך ובין כך לא אהיה שלישי . וקבל עליו רבי חנינא להתמנות שלישי . וזכה להאריך שנים רבות . ואמר רבי חנינא אין אני יודע בעבור מה זכיתי להאריך שנים הרבה . אם בעבור הדבר הזה . או בעבור שפעם אחת הייתי עולה מטבריא לציפורי והייתי מעקם הדרך כדי לשאול בשלום ר"ש בן חלפתא : באידין מתניין . פי' באיזה זכות משניהם אין אני יודע [מת"כ]. או פי' והייתי שואלו באיזה משניות שלא הייתי יודע [אסיפת אמרים]. ובירוש' אית בשלמיה דרבי שמעון בן חלפתא בעין תינה [שם מקומו של רשב"ח] לית אנא ידע עכ"ל : (יז) עושק שעשק דתן כו'. ופי' עושק ריב וקטטורין כמו שם העשק עשק כי התעשקו עמו [יפ"ת]. ועי' בש"ר פ"ו סי' ב' שם נתבאר : אף הוא הקפיד בכעסו כו' ע' ש"ר שם : שאת חכם וגרנה גרם שאת עניו . והיא היא שכל עניו אינו כועס והוא סבלן ואיש חכם כי הכעס בחיק כסילי' ינוח : חייך יש לך לידע כו' עי' ביפ"ת בש"ר ומ"ש שם : (יח) נייז עבר ועי' ברו"ר פ' ליני הלילה . ובפ' אין דורשין בבלי ט"ו ובירו' : נפק לגביה פסק ליה מן דרשה ונפק לגביה ללכת אחריו ללמוד תורה מפיו : מראשיתו א"ל ומה אמרת ביה אמר ליה ברך שהכפיל כצ"ל . וכ"ה ברו"ר : שהכפיל לו את ממונו . עי' ברו"ר שם נתבאר : כה את אמרת טוב . אלישע אמר לר"מ ומה אמרת טוב בנ"ה : יש לך אדם שהוא קונה כו' . עי' בנ"ר מ"ש : וכן היה המעשה כו' . וכן בדידי הוה עובדא הכי וכדמפרש : שרון כו' התחילו ואמרו מזמורים של הבל . ואלו אמרו חרוזות לפי אלפ"א בית"א שירות לפי המשקל : אילין עסקין בדידהון כו'. אלו הם עוסקים בשלהם ובמה שהם רגילים . ואנחנו אין אנו עוסקים בשלנו : לשם שמים כו'. ע' ברו"ר מ"ש שם : שקשין לקנות ככלי זהב וזכוכית . דס"ל דזכוכית הוא אבן טובה . אבל ברו"ר גרס שקשין לקנות ככלי זהב ונוחין ניאבד כזכוכית וצ"ל דהמדרש דהכא לא ס"ל שהוא אבן יקרה : יכול הוא לחזור עליה. ע' רו"ר : א"ל חזור עול לך אלישע אמר לר"מ חזור ושוב לביתך : עד כאן התחום שבת אע"פ שהוא לא היה חושש לחטא לא רצה שיעבור ר' מאיר בשוגג שעבר מהתח' : לית בחילי אינו בכחי וברשותי (מת"כ) : חוץ מאלישע בן אבויה ע' ברו"ר שם כנזכר כל הענין : והיה מפעפע בכריסה כאריסה של חכינה . כצ"ל (א"ח) פי' כארס של נחש . ועל ידי זה נפסד מזגו והיה מתאוה לדברי עבירה : ועד כדון מקבלין אם חוזרים בתשובה בשעה כזו שאין יכולת להרע עוד מתקבלין בתמיה (יפ"מ) : דכדוכה של נפש כלו' עד שמת . ועיין מ"ש ברות רבה : ופרש טליתו עליה שע"י כן יכבה האש כדי שלא ישרוף כשיתו

יפ"מ

רבך נשרף יצא ופרש טליתו עליה. א"ל (רות ג) ליני הלילה בעוה"ז שכולו לילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל. מהו והיה בבקר בעולם שכלו טוב. אם יגאלך טוב זה הקב"ה שנא' (תהלים קמה) טוב י"י לכל. ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי י"י שכבי עד הבקר. ודמכת ליה. אמרון ליה ר' לעלמין דאתי אין אמרין לך מה את בעי אביך או רבך מה תימר. אמר אבא ובתר כן ר'. אמרין ליה ושמעין לך אינון. אמר להון ולאו מתניתא היא מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין מצילין אלישע בזכות תורתו. לבסוף באו בנותיו ותובעות צדקה אצל רבינו אמר (שם קט) אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו אמרין רבי לא תסתכל בעובדוהי אסתכל לאורייתיה. באותה שעה בכה ר' וגזר עליהם שיתפרנסו אמר מה מי שלא היתה תורתו לש"ש כך העמיד. מי שתורתו לש"ש עאכ"ו: (יט) טוב ארך רוח מגבה רוח. כג הד פרסי אתא גבי רב אמר ליה אלפני אוריא. א"ל אמור אל"ף א"ל מאן דיימר דהוא אל"ף ימרון דאינו כן. אמור בי"ת. א"ל מאן אמר דהוא בי"ת נער בו והוציאו בנזיפה. אזל לגבי שמואל א"ל אלפני אוריא. אמר ליה אמור אל"ף. א"ל מאן דיימר דהוא אל"ף. א"ל אמור בי"ת. א"ל מאן אמר דהוא בי"ת אחדיה באודניה ואמר אודני אודני. א"ל שמואל מאן אמר דהוא אודניך. א"ל כולי עלמא ידעין דהוא אודני. א"ל אוף הכא כולי עלמא ידעין דהוא אל"ף ודהוא בי"ת. מיד נשתתק הפרסי וקביל עלוי הוי טוב ארך רוח מגבה רוח טובה היא האריכה שהאריך שמואל עם הפרסי מהקפדה שהקפיד עליו רב שאילולא כן חזר הפרסי לסיאורו וקרא עליו טוב ארך רוח: (כ) ועוד כד עקילס הגר שאל לר' אליעזר א"ל הרי חיבה שחיבב הקב"ה את הגר בלחם ובשמלה בלבד שנא' (דברים י) ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה כמה טווסין וכמה פסיונין אית לי ואפי' עבדי לא משגיחין עליהון. א"ל וכי קלה היא בעיניך דבר שבקש בו אבינו יעקב מתחלה שנא' (בראשית כח) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש דבר קל הוא. אתא לגבי ר' יהושע ושאל ליה כך. א"ל גר שנתגייר לש"ש זכה ומשיאין מבנותיו לכהונה. לחם זו לחם הפנים. ובגד אלו בגדי כהונה צמצמו בדברים. אמרו לו תלמידיו וכי קלה היא בעיניך דבר שנחבט בו הזקן שנא' (שם) ונתן לי לחם וגו' ולמה את מושיטו בקנה התחיל מפייסו בדברים. לחם זו התורה שנאמר (משלי ט) לכו לחמו בלחמי ובגד זה הכבוד שנא' בי מלכים ימלוכו. הוי טוב ארך רוח טובה היא האריכה שהאריך ר' יהושע עם עקילס הגר מהקפדה שהקפיד בו ר' אליעזר שאילולא כן חזר לסיאורו וקרא עליו טוב ארך רוח מגבה רוח:

(כא) אל תבהל ברוחך לכעוס. א"ר יונה היכמה דמעזלא עזיל על פלכתיה כן סליק ליה בפלכתיה הוא נסיב. היך מה דקימקומא נליש על ניסיה שפיך. כל דרקק לעיל על אפוי נפל: (כב) טובה חכמה עם נחלה. טובה חכמה כשהיא נחלה. דבר אחר טובה חכמה כשיש עמה נחלה. דתנינן תמן באבות כה רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וכו'. דבר אחר טובה חכמה טובה חכמתו של משה שנאמר (משלי כא) עיר גבורים עלה חכם. עם נחלה שהנחיל תורתו לישראל. דבר אחר טובה חכמה זו חכמתו של בצלאל שהנחיל ארון לישראל. שבשעה שאמר ליה משה עשה ארון וכלים ומשכן א"ל בצלאל משה רבינו מביאין את הכלים ומעמידין אותם באויר. בתחלה יעשה המשכן ואח"כ יעשה הארון. א"ל משה שמא בצל אל היית יושב וידעת בתחלה (שמות כה) ועשו ארון ואח"כ ואת המשכן תעשה הוי טובה חכמה עם נחלה. טובה חכמה של בצלאל עם נחלה שהנחיל ארון לישראל. ד"א טובה חכמה של יהושע עם נחלה שהנחיל את הארץ. ויותר לרואי השמש. ד"א טובה חכמה שיש עמה זכות אבות אשרי שזכות אבותיו עומדת ומאירה לו: (כג) ר' אחא בש"ר תנחום כו למד אדם ולימד ושמר ועשה והיתה ספיקא בידו להחזיק ולא החזיק. הרי הוא בכלל ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת. למד ולא לימד לא שמר ולא עשה ולא היתה ספיקא בידו להחזיק והחזיק הרי הוא בכלל ברוך אשר יקים כי כל ארור הוא מכלל ברוך. ר' הונא אמר עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצות אצל בעלי תורה מ"ט כי בצל החכמה בצל הכסף: (כד) שלש כז מאות נזירין עלו להקריב ט' מאות קורבנין בימי שמעון בן שטח. מאה וחמשים מצא להם פתח ומאה וחמשים לא מצא להם פתח. סליק שמעון בן שטח לגבי ינאי מלכא א"ל ש' נזירין סלקין בעיין למקרבא תת"ק קורבנין ולית להון. אלא הב את פלגא מן דידך ואנא פלגא מן דידי ויזלון ויקרבון. יהב להון ינאי פלגא ואזלון יקרבון. אזלון אמרין לישן דביש לינאי מלכא על שמעון בן שטח. אמרין לינאי מלכא תהוי ידיע כל מה דאקריבינון מן דידך הוה. כרם שמעון בן שטח לא יהב כלום מן דידיה. שמעיניה וכעס על שמעון בן שטח ושמע שמעון בן שטח וערק. בתר יומין הוו תמן בר נש רברביי מן מלכותא

יד יוסף כג שבת ל"א: כד ב"ר פ' ע'. ש"ר פ' י"ט. במדב"ר פ' ח'. תנחומא נ"ל. ילקוט ויצא; כה אבות פ"ב מ"ב: כו ויק"ר פ' כ"ה. ירוש' פ' אלו נאמרין: כז ב"ר פ' צ"א וירושלמי ברכות פ' ז':

ענף יוסף

(כב) [ובשעה שאמר לו משה כו'] כדי שתבין דברי המדרש לעתיק לפניך מה דאי' בברכות דף נ"ה וז"ל בשעה שאמר לו הקב"ה למשה לך אמור לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים. הלך משה ואמר לבצלאל עשה כלים ארון ומשכן. א"ל רבינו משה מנהגו של עולם אדם בונה בית ואח"כ מכניס לתוכו כלים ואתה אומר לי עשה כלים ארון ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסם. שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים. א"ל בצלאל בצל אל היית וידעת ע"כ. ופרש"י שהקב"ה אמר לו למשה שיאמר לבצלאל עשה משכן ארון וכלים שכן הם סדורים בכי תשא ראה קראתי בשם וגו' ואתו אהליאב וגו' את אהל מועד ואת הארון לעדות וגו' וכל הפרשה. ומשה א"ל עשה ארון וכלים כגון שולחן ומנורה ואח"כ משכן דסבירא ליה לבאי שנא שכסדר שהם סדורים בויקחו לי תרומה נאמרו לו עכ"ל. והמהרש"א כתב פירש"י שכן סדורים בכי תשא כו' ע"ש וכ"כ התוס'. ויותר נראה לפרש דבפרשת ויקהל קשיין גבי עשיה דהקדים המשכן לארון וכלים ולא הזכיר שם בעשיית המשכן בצלאל רק גבי ארון דכתיב ויעש בצלאל את הארון וגו' למדרש מינה דבצלאל היה יודע לעשות המשכן ואח"כ הארון וכלים עכ"ל. ויש שהגיהו כעין זה ע"פ גירסא הנ"ל. אבל מהרש"מ גרס ובשעה שאמר לו משה עשה משכן ארון וכלים א"ל בצלאל רבינו משה מביאין את הכלה [פי' היינו התורה] ומעמידין אותה באויר [פי' באויר המשכן] בתחלה יעשה המשכן ואח"כ יעשה הארון [פי' בתמיה] וגירסא זו לפי המדרש שלנו פ' ל':

(כד) [שמע שמעון בן שטח וערק] וכן הוא בב"ר ובירוש' פרק שלשה שאכלו. אבל בגמ' דילן קאמר שכשהרג ינאי מלכא החכמים על שפסלוהו מן הכהונה אז ברח שמעון בן שטח. [א"ל למה ערקת] כתב היפ"ת שבהר שאלת למה ערקת כי גרסינן לה. וכן הוא בירושלמי. דהא ודאי ברח מפניו עלשכעס עליו. אבל מאחר שהשיב שלא כתל בו כו' בעי שפיר א"כ למה ברחת אם לא חטאת. והשיב מ"מ פחד שמא לא יקבל התנצלותו עד שיככה חמתו עכ"ל:

מתנות כהונה

ליאבד בכלי זכוכית: אלפני אוריא. למדני תורה: מאן דיימר כו'. מי יאמר שהוא אלף שמא אין כך שמא יאמר האומר שאינו כן: אחדיה באודניה גרסי'. פי' אחזו ותקעו באוזן היה הפרסי קורא אזני אזני וא"ל שמואל מי יאמר שזהו נקרא אוזן א"ל כל העולם יודעין כו': לסיאורו. לסכלותו ועיין בערוך ערך סאר וכן בכ"מ שכתוב סיאורו יש מפרשו לסכלותו ולאולתו והוא קשה לשון מן סיאורו או פי' להבטתו כהאי דאמרינן בב"ב בפ' לא יחפור שאני דניס דיהבו סיאורי פי' הבטה והשגחה: צמצמו. הכרו ותפסו בדברי': מושיטו בקנה כו'. גירסא זו איננה מיושבת ובב"ר פ"ע הגירסא נכונה וע"ש ותנוח דעתך: אל תבהל: היכמה כו'. משלים הוא ממשיל על הכעסן שאין עולה בידו אלא רגזותו: היכמה כו'. כמו הגוה הזה שטוה המטוה על הפלך כן עולה לו וכן חוזר ונופלו מן הפלך או משל אחר כמו שדוד של נחושת כשהוא מעלה רתיחה על גדו הוא שופך מימיו הרותחים וכן כל הרוקק למעלה ממנו חוזר ונופלו לו על פניו: דקימקומא. דוד של נחושת: נליש רותח: טובה חכמה: כשהיא נחלה. כלומר שמוחזק בה כנחלה זו שאין עליה עררין: עם דרך ארץ וכו' גרסינן. ורצה לומר וכל תורה שאין עמה מלאכה ועיין בפ' נשא פ' י"ג: ובשעה שאמר לו משה כו'. עיין כל זה באר היטב בשמות רבה פ' ויקהל: ויותר לרואי השמש. בא"א הגיה אחריו שאמר שמש בגבעון דום: להחזיק. ידי לומדי תורה ולפרנסם: כי כל ארור כו'. כלומר כל הארורים שנאמרו בפר' היו נאמרין תחלה בלשון ברוך כגון ברוך אשר לא יעשה פסל וכן כולן עד ברוך אשר יקים ועיין זה בירושלמי בפ' אלו נאמרין ובויקרא רבה פ' כ"ה. וחופה. כלו' חופה לצל ובירושלמי לא גרס וחופה:

שלש

עץ יוסף

[יפ"מ]: בעולם שכולו בקר כנ"ל: ודמכת לה שהאש שקטה ונחה מלשרוף: ושמעין לך בתמיה כי אין זכות שלה להציל אחר מגיהנם: כך העמיד דהיינו ר"מ שלמד תורה ממנו לימד לכל ישראל. או פירושו כך העמיד זרע כשר ונטועות (מת"כ): (יט) הד פרסי ע' בשבת דף ל"א: אלפני אוריא למדני תורה: מאן דיימר כו' מי יאמר שהוא אל"ף שמא אין כך. שמא יאמר האומר שאינו כן: אחדיה באודניה אחזו ותקעו באוזן היה הפרסי קורא אזני אזני. וא"ל שמואל מי יאמר שזהו נקרא אוזן. א"ל כל העולם יודעין כו': לסיאורו לסכלותו (מת"כ): (כ) עקילס הגר ובב"ר פ' ע' אי' תרגום עקילס הגר כו'. וכתב היפ"ת שם עקילס אינו אונקלוס הגר ע"ש. וכ"כ היד"מ: הרי חיבה שחיבב הקב"ה כו' ע' ב"ר פ' ע' סי' ה' שם נתבאר: טוסין מין עוף שקורין (פאווע). פסיוני עליו והוא עוף שמן מאד כדאי' בפ' יום הכפורים (מת"כ): אית לי דעקילס עשיר היה שהיה בן אחיו של אדריאנוס כדאי' בש"ר פ"ל: זו לחם הפנים או הכא יתירה שיהיו נהנים משולחן גבוה (יפ"ת): ושמלה אלו בגדי כהונה כנ"ל: צמצמו הכרו ותפסו בדברים (מת"כ): שנחבט בו הזקן שנצטער בשאלה זו: ולמה את מושיטו בקנה פירוש בקל. ר"ל שאת מראה לו שזה יבא לו בקל אלא שיזכה עד לכהונה. וע' ב"ר שם: ושמלה זו הכבוד כנ"ל ועיין בב"ר שם ששם הגי' נשתנה. ובבמדב"ר פ"ח: שהקפיד בו ר"א ר"ל שלא רצה למלאות שאלתו: (כא) היכמה משלים הוא ממשיל על הכעסן שאין עולה בידו אלא רגזותו: היכמה כו' כמו הטוה שמטוה על הפלך כן עולה לו. וכן חוזר ונופלו מן הפלך. או משל אחר כמו הדוד של נחשת כשהוא מעלה רתיחה על גדו הוא שופך מימיו הרותחים. וכן כל רוק שרוקק למעלה ממנו חוזר ונופל על פניו: דקימקומא דוד של נחשת: נליש רותח: (כב) כשהיא נחלה פי' כשהוא ובנו ובן בנו ת"ח שוב אינה פוסקת מזרעו (מדר"ח). או פי' ע"ד דמכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא כו'. כדאי' ביומא ע"ב (מהגאון מוה' שאול מווילנא): כשיש עמה נחלה דרש נחלה כמשמעה שיהיה לת"ח נחלה בעולמו להתפרנס ממנה. כי מי שעסק בתורה ואינו מכין לו פרנסה מקודם תולה תורתו באחרים מלבד מה שמנחיל חלק תורתו למפרנסיו אלא כי יבטלו מתורתו שדואג תמיד אולי לא יעלה בידו מזונותיו: עם דרך ארץ ומסיים שם וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון: עשה ארון וכלים ומשכן דכתיב (שמות כה) ועשו ארון ואח"כ ואת המשכן תעשה. א"ל בצלאל רבינו משה מביאין את הכלה ומעמידין אותה באויר בחמה ובגשמים בעוד שתעשה החופה אלא בתחלה יעשה המשכן ואחר כך יעשה הארון. א"ל משה שמא בצל אל היית יושב וידעת. חייך כך נאמר לי. אלא אני הוא ששכחתי כנ"ל. וזה הגיר' יכול להיות בין לפרש"י ובין לפירוש המהרש"א אבל האות אמת גרס עשה ארון וכלים ומשכן. א"ל בצלאל רבינו משה מביאין את הכלה ומעמידין אותה באויר בחמה ובגשמים בעוד שתעשה החופה אלא בתחלה יעשה המשכן ואח"כ יעשה הארון. א"ל משה שמא בצל אל היית יושב וידעת. חייך כך נאמר לי אלא אני הוא ששכחתי. בתחלה כתיב (שמות כה) ועשו ארון ואח"כ ואת המשכן תעשה. ולבסוף כתיב (שם לו) ויעשו כל חכם לב וגו' את המשכן ואחר כך ויעש בצלאל את הארון. הוי טובה חכמה כו'. וזהו כפי' המהרש"א לבד: הכלה היינו הארון: ויותר לרואי השמש שהדמים גלגל חמה ולבנה שנאמר (יהושע י) שמש בגבעון דום מיד וידום השמש. כנ"ל (א"א): שיש עמה זכות אבות. וקרא לזכות אבות נחלה: עומדת ומאירה לו. וזהו ויותר לרואי השמש: (כג) להחזיק ולא החזיק. כ"ה בירו' פ' אלו נאמרין. אבל בויק"ר פרשה כ"ה קאמר או למחות ולא מיחה. והיינו משום דדריש אשר לא יקים על מי שבידו להקים את התורה. והיינו להחזיק יד מקיימיה. ולמחות ביד מבטליה עד שיקיימוה בע"כ (יפ"מ): הזאת לא למד ולא לימד כנ"ל. וכ"ה בויק"ר פ' כ"ה: והחזיק בנותן ההספק בידו אע"פ שלא יספיק להחזיק ממש לפרנס איזה עני (יפ"מ): כי כל ארור כו' כלו' כל הארורים שנאמר בפ' הן נאמרין תחלה בלשון ברוך כגון ברוך אשר לא יעשה פסל וכן כולן עד ברוך אשר יקים: צל וחופות לבעלי מצות. היינו מחזיקים ביד ת"ח אצל ת"ח. כלו' שבכן שוה או קרובים זה לזה כמסובין בסעודה זה אצל זה. וטעם צל וחופות ד"מ על הסכם הסעודה שדרכם לנטות בגנים צל וחופות ע"ד ועל מקראיה ענן יומם כו' כי על כל כבוד חופה וסוכה תהיה לצל יומם (יפ"ת): (כד) עלו בעיין להקריב כנ"ל ופי' שעלו מח"ל לירושלים להקריב קרבנם שמלאו ימי נזירתם ולא היה להם במה לקנות קרבנותיהם: תשע מאה קורבנין. שכ"א חייב ג' קרבנות ביום מלאת ימי נזרו כבש לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים: מצא להם פתח לישאל על נזירותם ולא יצטרכו להביא קרבן שנתבטל הנדר מעיקרו וכמאן דליתא דמי: לא מצא לא היה יכול למצוא להן פתח: סליק שמעון ב"ש כו'. ענה ר"ש ב"ש אצל

ינאי

דפרס הוון יתבין על פתוריה דינאי מלכא. מן דאכלין אמרין לינאי מרי מלכא נהירין אנן דהוה הכא חד סב והוה אמר לן מילי דאורייתא. אמר לשלמתו אחתיה אינתתיה דינאי שלחי ואייתי'. א"ל הב לי מילא ושלח ליה עזקתך והוא אתי. יהב לה מילא ואתא. מן דאתא יתיב ליה בין מלכא למלכתא. א"ל למה ערקת א"ל שמעית דאת כעים עלי וצרה לי בגינך דלא תקטלנני וערקית. והדין קרייה קיימית דכתיב (ישעיה כו) חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. א"ל ולמה אפלית בי. א"ל ח"ו לא אפלית בך. אלא את מן ממונך ואנא מן אורייתי דכתיב כי בצל החכמה בצל הכסף. אמר ליה ולמה יתבת בין מלכא למלכתא אמר ליה דהכין כתיב בסיפריה דבן סירא סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. א"ל חמית מן מה אנא מוקיר לך. אמר ליה לית את מוקיר לי אלא אורייתי היא מוקרא לי דכתיב סלסלה ותרוממך. אמר לון מזגין ליה כסא דיבריך. אמר מה איבריך נימר ברוך שאכל ינאי משלו. א"ל את כדון את בקשיותך לא שמעית מן יומא ינאי בברכתא. אמר ומה אית לי למימר ברוך שאכלנו ולא אכלתי. אמר להו אייתי ליה דייכול. מן דאכל אמר שאכלנו משלו. א"ר יוחנן וחלוקין חביריו על שמעון בן שטח. ר' אבין אמר על השניה. ור' ירמיה אמר על הראשונה. ומחליפין שיטתיה דר' ירמיה תמן פשיטא ליה והכא צריכא ליה. תמן פשיטא ליה כרשב"ג והכא צריכא ליה כרבנן. דתני עלה והסב וטבל עמהן אע"פ שלא אכל עמהן כזית דגן מזמנין עליו דברי חכמים. ר' יעקב בר אחא בש"ר איסי אמר לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן. תני שנים שאכלו דגן ואחד שאכל חוץ מדגן מצטרף כמאן תנינן כרשב"ג: (כה) נ' כח בליוטין היו בירושלים. בן ציצית הכסת ונקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע וכל חד וחד היה יכול לספק ולפרנס למדינה י' שנים. והיה שם בן בטיח בן אחותו של ריב"ז והיה ממונה על האוצרות ראש קסרין שבירושלים. ועמד ושרף את האוצרות. שמע ריב"ז אמר ווי. אזלין ואמרון לבן בטיח חביבך אמר ווי ווי. שלח ואייתיתיה. א"ל למה את אמרת ווי. א"ל לא אמרית ווי אלא וה אמרית שכל זמן שהאוצרות יקרין קיימין לא יהבין נרמיהון למעבד קרבא. בין ווי לוה נמלט ר' יוהנן וקרון עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. ומעשה בר' יוחנן כט שאחזו בולמוס והלך לאימונים וישב לו למזרחה של תאנה ונתרפא. אמרין ליה הדא מנא לך; אמר לון מן דוד דכתיב (ש"א ל) ויתנו לו פלח דבלה. וקרון עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. ר' יוסי בר יאסין הוה אתי באלפא ואתי מן טרסים ואמר ליה טליא אנא צריך למיחת. א"ל לא תיחות לימא דימא סכנתא. א"ל בעי אנא למיקרי ק"ש. א"ל קרי. א"ל בעי אנא למיכל. א"ל אכול. כיון דאתון ללמן א"ל אסור אתה עד שתטבול. וקרא עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה: (כו) ר"מ הוה מתבעי למלכותא וערק עבר על חנותא דארמין ואשכח יתהון יתיבין אכלין מן ההוא מינא. חמון יתיה אמרין הוא הוא. לית הוא הוא. אמרין אם הוא הוא אנן כרזין ליה אין אתי אכיל עמן. והוה צבע חדא אצבעותיה ברמה דחזיר. ויהב אצבעותיה אוחרי בפומיה טמש הא ומתק הא. אמרין דין לדין אילו הוה ר' מאיר לא הוה עביד כן. שבקוניה וערק וקרא עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה: (כז) לר' הוה דמיך בציפורין ואמרין ציפוראי כל דאתא ואמר דמך ר' אנן קטלין ליה. אזל בר קפרא ועלל בכוותא ואדיק ליה ורישיה מיכרך ומניה בזיעין. אמר אחינו בני ידעיה שמעוני שמעוני אראלים ומצוקים אחזו ידן בלוחות הברית נברה ידן של אראלים וחטפו את הלוחות. אמרין ליה דמך ר' אמר להו אתון אמריתון אנא לא אמינא ולמה לא אמר דכתיב (משלי י) ומוציא דבה הוא כסיל. קרען מניהון עד דאזל קליה דקריעה עד גופתתא מהלך שלשה מילין וקרא עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. ר' נחמיה בש"ר מנא מעשה נסי' נעשו באותו היום. ע"ש היה ואיתכנשון כל קרייתא להספידא דרבי ואשרוניה בתמני עשר כנישתא ואובלוניה לבית שערים ותלא לון יומא עד דמטא כל חד וחד מישראל לביתו ומדליק לו את הנר וצולה לו דג וממלא לו חבית מים. עד שעשה האחרון שבהן שקעה החמה וקרא הגבר שרון מצוקין אמרין ווי דחללינן שבתא. יצתה בת קול ואמרה כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי מזומן לחיי העולם הבא בר מן קצרא דהוה תמן ולא אתא. כיון דשמע כן סלק וטלק נרמיה מן איגרא ונפל ומת. יצתה בת קול ואמרה אף לאגרא קצרא מזומן לחיי העוה"ב: (כח) ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו. בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר נטלו והחזירו על כל אילני

גן

יד יוסף כה איכה רבתי פ"א. גטין פ' הנזקין: כט יומא פ"ג: ל כתובות פ' הנושא ירוש' סוף מס' כלאים. ב"ר פ' ל"ג וס' ק'. ולקמן פסוק כל אשר תמצא: לא וב"ר פ"ט

מתנות כהונה

שלש מאות כו' עיין כל זה באור הטיב בב"ר פ' צ"א: נימר ברוך כו'. עיין בב"ר פ' צ"א: ה"ג בלשה בליוטין כו'. עד ונקדימון בן גוריון ועיין זה משלם באיכה רבה (א' ה): ראש קסרין. ראש המלוכה וע"ע קסר ובא"ח הגיה ראש לבריקין ופי' ראש לרקים כד"א בוקי סרוקי: וישב לו למזרחה כו'. ה"ג ג"כ בילקוט ומאתי גירסא ואכל ממנה: מנא לך. מניין לך שזאת התאנה מרפאת את הבולמוס: הוי אתי באלפא וכו'. היה בא בספינה ובא ממקום טרסים וא"ל נערו אני צריך לירד ולטבול מקרי ובירושל' דפרק מי שמתו יש מקשר עצמו בחבל כדי לטבול לקריו: לא תיחות כו'. לא תרד ליה שהים הוא סכנה וא"ל צריך אני לקרות קריאת שמע וא"ל קרא בלא טבילה א"ל רוצה אני לאכול א"ל אכול כיון שבאו אל היבשה לחוף הים: הוה מתבעי כו'. היה מתבקש מן המלכות להריגה כדאי' בפ"ק דע"ז: וערק כו'. וברח ועבר על חנות של ארמאי' ומצא אותם יושבים ואוכלים מן אותו מין כלומר מבשר חזיר כמו שקורין אותו דבר אחר כן קורא אותו הכיא מין כמו אותו ואמרו הוא הוא כלו' זה הוא ר"מ ומקצתן אומרים אין זהו אמרו אם הוא הוא נבחן בזה באנו קורין אותו אם יבא ויאכל עמנו והיה הוא טובל אצבעו האחד בדם החזיר ונתן אצבעו האחר בפיו: צבע. טבל וטבול א"א ויצבע וכן פי' הערוך: ה"ג בפומיה טמש הא כו'. כמו פירושו ג"כ טבל ופי' טבל אצבעו זה ומתק וסלק בזה והם היו סוברין שהוא מוצץ אותו אצבע שטבל ואמרו זה לזה אילו היה זה ר"מ לא היה עושה כן והניחוהו וברח: רבי הוה דמיך כו'. עיין כל זה במסכת כתובות בפ' הנושא ובירושלמי סוף מסכת כלאים ובב"ר פ' ל"ג ובפ' ק' ולקמן (סו): אחינו בני ידעיה. בני ידעיה. במקומות הנ"ל לא גרס ליה ואולי הוא שם בית אב של ציפורי: כל דאתון כו'. כל הבא ואמר שמת רבי אנו הורגין אותו הלך בר קפרא ונכנס בחלון הבית לו דרך שם לראות הרבים וראשו מעוטף כאבל ובגדיו קרועין: ולמה כו'. במקומות הנ"ל לא גרס ליה: קורעין כו'. הן קורעים בגדיהם עד שהלך קול הקריעה עד מקום נפשתא ה"ג בירושלמי קליה דקריעה עד נפשתא: ואתכנשין כו'. ונאספו כל המקומות להספדו של רבי: ה"ג דרבי ואשרוני' בתמני' עשר בי' והניחוהו בשמונה עשר בתי כנסיות ואח"כ הורידוהו לבית שערים ששם היה דר כדאמרינן צדק צדק תרדוף אחר ר' לבית שערים רק כאשר חלה העלוהו לצפורי דמדלי ובסימי אוירא: ותלא לון כו'. היום היה תולה וממתין להם עד שהגיע כל אחד ואחד כו': וקרא הגבר. שהיה חצות לילה או קרוב לאור היום והתחילו מצירין: מצוקין. מצירין לשון מצוק וצוקה: בר מן קצרא כו'. חוץ מן כובס א' שהיה שם ולא בא כיון ששמע הב"ק כן עלה על הגג והפיל את עצמו מן הגג ונפל ומת: לאגרא. יש עומר שכך היה שמו ובמקומות הנ"ל לא גרס ליה: ראה את מעשה אלהים:

לגומו

עץ יוסף

ינאי המלך אמר ליה ג' מאות כו' ולא גילה בהותר הנדר למתירן: בעיין למקרבא רוצים להקריב: אתון אמרין כו'. באו מלשינים ואמרו לשון הרע לפני ינאי המלך על ר' שמעון ב"ש וכן אמרו שהוא יודע בכל מה שהקריבו אותן נזירים משלך הקריבו. ובאמת ר' שמעון בן שטח לא נתן משלו כלום: שמעינון וכעס. כמו שמע להון ינאי וכעס על שמעון ב"ש: לבתר יומין כו'. לאחר ימים היו גם הכל ינאי ר"לך אנשים החשובים מרלכי פרס יושבין ואוכלים על שולחנו של ינאי המלך: נהירין אנן כו' זוכרין אנו שהיה פה זקן אחד והיה אומר לנו דברי תורה ועכשיו אינו פה: אמר לשלמתו כו'. אמר ינאי המלך לשלמתו אחותו של ר"ש בן שטח שהיתה אשתו של ינאי: הב לי מילא פי' בטחון דברים שלא תעשה לו רעה ושלח ליה טבעתך לסימן והוא יבוא: מן דאתא כו' מבבא ר"ש בן שטח ישב עצמו בין המלך והמלכה. אמר לו ינאי לר"ש בן שטח למה ברחת מפני. ואמר ליה ר"ש בן שטח שמעתי שאתה אדוני כועס עלי: וצרה לי בגנך כו'. הייתי מתיירא ממך שלא תמיתני. וקיימתי פ' בנא' חבי כמעט רגע וגו' היה מתחבא עצמך רגע עד שיעבור הזעם והכעס: א"ל ולמה אפלית בי למה השלית בי לדבר כזבים כי לא נתת להם כלום: א"ל ח"ו כו'. א"ל ח"ו לא שהקתי בך אלא אתה נתת למאה והמשים ממון שלך ואני נתתי למאה וחמשים מתורתי שמצאתי להם פתח ופטרתים מהקרבן. והו שאמרתי אני אתן משלי למאה והמשים דכתיב כי בצל החכמה בצל הכסף כו': א"ל ולמה יתבת בין כו'. למה ישבת בין המלך והמלכה: חמית מה אנא מוקיר לך. פירוש ראה איך אני מחשיבך: אמר לון מזגין ליה כו'. ינאי המלך אמר לאחד ממשרתיו למזוג לו לר"ש כוס ויברך ברכת המזון: אמר מה איבריך כו'. פי' אמר ר"ש מה איך לי למימר וכי אומר ברוך שאכל ינאי משלו בתמיה וכן הוא בגמ' דילן: אמר רבי יוחנן והלוקין חבריו על שמעון בן שטח. עי' בב"ר פ' צ"א סי' ג' שם נתבאר כל הענין: (כה) בליוטין הכמים ומנהיגי העיר ועשירים [מ"כ] ועיין באיכ"ר פ' א' פ' היו גדולים. ובפ' הנזקין: בן בטיח ריש בריוני הוה כדאי' בפ' הנ"ל: ראש קסרין ראש המלוכה. ובא"ח הגיה ראש לבריקין ופי' ראש לריקים כד"א בוקי סריקי: ושרף את האוצרות כדי שיהיו מוכרחים לצאת מן העיר לערוך מלחמה עם הכותא: אמר ווי אוי לאותו מעשה הרע הזה: חביבך פי' דודך. דוד אהרן ת"י חביבא דאהרן: שלח ואייתיתי' שלח בן בטיח והביאו לר"י: אלא וה והוא לשון שמחה: לא יהבון גרמיהון. פי' לא ימסרו עצמן למלחמה: בין ווי לוה. כלומר מבין דקדוק משמעות לשון שבין ווי לוה נמלט ר' יוחנן: וישב לו למזרחו כו'. ה"ג ג"כ בילקוט. (וא"א) גרס ואכל ממנה ונתרפא: מנא לך מניין לך שזאת התאנה מרפאה את הבולמוס: הוה אתי באילפא כו'. היה בא בספינה ובא ממקום טרסים. וא"ל נערו אני צריך לירד ולטבול מקרי. ובירו' פ' מי שמתו אי' שקשר עצמו בחבל כדי לטבול לקריו: לא תיחות כו'. לא תרד לים שהים הוא סכנה. וא"ל צריך אני לקרות ק"ש וא"ל קרא בלא טבילה. א"ל רוצה אני לאכול והוגים היו לטבול לאכילה. או אוכל חולין בטהרה היה. אמר ליה אכול. כיון שבאו אל היבשה לחוף הים אמר ליה אסור אתה עד שתטבול שלא התרתי לך שם אלא מפני סכנת נפש (יפ"ת): (כו) הוה מתבעי כו'. היה מתבקש מן המלכות להריגה כדאי' בפ' קמא דע"ז: וערק כו'. וברח ועבר על חנות של ארמיים ומצא אותם יושבים ואוכלים מן אותו מין. ראו אותו ואמרו הוא הוא כלו' זהו ר"מ ומקצתן אמרו אין זה. שאמרו אם הוא הוא נבחן בזה. שאנו קורין אותו אם יבא ויאכל עמנו. והיה הוא טובל אצבעו האחד בתוך המין ונתן אצבעו האחר בפיו: צבע טבל. וטבול א"א ויצבע: טמש הוא כו'. פי' טבל אצבעו זה ומצץ ומתק בזה. והם היו סבורין שהוא מוצץ אותו אצבע שטבל. ואמרו זה לזה אילו היה זה ר"מ לא היה עושה כן והניחו אותו וברח: (כז) רבי הוה דמיך כו'. עי' כ"ז במס' כתובות פ' הנושא. ובירו' סוף מס' כלאים. ובב"ר פ' ל"ג. ובפ' ק'. ולקמן פ' כל אשר תמצא: אנן קטלין אנו הורגים אותו ואמרו כן מרוב צערם במיתתו: אזל בר קפרא בר' הלך בר קפרא ונכנס בחלון והציץ עליהם וראשו מכוסה כאבל ובגדיו קרועים א"ל אחינו בני ידעיה (הוא שם בית אב של צפורי) שמעו אותי שמעו אותי מלאכי מעלה ומצוקי ארץ תפוסים היו בלוחות הברית. וכולם מבקשים להביאם אצלם ונברה ידן של המלאכים וחטפו את הלוחות. ואם רמז שרבי נתבקש בישיבה של מעלה ונטלוהו העליונים אצלם אע"פ שהתחתונים היו מבקשים אותו: אמרין ליה דמך ר' א"ל רצונך לומר שמת רבי. אמר להם אתם האומרים ולא יצא הדבר מפי שהזיקוני: קרען מניהון כו'. פי' קרעו בגדיהם בקול מר עד דאזל קול הקריעה עד מקום נופתתא שהוא מקום רחוק מהלך ג' מילין (יפ"ת): ואתכנשון כו' ונאספו כל המקומות להספדו של ר': אשרוניה כו'. פי' והניחוהו בשמונה עשר בתי כנסיות (מת"כ) וביפו' גרס בי"ח כניסן ופי' היפ"ת הניחוהו י"ח קבועים כי דרכם היה לעשות עשבות לאח מביתו עד בית הקברות ומתאספים שם העם להספידו כל אחד לפי כבודו ולרבי עשו י"ח מושבות. או פי' בתי כנסיות שהיו י"ח בתי כנסיות ובכל אחד הורידוהו להספידו שם. וכתב בעל עין יעקב כי טעם לחשבון זה נראה כי חי הוא. שהי בגימטריא י"ח עכ"ל: ואובלוניה לבית שערים. הורידוהו לבית שערים כי שם נקבר ושם היה דר בחייו כדאמ' צדק צדק תרדוף אחר רבי לבית שערים. רק כאשר חלה העלוהו לצפורי דמדלי ובסימי אוירי (מ"כ): ותלא להון כו'. ונמשך להם היום עד שהגיע כל אחד כו': וקרא הגבר הגיע השעה שראוי לקרות הגבר שהוא התרנגול והוא אחר הלילה או קרוב ליום. והתחילו להצטער ואמרו ווי דחללנו שבת: מזומן לחיי העוה"ב בתוס' פי' ה"ר אומר כל היכא דאמר מזומן לחיי העוה"ב היינו בלא דין ובלא יסורין עכ"ל: בר מן קצרא חוץ מן הכובס שהיה שם ולא בא. והפסיד שכר זה שלא נמנה בכלל הבאים א (יפ"ת): וטלק נרמיה פי' והפיל עצמו מן הגג [יפ"ת]: לאגרא

ישר

בן עדן. וא"ל ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי. שאם תקלקל אין מי שיתקן אחריך. ולא עוד אלא שאת גורם מיתה לאותו צדיק. משל משה רבינו למה"ד לאשה עוברה לא שהיתה חבושה בבית האסורין ילדה שם בן גדלה שם ומתה שם. לימים עבר המלך על פתח האסורים כשהמלך עובר התחיל אותו הבן צווח ואומר אדני המלך כאן נולדתי וכאן גדלתי באיזה חטא אני נתון כאן איני יודע. א"ל בחטא של אמך. כך במשה כמו שכתוב הן האדם היה כאחד כתיב הן קרבו ימיך למות: (כט) ביום טובה היה בטוב אם נזדמן לך יום טוב תהא עושה אותו טוב. וביום רעה ראה ראה היאך לעשות תשובה שתנצל מדינה של גיהנם. א"ר יודן בש"ר אלעזר לב ג' דברים מבטלין גזירות רעות ואלו הן תפלה וצדקה ותשובה. ושלשתן בפסוק אחד הה"ד (דה"ב ז) ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם. ויתפללו זו תפלה. ויבקשו פני זו צדקה המד"א (תהלים יז) אני בצדק אחזה פניך. וישובו מדרכיהם הרעים זו תשובה ואח"כ ואני אשמע מן השמים וגו'. ר' מנא אמר אף התענית דכתיב (שם כ) יענך ה' ביום צרה. למה גם את זה לעומת זה עשה האלהים: (ל) ר' תנחום בר חייא פתר קרייא בעניים ובעשירים. לג ביום טובתו של חברך שמח עמו. וביום רעה ראה האיך לפרנס את העניים שתקבל עליהם שכר. כך היה רבי תנחום עושה אם היה לטור ליקח ליטרא של בשר היה לוקח ב' אחד חלקו ואחד לעניים. ב' אגודות של ירק אחת לו ואחת לעניים. גם את זה לעומת זה אלו עניים ועשירים כדי שיזכו אלו באלו: (לא) ר' אחא פתר קרייא בתורה בשמחתה תשמח. וביום רעה ראה תהיה מן הרואים שכתוב בהם (ישעיה סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים ולא מן הנראים שכתוב בהם כי תולעתם לא תמות. גם את זה לעומת זה זה גיהנם וג"ע. כמה ביניהם טפח. ר' יוחנן אמר כותל. ורבנן אמרי שתיהן שוות כדי שיהיו מציצות זו מזו. ר' לוי פתר קרייא בימים טובים שנתתי לך תהא שמח ומשמח להקב"ה בקרבנות. אם תבא שנה בלא בצורת נפק לכרמך חמי וחדי. חמי את לזיתך וחדי. אמר הקב"ה לא בראתי פרקליט טוב לגשמים כיום שמיני עצרת הה"ד (במדבר כט) ביום השמיני עצרת: (לב) את הכל ראיתי בימי הבלי. שאלו את שמואל הקטן מהו דכתיב יש צדיק אובד בצדקו. לד א"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהצדיק עתיד לבא לידי מיטט. אמר הקב"ה עד שהוא בצדקו אסלקנו שנא' יש צדיק אובד בצדקו. ויש רשע מאריך ברעתו כ"ז שאדם חי הקב"ה מצפה לו לתשובה מת אבדה תקותו שנא' (משלי יא) במות אדם רשע תאבד תקוה. לה לכת אחת לסטין שהיתה חבושה בבית האסורין. התר אחד מהן התירה אחת וברחו כולן. נשתייר שם אחד מהן ולא ברח כיון שבא השלטון התחיל לחבטו במקל. א"ל ביש נדא ומטיע מזלא התירתא קומך לא הות עריק. כך לע"ל הקב"ה אומר לרשעים התשובה לפניכם ולא שבתם אלא (איוב יא) ועיני רשעים תכלינה. לו ומפני ג' דברים א"ר יאשיה הקב"ה מאריך פנים עם הרשעים בעוה"ז. לז שמא יעשו תשובה או יעשו מצות שישלם להם הקב"ה שכרן בעוה"ז לח או שמא יצאו מהן בנים צדיקים. שכן מצינו האריך פנים לאחז ויצא ממנו חזקיה. עם אמון יצא ממנו יאשיהו. שמעי יצא ממנו מרדכי: (לג) אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר. אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך מדבר בשאול דכתיב (ש"א טו) ויבא שאול עד עיר עמלק וגו'. ר' הונא ור' בנייה אומר התחיל מדיין הוא כנגד בוראו. ואמר כך אמר הקב"ה לך והכית את עמלק אם אנשים חטאו הנשים מה חטאו והטף מה חטאו והבקר ושור וחמור מה חטאו יצאת ב"ק ואמרה אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך. ורבנן אמרי התחיל מדיין לט כנגד עגלה ערופה ואומר אמר הכתוב (דברים כא) וערפו שם את העגלה בנחל הוא הורג והיא נערפת אם אדם חטא בהמה מה חטאה. יצאה ב"ק ואמרה אל תהי צדיק הרבה. רשב"ל אומר כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי סוף שנעשה אכזרי במקום רחמן. ומנין שנעשה אכזרי במקום רחמן שנא' (ש"א כב) ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב ולא תהא נוב כזרעו של עמלק. ורבנן אמרין כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי סוף שמדת הדין פוגעת בו שנא' (שם לא) וימת שאול ושלשת בניו: (לד) אל תרשע הרבה. מ א"ר ברכיה וציבחר שרי אלא דלא תימר מן דהדה בחמה כלה בחמה: (לה) טוב אשר תאחוז בזה זה מקרא. וגם מזה אל תנח ידך זה משנה. כי ירא אלהים יצא את כולם כגון רבי אבהו דקיסרין: (לו) החכמה תעוז לחכם זה הקב"ה שנא' (איוב ט) חכם לבב ואמיץ כח. מעשרה שליטים אשר היו בעיר מעשרה מאמרות שנברא בהן העולם. ד"א החכמה תעוז לחכם זה אדה"ר דכתיב (יחזקאל כח) אתה חותם תכנית. מעשרה שליטים אשר היו בעיר מא אלו י' דברים שמשמשין את הנפש. ואלו הן הושט למזון. קנה לקול. כבד לחמה. מרה לקנאה. הריאה משתן. המסס לטחון. טחול לשחוק. כליות יועצות. לב מבין. לשון גומר: (לז) ד"א החכמה תעוז לחכם מב זה נח. מעשרה שליטים אשר היו בעיר מעשרה דורות שמאדם ועד נח שמכולן לא נדבר אלא עמו. ד"א החכמה תעוז לחכם מג זה אברהם. מעשרה שליטים מעשרה דורות מנח ועד אברהם לא בחר הקב"ה מכולן ולא כרת עמהם ברית אלא עמו שנא' (בראשית טו) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית. ד"א החכמה תעוז לחכם זה יעקב. מעשרה שליטים מעשרת שבטים שירדו למצרים ועלו ולא ידעו שיוסף קיים ויעקב היה יודע שנא' (בראשית מב) וירא יעקב כי יש שבר

יד יוסף לב לעיל פ"ה סי' ד'. ירוש' פ"ב דתענית. ובבלי ר"ה ט"ז וב"ר פ' מ"ד: לג ויק"ר פ' ל"ד: לד ב"ר פ' כ"ה. זוהר בראשית דף נ"ו. ושמות דף י'. ז"ח דף כ"ה. מס' ד"א זוטא סוף פ"א: לה ז"ח דף כ"ט: לו זוהר בראשית דף נ"ו. ושמות דף י': לז זוהר תולדות דף ק"מ · לח זוהר שם לט שבת נ"ו. יומא כ"ב. ילקוט שמואל סי' ס"ו: מ שבת ל"א: מא תד"א ח"ב ריש פ' ס"ז. שוח"ט מזמור ק"ג. ויק"ר פ' ד': מב ב"ר פ' ל"ד. ילקוט קהלת: מג ב"ר פ' ל"ט. ילקוט קהלת. ילקוט ל"ל:

ענף יוסף

(ל) [וביום רעה ראה. ראה איך לפרנס את העניים] בזוהר סדר ויקהל ז"ל לאחר תלתא יומין בסיה סיעופא אתכפן על אנפוי ואומר לו קול מה דיהבת בי אכלה ובחית כל יומא ולא יהבת למסכני וכל יומא הוו כחגין ומועדים ומסכנין הוו כפנין דלא אכלו בהדך קול מה דיהבת בי הס"ד וזריקו פרש על פניכם פרש חגיכם והא אוקימנא עכ"ל (ר"ח שער הקדושה פ' ט"ו): (לג) [הנשים מה חטאו וטף מה חטאו] י"ל שזה הק"ו לא לדון על פיו עשה אותו אלא כמתמיה על דברי השי"ת שהיאך כשאמר לו הקב"ה לשאול לך והכית וגו' שמה על דברי השי"ת בכח ק"ו אם אנשים חטאו כו' אבל לא לסתור דבריו יתברך לעשות כשיפך הגילוס אלא כדרך אחר מדותיו יתב'. והקב"ה השיב לו ע"י בת קול אל תהי צדיק הרבה לרחם על מה שנתאכזרתי (כלי יקר על נ"ר): (לו) [עשרה דברים שמשמשין את הנפש] פרש הגף דק וש כנפש בשם שהם צריכין למזון הגוף. ואילו יחסר אחד מהם הלא הנפש בחסרון פעולתו וכה דלא מייתי

מתנות כהונה

לאותו צדיק. למשה וכדמפרש ואזיל: למה הדבר דומה כו'. עיין זה בפרשת נצבים רבה: ביום טובה עיין מזה בויקרא רבה פרשה ל"ד ובילקוט: שלשה דברים כו'. עיין בב"ר פ' מ"ד ולעיל (ה' ד') ובירושלמי פרק סדר תעניות: ה"ג בשמחתה תשמח וביום רעה ראה תהיה מן הרואים ועיין בילקוט: בילקוט מוכח דה"ג כמה ביניהם ר' יוחנן אמר כותל טפח ורבנן כו'. בס"י גרס כמו כאן: מציצות מביטות: נפק כו'. אתה יוצא לכרמך תראה ותשמח רואה אתה לזיתך ותשמח: פרקליט מלין טוב: ביום שמיני גרסי' ובא"א הגיה כקרבנות יום שמיני כו': את הכל ראיתי: מייט שיתמוטט ויגוע ידיו ממעשים הטובים: ויש רשע מאריך. בשביל רעתו שהקב"ה טוב לכל ומצפה לו לתשובה להשיבו לתחייה כדמפרש ואזיל: ביש נדא כו'. רע המזל ואסוס וסמון המזל המתחרת היה לפניך ולא היית בורח:

אל תהי צדיק הרבה: ה"ג עיר עמלק וגו'. סיפיה דקרא וירב בנחל וכדמפרש והולך: בנגד נגד נבואת שמואל במעשה הראה ועיין כל זה בפ"ק דיומא: עגלה ערופה. בנחל קדייק: היא נערפת. בתמיה: במקום אכזרי. כלומר במקום שראוי לו להיות אכזרי במקום רחמן: ה"ג ומניין שנעשה אכזרי במקום רחמן שנאמר: אל תרשע: וציבחר שרי כו'. בתמיה וכי להרשיע מעט מי שרי אלא שלא תאמר מאחר שזה בחמה יהא כולו בחמה כלו' מאחר שנכווה והרשיע מעט יהא טוב הכל כן: טוב: רבי אבהו דקסרין. שהיה בקי בכולם: החכמה תעוז לחכם: ה"ג שנברא בהן העולם. ופירוש מאותן עשרה מאמרות ניכר ונראה עוז חכמתו יתברך: הוושט כו'. ועיין זה בויקרא רבה פ' ד': משמשתן לשון שמש. כלומר מקבל המחייה כדאיתא בברכות בפרק הרואה ובויקרא רבה גרס הרואה לשתייה: ה"ג לא בחר הקב"ה מכולן: את אברהם ברית גרסי': היה יודע שברו. שקותו קרי ביה שברו ועיין בבראשית רבה

עץ יוסף

יתיר: (כח) בשבילך בראתי שהאדם הוא תכלית האחרון בעולם השפל הזה שהכל נברא בשבילו (ישועות משיחו): שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך. והא דאי' לעיל שאם יקלקל יבא אברהם ויתקן אחריו. הכא בקלקול הבריאה שהיה ע"י אדם כגון ארורה האדמה ומיתה שהביא לעולם. וזה לא נתקן על ידי אברהם. (יפ"ת בב"ר פ' י"ד): למה הדבר דומה כו'. עי' בפ' נצבים · (כט) וביום רעה ראה אם מזמן לך יום רעה ראה האיך לעשות תשובה · כצ"ל: שלשה דברים כו' עי' בירו' פ"ב דתענית ובבלי ר"ה דף ט"ז. ובב"ר פ' מ"ד. ולעיל פ' ה' סימן ד' פירשתי: (ל) ביום טובתו של חברך כו'. הכוונה כמו שביום טובת חברך אתה שמח עמו. ג"כ ראה ביום רעת חברך להועיל ותהיה ג"כ בטוב שתקבל שכר (יפ"ת בויק"ר כ' ל"ד): כדי שיזכו אלו באלו. פי' שע"י שיפרנס העשיר לעני יזכה וינצל מדינה של גיהנם. כי לולי זה היה ה' משוה את כולם וכדאי' בפ"ק דב"ב בשאלת טורנוסרופוס לר"ע (יפ"ת) ובמ"ר פ' משפטים ובתנחומא: (לא) בשמחתה תשמח יתר וצריך להיות במקומו ביום טובה וגו' ביום טובתה של תורה היה עמה בטובה. וביום רעה ראה להשגיח אותו היום שכתוב בו שהדו בליון. תהיה מן הרואים כו'. כצ"ל (א"א): כמה ביניהם בילקוט מוכח דה"ג כמה ביניהם ר"י אמר כותל טפח ורבנן כו' (מה"כ). ומשמח להקב"ה בקרבנות שאין לכם פרקליט טוב לירידת גשמים יותר מן הקרבנות אם תבא כו'. כצ"ל (א"א): נפק לכרמך כו' אתה יוצא לכרמך תראה ותשמח רואה אתה לזיתך ותשמח: טוב לגשמים כקרבנות של יום ש"ע. כצ"ל (א"א): (לב) לידי מיים. שיתמוטט ויגיע ידיו ממעשים טובים אמר הקב"ה עד שהוא בצדקו אסלקנו וטוב לו שימות זכאי וע' בב"ר ריש פ' כ"ה: ויש רשע מאריך בשביל רעתו שהקב"ה טוב לכל ומצפה לו לתשובה להשיבו לתחייה: ביש נדא רע המזל: וטמיע מזלא ר' יאסוס וממון המזל. המתחרת היה לפניך ולא היית בורח: התתירה לפניך כו'. דע שההתירה שהמשילו חז"ל הוא הפתח קטן שבה"א כדאמ' במנחות פ' ג' מפני מה נברא העה"ז בה"א מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יוצא. מ"מ תליא ברעיה. דאי הדר בתשובה מעייל ליה כו'. מ"מ אית ביה תגא אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי עכ"ל. (ר"ח שער התשובה פ' א'): או עשו מצות. כצ"ל (א"א): (לג) עד עיר עמלק וגו'. וירב בנחל. ומפרש וירב רב ודן את עצמו: הנשים מה חטאו והטף מה חטאו ועיין ביומא פ' ב' בנגד עגלה ערופה. ומפרש וירב בנחל על עסקי נחל (מהרש"א ביומא שם): והיא נערפת בתמיה: במקום אכזרי. כלו' במקום שראוי לו להיות אכזרי: סוף שנעשה אכזרי במקום רחמן כו'. כי שאול מאותו רחמן במקום שראוי להיות אכזרי דהיינו עמלק הורה בזה שמעשיו אינם אלא כפי רצונו והמדה הזו בעצמה תחייב לו להתאכזר במקום הראוי לרחם דהיינו נוב עיר הכהנים כי אין רסן ומעצור לרוחו על פי הצווי האלהי (כ"י של נ"ר): (לד) וציבחר שרי. בתמיה וכי נהרשיע מעט מי שרי. אלא שלא תאמר מאחר שזה בחמה יהא כולה בחמה. כלומר מאחר שנכווה והרשיע מעט יהא טוב הכל כן (מ"כ): (לה) כגון ר' אבהו דקסרין. שהיה בקי בכולם: (לו) שנברא בהן העולם. ופי' מאותן עשרה מאמרות ניכר ונראה עוז חכמתו ית': הוושט למזון בס' הרואה א' הושט מכניס כל מיני מאכל: כבד לחמה ע"י שהדם מתבשל בו יהיה שבה כי יחם לבבו: הריאה משתן. לשון שתיה. כלו' מקבלת ושואבת כל מיני משקין: המסס לטחון טוחן המאכל. והמסס בהמה הוא הקורקבן בעוף כך פרש"י בפ' הרואה: טחול לשחוק לשון שחוק וצחוק (שבילי אמונה): כליות יועצות. את הלב עצה כן. והלב מבין מה שיש לו לעשות אם ישמע לעצת הכליות אם לאו. לשון גומר שמוציא העלה מפיו: (לז) זה נח ע' בב"ר פרשה ל"ד סימן ד' שם נתבאר: זה אברהם. עיין בב"ר פ' ל"ט: שברו במצרים. פי' שקותו במצרים. קרי ביה שברו ועי' בב"ר פ'

שבר במצרים היה יודע שברו במצרים: (לח) ד"א החכמה תעוז לחכם זה משה. מעשרה שליטים מעשרה דברים שמשמשין את הגוף שכבשן משה. ואלו הן מן פומא לוושטא. ומן וושטא להמסיסא. ומהמסיסא לקיבתא. ומקיבתא לאיסטומכא. ומאיסטומכא לכרוכא קטינא. ומכרוכא קטינא לבית כסא. ומבית כסא לבנת מעיא. ומבנת מעיא לכרוכא עביא. ומכרוכא עביא לסני דיבא. ומסני דיבא לפטרוכא. ומפטרוכא לעיזקתא. ומעיזקתא לברא. ומכולן לא נצרך משה לא להכנים ולא להוציא שנא' (שמות לד) ויהי שם עם ה' וגו'. ד"א החכמה תעוז לחכם אלו ישראל שנא' (דברים ד) רק עם חכם ונבון. מעשרה שליטים שמשמשין את הנפש ואלו הן הוושט לשון. קנה לקול. כבד לחמה. מרה לקנאה. הריאה משתן. המסס לטחון. טחול לשחוק. כליות יועצות. לב מבין. לשון גומר: (לט) ד"א החכמה תעוז לחכם זה דוד. [סד] מעשרה שליטים מעשרה זקנים שאמרו בספר תלים ואלו הן אדה"ר ואברהם ומשה ודוד ושלמה. על אילין ה' לא איתפלגין. אילין ה' אחרנייתא מאן אינון. רב ור' יוחנן. רב אמר אסף הימן וידותון ושלשה בני קרח אחד ועזרא. ור' יוחנן אמר הוא אסף דהכא הוא אסף דתמן. אלא ע"י שהיה בן תורה זכה לומר שירה עם אחיו וזכה לומר שירה בפני עצמו. על דעת רב אסף אחר הוא שנא' (דה"א כה) על יד אסף הנבא ע"י המלך. רב ור' יוחנן. רב אמר לידותון ממש. רבי יוחנן אמר לידותון הנבא על הדתין ועל הדינין שעברו עליו ועל ישראל. ר' הונא בש"ר אחא אע"פ שעשרה בני אדם אמרו ספר תהלים מכלהון לא נאמר על שמותם אלא ע"י דוד מלך ישראל. [סה] משלו משל למה"ד לחבורה של אנשים המבקשת לומר הימנון למלך. א"ל המלך כלכם נעימים כלכם חסידים כלכם משובחין לומר הימנון לפני. אלא איש פלוני יאמר ע"י כלכם למה שקולו ערב. כך בשעה שבקשו עשרה צדיקים לומר ספר תהלים. אמר להם הקב"ה כלכם נעימים וחסידים ומשובחין לומר הימנון לפני אלא דוד יאמר ע"י כלכם. למה שקולו ערב. הה"ד (ש"ב כג) ונעים זמירות ישראל: (מ) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. א"ר יודן וכי יש אדם צדיק וחוטא. אלא אלו גבאי צדקה ומחלקי צדקה שראוי שלא כראוי ושלא כראוי נותנין כראוי. ולא יחטא היך כמד"א (שופטים כ) קולע באבן אל השערה ולא יחטיא: (מא) כל זה נסיתי בחכמה. [סו] כתיב (מ"א ה) ויתן אלהים חכמה לשלמה וגו'. רבנן ור' לוי. רבנן אמרי כחול מהו כחול שניתן לו חכמה כנגד כל ישראל. ור' לוי אמר מה החול הזה גדר לים כך היתה חכמה גדר לשלמה. מתלא אמר דעת חסרת מה קנית דעת קנית מה חסרת. כתיב (שם) ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. ומה היתה חכמתן של בני קדם שהיו יודעין במזל וקוסמין בעופות ובקיאין בטייר. [סז] אמר רשב"ג בג' דברים אני משבח את בני המזרח. שאין נושקין בפה אלא ביד. ואין נושכין בפה אלא חותכים בסכין. ואין נוטלין עצה אלא במקום מרווח שאין יועצין אלא בשדה. מה היתה חכמתן של מצרים את מוצא בשעה שבקש שלמה לבנות בהמ"ק שלח אצל פרעה נכה ואמר שלח לי אומנים בשכרן שאני רוצה לבנות בהמ"ק. מה עשה כנס כל אסטרולוגין שלו וצפו וראו בני אדם שהן עתידין למות באותה שנה ושלחן לו. וכיון שבאו אצל שלמה צפה ברוה"ק שהם עתידין למות באותה שנה ונתן להם תכריכין ושלחן לו. וא"ל אם לא היה לך תכריכין לצורך מתיך אלו הרי הם ותכריכיהון קום קבור אותם. (מא) ויחכם מכל האדם [סח] מאדה"ר ומה היתה חכמתו של אדה"ר את מוצא כשביקש הקב"ה לבראת את אדה"ר [סט] נמלך במלה"ש ואמר להם נעשה אדם. אמרו לפניו רבש"ע (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו. א"ל אדם שאני רוצה לבראתו חכמתו מרובה משלכם. מה עשה כנס כל בהמה חיה ועוף והעמידן לפניהם ואמר להם קראו להם שמות עמדו ולא ידעו. [ע] הלך אצל אדם א"ל מה שמותן של אלו. אמר רבון העולמים לזה נאה לקרותו שור ולזה ארי ולזה סוס ולזה גמל ולזה נשר. וכן לכולן. וא"ל אתה מה שמך אמר לפניו אדם מפני שנבראתי מן האדמה. ואני מה שמי אמר לפניו אדני מפני מה שאתה אדון על בריותיך. הה"ד (ישעיה מב) אני ה' הוא שמי [עא] שקרא לי אדה"ר. הוא שמי שהתניתי ביני לבין עצמי. הוא שמי שהתניתי ביני לבין בריותי ובין מלה"ש. מאיתן האזרחי [עב] זה אברהם דכתיב (תהלים פט) משכיל לאיתן האזרחי. והימן זה משה שנא' (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא. וכלכל זה יוסף דכתיב (בראשית מז) ויכלכל יוסף. אמרו מצרים כלום עבד זה מלך עלינו אלא בחכמתו נטלו שבעים פיתקין והיו משליכין לפניו. והיה קורא כל אחד ואחד בלשונו. ולא עוד אלא שהיה מדבר בלה"ק שלא היו יודעין ומכירין בו ואינן יכולין לשמוע בו. וכה"א (תהלים פא) עדות ביהוסף שמו. ודרדע זה דור המדבר שכולו דעה. בני מחול אלו ישראל שמחל להם הקב"ה על מעשה העגל: (מב) וידבר שלשת אלפים משל (מ"א ה) [עג] א"ר שמואל בר נחמני חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שנתנבא שלמה אלא קרוב לח' מאות פסוקים. ואת אמרת שלשת אלפים. אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שנתנבא שלמה יש בו ב' ג' טעמים. [עד] ורבנן אמרי על כל פסוק ופסוק ג' אלפים משל ואלף וה' טעמים על כל משל ומשל, דכתיב ויהי שירו של משל חמשה ואלף: (מג) וידבר על העצים. [עה] וכי אפשר לאדם לדבר על העצים. אלא אמר שלמה מפני מה מצורע זה מטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכין בעץ ארז ואזוב אלא ע"י שאדם מגביה את עצמו כארז הוא לוקה בצרעת וכשהוא ממעט את עצמו ומשפילו כאזוב שהוא נמוך סופו להתרפאות. וכן מפני מה בהמה ניתרת בשני סימנין ועוף ניתר בסימן אחד אלא מפני שהבהמה נבראת מן היבשה ועוף מן הים. שכן [עו] אמר בר קפרא עוף מרקק נברא. ר' אבין בש"ר שמואל קפודקיא אמר רגלוי דתרנגולתא דמיין להספניתא דנונא. ועל הרמש אמר מפני מה [עז] שמונה שרצים שבתורה הצדן והחובל בהם בשבת חייב ושאר כל השרצים שקצים ורמשים פטור מפני שיש להם עורות. ועל הדגים אמר מפני מה כל בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ודגים אינם טעונין שחיטה אלא מהדין קרא (במדבר יא) הצאן ובקר ישחט ובדגים אין כתיב אלא אסיפה. [עח] הורה יעקב איש כפר נבוריא בצור על

הדגים

יד יוסף סד ב"ב י"ד. שוח"ט מזמור א'. פסק"ר פ"ד סי' ג': סה ילקוט ת"ב רמז כ"ג קס"ם: סו במדב"ר פ' י"ט. זוטר אחרי. פסיקתא רבתי פ' י"ד. תנחומא חקת: סז ברכות ח'. ב"ר פ' ע"ד. תנחומא חקת. תוספ אלי' רבה: סח ריב בדרש משלי: סט ב"ר פ' י"ז: ע תנחומא שמיני סי' ח'. וחקת: עא פסיקתא רבתי דווקא במאי כלולה: עב במדב"ר פ' י"ט. ב"ב ט"ו. ויק"ר פ' ט'. ור"ה דף ל"ז: עג תנחומא חקת. פסק"ר סוף פ"א: עד זוהר סולנדות דף קל"ח: עה תנחומא חקת סי' ו': עו חולין כ"ז וכ"ח: עז שבת ריש פ' י"ד: עח תנחומא חקת. ב"ר פ"ז. במדב"ר פ' י"ט. ירוש' פ"ג דקדושין. ופ"ב דיבמות. ילקוט בראשית. פסיקתא רבתי פ' י"ד. חולין כ"ז:

מתנות כהונה

רבה סי' ל"א: מן פומא לוושטא כו'. עיין זה בבמדבר רבה דף קע"ז ע"ג: ומכולן לא נצרך גרסינן: מעשרה זקנים כו'. עיין זה במדרש תהלים. (ד' ג'): ה"ג רב אמר לידותון ממש אכן לא מצאתיו בסדיא: לחבורה של אנשים גרסי'. ובמדרש תהלים גרס לחבורה של זמרים: כי אדם אין צדיק. ה"ג גבאי צדקה ומחלקי צדקה שראוי שלא כראוי ולא כו'. פי' לשראוי נותנין שלא כראוי ושלא כראוי נותנין כראוי ועיין עוד בילקוט: ולא יחטיא. אינו לשון חטא ועון שהרי אין להם לידע נסתרות של כל אחד ואחד ומי ראוי ומי אינו ראוי: כל זו נסיתי כו': כנגד כל ישראל. שנא' ויהי מספר בני ישראל כחול אשר וגו' ועיין כל זה בפרשת חקת רבה: גדר לים. שלא יעבור עליו ככתוב אשר שמתי חול גבול לים וגו' ירמיה סימן ה': מה עשה. לאחר שבראו: כנס כו'. ועיין גם זה בבראשית רבה פי"ז: שבעים פתקין. כתבים וכתבו עליהם שבעים לשונות: דור המדבר. והכם דרדע שמפיקין דור דעה. קרוב לשמונה מאות כו'. עיין זה משלם בפרשת חקת ובמדרש חזית סוף פסוק ראשון: רקק ניבול עפר ומים: דמיין להספניתא גרסינן. ועיין בפרשת חקת: שמונה שרצים. עיין במס' שבת בפ' שמונה שרצים: אסיפה סיפיה דקרא כתיב אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם: בנה של פסים שנשא מישראל גרסי'. ועיין כל זה בב"ר

פרשה

עץ יוסף

פ' נ"ג: (לח) להמסיסא רש"י פי' ברים אלו פריסות סוף הכרס שקורין פנצ"א שמי כרובא וקרי' בית הכוסות והמסס מחובר בו וסביב סביב להטרן כמחט מבדילין ים דופן לזה ודופן לזה ובאמצע הם טופכין זה לזה והמאכל נכנס מבית הכוסות להמסס ומהמסס לקיבה ומקיבה לדקין עכ"ל. וכאן לא חשב וגם בויק"ר פ"ג חשב באופן אחר: לאיסטומכא בפרק אלו טרפות קאמר אהו כרס הפנימית ר"י אמר אסטומכא דכרסא. ופרש"י אני שמעתי אסטומכא בלע"ז ואיני יודע מהו: לכרוכא קטינא כו'. י"מ כריכת בני מעים קטנים. וכריכה עביה בריכת בני מעים עבים. ונראה דהיינו הדלה דכתב דס' כל הבשר (יפ"ת): לבני דיבא בויק"ר שם גרס לסניא דיבי. ופי' הערוך שמוגלים אותו הזאבים ולא יוכלו לאכול מינייהו. ועיין בפרש"י ס' א"מ: לפטרוכא דהיינו אלתולם (יפ"ת): לעיזקתא היינו פי הטבעת. תרגום טבעת עזקא: (לט) אדם הראשון. כגון גלמי ראו עיניך וגו' אדם הראשון אמרו (רש"י בב"ב דף י"ד). גם מזמור שיר ליום השבת אי' בב"ר ובשוח"ט שאדה"ר אמרו: ואברהם דאיתן האזרחי זה אברהם (רש"י): ומשה תפלה למשה איש האלהים וכל י"א מזמורים כסדרן (רש"י): ושלמה דכתיב לשלמה אלהים משפטיך למלך תן: לא איתפלגון. אין חולק בהם דאליבא דכ"ע אלו כשמשה הם מאותן עשרה שאמרוהו: אסף כדכתיב מזמור לאסף: הימן דכתיב משכיל להימן (רש"י): וידותון דכתיב למנצח לידותון (רש"י): ושלשה בני קרח. דכתיב שיר מזמור לבני קרח: ועזרא בס' א"מ בשם כתב זה דקא חשיב עזרא הוא שיטה מפורסם עכ"ל. ולי אפשר שנ"ל במקום עזרא מלכי צדק. כדכתיב נאם ה' לאדוני שב לימיני וכל המזמור. ועיין בב"ב דף י"ד ובשוח"ט מזמור א'. ובסה"ם פסוק כמגדל דוד: הוא אסף דהכא הוא אסף דתמן. ר"ל דאסף הוא מבני קרח והוא אביאסף: ע"י אסף הנבא כו'. בני אסף הן ממונים על השיר ועי' אסף הנבא וגו' משמע דאחר הוא (מ"כ): ר"י אמר לידותון כו'. ר"ל שרבי יוחנן חשב סימן. ושלשה ב"ק נשלחים. ועזרא או לפי גירסתנו מלכי צדק. שכל אסף לא חשב דס"ל שהוא מבני קרח. ולידותון לא חשב משום דס"ל דלאו שם גביא הוא: הימנון פי' שבח:

(מ) שראוי שלא כראוי כו'. פי' לשראוי נותנין שלא כראוי ושלא כראוי נותנין כראוי. ועיין בילקוט: ולא יחטא אינו לשון חטא ועון שהרי אין להם לידע נסתרות של כל אחד ואחד ומי ראוי ומי שאינו ראוי (מ"כ): (מא) נגד כל ישראל. שנקראו חול שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים עי' במדב"ר פ' י"ט סי' ך' ע"ג. נ"א כך היתה חכמתו של שלמה גדר לכל ישראל שנא' עיר פרוצה וגו' (פ"מ): מתלא אמר כו'. עי' בנדרים דף מ"א: דעת חסרת מה קנית כדכתיב עיר פרוצה וגו': דעת קנית מה חסרת. כדכתיב (משלי כ') וכלי יקר שפתי דעת. ועיין בבמדב"ר פ' י"ט. ובויק"ר פ"א: בטייר פי' הערוך בצפצוף סימני העופות ובקרקוש ונפיחתם בכנפיהם: את בני המזרח. הם המדיים כדאמר בגמרא. ועיין בברכות דף ח': שאין נושקין בפה אלא ביד. פרש"י בגמרא את יד חבירו הוא נושק ודרך חשיבות הוא זה מפני הרוק: ואין נושכין בפה. בבשר ובלחם מפרוסה גדולה דמחזי כרעבתנותא. ועוד דמאיסא מילתא: אלא במקום מרווח. כגון שדה שיראו מכל הצדדים שאין שומע. כענין שנא' וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה. ועיין בב"ר פ' ע"ד: אסטרולוגין פי' חוזי כוכבים: אסטרולוגין שלו ואמר המלך שלמה בקש ממני אומנין. אפשר לי להחזירו מה אעשה. אמרו כל חרטומיו שהיו בקיאין בטייר ועוננים במזל נראה באסטרולוגין שלנו על בני אדם שהם עתידים למות. ואתה תשלח לו וימותו אצלו ותתבקש מידו. מיד עשו כן. ונשלחו ובאו בני אדם כו'. כנ"ל (פ"מ) וע' במדב"ר שם: ואמר להם נעשה אדם. בב"ר פ' י"ח סי' ה' שם נתבאר כל הענין וע' במדב"ר פ' י"ט סי' ג': מאיתן האזרחי זה אברהם. עי' בבמדב"ר פ' י"ט סי' ג' שם נתבאר כל הענין: (מב) אלא קרוב לשמונה מאות פסוקים. ובי"מ במדב"ר פ' י"ט ע"ש סי' ג' שם נתבאר: שיורו של משל. ע' בבמדב"ר פ' י"ט מ"ש שם: (מג) ועוף מן הים. פי' אף מן הים כדמסיים עוף מרקק נברא. ע' במדב"ר שם נתבאר כל הענין: להספניתא לקשקשים דדג (מ"כ): שמונה שרצים. עיין במס' שבת פ' ח' שרצים: שיש להם עורות. וכ"ש בשר כמו הנברך ט' וחייב משום צובע: בצור פי' בשער

צור

חרגים שטעונים שחיטה שמע ר' תני שלח ואייתיניה . א"ל מן הן הורית אמר ליה מן הן דכתיב (בראשית א) ישרצו המים וגו' מה עוף טעון שחיטה אף דגים טעונין שחיטה . אמר ארבעיניה דילקי . אמר בר נש דאמר מילתא מן אורייתא ילקי . א"ל לא הורית טבאות . א"ל מן הן . א"ל מן הכא הצאן ובקר ישחט להם וגו' האי בשחיטה והאי באסיפה . אמר חבוט חבטך דהוא טבא בקלטא : (מד) הורה [נט] יעקב איש כפר נבוריא בצור על בנה של נכרית שהוא נמול בשבת . שמע ר' תני שלח ואייתיניה א"ל מן הן הורית . א"ל מן הן דכתיב (במדבר א) ויתילדו על משפחותם וכתיב (בראשית יז) יליד בית ומקנת כסף . אמר ארבעיניה דילקי . א"ל בר נש דאמר מילתא דאורייתא ילקי אמר לא הורית טבאות . א"ל מן הן . רביע ואת שמע א"ל אם אתא לך בר עממיא לגבך ואמר אנא בעי למיתעבדא יהודי על מנת למיגזר יתיה ביומא דשבתא או ביומא דכיפורי מחללין עליו או לא . הוי אומר אין מחללין לפי שאין מחללין שבת ויוה"כ אלא על בנה של ישראל בלבד ושל ישראלית . א"ל מן הן . א"ל רביע (עזרא י) להוציא כל נשים והנולד מהם . א"ל מן הקבלה את מלקני . א"ל דכתיב (שם) וכתורה יעשה . א"ל מאי זו תורה דאמר (דברים ז) ולא תתחתן בם . למה כי יסיר את בנך בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הנכרית ומן השפחה קרוי בנך אלא בנה . א"ל חבוט חבטך דהוא טבא בקלטא . אמר שלמה על כל אלה עמדתי ופשפשתי ופרשה של פרה אדומה חקרתי . כיון שהייתי יגע בה ודורש וחוקר בה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני : (מה) ומוצא אני מר ממות את האשה וגו' . רבנן אמרי ע"י שהיא תובעת בידו דברים שאינו יכול לעמוד בהן סוף שהיא ממיתה אותו מיתה מרה . עובדא הוה בחד בר נש דהו"ה ליה מגיר ליסטים והוה נפיק ומקפח בליליא וזיין בניה ובנתיה ביממא . אמרה ליה אנתתיה דההוא בר נש מה ביש נרא דההיא איתתא דאידבקת לך . אמרה ליה לית את חמי בנוי דפלן מנהן היך אכלון ושתן . אמר לה את בעי אעביד מה איהו עביד . א"ל ומה אית ביה . א"ל איזיל פייסיה עמי דאנא אזיל עמיה. אזלון ופייסוניה ונסב יתיה עמיה נפק בההוא ליליא נפק ליסטאה ותקין תזקיטא בתריהון דין דהוה חכים שביליא ערק ואישתזיב . ודין לא הוה חכים שביליא איתצייד ואיצטלב . וקרון עלוי לקיש לסטים בביר לצלובים : (מו) ג' [ס] דברים קשין לגוף . מכת הלב קשה לגוף מכת חולי מעים קשה לגוף ממכת הלב . וחסרון כיס קשה מכולן . [סא] א"ר יהודה ארבעה עשר דברים קשין זה מזה וכולן מתגאין זה מזה . תהום קשה והארץ מתגאה עליו שהוא כבוש עליו . הארץ קשה וההרים קשין מתגאין עליה . ההר קשה והברזל מתגאה עליו ושוברו . ברזל קשה והאש מפעפעתו . האש קשה והמים מתגאין ומכבין אותה . המים קשים ועננים סובלין אותן . עננים קשין הרוח מפזרתן . הרוח קשה והכותל מתגאה ועומד בו . כותל קשה אדם מתגא' וסותרו . אדם קשה וצרה מחלחלתו . צרה קשין והיין מתיאה ומשכחה . יין קשה והשינה מפיגתו . שינה קשה וחולי מתגאה ומטלטלה . חולי קשה ומלאך המות מתגאה ונוטל את נפשו . ואשה רעה קשה מכולן : (מז) אשר היא מצודים וחרמים . [סב] שהיא צדה בים וביבשה . אסורים ידיה אמר ר' אלעזר אילולי שכתב בה אסורים ידיה [סג] היתה אוחזת באדם בשוק ואומרת בא והזקק לי . לכלבה נושכת שאחוזה בעליה בשלשלת אע"פ שהיא קשורה אוחזה באדם בשוק בבגדיו . כך אילולי שכתב בה אסורים ידיה היתה חוטפת באדם בשוק . ראה מה כתיב (בראשית לט) ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי . טוב לפני האלהים ימלט ממנה זה יוסף . וחוטא ילכד בה זה פוטיפר . ד"א טוב זה פנחס וחוטא זה זמרי . ד"א טוב זה פלטי וחוטא זה אמנון . ר' איסי דקיסרין פתר קרייה במינות טוב זה ר' אלעזר וחוטא זה יעקב איש כפר נבוריא . ד"א טוב זה אלעזר בן דמא וחוטא זה יעקב איש כפר סאמא . ד"א טוב זה חנניה בן אחי ר' יהושע וחוטא אלו בני כפר נחום . ד"א טוב זה יהודה בן נקוסא וחוטא אלו המינים . ד"א טוב זה ר' נתן וחוטא זה תלמידו . ד"א טוב זה ר' אליעזר ור' יהושע וחוטא זה אלישע : (מח) ראה זה מצאתי אמרה קהלת . ולהלן הוא אומר אמר קהלת . [סד] א"ר ירמיה זה רוה"ק פעמים משיח בלשון זכר ופעמים משיח בלשון נקבה . אחת לאחת למצוא חשבון [סה] א"ר יצחק בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא חייב עליה מיתה לשמים במה נתכפר לו . מת שורו אבדה תרנגולתו נשברה צלוחיתו נכשל באצבעו הקטנה ויצא ממנה טיפת דם מקצת הנפש ככל הנפש . שנא' אחת לאחת למצא חשבון חדא מערערא חדא והחשבון מתמצה . [סו] כמה הוא מיצוי החשבון ר' פנחס אמר עד אחת : (מט) אשר עוד בקשה נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי . [סז] בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסין למקרא יוצאין מהן ק' . למשנה יוצאין מהן י' . לתלמוד יוצא מהם אחד להוראה הה"ד אדם אחד מאלף מצאתי . ד"א אדם זה אברהם ואשה בכל אלה לא מצאתי זו שרה . ד"א אדם זה עמרם ואשה זו יוכבד . ד"א אדם זה משה ואשה אלו נשי המדבר . ד"א אדם זה משה שבא לאלף דור ואשה זו היא התורה שנתנה לאלף דור . הה"ד (תהלים קה) דבר צוה לאלף דור מלמד שצפה הקב"ה בכל הקנקנים ולא מצא קנקן זפות מקנקנו של משה שפשט ידו וקבל את התורה : (נ) לבד ראה זה מצאתי אשר עשה אלהים

את

יד יוסף נט תנחומא חקת . ב"ר פ"ז . במדב"ר פ' י"ט . ירוש' יבמות פ"ב . וקדושין סוף פ"ג . פסיקתא רבתי פ' י"ד : ס תוספ' אליהו רבה סוף סדר ל"ח : סא בפ"ק דב"ב לא מנה אלא י' דברים סב תנחומא נשא סי' כ' . ובר"ה נשא פ"ט : סג ז"ח רות דף ס"ג : סד ב"ר פ' כ"ח סי' י"ג . ש"ר פ' כ"ה סי' כ' : סה ירוש' סוטה פ"ח . במדב"ר פ"ט סי' כ"ג . סוטה פ"ק . סנהדרין פ' חלק שוח"ט מזמור פ"א . פסיקתא סוף ריש פ"ג : סו ב"ר פ' מ"ט סי' כ"ה : סז ויק"ר פ"ב סי' א' :

ענף יוסף

מייתי בית הכוסות והכרס והדקים וכל הני דמייתי לקמן שממזון תלוי הנפש . דכולהו נאכל ושם נגררי . ולא פי' כמ"ש אלא מפני שמעשהו מגונה (יפ"ת) : (מד) [א"ל מן הקבלה את מלקני] י"ל דר"ק ומן הקבלה את מלקני כלו' מהכא לא אריא דאמת הוראת שעה היתה שכבר נתערבו בם ושנו ונשאום סכנות

מתנות כהונה

פרש' ז' ובפרשת חקת : ה"ג מן הן א"ל רביע פי' כפוף עצמך וקבל מלקות : להוציא פי' . פסוק הוא בד"ה סי' י' : ומוצא אני מר וגו' : תובעת בידו גרסינן . כלומר ממנו : עובדא כו' . מעשה היה באיש אחד שהיה לו שכן גזלן והיה יוצא בלילה ומקפח את הבריות . והיה זן ומפרנס את בניו ובנותיו ביום אמרה לו אשתו של אותו איש מה רע מזלה של אותה אשה שנדבקה בך ושוב אמרה לו אין אתה רואה בניו של פלוני שכן שלנו היאך הם אוכלים ושותים אמר לה וכי אתה רוצה שאעשה כמו שהוא עושה כלומר שאלך ואקפח את הבריות אמרה לו ומה בכך : אמר לה אזל כו' . לכי עמי אל השכן ותרצה ותפייס אותו שיקח אותי עמו בלילה הלכו שניהם והיו מפייסים אותו ולקח אותו עמו ובאותו לילה יצאו אחריהם גזלנים אחרים לתפוס את אלו שהיו מכירים שיוצאים לגזלנות וזה הגזלן שהיה בקי בדרכים ברח ונצול וזה מתוך שלא היה בקי היה נלכד ונתלה והיה קורין עליו המשל הזה המאוחר שבלסטים הוא ראשון לתלייה : תזקיטא לפי הענין הוא ענין מארב : ארבעה עשר כו' . בב"ב בפ' השותפין לא מנה אלא עשרה דברים : מחלחלתו לשון ותתחלחל המלכה : ומטלטלה מנענע ומבטל השינה : קשה מכולן . שם אשה רע מר ממות : בים וביבשה . מצודה נקרא שפורשים אותו ביבשה כדלקמן (ס' ח') וחרם מה שפורשין בים כדא' חרמו של ים ועיין בערוך ערך חרם כן הוא במדבר רבה פרשה ט' ובתנחומא פרשה נשא : אלולי שכתב בה כו' . כלומר דכתיב ואל אשך תשוקתך והוא ימשל בך הכל ממנו ולא ממך ועיין במדבר רבה פרשה ב' : לכלבה כלומר משל לכלבה : פלטי שנעץ חרב בינו ובין מיכל בת שאול כדאי' בסנהדרין פרק כ"ג : אמנון שאנס את תמר אחותו כדכתוב בספר שמואל ב' סימן י"ג . יעקב איש כפר נבוריא יעקב איש כפר סמא כל אלו הבנים היה ריחם נודף לצד מינות דהמינא ויללן : ראה זה מצאתי : ה"ג בירושלמי ריש פרק קמא דסוטה ובבמדבר רבה פרשה ט' מיתה לשמים במה נתכפר לו מת שורו כו' : באצבעו ימין ובניקוף שני : חדא מערערא כו' . כלומר מזדמן ובא אל השני והסוב להגיע אחת מתערעת לאחת וכו היא בפ"ק דסוטה בירושלמי : אשר עוד בקשה : בנוהג שבעולם כו' . עיין בויקרא רבה פרשה ב' : זפות מזופף בזפת כדי שהמשקה יהא שמור בתוכה וכן משה רבינו כתוב עליו בכל ביתי נאמן הוא : לבד ראה זה : שנעשו שני' . שנזדמנה לו אשה ונעשו שניהם וזהו והמה

ועיין

עץ יוסף

נר : מן הן הורית . מהיכן הוא מוכח בתורה שהדגים טעונים שחיטה : דכתיב ישרצו המים וגו' . עיין במדב"ר שם : ארבעיניה דילקי . פי' רבצו אותו ויקבל מלקות : לא הורית טבאות . לא פסקת יפה : א"ל חבוט חבטך כו' . פי' רבי יעקב אמר כן לרבי תני הך מכותך שראוי ונכון לקבלה שהיא טובה לקבל : (מד) על בנה של נכרים . שאביו ישראל וזה הבן נולד בשבת . ע' במדב"ר פ' י"ט סימן ג' שם נתבאר כל הענין : א"ל רביע . כצ"ל פי' כפוף עצמך וקבל מלקות : למגזר פי' להמול : מן הקבלה . פי' מן נ"ך : וכתורה יעשה . משמע שזה כדין הכתוב בתורה : מאי זו תורה . פי' דהיכא רמיזא הך מילתא בתורה : תורה א"ל דכתיב לא תתחתן כצ"ל (א"א) : והיא רחוקה ממני . וה"א רחוקה בנסתרית פרה אדומה (בחיי) : (מה) תובעת בידו . כלו' ממנו : עובדא כו' מעשה היה באיש אחד שהיה לו שכן גזלן . והיה יוצא בלילה ומקפח את הבריות . והיה זן ומפרנס את בניו ובנותיו ביום . אמרה לו אשתו של אותו האיש מה רע מזלה של אותה אשה שנדבקה בך . ושוב אמרה לו אין אתה רואה בניו של פלוני שכן שלנו היאך הם אוכלים ושותים . אמר לה וכי אתה רוצה שאעשה כמו שהוא עושה כלו' שאלך ואקפח את הבריות . אמרה לו ומה בכך : אמר לה אזיל כו' . לכי עמי אל השכן ותרצה ותפייס אותו שיקח אותי עמו בלילה . הלכו שניהם והיו מפייסים אותו ולקח אותו עמו . ובאותו לילה יצאו אחריהם גזלנים אחרים לתפוס את אלו שהיו מכירים שיוצאים לגזלנות . וזה הגזלן שהיה בקי בדרכים ברח ונצל . וזה מתוך שלא היה בקי היה נלכד ונתלה והיו קורין עליו המשל הזה המאוחר שבלסטים הוא ראשון לתלייה : תזקיטא לפי הענין הוא ענין מארב : (מו) ארבעה עשר כו' . בפ"ק דב"ב לא מנה אלא עשרה דברים : מפעפעתו מרככו : מחלחלתו לשון ותתחלחל המלכה : ומטלטלה מנענע ומבטל השינה : (מז) שהיא צדה בים וביבשה . מצודה נקרא מה שפורשים אותו ביבשה כדלקמן פ' ח' פסוק כי גם לא ידע האדם וחרם מה שפורשים בים כדא' חרמו של ים . ואפשר שכוונת המדרש שהיא מאבדת אותו מן העוה"ז ומן העוה"ב . ע"ד שאחז"ל שעוה"ז דומה ליבשה והעוה"ב דומה לים שכל מי שטרח מכין ביבשה אין לו מה לאכול בים : אילולא שכתב כו' . כלו' דכתיב ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך וע' במדב"ר פ' ט' : לכלבא כלו' משל לכלבה : פלטי שנעץ חרב בינו ובין מיכל בת שאול כדאי' בסנהדרין פ' כ"ג : אמנון שאנס את תמר אחותו ככתוב בש"ב י"ג : וטוב זה ר"א וחוטא זה יעקב איש כפר סכניא . ד"א טוב זה אלעזר בן דמא חוטא זה יעקב איש כפר סכניא . ד"א טוב זה חנניה בן אחי ר' יהושע וחוטא אלו בני כפר נחום . ד"א טוב זה יהודה בן נקוסא וחוטא אלו המינים . ד"א טוב זה ר' יונתן וחוטא זה תלמידו . כצ"ל ועיין לעיל פ' א' סי' כ"ד וסי' כ"ה : (מח) א"ר יצחק בנוהג כו' שנא' כו' חדא מערערא כו' . וכ"ה הנוסחא בבמדב"ר פ' ט' . ולפי נוסחא זו כך פירושו אחת לאחת למצוא חשבון שע"י עונשים קלים מתכפר ממנו שהקב"ה מצרף מיתת השור ואבידת התרנגולת והצלוחית ומכת האצבע אע"פ שכל אחד בפני עצמו עונש קל כאילו הוא עונש חמור בבחינת צרופן יחד לכפר על עונש המיתה . ואחת לאחת מצטרף כדי להיות לו מצוי חשבון כלו' נכוי וכפרה על עון החמור כשנפרע כל חשבונו עד תמציתו ולא נשאר חייב כלום . וחדא מערערא חדא כלו' העונשים האחרונים שאין שהעונשין הראשונים אחרים ויתירים והוה כאילו נענה בפעם אחד כל העונשים והוה עונש גדול . אבל בירוש' דסוטה פ"ק גרס ד"א אחת מתערה לאחת והחשבון מתמלא . ועי"ש ביפ"מ פירושו : עד אחת . שהחשבון מדוקדק עד אחת כי אפי' עבירה קלה לא יוותר ה' עליה ואפי' גרה קלה לא יצא בחנם (יפ"ת) : (מט) יוצאין מהן מאה . שיודעין מקרא . למשנה פי' ואותן ק' כשנכנסים למשנה יוצאין מהם עשרה שיודעין משנה . לתלמוד פי' ואותן עשרה כשנכנסים לתלמוד יוצא מהן אחד להוראה . וזה לבדו החשוב שיוכל לדון ולהורות : הה"ד אדם אחד מאלף מצאתי . ואומרו ואשה בכל אלה לא מצאתי . פירושו לפי שאין תלוים אחת מהן לתלמוד שדעתן קלות : אדם זה אברהם כו' . עיין בבמדב"ר פ"ג סי' א' בפן ובענף כי שם נתבאר : ואשה זו התורה . ע"ד ושמח מאשת נעוריך . וכן תמצא הרבה כתובים וה"ק ואשה זו התורה בכל אלה הדורות לא מצאתי ראוי שתנתן התורה על ידו : זפות מזופף בזפת כדי שהמשקה יהא שמור בתוכה . וכן משה רבינו כתוב עליו בכל ביתי נאמן הוא : (נ) כאחד שמה"ש . שעם המלאכים מדבר ואמר כאחד ממנו . עיין בב"ר פ' כ"א : שנעשו שניהם .

שנזדמנה

את האדם ישר . ישר היה שנא' אשר עשה האלהים את האדם ישר . וכתיב (בראשית ג) הן האדם היה כאחד ממנו סח כאחד ממלה"ש וכיון שנעשו שנים והמה בקשו חשבונות רבים :

פרשה ח

(א) מי כהחכם . א זה הקב"ה דכתיב ביה (איוב ט) חכם לבב ואמיץ כח . ומי יודע פשר דבר שפשר תורה למשה. חכמת אדם תאיר פניו א"ר שמעון ב גדול כח הנביאים שהן מדמין את הצורה ליוצרה . דכתיב (דניאל ח) ואשמע קול אדם בין אולי . א"ר יודן אית לן קרייה דנהיר מיניה דכתיב (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה . ועז פניו ישנא שהוא משתנה ממדת הדין למדת רחמים על ישראל : (ב) ד"א מי כהחכם. זה אדה"ר דכתיב ביה (שם כח) אתה חותם תכנית . ומי יודע פשר דבר שפירש שמות לכל . חכמת אדם תאיר פניו יופיו יאיר פניו . א"ר לוי ג תפוח עקיבו של אדה"ר מכהה גלגל חמה. ואל תתמה בנוהג שבעולם אדם עושה לו שני דסקרין שלמין אחד לו ואחד לבן ביתו של מי הוא עושה נאה לא שלו . כך אדה"ר נברא לתשמישו של הקב"ה וגלגל חמה לתשמישו של אדה"ר לא הוא בדין שתפוח עקיבו של אדה"ר מכהה גלגל חמה . ומה אם תפוח עקיבו כך קלסתר פניו עאכ"ו . ר' לוי בש"ר חמא בר חנינא ד י"ג חופות קשר להם הקב"ה בגן עדן . הוא דכתיב (שם) בעדן גן אלהים היית וגו' . ר"ל אמר י"א . ורבנן אמרי י' ולא פליגי מ"ד י"ג עבד כל אבן יקרה מסוכתך תלת . ומ"ד אחת עשרה עבד להון חדא . ומ"ד י' לא עבד חד מנהון . ואחר כל השבח הזה כי עפר אתה וגו' . ועז פניו ישונא כשא"ל הקב"ה המן העץ . ואף הקב"ה שינה עז פניו וטרדו מגן עדן : (ג) ד"א מי כהחכם אלו ישראל דכתיב בהון (דברים ד) רק עם חכם ונבון . ומי יודע פשר דבר שהיו יודעין לדרוש את התורה למ"ט פנים טהור וכנגדן טמא . את מוצא ה כשעמדו ישראל על הר סיני ואמרו נעשה ונשמע ניתן עליהם מזיו שכינה של מעלן . וכיון שחטאו נעשו שונאים להקב"ה דכתיב ועז פניו ישונא . ואף הקב"ה עליהם שינה את הדברים דכתיב (תהלים פב) אכן כאדם תמותון : (ד) ד"א מי כהחכם זה ת"ח . מי יודע פשר דבר שהוא יודע לפרש משנתו . חכמת אדם בשעה שהוא נשאל ומשיב . ועז פניו ישונא בשעה שהוא נשאל ואינו יודע להשיב . ר' חייא הוה יתיב ומתני ו מנין שאין ממירין בבכור . זחלין אפוי דבר פדיה אמר הדין ידע מה אנא יתיב ומתני . ז גוי אחד ראה את ר' יהודה בר' אלעאי חמתיה אפוי נהרין אמר הדין גברא חדא מן תלת מילין אית ביה או שתוי חמר או מוזיף ברביתא או מרבי חוירי . שמע ר' יהודה . בר אלעאי אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא חדא מן תלתיהון לית בי . לא מוזיף ברביתא אנא דכתיב (דברים כג) לא תשיך לאחיך . ולא מרבי חוירי אנא דאסור ליה לבר ישראל למרבי חוירי דתנינן תמן לא יגדל אדם חזירים בכ"מ . ולא שתוי חמר אנא דאפי' ארבע כסיה דאנא שתי בלילא פסחא אזיק לרישי מן פסחא לעצרתא . א"ל ועל מה אפך נהירין א"ל אורייתי היא דמנהרא אפוי דכתיב חכמת אדם תאיר פניו וגו'. ר' אבהו אזל לקיסרין ואתא מן תמן ואפוי נהירין . חמוניה תלמידיא סלקין ואמרין לר' יוחנן הדין ר' אבהו אשכח סימא . אמר לון למה . אמרין ליה דאנפוי נהירין . אמר לון דילמא אורייתא חדתא שמע . סלקון לגביה אמרו ליה ומה אורייתא חדתא שמע מר אמר לון תוספתא עתיקא אמרון קרא עליו חכמת אדם וגו' : (ה) ד"א מי כהחכם זה משה דכתיב ביה עיר גבורים עלה חכם . ומי יודע פשר דבר שפשר תורה לישראל . ר' מנא דשאב בש"ר יהושע ב"ל אמר ח על כל דבר ודבר שהיה הקב"ה אומר למשה היה אומר לו טומאתו וטהרתו . וכיון שהגיע לפרשת (ויקרא כא) אמור אל הכהנים אמר לפניו רבש"ע ואם נטמאו אלו במה היא טהרתן לא השיבו דבר . אותה שעה נשתנו פניו של משה . וכיון שהגיעו לפרשת פרה אדומה . א"ל הקב"ה למשה משה אותה אמירה שאמרתי לך אמור אל הכהנים ואמרת לי אם נטמאו במה היא טהרתן ולא אמרתי לך דבר זו היא טהרתן ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת . אמר לפניו רבש"ע וכי טהרה היא . אמר הקב"ה משה חקה היא וגזירה גזרתי ואין בריה יכולה לעמוד על גזירתי דכתיב (במדבר יט) זאת חקת התורה : (ו) אני פי מלך שמר . ט א"ר לוי אני פי ממ"ה הקב"ה אשמור אותו הפה שאמר (שמות כ) אנכי ה' אלהיך ועל דברת לא יהיה לך שבועת לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא : (ז) אל תבהל מפניו תלך . ר' חייא בר נמדא פתח (משלי ג) מוסר ה' בני אל תמאס . תני י הפותח פותח בדבר טוב והחותם חותם בדבר טוב . דתנינן בברכות קורא ומפסיק בקללות אינו מפסיק אלא אחד קורא את כולן . מוסר ה' בני אל תמאס וגו' משום עמו אנכי בצרה. אמר הקב"ה בני מתקללין ואני מתברך . ואל תקוץ בתוכחתו אל תעש תוכחתו של הקב"ה קוצים קוצים . ר' לוי בן פנטי קרא את ארוריא קדם ר' הונא ונמנם בהון . א"ל אשמע קליך דלית אינון קללות תוכחת אינון מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו : (ח) באשר דבר מלך שלטון . יא א"ר טון

כתיב

יד יוסף סח ב"ר פ' כ"א סי' ס' : פ"ח א במדב"ר פ' י"ט סי' ג'. תנחומא חקת סי' ו' : ב ב"ר פ' כ"ז סי' א'. שוח"ט מזמור א'. קה"ר פסוק כי יש אדם : ג ויק"ר פ"כ. ואסר כראבית בפסחים דף י"ח. ותולדות דף קמ"ב. וקדושים . וה"ג דף ס"ז סי' י"ב. פסיקתא רבתי פ' י"ד. משלי סי' ל"א : ד ב"ר פ' י"ח . ב"ב פ"ס. זוהר פקודי רמ"ס. פדר"א פ' י"ב. פסיקתא רבתי פ' י"ד . ילקוט יחזקאל . ובתוספות דר"ע אי' סי"ב מוסוס עשה לו וכו' בב"ב מזוח דר"א כגו של ריכ"ג : ה פסיקתא פ' פרה : ו פסיקתא פ' פרה . וירוש' סוף פ"ט ס"א : ז תרים פ"ט . ירוש' פ' ערבי פסחים ופ"ח דשבת ופ"ז דנדרים : ח תנחומא חקת ס"ס י' : ט ירוש' סנהדרין פ"ג . ויקרא רבה פ' ל"ג. במדב"ר פ' י"ד . ועי' ברים פסיקתא בנים ועשרה הדברות עשה מסתלם אני פי מלך שמור : י מגילה ל"א . ירוש' פ"ד דמגילה . מסכת סופרים פ' י"ב. דב"ר פ' ד' : יא ב"ר פ' נ"ס סי' ג' :

מתנות כהונה

ועיין בפירוש רש"י בקהלת : מי כהחכם : שפשר לשון פשרה כלומר פירש וה"ג בהדיא בפרשת חקת רבה : גדול כח כו'. עיין כל זה בב"ר פרשה כ"ז ובפרשת תוקח ולעיל (ב' יח) : יופיו יאיר . שחכמת אלהים נראה ויכר ביופיו המופלג : ה"ג גלגל חמה ואל תתמה בנוהג כו'. עיין זה בויקרא רבה פ"כ : שלמין ויקרא רבה ל"ג ליה וכן בילקוט : י"ג חופות . עיין בב"ר פ' י"ח ובויקרא רבה פ"כ : המן העץ . שנשתנה פניו בפני הבושה ועי"ל שהעיז פניו ואמר האשה אשר נתת עמדי שבזה היה כפוי טובה וכן משמע בילקוט שהביא הפסוק האשה אשר נתת : וכשחטאו נעשה שונאים גרסינן . ועיין מזה במדרש הזית (ס' ה') : זחלין אפוי . פי' הערוך נכבו פניו . אחלין כו' נכבו והאירה פניו של בן פדיה ואמר רבי חייא זה יודע ומבין מה שאני יושב ושונה על שם חכמת אדם תאיר פניו : חמתיה כו'. כל זה הוא בירושלמי בפרק ערבי פסחים ובפרק המודר יין ובפרק הנודר מן המבושל ופי' ראה אותו פניו צהובים ומאירים ואמר העכו"ם א' מן שלשה דברים יש בו בר' יודא או שתוי יין או הלוה משתיו ברבית או הוא מגדל חזירים ופרש"י בפרק הנודר מן המבושל שמים אלו מתוך שהכרם מרובה פניהם צהובים : לית בי . אין בי אחד מאלו שלשה וכדמפרש והולך : אזיק . כמו מזיק וה"ג בירושלמי ובילקוט גרס מזיק וכן הביאו הפוסקים לי' ירושלמי דברכות לענין קפילין ופירושו חוגר וקושר וכ"ס הערוך וה"ג בס' הנודר מן המבושל והוגרו לדעי מן הפסח כו' ויהיה אזיק כמו חזיק כחילוף זיין בדל"ת וכן רבים : ואתא מן תמן ואפוי נהרין . ופי' בא משם ופניו היו מאירים ראוהו התלמידים ועלו ואמרו לר' יוחנן רבי אבהו הזה מצא אוצר א"ל למה כלומר במה אתם יודעים שמצא אוצר אמרו לו מפני שפניו מאירים ונאורים וא"ל שמא תורה חדשה שמע ועלו התלמידים אצלו וא"ל מה תורה חדשה שמע מר וא"ל תוספתא ישנה אמרו התלמידים עליו מקרא זה חכמת כו'. ובירושלמי הגירסא בשתיית קמא עיין שם : על כל דבר כו'. עיין בפרשת חקת רבה : נשתנו פניו . שהיה סובר שאינו כדאי לידע במה יטהרו : ולקחו לטמא . הל' משונה מורה על הטמא שידוע שטמא כבר עליו : אני פי מלך . עיין במדבר רבה פרשה י"ד וכן הפסוקים הסמוכים יפה נדרשים שמה : אל תבהל . הפותח כו'. עי' זה בירושלמי דמגילה בפרק בני העיר : אל תמאס וגו' גרסי'. וסומך על סיפיה דקרא ואל תקוץ כו'. כן הוא בירושלמי והגירסא אינה מיושבת היטיב. ע"ל ריש פרשה דלה : משום עמו כו'. כדמפרש והולך אינו מן הכתוב שבני מתקללים כו' : קוצים קוצים . חתיכות חלקים חלקים : ארוריא . התוכחה : ונמנם לא היה מוציאם מפיו בלשון שיטב ובירושלמי יש שהאלו דרך שאלה וע"ש : באשר דבר מלך : א"ר לוי כו'. עי' כל זה בבראשית רבה פרשה ל"ה : שומר מצוה : שהיתה עסוקה .

שבאותו

עץ יוסף

ט מדאנה לו מזה ונעשו שנים בקשו המבוגות רבים מזימות ומחשבות של חטא (רש"י) :

פרשה ח (א) שפשר פי' שפירש וכ"ה במקום רבה : א"ר שמעון גדול כח כו'. עיין בב"ר פ' כ"ז וברבה חקת ובשוח"ט מזמור א' ולעיל פ' ב' סי' כ"ד וסס פירשתי : דנהיר פי' ראיה מבוררת ומבוררת שאין דמיון להשואת קול ה' לקול האדם כהשואת המרכבה ודמי שזה דמיון צורה ליוצרה ממש (יפ"ת) : ממדת הדין . ועז פניו מדת העזה (מת"כ) : (ב) אתה חותם תכנית . וגו' מלא חכמה וכליל יופי . בעדן גן אלהים וגו' ועיין בב"ר פ' י"ח ובויק"ר פ"כ : שפירש שמות לכל . כדלעיל פ' ז' ובב"ר פ' י"ח : יופיו יאיר פניו . שחכמת אלהים נראה ונכר ביופיו המופלג (מת"כ) : תפוח עקיבו . העגול שבעקב מדומה לתפוח היה כ"כ יפה שהיה מכהה גלגל חמה . ועם סוף דבר זה רחוק . בלי ספק יש לחז"ל בזה כוונה מסותרת . ועיין ביק"ר פ' כ' : דסקרין פי' קערות : שלמין ברבה הנ"ל ובילקוט ליתא תיבת שלמין : לתשמישו של אדה"ר . דכתיב ויתן אותם ברקיע השמים להאיר על הארץ : של אדה"ר . אפשר שתיבת הראשון מיותר : דכתיב בעדן גן אלהים היית וגו'. כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלום תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקביך בך ביום הבראך כוננו : ולא פליגי . כלו' דלא פליגי אלא בדרשה דמקרא זה ולא מייתי ראיה משום מקרא אחר : עבד כל אבן יקרה מסוכתך תלת . דמסוכתך לשון חופה וסוכה . תרש כל סוכה לחופה בפני עצמה : עבד להון חדא . פי' עושה מאלו כל אבן יקרה מסוכתך חופה אחת : לא עבד חד מנהון . היינו עושה חופ' אחת מהן וקאי על החופות הנ"ל : המן העץ שנשתנה פניו מפני הבושה . ועוד י"ל שהעיז פניו ואמר האשה אשר נתת עמדי שבזה היה כופר בטובה . וכן משמע בילקוט (מת"כ) : (ג) וכשחטאו נעשו שונאים . ועיין בשה"ש פסוק מגדלי הבשמים : (ד) זחלין אפוי . פי' נכבו והאירו פניו של בן פדיה . ואמר ר' חייא זה יודע ומבין מה שאני יושב ושונה על שם חכמת אדם תאיר פניו : גוי אחד עיין זה בירוש' פ' ערבי פסחים ופ' המודר יין ופ' הנודר מן המבושל : חמתיה כו' ראה אותו פניו צהובים ומאירים . ואמר הנכרי אחד מן שלשה דברים יש בו בר' יהודה או שותה יין מרובה אשה או מלוה ברבית או מגדל חזירים הוא שמתוך שמרויח הרבה שמח פניו צהובים . וכוונתו היה לגנותו כי אין דרך האדם שגדל לסיום שם ועלו . כי בכל אלו יהיה מותר : לית בי אין בי אחד מאלו שלשה וכדמפרש : אזיק כמו מזיק . ר"ל לפי שלא היה דרכו לשתות יין היה מצטער מכאב הראש עד עצרת : אורייתא היא דמנהרא אפי . שמי שזוכה שתלמודו בידו וכן מי שמגלה חדושי תורה יזהירו ושמח בעת ס' : חמוניה תלמידיה כו'. פי' ראוהו התלמידים . ועלו ואמרו לרבי יוחנן רבי אבהו מצא מציאה אוצר . א"ל למה כלומר מהיכן אתם יודעים שמצא אוצר . א"ל מפני שפניו מאירים ונאורים . וא"ל שמא תורה חדשה שמע . ועלו התלמידים אצלו וא"ל מה תורה חדשה שמע מר . וא"ל תוספתא ישנה על המשנה שלא היתה נמצאת ושמח אף כשיש בה חדושים הרבה . אמרו התלמידים עליו מקרא זה חכמת כו' : (ה) שפשר תורה לישראל . חכמת אדם תאיר פניו רבי מנא דשאב בשם ריב"ל אמר על כל דבר ודבר שהיה הקב"ה אומר למשה כו' באותה שעה נשתנו פניו על משה עם כה"ד ועז פניו ישונה . כיון שהגיעו לפרשת פרה . כנ"ל וכן הוא בילקוט : נשתנו פניו . שהיה סובר שאינו כדאי לידע במה יטהרו (מת"כ) . ועיין בתנחומ' חקת סי' ו' בענף : ולקחו לטמא . הלמ"ד מורה לטמא נקודה בשו"א שמורה על הטמא שידוע שכבר שאל עליו להקב"ה : (ו) אותו הפה שאמר אנכי ה' אלהיך ועל דברת . ר"ל וזה דכתיב ועל דברת הכוונה על דבור לא יהיה לך אלהים אחרים על פני . שמתי דברות אלו היינו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום : שבועת ר"ל חס דכתיב שבועת אלהים הכוונה על שם לא תשא וגו' . וי"ל שהזהיר בענין השבועה שאף שיסרתם מיהיה אתם בשבועת מ"מ יזהר כל שאפשר שלא תגלה שבועתו לשוא . דהיינו מאי דקיימ"ל דעדיין להבנין מ"מ צריך לחשב בענין שלא תהיה השבועה לשקר שאם תאמר יאסרו הפירות עלי יחשוב בלבו היום כדאי' בנדרים (יפ"ת) ועיי' בירוש' סנהדרין פ"ג ובויק"ר פ' ל"ג ובמדב"ר פ' י"ד : (ז) אלא אחד קורא את כולן מוסר כו'. ר"ל משום דכתיב מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו . וכמו שמסיים אל תעש תוכחתו של הקב"ה קוצים . וכן הוא בירוש' פ' בני העיר . וברבה פתח רמז אין מפסיקין בקללו'. א"ר חייא בר גמדא משום שכתוב אל תקוץ בתוכחתו אל תעשה קוצים קוצים : משום עמו כו'. ר"ל וגם משום עמו אנכי בצרה : קוצים קוצים פי' קטעים וחתיכות . דלא כפסוקו הלא כבר נאמר אל תמאס . ומ"מ אינו יוצא מידי פשוטו ואשמעי' פסקים אותן קולין כמו שאינו הפן בקרייתן (יפ"ת) : ארוריא התוכחה : ונמנם לא היה מוציאם מפיו בגמר טיב : (ח) והוא מכיר פנים לא תלוה ברבים והוא מלוה ברבים . פ"ל כתלמיד . כנ"ל . וכ"ס

נבל

כתיב (דברים ו) לא תנסו (בראשית כב) והאלהים נסה . לא תקום ולא תטור כתיב (נחום א) אל קנא ונוקם ה' . א"ר לוי לרב שהיה מצוה את תלמידו ואומר לו לא תטה משפט והוא מטה משפט . לא תכיר פנים והוא מכיר פנים . א"ל התלמיד ר' לך שרי ולי אסור . א"ל איני אומר לך אלא שלא תלוה לישראל ברבית אבל הלוה לנכרי שנא' (דברים כג) לנכרי תשיך . כך אמרו לישראל לפני הקב"ה רבש"ע הא כתבת בתורתך (ויקרא יט) לא תקום ולא תטור ואת נוקם ונוטר אמר להון לישראל לא אטור דכתיב (תהלים קג) לא לנצח יריב ולא לעולם יטור . אבל לעכו"ם (נחום א) נוקם י"י לצריו ונוטר הוא לאויביו . אמר הכתבתי בתורתי לא תקום ולא תטור את בני עמך . אבל נוקם את לעכו"ם שנאמר (במדבר לא) נקם נקמת בני ישראל לקיים מה שנאמר (שם) באשר דבר מלך שלטון :

(ט) שומר מצוה לא ידע דבר רע . זו אסתר שהיתה עסוקה במצות ביעור חמץ. ועת ומשפט ידע לב חכם זה מרדכי דכתיב (אסתר ד) ומרדכי ידע את כל אשר נעשה : (י) כי לכל חפץ יש עת ולכל עת יש חפץ . [יב] היך מה דבר נש בעי עביד בהאי עלמא עביד. ברם תמן דינא וחושבנא : (יא) אין אדם שליט ברוח. [יג] רבנן אמרין אין אדם שליט ברוח של מלה"מ לכלותו ממנו . ומנין שנקראו המלאכים רוחות שנאמר (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות . ואין שלטון ביום המות אין אדם יכול לומר למלה"מ המתן לי עד שאחשב חשבונותי ואח"כ אני בא . ואין משלחת במלחמה אין אדם יכול לומר הרי בני או עבדי או בן ביתי תחתי. ולא ימלט רשע את בעליו אין מי שיתלה אנקליטון אין מי שיאמר אנקלומא. ור' נחמיה אמר אין אדם שליט ברוח אין נביא של ישראל שליט ברוחו של הקב"ה לכלותו ממנו שנא' (ירמיה כ) ואמרתי לא אזכרנו וגו' . ואין שלטון ביום המות (שם טו) אשר למות למות וגו'. ואין משלחת במלחמה (שם) שלח מעל פני ויצאו. ולא ימלט רשע את בעליו ר' חני בש"ר יצחק [יד] לפי שהיו ליצנים שבאותו הדור מטלטלין בפיהם ומפריזין באצבעותיהם ואומרים החזון אשר הוא חוזה וגו' אמר להם נביא לישראל הייכם כי בימיכם בית המרי . ור' אליעזר בן יעקב אומר אין אדם שליט ברוחן של גליות לכלותן ממנו . ואין שלטון ביום המות שנא' (תהלים יח) קדמוני מוקשי מות. ואין משלחת במלחמה דכתיב (שם עח) משלחת מלאכי רעים. ולא ימלט רשע את בעליו אילו עשו תשובה פשרו. ורבנן אמרי אין אדם שליט ברוח עצמו לכלותו ממנו. א"ר חנינא כתיב (זכריה יב) ויוצר רוח אדם בקרבו [טו] צר רוחו של אדם בגופו שאילולא כן כיון שהיתה הצרה באה עליו היה נוטלה ומשליכה מקרבו . א"ר לוי [טז] קרוב לנ"ב פעמים כתיב והמלך דוד כיון שנטה למות כתיב (מ"א ב) ויקרבו ימי דוד למות משום ואין שלטון ביום המות. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי שתי חצוצרות שהיו בימי משה נגנזו. כא"א (במדבר י) ותקעו בהן ונועדו אליך. וכא"א (דברים לא) הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם. והחצוצרות היכן הם. אמור שכבר נגנזו בימי משה. אמר הקב"ה למה הוא מת ויהיו בניו תוקעין לפניו בסלפינגס לא משום ואין שלטון ביום המות. ר' אלעזר בש"ר סימון אמר כבוד גדול חלק הקב"ה למשה שא"ר עשה לך שתי חצוצרות ולא ליהושע : (יב) את כל זה ראיתי וגו' עת אשר שלט האדם באדם לרע לו. עת היא לרע לו לשולט ועת היא לרע לו לנשלט. [יז] א"ר אלעזר אין לך שהוא מתחייב ע"י אדם זה אלא אדם כיוצא בו שנא' (שם) עת אשר שלט האדם באדם . ר' יונתן אמר ואפילו במקל ואפי' ברצועה מתחייבין ע"י אדם זה שנא' (ישעיה ט) כי את עול סבלו וגו' כיום מדין כיום הדין. א"ר חמא בר גריון אפילו אילני סרק עתידין ליתן דין וחשבון. ורבנן מייתין לה מן הדא (דברים כ) כי האדם עץ השדה מה האדם עתיד ליתן דין וחשבון אף אילני סרק עתידין ליתן דין וחשבון : (יג) ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו. א"ר יהודה בר סימון אם במתי יחזקאל הוא אומר הלא כבר נאמר רשעים ואותן לא היו אלא צדיקים. ואם בבנה של צרפית הכתוב מדבר והלא כבר נאמר קבורים והוא לא נקבר. ואם בצדקיה בן כנענה הכתוב מדבר והלא כבר נאמר ובאו והוא לא בא אלא (מ"ב יג) ויהי הם קוברים איש וגו' [יח] ויחי יכול לעולם ת"ל ויקם על רגליו מלמד שלא היתה עמידתו אלא לשעה לפרוש מאותו צדיק בלבד. ומהו ובאו . ר' שמואל אמר שקעה שמשן והטהרו הא מד"א (ויקרא כב) ובא השמש וטהר. א"ר לוי (איוב טו) כל ימי רשע הוא מתחולל [יט] מת וחלל המד"א (יחזקאל כא) ואתה חלל רשע. ד"א מדבר בגרים שהם באים ועושים תשובה. וממקום קדוש יהלכו ע"י שהלכו במקום קדוש אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. וישתכחו בעיר וישתכחו מעשים רעים אשר כן עשו וישתכחו מעשיהם הטובים אשר עשו בעיר גם זה הבל. א"ר יצחק איננו הבל וזה הבל שאינן באין מאליהן. רבי בון אמר צדיקים הלכו לשם ויבואו כגון יוסף לאסנת יהושע לרחב בועז לרות משה לחובב. א"ר אחא אין זה הבל אלא שאין הבריות באין ומתקדשין לתחת כנפי השכינה : (יד) אשר אין נעשה פתגם וגו' . ע"י שאדם חוטא ואין מדת הדין פוגעת בו על כן מלא וגו' . מה אינון אמרין הא רומיא

עללין

יד יוסף יב לעיל פ"ג סי' כ"ג: יג דב"ר פ"ט כו' ג' : יד פתיחתא דאיכה רבתי סי' י"ב: טו ב"ר כ' י"ד : טז אג"ב פ' ל"ד. ב"ר פ' נ"ו. אותיות דר"ע . ילקוט ויחי ומלכים רמז קס"ט ובהעלותך . במדב"ר פ' ט"ו סי' י"א. תנחומא ויחי ובהעלותך: יז ב"ר פ' כ"ו: יח סנהדרין מ"ז. חולין ז' : יט תנחומא ריש יתרו :

מתנות כהונה

שבאותו פרק נגזרה הגזרה כמו שדרשו חז"ל על ויעבור מרדכי וע' זה בילקוט : **כי לכל חפץ** : **ולכל עת** כו'. דרש המקרא מרישיה לסיפיה ומסיפיה לרישיה כדמפ' והולך : **היך מה** כו'. כמו שירצה בן אדם לעשות בעולם הזה יכול לעשות וזה לכל עת וזמן שאדם חי בעולם הזה יש חפץ בידו לעשות כאשר יחפוץ אבל גם יש עת ליפרע על חפצי לבו והוא בעולם הבא : **ברם** כו'. אבל שם בעולם הבא יש דין וחשבון וכן דרש לעיל (ג' י"ז) ועיין (שם י"ח) : **אין אדם שליט** : **לכלותו** ממנו . דרש לכלוא מלשון כליון ואבדון ועיין זה בפרשה נצבים רבה : ה"ג מי שיאמר אנקלומא וע' זה בב"ר פ' מ"ה ובפ' וילך : **מטלטלין** . שורקים ומעקשים את פיהם דרך לעג וקינטור . **ומפריזין** . ומרמזין באצבעותיהם ומרחיבי' אותם דרך ליצנות וע"ע פרוז : **פשרו** . הפשירו חמימות מחמתם עליהם : **בגופו** . כלו' בכלל גופו לא ולא באבר אחד : **היה נוטלה** . שהיה חוזק הצער ההוא בהנשמה בקרבה ועיין בב"ר בפ' י"ד ובפ' וילך : **בספלינוס** . בחצוצרות : **לא**. כלו' לא כן יעשה : **משום** כו'. עיין כ"ז בפ' וילך ובב"ר פ' נ"ו : **את כל זה** ראיתי אין לך שהוא מתחייב כו'. עיין בב"ר פ' כ"ו ושם הגירסא יותר ברורה : **ובכן** ראיתי : **במתי יחזקאל**. שכבר מתו וחזרו ובאו אח"כ בחיים וכן בנה של צרפת וצדקיה חזר לחיים . אבל לא בא כדמפרש ואזיל : **שקעה** שמשן. והכתוב מדבר במתים ולפי זה היו קבורים כלו' טמונים ומכוסים בטומאתן : **א"ר לוי** כו'. רבי לוי דרש קבורים כמשמעו על שהרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים וכדמפרש והולך : **מתחולל** מת וחלל גרס. פי' מתחולל נוטריקון מת וחלל : **ואת** חלל רשע . בפסוק הוא ביחזקאל כ"א : **וישתכחו** מעשים רעים כו'. דריש וישתכחו לשון שכחה : **וישתכחו** מעשיהם טובים . דרש וישתכחו לשון מציאה בלשון התלמוד אשכחן ובילקוט משמע דגרס וישתבחו במעשיהם : ה"ג איננו הבל וזהו הבל שאינן כו'. ופירוש זה שעושים תשובה אינו הבל ח"ו אלא זהו הבל שאינן באים מאליהם וכדמפרש ר' בון : ה"ג א"ר אחא אין זה הבל אלא שאין כו'. פירוש וזהו הבל שאין אומות העכו"ם למדין מהם לבוא ולהתקדש כו' ובילקוט הגירסא משתנית : **אשר** אין נעשה כו' : **רומיא** כו'. י"ל ברמה ובגאוה הם יוצאים ובגאוה הם באים ר"ל הרשעים ואין יציאה וקץ לשלותם או י"ל מפוקים לשון מכשול ופוקה : **וטוב** לא יהיה עיין

לעיל

עץ יוסף

בב"ר פ' נ"ה : **כך אמרו** ישראל כו'. כתב היפ"ת שהכוונה אולי יאמרו כן . לא שאמרו ממש : **לקיים מ"ש** באשר דבר מלך שלטון . ר"ל שפי' הכתוב לפי דרש זה באשר דבר מלך שלטון אפילו בדבר אשר יראה דבר מלך שלטון כגוזר על אחרים ולא לו . אל תמיה לחשוב כך חלילה . כי באמת כל דרכיו משפט ואין מי יאמר לו מה תעשה ויהרהר אחריו : (ט) **שהיתה** עסוקה . שבאותה פרק נגזרה הגזירה כמ"ש חז"ל על פ' ויעבור מרדכי . ולפי שהיתה עסוקה במצוה לכן לא נגע בה רעתו של המן וגם לא רעתו של אחשורוש אף שהיתה עוברת על דתו והלכה בלא קריאה : **זה מרדכי** כו'. כי לו נגלו תעלומות שיגלו ישראל וכדאי' באס"ר על פ' ומרדכי ידע . לכן צוה עליה שתסתכן שהיה בכחה שתגאל : (י) **ולכל** עת יש חפץ . דרש המקרא מרישיה לסיפיה ומסיפיה לרישיה כדמפרש : **היך מה** כו' כמו שירצה בן אדם לעשות בעה"ז . וזהו לכל עת וזמן שאדם חי בעולם הזה יש חפץ בידו לעשות כאשר יחפוץ. אבל גם יש עת ליפרע על חפצי לבו והוא בעה"ב : **ברם** כו' אבל שם בעה"ב יש דין וחשבון . וכן דרש לעיל פרשה ג' סימן כ"ג : (יא) **ברוח** של מלאך המות . ר"ל שמפרש ברוח הוא המלאך המות וכדמסיק שאין רוח אלא מלאך שנא' עושה מלאכיו רוחות . ועיין ברבה וילך : **לכלותו ממנו** דרש לכלוא מל' כליון : **ואין שלטון** ביום המות אין אדם שליט לומר למלאך המות . כצ"ל (א"א) : **אנקליטין** פי' הערוך כשהוא רואה שיוצא חייב בדינו אומר אלך אל מושל גדול מכם והוא ישפוט את משפטי : **אנקלומא** פירוש סופר כלומר הכתוב תחלה חשבונותי וכל צרכי (מת"כ ברבה וילך) : **מטלטלין** שורקים ומעקשים את פיהם דרך לעג וקינטור : **ומפריזין** ומרמזין באצבעותיהם דרך ליצנות : **ברוחן של** כו' אין רוח כצ"ל ואמרו ארבע רוחי שמיא וגו' וכ"ה ברבה וילך כו'. **פשרו** הפשירו חמימות המתם מעליהם . ועיין באיכה רבתי פ' עשה ה' אשר זמם : **ברוח עצמו** היינו נשמתו : **צר רוח** כו' עי' בב"ר פ' י"ד מ"ש וברבה וילך : **בגופו** כלומר בכל גופו ולא באבר אחד : **היה נוטלה** ומשליכה מקרבו . ע' ב"ר שם מ"ש : **כיון שנטה** למות כו'. עיין בב"ר סדר ויחי ובתנחומא : **וחצוצרות** היכן הם . ר"ל למה לא צוה לתקוע בחצוצרות : **אמר הקב"ה** למהר הוא מת . כצ"ל . וכן הועתק ביפ"ת בב"ר סדר ויחי : **בסלפינגס לא** המה"כ מחלקם לשתי תיבות ומפרש בסלפינגס בחצוצרות . לא כלו' לא כן יעשה . אבל ביפ"ת שם משמע שהיא תיבה אחת בסלפינגסא : **משום** ואין שלטון . והחצוצרות דרך מלכות ושולטנות הוא כדאי' בבמדב"ר פ' ט"ו . והסברה הוא מדמיונות בני אדם בעה"ז ובגוועה למות כל ענייני עה"ז כלא הבינו (יפ"ת) : **ר"א בשם** ר"ס כו'. ס"ל דעיקר גניזתן משום דלא יתקע בהם יהושע אבל מה שנגנזו קודם מיתת משה משום ואין שלטון ביום המות : (יב) **לרע** לו לשולט כו' לנשלט . ר"ל שניהם נפרעים זה מזה . שמתחלה נפרע זה מזה . ושוב גם הוא נענש עליו כי הוא לא נתכוון לדין שמים אלא עשה כן מזדון לבו להנקם ויאבידו . ועל כזה נאמר מגלגלין חובה ע"י חייב . וכן על דאטפת אטפוך וסוף מטייך יטופון (נזה"ק) : **אלא אדם** כיוצא בו כו' . ולא ב"ה שנא' עת אשר שלט האדם באדם לרע לו . ורבי יונתן מוסיף אפי' מקל כו' וכ"ש בעל חי (יפ"ת ונזה"ק) ונראה שהסבר כאן וצ"ל קודם מאמר רבי יונתן רבי נתן אומר אפי' זהב וכלב . וכן הוא בב"ר פ' כ"ו ע"ש : **ואפילו** במקל כו'. כלומר אע"פ שאין בו דעת כלל. מ"מ כל דבר שנעשה דין על ידו ראוי לבערו מן העולם . ומייתי לה מדכתיב את עול סבלו וגו' דמשמע שהשחית העול והמטה : **ביום הדין** ר"ל כמו שליום הדין יפרע מן שבט הנוגש . אף כן נפרע אז מסנחריב שהיה כשבט הנוגש כמד"א הוי אשור שבט אפי וגו' : **אפילו** אילני סרק . כשנכשל והוזק האדם על ידן עתידין ליתן דין וחשבון : (יג) **במתי** יחזקאל . שכבר מתו וחזרו ובאו אח"כ בחיים וכן בנה של צרפית . וצדקיה חזר לחיים אבל לא בא כדמפרש : **לפרוש** מאותו צדיק . שלא ישכבו יחדיו הטמא והטהור . כי לא יאות הגוף של נביא שהיה משכן לשכינה תמיד קדושתו ופרישותו שיתחבר אליו גוף האיש הבליעל שהיה מעון לטומאה ולעונות . וכמו שנבדלה מחיצתו בעולם הנשמות כן ראוי שיובדל גופו מקבורת הרשע . ובפרט לדברי חז"ל באומרים שאפי' אחרי הפרד הנפש מהגוף ישאר חלק מהנפש על גוף המת ואפי' על עצמותיו וכומר אותו (כלי יקר על נ"ך) ועיין בסנהד' דמ"ז : **שקעה** שמשן . והכתוב ידבר במתים . ולפי זה היו קבורים כלומ' טמונים ומכוסים בטומאתן : **אמר רבי** לוי כו'. ר' לוי דרש קבורים כמשמעו על הרשעים שאפי' בחייהם קרוים מתים וכדמפרש : **ואתה** חלל רשע . עיין בתנחומא ריש יתרו : **מדבר בגרים** עיין מ"ש בתנחומא שם : **וישתכחו** מעשים רעים . דרש וישתכחו ל' שכחה : **וישתכחו** מעשים טובים . דרש וישתכחו לשון מציאה ובלשון תלמוד אשכחן . ובילקוט משמע דגרס וישתבחו במעשיהם : **איננו הבל** זה שעושים תשובה אינו הבל ח"ו . אלא זהו הבל שאינן באים מאליהם וכדמפרש רבי בון : **אלא** שאין כו'. פי' אלא זהו ההבל שאין אחרים לומדין מהם לבא ולהתקדש כו' : (יד) **רומיא** כו' פי' ברמה ובגאוה הם יוצאים . וברמה ובגאוה הם באים . ר"ל הרשעים ואין יציאה וקץ לשלותם או יש לומר מפוקים לשון מכשול ופוקה

מס"ל

עללין הא רומיא נפקין לית להון מפוקים: (טו) וטוב לא יהיה לרשע יש הבל אשר נעשה על הארץ. כ אשריהן לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בעולם הזה ואוי ואללי לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים: (טז) ושבחתי אני את השמחה. א"ר תנחומא א"ר נחמן בריה דר' שמואל בר נחמן ר' מנחמה ואמרי לה ר' ירמיה ור' מיאשה בש"ר שמואל בר רב יצחק כל אכילה ושתיה שנא' במגלה הזאת בתורה ובמע"ט הכתוב מדבר. א"ר יונה בנין אב שבכולן שנא' והוא ילונו בעמלו בעולמו בעולם הזה ימי חייו לקבר. וכי יש מאכל ומשתה בקבר שמלוין את האדם לקברו אלא אלו תורה ומע"ט שעושה האדם: (יז) כאשר נתתי את לבי וגו' שנה בעיניו איננו רואה. אינו רואה תשובה ואינו עושה. שני דברים טובים קרובים לך ורחוקים ממך וקרובים לך. תשובה קרובה לך ורחוקה ממך רחוקה ממך וקרובה לך מיתה קרובה לך ורחוקה ממך רחוקה ממך וקרובה לך: (יח) וראיתי את כל מעשה האלהים. ר' פנחס ור' ירמיה בש"ר חייא בר אבא הרבה שאלו לעשות ולעמוד על ד"ת ולא יכלו ומ"ט בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא. וגם אם יאמר החכם זה שלמה כא יום שאמר יכול אני להרבות ולא להסות. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר כתיב (ישעיה מ) הנותן רוזנים לאין כב זה משה בשעה שאמר (דברים א) והדבר אשר יקשה מכם א"ל הקב"ה משה את דן קשות אני אביא לך דין שתלמידך יכול לדון ואפילו הנשים ואין את יכול להוציאו. אי זה זה דינן של בנות צלפחד. רבנן אמרי ח"ו לא נתגאה משה אלא כך אמר והדבר אשר יקשה מכם אם הייתי סוברו ושמעתיו ואם לאו והשמעתיו לאלהים:

פרשה ט

(א) שמעון ב"ר אבא פתח א הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק. זה נח שנא' (בראשית ו) איש צדיק תמים היה. ב אמרו כשיצא מן התיבה הכישו ארי ושברו והיה צולע. ולרשע זה פרעה ג אמרו כשבא פרעה לישב על כסא שלמה כשלקח בכתובת בתו לא היה יודע מנגניקין שלו והכישו ארי ושברו והיה צולע. זה מת צולע וזה מת צולע הוי מקרה אחד לצדיק ולרשע. לטוב זה משה שנא' (שמות ב) ותרא אותו כי טוב הוא ואמר ר"מ טוב ד שהיה מהול. ולטהור זה אהרן שהיה עסוק בטהרתן של ישראל. ולטמא אלו המרגלים שאמרו דבה רעה על הארץ ולא נכנסו לארץ. ואלו אמרו טובתה ושבחה של א"י ולא נכנסו בה. ולזובח זה יאשיה דכתיב (דה"ב לה) וירם יאשיהו לבני העם. ולאשר איננו זובח זה אחאב שביטל קרבן מעל גבי המזבח. זה מת בחצים וזה מת בחצים. כטוב זה דוד דכתיב ביה (ש"א טז) וטוב ראי. א"ר יצחק וטוב ראי בהלכה שכל מי שהוא רואה אותו זוכה את תלמודו. כחוטא זה נ"נ דכתיב (דניאל ד) וחטאך בצדקה פרוק. ה זה בנה בהמ"ק ומלך מ' שנה וזה החריבו ומלך מ' שנה הוי מקרה אחד. הנשבע זה צדקיהו דכתיב (דה"ב לו) אשר השביעו. במה השביעו א"ר יוסי בברית השביעו. רבי אמר במזבח השביעו. כאשר שבועה ירא זה שמשון שנא' (שופטים טו) השבעו לי. זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים. ד"א לצדיק אלו בניו של אהרן. ולרשע אלו עדת קרח. אלו נכנסו להקריב במחלוקת ויצאו שרופים ובני אהרן שלא נכנסו במחלוקת ויצאו שרופים. הה"ד (ויקרא טז) אחרי מות שני בני אהרן וגו': (ב) כי מי אשר יבחר. וא"ר אחא יבחר כתיב מי יבחר יצ"ט מיצה"ר אלו הצדיקים: מי יבחר יצר רע מיצר טוב אלו הרשעים. אל כל החיים יש בטחון אפילו אלו שפשטו ידיהם בזבול יש בטחון. להחיותן אי אפשר שכבר פשטו ידיהם בזבול ולכלותם אי אפשר שכבר עשו תשובה עליהם הוא אומר (ירמיה נא) וישנו שנת עולם. ורבנן אמרין קטני רשעי גוים הן וחיילותיו של נ"נ לא חיין ולא נידונין עליהם הוא אומר וישנו שנת עולם. ו א"ר יוחנן כל טיפה וטיפה שהוריד הקב"ה על דור המבול היה מרתיחה ואח"כ מורידה עליהם שנא' (איוב ו) בעת יזרבו נצמתו וריבתן חלטנית היתה: (ג) כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. ח אנדריאנוס שחיק טמיא שאל את ר' יהושע בן חנניה א"ל אנא טב ממשה רבך. א"ל למה. דאנא חי והוא מת וכתיב כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. א"ל לית יכיל את לגזור דלא ידלק בר נש נור תלתא יומין. א"ל אין. לעידן רמשא דיומא קמו סלקו תרויהון על איגר פלטין חמי תננא סליק מן רחיק. א"ל מה כן אמר איפרכא ביש ועאל אסיא ובקר יתיה ואמר ליה עד [illegible]תי חמימי לא מיתסי. אמר ליה תיפח רוחיה עד דאת בחיים בטלה גזרתך ומשה רבינו בשעה שגזר עלינו (שמות לה) לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת לא מדליק יהודאי נור בשבתא מיומוהי ועדיין לא נתבטלה גזירתו מכמה שנים עד השתא ואמרת את כן דאנא טב מיניה: (ד) כי החיים יודעים שימותו. ט ר' חייא

רבה

יד יוסף כ בבלי וירוש' הוריות פ' כהן משיח. ילקוט קהלת: כא שמות רבה ריש פ"ו ופ"נ: כב במדב"ר פ' כ"א. ספרי פ"ב פיסקא ר"ו. תנ"ה פ' י"ד: **פ"ט** א תנחומא ובנה ואתחנן. ילקוט קהלת: ב תנחומא נח ואתחנן. שוח"ט מזמור ל"ו. זוהר נח דף ס"ט. ב"ר פ"ל. ילקוט נח ומצוי כמו שסקמ"ח: ג ילקוט אסתר כמו שהרב"ו: ד ש"ר פ"א. זוהר שמות דף י"ח. סכמה לנעם סוף ילקוט גלונני: ה שהש"ר פ"ב פי' י"ח: ו רות רבה פ"ג. ירוש' פ' הרואה: ז ב"ר פ' ל"א: ח רות פ"ג: ט ברכות פ"ג וירוש' פ"ג:

מתנות כהונה

לעיל (ס' ב'): **יש הבל**: ה"ג כמעשה הרשעים בעולם הזה ופירושו שמגיע להם צרה בעוה"ז כמעשיהם של הרשעים בעולם הבא ואוי לרשעים שמגיע אליהם טובה ושלוה בעוה"ז כמו שמגיע לצדיקים בעוה"ב וכן הוא מפורש במסכת הוריות בפרק כהן משוח: **ושבחתי אני** עיין זה לעיל (ב' י"ט) ובפסוק (ג' י"ב): **כאשר נתתי**: **אינו רואה** תשובה. דריש שינוי מלשון שינוי מעשה לשוב בתשובה או י"ל שהתשובה קורא שינה על שגורמת לו מנוחה לעוה"ב כדאמרינן ישנתי אז ינוח לי ואח"כ דרשו לשון שנים שנים כאו: **טובים** כו'. המיתה גם היא טובה כמו שדרשו טוב מאד זה המות ועיין בב"ר סוף פרשה ט': **תשובה** קרובה לך. וגם למלות גם שימין ה' פשוטה לקבל שבים ורחוקה ממנו בעוד שאינו עוזב מעשיו הרעים ואע"פ שהוא מרחיקה יש בידו לשוב ולקרבה וכן המיתה אע"פ שהיא קרובה לו מצד הגזרה בידו לרחקה ואם היא רחוקה בידו לקרבה: **וראיתי** את כל מעשה האלהים: **להרבות**. שיש ולא להמות את לבבו: **והשמעתיו**. קרי ביה ושמעתיו השי"ן בחירק שהוא כמו והשמעתיו או י"ל קרי והשמעתיו שאין הדבר הה"א נכרת: **מנגניקין**. הסגנין והמנהיגין ועיין כל זה בויקרא רבה פרשה כ': **זה בנה** בית המקדש כלומר יסוד של בית המקדש ונראה זו ג"כ בתנחומא בס' ואתחנן ובויקרא פרשה כ' וע"ש: ה"ג בירושלמי דברכות פרק הרואה ובמדרש רות ריש פרק ג' שפשטו ידיהם בזבול יש בטחון להחיותן א"א שכבר פשטו ידיהם בזבול ולכלותם א"א שכבר עשו תשובה עליהם כו': **חולטנית**. עיין בב"ר פרשה כ"ח: **אדריאנוס** כו'.

עיין

עץ יוסף

(מת"כ): (טו) **וטוב** לא יהיה לרשע. וגו' ולא יאריך ימים כצל. עיין לעיל פ' ה' סימן ג' וס' ו' סי' י"ג (מת"כ). ועיין עוד סוף סי' זה מש"ש: **אשריהם** הצדיקים. ש אשר יש צדיקים לשון אשריהם לצדיקים (רש"י). ועיין בבבלי ובירו' מס' הוריות פ' כהן משוח: **שמגיע** אליהם כמעשה הרשעים בעוה"ז. ואוי ואללי לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים בעוה"ז. כנ"ל. וכ"ה בירו'. ובבבלי הכי איתא דרש רב נחמן אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הרשעים של עוה"ב. אוי לרשעים שמגיע להם בעוה"ז כמעשה הצדיקים של עוה"ב. ואתקיף עלה רבא אטו צדיקים אי אכלי תרי עלמי מי בני להו. אלא אמר רבא אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הטוב שה' עשה לרשעים בעוה"ז. ואוי להם לרשעים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הרע המגיע לצדיקים בעוה"ז. ופירש"י מי סני להו כלומר כלום רע להם לצדיקים שאוכלים שני עולמות שיש להם טובה בעוה"ז ובעוה"ב. אלא אמר רבא אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעוה"ז בעוה"ז כדמשמע שיש להם טובות בעוה"ז. אוי להם לרשעים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הצדיקים דמשמע שבאין עליהם צרות כמו שבאין על הצדיקים דהקב"ה מביא יסורין על הצדיקים בעוה"ז כדי לגנות אותן בעוה"ז כדי שיהא שכרן שלם ושלם לעוה"ב והרשעים שבאין עליהם יסורים בעוה"ז אוי להם שאין להם מנוחה לא בעוה"ז וגם לעוה"ב עכ"ל. והמדרש דכאן בא כלשון הירו' אליבא דרבא. ודלא כמש"כ שפי' דאתיא כרב נחמן: **ואוי** ואללי לרשעים. דרש ויש רשעים וי שרשעים כו' ופי' ביפ"ת שמייסב בדברים ונטים לפי דרש זה שהי מתפרש ריפא דקרא דכתיב יש הבל אשר נעשה על הארץ. וגם סיומי דפ' שגם זה הבל: (טז) **בתורה** ובמעשים טובים כו'. ופירוש הכתוב ושבחתי אני את השמחה שאין טוב בה תחת השמש. רק בעולם הרוחני. ונחסר מלת בה אחר מלת טוב. וביאור איזה שמחה היא ואמר כי אם לאכול ולשתות ולשמוח וגו' ר"ל רק לאכול אכילה ולשתות שתיה אשר מעורב בה השמחה הרוחנים. והיינו האכילה של חכמים טובים והשתיה של תורה (כי השתיה כמי לתורה והאכילה למע"ט בכל ספר קהלת) כי זה הטוב איננו תחת השמש רק למעלה מהשמש בעולם הנשמות והוא הטוב הוא אשר ילונו לאדם בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש (מהר"ש אלמושנינו). ועיין לעיל פרשה ב' סי' כ"ו. ושם נסמן: (יז) **אינו** רואה תשובה. דרש שנה מל' שינוי מעשה לשוב בתשובה. או י"ל שלתשובה קורא שנה על שגורמת לו מנוחה לעוה"ב כדאמ' ישנתי אז ינוח לי. ואח"כ דרשו לשון שנים בלאו: **טובים** כו' המיתה גם היא טובה כמו שדרשו טוב מאד זה המות. וע' בב"ר פ"ט: **תשובה** קרובה לך. ונוח לשלום בה שימין ה' פשוטה לקבל שבים. ורחוקה ממנו בעוד שאינו עוזב מעשיו הרעים ואע"פ שהוא מרחיקה יש בידו לשוב ולקרבה. וכן המיתה אע"פ שהיא קרובה לו מצד הגזירה בידו לרחקה. ואם היא רחוקה בידו לקרבה (מת"כ). והידי משה מגיה שכן צ"ל שני דברים טובים הם אחד קרוב ורחוק ואחד רחוק וקרוב תשובה קרובה לך ורחוקה ממך מיתה רחוקה ממך וקרובה לך. ור"ל תשובה קרובה לך כי קרוב ה' לכל קוראיו ומי שרוצה לעשות תשובה יעשה ואחר מרחיק ממך. מיתה רחוקה ממך כי המיתה רחוקה ומכוסה מבני אדם וסתר שימי שנו הרבה יהיו וקרובה לך כי פתאום יבא כי שמא למחר מת: (יח) **להרבות** שנים ולא להמות. את לבבו זה דינן של בנות צלפחד. ע' בבמדב"ר פ' כ"א: **והשמעתיו** קרי ביה ושמעתיו השי"ן בחירק בה"א כמו והשמעתיו. או י"ל קרי והשמעתיו שאין הדבר הה"א ניכרת (מ"כ) וסוף מאמר זה עיין ברבה הנ"ל:

פרשה ט (א) **מנגניקין** פי' הסגנין ומנהיגין. ועיין סדר אחרי ברבה ובמגמ': **והכישו ארי'** לפי שהיו עסוקין בחכמה שהיו מתגלגלים ושופכין ידיהם והמלך שלמה שם נשען עליהם כשהיה עולה על הכסא והוא לא ידע סדר העלים וכשנתגלגל האריה הכהו על ירכו ונצלע. ולזה נקרא פרעה נכה (יפ"ת): **שהיה מהול** ר"ל שנולד מהול. אותו כי טוב עי' שנולד מהול (סוטה י"ב) וכלו' שנולד בשלימותו וטובו: **לטמא אלו המרגלים**. לפי שהוציאו דבה רעה איקרו טמא שהגנות והדבה הרעה איקרי טומאה כמ"ש שמלא הפה (יפ"ת): **וירם יאשיהו** לבני העם. נתן כבשים וגו' כדכתיב בד"ה שנתן לעם כדי לעשות פסחים: **זה בנה בהמ"ק** ר"ל שבשביל שנתן נפשו על בה"מ מעלה עליו הכתוב כאילו הוא בנה בה"מ שנא' מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. ועוד שדוד בנה היסודות של בה"מ. וגם שהכין הכל לבה"מ: **וזה החריבו** ומלך מ' שנה. עי' בשהש"ר פ"ב סי' י"ח שם נתבאר. ואע"ג דנ"נ מלך מ"ה שנה כדילף בפ"ק דמגלה מקראי. לא קאמר אלא מ' לומר שזכה למלכות כ"כ כמו דוד ועוד יותר: **בברית השביעו** היינו בברית מילה. או בברית התורה שנקראת ספר הברית: **במזבח** השביעו. וכא דכתיב אשר השביעו באלהים. פירוש כמי שכן שמו במזבח הוא השביעו. ובאיכה רבתי פסוק ישבו לארץ איתא במזבח הפנימי השביעו. ובאסת"ר פ"ג סימן א' איתא בקרנות מזבח הפנימי השביעו ע"ש: **השבעו לי** ואם לא שיש שבועה חמור בעיניו שיה חושד באחרים ולא יסתכן בידם (יפ"ת): (ב) **יבחר** כתיב. וכ"ה בירו' פרק הרואה. ובנוס' רבה פ"ג גרס יבחר כתיב. ובס"ע על מגלה רות כתב ח"ל גם בקב"ל גרסינן יבחר כתיב: **אל כל** החיים יש בטחון אפילו אומן כו'. דרש זה לא דריש מדכתיב יבחר. אלא מאל כל החיים יש בטחון וכדמשמע ליפנא דהמאמר. והכי דריש קרא מי שיחובר כלו' שנתחבר ושם ידו אל כל החיים דהיינו ה' שהוא חי העולמים ע"י שהחריב זבולו אעפ"כ יש לו בטחון שמקבל תשובתו (יפ"ע): **שפשטו** ידיהם בזבול. היינו בית המקדש דאיקרי זבול דכתיב בנה בניתי בית זבול לך: **וישנו** שנת עולם. שאין מחיים בגיהנם ואין חיים בעוה"ב: **היה מרתיחה** כו' שנאמר בעת יזרבו נצמתו כו'. ולא שמעו. שוב לא יקבלם. עיין בב"ר פ' ל"ח גם נתבאר. ובויקרא רבה פרשה ז'. ובירושלמי פרק חלק: (ג) **אנדריאנוס** כו' ברות רבה פ"ג שם נתבאר כל הענין: **שחיק טמיא** ישחקו עצמותיו: **א"ל לית יכול את**. ענין ניס הוא שוסר. וכן ברות רבה ליתא. ור"ל שא"ל כלום שאלה יש בכחך שתגזור על בני שירות שלא ידליק אדם אש ג' ימים: **א"ל אין** פי' כן שמעה: **לעידן רמשא** פי' לעת ערב מפני עלו שניהם על גג פלטין. ראו עשן עולה מרחוק. א"ל מהו זה כלא גרם שלא ידליקו אש אמר ליה אפרכוס פי' שר חולה ונכנס הרופא ובקר אותו וא"ל הרופא עד שיחמם המים לא יתרפא ולפיכך הדליקו אש: **א"ל תיפח רוחיה** כו'. פי' זה כ"ל להמתין עד למחר כיון שהוא חולה שאין לו מכאש: **אמרת את כן דאנא טב מיניה**. פ' בגו"ל שם נתבאר: (ד) **קומי ערסא** לפני מטתו:

שם

רבה ור' יונתן הוון מהלכין קומי ערסיה דר"ש בן יוסי בן לקוניא הוה טליתיה דר' יונתן מהלכא על ארוניה. אמר ליה ר' חייא רבה בני טלי טליתך שלא יהו אומרים למחר הן באין אצלנו והן מחרפין אותנו. א"ל ר' לא כתיב והמתים אינם יודעים מאומה אמר ליה בני מקרא את יודע מדרש אין את יודע. כי החיים יודעים אלו הצדיקים שאפי' במיתתן קריין חיים והמתים אינם יודעין אלו הרשעים שאפי' בחייהן קריין מתים. ומנין שהצדיקים קרויין חיים במיתתן שנאמר (במדבר לג) אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר וגו'. לאבות לא אמר אלא לאברהם ליצחק וליעקב אמר למשה צא ואמור להן שבועה שנשבעתי להם קיימתיה שנאמר (שם) לזרעך אתננה. ורשעים קרויים מתים דכתיב (יחזקאל יח) אם אחפוץ במות המת וכי המת מת אלא אלו הרשעים שאפי' בחייהם קרויים מתים. א"ל ברוך שלמדני מדרש ונשקו על ראשו. גם אהבתם שהיתה לע"ז שלהם יותר מן הקב"ה. גם שנאתם ששונאין להקב"ה במעשה ידיהם. גם קנאתם שקנאוהו בע"ז שלהם שנא' (דברים לב) יקניאוהו בזרים. וחלק אין להם עוד לעולם אבל ישראל יש להם חלק ושכר טוב שנא' לך אכול בשמחה לחמך:

סדרא תליתאה

(א) **לך** אכול בשמחה לחמך. א"ר הונא בריה דר' אחא בשעה שהתינוקות נפטרין מבית רבן ב"ק יוצאת ואומרת להם לך אכול בשמחה לחמך נתקבל הבל פיכם לפני כריח ניחוח. ובשעה שישראל נפטרין מבתי כנסיות ומבתי מדרשות ב"ק יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך כבר נשמעה תפלתכם לפני כריח ניחוח [א] ר"א לך אכול בשמחה לחמך זו פרשת חלה. ושתה בלב טוב יינך זו פרשת נסכים. כי כבר רצה האלהים את מעשיך זו הכנסת ישראל לארץ שנא' (במדבר טו) כי תבאו אל ארץ: (ב) ר' עזריה בש"ר יהודה בר סימון פתר [ב] קרייה באברהם אבינו כשא"ל הקב"ה (בראשית כב) קח נא את בנך את יחידך ביום הראשון לא ראה כלום ולא בשני. ביום השלישי מה כתיב בו (שם) וירא את המקום מרחוק. [ג] מה ראה. ראה ענן קשור על ההר. אמר דומה שזה ההר שא"ל הקב"ה להעלות את יצחק בני עליו. א"ל יצחק בני רואה אתה מה שאני רואה. א"ל הן. א"ל מה אתה רואה. א"ל ענן קשור על ההר. אמר לאליעזר ולישמעאל נעריו רואים אתם כלום. אמרו לאו. אמר הואיל ואין אתם רואים כלום והחמור אינו רואה כלום (שם) שבו לכם פה עם החמור [ד] עם הדומין לחמור. אז הוא נטל את יצחק והעלהו לראש הר אחד גבוה ותלול ובנה מזבח וסדר מערכה ועקדו עליו ונטל המאכלת לשוחטו. ואילולא שבא מלאך וא"ל (שם) אל תשלח ידך אל הנער כבר שחטו. וכשבא אל אמו אמרה לו היכן היית בני. א"ל נטלני אבא והעלני הרים והורידני גבעות והעלני להר אחד ובנה מזבח וסדר מערכה ועקדני עליו ונטל מאכלת לשוחטני אילו לא בא מלאך אחד מן השמים וא"ל אברהם אברהם אל תשלח ידך אל הנער כבר הייתי שחוט. כיון ששמעה שרה אמו כך צווחה ולא הספיקה לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתה דכתיב (בראשית כג) ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. [ה] מהיכן בא מהר המוריה בא. ר' יהודה בר' סימון אמר היה אברהם מהרהר בלבו ואומר תאמר שמא פסלות היה בבני ולא נתקבל יצתה ב"ק ואמרה לו אברהם אברהם לך אכול בשמחה לחמך וגו' כי כבר רצה האלהים את מעשיך רצה האלהים את קרבנך: (ג) ר' מונא דשאב ור' יהושע דסכנין בש"ר לוי יפתר קרייה בר"ה וביה"כ. משל למדינה שהיתה חייבת ליפסין למלך שלח המלך גבאי טימיון לגבותה. ברחוק י' מילין יצאו גדולי המדינה וקלסוהו והתיר להם שליש. ברחוק ה' מילין יצא' הבינונים וקלסוהו והתיר להם שליש. כשקרב יצאו לקראתו אנשים ונשים וטף וקלסיהו ומחל להם את הכל. אמר לון מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא. כך ער"ה גדולי הדור מתענין הקב"ה מתיר להם שליש מעונותיהם שנאמר (תהלים קל) כי עמך הסליחה למען תורא. א"ר אחא מר"ה סליחה מתוקנת לך. למען תורא שתהא יראתך על בריותיך. ואותן הימים שבין ר"ה ליה"כ היחידים מתענין והקב"ה מתיר להם עוד שליש מעונותיהם. וביה"כ מתענין כולן והקב"ה מתיר להם עוד שליש מעונותיהן עד שמתענין אנשים ונשים וטף מוחל להם הקב"ה את הכל. ואומר מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא. יצתה ב"ק ואומרת להם לך אכול בשמחה לחמך כבר נשמעה תפלתכם: (ד) אבא תחנה חסידא נכנס לעירו ערב שבת עם חשיכה וחבילתו מונחת לו על כתפו ומצא מוכה שחין אחד מוטל בפרשת דרכים. א"ל רבי עשה עמי צדקה והכניסני לעיר. אמר אם אני מניח חבילתי מהיכן אתפרנס אני וביתי. ואם אני מניח את מוכה שחין אני מתחייב בנפשי. מה עשה המליך יצ"ט על יצ"ר והכניסו למוכה שחין לעיר. ובא ונטל את חבילתו ונכנס עם דמדומי חמה. והיו הכל תמהין ואומרים זה הוא אבא תחנה חסידא. אף הוא הרהר בלבו ואמר תאמר שמא חללתי את השבת באותה שעה הזריח הקב"ה את החמה דכתיב (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו'. באותה שעה הרהר בלבו ואמר תאמר שלא נתקבל שכרי. יצתה ב"ק ואמרה לו לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך נתקבל שכרך: (ה) ד"א לך אכול בשמחה לחמך מדבר בדניאל איש חמודות שנא' (דניאל ט) ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף טיים והזר וטיים. (שם) ויבן וידבר עמי ר' חגי בש"ר יצחק אמר דניאל איש חמודות אמר ידע הקב"ה שגמרתי תפלתי ושלח המלאך ודבר עמי שנא' ויבן וידבר עמי. ומה דבר עמי א"ל בתחלת תחנוניך יצא דבר אמר לי גזרה גזורה שיבנה בהמ"ק ולמלא שאלתך אמרתי בתחלת תחנוניך כי חמודות אתה שהיה מתאוה לתפלתו. ר' שמואל בר אוניא בש"ר אחא ג"פ כתיב בכאן חמודות חמודות. וא"ל דייך בוראך מתחמד לך פמליא שלו מתחמד לך ותורתו מתחמדת לך. דכתיב כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך נשמעה תפלתך. יצתה ב"ק ואמרה לו לך אכול בשמחה לחמך כבר נשמע תפלתך: (ו) בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. א"ר יוחנן בן זכאי אם בבגדים לבנים הכתוב מדבר כמה בגדים לבנים יש להם לעכו"ם ואם בשמנים טובים הכתוב מדבר כמה שמנים טובים יש לעכו"ם. הא אינו מדבר אלא במצות ומע"ט ובתורה. ר' יהודה הנשיא [ח] משלו משל למה"ד למלך שעשה סעודה וזימן אצלו אורחים אמר להם לכו ורחצו וגהצו וסכו ורחצו בגדיכם והתקינו עצמיכם לסעודה ולא קבע להם זמן אימתי יבאו לסעודה והיו הפקחין מטיילין על פתח פלטין של מלך אמרין כלום פלטין של מלך חסר כלום. הטפשין שבהן לא השגיחו ולא הקפידו על דבר המלך.

אמרו

יד יוסף א במדב"ר פ' ט"ו סי' כ'. ותנחומא שלח : ב שם : ג ב"ר פ' נ"ו. ויק"ר פ"כ. תנחומא וירא. פסיקתא רבתי פ"מ. ילקוט וירא סדר"א פ' ל"א. אלא בש"ס אי' שרא"ה עמוד את מגל סהר : ד יבמות ס"ב. כתובות קי"א. קדושין ס"ח. ב"ק מ"ט נדה י"ז : ה ב"ר פ' נ"ח סי' כ'. ויק"ר פ"כ. ילקוט חיי שרה. פסר"א פ' ל"ב. זוהר חיי שרה דף קכ"ג : ו תנחומא ורבה אמור : ז תנחומא וירא סי' כ' : ח שבת קנ"ג :

ענף יוסף

הכתרים למגדר מלתא גזרו להוציאן עם כניסה (יפ"ת) : (ב) [וכשבאת אל אמו כו' עד שיצאתה נשמתה] קשה היכי מייתי מוכח אברהם לספוד לשרה ומשרש שבא מהר המוריה שלשה זה קודם שבא אברהם מתה. ומכיון דע"י דברי יצחק מתה איך היה זה קודם שבא אברהם מהר המוריה. וי"ל שבעוד אברהם בבאר שבע מתה כדכתיב לעיל וישב אברהם בבאר שבע. ומ"ש מהר המוריה ולא קאמר מבאר שבע מפני שלא ישב אברהם שם בקבע אלא כאורח נטה ללון. ויצחק קדם ובא אל שרה ולא נתעכב בבאר שבע. ואולי לשמח נפש שרה ביצחק כי נפשה קשורה בנפשו שקדים ושלחו לפניו והוא עמד קצת בבאר שבע להודות לה' במקום שנטע שם אשל ויקרא שם בשם ה' (יפ"ת) : (ג) [ער"ה גדולי הדור מתענין כו'] עיין בב"י בא"ח סימן תקפ"א. וביפ"ת פי' שליש הא' מצות עשה ושליש הב' מצות לא תעשה ושליש הג' כריתות

מתנות כהונה

עיין כל זה במדרש רות פרשה ג' : **כי החיים** : **הוון** מהלכין כו'. היו הולכים לפני מיטתו של ר"ש כו' והיה טלית של ר' יונתן הולך ומגרר על הארונות א"ל ר"ח טלי פירוש הגבה וקח טליתך שלא יאמרו המתים כו' : **לאברהם** כו'. משמע שהם חיים וקיימים עדיין ונפ' מי שמתו ילפי ליה מדכתיב ובניהו בן יהוידע בן איש חי : **לך** אכול בשמחה : **עם הדומה לחמור**. עיין זה בב"ר בפ' נ"ו ובויקרא רבה פר' כ"ו : **גבעות**. בילקוט גרס בקעות ועיין בב"ר פ' נ"ח : **משל** למדינה עיין זה בויקרא רבה פר' ל' : **והתיר**. מחל והניח : **דמדומי חמה**. קרוב לשקיעתה היא אדומה וכן דרשו בב"ר פרשה ע"ט : **זהו אבא כו'**. בתמיה למה הוא שהה כל כך לבא מן השדה בע"ש : **שלא נתקבל שכרי**. י"ל שמא לא נתקבל מעשי לאכול עליו שכר בנתקפת זכותי במה שהזריח הקב"ה החמה בשבילי ובאות האמת הגיה שמא נתקבל ובסמוך לא נתקבל : **בכל עת יהיו בגדיך לבנים** : **משלו** משל כו' ע' זה בפ' שבת (קנג) : **כלום**

פלטין

עץ יוסף

היה טליתו כו'. והיה הטלית עם הציצית של רבי יונתן הולך ונגרר על ארונו. א"ל ר"ח טלי פי' הגבה וקח טליתך שלא יאמרו המתים כו'. וע' בברכות בבלי כ"ג ובכותב שם ובירו' פ"ב וביפ"ת שם : **לאברהם** כו' תשמע שהם חיים וקיימים עדיין (מ"כ) ובברכות פ' הנ"ל ילפי לה מדכתיב ובניהו בן יהוידע בן איש חי ע"ש : (א) זו פרשת חלה כו'. דכתיב בבמדבר ט"ו כי תבאו אל ארץ מושבותיכם וגו' ראשית עריסותיכם חלה תרימו וגו' וז"ש לך אכול בשמחה לחמך זו פרשת חלה. ושתה בלב טוב יינך זו פרשת נסכים. כי כבר רצה האלהים את מעשיך זו כו' ר"ל שקודם נסכים וחלה כתיב כי תבאו וגו' וזהו כי כבר וגו'. ועיין בבמדב"ר פ' י"ז. ובתנחומא שלח : (ב) ר"ע כו' פתר קרייה באבינו אברהם. עיין סדר שלא כרכה ובתנחומא וירא וילקוט רבה פ' כ' : **מה ראה** עיין בב"ר פ' נ"ו סי' ב' שם נתבאר כל הענין : **מהר המוריה** בא. דעל ידי העקדה שמתה באר המוריה בא אברהם לספוד לשרה ולבכותה : (ג) **ליפסין** פי' מס. עיין בויק"ר סי' ז' פ' ל' ובתנחומא סדר אמור : **מה דאזיל** אזל כו'. מה שהלך יעבר עבר אני לא אזכרנו. מכאן ואילך נתחיל להבא : **מר"ה סליחה** מתוקנת לך. כי' שהוא מתוקן אצלו יתברך מר"ה שמתחיל לסלוח. ואין הסליחה נגמרת עד יוה"כ וע' בויק"ר שם נתבאר : **מר"ה סליחה** מתוקנת לך. דייק מדה"ל למימר לך הסליחה וכתיב עמך דריש שהיא מתנה אצלו (יפ"ת) : **מתיר**. מחל והניח : (ד) **דמדומי חמה** קרוב לשקיעתה היא אדומה וכן דרשו בב"ר פ' ע"ט : **זהו אבא כו'**. בתמיה למה הוא שהה כל כך לבא מן השדה בע"ש

שלא נתקבל שכרי. יש לומר שמא לא נתקבל מעשי לאכול עליו שכר בנתקפת זכותי במה שהזריח הקב"ה החמה בשבילי. ובאות אמת הגיה שמא נתקבל ובסמוך גרס לא נתקבל שכרך (ה) **טיים** והזר וטיים. כדתנא מיכאל באחת גבריאל בשתים. דבמיכאל כתיב ויעף אלי אחד מן השרפים ואילו בגבריאל כתיב מועף ביעף : **למלא שאלתך** אמרתי בתחלת תחנוניך כו' שהיה מתאוה לתפלתו. הכוונה הוא ע"ד דכתיב רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם. ופי' האלשיך שמדת הקב"ה שמסכים לעשות רצונו של צדיק קודם שיתפלל. אלא שממתין עד ששומע תפלתו מחמת שאוהב לשומעה ואח"כ עושה בקשתו. וזהו רצון יראיו יעשה שמסכים לעשותו ויעשהו. אלא שאת שועתם ישמע ואח"כ יושיעם. שעם שחפץ לעשות בקשתו היינו עושהו עד שיתפלל כדי לשמוע תפלתם ע"כ : **ותורתו** מתחמדת. ובילקוט גרס במקומו חמיד על דורו. (ו) **הא** אינו מדבר אלא במצות ומע"ט ובתורה. ר"ל בגדיך כינוי למצות ומע"ט שהם נקראים מדות כמו מדו בד. כלו' יהיו בגדיך ומדותיך לבנים מבלי כתם וחטא. ושמן מרמז על התורה שתאיר כמו שמן כד"א ותורה אור. והא מייתי משל ממשל למלך כו' פקחין שבהם קשטו כו' דהיינו לפי הנמשל שקשטו עצמן במצות ומע"ט כו' (מהרז"ו) : **והיו הפקחים** מטיילים על פתח כו'. ר"ל שהפקחים קשטו את עצמן וישבו על פתחו כו' שאמרו כלום חסר בית המלך בחתיה הכל תוכן ושמא יבטלנו לבוא פתאום ואנו צריכין להכנס לסעודה מקושטין : **שאין** בה הטירה. ועדיין נצטרכו לטרוח ולזמן צרכי סעודה. והכרה לחבר ולסדר התפוח היאך יש

הקרואים

אמרו שספנו להרגיש בסעודת המלך כלום יש סעודה שאין בה הטרח חבורה אלו לאלו . והלך הסייד לסידו ויוצר לטיטו נפח לפחמו כובס לבית המשרה שלו . פתאום אמר המלך יבאו הכל לסעודה . מהרום . אלו באו בכבודם ולא באו בניוולם . שמח המלך על הפקחין שקיימו דברו של מלך ולא עוד אלא שכבדו פלטין של מלך . וכעס על הטפשין שלא קיימו את דבר המלך וניוולו פלטין של מלך . אמר המלך אלו שהתקינו עצמן לסעודה יבאו ויאכלו בסעודת המלך ואלו שלא התקינו עצמן לסעודה לא יאכלו בסעודת המלך · יכול ילכו ויפטרו להם חזר המלך לומר לאו אלא יהיו אלו מסובין ואוכלין ושותין ואלו יהיו עומדים על תליהם לוקין ורואין ומצטערים. כך לע"ל הוא שישעיה אומר (ישעיה סה) הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו . זיוותאי אמר משום ר"מ אלו מסובין ואוכלין ושותין ואלו מסובין לא אוכלין ולא שותין לא דומה צערו של זה שהוא עומד לצערו של זה שהוא מיסב . זה שהוא עומד לא אוכל ולא שותה דומה למשמש . זה שמיסב ואינו אוכל צערו כפול ומכופל ופניו מוריקות . הוא שהנביא אומר (מלאכי ג) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע . בר קפרא ור' יצחק בר קפרא אמרי לאשתו של בולדרים שהיתה מקשטת עצמה בפני שכינותיה . אמרו לה שכינותיה בעליך אינו כאן בפני מי את מקשטת עצמך . אמרה להון בעלי מלח הוא אם יזדמן לו מעט רוח תכף יבא ונמצא עומד למעלה מראשי לא מוטב שיראה אותי בכבודי ולא בניוולי . כך בכל עת יהיו בגדיך לבנים מן העבירות ושמן על ראשך אל יחסר ממצות ומע"ט. תני ט ושוב יום אחד לפני מיתתך שאלו תלמידיו את ר"א אמרין ליה רבי וכי אדם יודע אימתי הוא מת שיעשה תשובה . אמר להם לא כ"ש ישוב היום שמא ימות למחר של אחריו ונמצאו כל ימיו בתשובה לכך נאמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים : (ז) ראה חיים עם אשה אשר אהבת . א"ר משום עדה קדושה קנה לך אומנות עם התורה . מה טעמא ראה חיים וגו'. למה הוא קורא אותן עדה קדושה שהם היו רבי יוסי בן משולם ור"ש בן מנסיא שהיו משלשין היום שליש לתורה שליש לתפלה שליש למלאכה. ויש אומרים שהיו יגעין בתורה בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ. ר' יצחק בן אלעזר היה קורא לר' יהושע בריה דר' טימי ור' בורקי עדה קדושה. שהיו משלשין שליש לתורה שליש לתפלה שליש למלאכה. י תני אבל אסור להכניס לו אשה עד שלשים יום ר' יהודה אומר עד שעברו שלשה רגלים זה אחר זה כנגד נ"פ שכתוב חיים חיים חיים. בד"א כשיש לו בנים אבל אין לו בנים או שהיו לו בנים קטנים מותר מפני מיעוט פריה ורביה ופרנסתן. ומעשה שמתה אשתו של ר' טרפון וכשנסתם הגולל אמר לאחותה בתוך האבל הכנסי וגדלי את בני אחותך ואע"פ שכנסה לא נהג בה דרך ארץ אלא לאחר ל' יום . תני אבל אסור לילך לבית המשתה עד ל' יום . יא תני מצות האב חייב בבנו למולו ולפדותו תם ללמדו תור' וללמדו אומנות ולהשיאו אשה וי"א אף להשיטו בנהר. למולו מנין שנא' (בראשית יז) ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר . לפדותו מנין שנא' (שמות יג) וכל בכור אדם בבניך תפדה. ללמדו תורה מנין שנא' (דברים יא) ולמדתם אותם וגו'. ללמדו אומנות מניין שנא' (שם ל) ובחרת בחיי' לישא אשה מנין שנא' (ירמיה כט) קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים. להשיטו בנהר מנין שנא' (שם) ובחרת בחיי'. יב וכל מי שאין לו אשה שרוי בלא טוב בלא עזר בלא שמח' בלא ברכה בלא כפרה. בלא טוב מנין (בראשית ב) לא טוב היות האדם לבדו. בלא עזר מנין אעשה לו עזר כנגדו. בלא שמחה מנין (דברים יד) ושמחת אתה וביתך · בלא ברכה מנין (יחזקאל מד) להניח ברכה אל ביתך . בלא כפרה מנין (ויקרא טז) וכפר בעדו ובעד ביתו. ריב"ל אומר אף בלא חיים שנא' ראה חיים עם אשה אשר אהבת. בלא שלום שנא' (ש"א כה) ואתה שלום וביתך שלום. ר' חייא בר גמדא אמר אף אינו אדם שלם שנא' (בראשית ה) ויברך אותם ויקרא את שמם אדם · בזמן ששניהם כאחד הם אדם אין שניהם כאחד אין קרויין אדם. ויש אומרים אף ממעט בדמות שנא' (שם ט) כי בצלם אלהים עשה את האדם : (ח) כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך וגו'. ר' מנחמא בש"ר בון מסרס הדין קרייה. אם יודע את שאין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה. ר' אחא הוה מתחמד למיחמי אפוי דר' אלכסנדרי . איתחמי ליה בחלמיה הראהו ב' מילין הרוגי יג לוד אין לפנים ממחיצתם ברוך שהעביר חרפתן של לוליאנוס ופפוס. ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו . זבדי בן לוי הוה מתחמד למיחמי אפוי דר' יהושע בן לוי. איתחמי ליה בחלמיה. הראהו בני אדם פניהם זקופות ובני אדם פניהם נמוכות. אמר ליה ומהו כדין. א"ל אלו שפניהם זקופות תלמודן בידן. אלו שפניהם נמוכות אין תלמודן בידן. ריש לקיש ואית דאמרי ריב"ל הוה מתחמד למיחמי לר' חייא רבה אמרין ליה לית את הוא כדי. אמר לון למה ולא לעית באורייתא כוותיה. א"ל לא אלפת אורייתא כוותיה ולא עוד אלא דהוא הוה גלי. אמר לון ואנא לא הוינא גלי אמרין ליה את הוית גלי למילף והוא גלי לאלפא. יתב תלת מאה תעניתא אתחזי ליה בחלמיה אמר מאן הוא דכלום ודבר בגרמיה כלום נוח ליה אם לא נברא. יד ר' אסי צם תלתין יומין למיחמי ר' חייא רבה ולא חמייה. אמרין ליה לית את כדי אמר לון אחמיה יתיה ויהוי מה דיהוי. חמא דרגין דידיה וכהיין עינוי. אין תימר דר' אסי לאו אדם גדול הוה. חד גרדי אתא קומי דר' יוחנן אמר חמית בחלמי רקיעא נפל וחד מן תלמידך סמכיה בידיה. אמר ידעת ליה.

א"ל

יד יוסף ט אבות פ' ב'. שבת קנ"ג : י מ"ק כ"ג : יא מנחומא שלח סי' י"ד . ספרי ח"ב איסקא סי"ג . תוספתא קדושין פ"ק . וירוש' . רבה שלח : יב יבמות ס"ב . ב"ר פ' י"ז . שוח"ט מזמור נ"ט . ילקוט בראשית . זוהר ויקרא דף כ' : יג תענית י"ח . שמחות פ' ח'. לעיל פ"ג סי' כ"ג . ת"כ אמור פ"ח . מגלת תענית פ' י"ב יד ירוש' כלאים פ"ט :

מתנות כהונה

פלטין פי'. נטמים והרי וודאי הכל מוכן והיה נקראים פתאום לכנוס מקושטים לפני המלך : הטרח טורח והבלים . לסדר ולהכר המעות שילך יפנו הקרואים חבורות חבורות איש אל אחיו : סייד. אומן עושה מלאכת סיד : מהרום . עבדי המלך אנים ומבהילים אותם שיבאו מהר חיש לסעודת המלך : זוותאי . שם חכם : בולדרים . מושל ושליט ותגרו שמגלת לשל (ה ו) : מלח . ספן מוליך הספינה כד"א ויראו המלחים דיונה : תני שוב יום אחד כו'. גם זה במסכת שבת בפרק שואל וכעין זה ע' לעיל (ג' מ') : ראה חיים . ה"ג בערוך ערך קהל אומנות עם התורה מה טעם ראה חיים וגו' : אבל אסור כו'. ע' זה בפ' ואלו מגלחין (כה) : להכניס לו אשה גרס : ה"ג מיעוט פריה ורביה. חוזר על אין לו בנים ופעם פרנסתן חוזר על בנים קטנים וע' בפרק ואלו מגלחין : ר' טרפון . בפרק אלו מגלחין גרס יוסף הכהן : תני מצות האב כו'. בפר' קמא דקדושין : וכל מי שאין לו אשה כו'. ביבמות בפרק הבא עד ימיו : כל אשר תמצא : אם יודע את כו'. כלו' שלא יקבלו ממך חשבון על מעשיך אז עשה מה שלבך חפץ : מתחמד היה חומד ומתאוה לראות בחלום את פניו ורבי אלכסנדרי כבר מת והיה נראה לו בחלום והראהו שני דברים : הרוגי לוד . נתבאר סוף פרק סדר תעניות כיצד שני אחים היו פפוס ולוליינוס ומסרו נפשם ליהרג והצילו את כל ישראל וע"ש וכן פרש"י במס' פסחים בפ' אלו עוברין ובפ"ק דב"ב והערוך ערך הרג כו' הרוגי לוד הם שמעיה ואחיו. ה"נ בס"י ברוך שהעביר חרפתן של לוליאנוס ופפוס ופ"ל (ג טו) שהקב"ה נקם נקמתן וגבר' הראהו ג' מילין : אמרין ליה כו'. בירושלמי סוף מסכת כלאים יש שנים שלש מאות תעניות כדי לראותו ולא הושיל והיה מצטער ואמרו לו חכמים לית את כדי כו' : ה"נ בירושלמי

אמר

ענף יוסף

כריתות ומיתות ב"ד . דהא"כ קשה אין משוו עו"כ עם ט' ימי תשובה ואף גם עם יום הכפורים : (ז) [מרוז בלא טוב כו' בלא ברכה] ויש הבדל בין טובה לברכה כי טוב כוללת כמה דברים טובים החיים והבריאות וטובת הבנים והרווחה . והברכה היא שפעת הטובה ברבוי אחד ולעצמים אין בברכה אלא במין אחד . אבל בשום הטובה והברכה יחד הוא מבורך ברבוי בכל טוב בכל דבר . ועוד כי הטובה כוללת טובת הגוף וטובת הנפש אבל הברכה אינה אלא בגורמי הגוף אלא שהיא השפעת הטובה

עץ יוסף

בקרואים הגורות חבורות איש איש אל אחיו (מת"כ). ועיין בשבת דף קנ"ב : סייד אומן עושה מלאכת סיד : מהרום עבדי המלך אנים ומבהילים אותם שיבאו מהר איש איש לסעודת המלך : זוותאי שם אדם : בולדרים פי' מלאכים קלים (מעריך). וצ"ל כאן לאשתו של טולדר . והמת"כ פי' טולדרים מושל ושליט : מלח ספן מוליך הספינה כד"א ויראו המלחים דיונה : כ"ש ישוב היום כו'. והוא שרמז המשנה שוב יום אחד לפני מיתתך כלו' שוב בתשובה. לפי שידוע ודע פי' יום אחד יש לך לפני מיתתך ובכל יום שאמר כן על היום שאתה עומד שהוא היום לפני מיתתך (רי"ף) : (ז) קנה לך אומנות עם התורה . ואמר אשר אהבת מימי קדם מיום שעמדת על הר סיני ונכנסת בברית את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה . ובא להזהיר שלא יהנה מכל אדם בשביל תורתו רק מיגיע כפיו . ונתיישב שלא אמר אשר אתה אוהב כי הייתו מושים עתה לאמר דמיירי באשה ממש (מכלול יופי) : אבל אסור כו' עיין בפרק אלו מגלחין דף כ"ג : משום מיעוט פ"ו . זה קאי על אין לו בנים ופרנסתן קאי על בנים קטנים . ועיין פרק הנ"ל : רבי טרפון בפרק הנ"ל גרס יוסף הכהן : תני מצות האב כו'. עיין ירוש' קדושין פ"ק : ובן שמונת ימים ימול . ומכוין שהוא קטן ולא מצי מהיל נפשיה אבוהי רמיא מילתא עליה בבבלי שלמד מדכתיב באברהם כאשר צוה אותו אלהים ואין צו אלא זירוז מיד ולדורות : שנאמר ובחרת בחיים זו אומנות . כ"ה בירוש' : וכל מי שאין לו אשה כו'. עיין ב"ר פ' י"ז שם נתבאר : בלא עזר כדאי' בפ' הבא על יבמתו במה אשה עוזרתו לאדם. אדם מביא חטים חטים כוסס . פשתן פשתן לובש לא נמצאת שמאירה עיניו ומעמידתו על רגליו ע"כ : בלא שמחה דשמחת לבב אשה כדאי' פרק השואל : בלא ברכה שבשבילה הבית מתברך . כי איש ואשה שכינה ביניהם : בלא כפרה דגרסינן בפרק הבא על יבמתו . א"ר חנינא כיון שנשא אשה עונותיו מספקקים כו' : בלא טוב מנין לא טוב היות האדם לבדו . ע' ב"ר י"ז : ושמחת אתה וביתך . ומשמע ליה דבית זו אשה שהיא עיקרו של בית : להניח ברכה אל ביתך . דמתלי לה בבית ול"ק ססם למען יברכך ה' כדכתיב באחר הוכשי ס"מ דהברכה תולה בבית . כ"ל דאין ברכה בלא בית זו אשה (יפ"ת) : וכפר בעדו ובעד ביתו . ולא הוה מצי מאמר בכ"ג ביוה"כ כשאין לו אשה . ומדתלה רחמנא כפרתו באשה . שמע גדול לכל אדם שהעולם מתכפר במעכבת הכפרה (יפ"ת) : ראה חיים עם אשה אשר אהבת . שגם על ידה מאריך ימים יותר : ואתה שלום וביתך שלום . דהיינו אשתו כדלעיל : אף אינו אדם שלם . כדאי' בזוהר ויקרא ובמאמר דוכמי דדכר בלא נוקבא פלג גופא איקרי ולאו נקרא אדם . ועיין בזה"ק בב"ר פרשה י"ז : וי"א אף ממעט בדמות . כי אין הדמות העליון מתברכה אלא בעוסק בפ"ו כפועל כדאי' בזוהר (מה"ק) : (ח) אם יודע את כו'. כלומר שלא יקבלו ממך חשבון על מעשיך אז עשה מה שלבך חפץ : מתחמד היה חומד ומתאוה לראות בחלום את פניו. ורבי אלכסנדרי כבר מת והיה נראה לו בחלום והראהו שני דברים וכדמפרש : הרוגי לוד בסוף פר' ב' דתענית פירש"י שני אחים היו פפוס ולוליינוס שנהרגו על ידי בשו של מלך שנמצאת הרוגה . ואמרו שהיהודים הרגוה . וגזרו גזירה על שונאיהם של ישראל . ועמדו אלו ופדו את ישראל ואמרו אנו הרגנוה . והרג לאלו בלבד . ועיין רש"י בפסחים פ' אלו עוברין . ובפ"ק דב"ב. והערוך ערך הרג כו' הרוגי לוד הם שמעיה ואחיו . ועיין לעיל פ"ג : ברוך שהעביר חרפתן כו'. שהקב"ה נקם נקמתן . וגרסינן הראהו ג' מילין (מת"כ) : אמרין ליה לית כו'. בירו' סוף מסכת כלאים יש שהיה מתשיב תעניות כדי לראותו ולא הושיל . והיה מצטער ואמרו לו חכמים לית את כדאי' כו' : א"ל למה ולא לעית כו'. פי' אמר להם למה איני כדאי וכי לא למדתי תורה כל כך כמוהו . א"ל לא רבצת תורה בישראל כמוהו שהוא לימד לאחרים יותר ממך . ולא עוד אלא שהיה גולה ממקום למקום וגלות מכפרת עון אמר להם וכי אני לא הייתי גולה כ"כ . א"ל אתה היית גולה ללמוד והוא היה גולה ללמד לאחרים . וכמ"ש פרק הפועלים ששה טשב ה' תומכי תורה ושתא סדרי משנה והולך למקומות שאין שם מלמדי תינוקות ומלמדם ועשה לתורה שלא תשתכח מישראל : מאן הוא דכלום כו'. פי' מי שיש לו כלום שלמד תורה . ודיבר בגרמיה כלום פי' שלמד בעצמו ולא לימד לאחרים נוח לו כו'. ורמז לו שזכותו גדול לפי שלימד לאחרים (מדר"ח) : צם תלתין יומי' גם גרם ממנין : אמרין ליה א"ל מן השמים אין אתה כדאי ופעם את פרצופו . אמר להו פרצופו לי ויהיה מה שיהיה . לבסוף ראה דרבנן שלו וכהו עיניו . דרגנן פי' מדרגו מכסאו אשר הוא יושב עליו . ועיין בב"מ פ' השוכר את הפועלים : אין תאמר כו'. אם שאמר שרב אסי לאו אדם גדול היה . חדע מזה . חד גרדיי כו' פי' אומן עושה בגד פשתן בא לפני ר' יוחנן ואמר כראיתי בחלומי שהרקיע נפל ואחד מתלמידך תומכו ותמכו בידו אמת . ורמז לרוב זכותו וכחו גדול . א"ל אם יעבירו אותם לפני כנ'

כל

א"ל אין אעבר יתהון קמיי ידע אנא ליה. עברון קומיה. כד מטא לר' אסי אמר דין הוא. ר' הונא ריש גלותא אמר לון כד דמיכנא אעלוני גביה ר' חייא רבה. [טו] כד דמך אסקוניה לארעא דישראל אמרון כדיי הוא ר' הונא למיתי הכא גבי חייא רבה. מאן עליל ויהב לה תמן. א"ר חגי אנא מעייל ליה אמרין בר תמני עשר שנין הוה ורגיל תלמודיה ולא חמא קרי מן יומיה. אמרין ליה עלותך את בעי דאת גברא סבא ואם דמכת תמן לא איכפת לך בחיין. אמר לון עבדון לי הדא מילתא אייתון הבלה וקטרו ברגלי ואי אנא נפיק מוטב. ואי לא תהוון שרדין ברגלי אתעביד ליה כן. עאל ואשכח תלתא דנין יהודה בני אחריך ואין עוד חזקיה בני אחריך ואין עוד. יוסף בן ישראל אחריך ואין עוד. תלה עיינוי למסתכלא אמרון ליה אמיך אפיך. שמע קליה דרבי חייא רבה אמר ליהודה בריה ברי נפש ליה לר' הונא ריש גלותא דיתיב ליה. ולא קביל עליה למיתב ליה. כן זרעתיה לא פסקה לעולם. יצא משם בן שמונים שנה ונכפלו לו שנותיו: (ט) ר' זעירא הוה מחמד למיחמי לר' יוסי בר חנינא ואיתחמי ליה. [טז] א"ל אצל מי אתה תקוע. א"ל אצל ר' יוחנן. ור"י אצל מי אצל ר' יונתן בן עמרם. ור' יונתן בן עמרם אצל מי אצל ר' חייא רבה. ור' חייא רבה אצל מי אצל ר' יוחנן. ור' יוחנן אצל ר' חייא לא. אמר ליה אתר דזיקוקין דנור ובעורין דאשא מאן מעייל בר נפחא לתמן. [יז] כד דמך ר' נחום איש קדש קדשים חפון אפוי איקנתא מחצלתא. אמרין לא יחמי במיתותיה היך מה דלא חמי יתהון בחיוהי. אפשר דהוה מחמי יתהון. א"ר אשיאן אין בין צדיקים לרשעים אלא דיבור פה בלבד. רשב"ל אמר אין בין צדיקים לבינן אלא דיבור פה בלבד. א"ר זעירא המת שומע קילוסו מתוך ארונו כמן החלום.

[יח] ולמה קורין אותו נחום איש קדש קדשים שלא הביט צורת מטבע כל ימיו. א"ר חייא (ויקרא יט) אל תפנו אל האלילים אל תפנו לעובדן. א"ד אל תפנו לראותן ודאי. ולמה קורין אותו רבינו הקדוש שלא הביט במילתו כל ימיו. אנטלימוס הוה גזיר א"ל לרבינו חמי בהדא נזרתי. א"ל בשלי לא הסתכלתי מימי ובדידך אנא מסתכל: (י) כד [יט] דמך ר' בציפורין הוון אמרין צפוראי כל דאתא ואמר דמך ר' אנן קטלין ליה. אזל בר קפרא ועלל בכוותא ואדיק ליה ורישיה מיכרך ומניה בזיעין. אמר אחינו בני ידעיה שמעוני אראלים ומצוקים אחזו ידן בלוחות הברית נברה ידן של אראלים ותפסו את הלוחות. אמרון ליה דמך ר'. אמר לון אתון אמריתון אנא לא אמינא. ולמה לא אמר דכתיב (משלי י) ומוציא דבה הוא כסיל. קרעון מניהון עד דאזל קליה דקריעה עד גובתתה מהלך שלשה מילין וקרא עליה ויתרון דעת החכמה וגו'. ר' נחמיה בש"ר מונא אמר מעשה נסים נעשו באותו היום. ערב שבת היה ואתכנשון כל קרייתא להספידא דר' ואשרוניה בתמני עשרי כנישתא ואובלוניה לבית שערים ותלא לון יומא עד דמטא כל חד וחד מישראל לביתו ומדליק לו את הנר וצולה לו דג וממלא לו הבית של מים עד שעשה האחרון שבהן שקעה החמה וקרא הגבר. שרון מצוקין אמרין ווי דחללינן שבתא. יצתה בת קול ואמרה כל שלא נתעצל בהספדו של ר' מזומן לחיי העוה"ב בר מן קצרה דהוה תמן ולא אתא. כיון דשמע כן סליק לאיגרא וטלק גרמיה מן איגרא ונפל ומת. יצתה ב"ק ואמרה אף קצרה מזומן לחיי העוה"ב (כתיבן בגיטין ירושלמי וכתובות וע"ז כולהון עובדי דהסידי): (יא) שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ וגו'. [כ] כי לא לקלים המרוץ זה יעקב אבינו. אתמול (בראשית כט) וישא יעקב רגליו. היום כתיב (שם מט) ויאסף רגליו אל המטה.

ולא

יד יוסף טו שם: טז כ"מ פ"ס: יז ירוש' ע"ז פ"ג: יח ירוש' פ"ק דמגילה: יט לעיל פ"ז סי' כ"ז ירוש' כלאים פ' ט': כ תנחומא ואתחנן:

מתנות כהונה

אמר לו למה ולא נעית בהולייתא כוותיה: **אמרי ליה כו'**: **לא אלפת כו'**. פי' כ"ל אמר וכי לא למדתי כל כך תורה כמוהו ואמרו לו לא למדת תורה כמוהו וכן הוא בירושלמי ובב"מ דפרק השוכר את הפועלים: **אלפת**. למדת אחרים: **גלי**. גולה ממקומו וחכם גדול הוא לו בגלות מכספת שון: **ואנא לא כו'**. בתמיה: **למילף**. ללמוד תורה לעצמך: **יתיב תלא כו'**. לפי גירסת הירושלמי דלעיל צריך להגיה שלם עוד ג' מאות תעניות אחרות אבל בירושלמי לא גרס שנגלה אליו לבסוף: **כאן** הוא דקלוס כו'. בירושלמי לא גרס ליה וי"ל מי שאינו כלום בתורה ונוהג עצמו כאילו הוא מה כלומר כאילו הוא חכם בתורה וכלום השני פירושו מאומה דבר מה וכן רבים: **צם תלתין**. בירושלמי גרס תמנין: **אמרין ליה ליה כו'**. נ"ל שמן השמים אמרו לו אין אתה כדאי ותענה אם מראנו אמר להו הראוהו לי ויהיה מה שיהיה לבסוף ראה הדנין שלו וכהו עיניו: **דרגין**. מדריגות כסאו אשר הוא יושב עליו ובב"מ בפ' השוכר את הפועלים במעשה דהאי נורבא מרבנן שבקש לראות ר' חייא רבה גרסינן לגד מגוהרקי דרבי חייא ופרש"י קתדירא מרכבת כסאו ואולי שהוא מרבנן הוא רבי אחא דהכא: **אין תימר כו'**. אם תאמר שרב אסי לאו אדם גדול היה תדע מזה: **הד נגדיי כו'**. פי' אומן עושה בגד פשתן בא לפני רבן יוחנן ואמר ראיתי בחלומי כאילו הרקיע נופל ואחד מן תלמידך סומכו והותכו בידו אחם ורמז לרוב זכותו וכחו גדול אמר ליה ידעת אותו ומכירו אמר ליה אם יעבירו אותם לפני כלומר כל התלמידי' זה אחר זה אכיר אני אותו עברו כלם לפניו וכשהגיע לר' אסי אמר זה הוא: **אמר לון כד כו'**. אמר להם לחכמים שכשימות הכניסוני אצל ר' חייא וכשמת העלוהו לארץ ישראל אמרו כדאי הוא רב הונא שיבא הכא אצל רבי חייא: **מאן עליל כו'**. מי יכנס במערה ויתן רב הונא שם אצל רבי חייא אמר רבי חגי אני אכנסנו: **אמרין כו'**. אמרין עליו על רבי חגי בן שמונה עשרה שנה היה ורגיל כו'. ה"ג בנין הוה ורגיל וכפ' ואלו מגלחין יש שהוא עצמו אמר כן: **ה"ג** בירושלמי דכלאים בפ' בתרין אמרין ליה עלותך את בעי כו' פי' אתה רוצה שתכניס עצמך במערה אצל רבי חייא שאתה איש זקן ואם תמות שם אין אתה מקפיד בחייך רק שתשאר שם במערה וכן הוא בירושלמי בהדיא ואמר להם עשו לי דבר אחד הביאו חבל וקשרו אותו ברגלי ואם אני אצא הרי טוב ואם לא תהיו מגררין אותי ברגלי ועשו כן לו: **שררין**. גוררין וע' בערוך ערך שר ובירושלמי גרס גדפין ופי' ג"כ מגררין ומוליכין ומכירו בויקרא רבה פל"ב ולעיל בפסוק ויתרון ארץ: **עאל ואשכח כו'**. גירסא זו יש בירוש' הוא באות ופי' יהודה וחזקיה היו בניו של ר"ח והיה כתוב במערה של רבי חייא שאלו היו שוים דיניהם שלא הניחו אחריהם כמותם: **תלא עיינוי כו'**. ר' חגי זקף את עיניו להביט א"ל השפל פניך: **נפש כו'**. כלו' הנח לו מקום שישכב אצלך דיתוב ליה י"ל שהושיבהו ברחם ישיבה ולא רצה לקבל ר"ה דהכא יהיה א"כ ר' חנינא וכדאיתא בכתובות בפ' הנושא שלא רצה לקבל ליסב ברחם וע' לעיל (ז ז) וכן משמע בירושלמי דגרס ר' הונא ועל כן ברכו כו': **זרעיתיה כו'**. וע' בתוס' בפרק ואלו מגלחין או י"ל שאמר לר' יודא הרחב לו מקום שישב אצלך ולא קבל עליו ליסב כדאי' בפ' ואלו מגלחין דזקף ארונו' ויצא לו וכן מוכח קצת לשון הירושלמי דגרים נפיש לרב הונא יהיב ליה לא קיבל עלוהי מתיב ליה כן זרעיתיה כו' ובספר יוחסין כתיב רב הונא ומשם משמע כלשון אחרון כן זרעיתיה כו': **אצל מי כו'**. עיין כל זה בבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים (פ"ה): **ורבי חייא אצל מי כו'**. לא גרס בפרק השוכר את הפועלים ובלעדי זאת הגירסא נשתנית שם: **בר נפחא**. רבי יוחנן נקרא כן: ה"ג חפון אפוי איקונתא מחצלתא וה"ג בערוך ערך מחצל וע' כל זה בבבלי בפרק ואלו מגלחין (כה) ובירושלמי בפרק כל הצלמים ופירושו נמחקו פני הצורה שעל המטבע ונעשה חלק כמי שהוחלק במחצלים והוא כלי אומן חרש שמחליקים בו הנסרים וכן פי' הערוך ורש"י פי' כלי שמחין בו סגונת בטיט וע' בערוך ערך מחצל: **אטרין**. בשמים לא יראה אותו לאחר מותו כמו שלא ראה אותו בחייו: **אפשר כו'**. והלא היה מת ואף אם לא הוחלקו לא יוכל לראותם: **אמר רבי אשיאן כו'**. בירושלמי לא גרס ליה וכן הערוך לא הביאו וי"ל שהצדיקים בחייהם יש להם כח להוסיף עוד שלימות בתורה ומצות מה שלא אפשר לאחר מיתה וכמו שאמרו חז"ל יפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעה"ז מכל חיי עוה"ב וגם דיבור פה יש בפיהם מותר מן הבהמה ולא כן הרשעים שכל עוד שמזיקין נפשות מתוספת בהן ואין להם יתרון רק דיבור פה וא"כ נמצא שאין בין צדיק מת לרשע חי אלא דיבור פה לבד ושאר הכוחות נשארים על עמדם כבראשונה: **בדברי ליש לקיש** גרסינן בירושלמי אין צדיקים לבינינו: **ודאי**. כלומר כמשמעו: **אנטלימוס** גרסינן. וזהו אנטונינוס וכן הוא בירושלמי פ"ק דמגילה ובפרק בני העיר: **נזיר כו'**. היה מל את עצמו ואמר לר' ראה מילתי אמר ליה בשלי לא נסתכלתי מימי

ובשלך

עץ יוסף

כל התלמידים זה אחר זה אכיר אותו. עברו כולם לפניו. וכשהגיע לר' אסי אמר זה הוא. הרי שהוא אדם גדול. ועכ"ז לא היה כדאי להכניס בר' חייא לגודל מעלתו: **ר' הונא כו'** כד דמיכנא כו'. אמר להם לחכמים שכשימות יכניסוהו אצל ר' חייא. וכשמת העלוהו לא"י. אמרו כדאי הוא רב הונא שיבא הכא אצל ר' חייא: **מאן עליל כו'** מי יכנס במערה ליתן לרב הונא שם אצל ר' חייא. א"ר חגי אני אכניסנו: **אמרין בר כו'** אמרו בשבחו של ר' חגי שכשהיה בר י"ח שנה שהוא שיעור שנים לישא אשה כדי שילמוד תורה בטהרה והוא לא נשא אשה ורגיל בתלמודו ולא ראה קרי מעולם (עיין רש"י פרק אלו מגלחין). והמעשה זו היתה לעת הזקנה: **עלותך את בעי כו'**. פי' אתה רוצה שתכניס עצמך במערה אצל רבי חייא שאתה איש זקן ואם תמות שם אין אתה מקפיד בחייך רק שתשאר שם במערה: **א"ל עבדין לי כו'**. א"ל עשו לי דבר זה הביאו חבל וקשרו אותו ברגלי. ואם אני אצא טוב ואם לא תהיו מגררין אותי ברגלי ועשו לו כן. שררין פי' גוררין: **עאל ואשכח כו'** פי' יהודה וחזקיה היו בניו של ר' חייא. וכשנכנס ר' חגי שלא כתוב במערה של ר' חייא שאלו היו שוים דיניהם שלא הניחו אחריהם כמותם: **תלה עיינוי למסתכלא**. ר' חגי זקף את עיניו להביט. אמרו לו השפל פניך: **נפש** כו' כלו' הנח לו מקום שישכב אצלך דיתוב ליה כאן: **ולא קביל עליה** למיתב ליה אמרין כמו דלא קביל עלוי מתיב ליה כן זרעתיה לא פסקה לעולם. כצ"ל (א"ח). וכ"ה בירוש' ופי' שלא קיבל רב הונא לשבת שם מענותנותו שנראה לו שאינו כדאי לישב אצל ר' חייא ובניו. אמרו ברקיע כמו שלא קבל עליו לשבת שם בענותנותו כן זרעו לא יפסוק לעולם ויצא ממקום אחר מהמערה. ומדה כנגד מדה הוא שכשם שנזהר בכבודם של ר' חייא ובניו כן יתקיים זרעו המכבדו עד בן יכבד אב (יפ"מ): **יצא משם** כו' ויצא משם ר' חגי והיה בן שמונים שנה ונכפלו לו שניו בשכר שנתעסק ברב הונא (יפ"מ): (ט) **ואיתחמי ליה** בחלום (רש"י ב"מ דף פ"ה): **תקוע** יושב בישיבה של מעלה (רש"י): **ור' חייא** רבה אצל מי אצל ר' יוחנן. נראה דהאי שיבוש מיותר ועיין בב"מ שם. ובלעדי זאת הגי' נשתנה שם: **ור' יוחנן** אצל ר' חייא לא. ר"ל פי' זעירא שאל לר' יוסי בר' חנינא וכי אין ר' יוחנן ראוי לישב אצל ר' חייא. י"ל ר' יוסי אתר דזיקוקין כו': **ובעורין** תרגום לפידים בעורין: **בר נפחא** ר' יוחנן נקרא כן בפרק חלק ועיין בב"מ במהרש"א הדא"ג: **חפון אפוי** איקונתא מחצלתא. פי' כשמת ר' נחום חיפו הכנים והאיקונין במחצלאות. אמרו כמו שלא ראה אותן בחייו משום אל תפנו אל האלילים לא יראה אותן במותו כשמוליכים אותו דרך אותן האיקונין. ופרכינן אפשר דרואה אותם והלא מת עכשיו. ומשני ר' שמעון בן לקיש אין בינינו ולצדיקים המתים אלא דבור פה כי הם רואים ושומעים כמונו אלא שאין להם רשות לדבר. ודברי רבי אשיאן מיותר וכן בירוש' פרק ג' דע"ז ליתא זה. ואי גרסינן לה כך פירושו שהצדיקים בחייהם יש להם כח להוסיף עוד שלימות בתורה ומצות מה שאי אפשר לאחר מיתה וגם דבור פה יש ביניהם מותר מן הבהמה. ולא כן הרשעים שכל עוד שמזיקים נפשות ניתוספת בהן ואין להם יתרון רק דבור פה. וא"כ נמצא שאין בין צדיק מת לרשע חי אלא דבור פה לבד ושאר הכחות נשארים על מעמדם כבראשונה: **שומע קילוסו** דוקא קילוסו דשייך לדידיה ולא דברים אחרים. וכדרך שאמרו בפרק מי שמתו בצערא דידהו ידעי בצערא דאחריני לא ידעו (יפ"ת): **כמן החלום** כמי שרואה דבר בחלום שאינה ראיה ברורה. אי נמי כמי שמתנמנם בחלום ושומע קצת דברי המדברים לפניו (יפ"ת): **שלא הביט** צורת מטבע. לפי שהיו מציירים בו צורת אדם או ב"ח. ועיין בירוש' פ"ק דמגילה: **ודאי** כלו' כמשמעו: **ולמה** קורין אותו רבינו הקדוש. איידי דמייתי דר' נחום דאיקרי איש קודש קדשים מייתי נמי דרבינו הקדוש: **אנטלימוס** הוא אנטונינוס וכ"ה בירוש' הנ"ל: **הוה נזיר** כו' היה מל את עצמו ואמר לרבי ראה מילתי אם נמול כהוגן שמא נשתיירו בו ציצין המעכבין את המילה: (י) **כד דמך** כשמת: **אמרין צפוראי** כו' אנן קטלין ליה. פי' שיבשרנו במיתת רבי אנו הורגין אותו. מרוב צערם במיתתו: **אזל בר קפרא** כו'. הלך בר קפרא ונכנס בחלון והציץ לו עליהם וראשו מכוסה כאבל ובגדיו קרועים ואמר אחים בני ידעיה (הוא שם בית אב של כהנים) שמעוני מלאכי מעלה ומצוקי ארץ תפוסים היו בלוחות הברית וכלם מבקשים להביאם אצלם וגברה יד המלאכים ותפסו את הלוחות. וזה רמז שרבי נתבקש בישיבה של מעלה ונצחוהו העליונים אצלם אע"פ שהתחתונים היו מבקשים אותו: **אמרין ליה דמך רבי כו'**. אמרו לו רצונך לומר שמת רבי. אמר להם אתם האומרים ולא יצא הדבר מפי שתזיקוני: **קרעון מניהון** כו' וקרעו בגדיהם בקול מר ונשמעה קול הקריעה לתוך מקום טפחתה שהוא מקום רחוק ג' מילין. וקראו על בר קפרא פסוק ויתרון כו': **ואשרוניה** כו' פי' הניחוהו י"ח פעמים. כי דרכם היה לעשות מושבות למת מביתו עד בית הקברות ומספידים שם העם להספידו כל אחד לפי כבודו. ולרבי עשו י"ח מושבות. או פירושו בתי כנסיות. שהיו בדרך י"ח בתי כנסיות ובכל אחד הורידוהו להספידו שם: **ואובלוניה** כו' והוליכוהו לבית שערים כי שם נקבר ונסלק להם היום: **הגבר** התרנגול: **שרון מצוקין** התחילו להצטער אמרו ווי שמא חללנו שבת: **מזומן** פי' בלי צער ויסורין: **וטלק** פי' והשליך. ועיין זה בירוש' פ' ט' דכלאים ולעיל ס' ז

סימן

ולא לגבורים המלחמה זה יעקב. אתמול (שם כט) ויגש יעקב ויגל את האבן א"ר יוחנן כאדם שמעביר את הפקק מעל פי הצלוחית. והיום (שם מ) וישאו בני ישראל את יעקב אביהם בגופו ואפי' בגלקטיקא לא היה יכול להטען. וגם לא לחכמים לחם זה יעקב. אתמול (שם) ויזבח יעקב זבח בהר וגו' ויאכלו לחם. [כא] וכי אחיו היו את אחד הוה ליה והלואי קבריה והלא בניו היו אלא כשהגיעו לשבטו דימה אותן לו וקרא אותן לו אחים. והיום (שם מג) שובו שברו לנו מעט אוכל וגו'. וגם לא לנבונים עושר זה יעקב (שם ל) ויפרוץ האיש מאד מאד [כב] ר' סימון בש"ר שמעון מלמד שהיה לו (דוגמא) מעין דוגמא של עוה"ב המד"א (מיכה ב) עלה הפורץ לפניהם. והיום (בראשית מז) ויכלכל יוסף את אביו וגו'. וגם לא ליודעים חן זה יעקב. אתמול (שם מח) ידעתי בני ידעתי [כג] יודע אני מעשה יהודה בתמר מעשה ראובן בבלהה מה אם דברים שלא נתגלו לך נתגלו לי דברים שנתגלו לך עאכ"ו. והיום א"ל (שם מז) אם נא מצאתי חן בעיניך וגו' אל נא תקברני במצרים. ד"א כי לא לקלים המרוץ זה עשהאל שנא' (ש"ב ב) ועשהאל קל ברגליו כאחד הצביים וגו'. ומה היה קלותו שהיה רץ על מאסי שיבוליא ואינן משתברין. אתמול ועשהאל קל ברגליו. והיום (שם) ויכהו אבנר באחרי החנית וגו'. ולא לגבורים המלחמה זה אבנר דכתיב (ש"א כו) הלא איש אתה ומי כמוך בישראל וגו'. דא"ר אסי משום ר' יוחנן נח לו לאדם להזיז כותל בעובי שש אמות מלהזיז רגלו אחת של אבנר. והיום (ש"ב ג) הכמות נבל ימות אבנר. וגם לא לחכמים לחם זה שלמה. אתמול (מ"א ה) ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כר סלת וששים כר קמח וכתיב עשרה בקר בריאים וגו' א"ר יוחנן וכן בכל יום ויום [כד] וכן כל אשה ואשה עושה לו סעודת כסבורה שהוא סועד אצלה. והיום זה היה חלקי מכל עמלי [כה] מ"ד קוריה ומ"ד קניה ומאן דאמר קשרתיה. וגם לא לנבונים עושר זה איוב. אתמול (איוב א) ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן וגו' ומקנהו פרץ בארץ [כו] א"ר יוסי בר' חנינא פרץ גדרו של עולם. בכ"מ מנהגו של עולם זאבים הורגים את העזים ברם באיוב העזים הורגים את הזאבים. והיום (שם יט) חנוני חנוני אתם רעי וגו'. וגם לא ליודעים חן זה יהושע. א"ר אהוה בריה דר' זירא שני דברים דבר יהושע בפני משה ולא נגמל חן בעיניו. ואלו הן. אחד במינוי הזקנים. ואחד במעשה העגל. במינוי הזקנים דכתיב (במדבר יא) אדני משה כלאם [כז] א"ל כלם והעבירם מן העולם (שם) ויאמר לו משה המקנא אתה לי. א"ל יהושע בך אני מתקנא הלואי בני כיוצא בך הלואי כל ישראל כיוצא בך (שם) ומי יתן כל עם ה' נביאים וגו'. ואחד בעגל שנא' (שמות לב) וישמע יהושע את קול העם ברעה. א"ל משה יהושע אדם שעתיד להנהיג שררה על ס' רבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול. [כח] אין קול ענות גבורה המד"א (שם יז) וגבר ישראל. ואין קול ענות חלושה המד"א ויחלש יהושע. קול ענות אנכי שומע א"ר אסי קול קילוס של ע"ז אנא שמיע. ר' יודן בש"ר אסי אמר אין לך כל דור ודור שלא נטל אונקי אחת של עגל: (יב) ד"א כי לא לקלים המרוץ [כט] זה משה. אתמול טס ברקיע ועולה כעוף שנא' (שם יט) ומשה עלה אל האלהים. והיום (דברים ג) כי לא תעבר את הירדן הזה אפי' חבל של ג' אמה לא היה יכול לעבור. ולא לגבורים המלחמה זה משה. אתמול (תהלים סח) מלכי צבאות ידודון ידודון. מהו ידודון ידודון ידודון בהליכתן ידודון בחזירתן. ר' יודן בש"ר איבו אמר [ל] מלאכי צבאות אכ"כ אלא מלכי צבאות אפי' מלכיהון דמלאכייא מיכאל וגבריאל היו מתיראין ממשה. והיום אפי' גולירין שבהם לא היה יכול להסתכל בהן הה"ד (דברים ט) כי יגורתי מפני האף והחמה. וגם לא לחכמים לחם זה משה. אתמול עביד קומים קלטור בפלטין של פרעה שנא' (שמות ב) ויגדל משה ויצא אל אחיו מהו ויגדל שהיתה גדולתו להכנים ולהוציא. והיום (שם) קראן לו ויאכל לחם. וגם לא לנבונים עושר זה משה. מהיכן בא לו עושר והעשיר. א"ר חנין [לא] מחצב של ספיר גלה לו הקב"ה בתוך אהלו ומצא ומשם העשיר משה שנא' (שם לד) פסל לך פסילתן תהא לך. והיום כל הדין עותר לא קם ליה. וגם לא ליודעים חן זה משה. אתמול (שם לג) כי מצאת חן בעיני. והיום (דברים ג) אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. כי עת ופגע יקרה את כלם עת היא שפוגעת האדם ומערערת בו כל הדברים האלה והוא מפגיע. מה יעשה ילך ויעסוק בתפלה ובתחנונים והוא ניצל. רב הונא שאל לשמואל אמר ליה מהו דין דכתיב כי עת ופגע. א"ל פעמים שאדם מפגיע בתפלה ונענה פעמים שמפגיע ואינו נענה שאין לך שסידר תפלות ותחנונים יותר ממשה רבינו ולסוף נאמר לו (שם לא) הן קרבו ימיך למות: (יג) כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה. א"ר ברכיה וכי יש מצודה רעה ויש מצודה טובה. אמר ר"ל זו חכה הה"ד (במדבר יד) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה. במה הומתו. רבנן ורשב"י. רבנן אמרין אסכרה עלתה בגרונם ונתנקו ומתו. ורשב"י אמר בנשילת איברים מתו. ר' יהודה בר' סימון אמר טעמון דרבנן נאמר כאן במצודה רעה ונאמר להלן רעה מה רעה האמורה להלן חכה יורדת לגרונו של דג וחונקתו אף רעה האמורה כאן אסכרה עלתה בגרונם ומתו. ר' ברכיה אמר טעמיה דרשב"י נאמרה כאן מגפה ונאמר להלן מגפה (זכריה יד) וזאת תהיה המגפה מה מגפה האמורה להלן בנשילת איברים אף מגפה האמורה כאן בנשילת איברים. א"ר ברכיה יש לך מצודה שהיא צדה בים ואינה צדה ביבשה צדה ביבשה ואינה צדה בים. אלא זו חכה צדה בים והיא צדה ביבשה שהיא יורדת לגרונו של דג וחונקתו. ר' עזריה ור' יונתן בר' חגי בש"ר יצחק בר מריון בש"ר חנינא יש לך אדם שחוטא בארץ ואינו חוטא בשמים בשמים ואינו חוטא בארץ. אבל מי שאומר לשה"ר חוטא בשמים ובארץ שנא' (תהלים עג) שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. א"ר אלעזר מצינו שהם מהלכים בשמים ולשונם שותתת בארץ מה טעם שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. א"ר יוחנן אין אדם אומר לשה"ר עד שהוא כופר בעיקר שנא' (שם יב) אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו וגו'. א"ר יצחק (שם ו) בינו נא זאת

שבחי

יד יוסף כא כ"ר פ' ע"ד סי' י"א. יונ"ע. סדר"א פ' ל"ו: כב ב"ר פ' ע"ג סי' ח'. כ"נ י"ו: כג ב"ר פ' ל"ז סי' ו: כד ב"מ פ"ו. ילקוט מ"כ רמז קנ"ו: כה לעיל פ"ב סי' י"ג וס"ג: כו כ"כ ט"ו. ילקוט איוב ב': כז ספרי פ"א פיסקא ל"ו: כח ש"ר פ' מ"א סי' א': כט רנס ווילך: ל שהש"ר פ"ג סי' י"ד. במדב"ר פ' י"א סי' כ"ס. ונ"כ פ"ט סי' כ': לא ש"ר פ' מ"ז. ויק"ר ס' ל"ב. סדר"א פ' מ"ו. תנחומא תשא סי' כ"ט. ועקב. ירוש' שקלים פ"ה. ספרי ה"א פיסקא ק"א. נדרים ל"ח:

מתנות כהונה

ובלך המסכל בחטים : כד דמך כו'. ע' כל זה לעיל (ז' י"): שבתי ולאה : **שמעביר** את הפקק. ע' בנ"ר פ' ע': **בגלקטיקא**. עגלה חשובה וקלה ביותר ובו נושאים את הזקנים בלי מטעה ומדעד ועי' דוגמתו במד' הזיס (ד' ז') ובפסוק קמאי : **לשכמו**. כלומר לזיקים סוגה בו גבורים כיוצא בו וכדאיתא בב"ר פרשה ע"ד : **מעין** דוגמא כו'. ע' בנ"ר פרשה ע"ג : **סאסי**. ראשי השבלים נקראים סאסא וע' בערוך ערך סאסא : ה"ג **כסבורה** שהוא סועד. וע' בב"מ בפרק השוכר את הפועלים : **קדירה** קידה חרס לבשל בו : **קניא**. מקל לסמוך עליו שהשליכו אשמדאי מכסאו כדאיתא במס' גיטין בפ' מי שאחזו : **קשרתיה**. חגור שקושרין על המתנים לילך בזריזות ובפי' רש"י בפ' כ"ג דסנהדרין משמע שהוא טלית לכסות בו וכל זה (לעיל ב' י"ר) : ה"ג א"ל יהושע בך אני כו'. ופי' כן אמר משה ליהושע וכן הוא בהדיא בספרי ובפסיקתא זוטרתי : **אינקי**. משקל קטן שקורין אונ"ץ והביאו ברים אוכם רבה כו' שבכל דור ודור נפרע מעט מאותו עון : **חבל של חמישים**. כלומר הירדן שלא היה רחב רק כמדה של חמשים אמה וכל זה היה בפרשה וילך : **ידודון** ידודון. ע' זה במדרש תהים (ג' ו') : **עביד** קומים קלטר גרם. ופי' מושל וע' בויקרא רבה סוף פ' כ"ח ובמגילת אסתר בפסוק קח את סלנם : **פסולתן** ע' זה בש"ר פמ"ז ולקמן (י' י"ח) : **והיום כל הדין** עותר. פי' והיום ביום המיתה לא עמד לו כל העושר ההוא : **מפגיע** מתפלל כדמפרש והולך : **כי גם לא ידע** : ה"ג טובה. אמר ריש לקיש זו חכה וע' במס' סנהדרין בפ' הנשרפים בפרש"י : ה"ג **טעמין** דרבנן נאמר כאן רעה ונאמר להלן במצודה רעה וכו' · **ואינה** צדה ביבשה כו'. ואם כן מהו זה שפסס הכתוב ואמר מצודה רעה שמשמע שצדה בכל מקום אלא זהו חכה : **גם זה** כו'.

זו

ענף יוסף

סטובס ברבוי מאד (נזס"ק) : (יב) [אלא מלכי צבאות מלכיהון דמלאכיי' אפי' מיכאל וגבריאל כו'] מזה משמע שמיכאל וגבריאל הם שרים ומלכים של מעלה. ומה שיש למלאכים העליונים ב' מלכים על גביהן אע"פ שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד. כבר פירשו המפרשים שכל אחד הוא מלך על מחנה המיוחדת לו. כי מיכאל כהן שלמעלה שהוא מלך החסד כנודע. הוא מלך על מחנה החסד. וגבריאל שהוא מלך הגבורה הוא ממונה על מחנה הגבורה (נזס"ק) : [אתם העשיר משה] שרצה הקב"ה בזה כדי שיהיו דבריו נשמעים שיהיה לו עושר וכבוד ועל כן יכבדוהו שלא יצטרך למתנות ב"ו או כדי שיוכל לקיים תורה ומצות. או משום שעסק בעצמותיו של יוסף וכל ישראל עסקו בביזה אמר הקב"ה אינו בדין שיהיה עני. ובפ' המציע אמרו אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה ובכולם ראוה

לעשרו

עץ יוסף

סימן כ"ו : (יא) **שמעביר את הפקק**. הוא כסוי הצלוחית. שאע"פ שהאבן גדולה היה שהיו צריכים כל הרועים להתאסף לגללה. יעקב בגבורתו העבירה בנקלה כמעביר כסוי הצלוחית בלי שום טורח גלגול. ודייקי זה מדכתיב ויגל מלשון גלוי ולא קאמר ויגלגל מלשון גלגול כמ"ש הרא"מ ז"ל (יפ"ת) ועיין בב"ר פ' ע' : **בגלקטיקא** עגלה חשובה וקלה ביותר ובו נושאים את הזקנים בלי מטעה ומדעד : **את אחד הוה ליה** כו'. עיין בב"ר פ' ע"ד : **שהיה לו דוגמא** מעין דוגמא של עוה"ב. שכל לשון פרץ פריצות גדר כדלקמן. והכוונה שנעשה לו ליעקב מעין דוגמא של עוה"ב שיתברכו מאד שלא כמנהג העולם. ועיין ב"ר פ' ע"ג סי' ח' : **סאסי** ראשי השבלים נקראים סאסא : **וכן כל** אשה ואשה. עיין פרק השוכר את הפועלים : **קוריה** קידה של חרס לבשל בו : **קניא** מקל לסמוך עליו שהשליכו האשמדאי מכסאו במס' גיטין ובשוח"ט : **קשרתיה** חגור שקושרין על המתנים לילך בזריזות. ובסנהדרין פרק כ"ב פירש"י שהוא טלית לכסות בו ועי"ל פ' ב' סי' י"ג : **פרץ גדרו** של עולם. כי לא נמצא במקרא לשון פרץ הרודה על הריבוי רק במקום שנאמר לגביה לשון ריבוי כמו ויפרוץ לרוב ויברך וגו' כן ירבה וכן יפרוץ. וע"כ דרשוהו כאן מלשון הנאמר בו בכל מקום פרצה והריסת גדר ממנהגו של עולם (מהרז"ו). ועיין ב"ב דף י"ד : **אדני משה כלאם** חס היה דבור יהושע למשה מדכתיב וירץ הנער וגו' בה"א הידיעה משמע הנער המפורסם במקום אחר והיינו יהושע כענין שנא' (שמות ל"ג) ומשרתו יהושע בן נון נער : **אמר לו יהושע** פי' משה א"ל ליהושע יהושע בך אני מתקנא כו'. ומפרש המקנא אתה לי ומי אתה עושה לי קנאה כלו' אם יש לי קנאה בך. ועיין בספרי סדר בהעלותך ובזרע אברהם ובתנחומא : **קול קילוס** כו' ופי' ענות דברים המעונין את נפש שומען כשאומרין לו כדכתב רש"י בחומש. ועיי שמות רבה פ' מ"א : **אונקי** משקל קטן שקורין אונ"ץ. כלו' שבכל דור ודור נפרע מעט מאותו עון כדילפינן בפרק חלק מביום פקדי ופקדתי. ועיין בש"ר פ' מ"ג : (יב) **חבל של ג'**. כלו' הירדן שלא היה רחב רק כמדה של חמשים אמה. ועיין ברבה סדר וילך : **ידודון בהליכתן** עיין בתהלים פ"ג פסוק הנה מטתו : **מלכיהון דמלאכייא** משום דמלכי בלא אלף משמע מלך של המלאכים והו מלכי צבאות מלכים של צבאות של מעלה (מת"כ). ועיין בבמדב"ר פ' י"א : **נולירין** פי' אלפין (ערוך) : **קומים קלטור** פי' מיני ממשלה : **פסילתן** מה שנפסת ונפסל ונקלף מהם. ועיין לקמן פ' י' פסוק גם במדעך ובש"ר פ' מ"ז ובויק"ר פ' ל"ב ובגמ' נדרים דף ל"ח ובירוש' שקלים פרק ה' : **והיום כל הדין עותר**. פי' והיום ביום המיתה לא עמד לו כל העושר ההוא : **כי מצאת חן בעיני**. ובבקש על זה אמר לו ואדעך. וע"כ אמר ולא ליודעים חן (ידי משה) : **עת היא שפוגעת** האדם כו'. הכוונה באה להורות על שהיות העולם שאינה עומדת על הכונה אחת אבל היא מקבלת תמורות. ואפי' גדולי העולם אינם נמלטים מן הרעה הפרושה בה. אלא מה יעשה כו' (בהיי) : **מפגיע** פי' נפגע : **שאדם מפגיע** מתפלל כדמפרש והולך : (יג) **זו חכה** שיורדת לתוך גרונו של דג וחונקתו. כנ"ל (א"א). ונקראת החכה מצודה רעה בבואה רע והגם וקטן ולא יותו בו דגים גדולים פתאום. ואינו דומה לנאחז ברשת על ידי מארב ותחבולות (רש"י בפ' הנשרפים) : **טעמין דרבנן** נאמר כאן רעה ונאמר להלן במצודה רעה. כנ"ל (א"א מת"כ). ולפי שפלוגתם דרבנן ורשב"י הוא על עון המרגלים. לכן אמרו על ענין המרגלים נאמר כאן : **ואינה צדה** ביבשה כו'. וא"כ מהו זה שפסס הכתוב ואמר מצודה רעה שמשמע שצדה בכל מקום. אלא זו חכה (מת"כ) : **עד שהוא** כופר בעיקר. שאמר עבירות חיוכה ע"י שיתקפנו יצרו של אדם. אבל בזאת ליכא יצה"ר כולי האי כי מה יתרון לבעל הלשון. לכן אלו זכר היה אמן שומעת לא

שם

שכחי אלוה אלו שהן אומרין לשון הרע שנא' אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו וגו': (יד) גם זה ראיתי חכמה תחת השמש וגו'. א"ר שמואל בר אימי [לב] זו מחשבתן של רמאין ברמיותן כגון המערב מים ביין. בלבקי בשמן. מי מאים בדבש. חלב חמור בקטף. קימוס במור. עלי גפנים בפלפלין. לא יעשה קנה מאזנים ארוך מצד זה וקצר מצד זה. לא יעשה את המחק עבה מצד זה וצר מצד זה. [לג] קנה מאזנים ומחק שיש בהן בית קיבול מתכות והאסיל שיש בו בית קיבול מעות וקנה של עני שיש בו בית קיבול מים ומקל שיש בו בית קיבול מזוזה ומרגלית הרי אלו טמאין. ועל כולם א"ר יוחנן אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר אם אומר מלמד אני את הרמאין. אם לא אומר אני מונע את התלמוד ומטמא את הטהרות. ד"א שלא יהיו הרמאים הם סבורין שאין החכמים בקיאין במעשה ידינו. א"ר שמואל אעפ"כ (הושע יד) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם: (טו) עיר קטנה זה העולם. ואנשים בה מעט זה דור אנוש ודור המבול. ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה ממ"ה הקב"ה. ובנה עליה מצודים גדולים כמנון ועקמון. ומצא בה איש מסכן וחכם [לד] זה נח שנא' (בראשית ז) כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. ומלט הוא את העיר בחכמתו [לה] דהוה אמר להו ווי רקייא למחר מבולא אתי עבדון תתובא. והוו אמרין ליה אן משרייא פורענותא מן בייתיה דההוא גברא משרייא. כיון שמת משותלה אמרין ליה לא מביתיה דההוא גברא משרייא פורענותא. ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא אמר להון הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה שנאמר (שם ח) ויזכור אלהים את נח וגו': (טז) ד"א עיר קטנה זה מצרים. ואנשים בה מעט אלו המצריים. ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה פרעה הרשע. ובנה עליה מצודים גדולים כמנון ועקמון. ומצא בה איש מסכן וחכם זה יוסף הצדיק. ומלט הוא את העיר בחכמתו שאמר ליה לפרעה (בראשית מא) יעשה פרעה ויפקד פקידים על הארץ וגו' ויקבצו את כל אוכל השנים הטובות הבאות האלה וגו'. ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (שם מב) ויוסף הוא השליט על הארץ: (יז) ד"א עיר קטנה זה מצרים. ואנשים בה מעט אלו אחי יוסף שנא' (שם מב) וירדו אחי יוסף עשרה. ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יוסף. ובנה עליה מצודים גדולים [לו] אלו ג' גזרות שגזר שלא יכנס עבד למצרים. ולא יכנס אדם בשני המורים. ולא יכנס אדם [לז] שלא יכתב שמו ושם אביו ושם זקנו ושם זקנתו. ומצא בה איש מסכן וחכם זה יהודה. ומלט הוא את העיר בחכמתו שאמר אנכי אערבנו וגו'. ועוד שאמר ליוסף (שם מד) ישב נא עבדך תחת הנער וגו'. ואדם לא זכר וגו' אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (שם מו) ואת יהודה שלח לפניו וגו': (יח) ד"א עיר קטנה זו מצרים. ואנשים בה מעט אלו ישראל שנא' (דברים י) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וגו'. ובא אליה מלך גדול זה פרעה. וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים שגזר גזרות קשות זו מזו שמנען מתשמיש המטה ומשך להם בערלה וגדל להם בלורית. ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה שנא' (שמות יא) ויאמר משה כה אמר י"י כחצות הלילה וגו'. ומלט הוא את העיר בחכמתו שנא' (שם יב) ולקחו מן הדם וגו'. ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו: (יט) ד"א עיר קטנה זה סיני. ואנשים בה מעט אלו ישראל. ובא אליה מלך גדול זה מלך מלכי המלכים הקב"ה. וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים אלו רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה. ומצא בה איש מסכן והכם זה משה שנא' (שמות יט) לא תגע בו יד וגו'. ומלט הוא את העיר בחכמתו שנא' (שם) כל הנוגע בהר מות יומת. ואדם לא זכר וגו' אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי וגו': (כ) ד"א עיר קטנה זה סיני. ואנשים בה מעט אלו ישראל. ובא אליה מלך גדול זה יצה"ר. ובנה עליה מצודים גדולים שנא' (שם לב) אלה אלהיך ישראל. ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה שנא' (שם) למה י"י יחרה אפך בעמך וגו'. ואדם לא זכר וגו' אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (תהלים קו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וגו': (כא) ד"א עיר קטנה זה בית הכנסת. ואנשים בה מעט זה ציבור. ובא אליה מלך גדול זה ממ"ה הקב"ה. וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים זה כמנון ועקמון. ומצא בה איש מסכן וחכם זה הזקן החכם או החזן [לח] שבשעה שהזקן יושב ודורש ועונין אחריו אמן יהי שמו הגדול מבורך אפי' יש לו שטר גזירות של ק' שנה הקב"ה מוחל על כל עונותיו. ואדם לא זכר וגו' אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (ויקרא יט) מפני שיבה תקום וגו': (כב) ד"א עיר קטנה [לט] זה הגוף. ואנשים בה מעט אלו איבריו. ובא אליה מלך גדול זה יצה"ר. ולמה הוא קורא ליצה"ר גדול שהוא גדול מיצ"ט י"ג שנה. וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים כמנון ועקמון. ומצא בה איש מסכן והכם זה יצ"ט. ולמה קורא אותו מסכן שאינו מצוי בכל הבריות ואין רובן של בריות נשמעין לו. ומלט הוא את העיר בחכמתו שכל השומע ליצ"ט נמלט. אמר דוד טוביה למען דשמע ליה הה"ד (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל. ואדם לא זכר אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם וגו'

יד יוסף לב לעיל פ' ו': לג כלים פ' י"ז משנה ט"ז: לד ז"ח רות דף ס"ג. ב"ר פ' ל"ג. ילקוט קה"ל: לה תנחומא נח סי' ה': לו ב"ר פ' צ"א סי' ד'. ילקוט מקץ: לז ייב"ע: לח מדרש משלי סי' י': לט ז"ח רות דף נ"ח. נדרים סוף ס"ג:

ענף יוסף

למשרו מפסל לך: (יט) [עיר קטנה זה סיני ואנשים בה מעט אלו ישראל] שלא ניתן רשות לכם לעלות בהר. ובא אליה כו' ליתן תורה ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה שנא' לא תגע בו יד. ר"ל משה הוא המסכן בדעתו וחשב שגם הוא לא הורשה לעלות וליגע בו יד כי חשב במלת תגע הוא לשון נוכח גם אליו. ולכן ומלט הוא את העיר בחכמתו שאמר כל הנוגע בהר ולא הוציא עצמו מן הכלל. ולכן נמשך מזה שאדם לא זכר את המסכן שלא רצו לומר דבר הלכה משמו כי חשבו שמסר נפשו בסכנה בזה שנגש אל הערפל. אלא דרחמנא ה' דחס עליו. והמלטהו היה דרך נס. וקיי"ל המוסר עצמו על ד"ת אין אומרים דבר הלכה משמו. ובאמת מה שנגש משה אל ערפל משום דקרא לו הקב"ה כדכתיב ויקרא ה' אליו מן ההר. אך הם לא שמעו זאת וכמו שפרש"י כל מקום שנא' ויקרא הקול הגיע לאזניו ומשה שמע וכל ישראל לא שמעו. לכן הכרו שהלך מעצמו ומסר עצמו על ד"ת. אבל הקב"ה שידע כי קרא אותו וגם מתחלה לא נתכוין על משה ומלת לא תגע בו יד הוא לשון נסתר כלו' לא תגע בו יד ישראל. אבל משה מותר והרשות עלה לההר ולא מסר נפשו על ד"ת. לכן אמר הקב"ה אתם לא אדכרתוניה אני מזכירו הס"ד וזכרו תורת משה עבדי (אגודת אזוב):

גט

מתנות כהונה

זו מחשבתן כו'. עיין כל זה לעיל (ו' א') והגירסות כהגהו במקלה: קנה מאזנים ומחק כו'. משנה הוא במסכת כלים פרק י"ז וע' שם בפירוש הרמב"ם ור"ש ובערוך ערך אסל: אעפ"כ כו' ולכן אמרו לבסוף כדאיתא בבבא בתרא בפרק הספינה: ה"נ עיר קטנה זה העולם: כמנון ועקמון. פי' בערוך אורב שאורבין משם אנשי המלחמה ובניינים עקומים לבא עליהם בעקיפין ובתחבולות תעשה מלחמה: ומצא בה איש מסכן: ווי ריקייא כו'. עיין זה בב"ר פרשה ל' ופרשה ל"ג ווי ריקייא אוי לכם אתם הרקים למחר יבא המבול עשו תשובה והיו אומרים לו אם יתחיל הפורענות מביתו של אותו האיש יתחיל: שלא יכנס עבד למצרים. לשבור בר וה"ג בילקוט מקץ: ושם זקנתו. ל"ג ליה בב"ר פר' צ"א: שמנען כו'. וזה היה כוונתו הארורה בגזירת עבודת פרך כדאיתא בש"ר פרשה א': שהוא גדול מיצר טוב כו'. עיין מזה לעיל (ד' א'). טוביה כו'. אשרי לו למי ששומע לו: דל הוא

יצר

עץ יוסף

היה חוטא בזה (יפ"מ). ועיין בירוש' פ"ק דפאה ובבלי פרק יש בערכין ובשוח"ט מזמור י"ב: **שפתינו אתנו** מי אדון לנו. פרש"י דלבסוף כופר בעיקר ואומר כן. ומה שכתב רש"י גם עוד לישנא אחרינא האומרים ללשוננו נגביר כאילו אומרים אין אדון לנו. זהו לפי גירסת הגמרא שם כאילו כופר: (יד) זו מחשבתן כו'. שלמדין מזה הפסוק לעשות רמאות שמפרשין הפסוק שהחכם מלט בלי השגחת המלך וחושבין שאין הקב"ה משגיח על מעשיהם. והבריאות נקרא בלשון חכמה (ידי משה) וע"ל פ' ו' סי' א' ומ"ש שם. והגירסות כהגהות במקלה. **קנה מאזנים** ומחק כו'. משנה הוא במס' כלים פרק י"ז: **אעפ"כ אמרו** שנא' כי. כצ"ל (ה"א) ועיין בפרק הספינה: (טו) **זה העולם** הוא העולם השפל שהוא קטן ופחות במדרגה נגד עולם העליון. ועיין בב"ר פ' ל"ג סי' ב': **זה דור** אנוש ודור המבול. ופי' מעט מעטי המעלה. לא מעט המנין: **כמנון ועקמון** כמנון לשון מארב. ועקמון לשון עקום כלו' מיני מארב ובניינים עקומים שהם כמצודים גדולים ללכוד המדינה. וכן ה' הקיף את העולם במעיינות תהום הוא ים אוקיינוס שהוא כמצודה ומארב על העולם לשוטפו אם לא יעשו רצונו יתברך וכדאי' בב"ר פ"ה סימן ה': **ומצא בה** איש מסכן וחכם. כ"ה בכל הנוסחאות שהביא ובאמת כתיב מסכן חכם אלא המדרש כתב וחכם להורות שלא נפרש שהיה מסכן אלא חכם: **זה נח** ונקרא מסכן כלפי בני דורו שבזו אותו כחכמת המסכן הבזויה. וכן נק' נח חכם שעסק בבניית התיבה כדאי' בב"ר פ' ל"ז ובויק"ר פ"כ: **ווי רקייא** אוי לכם אתם הרקים. למחר יבא המבול. עשו תשובה. והיו אומרים לו אם יתחיל הפורענות מביתו של אותו האיש יתחיל: **וכיון שמת** מתושלח כו'. ואע"פ שבן תתקס"ט היה ואין קושי במיתתו. לפי שמת בזמן שיעד להם נח ביאת המבול כדאי' בב"ר פ"ל אמרו שיבא שראה משגל ולא ידע מה יבא שראה משגל והוא מה שהיה בביתו (יפ"ת): **ואדם לא** זכר את האיש המסכן ההוא. שבני דורו לא היו מזכירין ומחשיבים אותו לשמוע בקולו: **אמר להון** הקב"ה אתון כו'. אע"ג דאתם לא הזכירים אותו לשבח אני אזכיר אותו לשבח ולטובה שהקב"ה מפרסם בעולמו שבח מעשי הצדיקים לגדלם ולרוממם בעולם כדכתיב ויזכור אלהים את נח. ובזכרון זה כבדו ה' שפרסמו שמעשיו המה טובים וראוים שיתהר הצלתו מהתיבה: (יז) **שלש** גזירות כו'. וכל כוונתו בגזירותיו היה כדי שיצטרכו אחיו לבא בעצמם וכדי שיכירם. ועיין בב"ר פ' צ"א סי' ד' שם נתבאר: **שלא יכנס** עבד למצרים. דאל"כ שמא ישלחו אחיו שמה עבד ולא יבואו בעצמם: **ולא יכנס** אדם בשני תמורים. דאל"כ לא יבואו גם כל האחים שלא ישלחו קצתם. והוא היה תאב שיבואו כולם לשם כדי לקיים בהם מאמר החלום ואחד עשר כוכבים משתחוים לי: **ולא יכנס** אדם שלא יכתוב שמו כו'. כדי שיכיר לאחיו: **ושם זקנתו** זה ליתא ברבה שם: **ואת יהודה** שלח לפניו. שע"י ויכוחו עם יוסף שראה איך יהודה מוסר נפשו על בניה של רחל כדאי' בב"ר פ' צ"ג חזרה השנאה שהיתה ביניהם לאהבה עזה. ולכן שלחו יעקב אצלו כראשונה להמתיק סוד עם יוסף כי הוא האהבה אצלו יותר: (יח) **שגזר** גזירות קשות כו'. הגה כאן לא מנה רק ג' ובשמות רבה חשב ד'. ובפיוט. היינו א' וימררו את חייהם ובכלל זה מה דלא יהיו ישנים בבתיהם ויהיו ישנים על הארץ כדי שלא יפרו וירבו כדאי' בש"ר פ' א'. ב' ואם בן הוא והמיתן אותו. ג' כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כדאי' בש"ר פ' כ"ו. ד' ויצו פרעה ביום ההוא לא תאסיפון לתת תבן וכדאי' בש"ר פ' ה': (כ) **ואנשים** בה מעט אלו ישראל. כי לא הורשו לגשת אל הר סיני. ונאמר ונגש משה לבדו. ואפי' אהרן והזקנים גבול היה להם לבדם כמו שפרש"י: **זה יצה"ר** שהטעה אותם השטן שהראה להם דמות מטתו של משה שהוא מת כמו שפירש"י: **זה משה** שלא התפלל בזכות עצמו כי היה רם בעיניו ועניו בדעתו ומלט כו'. ואדם לא זכר את המסכן ההוא בחושבם שהוא אינו כדאי שישא הקב"ה לפשעיהם עבורו. לכן אמר הקב"ה אתם לא זכרתם אותו אני אזכור אותו הה"ד לולי משה בחירו וגו' (אגודת אזוב): (כא) **זו** בית הכנסת. וקראה קטנה לבית הכנסת משום דלגבי בית המקדש נקרא בית הכנסת קטנה וכמ"ש ז"ל ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות (פרשת דרכים). וע' בס' אגודת אזוב שמאמר דברי המדרש בנועם: (כב) **עיר** קטנה זה הגוף כו'. הכוונה דקודם שבא האדם לאויר העולם מלמדין אותו כל התורה ומשביעין אותו ואומרים לו הוי צדיק ואל תהי רשע כדאי' במס' נדה. אלא כשאדם יוצא לאויר העולם מלאך בא וסוטרו ומשכחו הוא היצה"ר ואז לוכד את העיר קטנה הזו לגמרי. והיצ"ט מבין ומביט כי נער ישראל ולא ישגיח עדיין על דבריו ההרס יהרוס עד שנת י"ג אז יתעורר בו כח אחר ויהי כמזכיר את הראשונות ויעורר אליו יצרו הטוב ויתחברו ביניהם ויגרשו את האויב האמור. וז"ש המדרש עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו איבריו. הכוונה בכל אבר הוא מעט כי עדיין לא נשלמו על תכון ועדיין כל אחד בקטנות. ולכן ובא אליה מלך גדול זה יצה"ר וסבב אותו מיד בהולדו ובנה עליה וגו' כי עד שנת י"ג הוא בונה מצור וסבבו עונות נעורים. ומצא בה איש ומסכן וחכם זה היצ"ט ר"ל שכשבא לי"ג שנה אז יתחזק היצ"ט ע"י הרהורים טובים שנתעורר אז באדם שנשארו באדם בכח מאז שהשביעו אותו. ומלט הוא את העיר בחכמתו ולא יועיל מבצר התועה אשר בנה יצה"ר. ואדם לא זכר את המסכן כי נשכח

זכרו

ונו' : (כג) ואמרתי אני טובה חכמה מגבורה וחכמת המסכן בזויה . ס א"ר יוחנן וכי חכמתו של ר"ע שהיה מסכן בזויה היתה . אלא זה זקן שהוא יושב ומסכן בדבריו . כגון זקן שהוא יושב ודורש (דברים טז) לא תכירו פנים והוא מכיר . (שם) לא תקח שחד והוא לוקח . לא תלוה ברבית והוא מלוה . שמשון הלך אחר עיניו והוא שפט את ישראל עשרים שנים . גדעון שנא' (שופטים ח) ויעש אותו גדעון לאפוד ונו' והוא שפט את ישראל . הוי אין מסכן אלא מי שמסכין דבריו : (כד) דברי חכמים בנחת נשמעים אלו הדרשנים . מזעקת מושל בכסילים אלו המתורגמנין שעומדין על הציבור . ד"א דברי חכמים בנחת נשמעים זה עמרם ובית דינו . א"ר בון נמנו אחר הגפה ואחר הגדר אמרו מה הנאה יש לנו שאנו נושאים נשים וזורעים ומשליכים ליאור עד כאן העולם יתקיים . מזעקת מושל בכסילים זה פרעה דהוה גזר כל הבן הילוד ונו' . ולא הות בדינא משגחא על גזירתיה : (כה) טובה חכמה מכלי קרב . טובה חכמה זה חכמתו של יעקב אבינו . מכלי קרב של עשו הרשע . א"ר לוי זיינם כלי זיין מבפנים והלבישן לבנים מבחוץ . והתקין עצמו לג' דברים לתפלה . ולדורון . ולמלחמה . לתפלה מנין שנא' (בראשית לב) הצילני נא מיד אחי . לדורון מנין שנא' (שם) ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה . למלחמה מנין שנא' (שם) וישם את השפחות ונו' והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה סא אמר מוטב שיפגע בי ולא בבני . וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה ולמה שעירה . סב ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמני . ר' אלעזר אמר מפני שטר חוב . ור' שמואל אמר מפני הבושה . וחוטא אחד יאבד טובה הרבה זה עשו הרשע שאבד כל הטובות ומתנות של עוה"ב : (כו) ד"א טובה חכמה זו חכמתה של סרח בת אשר . מכלי קרב של יואב שנא' (ש"ב כ) ותקרא אשה חכמה מן העיר סג מיכן דהוה רחיק . ויקרב אליה ותאמר אליו לא אתה הוא יואב קוצר את לית את לפום שמך לא את בן תורה ולא דוד בן תורה . לא כתיב בתורה (דברים כ) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום שמא למלחמה דכתיב (ש"ב כ) ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה ונו' וכן התמו . אמרה לו עד כאן תמו ד"ת שלא להתקיים . אמר לה ואת מאן . אמרה לו מאן אנא אנכי שלומי אמוני ישראל אני הוא שהשלמתי מנינן של ישראל במצרים . סד אני הוא שהשלמתי נאמן יוסף לנאמן משה . ואתה מבקש להמית עיר ואם בישראל . עיר זו אבל בית מעכה . ולי שאני אם בישראל . מיד (שם) ויען יואב ויאמר חלילה חלילה ונו' חלילה ליואב חלילה לדוד חלילה למלכותו . א"א לא כן הדבר כי איש מהר אפרים שבע בן בכרי שמו נשא ידו במלך בדוד . אם במלך למה בדוד ואם בדוד למה במלך . א"ר עזריה ור' יונתן בר' חגי בש"ר יצחק בר מריון ללמדך שכל המעיז פניו בתלמידי חכמים וגדול הדור כאילו מעיז פניו במלך . עאכ"ו דוד שהוא מלך וחכם וגדול הדור . א"ר יודן כל המעיז פניו במלך כאילו מעיז פניו בשכינה דכתיב (ש"ב כ) נשא ידו במלך בדוד . במלך זה ממ"ה הקב"ה ואח"כ בדוד זה דוד מלך ישראל . תנו אותו לבדו ואלכה ונו' אמרה ליה מנן את ידעית אמר לה כל המחציף פניו במלכות בית דוד מתחייב הוא מלעיל . מיד (שם) ותבא האשה אל העם בחכמתה . אמרה לון לית אתון שמעין ביואב ולית אתון שמעין בדוד הידא אומה קמת בהון הידא מלכות קמת בהון . אמרין לה ומה הוא בעי . אמרה לון אלף דגוברין . אמרין לה כל בר נש יהיב לפום מה דאית ליה . אמרה לון אנא אזלא ומפייסא ליה דילמא דהוא פחית . עבדא גרמה אזלא ואתיא . אמרה לון חמש מאה הוא בעי . אמרין לה כל בר נש ובר נש יהיב לפום מה דאית ליה . אמרה לון אנא אזלא ומחטא ליה דילמא דהוא פחית מנהון . עבדא נפשה היא אזלא והדרא . אמרה לון חד גבר הוא בעי והדא אכסניא . אמרין לה אין הוא טב קרתא ניהביה ניהליה . אמרה לון שבע בן בכרי שמו מיד (שם) ויקחו את ראש שבע בן בכרי וישליכו אותו בעד החומה ונו' . וחוטא אחד יאבד טובה הרבה זה שבע בן בכרי : (כז) ד"א טובה חכמה זו חכמתו של חזקיהו מלך יהודה . מכלי קרב של סנחריב . סה א"ר לוי ג' גליות הגלה סנחריב . פעם ראשונה הגלה שבט ראובן וגד . שניה עשרת השבטים . שלישית בא על יהודה . מיד עמד חזקיה וזיינם כלי זיין מבפנים והלבישם לבנים מבחוץ . והתקין עצמו לשלשה דברים . לתפלה . ולדורון . ולמלחמה . לתפלה דכתיב (ישעיה לז) ויתפלל חזקיה אל י"י ונו' . לדורון דכתיב (מ"ב יח) בעת ההיא קצץ חזקיה ונו' ואת האומנות . מה הוא האומנות . ר' לוי אמר ציפריא . ורבנן אמרין שינמיא . למלחמה שנא' (דה"ב לב) ויעש שלח לרב ומגנים סו ונעץ חרב על פתח בהמ"ד ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה תהא החרב הזה עוברת על צוארו . (מ"ב יח) ויבא אליקים בן חלקיהו אשר על הבית ספקלי . ושבנא הסופר סקיווי פטריי . ויואח בן אסף המזכיר סביא . וחוטא אחד יאבד טובה הרבה זה סנחריב שנא' (דה"ב לב) וישב בבשת פנים ונו' (מ"ב יט) וימלך אסר חדון בנו תחתיו :

פרשה י

(א) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח . א בן עזאי ור' עקיבא . בן עזאי אמר זבוב אחד שמת אינו מבאיש ומביע שמן רוקח אלא בחטא יחידי שחטא איבד ממנו טובה הרבה . דרש ר' עקיבא (ישעיה ה) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק חקים

אכ"ב

יד יוסף ס רו"ל פ"א סי' כ' : סא ב"ר פ' ע"ח : סב ב"ר פ' פ"ג סי' י"ד . ופ' ס"ד סי' ט' : סג ב"ר פ' נ"ד סי' ה' . ילקוט שמואל רמז קל"ב . תנ"ב פ' כ"ג . תנ"ת פ' ל"ג : סד זוהר בבלק דף מ"ו . מגילה שם . סוטה י"ג : סה תנחומא מסעי . פסיקתא דאיכה רבתי : סו סנהדרין פ' חלק : פ"י א ירוש' פ"ק דקדושין :

מתנות כהונה

יתר טוב : ואמרתי אני טובה חכמה כו' . עושה דבריו רשים ודלים שהוא עצמו אינו עושה אותם : דברי חכמים בנחת כו' : אלו הדרשנים גרסי' : זה עמרם ובית דינו . שחזרו מהסכמתם ושמעו לקול מרים שאמרה לאב קשה שלך גזירתך משל פרעה וכדאיתא בפ"ק דסוטה : אחר הגפה . לשון מגיפי דלתים כלומר אחורי השער והתימה וכהאי דתנינן בפרק אלו מגלחין אלא אחורי הגפה : נמנו כדאמרינן נמנו וגמרו : עד כאן העולם מתקיים . כלומר עד כאן הגיע קיום העולם ושוב יבטל או הוא לשון תימה וכי בזה יתקיים העולם שלפיכך גזר הקב"ה על פריה ורביה כמו שנאמר לשבת יצרה ושוב חזרו בהם בעצת מרים ועליה נאמר דברי חכמים וגו' וע' בילקוט : ולא הות בדינא כו' . יש לפרש דין שמים לא ניתן שיתקיים גזרתו ונראה דצריך להיות ולא הוות בהוליה פי' ולא היה בכחו שתנתו על גזירתו באופן שתתקיים : טובה חכמה מכלי קרב : זיינם יעקב לבניו ומחנהו : לשלשה דברים כו' . בפירש"י בפ' וישלח למד למלחמה מדכתיב והיה המחנה הנשאר לפליטה : שטר חוב . של הבכורה ועיין אותם ארבע מאות בנה וע' בפירש"י בפ' וישלח : הבושה שמכר הבכורה כן פירש"י בפרשת וישלח : לא אתה הוא יואב . שממעשיו אב לישראל ואין שמה אלא קוצר ומכלה היפך אב הרחמן וע' בבראשית רבה פרשה נ"ד : מיד וכו' . עיין כל זה בשנוי טעם בב"ר פרשה נ"ד : מניינן כו' . דרש אמוני מלשון מנין ומלשון נאמן : מנן את ידעית . כלומר מנין אתה יודע שהוא חייב מיתה ואולי ייטב בעיני ה' למוסרו לו : ומחטא ליה . לשון פיוס כד"א בן המתחטא על אביו שהוא לשון פיוס וכן וע' בערך ערך חט : והדרא אכסניא . ואפילו זה שיחיד הוא אכסניא בינינו ואינו בן עיר : אמרין לה כו' . אמרו לה בני העיר אף אם היה הטוב שבעיר ניתן אותו לו : ציפריא י"ל קישורי העקלים סביב הכתלים וע' בערוך ערך צפר : שינמיא אירי דלתות ועיין בערוך ערך שגם : ונעץ חרב . ללמוד תורה וגם היא מלחמה : כל מי כו' . בפרק חלק מאריך בזה : ספקלי ר"ל ממונה לעשות משפט כתוב במחו ביס וע' בערוך ערך דמס : סיקווי פטרין . מגלהי פירותו ראש הסופרים בלע"ז : סביא זקן היה המזכיר ומזכיר כל אחד ואחד על משמרתו ועל עבודתו : זבובי מות : זבוב אחד שמת כו' . מדכתיב יבאיש יביע לשון יחיד שמע מיניה שאינו מדבר אלא בזבוב אחד וא"כ אינו אלא משל אל החטא וכדמפרש והולך : דרש ר' עקיבא ע' בסנהדרין דף ל"ב ובסוטה דף מ"ט ובירושלמי דפרק קמא דקדושין ששם הגי' במקצת :

פ"נ

עץ יוסף

זכרו עד הנה ע"י סתירת יוה"כ . ועיין באגודת אזוב : טובה כו' אמרי לו למי שמומע לו : דל הוא יתר טוב : (כג) ר' עקיבא שהיה מסכן . מפורש בפרק הנודר מן המבושל ע"ש : ומסכן בדבריו פי' שהוא עני בדבריו שאינו מקיימם . וברות רבה פ' א' סי' ה' א' אלא שהוא מסכן מי שהוא בזוי בדבריו : שמשון הלך כו' גדעון כו' . עיין בבלי סוטה פרק משוח מלחמה : (כד) זה עמרם ובית דינו . שכולם קבלו דבריהם וגרשו נשותיהם . ואף אח"כ כששמעו לעצת מרים ג"כ כולם שמעו להם והחזירו נשותיהם כדלעי' בסוטה פ"ק ובש"ר פ' א' : נמנו כדאמרינן נמנו וגמרו : אחר הגפה לשון מגיפי דלתות כלו' אחורי השער והתומה וכהאי דתנינן בפרק אלו מגלחין אלא אחורי הגפה : עד כאן העולם מתקיים אמרה לו בתו אבא גזירתך קשה משל פרעה כו' מז עקם . כנ"ל ופי' עד כאן הגיע קיום העולם ושוב יבטל . ושוב חזרו בהם בעצת מרים וכלם קבלו דבריהם והוא שנאמר דברי חכמים וגו' כדלעיל : ולא הוית בדינא כו' . ר"ל שלא היה בדין לקיים גזרתו . וכדאי' בשמות רבה פ' א' שכשאמרו לו האיסטרולוגין גואל ישראל נתעברה ממנו אמו ואין אנו יודעים אם מישראל הוא או מצרי הוא . באותה שעה גזר אף על המצריים שנא' כל הבן הילוד היאורה וגו' כל הבן של ישראל אכ"כ אלא כל הבן בין יהודי בין מצרי . ולא רצו לקבל ממנו שאמרו בן מצרי לא יגאל אותם לעולם . או נ"ל ולא הוית בהוליה . פי' ולא היה בכחו שיקיימו גזירתו וכנ"ל . וגם בתו לא קיימה גזירתו והחזירה למשה : (כה) זיינם יעקב לבניו ומחנהו : ולדורון לסמות את עיניו ולקרב דעתו אצלו בהנאת הדורון . וזהו כענין השוחד הגורם להטות לב הדיין ולקרב אצלו בהנאת הדורון : למלחמה מנין כו' ובפירש"י סדר וישלח למד למלחמה מדכתיב והיה המחנה הנשאר לפליטה : אמר מוטב שיפגע בי כו' . כי בנסיעתו מסדר לאה ורחל באחרונה מפני שאחרון חביב . כך הוא היה ראוי להיות נשאר באחרונה אלא לכך הוא עבר לפניהם משום דאמר מוטב דיפגע בי ולא בבני : מפני שטר חוב פירש"י בחומש מפני שט"ח של גזירת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק כו' . ודייק זה דאל"כ מפני יעקב אחיו למה לי (הרש"ש) . ועיין בב"ר פ' פ"ב שם נתבאר : (כו) מיכן דהוה רחיק . דייק מדכתיב קרב עד הנה ומדכתיב אלך : ותאמר האשה וגו' האתה יואב . ומפרש שהוא לשון תמיה . האתה שהיה לך להיות לישראל לאב ואתה קוצר וכונס . ולפ"ז מה שהשיב ואמר אני פי' אני הוא אב ואני ואין לבני לגרע . ועיין בב"ר פ' נ"ד שם נתבאר כל הענין : אני הוא שהשלמתי מנין כו' . שהיו חסרים אחד למנין ע' והיא גמרת ב"ש והשלימה החשבון : אני הוא שהשלמתי נאמן יוסף . כנ"ל : ולי שאני אם בישראל . שאני תבונה ומזכה את ישראל ע"ד שקמתי אם בישראל : חלילה ליואב זה דרשו על חלילה השני שכתיב חלילה לי וחלילה לדוד דרשו על חלילה הראשון שלא נאמר אלא לי . ובמה דסיים הפסוק פתח המדרש . ובב"ר הגי' באמת גרס לספר חלילה לדוד חלילה ליואב : מנן את ידעית . כלו' מנין אתה יודע שהוא חייב מיתה ואולי לא ייטיב בעיני ה' למוסרו לך (מת"כ) . ולי אפשר דל"ל אמר לה מנן אם ידעה . ור"ל דכתיב שם תנו אותו לבדו וגו' ואמר הנה ראשו מושלך אליך . על זה אמר לה מנין אתה יודע שיסכימו אנשי העיר כזה . או שלא יוכל שבע בן בכרי להלחם בהם . ול"ה בב"ר שם : מתחייב הוא מלעיל . מן השמים ולא ינצל במרדו : אלף דגוברין פי' כן דרך החכם לבקש יותר ממה שבדעתו כדי שימעט בעין הנשאל אח"כ שאלתו : כל בר נש יהיב כו' . כל אחד ואחד יתן מאנשי הבית לפי הערך עד שיהיו אלף איש : ומחטא ליה לשון פיוס כמד"א בן המתחטא על אביו שהוא לשון פיוס וכן : והדרא אכסניא ואפי' זה שיחיד הוא אכסניא בינינו ואינו בן עיר וא"כ גרם הוא אכסניא . ועיין מנ"פ : אמרין לה כו' אמרו לה בני העיר אף אם היה הטוב שבעיר נותן אותו לו : (כז) ציפריא קישורי העקלים סביב הכתלים : שינמיא אירי דלתות : ונעץ חרב ללמוד תורה וגם היא מלחמה : כל מי כו' בפרק חלק מאריך בזה : ספקלי ממונה לעשות משפט כתוב במחוזים : סיקווי פטרין ראש הסופרים : סביא זקן היה המזכיר ומזכיר כל אחד ואחד על משמרתו ועל עבודתו :

פרשה י

(א) זבוב אחד שמת כו' . מדכתיב יבאיש יביע לשון יחיד ש"מ שאינו מדבר אלא בזבוב אחד (ופי' זבובי כל אחת מזבובי . וכאלה רבים במקרא) וא"כ אינו אלא משל אל החטא וכדמפרש (מת"כ) . אבל בירוש' פ"ק דקדושין אי' דרש בן עזאי זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח אילו זבוב אחד שמת שמא אינו מבאיש שמן רוקח וזה ע"י חטא אחד שחטא איבד כל זכיות שבידו . וכתב הפ"מ פירושו דהי הוי דזבוב אחד מבאיש ומבעבע שמן רוקח כשנפל לתוכו כי כשמסריח מעלה אבעבועות . כך חטא אחד מפסיד זכיות הרבה שבידו והוא שם הוכרעו ע"י לכתובה עכ"ל : מי שאין לו מעט שמכריע . כנ"ל . וכן אי' בתוס'

נמי

אב"כ אלא לבלי חק מי שאין לו מצות שתכריע לו על זכיותיו. דורשי רשומות אומרים [ב] האדם נידון אחר רובו. ולעולם ימוד אדם עצמו חציו זכאי וחציו חייב. עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו לכף זכות. עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה. אמר ר"ש בן אלעזר לפי שהיחיד נידון אחר רובו והעולם נידון אחר רובו. בחטא יחידי שחטא זה איבד ממנו ומן העולם טובה הרבה: (ב) ד"א זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח מדבר בעדת קרח. אתמול מבאישין כנגד משה ואומרין לא משה נביא אמת ולא אהרן כה"ג ולא תורה מן השמים. והיום מביעים דברים לפני משה ואומרים [ג] משה נביא אמת ואהרן כה"ג תורה מן השמים. יקר מחכמה ומכבוד זו הנבואה. סכלות מעט זו גזירתו של משה שאמר (במדבר טז) ואם בריאה יברא י"י. ד"א זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח וגו' מדבר בדואג ובאחיתופל. אתמול מבאישין דברים כנגד דוד ואומרים פסול משפחה הוא לא מרות המואביה הוא. והיום מביעין דברים ומתביישין. יקר מחכמה ומכבוד זו נבואתו של דוד. סכלות מעט (תהלים נה) ואתה אלהים תורידם לבאר שחת וגו'. ד"א זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח וגו' מדבר בדורו של אליהו. אתמול מבאישין דברים כנגדו ואומרין (מ"א יח) הבעל עננו והיום מביעין דברים ואומרים ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים. יקר מחכמה ומכבוד מחכמה זו תורה ומכבוד זו נבואתו של אליהו. סכלות מעט (שם) ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם: (ג) לב חכם לימינו וגו'. א"ר חנינא בר פפא [ד] לשני בני אדם שהיו להם שני כורין אחד של חטים ואחד של שעורים אמר אחד מהן לחבירו אם את של שעורים אני של חטים אם אני של חטים את של שעורים כל עיקר אני נוטל של חטים. כך אמר אברהם ללוט (בראשית יג) אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה. א"ר חנינא בר' יצחק ואשמאלה אין כתיב כאן אלא ואשמאילה אפילו את מחצף אנא משמאיל לך. ר' כד הוה סליק בר נש לדינא קדמוהי אין הוה שמע לדינא הוה טבאות. ואי לא הוה אמר לבר ביתיה אשמיל ליה והוה מכוין ומחמי ליה קטיף מן הדין ניסא. דבר אחר לב חכם לימינו [ה] זה יעקב שנאמר (בראשית לה) ויקם יעקב וישא את בניו וגו'. ולב כסיל לשמאלו זה עשו הרשע שנא' (שם לו) ויקח עשו את נשיו ואת בניו: (ד) וגם בדרך כשהסכל הולך וגו'. טפשא סבר דכל עמא טפשין כוותיה והוא לא ידע דהוא טפשא וכל עמא חכימין: (ה) אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח. כי באתה לך ממשלה אל תנח מדת ענוותנותך ללמדך שכל המניח ענוותנותו גורם מיתה לעולמו וחוטא לדורו. וממי את למד מזכריה [ו] שנאמר (דה"ב כד) ורוח אלהים לבשה את זכריה וגו' ויעמד מעל לעם. וכי מעל ראשי העם היה הולך אלא שראה עצמו גדול מכל העם חתן המלך וכהן ונביא ודיין התחיל מדבר גדולות ואומר להם (שם) למה אתם עוברים את מצות י"י ולא תצליחו וגו'. מיד ויקשרו עליו וירגמו אותו אבן במצות המלך. [ז] א"ר יודן שאל את ר' אחא היכן הרגו את זכריה בעזרת ישראל או בעזרת נשים א"ל לא בעזרת ישראל ולא בעזרת נשים א"א בעזרת כהנים ולא נהגו בדמו לא כדם צבי ולא כדם איל. כתיב כדם איל וצבי שנשפך דמו (ויקרא יז) ושפך את דמו וכסהו בעפר. אבל צדיק זה לא נהגו בדמו לא כדם צבי ולא כדם איל. וכל כך למה להעלות חמה ולנקום נקם. את מוצא כשעלה נבוזראדן להחריב את ירושלים רמז הקב"ה לדם [ח] והתחיל תוסס. אמר ליה הא ענתה דתינבי דייתיקי דידך. אמר להון אמרו לי מה טיבו של דם זה. אמרו לו זה דם פרים ואילים וכבשים שהיינו מקריבים להקב"ה. מיד הביא פרים ואילים וכבשים ושחט עליו הרבה ולא עמד. אמר להון אי אמריתו לי מוטב ואי לא אנא מסריקנא לבישרא דהנך אינשי במסריקין דפרזלא ולא אמרו. והשתא דאמר להו לית הכי אמרו ליה מאי ניכסי מינך נבייא כהנא הוה לן והוה מוכח לן לשום שמיא קבילו לא קבלינן מיניה אלא קאימנן עלויה וקטלינן ליה. אמר להון אנא ספייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולה שחט עלויה ולא נח. שחט סנהדרי קטנה עלויה ולא נח. אייתי פירחי כהונה שחט עלויה ולא נח. שחט תינוקות של בית רבן ולא נח. א"ל זכריה טובים שבעמך איבדתי רצונך שיאבדו כולם לאלתר נח. הרהר אותו רשע תשובה בלבו. ואמר מי שמאבד נפש אחת מישראל כך כתוב בו (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך. אותו האיש שאיבד נפשות הרבה עאכ"ו. מיד נתמלא הקב"ה רחמים ורמז לדם ונבלע במקומו. א"ר יודן ז' עבירות עברו באותו היום. הרגו כהן ונביא ודיין ושפכו דם נקי וטמאו את העזרה ויום שבת ויוה"כ היה. אבל יחזיאל לא עשה כן אלא (דה"ב כ) ויחזיאל בן זכריהו בן בניה בן יעיאל בן מתניה הלוי מבני אסף היתה עליו רוח י"י בתוך הקהל. מהו בתוך הקהל שהשוה עצמו לקהל: (ו) ד"א אם רוח המושל תעלה עליך. [י] מדבר בנח. נכנס אל התיבה ברשות ויצא ברשות. נכנס ברשות מנין (בראשית ז) בא אתה וכל ביתך אל התיבה. ויצא ברשות מנין (שם ח) צא מן התיבה אתה וגו'. ד"א אם רוח המושל תעלה עליך מדבר ביהושע בשם שעברו ישראל את הירדן ברשות כך לא עלו אלא ברשות. עברו ברשות מנין שנ' (יהושע א) עברו בקרב המחנה וגו'. עלו ברשות שנא' (שם ד) ויצו יהושע את הכהנים לאמר עלו מן הירדן. ד"א אם רוח המושל וגו' מדבר בדוד. עד שלא מלך ודוד (ש"א יז) הוא הקטן וכשמלך (דה"א כח) ויקם דויד המלך על רגליו וגו'. ד"א אם רוח המושל וגו' מדבר במרדכי עד שלא באתה לו גדולה (אסתר ג) ומרדכי יושב בשער המלך וכשבאת לו גדולה (שם ו) וישב מרדכי אל שער המלך: (ז) יש רעה ראיתי תחת השמש כשגגה שיוצא מלפני השליט [יא] כך א"ל יעקב ללבן (בראשית לא) עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה וכן הות כשגגה שיוצא מלפני השליט ומיתת רחל. בריה דריב"ל הוה ליה [יב] חד בלעא. אזל ואייתי חד מן אילין דבר פנדירא לאפקא בלעיה. אמר ליה מה אמרת עלוי אמר ליה פסוק פלן בתר פלן. אמר והוה נייח ליה

דקבריה

יד יוסף ב קדושין מ': ג ב"ב ע"ד. חלק דף ק"י. במדב"ר פ' י"ח סי' ט"ו: ד ב"ר פ' מ"א סי' ח': ה ב"ר פ' ע"ד: ו פתיחתא דאיכ"ר רבתי סי' כ"ג: ז ילקוט דה"ב רמז אלף פ"ה: ח פתיחתא דאיכ"ר סי' ה'. ורבה פ"ב סי' ה'. ופ"ד סי' ה'. קה"ר פ"ג. ירוש' תענית פ"ד. ילקוט יחזקאל רמז שס"ד: ט גטין נ"ז. סנהדרין צ"ו. ילקוט איכה: י ב"ר פ' ל"ד סי' ג'. ילקוט נח. וקהלת. תנחומא נח אג"ב פ"ז: יא ב"ר פ' ע"ד סי' ו' תנחומא ויצא. אג"ב פ' נ"ח. זוהר וישלח דף קע"ה. פדר"א פ' ל"ו:

מתנות כהונה

ה"ג דורשי רשומות אומרים כו' מצוה כו' וע' בפ"ק דקדושין: **מביעין** פירוש מדברים כמו יום ליום יביע אומר או פי' מוציא כד"א דלא מבע דמא וע' בפרק הספינה: **סכלות מעט**. זו גזירתו כו'. מפני שאלהם היה עונש מיתה קורא אותו סכלות וכדלקמן בסמוך גבי אליהו הנביא: **לב חכם לימינו**: **כל עיקר**. כלומר מכל מקום וע' זה בב"ר פרשה מ"א הניינא: **אשמאלה** אין כתיב גרסי': **מחציף** מעיז פניך: **אין הוה שמע כו'**. ואם היה שומע לדין הרי טוב ואם לא היה אומר לבן ביתו אשמאיל לו כלומר הכריחהו שלא בטובתו בכל דבר מה שכנגד רצונו של אדם נקרא לו שמאל כמו מה שהוא ברצונו הוא מיומן ומכוון לו: **מחמי ליה כו'**. י"ל הראה לו כלי שמקשקשין בו את העוללות לומר שאם לא ישמע ילקה ובא"א מצאתי בשם נ"א ומחוי ליה קטוף מן הדין ניסא: **ויקם יעקב כו'**. הקדים הזכרים לנקבות ועשו שהיה להוט אחר הנקיבות הקדים הנקבות שנא' ויקח עשו את נשיו וגו': **וגם בדרך** כשהסכל כו' טפשא כו'. השוטה חושב שכל העם שוטים כמוהו זהו ואמר לכל סכל הוא על כל אדם הוא אומר זהו סכל והוא אינו יודע שהוא לבד סכל וכל העם חכמים: **אם רוח המושל כו'**: **ורוח אלקים כו'**. עין בפתיחתא דאיכה (כ"ג): **היכן הרגו** עיין לעיל (ג טו) ובאיכה רבה (ב' כ' וד' ס'): **ולא עמד**. באיכה רבה גרסינן ולא אידמו: **ה"ג והשתא** דאמר להו לית הכי. כלומר אחר כל דברי תשובתם אמר אינו כן כדבריכם. **אמרו כו'** קבולי. כן אמר לנו קבלו דברי: **שהשוה עצמו כו'**. השוה את עצמו כאחד מהם ולא היה מתנשא עליהם: **יש רעה כו'**: **בשגגה היוצא כו'**: **חד בלעה כו'**. דבר שהנקו בגרונו. והלך והביא לו איש אחד מאלו בן פנדרא שהוציא בלעו ע"י לחש ואח"כ שאל ריב"ל לאותו איש מה אמרת עליו וא"ל פסוק פלוני אחר פסוק פלוני א"ל נוח היה שקברו לבנו כדי שלא תאמר פסוק זה וריב"ל אמר כן על עצמו וכן היה לו שמת אותו הבן ובערוך ערך בלעם גרס בר בריה דריב"ל

כני

עץ יוסף

למי שאין בידו מצוה אחת שיסייע לו לכף זכות: **דורשי רשומות אומרין** עיין פ"ק דקדושין: **ימוד אדם עצמו** פי' יראה אדם עצמו: **והעולם נידון** אחר רובו. משום דלת"ק דאיירי ביחיד דריש ליה חוטא אחד מלשון חטא אחד. אבל ר' שמעון בן אלעזר קאמר דחוטא ממש קאמר יחיד שחטא. דברבים איירי וחוטא אחד מכריע אותן לחובה דהעולם נידון אחר רובו. ודקאמר נמי והיחיד נידון אחר רובו משום דאילו היה לאותו יחיד עליו רוב עונות גם אם היה העולם מחצה על מחצה לא היה יכול הוא להכריע במצוה אחת כעשה את כל העולם לזכות כיון דהוא גופיה יש לו רוב עונות והוא אינו זוכה במצוה זו איך יזכו הרבים על ידו (מהרש"א). וחסר כאן וצ"ל והעולם נידון אחר רובו במצוה אחת שעשה זה זכה לעצמו ולכל העולם טובה הרבה ובחטא יחידי כו'. וכ"ה בקדושין פ"ק: (ב) **מביעין** פי' מדברים כמו יום ליום יביע אומר. או פי' מוציא כמד"א דלא מבע דמא (מת"כ): **סכלות מעט** זו גזירתו כו'. מפני שאלהם היה עונש מיתה קורא אותו סכלות וכדלקמן בסמוך גבי אליהו הנביא (מת"כ): **ואומרים פסול** משפחה הוא. והגם שלא נעלם מהם כי מואבי ולא מואבית. עם כל זה היו עולבים אותו שממשפחה פסולה בא כי לא יבצר שאביו וכל זכר שממשפחתו פסולים לבוא בקהל. ועיין רות רבה ריש פ"ח ובסוה"ע פסוק רגזו ואל תחטאו: (ג) **כל עיקר** כלו' מכל מקום. ועיין בב"ר פ' מ"א סי' ה' שם נתבאר: **מחציף** מעיז פניך: **אין הוה שמע כו'**. ואם היה שומע לדין הרי טוב ואי לא הוה אומר לבן ביתו אשמאיל לו. כלו' הכריחהו שלא בטובתו שכל דבר מה שכנגד רצונו של אדם נקרא לו שמאל כמו מה שהוא ברצונו הוא מיומן ומכוון לו: **מחמי ליה כו'** י"ל הראה לו כלי שמקשקשין בו את העוללות לומר שאם לא ישמע ילקה. ובא"א מצאתי בשם נוסח אחר ומחוי ליה קטוף מן הדין ניסא (מת"כ): **ויקם יעקב כו'** הקדים הזכרים לנקבות ועשו שהיה להוט אחר הנקבות הקדים הנקבות שנאמר ויקח עשו את נשיו וגו'. ופי' הכתוב לב חכם לימינו שעשה את העיקר עיקר. כי הימין מורה על העיקר. ולב כסיל לשמאלו שעשה את הטפל עיקר כי השמאל מורה על הטפל. ועיין בב"ר פ' ע"ד: (ד) **טפשא כו'** השוטה חושב שכל העם שוטים כמוהו. וזהו ואמר לכל סכל הוא על כל אדם הוא אומר זהו סכל. והוא אינו יודע שהוא לבד סכל וכל העם חכמים: (ה) **שכל המניח** ענותנותו. ונוהג בגאוה. **לעולמו** נראה דצ"ל לעצמו: **וכי מעל** ראשי העם היה הולך. משום דלא כתיב הכא שעשה מגדל לדבר כדכתיב בעזרא או שהיה מעלה שקם עליה משמע דמעצמו היה עומד למעלה מהעם. וז"ש המדרש וכי מעל ראשי העם היה הולך כלו' שהכתוב נראה שדרך הלוכו תמיד היה על זה הענין (יפ"ע): **אלא שראה** עצמו גדול מכל העם. ופי' ויעמוד מעל לעם שסמך ועמד על עצמו שהיה מעולה בחשיבות וגדולה מכל העם ומלאו לבו לדבר גדולות [יפ"ע]. וע' כל זה בירוש' ובפתיחתא דאיכ"ר סי' כ"ג: **וכהן** ובפתיחתא שם אי' וכהן גדול: **למה אתם עוברים** תימה מה גדולות יש בזה אחר שהאמת כן. ושמא משום דאמר ויעזוב אתכם כאילו אין להם תקנה עוד ח"ו כי עזבם ה' לגמרי [יפ"ע]: **וכל כך למה** עיין איכה רבה שם: **והדם תוסס** פי' מרתיח ועולה: **דייתיקי** שטר: **דם פרים כו'**. ובגמרא פ' הנזקין אי' א"ל דם זבחים דאישתפוך. ור"ל ולא נעשה מנוחו ולכך הוא מרתח (מהרש"א): **ולא עמד** ובפתיחתא אי' ולא אידמו ליה. פי' ולא היה דומה לו: **והשתא דאמר להו** לית הכי. כלו' כיון שאחר כל דברי תשובתם אמר אינו כן כדבריכם: **קאימנן עליה** קמנו עליו: **פרחי כהונה** כהנים קטנים ונערים: **אותו האיש** כלפי עצמו אמר כן אני שהרגתי כל אלה עאכ"ו שיהא עונשי גדול: **הרגו כו'** ויום שבת ויום כפור היה. וכ"ה לעיל פ' ג' סי' כ' והסב לשבת ויוה"כ לתרי מילי. אבל באיכה רבתי הסב עוד והללו את השם. ושבת ויוה"כ השיב לאחת: **שהשוה עצמו** כו'. השוה את עצמו כאחד מהם ולא היה מתנשא עליהם: (ו) **מדבר בנח** עיין בבראשית רבה פ' ל"ד סי' ג' שם נתבאר: (ז) **וכן הוות** כשגגה שיוצא מלפני השליט. שמתקיימת שלא מדעתו ועיין בב"ר פ' ע"ד סי' ו' שם נתבאר: **חד בלעא כו'** דבר שהנקו בגרונו והלך והביא לו איש אחד ממגושי שהוציא בלעו ע"י לחש ואח"כ שאל ריב"ל לאותו איש מה אמרת

רקבריה ולא הוה אמר עלוי הדין פסוקא . וכן הות ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט . ר' ירמיה דשבשתא נטל עטרת של זית וקשרה בראשו . שמע שמואל ואמר נייח הוה דייתרים רישיה ולא עבד כן וכן הות ליה . אנטונינוס זעירא בר בריה דאנטונינוס רבה הוה שאיל לרבינו הקדוש אמר מאן מאית קדמאי או אנא או את . אמר ליה אנא . אמרין ליה תלמידוי רבינו כל עלמא מצלין לחייך מכייא . ואת אמרת הכין . אמר לון אן אתת ענתה מה אית בה . ואן אתא מלה"מ דיסביניה מה הוא מימר ליה . לא אתת לגבי לית אנא אתי . ולא עוד אלא אילו הוה כן יהון אינון אמרין בריך אלההון דיהודאי אפי' בשעת מיתתהון אינון ידעין . וכן הות ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט . ר"א יש רעה ראיתי וגו' כשגגה שיוצא מלפני השליט זה עלי הכהן שאמר לשמואל כשם שאין בני יורשין מקומי אף אין בניך יורשין מקומך וכן הות ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט : (ח) נתן הסכל במרומים רבים . יג אלו הכשדים דכתיב (ירמיה לט) ויבואו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך . מהו בשער התוך מקום שמחתכין בו את ההלכות . ועשירים בשפל ישבו זה סנהדרין שנא' (איכה ב) ישבו לארץ ידמו : (ט) ראיתי עבדים על סוסים . אלו ישמעאלים . ושרים הולכים כעבדים זה יוסף . יד א"ר לוי עבדא זבין ובר אמתא מזבין ובר חורין מזדבן לתרויהון . ר"ע הוה סליק לרומי פגע ביה חד סרים מן מלכותא . א"ל את הוא רביהון דיהודאי . א"ל אין . א"ל שמיע מינאי תלת מילין דעל סוס מלך דעל חמור בן חורין מנעלים ברגליו בר נש דלא דין ולא דין תפיר וקביר טב מיניה . אמר תלת מילין זמרת תלת מילי שמע לי חילופיהן הדרת פנים זקן שמחת לבב אשה נחלת י"י בנים אוי לו לאיתו האיש דחסר שלשתן . ולא עוד אלא שקדמו הכתוב ראיתי עבדים על סוסים . כיון דשמע ההוא סרים כן טרף רישיה אגורא ומית . ד"א ראיתי עבדים על סוסים טו זה אחאב . ושרים הולכים כעבדים על הארץ זה אליהו שנא' (מ"א יח) ויד י"י היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב וגו' : (י) חפר גומץ בו יפול . טז זה פרעה הרשע שאמר (שמות א) כל הבן הילוד וגו' . בו יפול שנא' (תהלים קלו) ונער פרעה וחילו וגו'. ד"א חופר גומץ זה המן שנא' (אסתר ג) להשמיד להרוג ולאבד . בו יפול שנ' (שם ט) ישוב מחשבתו הרעה וגו' . ופורץ גדר ישכנו נחש זו דינה כשהיו אביה ואחיה יושבין בבית המדרש יצאה לראות בבנות הארץ . גרמה לעצמה שיבא עליה שכם בן חמור החוי שנקרא נחש ונשך אותה דכתיב (בראשית לד) וירא אותה שכם בן חמור וגו' . ויקח אותה פתח אותה בדברים כמד"א (הושע יד) קחו עמכם דברים . יז וישכב אותה בדרך ארץ . ויענה במשכב זכור : (יא) רשב"י ור' אלעזר בריה יח הוו טמירין במערתא דפקע י"ג שנין בשמדא . והוון אכלין חרובין [ותמרים] . ולסוף י"ג שנין נפק רשב"י ויתיב ליה על פילי דמערתא . חמא חד צייד פריס מצודתיה למצוד צפרין שמע ברת קלא אמר דימוס ואתפשת . שמע זמן תנינות ברת קלא אמר ספקילא אשתזבת . אמר אפי' ציפור מבלעדי שמיא לא יברח כל שכן נפש דבר נש . ניחות וניתסאי בהדין מוי דמוקד דטבריה נחתון ואיתסון בהדין מוי דמוקד דטבריה . אמרון צריכין אנו לעשות טובה ונהני להלון בני אתרא כדרך שעשה אבינו יעקב שנא' (בראשית לג) ויחן את פני העיר שהיה עושה אטלים ומוכר להם בזול . עשה אטלים ומכר בזול . אמר צריכין אנו מדכייא טבריא . מה עביד נסיב תורמוסין ומקליק בשוקא . וכל הן דהוה מית טייף וסליק ליה . חמא יתיה חד כותאי אמר לית אנא מנחיך בהדין סבא דיהודאי . מה עבד נסב חד מית וטמריה בגו שוקא דדכייה . אית דאמרין בגריבה אית דאמרין בשוק דבר קרדימא . אזל וא"ל דכיתיה שקק פלן . א"ל אין . אמר ליה ואין אפיקית לך מיניה חד מית . א"ל נוד חמי לי . מיד צפה רשב"י ברוה"ק שהוא טמן אותו שם . אמר גוזר אני על דין דרביע יקום ועל דקאים ירביע . ואית דאמרי גוזר אני על עילאי יחות ועל תתאי יסוק וכן הות ליה . מינפק ליה עבר קומי האי כנישתא דמגדלא . שמע קל דינקאי ספרא אמר בן יוחאי דכי טבריא . אמר [אם לא] יבא עלי אם אין בידי שמועות כשערות ראשי שטבריא זו עתידה ליטהר ועתידה להיות לאוכלי תרומה חוץ מזו ומזו לא הימנוה יתיה . א"ל פרצת גדרן של תלמידי חכמים וקרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה . יט רשב"י הוה עבר בשמיטתא חמא חד בר נש מלקט ספיחי שביעית . א"ל ולא שביעית הוא . א"ל ולא את הוא שאת מתיר . לא כן תנינן כ כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב לפי שאין כיוצא בהן בירקות שדה . וא"ל ואין חברי חולקין עלי וקרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה : (יב) מסיע אבנים יעצב בהם . מי שמסיע עצמו מתלמודו לסוף הוא מצטער בעי מילא ולא משכח . ובוקע עצים יסכן בם כל מאן דלעי ביה מיתהני ביה המד"א (מ"א א) ותהי לו סוכנת . ד"א מסיע אבנים ממקום למקום יעצב בהם . ובוקע עצים יסכן בם א"ר מיאשיה כא בשכר ב' בקיעות שבקע א"א על הר המוריה.

זכה

יד יוסף יב ירוש' שבת פ' שמונה שרצים . ע"ז דף כ"ז תוספות ד"ה שאני מינות : יג לעיל פ"ג סי' כ' . ויק"ר פ"ד . ופ' חלק : יד ב"ר פ' פ"ו : טו כדכתיב [מ"א י"ח] וירכב אחאב וילך יזרעאלה : טז הד"א פ"א פ"ז : יז ב"ר פ' פ' סי' ד' . יומא ע"ז : יח ירושלמי בשביעית פ"ט . ב"ר פ' ע"ט . אסת"ר פ"ג סי' ב' . שוח"ט מזמור י"ז . ילקוט ושלם . שבת פ"ב . פסיקתא באוכר : יט ירוש' ב. כום פ"ק . כ שביעית פ"ט מ"א . פסחים נ"א : כא ב"ר פ' נ"ו סי' י"ג . ש"ר פ' כ"ט :

מתנות כהונה

ר' ירמיה דשבשתא כו' . עיין זה סוף מדרש איכה (ה' יח) : מאן מאית קדמאי גרסינן . פי' מי ימות ראשון אני או אתה : כל עלמא כו' . כל העולם מתפללין על חייך לטוב ואת אמרת כן אמר אם יבא העת מה נכך בדברי האלה ואם יבא מלאך המות שיקחנו מי יאמר לו לא תבא אצלי כי לא אבא אליך ברבי ימות קודם ואף אם יהיה כן יהיו הם אומרים ברוך כו' : וכן הות ליה . שהוא מת קודם וכל זה להשמיענו שאל יפתח אדם פיו לשטן : אף אין בניך כו' . שנאמ' כה יעשה לך אלהים כו' . ודרשו חז"ל בפ' אלו הן הגולין מכאן שקללת חכם אפי' על תנאי באה : נתן הסכל גרסי' : בשער התוך . עיין לעיל (ג' ס"ז) : ראיתי עבדים כו' . עיין זה בב"ר פר' ע"ו : סרים . כמשמעו ועיין זה במסכת שבת בפ' שואל (קנ"א) ושם יש שראה אותו באמ' שהיו מנעליו ברגליו והתם גרס ר' יהושע בן קרחה : שמע לי חילופיהן . שמע ממני תמורתן : שקדמו הכתוב כו' . הכתוב הקדים אותך שסקר אמרת שעל סוס בן חורין שהרי כתיב ראיתי עבדים על סוסים : טרף כו' . הכה ראשו על הכותל והאומה : ומית . שם רשעים ירקב לדראון עולם : חופר גומץ : שנקרא נחש . תרגום של נחש חויא : היו טמירין כו' . עיין כל זה בב"ר פ' ע"ט וביפה תואר (ג) : לא יברח . בב"ר גרס לא יתציד : נפש בר נש גרסי' : ונתסאי . ונתרפא שהיה החול אוכל את בשרם נקבים נקבים כדאיתא בפרק במה מדליקין (לג) : מוי דמוקד מים חמים של טבריה : עשה אטלים כו' גם ר"ש עשה אטלים : בגריבא קרדימא . מיני שוקים הם ובב"ר הגירסא ופתגם : נוד חמי לי גרסי' . וה"ג בב"ר פירושו הוליכו והראהו לי : מפיק ליה כו' : כשיצא לו ר"ש : דינקאי ספרא . כך היה שמו ואמר דרך לעג בן יוחאי מטהר טבריא והרי מוצא אחריו מת וה"נ בב"ר בהדיא : אמר אם לא כו' . ר"ש אמר כן ועיין בב"ר הגירסא יותר ברורה : לא הימנוה יתיה גרסי' . פי' לא היה מאמין ועיין בב"ר פ' ע"ט : בשכר שתי בקיעות . דייק מדכתיב ויבקע עצי עולה עצי תרגו

משמע

עץ יוסף

עליו . א"ל כאותו פלוני אמר פסוק פלוני . א"ל מה היה שקבל לנו כדי שלא שאמר פסוק זה . וריב"ל אמר כן על עצמו וכן היה גם שמת אותו הבן . ובערוך ערך בלעם גרס בר בריה דריב"ל : דשבשתא משמע שהוא מקום ובירוש' אי' רב ירמיה שיבבא ולבש עטרה של זית . ופי' היפ"מ שיבבא אומן זמורות ועיין באיכ"ר פ' ה' סי' יד : נייח הוה כו' טוב היה לו שראשו יהא מונח ממנו ולא יעשה כזאת . שבפולמוס של אספסיאנוס גזרו על עטרות החתנים : וכן הות ליה שמת ר' ירמיה או הורם ראשו ע"י המלכות : מאן מאית קדמאי מי ימות בראשונה : כל עמא מצלין כו' כל העולם מתפללין על חייך נכוח . ואת אמרת כן . אמר אם יבא העת מה בכך בדברי אלה . ואם יבא מלאך המות שיקחנו מי יאמר לו לא תבא אצלי כי לא אבא אליך שרבי ימות קודם . ואף אם יהיה כן יהיו הם אומרים ברוך כו' : וכן הות ליה שהוא מת קודם וכל זה להשמיענו שאל יפתח אדם פיו לשטן : אף בניך כו' שנאמ' כה יעשה לך אלהים כו' . ודרשו חז"ל בפרק אלו הן הגולין מכאן שקללת חכם אפי' על תנאי באה : (ח) מהו בשער התוך . פ' לעיל פ' ג' סי' כ' ובויקרא רבה פ' ד' ובפ' חלק : (ט) עבדא זבין העבד קונה דהיינו שוסיפר שהוא עבד מאחר שהוא מצרי מבני חם שאמר עבד לשם וליפת . ובר אמתא דהיינו ישמעאלים שהם בני הגר שפחת שרה מוכר . ובר חורין זה יוסף נמכר לשניהם ועיין בב"ר פ' פ"ו : סרים כמשמעו וע' במס' שבת דף קנ"א ושם אי' שראה אותו שלא היו מנעלים ברגליו . והתם גרים ר' יהושע בן קרחה : שמע לי חילופיהון . השמע ממני תמורתן : שקדמו הכתוב כו' . הכתוב הקדים אותך שסקר אמרת שעל סוס בן חורין שהרי כתיב ראיתי עבדים על סוסים : טרף כו' . הכה ראשו על הכותל והאומה : ומית שם רשעים ירקב לדראון עולם : (י) שנקרא נחש . תרגום של נחש חויא : בדרך ארץ היינו כדרכה : ויענה במשכב זכור . היינו שלא כדרכה ועיין בב"ר פרשה פ' סי' ד' שם נתבאר : (יא) הוון טמירין היו מתחבאין : דפקע וירוש' ס' ס' דשביעית גרס דהוינן : על פילי על פתח ופי' פילוש' הג"ל ובב"ר פ' ע"ט ובאסת"ר רבה ובשוח"ט : שמע ברת קלא פי' שמע בת קול . ומהקב"ה היה הדבר כדי שיבין לחבירו לצאת משם [יפ"ת] : דימוס והתפשה . כפי הספר כיה באסת"ר . אבל בב"ר ובירוש' הגי' נתפשה : אפי' ציפור מבלעדי שמיא לא יברח שאפי' לצפורים פרטים השגחתו מיוחדת : כ"ש נפש דבר נש . כ"ש נפש בן אדם . ולפיכך אלך לי אל מקומי ואם לא נגזר עלי מן שמים לא אמות . ואם נגזר ח"ו לא יועיל בריחתי [מת"כ] : ניחות ונתסאי בהדין מוי דמוקד דטבריה . פי' נלך ונתרפא (שהיה החול אוכל את בשרם נקבים נקבים כדאי' בפ' ב"מ) בחמי מים חמים של טבריא : אמר צריכין אנו לעשות טובה כו'. צריך אדם להחזיק טובה והנאה למקום שקבל ממנו הנאה (יפ"ת) : איטלים ובאסת"ר ובב"ר גרס אוכלים . ופי' שמת"כ חנויות : עשה אטלים מכר בזול . פי' גם ר"ש עשה אטלים (מת"כ). אבל מה שאמר אח"כ צריכין אנו מדכייא כו' היא טובה אחרת שעשה רשב"י להם . אבל בב"ר ובירוש' ובש"ב דבלא הג"ל אי' באמרו שהכם שעשה יעקב הנאה להם שהיו עושין להם אוכלים ומכרו בזול כך צריכין אנחנו לטהר טבריא . והאי חנות עשה אטלים מכר בזול ליתא שם אבל באסת"ר אי' : צריכין אנו מדכייא טבריא שהיו מקומות שהיה בהם ספק טומאה שנאבד שם קבר והיה צער לכהנים לסבב את הדרך כדמפרש בפ"ב דשבת : נסיב תורמסין ומקליק בשוקא . פי' לקח תורמסין והלך בשוקא : טייף וסליק ליה פי' צף ועלה שהיה לוחץ על התורמסין (רש"י) . ובפ"ב דשבת פי' שהיה דרך גם והכי מפורש בפסיקתא (יפ"מ) : חמא יתיה חד כותאי כו' . פי' ראה אותו חד כותאי אמר וכי לא אלך לשחוק וללעג בזה הזקן מהיהודים : נסיב חד מית כו' . לקח מת אחד וטמן בהשוק שטיהר רשב"י : בגריבת קרדימה מיני שוקים הם ובב"ר הגירסא ופתגם : אזל וא"ל דכיתיה כו' . פי' אזל אל רשב"י וא"ל טהרת שוק פלוני . א"ל הן . וא"ל אם אוציא לך משם מת אחד מה תאמר . א"ל הוציא משם והראה לי . ונוד פי' המתנות כהונה בב"ר פי' הג"ל שנוד הוא לשון הוליכה והוצאה . כלו' הוציא משם כאשר אמרת : על דין דרביע ר"ל על מת הטמון שיקום ועל הכותי שעומד על רגליו שימות : על עילאי יחות פי' אותו כותי שהוא למעלה יחות וירד לארץ . ותתאי פי' אותו המת שמונח תחתון : מינפק ליה פי' כשיצא לו רשב"י : דינקאי ספרא כו' . כך היה שמו . ואמר בדרך לעג בן יוחאי מטהר טבריה והרי מצאו אחריו מת . והכי גרסינן בב"ר בהדיא : אמר אם לא יבא עלי אם לא אמות כמו שאני אומר יבא עלי כך וכך וגזם ולא אמר . והוא אם אין בידי כו' . או אפשר דהאי תיבת אם לא מיותר . ור"ל שקפץ בשבועה ואמר יבא עלי כך וכך אם אין בידי כו' : עתידה להיות לאוכלי תרומה חוץ מזו ומזו לא הימנוה יתיה א"ל כו' . ובירוש' גרס אם לא שמעתי שטבריה עתידה ליטהר . אפי' כן לא הימנוה היית מיד נעשה גל של עצמות . ופי' בעל קרבן העדה אפי' כן לא היית מאמין ולגלגת ונתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות . ובב"ר פ' ע"ט גרס יבא עלי אם אין בידי הלכות כשערות ראשי על טבריה שהיא טהורה חוץ מזו ומזו . ואתה לא היית במנין עמנו שנטהרה : פרצת גדרן כו' . ופי' הא"ס והמת"כ חוץ מזו ומזו חוץ ממקום זה וזה שמאלו אין לי תשובה ומכירת . וכן פי' המת"כ גם כאן לא הימנו יתיה פי' לא היית במנין . ולי אפשר פי' חוץ מזו ומזו לא ממנה יהיה . פי' חוץ ממקום זו וזו שלא היינו נמנין עליהם לטהרם : לא כן תנינן ר"ש אומר כל הספיחין מותרין . כצ"ל וכ"ה בירושלמי פ"ק דברכות . וכ"ה הגירסא במהדורא דשביעית . ולפי' הספיחים שהיה מלקט זה שראהו רשב"י לא היו של כרוב . אבל בברייתא בפ' מקום שנהגו בבבלי ובב"ר פ' ע"ט גרסו כל הספיחים אסורים חוץ מספיחי כרוב . ולפי' הספיחים שלקט האיש ההוא של כרוב היה . ולהבין המשנה והברייתא עיין בפי' הרמב"ם ורבינו שמשון ובתוס' ריש פ"ק דקדושין (יפ"ת) : (יב) מי שמסיע עצמו מתלמודו . דרש אבנים אבני תלמוד : ובקע עצים יסכן בם כל מאן דלעי . דרש עצים עץ חיים היא למחזיקים בה [מכלול יופי] : בשכר שתי בקיעות כו' . מדה כנגד מדה ודייק לה מיתורא משום דהל"ל למה לי ויבקע עצי עולה דודאי מן עצי עולה למערכה בלא פיקוע . ומנ"ל בהא אלא בכח

וכה ליקרע הים לבניו י"ב קרעים : (יג) אם קהה הברזל. כב אם נתקהה הרב על התלמיד כברזל. והוא לא פנים ואין הרב מסביר פנים לתלמיד. קלקל קלקול מעשים יש בתלמיד. וחילים יגבר מה יעשה יביא י' בני אדם והם מפייסין את הרב. סוף שהוא מותיר הכשיר הכמה. ד"א אם קהה הברזל אם נתקהה התלמיד על הרב שנא' (שם) ברזל בברזל יחד ואין הרב מסביר לתלמיד. קלקל קלקול מעשים יש בתלמיד. וחילים יגבר ילך ויביא י' בני אדם ויפייסין את רבו. ויתרון הכשיר חכמה סוף הוא מותיר לו כעסו ויכשיר לו את תלמודו. ד"א אם קהה הברזל אם נקהה תלמודך עליך כברזל. והוא לא פנים קלקל אינו בא לידך להסבירו בפניך. קלקל עליו בחילך. חד מתלמידוי דרשב"י אינשי אולפניה. אזל ליה בכי לבי עולמין. מדהוה בכי סגי אתחמי ליה בחלמיה. וא"ל כד תהא רמי בי תלתא קלי אנא אתי. אזיל ההוא תלמידא לגבי פתר חילמייא ותני ליה עובדא. א"ל אמור פירקך תלת זמנין והוא אתי לך ועבד כן וכן הות ליה. א"ר ברכיה אם נקהת אומה שהיה קשה כחה כברזל דכתיב (דברים ד) ואתכם לקח י"י ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים. והוא לא פנים קלקל ואין הקב"ה מסביר פנים לדור. קלקל מעשים רעים יש בדור. מה יעשו והילים יגבר יגזרו צומין ותעניות. והקב"ה יוותר הוא להם לעולם. ר' חמא בר פפא בש"ר יהודה בר"ס אמר כג אם נתקהו שמים שעל ראשיכם כברזל המד"א (ויקרא כו) ונתתי את שמיכם כברזל ואין הקב"ה מסביר פנים. קלקל מעשים יש בדור מה יעשו יגזרו תענית והקב"ה מרויח לעולמו : (יד) אם ישך הנחש בלא לחש. כד א"ר אבא בר כהנא לעולם אין הנחש נושך אלא א"כ נלחש לו מלעיל. ואין הארי טורף אלא א"כ נלחש לו מלמעלה. ואין המלכות מתגרה בבני אדם אלא א"כ נלחש לה מלעיל. א"ר שמואל בר נחמני אומרין לנחש מפני מה לשונך נושך באבר אחד וכולן מרגישין ומרתתין. א"ל ולי אתם אומרים אמרו לבעל הלשון. מפני מה לשונך שותת היא נרמה לי. מפני מה נופף מטורף לשוני גרם. מפני מה אתה נושך באבר אחד וכולן מרגישין ומרתתין א"ל ולי אתם אומרים אמרו לבעל הלשון דהוא אומר כאן והורג ברומי או ברומי בסוף העולם והורג כאן. מפני מה את מצוי בין הגדרות מפני שפרצתי גדרו של עולם. תני רשב"י נחש פרץ גדרו של עולם לפיכך נעשה ספקלאטור לכל פורצי גדרות. אמר רשב"ל בשעה שאמר הקב"ה לנחש על גחונך תלך. ירדו מלה"ש וקצצו ידיו ורגליו והלך קולו מסוף העולם ועד סופו. בא נחש ולמד על מפלתה של אדום שנא' (ירמיה מו) קולה כנחש ילך. ורבנן מדמין ליה להדין קרייה (בראשית ב) ושם הנהר השלישי חדקל. כה אומרים לחדקל מפני מה קולך נשמע. א"ל הלוואי נשתמע קולי בין הנהרות. כו אומרים לפרת למה לית לך קלא משתמע כמה דקלין משתמע אומר להם מעשי מוכיחין עלי אדם זורע בי זריעת ירק עולה לל' ימים נוטע בי נטיעה עולה לשלשים יום : (טו) דברי פי חכם חן כז זה כורש מלך פרס שאמר (עזרא א) מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל. שפתות כסיל תבלענו שבילע דבריו וחזר בם. תחלת דברי פיהו סכלות שאמר הוא האלהים אשר בירושלים. ואחרית פיהו הוללות רעה דחזר ובטל גזרותיו ואמר מאן דעבר עבר ומאן דלא עבר לא יעבר. ד"א תחלת דברי פידו סכלות זה אחשורוש שנא' (שם ד) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה וגו'. ואחרית פיהו וגו' שעלה ובטל מלאכת בהמ"ק : (טז) והסכל ירבה דברים. ר' ברכיה בש"ר סימון פתר קריא במשה אמר הקב"ה למשה כתבתי עליך שאת חכם עומד ומרבה דברים אתה ואינך חכם (דברים ג) אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה : (יז) עמל הכסילים תיגענו. זה תלמיד שעומד במשנתו. אשר לא ידע ללכת אל עיר לא היה לו לילך לרבו שיחזיר לו תלמודו ד"א עמל הכסילים תיגענו כח זה יפתח. אשר לא ידע ללכת אל עיר לא היה לו לילך אצל פנחס ויפר לו נדרו. אלא אמר יפתח אני ראש וקצין לישראל אלך אצל פנחס ופנחס אמר אני כה"ג בן כה"ג ואלך אצל עם הארץ מביני תרייה ספת ההיא עלובתא. ותרויהון איתהייבון על דמה. יפתח נישול אבר אבר ונקבר דכתיב (שופטים יב) ויקבר בערי גלעד. ובכמה מקומות נקבר דאת אמר ויקבר בערי גלעד. אלא מלמד שהיה נישול אבר אבר ונקבר במקומו. פנחס מה הפסיד נסתלקה ממנו רוה"ק מאתים שנה דכתיב (דה"א ט) ופנחס בן אלעזר נגיד עליהם אב"כ אלא נגיד היה עליהם לפנים י"י עמו : (יח) אי לך ארץ שמלכך נער. כתיב (מ"א ג) אז תבאנה שתים נשים זונות. כט מי היו ר"מ אומר רוחות היו ורבנן אמרי יבמות היו רבי סימון בש"ר יהושע אומר זונות ממש היו והוציא דינן בלא עדים והתראה. (שם) ותאמר האשה האחת בי אדני וגו' ויהי ביום השלישי ללדתי וגו' וימת בן האשה הזאת דאיתסרטת עלוי. ותקם בתוך הלילה וגו' ואקום בבקר להיניק את בני וגו' ותאמר האשה האחרת לא כי וגומר ויאמר המלך זאת אומרת ר' פנחס ור' ירמיה בש"ר חייא בר אבא ור' ביבי ומטו בה משמיה דר' פדת סדר הדין כך הוא הדיין יושב והנידונין עומדין והסרסור מכריע ביניהם. התובע תובע והנתבע משיב והדיין מכריע ביניהן א"ר סימון ל מכאן שצריך הדיין לשנות טענותיהם מן הדין קרייה זאת אומרת זה בני החי וזאת אומרת וגו'. ויאמר המלך קחו לי חרב וגו' ויאמר המלך גזרו את הילד החי וגו' ותאמר האשה אשר בנה החי וגו'. אמר ר' יהודה א"ר אלעאי אילו הייתי שם פוקרין הייתי כורך על צוארו. כשהוא אומר קחו לי הרב אילולי שנתמלאת עליו רחמים כבר נהרג. ועל אותה שעה הוא אומר אי לך ארץ שמלכך נער. אותה שעה התחיל אנפילונים

בחכמתו

ענף יוסף כב תענית ז' : כג במדב"ר פ"ג : כד ויק"ר פ' כ"ו. במדב"ר פ' י"ט. דב"ר פ"ה. ירוש' פ"ק דפיאה. בבלי פ' יש נערכין. שוח"ט מזמור י"ב. כה ב"ר פ' ט"ז סי' ו'. ספרי דברים פיסקא ו' : כו ע' תוס' בכורות נ"ה ד"ה הוא. כז אסת"ר פ"א סי' ג' שהש"ר פסוק קמאי אני : כח ויק"ר פ' ל"ז ב"ר פ' ס'. תנחומא בחקתי : כט שהש"ר פ"א סי' י'. שוח"ט מזמור ע"ב : ל נ"ל תנין [רד"ל] :

מתנות כהונה

משמע : **אם** קהה הברזל : ה"ג **לא** פנים ואין הרב כו'. ועיין זה בפ"ק דתענית (ז) : **נתקהה** התלמיד. שאין הרב מרוצה לו להסביר תלמודו : **שנא'** ברזל כו'. הביא ראיה שהתלמיד נקרא ברזל שנא' ברזל בברזל ודרשוהו חז"ל בפ"ק דתענית על התלמיד שמחדד את רבו כברזל המחדד ברזל חבירו : **מותיר לו**. מוותר אצלו : **ה"ג** קלקל עליו בחילך. כלומר לחזור עליו כמה פעמים בכל כחו וכמעשה דבסמוך : **אינשי** אולפנא כו'. נשכח ממנו תלמודו והיה הולך ובוכה : **לבי** עלמין. היה הולך לבית הקברות ובוכה. קברות נקרא בית עלמין ועיין ויקרא רבה פר' י"ג : **מדבי** הוה כו'. מתוך שהיה בוכה נראה לו בחלום שהיה אומר לו זרוק בי שלשה צרורות ואני אבא : **קלי**. צרורות כד"א שקל קלא כתוך ביה כפרעדא דטואה קלא וכן רבים : **אזיל** כו' הלך אותו תלמיד אצל פותר חלומות וסיפר לו המעשה ואמר ליה אמור כל פרק ופרק שאתה שונה ג' פעמים ויבא ויתקיים לך תלמודך שלא תשכחנו ועשה כן וכן הוה לו שלא שכח עוד : **אם** נקהת אומה כו'. אם שונאיהם של ישראל כהות מן הרעב : **אם** ישוך הנחש כו'. עיין כל זה בויקרא רבה ריש פר' אמור ובבמדבר רבה ריש פר' חקת. **מטורף**. יש לומר מגומר שהכל מכירין אותו מרחוק או י"ל מושלך וגורר על הארץ בלי רגלים : **ספקלאטיד**. ההורג המחוייבים מיתה למלך : **ירדו** מלאכי השרת. עיין זה בב"ר פרשה **כ'** : **מדמיין** כו'. המלכיות מרומזים בפסוק זה ועיין בזה בב"ר פר' י"ו והספר חסר פה : **אומרים** לחדקל כו'. עיין גם זה בב"ר פרשה י"א : **דברי** פי הכם כו'. עיין זה ריש מדר' אסתר ומדר' הזית (ה' ד') תמצא הטעם למה חזר ואמר דעבר כו' : **עמל** הכסילים גרסי' : **שעומד**. יש לומר שומד ואינו חריף להבין דבר מתוך דבר כדאמר סכין שעמדה ובא"ח כתב נ"א שאינו עומד : **לא** היה לו לילך. בתמיה : **זה** יפתח כו'. עיין זה בב"ר פר' ס' ובויקרא רבה פרשה ל"ז : **תרייה** כמו תרוויהו. תרייה ספת גרסי' והוא מלשון יש נספה : **ונקבר** במקומו. כל אבר ואבר במקום שנפל שמה ובויקרא רבה הגירסא מתייבשת יוהר : **מאתים** שנה. במקומות הנ"ל לא גרס ליה. **אי** לך ארץ ה"ג ר"מ אומר רוחות היו וטעם פלוגתייהו תמצא במדרש הזית (ח' ח') : **דאיתסרטית**. נשמטת ונתרכסתו ונתגלגלה עליו ומיעכ' אותו ועיין בערוך ערך סרס ובא"ח פירושו מלשון תרמוסה הנזכר בב"ר בפסוק ויפל אלהים תרדמה פירו' שינה כבידה : **והסרסור** כו'. כדמפרש והזיל התובע תובע והנתבע כו' : **ה"נ** התובע תובע כו'. וכן הוא בירושלמי בס' זה בורר ובפ' שופטים רבה : **ה"ג** מן הדין קרייה ויאמר זאת אומרת וגו' ויאמר המלך קחו כו' : **פוקרין**. הערוך פי' גיז נמר כלומר הייתי חונקו ומנערו ורבים המה כספר הזה : **אנפילונים**.

ספליג

עץ יוסף

לרמוז ג"כ לבקיעה היה לומר שבזכות זה נבקע הים [נזה"ק]. ודייק שהיה ב' בקיעות דכתיב עלי לשון רבים ומיעוט רבים שנים (מת"כ) : **זכה ליקרע הים** לבניו כו'. בב"ר פ' נ"ה מסיים שנאמר ויבקע עצי עולה ונאמר להלן [שמות י"ד] ויבקעו המים : **(יג) נתקהה** כמו הקהה את שיניו וביוי בנים תקהינה. ועיין בתענית פ"ק : **שהוא** מותר הכשר חכמה. ר"ל אם יפייס את הרב הוא מיותר הכשר חכמה שהרב יהיה מותר לו וילמוד חכמה הרבה עמו : **נתקהה** התלמיד על הרב. שאין הרב מרוצה לו להסביר תלמודו : **שנא' ברזל** כו'. מביא ראיה שהתלמיד נקרא ברזל שנא' ברזל בברזל יחד ודרשוהו חז"ל בפ"ק דתענית על התלמיד שמחדד את רבו כברזל המחדד ברזל חבירו : **מותר לו** מוותר אצלו. **אם נקהה תלמודך** כו' שקשה הוא לו מרוב קושיות בשביל משנתו שאינה סדורה לו ואינו זוכר מה כתוב בה : **והוא לא פנים** קלקל אינו בא כו'. מפרש והוא לא פנים איני בא לידך להסבירו בפניך. ר"ל שרבו מת ואינו יכול לבא להסבירו בפניו. קלקל עליו כלו' הקלקול הוא עליו ועונתו שלא חזר תלמודו. ולכן וחילים יגבר ר"ל יתגבר בכל כחו ויחזור לימודו וכמעשה דבסמוך וז"ש במדרש בחילך פי' בכחך החזור על לימודך. והוא פי' על וחילים יגבר : **אינשי אולפניה** נשכח ממנו תלמודו והיה הולך ובוכה : **לבי** עולמין. היה הולך לבית הקברות ובוכה : **מדהוה** כו'. מתוך שהיה בוכה נראה לו בחלום שהיה אומר לו זרוק בי שלשה צרורות ואני אבוא. קלי פי' צרורות : **אזיל** כו' הלך אותו תלמיד אצל כותר הלוחות וספר לו המעשה. ואמר לו אמור כל פרק ופרק שאתה שונה ג' פעמים ויבא ויתקיים לך תלמודך שלא תשכחו. ועשה כן. וכן הוה לו וזכר תלמודו : **אם** נקהת אומה כו'. אם שונאיהם של ישראל קהות מן הרעב : (יד) נלחש לו מלעיל. פי' הקב"ה גוזר עליו מן השמים ממעל : **אומרין לנחש** דרך משל קאמר כאלו הנחש נשאל והשיב כך [יפ"מ] ועיין בויק"ר פ' כ"ו ובמדב"ר פ' י"ט ודב"ר פ' ה' וירוש' פ"ק דפיאה ובבבלי פרק יש בערכין ובשוח"ט מזמור י"ב **ונראה** שמתיבת אומרים לנחש עד אמרו לבעל הלשון ועד בכלל הוא מיותר שזהו מ"ש לקמן מפני מה אתה נושך כו' : **וכולן** מרגישין. שארס של נחש מתחלחל בכל האיברים : **שותת** פי' נוטף היין לפה : **מטורף** יש לומר מגומר שהכל מכירין אותו מרחוק. או י"ל מושלך ונגרר על הארץ בלי רגלים : **והורג ברומי** שאומר כאן לבוא הרע על מי שעומד ברומי : **גדרו** של עולם. שאלמלא שהחטיא את אדה"ר לא היו מתים (מת"כ) : **ספקלאטיר** ההורג המחוייבים מיתה למלך : **ירדו מה"ש** כו'. דאי לא נקצצו ע"י מה"ש אלא מאליהן בגזירת הקב"ה לבדו ליכא כאן כולי האי שיצעק עד שיהיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. ועיין עוד מה שאכתוב לקמן לדייק דמלאכים ירדו וקצצו. והיה הענין כן. דלא ניחא שיגיע רע מסוים כזה במאמר ה' לבד. שאין רע יורד מלמעלה [יפ"ת]. ועיין בב"ר פ' כ' סי' ה' : **בא נחש** ולמד על תפלתה של מצרים ונראה למד מינה שנאמר קולה כנחש ילך. כצ"ל וכ"ה בב"ר שם. וכדמפרש בתנחומא קולה כנחש ילך וכי קול יש לנחש. כלו' שאין לו כך קול גדול ולמה המשיל אליו קול חיל מצרים. אלא ודאי נחש זו נחש הקדמוני שהלך קולו מסוף העולם ועד סופו בקציצת רגליו כו' ע"ש בב"ר שם מ"ש : **מדמיין** כו'. הד"מ מרומזים בפסוק זה ועיין בב"ר פ' ט"ז סי' ז' **מפני מה** קולך נשמע. וכדאי' ברבה שם למה נקרא חדקל שהוא חד בקולו : **ובמה דילקין** משתמע. ר"ל כמו דשאר נהרות משמיעין קולן : (טו) **זה כורש** מלך פרס כו'. עיין אסת"ר פ"א סי' ג' ובשהש"ר בפסוק קמאי אני שים שם שינוי : **הוא האלהים** אשר בירושלים שיהא אלהותו בירושלים לבד וזהו סכלות שמלא כל הארץ כבודו : **הוללות רעה** שעמום וערבוב : (יז) **זה תלמוד** שעומד ואינו חריף להבין דבר מתוך דבר. כדאמר סכין שעמדה (מ"כ). ובא"ח כתב נ"א שאינו עומד : **אני** ראש וקצין כו'. ומלך קודם לכהן גדול ונביא וכדתנן בהוריות כהן משיח (יפ"ת). ועיין בויק"ר פ' ל"ז ובב"ר פ' ס' ובתנחומא סוף בחקותי : **תרייה** כמו תרוייהו : **ספת** אלשון יש נספה : ונקבר בריקומו. כל אבר ואבר במקום שנפל שמה : **לפנים וה'** עמו. מכלל אבל לא היום : **(יח)** רוחות היו זו לילית ונעמה וע' בשהש"ר פ' א' סי' ז' שם נתבאר **יבמות** היו. שכן דרך שיבמות ליקח בן אחר ליבמה מן היבום. **זונות** ממש היו. ע' בשוח"ט מזמור ע"ב ובשהש"ר שם : **דאיתסרטת** נשמטת ונהרטפה ונתגלגלה ומיעכה אותו [מת"כ]. ובא"ח כי' מלשון ותרמיסה הנזכר בב"ר בפסוק ויפל אלהים תרדמה. ור"ל שינה כבידה : **והסרסור** כו'. כדמפרש התובע תובע והנתבע כו' : **לשנות** טענותיהן. כדי שישמעו בעלי הריב שהבין טענותיהם ועליהם ישפוט : **פוקרין** פי' **גיז** נמר כלומר הייתי חונקו ומנערו : **אנפילונים**

תפליג

בחכמתו . אמר כלום ברא הקב"ה לאדם זה שתי עינים שתי אזנים שתי רגלים שתי ידים אלא צפה הקב"ה שעתיד דין זה להיות . לא עשה אלא אמר תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתהו . על אותה שעה אומר אשריך ארץ שמלכך בן חורים ושריך בעת יאכלו . בעתו של עה"ב ולא בשתי . בגבורתו ולא בתשישו . ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד ורוה"ק צווחת ואומרת היא אמו ודאי : (יט) א"ר שמואל בר נחמני [לא] בג' מקומות צווחה מדה"ד בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו של שלמה . בבית דינו של שם מנין שנא' (בראשית לח) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני ורוה"ק צווחת ואומרת ממני היו כל הדברים . בבית דינו של שמואל מנין שנא' (ש"א יב) הנני ענו בי נגד י"י וגו' ויאמר אליהם עד י"י בכם ועד משיחו ויאמר עד אכ"ב אלא ויאמר עד . מי אמר עד רוה"ק אומרת אתם מעידים על הגלוי ואני מעיד על הנסתרים . בבית דינו של שלמה מנין שנא' (מ"א ג) ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד וגו' ורוה"ק אומרת היא אמו ודאי . ד"א אי לך ארץ שמלכך נער אלו מלכי ישראל . אשריך ארץ שמלכך בן חורים אלו מלכי יהודה . ושריך בבקר יאכלו אלו מלכי ישראל . ושריך בעת יאכלו אלו מלכי יהודה : (כ) בעצלתים ימך המקרה [לב] ע"י שנתעצלו ישראל מלחנות במחלוקת בהר סיני . ימך המקרה כתיב (תהלים יח) ויט שמים וירד . ובשפלות ידים ידלוף הבית עד שנשתפלו ישראל מלחנות במהלוקת על הר סיני . ידלוף הבית (שופטים ה) גם עבים נטפו מים . ד"א בעצלתים ימך המקרה ע"י שנתעצלו ישראל מלעשות תשובה בימי ירמיה . ימך המקרה (ישעיה כב) [לג] ויגל את מסך יהודה גלי דכסיית . ובשפלות ידים ידלוף הבית ע"י שנשתפלו ישראל מלעשות תשובה בימי ירמיה . [לד] כתיב (עמוס ו) כי הנה י"י מצוה והכה את הבית הגדול רסיסים והבית הקטן בקיעים . א"ר הונא לא דמי הדין רסיסה להדין בקיעה מה הדין בקיעה לית מיניה אילסים והדין רסיסה אית מיניה אילסים . ד"א בעצלתים ימך המקרה . ר' כהן פתר באשה ע"י שהאשה מתעצלת לבדוק עצמה בעונתה נעשית דוה שנא' (ויקרא טו) והדוה בנדתה ובשפלות ידים ע"י שמשתפלת מלבדוק עצמה נעשית זבה . שנא' (שם) ואשה כי יזוב זוב דמה וגו' : (כא) לשחוק עושים להם . לשחוקים של יראות עושים להם . ויין ישמח חיים זו התורה שנא' (תהלים יט) פקודי י"י ישרים משמחי לב . והכסף יענה את הכל ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי [לה] פעמים נענה פעמים אינו נענה פעמים שעושים בו צדקה הוא נענה שנא' (בראשית ל) וענתה בי צדקתי פעמים שלא יעשה בו צדקה הוא מקטרגו הא מה דאת אמר (דברים יט) ולענות בו סרה . רשב"ל קרא יתיה חד מגר חמא אינשי קיימין מרקדין ומטפחין ויהבון ליה מיכלא ומשתיא . אמר הא טבאות אוף אנא איקום ואירקוד ואזמר . קם ורקד וזמר ויהבין לי' חד גרב דחמר עתיק וקרא עלוי לשחוק עושים לחם : (כב) גם במדעך מלך אל תקלל . א"ר יהודה בר' סימון אומר הקב"ה לאדם [לו] בשביל שנתתי לך מדע יותר מן הבהמה ומן החיה ומן העופות אתה מחרף ומגדף לפני . עשיתי לך עינים ולה עינים . לך אזנים ולה אזנים . לך ידים ולה ידים . לך רגלים ולה רגלים . לך פה ולה פה . (תהלים מט) נמשל כבהמות נדמה אין נדמה אלא שתיקה שיתקתים מפניך . ראה כבוד שעשיתי לך ואין אתה מבין כל הטובה הזאת (שם) ואדם ביקר ולא יבין : (כג) ד"א גם במדעך [לז] מלך אשר בדורך אל תקלל . ובחדרי משכבך לא תקלל עשיר עשיר שבדורך אל תקלל . כי עוף השמים וגו' ר' ירמיה בן אלעזר אומר זה הוא העורב חכמת טייאריו . ובעל כנפים יגיד דבר משום אזנים לכותל . ד"א גם במדעך מלך מלכו של עולם אל תקלל . ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר עשירו של עולם . כי עוף השמים יוליך את הקול ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי יש קרסיות לטובה ויש קרסיות לרעה . קרסיות לטובה שנא' (דברים ה) וישמע י"י את קול דבריכם וגו' היטיבו כל אשר דברו . חייא בר אדא ובר קפרא . [לח] חייא בר אדא אמר הטבה כהטבת קטורת בר קפרא אמר הטבה כהטבת הנרות . קרסיות לרעה שנ' (שם א) וישמע י"י את קול דבריכם ויקצף וישבע וגו' . ר' אבהו בש"ר תהליפא חמיו כתיב (תהלים צה) אשר נשבעתי באפי אמר הקב"ה [לט] באפי נשבעתי וחוזרני בי אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינם באים אבל באין הם למנוחה אחרת . רבי ביבי בש"ר יהושע בן לוי אמר למלך שכעס על בנו ודחפו והוציאו חוץ לפלטין שלו ונשבע שלא יכנים לבנו לפלטין מה עשה היתה בנויה וסתרה וחזר ובנאה והכניסו . נמצא מכנים בנו ומקיים שבועתו . כך אמר הקב"ה באפי נשבעתי וחוזרני בי . אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינן באים אבל באים הם למנוחה אחרת . ובעל כנפים יגיד דבר א"ר בון בשעה שהאדם ישן הגוף אומר לנשמה והנשמה לנפש

והנפש

יד יוסף [לא] ב"ר פ' פ"ה סוט' דף י' ע"ב מכות כ"ג : [לב] ויק"ר פ' י"ט : [לג] פתיחתא דאיכ"ר סי' כ"א : [לד] פסק"ר פ"ד סי' כ"ט . ויק"ר פ' י"ט סי' ד' : [לה] לעיל פ"א סי' ל"ד : [לו] ויק"ר פ' ל"ב ילקוט קהלת : [לז] שוח"ט מזמור ד' . ויק"ר פ' ל"ב סי' ב' . ילקוט קהלת : [לח] עס"ל פסוק יונוי בנגוי : [לט] ירוש' נדרים פ' ד' :

מתנות כהונה

מפליג ומתענג וילקוט מלכים גרס התחיל פיו נבל בחכמתו : כלום ברא כו' אלא לצלם לעת צורך ולפיכך אמר גזרו כו' . ה"ג שתי ידים אלא צפה הקב"ה כו' ועיין בילקוט מלכים ושם הגירסא יותר ברורה : לא עשה . כלו' לא עכב לא נשאר בדבריו אלה אלא אמר תנו כו' : בשלשה מקומות כו' . עיין בס' אגן הסהר : מלכי יהודה . כלם היה לבם שלם עם ה' וה' ככתוב בס' מלכים : בעצלתים ימך . עיין כל זה בויקרא רבה פי"ט ובמד' תהלים (ד יג) : גלי דכסיא . עיין בפתיחה דאיכה (כא) : לא דמי הדין רסיסא כו' . עיין בויקרא רבה פרשה י"ט : מה הדין . כמו מהדין כלומר מן הדין : נעשית דוה . בויקרא רבה דייק ימך המקרה כד"א את מקורה הערה : נעשית דוה . בויקרא רבה דייק ימך המקרה כד"א את מקורה הערה : נעשית זבה . והו ידלוף בית : לשחוק : פעמים נענה כו' . עיין זה לעיל (א יד) : קרא יתיה כו' . קרא אותו שכן אחד ראה אנשים עומדים מרקדים ומספחין והיו נותנין להם מאכל ומשקה א"ל לקים זהו טוב אף אני אקום וארקד ואזמר וקם ורקד חמר ונתנו לו חבית אחת יין ישן : גם במדעך מלך כו' . עיין כל זה בויקרא רבה פ' ל"ב : קרסיות לפי ענין הוא לשון שמועה וי"ל מלשון קרסון ספסי' עם חמן ועיין לקמן ריש (יא ג) : ה"נ בויקרא רבה ויקצוף וישבע וגו' ר' אבהו בשם ר' תהליפא כו' ר' ביבי בשם ר' יהושע בן לוי כו' עד למנוחה אחרת ובעל כנפים יגיד דבר א"ר בון בשעה כו' עד והיה השלם : ה"נ שהאדם ישן הגוף אומר לנשמה כו'.

ס

ענף יוסף

(כ) [גלי דכסיא] פירש המתנות כהונה פ"י דאי' בירוש' פ"ק דיומא ובסוט"ע שאלו את ר"א דורות האחרונים כשרים מן הראשונים . אמר להם עדיכם בית הבחירה יוכיח אבותינו העבירו את התקרה שנאמר ויגל את מסך יהודה אבל אני פשפשנו את הכותלים שנא' ערו ערו עד היסוד בה עכ"ל . ופי' היפ"מ והקרבן העדה שהעבירו את התקרה שלא החריב נבוכדנצר אלא התקרה של ביהמ"ק והשאיר היסודות שנא' ויגל את מסך יהודה . פשפשנו את הכותלים שבחורבן בית שני החריבו גם היסודות כדכתיב ערו ערו וגו' עכ"ל וזהו גלי דכסיא פי' נבוכדנצר גלי והחריב דכסיא היינו תקרת ביהמ"ק . וזהו ימך המקרה היינו התקרה של בית המקדש .

את

עץ יוסף

מפליג ומתענג ונוכח בחכמה . וגי' הטוח"ם יותר נכונה שז"ל שם צריך הדיין לשקול טענותיהם בשניהם . כיון ששמע המלך כן התחיל פיו נבע בחכמה אמר צפה הקב"ה שהדיין הזה עתיד לבא לפני לפיכך ברא לאדם זוגות שתי עינים ושתי אזנים ושתי נקבי חוטם שתי רגלים ושתי ידים גזרו את הילד החי לשנים . א"ל יהודה בר' אלעאי אילו היית שם פוקרין הייתי נותן על עתרו כו' . הרי שהמ"ק ס"ל שלא עלה על דעת שלמה מעולם לגזרו ממש אלא שעשה זה בחכמה לגנוב דעת הנשים שיתגלו מבלב שלם היה אומר כן . ור"י בר' אלעאי ס"ל שלא עשה כהוגן : לא עשה כלו' לא עכב לא נשאר בדבריו אלה אלא אמר תנו כו' : בעתו של עה"ב בגבורה ולא בשתי בגבורתו ולא בתשישו . כצ"ל ור"ל שיתחזק האדם בעבודת הבורא בימי בחרותו ולא בימי הזקנה : (יט) בג' מקומות כו' . עיין בב"ר פ' פ"ה סי' י"ג ובשוח"ט מזמור ע"ב : בבית דינו של שם . בית דינו שלאחריו חבריו ותלמידיו . וקרי להו ב"ד של שם כמו בית שמאי בית הלל [רש"י] : רוה"ק צווחת כו' . משום דהאי לשנא דמלת צדקה דבק לממני שהיא צדקה יותר ממני . דהא היא ידעה שחמיה היה והפקירה עצמה לו . אבל הוא יותר צדיק שלא ידע כי כלתו היא . ע"כ שמלת צדקה ממני אין דבוקים ופירושו צדקה בדבריה שאלו המתגלגלין שלי הם . וממני הוא דברי בת קול [מהרז"ו] : ממני היו כל הדברים שרצה הקב"ה שמתחילין נלאת מיהודה מלכים שנא' גור אריה יהודה וכן מסמר כדאמרי' בכתובות כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה ס' לכן זימן הקב"ה תמר ליהודה כדי שמבין שניהם יצאו הבנים כלנו [רש"י] : אתם מעידים על הגלוי ר"ל שאין אתם יכולים להעיד אלא שבפרהסיא לא לקח . אבל אפשר בגניבה שלא בדעת בעלים לקח . אבל אני מעיד שגם בסתר בגניבה לא לקח : ורוה"ק אומרת היא אמו ודאי . חז"ל שם כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט פי' שראו שהסכימה דעתו לחכמת ודעת אלהים [מהרז"ו] : (כ) ע"י שנתעצלו ישראל כו' . כלו' שחנו שלא במחלוקת . ועי' בויק"ר פ' י"ט סי' ד' שם נתבאר ובחזית פ' ד' : ימך המקרה כתיב ויט כו' . המקרה היינו הקב"ה כביכול המקרה במים עליותיו . ופי' ימך שירד למקום נמוך : ידלוף הבית גם עבים נטפו מים . במתן תורה מיירי כדאי' בבמדב"ר פ"א : גלי דכסיא פי' הערוך גלי השרים והעשירים שהיו מסך ומגן לעם . ורש"י ורד"ק פירשו גלי דכסיא האויב גלה את מסך יהודה כי הם סגורים שהיו מסוככים מרעת האויב לפי שביהמ"ק היה בגזלתן . ובא האויב וגלה את המסך ר"ל שהחריב את ביהמ"ק ולא הועיל להם . ועיין בפתיחתא דאיכה רבתי סי' כ"א וסי' כ"ד : רסיסים דבר המרוסס ורצוץ : מה הדין בקיעה מלי מה מיזכר [ת"א] : לית מיניה אילסים עוד דקים מאד . כי השען הבקוע יש ממנו עצים גדולים יחריכות לאוים . אבל אילסים הוא נשבר ונרצץ עד אשר דק כדבר הנלעס בשנים [מת"כ] . והכונה בהבית הגדול היינו עשרת השבטים נחרבו מאד ולא יקומו עד משיח . אבל בית הקטן יהודה ובנימן לא נחרבו כל כך וחזרו ובנו בבית שני כבלי המתבקע רק על שנים ושלשה חתיכות שאפשר לחזור ולהקימה : בעונתה בעת בראוי לה לבדוק : נעשית דוה והמקרא מלשון מקורה הערה : שמשתפלת והיינו שמן עצלה : נעשית זבה שפעמים שרואה רואה ג' ימים רצופים בתוך י"א יום שבין נדה לנדה שהם ימי הזיבה אלא יום אחד או ב' . ואילו בדקה עצמה לא היה לה דין זבה אלא שומרת יום כנגד יום . והשתא דלא בדקה עצמה חיישינן שמא ראתה ג' ימים ומוקמינן לה בחזקת זבה להצריכה שבעה נקיים [יפ"ת בויק"ר שם] : (כא) של יראות פי' של עכו"ם . ולפשר רומז לעגל דכתיב בית וישב העם לאכול ושתה ויקומו לצחק . אבל יראת שמים של תורה היא עצמה משמחת לב [רד"ל] : פעמים נענה ע' לעיל פ' א' סי' ל"ד : קרא יתיה חד מגר כו' . קרא אותו שכן אחד . ראה אנשים עומדים ומרקדים ומספחין והיו נותנין להם מאכל ומשתה . אמר ר"ל זהו טוב . אף אני אקום וארקד ואזמר . וקם ורקד חמר ונתנו לו חבית אחת יין ישן . וגלי שסק היה זה קודם שנעשה ת"ח . וע' בבבלי קדושין דף ס' : (כב) גם במדעך כו' . עיין בויק"ר פ' ל"ב : בשביל שנתתי לך מדע כו' . שהאדם ע"י הדעת שניתנה בו יש בידו לעשות כרצונו ופעמים תוספת . מה שאין כן הבעלי חיים שאין בהם דעת לחטוא . לכך אמר שאינו ראוי שמפני הדעת שחננו ה' לטובתו יהיה חוטא כנגדו מה שאין הבעלי חיים עושים : שיתקתים מפניך . שעם היותו דומה אליך במתכונת האיברים ידים ורגלים כו' עם כל זה הם חסרי הדבור : אדם ביקר ולא יבין . פי' האדם בכבוד שעשה לו ה' ולא יבין הדבר : (כג) ד"א גם במדעך מלך אשר בדורך כו' . ופי' גם במדעך אפילו במחשבתך שלא תפרש הקללה רק ברמז . לא תעשה כן כי עוף השמים יוליך את הקול כלו' שיודע לפניו : אשר בדורך ע' באסת"ר פ"ו סי' ב' : העורב חכמת טייארי' . היינו חכמה לעוף העופות שמבינים מהם דברים שיודעים בחכמה זו היא נקראת חכמת טייר כמ"ש הרמב"ן . וכן קרקור העורב . וכן פי' בערוך בלשון ישמעאל קורין לעורב טייר והוא יוליך את הקול כמעשה דרב עלים : משום אזנים לכותל . ר"ל שיש ליזהר מלדבר רע אפילו במקום שאין שם אנשים שפעמים ימצא מי ששומע והוא אינו מכיר בו והוא יגלה הדבר . ולזה יש לפחד כאילו הכותל יש לו אזנים שומעות וכן בעל כנפים משל שיש לפחד שהעוף בעל כנפים יגיד הדבר : מלכו של עולם המחבר המדרשים הביא דברי ר"י בר' סימון ודברי בעל אגדה זו ג"כ משום דאיכא בינייהו בפי' במדעך . דלר"י בר"ס במדע שנתתי לך יותר מן הבה"מ כו' . ובעל אגדה זו לא פירש כן ומשמע דמפרש ליה במחשבתך כפשוטו [יפ"ת] : קרסיות פי' לשון שמועה . וי"ל מלשון קרסין שפירושו עת חמן [מת"כ] : הטבה כהטבת קטורת כו' . פי' בשהש"ר פ"ב סי' ל"א שם נתבאר : ר' אבהו כו' . בא לחלוק על ר' יהושע דסכנין ואמר מה שגמלא קנף בענין הזה לטובה נאמר . כי השבועה יש לה היתר בנשבע מתוך כעס : אשר נשבעתי באפי אמר הקב"ה כו' . בדור המדבר מיירי . דלעיל מיניה כתיב ארבעים שנה אקוט בדור : וחוזרני בי כביכול ככל הנשבע בכעסו ושב מאחר בו בשכך כעסו ונשאל על שבועתו : למנוחה זו אינם באים . ר"ל דבר אחר אם יבואון אל מנוחתי . והיא שיפוס אחרת בהשבח לה הארה ממקום אחר [יפ"ת] : למנוחה זו אינם באים . דמנוסם

סיע

יהנפש למלאך והמלאך אומר לכרוב והכרוב אומר לבעל כנפים מי הוא זה השרף והשרף יוליך דבר ויגיד לפני מי שאמר והיה העולם : (כד) ד"א גם במדעך מלך אל תקלל. [ם] מלך שלפניך אל תקלל. ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר גדול שבמקומך. כי עוף השמים יוליך את הקול [מא] אמר הקב"ה לדוד לא כך היית אומר (שם ו) יבשו ויבהלו מאד כל אויבי מי היו אויביך לא שאול לא כך היית אומר (שם יח) ביום הציל י"י אותו מכף כל אויביו ומיד שאול. אמר דוד רבש"ע זדונות אתה מעלה עלי שגגות השוב אותן לי. הה"ד (שם ז) שגיון לדוד אשר שר לי"י על דברי כוש בן ימיני. ד"א גם במדעך מלך אל תקלל זה משה שנא' (דברים לג) ויהי בישורון מלך. ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר זה משה. [מב] מנין העשיר משה מפסילתן של לוחות. א"ר חנין מחצב של סנפירינון גלה בתוך אהלו ומשם העשיר משה שנא' (שמות לד) פסל לך שני לוחות אבנים וגו' פסילתן תהא לך :

פרשה יא (א) **שלח** לחמך על פני המים. א"ר ביבי אם בקשת לעשות צדקה [א] עשה אותה עם עמלי תורה שאין מים האמור כאן אלא ד"ת שנא' (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים. [ב] אמר ר"ע כשהייתי בא בים ראיתי ספינה שטבעה בים. ונצטערתי על ת"ח אחד שהיה בה ונטבע. וכשבאתי למדינת קפוטקיא ראיתיו שהיה יושב לפני ושואל שאלות. ונמתי לו בני היאך עלית מן הים אמר לי רבי בצלותך טרדני הגל לחבירו וחבירו לחבירו עד שהגיעוני ליבש'. אמרתי לו בני מה מעשים יש בידך. אמר כשנכנסתי לספינה פגע בי איש אחד מסכן. אמר לי זכי בי ויהבית ליה חד עיגול אמר כמה דיהבת לי נפשי במתנך כן יתיהב לך נפשך וקראתי עליו שלח לחמך על פני המים. מעשה בספינה אחת גדולה מפרשת לים הגדול נטלה הרוח והוליכה למקום שאין בו מים מהלכין. כשראו שצרתן צרה אמרו באו ונשתתפינון באיצטרכיא שלנו. אם נמות נמות כולנו אם נחיה נחיה כולנו. האיר המקום עיניהם ונטלו גדי אחד וצלו אותו ותלוהו במערכה של ספינה באה היה גדולה לריחו והתחילה נוררת בה עד שהשליכה למים המהלכין והלכו. כיון שהגיעו ונכנסו לרומי תנון עובדא לר' אליעזר ור' יהושע וקרון עליהון שלח להמך על פני המים. בר קפרא מקפל בשוניתא דימא דקסרי ראה ספינה שטבעה בים הגדול ואוטפיטא עולה מתוכה ערום. כד חמיניה בא אצלו ושאל בשלומו ונתן לו ב' סלעים. מה עשה הכניסו לביתו והאכילו והשקהו ונתן לו עוד ג' סלעים אחרים. א"ל אדם גדול שכמותך יוציא שלשה סלעים אחרים. לבתר יומין אתצידון יהודאי בהדין ספפסא. אמרין מאן אזיל ומפייס עלינן. אמרין דין לדין בר קפרא דהוא השוב במלכותא. אמר לון וידעון אתון הדא מלכותא עבדא מידי על מגן. אמרין ליה אית הכא ה' מאוון דדנרין סב יתהון וזיל ופייס עלינן. נסב ה' מאוון דדינרין וסלק למלכותא. כשראה אותו אנטפיטי עמד על רגליו ושאל בשלומו. א"ל למה איצטער רבי להכא. אמר ליה בעינא מינך דתתרחם על אילין יהודאי. אמר ליה ידע את דהדין מלכותא עבדא כלום על מגן. אמר ליה אית עמי חמש מאוון דדינרי סב יתהון ופייס עלינו. אמר ליה אית אילין דינרין אינון יהון מתמשכנין לך חלף ה' סלעים דיהבת לי ואומתך משתזבן חלף מאכל ומשתה דאוכלת ואשקת יתי בביתך ואת זיל בשלם ביקרא סגי. וקרון עלוי שלח להמך על פני המים וגו' : (ב) ר' אלעזר בן שמוע הוה מטייל על כיף ימא רבה חמא אילפא דמיטרפא בימא כהריפת עין טבעת וטבע כל מה דהוה בה. חמא חד גבר דיתיב על קורשא דספינתא מגלא לגלא סליק ליבשתא. כד הוא הוה ערטילאי והוה מיטמר בכיף ימא. ארעת ענתה דישראל סלקין לריגלא בירושלם. אמר להון מן בני עשו אחוכון אנא הבו לי זעיר כסות ואיכסי בה תתאי דערעני ימא ולא אישתזיב נבאי מידי. אמרין ליה כן יתערערן כל אומתך. תלה עיניה והמא ית ר' אלעזר דהוה מטייל ביניהן. אמר מסתכל אנא דאת גבר סב ויקיר מאומתך ואת הכים ביקירו דברייתא. אלא זכי בי והב לי תכסית דאכסי בה תתאי דערערן ימא הוה על ר"א בן שמוע ז' איצטלוון. שלח חד ויהביה ליה אובליה לביתיה ואכליה ואשקיה ויהב ליה תרין מאוון דינרין וארכביה י"ד פרסין. ועבד ליה יקרא סגי עד דאעליה לביתיה. לבתר יומין מת קיסר הרשע ואימנו ליה מלכא תחותיה גזר על מדינתא ההיא כל גוברין לקטלא וכל נשיא לביזה. אמרו לר' אלעזר בן שמוע זיל ופייס עלינן. אמר לון אתון ידעיתון הדא מלכותא עבדא מידי על מגן. אמרו ליה אית הכא ד' אלפין דינרין סב יתהון ואזיל ופייס עלינן נסב יתהון וסלקוקם על תרע מלכותא. אמר לון איזלון אימרון למלכא חד גבר יהודאי קאים על תרעא בעי מישאל שלמא דמלכא. אמר אעלוניה. כד חמיניה מלכא שדא מעל כורסיה ונפל על אנפוהי. א"ל מאי עיסקיה דמרי הכא ולמה איצטער מרי להכא אמר בגין דתתרחם על הדא מדינתא ותתבטל הדא גזירתא. אמר ליה אורייתא כלום כתיב בה שיקרא. א"ל לא. א"ל כתיב בתורתכם לא יבא עמוני ומואבי בקהל י"י למה על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וכתיב לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ואנא לא בר עשו אחוכון אנא ולא גמלון לי חסד. ומאן דעבר אדאורייתא חייב לקטלא. א"ל רבי אלעזר בן שמוע אע"פ דאינון חייבין לך תישבוק ותרחם עליהון. אמר ליה ואת ידע הדא מלכותא עבדא מידי על מגן. א"ל אית עמי ד' אלפין דינרין סב יתהון

ואיתרחם

יד יוסף

ם ויק"ר פ' ל"ב : מא סוה"ט מזמור ז' : מב ש"ר פ' מ"ז . ויק"ר פ' ל"ב . פדר"א פ' מ"ז . תנחומא תשא ועקב . ספרי פ"א פיסקא ק"א . נדרים ל"ח . ירוש' שקלים פ"ה . לעיל פ"ט כו' י"ב :

פ' יא א כ"ב ו' : ב אדר"נ פ"ג :

מתנות כהונה

כן הוא בויקרא רבה פ' ל"ב ובילקוט : **דברי כוש** . ודרשו הז"ל בפ' ואלו מגלחין זה שאול שהיו הכל מודים בצדקתו כמו שמודים בשחרותו של כושי : **של סנפירינון** גרסי' ועיין לעיל (פ' ז) : **שלח** להמך קאי אמאמר זה המצא בפרק נהרא דיבמות : **מה מעשה כו'** . מעשה טוב שבשבילו נצלת : **עיגול** פת לחם : **שצרה** . כלומר צרה ודחוק : ה"ג ונשתתפינון באיצטרכיא . פי' נשתתף כלנו בצרכי מזונות שיש לנו ומי שיש לו נחלק בשוה עם מי שאין לו דרך צדקה וחסד והיא בעמדו להם שניצולו לבסוף : **איצטרכיא** . צרכי מזונות . ועיין בב"ר פ' ס' וכן פי' הערוך : **שהשליכם** למים מהלכין גרסי' . שהיה המשיכה והשליכה את הספינה למקום מים מהלכים והלכו לשלום : **תנון כו'** . ספרו המעשה לר"א . **מקפל** נראה דצריך להיות מטייל וכדלקמן ועיין לעיל (ה' ו') : **בשיניתא** גרסי' . פי' הערוך בחוף הים : **אנטפיטא** פי' הערוך בלים ומובל : **כד המיניה** . כשראה אותו : **אתצידון** . נתכסו ונשבו : **ספפסא** . פי' הערוך מקום יועץ המלך אמרין מאן אזיל כו' אמרו היהודים מי ילך ויפייס המלך עלינו אמרו זה לזה בר קפרא ילך שהוא השוב בבית המלך א"ל בר קפרא הידעתם במלכות הזאת שאינו עושה כלום בחנם : **עבדא** מידי . כל מר עושה ולא מידי וכן לקמן בסמוך עבדא כלום עושה ולא כלום בחנם ומוהר האדם מן השהייה אין ת"י מדעם : **סב יתהון כו'** . קח אותם והתפייס עלינו א"ל יהיו אלו דינרין ממושכנין אצלך תחת ה' סלעים שנתת לי ועמך יהיו גאולים תחת מאכל ומשתה שהאכלתני והשקיתני בביתך ואת לך **לך** בשלום בכבוד גדול וקרו עליו רבותינו שלח וגו' : **הוה מטייל כו'** . היה מטייל על חוף הים הגדול וראה ספינה מטורפת בים וכהרף עין נטבעה כ"מ שהיה בתוכה וראה איש אחד שישב על קרש אחד מן הספינה ומגל לגל היה עולה ליבשה כשהוא ערום והיה מתחבא ומטמין את עצמו בחוף הים ויקר מקרה עת שעלו ישראל לרגל ואמר להם הרי אני מבני עשו אחיכם תנו לי מעט כסות לכסות אותי בו מפני שערער אותי הים ולא נשאר אצלי שום דבר : **דערעני** ימא גרסי' . ודוגמתו אמרו גבי סוטה מערערין אותה בעל כרחה : **אמרין** ליה כו' . אמרו לו ישראל כך יהיו מעורערין כל בני עמך . **תלה** עיניה והמא ית רבי אליעזר . פי' תלה והגביה עיניו וראה את רבי אליעזר שהיה מטייל ומהלך בתוך בני ישראל אמר לו רואה ומבין אני שאתה איש זקן ונכבד מאומתך ואתה מכיר בכבודן של הבריות ויען כן הנה לי מכסה שאכסה בו שהתיתני שערער אותי הים והיו על ר"א שבעה מלבושי כבוד ופשט אחת ונתנה לו : **אובליה** כו' . והביאו לביתו והאכילו והשקאו ונתן לו מאתים דינר והרכיבו ארבע עשר פרסאות ועשה לו כבוד גדול עד שהכניסו לביתו לאחר ימים מת הקיסר והיו ממנין אותו לקיסר תחתיו וגזר על המדינה ההיא על האנשים להרוג והנשים לבוז על שאמרו כן יערערון כל אומתך : **וסלק** כו' . ועלה ועמד לפני שער המלך ואמר אל השרידים באשר המלך לכו ואמרו למלך יהודי אחד עומד לפני השער והפך בשלום המלך וכן עשו ואמר המלך הכניסיהו וכשראה אותו המלך הפיל את עצמו מכסאו ונפל על פניו ארצה : **אע"פ** דאינון כו' . אע"פ שהם חייבים לך הנח אותם ותרחם עליהם : **יהיון לך** יהיבין כו' יהיו לך נתונים

תחת

עץ יוסף

שהיא ירושלים בבינה כדמפרש בפרק פרת הכאה אל המנוחה זו ירושלים וכ"ה בויק"ר פ' ל"ב ושם נתבאר : **כך אמר הקב"ה** באפי נשבעתי אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינם באים אבל באים הם לנחלה אחרת . כצ"ל וכ"ה בויק"ר פ' ל"ב : **מי הוא** זה השרף . כדכתיב שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד : (כד) **מלך שלפניך** . פי' שאתה עתיד למלוך אחריו שנמצא עומד במלכות קודם לך שאין לך לבקש על מיתתו כדי לחלוך אחריו . כי אין מלכות נוגעת בחבירתה כמלוא נימא . ואפי' שיהיה מנער אותך . או שהמלוכה היתה שלך ומלך במקומך . כענין שאול ודוד אין לך לקללו כי משיח ה' הוא . ויש לך להמתין עד בא עתו . ופי' גם במדעך אפי' במחשבתך בלא הכרת הקללה רק ברמז לא תעשה כן . שהכל גלוי לפני ה' והוא יכרסם אותך והיינו כי עוף השמים יוליך את הקול . וענין כזה היה בדוד שקלל את שאול שמלך במקומו כי המלוכה ליהודה . וגם היה מנערו וקללו ברמז באומר יבושו כל אויבי . וה' גלה עונו והוכיחו על פניו [יפ"ת] : **מכף כל** אויביו ומיד שאול . ומדאקיש שאול לאויביו משמע דמאויביו חשיב ליה . והא דפרטיה להודיע מגוס דשקול ככל אויביו . אבל ממ"ש בהגיע יומו יבוא או ה' יגפנו או במלחמה ירד ונספה לא קאמר . כי לא היה דרך תפלה אלא מגלה העתיד כי לא ימלט מאחד מהנה ועיין בפ"ק דמ"ק [יפ"ה] . **זדונות** אתה מעלה עלי כו' . ר"ל שמדינא אין ראוי להשוב לי זה זדונות כי לא הייתי רק כשוגג בדבר : **על דברי כוש** וכוש היינו שאול . ונקרא כוש מה כוש זה משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו כדאמר בפ"ק דמ"ק : **מנין העשיר משה** הא לא לקח כלום ממצרים שהכל עסקו ושאלו כסף וזהב והוא עסק בעצמות יוסף : **מפסילתן** של לוחות . שלהיות עיקר שכרו בתורה שבלוחות נסבב לו ממנה ג"כ עושר ממון . כי בשמאלה עושר וכבוד [יפ"ת] : **של סנפירינון** עיין לעיל פ' ס' סי' י"ב : **פסילתן** תהא לך כי עוף השמים וגו' שכם כעוף ועלה לשמים ובעל כנפים **וגו'** כשהוא למטה בסיני הוא את המקלל כצ"ל [מ"א] . ועיין בויק"ר שם וביפ"ה שם :

פרשה יא (א) **עם עמלי תורה** וקרא לא"ח פי המים שהם מדמים כמיה פנים לתורה שנקראת מים ומקיים הכתוב כי ברוב הימים תמצאנו דהיינו לעה"ב שהוא שלא שכולו ארוך [מכלול יופי] : **מה מעשה** מעשה טוב שבשבילו נצלת : **עיגול** פת לחם : **שצרתן צרה** כלו' צרה ודחוק . **ונשתתפינון** באוצטרכיא . פי' נשתתף כלנו בצרכי מזונות שיש לנו ומי שיש לו נחלק בשוה עם מי שאין לו דרך צדקה וחסד . והיא שעמדה להם שניצולו לבסוף : **איצטרכי** פי' צרכי מזונות : **שהשליכם** למים מהלכין . שהיה המשיכה והשליכה את הספינה למקום מים מהלכים והלכו לשלום : **תנון כו'** ספרו המעשה לר"א כו' : **מקפל** צריך להיות הוה מטייל [תה"כ] : **בשוניתא** בחוף הים : **אוטפיטא** שליט שליפי לחנך [ערוך] : **כד חמיניה** כשראה אותו : **אתצדיין** נתכסו ונשבו : **ספפסא** מקום יועץ המלך . אמרו היהודים מי ילך ויפייס לנו למלך . אמרו זה לזה בר קפרא ילך שהוא השוב בבית המלך . אמר להם בר קפרא הידעתם שבית המלך אינם עושים כלום בחנם : **סב** יתהון כו' . קח אותם והתפייס עלינו . א"ל יהיו אלו דינרין ממושכנין אצלך תחת ה' סלעים שנתת לי ועמך יהיו גאולים תחת מאכל ומשתה שהאכלתני והשקיתני בביתך . ואתה לך בשלום בכבוד גדול . וקרו עליו רבותינו שלח וגו' : (ב) **הוה מטייל** כו' . היה מטייל על חוף הים הגדול . וראה ספינה מטורפת בים וכהרף עין נטבעה כל מה שהיה בתוכה . וראה איש אחד שישב על קרש אחד מן הספינה ומגל לגל היה עולה ליבשה כשהוא ערום והיה מחביא ומטמין את עצמו בחוף הים . ויקר מקרה עת שעלו ישראל לרגל . וא"ל הרי אני מבני עשו אחיכם תנו לי מעט כסות לכסות אותי בו מפני שערער אותי הים ולא נשאר אצלי שום דבר . ולא נתנו לו : **תלה עיניה** כו' . תלה והגביה עיניו וראה את ר"א שהיה מטייל ומהלך בתוכם . א"ל רואה ומבין אני שאתה איש זקן ונכבד מאומתך ואתה מכיר בכבודן של הבריות . ויען כן הנה לי מכסה שאכסה בו שהתיתני שערער אותי הים . והיו על ר"א שבעה מלבושי כבוד ופשט אחת ונתנה לו **אובליה** כו' . הביאו לביתו והאכילו והשקהו ונתן לו מאתים דינר והרכיבו י"ד פרסאות ועשה לו כבוד גדול עד שהכניסו לביתו . לאחר ימים מת הקיסר והיו ממנין אותו לקיסר תחתיו וגזר על המדינה ההיא על האנשים להרוג והנשים לבוז על שלא נתנו לו כסות : **וסלק** כו' ועלה ועמד לפני שער המלך ואמר אל העומדים בחצר המלך לכו ואמרו למלך יהודי אחד עומד לפני שער

ונסן